Akademie věd České republiky
Ústav pro českou literaturu, v. v. i.

LEXIKON ČESKÉ LITERATURY

Osobnosti, díla, instituce

4 S – Ž
Dodatky k LČL 1 – 3, A – Ř

Akademie věd České republiky
Ústav pro českou literaturu, v. v. i.

Recenzenti: prof. PhDr. Milan Suchomel, CSc.
doc. PhDr. Miloslav Vojtech, Ph.D.

Redakce a redakční rada:
PhDr. Vladimír Forst, CSc.
PhDr. Irena Kraitlová – výkonná redaktorka
PhDr. Ludmila Lantová, CSc. – oborová redaktorka
doc. PhDr. Jan Lehár, CSc. – oborový redaktor
PaedDr. Luboš Merhaut, CSc. – hlavní redaktor
doc. PhDr. Jiří Opelík, CSc.
PhDr. Jitka Pelikánová – oborová redaktorka
PhDr. Zdeněk Pešat, DrSc. – oborový redaktor
PhDr. Václav Petrbok, Ph.D. – oborový redaktor
PhDr. Petr Šisler – tajemník redakce
PhDr. Eva Taxová, CSc. – oborová redaktorka
PhDr. Daniel Vojtěch, Ph.D. – oborový redaktor
Mgr. Milena Vojtková – oborová redaktorka
PhDr. Aleš Zach – oborový redaktor (2001–04)

LEXIKON ČESKÉ LITERATURY

Osobnosti, díla, instituce

4 S – Ž

Dodatky k LČL 1 – 3, A – Ř

SVAZEK I S – T

Zpracoval autorský a redakční kolektiv,
vedoucí redaktor PaedDr. Luboš Merhaut, CSc.

ACADEMIA
Praha 2008

Vznik tohoto díla významně podpořila Grantová agentura České republiky (projekty č. 405/96/0474, 405/99/0322 a 405/02/0269).
Dílo vznikalo v rámci výzkumného záměru Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. (AV0Z 90560517).
Publikace vychází s podporou Akademie věd České republiky.

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce. 4, S-Ž. Sv. I, S-T / zpracoval autorský a redakční kolektiv, vedoucí redaktor Luboš Merhaut. – Vyd. 1. – Praha : Academia, 2008. – 1084 s.
ISBN 978-80-200-1572-3 (soubor : váz.). – ISBN 978-80-200-1670-6 (1. sv. : váz.)

821.162.3-051 * 821.162.3 * 655.4/.5 * 82-027.22 * (437.3)
– čeští spisovatelé – 9.-20. stol.
– česká literatura – 9.-20. stol.
– vydávání a distribuce knih – Česko – 9.-20. stol.
– literární život – Česko – 9.-20. stol.
– encyklopedie

821.162.3.09 – Česká literatura (o ní) [11]

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2008
ISBN 978–80–200–1670–6 (1. svazek)
ISBN 978–80–200–1671–3 (2. svazek)
ISBN 978–80–200–1572–3 (soubor)

ÚVODEM

Dějiny Lexikonu české literatury (LČL) začali psát literární historici, kteří v normalizační situaci na počátku 70. let 20. století v tehdejším Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV sice zůstali, ovšem na „okraji", v jakési izolaci, s omezenou možností publikovat, ale i bez zájmu vyjít vstříc požadavkům moci. V rámci literárněhistorického oddělení (vedeného od roku 1972 Vladimírem Forstem, jenž pak po léta zajišťoval lexikografickému projektu relativní nezávislost) vytvořili koncepci speciálního oborového slovníku, zevrubné encyklopedie k dějinám české literatury od jejích počátků do poloviny 20. století. Lexikografický tým (Ludmila Lantová, Jiří Opelík, Mojmír Otruba, Zdeněk Pešat, Květa Homolová) se spolupracovníky (Dalibor Holub, Jaroslav Kolár, Emil Pražák, Zina Trochová aj.) připravil základní heslář celku LČL a v roce 1973 zahájil práce na heslech na základě celistvé a propracované představy, která v sobě skrývala zároveň ideu a možnost kontinuity otevřeného a tvůrčího literárněhistorického myšlení. V přístupu a okruhem spolupracovníků (ale i v nemilosti) navázal na Slovník českých spisovatelů (1964) redigovaný Jiřím Opelíkem a Rudolfem Havlem, jehož nové, doplněné vydání již nesmělo vyjít (stejně jako 4. díl již dokončených Dějin české literatury).

Redakce LČL formulovala zásady: obsáhnout české písemnictví rovnoměrně v celém jeho historickém vývoji, ve všech druzích a žánrech, v co nejširším souboru tvůrců a prostředníků; zaměřit se na výchozí empirická data nazíraná prostřednictvím individuálních činitelů, tvořících základní jednotku uspořádání (slovníkové heslo); zpracovat hesla tak, aby podávala informace nikoli jenom v patřičně uspořádaných údajích bibliografických a biografických, ale i v ucelených slovníkových výkladech. Zároveň chtěla „taxativně zjistit, jak je naše literární dějepisectví připraveno na úkol zpracovat zevrubný slovník k dějinám české literatury a co poskytuje daný stav poznání pro realizaci tohoto díla" (LČL 1, s. 7). V neposlední řadě šlo o uhájení nezaujatého pohledu, literárněhistorické odbornosti (a její paměti a plurality) proti tlaku dobových politických požadavků (což se také v 1. dílu – především zásluhou vedoucího redaktora Vladimíra Forsta, s podporou Dušana Jeřábka – podařilo, s výjimkou exilové literatury a několika cenzurních zásahů těsně před jeho vydáním).

„U kolébky Lexikonu stála potřeba nějak dlouhodobě zaměstnat zbylou část starého Ústavu ze šedesátých let. Z druhé strany byl tu obrovský rezervoár bibliografických údajů o české literatuře a o jejích autorech od obrození až po rok 1945, který se shromažďoval po celou dobu existence Ústavu. Sloužil-li jen k individuálním pracím, zdál se nám málo využit. Možnost jeho plnějšího uplatnění nás současně provokovala k maximální náročnosti při koncipování hesel. Chtěli jsme hlavně zamezit tomu, aby se dělal slovník ze slovníků, aby se charakteristiky autorů jen opisovaly z dřívějších příruček. (…) Chtěli jsme dosáhnout toho, aby autor hesla měl pokud možno každou knihu, o níž přináší údaje, skutečně v ruce a aby prošel všemi dostupnými bibliografickými zdroji. Vytvořili jsme předem obsáhlý soubor pravidel, jak má autor postupovat, a troufám si říci, že dnes už zkušený redaktor rozezná, který z pramenů byl v hesle přehlédnut nebo vědomě opomenut" (Z. Pešat: O Lexikonu české literatury trochu intimně, Tvar 1993, č. 35–36).

Záměrem LČL a úběžníkem více než třicetiletého úsilí jeho redaktorů a autorů bylo podat specifický, široce založený, materiálově spolehlivý (tj. ověřený a namnoze původní) a zároveň výkladový obraz českého písemnictví od staroslověnských a latinských počátků do poloviny 20. století, a to prostřednictvím hesel o individuálních jevech historie české literatury všeho druhu, která shrnují a utřiďují údaje o české literární umělecké a kritické tvorbě, o její komunikaci, přijetí, hodnocení, poznávání a společenském působení. Každé jednotlivé heslo představuje monografický celek svého druhu, který usiluje o postižení jak jedinečnosti jevu, tak jeho dějinných souvislostí. LČL byl rozvržen do čtyř dílů: 1. A–G vyšel 1985 (vedoucí redaktor Vladimír Forst, Praha, Academia), 2. H–L a Dodatky (2 sv.) v roce 1993 (vedoucí redaktor Vladimír Forst, tamtéž), 3. M–Ř (2 sv.) v roce 2000 (vedoucí redaktor Jiří Opelík, tamtéž); tyto tři díly byly vydány

i v elektronické podobě (CD ROM, Praha, Infinity 1999). První tři díly LČL zahrnují 2485 hesel (2010 osobních, tj. autorů a překladatelů beletrie, odborných spisovatelů, tiskařů apod., a 475 věcných, tj. anonymních děl starší literatury, časopisů, sborníků a almanachů, nakladatelství, literárních skupin, institucí a spolků atd.), 4. díl obsahuje dalších 1002 hesel (814 osobních, 188 věcných). Celkově tedy LČL přináší 3487 textových hesel (2824 osobních, 663 věcných; k tomu téměř 500 dalších odkazů).

Nejobsáhlejší projekt poválečné literárněvědné bohemistiky zachycuje rovněž její stav a proměny v posledních desetiletích. V oboru dějepisectví české literatury se jeho prostřednictvím – v rámci Ústavu pro českou literaturu AV ČR – rozvinula specializace lexikografická, založená koncepčním, metodologickým (redakčním) přístupem a úsilím o úplnost a spolehlivost. LČL přesáhl generační východiska a stal se společným prostorem trpělivé práce. V čem slovník jako svébytně organizovaný a jednotný celek přesahuje soubor dat (databázi), je dnes již zřejmé a pojmenované. „Slovník není náhodným shlukem jakýchsi jednotlivin, ale uspořádanou množinou jednotlivin vybraných podle přesně stanovených kritérií, jež sama podléhají pravidlům oboru. (…) Zvolená koncepce má za úkol bezbřehou skutečnost literatury redukovat a teprve tuto novou, jaksi synekdochickou literární skutečnost strukturovat. (…) Dá se hovořit o příznačném stylu literárních slovníků? Myslím, že dá. K tomuto ‚ano' přispívají jejich obě už zmíněné určující vlastnosti: zaměření na fakt a zaměření na jednotlivinu v její jedinečnosti. Stylovým korelátem uvedených vlastností je redukce poznávacích operací na výsledky, jejich holé sdělování – tedy výčty, zkratky a definice, enumerativnost, resumování a výměrovost (definičnost?). Věci se nemotivují, neproblematizují, polemicky neprojednávají, nýbrž registrují, popisují, tvrdí; co je nadto, je vyloučeno. Vyloučena je tím i literárnost, epika, dramatizace, publicističnost, dokládání (citátovost). Žádoucí preciznost a hutnost nesmí však vést k hermetičnosti, nesmí se nedbat obecné srozumitelnosti či přístupnosti, jejíž míru určují schopnosti zamýšleného adresáta. I takto chápaný nadindividuální styl pak podstatně přispívá k tomu, aby se z literární lexikografie stala specifická disciplína" (J. Opelík: Poznámky k současnému stavu české literární lexikografie, ČLit 1995 → Milované řemeslo, 2000, s. 344–347).

Vydání 4. dílu završuje mnohaletou práci jeho redaktorů a desítek autorů. Stává se nejen příležitostí k ohlédnutí, ale i k úvahám o perspektivách spočívajících v možnosti celek LČL dále rozvíjet, v daných intencích jej aktualizovat a nově zpřístupňovat. Tuto potřebu i připravenost redakční rada LČL – jako garant metodologické kontinuity a svébytnosti, základních pravidel a ověřených zásad redakční práce – deklarovala; podaří-li se pro stávající lexikografický tým vytvořit potřebné podmínky, budou práce na LČL pokračovat…

OBSAH A ZPRACOVÁNÍ JEDNOTLIVÝCH HESEL

Souhrnnou a podrobnou informaci o východiscích, pojetí a funkci LČL a z nich vyplývající důvody pro zařazení jednotlivých hesel stejně jako charakteristiku jejich zpracování poskytuje úvod k prvnímu dílu (1985, s. 7–20).

Stať Obsah a funkce slovníku v LČL 1 označuje pojmem „národní česká literatura" ve shodě s „uzuální kulturní konvencí" literární tvorbu, jejíž počátky spadají do 60. let 9. století, tj. do období Velké Moravy (863–885), a pojímá do této tvorby spolu s díly psanými česky také díla psaná staroslověnsky a latinsky („památky vzniklé na našem území a určené domácí kultuře"). Uvedené vymezení přimělo redakci k tomu, že doplnila heslář všech čtyř dílů LČL hesly o staroslověnsky píšících autorech a staroslověnských anonymních dílech období Velké Moravy a přemyslovských Čech (hesla o autorech a dílech opomenutých v LČL 1–2 zahrnují Dodatky k LČL 4). Redakce rozšířila ve všech čtyřech dílech LČL řadou doplňků také další části hesláře tzv. starší české literatury (tj. literatury zhruba do druhé třetiny 18. století). Ukázalo se při tom, že část památek z tohoto období nelze lexikograficky uspokojivě zpracovat individuálními hesly: buď proto, že jsou propojeny složitými filiačními vztahy (biblické překlady, kancionály), nebo proto, že to jsou relativně krátké, vesměs anonymní, většinou neindividualizované texty, jejichž množina tvoří literárněhistorický celek (staročeská lyrika). Z tohoto důvodu zařazujeme do Dodatků v LČL 4 souborná hesla Bible (staroslověnský překlad, české překlady), Kancionál a Lyrika středověká. Nečetná hesla věnovaná v LČL 2 jednotlivým staročeským legendám doplňujeme v Dodatcích souborným heslem Legenda středověká (formu souborného hesla volíme v tomto případě z důvodů ryze praktických: bude pro uživatele v Dodatcích přehlednější, nežli by byla prostá řada individuálních hesel opomenutých v LČL 2). K hesláři starší české literatury je třeba poznamenat, že v některých obdobích – především v 17. a 18. století – je úsilí o materiálovou úplnost, byť relativní, citelně omezováno dosaženým stavem heuristického bádání.

Vzhledem k rozsahu slovníku a k časovému odstupu vydání jednotlivých dílů považujeme za nutné opakovat i upřesnit, co jednotlivá hesla obsahují, jak jsou strukturována a co v nich čtenář může hledat. Časovou řadu informací (zejména o knižních vydáních, publikování v časopisech a o literatuře předmětu) se tento díl pokusil dovést až k datu pracovní uzávěrky textu, tj. do konce roku 2005.

Podle svého předmětu se hesla LČL dělí do dvou základních kategorií: jednu tvoří hesla *osobní* (autor a překladatel krásné literatury, literární kritik, historik a teoretik, tiskař aj.), druhou hesla *věcná* (anonymní literární dílo, literární nebo kulturní spolek a organizace, nakladatelství, beletristický, kritický, vědecký časopis, sborník, almanach aj.). Přestože osobní i věcná hesla obsahují údaje různé povahy a rozsahu, směřují pokud možno k jednotnému postupu a způsobu uvádění informací. Skládají se ze záhlaví, výkladové pasáže a bibliografické části.

Záhlaví

a) *Titul hesla:* Název osobních hesel tvoří zpravidla jméno, jímž autor podepisoval své literární práce a pod nímž je nejčastěji uváděn v odborné literatuře. Jestliže tedy používal pro celé své dílo (nebo jeho převážnou část) literárního jména (pseudonymu), které se vžilo, není názvem hesla autorovo občanské jméno. Občanské jméno zůstává základním titulem hesla v případech, kdy literární jméno pokrývá jen část autorova díla nebo přistupuje k autorovu jménu jako stálý přídomek. V takových případech, stejně jako v případech provdaných autorek, užívá LČL pro orientaci odkazových hesel. Bez nich se neobešla ani evidence autorů a anonymních děl starší české literatury (latinská a česká verze osobních jmen a názvů děl, rozkolísaný úzus v uvádění osobních jmen); u památek starší české literatury, které nemají vlastní nebo konvenční název, byl jako titul základního hesla volen incipit. Za titul věcných hesel z novější české literatury je vole-

no frekventovanější pojmenování (jestliže se oficiální název dané instituce nebo periodické publikace postupně měnil), ostatní názvy jsou v hesláři zachyceny formou odkazů. U nakladatelských hesel tvoří záhlaví firemní název (často ve formě osobního jména) v úředně zaregistrované, resp. nejužívanější podobě.

b) *Základní časové vymezení* je v osobních heslech spojeno s údaji o *místě narození a úmrtí,* u věcných hesel zachycuje faktickou působnost. Místa na území ČR určujeme v první řadě historicky adekvátním názvem obce (tištěn kurzivou); pokud byla obec přejmenována nebo přičleněna k jiné obci, zachycujeme dnešní stav v závorce; jako základní pramen sloužil Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970 (1978) a Zeměpisný lexikon ČR (1991). Pro orientaci (a k rozlišení obcí shodných názvů) jsou jména menších obcí zpravidla určena geograficky nejbližším větším nebo známějším místem. (Ve výkladové pasáži uvádíme místní jména, včetně názvů menších lokalit i větších územních celků, zpravidla v jejich dobové podobě a nepřičleňujeme je k dnes platným správním celkům, je-li potřeba – nejsou-li obecně známa – blíže je lokalizujeme.) Podoba místních jmen v zahraničí se převážně řídí současným územ; pokud jde o jejich zčešťování, navazuje LČL na praxi čtyřdílného Příručního slovníku naučného (1962–67); jméno místa je v závorce doplněno údajem o zemi, případně o státu, k jehož území náleží dnes. – Podobně jako v LČL 3 je v závěru 2. svazku zařazen soupis doplňků a oprav v datech a místech (v záhlaví hesel). Ne všechny údaje je bohužel možné ověřit kvůli částečné informační blokádě způsobené výklady zákona o ochraně osobních údajů (v matrikách aj.).

c) *Stručná orientační charakteristika* autora nebo jevu vymezuje osobité pole jeho působnosti, a to hlavně cestou zařazení druhového, žánrového, vývojového, tematického apod.

Výkladová pasáž

a) První oddíl této pasáže obsahuje chronologicky postupující *výklad o životě* (osobní hesla) nebo *o genezi a vývoji* (věcná hesla) *daného jevu;* přihlíží přitom i k mimoliterárním souvislostem, informuje o neliterární umělecké činnosti autora, upozorňuje na vazby mezi jeho životem a dílem apod. V heslech časopisů (i některých dalších publikací) jsou z praktických důvodů v úvodu tohoto oddílu shrnuta základní bibliografická data v jejich postupných proměnách: titul, podtitul, redaktor (eventuálně odpovědný redaktor), majitel a vydavatel, periodicita, příp. přílohy. – Je-li názvem hesla autorovo literární jméno, uvádí LČL na počátku tohoto oddílu jeho jméno občanské, případně vysvětlení původu literárního jména, další varianty občanského jména nebo literárního jména, kterými autor též podepisoval své práce. – U nakladatelských hesel obsahuje tento oddíl kromě historie firmy i stručné životopisné údaje o jejích hlavních představitelích (majitelích, ředitelích) a v závěru i adresy působiště. – Biografická část rovněž zahrnuje (zpravidla na závěr): data a stručnou charakteristiku činnosti autorových příbuzných, kteří se věnovali literatuře a umění a není jim v LČL věnováno samostatné heslo (na tyto pasáže upozorňují v závažnějších případech odkazová hesla „viz in"), případně rozlišující informace o tvorbě autorových jmenovců; u věcných hesel doplňující nebo rozlišující informace o přidružených aktivitách (vydavatelských, divadelních aj.), o časopisech stejného názvu bezprostředně předcházejících či následujících apod.

b) Další oddíl výkladu obsahuje *vlastní literární charakteristiku jevu* (kombinující syntetický a analytický postup); jejím minimálním cílem (zejména u jevů málo známých a dosud neprozkoumaných) je žánrový a tematický popis, který je zpravidla doplněn dalšími hledisky, především konkrétním začleněním jevu do literárního procesu, zachycením jeho vývojových proměn a specifičnosti. V rozsahu této části (tj. v zevrubnosti literární charakteristiky) se uplatňuje zřetel k významu daného literárního jevu. Rovněž u věcných hesel tento oddíl přináší charakterizační popis jevu (u časopiseckých hesel doplněný výčtem častějších přispěvatelů, který je zpravidla rozčleněn podle žánrů a zahrnuje též šifry a pseudonymy, jichž uvedení autoři v daném periodiku užívali; u nakladatelských hesel charakteristikou nejvýznamnějších knižnic a souborů spisů

s údaji o časovém vymezení, počtu svazků, případně redaktorech). – V závěru výkladu jsou soustřeďovány informace doplňující celkový obraz pojednávaného autora nebo jevu (méně důsažné a mezioborové aktivity): o četnějších druzích časopiseckých publikací, o dílech zůstávajících v rukopisu, o pracích pro film a rozhlas, o dramatizacích a adaptacích autorových děl apod. – Ve výkladové části je zmiňováno rovněž rozšiřování děl prostřednictvím domácích samizdatových edic (případné pozdější knižní vydání se uvádí v bibliografické části).

Bibliografická část

Rozsah a vnitřní členění se řídí povahou shrnutých informací (odráží zároveň stav bibliografické připravenosti oboru). Nejrozsáhlejší a nejdiferencovanější bibliografické údaje obsahují většinou osobní hesla. – Do výkladové pasáže LČL přesunuje informace o samizdatových edicích děl (nebyla-li později vydána knižně), o příspěvcích do naučných slovníků (a to jen ve zvlášť významných případech), o doslovech a předmluvách (je-li tento žánr pro autora zvlášť příznačný) a bibliografické údaje těžko ověřitelné. – Bibliografická část (osobních hesel) obsahuje *rubriky:*

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Soupis autorových pseudonymů a šifer uspořádaný abecedně (z obrazových šifer je uveden výběr nejdůležitějších a v autorově publikační činnosti nejfrekventovanějších značek). Ve zvláštních případech jsou jednotlivé pseudonymy a šifry opatřeny anotací, která blíže určuje místo a dobu jejich užívání. Základním východiskem rubriky byla publikace J. Vopravila Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře (1973), odchyluje-li se LČL od jeho údajů, jde o opravy a doplňky.

PŘÍSPĚVKY *in:* Názvy periodik, sborníků, almanachů, antologií a katalogů (v abecedním pořadí), v nichž byly zjištěny autorovy příspěvky (práce otištěné posmrtně jsou uvedeny na konci výčtu). V závorce jsou obsaženy informace: místo vydání (s výjimkou pražských a všeobecně známých), vročení nebo alespoň počáteční rok příspěvků (existují-li bibliografické podklady), případně upozornění na významné příspěvky (především později knižně nepublikované nebo zmiňované ve výkladové pasáži), na charakter autorovy soustavnější publikační činnosti nebo na autorův debut. – Do této rubriky jsou pojaty autorovy rozhovory (pouze závažná interview jsou zařazena v rubrice Literatura). Výhradně v rubrice Příspěvky uvádíme separáty z časopisů a novin (byť opatřené vlastním stránkováním a figurující v katalozích jako knižní tituly). Neuvádíme zde naopak autorovy příspěvky do naučných slovníků (pokud byly významné, registrujeme je ve výkladové části).

KNIŽNĚ: Úplný soupis autorových vlastních publikací (zjištěné bibliofilie a soukromé tisky neregistrujeme, pokud neobsahují práce jinak knižně netištěné a není-li to potřebné k rozlišení nebo upřesnění údajů uváděných v autorových bibliografiích a v katalozích; separáty z časopisů a novin zachycuje výhradně rubrika Příspěvky). Názvy publikací jsou citovány v originální podobě (na rozdíl od výkladové části, v níž se někdy užívá uzuálních českých verzí cizojazyčných titulů), v transkripci nebo pravopisné úpravě podle běžných edičních zásad. Původní formální úpravu titulních listů nezachováváme; údaje provázející vlastní titul díla („napsal", „přeložil", „sestaveno od" aj.) reprodukujeme jednotným způsobem. Tituly uvádíme většinou v plném znění (krácení obšírných či vícedílných názvů je vyznačeno třemi tečkami), zpravidla bez podtitulů a v chronologickém pořadí podle prvního vydání. Místa vydání se obecně uvádějí jen u děl vyšlých mimo území dnešní ČR, u děl starší české literatury se uvádějí i místa na našem území mimo Prahu. Vročení se řídí v prvé řadě titulním listem, případně tiráží; knihy bez vročení jsou anotovány zkratkou b. d., která je pokud možno doplněna datem zjištěným a ověřeným podle jiných pramenů. – V oddílu *Beletrie* (*Beletrie a práce o literatuře* apod.) jsou kromě prvních vydání připomenuta ta další vydání, v nichž sám autor podstatně zasáhl do struktury díla, a nejdůležitější kritické nebo podrobně komentované edice. (Celkový počet vydání se kromě zcela ojedinělých výjimek neuvádí.) V případech, kdy autor opakovaně měnil skladbu určitých souborů (většinou povídkových), je každý z nich zaznamenán samostatně pod svým titulem se stručnou anotací

o provenienci a uspořádání celku. U původních děl je vyznačen žánr, pokud nevyplývá přímo z názvu. U divadelních her (mezi něž se bez zvláštního odlišení – které ponecháváme výkladové části – zahrnují i hry loutkové) je rok knižního vydání doplněn (existují-li bibliografické podklady) i letopočtem premiéry. LČL registruje v anotacích upravené, popř. doplněné vydání, jakož i skutečnost, že kniha vyšla pod pseudonymem nebo pod jménem jiného autora nebo anonymně. Způsobem zápisu rozlišuje spoluautorství („s…“) a spojení prací dvou nebo více autorů („s prózou…“); je-li počet spoluautorů vyšší než tři, uvádí „s jinými“. Nezaznamenává doslovy a předmluvy v dílech jiných autorů (je-li tento druh literární činnosti pro autora zvláště příznačný, je zmíněn ve výkladové části hesla). – Soupis v oddílu *Překlady* je uspořádán v zásadě chronologicky, překlady děl téhož autora jsou však řazeny za sebou. Transkripce a pravopis jmen cizích autorů jsou přizpůsobeny dnešnímu úzu; v ruských jménech převádíme azbuku do latinky podle zásad tzv. běžného přepisu; jména cizích autorek citujeme v bibliografické části (v souladu s Pravidly jmenného katalogu, 2., opravené a doplněné vyd. 1969) v nepřechýlené podobě. U knižně vydaných překladů divadelních her uvádíme pouze výjimečně i rok premiéry (v případech většího časového odstupu). – Oddíl *Ostatní práce* uvádí jmenovitě zejména díla z oboru společenských věd; z jiných oborů, daných většinou autorovou občanskou profesí, vyjmenovává jen vybraná základní díla, ostatní publikace zmiňuje globální informací. – Oddíl *Výbory* zachycuje výbory z autorova díla (v anotaci uvádí editora, případně upozorňuje na charakter knihy) mimo publikace charakteru školních příruček, stručných výborů pro mládež a příležitostných tisků. – Jednotlivé záznamy oddílu *Souborná vydání* uvádějí i nakladatelství a editory, mimoto bývají doplněny upozorněním na práce, jež zde byly zveřejněny v knižní podobě poprvé.

SCÉNICKY: Soupis původních a přeložených her, které nebyly publikovány knižně. (Rubrika rozlišuje původní hry, překlady a adaptace, případně dramatizace a úpravy.)

KORESPONDENCE: Chronologický přehled časopisecky i knižně vydaných dopisů psaných autorem. Byl-li některý už tištěný soubor korespondence vydán v novější nebo úplnější edici, uvádí se jen toto novější vydání.

REDIGOVAL: Soupis publikací, jež autor redigoval, tříděný podle druhů (časopisy, kalendáře, sborníky, knižnice aj.); doba redigování se udává letopočty (ne podle ročníků publikací). Pokud není údaj o redaktorství výslovně uveden v dané publikaci, jsou informace o autorově působení v redakcích novin, časopisů aj. obsaženy v životopisném oddílu výkladové pasáže. Členství v redakčních radách (i když je bibliograficky doloženo) zpravidla neregistrujeme.

USPOŘÁDAL A VYDAL: Chronologický soupis publikací, jež autor uspořádal nebo připravil edičně.

V heslech z oblasti starší literatury je navíc zařazena rubrika:
EDICE (údaje jsou řazeny chronologicky a zahrnují i vydání korespondence; není-li z názvu obsah edice jasný, jsou doplněny anotací).

V heslech věnovaných osobnostem tiskařů (do poloviny 18. století) zařazujeme rubriku Z TISKAŘSKÉ PRODUKCE.

V nakladatelských heslech LČL uvádí rubriky:
KNIŽNICE: V oddílech *Beletrie* (*Beletrie a práce o literatuře* apod.) a *Ostatní* chronologický přehled všech knižnic nakladatelství s časovým vymezením jejich vycházení.
SOUBORNÁ VYDÁNÍ: V oddílech *Čeští autoři, Cizí* abecedně řazený výčet autorů, jimž v nakladatelství vycházely sebrané nebo vybrané spisy.
Z DALŠÍ PRODUKCE: V oddílech *Čeští autoři, Cizí* chronologicky řazený výběr titulů nakladatelství mimo knižnice a souborná vydání (všechna díla jednoho autora jsou řazena opět

chronologicky za časově první uvedené dílo). Uváděna jsou první nebo z literárněvědného hlediska významná vydání děl dokládající ediční profil nakladatelství.

PERIODIKA: Chronologicky řazený výčet všech periodik nakladatelství se základním časovým vymezením jejich vycházení.

BIBLIOGRAFIE: Registruje (v osobních i věcných heslech) tiskem vydané i formou účelových publikací rozmnožené bibliografické soupisy, pokud obsahují více údajů než rubrika Knižně. Existuje-li takových soupisů víc a zahrnují-li novější z nich všechny údaje soupisů starších, uvádí se většinou jen práce poslední jakožto materiálově nejúplnější. – V nakladatelských heslech jsou uváděny i nejvýznamnější firemní katalogy (seznamy) produkce daného nakladatelství. – Ze souhrnných bibliografických soupisů odkazuje LČL i v případech, že existuje speciální bibliografie, na J. Jirečka: Rukověť k dějinám literatury české… (1875–76), Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století (1925–67 a Dodatky) a Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě (1966–82).

LITERATURA: Rubrika je v osobních i věcných heslech rozčleněna do dvou chronologických řad. První z nich uvádí soupis samostatných knižních monografických publikací (včetně závažnějších publikací vyšlých v cizině nebo vydaných jako účelové tisky, např. krajskými knihovnami, a soupisů pozůstalostí, z nichž registruje pouze tisky Památníku národního písemnictví, případně Národního muzea v Praze). Druhá podává výběr z ostatní odborné a kritické literatury věnované danému předmětu; zaznamenává studie vydané v časopisech a sbornících, ucelené partie obsažené v publikacích širšího tématu, vybrané kritiky, recenze (z několika recenzí téhož autora o téže knize volíme obvykle jen jednu), polemiky, nekrology, předmluvy, doslovy apod. a závažné autorovy rozhovory (ostatní registrujeme v rubrice Příspěvky). Zahraniční a zpravidla i regionální literatura předmětu je pro nesoustavnost bibliografických informací zachycena méně četně; z cizojazyčných příspěvků uvádíme většinou jen knižní publikace (výjimku tvoří hlavně hesla o starší české literatuře). Časově a tematicky shodné příspěvky z periodik (recenze téhož díla, diskuse, polemiky, jubilejní stati, nekrology) jsou většinou shrnovány do ucelených, společnou anotací opatřených bibliografických záznamů; v těchto a podobných případech zpravidla vynecháváme tituly jednotlivých článků, pokud jsou dostatečně určeny ostatními bibliografickými údaji (datum v denním tisku, odkaz na první stránku otištěného příspěvku, je-li ročník stránkován průběžně, nebo na číslo). Vročení periodických publikací se řídí kalendářním rokem, u přestupných ročníků i číslem ročníku.

V rubrice LITERATURA se (až na výjimky) neuvádějí základní biografické a bibliografické příručky ani speciální a všeobecně naučné slovníky, které představují pro LČL jeden z fondů jeho informací; necitujeme ani syntetická literárněhistorická díla, k nimž se přihlíželo při koncepčním i faktografickém zpracování výkladových i bibliografických částí jednotlivých hesel. Výčty těchto prací podaly již předmluvy k 1.–3. dílu LČL (1985, 1993, 2000), shrnuje je a aktualizuje následující soupis:

A. *Literárněhistorická kompendia, slovníky a předmětové bibliografie:* J. V. J. Michl: Ouplný literaturní létopis čili Obraz slovesnosti Slovanův nářečí českého… od léta 1825 až do léta 1837 1/4 (1839); J. Jungmann: Historie literatury české aneb Soustavný přehled spisů českých… (2. vyd., 1849); A. V. Šembera: Dějiny řeči a literatury české (3. vyd., Vídeň 1869); J. Jireček: Rukověť k dějinám literatury české do konce 18. věku. Ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného (2 sv., 1875–76); J. J. Stankovský: Divadelní slovník. Příspěvek k české bibliografii… (1876); J. Vlček: Dějiny české literatury 1–3 (1897–1920, 5. vyd. 1960); V. Flajšhans: Písemnictví české slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy (1901); Literatura česká 19. století 1–3 (1902–07, red. J. Vlček; dopln. vyd. 1911–17); B. Menšík: Soupis současné české literatury dramatické (b. d., 1909); J. Král: Česká prozódie 1 (1909); J. F. Urbánek: Biografický a bibliografický slovník českých spisovatelů… 1800–1910 (2 díly, 1910); M. Hýsek: Literární Morava v letech 1849–1885 (1911); K. Nosovský: Soupis české literatury dramatické (b. d., 1913); O. Pospíšil – V. F. Suk aj.: Dět-

ská literatura česká (1924); R. Jakobson: Základy českého verše (1926); J. Jakubec: Dějiny literatury české 1, 2 (1929–34); B. Vavroušek: Literární atlas československý 1, 2 (1932–38, s přispěním A. Nováka); J. V. Novák – A. Novák: Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny (4. vyd., 1936–39, reprint 1995); M. Hýsek: Ztrhané struny zvuk (1940); J. Kunc: Slovník soudobých českých spisovatelů. Krásné písemnictví v letech 1918–45 (2 sv., 1945–46); E. Macek: Z nových prací literárněvědných, Česká literatura 1956–61; J. Kunc: Slovník českých spisovatelů beletristů 1945–1956 (1957); Dějiny české literatury 1–4 (1959, red. J. Hrabák; 1960, red. F. Vodička; 1961, red. M. Pohorský; 1995, red. Z. Pešat a E. Strohsová); V. Stejskal: Moderní česká literatura pro děti (1962); J. Kunc: Česká literární bibliografie 1945–1963 (1966) (3 díly a 2 sv. doplňků, 1963–68); O. Balášová – M. Laiske – E. Macek – J. Nečas: Bibliografie české literární vědy 1945–1955. Práce o české literatuře (1964); Slovník českých spisovatelů (1964, red. R. Havel a J. Opelík); Česká literární věda 1961 (ÚČSL ČSAV 1965, red. E. Macek); Česká literární věda – bohemistika 1962, 1963 … až 1980 (1964–92, red. E. Macek, B. Mědílek a V. Theimerová-Vladyková); Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě (5 sv., 1966–82, zal. A. Truhlář a K. Hrdina, pokr. J. Hejnic a J. Martínek); Česká literatura 1918–1945 (1970, red. J. Rambousek, V. Vařejková, Z. Zapletal); Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století (1972, red. K. Homolová, M. Otruba a Z. Pešat); J. Vopravil: Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře (1973); W. Baumann: Die Literatur des Mittelalters in Böhmen (Mnichov, Vídeň 1978); L. Šeflová: Bibliografie literatury vydané českými a slovenskými autory v zahraničí 1948–72. S dodatkem do srpna 1978 (Kolín n. Rýnem, Paříž 1978); O. Chaloupka – J. Voráček: Kontury české literatury pro děti a mládež (1979); Slovník českých spisovatelů. Pokus o rekonstrukci dějin české literatury 1948–1979 (Toronto 1982, usp. J. Brabec, J. Gruša, I. Hájek, P. Kabeš a J. Lopatka); J. Pejskar: Poslední pocta. Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948–81 1–4 (Curych 1982–94); Z. Rotrekl: Skrytá tvář české literatury (Toronto 1987, Brno 1991); Panorama české literatury (1994, red. L. Machala a E. Petrů); A. Zach: Kniha a český exil (1995); Katalog knih českého exilu 1948–1994 (1995, sest. J. Gruntorád); I. Adamovič: Slovník české literární fantastiky a science fiction (1995); Slovník českých spisovatelů od roku 1945 1, 2 (1995, 1998; 2. vyd. 1. dílu 1999; ved. red. P. Janoušek); F. Knopp: Česká literatura v exilu 1948–1989 (1996); J. Lehár – A. Stich – J. Janáčková – J. Holý: Česká literatura od počátků k dnešku (1998); Česká literatura na předělu století (2001, ed. J. Hrabáková a J. Janáčková); F. Brož: Česká a světová literatura v datech 1–4 (2001–06); Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945–2000 (2002, red. B. Dokoupil); T. Kubíček a kol.: Literární Morava (2002); E. Kuťáková, A. Vidmanová a kol.: Slovník latinských spisovatelů (2004, přeprac. a dopln. vyd.); Slovník českých spisovatelů (2005, 2. vyd., red. V. Menclová, V. Vaněk).

B. *Bibliografické soupisy českých knih, časopisů a historické literatury a soupisy repertoáru:* Österreichischer Katalog. Verzeichnis aller im Jahre… in Österreich erschienenen Bücher und Zeitschriften…, oddíl 2 – publikace ve slovanských jazycích (s obměnami titulů celku i oddílu, Vídeň 1860–1918); F. Doucha: Knihopisný slovník československý aneb Seznam kněh… vyšlých… od roku 1774 až do nejnovější doby (1865); Věstník bibliografický (1869–73, red. F. A. Urbánek); Slovanský katalog bibliografický za rok… (1877–81, red. A. Michálek, J. Klouček aj.); Urbánkův věstník bibliografický 1880–83; Český katalog bibliografický 1–15 (1889–1903); V. Kudlata-Proboštů: České časopisectvo 20. věku (1903); Č. Zíbrt: Bibliografie české historie 1–5 (1900–12); Bibliografie české historie za rok 1905, 1906…, Český časopis historický 1906, 1907…; I. Kahlig: Katalog veškerého českého časopisectva… (1907); K. Nosovský: Soupis českých a slovenských současně vycházejících časopisův… (1909); J. Tumpach – A. Podlaha: Dějiny a bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828… 1–5 (1912–23); Bibliografický katalog ČSR (ČSSR, ČSFR) 1920, 1921… až 1992 (od 1953 s podtitulem České knihy), pokr. Národní bibliografie ČR. Knihy (1993), pokr. Česká národní bibliografie. Knihy (1994–99); A. Sáňka: České bibliofilské tisky 1–3 (1923–31), 4 (1967, zprac. F. Bubla) + F. Bubla: České bibliofilské tisky 5 (1971); Knihopis českých a slovenských (díl 1: československých) tisků od doby nejstarší až do konce 18. století (díl 1 o 2 sv., díl 2 o 9 sv., 1925–67, red. Z. V. Tobolka, F. Horák; Dodatky. Díl 1. Prvotisky /do r. 1500/ 1994, red. E. Urbánková + Dodatky. Díl 2, sv. 1–6 1994–2006,

ed. B. Wižďálková); F. Roubík: Časopisectvo v Čechách v letech 1848–1862 (1930) + Bibliografie časopisectva v Čechách z let 1863–1895 (1936); K. Nosovský – V. Pražák: Soupis československé literatury za léta 1901–1925 I. Abecední seznam (2 sv., 1931–33); H. Doležil – A. M. Píša: Soupis repertoáru Národního divadla v Praze (1939); Bibliografický katalog ČSSR – Články v českých časopisech (od 1953 průběžně); M. Wurmová: Soupis moravských novin a časopisů z let 1848–1918 (1955); M. Laiske: Příspěvek k Soupisu moravských novin a časopisů z let 1848–1918 (1959) + Časopisectví v Čechách 1650–1847 (1959) + Divadelní periodika v Čechách a na Moravě 1772–1963 (1967); M. Kudělka, Z. Šimeček a kol.: Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od roku 1760 (1972); Bibliografie české knižní tvorby 1945–60 1–4 (1973, 1994–95); M. Laiske: Pražská dramaturgie 1 1762(?)–1843, 2 1844–1862 (ÚČSL ČSAV 1974); J. Kubíček – Z. Šimeček: Brněnské noviny a časopisy od doby nejstarší až do roku 1975 (1976); Soupis repertoáru Národního divadla v Praze 1–4 (1983, red. H. Konečná); Národní divadlo a jeho předchůdci (1988, red. V. Procházka); I. Kuneš: Svědectví. Jmenný a věcný rejstřík. Ročníky 1956–1987 (Paříž 1988); P. Kubíček: Bibliografie novin a časopisů na Moravě a ve Slezsku v letech 1918–1945 (1989) + Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918 (2001); P. Voit: Bohemica 1500–1800 1–3 (1996); J. Hanáková: Edice českého samizdatu 1972–1991 (1997); P. Brodský: Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze (2000); J. Šimáková – J. Vrchotka a kol.: Katalog prvotisků Národního muzea v Praze a zámeckých a hradních knihoven v České republice (2001); Slavica v české řeči 1. České překlady ze slovanských jazyků do roku 1860 (2002, doplň. vyd., sest. Jos. Bečka a kol.) + Slavica v české řeči 2. České překlady ze slovanských jazyků 1861–1890 (2002, sest. Jiří Bečka, Z. Koutenská a kol.); M. Šulc: Česká operetní kronika 1863–1948 (2002); J. Linda – A. Stich – A. Fidlerová – M. Šulcková a kol.: Repertorium rukopisů 17. a 18. století z muzejních sbírek v Čechách 1, 2 (2003); J. Kubíček a kol.: Noviny české republiky 1919–1945 (2004).

C. *Encyklopedie, oborové slovníky, biografické příručky a jiná kompendia:* C. Wurzbach: Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich 1–60 (Vídeň 1856–91); Slovník naučný 1–12 (1860–74, 1887, red. F. L. Rieger); V. Kryšpín: Obraz činnosti literární učitelstva československého za posledních 100 let (1885); Ottův slovník naučný 1–28 (1888–1909); M. Navrátil: Almanach českých právníků (1904) + Almanach českých lékařů (1913); Český slovník bohovědný (1909–32, red. J. Tumpach a A. Podlaha, nedokončeno); Ottův divadelní slovník (1914–20, nedokončeno); Masarykův slovník naučný 1–7 (1925–33); J. Volf: Dějiny českého knihtisku do r. 1848 (1926); K. Nosovský: Knihopisná nauka a vývoj knihkupectví československého (1927); Album reprezentantů všech oborů veřejného života československého (1927, red. F. Sekanina); Ottův slovník naučný nové doby 1–6 (12 sv., 1930–43); J. Toul: Jubilejní kniha Českobratrské evangelické rodiny (1931); Kulturní adresář ČSR (1934–36); Z. Gintl: Postavy a osobnosti. Seznam životopisů a osobních monografií (1936); K. Kabát: Knihtisk a jeho vývoj v Československu (1936); Československo. Biografie 1–3 (1936–41, red. B. Koutník); P. Toman: Nový slovník československých výtvarných umělců 1, 2 a Dodatky (1947–1950, 1955); M. L. Černá: Stručné dějiny knihtisku (1948); J. Kunc: Kdy zemřeli…? (za léta 1937–79; 1957–79) + E. Kubásková aj.: Kdy zemřeli…? (za léta 1980–90; 1992 a 1994); Československý hudební slovník osob a institucí 1, 2 (1963–65); Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 (Vídeň, od 1964); K. Chyba: Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do roku 1860, příloha sb. Strahovská knihovna, od 1966; Dějiny českého divadla 1–4 (1968–83, hlavní red. F. Černý); Kdo je kdo v Československu 1 (1969); V roce… zemřeli (za léta 1963–68 a 1971–98; Státní vědecká knihovna Brno, 1969–99); F. Kutnar: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví 1, 2 (1973–77, s J. Markem, upr. vyd. 1997); Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder (Mnichov, od 1974); O. Homola: Přehled osob a institucí zajišťujících náklad, výrobu a prodej českých tisků 1–3 (PNP 1975–78); I. Čornejová – A. Fechtnerová: Životopisný slovník pražské univerzity (1986); Slovenský biografický slovník 1–6 (Martin 1986–94, red. Š. Valentovič, A. Maťovčík); Československý biografický slovník (1992); Průvodce po fondech Literárního archivu PNP 1, 2 a Dodatky (1993, 1996; aktualizované vyd. 2000); Biografický slovník Slezska a severní Moravy 1–20 (1993–2006, red. M. Myška); Soupis osobních písemných pozůstalostí a rodinných archivů v České republice

(1995, ed. J. Hanzalová); Terezínská pamětní kniha 1, 2 (1995, ed. M. Kárný); V. Just a kol.: Česká divadelní kultura 1945–1989 v datech a souvislostech 1, 2 (1995); Český hraný film 1–4 (Nár. filmový archiv, 1995–2004); Nová encyklopedie českého výtvarného umění 1, 2 a Dodatky (1995, 2006, red. A. Horová); Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918 (1996); Slovník české hudební kultury (1997, red. J. Fukač a J. Vysloužil); M. Churaň a kol.: Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století 1, 2 (1998); Průvodce po fondech a sbírkách Archivu Národního muzea (1998, red. J. Čechura); Slovník českých filozofů (1998, ved. red. J. Gabriel); J. Tomeš a kol.: Český biografický slovník 20. století (1999); J. Hoffmannová – J. Pražáková: Biografický slovník archivářů českých zemí (2000); Česká divadla. Encyklopedie divadelních souborů (2000, hl. red. E. Šormová); Biografický slovník českých zemí (od 2004, v sešitech); J. Hanuš: Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století (2005); Kulturněhistorická encyklopedie Slezska a severovýchodní Moravy 1, 2 (2005, red. L. Dokoupil, M. Myška, J. Svoboda); J. Ludvová a kol.: Hudební divadlo v českých zemích. Osobnosti 19. století (2006); V. Štěpán – M. Trávníčková: Prozatímní divadlo 1862–1883 1, 2 (2006); P. Voit: Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století (2006); Český a slovenský biografický index 1–3 (Mnichov 2006).

Redakce Lexikonu děkuje za cennou pomoc pracovníkům Bibliografie české literární vědy (retrospektivní kartotéka) a Biografického archivu v rámci Střediska literárněvědných informací Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., dále pracovníkům Národní knihovny v Praze a Moravské zemské knihovny v Brně, Památníku národního písemnictví, Divadelního ústavu, Knihovny (Oddělení časopisů) a Divadelního oddělení Národního muzea v Praze a pracovníkům archivů (zejména Archivu hlavního města Prahy).

ZNAČKY, ZKRATKY

(Ustálené nebo z kontextu jednoznačně srozumitelné zkratky neuvádíme.)

*	narození
†	úmrtí
+	práce téhož autora
→	přetištěno v publikaci
←	přetištěno z publikace
●	ohraničení série monotematických bibliografických záznamů
▮	předěl mezi bibliografickými rubrikami
AFP Ostrava	Acta facultatis paedagog. Ostraviensis
AFPUŠ	Acta facultatis philosoph. Universitatis Šafarikanae
alm.	almanach
an.	anonymně, anonym
AUC Praha	Acta Universitatis Carolinae
AUP Olomouc	Acta Universitatis Palackinae
AV ČR	Akademie věd České republiky
B, BB	báseň, básně
b. d.	bez data
čas.	časopis
ČAVU	Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, Česká akademie věd a umění
ČČH	Český časopis historický
ČČM	Časopis Českého muzeum (muzea), Časopis Muzea Království českého (do 1922)
ČL	Český lid
čl.	článek
ČLit	Česká literatura
ČMF	Časopis pro moderní filologii, Časopis pro moderní filologii a literatury
ČMM	Časopis Matice moravské
ČNM	Časopis Národního muzea (od 1923)
ČSAV	Československá akademie věd
ČsČH	Československý časopis historický
ČSPS	Časopis Společnosti přátel starožitností…
d.	díl
D, DD	divadelní hra, divadelní hry
defin.	definitivně, definitivní
DP	Družstevní práce
dub.	dubiózní, údaj nejistý
E, EE	esej, eseje
ed.	1. edice, 2. editor, uspořadatel
ELK	Evropský literární klub
F, FF	fejeton, fejetony
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
GVMB	Gesellschaft des Vaterländischen Museums in Böhmen
HD	Host do domu
in	obsaženo v…
inedit.	ineditní, rozšiřováno neoficiálně
Jahrbücher BM	Jahrbücher des Böhmischen Museums für Natur- und Länderkunde, Geschichte, Kunst und Literatur
kal.	kalendář
KBGW	Königliche böhmische Gesellschaft der Wissenschaften (Böhmische Gesellschaft der Wissenschaften)
KČSN	Královská česká společnost nauk
KM	Kritický měsíčník
Knihopis	Knihopis českých a slovenských tisků… do konce 18. století (1925–1967 a Dodatky)
KP	(F. X. Šalda:) Kritické projevy
LA	Literární archiv (Knihovny NM, PNP)
LD	Lidová demokracie
LF	Listy filologické
LidN	Lidové noviny
LitN	Literární noviny

LUK	Listy pro umění a kritiku
ml.	1. mladší; 2. (dílo pro ml.:) děti a mládež
MR	Moderní revue
MSlR	Moravskoslezská revue, Revue moravskoslezská
ND	Národní divadlo
NL	Národní listy
NM	Národní muzeum
NO	Národní osvobození
NŘ	Naše řeč
NŽ	Nový život
P, PP	próza, prózy
PL	Právo lidu
PPB	Památník Petra Bezruče
PNP	Památník národního písemnictví
podp.	podpis, podepsáno
R, RR	román, romány
RA	Rozpravy Aventina
reed.	reedice, nové vydání
ref.	referát, referáty (o díle)
RK	Rukopis královédvorský
rkp.	rukopisně, rukopis
RKZ	Rukopis královédvorský a Rukopis zelenohorský
roč.	1. ročenka; 2. ročně; 3. ročník
Rp, RpRp	reportáž, reportáže
RP	Rudé právo
Rukověť	(J. Jireček:) Rukověť k dějinám literatury české do konce 18. věku
RZ	Rukopis zelenohorský
ř.	řada
s.	1. stránka; (v lat. názvech:) sanctus
SaS	Slovo a slovesnost
sb.	sborník, publikace s kolektivním autorstvím
sep.	separátní vydání
SFFUKo Bratislava	Sborník Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě
Slit	Slovenská literatura
SlSb	Slezský sborník
SNDK	Státní nakladatelství dětské knihy
SNKLHU	Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění
SPF Hradec Král.	Sborník pedagogické fakulty v Hradci Králové
SPF Ústí n. Lab.	Sborník pedagogické fakulty v Ústí nad Labem
SPFF Brno	Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity
SPFF Hradec Král.	Sborník prací filozofické fakulty v Hradci Králové
SPFF Ostrava	Sborník prací filozofické fakulty v Ostravě
SPFPFSU Opava	Sborník prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě
SPFUK Praha	Sborník Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze
SPI Olomouc	Sborník Pedagogického institutu v Olomouci
SPI Plzeň	Sborník Pedagogického institutu v Plzni
SPI Ústí n. Lab.	Sborník Pedagogického institutu v Ústí nad Labem
SPPF Ostrava	Sborník prací pedagogické fakulty v Ostravě
SPPI Ostrava	Sborník prací Pedagogického institutu v Ostravě
st.	starší
SUJEP Brno	Spisy Univerzity J. E. Purkyně v Brně
SVŠP Olomouc	Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci
SVŠP Praha	Sborník Vysoké školy pedagogické v Praze
ŠZáp	Šaldův zápisník
t. r.	téhož roku
UJEP	Univerzita Jana Evangelisty Purkyně
UK	Univerzita Karlova
UKo	Univerzita Komenského
VVM	Vlastivědný věstník moravský
ZM	Zlatý máj

ŠIFRY AUTORŮ HESEL

ad	Alica Dubská
ahm	Aleš Haman
az	Aleš Zach
bd	Blahoslav Dokoupil
bz	Bohdan Zilynskyj
dh	Dalibor Holub
dm	Dagmar Mocná
dt	Dalibor Tureček
dv	Drahomíra Vlašínová
dvo	Daniel Vojtěch
eb	Emilie Bláhová
es	Eva Strohsová
eš	Eva Šormová
et	Eva Taxová
hp	Hana Pešatová
ik	Irena Kraitlová
is	Ilja Svatoňová
jaw	Jan Wiendl
jho	Jiří Holý
jip	Jitka Pelikánová
jk	Jaroslav Kolár
jl	Jan Lehár
jm	Jaroslav Med
jma	Jan Malura
jo	Jiří Opelík
jsk	Jakub Sichálek
jš	Jana Švábová
jt	Jiřina Táborská
jv	Josef Vintr
jz	Jiří Zizler
kb	Kateřina Bláhová
ks	Květa Sgallová
lh	Libuše Heczková
lk	Lenka Kusáková
ll	Ludmila Lantová
lm	Luboš Merhaut
ls	Ladislav Soldán
map	Marek Přibil
mh	Marie Havránková
mhs	Marcella Husová
mch	Milada Chlíbcová
mo	Mojmír Otruba
msk	Marta Soukopová
mš	Michael Špirit
mšk	Marie Škarpová
mu	Marie Uhlířová
mv	Milena Vojtková
mz	Miroslav Zelinský
pb	Přemysl Blažíček
pč	Petr Čornej
ph	Petr Holman
phr	Petr Hruška
pkr	Petr Kaiser
pp	Pavel Pešta
pr	Pavlína Rychterová
pš	Petr Šisler
sb	Sylva Bartůšková
sm	Stanislava Mazáčová
tg	Tomáš Glanc
tk	Tomáš Kubíček
vbo	Vladimír Borecký
vbr	Věra Brožová
vf	Vladimír Forst
vfr	Vratislav Färber
vkl	Václav Konzal
vpa	Vladimír Papoušek
vpb	Václav Petrbok
vs	Vlasta Skalická
vva	Vladimír Vavřínek
zh	Zoe Hauptová
zp	Zdeněk Pešat
zt	Zina Trochová

Věnováno redaktorům a autorům, kteří se vydání tohoto dílu nedočkali:

Jiřímu Bečkovi
Věnceslavě Bechyňové
Přemyslu Blažíčkovi
Drahomíře Čeporanové
Blahoslavu Dokoupilovi
Josefu Hanzalovi
Rudolfu Havlovi
Daliboru Holubovi
Olegu Homolovi
Květě Homolové
Anně Karasové
Václavu Königsmarkovi
Janu Lehárovi
Emanuelu Mackovi
Vladimíru Macurovi
Mojmíru Otrubovi
Pavlu Peštovi
Zdeňku Pírkovi
Josefu Polákovi
Marii Řepkové
Jaroslavu Sekerovi
Oldřichu Sirovátkovi
Evě Strohsové
Břetislavu Štorkovi
Jiřině Táborské
Zdeňce Tiché
Zdeňku Urbanovi

Karel **Sabina**

* 29. 12. 1813 *Praha*
† 9. 11. 1877 *Praha*

Prozaik, básník, literární i divadelní kritik a historik, autor operních libret a divadelních her; radikálně demokratický politik a publicista. Od 30. let vyznavač revolučního romantismu a tvorby K. H. Máchy, od 50. let stoupenec sociálně utopických idejí a nové formy sociálního románu, spojující realistický obraz společnosti s myšlenkami o jejím ideálním uspořádání.

V literatuře bývají uváděna další data narození (28. 11. 1811 aj.). Matriční záznam udává jméno Sabin. – Narodil se v Praze na Starém Městě jako nemanželský syn; sám uváděl, že je synem polského šlechtice. Vychován byl u příbuzných, v chudé rodině zedníka a domovníka v Praze. Základní vzdělání získal na německé normální škole v Praze, poté studoval na staroměstském Akademickém gymnáziu (na jeho národní uvědomění působil J. Jungmann; údajně měl S. mít účast na založení tajného gymnaziálního literárně-politického klubu s republikánskou tendencí, za což byl kázeňsky potrestán), 1831–33 na tzv. filozofii a na právech, která však nedokončil (1. roč. absolvoval v Praze 1834, další dva roky ve Vídni). Během studia patřil k přátelskému kruhu kolem K. H. Máchy, z něhož ve 30. a 40. letech vzešla mladá romantická generace, která odmítla vlastenectví redukované na jazyk a literaturu a vkládala v ně v souvislosti s celoevropskými společenskými proměnami nový politický smysl. Podílel se na pomoci polským utečencům po porážce revoluce 1831. Po studiích se krátce živil jako vychovatel ve šlechtických a patricijských rodinách, pak jako spisovatel, publicista a redaktor. Již jako student filozofie zřejmě spolupracoval s německými lipskými časopisy (Der Komet, alm. Mefistofeles…, Der deutsche Planet), kam posílal anonymní příspěvky, a od 1835 publikoval v četných českých i německých novinách a časopisech (též pod různými pseudonymy a šiframi). Stál zřejmě u zrodu pražského německého časopisu Ost und West, v němž informoval o české a slovanské literatuře a překládal do němčiny slovanskou poezii i prózu (mj. Kollárovy Národní zpievanky, dva zpěvy z Máchových Cikánů, Gogolův Nos a úryvek z Lermontovova Tamana). Pro své názory se opakovaně dostával do konfliktu s policií (byl též podezříván z účasti v tajném revolučním spolku Mladá Evropa). Obava před perzekucí ho přiměla 1838 k odchodu do Vídně, kde působil v redakci proněmeckého listu Der Adler. Pro liberalisticky orientované články byl však policejně donucen opustit město a vrátit se do Prahy. 1845 se stal členem tajného politického spolku s protirakouským a republikánským zaměřením Repeal; patřil k předním politikům, kteří organizovali revoluční události 1848: byl iniciátorem shromáždění ve Svatováclavských lázních 11. 3. 1848, členem Nár. výboru a výboru Slovanské lípy, v němž reprezentoval radikálně demokratické křídlo, působil jako řečník a publicista, přispíval do různých opozičních novin a 1848 převzal po Havlíčkovi redakci Pražských novin a Včely (vedl je do konce 1848 s výjimkou několika měsíců, kdy byl vězněn), již přeměnil na radikální politický orgán. V článcích vedle požadavku národní svobody kladl důraz zejména na sociální problematiku a přinášel první informace o socialistickém hnutí na Západě. V lednu 1849 mu byla svěřena redakce Novin Slovanské lípy, už v dubnu z ní však byl odvolán pro radikálně politický směr (mj. uveřejnil Bakuninovo prohlášení Hlas k Slovanům) a začal vydávat sb. Tábor, jiskry časové s výraznou revoluční a sociálně reformní tendencí. Jako brožury publikoval populárně-naučné práce upozorňující na české a evropské revoluční tradice (*Ján Hus z Husince*, *Napoleon Buonaparte*); vydání připraveného souboru Politické úvahy se nezdařilo. Za propagaci Bakuninových anarchistických spisků byl vyšetřován a vězení unikl jen složením kauce, po porážce červnové revoluce 1848 byl několik měsíců vězněn a 10. 5. 1849 znovu zatčen jako člen revolučního výboru připravujícího pod Bakuninovým vedením protirakouské spiknutí. Uvězněn byl na Hradčanech a 1853 vojenským soudem odsouzen k trestu smrti za velezradu, změněném na 18 let těžkého žaláře v olomoucké pevnosti. 10. 5. 1857 byl na základě všeobecné amnestie propuštěn a internován v Praze. Pokusil se znovu živit literární prací (sňatkem na jaře 1849 mu přibyly existenční starosti o manželku a dvě děti; dcera Eufrozina se později provdala za E. Vávru, nováře, překladatele a propagátora ruské literatury), která však byla ztížena policejní perzekucí bachovského režimu (S. byl přinucen

podepsat prohlášení, že nebude nic publikovat bez souhlasu policie, pro překročení zákazu byl 1858 několik dní vězněn). Požadavek umělecké náročnosti literatury spjaté se současným životem ho sblížil s mladou generací májovců (podílel se na jejím alm. Máj a spolupracoval s čas. Obrazy života). Jen anonymně, avšak zřejmě zásadně (iniciace časopisu, programové studie) se mohl podílet na Sojkově listu Jasoň a knize Naši mužové. Teprve od 60. let začal publikovat častěji. Vypomáhal v redakcích různých novin (Nár. listy 1861 aj.), 1871 se ujal redakce časopisu Slovan a přeměnil ho na list se sociálně-politickou a kulturně-osvětovou orientací. Už od 30. let se účastnil českého kulturního a společenského života, v 60. letech byl jedním z předních organizátorů Umělecké besedy (člen výboru jejího literárního odboru, v jejím rámci se věnoval výzkumu obrozenské literatury a uspořádal řadu přednášek o české i světové literatuře), 1866 působil jako dočasný dramaturg Prozatímního divadla, pracoval v Jednotě divadelní. Patřil k prvním, kdo se v Čechách zajímali o dělnické hnutí a snažili se pozvednout sociální uvědomění dělníků. Jako pohotový řečník vystupoval na národních slavnostech doma i v cizině (např. slavnost Husova v Kostnici 1868) a táborech lidu, přednášel v dělnických a měšťanských spolcích aj. V únoru 1870 byl anonymním článkem ve vídeňském listu Vaterland obviněn ze spolupráce s policií. Aby se ospravedlnil, byl nucen podat žalobu na jeho redaktora. Proces (červen 1870) formálně sice prokázal S. nevinu, avšak vzniklé podezření zcela nevyvrátil. Na schůzce mladočeských politiků a spisovatelů (mj. J. Barák, J. Grégr, V. Hálek, J. Neruda, J. V. Sládek) 30. 7. 1872 byl usvědčen z kolaborace s pražským policejním úřadem. Spolupráci přiznal a omluvil existenční tísní (později zpřístupněné policejní archivy prokázaly, že S. uvedenou činnost vykonával pod krycím jménem Roman už od 1859). Pod hrozbou zveřejnění opustil 7. 8. Čechy a odjel do Drážďan. Rozpoutaná publicistická kampaň vylučující S. z národní společnosti ho přiměla, aby se vrátil do Prahy a hájil se brožurou *Obrana proti lhářům a utrhačům,* jež však byla umlčena. Další léta živořil v bídě a opuštěnosti v Praze. Publikoval pouze anonymně nebo pod pseudonymy v časopisech a zejména v nakladatelství A. Hynka. V červnu 1873 byl čtyři týdny vězněn za redakci Slovana. Podle úmrtního listu zemřel na tělesné vysílení. Pohřbu na Olšanech se zúčastnilo jen několik sociálnědemokratických dělníků. Hrob zůstal do 1932 neoznačen. – S. osud přitahoval pozornost beletristů, kteří se pokoušeli ztvárnit jeho životní příběh počínaje 1872 E. Rüfferem (Zrádce národa), jehož následovali 1936 V. Martínek (Zrádce národa) a 1962 M. Brod (Die verkaufte Braut) a na jevišti 1934 E. Synek (Dvojí tvář).

S. se po celý život pohyboval na rozhraní českého a německého etnika a publikoval v obou jazycích. Jeho literární tvorba obsahuje práce beletristické (poezii, prózu, divadelní hry i operní libreta), odborné (literární kritiku a historii) a politickou a sociální publicistiku. Beletristická tvorba se odvíjela ze S. vlastních teoretických úvah o umění, její umělecká hodnota však nedosahuje jejich úrovně. Ve 30. letech razil u nás romantický směr, který ovlivnil i jeho tvorbu. Už ve své první literární kritice (Básní V. Nejedlého, Květy 1835) odmítl soudobý z klasicismu ještě vycházející estetický ideál české literatury a nově v duchu romantismu požadoval svobodný umělecký projev vznikající z vnitřní potřeby a usilující vyjádřit subjektivní životní prožitek. Bránil též fantazijní složku díla, umožňující vyjadřovat rozpor mezi společenskou realitou a ideálem (jako první docenil u nás tvorbu K. H. Máchy). Sbírka převážně reflexivní lyriky (*Básně*) je naplněna smutkem, melancholií, pocity osamocenosti a touhou po dosažení ideálu v podobě osvícené společnosti. Verše s výraznějším politickým obsahem publikoval na Slovensku (v Kuzmányho Hronce 1836–38). Pro romantický světobol byla S. poezie, podobně jako Máchova, odmítnuta kritikou (zvláště J. M. Hurban, K. Vinařický). V porovnání s tvorbou Máchovou (jejíž vliv byl patrný) se vyznačovala převahou intelektuální složky a odvozeností básnických prostředků. V dalších letech se S. k poezii uchyloval jen zřídka, příležitostně ji však překládal (I. Kozlov, A. S. Puškin, snad i S. Petőfi). Jeho první povídky ze 30. a 40. let (*Povídky, pověsti, obrazy a novely*) představují epickou linii české romantické prózy (oproti Máchovu lyrickoepickému fragmentu), nevyhýbají se ani triviálním postupům. Jejich romantický ráz, daný postavami individualistických „vytrženců" toužících po nedosažitelném štěstí a melancholickým či tragickým laděním, je často narušován prvky dobově konvenčního

osvícensky lidovýchovného nebo sentimentálního povídkového typu. V povídce *Hrobník* zároveň S. vnesl do českého literárního prostředí prvky soudobého evropského frenetického směru, jenž poetizováním hrůzného a šíleného symbolicky v protikladu k panujícímu biedermeierskému idylismu připomínal temné stránky společenského života. Pokus o romantický historický román, látkově čerpající z předhusitské doby (Husité), autor po několikerém odmítnutí cenzurou rozdělil do samostatných povídek (*Obrazy ze 14. a 15. věku*); absence historického koloritu, kompoziční nedostatky a mnohdy až s nevkusem hraničící líčení rozpolcených povah historických postav (Václav IV., jeho kat a Jan Žižka) vedly už v době vydání ke kritice a odmítnutí díla. Na další vývoj S. kritického myšlení i beletristického díla mělo ve 40. letech vliv hnutí Mladé Německo. Projevilo se v S. požadavku, aby se literatura obrátila k reálnému životu se všemi jeho problémy, ve vlastní tvorbě pak v povídce s vesnickou tematikou (*Vesničané*), polemikou s dobovým požadavkem zobrazovat venkovský lid jako vzor národní společnosti. I tak S. pokus o reálný obraz vesnice ovládané peněžními vztahy a sociální i mravní bídou oslabovaly zejména rozervané, vesnickému kolektivu se vymykající postavy. K vesnické tematice se S. vrátil v 60. letech v umělecky nezdařeném humoristicko-satirickém románu *Věčný ženich* a především v románu *Jen tři léta* zobrazujícím kapitalizaci české vesnice po 1848–49. Postavami výjimečných jedinců, obětujících život pro duchovní povznesení národa, se próza přiřadila k novému typu tzv. sociálního románu, který S. jak teoreticky (*Slovo o románu vůbec a o českém zvláště*, Lumír 1858 aj.), tak prakticky prosazoval od 50. let. Sociální román měl spojovat realistický obraz soudobých poměrů s vyjádřením společenského ideálu a cesty k němu. Po prvních pracích charakterizovaných ještě romantickým zájmem o psychiku výjimečných jedinců (zvláště *Blouznění* a *Hedvika*) následovaly romány s převažující tematikou sociálně-politickou, popřípadě filozofickou (*Na poušti*, později s tit. *Synové světla*, práce vznikla ještě ve vězení, *Morana…*, *Král Ferdinand V. Dobrotivý a jeho doba* a *Kaiser Ferdinand der Gütige und die Revolution vom Jahre 1848*). Umělecky nejcennější jsou *Oživené hroby*, román z prostředí olomoucké věznice rezignující na děj ve prospěch jednotlivých obrazů kombinovaných s reflexemi vloženými do dialogů a monologů vězněných revolucionářů. S. romány jsou obrazem české a rakouské společnosti předbřeznové doby. Mnohé obsahují (často neústrojně začleněné) formulace politických, sociálních a filozofických názorů, vycházejících z osvícenského a sociálně utopického stanoviska. V některých pozdějších (zvláště Oživené hroby a nejobsáhlejší anonymní Král Ferdinand V. Dobrotivý a jeho doba) je zúročena i S. bohatá životní zkušenost radikálně demokratického politika včetně deziluze pramenící z prohrané revoluce a ze zklamání z českého národního charakteru, který je konfrontován s politickou angažovaností a statečností jiných národů Rakouska. V postavách policejních agentů, vnitřně rozpolcených mezi sympatie k národnímu hnutí a úřední povinnosti, se S. vyrovnal i s problémem vlastního kolaborantství. Přínosem jeho sociálních románů je i tematizace města (převážně Prahy) a jeho společenských vrstev (zejména až naturalistické vylíčení bídy, alkoholismu a mravní zpustlosti), na druhé straně je charakterizují triviální kompoziční postupy. S. sociální próza byla ve své době čtenářsky oblíbena a v levných sešitových vydáních vycházela i po jeho vyloučení z národa. Z porevolučního promýšlení sociálně-politických otázek vzešla práce *Duchovný komunismus*. Inspirována osvícenským a sociálně utopickým myšlením odmítla násilnou revoluci a razila myšlenku, že k ideálnímu uspořádání společnosti lze dospět vzděláním a výchovou. – Pro repertoár nově založeného Prozatímního divadla S. napsal několik nenáročných, divácky však přitažlivých situačních komedií (*Inzerát*, *Maloměstské klepny*) i historických her (*Šašek krále Jiřího*) a do minulosti promítnutý prožitek porážky revoluce 1848–49 (*Černá růže*). S pohotovostí a řemeslnou zručností skládal také četná operní libreta, námětově čerpající z vesnického prostředí nebo z národních dějin (*Templáři na Moravě*, *Braniboři v Čechách*, *Prodaná nevěsta*, *V studni* aj.). – Nejvlastnější doménou S. literární činnosti byla literární kritika, jíž se věnoval od 30. let jak v posudcích jednotlivých děl soudobé literatury, tak i v obecnějších statích. Patřil k osobnostem s širokým rozhledem po literárním i šíře kulturním a společenském dění v Evropě. Mezi prvními odmítl národně buditelský směr v české literární kritice (polemiky s J. Malým), hod-

notící jednotlivá díla podle jejich vlastenecké tendence či jazykové správnosti. Žádal vzdělanou a nezávislou kritiku, která by řídila literární tvorbu směrem k umělecké náročnosti, již chápal především jako záležitost duchovního obsahu. Opětovně poukazoval na význam literatury pro společenský pokrok. Během revoluce 1848 tuto myšlenku konkretizoval v požadavku, aby literatura sloužila politickému a sociálnímu boji a odrážela smýšlení všech vrstev národa (*Demokratická literatura*, Včela 1848). Jako divadelní kritik je autorem studií o mravním a vzdělávacím významu divadla a o důležitosti instituce divadla pro vznik kvalitní dramatické literatury. Jako první u nás razil žánr literární publicistiky jako prostředku vzpružujícího národní život. Soustavně se věnoval také literární a divadelní historii, především národnímu obrození. V literárněhistorické studii *Úvod povahopisný* ke Spisům K. H. Máchy průkopnicky navázal na moderní metody romantické evropské vědy a prezentoval literární dílo jako výsledek působení spisovatelovy psychiky. Máchu představil jako básnického génia a upozornil na jeho předčasně zmařené tvůrčí možnosti. Přínos studie je i v řadě autentických, byť ne zcela spolehlivých vzpomínek na setkání s Máchou, zejména na Máchovy názory na umění. Záměr Umělecké besedy sebrat materiál k dějinám novější české literatury stál v pozadí četných S. přednášek a monografických (časopiseckých i knižních) studií ze 60. let, věnovaných jednotlivým spisovatelům národního obrození; do mnohých S. uložil též vzpomínky na osobní setkání a sledoval individuální autorský naturel v dobovém kontextu, vyslovoval se i k obecným literárním a společenským poměrům v Čechách. Zabýval se i vydáváním obrozenské literatury: byl prvním editorem díla K. H. Máchy, v 60. letech vydal dílo M. Z. Poláka. K tomu literární věda upozornila, že do vydávaných textů v mnoha případech zasahoval, a to i do jejich ideového záměru. Naopak nebylo dostatečně prokázáno podezření o S. zásadnější manipulaci s Máchovým dílem, podle něhož je Hrobník prací Máchovou a Cikáni a rkp. Anmerkungen pocházejí z pera S. (O. Králík). Vyvrcholením S. literárněhistorické práce měl být metodologicky novátorský *Dějepis literatury československé*… opírající se o poznatky soudobé evropské historické vědy a pojímající literární historii jako odraz duchovního vývoje národa. Realizace projektu však zřejmě překračovala síly jednotlivce; spis nebyl dokončen a vydaná část trpí přemírou kulturněhistorických a politických reflexí faktograficky nedostatečně podložených a překrývajících vlastní literárněhistorickou problematiku. S. se zajímal také o dějiny českého divadla, zejména v Prager Zeitung otiskl 1875–76 sérii německých studií (poté knižně *Das Theater und Drama in Böhmen*…) sledujících vývoj českého divadla od středověku po obrození. Materiálově se práce opírá zřejmě o starší údaje Hýblovy a Jungmannovy, koncepčně se nově pokouší zachytit obecné duchovní tendence v českém divadelnictví. – V Barákově Svobodě publikoval na pokračování *Vzpomínky*, v nichž zobrazil atmosféru česko-německého literárního prostředí v předbřeznové Praze. Několik S. děl zůstalo v rukopise: povídka Čech nepovolená cenzurou i spis Vergessene Geschichten z časů protireformace v Čechách, dále román Abt von Sedletz a libreto Žižka. Literatura uvádí další libreta, která však nebyla ani jevištně, ani knižně realizována, popřípadě zůstala hudebně nedokončena (Vodník pro Č. Vinaře, Vlasta pro A. Rennera, Dalibor pro A. Pozděnu, O prázdninách pro F. Kavána, dále Poslední kvas, Koleda a Vír). J. Thon připisoval S. (Čes. časopis filologický 1944/45) také historický román Rueswurm (Pražský deník 1866), podle hypotézy M. Hýska (in J. Svátek: Bitva bělohorská, 1940) je jeho autorem J. Svátek. Pojednání Jezovité v zemi (1874, šifra ***) ani tragédie Konec Griesbachů (Nár. listy 7. 3. 1868), S. literaturou připisované, nejsou jeho pracemi.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Arian Želinský, Karel Sabinský, K. Sabinský, Leo Blass, Norbert Bergenthal, Robert Grün, Sabinský, Sokol (dub.), Vojtěch Vrána; -a, AB, A. B., A. Z., E. Z., ..i..a (dub., Vlastimil 1840), K. S., -ks- (dub.), K. Sab…, K. S..ský, K. S-ý, -n, -n-, S., S….., S-ý (dub.), -ρ, -7-, 7. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Adria (40. léta); Besídka čtenářská (1865); Boleslavan (1863, Hroby živoucích, verze R Oživené hroby); Budivoj (Čes. Budějovice 1869); Camelien (Lipsko 1841–42); sb. Cyril a Metoděj (Brno 1864); ČČM (1847); Čes. včela, pokr. Včela (1835–49; 1848 Demokratická literatura); ant. České zpěvy (Jičín 1856); kal. Česko-moravská pokladnice na rok 1858, …1860; Čes. obzor literární (1868, Vliv divadla na vývoj dramatické literatury české); Dalibor (1859); Dělnické listy (1872); Dělník (1867–70; 1867 R Dělníci, nedokonč.); Denice (1840–41); Der Adler (Vídeň 1838); Der deutsche Planet (Lipsko, 30. léta); Der Komet (Lipsko, 30. léta); Der Ungar (Pešť); Für

Kalobiotik (1846); Hlas (1865); Hlasy ze Siona (1868); alm. Horník (Kutná Hora 1862); Hronka (Banská Bystrica 1836–38); Humorist; Jasoň (1859–60); Kalendář Koruny české; Koruna česká (Kolín, od 1871); Kritická příloha k Nár. listům (1864, mj. Naše divadlo a jeho budoucnost), pokr. Lit. příloha k Nár. listům (1865) a Lit. listy (1865); Květy (1835–47); Květy (1865–66, 1871); sb. Kytice (1859); alm. Kytka (1836, dub.); Lada (1861–65; 1861 O divadle); Libuša (Čes. Kamenice 1862–64); Listy obecné (1848–49); Lumír (1858–63; 1858 Slovo o románu vůbec a o českém zvláště); Lumír (1865–66); alm. Máj (1858, Upomínka na K. H. Máchu, knižně 1926); alm. Mefistofeles auf das Jahr 1833 (Lipsko 1832, dub.); Nár. listy (1861–72); Nár. noviny (1849); Noviny Lípy slovanské (1849); Nürnberger Correspondent; Občanské noviny (1848–49); Obrazy života (1859, 1862); Ost und West, i příl. Prag (1837–47; 1841 překl. K. H. Mácha: Die Zigeunerin a Die Jüdin); Österreichisches Morgenblatt (Vídeň); Osvěta (1871); alm. Po desíti letech (1863); Pokrok (1870); alm. Pomněnky (1840, dub., 1841, 1845); Pomněnky na slavnost 50letého trvání Pražského konzervatoria (1858); Posel míru (1962); kal. Posel z Prahy na rok 1862, …1863; kal. Práce na rok 1871; Prager Zeitung (1875–76); Pravda (1863–67; 1863 Literární rozhledy); Pražské noviny (1848; od 25. 4. Konstituční Pražské noviny); Pražský deník (1866, R Rueswurm, šifra A. B., dub.); Pražský večerní list (1849); Rodinná kronika (1864–65); alm. Růže (1860); Slavnostní almanach na rok jubilejní 1863; Slovan (1871–72); Světozor (1868–69); Svoboda (1867–68, Vzpomínky); sb. Tábor, jiskry časové (1849); Telegraph (Vídeň); Týdeník (Brno 1848); Unser Planet (Lipsko 1836, dub.); sb. Varyto a lyra (1856); Vaterland (1870); Vědomosti (Plzeň 1870); sb. Věnec ze zpěvů vlastenských… (1835, 1836); alm. Vesna (1837–38); Vlastenský deník (1849); Vlastimil (1840–41); Wiener Montags-Revue; sb. Zpěvník slovanský (1849, překl. Marseillaisa); – posmrtně: Čes. lid (1899–1900). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Vlastenkám dne 5. února 1840 (B b. d., 1840, an.); Básně (1841); Hrobník (P 1844 ← Květy 1837); Obrazy ze 14. a 15. věku (PP 1844; paralelně vyšly něm. překlady prvních dvou obrazů, obraz Carlstein pod pseud. Robert Grün); Povídky, pověsti, obrazy a novely 1, 2 (1845); Vesničané (P 1847); Schwanthalerovi při výstavě soch Přemysla Otakara II. a královny Elišky od Měšťanské besedy v Praze (B 1848, šifra K. S., paralelně i něm.); Blouznění 1–3 (R 1857); Hedvika 1, 2 (R 1858); Věčný ženich (R 1858–63 sešit. vyd., souborně 1863); Jaroslava (P 1859 ← Otec a dcera, Květy 1845); Jen tři léta 1, 2 (R 1860, upr. vyd. 1872); Dějepis literatury československé staré a střední doby 1, 2 (1860–66 sešit. vyd., nedokonč., souborně 1866); P. J. Šafařík (1861); Hyacint (P 1862); Na poušti (R 1863, část. ← Jasoň a Obrazy života 1859, nově vydáváno pod pův. tit. Synové světla); Templáři na Moravě (oper. libreto, 1865, hudba K. Šebor, prem. 1865); Braniboři v Čechách (oper. libreto, 1866, hudba B. Smetana, i prem.); Inzerát (D 1866, i prem.); Prodaná nevěsta (oper. libreto, 1866, hudba B. Smetana, i prem.; upr. vyd. 1872, prem. 1870); Rueswurm (R 1866, dub., výt. nezjišt. ← Pražský deník 1866, šifra A. B.); V studni (oper. libreto, 1867, hudba V. Blodek, i prem.); Černá růže (D b. d., 1868, prem. 1867); Maloměstské klepny (D 1868, prem. 1925); Oživené hroby (R 1870 ← Boleslavan 1863 s tit. Hroby živoucích); Šašek krále Jiřího (D 1870, i prem. s tit. Šašek Jiřího z Poděbrad); Václav Stach, jeho doba a spisy (1870); Mikuláš (operet. libreto, b. d., 1871, hudba J. R. Rozkošný, prem. 1870); Morana čili Svět a jeho nicoty (R 1874, pseud. Arian Želinský); Král Ferdinand V. Dobrotivý a jeho doba (R b. d., 1875, an.); Kaiser Ferdinand der Gütige und die Revolution vom Jahre 1848 (R b. d., 1876, pseud. Leo Blass, 1879 s tit. Die Sturmvögel der Revolution in Österreich vor dem März 1848, v literatuře uváděný tit. Bauer und Edelmann je zřejmě převzat z obálek; čes. překl. V. Vitinger 1927 s tit. 1848. Předbřezňoví revoluční bouřliváci v Rakousku); Das Theater und Drama in Böhmen bis zum Anfange des 19. Jahrhundertes (1877, pseud. Leo Blass ← Prager Zeitung 1875–76, pův. tit. Das Drama und das Theater in Böhmen…; čes. překl. 1940 s tit. Počátky českého divadla, k práci připojeny divad. kritiky z Čes. včely 1846 Z pražského divadla, označ. šifrou S. a editorem J. Fučíkem zřejmě mylně připsané S.); – posmrtně: Starý ženich (oper. libreto, 1882, hudba K. Bendl, i prem.); Upomínka na K. H. Máchu (1926 ← alm. Máj 1858, ed. F. Krčma); Vzpomínky (1937, ed. M. Hýsek). – *Ostatní práce:* Ján Hus z Husince (Lipsko 1846, an.); Děje husitů s zvláštním vzhledem na Jana Žižku (1848, dub., v tisku uveden E. Arnold); Napoleon Buonaparte (1848); Německá i česká mluvnická cvičení – Deutsche und böhmische Sprachübungen (učebnice, 1860, pseud. Vojtěch Vrána, výt. nezjišt.); Duchovný komunismus (1861); Pravopis český (1862, pseud. Vojtěch Vrána); Kronika války prusko-italsko-rakouské (1868); Obrana proti lhářům a utrhačům (1872, paralelně něm. Verteidigung gegen Lügner und Verleumder). – Je zřejmé, že po 1872 S. vydal další, asi spíše drobná díla anonymně v Německu, příp. i jinde. – *Výbory:* K. S. Výbor z jeho děl a životopisná studie (1911, ed. V. K. Blahník); Vybrané spisy K. S. 1–3 (1911, 1912, 1916, ed. J. Thon; 1. Básně, 2. Články literárněděpisné, 3. Články literárněděpisné a Studie literární); Lyrika (1920, ed. J. Krecar); Oživené hroby a jiné povídky (1928); Sociální studie (1950, ed. J. Vozka); O literatuře (1953, ed. J. Thon); Čeští radikální demokraté o literatuře (1954, ed. R. Grebeníčková, s texty dalších). – *Souborná vydání:* Spisy K. S. (nakl. K. Bellman, 1866, 1 sv.); Sebrané spisy K. S. (nakl. B. Kočí, 1910–11, 3 sv., ed. P. Zenkl). ■ SCÉNICKY. *Původní práce:* Tajné plány (D 1866); Kocour a kočka aneb Nová Praha v Americe (operet. libreto, 1870, hudba V. Hřímalý); Bukovín (oper. libreto, 1874, hudba Z. Fibich); Zítek (oper. libreto, 1934, hudba V. Blo-

dek, fragment z 1868). – *Překlad:* K. Gutzkow: Uriel Akosta (1861). ▮ KORESPONDENCE: an.: Ze života Sabinova (E. Vávrovi z 1875), PL 23. 1. 1913; J. Volf: Výkřiky bídy (výboru Svatoboru z 1864–72), Kulturní zpravodaj 3, 1926/27, s. 92 + S. písemné doznání z 31. července 1872 (J. Kučerovi), Panoráma 1928, s. 97; Rodinné listy K. S. (dceři Eufrozině a zeti E. Vávrovi z 1870–76; 1947, ed. J. Thon); J. Loužil: Dva dopisy K. S. J. V. Fričovi (z 1860), ČLit 1962, s. 100; A. Robek: Materiály tak zv. národního soudu nad K. S. (J. Kučerovi z 15. 8. 1872), Vlastivědný zpravodaj Polabí 1978, s. 1. ▮ REDIGOVAL *noviny:* Der Adler (Vídeň 1838); Pražské noviny (6. 4. – 30. 6. 1848, 4. 10. – 31. 12. 1848; od 25. 4. do červnové revoluce 1848 s tit. Konstituční Pražské noviny), Noviny Lípy Slovanské (1. 1. 1849 – 1. 4. 1849), Slovan (1. 9. 1871 – 27. 7. 1872); *časopis:* Včela (5. 4. – 5. 7. a 4. 10. – 30. 12. 1848); *kalendář:* Posel z Prahy na rok 1862, …1863; *sborník:* Tábor, jiskry časové (1849); *knižnici:* Slovanské besedy (1862–63). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Spisy K. H. Máchy (1845, 1 sv., jako editor veden M. Mácha, ve skutečnosti K. S.); Spisy M. Z. Poláka 1, 2 (1862). ▮

LITERATURA: V. K. Blahník: K. S. (1911); F. Strejček: Jednal K. S. zrádně či úskočně? (1936) + Spolutvůrce Prodané národ neprodal (1936); J. Thon: O K. S. (1947); J. Purš: K případu K. S. (1959); B. Zmek: S. málo známý (1971) + O S. jinak než dosud (1971) + Byl S. provokatérem při pumovém výbuchu v roce 1869? (1971); Případ K. S. Sborník ze sympozia o K. S. (1978, rkp. ÚČSL ČSAV; přisp. R. Grebeníčková, D. Hodrová, V. Macura, M. Procházka aj.); M. Pátek: Konfident (inedit. edice Petlice sv. 106, 1978); B. Zmek: Netradičně o S. Pokus o populární přednášku (1981); B. Pražáková: K. S. (1813–1877). Soupis osobního fondu (LA PNP 1986); S. Ravik: K. S. Portrét konfidenta (1992); K. Kazbunda: S. Neuzavřený případ policejního konfidenta (2006, ed. M. Kučera). ▮ ● ref. Básně: an. (J. Malý), Denice 1841, s. 380; K. Vinařický, ČČM 1841, s. 234; Miloslav (F. Doucha, dub.), Čes. včela 1841, s. 288; V. B. Nebeský, Květy 1841, příl. č. 2, s. 5 a pokr. → O literatuře (1953); an. (J. M. Hurban), Tatranka 1841, s. 97 ●; J. N. (Neruda): ref. Jaroslava, Obrazy života 1859, s. 277 → Literatura 1 (1957) + ref. Jen tři léta, Čas 4. 10. 1860 + (an.) Obrazy života 1860, s. 371 → Literatura 1 (1957); J. E. Sojka: K. S., in Naši mužové (1862–63); an.: ref. Věčný ženich, Kritická příloha k NL 1863, s. 5; an.: ref. Dějepis literatury československé…, Kritická příloha k NL 1864, s. 145; J. N. (Neruda): ref. Inzerát, NL 5. 6. 1866 → České divadlo 3 (1954); ● ref. insc. Tajné plány: J. N. (Neruda), NL 26. 8. 1866 → České divadlo 3 (1954); an., Politik 26. 8. 1866 ●; ● ref. insc. Černá růže: J. N. (Neruda), NL 16. 11. 1867 → České divadlo 3 (1954) + (=) Čes. Thalia 1867, s. 206; an., Politik 17. 11. 1867 ●; E. Meliš in Průvodce hudební a divadelní (1868, s. 62); an. ref. Oživené hroby, Květy 1870, příl. Ženské listy k č. 39, s. 16; ● ref. prem. Šašek Jiřího z Poděbrad: J. Neruda, NL 20. 1. 1870 → České divadlo 4 (1958); ×, Čes. Thalia 1870, s. 18; V. G. (Guth), Pokrok 21. 1. 1870 ●; ● ref. insc. Kocour a kočka…: V. G. (Guth), Pokrok 24. 7. 1870, příl. k č. 198; J. N. (Neruda), NL 28. 7. 1870 → České divadlo 4 (1958); an., Světozor 1870, s. 248 ●; an. (J. Kalousek): Dopis z Prahy, Vaterland (Vídeň) 4. 2. 1870; an.: K. S. proti Vaterlandu, NL 15. a 16. 6. 1870; an. (V. Hálek): K. S., Květy 1871, s. 350; an., Ovace K. Sabinovi, NL 28. 12. 1871; an.: Pan K. S. stal se zrádcem národa…, NL 10. 8. 1872; an. (J. Skrejšovský): K. S., Dělnické noviny 17. 8. 1872; an.: ref. Bukovín, Dalibor 1874, s. 128 a pokr.; J. J. (Jireček): ref. Das Theater und Drama…, ČČM 1877, s. 663; L. Zápotocký: K. S., Budoucnost 1877, č. 21 → K srdci lidu (1954); ● nekrology (an.): NL 10. 11. 1877; Dělnické listy 16. 11. 1877 ●; -la. (E. Chvála): ref. Starý ženich, Politik 24. 10. 1883 + Osvěta 1884, s. 183; J. Arbes: K. S., Naše doba 2, 1894/95, s. 506 a pokr. → (upr.) Záhadné povahy (b. d., 1909); J. Karásek: Kletý básník, Nový kult 4, 1900/01, s. 17 → Renesanční touhy v umění (1926); A. Stašek: Jablonský a S., Zlatá Praha 19, 1901/02, s. 13 a 26; J. Karásek: K. S., Co měsíc dal 1, 1905/06, s. 53 a pokr.; J. Bradáč in Básnické spisy M. Z. Poláka 1 (1907, o S. zásazích do Polákova textu); A. Macek: K. S., Akademie 12, 1907/08, s. 297; Z. Nejedlý in K. S.: Prodaná nevěsta (1908) → Z české literatury a kultury (1973); F. X. Šalda: ref. Na poušti, Novina 3, 1908/09, s. 698 → KP 7 (1953); A. M. (Macek) in K. S.: Oživené hroby (1909); F. Sekanina in K. S.: Morana… (1909); M. Marten: Básně S., MR 1910/11, sv. 23, s. 437; M. Hýsek: Dva literární portréty. 2. K. S., LidN 6. 5. 1911; R. J. K. (Kronbauer): Tři epizody ze života K. S. a nové zprávy o něm, Máj 9, 1910/11, s. 105; J. Thon: K. S. o Máchovi, Lumír 1911, s. 178; A. Vyskočil: První žák Máchův, Přehled 10, 1911/12, s. 774; J. Vlček: Počátky novelistiky S., in Několik kapitolek z dějin naší slovesnosti (1912); =: První pragmatické dějiny literatury české, NL 14. 3. 1913; J. Thon in Vybrané spisy K. S. 3 (1916); Z. Nejedlý in K. S.: Braniboři v Čechách (1918) → Z české literatury a kultury (1973); M. Marten in K. S.: Lyrika (1920); J. Volf: S. účast při zamýšleném květnovém povstání roku 1849, Topičův sborník 8, 1920/21, s. 74; E. E. Kisch: K. S., Prager Tagblatt 16. 1. 1921; M. Hýsek: S. dramatik, Jeviště 1921, s. 162; Z. Tobolka: Případ K. S., Sborník věnovaný dějinám dělnického hnutí a socialismu 1 (1921 s. 47); J. Volf: K případu S., tamtéž, sv. 3 (b. d., 1922); F. Krčma: Mácha a S., Lit. listy 1, 1923/24, s. 105; M. Hýsek: Případ Sabinův, Lumír 1925, s. 237 + Ještě případ Sabinův, tamtéž, s. 390; H. Traub: K. S., Tribuna 9. 11. 1927; M. Očadlík: K. S., libretista, Nár. a Stavovské divadlo 5, 1927/28, č. 12; J. Träger: S. – divadelní kritik, tamtéž, č. 13; Z. Nejedlý: Při radostném jubileu Prodané nevěsty…, RP 5. 6. 1927 → O literatuře (1953) + in K. S.: Duchovný komunismus (1928) → Z české literatury a kultury (1973); J. Máchal in K. S.: Blouznění (1931); J. Vozka: K. S. o vývoji společnosti k socialismu, Čes. mysl 1931,

s. 492; E. E. Kisch: Prodaný libretista Prodané nevěsty, in Pražský pitaval (1933); V. Štech: Historie národního zločinu, Venkov 2. 12. 1933; M. Očadlík: Neznámé operní libreto K. S., Čes. slovo 2. 8. 1936; V. Žáček: K případu K. S., ČNM 1936, s. 73; M. Hýsek in K. S.: Vzpomínky (1937); ● ref. Vzpomínky: K. P. (Polák), PL 30. 12. 1937; p- (V. Pekárek), U 3, 1937/38, s. 171; b. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1938, s. 103; Kp. (J. Knap), Venkov 15. 3. 1938; A. N. (Novák), LidN 7. 8. 1938; J. Mukařovský, SaS 1939, s. 58 ●; J. B. Čapek in Duch české literatury předbřeznové a předmájové (1938, s. 123); E. Bass in Čtení o roce osmačtyřicátém (1940); J. Fučík: O S. zradě, in K. S.: Počátky českého divadla (1940) → Tři studie (1947); ● ref. Počátky českého divadla: B. (E. Bass), LidN 28. 10. 1940; K. P. (Polák), Nár. práce 5. 11. 1940; A. M. Brousil, Venkov 20. 5. 1941; J. Kopecký, KM 1941, s. 128 ●; M. Novotný in K. S., B. Smetana: Prodaná nevěsta (1940); M. Kareš in K. S., M. Kareš: Věčný ženich (1941); J. Thon: Zapomínaný román K. S., Čes. časopis filologický 2, 1943/44, s. 165 + Další knihopisný doplněk díla K. S., tamtéž, s. 232 + Nový román K. S.?, tamtéž 3, 1944/45, s. 122 a 231; M. Szyjkowski in Polská účast v českém národním obrození 3 (1946, s. 192); J. Thon: Neúspěch Jungmannova nástupce, Slovanská knihověda 1947, s. 29 + in K. S.: Rodinné listy (1947); F. Strejček: Podivný zrádce národa, in Naši bojovníci pérem (1948); F. M. B. (Bartoš): O autora nejstaršího novodobého čes. spisku o Husovi, Jihočeský sb. historický 1948, s. 80; M. Očadlík: K. S., in Smetanovi libretisté (1948); M. Tučková, P. Hauser: Knihopisné příspěvky k poznání K. S., LF 1949, s. 35; J. Vozka in K. S.: Sociální studie (1950); M. Tučková: Nově objevené dílo K. S., Slovesná věda 1951, s. 67; Z. Culka in Braniboři v Čechách (1953); R. Grebeníčková in K. S.: Synové světla (1953); Z. K. Slabý in K. S.: Oživené hroby (1953); F. Vodička in K. S.: O literatuře (1953); R. Grebeníčková in Čeští radikální demokraté o literatuře (1954); F. Strejček: Neznámý S., ČLit 1954, s. 379; R. Grebeníčková in K. S.: Jen tři léta (1956); J. Vondráček in Dějiny českého divadla 1. Doba obrozenská 1771–1824 (1956); P. Pražák: K libretu Prodané nevěsty, Divadlo 1956, s. 989; J. Štěpánková: Literární historik K. S., ČLit 1957, s. 185; K. Kosík in Česká radikální demokracie (1958); O. Králík: Máchovské rukopisy v Umělecké besedě, ČMM 1958, s. 354; F. Vodička in Cesty a cíle obrozenské literatury (1958, o R Vesničané, s. 270); A. Hostomská in K. S., V. Blodek: V studni (1959); H. Hrzalová: Jak vznikal a uskutečňoval se ideál demokratické literatury kolem r. 1848, ČLit 1959, s. 40; Z. Malý: K. S. a Ferd. Schirnding, ČSPS 1959, č. 2; J. Tax: Černá růže K. S., AUC Praha. Philologica – Supplementum. Slavica Pragensia 1, 1959, s. 237; M. Malý: Vznik a význam díla, in K. S.: Braniboři v Čechách (1961); O. Králík: Herloš, Mácha a S., Pamiętnik słowiański (Varšava, Vratislav) 1961, s. 13; R. Grebeníčková in Teorie novodobého románu v kritickém díle V. G. Bělinského, Českosl. rusistika 1962, s. 1; O. Králík: Polskie motta w utworach Máchy, Pamiętnik słowiański (Varšava, Vratislav, Krakov) 1963, s. 83; J. Novotný: Substantivní a adjektivní složeniny v jazyce S. díla, SPI Ústí n. Lab. 1964, s. 43; ● O. Králík: Dvě kapitoly o Máchově jazyku, SaS 1964, s. 174 (k tomu B. Havránek: K jazyku K. H. Máchy, SaS 1964, s. 247); O. Králík: Máchův jazyk a obrozenská čeština, SaS 1966, s. 316; B. Havránek: Ještě k poměru Máchova jazyka a obrozenské češtiny, SaS 1966, s. 326 ●; G. Černušák, Z. Nováček, B. Štědroň in Československý hudební slovník osob a institucí 2 (1965); V. Čermáková: S. na Kladně, Svoboda 7. 3. 1965; J. Novotný: Využití specifických typů souvětných konstrukcí souřadných v jazyce S., SPF Ústí n. Lab., ř. bohemistická, 1966, s. 67 + Spojovací prostředky souvětné parataxe v jazyce K. S., tamtéž, 1967, s. 63; O. Králík in sb. Realita slova Máchova (1967); J. Novotný: Podíl K. S. na utváření nové spisovné češtiny, SaS 1969, s. 23; ● O. Králík: Mácha, mystika a mystifikace, sb. Demystifikovat Máchu (1969), k tomu polemika: K. Dvořák, R. Skřeček: Máchovy Anmerkungen – S. apokryf?, ČLit 1970, s. 489; P. Vašák: Máchovy a S. texty, ČLit 1972, s. 554 ●; J. Jiránek: Vztah hudby a slova ve Smetanově Prodané nevěstě, Hudební věda 1971, s. 19; L. Páleníček: S. tragédie, Práce 5. 1. 1974; A. Stich: S. – Němcová – Havlíček, Stylistické studie 3 (Ústav pro jazyk český ČSAV 1976); J. Janáčková in K. S.: Oživené hroby (1977) → Stoletou alejí (1985); K. Krejčí: Frenetický žánr v české literatuře, in K. S.: Hrobník (1977); J. Hájek: Průkopník realismu K. S., in Boje o realismus (1979); J. Jiránek: S. libreto ke Smetanově první opeře (Braniboři v Čechách), ČLit 1979, s. 206; V. Osvald: K. S., novinář české radikální demokracie, Sešity novináře 1979, s. 123; A. Stich in M. Z. Polák: Cesta do Itálie (1979); P. Vašák in Metody určování autorství (1980); M. Ottlová, M. Pospíšil: K problematice české historické opery. Braniboři v Čechách a Templáři na Moravě, Hudební rozhledy 1981, s. 169 → Bedřich Smetana a jeho doba (1997, s. 46); R. Pytlík: Sociální román český a evropský, in Česká literatura v evropském kontextu (1982); J. Zumr: S. pokus o filozofii kultury, sb. Mirko Novák – filozof a estetik (1982); L. Šíp in Česká opera a její tvůrci (1983); J. Poláček: O S. zradě, sb. Živý odkaz Julia Fučíka (1983); R. Parolek: Na okraj S. překladu Kozlovova Mnicha, Českosl. rusistika 1984, s. 201; B. Zmek: Neznámý dokument o K. S., S Haló sobotou 1984 (podzim), s. 9; R. Grebeníčková: Středočeské lokality v povídkách spisovatelů před rokem 1848, Muzeum a současnost 1985, s. 131 → Literatura a fiktivní světy (1995); J. Janáčková, A. Macurová: Prostor v díle, dílo v prostoru (Oživené hroby K. S.), AUC Praha. Philologica 4–5, 1982. Slavica Pragensia 25, 1985, s. 207; V. Macura: Oživené hroby, ČLit 1983, s. 481 → sb. Rozumět literatuře (1986) a Český sen (1998); I. Slavík: A přece jen básník?, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1986, s. 15 + S. a Turinský, Listy starohradské kroniky 1986, s. 38, obojí → Tváře za

zrcadlem (1996); D. Vašíčková: K. S., Rossica Olomucensia za rok 1987, sv. 26 (1988, s. 109); K. Horálek: K populární próze K. S., in Studie o populární literatuře českého obrození (1990); J. Kafka: Vesnická tematika v díle K. S., AUP Olomouc. Philologica 10. Čes. jazyk a literatura 9, 1990 (v tiráži 1991), s. 163; J. Fryčer: K. S. a frenetická próza, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1991, č. 40; Z. Hrbata: Česká vesnice a „zuřivý" romantismus (Hrobník), ČLit 1992, s. 367 → Romantismus a Čechy (1999); A. Stich: Jazykový program a ideál K. S., SaS 1994, s. 241; J. Fryčer: Le roman tchèque au milieu du 19e siècle, Litteraria humanitas. Západ – Východ. Genologické studie 3 (MU Brno 1995, s. 46); E. Kantůrková: Příspěvek k S. obranám, in Valivý čas proměn (1995); J. Polák: Kdo je autorem recenze Máchova Máje v časopise Unsere Planet 1836?, Právo 2. 4. 1998, příl. Salon; A. Stich: Havlíček kontra S. v letech 1848–1849 a v pozdější tradici, sb. Národní obrození a rok 1848 v evropském kontextu (1998); J. Hanzal: S. a Havlíček, zvláště v letech 1848–1849, sb. Sciencia nobilitat (1999); L. Kosová: Patero divadelních rolí agenta Romana (K portrétu K. S.), Divadelní revue 2000, s. 7; I. Mel'nyčenko in „Daleka puť moja, ta marnyj poklyk –" (2003); P. Kovařík in Literární mýty, záhady a aféry (2003); P. Mareš in „Also: nazdar!" Aspekty textové víceznačnosti (2003); J. Pernes in České průšvihy (2004); P. Kosatík: Ubohý snivec. K. S. (1813–1877), Týden 2004, č. 3; M. Charypar: Dvakrát k problematice autorství u K. S., Slovo a smysl 2004, č. 1; J. Štaif in Obezřetná elita (2005); J. Pokorný in sb. Záhady českých dějin (2005); P. Kovařík in Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry 2 (2005).

lk

Ivan **Sabinov**

* 21. 2. 1911 *Rajhrad* u Brna
† 1. 12. 1969 *Brno*

Autor pateticky obžalobné sociální lyriky navazující na verše P. Bezruče i J. Wolkra, posléze též vlastenecky laděných básní.

Vl. jm. Arnošt Brázdil. – Po maturitě 1930 pracoval jako úředník Okresní správy spojů v Letovicích, od 1964 jako pokladník téže organizace pro okres Brno-venkov. Po únoru 1948 byl vyloučen ze Syndikátu čes. spisovatelů. Odhalení zpronevěry vysoké finanční částky bylo nejspíše hlavní příčinou jeho pokusu o sebevraždu, i když se přitom objevily i náznaky politické motivace činu v důsledku politické perzekuce na začátku nástupu tzv. normalizace. Postřelil se přitom tak těžce, že zanedlouho v nemocnici zemřel.

Do literárního dění S. vstoupil patetickými, sentimentálně laděnými sociálními verši ovlivněnými jednak tvorbou P. Bezruče, jednak J. Wolkra. Protesty proti bídě, nezaměstnanosti a sociální nespravedlnosti spolu s proklamovanou touhou po pomstě spojoval se silným osobním akcentem vyjadřujícím životní únavu a očekávání smrti (*Těžké úsměvy, Za hlasem srdce*). Melancholie zaznívá i v žalozpěvu nad tragédií dětí v rozvodněné Dyji při školním výletu (*Rakvice*). Se sílícím nacistickým ohrožením republiky se v S. verších ozývaly obavy o osud země i strach z války. Proklamace vlasteneckého cítění (např. apostrofy T. G. Masaryka) i oslavy dělníkovy a rolníkovy práce provázela osobní vyznání s převažujícím steskem, někdy i intimně milostně motivovaným, a jako i dříve trpěly popisností a tezovitostí (*Má země – má lásko!, Stesk bezejmenných…*). Válečné i poválečné epické skladby mají příležitostný ráz, přinášejí bez výraznějšího vzepětí tvůrčího úsilí citová vyznání víry v životnost národa (*Bílý květ*) i apoteózu „pokračovatele tatíčka" E. Beneše (*Cestou let…*).

PSEUDONYM: Míla Dobinský. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Cvrček (Brno 1932); Niva (1935); sb. Pozdrav jižní Moravy Petru Bezručovi (1937). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Těžké úsměvy (BB 1935); Rakvice (B 1936); Za hlasem srdce (BB 1936); List JUDr. Františku Soukupovi, předsedovi senátu Národního shromáždění k 65tce (1936); Trosečník (B 1939, bibliof.); Ztracený máj (BB 1940); Má země – má lásko! (BB 1940); Památce Jiřího Mahena (B 1940); Bílý květ (B 1940); Pro tebe, otčino! (BB 1945); Cestou let… (B 1945); My jdem… (B b. d., 1947); Stesk bezejmenných… (B b. d., 1948). ▮

LITERATURA: ● ref. Těžké úsměvy: adv. (Ad. Veselý), Elán 5, 1934/35, č. 9; aš. (A. Šrámek), Kolo 1935, s. 79; B. Slavík, LidN 2. 12. 1935 ●; P. T. (Toman): ref. Za hlasem srdce, Venkov 20. 5. 1937 + ref. Ztracený máj, Venkov 3. 8. 1940; ● ref. Má země – má lásko!: Z. (J. Zatloukal), Kolo 1940, s. 349; K. P. (Polák), Nár. práce 27. 10. 1940 ●; J. Z. (Zatloukal): ref. Bílý květ, Kolo 1941, s. 35; rs.: ref. Cestou let…, Slovo národa 17. 1. 1946; ● k úmrtí: an., Rovnost 4. 12. 1969; (vit), tamtéž 5. 1. 1970 ●; M. Bauer in Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století (2003).

mz, zp

Otakar **Sadovský**

* 2. 1. 1859 *Brno*
† 14. 6. 1895 *Ivančice*

Básník vycházející z lumírovské a ruchovské poetiky; autor a vydavatel učebnic a pedagogických příruček.

Psán též Sádovský. – Syn úředníka. Po obecné škole v rodišti a hlavní škole ve Slavkově absolvoval čtyři třídy českého gymnázia v Brně a 1874–78 brněnský učitelský ústav. Jako učitel působil v Kuřimi, Vyškově, Přerově a Ivančicích. Verše začal publikovat v moravských časopisech, překlady z němčiny a polštiny v brněnské Besedě, pedagogická pojednání ve výročních zprávách škol, na nichž působil, cizí popularizační a beletristické práce v Knihovně učitelské, kterou 1886 založil a vydával vlastním nákladem v Ivančicích. – Bratr Zdeněk (Zdeněk J.) S. (* 9. 10. 1862 Brno, † 20. 6. 1928 Brno), pedagog, autor prací pro děti, který se zabýval též brněnskou historií, uspořádal i antologii Dějiny naší vlasti v básních (1896, obs. i básně O. S.).

Epická část souboru *Básně* představila převážně historické příběhy, tematicky však nepůvodní a dějově málo motivované, v lyrice pak převažuje tradiční tematika přírodní i milostná bez projevů výraznější básnické individuality. V epické skladbě *Studánka podzemního krále* S. zpracoval pohádkové motivy o králi Kojatovi. Psal též oslavné básně k jubileím císaře Františka Josefa I. a jeho rodiny; časopisecky tiskl příležitostně i prózy a překlady poezie (M. Bałucki aj.).

PSEUDONYM: Karel Možný. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Beseda (Brno 1875); Koleda (1876–80); Květy (1880); Lit. listy (1881); Nár. listy (1880); Naší mládeži (1878–86); alm. Nitra (Turč. Sv. Martin 1877); Obzor (Brno); Osvěta (1880–82); Světozor (1877–78); Učitelské listy (Brno); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1882–87); Výr. školní zprávy obecné a měšťanské školy v Ivančicích (1886–95); Výr. školní zprávy obecné školy v Přerově (1877–87); alm. Zora (1878); – posmrtně: ant. Dějiny naší vlasti v básních (Ivančice 1896); ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Básně (1880); Studánka podzemního krále (B pro ml., 1882); Mikuláš Zrinský (D b. d., 1890, an.). – *Ostatní práce:* O pěstování citů vlasteneckých ve škole národní (1880); O krasocitu a jeho pěstování ve škole obecné (1886); Podrobná osnova učebná měšťanských škol (1884); Základové zeměpisu matematického pro učitele a čekatele učitelství (1885); Malý gratulant (1886); Vyučování dějepisu na škole obecné (1887); Výlet pana Broučka do škol 21. století (1892); Podrobné osnovy učiva mluvnického pro školy obecné (1893); Amor jako tajemník lásky a český galanthomme (1902). ▮ REDIGOVAL *knižnici:* Knihovna učitelská (1886–95). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Schematismus škol obecných a měšťanských jakož školních úřadů a učitelských ústavů na Moravě (1886); Slohová cvičení na osmitřídní škole obecné a měšťanské (b. d., 1886); Pravopisná cvičení (1887); Vzorné příklady pravopisné (1895). ▮

LITERATURA: ● ref. Básně: F. Schulz, Osvěta 1880, s. 788; B. Čermák, Čes. včela 1880, s. 159; J. Funtíček, Koleda 1880, s. 255; J. Hc. (Hudec), Urbánkův věstník bibliografický 1880, s. 125 ●; F. Schulz: ref. Studánka podzemního krále, Osvěta 1882, s. 174; V. Kryšpín in Obraz činnosti literární učitelstva československého za posledních 100 let (1885, s. 225); ● nekrology: an., Beseda učitelská 1895, s. 374; an., Mor. orlice 15. 6. 1895 ●.

mz, zp

Zdeněk **Sadovský** viz in Otakar **Sadovský**

Emanuel Kliment **Sahánek**

* 24. 10. 1827 *Němčice* (N. nad Hanou)
† 2. 12. 1894 *Dobromělice* (Dobromilice) u Kojetína

Autor povídek a drobných próz z moravského vesnického života a didaktických veršů pro mládež.

Psán i Emanuel (Emanuel Klement) S. – Studoval na piaristickém gymnáziu v Kroměříži a na učitelském ústavu v Olomouci, učitelské povolání začínal 1857 v Mírově u Olomouce. Od 1862 působil jako městský učitel v Příboře, od 1875 jako nadučitel v Brušperku u Frýdku-Místku, od 1877 jako řídící učitel a ředitel kůru v Nezamyslicích u Kojetína. Za doby působení v Příboře vedl v České besedě pěvecký sbor a do jeho repertoáru rovněž skladatelsky přispíval, 1862 spoluzaložil příborskou Občanskou besedu a byl předsedou učitelské jednoty Komenský.

Debutoval v kalendáři Moravan povídkou *Vesnický pastýř.* Také další krátké prózy jsou umístěny na venkov a přinášejí všední příběhy z běžného života moravské vesnice, především na téma lásky a manželského svazku. Didaktická intence se projevuje v prózách ze školského prostředí, které S. na pokračování otiskoval v Pěstounu moravském a v Opavském besedníku pod názvem *Obrázky ze života učitelského.* Básnická sbírka *Kytička z jarých kvě-*

tů je věnována dětem a zpracovává opět téma obětavé lásky; zároveň se v ní objevují i realističtější motivy z venkovské školy, mlýna, myslivny a také dobové politické narážky, dětské modlitby i nabádavé průpovídky. Do druhé sbírky *Jaré květy* (zčásti opakující obsah prvotiny) S. zařadil i lidové popěvky, vánoční koledy a další folklorní žánry; v původních básních vlastenecky nebo nábožensky laděných, lyrických i epických pak opět převažuje didaktický zřetel, jenž způsobuje, že nedosahují úrovně veršů inspirovaných lidovou tvorbou. V próze *Myslivna pod Radhoštěm* se dramatický příběh zajetí malého chlapce vojáky příznačně prolíná s mravoučnými bajkami, koledami i s jejich notovými záznamy a návody na zhotovení drobných hraček.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Karel Skála, Kliment Němčický; Em. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Hlasy z Hané (Prostějov); Hvězda (Olomouc); Jubilejní almanach českého učitelstva na Moravě a ve Slezsku na Svatometodějský rok 1885; Komenský; Květy (1867); kal. Moravan (Olomouc 1860, P Vesnický pastýř); Mor. orlice (Brno); Národ a škola (Vel. Meziříčí); Našinec (Olomouc 1872, P Poslední láska); Opavský besedník; Opavský týdeník; Pěstoun moravský, pokr. Pěstoun (Brno, Litomyšl 1862–66; 1863 P Učitel a jeho milenka, 1864 P Kamarádi); Posel z Budče; Pozor (Olomouc); Slavnostní almanach učitelský (Brno 1863); Škola a život, příl. Štěpnice; Učitelské listy (Brno); Velehrad (Kroměříž); alm. Zora (Olomouc 1861, vzpomínky Strasti a slasti života učitelského). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (pro ml.): Kytička z jarých květů (BB 1865); Jaré květy (BB 1866); Myslivna pod Radhoštěm (P 1882). ■

LITERATURA: V. Kryšpín in Obraz činnosti literární učitelstva československého za posledních 100 let (1885); an.: nekrolog, Lit. listy 16, 1894/95, s. 77; F. V. Autrata in Přehled písemnictví českého na Moravě (1898, s. 33); M. Hýsek in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, s. 154); an. in sb. Kravařsko 2 (1932, s. 54); L. Soldán: Učitel a spisovatel E. K. S., Štafeta 1985, č. 2, s. 87.

mz, zp

Jiří **Sahula**

* 29. 3. 1874 *Skuteč*
† 29. 2. 1956 *Skuteč*

Prozaik a církevní historik; v prozaických pracích pro dospělé i mládež a v historických pojednáních se zabýval především husitstvím a reformací z hlediska dějin katolické církve; též autor kazatelské a apologetické literatury, publicista.

Základní školu vychodil 1887 v rodišti, gymnázium vystudoval ve Vysokém Mýtě (mat. 1895), bohosloví v biskupském semináři v Hradci Král. Po vysvěcení (1899) krátce působil jako kaplan, nejprve v Proseči u Vysokého Mýta a od konce 1899 do léta 1900 v Rychmburku. Na žádost konzistoře pak přesídlil do Hradce Král., kde pracoval jako úředník v Tiskovém družstvu (Biskupská knihtiskárna) a současně 1900–22 učil náboženství na různých královéhradeckých školách a v biskupském semináři církevní zpěv (od 1908 jako docent). Byl dobrým organizátorem i řečníkem a činně se účastnil spolkového života (předsednictvo Jednoty katolických tovaryšů, členství v Bohoslovecké literární a řečnické jednotě, čestný člen Všeodborového sdružení křesťanského dělnictva pro vzájemnou pomoc a podporu, 1911–22 člen výboru záložny Eliška, kterou spoluzakládal); těsně spolupracoval s katolickým tiskem, zejména regionálním; 1902–22 působil jako ředitel tiskového podniku Obnova. V rámci královéhradecké diecéze rovněž vykonával správní funkce (biskupský notář, konzistorní rada). Od 1918 byl členem olomouckého sdružení katolických umělců Družina literární a umělecká, 1922–39 působil jako zámecký kaplan a jako archivář v Cholticích u Přelouče. Po odchodu do důchodu žil v rodišti.

V počátečním období své literární činnosti psal S. humorné povídky s mravoučným výchovným posláním v duchu katolického náboženství (*Slunné chvilky, Rozmarné příhody, Veselé chvíle*), v nichž rozvíjel epizody ze života příslušníků různých společenských vrstev (studenti, učitelé, úředníci, řemeslníci, sedláci apod.) a charakterizoval zejména venkovské a maloměstské prostředí východních Čech. Společenský život v podhorském městečku rovněž zobrazil v románu *Dvojí proudy* (triviální příběh nástrahám vystavené lásky maloměstské dívky). Postupně svůj mravoučný zřetel z humoresek pro dospělé (*Laškovné jiskry, Světlušky*) začal přenášet do literatury pro mládež, povídky (*Past na chytráky a jiné povídky*) i pohádky (*Pohádky, V kouzelné říši*). Mládeži pak adresoval většinu své beletrie (včetně veršů publikovaných pouze časopisecky, zejména v Andělu strážném), hlavně historické povídky, v nichž akcentoval morální složky křesťanské víry a zdůrazňoval význam katolické církve v českých dějinách (*Vojtěch Habr,*

Modly a kříž, Tajná vina, Drahomířino pokání aj.). Obranou hodnot katolické věrouky se rovněž vyznačují S. historické romány pro dospělé. V rozsáhlé panoramatické fresce *Husitský tribun* ztvárnil prostřednictvím značného množství historických postav revoluční počátky husitského hnutí a charismatické působení Jana Želivského, v románu *Za soumraku Tábora* se naopak soustředil na bratrovražedný zápas mezi husitskými radikály a konzervativci, který byl ukončen na lipanském bojišti. – Při psaní historických próz převážně vycházel z vlastního rozsáhlého studia dějin české katolické církve v období raného a vrcholného středověku. Jako náboženský historik vydal několik desítek pojednání věnovaných především otázkám husitského hnutí a české reformace, v nichž se většinou opíral o výsledky pozitivistické vědy (J. Bidlo, V. Novotný, F. Palacký, J. Pekař, J. Šusta aj.), v hodnocení komplikovaných dějinných souvztažností se však vždy nedokázal oprostit od zjednodušujících klerikálních hledisek. Současně napsal i několik kazatelských pojednání (převážně publikovaných časopisecky) a množství apologetických spisů; časopisecky hojně tiskl také články z etnografie, botaniky a z kulturních dějin východočeského kraje.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Václav Luština; J. Sa, J. S-a. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach 1878–1898 (Hradec Král. 1898); Anděl strážný (Brno 1904–21); Archa (Olomouc 1940); Hlas (St. Louis, USA); Hlídka (Brno 1935); Muzeum (Hradec Král.); Nový národ; Obnova (Hradec Král. 1901–22); Obzor (Brno 1902–04); Ochrana (Znojmo 1909); Práce (Hradec Král. 1906–12); Rajská zahrádka (1935–41); Růže dominikánská (1900–03); Svatý Vojtěch (1909); Štít (Hradec Král. 1909–34); Test (1928–41); Vlast (od 1917). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Druhá kletba (D 1899); Balada ze dřevníku (B 1899); Slunné chvilky (PP b. d., 1905); Rozmarné příhody 1–3 (PP, 1. 1906, 2. 1908, 3. 1911); Veselé chvíle (PP 1911); Vojtěch Habr (P pro ml., 1912); Dvojí proudy (R 1916); Ve víru válečných běsů (PP pro ml., 1919); Spolkový besedník 1, 2 (b. d., 1922, 1924); Laškovné jiskry (PP 1921); Modly a kříž (PP pro ml., 1924); Světlušky (PP b. d., 1926); Tajná vina (P pro ml., 1926); Pohádky (1928); Drahomířino pokání (P pro ml., 1929); Past na chytráky a jiné povídky (pro ml., 1934); Husitský tribun 1–3 (R 1935); V kouzelné říši (P pro ml., 1935); Hravé vlnky (PP 1935); Otrok Abner (P pro ml., 1936); Za soumraku Tábora (R 1939); Dům Lazarův (R 1939). – *Ostatní práce* (zejména náboženskohistorická a apologetická pojednání): Kompaktáta (1898, na obálce 1899); Ovoce husitismu (1899); Význam a důsledky husitství 1, 2 (1900); Primát a neomylnost Říma (1900); Husitství a protestantství (1900); Husitství a svoboda (1901); Po oslavách Husových 1, 2 (1901); Pokrok v době Karla IV. a v době husitské (1902); Pryč s dogmaty! (1902); Svobodomyslný Hus 1, 2 (1902); Víra jako víra (1902); Z husitství do protestantismu 1–7 (1903–15); České náboženství (1903); Důležitost pravého náboženství (1903); Husité jindy a nyní (1903); Česká konfese (1904); Karel IV. jako křesťan a vlastenec (1905; část 1909 s tit. Karel IV., Otec vlasti); Jest náboženství věcí soukromou? (1911); Arnošt z Pardubic (1913); Husitská víra (1913); Husitská šlechta (1914); Doba předhusitská a husitská (1914); Husitské ženy (1915); Sociální postavení kněžstva v době husitské (b. d., 1915); Vzdělání kněžstva v době předhusitské a husitské (1915); Český obchod v době předhusitské a husitské (1916); Jan ze Želiva (1916); Blouznilství a pověry věku husitského (1916); Novohusité o době husitské (1917); Vzájemný poměr českých konfesí (1918); Pokusy o církev národní (1919); Staročeská církev národní (1919); Církevní snahy Husovy (1920); Sváry českých sektářů (1921); Krutosti habsburské a protestantské (1921); Svatý Vojtěch a jeho doba (1921); Husitské soudy a ortely (1922); Církevní úkoly staročeských škol nekatolických (1923); Časové polemiky a poznámky (1923); První průkopníci luterství v Čechách (1924); Sektářské vědomosti o Husovi (1924); Význam Žižkova díla 1, 2 (1924); Mravní a osvětový význam odpustků ve středověku (1925); Promluvy historicko-apologické (b. d., 1927); Obraz doby svatováclavské 1–3 (1929); Rozmach českého živlu a práv českého jazyka ve 14. století (1932); Sekty v Čechách a vlastenectví (1932); Bitva u Lipan, její příčiny a průběh (1934); Dějiny naší vlasti slovem i obrazem 1 (1934); Ondřej, biskup pražský (1935); Reforma hudebního písma (1936); Válečný triumf plzeňského katolictva (1937); Jan IV. z Dražic, biskup pražský (1939); Význam Balbínova díla (1939); Povaha židovstva (1942); Světový význam Kristova narození (1942); Zednáři v boji proti křesťanství (1943). ■ REDIGOVAL *časopis:* Štít (1918–22, 1925–34). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Nový Husův list (1901, šifra J. S-a). ■

LITERATURA: T. Škrdle: ref. Z husitství do protestantismu, Vlasť 19, 1902/03, s. 950 + ref. Karel IV. jako křesťan a vlastenec, Vlasť 22, 1905/06, s. 809; Lmn: ref. Rozmarné příhody, Nový obzor 1912, s. 90; J. Prokeš: ref. Doba předhusitská a husitská, Čes. věda 2, 1915/18, s. 189; M. (E. Masák): ref. Obraz doby svatováclavské, Archa 1929, s. 279; T. J. Jiroušek: J. S., Vlast 50, 1934/35, s. 16; ● ref. Husitský tribun: j-r (J. Šnobr), Čes. osvěta 32, 1935/36, s. 298; Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 30. 1. 1936; st- (J. Strnadel), Čin 1936, s. 157; drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 602 ●; an.: J. S., alm. Poselství (1938); ● ref. Za soumraku Tábora: J. M. Svoboda, Archa 1939, s. 278: Sk., LitN 1939, s. 224; Rfš. (R. F. Šimek), Zvon 40, 1939/40, s. 222 ●; F. Nt.: 70 let spisovatele J. S., Lid. listy 29. 3.

1944; an.: zpráva o úmrtí, LD 1. 3. 1956; J. A. Kučera: J. S., Chrudimské vlastivědné listy 1994, č. 3; J. Kotyk: k 40. výr. úmrtí, Zprávy Klubu přátel Pardubicka 1996, č. 1–2; J. Brabec in Antisemitská literatura v době nacistické okupace, Revolver revue 2002, č. 50.

pš

Jan **Sajíc**

* 31. 12. 1894 *Veselí nad Lužnicí*
† 9. 11. 1951 *Praha*

Divadelní kritik a historik, překladatel dobrodružných, společenských a milostných románů a povídek z francouzštiny, němčiny a polštiny, upravovatel a editor starších divadelních her.

Vyrůstal v rodině učitele. Základní školu absolvoval v rodišti, gymnázium v Písku. 1912–17 studoval na pražské filoz. fakultě češtinu a moderní filologii (doktorát 1920 prací *Balady Antonína Sovy ve vývoji české baladistiky*). Od počátku 20. let až do smrti pracoval jako knihovník a odborný pracovník Národní (Univerzitní) knihovny v Praze, od 1932 v hodnosti vrchního komisaře. – Od gymnaziálních let se intenzivně věnoval ochotnickému divadlu, v Praze působil dlouhodobě v ochotnickém spolku na Strahově. Počátkem 20. let se začal věnovat divadelní publicistice, 1923–45 byl stálým divadelním kritikem deníku lidové strany Lidové listy, po válce vystupoval v Lidové demokracii. 1929–36 působil jako člen poroty pro udělování státních cen za umění dramatické, herecké a režisérské; v první polovině 30. let zasedal ve smírčí komisi pro řešení autorských sporů mezi dramatickými spisovateli, od 1937 vykonával funkci jednatele Dramatického svazu. Věnoval se též přednáškové činnosti, od konce 30. let psal pojednání o českých dramatických autorech pro pražský rozhlas, s nímž ve 40. letech rovněž spolupracoval jako překladatel her upravovaných pro rozhlasové provedení.

S. vstoupil do literatury verši (1916 v Moderní revui), náladová poezie uveřejňovaná jen příležitostně časopisecky však tvořila okrajovou složku jeho tvorby. Knižně debutoval jako překladatel prózy, soustředěný vesměs na nenáročná, čtenářsky přitažlivá díla zejména francouzských (A. Dumas, Ch. Foley, H. Gréville, Gyp, G. Ohnet, H. de Régnier, É. Rod, M. Tinayre, A. Theuriet) nebo v menší míře polských (H. Mniszkówna, E. Orzeszkowa, M. Rodziewiczówna) autorů a autorek dobrodružné, milostné a psychologicko-sociální literatury druhé poloviny 19. století. Kromě své knižní překladové tvorby také poměrně hojně uveřejňoval na konci 20. let, zejména v čas. Ženský svět, překlady z tvorby francouzských (L. D. Mardrusová, H. Charassanová, C. de la Rochecantin), německých (M. Eichtomová, H. Sauerová) a polských (H. Filochowska, M. Pawlikowska-Jasnorzewska, Z. Nałkowska) spisovatelek. V časopisech a odborných sborníčích zůstaly rovněž uloženy S. stati o české dramatice a o divadle, v nichž se nejčastěji zabýval jubilejními portréty nebo hodnocením odkazu díla K. H. Hilara, J. Hilberta, V. K. Klicpery, L. Stroupežnického, F. X. Svobody, J. Vrchlického. Jako divadelní kritik S. vyjadřoval převážně rezervovaný postoj k avantgardním výbojům českého divadla 20. a 30. let; častěji obhajoval tradiční realismus vlasteneckého zaměření, představovaný dramatickou tvorbou 19. a počátku 20. století. Několik významných her z 19. století upravil pro edici Dobré divadlo. Svou literární tvorbu uzavřel knihou *Pokladnice věků*, v níž populární formou zpracoval přehledné dějiny pražského Klementina a dějiny Univerzitní knihovny v období od 14. až do poloviny 20. století.

ŠIFRY: sjc., -sjc-, Sjc. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Archa (Olomouc 1929); Časopis pro moderní filologii a literatury (1918); Čes. osvěta (1930–32; 1930 stať Dramatické dílo F. X. Svobody, 1932 Dramatický svět Jaroslava Vrchlického); sb. České umění dramatické 1 (1941, stati Prokop Šedivý, František Turinský, Simeon Karel Macháček, Josef Kajetán Tyl, Josef Štolba, František Xaver Svoboda, Božena Viková Kunětická, Václav Štech); sb. Jubilejní ročenka Kruhu sólistů (1942); sb. K. H. Hilar. Čtvrt století české činohry (1936, Knižní práce K. H. Hilara); Lid. demokracie (od 1945); Lid. listy (1923–45); Lumír (1936); sb. Moderní česká scéna (1938); Moderní revue (1916–20); Naše doba (1920); sb. Nové české divadlo 1928–1929, …1930–1932 (1929 O českém dramatě svatováclavském, 1930 Kritika v diaskopu); sb. Od Klicpery k Stroupežnickému (1942, Otec novověké Thalie české); Osvěta (1919–21); Panoráma (1934, 1936); Pramen (1920–22); Rozpravy Aventina (1929–30); Slavische Rundschau (1931–38); Topičův sborník (1919); sb. Z řečí biskupa Dr. Antonína Podlahy 2 (1934); Ženský svět (1926–30). ▮ KNIŽNĚ. *Práce divadelní a knihovnické:* V prvních letech divadelního mládí (1936, o K. H. Hilarovi); Pokladnice věků (1948). – *Úpravy:* J. K. Tyl: Drahomíra a její synové (1924); V. A. Svoboda: Karel Škréta, malíř

(1925); J. N. Štěpánek: Pivovar v Sojkově (1925). – *Překlady:* E. Orzeszkowa: Světlo v sutinách, Bratři (1916); L. Dostojevskaja: Dostojevskij, jak jej líčí jeho dcera (1920); M. Rodziewiczówna: Vřes (1920); G. Ohnet: Poslední láska (1920) + Hvězda (1921) + Zámek Bolesti (1923); Gyp: Slečna Barvínek (1920) + Nejlepší přítelkyně (1925); A. Dumas ml.: Ilka a jiné povídky (1921); H. Gréville: Soňa (1921); A. Dumas st.: Pařížští mohykáni 1–9 (1923–24); Ch. Foley: Dvě ženy (1925); H. de Régnier: Přelétavá kouzla (1926); A. Theuriet: Les v květu (1926); M. Tinayre: Bouřlivák (1926); H. Mniszkówna: Malomocná 1–4 (1926–27) + Dědictví 2–4 (1929) + Pastorkyně 1, 2 (1938); E. Raupach: Mlynář a jeho dítě (b. d., 1928); É. Rod: Bílé skály (1929); P. Keller: Hagařin syn (1931); an.: Svatý Norbert (1940). ■ REDIGOVAL *časopis:* Ochotnické divadlo (1932); *sborník:* Výtvarné práce na jevišti Národního divadla 1881–1941 (1941). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: F. Rajman: Sedlské námluvy, Vyhrané panství (1927); J. Hilbert: Duch dramatiky (1941, s M. Ruttem). ■

LITERATURA: M. (E. Masák): ref. překl. M. Tinayre + ref. překl. H. de Régnier, Archa 1926, s. 392; F. H.: ref. překl. A. Theuriet: Čes. osvěta 23, 1926/27, s. 84; Ot. F. (Fischer): J. S. … (o divad. kritikách), LidN 19. 3. 1930; ● ref. sb. K. H. Hilar: J. Träger, LUK 1937, s. 117; F. Götz, Panoráma 1937, s. 6 ●; J. Honzl: ref. výbor J. Hilbert: Duch dramatiky, SaS 1942, s. 136; ● nekrology: bs (B. Slavík), LD 11. 11. 1951; V. Z. (V. Závada), LidN 14. 11. 1951 ●.

pš

Salička

18. století

Lidová fraška.

Byla provozována jako obchůzková hra v masopustu, jiná varianta jako součást masopustního průvodu na Kolínsku. E. F. Burian ji zařadil do První lidové svity (1938).

Krátká veršovaná fraška o záletné ženě: manžel (sedlák) ji přistihne s milencem („frejířem") a ten ho zabije. Hříčka obměňuje interludium Polapená nevěra, odehrávající se v měšťanském prostředí.

EDICE (in): ČL 1893, s. 70 (ed. L. Nágl); ČL 1904, s. 186 (ed. P. Guth); P. Bogatyrjev: Lidové divadlo české a slovenské (1940); Č. Zíbrt: Veselé chvíle v životě lidu českého (1950; v 1. vyd., sv. 2, 1910 neotištěno); ant. Lidové drama pobělohorské (1951, ed. J. Hrabák). ■

LITERATURA: P. Bogatyrjev in Lidové divadlo české a slovenské (1940); J. Hrabák in ant. Lidové drama pobělohorské (1951); M. Kopecký: K využití starší literatury v lidových svitách E. F. Buriana, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1965, č. 12, s. 49; L. Sochorová: Renesanční interludium o nevěrné ženě a lidová tradice z Kolínska, Práce muzea v Kolíně 3, 1984, s. 105 + K původu lidové masopustní frašky zvané S., ČLit 1986, s. 253 + Renesanční interludium o nevěrné ženě a lidová tradice Kolínska (2), Práce muzea v Kolíně 4, 1987, s. 125.

jk

Helena **Salichová**

* 25. 4. 1895 *Kyjovice* u Opavy
† 2. 7. 1975 *Ostrava*

Národopisná sběratelka, prozaička a malířka spjatá svým dílem s rodným Slezskem.

Provd. Hálová; 1947 úřed. změna jména na rodné jm. Salichová. – Vyrůstala v rodině řídícího učitele. V Opavě vychodila německou měšťanku, další vzdělání získala v dominikánském klášteře v Klimkovicích. Působila jako učitelka dívčích ručních prací na venkovských školách ve Slezsku, od 1914 jako literní učitelka ve škole svého otce v Kyjovicích. Od 1919 studovala v Praze Akademii výtvarných umění, malbu u V. Bukovace, V. Hynaise, V. Nechleby, grafiku u A. Brömseho. 1923 uzavřela sňatek se spolužákem, malířem A. Hálou (1895–1952). V Praze se seznámila s L. Janáčkem, kterého zaujala její první sbírka lidových písní, z nichž deset upravil pro zpěv a klavír (Slezské písně ze sbírky Heleny Salichové, 1920). Další písně upravili R. Wünsch, L. Hradcová, J. Křička a autorčin syn, hudební skladatel Milan S. (1927–1993). Po ukončení studií (1926) se S. trvale usadila v Polance n. Odrou u Ostravy. Byla zakládající členkou Levé fronty na Ostravsku (1931) a členkou Moravskoslezského sdružení výtvarných umělců, později spolku Výtvarní umělci Moravská Ostrava. Po válce podnítila akci Budujeme Slezsko, zaměřenou na pomoc postiženému kraji.

Ve sběratelské činnosti se S. zaměřila zejména na lidovou píseň, říkadla, pověsti, pohádky, lidová vyprávění pamětníků a lidový kroj Slezska. Z bohatých sběrů čerpala látku i k vlastnímu prozaickému dílu. K literárnímu zpracování folklorních pohádek si vybírala málo obvyklé náměty a začlenila do nich i prvky lidové pověsti. Snažila se posílit reálné motivy

proti nadpřirozeným a zdůraznit slezský kolorit (přesná lokalizace děje, dialektismy nebo místní lidová rčení). Pohádky soustředila do několika knížek (*O hodném děvčátku a kravičce Babulce a jiné slezské pohádky* ad.), mimoto se značnou měrou podílela na sborníku Sto pohádek zimních večerů. Uměleckým přetvořením vzpomínek pamětníků, především autorčiny chůvy H. Proské, a za použití dobových dokumentů vzniklo vyprávění *Ze starých časů* (s podtitulem Kronika slezského kraje), jež podává obraz místních událostí, mravů i zvyků od poloviny 19. století až do současnosti. Zájem o části starého lidového oděvu a výšivku dal vzniknout knize *Stařenčina loktuše*, jež zachytila životní příběhy venkovských žen ve Slezsku a zároveň se stala cenným etnografickým dokumentem. Velká část literárního materiálu, který S. shromáždila, zůstala v rukopise (sbírka ústní lidové slovesnosti z Klimkovicka, Zkazky o starých kamenech aj.), stejně jako nedokončené paměti Sedm let okupace.

PŘÍSPĚVKY *in:* Černá země (Mor. Ostrava 1932); Červený květ (Ostrava); Kohoutek (1923); Opavsko; Radostná země (Opava); Řád (1940); sb. Sto pohádek zimních večerů (1932); Věstník Matice opavské (od 1924); Vlastivěda Ostravského kraje. Bílovecko. ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* O hodném děvčátku a kravičce Babulce a jiné slezské pohádky (1921); Dětský svět (pohádky, 1932); Podkarpatská Rus a její obyvatelstvo (vyprávění pamětníků, 1938); Dům z pohádky 1 (pohádky, 1945); Ze starých časů (kronikářská P, 1947); Slezské bajky (1958; 1975 rozšíř. vyd. s tit. O zlatém zoubečku); Stařenčina loktuše (PP 1975). – *Překlad:* M. Stona*:* Před pádem (1936). ▮ USPOŘÁDALA A VYDALA: Slezské lidové písně svatební a jiné z Kyjovic a okolí (1917); Národní písně slezské (1920). ▮

LITERATURA: E. Přikryl: H. S. Život a dílo (1970) + H. S. Život a dílo (1974). ▮ J. V. S. (Sedlák): ref. Slezské lidové písně…, Národní písně slezské, O hodném děvčátku…, Tribuna 4. 12. 1921; ● ref. Ze starých časů: -zdk- (Z. Koňák), NO 29. 7. 1947; e, Rovnost 14. 9. 1947; kp (K. Polák), PL 10. 12. 1947; F. Hampl, Kulturní politika 3, 1947/48, č. 5; F. Beneš, Práce 15. 5. 1948; A. Kellnerová, SlSb 1948, s. 263; D. Stránská, Národopisný věstník československý 31, 1949/50, s. 118 ●; V. Hýl: H. S. oslavuje šedesátiny, Nová svoboda 24. 4. 1955; ● ref. Slezské bajky: J. Štěpánek, Nová svoboda 29. 3. 1959; O. Sirovátka, ČL 1959, s. 137; M. Petříček, ZM 1959, s. 346; A. Sivek, Červený květ 1959, s. 46; Vl. K., Radostná země 1959, s. 31; O. Rafaj, ZM 1961, s. 78 ●; ● k pětašedesátinám: F. Čečetka, Nová svoboda 24. 4. 1960; J. Pleskot, Vlastivěda Ostravského kraje. Bílovecko 1960, č. 14–15; P. Janda, Červený květ 1960, s. 110; Schr. (V. Scheufler), ČL 1960, s. 284 ●; ● k pětasedmdesátinám: J. Opavský, Nová svoboda 24. 4. 1970; P. H. T. (Toman), Zeměd. noviny 27. 4. 1970 ●; ● ref. O zlatém zoubečku: Ch. (O. Chaloupka), ZM 1975, s. 524; A. Satke, ČL 1976, s. 186 ●; ● nekrology: E. Přikryl, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. 16, 1975, s. 71; -vf- (V. Ficek), SlSb 1975, s. 317; N. Sieglová, Lit. měsíčník 1976, č. 1 ●; ● k 90. výr. nar.: K. Štětkář, Kulturní měsíčník 1985, č. 4; Š. Neuwirth, Ostravský večer 30. 4. 1985 ●; J. Klapuch: Na okraj díla H. S. (k 10. výr. úmrtí), Kulturní měsíčník 1985, č. 9; A. Satke: H. S. – sběratelka a vypravěčka, Vlastivědné listy Severomor. kraje 1991, č. 1; P. Holý: Místo H. S. v českém malířství 20. století, SPPF Ostrava, ř. U – 2, sv. 154, 1995; K. Kroupa: O jedné vzácné ženě, NO 1999, č. 3; D. Vlašínová: Národopisné východisko v prózách Ludmily Hořké a H. S., in Pohledy na českou literaturu dvou století (2000) + in Počátky ženské emancipace a její projekce v literární produkci na Moravě a ve Slezsku, SPFPFSU Opava, ř. A – lit. vědná, 2002, č. 4; O. Šuleř in Laskavé podobizny (2005); an.: H. S. …, Zpravodaj Centra Óndry Łysohorského 2005, č. 1.

mu

Salon odmítnutých (časopis)
viz in Fr. **Švejda**

Sámo (almanach) viz in **Čechoslav** (2)

Arno **Sáňka** viz in Hugo **Sáňka**

Hugo **Sáňka**

* 16. 1. 1887 *Milonice* u Blanska
† 8. 6. 1971 *Brno*

Prozaik čerpající náměty zvláště z Moravského krasu a ze studentského života, fejetonista, literární a kulturní historik, jazykovědec a folklorista, editor.

Dětství prožil v Rudici u Blanska, kde byl jeho otec řídícím učitelem; po něm také zdědil zájem o dějiny a zajímavosti Moravského krasu. Studoval na 1. čes. gymnáziu v Brně (1898–1906) a poté češtinu a němčinu na filoz. fakultě v Praze (1906–10; doktorát 1935 prací *Josef Merhaut, život a dílo*). Učit začal na gymnáziu v Třebíči, odkud byl za 1. světové války povolán do rakouské armády; přešel do ruského zajetí a vstoupil do českosl. legií, s nimiž absolvoval sibiřskou anabázi. Po návratu učil

v Moravských Budějovicích a 1922 na gymnáziu v Brně, kde sám vystudoval a kde pak patřil pro svůj taktní a chápavý přístup k mladým lidem k nejoblíbenějším profesorům; staral se zde také o kulturní akce a stal se historiografem školy. Na začátku 2. světové války zastupoval nepřítomného ředitele J. Kudelu, od dubna 1941 jako zatímní správce, v září 1941 byl však jako legionář nuceně penzionován. Spolupracoval též s nakladatelstvím Moravský legionář; ve 30. letech působil jako jednatel Spolku čes. profesorů v Brně. Od 1945 až do odchodu do důchodu (1949) byl tajemníkem zkušební komise pro učitelství na gymnáziích při filoz. fakultě brněnské univerzity; 1954–65 pracoval jako odborný pracovník brněnské pobočky Slovanského ústavu ČSAV při vydávání Slovníku jazyka staroslověnského. – Bratranec Arno (Arnošt) S. (* 29. 12. 1892 Černá Hora u Blanska, † 29. 11. 1966 Brno) byl významným bibliofilským nakladatelem, editorem a publicistou, spolupracovníkem čas. Bibliofil; mj. sestavil bibliografické soupisy České bibliofilské tisky 1–3 (1923, 1927, 1931; 4. sv. zpracoval dle jeho materiálů F. Bubla, 1967, jenž poté sám sestavil sv. 5).

Většinou tragické příběhy S. prvotiny *Tajemný svět* vyrůstaly ze specifického světa jeskyní, propastí a ponorných toků Moravského krasu. Na rozdíl od těchto individuálních osudů podal v širším panoramatu obraz brněnského studentského a lékařského prostředí 20. let v románu *MUDr. Dana Uhrová;* na jeho hlavní hrdince se pokusil zobrazit jeden typ soudobého emancipovaného ženství. Sazba sbírky povídek Železný věnec, která přinášela výseky z vývoje železářství na Blanensku od pravěku až do přítomnosti, byla 1948 rozmetána. V rukopise zůstal román Statek nad Punkvou a výbor S. fejetonů z Lidových novin Padesát pilulek pro uklidnění. – Jako kulturní a literární historik se zaměřil na buditelské osobnosti českého Brna (A. Slovák, F. Roháček aj.); z jeho disertační práce vyšel tiskem pouze výtah v brožuře *Josef Merhaut.* S. editorská a překladatelská činnost byla spjata se školským působením (výbory a úpravy pro mládež). V závěru života se věnoval hlavně výkladům místních a pomístních jmen v krasové oblasti a v okolí Brna.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: H. Saň (Lid. noviny), H. Sáň, Nuša, Saň; sa (Svob. slovo, Brno). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Časopis Matice moravské (1924); Čes. dělník (1942); Čes. lid (1947, stať Speleologický folklor Moravského krasu, s J. Skutilem, i sep.); Kolo (1936); Lid. noviny (1940–44); Program Čes. státního gymnázia v Brně (1927/28, 1929/30); sb. První čes. gymnázium v Brně (1967, Dějiny prvního čes. gymnázia v Brně); Rovnost (Brno); Speleologický sborník (1952); Střední škola (1935); Svob. slovo (Brno); sb. Šedesát let českého gymnázia v Brně 1867–1927 (1927, Dějiny čes. gymnázia v Brně); Švanda dudák; Vlastivědný věstník moravský (1953); sb. Zlatá kniha vydaná… na oslavu 50letého trvání stálého čes. divadla v Brně (1934); Zpravodaj místopisné komise ČSAV (1963, 1966). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře a jazyce:* Tajemný svět (PP 1928); MUDr. Dana Uhrová (R 1932); Pomístní názvy brněnského okolí (studie, 1960); Josef Merhaut (studie, 1963). – *Překlad:* I. S. Turgeněv: Lovcovy zápisky (výbor pro ml., 1929). – *Ostatní práce:* P. Alois Slovák, buditel českého Brna, tvůrce Mohyly míru (1932); Písemnosti občanského života (učební příručka, 1938). ▮ REDIGOVAL *sborník:* Šedesát let českého gymnázia v Brně 1867–1927 (1927); *knižnici:* Knihovna poutavé četby (1928–38). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Příhody Václava Vratislava z Mitrovic (1929, úprava pro ml.); Legionářské povídky ze zahraničního odboje (1936). ▮

LITERATURA: J. Hd. (Heidenreich-Dolanský): ref. Tajemný svět, LidN 30. 8. 1928; ● ref. MUDr. Dana Uhrová: -ks- (K. Stránský), Středisko 3, 1932/33, s. 61; J. V. P. (Pleva), Index 1933, s. 12 ●; ● ref. Písemnosti občanského života: P. E. (Eisner), Prager Presse 18. 10. 1938; tk (F. Trávníček), LidN 22. 11. 1938 ●; M. Novotný: Padesát let A. S., Marginálie 16, 1942/43, s. 45; J. Honl: ref. Pomístní názvy brněnského okolí, Zpravodaj místopisné komise ČSAV 1961, s. 29; J. Skutil: K pětasedmdesátinám prof. H. S., Vlastivědné zprávy z Adamova a okolí 1962, č. 1; vk (V. Kyas): Prof. H. S. osmdesátníkem, Rovnost 17. 1. 1967; ● nekrology: rš, Rovnost 10. 6. 1971; V. Kyas, Almanach gymnázia na třídě Kapitána Jaroše (Brno 1972, s. 94) ●; V. M. Kimák: Arno S. bibliograf a bibliofil, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1982, s. 108.

pp

Jiří **Sarganek**

* 27. 1. 1702 *Dolní Suchá* u Českého Těšína
† 24. nebo 25. 5. 1743 *Halle* (Německo)

Pořadatel kancionálu, pedagog a teolog.

Psal se též Sargánek, Georg Sarganeck. – Syn rychtáře. Od 1715 navštěvoval Ježíšovu školu v Těšíně, která byla významným centrem evangelické vzdělanosti. Od 1721 studoval v Halle, nejprve medicínu, poté teologii a současně ta-

ké filozofii a matematiku, od 1726 zde vyučoval na královském pedagogiu. 1728 se vrátil do do Těšína, kde působil na Ježíšově škole. 1730 byl pro své pietistické smýšlení z Těšína vypovězen a emigroval do Německa, kde se stal uznávaným pedagogem. Působil nejprve jako rektor latinské školy v Neustadt an der Aisch v severním Bavorsku, od 1736 jako inspektor pedagogia, později sirotčince A. H. Franckeho v Halle, kde také spolupracoval s nakladatelstvím českých (a polských) knih, které vedl H. Milde. Podporoval české exulanty v Sasku, Prusku a ve Slezsku.

S. uspořádal a vydal tzv. Lipský kancionál (Cithara sanctorum…, obsahuje přes 1800 písní bez notace). Shrnul v něm téměř veškerou evangelickou písňovou tvorbu, hlavně z kancionálu Třanovského a Komenského, ale též ze starších pramenů, z exulantských žitavských písňových tisků, ze zpěvníků J. Liberdy aj. Kancionál, koncipovaný jako zpěvník a zároveň jako modlitební i věroučná kniha, programově stírá konfesijní rozdíly mezi jednotlivými nekatolickými církvemi, přejímá repertoár bratrských, ortodoxně luteránských i pietistických zpěvníků, aby mohl být užíván všemi českými evangelíky. S. se snažil zároveň vyhovět novému náboženskému cítění své doby, proto zařadil značný počet nových písní; jsou to hlavně překlady písní německých pietistických autorů ze známého zpěvníku Geistreiches Gesangbuch (1704) J. A. Freylinghausena. Literárně cenné jsou překlady písní vrcholných osobností německé duchovní lyriky 17. století, J. Schefflera (Angela Silesia) a P. Gerhardta. Mezi dvanácti zcela původními písněmi jsou i S. výtvory (např. Já bídny a hříšný červík). Na S. zpěvník navázal Kancionál J. T. Elsnera. S. je pravděpodobně autorem přídavků k překladu spisu A. H. Francka Obhájení učení evanjelium svatého… (jsou to dva české veřejné listy určené tajným evangelíkům k povzbuzení osobní zbožnosti). Je autorem několika jazykových příruček v němčině. Především pro potřeby hallského vzdělávacího ústavu napsal německy a latinsky řadu teologických, náboženskovzdělávacích, pedagogických i matematických výkladů.

KNIŽNĚ. *Jazykové příručky:* Verbesserte Grammaire raisonnée. Erleichterte Französische Sprachlehre… (2. vyd. Halle 1758; 1. vyd. nezjišt.); Anwendung der französischen Sprachlehre in Exempeln zeigt… (3. vyd. Halle 1761; 1. a 2. vyd. nezjišt.); Nouveau Dictionnaire en abrégé. Französisch-teutsches und Teutsch-französisches Wörterbuch (Halle 1763). – *Ostatní práce:* Scholas ad necessitatem geniumque seculi pie… (Neustadt a. d. Aisch 1731); Die höchstnötige Berechnung der Sünden-Schulden… (Züllichau 1735); Die Geometrie in Tabellen… (Halle 1739); Ein geringes Zeugniss für göttliche Herrlichkeit und Wahrheit (Züllichau 1740); Überzeugende und bewegliche Warnung vor allen Sünden der Unreinheit und heimlicher Unzucht (Züllichau 1740); De Timiometria Dogmatum Mathematicorum (Halle 1740) ad. ∎ EDICE. *Ukázka in:* Služebníci Slova Božího v krajině pod horami (Čes. Těšín 2005, ed. D. Spratek; přídavek k Obhájení učení…). ∎ USPOŘÁDAL A VYDAL: Cithara sanctorum aneb Žalmy a písně duchovní staré i nové (Lipsko 1737). ∎

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 15 221 – 15 222, srov. č. 2586. ∎ LITERATURA: G. Ch. Oertel: Vita… Georgii Sarganeccii (Norimberk 1763). ∎ L. J. Šeršník in Nachrichten von Schriftstellern und Künstlern aus dem Teschner Fürstenthum (Těšín 1810), G. A. Skalský in Z dějin české emigrace 18. století (Chotěboř 1911); J. Volf: Bohemica v kníž. Stolbergské knihovně ve Wernigerode, ČČM 1922, s. 285; P. Schaudig in Der Pietismus und Separatismus im Aischgrund (Schwäbisch Gmünd 1925); A. Škarka: Heinrich Milde. Kapitola z kulturních styků německo-českých, Věstník KČSN 1942, č. 4; R. Říčan: Kolem Lipského kancionálu, Evangelický kalendář 1954, s. 82; E. Winter in Die tschechische und slowakische Emigration in Deutschland im 17. und 18. Jahrhundert (Berlín 1955); H. Rösel in Die tschechischen Drucke der Hallenser Pietisten (Würzburg 1961); H. Patzelt in Der Pietismus in Teschener Schlesien 1709–1730 (Göttingen 1969; s ukázkami z koresp.); D. Tschižewskij in Kleinere Schriften 2. Bohemica (Mnichov 1972); R. Olzsak: Naukowiec zpod chlopskiej strzechy, prof. Jerzy Sarganek 1702–1743, Evangelický kalendář – Kalendarz Ewangelicki 1972, s. 99; P. Drews in Deutsch-slavische Literaturbeziehungen im 18. Jahrhundert (Mnichov 1996); E. Štěříková in Běh života českých emigrantů v Berlíně v 18. století (1999); H. Patzelt: Pietismus na Těšínském Slezsku, sb. Setkání evangelíků ze čtyř národů, 22.–24. 9. 1999 (Čes. Těšín 2000); J. Malura: České exulantské kancionály a Dolní Slezsko, sb. Wrocław w Czechach – Czesi we Wrocławiu. Literatura – język – kultura (Vratislav 2003); in Služebníci Slova Božího v krajině pod horami (Čes. Těšín 2005, ed. D. Spratek).

jma

B. M. **Satalický** viz in Rudolf **Schuster**

Satira na čtyři stavy

17.–18. století

Veršovaná satira na soudobý život.

Rukopisný fragment (8923 dochovaných veršů, konec je ztracen). Pochází z Klatovska, dialektismy nasvědčují tomu, že tam i vznikl. Anonymní autor byl zjevně drobný městský vzdělanec. Název je uměle vytvořen moderní edicí.

Báseň se obrací proti duchovenstvu, světské vrchnosti, městským obyvatelům i venkovanům (každou skupinu představují invektivy Sprosťáka, mírněné promluvami Malomluva). Obsahuje mnoho kulturněhistorického materiálu; jako slovesný celek rozvádí sentenci „čím dál, vždycky hůře".

EDICE: Ach můj milý, věčný Bože… Rýmování o řemeslnících z konce věku 17., ČL 1906, s. 444, 1907, s. 48 a pokr. (ed. Č. Zíbrt, neúplně); S. na č. s. (1958, ed. Z. Tichá). – *Ukázky in:* NL 20. 10. 1906 (ed. Č. Zíbrt); Zlatá Praha 1907, s. 68 (ed. Č. Zíbrt; k oběma srov. Z. Tichá v uvedené ed., s. 285); Kniha satir (1949, s. 84, ed. B. Václavek a D. Šajner). ∎

LITERATURA: Č. Zíbrt: Ach můj milý, věčný Bože… Rýmování o řemeslnících z konce věku 17., ČL 1906, s. 443; J. Hrabák, Z. Tichá in ed. S. na č. s. (1958); J. Hrabák: Tři úvahy o verši doby pobělohorské, in Studie o českém verši (1959).

jk

Satiry o řemeslnících a konšelích
viz in **Rukopis hradecký**

Saturn

1936

Časopis pro literaturu.

Podtitul: Literární revue. – *Redaktor:* M. Zich. – *Vydavatel:* Pražská akciová tiskárna, Praha. – *Periodicita:* čtvrtletně, 4 čísla 1. ročníku.

Časopis byl spjat s osobou zakladatele, redaktora a hlavního přispěvatele, básníka a prozaika M. Zicha, kolem něhož se soustředil úzký okruh spolupracovníků. Revui profilovaly hlavně Zichovy názory a texty.

Potřeba vyrovnat se s neuspokojivým stavem soudobého umění, společnosti a člověka, deformovaného a podléhajícího zmatenosti doby a její krizi, a přesvědčení, že obnovení člověka jednotného a celistvého je možné jen „úplnou revolucí lidského ducha", se nejvýrazněji projevily ve stati M. Zicha (šifra M. Z.) Náš směr, hlásící se k personalismu. Věnuje se výkladu tohoto francouzského myšlenkového proudu a připomíná osobnosti s ním související (Ch. Péguy, E. Mounier, G. Izard). Na tuto práci navazuje úvaha o Ch.-F. Ramuzovi a regionalismu, která potvrzuje autorův zájem o tento směr. Ve struktuře jednotlivých čísel v rámci ročníku jsou hlavní úvahy týkající se umění a tvůrce, zvláště v literatuře (Umělcovo pracovní pole a Pojetí snu v díle K. H. Máchy od M. Zicha, pod pseud. Ondřej Elver a šifrou O. E., a K pojmu národní literatury od M. Šefrny) provázeny nerozsáhlými příspěvky překládané poezie francouzské (N. Beauduin, M. Jacob, Ch. Maurras, A. de Noailles) i německé (R. M. Rilke, z prózy překlad textu L. van Beethovena), jejichž autory byli M. Zich (pseud. Ondřej Elver, šifra O. E.), dále V. Renč, O. Tichý, šifra K. N.; V. Lesný publikoval ukázku z R. Thákura. Ojediněle byla tištěna původní poezie (M. Zich, dále K. Dvořák, O. Tichý), výjimečně próza (J. Měšťan). V recenzní rubrice referáty o české poezii a próze, ale i o překladové literatuře přinášeli M. Šefrna, O. Tichý (i šifra O. T.), M. Zich (šifra O. E.), šifry F. N., m. K současnosti se obracel i rozhovor A. C. Nora s O. Berkopcem o slovinské poezii, provázený ukázkami (B. Fatur, M. Jarč, A. Vodnik).

LITERATURA: vč (V. Černý): S. je…, LidN 6. 12. 1936.

vs

Saturn (nakladatelství) viz in
Toužimský a Moravec

Alois Saturník

* 20. 6. 1854 *Jindřichův Hradec*
† 12. 8. 1904 *Rychnov nad Kněžnou*

Autor literárněteoretických a estetických studií, klasický filolog.

V matrice zapsán Satorník. – Syn krupaře. 1868–76 studoval na gymnáziu v rodišti (na-

stoupil tam jako čtrnáctiletý), po maturitě přešel do Prahy na filoz. fakultu, kde 1877–79 pokračoval ve studiu v oboru klasické filologie a filozofie (doktorát 1883, disertace *Stručná charakteristika poezie Tibulla a jeho shody s Propertiem a Ovidiem s překladem vybraných elegií*). Po obdržení učitelské aprobace z klasické filologie (1881) působil necelý rok jako suplent na gymnáziu v Benešově, poté na gymnáziu v Čes. Budějovicích, 1886 získal místo řádného profesora na reálném gymnáziu v Táboře, 1898 byl jmenován ředitelem gymnázia v Rychnově n. Kněžnou. Žil v ústraní, neboť jeho dlouholetá těžká srdeční vada (byla i příčinou S. předčasného skonu) mu nedovolovala účastnit se veřejného života. Pohřben byl v Jindřichově Hradci.

V knižně nevydaných literárněteoretických a estetických studiích (publikoval je na pokračování v časopisech a ve výročních zprávách škol, na nichž působil), zpracovaných na materiálu především antického (Homér, Vergilius, Lucretius), ale i soudobého básnictví (S. Čech, K. J. Erben, V. Hálek), se S. zpočátku věnoval zejména formálnímu rozboru poezie klasického období (*O rýmu v básních Homérových,* komparativní studie *Shody mezi Vergiliem a Lucretiem*). Zájem o poetiku slovesných děl převážil i v dalších pracích, zabývajících se podstatou, původem a vývojem základních básnických druhů (lyrika, epika), jejich typologií a dílčími aspekty (*O básnických popisech, O podstatě poezie lyrické, O charakteristice v poezii epické*). Pro objasnění jednotlivých jevů S. často volil metodu přirovnání a analogií z běžného lidského života, obecné estetické kategorie vztahoval především k schopnosti člověka vnímat krásu, zdůrazňoval podíl smyslů na estetickém vnímání skutečnosti (*Psychologie ideálu krásy*), a tudíž i důležitost jejich pěstování a rozvíjení od útlého dětství (*O výchově krasocitu mládeže domovem*). Nezřídka, zejména v pojednáních *O podstatě humoru a humoristické poezie* a *O satiře,* pak výrazně uplatnil i hledisko sociologické.

PŘÍSPĚVKY *in:* Lit. listy (1897–99; 1897 studie O podstatě humoru a humoristické poezie, 1898 O přísloví, zvláště českém, 1899 O satiře); Výr. zpráva c. k. čes. gymnázia v Čes. Budějovicích (1882–85; 1882 Shody mezi Vergiliem a Lucretiem, 1885 O rýmu v básních Homérových); Výr. zpráva státního vyššího gymnázia v Rychnově nad Kněžnou (1901–04; 1901 Psychologie ideálu krásy, i sep., 1902 a 1904 O výchově krasocitu mládeže domovem 1, 2); Zlatá Praha (1894–97; 1894 studie O básnických popisech, 1895 O podstatě poezie lyrické, 1896 Obraznost a její význam zvláště v poezii, 1896–97 O charakteristice v poezii epické). ■

LITERATURA: O. Kádner: ref. Psychologie ideálu krásy, Čes. mysl 1902, s. 215; ● nekrology: F. V. Vykoukal, Osvěta 1904, s. 850; T. Kouřil, Výr. zpráva státního vyššího gymnázia v Rychnově nad Kněžnou za škol. rok 1904/05, s. 18 ●.

mv

Emil **Saudek** viz in Erik Adolf **Saudek**

Erik Adolf **Saudek**

* 18. 10. 1904 *Vídeň* (Rakousko)
† 16. 7. 1963 *Sozopol* (Bulharsko)

Překladatel, především z angličtiny (W. Shakespeare) a němčiny; teatrolog a publicista.

Psán též Erik S., Erich (A.) S. – Pocházel z českožidovské rodiny. Otec Emil S. (* 14. 9. 1876 Jihlava, † říjen 1941 Praha) žil od 1896 ve Vídni, získal doktorát práv a pracoval v Anglorakouské bance, po návratu do Prahy 1923 se stal tajemníkem Angločeské banky. Jeho celoživotním zájmem byla literatura: byl zaujatým propagátorem české kultury v zahraničí (prostředkoval informace o soudobých uměleckých snahách, jednotlivá díla i osobní kontakty), stýkal se s H. Bahrem, M. Brodem, H. von Hofmannsthalem, R. M. Rilkem, F. Werfelem, S. Zweigem aj. Napsal studie o díle O. Březiny (O poezii Otokara Březiny, 1912, Pod oblohou Otokara Březiny, 1929), překládal, mj. do němčiny (zejména O. Březinu, dále J. S. Machara, V. Rakouse, R. Svobodovou, K. Engliše, T. G. Masaryka aj.); články a překlady publikoval např. v Čase, Čechische Revue, Lid. novinách, Lípě, Nár. osvobození, Novině, Právu lidu, Přehledu, Tribuně, Tvaru, Vídeňském deníku aj. – E. A. S. žil v dětství ve Vídni, kde absolvoval i gymnázium. 1923 se s rodinou přestěhoval do Prahy a studoval na pražské filoz. fakultě (1923–28) germanistiku, komparatistiku a dramaturgii (mj. u O. Fischera, V. Mathesia a částečně i V. Tilleho a F. X. Šaldy). Za studií navázal osobní či pracovní vztahy se spolužáky (K. Arnstein, J. Brambora, P. Eisner, V. Jirát, K. Krejčí, L. Páleníček, A. M. Píša, K. Polák,

F. Tetauer, J. Träger, Z. Vančura, R. Wellek aj.). Stýkal se také s okruhem Devětsilu (blíže s J. Hořejším a F. Halasem), divadelními kruhy (J. Frejka, F. Salzer, J. Voskovec, J. Werich aj.) a překladateli (V. Borkem, L. Faltovou, J. Vrtišovou, J. Zaorálkem aj., 1936 spoluzaložil Kruh překladatelů). Za studií publikoval i vlastní povídky a básně, od 20. let se věnoval hlavně překládání (přijímal i okrajové nabídky, např. 1938 překlad pro dabing Disneyova filmu Sněhurka a sedm trpaslíků) a zároveň působil jako divadelní a literární kritik (publikoval recenze i studie, účastnil se dobových diskusí, 1936 se pokusil vydávat odborný čtrnáctideník pro divadlo, hudbu, film, tanec a rozhlas Komedie, vyšla však pouze dvě čísla), divadelní režisér a dramaturg (spolupracoval s Divadlem mládeže Legie malých v Praze-Holešovicích, kde mj. 1929 režíroval Fischerův překlad Goethova Ur-Fausta a 1932 svůj překlad Goethova Torquata Tassa; 1936 byl dramaturgem Osvobozeného divadla). Údajně byl vždy aktivním spolutvůrcem inscenací, zamlčeným spolupracovníkem na úpravách dramatických textů (1941 patrně jeho adaptaci Nestroyova a Tylova Děvčete z předměstí kryl F. Salzer, připsal předehru k Balzacovu Mercadetovi atp.). Za války se mu podařilo vyhnout se transportům do koncentračních táborů (dočasně působil jako vychovatel v útulku pro židovské děti), byl ovšem, stejně jako jeho tehdejší manželka, herečka, spisovatelka a překladatelka E. Vrchlická, perzekvován a nemohl veřejně působit (jeho překlady Shakespearových her Zkrocení zlé ženy a Hamlet podepsal A. Skoumal; výbor překladů z německé barokní poezie Růže ran, 1942 inscenovaný ve Větrníku a přijatý jako projev opozičního postoje proti nacistické okupaci, zveřejnil pod pseudonymem Karel Brož). Po 1945 využil svých divadelních zkušeností a s J. Škodou a K. Paloušem spoluzaložil Malé realistické divadlo (pův. Intimní divadlo, později Realistické divadlo) a stal se jeho prvním dramaturgem (1945–46). Navázal též na svou předválečnou publicistiku: mj. 1948–50 řídil divadelní rubriku v Lid. novinách. Po únoru 1948 se podílel na vytvoření jednotného divadelního a literárního jednatelství i na následné reorganizaci divadelního provozu; angažoval se též v překladatelské obci a kulturní politice (účast v uměleckých porotách a komisích, funkce v Divadelní radě i v SČSS, působení v redakčních radách různých periodik; spolupráce mj. s J. Pokorným). V kulturněpolitických diskusích, zejména o podobě divadla a povaze překladatelské či režisérské a dramaturgické práce, i ve výkladech, jimiž provázel své i cizí práce, nesmlouvavě hájil své umělecké i ideologické názory poplatné dogmatismu 50. let (zdůrazňoval zejména lidovost a služebnost umění). 1949–53 byl dramaturgem Nár. divadla, pro zdravotní potíže (tuberkulóza, cukrovka) toto místo opustil a věnoval se převážně překládání. Druhá manželka Věra S., roz. Davidová (* 1921), dcera Kafkovy sestry Ottly, pracovala jako nakladatelská redaktorka a překládala z němčiny, překládali také synové Vladimír S. a Vojtěch S. (1951–2003), hudební skladatel, který je též editorem některých S. posmrtně vydávaných textů. E. A. S. utonul (patrně po infarktu) na dovolené u Černého moře.

S. v překladatelské práci navazoval na metodu svého učitele O. Fischera, která usilovala o tlumočení smyslu originálu, vycházejíc z důkladné přípravy nejen jazykové, ale též kulturněhistorické i ze spřízněnosti překladatele se zvoleným autorem. Již na počátku své kariéry projevil ve Fischerově rozsáhlém projektu překladu Spisů J. W. Goetha schopnost vyvážit ve svém stylu expresivitu a adekvátnost originálu. I nadále tíhl spíše k próze, a to při překladech jak z německy psané literatury (G. Hauptmann, E. T. A. Hoffmann, G. Keller, J. Wassermann aj., estetický esej H. von Kleista, faktografický dokument o A. Hitlerovi), tak z anglicky psané románové tvorby (J. Conrad, D. H. Lawrence, Th. Wilder). Méně se věnoval poezii, jednotlivé opusy zveřejňoval zpravidla jen časopisecky (bližší mu byli W. Blake, J. Donne, F. Hölderlin, Ch. Morgenstern), teprve za okupace vydal výbor z německé barokní lyriky Růže ran, po S. smrti rozšířený v souboru Labuť a růže o další překlady časopisecké nebo z pozůstalosti. Výjimečně S. překládal z francouzštiny (Molièrova dramata i jednotlivé básně A. D'Aubigné, C. de Bergerac, M. Régniera aj.) a z ruštiny (lidová poezie o Stalinovi, M. Gorkij, korejské drama). Do překladů dramat promítal své teatrologické vzdělání, praktické divadelní zkušenosti i umělecké přesvědčení a od počátku 30. let je natrvalo spjal se záměrem moderně tlumočit hry W. Shakespeara. Vycházeje z textové kritiky a historického výkladu, usiloval zachovat veršovou stavbu a dynamický ráz předlohy a dbal

na inscenační způsobilost a přiblížení soudobému divákovi, což vedlo k výrazné stylové, zvláště lexikální proměně (uplatnění hovorové a obecné češtiny i archaismů, preferování plnovýznamových aktivních sloves a konkrét, úsporná větná stavba, kondenzace výrazu, dramatická intonace ap.). Možnost odstíněním jazykového projevu charakterizovat prostředí a individualizovat postavy (vynalézavý převod slovních hříček a překlad jmen, drsnější slovník ap.) poskytovaly S. lépe Shakespearovy komedie (Veselé windsorské paničky, Večer třík-rálový, Zkrocení zlé ženy), projevil nicméně i poetickou citlivost (Sen noci svatojanské), smysl pro jevištně účinné uchopení dramaticky vypjatých scén v tragédiích i odvahu přistoupit k (odůvodněným, ne vždy přijatým) změnám vžitých replik (Hamlet). Překlady Shakespeara S. opatřoval, zpravidla ve spolupráci se Z. Stříbrným, zevrubným poznámkovým aparátem a instruktážními výklady, obvykle operujícími termíny marxisticko-leninské ideologie. Tendenční interpretace a komentáře S. zveřejňoval také v příležitostných článcích nebo v divadelních programech či jako konferenční příspěvky; jeho přístup byl též předmětem polemik. Pro obnovené premiéry (pracovní verze, režijní knihy ap. shromažďuje Divadelní ústav v Praze) nebo pro četná další vydání S. texty přepracovával (znovu upravované verze jsou pak v souborných vydáních a výborech Shakespearových her, S. někdy také redigovaných, např. Spisy W. Shakespeara, 1955–67, Výbor z dramat 1, 1956, a 2, 1957, Hry, 1963; verze upravené V. Saudkem jsou v souborech Antická dramata, Komedie, Tragédie, 1983). Překlad Shakespearovy hry Troilus a Kressida dokončil po S. náhlé smrti A. Skoumal; nedokončený překlad Sonetů (překládaných od počátku 40. let, dílem časopisecky otištěných) byl publikován jako torzo; v rukopisu údajně zůstal rozpracovaný překlad Shakespearova Richarda III., básně a korespondence.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: E. Brož (dub.); Karel Brož (1. a 2. vyd. Růže ran); E. A. S., EAS, eas. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1924); Čes. slovo (1934); Dialog (1960–1961); Divadlo (1957 překl. W. Shakespeare: Makbeth, Král Lear; 1961 překl. W. Shakespeare: Antonius a Kleopatra); Divadelní zápisník (1945); ELK (1938); Host (1925–27); Kmen (1926–29); Komedie (1936); Kritický měsíčník (1938, překl. P. B. Shelley: Óda západnímu větru); Kvart (1930–37, 1945–49; 1930 K metodice divadelní práce, i sep.); Květen (1956); Kytice (1948); Lid. noviny (1936–38, 1948–49); Listy pro umění a kritiku (1933–37); Nár. divadlo (1947–62); Nár. osvobození (1934); Nový život (1949); Pramen; Právo lidu (1924, 1936); Program D; Ranní noviny (1934–36); Rozhledy (1935); Rozpravy Aventina (1930); Slovanský přehled (1949); Svob. noviny (1948); Tvar (1928, 1932); Tvorba (1946, 1948); Vyšehrad (1946, překl. W. Shakespeare: Sonety); sb. Vzkaz Sovětskému svazu (1945); – posmrtně: Divadelní noviny (1963); Plamen (1964). ■ KNIŽNĚ. *Překlady:* J. W. Goethe: Utrpení mladého Werthera, Výbor z mladistvé lyriky (1927, s překl. O. Fischera; Utrpení mladého Werthera) + Viléma Meistera léta učednická 1, 2 (1928, 1929, s V. Jirátem) + Spříznění volbou a jiné prózy (1932, s překl. J. Fischera, O. Fischera, B. Plecháčové; Spříznění volbou) + Dramata (1932, s překl. P. Eisnera, O. Fischera, J. Kamenáře; Torquato Tasso); Th. Wilder: Most svatého Ludvíka krále (1930); H. von Kleist: Tanečník a loutka (1930, bibliof.); J. Conrad: Náhoda (1932, s R. Wellkem) + Zlatý šíp (1934); O. Hauptmann: Před západem slunce (1933); J. Wassermann: Stanleyovo africké dobrodružství (1933); G. Keller: Lidé seldwylští 1, 2 (1934; 1949 samost. upr. vyd. P Romeo a Julie na vsi; změn. vyd. 1950, s překl. K. Frankla; 1954 upr. vyd. PP Sedm legend, in G. Keller: Básně, Sedm legend, Epigram, s překl. K. Bednáře a M. Kornelové); F. E. Bach, J. B. Agricola: Nekrolog na světoznámého varhaníka, urozeného pána Jana Šebestiana Bacha (1935, s F. Bartošem); D. H. Lawrence: Ten, který zemřel (1936); K. Heiden: Adolf Hitler (1936, se Z. Smetáčkem a F. Šelepou); W. Shakespeare: Julius Caesar (1936; upr. vyd. 1957) + Večer třík-rálový nebo Cokoli chcete (1938, prem. 1937 s tit. Cokoli chcete; přeprac. vyd. 1954) + Sen noci svatojanské (1938; přeprac. vyd. 1949 a 1960) + Hamlet, králevic dánský (1941, pod jm. A. Skoumala; přeprac. vyd. 1949, 1950 a 1958) + Veselé windsorské paničky (1948, prem. 1939 s tit. Veselé ženy windsorské; přeprac. vyd. 1960) + Jak zkrotit saň (1950, prem. 1939 s tit. Zkrocení zlé ženy, pod jm. A. Skoumala; od přeprac. vyd. 1954 s tit. Zkrocení zlé ženy) + Jak se vám líbí (1951, prem. 1947; přeprac. vyd. 1961) + Othello, benátský mouřenín (1952; upr. vyd. 1953) + Romeo a Julie (1955, prem. 1938) + Benátský kupec (1955, prem. 1954 s tit. Kupec benátský) + Makbeth (1957, prem. 1946) + Král Lear (1958, prem. 1937) + Koriolanus (1959) + Antonius a Kleopatra (1961); Růže ran. Básně německého baroku (1941; rozšíř. vyd. 1943, obojí pseud. Karel Brož; rozšíř. vyd. 1959, ed. V. Jirát); Molière: Jíra Danda aneb Chudák manžel (1949; přeprac. vyd. 1960; upr. vyd. 1961 s tit. Chudák manžel. George Dandin) + Lakomec (1959, prem. 1950); M. Gorkij: Píseň o sokolu (1951, s překl. E. Vrchlické; Píseň o bouřňáku, s E. Vrchlickou); Tchaj Djan-čun: Na jih od 38. rovnoběžky (1951, s E. Vrchlickou) + E. T. A. Hoffmann: Zachýsek zva-

ný Rumělka, Zlatý kořenáč (1961); – posmrtně: W. Shakespeare: Sonety (1964, ed. M. Friedl) + Troilus a Kressida (1965, rozmnož., dokončil A. Skoumal; upr. in W. Shakespeare: Komedie 3, 1967, s překl. jiných); J. Donne: Několik básní (b. d., 1964, novoroč. tisk); Labuť a růže. Překlady poezie od Shakespeara k Rilkovi (1966, ed. A. Skoumal, část z Růže ran; rozšíř. vyd. 1997, Úsilí o věrnost přel. V. Saudek); G. Keller: Zneužitá psaníčka (1970, dopln. a přeprac. výbor z Lidé seldwylští). ■ SCÉNICKY. *Překlady:* A. Lernet-Holenia: Ollapotrida (1928); F. Bruckner: Markýza z O. … (1933); M. Anderson: Marie Skotská (1935); K. Winter: Zářivá chvíle (1936); H. Mills: Porota se směje (1938, pseud. E. Brož, dub.); – (z češtiny do němčiny:) O. Scheinpflugová: Die Schaukel (1934, dub.). – *Adaptace:* J. N. Nestroy, J. K. Tyl: Děvče z Karlína aneb S poctivostí nejdál dojdeš (1941, pod jm. F. Salzera, dub.). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Komedie (1936), Nár. divadlo (1950–51, č. 20; 1951–52, č. 8, 12, 16, 18, 19; 1952–53, č. 3, 5), Dialog. Materiály překl. sekce SČSS (1961, č. 1, se Z. Eisem, S. Segertem, A. Skoumalem); *knižnici:* Spisy W. Shakespeara 2, 4 (2. Komedie 2, 1955, se Z. Stříbrným; 4. Tragédie 1, 1958, se Z. Stříbrným). ■

LITERATURA: ● ref. překl. J. W. Goethe: Viléma Meistera…: = (J. Vodák), Čes. slovo 27. 8. 1929; K. Polák, PL 28. 7. 1929 + ČMF 1931, s. 236 ●; AMP. (A. M. Píša): ref. K metodice divadelní práce, PL 2. 10. 1930; V. Jirát: Fischerův soubor Goethovy tvorby v Pantheonu, Čin 3, 1931/32, s. 708; ● ref. překl. J. W. Goethe: Torquato Tasso: K. Polák, ČMF 18, 1931/32, s. 327; Ot. F. (Fischer), LidN 2. 6. 1932 ●; J. B. Čapek: ref. překl. J. Conrad: Náhoda, Naše doba 41, 1933/34, s. 125; K. Polák: ref. překl. G. Keller: Lidé seldwylští, Rozhledy 1934, s. 90; ● ref. překl. W. Shakespeare: Julius Caesar: P. E. (Eisner), Prager Presse 16. 6. 1936; T. Vodička, LUK 1936, s. 274 ●; ● ref. překl. W. Shakespeare: Večer třikrálový…: an., Telegraf 8. 10. 1937; K., Ranní noviny 15. 10. 1937; A. M. Brousil, Venkov 15. 10. 1937 ●; ● ref. překl. W. Shakespeare: Sen noci…: J. Albrecht, LitN 10, 1937/38, č. 17 + Lumír 64, 1937/38, s. 397; an., PL 18. 6. 1938; K. Polák, KM 1938, s. 374 ●; ● ref. překl. W. Shakespeare: Hamlet: B (E. Bass), LidN 25. 3. 1941; an. (B. Novák), LidN 22. 6. 1941; V. Jirát, KM 1941, s. 298 → Portréty a studie (1978, s. 589); T. V. (Vodička), Akord 9, 1941/42, s. 154 ●; V. Mathesius: Poznámky o překládání cizího blankversu a o českém verši jambickém vůbec, SaS 1943, s. 1 → Jazyk, kultura a slovesnost (1982, s. 227); ● o krytí S. překladů za okupace: Kaj. (K. Janský), KM 1945, s. 65; A. Skoumal, KM 1945, s. 66 ●; J. Pokorný: ref. překl. W. Shakespeare: Veselé windsorské paničky, Otázky divadla a filmu 4, 1948/49, s. 107; B. Hodek: ref. překl. W. Shakespeare: Hamlet, Veselé windsorské paničky, Slovesná věda 1949, s. 202; ● k padesátinám: J. Pokorný, Divadlo 1954, s. 934; Z. Stříbrný, LitN 1954, č. 42 ●; J. Pokorný: Český Shakespeare, RP 2. 8. 1955; J. Levý: Vývoj českého divadelního blankversu, ČLit 1962, s. 438 → (upr.) Umění překladu (1963); ● nekrology: -hzk- (J. Honzík), RP 17. 7. 1963; VP, Večerní Praha 17. 7. 1963; J. Pokorný, LitN 1963, č. 29 + Divadlo 1963, č. 7; A. S. (Skoumal), Kulturní tvorba 1963, č. 30 + Plamen 1963, č. 8; O. Šmahel, LitN 1963, č. 30; Z. Stříbrný, Philologica Pragensia 1963, s. 398; st (S. Segert), Křesťanská revue 1963, s. 201 ●; A. Bejblík: S. Shakespeare, Divadelní noviny 7, 1963/64, č. 2; O. Král: (zápis z konference o W. Shakespearovi), Dialog 1964, č. 2; ● k 60. výr. nar.: Ks., Kulturní tvorba 1964, č. 42; Gm. (P. Grym), LD 18. 10. 1964 ●; V. Blackwellová: Hamlet v českých překladech, Proměny (New York) 1964, č. 4, 1965, č. 1; A. Skoumal: Vzpomínka na přítele, in ant. Labuť a růže (1966, i úryvky koresp.); V. Stárková: ref. ant. Labuť a růže, Proměny (New York) 1966, č. 4; Z. Stříbrný: S. přínos českému Shakespearovi, in W. Shakespeare: Komedie 3 (1967) → Proud času. Stati o Shakespearovi (2005); ● polemika o údajném S. monopolu na Shakespeara: J. Träger, Divadelní noviny 11, 1967/68, č. 25–26; J. Pokorný, A. Skoumal, obojí Lit. listy 1968, č. 21; O. Vočadlo, Divadelní noviny 12, 1968/69, č. 6 ●; jtg (J. Träger): k 65. výr. nar., Svob. slovo 17. 10. 1969; ● k 70. výr. nar.: J. Pokorný, Tvorba 1974, č. 43; V. Müller, Svob. slovo 25. 10. 1974 ●; M. Veselá: k 75. výr. nar., Práce 18. 10. 1979; Z. Stříbrný: Shakespearův humor, in W. Shakespeare: Komedie (1983); F. Hrdlička: Dva pohledy na Othella, Sborník Kruhu přátel čes. jazyka 1988, s. 45; Z. Stříbrný: k 85. výr. nar., Kmen 1989, č. 41; J. Skácel, J. Fried in Vzájemná korespondence (2001); J. Pechar: Dva překlady Hamleta (E. A. S. a Z. Urbánka), in Interpretace a analýza literárního díla (2002); J. Černý in 1954, Divadelní revue 2002, č. 2; M. Bauer in Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století (2003); J. Vrtiš: Aloys Skoumal a E. A. S., sb. Aloys Skoumal (1904–1988) v průsečíku cest české kultury 20. století (2004).

jz, jip

Robert **Saudek** viz in Gisa **Picková-Saudková**

Franta **Sauer**

* 4. 12. 1882 *Praha*
† 26. 3. 1947 *Praha*

Prozaik, autor autobiografických a vzpomínkových prací vypovídajících o životě pražské periferie a o osobnostech umělecké bohémy.

Vl. jm. František S.; podepisoval se též Franta (Fr., F.) Kysela-Sauer, Franta Sauer-Kysela ze

Žižkova; psán též Saur. – Byl sedmý z osmi dětí negramotných nemajetných rodičů; otec, ač nevyučen, vykonával různá řemesla (mj. kotlář, pouliční párkař), matka byla služka. S. vyrůstal na Žižkově, kde navštěvoval obecnou a pak měšťanskou školu, již po několika propadnutích ukončil po 2. třídě. Vyučil se zámečníkem (jako tovaryš strávil dva roky v Německu, Rakousku a Uhersku). Po návratu žil trvale na Žižkově s matkou a sestrou. Po celý život střídal různá zaměstnání: strojník, podomní prodavač, pojišťovací agent banky Slavie, publicista (mj. údajně soudní referent čas. Žižkovský obzor), provozovatel prádelny, montér, lampář, vážný, obchodník textiliemi, zřízenec pohřebního ústavu, kolportér knih aj., působil i jako statista ve filmech a příležitostný herec. Od mládí se stýkal mj. s organizovaným dělnictvem, posléze s tzv. pokrokovými intelektuály (obdiv k P. Kropotkinovi a S. K. Neumannovi, vliv M. Káchy, P. Veselého, B. Vrbenského aj.). Krátce byl členem sociální demokracie, později se sblížil nejvíce s českým anarchismem, zejména se ztotožňoval s protimonarchistickými, antiklerikálními a sociálně motivovanými projevy, leckdy na hranici zákona, několikrát byl také vězněn (pašování cukerínu z Francie do Čech během 1. světové války, po ní vydávané za „expropriaci zpuchřelého Rakouska“, zboření mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze na podzim 1918, popřevratové zabírání bytů ve prospěch potřebných žižkovským tajným spolkem Černá ruka aj.). S. se stýkal s nejrůznějšími osobnostmi, těsná a trvalá byla jeho sounáležitost s bohémskou skupinou kolem J. Haška (Z. Ančík, A. Bouček, V. H. Brunner, Z. M. Kuděj, J. Lada, A. a X. Longenovi, M. Mareš, V. Menger, J. Panuška, bratři Trojanovi aj.). Získal také kapitál pro první, sešitové vydání Haškových Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války, zajišťoval kolportáž a strženými penězi podnítil Haška k pokračování. S. byl famózní postavou meziválečné Prahy, proslul také jako vypravěč i aktér nesčetných historek a kumpán taškařic, založených nezřídka na mystifikaci; stal se též literární postavou (mj. v románu A. Zápotockého Bouřlivý rok 1905 a v Olbrachtově Anně proletářce). Za okupace byl sledován, ke konci války na udání (kolportáž spisů T. G. Masaryka) zatčen, internován v Terezíně, těžce nemocný (tuberkulóza) byl na jaře 1945 propuštěn; brzy po válce nemoci podlehl. – Někdy bývá zaměňován s katolickým básníkem F. Kyselým (1857–1937, vl. jm. František S., podepisoval se i Bruno nebo František Kysela).

S. vzpomínkové a svéživotopisné prózy poutaly pozornost jako víceméně autentická výpověď svérázné a v uměleckém světě známé postavy. Na výzvu M. Káchy sepsal popřevratové obrázky, autobiografickou knihu *Franta Habán ze Žižkova,* v níž se smyslem pro lokální kolorit a humorné situace (místy se satirickou špičkou) zaznamenal v samostatných epizodách, spojených osobou autora a příznačných dějovým spádem, osudy živnostníka a občana nového státu i příhody pověstných pražských figurek a známých osobností. Významná část týkající se J. Haška se částečně překrývá se S. texty v knize *In memoriam Jaroslava Haška;* obdobná témata S. zdramatizoval i v hrách *Franta Habán ze Žižkova* a *Haškův poslední podnik.* Téhož rázu je i vzpomínkový soubor *Emil Artur Longen a Xena,* přibližující jejich vzájemný vztah i kontakty s pražskou uměleckou avantgardou. Román *Pašeráci* shrnuje S. zážitky z předválečné Prahy a zejména zkušenosti nabyté za války při pašování cukerínu ze západní Evropy do Čech; ačkoli S. vycházel opět z autopsie (základem textu jsou vzpomínky na osoby, s nimiž se setkal, a relativně samostatné příběhy či podrobná líčení pašeráckých praktik), pokoušel se též o dokumentární postižení dobové atmosféry i s poučením o ilegální anarchistické, resp. antimonarchistické činnosti. Jeho názorný vypravěčský styl charakterizuje prosté zachycování děje, nekomplikované jazykové prostředky, do značné míry ovlivněné jadrným mluvním projevem, nesentimentální přístup k tématu, schopnost postřehnout zlomové situace a tříbení charakterů i vnímavé souznění se společenskou spodinou a uměleckou bohémou. – V periodickém tisku publikoval kromě několika básní články komentující soudobé dění, reportáže ze své cesty do Sovětského svazu a především vzpomínky, anekdoty a krátké prózy, mnohdy části budoucích knižních celků.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Fr. Habán, Franta Habán ze Žižkova, Franta (Fr., F.) Kysela, Habán; F. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. slovo (od 1924, i Večerní Čes. slovo); Hádvěsočtyři (1935); Haló noviny (1933–35; 1933–34 též RpRp ze Sovětského svazu); Právo lidu (1936, i Večerník PL); Q (1926); Ranní noviny (1936); Rovnost (1925–26); Rudé právo (1923–28, 1938, i Večerník RP); Rudý večerník (1928, 1932);

Samostatnost (1911); Socialista (1923); Trn (1931, 1935; 1931 nedokonč. pokr. P Žižkovský betlém); Žižkovský obzor. ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Franta Habán ze Žižkova 1, 2 (PP 1923, pseud. Franta Kysela; vyd. 1965 pod vl. jm.); In memoriam Jaroslava Haška (PP, vzpomínky, 1924, s I. Sukem); Pašeráci (R 1929); Emil Artur Longen a Xena (PP, vzpomínky, 1936, se S. Klikou; též vzpomínka E. E. Kische, překl. J. Haasová). – *Ostatní práce:* Naše luza, jezuité a diplomaté. Historický doklad svržení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze (1923). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* Franta Habán ze Žižkova (1933); Haškův poslední podnik (1946). ▮

LITERATURA: an.: F. S., Reflektor 1926, č. 8; E. A. Longen: F. S. ze Žižkova, Tribuna 4. 2. 1928; K. Nový in F. S.: Pašeráci (1929); ● ref. Pašeráci: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 24. 3. 1929; pk., Dělnická osvěta 1929, s. 114; V. Brtník, Venkov 5. 4. 1929; an., NO 18. 4. 1929; -jef- (J. Fučík), RP 29. 5. 1929; E. Rippl, Slavische Rundschau 1929, s. 671; K. Š. (Štorch), RA 5, 1929/30, s. 179 ●; = (J. Vodák): ref. insc. Franta Habán ze Žižkova, Čes. slovo 23. 2. 1933; ● ref. E. A. Longen a Xena: ř., Tvorba 1936, s. 655; t., LitN 9, 1936/37, č. 5 ●; ● ref. insc. Haškův poslední podnik: Mar. (V. Maršíček), Práce 19. 5. 1946; jtg (J. Träger), Svob. slovo 21. 5. 1946; ok (O. Kautský), Svob. noviny 22. 5. 1946 ●; M. Mareš: F. S. a jeho okolí, Svob. noviny 22. 6. 1946; ● nekrology: Z. Ančík, Tvorba 1947, s. 252; K. Konrád, RP 30. 3. 1947; K. Nový, Práce 30. 3. 1947; M. Mareš, Svob. noviny 30. 3. 1947; J. Alda, NO 2. 4. 1947 ●; L. Vilímek: Mecenáš Habán ze Žižkova, NO 16. 11. 1948; K. Konrád in Perokresby (1953, s. 90) → (upr.) Nevzpomínky (1963, s. 179); A. Hykeš (upr. G. Včelička): Vzpomínka na F. S. Obrázek ze života jednoho proletáře, Květy 1954, č. 49 → (upr.) Obrana lidu 30. 1. 1955; ● k 80. výr. nar.: rpk, Kultura 1962, č. 48; M. Šolleová, LitN 1962, č. 49 ●; M. Šolleová: To prý jednou F. S. …, Dějiny a současnost 1963, č. 5 + in F. S.: Franta Habán ze Žižkova (1965); J. Šedek: Franta Habán ze Žižkova, Praha 82, 1982, č. 3; ● k 100. výr. nar.: cg. (F. Cinger), RP 4. 12. 1982; (kp). (F. Knopp), LD 4. 12. 1982 ●; A. Gregor: Vzpomínka na F. S., Dikobraz 1987, č. 48; F. Doležal: Byl jsem tajemníkem F. S. …, Průboj 29. 12. 1987; J. Zlomek: k 120. výr. nar., Naše pravda 2002, č. 47.

jip

Anna **Sázavská**

* 18. 4. 1825 *Těchobuz* u Pelhřimova
† 15. 3. 1893 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)

Básnířka z okruhu májové družiny.

Roz. Kavalírová, provd. Fričová. – Otec F. Kavalír byl sklářským dělníkem, později založil světoznámou sázavskou sklárnu, matka A. Kavalírová je autorkou vysoce ceněných pamětí, jejichž vznik dcera podnítila. Základní vzdělání S. získala při hutní škole v Ostředku u Benešova a na malostranské škole v Praze; 1846 se trvale přestěhovala do Prahy a věnovala se výchově mladších sourozenců. Od mládí byla přesvědčenou vlastenkou a účastnila se národního ruchu. Po uvěznění bratra Františka v souvislosti s revoluční činností 1848 podporovala jeho i spoluvězně (přitom se poznala s J. V. Fričem). Dojížděla do pražské i komárenské věznice a zorganizovala dvě deputace žen k vídeňskému dvoru se žádostí o omilostnění příbuzných. Po jejich amnestování 1854 se podílela na přípravě Fričova almanachu Lada Nióla a 1857 se za J. V. Friče provdala. Jejich pražská domácnost se stala místem schůzek okruhu mladých spisovatelů, z nichž vzešel almanach Máj, na němž se rovněž podílela. Po Fričově zatčení a internaci v Déeši v Sedmihradsku 1858 následovala svého muže do vyhnanství (psychickým rozrušením přišla o dítě). Po Fričově odjezdu do Londýna 1859 se vrátila na čas k rodičům na Sázavu (pochovala tu druhé dítě), ale už 1860 odešla za mužem do Paříže a žila tu do 1867. Poté se s třemi dětmi vrátila sama do Prahy a věnovala se jejich výchově a vzdělání. Rok 1870 strávila s Fričem v Berlíně. Teprve po jeho definitivním návratu do Čech 1879 mohla žít rodina pohromadě. V české společnosti požívala úcty a vážnosti za svůj statečný a obětavý životní postoj. Pohřbena byla vedle J. V. Friče na Vyšehradském hřbitově.

S. byla především básnířkou. K tvorbě přistupovala jako samouk, rádcem a učitelem jí byl mj. J. V. Frič (v pozůstalosti jsou dochovány jeho poznámky a opravy v rukopisech S. básní). Její nejvlastnější básnickou polohou byla lyrika. Psala vlastenecké básně, vyzývající české ženy k podpoře mužů v jejich vlasteneckém zápase, výchovné verše, inspirované vlastní rodičovskou zkušeností, i přírodní lyriku. K umělecky nejpřesvědčivějším patří verše vyjadřující intimní citové prožitky autorčiny: lásku k muži a dětem, bolest ze ztráty dítěte, pocit osamělosti ve světě, vzpomínky na mládí a domov. V několika básních dospěla až k reflexi nad smyslem životní cesty. Jednoduchou stavbou básní s paralelami světa lidského a přírodního se přiblížila ohlasům lidové poezie. Jen část své tvorby publikovala, a to v almanaších (Lada Nióla, Máj) a časopisech (Dalibor, Lu-

mír, Obrazy života), většina zůstala v rukopise. Po umělecky plodných 50. letech se S. postupně, zřejmě i vlivem rostoucích starostí o děti a domácnost, odmlčela, ke konci života psala jen příležitostně. Nevyhověla ani opakované výzvě k sestavení knižní sbírky svých básní. – Její rukopisná pozůstalost dokládá, že se pokoušela také o tvorbu prozaickou, a to o pohádku, navazující na folklorní tradici (O Jakubovi, Jak Vavřince vzal čert), a o výchovnou povídku, jež však trpí přemírou didaxe a prozrazuje autorčinu bezradnost nad povídkovým tvarem. Nejmenším dětem měly být určeny jednoduché až naivní výchovné výstupy, říkadla a soubor písniček.

ŠIFRY: Anna, Anna S. (alm. Lada Nióla), A. S. ∎ PŘÍSPĚVKY *in:* Dalibor (1859); alm. Lada Nióla (1855); Lumír (1858); alm. Máj (1858–60); Nár. listy (1882); Obrazy života (1859); Paleček (1886); Společenský zpěvník český (b. d., 1851); sb. Vínek, upomněnka ze študentské merendy… (Chrudim 1860); – posmrtně: Památník českých žen. Upomínka na národopisnou výstavu československou v Praze roku 1895 (1895); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ∎

LITERATURA: sb. Na paměť 100. narozenin A. S. (b. d., 1925; přisp. J. J. Frič, A. Heyduk, M. Hýsek ← NL 18. 4. 1925; E. Krásnohorská ← Nár. politika 18. 4. 1925; A. Novák ← LidN 18. 4. 1925). ∎ J. N. (Neruda): ref. alm. Máj na rok 1859, Obrazy života 1859, s. 197 → Literatura 1 (1957); E. Krásnohorská: Obraz novějšího básnictví českého, ČČM 1877, s. 308 → Výbor z díla 2 (1956); J. V. Frič in Paměti 1, 2 (1886, 1887); ● nekrology: an., Ženské listy 1893, s. 61; an., Lada (Ml. Boleslav, příl. Módního světa) 1893, č. 8; an. (J. V. Sládek), Lumír 1893, s. 107; an., NL 16. 3. 1893; an., Nár. politika 16. 3. 1893; an., Hlas národa 16. 3. 1893; J. L. Turnovský, Osvěta 1894, s. 175 ●; F. D. Zenkl in Spisovatelé kraje táborského (b. d., 1902); O. Zielecká: Památce J. V. Friče a jeho choti Anny rodem Kavalírové (Sázavské), ČSPS 1938, s. 170; V. Žáček in Josef Václav Frič (1979).

lk

Sborníček Anny Vitanovské

1631

Soubor písní.

Rukopisný sborníček 17 milostných písní; označuje se jménem Anny Vitanovské z Vlčkovic, které jej jako galantní dárek věnoval neznámý ctitel, podepsaný iniciálami VDZ.

Dedikace neznámého autora (nebo pořadatele) označuje obsah sborníčku jako „písničky světské“ (jsou v něm zapsány bez nápěvů). Texty písní jsou složeny málo propracovanými strofami různého schématu s četnými metrickými i rýmovými licencemi. Většinu z nich tvoří monology „nešťastného kavalíra“, jeden je vložen do úst nešťastně provdané ženě, závěrečná píseň je milostné vyznání a příznivá odpověď dámy. Ve všech písních sborníčku se hojně užívá cizích slov a galantních, „alamodových“ obratů. Spolu s Rosovou básní Discursus Lypirona jsou tyto písně ojedinělým projevem marinismu v české barokní poezii; jako kulturněhistorický jev patří spolu s ní k tzv. alamodovému básnictví.

EDICE: in Nápisy ze staročeských štambuchů a památníků až do doby probuzenské 1 (1907, ed. Č. Zíbrt); in Smutní kavaleři o lásce. Z české milostné poezie 17. století (1968, ed. Z. Tichá). ∎

LITERATURA: J. Hrabák in Smutní kavaleři o lásce (1968); V. Černý: Naše nové barokistické publikace, HD 1969, č. 3; Z. Tichá: Antické prvky v české poezii 17. a 18. století, LF 1974, s. 101; V. Černý in Až do předsíně nebes. Čtrnáct studií o baroku našem i cizím (1996); J. Pelán: K otázce „marinismu“ v české barokní poezii, ČLit 2000, s. 21.

jl

Sborník krumlovský
viz **Zrcadlo člověčieho spasenie**

Sborník slovanský viz Slovanský sborník

Scéna

1913–1914

Divadelní a literární čtrnáctideník orientovaný na moderní směry poimpresionistického období, zvláště na expresionismus.

Redaktoři: 1913–14 (roč. 1) redakční kruh; 1914 (roč. 2) J. Bor. – *Vydavatel:* K. Mrázek, pak K. Šindelář, Praha. – *Periodicita:* 2x měsíčně (mimo prázdniny), 20 čísel ročně, z 2. roč. (od května 1914) vyšla jen 4 čísla.

S. vznikla jako teoretický orgán skupiny divadelníků a spisovatelů (J. Bor, K. Čapek, A. Dvořák, O. Fischer, K. H. Hilar, J. Hilbert,

J. Kodíček, E. Taussig), kteří se rozcházeli s převládající linií oficiálního českého divadla Kvapilovy éry (psychologického realismu a impresionismu) a hlásili se k novým směrům. Byl to zprvu symbolismus (představení Divadla umění v letech 1911–14) a bezprostředně před válkou zejména expresionismus, který přicházel z Německa a který kladl důraz na jevištní dynamiku, konflikt, emotivní akci a groteskní nadsázku. K této orientaci přispěl mj. pobyt budoucích vůdčích režijních osobností, v té době nastupujících svou divadelní dráhu, K. H. Hilara a J. Bora, v Berlíně a Mnichově, i spolupráce s významným režisérem F. Zavřelem, který působil v Německu a právě z iniciativy S. pohostinsky režíroval několik představení v Praze (Wedekindovu Lulu, Dvořákova Krále Václava IV. a zejména Dykovo Zmoudření dona Quijota). Teoretickou a směrovou orientací i autorským seskupením byla S. blízká dalším orgánům tzv. předválečné moderny (Přehled, Almanach na rok 1914 aj.), s nimiž byla často v polemikách spojována (ze strany Moderní revue a jiných listů).

Svou orientaci realizovala S. jak v beletristické, tak v teoretické části. Představila řadu významných soudobých zahraničních tvůrců, přinášela ukázky z jejich *tvorby dramatické* (P. Claudel, G. Duhamel, P. Ernst, É. Verhaeren, F. Wedekind) a *básnické* (G. Apollinaire, R. Arcos, F. T. Marinetti, É. Verhaeren, F. Werfel), a to v překladech J. Čapka, O. Fischera, S. Hanuše, J. Kodíčka aj. Podobně přinesla vedle ukázek z aktuální domácí dramatiky (J. Bartoš, A. Dvořák, J. Hilbert aj.) i nové verše básníků seskupených kolem předválečné moderny (O. Fischer, S. K. Neumann, E. Taussig, O. Theer). V *teoretické části* (rubrika *Články a eseje*) vyšla vedle programového úvodu J. Hilberta a bojovné stati A. Dvořáka, distancující se od oficiální linie soudobého divadla (Dosti solnessovštiny!), řada rozborů soudobé dramatiky zahraniční i domácí (např. K. Čapek: Několik nových dramat francouzských, J. Kodíček: Verhaerenovo drama, O. Fischer: Dramatický styl Dykova Quijota aj.) i teoretických úvah o podstatě dramatické tvorby a jejích jednotlivých žánrů (např. tragédie, baletu, recitace), o režii, herectví, scénickém výtvarnictví, osvětlení atd. Z domácích autorů vyplňovali tuto část zejména O. Fischer, K. Hikl, K. H. Hilar, J. Hilbert, V. Hofman, Š. Jež, J. Kodíček, M. Marten, V. Tille, F. Zavřel aj., ze zahraničních např. M. Brod, M. Buber, G. Lukács, A. Mercereau, M. B. Tomaševskij aj. Podobně jako v části beletristické neomezovaly se tyto příspěvky jen na oblast divadla, ale zasahovaly do širších literárních souvislostí (např. Kodíčkova úvaha Dnešní literární snahy, diskuse S. K. Neumanna a K. Čapka o volném verši apod.). Přehled soudobého divadelního repertoáru přinášela rubrika *České divadlo,* vyplňovaná zejména E. Taussigem (i šifry E. T., Tg.), dále J. Kodíčkem, B. Polanem (i šifry B. P.) aj., rubrika *Zahraniční divadlo* s pravidelnými referáty R. Weinera o pařížském divadle a s příspěvky dalších (i cizích) autorů o inscenacích německých aj., též drobné *Poznámky a kritické glosy.* V obrazové části pak vedle divadelní architektury sledovala zejména moderní scénické návrhy (např. J. Chochol, P. Janák aj.). Z programového prohlášení k zahájení 2. roč. (květen 1914) je patrné, že S. chtěla rozšířit jak okruh spolupracovníků (např. o F. Langra nebo F. X. Šaldu), tak okruh působnosti; v roce 1914 inspirovala vedle divadelních představení (zmíněná Zavřelova inscenace Lulu) též přednáškový cyklus a začala vydávat Knihovnu Scény (P. Claudel, J. Hilbert, F. Wedekind); její aktivity však záhy přerušila válka.

LITERATURA: an.: Divadelní revue S. …, Přehled 11, 1912/13, s. 402; R. Medek in Poznámky o literární současnosti, MR 1912/13, sv. 27, s. 262 (polemika); an.: Z revuí a časopisů, PL 17. 5. 1913; P. Buzková: S., Čas 30. 10. 1913 (k 2. půlroč.); A. P. (Procházka): Poznámky, MR 1913/14, sv. 28, s. 97, 342 (polemika); K. H. Hilar: K mé poslední básni Plnost života…, tamtéž, s. 147 (polemika); an. (J. Bor): S., PL 12. 5. 1914 (programové prohlášení k 2. roč. s přehledem spolupracovníků); M. Rutte: K. H. Hilar, člověk a dílo, sb. K. H. Hilar (1936); M. Obst in Dějiny českého divadla 3 (1977, s. 401).

es

Vojtěch Šebestián **Scipio-Berlička**

* mezi 1565–1567 *Plzeň*
† po 1638

Kazatel, autor duchovních písní, překladatel.

Původně zván Š. Scipio nebo Š. Berlička z Chmelče, psán též Š. Scipio Plzeňský. – 1583 vstoupil do jezuitského řádu, studoval a následně učitelsky působil ve Štýrském Hradci,

později vyučoval v olomoucké koleji, pobyt v Krakově je nejistý. 1611 se stal správcem konviktu u Sv. Bartoloměje v Praze (učil tam matematiku, filozofii a bohosloví). Kolem 1618 se zdržoval na Moravě pod ochranou katolických pánů a vysokého duchovenstva. Pravděpodobně po 1620 opustil jezuitský řád.

Kolem 1602 začal pracovat na překladu Životů svatých polského kazatele P. Skargy, značně pokročilý překlad nebyl vydán, řada textů však zprostředkovaně přešla do pozdějších hagiografických souborů. V *Postile* (vydané do konce 18. století ještě třikrát) místy použil rýmované prózy a formy duchovní písně, jimiž shrnoval obsahy nedělních a svátečních evangelií; dílo, literárně uplatňující hovorový jazyk, má stylistické rysy raného baroka. Některé S. písně byly později zařazeny do kancionálů, tzv. Sessiova a Šteyerova. Přeložil z latiny tzv. Dialogy sv. Řehoře, psal publicistické náboženské práce (z nich Vyvrácení druhé apologie stavův Království českého je známo jen podle titulu a jakýsi spis proti jednotě bratrské pouze ze zmínky v Postile a korespondenci V. Slavaty). Zpráva B. Balbína, že S.-B. vydal 1611 Kancionál katolický, tradovaná pozdější odbornou literaturou, je zřejmě mylná (dílo nebylo zjištěno).

KNIŽNĚ: Bezženství kněžské, starodávností, důvody jako i příklady provedené (Olomouc 1617); Postila (1618). – *Překlad:* Rozmlouvání sv. Řehoře papeže o životech a zázracích svatých (Olomouc 1602). ∎ EDICE. *Ukázky in:* Antologie z literatury české doby střední (1858, ed. J. Jireček); Š. V. Scipio: Postila, Pěší zóna 2002, s. 29 (ed. J. Linka). ∎

BIBLIOGRAFIE: J. Jungmann: Historie literatury české (2. vyd. 1849; IV.: 131, 1432, 1563, 1777, 1790); Knihopis č. 1061, 2754, 15 251 – 15 255; J. Truhlář in Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a univerzitní knihovny pražské (1906; č. 139: P. Skarga: Životy svatých). ∎ LITERATURA: I. Ryšková: Předbělohorská společnost očima barokního kazatele. Katolická postila V. Š. Berličky z Chmelče zv. Scipio jako zrcadlo dějin (diplom. práce, Filoz. fakulta UK 1994); J. Linka: Český překlad Životů svatých Petra Skargy aneb Tvorba Š. V. Scipiona (diplom. práce, Filoz. fakulta UK 1998). ∎ B. Balbín in Bohemia docta 2 (1778, ed. R. Ungar); in Paměti nejvyššího kancléře… Viléma… Slavaty… od l. 1608 do 1619 1 (1866, ed. J. Jireček, s. 8); J. Jireček in Rukověť 2 (1876) + in Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého až do 18. století (1878); J. A. Dvořák: S. V. Berlička z Chmelče (Scipio Plzeňský), Čech 1891, č. 23, 24, 29, 33, 34, 35, 38, 40, 41; H. Hrubý in České postily (1901); J. Volf: Paběrky k apologiím z r. 1618, ČČM 1907, s. 127; J. Vašica: Dvě kapitoly z pramenné heuristiky barokní, Akord 11, 1943/44, s. 323 → Eseje a studie ze starší české literatury (2001); J. Bečka: Polské písemnictví ve světle českých překladů, Česko-polský sborník vědeckých prací 2 (1955); M. Kopecký: K české barokní homiletice, sb. O barokní kultuře (1968); A. Škarka in Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); M. Svatoš: Scipio, Sebastianus Adalbertus, LF 1997, s. 342; J. Linka: S. B. a Piotr Skarga, sb. Odrodzenie narodowe w Czechach i na Słowacji (Krakov 1999, s. 131) + Š. V. Scipio: Postila, Pěší zóna 2002, č. 10.

jk

Sebrání básní a zpěvů

1795–1814

Básnické almanachy sdružující téměř čtyřicet autorů, kteří usilovali o konstituování světské poezie s funkcí zábavnou, harmonizující, výchovnou, oslavnou i posměšnou; pro své potřeby aplikovali poetiku konvencionalizovaného osvícenského klasicismu, realizovali Dobrovského zásady o sylabotónické prozódii českého verše a svou žánrově, obsahově i tvarově rozmanitou produkcí vytvořili systémový základ nově se orientujícímu českému básnictví.

Titul: 1795 a 1797 (sv. 1–2) Sebrání básní a zpěvů, 1798, 1802, 1814 (sv. 3–5) Nové básně. – *Redaktor a vydavatel:* A. J. Puchmajer.

Z iniciativy tehdejších studentů Š. Hněvkovského a V. Nejedlého a za organizátorství A. J. Puchmajera ustavila se na počátku 90. let 18. století v Praze přátelská družina, kterou spojoval úkol soustavně pěstovat českou světskou poezii a společně ji publikovat formou almanachů. Toto úsilí souviselo se snahami osvícenského klasicismu získávat autorské i čtenářské zázemí v měšťanských salonech a ve vzdělaneckých vrstvách; ve své době módní básnické almanachy měly také symbolicky zpřítomňovat četnost a vyspělou kulturní a literární úroveň místa vydání. Jedním z programových cílů Puchmajerových almanachů (stejně jako předchozích Básní v řeči vázané pořádaných V. Thámem) zároveň bylo prezentovat češtinu jako jazyk dobře způsobilý pro básnické vyjadřování. První odborný poradce F. F. Procházka přiměl autory k studiu české mluvnice, zrazoval je před užitím časomíry a orientoval je na teorii sylabotónického českého verše J. Dobrovského, jenž také zpočátku

posuzoval zadané básně a byl nápomocen při redakci, získával i další přispěvatele, hlavně mezi svými bývalými žáky z generálního semináře v Hradisku. Do pěti almanachů přispělo celkem 37 autorů (z toho 8 autorských jmen nebylo dosud s jistotou identifikováno). Jsou mezi nimi nejen autoři z Čech, ale v menším počtu i z Moravy (K. V. Janta, A. Kuča, T. Mnich, J. A. Zabranský) a ze Slovenska (Š. Leška, J. Palkovič, B. Tablic). Převažují autoři z generace Puchmajerovy, přispěli i spisovatelé starší (F. M. Pelcl, P. Šedivý, F. J. Tomsa, F. J. Vavák, F. Všejanský, který již přispěl do Thámova almanachu Básně v řeči vázané) a do posledního svazku je pojat větší počet prací od mladších a začínajících básníků (V. Hanka, V. Chaloupecký, J. Kramář, A. Marek, V. A. Svoboda). Až na přetisk staročeské bajky O lišce a o čbánu ve sv. 1 uveřejňovaly almanachy výlučně původní práce i překlady nově vzniklé pro tento účel, lyrizovaná próza v dopise O štěstí člověka (sv. 3) byla uveřejněna anonymně, ohlašované pokračování již nevyšlo. Finanční prostředky na vydání sv. 1 vyplynuly z darů příznivců a autorů, na většinu dalších svazků bylo vypsáno předplatné. Sv. 1 připravil Puchmajer k tisku ještě za studií v Praze, sv. 2 v Ktiši na Českokrumlovsku, sv. 3 v Prachaticích, sv. 4 v Kamenném Újezdě, sv. 5 v Radnicích. Původní záměr vydávat almanachy pravidelně jednou ročně se nepodařil naplnit, největší časový odstup (12 let) vznikl mezi sv. 4 a 5. Frontispiční portrét zobrazoval vždy osobnost, jíž byl svazek dedikován (postupně J. Dobrovský, F. F. Procházka, hrabě J. Šternberk, F. Šternberk a K. Šternberk). Vydání sv. 6, jehož kompletní text byl podle Puchmajerovy zprávy redakčně připraven 1818, se už neuskutečnilo. T. r. vydali F. Palacký a P. J. Šafařík pojednání Počátkové českého básnictví, obzvláště prozódie, které odmítlo poezii puchmajerovských almanachů s jejich sylabotonikou a rýmem. Na Počátky odmítavě reagoval V. Nejedlý rukopisnou básnickou satirou Bohyně (1819), knižním pojednáním Zlomky o českém básnictví, zvláště pak o prozódii (1820) s nimi polemizoval Š. Hněvkovský.

Pouze ve sv. 1 jsou vyznačením odlišeny „básně podle nové prozódie pana Dobrovského vypracované“ od ostatních, v dalších svazcích jsou už jenom verše sylabotónické. Předmluvou k sv. 1 a statěmi ve sv. 2, 4, 5 představil Puchmajer Dobrovského prozodickou teorii a doplnil ji hlavně výkladem o přízvučném vyjádření časoměrných antických meter a o rýmu. Důrazem na shodné, metrickou osnovu zpevňující a jazykově odpovídající zvládání rytmické organizace verše se almanachy nejen distancovaly od prozodické anarchie v českém básnění a dávaly najevo smysl pro slovesný řád, ale představovaly takto i úsilí o poeticky stylovou stejnost příspěvků. Tato jednotnost almanachů je podřízena poetice osvícenského klasicismu, zejména německého a polského (a zprostředkovaně i francouzského). Příspěvky se orientovaly tedy ke stejným uměleckým představám a estetickým normám, které zároveň byly u čtenářů ustálené a postulovaly určitou nadosobní unifikaci. Témata a funkční určení příspěvků převážně neodpovídala obvyklé produkci pozdního klasicismu, patrná je i snaha patřičně se vyrovnat s jeho požadavky týkajícími se žánrů a poetického tvaru. Básně v jednotlivých svazcích nejsou řazeny podle autorů ani podle žánrů, nýbrž tvoří nepřetržitý a nikde nevystupňovaný proud rozmanitých forem, námětů a tvůrců. Obecně jsou více zastoupeny skladby drobnější, lyrika převažuje nad epikou. V almanaších byly otištěny písně milostné, sentimentální, žertovné, posměšné, vojenské, anakreontská, přírodní a popisná lyrika, charakterizační, morálně didaktické, humorné i satirické epigramy, příležitostná a obřadní (gratulační oslavné a smuteční básně, zpěvy ženců, pomlázky, ukolébavky, verše k probouzení – „budičky“) poezie, básnická psaní a poslání, náboženské, dedikační a národně buditelské ódy, pěstoval se také sonet s různým lyrickým obsahem. Mezi epickými příspěvky zaujímal svou závažností přední místo pokus o biblický epos, bohatěji byl zastoupen heroikomický epos, k často pěstovaným výpravným skladbám patří romance a drobnější historický, milostný nebo pastýřský příběh a zejména bajka a balada (v sentimentální, drastické, parodické a burleskní podobě). Nad překlady z novověkých básníků (A. Blumauer, L. H. Ch. Hölty, M. M. Cheraskov, A. Pope, F. Schiller, F. L. Stolberg aj.) převažovalo úsilí vyrovnávat se v českém znění s antickými literaturami (Anakreon, Homér, Q. Horatius Flaccus, P. Ovidius Naso, P. Vergilius Maro). V anonymních překladech a adaptacích byli navíc zpřítomněni další autoři (polští klasicisté F. Karpiński, F. D. Kniaźnin, I. Krasicki, J. Szymanowski, dále např. G. A.

Bürger. J. P. C. de Florian, J. B. L. Gresset, E. Kleist, J. de La Fontaine, J. B. Rousseau); někdy jde o volné přebásnění, nejednou se adaptace projevuje pouze počeštěním osobních a místních jmen. Dvě nejvýraznější tvůrčí osobnosti, A. J. Puchmajer a Š. Hněvkovský, reprezentují dvojí odlišnou představu recepčního určení almanachů (i rozvoje českého básnictví). Zatímco Puchmajer usiloval získat pro česky psanou poezii náročné a urozené domácí čtenáře (mj. s akcentem na ódu s českou tematikou a postupným odklonem od anakreontiky), Hněvkovský se jednoznačně zaměřil na městské i venkovské lidové vrstvy a hojně využíval jim odpovídající látky a formy. Tyto tendence syntetizoval v některých příspěvcích např. V. Nejedlý. S mladými přispěvateli sv. 5 a s jejich preromantismem se posílila námětová návaznost na specificky českou skutečnost (vlastenectví, slovanství, slavná česká minulost) a rozšířil se i poeticky stylový repertoár (elegičnost). – Do almanachů přispěli: Václav Bělovský (možný pseudonym, sv. 1–3), A. Čermák (2), A. Guth (2), V. Hanka (5), F. V. Hek (1), Š. Hněvkovský (1–5), V. Chaloupecký (5), M. Chodounský (1), K. V. Janta (2), J. Jungmann (i šifra J. J., 1, 3–5) J. Kramář (5), A. Kuča (3–5), P. M. Kučera (2), Š. Leška (3), R. Leškova (i šifra R-a L-ová, 3), A. Marek (5), T. Mnich (2–3), A. Navrátil (5), F. Nayman (Rajman, dub., 3–4). J. Nejedlý (1–4), V. Nejedlý (i šifra V. N., 1–5), J. Palkovič (4), A. Pavlovský (2–3), F. M. Pelcl (3), A. J. Puchmajer (i pseud. Jar. Metlovic a Jaroslav Puchmír, šifra J. P., 1–5), J. F. Rautenkranc (i šifra J. R., 2–3), J. A. Seidl (3), T. Settelain (2), V. A. Svoboda (5), P. Šedivý (3), B. Tablic (4), F. J. Tomsa (3), F. J. Vavák (4), M. (Martin, dub.) Veselý (1), F. Všejanský (1), J. A. Zabranský (2–4), šifra B. Z-ý (1).

EDICE: Almanachy Antonína Jaroslava Puchmajera 1–4 (1917–21, nedokonč., ed. J. Vlček). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 14 693–94, 14 696. ■

LITERATURA: an. (F. Palacký, P. J. Šafařík): Počátkové českého básnictví, obzvláště prozódie (1818); Š. Hněvkovský: Zlomky o českém básnictví, zvláště pak o prozódii (1820); J. K. Tyl: Pomněnky z hrobu nejstaršího Čecha (ze vzpomínek Š. Hněvkovského na vznik almanachů), Květy 1847, s. 409 a pokr. → Spisy… Historické povídky 4 (1964, s. 131); K. Sabina: Š. Hněvkovský, Kritická příloha k NL 1864, s. 257 → Články literárnědějepisné 1 (1912, s. 415); F. Schulz in Česká balada a romance, Osvěta 1877, s. 57; J. Král: O prozódii české, LF 1893, s. 1 + O přízvučném napodobení starověkých rozměrů časoměrných, LF 1898, s. 190 a pokr. (obojí) → O prozódii české 1, 2 (1923, 1938); J. Vlček in První novočeská škola básnická (1896) → Kapitoly z dějin české literatury (1952, s. 5) a Z dějin české literatury (1960, s. 9) + Počátky novočeského veršování 2. Puchmajerova škola básnická, sb. Literatura česká 19. století 1 (1902, s. 370; přeprac. vyd. 1911, s. 531); F. Strejček in V. Nejedlý: Bohyně (1910); M. Hýsek: Bürgerovy ohlasy v české literatuře, LF 1908, s. 112; F. Strejček in České školy básnické 19. věku (1921, s. 17); A. Šesták: Et rose, elle a vécu ce que vivent les roses…, ČMF 10, 1923/24, s. 261; V. Jílek: R-a L-ová v Puchmajerových Nových básních z r. 1798 je Rebeka Lešková, LF 1927, s. 267; J. Hrubý in ant. Erotika českého obrození 1780–1850 (1928, s. 109); A. Procházka: K epigramům puchmírovců, ČMM 1930, s. 380; M. Szyjkowski: A. J. Puchmajer, in Polská účast v českém národním obrození 1 (1931, s. 53); M. Hýsek: Dvě poznámky k Puchmajerovým almanachům, LF 1932, s. 165; J. Mukařovský: Obecné zásady a vývoj novočeského verše, Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934) → Kapitoly z české poetiky 2 (1941, s. 9); F. Stiebitz: Ohlasy z Horatia u první novočeské školy básnické, LF 1936, s. 83; V. Jirát in Lyrika českého obrození (1940); K. Horálek: K poetice A. Puchmajera a jeho školy, Slovesná věda 2, 1948/49, s. 160; K. Polák in Počátky novočeského básnictví (1950, s. 157); F. Strejček: Pražská revoluční báseň z roku 1792, Slovesná věda 1952, s. 60; J. Mukařovský: Dobrovského Česká prozódie a prozodické boje jí podnícené, ČLit 1954, s. 1; K. Horálek in Počátky novočeského verše (1956); K. Svoboda in Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové (1957, s. 35); M. Bakoš in F. Palacký, P. J. Šafařík: Počátkové českého básnictví (1961, ed. R. Havel, M. Kačer); J. Dvořák in Bez konce láska je (1962); M. Otruba: Antonín Jaroslav Puchmajer (1769–1820), Čes. jazyk a literatura 19, 1968/69, s. 145; mc (V. Macura): Puchmajerovci, Slovník literárních směrů a skupin (1976); R. Pražák: K charakteru české poezie v období válek s revoluční a napoleonskou Francií: Puchmajerovci jako předstupeň jungmannovského hnutí, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1982, č. 29; D. Tureček: Předplatitelé Puchmajerových almanachů v jižních Čechách, Jihočeský sb. historický 1985, s. 199; B. Plánská: Východiska témat a žánrů Puchmajerových almanachů, J. Peřina: Puchmajerovy almanachy a Die Erstlinge unserer einsamen Stunden, E. Ryšavá: Zlidovělé skladby Puchmajerových almanachů, M. Šulcková: Slovenští veršovci – slovenské verše: Tvorba R. Leškové, Š. Lešky, J. Palkoviče a B. Tablice v kontextech, vše sb. Jeden jazyk naše heslo buď 1. Antonín Jaroslav Puchmajer (2001, ed. J. Vyčichlo, V. Viktora); D. Dobiáš: Puchmajerovské almanachy a srovnávací versologie, sb. Jeden jazyk naše heslo buď 2. Vojtěch Nejedlý (2003, ed. J. Vyčichlo, V. Viktora); M. Červenka: Tři poznámky k Dobrovského Prozódiím, SaS 2003, s. 269; V. Petrbok, M. Wögerbauer in sb. Praha Mozartova (2006, s. 74).

mo, vpb

August **Sedláček**

* 28. 8. 1843 *Mladá Vožice*
† 15. 1. 1926 *Písek*

Kulturní historik zaměřený především na problematiku českého středověku, zvláště na dějiny feudálních sídel, archivář a editor, pořadatel starých českých pověstí.

Psal se též Augustin, Sedláček-Vožický (Sedláček Vožický). – Třetí ze čtyř synů právníka (rodiče četli a psali převážně německy). Základní školu navštěvoval v Mladé Vožici a v Počátkách, kde jeho otec od 1850 působil jako okresní soudce, hlavní školu v Jindřichově Hradci, gymnázium v Jihlavě (zde opakoval 4. a 5. roč.) a v Písku (mat. 1863). V Čáslavi, kam rodina 1855 přesídlila, se o prázdninách spřátelil s pozdějším spisovatelem L. Quisem. Již jako středoškolák se zajímal o starověké dějiny a historii českých hradů. Na filoz. fakultě pražské univerzity studoval dějepis, zeměpis a němčinu; jeho učiteli byli mj. historikové V. V. Tomek, J. E. Vocel, K. A. K. Höfler a filologové J. N. Kelle a J. Kvíčala. Během pobytu v Praze se živil kondicemi a od 1864 přepisováním pramenů v zemském archivu; zde se sblížil s J. Emlerem a dostal od něho dokonalou průpravu v pomocných vědách historických. 1867 získal oprávnění vyučovat dějepis a zeměpis na vyšších gymnáziích; aprobaci si později rozšířil o češtinu a němčinu pro nižší gymnázia, výborná znalost latiny mu umožnila, aby učil i tomuto jazyku. Působil jako středoškolský profesor v Litomyšli (1867–69), v Rychnově nad Kněžnou (1869–75) a nejdéle v Táboře (1875–99), kde se podílel i na uspořádání městského archivu. Prázdninových měsíců využíval k badatelským cestám; v českých zemích navštívil stovky hradů, zámků a tvrzí, na 80 městských a desítky šlechtických i církevních archivů. Archivní výzkumy podnikal též ve Vídni, Drážďanech, Mnichově, ve Vratislavi, v Královci (Königsbergu, tj. Kaliningradu) aj. 1899 se po smrti první manželky Ernestiny (roz. Hlavaté, sňatek 1871) dal penzionovat a přestěhoval se do Písku. Zde uspořádal městský archiv i archiv prácheňského kraje a 1900 byl jmenován ředitelem městského muzea; v těchto funkcích se zasloužil o záchranu mnoha hmotných i písemných památek. Kromě toho na zakázku uspořádal vrchnostenské archivy v Bechyni, Březnici a Lnářích a městský archiv v Rokycanech, nestačil už dokončit pořádání protivínského archivu. Přivydělával si též sestavováním genealogických tabulí. Jeho vědecká činnost byla oceněna členstvím v KČSN (1882 dopisující a 1906 přespolní člen) a v ČAVU (1891 dopisující, 1892 mimořádný a 1912 řádný člen); obdržel rovněž titul dr. h. c. 1922 uzavřel sňatek s učitelkou T. Barcalovou, s níž se poznal 1917. Přátelil se s táborským historikem a heraldikem M. Kolářem, s A. Jiráskem a zejména s K. Klostermannem. Na sklonku života trpěl anginou pectoris a arteriosklerózou, jíž podlehl. Zemřel bez potomků. Pohřben byl na Trojickém hřbitově v Písku.

Ve vývoji českého dějepisectví patří S. spolu se Z. Wintrem a Č. Zíbrtem k nejvýraznějším představitelům kulturněhistorického směru založeného na vyčerpávající heuristice a detailní deskripci. Metodologicky ho ovlivnili německý historik E. Gothein a V. V. Tomek, jehož topografické výzkumy do značné míry předurčily charakter největších S. prací. Životním dílem S. jsou patnáctidílné *Hrady, zámky a tvrze Království českého,* rozsáhlá encyklopedie z oboru historického místopisu, genealogie, heraldiky a sfragistiky, ale i politických a sociálních dějin. Součástí práce, mapující podrobně historii feudálních sídel od raného středověku do konce třicetileté války (s přesahy do novějších časů), jsou edice písemných pramenů (korespondence, úředních dokumentů) a parafráze pověstí. Autorův jazyk, pohybující se v široké škále od romantické procítěnosti k lapidárnímu, střízlivému popisu koresponduje s celkovým rázem díla, jehož vznik byl na jedné straně spjat s ovzduším vlastenecky zbarveného romantického historismu, na druhé straně s faktografickým zaměřením historické vědy druhé poloviny 19. století. Volný doplněk k Hradům… tvoří S. četná genealogická hesla v Ottově slovníku naučném (1888–1908; předtím psal i do Riegrova Slovníku naučného). Z rozsáhlých pramenných studií vytěžil S. jednak řadu knižních publikací z oboru pomocných věd historických (*Českomoravská heraldika, Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách* aj.) a historického místopisu (mj. *Místopisný slovník historický Království českého, Snůška starých jmen…*), jednak regionálně historické monografie věnované převážně městům a oblastem, v nichž žil a působil. Z literárněhistorického hlediska je významné S. sebrání, uspořádání a převyprá-

vění starých českých pověstí v souboru *Sbírka pověstí historických lidu českého v Čechách, na Moravě i ve Slezsku,* který byl ve své době vysoce hodnocenou obdobou v témž roce vydaných Jiráskových Starých pověstí českých; na rozdíl od Jiráska S. seřadil pověsti podle předpokládané doby vzniku a pokusil se je očistit od pozdějších nánosů. Jako vydavatel se zasloužil o zpřístupnění listů Perchty z Rožmberka (tzv. Bílé paní) a její sestry Anežky. Zabýval se též nejstaršími česky psanými listinami, osobnostmi T. ze Štítného a Ondřeje z Dubé i literárními projevy 16.–17. století, zvláště spisy B. Paprockého a J. Tesáka Mošovského. V několika statích rozmnožil vědomosti o životě J. Husa a J. Žižky. Překladatelství z němčiny S. omezil na drobné časopisecké příspěvky. O své práci, svých zálibách a svých rodinných poměrech vydal svědectví v knize (sepsané krátce před smrtí) *Paměti z mého života,* podivuhodné směsi významných i podružných, někdy přímo kuriózních vzpomínek a postřehů.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: August Vožický, Vožický; Sčk (Ottův slovník naučný). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Abhandlungen KBGW (1869, Rozvržení sbírek a berní r. 1615 dle uzavření sněmu generálního nejvyššími berníky učiněné, i sep.); Agrární archiv (1918–19); Archiv český 11 (1892, koresp. Perchty z Rožmberka); Besedy lidu (1903); ČČM (od 1876; 1878 O rodu, erbu a vládyckém živobytí pana Tůmy ze Štítného; 1909 Paměti J. Tesáka Mošovského a jeho syna; 1920 O počátcích Husince, i sep.); Časopis Matice moravské (1891–92, 1905–08, 1911); Časopis pro dějiny venkova (1922); Časopis Společnosti přátel starožitností… (1898, 1914, 1922, 1924; 1914 Hrad Krakovec, i sep.); sb. Československé armádě pozdravy a vzkazy (1923); Čes. časopis historický (1898, 1906–24; 1913 Doklady k otázce o Žižkově stáří, 1924 Příčinky k životopisu M. Jana Husi); Čes. jih (Tábor 1875–79, 1882–83, 1914, 1920; 1876 Příběnice, i sep.; 1914 Byl-li Hus na Kozím u Tábora?, i sep.); Hlasy od Blaníka (Benešov 1909); Horník (1881); Jihočes. kraj (Tábor 1913–14); Kraj kalicha (1923); Les a lov (1912, Dějinný vývoj velkostatku a hor Píseckých, i sep.); Listy filologické (1916); Lumír (1865–66); Method (1878, 1879, 1886, 1903); Mitteilungen des Central-Comité (Vídeň 1888); Mitteilungen des Nordböhmischen Excursions-Clubs (Čes. Lípa 1883); Nár. kultura (1924); Nár. listy (1891, 1900, 1913); sb. Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild 9. Böhmen 1, 2 (1892, 1893); Otavan (Písek 1863–65, 1913, 1921–24); Památky archeologické a místopisné (1864–65, 1868, 1871–72, 1883–84; 1868 Zaniklé osady v okolí čáslavském → Kutnohorsko 2002); Památník tělocvičné jednoty Sokol v Želenkách u Duchcova (1922); Politik (1864); sb. Potštýn (1897); Prager Presse (1923); Prácheň (Strakonice 1864); Samostatnost (1924); Sborník filologický (1922, O staročeských příjmeních šlechtických); Sborník historický (1883, Anežka z Rožmberka, i sep.); Sborník Žižkův 1424–1924 (1924); Setba (1920–21); Světozor (1882); Věstník KČSN (1886–87, 1890, 1893, 1914, 1923–24; 1890 Gedanken über den Ursprung des böhmisch-mährischen Adels, i sep.; 1890 Listy ze ztracených archivů panských, kteréž se v Paprockého Diadochu připomínají…, sep. 1891; 1914 Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův, i sep.; 1923 Dodatky a opravy k Pýše urozenosti a starým vývodům, sep. 1924); Výr. zpráva c. k. vyššího reálného gymnázia v Táboře (1877–99; 1877 Jak se měnily a ustálily meze Čech a Rakous Dolních, i sep.; 1880 Klaudia Ptolemaia zprávy o Čechách a zemích sousedních, i sep.; 1883 Kraj chýnovský v dávných dobách, i sep.; 1891 Paměti kláštera v Louňovicích, i sep.; 1897 Sbírka listovních pamětí města Tábora, i sep.; 1898 Ondřej z Dubé na Zlenicích, nejvyšší sudí Království českého, i sep.); Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altertum Schlesiens (Vratislav 1914); Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens (Opava 1917, Bedeutung des von B. Paprocky verfassten Speculum für die Geschichte von Österreichem Schlesien, i sep.); Zpráva o činnosti kuratoria městského muzea v Táboře (b. d., 1878); Zprávy městského muzea v Německém Brodě (1917); Zprávy o zasedání KČSN; – posmrtně: Čes. svět (1926); Lit. rozhledy (1926). ▮ KNIŽNĚ. *Kulturněhistorické práce a beletrie:* Minulost města Mladá Vožice v Táborsku (1870); Rychnov nad Kněžnou. Pokus dějepisný (1871); Děje města Čáslavě (1874); Fünfzehn Jahre landwirtschaftlich-industriellen Wirkens auf der Herrschaft Benatek (1881); Historische Notizen über die Herrschaft Benatek (1882); Hrady, zámky a tvrze Království českého 1–15 (1882–1927: 1. Chrudimsko 1882, 2. Hradecko 1883, 3. Budějovsko 1884, 4. Vysočina táborská 1885, 5. Podkrkonoší 1887, 6. Podbrdsko 1889, 7. Písecko 1890, 8. Rakovnicko a Slansko 1891, 9. Domažlicko a Klatovsko 1893, 10. Boleslavsko 1895, 11. Prachensko 1897, 12. Čáslavsko 1900, 13. Plzeňsko a Loketsko 1905, 14. Litoměřicko a Žatecko 1923, 15. Kouřimsko, Vltavsko a J.-Z. Boleslavsko 1927, ed. J. V. Šimák; 1929 výbor s tit. Z hradů, zámků a podhradí, ed. A. Wenig); Průvodce na Karlštejně (1884; upr. vyd. 1893); Karlstein (1892, něm.); Paměti obce kozlovské (1892); Sbírka pověstí historických lidu českého v Čechách, na Moravě i ve Slezsku (b. d., 1894; upr. vyd. pro ml. 1898; 1972 s tit. Historické pověsti lidu českého, ed. R. Lužík); Průvodce po památných místech okolí táborského (1896: 1. Příběnice, 2. Choustník a Kozí, 3. Klokoty); Děje Třebenic (1897); Českomoravská heraldika 1, 2 (1. Část všeobecná, 1902, s M. Kolářem; 2. Část zvláštní, 1925); Paměti Kvě-

chovského mlýna pod Zahrádkou (1906); Jan Žižka z Trocnova (1906; dopln. vyd. 1924); Místopisný slovník historický Království českého (b. d., 1908); Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou 1–3 (1911–13: 1. Od nejstarší doby až do zřízení král. úřadu, 2. Od zřízení král. úřadu až do dnešní doby, 3. Dějiny zvláštních částí); Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480 (1914); Sibylino proroctví a jiná tomu podobná (1915); Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy (1920); Z dějin Vitorazska. Jak se tvořily meze Čech a Rakous Dolních (1920); O starém rozdělení Čech na kraje (1921); Z osady záhorské (1922); Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách (1923); Paměti z mého života (1924; upr. vyd. 1997); – posmrtně: Průvodce po Husinci a okolí 1 (1926, s J. Veselým); Děje prachenského kraje (1926, dokončil a upr. J. Kaiser); Atlasy erbů a pečetí české a moravské středověké šlechty 1–5 (2001–03, ed. V. Růžek). ▮ KORESPONDENCE: Profesora A. S. listy důvěrné (A. Rajské z 1867–70; Ml. Vožice 1998, ed. V. Kolda). ▮

BIBLIOGRAFIE: in A. S.: Paměti z mého života (1924); J. Kotalíková: A. S. (Písek 1981); F. Musil, J. Úlovec in Ročenka Klubu A. S. (Plzeň 1984, se soupisem rukopis. pozůstalosti). ▮ LITERATURA: L. Cihla: A. S. (Písek 1963; obs. i přísp. a vzpomínky F. Křemena, A. M. Píši a T. Sedláčkové, i z S. koresp.); O. Kolář: Písecká léta A. S. (Písek 1986) + O A. S. (Písek 1988); sb. A. S. a pomocné vědy historické (Ml. Vožice 1995; přisp. J. Blüml, Z. Boháč, T. Durdík, I. Hlaváček, F. Hoffmann, O. Kolář, T. Krejčík, R. Nový, V. Růžek, M. Truc); Vzpomínky Terezy Sedláčkové (Písek 1996, ed. O. Kolář → A. S.: Paměti z mého života, 1997); P. Cironis: O prof. A. S. a Městském archivu v Rokycanech (Rokycany 1999). ▮ O. H. (Hostinský): ref. Děje města Čáslavě, Pokrok 10. 2. 1874; J. Vlach: ref. Klaudia Ptolemaia zprávy…, Osvěta 1880, s. 956; ● ref. Hrady, zámky a tvrze Království českého 1: Redaktor (J. Emler), ČČM 1881, s. 148 a pokr.; M. (O. Mokrý), Květy 1881, s. 241; J. Kalousek, Politik 14. 12. 1881; J. Durdík, Politik 12. 1. 1882 ●; J. Neruda: A. S., NL 21. 10. 1882 → Podobizny 2 (1952); ● ref. Hrady, zámky a tvrze… 2–4: Elr. (J. Emler), ČČM 1883, s. 151 a 1884, s. 119 a pokr.; J. F. Vrba (F. Dlouhý), Lit. listy 1883, s. 137; F. S. (Schulz), NL 24. 8. 1883, příl. ●; F. Chalupa: A. S., Světozor 1884, s. 470; an. (J. Emler): ref. Hrady, zámky a tvrze… 5–7, ČČM 1886, s. 230 a 1887, s. 133 + (šifra Red.) ČČM 1889, s. 483 a 1890, s. 300 a (šifra r.) s. 594; J. J. Veselý: ref. Paměti kláštera v Louňovicích, Vlasť 9, 1892/93, s. 958; ● ref. Sbírka pověstí historických lidu českého…: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 16, 1894/95, s. 234; J. J. Veselý, Vlasť 11, 1894/95, s. 762; F. V. Vykoukal, ČČM 1897, s. 286 ●; B. Bernau: S. Hrady, zámky a tvrze české, ČČH 1895, s. 307; Dr. V. G. (Guth): ref. Hrady, zámky a tvrze… 8, Hlas národa 26. 4. 1896 (Nedělní listy); M. Dlouhý: ref. Hrady, zámky a tvrze… 12, NL 10. 8. 1900; ● k šedesátinám: an., Besedy lidu 11, 1902/03, s. 274; an., Lumír 31, 1902/03, s. 412; an., Zlatá Praha 20, 1902/03, s. 539; an., Zvon 3, 1902/03, s. 688; S. (F. Sekanina), Máj 1, 1902/03, s. 789; F. A. Slavík, ČSPS 1903, s. 1 (t. r. sep. s tit. A. S.); an., ČL 13, 1903/04, s. 43 ●; F. A. Slavík: ref. Hrady, zámky a tvrze…13, Osvěta 1906, s. 358; ● ref. Místopisný slovník historický Království českého: J. V. Prášek, Venkov 2. 8. 1909; V. Flajšhans, NL 4. 8. 1909; J. Pekař, ČČH 1910, s. 71 ●; ● k sedmdesátinám: -k, Máj 11, 1912/13, s. 602; an., Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 598; -n-, Zvon 13, 1912/13, s. 684; an., Přehled 11, 1912/13, s. 818; Č. (K. Čvančara), Venkov 27. 8. 1913; J. Kolář, Čas 28. 8. 1913; C. Merhout, NL 28. 8. 1913; an., Čes. svět 10, 1913/14, s. 15 ●; ● ref. Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou: an., ČČH 1915, s. 108; J. Bka (Borovička), ČČM 1915, s. 254; J. Opočenský, Agrární archiv 1921, s. 201 ●; ● ref. Zbytky register králův římských a českých…: V. Vojtíšek, ČSPS 1915, s. 38; G. Friedrich, ČMM 1915, s. 283; V. Hrubý, ČČH 1915, s. 273 ●; ● ref. Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův: an., ČČH 1915, s. 300; V. Klecanda, ČČM 1918, s. 178 ●; ● ref. Snůška starých jmen… a O starém rozdělení Čech na kraje: Kam. (F. Kameníček), ČMM 1921, s. 164; J. P. (Pekař), ČČH 1921, s. 249; V. Flajšhans, Osvěta 1921, s. 308; J. V. Šimák, NL 29. 5. a 18. 12. 1921; R. (A. Rambousek), Čes. osvěta 19, 1922/23, s. 232 ●; K. S. (Stloukal): ref. Z dějin Vitorazska, ČČH 1922, s. 262; ● ref. Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách: G. Skalský, ČMM 1923, s. 221; J. P. (Pekař), ČČH 1923, s. 549 ●; ● k osmdesátinám: J. Dostál, J. Šebánek, fdše, V. F. a an., Otavan 7, 1922/23, s. 63, 109 a pokr.; L. Domečka, Topičův sborník 10, 1922/23, s. 352; -vb- (V. Brtník), tamtéž, s. 554; an., Čes. svět 19, 1922/23, č. 48; V. Vojtíšek, ČSPS 1923, s. 5; A. Nečásek, Venkov 28. 8. 1923; A. Novák a (Glch.) J. Glücklich, LidN 28. 8. 1923; J. Šebánek, Republikán 1923, č. 80; J. V. Šimák, ČNM 1923, s. 209 ●; J. P. (Pekař): ref. Hrady, zámky a tvrze… 14, ČČH 1924, s. 178; ● ref. Paměti z mého života: J. Šebánek, Otavan 8, 1923/24, s. 127; J. V. Prášek, Venkov 5. 10. 1924; an., ČČH 1924, s. 638; J. Hanák, Naše věda 8, 1926/27, s. 106 ●; F. M. B. (Bartoš): ref. Jan Žižka z Trocnova, NO 12. 10. 1924; ● ref. Českomoravská heraldika 2: J. P. (Pekař), ČČH 1926, s. 195; V. Klecanda, Časopis archivní školy 1927, s. 176 ●; ● nekrology: an., Otavan 9, 1925/26, s. 90; J. Dostál, Nové Čechy 9, 1925/26, s. 225; -8-, Lit. rozhledy 10, 1925/26, s. 233; V. Osvald, NO 16. 1. 1926; an., PL 16. 1. 1926; R. Urbánek a šifra og, LidN 16. 1. 1926; nč. (A. Nečásek), Venkov 17. a 19. 1. 1926; K. Hovorka, Tribuna 20. 1. 1926; an., Čes. svět 21. 1. 1926; an., Samostatnost 22. 1. 1926; an., NO 25. 1. 1926; J. Pekař, ČČH 1926, s. 1; V. Novotný, Časopis pro dějiny venkova 1926, s. 1; L. Domečka, K. Hostaš, V. Novotný, J. Šebánek, ČSPS 1926, s. 17; J. Kaiser, J. Krch, F. Lipš, A. Heyduk, Otavan 10, 1926/27, s. 9 a pokr.; J. Hanák, Naše věda 8, 1926/27, s. 122; J. V. Šimák, Almanach ČAVU 37, 1927/29, s. 77 ●; J. Goll, J. Šusta in Posledních padesát

let české práce dějepisné (1926); F. Šváb: Plzeňsko v díle A. S., Plzeňsko 1926, s. 21; J. Šebánek: A. S. a Morava, Morava 1926, s. 33; J. Malý in A. S.: Děje prachenského kraje (1926); ● ref. Děje prachenského kraje: V. Brtník, Venkov 17. 2. 1927; J. V. Šimák, ČČH 1927, s. 149 ●; A. Vavroušková: S. pozůstalost a její význam pro bádání rodopisné, Časopis Rodopisné společnosti českosl. 1929, s. 17; V. Novotný in České dějepisectví v prvém desetiletí republiky (1929); J. Königsmark: Lidský mravenec, Nár. politika 26. 8. 1933; F. M. Bartoš: A. S. a Husovo rodiště, NO 11. 11. 1934; Z. Nejedlý in Litomyšl (1934); ● k 10. výr. úmrtí: R. C. (Cikhart), Čes. jih 11. 1. 1936; B. Studna, Nár. politika 15. 1. 1936 ●; J. Šimek: A. S. a Litomyšl, Litomyšl. Věstník klubu přátel a rodáků Litomyšle v Praze (1936); J. Šusta in Posledních deset let československé práce dějepisné (1937); F. Zuman: Návštěvy A. S. u nás, Boleslavan 14, 1939/40, s. 88; ● k 15. výr. úmrtí: N. Bonhardová, Venkov 16. 1. 1941; J. Bonhard, LidN 19. 1. 1941 ●; ● k 100. výr. nar.: N. Bonhardová, Venkov 28. 8. 1943; hjk (Z. Hájek) a uk (J. Muk), LidN 28. 8. 1943 ●; R. Cikhart: Jak vznikly Paměti Kvěchovského mlýna, Jihočes. jednota 1943, č. 35; V. Hadač: A. S. a třeboňský archiv, tamtéž, č. 36; J. Muk: K počátkům studií dr. A. S. v Jindřichově Hradci, tamtéž, č. 39; an. (F. Roubík): Jubileum S. Hradů + Pozůstalost A. S., Jihočeský sb. historický 14, 1941–45 (fakt. 1946), s. 38; F. Roubík: Topografický a kartografický materiál v pozůstalosti A. S., ČSPS 1949, s. 159; R. Cikhart: Životní dílo A. S., Jihočeský sb. historický 1951, s. 17 + K rodopisu A. S., tamtéž 1956, s. 121; F. M. Bartoš: A. S. o Husovi a Žižkovi, Křesťanská revue 1958, s. 184; V. Cvek in Lidé kraje mezi třemi vrchy (1967, s. 84); J. Rybák in Kouzelný proutek (1968, s. 32); R. Lužík in A. S.: Historické pověsti lidu českého (1972); J. Bílek: A. S., Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1973, s. 134; J. Frölich: Archeologické výzkumy A. S. na Písecku, tamtéž 1976, s. 120; O. Kolář: Numismatická sbírka A. S., tamtéž, s. 226 + A. S. a jeho numismatická sbírka, Sběratelské zprávy (Hradec Král.) 1977, s. 23 + Ještě k numismatické sbírce A. S., Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1977, s. 157; F. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví 2 (1977, upr. vyd. 1997, s J. Markem); O. Kolář: A. S. a ceny v 15. století, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1978, s. 298 + Ještě jednou k A. S. jako sběrateli, tamtéž 1979, s. 234; V. Přech: Dva jihočeští archiváři, tamtéž 1980, s. 239; O. Kolář: A. S. a soupis drahých kovů, tamtéž 1981, s. 157; T. Vojtěch in Česká historiografie a pozitivismus (1984); L. Mraček: A. S., Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1986, s. 135; V. Růžek: Prameny S. Českomoravské heraldiky 2, sb. Seminář a jeho hosté (1992); Z. Beneš: Velké dílo regionální historie, LidN 17. 6. 1993, příl. Národní 9, č. 24; O. Kolář: Odkaz A. S. + A. S. a Karel Klostermann, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1993, s. 1 a 207 + Tři ženy A. S., Lipík (Písek) 1993, č. 7–8; B. Kopičková: Pozůstalost A. S., Hláska. Zpravodaj Klubu A. S. 1993, č. 3; F. Musil: Život a dílo A. S. + A. S. a soudobá kastellologie, tamtéž; J. Zachová: Vědecká konference A. S. a pomocné vědy historické v Táboře…, Mediaevalia historica Bohemica 1993, s. 355; F. Musil: A. S. a Rychnov nad Kněžnou, sb. Orlické hory a Podorlicko 1994, s. 157; J. Fröhlich: Rok A. S., Výběr (Čes. Budějovice) 1994, s. 136; K. Křesadlo: A. S. jako student jihlavského gymnázia, Vlastivědný sb. Vysočiny, odd. věd společenských 9, 1994, s. 151; M. Nodl: Pracovitost, kázeň a nesmrtelnost, LidN 20. 1. 1996; R. Princ: Slavné osobnosti v mém mládí, Lipík (Písek) 1996, č. 5; O. Kolář: A. S. a Otavan Jaromíra Malého, Výběr (Čes. Budějovice) 1996, s. 59; B. Jiroušek: Penze pro T. Sedláčkovou, tamtéž, s. 141; L. Kothera: Velmož české historie, tamtéž, s. 150; K. Pletzer: Vzpomínky T. Sedláčkové, tamtéž, s. 157; O. Kolář: A. S. a Alois Jirásek, tamtéž 1998, s. 211 + A. S. v letech první světové války…, tamtéž 1999, s. 47; J. Blüml a V. Kolda in Profesora A. S. listy důvěrné (1998) + in Jihočeši v české historické vědě (1999); B. J.: ref. Profesora A. S. listy důvěrné, ČČH 1999, s. 422; V. Růžek in A. S.: Atlasy erbů a pečetí české a moravské středověké šlechty 1 (2001); ● ref. Atlasy erbů a pečetí…: L. Sulitková, ČMM 2003, s. 212; K. Müller, ČMM 2004, s. 182; B. Kopičková, ČČH 2004, s. 388 ●; J. Blüml in A. S.: Minulost města Mladá Vožice v Táborsku (2003); T. Kodera: A. S., Akademický bulletin 2003, č. 9; R. Telc: Deperditum další táborské „smolné" knihy ze 16. století, Výběr (Čes. Budějovice) 2004, s. 350.

pč

František Alois **Sedláček**

* 23. 9. 1852 *Hrbov* u Velkého Meziříčí
† 21. 11. 1880 *Hrbov*

Prozaik, autor drobných povídek a dobrodružné prózy pro mládež, sběratel regionálních pohádek a pověstí.

Údaje v části literatury o datu (1854) a místě S. narození (Velký Karlov u Nové Paky) jsou chybné. – Pocházel z chudé rodiny, v níž se všichni členové (i F. A. S.) už od raného mládí věnovali plátenictví. Obecnou školu navštěvoval v rodišti, gymnázium v Hradci Král. a po učitelských zkouškách (1872) nastoupil na obecnou školu v Čánce u Opočna; 1879 odešel na Moravu do Blízkova u Vel. Meziříčí, kde se stal správcem školy. Požár mu tam zničil mine-

ralogické sbírky určené pro školní kabinet a též sloužící jako studijní materiál k S. odbornému pojednání o minerálech v českých zemích a o hospodářském využití nerostů a rud. Těsně před smrtí se stal správcem školy v rodném Hrbově. Všechna jeho působiště mu poskytla podněty pro soubory regionálních pověstí. Ve Vel. Meziříčí inicioval 1879 vznik zakladatelské edice pro školáky První moravská laciná knihovna pro mládež a krátce ji řídil; současně s J. Soukalem a dalšími založil čtrnáctideník pro zvelebení školství Národ a škola a stal se jeho hlavním redaktorem. Zemřel na rychlou tuberkulózu. Pohřben je ve Vel. Meziříčí.

Literárně začal publikovat na sklonku svých gymnazijních studií ve školských časopisech. V místě svých působení soustavně sbíral krajové pověsti a pohádky: v Čechách *Pohádky a pověsti od hor krkonošských* a na Moravě *Národní pohádky a pověsti z okolí velkomeziříčského a jihlavského…* Přestože jim kritika vytýkala stylistické nedostatky, jsou jejich děje s mnohdy moralistní pointou vyprávěny s obratností a čtivě. Své učitelské zkušenosti S. využil v návodné knížce varovných příkladů *Výstrahy v pravdivých příbězích ze života mládeže*, jimiž nabádal děti k ostražitosti před nehodami (pády do studní, úrazy způsobené zvířaty, neposlušnost příkazů rodičů aj.). V próze *Dobrodružství dvou bezděčných větroplavců*, která však zůstala torzem (dokončil ji nepříliš šťastně 1881 J. Soukal), se S. opíral o motivy J. Verna v líčení dobrodružství ve vzduchu i na moři prožívané učencem a jeho sluhou při letu balonem přes Indický oceán, a i když do příběhu vložil poučování o mineralogii a geologii, dílko svým poutavě a s humorem vypráveným dějem prozrazuje, že v S. předčasně odešel nadějný prozaik. V rukopisu zůstala již k tisku připravená sbírka dětských her, říkadel a pověstí.

PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. škola (1870–82); Národ a škola (Vel. Meziříčí 1880); Posel z Budče; Škola a obec. ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Pohádky a pověsti od hor krkonošských (1878); Výstrahy v pravdivých příbězích ze života mládeže (PP 1897); Národní pohádky a pověsti z okolí velkomeziříčského a jihlavského na Moravě (1879); Dobrodružství dvou bezděčných větroplavců (b. d., 1880, 1881 dokončil J. Soukal). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Národ a škola (1880); *knižnici*: První moravská laciná knihovna pro mládež (1879, do sv. 12). ▮

LITERATURA: -č-: ref. Výstrahy v pravdivých příbězích…, Beseda učitelská 1879, s. 570; an.: ref. Národní pohádky a pověsti…, ČMM 1880, s. 91; ● nekrology: an., Beseda učitelská 1880, s. 665; an., NL 28. 11. 1880; an., Koleda 1881, s. 16 ●; -aue- (H. Pittauer), Lit. listy 10, 1888/89, s. 17.

mhs

Hanuš **Sedláček**

* 24. 1. 1881 *Bobnice* u Nymburka
† 22. 5. 1950 *Nymburk*

Autor veršů a próz z prostředí venkovské přírody a zemědělské práce pro nejmladší a utopických románů pro starší dorost, pořadatel sborníků pro školy spojených po 1918 s budováním nové republikové státnosti, dramatik, překladatel a publicista.

Křtěn Jan. Psal se též H. Sedláček-Promyk (tj. polsky paprsek). – Pocházel z početné rolnické rodiny. Po návštěvě obecné školy v rodišti a měšťanské v Nymburce rozhodli rodiče, aby vzhledem k oslabené tělesné konstrukci pokračoval ve studiu na kutnohorském učitelském ústavu (1895–99); absolvoval též univerzitní kurs pro učitele. Už na škole se snažil mezi studenty probouzet národní uvědomění, později v místech svého učitelského působení pak sociální povědomí v prostředí dělnickém a rolnickém. Na své první místo nastoupil na Vysočině: 1899 ve Větrném Jeníkově u Jihlavy, pak v obcích Mladé Bříště a Zálesí u Humpolce, kde se také oženil. Poté učil na Poděbradsku v Budiměřicích, od 1904 ve Strakách a v Křečkově, 1912 byl jmenován správcem jednotřídky v Bříství, od 1924 krátce působil na škole v Sadské a v Nymburce na dívčí škole Na Spálence. Tehdy se také stal členem Zemské školní rady. 1929–39 byl řídícím učitelem v Uhříněvsi u Prahy. Ve všech svých působištích vyvíjel rozsáhlou osvětovou, kulturní, společenskou a politickou aktivitu. Patřil k dlouholetým členům sociální demokracie (až do sloučení s KSČ 1948) a pracoval jako vychovatel a cvičitel v dělnické tělovýchově (DTJ), řídil dětské časopisy pro dělnickou mládež, od 1925 přílohu Práva lidu Dětský svět (též stejnojmenný časopis). Byl členem Společnosti přátel literatury pro mládež při Masarykově lidovýchovném ústavu, pořádal hlavně pro školní shromáždění sborníky projevů a recitací, zejména k jubileím T. G. Masaryka a československé státnosti, redigoval

několik knižnic pro mladé čtenáře. Věnoval se kulturní činnosti jako vychovatel a kronikář v nymburském sboru dobrovolných hasičů, zapojil se do činnosti Volné myšlenky a hnutí bezvěrců. Jako člen turistických klubů procestoval celou republiku, vykonal pěší túry přes Polsko k Baltu, zavítal i do rakouských Alp. Byl zdatný zpěvák a hudebník, účastník domácích kvartet. Důchod trávil v Nymburce.

Podněcován od raného mládí svým bobnickým učitelem, spisovatelem a pozdějším vydavatelem jeho knížek F. Hrnčířem k tvůrčí literární práci přispíval již jako student pod pseudonymem Hanuš Klobušský do dětských časopisů. Literatura pro mládež tvořila také hlavní náplň jeho literární činnosti; psal pro ni verše, prózy i divadelní hry a pro dospělé též (zpravidla ve spolupráci s J. Klabanem) i komedie ze soudobého života. Prvním významnějším S. literárním počinem bylo pořádání obrázkových sborníčků pro mládež v edici Prvosenky, což byl jeden z projevů jeho výrazné slovanské orientace, prokazované též překlady polské beletrie, lidové poezie (Polské klasy) a ruských pohádek. S. beletristické práce jsou většinou adresovány nejmladším školákům a tematicky čerpají z venkovským dětem důvěrně známého prostředí volné přírody a koloběhu zemědělské práce v Polabí. Mají formu leporel pro nejmenší a básnických sbírek pro starší děti a tvoří je didakticky zaměřené říkanky a veršovánky směřující k formování kladných povahových vlastností a odsuzující zlo (*Zlaté klíčky od srdíčka*, *Kvítí prosté*, *Kytka pampelišek* aj.). Uchovávají si svěží projev blízký lidovým popěvkům; zejména leporela zaznamenala i uznání kritiky. Jako prozaik se S. představil drobnými povídkami, ojediněle i romány a pohádkami. Právě pohádky, ať původní, ať převyprávěné, se nejvíce ocitly pod silným vlivem jeho ruských překladů a četné rusismy narušovaly jejich stylistickou úroveň (*Národní pohádky a jiné*, *Na nitce pohádky*, *Pohádky o králích a jiné*). S. prózy, vedle menších povídek pro nejmladší s obdobnou tematikou jako jeho verše (např. výchovný příběh *Skaut Jiřík* o uloupeném děvčátku a hrdinství dvou chlapců), se pro starší čtenáře soustředily na humoristický (*Mlsákov*) a hlavně na dobrodružný žánr (*Prsten maurského kupce*, *Trosečníci lodi Lukrecie*), někdy i s vědecko-fantastickým příběhem, jednou protiválečným (vynález přístroje ničící veškerou vojenskou munici v knize *Poslední bitva*), jednou oceňujícím hodnotu přátelství (spor dvou inženýrů o budoucnost pražské dopravy ústící ve shodu, jež jim přináší mimořádné ocenění ve světě, v knize *Krtoryt kontra ptakolet*). S. též spolupracoval na poslední verzi čítanky pro obecné školy Ráno, navazující na její základní podobu vytvořenou J. Kožíškem a J. Tůmou, podílel se na rozšíření beletrizované vlastivědy Čech *Za domovem* o další dva svazky na vlastivědu československou. Spolupracoval s pedagogickými časopisy, v odborném tisku pro dětskou literaturu (zejména Úhor) publikoval literární kritiky a též polemiky, zejména k roli pohádky v soudobém světě. Podle K. Nosovského v rukopise zůstaly veselohry Průkopník a Ženichové, vzniklé ještě v Bříství.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: František Stoh, Frant. Stoh, Fr. Stoh a Božena St-á, Hanuš Klobušský, Hanuš Promyk, Hen. Promyk, Henryk Promyk, H. Promyk, Jiří Tobok, Jiří Tobola, Kovan., Promyk, Promyk., Vendelín Kovan, VEN. KOVAN., Ven. Kovan., V. Kovan; H. P., Hs., H. S., -k., S., -yk. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy Času (1903–08); Besídka malých (1903–12); Čas (1905–10); Čes. osvěta (1905–08); Čes. slovo (1924–34); Čes. učitel (od 1919 i příl. Školské reformy); Dětský máj (Nymburk); Dětský svět (Nymburk 1925–28); Dobrá kopa; Hasičský věstník; Jaro (1908–14, 1920); Jitro (Ml. Boleslav 1919–20); Komenský; Kopřivy; Malý buditel; Malý čtenář (1903–30); Mládí; Mladý hlasatel; Nár. osvobození (1924–37); Nár. práce (1944); Naše zprávy (1939); Niva (1925–35); Pedagogické rozhledy; Pramen (1926); Právo lidu (1919–38, i Večerník PL a příl. Dětský svět); Pražský večerník (1926); Radost; Rozhlásek, pokr. Rozhlas mladých; Rudé květy (1905–06, 1919); Rudé právo (1920–21); Sedmihlásek (1945–49); Školský obzor; Švanda dudák; Tribuna (1921); Učitelské noviny; Úhor (1913–44); Venkov; Vlaštovička (1949); Vzdělání lidu; Vzkříšení; Země (1922); Zlatá brána (1920–42); Zvon (1921–33); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* O štěstí (PP pro ml., 1911); Hříbky. Jak je tatínek a maminka našli a jak žili (P pro ml., 1917); Prsten maurského kupce (P 1918); Adolf Heyduk, jeho život a dílo (b. d., 1918); Trosečníci lodi Lukrecie (P pro ml., b. d., 1919); Zlaté klíčky od srdíčka (BB pro ml., 1920); Národní pohádky a jiné (1920); O sedláčkovi (pohádka, 1920, pseud. Ven. Kovan); U soudu (D pro ml., b. d., 1921); Kašpárek ruským dětem (D pro ml., 1922); Kvítí prosté (BB pro ml., 1924); Ještěrka aneb Pan profesor se žení (D b. d., 1925); Za domovem 2–4 (vlastivěda pro ml., 1925, 1926, 1928, s B. Baušem a A. Wenigem); Svatba aeroplánem (D 1926, s J. Klabanem); Abeceda, Posvícení (BB pro ml., 1927); Na nitce pohádky (1927); Kytka pampelišek (BB pro ml., 1927);

Pěšinkami mládí (vzpomínky, 1928); Pravda vítězí (P 1928); Šťastný rok (PP a BB 1929); Vyplacení dědicové (D b. d., 1929, s J. Klabanem); Haló, kdo tam? (BB pro ml., b. d., 1930); Ukradená závěť (D 1931, s J. Klabanem); Jubileum (D pro ml., 1932); Kamenné srdce (D pro ml., 1932); Poslední bitva. Román z roku 2014–2033 (1933); Indiáni (D pro ml., 1933); Skaut Jiřík (P pro ml., 1935); Mlsákov (R pro ml., 1935); Den lidské lásky (D pro ml., 1935, s F. K. Janovským); Hříčky a veršíčky (pro ml., 1938); Za sluníčkem (PP a BB pro ml., 1940, s K. Polmanem); Říkání pro nejmenší čtenáře (PP pro ml., 1940); Doma i jinde (BB a PP pro ml., 1941); Paleček, veselý klouček (PP pro ml., 1941); Šumaři (kuplet pro ml., 1941); Pohádky o králích a jiné (1946); Dětské radosti a starosti (BB pro ml., 1947); Krtoryt kontra ptakolet (R pro ml., 1948); Veselá píšťalička (BB pro ml., 1948); Jedeme, jedeme (leporelo, 1948); Mandel povídek (PP b. d.); Panenky, panenky milované! (P b. d.); Skokem celým rokem (PP a BB b. d., po 1941). – *Překlady:* W. Sieroszewski: Letorosty (1911); Polské klasy (1912); H. Sienkiewicz: Orso (b. d., 1915); B. Prus: Zakopaný poklad (b. d., 1916, s B. Prusíkem); Ruské národní pohádky (1919); Z ruských pohádek (1919); Z. Przybylski: Zkrocená zlostnice, Slečny toulavé (b. d., 1925); K. Rosinkiewicz: Sám (1928). – *Ostatní práce:* Památník sboru dobrovolných hasičů ve Strakách (1904); O kometách, zvláště Halleyově (1910); Besedy učitelů s rodiči žáků (1911); Učitel a škola české republiky (1918); Hlasy mladé generace učitelské (1919, s F. Pátkem a J. Sulíkem, tj. P. Sulou); Rozdělení půdy v české republice (1919, pseud. Frant. Stoh); Ženo republikánská, pamatuj! (1919, pseud. Fr. Stoh a Božena St-á); Občan Republiky československé (1919, pseud. Ven. Kovan.); Masarykův životní příklad (1921); Náboženství a klerikalismus (1921, pseud. Promyk); Českým ženám (1922, pseud. Frant. Stoh); Mládež – naše budoucnost (1930); Rodičovská sdružení (1931); Výchova mládeže (1932, pseud. Hanuš Promyk); Proslovy k pohřbům osob bez vyznání (1949, s L. Landovou-Štychovou). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Školské reformy (příl. Čes. učitele, 1919), Jitro (1919–21, s příl. Našim poupatům), Čes. učitel (1919–22), Zlatá brána (1921–44), Dětský svět (1925–28); *sborníky a kalendáře:* Sborník Žižkův (1919, s J. Chýnou), Sborník Palackého (1926, s L. Horákem), kal. Havlíček (1926, s F. Flosem), Palacký – kalendář čes. lidu (1926, s F. Flosem a J. Krumholzem), Učitelský kapesní kalendář; *knižnice:* Prvosenky (1906), Rozpravy republikánské (1919–20, od sv. 3), Praménky (příl. Jitra, 1920), Knihovna rozprav lidových (1921–22). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL (vesměs příručky k školním oslavám a ant.): Polské klasy (1912); České kvítí (1914); Pohádkové dýchánky (1922); Osvoboditel národa (1925; 2. vyd. 1935); Deset let republiky (1928, s J. Chýnou); Dětské dýchánky (b. d., 1929); Tomáš G. Masaryk. 80 let (1930); K. J. Erben: Řemesla a služby (leporelo, 1932); Ráno (čítanka, 1937, s jinými a s použitím základních vydání J. Kožíška a J. Tůmy); Masarykovou stopou (1938); Dvacet let republiky (1938). ■

LITERATURA: an.: ref. ed. České kvítí, PL 29. 4. 1914; ● ref. Hříbky: Florestan, Topičův sborník 5, 1917/18, s. 283; P. Sula, Úhor 1918, s. 103 ●; Svbd. (O. Svoboda): ref. Prsten maurského kupce, Úhor 1918, s. 102; V. F. Suk: ref. O sedláčkovi, Úhor 1920, s. 145 + ref. Zlaté klíčky od srdíčka, tamtéž, s. 165; ● ref. Kvítí prosté: J. H. (Hloušek), NO 11. 3. 1925; V. Zelinka, Střední škola 1925, s. 283 ●; K. Spálená: ref. Za domovem 3, Úhor 1927, s. 41; ● ref. Za domovem 4: K. Juda, Střední škola 8, 1927/28, s. 279; V. F. S. (Suk), Střední škola 9, 1928/29, s. 288 ●; ● ref. Na nitce pohádky: V. F. S. (Suk), Střední škola 8, 1927/28, s. 316; L. Zbraslavská, Úhor 1928, s. 173 ●; J. H. (Hloušek): ref. Kytka pampelišek, Úhor 1928, s. 52; ● ref. Pěšinkami mládí: E. V. (Vlasák), NO 19. 12. 1928; R. Schams, Střední škola 9, 1928/29, s. 284; O. Pospíšil, Úhor 1929, s. 13 ●; K. Urban: ref. Pravda vítězí, Střední škola 9, 1928/29, s. 188; -pa- (F. S. Procházka): ref. Šťastný rok, Zvon 30, 1929/30, s. 15; ● ref. ed. Tomáš G. Masaryk. 80 let: V. F. S. (Suk), Střední škola 10, 1929/30, s. 327; Ktk. (B. Koutník), Čin 2, 1930/31, s. 639 ●; A. Wenig: H. S., Úhor 1931, s. 35; -us. (J. Petrus): ref. ed. K. J. Erben: Řemesla a služby, Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 458; ● ref. Haló, kdo tam?: M. Majerová, Čin 3, 1931/32, s. 371; Q. M. Vyskočil, Úhor 1932, s. 66 ●; ● ref. Poslední bitva: M. Majerová, Čin 1933, s. 540; L. Zbraslavská, Úhor 1933, s. 201; jp. (J. Juppa), Čes. slovo 23. 12. 1933; K. Urban, Střední škola 14, 1933/34, s. 175 ●; ● ref. Mlsákov: Q. M. Vyskočil, Úhor 1935, s. 197; K. P., NO 6. 12. 1935 ●; A. F. J. (Fleischerová-Janovská): ref. Skaut Jiřík, Úhor 1936, s. 13 + ref. ed. Masarykovou stopou, Úhor 1938, s. 148; K. J. (Juda): ref. ed. Dvacet let republiky, Střední škola 19, 1938/39, s. 172; gla: ref. čas. Zlatá brána, LidN 1. 7. 1939; ● k šedesátinám: an., Úhor 1941, s. 45; an., Nár. práce 26. 1. 1941 ●; Bp (J. Biskup) in H. S.: Doma i jinde (1941); Fr. D. (F. Bulánek-Dlouhán): ref. Doma i jinde, Úhor 1941, s. 167; ● ref. Paleček, veselý klouček: vpa (V. Pazourek), LidN 1. 4. 1942; an., Úhor 1942, s. 113 ●; F. Bulánek-Dlouhán: ref. Pohádky o králích a jiné, Zeměd. noviny 7. 12. 1946; Tc: ref. Dětské radosti a starosti, NO 27. 4. 1948; I. Adamovič: S. H., Ikarie 1993, s. 52 → Slovník české literární fantastiky a science fiction (1995).

mhs, zp

Josef Vojtěch **Sedláček**

* 25. 2. 1785 *Čelákovice*
† 2. 2. 1836 *Plzeň*

Pedagog, autor českých učebnic z oboru přírodních věd, osvětový a vlastivědný pracovník zabývající se

regionální historií; příležitostný básník a kazatel, překladatel.

Podepisoval se též jen Vojtěch Sedláček, německé práce Adalbert S. V literatuře bývá uváděno i datum narození 24. 2. 1785. – Narodil se v rodině mydlářského mistra a radního. Po otcově smrti opustil v 11 letech školu a učil se jeho řemeslu, 1797 byl poslán na studie do Prahy. Krátkou dobu byl vokalistou u karmelitánů, od 1798 navštěvoval malostranské gymnázium, od 1804 tzv. filozofii (poslouchal přednášky B. Bolzana). 1805–07 byl v noviciátu u premonstrátů v Teplé (řádové jm. Vojtěch), poté se stal řeholním kanovníkem téhož řádu. 1810 ukončil teologická studia na pražské univerzitě a byl ustanoven profesorem matematiky a řečtiny na plzeňském filoz. ústavu spravovaném tepelskými premonstráty (žáci mj. J. J. Marek, J. P. Koubek, J. Linda a S. synovec J. J. Kalina). Vlastenecky se uvědomil vlivem četby Hromádkových Prvotin pěkných umění a intenzivním stykem s A. J. Puchmajerem. 1816 byl jmenován doktorem filozofie, t. r. začal též česky kázat. Od 1817 vyučoval bezplatně na filozofii i gymnáziu český jazyk, navázal přátelské styky a korespondoval s J. Palkovičem, bratry Nejedlými, Š. Hněvkovským, J. Jungmannem i s literáty německého jazyka Kašparem hr. Šternberkem, J. Rosswodou a Goethovým přítelem J. S. Zauperem, prefektem plzeňské filozofie a profesorem poetiky a klasických jazyků. Od počátku 20. let se přátelil i s J. L. Zieglerem, D. Kynským, J. H. Pospíšilem, M. J. Sychrou; K. S. Šnajdra přesvědčil, aby začal psát česky. V Plzni, kde žil do smrti, vyvíjel horlivou osvětovou činnost: od 1818 inicioval první česká divadelní představení, a to ochotnická nebo provozovaná plzeňským německým divadlem či kočovnými společnostmi (např. 1829–30 společností K. Hilmery, jejímž členem byl J. K. Tyl); S. pro ně napsal řadu veršovaných prologů a 1834 upravil aktovku *Šest a dvacet před soudem.* Uváděl též hudební a deklamatorní akademie (sám byl dobrým recitátorem a zpěvákem), podílel se na založení čtenářských spolků v Radnicích a ve Spáleném Poříčí, prvních v Čechách, rozšiřoval česky psanou literaturu, pořádal sbírky pro Nár. muzeum atd. 1826 a 1829 pobýval v Řezně, kde se seznámil s rodinou Thurn-Taxisů (o řezenské cestě uveřejnil cestopis a s kněžnou Terezií Matyldou dlouho korespondoval). Ke konci života častěji psal též německy, zejména do vídeňských časopisů. Zemřel na zápal plic, pohřben byl slavně v Plzni u Sv. Mikuláše. O S. oblibě mezi přáteli svědčí oslavné básně k jeho jubileím (např. M. D. Rettigová v Čes. včele a Květech 1835) a po smrti básnické nekrology v časopisech (mj. V. Nejedlý v Květech, F. J. Smetana a žáci J. J. Marek a V. Žítek v Časopisu pro katol. duchovenstvo). Nástupcem na jeho učitelském místě byl filozof a satirický básník F. J. Smetana.

S. původní literární dílo tvoří příležitostné ódické básně s vlasteneckou tendencí regionální (*Na Plzeň*) i celonárodní (*Vlastenec*), oslavující vedle významných událostí národního a společenského života (uvedení češtiny do škol, založení muzea, návštěva cara Alexandra I. v Plzni apod.) často císařskou rodinu nebo vysoce postavené představitele kléru a šlechty; některé básně složil i německy. Významnou roli sehrál ve své době soubor pramenů k dějinám „pravověrné“ Plzně od nejstarších dob do konce 18. století nazvaný Paměti plzenské, který zahrnoval mj. řeč pražského kanovníka konzistoře pod jednou z 15. století Hilaria Litoměřického (Sermo… ad senatum populumque Plzensem, 1820 vydanou M. Millauerem) a latinské zápisky barokního historika J. Tannera, existující do té doby pouze v rukopisu. Texty S. s V. Nejedlým volně přeložil a knihu doplnil svými příležitostnými básněmi a popisem císařské návštěvy v Plzni 1820. Podnícen Jungmannem vypracoval na základě nařízení o učení českému jazyku na středních školách (1816), patrně s J. Teichlem, rektorem královéhradeckého teologického semináře, první učebnice matematiky a fyziky v češtině s titulem *Základové přírodnictví aneb fyziky a matematiky potažné neboli smíšené;* první dva díly nezaznamenaly širší ohlas, a proto S. rezignoval na vydání třetího a čtvrtého dílu pojednávajícího o fyzice. V dnešním odborném názvosloví je zachováno několik málo S. terminologických návrhů, např. pojem „čtverec“ a S. aktualizovaný pojem „poloměr“. Pro soudobé vlastivědné publikace a německé časopisy napsal několik článků o topografii Plzně a plzeňského kraje. Z rukopisné pozůstalosti vydal Rýmovník A. J. Puchmajera a do prvního svazku jeho sebraných básnických spisů napsal obšírný autorův životopis s výňatky z jeho korespondence. V rukopise zůstalo dílo Krátké životopisy učených a znamenitých Čechů a spisovatelů vlastenských, dokončené 1823.

ŠIFRY: J. V. S., J. W. S., V. S.-k (dub., Rozličnosti Pražských novin). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Bohemia (1833–35); ČČM (1827, 1829; 1827 mj. Zlomky z popsání cesty do Řezna…); Časopis pro katol. duchovenstvo (1828, 1834–35; 1834 B K slavnému přijetí duchovní správy hlavního chrámu Páně u sv. Víta od J. K. M. p. Ondřeje Aloysia hraběte Skarbek Ankvice u Poslavice…, i sep.); Čechoslav (1820, 1823, 1832; 1820 mj. B Vlastenec); Čes. včela (1835–36, mj. zprávy o divadle v Plzni); Hlasatel český (1818, B Na jeho ex. … Františka Antonína hr. Kolovrata… při příležitosti… založení Českého muzeum…, i sep.); alm. Hlasy národa českého… Ferdinandovi, králi českému (1835); alm. Hlasy věrných Čechů k … Ferdinandovi I. a Marii Anně… (1835); alm. Hlasy vlastenců ke dni 1. března 1832, … panování… Františka I. (1832); Kramériusovy c. k. vlastenské noviny (1818–20, zprávy o čes. divadle v Plzni); Kratos. Zeitschrift für Gymnasien in Österreich (Vídeň 1820); Květy (1835–36); Neues Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst (Vídeň 1830, Skizze einer Geschichte von Pilsen, i sep.; Berichte über die jährigen Leistungen in der eigentlichen böhmisch-slawischen Literatur); Paměti plzenské (1821, též příležitostné BB); Pražské noviny (1826); Prvotiny pěkných umění (Vídeň 1817); Přítel mládeže (1825–27, 1829); A. J. Puchmajer: Rýmovník aneb Rýmovní slovník (1824, životopis A. J. Puchmajera) + Básně 1. Fialky (1833, obšírný životopis); Rozličnosti Pražských novin (1827–30, 1833; 1829 Óda na smrt Dobrovského); Rozmanitosti (1817–18, 1820; 1818 B City všech horlivých vlastenců Čechů pro krále J. M. Františka I. při příležitosti prohlášeného c. k. dvořského zákona strany uvedení českého jazyka do vyšších škol → se změn. tit. in J. Jungmann: Slovesnost); Theaterzeitung (Vídeň); Týdeník (Bratislava); Vídenské noviny, příl. Učené noviny (1818); Vlastenský zvěstovatel (1820, 1823); Wiener Zeitschrift für Kunst; alm. Žely věrných Čechů po v pánu zesnulém císaři a králi Františkovi… (1835); – posmrtně: sb. Das Königreich Böhmen (1838, ed. J. G. Sommer); sb. Království české 1 (1845, ed. J. A. Dundera); Plzeňsko (1924, divad. ref. z 1819–20, ed. J. Volf). ▮ KNIŽNĚ. *Příležitostné básně a kázání:* Sváteční kázaní, držené v chrámu farním arciděkanském královského města Plzně o slavnosti… sv. Bartoloměje… (1816); K jmeninám Jeho důstojnosti… Václava Ondřeje Panznera, řádu sv. Norberta neb zákona premonstratenského… (B, Vídeň 1817); Na Plzeň (B, Vídeň 1818); Přivítání jeho Ex. purkrabího p. hrab. Františka z Kolovrat a Jeho Vznešenosti p. Kašpara Šternberka u příležitosti navštívení škol českých na panství plzeňském… (B 1819); Hymnus na Jeho Majestátnost Alexandra I. … u příležitosti jeho slavné přítomnosti v Plzni… (B 1823); Hymnus na Jeho c. k. Výsost nejjasnějšího arcikníže te a pána Ferdinanda… u příležitosti jeho slavné přítomnosti v Plzni… (B 1824); Na Plzeň, o slavnosti nového svátku (B, Plzeň 1824); Kázaní držané dne 13. srpna 1826 v komorním městě Žebráce u příležitosti slavné instalací na děkana Jeho Velebnosti P. Vojtěcha Nejedlého, rodem Žebráckého (1826, s lat. řečí V. Neumanna a básní Š. Hněvkovského); Na Jeho Osvícenost nejjasnějšího knížete Karla Alexandra z Thurn a Taxis a Její král. Výsost kněžnu paní Terezii Matyldu… k novému létu (B 1827); Slávozpěv u příležitosti slavné instalací plzeňského arciděkana Josefa Lindauera (B 1827); Ku slavným dnům narození Jejich c. k. Majestátností Františka I. a Karoliny… zpíváno od studujících posluchačů české řeči a literatury v Plzni (b. d., 1827, též něm. verze); Na Její c. k. Majestátnost vůbec milovanou máti země, Karolinu… (B 1828); Na Jeho c. k. Majestátnost Františka I. … (B 1828, i něm. verze); Hlas Vejprnické osady při biřmování… (B 1828); Kantáta ku jmeninám Ondř. Pollaka, kons. rady a střídníka rokycanského (B 1828); City Plzně a jejího duchovního pastýře k Václ. Leop. ryt. Chlumčanskému… u příležitosti udělování sv. biřmování a vysvěcení nové dvoutřídní… české triviální školy v Plzni (B 1828); Hymnus u příležitosti posvěcení chrámu sv. Václava a krypty… knížat Metternichův… (B, Plasy 1828, i něm. verze); Píseň k sv. Janu Nepomuckému u příležitosti stoleté památky jeho za svatého vyhlášení… (B 1829, i něm. verze); Modlitba ve zpěvě na den památný stoletého jubilea kanonizací sv. Jana Nepomuckého… (B 1829, i něm. verze); Plzeňské plesy v předvečír slavnosti narozenin J. M. kr. Františka I. v únoru 1830 od plzeňské studijní mládeže… Pilsens Jubelsang… (B 1830, čes. a něm. verze); Slávozpěv u příležitosti vznešených narozenin obou c. k. Majestátností Františka a Karoliny… (B 1831); Trauergesänge am Grabe des Philantropen Herrn Herrn Franz de Paula Grafen Deym… (BB 1832, s J. S. Zauperem a W. Neumannem); Hlasové synovské lásky schovanců fil. ústavu, od J. M. Františka I. založeného…, za… jeho přítomnosti v Plzni (B 1833); Epilog bei Gelegenheit der zur Begründung einer Kleinkinderbewahranstalt… veranstalteten Akademie (B 1834); Zanícení města Blatný… dne 13. září 1834 (B 1834); Věž plzeňská v plamenu, bleskem strávená dne 6. února 1835 (B 1835); Píseň školky k opatrování malých dítek na Hradčanech (B 1835); Abschiedsworte an den Begründer der Pilsner Kleinkinderbewahranstalt (B 1835); Na příchod cís. kr. Ferdinanda I. s císařovnou a královnou Marií Annou Karolinou do Plzně (B 1835, i něm. a lat. verze); Ku slavnosti odevzdání od Ferdinanda I. plzeňským ostrostřelcům darovaného… koflíku… (B 1836, i něm. verze); – posmrtně: Incognito (Pokradmo). Peprné verše na všecky stavy. Od učeného kněze V. S., veřejného profesora v Plzni… (Plzeň 1930, bibliof., ed. J. Volf; text převzatý ze zápisků J. Jeníka z Bratřic, který mu dal titul a připsal S.). – *Překlady:* an.: Kristus skrze své umučení oslaven (1820, oratorium, čes. a něm. verze, hudba A. Bergt); F. Darup: O srovnalosti katolické-

ho náboženství s rozumem (1822). – *Odborné práce:* Základové měřictví čili Geometrie (1822); Základové přírodnictví aneb fyziky a matematiky potažné neboli smíšené 1,2 (1825,1827, k 2. d. připojena Lučba čili Chemie od J. S. Presla). ∎ SCÉNICKY. *Adaptace:* Šest a dvacet před soudem (1834, podle V. K. Klicpera: Trapulky do bulky). ∎ KORESPONDENCE: A. Rybička: Pomůcky k životopisům starších i novějších spisovatelů československých (J. L. Zieglerovi k 1819–23), Lumír 1857, s. 328 + Pomůcky k listáři biografickému (J. L. Zieglerovi z 1819, 1821, 1828, 1835), Světozor 1870, s. 91; in Františka Palackého Korespondence a zápisky 2 (Palackému z 1826; 1902, ed. J. V. Nováček); in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 1 (Vinařickému z 1828 a 1830; 1903, ed. V. O. Slavík); M. Suchá: Počátky obrození v Plzni ve světle korespondence J. V. S. (úryvky z dopisů J. Dobrovskému z 1818, Š. Hněvkovskému z 1821, F. Palackému z 1826–27, plzeňským radním z 1820 a soupis veškeré rukopisné korespondence), sb. Minulostí Plzně a Plzeňska (1958, s. 149). ∎ USPOŘÁDAL A VYDAL: Paměti plzenské (1821, též překl. lat. textů Hilaria Litoměřického a J. Tannera, s V. Nejedlým, an.); A. J. Puchmajer: Rýmovník aneb Rýmovní slovník (1824). ∎

BIBLIOGRAFIE: in E. Felix: Literární Plzeň v obryse 2 (1933, s. 14, soupis básní). ∎ LITERATURA: A. Srb: Spisovatel J. V. S. (1879); E. Felix: Dva buditelé (1936); V. Spěváček: Plzeňský vlastenec J. V. S., učitel českého obrození (1958); F. Bařha: J. V. S. (1785–1836). Soupis osobního fondu (LA NM 1960). ∎ an.: Zásluhy V. S., Týdenník (Bratislava) 1817, s. 469; K. Pivec: Psaní z Plzně (o S. životě a činnosti), Pražské noviny 29. 4. 1818; L. (J. Linda): Nynější doba nad vlastí, Vlastenský zvěstovatel 1820, s. 167; ● nekrology: F. J. Smetana, Časopis pro katol. duchovenstvo 1836, s. 158; J. A. Dunder, Květy 1836, příl. č. 4; J. J. Marek, ČČM 1836, s. 58; S. Zauper, Theaterzeitung (Vídeň) 1836, č. 36 ●; G. Erhart: J. V. S., Boleslavan 2, 1861/62, s. 235, 244; an. (F. J. Zoubek): J. V. S. (s úryvkem dopisu P. J. Šafaříka o S.), Beseda učitelská 1879, s. 89; A. Rybička: J. V. S. Biografická vzpomínka, Světozor 1881, s. 373 a pokr. → Přední křisitelé národa českého 2 (1884); an.: Dr. J. V. S. – k památce stoletých narozenin jeho, Lit. listy 1885, s. 127, 142; J. N. (Neruda): J. V. S., Humorist. listy 1885, s. 77 → Podobizny 3 (1954); J. Volf: Památce J. V. S., ČČM 1906, s. 297 + Die Fürstin Therese Thurn und Taxis in ihrem Briefwechsel mit J. V. S., Politik 16. a 17. 8. 1906 + K dějinám cenzury na začátku 19. století (k S. básni z 1828), ČČM 1913, s. 461; J. B. Novák: Války osvobozovací a naše obrození, ČČM 1914, s. 268; F. Strejček: Sto let Hýblových Rozmanitostí, Topičův sborník 4, 1916/17, s. 322; J. Hanuš in Národní muzeum a naše obrození 1, 2 (1921, 1923); E. Felix in Literární Plzeň v obryse 2 (1933); F. Strejček: První bouřlivá píseň novočeská (tj. City všech horlivých vlastenců Čechů…), Zvon 35, 1934/35, s. 368 → (částečně přeprac.) Naši bojovníci pérem (1948); J. Thon: „Gindy a nynj" (S. vztah ke kněžně Thurn-Taxisové), Slovesná věda 1951, s. 37; J. Poch: Dvě práce J. V. S., tamtéž, s. 45; J. Kůst: První česká učebnice geometrie, Matematika ve škole 1956, s. 415; J. Vondráček in Dějiny českého divadla 1. 1771–1824 (1956, s. 542; úryvky ze S. básně Na Plzeň a zpráv o plzeňském divadle); M. Suchá: Počátky obrození v Plzni ve světle korespondence J. V. S., sb. Minulostí Plzně a Plzeňska (1958, s. 149); M. Bělohlávek in Plzeň a její dějepisci (1959); J. Beneš in Ač zemřeli, ještě mluví (1964, s. 253); M. Bělohlávek: K dějinám vlastivědných popisů Čech (S. účast na topografiích Čech), Acta regionalia 1, 1965, s. 50; J. Hanzal: Z dějin západočeského školství v době obrozenské, sb. Minulostí Západočes. kraje 6 (1968, s. 154); M. Bělohlávek: Nejstarší plzeňská kronika (S. edice řeči Hilaria Litoměřického), sb. Minulostí Západočes. kraje 12 (1975, s. 14); W. Annuss: Eine Reise von Pilsen nach Regensburg. Der Bericht des böhmischen Pädagogen J. V. S., Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg (Řezno) 1985, s. 373; L. Klimeš: Příspěvek k poznání terminologie S. Základů měřictví čili geometrie, sb. Kultura, historie a současnost Plzně (1996, s. 70); M. Lávička: J. V. S. a analytická geometrie, sb. Matematika v proměnách věků 2 (2001, s. 154); F. Kutnar in Obrozenské vlastenectví a nacionalismus (2003).

vpb

Květoslav František **Sedláček**

* 2. 11. 1911 *Praha*
† 25. 6. 1971 *Praha*

Prozaik, zprvu autor sociálních románů, později především románů s tematikou socialistického budování, publicista.

Syn truhlářského dělníka, pak brusiče nástrojů v První českomor. továrně na stroje. Vychodil měšťanskou školu v Praze-Libni a vyučil se strojním zámečníkem v Českomoravské-Kolben-Daněk, v automobilce Praga (1925–28). Tam pracoval do 1933, kdy byl propuštěn pro nedostatek práce. Zaměstnání našel až na podzim 1934 v malé továrně ERA v Karlíně (nástrojař, konstruktér, mechanik). Od 1937 byl brusičem nástrojů opět v ČKD v závodě Moravina. Od května 1945 spolupracoval s rozhlasovým vysíláním Ústřední rady odborů (fejetony ap.). V září 1945 se stal redaktorem deníku Práce. Působil zde postupně jako reportér, zástupce vedoucího reportážního oddělení, člen a vedoucí hospodářské rubriky, od

konce 1949 jako druhý zástupce šéfredaktora. Po únoru 1948 se stal navíc vedoucím tiskového oddělení Českosl. stavebních závodů a vedoucím redaktorem podnikového časopisu Stavíme. Na doporučení lékařů opustil 1950 zaměstnání v novinách. 1949–53 pracoval v Českosl. státním filmu (spolupráce na scénářích krátkých filmů a 1950 námět filmu Dva ohně, podle S. povídky Pod komínem kruhovky). Od 1953 byl spisovatelem z povolání. Při vzniku časopisu Plamen byl zástupcem šéfredaktora (1959–60), působil také v časopisech pro děti.

Od mládí se S. snažil publikovat své povídky v časopisech, od poloviny 30. let intenzivně usiloval prosadit se jako romanopisec. Od počátku literární činnosti dominuje v jeho prózách téma dělnického života. Už první romány zasazené do období první republiky, z nichž zejména *Vítr se nevrací* podal bezútěšný obraz důsledků hospodářské krize, se vyznačovaly důkladnou znalostí pracovního a životního prostředí dělnictva. S. poválečné romány vzbudily pozornost jako jedny z prvních prací s tzv. výrobní tematikou. Román *Luisiana se probouzí* o obnovení těžby v zastaralém povrchovém dole v severočeském pohraničí stejně jako obsáhlá trilogie *Závod ve stínu* podávající široký obraz výstavby přehrady zachycují atmosféru poválečného budování s důrazem na nové pracovní hrdinství. Snaha o vyčerpávající vhled a o sdělení osobních zkušeností vedla autora k překotnému kupení zápletek a napínavých situací na úkor pevnější románové stavby a k novinářské beletrizaci aktuálních témat (společenská angažovanost, pronikání nových technologií, záškodnictví ap.). V 60. letech se autor v povídkových souborech (*Životy žijí lidé* a *Větřík lampu nezhasne*) pokusil o diferencovanější přístup k zobrazení vztahu člověka a doby a o modernější vypravěčské postupy. S. tvorba pro děti, zejména jeho texty v dětských časopisech a čítankách, zjevně uplatňuje výchovné záměry.

ŠIFRA: kfs. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. dělník (1941); Čtenář (1956, 1958); Host do domu (1957, Hladový kámen); sb. Kdysi tu bylo pole (1961, obraz. publikace o ČKD); Květen (1956); Lit. noviny (od 1953; 1953 Jak jsem psal Luisianu, 1955 Mých deset let v literatuře, 1959 Ať proudí krev života); Mateřídouška; Nové knihy (1962); O knihách a autorech (1960, Závěrem ke své trilogii); Ohníček; Plamen (od 1959; 1960 Interview s jedním z nás); Práce (od 1945); Rudé právo; sb. S knihou je život radostnější (1955); Stavíme (1948–53); Světozor; Večerní Praha (1956). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Pod klenbou mamuta (R 1943); Vítr se nevrací (R 1946); Dva ohně (P 1950); 10 000 km budujícím Československem (RpRp 1950, s L. Balcárkovou a B. Václavíkem); Luisiana se probouzí (R 1952; přeprac. vyd. 1963); Holčička s copánky (P pro ml., 1954); Závod ve stínu (RR, 1. Karpelanské jaro, 1954, 2. Zanechte naděje, 1956, 3. Hladový kámen, 1960); Životy žijí lidé (PP 1962); Stromeček jako peříčko (P pro ml., 1963, přeprac. kap. z kn. Holčička s copánky); Větřík lampu nezhasne (PP 1965). – *Ostatní práce:* Čítanka pro 2. ročník všeobecně vzdělávacích škol (1957, s A. Pospíšilem, Z. Ryjáčkovou, K. Šmerhovským); Vložka k čítance pro 2. ročník všeobecně vzdělávacích škol (1958, s K. Šmerhovským). ■ REDIGOVAL *časopis:* Stavíme (podnikový čas. Českosl. stavebních závodů, 1948–53). ■

LITERATURA: S. Šolcová: Beseda o knize laureáta st. ceny K. F. S. Luisiana se probouzí (1953, rozmnož.). ■ ● ref. Pod klenbou mamuta: -jer., Čes. dělník 1944, č. 7; V. T. (Tichý), Nár. práce 8. 4. 1944 ●; ● ref. Vítr se nevrací: F. H. (Hampl), Práce 22. 12. 1946; O. T., LD 27. 3. 1947 ●; jk: K. F. S., novinář na svém místě, Práce 1. 5. 1948; ● ref. Luisiana se probouzí: F. Pilař, NŽ 1952, s. 1716; K. Šiktanc, LitN 1952, č. 25; V. Stejskal, RP 12. 10. 1952; J. Křížek, Čtenář 1953, s. 203; I. Klíma, Mladá fronta 21. 4. 1953; zv, LD 20. 5. 1953; J. Hájek in Literatura a život (1955, s. 82) ●; O. S. (Syrovátka): ref. Holčička s copánky, LD 11. 9. 1954; ● ref. Karpelanské jaro: S. Machonin, LitN 1954, č. 44; V. Kraus, Nová cesta 1954, č. 3; J. Šotola, Českosl. voják 1954, č. 26; M. Petříček, Obrana lidu 28. 12. 1954; J. Strnad, Práce 3. 1. 1955; M. Jungmann, RP 13. 1. 1955; J. Hájek, NŽ 1955, s. 638 → Literatura a život (1955, s. 164); Z. K. Slabý, Slovenské pohľady (Bratislava) 1955, s. 678; L. Doležel, Květen 1, 1955/56, č. 1 a 2 ●; al (J. Hiršal): Laureát st. ceny K. F. S., Za čtenářem 1956, s. 221; ● ref. Zanechte naděje: J. Lederer, Večerní Praha 15. 12. 1956; A. Jelínek, Květen 2, 1956/57, s. 266; F. Buriánek, LitN 1957, č. 4; I. Skála, RP 6. 2. 1957; J. Hájek, Nová svoboda 10. 2. 1957; Z. Vavřík, Práce 3. 3. 1957 ●; S. M. (Malá): ref. Holčička s copánky, Předškolní výchova 1957, s. 350; V. Bernard: Dva mistři soc. realismu, in Kde básníkům se poroučí (Lund 1957); ● ref. Hladový kámen: M. Jungmann, LitN 1960, č. 21; B. Truhlář, Kultúrny život 1960, č. 20; A. Linke, Plamen 1960, č. 8; V. Forst, Tvorba 1960, s. 619; J. Opelík, Kultura 1960, č. 24; B. Macák, HD 1960, s. 314; J. Petrmichl, RP 5. 7. 1960; V. Běhounek, Práce 31. 7. 1960 ●; ● k padesátinám: J. Hájek, Plamen 1961, č. 11; -y (J. Rybák), LitN 1961, č. 44; -petr- (J. Petrmichl), RP 2. 11. 1961 ●; J. Lederer: Chvilka s K. F. S., Svět v obrazech 1962, č. 38; ● ref. Životy žijí lidé: H. Hrzalová, Tvorba 1962, s. 1112; J. Opelík, Kultura 1962, č. 44; V. Vařejková, HD 1962, s. 548; J. Petrmichl, RP 9. 11. 1962; V. Šašek, Práce 8. 1. 1963; A. Linke, LitN 1963, č. 16; M. Resutík, Slovenské pohľady (Bratislava) 1963, s. 135 ●; F. Hole-

šovský: ref. Stromeček jako peříčko, ZM 1964, s. 31; ● ref. Větřík lampu nezhasne: O. Sus, HD 1966, č. 3; B. Balajka, Plamen 1966, č. 2; S. Bartůšková, Impuls 1966, s. 198; K. Dostál, LitN 1966, č. 6; J. Jirsa, Kulturní tvorba 1966, č. 13; I. Zítková, Mladá fronta 5. 4. 1966; H. Hrzalová, Večerní Praha 15. 4. 1966 ●; ● nekrology: (r), Českosl. novinář 1971, s. 262; -tm-, Tvorba 1971, č. 27; RF, Svět práce 1971, č. 27; A. Kraus, RP 2. 7. 1971 ●; ● k 70. výr. nar.: cg, RP 2. 11. 1981; ra (V. Viktora), Pravda 3. 11. 1981 ●; in R. Volínová-Bernardová, V. Bernard: Pohled zpět (2003).

mu

Jan V. **Sedlák**

* 20. 9. 1889 *Boskovice*
† 11. 6. 1941 *Praha*

Básník prosté zpěvnosti a lyrizující prozaik tíhnoucí k ruralismu, jehož se stal předním kritickým a teoretickým mluvčím; jako literární teoretik a historik se od výchozího pozitivismu odklonil k duchovědnému psychologismu a intuitivismu, zároveň však požadoval tvarové zkoumání díla; literární kritik, editor.

V matrice zapsán Jan S.; často se podepisoval i J. V. Sedlák, iniciálu V., v literatuře rozepisovanou jako Vojtěch, sám vesměs nerozepisoval. – Pocházel z rodiny barvířského dělníka. V rodišti navštěvoval gymnázium a po maturitě 1909 pražskou filoz. fakultu (žák J. Máchala, J. Vlčka aj.), absolvoval 1914 (t. r. doktorát prací *Rudolf Mayer*). Působil jako středoškolský profesor češtiny a němčiny. Již v lednu 1915 byl povolán do vojenské služby, narukoval na ruskou frontu, kde byl 1916 zraněn; poté byl přidělen pražskému vojenskému velitelství. Po říjnu 1918 vstoupil do služeb ministerstva národní obrany, zde organizoval komisi pro vojenské, částečně i technické názvosloví a stal se přednostou oddělení pro názvosloví a jazykové kursy při hlavním štábu a přednostou skupiny pro vydávání úředních publikací. V tomto oboru také publikoval (stať *Vojenská péče o jazyk*). Od 1939 byl vládním radou ministerstva školství a národní osvěty, kde řídil tiskové oddělení. Jako spisovatel a kritik byl aktivní v Literárním odboru Umělecké besedy a hlavně v Moravském kole spisovatelů (člen výboru, pak místopředseda), později (od 1939) v Kulturní radě. Podnikl zahraniční cesty do Německa, též Švýcarska, Rumunska a Maďarska. Zemřel náhle po záchvatu mrtvice.

Vedle literárněkritických příspěvků pro časopisy a noviny se S. v počátcích své činnosti věnoval editorské práci (vydání díla jeho krajana básníka F. Taufra, pak spisů R. Mayera, K. Šarliha, několika próz J. Nerudy) a literárněhistorickým studiím, jejichž pozitivisticky založenou metodou s genetickými a ideografickými hledisky se hlásil ke svým učitelům, zejména k J. Vlčkovi; pojednal v nich monograficky o R. Mayerovi a J. Thomayerovi, zabýval se dílem R. Pokorného nebo zase postavou Jana Roháče v české literatuře. Od sklonku 20. let se odkláněl od výchozího pozitivismu k novoidealistickým proudům, zejména k názorům W. Diltheye a F. Gundolfa i B. Croceho, kladl si teoretické a metodologické otázky a pokoušel se o uplatnění německého duchovědného psychologismu vyšlého z diltheyovské „filozofie života" v oblasti poetiky. V práci *Literární historie a literární věda* se zamýšlel nad protikladem dynamického, vývojového výkladu literatury a přístupu statického, rozlišoval v duchu Diltheyovy koncepce mezi zážitkem (s životní pravdivostí) a prožitkem (s uměleckou pravdivostí). Na přesvědčení o iracionálním podkladu tvůrčího projevu a estetickém významu prožitku je založena studie *K problémům rytmu básnického.* Svou literárněvědnou teorii pak aplikoval v monografii *Petr Bezruč;* vycházel zde z nutnosti pochopit básnickou osobnost a její dílo v celistvosti, včetně iracionálních složek, které však může badatel chápat pouze vcítěním a jejichž odraz musí hledat ve výrazu díla. Nejpřehledněji formuloval svoje názory o cílech a smyslu literárněvědného bádání ve studii *O díle básnickém;* S. teorie, spojení psychologismu s požadavkem vciťovat se intuitivně do iracionální jedinečnosti díla až po specifiku tvarovou podrobili odmítavé kritice zvláště strukturalisté (R. Jakobson, J. Mukařovský, R. Wellek). Souběžně s odbornými pracemi publikoval S. beletrii. Po časopisecky tištěných verších (pod pseud. Jan Borek) vydal básnické sbírky *Čekanky, Daň boží* a *Mé hory*, v nichž převažují zpěvná lyrika, prostá baladičnost a příklon k lidové písni s množstvím přírodních motivů, hlavně nálad rodného kraje a moravských Beskyd, s motivem lásky k matce a venkovu. To vše je uchováno i v pozdějších lyrizujících prózách s náměty ze života prostých lidí spjatých s venkovem a s půdou, na níž v bázni boží pracují, rodí se a umírají. Zduchovělý a zetičtělý

obraz venkova charakterizuje i poslední básnickou sbírku *Píseň věčnosti* s meditativní lyrikou z let 1932–39. Při hledání niterných souvislostí mezi duší venkova (rodného kraje, půdy, přírody) a duší člověka stojí S. od počátku své tvorby básnické a hlavně prozaické ve znamení ruralismu. Povídky *Duha nad krajem* tvoří soubor vesměs tragických příběhů venkovských lidí, rezonují zde však také S. dojmy z dětství a válečné zážitky; snaha o hlubší psychologické prokreslení postav se však rozplývá. Typem vysloveně ruralistické prózy je román s námětem z jihočeských venkovských samot *Věnec jeřabinový,* jehož hrdinové, drceni rodinnými tragédiemi (nevěra ženy, pak její smrt) nebo zbaveni majetku, neztrácejí víru v zemi a pokorně se vracejí k půdě. Zvláště od vzniku literární skupiny ruralistů (včetně jeho podílu na programových sbornících Básníci selství a Tváří k vesnici) a rovněž svou činností v Moravském kole spisovatelů patřil S. k hlavním teoretickým a kritickým mluvčím tohoto směru. V jeho duchu také redigoval románové svazky knižnice Hlasy země, v níž se uplatnili především autoři ruralistické orientace. Jako kritik sledoval po čtvrt století českou literaturu (pravidelný referát např. v Tribuně a zejména ve Venkově), v době své ruralistické aktivity ve 30. letech věnoval soustředěnou pozornost čelným představitelům tohoto proudu, svým literárním druhům a souputníkům (J. Čarek, J. Knap, F. Křelina, A. Matula, V. Prokůpek aj.).

PSEUDONYM, ŠIFRY: Jan Borek (verše v časopisech); J. V. S., -jvs., -jvs-, -k., s., Sk. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Almanach na paměť činnosti dr. Jindřicha Vaníčka… (1925, stať Vojenská péče o jazyk); sb. Alois Jirásek (1921); sb. Básníci selství (1932); Bibliofil (Uher. Hradiště 1931); Bratrství; Brázda; Cesta (1919, 1923); ČČM (1914–18, 1921 Jan Roháč v literatuře české, i sep.); Časopis pro moderní filologii (1924, 1926–27); Čes. revue (1919); Čes. věda (1915–18), pokr. Naše věda (1920–21, 1927–29); Čes. slovo (1924); Čes. svět (1917); Čteme (1938); Důstojnické listy; Elán; Hlas nár. obrany; Hovory Sfinx (1930); Jihlavské listy; Kmen (1918–21); Kolo (Brno, od 1930); Kritika (1924–26); Lid. noviny (1923–30); Listy filologické (1920–22; 1920 O netištěných prvotinách Rudolfa Pokorného, 1922 Z činnosti Rudolfa Pokorného, i sep.); Lit. rozhledy (1930–31); Lit. svět (1927–28); Lumír (1931–35); Měšťanská škola; Mladý venkov; Moravskoslezská revue (Brno 1918, 1920); Národ (1917); Nár. kultura (1923); Nár. listy; Naše řeč; Osvěta venkova; Pokroková revue (1913–14); Pramen (1922–23); Ročenka Klubu umělců na rok 1941; Rozhledy (1932, 1934); Rozpravy Aventina (1926–29, 1932); Salon (Brno 1932–36); Sever a Východ (1927–30); Středisko (Brno 1932); Topičův sborník (1917–18, 1926); Tribuna (1919–23, 1926–28); sb. Tváří k vesnici (1936); Umělecký list (Praha, Hodonín 1919–20); Venkov (1932–41, pravidelný lit. referát); Vitrinka (1926–27); Z dějin české literatury. Sborník statí věnovaný Jaroslavu Vlčkovi k šedesátinám… (1920). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* O básníku Rudolfu Mayerovi (studie, 1922); Josef Thomayer (studie, 1923); Čekanky (BB 1926); Literární historie a literární věda (studie, b. d., 1929); Daň boží (BB 1929); K problémům rytmu básnického (studie, 1929); Petr Bezruč (studie, 1931); Mé hory (BB 1931); O díle básnickém (studie, 1935); Duha nad krajem (PP 1936); Věnec jeřabinový (R 1938); Píseň věčnosti (BB 1941). ▮ REDIGOVAL *almanach:* Almanach na paměť činnosti dr. Jindřicha Vaníčka ve výchovném odboru ministerstva národní obrany (1925); *knižnice:* Pantheon (1924–28, s E. Bassem), Hlasy země (1935–41). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: F. Taufer: Horská zahrada (1918); Dílo Rudolfa Mayera (1927); J. Neruda: Povídky malostranské (1927) + Arabesky (1928) + Pražské obrázky, Trhani (1929); Spisy Karla Šarliha 1–4 (1929). ▮

LITERATURA: J. Straková: J. V. S. Literární pozůstalost (LA PNP 1979). ▮ ● ref. ed. F. Taufer: K. Toman, Čes. revue 11, 1917/18, s. 440; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 558; M. Novotný, Národ 1918, s. 281 ●; ● ref. O básníku Rudolfu Mayerovi, Josef Thomayer: Š. Jež, Tribuna 25. 3. 1923; M. Hýsek, Naše věda 1924, s. 40 ●; ● ref. Josef Thomayer: an. (J. O. Novotný), Cesta 5, 1922/23, s. 588; M. Neumann, Studentský časopis 2, 1922/23, s. 252; F. Strejček, ČNM 1923, s. 198; A. N. (Novák), LidN 25. 3. 1923; Dr. V. N. (Novák), Nové Čechy 7, 1923/24, s. 146; ● ref. Čekanky: J. Staněk, LidN 18. 9. 1926; AMP. (A. M. Píša), PL 26. 9. 1926; M. P. H. (Pujmanová), Tribuna 3. 10. 1926; Š. Jež, Samostatnost 1926, č. 43; A. Novák, Sever a Východ 1926, s. 246; K. H. (Hikl), Naše doba 34, 1926/27, s. 55; P. F. (Fraenkl), RA 2, 1926/27, s. 34; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 27, 1926/27, s. 97 ●; K. H. (Hikl): ref. ed. Dílo Rudolfa Mayera, Naše doba 34, 1926/27, s. 568; P. Fraenkl in Právo k tradici (polemika s mladou generací o výklad tradice), Sever a Východ 1928, s. 255; ● ref. K problémům rytmu básnického: V. Černý, Host 8, 1928/29, s. 219; A. Grund, RA 4, 1928/29, s. 344; J. Knap, Venkov 12. 11. 1929; P. Fraenkl, NO 17. 11. 1929; A. M. Píša, Sever a Východ 1929, s. 264; K. H. (Hikl), Naše doba 37, 1929/30, s. 61; Š. Jež, Lumír 56, 1929/30, s. 48; R. Jakobson (polemika), Plán 1, 1929/30, s. 593; K. Svoboda, Naše věda 1930, s. 14 ●; A. N. (Novák): ref. Literární historie a literární věda, LidN 25. 5. 1929; ● ref. Daň boží: A. N. (Novák), LidN 2. 11. 1929; J. Knap, Venkov 3. 11. 1929; G. (F. Götz), NO 28. 12. 1929; an., LitN 1929, č. 21; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 30, 1929/30, s. 219; P. F. (Fraenkl), RA 5, 1929/30, s. 95; AMP. (A. M. Píša), PL 16. 3. 1930 ●; ●

ref. ed. Spisy Karla Šarliha: A. G. (Grund), RA 5, 1929/30, s. 312; G. (F. Götz), NO 9. 2. 1930 ●; A. N. (Novák): ref. ed. J. Neruda: Pražské obrázky, Trhani, LidN 8. 7. 1930 ●; ● ref. Petr Bezruč: B. Novák, LitN 5, 1930/31, č. 13; A. G. (Grund), RA 6, 1930/31, s. 473; G. (F. Götz), NO 19. 4. 1931; Kp. (J. Knap), Venkov 13. 5. 1931; P. Fraenkl, LidN 31. 5. 1931; V. Jirát, Naše věda 1931, s. 180; D. Čyževskij, Slavische Rundschau 1931, s. 611; -vh- (M. Hýsek), LF 1931, s. 224; A. N. (Novák), LidN 21. 2. 1932 ●; J. Mukařovský: Umělcova osobnost v zrcadle díla (k problematice uměnovědného psychologismu v souvislosti se S. knihou Petr Bezruč), Akord 1931, s. 253; ● ref. Mé hory: = (J. Vodák), Čes. slovo 22. 1. 1932; amp. (A. M. Píša), PL 16. 4. 1932 ●; ● ref. O díle básnickém: V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 61, 1934/35, s. 530; Š. Jež, Střední škola 15, 1934/35, s. 189; R. Brtáň, Elán 5, 1934/35, č. 6; G. (F. Götz), NO 27. 1. 1935; AMP. (A. M. Píša), PL 2. 3. 1935; K. Svoboda, Naše věda 1935, s. 105; R. Wellek, SaS 1935, s. 128 (polemika, proti literárněvědné metodologii S.) ●; ● ref. Duha nad krajem: AMP. (A. M. Píša), PL 3. 10. 1936; Akz. (A. Kostohryz), Rozhledy 1936, s. 211; R. H. (Habřina), Kolo 1936, č. 8; drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 238; K. Sezima, Lumír 63, 1936/37, s. 542; B. Jedlička, LidN 26. 4. 1937 ●; ● ref. sb. Tváří k vesnici: V. Cháb, Čin 1937, s. 18; B. Václavek, U 1937, s. 172 → Kritické stati z třicátých let (1975) ●; ● ref. Věnec jeřabinový: AMP. (A. M. Píša), PL 21. 12. 1938; J. Knap, Venkov 25. 12. 1938; J. Čarek, Čteme 1, 1938/39, s. 67; K. Sezima, Lumír 65, 1938/39, s. 486; J. Pilař, Studentský časopis 18, 1938/39, s. 186; drb. (J. Borecký), Zvon 39, 1938/39, s. 351; B. Jedlička, LidN 15. 1. 1939 ●; ● k padesátinám: an., LidN 20. 9. 1939; Kp. (J. Knap), Venkov 24. 9. 1939; Ant. Veselý, Kolo 1939, s. 117 ●; ● ref. Píseň věčnosti: Rfš. (R. F. Šimek), Zvon 41, 1940/41, s. 670; J. Heyduk, LidN 27. 7. 1941; J. Knap, Venkov 15. 6. 1941 ●; ● nekrology: drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 616; F. S. (Soldan), Čes. slovo 12. 6. 1941; B. Slavík, LidN 12. 6. 1941; p. (A. M. Píša), Nár. práce 12. 6. 1941; (články k úmrtí ve Venkově:) J. Pilař 12. 6. 1941, J. Čarek 13. 6. 1941, A. M. Píša a R. Habřina 14. 6. 1941, A. Matula 15. 6. 1941; -vh- (M. Hýsek), LF 1941, s. 420; A. Pražák, Naše věda 1942, s. 123 ●.

ls

Josef Marcel **Sedlák**

* 7. 5. 1895 *Nová Říše*
† 26. 10. 1964 *Olomouc*

Básník a prozaik spiritualistického zaměření, zásadně ovlivněný dílem a osobností O. Březiny.

Syn poštmistra; jeho sourozenci se stali rovněž zaměstnanci pošty, bratr Julius a sestra Žofie (provd. Harbichová) též vydavateli většiny S. sbírek vytištěných zpravidla bibliofilsky v Novém Jičíně a Velkém Meziříčí. S. navštěvoval trojtřídní měšťanskou školu v Třešti, pak 3.–7. třídu vyšší reálky v Telči (mat. 1914). V červenci 1915 složil zkoušku učitelské dospělosti, v listopadu však narukoval do Sigmundsherbergu v Dolním Rakousku, kde sloužil až do vzniku ČSR. Postupně složil zkoušky způsobilosti pro obecné (1919) i měšťanské školy (1921) a již jako učitel speciální zkoušky z němčiny (1922), francouzštiny (1924) a ruštiny (1926). Vyučoval češtinu, dějepis a němčinu. Začal působit na obecné škole v Dačicích, od 1922 učil na měšťanské škole v Nové Říši, od 1926 na odborných školách pro ženská povolání ve Velkém Meziříčí, Čes. Budějovicích, Duchcově a nejdéle v Mladé Boleslavi (zde se oženil), nakonec od 1940 v Olomouci. 1950 odešel ze zdravotních důvodů do předčasné výslužby. V mládí i později hodně cestoval, hlavně po zemích západní, střední a jižní Evropy. Od 1916 pravidelně navštěvoval O. Březinu (zde se seznámil s J. Demlem). Pohřben byl v Olomouci.

S. byl ovlivněn především O. Březinou, jehož pokládal za svého učitele, sebe stylizoval jako Poutníka (tohoto pseudonymu zprvu i používal), který kráčí (leckdy až epigonsky) v Mistrových stopách. Podstatnou část S. díla tedy tvoří (vedle prvotiny, sbírky dojmů z Itálie a z jejích kulturních památek *Za jižním sluncem*) básně v próze, sentence a meditace v tiscích věnovaných Březinovi (*Gotické sny, Hovory s věčností, Meditace z let 1916–1930, Památce O. Březiny 1869–1938*). Silně březinovsky laděné jsou i sbírky veršů, zpravidla nehluboká rozjímání na tradiční témata domova, venkovské přírody, matky a víry, a to jak z prvního tvůrčího vzepětí ve 2. polovině 20. let, tak z období přelomu 30. a 40. let. Zvláště S. pozdní lyrika, vyznávající pokornou lásku rodinnou (*Matka*) i k rodnému kraji, k jeho přírodě a lidem (*Domov*) je nesena snahou hledat hlubší, takřka mystická spojení s těmito fenomény (*Hvězdy domova*). *Balada novořížská* zahrnuje verše na památku premonstrátů z kláštera v Nové Říši, kteří byli umučeni v nacistických koncentračních táborech. – V S. literární pozůstalosti (v Památníku nár. písemnictví) zůstaly rukopisy téměř dvaceti svazků nepublikovaných útlých básnických sbírek a jednotlivých skladeb (nejrozsáhlejší a výraznější je kronika

básníkova rodu a Nové Říše Píseň o Marcelínu) a dále S. poznámky o rozhovorech s O. Březinou.

PSEUDONYM: Poutník. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Anděl strážný (Brno 1940); Archa (Olomouc 1935–41, 1945–48); Čes. slovo (1939); Den (Brno 1939); Jihlavské listy (1939); alm. Klas (Prostějov 1947); Kulturní přehled (1939); Lid. noviny (1944); Lid. večerník (Olomouc 1945); Lit. kruh (Mor. Ostrava 1938); Lit. noviny (1938); Mladoboleslavské listy (1937, 1940); Nár. listy (1938); Nár. politika (1935–36, 1939); sb. Naše maminky (Třebechovice p. Orebem 1937); Našinec, pokr. Osvobozený Našinec (Olomouc 1935, 1939–41); Pozor (Olomouc 1939); Pražské noviny (1938); Rodný kraj (Ml. Boleslav 1937–38); Venkov (1935–41). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* (pseud. Poutník:) Za jižním sluncem (BB 1925); Srdce tichá (BB 1926); Hvězdy Tvých smutků a nadějí (B 1927); Buď vůle Tvá (PP 1927); Hlas jihu (BB 1927); Hlas její písně. 1917–1924 (PP 1927); V zajetí touhy a života (BB 1927); Gotické sny (PP 1927); Hovory s věčností (PP 1927); Vlny k druhému břehu (BB 1930); (podp. J. M. Sedlák:) Matka (BB 1937); Domov (BB 1938); Meditace z let 1916–1930 (PP 1938); Památce O. Březiny 1869–1938 (PP 1938); Světlo života (BB 1939); Hvězdy domova (BB 1940); Balada novořížská (B 1945). – *Výbor:* Svatý Kopeček (1997, ed. M. Písková). – *Souborné vydání:* Žatva (1941, obs. kn. Matka, Domov, Světlo života, Hvězdy domova). ■

LITERATURA: K. Bílek: J. M. S. (1895–1964). Literární pozůstalost (LA PNP 1975). ■ ● ref. Za jižním sluncem: J. Jelínek, Našinec 26. 3. 1926; A. Fuchs, Lid. listy 22. 5. 1926; H. (J. Hruban), Den (Brno) 10. 9. 1927 ●; an.: ref. Buď vůle Tvá, Hovory s věčností, Našinec 21. 9. 1928; an.: ref. Hvězdy Tvých smutků a nadějí, Gotické sny, Našinec 14. 12. 1928; A. N. (Novák): Sešity Poutníkovy, LidN 10. 8. 1928; ● ref. Hlas její písně: K. Š. (Štorch), RA 4, 1928/29, s. 224; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 29, 1928/29, s. 334 ●; V. Z. (Závada): ref. Gotické sny, Hovory s věčností, RA 5, 1929/30, s. 276; K. Š. (Štorch): ref. Hlas jihu, Hvězdy Tvých smutků a nadějí, Buď vůle Tvá, RA 6, 1930/31, s. 26; ● ref. Matka: h. (R. Habřina), Kolo 1937, s. 186; M. (E. Masák), Archa 1937, s. 192; M. K. (Krejza), Polední Lid. listy 4. 6. 1937; V. T. (Tichý), PL 8. 9. 1937 ●; M. Mat: Básně J. S., Archa 1937, s. 96; ● ref. Domov: M. Matesová, Mladoboleslavské listy 11. 12. 1937; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 64, 1937/38, s. 416; M. (E. Masák), Archa 1938, s. 40; -J. P. (J. Podobský), Rodný kraj 13. 1. 1938; vbk. (V. Běhounek), PL 4. 2. 1938; a (J. Hora), Čes. slovo 11. 3. 1938; J. V. Sedlák, Venkov 23. 4. 1938; Ra-li (L. Rašínová), Lit. kruh 1938, č. 2; ikc., Rozhledy 1938, s. 70 ●; -k.: ref. Památce O. Březiny…, Lit. kruh 1938, č. 9; ● ref. Světlo života: -jp. (J. Podobský), Rodný kraj 31. 8. 1939; a (J. Hora), Čes. slovo 29. 9. 1939; an. (F. Sekanina), Nár. politika 22. 10. 1939; ekč. (E. Kačírek), Lid. listy 8. 12. 1939; -jms. (J. M. Slavík), Archa 1939, s. 281; B., Hovory o knihách 1939, č. 15; Rfš (R. F. Šimek), Zvon 40, 1939/40, s. 221 ●; ● ref. Hvězdy domova: -s. (J. Štros), Mladoboleslavské listy 16. 12. 1939; Alfa, Lid. listy 30. 12. 1939; J. B. (Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 656; B. Slavík, LidN 11. 3. 1940 ●; H. J. Tyl in J. M. S: Balada novořížská (1945); ● ref. Balada novořížská: tn, Nár. obroda 21. 12. 1945; -pp. (F. Pokorný), Našinec 26. 2. 1946 ●; ● k 30. výr. úmrtí: M. Písková, Hanácké noviny 22. 10. 1994; L. Soldán, Alternativa 1, 1994/95, č. 2 ●; M. Písková in J. M. S.: Svatý Kopeček (1997); P. Höfer: Poutník naším krajem, Bulletin Společnosti Otokara Březiny 1999, č. 24; F. Všetička: Vlny k druhému břehu, in Olomouc literární (2002, s. 172); (rz) (R. Zejda): J. M. S. – Poutník, Bulletin Společnosti Otokara Březiny 2005, č. 38.

ls

Daniel **Sedlčanský**

† 1613

Knihtiskař, nakladatel.

Psal se též Rymar ze Sedlčan, Sedesanus; označován i D. S. starší (k rozlišení od syna, také tiskaře). – V řemesle se vzdělal snad u J. Melantricha (spolupracoval údajně na tisku Rvačovského Masopustu a Melanchthonovy gramatiky). Jeho tisky jsou doloženy od 1582 do 1613. 1581 se stal staroměstským měšťanem.

S. tiskl česky, latinsky a německy běžnou zábavnou, nábožensky naučnou a příležitostnou produkci (i jednolisty), 1597 se pokusil o vydávání letákových novin shrnujících zprávy o průběhu tureckých válek za určité období. 1602 byl vězněn poté, co svým nákladem vydal v Drážďanech u kurfiřtského impresora Jeronýma Schuetze 2. vydání Zámrského Postily (část 1. vydání zabavil 1592 biskup S. Pavlovský). Jeho tiskárna zůstala v držení potomků až do poloviny 17. století.

Z PRODUKCE: M. Philadelphus Zámrský: Postila evanjelitská (1592); B. Paprocký z Hlohol: Jiná částka Nové kratochvíle… (1598); M. Poličanský: Pokuty a trestání přestupníkův božích… (1613). ■

LITERATURA: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); Z. Winter in Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách (1909); J. Volf in Dějiny českého knihtisku do r. 1848 (1926); K. Chyba in Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do r. 1860, samost. příl. sb. Strahovská knihovna 1, 1966 – 10, 1975; M. Bohatcová s jinými in Česká kniha v proměnách staletí (1990).

jk

Michal **Sedloň**

* 5. 9. 1919 *Praha*
† 1. 3. 1982 *Praha*

Autor reflexivní lyriky a společensky angažované poezie se zálibou v satiře; překladatel a publicista.

Vl. jm. Antonín Neureuter (psán též Neureutter, Neureuther), pseudonym přijal 1949 za své občanské jméno. – Syn bankovního úředníka, posléze ředitele záložny. Absolvoval státní reálné gymnázium v Praze-Libni (mat. 1938). 1938–39 a 1945–48 studoval na pražské filoz. fakultě obor slovanské literatury (1952 doktorát prací *O kritice F. X. Šaldy. 1. Pokrokové a reakční stránky Šaldova kritického působení, 2. Ironie a satira v Šaldově zápisníku*). Od uzavření vysokých škol do konce války byl zaměstnán jako úředník Občanské záložny v Kobylisích. Od 1945 pracoval v kulturní rubrice Rudého práva. 1949–52 byl dramaturgem Českosl. státního filmu, 1953–62 redaktorem nakladatelství Mladá fronta. Od studentských let tíhl k levicově orientovanému umění, koncem 30. let se např. zapojil do aktivit Mladé kultury (s J. Hájkem, V. Kocourkem, V. Školaudym aj.), přátelil se s J. Seifertem (také s J. B. Čapkem), po válce se v kulturní sféře podílel na dobovém budovatelském dění, mj. se angažoval v Divadle satiry, přispíval do četných periodik, působil v redakčních radách časopisů (např. Nový život, Směna) a almanachů začínajících autorů aj., spolupracoval s nakladatelstvími, pomáhal činnosti recitačních a pěveckých souborů, byl členem Svazu českosl. spisovatelů. Od 1962 pracoval jako redaktor a reportér časopisu Květy, 1969 byl propuštěn, se zákazem publikační činnosti. 1970–72 byl zaměstnán jako průvodčí v tramvaji, 1972 odešel do invalidního důchodu. Počátkem 80. let onemocněl leukémií. – Bratr Jiří N. 1949 emigroval do Kanady. Manželka Miroslava S., roz. Strasserová (1925), pracovala jako nakladatelská redaktorka a překládala z ruštiny a němčiny.

S. sbírky *Zvichřené jasany, Silice, Větévka mimózy* se přihlásily k poetice K. Bednáře a jeho okruhu, zejména vypjatým zdůrazňováním nadosobního poslání poezie a stylizací básnického údělu jako vyvolenosti a zaslíbení kráse. S. lyrika se snažila vytvářet intimní útočiště před tíhou života, strachem a nevírou a pomocí něhy a plaché vroucnosti, evokující motivy ženy a přírody, rozjasnit nejistou budoucnost plnou obav z vadnutí, pomíjení, uplývání času a ztráty nevinnosti; touha po sbratření se zde střetává s vědomím samoty. S. melodický verš charakterizují četné poetismy a archaismy i inspirace hudebními formami (píseň, sonáta, nokturno). K pranýřování všeobecných nešvarů i neblahých průvodních jevů umělecké činnosti se S. obrátil ve sbírce epigramů a satirických básní *Máta peprná,* která předznamenala jeho poválečnou tendenční satirickou tvorbu, např. sbírku *Pegasem kopnutí* (obě obsahují oddíly věnované soudobým literátům). Příklon k hodnotám socialismu potvrzovala i další S. lyrická díla, pateticky a schematicky oslavující poúnorovou realitu a její perspektivy (*Strážné ohně*) nebo soustředěná na harmonizaci mezilidských vztahů v nové společnosti, sváry rozumu a citu, otázky práva na štěstí (*Vzpoura srdce*). V poémě *Astronaut* se S. pokusil o velkorysou vizi budoucnosti a apoteózu vědy a lidských schopností, vycházející z neotřesitelné víry v pokrok. Poslední S. sbírka *Příboj a neony* se vyznačovala barvitější obrazností a přenesením důrazu na konkrétnost a zaníceno st smyslových prožitků; náznaky civilnějšího výrazu a střízlivým optimismem se místy blížila tzv. poezii všedního dne. S. humoristicko-satirická próza *Všichni byli výborní* těžila z prostředí nakladatelství a popisuje v názorných epizodách citové i pracovní nesnáze jeho zaměstnanců, reprezentujících rozličné povahové typy, vesměs negativní. Časopisecky S. kromě beletrie publikoval (zpočátku i pod vl. jm.) literární recenze a kulturněpolitické články; věnoval se ediční práci a překládání (především sovětské poezie), v 50. letech psal též písňové texty.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Holobrádek (epigramy v LidN a RP); M. S., ms. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Akord (1943); sb. Armáda lidu, armáda míru (1951); A to je ta krásná země (výbor, 1953); Básnický almanach 1953–56 (1954–57) a 1958 (1959); Beseda venkovské rodiny (1953, 1955); Čes. slovo; Čes. dělník (1943); Dikobraz (1953–54); Generace (1945–46); Host do domu (1954); sb. Chvála slova (1940, pod vl. jm.); sb. In memoriam Josefa Hory (1945); sb. Jde české mládí (1950); Knižní novinky (1955, 1959); Kruh (1959–61); Květy (1957–58); Kytice (1945–48); Lid. kultura (1947–48); Lid. noviny (1943); Lit. noviny (1952–58); sb. Milujeme Sovětský svaz (1950); Mladá fronta (1955–60); Mladá vesnice; Mladý svět (1959–60); sb. Na dobré hodince (1959); Nár. práce; Nové knihy (1961); Nový život (1950–53); Obrana lidu (1951); sb. Práce zpívá (1949); Pravda (Plzeň

1959); Rudé právo (1945–58); Sluníčko; Směna (1951); Svět v obrazech (1951–54); Tvorba (1945–51, 1958–59); Udeř, mladá bouře (výbor, 1961); Vlasta (1953, 1955); sb. Vysočina (1946); Zeměd. noviny (1953–54); – posmrtně: Listy (Řím 1984). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Zvichřené jasany (BB 1943); Máta peprná (BB 1944, s karikaturami Z. Seydla); Silice (BB 1945); Větévka mimózy (B 1946); RP karikatury (BB ke karikaturám A. Pelce a L. Haase, 1947, pseud. Holobrádek); Strážné ohně (BB 1953); Pegasem kopnutí (BB 1955); Vzpoura srdce (BB 1956); Všichni byli výborní (P 1960); Astronaut (BB 1961); Doma plno kamarádů (P pro ml., 1961); Příboj a neony (BB 1961). – *Překlady:* V. Lebeděv: Tvůrce rostlin (1949, s T. Silbernáglovou); D. Petrov-Birjuk: Divoké pole (1950, přel. M. Mervart, verše M. S.); M. Isakovskij: Ty po své zemi jdeš (1955, s I. Skálou); J. Koševaja: Můj syn (1954, 3. vyd., přel. A. Žukovská, verše M. S.); J. Jesenský: Je láska jako větru šum (1972, pod jm. M. Strasserová, i usp.). ▮ SCÉNICKY. *Pásmo:* Zvláštní vydání (1946, s jinými; část Poezie → in Z dílny malých scén, ed. V. Just, 1989). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: S. Čech: Výbor poezie (1951) + Jestřáb contra Hrdlička a jiné povídky (1952) + Druhý květ (1957); A to je ta krásná země (výbor z české poezie a prózy, 1953); alm. Rozlet (1954, 1955, s jinými); Udeř, mladá bouře! (výbor z veršů revolučních básníků, 1962); J. Jesenský: Je láska jako větru šum (1972, pod jm. M. Strasserová, i přel.). ▮

LITERATURA: ● ref. Zvichřené jasany: J. K. (Kopecký), LidN 10. 8. 1943; K. P. (Polák), Nár. práce 1. 9. 1943; J. Vladislav, Řád 1943, s. 430; J. Kadlec, Živá tvorba 2, 1943/44, s. 23; M. D. (Dvořák), Akord 11, 1943/44, s. 197; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 51, 1943/44, s. 91 ●; ● ref. Máta peprná: p. (A. M. Píša), Nár. práce 5. 4. 1945; A. Spálenka, Svob. Československo 16. 12. 1945 ●; ● ref. Silice: M. Dvořák, Akord 12, 1945/46, s. 277; J. Grossman, Generace 1, 1945/46, č. 2; G. (F. Götz), NO 29. 1. 1946; O. Kryštofek, Mladá fronta 2. 3. 1946; V. Černý, KM 1946, s. 93 → Tvorba a osobnost 1 (1992); J. B. Č. (Čapek), Naše doba 1946, s. 181; I. Skála, Tvorba 1946, s. 398; K. Bodlák, Listy 1, 1946/47, s. 313 ●; ● ref. Větévka mimózy: M. D. (Dvořák), Akord 13, 1946/47, s. 233; V. Černý, KM 1947, s. 258 → Tvorba a osobnost 1 (1992) ●; ● ref. Strážné ohně: Z. K. Slabý, HD 1954, s. 39; S. Machonin, LitN 1954, č. 32 ●; ● ref. Pegasem kopnutí: J. Putík, LitN 1955, č. 47; Z. Heřman, HD 1955, s. 557; Z. K. Slabý, Květen 1, 1955/56, s. 121 ●; ● ref. Vzpoura srdce: M. Schulz, Květen 2, 1956/57, s. 174; K. Hrách, LitN 1957, č. 4; K. Tachovský, HD 1957, s. 180 ●; ● ref. Všichni byli výborní: M. Postler, Kultura 1960, č. 15; lz, LitN 1960, č. 17 ●; ● ref. Astronaut: F. Vrba, LitN 1961, č. 15; M. Petříček, Plamen 1961, č. 6; Olaf (O. Sus), HD 1961, s. 333; M. Vacík, RP 17. 6. 1961; M. Blahynka, Kultura 1961, č. 25 ●; ● ref. Příboj a neony: M. Vacík, RP 6. 10. 1961; jč, Červený květ 1961, s. 348; M. Blahynka, Kultura 1961, č. 44 → Pro a proti '61 (1962); F. Vrba, LitN 1961, č. 48 ●; J. Bžoch: Poezie ve vesmíru aneb O módě, potřebě a problémech kosmické lyriky, Plamen 1963, č. 2; V. Černý in Paměti 3 (Toronto 1983, Brno 1992); A. Brousek in Podivuhodní kouzelníci (Londýn 1987); J. Hiršal in Vínek vzpomínek (Londýn 1989, Praha 1991); B. Hemelíková: „Konce" budovatelské literatury v parodii, sb. Konec a začátek v jazyce a v literatuře (2001, ed. D. Moldanová).

jz

Jan **Seidl**

* 16. 1. 1864 *Praha*
† 14. 4. 1916 *Praha*

Prozaik; v povídkách, reflexivních črtách a náladových obrázcích vyznačených lyrizujícími popisy života v přírodě se nejčastěji inspiroval lesnictvím a myslivostí; publicista.

Základní školu a gymnázium navštěvoval v rodišti, vyšší lesnické učiliště v Bělé p. Bezdězem; po vykonání vojenské služby pracoval od 1885 nejprve jako lesní adjunkt na Křivoklátě, potom jako lesník na Šumavě. V polovině 90. let v Písku spoluzaložil a krátce i spoluredigoval odborné ilustrované časopisy Listy lesnické a Listy lovecké, které vydával písecký knihkupec J. Burian. Po jejich zániku pracoval od konce 1895 v redakci regionálního týdeníku Písecké listy. Koncem 1896 odešel do Prahy a do 1910 působil jako zpravodaj, lokálkář a referent v redakci deníku Nár. politika. 1906 založil, vydával a redigoval humoristicko-satirický čtrnáctideník Hloupý Honza, který však zanikl po několika číslech; t. r. založil a redigoval týdeník Pondělní listy, který 1907 přejmenoval na Pražské nedělní listy (s příl. Svět zvířat a rostlin). Od 1911 až do smrti trvale pobýval v pražském ústavu pro choromyslné s onemocněním (náboženská psychóza), které se u něho projevovalo již od počátku století.

S. literární činnost úzce souvisela s jeho původní profesí lesníka. Od jara 1887 přispíval do beletristických časopisů jako autor povídek nebo polobeletristických žánrů většinou sdružovaných do samostatných tematických cyklů (Z lesních fantazií, Z loveckých črt, Obrázky z přírody, Ze života pražských pytláků, Z ptačích motivů, Z venkovských črt, O prázdninách apod.) a často pojímaných jako ilustrativně popisné informace o fauně a flóře nebo jako senzitivní líčení života lidí spjatých s pří-

rodou. V počátečním období své tvorby rovněž časopisecky otiskoval verše s přírodními motivy (vydání projektované básnické sbírky však neuskutečnil). Fejetonistickým vyprávěním a realistickou kresbou jsou vyznačeny i S. knižně publikované prózy tematicky vázané k přírodním a lesním lokalitám mezi Šumavou a Krkonošemi (Křivoklátsko, Bezděcko, Písecko, Polabí, pražské okolí). V souborech selankovitých povídek a náladových črt *Z lesních stínů, Od jara do zimy, Z české přírody* převažují sentimentální a lyricky pojaté epizodky ze života lesníků, myslivců, pytláků nebo tuláků; podobně autor pojal veseloherní jednoaktovku *Nadlesní,* určenou venkovskému publiku ochotnických divadel. Pomezí mezi beletristickým a poučným žánrem představoval soubor humoristických loveckých povídek *Tetřívek* a fejetonistický popis chovu loveckého psa *Ohař.* (Autorovo poslední dílo, drama s reformní náboženskou tematikou *Válka s Bohem* bylo již výrazem jeho onemocnění.) Svou beletristickou tvorbu, stojící na stylovém rozhraní mezi nenáročnou lidovou četbou a přírodním impresionismem české literatury přelomu 19. a 20. století, S. doplňoval publicistikou a redakční činností v odborných časopisech věnovaných lesnictví a myslivosti.

PSEUDONYM: D. L. Jansez (ojediněle v Nár. listech). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Budečská zahrada (1888, i BB); Čes. myslivost (1897–1902); Hlas národa (1887–91, i příl. Nedělní listy); Hloupý Honza (1906); Jitřenka (1890); Květy (1888–90); Listy lesnické (Písek 1895); Listy lovecké (Písek 1895); Lumír (1888); Mor. orlice (Brno 1889); Myslivec (1904–05); Nár. listy (1887–95); Nár. politika (1896–1910); Písecké listy (1895–96); Pondělní listy, pokr. Pražské nedělní listy (1906–07); Příroda (1900–04); Světozor (1892–94); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1888–90, i BB); Zábavné listy (1888–89); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Z lesních stínů (PP 1891); Tetřívek (PP 1901); Nadlesní (D 1901); Od jara do zimy (PP 1903); Z české přírody (PP 1903); Válka s Bohem (D 1910). – *Ostatní práce:* Česká myslivost (1896); Ohař. Jeho ustálená plemena, přednosti a vady (1901). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Listy lesnické (1895, s jinými), Listy lovecké (1895, s jinými), Písecké listy (1895–96), Příroda (1903–04), Myslivec (1904–05), Hloupý Honza (1906), Pondělní listy, pokr. Pražské nedělní listy (1906–07), Neue Prager Quelle (1908). ▮

LITERATURA: ● ref. Z lesních stínů: L. Čech, Osvěta 1893, s. 954; P. Šup, Hlídka lit. 1893, s. 80; A. P. (Procházka), Niva 1893, s. 368 ●; ● ref. Od jara do zimy: Ž., Zvon 3, 1902/03, s. 574; -al, Politik 26. 5. 1903 ●; Q.: ref. Nadlesní, LidN 1. 8. 1901; ● nekrology: -c-, Topičův sborník 3, 1915/16, s. 381; an., Zvon 16, 1915/16, s. 419; an., LidN 16. 4. 1916; X, Otavan 1916, s. 50; F. V. Vykoukal, Osvěta 1916, s. 386 ●.

pš

Jaroslav **Seifert**

* 23. 9. 1901 *Žižkov* (Praha-Ž.)
† 10. 1. 1986 *Praha*

Básník, vůdčí představitel české básnické avantgardy. Po období proletářské poezie a následujícího poetismu nadlouho v melodických verších evokoval prožitky z dětství a svět milostných citů; kolem mnichovských událostí, za války i po ní současně s oživováním tradic národní kultury intenzivně sledoval osudy země i Prahy; harmonizující rysy této tvorby vystřídala v 60. letech bilancující reflexivní lyrika provázená prozaizací básnického projevu. Autor vzpomínkových črt, překladatel, kritik a publicista.

Otec, původně zámečník, prošel několika zaměstnáními (živil se též obchodem s obrazy) a ke své profesi se vrátil až za 1. světové války. S. navštěvoval od 1912 žižkovské klasické gymnázium, v šesté třídě propadl a opakoval ji externě na gymnáziu na Vinohradech; studia nedokončil a 1919 se začal věnovat žurnalistice. Levicové názory, ovlivněné otcem (činným sociálním demokratem) i žižkovským proletářským prostředím, vedly S. do komunistického tisku: od 1921 působil v redakci Rudého práva, poté několik měsíců v brněnské Rovnosti, 1922–29 v Komunistickém nakladatelství a knihkupectví (místo mu našel S. K. Neumann) a byl též odpovědným redaktorem satirického časopisu Sršatec, později (do 1929) obrázkového týdeníku Reflektor. Verše začal publikovat (debut v plzeňském časopisu Omladina 1918) pod patronací S. K. Neumanna a J. Hory, 1920 se stal zakládajícím členem uměleckého sdružení Devětsil; 1922 byl pověřen sestavit číslo Proletkultu věnované devětsilské tvorbě, s přítelem K. Teigem redigoval Revoluční sborník Devětsil, s dalšími pak avantgardní revue Disk a Pásmo, za dočasného sblížení Devětsilu s brněnskou Literární skupinou 1924 též tři čísla jejího měsíčníku Host. S Teigem také 1924 cestoval přes Itálii do Paříže a 1925 (jako člen širší kulturní delegace) do Sovětského svazu (obojí zanechalo výrazné stopy v S. sbírkách *Na vlnách TSF* a *Slavík zpívá špatně*); 1924 byl S. ještě krátce ve Švýcar-

sku, později dvakrát ve Francii, jednou v Sovětském svazu a v Itálii. Oženil se 1928 (měl dceru a syna). 1929 vystoupil s dalšími šesti spisovateli proti novému Gottwaldovu vedení komunistické strany a byl z ní vyloučen; výpověď dostal i z Komunistického nakladatelství a knihkupectví. Krátce působil v Lidových novinách i v redakci divadelního časopisu Nová scéna a od 1930 pracoval v sociálnědemokratickém tisku: nejdříve v Právu lidu, pak řídil obrázkový časopis Pestré květy a 1933–38 kulturní rubriku Ranních novin, odkud přešel 1939 do Národní práce a 1945 do odborářského deníku Práce. Ve 30. letech navázal těsnou spolupráci s nakladatelstvím Družstevní práce, redigoval v něm básnické knižnice Generace a Slunovrat a časopis Panoráma, po válce řídil v odborovém nakladatelství Práce edici veršů Klín a umělecký měsíčník Kytice; novinářskou a redakční činnost ukončil 1949, kdy odešel do invalidního důchodu. Kvůli kritickým výrokům proneseným S. (a V. Holanem) v lednu 1949 při posezení několika básníků byl (po udání J. Taufrem) postižen omezením možností publikovat (do 1954). Značnou autoritu si získal 1956 vystoupením na 2. sjezdu Svazu českosl. spisovatelů kritikou politické praxe v kultuře; dožadoval se návratu neprávem ze Svazu vyloučených spisovatelů do literárního dění a ulehčení osudu autorů vězněných (1968 byl předsedou svazové komise zabývající se jejich rehabilitací). 1956 ho postihla vážná nemoc pohybového ústrojí, jejímiž následky trpěl až do smrti. 1969 byl zvolen předsedou nově založeného Svazu čes. spisovatelů; ten byl 1970 pro odmítavý postoj k okupaci vojsky Varšavské smlouvy a k tzv. normalizaci rozpuštěn a S. stihl zákaz publikování nových prací. Jen ojediněle mu mohly vycházet reedice (od 1975), teprve 1979 vyšla sbírka *Deštník z Piccadilly* a vznikem předcházející *Morový sloup* až 1981 (obě se objevily už předtím v samizdatu a v zahraničí). 1966 byl S. jmenován národním umělcem; 1977 podepsal Chartu 77 a 1984 mu byla udělena Nobelova cena za literaturu. Zemřel na selhání srdce. Po smutečním obřadu v bazilice sv. Markéty v Praze-Břevnově byl pohřben do rodinného hrobu v Kralupech n. Vltavou.

Ve svých počátcích S. vnášel do básnických proudů 20. let osobitý tón: v jeho proletářské poezii opírající se o dobovou vlnu výtvarného inzitního umění to bylo spontánní, ryze smyslové zaujetí světem, poetizace nejvšednějších věcí, zintimňování sociálních témat jejich naivním ztotožňováním s vlastními primitivními tužbami a potřebami i volně plynoucí prozaizující verš s občasným rétorickým zabarvením (*Město v slzách, Samá láska*). Některé z příznačných rysů těchto básní, zvláště hyperbolizující bizarní obraznost, humor a zájem o exotiku, už předznamenávaly S. plynulý přechod k poetismu ve sbírce *Na vlnách TSF.* Také v ní se projevil vliv výtvarného umění v obrazových a grafických básních a současně rozvíjející se asociativní představivost uvolňující ustálená slovní spojení; spolu s využíváním kontrastů a paradoxů i sémantiky slov na základě jejich homonymity nebo polysémie (někdy i v podobě lyrické anekdoty) mířila k pojetí poezie jako hry. Do poetisticky hravých veršů však postupně pronikly drsnější tóny, zvláště s návratem válečné tematiky a s napětím mezi touhou po exotických dálkách a zklidňujícím spočinutí v domově (*Slavík zpívá špatně*). Pozvolna se tak rodila S. ryze individuální poetika příznačná pro dlouhé tvůrčí období od 30. až na práh 60. let. Charakterizuje ji mluvní projev, dodávající veršům samozřejmou plynulost a spolu s jejich nostalgicky zabarveným a převážně zpovědním nebo vzpomínkovým rázem i důvěrnou intimnost, dále rytmicky pravidelný verš vytvářející odstíněnou intonací zvukově výrazný celek písňového rázu, a podstatně též simultaneita dění, která vyvolává oscilaci mezi předmětným viděním a senzitivitou lyrického subjektu, vyjadřovanou prostřednictvím intenzivní obraznosti a s citovou vroucností. Vznikla tak rovnováha mezi reálným obrazem věcí a nejednoznačností jeho smyslu a skrze ni též svébytná básnická rovina, zcela konkrétní a zároveň pozahalená tajemností (*Poštovní holub, Jablko z klína, Ruce Venušiny*). Posílení sdělnosti této poezie znamenaly příležitostné verše, psané hlavně pro Ranní noviny, v nichž každý týden S. otiskoval *Pondělní sloky,* humorně i vážně glosující aktuální společenské, politické, kulturní i sportovní dění. Z novinových veršů S. vytvářel i soubory: ze satirických sbírku *Zpíváno do rotačky,* přísným výběrem přírodních, milostných i sociálních veršů svazek *Jaro, sbohem.* Do jeho lyriky vnesly všední, byť reminiscenčním rázem poetizovanou skutečnost, vynalézavá práce s veršem, strofikou i rýmy svou variabilitou pak tyto básně chránila před otřelostí. Zvláště na sklonku 30. let zesílil

smysl pro aktuálnost orientací na soudobá politická a kulturní témata, nejprve v básnických néniích za T. G. Masaryka (*Osm dní*), pak intenzivním vztahem k osudům rodné země (*Zhasněte světla*), za války v motivech domova, české krajiny a zejména Prahy (*Světlem oděná, Kamenný most*) i ve verších hledajících posilu v tradicích národní kultury (*Vějíř Boženy Němcové*) a nakonec v básnických komentářích provázejících pražské Květnové povstání a osvobození země (*Přilba hlíny*). Své základní charakteristické znaky si S. poezie podržela i v prvém poválečném desetiletí, ať už se inspirovala dílem M. Alše (*Šel malíř chudě do světa*) a Boženy Němcové (v intimně laděné skladbě oslavující všemocnost lásky *Píseň o Viktorce*), nebo citově zabarvenými vzpomínkami na prostředí domova (*Maminka*). Návrat k tvorbě po těžké nemoci, kdy se ocitl tváří v tvář smrti, znamenal pro S. i opuštění dosavadní poetiky. I když nadále setrvával u zpovědních veršů, jejich nový reflexivní ráz, kdy je nepatrný příběh nebo charakteristický detail konfrontován s autorovým životním postojem, vede k tomu, že jednotlivé reminiscence už nejsou jen evokací minulosti, ale míří k současnému dění jako vyjádření, občas i kritické, celoživotních zkušeností nemocí dozrálého básníka. Silná reflexivnost těchto vyznání přiměla S. vzdát se harmonizujícího melodického verše, pevné strofiky i rýmu ve prospěch celkové prozaizace projevu (*Koncert na ostrově, Halleyova kometa, Odlévání zvonů*); jeho náznaky se objevovaly již ve 40. a znovu na konci 50. let. Intimní zpovědi v podobě celoživotního účtování (*Morový sloup*) měly původně S. dílo uzavřít, následovaly však ještě sbírky *Deštník z Piccadilly* a *Býti básníkem,* pro něž jsou příznačné vnímání času jako strůjce proměn a snaha o maximální oproštění od všech stylistických postupů, které by odváděly pozornost od reflexí a oslabovaly jejich poselství. – Vedle kulturní a politické publicistiky, literární a divadelní kritiky a beletrizovaných novinových forem, jako byl fejeton nebo sloupek, se S. dvakrát obrátil k útvaru vzpomínkové prózy: ve 20. letech nejprve v humorném i tekném vyprávění vzpomínek na dětství a dospívání v osobitém prostředí Žižkova (*Hvězdy nad Rajskou zahradou*), podruhé až ve stáří memoáry *Všecky krásy světa,* v nichž se zaměřil na vnější okolnosti svého života a zavzpomínal na množství přátel. Uchýlil se přitom k výrazné beletristické stylizaci, ojediněle i s využitím pohádkových postupů, jejímž výsledkem byla spíše laskavá poetizace minulosti než autentická dokumentárnost. – Verši doplnil 1941 knížku pro mládež od J. Trojana Létal jsem s anděly (1942 se staly součástí sbírky Jaro, sbohem), napsal texty songů pro E. F. Burianovu inscenaci románu K. Nového Chceme žít (1934), verše pro revui J. Voskovce a J. Wericha Pěst na oko (1938), texty písní pro veselohry S. K. Macháčka Ženichové (uvedeno 1939 na pražské Lidové scéně) a F. Tetauera Ztřeštěné námluvy (prem. 1950). S. je rovněž autorem textové složky k filmu G. Machatého Kreutzerova sonáta (1926), textů písní k filmům Expres z Norimberka (1953) a Byl jednou jeden král (1954) a mluveného slova ke krátkému filmu J. Lehovce o Praze (Kamenná sláva, 1938). Uváděn je 1940 jako tvůrce antologie Láska v písních celého světa, tehdy však své jméno propůjčil P. Eisnerovi, stejně jako 1982 J. Brabcovi u výboru a převyprávění pohádek B. Němcové Mahulena, krásná panna. – V raném období tvorby S. také překládal: nejprve z ruštiny (za jazykové pomoci F. Píška a R. Jakobsona) poemu A. A. Bloka Dvanáct, zejména však moderní francouzské básníky (především G. Apollinaire, v časopisech i B. Cendrars, J. Cocteau, I. Goll, J. Supervielle aj.). Na přelomu 20. a 30. let se na popud F. X. Šaldy soustředil k veršům P. Verlaina (1929–34 časopisecky otiskl překlady dvou desítek jeho básní); za války a po 1945 ve spolupráci s orientalisty překládal perského básníka Nizámího a Šalomounovu Píseň písní; překlady veršů také doplnil knížku pro děti od anglického spisovatele K. Grahama. Pod S. jménem vyšlo 1963 i přebásnění díla gruzínského spisovatele D. Guramišviliho Veselá vesna, jehož skutečným původcem byl P. Kopta, a 1988 překlad veršů O. Komendové-Soentgerathové Co mi spí pod víčky, pořízený D. Plichtou.

PSEUDONYM, ŠIFRY: M. Muguet (Trn 1924); ars (dub.), -Dl- (s K. Teigem), -er., ert., -ert., -es., -f., fer-, FERT., Fert., -fert, -fert., JS, J. S., js., -js., J. Sft., -jst., jt., q, -q., -rt-, -rt., S., s., .s., -s, -S-, -s-, -s., s.-, (s), (s.), Sft., t., -yes. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* A. Arráiz: Moře zpívá a bouří (1948, přel. M. Vieweghová, S. upravil překlad veršů); kat. Alén Diviš, kvaše a oleje k Erbenovým Svatebním košilím (1949); Almanach Kmene… (s obměnami titulu, 1934–48); Avantgarda (1926); sb. Básně národního sebevědomí (1948); Básnický almanach (1953–57); Básnický kalendář let 1918–1938

(1938); sb. Básníku Karlu Tomanovi (1937); ant. Básníkův rok (1936); Červen (1921, i překl. I. Golla); sb. Čes. kniha (1940); kat. Čes. krajina (Hluboká n. Vltavou 1969); sb. Českosl. podzim (1939); Českosl. svět (1967); Čes. dělník (1939–41); Čes. život (1947); Čin (1929); Dagens Nyheter (Stockholm 1984); Dar (1948–49); sb. Dar přátelství (Olomouc 1955); Dělnická ročenka na rok 1938; sb. Dík a pozdrav. Josefu Horovi k padesátinám (1941); sb. Dík bojovníku. Soudruhu S. K. Neumannovi k sedmdesátinám… (1945); Disk (1923–25); sb. Dva světy (Šumperk 1966); sb. 25 let Lidové knihtiskárny A. Němec a spol. v Praze (1936); sb. Emanuelu Lešehradovi k 15. listopadu 1937 (1937); Erotická revue (1930, 1933, i překl.); Eva (1935); F. Tetauer: Ztřeštěné námluvy (1962, texty písní); kat. František Turek (1949); sb. Fronta (1927); sb. Hlasy domova (Paříž 1940); sb. Hodina naděje (Luzern 1978 něm., Toronto 1980 čes.); sb. Hollar (1954); Host (1922–28); Host do domu (1954–61, 1969); Impuls (1967); sb. In memoriam Jana Týmla (1946); sb. In memoriam Josefa Hory (1945); sb. Jarmile Horákové (1928); kat. Jiří Martin (1948); Jonáš (1970–71); J. Šíma: Paris. 18 leptů… (1947); J. Trojan: Létal jsem s anděly (1941, básně); J. Voskovec, J. Werich: Pěst na oko (1938); Kalendář Mikoláše Alše (1947); kat. Karel Holan: Karlův most (1944); sb. Když se řekne Werich… (Kolín n. R. 1981, Praha 1990); Kmen (1920–21); Kmen (1926–28); sb. Kniha a národ 1879–1939 (1939); Knižní výběr (1946–47); Komunista (1922); Korálky, pohádkové čtení (1949); sb. K poctě zbraň praporu! (1945); sb. Krásy domova (1965); sb. Kulturní patroni pozdravují Benešovsko (1949); Kulturní tvorba (1965–66); Kvart (1930–37, 1946); sb. Květen v Lidovém domě (1946); Květy (1966–68); Kytice (1945–48); sb. Kytka na hrob Vladimíra J. Průši (Pacov 1933); Lid. demokracie (1966); Lid. noviny (1929–40); Lis knihomilů (1933); Listy (1968); Listy (Řím 1979–85); Listy Klubu přátel poezie (1964–70); Listy pro umění a kritiku (1933–37); Lit. listy (1968); Lit. noviny (1927–40); Lit. noviny (1954–56, 1966–67); Lit. rozhledy (1928–30); sb. Ludvík Kuba, malíř (1946); Magazín DP (1936); sb. Mahenovi (1933); sb. Malíř básník (1948, J. Čapek); sb. Měsíc české knihy (1940); Mladá fronta (1947–69); Most (1921); sb. Mrtvým (1945); My 48 (1948); Nár. osvobození (1924–27, 1934); Nár. práce (1939–44, i Večerník); kat. Národní umělec Antonín Procházka (1947); alm. Na střepech volnosti (Mnichov 1989, Praha 1991, inedit. 1987); Nová Praha (1968–69); Nová scéna (1929–30); Nové knihy (1961); Nový Orient (1955); Nový život (1953–57); Obrana lidu (1954); Odeon (1929–30, i překl.); sb. O Josefu Pekařovi (1937); Okno (Semily 1978); Omladina (Plzeň 1918); sb. O Národním divadle (1936); Orfeus (1920); Orientace (1967); alm. Orloj (1945); sb. Památce Vladislava Vančury (1945); Památník 11. všesokolského sletu v Praze 1948 (New York 1967); Pamětní spis Lidové knihtiskárny (1936); Panoráma (1929–48); sb. Panychida za F. X. Šaldu (1937); Pásmo (1924–26); Pestré květy (1930–32); sb. Pěvci Slezských písní (Olomouc 1955); Pionýrské noviny (1965); Plamen (1963–67); Plán (1929–30); sb. Pocta dělníku knihy (1985, O. F. Bablerovi); sb. Podání ruky (1940); sb. Poezie 1934 (1934); Pochodeň (Hradec Král. 1966); Práce (1945–49, 1965–68); Pramen (1935); Pravda (Plzeň 1924); Právo lidu (1919–20, 1929–38, i Večerník; i překl., mj. B. Cendrarse, J. Cocteaua a zejména P. Verlaina); ant. Prokletí básníci (1930, překl. P. Verlaina); Proletkult (1922–23); sb. 1. máj 1937 (sociálnědemokratický májový list, 1937); Ranní noviny (1933–38); ReD (1927–29); Reflektor (1926–29); Republika (1919); Revoluční sborník Devětsil (1922); Ročenka Rozhledů. Vánoce 1935 (1935); Rolnické noviny (Bratislava 1971); Rovnost (Brno 1921–22, 1964–66, 1979; 1921–22 i příl. Dělnická neděle); Rozhledy po literatuře a umění (1933–37); Rozpravy Aventina (1926–33); Rudé právo (1921–28, 1968); Růst (1947); Sborník pětadvacíti (1969); sb. Sovětské Rusi čeští spisovatelé a umělci komunističtí (1921); Sršatec (1922–25); Stolní kalendář na rok 1939; Student (1965); Svět práce (1969–71); Svět v obrazech (1963); Svob. noviny (1946); Svob. slovo (1954, 1969); sb. Španělsko v nás (1937); sb. Španělsku (1937); sb. Ta krásná země (1941); Trn (1924); Tvar (1931–32); Tvář (1969); Tvorba (1925–29); Univerzita Karlova (1969); Útok (1933–34); sb. U vrbiček (1934); Večerník (Bratislava 1968); Večerní Praha (1956, 1968); Večerní Tribuna (1921); ant. Verše na zeď (1937); Vimperský kalendář (1946); sb. Víno (1920, 1939); Volné směry (1930–34); Volnost (1936); Vývoj (1947); sb. Vzduch Paříže (1938); Záběr (1970); sb. Za Karlem Tomanem (1947); Zeměd. noviny (1965–68); Zenit (Záhřeb 1921); Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze (1979–80); Život (1922, 1933); dále příspěvky v neditních rukopisných sbornících, uspořádaných k životním jubileím přátel (A. M. Píšovi 1952, B. Fučíkovi 1970, Z. Kalistovi 1980, R. Havlovi 1981) nebo k jiným příležitostem (Básníci a samotáři, 1984, Hnědá kniha o procesech s českým undergroundem, 1980, Z Obsahu, 1984); – posmrtně: Lit. noviny (1992, č. 36 BB reagující v Ranních novinách na moskevské procesy, ed. I. Pfaff); sb. Obdivuhodný život (Ostrava 1991); sb. Padesát let lesnického školství v Trutnově (1995); sb. S J. S. časem i nečasem (2001); dále v ineditních sbornících Pekařovské studie (1987); Přátelům (1989); Světlá lhůta (1987). ■

KNIŽNĚ. *Beletrie:* Město v slzách (BB b. d., 1921); Samá láska (BB 1923); Na vlnách TSF (BB 1925; 1938 přeprac. vyd. s tit. Svatební cesta); Slavík zpívá špatně (BB 1926); Poštovní holub (BB 1929); Hvězdy nad Rajskou zahradou (P 1929); Jablko z klína (BB 1933); Ruce Venušiny (BB 1936); Zpíváno do rotačky (BB 1936); Jaro, sbohem (BB 1937; rozšíř. vyd. 1942 a 1946); Osm dní (BB b. d., 1937; od 1946 in Přilba hlíny); Zhasněte světla (BB 1938; od 1946 stejnojmenný oddíl in Přilba hlíny, částečně též in Jaro,

sbohem); Vějíř Boženy Němcové (B 1940); Světlem oděná (B 1940); Kamenný most (BB 1944); Přilba hlíny (BB 1945; rozšíř. vyd. 1946 a 1948, defin. vyd. 1987); Dokud nám nepršÍ na rakev (BB 1947, bibliof.); Ruka a plamen (BB 1948 ← rozšíř. bibliof. tisku z 1943, defin. vyd. 1987); Slavnostní pochod k oslavám šedesáti let trvání československé sociální demokracie (dvoulist, 1948, hudba B. Špidra); Šel malíř chudě do světa (BB 1949, ke kresbám M. Alše); Píseň o Viktorce (B 1950); Maminka (BB 1954); Koulelo se, koulelo (BB pro ml., 1955 ← rozšíř. bibliof. tisku z 1948 s tit. Koulelo se, koulelo, červené jablíčko); Chlapec a hvězdy (BB 1956, k obrázkům J. Lady); Praha (BB 1964, in Dílo 6; obs. též verše z bibliofilsky vydaných tisků Praha a věnec sonetů, Petřín, Mozart v Praze, Pražský hrad, Vltava); Koncert na ostrově (BB 1965); Halleyova kometa (1967; rozšíř. vyd. 1969); Odlévání zvonů (BB 1967); Prsten Třeboňské madoně (BB 1969); Morový sloup a jiné verše (BB, Kolín n. R. 1977, Praha 1981 s tit. Morový sloup; též inedit. 1973 v edicích Petlice a Popelnice, 1979 v Edici Expedice a v Krameriově expedici); Deštník z Piccadilly (BB, Mnichov 1979, Praha 1979; rozšíř. vyd. 1981; inedit. 1978 v edici Petlice a v Krameriově expedici); Všecky krásy světa (vzpomínky, Toronto, Kolín n. R. 1981, Praha 1982 cenzurováno, defin. vyd. 1992, ed. M. Jirásková; inedit. 1979 v Edici Expedice, 1980 a 1981 v České expedici); Býti básníkem (BB 1983); dále značný počet bibliof. tisků jednotlivých BB i drobných cyklů, zpravidla pak zařazených do jednotlivých sbírek nebo do souboru spisů; – posmrtně: Co všechno zavál sníh (BB a PP k fotografiím O. Rakovce, ed. M. Chlumská). – *Překlady:* A. A. Blok: Dvanáct (1922); G. Apollinaire: Zavražděný básník (1925, s M. Šramlem) + Prsy Tiresiovy (1926) + Básně (1935, s jinými; B Pod mostem Mirabeau); K. Grahame: Žabákova dobrodružství (1933, přel. M. Grimmichová, BB J. S.); Nizámí: Sedm princezen (1943, s jinými; B Hřích a pokání, s J. Rypkou); ant. Pět svátečních svitků (1958, s jinými; B Píseň písní, se S. Segertem). – *Výbory:* Básně (1929); Jabloň se strunami pavučin (1943); Milostná píseň (1953); Píseň domova (1954, ed. A. M. Píša); Ty, lásko, pozdravena buď! (1955, ed. A. M. Píša); Maminka (1955); Zrnka révy (1956, ed. J. Hauft); Vytržené stránky (1957, převážně dosud jen bibliof. vydané BB, ed. B. M. Klika); Praha (1958); Ještě jednou jaro (1961, ed. F. Hrubín); Polibek na cestu (1965); Nejkrásnější bývá šílená (1968, ed. K. Šiktanc; rozšíř. vyd. 1996); Zpěvy o Praze (1968, ed. A. M. Píša); Vidím zemi širou (1968, s BB F. Branislava a F. Hrubína, ed. F. Hampl); Zápas s andělem (1981, ed. M. Pohorský); Knížka polibků (Curych 1984, ed. D. Eisnerová); Ruce Venušiny (Toronto 1984, ed. Kateřina Skalická, tj. M. Jirásková a J. Brabec); Čas plný písní (1990, ed. R. Havel); Ty, lásko, pozdravena buď! (1998, ed. K. Sýs); Třeba vám nesu růže (1999, ed. J. Opelík); A sbohem (1999, ed. V. Justl); Kamenný most a jiné verše (2001, ed. V. Němec); S J. S. časem i nečasem (2001, ed. M. Jirásková, H. Klínková); S láskou pozdravuji kraj váš milý (Frenštát p. R. 2004, ed. L. Knězek); Kdybych se mohl vrátit (2004, ed. J. Racek, F. Kouřil); dále též tisky vydané jako bibliofilie a řada výborů S. básní v překladech, které vyšly v cizině. – *Souborná vydání:* Dílo (Českosl. spisovatel, 1953–70, 7 sv., ed. A. M. Píša, sv. 7 R. Havel; rozšíř. vyd. sv. 1–4 1956–59; sv. 3 obs. i bibliof. vydané tituly Suknice andělů a Na prahu ráje, sv. 5 i publicistické Pondělní sloky a další verše z Ranních novin a Práva lidu i bibliof. vydané cykly S obláčky hroznů a Romance o mládí a o víně a dále Romanci o králi Václavu IV.); Dílo (nakl. Akropolis, od 2001, proponováno 17 sv., do 2005 vyšlo 10 sv. /1–3, 6–12/, hl. red. J. Brabec a M. Jirásková, ed. jednotlivých svazků J. Brabec, Z. Dětáková, J. Flaišman, M. Chlíbcová, M. Jirásková, F. Tomáš; edice shrnuje veškerou S. literární činnost, tj. knižní, časopiseckou i práce v rukopisu; obs. i BB a PP nezařazené do knih, překlady, libreta a publicistiku, dubia a texty společných veřejných prohlášení, která S. podepsal).

■ KORESPONDENCE: J. Cejpek: Dva dopisy J. S. Jiřímu Wolkrovi (z 1922), Novoročenka Vlastivědného muzea v Prostějově (1961); in Adresát Jiří Mahen (z 1922–34; 1964, ed. J. Hek a Š. Vlašín); (dš) (D. Šafaříková): Z dopisu J. S. Viole (z 1965), Práce 13. 9. 1966; B. Marčák: Dopis J. S. (Marčákovi z 1962), in Čas hledání a sporů (1966); an.: Dopis národního umělce J. S. prezidentu republiky Ludvíku Svobodovi (z 1968), Práce a RP 1. 9. 1968; an.: Dopis J. S. Ivanu Divišovi (b. d., asi z 1966–69), sb. Knížka polibků (Curych 1984, s. 98); R. Chrpová: Setkání na dálku (F. Šrámkovi z 1937 a 1945), Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1985, s. 45; Milý a vážený… (O. F. Bablerovi z 1981), sb. Pocta dělníku knihy (1985); J. G. (Glivický): J. S. o B. M. Klikovi (Glivickému z 1973), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1987, s. 83; an. (T. Mazáč): Z korespondence + Poslední dějství (J. Zahradníčkovi z 1931 a b. d. z 1960), Proglas 1990, č. 5–6 a 8; in H. Chvojková: Jiří Trnka (Trnkovi z 1967–68; 1990, s. 31 a 37); F. Kobza: Psací stroj pro pana S. (V. Křupkové z 1979), Kulturní měsíčník 1990, č. 6; an.: Neznámý dopis J. S. A. M. Píšovi (z 1948), Rozeta (Čes. Budějovice) 1991, s. 24; in Tichý dvojhlas (L. Chudíkovi z 1973–85, vzáj. koresp.; 1992, ed. L. Chudík); J. Tomčík: Místo doslovu (Tomčíkovi z 1970), sb. Ve vichru války (1992); I. Inov (Ivanov): Zpožděné vyznání J. S. (Ivanovovi z 1968–72), LitN 1994, č. 35; J. Knap: Paralely (Knapovi z 1970), Tvar 1994, č. 11; O. Špecinger: Z korespondence J. S. (Z. Pavlouskové z 1976–81), Vlastivědný sb. Kralupska 1994, č. 1; J. Uhlíř: J. S. a lesnická škola v Trutnově (Uhlířovi a studentům školy z 1963–66), sb. Padesát let lesnického školství v Trutnově 1945–1995 (1995); S pozdravením přátelským (E. Kosové a Hi-fi-klubu v Klatovech z 1976–80 a b. d.; 1996, ed. E. a J. Kosovi); Vážený a milý pane Osersi (E. Osersovi z 1981), sb. Pocta Ewaldu Osersovi (1997, s. 26); M. Palák: Korespondence Zdeňky Pav-

louskové s J. S. (vzáj. koresp., S. dopisy z 1976–81), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1998, č. 1–4; Adresát Bedřich Fučík (z 1935, b. d. a 1970–79), Revolver revue 1999, č. 40. ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Dělnická neděle (1921, příl. deníku Rovnost, s A. Černíkem), Proletkult (1922, č. 17 věnované Devětsilu), Sršatec (1922–25), Disk (1923, 1925, s jinými), Host (1924, roč. 3, č. 9 – roč. 4, č. 3, s J. Ježkem a K. Teigem), Pásmo (1924–25, č. 3–10, s jinými), Reflektor (1927–29, s B. Šafářem; 1927 příl. 1. máj 1927, po konfiskaci 2., opr. vyd.), Nová scéna (1929–30), Pestré květy (1930–32), Panoráma (1940–41), Kytice (1945–48); *sborníky:* Revoluční sborník Devětsil (1922, s K. Teigem), Almanach Kmene 1934–35 a 1937–38, 1. máj 1936 (1936, k jubileu K. H. Máchy), 1. máj 1937 (1937, májový list), Básníku Karlu Tomanovi. Pozdravy několika básníků (1937), Španělsku (1937, s jinými), Květen v Lidovém domě (1946, s K. Markem), Vimperský kalendář 1947 (1946); *knižnice:* Knihy století (1936–37), Generace (1938), Slunovrat (1938–41), Klín (1945–48). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Komunistické večery (1922, se S. K. Neumannem); Sborník protiklerikálních veršů (1923, podp. Marie Ulrichová; podle S. sdělení V. Justlovi z 1972 je autorem výboru S. K. Neumann, jenž S. požádal, aby antologii propůjčil své jméno, a ten ji pak podepsal jménem své budoucí ženy); S. K. Neumann: Básně (1928, s J. Horou) + Básně (1955); J. Neruda: Básně (1939); V. Hálek: Básně (1940) + Básně (1955); Kouzelná lucerna (1943, výbor z pohádek); Zeď Kremlu v dálce (1948, proletářské verše 20. let); J. Vrchlický: Básně 1, 2 (1953) + Píšťala Panova (1953) + Duha na zemi (1961); ant. Verše o Praze (1962); A. M. Píša: Verše (1967). ▮

LITERATURA: V. Černý: J. S. Náčrt k portrétu (1954) → Tvorba a osobnost 1 (1992); sb. Nobel Price – Nobel Preis (Frankfurt n. M. 1984); Att vara poet – J. S. mellan poesi och politik (Stockholm 1986, ed. F. Janouch, M. Slavíčková); sb. J. S. 1901–1986 nelle parole nelle immagini – I ord og bilder – Slovem i obrazem (Řím, Oslo 1986, ital., nor. a čes. text, ed. L. Řezníček, D. Massimi); J. Šimůnek: Malá knížka o Mamince (1987); J. S. a Jan Zrzavý ve fotografiích Jaroslava Krejčího (1990); Z. Pešat: J. S. (1991); sb. Šel malíř chudě do světa (1995, ed. F. Janouch); Zpráva o pohřbu básníka J. S. ve fotografiích Jaroslava Krejčího (1995); A. Stich: Seifertova Světlem oděná (1998); J. Štroblová: Vzpomínka na J. S. (2001); sb. S J. S. časem i nečasem (2001, ed. M. Jirásková a H. Klínková); vedle toho šest ineditních či rukopisných sborníků k S. životním jubileím: první z nich uspořádaný 1951 B. Novákem (Pozdrav básníkovi) vydal 1988 v ineditní České expedici J. Hořec s tit. J. S. 1951, další byly zpracovány 1971 (Pozdravy J. S., ed. J. Brabec a J. Smetanová; Vavřín J. S., ed. B. Novák), 1976 a 1981 (rkp. v držení rodiny) a 1986 (J. S. 1986, ed. J. Lopatka, a Rozloučení s J. S., ed. Zd. Hrubý, tj. J. Hořec, obojí v České expedici). ▮ Devětsil (V. Vančura) in J. S.: Město v slzách (1921); ● ref. Město v slzách: A. Č. (Černík), Rovnost 17. 12. 1921; an. (J. Hora), RP 18. 12. 1921 → Poezie a život (1959); M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 25. 12. 1921; F. Götz, Host 1, 1921/22, s. 85 → Anarchie v nejmladší české poezii (1922); J. Wolker, Var 1, 1921/22, s. 193 → Spisy 2 (1954); -pa- (F. S. Procházka), Zvon 22, 1921/22, s. 489; J. Knap, Cesta 4, 1921/22, s. 514; A. M. Píša, Proletkult 1922, s. 20 → Soudy, boje a výzvy (1922) a Dvacátá léta (1969); J. V. Sedlák, Tribuna 1. 1. 1922; JAR KR (J. Krecar), MR 1922, sv. 37, s. 180 ●; Devětsil (K. Teige) in J. S.: Samá láska (1923); ● ref. Samá láska: F. Götz, Host 2, 1922/23, s. 310; J. H. (Hora), RP 22. 4. 1923; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 22. 4. 1923; B. V. (Václavek), Českosl. noviny 27. 5. 1923; -jef- (J. Fučík), Pravda 21. a 24. 7. 1923 → Stati o literatuře (1951); B. Vlček, Cesta 6, 1923/24, s. 169 ●; Jos. Votoček (S. K. Neumann): K otázce umění třídního a proletářského, Proletkult 2, 1923/24, s. 220 a 236 → Stati a projevy 6 (1976); F. Götz: Vývoj J. S., Host 4, 1924/25, s. 161 → Jasnící se horizont (1926); ● ref. Na vlnách TSF: J. Knap, Cesta 7, 1924/25, s. 635; A. M. Píša, Sever a Východ 1925, s. 49 → Směry a cíle (1927) a Dvacátá léta (1969); F. Peroutka, Přítomnost 1925, s. 193 → Osobnost, chaos a zlozvyky (1939) a Sluší-li se býti realistou (1993); A. Vyskočil, Rozmach 1925, s. 119 → Kritikova cesta (1998, s. 167); J. V. Sedlák, Kritika 1925, s. 194; F. Götz, NO 15. 2. 1925; J. Hora, RP 22. 3. 1925 → Poezie a život (1959); Skapino (A. Novák), LidN 7. 6. 1925 ●; J. Fučík: Cesta kolem světa, in J. S.: Slavík zpívá špatně (1926); ● ref. Slavík zpívá špatně: J. Hora, RP 12. 12. 1926 → Poezie a život (1959); F. Götz, NO 25. 12. 1926 A. M. Píša, Host 6, 1926/27, s. 113 → Směry a cíle (1927) a Dvacátá léta (1969); P. F. (Fraenkl), RA 2, 1926/27, s. 155; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 27, 1926/27, s. 321; M. Pujmanová, Tribuna 1. 1. 1927; A. N. (Novák), LidN 17. 4. 1927 ●; F. X. Šalda in O nejmladší poezii české (1928) → Studie z české literatury (1961) a O předpokladech a povaze tvorby (1978); B. Václavek: Elementární poezie, in Od umění k tvorbě (1928) → Tvorba a skutečnost (1980); A. N. (Novák): Slavík zpívá špatně (souhrnná analýza), LidN 7. 9. 1929; B. Václavek in J. S.: Básně (1929); ● ref. Poštovní holub: G. (F. Götz), NO 27. 10. 1929; AMP. (A. M. Píša), PL 8. 12. 1929 → Dvacátá léta (1969); F. X. Šalda, ŠZáp 2, 1929/30, s. 122; A. Novák, Lumír 56, 1929/30, s. 161; B. V. (Václavek), ReD 3, 1929/30, s. 102 → Kritické stati z třicátých let (1975); J. Hora, LitN 3, 1929/30, s. 20 → Poezie a život (1959); P. Fraenkl, RA 5, 1929/30, s. 203; J. Heyduk, Cesta 12, 1929/30, s. 80 ●; A. M. Píša: J. S., Čin 2, 1930/31, s. 29; F. Götz: České dada, in Básnický dnešek (1931); J. Hora: Mezi básnickými knížkami, Panoráma 1931, s. 162; ● ref. Jablko z klína: AMP. (A. M. Píša), PL 8. 10. 1933 → Třicátá léta (1971); A. N. (Novák), LidN 20. 12. 1933; F. X. Šalda, ŠZáp 5, 1933/34, s. 18; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 60, 1933/34, s. 326; Nk (B. Novák), Magazín DP 1, 1933/34, s. 284; P. Fraenkl, Naše doba 41, 1933/34,

s. 506; F. Soldan, RA 9, 1933/34, s. 109 ●; ● ref. Ruce Venušiny: AMP. (A. M. Píša), PL 19. 4. 1936; jh (J. Hora), Čes. slovo 1. 5. 1936 → Poezie a život (1959); J. Janů, Rozhledy 1936, s. 117; A. N. (Novák), LidN 21. 6. 1936; P. Fraenkl, Naše doba 44, 1936/37, s. 57; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 63, 1936/37, s. 34 ●; ● ref. Zpíváno do rotačky: an. (V. Závada), LUK 1936, s. 319; B. V. (Václavek), U 1936, s. 289; J. Valja, Rozhledy 1936, s. 215; AMP. (A. M. Píša), PL 27. 9. 1936; V. Černý, LidN 5. 10. 1936 ●; A. M. Píša in Proletářská poezie (1936) a O J. S., Dělnická osvěta 1937, s. 89; ● ref. Jaro, sbohem: G. (F. Götz), NO 14. 9. 1937; AMP. (A. M. Píša), PL 26. 9. 1937; V. Černý, LidN 11. 10. 1937; -i. t.- (J. Taufer), U 1937, s. 399; H. B. (Bonn), Rozhledy 1937, s. 213; J. B. Čapek, Naše doba 45, 1937/38, s. 314; B. Polan, LitN 10, 1937/38, č. 3 → Život a slovo (1964) ●; ● ref. Osm dní: sl (J. Strnadel), Ranní noviny 2. 10. 1937; AMP. (A. M. Píša), PL 10. 10. 1937; H. B. (Bonn), Rozhledy 1937, s. 222; B. Polan, LitN 10, 1937/38, č. 7 → Život a slovo (1964); J. B. Čapek, Naše doba 45, 1937/38, s. 372 ●; ● ref. Zhasněte světla: a. (J. Hora), Čes. slovo 18. 12. 1938; AMP. (A. M. Píša), PL 25. 12. 1938 → Třicátá léta (1971); B. Polan, KM 1939, s. 35 → Život a slovo (1964); A. N. (Novák), LidN 2. 7. 1939 ●; ● ref. Vějíř Boženy Němcové: B. Fučík, Akord 7, 1939/40, s. 287; F. Götz, Čteme 2, 1939/40, s. 104; V. Černý, KM 1940, s. 126 → Tvorba a osobnost 1 (1992); AMP. (A. M. Píša), Nár. práce 11. 2. 1940; B. Jedlička, LidN 12. 2. 1940; jh. (J. Hora), Čes. slovo 18. 2. 1940 → Poezie a život (1959) a Duch stále se rodící (1981); B. Václavek, LidN 19. 2. 1940 → Tvorba a společnost (1961) a Tradice a modernost (1973); M. Rutte, NL 24. 3. 1940 ●; A. M. Píša in Poezie své doby (1940); ● ref. Světlem oděná: J. Heyduk, LidN 23. 12. 1940; J. Pilař, Venkov 25. 1. 1941; J. Červinka, Řád 1941, s. 325; V. Běhounek, Dělnická osvěta 1941, s. 40; F. Götz, Čteme 1941, s. 5 → Literatura mezi dvěma válkami (1984); B. Polan, KM 1941, s. 72 ●; ● ref. Kamenný most: B. Polan, Nová doba 1944 → Život a slovo (1964); p. (A. M. Píša), Nár. práce 12. 11. 1944 ●; ● ref. Přilba hlíny: K. P. (Polák), PL 2. 9. 1945; AMP. (A. M. Píša), Práce 16. 9. 1945; J. Morák, Mladá fronta 21. 10. 1945; J. Janů, Svob. noviny 1. 12. 1945; I. Andrenik, My 45, 1945, č. 10; B. Polan, KM 1945, s. 164 → Život a slovo (1964); M. Dvořák, Akord 12, 1945/46, s. 279 ●; V. Dostál: J. S. a proletářská poezie, Var 1949, s. 571; ● ref. Šel malíř chudě do světa: B. Polan, NŽ 1953, s. 748; V. Justl, tamtéž, s. 1260 ●; ● ref. Píseň o Viktorce: I. Skála, Tvorba 1950, s. 285 → sb. Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (2002, s. 37); M. Sedloň, Tvorba 1950, s. 330 ●; ● ref. Maminka: G. Francl, LD 19. 12. 1954; M. Petříček, Obrana lidu 19. 12. 1954; J. Janů, NŽ 1955, s. 190; A. Jelínek, LitN 1955, č. 6; D. Šajtar, HD 1955, s. 457 ●; ● ref. Chlapec a hvězdy: J. Hiršal, ZM 1956, s. 89; G. Francl, LD 9. 12. 1956; J. Brabec, LitN 1957, č. 5; kt (K. Tachovský), HD 1957, s. 133 ●; J. Brabec: J. S., NŽ 1957, s. 251; Z. Blajer: Vývojové stupně v poezii J. S., Bulletin Vysoké školy ruského jazyka a literatury 1959, sv. 3, s. 277; J. Hrabák: Nad novým vydáním veršů J. S., V. Nezvala, P. Bezruče a O. Mikuláška, in Studie o českém verši (1959); A. M. Píša in J. S.: Dílo 4 (2. vyd. 1959) → K vývoji české lyriky (1982); V. Kovařík in Když velcí byli malí (1959); F. Hrubín in J. S.: Město v slzách (1960) + in J. S.: Ještě jednou jaro (1961); K. Šiktanc: Milosti zástupů pokorně odevzdaný, Kultura 1961, č. 38; A. M. Píša: J. S., in Stopami poezie (1962) + in J. S.: Dílo 6 (1964) → K vývoji české lyriky (1982); ● ref. Koncert na ostrově: M. Vacík, RP 30. 11. 1965; F. Buriánek, Kulturní tvorba 1966, č. 3; J. Brabec, LitN 1966, č. 5; K. Kostroun, Plamen 1966, č. 2; J. Trefulka, HD 1966, č. 3; A. M. Píša, Impuls 1966, s. 266 → Dílo 7 (1970) ●; H. Jechová: Veršová struktura a způsob zobrazení skutečnosti, sb. Teorie verše 1 (1966); M. Kozlíková (Kubínová): Úloha oblasti všedního v lyrice J. S., ČLit 1966, s. 273; F. Hrubín: Sbohem, sbohem, in Lásky (1967); J. Palivec: Poezie stále budoucí, HD 1967, č. 6 → Poezie stále budoucí (1969); ● ref. Halleyova kometa, Odlévání zvonů: Z. Slabý, Kulturní tvorba 1967, č. 52; V. Dostál, Kulturní tvorba 1968, č. 6; Z. Pešat, Orientace 1968, č. 2; V. Justl, Plamen 1968, č. 3; V. Karfík, Lit. listy 1968, č. 5; F. Buriánek, Impuls 1968, s. 246 ●; J. Rambousek: Stylistická problematika S. triptychu Světlem oděná, SPPF Brno, sv. 26, Jazyk a literatura, č. 6 (1969); Z. Pešat in sb. Jak číst poezii (2. vyd. 1969) → Dialogy s poezií (1985); F. Hampl in Dobrodružství J. S. a jiné vzpomínky na známé i méně známé spisovatele (1969); J. Rambousek: J. S., sb. Česká literatura 1918–1945 (1970) + J. S.: Slavný den (interpretace básně), SPPF Brno, sv. 30, Jazyk – literatura – škola, č. 7 (1970) → oboje Nesoustavná rukověť české literatury (2003, s. 375, 441); V. Dostál: Zkouška marxistické kritiky, ČLit 1975, s. 14; F. Buriánek: Návraty, in Ohlédnutí (1978); ● ref. Morový sloup: M. Pohorský, Listy Klubu přátel poezie 1981, zima; J. Pavelka, Rovnost 12. 5. 1982 ●; F. Kautman: Komentář k Písni o Viktorce, Listy (Řím) 1982, č. 3–4 (Čtení na léto) → O literatuře a jejích tvůrcích (1999); J. Skácel: Malá recenze na J. S., Brněnský večerník 7. 2. 1983 → Třináctý černý kůň (2001, s. 183); ● ref. Všecky krásy světa: J. Poláček, Rovnost 25. 5. 1983; M. Blahynka, Tvorba 1983, příl. Kmen, č. 15; D. Šajtar, Kulturní měsíčník 1983, č. 6; A. F. (Fetters), Čes. zápas 1983, č. 15; F. Kautman, Listy (Řím) 1985, č. 1 ●; ● ref. Býti básníkem: L. Soldán, Svob. slovo 1. 3. 1984; Z. Kožmín, Brněnský večerník 15. 10. 1984; A. F. (Fetters), Čes. zápas 1984, č. 9; V. Křivánek, Mladá fronta 26. 4. 1985 ●; M. Pohorský: Sladké neštěstí, in J. S.: Býti básníkem (2. vyd. 1984); K. Chvatík: Zázrak básnické přirozenosti…, in J. S.: Ruce Venušiny (Toronto 1984) → (s tit. O poezii J. S.) Listy (Řím) 1985, č. 3 a Melancholie a vzdor (1992); F. Kautman: S. vzpomínky jako historický pramen, Listy (Řím) 1985, č. 1 → O literatuře a jejích tvůrcích (1999); J. Škvorecký: Básník J. S., v parlandu pražských papalášů Případ S., Západ (Ottawa) 1985, č. 3 → Ráda zpívám z not

a jiné eseje (2004, s. 7); J. Svoboda: Na okraj posledních sbírek J. S., Kulturní měsíčník 1985, č. 1; ● nekrology: stejné oficiální znění ve všech denících 11. 1. 1986; J. Skácel: Světlem přikrytý, Brněnský večerník 13. 1. 1986 → Třináctý černý kůň (2001, s. 269); A. Branald: Vyznával za nás lásku, Svob. slovo 21. 1. 1986, oboje → Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1986, s. 21 ●; J. Svoboda: Básníkův úděl, in Ve stopách tvorby (1986); M. Zelinský: Výstavbový princip v poezii J. S., Universitas (Brno) 1986, č. 3; O. A. Kukla: Židovské motivy v díle J. S., Věstník židovských náboženských obcí v Československu 1986, č. 2; V. Macura: J. S., Jaro, sbohem, sb. Rozumět literatuře (1986); M. Kubínová: S. poezie plynoucího času, ČLit 1987, s. 306; A. Brousek: Národní… rukojmí?, Rozmluvy (Purley) 1987, č. 7 → Podřezávání větve (1999, s. 482); M. Pohorský: S. lyrika časová i nadčasová, in J. S.: Vějíř Boženy Němcové, Přilba hlíny, Ruka a plamen, Píseň o Viktorce (1987) + Jaké štěstí býti básníkem, in J. S.: Město v slzách, Samá láska, Svatební cesta, Slavík zpívá špatně (1989); F. Valouch: Česká poezie v období Mnichova, ČLit 1989, s. 206; R. Havel in J. S.: Čas plný písní (1990); vm (V. Macura) in Slovník básnických knih (1990, Jaro, sbohem, Město v slzách, Na vlnách TSF, Ruce Venušiny, Slavík zpívá špatně, Zhasněte světla); F. Kautman: Poznámky k charakteristice a periodizaci díla J. S., Listy (Řím) 1990, č. 4 → O literatuře a jejích tvůrcích (1999); A. Brousek: J. S., sb. Zur tschechischen Literatur 1945–1981 (Berlín 1990, s. 63) → Podřezávání větve (1999, s. 539); J. Hořec: O všech krásách světa, Květy 1990, č. 34 a 35 (k tomu J. Rumler, tamtéž, č. 42); J. Svoboda: První verše J. S., SPPF Ostrava, sv. 121, ř. D – Jazyk, literatura, umění, 1990, č. 27 → (s tit. S. vstup do české poezie) Z obzoru tvorby (1998); D. Škvorová: Několik poznámek k stylové výstavbě S. sbírky Na vlnách TSF, Jazykovědné aktuality 1990, s. 90; J. Waczków in J. S.: Odlewanie dzwonów (Krakov 1990); A. Volkman: Pátky s J. S., Přítomnost 1991, č. 1 → Silent Musae (b. d., 1991); S. Segert: Vzpomínky hebreistovy, LitN 1991, č. 50; V. Novotný: J. S., Reflex 1992, č. 23; A. Stich: Archaické motivy v novočeské poezii (Světlem oděná, Kamenný most), sb. Legenda, její funkce a zobrazení (1992) → Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi (1996); Z. Pešat: J. S.: Koncert na ostrově, sb. Česká literatura 1945–1970 (1992) + J. S.: Morový sloup, sb. Český Parnas (1993); R. Havel: O jedné legendě, Tvar 1993, č. 47–48; J. Slomek: ref. Všecky krásy světa (srovnání textů), LitN 1993, č. 11; J. Rambousek: Ztracený Prsten krále vagabundů, LidN 25. 3. 1993, příl. Národní 9; J. Svoboda: Ke genezi S. Města v slzách a Samé lásky, SPFF Ostrava, sv. 138, ř. Literární věda, 1993, č. 1 → (s tit. S. vstup do české poezie) Z obzoru tvorby (1998); J. Hrabáková: Morový sloup, sb. Český dekameron (1994); F. Všetička: S. hold Praze, in Stavba básně (AUP Olomouc 1994, s. 101); V. Fischl in Setkání (1994, s. 43); J. Urbanec: Inspirace literaturou v poezii F. Halase a J. S., sb. Literatura v literatuře (1995, s. 63); J. Rambousek: Nenapsané kapitoly Všech krás světa, Vlastivědný sborník Kralupska 1996, s. 1 → Nesoustavná rukověť české literatury (2003); J. Bolton: Volný verš v S. poezii 20. let, sb. Šnykerikyk. Miroslavu Červenkovi k pětašedesátinám…. (1997, s. 58); S. Machová: Autorský slovník básnického díla J. S., SPF Praha, Filologické studie 20 (1997, s. 29); M. Kudělová, J. Kuděla, J. Slomek: Žižkovské gymnázium a J. S., Dokumenta Pragensia 15, 1997, s. 339; J. Slomek: Záhada poslední S. sbírky, Reflex 1997, č. 51; D. Loewy: More and Better Translations Needed: J. S. in English and German, Germanoslavica 1997, s. 299 a 1998, s. 131; J. Knapík: Verše v nemilosti. Ke vzniku a souvislostem kritiky J. S. v roce 1950, Soudobé dějiny 1998, s. 25 (srov. též: sb. Historie '97, Brno 1997; in Kdo spoutal naši kulturu, 2000, s. 100; in Únor a kultura, 2004, s. 194); J. Brabec in J. S.: Ruce Venušiny (1998); K. Sýs in J. S.: Ty, lásko, pozdravena buď! (1998); H. Klínková: Žižkov J. S., sb. Kniha o Praze 3 (1998, s. 72); J. Loewy: J. S., LidN 26. 5. 1998; J. Staněk: J. S. s Viktorkou na pranýři, Čes. jazyk a literatura 49, 1998/99, s. 53; P. Blažíček: Básníci avantgardy v poúnorových letech, ČLit 1999, s. 259 → Kritika a interpretace (2002); V. Justl in J. S.: A sbohem (1999); V. Maršíček in Nezval, S. a ti druzí (1999, s. 152); J. Opelík in J. S.: Třeba vám nesu růže (1999) + Seifertovi andělé, ČLit 1999, s. 514; jas (J. Slomek): J. S. – básník „čtený a milovaný", LidN 3. 12. 1999 + (pod vl. jm.) J. S. – básník ztělesňující českou poezii 20. století, LidN 11. 1. 2000; L. Čivrný in Co se vejde do života (2000, s. 199); P. Hrubý: Poválečné nadšení a pokoření českých básníků. Od Nezvala k S., in Osudné iluze. Čeští spisovatelé a komunismus 1917–1987 (2000, s. 89); W. F. Schwarz: Mácha – Barock – S. und die moderne tschechische Dichtung, sb. Kapitel zur Poetik K. H. Mácha's. Die tschechische Romantik im europäischen Kontext (Mnichov 2000, s. 13); O. Špecinger: S. Kralupy nad Vltavou, Vlastivědný sborník Podřipsko 10 (2000, s. 151) + J. S. a severní Čechy, sb. Českolipsko literární 13 (2001, s. 7); J. Aizpurvitova: Rusko jako futuristický model očima J. S. a Karla Teiga, C. Cloutier: Obraz matky v poezii J. S., obojí sb. Česká literatura na konci tisíciletí 2 (2001, s. 603, 611); K. Bielen: O autobiograficzności liryki J. S., Bohemistyka (Wałbrzych) 2001, č. 2, s. 105; J. Bolton: Elegie veřejné a soukromé. Melancholie u S., Ortena a Blatného, ČLit 2001, s. 128; J. Jiroušek: Sémiotika verbálně-vizuálních vztahů v S. sbírce (a Teigově knize) Na vlnách TSF, sb. Lit. archiv (s tit. Narozeni na přelomu století) 32–33, 2001, s. 115; V. Karfík: Století J. S. Dokument Charty 77 č. 3/1986 k úmrtí básníka J. S., Co psali básníkovi jeho přátelé. Výběr z blahopřejných zápisů českých spisovatelů do jubilejních sborníků k S. narozeninám, obojí LidN 20. 9. 2001; E. Osers: Vzpomínka na J. S., LitN 2001, č. 39; J. Rambousek: J. S. a dětská literatura, Ladění 2001, č. 3 + S. století české poezie, Universitas 2001, č. 3; Píseň o Viktorce

J. S. Usnesení předsednictva, Tvar 2001, č. 3 (ed. J. Staněk); J. Trávníček: Stíny zrcadel – zrcadla stínů. Barokní klíč k poezii J. S. a Vladimíra Holana, Host 2001, č. 8 a Romboid 2002, č. 5–6; I. Pfaff in Krize české kultury po moskevských procesech 1936–1938, Slovanský přehled 2002, s. 35; P. Winczer: Das Altwerden des Dichters als Thema und Epilog des eigenen Schaffens (am Beispiel J. S.'s und Jaroslaw Iwaskiewicz's), Wiener slavistisches Jahrbuch 48 (2002, s. 161); J. Brabec: Tanec dívčích košil. Milostná poezie J. S., Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 2003, č. 3; P. Pešta: J. S. – básník svobody, Akord 2003, s. 227; H. Voldan: Comentario sobre J. S., Z. Pešat: J. S., obojí, in J. S.: Poemas (Buenos Aires 2003); A. Branald in Tichý společník (2005, s. 7); C. Cloutier: Doma s J. S., sb. Krajina a dům, vzdálenost a blízkost, nahoře a dole (2005, s. 22); R. Novák: Variace na mozartovské téma, in Hudba jako inspirace poezie (2005).

zp

Miloš **Seifert**

* 8. 1. 1887 *Sušice*
† 3. 12. 1941 *Bechyně*

Prozaik a překladatel věnující se literatuře o přírodě; autor polobeletristických úvahových příběhů a pojednání o harmonické výchově podle skautingu, k jehož propagátorům a organizátorům náležel.

Vyrůstal v rodině učitele. Základní školu vychodil v rodišti a gymnázium absolvoval v Písku (mat. 1905). 1905–07 studoval na české technice v Praze (obor technická chemie) a poté na filoz. fakultě přírodopis. Od 1911 je učil na reálném gymnáziu v Berouně, 1918–26 nejprve na Slovensku a na Podkarpatské Rusi, potom znovu v Čechách (Kladno, Most); krátce pracoval jako referent pro skauting na ministerstvu zdravotnictví v Praze. Od podzimu 1926 až do smrti byl gymnazijním učitelem v Příbrami; trvale přitom od poloviny 30. let bydlel v Berouně. Od začátku svého učitelského působení se věnoval propagaci a rozvoji skautingu, výchovného hnutí zrodivšího se v Anglii a v Čechách rozšířeného jako junáctví; postupně se však zaměřoval na jeho původní zálesáckou variantu, opírající se o mravní ideály woodcraftingu (lesní moudrost); 1922 založil Ligu českosl. woodcrafterů a stal se jejím náčelníkem. Až do konce 20. let vydával a redigoval její tiskový orgán, měsíčník Vatra.

S. začal publikovat jako překladatel populárních přírodovědných pojednání na počátku svého vysokoškolského studia (v týdeníku Pražská lidová revue) a překládání v jeho literární činnosti také převládalo. Zajímal se hlavně o autory rozvíjející rousseauovský vztah k přírodě a zjišťující její harmonizující vliv na etickou a sociální výchovu jedince (R. W. Emerson, J. Hargrave, J. Ruskin, H. D. Thoreau). Stálou pozornost věnoval povídkám, črtám, fejetonům i naukově beletristickým úvahám svého staršího současníka, prozaika a ilustrátora E. T. Setona, znalce severoamerické divoké přírody a iniciátora výchovného hnutí woodcraft. Vedle řady Setonových próz o zálesáctví a tábornickém životě, jež nezřídka doplňoval črtami o české přírodě, S. přetlumočil a upravil i jeho rozsáhlý prozaický cyklus Ze života severních zvířat. Filozofií jednoty lidského a přírodního bytí S. překladatelsky poutalo i dílo holandského vědce a básníka F. van Eedena (mystická dramatická báseň Bratři), o němž také napsal literárně biografický portrét opírající se o zážitky z cesty po Holandsku (*U básníka Frederika van Eedena*). Populárním a propagačním zaměřením se vyznačuje i literárně biografická práce *John Ruskin, apoštol pravdy a krásy,* v níž S. prostřednictvím hojných citací zdůraznil názory anglického sociálního reformátora a estetika na úlohu přírody v umění. Samostatnými životopisnými studiemi doplnil i některé své překlady (*E. T. Seton* in Dvanáct tajemství lesa; *F. van Eeden* in Bratři). Vlastní literární tvorbu S. věnoval beletrizovaným pojednáním o etických zásadách výchovy (*Osvobozené mládí, Radostná škola*) a o poznávání přírody (*Rok v přírodě, Vidoucí oči, Jenda a zvířata*), které byly podobně jako několik autorových příruček pro junáky a woodcraftery určeny převážně mládeži.

PŘÍSPĚVKY *in:* Klas (1930); Lípa (1926–40); Nár. osvobození (1935); Naše doba (1921); Osvěta (1918); Pražská lid. revue (1906); Radost (1927–29); Topičův sborník (1926); Tribuna (1921, 1925); Věstník KČSN, tř. matematicko-přírodovědná (1909); Vatra (lesní moudrosti) (1922–29); Výr. zpráva reálného gymnázia v Berouně (1915); Zlatá brána (1919–20). ■ KNIŽNĚ. *Fejetonistické prózy a literárně biografická pojednání:* Základy kmenového zřízení (1921); U básníka Frederika van Eedena (1922); Osvobozené mládí (PP pro ml., 1923); Radostná škola (PP pro ml., 1926); Rok v přírodě (PP pro ml.,

1929); Vidoucí oči (PP pro ml., 1930); Jenda a zvířata (PP pro ml., 1932); John Ruskin, apoštol pravdy a krásy (biografie, 1937). – *Překlady:* J. Ruskin: Tomu poslednímu (1910); R. W. Emerson: Příroda (1912); F. van Eeden: Hrdinná láska (1919) + Johannes Viator (1919) + Zázraky a mysticism v staré i nové době (1920) + Radostný svět (1922) + Otevřený list skautům od F. van Eedena (1922) + Bratři (1934); Ouida (L. de La Ramée): Flanderský pes (1919; 1928 upr. vyd.); H. Roland-Holst: Molière (1922); E. T. Seton: Duch lesů (1922) + Indián (1923) + Dvanáct tajemství lesa (1925) + Z lesní říše (1925) + Za sandhillským jelenem (1925) + Ze života severních zvířat 1–5 (1937) + Katug, dítě sněhu (1940); J. Hargrave: Listy z vigvamu (1924, verše přel. J. Nauman); H. D. Thoreau: Walden či Život v lesích (b. d., 1924); R. Davids: Buddhismus (1927); B. de Ligt: Znovuzrození Marie (1932); A. L. Huxley: Co ty budeš dělat (1937); – posmrtně: E. T. Seton: Stopami černého vlka (1945). – *Ostatní práce* (příručky pro junáky a woodcraftery): Kapesní knížka českých junáků (1913, s M. Maixnerem); Přírodou a životem k čistému lidství (1920, podle E. T. Setona a dalších cizojazyčných zdrojů a za přispění A. Očenáška); Svitek březové kůry (1925, podle E. T. Setona); Woodcraft (1929). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Vatra (lesní moudrosti) (1922–29); *knižnice:* Knihovna Walden (1923–24, s B. Z. Nekovaříkem), Knihy lesní moudrosti – woodcraftu (1923 a 1929). ▮

LITERATURA: K. (F. V. Krejčí): ref. U básníka Frederika van Eedena, PL 17. 12. 1922; F. Stiebitz: ref. Přírodou a životem k čistému lidství, Střední škola 1922, s. 130; V. Brtník: ref. Osvobozené mládí, Venkov 31. 3. 1923; P. S. (Sula): ref. čas. Vatra, NO 1. 10. 1924; F. Tichý: Kdo je autorem českého přebásnění Eedenových Bratří?, NO 17. 2. 1935; ● ref. John Ruskin, apoštol pravdy a krásy: L. J. (Jehl), Rozhledy 1937, s. 183; K. A. Čcheidze, Venkov 12. 8. 1937; R. Wellek, ČMF 24, 1937/38, s. 325; -och- (F. S. Procházka), Zvon 38, 1937/38, s. 210; V. Traubrová-Lišková, LidN 14. 3. 1938; M. Šefrna, Střední škola 1938, s. 116 ●; kol.: In memoriam M. S., Svob. noviny 3. 12. 1946.

pš

František **Sekanina**

* 15. 2. 1875 *Žárovice* u Prostějova
† 3. 3. 1958 *Smečno* u Kladna

Literární a divadelní kritik osvětového zaměření, literární historik-popularizátor, autor juvenilní poezie, překladatel z francouzštiny a němčiny, editor a organizátor literárního života.

Vyrůstal v neúplné rodině, matka se živila prací v lese a vypomáhala v domácnostech. Vychodil obecnou školu v Krumsíně, od 1887 studoval na reálce v Prostějově (mat. 1894). 1894–98 studoval matematiku, fyziku a chemii na pražské české technice a vedle toho 1897–98 absolvoval jako mimořádný posluchač dvousemestrální kurs pro středoškolské učitele na filoz. fakultě pražské české univerzity, zaměřený na moderní filologii (čeština, francouzština). Za studií se živil kondicemi. Seznámil se zde s J. Vrchlickým (ten podnítil vydání S. básnické prvotiny a pomohl mu s jejím uspořádáním), S. Čechem, F. Heritesem a F. Bílým, který jej doporučil L. Čechovi, tehdejšímu řediteli reálky v Novém Městě na Moravě. 1898–1901 zde S. učil jako suplent matematiku, fyziku, chemii, češtinu, němčinu a francouzštinu a organizoval literární večery. V Novém Městě se mu narodil syn Ivan S. (1900–1940), pozdější advokát, komunistický politik a politický publicista, obhájce komunistických funkcionářů v Československu i v zahraničí (1933–34 vystupoval za obhajobu v berlínském procesu s G. Dimitrovem), organizátor protifašistického odporu (zemřel v koncentračním táboře Sachsenhausen-Oranienburg). 1901–05 S. učil na žižkovské reálce, 1905 přešel jako suplent na české gymnázium na Vinohradech. 1905–10 vyučoval rovněž na dívčím gymnáziu Minerva a příležitostně suploval na Vyšší dívčí škole. 1908 byl dramaturgem v divadle v Libni, kde organizoval tzv. literární pátky. Od 1905 působil jako externí redaktor kulturní rubriky Nár. politiky (1906–07 zároveň spoluredigoval 1. roč. Nár. obzoru), 1915 se zde stal redaktorem interním, kromě kulturní rubriky měl na starosti též fejeton a románovou přílohu. 1941 odešel do důchodu. 1903–45 byl jednatelem Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj (od 1925 i pokladníkem, během 2. světové války zastupujícím předsedou), 1913 se stal členem výboru a jednatelem Společnosti J. Vrchlického, stál u založení Syndikátu čes. spisovatelů a od 1929 působil v ředitelstvu Svatoboru. Byl zaníceným nimrodem. Jako publicista spolupracoval pravidelně s Českosl. rozhlasem a redakčně s nakladatelstvím Jos. R. Vilímek, podílel se také na vytváření jeho edičního programu. Při mnohých příležitostech vystupoval jako slavnostní řečník (odhalení pomníků, pamětních desek, výročí). Po zatčení syna Ivana byl nucen k veřejným projevům loajality okupačnímu režimu (projev u příležitosti 70. narozenin E. Háchy).

1944 byl jmenován do Nár. rady české a v březnu 1945 ustanoven jejím předsedou (projev při oslavách šestiletého výročí zřízení Protektorátu Čechy a Morava). Po osvobození byl v květnu 1945 několik dní ve vazbě v pankrácké věznici, po propuštění se pokusil o sebevraždu. Řízení, které proti němu bylo vedeno trestní komisí Ústředního výboru hl. m. Prahy pro přestupek podle tzv. malého prezidentova dekretu, bylo v lednu 1947 zastaveno. S. jednání za války bylo odůvodněno osobní krizí po synově smrti, pokročilým věkem a politickou dezorientací stupňovanou nátlakem ze strany okupačních úřadů.

S. básnická i kritická tvorba byla hned v počátcích ovlivněna dílem J. Vrchlického, který mu později rovněž doporučil, aby se překladatelsky zabýval poezií P. Verlaina. S. debutoval prozaickými žánrovými črtami v lokálním prostějovském tisku (Hlasy z Hané) již jako gymnazista, od příchodu do Prahy přispíval nejen do časopisů starší generace, ale i do publikací Katolické moderny, poezií hlásící se k poetice J. Vrchlického a parnasu. Větší část časopisecky publikovaných básní tematizuje tradičním způsobem rozpor citu a rozumu, dramatický prožitek světabolné deziluze a úžasu z jevové rozmanitosti. Dekorativní opisnost, rétoričnost, výrazová nesourodost náladové lyriky a lumírovsky pojaté epiky charakteristické pro debut *Za nocí chmurných i světlých* byly později ve sbírce *Lyrické intermezzo* formovány dotykem verlainovské symbolistní dikce a motivy nábožensky laděné citovosti. Na S. kritickou činnost měly rozhodující vliv jednak osobní kontakty se spisovateli lumírovsko-ruchovské generace, jednak literárněhistorická průprava získaná za studií v učitelských kursech a aktualizovaná spoluprací s J. Vlčkem v Obzoru literárním a uměleckém (studie *Henryk Sienkiewicz*). Ve své neobyčejně početné posudkové a esejistické tvorbě, jejíž záběr se postupně rozrůstal od české též na francouzskou a německou literaturu 19. století (po 1915 i na divadlo), se řídil kritérii služby básníkovi, národní ideji a výchovy čtenářstva. Na rozdíl od svých současníků z modernistické generace 90. let se orientoval na popularizační snahy estetického vzdělávání vstřícného vůči čtenáři, které podřizoval ideálu „dobré české knihy". Ve své rubrice v Nár. politice usiloval o soustavný přehled dobové literární produkce zahraniční i domácí z hlediska literárního vývoje od romantismu po modernu s upřednostněním hodnotově stabilizované představy o kontinuitě literární tradice. V charakteristice díla vycházel často z biografického líčení směřujícího k apoteóze tvůrce (*Jaroslav Vrchlický, Alois Jirásek, Petr Bezruč*), jenž mu svým životem a dílem takový hodnotový model zosobňoval. S. publicistický styl, ve snaze „vyprávěti" o literatuře „slovem prostým, opravdu lidským", vykazoval sklon k verbalismu, projevujícímu se stereotypností pojmenování literárních jevů. Překládal zejména moderní francouzskou literaturu a dramatiku; záhy se zaměřil na dílo P. Verlaina, z něhož po několika letech přípravných převodů tištěných časopisecky uspořádal reprezentativní výbor (první rozsáhlejší verlainovský soubor v češtině). S. básnická receptivnost, jakkoli v celkovém výrazu závislá na impulsech lumírovské poetiky, zde napomohla tlumočení melodicko-rytmické struktury.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Dr. Krejsek, Dr. Vilém Krejsa, Dr. Vilém Krejza, Fr. Žárovský, Vilém Krejza; F., fs, F. S., fs., F. Skn., Fr. Skn., ik (Lid. noviny, dub.), -n-, P., S., s., -S., S.-, -S-, -S.-, Sa, S. F., Skn, skn, Skna. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Album reprezentantů všech oborů veřejného života československého (1927); Almanach secese (1896); sb. Básnické návštěvy prostějovské (Prostějov 1948); Besedy Času (1900); Cesta (1925); Čas (1906, 1908, 1911); Čes. dívka (1925); Čes. revue (1899, 1901–03); Čes. slovo (1942); Československo v obrazech (1925); Čes. dělník (1942); Čes. lid (1930); Čes. svět (1914–24, 1926); sb. 19. výr. zpráva soukr. gymnázia dívčího s právem veřejnosti spolku Minervy v Praze za škol. rok 1908/09 (1909, O umělecké výchově); sb. Dobrodružná literatura jako činitel výchovný (1939); sb. Důvěrné chvíle (1928); Hlas národa (1896, 1903–04; 1896 a 1903 překl. z díla P. Verlaina); Hlasy z Hané (Prostějov 1892); alm. Jaro 1917 (1917); sb. Jaroslav Vrchlický (1912); alm. Jesle (Ml. Boleslav 1904); Jitřenka (1905); sb. Jos. R. Vilímek – osobnost i závod (1937); Kalendář paní a dívek českých (1914); sb. Kniha a národ 1879–1939 (1939); Květy (1898, 1900–05; 1901–02 překl. z díla P. Verlaina); Lid. demokracie (1948–49); Lid. noviny (1900, 1918, 1939); Lit. listy (1923); Lit. noviny (1930); Lit. rozhledy (1908, 1910, 1923–27, 1929, 1931); Lumír (1899, 1903); Lyrická prémie spolku Máje na rok 1910; Máj (1902–05); Mládí (1908); Moderní život (1903); Morava (Brno 1901); Mor. revue (Brno 1899); kat. Náčrty a poznámky Josefa Navrátila (1942); Nár. divadlo (1948); Nár. listy (1897–98, 1900); Nár. obzor (1906–07); Nár. osvobození (1925, 1928, 1947–48); Nár. politika (1905–45); Nár. práce; Naše kniha; Niva (1894–97); Nové Čechy (1908); Nový život (1896); Obzor lit.

a umělecký (1900–01; 1901 studie Henryk Sienkiewicz, i sep.); sb. 80 let F. X. Svobody (1940); Osvěta (1903, 1916); Památník dvacetipětileté činnosti Ústředního nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého v Praze (1926); Památník 75. výročí reálky (státního reálného gymnázia) v Prostějově 1871–1946 (Prostějov 1946); Panoráma (1934, 1937); sb. PhDr. Jaromíru Boreckému (k sedmdesátce) 1869–1939 (Písek 1939); alm. Pod jedním praporem (1895); sb. Prémie Spolku Máje na rok 1911. Máchův Máj a jeho ohlasy (1910); Přehled (1911); Rozhledy (1896–1900); Rozpravy Aventina (1925); Rudé právo (1933); Srdce (1903–04); Světozor (1899); Světozor (1931–32); Svob. noviny (1947); Šumavan (Klatovy 1926); Švanda dudák (1897); Tvorba (1938); Úhor (1921); alm. Ústřední matici školské na oslavu 25leté činnosti (1905); Večerní noviny (1892–93); Venkov (1937–38, 1942, 1944); Vesna (1895); Volné směry; Zlatá Praha (1898–1903, 1908, 1910, 1912, 1914–15); Zvon (1900–25, 1929–35, 1939–40); Ženské listy (1912, 1923). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Za nocí chmurných i světlých (BB b. d., 1897); Lyrické intermezzo (BB 1901); Romance běloveská (B b. d.). – *Práce o literatuře:* Jaroslav Vrchlický (b. d., 1912); Alois Jirásek (1920); Antonín Jaroslav Puchmajer v rámci našeho národního probuzení (1920); O buditelském významu našeho spisovatele a básníka J. K. Tyla (1926); Mistr Jan Hus, mučedník a vítěz kostnický (b. d., 1928, obs. ed. listů J. Husa do Čech); Alois Jirásek (1930); Jos. R. Vilímek, český buditel, zakladatel Humoristických listů, poslanec a deklarant (b. d., 1931); Básník Fr. Ulrich (1933, bibliof.); Josef R. Vilímek: jubileum života a práce (1935); Vzpomínka na odhalení pamětní desky dramatickému spisovateli, novináři a prvnímu řediteli Národního divadla Fr. Ad. Šubertovi v Praze na Smíchově… (b. d., 1935); Petr Bezruč (monografie, 1937; 1947 rozšíř. vyd. s tit. Pohádka o Bezručovi, o jeho rodu, osobnosti a díle); Deset let od smrti Aloisa Jiráska (1941). – *Překlady:* J. Richepin: Historie ze zásvětí (1901); P. Verlaine: Výbor z poezie (1905); H. de Gorsse, J. Jacquin: Gaskoňští kadeti (1906) + Příhody a dobrodružství Cyrana z Bergeracu (1906); F. de Curel: Rub světice (1908); G. de Maupassant: Povídky dne a noci (b. d., 1910); M. Audoux: Marie-Claire (b. d., 1911); Dvě japonská dramata (T. Izumo: Terakoya, uváděno i s tit. Vesnická škola, Y. Kakashi: Asagao, b. d., 1911, s Q. Jarníkem, podle něm. překl. K. Florenze); P. Perrault: Cikánský poklad (1927). – *Ostatní práce:* Sarajevská tragédie (1914, pseud. Dr. Vilém Krejsa); Život a panování Františka Josefa I. (b. d., 1915, pseud. Dr. Vilém Krejza); Dr. Emil Hácha (1943, obs. i projevy E. Háchy). ▮ SCÉNICKY. *Překlady:* M. Dreyer: Tři (1907); H. de Balzac: Mercadet (1909). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Čes. svět (1914–24, s jinými), Ženské listy (1923 od č. 3 – 1926, s J. Flajšhansovou); *sborníky a almanach:* Ústřední matici školské na oslavu 25leté činnosti (1905, s J. Vrchlickým a F. Heritesem), Jaroslav Vrchlický (1912, s. J. Boreckým), Praha (prémie Máje, 1912, s F. S. Procházkou a Q. M. Vyskočilem), Album reprezentantů všech oborů veřejného života československého (1927), Důvěrné chvíle (1928, s K. Dewetterem a F. S. Procházkou), PhDr. Jaromíru Boreckému (k sedmdesátce) 1869–1939 (1939, s V. Brtníkem a K. Hoffmeistrem), 80 let F. X. Svobody (1940); *kalendáře:* Kalendář Nár. politiky na rok… (1920–36), Vlast. Nový prostonárodní kalendář pro republiku Československou na rok… (1926–27); *knižnice:* Slavní autoři literatur světových (1908–28), 1000 nejkrásnějších novel 1000 světových spisovatelů (1911–15), Vilímkova knihovna (do 1944, s jinými), Vilímkova ilustrovaná národní knihovna (1939–42). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: F. J. Rubeš: Výbor z prací (1903) + Sebrané spisy (1906); J. K. Tyl: Sebrané spisy 1–3 (1906–08) + Spisy 1–10 (1928); B. Němcová: Sebrané spisy 1–3 (1909–11) + Jubilejní vydání nejkrásnějších knih B. N. 1–5 (1932; 1940 reed. s tit. Velké jubilejní ilustrované vydání knih B. N.); sb. Prémie Spolku Máje na rok 1911. Máchův Máj a jeho ohlasy (1910); Z literárního díla Karla Hynka Máchy (b. d., 1911); F. S. Procházka: Kytička poezie (1921); H. Sienkiewicz: Sebrané spisy 1–21 (1927–30); Životní dílo Karla Havlíčka Borovského (1940); Veliké dílo Jana Nerudy (b. d., 1941); V. Hálek: Na statku a v chaloupce a jiné povídky (1941); F. X. Svoboda: O lidech zvláštních (1941) + Dukátek v blátě (1944); K. Tůma: Z českých mlýnů (1948). ▮

LITERATURA: E. Bílková: F. S. (1875–1958). Soupis osobního fondu (LA PNP 2000, rozšíř. vyd.). ▮ ● ref. Za nocí chmurných i světlých: Š. (F. X. Šalda), Lit. listy 18, 1896/97, s. 286 → KP 3 (1950); J. Vorel, Rozhledy 6, 1896/97, s. 359; -a-, Světozor 31, 1896/97, s. 371; -or., LidN 21. 3. 1897; K. Dostál-Lutinov, NŽ 1897, s. 28 ●; ● ref. Lyrické intermezzo: O. Šimek, Lumír 29, 1900/01, s. 423; O. Theer, Rozhledy 10, 1900/01, s. 347; L.-, Zvon 1, 1900/01, s. 227; an., Čas 17. 2. 1901; Q., LidN 28. 3. 1901; F. Holeček, NŽ 1901, s. 200 ●; M. Marten: ref. Henryk Sienkiewicz, MR 1901/02, sv. 13, s. 233; ● ref. ed. F. J. Rubeš: Výbor z prací: V. Otomar, Srdce 3, 1903/04, s. 84; A. Novák, LF 1904, s. 53 ●; Jc. (J. Jakubec): ref. ed. F. J. Rubeš: Sebrané spisy, Naše doba 14, 1906/07, s. 64; ● ref. překl. P. Verlaine: Výbor z poezie: -q. (J. Borecký), Máj 3, 1904/05, s. 288; L. Š., Naše doba 12, 1904/05, s. 707; J. Rowalski (A. Bačkovský), Rozhledy 15, 1904/05, s. 637; Vbk. (J. Voborník), NL 29. 4. 1905 ●; ● ref. překl. M. Audoux: O. Stehlík, Přehled 9, 1910/11, s. 479; F. Žákavec, Čas 18. a 20. 5. 1911 (k tomu F. S., tamtéž, 19. 5. 1911); P. Maternová, Ženský svět 1911, s. 137 ●; ● ref. red. 1000 nejkrásnějších novel…: an. (F. X. Šalda), Novina 4, 1910/11, s. 479 → KP 8 (1956); an., Čas 1. 10. 1911; Ant. Veselý, NL 11. 6. a 3. 12. 1911; P. M. (Maternová), Ženský svět 1911, s. 169; K. V. H. (Havránek), Zvon 13, 1912/13, s. 387 ●; J. V. S. (Sedlák): ref. ed. F. S. Procházka, Tribuna 19. 1. 1921; ● k padesátinám: an. (E. Vachek), Pramen 5, 1924/25, s. 304; btk. (V. Brtník), Zvon 25, 1924/25, s. 307; an., Úhor 1925,

s. 33 ●; ● k šedesátinám: -btk- (V. Brtník), Zvon 35, 1934/35, s. 307; A. N. (Novák), LidN 14. 2. 1935; K. (F. V. Krejčí), PL 14. 2. 1935; an., Prager Presse 14. 2. 1935; -an., Čin 1935, s. 77 ●; ne (A. Novák): ref. Josef R. Vilímek..., LidN 21. 10. 1935; ● ref. Petr Bezruč: Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 18. 11. 1937; P. E. (Eisner), Prager Presse 11. 12. 1937; -och- (F. S. Procházka), Zvon 38, 1937/38, s. 98 ●; ● ref. ed. Životní dílo Karla Havlíčka Borovského: K. P. (Polák), Nár. práce 7. 7. 1940; drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 14 ●; J. Knap: F. S., Venkov 8. 6. 1941; ● k sedmdesátinám: an., Nár. práce 13. 2. 1945; V. K., LidN 14. 2. 1945; T. Tichý (J. Hais Týnecký), Nár. politika 14. 2. 1945 ●; L. Soldán: F. S. – kritik populární, Štafeta 1979, č. 3; M. Lišková: Překladatel a básník, Kulturní zprávy. Region Prostějovsko 2000, č. 2 (leden–únor).

dvo

Josef **Sekera**

* 4. 12. 1897 *Starkoč* u Čáslavi
† 14. 11. 1972 *Benešov* u Prahy

Prozaik, autor populárních povídek a novel s rysy romantické dějové motivace a sociálních a kronikářských románů z prostředí slovenského a českého venkova.

Syn truhláře; obecnou školu vychodil ve Starkoči a v sousední Zbyslavi (zde také prožil část dětství u příbuzných), měšťanskou školu v Čáslavi. Studoval na odborné tkalcovské škole v Rychnově n. Kněžnou (do 1913) a na její strojařské větvi v Šumperku. 1915 narukoval a po dělostřeleckém výcviku v Budapešti byl 1916 odvelen na italskou frontu. Po válce zůstal jako důstojník v armádě, sloužil na Moravě, převážně v Olomouci a v Brně. 1920 se stal úředníkem na ředitelství státních drah v Bratislavě. Na Slovensku se spřátelil s K. Plickou, F. Kráľem, P. Jilemnickým a s dalšími levicovými intelektuály. Ve 2. polovině 20. let byl jedním z iniciátorů a redaktorů časopisů zaměřených na česko-slovenskou spolupráci, vycházejících v Břeclavi (záhy zaniknuvší časopis Fujara a pak revue a knižnice Stan). Ve 30. letech se zapojil do činnosti bratislavské pobočky Družstevní práce. 1939 byl přeložen do Prahy, při zaměstnání spolupracoval (1942–44) s redakcí informačního týdeníku Praha v týdnu. 1945–49 pracoval jako vedoucí referent na ministerstvu dopravy a techniky, zároveň (1946–47) působil jako filmový lektor. Od 1950 byl spisovatelem ve svobodném povolání. 1948–49 působil v akčním výboru Syndikátu čes. (českosl.) spisovatelů. Angažoval se ve Svazu českosl. spisovatelů (1953–56 tajemník) a zastával i jiné funkce (mj. člen umělecké rady ministerstva kultury). Na sklonku života byl předsedou Čes. literárního fondu a aktivně se podílel na ustavení normalizačního Svazu čes. spisovatelů. – Jeho synovcem je Leopold S. (* 1920), autor dobrodružných a chlapeckých románů užívající v sešitových edicích kolektivního pseudonymu Will Mac Khiboney.

S. první prózy mají blízko ke kalendářové lidové četbě sentimentálně sociálního a humoristického ražení (*Sváté listy, O lásce a taškářích*). Na ustálené dějové a charakterizační konvence S. spoléhal i později (nejvýrazněji v milostném románku *Kouzelné léto*), zároveň však stále výrazněji navazoval na tradici venkovské realistické prózy a využíval zdrojů folklorního vypravěčství. V pokusech o epicky koncentrované novelistické útvary z prostředí městských středních vrstev prošel opožděně vlivem novoklasicismu (*Hazardní hráči, Kruh osudu*). Již zde zrála jeho záliba v milostné motivaci děje a v prudkých povahách, které podával s mírnou romantickou idealizací a s naturalistickým zvýrazněním lidské pudovosti. Naplno se pak tyto sklony rozvinuly v prózách o slovenských a moravských vinařích (*Vinaři, Hora Radostná*) a v rodové kronice z východočeské vesnice (*Pán žernovů*). Po válce přivedlo autora jeho zaujetí pro postavy nezkrotného citového založení k tématu slovenských Romů, z jejichž civilizační zanedbanosti obviňoval aparát kapitalistického státu (*Děti z hliněné vesnice*). Rysy propagandistické apelativnosti v dialozích a podřízenost syžetu apriorním dobovým ideovým schématům jsou patrné i v románech o účasti českých rudoarmějců v občanské válce v Rusku (*Česká rapsodie*) a o politickém i hospodářském vývoji Slovenska za narůstající agitace Hlinkovy strany ve 30. letech (*Červený dolomán*). S. se v nich znovu přiklonil k útvaru kronikářsky strukturovaného a bohatě zalidněného románu, který chtěl zachytit celou šíři sociálních i etických konfliktů epochy. Táž metoda, která jen mírně modifikovala poúnorový schematismus zdůrazněním erotické motivace a životní nahodilosti, charakterizuje i román o proměnách vesnice na Čáslavsku od konce války do kolektivizace (*Jsme strom zelený*). Věcností a střízlivým psychologickým dokreslením faktografického materiálu zaujímá výjimečné

místo v S. díle životopisné pásmo o malíři J. Pruchovi *Torzo lásky.* Od 2. poloviny 20. let publikoval rovněž literární recenze a glosy, posléze spíše kulturněpolitické články (Stan, Panoráma, Literární noviny, Tvorba aj.).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jos. S. Starkoč, J. S. Starkoč; js., J. S., -ra, S. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Co číst ze světových literatur (1961); Čes. slovo (1930); Československ. sport (1960); Československ. voják (1955); Čteme (1940); Čtenář (1960–66); Fujara (Břeclav 1926); Haló noviny; Hlas revoluce (1958); Host do domu (1955); Impuls (1966–67); Kulturní tvorba (1967); Květy (1958, 1969); Lid. demokracie (1953); Lid. noviny (1949); Listy (1968); Lit. noviny (od 1953); Magazín DP (1936–37); Mladá fronta (1953, 1970); Nové knihy (1962, 1968); Nový život (1954, Jak jsem začínal); Obrana lidu (1955); sb. Oheň a růže (1961); Osvětová práce; Panoráma (1935–38); Plamen (1962, 1967); Praha–Moskva (1958); Pravda (Moskva 1970); Predvoj (Bratislava 1958); Robotnícke noviny (Bratislava); Rodina a škola (1959); kal. Rolník na r. 1949 (Jaroměř 1948); Rudé právo (od 1953); Signál (1971); Stan (Břeclav 1929–30); Svět socialismu (1970); Svět sovětů (1955); Svob. slovo (1964); Tribuna; Tvar (1927); Tvorba (od 1959); Večerní Praha; Zeměd. noviny; Žijeme; Život strany (1970). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Sváté listy (PP 1924, pseud. Jos. S. Starkoč); O lásce a taškářích (P 1927); Hazardní hráči (PP 1930); Vinaři (R 1930; upr. vyd. 1954); Kruh osudu (P 1932); Kouzelné léto (R 1940); Sedm dní v Praze (doprovod k litografiím K. Hniličkové, 1940; 1972 část textu in Malá knížka poutnická…); Pán žernovů (R 1941); Hora Radostná (P 1946); Vinařská nevěsta (filmová P, b. d., 1946, rozmnož., podle P Hora Radostná); Palmy tam nerostou (pohádky, 1946); Děti z hliněné vesnice (R 1952); Česká rapsodie (R 1961, rozšíř. vyd. 1963 a 1967); Červený dolomán (R 1962); Torzo lásky (P 1965); Jsme strom zelený (R 1968); Malá knížka poutnická po staré mapě domova (cestopisné EE, 1972). – *Literární úprava:* Č. Hruška: Cesta k revoluci (1965, vzpomínky generálporučíka Č. H. z 1914–19). – *Ostatní práce:* Úspěch ve službě. Katechismus styků železničáře s obecenstvem (b. d., 1939, s V. Hájkem). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Fujara (Břeclav 1926, pseud. J. S. Starkoč, s K. Nekulou pod pseud. Rostislav Orný a s J. Zatloukalem), Stan (1929–30, 2. roč. s J. Zamazalem, O. Zemkem, J. Ošmerou), Cestovný zpravodaj československých štátnych drah (Bratislava 1932–38), Praha v týdnu (1942–44); *kalendář:* Rolník na r. 1949 (Jaroměř 1948); *sborník:* Pamětní tisk k stému výročí dráhy olomoucko-pražské (1945); *knižnice:* Stan (1929–30), Soubor železničních příruček (1939, s V. Hájkem). ▮

BIBLIOGRAFIE: F. Vaňková: J. S. Personální bibliografie (Knihovna Domu kultury, Gottwaldov 1987). ▮ LITERATURA: J. S. Ke spisovatelovým nedožitým osmdesátinám (Knihovna města Plzně 1977; vzpomínky J. Rybáka a J. Špota, bibliografie kniž. díla). ▮ A. Plichta: ref. O lásce a taškářích, Tvar 1927, s. 71; ● ref. Vinaři: -H-, Čin 1, 1929/30, s. 844; d. o. (D. Okáli), NO 15. 5. 1930; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 16. 5. 1930; J. Knap, Venkov 15. 7. 1930; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1930, s. 357; J. Dvořák, LitN 1930, č. 8; J. Staněk, Stan 1930, s. 92; drb. (J. Borecký), Zvon 31, 1930/31, s. 659 ●; ● ref. Hazardní hráči: J. O. (Ošmera), Čin 2, 1930/31, s. 379; drb. (J. Borecký), Zvon 31, 1930/31, s. 307; I. Liškutín, LidN 2. 8. 1931 ●; ● ref. Kruh osudu: a (J. Hora), Čes. slovo 22. 12. 1932; an., Středisko 3, 1932/33, s. 100 ●; lnz. (L. N. Zvěřina): ref. Kouzelné léto, Čteme 2, 1939/40, s. 289; jk. (Jiří Krejčí): ref. Sedm dní v Praze, Nár. práce 28. 12. 1940; K. P. (Polák): ref. Pán žernovů, Nár. práce 22. 5. 1942; ● ref. Vinaři (vyd. 1943): kp. (K. Polák), Nár. práce 25. 9. 1943; jšk (J. Š. Kvapil), Naše doba 51, 1943/44, s. 135 ●; ● ref. Hora Radostná: F. J. (Jakubův), LD 11. 4. 1947; F. H. (Hampl), Práce 6. 8. 1947; A. Hrubý, KM 1947, s. 193 ●; J. Čepek, B. Pospíšil: J. S., kulturní patron Čáslavska, Podoubraví 17, 1948/49, s. 37; ● ref. Děti z hliněné vesnice: V. Běhounek, Práce 7. 2. 1953; M. Jungmann, RP 27. 5. 1953; K. F. Sedláček, LitN 1953, č. 13; J. Petrmichl, NŽ 1954, s. 169; K. Rosenbaum, HD 1954, s. 122; Z. Eis, Slovenské pohľady (Bratislava) 1954, s. 817 ●; M. Jungmann in J. S.: Vinaři (upr. vyd. 1954); J. Dvořák: ref. Vinaři (1954), NŽ 1955, s. 425; J. Hájek in Literatura a život (1955, s. 232); ● k šedesátinám: V. Běhounek, Práce 4. 12. 1957; (-r) (J. Rybák), RP 4. 12. 1957; M. Jungmann, LitN 1957, č. 48 ●; J. Tomeček: Beseda s J. S., HD 1958, s. 128; Š. Štvrtecký in J. S.: Česká rapsodie (1961); ● ref. Česká rapsodie: J. Petrmichl, RP 5. 11. 1961; V. Běhounek, Praha–Moskva 1961, s. 562; M. Drápal, Plamen 1961, č. 8; K. Cvejn, Tvorba 1961, s. 542; M. Jungmann, LitN 1961, č. 26 ●; J. Petrmichl in J. S.: Děti z hliněné vesnice (1962) → Literatura mého srdce (1979); J. Rybák: K pětašedesátce J. S., LitN 1962, č. 48; ● ref. Červený dolomán: A. Haman, Kulturní tvorba 1963, č. 1; M. Petříček, LitN 1963, č. 2; E. Charous, Plamen 1963, č. 3 ●; ● ref. Torzo lásky: M. Petříček, LitN 1965, č. 50; V. Forst, RP 6. 5. 1966; H. Hrzalová, Impuls 1966, s. 131 ●; ● k sedmdesátinám: K. Nový, RP 4. 12. 1967; H. Hrzalová, Kulturní tvorba 1967, č. 48; or (O. Rafaj), LitN 1967, č. 48; F. Pišna (J. S. a Slovensko), tamtéž, č. 49 ●; ● ref. Jsme strom zelený: I. Zítková, RP 3. 8. 1968; J. Pecháček, Impuls 1968, s. 524; S. Bartůšková, HD 1968, č. 7 ●; I. Erbenová: Partie bývalého lajtnanta (rozhovor), Svět v obrazech 1971, č. 29; M. Pohorský in J. S.: Pán žernovů (1971); J. Mikulič: Břeclavská léta spisovatele J. S., Od Hradské cesty 1971/72, s. 170; ● nekrology: (da). (V. Hrouda), RP 15. 11. 1972; (háj). (A. Hájková), Rovnost 17. 11. 1972; H. Hrzalová, Tvorba 1972, č. 47; K. Misař, V. Jelínek, tamtéž (vzpomínka); A. Sekerová, Svět v obrazech 1972, č. 48 (vzpomínka vnučky) ●; J. Rybák: 75 let J. S., Lit. měsíčník 1972, č. 3; A. B. (Berková): ref. Palmy tam nerostou, ZM 1973, s. 271; ● ref. Malá knížka poutnická…: (kf).

(Z. Kufnerová), RP 23. 3. 1973; KC (K. Cvejn), Lit. měsíčník 1973, č. 6; Š. Vlašín, Tvorba 1973, č. 15 ●; ● k 80. výr. nar.: J. Hájek, RP 3. 12. 1977; -šv- (Š. Vlašín), Tvorba 1977, č. 49 → Ve škole života (1980, s. 76) ●; S. Cenek: O povahu románového konfliktu (o R Děti z hliněné vesnice), AUC Praha. Slavica Pragensia 20, 1977. Philologica č. 1–2 (1984); Š. Vlašín in J. S.: Děti z hliněné vesnice (1987); B. Říha: Vzpomínka na J. S., in Chvála spisovatelství (1988, s. 255); Job: k 100. výr. nar., Naše pravda 1997, č. 46; J. Martinec in Nejlepší dramatik je život (2004).

bd, et

Ondřej **Sekora**

* 25. 9. 1899 *Královo Pole* (Brno-K. P.)
† 4. 7. 1967 *Praha*

Spisovatel pro mládež, kreslíř a karikaturista, tvůrce oblíbených postav dětské literatury Ferdy Mravence, brouka Pytlíka a dalších, doprovázených jejich kreslenou podobou.

Ojediněle podepsán André S. V Slovníku pseudonymů J. Vopravil mylně uvádí křestní jméno Oldřich. – Pocházel z druhého manželství odborného učitele. Otec záhy (1906) zemřel a matka, vychovávající šest dětí (dvě z prvního a čtyři z druhého manželství), se ocitla ve značně stísněných poměrech. Přesto S. po absolvování obecné školy v Králově Poli (1905–10) studoval na gymnáziu v Brně a od 1913 ve Vyškově. Ještě na gymnáziu (1918) byl odveden a do konce války sloužil ve vojenských kancelářích ve Vídni a v Hodoníně. Vyškovské gymnázium dokončil 1919 a poté dva roky studoval na brněnské právnické fakultě. Po prvních kreslířských úspěších studia 1921 přerušil a začal se věnovat novinářské práci. Vstoupil do brněnské redakce Lid. novin, 1928 přešel do redakce pražské. V deníku působil jako kreslíř a karikaturista, soudničkář, sportovní redaktor a později jako autor sloupků, fejetonů a humorných komentářů k uplynulému týdnu (Malá kronika), uveřejňovaných nepravidelně 1929–41. Řídil zde také Dětský koutek a sestavoval vánoční přílohy pro děti. Spolupracoval rovněž s nakladatelstvím J. Hokr. V Praze S. navštěvoval 1929–31 třídu A. Hofbauera na Vysoké škole uměleckoprůmyslové. Během svého novinářského působení získal dva roční studijní pobyty ve Francii (1924 a 1927), odkud zasílal větší sportovní reportáže. Přátelsky se tam stýkal s českými umělci J. Šímou, J. Zrzavým, B. Martinů. Po návratu se stal jedním z prvních propagátorů ragby v ČSR (též trenér a rozhodčí, sepsal a vydal pravidla hry). Vedle Francie navštívil před válkou Belgii, Německo, Švédsko, Rakousko, Anglii, Jugoslávii a Maďarsko, několikrát pobýval ve Švýcarsku; po válce byl v SSSR, Itálii, Řecku, Polsku a Bulharsku. 1941 byl donucen z redakce Lid. novin odejít (důvodem bylo smíšené manželství, S. druhá manželka Ludmila, roz. Roubičková, byla židovka), o rok později byl vyloučen z Nár. svazu novinářů a zbytek války prožil bez stálého zaměstnání, např. jako reklamní kreslíř. Od října 1944 byl internován v pracovních táborech Kleinstein (Polsko) a Osterode (Německo). 1945 nastoupil jako redaktor do deníku Práce a současně spolu s dalšími připravoval humoristický časopis Dikobraz, jehož redakci zpočátku vedl a poté zde působil jako redaktor. Když bylo 1949 zřízeno Státní nakladatelství dětské knihy, S. do něj přešel a do 1952 řídil jeho knižnici pro předškolní děti. Poté se věnoval pouze literární a výtvarné činnosti. Byl významným ilustrátorem, kromě vlastních knih ilustroval díla J. Karafiáta, J. Kožíška, F. Langra, J. Plachty, J. V. Plevy, E. Štorcha, A. Ransoma, G. Rodariho aj. 1964 ochromila jeho práci mozková mrtvice, na jejíž následky 1967 zemřel. Pohřben byl v Praze na Malvazinkách. – Syn Ondřej J. S. (1931–2004) byl publicistou, překladatelem a odpovědným redaktorem časopisu Umění a řemesla.

Autorem dětské literatury se stal během působení v Lidových novinách, když postupně ke kresleným seriálům začal připojovat vlastní text (jejich předchůdcem se stala *Voříškova dobrodružství*, b. d., 1928, kdy k S. obrázkům dodal verše E. Valenta). Postavy svých knih určených převážně dětem předškolního a mladšího školního věku nacházel S., navazuje tak na Karafiátovy Broučky, v životě přírody. Základní poučení přitom čerpal podobně jako K. Čapek z knihy J. H. Fabra Život a zvyky hmyzu; při volbě žánru se pak inspiroval dílem německého autora kreslených seriálů W. Busche; i u S. je vlastní literární práce podřízena výchozímu výtvarnému projevu. Z humoristického seriálu určeného původně pro dospělé vzešel také nejprve kreslený a pak i literární typ Ferdy Mravence (*Ferda Mravenec, Ferda Mravenec v cizích službách, Ferda v mraveništi*). Je to dobrosrdečný a veselý chlapík, který si dovede

poradit v každé situaci. Dobová záliba v cirkuse, filmové grotesce a zejména chapliniádách našla uplatnění v jeho příhodách plných vtipných nápadů, komických situací a klaunského humoru, které zároveň nenásilným způsobem přinášely poučení o dění v přírodě. S. dovedl své hrdiny připodobnit dětskému chování, aniž přitom ztratili svůj osobitý svět a aniž se autor uchyloval k jeho polidšťování či alegorizacím. K Ferdovi se brzy přidružila postava brouka Pytlíka, trochu zbrklého a nemotorného mravencova kamaráda, který obdobně prožívá svá klukovsky hravá, ale i napínavá dobrodružství (*Trampoty brouka Pytlíka*). Dvojice oblíbených postaviček byla za války doplněna kuřetem Napipi a jeho veršem i prózou podanými příběhy (*Kuře Napipi a jeho přátelé*). Po 2. světové válce se S. tvorba stále zřetelněji zaměřovala na věcné poučení a výchovné poslání. Např. v povídce *Ferda cvičí mraveniště* se může dětský čtenář pod záminkou sportovního utkání mezi dvěma mraveništi seznámit s atletickými disciplínami a prvky atletického tréninku. Postupně se jediným záměrem jednoduchého textu k obrázkům stalo poznání přírodovědné (*Malované počasí, Čmelák Aninka*) nebo dobově příznačná, přímočará socialisticky výchovná tendence (*Pohádka o stromech a větru, Jak se uhlí pohněvalo, O traktoru, který se splašil, Mravenci se nedají, Na dvoře si děti hrály*). Ve svých posledních prózách pak S. se zřejmou snahou poučit a zároveň probudit dětskou představivost oživil svět exotických zvířat (*Pošta v zoo*) a začal hojněji využívat žánr pohádky (*O psu vzduchoplavci, Sedm pohádek*). Z rámce literatury pro nejmenší vybočují dvě rozsáhlejší prózy pro starší děti: povídka *Uprchlík na ptačím stromě* podává poutavé příhody ze života ptáků a zároveň seznamuje s jejich jednotlivými druhy, *Kronika města Kocourkova* je přepisem tradičního satirického vyprávění o pošetilosti a omezenosti kocourkovských měšťanů. Zejména S. práce pro nejmenší byly s využitím jeho kreseb překládány do mnoha jazyků. – O mimořádné oblibě jeho díla svědčí i to, že se zvláště příběhy Ferdy Mravence staly podkladem pro četné divadelní dramatizace (první v Brně 1937 I. Jelínkem), dále operní, baletní a filmová (v režii H. Týrlové jako první český loutkový film, 1944) i televizní zpracování, rozhlasové a gramofonové nahrávky. – V knihovně Divadelního ústavu v Praze se nacházejí strojopisy drobnějších výchovných hříček pro děti, napsaných na počátku 50. let (Co číst a nečíst, Jak holčička a pejsek četli knížku, O té velké zabíjačce, První třída kašička).

ŠIFRY: O. S., ra, ra., se (vesměs LidN). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Českosl. svět (1952); Dětská kniha (1954–56); Dikobraz (od 1945); Dobrý den (1929); Host do domu (1955); Kultura (1960); Květy (1959); Lid. noviny (1921–41; 1927 Hrdinové Tour de France, 1929–41 Malá kronika, 1931–32 Jak Cvoček honil pytláka, 1933 Ferda Mravenec, 1936 Ferda Mravenec v cizích službách, 1939 Kousky brouka Pytlíka aj.); Lit. noviny (1953–60); Mateřídouška (od 1945; 1945–50 Kousky mládence Ferdy Mravence); Nár. práce (1939); Ohníček (od 1954); Pestrý týden (od 1927; 1935 Kapitán Animuk loví v Africe); Pionýr (1955–59); sb. Pohádky na dobrou noc (1965); Roj (1940); Salon (Brno, Praha 1922–23); Simplicus (1934); Sport (1926, 1929); Světozor (1928); Svoboda (1953); Štěpnice (1949); Úhor; Výtvarná práce (1958); Zeměd. noviny (1949, 1956); Zlatý máj (1959–61). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie pro mládež:* Jak Cvoček honil pytláka (BB 1932); Ferda Mravenec (P b. d., 1936; přeprac. vyd. 1958); Ferda Mravenec v cizích službách (P b. d., 1937; přeprac. vyd. 1962); Ferda v mraveništi (P b. d., 1938); Slavnost u broučků (BB 1938); Ferdův slabikář (PP, BB 1939); Trampoty brouka Pytlíka (P 1939); Malířské kousky brouka Pytlíka (P 1940); Kuře Napipi a jeho přátelé (PP, BB 1941); Uprchlík na ptačím stromě (P 1943; přeprac. vyd. 1958); Kronika města Kocourkova (P 1947); Ferda cvičí mraveniště (P 1947); Žertíky pro malé čertíky (PP, BB 1948, s verši J. Hostáně); Pohádka o stromech a větru (P 1949; přeprac. vyd. 1952); Jak se uhlí pohněvalo (P 1949); Jak pejsek nechtěl nic dělat (D b. d., 1950); Kousky mládence Ferdy Mravence (BB 1950; 1968 s verši L. Štíplové); O zlém brouku Bramborouku (P 1950); Broučci na pouti (BB 1950; 1970 s verši H. Vrbové); Malované počasí (P 1951); O traktoru, který se splašil (P 1951); Štědrý večer (P 1951); Ferda Mravenec ničí škůdce přírody (P 1951); Mravenci se nedají (P 1954); Na dvoře si děti hrály (P 1955); Čmelák Aninka (P 1959); Chcete se podívat? (P 1959); Hurá za Zdendou (P 1960); O psu vzduchoplavci (P 1961); Pošta v zoo (P 1963); Sedm pohádek (PP 1964). – *Ostatní práce:* Ragby, jak se hraje a jeho pravidla (1926); Ptáci krasavci (kresby ptáků s jejich charakteristikami, 1960, ilustr. V. Lažanský, charakteristiky O. S.); Nápady kuřete Napipi, Všetečka Napipi, Napipi na dvoře, Naše kuře Napipi (kreslené seriály bez textu, vše 1961; souborně 1969 s tit. Nápady kuřete Napipi, ed. L. Sekorová); Byli jednou dva pejsci (kreslený seriál bez textu, 1970); Kapitán Animuk loví v Africe (kreslený seriál bez textu, 1971); Kapitán Animuk opět loví v Africe (kreslený seriál bez textu, 1972). – *Výbory:* Knížka Ferdy Mravence (1962; obs.: Ferda Mravenec, Ferda Mravenec v cizích službách, Ferda v mra-

veništi); Brouk Pytlík (1969; obs.: Trampoty brouka Pytlíka, Malířské kousky brouka Pytlíka); Veselá knížka seriálů (1982, ed. L. Sekorová); Vesele s O. S. (1999, ed. O. J. Sekora). – *Souborné vydání:* Knihy pro děti (Státní nakl. dětské knihy, pokr. od 1969 Albatros, 1968–80, 14 sv.; s obměnami názvu: Knihy O. S. pro děti, Knihy pro mládež). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* Ferda Mravenec (1945); O tlustém chlapečkovi (1949). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Salon (1922–23 do č. 7–8), Sport (1926), Dikobraz (1945–46 do č. 29, s jinými); *knižnici:* Knižnice pro předškolní věk, pokr. Knižnice pro nejmenší (1949–52). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: K. J. Erben: Říkej si a hraj! (výbor z Prostonárodních písní a říkadel, 1949). ▮

BIBLIOGRAFIE: jšr (J. Šnobr): O. S., ZM 1967, č. 5, nestr. příloha; H. Ševčíková: O. S. (1979, rozmnož.). ▮ LITERATURA: B. Stehlíková, V. Vařejková, O. J. Sekora: Práce všeho druhu. Osobnost a dílo (2003). ▮ ● ref. Jak Cvoček honil pytláka: M. M. (Majerová), Čin 4, 1932/33, s. 398; J. Šimsa, Naše doba 40, 1932/33, s. 242 ●; ● ref. Ferda Mravenec: M. Majerová, LidN 29. 11. 1936; kc. (J. Kunc), Rozhledy 1936, s. 290; Filip. (D. Filip), Úhor 1936, s. 189 ●; ● ref. Ferda Mravenec v cizích službách: M. Majerová, LidN 8. 12. 1937; chb. (V. Cháb), NO 8. 12. 1937 ●; M. Majerová: ref. Ferda v mraveništi, Slavnost u broučků, LidN 29. 11. 1938; M. Kubešová: Děti čtou, Přítomnost 1939, s. 188; P. Denk: Pohádková groteska v literatuře pro děti, Tvořivá škola (Zlín) 1939, č. 6; ● ref. Ferdův slabikář, Trampoty brouka Pytlíka: M. Majerová, LidN 19. a 24. 11. 1939; chb. (V. Cháb), Naše zprávy 2. 12. 1939; -a-, Nár. práce 16. 12. 1939 ●; ● ref. Malířské kousky brouka Pytlíka: M. Majerová, LidN 28. 11. 1940; kp. (K. Polák), Nár. práce 4. 12. 1940 ●; ● ref. Kronika města Kocourkova, Ferda cvičí mraveniště: E. F. M. (Míšek), NO 11. 12. 1947; N. Č. (Černý), F. H. (Holešovský), Komenský 73, 1948/49, s. 221 ●; ● ref. Pohádka o stromech a větru: N. Č. (Černý), Komenský 74, 1949/50, s. 405; F. H. (Holešovský), Štěpnice 3, 1949/50, s. 286 ●; RP (R. Puchýř): ref. O zlém brouku Bramborouku, Štěpnice 4, 1950/51, s. 234; F. H. (Holešovský): ref. Malované počasí: Štěpnice 5, 1951/52, s. 225 + (pod vl. jm.) ref. O traktoru, který se splašil, Štěpnice 5, 1951/52, s. 284; ● ref. Mravenci se nedají: V. Stejskal, LitN 1954, č. 50; O. S. (Syrovátka), LD 11. 9. 1954; A. Skoumal, NŽ 1955, s. 424 ●; F. Benhart: ref. Na dvoře si děti hrály, NŽ 1956, s. 596; Z. Kožmín: ref. přeprac. vyd. Uprchlík na ptačím stromě, ZM 1958, s. 118; J. Langr: Ilustrátor – spisovatel – humorista, ZM 1959, s. 405; Z. K. Slabý: ref. Čmelák Aninka, ZM 1960, s. 137; ● ref. Hurá za Zdendou: Z. Vavřík, ZM 1960, s. 460; N. Č. (Černý), Komenský 85, 1960/61, č. 4, obálka ●; O. Chaloupka: Obdarovatel dětské obraznosti, ZM 1961, s. 97 + ref. Pošta v zoo, ZM 1963, s. 516 + O. S., Kulturněpolitický kalendář 1964, s. 233; D. Palacká: k pětašedesátinám, Zeměd. noviny 26. 9. 1964; V. Kovářík: Mezi obrazy a sochami, in Hlasy a tváře (1965); F. Holešovský: ref. Sedm pohádek, ZM 1965, s. 295; V. Stanovský in Katalog k výstavě Výběr z díla O. S. (1965); ● nekrology: V. Karfíková, LitN 1967, č. 27; J. M. (Malík), Českosl. loutkář 1967, s. 164; Z. K. Slabý, Vlasta 1967, č. 30 ●; V. Smetáček: Podobnost jazyka ve vybraných knihách pro děti, ZM 1972, s. 173; (jt) (J. Tomáš): k 5. výr. úmrtí, LD 4. 7. 1972; M. Macourek: Ten člověk byl básník, ZM 1975, s. 417; J. Hostáň in Jak jsem je znal (1978); ● k 80. výr. nar.: (miš) (E. F. Míšek), Svět práce 1979, č. 19; J. Stegbauer, Květy 1979, č. 38 ●; V. Kovářík in Besedy (1983); D. Perstická: O. S., Duha 1987, č. 2; ● k 90. výr. nar.: B. Kolář, Učitelské noviny 1989, č. 34; eff (O. Neff), Kmen 1989, č. 38 ●; Z. K. Slabý: Z historie Albatrosu, ZM 1989, s. 102; P. Kosatík: Causa O. S., Reflex 1996, č. 15; J. Houdek: Jak se Ferda Mravenec stal hrdinou dětských snů, Týdeník Televize 1998, č. 36; V. Vařejková: k 100. výr. nar., Duha 1999, č. 3; O. J. Sekora: Vzpomínání, L. Vachtová: Pěší výprava za obrazem, obojí in kat. O. S. 1899–1999 (1999); L. Vachtová: O. S. – klasik neklasický, Mosty 2000, č. 3–5; M. Sekanina: O. S. – autor mravenčí epopeje, LidN 13. 10. 2000.

hp

Karel **Sellner**

* 23. 10. 1873 *Daliměřice* u Turnova
† 26. 2. 1955 *Mladá Boleslav*

Autor historických próz pro mládež, čerpajících látku zejména z pravěké historie Čech a z minulosti rodného Pojizeří; autor vlastivědných prací a regionální osvětový pracovník.

Syn železničního úředníka. Dětství prožil na železničních stanicích. Po skončení základní školy v Turnově, kde se poprvé setkal s tématy dávné minulosti Čech a nalezl zálibu v kreslení, vystudoval 1888–92 učitelský ústav v Hradci Král. a pak od 1892 učil na Mnichovohradišťsku: v Loukově, Následnici, v Březovicích, Kněžmostě a v Bakově n. Jizerou. Na svých působištích vyvíjel osvětovou a kulturněpolitickou aktivitu, od 1907 byl předsedou jednoty Budče učitelské v Mnichově Hradišti, stal se též mluvčím učitelstva v okresní radě. V Podbezdězí od 1909 pořádal osvětové kursy, jež měly podpořit podle zahraničních vzorů ideu vesnické školy jako ohniska lidového vzdělání dospělých a jako spojnice se soudobým veřejným životem. Do 1. světové války narukoval jako jeden z nejstarších učitelů ve svých 43 letech a prošel v ní přes Uhry až do Albánie. Po válce byl 1919 jmenován školním inspektorem v mladoboleslavském okrese, propagoval výu-

ku nového školního předmětu vlastivědy, zasloužil se o postavení deseti nových školních budov v okrese. Do výslužby odešel 1933, ale i nadále se věnoval kulturním a vzdělávacím aktivitám, zejména též jako vedoucí redaktor vlastivědného sborníku Boleslavan, který založil a delší dobu řídil.

S. psal nejprve kulturněhistorické a osvětové práce regionálního charakteru, zejména monografie popisující rodný mnichovohradišťský okres, populární silně antiklerikální nástin sociálního vývoje českých zemí, využívající poznatků ze vzdělávacích lidovýchovných kursů, jež S. pořádal (*O vzniku a vývoji poddanství českého lidu*), a zvláště popularizující spis, v němž společně s E. Štorchem využil výsledky archeologických výzkumů sídlišť diluviálních lidí na Mnichovohradišťsku (*První lidé v Čechách*). S. beletristickou práci podnítilo romantizující pojetí dávnověku slovanských Čech (vycházející z rodinné čtenářské tradice). Její jádro tvoří snaha využít poznatky dlouhodobého studia dějin na Mladoboleslavsku k přiblížení prehistorických i historických dějů mládeži. Prózy prostupuje vesměs zjevný didaktický záměr, idealizující a zároveň naturalisticky popisné tendence. Výsledkem je románová skica ze života Slovana hradištní kultury usídlujícího se ve vyhnanství na Mladoboleslavsku (*Bohdar*), výpravná próza ztvárňující příběh dvou primitivních lovců ze sklonku doby kamenné (*Poslední*), volně na sebe navazující povídky ze středověku, z časů Oty Braniborského ve 13. století a Karla IV. (*Tajemný rytíř, Z bezdězských lesů*), pokusy o románové zpracování života lidu a bojů za víru za končící pobělohorské rekatolizace (*Václav Vrba, Petrovský*) a erbovní pověst o záchraně krále Ferdinanda před kancem (*Tři bratři z Mydlovaru*). Válečné zážitky z Albánie (na podkladě dopisů, jež posílal synovi z fronty, a formou deníku) S. zachytil v knize *V tajemné zemi.* Vztah k Albánii a k její bohatýrské tradici uplatnil i v souboru pohádek a pověstí *Pohádky májových večerů,* v němž živě vylíčil hrdinské charaktery Albánců, ale i jejich plachost a nedůvěřivost, v pohádkách též jejich bohatýrskou minulost; půvaby přírody zobrazil v připojených perokresbách (vlastními ilustracemi S. doprovodil některé své další knihy). Rozsah S. regionální vlastivědné osvětové práce dokumentuje vlastivědný sborník Boleslavan (který vydával) zachycující uceleně bohatou paměť kraje, a to často i prostřednictvím vzpomínek a dobových dokumentů, soustavně např. v podobě medailonů a memoárů legionářů. Sborník přinášel i krajovou literární tvorbu (včetně S. vlastní) doprovázenou místními výtvarníky. V rukopisu zůstaly S. historické povídky Doktor čaroděj, Proroctví a Vánoční povídky.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Karel Franta; K. S., S. ∎ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach školství okresu mladoboleslavského (1933); sb. Boleslavan (mj. 1929 Svátky a slavnosti našeho lidu, 1930 Zapadlý cestopis Havlíčkův); Čes. učitel; sb. K osmdesátinám Alexandra Thurn-Taxise (Ml. Boleslav 1931); Nár. práce (1940); sb. Pojizeřím k Labi (Ml. Boleslav 1940); Sokol z Pojizeří; Učitelské noviny (1909); Věstník okresu bělského (mj. 1910 Pověsti okresu bělského, 1913 Obrazy ze slovanského pravěku). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie* (vesměs pro ml.): Bohdar (P 1926; 1927 s tit. Osudná věštba, ed. J. P. Velkoborský); Pohádky májových večerů (1925); V tajemné zemi. Příhody českého vojáka v Albánii 1917–1918 (R 1925); Poslední (P 1928); Václav Vrba (P 1930); Tajemný rytíř (P 1932; opr. vyd. 1994); Z bezdězských lesů (PP 1932; upr. vyd. ve 2 sv. 1995); Tři bratři z Mydlovaru (P 1934); Petrovský (R 1946; upr. vyd. 1996). – *Ostatní práce:* Popis soudního okresu mnichovohradišťského (1907); Okres mnichovohradišťský (1908); O vzniku a vývoji poddanství českého lidu (1909, pseud. Karel Franta); První lidé v Čechách (b. d., 1909, s E. Štorchem); Svátky a slavnosti českého lidu v okrese mladoboleslavském (1920); Geologický nástin Boleslavska (1921); Geologie okresu mladoboleslavského (1922); Umění v pravěku (1922); Povrch okresu (1923); Kronika školství okresu mladoboleslavského (1923, s jinými); Jablkynice (1925); Podolec (1925); Rok na vsi (1927); Čechy a Lužice (1932); Lužice a česká emigrace (1935); Dějiny obcí na Mladoboleslavsku (1937). ∎ REDIGOVAL *sborník:* Boleslavan. Vlastivědný sborník Mladoboleslavska a Benátska (1926–38). ∎

LITERATURA: sb. K. S. 1873–1948 (1948, ed. V. Kozák a Č. Novotný); E. Bílková, K. Bílek: K. S. (1873–1955). Lit. pozůstalost (LA PNP 1988); K. Sellner: Kdo byl K. S. (1995). ∎ ● ref. O vzniku a vývoji poddanství českého lidu: Ed. Š. (Štorch), Učitelské noviny 27, 1908/09, s. 605; Kd. (K. Kádner), Pedagogické rozhledy 1911, s. 800 ●; ● ref. První lidé v Čechách: Promyk (H. Sedláček), Učitelské noviny 28, 1909/10, s. 686; an., Venkov 25. 6. 1910; J. Z. (Závada), Komenský 38, 1910/11, s. 653 ●; ● ref. Bohdar: an., Tribuna 14. 12. 1924; Promyk (H. Sedláček), Úhor 1925, s. 58 ●; ● ref. Pohádky májových večerů: Promyk (H. Sedláček), NO 15. 4. 1925; E. Strnad, NO 30. 10. 1925 ●; ● ref. V tajemné zemi: -jen-, Čes. osvěta 22, 1925/26, s. 512; E. Strnad, Úhor 1926, s. 82 ●; E. Strnad: ref. Poslední, NO 4. 5. 1929; ● ref. Václav Vrba: J. St. (Staněk), Čes. osvěta 29, 1932/33, s. 65;

V. F. S. (Suk). Střední škola 14, 1933/34, s. 126 ●; F. Jíra: K. S., Almanach školství okresu mladoboleslavského 1918–1933 (1933, s. 120); an.: ref. Tři bratři z Mydlovaru, Boleslavan 9, 1934/35, s. 96; F. S. Frabša: K. S., in Mladoboleslavští spisovatelé, kulturní a veřejní pracovníci (1938, s. 8); K. Herčík: 100 let od narození K. S., Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1973, s. 74; M. Vojtíšková: K. S., in Bezděz v krásné literatuře (1997, s. 40).

mhs

Selský masopust

1588

Studentská masopustní fraška karikující selský stav.

Jediný exemplář tisku, s chybějícím titulním listem, se dochoval v tzv. sborníku Stolovského, obsahujícím další (většinou rovněž unikátní) hry s biblickou tematikou z konce 16. a počátku 17. století. Text hry je na dvou místech porušen, na okraji stránek jsou latinsky připsány scénické poznámky; autorem užívaného názvu je J. Jireček.

S. m., psaný sdruženě rýmovaným oktosylabem, je rozdělen podobně jako školská dramata do prologu, tří jednání a epilogu; v prologu a epilogu prosí aktéři o diváckou shovívavost a hmotnou podporu. Neznámý autor, snad školmistr, sepsal hru pro žáky, kteří v masopustě vycházeli na venkov a pohostinsky hráli v hospodách. Námětem je líčení námluv nemotorného selského syna Valenty a hezké Johanky, která mu z žertu dává naději, ale posléze ho hrubě odmítne. Ten hledá zapomenutí ve vesnické hospodě, kde se právě slaví masopust; scéna hodování a tance končí všeobecnou rvačkou. Komické postavy sedláků, zesměšňovaných pro neohrabanost a neomalenost, promlouvají hovorovým jazykem nevyhýbajícím se ani vulgarismům; dialog a dramatický děj jsou poměrně živé a spádné. Hra, která podává výrazný dokumentární průhled do života soudobé české vesnice s jejími obyčeji (pití na poctu) a mravy (námluvy), nekončí jinak obvyklým mravním poučením; prozrazuje tím inspiraci dobovým německým masopustním dramatem spíše než domácí mravokárně zaměřenou produkcí.

EDICE (in): Staročeské divadelní hry 1 (1878, s. 109, ed. J. Jireček); Staročeské drama (1950, s. 149, ed. J. Hrabák); České humanistické drama (1986, s. 199, ed. M. Kopecký). ∎

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 4203. ∎ LITERATURA: XX. (J. Jireček) in Staročeské hry dramatické, Světozor 1876, s. 214, 231; Č. Zíbrt: Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní, pokud o nich vypravují písemné památky až po náš věk (1889, s. 39); F. Menčík in Příspěvky k dějinám českého divadla (1895, s. 77); J. Máchal in Dějiny českého dramata (1917, s. 67); V. Černý in Stredoveká dráma (Bratislava 1964, s. 146); M. Cesnaková-Michalcová: Humanistické a reformační divadlo v období znovuupevnění feudalismu, sb. Dějiny českého divadla 1 (1968, s. 123); M. Kopecký in Pokrokové tendence v české literatuře od konce husitství do Bílé hory (1979, s. 128); viz též EDICE.

vpb

Karla **Semerádová**

* 12. 12. 1867 *Praha*
† 2. 4. 1949 *Zbraslav* (Praha-Z.)

Autorka veršů, konvenčních didaktických próz (též s národopisným pozadím) a pohádkových divadelních her pro mládež.

Učitelský ústav absolvovala v Praze 1886, pak vyučovala v Plzni. 1889 přesídlila na Zbraslav, kde působila jako odborná učitelka, posléze ředitelka obecné školy. Živě se účastnila spolkové činnosti, byla funkcionářkou Spolku čes. učitelek a Jednoty učitelek. Svou pedagogickou kariéru zakončila jako ředitelka měšťanské školy (do důchodu odešla 1929).

Debutovala básničkami pro děti a příležitostnými verši. Lyrické tvorbě se věnovala průběžně celý život, zvěřejňovala ji však ponejvíce jen časopisecky. Na rané vlastenecké básně navázala po 1. světové válce oslavami vzniku republiky a ve 30. letech příležitostnými verši podávajícími především zážitky z pobytu u moře. Pro nejmenší školáky sestavovala leporela s nepříliš umnými veršíky. Jako prozaička se orientovala na starší mládež a v didaktických povídkách a menších románech rozvíjela základní motiv štěstí: jako odměny za vykonané dobro nebo přestálé útrapy (*Před léty a dnes*), též v podobě šťastného domova i jako hledání a nalézání smyslu života a jako poznání světa. Většinou jde o příběhy o chudobných poctivých vdovách, sirotcích i nemajetných dívkách, které dojdou nakonec životního uspokojení, a to je zpravidla zasazeno do historizujícího

a archaizujícího češství a vlastenectví. V raných prózách se S. soustředila na lidové prostředí pražských vorařů a loďařů a spolu s jejich nuzným, leč vyrovnaným životem zachytila i jejich mizející zvyky, pověry a pověsti a projevila se jako autorka obeznámená se svérázným podskaláckým folklorem (*Z Podskalí, Na Císařské louce*). I v dějově rozvinutějších prózách na pomezí mezi povídkou a románem hraje hlavní roli hledání životního úspěchu. Vybudovala na něm společenský román z Podkrkonoší a na osudech tamější továrnické rodiny naznačila i své představy o řešení sociálních konfliktů (*Za štěstím života*). V dějově bohatém, ale též umělecky sevřeném malém románu *Děti pobřeží* ze života chudé holandské rodiny zopakovala v prostředí tamních rybářů příběh lásky prosté dívky a bohatého továrnického syna; příběh obdařila i motivem vlasteneckého češství v postavě profesora píšícího román o Komenském. V románu pro dospělé zachrání cílevědomý syn podnikatele velkopodnik v úpadku a tím zajistí blahobyt celému městu (*Splněný sen*). S. divadelní hry doprovázené zpěvy se opírají o lidové pohádkové tradice; podávají příběh krkonošského mocipána (*Zlatý pták*), zmoudření tradičního hloupého Honzy (*Honza*) a kreslí kouzlo, jímž jsou opředeny svátky Kristova narození (*Vánoční svátky*). Povídka A nezůstal kámen na kameni získala sice cenu města Rokycan, ale se vší pravděpodobností tiskem nevyšla.

PŘÍSPĚVKY *in:* Časopis učitelek; Kalendář paní a dívek českých; Máj (1912–13, P Když si náš dědeček babičku bral); Malý čtenář (1899–1907); Osvěta (1911); Zvon (1933–39). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Z Podskalí (P pro ml., 1901); Zlatý pták (D pro ml., 1910); Na Císařské louce (P pro ml., 1910); Honza (D pro ml., 1911); Vánoční svátky (D pro ml., 1913, prem. s tit. Vánoce 1912); Za štěstím života (R b. d., 1916); Děti pobřeží (R pro ml., 1917); Před léty a dnes (Na jarovské myslivně, Za svobodu vlasti, PP pro ml., 1920); Naše děti (verš. leporelo, 1920); Veselé čtení (verš. leporelo, 1920); Život zvířat (verš. leporelo, 1920); Květy mládí (verš. leporelo, 1921); O Štěstíkovi (verš. leporelo, b. d., 1923); Ruku v ruce (verš. leporelo, b. d., 1924); Černohlávka a Zlatovláska (P pro ml., b. d., 1924); Pohádky od mamičky (1930); Splněný slib (R 1937); Na výpravu vyšli dnes Vlasta, Vašík, Puntík pes (verš. leporelo, b. d.). – *Překlad:* an.: Jenda, Mařka, Bobík a pes Rek, jaký veselý to čtyřlístek (leporelo, b. d.). ■

LITERATURA: B. Valjevská: ref. Z Podskalí, Ženský svět 1901, s. 92; ● ref. Zlatý pták: K. (R. J. Kronbauer), Máj 8, 1909/10, s. 393; P. M. (Maternová), Ženský svět 1910, s. 161 ●; ● ref. Na Císařské louce: P. Maternová, Ženský svět 1910, s. 331; Č. Zíbrt, ČL 20, 1910/11, s. 473; R. (R. J. Kronbauer), Máj 9, 1910/11, s. 172 ●; ● ref. Honza: K. (R. J. Kronbauer), Máj 9, 1910/11, s. 423; P. Maternová, Ženský svět 1911, s. 169 ●; P. M. (Maternová): ref. Vánoce, Ženský svět 1912, s. 52; B. M. Beneš: ref. Za štěstím života, Úhor 1918, s. 13; ● ref. Děti pobřeží: Z. Hásková, Ženský svět 1918, s. 54; Svbd. (O. Svoboda), Úhor 1918, s. 123 ●; O. Pospíšil: ref. Před léty a dnes, Úhor 1921, s. 95; ● ref. Splněný slib: K. Sezima, Lumír 64, 1937/38, s. 316; drb. (J. Borecký), Zvon 38, 1937/38, s. 434 ●; an.: Zpráva o úmrtí, Práce 3. 4. 1949.

mhs

Jan Eugen **Sequardt** viz in Vítězslav Jan **Švingr**

Tadyáš **Settelain**

* 5. 10. 1775 *Roudnice* (R. nad Labem)
† 26. 11. 1845 *Komorní Hrádek* u Benešova

Kněz-buditel z okruhu M. V. Krameria.

Pokřtěn Simon Thadeus, psán i Tadeáš, Setelein, Settelayn. – Otec byl roudnický měšťan a sedlář. Gymnázium, tzv. filozofii a pak teologii vystudoval S. v Praze. Po vysvěcení 1801 krátce kaplanoval, později se stal farářem ve Svojšicích u Kouřimi, po penzionování působil jako zámecký kaplan v Komorním Hrádku. Už během studií navázal kontakt s pražskými vlastenci; šířil české noviny a časopisy na venkově.

Do Puchmajerova Sebrání básní a zpěvů přispěl čtyřveršovým epitafem *Hrobní nápis na žvavou ženu* (podp. Antonín Settelain), do Nejedlého časopisu Hlasatel český překladem dvou drobných próz německého spisovatele J. J. Engela. Údajně se pokoušel o český překlad Iliady.

PŘÍSPĚVKY *in:* Hlasatel český (1806); alm. Sebrání básní a zpěvů 2 (1797, ed. A. J. Puchmajer); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■

lk

Sever a Východ

1925–1930

Literární měsíčník programově navazující v protikladu k soudobým moderním směrům na tradiční hodnoty, zejména na realistickou tradici domácí venkovské prózy a slovanských a skandinávských literatur.

Podtitul: Umělecká revue (na obálkách jednotlivých čísel), Literární revue (na tit. listě k celému roč.). – *Redaktoři:* 1925–27 (roč. 1–3) J. Knap s red. kruhem (V. Prokůpek, F. Křelina, J. Knob); 1928–30 (roč. 4–6) J. Knap, J. Knob, který byl zároveň ve všech roč. veden jako odpovědný redaktor. – *Vydavatel:* Müller a spol., Turnov. – *Periodicita:* měsíčník, 10 čísel ročně, 1930 (roč. 6) ukončen v červenci trojčíslem 8–10.

Programový článek J. Knapa K severovýchodu v 1. čísle 1. roč. i redakční sdělení na obálce téhož čísla naznačily dvojí smysl názvu vyjadřujícího programovou orientaci časopisu: jednak směrem k evropskému Východu a Severu, jednak směrem k českému venkovu, jmenovitě k severovýchodním Čechám a jejich tradičnímu „citu pro bytí mravní, náboženské, sociální, národnostní“ (jak jej představuje řada autorů odtud vzešlých od Staška po Šrámka). Časopis soustředil poměrně široký okruh přispěvatelů, uváděl autory různé generační příslušnosti, známé i začínající, leckdy i autory bez přímého vztahu k programu listu. S. a V. zanikl hlavně pro finanční těžkosti.

„Dvojí severovýchod“ měl pomáhat časopisu stát se „tribunou vážného, cílevědomého, kladného úsilí básnického, jež chce býti hrází proti bezduchému napodobování a formalistnímu hračkářství“, přicházejícímu ze Západu. V praktické realizaci však toto heslo znamenalo především návrat k domácí tradici realistické, resp. naturalistické prózy a v poezii k impresionistickému typu naturistické a senzitivní lyriky z přelomu století, jmenovitě generace šrámkovské. Překlady z cizích literatur, a to ani ze skandinávských a slovanských, časopis až na malé výjimky nepublikoval a nevěnoval jim místo ani v části kritické; orientoval se prakticky výhradně na domácí produkci. Z *básníků* zde publikovali jak příslušníci starších generací (A. Sova, J. S. Machar, J. Karásek ze Lvovic, V. Dyk, F. Šrámek, K. Toman, J. Opolský, O. Fischer, M. Rutte, B. Benešová, J. Kopta, P. Křička), tak generace poválečné; z ní však, až na malé výjimky (K. Biebl), především autoři stojící mimo Devětsil a poetismus (J. Hora, A. M. Píša), nebo přímo v programové opozici proti němu vytvářející „tradiční křídlo“: J. Bednář, F. Branislav, J. B. Čapek (i pseud. Jan Styr), J. Čarek, K. Erban, F. Neužil, J. V. Sedlák (i pseud. Jan Borek), F. A. Springer, J. Šnobr, F. Velkoborský, B. Vlček, J. Zindr; básněmi občas přispěli i Z. Bár, M. Dvořák, P. Fraenkl, S. Hanuš, J. Hořejší, K. Hradec, F. Hrbek, E. Jurčinová, J. Knob, J. Koudelák, F. Kovárna, R. Krupička, F. Křelina, R. Medek, J. Rybák, L. Sova, J. Spilka, K. Vokáč, J. z Wojkowicz, J. Zahradníček, J. Zatloukal aj., z pozůstalosti byly tištěny verše V. Vyleťala. Pravidelně tu publikovali slovenští básníci E. B. Lukáč a R. Brtáň. Podobně v *próze* přinášel časopis zejména v prvních ročnících poměrně široké spektrum autorů, z nichž někteří zde otiskli ukázky významných prací (V. Vančura: Pole orná a válečná, M. Majerová: Přehrada, J. Kopta: Hlídač č. 47, L. Blatný: Regulace, J. Kratochvíl: Prameny, A. Stašek: O ševci Matoušovi, A. M. Tilschová: Haldy, R. Medek: Anabáze, J. Knap: Muži a hory). Základní orientací však časopis reprezentoval starší i po válce obnovenou vlnu realistické a naturalistické prózy, zejména s vesnickými náměty, a z ní především postupně se formující skupinu autorů blízkých ruralismu: J. Knap, J. Knob, V. Krška, F. Křelina, A. C. Nor, V. Prokůpek, Z. Rón. Autory dalších (někdy i ojedinělých) prozaických příspěvků byli K. J. Beneš, J. Čep, J. Havlíček, E. Hostovský, K. Hradec, F. Kovárna, F. Langer, H. Malířová, E. F. Míšek, M. Nohejl, J. Weiss aj. Ve všech ročnících přinesl S. a V. též ukázky *dramat* (J. Bartoš, J. Hilbert, J. Kopta, S. Lom, R. Medek, G. Preissová). Významné a poměrně rozsáhlé místo měla v časopise *kritika,* sledující soustavně v obsažných referátech soudobou produkci básnickou a prozaickou (J. B. Čapek, P. Fraenkl, J. Heyduk, J. Knap, A. C. Nor, A. M. Píša, M. Rutte, v posledním roč. i F. Götz, s nímž časopis od počátku vedl polemiku); několik zásadnějších rozborů zde otiskl zejména P. Fraenkl (o B. Benešové, O. Březinovi, V. Dykovi, I. Olbrachtovi aj.), mezi nimi i polemiku proti programovému zaměření na tradici (Právo na tradici, roč. 4), tedy proti základní orientaci časopisu. Výtvarnou složku časopisu reprezentovaly přílohy, převážně dřevoryty s venkovskými motivy

(F. Duša, K. Kinský, F. Kobliha, A. Moravec, V. Rabas, J. Rambousek, K. Vik aj.). Časopis provázela edice Sever a Východ téhož vydavatele, redigovaná rovněž J. Knapem, v níž 1925–30 vyšlo přes čtyřicet svazků, převážně od autorů publikujících též v časopise.

LITERATURA: mj. (M. Jirko): Dva nové ročníky, Čes. slovo 26. 1. 1928; an.: Lit. měsíčník S. a V., Samostatnost 1928, č. 6; P. Fraenkl: Právo k tradici, S. a V. 1928, s. 255 (k tomu replika J. Knapa: Hlásím se o slovo, tamtéž, s. 265); A. N. (Novák): Spor o literární tradici, LidN 12. 8. 1928; B. V. (Václavek): Časopisy, Index 1929, č. 12; A. Grund: Epilog nad S. a V., Lit. rozhledy 14, 1929/30, s. 297; o. p. (O. Pick): Das Ende einer Zeitschrift, Prager Presse 10. 8. 1930 (odp. vyd.); V. P. (Prokůpek): Mladá generace bez revue, Venkov 30. 8. 1930; J. Žantovský: Časopisy, revue, sborníky, Tvorba 1930, s. 671; an.: Zaniklé a nové časopisy, RA 6, 1930/31, s. 33; K. Hák: S. a V., Texty 1971, č. 1; J. Šimůnek in Ruralisté z Českého ráje (1993).

es

Jan **Severin**

* 5. 4. 1891 *Žižkov* (Praha-Ž.)
† 10. 7. 1980 *Praha*

Prozaik, zejména autor románů a povídek pro mládež, překladatel ze slovinštiny, ilustrátor.

Vl. jm. Jaroslav Svatoň. – Po otci pocházel ze zahradnické rodiny, mezi předky z matčiny strany byl ruský vojín ze Sibiře, který se v době napoleonských válek usadil na Sobotecku. S. vychodil žižkovskou základní školu a měšťanku a pak v Praze večerní průmyslovou školu. Začínal jako kreslič Pražské akciové strojírny, pak pracoval 1909–10 v jižní části monarchie (zejména v Přímoří a v Itálii), 1911 v Turíně v leteckém průmyslu a do 1915, kdy narukoval do války, v lodních arzenálech v Terstu. Jako frontový voják prošel různými bojišti, 1917 byl těžce raněn na Soči a ochromen na levou ruku; 1918 se oženil v Terstu s tamní slovinskou rodačkou, pocházející rovněž ze zahradnické rodiny. 1919 se stal českosl. konzulárním úředníkem: 1922–31 pracoval v Lublani, kde se seznámil se slovinskou literaturou a kulturou, 1933–38 v Rijece (tehdy italské Fiume). 1939–45 působil na ministerstvu financí jako ředitel kancelářské služby, po válce na ministerstvu informací jako referent pro kulturní styky s cizinou (Jugoslávie, Terstské svobodné území, Albánie); 1949 byl penzionován. 1945–50 se zapojil do tiskové a rozhlasové kampaně za slovinský Terst, Přímoří a Korutany. 1956–59 externě spolupracoval jako dokumentátor s Ústavem pro čes. literaturu ČSAV.

Literatuře se S. začal věnovat až ve zralém věku. První prózu, črtu z doby hospodářské krize, napsal na výzvu šéfredaktora K. Z. Klímy a otiskl 1932 v Čes. slově. Od 1933 publikoval časopisecky fejetony, črty, sloupky, cestopisné causerie, drobné povídky a překlady ze slovinštiny a italštiny; současně se uplatňoval i jako kreslíř (portrétní skici, karikatury, ilustrace, mj. vlastních knih). Knižně debutoval 1943 povídkou pro mládež *Ohnivé perutě* o vynálezci J. Resslovi, tragicky zahynuvším ve Slovinsku nedaleko Lublaně; „básní a pravdou" jeho života se S. zabýval již 1940 v biografickém románu *Železný pionýr,* který byl protektorátní cenzurou zakázán a vyšel až v poválečných letech (tresť z něho S. uplatnil ve zmíněné knižní prvotině), a v povídkách *Dvanáctiliberní dělo* a *Poslední inspekce.* Druhým opakujícím se tématem S. próz byly epizody ze života K. H. Máchy (S. zájem tu motivovala jak hypotéza o vzdáleném příbuzenském vztahu, daném společnými předky z Krásné Hory, tak Máchův pobyt ve Slovinsku a setkání s F. Prešerenem), zejména v knize lyrických povídek *Květy nad Prahou.* Čtenářský úspěch přinesla S. dobrodružná próza pro mládež *Jestřábi moře,* situovaná do doby císaře Diokleciána na Jadranu; vzrušující, dramaticky stupňovaný příběh lásky vzdělaného ilyrského mladíka a římské dívky, odvíjející se v prostředí námořních pirátů, dospívá k smírnému závěru (překonání civilizačních předsudků založením nového silného a ušlechtilého rodu). V románovém pásmu žánrových obrázků, črt a krajinných impresí *Vila Faustina,* těžícím z vlastních prožitků v předválečném Terstu, zachytil S. idylizujícím pohledem atmosféru tohoto místa i život jeho obyvatel na sklonku rakouské monarchie. Terst se stal i tématem črt a reportáží knížky *Na průsečíku Evropy;* obsahuje výklad o historii města a jeho památkách, rozmluvy s místními lidmi, popisy kulinářských specialit i zajímavých výletů do okolí. V 2. polovině 50. let S. spolupracoval s českosl. rozhlasem: odvysílány byly v rozhlasové úpravě novela Poslední inspekce (1956) a Pověsti albánského lidu (1957–58) a též hra z doby nacistické

okupace Klíče od trezoru (1959). V rukopisu zůstalo mj. romaneto o cestě K. H. Máchy na jih Pouť do modrého nebe, novely z Přímoří Ironický život a Hořká lastura, další kniha o J. Resslovi Svítání v pralese, dvoudílný životopisný román o malíři J. Čermákovi O umění a lásku, generační románová trilogie o česko-německém manželství Sedmkrát život, Dlouhá půlnoc a Nová domovina, humoresky Černá hodinka, prózy pro mládež Zlato ilyrských pirátů, Martinkova cesta kolem světa, O Vrabčíkovi, chlapci z vychovatelny a románové pásmo z poválečného Terstu Na palubě země.

PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. slovo (od 1932); Čes. dělník (1940–42); Lid. demokracie (1958); Lid. noviny (1939–44, i kresby, 1947; 1942 R Jestřábi moře s tit. Pirátská nevěsta); Lid. kalendář Lid. demokracie (1956, P Poslední inspekce); Lit. noviny (1947, kresba); Nár. listy; Slovanský přehled (1946); Tovariš (Lublaň 1947); Venkov (1939). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Ohnivé perutě (R pro ml., 1943); Jestřábi moře (P pro ml., 1944); Květy nad Prahou (PP 1947); Vila Faustina (R 1947); Železný pionýr (R pro ml., 1947); Na průsečíku Evropy (FF 1956); Základ ilirskih gusarjev (P pro ml., Kopper u Terstu 1959; Poklad ilyrských pirátů, vyšlo jen ve slovinštině, přel. B. Kozinec); Dvanáctiliberní dělo (P pro ml., b. d.). – *Překlady:* I. Cankar: Můj život (1947); F. Bevk: Bouře (1966). ■

LITERATURA: jpb (J. P. Blažek): Výsledek soutěže o nejlepší povídku (pro ml.), LidN 4. 1. 1942; bg (B. Golombek): Příběh s historickým pozadím (ref. Jestřábi moře), LidN 17. 7. 1944; O. Jahoda: ref. Vila Faustina, KM 1947, s. 291; L. Pok: ref. Klíče od trezoru, Divadelní noviny 1959, č. 17–18; B. Borko: ref. překl. F. Bevk, Delo (Lublaň) 5. 8. 1966.

mhs

Pavel **Severin z Kapí Hory**

† 1553–1554

Knihtiskař, vydavatel.

Psán i Severýn, S. de Monte Cuculli, Kappenberg. – Snad syn pražského tiskaře, kramáře Severina. 1529 získal predikát z Kapí Hory. Jeho tiskárna přešla do rukou J. Kosořského (byl pravděpodobně druhým manželem S. dcery Aleny).

S. vydával 1520–41 ve své pražské tiskárně knižní produkci vynikající skladby a grafické úrovně (dvě vydání bible tzv. Severinovy, kancionály V. Mířínského a J. Roha, Kuthenovu Kroniku aj.). O jeho výtečném rozhledu a vzdělání svědčí i předmluvy, jež k některým ze svých tisků napsal.

Z PRODUKCE: M: Luther: Kázání… na desatero přikázání boží… (1520) + Kázání o Novém zákoně… (1521) + Výklad… o Antikristu na vidění Danielovo… (1522); P. Chelčický: Kniha výkladuov spasitedlných na Čtení nedělní… (1522); Biblí česká (1529, 1537); V. Mířínský: Písně (1531); Brikcí z Licka: Titulové stavů duchovního a světského… (1534); M. Kuthen: Kronika o založení země české… (1539); P. Jovius: Kniha o věcech a zpuosobích národu tureckého (1540); J. Roh: Piesně chval božských… (1541). ■

BIBLIOGRAFIE: M. Bohatcová: Tisky P. S. (soupis), LF 1986, s. 110. ■ LITERATURA: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); Z. Winter in Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách (1909); J. Volf in Dějiny českého knihtisku do r. 1848 (1926); Z. V. Tobolka in ed. Monumenta Bohemiae typographica 3 (1927); J. Volf: P. S. z K. H. a jeho knihtiskařská značka, Knihomol 1927, s. 34; Z. V. Tobolka in Dějiny československého knihtisku v době nejstarší (1930); Č. Zíbrt in Z dějin českého knihtiskařství (1939, ed. A. Dolenský); A. Císařová-Kolářová: Die Anfänge des Buchdrucks in Böhmen und Mähren, Slavische Rundschau 1940, s. 1; J. Dobrovský in O zavedení a rozšíření knihtisku v Čechách (1954, ed. M. Daňková, tj. Bohatcová); K. Chyba in Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do roku 1860, samost. příl. sb. Strahovská knihovna 1, 1966 – 10, 1975; M. Bohatcová: Vydavatelský rámec českých předbělohorských biblí, sb. Strahovská knihovna 5–6, 1970–71, s. 255 + Otázky nad publikační činností pražských Severinů, LF 1986, s. 97 + (s jinými) in Česká kniha v proměnách staletí (1990) + in Kralitzer Bibel – Kralická bible. Kommentare (Paderborn 1995).

jk

Oldřich **Seykora Kostelecký**

* 2. 3. 1857 *Kostelec nad Orlicí*
† 14. 11. 1922 *Prostějov*

Autor humoresek a románů z lidového a maloměstského prostředí; publicista, obhájce pravosti Rukopisu královédvorského.

V matrice Oldřich Jan Sejkora. V rodině se objevovala různá podoba příjmení (Seykora, Sykora, Sýkora); O. S. se podepisoval též: Oldřich S. Seykora, Oldřich (O., Old., Oldř.) V. Seykora, Oldřich (O., Old., Oldř.) S. Kostelecký, Oldřich V. Seykora Kostelecký, Oldřich Kostelecký, Seykora Kostelecký, K. Seykora, V. Seykora. –

Otec Eduard A. Seykora (1826–1884) měl v Kostelci kupeckou živnost a rozvíjel v kraji osvětovou práci, přispíval k jeho poznání i vydáváním místopisných publikací (F. J. Zoubek: Vypsání hradu Potštejna v Hradecku, 1870). Základní školu S. vychodil v rodišti, gymnázium v Rychnově n. Kněžnou, ve studiích pokračoval od 1878 na pražské filoz. fakultě, poté (aniž studia dokončil) přestoupil na právnickou fakultu nejprve v Praze a pak v Innsbrucku. Za studií se čile účastnil spolkového života, zvláště v literárním a řečnickém spolku Slavia (též jednatel), později byl funkcionářem ve spisovatelském spolku Máj, od 1892 byl členem Umělecké besedy. Jako katolický publicista a novinář působil v redakci Čecha (1891–97) a Katolických listů. Hojně cestoval, mj. 1883 pobýval u Bodamského jezera, 1892 v Alpách; 1897 získal podporu Svatoboru ke studiu Rukopisu královédvorského a stal se jedním z nejaktivnějších obhájců jeho pravosti (mj. studie, přednášky, polemiky, recenze), a to až do 1920; od 1897 učil v Prostějově na obchodní akademii češtinu a dějepis a věnoval se kulturní historii. Na škol. rok 1922/23 obdržel zdravotní dovolenou, krátce poté však podlehl nervové nemoci. Pohřben byl na městském hřbitově v Prostějově.

Časopisecky S. publikoval již za studií v Humoristických listech, na začátku 80. let spolupracoval s Humoristickou knihovnou nakladatele J. R. Vilímka, ze svých cest po vlasti i cizině psal též causerie pro Světozor, Hlasy z Hané aj. Pověst populárního humoristy získal jako autor souborů humoresek, které se opírají o většinou komické situace každodenního života, jež prožívají lidé středních vrstev, úředníci, učitelé, živnostníci a jejich manželky i služebné. Zpravidla se zaměřují na jejich slabiny a zlozvyky a poskytují tak shovívavě kritický obrázek všedních dnů dobového maloměsta. S. se přitom klonil k tehdy v časopisech oblíbenému slovnímu vtipu; malou sevřenost, slovní mnohomluvnost a zejména nedostatek životní pravděpodobnosti překonával snahou o nenáročnou zábavnost (*Ze stráně, U splavu, Veselé povídky, Tři povídky pro dámy* aj.). Své pojetí humoru obhajoval i v předmluvách (*Na ledě* aj.). Lidovému vesnickému čtenáři je pak určen humoristický román o lásce dědičky zámku k chudému myslivci (*Radošínský pantatínek ze zámku*). I v 90. letech S. psal humoristicky laděné menší prózy, zároveň se však nepříliš úspěšně pokoušel o vážná témata v tendenčních schematických románech s aktuálním společenským příběhem, zpravidla se šťastným koncem (*Kandidát šílenství, Konec písně, Na vlnách života*). Vedle frašky *Jikrová polévka* S. napsal i aktovku U Matky boží, která zůstala v rukopisu (známa byla z autorského čtení ve Slavii 1880). Jako filologicky orientovaný literát a publicista se s nevšední útočností celoživotně zaobíral v polemikách (s J. Gebauerem, T. G. Masarykem a V. Flajšhansem) obranou Rukopisu královédvorského; protivníky byl označován za sice vytrvalého, leč dotěrného diletanta bez odborné erudice.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Cunctator, K. Sykra, Oldřich S., Sykra; O-Ká-Es, Oks., O. K. S., Oldř. S. Kost., O. S. K., O. S. Kost., O. S. Ký. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Archa (Prostějov 1916); Besedy lidu (1893–94); Čech; Čes. noviny, dříve Posel z Prahy (1882); Čes. slovo (1912); Čes. svět (1916); Hlas národa (1886–98); Hlasy z Hané (Prostějov); Humorist. listy (od 1874); Kalendář Ústřední matice školské… (1885, humoreska Zajíc a matematika); Květy (1881); Nár. listy (1882, 1886, 1889); Naší mládeži (1882–84); Paleček; Pokrok (1879); Rozhledy lit. (1886–87); Pražský ilustrovaný kurýr (1896); Ruch (1880–83); Staroslovan (1920); Studentské listy (1881–83; 1882 pamflet Logické důkazy, že Královédvorský rukopis jest opravdu falzifikátem); Světozor (1883, 1891–92); Šotek (1880–84); Švanda dudák (1882–83); Topičův sborník (1918–19); Tribuna (1921–22); Vlasť (1884–97). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Na ledě (PP 1882); Jikrová polévka (D 1883, prem. 1882); Z lásky (R 1883); Ze stráně (PP 1884); U splavu (PP 1885); Ad Ruk. kr.-dvorský (studie, 1886); O Rukopise králodvorském (studie, 1886); Radošínský pantatínek ze zámku (R 1886; upr. vyd. 1901 s tit. Radošínský pantatínek); Veselé povídky (1888); Kandidát šílenství (R 1889); Na obranu Rukopisu královédvorského (studie, 1892); Konec písně (R 1896); Tři povídky pro dámy (PP a BB b. d., 1898); Povídky chudého písaře (1899); Bublinky (PP b. d., 1908); Nad lomem (PP 1910); Pod jasanem (PP b. d., 1911); Na výsluní (PP b. d., 1912); V oblacích (PP b. d., 1912); Na vlnách života (R 1916); – posmrtně: Dobrodružství zlaté hvězdy (P 1927, s P B. Mellanové Zámecká vychovatelka); Ztracená podkova (R 1930). – *Souborné vydání:* Humoresky (Hejda a Tuček, 1903, 3 sv.; obs. upr. vyd. knih Na ledě, Ze stráně, U splavu). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Několik soukromých posudků o humoreskách (b. d., 1884, šifra O. S. K.). ■

LITERATURA: ● ref. Na ledě: an. (F. Bačkovský), Lit. obzor 1, 1882/83, s. 94; F. V. Vykoukal, Květy 1883, s. 119; J. Vrba (F. Dlouhý), Lit. listy 1883,

s. 42; Čch., Světozor 1883, s. 35; F. Bílý, Osvěta 1883, s. 479; J. Kal. (J. J. Kalina), Ruch 1883, s. 47 (k tomu O. S. K., Ruch 1883, s. 80) ●; F. M. Z. (Zebiš): ref. Jikrová polévka, Jitřenka 1883, s. 409; ● ref. Ze stráně: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 1884, s. 74; F. Bílý, Osvěta 1884, s. 665; F. V. Vykoukal, Květy 1884, s. 379; an., Světozor 1884, s. 23 ●; ● ref. U splavu: -ír., NL 31. 1. 1885; A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 1885, s. 99; Red., Hlídka lit. 1885, s. 137; F. Bílý, Osvěta 1885, s. 559; S. (S. Čech), Květy 1885, s. 627 ●; J. Ošťádal: ref. Ad. Ruk. Kr.-Dvorský, Rozhledy lit. 1, 1886/87, s. 228; an.: ref. O Rukopise královdvorském, Hlas národa 21. 10. 1886; F. V. Vykoukal: ref. Radošínský pantatínek ze zámku, Světozor 1886, s. 556 + Osvěta 1887, s. 762; ● ref. Veselé povídky: K. Kořínek, Lit. listy 10, 1888/89, s. 105 a 124; R., Hlídka lit. 1889, s. 282; F. V. Vykoukal, Osvěta 1889, s. 477; B. Čermák, NL 7. 3. 1889 ●; ● ref. Kandidát šílenství: O. Klen, Lit. listy 16, 1889/90, s. 92; Pp. (P. Papáček), Hlídka lit. 1890, s. 104; F. V. Vykoukal, Osvěta 1890, s. 571 ●; J. V. K.-š. (J. Kalaš): Z bojiště rukopisného, NL 19. 1. 1894; T. Škrdle: ref. Konec písně, Vlasť 12, 1895/96, s. 920; J. Gebauer: O nové obraně padělaného RK, LF 1896, s. 275; an.: Rukopis královédvorský památkou katolickou, Hlasy ze Siona 1898, s. 43; -2b: ref. Tři povídky pro dámy, Lit. listy 20, 1898/99, s. 181; R. (V. Červinka): ref. Bublinky, Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 214; ● ref. Pod jasanem: Ant. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 313; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 29, 1911/12, s. 256; Ds. (J. D. Konrád), Máj 10, 1911/12, s. 252; V. K., Pražská lid. revue 1912, s. 54 ●; R. (V. Červinka): ref. Na výsluní, Zlatá Praha 29, 1911/12, s. 560; J. Soukup: ref. Pod jasanem, Na výsluní, Samostatnost 2. 8. 1912; I. Zháněl: ref. Na vlnách života, Vlast 33, 1916/17, s. 575; an.: V Staroslovanu jsme četli… (k otištění přednášky O. S. K. o RK), NŘ 1920, s. 209; Dr. J. K.: Reakční pochopové při práci, Večerník PL 15. 3. 1920; ● nekrology: M. Hýsek, Naše věda 4, 1921/22, s. 236; B. F. (Foit), Naše kniha 1922, s. 187; an., Večerní Tribuna 17. 11. 1922; an., Venkov 18. 11. 1922 ●; V. Ethen in Portréty a siluety 1 (1926, s. 140); (N. Ž.) in Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou (2001).

mhs, zp

Karel **Sezima**

* 13. 10. 1876 *Hořovice*
† 14. 12. 1949 *Praha*

Prozaik, autor novel a románů usilujících zachytit rozporuplný vnitřní život senzitivních jedinců z přelomu století; literární kritik soustředěný zejména k stylové a žánrové charakteristice dobové české prózy.

Vl. jm. Karel Kolář. – Syn ředitele měšťanské školy v Hořovicích. Po obecné škole v rodišti studoval S. (jako chovanec arcibiskupského konventu) 1887–95 na gymnáziu v Příbrami (spolužáci, pozdější spisovatelé L. Suchý, A. Bernášek, tj. K. Toman, H. Jelínek, A. Dvořák). Od kvarty přispíval S. do psaného studentského časopisu Zora a ještě před ukončením střední školy uveřejnil svou prozaickou prvotinu 1895 v časopise Niva. Po maturitě t. r. odešel na lékařské doporučení (trpěl plicním onemocněním) studovat práva do Innsbrucku, kde se stýkal se slovinskými a chorvatskými studenty; semestr strávil též v italském Meranu. Od 1897 pokračoval ve studiu na právnické fakultě v Praze a 1900 dosáhl absolutoria. Od 1901 byl zaměstnán jako finanční úředník, nejprve u okresního hejtmanství na Smíchově, později na Zemském finančním ředitelství. Mimo krátké substituce v mladších letech (např. v Žamberku) a tříletého pobytu v Nové Pace, kam byl na konci 1904 přeložen pro účast v bouřlivých polemikách o brožuru Národní divadlo a české drama, útočící proti tehdejší umělecké správě Nár. divadla, působil stále v Praze. Pro S. literární počátky měl rozhodující význam obdivný přátelský vztah k F. X. Šaldovi (od 1898), který skončil 1904 rozchodem za bojů kolem tzv. divadelní brožury. Nejbližším S. přítelem byl od středoškolských dob jeho krajan prozaik J. Matějka (po jeho předčasné smrti se S. zasloužil o vydání jeho literární pozůstalosti), dalšími literárními druhy se stali autoři seskupení od 1902 v Kruhu čes. spisovatelů (S. byl jedním z jeho zakladatelů a členem výboru) a později kolem časopisu Lumír (V. Dyk, J. Hilbert, H. Jelínek, J. Kamper, O. Šimek, O. Theer, L. Veltruský aj.); v Nové Pace se přátelsky stýkal s J. Opolským a J. K. Šlejharem. Ačkoliv byl časově poután úředním povoláním, byl S. agilním členem řady kulturních organizací, např. redakčního kolektivu Lumíru, Literárního odboru Umělecké besedy, Literárněvědné společnosti, jako zástupce 4. třídy ČAVU byl od 1932 členem akademické Pravopisné komise. Zachoval si také živý vztah k rodnému kraji, projevující se jak v jeho díle, tak v denním životě (každoročně trávil dovolenou v Brdech, od let 1. světové války jezdil na léto trvale do osady Felbabka u Hořovic, kde si později koupil domek); fejetonem v Nár. listech (11. a 12. 11. 1924) dal podnět ke kampani spisovatelů proti plánu střelnice v Brdech, 1925 uspořádal též o Brdech sborník. S. byl dvakrát ženat (druhá manželka mu pomáhala

při některých literárních pracích, např. na Výboru z krásné prózy československé). – Popel S. je uložen v urnovém háji v Hořovicích.

Na sklonku 90. let vyvolal ohlas S. knižní debut, povídka blízká dekadentnímu psychologismu s portrétem nervové křehké, smyslově labilní postavy (*Kouzlo rozchodu*). Téma erotického bludu rozvíjeného někdy až ke zvrácenosti charakterizuje i S. romány, v nichž autor psychologické ponory do nitra „slabých" hrdinů, senzitivních žen a zženštilých intelektuálů konfrontuje s banálním prostředím malého města. V románu *Pasiflora* vylíčil bezvýchodný vztah muže slabé vůle k churavé ženě fatálně poutané k zvrhlému manželovi. Tematickým východiskem románu *V soumraku srdcí* se stal opět erotický blud, spojený tentokrát s poblouznění náboženským, kterému podlehne mladičká hrdinka, exaltovaná dívka propadlá vlivu lidové mystické literatury. Román současně představuje vybočení z komorních obrazů individuální psychologie, obsahuje bohatě rozvinutý děj plný dramatických konfliktů řady živě nastíněných postav, situovaný do duchařského okolí Nové Paky. Spolu s psychologicky výjimečným vnitřním dramatem tak sleduje i hromadné dění s cílem zachytit sociální realitu a duchovní atmosféru podkrkonošského kraje. Pesimistické pojetí milostné vášně měl korigovat nerozsáhlý román *Host,* v němž příběh ženy mezi dvěma muži (skeptickým estétským požitkářem neschopným pravého citu a kladným typem muže pevného přesvědčení) směřoval k odsudku životní pasivity a k demonstraci obrodné role lásky. Podstatnou složku S. próz tvoří citlivá evokace přírodních dojmů, která se proměňovala od v podstatě impresionistického pojetí ve snahu postihnout bytostný vztah mezi krajinou a člověkem v ní žijícím s jeho náruživostmi, city i hlubším duchovním životem: v románech zasazených do S. rodného brdského regionu *Dravý živel* a *Hudba samoty* jsou milostná dobrodružství i temné lidské vášně předkládány jako součást jakési vyšší mystické jednoty života kraje, jeho přírody a minulosti. Zbytkům lidových bájeslovných podání Podbrdska, které S. od mládí sledoval a sbíral, je věnována archeologicko-mytologická studie *Olymp kraje.* – Od 1909, kdy se S. na žádost J. Vlčka uvázal v pravidelnou spolupráci s Lumírem, se soustavně věnoval literární kritice, téměř výhradně soustředěné k soudobé české próze (v pravidelných souhrnných referátech s tit. Z nové české beletrie, Z nové tvorby románové, Menší próza apod.); po zániku Lumíra se jeho tribunou stal hlavně časopis Čteme. S. vycházel (ovlivněn příkladem F. X. Šaldy) ze snahy postihnout individuálnost a uměleckou specifičnost posuzovaného díla, a orientoval proto svůj zájem – široký a eklekticky usilující pochopit nejrůznější umělecké směry a myšlenkové proudy – jednak k psychologizující a žánrové typologii literárních projevů, jednak k podrobné analýze postav, motivů a kompozice jednotlivých próz. Při sledování individuálního stylu, který pokládal za podstatnou hodnotu posuzovaného díla, dospíval S. často k podnětným a platným postřehům o podobě české prózy 20. století, které se týkaly i autorů mladších literárních generací (zájem o prózu 30. let projevil též v doslovech k románům J. Weisse Spáč ve zvěrokruhu, 1937, a V. Neffa Bůh zbytečnosti, 1939). – Napsal také hesla o moderních českých prozaicích pro Ottův slovník naučný nové doby 3. Po 2. světové válce vydal S. ještě čtyřdílné memoáry *Z mého života,* popisující hlavně vlastní činnost a postavení v literárním světě a charakterizující jeho nejrůznější příslušníky; svědeckou hodnotu mají zejména partie o literární situaci na konci 90. let a počátku 20. století, včetně líčení vztahu k F. X. Šaldovi.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Chimér, J. Zvonař, K. Budil, Neždanov, V. Berkovec; -el, -emb, -es, K. S., ks., -lim, O. V., S., Sez. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Brdy, jejich krásy, poklady a význam (1925); Cesta (1919–25); Čes. slovo; Čteme (1939–43); Doba (1947); Hovory o knihách (1938); sb. Jos. R. Vilímek – osobnost i závod (1937); Kolo (Brno 1940); alm. Kruh (1941); Lid. noviny (1927, 1937–40 v anketách; 9. 9. 1940 F o vlastním pseudonymu); Listy pro umění a kritiku (1934); Lit. listy (1895–99, 1904); Lit. noviny (1927–38, 1941); Lumír (1899–1940); sb. Na paměť Otakara Theera (1920); Nár. listy (1924–41, lit. ref.); Nár. obzor (1911); Nár. osvobození (1926–29); Naše doba (1927–29); Naše řeč (1940–42); Niva (1895–96); Nová čes. revue; Osvěta (1915); Panoráma (1931, 1941); Pokroková revue (1913); Radikální listy (1904, polemiky o brožuru Národní divadlo a české drama); Rozhledy (1898, 1904); Rozpravy Aventina (1929, studie o P. Klesovi Trosečník generace); Samostatnost (1911–14, i příl. Kulturní snahy); Sever a Východ (1926); sb. Srdce vlasti (1940, studie Praha v zrcadle moderní prózy české); Světozor (1929); U (1937, příspěvek v anketě O sociálním postavení českosl. spisovatele). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Kouzlo rozchodu (P 1898); Pasiflora

(R 1903; upr. vyd. 1927); V soumraku srdcí (R 1913); Host (R 1916); Za přeludem (PP 1916, obs. též Kouzlo rozchodu); Podobizny a reliéfy (krit. stati, 1919; přeprac. vyd. 1927); Dravý živel (R 1924); Hudba samoty (R 1926); Krystaly a průsvity (krit. stati, 1928); Masky a modely (krit. stati, 1930); Olymp kraje (E 1934); Mlází (krit. stati, 1936); Z mého života 1–4 (memoáry, 1945–48). – *Souborné vydání:* Sebrané spisy (nakl. Jos. R. Vilímek, 1927–30, 10 sv.). ∎ REDIGOVAL *časopis:* Lumír (1931–39, člen red. kruhu); *sborníky:* Brdy, jejich krásy, poklady a význam (1925), Jos. R. Vilímek – osobnost i závod (1937). ∎ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. Matějka: Malý prorok a jiná próza z pozůstalosti (1911) + Duše pramenů (1941); Petra Klesa pozůstalé spisy prózou i veršem (1931) + P. Kles: Spisy veršem i prózou (1932, bibliof.); Výbor z krásné prózy československé 1–8. Česká próza (1932, sv. 1–3 s Ant. Veselým). ∎

LITERATURA: J. Wagner: K. S. (1876–1949). Soupis osobního fondu (LA PNP 1961). ∎ ● ref. Kouzlo rozchodu: Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 7, 1897/98, s. 898; T., Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 454; J. K. (Karásek ze Lvovic), MR 1898, sv. 8, s. 85; R. Bazarov, Čes. revue 2, 1898/99, s. 354 ●; ● ref. Pasiflora: an., Besedy Času 1903, s. 372; K. Z. K. (Klíma), LidN 28. 11. 1903; M., Lit. listy 1 (21), 1903/04, s. 38; Z. (J. Laichter), Naše doba 11, 1903/04, s. 624 → Uměním k životu (1919; znovu 1946, stať Knihy životné a tak zv. knihy literární); V. Č. (Červinka), Zlatá Praha 21, 1903/04, s. 58; an. (A. Procházka), MR 1903/04, sv. 15, s. 104; -o-, Přehled 2, 1903/04, s. 123 a 144; E. Sokol (K. Elgart S.), Rozhledy 14, 1903/04, s. 826; -ský, Zvon 4, 1903/04, s. 153; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 32, 1903/04, s. 168; H. Jelínek, Nová čes. revue 1, 1903/04. s. 317; F. V. Vykoukal, Osvěta 1904, s. 266; -alfa- (J. Kamper), Politik 5. 3. 1904 ●; ● polemika o brožuru Národní divadlo a české drama: F. X. Šalda, Přehled 2, 1903/04, s. 599 + Čas 17. 8. 1904 + Slovo 1904, č. 41, 44, 47 → vše KP 5 (1950); S. repliky: Lit. listy 1 (21), 1903/04, s. 230, 259 (pseud. Neždanov), a zejm. Radikální listy, červenec–listopad 1904 ●; ● ref. V soumraku srdcí: F. X. Šalda, Čes. kultura 2, 1913/14, s. 170 → KP 9 (1954); Ant. Veselý, Čes. revue 7, 1913/14, s. 502; H. Jelínek, Lumír 42, 1913/14, s. 230; A. Novák, Přehled 12, 1913/14, s. 394; F. Sekanina, Zvon 14, 1913/14, s. 445; an., Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 228; K. (F. V. Krejčí), PL 15. 2. 1914; B. Polan, Samostatnost 3. 6. 1914; F. V. Vykoukal, Osvěta 1914, s. 631 ●; ● ref. Host: jv. (J. Vodák), LidN 13. 12. 1916; K. (F. V. Krejčí), PL 24. 12. 1916; J. Šimánek, Topičův sborník 4, 1916/17, s. 328; O. Šimek, Lumír 45, 1916/17, s. 74; -fer. (O. Schäfer), Zvon 17, 1916/17, s. 154; F. X. Šalda, Kmen 1, 1917/18, č. 6 a 7 → KP 10 (1957) ●; ● ref. Za přeludem: -fer (O. Schäfer), Zvon 17, 1916/17, s. 266; A. Novák, Lumír 45, 1916/17, s. 282 ●; G. P. (Pallas): ref. Host a Za přeludem, Zlatá Praha 34, 1916/17, s. 204; ● ref. Podobizny a reliéfy: J. Folprecht, Čes. revue 12, 1918/19, s. 668; -och- (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 632; O. Šimek, Lumír 47, 1918/20, s. 411; A. Novák, Venkov 23. 9. 1919; J. B. (Borecký), Osvěta 1919, s. 637; M. Rutte, Cesta 2, 1919/20, s. 237; J. Kopal, Nové Čechy 3, 1919/20, s. 217 ●; ● ref. Dravý živel: F. Götz, NO 25. 12. 1924; K. (F. V. Krejčí), PL 25. 12. 1924; J. O. Novotný, Cesta 7, 1924/25, s. 376; Z. (J. Laichter), Naše doba 32, 1924/25, s. 503; B. Polan, Pramen 5, 1924/25, s. 296; A. Novák, LidN 11. 1. 1925; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 8. 2. 1925; O. Šimek, Lumír 1925, s. 72; Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 1925, č. 28 ●; J. Knap: S. románová tvorba, Sever a Východ 1925, s. 103 + K. S., romanopisec, tamtéž 1926, s. 219; ● k padesátinám: AMP. (A. M. Píša), Večerník PL 12. 10. 1926; F. Götz, NO 13. 10. 1926; M. Rutte, NL 17. 10. 1926; -ský. (A. Bělský), Samostatnost 1926, č. 40; -btk- (V. Brtník), Zvon 27, 1926/27, s. 99; F. Sekanina, Lit. rozhledy 11, 1926/27, s. 15 ●; ● ref. Hudba samoty: A. Novák, LidN 13. 11. 1926; V. Brtník, Venkov 18. 11. 1926; F. Götz, NO 21. 11. 1926; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 28. 11. 1926; K. H. (Hikl), Naše doba 34, 1926/27, s. 378; J. O. Novotný, Cesta 9, 1926/27, s. 321 ●; O. Šimek: Ideová inspirace v románovém díle K. S., Lumír 53, 1926/27, s. 469 + Genetické a tradiční předpoklady v díle K. S., Lumír 54, 1927, s. 265; P. Fraenkl: O soudobé české literární kritice, Naše doba 35, 1927/28, s. 605; ● ref. Podobizny a reliéfy (přeprac. vyd.): F. Götz, Lit. svět 1, 1927/28, č. 11; M. Hýsek, NL 6. 4. 1928; V. Brtník, Venkov 1. 6. 1928; Š. Jež, Samostatnost 1928, č. 44–45; O. Šimek, Lumír 55, 1928/29, s. 177; J. Staněk, Čes. osvěta 25, 1928/29, s. 94 ●; F. Kovárna: Impresionista a romantik, Sever a Východ 1928, s. 176; ● ref. Krystaly a průsvity: O. Šimek, Lumír 55, 1928/29, s. 449; A. Grund, RA 4, 1928/29, s. 304; V. Brtník, Venkov 14. 3. 1929; G. (F. Götz), NO 16. 4. 1929; Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 1929, č. 14; A. M. Píša, Sever a Východ 1929, s. 173; J. Knap, Slavische Rundschau 1929, s. 478; P. Fraenkl, Naše doba 37, 1929/30, s. 121 ●; P. Fraenkl: K vývoji novodobé české literární kritiky, RA 5, 1929/30, s. 370, 386; ● ref. Masky a modely: Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 1930, č. 37; V. Brtník, Venkov 3. 4. 1930; P. E. (Eisner), Prager Presse 13. 6. 1930; Ktk. (B. Koutník), Čin 2, 1930/31, s. 279; O. Šimek, Lumír 57, 1930/31, s. 324 ●; ● k šedesátinám: A. N. (Novák), LidN 13. 10. 1936; p. (A. M. Píša), PL 13. 10. 1936; Kp. (J. Knap), Venkov 13. 10. 1936; H. Jelínek, Lumír 63, 1936/37, s. 33 ●; ● ref. Mlází: Kv., Rozhledy 1936, s. 319; N. (M. Novotný), LitN 9, 1936/37, č. 17; O. Šimek, Lumír 63, 1936/37, s. 43; EL (J. Strnadel), Čin 9, 1937, s. 57; O. K. (Králík), LUK 1937, s. 22 → Platnosti slova (2001); AMP. (A. M. Píša), PL 16. 1. 1937; Kp. (J. Knap), Venkov 20. 4. 1937; R. H. (Habřina), Kolo 1938, s. 93 ●; J. Kalina (B. Fučík): Souboj s mrtvým (S. a Šalda), Akord 7, 1939/40, s. 33 → Kritické příležitosti 2 (2002); ● k sedmdesátinám: G. (F. Götz), NO 13. 10. 1946; J. Hrabák, Rovnost 13. 10. 1946; K. P. (Polák), PL 13. 10. 1946; B. Polan, Svob. noviny 15. 10. 1946; bs (B. Slavík), LD 17. 10. 1946 ●; ● ref. Z mého života 1: A. M. Píša, Ky-

tice 1, 1945/46, s. 328; J. Haller, NŘ 1946, s. 45; V. Černý, KM 1946, s. 122; jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 1946, s. 236; M. Novotný, LitN 1946, s. 61; jmk, LD 24. 1. 1946; F. H. (Hampl), Práce 26. 2. 1946; M. Sedloň, RP 1. 3. 1946; G. (F. Götz), NO 26. 3. 1946; B. Polan, Svob. noviny 7. 8. 1946 ●; ● ref. Z mého života 2: F. Krčma, Beseda 3, 1945/46, s. 328; V. Černý, KM 1946, s. 247; G. (F. Götz), NO 9. 6. 1946; F. H. (Hampl), Práce 15. 6. 1946 ●; ● ref. Z mého života 1, 2: J. B., Akord 1947, s. 40; Jiří Hlídek (M. Novotný), LitN 1949, s. 10 ●; ● ref. Z mého života 3: K. Polák, PL 21. 11. 1946; Fr. H. (Hampl), Práce 29. 12. 1946; J. Brambora, Kytice 1947, s. 227; F. Krčma, Beseda 1947, s. 41; P. Eisner, Kulturní politika 3, 1947/48, č. 14; jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 54, 1947/48, s. 141 ●; O. Králík: O metodu Šaldových polemik, Vyšehrad 1947, s. 38; M. S. (Sedloň): ref. Z mého života 2, 3, RP 20. 7. 1947; H. Jelínek in Zahučaly lesy (1947); ● ref. Z mého života 4: F. Hampl, Práce 7. 10. 1948; bs (B. Slavík), LD 23. 1. 1949 ●; V. Štěpánek: ref. Z mého života 1–4, LF 1949, s. 122; ● nekrology: bs (B. Slavík), LD 20. 12. 1949; R. H. (Havel), NŘ 1949, s. 180; F. Škvára, Slovesná věda 3, 1949/50, s. 43 ●; V. Štěpánek: S. román V soumraku srdcí, LF 1950, s. 203; E. Macek in F. X. Šalda: KP 5 (1951, s. 266 a 276) + F. X. Šalda a Hladíkův Lumír (komentář k ed. dopisů F. X. Šaldy K. Sezimovi), Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1964, s. 229; (Bí): Maloval svěžími barvami, Příbramský deník 15. 8. 1996; R. B. Pynsent: Dekadentní sliznice. Krafft-Ebing, dekadence a S. Pasiflora, sb. Česká literatura na konci tisíciletí 1. Příspěvky z 2. kongresu světové literárněvědné bohemistiky (2001).

ll

Sfinx

Působnost 1919–1949

Pražské nakladatelství zaměřené zprvu zejména na mystickou a okultní literaturu a populární příručky sebevýchovy, později na atraktivní soudobou původní i přeloženou beletrii a naučnou literaturu.

Podnik založil a po celou dobu řídil Bohumil Janda (* 20. 12. 1900 Král. Vinohrady, dnes Praha-V., † 26. 5. 1982 Praha). Byl synem hokynáře, po absolvování 3 tříd měšťanské školy se 1914–17 vyučil u vinohradské firmy Gustav Voleský (1914–16 absolvoval gremiální odbornou knihkupeckou školu), v níž pracoval ještě další 2 roky. Koncem 1918 založil jako soukromý nakladatel bez koncese *Vydavatelství Sfinx* a následujícího roku zahájil intenzivní nakladatelskou činnost. Byla zprvu zaměřena zejména na populární literaturu mystickou, okultní, spiritistickou, filozofickou, zdravovědnou, sportovní, obchodní a podnikatelskou a na příručky životního úspěchu. Na redakci knižnic se s nakladatelem podílel zprvu zejména J. Bartoš. Po získání nakladatelské (1924) a knihkupecké (1926) koncese se firma pod názvem *Nakladatelství Sfinx – Bohumil Janda* (později uváděna též jen *Sfinx – B. Janda*) koncem druhé poloviny 20. let vypracovala na jedno z nejproduktivnějších pražských nakladatelství. Na jejím vzestupu se významně podíleli i bratři B. Jandy Alois (uváděn též Louis) a zejména Ladislav (1898–1984), který po krátkém působení v bratrově nakladatelství založil 1926 knihkupeckou a distribuční firmu Kramerius a spol. (samostatně fungovala do 1933, kdy byla sloučena s podnikem B. Jandy), jež se soustředila hlavně na intenzivní prodej produkce nakladatelství Sfinx. V něm vzniklo samostatné komerční oddělení (vedl je J. Ortlík) s moderními propagačními metodami (řídil je reklamní odborník J. Brabec), výzkumem trhu a sítí vlastních obchodních zástupců. Ke zvýšení odběru organizovalo soutěže pro knihkupce (tematické výkladní skříně) i čtenáře (kromě věcných cen i rukopisy autorů nakladatelství). Od poloviny 20. let, kdy se ediční program postupně soustředil zejména na soudobou původní a přeloženou prózu, dobrodružnou četbu a velká díla populárně-naučná, sdružovalo nakladatelství převážnou většinu titulů vydávaných mimo profilové knižnice do prodejních sérií. Hlavním literárním spolupracovníkem nakladatelství ve 30. letech byl E. Vachek, redaktory byli A. B. Kohout, Q. Palička a E. Ptáčková. V polovině 30. let firma překonávala finanční potíže a byla nucena odprodat zbytky nákladu některých edic. Pro subskripční odběr některých titulů knižnic Evropská knihovna a Pyramida zřídila 1934 novou složku Evropský literární klub (ELK), který se následujícího roku částečně osamostatnil (koncesionářem ELK byl L. Janda, prvním předsedou výboru B. Janda) a působil jako čtenářský klub. Oba podniky se zcela rozdělily až 1941, kdy vzniklo nakladatelství *Sfinx – Bohumil Janda, s. s r. o.*, a ELK, a. s. Po celou dobu existence však byly personálně a organizačně propojeny a koordinovaly i své ediční programy, přičemž 1. vydání závažnějších titulů se postupně přesouvala do ELK. V březnu 1948 byla na Sfinx uvalena národní správa (správcem jmenován malíř C. Štolovský) a následujícího roku by-

la firma likvidována. B. Janda pracoval 1950–51 a opět 1954–56 jako lesní dělník, 1951–54 ve Státním židovském muzeu, 1956–58 v Encyklopedické kanceláři ČSAV a od 1959 v Encyklopedickém institutu ČSAV. Příspěvky k otázkám vizuální komunikace a poslání knihy publikoval v časopisu Typografia. – Nakladatelství působilo nejprve v Praze na Vinohradech čp. 437 (Dobrovského, dnes Uruguayská 4), od 1926 na Novém Městě (Krakovská 7). Expedice byla na Novém Městě čp. 281 (Na Zbořenci 15, dnes Odborů 3), redakce někdy uváděna v čp. 287 (Na Zbořenci 28, dnes Odborů 14, též Karlovo nám. 19, dnes 18). V létě 1929 se celá firma přestěhovala do zadního traktu budovy Černého pivovaru na Karlově nám. 15 (dnes 14, čp. 292 – Nové Město), v době finančních potíží koncem 1933 naposled na Smíchov čp. 55 (Přemyslova 16, od 1941 Kalivodova, dnes Staropramenná 12).

Jednotlivé tematicky a žánrově profilované knižnice, soubory spisů jednotlivých autorů i další tituly, zpravidla zařazované do komerčních sérií, vycházely jako součást základní řady *Nové cíle* (1919–49, asi 1075 sv.), která zahrnula veškerou různorodou knižní produkci nakladatelství a tvoří tak spíše než knižnici soubor jeho publikačních čísel (nově byla číslována další vydání týchž titulů, chronologie vydání nebyla vždy striktně dodržována, okolo 1948 zůstalo několik čísel do posledního svazku 1096 neobsazeno). Nečetná beletrie vycházela zprvu mimo knižnice. Výjimkou se staly *Knihy milkování, lásky a vášní* (1919, 1 sv.) s mizogynskou satirou G. Boccaccia Koš aneb Bludiště lásky. Teprve prozaická edice *Čeští beletristé* (1. řada 1925–28, 9 sv., do 1926, sv. 6, red. J. Karásek ze Lvovic; 2. řada 1926–29, 11 sv., do 1927, sv. 6, red. J. Karásek ze Lvovic a M. B. Böhnel), v níž publikovali M. B. Böhnel, F. J. Čečetka, V. Dyk, J. Hněvkovský, R. R. Hofmeister, J. Jahoda, J. F. Karas, J. Knap, F. Kovárna, J. Maria, R. Medek, A. C. Nor, J. V. Rosůlek a A. M. Tilschová, obrátila soustavnou pozornost nakladatelství k soudobé původní tvorbě. Následovala *Pyramida* (1929–36, 36 sv., red. E. Vachek), koncipovaná jako reprezentační soubor současné československé prózy. Českou tvorbu zastupovali V. Nezval (Kronika z konce tisíciletí, 1929; Posedlost, 1930; Dolce far niente, 1931), I. Olbracht (Zamřížované zrcadlo, 1930; Nikola Šuhaj loupežník, 1933), V. Vančura (Markéta Lazarová, 1931), dále A. Fuchs, B. Horst, B. Klička, K. Konrád, J. Kopta, F. V. Krejčí, Z. Němeček, A. C. Nor, K. Nový, T. Svatopluk, E. Vachek a L. Vladyka, z pozůstalosti V. Dyk (Děs z prázdna, 1932) a L. Klíma (Slavná Nemesis, 1932). V překladech zde programově vycházela též tvorba českých Němců (B. Brehm, M. Brod, J. Mühlberger, R. M. Rilke, F. Werfel, L. Winder). O jednom svazku, a proto programově nepředvídatelná, zůstala *Ideální knihovna dneška* (1929) patrně zaměřená na lehčí četbu. Převážně původní poezii byla věnována polobibliofilská knižnice *Růžová zahrada* (1930–32, 4 sv., red. K. Biebl) se sbírkami jejího redaktora (Nebe, peklo, ráj), V. Nezvala (Jan ve smutku), J. Zahradníčka (Návrat) a sborníkem Nová ruská poezie 1910–30 (ed. B. Mathesius). Další edice původní tvorby *Nová česká próza* (1936–49, 32 sv., 1937 red. K. Konrád a V. Neff, později B. Janda) se po nových dílech E. Glocara, K. Hadrbolce, F. Kožíka, V. Martínka, Z. Němečka, V. Neffa, A. C. Nora, J. V. Rosůlka (pseud. V. Drnák), T. Svatopluka, S. Špálové a G. Včeličky postupně omezila na další vydání čtenářsky úspěšných titulů převážně z produkce Sfinx a ELK. Jako překladový protějšek Pyramidy byla koncipována *Evropská knihovna* (1933–49, 39 sv., red. V. Tille, od 1946, sv. 29, B. Janda). Zprvu podle výběru „národních rádců“ pro jednotlivé literatury ze zahraničí (mj. F. Körmendi, Th. Mann, P. Selver) i z domova (G. Winter) a s biografickými medailony autorů v tiráži svazků přinesla překlady soudobé románové tvorby německé (B. Brecht, H. Fallada, A. Neumann, A. Scholtis), rakouské (J. Roth), americké (L. Bromfield, A. Halper, J. Hergesheimer), anglické (W. Greenwood, S. Jameson, R. Llewellyn, E. Linklater, H. Spring), kanadské (H. MacLennan), francouzské (Ch. Braibant, A. Gide, A. Chamson, H. de Montherlant, M. Saint-Hélierová), ruské sovětské (S. P. Borodin, L. M. Leonov, M. Šolochov), polské (M. Choromański), portugalské (F. de Castro), maďarské (F. Körmendi), dánské (T. O. Lökken), islandské (K. Gudmundsson), nizozemské (J. Last, A. Roothaert, T. de Vries), norské (R. Fangen, S. Christiansen), švédské (G. Ericsson) a japonské (K. Tojohiko). Dobovému zájmu o sovětskou literaturu vyšla vstříc knižnice *Knihy nového Ruska* (1935–40, 11 sv., red. B. Mathesius, od 1935, sv. 6, *Knihovna šestiny světa*), v níž převažující tvorbu M. Šolochova doplnila

díla V. Ivanova, L. M. Leonova a L. S. Soboleva a mimo pořadí vzpomínky R. Nižinské (1937). Běžnou beletristickou oddechovou produkci sdružovalo nakladatelství od poloviny 20. let z komerčních důvodů do prodejních sérií obvykle s jednotnou cenou, která byla jediným jednotícím prvkem pro směs titulů původní i přeložené dobrodružné, detektivní, historické, společenské a výjimečně i vzpomínkové a reportážní prózy. Údaje o sérii a svazku byly uváděny jen na obálkách, což umožňovalo zařazení titulů i do jiných nabídkových souborů. V *Sérii Sfinx* (původně *Třicetikorunové sérii,* 1925–36, 12 roč. po 10 sv.) a *Devítikorunovce* (1928–32, 88 sv.) vyšli (někteří různými díly v obou sériích) čeští autoři L. Baudyšová, V. Boček, M. B. Böhnel, F. J. Čečetka, E. Fiker, J. Grmela, J. Havlasa, J. Havlíček, R. R. Hofmeister, B. Horst, J. Jahoda, A. Jenne, V. K. Jeřábek, J. F. Karas, F. Kocourek, F. V. Krejčí, V. Krška, F. X. Ksandr (pseud.), Z. M. Kuděj, K. Leger, V. Menger (vzpomínky na J. Haška), J. Morávek, A. C. Nor, J. Ch. Novotný, J. O. Parma, K. Picka, E. Rada, J. V. Rosůlek, O. Schäfer, M. Šárecká, J. Škába, E. Tréval, R. Utěšilová, E. Vachek, L. Vladyka, B. Zajceva, A. Zeman, A. Ziegloserová, A. Žipek; z cizích mj. O. Baum, J. Buchan, J. Delmont, Z. Grey, T. Gulbranssen, F. Heller, L. Lania, L. M. Leonov, H. R. von Nack, E. H. Porterová, G. S. Porterová, R. Sabatini, K. Siodmak, H. L. Smithová, F. Sologub, P. G. Wodehouse aj. Řada *SVS 15* (*Subskripční,* též *Souborná vydání Sfinx,* 1931–34, 28 sv.) zařazovala střídavě nová díla i reedice současných českých autorů (M. B. Böhnel, K. Fiala, J. Havlasa, J. Maria, V. Martínek, A. C. Nor, J. V. Rosůlek, O. Schäfer, F. Téver, E. Vachek, L. Vladyka, J. Weiss). Převážně jen na obálkách byly rovněž označovány beletristické soubory oddechové četby. Úspěšnější než nevýrazná knižnice klasické románové tvorby *Mistři světového románu* (1927, 5 nečísl. sv., autoři H. de Balzac, F. M. Dostojevskij, A. Dumas st., A. S. Puškin, A. Strindberg) byla *Knihovna Dalekého západu* (1927–33, 48 sv.), v níž romány J. Gregoryho později doplnila díla dalších klasiků amerického westernu (M. Brand, G. Goodchild, E. Haycox, J. B. Hendryx, G. W. Ogden, Ch. A. Seltzer). V detektivní edici *Stopa* (1933–34, 6 sv.) převažovaly romány E. Fikera, doplněné dvěma překlady. V pokusu o knižnici hodnotné oddechové četby *Jedním dechem* (1938–40, 6 sv., red. E. Kvasnička, J. Poch, T. Trnka) vyšli L. Paul, J. B. Priestley, S. Reiniš, G. B. Savi, J. Veselinovič a E. L. Whiteová. Čtenářsky atraktivní přeloženou románovou tvorbu současných autorů (mj. L. Bromfield, A. J. Cronin, C. S. Forester, T. Gulbranssen, S. Lewis, K. Mann, W. S. Maugham, D. du Maurierová aj.) soustředila ve 2. polovině 30. let edice *Palma* (1. řada 1937–41, 23 sv.; 2. řada 1946–48, 21 sv.). Převážně 2. vydání překladových titulů ELK přinesla knižnice *Proslulí autoři* (1941–42, 9 sv.). V knižnici *Sen a skutečnost* (1941–43, 9 sv.) doplnil původní tvorbu O. Barényiové okupačními poměry zúžený výběr překladů prózy a dramat z dánštiny, švédštiny, francouzštiny, italštiny a španělštiny. V knižnici humoristické prózy *Svět se směje* (1941–48, 8 sv.) se kromě překladů (mj. K. Mikszáth, L. Thoma, J. Thurber) uplatnila původní tvorba V. Laciny a B. Polácha. Přeložené i původní cestopisné, politické, válečné a kulturní reportáže (autoři mj. J. Mucha, V. Štědrý, G. Winter) převažovaly v edici *Kořeny doby* (1935–48, 14 sv.). Od 2. poloviny 30. let nakladatelství rozšířilo program o výpravné ilustrované a obrazové publikace. Na grafiku v ilustračním doprovodu klasické české i světové tvorby (mj. Ezop a V. Hollar, B. Cellini a C. Bouda, V. Hugo a M. Švabinský) se soustředila *Knihovna Mistrů* (1936–49, 6 sv.). Knižnice *Zlatá studně* (1941–48, 6 sv., red. B. Janda) přinesla kromě fotografických alb (mj. J. Sudek) a reprodukcí korespondenci M. Alše s A. Jiráskem a výbor Humor, vtip a satira v české lidové písni (1947, ed. J. Horák), edice *Sůl země* (1946–48, 12 sv., red. B. Janda) přeloženou klasickou poezii i prózu (mj. část Starého zákona v překladu V. Šrámka a ruské Byliny tlumočené P. Křičkou) a reedice a nová uspořádání děl starší české literatury (mj. výbor Písně žáků darebáků, ed. R. Krátký a R. Mertlík). Vesměs nedokončené soubory spisů kmenových českých autorů nakladatelství zahájily Souborné spisy M. B. Böhnela (1926–30, 8 sv.), následovaly Spisy J. Marii (1928–32, 6 sv.), Spisy J. V. Rosůlka (1930–32, 9 sv.) a Dílo E. Vachka (1930–39, 16 sv.). Jednosvazkovým torzem zůstal raný pokus nakladatelství o Spisy O. Wildea (1919, 1 sv.: Intence). Z cizích autorů vyšla dále dramata H. Ibsena (1928–30, 11 sv., red. G. Pallas). V rámci Knihovny Dalekého západu vyšel volný soubor spisů J. Gregoryho (1927–33, 19 sv.) a mimo ni Z. Greye (1926–27, 8 sv.), v Knihách nového

Ruska (pak v Knihovně šestiny světa) spisy M. Šolochova (1935–40, 6 sv., red. B. Mathesius). V několikasvazkových kompletech nakladatelství nabízelo i díla některých dalších kmenových autorů (V. Hladík, L. Vladyka, A. Zeman) vydávaná v různých knižnicích a sériích. Autory od 30. let 19. století do přítomnosti zahrnul Výbor z krásné prózy československé (1931–32, spoluvydavatel Státní nakladatelství); vrchním redaktorem desetisvazkového díla (Česká próza 1–8, Slovenská próza a Němci v českých zemích, sv. 9–10) byl K. Sezima, spolupracovali P. Bujnák, P. Eisner a Ant. Veselý, kteří spolu s A. Novákem napsali i vstupní stati. – Bohatá a různorodá tvorba zahraničních autorů soustředila v nakladatelství řadu překladatelů různých kvalit. Zejména z angličtiny převáděli J. Bartoš, A. Čermáková, J. Fastrová, Z. Franta, B. Chudoba, M. Maixner, Q. a B. Paličkovi, B. Rovenský, J. Skalický, H. a A. Skoumalovi, A. B. Šťastný, Z. Vančura, V. Vendyš, L. Vokrová-Ambrosová, J. Vorel, W. F. Waller; z dánštiny Arno Kraus; z francouzštiny A. Breska, J. Hanušová, J. Heyduk, M. Hlávka, J. Hořejší, S. Kadlec, E. Lešehrad, B. Z. Nekovařík, J. Vaněk, G. Winter; z holandštiny L. Faltová; z italštiny J. Bartoš, J. Kostohryz, F. Kovárna; z latiny B. Ryba; z maďarštiny E. Klinger, Arnošt Kraus; z němčiny P. Eisner, L. Faltová, J. Grmela, J. Hüttlová, M. Jesenská, O. Laurinová, I. Olbracht (pseud. Josef Vrbata), V. Seifert, J. Zahradníček (R. M. Rilke), J. Zaorálek; z norštiny H. Hackenschmied, M. Krausová-Lesná, K. V. Rypáček, V. Šuman; z polštiny J. Bečka a J. Závada; z portugalštiny M. Fliedrová; z ruštiny J. Bečka, V. Borek, J. Folprecht, B. Ilek, P. Křička, B. Mathesius, F. Píšek a ze švédštiny M. Krausová-Lesná, P. Moudrá. – Nebeletristickou produkci nakladatelství zprvu určovala *Knihovna Sfingy* (1919–25, 62 sv.), která soustředila literaturu astrologickou, mystickou, okultní a spiritistickou. V jejím rámci vyšly i prvé čtyři svazky knižnice praktických příruček *Tělesná kultura* (též *Knihovna tělesné kultury,* 1919–24, 9 sv., red. B. Janda). Původní příspěvky k okultismu (mj. E. Lešehrad) přinesla knihovna *Psycha* (1922–23, 5 sv., red. R. Hynek). Knižnice *Moderní lidoznalství* (1921–24, 3 sv.), *Gong* (1921–27, 18 sv., red. B. Janda, mj. též F. Lexa: Staroegyptské čarodějnictví) a *Metoda* (1922–25, 24 sv., red. B. Janda) zahrnula příspěvky k hygieně duševního života, psychologii, grafologii aj. Serióznější produkci zahájil soubor *Světlo ve tmách* (1922–26, 8 sv., red. Č. Zíbrt) s etnografickými (od redaktora edice), klimatologickými, zeměpisnými a zdravovědnými tématy. Knižnice *Merkur* (1923–29, 13 sv., red. B. Janda, od 1924, sv. 2, J. Bartoš, od 1927, sv. 11, F. Munk) se zaměřila na publikace k otázkám obchodu, jeho řízení a reklamy (mj. spisy H. Forda). *Filozofická knižnice* (1925–27, 3 sv., red. E. Čapek a F. Pelikán, od 1929 pokračovala v nakladatelství Česká grafická Unie) přinesla Monadologii G. W. Leibnitze v překladu E. Čapka a spisy o české filozofii K. Vorovky. V encyklopedické knihovně *Škola vševědná* (1925–32, 35 sv., red. O. Kádner) zajišťovali výběr titulů přední specialisté jednotlivých oborů. Jediným příspěvkem k dějinám literatury (red. P. M. Haškovec) bylo torzo kompendia B. Jedličky Dějiny českého písemnictví, doba nová 1 (1931). Knižnice *Svěží věda* (1935–48, 10 sv.) obsáhla převážně přeložené populárně-naučné publikace z různých oborů. K tematice svých počátků se nakladatelství vrátilo v knižnici amerických návodných příruček *Umění žít* (1936–41, 3 sv.). Jen část ohlašovaného programu stačila realizovat společenskovědně zaměřená edice *Věda lidu 20. věku* (1946–49, 6 sv.) s převažující historickou tematikou (autoři M. V. Kratochvíl, K. Krofta, A. Pražák, O. Šimek). Architektuře a výtvarnému umění byla věnována knižnice *Zlatý list* (1947–49, 4 sv., red. B. Janda). Kromě obsáhlých populárních kompendií k profilovým tématům své produkce (domácí hospodářství, hygiena manželského života, zdravověda, obchod a ekonomika) připravilo nakladatelství pod protektorátem Masarykovy akademie práce reprezentační soubor Československá vlastivěda (1929–37 vyšlo 10 dílů v 11 svazcích základní řady s rejstříkem za vrchní redakce V. Dědiny a 2 svazky 2. řady). Pro sv. 7 Písemnictví (1933) zpracoval dějiny české literatury A. Novák, slovenské A. Pražák, pro sv. 3 (1934) vývoj novočeského verše J. Mukařovský a staročeského R. Jakobson, pro 2. řadu (1936) pak vývoj českého spisovného jazyka B. Havránek a slovenského V. Vážný. – Prvním periodikem Sfinx byl nakladatelský časopis Talisman (1923–25, 3 roč., red. B. Janda; podtitul roč. 1–2 Literární zpravodaj nakladatelství Sfinx, roč. 3 Měsíčník vědy o úspěchu). Úzce propagační zaměření přesáhl další časopis Hovory Sfinx (podtitul Literární zpra-

vodaj nakladatelství Sfinx, 1929/30 a 1933, red. B. Janda s red. kruhem). Po ukončení 1. roč. měl pokračovat jako příloha měsíčníku Pramen, který však nakladatelství nepřevzalo; 1933 byl na rok obnoven. V 1. roč. (vyšlo 6 čísel) komentovali svou tvorbu v článcích, dopisech nebo rozhovorech M. B. Böhnel, M. Brod, J. Delmont, R. R. Hofmeister, F. V. Krejčí, R. Medek, J. Morávek, J. V. Rosůlek, K. Vorovka, L. Winder aj.; stati o dílech autorů nakladatelství napsali E. Beneš, V. Hoppe, J. Hora, J. Karásek ze Lvovic, V. Nezval, A. C. Nor, O. Pick, B. Polan, E. Rutteová, J. V. Sedlák, E. Vachek, E. Walter aj.; názor na moderní román publikovali K. Biebl, B. Horst a V. Nezval; k obecnějším literárním otázkám se vyslovili P. Eisner, F. Kocourek, O. Pick, G. Winter, V. Zelinka. Vedle anekdot (též šifra nr, tj. A. C. Nor) list tiskl epigramy (J. Mašek, i šifra šek) a šifra H. M. Ve 2. roč. (vyšlo 5 čísel) psal kulturnępolitické komentáře E. Vachek (šifra e. v.), o nových knihách K. Z. Klíma, G. Winter, V. Zelinka, o sobě a vlastní tvorbě H. Fallada, S. Christiansen, F. Körmendi, J. Maria, I. Olbracht, J. Roth, o Evropské knihovně E. Beneš, B. Janda, V. Tille, E. Vachek, o soutěži na grafickou úpravu Evropské knihovny J. Štyrský. Karikaturami přispěli Z. Guth, A. Hoffmeister, A. V. Hrska, F. Muzika a A. Pelc. Knihkupcům byla určena pravidelná propagační stránka v týdeníku Svazu knihkupců a nakladatelů Českosl. knihkupec Zákulisí Sfinx (čtrnáctidenně 1929–32 do č. 40), na niž navázal stejnojmenný cyklostylovaný bulletin (zjištěn 1933). 1930 obnovilo nakladatelství zaniklý časopis nakladatelství Pokrok Literární noviny (1930/31–35/36, roč. 5–8, odp. red. B. Janda), který 1936 odevzdalo ELK. Ilustrovaný měsíčník pro moderní podnikání Typ (red. J. Brabec, H. N. Casson a B. Janda) vycházel ve Sfinxu od 1927/28 (roč. 1) do 1938 (roč. 12), kdy v jeho vydávání pokračoval J. Brabec. – Výtvarná účast se zprvu omezovala převážně na obálky (R. Adámek, J. Dědina, F. Kobliha, později zejména Z. Burian, A. L. Salač, R. Schlosser), doplňovaná u lidové beletrie sporadicky konvenčními ilustracemi (V. Černý, J. Goth, F. Horník, A. Scheiner, J. Vodrážka, F. Vrobel, J. Wenig). Od poloviny 20. let však nakladatelství systematicky zlepšovalo kvalitu tisku (účastí tiskáren Jiří Jelen v Mělníce, Müller a spol. v Turnově, Orbis, Tempo aj.), zavádělo jednotné nakladatelské vazby (zprvu podle návrhů J. Sejpky a J. Solara) a k úpravě a ilustracím přizvalo významné výtvarníky (J. Benda, C. Bouda, J. Čapek, J. Konůpek, J. Lada, V. Rada, J. Rambousek). Od konce 20. let se na výrazné modernizaci vnější podoby publikací podíleli J. Hesoun, A. V. Hrska, A. B. Kohout, S. Kohout, A. Lískovec, O. Menhart, F. J. Müller, L. Sutnar, J. Štyrský, K. Teige a Toyen. Část nákladu vybraných titulů vycházela v bibliofilské úpravě a v kožených vazbách.

KNIŽNICE: Nové cíle (1919–49, v jejím rámci další knižnice). *Beletrie a práce o literatuře a umění:* Knihy milkování, lásky a vášní (1919); Čeští beletristé (1925–29); Série Sfinx, původně Třicetikorunová série (1925–36); Mistři světového románu (1927); Knihovna Dalekého západu (1927–33); Devítikorunovka (1928–32); Ideální knihovna dneška (1929); Pyramida (1929–34); Růžová zahrada (1930–32); SVS 15 (1931–34); Stopa (1933–34); Evropská knihovna (1933–49); Knihy nového Ruska, pokr. Knihovna šestiny světa (1935–40); Kořeny doby (1935–48); Knihovna Mistrů (1936–49); Nová česká próza (1936–49); Palma (1937–48); Jedním dechem (1938–40); Proslulí autoři (1941–42); Sen a skutečnost (1941–43); Svět se směje (1941–48); Zlatá studně (1941–48); Sůl země (1946–48); Věda lidu 20. věku (1946–49); Zlatý list (1947–49). – *Ostatní:* Tělesná kultura (1919–24); Knihovna Sfingy (1919–25); Moderní lidoznalství (1921–24); Gong (1921–27); Psycha (1922–23); Metoda (1922–25); Světlo ve tmách (1922–26); Merkur (1923–29); Filozofická knižnice (1925–27); Škola vševědná (1925–32); Sešity šťastných lidí (1932–35); Svěží věda (1935–48); Umění žít (1936–41). ■ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Čeští autoři:* M. B. Böhnel, J. Maria, J. V. Rosůlek, E. Vachek. – *Cizí autoři:* J. Gregory, Z. Grey, H. Ibsen, M. Šolochov, O. Wilde. ■ Z DALŠÍ PRODUKCE: Dokonalá zdravověda 1–5 (1924); G. Pallas: Henrik Ibsen (1927); V. Nezval: Silvestrovská noc (1929); Československá vlastivěda 1–10 (1929–35), řada 2 (1936–37); K. H. Hilar: Pražská dramaturgie (1930); K. Biebl: Plancius (1931); A. Hoffmeister: Povrch pětiletky (1931); Výbor z krásné prózy československé 1–10 (1931–32); M. Jirko: Zraje réva (1932); Encyklopedie výkonnosti 1–3 (1932–34). ■ PERIODIKA: Talisman (1923–25); Typ (1927–38); Hovory Sfinx (1929/30, 1933); Literární noviny (1930–36); Zákulisí Sfinx (1933). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih 1926; Seznam knih 1919–29 + Doplněk seznamu 1930–31; Seznam knih (b. d., 1933); Díla pro celé generace (b. d., 1936); Seznam zábavné četby (b. d., 1936); Seznam knih pro náročné čtenáře (1937); Seznam naučných knih (1939). ■ LITERATURA: Knihovna Čeští beletristé Týdnu české knihy (b. d., 1927); Dialog, který stvořil základní knihovnu nového československého románu (b. d., 1931); E. Bílková: S. – B. Janda (1924–1949).

Soupis nakladatelského fondu (LA PNP 1994); sb. Nakladatel Bohumil Janda a Evropský literární klub (2000). ▮ J. Grmela: O jednom čilém nakladatelství, LitN 1928, č. 26 (9); J. Gotthard: Dvě nakladatelská jubilea, Českosl. knihkupec 1929, s. 494 (k tomu an., tj. B. Janda: Časy se mění…, tamtéž, s. 518); A. B. Kohout: Deset let nakladatelství S., Hovory Sfinx 1, 1929/30, s. 16; J. Münzer: Nakladatel příliš vděčný, Dnešek 1, 1930/31, s. 303; ● polemika o obchodních metodách S.: an. (O. Girgal), Sortimentář 3, 1932/33, č. 2 a 3–4; B. Janda, Českosl. knihkupec 1932, s. 324 ●; an.: Hovory s nakladateli 11, Přítomnost 1932, s. 620; an.: Osmdesát B. J., Typografia 1980, s. 385; V. Nezval in Depeše z konce tisíciletí (1981, s. 415); (ls) (L. Soldán): Za Bohumilem Jandou, Svob. slovo 8. 6. 1982; -GvE- (G. Erhart): Nakladatel versus básník, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 2002, č. 2.

az

Jarolím **Schäfer**

* 16. 12. 1904 *Bělkovice* u Olomouce
† 19. 2. 1967 *Olomouc*

Prozaik se sklonem k jednoduché dikci blízké lidové četbě, spisovatel literatury pro děti a mládež, autor učebnic a odborných prací z oblasti geografie.

Byl synem venkovského hostinského a řezníka; otec zemřel, když bylo J. Sch. osm let. Po obecné škole a studiích na české státní reálce v Olomouci (1917–25) absolvoval vojenskou službu. 1927 začal studovat na Karlově univerzitě v Praze estetiku, sociologii a psychologii, 1929 studia přerušil ze sociálních důvodů (1928 se oženil a narodila se dcera). Krátký čas se v Praze živil jako novinář, od 1. 9. 1930 přijal místo výpomocného učitele na obecné škole v Užhorodě na Podkarpatské Rusi, kde postupně vyučoval na měšťanských a průmyslových školách a na učitelských ústavech. 1938 musel Podkarpatskou Rus opustit, půl roku byl bez místa a v této době odešel jako hospitant na školy ve Zlíně. Od 1939 vyučoval v Brně, nejprve na měšťance, později na vyšší škole uměleckého průmyslu a na střední škole. Od 1947 studoval na přírodovědecké fakultě brněnské univerzity zeměpis, astronomii a antropologii (1950 RNDr.), 1953 se přestěhoval do Olomouce, kde působil do 1963 na katedře geografie přírodovědecké fakulty Palackého univerzity jako odborný asistent.

Směrově, generačně a umělecky málo vyhraněnou beletrii psal Sch. ve 30. a 40. letech, potom se věnoval odborné práci. Jeho námětově různorodé dílo, preferující dějovost, charakterizuje vypravěčská obratnost a orientace na vkus lidového čtenáře. Ani v humorných nebo tragických příbězích běžných venkovských figurek (*Lidé od prostého stolu*), bez výraznějšího moravského nebo podkarpatského koloritu, ani v románech však nezabředl do mravokárnosti nebo sentimentality. Romány osnoval na půdorysu tradiční lidové četby jako obrazy rozmanitých osudů postav, jejichž charaktery odkrýval prostřednictvím jejich vnějších projevů se zřejmou sympatií k poctivým a dělným lidem. Románovou prvotinu *Pod křížem života* o postupném úpadku selského syna, původně zaslíbeného Bohu, pojal ve 14 zastaveních (kapitolách) jako pendant křížové cesty. Po konvenční próze *Dva světy*, s efektním námětem smluvené záměny dvou bratří, pohotově reagoval na porážku fašismu dějově bohatšími romány s válečnou tematikou. Pranýřoval v nich kolaborantství a zrádcovství, vyvolané chamtivostí nebo zbabělostí, ať se objevuje ve vsi určené k vystěhování kvůli německým uprchlíkům z Besarábie (*Dědina ve vichřici*), nebo ve městě. Psychologický román s happy endem (*R. U. – Návrat není žádoucí…*), situovaný do Brna, koncipoval Sch. tak, aby bylo zřejmé, že se obětí fašistické zvůle nestal pouze člen odboje, poslaný do Osvětimi, ale i jeho žena, stýkající se s českým udavačem a s Němci ve snaze zachránit manželův život. V kompozičně nevyváženém románu *Cesta Martina Kovandy* s učitelským hrdinou, pronásledovaným ironií osudu, využil Sch. svých znalostí poměrů na Podkarpatské Rusi. – Sch. autorský profil spoluvytváří tvorba pro děti a mládež. Zpočátku publikoval pod pseudonymem vlastivědná vyprávění (*Vzhůru na Slovensko, Jeďte s námi na Podkarpatskou Rus*) a prózy s chlapeckým hrdinou z prostých poměrů, v nichž dominoval aspekt vlastenectví, výchovy k brannosti a vojenské chrabrosti, kázni a solidaritě. Psal i vlastní nebo vydával málo známé moravské pohádky (např. podle B. M. Kuldy, F. M. Vrány, F. Stránecké) a podílel se na přípravě učebnic.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: J. S. Hanák, J.-S. Hanák; J. Sch., S., s. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. dělník (1940); Lid. noviny (1939); Nár. osvobození; kat. Pravěké náměty v umění (1954); Studentský časopis (1925–26); Zeměd. noviny (1949); Zeměpis ve škole (1954); Zprávy Antropologické společnosti MU (1952). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* (pseud. J. S. Hanák:) Hvězdička svobody

(D pro ml., 1933); Draci z naší ulice (P pro ml., 1935); Zborovští hrdinové (P pro ml., b. d., 1937); Vzhůru na Slovensko (cestopisná P pro ml., 1937); Jeďte s námi na Podkarpatskou Rus (cestopisná P pro ml., 1937); Jirka, kluk druhé roty (P pro ml., 1938); (pod. vl. jménem:) Pohádky strýčka loutkáře (1940); Pod křížem života (R 1942); Lidé od prostého stolu (PP 1943); Pohádky a pověsti (1943, podle B. M. Kuldy, F. Stránecké, F. M. Vrány); Pohádka o pluhu (1944, společně s P J. Vyplela O třech bratřích); Dva světy (R 1944); Hvězdička záchrany (P pro ml., 1946); Dědina ve vichřici (R 1946); Pohádky naší Moravěnky (1947, podle B. M. Kuldy, M. Mikšíčka, F. Stránecké, M. Václavka aj.); R. U. – Návrat není žádoucí… (R 1947); Pod československou vlajkou (P pro ml., b. d., 1947); Cesta Martina Kovandy (R 1948); Hanička z domku H 7 (P pro ml., 1948). – *Ostatní práce:* (pseud. J. S. Hanák:) Přijímací zkoušky do první třídy škol středních (1934); Pravopisný slovníček pro potřebu školní i soukromou (1935; rozšíř. vyd. 1938, s F. Míkem); Vlastivědný sešit pro pátý postupný ročník (1935, samost. vyd. pro žáky a pro učitele; 1937 vyd. pro žáky i slovensky); Vlastivědný sešit pro třetí postupný ročník (1936, samost. vyd. pro žáky a pro učitele; 1939 vyd. pro žáky i slovensky); Vlastivědný sešit pro čtvrtý postupný ročník (1936, samost. vyd. pro žáky a pro učitele; 1938 vyd. pro žáky i slovensky); Až budu vojákem (1936, informační brožura); (pod. vl. jm.:) Deutsche Gespräche. Německé rozhovory (1940, s R. Obdržálkem a J. Proseckým; upr. vyd. 1941); Deutsch zur Prüfung. Němčina ke zkouškám (1941, s R. Obdržálkem a J. Proseckým; upr. vyd. 1941 a 1942); Kresba v hodině zeměpisu (1954); Vysoká škola pedagogická v Olomouci (1955, informační brožura, s L. Cejpem); Okolo sveta. Zemepisné čítanie pre 6. ročník všeobecnovzdelávacích škôl (Bratislava 1957, s P. Janegou, slovensky). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Svatý Václav v legendě a v dějinách (1940, příručka pro pořádání svatováclavských večerů). ▮

LITERATURA: K. J. (Juda): ref. Jeďte s námi na Podkarpatskou Rus, Střední škola 1938, s. 125; ● ref. Pohádky strýčka loutkáře: M. M. (Majerová), LidN 7. 12. 1940; M. Š., Úhor 1940, s. 169 ●; ● ref. Lidé od prostého stolu: J. Černý, LidN 26. 10. 1943; N. Bonhardová, Venkov 3. 12. 1943 ●; -zdk (Z. Koňák): ref. Dědina ve vichřici, NO 14. 11. 1946; ob: ref. R. U. – Návrat není žádoucí…, Rovnost 21. 12. 1947; cd (J. Hrabák): ref. Cesta Martina Kovandy, Rovnost 24. 7. 1949; an.: nekrolog, Stráž lidu (Olomouc) 3. 3. 1967.

sb

Otomar **Schäfer**

* 2. 9. 1883 *Žižkov* (Praha-Ž.)
† 18. 4. 1945 *Praha*

Dramatik a prozaik, autor komedií a sociálně laděných a psychologizujících příběhů v pozdním romanticko-naturalistickém duchu ze začátku 20. století, situovaných zejména do podskalského prostředí staré Prahy.

Prvorozený syn majitele domu v Praze a dílovedoucího u firmy Ringhoffer byl hudebně založenou rodinou (otec členem zpěváckého spolku Lukes, matka hrála na klavír) veden k porozumění hudbě a umění. Trio spolužáků (L. Kadeřábek, R. Piskáček a Sch.) veřejně koncertovalo, R. Piskáček ovlivnil též ráz Sch. díla; přátelství je pojilo i s malířem Z. Kratochvílem. Obecnou školu Sch. vychodil na Smíchově, za studií na malostranské reálce (1894–1901) se především díky profesoru J. Lacinovi (Kolda Malínský) orientoval literárně. Po maturitě absolvoval pražskou techniku jako strojní inženýr. Krátký zaměstnanecký poměr v pražských továrnách zaměnil radikálně (po sňatku s dcerou majitele proslulé pražské taneční školy R. Kasky) za povolání tanečního mistra. Od 1910 působil jako vedoucí této školy, nově sídlící spolu se Sch. bydlištěm v Měšťanské besedě ve Vladislavově ul. Zároveň se Kaskova vila v Čerčanech stala Sch. loveckou rezidencí a střediskem společenských a uměleckých setkání řady osobností tehdejší doby (K. Hašler, A. Masaryková, F. X. Procházka, F. Sekanina aj.). Po ovdovění se 1919 znovu oženil s Marií Holešovskou (Schäferová-H., * 4. 1. 1891 Černovice, † 1. 1. 1975 Praha), učitelkou na pražských odborných školách, spisovatelkou pro mládež, autorkou leporel, sbírky říkánkových veršů (Divadlo v přírodě, 1926), divadelních her původních (O princezně se zlatou hvězdou na čele, 1924; Slunci vstříc, 1935, aj.) i podle jiných předloh, též nenáročné prózy (Slunečný dům, 1943, aj.), hry pro dospělé (Pán mých snů, 1937) a společenských brevířů dobrého chování. S A. B. Svojsíkem byla zakladatelkou českého skautingu. – Sch. byl členem několika organizací a spolků, od 1920 pracoval jako pokladník Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj, kde se podílel na založení Ochranného svazu autorského, od 1925 byl členem Poradního sboru Nár. divadla pro dramatické hry, od 1932 Matice divadelní a též Syndikátu českosl. novinářů, od 1938 členem Nár. jednoty pošumavské. Politicky příslušel od 1936 k Nár. sjednocení. Z činnosti ho 1934 vyřadila mozková mrtvice. Přes několik krátkodobých pokusů o úřednické zaměstnání se

věnoval pak již jen svým starožitnickým zálibám. Zemřel na následky mrtvice. Jeho ostatky byly po strašnické kremaci uloženy do Kaskovy rodinné hrobky na Olšanech.

Sch. první literární pokusy spadají do doby studia na reálce (básně, krátké povídky, zejména pak divadelní hry) a na vysoké škole, kdy spolupracoval s R. Piskáčkem jako libretista. V rychlém sledu vzniklo několik her, z nichž *Obětovaný* a *Výprava k Jihu* pronikly i na jeviště, úspěch pak slavila Piskáčkovou hudbou vybavená parodie na tehdy významnou pražskou inscenaci Madáchovy Tragédie člověka (*Komedie člověka*). Madáchovo dílo se také stalo svou tragikomickou a současně filozofickou fantaskní povahou pro Sch. literární práci jedním z určujících vlivů. Pro R. Piskáčka napsal ještě další texty: z hraných mj. k operetě *Jen tři dny!* a ke hře *Nevěsta za milion;* ještě více textů z té doby však zůstalo v rukopisu. Po rozchodu s Piskáčkem se Sch. více věnoval próze. Projevil se jako povídkář a novelista tíhnoucí k psychologickým portrétům a zaujatý sociálními otázkami a problémy velkoměsta. Dobově byl již od počátku své dráhy chápán jako pokračovatel Arbesovy fantaskní novely (povídky *Sny a život*) a vyznavač nové vlny naturalismu z počátku 20. století (J. Maria, J. Vrba) s romantickým sklonem; nejblíže měl ke K. M. Čapku Chodovi. Důraz na intelekt a vliv pudového prostředí ho přibližoval i k naturalismu šlejharovskému, zejména v cyklu dramatických novelek z mysliveckého a pytláckého života (*Hrdina Lackmann a jiné povídky*). Tragickým příběhům psychologizující drobnokresby podlomených lidí (*Povídky u krbu*) však předcházela ještě groteska v malebném jiráskovském románku svěží náladovosti s autobiografickými prvky (*Starosvětská romance*), zpracovaném později i jako veselohra, v níž je do rámce starosvětského biedermeierismu vloženo řešení vážného životního problému: přijetí nemanželského dítěte otcovou nevěstou. Jako dobrý pozorovatel venkovských typů se projevil v díle *Ubohý Fricek a jiné povídky;* záliby v bizarnosti a grotesce i zájem o záhadné okultní jevy rozvinul ve fantastickém románě *Vtělení Pampylasovo.* Naproti tomu do humorného tónu v duchu I. Herrmanna vyladil román z pražské společnosti *Most vzdechů a koráb naděje,* v němž v řadě veselých kapitol mimo jiné podal i skutečné příběhy lidí z kursů Kaskovy taneční školy. V průběhu 20. let se pak především orientoval na rozsáhlé románové cykly v měšťansko-biedermeierovském pojetí. V podobě mravoličných kronik zobrazil život pražské spodiny po 1. světové válce ve svém vrcholném díle, staropražské románové trilogii komplexně po letech vydané se souhrnným titulem *Srdce zabiják.* Vytvořil tak rozsáhlou fresku mizejícího živlu podskalských dřevařů a vorařů s detektivní a milostnou zápletkou kolem postav zběhlého studenta práv, jeho milé a chlapce sirotka. Cyklus podobného rozsahu tvoří ve formě volně kladených kronikových kapitol ze života domobrance, redaktora a spisovatele i tetralogie *Magorka* (v původním názvu *Předpeklí*), obraz pražského života za 1. světové války. Kresbou prostředí rakouských důstojníků a líčením vzdoru Čechů, uspišujících rozklad monarchie zevnitř, se dílo zařadilo k tendenčním prózám konfrontujícím s novou demokracií nedávnou monarchistickou minulost. Světová válka se znovu vrátila jako pozadí manželské krize v románu *Pohroma*, situovanému do sázavských lesů, motivem domněle padlého vojáka a jeho znovu se provdavší ženy. Duševní krizí, již přináší válka, se zabývá i Sch. poslední větší práce *Zvony,* sepsaná před jeho onemocněním. Přináší příběh vojáka, obětujícího ze zoufalství nad ztrátou ženy, která ho opustila, život za rekvírované zvony. Další Sch. literární činnost, u níž nelze vyloučit spoluautorství M. Holešovské s nemocným autorem, se již výhradně soustředila na lehčí žánr četby pro lid, zejména na detektivní román (*Pokoj č. 36, Aféra spravedlnosti*) a na rozmarné portréty lidských charakterů (*Kolotoč a houpačky*). V 2. polovině 20. let inspirován vlastními dětmi napsal Sch. i dvě prózy pro mládež ve stopách J. Haise Týneckého o fiktivní dovolené strávené ve světě brouků na Čerčansku (*Třicet a jedna noc v zaklet mezi brouky, Cvrčci u krbu*). – Druhou objemnou složku Sch. prací představují divadelní hry. Probíhají všechny v komediálním žánru v soudobém nebo nedávném čase a zpravidla se pohybují v městském prostředí. Po počátečních lehkých sceneriích, parodiích a fraškách, založených často na slovních hříčkách (*Na zapřenou, Kopřivy*), divácký úspěch zaznamenala zejména rokoková veselohra *Střevíček paní markýzy* ze života starého hraběte na skalickém zámku a s příběhem chlapce a dívky, jež pátrají po tajemstvích manželství. Na scénu

Nár. divadla Sch. poprvé pronikl aktovkou *U pěti čertů* o dívce ocitající se mezi podivínskými staříky. Vliv lehkého anglického konverzačního komediálního žánru se projevil ve veselohrách *Teta Aurelka* o ženě odkazující svým synovcům jmění s podmínkou, že se jeden z nich s ní ožení, v romantizující komedii *Žebřík Jakubův* z úřednického prostředí 90. let 19. století i v komedii *Pes a kočka* o zchudlém hraběti a česko-americké milionářce. V Nár. divadle pak byla uvedena i Sch. komedie z asanačního prostředí staré Prahy 90. let 19. století o zamilovaném ševci a dívce milující však pražského hejska (*Čajová panenka*). – V rukopisu zůstalo několik raných her (Království boží na zemi, Tichý blázen, Ferina Friquet), překladů a adaptací cizích her, módních operet a vaudevillů, hra Démon a zlato z 1911 a zejména veselohry Doktor Kazisvět a Pobřeží šťastných omylů z 30. let. Pro A. Sedláčkovou upravenou a režisérem J. Borem v Nár. divadle připravovanou starší veselohru Žena, smrt a rytíř už okupanti 1940 zakázali. V rukopisu se měly zachovat i Sch. paměti (pseud. Kryštof Zmatlík). Sch. se také podílel jako scenárista nebo jen jako autor předlohy na několika filmech (Děvče z tabákové továrny, 1929; Záhadný případ Galcinův, 1924; Slečna Konvalinka, 1935). Psal též literární kritiky (Zlatá Praha, Zvon).

PSEUDONYMY, ŠIFRA: A. E. Ksandr, A. ER. Ksander, Al. E. Ksander, Astra, E. Goll, E. Goller, Eurymedont Čičorečka, Florián Bejvával, Frank Bort, Goller, H. Karger, ing E. Mölzer, Jan Křenek, J. Dub, J. H. Rösler, Jiří Berger, Jiří Mölzer, M. Jirková, Otakar Bartfeld, Š. Ogareff, Štěpán Vaigl, Vladimír Hanousek, Vl. Hanousek; -arer, -er-, -fer, -fer., -fer-, -fer-., jmo., Of., of., O. S., O. Sch., s. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Spolku akademiků smíchovských (1933); sb. Baarův památník (1926); Budoucno (1919); Cesta (1919–25); Čes. slovo (1925); Českosl. republika (1920–22); Čes. dělník (1943); Divadlo; Elegantní Praha (1923); Germanisch-romanische Monatsschrift (Heidelberg 1936); kal. Havlíček; Humorist. listy (1932–35); Hynkův povídkář (1919); Kalendář matek československých (1919); Květy (1914–15); Legionářské besedy (1925–27, R Jedenáctá sanita); Lid. noviny (1919); Lípa (1918–19; 1919 R První láska); Lumír (1915–23); Magazín Praga (1931–32); Meziaktí smíchovských divadel (1912); Nár. listy (1902–45; 1940 R Jachta Aurora, 1945 R Pirlipik); Nár. osvobození (1924–25); Nár. politika (1930–40); Nedělní list (1932); Ozvěna (1935); kal. Palacký; sb. Po troskách české slávy (1913); Prager Presse (1925); Pramen (Plzeň 1920); Rozkvět (1925); Sladko je žíti (1919); Světozor (1916); Topičův sborník (1918–22); Úhor (1914); Venkov (1936); Vojenský kalendář (1919); Vzlet (Plzeň 1918); Zlatá Praha (1916–24; 1921–22 R Srdce zabiják); Zvon (1914–36; 1914–15 R Vzpoura slepců, 1933–34 Soumrak nad Prahou, pseud. Jan Křenek); Ženský obzor (1914–15). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Na zapřenou (D 1905); Idyla princezny Stáni (R 1908); Sny a život (PP b. d., 1909); V mansardě (P 1911); Střevíček paní markýzy (D 1912, i prem.); Kopřivy (D b. d., 1914, i prem.); Hrdina Lackmann a jiné povídky (1914); U pěti čertů (D 1916, prem. 1915); Starosvětská romance (P 1917; 1923 přeprac. vyd.; 1926 jako D, prem. 1914 s tit. Špačíček pán); Ubohý Fricek a jiné povídky (1918); Vtělení Pampylasovo (R 1920); Povídky u krbu (b. d., 1921); Žena a jiné bizarní příběhy (1922); Teta Aurelka (D b. d., 1922, i prem.); Srdce zabiják 1–3 (RR 1922–33, 1. Sonata eroica, 1922, 2. Toreador, 1926, 3. Srdce v zajetí, 1933; 1933 s tit. Srdce zabiják, Srdce zbabělé, Srdce v zajetí); Žebřík Jakubův (D 1923, prem. 1922); Pes a kočka (D 1924, i prem.); Žena, kterou jsi mu dal (D 1924, i prem.); Třicet a jedna noc v zakletí mezi brouky (R pro ml., 1924); Předpeklí 1–4, od 2. d. definitivní titul Magorka (RR 1924–29, 1. Pohořelec, 1924, 2. Jedenáctá sanita, 1926, 3. Dům u tisíce tonoucích, 1927, 4. Příšera z Apokalypsy, 1929); Čajová panenka (D 1925, i prem.); Splašený svatý a jiné humoresky a satiry (PP 1926); Most vzdechů a koráb naděje (R 1927); Děvče z tabákové továrny (R 1928); Vrabčák a spol. (PP 1928); Zajíc v pytli (D 1928, pseud. Jiří Mölzer, prem. 1927); Cestou na Golgatu (P 1929); Republika pro děti (D pro ml., b. d., 1929, pseud. Vladimír Hanousek); Šiml aneb Jaká svízel jesti mnohdy nutna… (divad. scéna, b. d., 1929, pseud. Vl. Hanousek); Ztřeštěné dědictví (D 1929, prem. 1924, pseud. Vladimír Hanousek); Cvrčci u krbu (P pro ml., 1930); Pohroma (R 1931); Zvony (R 1932; přeprac. vyd. jako D 1940); Klika (D 1935); Pokoj č. 36 (R b. d., 1936, pseud. E. Goller); Aféra spravedlnosti (R 1936, pseud. E. Goller); Kolotoč a houpačky (PP 1939); Pomsta (R 1940); Jachta Aurora (R 1940). – *Ostatní práce:* Po troskách české slávy 1–3 (1913–20, původně seš. vyd., s jinými); Společenské ABC (1936, s M. Schäferovou). ▮ SCÉNICKY. *Hry a libreta:* Obětovaný (1903); Komedie člověka (1904, hudba R. Piskáček); Výprava k Jihu (1904); Nevěsta za milion (1908, hudba R. Piskáček); Jen tři dny! (1908, hudba R. Piskáček); Jablko Evino (1908, hudba R. Piskáček); Velké číslo (1943); Farma pod jilmy (b. d.). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Meziaktí smíchovských divadel (1912), Čes. jeviště (1927–28), Magazín Čsl. zbrojovky (Magazín Z) (Brno 1929, 1930–32 volné pokračování jako Magazín Praga), Humorist. listy (1932–35); *knižnici:* Knihovna Jeviště. Dobré hry českých autorů (1937). ▮

LITERATURA: an.: ref. insc. Komedie člověka, Zvon 4, 1904, s. 631; -ou.: ref. insc. Nevěsta za milion, Divadlo 1908, s. 304; O. Šimek: ref. V mansardě, No-

vina 4, 1910/11, s. 602 + ref. Kopřivy, Čes. kultura 2, 1913/14, s. 298; ● ref. Hrdina Lackmann…: A. N. (Novák), Přehled 12, 1913/14, s. 491; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 515; O. Šimek, Čes. kultura 2, 1913/14, s. 279; an. (F. Sekanina), Nár. politika 3. 5. 1914; A. V., NL 17. 5. 1914; K. (F. V. Krejčí), PL 31. 5. 1914; F. V. Vykoukal, Osveta 1914, s. 705; Ant. Veselý, Květy 1914, s. 759; J. H., Topičův sborník 2, 1914/15, s. 97 ●; ● ref. U pěti čertů: O. Fischer, Čes. revue 9, 1915/16, s. 446; -á-, Topičův sborník 3, 1915/16, s. 238; Tristan (S. V. Friedl), Zvon 16, 1915/16, s. 223; Poutník, LidN 4. 1. 1916; H. J. (Jelínek), Lumír 1916, s. 94 ●; ● ref. Starosvětská romance: F. X. Š. (Šalda), Kmen 1, 1917/18, č. 51 → KP 10 (1957); Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 264 ●; ● ref. Ubohý Fricek…, G. P. (Pallas), Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 287; J. F. (Folprecht), Zvon 18, 1917/18, s. 501; -tr. (G. Winter), PL 21. 4. 1918; Sk. (F. Skácelík), Lípa 2, 1918/19, s. 326; J. Reichmann, Kmen 2, 1918/19, s. 82 ●; ● ref. Starosvětská romance, Ubohý Fricek…: K. Sezima, Lumír 47, 1918/20, s. 21; M. Novotný, Národ 1918, s. 169 ●; ● ref. Vtělení Pampylasovo: J. O. (J. O. Novotný), Cesta 3, 1920/21, s. 633 a 649; J. Krecar, MR 1920/21, sv. 36, s. 277; -btk- (V. Brtník), Zvon 21, 1920/21, s. 321; Z., Zlatá Praha 1921, s. 106; K. Sezima, Lumír 1921, s. 256 ●; ● ref. Povídky u krbu: F. Š. (Šimek), Zlatá Praha 1921, s. 405; M. N. (Novotný), Čes. osvěta 18, 1921/22, s. 382; -btk- (V. Brtník), Zvon 22, 1921/22, s. 153 ●; ● ref. Žena a jiné bizarní příběhy: V. Z. (Zelinka), Zlatá Praha 1922, s. 179; -btk- (V. Brtník), Zvon 22, 1921/22, s. 462 ●; K. Sezima: ref. Povídky u krbu, Žena a jiné…, Lumír 1922, s. 411; ● ref. Srdce zabiják 1. Sonata eroica: M. N. (Novotný), Čes. osvěta 19, 1921/22, s. 65; J. O. Novotný, Cesta 5, 1922/23, s. 245; -btk- (V. Brtník), Zvon 22, 1921/22, s. 575; F. S., PL 25. 6. 1922; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 25. 6. 1922; F. Š. (Šimek), Zlatá Praha 1922, s. 239 ●; ● ref. Předpeklí (tj. Magorka) 1. Pohořelec: J. O. Novotný, Cesta 6, 1923/24, s. 637; drb. (J. Borecký), Zvon 24, 1923/24, s. 334; V. Brtník, Venkov 15. 3. 1924 ●; ● ref. Pes a kočka: E. Konrád, Cesta 6, 1923/24, s. 620; Rydvan, Topičův sborník 11, 1923/24, s. 424; Et. (E. Tréval), Zvon 24, 1923/24, s. 491; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 29. 4. 1924; Sk. (F. Skácelík), LidN 29. 4. 1924; J. B., Venkov 1. 5. 1924; W. (V. Vančura), NO 4. 5. 1924 → Řád nové tvorby (1972, s. 305) ●; Ant. Veselý: O. Schäferovi 1, 2, in Listy autorům (1924, s. 145); ● ref. Žena, kterou jsi mu dal: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 3. 10. 1924; Sk. (F. Skácelík), LidN 3. 10. 1924; nv. (Ant. Veselý), PL 3. 10. 1924; J. Klepetář, Tribuna 3. 10. 1924; E. Konrád: Cesta 7, 1924/25, s. 131 ●; ● ref. Třicet a jedna noc v zaklení mezi brouky: B. Benešová, Tribuna 22. 2. 1925; R. (A. Rambousek), Čes. osvěta 22, 1925/26, s. 42; F. Homolka, Úhor 1926, s. 22 ●; ● ref. Čajová panenka: Ant. Veselý, Kritika 1925, s. 312; Cassius, LidN 22. 9. 1925; Klo. (J. K. Fragner), NO 22. 9. 1925; -jk.- (J. Kodíček), Tribuna 22. 9. 1925; J. Hilbert, Venkov 22. a 23. 9. 1925; O. Fischer, Prager Presse 24. 9. 1925; E. Konrád, Cesta 8, 1925/26, s. 18; O. Š. M. (Štorch-Marien), RA 1, 1925/26, s. 25; Č. (V. Červinka), Zvon 26, 1925/26, s. 43; M. Rutte in Tvář pod maskou (1926) ●; ● ref. Srdce zabiják 2. Toreador: J. O. Novotný, Cesta 8, 1925/26, s. 498; drb. (J. Borecký), Zvon 26, 1925/26, s. 490 ●; ● ref. Splašený svatý…: an., Samostatnost 1926, č. 48; V. Brtník, Venkov 9. 12. 1926; vz. (V. Zelinka), Zvon 27, 1926/27, s. 218; J. Staněk, LidN 8. 5. 1927 ●; ● ref. Most vzdechů a koráb naděje: J. O. Novotný, Cesta 9, 1926/27, s. 523; vz. (V. Zelinka), Zvon 27, 1926/27, s. 686; ej., Samostatnost 1927, č. 27 ●; ● ref. Magorka 2. Jedenáctá sanita: J. O. Novotný, Cesta 9, 1926/27, s. 352; vz. (V. Zelinka), Zvon 27, 1926/27, s. 546; J. Staněk, LidN 26. 7. 1927 ●; ● ref. Zajíc v pytli: B. Polan, Tribuna 20. 9. 1927; Č. (V. Červinka), Zvon 28, 1927/28, s. 221 ●; J. O. Novotný: ref. Magorka 3. Dům u tisíce tonoucích, Cesta 10, 1927/28, s. 174; A. H. (Horský): ref. Děvče z tabákové továrny, LitN 1928, č. 38; K. Sezima: O. Sch., in Masky a modely (1930, přeprac. soubor kritik z Lumíru); ● ref. Pohroma: V. Zelinka, LitN 5, 1930/31, č. 19; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 28. 7. 1931; I. Lišku tín, LidN 28. 7. 1931; Kp. (J. Knap), Venkov 22. 8. 1931; vz. (V. Zelinka), Zvon 32, 1931/32, s. 27; Jena, Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 120 ●; ● ref. Zvony: drb. (J. Borecký), Zvon 32, 1931/32, s. 362; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 19. 2. 1932; J. Knap, Venkov 6. 3. 1932 ●; ● ref. Srdce zabiják 3. Srdce v zajetí: vz. (V. Zelinka), Zvon 33, 1932/33, s. 461; Kp. (J. Knap), Venkov 11. 5. 1933 ●; -btk- (V. Brtník): k padesátinám: Zvon 33, 1932/33, s. 711 (v č. 50); ● ref. Kolotoč a houpačky: -ühl (B. Mühlstein), Naše zprávy 10. 6. 1939; V. T. (Tichý), Nár. práce 12. 7. 1939 ●; J. K. (Kopecký): ref. insc. Velké číslo, LidN 26. 6. 1943; ● k šedesátinám: an., Nár. práce 1. 9. 1943; V. Hánek, Venkov 2. 9. 1943 ●; ● nekrology: bs, Nár. politika 21. 4. 1945; čk, LidN 22. 4. 1945; an., Nár. práce 22. 4. 1945; T. Tichý, Nár. politika 25. 4. 1945 ●.

mhs, zp

Marie **Schäferová-Holešovská**
viz in Otomar **Schäfer**

Jaroslav **Schaller**

* 6. 3. 1738 *Konopiště* (Benešov-K.)
† 6. 1. 1809 *Praha*

Zakladatel české vědecké topografie, historik a vlastivědný pracovník.

Pokřtěn Josef František, Jaroslav je jméno řádové (Jaroslav a St. Josepho). – Otec byl důchodním na konopišťském panství hraběte Vrtby. Sch. navštěvoval od 1751 piaristické

gymnázium v Benešově a 1753 ještě v době studií vstoupil do piaristického řádu. Po absolvování tzv. filozofie a pak teologie (1761) vyučoval na řádových školách, nejprve pravděpodobně v Mikulově, dále v Praze (1762–63) a v Kosmonosích (1764–65). Poté se vrátil do Prahy a 1766–71 působil jako vychovatel dětí hraběte F. A. Nostice. Snad po neshodě s hraběcí rodinou odešel na Moravu; nejprve učil na vyšším řádovém gymnáziu v Mikulově, 1774 se stal ředitelem piaristického semináře v Bílé Vodě. 1775 se na žádost Nosticů vrátil do jejich služeb, v nichž setrval až do smrti (pohřeb mu vypravila hraběcí rodina). Vedle pedagogické činnosti se věnoval vědecké práci, především topografii, o niž měl od mládí zájem. Využíval přitom bohatých zdrojů nosticovské knihovny i kontaktů s českými osvícenskými učenci G. Dobnerem, J. Dobrovským, F. M. Pelclem, M. A. Voigtem aj., s nimiž se u Nosticů setkával.

Sch. hlavním dílem je *Topographie des Königreichs Böhmen…,* popis českého království, který vznikl jednak na základě dotazníkové akce podpořené církevními i státními úřady, jednak na základě studia literatury. Přes řadu nedostatků, především malé kritičnosti vůči pramenům a přebíraným faktům, kterou dílu vytýkali už soudobí učenci z okruhu Dobnerova a Dobrovského, představuje základní východisko pro další vlastivědnou práci (ocenění zahraniční vědou, Sch. členství v učených společnostech v Berlíně, Halle a v Jeně). Významnou topografickou prací bylo i *Beschreibung der königlichen Haupt- und Residenzstadt Prag…,* zaznamenávající všechny důležité památkové a hospodářské objekty a jejich osudy na tehdejším území Prahy. Vedle topografie se Sch. věnoval i historii (dějiny cenzury) a biografiím představitelů piaristického řádu (navázal tím na podobné práce Pitrovy a Pelclovy pro benediktiny a jezuity). V díle *Kurze Lebensbeschreibungen jener verstorbenen gelehrten Männer aus dem Orden der Frommen Schulen…* shromáždil životopisy 136 učených piaristů 17. a 18. století, z nichž polovina měla původem či místem pedagogické činnosti vztah k Čechám, Moravě a Slezsku; práce znamenala první a často jedinou informaci o jejich působení v nejrůznějších vědních i literárních oblastech. V předmluvě k tomuto spisu a později v samostatné publikaci se Sch. pokusil vyjádřit svůj názor na pedagogickou činnost vlastní i na vychovatelské zásady piaristického školství. – Do němčiny přeložil 11.–13. kapitolu díla P. Stránského Respublica Bojema.

KNIŽNĚ. *Odborné práce:* Topographie des Königreichs Böhmen, darin alle Städte, Flecken, Herrschaften, Schlösser, Landgüter, Edelsitze, Klöster, Dörfer, wie auch verfallene Schlösser und Städte unter den ehemaligen und jetzigen Benennungen samt ihren Merkwürdigkeiten beschrieben werden 1–16 (1785–90; od sv. 5, 1787 Praha a Vídeň); Topographisches Lexikon des Königreichs Böhmen… (paralelní tit.: Universalregister… der Topographie des Königreichs Böhmen…, Praha a Vídeň 1791); Beschreibung der königlichen Haupt- und Residenzstadt Prag sammt allen darin befindlichen sehenswürdigen Merkwürdigkeiten 1–4 (1794–97); Kurzgefasste Geschichte der k. k. Bücherzensur und Revision im Königreiche Böhmen (1796); Kurzgefasste Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag für die Ausländer… (1798); Kurze Lebensbeschreibungen jener verstorbenen gelehrten Männer aus dem Orden der Frommen Schulen, die sich durch ihr Talent und besondere Verdienste um die Literatur und Wissenschaften… vorzüglich ausgezeichnet haben (1799); Neu verfertigtes Catastrum des Königreichs Böhmen… (b. d., 1802); Gedanken über die Ordensverfassung der Piaristen und ihrer Lehrart (1805). – *Překlad:* (P. Stránský:) Von den böhmischen Landständen, Landtagen und Landesämtern (1790, dub.). ■ KORESPONDENCE: J. Špét: Příspěvky k životopisu J. Sch. (rektoru piaristické koleje v Benešově z 1806), ČSPS 1956, s. 217; J. Svátek: Tři dopisy J. Sch. z let 1792–1796 (B. J. Dlabačovi), Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1972, s. 241. ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 15 335–15 341. ■ LITERATURA: ● nekrology: an., Annalen der Literatur und Kunst des In- und Auslandes (Vídeň) 1810, sv. 4, s. 138; W. E. Gautsch, Monatschrift GVMB 1828, s. 152 ●; an.: J. Sch., Österreichische National-Encyklopädie 4 (Vídeň 1836, s. 506); J. V. Šimák: Pozůstalost Dobnerova, ČČM 1901, s. 136; F. Roubík in Přehled vývoje vlastivědného popisu Čech (1940, s. 26); J. Špét: Ignác Cornova či J. Sch.?, Slovesná věda 3, 1949/50, s. 169 (překlad Stránského) + Příspěvky k životopisu J. Sch., ČSPS 1956, s. 214; J. Svátek: Sch. životopisy vědeckých pracovníků z Benešov, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1968, s. 156; K. Fischer in Verzeichnis der Piaristen der deutschen und böhmischen Ordensprovinz (Mnichov 1985, s. 111); V. Bartůšek a kol. in Piaristé. Tradice benešovské vzdělanosti a kultury (Galerie výtvarného umění Benešov u Prahy, 1995, s. 62, 77, 102); M. Garkisch: Trampoty s vedutou aneb Několik poznámek k vydání osmého dílu Sch. topografie, sb. Minulostí Berounska 1999, s. 271.

lk

Hubert Gordon **Schauer**

* 27. 10. 1862 *Litomyšl*
† 26. 7. 1892 *Česká Třebová* (lázeňské místo Hory)

Literární kritik a esejista koncepčně spjatý s proudem realismu, reflektující problematiku národní kultury v širokých společenských a historických souvislostech a v evropském kontextu; fejetonista, autor filozofických statí a národohospodářský publicista.

Vl. jm. Hubert Sch., za gymnaziálních studií se podepisoval Šauer, tehdy také z obdivu ke G. G. Byronovi připojil ke svému jménu Gordon. – Pocházel z početné rodiny usazené v nejchudším litomyšlském předměstí Zahájí (Zahájí); otec, původem Němec, záhy však v českém prostředí zdomácnělý, byl sklenářem; matka byla české národnosti, po léta nemocná tuberkulózou zemřela, když bylo Sch. jedenáct let. Sch. vychodil nejprve tři třídy německé školy v Rudolticích u Lanškrouna, kde byl na vychování u prastrýce faráře, od 4. třídy navštěvoval českou školu v Litomyšli, zde pak také od 1874 gymnázium; z profesorů na něho zřejmě zapůsobili historik J. Šimek a zvláště filozof G. Zába, zato v napjatých vztazích pro odlišné názory byl s češtinářem J. Novákem (manželem T. Novákové). Záhy projevil mimořádné vlohy pro humanitní obory a jazyky a uplatnil i literární a žurnalistické sklony (přispěvatel i redaktor rukopisných třídních časopisů, též vystoupení v almanachu Červánky, věnovaném tehdejšímu profesoru městské reálky A. Jiráskovi, i v tištěném alm. Z mladých snů, s podtitulem Album litomyšlské omladiny, s K. I. Černým, F. Roháčkem, E. J. Stránským aj.). Po maturitě 1882 mu umožnil peněžitý obnos z dědictví po dědovi studovat ve Vídni práva (nikdy je nedokončil), hodně času však věnoval studiu jazyků, literatur a filozofie (již 1885 vydal vlastním nákladem knížku o francouzské filozofii *Geistiges Leben im zwölften Jahrhundert*). Na jaře 1886 se vrátil do Prahy, tehdy ho T. G. Masaryk přizval (patrně na doporučení G. Záby) ke spolupráci na připravované encyklopedii (Ottův slovník naučný), mimoto psal Sch. referáty pro Athenaeum a překládal do němčiny Masarykův spis Základové konkrétné logiky. V prosinci 1886 zveřejnil jako úvodník 1. čísla nového časopisu Čas článek *Naše dvě otázky*, pro nějž si redakce vedená J. Herbenem a zvláště T. G. Masaryk (podezřívaný zprvu z autorství článku šifrovaného H. G.) vysloužili obvinění z národního nihilismu; v důsledku této aféry (i rukopisných bojů) se Masaryk vzdal redakčního vedení encyklopedie a Sch. ztratil zaměstnání. Působil pak (opět s Masarykovou pomocí) v redakci či jako referent několika listů: počátkem 1887 redigoval z Prahy staročeské Roudnické listy (jako redaktor byl stále uváděn M. Švagrovský), poté byl volontérem v Hlasu národa a po celý rok 1888 spolupracoval s Čes. politikou. V této době se sblížil se skupinou mladých literátů a studentů soustředěných kolem V. Mrštíka (J. Borecký, V. Hladík, A. Sova, F. X. Šalda aj.), kteří připravovali, leč již nevydali, buřičský almanach Vpád barbarů. Sch. a V. Mrštík byli také iniciátory a pak i hlavními přispěvateli moderně koncipované Čes. revue, kterou 1889 vydával ve Vídni V. Kučera; Sch. tehdy do Vídně přesídlil, revue však brzy zanikla. Při hledání nových publikačních možností se seznámil s duchovním vůdcem křesťansko-sociálního hnutí K. von Vogelsangem, vydavatelem čas. Monatsschrift für christliche Social-Reform…, do něhož začal přispívat; s Vogelsangovým programem se sice neztotožňoval, bylo mu však blízké spojování sociálních otázek s otázkami duchovního života. Existenční zlepšení nastalo, když se po seznámení s G. Eimem, vedoucím vídeňské pobočky Nár. listů, stal dopisovatelem těchto novin a od 1891, kdy ho J. Grégr povolal do pražské redakce, vedoucím jejich národohospodářské rubriky. Koncem 1891 po přestálém nachlazení onemocněl tuberkulózou; na jaře 1892 ho J. Grégr poslal do lázní v tyrolském Griesu u Bolzana (dnes Itálie), pak ještě pobýval v lázeňském místě Hory u Čes. Třebové, kde však nemoci podlehl. Pohřbu na litomyšlském hřbitově se z přátel účastnili F. X. Šalda a A. Štolc.

Sch. vstoupil do veřejného života 2. poloviny 80. let jako kritik a publicista rozsáhlé erudice, jenž průbojně odhaloval, pojmenovával a snažil se také řešit mnohé, dosud latentní nebo pardonované negativní jevy, ať už provincialismus a sebezhlížívé uspokojení v politice a kultuře, či znepokojivou sociální situaci. Nesmlouvavou kritičností tak předjal postoje o něco mladší kritické generace 90. let. Sch. střízlivá racionální analytičnost měla svůj protipól v ideálních projekcích: možnost nápravy shledával (v jisté shodě s T. G. Masarykem) v aktivizaci vůle k pozitivním činům, v mrav-

ním sebezdokonalení, v jakémsi činorodém, více méně volním optimismu, v sociálním ohledu pak i v eticky (křesťansky) založeném reformátorství. Jeho názory krystalizovaly z širší báze filozofické reflexe a byly projevem hledání scelující světonázorové ideje, v níž by se moderní racionalismus pojil s mimoracionálními prameny poznání, s hodnotami mravními, s „duchem pravé lidskosti"; Sch. měl zřejmě na mysli, jak naznačuje raná studie o duchovním životě Francie ve 12. století (*Geistiges Leben im zwölften Jahrhundert*), jistou moderně pojatou obdobu ideových soustav, které stmelovaly minulé epochy. Jeho úvahy na obecné téma soudobé ideové a hodnotové krize (*O povaze myšlenkové krize naší doby, O pesimismu* aj.) většinou směřovaly ke konkrétní situaci národa a jeho kultury. Otevřenou kritiku přinesla stať *Naše dvě otázky,* jejíž tázání po cíli národního snažení a povaze národní existence se odvíjelo z představy národa jako společenství daného nikoli jen jazykově, nýbrž spjatého osobitým posláním v duchovním životě Evropy i celého lidstva; příkrost formulací, hlavně pasáž s imaginární postavou slabocha uvažujícího o možnosti přimknout se k rozvinuté kultuře velkého národa, vyvolaly rozhořčené reakce a vedly i později k četným interpretačním návratům. Dominantním tématem Sch. esejů se pak společně s literaturou stávalo postavení a funkce kritiky (*Hříchové kritiky, O úkolech naší kritiky* aj.). Ještě před vystoupením generace 90. let ohlašoval novou orientaci požadavkem na osamostatnění kritiky jako svébytného povolání, zůstávaje ovšem vzdálen estetizačním snahám svých následovníků. Inspirován příklady cizích osobností (É. Montégut, J. Lemaître, V. G. Bělinskij aj.) dospěl k ideálnímu typu kritika: myslitele a součinitele v kulturním a mravním rozvoji národa. S touto společenskou rolí a rovněž s požadovaným univerzalismem (kritik je psychologem, filozofem, sociologem, „je vším") se u Sch. neslučovala závislost kritiky na aprioristických estetických systémech: přes sympatie k dílu J. Durdíka měl Sch. rezervovaný vztah k herbartovskému formalismu, nepřijal „absolutistické teorie" H. Taina, jakkoliv mu byl tento pozitivista blízký smyslem pro určující fenomén „doby", odmítal rovněž jednostrannost filologické kritiky. V dvojím fungování kritiky, jednak směrem k tvorbě, jednak směrem k recepci, kladl Sch. nebývalý důraz na funkci druhou; vzhledem k postupným proměnám sociálního složení čtenářstva má být vedle literatury s uměleckými nároky respektována i skromnější „četba" (*Literatura a četba*). Tuto sociálně účelnou diferenciaci uplatňoval Sch. především jako literární recenzent. Ve své esejistice (*O podmínkách i možnosti národní české literatury, Čeho nám je třeba* aj.) však vystupoval jako velmi přísný kritik postrádající v české literatuře originalitu. Ideál národní literatury spojoval s představou obrozujícího živého sepětí tvorby s realitou, zvláště s dosud nesetřeným svérázem lidového života, i se schopností zobrazovat jevy jako ztělesnitele určité „světodějné ideje". Sch. směřoval k pojetí, které překlenovalo dosavadní rozrůzněnost národní a kosmopolitní orientace a které svým základem tkvělo v soudobém realismu (pojem národní se pro něho často stával synonymem pojmu realistický i pojmu moderní). Model realismu odvozoval z teoretických a kritických prací (M. Arnold, E. M. de Vogüé, V. G. Bělinskij aj.) a rovněž z beletrie, hlavně anglické, ruské a severské (*Portrét v románě, Díla Lva Tolstého, Norské drama* aj.), přičemž mu nejvíce konvenovala díla spojující smysl pro skutečnost s hlubokou mravní ideou (L. N. Tolstoj, G. Eliotová). Naturalismus, jakkoliv ho shodně s dobovými názory často ztotožňoval s realismem, odmítl v podobě teoretických dogmat É. Zoly, objektivně však pojednal o jeho literárním díle i o tvorbě dalších autorů (*O naturalismu v poezii* aj.). Sch. napsal i množství literárních referátů a fejetonů; věcněji než jeho následovníci přistupoval k tvorbě J. Vrchlického, oceňoval, i při jistých výhradách, dílo J. Zeyera, I. Herrmanna i J. Merhauta, M. A. Šimáčka aj., z nejmladších básníků J. S. Machara, velmi kladně však posuzoval i díla patřící podle jeho kritérií do kategorie četby (např. A. Klášterský, V. Kosmák); příležitostně recenzoval překladová díla i odbornou literaturu, na sklonku života se převážně věnoval národohospodářské publicistice. Mimoto se zvláště za studentských dob pokoušel o beletrii (drobné povídky v posmrtné edici *Fantazie* aj.).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Astur., Gordon, M. Velenov; A., -er, G., G. H., H. G., H. G. S., H. G. Sch., H. Sch., hu-, S., sh., sch., Sch., S-r, uh. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Athenaeum (1885–86); Čas (1886–90); Čes. politika (1888–89); Čes. revue (Vídeň 1889); Čes. Thalia (1888–89); Deutsches Volksblatt (Vídeň); Hlas národa (1886, 1888); Kalendář českožidovský (1888–89);

Květy (1888–90); Lit. listy (1889–91); Monatsschrift für christliche Social-Reform… (Vídeň 1889–91); Mor. listy (Brno 1890–92; 1892 P Náš Franta); Nár. listy (1890–92); Pokrok (1886); Politik (1889); Roudnické listy (1887); Ruch (1888); Studentské listy (1882, P Sen před maturitou, pseud. M. Velenov); Vaterland (Vídeň); alm. Z mladých snů (Vysoké Mýto 1881, P Mezi prvním a druhým jednáním); – posmrtně: in J. Růžička: H. G. Sch. (1862–1892) (2002); Niva (Brno 1896, z pozůstalosti studie Averroes); Obzor litomyšlský (1910, výtah nepubl. studie z 1887 Nynější německá beletrie). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie, stati o literatuře, filozofii a publicistika:* Geistiges Leben im zwölften Jahrhundert (Vídeň 1885); – posmrtně: Fantazie (PP 1931, ed. F. Páta). – *Překlad* (do němčiny): T. G. Masaryk: Versuch einer koncreten Logik (Vídeň 1886, an.). – *Souborné vydání:* Spisy (K. Neumannová, 1917, ed. A. Procházka). ▮ KORESPONDENCE: an.: Tři listy H. G. Sch. (asi F. X. Šaldovi z 1886–87), Rozhledy 1892, s. 279 → Spisy (1917); an.: List H. G. Sch. (asi A. Štolcovi z 1884), Lit. listy 14, 1892/93, s. 6 → Spisy (1917); M. Hýsek: Tři listy (A. Štolcovi z 1889–90), Nové Čechy 1923, s. 347; M. Novotný: Ze začátků H. G. Sch. (F. Bačkovskému z 1881), LidN 28. 7. 1932; J. Růžička: Neznámý dopis H. G. Sch. (bratru Antonínovi z 1885), Zpravodaj vlastivědného kroužku v Litomyšli 1967, č. 7–8 + Litomyšlské dopisy H. G. Sch. T. G. Masarykovi (z 1887), Zprávy z muzeí od Trstenické stezky 7, 1969, s. 35 + Poslední listy z Hor (A. Štolcovi z 1892), Českotřebovský kulturní zpravodaj 1987, srpen + in H. G. Sch. a počátky Herbenova Času (J. Herbenovi z 1888), sb. Pomezí Čech a Moravy 2, 1998, s. 31 + in H. G. Sch. (1862–1892) (T. G. Masarykovi z 1885–90, A. Štolcovi z 1889–92; 2002). ▮

BIBLIOGRAFIE: an.: Seznam Sch. prací, in A. Hartl: H. G. Sch. (1913); J. Růžička in H. G. Sch. (1862–1892) (2002). ▮ LITERATURA: A. Hartl: H. G. Sch. (1913); J. Růžička: Zrození kritika společnosti (1970); sb. H. G. Sch., osobnost, dílo, doba (1994, z mezioborového sympozia 1992; přisp. J. Brabec, J. Hanzal, J. Kořalka, J. Marek, J. Růžička, I. Tretera, J. Zumr aj.; z lit. hist. J. Janáčková, J. Kudrnáč, L. Soldán, E. Taxová); J. Růžička: H. G. Sch. (1862–1892) (2002). ▮ Z. (G. Zába, dub.): ref. Geistiges Leben…, Athenaeum 2, 1884/85, s. 109; an. (F. Schulz): Filozofové samovraždy (reakce na článek Naše dvě otázky), NL 19. 2. 1887; ● nekrology: F. X. Šalda, Lit. listy 13, 1891/92, s. 289 a 321 → KP 1 (1949); an., Světozor 26, 1891/92, s. 444; an. (F. Roháček), Niva 1892, s. 246; an., NL 27. 7. 1892; an., Čas 1892, s. 487; K. Jonáš, Plzeňské listy 28. 7. 1892; an., Mor. orlice 29. 7. 1892; E. Čermák, Mor. listy 30. 7. 1892; V. Mrštík, Lit. listy 14, 1892/93, s. 45 a 63 → Moje sny. Pia desideria 1 (1902) ●; J. Herben in Deset let proti proudu (1898, s. 99) → Kniha vzpomínek (1936, s. 278); J. Karásek ze Lvovic: H. G. Sch., MR 1902/03, sv. 14, s. 115 → Impresionisté a ironikové (1903); J. Máchal: H. G. Sch., alm. Majáles (1907, s. 37); J. M. Schmitt: Nové rukopisy H. G. Sch., Obzor litomyšlský 1910, s. 191, 195, 205; A. Jirásek in Z mých pamětí 2 (1912, s. 228); -tk- (A. Pražák): Sch. gymnazijní vysvědčení, Čas 17. 1. 1912, příl. Hlídka Času, č. 5; H. (V. Hladík): H. G. Sch., NL 29. 6. 1912; K. I. Černý: H. G. Sch., Čas 20. 7. 1912, příl. Hlídka Času, č. 53; M. H. B.: Český antifeminista – H. G. Sch., Ženská revue 1912, s. 193; ● ref. Spisy: G. P. (Pallas), Zlatá Praha 34, 1916/17, s. 383; rd. (R. Weiner), LidN 27. 2. 1917 → O umění a lidech (2002); jv (J. Vodák), LidN 7. 11. 1917; -tr. (G. Winter), Akademie 22, 1917/18, s. 35; Š. Jež, MR 1917/18, sv. 32, s. 112 ●; E. Rádl: Český Rudin, Čes. revue 11, 1917/18, s. 199; R. I. Malý: Případ Schauerův, Kmen 1, 1917/18, č. 44 → Jasnýma očima (1920, s tit. Hořkost a nevíra); Š. Jež: Sch. ideál národní literatury, Venkov 24. 2. 1918 + Sch. kritika, tamtéž 28. 7. 1918; A. Kraus in První filozof národní samovraždy, Naše doba 1926, s. 540; F. X. Šalda in Kolem almanachu Vpád barbarů, Lit. svět 1, 1927/28, č. 5, 6–7, 8 → KP 13 (1963); P. Fraenkl in K vývoji novodobé čes. literární kritiky, RA 5, 1929/30, s. 316; J. Karásek ze Lvovic in Psychologické poznámky k poznání literární generace let devadesátých, RA 6, 1930/31, s. 338, 353, 363; ● ref. Fantazie: m. n. (M. Novotný), LidN 8. 7. 1931; Š. J. (Jež), Lumír 58, 1931/32, s. 171 ●; vr. (V. Ryba): H. G. Sch., PL 26. 7. 1932; Z. Nejedlý in Litomyšl 2 (1934, s. 212; 2. vyd. 1954, s. 159); A. N. (Novák): Český hlasatel Tolstého, LidN 20. 11. 1936; V. Bitnar: H. G. Sch. o středověku, Lid. listy 26. 7. 1922; A. Kraus in U kolébky Času, LidN 20. 12. 1935; J. Páta: Neznámý Sch., LidN 27. 10. 1937; J. Lormanová-Krňanská: H. G. Sch., sb. O českou literární kritiku (1940, s. 30); Kp. (K. Polák): Vzpomínka na spisovatele H. G. Sch., LidN 25. 7. 1942; J. Růžička: Schauerovský problém, Dějiny a současnost 1964, č. 9; J. Janáčková in Realistická kritika, V. Forst: Literárněkritické působení H. G. Sch., oboje sb. Z dějin české literární kritiky (1965, s. 188, 250); H. Hrzalová in Z historie sporů o naturalismus a realismus, sb. Realismus a modernost (1965, s. 102); mz (M. Zahálka): H. G. Sch., Pochodeň 26. 7. 1967; M. Kundera in Nesamozřejmost národa, LitN 1967, č. 38; V. Hellmuth-Brauner in Několik glos ke vztahu F. X. Šalda – Vilém Mrštík, sb. Lit. archiv 3–4, 1968–69, s. 45; L. Lantová in Hledání hodnot (1969, s. 35); J. Růžička: Nové práce o H. G. Sch., Zprávy z muzeí od Trstenické stezky 6, 1969, s. 63; J. Růžička: H. G. Sch. jako kritik soudobé společnosti, J. Houžvička: K Sch. pojetí národnosti literatury, Z. Vyhlídal: Jakub Arbes a H. G. Sch., vše sb. Václavkova Olomouc 1967. K. tradicím moderní české kritiky (1970, s. 11, 19, 188); Z. Pospíšil in Skica k české estetice přelomu století, Estetika 1981, s. 84; E. Taxová: Počátky a zrání českého literárního eseje, ant. Experimenty (1985); T. Vlček: H. G. Sch. a dějiny výtvarného umění, Umění 1986, s. 166; D. Jeřábek: Koncepce národní literatury u H. G. Sch., SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1987, č. 34; E. Taxová: Kritický esej H. G. Sch., sb. Lit. archiv 19–20, 1984–85 (1987),

s. 5; D. Dvořáková: H. G. Sch. a jeho koncepce národní literatury, ČLit 1989, s. 496; J. Opat in Filozof a politik T. G. Masaryk 1882–1893 (1990, s. 162); M. Novák in Několik ukázek moderní české sebereflexe, Universitas 1991, č. 1; J. Císař: Příznaky krize (H. G. Sch. a T. G. Masaryk), Divadelní revue 1991, č. 4; ● k 100. výr. úmrtí: J. Rodr, Pochodeň 19. 5. 1992; J. Janáčková, LidN 28. 5. 1992; L. Soldán, Svob. slovo 27. 7. 1992; L. H. Augustin (L. Hlaváček), Tvar 1992, č. 30 (Prvý český disident); J. Růžička, Od Trstenické stezky 1992, č. 2–3 + H. G. Sch. a T. G. Masaryk, Dějiny a současnost 1992, č. 5 ●; O. Urban: H. G. Sch. a česká otázka, Přítomnost 1992, č. 6; J. Hájková: Ten musel jít z kola ven, Metropolitní telegraf 12. 9. 1992; P. Pithart in Proměny intolerance, sb. Problém tolerance v dějinách a perspektivě (1995, s. 187); J. Růžička: Sch. vize společenské reformy, sb. K poctě Jaroslava Marka (1996, s. 199); P. Fidelius in Nebezpečí „sémiotického přístupu" 2, Kritický sborník 16, 1996/97, č. 3 → Kritické eseje (2000); J. Růžička: T. G. Masaryk a H. G. Sch. v letech 1885 až 1888, Masarykův sborník 9, 1993–1995 (1997), s. 41 + H. G. Sch. a počátky Herbenova Času, sb. Pomezí Čech a Moravy 2, 1998, s. 7; J. Kudrnáč: Dvě teze o H. G. Sch., sb. Lit. archiv 30, 1998, s. 55; A. Měšťan in Česká literatura mezi Němci a Slovany (2002); P. Kosatík: Neuctivý tazatel: H. G. Sch. (1862–1892), Týden 2004, č. 18; ● ref. J. Růžička: H. G. Sch…: J. Zizler, ČLit 2004, s. 416; J. Brabec, Dějiny – teorie – kritika 2004, č. 2; M. Kučera, Masarykův sborník 11–12, 2004, s. 628 ●.

et

Karel **Scheinpflug**

* 28. 12. 1869 *Slaný*
† 5. 5. 1948 *Mariánské Lázně*

Básník, prozaik, dramatik, publicista; jeden z představitelů mladší naturalisticky orientované vlny sociálněkritického realismu z přelomu 19. a 20. století.

Syn majitele závodu na kovové zboží ve Slaném, kde též vychodil obecnou školu a studoval nižší gymnázium; od 1884 pracoval v otcově obchodě a stal se jeho pomocníkem v továrně, zprvu jako úředník (1885–1903), později jako společník (1904–19). Od mládí se věnoval činnosti osvětové a divadelní, jako Masarykův stoupenec hojně přispíval zejména do realistického a pokrokářského tisku (první překlad mu vyšel 1892 v Nár. listech, první beletristická práce 1896 v Květech) a 1919 nastoupil v Praze profesionální dráhu novináře jako redaktor Nár. listů (1919–27), Centropresu (Central European Press, 1927) a Lid. novin (1928–33); jeho hlavní díla, především romány, vznikly až v této době, tj. po autorově padesátce. Od 20. let pracoval v Syndikátu čes. spisovatelů (a hudebních skladatelů), v němž 1921–27 zastával funkci místopředsedy, 1927–45 předsedy a poté ústředního ředitele, významně se podílel na péči o sociální zázemí spisovatelské obce. Hojně cestoval po Evropě a jeho návštěvy Itálie, Německa, Holandska, Belgie a Francie zanechaly výrazné stopy i v jeho pracích. – Jeho dcera byla herečka a spisovatelka Olga Sch. (starší dcera Božena se provdala za spisovatele E. Konráda), syn Karel Sch. (* 28. 8. 1899 Slaný, † 15. 12. 1987 Praha), právník, byl literárním agentem K. Čapka a správcem jeho pozůstalosti, je autorem vzpomínkové knihy Můj švagr Karel Čapek (1991).

V prvním období své tvorby publikoval Sch. převážně časopisecky básně, fejetony, povídky a články. Knižně vedle dvou sbírek meditativní macharovsky laděné poezie (*I. N. R. I., Opuštěný důl*) a poválečné knížky aktuálně laděných epických veršů (*Šlépěje*) vydával zprvu soubory drobné prózy, převážně fejetonisticky založené, v nichž se střídají psychologické a sociální studie (*Moře, Dítě, smrt a dobrodiní, Mluvící stěna*) se satirickými črtami, vzpomínkami a humoreskami (*Perly v octě, Odborníci, Loňské sněhy*), příběhy výlučných jedinců a romaneskní fabulace (*Trhači protěží*) se symbolickými pohádkami a podobenstvími (*Strom iluzí a křišťál pravdy*); nejvýraznější z nich jsou prózy inspirované vzpomínkami z dětství, v nichž Sch. uplatnil pozorovatelské nadání v kresbě maloměstského prostředí i postav, laskavý humor, ale i smysl pro tragikomiku. Povídkově laděné prózy doprovází několik souborů cestopisných a reportážních črt (*Italský zájezd, Paříž, Německem, Holandskem a Belgií*) i několik úvah kulturněpolitických, z nichž je patrný Sch. sociálněkritický a reformátorský pohled, který pronikl celé jeho dílo a oslabil jeho umělecké vyznění. V románech s detailní kresbou prostředí a povah Sch. spojil nabádavé apely mravní a výchovné, směřující k obrodě vztahů mezi lidmi a zvláště uvnitř měšťanské rodiny. Jeho původní naturalistické východisko naznačuje román *Pouta soužití* (v původním časopiseckém znění s tit. *Symbióza*), analyzující úpadek osobnosti, předurčený dědičností a cizopasným zneužíváním citu blízké bytosti. Pozdější Sch. romány mají za ústřední

téma manželské soužití, komplikované jednou nerovností zájmů a založení obou manželů (*Motýl ve svítilně*), podruhé rozdílnou národní příslušností a z ní vyplývajících kulturních tradic (*Babylonská věž*), potřetí sexuálním zotročením ženy (*Nevolnictví těla*), vždy však vyúsťující v pozitivní morální řešení. Z této základní románové řady, kterou Sch. dovršil pokusem o širší uchopení aktuální společenské problematiky v portrétu mravně deformovaného „vůdce lidu" (*Krysař*), vybočil návratem k romaneskním příběhu výlučného a osamělého jedince (*King-Fu*). Oblast dramatu, k níž měl Sch. osobně nejblíže, zůstala přesto na okraji jeho tvorby; dvě jeho měšťanská dramata, sledující podobně jako romány téma rozpadu a záchrany rodiny (*Mrak, Gejzír*), patřila spolu se třemi veselohrami opět ze současné společnosti už ve své době spíše k repertoáru ochotnického jeviště.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: En avant, En Avant, Gwynplaine, Jiří Radovan, Modrovous; kgr., ksg, Ksg, ksg., -ksg-. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Akademie (1907–09, 1914); Besedy Času (1902–13); Cesta (1918–21); Čas (1903–11); Čes. osvěta (1910); Čes. slovo (1941); Čes. svět (1918); Die Wage (Vídeň 1913); Jaro (1909–10); Jeviště (1920); sb. Jos. R. Vilímek – osobnost i závod (1937); Kalendář českožidovský; Květy (1896–1912; 1906–07 R Symbióza); Lid. noviny (1912 příl. Večery, 1927–33, 1939); Lit. noviny (1931); Lit. rozhledy (1928); Moderní revue (1901); Most (1922); Národ (1919); Nár. listy (1892–1927); Nár. obzor (1908); Nár. osvobození (1927–38); Nár. práce (1928); Naše doba (1905–07); Naše zprávy (1940); sb. Nové české divadlo 1928–1929 (1929); Novina (1909); Novina (1915); sb. Nůše pohádek 3 (1920); sb. O Bábušce. Na památku paní Anny Lauermannové – Felixe Tévera (1935); Osvěta (1897); Panoráma (1933, 1936); sb. Pohledy do kulturních dějin Slaného a Slánska (1939); Prager Presse (1922); Přehled (1904); Přítomnost (1927–38); Rozhledy (1899–1903); Rozpravy Aventina (1928–31); Rudé květy (1909); Vzlet (Plzeň 1918); Zlatá Praha (1909–19). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a publicistika:* I. N. R. I. (BB 1898); Opuštěný důl (BB 1903); Moře (P 1907); Dítě, smrt a dobrodiní (PP 1909); Perly v octě (PP 1909); Otázka židovská (úvaha, 1910); Vůz u lesa (P pro ml., 1911); Mrak (D 1913, prem. 1919); Pouta soužití 1, 2 (R 1919); Odborníci (PP 1920); Trhači protěží (PP 1920); Strom iluzí a křišťál pravdy (PP 1921); Gejzír (D 1922, i prem.); Divadlo na venkově (EE 1922); Italský zájezd (cestopisné PP, 1923); Kapitoly o spiritismu (1923); Druhé mládí (D 1924, i prem.); Paříž (cestopisné PP, 1924); Šlépěje (BB 1925); Pod závojem (D 1927, i prem.); Loňské sněhy (PP 1928); Německem, Holandskem a Belgií (cestopisné PP, 1929); Strašidelný zámek (D b. d., 1929); Motýl ve svítilně (P 1930); Mluvící stěna (PP 1931); Babylonská věž (P 1932); Nevolnictví těla (P 1934); King-Fu (P 1936); Román humoristův (P 1945); Rozhodné chvíle (PP 1946); Krysař (P 1947). – *Ostatní práce:* Problémy kinematografie v autorském právu (1945). – *Souborné vydání:* Sebrané spisy K. Sch. (nakl. Jos. R. Vilímek, 1945–48, 4 sv., nedokonč.). ▮ REDIGOVAL *sborníky:* Ochotnické divadlo ve Slaném (1895), O Bábušce. Na památku paní Anny Lauermannové – Felixe Tévera (1935, s M. Ruttem). ▮

LITERATURA: ● ref. I. N. R. I.: Quidam (F. X. Šalda), Lit. listy 19, 1897/98, s. 166 → KP 4 (1951); J. V. S. (Sládek), Lumír 26, 1897/98, s. 132; Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 7, 1897/98, s. 459; -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 32, 1897/98, s. 176; an., Čes. revue 1, 1897/98, s. 491 ●; ● ref. Opuštěný důl: A. Macek, Akademie 7, 1902/03, s. 349; E. Sokol (K. Elgart S.), Rozhledy 14, 1903/04, s. 41 ●; ● ref. Moře: Ant. M. (Macek), Akademie 12, 1907/08, s. 92; O. Theer, Lumír 36, 1907/08, s. 242; Ds. (J. D. Konrád), Máj 6, 1907/08, s. 772; T. A. (A. Procházka), MR 1907/08, sv. 20, s. 214; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 15, 1907/08, s. 461; V. Kol. (V. Červinka), Zvon 8, 1907/08, s. 349; F. V. Vykoukal, Osvěta 1908, s. 354 ●; ● ref. Dítě, smrt a dobrodiní: -il., LidN 3. 12. 1909; A. N. (Novák), Přehled 8, 1909/10, s. 431; A. D. (Drtil), Novina 3, 1909/10, s. 123; an., Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 179 ●; ● ref. Perly v octě: Š. Jež, Studentská revue 3, 1909/10, s. 185; -il., LidN 28. 1. 1910 ●; ● ref. Mrak: K. (F. V. Krejčí), PL 2. 11. 1913; O. Šimek, Čes. kultura 2, 1913/14, s. 297; ka. (V. Červinka), Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 144; (prem. 1919:) H. Jelínek, Lumír 47, 1918/20, s. 383; K-ček. (J. Kodíček), Tribuna 4. 10. 1919; jv. (J. Vodák), Venkov 5. 10. 1919; M. M. (Majerová), Večerník PL 6. 10. 1919; Kazetka (K. Z. Klíma), LidN 7. 10. 1919; J. Borecký, Osvěta 1919, s. 574; K. Svoboda, Čes. revue 13, 1919/20, s. 110; K. Engelmüller, Zlatá Praha 37, 1919/20, s. 47; Kl. (J. Klokoč), Pramen 1920, s. 39 ●; ● ref. Pouta soužití: J. Folprecht, Čes. revue 12, 1918/19, s. 311; F. Götz, Lípa 2, 1918/19, s. 430; M. Novotný, Národ 1919, s. 321; J. Kopal, Nové Čechy 1919, s. 252; Kf., Čes. osvěta 1919, s. 116; A. Novák, Venkov 11. 3. 1919; K. Sezima, Lumír 1921, s. 24 → Krystaly a průsvity (1928) ●; ● ref. Trhači protěží: M. Novotný, Cesta 2, 1919/20, s. 730; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 363; A. Novák, Venkov 16. 3. 1920 ●; an.: k padesátinám, Zvon 20, 1919/20, s. 224; ● ref. Odborníci: J. Folprecht, Čes. revue 13, 1919/20, s. 497; O. Šimek, LidN 23. 7. 1920; M. Rutte, Cesta 3, 1920/21, s. 314; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 21, 1920/21, s. 293 ●; ● ref. Strom iluzí a křišťál pravdy: M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 3. 7. 1921; K. Č. (Čapek), LidN 16. 7. 1921 → O umění a kultuře 2 (1985); Š. Jež, Cesta 4, 1921/22, s. 241; V. Z. (Zelinka), Zlatá Praha 1922, s. 139 ●; ● ref. Gejzír: M. Novotný, Cesta 4, 1921/22, s. 618; ALAP (A. Procházka), MR 1921/22, sv. 37, s. 176; Sk. (F. Skácelík), Lumír 1922,

s. 162; Kazetka (K. Z. Klíma), LidN 3. 3. 1922; M. M. (Majerová), RP 3. 3. 1922; K-ček (J. Kodíček), Tribuna 3. 3. 1922 ●; J. H. (Hora): ref. Divadlo na venkově, RP 17. 12. 1922; K. Sezima: ref. Italský zájezd, Lumír 1923, s. 342; ● ref. Druhé mládí: E. Konrád, Cesta 6, 1923/24, s. 678; ALAP (A. Procházka), MR 1923/24, sv. 39, s. 275; Rydvan (J. Rydvan), Topičův sborník 11, 1923/24, s. 473; W. (V. Vančura), NO 30. 5. 1924 → Řád nové tvorby (1972); Kazetka (K. Z. Klíma), LidN 3. 6. 1924 ●; ● ref. Šlépěje: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 25, 1924/25, s. 658; V. Brtník, Venkov 3. 9. 1925; K. J. (Juda): Čes. revue 1926, s. 309 ●; M. Rutte in Tvář pod maskou (1926, s. 188); V. Zelinka: Na besedě u K. Sch., RA 2, 1926/27, s. 220; ● ref. Pod závojem: E. Konrád, Cesta 9, 1926/27, s. 323; Č. (V. Červinka), Zvon 27, 1926/27, s. 323; -FR- (J. Frejka), NO 9. 2. 1927; Cassius (J. Kolman C.), LidN 9. 2. 1927; M. M. (Majerová), RP 9. 2. 1927; jk. (J. Kodíček), Tribuna 9. 2. 1927; J. H. (Hilbert), Venkov 9. 2. 1927 ●; ● ref. Loňské sněhy: vz. (V. Zelinka), Zvon 28, 1927/28, s. 687; A. N. (Novák), LidN 25. 10. 1928; K. H. (Hikl), Naše doba 36, 1928/29, s. 51 ●; ● k šedesátinám: A. N. (Novák), LidN 28. 12. 1929; kd. (E. Konrád), NO 29. 12. 1929; an., PL 29. 12. 1929; -btk- (V. Brtník), Zvon 30, 1929/30, s. 251 ●; O. Scheinpflugová: O tatínkovi, RA 5, 1929/30, s. 187; ● ref. Motýl ve svítilně: vz. (V. Zelinka), Zvon 30, 1929/30, s. 489; V. Brtník, Venkov 9. 5. 1930; A. N. (Novák), LidN 22. 7. 1930; F. Götz, NO 3. 8. 1930; K. Sezima, Lumír 57, 1930/31, s. 196; P. Fraenkl, Naše doba 38, 1930/31, s. 181; A. G. (Grund), RA 6, 1930/31, s. 167 ●; ● ref. Mluvící stěna: V. Brtník, Venkov 11. 12. 1931; K. Sezima, Lumír 58, 1931/32, s. 327; vz. (V. Zelinka), Zvon 32, 1931/32, s. 166; F. L. (Lukáš), Čin 3, 1931/32, s. 568; vr. (V. Ryba), PL 5. 6. 1932 ●; ● ref. Babylonská věž: vr. (V. Ryba), PL 4. 12. 1932; J. St. (Staněk), Čes. osvěta 29, 1932/33, s. 185; V. Brtník, Venkov 25. 1. 1933; A. N. (Novák), LidN 11. 3. 1933 ●; ● ref. Nevolnictví těla: A. N. (Novák), LidN 31. 12. 1934; K. Sezima, Lumír 61, 1934/35, s. 403; vz. (V. Zelinka), Zvon 35, 1934/35, s. 442; K. (F. V. Krejčí), PL 20. 1. 1935 ●; ● ref. King-Fu: (fn.) (F. Němec), RP 9. 4. 1936; B. Jedlička, LidN 15. 6. 1936; K. P. (Polák), PL 21. 7. 1936; V. Tomšík, LUK 1936, s. 151; K. J. Beneš, Panoráma 1936, č. 3; K. Sezima, Lumír 63, 1936/37, s. 104 ●; ● k sedmdesátinám: M. N. (Novotný), LidN 28. 12. 1939; p. (A. M. Píša), Nár. práce 28. 12. 1939; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 29. 12. 1939; -btk. (V. Brtník), Zvon 40, 1939/40, s. 252; kd (E. Konrád), LidN 1. 1. 1940 ●; R. Lužík in K. Sch.: Román humoristův (1945); ● ref. Román humoristův: ZK (Z. Koňák), NO 21. 12. 1945; bh., Knihy a čtenáři 6, 1945/46, s. 87; F. H. (Hampl), Práce 1. 1. 1946; ak- (A. Kraus), Zeměd. noviny 8. 1. 1946 ●; F. Jakubův: ref. Rozhodné chvíle, LD 20. 3. 1947; ● ref. Krysař: van, Svob. slovo 13. 6. 1947; V. T. (Tichý), PL 25. 7. 1947; F. Buriánek, Zeměd. noviny 18. 9. 1947; cd, Rovnost 5. 10. 1947; F. H. (Hampl), Práce 14. 11. 1947 ●; F. H. (Hampl): K. Sch., Práce 19. 10. 1947; ● nekrology: F. Langer, Svob. noviny 7. 5. 1948 → Byli a bylo (2003); K. P. (Polák), PL 7. 5. 1948; av, Rovnost 8. 5. 1948; F. Tetauer, Práce 11. 5. 1948; E. Konrád, Svob. noviny 11. 5. 1948 ●; F. Halas: Řeč na pohřbu K. S., Členské zprávy Syndikátu čes. spisovatelů 1948, č. 5 → Imagena (1971); J. Träger: K. Sch. století, Svob. slovo 29. 12. 1969; O. Scheinpflugová in Byla jsem na světě (1988, doplň. vyd. 1994); in A. Breisky: V království chimér. Korespondence a rukopisy z let 1902–1910 (1997); in Dopisy Mileny Jesenské (1998, ed. A. Wagnerová); (vl) (Š. Vlašín): Realistický prozaik, dramatik, novinář, Naše pravda 2000, č. 1.

es

Olga **Scheinpflugová**

* 3. 12. 1902 *Slaný*
† 13. 4. 1968 *Praha*

Dramatička a prozaička, autorka veršů a knížek pro děti, herečka předních pražských scén.

Vyrostla ve Slaném v kulturním prostředí rodiny spisovatele Karla Sch., k němuž ji po časné smrti matčině poutala silná citová vazba. Její bratr, právník Karel Sch. (1899–1987) byl literárním agentem K. Čapka, poté správcem jeho pozůstalosti a autorem vzpomínkové knihy Můj švagr Karel Čapek (1991); starší sestra Božena byla manželkou spisovatele E. Konráda. O. Sch. navštěvovala gymnázium ve Slaném; od dětství psala verše a hrála divadlo, 1917 začala studovat privátně herectví jako žačka M. Hübnerové v Praze, kam se po válce přestěhovala i celá rodina, když otec nastoupil do redakce Nár. listů. První dvě začátečnická léta strávila ve Švandově divadle (1919–21) pod režijním vedením J. Bora. 1921 debutovala časopisecky autobiografickou povídkou *Maminka umřela.* Od 1922 působila v Městském divadle na Král. Vinohradech, v němž se formovala výrazná meziválečná herecká generace postexpresionistická, blízká civilismu; pro toto divadlo napsala Sch. své první hry, v nichž také zpravidla hrála hlavní ženskou roli, podobně jako později v dalších svých hrách v Národním divadle. Tam nastoupila 1929 za dozníavající éry Hilarovy a působila (s přestávkami) do 1968. Na obou předních scénách se postupně vypracovala od komediálních postav naivek a kurážných děvčat z lidu k velkým ženským rolím soudobého i klasického repertoáru. Významně do jejího života zasáhlo sblížení

s K. Čapkem (1920), které se z prudkého milostného vzplanutí vyvinulo v celoživotní přátelství a partnerství, stvrzené posléze 1935 sňatkem (občanského jména Čapková v umělecké činnosti neužívala) a posilované i společnými zájmy pracovními i společně sdíleným tvůrčím a přátelským okruhem. Vlivem různých okolností (působení Čapkovy rodiny, jeho nemoc i bezvýhradné upnutí k tvorbě) nebyl jejich vztah bez komplikací a Sch. se pokusila jej později zachytit v románové (*Český román*) i dokumentární podobě. Po válce se jejím životním druhem stal F. Krčma (1910–1996), mj. předválečný předseda Společnosti K. Čapka. Od poloviny 20. let, kdy začala knižně publikovat, a zejména od nástupu do Nár. divadla, žila v exponovaném pracovním tempu (přes záhy se objevivší srdeční chorobu), ročně nastudovala pět až sedm rolí a vydala jednu i dvě knížky. Jako turistka, ale zejména pracovně (s divadelními zájezdy nebo v souvislosti se zahraničním uváděním svých her, od poloviny 30. let pak společně s K. Čapkem) navštívila řadu evropských zemí (Francie, Německo, Rakousko, Švýcarsko, Jugoslávie, Itálie, Anglie, skandinávské země atd., po válce SSSR) a psala o nich cestopisné črty. Po Čapkově smrti prošla Sch. těžkým obdobím okupace, kdy nesměla publikovat a pod tlakem opustila i divadlo. Podobná situace se opakovala i v 50. letech, kdy jí nemoc i příslušnost k Čapkovu okruhu znesnadňovaly herecké i autorské uplatnění. Přesto se však zejména v závěru své herecké dráhy prosadila v několika výrazných rolích a po desetileté odmlce vydala několik knih.

Literární tvorbu Sch. ovlivnily hlavně dvě okolnosti: jednak povolání herečky (z vlastních profesních zkušeností čerpala tematicky i technicky, např. v psychologii ženských postav, ve stavbě dialogu, ve smyslu pro působivou zápletku i pro divadelní efekt), jednak blízkost pragmatické generaci s její životní filozofií, chválou všednosti a obyčejného člověka i smyslem pro civilní projev a hovorový jazyk. Oboje se uplatnilo zejména v jejích divadelních hrách, kterými rychle pronikla na českou a v několika případech i na evropskou scénu. Základní model své komedie vytvořila už v dramatické prvotině *Madla z cihelny* a později jej většinou už jen obměňovala (*Okénko, Pan Grünfeld a strašidla, Houpačka, Hra na schovávanou*). Spočívá v konfrontaci světa chudoby, resp. periferie, se světem společenské smetánky; vítězně z ní vychází prostý člověk s praktickým smyslem pro realitu, představovaný vedle energických a výřečných žen z lidu, ztělesňujících „lidový rozum“, nejčastěji typem moderní samostatné pracující dívky. Toto pojetí, jež na komediální půdě směřovalo k proklamování životní aktivity, nepoddajnosti a odvahy začít znovu (*Zabitý, Láska není všecko*), poznamenala později stereotypnost figur a situací a zejména plytkost idylického řešení. O zpracování aktuálního námětu s širším dopadem se Sch. pokusila po válce (*Guayana*). Hereckou zkušenost uplatnila také v románech, zvláště v kresbě ústředních ženských postav, nesoucích řadu rysů autobiografických, ať už jde přímo o osudy herečky (v románové prvotině *Pod líčidlem*), nebo šířeji o životní zkušenost nezávislé a naplno žijící ženy, která přesto zápasí s pocity osamělosti, nenaplnění a strachu ze stárnutí (*Babiola, Dvě z nás, Teta Anna*); k větší objektivaci a ostřejší psychologické analýze vztahů uvnitř rozpadající se rodiny se Sch. přiblížila v generačním románu *Klíč od domu*. Svou zálibu v groteskních paradoxech a v prostředí periferie a životní banality dovedla k dramatické účinnosti v knize *Balada z Karlína*, dějově sevřeném a stylově ukázněném příběhu stárnoucí majitelky mandlu, pronásledované strachem ze smrti a nakonec zavražděné tím, který měl být jejím ochráncem. Na autobiografii, jejíž prvky prolínají celou její prózu, je plně založen poválečný *Český román*, jehož osou vedle autorčiny herecké dráhy je příběh jejího osudového setkání a dramatického životního partnerství s K. Čapkem. Pokus o dvojportrét, o spojení výrazně osobního a intimního pohledu na Čapkovu osobnost s analýzou vlastního hereckého charakteru, je tu komplikován i žánrovým smíšením románové fabulace s typem „memoárové literatury“ (jak autorka sama svůj román označila), jejíž dokumentárnost podtrhují i citace z Čapkových dopisů; k tomu přistupuje i autorčina potřeba „zdrcující upřímnosti“. Skutečnou memoárovou literaturou jsou teprve posmrtně vydané vzpomínky *Byla jsem na světě,* které zahrnují i množství bystře vystižených portrétů, zejména autorčiných divadelních druhů. Lyrická poezie Sch. je převážně intimním erotickým a citovým deníkem moderní ženy (*Všední den, Skleněná koule*), jehož poetika má nejblíže k šrámkovskému vitalismu;

autorčino programové úsilí o přirozenost a nepředstíranost se ani zde nevyhýbá provokující trivialitě. Zvláštní místo v poezii Sch. zaujímají verše doprovázející Čapkovu Cestu na sever (kterou manželé podnikli společně) a sbírka *Stesk,* napsaná pod dojmem Čapkovy smrti. Také tvorba pro děti nese pečeť generace, k níž měla Sch. nejblíže; projevuje se to podobně jako u K. Čapka, K. Poláčka, E. Basse mísením pohádkových a současných, civilních motivů v knize *Pohádky z tohoto světa* a velmi šťastně též v pohádce *Rusalka mezi lidmi,* napsané na Čapkovo nerealizované filmové libreto. Sch. vydala též prózy pro mládež *Andula vyhrála* a *Bílé dveře,* první z nich byla i zfilmována (1938), podobně jako některé její komedie (Madla z cihelny, Okénko, obojí 1933; Okénko i 1948 s tit. Dnes neordinuji). Byla také autorkou několika filmových námětů (1936 Švadlenka, 1939 Dobře situovaný pán, 1944 Sobota; náměty podle Dvaasedmdesátky F. Langra, Matky K. Čapka aj. nebyly realizovány), s K. Čapkem spolupracovala na filmu Zlatý klíček (1922) a k jeho knize Život a dílo skladatele Foltýna (1939) připojila svědectví o autorem zamýšleném závěru románu.

PSEUDONYMY: Oldřich Link, St. Ratajová (1944, scénář filmu Sobota). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Apollon (1923); Aventinský magazín (1930); Cesta (1921, debut P Maminka umřela); Čes. slovo; Českosl. žena (1947); Českosl. sport (1963); Čes. dělník (1940); Divadelní a filmové noviny (1965–66); Divadelní noviny (1962–68); Hlas revoluce (1965–68); Klas (1937); Kritický měsíčník (1947–48); Kulturní tvorba (1963–66); Květen (1946); sb. Květnová revoluce (1947); Květy (1963–66); sb. Leopolda Dostalová (1946); Lid. demokracie (1957–66); Lid. noviny (1921–40; 1932 R Dvě z nás, 1935 R Balada z Karlína); Listy (1968); Listy Klubu přátel poezie (1966); Lit. noviny (1961–67); Lumír (1922–23); Mladá fronta (1948); Mladá stráž (Plzeň 1922); Nár. listy; Nár. divadlo (1945, 1954–61); Náš týden na jevišti (1947); Naše pravda (1945); Naše vojsko (1958); Nová Praha (1967); Nová svoboda (1936); sb. Nové české divadlo 1918–1926 (1926); Obrana lidu (1947); Péče o mládež (1946); Pestrý týden; Plamen (1960); Prager Presse (1927–29); Právo lidu (1932, 1947–48); Pražanka; Program Krajského oblastního divadla Karlovy Vary (1957–58); Přítomnost (1931, 1937–39); Rozpravy Aventina (1925–31); Slovenka (1967); Světozor (1929); Svět práce (1945–48; 1947 P Acheirové); Svět sovětů (1967); Svoboda (1967); Svob. noviny (1945–48); Svob. slovo (1945, 1957–69; 1963–64 R Margita); sb. Theater – Divadlo. Vzpomínky českých divadelníků na německou okupaci a druhou světovou válku (1965); Tribuna (1926); Večerní Praha (1966–68); Venkov (1924–27, 1937, 1941); Vlasta (1967–68); Volkszeitung (1967); Zeměd. noviny (1958); Zlatý máj (1958); – posmrtně: Acta Čapkiana 1 (1987); Květy (1969); Rudé právo (1968); Svob. slovo (1969); Týden (1994); Univerzita Karlova (1969); Vlasta (1969); Výběr z nejzajímavějších knih (1988); sb. Vzpomínková kronika (Mnichov 1969, vzpomínky na léta 1938–39); Zítřek (1968–69); Zpravodaj Společnosti bratří Čapků (1981, 1994, 1997). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Barevné pohádky (1924); Tání (BB 1925); Madla z cihelny (D 1925, i prem.); Pod líčidlem (R 1926); Zabitý (D 1927, i prem.); Červený kolotoč (R 1927); Divadelní zápisky (FF 1928; 1985 in K. Čapek, O. Sch.: O divadle a tak podobně); Láska není všecko (D 1929, i prem.); Rusalka mezi lidmi (PP pro ml., 1929); Pohádky z tohoto světa (1930); Babiola (R 1930); Okénko (D 1931, i prem.); Všední den (BB b. d., 1931); Dvě z nás (R 1933); Pan Grünfeld a strašidla (D 1933, i prem.); Skleněná koule (BB 1934); Houpačka (D 1934, i prem.); Klíč od domu (R 1934); Balada z Karlína (R 1935); Chladné světlo (D 1936, i prem.); Kouzelná obálka (BB 1936); Teta Anna (R 1937); Andula vyhrála (R pro ml., 1937); Sestry (R 1938); Přežitá smrt (R 1939); Stesk (BB 1939; rozšíř. vyd. 1940); Hra na schovávanou (D 1939, i prem.); Vycpaný medvěd (R 1941); Guayana (D 1945, i prem.); Tunel smrti (BB b. d., 1945); Viděla jsem Boha (D 1945, prem. 1946); Český román (R 1946); Žlutý dům (R 1947); Pohádky s dobrým koncem (1957); Pepíkovy prázdniny (P pro ml., 1958); Poslední kapitola (R 1958); Bílé dveře (R pro ml., 1962); Království na drátkách (PP pro ml., 1962); Diamantové srdce (D 1963, i prem.); Margita (P 1965); – posmrtně: Karanténa (R 1972); Byla jsem na světě (vzpomínky, 1988, ed. F. Krčma; dopln. vyd. 1994); Album a zrcadlo (BB 2002, ed. E. Bezděková). – *Výbory:* Pohádky z tohoto i onoho světa (1941); Pohádky (1971, ed. F. Krčma); Živý jako nikdo z nás (reminiscence na K. Čapka a verše, 1997, ed. F. Černý). ■ KORESPONDENCE: an.: Dopis O. Sch. o Šrámkově Ostrovu veliké lásky (O. Štorchu-Marienovi z 1926), RA 1, 1925/26, s. 68; O. Sch.: Poslední dny Karla Čapka (M. Jesenské z 1939), Přítomnost 1939, s. 47 (též LidN 18. 1. 1939 s tit. Duše to nevydržela); (as) (P. Grym): K. Čapek očima přátel (náchodským studentům z 1948), LD 27. 7. 1974; O. Malevič: První etapa mé cesty po stopách bratří Čapků (O. Malevičovi z 1958), Zpravodaj Společnosti bratří Čapků 1997, č. 36; Dopisy O. Sch. a jiných (H. Haasovi z 1958–65), in A. Fuchs: Dlouhá svatební cesta (1998); in Karel Čapek. Přijatá korespondence (z 1932; 2000). ■

LITERATURA: M. Dandová: O. Sch. (1902–1968). Soupis osobního fondu (LA PNP 2000). ■ V. F. S. (Suk): ref. Barevné pohádky, Úhor 1924, s. 164; ● ref. Tání: E. Konrád, Cesta 7, 1924/25, s. 810; F. Götz, NO 23. 8. 1925; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 6. 9. 1925; O. Š. M. (Štorch-Marien), RA 1, 1925/26, s. 12 ●;

● ref. Madla z cihelny: Cassius (J. Kolman C.), LidN 18. 9. 1925; Jf. (I. J. Fischerová), NO 18. 9. 1925; -jk- (J. Kodíček), Tribuna 18. 9. 1925; J. H. (Hilbert), Venkov 18. 9. 1925; Ant. Veselý, Kritika 1925, s. 313; O. Š. M. (Štorch-Marien) RA 1, 1925/26, s. 25; Č. (V. Červinka), Zvon 26, 1925/26, s. 42 ●; ● ref. Pod líčidlem: M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 16. 5. 1926; F. Götz, NO 23. 5. 1926; K. Sezima: Lumír 53, 1926/27, s. 409 → Krystaly a průsvity (1928); vz. (V. Zelinka), Zvon 27, 1926/27, s. 279 ●; ● ref. Zabitý: O. Š. M. (Štorch-Marien), RA 2, 1926/27, s. 196; č. (V. Červinka), Zvon 27, 1926/27, s. 491; B. (E. Bass), LidN 28. 4. 1927; -FR- (J. Frejka), NO 28. 4. 1927; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 28. 4. 1927; J. H. (Hilbert), Venkov 28. 4. 1927; M. Rutte, NL 28. 4. 1927; M. M. (Majerová), RP 30. 4. 1927; H. Jelínek, Lumír 54, 1927/28, s. 220 ●; ● ref. Červený kolotoč: F. Götz, NO 26. 6. 1927; J. Karasová, Ženský svět 1927, s. 288; J. O. Novotný, Cesta 10, 1927/28, s. 81; vz. (V. Zelinka), Zvon 28, 1927/28, s. 69 ●; M. Novotný: ref. Pod líčidlem, Červený kolotoč, Lit. svět 1, 1927/28, č. 2; vz. (V. Zelinka): ref. Divadelní zápisky, Zvon 29, 1928/29, s. 125; ● ref. Láska není všecko: B. (E. Bass), LidN 14. 11. 1929; kd. (E. Konrád), NO 14. 11. 1929; Ot. F. (Fischer), PL 14. 11. 1929; J. H. (Hilbert), Venkov 14. 11. 1929; V. K. Müller, Cesta 12, 1929/30, s. 128; (J. J.) Paulík, RA 5, 1929/30, s. 106; Č. (V. Červinka), Zvon 30, 1929/30, s. 155 ●; ● ref. Rusalka mezi lidmi: V. F. S. (Suk), Úhor 1930, s. 106; J. Knap, Venkov 18. 3. 1930 ●; ● ref. Pohádky z tohoto světa: -on (J. Thon), NL 21. 12. 1930; M. M. (Majerová), Čin 2, 1930/31, s. 259; V. F. S. (Suk), Střední škola 11, 1930/31, s. 252 ●; ● ref. Babiola: K. Sezima, Lumír 57, 1930/31, s. 375 → Mlází (1936); AMP. (A. M. Píša), PL 19. 4. 1931; G. (F. Götz), NO 30. 8. 1931; P. F. (Fraenkl), Naše doba 39, 1931/32, s. 121; drb. (J. Borecký), Zvon 32, 1931/32, s. 307 ●; ● ref. Okénko: J. Träger, LitN 5, 1930/31, č. 18; Mil-ný (M. Novotný), LidN 18. 10. 1931; kd. (E. Konrád), NO 18. 10. 1931; AMP. (A. M. Píša), PL 18. 10. 1931; J. H. (Hilbert), Venkov 18. 10. 1931; O. Š. M. (Štorch-Marien), RA 7, 1931/32, s. 47 ●; V. Závada: O. Sch. o své nové hře (Okénko), RA 7, 1931/32, s. 9; ● ref. Všední den: G. (F. Götz), NO 24. 12. 1931; V. H. (Z. Kalista), Lumír 58, 1931/32, s. 454; F. X. Šalda, ŠZáp 4, 1931/32, s. 305 → Kritické glosy k nové poezii české (1939); -pa- (F. S. Procházka), Zvon 32, 1931/32, s. 238; AMP. (A. M. Píša), PL 10. 2. 1932 ●; ● ref. Dvě z nás: jh. (J. Hora), Čes. slovo 25. 12. 1932; J. B. Čapek, Naše doba 40, 1932/33, s. 180; L. Pál. (Páleníček), Středisko 3, 1932/33, s. 140; vz. (V. Zelinka), Zvon 33, 1932/33, s. 350; K. Sezima, Lumír 60, 1933/34, s. 106 → Mlází (1936) ●; ● ref. Pan Grünfeld a strašidla: jtg (J. Träger), Čin 4, 1932/33, s. 520; H. Jelínek. Lumír 59, 1932/33, s. 223; a. (J. Hora), Telegraf 14. 1. 1933; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 15. 1. 1933; Ot. F. (Fischer), LidN 15. 1. 1933; J. H. (Hilbert), Venkov 15. 1. 1933 ●; ● ref. Skleněná koule: jh. (J. Hora), Čes. slovo 28. 12. 1933; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 60, 1933/34, s. 460; M. H. (Hlávka), Studentský časopis 13, 1933/34, s. 180 ●; ● ref. Houpačka: H. Jelínek, Lumír 60, 1933/34, s. 284; jtg. (J. Träger), Čin 1934, s. 262; Ot. F. (Fischer), LidN 8. 3. 1934; kd. (E. Konrád), NO 8. 3. 1934; AMP. (A. M. Píša), PL 8. 3. 1934; -s. (J. Seifert), Ranní noviny 8. 3. 1934; J. H. (Hilbert), Venkov 8. 3. 1934 ●; J. Träger: K hrám O. Sch., LUK 1934, s. 68; ● ref. Klíč od domu: K. Sezima, Lumír 61, 1934/35, s. 333 → Mlází (1936); A. N. (Novák), LidN 11. 2. 1935 ●; ● ref. Balada z Karlína: AMP. (A. M. Píša), PL 5. 12. 1935; G. (F. Götz), NO 15. 12. 1935; B. Jedlička, LidN 23. 12. 1935; J. Knap, Venkov 25. 12. 1935; V. Knapp, LitN 8, 1935/36, č. 10; K. Sezima, Lumír 62, 1935/36, s. 528 → Mlází (1936); A. Hujerová, Čin 1936, s. 317; J. K. (Kunc), Rozhledy 1936, s. 11 ●; ● ref. Chladné světlo: H. Jelínek, Lumír 62, 1935/36, s. 228; B. (E. Bass), LidN 11. 1. 1936; AMP. (A. M. Píša), PL 11. 1. 1936; t. (J. Seifert), Ranní noviny 11. 1. 1936; (fn) (F. Němec), RP 11. 1. 1936; A. M. Brousil, Venkov 11. 1. 1936 ●; ● ref. Kouzelná obálka: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 37, 1936/37, s. 250; V. Z. (Závada), LUK 1937, s. 23; e. for. (E. Formanová), Rozhledy 1937, s. 15; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 45, 1937/38, s. 372 ●; P. F. (Fraenkl): ref. Teta Anna, Naše doba 45, 1937/38, s. 498; an.: Rozhovor o knize O. Sch. Sestry, LidN 13. 2. 1938; ● ref. Sestry: drb. (J. Borecký), Zvon 38, 1937/38, s. 530; K. P. (Polák), PL 7. 4. 1938; B. Jedlička, LidN 11. 4. 1938; e. for. (E. Formanová), Čteme 1, 1938/39, s. 45 ●; ● ref. Přežitá smrt: B. Jedlička, LidN 26. 6. 1939; K. P. (Polák), Nár. práce 23. 7. 1939; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 47, 1939/40, s. 182; drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 25 ●; ● ref. Stesk: amp. (A. M. Píša), Nár. práce 14. 10. 1939; B. Jedlička, LidN 30. 10. 1939; J. Knap, Venkov 12. 12. 1939 ●; ● ref. Hra na schovávanou: kd. (E. Konrád), LidN 14. 11. 1939; amp. (A. M. Píša), Nár. práce 14. 11. 1939 ●; J. B. Č. (Čapek): ref. Vycpaný medvěd, Naše doba 49, 1941/42, s. 315; ● ref. Guayana: sjc. (J. Sajíc), LD 6. 9. 1945; lf (L. Fikar), Mladá fronta 6. 9. 1945; Bř. (B. Březovský), NO 6. 9. 1945; O. Srbová, Práce 6. 9. 1945; kp. (K. Polák), PL 6. 9. 1945; J. H. (Hájek), RP 6. 9. 1945; kd (E. Konrád), Svob. noviny 6. 9. 1945; ej., Zeměd. noviny 6. 9. 1945; jtg. (J. Träger), Svob. slovo 7. 9. 1945 ●; ● ref. Tunel smrti: 1. (F. Listopad), Mladá fronta 14. 12. 1945; vbk (V. Běhounek), Práce 11. 1. 1946; -is- (I. Skála), Tvorba 1946, s. 575 ●; ● ref. Viděla jsem Boha: Bř. (B. Březovský), NO 31. 1. 1946; O. Kautský, Svob. noviny 31. 1. 1946; sjc. (J. Sajíc), LD 31. 1. 1946; O. S. (Srbová), Práce 31. 1. 1946; ej., Zeměd. noviny 31. 1. 1946; kp. (K. Polák), PL 1. 2. 1946; J. Träger, Svob. slovo 1. 2. 1946 ●; ● ref. Český román: K. Polák, Knihy a čtenáři 6, 1945/46, s. 255; jšk (J. Š. Kvapil), Naše doba 1946, s. 465; L., Obzory 1946, s. 493; G (F. Götz), NO 9. 7. 1946; B. Milčan (Mühlstein), Svob. Československo 14. 7. 1946; F. Buriánek, Zeměd. noviny 7. 8. 1946; K., Svob. slovo 9. 8. 1946; vbk. (V. Běhounek), Práce 1. 9. 1946; B. Polan, Svob. noviny 8. 9. 1946; hr- (A. Hrubý), KM 1947, s. 46 (o užití Čapkových dopisů; odpověď O. Sch. tamtéž, s. 105); V. Černý, KM 1947, s. 63 → Tvorba a osobnost

1 (1992) ●; ● ref. Pohádky s dobrým koncem: Z. Vavřík, LitN 1958, č. 12; J. Tichý, ZM 1958, s. 60 ●; A. Jelínek: ref. Poslední kapitola, LitN 1958, č. 22; S. Machonin: Drama herecké sebevýchovy, Divadelní noviny 1961, č. 5; G. (F. Götz), Pohled na dílo, LitN 1962, č. 49; J. Martin (J. Wenig): Na hodinku s O. Sch., LD 2. 12. 1962; ● ref. Bílé dveře: M. Arnautová, Plamen 1962, č. 7; Z. K. Slabý, ZM 1962, s. 372; Z. V. (Vavřík), LitN 1962, č. 20; H. Hrzalová, Tvorba 1962, s. 752; D. Šafaříková, Práce 15. 4. 1962; J. Hrabák, Rovnost 19. 8. 1962 ●; H. Koželuhová in Čapci očima rodiny 3 (Hamburk 1962, Praha 1995); ● nekrology: J. Träger, Divadelní noviny 11, 1967/68, č. 20; (s), Mladá fronta 14. 4. 1968; (jo) (J. Opavský), RP 14. 4. 1968; J. Dietl, Zeměd. noviny 14. 4. 1968; P. Straka, Svob. slovo 17. 4. 1968; O. Vočadlo, LD 21. 4. 1968; jd. (J. Dresler), Čes. slovo (Mnichov) 1968, č. 5; I. Klíma, Lit. listy 1968, č. 8 ●; an.: O příčinách úmrtí O. Sch., Práce 20. 4. 1968; F. Černý: Monolog z roku třiašedesátého (rekonstrukce rozhovoru), Listy 1968, č. 7–8 → Pozdravy za divadelní rampu (1971); F. Krčma: Osudy jedné knížky, in O. Sch.: Český román (1969); rM (V. Müller): Libretistka O. Sch., Záběr 1970, č. 17; in K. Čapek: Listy Olze (1971, ed. M. Halík); ● ref. Karanténa: (MJV) (M. Veselá-Janů), Práce 28. 6. 1972; V. Brett, RP 22. 7. 1972; Š. Vlašín, Tvorba 1972, č. 29 → Ve škole života (1980); V. Vodák (M. Vacík), LD 5. 8. 1972; J. P. (Polák), Lit. měsíčník 1973, č. 2 ●; V. Kudělka: Hry na úspěch. Z dramaturgické periferie let 1918–45, ČLit 1976, s. 330; ● k 80. výr. nar.: F. Krčma, Svob. slovo 3. 12. 1982; F. Černý, Hlas revoluce 1982, č. 49 ●; F. Krčma: Co bylo dál, in O. Sch.: Byla jsem na světě (1988); ● ref. Byla jsem na světě: J. Rulf, Zeměd. noviny 22. 9. 1988; L. Vacina, RP 7. 11. 1988; S. Bartůšková, Rovnost 13. 11. 1988; J. Lebeda, Práce 22. 11. 1988; J. Paterová, LD 23. 11. 1988; J. Lukeš, Svob. slovo 3. 12. 1988; A. Fetters, Kmen 1988, č. 40; B. Štěpánek, Nové knihy 1988, č. 40; J. Slomek, Lit. měsíčník 1989, č. 10 ●; K. Steinbach in Svědek téměř století (Kolín n. R. 1988, Praha 1990); in K. a J. Čapkové: Filmová libreta (1989, o Zlatém klíčku a Rusalce); F. Krčma: K. Čapek a O. Sch., sb. Karel Čapek (1990, s. 109) + Výběrová přítomnost (o vztahu k T. G. Masarykovi), Svob. slovo 10. 3. 1990; J. Lederer in Tak tedy… přijďte! (1990, s. 228; rozhovor); B. Svadbová: Autobiografický román (Český román), Čtenář 1991, s. 164; K. Scheinpflug in Můj švagr Karel Čapek (1991); ● k 90. výr. nar.: A. F. (Fetters), Tvar 1992, č. 42; I. Benešová, LD 2. 12. 1992 ●; in K. Čapek: Korespondence 2 (1993, ed. M. Dandová); Z. Heřman: ref. Byla jsem na světě (dopln. vyd.), Tvar 1994, č. 10; O. Malevič: O vzájemném vztahu bratří Čapků, LitN 1996, č. 1–4; F. Černý in O. Sch.: Živý jako nikdo z nás (1997); ● ref. Živý jako nikdo z nás: B. Svadbová, Tvar 1998, č. 10; J. Slomek, LitN 1998, č. 24 ●; L. Bobíková: Román O. Sch., RP 31. 1. 1998, příl. Magazín Práva; in J. Čapková: Vzpomínky (1998, ed. J. Opelík); in Dopisy Mileny Jesenské (1998, ed. A. Wagnerová); L. Pavera: Korespondence v rouše románu, sb. Autenticita a literatura (1999) → Slovo, paměť, tradice (2001); V. Vrbatová in Jak se vařilo a žilo u Čapků (1999); O. Malevič: Ztracené dopisy Karla Čapka, Zpravodaj Společnosti bratří Čapků 2000, č. 39; P. Hořec in Přátelství, která neumírají (2001); J. K. Zeyval: Ztracené svědectví O. Sch., LidN 10. 4. 2002; V. Houška in Vzpomínky reakcionáře a kverulanta (2002); J. Slomek: Causa O. Sch., Reflex 2002, č. 49; F. Černý: O. Sch., J. Šrámková: O. Sch. očima lékařky, J. Kepka: Toni o Matce, J. Navrátil: V pozici diváka, vše Zprávy Společnosti bratří Čapků 2002, č. 67; V. Menclová: Přítelkyně velikánů, Naše rodina 2002, č. 36; I. Hušáková: O rodném domě O. Sch. ve Slaném, Slánský obzor 2002, s. 130; Z. Víšek: O. Sch., tamtéž, s. 149 (rodokmen zpracovala I. Veverková); E. Bezděková in O. Sch.: Album a zrcadlo (2002); P. Mareš: ref. Album a zrcadlo, F. Černý: Výročí O. Sch. v českých periodikách, obojí Zprávy Společnosti bratří Čapků 2003, č. 69; O. Malevič: Čapkovy dopisy Olze Sch. a Čapkovo dílo, I. Osolsobě: Zrcadla lidskosti, obojí Zpravodaj Společnosti bratří Čapků 2003, č. 42; Z. Sílová: O. Sch. a Hugo Haas (ke koresp. z let 1946–1967), Disk 2003, č. 6; M. Dandová: Adresátka O. Sch., sb. Lit. archiv 35–36, 2003–04, s. 317.

es

Maximilián **Schimek**

* 18. 8. 1748 *Neudau* (Rakousko)
† 7. 6. 1798 *Rabensburg* (Rakousko)

Autor kompilačních učebnic a prací z oboru slovanské a české filologie a historie, představitel puristických a neologizujících jazykových tendencí.

V matrice zapsán 19. 8. jako Wenceslaus Sch. (rodiče pocházeli z Čech), řádové jméno je Maximilianus a S. Eleonora. Počeštěné podoby jména Sch. sám nikdy neužíval, v literatuře psán také Schimeck, Schimeg, Schinek, Schineck, Ssimek, Šimek. – Syn sládka; v dětství byl vychováván ve Strážnici na Moravě. Studoval ve Štýrském Hradci, 1766 vstoupil do piaristického řádu a řadu let působil jako učitel na jeho školách ve Vídni, v Hornu a jinde. Již v mládí se zabýval studiem jazyků, hlavně slovanských, kromě mateřštiny a němčiny se naučil polsky, rusky a slovinsky (jeho slovinský původ byl mylně odvozován z kontaktu se štýrskými Slovinci). 1774 byl povolán jako profesor českého jazyka a literatury na Tereziánskou vojenskou akademii ve Vídeňském Novém Městě (Wiener Neustadt); 1779 byl nadřízenými pro údajnou nekompetentnost místa zbaven a poslán zpět do

piaristické koleje v Hornu v Dolních Rakousích (pravděpodobně v souvislosti s konfliktem s J. Dobrovským, na jehož kritickou recenzi, odmítající odvozenost a puristické tendence Sch. díla, odpověděl urážlivým dopisem, zveřejněným v Ungarově brožuře Revision der böhmischen Literatur auf das Jahr 1779–80 in Briefen 1). Brzy poté z řádu vystoupil. 1784 se znovu bezúspěšně ucházel o učitelské místo na Tereziánské vojenské akademii. Do dobových publicistických sporů se Sch. zapojil vydáním spisu Spiegel der Biedermannschronik…, v němž polemizoval z konzervativních protijosefínských pozic s četnými aktéry tehdejšího společenského, kulturního a vědeckého života (mj. s J. Dobrovským a J. V. Zlobickým). Od 1786 žil ve Vídni jako světský abbé, později se stal farářem v Rabensburgu a v Hofu am Leithagebirge v Dolních Rakousích. Stýkal se s G. Dobnerem, V. F. Durychem, F. Friebekem, M. A. Voigtem, se slovinskými a chorvatskými filology a historiky (M. Pohlin, J. Voltić, Žiga Zois von Edelstein). Pohřben byl v Rabensburgu. – Vzácná knihovna, kterou nashromáždil během života, byla po jeho smrti patrně vydražena v Mikulově.

Převážná část Sch. díla souvisí s jeho celoživotním zájmem o slovanskou jazykovědu, dějiny a kulturu. Z velké části jde o práce založené na (v té době často nepřiznávaných) kompilacích soudobých, většinou německých spisů, jejichž charakter je převážně pedagogický nebo popularizační. Pro vojenskou akademii napsal čítanku českých textů *Krátký vejtah všeobecné historie přirozených věcí…* (podle metody A. F. Büschinga v úspěšné příručce Liber latinus in usum puerorum, 1767), obsahující upravené překlady soudobých i starších německých přírodovědných článků, historické anekdoty, slovníček a malý přídavek dokazující příbuznost slovanských jazyků, a učebnici české literatury *Handbuch für einen Lehrer der böhmischen Literatur,* z větší části nepřiznaně čerpající z materiálů J. V. Zlobického a přebírající metodu soudobých německých literárních učebnic. Sch. vycházel z teze, že cílem literatury je vzdělávání mateřského jazyka, a podle toho se zaměřoval na popis stavu a fungování češtiny v jednotlivých historických údobích. Jako negativní představil působení Obnoveného zřízení zemského 1627 na stav jazyka a kultury českého národa, germanizaci a odnárodňování vzdělanějších vrstev, naopak přivítal soudobé národněobrozenské tendence, k nimž se sám připojil vřelou obhajobou češtiny a chválou jejích vlastností. Kniha obsahuje přehled mluvnice a výslovnosti češtiny a bibliografický seznam českých odborných (též literárněhistorických) knih a jejich autorů. – Problematice slovanské etnografie věnoval Sch. studii *Beschreibung der Hannaken* (nepřiznaně sestaveno podle dopisů abbé F. Friebeka) a úpravu práce A. Olearіuse (Ölschlägla) Von der Religion der Russen. Politickou historií území Bosny (pozoruhodnou vzhledem k turecko-rakouským konfliktům) se zabýval v práci *Politische Geschichte des Königreichs Bosnien und Rama vom Jahre 867 bis 1741* a chystal k této tematice i spis Geographisch-typographische Beschreibung Königreichs Bosnien (1788 vyšla pouze mapa; 1791 Sch. vydal i mapu vídeňské arcidiecéze; již 1788 vydal Österreichisch-Russisch-Türkischer Kriegsatlas). Vyvrcholením jeho slovansky orientovaných prací měl být původní spis Slawische Sprachforschung in tabellarischer Darstellung des Gegenverhältnisses verschiedener slawischen Mundarten, obsahující srovnávací gramatické tabulky a pojednání o dějinách slovanských jazyků (1783 byl inzerován k subskripci, ale tiskem nevyšel, v rukopisu se mj. zachoval koncept Entwurf einer Slawischen Sprachgeschichte). – Sch. publikace byly již v době svého vzniku kritizovány nejen pro nepůvodnost, ale i pro špatnou češtinu (J. Dobrovský); Sch. totiž užíval rozkolísané normy barokní češtiny a navazoval na puristické a neologizující tendence Rosovy a Pohlovy.

PSEUDONYMY: Michael Kubal, M. S. Spoloutschensky. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Schlözers Briefwechsel (1780, d. 7, seš. 40, Beschreibung der Hannacken); Spiegel der Biedermannschronik… (Freiheitsburg, tj. Vídeň 1784). ▮ KNIŽNĚ. *Učebnice a odborné práce:* Krátký vejtah všeobecné historie přirozených věcí mimo přílepku některých pamětihodných příběhů – Kurzer Auszug einer allgemeinen Geschichte der natürlichen Dinge nebst einem Anhange einiger merkwürdigen Begebenheiten (Vídeň 1778); Handbuch für einen Lehrer der böhmischen Literatur (Vídeň 1785); Politische Geschichte des Königreichs Bosnien und Rama vom Jahre 867 bis 1741 (Vídeň 1787). – *Překlad a úprava:* an. (A. Olearius): Von der Religion der Russen (Vídeň 1782, pseud. M. S. Spoloutschensky). ▮ EDICE: in sb. Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození – Wiener Anteil an den Anfängen der tschechischen nationalen Erneuerung (2004; Entwurf einer Slawischen Sprachgeschichte,

ed. J. Vojtová). ▮ KORESPONDENCE: in Revision der böhmischen Literatur in Briefen 1 (K. R. Ungarovi z 1779; 1779); in sb. Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození – Wiener Anteil an den Anfängen der tschechischen nationalen Erneuerung (V. F. Durychovi z 1782–84, J. Dobrovskému z 1784, R. z Vrbna z 1788; 2004, ed. O. Koupil a V. Petrbok). ▮

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 15 912 – 15 913; in sb. Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození – Wiener Anteil an den Anfängen der tschechischen nationalen Erneuerung (2004, s. 420). ▮ LITERATURA: J. Dobrovský: ref. Kurzer Auszug einer allgemeinen Geschichte..., Böhmische und mährische Litteratur auf das Jahr 1779, sv. 1, s. 164 a 1780, sv. 2, s. 93; ● ref. Handbuch für einen Lehrer...: J. Dobrovský, Literarisches Magazin von Böhmen und Mähren 1787, s. 180; an., Materialien zur Statistik Böhmens 1787, seš. 1, s. 42 ●; Ch. d'Elvert in Historische Literaturgeschichte von Mähren und Österreichisch-Schlesien (Brno 1850, s. 268); F. Čenský: K dějinám řeči a literatury české v 18. století, Osvěta 1876, s. 254; J. Hodek: Dopis Josefa Dobrovského z r. 1780, LF 1906, s. 268; J. Hůrský: M. Ssimek, Dunaj (Vídeň) 1938, č. 3 a 4, i sep.; K. Fischer in Verzeichnis der Piaristen der deutschen und böhmischen Ordensprovinz (Mnichov 1985, s. 136); S. M. Newerkla: Počátky institucionalizované výuky češtiny v rakouské monarchii v druhé polovině 18. století, sb. Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století (1999) + M. V. Š. (1748–1798) – nejstarší česky psaný přírodopis, všeslovanská mluvnice..., LF 2002, s. 52 + Josef Dobrovský jako kritik vídeňských obrozenských příruček češtiny, Bohemistyka (Wałbrzych) 2004, č. 2; in sb. Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození – Wiener Anteil an den Anfängen der tschechischen nationalen Erneuerung (2004).

lk

Ferdinand **Schlögel-Merzin**

* 19. 2. 1899 *Liegnitz* (Lehnice, Polsko)
† 6. 3. 1983 *Rumburk*

Básník inspirovaný zejména poetismem i vlastním poznáním exotických krajin, autor lyricky a prozaicky traktující hudební tematiku.

Vl. jm. Ferdinand Schlögel, jméno Merzin ke svému jménu připojil se svolením šejcha Hadži Tahara Merzina, který mu v Arábii zachránil život; psán také F. Schlegel, F. Schlogl, F. Sch. Mercín, Jan Schlögl; psal se i F. Schlögl, F. Schlögl-Merzin. Údajně do jeho rodu patřil německý filozof a estetik F. Schlegel. – Sch.-M. otec, stavitel pian F. Schlögl, často pracovně pobýval v cizině, skládal hudbu (např. sbor Mohyla na slova G. Pflegra Moravského), matka provozovala obchod s piany. Pod dojmem otcovy smrti (1910) začal Sch.-M. záhy psát básně. 1912–19 navštěvoval státní českou reálku na Starém Městě v Praze (učitelé A. Novák, Z. Záhoř), kromě toho studoval hudbu a hru na klavír. Spisovatel E. Štorch v něm probudil zájem o archeologii. Po maturitě údajně absolvoval abiturientský kurs na pražské Československé obchodní akademii, poté pobýval střídavě v Praze a Hradci Král. Účastnil se skautského hnutí (1912 navštívil Warnemünde u Rostocku; 1913 se stal jedním z prvních skautů Svojsíkovy družiny, 1920 jako delegát česko-sl. skautů doprovázel A. B. Svojsíka na 1. světové skautské jamboree do Londýna). 1920–37 se zdržoval většinou v cizině; nejprve byl obchodníkem, 1922 podnikl cestu do Káhiry, 1924–28 jako zástupce a koncesionář etiopských dolů na slídu získal obnos, za který uskutečnil expedici z Alžíru napříč Saharou k hranicím Súdánu (1926 byl kvůli podezření ze špionáže zatčen). Na archeologických výzkumech působil v Egyptě (s J. Petrbokem), v Makedonii, jako stipendista Orientálního ústavu v Malé Asii; v Itálii studoval antickou a jeskynní archeologii. 1930 jako sekretář a jednatel Klubu přátel Orientu pracoval na vykopávkách na Sicílii a Krétě. Jako archeologický expert podnikl 1933 s profesorem H. J. Rubenem himálajskou expedici; 1933–34 vedl česko-německou filmovou expedici (Schlögl – Schmidt) hamburského Land-Filmu do Španělska a Maroka (natočil zde 2 filmy), účastnil se filmových a vědeckých expedic do Afriky a Asie (spolupracovník cestovatele A. Herra); absolvoval automobilem cestu Teherán – Paříž – Gibraltar. Za občanské války (po porážce rudých gardistů) uprchl z Barcelony do Jugoslávie, pak byl v Soluni uvězněn. Ve 30. letech konvertoval k islámu (opakovaně navštívil Saúdskou Arábii, Palestinu), ovládal arabštinu i arabské dialekty. O svých cestách a vědeckých výzkumech proslovil řadu přednášek v Čechách (spojovaných s recitačním pásmem) i v zahraničí, prodejem a dary obohatil četná muzea (v Paříži a Madridu, Nár. muzeum v Praze). Německou okupaci trávil nejprve v Praze (bydlel delší čas s K. Bieblem, gestapo 1939 konfiskovalo jeho vydanou sbírku Ale zítra... a zahraniční dokumentaci, účastnil se vystoupení recitační skupiny Mozaika), pozdě-

ji u Čes. Budějovic. 1945 byl na doporučení I. Olbrachta jmenován národním správcem továrny na klavíry August Förster v Jiříkově u Rumburku a národním správcem výroby klaviatur firmy Stamnitz. 1948 zdědil větší obnos (spolumajitel firmy na hudební nástroje Schlögl) a stal se spisovatelem z povolání. 1950 se kvůli kritice režimu dostal do konfliktu s okresními funkcionáři KSČ a byl vyloučen ze strany. Tehdy se podruhé oženil (s dánskou občankou E. M. Olsenovou). Od 1953 pracoval jako úředník ve Výkupním podniku Rumburk, 1958 byl přeřazen do funkce nočního hlídače ve Šluknově; 1964 odešel do důchodu (brigádnicky byl zaměstnán v Uhelných skladech v Rumburku a jako hlídač). Podal zlepšovací návrh na šestipedálový klavír (1947), vynalezl závažovou klávesnici Maraton (1949), v 60. letech se pokoušel uplatnit zlepšovací návrhy ve strojírenství a zemědělství. Na přelomu 60. a 70. let pobíral tvůrčí podporu Čes. literárního fondu. Přátelské styky udržoval s básníky K. Bieblem, J. Hořejším, blízké s J. Teuchnerem (dlouhodobě jej hmotně podporoval) a s hudebními skladateli (zejména s A. Hábou). Od 1943 byl členem Syndikátu čes. spisovatelů a hudebních skladatelů, angažoval se v Klubu přátel Orientu. Zemřel na vleklý katar průdušek, pohřben byl v Jiříkově.

Dobrodružný život, poznání exotických krajin, intenzivní hudební zájem i nekritická otevřenost vůči moderním literárním směrům inspirovaly Sch.-M. k eklektickému básnickému dílu, ve kterém dominují témata exotická, milostná a hudební. Poetismus, zvláště jeho záliba v exotičnosti (K. Biebl), i dobové překlady Ch. Baudelaira se odrazily v Sch.-M. debutu *Ambra*, stylizovaném jako sugestivní básnický deník z cesty po asijském i africkém Orientu a Španělsku, zhodnocující v rýmovaných momentkách a portrétech i v nerýmovaných básních podněty erotické i sociální. Ve sbírce především sociální poezie *Ale zítra…* Sch.-M. částečně reportážním způsobem traktoval motivy z pražské periferie, válku ve Španělsku a život arabské chudiny; jeho apostrofování sociální revoluce vyznívající jako obžaloba Evropy a civilizační katastrofismus je zatíženo proklamativností. V bibliofilsky vydaném cyklu veršů *Černá růže* Sch.-M. spojil sevřený básnický tvar s uvolněnou surrealizující asociativností a bizarní fantaskností, stylová přetíženost nakonec vedla k neobratnému hermetismu. V poválečné tvorbě se Sch.-M. formou melodické lyriky s ozvuky dekadentního hédonismu, melancholie a exotických inspirací koncentroval na téma milostné (*Amoroso*); záměr básnicky vytvořit ekvivalent hudebního díla i uctít geniálního skladatele realizoval v básnické skladbě *Chopin a klavír.* Některé Sch.-M. básně byly zhudebněny, některé (podle autorova svědectví) zveřejněny časopisecky v zahraničí (francouzský překlad J. Hořejší); údajně v Londýně byl zfilmován treatment Jezdec z Toleda (1929). Lyrický cestopis Kámen od Rosetty (1948) se Sch.-M. již vydat nepodařilo. – V. rozsáhlé pozůstalosti Sch.-M. (Lit. archiv PNP) jsou vedle korespondence (zejména vydavateli některých bibliofilií Sch.-M. J. Portmanovi) uloženy rukopisy juvenilních básnických cyklů, básní a divadelních her z 30. a 60. let, prózy Ladička a klíč, pojednávající o životě a hudebních názorech významných ladičů pian G. Albertiniho a P. Zimmermanna, přednášek z cest Žena v Orientě a Cesta do Arábie. V Divadelním ústavu v Praze je uložen strojopis divadelní hry Treatment (Jubileum) z konce 30. let od Sch.-M. a V. Jedličkové.

ŠIFRA: F. Sch. (Oáza). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. slovo (1933); Nár. osvobození (1933–34, 1936); Oáza (1935); Ranní noviny (1935); Rozhledy (1935); Sborník 1935 (1935); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Ambra (BB 1935, bibliof.); Ale zítra… (BB 1938); Bakchický jazz (BB 1939, bibliof.); Černá růže (BB 1940, bibliof.); Amoroso (BB 1946); Chopin a klavír (BB 1948, v tiráži 1947). ▮ REDIGOVAL *revui:* Oáza (1935 od č. 1 do č. 16, s V. Krausem). ▮

LITERATURA: ● ref. Ambra: A. V. (Ant. Veselý), Pražské noviny 13. 7. 1935; G. Včelička, Tvorba 1935, s. 483; -á- (J. Rybák), Haló noviny 22. 8. 1935; J. V. S. (Sedlák), Venkov 24. 11. 1935; B., Oáza 1935, s. 207; V. H. (Z. Kalista), Lumír 62, 1935/36, s. 187; vč. (V. Černý), LitN 8, 1935/36, č. 2; -oč. (M. J. Vochoč), Polední (Nedělní) list 8. 3. 1936; an. (V. Martínek), Moravskoslezský deník 20. 8. 1936 ●; an.: Na palcích do Orientu (o Sch.-M. dobrodružném životě), Polední list (3. vyd.) 21. 10. 1936 (k tomu Sch.-M., NO 25. 11. 1936); ● ref. Ale zítra…: an. (J. Noha), Dělnický obzor 3. 3. 1938; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 65, 1938/39, s. 495; J. Kohout (H. Bonn), KM 1939, s. 117 ●; amp. (A. M. Píša): ref. Bakchický jazz, Nár. práce 2. 10. 1940; ● ref. recitační večer souboru Mozaika: hc., Polední list 13. 2. 1943; V., Nár. práce 14. 2. 1943 ●; J. Teuchner in F. Sch.-M.: Chopin a klavír (1948).

vfr

Louis **Schmidt-Beauchez**

* 6. 6. 1848 *Paříž* (Francie)
† 14. 11. 1912 *Praha*

Autor divadelních her a próz s výchovnou tendencí, jazykových učebnic, překladatel, publicista a organizátor česko-francouzských vztahů.

Vl. jm. Louis Schmidt (jméno Beauchez zvolil podle matky Francouzky, roz. Bauchez). Podepisoval se a byl psán také jako Louis Beuachez, Louis Schmidt, Ludvík Beauchez, Ludvík Schmidt-Beauchez, Louis Schmid, Louis Schmied; uváděn též Louis Šmíd (Kovář), Ludvík Šmíd. Jeho předkové žili údajně do bitvy na Bílé hoře v Čechách (psávali se Kovář, později bylo jméno poněmčeno). – Sch.-B. přišel do Prahy asi 1860 (nebo 1856), kde o něj pečoval spolužák jeho otce (pofrancouzštělého Čecha), buditel a překladatel z francouzštiny F. P. Náprstek, který ho naučil česky a podnítil v něm pozitivní vztah k české kultuře. Sch.-B. studoval údajně Akademické gymnázium, studium však přerušil a začal pracovat nejprve v advokátní kanceláři J. Grégra, potom soukromě učil francouzštinu. Kvůli organizování protivládních herbstovských demonstrací byl 1868 obžalován (mj. též pro zločin velezrady spáchaný při demonstraci na Cibulce) a byl na něj vydán zatykač. Utekl do Domažlic a přes Bavorsko do Paříže a Berlína. V Berlíně jej J. V. Frič získal pro spolupráci ve francouzské redakci litografovaného časopisu Correspondance tchèque. Za francouzsko-německé války Sch.-B. dopisoval jako zpravodaj do Nár. listů. Po návratu do Prahy měl svědčit v procesu s tajným spolkem Blaník, byl vzat do vazby. Vyšetřování proti němu bylo po 5 měsících zastaveno, byl nakonec odsouzen k čtyřtýdennímu vězení, v němž se spřátelil s budihostickým rolníkem V. Jandou, vězněným za rezoluci přednesenou na řipském táboru lidu. 1872 se stal členem výboru pro vydávání Dělnických listů, kvůli svým mladočeským názorům musel však záhy odstoupit. Krátce upravoval zprávy z francouzského tisku pro zahraniční rubriku Nár. listů, rok suploval na reálce v Litomyšli, od 1873 pobýval opět v Praze. Jako přívrženec radikálního křídla mladočeské strany (s J. Barákem organizoval dělnictvo) se nadále účastnil spolkového života, mj. jako řečník na schůzích a táborech, přednášel o francouzské kultuře (mj. ve spolku Slavia). V 80. letech (1884 se podruhé oženil) působil jako učitel jazyků (též byl domácím učitelem francouzštiny u J. Podlipného), soustavně usiloval o rozvoj česko-francouzských styků (viceprezident Alliance Française, konal časté cesty do Francie, 1889 při příležitosti pařížské světové výstavy zřídil v Paříži a v Praze kancelář Agence tchèque, jež zajišťovala Čechům v Paříži ubytování a průvodcovské služby). Do Paříže přesídlil 1893, opět jako korespondent Nár. listů a člen redakcí místních časopisů (Cocarde, France, Nord, Voltaire) informoval o pražských kulturních poměrech a účastnil se tamního českého menšinového života (mj. člen výboru Čes. besedy, angažoval se rovněž v sokolském hnutí). 1898 se jako dopisovatel pařížského časopisu Temps vrátil zpět do Prahy. Až do smrti působil jako soukromý učitel francouzštiny a němčiny (kursy se konaly ve staré škole u sv. Jindřicha), ředitel prázdninových kursů Zemského ústředního spolku učitelského v Praze a od 1903 jako redaktor zpravodaje Correspondance tchèque. Zemřel po záchvatu mrtvice, pohřben byl na Olšanských hřbitovech – Syn Ludvík Sch. ml. (1878–1924), povoláním mechanik, posléze magistrátní úředník, pořádal v Praze kursy francouzštiny; s otcem a M. Fučíkem napsal hru Za bludičkou.

Tematiku Sch.-B. nerozsáhlého dramatického i prozaického díla ovlivnily jeho politické názory, jeho identifikace s nalezeným češstvím a potřeba výchovně působit na lidové (zvláště dělnické) publikum. Ve vlastenecké hře *Český sedlák*, jejímž námětem je spor východočeských sedláků s vrchností při deklarantských volbách 1872, proklamativně podal obraz uvědomělého a nepoddajného sedláka jako záruky českého občanského života. Přímočarý didaktický záměr poznamenal též tajemný příběh o odhalené vraždě a žhářství (*Tajemství dětské hračky*). Dramaticky živější i divácky vděčnější je hra o nadaném českém malíři (*Za bludičkou*), jenž se za iluzí umělecké slávy vypravil do Paříže a propadl tam sebezničujícímu bohémství. Rysy kalendářového lidového vyprávění vykazuje pokus Sch.-B. o soudobý pražský román, příběh chudé dívky nestydící se za své češství (*Holka z tiskárny*). Občasný satirický a kritický záměr autor uplatňoval zejména jazykovým ozvláštněním postav a nepříliš invenčními cizojazyčnými hříčkami. Výchovné a občansko-politické ambice realizoval rovněž vydáváním a redigováním novin (včet-

ně beletristických příloh) a časopisů, v nichž plédoval pro národní, politický a národohospodářský program českého národa a postuloval vznik česko-rakouské demokratické strany. Publikoval v nich politické komentáře, komunální zprávy, ale i glosy o literatuře a divadle (mj. o požáru Nár. divadla). Časopisecky uveřejňoval povídky, vlastní překlady (C. Lemonnier, G. de Maupassant, J. Richepin), v knižně vydaných překladech (někde i s mírou adaptace) se rovněž orientoval na francouzské prozaiky 2. poloviny 19. století (mj. É. Erckmann a A. Chatrian, A. Daudet, J. Verne). Větší pozornost věnoval převodu a výkladu díla É. Zoly, zasáhl též do sporu o naturalismus (proti článku F. Schulze v Osvětě 1880). Sch.-B. je též autorem četných učebnic cizích jazyků, češtiny pro cizince a konverzačních pomůcek. V *Système naturel* prosazoval tzv. sluchovou metodu, pomocí níž se chtěl vyhnout obvyklému vyučování gramatiky. Zaměřil se na samouky, a proto akcentoval fonetiku, osvojení slovní zásoby a komunikační praxi (tzv. interlineární metoda). Učebnice francouzštiny pro německy mluvící (*Die Kunst die französische Sprache… zu erlernen*) vyšla ještě koncem 40. let 20. století.

PSEUDONYM, ŠIFRY: P. A. Styřík (Hvězda 1884); L. S., L. Sch. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Cepy (1881–82); Dělnické listy (1872–73); Divadelní listy (1883, Pařížská divadla nynější doby); Hlas národa (1886–87; 1886 příl. Nedělní listy); Hvězda (1884–85, mj. R Holka z tiskárny, překl. C. Lemonnier: Prst boží, G. de Maupassant: Mořské drama, J. Richepin: Medvědí dcera); Lumír (1875); Nár. listy (1880, 1882, 1897, 1902; 1897 Několik kapitol o mezinárodnosti); Naše hlasy (1882–83); Paleček; Pokrok (1881, 1885; 15. 1. 1881 polemika s čl. F. Schulze: Zolovy senzační romány, Osvěta 1880); Slovan; Svoboda (1872, Před rokem!); Velocipedista; dále francouzsky psané příspěvky v pařížských periodikách (Temps aj.). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Český sedlák (D b. d., 1892, i prem.); Tajemství dětské hračky (D b. d., 1906, prem. 1905); Za bludičkou (D 1906, prem. 1905, s M. Fučíkem a L. Schmidtem ml.). – *Překlady:* É. Erckmann, A. Chatrian: Muž z lidu (1872); A. Daudet: Fromont ml. & Risler st. (b. d., 1877); J. Verne: Doktor Ox (1877); É. Zola: Nana (1880, s F. Schüllerem); Zpráva francouzských gymnastů o jejich účastenství na druhém sletu všesokolském a jich přijetí v Praze a v Čechách (1892, s předml.). – *Ostatní práce:* Système naturel. Jasný návod sluchem naučiti se brzy… francouzsky mluviti, číst i psáti (1885); Učebné listy německé dle sluchové metody (1886, sešit. vyd.); Die Kunst die französische Sprache durch Selbstunterricht zu erlernen (Vídeň 1887); Agence tchèque (1889); Paříž a okolí (1889); Několik slov o návštěvě Paříže (1889); Nejnutnější výpomoc pro francouzskou konverzaci (1892); Méthode naturalle pour apprende les langues étrangères sans grammaire. La russe sans grammaire… (Paříž 1897); La Lutte de la Bohême contre le Pangermanisme (Paříž 1898, obs. i V. M.: La Vérité…); Základy francouzské konverzace (b. d., 1898–1900); Francouzská škola-hovorna 1 (1907); Německá škola-hovorna. Učebnice a cvičebnice německé konverzace (1910–11, sešit. vyd.); – posmrtně: Francouzsky k dorozumění! (1913). ▮ SCÉNICKY. *Hra*: Mikoláš Sokol, polní hejtman táborský (1886). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Cepy (20. 5. 1881 – 4. 2. 1882, i román. příloha), Naše hlasy (6. 1. – 18. 3. 1883), Hvězda (1884–85, 29 čísel), Velocipedista (1881 od č. 1 – 1888 do č. 16, s jinými), Lernet Tschechisch / Lernet Deutsch (paralelní vyd., 1912 od č. 1 – 1912 do č. 4). ▮

LITERATURA: J. Arbes in Pláč koruny české či li Nová perzekuce (1870, s. 17; an.); an.: ref. čas. Cepy, NL 26. 5. 1881; ● ref. insc. Mikoláš Sokol, polní hejtman táborský: Č., NL 16. 8. 1886; J. M. (Merhaut), Mor. orlice 19. 11. 1886 ●; old.: ref. překl. J. Verne (další vyd.), Lit. listy 1885, s. 211; ● ref. Český sedlák: š. (J. Kuffner), NL 29. 1. 1892; K. Š. (Štěpánek), Čes. Thalia 1892, s. 294 ●; J. Arbes: Pláč Koruny české neboli Perzekuce lidu českého v letech 1868–1873 (1894) + Perzekuce lidu českého v letech 1869–1873 (1896); ● ref. Tajemství dětské hračky: B. Prusík, Divadelní list Máje 1, 1904/05, s. 209; Toman, Divadlo 3, 1904/05, s. 378 ●; ● ref. Za bludičkou: Dačický, Divadlo 4, 1905/06, s. 114; J. Borotínský (Zyka Borotínský), Divadelní list Máje 2, 1905/06, s. 48 ●; Ph. Dr. J. P.: ref. Francouzská škola-hovorna, Radikální listy 22. 7. 1905; ● nekrology: an. (F. Taufer), Lernet Tschechisch 1912, č. 5; an., NL 15. 11. 1912 ●; V. S.: Opuštěný hrob redaktora (k 20. výr. úmrtí), NL 20. 11. 1932; H. Jelínek in Zahučaly lesy (1946, s. 156); Z. Šolle: K počátkům dělnického hnutí v Praze, ČsČH 1958, s. 268 + in Internacionála a Rakousko (1966); J. V. Frič in Paměti (1963, s. 289); P. Horská in Sladká Francie (1996); S. Reznikow in Francophilie et Identité tchèque 1848–1914 (Paříž 2002).

vfr

Gustav **Schmoranz**

* 16. 9. 1858 *Slatiňany* u Chrudimi
† 19. 12. 1930 *Slatiňany*

Divadelník, překladatel, autor divadelních a výtvarněhistorických studií, režisér a jevištní výtvarník.

Pokřtěn Gustav Rudolf; jako datum úmrtí bývá mylně uváděno 21. 12. – Mladší syn stavitele a restaurátora Františka Sch. st. (1814–1902).

Po ukončení reálky v Pardubicích se připravoval v rodinné tradici na povolání architekta na české technice v Praze (1875–80, u J. Schulze) a dva roky na pařížské École des Beaux-Arts. Po jednoroční vojenské službě v Josefově se odebral do Vídně, kde navštěvoval přednášky na akademii výtvarných umění a na uměleckoprůmyslové škole. Jako učitelský suplent vyučoval 1883–85 na vyšší státní průmyslové škole v Salcburku a na odborné škole v Innsbrucku. Profesorské místo, o něž se 1885 ucházel na právě otevřené státní uměleckoprůmyslové škole v Praze, nezískal kvůli příbuzenství s jejím ředitelem (bratr František Sch. ml., 1845–1892). Obdržel je teprve po dvouletém stipendijním pobytu v Mnichově, Paříži a Londýně a na škole působil do 1900. 1892–93 se věnoval výzkumu orientálního skla za stipendijního pobytu v Egyptě. 1898 spolu s J. Kvapilem a dalšími stál u zrodu Divadla na Výstavě (Uranie), zřízeného z podnětu skupiny členů Máje na výstavě architektů a inženýrů 1898, od něhož vedla cesta k ustavení opoziční Společnosti Nár. divadla. 1899 ve funkci vládního komisaře rakouské uměleckoprůmyslové výstavy v Petrohradě odjel do Ruska a navštívil také Moskvu. Po převzetí správy Nár. divadla mladočeskou Společností 1900 byl zvolen ředitelem. Funkci vykonával od 1. 8. 1900 do dubna 1922. Projevoval v ní organizační zdatnost a diplomatický takt, podpořil i nové dramaturgické a inscenační tendence, byť jeho vlastní umělecké zaměření bylo konzervativnější. Na produkci Nár. divadla se podílel desítkami režií činoher, občas i oper (např. Janáčkovy Výlety pana Broučka), navrhoval (často anonymně) jevištní výpravy a překládal. Blízké mu byly zejména francouzské salonní hry a lyrické komedie, ale uváděl i české novinky (např. A. Dvořák: Kníže, J. Bartoš: Primo vere, J. Hilbert: Kolumbus). Jako režisér se soustřeďoval zejména na scénické aranžmá a po vzoru Comédie Française na vytříbený mluvní projev. Ve výpravách dbal o dobový a místní detail, uplatňovaný se suverenitou znalce historických slohů; osvědčoval se i jako tvůrce elegantních interiérů salonních her. Jeho obsáhlé jevištní dílo, v němž přežívaly starší stylové tendence a překonávané pojetí režie, představovalo kultivovaný typ tradicionalistického měšťanského divadla. Po Kvapilově odchodu z Nár. divadla převzal funkci šéfa činohry (1919–20), ta však pod jeho vedením stagnovala. 1922 odešel na vlastní žádost do penze a žil až do náhlé smrti v ústraní v rodišti, kde byla uložena urna s jeho popelem. – Jeho synovcem byl spisovatel Zdeněk Sch.

Sch. nečetná původní literární aktivita souvisela s jeho výtvarněhistorickým studiem a divadelním působením. Raný pokus o divadelní hru, fraška *Růžové okovy*, zůstal ojedinělým. Cestopisné črty a divadelní zážitky z četných pobytů v cizině publikoval pouze časopisecky. Na sklonku 90. let se jako kritik a publicista podílel na kampani proti Družstvu Nár. divadla. Ve výročních zprávách o činnosti Nár. divadla, které psal v prvých třech letech svého ředitelování, se vyslovoval k problémům technického a uměleckého provozu divadla (kupř. soužití opery a činohry) a navrhoval jejich řešení. Početnější byla Sch. aktivita překladatelská. V tlumočení francouzských, většinou lehčích konverzačních her osvědčoval cit pro hladký jevištní dialog a uměřený humor. Nejvýznamnější původní prací je vedle odborné studie o orientálním skle, založené na detailním popisu předmětů a technik, obdobně pojatá herecká monografie *Eduard Vojan*. Opírá se o důvěrnou znalost herce a jeho tvorby, kterou nezřídka porovnává s kreacemi zahraničních interpretů. Spíše vnějšková charakteristika nepřesahuje k pronikavější analýze hereckých výkonů. Psal též hesla pro Ottův slovník naučný; od počátku byl kmenovým spolupracovníkem tohoto díla.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: K. Vokáč, Rudolf Novotný; G. S., Sz. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Dalibor (1913); Divadelní listy (1881–83); Hlas národa (1905); Lumír (1892–95); Meziaktí Nár. divadla (1901–03); Nár. listy (1896–1922); Právo lidu (1919); Světozor (1892–99; 1896 Egyptské obrázky); Světozor (1905–18); Švanda dudák (1892–94); Venkov (1919, 1926–30); Zlatá Praha (1897–98; 1898 O scénické úpravě za časů Shakespearových); – posmrtně: Nár. divadlo (1958). ▮ KNIŽNĚ. *Práce o divadle:* Osmnáctý rok Národního divadla 1900–1901 (1901); Devatenáctý rok Národního divadla 1901–1902 (1902); Dvacátý rok Národního divadla 1902–1903 (1903); A. Pinero: Druhá paní Tanquerayová (b. d., 1904, synopse hry, an.); A. Capus: Zámecká paní (b. d., nástin děje, an.); Eduard Vojan (1930). – *Překlady:* A. Daudet, A. Belot: Sapho (b. d., 1904); G. A. de Caillavet, R. de Flers, É. Rey: Rozkošná příhoda (1918); A. de Musset: Se srdcem divno hrát (1920, se Z. Schmoranzem). – *Ostatní práce:* Altorientalische Glas-Gefässe (Vídeň 1898); Výstava originálních studií (katalog, Chrudim 1899); Uvedení do výstavy keramických studií (katalog, Chrudim 1900). ▮ SCÉNICKY. *Hra:*

Růžové okovy (1881, s K. Šípkem). – *Překlady*: A. Bisson: Kontrolor spacích vagonů (1898); É. Pailleron: Choulostivý věk (1898); F. Grésac, F. de Croisset: Můstek (1904, pseud. K. Vokáč, též s tit. Jacquelina); J. Lemaître: Slečna šafářka (1906); P. Bourget, A. Cury: Manželství z rozvodu (1908); G. de Porto-Riche: Starý Adam (1916, s použitím překladu L. Suchého); C. Farrère, L. Népoty: V předvečer války (1919, pseud. Rudolf Novotný); F. de Curel: Poplašená duše (1921); F. L. Le Blanc du Roullet: Ifigenie v Aulidě (libreto, 1921, pseud. Rudolf Novotný, s B. Schnabelem-Kalenským, hudba Ch. W. Gluck); É. Bourdet: V pravou chvíli (1922) + Spoutaný (1928); H. Duvernois: Kouteček lásky (1924). ∎

LITERATURA: ● ref. Růžové okovy: O. Hostinský, NL 23. 7. 1881; an., Pokrok 24. 7. 1881; uh (V. Guth), Politik 24. 7. 1881; an., Divadelní listy 1881, s. 205 ●; ● ref. Devatenáctý rok Národního divadla…: Ar…ti (A. Kraus), Politik 2. 12. 1902; K. Kamínek, MR 1902/03, sv. 14, s. 225; V. H. (Hladík), Lumír 31, 1902/03, s. 74 ●; ● k šedesátinám: K. Engelmüller, Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 611; an. (H. Jelínek), Lumír 46, 1917/18, s. 477; an., Zvon 18, 1917/18, s. 724; J. Hilbert, Venkov 15. 9. 1918; Ot. F. (Fischer), Cesta 1, 1918/19, s. 439; -ler., Topičův sborník 6, 1918/19, s. 44 ●; ● k odchodu z Nár. divadla: Fontanet, Jeviště 1922, s. 424; k. (J. Kodíček), Tribuna 8. 4. 1922 ●; ● k sedmdesátinám: MilNý (M. Novotný), NL 18. 9. 1928; Ot. F. (Fischer), PL 25. 9. 1928; an., Nár. a Stavovské divadlo 6, 1928/29, č. 3; an., Divadlo 8, 1928/29, č. 2 ●; ● ref. Eduard Vojan: M. Novotný, Cesta 12, 1929/30, s. 603; V. K. Müller, tamtéž, s. 627; p. (J. J. Paulík), RA 5, 1929/30, s. 486; Ot. F. (Fischer), LidN 25. 5. 1930; AMP (A. M. Píša), PL 28. 5. 1930; ach. (V. Prach), Čes. osvěta 27, 1930/31, s. 50 ●; ● nekrology: Ot. F. (Fischer), LidN 22. 12. 1930; J. Kvapil, LidN 23. 12. 1930 → O čem vím 2 (1947, s. 230); K. (F. V. Krejčí), PL 23. 12. 1930; M. Rutte, NL 23. 12. 1930; J. Hilbert, Venkov 23. 12. 1930; an., Samostatnost 24. 12. 1930; H. J. (Jelínek), Lumír 57, 1930/31, s. 222; an., Naše kniha 1931, s. 7; H., Umění 1931, s. 175; an., Slavische Rundschau 1931, s. 151 ●; O. Fischer in Činohra v pražských divadlech…, Českosl. vlastivěda 8, Umění (1935); K. Engelmüller: Památce ředitele G. Sch., Divadlo 25, 1938/39, s. 26; J. Kvapil: Zápas o Národní divadlo, O čem vím 1 (1946); H. Jelínek in Zahučaly lesy (1947, s. 295).

eš

Zdeněk **Schmoranz**

* 27. 7. 1896 *Chrudim*
† 19. 8. 1942 *Berlín-Plötzensee* (Německo)

Básník, autor loutkových divadelních her, lyrizované drobné prózy, překladatel z francouzštiny, publicista.

V matrice narození zapsán jako Zdeněk František Josef Sch. – Syn profesora kreslení na průmyslové škole v Chrudimi, správce uměleckých sbírek na zámku Žleby, autora populárně-naučných publikací z oboru myslivosti a ilustrátora Josefa Sch. (1855–1938). Synovec divadelníka a spisovatele Gustava Sch. (jenž ovlivnil jeho sklon k literatuře, zejména k divadlu), vnuk chrudimského architekta F. Schmoranze (1814–1902). Obecnou školu a od 1907 reálné gymnázium Z. Sch. absolvoval v rodišti. Po maturitě (1915) studoval Čes. učení technické (obor technická chemie), v školním r. 1916/17 však studium ukončil. 1918–19 pracoval jako chemik v drahanovickém a libickém cukrovaru, po návratu do Prahy nastoupil jako lektor a archivář do Nár. divadla. 1920 se oženil s členkou Umělecké loutkové scény a činohry Nár. divadla L. Odstrčilovou (1890–1962), jež vystupovala v jeho loutkových hrách. Od 1922 Sch. pracoval u F. Topiče, 1925 přešel do redakce novin Venkov (byl i významným členem agrární strany). V Českosl. tiskové kanceláři (zde od 1930) se stal politickým zpravodajem a navštívil četné evropské země (Albánie, Francie, Jugoslávie, Rumunsko). Bližší přátelské styky udržoval s A. Švehlou, kterému věnoval posmrtný rozhlasový projev a redigoval sborník na jeho památku. Od 1931 působil v tiskovém odboru předsednictva vlády (vrchní sekční rada, 1938–39 přednosta); 1935–38 tiskový referent premiéra M. Hodži. Jako šéfredaktor tiskového odboru předsednictva vlády pracoval konspirativně v počátcích odboje (spolupracoval mj. s A. Fuchsem, F. Kocourkem, V. Koenigem), založil ilegální agenturní síť tzv. tiskových tajemníků jednotlivých okresních úřadů (součást Obrany národa), kteří se rekrutovali z demobilizovaných důstojníků Českosl. armády. V srpnu 1939 byl zatčen gestapem (Schmoranzova skupina), prošel řadou věznic, 1941 byl odsouzen k smrti a ve věznici v Berlíně-Plötzensee popraven. Sch. byl oceněn četnými vyznamenáními (i v zahraničí), též in memoriam.

Sch. knižní debut *Začarovaný les* se stal díky působivé národní alegorizaci, psychologické charakteristice postav, dobře stavěným dialogům i propracovanému verši klasickým kusem českého loutkového divadelnictví (později byl opakovaně vydáván i adaptován). Pro dospělé Sch. napsal podle J. Swifta veršovanou výpravnou grotesku pro loutky a herce

Gulliver v Liliputu, v níž podal (jako ohlas osvobození roku 1918) satiru na fungování úřadu (v duchu dobové aktualizace Gulliver pomáhá „proklatým černožlutcům", jsou zde rovněž vtipně použity německé povely, zvučné rýmy a dynamický rytmus). Sch. jediná básnická sbírka (*Jitřní vyzvání*), obsahující básně z let 1916–18, v první části formou rozdychtěných milostných vyznání koresponduje s dobovou vlnou vitalismu (mj. Splav F. Šrámka), ve druhé zaznívají v úsečných verších tóny skepse, tesknoty, smutku i marnosti. Jako žurnalista Sch. zejména na přelomu 20. a 30. let ve Venkově hojně publikoval causerie, nekrology významných literátů, fejetony, cestopisné skici, básně a prózy a pravděpodobně i epigramy (pseud. Skapino). Uplatnil zde také loveckou zálibu zděděnou po otci, jež se odrazila rovněž v jeho knižně vydaných prozaických pracích. Tvoří je drobné prózy, črty a obrázky z loveckých potulek (*Už jsou tady*), lyrizovaná próza s impresivním barevným viděním přírody a s popisem myslivecké lovecké závrati při čekání na lovu (*Na srnce*) i obdobně laděné prozaické smyslově vypjaté a jemné líčení přírody (*Říje*). Sch. překlady se soustředily zejména na klasické francouzské komedie. – Podle některých údajů měl Sch. 1932 redigovat pro lipské nakladatelství Gemus-Verlag antologii Meister der Erzählung in der Tschechoslovakei, jejíž existenci se nepodařilo potvrdit.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jago, Karel Lichnický, Skapino; Z. S., Z. Sch. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1918); Československ.-jihoslovanská liga (1927); sb. Hollar (příl. 1937–38; 1937 P Na srnce, i sep.; Myslivce Z. S. vypravování o tom, jak se jednou za červnového jitra šoulal na srnce); Loutkář (1917–18; 1918 Hold loutek „Zlaté kapličce"); Sladko je žíti (1919); Topičův sborník (1917); Venkov (1921–33); Zlatá Praha (1917–18); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Začarovaný les (D pro ml., 1918, prem. 1917; 1950 přeprac. J. Malíkem, 1994 J. A. Novotným); Gulliver v Liliputu (D b. d., 1919); Jitřní vyzvání (BB 1920); Říje (P 1937, novoročenka); Už jsou tady (P 1938, novoročenka). – *Ostatní práce:* Za Švehlou (1934, s L. Tvarůžkem). – *Překlady:* A. de. Musset: Se srdcem divno hrát (1920, s G. Schmoranzem); J. Renard: Kouzlo rozchodu (1920); G. Flaubert: Kandidát (1930, s překl. dalších). ■ SCÉNICKY. *Překlady:* G. Courteline: Spletitý případ (1919) + Vážný zákazník (1919); G. Duhamel: Dílo atletů (1921, pseud. Karel Lichnický). ■ REDIGOVAL *periodika:* Bulletin du Bureau (1923), Československ.-jihoslovanská liga (1927, č. 1 a 2, roč. 7); *sborník:* Na paměť Ant. Švehly (1933, s J. Rambouskem). ■

LITERATURA: Vyskočil (Q. M. Vyskočil): ref. Začarovaný les, Úhor 1918, s. 152; ● ref. Jitřní vyzvání: -ejč- (F. Krejčí), Budoucno 2, 1919/20, s. 563; A. M. Píša, Cesta 2, 1919/20, s. 1020; J. Krecar, MR 1919/20, sv. 35, s. 392; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 696; J. Knap, Pramen 1920, s. 371; J. V. Sedlák, Tribuna 7. 4. 1920; -vh- (M. Hýsek), Kmen 4, 1920/21, s. 118; J. O. N. (Novotný), LidN 15. 5. 1921; A. N. (Novák), Lumír 1921, s. 52 ●; J. M. (Malík) in Z. Sch.: Začarovaný les (1950); A. Bareš, T. Pasák: Odbojová organizace Z. Sch. v roce 1939, Historie a vojenství 1968, s. 1003; O. Štorch-Marien in Tma a co bylo potom (1972, s. 28); P. Kobetič: Z. Sch., sb. Literární Chrudim (1988, s. 69); V. Černý in Paměti 2 (1992, s. 150); S. Kokoška, Z. Pivcová: Generál Eliáš a Schmoranzova skupina tiskových důvěrníků (s něm. dokumenty o Sch. zatčení), Historie a vojenství 1996, č. 6; P. Kobetič in Chrudimský vlastivědný sborník 2 (1997, s. 178); in Cesty českého amatérského divadla (1998); P. Kobetič in Osobnosti Chrudimska (2002); I. Šulc in Rod Schmoranzů ze Slatiňan (2002, s. 24); (nm): Sch. Z., Spisovatelé Chrudimska 3 (2003, s. 11); Č. Sládek: Z. Sch.: hrdina prvního sledu, Přísně tajné! 2003, č. 1; A. Dubská in Dvě století českého loutkářství (2004, s. 183).

vfr

František **Scholz**

* 2. polovina 18. století

Autor původních českých zpěvoher z pražského prostředí, herec Vlastenského divadla.

V dobových pramenech psán i Scholtz, Šolc. – 1787 byl uveden (bez křestního jména) V. Thámem v dopise J. V. Zlobickému jako člen hereckého souboru Vlastenského divadla (Boudy) a 1793 celým jménem mezi členy tajné společnosti Matthias-Brüder, kterou t. r. zlikvidovala pražská policie. Pravděpodobně není totožný s pražským hercem téhož příjmení, který podle O. Teubera (Geschichte des Prager Theaters 2) působil se svou manželkou 1775 v Brunianově herecké společnosti, 1785 v první sezoně Nosticova divadla a později se vystěhoval do Ruska.

Sch. je připisováno autorství dvou původních her se zpěvy (singšpílů), jejichž texty se nedochovaly. Vedle dvouaktové hry *Vesní pokuty neb Trdlice, koza a osel* s námětem z vesnického prostředí za roboty byla pro vývoj českého divadla podnětná lokální zpěvohra z pražského prostředí *Podskaláci,* která je – s Thámovým Ponocným z Brandejsa, uvede-

ným ve stejném období – považována za nejstarší pokus o pražskou lokální zpěvohru v češtině. Byla snad vytvořena nezávisle na německé předloze (v této době se vídeňská lokální zpěvohra teprve konstituovala); na Sch. pokus navázal v 90. letech P. Šedivý už dochovanými lokálními kusy Pražští sládci a Masné krámy.

SCÉNICKY. *Hry:* Vesní pokuty neb Trdlice, koza a osel (1787; 1790 s tit. Sedlské pokuty…); Podskaláci (1790). ∎

BIBLIOGRAFIE: M. Laiske in Pražská dramaturgie (1974, č. 88, 123, 136). ∎ LITERATURA: J. Němeček in Lidové zpěvy v době roboty (1954, s. 249); J. Vondráček in Dějiny českého divadla 1771–1824 (1956, s. 181); M. Kačer, A. Scherl in sb. Dějiny českého divadla 2 (1969, s. 80); TV (T. Volek): ref. Dějiny českého divadla 2, Hudební věda 1973, s. 250.

vpb

Franz Expedit **Schönfeld**

* 7. 3. 1745 *Praha*
† 27. 8. 1807 *Zákupy* u České Lípy

Pořadatel sborníku studentských překladů latinských autorů do češtiny a němčiny, univerzitní profesor elokvence a poetiky; autor latinských a německých náboženských prací, básník.

Psán také Franz Edler von Sch., Franz Expedit Edler von Sch., Expedit Edler von Sch., Nobilis a Sch., Decano Sch., Dechant Sch. – Bratr tiskaře, nakladatele, podnikatele, autora a editora knih o hospodářství, genealogii a hudebním životě Johanna Ferdinanda Sch. 1760 vstoupil Sch. do noviciátu Tovaryšstva Ježíšova, po 1768 vyučoval do zrušení řádu (1773) na jezuitských gymnáziích v Praze-Novém Městě a v Březnici rétoriku a poetiku (žák mj. B. J. Dlabač). 1773 obdržel doktorát teologie a začal působit na pražské univerzitě, kde byl později jmenován profesorem básnictví (Dichtkunst). 1779 se stal děkanem v Zákupech (Reichstadt). Na začátku 80. let obdržel titul čestného kanovníka dómu v Bibenu (snad dnešní Pićan v Istrii), stal se také dvorním radou vévody von Zweibrücken, po převzetí statků této rodiny knížetem Christianem von Boss-Waldeck 1784 byl mj. i knížecím duchovním správcem. 1800–01 byl polním kaplanem akademické legie, zřízené proti hrozícímu vpádu francouzských vojsk, 1801 se stal doktorem teologie.

1775 vydal Sch. sborník překladů svých žáků a opatřil jej předmluvou, v níž vysvětlil motivy tohoto aktu nedostatkem kvalitní literatury v národních jazycích a láskou k vlasti. Umožňovaly to vysokoškolské reformy z 1773, které akcentovaly výuku poetiky a rétoriky nejen výlučně v dosavadním univerzitním jazyce, tj. latině, ale i v němčině a do jisté míry i v češtině. Podle vybraných antických vzorů s dodržením Horatiových a Aristotelových estetických poučeček se skládaly proslovy a oslavné verše pro deklamační akademie a vznikaly i překlady uznávaných klasiků do národních jazyků. První vydání sborníku Einige Übersetzungen, von Schülern der Dichtkunst… obsahovalo překlad první Vergiliovy eklogy do němčiny a češtiny (Slouho-Spěv Virgiliusa první do češtiny převrácený), který pořídili J. Vykysalý a J. Hurka; namísto hexametru přeložili eklogu prózou (na několika místech je však patrná snaha o dodržení alespoň základního metrického schématu), jména antických hrdinů počeštili podle Rosovy Čechořečnosti. Sborník obsahuje též otisk jeho skladby Pastýřské rozmlouvání o narození Páně a její latinský a německý překlad. V doplněném vydání sborníčku pro druhé pololetí akademického roku, dedikovaném I. Cornovovi, se repertoár překladů do češtiny rozšířil o tři Vergiliovy eklogy (čtvrtou, pátou a šestou; překladatelé F. Stimpfl s M. Táborským, J. Hurka a J. Vykysalý) a o deset Tibullových elegií (překladatel V. Dvořák), opět převedených prózou; překlady týchž skladeb do němčiny jsou ve verších. Sborníky překladů, jejichž inspirátorem Sch. nepochybně byl, spoluvytvářely základy novočeské poezie jak kritickým přehodnocením dosavadní tradice bukolického básnictví v poezii klasicistních aspirací s výrazným sociálním tónem, tak ověřováním dobových jazykových možností a limitů češtiny. Sch. sám byl autorem německých příležitostných básní a také znalcem soudobé klasicistní a raně romantické literatury anglické (J. Macpherson), německé (F. G. Klopstock, J. G. Herder) a rakouské (M. Denis), kterou popularizoval články v dobových časopisech a almanaších. Knižně publikoval od 70. let latinsky a německy práce vesměs náboženského charakteru (kázání, promluvy, modlicí knížky) s neskrývaným moralizačním a etickým zaujetím přesvědčeného josefinisty. Ohlas vzbudilo

1783 kázání v chrámu sv. Jana Nepomuckého na Skalce *Religio catholica ferventer est praedicanda…*, které si vzal J. Dobrovský (šifra M. D.) za záminku k polemice s G. Dobnerem o průkaznost historické existence kanonizovaného Jana Nepomuckého. Od poloviny 80. let se Sch. publikačně odmlčel.

KNIŽNĚ. *Homiletická díla, modlitby a příležitostné básně:* Von den gegenseitigen Hauptpflichten des geistlichen und weltlichen Standes (1770); De amore et veritate amoris seu peculiaribus S. Joannis Evangelistae ornamentis (1770); De soliditate et sublimitate scriptorum S. Joannis Evangelistae (1771); Auf die Reise Josephs des Zweiten, gesungen im Herbste… (B 1771); Laudatio dilecti Jesu discipuli ad mores vitae Apostolicae sectatorum applicata (1772); De S. Thomae Aquinatis fervore in dicendo et in docendo ardore (1772); Der Tod Oscar's, des Sohnes Karuths (1772); De sincera SS. Petri et Pauli Apostolorum imitatione (1773); De ratione, atque autoritate, quibus religiosa de sancto B. M. V. ortu sententia innititur… (1774); De gloria, quam S. Ioannes religioni procuravit et quam religio tribuit S. Ioanni… (1774); De admiranda rationis et autoritatis consensione in tuendo B. V. Mariae ortu intemerato… (1774); De catholico Sanctorum culto… (1775); Als Joseph seine Streiter bei Prag prüfte (1775); An den Oberdruiden Böhmens (B 1775); Quantum pia sententia de Sancto B. V. Mariae ortu iurando iuri praestat argumentum et quantum piae sententiae robur addat ius iurendum (1777; znovu 1779); An den Lenker der Weisen Österreichs (1778); Oratio de consensione Universitatis Pragenae cum Ecclesia Metropolitana in ornando S. Ioanne Nepom. (1778); Rede von den Hauptabsichten der Wohltäter, und von der Verbindlichkeit der Pflegkinder des Hauses der armen Waisen zu St. Johann den Täufer (1779); Von dem Einflusse der guten und bösen Geister auf den Menschen (1779; znovu 1780); An den Jüngern Freiherrn von Schönewitz (B 1779); De immaculato B. V. Mariae conceptu… (1780); Katholische Gebeter und Gesänge zum Gebrauche der Reichstädter Kirchenkinder (1780); Rede von den kaiserlichen Toleranzbefehlen in Böhmen (1782); Die heilige Monica, als eine Gattin und als eine gute Mutter… vorgestellt (1783); Religio catholica ferventer est praedicanda, propugnanda est prudenter… (1783; t. r. též něm. s tit. Die katholische Religion soll mit Eifer gepredigt, und mit Bescheidenheit verteidigt werden); Ankündigung eines ökonomischen Katechismus zum Gebrauch der Landjugend auf den herzoglich Zweibrückischen Herrschaften in Böhmen (1783); Die sogenannte lauretanische Litaney erklärt (1783). – *Odborná práce:* Zergliederung der epischen Gedichte Homers, Virgils, Klopstocks (1779). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: ant. Einige Übersetzungen von Schülern der Dichtkunst an der Hohenschule zu Prag. Herausgegeben, als sie zum erstenmal öffentlich geprüfet wurden (1775; t. r. i dopln. vyd. s podtitulem Item, als sie zum zweitenmal öffentlich geprüfet wurden). ▮

BIBLIOGRAFIE: in K. Goedeke: Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen 6 (Lipsko, Drážďany, Berlín 1898, s. 718). ▮ LITERATURA: an. (F. M. Pelcl, dub.): ref. Auf die Reise Josephs des Zweiten…, Prager gelehrte Nachrichten 1771, č. 6; an. (J. Dobrovský): ref. De immaculato B. M. V. ortu…, Böhmische und mährische Literatur auf das Jahr 1780, s. 179 + (šifra M. D.) Recension und kritische Anmerkungen über… Herrn… von Sch. … Lobrede auf den heiligen Johannes von Nepomuk (1783) → F. M. Bartoš: Mladý Dobrovský o nepomucké legendě (1940) + Streitschrifte über die Existenz des heiligen Johannes Nepomuk, Literarisches Magazin von Böhmen und Mähren 3, 1786/87, s. 101; F. M. Pelcl in Böhmische, mährische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten (1786, s bibliografií); M. Millauer: Nekrolog der im gegenwärtigen Jahrhunderte verstorbenen Mitglieder der Prager teologischen Fakultät, Monatschrift GVMB 1828, sv. 1, s. 254; J. Král: O prozódii české, LF 1900, s. 87 → O české prozódii 1 (1923); F. Táborský: Počátky novočeské poezie za vlivu klasicismu, ČČH 1902, s. 173 a 1903, s. 69 (k tomu J. Jakubec, LF 1902, s. 178); A. Kraus in Pražské časopisy 1770–1774 a české probuzení (1909) + in Husitství v literatuře barokní a osvícenské (1918, s. 175); J. Hanuš: Dobrovského časopisy Böhmische Literatur auf das Jahr 1779, Böhmische und mährische Literatur auf das Jahr 1780, Literarisches Magazin von Böhmen und Mähren, čas. Bratislava 1929, s. 373; F. M. Bartoš in Mladý Dobrovský o nepomucké legendě (1940); J. M. Lochman in Náboženské myšlení českého obrození 1 (1952, s. 224); K. Svoboda in Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové (1957); B. Slavík in Od Dobnera k Dobrovskému (1975); J. Petráň in Nástin dějin filozofické fakulty do roku 1948 (1983, s. 93); V. Vlnas in Jan Nepomucký, česká legenda (1993, s. 207); V. Petrbok, M. Wögerbauer: Literatura duplex, sb. Praha Mozartova (2006, s. 73).

vpb

Jan Ferdinand **Schönfeld**

Působnost 1773–1835

Největší pražská tiskárna a nakladatelství poslední čtvrtiny 18. století; knihkupectví, písmolijna, mědirytecká a litografická dílna.

Majitel Jan Nepomuk Ferdinand Schönfeld (psal se a byl psán i Johann Nepomuk Ferdinand Schönfeld, Schönfeldt, Schoenfeld, Šén-

feld, Šenfeld, Edler von Schönfeld, nobilis de Schoenfeld, z Šenfeldu, z Šénfeldu; * 20. 7. 1750 Praha, † 15. 10. 1821 Vídeň) pocházel z rodiny známé již v době rudolfínské, kdy měl být údajně nobilitován jeho předek Jeroným Sch.; mezi další údajné předky patřil amberský tiskař Johann Sch., který asi 1603–20 udržoval obchodní kontakty s Prahou. Otec Antonín Jan Sch. býval ve starší literatuře uváděn jako dvorský tiskař v Praze kolem 1720 (tomu odporuje fakt, že mezi 1690–1780 nepřetržitě vykonávali tuto privilegovanou činnost K. F. Arnold z Dobroslavína a rodina Rosenmüllerů i matriční záznam o Sch. narození, uvádějící otce jako štolbu). Bratr Franz Expedit Sch., katolický kněz, byl univerzitním učitelem rétoriky, autorem náboženské literatury a příležitostným básníkem. – Po absolvování humanitního studia na blíže neurčeném jezuitském gymnáziu se J. F. Sch. vyučil knihtiskařskému řemeslu u vídeňského tiskaře J. Th. Trattnera, 1773 založil na Starém Městě vlastní dílnu, nejdříve v Jezuitské (Karlově 12, Anenské 9) ul., od 1795 ve zrušeném dominikánském klášteře sv. Anny na dnešním Anenském nám. (Anenské nám. 2, Liliová 9, Anenská 4, Zlatá bez č.); 1776 byl přijat do měšťanského stavu. Díky liberálním merkantilistickým reformám Josefa II. (1782 dvorský dekret umožňující patisk zahraniční literatury), uvolnění obchodu se zahraničím, společenským konexím, bezohlednému postupu proti konkurenci a snižování autorských honorářů dosáhl takřka monopolních profesních výhod (1774–75 univerzitní, 1784 stavovský, 1790 dvorský tiskař; toto privilegium potvrzeno opět 1799). 1780 otevřel v Praze knihkupectví s komisním prodejem, později písmolijnu, za vedení J. Berky provozoval i mědiryteckou dílnu, 1820 zprovoznil i dílnu litografickou. Postupně rozšiřoval působení mimo Prahu: pravidelně dojížděl na knihkupecké veletrhy v Lipsku a Frankfurtu n. M., 1782 založil filiálku ve Vídni (tiskárna, knihkupectví, nakladatelství, od 1815 litografická dílna), asi 1784 v Lipsku. Sch. podnikatelské aktivity se neomezovaly jen na tiskařskou činnost: provozoval i papírnu, hamr, semenářský a zelinářský závod a textilní manufakturu, od 1794 též inzertní kancelář. O snaze ovlivňovat i dobový kulturní a společenský život svědčí mj. 1784 nákladná stavba vily Rosenthal (Růžodol) v dnešním Karlíně s bohatými genealogickými a uměleckohistorickými sbírkami (získány zejména ze zrušených klášterů a z rozprodeje zbytku rudolfínských sbírek), které zpřístupnil veřejnosti. K usedlosti patřila i tzv. topografická zahrada Čech a letní restaurace, kde se 1786–89 konala mj. česká divadelní představení; 1787 se Sch. pokusil též o založení veřejné čítárny. Na odkoupeném statku Trnová financoval 1789 vznik zemědělské hospodářské školy, která byla se střídavými úspěchy provozována patrně do začátku 19. století, v bývalém Anenském klášteře zřídil 1795 veřejné „technologické“ muzeum, věnované dějinám a rozvoji řemesel a obchodu v Čechách. Byl členem zednářské lóže Pravdy a Sjednocení; stýkal se s mnohými představiteli tehdejší kulturní a společenské elity v Praze i ve Vídni (I. Cornova, B. J. Dlabač, J. Dobrovský, J. A. S. Riegger, K. I. Thám, J. V. Zlobický), měl četné a vlivné styky v dvorských a šlechtických kruzích. Podnikáním nesmírně zbohatl, ale zároveň proti sobě popudil autory i konkurenční podniky. Poté, co napadl vídeňské spisovatele z nečestného jednání vůči tiskařům a nakladatelům, byly v následující polemice ve Vídni a v Praze (brožury Die Wiener Autoren contra den edlen von Sch., 1785; Die Prager Buchdrucker contra Johann Ferdinand Sch., 1786; Der Edle von Sch. verteidigt gegen die Prager Buchdrucker, 1786) zpochybněny jeho profesionální i lidské kvality (mj. byl podezírán z neoprávněného držení šlechtického titulu, t. r. byl však nobilitován s přídomkem „Edler von“ a 1814 jmenován rytířem). Dravá nakladatelská a knihkupecká expanzivnost Sch. (1787 uváděn jako největší pražský tiskař se 17 tiskařskými lisy) se v 90. letech 18. století stala bezprostřední příčinou zániku několika menších pražských nakladatelů (W. Gerle, J. J. Gröbel, F. Mangold, J. M. Samm aj.). 1790–91 vystupoval jako společník Sch. knihkupectví a (zřejmě už dříve) jako poradce pro ediční záměry profesor estetiky na pražské univerzitě a beletrista A. G. Meissner (1753–1807), který 1792 odkoupil knihkupectví a obratem je prodal lékaři a romanopisci J. F. E. Albrechtovi (ten je asi 1797 podstoupil M. /M. M./ Neureutterovi st., jehož synové František a Martin N. z něj vybudovali české nakladatelství a knihkupectví). Od 1795 předával řízení většiny pražských podniků svým podřízeným nebo synům (Ignác Sch., 1779–1839, uváděn 1813–18 jako správce otcovy pražské tiskárny a redaktor německých novin) a odstěhoval se 1799 na-

trvalo do Vídně, kde se věnoval správě svých sbírek, které sem t. r. převezl. Extenzivní aktivity Sch. závodu, který nedokázal čelit sílícím konkurenčním aktivitám Arcibiskupské knihtiskárny, Tiskárny normální školy a nakladatelství Bohumila Haase, se postupně přestávaly vyplácet:, podezření úřadů vzbudil Sch. nepřesvědčivě vedeným sporem o vydávání českých novin s J. Krameriovou. Po Sch. smrti se úpadek firmy urychlil; vdova Johana se bezúspěšně pokoušela obnovit pro tiskárnu a nakladatelství dvorské privilegium, dědic tiskárny, která pracovala 1821–33 pod otcovým jménem, syn Jakub Sch. (1795–1841), se sice snažil podnik zvelebit (1823 odkoupil od V. R. Krameria vydavatelské právo na české noviny a další periodika a 1824 Českou expedici), ale celkový úpadek firmy nemohl zastavit; už 1824 dražbou přešla práva k vydávání českých i německých úředních novin na firmu Synové B. Haase, které pak 1835 odprodal i zbylé provozy.

Sch. tiskařská a nakladatelská produkce byla extenzivní a (s výjimkou krátkého období přelomu 80. a 90. let 18. století, kdy nakladatelský profil spoluurčoval A. G. Meissner) i poněkud nekoncepční. Hlavním finančním zdrojem Sch. podnikatelské činnosti byla realizace výnosných guberniálních, státních a do jisté míry i církevních zakázek na tisk úředních a správních publikací (tiskopisy všeho druhu, zvláště berní knížky, cirkuláře, kancelářské předpisy a nařízení, oběžníky, schematismy, sněmovní výnosy, soupisy zákonů a předpisů), které získal od Josefa II. a Františka I. (výsady z 1785, 1790, 1793, 1799). Dále tiskl české i německé kalendáře, náboženskou literaturu (katechismy, katolické i nekatolické kancionály, modlitební knihy, polemické brožury), zednářské tisky, které téměř výlučně vycházely u Sch., latinské a německé univerzitní disertace; zabýval se i nototiskem (např. výtahy z Mozartových oper) a tiskl operní libreta. Četné knihy ve své době populárních autorů (vedle nich např. i Pelclovu Neue Kronik von Böhmen…) bezostyšně patiskl. Zpočátku tiskl i učebnice a metodní knihy pro Nakladatelství normální školy, později se zaměřil spíše na naukovou, hospodářskou, právnickou, zdravotnickou a popularizační literaturu; k bohemikální problematice se váže hlavně autorský časopis J. Dobrovského Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren, dále gramatiky a jazykové příručky, díla historického a místopisného (autoři mj. K. J. Bienenberg, B. J. Dlabač, M. Millauer, J. F. Opiz, F. Palacký, F. M. Pelcl, K. Royko, J. F. J. Schaller) či filologického zaměření (pokus o knihopisný soupis K. R. Ungara), významné bylo vydání slovníkových prací J. K. Rohna, K. I. Tháma a F. J. Tomsy. Na zakázku rytíře J. Neuberka Sch. vytiskl i několik děl staršího písemnictví (mj. P. Černovický, M. V. Šteyer, J. Ticinus, Knížka svatého Augustina… Soliloquia animae ad Deum v překladu D. Adama z Veleslavína). V Sch. tiskárně vzniklo též nové vydání Hájkovy Kroniky české, pro něž byly pořízeny (v souznění s dobovými historizujícími zájmy) repliky původního písma a štočků. Ze soudobé produkce v českém jazyku u Sch. vyšla Obrana jazyka českého… od K. I. Tháma, almanach Básně v řeči vázané (část 1. vyd. a 2. vyd.) a některé příležitostné básně B. J. Dlabače, soustavněji zde vycházely překlady a adaptace hlavně soudobé německé dramatické literatury, jejichž původci byli soustředěni kolem divadla Bouda (V. Hafner, F. Heimbacher, M. V. Kramerius, K. I. Thám, který přeložil i Shakespearova Makbetha) a snad i verše glosátora českého divadelního dění V. Melezínka. Z německé a francouzské beletrie, vydávané u Sch., byly populární paměti G. G. Casanovy, divadelní hry a romány J. F. E. Albrechta, povídky a romány Ch. H. Spiesse; pozoruhodné je vydání sbírky českých pověstí Sagen der böhmischen Vorzeit…, v německém překladu vyšel cestopis V. Vratislava z Mitrovic. – Nemalý význam měly Sch. aktivity pro konstituování českého periodického tisku. Od Rosenmüllerových dědiců odkoupil privilegium pro vydávání českých novin, které vycházely od 7. 1. 1786 pod názvem Schönfeldské c. k. pražské noviny; jejich prvním redaktorem byl M. V. Kramerius (1789 se pro neshody se Sch. rozešel a získal privilegium na vydávání novin vlastních), po něm krátce V. Thám, dalšími byli mj. J. J. Tandler (1790–96), T. Kubelka (1801–12), J. Hýbl (1814–17) a J. Linda (1817–19). Nevyrovnaná tematická i jazyková úroveň novin vedla k poklesu předplatitelů, po Lindově odchodu z redakce nakrátko přestaly úřední české noviny vycházet a po jeho návratu 1820 byly vydávány pod názvem Vlastenský zvěstovatel. Na zakázku tiskla Sch. firma ve 20. letech beletristický časopis Čechoslav, přičiněním F. B. Tomsy vycházel jejím nákladem beletristický a naučný časopis Poutník slovanský. Od 1781 vydával

Sch. i úřední německé noviny Kaiserliche königliche Prager Oberpostamtszeitung (v Sch. firmě vycházel i tzv. Intelligenzblatt, shromažďující úřední nařízení, oznámení a inzerci všeho druhu, k jehož subskripci byl zavázán každý státní orgán), s nevelkými úspěchy se Sch. pokoušel o vydávání časopisů a sborníků s hospodářskou tematikou. Na zakázku Společnosti Vlastenského muzea obstarával syn Jakub Sch. tisk německé mutace muzejního časopisu, po jistou dobu tiskl také francouzský žurnál Almanach de Carlsbad, určený lázeňským hostům. J. N. Sch. sám napsal několik knih o hospodářství, zabýval se genealogií a sestavil almanach dokumentující soudobý hudební život v Praze a ve Vídni (1796) a průvodce po vlastních sbírkách (1810).

Z KNIŽNÍ PRODUKCE: Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler… (1773; znovu 1782, obrazová příl.); J. F. Opiz: Beschreibung der Königlichen Hauptstadt Prag… (1774; rozšíř. vyd. 1787); F. E. Schönfeld: Quantum pia sententia de Sancto… Mariae virginis ortu… (1774) + Rede von den Hauptabsichten der Wohltäter, und von der Verbindlichkeit der Pflegkinder des Hauses der armen Waisen zu St. Johann den Täufer (1779) + Von dem Einflusse der guten und bösen Geister auf den Menschen (1779; upr. vyd. 1780) + Rede von den kaiserlichen Toleranzbefehlen in Böhmen… (1782) + Die heilige Monika als eine Gattin und als eine gute Mutter in einer Predigt vorgestellt… (1783) + Die sogenannte lauretanische Litanei erklärt (1783) + Religio catholica ferventer est praedicanda, propugnanda est prudenter… (1783, i něm.); G. B. Bassi: La liberazione d'Israele. Oratorio… (1775, hudba J. Mysliveček); F. Scholz: Die Pflichten gegen das Vaterland aus der Staatskunst… Bossuet herausgezogen… (1775); Einige Übersetzungen, von Schülern der Dichtkunst an der Hohenschule zu Prag… Herausgegeben als sie zum erstenmal öffentlich geprüfet wurden… + Einige Übersetzungen, von Schülern der Dichtkunst an der Hohenschule zu Prag… Herausgegeben als sie zum zweitenmal öffentlich geprüfet wurden (oboje 1775, ed. F. E. Schönfeld); Militärisches Almanach auf das Jahr 1779 (1778); Taschenbuch von der Prager Schaubühne auf das Jahr 1778 (1778); G. S. de Paumberg: Epigrammata non nulla cum animadversionibus quibusdam historiam Bohemiae litterariam illustrantibus (1780); J. K. Rohn: Klassificirtes Wörterbuch der böhmisch, deutsch, und lateinischen Sprache… (1780); an.: Neue Kronik von Böhmen. Vom Jahre 530 bis 1780 (1780); Allgemeine Gerichtsordnung für Böhmen, Mähren, Österreich ob und unter der Ens… (1781); Český slabikář, to jest Krátký způsob slabikování a čtení pro dítky s některými modlitbami pro české bratří helvetské konfesi… (1781, dub.); Freuet euch ihr lieben Juden… oder Kurze Untersuchung der Frage, ob die Juden nicht zur Handarbeit und Erlernung ehrlicher Professionen anzuhalten sind (1781); E. Landau: Dankgebet… bei der feierlichen Einsegnung der deutschen Schulen in der Judenstadt (1781); Lesebuch für jüdische Kinder (1781); Monumente des Geistes der grossen Theresien errichtet (1781); M. V. Šteyer: Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti neb tisknouti (1781); A. Z. (Zitte): Huldigung am erfreulichen Jubiläumstage Anton Peters Fürsterzbischofs… (1781); J. L. Zippelius: Napomenutí k tak nazvaným Beránkům (1781) + Řeč Pohřební, s kterou oplakávání… Marie Terezie vlastencům svým oznamoval… (1781); ABC-Buch für Autoren und Buchdrucker (1782); Celý žaltář krále a proroka Davida (1782); J. Dobrovský: Abhandlung über den Ursprung des Namens Tschech (Čžech), Tschechen (1782); C. E. Fürst zu Fürstenberg: Circulare in alle Kreise und an die königl. Prager Städte, in Betreff der Religions-Toleranz im Königreich Böheim (1782); S. Palma Močidlanský: Perlička dítek Božích aneb Modlitby pobožné na dvanácte článků víry křesťanské… (1782); Řeč jeho papežské Svatosti Pia šestého… (1782); Späte, aber gründliche Anmerkungen über das Ankündigungsblatt der Geissel der Prediger (1782); F. von der Trenck: Meine Gedanken über die unsichtbare Leibeigenschaft des Königreichs Böheim (1782); Vyznání víry evangelíků augšpurské konfesí ve Vídni (1782, ed. F. z Ankersteinu); F. M. Pelcl: Apologie des Kaisers Karl IV. der allgemeinen deutschen Bibliothek entgegengestellt (1782) + Geschichte der Böhmen, von den ältesten bis auf die neuesten Zeiten (1782) + Lebensgeschichte des römischen und böhmischen Königs Wenceslaus 1, 2 (1788, 1790); S. Bosch: Die drei Grade der Freimauerei des Frauenzimmers mit allen nötigen Gebräuchen und Zeremonien (1783); P. Czernovicenus (Černovický): Vocabularium rhytmico-bohemicum (1783); L. A. Hoffmann: Beurteilung der Weissenbachischen Lobrede auf den heiligen Bernhard… (1783) + Neujahrsgeschenk für edle Seelen (1783) + (pseud. H. F. Mann:) Wahrheiten für und über die Frauenzimmer (1783); Christliches Gesangbuch zum Gebrauche der Gemeinen der Augsburgischen Confessionsverwandten in den k. k. Erblanden (1783); V. Klejch: Písně duchovní k společným službám Božským církvi evangelické pražské sebrané a vydané… (1783, ed. M. Markovič ml.); Prima principia linguae bohemicae (b. d., 1783, dub.); J. Ticinus: Principia linguae wendicae (1783); Verzeichnis der Mitglieder von der vollkommenen und gerechten Loge zu den drei gekrönten Sternen und Redlichkeit im Morgen von Prag… Am Johannisfeste 5787 (tj. 1783); K. Vorel: Víra samospasitedlná katolická dar Boží a světlo (1783) + Konfesí helvetská jináč Vyznání švejcarské, Čechům k známosti, následovníkům k… rozpáčení… představená (1784) + Rozmejšlení vlastence na

otázku jaké víry se přidržeti, a jakého náboženství následovati co nejbezpečněji sluší (1784); J. G. Wolstein: Připamatování strany neduhů dobytka v Rakousích, jakož i nějaké jednání proti zabijení dobytka v času neduhů (1783, přel. H. Ruth) + O pádu dobytka kniha pro sedláky… (1784, přel. F. K. Třebický); I. Cornova: An Böhmens junge Bürger (1783) + Der Undankbare (1784) + Die liebreiche Stiefmutter (1786); O. Steinbach von Kranichstein: Kurze Geschichte des Markgraftums Mähren (1783, i čes.) + Diplomatische Sammlung historischer Wertwürdigkeiten, aus dem Archiwe des gräflichen Cisterzienserstifts Saar in Mähren 1, 2 (1783) + Lexikon aller in den österreichischen Staaten wirklich bestehenden landesfürstlichen Verordnungen und Gesetze im geistlichen Fache (1790); K. I. Thám: Obrana jazyka českého proti zlobivým jeho utrhačům… (1783) + Kurzgefasste böhmische Sprachlehre, nebst böhmisch, deutsch, französischen Gesprächen, und Auszügen aus den besten böhmischen Schriften… (1785) + Deutsch-böhmisches Nationallexikon (1788) + Lehrbuch für Anfänger in der böhmischen Sprache in grammatischen und syntaktischen Übungen (1817); Betbuch für Freimaurer (1784); Budoucí pořádek služeb Božích a pobožnosti pro Prahu… (1784, i něm.); Cithara sanctorum. Zjev. 5, 8 aneb Žalmy a písně duchovní staré i nové (1784, ed. J. Sarganek); G. Dobner: Vindiciae sigillo confessionis divi Joannis Nepomuceni proto-martyris poenitentiae assertae (1784); B. Hostounský: O poznání církve svaté knižka velmi pěkná, a těchto časů nad míru potřebná a užitečná… skrze Vincence Lirynenského… z francké zemi… podlé originálu… 1584… nově vytíštěná (1784); Knížka svatého Augustýna… Soliloquia animae ad Deum (1784, přel. D. Adam z Veleslavína); Normalgesänge, Litaneien und Gebete, wie solche bei der neuen Gottesdiensteseinrichtung zu Prag… vorgeschrieben worden (1784, i čes. verze); Patentní ruční knížka pro měšťana i sedláka… (1784); W. H. J. (J. H. Wolf): Leben, Lehre, Wandel und Tod des im Jahr 1415 lebendig verbrannten Johann Huss (1784); K. Royko: Geschichte der grossen allgemeinen Kirchenversammlung zu Kostnitz (1784–85); B. J. Dlabač: Ke cti svých přátel milých Karla Hynka Tháma a Václava Tháma… (1784) + Zpěv při korunování Leopolda Druhého, krále českého (1791) + Historische Darstellung des Ursprungs und der Schicksale des königl. Stiftes Strahow 1–3 (1805–07); J. Arndt: Zahrádka rajská plná křesťanských ctností… (1785); Básně v řeči vázané… Prvního svazku sebrání druhé (1785, ed. V. Thám; 2. vyd. 1812); A. D. Breicha: Amalie Ringenthal, oder Rache und Eifersucht durch Briefe (1785); an. (S. Gessner): Albert a Lotte aneb Ctnost v největší nouzi (1785, přel. M. V. Kramerius); J. A. Komenský: Praxis pietatis. To jest o cvičení se v pobožnosti pravé (1785); Kratičký katechizmus křesťanský pro mládež bratří českých… (1785); Malý katechizmus evangelický pro církve obnovené bratří českých… (1785); M. Markovič ml.: Kázaní na epištolu v neděli druhou po třech králích (1785); A. Ulrich: Sedmdesátero přemyšlování aneb Sedmdesát důkladných příčin, proč římské… náboženství augšpurskému, helvetskému… v křesťanstvu předčeno býti má (1785, upr. a přel. K. Werner); K. J. Bienenberg: Analekten zur Geschichte des Militärkreuzordens mit dem roten Sterne (1786); Josephs des Zweiten… Gesetze und Verfassungen im Justizfache für Böhmen, Mähren, Schlesien, Österreich… (1786); Napomenutí k bratřím a sestrám samého pozůstávajícího bratrstva oučinlivé lásky k blížnímu… (1786); W. Shakespeare: Makbet (1786, přel. K. I. Thám); F. Schiller: Loupežníci (1786, přel. K. I. Thám); K. R. Ungar: Allgemeine böhmische Bibliothek (1786); K. von Eckartshausen: Porušená práva člověčenství aneb Soudní příběhové z našeho století… (1787, přel. J. H. Kavka); K. Neumann: V. J. B. (tj. Ve jménu Božím) Jádro všech modliteb… (1787, přel. D. Stránský); Nový zákon Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista, ku kterému žaltář a Jezus Syrach přidáni jsou… (1787, ed. M. Bél); L. da Ponte: Il dissoluto punito… D. Giovanni (1787, hudba W. A. Mozart); Ukrutný vražedlník Jan Pieriere aneb Jak nešťastné může býti děvče skrz lásku (1787, přel. A. J. Zíma); V. Vratislav z Mitrovic: Gesandschaftsreise von Wien nach Konstantinopel (1787); Všeobecná práva městská 1 (1787); P. Weidmann: Vděčná dcera (1787, přel. V. Hafner); G. G. Casanova: Histoire de ma fuite des prisons de la Republique de Venise… (1788); Celý žaltář proroka a krále s. Davida v rytmy uvedený… (1788); Duchovní růženeček, k uctění velkého nebeských zastupův vudce, svatého Michala archangela… (1788, dub.); A. H. Goskho z Saxenthalu: Vzbuzování lidu venkovského k pokání… a… modlitbě za příčinou… války turecké… (1788); Laudonův život a jeho hrdinští činové (1789, přel. M. V. Kramerius); Obyčejné jedovaté byliny, k naučení lidu venkovského, obzvláštně školní mládeže… (1789, i něm.); V. M. Rokos: Kázaní na neděli třetí v postě… (1788); Josephs des Zweiten… Gesetze und Verfassungen im Justizfache… (1789; znovu 1790); J. A. Salomon: Prager Beiträge zur Landwirtschafts-Wissenschaft sowohl aus der Theorie als Erfahrung (1789); A. Janza (J. A. Janiš): Nová včelní kniha pro lid venkovský (1790); Opravdivý příběh o královskej českej koruně a obšírná zpráva o ceremoniích při korunování Jeho Královské Milosti v Čechách (1790); A. Reim: Die erste Bauernschule in Böhmen, welche zur Erlernung des Bauernhandwerks auf dem von Schönfeldschen Gute Trnowa… angelegt worden ist (1790, čes. 1791, přel. N. Hollauer); J. A. Schreyer: Commerz, Fabriken und Manufakturen des Königreichs Böhmen, teils wie sie schon sind, teils wie sie es werden könnten… 1, 2 (1790); J. F. J. Schaller: Topographie des Königreichs Böhmen, darin alle Städte, Flecken, Herrschaften, Schlösser, Landgüter, Edelsitze, Klöster, Dörfer, wie auch verfallene Schlösser und Städte, unter den ehemaligen und jet-

zigen Benennungen sammt ihren Merkwürdigkeiten beschrieben werden… 3 (1790) + Topographisches Lexikon des Königreichs Böhmen, darin sowohl alle Städte, Flecken, Landgüter, Edelsitze, Dörfer…, welches zugleich das vollständige Universalregister der ganzen Topographie ausmacht (1791); Ch. H. Spiess: Gesammlte Schriften 1, 2 (1790) + Clara von Hoheneichen (1790) + Das Petermänchen (1791) + Stadt und Land oder Mädchen, die das Land erzogen hat… (1791) + Die Folgen einer einzigen Lüge (1792) + Der alte Überall und Nirgends (1792–93); an. (J. F. E. Albrecht): Frau Susanna vom Bade (1791); Gesetze und Verfassungen im Justizfache. Für Böhmen, Mähren, Schlesien, Österreich ob und unter d. Enns… (1791); H. F. Möller: Wladislaw II, böhmischer Herzog, dann König (1791); A. V. Paříček: Katholisches Gebets und Erbauungsbuch für Frauenzimmer… (1791); J. Prokop: Mravné umění pro mládež sedlskou (1791); F. J. Tomsa: Vollständiges Wörterbuch der böhmisch-deutsch- und lateinischen Sprache (1791); Chronik und Geschichte der Landwirtschaft von Böhmen (1792); Ökonomische Arbeiten einiger Freunde des Guten und Gemeinnützigen in Böhmen (1792); Ideen zur Anlegung einer Landwirtschafts-Kolonie von 100 armen Familien… auf Trnova (1793); Nejnovější popsání zdejších a cizozemských semen … papírů a… fabrických zboží, které v Šénfeldském domě v Praze… k dostání jsou (b. d., 1793); Neues Theater für Privat- u. Landesgesellschaften (1793); E. J. Schikaneder: Jan Dolinský nebo Krevní právo (1793, přel. F. Heimbacher); I. J. Gnad: Die verstossene Tochter oder Edelmut stärker als Liebe (1794); J. F. Schönfeld: Jahrbuch der Tonkunst von Wien und Prag (Vídeň 1796; nové vyd. 1976) + Das Technologische Museum von Wien… (1810) + Materialien zur diplomatischen Genealogie des Adels der österreichischen Monarchie (1812) + Skizze des Catalogue raisonné über das technologische Museum in Wien (1817, i franc.); Sagen der böhmischen Vorzeit aus einigen Gegenden alter Schlösser und Dörfer (1798); J. L. Wander von Grünwald: Biographie der beiden Ritter von Riegger (1798); Nábožné uctění svatýho Jána Nepomuckýho s příležitostí padesáti letního jubileum… (1799); F. J. Bretfeld-Chlumczansky: Historische Darstellung sämmtlicher von den ältesten Zeiten bis zu dem Jahre 1627 abgehaltenen böhmischen Landtage (1810); Kniha všeobecných zákonů městských (1812); Manifest J. M. cís. rakouského, krále uherského a českého… (1813); Instruction für die Landwehr… (1813); C. L. von Woltmann: Grundideen der Politik der österreichischen Monarchie (1815); Hospodářská pražská kuchařka… (1819); V. Hájek z Libočan: Kronika česká… (1819–23, ed. J. Linda, dub.); Obrazní přírodoznámská kniha pro dítky s 25 kamenotiskými přimalovanými vyobrazeními živočichů… (1823); J. N. Štěpánek: Jeho urozenosti Pánu… Petrovi rytíři z Mertens… (1823); C. J. Heidler von Heilborn: Regeln für den Gebrauch der Gesundbrunnen und Heilbäder in Marienbad (1826, i franc.); Verzeichnis der Kunstwerke, welche sich in der Gemählde-Gallerie der Privatgesellschaft patriotischer Kunstfreunde zu Prag befinden (1827); B. Hasištejnský z Lobkovic: Ode latine sur Carlsbad… (1829, přel. do franc. J. de Carro) + Lateinische Ode auf Karl IV. Heilquellen… (1829, přel. J. Ritter von Rittersberg); M. Millauer: Die Matriken der Akatholiken (1830); F. Palacký: Přehled současný nejvyšších důstojníků a ouředníků zemských i dvorských ve Království českém… (1832; s paralelním něm. názvem); H. F. Paulitzky: Domácí Lékař aneb Kniha o šetření zdraví… (1833, přel. A. Jungmann); Vollständige Sammlung aller in den Jahren 1816, 1817, 1818 in dem Königreiche Böhmen kund gemachten Gesetze und Verordnungen (1833–34, ed. K. Nadherny). ∎ PERIODICKÉ PUBLIKACE. *Noviny:* Kaiserl. königl. Prager Oberpostamtszeitung (1781–85), pokr. Von Schönfeldsche k. k. Prager Oberpostamtszeitung (1786–90), pokr. Kaiserlich königliche privilegirte Prager Oberpostamtszeitung (1791–1804), pokr. Kaiserlich auch k. k. priv. Prager Oberpostamtszeitung (1805–06), pokr. Kaiserl. königlich priv. Prager Oberpostamtszeitung (1806–14), pokr. Kaiserlich königlich privilegirte Prager Zeitung (1814–24); Schönfeldské c. k. pražské noviny (1786–92, 1796–99; 1792 příl. Nové hospodářské noviny), pokr. Nové venkovské hospodářské noviny (1792–93), pokr. Císařské královské privilegované pražské poštovské noviny (1800–12; 1800 příl. Hospodářský kalendář, 1800–01 příl. Rozličné hospodářské zkušenosti při vzdělávání polí, 1803–12 příl. Příloha… k pražským poštovským novinám), pokr. Císařské královské pražské poštovské noviny (1812–14; 1812 příl. Příloha k Císařským královským privilegovaným pražským poštovským novinám, 1813 Všeobecný oznamovatel c. k. pražských poštovských novin), pokr. Císařské královské pražské noviny (1814–17, s příl. Všeobecný oznamovatel); Císařské královské pražské privilegované noviny (1818–19; 1819 příl. Shromaždítel nad Vltavou). – *Časopisy, sborníky, almanachy, kalendáře, zprávy a nařízení:* Wöchentlich etwas (1773–74, ed. J. F. Opiz); Gazette politique et littéraire de Prague (1774–75, výt. nezjišt.); Prager Magazin. Eine periodische Schrift mancherlei nützlichen Inhalts… (1780, výt. nezjišt.); Der Kinderfreund (1780–82, ed. Ch. F. Weisse); Gesetze und Verfassungen im Justitzfache… (1780–1834, pod různě změněnými názvy); Jistá a důkladná zpráva o institutu aneb Založení pro chudé… (1781–86); Französisches Adressenbuch auf das Jahr 1782; Kalender ohne Heiligen auf das Jahr 1782 oder Kritisches Autoren- und Brochüren-Verzeichniss (1782); Wöchentliche Wahrheiten für und über die Prediger in Prag (1782–84; ed. L. A. Hoffmann); Sammlung aller k. k. Verordnungen und Cirkularien, welche im… Regierungsjahre Josephs des Zweiten… durch das k. böhmisches Landesgubernium… bekannt gemacht wor-

den (1784–86); Nationalkalender von Böhmen für das Jahr 1786 (1785); Kaiserlich königlicher Titular- und Familienkalender des Königreichs Böhmen (1785–88); J. Dobrovský: Literarisches Magazin von Böhmen und Mähren (1786); Blumen, Blümchen und Blätter, statt eines Prager Musenalmanaches (1787); Mode-, Fabriken- und Gewerbszeitung (1787–88); Nový kalendář tolerancí pro veškeren národ český katolického i evangelického náboženství (1787–90, ed. M. V. Kramerius); Schematismus für das Königreich Böheim (1788–89), pokr. Kaiserlich königlicher Schematismus für das Königreich Böheim auf das Jahr… (1790–1800); Článkové všeobecného sněmovního snešení, kteří na královském hradě pražském… přednešeni… a … prohlášeni byli (1791–1811, i něm. s tit. Artikel des allgemeinen Landtagsschlusses für das Jahr…); Prager Staats- und gelehrte Nachrichten aus dem k. k. privilegirten Frag-und Kundschaftsamte (1794–95); K. k. privilegirtes Prager Intelligenzblatt oder Generalanzeiger der Kais. königl. Erbstaaten (1796–1814, s obměňovanými názvy); Deutsche Zeitung der Industrie und Spekulation für die kaiserl. königl. Erbländer (1797); Archiv für Geographie und Statistik, ihre Hilfswissenschaften und Literatur (1801–02); Neue Zeitung für Kaufleute und Fabrikanten (1802); Abhandlungen die Verbesserung der Landwirtschaft betreffend (1804–07); Kalender für das Jahr 1815 für Geschäftsmänner und Zeitungsleser (1815); Der Spiegel der Menschen. Ein Taschenbuch auf das Jahr… (1817); Neuer Kalender auf das Jahr… (1817–35, ed. A. M. David); Vlastenský zvěstovatel (1820–24); Dopisovatel pro Čechy a Moravany (1822–25; 1823–25 příl. Čechoslav); Poutník slovanský (1826–27); Monatschrift GVMB (1827–29); Jahrbücher BM (1830–31); Almanach de Carlsbad (1831–33, ed. J. de Carro); Verhandlungen GVMB (1833); výtisky řady dalších (německých) titulů jsou nezvěstné. ∎

BIBLIOGRAFIE (k osobě J. F. Schönfelda): in K. Goedeke: Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen 6 (Lipsko, Drážďany, Berlín 1898, s. 732). ∎ LITERATURA: M. Efflerová: J. F. ze Sch. (diplom. práce, Filoz. fakulta UK 1972). ∎ A. Rybička: J. F. ze Sch. a jeho muzeum, Památky archeologické a místopisné 1887, s. 69; A. G. Przedak in Geschichte des deutschen Zeitschriftenwesens in Böhmen (1904); J. Pešek: Prvé české školy rolnické, Budoucno 1920, s. 144 a pokr.; J. Volf: Sch. kontra Haase, ČNM 1924, s. 199; F. Zuman in Papírny Starého Města pražského (1927); J. Volf: Šlechtictví dvorního knihtiskaře J. F. šl. ze Sch., ČSPS 1928, s. 28 + in O tiskařích, nakladatelích a knihkupcích v Praze za Josefa II. (1929) + Zednářské tisky v Čechách v 18. a 19. století, Typografia 1929, s. 61 + in Dějiny novin v Čechách do roku 1848 (1930, s. 132) + Prý tiskárenský omyl, Bibliofil 1936, s. 1 a pokr.; A. Novotný: Dvě potíže Sch. nakladatelství, in Knížka o knížkách, ovšem staropražských (1955, s. 89); R. K. Nešvera: Die Buchdruckerpresse aus der Prager Schönfeldscher Druckerei, Schweizerisches Gutenbergmuseum (Bern) 1957, s. 29; K. Polák in Třemi stoletími. Stručné dějiny Státního pedagogického nakladatelství (1967, s. 12); S. Vidmanová: Pražští knihkupci a nakladatelé v druhé polovině 18. století, Vědecké informace Základní knihovny ČSAV 1975, s. 49; J. Kolár: Studnice romantického historismu v českém obrození a její iniciátor, ČLit 1978, s. 527; T. Krejčík: Z dějin českých genealogických a heraldických zájmů do poloviny 19. století, Sborník archivních prací 1982, s. 501; J. Johanides: Abonenti Sch. patisku Pelclových českých dějin, Sborník NM, ř. C – lit. hist., 1986, s. 65; J. Kolár: Obrozenecké vydání Hájkovy kroniky ve světle úředních dokumentů, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků… 5, 1988 (1989), s. 243; K. Bezděk: Václav Thám jako redaktor českých novin, tamtéž, s. 251; J. Kolár: Zázemí Sch. vydání Hájkovy Kroniky české, Documenta Pragensia 10/2, 1990, s. 355; J. Barták, V. Kraus in Typografové 1468–1939 (1996, s. 94); R. Procházka: Kulturněhistorický význam pražské rodiny Schönfeldů a jejich příbuzenstva, Heraldika a genealogie 1996, s. 51; A. Köllner in Buchwesen in Prag von Václav Matěj Kramerius bis Jan Otto (2000, s. 32); J. Podškubka in České svobodné zednářství v průběhu 18. století (2004, s. 220); P. Voit in Encyklopedie staršího knihtisku a oborů příbuzných (2006, s. 795).

vpb

Antonín **Schulz**

* 20. 2. 1852 *Pelhřimov*
† 16. 2. 1922 *Dvůr Králové nad Labem*

Regionální prozaik, dramatik a historik zaujatý především minulostí Dvora Králové.

Děd z otcovy strany i otec byli učiteli. Od 1862 studoval Sch. na gymnáziu v Jindř. Hradci a přispíval do studentského psaného časopisu Sněženka; strýc z matčiny strany, městský tajemník J. V. Haura, v jehož rodině bydlel, ho už jako kvartána učil číst staré listiny z městského archivu. Po maturitě (1870) studoval práva: první čtyři semestry na vídeňské, zbývající na pražské univerzitě (absolvoval 1874). Poté strávil celý život v soudních službách: 1874 začínal jako praktikant v Pelhřimově, odkud přešel jako auskultant do Tábora, 1875 byl přeložen do Plzně, odtud do Horšova (Horšovského) Týna, zpět do Plzně a následně do Čes. Brodu, od 1877 působil jako soudní adjunkt v Chotěboři, kde se 1882 oženil se sestrou soudce, politika a spisovatele historické belet-

rie F. Slámy. Znelíbiv se úřadům svou veřejnou hyperaktivitou (mj. byl po čas Riegrova starostování v okresním zastupitelstvu jeho náměstkem), přešel 1885 do Jindř. Hradce a od 1895 trvale zakotvil ve Dvoře Králové n. Labem jako okresní soudce (1897 jmenován radou zemského soudu, penzionován byl s titulem vrchního rady 1915). O město se několikanásobně zasloužil jako zachránce a uspořadatel městského archivu (1907 uznalé dobrozdání Z. Wintra), jako zakladatel, organizátor a mecenáš muzea, jako památkář i jako zakladatel městských sadů (i v Jindř. Hradci). Byl členem Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj, korespondentem Ústřední komise pro umělecké památky ve Vídni, konzervátorem Archivní rady ve Vídni pro politické okresy Dvůr Králové a Rychnov n. Kněžnou a pro soudní okresy Žamberk a Ústí n. Orlicí, jednatelem Archeologické komise při ČAVU. Pohřben byl ve Dvoře Králové n. Labem. – Syn Vladimír Sch. (1883–1953) byl malířem.

Sch. začal příběhy ze současnosti (*Soudící a souzení*, *Na vážkách Spravedlnosti*) podávanými tak, jako by se přihodily soudcům za jejich praxe nebo jako by je soudcové nalezli ve svých aktech. Komponoval je jako rozmotávání spletitých případů; jejich drsnost a tragika života, jež bezohledně zachází s postavami všelijak poznamenanými a podivnými, až je přivádí k záhubě, prozrazuje vliv dobového naturalismu. Ve Dvoře Králové se Sch. veskrze obrátil k látkám historickým, jak k nim hojně přicházel při pořádání městského archivu. Nejdříve je zpracovával formou divadelních her se složitými, leč málo průhlednými vztahy jednajících osob, s nemotivovanými rozuzleními a s užitím nedramatických postupů. Hry, vesměs zasazené do 16. (*Dora*, *Filipina*) nebo 17. století (*Fedrfechtýř*, *Regina*, *Kantor čaroděj*), osnoval zejména na srážce nemilosrdně uplatňovaných sobeckých zájmů (milostných, majetnických, mocenských) s krutým a pověrečným právem té doby; z této linie se vymyká jen komediální a báchorkovitý Kantor čaroděj. Jedinou hru ze současnosti, *Ve vleku svých vášní*, založenou na autorově oblíbeném motivu žárlivosti, neblaze poznamenal nepoměr mezi malichernými příčinami a tragickými následky. V poslední fázi literární činnosti využíval Sch. svých archivních poznatků převážně k psaní historické beletrie. I v ní podával relativně nejsouvisleji ústřední milostný vztah zpravidla nějak vyšinutý a do osobní katastrofy ústící; nedostižným vzorem mu byly povídky Z. Wintra. Problémem Sch. próz však bylo dostat se nad popisný detail a citovaný dokument; obecně se vyznačují nedostatkem epické invence, významového odstiňování jednotlivých dějových vrstev a propojenosti tzv. velkých a malých dějin. Z celé řady Sch. historických povídek, „románků" a románů jsou nejvýznamnější román *Křišení*, široce založený obraz Královédvorska v období 1731–80, spějícího cestou sociálních a náboženských konfliktů k josefínským reformám (zde také Sch. nejobsáhleji projevil své zaujetí pro figuru hraběte F. A. Sporcka), a román *Zánik*, odehrávající se ve Dvoře Králové kolem roku 1650 a zpodobující prizmatem bizarního milostného příběhu instituci literáckých bratrstev včetně jejich nacionální role. – Po celý čas Sch. beletrii provázely i texty jiných žánrů: kolem 1900 rétorické eseje chvalořečící milované mistry českého písemnictví, konkrétně J. Zeyera (*Z dob růžového západu* – jde o parafrázi Zeyerova titulu Z dob růžového jitra) a trojici V. Hálek, J. Neruda a znovu J. Zeyer (*O třech hvězdách*); v éře historické beletrie spolu s edicemi listin a regest soubor popularizačních čtení o významných listinách královédvorské historie (*Staletá rukopisná jubilea*), dále dějiny místnosti, v níž Hanka údajně nalezl RK, jehož pravost Sch. vždy hájil (*Podkomoří… Jan Nep. hrabě ze Šternberka… ve sklepení kostelní věže královédvorské roku 1771*), a evokace oslavy 50. výročí nalezení RK (*Z proroctví královédvorských*). Třísvazkový soubor spisů obsahuje vesměs prózy knižně dotud nevydané. – Nevydána zůstala řada povídek (zvláště historických), divadelní hra Pavla a souhrn časopisecky tištěných vzpomínek na autorova setkání s významnými umělci a vědci Mé chudobky. – Autorovi bývá někdy mylně připisována psychologicko-naturalistická divadelní hra z vesnického prostředí Hříchy (1897, pod pseud. Abel), která je ve skutečnosti (jediným) dílem Václava Šolce (* 6. 2. 1862 Pohoří u Opočna, † 9. 2. 1931 Praha).

PŘÍSPĚVKY *in:* Časopis čes. turistů; Hradecký kraj (Jaroměř); Kraj královéhradecký; Královédvorské listy; Královédvorské noviny; Královédvorský obzor; Máj (1911); Náchodské noviny, příl. Stráž na kladském pomezí; Pokrokové noviny (Ml. Boleslav 1911–14); Sborník Historického kroužku (1918–20); Topičův sborník (1918); Vzlet (Plzeň 1918–19); Zá-

boj (Dvůr Králové, 1906 R Trpké kapitoly); Zvěst od Nežárky, pokr. Ohlas od Nežárky (Jindř. Hradec 1913–14); Zvon (1913–14). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Soudící a souzení (PP 1892); Na vážkách Spravedlnosti (PP 1895); Dora (D 1898, prem. 1899); Turistickým Slavínem (E b. d., 1900); Z dob růžového západu (E b. d., 1901); O třech hvězdách (E b. d., 1902); Ve vleku svých vášní (D 1902, i prem., na obálce 1903); Fedrfechtýř (D b. d., 1904, prem. 1903); Regina (D b. d., 1908, hráno též s tit. Královna žebráků); Filipina (D 1912, prem. pův. verze s tit. Noc na Křivoklátě 1905); Kantor čaroděj (D b. d., 1913); Zánik (R 1914); Kříšení (R b. d., 1919); Z proroctví královédvorských (PP 1919); – posmrtně: Pro tu lásku nejčistší (P 1927). – *Ostatní práce:* Staletá rukopisná jubilea. Roku 1917 (čtení o sedmi významných rukopisech z dějin Dvora Králové, 1918); Podkomoří… Jan Nep. hrabě ze Šternberka… ve sklepení kostelní věže královédvorské roku 1771 (1918); Průvodce Dvorem n. Lab. (1921, na obálce s tit. Historický průvodce Dvorem Králové n. Lab.). – *Souborné vydání:* Soubor beletrie A. Sch. (K. Přibil, 1921–22, 3 sv., nedokonč., ed. K. Přibil; 1. Podvazkový řád a jiné královédvorské obrázky, PP 1921; 2. Zelená štola a jiné kukské obrázky, R, PP 1921; 3. Mikuláš Šebestián, R b. d., 1922, na obálce s tit. Mikuláš Šebastián). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Jich Milostí královen českých urození páni podkomoří a hofrychtéři (listiny podkomořského úřadu ve věnných městech z let 1561–1786; 1910); Archivní prameny ku poznání života i strázně na širém Královédvorsku od smrti Husovy až do doby Koniášovy 1, 2 (listiny, regesta, 1913). ▮

LITERATURA: J. Straková: A. Sch. 1852–1922 (LA PNP v Praze, 1979). ▮ L. Čech: ref. Soudící a souzení, Osvěta 1894, s. 179 + ref. Na vážkách Spravedlnosti, Osvěta 1896, s. 268; an.: ref. insc. Dora, Rozvoj 20. 3. 1899; L.-: ref. Z dob růžového západu, Zvon 1, 1900/01, s. 514; L.: ref. O třech hvězdách, Zvon 2, 1901/02, s. 658; B.: ref. Fedrfechtýř, Máj 3, 1904/05, s. 12; ites. (F. Herites): Archivy českých měst… (o uspořádání královédvorského měst. archivu), Máj 8, 1909/10, s. 120; ● ref. ed. Jich Milostí královen českých…: B. S. (Söllner), Čas 15. 7. 1910; an., ČČH 1910, s. 473; an. (Z. Winter), Zvon 11, 1910/11, s. 205; an., Kraj královéhradecký 11. 2. 1911 (s citací ref. W. Rittera in Mercure de France) ●; an.: ref. ed. Archivní prameny…, ČČH 1914, s. 121; F. Sekanina: ref. Zánik, Nár. politika 27. 6. 1915; L. Domečka: A. Sch., Ohlas od Nežárky 1916, č. 10–14, 16, 18; ● ref. Kříšení: K. H. (Hikl), Naše doba 27, 1919/20, s. 782; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 295; F. Š. (Šimek), Zlatá Praha 37, 1919/20, s. 211; B. (F. Bílý), NŘ 1920, s. 149 ●; ● k sedmdesátinám: -btk- (V. Brtník), Zvon 22, 1921/22, s. 307; J. Janoušek, Královédvorské listy 1922, č. 7; B. S. (Söllner), Ohlas od Nežárky 1922, č. 7 ●; ● nekrology: L. D. (Domečka), Topičův sborník 9, 1921/22, s. 279; an., NL 19. 2. 1922; B. S. (Söllner), Ohlas od Nežárky 1922, č. 8 ●; R.: Schulzův román Kříšení… (knižní vyd. je zkrácenou verzí), Topičův sborník 9, 1921/22, s. 279; -btk- (V. Brtník): ref. Podvazkový řád a jiné královédvorské obrázky, Zvon 22, 1921/22, s. 138; B. S. (Söllner) in A. Sch.: Pro tu lásku nejčistší (1927); ● k 10. výr. úmrtí: F., Venkov 18. 2. 1932; an., Královédvorské noviny 1932, č. 7; J. Janoušek, Královédvorské listy 1932, č. 8 ●; S. E. Zich: Epištoly J. Zeyera k A. Schulzovi, Venkov 27. 4. a 4. 5. 1941 + k 25. výr. úmrtí, Královédvorsko 1947, č. 3; B. Lifka: Dopisy Julia Zeyera Antonínu Schulzovi (významně o D Dora), Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1956, č. 2.

jo

Ferdinand **Schulz**

* 17. 1. 1835 *Ronov* (R. nad Doubravou) u Čáslavi
† 16. 2. 1905 *Praha*

Prozaik, literární historik a kritik, publicista; představitel tradicionalistického proudu v české literatuře poslední třetiny 19. století, spjatý s jeho reprezentativní revuí Osveta.

Narodil se v mlýně na samotě Korečníky u Ronova, 1842 se s rodinou přestěhoval do Nymburka, odkud pocházela jeho matka a kde měli rodiče hospodářství. Od 1845 studoval piaristické gymnázium v Mladé Boleslavi, po dvou letech přešel na novoměstské gymnázium v Praze, kde byl jeho spolužákem J. Barák, 1848–53 pokračoval na Akademickém gymnáziu, kde se svými spolužáky (V. Č. Bendl, V. Hálek, J. Neruda, G. Pfleger Moravský) přispíval do studentských rukopisných časopisů. Na filoz. fakultě v Praze (1853–56) se nejprve věnoval přírodním vědám a poté se soustředil zejména na historii, estetiku a filozofii, ale zajímal se také o polskou, italskou a francouzskou literaturu. Od 1855 působil jedenáct let jako vychovatel v hraběcí rodině Kouniců, jejichž přičiněním byl uveden do šlechtických salonů, pobýval na rodových venkovských statcích a získal tak látku k mnohým svým pozdějším literárním pracím. S mladým V. Kounicem procestoval 1863 Německo, Belgii, Francii a Švýcarsko, t. r. byl též v Krakově a 1868 opět ve Švýcarsku. 1867 byl zvolen za nymburský a mladoboleslavský obvod poslancem říšské rady, následujícího roku však mandát složil. Oženil se 1866 se sestrou bratří Grégrů Karolínou, trvalejší existenční zajištění si našel, když se 1872 stal profesorem na Československé

obchodní akademii v Praze; pro pedagogickou práci vytvořil ve své době úspěšné a opakovaně vydávané česko-německé konverzační příručky i čítanky. Jako redaktor Sch. nejprve 1862 založil a řídil ilustrovaný magazín Osvěta, který usiloval důrazem na vzdělání oslovit tehdejší mládí. Těsná součinnost s tiskovými orgány bratří Grégrů započala 1861, kdy se Sch. stal spolupracovníkem Nár. listů a setrval v nich až do své smrti. Podílel se na jejich redakci (1867) a za přečiny proti tiskovému zákonu byl také žalářován. V době věznění E. Grégra několik týdnů řídil i jejich beletristickou a zábavnou přílohu Literární listy (1865), v období perzekuce Nár. listů (1867 a 1868) se stal redaktorem, popřípadě i nominálním vydavatelem a majitelem Nár. novin a Našich novin, vydávaných J. Grégrem jako náhrada za zakázané Nár. listy. Ještě 1867–68 řídil pokus o kritický časopis Český obzor literární a pak až od 1884 po patnáct let ilustrovaný beletristický list Zlatá Praha. Rozsáhlá byla Sch. činnost v kulturních spolcích: 1863 patřil k zakladatelům Umělecké besedy a hned se stal i činitelem jejích řídících orgánů, od 1866 byl členem výboru pro postavení Nár. divadla, od 1868 členem výboru literárního spolku Svatobor, 1874 zakládajícím členem Spolku čes. žurnalistů a Klubu historického. Často konal přednášky, zejména v literárním odboru Umělecké besedy. Pohřben byl v Praze na Olšanských hřbitovech. – Jeho dcera Anežka Sch. byla divadelní kritičkou, libretistkou a kulturní historičkou; syn Ivan Sch. překladatelem; vnuk Karel Sch. prozaikem a kritikem.

Sch. literární činnost byla mnohostranná a pro svou dobu významná, i když v žádném z pěstovaných oborů nevytvořil díla trvalé hodnoty. V počátcích byl svým literárním stanoviskem blízký májovcům, společným rysem jeho pozdějších prací se stal tradicionalismus, zdůrazňující hodnoty národní minulosti a výchovné poslání kultury. Debutoval 1856 začátečnickými básnickými pokusy *Cypříše* v Mikovcově Lumíru, poté se však trvale přiklonil k próze. Psal ji od poloviny 60. let, soustavněji od konce 70. let. Jeho historická beletrie se soustředila k dějově vděčným látkám nejčastěji ze 14. století: *Česká Magdaléna* podává senzačním způsobem osud polského krále Kazimíra III. v osidlech české kurtizány, *Doktor Johánek* konflikty mezi králem Václavem IV. a arcibiskupem Janem z Jenštejna a jeho generálním vikářem Janem z Pomuku. Obě práce odmítla katolická kritika, první pro domnělou nemravnost, druhou pro protikatolické stanovisko. Širší tematický záběr má pak obsáhlá povídka *Nymburská rychta* popisující rozvrat středověké rychtářské rodiny. Všechny Sch. historické prózy trpí rétoričností, drastickými motivy, nedostatečnou kresbou prostředí, doby i postav. Doménou Sch. prózy se staly povídky ze současnosti, a to především z venkovského, zejména šlechtického prostředí. Jako typ tzv. salonní literatury se soustřeďovaly na vyšší společenské vrstvy a atraktivností látky si získaly i širší čtenářský zájem. V obsáhlejších prózách i v povídkových souborech (*Starý pán z Domašic*, *Dvorské panstvo, Šlechtické novely*) hledal Sch. cesty vedoucí bez idealizace i odsudků z postupného úpadku šlechty k jejímu podílu na rozvoji moderní civilizace a službě národu. Konvenčně a v antisemitském duchu zobrazil roli Židů na českém venkově (Dvorské panstvo). V těchto prózách se projevoval spíše jako tendenční horlitel pro národ a mravnost, i když se mu dařilo věrně zachytit řadu charakteristických lidských typů. Venkov mu sloužil jako modelové prostředí, aniž by postihoval místní specifičnost i všednost jeho existence, zato idealizoval jeho mezilidské a sociální vztahy. I zde je autorovo vidění lidských povah černobílé, dějová linie plná nelogických peripetií, spíše než kritické zobrazení života venkova, příznačné pro tehdejší vesnickou prózu, Sch. práce svými konvenčními tvárnými postupy předjaly vlnu zábavných próz z venkovského prostředí, jak ji ve 20. století přinášela tvorba V. Javořické. Největší popularitu si získala a také nejživotnější Sch. prózou se stala *Latinská babička,* evokující vzpomínky na autorovo studentské mládí v Mladé Boleslavi. V posledním období tvorby se v povídkových souborech *Mžikové fotografie a figurky*, *Moderní novely*, *Povídky olšanské* Sch. přiklonil k mystice, senzačnosti i sentimentalitě, což zdůvodňoval především odklonem čtenářstva od výchovně realistického typu literatury. Své nesystematické a umělecky nepříliš dokonalé překlady zejména z německé literatury (E. Geibel, J. W. Goethe, H. Heine, N. Lenau), ale též z H. de Balzaca a polské literatury Sch. tiskl v 60. letech jen časopisecky. Již v době univerzitních studií začal psát popularizující literárněhistorické články, věnované hlavně

obrození, dále i starší literatuře. Metodou orientující se na biografii autorů a na hodnocení jejich díla z hlediska národních potřeb se řadil k tradiční literární historiografii v obrozenském duchu. Ve stopách F. Palackého zdůrazňoval především domácí autonomní kořeny obrození jako reakci na germanizační tlak, současně podceňoval roli evropských podnětů. V tomto duchu sepsal i jungmannovskou biografii, z rukopisu poprvé vydal též Jungmannovy Zápisky (Osvěta 1871). Zvláště od 70. let se Sch. systematicky zabýval i literární kritikou, hlavně v Osvětě a ve Zlaté Praze. Opíral se přitom apriorně o teze výchovného idealismu, kladl důraz na domácí látky a realistické zobrazení života, odporoval jak fantaskním, tak i naturalisticky vyostřeným literárním stylizacím. V 60. letech se jeho kritický postoj ještě v mnohém blížil J. Nerudovi, koncem 70. let jej však historizující úhel pohledu a tradicionalistická orientace vedly k polemickým vystoupením proti lumírovcům, poté proti Zolovým románům, které hodnotil jako společensky škodlivé, obviňoval je z nedostatku poezie a horlil proti jejich převodům do češtiny (sám byl obviněn, že stať je plagiát). V polemické studii *Literární revoluce* oponoval Macharově stati o Hálkovi i Masarykovu článku Časové směry a tužby. Především popularizační hodnotu měly Sch. práce historické, v nichž se zaměřoval na dějiny českého středověku, na otázky českého vystěhovalectví a na kulturní dějiny doby předbřeznové. Nezanedbatelná byla i Sch. činnost ediční; uspořádal sebrané spisy V. Hálka a završil je monografickou studií, podílel se na vydávání populární knižnice Matice lidu, spoluredigoval ediční řadu Poezie světová a u J. Otty řídil knižnici Salonní bibliotéka.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Drahomír Vícemilovský, od E. Mne (Zlatá Praha 1886); -dl-, Fdd. S. (Rodinná kronika 1863), F. S., -z (Hlas 1863). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach na oslavu 25letého trvání Akademického čtenářského spolku pražského… (1874); ČČM (1882); Čes. obzor literární (1867–68); Hlas (1863); Hlas národa (1887–88); Jitřenka (1882); Kritická příloha k NL (1864); Květy (1865–72; 1866 překl. E. Geibel); Květy (1881, 1885); Lit. listy (1865), Lumír (1856, překl. N. Lenau); Lumír (1874–1876; 1875 studie Romány v středověkém písemnictví českém); Máj (1905); Mor. orlice (Brno 1867); alm. Národ sobě (1880); Nár. listy (1861–89; 1887 Filozofové sebevraždy, 1894 Literární revoluce); Nár. noviny (1867–68; 1868 FF Z mé cesty do Švýcar); Naše listy (1868–69); Osvěta (1862–63); Osvěta (1871–1904; 1872 studie Příroda v českém básnictví a Hálkovy básně V přírodě, 1877 Česká balada a romance, 1880 Zolovy senzační romány); Pokrok (1881); Posel z Prahy (1878); Pražské noviny (1858); Rodinná kronika (1863–64); Světozor; Zlatá Praha (1864–65; 1864 překl. H. de Balzac, H. Heine); Zlatá Praha (1884–98; 1885 R Nymburská rychta); Zlaté klasy (1856, překl. J. W. Goethe); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Josef Jungmann (1873); Starý pán z Domašic (P 1878; 1888 in Šlechtické novely); Povídky 1 (1880); Petr Chelčický (1882 ← Osvěta 1875); Doktor Johánek (P 1883); Povídky 1, 2 (1883, 1885, ve 2. sv. jen P Rodinná sláva); Latinská babička (P 1886 ← Osvěta 1883); Česká Magdaléna (P 1886); Dvorské panstvo (P 1888); Šlechtické novely (PP 1888, obs. též P Starý pán z Domašic); Nymburská rychta (P b. d., 1889); V pozdních letech (PP 1889); Mžikové fotografie a figurky (PP 1891); Moderní novely (PP 1892); Povídky olšanské (PP 1895); Život a spisy Vítězslava Hálka (1898, sep. ← 1887 in Spisy Hálkovy, sv. 11); Moje nebožka (P 1899). – *Překlad:* Napoleon III.: Julius Caesar 2 (1867, s jinými). – *Ostatní práce:* Jiří z Poděbrad (1868); Čeští vystěhovalci (1876); Vzorná cvičení k rychlému a snadnému naučení se řeči německé s krátkou mluvnicí, průpovídkami, s rozprávkami z praktického života a se sbírkou nejpotřebnějších slov (1877); Rozmluvy Čecha s Němcem (1879); Deutsch-böhmische Konversationsbuch (1880); Theoretisch-praktische Anleitung zur leichten und gründlichen Erlernung der böhmischen Sprache für Deutsche (1884; 1919 s tit. Böhmisch leichtfasslich und gründlich). ■ KORESPONDENCE: in Dopisování Jana Krouského a jeho přátel (Krauskému z 1863; 1932, ed. J. V. Šimák). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Osvěta (1862–63), Lit. listy (1865), Nár listy (1867), Čes. obzor literární (1867–68), Nár. noviny (1867–68), Naše listy (1868), Zlatá Praha (1884–98); *knižnice:* Poezie světová (1871–85, s J. Nerudou, do 1874 i s V. Hálkem), Matice lidu (1881–84), Salonní bibliotéka (1883–94), *Z* našich a cizích vlastí (1884–91). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: F. L. Čelakovského sebrané spisy (1865, an.); Čítací kniha česká (1873); Spisy Hálkovy (1878–87, 11 sv.); Čítanka česká pro vyšší školy obchodní (1892); Čítanka německá pro české vyšší školy obchodní (1893). ■

LITERATURA: ● ref. Jiří z Poděbrad: B. J. Cidlinský (Janda C.), Naše listy 30. 4. 1869; an., Květy 1869, s. 127 ●; F. Zákrejs: ref. Josef Jungmann, Osvěta 1873, s. 669; A. Rezek: ref. Čeští vystěhovalci, Lumír 1877, s. 47; ● ref. Starý pán z Domašic: A. V. Polabský, Koleda 1878, s. 199; J. N. (Neruda), NL 22. 8. 1878 → Literatura 3 (1966); E. Krásnohorská, Osvěta 1878, s. 794; H-a. (H. Babička), Koleda 1879, s. 95 ●; ● ref. Povídky 1 (Mladá žena a Rok v Praze): B. Čermák, Čes. včela 1880, s. 88; Dr. S. H. (Heller), Květy 1880, d. 1, s. 497; E. Krásnohorská, Osvěta 1880, s. 350; an.,

Světozor 1880, s. 119 ●; an.: Prof. F. Sch., Světozor 1880, s. 502; L. Schmidt: Zasláno (S. stať o Zolovi jako plagiát), Pokrok 15. 1. 1881 (k tomu F. Schulz: Zasláno, Pokrok 16. 1. 1881, viz též Nepokradeš!, Čas 1, 1886/87, s. 218); ● ref. Povídky 1: E. Mišiovský, Lumír 11, 1882/83, s. 191; O. Mokrý, Květy 1883, d. 1, s. 625; J. N. (Neruda), NL 5. 7. 1883; F. Bílý, Osveta 1883, s. 472; F. Dlouhý, Lit. listy 1883, s. 87; an., Světozor 1883, s. 223 ●; ● ref. Doktor Johánek: O. M. (Mokrý), Květy 1883, d. 2, s. 371; F. Bílý, Osveta 1883, s. 1046; J. O. (Papežík) Zprávy apoštolátu tisku 1884, s. 58 ●; an. (J. Neruda): F. S., Humorist. listy 1884, s. 66 → Podobizny 2 (1952); ● ref. Povídky 2 (Rodinná sláva): A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 1886, s. 140; F. V. Vykoukal, Světozor 1886, s. 92; L. Šolc, Hlídka lit. 1886, s. 184; J. M. H. (Hovorka), NL 28. 1. 1886 ●; ● ref. Latinská babička: -ides., NL 30. 12. 1886; F. V. Vykoukal, Světozor 1886, s. 748; F. Kvapil, Květy 1886, s. 622 ●; an. (J. Herben): Opět „vlastenecká policie", Čas 1, 1886/87, s. 247; ● ref. Česká Magdaléna: V. Vítězný, Lit. listy 8, 1886/87, s. 33; F. V. Vykoukal, Světozor 1887, s. 190; M. Zkoumal, Hlídka lit. 1887, s. 161 a 197 ●; ● ref. Dvorské panstvo: Hš (J. Hanuš), NL 8. 12. 1887; A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 9, 1887/88, s. 288 ●; ● ref. Nymburská rychta: J. Šafránek, NL 26. 4. 1887; (knižní vyd.:) K. Dvorský, Lit. listy 10, 1888/89, s. 299; A. V. (Vrzal), Hlídka lit. 1889, s. 312; B. Čermák, NL 4. 7. 1889; F. V. Vykoukal, Osveta 1889, s. 856 ●; V. Vítězný: ref. Šlechtické novely, Lit. listy 9, 1887/88, s. 218; F. V. Vykoukal: ref. Dvorské panstvo, Rodinná sláva, Latinská babička, Česká Magdaléna, Osveta 1888, s. 566; ● ref. V pozdních letech: F. V. Vykoukal, Osveta 1889, s. 1046; L. Šolc, Hlídka lit. 1890, s. 18 ●; P. Skřivan: ref. Josef Jungmann (zejména o hodnocení Zápisků J.), Vlasť 6, 1889/90, s. 635; ● ref. Mžikové fotografie a figurky: J. H. (Hanuš), NL 28. 11. 1891; jv. (J. Vodák), Lit. listy 13, 1891/92, s. 13 a 37; P. Š. (Šup), Hlídka lit. 1892, s. 158; L. Čech, Osveta 1892, s. 662 ●; ● ref. Moderní novely: -íč, Lit. listy 14, 1892/93, s. 176; J. J. Vejchodský, Hlídka lit. 1893, s. 369; J. Karásek, Niva 1893, s. 127 ●; ● k šedesátinám: an., Lumír 23, 1894/95, s. 143; J. V. Jahn, Osveta 1895, s. 83; an., Besedy lidu 1895, s. 62 ●; ● ref. Povídky olšanské: jv. (J. Vodák), Lit. listy 17, 1895/96, s. 151; an., Besedy lidu 1896, s. 119; J. Karásek, Niva 1896, s. 222 ●; an. (J. Kvapil): Zlatá Praha vychází dnes..., Zlatá Praha 14, 1897/98, s. 241; ● k sedmdesátinám: J. D. K. (Konrád), Máj 3, 1904/05, s. 302; L., Lumír 33, 1904/05, s. 196; an., Zlatá Praha 22, 1904/05, s. 153; -m-, Zvon 5, 1904/05, s. 287; E. Krásnohorská, Osveta 1905, s. 24; L. T., NL 17. 1. 1905; Vbk. (J. Voborník), NL 2. 2. 1905 ●; ● nekrology: J. D. K. (Konrád), Máj 3, 1904/05, s. 404; an., Lumír 33, 1904/05, s. 293; an., Zlatá Praha 22, 1904/05, s. 225; an., Zvon 5, 1904/05, s. 383; an., PL 17. 2. 1905; L. T., NL 18. 2. 1905; an., LidN 19. 2. 1905; R. O., Osveta 1905, s. 278 ●; V. Dresler: F. Sch., Světozor 1905, s. 572 a 600; F. Strejček in Lumírovci a jejich boje kolem roku 1880 (1915); J. Máchal in O českém románu novodobém (1930, s. 100); A. N. (Novák): Sté narozeniny F. Sch., LidN 17. 1. 1935; J. Thon in Osvětou k svobodě (1948); (čd): F. Sch., Pochodeň 17. 1. 1965; F. Hampl: Latinská babička (životní osudy předlohy), Svoboda 28. 6. 1967; M. Flégl in Sociální původ Petra Chelčického a jeho literární dílo v obraze českého dějepisectví 19. století, Jihočeský sb. historický 1973, s. 94; R. Šťastný: Dva prozaikové a žurnalisté (Sch. a J. Svátek), Čes. jazyk a literatura 35, 1984/85, s. 279; lec: Zapomenutý autor, Nové knihy 1985, č. 4; D. Jeřábek: Dvě osobnosti české literární kritiky z okruhu májovců (Sch. a J. Durdík), sb. Slovo v úzkosti a naději (1994); H. Vojtíšková: F. Sch., sb. Bezděz v krásné literatuře (1997); D. Tureček: Obraz „Čechů mimo domov" v české literatuře padesátých a šedesátých let minulého století, Estetika 1999, s. 72.

dt, zp

Ivan **Schulz**

* 7. 8. 1871 *Praha*
† 2. 1. 1935 *Praha*

Překladatel klasické i detektivní a dobrodružné prózy převážně z angličtiny a severských jazyků.

Syn prozaika, literárního historika a kritika Ferdinanda Sch. a Karolíny, roz. Grégrové, sestry J. a E. Grégrů, bratr překladatelky a libretistky Anežky Sch. Vystudoval pražskou českou právnickou fakultu, státní zkoušky složil 1891 a soudcovské 1897. Oženil se s J. Mařákovou, harfenistkou orchestru Nár. divadla (sestrou operního pěvce Otokara M. a houslisty Jana M., neteří malíře Julia M.). Soudcovskou dráhu Sch. započal jako praktikant u c. k. zemského soudu v Praze, poté sloužil jako soudce řádných soudů na různých místech, mimo jiné v Městci Králové, kde se mu 1899 narodil syn Karel Sch., pozdější prozaik (dcera Karla Sch. Jiřina se provdala za básníka a dramatika J. Topola; jejich synové jsou spisovatel Jáchym T. a hudebník Filip T.). 1913 Sch. absolvoval vojenskou službu jako jednoroční dobrovolník. 1913–18 byl radou u zemského soudu v Praze. 1918 byl povolán k nejvyššímu správnímu soudu v Praze nejprve jako vrchní tajemník a od 1919 jako soudní rada. Vzhledem k znalosti maďarského práva a maďarštiny byl pověřován jako specialista agendou týkající se Slovenska a Zakarpatské Rusi, 1927 byl jmenován senátním prezidentem nejvyššího správního soudu. Koncem února 1931 odešel

na odpočinek. Zemřel na anginu pectoris, pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

Sch. překládal evropskou a americkou literaturu z devíti jazyků, převážně z angličtiny a ze severských jazyků (dále z francouzštiny, němčiny, holandštiny a španělštiny). S výjimkou překladu hry a esejů G. B. Shawa a několika nebeletristických prací (eseje W. Wilsona) se věnoval převážně převodům prozaickým. Ze severských jazyků tlumočil jak vrcholné představitele psychologické a naturalistické orientace (J. Aho, G. af Geijerstam, K. Hamsun, E. Leino), tak autory detektivní a dobrodružné literatury (S. Fleuron, F. Heller). Početnější jsou však Sch. překlady z angličtiny, kde začal klasickými realistickými autory (Ch. Dickens, Mark Twain). Poté svůj zájem dělil mezi anglické i americké autory tematizující etický konflikt a osamělost moderního člověka (H. Caine, J. Conrad) a detektivní a fantastickou prózu, včetně klasiků (R. Beach, J. Buchan, G. K. Chesterton, E. Phillips Oppenheim, E. A. Poe, R. L. Stevenson), či dobrodružnou literaturu s přírodní tematikou (J. O. Curwood, Ch. G. D. Roberts). Soustavně se věnoval dílu J. Londona, přeložil i román Martin Eden a vzpomínkovou knihu Ch. K. Londonové. Překlady vycházely jednotlivě, byly však zařazeny i do českého vydání Londonových spisů. Jen zřídka překládal dobrodružné žánry také z holandštiny (Sangiro) a z francouzštiny (G. Leroux) a realistickou prózu ze španělštiny (A. P. Valdès). Na počátku desátých let spolupracoval s Knihami dobrých autorů K. Neumannové, po válce soustavněji s edicemi F. Topiče a nakladatelstvím Jos. R. Vilímek.

PŘÍSPĚVKY *in:* Nár. listy (1920); Rudé právo (1926); Topičův sborník (1920); Venkov (1925). ■ KNIŽNĚ. *Překlady:* Ch. Dickens: Dvě povídky (1893); Mark Twain: Humoristické črty (1895); J. Conrad: Laguna a jiné povídky o nepokoji (1912) + Dohráno (b. d., 1920); J. Aho: Osamělý (1912) + Pastorova dcera (1940); J. Finne: Duševní trosečník (1914); E. Leino: Strach před prázdnotou (1914); A. P. Valdès: Hrozný plukovník (1915); K. Wilkuna: Mezi Lopaři (1915); W. Wilson: Nová svoboda (1917); J. London: Povídky jižních moří (1917) + Když Bůh se směje (b. d., 1918) + Syn slunce 1, 2 (1918) + Syn vlkův (1918) + Jerry z ostrovů (1919) + Dům pýchy (1920) + Nepřítel celého světa (1920; t. r. i s tit. Nepřítel všeho lidstva) + Martin Eden (b. d., 1920) + Povídky rybářské hlídky, Samuel (1920) + Šílenství Johna Harneda, Mexikán (1920) + Ztracená tvář (1920) + Mužská věrnost (b. d., 1920) + Bůh jeho otců (b. d., 1921; 1924 rozšíř. vyd. s tit. Bůh jeho otců a jiné povídky) + Děti severu (1921) + Michal, bratr Jerryho (1921) + Pan Ječmínek (1921) + Smoke a Shorty (1922) + Bílý tesák 2 (1924) + Potomek McGoyův (1925) + Rudý postrach, Coura, Jako Argus dávných dob (1925) + Manki (1928); R. S. Hichens: Zahrada Allahova 1, 2 (b. d., 1918); G. K. Chesterton: Nevinnost otce Browna (1918); K. Hamsun: Blouznivci (1918) + Tlumeně hude poutník (1919) + V zemi dobrodružství (1920) + Matka země (1922); J. Buchan: Zelený plášť (b. d., 1919); O. Levertin: Nepřátelé života (1919); G. B. Shaw: Člověk a nadčlověk (1919); G. af Geijerstam: Hlava Medusina, Zjevení ducha ze života (b. d., 1919) + Komedie manželství (1921); R. L. Stevenson: Nehody Johna Nicholsona (1919) + Nové povídky tisíce a jedné noci (1922); G. Leroux: Rouletabille u Kruppa (1920); E. A. Poe: Brejle (1920); Ch. G. D. Roberts: Dům ve vodě (1922); H. G. Wells: Láska a pan Lewisham (1922); R. Beach: Ničema (1922) + Bariéra (1922) + Stříbrná záplava (1925); F. Heller: Uveď mě v pokušení (1922) + Císařovy staré šaty (1923); H. Caine: Láska a svědomí 1, 2 (1923); S. Fleuron: Nenasyta (1923); J. O. Curwood: Na oné straně (1923) + Prales v plamenech (1924) + Odvážná Marge O'Doonová (1925); E. Phillips Oppenheim: Království slepých (1923) + Co ženy umějí (1924) + Cesty žen (1925) + Zrada nad zradu (1925); Sangiro (A. A. Pienaar): Z osudů afrických zvířat (1924); Ch. K. London: Jack London a Havaj (1925); Baronesa von Hutten (B. H. zum Stolzenberg): Pam (1926) + Co se stalo s Pam (1926). ■ KORESPONDENCE: P. Hora: Ze staroříšského listáře (J. Florianovi z 1922–23), ČLit 2002, s. 521. ■

LITERATURA: ● ref. překl. R. Hichens: J. Folprecht, Čes. revue 11, 1917/18, s. 637; an., Ženský svět 1918, s. 222 ●; Kaz. (F. S. Procházka): ref. překl. J. London: Syn slunce, Zvon 18, 1917/18, s. 642 + ref. překl. K. Hamsun: Blouznivci a Tlumeně hude poutník, Zvon 19, 1918/19, s. 602; Dr. A. H. (Hartl): ref. překl. G. Leroux a J. Buchan, Nové Čechy 3, 1919/20, s. 217; Dr. V. N. (Novák): ref. překl. J. Conrad: Dohráno, Nové Čechy 4, 1920/21, s. 327; X.: ref. překl. Ch. G. D. Roberts, Zvon 23, 1922/23, s. 603; V. Brtník: ref. překl. J. O. Curwood: Na oné straně, Venkov 10. 11. 1923; ● ref. překl. S. Fleuron: drb. (J. Borecký), Zvon 24, 1923/24, s. 294; Schäferna, Střední škola 1925, s. 109 ●; §§: Dr. I. Sch. zemřel, LidN 3. 1. 1935; ● ref. překl. J. Aho: Pastorova dcera: vz. (V. Zelinka), Zvon 41, 1940/41, s. 433; Fc., Akord 9, 1941/42, s. 388 ●.

dvo

Karel **Schulz**

* 6. 5. 1899 *Městec Králové* u Nymburka
† 27. 2. 1943 *Praha*

Prozaik, nejprve rozvíjející avantgardní program jazykově-stylového experimentu, později katolicky orientovaný autor expresivních povídek a románového životopisu Michelangelova; divadelní a filmový kritik a publicista.

V rodině se spojilo několik pražských kulturních a uměleckých rodů: děd Ferdinand Sch. byl literární kritik a spisovatel (jeho manželka byla sestrou E. a J. Grégrových), teta Anežka Sch. byla kritička a libretistka; otec Ivan Sch., překladatel z angličtiny a ze severských literatur, se oženil s J. Mařákovou-Sch. (neteří malíře Julia M., sestrou houslisty a hudebního pedagoga Jana M. a operního pěvce Otokara M.), harfenistkou orchestru Nár. divadla. Sch. absolvoval gymnázium v Praze, po maturitě 1918 začal studovat práva, po třech letech přestoupil na medicínu, kde se posléze specializoval na psychiatrii (asistentura u J. Heverocha). Byl členem pražského Devětsilu; 1924 byl vyloučen poté, co V. Vančura označil jeho povídku *Hughesův ústav* za plagiát Klubu sebevrahů od R. L. Stevensona. Na základě iniciativy K. Teiga jej však vzápětí A. Černík a B. Václavek přijali do brněnské pobočky spolku. 1926 musel z finančních důvodů zanechat studií, začal spolupracovat s Lid. novinami, v nichž byl od března 1927 zaměstnán jako lokálkář a soudní zpravodaj. 1928 přešel do brněnské redakce listu, kde působil především jako divadelní referent. 1926 se po další roztržce s Devětsilem nakrátko připojil ke skupině kolem divadélka Dada (D-blok: E. F. Burian, J. Frejka, J. Ježek, F. Muzika aj.), v témže roce však konvertoval ke katolicismu (ovlivněn četbou o zjevení v La Salette) a začal se intenzivně stýkat s J. Florianem a staroříšským okruhem. 1930 se vrátil do Prahy, 1930–35 byl parlamentním zpravodajem Lid. listů (vyd. strana lidová), 1935–42 vedoucím redaktorem Nár. politiky. Příčinou jeho úmrtí byla srdeční choroba. Pohřben byl na pražských Olšanských hřbitovech. – Sch. dcera Jiřina (* 1932) se provdala za básníka a dramatika J. Topola (* 1935); jejich syn Jáchym T. (* 1962) je básník a prozaik, druhý syn Filip T. (* 1965) je hudebník a autor písňových a autobiografických textů.

Sch. tvorba byla zprvu určována principy poetistické avantgardy a radikálně levicovým názorem na sociální problémy. Program proletářského umění ovlivnil jak jeho básnické prvotiny (v Rudém právu), tak prozaický debut *Tegtmaierovy železárny,* koncipovaný jako román pro dělnictvo. Na pozadí společenského vření roku 1920 se v konfliktu vykořisťovatele a proletariátu v lokální továrně vyhraňuje dvojí pojetí světa: negativně exponovaný individualismus, provázený diktaturou výkonu, práce i odlidštěním techniky a věcí, a kolektivismus, prodchnutý solidaritou a vírou v budoucnost, která nastolí přirozený řád světa. Symbolem odcizení je zvláště velkoměstská realita, nazíraná silně lyrizovaným a melancholicky naivistickým pohledem. Kniha *Sever – Jih – Západ – Východ* korespondovala s estetikou Devětsilu (lyrizace prózy, polytematičnost, exotismus, kaleidoskopické zobrazení, princip pásma atd.) a s úsilím o vyjádření nové optiky, jež by spíše než románu odpovídala kinematografu (Sch. tyto snahy formuloval i v programové stati *Próza* otištěné v Pásmu); pomocí toku obrazů, filmových střihů a vyvolávání maxima smyslových počitků se pokoušel o cestu napříč uměleckými druhy (kterou dokládá i pozdější text k pantomimě *Skleněná panna*), zarámovanou do atmosféry konstruktivistické megapolis s typickou koláží motivů technických vymožeností, nočního života, jazzu, sportu, cirkusového barvotisku, exotiky i bizarních a fantaskních excesů. Depresivní projevy vyprazdňování a zmechanizování života, symptomy běžícího pásu i všudypřítomný kult luxusu, bohatství a zpeněžování jsou překračovány ve snu o alternativním světě, univerzálním i osobním štěstí a magii nedostupného a nedosažitelného, vírou ve spasitelnou moc lásky-bratrství, ale též doceněním všednosti a každodennosti jako zdrojů mnohačetných forem zkušenosti. Proměnu, rozšíření poetistického rámce cestou fantazijní snovosti, představuje román *Dáma u vodotrysku* řetězením volných asociací, hromaděním absurdit, paradoxů, paralelně plynoucích, těkajících lyrizovaných dějů odporujících logičnosti s využitím principu náhody a tříštících realitu do obrazových fragmentů, absolutizací slova jako fenoménu splývajícího s bytím a časem. Poté, co konvertoval, utlumil Sch. svou beletristickou publikační aktivitu; již od 1927 vznikaly jednak jeho parafráze legend, jednak prózy

charakteristické hutným, expresivním stylem odpovídajícím barokizujícímu vnímání světa, později zařazené do souborů *Peníz z noclehárny* a *Prsten královnin,* s vůdčími tématy smyslu spletitosti lidských životů, tajemnosti hlubin psychiky i nepoznatelnosti světa. Křesťanský světonázor dokládají alegorické poukazy na krásu a ctnost v chudobě, prostotě, pokoře, samotě a utrpení, těžiště však spočívá v střetnutí s unikající či promarněnou příležitostí, se zjevením nevysvětlitelného neznáma. Tato iniciace pak (prostřednictvím introspektivní analýzy) vede k nahlédnutí záhadné provázanosti bytí a k tematizaci rozkyvu mezi empirií a metafyzickým přesahem využitím námětů a motivů deformací, dvojníků, halucinací a vizí, oživlého snu, křivého zrcadla. Velkoměstská kulisa se oproti tomu proměňuje v zastřené a bezútěšné místo lidského strádání. K apokalyptickému a moralistnímu akcentu směřují i látky gotické a barokní, rozehrávající obrazy temných a osudových vášní. Poté, co zanechal prací na pražském hudebnickém románu (torzo *Mlčící ozvěna* vyšlo posmrtně), soustředil se 1941 plně na své vrcholné dílo: v rozsáhlém románu *Kámen a bolest* (první části proponované trilogie, uzavřené torzem 2. dílu *Papežská mše*) zobrazil život Michelangela Buonarrotiho. Monumentální freska s ústředními tématy vztahu duše a díla, identity a svobody tvůrčí individuality zachycuje vrchol i rozklad renesanční a humanistické periody, charakter politických, náboženských i kulturních struktur s jejich dynamikou i krizemi, především však na Michelangelově postavě ztvárnil zrod, vzestup a vývoj geniálního umělce heroicky zápasícího s vlastními vášněmi a dilematy i s nepřízní okolností. Metodou kontrastu, typizace a antiteze Sch. konfrontoval Michelangela, prožívajícího tvorbu jako vůli ke konfliktu s oficiálním vkusem i existenciální svár vyžadující vrcholnou oběť a ústící v hlubokou katarzi, s jeho antipodem Leonardem da Vinci, který reprezentuje typ umělce nalézajícího rafinované uspokojení v tvorbě jako produktu poznávacího procesu oproštěného od voluntarismu a rezignujícího na rozpoznání hodnot kladných a záporných. Kompoziční a stylová architektura umocněná bohatým slovníkem, propracovanou syntaxí, vyhrocenou dramatičností dialogů i vnitřních promluv se zasloužila o věhlas díla, které došlo i mezinárodního ocenění. Organickou součást Sch. odkazu představují lyrické pohádky a podobenství (*Princezna z kapradí*), texty náboženské inspirace a určení (litanie, invokace, modlitby, duchovní písně) i zpracování nejstarších křesťanských legend, v nichž Sch. účinně spojil poetický jazyk s oproštěnou působivostí archaických svědectví o čistém životě a mučednickém obětování, jež jsou oporou pro současnost víry. Z důvodů finanční nouze spolupracoval ve 40. letech s edicí Rodokaps, pro niž napsal esej o dobrodružné četbě a dobrodružný román *Pro žezlo aztéckého krále* (objevila se i hypotéza o Sch. autorství detektivního románu O dědictví podepsaného Petr Talský). Jako divadelní kritik Sch. (především během svého působení v brněnské redakci Lid. novin) publikoval soustavně divadelní referáty, v nichž se stavěl proti psychologicko-naturalistnímu pojetí divadla (K. Elgart Sokol) a prosazoval jednak dramaturgicko-režijní koncepci K. H. Hilara, jednak avantgardní postupy J. Honzla a E. F. Buriana. Pro rozhlas upravil staroindickou hru Kalidás, Málaviká a Agninitras (1938, překlad J. Zubatého). – Pozůstalost Sch. obsahující mj. rukopisy vážící se k nedokončenému hudebnickému románu a deníky je uložena v Lit. archivu PNP.

PSEUDONYM, ŠIFRY: José Espanillo; KS, KS., K. S., Ksch, ksch, KSchz, -s., Sch, Sch., schz, Schz., schz., Sz., sz. (obojí Lid. listy). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Archa (Olomouc 1933); Čes. filmový svět (1926); Čteme (1942); sb. Devětsil (1922); Disk (1923); Host (1923–25); sb. In memoriam Jiřího Wolkra (1924); sb. Jarmile Horákové (1928); Knihy, autoři, čtenáři (1927); Kvart (1934); Lid. listy (1930–35); Lid. noviny (1925–30; 1928–30 ref. o brněnském divadle); Lumír (1932–39); Nár. osvobození (1928); Nár. politika (1935–42); Pásmo (1924–25; 1924 Próza); Proletkult (1923); Rodokaps (1940, 1943); Rovnost (1921); Rozmach (1926–27); Rudé právo (1921–25, 1930); Řád (1936–42); Socialista (1923); Tvar (1927); Venkov (1943); sb. Život 2 (1922); – posmrtně: sb. Lit. archiv (s tit. „Ale mne tato doba bolí…" K. Sch. básník, prozaik a novinář, 1999, P Mlčící ozvěna, ed. T. Pavlíček); sb. Tisíc let, klášter, svět (1993). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Tegtmaierovy železárny (R 1922); Sever – Jih – Západ – Východ (PP, BB 1923); Dáma u vodotrysku (R 1926); Skleněná panna (text k pantomimě, 1928, hudba J. Zelinka); Píseň k Panně Marii na neděli Květnou (1936, bibliof.; 1941 in Prsten královnin); Pochvala svatých patronů českých, abychom je vroucně vzývali v tento čas nebezpečný (PP, Stará Říše 1937, bibliof.; 2. vyd. Řím 1956; 1980 in Legendy a invokace; 1997 revid. vyd.); Peníz z noclehárny (PP 1940; 1974 revid. vyd., ed. J. Víšková); Princezna z kapradí (PP pro ml., 1940;

titulní P samost. 1970); Pro žezlo aztéckého krále (1940, pseud. José Espanillo); Prsten královnin (PP, BB 1941); Kámen a bolest (R 1942; 1947 souborně s kn. Papežská mše; 1964 revid. vyd., ed. J. Víšková; 2002 revid. vyd., ed. M. Havránková); – posmrtně: Papežská mše (1943, ed. A. Skoumal; od 1947 souborně s kn. Kámen a bolest); Legendy, to jest krátká, ale utěšená čtení o životě svatého Jana Almužníka a životě svaté Prisky (Stará Říše 1948, bibliof.). – *Výbory:* Malá trilogie (Řím 1958); Blázen před zrcadlem a jiné prózy (1966, ed. V. Justl); Legendy a invokace (PP, BB, inedit. 1980, ed. J. Němec; rozšíř. vyd. Purley 1987; rozšíř. vyd. s tit. Legendy 1991); Tvář neznámého a jiné prózy (1998, ed. L. Soldán). ■ KORESPONDENCE: Z. Srna: K. Sch. – divadelní kritik poetismu (J. Florianovi z 1928), sb. O divadle na Moravě (1974, s. 111); in K. Sch.: Legendy a invokace (M. Florianové z 1934, E. Florianové z 1936; 1980, 1987); M. Trávníček: Adresát Bohumil Brauner (Braunerovi z 1942), Proglas 1992, č. 5–6; T. Pavlíček: K pozůstalosti K. Sch. (J. Stránskému z 1928), sb. Literární věda 1996 (1998, s. 81, mj. citován i dopis K. Teiga oznamující Sch. vyloučení z Devětsilu); A. Stankovič: Nevšední každodenní dramata M. Florianové (Florianové z 1937), Revolver revue 1998, č. 36; P. Hora: Polemika, k níž nedošlo: K. Sch. vs. Jaroslav Durych (Durychovi z 1930–31), SPFF Ostrava, Literární věda, 2000, č. 4 (193), s. 39 (obs. i dopisy J. Durycha K. Sch.). ■ REDIGOVAL *časopis:* Knihy, autoři, čtenáři (1927). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Modlitba k Panně Marii ze století čtrnáctého podle Rukopisu svatovítského a se zřetelem k zachovaným zněním v Univerzitní knihovně pražské (1937). ■

BIBLIOGRAFIE: Z. Srna: Soupis prací K. Sch. o brněnském divadle, sb. O divadle na Moravě (1974, s. 120); T. Pavlíček: Bibliografie příspěvků K. Sch. v Lidových listech (1930–1935), sb. Lit. archiv 31 (s tit. „Ale mne tato doba bolí…“ K. Sch. básník, prozaik a novinář) 1999, s. 46. ■ LITERATURA: T. Pavlíček: K. Sch. Soupis osobního fondu (LA PNP 1995); sb. Lit. archiv 31 (s tit. „Ale mne tato doba bolí…“ K. Sch. básník, prozaik a novinář) 1999 (přisp. P. Hora, P. Janáček, I. Kolářová, V. Křivánek, T. Pavlíček, E. Petrů, L. Soldán → Od konce století přes práh milénia, 2001, M. Trávníček → Sdílet věčné, 2002). ■ ● ref. Tegtmaierovy železárny: M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 10. 12. 1922; J. O. Novotný, Cesta 5, 1922/23, s. 489; F. Götz, Host 2, 1922/23, s. 213; -btk- (V. Brtník), Zvon 23, 1922/23, s. 321; J. H. (Hora), RP 18. 2. 1923; Š. Jež, Lumír 1923, s. 160; M. N. (Novotný), Nové Čechy 7, 1923/24, s. 47 ●; ● ref. Sever – Jih…: F. Götz, Host 3, 1923/24, s. 65; K. H. (Hikl), Naše doba 31, 1923/24, s. 185; B. Vlček, Pramen 4, 1923/24, s. 276; -jef- (J. Fučík), Socialista 1, 1923/24, s. 189; Bělin (A. C. Nor), Oheň 1924, č. 3; J. Hora, RP 6. 4. 1924; B. V. (Václavek), Pásmo 1, 1924/25, č. 1; A. C. Nor, Host 4, 1924/25, s. 274 ●; ● ref. Dáma u vodotrysku: J. Vodák, Čes. slovo 24. 9. 1926; an. (J. Hora), RP 10. 10. 1926; M. P. H. (Pujmanová), Tribuna 24. 10. 1926; D. Pecka, Archa 1926, s. 442; K. Š. (Štorch), RA 2, 1926/27, s. 34; J. B. Čapek, Kritika 4, 1927, s. 92 ●; ● polemika se Sch. názorem na J. Wolkra: A. M. Píša, Host 6, 1926/27, s. 215; K. Teige, tamtéž, s. 265 → obojí Avantgarda známá a neznámá 2 (1972); K. Schulz, LidN 24. 3. 1927 ●; ● ref. Peníz z noclehárny: amp. (A. M. Píša), Nár. práce 30. 7. 1940; J. Knap, Venkov 30. 8. 1940; K. Polák, KM 1940, s. 375; F. Götz, NL 4. 5. 1941 ●; Rozmluva s K. Sch., Lid. listy 3. 11. 1940; ● ref. Princezna z kapradí: M. Majerová, LidN 19. 12. 1940; kp. (K. Polák), Nár. práce 20. 12. 1940; F. Dlouhán (Bulánek-D.), Úhor 1940, s. 170; Z. Šmíd, Řád 7, 1940/41, s. 50; J. Z. (Zahradníček), Akord 8, 1940/41, s. 107; vz (V. Zelinka), Zvon 41, 1940/41, s. 251 ●; ● ref. Prsten královnin: vz. (V. Zelinka), Zvon 41, 1940/41, s. 573; F. Götz, Čteme 1941, s. 66; B. Jedlička, LidN 14. 4. 1941; AMP (A. M. Píša), Nár. práce 27. 4. 1941; -loš, Vlast 1941, s. 153; M. Dvořák, Akord 9, 1941/42, s. 74; J. Janů, Střední škola 21–22, 1941/42, s. 187 ●; ● ref. Kámen a bolest: -y- (J. Ryběh), Nár. práce 13. 12. 1942; F. Götz, Čteme 1943, s. 13 → Literatura mezi dvěma válkami (1984); F. Křelina, Řád 1943, s. 16; jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 50, 1942/43, s. 233; J. K. (Kopecký), LidN 22. 3. 1943; V. Rabas, Na hlubinu 1943, s. 182; R. Dacík, tamtéž, s. 242; Braito (S. M. Braito), tamtéž, s. 255; T. Vodička, tamtéž, s. 497 → Stavitelé věží (1947); J. Dokulil, Akord 11, 1943/44, s. 111 (k tomu S. M. Braito: Morálka a umění, Na hlubinu 1943, s. 310; T. Vodička: „Umělec není vázán historickou skutečností“ + „Pravda umělecká“ a pravda obecná, tamtéž, s. 230, 311 → Řád morální a řád umělecký (1948); R. Dacík: Katolický spisovatel píše o Církvi, Na hlubinu 1943, s. 372); V. V. Štech, Dílo 34, 1945/46, s. 87 ●; ● nekrology: J. Durych, Řád 1943, s. 49; A. Skoumal, Čteme 1943, s. 49; bg. (B. Golombek), LidN 2. 3. 1943; s. (J. Seifert), Nár. práce 2. 3. 1943; jka (J. M. Janatka), LidN 3. 3. 1943; J. Scheinost, Nár. politika 3. 3. 1943; Kov. (K. Koval), Venkov 3. 3. 1943; V. Renč, LidN 9. 3. 1943; an., Čes. dělník 1943; č. 11 ●; A. Skoumal in K. Sch.: Papežská mše (1943); ● ref. Papežská mše: J. Černý, LidN 9. 3. 1943; -y- (J. Ryběh), Nár. práce 6. 8. 1943; F. Křelina, Řád 1944, s. 359; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 1946, s. 40 ●; J. Š. Kvapil in K technice románové tvorby, Naše doba 51, 1943/44, s. 19; K. Lapčík: S K. Sch. v redakci, Nár. politika 6. 3. 1944; A. Opasek: (o zbožnosti K. Sch.), tamtéž 27. 3. 1944; M. Hušáková: Škoda, K. Sch., Vyšehrad 1, 1945/46, č. 19; -ř-: Vzpomínáme K. Sch., LD 27. 2. 1946; K. P. (Polák): k 5. výr. úmrtí, PL 27. 2. 1948; A. Skoumal in K. Sch.: Kámen a bolest (1947); ● ref. Kámen a bolest (další vyd.): R. Dacík, Na hlubinu 1947, s. 377 (srov. i R. Dacík, tamtéž 1948, s. 17); T. Vodička, Na hlubinu 1948, s. 24 ●; A. Kratochvil Christen: Tři cesty K. S. + Literární profil K. Sch. + Mariánský kult v díle K. Sch. + Lidský profil K. Sch., vše Archa 1948, s. 76, 136, 220, 246; Gf (G. Francl): k 50. výr. nar., LD 6. 5. 1949; S. Šteindler: Výchova k sadismu, Hlas revoluce 1951, č. 20; A. Kratochvil

Christen: Poutník michelangelovský, Sklizeň (Hamburk) 1953, č. 10 → Kniha setkání (1962); A. Skoumal in K. Sch.: Kámen a bolest (1957); P. Blažíček: ref. Kámen a bolest (další vyd.), Kultura 1957, č. 48; P. Želivan (K. Vrána): Česká vlast v literárním díle K. Sch., Sklizeň (Hamburk) 1958, č. 12; J. Durych in Malá trilogie (Řím 1958); E. Charous: k 60. výr. nar., Kultúrny život (Bratislava) 1959, č. 21; V. Nezval in Z mého života (1959, s. 102); P. Wittlich in K. Sch.: Kámen a bolest (1964); J. Opelík in K. Sch.: Kámen a bolest (1966); V. Justl in K. Sch.: Blázen před zrcadlem (1966); J. M. Janatka: S K. Sch. v brněnském exilu, LD 8. 5. 1967; hey (J. Heyduk): k 30. výr. úmrtí, LD 27. 2. 1973; J. Nejedlá in K problematice baladické tvorby třicátých let, AUC Praha. Philologica. Monographia 48, 1973 → (přeprac. s tit.) Balada a moderní epika (1975); hey (J. Heyduk): k 75. výr. nar., LD 3. 5. 1974; A. Hájková in K. Sch.: Kámen a bolest (1976); F. Červinka: Útěk do historie, Svědectví (Paříž) 15, 1978/80, s. 478 → (rozšíř.) Česká kultura a okupace (2002); J. Němec in K. Sch.: Legendy a invokace (inedit. 1980, Purley 1987, Praha 1991); Dopis Františka Pastora Nejdůstojnější kapitulní konzistoři v Praze, tamtéž; ● k 100. výr. nar.: B. Dokoupil, Lit. měsíčník 1989, č. 5; dav (D. Vlašínová), Kmen 1989, č. 18 ●; V. Malý in K. Sch.: Legendy (1991); A. Opasek in Dvanáct zastavení (1992, s. 106); ● k 50. výr. úmrtí: V. Justl, Telegraf 27. 2. 1993; M. Selucká, Katol. týdeník 1993, č. 5 ●; J. Víšková in P. Vašák (ed.): Textologie (1993, s. 144, Kámen a bolest a cenzura); A. Opasek: K. Sch. a J. Durych, in M. Elšíková: Dobré dílo Anastáze Opaska (1994 → dopln. a upr. vyd. Opat chuligán aneb Dobré dílo Anastáze Opaska, 2005); F. Všetička: K poetice K. Sch., Akord 20, 1994/95, s. 517; J. Čep, J. Zahradníček in Korespondence 1931–1943 (1995); T. Pavlíček: Pozůstalost K. Sch., sb. Lit. archiv 29, 1997, s. 240 + Úsměv K. Sch., sb. Marginalia Historica 1997, č. 2; P. Hora: K. Sch. (mj. úryvky dopisů B. Fučíka a J. Stránského K. Sch.), Kam v Brně 1997, č. 7–8 + in K. Sch.: Pochvala svatých patronů českých (1997); F. Všetička: Prozaik K. Sch., Alternativa nova 4, 1997/98, s. 243; L. Soldán in K. Sch.: Tvář neznámého a jiné prózy (1998); L. Nováková in K. Sch.: Prsten královnin (1998); J. Malura: ref. Pochvala svatých patronů českých (další vyd.), Tvar 1998, č. 15; P. Hora: O spolupráci K. Sch. s Lidovými novinami, sb. Lidové noviny a Karel Poláček (1998, s. 132); J Rulf, P. Janáček: Psanec z Kozí ulice, Reflex 1999, č. 3; P. Janáček: Užitý poetismus, mírný expresionismus, malé baroko, Tvar 1999, č. 13 → (upr. s tit. Dobrodružné romány jako čtvrtá varianta Sch. literárního jazyka) sb. Lit. archiv 31, 1999, s. 143; L. Binar: Autenticita jako přidaná hodnota jazykové roviny literárního díla (na materiálu povídek K. Sch.), sb. Autenticita a literatura (1999, s. 107); P. Hora in K. Sch.: Princezna z kapradí (1999); J. Vrajová: ref. Princezna z kapradí (další vyd.), Aluze 1999, č. 3–4; M. C. Putna in Kulturní aktivity olomouckých dominikánů a jejich místo v dějinách české katolické literatury, Souvislosti 1999, č. 3–4; H. Voisine-Jechová: The Past as an Existential Problem in the Fiction of Jaroslav Durych, K. Sch. and M. V. Kratochvíl, Germanoslavica 2000, s. 111; I. Kolářová: Vyjadřování emocionálních prožitků jako jeden z motivů výstavby povídek J. Čepa a K. Sch., sb. Návraty k velkým (2000, s. 72); J. Čep, J. Zahradníček in Korespondence 1943–1948 (2000); B. Dokoupil, M. Havránková, T. Pavlíček, P. Wittlich in K. Sch.: Kámen a bolest (2002).

jz

Anežka **Schulzová**

* 24. 3. 1868 *Praha*
† 4. 11. 1905 *Praha*

Autorka operních libret, literárních studií, esejů a divadelních referátů, překladatelka z angličtiny, francouzštiny a dánštiny.

Pocházela z početné rodiny spisovatele a novináře Ferdinanda Sch., její matka Karolína byla sestrou bratří Grégrů, bratr Ivan Sch. byl překladatelem; jejím synovcem byl spisovatel Karel Sch. V dětství a mládí byla dlouho a vážně nemocná s trvalými následky (rachitida), jež jí znemožnily soustavnou školní docházku. Vzdělání proto získávala od svého otce, zabývala se především studiem moderních jazyků a literatur. 1888–94 byla divadelní zpravodajkou Zlaté Prahy a Květů (v obou referovala o Nár. divadle), též tam uveřejňovala překlady a literární studie. Cestovala po německých městech, kde sledovala stav místních divadel, podnikla také cestu na Rujanu za účelem studia k dramatické básni *Pád Arkuna*. V hudbě byla žačkou Z. Fibicha, s nímž ji od začátku 90. let pojil obdivný a hluboký intimní svazek. Po jeho smrti propadla melancholii a depresím; zemřela patrně na předávkování morfiem (sebevražda se neprokázala). Byla pohřbena na Olšanských hřbitovech.

Do dějin české literatury Sch. zasáhla jednak překlady soudobých, zejména francouzských a severských autorů, z valné části zveřejňovaných jen časopisecky (P. Bourget, G. Brandes, G. Flaubert, A. France – Správce Judska z 1893 v Květech byl první český překlad z jeho děl, É. Rod), jednak fundovanými literárněhistorickými, životopisnými a kritickými studiemi (B. Björnson, A. France, G. Hauptmann, A. Strindberg, H. Sudermann;

Žena v dílech M. Gorkého, Anna Karenina a paní Bovaryová aj.). Proslula však spíše jako autorka básnických libret k operám Z. Fibicha. Látku čerpanou z oblasti literární (*Hedy* podle 2.–4. zpěvu Byronova Dona Juana), z bájesloví (*Šárka*) a historie (*Pád Arkuna*) využila však jen jako rámce pro zpodobení osobních dramat postav, pojatých romanticky se všemi obvyklými atributy (osudová láska, zavržené děti, nepoznaní rodiče, zrada, žárlivost, pomsta). Poslední libreto se současným námětem, odehrávající se v Alpách, zůstalo bez názvu v rukopisu.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Carl Ludwig Richter, F. Richter; α, A. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Květy (1889–1903); Nár. listy (1893, 1902); Nová čes. revue (1904); Rozhledy; Zlatá Praha (1889–96). ■ KNIŽNĚ. *Libreta a hudebněvědné práce:* Hedy (1896, i prem., hudba Z. Fibich); Šárka (1898, prem. 1897, hudba Z. Fibich); Zdenko Fibich. Eine musikalische Silhouette (1900, pseud. C. L. Richter; dub.); Pád Arkuna (1901, prem. 1900, hudba Z. Fibich); – posmrtně: Zdenko Fibich, hrstka upomínek a intimních rysů (1950, ed. L. Boháček ← Květy 1902). – *Překlady:* É. Rod: Obětovaná (1893) + Z novel É. R. (1897); G. Brandes: Hlavní proudy literatury století devatenáctého. Sešit 1. Romantická škola ve Francii (1894) + Sören Kierkegaard (1904). ■ SCÉNICKY. *Libreto:* Der Triumphator (1886, hudba K. Weis). ■ USPOŘÁDALA A VYDALA (vesměs pro piano na 4 ruce): Z. Fibich: Quinteto pro housle, klarinet, lesní roh, violoncello a klavír (1896) + Hedy, baletní hudba z opery (1896) + (symfonické básně:) Bouře (1897) + Toman a Lesní panna (1897). ■

LITERATURA: -q, (J. Borecký): ref. Hedy, Zlatá Praha 13, 1895/96, s. 191, 202; ● ref. Šárka: N. (V. Juda Novotný), Hlas národa 30. 12. 1897; Hda (F. Hejda), Světozor 32, 1897/98, s. 106, 119; -q. (J. Borecký), Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 131; K. Knittl, Osveta 1898, s. 173 ●; ● ref. Pád Arkuna: Z. Nejedlý, Obzor lit. a umělecký 2, 1899/1900, s. 269; an. (F. V. Krejčí), PL 11. 11. 1900; K. Knittl, Osveta 1900, s. 1129; K-ý. (B. Kalenský), Čas 14, 1900/01, s. 102 ●; ● nekrology: an., Politik 5. 11. 1905; F. V. V. (Vykoukal), Osveta 1905, s. 1118; an., Ženské listy 1905, s. 239; an., Ženský svět 1905, s. 269; an., Dalibor 1905, s. 357; č, Lumír 34, 1905/06, s. 54; K. (R. J. Kronbauer), Máj 4, 1905/06, s. 141; an., Rozhledy 16, 1905/06, s. 130; an., Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 60 ●; -by- (J. S. Machar): Literární epizoda, Čas 25. 12. 1912; J. Bartoš in Zdeněk Fibich (1914); Z. Nejedlý in Zdenko Fibicha milostný deník (1925); an.: Památce spisovatelky A. Sch., Nár. práce 22. 3. 1945; V. Urbanová: A. Sch., Svob. noviny 24. 3. 1948; Z. Culka in A. Sch.: Šárka (1950); B. Karásek in A. Sch.: Šárka (1960); V. Kostřica: A. Sch. o L. N. Tolstém, Českosl. rusistika 1960, s. 239 + Z historie recepce ruské literatury v Čechách, AUP Olomouc. Facultas philosophica. Philologica, sv. 45, Rusistický sborník olomoucko-lublinský (1980, s. 45); B. Svadbová: Ve stínu nálad, dojmů a upomínek, LD 4. 11. 1980; A. Vrzal: První studie o díle Maxima Gorkého, AUP Olomouc. Facultas philosophica. Philologica, sv. 51 (1985, s. 13); M. Zahrádka: Maxim Gorkij v ohlasech české kritiky přelomu století, tamtéž, sv. 56, Slavica Olomucensia (1987, s. 13); M. Ottlová: Fibichovo erotické období (k Náladám, dojmům a upomínkám), sb. Sex a tabu v české kultuře 19. století (1999, s. 114); P. Hora: Polemika, k níž nedošlo: Karel Schulz vs. Jaroslav Durych, SPFF Ostrava, Literární věda 4, 2000, s. 39; B. Hemelíková: Smrt a tragično v kontextu mýtu (k opeře Šárka), sb. Fenomén smrti v české kultuře 19. století (2001, s. 169); J. Kopecký: Zdeněk Fibich, jeho opera Šárka a A. Sch., Hudební rozhledy 2004, č. 11–12 + První opera Zdeňka Fibicha a A. Sch. Hedy, Hudební věda 2006, s. 281.

sm

Rudolf **Schuster**

* 17. 7. 1877 *Červené Janovice* u Kutné Hory
† 26. 8. 1965 *Praha*

Básník, autor lyrických veršů, navazujících především na symbolismus a dekadenci, dramatik.

Pseudonym Janovický, pod kterým publikoval většinu svých děl, si zvolil podle rodiště, podepisoval se nejčastěji Jar. Vlad. Janovický a též Rudolf Schuster-Janovický. – Narodil se v rodině vrchního geometra. 1889 začal studovat gymnázium v Chrudimi, po maturitě 1896 na České vysoké škole technické v Praze (do 1898, obor zeměděl sko-technický, běh pro zeměměřiče). Poté vstoupil do státních služeb a působil na různých místech jako geometr: od 1900 v Lanškrouně (1903 se oženil), po 1909 v Čáslavi, posléze jako přednosta evidence katastru pozemkové daně. Od 1924 žil v Praze a pracoval jako měřičský rada při archivu katastrálních map. 1953 se přestěhoval k dceři do Prahy-Ruzyně, kde také patrně zemřel. Byl členem Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj. – Bývá zaměňován s Františkem Janovickým, který 1897 uveřejnil dvě básně v Lumíru.

S. debutoval 1899 v almanachu Na nové květy, vydávaném za orgán nejmladší básnické generace z r. 1898. Redigoval a vydal ho spolu s předčasně zemřelým básníkem a novinářem B. M. Satalickým (vl. jm. Bohumil Metod Hedrlin, * 1879 Satalice u Prahy, † 1906 Praha-

-Bubeneč), jenž v almanachu vystupoval pod vlastním jménem i pod pseud. Jan Vřesnický. V úvodu sborníku, zřejmě v reakci na dobové dekadentní pocity smutku a zmaru, oba proklamovali vágní program tvorby, která vzývá život, není zakotvena v soudobých poetikách a formují ji protiklady harmonie a disharmonie (v této orientaci chtěli pokračovat i při vydávání časopisu Nový máj). Ve své poezii Sch. mechanicky tento program aplikoval na poetiku básnických směrů přelomu století. V prvotině (*Ze sonát melancholika*) je ještě patrný dvojaký vztah k dekadenci, zvláště ve střídání atmosféry umdlenosti s radostným očekáváním nového jara. Ve sbírce *Z mého zpěvníku* se symbolistní hymnické vzývání slunce a světla pojí s pohanským exotismem a vitalismem. Knížkou *Vlny* vyvrcholilo Sch. podléhání symbolismu (zvláště poetice O. Březiny), vznikly však rozvleklé, verbalismem přetížené verše; podle vzoru K. Hlaváčka Sch. tíhl k stylově monotónní básni s často opakovanými slovy, obraty i refrény. Povlovné odpoutávání se od symbolismu a dekadence a příklon k oproštěné dikci písňového charakteru znamenala sbírka *Smutky Kainovy,* v níž se autor vyznával z opojení jarní přírodou a stylizoval se do negujícího anarchistického gesta novodobého tuláka. I další knížka *Mé harfy tón* směřovala k jednoduchým, tradiční fakturou vázaným veršům, ovlivněným V. Dykem; zahrnula zejména milostnou a občanskou tematiku. Prožitek 1. světové války vnesl do Sch. sbírky *V požáru věku* vedle válečných ohlasů i rétorické oslavy slovanství, apostrofy češství i tlumenější básnické modlitby a pozdravy (např. W. Whitmanovi). Sch. jen časopisecké prozaické pokusy tvořily většinou lyrické skici, črty a povídky, ve kterých stále doznívalo utkvívání v melancholických náladách, dobový erotismus a secesní slovní ornament. – V. Hánek ve Venkově 1937 uvádí, že Sch. měl připraveno asi deset svazků básní: „Červené korále, Okna v slunci (v poslední vydané sbírce je spolu s lyricko-dramatickou básní o 5 dějstvích Egdun anoncována jako připravená do tisku), Květy rulíku, Stříbrný závoj, Smaragdový prsten atd." V literatuře jsou dále zmínky o divadelních hrách, které Sch. údajně publikoval pod různými pseudonymy (Kristián Sokolov aj.; Masarykův slovník uvádí například drama Sudba bohů). Podařilo se ověřit existenci jen některých prací: v knihovně Divadelního ústavu v Praze je uložen strojopis historizující hry s novozákonním motivem Pravda vítězí, která líčí vliv Ježíšova poselství na život biblických i historických postav, v LA PNP je uložen rukopis lyricko-dramatické básně z let 1906–10 Kletba s tematikou z pohanské doby starých Slovanů.

PSEUDONYMY: Jaroslav Vladimír Janovický, Jarosl. Janovický, Jar. Vlad. Janovický, J. V. Janovický, Jiří Orlovec, Kristian Sokolov, Roman Sáva, V. J. Janovický. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Lumír (1903–05); alm. Na nové květy (1899); Pokroková revue (1910). sb. Svatopluku Čechovi (1946); Topičův sborník (1918, 1922–23); Venkov (1925); Zlatá Praha (1900–03); Zvon (1935); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Ze sonát melancholika (BB 1900); Z mého zpěvníku (BB 1901); Vlny (BB 1902); Smutky Kainovy (BB 1906, pseud. Roman Sáva); Mé harfy tón (BB b. d., 1910); V požáru věku (BB 1918); Triumf lásky (D 1930, pseud. Kristian Sokolov, výt. nezjišt.). – *Ostatní práce:* Antonín Růžička. Album reprodukcí (1923, s F. X. Harlasem a I. Navrátilem). ▮ REDIGOVAL *almanach:* Na nové květy (1899, s B. M. Satalickým). ▮

LITERATURA: Kj (F. V. Krejčí): ref. alm. Na nové květy, Rozhledy 8, 1898/99, s. 798; ● ref. Ze sonát melancholika: an. (A. Racek), Rozvoj 1900, s. 108; Amicus, Zvon 1, 1900/01, s 58 ●; ● ref. Z mého zpěvníku: A. O. Š., Časopis pokrokového studentstva 1901, s. 127; In. A. B. (Bláha), Rozvoj 1901, s. 315; F. Sekanina, Čes. revue 5, 1901/1902, s. 657 ●; ● ref. Vlny: L., Zvon 3, 1902/03, s. 378; E. Sokol, Rozhledy 13, 1902/03, s. 705; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 31, 1902/03, s. 304; K. Z. K. (Klíma), LidN 21. 2. 1903 ●; ● ref. Smutky Kainovy: F. S. (Sekanina), Zvon 6, 1905/06, s. 590; J. R. (A. Bačkovský), Lumír 34, 1905/06, s. 435; A. N. (Novák), Přehled 4, 1905/06, s. 899; -a-, Máj 5, 1906/07, s. 144 ●; ● ref. Mé harfy tón: Š. (J. Šimánek), Pokroková revue 6, 1909/10, s. 325; P. F. M. (Malý), Dělnická osvěta 1910, s. 58 ●; ● ref. V požáru věků: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 378; K. Č. (Čapek), Nár. listy 24. 4. 1919 → O umění a kultuře 2 (1985) ●; ● k šedesátinám: an., LidN 17. 7. 1937; V. Hánek, Venkov 17. 7. 1937 ●.

vfr

Václav **Schwab**

* 16. 11. 1862 *Brandýs nad Labem*
† 29. 4. 1939 *Praha*

Prozaik, povídkář a novelista zobrazující všední, převážně milostné příběhy; v mládí literární recenzent.

V matrice zapsán jako Václav Karel Marie Sch. Své knižně vydané beletristické práce publiko-

val po 1910 výhradně pod pseud. Pavel List, literární kritiky v 80. letech 19. století pod pseud. V. Silván (a variacemi tohoto jména); ojediněle psán i Václav Šváb. – Syn brandýského kupce a měšťana, matčini rodiče pocházeli z Lince. Mladší bratr spisovatele Arnošta Sch.-Polabského. V Praze (kam se přestěhoval s rodiči) absolvoval Sch. první české reálné gymnázium (učili ho zřejmě J. Král a A. Rezek; mat. 1882). 1882–85 studoval práva, poté působil jako úředník pražských poštovních služeb. Od 1905 byl poštovním kontrolorem, 1922 jmenován místoředitelem pražského oddělení pro poštovní novinovou službu (v této funkci odešel i do výslužby). Byl členem výboru Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj a Společnosti Jaroslava Vrchlického. Zemřel po krátké nemoci, zpopelněn byl ve strašnickém krematoriu.

Sch. vstoupil do literatury počátkem 80. let 19. století jako recenzent, autor glos a kritik orientovaných na dobovou beletristickou produkci (publikoval je většinou pod pseudonymy převážně v Literárních listech). Knižně debutoval drobnou humoristickou konverzační hrou s milostným motivem *Dostaveníčko*, v níž se komického efektu snažil docílit oblíbenými dobovými postupy pracujícími se záměnou postav i s happy endem. Ve své realistické, poněkud konvenčně laděné prozaické tvorbě, jež se vyznačovala monotónností a povrchností podání, se Sch. zaměřil především na milostná témata. V raných souborech komorních novel a povídek *Pestré listí, Stesky a úsměvy* (tištěny časopisecky od 2. poloviny 80. let 19. století do počátku 20. století) zobrazil erotické příběhy v dimenzích všednodennosti, bez náznaku a gradace milostného konfliktu. Lásku muže a ženy zde idealizoval sklonem k sentimentálnímu a idylickému smířlivému pojetí i úsilím o všeprostupující harmonizaci, případně vylehčeným rozmarným tónem (*Růžové obláčky*). Ani jediný Sch. pokus o román (*Meteor*), příběh umělce zmítaného mezi efemérními erotickými vztahy, z této linie nevybočil. Do Prahy a okolí Sch. situoval rutinně skicované, bez pevných kontur podané portréty osamělých melancholických existencí (většinou drobných úředníků). Tragické příběhy končící zpravidla smrtí podal v intencích žánrového realismu, maximálně je podbarvoval tesknou náladou, bez náznaků hlubšího psychologického ponoru (*Na různých strunách, Chvíle lásky, Ztišené vlny*). Psychologicky propracovanější studie zmarněného života a promarněných snů stárnoucích rezignovavších hrdinů, tón tajemnosti i jistá sugesce se objevily až v knize *Soumračné chvíle*. Postupně ve Sch. tvorbě sílila perspektiva ztišující vzpomínky (využívající i vlastní autopsie), a to zejména v idylách stylizovaných jako vyprávění ze zašlých dob, odehrávajících se v rodném Polabí (*Věštec a jiné starosvětské povídky*), a v cyklu povídek evokujících citové zrání mladého hrdiny na pozadí probouzejícího se národního života (*Hlasy dávného jara*). Ve 30. letech Sch. ojediněle publikoval (jako P. List) v novinách básně. – Existenci dalších knižně vydaných titulů uváděných v literatuře (K novému životu, 1929; Polabské motivy, 1929) se nepodařilo potvrdit.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Pavel List, P. List, Silván, V. Silvan, V. Silván, V. S. Silvan, V. S. Silván, V. Š. Silván, V. Šv. Silván; V. Š. S. (dub.). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. politika (1884); Hlas národa (1902, 1906; příl. Nedělní listy); Kronika moravskoslezská (Opava 1890, ukázky z Věštec a jiné starosvětské povídky); Květy (1898, 1904); Lit. listy (1881–85; 1881–83 lit. ref. a črty); Lit. listy (1924); Lit. obzor (1882–83); Lumír (1886–88, 1901–03); Máj (1903–05, 1907, 1909, 1911, 1913; 1907 R Nedočkavá touha, 1911 P Zbožňovaná); Mor. orlice (Brno, 80. léta 19. stol.); Nár. politika; Nár. osvobození (1933, BB); Přítel domoviny (1885, ukázka z P Ztišené vlny); Ruch (1886); Samostatnost (1913); Světozor; Topičův sborník (1914–16, 1918–19, 1922–25); Týn; Venkov (1906–08, 1910–11, 1924–34 pravidelně PP, i příl.); Vesna (1882); Volné směry; alm. Vzpomínáme Vás… (1913); Zábavné listy (1885); Zlatá Praha (1886, 1905, 1907–08; 1905 P Tíha osamocení); Zvon (1929–30, 1932, 1935); Ženské listy. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Dostaveníčko (D b. d., 1885, pseud. V. Š. Silván); Pestré listí (PP b. d., 1902); Stesky a úsměvy (PP b. d., 1903, podp. vl. jm. i pseud. Pavel List); Na různých strunách (PP 1905); Chvíle lásky (PP b. d., 1908); Meteor (R b. d., 1910, pseud. Pavel List); Růžové obláčky (PP 1910, podp. vl. jm. i pseud. Pavel List); Ztišené vlny (PP 1911, pseud. Pavel List); Kouzlo nálady (PP 1913, pseud. Pavel List); Zbožňovaná a jiné novely (1914, pseud. Pavel List); Věštec a jiné starosvětské povídky (1915, pseud. Pavel List); Soumračné chvíle (PP 1923, pseud. Pavel List); Hlasy dávného jara (PP 1926, pseud. Pavel List); Za humny (P 1930, pseud. Pavel List). ■ REDIGOVAL *almanach:* Vzpomínáme Vás… (1913, slovesnou část, s jinými). ■

LITERATURA: M. Mašková: Pavel List (1862–1939). Soupis osobního fondu (LA PNP 1998). ■ -rk. (V. Panýrek-Vaněk): ref. Pestré listí, Hlas národa 15. 3. 1903, příl. Nedělní listy; ● ref. Stes-

ky a úsměvy: J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 32, 1903/04, s. 23; E. Sokol (K. Elgart-S.), Rozhledy 14, 1903/04, s. 208 ●; ● ref. Chvíle lásky: -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 15, 1907/08, s. 702; B. B-ová (Benešová), Novina 1908, s. 316; K. Weinfurter, NL 22. 5. 1908; Ds. (J. D. Konrád), Máj 7, 1908/09, s. 184 ●; ● ref. Meteor: Tristan. (S. V. Friedl), Zvon 10, 1909/10, s. 556; -il., LidN 6. 5. 1910; -der. (V. Dresler), Venkov 4. 8. 1910; K. Sezima, Lumír 39, 1910/11, s. 452 ●; -der. (J. Dresler): ref. Růžové obláčky, Venkov 6. 4. 1911; -x-: k padesátinám, Nové ilustrované listy 1912, s. 767; ● ref. Kouzlo nálady: -vh-, Naše doba 21, 1913/14, s. 418; an., NL 3. 5. 1914 ●; J. Karásek: Krásná literatura na poštovní výstavě..., Českosl. pošta, telegraf a telefon 1922, s. 130; ● k šedesátinám: m-, Moravskoslezský deník 16. 11. 1922; -c- (J. Borecký), Topičův sborník 10, 1922/23, s. 86; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 23, 1922/23, s. 128; an., Naše kniha 1922, s. 170 ●; K. (J. Karásek ze Lvovic): ref. Soumračné chvíle, Lit. listy 1, 1923/24, s. 58; drb. (J. Borecký): ref. Hlasy dávného jara, Zvon 26, 1925/26, s. 559; ● k sedmdesátinám: F. Dlouhán (Bulánek-D.), Naše kniha 1932, s. 310; drb. (J. Borecký), Zvon 33, 1932/33, s. 127 ●; ● nekrology: -btk- (V. Brtník), Zvon 39, 1938/39, s. 520 (částečně kontaminován s A. Sch.-Polabským); od, LidN 30. 4. 1939 ●.

vfr

Arnošt **Schwab-Polabský**

* 5. 2. 1860 *Brandýs nad Labem*
† 10. 10. 1936 *Brandýs nad Labem*

Překladatel z polštiny, zejména soudobých dramatiků a prozaiků, referent o polské literatuře.

Psal se také Arnošt V. Schwab, Arnošt V. Schvab, Schvab Polabský (ojediněle uváděn i jako A. Švab Polabský, Šváb Polabský); přídomek Polabský zvolil podle řeky protékající rodištěm. Pokřtěn Ernest Václav. – Narodil se v rodině brandýského měšťana a kupce, rodiče matky pocházeli z Lince. Starší bratr spisovatele Václava Sch. Po studiích na nižší reálce v Brandýse absolvoval v Praze obchodní akademii a již tehdy přispíval do různých časopisů. Poté byl zaměstnán v otcově podniku nejprve jako kupec, po otcově smrti jako prokurista; 1887 byl jmenován městským účetním. Když byla v Brandýse založena městská spořitelna, pracoval v ní v různých funkcích (zpočátku jako úředník, později jako hlavní pokladník). Byl členem Matice divadelní (od 1880), literárního a řečnického spolku Slavia (1884 se účastnil společné návštěvy Krakova). Zemřel na srdeční slabost spojenou se zánětem plic. Pohřben byl na brandýském hřbitově.

Dílo Sch.-P. těsně souvisí s jeho zájmem o divadlo a s kulturní orientací na slovanskou vzájemnost, zejména však s intenzivním studiem polské literatury. Od raného mládí publikoval v časopisech glosy, črty a referáty o soudobých polských spisovatelích, 1882 se stal hlavním spolupracovníkem pardubického časopisu Slovanský obzor, jenž se věnoval slovanské vzájemnosti v literatuře a kultuře, sbíral též příspěvky pro almanach Slavia ve prospěch obětí záhřebského zemětřesení (vyšel ve spolupráci se stejnojmenným řečnickým spolkem). V poměrně rozsáhlé překladatelské práci se Sch.-P. zaměřil na soudobé polské autory divadelních her a na prozaiky, zejména na tehdy populárního M. Bałuckého. Přeložil jeho román, novely a několik komedií a drobných frašek (v 80. a 90. letech byly často uváděny ochotnickými divadly). Překládal rovněž hry i prózy dalších klasiků polské literatury (A. Asnyk, T. T. Jeż, H. Sienkiewicz aj.). Své překlady divadelních her často uplatňoval v knižnici Ochotnické divadlo, kterou redigoval pro nakladatele M. Knappa. Překladatelskou aktivitu zpočátku provázel intenzivní informační a popularizátorskou činností, překládaná díla uváděl často předmluvami. Jako propagátor česko-polských kulturních styků usilující o sblížení obou národů byl v 80. letech i neformálním českým kulturním zpravodajem v polských listech. Jeho nerozsáhlé původní beletristické dílo z raného období vznikalo na okraji práce překladatelské. Knižně Sch.-P. debutoval dramatickou jednoaktovou hrou *Bratři,* volnou adaptací osudové truchlohry K. T. Körnera. Byl také autorem sociální črty *Józa,* jež vnikla pravděpodobně pod vlivem Nerudových Arabesek a pojednává o tragické smrti hluchoněmého dítěte.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. Polabský, Arnošt Polabský (Čes. včela 1877), Arnošt Sch. Polabský, Arnošt V. Polabský, Ar. Sch. Polabský (Koleda 1881), A. V. Polabský, Polabský, Sch.-Polabský (Čes. včela 1879); Ar. Sch. -labský, Ar. Sch. P., A. Sch. P. (Koleda 1881), A. S. P., asp, -asp-, -asp.-, A. V. Sch. (Koleda 1878), -labský, S. P. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Budečská zahrada (1881); Čes. Thalia (1888, překl. Z. Przybylski: Vicek a Vacek); Čes. včela (1877–79; 1877 patrně debut); Hlas národa (1888–89); Koleda (Brno, Olomouc 1877–81); Květy (1879–81, 1885–89); Lit. listy

(1881); Lumír (1877–85); Nár. listy (1880–83; 1881 F o H. Sienkiewiczovi); Paleček; Pokrok (1881–85); Poutník od Otavy (Písek); Przegląd słowiański (Poznaň 1881); Ruch (1883); alm. Slavia (1881, P Józa); Slovanský obzor (Pardubice 1882); Světozor; Urbánkův věstník bibliografický (1880, 1883); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1885); Zábavné listy (1879–83); Zlatá Praha (1884–87); mimo to zvláště v 80. letech obtížně zjistitelné referáty o české literatuře v polských a jihoslovanských literárních časopisech. ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Bratři (D b. d., 1878). – *Překlady:* Z. Przybylski: Oběť (b. d., 1879) + Větvička jasmínu (b. d., 1879); A. Asnyk: Jobovi přátelé (b. d., 1880); P. Wilkońska: První apríl! (b. d., 1880); M. Bałucki: Veselohra (1880) + Příbuzní (1880) + Sousedé (1881) + Těžké ryby (1883) + Bílý mouřenín (b. d., 1883, s C. L. Fričem) + Husy a husičky (1883) + Po smrti tetině (1884) + 250 000 (1884) + Milostný lístek (1885) + Novely (1885) + Novelky a obrázky (b. d., 1887) + Obraz ze života v Tatrách (1887) + Krásná ženuška (1888) + Pro Josefku (1889) + Klub mládenců (1891) + Bratránek (b. d., 1891) + Klepy (b. d., 1894) + Jinak hlava, jinak srdce (1894) + Flirt (1895) + Ženy otrokyně (b. d., 1899); Z. Sarnecki: Zrána (b. d., 1882); J. Kościelski: Dvě lásky (b. d., 1884); I. Maciejowski-Sewer: Souboj šlechetných (1884); T. T. Jež: Uskoci (1884) + Nevěsta Harambašova (b. d., 1898); A. Abrahamowicz, R. Ruszkowski: Manžel ze šetrnosti (b. d., 1885); A. Wilczyński: Na bludných cestách (1885); J. Bliziński: Pan Damián (1886); Vybrané polské povídky a novely (1887); M. Pawlikowski: Novely (b. d., 1888); W. Rabski: Přemožený (b. d., 1897); H. Sienkiewicz: Kdo to zavinil? (1898) + Po stepích (1901). ▮ SCÉNICKY. *Překlad:* M. Bałucki: Hostinný dům (1896). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Slovanský obzor (1882); *almanach*: Slavia (1881, s jinými); *knižnici:* Ochotnické divadlo (1884–97, sv. 1–150). ▮

LITERATURA: S. (P. Sobotka): Literatura. Polská, Světozor 1881, s. 59 (polemika s článkem Sch.-P. o A. Šemberovi in Przegląd słowiański 1881, č. 2); -ý.: ref. překl. M. Bałucki: Těžké ryby, Lit. listy 1883, s. 25; an.: ref. překl. M. Bałucki: Po smrti tetině, Divadelní listy 1884, s. 66; Fr. L. H. (Hovorka): ref. překl. J. Kościelski, tamtéž, s. 139; V. Vítězný: ref. překl. M. Bałucki: Novely, Lit. listy 1886, s. 159; F. Zákrejs: ref. překl. A. Abrahamowicz, R. Ruzskowski + M. Bałucki: Milostný lístek + J. Bliziński, Osvěta 1887, s. 356; P. Marek: ref. překl. M. Pawlikowski, Lit. listy 9, 1887/88, s. 133; F. Zákrejs: ref. překl. Z. Przybylski: Vicek a Vacek, Osvěta 1889, s. 284; -r: ref. překl. M. Bałucki: Klub mládenců, Zábavné listy 1893, s. 576; jv. (J. Vodák): ref. překl. M. Bałucki: Jinak hlava, jinak srdce, Lit. listy 17, 1895/96, s. 119; an.: A. Sch.-P. (k sedmdesátinám), Naše kniha 1930, s. 132; m. n.: nekrolog, LidN 11. 10. 1936.

vfr

Vincy **Schwarz**

* 5. 9. 1902 *Šternberk*
† 30. 6. 1942 *Ruzyně* (Praha-R.)

Kulturní organizátor a propagátor české literatury, autor literárních antologií protifašistického a vlasteneckého zaměření, publicista.

Pův. jm. Winzenz Sch., psán též Vincenc. – Otec byl majitelem drogerie ve Šternberku; rodina byla německá a silně nacionalistická. Sch. studoval na německém gymnáziu v Olomouci (1913–14) a v Čes. Těšíně, kde měl příbuzné (do 1917), pak na německé obchodní akademii v Olomouci (mat. 1921); t. r. vystoupil z katolické církve a ve svém rodišti založil komunistické hnutí německé mládeže, v němž velmi aktivně působil (zároveň i v komunistickém tělocvičném spolku Vorwärts). 1921–22 pracoval v otcově závodě, 1922–24 vykonával vojenskou službu. 1925 přišel do Prahy, kde měl postupně různá zaměstnání, většinou v knihkupeckých a nakladatelských podnicích; nejvýznamnější bylo místo zástupce firmy Frankfurter Zeitung und Handelsblatt pro Československo, v jejíchž službách často cestoval do Německa (hlavně Frankfurt n. M.). 1934 vstoupil do divadelní agentury Centrum (založena 1918 F. Kholem) a vybudoval při ní literární oddělení, 1935 přešel do Perlíkova jednatelství Universum. Později získal koncesi sám a asi od 1937 podnikal ve vlastním literárním jednatelství a vydavatelství (Praha-Smíchov, Malátova 7). Byl ve styku s mnoha českými i zahraničními nakladatelskými firmami a autory (1937 podnikl obchodní cesty do Londýna a Paříže), především zprostředkovával vydávání angloamerické literatury; zejména menším nakladatelským firmám (J. Albert, J. Naňka, A. Srdce aj.) pomáhal při výběru překladů a sháněl pro ně literární novinky. 1933 se oženil po delší známosti se Z. Flégrovou, jejímž vlivem i působením pražského kulturního prostředí se zcela asimiloval s českým životem a hlavně v době ohrožení nacismem se důrazně hlásil k české národnosti (po obsazení pohraničí optoval pro ČSR); manifestací češství byl 1940 i Sch. vstup do českobratrské církve (působil ve smíchovském sboru na Santošce) i členství ve Společnosti Nár. muzea a v Matici české. Od polovice 30. let byl členem pražské zednářské lóže (1938 pro ni vydal novoročenku A. von Knigge: Dopis o svobodném zednář-

ství). V březnu 1942 byl spolu s manželkou, její sestrou a švagry zatčen pro rozšiřování zpráv zahraničního tisku a za heydrichiády jako rukojmí i se svou ženou zastřelen v Ruzyni.

Do českého kulturního života vstoupil Sch. nejprve jako překladatel české literatury do němčiny: 1933 vyšel v Berlíně první jeho překlad (s O. Pickem), K. Čapka Wie ein Theaterstück entsteht, po němž následovala další Čapkova díla. 1935 začal psát informativní poznámky o literárním dění a 1934–37 uspořádal tři satirické básnické sborníčky protifašistického zaměření. Vrcholu svého nadšeného působení v české literatuře a kultuře dosáhl v době po mnichovském diktátu a po obsazení republiky nacisty, kdy sestavil několik velkých literárních antologií s cílem oslavit národní minulost a vyzvednout kulturní poslání českého národa ve světových dějinách. Jako překladatele a autory doslovů a komentářů dokázal Sch. pro své podniky získat přední spisovatele i odborníky (V. Jirát, J. Seifert, V. Vančura, V. Vojtíšek); sám napsal doslov k antologii veršů o Praze Očima lásky, ostatní sbírky provázel úvodními či závěrečnými poznámkami. Přední postavení mezi Sch. spolupracovníky zaujímal P. Eisner, který tehdy nemohl z rasových důvodů publikovat a své překlady podepisoval řadou pseudonymů (Karel Babor, Jaroslav Dlouhý, Jan Horáček, František Chlumský, Karel Benda, R. Černý, Jan nebo Josef Machuta); podílel se patrně na Sch. výborech podstatně i jako odborný rádce (1945 vydal Eisner jako In memoriam V. Sch. básnický výbor Chvála Čech, shrnující verše připravované Sch. pro antologie cizích autorů o Čechách, které však nemohly převážně z cenzurních důvodů za okupace vyjít). – S národně obranným zaměřením Sch. edic souvisely i jeho články věnované literatuře národního obrození, zejména činnosti M. V. Krameria; napsal též doslov k vydání Knihy Josefovy v nakladatelství ELK, vydal vlastní úpravu povídky Maran a Onyra od P. Šedivého a přetisk divadelních jednolistů V. Melezínka ze 1787–94.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Rodomil Černý, R. V. (V. R.) Černý; V. R. Č., V. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* ELK (1939); Lit. noviny (1935–41; 1940 Český nakladatel a kněhtiskař V. M. Kramerius, Z počátků dětské četby); Magazín DP (1935–36); Panoráma (1934–37; 1936 stať „Prosím pěkně: Vždy s úsměvem!“ neboli Pachatel se hlásí ke slovu – o ant. Básníkův rok); Rozhledy (1936); Venkov, příl. Neděle Venkova (1941). ■ KNIŽNĚ. *Překlady* (z češtiny do němčiny): K. Čapek: Wie ein Theaterstück entsteht (Berlín 1933, s O. Pickem) + Daschenka oder das Leben eines jungen Hundes (Berlín 1934, s O. Pickem) + Aus einer Tasche in die andere (1936, dvě vydání z téže sazby: pražské jako překladatele uvádí V. Sch. a J. Madera, zahraniční, Lipsko-Vídeň, uvádí pouze V. Sch.) + Seltsames England (Berlín b. d., 1936). ■ REDIGOVAL *časopis:* Bodláky (1935); *sborník:* 16. sjezd Penklubu v Praze (1938); *knižnice:* Ráj srdce (1937, s F. J. Müllerem), Svět se směje (1941). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: U vrbiček (ant. satirických veršů, 1934); ant. Básníkův rok. 33 básníků píše na okraj dne. 1935–1936 (1936); ant. Verše na zeď. Básníkův rok 1936–1937 (ze současné čes. satiry, 1937); A. von Knigge: Dopis o svobodném zednářství (1938, bibliof.); Věčné Čechy (výbor z německé poezie o čes. dějinách, 1939; rozšíř. vyd. 1940); Ohlasy z Čech (výbor ze světové poezie o čes. dějinách, 1940); Město vidím veliké (výbor z veršů a próz světových autorů o Praze, 1940); Očima lásky (výbor z čes. básníků o Praze, 1941, s J. Kolmanem Cassiem); Ta krásná země… (výbor ze světové poezie o Čechách, 1941); P. Šedivý: Maran a Onyra (1941); V. Melezínek: Dar nového roku 1941, bibliof.). ■

LITERATURA: L. Václavek: Německý antifašista a český literát V. Sch. (Šumperk 1966; zde i soupis článků a příležitostných projevů o Sch.). ■ ● ref. ed. U vrbiček: a (J. Hora), Čes. slovo 2. 9. 1934; Z. Kalista, Lumír 61, 1934/35, s. 236 ●; V. H. (Z. Kalista): ref. ed. Básníkův rok, Lumír 62, 1935/36, s. 539; ● ref. ed. Verše na zeď: V. H. (Z. Kalista), Lumír 63, 1936/37, s. 402; V. Černý, LidN 15. 3. 1937; LVA (L. Vokrová-Ambrosová), Čin 1937, s. 51 ●; ● ref. ed. Věčné Čechy: A. M. Píša, LitN 1940, s. 29; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 48, 1940/41, s. 119 ●; ● ref. ed. Město vidím veliké: M. Volf, LidN 28. 10. 1940; V. Jirát, KM 1940, s. 376 ●; V. T. (Tichý); ref. ed. Ohlasy z Čech, Nár. práce 15. 12. 1940, příl.; l (B. Novák): ref. ed. Ta krásná země…, LidN 17. 3. 1941; B. Havránek: ref. ed. Očima lásky, SaS 1942, s. 106; P. Eisner: Dobrý voják V. Sch., sb. Chvála Čech (1945); J. Tůmová: Vzpomínka na V. Sch., tamtéž; M. V. Kratochvíl: O trojím životě, Kulturní politika 1, 1945/46, č. 11; J. V. C. (Cabalka): Vzpomínáme V. Sch., LD 5. 1. 1946; C. Flégr: V. Sch., PL 29. 6. 1946; J. Skutil: Antifašistický bojovník – Šternberčan V. Sch., Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci 4, 1956–58, odd. B – společenské vědy, 1959, s. 299; J. Valíček: Vzpomínka na popraveného šternberského antifašistu, Za nový život Šternberska 28. 6. 1958 + Památce popraveného antifašisty, Vesnické noviny (Šternberk) 18. 2. 1960 + Město Šternberk památce spisovatele V. Sch., tamtéž 6. 7. 1962; A. Wagnerová, V. Janovic: Hamleti a Donkichoti jsou naši předkové, Plamen 1966, č. 7 a 8; O. Štorch-Marien in Ohňostroj (1969, s. 168) + in Tma a co bylo potom (1972, s. 132); L. Topoľská: Kdo byl V. Sch.?, Nová svoboda 26. 8. 1972; E. Berndorfo-

vá: 50. výročí prvního překladu Čapkových detektivek do němčiny, Zpravodaj Společnosti bratří Čapků, č. 25, 1986, s. 38; V. Vrabec: Apoštol české knihy, Svob. slovo 4. 9. 1987; L. E. Václavek: Překladatel Karla Čapka V. Sch., in Stati o německé literatuře vzniklé v českých zemích (1991); P. Kneidl: V. Sch., in Pražská léta německých a rakouských spisovatelů (1997); L. E. Václavek: W. Sch. zwischen der deutschen und der tschechischen Literatur, sb. Deutsch-böhmische Literatur (2001, s. 355).

ll

Růžena **Schwarzová**

* 10. 1. 1892 *České Budějovice*
† 3. 1. 1973 *Praha*

Básnířka a prozaička z okruhu R. Svobodové, překladatelka z bulharštiny a polštiny.

V matrice zapsána Švarcová. – Vyrůstala v kulturně orientované rodině. Otec Václav Švarc (1850–1927), soudní úředník, býval v mládí literárně činný, sbíral pohádky a pověsti strakonického kraje pro časopis Čes. lid a sám otiskoval povídky v píseckém Otavanu; 1914 se s rodinou přestěhoval do Tábora, kde se stal prezidentem krajského soudu. R. Sch. absolvovala v Čes. Budějovicích dívčí lyceum (mat. 1909), dále se vzdělávala v Praze, navštěvovala univerzitní přednášky a učila se jazyky. Na její duchovní utváření i tvorbu mělo významný vliv setkání s R. Svobodovou, s níž se stýkala od 1916, po její smrti se spřátelila s B. Benešovou. Od 1927 žila trvale v Praze. Po 1. světové válce hodně cestovala, zpočátku po republice, později poznala Německo (1922), Portugalsko, Francii, severní Itálii, severní Afriku, Korsiku (1928), Rumunsko (1929). 1936 a 1937 strávila delší čas v Bulharsku, kde byla hostem své přítelkyně, básnířky L. Kasărovové.

Sch. začala publikovat v regionálním tisku (Budivoj, Jihočeské listy) již během středoškolského studia, knižně debutovala emotivní sbírkou dívčí lyriky *Radostné ráno.* Její málo původní poezie z meziválečného období, ovlivněná zejména F. Šrámkem a ve své době většinou přeceňovaná, sahá od náladových, naivně milostných a přírodních veršů s optimistickým akcentem až k projevům idealisticky pojatého vlastenectví. Sloky bolesti nad lidským utrpením způsobeným 2. světovou válkou (*Trnový práh*) jsou výrazově uměřenější a rytmicky i formálně ukázněnější. Jako prozaička se Sch. etablovala povídkami *Vítězové* s úmyslem psychologicky postihnout milostné osudy citlivých a roztoužených dívek nebo žen z lepších rodin. Prostupují je, podobně jako další prózy, dobové módní atributy (oblékání, exaltované chování, záliba v exotičnosti, salonní intelektualismus), vyznačují se sklonem k dekorativnosti a napodobují styl R. Svobodové. Román *Hora osudu,* situovaný do statkářského prostředí, jehož hudebně vzdělaná, tělesně handicapovaná hrdinka končí sebevraždou, rozmělňuje model tzv. duchovního aristokratismu. Obdiv k osobnosti R. Svobodové vyústil dvacet let po její smrti v osobní vzpomínky na spisovatelku s přihlédnutím k její lidumilné činnosti. Z bulharštiny přeložila Sch. verše L. Kasărovové (časopisecky publikovala překlady dalších bulharských básníků) a z polštiny historický román Z. Kossak-Szczucké.

PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy Času; Budivoj (Čes. Budějovice); Cesta (1919–20, 1923–25, 1928–30); Čas; Česko-bulharská vzájemnost (1939); Československ. republika; Čes. jih (Tábor); Čes. svět (1917–21); Jihočes. listy (Čes. Budějovice); Kmen (1918); Lid. noviny (1924–30, 1935); Lípa (1917–19); Lumír (1922); Malý čtenář (1920); Mladá stráž (Plzeň); Nár. listy; Nár. osvobození (1925, 1929, 1933); Nár. politika; Pramen (1921); Právo lidu (1920–25, 1936; 1920 i Večerník PL); Světozor (1918, 1928–32); Tábor; Topičův sborník (1919, 1922); Večerní Čes. slovo (1923); Venkov (1918–20, 1924–31, 1937–40); Zlatá Praha (1917–24); Zvěstování; Zvon (1917–28); Ženský obzor (1927); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Radostné ráno (BB 1918); Vítězové (PP 1921); Srdce (BB 1922); Hora osudu (R 1929); Mládí s křídly (PP 1929); Barevný svět (BB 1931); Růžena Svobodová ve vzpomínkách své žačky (E 1940); Trnový práh (BB 1947); Dům za řekou (R b. d., 1948). – *Překlady:* L. Kasărova: Hlasy (1937); Z. Kossak-Szczucka: Lehnické pole (1948). ∎ SCÉNICKY *hra:* Přes práh (1920). ∎

LITERATURA: J. Wagner: R. Sch. (1892–1973). Literární pozůstalost (LA PNP 1976). ∎ ● ref. Radostné ráno: M. Novotný, Nové Čechy 1918, s. 450; L. N. Z. (Zvěřina), Kmen 2, 1918/19, s. 303; J. Tkadlec, Lípa 2, 1918/19, s. 111; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 43; J. B. (Borecký), Osvěta 1919, s. 122; J. Hora, Kmen 3, 1919/20, s. 44 ●; ● ref. Vítězové: J. O. Novotný, Cesta 3, 1920/21, s. 731; J. Krecar, MR 1920/21, sv. 36, s. 279; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 28, 1920/21, s. 617; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 21,

1920/21, s. 362; Ant. Veselý, Pramen 1921, s. 272; M. P. H. (Pujmanová), Tribuna 6. 3. 1921; K. Č. (Čapek), LidN 17. 4. 1921; M. Novotný, Nové Čechy 1922, s. 86 ●; ● ref. Srdce: A. Hartl, Nové Čechy 6, 1922/23, s. 163; Š. Jež, Tribuna 29. 4. 1923 ●; ● ref. Hora osudu: J. Vodák, Světozor 29, 1928/29, s. 1090; vz (V. Zelinka), Zvon 29, 1928/29, s. 363; K. (F. V. Krejčí), PL 10. 2. 1929; V. Brtník, Venkov 28. 3. 1929; Kp. (J. Knap), Venkov 15. 10. 1929; If. (I. J. Fischerová), NO 22. 11. 1929; J. Karasová, Ženský svět 1929, s. 165 ●; ● ref. Mládí s křídly: vz (V. Zelinka), Zvon 30, 1929/30, s. 278; V. Brtník, Venkov 5. 1. 1930; vr. (V. Ryba), PL 15. 6. 1930 ●; ● ref. Barevný svět: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 32, 1931/32, s. 350; AMP. (A. M. Píša), PL 10. 2. 1932 ●; ● ref. překl. L Kasărova: F. Tichý, Lumír 64, 1937/38, s. 221; J. V. S. (Sedlák), Venkov 19. 1. 1938 ●; ● ref. Růžena Svobodová…: Dr. Jar. B. (Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 601; K. P. (Polák), Nár. práce 19. 7. 1940; J. V. S. (Sedlák), Venkov 23. 7. 1940; Sch. (R. Schams), Střední škola 22, 1941/42, s. 191 ●; mč (B. Mühlstein): ref. Trnový práh, Obrana lidu 30. 11. 1947; (zm). (Z. Mráz): Pětasedmdesátiny R. Sch., Jihočes. pravda 10. 1. 1968; V. Přech: Zemřelá básnířka R. Sch., Výběr prací Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1973, s. 33.

sb

Bohumil **Schweigstill**

* 27. 3. 1875 *Trhové Dušníky* u Příbrami
† 3. 12. 1964 *Příbram*

Autor loutkových her a pohádkových knih, redaktor dětských časopisů.

Syn havíře; po obecné škole, nižším gymnáziu a učitelském ústavu v Příbrami (mat. 1896) začal svou pedagogickou dráhu v Představi u Klatov, pokračoval od 1898 v Klatovech, 1900–35 v Praze, nakonec jako ředitel školy na Karlově. V Praze se též oženil s dcerou spisovatele A. V. Šmilovského. Do důchodu odešel 1935. Vedle učitelské činnosti se intenzivně věnoval různým kulturním aktivitám, např. v Pěveckém sdružení pražských učitelů, s nímž navštívil několik zemí (Francie, Anglie, Švýcarsko, Belgie, Lucembursko). Snahy o všestranné působení na duševní rozvoj dítěte podnítily jeho zájem o loutkové divadlo: 1912–15 se podílel na činnosti Svazu přátel loutkového divadla v Praze a hrál s loutkami ve svazovém divadle v Kinského sadech, 1915 založil ve škole ve Vladislavově ul. amatérskou scénu Loutkové divadlo Spolku pro pořádání ušlechtilých zábav mládeže. Repertoár scény vyplňovaly zejména jeho hry, které později vydal tiskem. Od 30. let, kdy se vzdal praktické loutkářské činnosti, se věnoval hlavně psaní pohádkových knížek a redigování časopisů pro děti a mládež.

Již za studentských let začal psát básně a fejetony, ale k literární práci se vrátil až jako autor loutkových her v 2. desetiletí 20. století a hned jako jeden z nejplodnějších. Sch. tehdy odpovídal na bouřlivý rozvoj českého amatérského loutkářství s nadměrnou poptávkou po jednoduchých, technicky nekomplikovaných hrách, jež by mohly být snadno uvedeny na rodinných i méně náročných spolkových scénách. Sch. tomu podřídil výstavbu svých děl, zejména volbu děje, jeho rozsah (počet proměn a hlavně vystupujících postav) i práci s detaily. Byl v tom natolik úspěšný, že záhy patřil k nejhranějším autorům a podařilo se mu proniknout i do zahraničí (Maďarsko, Chorvatsko, Německo). Tematický okruh her zůstal přitom dosti omezený. Jsou to převážně veselé pohádkové příhody Kašpárka a Honzy, kteří osvobozují princezny, pomáhají chudým, bojují se zlem, čerty, draky nebo s čaroději. Jednoduché dějové situace jsou také prostě řešeny: Honza přemůže hloupé a zbabělé čerty, Kašpárek je přelstí, nakonec pomohou i dobré pohádkové bytosti. Výjimku z tohoto tematického vymezení tvoří několik alegorických her, ve kterých se Sch. pokusil přiblížit dětem ideje státní samostatnosti (*O princezně Pravdě*), boje legionářů za svobodu (*Proti draku*), atmosféru svátků (*Na Dušičky v lese, Vánoční pohádka*) apod. Tematické zúžení většiny Sch. her plynulo rovněž z autorovy obliby ustálených typů. Poučen dosavadním vývojem loutkového divadla využil všech výhod, které loutkářskému autorovi poskytuje tradicí daný charakter loutek a zároveň je významně pozměnil v souladu s dobovou proměnou směrování českého loutkářství od dospělých diváků k dětem. V tomto duchu přetvořil zejména postavu Kašpárka. Místo zakrslého, vychytralého chlapíka zpodoboval ho Sch. jako veselého kluka, který je jak vzhledem, tak mentalitou blízký dětem. Navzdory polemice, kterou vyvolali zastánci tradičního loutkového divadla, tímto pojetím Sch. prosazoval tendenci, již dovršili další autoři (především J. Skupa), kteří již vytvářeli zcela soudobé typy i příběhy. Sch. se ovšem nikdy nepokusil o umělecky významnější tvorbu, a tak malá ná-

ročnost a stupňující se stereotypnost jeho her vyvolávala již ve 20. letech kritiku. – Od přelomu 20. a 30. let se věnoval soustavněji pohádkářské tvorbě. Parafrázoval lidové pohádky, beletristicky zpracovával náměty svých loutkových her (*Pohádky o Honzovi, Kašpárkovi a čertech* aj.) a v tomto duchu psal též nové pohádky, v nichž se mísil sentiment se snahou o výchovné působení (*Hvězdička z nebíčka*). S oblibou se opíral i o regionální legendy (např. příbramskými se inspiroval v *Pohádkách stříbrných hlubin*). Měly-li jeho loutkové hry, přes všechny výhrady, opodstatnění v tom, že odpovídaly inscenačním požadavkům loutkářů a podpořily rozvoj amatérského loutkářství, jeho kvantitativně obsáhlé produkci pohádek výrazně chyběla tvůrčí umělecká invence. I jeho další loutkářská tvorba, ke které se vrátil ve 40. letech, byla již vývojem loutkářské dramatiky překonána. – V polovině 50. let sepsal paměti Vzpomínky nejstaršího principála z dob obrození loutkového divadla v letech 1910–1930 (rukopis v Divadelním odd. Nár. muzea v Praze).

PSEUDONYMY: Boža, Jiří Klas, Jiří V. Klas, Prokop Tichý, V. Klas. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. slovo (1926–29); Čes. loutkář (1912); Klatovské listy (1898–99); Malý čtenář (1931–34); Nár. politika (od 1925); Naše loutky (od 1923); Srdíčko (od 1932); Šumavan (Klatovy 1898–99); Tribuna; Venkov (1917–27). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie* (vesměs pro ml.): Koření z Černého vrchu (D b. d., 1916); Krejčí, švec a Kašpárek (D b. d., 1917); Honza u krále (D b. d., 1917); O princezně Pravdě (D b. d., 1917); Honza kovář a čert (D b. d., 1918); Jak Honza čerta chytil (D b. d., 1918); Jak v hospodě čerta napálili (D b. d., 1918); Na Dušičky v lese (D b. d., 1918); Pohádka o Rusalce (D b. d., 1918); Vánoční pohádka (D b. d., 1918); Kašpárek u Ježibaby aneb Neposlušný Honzíček (D b. d., 1920); Kuba Všeckosněd (D b. d., 1920); Naše pohádka (D b. d., 1920); Proti draku (D b. d., 1920); Kašpárek hledá princeznu (D b. d., 1921); Panoš Jiří (D b. d., 1921); Potopený zvon (D b. d., 1921); Sněhuláček (D b. d., 1921); Čerti na hradě (D 1922); Jak čerti vyplatili čerta (D b. d., 1922); Kašpárkovy čertoviny (D b. d., 1922); Kmotry klepny (D b. d., 1922); Na stříbrné pavučině (D b. d., 1922); Ošizená smrt (D b. d., 1922); Zlaté srdce (D b. d., 1922); Dědek Klapzuba a jeho bába (D 1924); Honza princem a princ Honzou (D b. d., 1924); Kašpárkovo pometlo-zametlo (D b. d., 1924); O princezně Dobrovíle (D b. d., 1924); Skřítkové ze stříbrné hory (pohádka, b. d., 1924); Šípková Růženka (D b. d., 1925); Kašpárek učí Matěje (D b. d., 1925, pseud. Prokop Tichý); Honza doktorem (D 1925); Honza hledá Kašpárka aneb Kašpárek čaruje (D b. d., 1925); Poklad z Kašpárkova hradu (D 1925, pseud. Jiří Klas); Princ Medvěd (D b. d., 1925); Pohádkovým světem (PP 1926); Královna Zlobaba (D 1927); Oklamaný hastrman (D b. d., 1927, pseud. Jiří Klas); Princezna Světluška (D 1927); Kašpárek loupežníkem (D b. d., 1927); Pohádky ze stříbrné studánky (1927); Králové z Kocourkova a lidičky z Chytrákova (PP 1927); Za zvířátky do pohádky (PP 1927); Kašpárkovy pohádky (1928); Pohádky stříbrných nocí (1928); Strašidelné historky (PP 1928); Konec světa mistra Dratvičky (D b. d., 1928); Jak Petrovští uloupili kozu (D 1928); Kašpárek a zlatokřídlý kůň (D b. d., 1928); Kašpárkova komedie s drakem (D 1928); Komedie v Kocourkově (D b. d., 1928, pseud. Jiří Klas); Pan čaroděj Čuchejčuchej (D b. d., 1928); Jiříček-mazlíček se svými hračkami v nebeské ozdravovně (P 1929); Tři kluci a ježibaba (D 1928); Honzova komedie s čerty (D 1929); Kašpárek a přilepený čert (D 1929); Kašpárek a strašný drak (D 1929); Perníková bába (D 1929); Pohádky z Kašpárkovy zahrádky (1929); Princ ze zlatého zámku (D 1929); Pytláci (D b. d., 1929); Zlatý poklad (D 1929); Čaroděj Hababuk a princezna Zlatovláska (D 1930); Čarovná píšťalka aneb Jak přemohl Kašpárek strašného draka (D 1930, pseud. Jiří Klas); Jak roztočil Kašpárek čerty (D 1930); Kašpárek a krejčík Jehlička aneb Očarovaný zámek (D b. d., 1930); Kašpárek na vepřových hodech (D 1930); Kašpárek s Honzou v zakletém zámku aneb Kterak hrál Kašpárek žertem na větvi s čertem (D 1930); Kašpárek v černé sluji (D b. d., 1930); Kašpárek ve slunečném zámku (D 1930); Krakonoš (PP 1930); Loupežník Mrštichlup aneb Jak dostal Kašpárek loupežníka (D b. d., asi 1930, dub.; 2. vyd. 1944); Pohádky z čarovné zahrádky (1930); Pohádky ze zlatých zámků (1930); Poklady princezny Pohádky (PP 1930); Rozmarné pohádky (1930); Uhlíř a král (D b. d., 1930); Veselé pohádky o zvířátkách (1930); Čarovný kvítek (P 1931); Hryzka a Mlska (P b. d., 1931); Kterak Kašpárek bez prodlení vrátil Kocourkovu posvícení (D 1931); Jak oškubal Kašpárek čaroděje aneb Čarovný kobereček (D b. d., 1931, pseud. Jiří Klas); Jak se Honza napil rozumu (D b. d., 1931); Kašpárek a medvěd aneb Kterak udělal Kašpárek z medvěda prince (D b. d., 1931); Káča a drak aneb Jak šli ve Zlámané Lhotě na draka (D b. d., 1931); Kašpárek a obr Ťululum aneb Jak snědl Kašpárek vtipnou kaši (D b. d., 1931); Kašpárkova čarovná kaše (D 1931); Kašpárkovo šidítko (D 1931); Kašpárkovy rolničky (PP 1931); Kašpárkovy žerty s loutkami – i s čerty (DD b. d., 1931, pseud. Prokop Tichý); Kašpárkovy povídačky (DD b. d., 1931, pseud. Prokop Tichý); Královský nos a pan doktor Kos (D b. d., 1931); Paleček, Malíček, Cvalíček (PP 1931); Pohádky z naší zahrádky (1931); S Honzou z pohádky do pohádky (b. d., 1931); Veselé pohádky o krejčíkovi Nitkovi a jiné chase (1931); Zlatý květ – čarovný květ aneb Honza králem a Kašpárek jeho jenerálem (D b. d., 1931); Franta Kaštan a jeho společníci (P 1932); Jiříček Mazlíček (P 1932); Tajemný zvonek aneb Kašpá-

rek a hastrmánek (D b. d., 1932, pseud. Jiří Klas); Veselé národní pohádky (1932); Kašpárek a loupežník (D 1933); Dvacet veselých výstupů pro loutkové divadlo (DD b. d., 1935); Pohádky pro mladé čtenáře (b. d., 1935); Jak šlo srdíčko do světa (P b. d., 1936); Srdíčko ve zlaté Praze (P 1937); Jak přivezl Kašpárek do zoologické zahrady draka (D 1938); Mazaný švec a hloupý král (D 1938); Srdíčko na prázdninách (P 1938); Čarovné pohádky z naší zahrádky (1939); Hvězdička z nebíčka (P 1939); Třetí dvacítka veselých výstupů pro loutkové divadlo (DD b. d., 1939); Páni kluci, jejich radosti a starosti (PP 1940); Sněženky a jiné pohádky (1940); Pejsek Šmudla (PP 1941); Kašpárkovo čarovné prasátko (D 1943); Skřítkové. Pohádky ze stříbrných hlubin (1943); Čarovný zvon (D 1944); Dvacet jednou ranou (DD 1944); Pohádky ze školy a okolo ní (1944); Jak Kašpárek s Honzou pomohli princezně proti čertu (D 1946); Jak udělal Kašpárek čáru přes čarodějovy čáry (D 1946); Kašpárek a baba Jaga (D 1946); Kašpárek a čarovný poklad železného rytíře (D 1946); Kašpárek a dušička z vodníkova hrníčku (D 1946); Kašpárek a ustrašené strašidlo (D 1946); Kašpárek malířem v dračí sluji (D 1946); Kašpárkova hadrová saň (D 1946); Kašpárkova komedie v Tulipánově (D 1946); Kašpárek, Vašek a medvěd aneb Jak udělal Vašek prince z medvěda (D 1946); Královský kocour Kulíšek a švec Matýsek (D 1946); Padesát pohádek ze všech čarovných světů (1947); Pohádky o Honzovi, Kašpárkovi a čertech (1947); Pohádky o panenkách (1948); 20 nových veselých výstupů pro loutkové divadlo (DD b. d.). – *Úpravy her:* J. Veselovský: Kašpárek z Cikánova (1941); M. Kopecký: Posvícení v Hudlicích (1946) + Pan Franc ze zámku (1947); L. Tesařová: Vodníkova Hanička (1948). ■ REDIGOVAL *periodika:* Malý čtenář (1931–39, s jinými), Srdíčko (1933–42); *knižnice:* Loutkové hry Uměleckých snah (1917–29, pokr. v knižnici Osvěta 1943–45), Mládí (1928–29). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Výbor veselých národních pohádek (b. d., dub.). ■

LITERATURA: K. Kobrle: O nových loutkových hrách, Loutkář 2, 1917/18, s. 72; J. Záhoř (J. Veselý): ref. O princezně Pravdě, tamtéž, s. 76; K. Fischer: Nové loutkové hry, Loutkář 3, 1918/19, s. 60; E. Míšek: Loutkové divadlo Spolku pro pořádání ušlechtilých zábav mládeže, Naše loutky 2, 1924/25, s. 59; L. L. (Lábek): ref. Pohádkovým světem, Za zvířátky do pohádky, Úhor 1927, s. 18; an. (F. S. Procházka): ref. Pohádky ze stříbrné studánky, Zvon 28, 1927/28, s. 221; ● ref. Pohádky ze stříbrné studánky, Králové z Kocourkova a lidičky z Chytrákova: P. S. (Sula), NO 11. 12. 1927; F. Homolka, Úhor 1928, s. 52 ●; ● ref. Pohádky z Kašpárkovy zahrádky: V. F. S. (Suk), Úhor 1928, s. 174; R. (A. Rambousek), Čes. osvěta 25, 1928/29, s. 173; S. (P. Sula), NO 28. 8. 1929 ●; L. Zbraslavská: ref. Pohádky stříbrných nocí, Úhor 1929, s. 121; O. Pospíšil: ref. Pohádky z čarovné zahrádky, Veselé pohádky o zvířátkách, Úhor 1930, s. 73; B. Hloušková: ref. Pohádky ze zlatých zámků, tamtéž; L. Letenská: ref. Jiříček-mazlíček se svými hračkami v nebeské ozdravovně, tamtéž; F. Mrkvička: ref. Kašpárkovy rolničky, Úhor 1931, s. 205; J. Prchal: ref. S Honzou z pohádky do pohádky, Úhor 1932, s. 69; A. Wenig: B. Sch., Úhor 1935, s. 145; Dč. (K. Doskočil): ref. Jak šlo srdíčko do světa, Rozhledy 1936, s. 290; ● ref. Srdíčko ve zlaté Praze: M. Majerová, LidN 8. 12. 1937; an., Ranní noviny 9. 12. 1937 ●; F. K. (Křelina): ref. Čarovné pohádky z naší zahrádky, Hvězdička z nebíčka, Venkov 23. 12. 1939; fsf: k sedmdesátinám, LidN 27. 3. 1945; Z. S. (Skýba): ref. Pohádky o Honzovi, Kašpárkovi a čertech, PL 27. 3. 1948; an.: k osmdesátinám, Českosl. loutkář 1955, s. 72; V. Palivec in Literární místopis Příbramska (1958); C (V. Cinybulk): nekrolog, Českosl. loutkář 1965, s. 37; Z. Bezděk in Dějiny české loutkové hry do roku 1945 (1983); V. Trantina a kol. in Velký slovník osobností vědy a kultury příbramského regionu (2001).

ad

Emanuel **Siblík**

* 28. 11. 1886 *Nestrašovice* u Blatné
† 25. 8. 1941 *Klánovice* (Praha-K.)

Literární, výtvarný, divadelní a hudební kritik a publicista, taneční estetik, překladatel a kulturní diplomat.

V matrice zapsán Emanuel František Syblík. – Absolvoval gymnázium v Příbrami (mat. 1907), pak studoval na pražské filoz. fakultě českou a francouzskou filologii a estetiku (mj. u O. Hostinského) a dva roky na pařížské Sorbonně estetiku výtvarného umění a pohybu. V Paříži se současně seznamoval se světovým baletem (I. Duncanová, J. Nikolská, balet S. Ďagileva s tanečníkem V. Nižinským aj.). Po návratu získal doktorát filozofie disertační prací *Dílo Ferdinanda Schulze a význam bojů o Hálka* (1912) a 1913 se aproboval pro středoškolskou výuku češtiny a francouzštiny. 1914–19 působil na Státní vyšší reálce Adolfa Heyduka v Písku; za války spolupracoval s protirakouskou Mafií (prostřednictvím činnosti v Sokole a v rámci osvětových besed o taneční a fyzické kultuře). Po válce byl zaměstnán na různých pražských středních školách (1919 na reálce v Praze-Holešovicích, 1920 na reálném gymnáziu v Ječné ul., 1921–24 na Druhém reálném gymnáziu na Vinohradech, 1924–27 na reálce ve Vršovicích, 1927–29 na

Druhé čes. státní reálce na Vinohradech). Povětšině však měl dovolenou, neboť 1919 se stal poradcem francouzského generála Pellé, náčelníka francouzské vojenské mise v Československu, a po 1920 odjel do Paříže. Tam působil jako publicista a spolupracovník Konfederace duševních pracovníků (1924 založil její čsl. odbočku) a seznámil se s mnohými uměleckými osobnostmi moderního umění (mj. sochař A. Bourdelle). 1925–30 byl tajemníkem Mezinárodního institutu pro duševní spolupráci při Společnosti národů v Paříži. Po návratu od 1930 až do smrti byl profesorem francouzštiny na Českosl. státním reálném gymnáziu v Praze-Libni. Spolupracoval též s Ottovým slovníkem naučným nové doby (sv. 2–6). Žil v Klánovicích, po náhlé zdravotní příhodě zemřel v nemocnici v Praze, pohřben byl v Příbrami.

S. publicistická činnost se pojí k jeho celoživotnímu zájmu o taneční a pohybovou kulturu, chápanou jako rytmický projev volnosti moderního člověka, jako výraz integrující výtvarné a dramatické umění. V esejích se snažil spojit téma ladnosti pohybu s oslavou moderní ženy, v knižních publikacích se nejprve zabýval typy asijského výtvarného a stavitelského umění (Japonsko, Kambodža), později sledoval historický vývoj tance a jeho moderní stav v pražské baletní dramaturgii. Významnou oblastí S. veřejné aktivity byla propagace česko-francouzských kulturních vztahů. Po převratu 1918 napsal a po čase i vydal oslavnou apostrofu Francie tematizující kontrast válečného utrpení s radostnou vizí budoucí spolupráce obou národů (*Francii*). Četné literární, výtvarné, hudební a divadelní, ale i politické a kulturněpolitické informativní referáty o současné i minulé české kultuře publikoval v mnohých francouzských denících a revuích a o francouzské v českých; oboje se nesly snahou obsáhnout co největší šíři kulturního života obou zemí. V tomto rámci také přednášel v Paříži o české literatuře, přeložil do francouzštiny Měsíce K. Tomana (1923), část Slezských písní P. Bezruče a Máj K. H. Máchy. Monograficky se věnoval i českým výtvarníkům, jejichž tvorba se rozvinula ve Francii, a to zejména v biografických přehledech a vývojově estetickém hodnocení díla J. Čermáka, F. Kupky a J. Mařatky.

ŠIFRY: E. S., Sib. ∎ PŘÍSPĚVKY *in* (u franc. tit. neuváděna Paříž): Beaux arts; Belles-lettres; Cesta (1918); Comoedia (1921–29); Čas (1910); Čes. slovo (1914); Českosl. republika (1925–29); Čes. svět (1920, B Francii); sb. Čeští spisovatelé mládeži (1919); Dancing (Brno); Eva; Gazette de Prague (Praha); sb. Hollar (1931); La dance; L'Amour de l'art; La république Tchécoslovaque (1920); La revue contemporaine; La revue de France (1921–23); La revue française de Prague (Praha 1930); La revue mondiale (1922–23); La vie des lettres; Le peuple (1925); L'Esprit nouveau; Les archives internationales de la danse (Pantin); Les nouvelles littéraires (1924); Lid. deník; L'Information universitaire (1925–29); Lit. noviny (1940); Lumír (1913); Nár. a Stavovské divadlo; Nár. listy (1920–27); Nár. osvobození (1927); Nár. politika (1922–26); Otavan (Písek 1919); Rozhledy (1933); Rozpravy Aventina (1926–1934); Salon (Brno 1927–28, 1931–34); Samostatnost (1912); kat. Tanec v českosl. výtvarném umění a fotografii (1936); Topičův sborník (1926); Venkov (1937–40); Volné směry (1911–13, 1931); Zlatá Praha (1924). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Francii (B 1931). – *Ostatní práce* (eseje): Japonské umění (1915); Tanec. Projev života a umění (1917); Tanec nového života (1922); Pro obrodu baletu na české scéně (1924); Istar (1924); František Kupka (1928, i franc. 1929); Angkor a jeho tanečnice (1929); Isadora (1930); Le peintre Jaroslav Čermák (Praha, Paříž 1930); Josef Mařatka (1935); Tyrš a rytmika (1935); Za francouzskou civilizací (1935); Antické krásno v moderním tanci (1937); Tanec mimo nás i v nás (1937). – *Překlad:* P. Valéry: Duše a tanec (1928). ∎ SCÉNICKY. *Překlad:* Rachilde: Paní smrt (1912). ∎ REDIGOVAL *revui:* L'Amour de l'art (zvl. č. s tit. L'Architecture et l'art décoratif modernes en Tchécoslovaquie, b. d., asi 2. pol. 20. let). ∎

LITERATURA: A. Procházka: ref. překl. Rachilde, MR 1911/12, sv. 25, s. 247; ● ref. Tanec. Projev života a umění: -och- (F. S. Procházka), Zvon 17, 1916/17, s. 670; L. Patočka, MR 1917/18, sv. 32, s. 41 ●; R.: ref. Tanec nového života, Proletkult 1, 1922/23, sv. 2, s. 288; G. Winter: Naše literatura ve Francii, PL 29. 12. 1923; -pomsl-: Francouzský list o slovenské literatuře, NO 22. 5. 1924; A. P.: Petr Bezruč v Paříži, RA 3, 1927/28, s. 43; ● ref. Isadora: F. L. (Lukáš), Čin 1, 1929/30, s. 1200; V. P. (Petříková), Signál 2, 1929/30, č. 29; J. Štyrský, Odeon 1, 1929/30, s. 126 → Každý z nás stopuje svoji ropuchu (1996); Pola, LitN 1930, č. 7; J. Karasová, Ženský svět 1930, s. 94; Š. Jež, Lumír 57, 1930/31, s. 160 ●; K. Mayer: Estetik tanečního umění v Paříži (rozhovor), RA 5, 1929/30, s. 256; F. M.: Spisovatel E. S. … (na okraj knihy Angkor a jeho tanečnice), RA 7, 1931/32, s. 190; J. S. (Seifert): ref. Tanec mimo nás i v nás, PL 2. 2. 1938; ● nekrology: ma (O. Mrkvička), LidN 26. 8. 1941; ej., Nár. politika 26. 8. 1941; Kov (K. Koval), Venkov 27. 8. 1941; Kraus., Věstník čes. profesorů 49, 1941/42, s. 42 ●; G. Erhart: Karla Tomana… (o vydání překl. sbírky Měsíce), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 2002, č. 1.

dvo

Hugo **Siebenschein**

* 6. 4. 1889 *Strážnice* u Hodonína
† 13. 12. 1971 *Praha*

Literární historik a kritik, lexikograf, germanista, zabývající se česko-německými kulturními styky, překladatel.

Vl. jm. Rudolf Hugo S. – Od 1900 studoval na gymnáziu ve Strážnici (mat. 1907), pak němčinu a češtinu na české filoz. fakultě pražské univerzity (učitelé O. Fischer, A. V. Kraus), z toho dva semestry na univerzitě v Berlíně (u E. Schmidta); studia ukončil 1911 disertační prací *Prolegomena zu einer Geschichte und Kritik des Naturalismus in der deutschen Literatur.* Od 1912 učil v Praze na Československé obchodní akademii, od 1914 na reálce v Jičíně, 1915 musel narukovat (sloužil jako domobranec ve zdravotnickém oddělení), koncem 1917 byl superarbitrován a poslán na gymnázium do Roudnice n. Labem. Založil zde Husovu lidovou školu, místní pobočku Osvětového sboru (pronesl přes 200 přednášek o české a německé literatuře, mj. pro české menšináře), aktivně se účastnil i osvětové práce v sokolském hnutí (Podřipská župa sokolská). Od podzimu 1928 působil na dívčím reálném gymnáziu v Praze-Holešovicích a jako lektor německé protestantské literatury na Husově českosl. evangelické teologické fakultě, od 1929 též jako lektor němčiny a metodik její výuky na české filoz. fakultě pražské univerzity (od t. r. mu byla na gymnáziu udělována dovolená k vědecké práci). Organizačně i publicisticky propagoval výuku německého a českého jazyka mezi odbornou (prázdninové kursy německých slavistů, jazykové kursy Klubu moderních filologů) i širší veřejností (poradce Státního nakladatelství ve věci učebních pomůcek, průkopník a podporovatel rozhlasového vyučování cizím jazykům), spolupracoval též s ministerstvem školství a nár. osvěty na přípravě osnov německého jazyka pro českosl. střední školství. Po uzavření českých vysokých škol v listopadu 1939 nastoupil nucenou dovolenou (důvodem byly nejasnosti o jeho původu, i když se na něj nevztahovalo nařízení vylučující židovské občany ze státní služby). 1941–42 krátce učil na reálném gymnáziu v Křemencově ul., v březnu 1943 byl po zinscenovaném disciplinárním řízení penzionován (tehdy byl šikanován i gestapem), krátce pracoval na česko-německém slovníku Národní odborové ústředny zaměstnanecké, avšak 1944 byl totálně nasazen jako strojní zámečník; za náletu na Prahu (únor 1945) přišel o majetek. V červnu 1945 byl reaktivován jako vysokoškolský pedagog, krátce poté byl urychleně habilitován na základě knihy *Deutscher Humor in der Aufklärung* (k habilitaci se chystal už před válkou), mimořádným profesorem pro dějiny německé literatury se stal v lednu 1946. Ač převažujícím zaměřením filolog, přednášel (po úmrtí V. Jiráta) již od podzimu 1945 dějiny německé, rakouské a švýcarské literatury, vedl i lektorská cvičení; vyučoval mj. P. Demetze, L. Nezdařila a R. Preisnera. Pokusil se i ve finančně a personálně nepříznivé době navázat kontakty se zahraničními germanisty (převážně ze Švýcarska, ale i s Th. Mannem a H. Hessem) a pokračovat v tradici české jazykovědné a literárněvědné germanistiky a germanobohemistiky před 2. světovou válkou. Po únoru 1948 mu byla (přes jeho ideové koncese) jako politicky nespolehlivému tato aktivita ztížena; na začátku 50. let sice provedl sebekritiku svého dosavadního působení a mohl pedagogicky (mj. vedoucí katedry germanistiky na filoz. fakultě pražské univerzity) a odborně (člen několika filologických a literárněvědných korporací v NDR, od 1959 např. Saské akademie věd v Lipsku) působit a přednášet (Lidová univerzita, vysoké školy v celém Československu, rozhlas, Humboldtova univerzita ve východním Berlíně aj.). 1959 byl přesto proti své vůli penzionován, nadále však až do smrti odborně pracoval (mj. na Česko-německém a Německo-českém slovníku). – S. první manželka Lila (Libuše) S. (roz. Blažková, * 1900) působila jako kulturní publicistka, druhá manželka Anna S. (roz. Sládečková, * 29. 3. 1918, † 13. 2. 2006) byla překladatelkou významných děl německé prózy (H. Böll, H. Heine, K. Mann, Th. Mann, R. Musil, A. Stifter aj.); vyučovala němčinu na pražské Vysoké škole uměleckoprůmyslové a Akademii výtvarných umění v Praze, autorsky se podílela na Česko-německém a Německo-českém slovníku a spolupracovala s Československým rozhlasem a televizí.

Ve svém rozsáhlém odborném působení se S. zabýval germanistickou a germanobohemistickou filologií; řídil se přitom představou celistvé jednoty studia i výuky předmětu (tj. jazyka, literatury i reálií) a zároveň byl ovlivněn

soudobými sociologizujícími tendencemi ve společenských vědách. Vedle převažujících aktivit lexikografických (spoluautor čtyřsvazkového *Příručního slovníku německo-českého* a hlavní redaktor dvousvazkového *Česko-německého*, resp. *Německo-českého slovníku*) a didaktických (sbírky školní četby z německé, české i francouzské literatury, učebnice německé literatury pro základní i střední školy, jazykové učebnice, kursy a příručky pro školy i samouky, konverzační příručky německého jazyka pro Čechy i češtiny pro Němce; kursy češtiny a němčiny vydával i na gramofonových deskách) se zabýval dějinami německé literatury 14.–20. století, zvláště židovskými reáliemi (*Židovský prvek v moderní literatuře německé*), vztahem ekonomiky, jazyka a literární produkce (*Abhandlungen zur Wirtschaftsgermanistik*), humorem (*Deutscher Humor in der Aufklärung*) a životem a dílem J. W. Goetha, G. Hauptmanna a H. Heina. Podstatnou část své literárněvědné činnosti S. věnoval problematice česko-německých literárních vztahů. Po rané studii o Máchově poměru k epigonům německé romantiky se soustavně zabýval Goethovými vztahy k české kultuře a recepcí jeho působení v Čechách, dalšími tématy byly dějiny a teorie překladu (např. *Kratochvilné překládání,* analýza Fischerova překladu knížky pro děti Max und Moritz od W. Busche, *K novému vydání Fischerova překladu Fausta*) a dějiny české germanobohemistiky (*Arnošt Kraus*, edice jeho odborného kšaftu Řeč o věnci, *Člověk Janko, Der tschechische Germanist Otokar Fischer… als Mensch, Dichter, Übersetzer, Kritiker und Dramaturg, Vojtěch Jirát*). Působení v Roudnici n. Labem ho podnítilo k soustavnějšímu zájmu o osobnost básníka, překladatele a politika E. Špindlera (*Ervín Špindler, Neznámý dopis Smetanův*, *Špindler a Pařík*); po 2. světové válce se pokusil v několika studiích interpretovat Kafkovo dílo v polemice s existencialistickými výklady západoevropské provenience (*Franz Kafka a člověk, Tragický pohádkář*, souhrnně *Franz Kafka und sein Werk*, aj.). Doslovy opatřil zejména díla H. von Kleista, H. Heina a A. Stiftera. V souboru medailonů *Kdo jsou* esejisticky představil širšímu okruhu čtenářů několik z nejznámějších románových a divadelních hrdinů světové literatury (Don Quijote, Hamlet, Cyrano z Bergeracu aj.). Překládání beletrických a esejistických textů (J. W. Goethe, H. Heine, F. Nietzsche) se věnoval S. výhradně před 1. světovou válkou; jeho překlady vycházely převážně časopisecky. – V rukopisu údajně zůstaly nedokončené Dějiny německé literatury od počátků do 17. století, pokračování knihy o německém humoru 19. století a některé práce lexikografické (materiály k německo-českému a česko-německému frazeologickému slovníku); snad pracoval i na monografiích o J. W. Goethovi a Th. Mannovi.

PSEUDONYM, ŠIFRY: R. H. Knops; H. S., h. s., R. K., S. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. A. Stifter: Hvozd (1968); Acta litteraria Academiae scientiarum hungaricae (Budapešť 1958); sb. Co číst ze světových literatur (1961); Časopis Českosl. rozhlasu (1961); Časopis pro moderní filologii (1911–12, 1931–33, 1935–38, 1940, 1946–51, 1953–56, 1958, 1960; 1947 Člověk Janko; 1953 ed. A. V. Kraus: Řeč o věnci); Čechische Revue (1910, 1912); Čes. revue (1926–28; 1926 Ervín Špindler; 1927 Špindler a Pařík; 1928 Neznámý dopis Smetanův); Českosl. republika (1922); Českosl. divadlo (1923, 1926); Českosl. novinář (1956); Čes. svět (1914); Čin (1934); Deutsche Literaturzeitung (Berlín 1959–63); Die Welt im Wort (1933); Divadelní list (1953); Divadelní list Krajského oblastního divadla v Karlových Varech (1956); Europa-Stunde (Liberec 1932); sb. Festgabe für Louis L. Hammerich (Kodaň 1961); Festjahrgang der Universitätszeitschrift zur 400. Jahresfeier der Universität Jena (1958); Forum (Berlín 1949); Frankfurter Zeitung (1911); sb. Franz Kafka a Praha (1947, Prostředí a čas); Germanoslavica (1932); Goethe Handbuch (Stuttgart 1959–60); Goethův sborník (1932, Goethe a Černín); H. Heine: Dopisy (1967); K. A. Kortum: Jobsiada (1966); Krásná literatura (1957–58; 1957 K novému vydání Fischerova překladu Fausta); Kritika (1926); L. Thoma: Dopisy poslance bavorského sněmu (1966); Lid. noviny (1913, 1926, 1928–29, 1940); Listy filologické (1912, Několik slov o způsobu, kterak Mácha psal Máj); Lit. noviny (1931, 1940); Lit. noviny (1956); Lit. rozhledy (1927); sb. Loket, státní hrad, město a památky v okolí (1962); Magazín DP (1934); Monatsschrift für Bürgerkunde und staatsbürgerliche Erziehung (1932); Nár. listy (1923); Národnostní obzor (1935); Naše věda (1947–53; 1947 Arnošt Kraus; 1950 Vojtěch Jirát); Novina (1910–12; 1911 Židovský prvek v moderní literatuře německé, i sep.; 1912 Divadelní kronika); sb. Památce Josefa Janka (1947); Památník k 50. výročí reál. gymnázia v Roudnici nad Labem (1927); Panoráma (1933); Philologica (1949–51, 1957); Philologica Pragensia (1960); sb. Poznání (1937–38); Prager Presse (1932–33, 1935); Prager Rundschau (1932–33); Přehled rozhlasu (1932); Přítomnost (1932, 1934–35); Radiojournal (1931–32); Radiowelt Wien (1932); Revue Ultraphon (1933); Rudé proudy (Roudnice n. Lab. 1922, 1925); Říp

(Roudnice n. Lab. 1921); Sborník přednášek pronesených na prvém sjezdu čs. profesorů filozofie, filologie a historie (1929); Sinn und Form (Berlín 1955–56; 1956 Goethe in Böhmen); Slavische Rundschau (1932); sb. Slawisch-deutsche Wechselbeziehungen in Sprache, Literatur und Kultur (Berlín 1969, Der tschechische Germanist Otokar Fischer… als Mensch, Dichter, Übersetzer, Kritiker und Dramaturg); Slezský sborník (Opava 1951); Slovesná věda (1948, Franz Kafka a člověk); Slovo a slovesnost (1950); Snaha (1913); Sokolský věstník (1921, Základy české kultury, i sep.); Střední škola (1931–32); Studentská revue (1911); Světová literatura (1955, 1958, 1961); Topičův sborník (1914); Union (1910–11, 1913–14); Unsere Zeit (Berlín 1958); Věstník sokolské župy Podřipské (Roudnice n. Lab. 1923); Vlastivědný sb. Podřipska (Roudnice n. Lab. 1926–27, Ervín Špindler. Pokus o podobiznu básníka a buditele); sb. Vollendung und Grösse Thomas Manns (Halle 1962, Über Th. Manns Altershumor); Volné směry (1910); Weimarer Beiträge (1956, Böhmen als Goethes politisches Informatorium); Westermanns Illustrierte deutsche Monatshefte (Braunschweig 1912); Wissenschaftliche Annalen der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin (1957–58, Franz Kafka und sein Werk, 1958 i sep.); sb. Xenia Pragensia Ernesto Kraus… oblata (1929); Zeitschrift für Slawistik (Berlín 1957); Zlatý máj (1960). ▮ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře a kultuře:* Gerhart Hauptmann (1913); Naše Husova lidová škola (1922); Dělník a poezie (1920); Kratochvilné překládání (1935); T. G. Masaryk. Der Mensch (1938, i franc.); Deutscher Humor in der Aufklärung (1939); Masaryk a Goethe (1946, něm. s tit. Goethe und Masaryk, Bern 1948); Kdo jsou (1946); Stručné dějiny německé literatury do roku 1250 (1958, s L. Zatočilem). – *Překlady:* J. W. Goethe: Vzpomínky a pohádky (1912); V. V. Štech: Prager Barock-Bildhauer (1935, do něm.). – *Práce o jazyce, učebnice, slovníky, jazykové pomůcky:* Německá frazeologie (1912); Rozhlasové texty kursu německého jazyka pro české posluchače (1932); Deutsches Leben in Gesprächen. Der Alltag (1933); Deutsches Leben in Gesprächen. Zeitspiegel (1933); Německy sluchem a studiem pro školu a samouky (1934); Tschechisch durch Gehör und Studium für Schul- und Selbstunterricht (1934, s E. Smetánkou, J. Hallerem a A. Novákem); Abhandlungen zur Wirtschaftsgermanistik (1936); Příruční slovník německo-český (1936–48, s jinými); Normative Grammatik der deutschen Sprache (1937, s O. Ledererem; přeprac. vyd. 1950); Čech mezi Němci (1938); Německy od A do Z (1939, pseud. R. H. Knops); Regeln und Wörterbuch der deutschen Aussprache und Rechtschreibung (1943, an.; s paralelním čes. tit.); Němčina pro výběrové školy třetího stupně (1950, s jinými; 1951 slovensky); Němčina pro výběrové školy třetího stupně. Jazyková čítanka (1950, s jinými; 1951 slovensky); Nemčina, učebnica pre 1. a 2. triedu gymnázií (1952, s jinými); Nemčina, učebnica pre 3. a 4. triedu gymnázií (1952, s jinými); Německá literární čítanka pro gymnázia (1953, s jinými); Trojdílná učebnice češtiny pro jedenáctiletku (1954); Deutsch 1. Lehr- und Lesebuch für deutsche Kinder des 3. und 4. Jahrgangs an den allgemeinbildenden tschechoslowakischen Schulen (1955, s jinými); Deutsch 2. Lehr- und Lesebuch für deutsche Kinder des 5. und 6. Jahrgangs an den allgemeinbildenden tschechoslowakischen Schulen (1955, s jinými); Základní mluvnice němčiny (1956, s E. Benešem, K. Jungwirthem a Š. Zapletalem); Němčina pro 9. ročník. Pokusná učebnice 1, 2 (1957, s jinými); Deutsch 3. Lehr- und Lesebuch für deutsche Kinder des 7. und 8. Jahrgangs an den allgemeinbildenden tschechoslowakischen Schulen (1958, s jinými); Metodický průvodce k učebnici Deutsch 3 pro 7. a 8. ročník všeobecně vzdělávacích škol (1958, s jinými); Němčina pro 10. ročník (1958, s jinými); Nemčina pre 9. postupný ročník (1959, s jinými); Německá čítanka pro střední školy (1964, s jinými); Německo-český slovník A–L, M–Z (1964, s jinými; přeprac. vyd. 2002); Česko-německý slovník A–O, P–Ž (1968, s jinými; přeprac. vyd. 1998). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Časopis pro moderní filologii (roč. 31–34, 1947–52, s J. Kopalem, V. Šmilauerem a B. Trnkou); *knižnice:* Deutsche Lektüre (1929–39), Kytice (1930–39, s P. Sulou), Lectures françaises (1933–39), Co číst? (1935–37), Brána jazyků (1936–39). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: H. von Kleist: Prinz Friedrich von Homburg (1913, s úvodem) + Die Verlobung in St. Domingo und andere Erzählungen (1933, s J. Nosilem, s úvodem); sb. Do života. Osobnosti naší doby mladému pokolení (1931, s P. Sulou); Goethův sborník (1932, s jinými); Die Zeitung in Querschnitt. Hilfsbuch der deutschen Konversation (1934, s O. Donathem a K. Polákem); Co číst z literatur slovanských posledních deseti let (1935); Co číst z literatur germánských posledních deseti let (1935); Co číst z literatur románských posledních deseti let (1936); Příruční slovník německo-český 1–4 (1936–48, s J. Jankem aj.); Franz Kafka a Praha. Vzpomínky, úvahy, dokumenty (1947, s E. Muirem a E. Utitzem); H. Heine: O Německu (1951) + Německo – Zimní pohádka, Atta Troll, Almansor (1953) + Obrazy z cest 1, 2 (1954) + Rabbi z Bacherachu, Spisy polemické, Paměti (1956) + Básně (1957) + Dopisy (1967). ▮

BIBLIOGRAFIE: J. Šedivý: Seznam prací prof. Dr. H. S., ČMF 1949, s. 175; L. Zatočil: Seznam vědeckých prací, odborné činnosti a veřejných přednášek prof. Dr. H. S. v letech 1949–1959, ČMF 1959, s. 170 + Seznam vědeckých prací, odborné činnosti a veřejných přednášek prof. Dr. H. S. v letech 1959–1969, ČMF 1970, s. 36. ▮ LITERATURA: ● ref. Gerhart Hauptmann: O. Šimek, Čes. kultura 2, 1913/14, s. 260; Ant. Veselý, Čes. revue 1, 1913/14, s. 636; A. Novák, Přehled 12, 1913/14, s. 306; O. V., Samostatnost 28. 3. 1914; Kí (F. Krejčí), Čes. mysl 15, 1914/15, s. 196; J. Krejčí, Věda česká 1, 1914/15, s. 181 ●; ● ref. Dělník a poezie: J. H. (Hora), RP 16. 1. 1921;

R. I. (Illový), PL 16. 2. 1921 ●; ● ref. Kratochvilné překládání: A. N. (Novák), LidN 11. 3. 1935; P. Eisner, Prager Presse 26. 2. 1935; M. M. (Majerová), Čin 1936, s. 301 ●; ● ref. Deutscher Humor in der Aufklärung: K. P. (Polák), Nár. práce 30. 7. 1939; J. Körner, ČMF 26, 1939/40, s. 479 ●; ● ref. Kdo jsou: V. Běhounek, Kulturní politika 2, 1946/47, č. 10; J. Slavík, Střední škola 1947, s. 204 ●; ● ref. Masaryk a Goethe: V. Suk, Kulturní politika 2, 1946/47, č. 24; P. Demetz, ČMF 1947, Philologica, s. 25; J. Dolanský, Naše věda 1947, s. 112; J. Ort, Svob. noviny 7. 3. 1947 ●; ● k šedesátinám: Š. Jež, LD 7. 4. 1949; n. p., Práce 6. 4. 1949 ●; ● k pětašedesátinám: J. Šedivý, LitN 1954, č. 15; L. Nezdařil, ČMF 1954, s. 97 ●; K. Jungwirth: k sedmdesátinám, Cizí jazyky ve škole 1959, s. 125; B. Wolfová: Zwanzig Jahre Germanistik in der Tschechoslowakei, AUC Praha. Germanistica Pragensia 4, 1966, s. 124; R. Preisner: Epitaph für die tschechische Germanistik, in Aspekte einer provokativen tschechischen Germanistik (Würzburg 1977) → (čes. s tit. Epitaf pro českou germanistiku) in Když myslím na Evropu (2003, s. 241); Z. Ilková: k 100. výr. nar., Kmen 1989, č. 14; L. Vodrážková: Česká germanistika 1953–1963, sb. Věda v Československu v letech 1953–1963 (2000, s. 280).

vpb

Signál

1928–1930

Výrazně levicový umělecký a kulturní časopis vydávaný nakladatelstvím Průlom P. Prokopa, v počátcích též orgán skupiny avantgardních umělců, tzv. D-bloku.

Podtitul: 1928–29 (roč. 1) Časopis současné kultury; 1929–30 (roč. 2) Časopis kulturní informace (další podtitul Týdenní programy divadel, biografů, koncertů, přednášek, výstav. Literární přehled – od č. 27 Taneční a literární přehled). – *Redaktoři:* 1928–29 (roč. 1, č. 1–5) E. F. Burian, J. Frejka, F. Kovárna (za D-blok), V. Petříková, L. Štoll (za Průlom), (č. 6–7 – 10) F. Kovárna, V. Petříková, L. Štoll; 1929–30 (roč. 2) neuvedeni. – *Odpovědný redaktor:* 1928–29 (roč. 1) F. Kovárna; 1929–30 (roč. 2) P. Prokop. – *Vydavatel a nakladatel:* V obou ročnících P. Prokop, nakl. Průlom, Praha. – *Periodicita:* 1928–29 (roč. 1) měsíčník, 10 čísel, z toho dvojčísla 6–7, 8–9; 1929–30 (roč. 2) týdeník, 1. číslo 20. 9. 1929 – poslední, mimořádné dvojčíslo 39–40 27. 6. 1930. – *Příloha:* 1928–29 (roč. 1) G. Duhamel: Cesta do Moskvy.

S. byl původně založen jako orgán D-bloku, od počátku však na něm participoval (zastoupením v redakci) i vydavatel, levicové nakladatelství Průlom P. Prokopa. D-blok sdružoval spisovatele a umělce, kteří spolupracovali (popř. sympatizovali) s divadlem Dada, založeným J. Frejkou na jaře 1927; v 1. roč. (č. 1–5) uváděl S. klubovou příslušnost přímo u jmen celé skupiny přispěvatelů (E. F. Burian, J. Frejka, M. Hlávka, F. Kovárna, I. Krejčí, V. Lacina, H. Slípka, K. Smrž, K. Šourek, J. Trojan, F. Zelenka). Podle informace vydavatele (v posledním č. 10) došlo v polovině 1. roč. k „rozštěpení" D-klubu i ke změně redakce; někteří z bývalé skupiny přestali se S. spolupracovat (zvláště E. F. Burian a J. Frejka). Ve 2. roč. změnil vydavatel a již i odpovědný redaktor P. Prokop dosavadní revuální měsíčník ve zpravodajský týdeník novinového formátu a s novinovou úpravou, hodlaje z něj vytvořit „masový bulvární časopis levé tendence"; časopis byl také skutečně kolportován za nízkou cenu na pražských ulicích. V rámci možností bulváru, „v jehož palácích se skrývá tolik filmového kýčařství, divadelního nevkusu a polokulturního inteligentství", přinášel S. na jedné straně přehled kulturních aktualit, z nichž bylo možné si vybrat, na straně druhé varoval „před zjevy zvláště špatnými" (prohlášení Kultura na bulváru v č. 1, roč. 2). Časopis zanikl po 2. roč. především pro finanční těžkosti.

S. se zaměřil na současnou kulturu hlavně domácí v celé její šíři. V 1. roč. se na jeho obsahu značnou měrou podílely úvahové a interpretační stati a eseje, další součástí byla beletrie a pak kritická a referátová část s pravidelnými rubrikami (*Panorama divadelní, filmová, hudební, výtvarná a taneční,* dále knižní *Referáty* a variabilní *Poznámky*). *Stati a eseje* zveřejňovali zvláště v počátcích členové D-bloku i redakční zástupci vydavatele, občas přispěli další autoři, ať už názorově blízcí platformě S., nebo stojící mimo ni. O problémech současného umění a kritiky pojednával redaktor F. Kovárna (např. O výtvarné kritice a o výtvarnou kritiku, polemika s Václavkovou dualistickou koncepcí tvorby ve stati Hádání o román), uvažoval také o filozofii dějin (ve stati o J. Pekařovi), dále o významu děl Šaldových, rovněž o tvorbě cizích autorů (Thomas Hardy, Fedinova Města a roky aj.), zasáhl do aktuálních polemik o Švejka a J. Haška (Proč právě Švejk). Na toto téma přispěl i V. Lacina (Slovo k bojům o Švejka), který mj. napsal též úvodní text k 1. roč. (satirický dialog Ischias Menší aneb O smyslu umění). V počátcích bylo ještě zřejmé propojení levicové kultury

s avantgardou: dosvědčují to příspěvky E. F. Buriana a J. Frejky (i šifra J. F.) k problematice dramatu, divadla, hudebního divadla a kabaretu, M. Hlávky jako autora statí a zasvěcených divadelních kritik, též H. Slípky, dále K. Šourka k výtvarným a scénografickým otázkám, F. Matouška rovněž k avantgardnímu výtvarnictví (Artificialismus a poetismus), F. Zelenky k soudobé architektuře, K. Smrže o filmovém umění, I. Krejčího o moderní hudbě, J. Kröschlové, M. Mayerové a V. Petříkové o avantgardním pojetí tanečního umění. Vyhraněně levicová stanoviska zaujímal ve svých příspěvcích L. Štoll, zvláště v ostrých výpadech proti bulvární (tj. buržoazní) literatuře a kultuře (mj. obsáhleji psal také o 2. vyd. románu J. Kratochvíla Cesta revoluce). Z řad komunistických intelektuálů přispěl Z. Nejedlý evokací U Čičerina. Jednotlivé stati dále zveřejnili J. Hora o H. Barbussovi, M. Krausová-Lesná o H. Bangovi, F. X. Šalda o O. Theerovi; problémové úvahy napsali V. Černý (o současném umění, zvláště surrealismu) a V. Renč (o významu tradice). V beletristické části 1. roč. měly naprostou převahu *prózy* (jejich ukázky byly v několika případech upozorněním na současná nebo plánovaná knižní vydání, a to většinou v nakladatelství Průlom); otiskli je B. Horst, J. Kocourek, V. Lacina, J. J. Paulík, A. Pavel, V. Raffel, L. Štoll; z cizích autorů A. Baillon a H. Poulaille (v obou případech přel. V. Petříková), dále A. Ljubčenko (přel. O. Urbánková pod pseud. Jan Jiří) a U. Sinclair (an. překl.). Zcela okrajovou záležitostí zůstala *poezie* (po jedné básni od J. J. Paulíka, L. Štolla, J. Trojana). *Referáty* do pravidelných kritických rubrik (včetně informací v Poznámkách) psali: o literatuře nejčastěji F. Kovárna (i šifra -rna), dále E. F. Burian (i šifra E. F. B.), J. J. Paulík (od č. 5), V. Petříková (i šifra V. P.), V. Renč (šifra Rč.), L. Štoll (i šifra L. Š.), pak šifry P., Vl.; o divadle M. Hlávka (i šifra -vka); o filmu L. Linhart; o hudbě a hudebním divadle E. F. Burian, pak (od č. 5) V. Vycpálek (i šifry V., V. V.); o tanečním umění V. Petříková, a šifra W.; o výtvarném umění A. Folprecht (i šifra A. F.) a zvláště K. Šourek (asi i šifra -kŠk-). – Dominantou 2. roč., který v duchu svého úvodního prohlášení chtěl čelit pokleslé bulvární kultuře, se stalo tematicky široce založené referování a informování. Většina příspěvků byla opatřena šiframi, mnohdy obtížně dešifrovatelnými. Pokud šlo o literární i jiné aktivity, časopis samozřejmě sledoval produkci Průlomu nebo dalších nakladatelství a kulturních institucí podobného typu (včetně Levé fronty), informoval však i o podnicích odlišné orientace (např. Aventinská mansarda). Na první straně přinášel zpravidla úvodník a krátké aktuální zprávy z kultury, na druhé straně byly referátové rubriky *Film* a *Hudba* a týdenní pražské programy kin, koncertů a přednášek, na třetí straně *Divadlo* a *Výstavy* a programy divadel; na čtvrté straně *Knihy* s literárními referáty a soupisem novinek; na třetí straně se S. pokoušel zavést rubriku *Siluety* (pouze v č. 3 M. Pačová, V. Vančura, v č. 9 E. Kohout). Obsáhlejší texty přinášely *úvodníky*. Psal je nejčastěji L. Štoll (i šifra L. Š.) a týkaly se kulturněpolitických otázek, literatury (Peroutka kontra Šalda, Viktor Dyk a kultura) nebo i filmu (Filmová kritika), někdy také útočily do vlastních řad (např. proti B. Václavkovi). Několika úvodníky přispěl K. Konrad, např. statí O úkolech a funkcích uměleckého teoretika (a jak Vít Nezval si tuto funkci představuje). Těmito i jinými příspěvky se tak 2. roč. S. podílel na vzniku polemiky mezi levicovými kritiky a teoretiky, která probíhala na přelomu 20. a 30. let. Do úvodníku dále přispěli J. Fučík (šifra K. V.), L. Linhart (šifra lht; např. o filmu Generální linie S. M. Ejzenštejna), M. Mareš (stať Zvukový film 1902), J. J. Paulík (šifra J. J. P.; Divadlo jako: obchodní podnik, škola vkusu, umění), šifry jč., Ilja, paulus aj. Od cizích autorů byl např. tištěn úryvek z knihy E. Haeckela Z dějin papežství (přel. B. Václavek pod šifrou L.), který byl na několika místech zcenzurován. *Referáty a informace* otiskli: o knihách M. Dvořák (i šifra M. D.), V. Petříková (šifra V. P.), L. Štoll (šifra L. Š.), též F. Bartoš (šifra F. B.), J. Fučík (šifra K. V.), šifry A. P., G. R., jm, W.; o divadle J. J. Paulík (šifra J. J. P.), V. Petříková (šifra V. P.), šifry A. P., elis., P., X. aj.; o hudbě F. Bartoš (i šifra F. B.), šifra O. (o zpěvohře, asi M. Očadlík); o filmu převážně L. Linhart (šifra Lht); o výtvarném umění (výstavách) většinou F. Matoušek (i šifry F. Mat., M., mat.), jednotlivě F. Janoušek, M. Mareš (podp. J. Mareš, šifra Mi. Ma.), šifry J. C., Ss., SS. aj. V průběhu 2. roč. proběhly dvě čtenářské ankety (nejoblíbenější kniha, kulturní počiny).

LITERATURA: an.: Dobré z revuí… (charakteristika S.), PL 9. 2. 1928; -k. (B. Václavek): Nová sezona časopisecká, RP 26. 9. 1929; an.: S. (o jeho nové linii),

ReD 3, 1929/31, s. 124; stz. (J. Stolz): Smrt a zrození časopisů (též o zániku S.), Dělnická osvěta 1930, s. 359.

ls, et

Gotthard **Silbernágl**

* 26. 3. 1812 *Český Brod*

Ochotnický herec Tylovy skupiny v Kajetánském divadle, první překladatel populární Raupachovy hry Mlynář a jeho dítě.

V literatuře psán též Silbernagel a uváděno i křestní jm. Gustav. – Syn knihaře. Hlavní školu vychodil v Jičíně, kam se rodina přestěhovala, 1831–32 absolvoval tzv. filozofii (spolužák K. H. Mácha). 1836 ukončil v Praze studium práv a později získal místo úředníka v Žatci. Pod pseudonymem Stříbrný působil jako ochotnický herec v Tylově Kajetánském divadle (1834–37) a v českých představeních Stavovského divadla (poprvé 9. 11. 1834, naposledy 11. 2. 1838) ve hrách Klicperových, Tylových, Štěpánkových aj. Soudobá divadelní kritika kladně hodnotila S. herecké schopnosti (oborem byl zejména lyrický milovník a hrál i hlavní role). Po 1848 o něm nejsou zjištěny další zprávy.

Podle dobových zpráv přeložil z němčiny drama E. B. S. Raupacha Mlynář a jeho dítě (poprvé provozováno na scéně Stavovského divadla 1836, S. hrál milovnickou roli jinocha Konráda, jméno překladatele nebylo uvedeno; tiskem hra nevyšla). Pro své romanticko-sentimentální ladění se stalo velmi oblíbenou součástí repertoáru (v dalších překladech se udrželo na českých scénách až do poloviny 20. století). S. překlad patrně zcela nevyhovoval, a proto byl ještě t. r. upraven J. K. Tylem.

PSEUDONYM: Gotthard Stříbrný. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Der Bote von der Eger (Žatec 1848). ▮ SCÉNICKY. *Překlad:* E. B. S. Raupach: Mlynář a jeho dítě (1836, an.). ▮

LITERATURA: Dr. Chmelenský: ref. V. K. Klicpera: Žižkův meč, Čes. včela 1834, s. 360; V - v.: ref. překl. E. B. S. Raupach, Květy 1836, příl. č. 25, s. 99, oboje → J. Vondráček: Dějiny českého divadla 2 (1957, s. 135, 162); S.: Z Prahy. České divadlo, Lumír 1853, s. 20 (upozornění na neoprávněné připsání překladu hry Mlynář a jeho dítě J. K. Tylovi); J. Arbes: Opominuté jubileum, Hlas národa 1. 11. 1888; J. Vondráček in Dějiny českého divadla 2 (1957).

lk

Bohumila **Sílová**

* 20. 8. 1908 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)
† 3. 11. 1957 *Praha*

Autorka pohádek pro nejmenší a dívčích románů s autobiografickými motivy.

Roz. Nováková, provd. Sílová, manžel Jiří S. (1911–1960) byl komunistickým novinářem. – Pocházela z rodiny vinohradského měšťana, majitele obuvnické dílny. Matku ztratila v útlém dětství, po otcově smrti se s ní nevlastní matka, která zůstala bez prostředků, přestěhovala 1914 do Těptína u Jílového u Prahy ke svým příbuzným. Obecnou školu (1914–19) navštěvovala S. v Jílovém, měšťanskou školu a pak na matčino přání i školu obchodní (1923–25) v Praze. V mládí utrpěla vážný úraz s celoživotními následky. Po absolutoriu pracovala krátce v bance a různých kancelářích, ale záliba v literatuře ji záhy přivedla do Ústřední knihovny hlavního města Prahy, kde byla zaměstnána v půjčovně knih pro děti. Na přelomu 20. a 30. let pracovala v nakladatelství Aventinum, pak až do války jako sekretářka nakladatelského družstva Kmen. 1936–39 byla členkou Bloku. Od 40. let byla spisovatelkou z povolání s výjimkou několika poválečných let, kdy vedla (anonymně) dětskou rubriku Rudého práva. – Její dcera E. Kantůrková (* 1930) je spisovatelkou.

První okruh tvůrčího zájmu S. tvoří pohádky pro nejmenší čtenáře. Zatímco její knižní prvotina *Čertík Mičula* a její pokračování se stejnými hrdiny *Vodník Iványek* a *Mičula na vandru* jsou vtipnou konfrontací pohádkové říše se skutečností, do níž uvádí zlidštěné postavy (v pohádce *Mury-Bury kouzelník,* která do této kategorie jejího díla rovněž patří, se dotýká i problémů sociálních a politických), v sérii populárních knížek o Pavím Očku se obrací k příběhům ze života malého černouška v exotické přírodě. Především první knížky této řady (*Paví Očko ve lví říši, Podivné cesty Pavího Očka, Povídá se ve lví říši, povídá…, Cirkus Pavího Očka*) jsou napínavé, obratně vystavěné a nepostřehnutelně didaktické féerie s ušlech-

tilou humanistickou tendencí, v závěrečných svazcích (*Slavnost úplňku, Šibal Makočuba*) se variační možnosti a dějová vynalézavost už vyčerpaly. (Značný divácký ohlas měl i seriál Pohádky o Pavím Očku, který na motivy těchto knížek napsala pro televizní vysílání 1970 E. Kantůrková pod krycím jménem O. Grygarová.) Satirou na sentimentální dívčí románky *Dájo, nevolej* se S. úspěšně pokusila zasáhnout do dobových diskusí o dívčí četbě ironií a břitkým humorem, kritizovaným úskalím tohoto žánru se však v další své knize *Stříbrný střevíček* sama nevyhnula. Nejživěji a nejbezprostředněji působí silně autobiografická, ve formě dívčího deníku s nevtíravou jemnou dětskou psychologií napsaná próza *Čechy krásné, Čechy mé…* Budovatelské téma zpracovala v kompozičně nevyrovnané povídce *Třicet koní Vénu honí*; v *Bajkách,* z nichž větší část však postrádá základní atributy žánru, se zabývala nedostatky současného života (zahraniční i vnitropolitické události, kultura). Posmrtně vyšla pohádka *O třech písmenkách,* kterou napsala s J. Fučíkem (původně Vypravování o třech písmenkách ve vánočním čísle Haló novin 1933), v níž autoři usilovali o nenásilnou a nedeklarativní výchovu k mezinárodní solidaritě.

ŠIFRY: besi, Besi, Jef a Besi (s J. Fučíkem). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Haló noviny (1933, Vypravování o třech písmenkách, s J. Fučíkem); Lit. noviny (1937, 1941); Panoráma (1937); Roj (1937–40); Rozsévačka; Rudé právo (1934 a od 1945); Tvorba; U (1937, ukázka z R Deník desetileté, knižně s tit. Čechy krásné, Čechy mé…); Zora (1935). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie* (vesměs pro ml.): Čertík Mičula (pohádka, b. d., 1933); Mik za to nemůže (P 1935, s A. Jedličkou); Vodník Ivánek (pohádka, b. d., 1935); Mury-Bury kouzelník (pohádka, 1937; zdramatizováno s tit. Kouzelník Mury-Bury, prem. 1937); Mičula na vandru (pohádka, b. d., 1938); Paví Očko ve lví říši (pohádka, 1939; 1973 zdramatizováno, rozmnož.); Podivné cesty Pavího Očka (pohádka, 1939; 1959 s tit. Paví Očko, spojeno v celek s pohádkou Paví Očko ve lví říši); Dájo, nevolej (R 1939; 1947 upr. vyd. s tit. Papírová Dája); Povídá se ve lví říši, povídá… (pohádka, 1940; 1971 spolu s předchozími pohádkami o Pavím Očku s tit. Tři knihy o Pavím Očku); Cirkus Pavího Očka (pohádka, 1940); Čechy krásné, Čechy mé… (R 1940); Stříbrný střevíček (R 1940); Město svornosti (pohádka, 1940); Slavnost úplňku (pohádka, 1943); Šibal Makočuba (pohádka, 1945; 1974 upr. vyd. společně s pohádkou Slavnost úplňku); Statečný rytíř Mahulín (pohádka, 1946); Třicet koní Vénu honí (P 1950); Bajky (1956); – posmrtně: O třech písmenkách (pohádka, 1960, s J. Fučíkem, pod šifrou Jef a Besi; zdramatizoval O. Augusta s tit. SOS, 1971, rozmnož.). ▮ REDIGOVALA *časopis*: Zora (1934–35, s J. R. Vávrou). ▮

LITERATURA: ● ref. Čertík Mičula: M. Majerová, LidN 3. 12. 1933; V. F. S. (Suk), Úhor 1934, s. 34 ●; ● ref. Mik za to nemůže: M. Majerová, LidN 4. 12. 1935; B. H. (Hloušková), Úhor 1935, s. 206 ●; ● ref. Vodník Ivánek: M. Majerová, LidN 13. 12. 1935; Filip (D. Filip), Úhor 1935, s. 197 ●; ● ref. Mury-Bury kouzelník: LVA (L. Vokrová-Ambrosová), Čin 1937, s. 153; B. Hloušková, Úhor 1937, s. 194; Š. Polášek-Topol, Úhor 1938, s. 137 ●; ● ref. Paví Očko ve lví říši, Podivné cesty Pavího Očka: -kl-, LidN 13. 12. 1939; mk., Čes. osvěta 36, 1939/40, s. 301; J. P., Nár. práce 16. 2. 1940; vj., Dělnická osvěta 1940, s. 22; Filip (D. Filip), Úhor 1940, s. 40 ●; ● ref. Dájo, nevolej: mk., Čes. osvěta 36, 1939/40, s. 262; drb. (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 321; O. Pospíšil, LidN 15. 4. 1940; P., LitN 1940, s. 71; A. F. J. (A. Fleischerová-Janovská), Úhor 1940, s. 40 ●; ● ref. Povídá se ve lví říši, povídá…, Cirkus Pavího Očka: M. M. (Majerová), LidN 19. 12. 1940; mk., Čes. osvěta 37, 1940/41, s. 213; Promyk (H. Sedláček), Komenský 68, 1940/41, s. 185; O. Pospíšil, Úhor 1941, s. 36 ●; ● ref. Povídá se…, Cirkus Pavího Očka, Čechy krásné, Čechy mé…: jk. (J. Krejčí), Nár. práce 13. 12. 1940; JPL. (J. P. Lang), LitN 1941, s. 71 ●; ● ref. Čechy krásné, Čechy mé…: M. M. (Majerová), LidN 18. 12. 1940; Promyk (H. Sedláček), Komenský 68, 1940/41, s. 235; mk., Čes. osvěta 37, 1940/41, s. 260; -ka., Naše doba 48, 1940/41, s. 376; O. Pospíšil, Úhor 1941, s. 18 ●; ● ref. Stříbrný střevíček: jaro, Studentský časopis 20, 1940/41, s. 296; mk., Čes. osvěta 37, 1940/41, s. 359; drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 614; N. Č. (Černý), Komenský 68, 1940/41, s. 237; R. Kadlec, Úhor 1941, s. 91 ●; N. Č. (Černý): ref. Město svornosti, Komenský 69, 1941/42, s. 188; Pchč. (J. Pecháček): ref. Slavnost úplňku, Úhor 1943, s. 156; ● ref. Šibal Makočuba: vpa (V. Pazourek), Svob. noviny 1. 6. 1946; H. R., Práce 7. 6. 1946; F. D. Bulánek (B.-Dlouhán), Zeměd. noviny 9. 7. 1946; kp. (K. Polák), Štěpnice 1, 1946/47, s. 112 ●; an.: ref. Statečný rytíř Mahulín, Rovnost 24. 12. 1946; N. Č. (Černý), F. H. (Holešovský): ref. Čechy krásné, Čechy mé… (vyd. 1946), Komenský 71, 1946/47, s. 330; ● ref. Paví Očko ve lví říši, Podivné cesty Pavího Očka, Povídá se ve lví říši, povídá… (vyd. 1946–47): F. Nechvátal, RP 6. 12. 1947; F. H. (Holešovský), Komenský 72, 1947/48, s. 375 ●; J. Marek: ref. Papírová Dája, LidN 25. 12. 1948; N. Č. (Černý), F. H. (Holešovský): ref. Cirkus Pavího Očka (vyd. 1948), Komenský 74, 1949/50, s. 219; F. Tenčík: ref. Třicet koní Vénu honí, Štěpnice 4, 1950/51, s. 71; ● ref. Bajky: J. Studený, LitN 1956, č. 42; Š. Vlašín, HD 1956, s. 375 ●; ● nekrology: an., Práce 6. 11. 1957; Z. V. (Vavřík), LitN 1957, č. 45 ●; ● ref. O třech písmenkách: V. Frýbová, Kultura 1960, č. 46; Z. K. Slabý, ZM 1961, s. 37; J. Dvořák, Plamen 1961, č. 1 ●; J. Š. (Šimůnek): ref. Šibal Makočuba (vyd.

1974), ZM 1975, s. 63; N. Sieglová: ref. Tři knihy o Pavím Očku, Komenský 101, 1976/77, s. 255; (lb) (L. Svobodová): ref. Paví Očko ve lví říši (vyd. 1992), Knihy 92 (1992), č. 19; L. Soldán: ref. Čertík Mičula (vyd. 1992), Rovnost 17. 12. 1992.

sm

Jan **Silván** viz Jan **Sylván**

Simplicus

1934

Protifašistický satirický časopis, vznikající ve spolupráci německých emigrantů a českých umělců i žurnalistů.

Podtitul: Satirický týdeník, od č. 16 Pražský satirický týdeník. – *Šéfredaktor:* H. Pol (neuváděn). – *Odpovědný redaktor:* F. Bidlo. – *Vydavatel:* č. 1–4 neuváděn, č. 5–9 Nakladatelství Simplicus, Praha, od č. 10 F. Bidlo. – *Periodicita:* týdně od 25. 1. do 13. 9. 1934, celkem 34 čísel (asi třetina z nich nesla označení „Po konfiskaci opravené vydání").

S. vznikl jako česká mutace časopisu Der Simplicus, založeného v Praze německými antifašistickými emigranty, mezi nimiž byli i dřívější spolupracovníci slavného mnichovského satirického listu Simplicissimus (zal. 1896), který nacisté po uchopení moci v Německu začátkem 1933 usměrnili podle svých zájmů; nový časopis měl být jeho protiváhou (zakladatel Simplicissima Th. Th. Heine, žijící rovněž v pražské emigraci, se od nově založeného S. distancoval, vědom si zřejmě nebezpečí hrozícího jeho rodině v Německu). Česká mutace nebyla pouhým překladem německého textu; účast českých karikaturistů i spisovatelů na české verzi byla tak rozsáhlá, že jí z větší části vtiskovala ráz, a tak S. alespoň na čas vyplnil vakuum, které nastalo v českém satirickém časopisectví po zániku Dobrého dne, Kopřiv, Trnu aj. Přesto S. nezískal takové množství odběratelů, aby se mohl udržet, třebaže byla od č. 13 snížena jeho cena víc než o polovinu (rozsah byl tehdy zmenšen o třetinu). Když došlo ke sporům s pražskou tiskárnou, přestala česká varianta vycházet (německá verze se pak tiskla v Novém Bydžově pod změněným názvem Der Simpl až do 26. 6. 1935, kdy také zanikla).

Redakce S. pečlivě zvažovala, co může zaujmout čtenáře německé a co české, a podle toho obměňovala karikatury i literární texty, případně upravovala nebo doplňovala texty převzaté z německé verze; navíc však obstarávala pro českou mutaci příspěvky týkající se speciálně domácích záležitostí. A tak kromě reakcí na události v Německu a v Rakousku, na marná jednání o odzbrojení, na projevy rasismu ap. našly v S. ohlas i katastrofa na dole Nelson, různá opatření vlády, návrhy prosazované agrárníky, pravicový bulvární tisk, napětí ve vztazích s Polskem, spory o J. Wolkra, divadelní záležitosti, české filmy i snahy F. Mareše dokazovat znovu pravost RKZ, též zápasy československ. hokejistů a fotbalistů na mezinárodních šampionátech aj. Z řady příspěvků byla zřejmá komunistická orientace jejich autorů, projevující se mj. výpady na sociální demokracii nebo Československ. stranu národněsociální. – Časopisu vtiskovaly na první pohled ráz *karikatury,* seskupené občas v cykly. Tvořili je němečtí exiloví umělci Fritta (vl. jm. F. Taussig), E. Godal, P. Nikl (vl. jm. J. Wüsten), někteří ukrytí pod šiframi Bert, Fer, Fuck, War i Wa-r, především však významní čeští karikaturisté: kromě F. Bidla A. Hoffmeister, A. Pelc, O. Sekora, jednotlivostmi přispěli J. Čapek, J. Lada aj.; k nim se připínal s českou kulturou splynuvší brněnský Němec V. Reichmann (pseud. Jappy). Vyhroceně bojovný, protestní, často oblast satiry překračující charakter měly *básnické příspěvky,* jež publikovali: P. Elemia, A. Hahn, G. Heym, K. Juhn, G. Mannheimer, K. Schnog, H. Zinner i v Německu žijící J. R. Becher a E. Kästner (přetisky básní), které překládali hlavně S. K. Neumann (i šifra -n) a ojediněle B. Mencák (i pseud. Vojta Skalák). Do tohoto bojovného kontextu zapadaly sarkastické verše, jimiž přispívali: F. Halas, F. Hrubín, J. Mašek, B. Mencák (pseud. Vojta Skalák), K. Morstadt (pseud. Marko K.), S. K. Neumann (i šifry -n., S. K. N.), i J. Voskovec a J. Werich, J. Wiener (pseud. Alcantara); posměšnější ráz měly verše V. Laciny a úryvek z Hoffmeistrovy adaptace Aristofanova Míru. Autory *přeložených próz* byli T. Bernard, F. Heller, jednotlivostmi přispěli W. Grimm, S. Heym, A. Kerr, H. Mann, A. Polgar, K. Tucholsky (s výjimkou S. K. Neumanna překladatelé próz neuváděni). Hitlerismus i domácí fašizující tendence často napadali *fejetonisté* skrytí za šiframi a pseudonymy: V. Borin (šifra V. B.), J. Schrih, dále PEN, Petr Elemiáš, Petr Noc a Petr Roj; zprvu tyto fejetony vycházely pod společným názvem *Z čes-*

kých mlýnů, později se zde vyvinuly i satirizující dialogy pana Jablonky a Patočky. Obsah S. doplňovaly *anekdoty* aktuální, historické, z uměleckého světa i z lékařského prostředí (ty psal Alarich; dále šifry čirf, -ih., K. B., K. J. aj.) a drobné ironické zprávy a poznámky, glosující politické události a někdy sdružované do rubrik, např. *Zprávy z celého světa, Co nového v českém filmu* ap.; jejich autory byli především V. Borin (i šifra V. B.) a J. Wiener (pseud. Alcantara a šifra A.).

LITERATURA: a (J. Hora): Th. Th. Heine contra S., Čes. slovo 27. 12. 1933 + Nový satirický časopis pražský, Čes. slovo 2. 2. 1934; B (E. Bass): S., LidN 27. 1. 1934; an.: Prvé číslo časopisu S., Haló noviny 1934, č. 22; an.: Necháme si to opravdu líbit?, Večer 3. 3. 1934 (útok na S.; k tomu stejnojmenná tisková oprava F. Bidla, Večer 8. 3. 1934); an.: Emigrace nesmí zneužívat našeho pohostinství, Venkov 6. 3. 1934; an.: Kdo financuje emigrantský tisk u nás?, Večer 9. 3. 1934 (k tomu S. č. 8); G.: Šejdrem na levici, LidN 5. 4. 1934; D. S.: S. zaniká, LidN 2. 10. 1934; J. Veselý: Boj satirou. K historii jednoho pražského emigrantského časopisu, ČMF 1967, s. 11; M. Chalupa: Od narození břitva, Dikobraz 1984, č. 14; M. Pachmanová: The Liberating Power of Exiled Laughter, Umění 2003, č. 1.

pp

František **Sís**

* 15. 9. 1878 *Maršov* u Tišnova
† 17. 8. 1938 *Praha*

Básník ovlivněný dekadencí; publicista, fejetonista a politik.

Psal se i Sis. – Narodil se v rodině řídícího učitele. Po studiích na 1. čes. gymnáziu v Brně (mat. 1897) se zapsal na pražské právnické fakultě, kde 1898 dal na všestudentské schůzi podnět k ustavení univerzitní komise pro druhou čes. univerzitu na Moravě. Byla složena ze zástupců studentů i profesorů všech fakult a S. se stal jejím jednatelem, 1899–1901 pak jako předseda organizoval rozsáhlou petiční akci. Pracoval rovněž ve výborech řady akademických spolků. Koncem 1904 se stal hlavním redaktorem týdeníku Jihočeské rozhledy v Týně n. Vltavou a od 1906 řídil Mladoboleslavské listy. Začátkem 1909 byl zvolen generálním tajemníkem Nár. strany svobodomyslné a po boku K. Kramáře a A. Rašína prováděl její reorganizaci. Za 1. světové války patřil k čelným činitelům Mafie a prostřednictvím bratra Vladimíra, pobývajícího v Bulharsku, udržoval její kontakty s dohodovými vládami. 1917 inspiroval vznik časopisu Národ, v němž soustředil po samostatnosti toužící umělce, spisovatele, vědce a politiky, podílel se na formulování Projevu čes. spisovatelů (zvláště v části vytyčující konkrétní cíle čes. politiky) a po úspěšném boji proti prorakouskému křídlu své strany převzal v říjnu 1917 řízení Nár. listů, které směroval k úsilí o samostatný stát. 1918 organizoval vojenskou Mafii, připravující převzetí moci, a byl čelným činitelem Nár. výboru. 1919 byl spoluzakladatelem svobodozednářské lóže Národ a stanul v jejím čele (podílel se též na zakládání dalších lóží v Čechách, rovněž byl členem lóží ve Francii a Itálii). Po vzniku republiky se stal poslancem Revolučního nár. shromáždění za státoprávní demokracii v pražském volebním kraji; znovu byl zvolen do parlamentu 1920 (již za nár. demokracii), 1921 se však mandátu vzdal a odejel do Paříže studovat na Svobodné škole politických věd; zde založil Comité Slave (Slovanský výbor), který měl soustřeďovat ke společné práci Slovany usedlé ve Francii), a revui Paris – Prague. Po smrti A. Rašína byl začátkem 1923 povolán do Prahy, kde se stal politickým ředitelem a později vrchním ředitelem Národních listů, do nichž psal pravidelně úvodníky; od 1925 byl rovněž místopředsedou výkonného výboru strany. Snaha posílit její oslabené postavení ho přivedla ke spolupráci s fašisty, což nakonec podlomilo jeho pozici. Záchvat mozkové mrtvice (1930 a opakující se vícekrát v dalších letech) ho nakonec vyřadil z veřejné práce. – Jeho sourozenci byli: novinář a autor politologických knih, reportáží, cestopisů i próz, překladatel z bulharštiny, srbštiny a jiných jazyků a propagátor česko-bulharských vztahů, redaktor Národních listů, po válce Lidové demokracie, od 1949 vězněný z politických důvodů Vladimír S. (* 30. 6. 1889 Maršov, † 2. 7. 1958 vězení v Leopoldově); literární a kulturní publicistka, prozaička a překladatelka, redaktorka (Ženský svět, Národní listy aj.), účastnice 2. odboje v zahraničí Miloslava (Milada) Sísová (* 5. 2. 1885 Maršov, † 11. 4. 1947 Maršov).

V básnické prvotině se S. projevil jako epigon dekadence, oscilující mezi pózami divoké vášně i drsných požitků s touhou po něze; dominují u něho pocity deziluze, smutku, otupělosti, mdloby a životní prohry, objevuje se od-

por k davu i neumannovské „chuť vybít ty stuchlé buržoy", z jejichž světa prchá v hrdou samotu duše. Druhá sbírka *Můj dům je opuštěn* (s básněmi psanými převážně nerýmovaným volným veršem i básněmi v próze) přinesla jisté oproštění od výrazové křečovitosti a stereotypu dekadentních frází, třebaže nezmizel základní tragický pocit. Vedle mariánského hymnu a dlouhé básně o Kristově největší bolesti, kterou autor nacházel v jeho zřeknutí se lásky vroucně jej milující ženy, zazněl v ní i tomanovský tón. – Jako novinář v regionálních listech S. posiloval jejich zřetel ke kulturní problematice a zaváděl literární přílohy.

ŠIFRY: fs., F. S., S., S-. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Demokratický střed; Jihočes. rozhledy (Týn n. Vltavou 1905); Jitřenka (1905); Mladoboleslavské listy (1906–09); Národ (1917–18); Nár. listy; Paris – Prague (Paříž, od 1923); Samostatnost (1928, 1938); Srdce (1904); Svob. zednář; – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Umdlené stíny (BB 1902); Můj dům je opuštěn (BB a PP 1902). – *Ostatní práce:* Politické poslání Československé národní demokracie (1919); O problémech československé zahraniční politiky (1919); Vznik svobodného zednářství obřadu skotského starého a přijatého v Československu (1936, podle diktátu a záznamů F. S. zapsal E. Lešehrad). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Jihočes. rozhledy (1905), Mladoboleslavské listy (1906 od č. 5 – 1909 do č. 6), Nár. listy (1917 říjen – 1921, 1923–30), Paris – Prague (1923, s F. Hlaváčkem); *knižnici:* Svobodomyslné epištoly (1909). ▮

LITERATURA: ● ref. Umdlené stíny: an., Rozhledy 12, 1901/02, s. 977; L., Zvon 2, 1901/02, s. 574; K. Z. Klíma, LidN 23. 7. 1902; E. Lešehrad, Moderní život 1902, s. 103; F. X. Zdařil, Srdce 2, 1902/03, s. 26 ●; ● Můj dům je opuštěn: V. Dyk, MR 1902/03, sv. 14, s. 366; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 31, 1902/03, s. 316; J. Müldner, Srdce 2, 1902/03, s. 274; L., Zvon 3, 1902/03, s. 559; K. Z. K. (Klíma), LidN 10. 4. 1903; J. Mahen, Moderní život 1903, s. 157 ●; ● nekrology: v. m. a V. Holeček, oba NL 18. 8. 1938; B (E. Bass), LidN 18. 8. 1938; an., Národ 18. 8. 1938 ●; an.: Policejní relace o řeči F. S., NL 18. 8. 1938; F. Polák: F. S. v Národních listech a v Paříži, NL 19. 8. 1938; J. Čechurová: F. S., sb. Osobnost v politické straně (2000, s. 290) + in Čeští svobodní zednáři ve 20. století (2002).

pp

Vladimír **Sís** viz in František **Sís**

Miloslava **Sísová** viz in František **Sís**

Sixt z Ottersdorfu

* ko1em 1500 *Rakovník*
† 25. 8. 1583 *Praha*

Kronikář, překladatel, vydavatel, autor latinských básní; pravděpodobně též autor duchovních písní.

Psal se též Rakonicensis, Rakonicenus, Rakovnický, Šouster. – Syn rakovnického měšťana V. Šoustra. Studoval na univerzitě v Praze, od 1533 ve Wittenbergu, kde se zdokonaloval v řečtině; bakalářem v Praze 1534. Od 1535 byl staroměstským radním písařem, 1538 přijal měšťanské právo na Starém Městě. Sňatkem s vdovou D. Srncovou z Varvažova získal značné jmění, které uvážlivě rozmnožoval. Asi 1539 získal erb a přídomek z O. Od 1542 zasedal v městské radě, 1543 z ní byl vypuzen pro podezření ze sympatií s jednotou bratrskou, 1545 do ní byl znovu povolán. Znalost práva a řečnický talent ho 1543 dovedly k zastupování městského stavu na sněmech. 1546 se stal staroměstským kancléřem, t. r. vykonal jako zástupce městského stavu diplomatickou cestu do Vratislavi. Jako mluvčí městského stavu měl 1546–47 účast na stavovském povstání proti Ferdinandu I.; po jeho potlačení byl dva měsíce vězněn a zbaven kancléřství. Vedl potom úspěšně obchod se suknem, věnoval se literární činnosti a zastával drobnější úřady v městské správě. 1557 uzavřel druhý sňatek s K. Mrázovou z Milešovky, od 1567 vlastnil patricijský tzv. Pikartovský dům na Staroměstském náměstí, nazývaný pak po něm Sixtovský. Do velké politiky vstoupil znovu v souvislosti s jednáním o českou konfesi; 1575 ho sněm zvolil za městský stav jedním z patnácti defensorů. Na sklonku života byl radou při purkrabském soudu. – Jeho syn Jan Theodor S. z O. byl za stavovského povstání 1618 jedním z direktorů, po jeho porážce byl odsouzen k smrti, ale nepopraven; 1627 odešel do saského exilu (zemřel 1653 v Drážďanech).

S. se přátelsky stýkal s humanistickými básníky P. Codicillem, M. Collinem a T. Mitisem z Limuz, s mecenášem humanistického básnictví J. Hodějovským a s tiskařem J. Melantrichem. Psal příležitostně latinské básně, překládal náboženskovzdělavatelnou a poučnou prózu, spolupracoval na přípravě Melantrichovy bible (překlad 3. knihy Makabejské, s J. Melantrichem revize novozákonního textu podle řeckého znění), upravoval k vydání cizí překla-

dy (Erasmus Rotterdamský, Solfernus), sestavil rejstřík k vydání zemských práv. V obsáhlém politicko-polemickém a kronikářském spisu, citovaném obvykle pod názvem *Akta aneb Knihy památné čili Historie oněch dvou nepokojných let 1546 a 1547* reagoval na oficiální soubor dokumentů vydaný královskou stranou pod titulem Akta všech těch věcí (1547). Rozsáhlé dílo vznikalo jako komentovaný soubor dokumentů o aktivitách povstalých stavů, ale přerostlo v pozdějších částech v souvislý kronikářský záznam událostí, zpracovaný na základě vlastního svědectví. Spis, vzniklý 1547–48 a doplněný snad po smrti Ferdinanda I., nebyl ve své době vydán tiskem (nedochoval se ani autograf), šířil se však v četných opisech. Kronikářskou pečlivost osvědčil S. z O. i později v rukopisném záznamu sněmování o českou konfesi (Diarium sněmu 1575). 1578 sestavil rukopisný kancionál Písně a chvály božské; pravděpodobně je autorem některých písní v něm obsažených. S. vysoce hodnotil J. Blahoslav v Gramatice české.

KNIŽNĚ. *Překlady:* Paulus Jovius: Kniha o věcech i zpuosobích národu tureckého… (1540); Ammonius Alexandrinus: Život Pána našeho Jezukrista (1547); sv. Isidor Sevillský: Knížka velmi utěšená a lidem všeckněm na tomto světě zarmúceným velmi prospěšná i užitečná… (1549). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Život Adamův aneb Jinák od starodávna Solfernus (1553, zpracování V. Hájka z Libočan); Kniha Erasma Roterodamského, v kteréž jednomu každému křesťanskému člověku naučení i napomenutí se dává, jak by se k smrti hotoviti měl (1563, překl. Jan z Lobkovic, vyd. S. z O. a J. Melantrich). ▮ EDICE: in Sněmy české od l. 1526 až po naši dobu 4 (1886, s. 318; Diarium S. z O. o sněmu 1575, ed. F. Dvorský); S. z O. Knihy památné o nepokojných letech 1546 a 1547 1, 2 (1919, ed. J. Teige, neúplně); S. z O.: O pokoření stavu městského léta 1547 (1950, ed. J. Janáček, výbor). – *Ukázky in:* Výbor z literatury české 2 (1868, ed. K. J. Erben; z Akt); Zprávy Jednoty klasických filologů 10, 1968, s. 141 (ed. J. Hejnic, lat. básně). ▮

BIBLIOGRAFIE: J. Jungmann in Historie literatury české (2. vyd. 1849); Knihopis č. 206, 2356, 3390–3392, 3394, 3631, 3708, 14 316 – 14 318, 17 597 – 17 600; srov. č. 1101–1106; srov. Rukověť humanistického básnictví 4 (1973; rukopisný kancionál). ▮ LITERATURA: J. Riss: Život a literní působení S. z O., Programm des k. k. Gymnasiums zu Jičín im Jahre 1857 (1857, s. 3) + Život a literné působení S. z O., ČČM 1861, s. 72 a pokr.; J. Jireček: K životopisu S. z O., ČČM 1861, s. 361; K. Tieftrunk in Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I. 1. 1547 (1872); J. Jireček in Rukověť 2 (1876); A. Podlaha in Dodatky a opravy k biografiím…, ČČM 1888, s. 473; V. V. Tomek in Dějepis města Prahy 11, 12 (1897, 1901); F. Hrejsa in Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny (1912); J. Teige: Dějepisec českého boje o samostatnost r. 1547, Osvěta 1918, s. 528; J. Janáček in S. z O.: O pokoření stavu městského léta 1547 (1950); J. Hejnic: O několika tiscích z knihovny S. z O., LF 1960, s. 141 a pokr., 1961, s. 109 + Dvě poznámky o S. z O., ČSPS 1961, s. 140; J. Janáček: S. z. O., Dějiny a současnost 1963, č. 6; J. Hejnic: Ke knihovně S. z O., Zprávy Jednoty klasických filologů 1965, s. 98 + S. z O. jako humanistický básník, tamtéž 1968, s. 139 + in Rukověť humanistického básnictví 4 (1973); J. Kašparová: Příspěvek k rekonstrukci osobních knihoven humanistů předbělohorského období, Miscellanea oddělení starých rukopisů a tisků… 8, 1991 (1992), s. 159; Z. Beneš in Historický text a historická skutečnost (1993); V. Kyas s jinými in Česká bible v dějinách národního písemnictví (1997); G. P. Melnikov: Český rukopisný sborník z přelomu 16.–17. století ve sbírkách Ruské národní knihovny v Petrohradě, Folia historica bohemica 18, 1997, s. 87; T. Vařeková: Humanistická perioda u česky píšících autorů, SPFF Brno, ř. A – jazykovědná, 2000, č. 48, s. 104; J. Pánek: S. z O., sb. Duchem, ne mečem (2003, s. 90).

jk

František **Skácelík**

* 25. 11. 1873 *Přerov*
† 26. 12. 1944 *Praha*

Prozaik, usilující o proniknutí do psychiky dětí a mimořádných jedinců, zvláště umělců; později psal klíčové romány s literárními osobnostmi jako protagonisty; též básník a literární kritik.

Syn lékaře a veřejného pracovníka, starosty Přerova a zemského poslance. Absolvoval gymnázium v Přerově (mat. 1892) a lékařskou fakultu v Praze a část i ve Vídni (1892–97, doktorát 1901). Soustavně se přitom věnoval i studiu estetiky, literatury a výtvarného umění. Po studiích nejdříve praktikoval na psychiatrické klinice v Praze, 1901 se usadil v Bystřici p. Hostýnem, od 1905 působil jako okresní lékař na různých místech: Žižkov (Praha-Ž.), Ledeč n. Sázavou, Rokycany. Na jaře 1914 krátce vypomáhal na bakteriologicko-diagnostickém oddělení univerzitního ústavu ve Štýrském Hradci, po vypuknutí 1. světové války byl přidělen do nemocnice pro léčení úplavice v Čes. Krumlově a z ní byl vyslán do Bjeliny

v Srbsku. Sám úplavicí onemocněl (po válce i tyfem) a byl přeřazen do Pardubic, 1916–17 se ocitl jako lékař v barákové kolonii haličských uprchlíků v Něm. (Havl.) Brodě a pak v Náchodě a Broumově; 1919 se stal v Užhorodě náčelníkem veřejného zdravotnictví pro Podkarpatskou Rus a po návratu do Čech (1920) radou na ministerstvu zdravotnictví v Praze. Jako odchovanec pokrokového hnutí 90. let pracoval od 1902 v redakci Samostatnosti, kterou po válce také redigoval; zabýval se i osvětovou činností, přednášel, byl horlivý divadelník, účastnil se života studentského spolku Slavia. Později redigoval i jiná periodika nebo byl v redakci několika dalších tiskovin (Moravskoslezská revue, Rarach, Lumír, 1920–24 člen pražské redakce Lid. novin). Po založení nakladatelství Družstevní práce 1922 byl v jeho představenstvu, 1926–32 působil jako místopředseda Kruhu čes. spisovatelů (s jeho členy V. Dykem, H. Jelínkem a J. Opolským ho spojovalo trvalé přátelství), 1921–29 jako člen výboru Literárního odboru Umělecké besedy a 1932–42 jako starosta celé Umělecké besedy, byl členem předsednictva Konfederace duševních pracovníků i předsedou Napoleonské společnosti. Významným impulsem k podstatné části S. literární tvorby se stalo přátelství s R. Svobodovou a F. X. Šaldou (stal se i jeho zdravotním rádcem), jež skončilo po smrti spisovatelky 1920 roztržkou pro zřetelné názorové rozdíly, kdy S. směřoval k vypjatému nacionalismu a katolicismu. Záhy ztroskotalo též manželství uzavřené 1901 se spisovatelčinou sestrou J. Čápovou.

Ve svých prózách se S. snažil proniknout do psychiky výjimečných lidí, především umělců, rozvrácených láskou nebo jiným prudkým zážitkem. Soubory povídek (*Sebevraždy milenců, Povídky o umělcích*) sledují postavy v rozhodujících tragických chvílích života. Zatímco v první knížce vybuchují lidské vášně záhadných povah nemotivovaně s notnou dávkou fantastičnosti a s nechutí k všednosti v duchu atmosféry konce století, následující svazek (vzniklý o osmnáct let později) zabývající se konflikty mezi umělcovou prací a rozkladnou láskou je pojat realističtěji a také psychologicky věrněji. Nejhodnotnější jsou v S. povídkové tvorbě rané *Povídky o dětech*, snažící se o ponor do duše dětí ve chvílích jejich zrání; ani zde nechybějí tragické motivy, nad nimi však převažuje citlivé podání drobných životních dějů. Pro děti také S. vytvořil několik menších próz a posmrtně vydaný romantický román lásky selského chlapce a koně (*Hřebeček*). Protiváhou S. převážně chmurně laděných povídek se staly jeho humoristické a satirické básně a prózy i nenáročný román s příběhem svobodného mládence, jenž se vypravil poznávat svět do Paříže a je mu souzeno dělat společníka krajanské milenecké dvojici v jejích rozmarech (*V zajetí zamilovaných*). Na sklonku 30. let přešel S. k románům, v nichž se už z konzervativního hlediska vracel k časům na přelomu 19. a 20. století. Osnovu mu dodaly osobní vzpomínky: nejprve v takřka kronikářsky pojatém a autobiograficky podloženém příběhu sledoval hledání životního poslání mladého lékaře na malém městě, nalezené nakonec v obětavé službě veřejnosti ve prospěch celého kraje a v Bohu (*Venkovský lékař*). Postava lékaře pak přechází i do románu z uměleckého prostředí, v němž S. čerpal látku ze styku s F. X. Šaldou a R. Svobodovou. Jejich průhledné, leč jednostranně vyhrocené, pozdějším rozchodem poznamenané portréty provázejí široké záběry života uměleckých kruhů na přelomu století s jeho generačními půtkami, literárními salony i lidskými krizemi (*Architekt Malota*). Oba romány charakterizuje zaujatý pohled do vnitřních bojů postav, vzpomínkové prvky jsou v nich však spojeny s romaneskními motivy, metafyzickou kontemplací i vizionářskými scénami. Poslední z této série klíčových vzpomínkových románů (*Opustíš-li mne…*) předkládá nehlubokou kritiku politického života první republiky z hlediska nacionalisticky orientované skupiny kolem V. Dyka; v kompozičně málo zvládnuté románové reportáži převažují silně romaneskní prvky, jež brání reálnějšímu pohledu na básníkův život. Pokus o humoristický nadhled vůči pražské umělecké společnosti vyústil nakonec v nevázanou burlesku, v níž autorova libovůle opět převážila nad koncepční kázní (*Pod věchýtkem slávy*). Také S. jediná sbírka veršů se noří do vzpomínek v podobě teskné rekapitulace vlastního niterného života, smířené s osudem a podbarvené sceneriemi české krajiny. Do třetice se S. vrátil k snahám o vzpomínkové vystižení osobnosti F. X. Šaldy a jeho okolí v posmrtně vydaných pamětech (*Krásná setkání*); cenné jsou spíše tam, kde přinášejí korespondenci (dopisy F. X. Šaldy, R. Svobodové, Z. Braunerové aj.) a stávají se jejím obsáhlým komentářem, než

tam, kde by měly podávat profilující charakteristiku kritika. – Takřka po celé své tvůrčí období S. psal literární, divadelní a výtvarné kritiky, zejména do Samostatnosti, Čes. revue, Pokrokové revue, Zlaté Prahy, Noviny, Lípy, Lid. novin a Lumíru.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. Marek, Artuš Dago (Rarach), F. M. Skalný, Fr. Marek, Fr. Skalný; Dr. Sk., Fc., F. S., S., sk, sk., SK, Sk., Sk. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy Času (1911–14); Čas (1910); Časopis pokrokového studentstva (1903); Čes. kultura (1913–14); Čes. revue (1902–03); Českosl. republika (1919); Čes. svět (1928); sb. F. X. Šaldovi k padesátinám (1918); sb. František Táborský (1928); Fronta; sb. F. S. Procházka, člověk a dílo (Brno 1928); Honza; Humorist. listy; sb. Jan Karník – Dr. Josef Svítil 1870–1930 (1930); sb. Jos. R. Vilímek – osobnost i závod (1937); Kmen (1919); Kolo (Brno); Květy (1914); Lid. listy; Lid. noviny (1913–14 příl. Večery, 1919–31); Lípa (1917–19); Lit. kruh (Mor. Ostrava); Lit. listy; Lumír (1921–39); Moderní revue (1924–25); Mor. orlice (Brno 1895, R Mlhy); Moravskoslezská revue; sb. Na paměť F. X. Šaldy (1938); sb. Napoleon (1932); Nár. listy; Nár. politika; Naše kniha; Neděle; Niva (1893–96); Novina (1910–11); Novina (1915); Osvěta (1912–21); Pokroková revue (1905–08); Pozor (Olomouc); Radikální listy; Rarach (1920–21; 1921 Dobrodružství Joe Huťuťálka, slavného českého detektiva); Ročenka Českosl. republiky na rok 1924 a 1927; Rozpravy Aventina (1928); Řád (1942–44); Samostatnost (1897–1938); sb. Sedmdesát let Umělecké besedy 1863–1933 (1933); Světozor; Šibeničky (1918–20); Venkov (1938–41); Volné směry; Vzlet (Plzeň 1918); Země (1920–21); Zlatá Praha (1906–15); Zvon (1913–36); – posmrtně: Archa (Olomouc 1946). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Sebevraždy milenců (PP b. d., 1910); Povídky o dětech (1917); Povídky o umělcích (1928); V zajetí zamilovaných (P 1931); Pohádka o Filutovi (1931); Trosky (BB 1932); Přerov (P 1935); Na cestách z okovů (D 1937, i prem.); Venkovský lékař (R 1937); Architekt Malota (R 1938); Oprášené listy (FF 1938); Opustíš-li mne… (R 1940); Lovci zlatých much (P pro ml., 1940); Pod věchýtkem slávy (R 1940); – posmrtně: Hřebeček (R pro ml., 1947); Krásná setkání (vzpomínky, 1970, ed. B. Slavík). – *Ostatní práce:* Památce Fr. Vahalíka (1910, s články J. Preisse a V. Dyka). ■ KORESPONDENCE: an.: Z dopisů F. Skácelíka (neuvedenému adresátu, tj. R. Svobodové z 1912–14), Lípa 1, 1917/18, s. 37 a pokr.; J. Svítil-Karník: Listy z archivu (J. Karníkovi z 1920–44, úryvky), Archa 1947, s. 24 a pokr.; + (podp. J. Karník): Z dopisů F. Skácelíka (neuvedenému adresátu, tj. J. Karníkovi, b. d. a 1943), LD 25. 7. 1948. ■ REDIGOVAL *časopisy:* Rarach (1920–21, s V. H. Brunnerem), Lumír (1922–32, s jinými; 1932–37 jen člen red. kruhu), Samostatnost (1924–27), Humorist. listy (1931–32 do č. 36); *sborník*: Sedmdesát let Umělecké besedy 1863–1933 (1933). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Výbor ze spisů V. Hálka (1923, s V. Dykem a Š. Ježem). ■

LITERATURA: J. Wagner: F. S. (1873–1944). Lit. pozůstalost (LA PNP 1963; rozšíř. vyd. 1968). ■ ● ref. Sebevraždy milenců: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 420; B. B-ová (Benešová), Novina 3, 1909/10, s. 536; il., LidN 27. 5. 1910; K. Sezima, Lumír 39, 1910/11, s. 324; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 18, 1910/11, s. 144 ●; ● ref. Povídky o dětech: J. Tkadlec, Lípa 1, 1917/18, s. 381; G. P. (Pallas), Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 324; an., Zvon 18, 1917/18, s. 502; K. Sezima, Lumír 47, 1918/20, s. 60; an., NŘ 1918, s. 83 ●; Red.: Dr. F. S., Lumír 1924, s. 56; ● ref. Povídky o umělcích: A. N. (Novák), LidN 3. 8. 1928; j-, Samostatnost 1928, č. 32; K. Sezima, Lumír 55, 1928/29, s. 360; K. Š. (Štorch-Marien), RA 4, 1928/29, s. 244; drb. (J. Borecký), Zvon 29, 1928/29, s. 97 ●; ● ref. V zajetí zamilovaných: Mácha, Samostatnost 1931, č. 50; K. Sezima, Lumír 58, 1931/32, s. 329; drb. (J. Borecký), Zvon 32, 1931/32, s. 279; H. (J. Hilbert), Venkov 4. 2. 1932; vr. (V. Ryba), PL 25. 6. 1932 ●; ● ref. Trosky: V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 58, 1931/32, s. 528; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 32, 1931/32, s. 670; A. N. (Novák), LidN 21. 7. 1932; N. (M. Novotný), Rozhledy 1932, s. 96; M. Hc. (Hudec), Samostatnost 1932, č. 24 ●; ● k šedesátinám: -s., NO 24. 11. 1933; A. N. (Novák), LidN 25. 11. 1933; V. Crha, Venkov 25. 11. 1933; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 25. 11. 1933; M. Hc. (Hudec), Samostatnost 1933, č. 48; Š. Jež, Lumír 60, 1933/34, s. 122; -btk- (V. Brtník), Zvon 34, 1933/34, s. 127 ●; ● ref. Přerov: H. J. (Jelínek), Lumír 61, 1934/35, s. 541; A. N. (Novák), LidN 1. 7. 1935 ●; ● ref. Venkovský lékař: A. N. (Novák), LidN 4. 7. 1937; M. (E. Masák), Archa 1937, s. 193; K. Sezima, Lumír 64, 1937/38, s. 203; F. K. (Křelina), Venkov 9. 1. 1938 ●; ● ref. Architekt Malota: A. N. (Novák), LidN 13. 11. 1938; vbk. (V. Běhounek), PL 13. 11. 1938; M. Hc. (Hudec), Samostatnost 1938, č. 36; M. (E. Masák), Archa 1938, s. 290; V. Černý, KM 1938, s. 429; m. n. (M. Novotný), LitN 1938, č. 2; K. Sezima, Lumír 65, 1938/39, s. 95; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 46, 1938/39, s. 249; bs. (B. Slavík), Zvon 39, 1938/39, s. 306; F. Křelina, Venkov 28. 1. 1939; K. J. (Juda), Střední škola 1939, s. 166 ●; ● ref. Oprášené listy: Hc. (M. Hudec), Samostatnost 1938, č. 51–52; J. Opolský, Lumír 65, 1938/39, s. 256; vz (V. Zelinka), Zvon 39, 1938/39, s. 601; A. N. (Novák), LidN 6. 3. 1939; an., Archa 1939, s. 145; O. Králík, Výhledy 1939, s. 243 → Platnosti slova (2001) ●; ● ref. Opustíš-li mne…: Fr. G. (Götz), Čteme 2, 1939/40, s. 246; drb. (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 699; J. V. Sedlák, Venkov 25. 9. 1940; -han., Archa 1940, s. 159; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1940, s. 186; K. Polák, KM 1940, s. 262; S., LitN 1940, s. 141 ●; ● ref. Pod věchýtkem slávy: V. T. (Tichý), Nár. práce 1. 10. 1940; las (M. Holas), LitN 1940, s. 214; drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 138; an., Dělnická osvěta 1941, s. 20; F. Křelina, Venkov 6. 3. 1941 ●; ● k sedmdesátinám:

ja, LidN 25. 11. 1943; vy, Venkov 25. 11. 1943 ●; ● ref. Hřebeček: -šp- (F. Kašpar), NO 2. 12. 1947; F. H. (Holešovský), Komenský 72, 1947/48, s. 233; Ný (J. O. Novotný), Moravskoslezská osvěta 2, 1947/48, s. 155; vpa (V. Pazourek), Svob. noviny 9. 1. 1948 ●; (Jhl) (L. Jehlička): Rozdávat srdce..., LD 23. 12. 1969; B. Slavík in F. S.: Krásná setkání (1970); ● ref. Krásná setkání: M. Nyklová, LD 16. 2. 1971; ja, Svob. slovo 4. 3. 1971; E. Macek, ČLit 1972, s. 282 ●; E. Macek: Paměti jako svědectví autora o sobě i jiných, sb. Lit. archiv 7, 1972, s. 233; (hey) (J. Heyduk): Venkovský lékař, LD 23. 11. 1973; R. Czmero: Diagnóza „venkovského lékaře", Hanácké noviny 1997, č. 32.

pp, zp

Jan **Skála z Doubravky** viz Jan **Dubravius**

Pavel **Skála ze Zhoře**

* 10. 7. 1583 *Praha*
† 1640 *Freiberg* (Německo)

Evangelický církevní historik; jako očitý svědek vypsal dějiny českého stavovského povstání.

Psán i Skala, Scala. – Nejstarší syn novoměstského měšťana, úředníka zemských desek Adama S. ze Z. 1600 studoval v Praze u J. Campana Vodňanského, t. r. se zapsal na univerzitě ve Wittenbergu, navštívil i Altdorf a Lipsko. Po studiích se usadil v Žatci, 1604 se oženil s bohatou vdovou A. Plevkovou a získal měšťanské právo. 1609 zastupoval město na sněmovním jednání v Praze. Po přesídlení do Prahy se stal (asi od konce 1618) úředníkem královské kanceláře; byl jím i za Fridricha Falckého. V únoru 1621 odešel do emigrace; pravděpodobně se mu podařilo zachránit značnou část rodinného jmění. Do 1622 byl u dvora Fridricha Falckého (v Německu, ve Francii a v Nizozemí), v jehož službách vykonal i méně důležitá poselství. 1623 se usadil ve Freibergu v Sasku, ale pobýval i jinde (1623 se zapsal na univerzitě v Lipsku, 1626 byl v Lübecku). Od 1626 žil trvale ve Freibergu a věnoval se dějepisné práci.

Až do smrti pracoval na *Historii církevní,* pojaté jako dějiny zápasu pravé církve s jejími odpůrci, exponenty Antikristovými, od pokřesťanštění Evropy do současnosti. Stačil ji dovést do 1623. Dílo vznikalo na základě množství domácích i cizích pramenů, nezřídka doslovně přejímaných. Je to kultivovaná kompilace, psaná s širokým rozhledem v duchu snášenlivého luteránství. Rukopis Historie má 10 foliových svazků o celkovém rozsahu kolem 16 000 stran. Autorův záměr se během práce postupně vyhraňoval. Druhý svazek obsahuje relativně samostatnou *Chronologii církevní,* usilující o periodizaci starších dějin. Od 3. svazku S. ze Z. sleduje stále podrobněji evropské dějiny od Lutherovy reformy, kterou pokládá za rozhodující moment v zápase pravé církve s jejími odpůrci. Věcně i slovesně nejcennější jsou poslední čtyři svazky, věnované dějům od začátku 17. století, zvláště příčinám, průběhu a následkům českého stavovského povstání. V této části díla, osnovaného se snahou o kritický přístup k pramenům a objektivní pohled na zaznamenávané události, vycházel autor i z vlastního očitého svědectví.

EDICE: Historie česká od r. 1602 do r. 1623 1–5 (1865, 1866, 1867, 1868, 1870, ed. K. Tieftrunk, výbor); in Historie o válce české (1964, ed. E. Petrů, Z. Kristen a J. Polišenský, výbor); Historie česká. Od defenestrace k Bílé hoře (1984, ed. J. Janáček, výbor). – *Ukázky in:* ČČM 1831, s. 408, 1834, s. 257, 1847, sv. 2, s. 234; Nár. noviny 12. 12. 1849 – 18. 1. 1850; Slovan 1850, s. 20 a pokr.; Lumír 1851, s. 586 a pokr. ■

LITERATURA: A. J. Dunder: Některé zprávy o P. S. ze Z., ČČM 1858, s. 287; A. Rybička: K životopisu P. S. ze Z., ČČM 1858, s. 454; K. Tieftrunk in P. S. ze Z.: Historie česká 1 (1865); S. Kapper: K rodopisu P. S. ze Z., Květy 1867, s. 130; J. B. Miltner: P. S. ze Z., Památky archeologické a místopisné 8, 1868/69, sl. 440; K. Tieftrunk: P. S. ze Z., Osvěta 1873, s. 557 a pokr.; J. Jireček in Rukověť 2 (1876); J. Matzner: K rodopisu P. S. ze Z., Program reálky v Písku (1880); H. Opočenský: Bílá hora a česká historiografie, Pokroková revue 9, 1912/13, s. 179; J. Glücklich: K rozboru S. zpráv o popravě staroměstské dne 21. června 1621, ČČH 1921, s. 156; F. M. Bartoš: Osudy pozůstalosti P. S. ze Z., ČNM 1924, s. 75 + in Devět statí z českých dějin (1941) + in Bojovníci a mučedníci (2., rozšíř. vyd. 1946); J. B. Čapek in Záření ducha a slova (1948); J. Polišenský: Měšťanští historikové českého stavovského povstání, SVŠP Olomouc, Historie 3, 1956, s. 95 + in ant. Historie o válce české (1964); J. Chaloupka: Bílá hora a její odraz v soudobé historické tvorbě, Studia Comeniana et historica 1977, č. 16, s. 5; in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982); E. Petrů: Cesty pobělohorské historiografie, ČLit 1983, s. 401 → Vzdálené hlasy (1996); J. Janáček in P. S. ze Z.: Historie česká (1984); B. Roedl: Žatecké kapitoly P. S. ze Z., Dějiny a současnost 1997, č. 1.

jk

Josef **Skalák**

* 30. 10. 1874 *Křečhoř* u Kolína
† 9. 3. 1968 *Praha*

Překladatel z francouzštiny a němčiny; sociálnědemokratický a komunistický publicista.

Podepisoval se i Józa nebo Joža S. – Pocházel z vesnické rodiny evangelického vyznání. 1893–97 pracoval jako úředník (komptoarista) v patentní kanceláři v Praze. V polovině 90. let se seznámil s některými z vězení propuštěnými omladináři (zejména s A. P. Veselým) a sblížil se se skupinou tzv. pokrokových socialistů. Postupně se stal známým v sociálnědemokratickém hnutí, 1898 přijal místo vedoucího administrace a expedice Práva lidu, které zastával až do 1920. Po celou tuto dobu byl blízký B. Šmeralovi a v řadě článků hájil jeho politiku, především 1918–20 jako vydavatel sociálnědemokratického časopisu Akademie, na jehož zaměření a obsahu se podstatně podílel. V době rozkolu v sociálnědemokratické straně se stal stoupencem marxistické levice. 1921 vstoupil do komunistické strany, do 1924 byl členem jejího výkonného výboru a redaktorem Rudého práva. 1920–25 byl poslancem Nár. shromáždění, pak do 1929 senátorem. V době vnitrostranické krize 1929 byl jako přívrženec „historické pravice" z KSČ vyloučen a do politiky již aktivně nezasahoval. V posledních letech života psal vzpomínky, které zůstaly v rukopisu.

V překladech se S. shodně se svou politickou orientací zaměřil buď přímo na spisy socialistických autorů (M. Bakunin, A. Bebel aj.), nebo na beletrii spisovatelů zabývajících se problémy společenského vývoje (N. G. Černyševskij, É. Zola aj.). Ve vlastních politických a politicko-historických pracích byl veden zájmem o teoretické otázky socialismu. Po vzoru K. Kautského se zabýval historickou kritikou náboženství (*Ježíš – Bůh a ne člověk*), později reagoval na nesmyslnost a hrůzy světové války i na soudobé sociální a revoluční procesy.

PSEUDONYM, ŠIFRA: Sigma; J. Sk. ∎ PŘÍSPĚVKY *in:* Akademie (od 1900); Besedy Času (1900); Dělnický kalendář (1906); Naše doba (1899); Nový kult (1898–99); Plameny (1908–09); Pokrokové listy; Právo lidu (od 1897); Proletkult; Rudé právo (1920–29). ∎ KNIŽNĚ. *Překlady:* E. Veydrin: Socialistické Velikonoce (b. d., 1898); N. G. Černyševskij: Co dělat (1899); P. O. Lissagaray: Dějiny pařížské komuny r. 1871 (1900); M. Bakunin: Vybrané stati (1903, celý náklad zabaven policií); E. de Goncourt: Nevěsta Elisa (1903) + Herečka Faustinová (1905); M. Montégut: Veliký soudce (1904); É. Zola: Pravda (1904); A. Bebel: Žena a socialismus (1909); K. Marx: Občanská válka ve Francii (1920); E. E. Pottier: Internacionála (b. d., 1946, s A. Mackem). – *Ostatní práce:* Přirozená práva národů a česká samostatnost (1897); Ježíš – Bůh a ne člověk (1910); Válka světová a marxismus (1919); Světová revoluce, její příčiny a ženoucí síly (1919); Pryč s válkou (1924); Idea a čin (1947). ∎ REDIGOVAL *časopisy:* Pokrokové listy (1896–97), Plameny (1908). ∎

LITERATURA: ● ref. překl. N. G. Černyševskij: S. (T. G. Masaryk), Naše doba 6, 1898/99, s. 718; an., PL 5. 3. 1899 ●; ● ref. překl. E. de Goncourt: Nevěsta Elisa: an., LidN 19. 12. 1903; -Su-, Akademie 8, 1903/04, s. 63 ●; ● ref. překl. E. de Goncourt: Herečka Faustinová: an., Akademie 9, 1904/05, s. 191; V. Kol. (V. Červinka), Zvon 5, 1904/05, s. 494; cd., LidN 5. 5. 1905; A. N. (Novák), Ženský svět 1905, s. 77 ●; V. Červinka: ref. překl. É. Zola, Pražská lid. revue 1907, s. 30; ● ref. Světová revoluce…: an., PL 15. 6. 1919; ev-, Kmen 3, 1919/20, s. 198; J. Fleischner, PL 26. 10. 1919 ●; ● ref. Válka světová a marxismus: Fr., PL 25. 12. 1919; E. Č. (Čapek), Nové Čechy 3, 1919/20, s. 266 ●; an.: Padesátiny soudruha J. S., RP 3. 11. 1924; -z-: Zabavený Bakunin, PL 31. 3. 1929; F. Soldan, J. Plavec: Tři socialistické písně (též Internacionála, přel. A. Macek a J. S.), Kultura doby 2, 1937/39, s. 203; Z. Tobolka in Za svobodu a socialismus. Padesát let Práva lidu (1947); Z. Kárník in Socialisté na rozcestí. Habsburk, Masaryk či Šmeral (1968); an.: Zemřel J. S., RP 13. 3. 1968; J. O. Fischer: Internacionála, její autor a překlady, Tvorba 1982, příl. Kmen, č. 18.

ls, vf

Jaroslav **Skalický**

* 23. 8. 1867 *Česká Skalice*
† 12. 3. 1947 *Olešnice* u Nového Města nad Metují

Překladatel z několika evropských novodobých i klasických jazyků, především angloirské a angloamerické poezie, jenž podstatně přispěl k věhlasu staroříšského vydavatelství J. Floriana.

Vl. jm. J. Franke; psán i Franke-Skalický. – Syn cukráře, 1872 se rodiče přestěhovali do německé Olešnice v Orlických horách (Giesshübel), vesnice na kladském pomezí, kde si otec zřídil skromný hostinec. S. tam vychodil německou obecnou šestitřídní školu, poté absolvoval v Broumově nižší benediktinské gymnázium, vyšší stupeň studoval v Litomyšli, filoz. fakultu

v Praze, s učitelskou aprobací z dějepisu, zeměpisu a filologie (stýkal se zde s mladým J. Pekařem a jako Gollův žák s jeho školou). Působil pak jako suplent krátce v Praze na gymnáziu v Truhlářské ul., dále na gymnáziu v Něm. (Havl.) Brodě, na plzeňské reálce a posléze na vyšší obchodní škole v Prostějově, kde dostal definitivu. Aprobace s filologií mu dopomohla 1897 k místu nedaleko rodiště na nově zřízené reálce, později reálném gymnáziu v Náchodě (mj. tam učil V. Černého i E. Hostovského). Do důchodu odešel 1931. Zemřel po kratší nemoci za zimního pobytu v Olešnici, byl pohřben do tamního hrobu rodičů.

Důkladné studium novodobých i klasických jazyků S. zúročil až v pokročilejším věku, když začal jako překladatel spolupracovat s vydavatelstvím J. Floriana, s nímž se spřátelil 1898 jako s nově příchozím kolegou na náchodskou reálku. Poprvé vystoupil anonymně 1916 v jeho knižnici Nova et vetera s verši angloirských básníků a pak následovala série knížek Ira W. B. Yeatse, jehož dílo pro české čtenáře objevil a vydal z něho přes deset svazků. Další často u nás dotud neznámé básníky uváděl též zejména ve vydavatelství L. Kuncíře, u brněnského J. V. Pojera (Atlantis) a O. Štorcha-Mariena (Aventinum) a ve značné míře v tehdejších kulturních časopisech (zejména Akord, Archa, Cesta). Ve S. překladech měli vedle anglických autorů (A. Bennett, J. Conrad, G. K. Chesterton, W. S. Landor) bohaté zastoupení hlavně anglicky píšící Irové (P. Colum, J. Joyce, S. O'Sullivan, P. H. Pearse, G. Russell), dále spisovatelé italští (C. Govoni, P. Jahier, A. Onofri, G. Pascoli, E. Pea), španělští (J. de Espronceda, J. R. Jimenez, A. Machado, C. de Oliveira, F. Villaespesa, též Nikaragujec R. Darío), francouzští (B. Crémieux) i švédští (V. von Heidenstam), překládal rovněž z řečtiny, jednotlivosti i z literatury maďarské, polské a latinské. V próze, jíž se věnoval v menší míře, tlumočil též klasická díla literatury anglické (Ch. Dickens), americké (N. Hawthorne) i německé (Th. Mann). Zabýval se i pracemi historickými (mj. Chronologií, kronikou Byzantince M. Psellose z přelomu 10. a 11. století), filozofickými, náboženskými i přírodovědnými, uměleckými eseji a sám kriticky posoudil Nezvalův překlad E. A. Poea. V tlumočení veršů se S. projevil jako tvůrce schopný nejen jazykově dobře zvládnout, ale též básnicky uchopit náročné texty předních básníků (W. Blake, G. Fröding, V. Lindsay, D. G. Rossetti aj.), jeho převody prózy se vyznačovaly významovou výstižností při dosažení formální dokonalosti a spolehlivou adekvátností věcnou.

ŠIFRY: J. F., J. S., S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Akord (1928–30, 1946); Archa (Olomouc 1923); Cesta (1923–30; 1928 ant. irské lyriky); Dnešek (1931); Host (1929, o Nezvalově překladu E. A. Poea); Listy pro umění a kritiku (1933); Lit. rozhledy (1935); Nové Čechy (1927); Program D; Rozhledy (1934); Rozpravy Aventina (1926–32); Řád (1934); Světozor (1929); Tvar (1931); Život. ■ KNIŽNĚ. *Překlady:* W. B. Yeats: Objevy (1920) + Cathleen ni Houlihan, Zlatá přilba, Přesýpací hodiny (1921) + Rosa alchemica, Desky Zákona, Klanění Králů (1921) + Příběhy ryšavého Hanrahana (1926) + Tři hry (1928) + Země touhy (1929) + Per amica silentia lunae (1929) + Básně (1944) + Eseje (1946) + Tajemná růže (1947); Azorin: Vyznání malého filozofa (1922); V. Lindsay: Básně (1922); G. Papini: Modlitba ke Kristu (1922) + Život Kristův (1923) + Slova a krev (1926) + Hotový člověk (1926); V. Cardarelli: Básně (1922) + Potopa (1923) + Rodná země (1927); F. Thompson: Svatý Ignác z Loyoly (1922) + Thomas De Quincey (1929); R. Calzini: Kristus a vetřelec (1923); A. Fontainas: Dante Gabriel Rossetti čili Manus animam pinxit (studie, 1923); P. Frémeaux: Poslední dnové císařovi na ostrově Sv. Heleny (1923, s J. Florianem); E. Luskina: Čarodějka Zapomenutá (1923); D. G. Rossetti: Z „Domu života" (1923) + Znělky k obrazům (1923) + Poslední zpověď (1923) + Blažená panna (1923) + Drobné básně (1923); H. Belloc: Marie Antoinetta (1924) + Nepřítomnost minulosti (1926) + Robespierre (1930); Ch. Dickens: Pickwickovci 1, 2 (1925); G. Miró: Obrazy z utrpení Páně (1925); Th. De Quincey: Vražda jako krásné umění (1925) + Zpověď anglického požívače opia (1926, upr. A. Vyskočil) + Levana a matky žalu (1927); R. Gómez de la Serna: Zázračný lékař (1926); G. Fröding: Titania (1927); H. Walpole: Katedrála (1928); W. Blake: Výbor básní (1929); N. Hawthorne: Šarlatové písmeno (1929) + Veliký karbunkul (1932); S. Kaye-Smith: Jana Goddenová (1930); Th. Mann: Buddenbrookovi 1, 2 (1930); L. Strachey: Alžběta a Essex (1930); L. D'Ambra: Mister Whisky – můj soupeř (1931); H. H. Richardson: Ultima Thule (1932); G. Leopardi: Prózy (1932); F. Macleod: Pověsti z Hebrid (1933); B. Capes: Historické viněty (1933); A. Brunner: Řeč jako počáteční východisko teorie poznání (1936); R. Eucken: Dějiny (1936); V. V. Rozanov: Spadané listí (1937) + 2. kapitola z Legendy o velikém inkvizitorovi (b. d., 1937); M. Psellos: Chronografie (1940); Th. Hardy: Drobné ironie života (1946); Meditace Gabriela Marcela o Bohu (b. d.); mimoto další menší překlady v knižnici J. Floriana Nova et vetera. ■

LITERATURA: drv.: ref. překl. Ch. Dickens, NO 16. 1. 1926; -Psk.-: ref. překl. G. Papini: Hotový člověk, Nár. práce 18. 11. 1926; A. Felix: ref. překl. G. Papini: Život Kristův, Lit. svět 1, 1927/28, č. 18; E. J. (Jurčinová): ref. překl. W. Blake, LidN 28. 12. 1929; A. Skoumal: ref. překl. W. B. Yeats: Per amica silentia lunae, Tvar 1929, s. 308; ● ref. překl. Th. Mann: = (J. Vodák), Čes. slovo 30. 11. 1930; I. Liškutín, LidN 28. 12. 1930; vz. (V. Zelinka), Zvon 32, 1931/32, s. 629; B. Novák, Čin 3, 1931/32, s. 678 ●; A. Skoumal: ref. překl. L. Strachey, RA 6, 1930/31, s. 48; ● ref. překl. G. Leopardi: V. Černý, Rozhledy 1932, s. 135; = (J. Vodák), Čes. slovo 1. 2. 1933; J. Bukáček, LidN 14. 3. 1933 ●; ● ref. překl. F. Macleod: A. N. (Novák), LidN 9. 12. 1933; Nk. (B. Novák), RA 9, 1933/34, s. 94 ●; M. D. (Dvořák): ref. překl. W. B. Yeats: Básně, Akord 12, 1945/46, s. 189; ● nekrology: J. V. Pojer, Marginálie 1947, s. 75; an., Jiráskův kraj 21. 3. 1947; R. Marek in Padesát let státního reálného gymnázia v Náchodě 1897–1947 (1947, s. 9) ●; R. Marek: Co nám zanechal prof. J. Franke-S., Jiráskův kraj 27. 6. 1947; Š. Nosek: Příběh venkovského překladatele, Souvislosti 1996, č. 2–3, s. 237 → (s tit. J. S., utajený překladatel) sb. Rodným krajem 15 (1997, s. 27).

mhs, zp

František **Skalík**

* 22. 1. 1867 *Nová Ves* (Ostrožská Nová Ves) u Uherského Hradiště
† 10. 12. 1904 *Nová Ves* (Ostrožská Nová Ves)

Lyrický básník a náboženský spisovatel z okruhu Katolické moderny, překladatel, literární recenzent a autor homilií.

S. otec Jan S., domkář, jenž sezonně pracoval v ostrožském cukrovaru, odvozoval svůj původ ze šlechtického rodu Skálů ze Zhoře, matka byla dcerou moravského buditele, učitele J. Sedláčka. V rodné vsi S. vychodil obecnou školu a od 1879 studoval za bídných sociálních podmínek (už v septimě se u něj objevily příznaky tuberkulózy) Slovanské gymnázium v Olomouci; po maturitě 1887 vstoupil do olomouckého semináře (již tehdy si vedl deník), kde navázal přátelství s K. Dostálem-Lutinovem a J. Navrátilem (pozdějším básníkem Rudolfem Stupavským, 1868–1935). Podporován básníkem a redaktorem V. Šťastným přispíval verši do časopisů Vlasť, Muzeum, Náš domov a Obzor, kde debutoval. Stal se aktivním členem Literární jednoty bohoslovců olomouckých (člen výboru, 1890–91 předseda, pro jednotu pořádal přednášky). Na kněze byl vysvěcen v Olomouci v červnu 1891 (1893 složil katechetskou zkoušku pro střední školy). Jako kaplan nejprve působil v Želechovicích, 1894 byl přeložen do Dobromělic (Dobromilice) na Hané (vedl zde mj. pěvecký spolek), kde se chystal vydat almanach katolických básníků Poetické besedy, pak se však načas přiklonil k programu rodící se Katolické moderny. Se S. Bouškou, K. Dostálem-Lutinovem a X. Dvořákem začal vydávat knihovnu Básnické obzory katolické (S. byl zvolen jejím administrátorem a pokladníkem). Po vydání 1. svazku (alm. Pod jedním praporem; S. uveden jako vydavatel) se s představiteli Katolické moderny rozešel, když byl S. Bouškou obviněn ze zpronevěry spolkových peněz. Postupující chorobu si léčil 1897 v Luhačovicích; t. r. ještě působil jako kaplan v Uherském Brodě, 1898 požádal o penzionování, 1899 nastoupil jako vychovatel u hraběte J. z Harrachu, s nímž pobýval ve Vídni (zde kázal pro vídeňské Čechy), Brucku n. Litavou, v Rohru (Rohravě) a Hrádku u Hradce Králové. Po neúspěšné léčbě (1901 znovu v Luhačovicích a 1904 v Gorici) se vrátil k rodičům do Nové Vsi, kde zemřel na krční tuberkulózu; pohřben byl na tamním hřbitově.

S. beletristické dílo až na výjimky vyrůstalo z uměleckých postulátů obrodného hnutí katolických literátů Katolická moderna. Ranou básnickou tvorbu publikovanou zejména v křesťansky orientovaných časopisech S. shrnul do prvotiny *Sursum corda.* Vedle prosté lyriky s přírodními a historickými motivy (zde se obrazily vlivy poezie S. Čecha a V. Šťastného) obsahovala též artistnější básnické útvary (gazel a cyklus znělek) ovlivněné poetikou J. Vrchlického i epické legendy. Poslání básníka kněze S. uplatnil ve vyznavačské a vroucné náboženské lyrice, v níž převažovaly básnické modlitby, básně s motivy eucharistickými, biblickými, apostrofy Panny Marie a texty věnované kněžím a představitelům církevní hierarchie. S. druhou sbírku *Bůh a svět* charakterizuje hymnická dikce, rytmicky výrazný verš a absence rýmu; duše šťastně spočinuvší v Bohu zde jásavě chválí stvořený svět. Ze S. díla se vymyká subjektivní deníková próza *Moriturus,* kde nesvázán literární formou uvolněně a místy i s paradoxním humorem zapsal introspektivní pozorování projevů své choroby a vyslovil uhranutost smrtí. Tomuto dílu předcházel deník (S. si jej vedl v letech 1885–1903), z ně-

hož L. Zamykal publikoval část v revui Archa. – Kromě beletristické tvorby byl S. také autorem překladu z oblasti náboženských dějin, kázání a článků o pastoraci; pro kněze i laiky sestavil sborník myšlenek o oltářní svátosti ze spisů církevních otců a duchovních spisovatelů. S. překlad Žaltáře mariánského sv. Bonaventury zůstal patrně v rukopise, též překlady Žalmů (Kytice ze Sionu) i ucelenější překlady Marca Aurelia a latinské poezie. – V Literárním archivu PNP je uložen soubor S. dopisů adresovaných B. M. Kuldovi.

ŠIFRA: Fr. S. (Obzor 1888, BB). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Anděl strážný (Brno); Bílý prapor (Olomouc 1904); Cyrill (1893); S. S. Eucharistia (Kroměříž 1896); Hlas (Brno); Hlídka lit. (Brno 1893–94, pravidelně recenze a zprávy, zejména o polské literatuře); Katechetické listy (1896, příl.); Kazatel (Olomouc 1898–1900); Muzeum (Brno 1899–1900); Náš domov (Olomouc 1888–98; 1893 Pověsti o svatém Grálu); Našinec (Olomouc 1899); Nový život (1896); Obzor (Brno 1888–95, překl.); alm. Pod jedním praporem (1895); Vlasť (1888–94); – posmrtně: Archa (Olomouc 1925, Studentský deník F. S.); Malovaný kraj (Břeclav 1989–90, výběr ze S. deníků); Nový život (1905, Moriturus. Zápisky člověka, jenž se chystá umřít, i sep., též texty z pozůstalosti); Obzor (1905, humorist. črty Ze života hasičů úhorovských); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Sursum corda (BB 1893); Bůh a svět (BB 1898). – *Překlad:* F. J. Knecht: Malý biblický dějepis (Freiburg i. B. 1894). ▮ REDIGOVAL *almanach:* Pod jedním praporem (1895, se S. Bouškou, K. Dostálem-Lutinovem a X. Dvořákem); *edici:* Básnické obzory katolické (1895, se S. Bouškou, K. Dostálem-Lutinovem a X. Dvořákem). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Jiskry eucharistické (1894). ▮

LITERATURA: ● ref. Sursum corda: J. Flekáček, Vlasť 10, 1893/94, s. 563; R. (V. Šťastný), Obzor 1894, s. 30; S. Bouška, Hlídka lit. 1894, s. 170 ●; ● ref. ed. Jiskry eucharistické: an., Vlasť 10, 1893/94, s. 851; R. (V. Šťastný), Obzor 1894, s. 176; Redakce (K. Borový), Časopis katol. duchovenstva 1894, s. 382 ●; -mp-: ref. překl. F. J. Knecht, Časopis katol. duchovenstva 1895, s. 126; R. (V. Šťastný): ref. alm. Pod jedním praporem, Obzor 1895, s. 247; R. Stupavský (J. Navrátil): ref. Bůh a svět, Obzor 1898, s. 319; ● nekrology: an., Bílý prapor 1904, s. 442; R. Stupavský (J. Navrátil), Obzor 1905, s. 7; an., Časopis katol. duchovenstva 1905, s. 73; an., NŽ 1905, s. 82; L. Zamykal, Muzeum 1905, s. 91 ●; M. K.: Před 20 lety…, Jitro 6, 1924/25, s. 140; O. Svozil: Za zemřelým F. S., tamtéž, s. 154; K. Sedláček: F. S., nadaný básník…, Naše kniha 1925, s. 3; L. Zamykal: Studentský deník F. S., Archa 1925, s. 33 a pokr.; R. Stupavský (J. Navrátil) in Literární vzpomínky z olomouckého semináře kněžského (rok 1888–92), Stadium. Jubilejní almanach Stojanovy Literární jednoty bohoslovců (1928, s. 29); V. Bitnar: Na paměť F. S., Den 23. 1. 1937; S. Batůšek: K 85. výročí smrti F. S., Duchovní pastýř 1989, s. 193 + Z deníku zapomenutého básníka F. S., Malovaný kraj 1989, č. 6 a 1990, č. 1 + Bílkova „boží muka" na novoveském hřbitově, tamtéž 1991, č. 6 + Studentská léta F. S., LD (Brno) 23. 1. 1992 + O F. S., Akord 17, 1991/92, č. 7 + Umírání tak bolí, Rovnost 24. 2. 1996 + in Katolická moderna. Karel Dostál-Lutinov a jeho přátelé a spolupracovníci (1996, s. 39); P. Marek, L. Soldán in Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí (1998, s. 52, 322); M. C. Putna in Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918 (1998, s. 335); L. Pavlicová: Kněz a básník F. S., Malovaný kraj 1999, č. 6; in „Jsem disgustován…" Vzájemná korespondence S. L. Boušky a K. Dostála-Lutinova (2002, ed. P. Marek); P. Marek in Český katolicismus 1890–1914 (2003, s. 322).

vfr

Augusta **Skálová**

* 28. 9. 1898 *Želatovice* u Přerova
† 27. 5. 1996 *Jeseník*

Autorka próz s problematikou moderního manželství, básnířka a dramatička.

Roz. Běhalová, provd. Dočkalová; časopisecky publikovala i pod vl. jm. Augusta Běhalová-Dočkalová, ve 20. letech používala křestní jméno i ve tvaru Gusta. – Pocházela z rolnické rodiny. Obecnou školu vychodila v rodišti, dívčí měšťanskou školu nejprve v Přerově (1910–12), pak v Řepčíně u Olomouce (1912–13), tam také od 1913 navštěvovala soukromý klášterní ústav pro vzdělání učitelek (1916–17 studium pro nemoc přerušila), 1918 maturovala. Poté působila krátce jako učitelka v Hošticích na Vyškovsku (místo musela uvolnit učiteli navrátivšímu se z fronty). Na jaře 1919 se provdala za bankovního úředníka, s nímž odešla do Brna, 1920 se jí narodila dcera Zdenka (pozdější pěvkyně Janáčkovy opery v Brně). 1921–23 studovala na brněnské filoz. fakultě (učitel A. Novák), ze zdravotních důvodů studia zanechala. 1924–25 pracovala jako úřednice v Zemské sociální péči o mládež, pak byla v domácnosti a věnovala se literatuře a výtvarnému umění (studovala u F. Hlavici na brněnské technice). Ve 30. letech navštívila s rodinou několikrát Jadran. Řídce spolupracovala i s rozhlasem (např. 1936 vysílala brněnská

stanice dvě její básně, zhudebněné J. Kvapilem). Byla činnou členkou Moravského kola spisovatelů (od 1941), též Jednoty filozofické v Brně a Skupiny výtvarných umělců v Brně. 1945 po vážné nemoci a po rozchodu s manželem zůstala bez prostředků a po neshodách s rodinou své dcery (1948 přišla o brněnský byt) odešla do rodiště k otci, po jeho smrti a ztrátě hospodářství se odstěhovala k bratrovi na severní Moravu do Javorníku a od 1961 žila z minimálního důchodu a v osamění v blízkém Bílém Potoce, kde si zakoupila domek. Pohřbena byla v Přerově.

Na počátku literární tvorby vystoupila S. dvěma sbírkami meditativní lyriky *Mou duší písně znějí* a *Ulomený květ*, v nichž reflektuje smutek ze ztráty iluzí nepochopené a osamělé ženy. Následovaly dva dramatické pokusy určené ochotnickým souborům *Duha boží* a *Na dědině*, autobiograficky soustředěné k postavení mladé venkovské učitelky. Knižní prozaický debut, román *Hořící hvězda*, tematicky předznamenal její další dílo. V centru pozornosti se ocitly postavy hypersenzitivních žen a mužů, které se dostávají do osudových krizí a konfliktů v partnerských vztazích, romantické bytosti, jež ve skutečném životě nejsou s to najít naplnění a štěstí a bolestně hledají smysl života. Sociálně kontrastní prostředí, v němž se její příběhy často odehrávají, stejně jako umělecký nebo utopicky pojatý svět moderní vědy (*Můj milovaný, Věčný krb*) tvoří vždy jen náhodný rámec mileneckých a manželských dramat. Koncem války přepracovala S. prózu *Prokletí*, původně otištěnou časopisecky, v román Úsměv z mlh (později s tit. Ve stínu boha Ratarů), do nějž zapracovala i dojmy a zážitky z cest na Jadran; stejně jako druhý díl románu Můj milovaný, ač 1947 odevzdán do nakladatelství, už nevyšel. V rukopisu zůstaly autobiografické romány Život začíná v troskách a Zazděné okno a dívčí románek Dvojí volání (uloženy v Zemském muzeu v Přerově).

PŘÍSPĚVKY *in:* ant. Čes. povídka (1996, mj. i dopis S. redaktorovi publikace); Lada (1926–28); Lid. noviny (1926, 1939, 1942); ant. Povídka '95 (1995); Slovo národa (1946–48, lit. příloha, PP Krása ztracená a zase získaná a Sny, nebo čtvrtá dimenze?); Sokolský věstník (1947–48); Včelařství; Zvon (1932, P Prokletí); Ženský svět (1924). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Mou duší písně znějí (BB 1922); Ulomený květ (BB 1924); Duha boží (D 1930); Na dědině (D 1932); Hořící hvězda (R 1933); Život vítězný (R 1942); Věčný krb (R 1943); Můj milovaný (R 1947). ■

LITERATURA: ● ref. Mou duší písně znějí: J. Krecar, MR 1922/23, sv. 38, s. 218; A. N. (Novák), LidN 3. 1. 1923; B. V. (Václavek), Pramen 4, 1923/24, s. 371 ●; ● ref. Ulomený květ: A. N. (Novák), LidN 22. 4. 1925; V. Brtník, Venkov 15. 10. 1925 ●; ● ref. Hořící hvězda: A. N. (Novák), LidN 1. 12. 1933; drb. (J. Borecký), Zvon 34, 1933/34, s. 166; M. H. (Holas), RA 9, 1933/34, s. 68 ●; ● ref. Život vítězný: jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 50, 1942/43, s. 330; V. Martínek, LidN 8. 2. 1943; Kp. (K. Polák), Nár. práce 26. 5. 1943 ●; ● ref. Věčný krb: K. P. (Polák), Nár. práce 17. 8. 1943; js., LidN 24. 8. 1943; jšk (J. Š. Kvapil), Naše doba 51, 1943/44, s. 91; J. Kadlec, Živá tvorba 2, 1943/44, s. 13 ●; hs. (J. Husák): ref. Můj milovaný, Moravskoslezská osvěta 2, 1947/48, s. 118; M. Marková: „Mlčení" spisovatelky A. S. (rozhovor), Naše slovo (Šumperk) 1968, č. 31; V. Spilka: A. S., spisovatelka pod Rychlebskými horami (rozhovor), Rovnost 20. 3. 1992, příl. Rovnost-magazín; MÝ: Zapomenutá? (k pětadevadesátinám), Moravskoslezský den 28. 9. 1993; V. Přibský: A. S., in Povídka '95 (1995, s. 7); M. Marková: Hořká chuť nové svobody, in Olga Havlová a ty druhé (rozhovor z 1990 s postskriptem z 1996) (1996); an.: A. S., in Česká povídka 1996, č. 3, podzim–zima, s. 108; H. Bartková: A. S. prožila těžký život (k 100. výr. nar.), Hanácký den 26.–27. 9. 1998; V. Fišmistrová: Ke 105. výročí narození…, Nové Přerovsko 2003, č. 39.

mz, sm

Julius **Skarlandt**

* 31. 1. 1879 *Žižkov* (Praha-Ž.)
† 30. 4. 1950 *Praha*

Autor impresionistické, zejména přírodní lyriky melancholického ladění, prozaik, propagátor česko-italských kulturních styků, překladatel, publicista.

Vl. jm. Julius Škrlandt. – Od 1890 studoval karlínskou reálku, 1894 přešel na Československou obchodní akademii (mat. 1897), poté vystudoval Čes. vysoké učení technické v Praze. Po krátké praxi ve Škodových závodech v Plzni pracoval v pražské První českomoravské strojírně jako úředník a posléze vrchní úředník automobilního oddělení. Od 1902 se účastnil pražského literárního dění, publikoval poezii a ojediněle i kritiky, spoluredigoval časopis Moderní život, byl spolupracovníkem Rožkova Srdce, členem Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj; udržoval přátelské styky s V. Kroftou, J. Kvapilem, J. Arbesem, později s A. Velhartickým aj. Po válce vstoupil 1918 do služeb českosl. ministerstva zahraničí, 1920–23

působil jako pracovník obchodního oddělení konzulátu v Berlíně (od 1921 zde úzce spolupracoval s redakcí listu Zahraniční Čechoslovák), 1927 se stal konzulem v Terstu. Na vlastní žádost byl 1931 přeložen do pražského ústředí ministerstva zahraničí s titulem odborový a legační rada. Ve volných chvílích pobýval stále častěji na Klatovsku, kde nacházel též inspiraci pro svou pozdní tvorbu. Pohřben byl v Praze na břevnovském hřbitově.

S. psal především lyrickou, melancholicky laděnou poezii, charakteristickou úsporným a monotónně plynoucím hudebním veršem, v níž převažují přírodní imprese a milostné motivy souzní s odlesky duševních stavů. Již v prvních sbírkách *Podzimní melodie* a *Fragmenty* se oprostil od vlivu symbolistické poetiky a rozvíjel zejména schopnost jemného odstiňování barev, vjemů a nálad, jež vrcholila v souborech *Kniha veršů* a *Světla v samotách;* se zálibou v náčrtech podzimní a večerní atmosféry zachycoval pocity rezignovaného stesku a pomíjivosti, truchlivé milostné touhy a vzpomínky, evokace zasutých snů, impresionistickou krajinomalbu postupně mísil s novoromantickými postupy, stále více projevoval sklon k idyle a k sentimentální písňovosti. V obdobném duchu sestavil posléze i *Básníkův skicář* zahrnující vedle elegických obrazů také baladické lyricko-epické verše, reminiscence z cest po Německu a Itálii, historické a máchovské motivy apod.; jako pozdní epigon J. Vrchlického rovněž zvýraznil úsilí o kultivovaný výraz i oslabení významové stránky verše. Téma bolestných a složitých proměn milostných vztahů zpracovával S. v románech trpících rétoričností i povrchní psychologií a v povídkových souborech, v nichž posiloval sentimentálně romantické ladění a dramatičnost (též ve snaze zaujmout širší čtenářské vrstvy). V knize *Bílá růže a jiné prózy z Klatovska* a v básnické sbírce *Kytice jeřabin* vyjádřil na sklonku 30. let hlavně své okouzlení Pošumavím, tematizoval jeho proměny, pověsti i osudy zdejších význačných historických postav. – Ve své funkci, ale zvláště z vlastní iniciativy se mimořádně zasloužil o rozvoj českosl.-italských kulturních vztahů; od 20. let přispíval značným množstvím článků o českém výtvarném umění, architektuře, hudbě a zvláště o literatuře do italských periodik, v nichž také prosazoval a pro něž překládal tvorbu J. Vrchlického, O. Březiny, K. Tomana, J. Seiferta aj.; nejednou inicioval a revidoval práce italského slavisty U. Urbaniho (např. 1932 překlad Zeyerova románu Jan Maria Plojhar), který rovněž převedl některé S. texty do italštiny. S. působil též jako překladatel z italštiny (příležitostně i z němčiny a francouzštiny), jeho překlad libreta Verdiho opery Sicilské nešpory (1939 pro Nár. divadlo) zůstal neuveden. Ve 30. letech věnoval řadu článků kulturní historii Klatovska.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: J. Brach, Viktor Arlandt; J. S., Jul. S., Skar, Skt. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Akademie, příl. Rudé květy (1924); sb. Baarův památník (1926); ant. Česká lyra (1910); Čes. deník (1941); Čes. slovo (1933); Čes. svět (1906–17); Hlas národa (1902–05); Il giornale dell'arte (Milán, od 1928); Il piccolo della sera (Terst 1928–38); Il popolo di Trieste (Terst); Il Veneto (Padova); Jitřenka (1901–11); Kalendář českožidovský (1926–28); La Fiamma (Terst 1930); La gazzetta di Venezia (Benátky); La Panarie (Udine 1934); L'Arena (Verona 1930–31); L'Arte (Terst); Lid. demokracie (1946); Lid. noviny (1932); Lumír (1902); Lyrická prémie spolku Máje na rok 1910; Máj (1902–06); Moderní život (1902–03); Mondo femminile (Terst, Milán 1927); Nár. listy; Nár. obzor (1907); Nár. osvobození (1925–35); Nár. politika; Nár. střed (1935, R Okna do ráje); Nový obzor (Olomouc 1913); Pamětní spis… u příležitosti 70. výročí smrti J. Franty Šumavského a 2. sjezdu rodáků a přátel Poleňska (1927); Právo lidu (1923–25); Pražská lid. revue (1909–12); Rassegna dei combattenti (Bologna 1933); Rozhledy (1935); Slovanský přehled (1929); Srdce (1901–04); Světozor (1923); Topičův sborník (1923); Venkov (1924–42); Vesna (Ml. Boleslav); Vzlet (Plzeň 1919); alm. Vzpomínáme Vás… (1913); Zahraniční Čechoslovák (Berlín, od 1921); Zlatá Praha (1905–07, 1916–21); Zvon (1903–26, 1934); též další italská periodika; – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Podzimní melodie (BB 1900); Fragmenty (BB 1901); Kniha veršů (BB b. d., 1903); Smutná láska (BB 1904, obs. též výběr z knih Podzimní melodie a Fragmenty); Její hřích (R 1906); Hřích (R 1907); Nad propastí (R 1908; 1920 přeprac. vyd. s tit. V poutech ideálu → 1935 s tit. Okna do ráje in Nár. střed); Světla v samotách (BB 1911); Štěstí hříchem zlacené a jiné povídky (b. d., 1914); Tři povídky (1919); Bílá růže a jiné prózy z Klatovska (PP 1936); Básníkův skicář (BB 1937); Kytice jeřabin (BB 1939). – *Překlady:* A. Marpicati: Tvář bojovníka (BB 1937); L. Fiumi: Images des Antilles (Paříž 1939, Vidiny z Antill). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Moderní život (1902, s K. H. Hilarem). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: sb. Baarův památník (1926). ▮

LITERATURA: ● ref: Podzimní melodie: J. Karásek, Rozhledy 9, 1899/1900, s. 892; J. Patočka, Obzor lit. a umělecký 1900, s. 170 ●; F. X. Zdařil: ref. Frag-

menty, Srdce 1, 1901/02, s. 119; O. Theer in J. S.: Kniha veršů (1903; k tomu V. Dyk, MR 1902/03, sv. 14, s. 563); ● ref. Kniha veršů: R. Hašek, Moderní život 1903, s. 224; L. (A. Klášterský), Zvon 4, 1903/04, s. 14; J. Müldner, Srdce 3, 1903/04, s. 20; a, Máj 2, 1903/04, s. 62; E. Sokol (K. Elgart S.), Rozhledy 14, 1903/04, s. 326; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 32, 1903/04, s. 215; E. Krásnohorská, Osvěta 1904, s. 175 ●; ● ref. Smutná láska: K. Z. Klíma, Rozhledy 14, 1903/04, s. 1159; E. J. S., Osvěta 1905, s. 264 ●; ● ref. Hřích: E. O., Novina 1908, s. 732; F. V. Vykoukal, Osvěta 1908, s. 1035; J. R. (A. Bačkovský), Venkov 31. 3. 1909 ●; ● ref. Světla v samotách: Ant. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 188; -a-, Máj 10, 1911/12, s. 203; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 12, 1911/12, s. 269; L. N. Zvěřina, Osvěta 1912, s. 148 ●; ● ref. Štěstí hříchem zlacené…: J. Karásek, MR 1915, sv. 29, s. 286; G. Pallas, Venkov 25. 4. 1916; F. V. Vykoukal, Osvěta 1916, s. 707 ●; J. H. (Hora): ref. Tři povídky, PL 9. 11. 1919; ● ref. V poutech ideálu: O. Sch. (Schäfer), Zlatá Praha 37, 1919/20, s. 95; ALAP (A. Procházka), MR 1919/20, sv. 35, s. 201; Liga † 12, Vlast 36, 1919/20, s. 278; J. F. (Flajšhansová), Zvon 20, 1919/20, s. 278; K. H. (Hikl), Naše doba 27, 1919/20, s. 546; O. Š. M. (Štorch-Marien), Cesta 2, 1919/20, s. 731; J. H. (Hora), PL 25. 1. 1920; J. Vrba, Pramen 1920, s. 373; L. N. Z. (Zvěřina), Venkov 17. 4. 1920 ●; drb. (J. Borecký): J. S., Zvon 29, 1928/29, s. 295; A. Cronia: Giulio S. poeta ceco, fedele amico dell'Italia, L'Arena (Verona) 13. 8. 1935; drb. (J. Borecký): ref. Bílá růže…, Zvon 37, 1936/37, s. 223; J. Karásek in J. S.: Básníkův skicář (1937); -jbc. (J. Brabec): ref. Bílá růže… a Básníkův skicář, Archa 1937, s. 142; ● ref. Básníkův skicář: A. N. (Novák), LidN 27. 8. 1937; amp. (A. M. Píša), PL 23. 9. 1937; P. E. (Eisner), Prager Presse 26. 9. 1937 (odp. vyd.); O. Tichý, Rozhledy 1937, s. 191 ●; -btk- (V. Brtník): Básník J. S., Zvon 39, 1938/39, s. 308; ● ref. Kytice jeřabin: B. Slavík, LidN 18. 12. 1939; drb. (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 182; K. P. (Polák), Nár. práce 6. 1. 1940; Erik S. (Silénský), Archa 1940, s. 157 ●; V. Hánek: O básníku J. S., Venkov 29. 1. 1944; bs (B. Slavík): Zemřel básník a překladatel J. S., LD 4. 5. 1950.

lm

Vilém **Skoch**

* 18. 6. 1889 *Kladno*
† 19. 12. 1973 *Tábor*

Autor konverzačních komedií a her s historickými náměty, divadelní režisér a dramaturg, publicista, autor aforismů a příležitostných básní, překladatel.

Maturoval 1908 na reálce v Kladně, poté absolvoval abiturientský kurs obchodní akademie a 1915–17 byl kancelářským pomocníkem na rektorátu Čes. vysoké školy technické v Praze. Od 1917 působil nejprve jako tajemník, posléze jako dramaturg Městského divadla v Plzni. 1923 se stal dramaturgem Nár. divadla v Brně, kde rovněž působil jako činoherní, operní a operetní režisér. 1936 onemocněl nervovou chorobou a odešel do invalidního důchodu.

S. úspěšně debutoval tematicky konvenční salonní veselohrou *Naše babička,* v níž se projevila jeho výrazná schopnost obratně vedeného dialogu, využívajícího paradoxní humor reflektující dobové intelektuální konvence. Už zde je však zřejmá tendence k líbivému kabaretnímu zpracování tématu (aktovky *Hovory lásky*). Tato linie S. tvorby pak pokračovala v dalších veselohrách, situovaných do maloměstského prostředí a čím dál více směřujících k schematickému rozvrhování postav, citových vztahů a konvenčnímu pojetí děje (*Libelulla, Lázničky* aj.). Tato tendence, jejíž těžiště spočívalo ve využití konverzačního zvratu, měla často až bulvární charakter (*Skvrna od vína, Dáma a vagabund*), líbivě vyrovnávaný moralizující pointou (*Ty a já*). Jinou polohu S. díla reprezentují historické hry, převážně rovněž konverzační, jež na historicky tradovaných příbězích královny Kunhuty, Šimona Lomnického z Budče, Messaliny aj. předvádějí modelové partnerské konflikty určované zradou, vášní a oddaností (*Královnin omyl, Šimon a Polyxena, Na terase*), využívajíce historickou situaci jako ilustrativní rámec. Historicky sentimentalizující pojetí vyznačuje zpracování osudu dcery K. Havlíčka Borovského Zdenky (*Dcera národa*). Posledním S. pokusem o historický námět byla dramatizace evangelijního podobenství o Lazarovi (*Tři a jeden*), v níž se jindy konverzační tón proměňuje v lyrizující promluvu. Ve 20. letech S., spolu s O. Novým, napsal několik mimořádně úspěšných výpravných operetních revuí se zpěvy, které využily postavičky stréčka Křópala (V. Šindlera) jako průvodce féerickou cestou po celém světě (*Z Brna do Brna,* později hráno pod různými tituly podle názvů měst, ve kterých soubor účinkoval – 1932 s tit. *Z Prahy do Prahy* a *Z Plzně do Plzně* apod., *Pojďte k nám aneb Špilberku zelený*). Publikoval též satirické paradoxní aforismy, převážně kritizující divadelní profese a prostředí. V divadelních periodicích Nár. divadla v Brně tiskl informativní články drama-

turgické povahy (překládal je rovněž z němčiny a francouzštiny). – V knihovně Divadelního ústavu v Praze se uchovaly strojopisy operetních libret Helenin návrat, Hříšnice a Můj Mikulášek (vše hudba K. Pečke) a dramatu Kruh Silvia Pellica; autor ve svém životopisu dále uvádí operetní libreta Palceřík (hudba V. Rubínek), Žačky pí Rettigové (hudba A. Kincl), Sanatorium Láska (hudba J. Loukota), Lazebnice Zuzana a uvedení hry Zlatý balkon v Torontu (1962).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Erry Saša, Saša Erry, S. Erry; E., E. S., -r., Sk., V. S. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Zemského divadla v Brně (1933); Čes. divadlo (1917); Divadelní list Nár. divadla v Brně (1925–36); Divadelní šepty (Brno 1923–25); Lid. noviny (1924); Salon (Brno 1924–26); sb. Velká pochodeň (1959); Venkov (1916); Vzlet (Plzeň 1917–18). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Naše babička (D b. d., 1916, i prem.); Hovory lásky (DD b. d., 1917, i prem., obs. Papírový ideál, samost. vyd. 1918, Poslední večeře, Skvrna od vína, Ze všech nejsmutnější); Královnin omyl (D b. d., 1917, i prem.; jako libreto k opeře E. Němečka, prem. 1922); Libellula (D 1918, i prem.); Slavnostní scéna s apoteózou (D b. d., 1920, i prem. s tit. Pohádka o štěstí); Šimon a Polyxena (D 1920, prem. 1919); Ty a já, Portrét zla (DD b. d., 1922); Na terase (D 1923, prem. 1922); Lázničky (D b. d., 1926, prem. 1923); Dáma a vagabund (D b. d., 1928, i prem.); Penelopa vyšívala (D b. d., 1932, i prem.); Dcera národa (D 1933, i prem.); Kněžna Božena (D b. d., 1934, i prem.); Tři a jeden (D b. d., 1940, i prem.). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* Helenin návrat (1917, hudba K. Pečke); Hmyz života (1922); Z Brna do Brna (1926, pseud. Erry Saša, s O. Novým, hudba A. Kincl); Pojďte k nám aneb Špilberku zelený (1928, pseud. Erry Saša, s O. Novým, hudba R. Kvasnica); Ide Maryna (1930, pseud. Erry Saša, s O. Novým, hudba R. Kvasnica, A. Kincl). – *Překlady* (pseud. S. Erry): F. Grünbaum: Co se náhodou přihodilo Dorině (1923, hudba J. Gilbert; hráno i s tit. Co se stalo Dorině); E. Farago: Offenbachovy lásky (1923, hudba M. Nador); R. Schanzer: Madame Pompadour (1923, hudba L. Fall); A. Grünwald: Svéhlavička (1924, hudba R. Stolz); F. Arnold, E. Bach: Dolly (1924, hudba H. Hirsch); W. Sterk: Milenka pusty (1925, hudba M. Krausz; hráno i s tit. Láska pusty); B. Jenbach: Clo-clo (1925, hudba F. Lehár); E. Marischka, B. Granichstädten: Orlov (1925, hudba B. Granichstädten) + Vlaštovčí hnízdo (1927, hráno i s tit. Vlaštovčí hnízdečko); A. Arnoux: Světélko a medvědice (1926, podp. V. Skoch); P. Mascagni: Si, dáma z Folies-Bergère (1926); A. Engel, J. Horst: Adieu, Mimi…! (1926, hudba R. Benatzky); R. Schanzer, E. Welisch: Terezina (1926, hudba O. Straus); A. Neidhardt: Prosit, Gipsy! (Kouzlo lásky) (1929, hudba R. Gilbert); E. Golisciani: Zuzančino tajemství (1929, podp. V. Skoch, hudba E. Wolf-Ferrari); L. Blech: Pod pečetí (1929, podp. V. Skoch); R. Kessler: Slečna mamá (1929, hudba H. Hirsch); E. Neubach: Hotel u města Pešti (1930, hudba J. Gilbert); W. Kollo: Jeho Veličenstvo prosí…! (1930); J. Horst, E. W. Spahn: Ale, Otty?! (1930, hudba E. Baderle); C. Grey, G. Newmann: Jim a Jill (1932, podp. V. Skoch, hudba V. Ellis, R. Myers). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Divadelní šepty (1923–25), Divadelní list Nár. divadla v Brně (1925–30, 1931–36). ▮

LITERATURA: ● ref. Naše babička: J. Hilbert, Venkov 6. 12. 1916; t., PL 6. 12. 1916; Ot. F. (Fischer), NL 6. 12. 1916; jv. (J. Vodák), LidN 8. 12. 1916; ⚖, Zvon 17, 1916/17, s. 167; H. Jelínek, Lumír 45, 1916/17, s. 90; Alap (A. Procházka), MR 1917, sv. 31, s. 86 → Diář literární a umělecký (1919) ●; ● ref. Hovory lásky: jv. (J. Vodák), Naše doba 24, 1916/17, s. 475; K. Engelmüller, Zlatá Praha 34, 1916/17, s. 287; Ev. (E. Vachek), Večerník PL 6. 3. 1917; -a., LidN 14. 4. 1917; Dr. H. (F. Herman), Čes. divadlo 1917, s. 55 ●; ● ref. Královnin omyl: -r- (J. Borecký), Topičův sborník 4, 1916/17, s. 564; W. (R. Weiner), Venkov 16. 8. 1917; jv. (J. Vodák), LidN 17. 8. 1917; Nšv. (R. Nešvera), Čes. divadlo 1917, s. 139; Kolda (E. Konrád), Kmen 1, 1917/18, č. 28 ●; A. Piskáček: ref. Helenin návrat, Venkov 17. 3. 1917; ● ref. Libelulla: J. Rydvan, Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 540; ⚖, Zvon 18, 1917/18, s. 658; -tr. (G. Winter), PL 28. 7. 1918; K. Kolman, Venkov 28. 7. 1918; jv. (J. Vodák), LidN 30. 7. 1918; K. Mašek, Čes. divadlo 1918, s. 89; A. Bernášek, Národ 1918, s. 403; S., LidN 24. 8. 1918; Ot. F. (Fischer), Cesta 1, 1918/19, s. 276 ●; ● ref. Šimon a Polyxena: jv. (J. Vodák), Jeviště 1920, s. 573; MN (M. Novotný), Nové Čechy 4, 1920/21, s. 193; J. Vrba, Pramen 1921, s. 39 ●; ● ref. Na terase: Škába (K. Škába), Tribuna 5. 12. 1922; nv., PL 24. 5. 1923 ●; E. S. (K. Elgart Sokol): ref. insc. J. Zeyer: Radúz a Mahulena (režie V. S.), LidN 23. 5. 1923; Č. Jeřábek: Brněnská činohra, Tribuna 13. 2. 1924 (večer) a 4. 7. 1924 (večer); J. B. Svrček: ref. Naše babička (nová insc.), NO 15. 4. 1924; ● ref. Ty a já, Lázničky: E. S. (K. Elgart Sokol), LidN 21. 8. 1926; Č. Jeřábek, NO 21. 8. 1926 ●; ● ref. insc. Z Brna do Brna: -k., LidN 14. 9. 1926; Č. Jeřábek, NO 18. 9. 1926 ●; ● ref. Dáma a vagabund: Schz. (K. Schulz), LidN 26. 5. 1928; Č. J. (Jeřábek), NO 26. 5. 1928 ●; ● ref. Dcera národa: Č. J. (Jeřábek), LidN 5. 10. 1933; J. B. S. (Svrček), Čes. slovo 12. 10. 1933; BN., NO 11. 11. 1933 ●; ns.: ref. Tři a jeden, NO 15. 1. 1938; ev. (E. Valenta): ref. Penelopa vyšívala, LidN 23. 2. 1940.

dvo

Aloys **Skoumal**

* 19. 6. 1904 *Pačlavice* u Kroměříže
† 4. 7. 1988 *Praha*

Překladatel především anglické a americké prózy, doprovázející svou tvorbu literárněhistorickými studiemi a komentáři; epigramatik, literární kritik a publicista.

Pokřtěn Alois, koncem 20. let se začal podepisovat variantou Aloys, výjimečně též Aloysius. – Syn správce klášterního statku a amatérského hudebníka. Základní školu navštěvoval v rodišti a v dalších otcových působištích (Lužice u Šternberka, Rozvadov u Trenčína, Troubsko u Brna, Kostelec na Hané, Lukov u Holešova aj.). Od 1915 studoval na arcibiskupském utrakvistickém gymnáziu v Kroměříži (k jeho učitelům patřil mj. J. Vašica). V pololetí 1922 přestoupil (trest za nekonformní článek ve studentském časopisu) na kroměřížské státní gymnázium (mat. 1923). Na filoz. fakultě pražské univerzity studoval 1923–28 filozofii a anglistiku, 1928 absolvoval Vyšší státní knihovnickou školu. Navštěvoval mj. semináře O. Fischera, V. Tilleho, nejvýrazněji jej ovlivnil V. Mathesius, v jehož semináři působil jako knihovník a přihlížel schůzkám Pražského lingvistického kroužku. Od března do srpna 1928 pracoval v nakladatelství Melantrich, od podzimu 1928 v pražské univerzitní knihovně, v létě 1929 pořádal nostickou knihovnu v Plané u Mariánských Lázní a od listopadu 1929 pracoval ve Studijní knihovně v Olomouci. Tam se na jaře 1931 oženil s bývalou kolegyní ze studií H. Duxovou, t. č. středoškolskou profesorkou, jinak též překladatelkou. Od jara 1933 znovu pracoval v Praze, nejprve jako knihovník ve Vojenském ústavu vědeckém, od května 1936 až do konce roku 1945 (kromě doby internace za války) jako lektor a redaktor, poté až do jara 1947 jako literární ředitel nakladatelství Vyšehrad (tam také řídil nakladatelská periodika a knižnice a prosazoval svou představu katolických zdrojů kultury jako možného způsobu nápravy společnosti). Od dob gymnaziálních studií udržoval kontakty s J. Florianem a okruhem jeho starořížského nakladatelství, od vysokoškolských studií se stýkal s B. Fučíkem, V. Jirátem, K. Schulzem, R. Wellkem, J. Zahradníčkem, V. Závadou aj. (leckteré vztahy se časem proměňovaly, mnohé jsou reflektovány v memoárové literatuře a v korespondenci); přátelství ho pojilo především s F. Halasem, J. Čepem a E. A. Saudkem, jemuž v době německé okupace poskytl své jméno pro překlady Shakespearových her Hamlet a Zkrocení zlé ženy. V říjnu 1944 nastoupil místo své rasově pronásledované manželky do transportu a byl až do května 1945 internován v pracovních táborech v Klettendorfu (Kleczyna) u Vratislavi a na Hagiboru v Praze. Od června 1947 do července 1950 působil jako československý kulturní přidělenec na velvyslanectví v Londýně. Po nuceném návratu (odvetné vypovězení z Velké Británie) pracoval na ministerstvu informací a osvěty, odkud na vlastní žádost přešel v dubnu 1953 do Státní knihovny společenských věd. 1954–58 byl zaměstnancem pražské univerzitní knihovny. Od poloviny 30. let byl členem různých organizací: 1936 spoluzaložil Kruh překladatelů, byl členem Penklubu, Syndikátu čes. spisovatelů, Literárněhistorické společnosti, Klubu moderních filologů, na konci 30. let působil v Obci českosl. spisovatelů a v petičním výboru Věrni zůstaneme, od 1948 byl členem překladatelské sekce SČSS (1957 se podílel na vzniku a redakci překladatelského občasníku Dialog); účastnil se též dobových kulturněpolitických debat (o individualitě, o divadelní problematice atp.), působil jako redaktor a člen redakčních rad různých periodik a jako nakladatelský lektor (např. pro ELK, Symposion, SNHKLU, Mladou frontu, SNDK). Od 1929 psal anglistická hesla pro Masarykův slovník naučný, od 1934 pro Ottův slovník naučný nové doby, heslem o českém divadle přispěl ve 40. letech do Britské encyklopedie. Několikrát navštívil Anglii a Irsko (1926, 1947 a 1956) a absolvoval několik kratších, převážně pracovních pobytů ve Švýcarsku (1946), ve Francii (1947 a 1950), v Dánsku, v Polsku (1948) a v Sovětském svazu (1956). Od 50. let často pobýval v Kytlici u Čes. Kamenice a v Budislavi u Litomyšle. V říjnu 1958 po prodělaném infarktu odešel do invalidního důchodu a pracoval jako překladatel. – Z šesti dětí manželů S. dospěly čtyři: Jan S. (1932–2000) se stal filologem a překladatelem z angličtiny a jidiš, Alois S. (* 1933) působil na Moravě jako folklorní hudebník a pedagog (ojediněle překl.), Petr S. (* 1938) je hudebním skladatelem a textařem (též knižní vydání), dcera Ludmila S.-Hanzlíková (* 1942, manželka básníka J. Hanzlíka) pracovala jako nakladatelská redaktorka.

S. literární činnost obsáhla překlady z anglické a méně i z německé jazykové oblasti, literárněhistorické a ediční komentáře k překladům, literární a divadelní publicistiku a epigramatické verše. V překladatelské práci S. od počátku směřoval k uplatňování funkčního pojetí jazyka, vycházejícího jak z pochopení individuálního stylu překládaných autorů a důkladné znalosti reálií, tak z invenčního využívání intonační a rytmické dikce i stylistických a lexikálních možností češtiny. Časopisecky debutoval již jako středoškolák překladem povídky Marka Twaina (Večerní Tribuna), knižně jako vysokoškolák pohotovým překladem společenskokritického románu dobového představitele anglického katolicismu H. Belloca. Prozaikům uplatňujícím rozrůzněnou škálu katolicky založených nebo eticky exponovaných složek umělecké interpretace světa věnoval celoživotní pozornost; byli to výrazní představitelé směrů a škol své doby i novátoři stylových prostředků a kompozičních postupů (L. Bromfield, Ch. Dickens, Th. Hardy, S. Lewis, R. L. Stevenson, L. Strachey, W. M. Thackeray, H. Walpole, E. Whartonová aj.). Opakovaně se S. zabýval povídkovou tvorbou J. Conrada a K. Mansfieldové, jako první uvedl do češtiny stěžejní dílo L. Sternea Život a názory blahorodého pana Tristrama Shandyho. Dlouhodobé soustředění na dílo J. Swifta završil dvěma komentovanými výbory z próz, pamfletů, deníků, invektiv a dopisů (Výbor z díla, resp. Zakletý duch). Vrcholem S. překladatelství se stala výrazově provokující a významově zašifrovaná próza J. Joyce: kromě Portrétu umělce v jinošských letech a Dubliňanů nově přeložil román Odysseus (podruhé po překladu L. Vymětala a J. Fastrové z 1930). V komentovaných antologiích (Ni králi, ni císaři, Deset anglických novel, Orel z pobřeží) představil tvorbu dalších, i méně známých anglických a irských prozaiků (Th. O. Beachcroft, E. C. Gaskellová, G. Gissing, O. Goldsmith, M. Lavinová, W. de la Mare, F. O'Brien, S. O'Casey, L. O'Flaherty, S. O'Grady, W. Sansom a mnozí další). Několik překladů adresoval mládeži (M. Friskeyová, J. Steinbeck, J. Swift aj.), čtenářské úspěšnosti dosáhly moderní češtinou zpřístupněné pohádkové a dobrodružné příběhy L. Carrolla (Alenka v kraji divů a za zrcadlem) a R. Kiplinga (Knihy džunglí), na nichž se významně podílela manželka Hana S. Okrajově překládal autory německého jazyka, hlavně spjaté s krizí středoevropského prostoru na přelomu 19. a 20. století (mj. výbor z díla K. Krause Soudím živé i mrtvé). Přeložil rovněž několik divadelních her (A. Miller, W. Shakespeare, G. B. Shaw, R. B. Sheridan aj.), překlad hry německého dramatika F. Hochwäldera Posvátný experiment (1948) zůstal neinscenován v archivu Nár. divadla. Teatrologické příručky S. připisují ještě další překlady divadelních her, jež jsou podepsány Jiří Horák: A. de Musset: Andrea del Sarto (1923, s P. M. Haškovcem), H. H. Davies: Zdravá nemocná (1923), E. O'Neill: Císař Jones (1925). – Při překladatelské práci nezřídka spolupracoval se svou ženou Hanou S. Většinu svých překladů doprovodil literárněhistorickými studiemi, medailony, edičními komentáři a poznámkami; průvodní texty psal i k tvorbě jiných překladatelů a též k původním beletristickým dílům (např. K. Schulz, cizojazyčné vyd. J. Fučíka), ojediněle se dílčím způsobem podílel na překladech kolegů. Časopisecky kromě překladů publikoval články o angloamerické literatuře a o problematice překládání, literární recenze, divadelní referáty, zprávy a glosy o domácím i zahraničním literárním a společenském dění. Od 30. let S. též psal a publikoval veršované texty zejména o české kultuře a národní povaze, příp. o spisovatelích a jejich dílech (např. v ant. Verše na zeď). Připravený rukopis knihy publikovaných i nepublikovaných epigramů, aforismů a sarkasmů byl na konci 50. let po korekturách odmítnut a znovu rekonstruován až v posmrtně vydaném výboru satirické tvorby *Malý Budižádán*.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Benjamin, Jiří Holub, Jiří Horák, Junius, Matouš Hoch (dle matčina rodného příjmení), M. Hoch, Proteus (in Rozmach), Rusticus; Al. S-L., as., -as-, A. S., J. H., S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Akord (1928–32, 1942–43); Almanach Kmene (1932, 1935, 1937; 1932 Jak jsme překládali Lawrence); sb. Archy (Stará Říše 1927–28; 1927 překl. P S. Andersona Smrt v lese, 1928 překl. BB C. Sandburga); Babel (Bonn 1970); Brázda (1940, Tvůrčí prvek naší literatury); Časopis pro moderní filologii (1927, Z novější literatury o moderním románě anglickém a americkém); Čes. slovo (1933–34); Čteme (1939, 1943); Dětská kniha (1956); Dětský svět (1934–35, i příl. Malý zpravodaj); Dialog (překl. bulletin, 1957–62, 1968–69; 1959 Má překladatelská konfese, 1960 Předmluvy a doslovy k překladům); ELK (1936); Divadlo (od 1954); Host (1927–28); Host do domu (1955–58, též epigramy); Index (1930–33);

Kmen (1926–28); Knižní kultura (1965); Kritický měsíčník (1939, 1945; 1945 Rektifikace); Kultura; Kulturní tvorba (1963); Kvart (1930, 1933); ant. Labuť a růže (1966); Lid. demokracie (1964); Lid. listy; Lid. noviny (1936–40, 1948–52); Listy (1968); Listy pro umění a kritiku (1934); Lit. listy (1968); Lit. noviny (1934–39); Lit. noviny (1954–56, též epigramy); Lit. rozhledy; Lumír (1936); Mladý svět (1936–37); Na hlubinu; Nár. osvobození (1938); Nový život (1954–56); Panoráma (1928–32); Pedagogické rozhledy; Plamen (1963); Plán (1929); Poezie (Ostrava 1932); Právo lidu (1935); sb. Realita slova Máchova (1967, Sternovské stopy v díle K. H. Máchy); Ročenka SPN (1958); Ročenka UK v Praze 1957 (1958, Bibliografická dobrodružství s robinzonádami); Rozmach (1924–26); Rozpravy Aventina (1927–34); Řád (1933, 1940–42); Sešity pro mladou literaturu (1967–68); Slovo a slovesnost (1970, Překlad románového začátku); Tak (1937–38); sb. Theater – Divadlo. Vzpomínky českých divadelníků na německou okupaci a druhou světovou válku (1965); The Nature of Translation (Haag, Paříž, Bratislava 1970); ant. Třicet podob lásky (1975, překl. PP G. Athertonové, R. Musila a H. G. Wellse); Tvar (1927–29); Tvář (1965, Moderní anglická poezie); sb. Účtování a výhledy (1948); Večerní Praha (1968); ant. Verše na zeď (1937); Večerní Tribuna (1922, překl. debut); Vyšehrad (1936, 1939–40); Vyšehrad (1945–47); Zlatý máj (od 1956; 1962 O Carrollovi a o překladu jeho Alenky, 1963 Ezop a Enšpígl); – posmrtně: Proglas (1990, překl. B J. W. Goetha Poutníkova noční píseň). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (posmrtně): Malý Budiždán (výbor epigramů a sentencí, 2004, ed. D. Blümlová). – *Překlady:* H. Belloc: Neuvěřitelný příběh pana Petra (1926); S. Anderson: Temný smích (1927, s J. Fastrovou); R. L. Stevenson: Olalla (1927) + Ostrov pokladů (1967); S. Lewis: Arrowsmith (1929; upr. vyd. 1931, obojí s F. J. Netušilem; samost. překl. 1948); H. Walpole: Ryšavec (1929); G. B. Shaw: Major Barbora (1929, s K. Muškem a s Předmluvou G. B. Shawa v překl. M. Davidové; samost. překl. D 1956 s tit. Majorka Barbora, rozmnož.; upr. vyd. 1960 rozšíř. o Předmluvu G. B. Shawa; prem. 1931); W. H. Hudson: El Ombú (1930); J. Swift: Skromný návrh (1930) + Gulliverovy cesty (1931; upr. vyd. pro ml. 1951) + Výbor z díla (1953, i usp.; rozšíř. vyd. 1967 s tit. Zaklety duch, i usp.); Th. E. Lawrence: Bouře nad Asií (1932; upr. a rozšíř. vyd. 1935, obojí s H. Skoumalovou); E. A. Poe: Filozofie básnické skladby (1932, s úryvky z Havrana v překl. O. F. Bablera; upr. in E. A. Poe: Havran, 1959, s úryvky v překl. V. Nezvala); L. Strachey: Konec generála Gordona (1933); E. Wharton: Věk nevinnosti (1933); J. Conrad: Věrný Nostromo (1935; upr. vyd. 1958 s tit. Nostromo) + Gaspar Ruiz a jiné povídky (1957, i usp.); L. Bromfield: Dvacet čtyři hodiny 1, 2 (1936, s H. Skoumalovou); P. de Kruif: Vítězové nad hladem (1936, s A. A. Hochem); P. Fleming: Brazilské dobrodružství (1938, s J. Jedličkou); Lin Jutang: Můj národ a má vlast (1938, pseud. Matouš Hoch); K. Mansfield: Duje vítr (1938, i usp.) + Zahradní slavnost (1952, s překl. H. Skoumalové a A. Skoumala ml., i usp.) + Blaho a jiné povídky (1958, i usp.) + Aloe (1975, s H. Skoumalovou, i usp.); E. Doorly: O člověku, který přemohl smrt. Hrdinský život Ludvíka Pasteura vypravovaný mládeži (1939); B. Jarrett: Karel IV. (1939); R. B. Sheridan: Jak ty mně, tak já tobě (1956); W. Shakespeare: Mnoho povyku pro nic (1956, rozmnož.) + Troilus a Kressida (1965, rozmnož., dokončení překl. E. A. Saudka; oboje upr. in W. Shakespeare: Komedie 3, 1967, s překl. jiných); Ch. Dickens: Dombey a syn 1, 2 (1960, s V. Vařechou); L. Carroll: Alenka v kraji divů a za zrcadlem (1961, s H. Skoumalovou; posmrtně 2001 dvojjazyčné bibliof. vyd. rozšíř. o B Mrož a tesař, s H. Skoumalovou, s překl. J. Císaře a anglickou verzí); A. Miller: 5 her (1962, s překl. O. Ornesta, L. a R. Pellarových, F. Vrby a J. Grossmana; překl. D Zkouška ohněm, prem. 1968); J. Steinbeck: Ryzáček (1962, s H. Skoumalovou); L. Sterne: Život a názory blahorodého pana Tristrama Shandyho (1963; upr. vyd. 1971); M. Friskey: Jak indiánek Cvoček našel koníčka (1965); R. Kipling: Knihy džunglí (1965; výběr ve dvojjazyčném vyd. 1994 s tit. Mowgli = Mauglí, vše s H. Skoumalovou); Ni králi, ni císaři. Osmnáct příběhů z Irska (1965, i usp.); W. M. Thackeray: Jarmark marnosti 1, 2 (1965); Deset anglických novel (1967, i usp.); Orel z pobřeží. Výbor anglických povídek (1969, s H. Skoumalovou, i usp.); K. Kraus: Soudím živé i mrtvé (1974, i usp.); Th. Hardy: Lesáci (1975, s H. Skoumalovou); J. Joyce: Odysseus (1976) + Portrét umělce v jinošských letech (1983) + Dubliňané (1988); H. von Hofmannsthal: Lucidor (1981, i usp.; posmrtné vyd. 1998 s tit. Lucidor a jiné prózy); H. James: Washingtonovo náměstí (1987); – posmrtně: S. Crane: Modrý hotel a jiné prózy (2001, s překl. E. Masnerové, překl. P Otevřený člun, usp. E. Masnerová). ■ SCÉNICKY. *Překlady:* P. V. Caroll: Pravda a stín (1939); J. M. Synge: Žalostiplná Deirdra (1946). ■ KORESPONDENCE: in „Ale mne tato doba bolí…". K. Schulz básník, prozaik a novinář (J. Čepovi z 12. 11. 1943), sb. Lit. archiv 31, 1999, s. 65. ■ REDIGOVAL *časopisy:* Dětský svět (1934–35, s jinými, i příl. Malý zpravodaj), Vyšehrad. Časopis pro šíření dobré četby (1936, 1939–41), Tak (1937, odp. redaktor, red. R. I. Malý), Vyšehrad. List pro křesťanskou kulturu (1945–47, s red. kruhem), Dialog (občasník, zprávy a materiály Kruhu překladatelů, resp. překladatelské sekce SČSS, 1957–59 s red. radou, 1960–69 člen red. rady); *knižnice*: Z domova a světa (1940–42, s B. Slavíkem), Živý odkaz světa. Knihovna světových klasiků (1950–53), Knihy odvahy a dobrodružství (1954–57, s J. Hilčrem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL (kromě vlastních překladů): J. Deml: Mohyla (1941); K. Schulz: Papežská mše (1943, fragment 2. dílu michelangelovské trilogie); Labuť a růže. Překlady poezie od Shakespeara k Rilkovi (1966, ant. překladů E. A. Saudka); Překlad lite-

rárního díla. Sborník současných zahraničních studií (1970, s J. Čermákem a B. Ilkem); E. Bowen: Schody zarostlé břečťanem (1972); ant. Třicet podob lásky (1975). ∎

LITERATURA: sb. A. S. (1904–1988) v průsečíku cest české kultury 20. století (2004, ed. D. Blümlová; přisp. mj.: M. Bauer, J. Bednářová, D. Blümlová, M. Halamová-Jiroušková, J. Rauchová, J. Růžička, R. Sak, J. Vrtiš, M. Zelenka, s úryvky koresp. J. Čepovi, J. Florianovi, B. Fučíkovi, F. Halasovi, V. Závadovi aj.). ∎ ● ref. překl. H. Belloc: P. L. (Levit), Kmen 1, 1926/27, s. 132; P. F. (Fraenkl), RA 2, 1926/27, s. 155 ●; ● ref. překl. S. Anderson: A. H., LitN 1927, č. 16; F. Tetauer, Lit. svět 1, 1927/28, č. 5; D. (J. Dobrovolný), Kritika 1928, s. 190 ●; K. Š. (Štorch): ref. překl. R. L. Stevenson: Olalla, RA 4, 1928/29, s. 62; Ot. F. (Fischer): ref. insc. G. B. Shaw, LidN 22. 12. 1931; Nk. (B. Novák): ref. překl. J. Swift: Gulliverovy cesty, RA 7, 1931/32, s. 160; J. Florian in Protokol Durych, Archy, sv. 25 (1932); tv (T. Vodička): ref. překl. E. A. Poe, Řád 1, 1932/33, s. 177 + ref. překl. L. Strachey, tamtéž, s. 480; B. Durych: ref. překl. Th. E. Lawrence, Akord 1933, s. 96; ● diskuse o díle K. Schulze: J. Černý, LidN 3. 7. 1944; F. Křelina, Řád 1944, s. 359; T. Vodička, Na hlubinu 1948, s. 24 ●; k (B. Novák): Rektifikace, KM 1945, s. 176; J. Caha: ref. překl. K. Mansfield: Zahradní slavnost, ČMF 1955, s. 294; ● k šedesátinám: hzk (J. Honzík), Kulturní tvorba 1964, č. 25; K. Jangl, LD 15. 11. 1964 ●; S. D. (Dvorský): Dva překlady Carrollovy Alenky, Analogon 1969, s. 88; J. Mareš: Gulliverovy cesty, ZM 1971, s. 159; J. Adam: Rozprávění pro klidné povahy, Mladá fronta 21. 3. 1972; MJV (M. Janů-Veselá): k sedmdesátinám, Práce 19. 6. 1974; I. Slavík: nekrolog, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1988, č. 3; D. Blümlová: Dar, který zní dětstvím, ZM 1992, s. 198; M. Trávníček: Škola epigramu, Box 1993, sv. 3, s. 129; F. Rafaja: Překladatel s velkým P, LD 15. 7. 1994; M. Trávníček: Kámen a bolest v korespondenci Jana Zahradníčka a Jana Čepa, in „Ale mne tato doba bolí…". K. Schulz básník, prozaik a novinář, sb. Lit. archiv 31, 1999, s. 61 → Sdílet věčné (2002); P. Skoumal, M. Švagrová: Písničky jsou mou zónou svobody (rozhovor), LidN 9. 6. 2001, příl. Neděle; J. Černý: 1954. České divadlo a společnost v roce 1954 (kap. Boje kolem Shakespeara), Divadelní revue 2002, č. 2; D. Blümlová: S. výchovné lekce české kultuře, sb. Proměny elit v moderní době (2003, s. 205, s úryvky koresp.) + „Jedovatý osten" literárních glos A. S., sb. Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století (2004, s. 258) + Karl Kraus anglisty A. S., sb. Karl Kraus – jičínský rodák a světoobčan / in Jičín geboren, in der Welt zu Hause, Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum sv. 9 (2004, s. 338) + in A. S.: Malý Budiždán (2004); A. Skoumal ml., B. Matyáš: rozhovor, Zvuk Zlínského kraje 2004, léto, s. 52; ● ref. Malý Budiždán: M. Bauer: A. S. jubilující (i o konferenci k 100. výr. nar. A. S.), Tvar 2004, č. 21; J. Slomek, LidN 2. 12. 2004 ●; M. Trávníček: Budeme pracovat společně. Vyšehrad a Akord v letech 1945–48, Akord 25, 2004/05, s. 255; P. Skoumal, M. Jareš: Někteří lidé se bojí ticha (rozhovor), Tvar 2005, č. 12; D. Blümlová: Tolik zátiší a tak málo prostoru! Irsko A. Skoumala, Dějiny a současnost 2006, č. 2.

pš, jip

Hana **Skoumalová**

* 23. 7. 1903 *Český Brod*
† 18. 10. 1999 *Praha*

Překladatelka z angličtiny, zaměřující se především na prozaickou tvorbu modernistických autorů a na literaturu pro děti; publicistka.

Roz. Duxová. – Nejmladší ze tří dětí židovské rodiny, otec byl váženým advokátem. Základní školu vychodila v rodišti, od 1914 studovala na klasickém oddělení dívčího gymnázia Minerva v Praze (mat. 1922), kam dojížděla až do 1922, kdy se celá rodina po otcově smrti do Prahy přestěhovala. Po maturitě absolvovala roční kurs angličtiny na pražské English College (s přítelkyní L. Kočovou, dcerou pražského nakladatele B. Kočího, u nějž později krátce pracovala). 1923–28 studovala češtinu a angličtinu na filoz. fakultě pražské univerzity (jejími spolužáky byli V. Jirát, E. A. Saudek, R. Wellek aj.). Z toho 1924–26 studovala starou angličtinu na Vassar College v Poughkeepsie v USA, kam ji doporučil V. Mathesius. Během amerického pobytu také dvakrát navštívila Kanadu (pracovala jako pomocnice v domácnosti). Po vykonání státní učitelské zkoušky (1928) působila do 1930 jako češtinářka na gymnáziu v Praze-Libni (jejím žákem byl mj. F. Hrubín), poté se stala suplující profesorkou dívčího gymnázia ve Slezské Ostravě. 1931 se provdala za bývalého univerzitního kolegu A. Skoumala, překladatele a redaktora, t. č. knihovníka v Olomouci. Na jaře 1933 se rodina přestěhovala do Prahy. 1944 byla povolána k nástupu do koncentračního tábora, ale místo ní se nechal internovat manžel, po předvolání o rok později už nebyl transport odbaven. Do konce války i se staršími dětmi přežívala porůznu u přátel, též zásluhou rodinného přítele F. Halase (mj. pobývala v domě E. Vrchlické). Po válce následovala manžela při jeho misi ve Velké Británii (1947–50), poté působila jako překladatelka z povolání. Rodina žila střídavě v Praze, v Kyt-

lici a v Budislavi u Litomyšle. – Z šesti dětí manželů S. dospěly čtyři: Jan S. (1932–2000) se stal filologem a překladatelem z angličtiny a jidiš, Alois S. (* 1933) působil na Moravě jako folklorní hudebník a pedagog (ojediněle překl.), Petr S. (* 1938) je hudebním skladatelem a textařem, dcera Ludmila S.-Hanzlíková (* 1942, manželka básníka J. Hanzlíka) pracovala jako nakladatelská redaktorka.

Do literatury S. vstoupila časopisecky již za studií jako autorka literárních recenzí a veršů a jako překladatelka (pod rodným jménem). V průběhu překladatelské kariéry jednak spolupracovala s manželem (L. Bromfield, L. Carroll, Th. Hardy, R. Kipling, Th. E. Lawrence, K. Mansfieldová aj.), jednak samostatně uváděla do českého literárního kontextu významné tituly angloamerické literatury: kromě několika románů klasické éry (A. Radcliffová, W. Scott aj.) se věnovala zejména modernistickým autorům patřícím k intelektuálnímu okruhu skupiny Bloomsbury (E. M. Forster, D. H. Lawrence, K. Mansfieldová, V. Woolfová), překládala též psychologicky zatížené povídky angloirské autorky E. Bowenové (Schody zarostlé břečťanem) nebo experimentující prózy americké inspirátorky tzv. ztracené generace G. Steinové (Tři životy). Překlady charakterizuje přesvědčivé zachycení tajemné či napínavé atmosféry, vnímavost pro psychologickou kresbu a spletitost vztahů a vystižení lyrizujících, příp. ozvláštňujících postupů autora originálu. Na překladech literatury pro děti byl oceňován nepodbízivý ohled na čtenáře, důraz na obsahovou stránku díla a tvořivý přístup k převodu netradičních a fantazijních prvků. Mj. S. samostatně již koncem 30. let přeložila Milneova Medvídka Pú a Dům u medvídka, po válce se společně s manželem ujali nového překladu Kiplingových Knih džunglí a Alenčiných dobrodružství L. Carrolla (ten se stal předmětem srovnání s předválečným překladem J. Císaře), později si zvolila k překladu Chaucerovy Canterburské povídky v úpravě pro mládež. Své překlady S. nezřídka opatřovala vysvětlivkami a poznámkami, ojediněle, buď samostatně, nebo s manželem, též psala literárněhistorické doslovy; prováděla také revize a úpravy překladů jiných překladatelů.

PŘÍSPĚVKY *in:* Studentský časopis (1922); ant. Třicet podob lásky (1975, usp. A. Skoumal, překl. PP D. W. Ballantynea, Th. Dreisera, K. S. Prichardové a V. S. Pritchetta); Tvar (1928); Zlatý máj (1971, Ještě k překladu Alenky, s A. Skoumalem, polemika se S. Dvorským). ■ KNIŽNĚ: *Překlady:* Th. E. Lawrence: Bouře nad Asií (1932; upr. a rozšíř. vyd. 1935, obojí s A. Skoumalem); D. H. Lawrence: Panna a cikán (1934; upr. a rozšíř. vyd. 1966 s tit. Panna a cikán a jiné povídky, i usp.); P. S. Buck: Východ a západ (1935); L. Bromfield: Dvacet čtyři hodiny 1, 2 (1936, s A. Skoumalem); A. A. Milne: Medvídek Pú (1938) + Dům u medvídka (1939; od 1949 souborné vydávání obou titulů); H. Johnson: Sovětská síla (1951); K. Mansfield: Zahradní slavnost (1952, s překl. A. Skoumala a A. Skoumala ml.) + Aloe (1975, s A. Skoumalem); S. Butler: Cesta všelikého těla (1957); G. Stein: Hodná Anna (1960) + Tři životy (1961, obs. i P Hodná Anna); L. Carroll: Alenka v kraji divů a za zrcadlem (1961, s A. Skoumalem; posmrtně 2001 dvojjazyčné bibliof. vyd. rozšíř. o B Mrož a tesař, s A. Skoumalem, s překl. J. Císaře a anglickou verzí); J. Hersey: Kupec dětí (1962); W. Scott: Waverley aneb Před šedesáti lety (1962); J. Steinbeck: Ryzáček (1962, s A. Skoumalem); R. Kipling: Knihy džunglí (1965; výběr ve dvojjazyčném vyd. 1994 s tit. Mowgli = Mauglí, vše s A. Skoumalem); V. Woolf: Mezi akty (1968); Orel z pobřeží. Výbor anglických povídek (1969, s A. Skoumalem); Anglický gotický román (1970, překl. W. Beckford: Vathek a A. Radcliff: Sicilský román, s překl. E. a T. Tilschových); H. James: Co všechno věděla Maisie (1971); E. Bowen: Schody zarostlé břečťanem (1972); Th. Hardy: Lesáci (1975, s A. Skoumalem); G. Chaucer: Canterburské povídky (1976, úprava pro ml. E. Farjeon); E. M. Forster: Rodinné sídlo (1982; upr. vyd. 1993). ■ USPOŘÁDALA A VYDALA: D. H. Lawrence: Panna a cikán a jiné povídky (1966, i přel.). ■

LITERATURA: B. Durych: ref. překl. Th. E. Lawrence, Akord 1933, s. 96; R. Wellek: ref. překl. D. H. Lawrence, Listy 1935, s. 89; ● ref. překl. A. A. Milne: L. Zbraslavská, Úhor 1939, s. 36; B. H. (Hloušková), Úhor 1940, s. 13 ●; S. D. (Dvorský): Dva překlady Carrollovy Alenky, Analogon 1969, s. 88; D. Blümlová: Dar, který zní dětstvím, ZM 1992, s. 198; ● nekrology: kul, Mladá fronta Dnes 22. 10. 1999; D. Blümlová, LitN 1999, č. 45 ●; P. Skoumal, M. Švagrová: Písničky jsou mou zónou svobody (rozhovor), LidN 9. 6. 2001, příl. Neděle; A. Skoumal ml., B. Matyáš: rozhovor, Zvuk Zlínského kraje 2004, léto, s. 52; in sb. Aloys Skoumal (1904–1988) v průsečíku cest české kultury 20. století (2004, ed. D. Blümlová); P. Skoumal, M. Jareš: Někteří lidé se bojí ticha (rozhovor), Tvar 2005, č. 12.

pš, jip

Josef **Skružný**

* 15. 3. 1871 *Dolní Krč* (Praha-K.)
† 12. 5. 1948 *Zbraslav* (Praha-Z.)

Humorista, autor povídek, fejetonů, časových veršů a zejména veseloher, jednoaktovek a příležitostných výstupů, určených nenáročnému publiku.

Vyrůstal v rodině drobného obchodníka. Vyučil se kameníkem, poté pracoval jako pomocník u kamenických firem Fr. Melichar a Bayer v Praze-Žižkově. 1895 byl přijat do redakce Humoristických listů, kde jako redaktor, kreslíř a hojný přispěvatel setrval až do svého odchodu na odpočinek (1930). 1910–30 redigoval Vilímkův humoristický kalendář. Jako úspěšný autor veseloher (některé z nich uvedl i V. Budil v divadle v Plzni) 1916 založil Českou divadelní agenturu (v jejím vedení setrval), která kromě jeho autorských práv zastupovala i práva dalších, podobně zaměřených autorů. Pohřben byl v rodinné hrobce na Zbraslavi.

S. se postupně stal jedním z nejvýraznějších autorů Humoristických listů, zvláště po 1906, kdy zde začal otiskovat fejetony vtipně komentující vážné i okrajové události týdne. Značné popularity dosáhl zejména autostylizačně pojatou dlouhodobou sérií příhod nezdárného učně s literárními ambicemi (a později referenta a ilustrátora Humoristických listů) Venouška Dolejše, pronásledovaného nepochopením okolí, a jeho múzy, naivní oddané nevěsty Stázičky Voňavkové (*Původní zprávy Venouška Dolejše, Původní zprávy Venouše Huňáčka, dříve Dolejše*). Venouškovy příhody z dětství, útrapy učňovských let a milostný románek se Stázičkou (prokládány parodickými referáty ze soudobých divadelních a filmových představení, výstav a sportovních zápasů) jsou zde líčeny s naivně stylizovanou dětskou vážností a opravdovostí. Z těchto epizod pak S. sestavoval jednotlivé svazky knižně vydaných a jím ilustrovaných *Spisů Venouška Dolejše* (*Z mého notesu, Bitva u Košťálkova a jiné události, Tajemství tety Klotildy, Jak jsem byl bolševikem* aj.). Obdobnou vypravěčskou stylizaci pak volil i při koncipování postavy služebné Kačenky líčící poměry v pražských domácnostech a svá nepovedená milostná dobrodružství v deníku, předkládaném autorem jako nalezený rukopis (*Deník Kačenky Strnadové, služebné v Praze*). Také další S. povídkové soubory (*Kotrmelce, Ženy a ženušky, Dvanáct set denně, Urážky na cti, Milenci a milenky, Stávka milenců, Dobrý den* aj.) vznikaly sebráním většinou již předtím časopisecky publikovaných humoresek. Při značné námětové rozptýlenosti (žárlivost, staromládenectví, manželské rozbroje, nešikovná služka, nezdárný student, potrhlý vynálezce, útrapy začínajících spisovatelů, neúspěšná ochotnická představení aj.) je jim společný jak rozsahem nevelký formát, tak dobrosrdečný, starosvětský humor a lehce shovívavý, místy ironizující pohled na lidské chyby jejich drobných hrdinů. Jen výjimečně, jako např. v románu *Zelený automobil,* jehož hrdinka, znuděná milionářská dcerka, již neodolatelně přitahuje svět zločinu, prožije dobrodružství mezi pražskou galerkou, zvolil S. rozsáhlejší prozaický útvar. Vedle próz uveřejňoval v Humoristických listech i množství krátkých satirických básní, jediná jeho knižně vydaná básnická sbírka je souborem humorně laděných jarmarečných milostných romanci (*Deklamace*). – Převážně vlastním nákladem vydal S. desítky nenáročných veseloher, jednoaktovek, kabaretních scén a krátkých výstupů určených pro mikulášské a silvestrovské zábavy, jež svou jednoduchou výpravou, snadnou deklamací textu a malým počtem vystupujících osob byly předurčeny pro jeviště pražských předměstských divadel a ochotnické soubory. V některých svých celovečerních hrách se sice pokoušel o konverzační veselohru francouzského typu (*Lázeňská víla, Láska si nedá poroučet, Kometa Hanzelínova, Sňatkový podvodník*), většinou však šlo o komedie a frašky s žánrovými dramatickými typy a konvenčními zápletkami, založenými na nedorozumění, záměně osob, převlecích apod., jejichž triviální situační komika ve snaze po větším komickém účinu často přerůstala do ztřeštěných, nepravděpodobně vykonstruovaných situací, postrádajících základní dějovou logiku (*Ptačí mozky, Žabec, Zázračný panák, To byla noc!*). Tradiční komické motivy, jakými byly (podobně jako v S. prózách) vdavekchtivost (*Dejte mi starého pána!, Za mužem třeba do pekla, Bože, to bych se vdávala!*), muž marně unikající ženitbě (*Ferdinand spí, Milenky starého kriminálníka*), přelstění otce bránícího lásce své dcery (*Poslední švec, Zázračný panák, Radio-námluvy*), manželské neshody (*Koflíček Marie Terezie, Migréna*), záletnictví (*Macíčkova dovolená*), touha po kráse (*Salon krásy v Brčálovicích, Nechte se*

omladit!), bláznivé vynálezectví (*Opičák, Neviditelná*) apod., zde jen zřídka střídá náznak politické satiry (*Než to prasklo!, Choulostivá situace*). Společenskokritická hra *Spodničky* (o stoupání po společenském žebříčku prostřednictvím nevěry manželek) a dvě psychologizující tragédie s tématem nepochopené a nepřijaté ženské oběti, rodinného štěstí vykoupeného hříchem (*Hříšnice, Podvodnice*) představují v rámci S. dramatiky ojedinělé pokusy o vybočení z veseloherního schématu. – Podle S. námětů byla natočena řada němých i zvukových filmů, scénáře k nim psal sám nebo s dalšími autory (Láska si nedá poroučet, 1918, s B. Vrbským, režie G. Hart; Dráteníček, 1920, režie B. Šimek; Zelený automobil, 1921, režie S. Innemann; Komptoiristka, 1922, s režisérem S. Innemannem; Venoušek a Stázička, 1922, režie S. Innemann, a 1939, s Č. Šléglem a A. Drvotou, režie Č. Šlégl; Lásky Kačenky Strnadové, 1926, s E. Klosem, režie S. Innemann; Falešná kočička, 1926, režie S. Innemann, a 1937, s K. Melíškem, režie V. Slavínský; Milenky starého kriminálníka, 1927, s E. Klosem, režie S. Innemann; Šenkýřka U divoké krásy, 1932, s E. Klosem, režie S. Innemann, podle Románku na horách; Žabec, 1939, s režisérem V. Slavínským).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Amuseur, Anlaud, Kruha, Lapier, Matouš Česnek, Nom Surnom, Sans pard, Surnom, Venouš Dolejš, Venoušek Dolejš, Venoušek Huňáček, Venouš Huňáček, Venouš-Huňáček, Venouš Huňáček, dříve Venoušek Dolejš, Vilsk; J. S., Sk., Skr. (dub.). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy lidu (1906); sb. Bubnová palba (1918); Čes. slovo (1932); Dobrá kopa; Humorist. listy (1906–30; 1909–13 seriál Původní zprávy Venouška Dolejše, 1915–27 seriál Původní zprávy Venouše Huňáčka, dříve Dolejše, 1919 R Zelený automobil, 1922 R Útěk z kriminálu, 1928 R Tři mušketýři ještě po třech stech letech); Paleček, Švanda dudák; Venkov (1909–11, 1931, 1934–35, 1939); Vilímkův humoristický kalendář… (1909–29). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Itzig Piegelstein, dragounský rekrut (sólový výstup, b. d., 1905); Ptačí mozky (D 1907, i prem.); Dlouhý, Široký a Bystrozraký (D b. d., 1907, i prem.); Spodničky (D b. d., 1909, i prem.); Darebák (D 1910, prem. 1904); Před premiérou (D b. d., 1910, prem. 1904, hudba E. Starý); Kotrmelce (PP b. d., 1910); Žabec (D b. d., 1911, i prem.); Sebrané spisy Venouška Dolejše (PP b. d.: Z mého notesu, 1911; Bitva u Košťálova a jiné události, 1912; Tajemství tety Klotildy, 1913; Nové příhody a události, 1914; Ve šlépějích Šerloka Holmesa, 1917; Jak jsem byl bolševikem, 1921; O domě, v němž pošel pes, 1924; Ilustrovaný slovník naučný, 1924; Bon-ton pro válečné zbohatlíky, 1924; od 4. sv. s tit. Sebrané spisy Venouše Huňáčka, dříve Dolejše); Ženy a ženušky (PP 1912); Venouš Dolejš (D b. d., 1912, i prem.; 1922, b. d., s tit. Venoušek a Stázička); Hříšnice (D 1913, i prem.); Dvanáct set denně (PP b. d., 1913); Urážky na cti (PP b. d., 1916); To byla noc! (D b. d., 1916, i prem.); Lázeňská víla (D 1916, s B. Ludvíkem, prem. 1917); Menažerie (PP b. d., 1916); Láska nedá si poroučet (D 1917, i prem., s B. Vrbským); Princ se zlatou hvězdou na čele (D b. d., 1917, prem. 1913, i s tit. Princ a dcera domovníkova); Deník Kačenky Strnadové, služebné v Praze (P b. d., 1917); Ferdinand spí (D b. d., 1917, i prem.); Choulostivá situace (D b. d., 1918); Komptoiristka pana Naftalína (D b. d., 1918, i prem.); Kometa Hanzelínova (D b. d., 1918, i prem., s B. Ludvíkem); Románek na horách (D b. d., 1918, i prem.); Deklamace (BB b. d., 1918); Neviditelná (D b. d., 1919, s B. Vrbským); Vorlíčku, dej mi hubičku (D b. d., 1919); Vesnický holič (D b. d., 1919); Milenci a milenky (PP b. d., 1919; dopln. vyd. 1923); Zlodějské humoresky (PP b. d., 1919; rozšíř. vyd. 1924); Ta naše Máňa! (D b. d., 1920, s L. Veltruským); Ve zpovědnici (PP b. d., 1920; rozšíř. vyd. 1923); Slečna prokuristka (D b. d., 1920); Poběhlice (D b. d., 1920); Mrtvý se vrací (D b. d., 1920); Podvodnice (D b. d., 1920); Šťastný den pana profesora (D b. d., 1920); Tenorista v nedbalkách (D b. d., 1920); Zázračný panák (D b. d., 1920, s R. Nešverou); Od desíti k pěti (silvestrovská scéna, b. d., 1921, s B. Ludvíkem); Zelený automobil (R b. d., 1921); Koflíček Marie Terezie (D b. d., 1922, s L. Veltruským); Macíčkova dovolená (D b. d., 1922); Půlnoční námluvy (silvestrovská scéna, b. d., 1922); Káča a čert (mikulášská scéna, b. d., 1922); Hříšné myšlenky (PP 1923); Dobrý den (PP 1923); Tři kroky ode mne! (D b. d., 1923); Za mužem třeba do pekla! (mikulášská scéna, b. d., 1923); Ať žije Nový rok! (scéna, b. d., 1923); Útěk z kriminálu (R 1924); Falešná kočička (D b. d., 1924, prem. 1925); Migréna (D b. d., 1924); Radio-námluvy (D b. d., 1924); Dahomejský král přijde! (D b. d., 1924, s B. Chladem, tj. B. Chaloupkou); Nechte se omladit! (silvestrovská scéna, b. d., 1924); Stávka mládenců (PP 1925); Hóóóóóří (D b. d., 1925); Než to prasklo! (D b. d., 1925); Zeť pana Šmetrlína (D b. d., 1925); Sňatkový podvodník (D b. d., 1925); Noc před rozvodem (PP 1925, obs. i aktovky Migréna a V hlavním stanu, 1925 s tit. Než to prasklo!); Silvestrovský král (scéna, b. d., 1925); Královský taneček (silvestrovská scéna, b. d., 1925); Milenky starého kriminálníka (D b. d., 1927, i prem.); Emánku, kam jsi dal oči? (D b. d., 1929); Zkouška lásky (D b. d., 1929); Dejte mi starého pána! (D b. d., 1931, i prem.); Kabelka ze safiánu (D b. d., 1936); Silvestr u Pelikánů (scéna, b. d., 1936); Matýsku, jdi na Silvestra! (scéna, b. d., 1937); Opičák (D b. d., 1937); Mášenka stůně (silvestrovská scéna, b. d., 1938); Salon krásy v Brčálovicích (D b. d., 1938); (b. d., 20.–30. léta:) Čamburina slečny Málky (D); Gramofon

lékařem (D); Haló! Sportovci, pozor! (D); Hubička v ateliéru (D); Indický fakír (D); Já ti dám Silvestra! (scéna); Mikuláš námluvčím (scéna); Náprstek slávy (D); Pan Zázvorka má slovo (D); Pijácký zápas o nevěstu (D); Poslední švec (D); Silvestrovská revize v pekle (scéna); Škola cudných mládenců (D); Bože, to bych se vdávala! (D). – *Překlady:* C. Laufs, K. Kraatz: Svobodní zednáři (b. d., 1909); F. Raimund: Diamant krále duchů (b. d., 1909); A. Engel, J. Horst: Svět bez mužů (b. d., 1911); E. Földes: Lilka Grünová (b. d., 1918); Bedo (F. Löhner, dub.): Kukačka (b. d., 1920, pseud. Anlaud); A. Engel, H. Kottov: Maminčin mazlíček (b. d., 20. léta, pseud. Anlaud); A. Fekete: Tragédie mládí (b. d., 20. léta); O. Härting, F. Malkowsky: Viloušků svatební den (b. d., 20. léta, pseud. Anlaud). ▮ SCÉNICKY. *Hra:* Na lešení (1904). ▮ REDIGOVAL *sborník:* Vilímkův humoristický kalendář na rok 1910 – … 1930 (1909–29). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: sb. Bubnová palba (b. d., 1918). ▮

LITERATURA: E. Flanderková: J. S. (1871–1948). Soupis osobního fondu (LA PNP 1998). ▮ ech. (V. Štech): ref. insc. Darebák, Na lešení, Máj 2, 1903/04, s. 303; K. R.: ref. Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Samostatnost 1907, s. 303; ● ref. Žabec: O. Jakoubek, Vlast 28, 1910/11, s. 283; m. (M. Majerová), PL 11. 11. 1911; K. Horký, Stopa 2, 1911/12, s. 348; Ant. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 191 ●; ● ref. Ženy a ženušky: Ant. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 508 (i ref. Bitva u Košťálova…); Ds. (J. D. Konrád), Máj 10, 1911/12, s. 516; Tristan (S. V. Friedl), Zvon 12, 1911/12, s. 510; V. Martínek, MSlR 9, 1912/13, s. 41 ●; an.: ref. Venouš Dolejš, Nár. obzor 6, 1911/12, č. 3; ● ref. Hříšnice: m. (M. Majerová), PL 18. 9. 1913; M-ý. (P. F. Malý), Samostatnost 14. 9. 1913; an., Nár. obzor 7, 1912/13, č. 46; O. Jakoubek, Vlast 30, 1913/14, s. 90 ●; R. (V. Červinka): ref. Dvanáct set denně, Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 72; Kaz. (F. S. Procházka): ref. Urážky na cti, Zvon 16, 1915/16, s. 138; jv. (J. Vodák): ref. To byla noc!, LidN 19. 10. 1916; t.: ref. Menažerie, PL 19. 11. 1916; ● ref. Ferdinand spí: O. Jakoubek, Vlast 33, 1916/17, s. 828; m. (M. Majerová), Večerník PL 17. 8. 1917 ●; ● ref. Láska nedá si poroučet: Pt., Venkov 4. 10. 1917; m. (M. Majerová), PL 14. 11. 1917; P. F. (Fingal), Vzlet 1917, s. 286; A. Bernášek, Národ 1917, s. 596 ●; m. (M. Majerová): ref. Komptoiristka pana Naftalína, PL 15. 1. 1918; ● ref. Kometa Hanzelínova: V. (E. Vachek), Večerník PL 15. 1. 1918; jv. (J. Vodák), LidN 20. 1. 1918 ●; K. Engelmüller: ref. Románek na horách, Zlatá Praha 36, 1918/19, s. 32; V. Brtník: ref. Dobrý den, Venkov 15. 9. 1923; J. Staněk: ref. Zlodějské humoresky, Čes. osvěta 20, 1923/24, s. 478; B. Jedlička: ref. Ve zpovědnici (další vyd.), LidN 22. 8. 1924; A. C. Nor: ref. Falešná kočička, Pondělní noviny 19. 1. 1925; J. Staněk: ref. Urážky na cti (další vyd.), Čes. osvěta 23, 1926/27, s. 121; jv. (J. Vodák): ref. Milenky starého kriminálníka, Čes. slovo 19. 4. 1927 + ref. Dejte mi starého pána!, tamtéž 26. 9. 1931; -Rja- (F. Rojka): ref. Noc před rozvodem (další vyd.), Čes. osvěta 30, 1933/34, s. 19; ● k sedmdesátinám: B. (E. Bass), LidN 15. 3. 1941; an., Nár. politika 15. 3. 1941; kl., Venkov 15. 3. 1941 ●; kd (E. Konrád): nekrolog, LidN 14. 5. 1948; L. Bartošek: Stázičky a ty druhé, Filmový slovník historický 1. Film a literatura (1988, s. 9).

mv

Pavel **Skřivan**

* 8. 10. 1876 *Struhařov* u Prahy
† 29. 4. 1951 *Praha*

Básník navazující ve své tvorbě pro děti na básnický odkaz J. Kožíška a J. V. Sládka, autor vzpomínek z dětství, publicista.

Podepisoval se i vl. jm. Josef John. – Pocházel z chudých venkovských poměrů (měl čtyři sourozence); obecnou školu navštěvoval v rodišti, kde byl jeho otec učitelem. Koncem měšťanské školy pobýval rok v německé rodině u Raspenavy na Frýdlantsku, kde se učil jazyku a hudbě. Od 1891 studoval učitelský ústav v Panské ul. v Praze (jeho koníčkem byl zpěv, proto si tehdy zvolil pseudonym P. Skřivan). Po maturitě (1895) učil nejprve na základní škole v rodné vsi (1902 se poprvé oženil, 1919 podruhé), 1905–04 v Kojeticích u Ústí n. Labem, poté se z přestálé duševní krize zotavoval u příbuzných v matčině rodišti ve Viticích na Českobrodsku. 1908 začal vyučovat v Praze, tehdy se také redaktoru A. Mackovi přihlásil jako spolupracovník časopisu Jaro, který od 1910 redigoval. V 10. letech a počátkem 20. let se S. vedle pedagogické praxe dále věnoval redigování dětských časopisů a knižnic, které vycházely většinou nákladem Ústředního dělnického knihkupectví a nakladatelství. Politickým přesvědčením tíhl k sociální demokracii, 1922 se angažoval v Republikánské lize pro mravní obrodu národa. Zemřel v nemocnici Na Bulovce. – Není totožný s Pavlem S., recenzentem časopisu Vlasť (proti záměně se S. opakovaně ohrazoval v časopisech).

Beletristickou tvorbu i redaktorské působení S. orientoval (až na výjimky) na dětské čtenáře. První básnické pokusy uveřejnil jako student v časopisech učitelského ústavu (Jelito a Hlasy od Botiče). Počátkem 20. století publikoval v soudobých revuích novoromantické verše vyjadřující dekadentní životní pocity, převážně však uveřejňoval básně s přírodními motivy a říkadla v časopisech pro děti, které redigoval a vydával F. Hrnčíř. Debutoval kníž-

kou básní a říkadel *Dětská tvářička a dušička*, v níž k podobiznám dětí od významného ilustrátora 19. století G. J. Schulze složil humorné veršované portréty malých hrdinů stylizované do dětského vyprávění přístupného i nejmenším čtenářům. Dětský svět zde S. pojímal jako samozřejmou, spolehlivou útěchu i potěchu, ozvěnu vlastního dětství, mechanickou ilustrativností sbírka vycházela ještě z poetiky 2. poloviny 19. století. Modernější i osobitější charakter měly až *Říkadla a povídačky*, v nichž S. prostou písňovou fakturou navázal na tradici novější básnické tvorby pro děti (především J. Kožíška a J. V. Sládka), na lidové písně a říkadla. S. humorné básnické mikropříběhy (využívající formu rozpočítadel, pořekadel a povídaček o živé přírodě), situované do intimně známého prostoru návsi a dvora, charakterizovala zpěvnost, přirozená dikce i rytmus a nestrojené rýmy. Čtyřverší obrázkového leporela *Prázdniny* zachycují chlapecké dobrodružné snění. V další S. básnické tvorbě, rozptýlené již jen v časopisech, postupně převažovala moralizující tendence, výchovný záměr a jednoduchá názornost. Nejen dokumentární hodnotou se vyznačovaly čtyřdílné *Vzpomínky*, evokující dětství strávené na rodném venkově, rámované tradičními zvyky a obyčeji, a obsahující láskyplné portréty blízkých, lyrizovanou apoteózu přírody, připomínky pobytu u Raspenavy, zaznamenání školního provozu. V publikaci *C. k. český ústav učitelský v Praze 1891–1895* S. vykreslil ovzduší studentské kolegiality, humorné medailonky rázovitých oblíbených i nenáviděných učitelů i probouzející se pokrokářské a antiklerikální tendence konce 19. století. Svou sociálnědemokratickou (politickou) orientaci S. uplatnil zejména jako redaktor zábavného a osvětového časopisu Jaro, z kterého se pokoušel vybudovat přední „pokrokový" časopis pro děti a mládež: psal o roli výtvarného umění a vkusu v životě, spolupracoval se soudobými výtvarníky (A. Chvála, A. Kašpar, R. Lauda, A. Nauman aj.), prosazoval společenskokritické tendence (zvláště své protikatolické zaměření), bojoval proti nešvarům (lži, kouření a pití); hojně zde uveřejňoval vlastní básně pro děti a vlastenecké básně pro dospělé. Pro dětskou knižnici Jarní květy sestavil antologii veršů a říkadel pro nejmenší děti Kytička sedmikrás, kam vedle klasické české poezie pro děti (zlidovělá říkadla, K. J. Erben, J. Kožíšek, J. V. Sládek aj.) zařadil i vlastní básně.

ŠIFRA: P. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy Času (1910); Čes. slovo (1926); Čes. svět (1926); Dětské květy (1902–03); Dětský máj (Nymburk 1904–11; 1905 stať o M. Alšovi); Jarní květy (1920); Jaro (1909–14, 1919–21; 1920 s tit. Nové jaro); Jitro (Ml. Boleslav 1920); Kalendář Dětského máje na škol. rok 1908/09, … 1909/10 (Nymburk 1908, 1909); Klas (1926); Malé noviny pro děti; Malý buditel; Malý čtenář (1902–12, 1916–17, 1925–28; 1905 Pohádka o králi Dobráku); Mladá stráž (Plzeň 1929); Moderní revue (1902); Moderní život (1902–03); sb. Na dětské besedě 1 (2. vyd. 1929, ed. B. Tožička); Nár. osvobození (1926); Nár. práce (1943–44, příl. Dětské noviny); Našim dětem (1919); Noviny mládeže (1904–07); sb. O literatuře pro mládež (b. d., 1904, stať Ve jménu dětí, v dodatku Hlasy českých spisovatelů o české literatuře pro mládež); Právo lidu (od 1902; i příl. Dělnická besídka, Sobota, Dětský svět, Táčky od rotačky); Radost (1927, 1930); Roj (1940); Srdce (1902–04; 1902 O básních pro mládež a lid); Svět (1917); Úsvit; Zlatá brána (1927); Zvon (1910); a další příspěvky v různých časopisech pro děti. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a vzpomínkové práce:* Dětská tvářička a dušička. Obrázková knížka (BB pro ml., 1904, k padesátinám G. J. Schulze); Říkadla a povídačky (BB pro ml., 1911); Vzpomínky 1–4 (1911–12); Prázdniny (BB pro ml., b. d., 1927, s obrázky V. Vostradovského); Památník 1895–1930 (BB 1930, s K. Vondráčkem); C. k. český ústav učitelský v Praze 1891–1895 (vzpomínky, 1935). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Jaro (září 1910 – červen 1914, po pětileté přestávce září 1919 – červen 1921; listopad a prosinec 1920 s tit. Nové jaro), Našim dětem (březen – srpen 1919); *knižnice:* Nový svět (1911–14), Jarní květy (1920, 1. sv.). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: ant. Kytička sedmikrás (1929). ■

LITERATURA: J. Kalus in sb. O literatuře pro mládež, v dodatku Hlasy českých spisovatelů o české literatuře pro mládež (b. d., 1904, s. 77); m.: ref. Vzpomínky, PL 16. 6. 1912, 2. příl.; K. Sulek: ref. Říkadla a povídačky, Úhor 1913, s. 107; Promyk. (H. Sedláček): ref. čas. Jaro (i o S. poezii), Úhor 1913, s. 132; V. Dostálová: Nad dětskými časopisy, Literatura ve škole 1956, s. 81.

vfr

Julius **Skuhravý**

* 24. 7. 1859 *Vyšehrad* (Praha-V.)
† 30. 11. 1916 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)

Autor příležitostných veršů s vlasteneckou a přírodní tematikou a zejména didaktické poezie pro mládež, též drobných vzpomínkových črt a fejetonů.

Vyrůstal v rodině učitele. Absolvoval jako privatista (tj. studoval soukromě a jen skládal zkoušky) nižší třídy Akademického gymnázia

v Praze a poté tamtéž učitelský ústav. Od 1879 působil jako učitel kreslení na měšťanských a odborných školách. Nejprve v Žabovřeskách u Roudnice (n. Lab.), od 1882 v Libochovicích, od 1884 v Praze-Holešovicích.

S. začal publikovat verše pro děti v časopisu Besídka malých a lyrickoepická poezie s výchovně-naukovými zřeteli určená mladým lidem také v jeho nevelké literární činnosti, ohraničené 80. a 90. lety, převládala. V souladu s dobovou normou české literatury pro mládež chtěl prostřednictvím beletrie probouzet v dětech estetické cítění a orientovat je na poznávání přírody, české krajiny a jejích historických lokalit i národních a křesťanských tradic. Nabádání k poctivosti, skromnosti, k soucitu s lidským neštěstím, k lásce a vděčnosti k rodičům je rovněž příznačné pro dvacet epických básniček, které jako doprovod k souboru výtvarných skic z dětského života od devatenácti malířů vyšly s titulem *Mezi dětmi.* Pouze časopisecky S. publikoval básně k slavnostním vlasteneckým příležitostem a básně s přírodní tematikou. Příležitostný charakter měly i časopisecky publikované vzpomínkové fejetony a vlastivědné črty; výrazně subjektivní ladění S. vtiskl knižnímu souboru drobných fejetonů *Prosté črty.* Připravil rovněž několik praktických příruček pro potřeby odborných škol.

PŘÍSPĚVKY *in:* Besídka malých (1880–90); Hlasy z Polabí, pokr. Čes. sever (Litoměřice, od 1883); Jarý věk (1883–87); Květy mládeže (1894–97); Malý čtenář (1890–94); Naší mládeži (1885–91); Podřipan (Roudnice 1881–84); sb. Stráž severu (Terezín 1885, konfiskováno); Učitelský sborník (1894); Studentské listy (1882–83). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Prosté črty (FF 1885); Mezi dětmi (BB pro ml., 1889). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Kresba ornamentální v nižších ročnících pokračovacích škol průmyslových a měšťanských na základě slovanského ornamentu (1900); Ornament. Sborník slohových ozdob všech období umění (1906, podle cizojazyčných zdrojů); Živnostenské zákonodárství. K ruce učitelstvu i žactvu odborných a pokračovacích škol průmyslových (b. d., 1909, podle znění říšského zákoníku); Moderní výzdoba ploch (1910, dle R. Bauclaira). ■

LITERATURA: ● ref. Mezi dětmi: Fr. Pražský (F. Dlouhý), Lit. listy 10, 1888/89, s. 282; F. V. Vykoukal, Světozor 23, 1888/89, s. 60; F. Bartoš, Hlídka lit. 1889, s. 121 ●.

pš

Josef **Skupa**

* 16. 1. 1892 *Strakonice*
† 8. 1. 1957 *Praha*

Autor revuí, kabaretních výstupů, básní a písní pro loutky, v nichž k satiře a parodii využíval situační i slovní komiky.

Pokřtěn Josef Alois. – Pocházel z rodiny četnického závodčího; protože se rodina musela několikrát stěhovat, žil od 1894 ve Štěkni u strýce, dokud otec nepřijal místo poštovního úředníka v Plzni. Tam 1898 začal chodit do základní školy (u strýce, řídícího učitele tentokrát v Mladějovicích, pobyl krátce 1903). Po maturitě na plzeňské reálce (1911) studoval do 1915 na pražské Uměleckoprůmyslové škole u profesorů A. Hofbauera, F. Kysely, K. V. Maška a K. Špillara, kromě toho chodil na hodiny sochařství (1919 zkouška z modelování). Za studií se seznámil se sochařem K. Dvořákem a s pozdějším hercem F. Futuristou, s nímž hrával kabaret v hostinci U Halánků. 1915 narukoval do maďarského Székesfehérváru, vystupování s maňáskovým divadlem mu zajistilo přidělení k vojenské cenzuře v Plzni (1916, krátce byl přidělen k cenzuře v Jindř. Hradci, odkud mu pomohl zpět do Plzně B. Polan). Úspěšná spolupráce s Městským divadlem v Plzni (od 1916 jako jevištní výtvarník) mu umožnila získat místo v kreslírně Škodových závodů, kde pracoval od 1917 až do konce války. Od 1917 navázal kontakt i s plzeňským divadlem Feriálních osad; působením vedle lidového loutkáře K. Nováka nabyl úctu k loutkářskému řemeslu, uvědomil si i v něm nezbytnost profesionality a potřeby souhry všech složek podílejících se na představení. Značnou popularitu získal již dříve jako interpret plzeňského Kašpárka, jehož prostřednictvím odvážně glosoval aktuální dění (význam dokazuje i plzeňská pamětní deska na počest „revolučního Kašpárka“); na tuto roli (určenou spíše dospělému publiku) navazoval i později ve snaze vytvořit moderní, živý typ loutky (Duha Kukuřičňák, Spejbl hrající zprvu vedle Švejka aj.). Průkopnicky se podílel na modernizaci loutkového divadla, zasahoval snad do všech jeho oblastí (dramaturgie, scénografie, osvětlení, zvuková technika, herecký projev) a těžil při tom z podnětů hraného divadla (civilismus, poetičnost). Po válce 1919–20 učil na plzeňských reálkách kreslení, 1920 se oženil. Ilustroval ně-

kolik knih (především F. Weniga), od 1927 spolupracoval s rozhlasem, od 1930 natáčel ukázky z tvorby S. divadla na gramofonové desky, 1930 profesionalizoval své divadlo a začal podnikat zájezdy po republice i do ciziny (1929 Francie, 1930 Belgie, poté Rakousko, Slovinsko, pobaltské republiky). Účastnil se loutkářských sjezdů, 1933 byl zvolen předsedou mezinárodní loutkářské společnosti UNIMA (Union internationale des marionnettes), spolupracoval s časopisem Loutkář, Loutková scéna, po válce byl v redakční radě Českosl. loutkáře. Za války se zapojil do odboje, v lednu 1944 byl zatčen gestapem, vězněn v Drážďanech, odkud při leteckém náletu (těžce popálen) uprchl do Plzně. Po osvobození působil v plzeňském rozhlasu, posléze se s obnoveným divadlem přestěhoval do Prahy. Podnikl ještě několik zájezdů (především 1947 a 1948 Anglie, 1949 a 1950 Polsko, 1950 Sovětský svaz); na vlastní tvorbu však již rezignoval (v Lid. novinách 25. 3. 1951 otiskl výzvu, žádající text přiměřený charakteru hlavních protagonistů a odmítající agitky). 1952 vedl loutkářskou katedru DAMU, po roce se však místa vzdal. Následky válečného zranění i rostoucí tlak ze strany kritiky, nespokojenost s repertoárem i pocit bezradnosti a zejména nemoc (1953 infarkt myokardu) způsobily, že postupně začal předávat interpretaci Spejbla M. Kirschnerovi, který zastupoval S. nejdříve anonymně, od 1956 oficiálně. S. zemřel po druhém infarktu a byl pohřben v Plzni. V pozůstalosti F. Weniga se dochovaly vzpomínky na spolupráci se S. – Jeho žena Jiřina S., roz. Schwarzová (* 2. 2. 1895 Ml. Boleslav, † 11. 6. 1970 Chrást u Plzně), patřila též jako interpretka jedné z hlavních postav her Máničky a vodička Hurvínka k nejbližším spolupracovníkům divadla a napsala pro ně také několik her pro děti (1932 Jak se čerti ženili, 1934 Spejbl a Hurvínek na letním bytě, s J. Skupou, O hodné Máničce a neposlušném Hurvínkovi, 1946 Hurvínkovy zimní radovánky, 1958 Opožděná nadílka, s J. Janovským, aj.).

Literární činnost S. není příliš rozsáhlá, tvoří ji útlá sbírka (*Kašpárek futuristou a parodistou*) a několik výstupů a her (hodně hraných textů se nezachovalo, podle svědectví pamětníků existoval často pouze náčrt, libreto dotvářené až na jevišti, některé výstupy byly obměňovány a hrány pod střídavými tituly nebo byly uvedeny jen jednou). Texty pak v úplnosti zachytit nemohly S. osobité herectví opírající se o umění improvizace a schopnost spontánně reagovat na okamžité podněty okolí. Většinou S. spolupracoval s dalšími autory a sám se zaměřoval spíše na dospělé publikum; východiskem mu byla studentská recese, současně navazoval na své dřívější kabaretní působení, později též na podněty, jež mu poskytovaly revue i grotesky malých divadel (Červená sedma, F. Futurista, V. Burian, J. Voskovec a J. Werich), výstupy však vždy osobitě adaptoval pro své divadlo. Parodoval zpěvní texty (lidové písně i dobové šlágry), symbolistickou a dekadentní tvorbu (též prostřednictvím stylizovaných jmen jejich autorů: Dekadent, Jan Maria Snídaně, Joe Dehet-Bzinky, F. X. Kšanda aj.), učené přednášky a výklady apod. Inspiroval se též dadaismem (jeho výplodem byla i groteskní figura Spejbla ve fraku a dřevácích); s pomocí situační a hlavně slovní komiky (komické neologismy a slovní hříčky, přeřeknutí, nesprávná výslovnost cizích slov, nevhodné užití a komolení slov, používání zastaralých a knižních výrazů vedle nespisovných, doslovné chápání metafor atd.) vytvořil typ Spejbla jako polovzdělaného a nešikovného „všeznalce“, „všeumělce“ a neúspěšného záletníka, jehož prostřednictvím zesměšňoval různé dobové nešvary a glosoval aktuální dění. Se vznikem postavy Hurvínka, prostořekého a zvídavého kluka z předměstí, se ustálil charakter obou typů (otec, syn) a repertoár byl nově obohacen o komické pseudovýchovné výstupy, vyvažující sentimentalitu a na mládež zaměřenou didaxi v dětských představeních. Ve 30. letech se S. ve spolupráci s F. Wenigem pokoušel i o souvislejší dramatický projev spojený často s banální zápletkou, která umožnila rozpoutat sled různých výstupů (*Dobrodružství Hurvínka, rozhlasového zpravodaje*, *Hurvínek se učí čarovat* aj.); v době ohrožení fašismem převážilo vážné téma, alegorie zdůrazňující optimismus, dobro a solidaritu (*Jdeme do sebe*, *Kolotoč o třech poschodích*). – Údaje o autorství a datace premiér některých her se v literatuře liší, např. J. Malík uvádí S. jako spoluautora Kaleidoskop-revue (1931), hra Páté přes deváté je někdy datována 1927 (viz též heslo Frank *Wenig*).

ŠIFRA: Skp. (Loutkář). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Českosl. loutkář (1954–59, Ze Skupova zápisníku → F. Sokol: Svět loutkového divadla, 1987, s. 17); Čes. deník

(Plzeň 1925); Divadlo (1956); Host do domu (1954); sb. Jak plzeňský Kašpárek pochovával Rakousko (Plzeň 1928, písňové texty); Loutkář (od 1917; 1925 a 1927–28 Spejblovinky, 1928–29 písňové texty); Loutková scéna (1945, 1948–49); Mladá stráž (Plzeň, mj. 1918–22 rubrika Kašpárkův koutek); sb. Obrázkový almanach plzeňského Loutkového divadla Feriálních osad (Plzeň, b. d., 1929, Jak vznikl Spejbl); Plzeňské loutkové divadélko (Plzeň b. d., 1930); Práce (1954); Revue jaksi z donucení. Spejblův magazín 1 (1930); Rozhlas mladých (1939); Rudá záře (1935); Rudé právo (1955–56); Spejbl a Hurvínek. Programová knížečka Plzeňského uměleckého loutkového divadélka prof. J. S. (1939); Spejblův ilustrovaný zpravodaj (1926–27); Svob. slovo (1955); Večerní Praha (1955); Venkov (1939); Vest pocket revue (1929); Vlasta (1956); – posmrtně: Kultura (1957); Neon (2000); P. Grym: Klauni v dřevácích (1988) + Spejbl a Hurvínek aneb Sólo pro J. S. (1995, D Kolotoč o třech poschodích); sb. Theater – Divadlo. Vzpomínky českých divadelníků na německou okupaci a druhou světovou válku (1965); též v mnoha propagačních brožurkách a programových tiscích. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Kašpárek futuristou a parodistou (BB b. d., 1922, s jinými); Hurvínek se učí čarovat (D pro ml., b. d., 1938, prem. 1937, s F. Wenigem; 1954 a 1957 vyd. a insc. s tit. Adámek mezi broučky, hráno i s tit. Hurvínek mezi broučky); O fousatém Hurvínkovi (D pro ml., 1939, prem. 1938, s F. Wenigem); – posmrtně: Kolotoč o třech poschodích (D 1995, prem. 1939, s F. Wenigem). – *Výbor:* Spejbl a kurtizána. Malý žižolo a jiné dŘEVUální písničky a texty (1988, s jinými, ed. P. Grym). ■ SCÉNICKY. *Loutkové hry, revue a výstupy:* Pestrý pořad (1925, s jinými); Spejblův Silvestr (1925); Hurvínkovy táčky (pro ml., 1926, s F. Wenigem; upr. 1947); Z Plzně do Plzně 1 (1927, s F. Wenigem); To se nám jenom zdálo (1927, s F. Wenigem a A. Kuncmanem); Z Plzně do Plzně 2 (1927, s jinými); Do kola, do kola, do kolečka (1928, s F. Wenigem a A. Kuncmanem); Co loutky dovedou (1928, s jinými); Tip-top-revue (1928, s F. Wenigem); Spejblovy metamorfózy (1929, s F. Wenigem); Utrpení Spejbla i syna jeho (1929, s F. Wenigem); Páté přes deváté (1929, s F. Wenigem); Veselé příběhy loutek (pro ml., 1930, s F. Wenigem); Amorkovy rozmary (1930, s F. Wenigem, J. Machoněm, J. Vopršalem); Revue z donucení (1930, s F. Wenigem; zprvu s tit. Hurvínkova jarní revue); Revue z amplionu čili Televizní revue (1930, s F. Wenigem, A. Kuncmanem); Revue z revuí (1930, s F. Wenigem); Hurvínkovy špásíčky pro malé dětičky (pro ml., 1930, podle F. Pocciho); Hurvínkův Nový rok (1931); Mániččiny laskominy (pro ml., 1931, s F. Wenigem, podle F. Pocciho a J. Žemly; upr. 1940); Víla Bubinora (1931, podle F. Pocciho); Hurvínkova jaternička (1931, podle F. Pocciho); Hurvínkovo bububu (pro ml., 1932, s F. Wenigem, podle J. Žemly; upr. 1940); Se Spejblem do stratosféry (1932, s F. Wenigem a K. Leissem); Hurvínek a Spejbl na cestě kolem světa (pro ml., 1932, s F. Wenigem); Kabaret pro děti (1932); Veselý Silvestr (1932); Večer dobré nálady (1933); Cirkus Tempo (1933); Dětský Silvestr (1933); Spejbl a Hurvínek na letním bytě (1934, s J. Skupovou; 1939 s tit. Hurvínkovy prázdniny, upr. F. Wenig); Je Spejbl Spejblovič vinen? (1934, s F. Wenigem, K. Leissem); Veselé varieté Hurvínka a Spejbla (1934); Hurvínek na Baltu (1935, varianta pro děti a pro dosp.); Dobrodružství Hurvínka, rozhlasového zpravodaje (pro ml., 1936, s F. Wenigem); Podivuhodný odkaz markýze Chepailleble (1936, s F. Wenigem); Hurvínkův a Spejblův dětský Silvestr (1936); Hurvínkův a Spejblův bujarý Silvestr (1936); Inženýrská revue (1937); Jdeme do sebe (1937, s F. Wenigem); Sen noci silvestrovské (1937, s F. Wenigem); Robinson Hurvinque (pro ml., 1941, s F. Wenigem, též s tit. Robinson Hurvínek, aktualizováno 1951); Zlaté děti (pro ml., 1942, s F. Wenigem); Hurvínkovo hospodářství (pro ml., 1943, s F. Wenigem; upr. 1945); Loutkové grotesky (1945, s F. Wenigem, L. Khásem); Haló, haló, přepínáme (1945, s jinými); Co loutky dovedou (1947, obměňováno s různými tit.); Veselé záběry Spejbla a Hurvínka (1952, s jinými, od 1953 s tit. Veselé pásmo). ■ KORESPONDENCE: in Karel Čapek. Přijatá korespondence (Čapkovi z 1938; 2000, ed. M. Dandová a M. Chlíbcová). ■ REDIGOVAL *časopis:* Loutkář (1928–34, s jinými). ■

LITERATURA: sb. Šedesát let národního umělce J. S. (1952, ed. M. Mellanová; přisp. A. M. Brousil, K. Koval-Šlais, J. Malík, F. Wenig aj.); kat. Výstava národního umělce ČSR profesora J. S. (b. d., 1952, ed. J. Mayer; přisp. F. Wenig); J. Malík: Národní umělec J. S. (1962) + Úsměvy dřevěné Thalie (1965); sb. J. S., loutky a Plzeň (b. d., 1967); Divadlo S+H v zrcadle zahraniční kritiky (1971, rozmnož.); D S+H 1972 (1972, ed. P. Grym, Z. Juřena, M. Kirschner, J. Kubíček; přisp. F. Černý, J. Dvořák, P. Grym, O. Kryštofek, B. Srba, J. Träger aj.); Spejblův magazín. Stati – vzpomínky – dokumenty (1986, ed. P. Grym; přisp. F. Černý, P. Grym, K. Makonj, P. Pavlovský aj.); P. Grym: Klauni v dřevácích (1988, s ukázkami textů J. S.); Hovory u Spejblů (1990, ed. P. Grym; přisp. P. Grym, G. Nosek, F. Wenig aj.); P. Grym: Spejbl a Hurvínek aneb Sólo pro J. S. (1995, s ed. Kolotoč o třech poschodích). ■ Vbk. (J. Voborník): ref. Kašpárek futuristou a parodistou, Světozor 22, 1921/22, s. 513; Loutkové divadlo Feriálních osad v Plzni (F. Wenig, E. Tetínková aj.), Loutkář 11, 1924/25, s. 181 (i sep.); Hlasy o Loutkovém divadle Feriálních osad (V. J. Sojka, L. Sutnar, J. Veselý aj.), Loutkář 12, 1925/26, s. 49; J. Vodák: Ubohý Hurvínek, Čes. slovo 26. 12. 1926 → Cestou (1946, s. 355); J. Kolařík: O plzeňském dřevěném revolucionáři, LidN 28. 10. 1928; ● ref. insc. Tip-top-revue: –kov. (K. Koval), Loutkář 15, 1928/29, s. 153; MilNý (M. Novotný), NL 10. 2. 1929; K. Engelmüller, Českosl. republika 19. 2. 1929 ●; in Obrázkový almanach plzeňského Loutkového divadla Feriálních osad (b. d., 1929); ● ref. insc. Utrpení Spejbla i syna jeho: kd (E. Konrád), NO 17. 11. 1929;

= (J. Vodák), Čes. slovo 24. 11. 1929 → Cestou (1946, s. 361); J. J. Paulík, RA 5, 1929/30, s. 119 ●; J. Veselý: Od Hurvínka ke Kašpárkovi (o S. ilustracích knih F. Weniga), Loutkář 17, 1930/31, s. 132; Dr. J. M. A. (Augusta): ref. insc. Páté přes deváté a Revue z revuí, Samostatnost 1931, č. 6; B. Polan: ref. insc. Se Spejblem do stratosféry, Nová doba 18. 12. 1932; k. (J. Knap): Otec syna poučuje, Venkov 1. 6. 1932; (F. N.) (Němec): ref. insc. Je Spejbl Spejblovič vinen?, RP 16. 2. 1935; ● ref. insc. Podivuhodný odkaz markýze Chepailleble: m. n. (M. Novotný), LidN 6. 1. 1937; A. M. Brousil, Venkov 6. 1. 1937 ●; If (I. J. Fischerová): ref. insc. Dobrodružství Hurvínka, rozhlasového zpravodaje, NO 8. 1. 1937; amp. (A. M. Píša): ref. insc. Jdeme do sebe, PL 6. 1. 1938; ● ref. insc. Kolotoč o třech poschodích: J. Vodák, Čes. slovo 15. 2. 1939; kd (E. Konrád), LidN 15. 2. 1939; A. M. Brousil, Venkov 15. 2. 1939 ●; amp. (A. M. Píša): ref. insc. Kolotoč o třech poschodích, O fousatém Hurvínkovi, Nár. práce 15. 2. 1939; V. P.: ref. insc. O fousatém Hurvínkovi, LidN 17. 2. 1939; ● ref. insc. Robinson Hurvínek: J. K. (J. Malík), Loutková scéna 1, 1940/41, s. 26; -ov (K. Koval), tamtéž, s. 89; A. M. Brousil, Venkov 11. 3. 1941 ●; J. K. (J. Malík): Skupovci hrají dětem, Skupovy grotesky pro dospělé, Loutková scéna 2, 1945/46, s. 26 + ref. insc. Haló, haló, přepínáme, tamtéž, s. 108 + (pod vl. jm.) Nejlepšímu z nejlepších, tamtéž 4, 1947/48, s. 82; E. Hudson: Britský loutkářský kritik se dívá na S. loutky, Loutková scéna 4, 1947/48, s. 99 (původně in The Puppet Master 1947, s. 137); ● k šedesátinám: E. Kolár, Divadlo 1952, s. 73; J. Malík, Českosl. loutkář 1952, s. 10 ●; L. Klimeš: O humoru Spejbla a Hurvínka, Českosl. loutkář 1956, s. 38; ● nekrology: P. Grym, Mladá fronta 9. 1. 1957; D. Šafaříková, Práce 9. 1. 1957; -jo- (J. Opavský), RP 9. 1. 1957; F. Wenig, Svob. slovo 9. 1. 1957; M. Česal, Kultura 1957, č. 2; J. Malík, Českol. loutkář 1957, č. 1 + LitN 1957, č. 2 + Divadlo 1957, s. 97; B. Dunajská, Kultúrny život (Bratislava) 1957, č. 3; Českosl. loutkář 1957, č. 2 (J. Dvořák, V. Havlík, L. Khás, M. Kirschner, E. Kolár, J. Malík, M. Mellanová, A. Polák, L. Raifanda, E. Vodičková, F. Wenig); E. Kolár, NŽ 1957, s. 174; E. Vodičková, ZM 1957, s. 161 ●; J. Träger: Jiří Trnka o J. S., Svob. slovo 16. 1. 1957; M. Zelenka: Poslední interview s J. S., Kultura 1957, č. 3; V. Lacina: S. parodista, Kultura 1957, č. 4; M. Mellanová in J. S.: Adámek mezi broučky (1957); M. Kirschner: Vzpomínky na J. S., Slovanský přehled 1959, s. 128; J. Skupová: Před třiceti lety v Paříži + Před 29 lety v Belgii, Českosl. loutkář 1959, s. 202 a 269; J. Janovský: K jednomu nezvyklému jubileu divadelnímu, tamtéž, s. 203 a 232; F. Wenig: Nad knížkami o S. loutkách, ZM 1959, s. 270; J. Janovský in Hurvínek vypravuje… (1960); A. Stránská: Na shledanou, pane Spejble, Divadelní noviny 1961, č. 7; ● k 70. výr. nar.: F. Wenig, LD 14. 1. 1962 + Svob. slovo 14. 1. 1962; (dš) (D. Šafaříková), Práce 16. 1. 1962; E. Kolár, RP 16. 1. 1962; J. Malík, Českosl. loutkář 1962, s. 6 ●; J. Dvořák, M. Kirschner, B. Šulc: Hovoříme o S. škole, Českosl. loutkář 1962, s. 31; J. Malík: J. S. dětem, ZM 1962, s. 66; J. Mikota: Osvobození Spejbl a Hurvínek v Osvobozeném, Svob. slovo 15. 7. 1962 + S. a V+W, Českosl. loutkář 1963, s. 270; ● k 10. výr. úmrtí: (Gm) (P. Grym), LD 7. 1. 1967; J. Malík, Svob. slovo 7. 1. 1967; J. Skupová, LD 21. 1. 1967 ●; J. Mikota: V+W a S+H, RP 20. 1. 1969; M. Česal: S. výjimečný, Českosl. loutkář 1971, č. 12 + Dospělý divák a loutkové divadlo, tamtéž 1982, s. 122 + Loutkové divadlo a dospělý divák, tamtéž, s. 146; Z. Bezděk in Dějiny české loutkové hry do roku 1945 (1983, s. 113); P. Grym: Sedmnáct plzeňských Švejků, LD 28. 6. 1985; J. Bílek: J. S., k nedožitým 95. narozeninám, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1987, č. 1; A. Hirsch: Největší z principálů, S Haló sobotou 1987, s. 2; P. Grym in J. S. a spol.: Spejbl a kurtizána… (1988); M. Česal in Kapitoly z historie českého loutkového divadla (1988, s. 22); A. Dubská: Kryštofkův zápas o S., Divadelní revue 1991, č. 1; ● k 100. výr. nar.: L. Richter, LidN 16. 1. 1992, příl. Národní 9; M. Česal, Českosl. loutkář 1992, s. 1 a 40 ●; J. V. Dvořák: Bylo nebylo, Loutkář 1995, s. 91 a pokr.; M. Česal: Jan Malík, Loutkář 1995, s. 102, 124, 148; A. Dubská: J. S. – fenomén své doby, Loutkář 1997, s. 10; B. Srba: České loutkářství v tzv. Protektorátu Čechy a Morava 1939–1945, sb. Otázky divadla a filmu (1999, s. 103); R. Reiniger in „Heute und täglich Wunder". Geschichte(n) des tschechischen Puppentheaters, Bohemia 2000, č. 1; P. Stradický ze Strdic: Smrt: páté skupenství, Neon 2000, č. 1; J. Středa: České profesionální loutkářství, Loutkář 2000, s. 110, 148; G. Gössel: Popletené písničky profesora S., Týdeník Rozhlas 2001, č. 15 a 16; in Spektrum 2002, leden, zvláštní č. (mj. P. Vašíček, L. Zahrádka); A. Dubská in Dvě století českého loutkářství (2004, zejména s. 195).

ik

Skupina surrealistů v ČSR

1934 – 40. léta 20. století

Skupina umělců hlásící se k mezinárodnímu surrealistickému hnutí v jeho druhé fázi, kdy se přihlásilo do služeb proletářské revoluce.

S. s. se ustavila 21. 3. 1934. Jejím iniciátorem byl V. Nezval a impulsem k jejímu vzniku bylo jeho setkání s A. Bretonem v Paříži v květnu 1933. Nezval také po poradě s Toyen, J. Štyrským a J. Honzlem informoval Ústřední agitační a propagační oddělení komunistické strany (agitprop KSČ) a koncipoval prohlášení, jež podepsali K. Biebl, B. Brouk, I. Forbath, J. Honzl, J. Ježek, L. Jíchová (pseud. Katy

King), J. Kunstadt, V. Makovský, V. Nezval, J. Štyrský a Toyen. Veřejnosti se S. s. představila v březnu 1934 v letáku *Surrealismus v ČSR*. Obsahuje dopis V. Nezvala jménem tehdy neúspěšně obnovovaného Devětsilu A. Bretonovi z 10. 5. 1933 (otištěný již v časopisu Surréalisme au service de la Révolution v květnu 1933), v němž, přesvědčen o totožnosti aktuální situace uměleckých hnutí v obou zemích, navrhuje spolupráci, dále sdělení Ústřednímu agitpropu KSČ z 19. 3. 1934 (přihlašující se k vazbě české S. s. na komunistické hnutí) a programové prohlášení z 21. 3. 1934 s podpisy členů, ve kterém byly formulovány hlavní směry surrealistické aktivity a zdůrazněn její antiburžoazní, antireligiózní a revoluční charakter současně s proklamací požadavku svobodné tvorby a uznání nadreality jako zdroje nových tvůrčích podnětů. První korekturu letáku podepsal i L. Novomeský, záhy však podpis odvolal. K. Teige prohlášení nepodepsal a je uveden jen jako blízký spolupracovník. Po překonání počátečních výhrad (nesouhlas se snahou B. Brouka kontaminovat freudismus a marxismus a se Štyrského obhajobou umění politicky neangažovaného) se jako člen připojil o měsíc později. Během 1936 byl ze S. s. vyloučen V. Makovský (bezprostřední příčinou bylo přijetí oficiální zakázky u příležitosti návštěvy rumunského krále Karola v Praze), 1936 už nebyli členy skupiny Nezvalovi přátelé I. Forbath, L. Jíchová a J. Kunstadt (zřejmě kvůli nedostatečně surrealistické povaze jejich děl). Během jara 1938 se ke S. s. pod vlivem vztahu s Toyen a J. Štyrským připojil J. Heisler. Jádro skupiny tvořili někdejší členové US Devětsil, na začátku 30. let sdružení v Levé frontě, v jejímž rámci zesilovali svou politickou i antifašistickou činnost. Proto také přijali francouzský surrealismus poté, co se A. Breton v Druhém manifestu surrealismu (1930) přihlásil k dialektickému materialismu a do služeb proletářské revoluce. Čeští surrealisté přitom lpěli na představě o vnitřní souvislosti dřívějšího poetismu se současným surrealismem, který Teige pokládal za jeho další fázi. Od poloviny 30. let se dosavadní vzájemně tolerantní, byť kritické vztahy mezi surrealisty a stoupenci socialistického realismu začaly zostřovat, především kvůli napětí v kulturněpolitické oblasti, hlavně v poměru k situaci v SSSR. Množily se diskuse a polemiky kolem knihy A. Gida Návrat ze Sovětského svazu a zejména kolem odpovědi S. K. Neumanna v knize Anti-Gide a kolem útoků na surrealisty v listě Lid. kultura. Čeští surrealisté ještě 1935 na popud K. Teiga odmítli vzhledem k dobrým vztahům s KSČ podepsat Bretonovo krajně kritické stanovisko k sovětské kulturní politice (pro byli B. Brouk, J. Štyrský a Toyen, proti K. Biebl, V. Nezval a K. Teige) v manifestu Z dob, kdy pravdu měli surrealisté (vyvolaném průběhem pařížského kongresu na obranu kultury, na němž bylo Bretonovi odňato slovo). Znamenalo to počátek rozchodu francouzských surrealistů s komunistickou stranou a také později (1938) rozkol v jejich řadách (odchod P. Eluarda aj.). Rozepřím se nevyhnuli ani čeští surrealisté, když K. Teige v katalogu k výstavě J. Štyrského a Toyen v lednu 1938 vystoupil proti stalinským metodám v SSSR. Nato v březnu 1938 V. Nezval, zůstaviv bez odpovědi písemný dotaz, zda se ještě pokládá za člena S. s. po konfliktu s pěti souputníky (B. Brouk, J. Honzl, J. Štyrský, K. Teige a Toyen), v němž obhajoval oprávněnost moskevských procesů, oznámil v Haló novinách a Rudém právu 11. 3. 1938 rozpuštění S. s. (jeho gesto mj. uvítali v Tvorbě K. Konrad a J. Fučík). Ostatní členové S. s. (K. Biebl, B. Brouk, J. Heisler, J. Honzl, J. Ježek, J. Štyrský, K. Teige, Toyen) uspořádali 14. 3. schůzi bez V. Nezvala, kde jednali o zachování skupiny a vyloučení V. Nezvala, a telegramem oznámili A. Bretonovi uměleckou a politickou nejednotnost pražské S. s. Následně v Ranních novinách, Právu lidu a Nár. osvobození 15. 3. 1938 odmítli Nezvalovo prohlášení a ohlásili pokračování aktivit S. s. Polemika pak pokračovala na stránkách tisku i v korespondenci s Francií (A. Breton žádal smírné řešení, nicméně trval na členství Nezvalových odpůrců v S. s.). Nakonec V. Nezval 18. 3. stručně v Tvorbě zdůvodňoval svůj čin a 19. 3. v Rudém právu a v Haló novinách oznámil, že se nerozešel se surrealismem, ale jen s některými členy skupiny, a ze sporu vyňal J. Ježka (jenž do konfliktu nechtěl zasahovat, zůstal však členem S. s.), K. Biebla a J. Honzla, kteří však 2. 4. v Ranních novinách (jako už dříve 15. 3. v Právu lidu Toyen a 17. 3. v Ranních novinách K. Teige) vyjádřili solidaritu se S. s. a nesouhlas s Nezvalem. V Tvorbě nato Nezval publikoval Řeč ke studentstvu (pronesenou 24. 3. 1938 v Odborovém domě), v níž motivy rozchodu zdůvodňoval politicky atmosférou v S. s., jež vznikla v průběhu hrdelních

procesů v SSSR. K. Teige shrnul své vnímání konfliktu v brožuře Surrealismus proti proudu, v níž bránil své revoluční postoje i avantgardní umění proti soustředěnému náporu politické levice nabývajícímu v SSSR perzekučního rázu a poukázal na jeho obdobu v nacistickém Německu (tzv. entartete Kunst – zvrhlé umění). Současně v rámci podrobného popisu sporu s V. Nezvalem obhajoval svobodu kritického projevu v politické rovině, v rovině umělecké pak příčiny roztržky shledal v nesourodosti Nezvalovy inspirace. Přestože formálně nebyla činnost S. s. ukončena, fakticky tímto sporem začal její zánik, k němuž přispěla posléze i atmosféra po Mnichovu, kdy byl radikálně omezen prostor pro surrealistické projevy, skupina působila skrytě a postupně se odmlčovala. Před válkou přitom nedovedla navázat pevnější svazky se skupinami mladších stoupenců surrealismu, činnými pak za okupace v ilegalitě (P. Altschul, F. Gross, M. Hák, Z. Havlíček, F. Hudeček, J. Chalupecký, B. Lacina, Z. Lorenc, L. Zívr, V. Zykmund aj.; vesměs autoři budoucí Skupiny 42 a Skupiny Ra). Po smrti J. Ježka v emigraci a J. Štyrského 1942 (souborná výstava jeho prací 1946 v Mánesu), po rekapitulujících pražských výstavách Toyen (1945) a Mezinárodní surrealismus (1947), odklonu K. Biebla a J. Honzla od surrealismu a především po odchodu Toyen a J. Heislera 1947 do Francie (a B. Brouka 1948 do Austrálie) byl rozpad S. s. dovršen. – K. Teige po válce revidoval svou koncepci surrealismu (politická autonomie umění a imaginace u vědomí proměn společenské funkce umění) a intenzivně rozvíjel kontakty s mladými autory. Na S. s. tak navázal okruh umělců sdružených kolem Teiga a jeho pokračovatele V. Effenbergra (L. Fára, K. Hynek, J. Istler, M. Medek, E. Medková, V. Tikal aj.) a posléze časopisu Analogon (od 1969).

Poprvé se čeští surrealisté jako skupina představili na veřejné schůzi 11. 5. 1934 v Mánesu, kde mj. K. Biebl přednášel své verše. Vystoupení vyvolalo značný ohlas a našlo své pokračování v diskusi pořádané 28. 5. v pražské městské knihovně Levou frontou a Spolkem posluchačů filozofie UK (zachycené 1934 ve sborníku Surrealismus v diskusi), konfrontující stanoviska surrealistů a marxistických publicistů. Setkání předcházelo antisurrealistické sezení na filoz. fakultě 18. 5. (otitulkované jako Nastolení a pád surrealismu) s projevem hlavního oponenta F. Soldana vyhlašujícího surrealismus za ryze reakční směr. Ozvuky 1. sjezdu sovětských spisovatelů 1934 (na němž se V. Nezval neúspěšně pokusil o propagaci surrealismu) podnítily mj. další diskusi o vztahu mezi socialistickým realismem a surrealismem (z diskusního večera Levé fronty 14. 11. 1934 na toto téma vzešel 1935 sborník Socialistický realismus). Vyvrcholením první fáze veřejného představování mnohostranných aktivit surrealistického hnutí (teoretických, literárních, divadelních, hudebních, scénografických, výtvarných) se staly 1935 přednášky, které na pozvání S. s. v Praze a v Brně přednesl A. Breton (promluvil i v brněnském rozhlase); přednášky o surrealismu pořádal V. Nezval. Z pražského setkání vzešel i podnět k uspořádání dvojjazyčného Mezinárodního bulletinu surrealismu (duben 1935), který obsahoval společné provolání proložené citáty z přednášek A. Bretona a V. Nezvala i z ohlasů dobového tisku (zejména Z. Kalandry), reprodukce prací J. Štyrského, Toyen a V. Makovského a též interview K. Teiga s hosty A. Bretonem a P. Eluardem (pro Haló noviny). Poté S. s. navázala kontakty s dalšími zahraničními autory (např. v Japonsku T. Yamanaka a v Jugoslávii M. Ristić). Další mezinárodní bulletiny pak průběžně vycházely už mimo Prahu. Na konci 30. let se S. s. sblížila se vznikající skupinou slovenských nadrealistů (M. Bakoš, J. Brezina, R. Fabry, M. Považan, V. Reisel, K. Šimončič, později P. Bunčák, Š. Žáry aj.), která vydávala též společné sborníky. Současně čeští surrealisté intenzivně pracovali překladatelsky i edičně na vydávání textů Bretonových (mj. 1934 v překladu J. Honzla a V. Nezvala Spojité nádoby, 1935 v překladu M. Hlávky, B. Vaníčka a V. Nezvala Nadja, 1937 v překladu K. Teiga přednášky Co je surrealismus?) a Eluardových (1936 v překladu V. Nezvala a B. Vaníčka Veřejná růže) aj. V Novém divadle v pasáži na Václavském nám. 1935 inscenoval J. Honzl spolu s Nezvalovou Věštírnou delfskou i Bretonovu a Aragonovu hru Poklad jezuitů. V září 1934 založil J. Štyrský bibliofilskou Edici surrealismu, která ilegálně vycházela i za války. 1934–35 K. Teige vydával časopis Doba, jenž měl širší kulturněpolitický záběr, ale surrealisté v něm rovněž nalezli uplatnění. 1936 se V. Nezvalovi podařilo založit první českou surrealistickou revui Surrealismus, z níž však vyšlo jen jedno číslo. Později připravovanou re-

vui Lykantrop znemožnila válka. Značnou pozornost kritiky i veřejnosti vyvolal 1936 sborník k 100. výročí úmrtí K. H. Máchy Ani labuť ani Lůna (redigovaný V. Nezvalem), v němž se čeští surrealisté přihlásili k máchovské inspiraci; spolu s členy skupiny K. Bieblem (verše), B. Broukem, V. Nezvalem, K. Teigem, vedle koláží J. Štyrského a Toyen a reprodukce díla V. Makovského přispěli i E. F. Burian, A. Hoffmeister, Z. Kalandra, J. Mukařovský a L. Novomeský. Současně v Burianově D 36 proběhl máchovský večer. Večery poezie i jiné dramatické programy v divadle E. F. Buriana a v Osvobozeném divadle, zpravidla v režii J. Honzla (rovněž autora teoretických pojednání Sláva a bída divadel, 1937) a s hudbou J. Ježka, byly nezanedbatelnou součástí působení surrealistů. Aktivitou i prosazením v širším dobovém kontextu vynikla tvorba výtvarníků surrealismu (zasahující významně mj. do oblasti fotografie, koláže a fotomontáže). Už v lednu 1935 se v Mánesu konala První výstava S. s. v ČSR za účasti J. Štyrského, Toyen a sochaře V. Makovského a v katalogu s příspěvky V. Nezvala a K. Teiga; v lednu a únoru 1938 pak 2. výstava v Topičově salonu za účasti J. Štyrského a Toyen (provázená opět diskusními večery, přednáškami, katalogem a vzápětí i monografií s texty V. Nezvala a K. Teiga), její repríza v dubnu v Brně byla spojena s manifestačním vystoupením proti snahám o omezování svobodné tvorby (i za účasti osobností mimo okruh surrealismu F. Halase, R. Jakobsona, Z. Kalandry, J. Mukařovského, V. Vančury, J. Weila aj.). Štyrský a pak i Toyen se účastnili i mezinárodních výstav surrealismu (1935 v Santa Cruz na Tenerife a 1938 v Londýně aj.). S. s. charakterizuje ještě těsnější spolupráce literátů a výtvarníků než za poetismu; přitom J. Štyrský (posmrtný soubor Poezie 1946) a J. Heisler se věnovali oběma uměním. Výtvarníci a K. Teige byli pravidelně autory obálek a typografických úprav tisků svých literárních kolegů a naopak literáti doprovázeli jejich výstavy texty v katalozích a projevy na vernisážích. Nezřídka docházelo ke společným pracím (např. 1941 J. Heisler a Toyen v souboru kreseb a textů Z kasemat spánku a J. Štyrský a J. Heisler v souboru fotografií s texty Na jehlách těchto dní). Experimentální surrealistická tvorba se odbývala za účasti většiny členů (též formou anket) a byla publikována v revui Surrealismus. Surrealistickou poezii skupiny reprezentovali především V. Nezval sbírkami Žena v množném čísle (1936), Praha s prsty deště (1936) a vrcholným dílem českého surrealismu Absolutní hrobař (1937), K. Biebl pak sbírkou Zrcadlo noci (1939). Vnější okolnosti z oblasti mezinárodního kulturního dění, jež nezřídka podstatně zasahovaly do života skupiny, zaznamenal V. Nezval ve volné trilogii Neviditelná Moskva (1935, z návštěvy 1. sjezdu sovětských spisovatelů), Ulice Gît-le-coeur (1936, z pobytu v Paříži v souvislosti s kongresem na obranu kultury) a Pražský chodec (1938, k dění v pražské kulturní sféře, v dodatečně přepracované podobě i k roztržce uvnitř S. s.). Teoretickým promýšlením surrealismu se zabýval zejména K. Teige, orientovaný především k sociologii umění a kriticky zpracovávající různorodé podněty; převážně esejisticky k němu přispěl i V. Nezval, zájmem o psychoanalýzu B. Brouk, z hlediska výtvarného J. Štyrský a divadelního J. Honzl. Snaha kultivovat umělecký program s důrazem na nezávislost a osvobozující roli umění ve společnosti však ve 30. letech nepřekročila zajetí ideologií; v surrealismu vytlačovaném ze společnosti ve 40. letech se prosazovala v Teigově koncepci a v diskusi s autory další generace.

LITERATURA: Surrealismus v ČSR (leták, 1934); sb. Surrealismus v diskusi (1934); Mezinárodní bulletin surrealismu (1935); K. Teige: Surrealismus proti proudu (1938) → Zápasy o smysl moderní tvorby (1969); kat. Magnetická pole – Les Champs magnétiques. A. Breton a S. s. v ČSR 1934–38 (1993, ed. R. Hamanová); kat. Český surrealismus 1929–1953 (1996; přisp. L. Bydžovská, R. Hamanová, M. Petříček, J. Vojvodík aj.; P. Bregantová: Bibliografie k surrealismu v Československu). ■ ● ke vzniku S. s.: G. (F. Götz), NO 3. 5. 1934; K. Teige, Doba 1, 1934/35, s. 94; B. V. (Václavek), Středisko 4, 1934/35, s. 35 ●; ● ref. surrealistický večer 11. 5. 1934: re., Haló noviny 13. 5. 1934; vs., NO 15. 5. 1934; lš (L. Štoll), RP 15. 5. 1934 (k tomu V. Nezval a L. Štoll, RP 17. 5. 1934) → (vše) L. Štoll: Z bojů na levé frontě (1964); J. Rybák, Tvorba 1934, s. 15; an. (B. Václavek), Index 1934, s. 76 (k tomu K. Teige, sb. Surrealismus v diskusi, 1934 → Zápasy o smysl moderní tvorby, 1969; B. Václavek, Index 1934, s. 103) ●; vs: Nastolení a pád surrealismu, NO 20. 5. 1934; V.: Úkol získání spojenců a literární spory, RP 24. 5. 1934; ● ref. diskusní večer o surrealismu 28. 5. 1934: -á- (J. Rybák), Haló noviny 29. 5. 1934; -ger, Čes. slovo 30. 5. 1934; fn. (F. Nečásek), RP 30. 5. 1934 ●; K. Teige: O surrealismu, Doba 1, 1934/35, s. 271 + Socialistický realismus a surrealismus, sb. Socialistický realismus (1935) → Zápasy o smysl moderní tvorby (1969); J. Chalupecký: Deset

bodů k nadrealismu, Čin 1935, s. 86; V. Černý: Surrealisté a marxisté, LitN 8, 1935/36, č. 13; in Surrealismus 1936, č. 1; ● ref. sb. Ani labuť ani Lůna: A. N. (Novák), LidN 2. 8. 1936; V. Tichý, Čin 1936, s. 264; R. Černý, LUK 1936, s. 326; F. X. Šalda, ŠZáp 9, 1936/37, s. 81 a 143 ●; V. Nezval: Předmluva k dosavadnímu dílu, Most (1937) → Manifesty, eseje a kritické projevy z let 1931–1941 (1974, s. 264); K. Teige: Od artificialismu k surrealismu, in V. Nezval: Štyrský a Toyen (1938) → Zápasy o smysl moderní tvorby (1969) + in kat. Štyrský a Toyen (1938, k výstavě S. s.) → (část) Zápasy o smysl moderní tvorby (1969) a České umění 1938–1989. Programy, kritické texty, dokumenty (2001, ed. J. Ševčík, P. Morganová, D. Dušková); ● k Nezvalovu prohlášení o rozpuštění Skupiny (Haló noviny a RP 11. 3. 1938): F. Soldan, Kultura doby 2, 1937/39, s. 191; (S. s. není rozpuštěna), Ranní noviny (i NO a PL) 15. 3. 1938; Toyen, PL 15. 3. 1938; K. Teige, Ranní noviny 17. 3. 1938 → České umění 1938–1989. Programy, kritické texty, dokumenty (2001, ed. J. Ševčík, P. Morganová, D. Dušková); V. Nezval, Tvorba 1938, s. 132 + RP 19. 3. 1938; K. K. (Konrad), Haló noviny 19. 3. 1938 → Ztvárněte skutečnost (1963); -jef- (J. Fučík), Tvorba 1938, s. 132 → Stati o literatuře (1951); K. Biebl a J. Honzl, Ranní noviny 2. 4. 1938; F. Kožík, Kolo 1938, s. 75; V. Nezval, Tvorba 1938, s. 149 → Manifesty, eseje a kritické projevy z let 1931–1941 (1974, obs. i Poslední slovo Teigemu a spol. z 20. 5. 1938, s. 599), k tomu zápis ze schůze S. s. 14. 3. 1938, in K. Teige: Zápasy o smysl moderní tvorby (1969, s. 661); K. Teige: Surrealistické stanovisko 1938, in České umění 1938–1989. Programy, kritické texty, dokumenty (2001, ed. J. Ševčík, P. Morganová, D. Dušková) ●; ● ref. K. Teige: Surrealismus proti proudu: F. S. (Soldan), Kultura doby 2, 1937/39, s. 255; Z. Kalandra, Proletářské noviny 1938, č. 4 → Intelektuál a revoluce (1994); V. Černý, KM 1938, s. 280 → Tvorba a osobnost 1 (1992); J. Taufer, U 1938, s. 224; amp. (A. M. Píša), PL 15. 6. 1938; sl. (J. Strnadel), Ranní noviny 28. 7. 1938; vz. (V. Zelinka), Zvon 39, 1938/39, s. 71 ●; K. Teige: Osud umělecké avantgardy v obou světových válkách, Kvart 4, 1945/46, s. 375 → Osvobozování života a poezie (1994); J. Taufer in Národní umělec Vítězslav Nezval (1957, s. 136); A. Jelínek in Vítězslav Nezval (1961, s. 78); J. Brabec in K. Konrad: Ztvárněte skutečnost (1963, s. 337 a 350); V. Zykmund in Surrealizmus (Bratislava 1964); M. Blahynka: Jeden neuskutečněný plán českého surrealismu, Estetika 1965, s. 140; O. Sus: Surrealismus a společnost, Estetika 1966, s. 3; in sb. Magnetická pole (1967, ed. J. Tomeš); V. Effenberger in Realita a poezie (1969) + in K. Teige: Zápasy o smysl moderní tvorby (1969, s. 658); Surrealistické východisko. 1938–1968 (1969, ed. S. Dvorský, V. Effenberger a P. Král); J. Taufer in Vítězslav Nezval (1976, s. 136); H. Kunstmann: Zur Polemik tschechischer Surrealisten mit I. Erenburg und zum Fall A. Breton, Die Welt der Slaven (Mnichov) 1977, s. 316; P. Král in ant. Le surréalisme en Tchécoslovaquie (Paříž 1983); I. Pfaff: Kampaň proti „formalismu" v české levicové kultuře 1936–1938, Svědectví (Paříž) 21, 1987/88, s. 187 → Česká levice proti Moskvě 1936–1938 (1993); J. Hiršal in Vínek vzpomínek (Purley 1989, s. 27; Praha 1991); M. Blahynka: Surrealismus, ČLit 1989, s. 235; T. G. Winner: K historii surrealismu, Tvar 1995, č. 5; A. Nádvorníková in K surrealismu (1998); L. Cabada in Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900–1939 (2000) → (revid. s tit.) Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890–1938 (2005); I. Pfaff: Ohlas stalinské kampaně proti „formalismu" v české levicové kultuře 1936–1938, Slovanský přehled 2002, s. 387; V. Beranová in Kapitoly z dějin českého estetického myšlení 2 (2003); J. Brabec: Kalandrova recepce surrealismu, Analogon 2003, č. 37; Z dějin českosl. surrealismu 1968–1989, Analogon 2004, č. 41–42; K. Srp in Zvěrokruh 1, Zvěrokruh 2, Surrealismus v ČSR, Mezinárodní bulletin surrealismu, Surrealismus (2004, reprint); F. Dryje in Surrealismus není Umění (2005); B. Brouk: Vzpomínky, Host 2006, č. 5; J. Bouček in 27. 6. 1950. Poprava Záviše Kalandry. Česká kulturní avantgarda a KSČ (2006).

jip, zp

Zikmund **Skyba**

* 3. 3. 1909 *Hvozdná* u Zlína
† 23. 7. 1957 *Praha*

Básník, prozaik, fejetonista, autor knížek pro děti, překladatel, publicista.

Syn vesnického zedníka prožil tvrdé dětství a mládí, zvláště za válečné bídy. Do obecné školy chodil ve Slušovicích, do měšťanské ve Vizovicích. Po praxi na stavbách u Brna, Žiliny aj. (1924–25) vystudoval Odbornou školu stavitelskou při Státní průmyslové škole v Brně (1925–29) a pracoval pak jako stavitelský asistent v projekční kanceláři v Praze (1929–37). Od 1931 spolupracoval s různými novinami, především s Právem lidu, jehož redaktorem se stal od začátku 1938; za německé okupace, kdy tento deník změnil název na Nár. práce, působil v jeho kladenské filiálce, po válce pokračoval v obnoveném Právu lidu, 1947–48 byl odpovědným redaktorem jeho Večerníku. Po zániku Práva lidu 1948 působil v Lid. novinách až do jejich zrušení 1952, pak v odborářském časopise Klub. 1931–35 byl činný jako autor, herec i recitátor v sociálnědemokratickém souboru Recidak. Autorsky spolupracoval s Českosl. (Čes.) rozhlasem.

V knihách veršů i v povídkách, ve fejetonech i rozhlasových pásmech je S. především lyrikem trpícím bolestmi doby i tragikou lidských osudů, opěvujícím práci prostých lidí a stále znovu okouzlovaným přírodou. Umělecky nejvýznamnější jsou jeho první sbírky z válečných let, v nichž vedle přírodních dějů je druhým základním zdrojem motivů básníkovo chudé dětství. S. však ani v básních s přírodní tematikou často nezůstával pouze u dojmů a nálad; některé básně přerostly v symboly utrpení vlasti i naděje v budoucnost. Nejvíce se mu dařily prosté a úsporné básně, v některých případech vycizelované miniatury; při pozdější snaze o větší myšlenkovou složitost a delší básnické útvary ztrácely jeho obrazy intenzitu a konkrétnost, zvláště pak po 1945 ve styku s politickou tematikou domácí i zahraniční se stával jeho verš zběžným a tezovitým. V knize básem *Chléb náš vezdejší,* připravovaných původně pro rozhlas a tvořených s využitím básní i próz několika českých autorů, zachytil živě různá řemesla, někdy již zanikající; v dějově skromných povídkách *Svatební šaty* podal epizody, namnoze tragické, z nichž občas vyrostl celkový obraz životních osudů zajímavé osobnosti, zpravidla poznamenané bídou. Fejetony souboru *Srdce dokořán* oscilují mezi básněmi v próze a meditacemi o přírodě, dětech a nejrůznějších jevech životních; v obrázcích knížky *Letní den* zachytil dětství své dcerky. – Také S. tvorba pro děti rostla především z jeho důvěrného vztahu k přírodě. Lépe než verše, nepřekonávající ilustrativnost, dařily se mu větší povídky, v nichž přibližoval dětem život v přírodě a učil je lásce k ní i k rodnému kraji (např. *Ledňáček*). – S. je též autorem rozhlasových her (Slunce v kaluži, 1941; Píšťalka, 1943; Radost z lásky, 1944; Krev, 1948).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jan E. Baruch, Jiří Klaus, Sigma; jeb, JEB, J. E. B., Sg., sg., -skb-, Z. S., -zs-, ZSa-, zsa, -zsa., zsk. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. slovo; Dělnická ročenka na rok 1946 (1945); Dikobraz; Groš (1936); Klas (1946); Klub (1952–57); Kolo (Brno); Kritický měsíčník (1947–48); Lid. noviny (1935–39, 1942–43, 1948–52); Lit. noviny (1941); Nár. práce (1939–45, i Večerník); Nový život; sb. Píseň za pluhem (1940); Práce; Praha–Moskva; Právo lidu (1932–38, 1945–48, od 1931 i Večerník); Ranní noviny (1934–38, 1938 i Večerník); Slovanský přehled (1950); Večerní Praha; Zeměd. noviny; – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Rozhraní (BB 1940); Králičí údolí (P pro ml., 1941); Sedmero modliteb (BB 1941); Ledňáček (P pro ml., 1941; upr. vyd. 1959); Letní den (PP 1941); Meditace nad Prostými motivy (BB 1941); Králíček Ušáček ze Strakaté paseky (P pro ml., 1941); Žíznivý list (BB 1943); Králíček Ušáček v myslivně (P pro ml., 1943); Ostrov čmeláků (P pro ml., 1943); Krvácející ticho (BB 1943); Svatební šaty (PP 1944); Větve (BB 1944); Krev z květů máje (BB 1945); Chléb náš vezdejší (PP, lit. pásmo, 1945); Toník z cementárny (P pro ml., 1945); Králíček Ušáček u cikánů (P pro ml., 1945); Pozdrav soudruhům (B 1945); Země (BB 1946); Srdce dokořán (FF 1946); Abeceda malých broučků (BB pro ml., 1946); Labuťěnky (BB pro ml., 1946); Tisíciletý čas (BB 1948); Ptáčci na bidýlku (BB pro ml., 1948); Ať si kdo chce co chce říká… (častuška, 1954); Výlet pana Horymíra Broučka do první republiky (B 1954); Pryč, starý světe (satirické BB, 1955). – *Překlady:* M. Fönhus: Vlci jsou v patách (1942); O. Aslagsson: Kozel Bilby a medvěd Tom (1946); S. Petőfi: Mé písně (1950, s jinými); I. Vazov: Výbor z díla (1950, se Z. Hanzovou) + Balkánské písně (1951) + Tři poemy (1952, se Z. Hanzovou); D. Bědnyj: Známé tváře (1952); Ch. Smirnenski: Ať už je den! (1953, s L. Kunderou a Z. Hanzovou); S. V. Michalkov: Revizory proti své vůli (1954, rozmnož.). ■ REDIGOVAL *sborník:* Dělnická ročenka na rok 1946 (1945); *knižnice:* Sedmihran (1945, 1 sv.), Jihočes. lidová knihovna (1947–48, 2 sv.). ■

LITERATURA: ● ref. Rozhraní: Bojar (P. Bojar): Studentský časopis 19, 1939/40, s. 282; mk. (M. Kolář), Večerník Nár. práce 17. 5. 1940; amp. (A. M. Píša), Nár. práce 26. 5. 1940; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1940, s. 187; jd (J. Drda), LidN 14. 7. 1940; J. Pilař, Venkov 7. 8. 1940; M. Dvořák, Akord 8, 1940/41, s. 100; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 48, 1940/41, s. 175 ●; ● ref. rozhlasová hra Slunce v kaluži: os. (O. Srbová), Nár. práce 18. 3. 1941; jd (J. Drda), LidN 20. 3. 1941 ●; ● ref. Králičí údolí: vpa (V. Pazourek), LidN 1. 4. 1941; mk. (M. Kolář), Večerník Nár. práce 19. 4. 1941 ●; ● ref. Sedmero modliteb: J. Pilař, Venkov 23. 12. 1941; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 49, 1941/42, s. 116; P. B. (Bojar), Studentský časopis 21, 1941/42, s. 88; p. (A. M. Píša), Nár. práce 4. 1. 1942; jšk (J. Š. Kvapil), LidN 18. 1. 1942; J. Kopecký, KM 1942, s. 29; b. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1942, s. 55; J. Nečas, Čteme 1942, s. 93 ●; K. P. (Polák): ref. Meditace nad Prostými motivy, Nár. práce 15. 2. 1942; ● ref. Žíznivý list: J. B. Č. (Čapek), Naše doba 50, 1942/43, s. 464; J. Pilař, Venkov 29. 8. 1943; kp. (K. Polák), Nár. práce 4. 9. 1943; jč (J. Černý), LidN 14. 9. 1943 ●; vpa (V. Pazourek): ref. Králíček Ušáček v myslivně, LidN 15. 5. 1943; ● ref. Ostrov čmeláků: kp. (K. Polák), Nár. práce 29. 12. 1943; bg (B. Golombek), LidN 14. 2. 1944 ●; ● ref. Krvácející ticho: J. M. (Machoň), LidN 13. 3. 1944; K. P. (Polák), Nár. práce 19. 3. 1944; J. Morák: Řád 1944, s. 322 ●; kp. (K. Polák): ref. Svatební šaty, Nár. práce 1. 9. 1944 + (šifra K. P.) ref. Větve, Nár. práce 19. 9. 1944; ● ref. Krev

z květů máje: K. P. (Polák), PL 5. 8. 1945; M. S. (Sedloň), RP 23. 8. 1945; vbk (V. Běhounek), Práce 11. 9. 1945; -mo- (J. Morák), Mladá fronta 24. 11. 1945; jj (J. Janů), Zeměd. noviny 28. 12. 1945 ●; K. P. (Polák): ref. Chléb náš vezdejší, Toník z cementárny a Králíček Ušáček u cikánů, PL 23. 12. 1945; ● ref. Chléb náš vezdejší: F. H. (Hampl), Práce 31. 1. 1946; zko (Z. Koňák), NO 5. 3. 1946 ●; ● ref. Toník z cementárny: -šp- (F. Kašpar), NO 1. 3. 1946; -mr-, My 46, 1946, č. 13; K. P. (Polák), Štěpnice 1, 1946/47, s. 29 ●; ● ref. Země: mbš (M. Bureš), Svob. slovo 1. 3. 1946; K. P. (Polák), PL 3. 3. 1946; AMP (A. M. Píša), Práce 4. 4. 1946; lk (L. Kundera), Rovnost 14. 4. 1946; J. Pilař, Zeměd. noviny 23. 8. 1946; B. Polan, KM 1946, s. 348; O. Kryštofek, Doba 1, 1945/47, s. 256; K. P. (Polák), Štěpnice 1, 1946/47, s. 29; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 1947, s. 233 ●; K. Polák: S. fejetony, in Z. S.: Srdce dokořán (1946); ● ref. Srdce dokořán: Lin. (J. Linhart), PL 10. 11. 1946; F. H. (Hampl), Práce 1. 2. 1947; O. Lacina, LD 2. 2. 1947; K. Růžička, KM 1947, s. 194; M. Kolaja, Naše Valašsko 1947, s. 43 ●; ● ref. Abeceda malých broučků a Labutěnky: kp (K. Polák), PL 8. 12. 1946; jp (J. Pilař), Zeměd. noviny 13. 2. 1947 ●; Kp. (K. Polák): ref. Králíček Ušáček u cikánů, Štěpnice 1, 1946/47, s. 31; vpa (V. Pazourek): ref. Labutěnky, Svob. noviny 12. 7. 1947; ● ref. Tisíciletý čas: jšk (J. Š. Kvapil), Naše doba 55, 1948/49, s. 138; bs (B. Slavík), LD 7. 4. 1949 ●; Z. K. Slabý: ref. Pryč, starý světe, HD 1955, s. 465; ● nekrology: O. Rafaj, Nová svoboda 22. 9. 1957; L. Šmíd, Křesťanská revue 1957, s. 200; an., Klub 1957, č. 8 ●; S. Jarošová (Mazáčová): ref. Ledňáček (2. vyd.), ZM 1959, s. 367; J. Mikeska: Z. S. (1909–1957), Region Podřevnicko 1999, č. 3–4.

pp

Otakar **Skýpala**

* 16. 9. 1877 *Moravská Ostrava* (Ostrava)
† 4. 9. 1943 *Praha*

Prozaik a publicista usilující o zachycení sociálních a národnostních poměrů rodného Ostravska, zejména jeho dělnického hnutí.

Pocházel z učitelské rodiny a sám se také po vystudování učitelského ústavu v Ostravě stal pedagogem, později publicistou; pracoval v Sokole (člen organizačního výboru pro Všesokolský slet 1902 v Ostravě), hrál divadlo, pomáhal zakládat knihovny, pěstoval turistiku (propagátor Beskyd), vřelý vztah k Moravě spojoval s odmítáním jakékoli formy separatismu. V Ostravě 1905 založil (a do 1908 i vydával) Moravskoslezskou revui a řadu let byl jejím vedoucím redaktorem, a to i po jejím přesídlení 1913 do Brna (1909–10 v ní spolupracoval s bratry Mrštíkovými, 1910 i s K. Elgartem Sokolem). Po válce se v Praze stal redaktorem Čes. slova, od 1923 jeho šéfredaktorem. 1930 založil a řídil pražskou kulturněpolitickou revui Atak. V edici, kterou pořádal v Ostravě, podporoval mladé autory (Knihy moravských autorů), za brněnského působení vešel ve styk s Literární skupinou.

V beletristické i publicistické práci se až na výjimky zaměřil na sociální a národnostní poměry Ostravska. Román *Černá země* představuje epicky nezvládnutou tříšť jednotlivých výstupů a drobných dějů spíše dokumentárního než uměleckého rázu (platí to i o jeho dalších prozaických pokusech). S. v něm sleduje probouzející se dělnické hnutí na Ostravsku, jeho sociální konflikty s německým a židovským kapitálem (ty i se skrytými antisemitskými narážkami) i národnostní spory česko-německé. Próza *Lichvářský dům* pak líčí bující černý obchod a příživnictví drobných spekulantů i manýry velkopodnikatelů vydělávajících na hmotném nedostatku za 1. světové války. Didaktický zřetel převládl v intimně laděném vyznání o vztahu otce k synovi v prozaických fragmentech *Doma*. Ze svých publicistických novinových článků S. uspořádal dva výbory (*Doba přelomu* a *Cesty socialismu*), projevil se v nich stejně jako v pojednáních *Otázky sociální* a *Idea socialistického státu* jako osobitý stoupenec socialismu, silně antiklerikálně zaměřený a soustředěný na národnostní otázky. Popularizujícím způsobem pojednal téma meziválečné Podkarpatské Rusi, kterou českému čtenáři přibližoval opět především v souvislostech národnostních a sociálních.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Alfa, Alter ego, Fr. Altis, František Volný, Fr. Volný, Karel Obrátil, K. Netval, K. Nezval, Pavel Okáč; -ar., SK, Sk, sk,Ský, V. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Atak (1930); Čes. demokracie (1900–07); Čes. slovo (1923–30, i Večerní); Mor. orlice (Brno 1918–20); Mor. listy (Brno); Mor. slovo; Moravskoslezská revue (Mor. Ostrava, Brno 1905–20); Nár. kultura; Pokroková revue (1905–06); Socialistická budoucnost (Brno 1922–23); Tribuna (1922). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Černá země (R 1910; 1920 s tit. Boj o uhlí, pseud. František Volný); Lichvářský dům (R 1920, pseud. František Volný); Doma (PP 1923, pseud. Alfa). – *Ostatní práce:* Ostravsko (1903); Otázky sociální (1920); Idea socialistického státu (1921); Doba přelomu (1934); Cesty socialismu (1935); Dnešní Podkarpatská Rus (1937). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Moravskoslezská revue (1905–13, 1918–22, též s jinými), Mor. listy (květen–červenec

1914, vyd. Melantrich), Mor. orlice (březen 1919 – květen 1920), Socialistická budoucnost (červen 1920 – červen 1922), Čes. slovo (1923–30), Mor. slovo (červen 1925 – prosinec 1925, září 1926 – květen 1928, vyd. Melantrich Praha), Atak (1930); *sborník:* Pamětní list k sletu sokolskému (1902); *knižnici:* Knihy moravských autorů (1906–11). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Směs písní východní moravskoslezské župy sokolské (1900). ▮

LITERATURA: ● ref. Černá země: V. Martínek, Novina 4, 1910/11, s. 507; A. Procházka, MR 1910/11, sv. 23, s. 303; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 18, 1910/11, s. 706; Š. Jež, Přehled 9, 1910/11, s. 394; Tristan (S. V. Friedl), Zvon 11, 1910/11, s. 397; -der (V. Dresler), Venkov 2. 3. 1911; an., PL 31. 3. 1911 ●; ● ref. Lichvářský dům: -btk- (V. Brtník), Zvon 21, 1920/21, s. 294; J. V. Sedlák, Tribuna 30. 1. 1921; fg. (F. Götz), Niva 1921, č. 1 ●; jeel (J. L. Fischer): ref. Otázky sociální, Kmen 4, 1920/21, s. 357; Píša (A. M. Píša): ref. Idea socialistického státu, Proletkult 1922, s. 123; Aa (A. Brtníková-Petříková): ref. Doma, Zvon 23, 1922/23, s. 435; ● k padesátinám: jv. (J. Vodák), Ad. Veselý, M. Jirko, Čes. slovo 16. 9. 1927; an., Večerní Čes. slovo 16. 9. 1927 ●; ● ref. Doba přelomu: -ta. (J. M. Augusta), Samostatnost 27. 9. 1934; an., Venkov 17. 11. 1934 ●; -ta. (J. M. Augusta): ref. Cesty socialismu, Samostatnost 19. 12. 1935; drk.: k šedesátinám: Venkov 16. 9. 1937; ● nekrology: an., Nár. práce 5. 9. 1943; G (B. Golombek), LidN 7. 9. 1943 ●; Č. Jeřábek in V paměti a v srdci (1961, s. 61); in V. Dyk, S. K. Neumann, bratří Čapkové: Korespondence z let 1905–1918 (1962, s. 29 a 206); O. Rafaj in Literatura a současnost (1963, s. 21); F. Kautman in S. K. Neumann (1966, s. 88); F. Erem (M. Rusinský): Mezi uměním a publicistikou, Ostravský kulturní zpravodaj 1973, září, s. 21; M. Tomášek in Časopis Moravskoslezská revue 1905–1923 (1999).

mz, zp

Josef Václav **Sládek**

* 27. 10. 1845 *Zbiroh*
† 28. 6. 1912 *Zbiroh*

Básník, překladatel, literární kritik a publicista, vydavatel časopisu Lumír. V jeho tvorbě se prolínala bezprostřední reakce příslušníka ruchovské generace na neplnoprávné postavení národa s lumírovskou orientací na světové literatury a kultem uměleckého tvaru; obžalobná i mužně vzdorná vlastenecká poezie se v jeho verších setkávala s reflexivností vížící se k základním projevům lidského života, vyjadřovanou často s bezprostředností a prostotou blízkou lidové písni. Zakladatel moderní tradice české poezie pro děti; jako překladatel uvedl do češtiny vedle významných světových básnických děl téměř celé dramatické dílo W. Shakespeara.

Otec, původně zedník, se vypracoval na stavebního mistra. S. byl prvorozený syn, mladší bratr Václav S. (1858–1933, středoškolský profesor, tchán A. Vyskočila) byl klasický filolog, autor Dějin řecké literatury doby klasické (1898) a překladatel (Platon: Zákony 1, 2, 1925, 1926, aj.). S. navštěvoval dvoutřídní školu v rodišti (1851–56), u zkoušky na pražské Akademické gymnázium neuspěl, a proto opakoval 4. třídu školy v Amerlingově Budči; 1857 byl přijat na německé novoměstské piaristické gymnázium (1858 se jeho spolužákem stal S. Čech). Po trvalých konfliktech s profesorem latiny přestoupil 1862 na Akademické gymnázium a účastnil se tamního spolkového literárního ruchu. Uzavřel důvěrná přátelství se šlechticem V. Kounicem, imponujícím mu svým vzděláním a rozhledem, a tehdy ještě aktivním literátem J. Čelakovským, který se stal též S. důvěrníkem v jeho milostném vztahu k budoucí ženě E. Nedvídkové (sňatek se uskutečnil až 1873, kdy S. získal existenční zajištění). Po maturitě 1865 začal S. na pražské univerzitě studovat matematiku a fyziku, později přírodopis; způsobilo to na čas roztržku s otcem, který chtěl mít ze syna kněze. Již na gymnáziu začal S. psát verše (ovlivněné též matčiným zpěvem národních písní), na vysoké škole se stal jedním z iniciativních členů literárního spolku Ruch, pokračovatele gymnaziálních studentských kroužků (1868 byl zvolen redaktorem jeho stejnojmenného almanachu). Vnitřní neklid, existenční nejistota, touha poznat svět a nakonec i obavy z perzekuce pro protirakouský radikalismus S. přiměly k takřka dvouletému pobytu v Americe. S finanční podporou přátel V. Kounice a E. Grégra (pro Nár. listy měl psát poznatky z cesty) i spolku Svatobor (v roli asistenta měl pro Nár. muzeum sbírat přírodniny) odcestoval v červnu 1868 do Brém (odtud nejprve zajel do Kostnice, kde se připojil k pouti Čechů k místu upálení J. Husa, a do Curychu) a poté odplul do New Yorku. V Americe se živil jako lovec, dělník na stavbě železnice, topič na lodi, nejdéle jako učitel v krajanské škole v Kaledonii u Michiganského jezera, jako kostelník, varhaník a učitel polských dětí v San Antoniu v Texasu; v Saint Louis redigoval tamější Nár. noviny (pseud. J. S. Počátecký). V Americe studoval jazyk i společenské poměry, zajímal se o literaturu a též překládal verše. V červnu 1870 se vrátil do Čech lidsky i názorově vyzrálý (o své cestě

uskutečnil řadu přednášek). Zaměstnání nalezl v redakci Nár. listů, kde setrval až do 1875, nakonec jako redaktor zahraniční rubriky. 1870 získal místo učitele angličtiny na české polytechnice, 1871 složil na univerzitě první rigorózum (druhé po nastoupení trvalého zaměstnání už neskládal), 1873 se po úspěšné zkoušce stal učitelem angličtiny (zprvu i francouzštiny) na nedávno zřízené Československé obchodní akademii. Současně převzal se svými přáteli po J. Nerudovi a V. Hálkovi časopis Lumír (S. jej zajišťoval do 1874 finančně jako vydavatel). Těžce zasáhla do jeho života 1874 manželčina smrt po porodu mrtvého dítěte; v čase, kdy se zotavoval z této tragédie, navázal přátelství s J. Zeyerem (1878 s ním podnikl cestu do Skandinávie) a J. Vrchlickým, za jejichž podpory odkoupil od bývalých společníků Lumír. List, jejž pak 1877–98 řídil (a do října 1893 i vydával), se prosazováním světové literární orientace brzy stal hlavním orgánem skupiny lumírovců v protikladu k národnímu ruchovskému proudu, v jehož duchu sám S. debutoval. Na přelomu 70. a 80. let však podstupoval boje s jeho stoupenci (E. Krásnohorská, F. Schulz), jež zabíhaly i do osobních invektiv (R. Pokorný), v 90. letech vstoupil s Lumírem do ostrých polemik s mladou generací (A. Procházka, J. Karásek ze Lvovic, F. X. Šalda, F. Roháček aj.), zejména kvůli hodnocení tvorby lumírovců a jejich epigonů. Koncem 1876 se u něho poprvé ohlásila míšní choroba, která se postupně zhoršovala a někdy mu bránila v redaktorské práci (zastupoval ho B. Frida); 1879 se oženil se sestrou manželky B. Fridy M. Veselou (jediná dcera Helena, * 1880, příležitostně publikovala verše v dobových literárních časopisech). Po založení české univerzity získal S. 1883 v konkursu místo univerzitního lektora angličtiny. Prázdniny trávil nejčastěji ve Zbiroze (1906 si tu postavil vilu), dále ve Šternberku na Sázavě, v 80. letech též v Potštejně, v 90. letech u V. Kounice ve Vysoké u Příbrami; 1890 a 1900 se léčil v lázních Chudoba v Kladsku, 1907 v Poděbradech. – Ještě před odjezdem do Ameriky se stal členem Umělecké besedy, po návratu členem Jednoty čes. spisovatelů, Spolku čes. žurnalistů, Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj a Svatoboru, od 1892 mimořádným (1893 řádným) členem ČAVU (1908–11 předsedal 4., umělecké třídě). Únava z postupující nemoci a z přemíry práce, k níž 1895 přistoupil i úvazek uvést do češtiny celé dramatické dílo W. Shakespeara (původně se na překladu měli podílet i E. Krásnohorská a J. Vrchlický), a snad i neporozumění s mladou generací ho přiměly 1898 k rezignaci na redigování Lumíra; 1900 požádal o penzionování ze školy (na polytechnice však učil až do 1907) a vzdal se i univerzitního lektorátu. Poslední léta trávil ve Zbiroze, nakonec upoután na kolečkové křeslo. Pohřben byl do hrobky Slavín na Vyšehradském hřbitově. – S. mládí beletristicky zpracoval F. Bulánek-Dlouhán v próze Mladé lásky (1926).

První významnější soubor veršů otiskl S. v almanachu pomájovské básnické generace Ruch. Jeho příspěvky i básně prvních sbírek (*Básně, Jiskry na moři*) charakterizuje dvojí zaměření: první složku představuje vlastenecky vzdorná či elegicky trpká, protirakouským radikalismem nesená poezie, nově doplněná verši vyslovujícími S. americkou sociální zkušenost, zejména poznání údělu indiánských kmenů. Její protějšek tvoří verše, v nichž se ozývají subjektivní pocity: stesk po domově a vnitřní neuspokojení vrhající stíny i na jeho lyriku milostnou, spíše bolestnou než opojivě vzrušenou, jež záhy také pokračovala verši plnými žalu nad úmrtím první ženy a také reflexí o životě a smrti. V obou sbírkách se utvářela S. poetika, v rané podobě už naznačující trvalé napětí dvou poloh: zpěváka a písničkáře (podle vlastní charakteristiky) inspirovaného lidovou poezií a vznosného patetika ruchovsko-lumírovského ražení, pro něhož je rétorická zdobnost (příznačná zvláště pro S. epiku) identifikačním znakem pravé poezie. I když S. nešetřil poetickými licencemi tvaroslovnými (neologismy, složená adjektiva), syntaktickými (inverze, nadbytečná slova i elipsy, vedoucí občas až k zatemnění smyslu) ani rétorickými figurami (apostrofy, exklamace, interrogace), nedocházelo v jeho verších k tak pronikavému podřízení slova rytmickým a intonačním záměrům jako u S. Čecha a J. Vrchlického, a v důsledku toho k plnému rozvinutí patosu nebo melodické splývavosti verše. V následujících sbírkách z 80. let probíhalo spolu s vyhraňováním poetiky výrazné tematické i žánrové rozrůznění; jeho společným jmenovatelem bylo lumírovské pojetí básníka jako duchovního velikána, ale zároveň – v tom je S. jedinečnost – i jako bezbranného člověka tváří v tvář bolesti a bídě, které mu nedovolí sahat po hvězdách. V řadě epických básní zpravidla ba-

ladicky laděných, lakonicky hutných a též ironicky pojmenovaných jako *Idyly* (in *Světlou stopou*), v žánrově zaměřených portrétech obyčejných lidí (soubor znělek *Na prahu ráje*) i v reflexích o životě a Bohu se neustále vracel k údělu člověka a jeho smrtelnosti, současně však i k osudům jeho užšího pozemského domova, v němž se i S. cítil v duchu dobových charakteristik národa stále otrokem. S. básnický profil dokreslují přírodní verše v hálkovském duchu i verše intimní (*Ze života, Sluncem a stínem*). V obou těchto sbírkách se objevují i první projevy obdivu k práci rolníka, k jeho houževnatosti a vytrvalosti navzdory nepřízni času i počasí. Na přelomu 80. a 90. let S. jeho záchovnou roli pro národní společenství s dávkou mýtotvornosti promítl do přítomnosti (*Selské písně a české znělky*). Neúmornou pracovitostí, lpěním na půdě, poddáním se koloběhu přírody i řádu lidského života od narození ke smrti se sedlák stal S. ztělesněním morálních lidských hodnot a sebevědomím nabytým prací, neústupností a protipanským vzdorem i zdrojem národních nadějí. Básně stylizované jako rolníkovy promluvy sevřeností a rytmickou pádností krátkého verše usilovaly přiblížit se folklorní poezii a využíváním symbolů i prvků křesťanské mytologie zároveň představovaly svébytný útvar vymykající se z řádu lumírovské tvorby. Zesílení ohlasové stylizace spolu s reflexivností směřující na jedné straně k monumentalizaci selství, na druhé k nábožensky zabarveným úvahám pak charakterizovalo pozdní pokračování Selských písní *Nové selské písně;* ještě před nimi vznikl útlý soubor ozvuků pohřebních písní, vyvolaný úmrtím J. Zeyera (*Písně smuteční*). Na počátku 90. let se S. básnicky vypořádával s hrozícím rozdělením českých zemí na dva správní celky podle národnostního principu, ale jeho *České znělky* (součást sbírky Selské písně) a po nich *České písně* přesáhly svůj původně aktuální podnět. Zatímco v Českých znělkách je patos touhy po rovnosti s ostatními podán v dramatickém napětí se stávající malátností národa nebo v příkladné paralele k nezdolnosti českého rolníka, České písně jako by se vracely k patetické rétorice výzev, zdravic a proklamací S. ruchovských začátků. Třemi sbírkami z přelomu 80. a 90. let (*Zlatý máj, Skřivánčí písně, Zvony a zvonky*) se S. stal zakladatelem české poezie pro děti. Žánrově pestré verše (popěvky, říkadla, žertovné drobné epické hříčky, modlitba, koleda, hádanka, parafráze rakouské hymny, v níž císaře nahradila česká země) radikálně zbavil didaktičnosti (objevila se spolu s řečnickým stylem jen v několika vlastenecky a sociálně laděných básních) a dětskému obzoru přiblížil tematicky (svět zvířat a přírody vůbec, opakovaná adorace venkova a selské práce) i dodržováním pravidelných, ale ve sloce se obměňujících meter. Obdobnou metrickou podobu uplatnil i ve většině veršů inspirovaných přímo lidovou tvorbou (*Starosvětské písničky a jiné písně, Směska*), mladší generací považovaných za anachronismus; oproti spontánnosti folklorního projevu svědčí (zvláště v první sbírce) o jejich umělém původu rafinovaná konstrukce vtipných point v humorných milostných i pijáckých verších. Na subjektivnější polohu dosavadní tvorby navázal S. ve třech závěrečných sbírkách reflexivní poezie (*V zimním slunci, Za soumraku, Lethe a jiné básně*), jejichž jádro tvoří meditace nad údělem člověka a bilancování vlastního často bolestného života. Meditativní složku doprovázejí verše rodinné (pozdní milostné, reminiscence na matku, otce i zemřelou ženu) a přírodní a také epika, občas humorná, hlavně však baladická. V jejím rámci i v příležitostných verších se dále vyhrocovalo S. sociální, protiválečné a protipanské ostří, solidarizující se s chudými a objevující průmyslového dělníka. Také v těchto posledních sbírkách trvá napětí dvou stylotvorných složek S. poezie: podněty písňové tvorby uplatňované zvláště v přírodní lyrice, nyní však se symbolizujícím přesahem do polohy zobecněných pozitivních lidských hodnot a vlastností nebo do úsečných veršů mužného smíření s osudem, nacházejí svůj protějšek ve složité větné stavbě s proměnami ve vztahu větné a veršové intonace a s takřka zašifrovanými významy, což tyto verše sbližuje se symbolistickou poezií. Melodičnost S. veršů podnítila několik českých skladatelů (především K. Bendla a J. B. Foerstra) k jejich zhudebnění. – Jádro S. publicistiky tvořily fejetony a drobné prózy reflektující pobyt v Americe, studie o indiánském folkloru a americké demokracii, o ústavě a prezidentovi (*Americké obrázky a jiná próza*). Beletrizované črty a obrázky přinášely autentickou zkušenost ze setkání s velkou zemí: líčí neobvyklou přírodu, způsob života Američanů, českých přistěhovalců i indiánských kmenů. Nezastíraný obdiv k tamější demokracii nebrání

kritickému postoji k osudu původních obyvatel země, s humorem i ironií S. provází portréty Čechoameričanů. Druhou oblastí S. publicistiky byla příležitostná literární kritika a hlavně četné polemiky, v nichž S. v Lumíru obhajoval tvorbu básníků s ním spjatých i sám časopis, jejž po jednadvacet let řídil. – Jako překladatel se S. věnoval především poezii. Ještě před odjezdem z Čech publikoval v Květech ukázky z díla G. G. Byrona; v Americe k němu přibyl hlavně H. W. Longfellow a folklorním zdrojům blízká poezie patřila i nadále k významné oblasti S. zájmu (R. Burns). Na rozdíl od románské orientace J. Vrchlického se S. věnoval hlavně tvorbě angloamerické, k níž postupně přistupovala časopisecky a ojediněle i knižně publikovaná poezie francouzská, španělská, polská, ruská, švédská, norská, dánská i maďarská; podroboval ji přísnému výběru a volil autory blízké vlastní básnické orientaci. S. přitom usiloval o maximální věrnost překladu, což nezřídka vedlo k rozšiřování textu na úkor původní metrické osnovy verše. Hlavním S. překladatelským počinem se stalo dramatické dílo W. Shakespeara; sám přeložil 32 her (33. svazek dokončil stejně jako celý soubor A. Klášterský). S. překlady zakotvily na dlouhá léta na českých jevištích; až ve 20. letech 20. století se o ně rozpoutala polemika vyvolaná R. Wellkem, který v pochvalném posudku nového tlumočení Hamleta B. Štěpánkem napadl S. překlad jako nepřesný, nebásnický, moralistně úzkoprsý a nedramatický. S. se ujali anglisté F. Chudoba a O. Vočadlo, na Wellkovu stranu se postavil E. A. Saudek; na konci 60. let měl už spor takřka mimoliterární kulturněpolitickou dohru (J. Pokorný, A. Skoumal kontra J. Träger a O. Vočadlo).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. Derval, Alexej Drimov, Anonymus, Barnabáš Satan, B. Kříž, Josef Bavor, Josef Bavorský, Josef Tuvora, J. S. Počátecký, J. S. Zbirovský, Karel Sita, Milo, Oskar Milkovič, Vojtěch Černý; A. N., -ds.-, -E., J. B., Jos. V. S., J. S., J. V. S., -k., -n-, N. G., -q., S., s., -S., -s., Slk., -st-, -X., X. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach čes. studentstva (1869); Almanach na oslavu 25letého trvání Akademického čtenářského spolku pražského… (1874); Athenaeum (Londýn 1882); Budečská zahrada (1883–88); Cep (1903); sb. Černá hodinka (1892); Čes. mládež (1898–99); kal. Čes. stráž (1896); kal. Češka (1907); sb. Čeští spisovatelé českým dělníkům národním k 1. máji 1898; 2. slet všesokolský… (b. d., 1892); kal. Havlíček na rok 1910; alm. Jaro (1900); Jitřenka (Polička 1882); Kalendář Koruny české (1872); Květy (1867–72); Květy (1882–1910); Květy mládeže (1894–97); Lumír (1866, bás. debut U zpovědi); Lumír (1873–98, 1906); Lužničan (Tábor 1869); alm. Máj (1872); Máj (1906–12); Malý čtenář (1891–1910); Matice dítek (Polička, Chrudim, Pardubice 1885–89); Moravskoslezská revue (Mor. Ostrava 1908); alm. Národ sobě (1880); Nár. listy (1871–95); Nár. noviny (St. Louis, Chicago 1869); alm. Našim dětem (1889); Osvěta (1871–76, 1891–1909); kal. Palacký na rok 1910; Paleček (1873–77); Pamětní list slavnostní sjezdu všesokolského v Praze (1887); Pokrok (Chicago, Racin, Cedar Rapids 1868–69); Pokrok (1881); sb. Przewodnik po Tatrach (šibřinková publikace, 1902); Rozkvět (1910–11); alm. Ruch (1868, 1870); Říp (Roudnice 1870); Slavie (Racin 1869); Slavnostní list věnovaný památce Sladkovského (1884); Slovan (1870); Slovanský almanach (Vídeň 1879); Světozor (1867, 1883–96); Svoboda (1870); Šotek (1880); Švanda dudák (1882–85); Urbánkův věstník bibliografický (1881); sb. Vánoční album (1882); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí); Věstník ČAVU (1892); Věstník dorostu agrárního (příl. Venkova, 1909); sb. Vítězslav (1882); Zábavné listy; Zlatá Praha (1886–1908); Zvon (1901–12); – posmrtně: F. Strejček: J. V. S., jak žil, pracoval a trpěl (1916); sb. Lit. archiv (1988); Lit. rozhledy (1929); Máj (1913); Ruch (1912–13); Sborník NM v Praze (ř. C, 1960); Topičův sborník (1913, 1922); Zlatá Praha (1913); Zvon (1917). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Edip král (D 1874, pseud. J. S. Zbirovský, s A. Nevšímalem); Básně (1875); Jiskry na moři (BB 1880); Světlou stopou (BB 1881); Na prahu ráje (BB 1883); Ze života (BB 1884); Zlatý máj (BB pro ml., b. d., 1887); Sluncem a stínem (BB 1887); Skřivánčí písně (BB pro ml., b. d., 1889); Selské písně a české znělky (BB 1889; rozšíř. vyd. 1890); Starosvětské písničky a jiné písně (BB b. d., 1891); Směska (BB 1891); České písně (BB 1892); Zvony a zvonky (BB pro ml., 1894); V zimním slunci (BB 1897); Za soumraku (BB 1907, Spisy básnické 2); Písně smuteční (BB 1907, Spisy básnické 1, pův. 1901 oddíl sbírky Selské písně a české znělky); Dvě knihy veršů (Nové selské písně, Lethe a jiné básně, 1909); – posmrtně: Americké obrázky a jiná próza 1, 2 (b. d., 1914, ed. F. Strejček; sv. 2 obs. i D Práce, prem. 1888; upr. vyd. 1941, ed. B. Novák, M. Novotný a 1998 s tit. Má Amerika, ed. J. Janáčková); České melodie (BB 1926, ed. F. Strejček). – *Překlady:* H. W. Longfellow: Píseň o Hiawatě (1872; přeprac. vyd. 1909); F. Bret Harte: Kalifornské povídky (1874); G. G. Byron: Hebrejské melodie (1890, s překl. J. Vrchlického); E. Tegnér: Píseň o Frithiofovi (1891); A. Mickiewicz: Konrad Wallenrod (1891); R. Burns: Výbor z písní a balad (1892); H. H. Boyesen: Zavržená, Bezejmenný (1894) + Pod ledovcem (1894) + Člověk, jenž ztratil své jméno (1894); Ch. Dickens: Výlet parníkem (1894); W. Shakespeare: Zkrocení zlé ženy (1894) + Sen noci svatojánské (1896) + Mackbeth (1896) + Julius Caesar (1897) + Kupec benátský (1897) + Jak se vám líbí (1898)

+ Král Lear (1898) + Bouře (1898) + Hamlet, kralevic dánský (1899) + Cymbelin (1899) + Othello, Maur benátský (1899) + Romeo a Julie (1899) + Zimní pohádka (1900) + Dvě šlechticů veronských (1901) + Coriolanus (1902) + Král Richard III. (1903) + Večer tříkrálový aneb Cokoli chcete (1903) + Antonius a Kleopatra (1904) + Král Jan (1904) + Mnoho povyku pro nic (1904) + Král Richard II. (1905) + Král Jindřich IV. 1, 2 (1905, 1906) + Veta za vetu (1907) + Veselé ženy windsorské (1908) + Komedie plná omylů (1908) + Marná lásky snaha (1909) + Konec vše napraví (1910) + Timon Aténský (1910) + Troilus a Kressida (1911) + Král Jindřich V. (1911) + Král Jindřich VI. 1, 2 (1. 1911, 2. posmrtně 1913, s A. Klášterským); F. R. Stockton: Podivuhodné ztroskotání se Tomáše Hykea a jiné novely (1896); S. T. Coleridge: Skládání o starém námořníku, Christabel, Kublaj Chán (1897); J. Valera: Pepita Ximenez (1898); Th. B. Aldrich: Tragédie stillwaterská (1898); B. Pérez Galdós: Marianella (1904); sb. Z cizích luhů (BB z Lumíra, 1907, Spisy básnické 2). – *Ostatní práce:* Průpravná mluvnice anglického jazyka s příklady, výslovností a slovníkem (1872; přeprac. vyd. 1891); English Reading of book (1875). – *Výbory:* Výbor z básní (b. d., 1913, ed. M. Hýsek); Myšlenky ze Shakespeara (v překladu J. V. S., 1916, ed. K. Engelmüller); Skřivánčí písně (b. d., 1925); S. dětem (1943); Na prahu ráje (1945); Kamarádi (b. d., 1947, ed. R. Habřina); Matce, otci, ženě, dceři (1947); Světlou stopou (1950, ed. J. Ryska); Výbor poezie (1951, ed. J. Flekové); Na hrobech indiánských (1951, ed. F. Nečásek); Hlavy vzhůru (1952, ed. M. Otruba); Orel i skřivánek (1952, ed. B. Polan); J. V. S. těm nejmenším (1953, ed. O. Štruncová); Básně (1954, ed. F. Hrubín); Z osudu rukou (1955, ed. M. Stejskalová); Dětem (1956, ed. J. Kabešová; t. r. i slovensky, přel. J. Smrek); Hlas domova (1958, ed. B. Polan); O dětech a s dětmi (1958, ed. J. Polák); Zakukala žežulička (1963); Zlaté slunce, bílý den (1966, ed. J. Noha); Sluncem a stínem a jiné básně (1972, ed. A. M. Píša, R. Skřeček); Polní cestou (1972, ed. M. Jankovič a L. Stehlík); Planá růže, vonný květ (1975, ed. D. Hubená); Radost i hoře (1980, ed. R. Havel); Z křišťálové studánky (1974, ed. J. Hilčr, obs. i BB J. Kožíška, K. V. Raise); Hořkosti (1981, ed. M. Červenka pod jm. V. Macury); Tiché hovory (1989, ed. J. Janáčková, J. Víšková); Zima, jaro, ptáčata (1992); Nejmenším (1995). – *Souborná vydání:* Spisy básnické (J. Otto, 1907, 2 sv., ed. autor; 2. vyd. 1926); Dramatické dílo W. Shakespeara (J. Otto, 1898–1913, 33 sv., poslední s A. Klášterským); Básnické dílo (Melantrich, 1941–46, 5 sv., ed. A. Vyskočil; tituly: 1. Píseň života, 2. Obrazy, 3. Na prahu ráje, 4. Domov, 5. Z cizích luhů); W. Shakespeare: Komedie, Tragédie, Historie (SNKLHU, 1959–64, 6 sv., s překl. A. Klášterského a J. Vrchlického, ed. kolektiv bohemistů Palackého univerzity; souborné vyd. překladů v edici Český překlad, sv. 5–10); Básně (Nakl. Lid. noviny, 2004–05, 3 sv., ed. M. Chlíbcová a M. Jankovič). ■ SCÉNICKY. *Překlady:* C. O. Wijkander: Berta Malmová (1884); A. Moreto y Cabaña: Dona Diana (1885). ■ KORESPONDENCE: an.: Díky Vám, upřímné… (redakci Slovana z 1870), Slovan 16. 2. 1870; an.: Básník o svých učitelích (Besedě učitelské z 1895), Beseda učitelská 1895, s. 645; F. Strejček: Americké intermezzo (rodičům z 1868–70, J. Čelakovskému z 1868, E. Nedvídkové z 1868, G. Vostrému z 1868–69, V. Šnajdrovi z 1869), Zvon 13, 1912/13, s. 620 a pokr.; V. J. Kosnař: Touhy podzimu (Kosnařovi z 1909–10), Máj 12, 1913/15, s. 41, 53; F. Strejček: Dopisy J. Čelakovskému (z 1864–70), in J. V. S.: Americké obrázky a jiná próza 2 (1914) + Několik epizod z básníkova románku (E. Nedvídkové z 1870–73), Ženské listy 1914, č. 3–5 + O starostech J. V. S. po návratu z Ameriky (E. Nedvídkové z 1870–71), Zvon 15, 1914/15, s. 284 a pokr. + Svatopluk Čech a J. V. S. (Čechovi z 1882–96), Zvon 16, 1915/16, s. 148; V. V. Škorpil: J. V. S. druhá cesta do Filadelfie (V. K. Šemberovi z 1876), Zvon 19, 1918/19, s. 669; an. (E. Lešehrad): Z dopisů J. V. S. (Lešehradovi z 1904), Lit. listy 1, 1923/24, s. 59; V. Schwab: Dva zajímavé dopisy básníka J. V. S. (Schwabovi z 1882–84), tamtéž, s. 125; J. Kořenský: Básník J. V. S. novinářem v Americe (V. Šnajdrovi z 1869–70), Zvon 24, 1923/24, s. 256; J. Bartocha: Osm dopisů básníka J. S. (Bartochovi z 1897), Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1927, s. 154; J. S. Machar: Hrst dopisů od J. V. S. (Macharovi z 1889–94), Tribuna 12. a 19. 6. 1927 → Oni a já (1927); O. Květoňová-Klímová: Několik dopisů básníků J. V. S. a J. Zeyera (M. Habeltové a M. Habeltové, provd. Klímové, z 1884–1912), ČNM 1929, s. 91; Čtyři listy (neuvedené adresátce z 1873; 1931, ed. B. Beneš Buchlovan); an.: Z listů J. V. S. (V. Mrštíkovi z 1905–09), Lumír 57, 1930/31, s. 516; B. Slavík: Básníci o díle F. S. Procházky (Procházkovi z 1909), Zvon 39, 1938/39, s. 679; O veliké lásce a velikém bolu (E. Nedvídkové z 1868–73; 1937, ed. T. Zapletal); C. Thörnquist: Aus nordischen Archiven (E. Tegnérovi z 1891–92), Věstník KČSN 1938, č. 2 a 1939, č. 38; J. B. Foerster: Vzpomínka na S. (Foerstrovi z 1895), Akord 12, 1945/46, s. 97; an.: Z dopisů A. Jiráskovi (z 1895), Var 1948, s. 512; in Vrchlický v dopisech (Vrchlickému z 1876–97; 1955, ed. A. Pražák); S. – Zeyer (vzáj. koresp., Zeyerovi z 1877–1900; 1957, ed. J. Š. Kvapil za přispění A. Bejblíka a J. Kvapilové); E. Hermanová: Nové doklady o vztahu J. V. S. k ruské literatuře (časopisu Věstnik Jevropy a pravděpodobně M. M. Stasjulevičovi z 1878), Československ. rusistika 1958, s. 180; J. Polák: Asistent J. V. S. píše z Ameriky Muzeu Království českého (výboru Muzea a L. Čelakovskému z 1869), Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1959, č. 1 + S. a Zeyerova cesta do Skandinávie roku 1878 (A. Nedvídkové a V. Fričovi z 1878, E. Tegnérovi z 1891–92, čes. překl.), ČMF 1959, s. 38; M. Novotný: Dva muzikantské dopisy J. V. S. (F. K. Hejdovi z 1894 a 1910), LD 1. 3. 1959; A. Závodská: Korespondence J. V. S. s Fr. Bartošem (z 1889 a 1903), Zlatý máj 1962, s. 558 (k tomu:

F. Všetička, ČLit 1963, s. 516 a A. Závodský, ČLit 1964, s. 180); in J. Neruda: Dopisy 3 (Nerudovi z 1891; 1965, ed. M. Novotný); J. Polák: J. V. S. fotograf (J. Novákovi z 1903), Českosl. fotografie 1973, s. 533; J. Wagner: Přátelské dopisy J. V. S. G. A. Vostrému z let 1867–1892, sb. Lit. archiv 7, 1972, s. 5; I. Slavík: Neznámé dokumenty k S. výročí (I. Geisslové z 1876–81), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1987, s. 116. ∎ REDIGOVAL *periodika:* Národní noviny (St. Louis, Chicago 1869–70), Lumír (1877–98); *almanachy:* Ruch (1868), Almanach na oslavu 25letého trvání Akademického čtenářského spolku pražského 1849–1874 (1874, an., s jinými); *knižnici:* Sborník světové poezie (1910–12). ∎ USPOŘÁDAL A VYDAL: Anglická čítanka s úplným anglicko-českým slovníčkem a výslovností dle systému Walkerova (1874); Básně Ladislava Staňka (1885, s J. Zeyerem). ∎

BIBLIOGRAFIE: M. Laiske: Orientační přehled knižních vydání původního díla J. V. S., in M. Jankovič: J. V. S. (1963, s. 191); P. Navrátil: J. V. S. … Personální bibliografie (Otrokovice 1987, rozmnož.). ∎ LITERATURA: F. Strejček: J. V. S., jak žil, pracoval a trpěl (b. d., 1916; opr. vyd. 1948); E. Chalupný: J. V. S. a lumírovská doba české literatury (1916); A. Novák: J. V. S. (1920); A. Klášterský: J. V. S. Jeho život, literární dílo a bibliografie (1922); M. Malý: Tvář básníka J. V. S. (1945); J. Polák: J. V. S. Básník domova (1945); F. Bulánek-Dlouhán: S. místo v poezii pro mládež (1945); roč. Chudým dětem (Brno 1946, s tit. J. V. S.; přisp. A. Grund, J. Hrabák, A. Kellnerová, J. Kanyza, I. Liškutín, J. Plavec, F. Strejček, V. Stupka, K. Štěpaník, F. Tenčík, A. Vyskočil, E. Vyskočilová, J. Zahradníček); A. Pražák: J. V. S. (1946); J. Vachek: Na paměť čtyřicátého výročí úmrtí básníka J. V. S. rodný kraj (1952); sb. Sládkův Zbiroh 1955 (1955); J. Polák, K. Vokáč: Sládkův Zbiroh (1955); J. Polák: Sládkův Zbiroh. Tři kapitoly o J. V. S. (1962); M. Jankovič: J. V. S. (1963); J. Polák: Americká cesta J. V. S. a její ohlas v literárním díle. AUP Olomouc (1966) + Sládkovské kapitoly a poznámky (Plzeň 1969, rozmnož.) + J. V. S., život a tvorba (1984); sb. J. V. S. (1987; přisp. J. Fiala, F. Fryda, B. Jirásek, L. Lederbuchová, J. Polák, V. Viktora); J. V. S. 1845–1995. Sborník referátů ze semináře k 150. výročí narození J. V. S. (1997; přisp. A. Haman, V. Chmelíková, B. Jirásek, L. Klimeš, L. Lederbuchová, K. Mráz, E. Pasáčková, J. Polák, J. Vaňková, V. Viktora). ∎ V. Hálek: Ruch, Čes. obzor literární 1868, s. 9; ● ref. Básně: Δ (J. Neruda), NL 26. 3. 1975 → Literatura 2 (1961); J. Vrchlický, Lumír 1875, s. 184; E. Krásnohorská, Ženské listy 1875, s. 106; F. Zákrejs, Osvěta 1875, s. 953; O. Mokrý, ČČM 1876, s. 760 ●; E. Krásnohorská: Obraz novějšího básnictví českého, ČČM 1877, s. 323 → Výbor z díla 2 (1956); ● ref. Jiskry na moři: Δ (J. Neruda), NL 5. 11. 1879 → Literatura 3 (1966); an., Světozor 1879, s. 550; O. Hostinský, Osvěta 1880, s. 83 → Studie a kritiky (1974); S. (S. Čech), Květy 1880, d. 1, s. 117; O. Mokrý, ČČM 1880, s. 366 ●; an. (J. Neruda): J. V. S., Humorist. listy 1881, s. 26 → Podobizny 1 (1951); ● ref. Světlou stopou: J. Neruda, Osvěta 1881, s. 273 → Literatura 3 (1966); O. M. (Mokrý), Květy 1881, d. 1, s. 506; K. M., Politik 19. 2. 1881 ●; ● ref. Na prahu ráje: faš. (F. A. Šubert), Pokrok 16. 12. 1882; J. Neruda, NL 17. 3. 1883 → Literatura 3 (1966); Fr. V. J. (Jeřábek), Politik 14. 8. 1883; F. Schulz, Osvěta 1883, s. 362; -ý. (F. Dlouhý), Lit. listy 1883, s. 49; an. (M. A. Šimáček), Světozor 1883, s. 47 ●; an.: J. V. S., Světozor 1884, s. 423; an. (J. Neruda) in J. V. S.: Ze života (1884); ● ref. Ze života: r., NL 20. 2. 1884; E. Miřiovský, Pokrok 11. 3. 1884; F. Kvapil, Květy 1884, d. 1, s. 497; Č. (L. Čech), Lit. listy 1884, s. 64, 72; F. Zákrejs, Osvěta 1885, s. 179 ●; =: J. V. S., Zlatá Praha 1885, s. 782; ● ref. Zlatý máj: L. Benýšek, Hlas národa 23. 12. 1886; F. (T. G. Masaryk), Čas 1, 1886/87, s. 28 → Z bojů o Rukopisy (2004); -p., Světozor 21, 1886/87, s. 110; F. S. (Schulz), Zlatá Praha 1887, s. 78 ●; ● ref. Sluncem a stínem: -e- (J. Neruda), NL 17. 11. 1887 → Literatura 3 (1966); an., Čas 2, 1887/88, s. 326; Č. (L. Čech), Lit. listy 9, 1887/88, s. 8; V. K. (Kubíček), Hlídka lit. 1888, s. 12 ●; -ý: ref. Práce (prem.), Ruch 1888, s. 63; ● ref. Skřivánčí písně: F. S. (Schulz), Zlatá Praha 6, 1888/89, s. 35; F. Pražský (Dlouhý), Lit. listy 10, 1888/89, s. 208; F. (T. G. Masaryk), Čas 1889, s. 127; K. Rais, Pedagogické rozhledy 1889, s. 91; F. Bílý, ČČM 1889, s. 148; A. V., F. Bartoš, Hlídka lit. 1889, s. 49; Ivan Josipovič, NL 17. 1. 1889 ●; ● ref. Selské písně a české znělky: B. K. (Kaminský), NL 8. 11. 1889; F. S. (Schulz), Zlatá Praha 7, 1889/90, s. 10, 84; A. V. (Vrzal), Hlídka lit. 1890, s. 17 ●; ● ref. překl. G. G. Byron: E. Krásnohorská, Světozor 24, 1889/90, s. 478; M., Čas 1890, s. 551; I. Hořica, NL 2. 8. 1890 ●; ● ref. překl. E. Tegnér: J. Vrchlický, Hlas národa 29. 3. 1891; an., Čas 1891, s. 378; A. Koudelka, Hlídka lit. 1891, s. 195 ●; J. Thomayer in J. V. S.: Starosvětské písničky a jiné písně (1891); ● ref. Starosvětské písničky…: Vbk (J. Voborník), NL 26. 6. a 18. 7. 1891; ≠, Čas 1891, s. 413; A. V. (Vrzal), Hlídka lit. 1891, s. 304 ●; ● ref. Směska: an., NL 7. 11. 1891; P. Vychodil, Hlídka lit. 1892, s. 16 ●; ● ref. Starosvětské písničky…, Směska: ≠, Lit. listy 14, 1892/93, s. 11; F. X. Šalda, tamtéž 1893, s. 49 (část studie Překlad v národní literatuře) → Juvenilie (1925) a KP 1 (1949) ●; J. Hejný: ref. České písně, Vlasť 9, 1892/93, s. 314; F. Zákrejs: ref. Starosvětské písničky…, Směska, České písně, Osvěta 1893, s. 89; ● ref. překl. R. Burns: J. Karásek, Lit. listy 14, 1892/93, s. 276; A. Koudelka, Hlídka lit. 1893, s. 60; V. E. Mourek, ČČM 1894, s. 467 ●; ● k padesátinám: Zlatá Praha 12, 1894/95, č. 50; an., Světozor 29, 1894/95, s. 598 ●; A. Vlas: ref. Zvony a zvonky, Hlídka lit. 1895, s. 189; E. Krásnohorská: J. V. S. (část studie České básnictví posledních dvou tisíciletí), Osvěta 1896, s. 396 → Výbor z díla 2 (1956); ● ref. překl. S. T. Coleridge: Skládání o starém námořníku: F. X. Šalda, Lit. listy 18, 1896/97, s. 333 → KP 3 (1950); V. E. M. (Mourek), ČČM 1897, s. 575 ●; ● ref. V zimním slunci: P. Kunz (F. X. Šalda), Lit. listy 18, 1896/97, s. 225 → KP 3 (1950); =, Zlatá Praha 14, 1896/97, s. 179 a pokr.; D.

(F. V. Krejčí), Rozhledy 6, 1896/97, s. 508; -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 31, 1896/97, s. 190; -vap- (J. Kvapil), NL 12. 2. 1897 ●; A. Novák: J. V. S. a jeho nové překlady Shakespeara, Lumír 28, 1899/1900, s. 119; an.: S. překlad Hamleta, Přehled 3, 1904/05, s. 390; ● k šedesátinám: α (J. Kamper), Politik 27. 10. 1905; A. Klášterský, Máj 4, 1906/07, s. 97; V. Červinka, Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 25 ●; A. Pražák: J. V. S. jako básník, Zvon 6, 1905/06, s. 84 a pokr.; J. Vrchlický: J. V. S. Spisy sebrané, NL 24. 40. 1907; V. Dresler: J. V. S., Osvěta 1909, s. 874, 965; ● ref. Dvě knihy veršů: A. N. (Novák), Přehled 8, 1909/10, s. 445; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 83; O. Šimek, Novina 3, 1909/10, s. 154; F. (F. Sekanina), Zvon 10, 1909/10, s. 60; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 17, 1909/10, s. 467; K. Fiala, MR 1909/10, sv. 22, s. 278; A. Drtil, Stopa 1, 1910/11, s. 23 ●; ● nekrology: V. Fríd a, Máj 10, 1911/12, s. 514; V. Dyk, Lumír 40, 1911/12, s. 433; F. X. Šalda, Novina 5, 1911/12, s. 511 → KP 9 (1954); A. Pražák, Zlatá Praha 29, 1911/12, s. 530; F. Sekanina, Zvon 12, 1911/12, s. 665; H. Pavlata a F. V. Vykoukal, Osvěta 1912, s. 613, 713; -er., Lit. rozhledy 1912, s. 113; an., NL 29. 6. 1912; K. (F. V. Krejčí), PL 30. 6. 1912; an. (J. Vodák), Čas 30. 6. 1912; A. N. (Novák), NL 2. 7. 1912 → Myšlenky a spisovatelé (1914) ●; M. Hýsek: Dílo J. V. S., LidN 30. 6. 1912; J. Thomayer: Několik vzpomínek na J. V. S., Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 61 → Pestré kapitoly (1919); F. Strejček: Studentská léta J. V. S., Ruch 1, 1912/13, s. 156 a pokr. + in J. V. S.: Americké obrázky a jiná próza (1914); ● ref. Americké obrázky…: G. W. (Winter), Akademie 18, 1913/14, s. 359; ka, Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 467; J. Menšík, ČČM 1914, s. 355; F. V. Vykoukal, Osvěta 1914, s. 703; M. Hýsek, Věda česká 1, 1914/15, s. 194 ●; A. Novák: Dvě kapitoly psané na okraji S. poezie, Topičův sborník 2, 1914/15, s. 167 → Nosiči pochodní (1928); F. Strejček in Lumírovci a jejich boje kolem roku 1880 (1915); O. Fischer: Makbeth v Čechách, Naše doba 23, 1915/16, s. 490; F. Strejček: J. V. S. a hudba, Zlatá Praha 33, 1915/16, s. 213; J. Baudiš: Příspěvky ke kritice českých překladů shakespearských, ČMF 5, 1915/17, s. 119 a pokr.; A. Vyskočil: Český žák Ameriky, Národ 1918, s. 50 a pokr. → Básníkova cesta (1927, s tit. S. americká pouť) + Český Shakespeare, Topičův sborník 8, 1920/21, s. 185 + J. V. S., Čes. revue 1922, s. 273; J. Bartoš: J. B. Foerster a J. V. S., Listy Hudební matice 1922, s. 53; E. Chalupný: Holeček a S., Nár. kultura 1923, s. 18 a 66; J. Holeček: J. V. S., in Pero 3 (1924, s. 53); R. Wellek: Okleštěný Shakespeare, Kritika 1924, s. 243 (k tomu polemiky: F. Chudoba, Naše věda 7, 1925/26, s. 161 a RA 2, 1926/27, s. 128; E. Saudek, Kmen 1, 1926/27, s. 252; R. Wellek, Naše věda 8, 1926/27, s. 167 a RA 2, 1926/27, s. 103; O. Vočadlo, Lumír 54, 1927/28, s. 288); A. Novák: S. drama milostné, Lumír 1925, s. 9 → Nosiči pochodní (1928) + J. V. S. a Svatopluk Čech, Lit. rozhledy 10, 1925/26, s. 311; O. Fischer: Král Lear v českém překladě, LidN 8. 12. 1927; E. Krásnohorská in Co přinesla léta (1928); M. Novotný: Listy rozletité z literární kroniky (vztah S. a R. Pokorného), Lit. rozhledy 13, 1928/29, s. 187 (k tomu F. Borový: Rudolf Pokorný, tamtéž, s. 235); F. Chudoba: S. překlad Starého námořníka, sb. Studie a vzpomínky prof. dr. Arne Novákovi k 50. narozeninám (Vyškov 1930); F. X. Šalda: Dva básnické osudy: J. V. S. a J. Vrchlický, ŠZáp 4, 1931/32, s. 337 → O předpokladech a povaze tvorby (1978); J. B. Čapek: Forma a výraz v poezii J. V. S., ČNM 1932, s. 322; F. Strejček: J. V. S. jako novinář, Rozhledy 1932, s. 70; A. Novák: Winter a S., tamtéž, s. 73 + Veliký lyrik, LidN 28. 6. 1932; J. Hora: Dvacet let od smrti J. V. S., Čes. slovo 28. 6. 1932 → Poezie a život (1959); in O. Jiráni: Václav S. (1934); ● k 25. výr. úmrtí: H. Jelínek, Lumír 63, 1936/37, s. 461; F. Dlouhán (Bulánek-D.), Rozhledy 1937, s. 137; A. N. (Novák), LidN 27. 6. 1937; K. Polák, PL 27. 6. 1937; J. B. Čapek, NO 27. 6. 1937; M. Hýsek, Venkov 27. 6. 1937; A. Pražák, 65. výr. zpráva Československé akademie obchodní v Praze (1937, i sep.) ●; A. Novák in J. V. S.: Selské písně (1937) + in Ruchovci a lumírovci v bojích proti křivdě a za právo (1938); B. Václavek in Lidová slovesnost v českém vývoji literárním (1940, s. 32); Z. Němeček in J. V. S.: Americké obrázky… (1941); V. Jirát: S., KM 1942, s. 234 → (rozšíř.) Uprostřed století (1948) a Portréty a studie (1978); V. Mathesius: Poznámky o překládání cizího blankversu a o českém verši jambickém vůbec, SaS 1943, s. 150 → Jazyk, kultura a slovesnost (1982); A. Vyskočil: Sládkův hrdina, Akord 12, 1945/46, s. 99; K. Cvejn: Karel Vokáč a J. V. S., Kytice 1, 1945/46, s. 47; A. Bejblík: K Vyskočilovu vydání S. díla, Slovesná věda 1, 1946/47, s. 187; J. B. Čapek: Básník srdce, myšlenky a vůle, Naše doba 52, 1945/46, s. 58 + Sociální motivy v poezii S., Doba 1947, s. 35; A. Vyskočil: S. písně smuteční, in Znamení u cest (1947); J. B. Čapek: Básnická osobnost J. V. S., in Záření ducha a slova (1948); J. Polák: J. V. S. jako básník sociální, Slovesná věda 3, 1949/50, s. 117, 154; O. Vočadlo: S. překlad Shakespearových dramat, Věstník ČAVU 1952, s. 46; R. Sturm: America in the Life and Work of the Czech Poet J. V. S., Harvard Slavic Studies 2 (1954, s. 287); V. Pavlásek: J. V. S., NŽ 1955, s. 1065; F. Strejček: J. V. S. v Selských písních, ČLit 1956, s. 136; K. Polák: S. místo v české literatuře, ČLit 1957, s. 167; J. Levý in České teorie překladu (1957, s. 178); J. Polák: S. příspěvky v českoamerických listech Pokrok a Slavie, ČLit 1958, s. 91; L. S. Kiškin: S. zásluhy o spolupráci mezi slovanskými literaturami, Slovanský přehled 1962, s. 333; J. Polák: Původní podoba S. dětské knihy Zvony a zvonky, ZM 1963, s. 327; O. Vočadlo: S. umění slova, J. Levý: O překládání shakespearovského verše a prózy, obojí in W. Shakespeare: Historie 2, Básně (1964); J. Polák: Překladatelské snahy J. V. S., AUP Olomouc 19, Philologica 10, 1964, s. 35 + S. překlad Mickiewiczova Konrada Wallenroda, Slavia 1967, s. 129; O. Vočadlo: Zálesák bez pistolí, LD 11. 8. 1968; M. Jankovič: Básník účinné prostoty, in J. V. S.: Sluncem a stínem a jiné básně (1972); L. Stehlík in

J. V. S.: Polní cestou (1972); P. Tausk: J. V. S. fotograf, Československ. fotografie 1973, s. 77; J. Polák: Tematický akční radius Selských písní J. V. S., sb. Na křižovatce umění (1973, s. 457) + S. cesta k Shakespearovi, ČLit 1974, s. 439 + Básník dětství J. V. S., SPFUK Praha. Filologické studie 7, 1977, s. 77 + J. V. S. v kritice a literární vědě (1870–1977), SPFUK Praha. Filologické studie 8, 1978, s. 57; J. Nečas: Pražskými stopami J. V. S., LD 3. 11. 1978; M. Jankovič (pod jm. R. Havel): S. písňový, in J. V. S.: Radost i hoře (1980); M. Červenka: Die Semantik des Metrum im Werk von J. V. S., Wiener slawistischer Almanach 1981, s. 159; J. Polák: Charakter literární kritiky J. V. S. v jeho Lumíru (1877–1898), SPFUK Praha. Filologické studie 9, 1981, s. 37 + K redakční činnosti J. V. S. v Lumíru 1877–1898, ČLit 1981, s. 35 + Kulturněpolitická a sociální orientace S. Lumíra (1877–1898), Sešity novináře 1983, s. 111 + Nad dílem J. V. S. a Nerudovými kritikami jeho sbírek, Lit. měsíčník 1983, s. 109 → Prameny a perspektivy (1985) + S. verše v časopisech Budečská zahrada a Květy mládeže, ZM 1985, s. 147 + Uplatnění S. poezie v boji proti fašismu, ZM 1986, s. 109 + J. V. S. a mír, tamtéž, s. 491; M. Pohorský in ant. Sny o štěstí. Ruchovci a lumírovci (1986); A. Jagošová: S. překlad Miltonova Samsona Zápasníka, sb. Lit. archiv 17–18, 1982–83 (1988), s. 237; F. Všetička: O S. a Procházkově poezii pro děti, AUP Olomouc, Facultas Paedagogica. Philologica 4. Čes. jazyk a literatura 6 (1987, s. 65) + Hlas J. V. S., in Čtyři hlasy (1989, s. 29); F. Hrdlička: Dva pohledy na Othella (J. V. S. a E. A. Saudek), Sborník Kruhu přátel čes. jazyka z roku 1987 (1988); Z. Pešat: Místo S. Lumíru v rozvoji české literatury i ve sporech 90. let, sb. Prameny české moderní kultury (1988, s. 141) → Tři podoby literární vědy (1998); J. Janáčková: Uzdy démonům, Kalendárium, obojí in J. V. S.: Tiché hovory (1989); D. Jeřábek in ant. O národní literaturu. Z úvah a polemik doby májovců a lumírovců (1990); mč (M. Červenka) in Slovník básnických knih (1990, Jiskry na moři, Selské písně a české znělky, Sluncem a stínem, V zimním slunci); R. Šuffner: J. V. S. jako novinář v Americe, Čes. dialog 1992, č. 20; I. Slavík: Neznámé dokumenty ke S., in Propadliště paměti (1995, s. 151); J. Rambousek: Czech translations of the Ancient Mariner: What were Sládek's Errors mentioned by Josef Palivec, SPFF Brno, ř. S – anglistická, č. 3. Studie in English 23, 1997, s. 173; M. C. Putna: J. V. S., in Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918 (1998, s. 611); J. Janáčková, A. Opatrný, J. Víšková in J. V. S.: Má Amerika (1998); J. Lehár: Hyperbaton v S. básních, ČLit 1999, s. 493 → Studie o sémantizaci formy (2005); M. Jankovič: Jistoty tvaru, ČLit 2000, s. 592; O. Janka in Příběhy českých cestovatelů: zapomenutých i nezapomenutelných (2001); D. Z. Chroust: J. V. S. (1845–1912) as an Interpreter and Exemple of the Czech-American Experience, Kosmas 5, č. 2 (Texas University 2002, s. 27); J. Polák: Modlitba J. V. S. ze dne 12. 12. 1909 a zamyšlení nad jeho náboženskou poezií, ČLit 2002, s. 541; M. Jankovič, M. Chlíbcová in J. V. S.: Básně 1 (2004), 2 (2004), 3 (2005); Z. Stříbrný in Proud času. Stati o Shakespearovi (2005).

zp

František **Sláma**

* 3. 11. 1850 *Chotěboř*
† 25. 4. 1917 *Brno*

Autor historických a národopisných próz, žánrových obrázků pro lid a vlastivědných a kulturněhistorických prací spjatých především s dějinami i soudobým životem českého a pruského Slezska; publicista a propagátor česko-slovenských vztahů.

Zpočátku se podepisoval i František Ladislav Sláma a Fr. L. Sláma, ojediněle Fraňo Sláma. – Vyrůstal v rodině soukeníka a obchodníka: jeho vzdáleným příbuzným byl literární historik A. Rybička. Po základní škole v rodišti začal 1861 studovat gymnázium v Něm. (Havl.) Brodě, odkud 1866 přešel na soukromé gymnázium F. Čupra do Prahy, kde se 1868–69 podílel na vydávání dvojjazyčného časopisu pro Čechy a Slováky Praha. Protože maturitu nemohl skládat na neveřejné škole a též z obav před politickou perzekucí za styky s radikální mládeží vystupující proti vídeňské vládě, opustil na jaře 1869 Čechy a přes Vídeň odešel do Bratislavy, kde t. r. maturoval na německém evangelickém lyceu. 1869–74 studoval práva na univerzitě v Budapešti, ukončil je 1877 doktorátem na nově založené univerzitě v Záhřebu. V Budapešti se účastnil spolkového a kulturního života české a slovenské menšiny (Čes. beseda, Československý zpěvácký spolek, První českosl. dělnický spolek); 1869–72 autorsky a redakčně spolupracoval se Slovenskými novinami, tiskovým orgánem liberálního křídla slovenského národního hnutí (Nová škola), od 1871 byl dopisovatelem pražských Nár. listů, od 1874 pracoval také jako tajemník pojišťovny Slovenia, 1876 krátce i jako zástupce budapešťské filiálky První čes. společnosti pojišťovací. Z Budapešti si hojně dopisoval s J. V. Fričem. Od 1877 působil jako soudní úředník, nejprve v Petrinji v Chorvatsku, od 1879 v Olomouci a v Uherském Hradišti, po složení soudcovských zkoušek (1880) v Třebíči, od 1882 v Těšíně, od 1887 v Opavě, kde se 1890 oženil, 1897–1912, kdy odešel do důchodu, působil jako soudní a nakonec jako vrchní rada zemské-

ho soudu v Brně. Za pobytu v Těšíně a v Opavě vyvíjel rozsáhlou národně buditelskou a osvětovou činnost, pro Čechy ve Slezsku založil knižní edici populární četby Slezská kronika (v níž byla v českých překladech zpřístupňována i slovenská literatura) a pro Čechy na Ratibořicku a v pruském Slezsku vydával její přílohu, švabachem tištěnou edici Malá kronika. 1891–1911 byl poslancem říšského, od 1895 též zemského sněmu. Na počátku 1. světové války byl vyšetřován a odsouzen (1916 osvobozen) za protirakouskou rezistenci. 1869 podnikl prázdninovou cestu do Tater, 1878–79 několikrát navštívil Bosnu a před 1914 zajížděl na delší pobyty do Uher; od 1910 se léčil v Praze a v Poděbradech, od počátku 1917 v brněnském sanatoriu. Pohřben byl v Chotěboři.

Do literárního dění vstoupil v polovině 60. let fejetonem o dějinách Chotěboře a hradu Sokolov (v Lumíru). Beletristickou tvorbou pojímanou jako lidovou četbu doprovázel svou celoživotní národně buditelskou, osvětovou a politickou činnost. Zpočátku časopisecky překládal z ruštiny, ukrajinštiny a polštiny, překladem také knižně debutoval (veselohra Před snídaní polského dramatika J. A. Fredra), znalost maďarštiny pak uplatnil v překladu historické povídky M. Jókaie *Souboj s Bohem*. Jako prozaik se představil slovensky psanou politickou novelou *Francúzska rodina*, jejíž dobrodružný příběh, rozvíjející motivická klišé lásky, nenávisti a zločinu, využil k propagaci republikánských idejí rozšířených do střední Evropy v době francouzsko-pruské války 1870–71. Inspiraci k další literární činnosti mu poskytl až pobyt ve Slezsku; předznamenalo ji polofejetonistické, z archivních materiálů vycházející cestopisné vyprávění o historických, národopisných a kulturních reáliích Vratislavi, Opolska, Ratibořicka, Těšínska a Opavska (*Vlastenecké putování po Slezsku*). Později podobné popularizační zaměření vtiskl i odborné práci *Dějiny Těšínska*, sledující tamější národnostní problematiku. Svou beletrii S. rozvíjel dvěma směry. V prvním pěstoval žánr historické prózy a náměty k ní nalézal v soudních spisech pojednávajících o místních událostech v 16. a 17. století (*Z naší minulosti, Zbojníci*), v poměrech po Bílé hoře (*U Trúby štramberské, Rytíř Kobylka*) a za tureckých válek (*Černá kněžna*) nebo v lidových zbojnických pověstech (*Pán Lysé hory, Veselé kousky Ondráše z Janovic a všelijaké jeho figle*). Románovým zpracováním národní pověsti o Ondrášovi z Janovic podnítil beletristické práce dalších autorů (Č. Ostravický, K. F. Štětka); o ústní slovesnost (nikoli však o její záznam) se rovněž opíral v národopisných prózách *Slezské pohádky a pověsti*. Druhý směr své prózy vymezil humorným (někdy až anekdotickým) zpracováním žánrových obrázků a črt námětově těžících ze soudní praxe, z cestovních zážitků a z životních příběhů slezských horalů (*Ze zápisků soudce, Pletky, Zvoňte na mraky, Cigán u soudu, Od potopy světa, Historky pana faráře Macháčka*); zabrousil i do politické satiry (*Doktor Paprika*). – Autorsky a redakčně se podílel na encyklopedii Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild (díl Mähren und Schlesien, Vídeň 1887).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Alois Bor, Ladislav Chotěbořský (Lumír 1865); Dr. Fr. Sl., Dr. F. S., Dr. F. Sl.., F. L. S., F. L. S-n., Fr. S., F. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. Thalia (1867); Hlas národa (1887–89; 1887 P Panna Maria frýdecká); Humorist. listy; Kalendář slezský na rok 1898; Ľudové noviny (Turč. Sv. Martin 1898–99); Lumír (1865); Moravskoslezská revue (Mor. Ostrava 1908); Nár. listy (1871–91; od 1878 beletristické příspěvky, 1883 FF Z Těšínska); sb. Österreichisch Schlesien. Landschafts-, Geschichts- und Kulturbilder (1887); Opavský týdeník (1888–1905); Posel z podhoří (Rychnov n. Kn. 1895); sb. Povídky z různých končin (1904); Praha (1868–69; překlady a úprava historického R Blanda); Ruch (1887); Slovanský kalendář (1890–93); Slovanský sborník (1884–87); Slovenské noviny (Pešť 1869–72, i an.); Slovenské noviny (Budapešť 1890); Tatran (Skalica 1878); sb. Veselá kniha (1898); Zlatá Praha (1884–1888; 1887 PP Zvoňte na mraky, 1887–88 R Černá kněžna); – posmrtně: Lid. noviny (1917–20, 1927; 1920 R Zbojníci). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Francúzska rodina (P Pešť 1871, podp. Fraňo Sláma, slovensky); Vlastenecké putování po Slezsku (P 1887); Ze zápisků soudce (PP b. d., 1888; Panna Maria frýdecká samost. 1891); U Trúby štramberské (R 1890); Pletky (PP 1890); Zvoňte na mraky (PP 1890); Cigán u soudu (PP 1891); Pán Lysé hory (R 1891); Černá kněžna (R 1891); Veselé kousky Ondráše z Janovic a všelijaké jeho figle (PP b. d., 1891, šifra F. S.); Na Raduni roku 1621 (PP 1891, část i v R U Trúby štramberské); Bezhlavý kníže (P b. d., 1891); Slezské pohádky a pověsti (1893); Rytíř Kobylka (R 1893); Z naší minulosti (PP 1895); Od potopy světa (PP b. d., 1897); Nebál se ani čerta, Jak se cikán věšel (PP 1898); Jak se stryk Bečka v moři koupal (P 1899, an.); Jak stíhal strýc Bečka mořské loupežníky (PP 1900); Doktor Paprika (PP b. d., 1897, pseud. Alois Bor); Historky pana faráře Macháčka (PP 1902, an.); Nové historky pana faráře Macháčka (PP 1903, an.); Brněnský

krokodýl (PP 903, an.); – posmrtně: Zbojníci (R 1923, 2. sv. Spisů). – *Překlady:* J. A. Fredro: Před snídaní (1870); Marseillaisa. Bojovná hymna národa francúzského (Pešť 1870, podp. Fraňo Sláma, slovensky); M. Jókai: Souboj s Bohem (Pešť 1871); Košút o české otázce a o politice Rakouska vůči Slovanům (Pešť 1871). – *Ostatní práce:* Vojna Francúzov s Nemcami roku Páne 1870 (Pešť 1871, slovensky); Nová knižka o vojne Francúzov s Nemcami roku Páne 1870 a 1871 (Pešť 1871, slovensky); Průvodce po Slovensku (1889); Dějiny Těšínska (1889); Jan Hus, jeho život, činnost a význam (1915). – *Souborné vydání:* Spisy F. S. (nakl. R. Promberger, 1922–29, 8 sv., ed. J. Sláma). ▮ KORESPONDENCE: F. Papoušek: Z korespondence dr. F. S. s dr. Antonínem Grudou (z 1883–92), Slezský sborník 1946, s. 175; V. Ficek: Alois Jirásek v písemném styku se Slezskem (A. Jiráskovi z 1911), tamtéž 1951, s. 528. ▮ REDIGOVAL *sborník:* Studentský kalendář (Pešť 1870); *knižnici:* Slezská kronika. Laciná knihovna prostonárodních románů a povídek (1890–1904). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Österreichisch Schlesien. Landschafts-, Geschichts- und Kulturbilder (1887). ▮

BIBLIOGRAFIE: V. Ficek: Bibliografie prací F. S., SlSb 1950, s. 503. ▮ LITERATURA: V. Martínek: F. S., slezský buditel, slezský lidový spisovatel, pro lid píšící a lidem oblíbený (1920); V. Ficek: Památce F. S. (1953). ▮ an.: Dr. F. S., Zlatá Praha 1885, s. 223; ● ref. Vlastenecké putování po Slezsku: J. F. Vrba (F. Dlouhý), Lit. listy 1886, s. 370; -ta., NL 1. 8. 1886 ●; ● ref. Ze zápisků soudce: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 10, 1888/89, s. 280; F. V. Vykoukal, Osvěta 1889, s. 187; R., Hlídka lit. 1889, s. 315 ●; ● ref. Dějiny Těšínska: an., Beseda učitelská 1889, s. 279 a 426; V. P. (Prasek), Hlas národa 24. 11. 1889; řk. (V. Řezníček), NL 28. 12. 1889 ●; ● ref. Pán Lysé hory: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 11, 1889/90, s. 395; F. S. (Schulz), Zlatá Praha 1890, s. 228 ●; J. Neruda: Dr. F. S., Humorist. listy 1890, č. 40 → Podobizny 4 (1957); A. F. T. (F. Dlouhý): ref. Zvoňte na mraky, Lit. listy 12, 1890/91, s. 54 + ref. Pletky, tamtéž, s. 259 + ref. U Trúby štramberské, tamtéž, s. 300; P. Š. (Šup): ref. Pletky, Hlídka lit. 1891, s. 421; ● ref. Černá kněžna: P. Šup, Hlídka lit. 1892, s. 384; A. Procházka, Lit. listy 14, 1892/93, s. 156 ●; r.: Dva pracovníci v oboru lidovědy slezské (V. Prasek a F. S.), Světozor 29, 1894/95, s. 466; ● ref. Slezské pohádky a pověsti: -m-, Lit. listy 15, 1893/94, s. 94; G. (Jiří) Polívka, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1894, s. 318 ●; ● ref. ed. Slezská kronika: J. Hradil, Obzor lit. a umělecký 1899, s. 197; K. K. (Kálal), NL 28. 10. 1899 ●; ● nekrology: F. Hrubý, Zlatá Praha 34, 1916/17, s. 383; -i., Topičův sborník 4, 1916/17, s. 432; an., Čes. svět 13, 1916/17, č. 37; F. L. Nesvadbík, Věstník čes. státních úředníků na Moravě a ve Slezsku 1917, s. 23; an., Národ 1917, s. 110; V. Hauer, Věstník Matice opavské 1917, s. 156 ●; V. Martínek: Dva slezští buditelé (A. Vašek a F. S.), Národ 1917, s. 633; F. O. (Obrtel): Dr. F. S. ve Slezsku, Venkov 1. 5. 1917 → Pojďte s námi… (1919); P. Váša: J. V. Frič a F. S., Z dějin české literatury. Sborník statí věnovaný Jaroslavu Vlčkovi k šedesátinám… (1920); V. Martínek: Slezský buditel, Moravskoslezský deník 25. 11. 1922; ● ref. Spisy: K. Hikl, Naše doba 31, 1923/24, s. 502; drb. (J. Borecký) Zvon 25, 1924/25, s. 138 (ref. Zbojníci); J. Staněk, LidN 19. 8. 1925 ●; A. E. Vašek: Na památku S. Slezské kroniky, Černá země 3, 1926/27, s. 270; P. Váša: Slezský kancléř (z koresp. a zápisků F. S.), LidN 28. 3. 1927 (pokr. týdně do 16. 5. 1927); A. Glos in Ze starých a nových zápisů soudních (1927, s. 85); V. Martínek: Slezský buditel, Lit. rozhledy 13, 1928/29, s. 209; M. Rusinský: Slezským písemnictvím, Iskra 1932, s. 13; V. Klofáč: Dr. F. S., sb. 200 let gymnázia v Německém Brodě (1935); V. Martínek: Vzpomínka na F. S., Černá země 13, 1936/37, s. 133 → Živné zdroje (1972); bs (B. Slavík): Vzpomínka na F. S., LidN 25. 4. 1942; A. Grund in sb. Slezsko, český stát a česká kultura (1946, s. 151); B. Slavík in Písemnictví na moravském Valašsku (1947, s. 61 a 313); J. Nehýbl: Na okraj románů, čerpajících náměty z dějin Novojicka, Nová Lubina 1947, s. 38; V. Ficek: F. S., vydavatel lidové četby, SlSb 1950, s. 417 + Z korespondence F. Slámovi, tamtéž, s. 509 + Ještě dva listy J. Nerudy F. Slámovi, SlSb 1952, s. 148 → obojí in J. Neruda: Dopisy 3 (1965) + A. Jirásek v písemném styku se Slezskem, SlSb 1951, s. 504; in J. V. Frič v dopisech a denících (1955, s. 266); O. Čepan: Dve politické poviedky: S. Francúzska rodina a Banšellova Atalanta, SLit 1955, s. 393; V. Ficek: Účast F. S. na slovenském kulturněpolitickém životě, Historické štúdie 3 (Bratislava 1957) → Z rodného kraje (1977); Z. Zapletalová: Pozůstalost dr. F. S. (soupis), Zprávy Slezského ústavu ČSAV, 1964, č. 130; J. Krystýnek: První zobrazitel Slezska v české próze, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1967, č. 14 + Neznámé o známých, Rovnost 9. 5. 1968; A. Grobelný: K ohlasu dobové atmosféry v S. historických povídkách, Časopis Slezského muzea 1973, série B – vědy historické, s. 66; M. Rusinský: Památce buditele, Ostravský kulturní zpravodaj 1975, č. 11; J. Svoboda: Jubilejní připomenutí (k 65. výr. úmrtí), Ostravský večerník 4. 5. 1982; Z. Zborovská: F. S. – politik, buditel a spisovatel, Noviny Vysočiny 16. 11. 1997; M. Písková: Slezský cestopis z doby národního obrození, sb. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2000 (2000); F. Všetička in Olomouc literární (2002).

pš

František Josef **Sláma**

* 16. 5. 1792 *Bojenice* (Bernartice-B.) u Milevska
† 5. 8. 1844 *Mariánské Lázně*

Autor původních a přeložených vzdělavatelných povídek, spisovatel lidovýchovných, historických

a náboženských statí, obhájce češtiny a českého školního vyučování, publicista, kritik.

Někdy užíval jen rodného jména František, podle rodiště se podepisoval i Sláma Bojenický. – Nejmladší z pěti dětí rolníka a hostinského. Do školy začal chodit v Bernarticích, 1802 byl dán do hlavní školy v Čes. Budějovicích, 1803 do tamějšího piaristického gymnázia a 1808–11 vystudoval tzv. filozofii v Praze (vliv B. Bolzana). Tehdy se prostřednictvím přátel (mj. V. Hanky) seznámil s českou literaturou a národním hnutím; později dobře znal starší českou literaturu a sledoval i novou produkci. Vstoupil do kněžského semináře v Čes. Budějovicích (navštěvoval také přednášky F. Bezděky o češtině), studia skončil v srpnu 1814, na kněze byl vysvěcen až v únoru 1815. Za studií si osvojil francouzštinu, potom italštinu, polštinu, ruštinu, disponoval též dobrými vědomostmi z širšího okruhu humanitních a přírodních oborů. Od dubna 1815 byl kaplanem na zámku v Zelené Hoře u Nepomuka, od srpna 1818 v Prachaticích (tamní působení považoval za své nejvýznamnější životní údobí), od února 1825 na Orlíku, od listopadu 1832 farářem v Chrašticích, od března 1841 děkanem v Bechyni. Přátelsky se stýkal s mnoha obrozenskými pracovníky (J. Černý, V. Kareš, F. Palacký, V. Pešina z Čechorodu, J. Pospíšil, V. Špinka, F. Turinský, F. J. Vacek Kamenický, K. A. Vinařický, V. Zahradník aj.), mezi nejdůvěrnější patřil J. V. Kamarýt, jehož prostřednictvím se seznámil s F. L. Čelakovským, J. K. Chmelenským a J. J. Jungmannem. Při kněžském působení poznal situaci venkova také za mimořádných okolností (léta neúrody 1816 a 1817, epidemie cholery 1832). Staral se o vyšší úroveň školního vyučování, zabýval se i výchovou hluchoněmých, pečoval o sociální ústavy (založení chudobince v Chrašticích), prakticky se věnoval mimoškolnímu vzdělávání venkovanů v hospodářských dovednostech. Oponoval germanizaci školství a na výzvu prácheňského krajského úřadu, aby se vikariáty vyjádřily k záměru zavést německé vyučování do obecných škol, odpověděl obšírným pojednáním s všestrannou argumentací pro zamítavé stanovisko a podporu povinné výuky češtiny také v hlavních školách a na gymnáziích, 1838 zpracoval zevrubnou analýzu o zlepšení stavu venkovských a hlavních škol; C. k. vlastenské hospodářské společnosti podal 1836 podrobný návrh na časopis Čtení pro lid. Pořizoval též zápisy písní pro F. L. Čelakovského, ze studia v archivech v Prachaticích, Orlíku, Čes. Krumlově, Třeboni a Jindř. Hradci vytěžil materiály pro přátele i podklady pro své dílo o dějinách Prachatic. Zastával se jazykové jednoty Čechů a Slováků, jako jediný odpověděl 1837 na Tylův veřejný dotaz o potřebě českého profesionálního divadla. – Od července 1844 se léčil v Mariánských Lázních, tam zemřel a byl pohřben. Jeho hrob byl později přenesen na jiné místo téhož hřbitova.

Jako beletrista publikoval S. nevelký počet básní (hlavně příležitostných) a knižně několik překladů konvenční vzdělavatelné prózy pro mládež. V drobných prózách uveřejňovaných pouze časopisecky zpracovával historické látky nebo podával časově a místně nespecifikované příběhy, které zpravidla obsahují morální a praktické poučení. Do S. publicistiky se promítlo široké spektrum jeho vzdělavatelských a zájmových činností, tematicky je však ještě bohatší, obsahuje např. i zdravotnickou osvětu, úvahy o vzdělanostní situaci mladých kněží, zprávy o mimořádných krajových událostech a stavu úrody, cestopisné obrázky ve formě dopisu aj. Publicistika byla pro S. i přípravou na (nedokončený) spis Jaromír Myslík z Nedbalic, který měl beletristickou formou podat soubor hospodářských, životně praktických, společenských a morálních naučení pro lid. S. časopisecké obhajoby češtiny nově viděly jazykovou problematiku v konkrétních životních souvislostech venkova a dávaly ji do souvislosti nejen s požadavky osvětovými, morálními a náboženskými, ale i se sociálními potřebami lidových vrstev, svou argumentací tak zároveň vypovídají o dobové situaci na venkově. Soubor statí z 1826, komponovaných jako „listy důvěrné“ o češtině, si autor zpočátku netroufal pro příkrost svých soudů uveřejnit, část vyšla v Časopisu pro katol. duchovenstvo až 1831–32. Pro muzejní časopis byl určen *Příspěvek k historii české z roku 1831*, který analyzoval příčiny lokálních lidových protestů proti zdravotnickým opatřením proti choleře nařízeným vládou. F. Palacký toto pojednání neotiskl nejspíše pro obavy z cenzury: nedůvěra venkovanů k pánům a úředníkům je tu vyložena jako opodstatněná; dále tu S. zaznamenal sympatie nižších sociálních vrstev k francouzské červencové revoluci 1830. Početná je S. tvorba z různých disciplín teologických (jeho

kázání vycházela až posmrtně). S. je rovněž autorem pojednání z regionální historie (*Obraz minulosti starožitného města Prachatic*), kulturní historie, jazykovědy a pedagogiky. V Časopisu pro katol. duchovenstvo otiskoval recenze literatury náboženské a pedagogické, nesoustavně se věnoval (z dosti staromilských pozic) také kritice novinek české beletrie. Za rukopisných sporů byl zahrnut (s chabou argumentací) mezi možné původce RZ.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Amals, F. J. Bojenický, Frant. Bojenický, Κάρφη (= karfé, řec. sláma; podpis na rkp. stati z 1831 určené pro ČČM); F. B., F. J. A-s, F. J. B…ý, Fr. B., F. S., N. N. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Časopis pro katol. duchovenstvo (1830–44; 1831–32 O škodách plynoucích z německého vychování české mládeže); ČČM (1829–37); Čechoslav (1820–24); Čes. včela (1835–40); Květy (1837–44); Přítel mládeže (1840–42); Rozličnosti Pražských novin (1826–31); Světozor (1835); – posmrtně: Blahověst (1847–52); Časopis pro katol. duchovenstvo (1845); ČČM (1877 Obrana jazyka českého na školách obecných, z něm. přel. E. Tonner; 1898 nepubl. stať Příspěvek k historii české z roku 1831 určená pro ČČM); Sbírka výkladův a kázaní (1853–64, ed. E. Veverka a V. Kratochvíl); Zlatá stezka (Prachatice 1994). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře:* Obrana Časopisu pro katolické duchovenstvo (1835, pseud. Frant. Bojenický). – *Překlady:* Ch. Schmid: Holoubek (1827) + Štědrý večer (1827) + Ztracené dítě (1827); – posmrtně: J. Huber: Izidor, sedlák lhotský (1845, přel. J. Mejstřík, 2. vyd., opravil F. J. S.). – *Ostatní práce:* Slovo útěchy, poslané Prachatičanům po nešťastném ohni, jenž v jejich městě 13. dubna 1832 za hodinu sto sedm a třicet domů v popel obrátil (1832, t. r. i volný převod do němčiny); Obraz minulosti starožitného města Prachatic (1838; 2. vyd. 1891, dopln. a upr. V. Šofferle); Sedmero postních kázání (1867, ed. V. Králík); Obraz literátů prachatických z r. 1604 (b. d., po 1879). ■ KORESPONDENCE: B. (F. Bezděka, dub.): F. S. Několik vzpomínek na památku (S. dopis autorovi z 1844), Květy 1844, s. 558; an. (K. Havlíček Borovský): „Právě se nám dostal do rukou…" (neznámému adresátovi z 1843), Nár. noviny 1849, s. 917; in V. D. Bíba: Teoreticko-praktické navedení k písemnostem… (F. Bezděkovi z 1843; 1884, s. 242); in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 1, 2 (Vinařickému z 1827–43; 1903 a 1909, ed. V. O. Slavík); in F. L. Čelakovský: Korespondence a zápisky 2 (F. L. Čelakovskému z 1835; 1910, ed. F. Bílý). ■

LITERATURA: B. (F. Bezděka, dub): F. J. S. Několik vzpomínek na památku, Květy 1844, s. 558; J. Pelikán: Vzpomínka na F. J. S. B., Přítel mládeže 1847, s. 102; A. Rybička: F. J. S. B., kněz církevní a spisovatel, ČČM 1874, s. 361 a pokr. a 1875, s. 82 a pokr. → Přední křisitelé národa českého 2 (1884); J. Ježek in Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou (1880); V. D. Bíba in Teoreticko-praktické navedení k písemnostem… (1884, na s. 299 text S. poslední vůle); T. Škrdle in Zásluhy českého, moravského a slezského duchovenstva o zakládání knihoven… (1888, s. 131); Quidam (J. Emler, dub.): O travičích studní (o nepublikovaném pojednání z 1831), PL 3. 4. 1914; J. Hanuš in Národní muzeum a naše obrození 2 (1923); bs (B. Slavík): F. J. S. B., LidN 16. 5. 1942 (ranní vyd.); A. Pražák in Národ se bránil (1945, s. 284); F. Krčma: Orlická Múza našich básníků (vztah k Johance Souchové), LF 1949, s. 97; F. Moravec: „Nejmenovaný" z Kollárovy Slávy dcery, LD 30. 10. 1949; J. Beneš in Ač zemřeli, ještě mluví (1964, s. 311); R. Pravda: Vlastenecký kněz F. J. S.-Bojenický a český jazyk, Jihočes. pravda 28. 7. 1990; K. Baroch in Dějiny Nepomucka 2 (1992); V. Starý: F. J. S. a Prachatice, Zlatá stezka 1994, s. 79.

mo

Vilém **Slavata z Chlumu a Košumberka**

* 1. 12. 1572 *Čestín Kostel* (Čestín) u Uhlířských Janovic
† 19. 1. 1652 *Vídeň*

Šlechtický politik, právní historik interpretující z prohabsburských pozic české stavovské a církevní dějiny.

Třetí syn pana Adama Slavaty a Doroty Kurcpachové (otec byl český bratr, matka luteránka). Mládí strávil v rodišti, vychováván podle zásad jednoty bratrské (od 1581 ho vyučoval latinu, češtinu a historii známý bratrský historik Jan Jaffet). 1589 odešel na studia do Prahy, 1592 díky podpoře svého příbuzného Adama z Hradce a Petra Voka z Rožmberka odjel do Florencie, Padovy a Sieny, kde studoval práva. Po čtyřletém italském pobytu se vrátil na dvůr Adama z Hradce; 1597 přes otcův odpor přestoupil ke katolictví a vydal se na radu Karla st. ze Žerotína na cestu po Evropě (Německo, Nizozemí, Dánsko, Anglie, Francie, Španělsko), po návratu (1600) ho Rudolf II. jmenoval komorníkem a dvorským maršálkem. 1602 se oženil s Lucií Otýlií, která zdědila po smrti svého bratra Jáchyma Ondřeje, posledního mužského člena rodů z Hradce (1604), rozsáhlé šlechtické statky. S. kariéra závratně stoupala: 1604–11 byl karlštejnským purkrabím, 1611–15 dvorským sudím, 1612–18 (a 1620–23) prezidentem české komory, po korunovaci Ferdinanda II. (1617) jedním z deseti

místodržících. Zastával rozhodné prohabsburské katolické stanovisko: 1609 odmítal Majestát Rudolfa II., patrně předem věděl o vpádu Pasovských do Prahy, 23. 5. 1618 byl společně s Jaroslavem Bořitou z Martinic a Fabriciem Platterem svržen z okna Pražského hradu vzbouřenými představiteli šlechty pod vedením Jindřicha Matyáše Thurna a těžce zraněn. Do května 1619 se léčil v domě kněžny Polyxeny Lobkovicové, poté přes Teplice a Duchcov uprchl do Saska a později do Bavorska, kde pobýval na dvoře arcibiskupa Leopolda. Po bitvě na Bílé hoře byl znovu potvrzen ve svých veřejných funkcích a 1621 povýšen do hraběcího stavu. 1620–23 byl nejvyšším sudím, 1623–25 vykonával funkci nejvyššího komorníka, 1625 byl povolán do císařské tajné rady, 1627 obdržel dědičný titul nejvyššího číšníka v Čechách, 1627–28 byl nejvyšším hofmistrem, po smrti Zdeňka z Lobkovic byl 1628–52 císařským nejvyšším kancléřem při vídeňském dvoře, kde zůstal s malými přestávkami až do své smrti. Společně s Otou z Nostic se nejvíce zasadil o vydání Obnoveného zřízení zemského (1627, pro Moravu 1628), rozhodoval o průběhu pobělohorských konfiskací, příčilo se mu však využít jich k vlastnímu obohacení. Úprava politických a náboženských poměrů v českých zemích, k níž pomáhal S. klást základy, dosáhla vývojem podoby, již asi nepředpokládal: několikrát bezvýsledně intervenoval ve prospěch nekatolických příbuzných, z jeho důvěrných záznamů je zřejmá rezignovanost, zejména od násilného odstranění Albrechta z Valdštejna, těžce nesl též odnárodňování české šlechty. 1643 na přímluvu Ferdinanda III., svého důvěrníka, dostal od španělského krále Filipa II. třetí řád Zlatého rouna. Pohřben byl v hábitu jezuitských laiků v jezuitské koleji v Jindř. Hradci. Počínaje jeho synem Jáchymem Oldřichem, který se oženil s manželkou německého původu (a vlivem císařského dvora), se ze slavatovského rodu (vymřel 1712) vytratilo české povědomí.

S. je autorem rozsáhlého rukopisného díla. Psal si zápisky analistického charakteru ještě před defenestrací (Zápisky V. S. z let 1601–1603), ale soustavnější dílo, rukopisné zápisky souhrnně nazvané *Historické spisování,* vznikaly bez publikačního záměru až od 1636, kdy se S. v Řezně dostal do ruky pamětní spis hraběte Jindřicha Matyáše Thurna Abgenöttige, doch rechtmässige Verantwortung und Ablehnung der Calumnien und Unjurien usw. (Vynucená, avšak řádná obrana a odmítnutí nactiutrhání a nepravostí atd.), který autor napsal pro cizinu a v němž hájil stavovskou politiku v době povstání. S. původně zamýšlel napsat jen stručnou odpověď, postupně se mu však Historické spisování v letech 1636–51 rozrostlo na čtrnáct knih. V první knize na základě vzpomínek, korespondence, vlastních dřívějších soukromých zápisků a relací podrobně vylíčil průběh defenestrace se zpětným pohledem na jednání zemského sněmu v Čechách 1608–09, v druhé popsal události českých dějin od 1271 do 1525 se zřetelem k basilejským kompaktátům, v třetí knize se snažil „vypsáním" českých dějin 644–1457 dokázat, že České království je (proti opačnému stanovisku stavů) dědičné; argumentoval přitom kronikami J. Dubravia, Eneáše Silvia a Václava Hájka z Libočan. Ve čtvrté knize se zabýval českými, německými, polskými a uherskými dějinami 1457–1534, v páté rozebíral jednání českých sněmů (1543–46), doplňuje je rozborem uherských, francouzských a anglických dějin téže doby, šestou knihu věnoval tridentskému koncilu (1543–46), sedmou českému stavovskému povstání 1546–47. V sedmi zbývajících knihách vylíčil české, uherské, německé, francouzské i anglické právní a stavovské dějiny do 1591. Události zaznamenával nejprve analisticky, s citací dobových dokumentů, poté je pod titulem „glossa autoris" analyzoval. Pokud si S. všímal světových dějin, líčil je kompilačním způsobem. Značnou pozornost věnoval S. právněhistorickým úvahám o volbě českého a uherského krále, neopomíjel ani aktuální problém společenského a právního postavení českého státu v rámci habsburské monarchie. Vznik díla nepochybně ovlivnili S. přátelé pražský purkrabí Adam z Valdštejna a J. Bořita z Martinic. Celé spisování je psáno se značnou filologickou akribií, cenzuru textu prováděl na S. přání jezuita J. Ferus. Doposud je známo šest úplných opisů a paralelní překlad do němčiny. – S. je také autorem rozsáhlé korespondence (např. s J. Bořitou z Martinic, Adamem z Valdštejna, Karlem st. ze Žerotína, J. Ferem, S. Hradčanským z Dražova aj.) a rukopisného spisu Obranní odpověď ctihodných Otců… Tovaryšstva Ježíšového (1620). Tiskem vyšel pouze S. latinský spis o mariánském sousoší ve Vídni; rukopisné dílo bylo vydáváno částečně v nové době, Historické spisování

pod novými tituly od editorů (např. Paměti…, Děje…).

KNIŽNĚ: Maria Virgo immaculate concepta… (Vídeň 1648). ▮ EDICE: Zpráva hraběte V. S. o tom, co se k kanceláři české… dne 23. máje 1618 dálo, a promlouváno bylo, Dobroslav 1820, sv. 3, s. 53 + O hraběti Jaroslavovi Bořitovi z Martinic… a hraběti V. S. …, též o tajemníku Fabríciovi…, kterak dne 23. máje 1618 z okna zámku Pražského vyhozeni byli…, tamtéž, s. 81 (obojí ed. J. L. Ziegler, dub.); in J. B. Malý: Příspěvek k historii 17. století, ČČM 1845, s. 190 + in Příběhy Jaroslava z Martinic a V. S. po jejich shození z okna, ČČM 1850, s. 49 (obojí ed. Pamětí); V. hraběte S. … Děje Království uherského za panování Ferdinanda I., 1. 1526–1546 (Vídeň 1857, ed. J. Jireček); Paměti nejvyššího kancléře Království českého V. hraběte S.… od l. 1608 do 1619, 1, 2 (1. d. 1608–09 a 1618–19, 2. d. 1611, 1615, 1617–19; 1866 a 1868, ed. J. Jireček); Zápisky V. S. z let 1601–03 (1887, ed. A. Rezek); V. S.: Přehled náboženských dějin českých do Ferdinanda III. (1912, výbor, ed. H. Opočenský). ▮ KORESPONDENCE: in J. S. Claudius: Die Herren von Neuhaus (otci Adamovi z 1593; Jindř. Hradec 1850); Staročeské dopisy (Adamu z Hradce z 1593), Lumír 1853, s. 1189 (ed. M., tj. F. B. Mikovec); Přestoupení V. S. k církvi katolické (Adamu Slavatovi z 1597, S. Hradčanskému z 1646), Časopis katol. duchovenstva 1862, s. 405 (ed. J. Jireček); in F. Dvorský: Historické doklady k záměrům Albrechta z Valdštejna (Adamovi z Valdštejna z 1634–35, Bernardu z Martinic z 1634, Jaroslavu z Martinic z 1634–36, kancléři Království českého z 1635, Kryštofu Vratislavovi z Mitrovic z 1634, pánu z Veitmile z 1635, Petru Vokovi Švihovskému z 1635; 1867); Dopisy V. hraběte S. Jaroslavovi Bořitovi hraběti z Martinic z let 1631 a 1632, Sborník historický 1883, s. 305 + Dopisy V. hraběte S. Jaroslavovi Bořitovi z Martinic z léta 1632, tamtéž 1884, s. 32, 92 + Dopisy V. hraběte S. psané Jaroslavovi Bořitovi hraběti z Martinic a jeho synovi z let 1633 a 1634, tamtéž 1885, s. 193, 283, 360 + Dopisy V. hraběte S. psané Jaroslavovi Bořitovi hraběti z Martinic a jeho synovi z roku 1635, tamtéž 1886, s. 352 (vše ed. F. Tischer); in sb. Beiträge zur Geschichte Waldsteins (synu Adamu Pavlovi z 1626, Adamovi z Valdštejna z 1634, J. Bořitovi z Martinic z 1635; 1886, ed. T. V. Bílek); F. Teplý: Proč se stal V. S. z Ch. a K. z českého bratra katolíkem? (vzáj. koresp. s otcem z 1597), Sborník Historického kroužku 1912, s. 205 a 1913, s. 25, 171 + V. S. vybízí svého bratrance Kryštofa Slavatu k návratu do církve katolické a do Čech (K. Slavatovi z 1651), tamtéž 1917, s. 65; J. Muk: V. S. o Majestátu a mírovém jednání r. 1646 (J. A. Martinicovi z 1646), Sborník Historického kroužku 1928, s. 154, 1929, s. 61 a 1930, s. 136. ▮

LITERATURA: J. Pekař: Archivalia zu neueren Geschichte Österreichs (Vídeň 1913); K. Tříska: Rodinný archiv Slavatů z Chlumu a Košumberka 1407–1728. Inventář, Rejstřík (Státní okres. archiv, Třeboň 1965, strojopis). ▮ J. Jireček: České spisy V. hraběte S., Slovenské noviny 1855, příl. Světozor, s. 91; A. Gindely in Der Prager Fenstersturz (1859); in sb. Apologie druhá stavův království českého… roku 1618 na ospravedlnění Čechův před Evropou (1862, s. 150, 195; ed. V. Šubert); in sb. Staré písemné památky žen a dcer českých (1869, s. 181, 264; ed. F. Dvorský); A. Gindely in Dějiny českého povstání léta 1618, 1, 2 (1870, 1878); J. Jireček: Leben des obersten Hofkanzlers von Böhmen Wilhelm Grafen S., Sitzungsberichte KBGW 1875 (i sep. 1876)+ in Rukověť 2 (1876, s. 223); an. (J. Dobiáš, dub.): V. S., Časopis historický 1881, s. 267 a 1882, s. 34 (nedokonč.); J. Svoboda in Katolická reformace a marianská Družina v Království českém (1888); K. J. Černý: Desátá kniha S. Pamětí (zpráva o nálezu), Program c. k. reálky v Pardubicích 1892; A. Gindely in Geschichte der Gegenreformation in Böhmen (Lipsko 1894, ed. T. Tupetz); J. Salaba: S. apologie jezuitů, ČČH 1898, s. 324; J. Havránek: Tklivý důkaz úcty Marianské z dějin českých, Časopis katol. duchovenstva 1899, s. 559; F. Tischer: O vzniku S. Pamětí (prameny a spolupracovníci), ČČM 1902, s. 306; Dopisy Karla st. ze Žerotína 1591–1610, Archiv český 27, 1904 (ed. F. Dvorský) → (část) Karel ze Žerotína: Z korespondence (1982, ed. N. Rejchrtová); in Dopisy reformační komise v Čechách z let 1627–1629 (1908, s. 123; ed. A. Podlaha); A. Rejzek in P. Bohuslav Balbín T. J. (1908); K. Krofta: Zápisky V. S. o věcech moravských z l. 1607, 1608, 1613–15, ČČH 1910, s. 44; J. Glücklich in O historických dílech Václava Budovce z let 1608–1610 a jejich poměru k S., Skálovi a neznámému dosud diariu luterána Karla Zikmundova (1911); H. Opočenský in V. S.: Přehled náboženských dějin českých… (1912); F. Teplý: Účastenství Hradeckých na českém povstání a jak je V. S. potrestal, Sborník Historického kroužku 1918, s. 1, 140 a 1920, s. 31, 72; J. Muk: S. právní názory o hodnosti nejvyššího purkrabí a kancléře českého, Sborník věd právních a státních 1930, s. 429 (i sep.) + in Po stopách národního vědomí české šlechty pobělohorské (1931); F. Roubík: S. pokus o nezávislost české koruny na komoře dvorské z r. 1614, Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi k 60. narozeninám… (1932, s. 468); F. M. Bartoš: Budovec a S., ČMM 1951, s. 487; J. Polišenský: V. S. relace o jednání v příčině Knížectví opavského 1614 až 1615, SlSb 1953, s. 488; M. Volf: Jaroslav Bořita z Martinic po defenestraci, Středočeský sb. historický 1972, s. 76; F. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví 1 (1973; upr. vyd. 1997, s J. Markem); J. Dvorský, R. Chadraba: Votivní obraz V. S. v Telči, Umění 1990, s. 128; J. Mikulec in Pobělohorská rekatolizace v českých zemích (1992); J. Pánek: „Phasma dionysiacum" a manýristické slavnosti na Pražském hradě roku 1617, Folia historica bohemica 1994, s. 117; in Adam mladší z Valdštejna: Deník rudolfínského dvořana (1997, ed. M. Koldin-

ská, P. Maťa); P. Maťa: Oslavy jubilejního léta 1600 v Římě a česká šlechta, Jihočeský sb. historický 66–67, 1997–98, s. 111; T. Winkelbauer: Karrieristen oder fromme Männer, P. Maťa: Šlechtic v soukolí absolutismu, oboje sb. Nový Mars moravicus (1999, s. 441 a 479); P. Maťa in Svět české aristokracie (1500–1700) (2004); M. Novotný: Jezuité a rekatolizace na Jindřichohradecku v první polovině 17. století, Studia Comeniana et historica 2006, č. 75–76, s. 163.

vpb

Slavia

Působnost 1869 – období 1. světové války

Studentský spolek, jenž své hlavní poslání shledával v prohlubování znalostí českého a slovanského písemnictví, pěstování vzájemnosti a zakládání kroužků slovanských jazyků; od konce 80. let byl blízký pokrokovému hnutí, na počátku 20. století se proměnil ve společenský klub spjatý především s realisty.

Literární a řečnický spolek S. vznikl koncem 1869 jako literární a řečnický odbor Akademického čtenářského spolku, záhy se však osamostatnil jako sdružení vyhrazené středoškolské a vysokoškolské mládeži. Zakládající výbor se 22. 11. 1869 v Nár. listech obrátil především k posluchačům vysokých škol pražských, aby rozmnožili jeho řady. Zakládající valná hromada se pak sešla 2. prosince t. r. Názvem S. navázala na tradici studentských spolků z roku 1848, velmi rychle rozvinula svou činnost a o svém programu 1870 informovala veřejnost v tisku. Snahou S. bylo napomáhat rozvoji národní literatury, přispívat k poznávání slovanských národů včetně studia jejich jazyků, pěstovat slovanskou vzájemnost a zvláště se Slováky utužovat bratrské svazky. K tomu sloužily přednášky, literární večery a akademie, koncerty, výlety na památná místa, kursy slovanských jazyků (k nim vznikaly i doprovodné texty Slovanské čtení). Tato šíře zájmu si vynutila zřízení několika odborů v čase se proměňujících a členěných hlavně podle jednotlivých slovanských zemí; na začátku mezi nimi vůdčí postavení zaujala tzv. pohádková komise organizující širokou veřejnou národopisnou činnost. Členy S. byli spolu s Čechy Slováci, Srbové, Chorvati, Bulhaři a Poláci, 1878 měla 166 členů, knihovna přes 800 svazků. Kvantitativním rozmachem prošla S. kolem 1889, v době, kdy se po zákazu Akademického čtenářského spolku stala jediným centrálním orgánem veškeré studující mládeže; 1891 měla např. vedle členů zakládajících, čestných a přispívajících 1301 členů činných a 1892 vlastnila 4254 děl o 5670 svazcích. Tehdy také vznikla čítárna slovanských časopisů včetně lužickosrbských. Do spolkové knihovny věnovali své knihy S. Čech, T. G. Masaryk, F. Schulz, K. Světlá, S. usilovala, aby získala jmění a knihovnu Akademického čtenářského spolku. 1891 Společnost vlasteneckých dam (E. Krásnohorská, T. Nováková, S. Podlipská, K. Světlá aj.) věnovala S. prapor, který byl slavnostně předán za účasti francouzských i slovanských akademiků (matkou praporu se stala K. Světlá). Tehdy spolek také zakoupil knihovnu J. Nerudy a vyhradil jí samostatnou síň. Podílel se na organizaci ženské jubilejní výstavy, sokolský slet se stal příležitostí k manifestacím přátelství se slovanskými hosty, americkými Čechy i francouzskými gymnasty (při této příležitosti pronesl J. Guth-Jarkovský přednášku o francouzské atletice). Nebývalý rozmach měl však i svůj rub; dosavadní programovou orientaci na slovanskou kulturu a literaturu začaly nahrazovat společenské akce, plesy a výlety. Stále se zmenšující rozsah přednášek mířil k obecnějším neliterárním tématům (např. A. Rašín o trestu smrti, F. Drtina o studentském životě v Oxfordu, A. Hajn o vzdělávání), a to často v rámci odpoledních čajových setkání. O proměně spolku svědčí podoba jeho 6 odborů z 1893: tamburášský, cyklistický, šermířský, šachový, dramatický (vznikl 1892 a inscenoval dvě představení: 1892 Ibsenovy Opory společnosti, 1893 Bozděchova Barona Goertze) a kondiční. K 25. výročí Akademického čtenářského spolku vznikl i Jubilejní fond ku podporování nemajetných studentů, jenž po zákazu spolku přešel na S., ale nemohl tu plně rozvinout svou činnost, protože 1894 v rámci mimořádného stavu a procesu s Omladinou byla S. rozpuštěna a svou činnost obnovila až 1896. Prvním předsedou S. byl S. Heller a po něm mj. následovali J. Mikš, J. Kálal, J. K. Jireček, L. Čech, F. Bílý, J. Teige, F. Pover, J. V. Bohuslav, L. Škorpil, F. Kvapil, L. Dolanský, J. Polívka, K. Štěpánek, J. Hudec, A. Dutka, K. S. Sokol, A. Rašín, po obnovení činnosti 1896 pak V. Hrbek a J. Preiss, 1870 byl ve funkci předsedy i Chorvat R. Stiglić. Jak se během 90. let diferencovala česká politická scéna a vznikaly

nové strany, stále výrazněji do S. pronikaly i vlivy politické. Nejprve vznikalo napětí mezi konzervativci různé orientace a radikálními studenty, později spory mezi nacionalisticky a socialisticky orientovanými členy, které vrcholily především při volbách výboru a neutuchly ani po obnovení S. 1896. Vůdčí osobnosti zpravidla odcházely do politických stran. Postupně docházelo k rozkladu spolku, když se ztrácel jeho všestudentský charakter a s ním také jeho společenský význam. Nakonec 1904 názvu S. použilo několik vysokoškolských učitelů, spisovatelů a publicistů (převážně stoupenců T. G. Masaryka) pro označení diskusního klubu, jenž pořádal výstavy (1906 o K. Havlíčkovi Borovském), recitační večery (např. 1907 z nových rukopisů V. Dyka, J. Mahena, M. Majerové a A. Sovy), večery k životním jubileím (např. 1914 o J. S. Macharovi) a zejména přednášky (1909 přednáškový cyklus). V předsednictví se vystřídali univerzitní profesoři F. Drtina, J. Gruber, B. Foustka. V poslední fázi před světovou válkou členskou základnu ovládli realisté (pokroková strana).

V začátcích S. značnou aktivitou oplývala pohádková komise. V průběhu 70. let se obracela k širší veřejnosti s výzvami ke sběru projevů lidové slovesnosti; vydala k tomu i pokyny: 1870 *Navedení ke sbírání pohádek, pověstí, písní a říkadel, pak obyčejů všeobecných a zejména právních mezi lidem českým* podepsané V. Šrutem a J. Nejedlým a 1879 (anonymně) *Navedení pro sběratele,* na němž měl výrazně spolupracovat J. Gebauer a které obsahovalo i pravidla zapisování zdůrazňující zejména zachování veškerých dialektových odchylek. Jako sběratelé se osvědčili i Gebauerovi žáci, budoucí literární historici a lingvisti (J. Máchal, J. Vlček, J. Zubatý), novinář J. Herben, pedagog J. F. Hruška a studenti bohosloví z pražského semináře (T. Škrdle se stal 1879 předsedou komise), jejichž odchod z komise na začátku školního roku 1879/80 (na základě zákazu veřejné činnosti studentů teologie vydaného ředitelem semináře) silně ochromil její chod. První výsledky sběru vyšly 1873–74 ve čtyřech sešitech jako *Národní pohádky, písně, hry a obyčeje;* následovaly *Národní písně* (1877) sebrané z projevů, jež neobsáhly předcházející Erbenovy sbírky, dále *Národní pohádky a pověsti* (1878), *Koledy vánoční* (1879), *Dětský věk a české i moravské písně* (1879) a *Pohádky a pověsti našeho lidu* (1882). Výsledkem rozšíření sběru i na Slovensko se stal soubor *Písně slovenské* (1879), čímž S. zároveň reagovala na zákaz činnosti Matice slovenské (1875). Vedle těchto sběratelských svazků vyšel 1874 k jubileu J. Jungmanna soubor *Kytice z národních písní slovanských* (ještě 1984 uspořádal K. Dvořák výbor *Pohádky a pověsti našeho lidu z národopisného sběru akademického spolku Slavia*). Národopisná tematika se objevila i v přednáškách J. Dunovského, J. Herbena, J. Hrubého, J. Hudce, J. Jakubce, J. K. Jirečka, E. Kováře, J. Máchala, J. Polívky, A. Ritschela, Č. Zíbrta. Mimo pohádkovou komisi S. uspořádala 1881 almanach *Slavia. Almanach ve prospěch Slovanů záhřebských* určený postiženým zemětřesením, 1886 *Slovanský sborník prací českých a jihoslovanských spisovatelů* ve prospěch dramatického družstva v Lublani. Od 1881 se spolek staral o vydávání *Sborníku slovanského statí z oboru národopisu, kulturní historie a dějin literárního a společenského života* (Slovanský sborník) a jeho řízením pověřil E. Jelínka. V době zákazu Akademického čtenářského spolku od něj převzal pokračování *Kalendáře českého studentstva* na léta 1891–94. Hlavně v průběhu prvního dvacetiletí existence spolek pěstoval intenzivní přednáškovou činnost. V jejím rámci se česká literatura ocitala ve středu pozornosti sledováním beletristických novinek (včetně četby ukázek z nich) a formou vzpomínkových večerů a akademií. J. Vrchlický promluvil 1874 na večeru věnovaném úmrtí V. Hálka a o rok později na akademii, při níž byly v několika jazycích čteny verše věnované básníkovi. Podobně na akademiích se vzpomínalo 1875 na J. Pflegra Moravského, 1880 J. Kollára, desetiletí S. se oslavilo zvláštním zasedáním s projevem J. Baráka (do proslovu O. Mokrého podle dobového tisku cenzura zasáhla tak, že nemohl být vůbec čten), 1892 na večeru J. A. Komenského promluvil T. G. Masaryk. V dalších přednáškách témata z české literatury rozebírali zejména F. Bílý, J. Braniš, L. Čech, L. Dolanský, B. Frida, J. Haasz, K. Havlíček, F. L. Hovorka, J. Hudec, F. Chalupa, J. Kálal, A. Nevšímal, P. Podlipský, F. Pover, F. J. Rypáček, O. V. Seykora, L. Tesař, F. Ulrich, J. Vrchlický, F. V. Vykoukal. Stálou pozornost věnovala S. dění na Slovensku; ustavila např. 1874 komisi pro nákup slovenských knih. O literatuře i společenských poměrech referovali H. Babička, J. Hásek, J. Kubín, J. L. Píč, R. Pokorný, J. Vlček, ze Slováků pak P. So-

cháň. Na slovenském večeru 1881 byli přítomni i hosté ze Slovenska P. Mudroň a A. Pietor. Život ostatních slovanských národů a jejich literaturu připomínaly četné slovanské večery, řadě spisovatelů patřily i samostatné akademie a rozpravy: 1874 vzpomněla A. Mickiewicze E. Krásnohorská, 1875 T. Ševčenka J. Vrchlický, 1882 A. Šenou J. Hudec, 1885 na večeru F. M. Dostojevského vedle vystoupení F. Povera provedl F. Vojtíšek srovnání Zločinu a trestu s Hugovými Bídníky, 1886 na večeru B. Zaleského promluvil R. Pokorný, 1887 J. I. Kraszewského pojednal T. V. Jedlička. O poměrech v Rusku, jeho literatuře a kultuře dále referovali zejména J. Hrubý, H. Mejsnar, J. Mikš, P. Papáček, J. Polívka, F. Prokeš, J. Škába, L. Škorpil, K. Štěpánek, o dění v Polsku především F. Bartoš, J. V. Bohuslav, C. L. Frič, F. L. Hovorka, F. Chalupa, E. Jelínek, A. Kosina, F. Kvapil, F. Pover, R. Urbánek, v Bulharsku F. Tajrych a J. Wenzl, z jihoslovanských literatur promlouvali o slovinské J. Lego, srbské J. Wenzl, chorvatské J. Hudec a J. Kouble, J. Hudec též o černohorské, o Litvě J. Zubatý. S. se 1873 stala členem Matice lužickosrbské a o lužickosrbské literatuře referovali K. Havlíček, F. Hirsch, F. Pover a F. Tajrych. Slovanským veršem se dlouhodobě zabýval O. G. Paroubek. K. S. Sokol (jakožto starosta S.) navrhl 1891, aby byly v zájmu všestranné orientace studentů založeny i odbory německý a francouzský (kde např. 1892 četl J. Třebický ze svého překladu Zolova Germinalu). Ještě 1877 vznikl z iniciativy L. Čecha odbor pro pěstování nauk filozofických, již 1876 však připomněl J. Durdík sté výročí narození J. F. Herbarta, později filozofickou tematiku ve S. obstarávali T. G. Masaryk a J. Teige (o I. J. Hanušovi), jenž též přednášel o české historii a slovanském národopisu, o estetických otázkách vedle Durdíka hovořil i O. Hostinský.

LITERATURA: ● ref. S.: Kalendář čes. studentstva na léta 1870/71, s. 78, 1871/72, s. 78, 1883/84, s. 113; an., Pokrok 9. 5. 1871, 22. 5. a 9. 11. 1872, 26. 1. 1873; an., Koleda 1878, s. 20 ●; Výr. zpráva S. za rok 1871/72 – … 1892/93; K. V. Dvořák: Pohádková komise, Lit. listy 1885, s. 190 a pokr.; A. P. Veselý in Omladina a pokrokové hnutí (1902, s. 22); E. Chalupný: Společenské mravy společenského klubu S., NL 12. 4. 1911; R. Wolf in České studentstvo v době prvního třicetiletí české univerzity (1912, s. 56); K. S. Sokol in sb. Na paměť K. Stan. Sokola (1932, s. 67 a 72); H. Jelínek in Zahučaly lesy (1947, s. 137 a 336); F. Červinka in Boje a směry českého studentstva na sklonku minulého a počátku našeho století (1962, s. 138 a zejména 194); S. Brouček: K některým podmínkám rozvoje českého národopisu v osmdesátých a na počátku devadesátých let 19. století, ČL 1977, s. 197; Z. Urban: Česká národopisná Navedení ze 70. let 19. století a jejich význam, ČL 1979, s. 142; K. Dvořák: Akademický spolek S. v dějinách české folkloristiky, in Pohádky a pověsti našeho lidu z národopisného sběru akademického spolku S. (1984).

vf

Bedřich **Slavík**

* 18. 5. 1911 *Olomouc*
† 28. 8. 1979 *Praha*

Literární historik a kritik zabývající se hlavně regionální literaturou Moravy a Slezska, též autor spisu o počátcích národního obrození; editor.

Po absolvování gymnázia ve Znojmě (mat. 1929) studoval střídavě v Praze a Brně na filoz. fakultách češtinu a němčinu (doktorát získal 1935 na pražské fakultě prací *Hanácké písemnictví*). 1933–48 byl středoškolským profesorem v Praze (na sklonku války byl ze školských služeb na několik měsíců propuštěn); působil rovněž jako externí redaktor nakladatelství J. Lukasík. 1948–53 byl redaktorem deníku Lid. demokracie, 1953–57 tiskovým tajemníkem ministerstva místního hospodářství. 1958–59 pracoval jako pomocný dělník v nár. podniku Stavby silnic a železnic, 1960–61 jako knihovník Státního muzea českosl. tělesné výchovy. 1962–72 byl literárním lektorem agentury Dilia v Praze. Po odchodu do důchodu se cele věnoval literární historii. Ve 2. polovině 30. let se angažoval v činnosti literární skupiny Aktivisté. Po válce byl nedlouho členem Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj.

V literárněhistorické práci byl S. výrazně ovlivněn svým univerzitním učitelem M. Hýskem, na jehož práci Literární Morava v letech 1849–1885 navazoval. Proto se od počátku zaměřil na objevování a literárněhistorické zkoumání písemnictví na Moravě a ve Slezsku, kde se soustředil zejména na regionální literaturu Hané, moravského Valašska, Slovácka a Slezska; z těchto oblastí shromáždil rozsáhlý biograficko-bibliografický materiál, jenž se stal základem a podstatnou součástí jeho monografií (*Hanácké písemnictví, Písemnictví na moravském Valašsku*) a přehledových přírů-

ček. Regionalistickou problematikou se také zabýval v teoretických úvahách (*Regionalismus a literatura, Lidová literatura*): zkoumal hranice mezi tzv. vysokým uměním a lidovým uměním z určitého regionu, v němž viděl přirozenou protiváhu vůči kultuře urbánní i stálý zdroj mravních hodnot. Výsledky svých materiálových výzkumů uložil do množství monografických studií a profilů nejrůznějších literárních osobností (K. H. Hilar, Č. Kramoliš, O. Přikryl, J. Vyhlídal aj.). V S. pracích, metodologicky zřetelně ovlivněných pozitivismem, má převahu informativní popis a životopisná dokumentace nad hodnotícím výkladem a hlubší charakteristikou osobnosti; jejich literárněhistorická a interpretační rovina je často podřízena hlediskům regionalistickým a kulturněhistorickým, méně už je zde přihlíženo k vývojově estetickým hodnotám literárního procesu. Také ve své nejrozsáhlejší práci *Od Dobnera k Dobrovskému*, zaměřené k celonárodní literární a kulturní historii, zůstal S. věren svým pozitivistickým východiskům; shromáždil značné množství poznatků o počátcích českého národního obrození v 18. století a o působení Dobrovského předchůdců (F. M. Pelcl, F. F. Procházka, K. J. Seibt, K. R. Ungar, M. A. Voigt aj.). Jako literární kritik se věnoval výhradně české literatuře, jejíž vývoj komentoval v nesčetných recenzích, glosách a osobnostně vzpomínkových medailonech (mj. soustavně v denících Lid. noviny a Lid. demokracie). Zaměření S. ediční činnosti namnoze opět určoval zájem o regionální literární i folklorní tvorbu.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Mirko Rudiš; bs, bs., Bs, -bs, -bs-, (bs), b. s., B. S., s., S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Akord (1930); Aktivisté; alm. Aktivisté (1936); Archa (Olomouc 1930–37; 1932 Vrchlický v kritice let devadesátých 1892–1898, i sep.; 1934 Vilém Bitnar jako spolupracovník a redaktor Archy, i sep.; 1935 Vilém Bitnar spolupracovníkem Našince, i sep.; 1937 Z korespondence Jana Vyhlídala, i sep.); Bibliofil (Brno); Brázda; Časopis Matice moravské; Časopis pro moderní filologii (1931); Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci (1939, Mládí básníka F. S. Procházky, i sep.); Čes. bibliofil (1939); Čteme (1943); alm. Čtvrt století Mor. kola spisovatelů (Brno 1937); Dělnické listy; Elán (1936); sb. Horácko (Vel. Meziříčí 1938, Z literatury Velkomeziříčska, i sep.); roč. Chudým dětem (Brno 1940–41, 1947, s tit. Ženy na Moravě, Z doby Boženy Němcové, Eliška Krásnohorská); sb. Josef František Karas (1941); alm. Klas (Prostějov 1947); Klas (1939); Knižní kultura (1964); Kolo (Brno 1939–40); sb. Královny, kněžny a velké ženy české (1940); sb. Kravařsko (Nový Jičín 1936); Kulturní zprávy městského a okresního osvětového sboru (Prostějov 1939); Lid. demokracie (1948–76); Lid. noviny (1934–43); Listy filologické; Lit. noviny (1936, 1940–41); Luhačovský salon (1939); Lumír (1934–36, 1939; 1935 Počátky básnické činnosti Jana Opolského, i sep.); Marginálie (1938, Šalda a písemnictví regionální, i sep.); sb. Morava Arnu Novákovi (1941); Mor. jih (Znojmo); Nár. politika; Nár. práce; Naše rodina (1973); Naše Valašsko, pokr. Valašsko (Vsetín, Brno); Nová Praha (1968–69); Nové knihy (1969, 1971); Obnova (1940); sb. Od Horácka k Podyjí (Znojmo 1937, Jan Herben a jižní Morava, i sep.); sb. 80 let F. X. Svobody (1940); Osvěta (1944–45); Panoráma (1940); Pestrý týden (1943); sb. Podyjí (Znojmo 1958); Práce (1962); Rozhledy (1934–35); Rozpravy Aventina (1931–34); Sborník Družiny literární a umělecké k padesátým narozeninám P. E. Masáka (Olomouc 1933, Emanuel Masák jako kritik a lit. dějepisec čes. písemnictví, 1934 i sep.); sb. Severní Morava (Šumperk 1978–79, 1982); Slezský sborník, příl. Slezská tvorba (Opava 1949); Stan (Břeclav 1930); Středisko (Brno 1931–32); Střední škola (1935); Studentský časopis (1927–33); Svět (1944); Tak (1937–38); Učitelské noviny (1959); Valašsko (Brno 1958); Venkov (1936, 1939–41); Věstník Matice opavské (1934, Jan Vyhlídal, 1935 i sep.); Vlast; Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín (1976); sb. Vysočina 1 (1946); Vyšehrad (1945); sb. Záhorská kronika (Dolní Újezd u Lipníku n. Bečvou 1941); Západomor. kulturní revue (Znojmo 1937–38); Zeměd. noviny; Znojemsko; Zvon (1936–41); Živá tvorba (1942–44). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře:* Ondřej Přikryl (studie, 1932); Jiří Wolker a Svatý Kopeček (studie, 1935, bibliof.); Básnické dílo Emanuela Lešehrada (studie, 1936); Čeněk Kramoliš (studie, 1936); K. H. Hilar literát (studie, 1936); Regionalismus a literatura (studie, 1937); Písemnictví na Litovelsku (1937); K. H. Hilar intimní (studie, 1938); Za rodný kraj. K šedesátinám Jakuba Demla (stati, 1938); Václav Štech a Slaný (studie, 1939); Hanácké písemnictví (monografie, 1940); Jaroslav Maria (studie, 1940); Písmáci selského lidu (studie, 1940); Lidová literatura (studie, 1940); Kořeny (soubor statí, 1944); Písemnictví na moravském Valašsku (monografie, 1947); Důvěrný pohled na Viléma Mrštíka (studie, 1971); U Suchardů. Příspěvek k poznání doby, rodu, života a díla Vojty Suchardy (monografie, 1973); Od Dobnera k Dobrovskému (monografie, 1975). ■ REDIGOVAL *knižnice:* Lidová četba (1940–41), Z domova a světa (1940–42, s A. Skoumalem), Zralé klasy (1941–48). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: O. Buchar: Largo. Básně z pozůstalosti (1936); Z díla Alše Balcárka (1937); Antoš Dohnal (L. J. Hansmann): Hanácké povídky (1940); A. Novák: Jaro v Čechách (1940); J. H. Gallaš: Romantické povídky (1941); Krásná a milostivá (ant. literatury z Hané, 1941);

Srdce a doba. Listy českých žen (1942); Padesátka Lid. novin (1943, šifra bs); V dobrým sme se zešli (ant. moravského humoru, 1944); J. F. Karas: Ondra Foltýn (1946); Thomáše Jordána z Klauznburku Kniha o vodách hojitedlných neb teplicech moravských (1948); O. Bystřina: Hanácká legenda (1948); Starodávné cesty do světa (adaptace starých čes. cestopisů pro ml., 1964, s J. Koptou); F. Skácelík: Krásná setkání (1970); F. Horečka: Třínožka s vavřínem (1973). ▮

LITERATURA: ● ref. Ondřej Přikryl: A. N. (Novák), LidN 27. 11. 1932; L. Pál. (Páleníček), Středisko 3, 1932/33, s. 100; M. (E. Masák), Archa 1933, s. 70 ●; V. Brtník: ref. Vrchlický v kritice let devadesátých, Venkov 9. 3. 1933; ● ref. Jiří Wolker a Svatý Kopeček: M. (E. Masák), Archa 1935, s. 188; B. V. (Václavek), Index 1935, s. 56; AMP. (A. M. Píša), PL 20. 11. 1935; V. H. (Z. Kalista), Lumír 62, 1935/36, s. 238 ●; A. N. (Novák): ref. Jan Vyhlídal, LidN 11. 11. 1935; M. (E. Masák): ref. Počátky básnické činnosti Jana Opolského, Archa 1936, s. 44; ● ref. Básnické dílo Emanuela Lešehrada: B. V. (Václavek), Index 1936, s. 104; V. Knapp, LitN 9, 1936/37, č. 6 ●; ● ref. Čeněk Kramoliš: Dč. (K. Doskočil), Rozhledy 1936, s. 268; drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 138; M. (E. Masák), Archa 1937, s. 45 (i ref. K. H. Hilar literát) ●; ● ref. K. H. Hilar literát: J. V. S. (Sedlák), Venkov 14. 11. 1936; -och- (F. S. Procházka), Zvon 37, 1936/37, s. 155; A. N. (Novák), LidN 23. 5. 1937 (i ref. Básnické dílo Emanuela Lešehrada a Čeněk Kramoliš) ●; J. V. S. (Sedlák): ref. Regionalismus a literatura, Venkov 5. 11. 1937; M. (E. Masák): ref. F. X. Šalda a písemnictví regionální a Z literatury Velkomeziříčska, Archa 1938, s. 289; A. N. (Novák): ref. Václav Štech a Slaný, LidN 14. 7. 1939; kp. (K. Polák), ref. Písmáci selského lidu, Nár. práce 5. 6. 1940; ● ref. Hanácké písemnictví: K. P. (Polák), Nár. práce 3. 11. 1940; J. Hch. (J. Heidenreich-Dolanský), LidN 13. 1. 1941; J. Hertl, Řád 1941, s. 52 ●; kp. (K. Polák): ref. ed. Krásná a milostivá, Nár. práce 20. 7. 1941 + ref. Kořeny, Nár. práce 1. 10. 1944; V. T. (Tichý): ref. ed. V dobrým sme se zešli, Nár. práce 6. 2. 1945; ● ref. Písemnictví na moravském Valašsku: K. P. (Polák), PL 27. 6. 1948; J. Hrubeš, Slovesná věda 2, 1948/49, s. 33; O. Králík, ČMM 1950, s. 204 ●; F. Svejkovský: ref. ed. Starodávné cesty do světa, LitN 1965, č. 17; Sp. (J. Spáčil): Šedesát let literárního historika Moravy dr. B. S., Zpravodaj města Kroměříže 1971, s. 117; Z. Bár: Život a význam díla B. S., in B. S.: Důvěrný pohled na V. Mrštíka (1971); E. Macek: ref. ed. F. Skácelík: Krásná setkání, ČLit 1972, s. 282; ● ref. Od Dobnera k Dobrovskému: V. Vodák (M. Vacík), LD 6. 12. 1975; D. Jeřábek, ČLit 1976, s. 188; P. Bělina, ČsČH 1977, s. 293; M. Kaňák, Čes. zápas 1976, č. 6; Z. Medek, Kostnické jiskry 1976, č. 7; J. Skutil, VVM 1976, s. 246 ●; ● nekrology: V. Nezbeda, sb. Severní Morava 1979, s. 72; Z. Bár, Štafeta 1980, č. 2 ●.

jm

Jindřich Maria **Slavík**

* 8. 6. 1907 *Jablunkov*
† 2. 9. 1987 *Olomouc*

Básník a prozaik katolické duchovní orientace, literární, hudební a kulturní publicista, vydavatel, bibliofil; hudební skladatel.

Vl. jm. Stanislav Vrbík, takto se podepisoval jako hudební skladatel a publicista, vydavatel a bibliofil; literární tvorbu a kritiku podepisoval Jindřich (J.) Maria (M.) Slavík. – Středoškolská studia zahájil ve Vyškově, pokračoval na reálném gymnáziu v Olomouci, maturitu složil 1930 na gymnáziu v Litovli. Od 1924 byl varhaníkem a sbormistrem v kostele u Panny Marie Sněžné v Olomouci, od 1928 dómským varhaníkem při olomoucké katedrále sv. Václava. Studoval hudební kompozici u A. Petzolda a J. Kvapila. Mnohá svá hudební díla, převážně církevní skladby, vydával tiskem, nejvíce ve 30. letech. Od 1930 byl redaktorem nakladatelství Č. Berana v Olomouci, od 1936 též lektorem nakladatelství Společenské podniky v Přerově. 1942–61 působil jako kapelník orchestru městského divadla (později Divadlo O. Stibora) v Olomouci. Zejména ve 30. letech se mnohostranně angažoval v kulturním životě. Od 1931 byl členem sdružení katolických umělců Družina literární a umělecká, na jejíž činnosti se podílel prací organizační, vydavatelskou a uměleckou. Jako kulturní referent soustavně spolupracoval 1930–37 s olomouckým deníkem Našinec, svoje literární a hudební referáty zveřejňoval i v dalších časopisech. Byl činný v bibliofilských spolcích, k jejichž setkáním vydával příležitostné tisky, zpravidla vlastní tvorbu; několik knížek sám graficky upravil. Působil i jako soukromý nakladatel, vedle vlastních titulů vydal: E. A. Poe: The Raven. Havran (1930, přel. O. F. Babler) a Filozofie básnické skladby (1932, přel. A. Skoumal), O. F. Babler: Jak jsem překládal Havrana (1931), T. Vodička: České překlady Havrana (1931), Dva dopisy S. Čecha učiteli Ignáci Jandovi (1931, ed. L. Páleníček), A. Čáp: Člověk a krása (1937, 2. vyd.).

S. tvorbu vyznačovalo úsilí o zduchovnění života, jež nacházelo oporu v náboženské víře a hudební kultuře. Jeho idealisticky založená poezie je námětově různorodá a formálně nesourodá (např. milostné básně oslavného rázu a archaického slovníku v *Pohádce* či verše s ka-

zatelskou dikcí a schematickými protipóly duchovna a přízemnosti ve sbírce *Nad propastí*). Cyklus sedmi básní na hudební motivy *Melodie soumraku* se pokouší literární paralelou postihnout odlišný styl a ideové pojetí děl slavných skladatelů (J. S. Bach, L. van Beethoven, F. Chopin aj.). Ve válečné sbírce *Hlasy z temnot* S. vyjádřil chmurné dobové nálady a úzkosti, jimž vzdoruje estétskými evokacemi hudby a obrazy naděje upínajícími se k Bohu. Poplatnost starší literární manýře a nedostatek imaginace, zato přemíra spirituálnosti a vroucí víry se projevily i v S. básních v próze (*Zrození lásky, Touhy duší*) a poznamenaly i jeho pokusy o drama (*Tři hry*), které zůstaly u jednoduchých evangelijních výjevů, omezených na statické líčení bez dramatické zápletky. S. prozaické práce zahrnují drobné útvary, povídky a romány s příběhy citových a duchovních (zpravidla tvůrčích) zápasů a smíření. Náladové črty, zachycující subtilní vize, bolestné touhy či pokorná spočinutí, se pohybují na pomezí snu a skutečnosti a charakterizuje je bohatě rozváděná, slovně přetížená symbolika (*Hra světel a stínů, Stříbrný most*). Vznešené inspirace a pateticky traktovaná podobenství nalezly jistou rovnováhu s námětem v legendárních látkách (*Legenda o neznámém světci, Poutník touhy, Gotické sny*). Realita života krystalizovala autorovi opakovaně v motivech idealizujících a moralizujících (návrat zoufalých k životu, záchrana ženy v rodinném štěstí, zvláště při narození dítěte, láska a víra jako útočiště trpících, spásný vliv zjevení aj.). Pozitivně se v těchto prózách projevila S. znalost moravského prostředí i s občasnými sociálními akcenty, nicméně převážily lyrický popis, psychologicky nahodilé rozvíjení i řešení děje a především nepříliš myšlenkově komplikovaná, o to senzitivnější religiozita. S. si tak zúžil možnosti románové stavby i ve svém jediném vydaném románu *Kajícnice* (psaném deset let před vydáním a zprvu zamýšleném jako začátek románového cyklu), příběhu venkovského učitele a jeho ženy. Hojně čerpal náměty také z hudebního, zejména skladatelského života (*Akordy života, Laudate Dominum*); při úporném sledování souvislosti životního řádu a hudebních zákonitostí vycházela však životní mnohostrannost zkrátka. – V rukopisu údajně zůstaly romány Kouzelné království (1937), Přístav, V rukou osudu, Žena, Krev země, prózy Setkání (1945–46), básně Písně hvězdných nocí (1943–45) a drama Spravedlnost. Sborník nakladatelství a tiskárny Společenské podniky v Přerově s tit. Velmistr řádu otce Guttenberga (1936, red. S.) patrně zůstal nevydán. Nezjištěny zůstaly též novoroční tisky uvedené v nakladatelském soupisu: Na rozhraní (1933), Vyznání (1935), Poselství míru (1936) a Malý interview (1938).

PSEUDONYM, ŠIFRY: A. V. Hron (Pozor); J. M. S., jms, -jms, St. V., S. V., VS, V. S. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. … a na zemi pokoj lidem dobré vůle (Olomouc 1935); Archa (Olomouc 1931–41); Cyril; Českosl. varhaník; Jitro; Lid. noviny (1941); Moravskoslezský deník (Mor. Ostrava); Našinec (Olomouc 1930–37); alm. Poselství (Olomouc 1938); sb. Pozdravení (Olomouc 1938); Pozor (Olomouc 1937, Staré pověsti moravské, pseud. A. V. Hron); Právo (Přerov, Brno, i příl. Nový národ); Přehled; Středisko (Brno 1931). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Pohádka (BB 1930); Zrození lásky (PP 1930); Ve stínu katedrály (P 1931; 1934 in Gotické sny); Hra světel a stínů (PP 1931); Touhy duší (PP 1931); Útočiště (P 1931); Legenda o neznámém světci (P 1931; 1934 in Gotické sny); Poutník touhy (P 1932; 1934 in Gotické sny); Tři hry (1934, obs. dramatické scény: Svatá noc, Život, Vítězství světla nad stíny); Gotické sny (PP 1934); Akordy života (PP 1935); Laudate Dominum (P 1937, novoroční tisk); Nad propastí (BB 1937); Kajícnice (R 1937); Melodie soumraku (BB 1938; 1940 in Hlasy z temnot); Stříbrný most (PP 1939); Hlasy z temnot (BB 1940). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Archa (1939–40, s F. Dohnalem, E. Masákem, O. Svozilem; 1941 a 1945–47, s J. M. Svobodou a O. Svozilem); *sborníky:* … a na zemi pokoj lidem dobré vůle (1935), Pozdravení (1938, stati, vzpomínky a pozdravy k padesátinám F. Večeři-Střížovského), Poselství (1938, s O. Svozilem, k 25. výr. Družiny literární a umělecké), Pět medailonků (1941, drobná grafika); *knižnici:* Plamen (1931–37). ▮

LITERATURA: rh (R. Habřina): ref. Zrození lásky, Středisko 1, 1930/31, č. 7–8; A. Gajdoš in Tři hry (1934); V. Havlín in Gotické sny (1934); j. t. (J. Taufer): ref. Gotické sny, Tři hry, Index 1935, s. 34; ● ref. Akordy života: B. Slavík, LidN 21. 10. 1935, J. O. (Ošmera), Čin 1935, s. 382 ●; ● ref. Nad propastí: O. Králík, LUK 1937, s. 289; S. Vlček, Rozhledy 1937, s. 154; O. Svozil, Archa 1937, s. 141 ●; O. Svozil, S. Vrbík: Index členů DLU, alm. Poselství (1938, s. 380); ● ref. Kajícnice: M. (E. Masák), Archa 1938, s. 41; Čch. (K. A. Čcheidze), Venkov 20. 4. 1938; B. Slavík, LidN 9. 1. 1939 ●; ● ref. Melodie soumraku: F. Dohnal, Archa 1939, s. 92; B. Slavík, LidN 25. 9. 1939 ●; ● ref. Stříbrný most: V. Bitnar, Archa 1939, s. 276; B. Slavík, LidN 25. 3. 1940 ●; B. Slavík: Literární poselství moravských katolíků, LidN 8. 5. 1939; I. Bauše: ref. Hlasy z temnot, Archa 1940, s. 217; B. Vybíral in Beletristický přínos olomouckého kraje (1940, s. 12);

(sjl).: Osmdesátiny kulturního pracovníka, LD 6. 6. 1987; F. Všetička in Olomouc literární (2002, s. 183); B. Kolář: Pod pseudonymem J. M. S. psal Stanislav Vrbík, sb. Z paměti literární Olomouce 2 (2006).

jip

Slezský sborník viz **Věstník Matice opavské**

Jiří **Slota**

* 24. 3. 1819 *Rajec* u Žiliny (Slovensko)
† 3. 10. 1882 *Leopoldov* u Trnavy (Slovensko)

Básník, publicista a překladatel, národní buditel.

Psal se též Slotta a Slota Rajecký, křestní jm. užíval v různých podobách: Juraj, Jiřík, Jurka, Jurko, Ďorď (Cyrill a Method), i ve zkratce G. – Byl desátým dítětem v rodině rolníka, jenž krátce po synově narození tragicky zahynul. Matka zemřela 1831 při tyfové epidemii a s ní i většina S. sourozenců. Po její smrti se o děti staral otčím, kuchař a hostinský, za něhož se matka znovu vdala. Základní vzdělání S. získal na dvoutřídní škole v rodišti (1825–29), kde na něj měl rozhodující vliv místní varhaník, který ho seznámil s českými knihami a učil ho zpěvu a hře na housle; 1829–30 S. navštěvoval františkánské gymnázium v Žilině, pak přestoupil do benediktinského gymnázia v Bratislavě (1830–31). Po matčině smrti studia na čas přerušil a učil se v Pešti sazečem. Několik měsíců se živil jako domácí učitel a pak za podpory otčímova strýce, právníka Š. Ďurjana, penzionovaného univerzitního učitele, se vrátil ke studiu a 1833–35 navštěvoval františkánské gymnázium v Gyöngyösi, 1835–36 opět v Žilině, 1836–37 u kapucínů ve Vídni a tzv. filozofii dokončil (1838) opět v Bratislavě. 1838–42 studoval sociologii v semináři v Brně, kde se národně uvědomil v kroužku slovansky orientovaných kleriků a stal se členem Matice české. Po vysvěcení (1842) byl dva roky kaplanem v Moutnicích u Brna, 1844–51 v Šaraticích u Brna (zde načas administrátorem). 1852 složil v Praze státní zkoušky z české řeči a literatury (examinátor F. L. Čelakovský) a byl ustanoven suplentem (1852–56), pak řádným profesorem (1856–61) československého jazyka, latiny a náboženství na katolickém gymnáziu v Banské Bystrici, o jehož poslovanštění se významnou měrou zasloužil a při němž založil i hudební školu. 1850 pak spoluzakládal vydavatelství moravských kněží Dědictví Cyrila a Metoděje; 1853–61 byl zároveň kazatelem v hlavním banskobystrickém kostele. 1861 se ze zdravotních důvodů vzdal učitelské praxe a do 1870 působil jako farář v německé osadě Tužina u Nitry, 1867–70 zároveň jako školní dozorce okresu Bojnice. 1870–78 byl správcem Spolku sv. Vojtěcha, jehož byl spoluzakladatelem a na jehož půdě rozvíjel národně buditelskou práci, a byl redaktorem katolických periodik v Trnavě. Od 1878 působil jako farář v Dolních (Pustých) Voděradech, pak jako děkan v Drahovcích a zároveň jako školní dozorce direktu Velké Kostolany. Ve všech svých působištích vykonával intenzivní lidovýchovnou a osvětovou činnost. Patřil k nejbližším spolupracovníkům (spolu s M. Chrástkem) národního kulturního činitele, církevního hodnostáře Š. Moyzesa, kterému věnoval i některá svá díla. Jako spoluzakladatel a člen výboru (odbor pro beletrii) Matice slovenské se s J. M. Hurbanem účastnil oslav M. Š. Zrinského v Záhřebu (1866), dále cyrilometodějských v Římě (1881). 1865 kandidoval na poslance do uherského sněmu ve volebním okrese Prievidza. Byl mecenášem slovenských národních zájmů, podporoval slovenské střední školství, 1869 organizoval sbírku na Dům Matice slovenské aj. Proslul jako vynikající řečník. Ačkoli se S. přátelsky stýkal s Ľ. Štúrem i ostatními iniciátory a příznivci jazykové odluky, sám byl zastáncem společného československého jazyka i literatury. K rozšíření této jeho ideje měl sloužit výslovně časopis Cyrill a Method. Své příspěvky psal většinou česky s četnými slovakismy a doplňoval je jazykovým komentářem a slovníčkem. – V posledních letech života se léčil v Leopoldově. Pohřben byl v Drahovicích-Voděradech.

Své první básnické pokusy uveřejňoval S. časopisecky. Knižně debutoval obsáhlou, bohatě ilustrovanou sbírkou veršů pro děti, které byly volným zpracováním německých předloh (*Zrcadlo maličkých*). První oddíl knihy obsahuje didaktické a moralizující verše s náboženskou a přírodní tematikou, s náměty z dětského života, školní písně, gnómy a návody chování. Druhý oddíl přináší epické básně o životě světců a bajky. Sbírka je napsaná v češtině s četnými slovakismy. Následující soubor religiózních patetických básní *Veliké poselství*

kněze katolického je určena nově vysvěceným kněžím. Je napsána rovněž česky s jazykovými vysvětlivkami pod čarou. Inspirován jihoslovanskými národními a umělými písněmi o jitřence vydal S. ve slovenštině obsáhlou báseň *Naša zora,* apoteózu národa a jeho velkých mužů; apeluje v ní na rodiče, učitele a duchovenstvo, aby buditelskou prací vychovávali národně uvědomělou, obrozenskou generaci. Kniha *Básnické spisy* je soubor vlastenecké a národním patosem proniknuté poezie, ovlivněné klasicismem, psané česky i slovensky. Zahrnuje i Veliké poselství kněze katolického a básnickou skladbu Naša zora, dále některé básně uveřejněné dříve časopisecky, 36 sonetů *Můj blud a návrat* s ambicemi přiblížit se svému vzoru J. Kollárovi a básně příležitostné, adorační, milostné a ohlasy roku 1848. Překlady z němčiny a latiny do češtiny tiskl v časopisu Cyrill a Method, překlad jihoslovanských písní do slovenštiny byl zařazen do knihy Naša zora.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: J. S. Rajecký, kaplan Žeratský, ...kaplan Žerotický, Rajecký, Rájecký; -a.-, „-a.“, G. (Čes. včela), J. S., S., S-a., (Sl.), Sl... a. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Blahověst (1851); alm. Concordia (Budín 1858); Cyrill a Method (Banská Bystrica 1850–63); Časopis pro katol. duchovenstvo, pokr. Časopis katol. duchovenstva (1841–45, 1861); Čech (1851); Čes. včela (1841–42); Junoš (Pešť 1865); Katolícke noviny (Trnava 1871–81); Kazateľňa (Skalica 1881, i příl. Kázne a reči pohrebné 1, 1885); kal. Moravan (Olomouc); Mor. (národní) noviny (Brno 1848–58, i příl. Besedník, Příloha k M. n.); Nár. noviny (1849); Orol (Turč. Sv. Martin 1874); Pešťbudínske vedomosti (Budín 1862–67); sb. První všeobecný sjezd důvěrníků všech jednot katolických na Moravě (1851); kal. Pútnik svätovojtešský (Trnava 1872–79); Slovenské noviny (Vídeň 1850–60, i příl. Světozor); Slovensky národný učiteľ, pokr. Národný učiteľ (Trenčín 1860–64, i příl. Škola domáca a Zrkadlo malučkých); Sokol (Skalica 1864–67); Škola a život (1861–63, i příl. Štěpnice); Týdeník (Brno 1848–58). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* City radosti ku slavnému dosednutí na stolec biskupství brněnského Jeho hraběcí Milosti nejdůstojnějšího a vysoce urozeného pána, pana Antonína z Schaaffgotschů (B 1842); Píseň ke mši svaté (1845, výt. nezjišt.); Zrcadlo maličkých (BB pro ml., 1847); Výlevy vděčnosti ku jmenovinám Jeho Osvícenosti nejdůstojnějšího pána pana Štefana Moysesa... (B 1853); Veliké poselství kněze katolického (BB 1856; 1882 zkráceně s tit. Poselství kněze katolického); Naša zora (B 1867, dle E. Okrugiće); Pamiatka putovania katolíckeho Slavianstva do Ríma ku hrobu sv. Cyrila (cestopis, 1882). – *Kázání a promluvy:* Predigt bei der Primiz – Feier des Hochw. H. Adolf Borsiczky (1859, výt. nezjišt.); Duchovná reč složená na pamiatku vysvätenia kaplnky korytnickej (1860); Abschiedsrede, gehalten in der Neuschler Domkirche am Pfingstsonntage im Jahre 1861 (1861, výt. nezjišt.); Jubileum festis honoribus... Sigismundi Szupan... dum anno 1870... solium episcopale dioecesis Neosoliensis adipisceretur (1870, výt. nezjišt.); Oslava Jeho Osvícenosti... pána Arnolda Ipolyiho... biskupa banskobystrického... pri príležitosti jeho nastolenia dňa 2. mája 1872 v Banskej Bystrici prednesená (1872, výt. nezjišt.); Reč... povedaná dňa 23. októbra 1872 na politickej konferencii „Novej školy slovenskej“... v Pešti (1873, výt. nezjišt.); Vermächtniss des alten Jahres 1874 (1875, výt. nezjišt.); Kázeň pri slavnostných primiciách vel. p. Jozefa Horvátha... (1881). – *Ostatní práce:* Historie gymnázia baňskobystrického (1848); Památka vysvěcení nové budovy c. k. katolického vyššího státného gymnázia v Baňské Bystrici, které se stalo dne 10. oktobra 1858 (1860); Spolok sv. Vojtěcha, založený a do života uvedený dňa 14. septembra r. P. 1870 (1872). – *Souborné vydání:* Básnické spisy (J. L. Kober, 1882, 1 sv., obs. i verše z časopisů). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Cyrill a Method (1854–56; 1854 s M. Chrástkem), Slovensky národný učiteľ, od 3. roč. pokr. Národný učiteľ (1860–64; 1863 s příl. Škola domáca a Zrkadlo malučkých, obě s J. Králem), Katolícke noviny (1871–78); *kalendář:* Pútnik svätovojtešský (1872–79). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Pamiatka putovania katolického Slavjanstva do Ríma ku hrobu sv. Cyrilla, apoštola slavjanského... (1882). ▮

BIBLIOGRAFIE: V. Rizner: J. S., in Bibliografia písomníctva slovenského... 5 (1933, s. 100). ▮ LITERATURA: ● ref. Zrcadlo maličkých: K. Šmídek, Květy 1847, s. 367 + (šifra Š.) Květy 1848, Lit. příloha k č. 25, s. 205 ●; an.: Slyšíme, že náš p. biskup..., Nár. noviny 1849, s. 426; an.: ref. Veliké poselství kněze katolického, Slovenské noviny (Vídeň) 1857, č. 7; ● ref. ed. Slovensky národný učiteľ: an., Mor. noviny 1860, s. 388; an. (J. Malý), Poutník od Otavy 1860, s. 142 ●; an.: Z pamětí J. S. Rajeckého, in J. S.: Básnické spisy (1882, s. 201); ● nekrology: an., Pokrok 8. 10. 1882; an., NL 8. 10. 1882, příl. k č. 275; S. Hurban-Vajanský, Národné noviny (Turč. Sv. Martin) 24. 10. 1882; an., Katol. noviny 1882, s. 153; F. Čenský, Osvěta 1882, s. 1046; J. Hn. (Herben), Ruch 1882, s. 383; an., Urbánkův věstník bibliografický 1882, s. 310; an., Světozor 1882, s. 516; an., Obzor (Brno) 1883, s. 15 ●; Bystersky (J. Janoška): Spisy pre mládež, Dom a škola (Turč. Sv. Martin) 1886, s. 372; Š. Krčméry in Stopäťdesiat rokov slovenskej literatúry, Výbor z díla 3 (1954, s. 128); F. Všetička: Kaplan šaratský, Rozmach 2001, č. 0, s. 20; Z. Fišer: Kaplan ze Šaratic. K moravskému působení J. S., Vyškovský sborník, sv. 3, 2002, s. 110.

sm

Pavel **Slovák**

† 7. 1. 1604 *Lanškroun*

Autor traktátů a překladatel.

Psán též Paulus Slovacius, resp. Slavus. – Zmiňován 1592 jako jáhen v Mladé Boleslavi. Po určitou dobu nesměl vykonávat bohoslužebné úkony, až 1596 byl ordinován na kněze. Od 1598 působil jako správce sboru v Lanškrouně, kde dal vystavět školu. 1601 byl v Mladé Boleslavi přibrán do úzké rady jednoty bratrské. Poslední léta života byl nemocen, pohřben byl v Brandýse n. Orlicí.

Společně s M. Cyrem přeložil 1590 z latiny (pouhé čtyři roky po jeho vydání v Ženevě) cestopis francouzského kalvinisty Jeana de Léry Historie o plavení se do Ameriky, kteráž i Brasilia zove, který popisoval cestu do Ameriky a návrat z ní s cennými etnografickými postřehy a sympatií k domorodým obyvatelům. Český překlad, doplněný ilustracemi, rozsáhlou dedikační statí (panu Bohuslavu Berkovi z Dubé) a předmluvou k českému čtenáři, usiloval o působení na široké čtenářské vrstvy; proto v něm např. byly vypuštěny původní předmluva, polemická pasáž a části 20. kapitoly, srozumitelné jen v prostředí originálu. Odbornou terminologii (zejména z astronomie a geometrie) ponechali překladatelé záměrně v původní latinské podobě. Rukopis překladu objevil ve 20. letech 19. století ve fürstenberské knihovně v Praze F. Palacký; úplně byl vydán až 1957. S. původní traktáty a další překlad se nedochovaly, jeho podíl na překladu Bible kralické zůstává nepotvrzen.

KNIŽNĚ. *Traktáty:* Traktát o moru (1600, výt. nezjišt.); Traktát o zemětřesení (asi 1600, výt. nezjišt.). – *Překlad:* L. Lawater: Trojí kázání o drahotě a hladu (1591, výt. nezjišt.). ■ EDICE: Jean de Léry: Historie o plavení se do Ameriky, kteráž i Brasilia zove (1957, ed. Q. Hodura, B. Horák). – *Ukázky in:* J. Jireček: Antologie z literatury české doby střední (1858, s. 225; z překl. Jean de Léry: Historie o plavení…, kap. 14 a 18). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 15 498 – 15 499. ■ LITERATURA: F. P. (Palacký): Literní zprávy, ČČM 1827, sv. 4, s. 139; J. Jireček: Léryova cesta do Brazílie v českém překladu, ČČM 1862, s. 195 + in Rukověť 2 (1876, s. 232); Q. Hodura, B. Horák, Z. Tichá in ed. Jean de Léry: Historie o plavení… (1957); A. Molnár: ref. ed. Jean de Léry: Historie o plavení…, ČLit 1957, s. 499.

vpb

Slovan viz in Karel **Havlíček Borovský**

Slovanský přehled

1898–1914, 1925–1939, od 1946

Zpočátku spíše populárně-vědný, později odborný časopis věnovaný životu, kultuře, politice, historii i ekonomice slovanských zemí; výraznou složku v něm tvořila i literatura, vedle článků o ní i beletrie, především poezie.

Podtitul: 1898–1914 (roč. 1–16) Sborník statí, dopisů a zpráv ze života slovanského; 1925–48 (roč. 17–34) Sborník pro poznávání politického, hospodářského, sociálního a kulturního života slovanských států a národů; 1949–90 (roč. 35–76) bez podtitulu; 1991–93 (roč. 77–79) Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní Evropy; od 1994 (roč. 80) Review for Central, Eastern and Southeastern European History. – *Redaktoři:* 1898–1914 (roč. 1–16) a 1925–26 (roč. 17–18) A. Černý; 1927–30 (roč. 19–22) A. Černý s red. kruhem; 1931–38 (roč. 23–30) A. Frinta, J. Slavík s red. kruhem; 1939 (roč. 31) A. Frinta s red. kruhem; 1946–47 (roč. 32–33) A. Frinta s red. kruhem, odp. red. A. S. Mágr; 1948 (roč. 34 do č. 8) A. Frinta s red. kruhem, odp. zástupce V. Cháb; 1948–62 (roč. 34 od č. 9–10 – roč. 48 do č. 2) Z. Nejedlý s red. radou, z toho 1948–50 (roč. 34 od č. 9–10 – roč. 36) odp. zástupce A. Reimannová, 1951–62 (roč. 37–48 do č. 2) J. Dolanský postupně jako odp. red., vedoucí red., místopředseda red. rady, zástupce předsedy red. rady a znovu vedoucí red., 1953–59 (roč. 39–45) V. Třeštík jako vedoucí red., 1960 (roč. 46) L. Nováková jako výkonná red., 1961–62 (roč. 47–48 do č. 2) M. Blažková jako výkonná red.; 1962–64 (roč. 48 od č. 3 – roč. 50 do č. 2) J. Dolanský jako vedoucí red. a M. Blažková jako výkonná red.; 1964–68 (roč. 50 od č. 3 – roč. 54) V. Král jako předseda red. rady a K. Herman jako výkonný red.; 1969 (roč. 55) J. Macůrek jako předseda red. rady a K. Herman jako výkonný red.; 1970–84 (roč. 56–70 do č. 3) V. Král jako předseda red. rady, z toho 1970–76 (roč. 56 od č. 4 – roč. 62 do č. 3) K. Herman jako výkonný red., 1976–77 (roč. 62 od č. 4 – roč. 63 do č. 2) J. Kočí jako výkonný red., 1977–84 (roč. 63 od č. 3 – roč. 70 do č. 3) M. Tejchman jako výkonný red.; 1984–85 (roč. 70 od č. 4 – roč. 71 do č. 1) jen výkonný red. M. Tejchman; 1985–89 (roč. 71 od č. 2 – roč. 75) A. Dolejší, M. Tejchman jako výkonný red.; 1990 (roč. 76 do č. 4) M. Tejchman s red. radou; 1990–93 (roč. 76 od č. 5 – roč. 79) V. Moulis jako předseda red. rady, M. Tejchman, jako výkonný red.; od 1994 (roč. 80) M. Tejchman jako vedoucí red., E. Irmanová jako výkonná red. – *Vydavatelé:* 1898–1914 (roč. 1–16) a 1925–39 (roč. 17–31) A. Černý; 1946–47 (roč. 32–33) Slovanský výbor v Praze;

1948–60 (roč. 34–46) Slovanský výbor Československa; 1961–63 (roč. 47–49) Slovanský ústav ČSAV; 1964–69 (roč. 50–55) Ústav dějin evropských socialistických zemí ČSAV; 1970–90 do č. 2 (roč. 56–76) Československ.-sovětský institut ČSAV; 1990 od č. 3 – 1993 (roč. 76–79) Ústav dějin zemí východní Evropy, od 1991 s názvem Ústav dějin střední a východní Evropy ČSAV, od 1993 AV ČR; od 1994 (roč. 80) Historický ústav AV ČR, vesměs Praha. – *Nakladatelé:* 1898–1914 (roč. 1–16) F. Šimáček; 1925–32 (roč. 17–24) Československ. obec legionářská; 1933–34 (roč. 25–26) Šolc a Šimáček, spol. s r. o.; 1935–39 (roč. 27–31) V. Petr; 1946–60 (roč. 32–46) neuveden; 1961–65 (roč. 47–51) Nakladatelství ČSAV; od 1966 (roč. 52) Academia, nakl. ČSAV, od 1993 AV ČR. – *Periodicita:* 1898–1914 (roč. 1–16) a 1925–38 (roč. 17–30) 10x ročně; 1939 (roč. 31) jen 3 dvojčísla; 1946–59 (roč. 32–45) 10x ročně; 1960–91 (roč. 46–77) 6x ročně; od 1992 (roč. 78) 4x ročně.

S. p. založil sorabisticky orientovaný slavista A. Černý a hodlal v něm navázat na program Slovanského sborníku E. Jelínka, tj. seznamovat čtenáře se životem jednotlivých slovanských kmenů. Od Jelínkova projektu se měl odlišit zaměřením na přítomnost a širokým tematickým záběrem včetně politiky. Památce E. Jelínka a M. Hórnika byl také první ročník věnován. Během své takřka stoleté existence S. p. prošel několika výraznějšími změnami. Od svého vzniku do zastavení na počátku 1. světové války přinášel vedle statí z oblasti slovanské historie, hospodářství, politiky, literární i kulturní historie též beletrii a z ní výlučně překlady veršů. Měl několik ustálených rubrik. V *Dopisech* se redaktorovi podařilo díky obsáhlým kontaktům vytvořit síť pravidelných zpravodajů ze zemí a míst, kde žijí Slované. Rubrika *Rozhledy a zprávy* byla členěna teritoriálně (Slované severozápadní, východní a jižní) a obsahovala detailní informace o časopisech, kulturních, literárních i politických událostech, jubileích i úmrtích, o školství, ve stále stupňující se míře též ze Slovenska a lužickosrbského prostředí. Varianty rubriky *Literatura, věda, umění* zahrnovaly zejména bilanční stati zpravující o tom, co se událo za uplynulý rok v jednotlivých národních literaturách, a též recenze odborných spisů i beletrie, v menší míře i zprávy o novinkách ve výtvarném a hudebním světě. V obrazové části převládaly portréty významných slavistických osobností. Ztráta možnosti mezislovanských styků, hrozba konfliktů s úřady i nepříznivá ekonomická situace vyvolaná válečným rozvratem vedly na začátku 1. světové války k zastavení listu. K jeho obnově pro státněpolitické zaneprázdnění vydavatele došlo až 1925. Podle vstupního slova A. Černého zaměření listu zůstalo obdobné („Ideály naše se nezměnily", jen „nynější slovanská skutečnost je… důkladně změněna"), nyní hlavně s cílem poznat jevy, které vznikají se zrodem nových státních útvarů slovanských národů i s pádem carismu v Rusku, a věcně o nich referovat. Dřívější rubrika Rozhledy a zprávy se změnila na *Rozhledy po slovanském životě* a členila se podle jednotlivých států a národů, zajímala se i o osud menšin a problémy emigrace. Rozšířena a systematicky utříděna byla rubrika recenzí a 1928 (roč. 20) jednorázově byla zavedena rubrika *Bibliografie,* soustavněji uplatňovaná až od 1950 (roč. 36). Nová redakce (A. Frinta, J. Slavík), která nastoupila 1931 (roč. 23), jen potvrdila dosavadní směr listu. Účelně rozdělila 1933 (roč. 25) rubriku recenzí na dvě části (*Knihy o věcech slovanských* a *Krásné písemnictví*), 1937 (roč. 29) obnovila rubriku *Dopisy,* a informace ze života slovanských zemí nově pojmenovala *Ze slovanské přítomnosti.* Po zastavení S. p. za nacistické okupace došlo 1946 (roč. 32) k jeho další obnově a časopis prodělával peripetie sdílené s celou společností. Po únoru 1948 s novou redakcí se změnil na list popularizující socialistický ráz života slovanských zemí; charakteristickým znakem jeho strnulosti se stal už titul nové rubriky *Projevy, telegramy, interviewy* (1953–56, roč. 39–42) obsahující oficiální projevy politických činitelů slovanských zemí; 1953 (roč. 39) vyšlo též zvláštní číslo věnované úmrtí J. V. Stalina a K. Gottwalda. Nové názvy dostaly i starší rubriky (*Rozhledy, Nové knihy, Ze slovanských zemí,* nově vznikl oddíl *Z ostatních zemí* a *Bibliografie*). Ve 2. polovině 50. let a zvláště po přechodu do kompetence Slovanského ústavu ČSAV (1961, roč. 47) se S. p. začal vracet ke svému původnímu poslání, což se projevilo zvýrazněním dvou tematických oblastí: jednak historické a politické, jednak kulturní, literárněhistorické a umělecké, včetně beletrie. Následující zrušení Slovanského ústavu (31. 12. 1963) poznamenalo i charakter S. p. Již dříve oslabená beletristická část zanikla zcela a časopis nakrátko nabyl povahy historicky a politicky zaměřeného odborného periodika; změnily se i názvy rubrik (*Materiály a dokumenty, Lidé a doba, Paměti, Recenze a po-*

známky). Jeho přechod 1970 (roč. 56) do Československ.-sovětského institutu ČSAV pak v něm vedl k definitivní likvidaci tradiční filologicky a literárně koncipované slavistiky a S. p. začal výhradně sloužit potřebám historiografie, a to zvláště nejnovější (též stranické) s výraznou převahou ideologie a politiky. Historiografický ráz si časopis uchoval i po listopadu 1989, kdy o jeho odbornou úroveň pečuje Historický ústav AV ČR.

Když A. Černý S. p. zakládal, položil důraz na vzájemnost založenou na důkladném poznání prostřednictvím seriózních, byť kritických úvah o aktuálních politických i kulturních poměrech ve Slovanstvu vůbec i uvnitř jednotlivých etnik, národů a států. Časopis se tak blížil realistickému proudu v české politice a kultuře prosazovanému od 80. let T. G. Masarykem a překonával jak starší jednostranné, pouze filologické zaměření, tak romantickou idealizaci v zájmu o slovanský svět. I nadále ovšem přednostně uplatňoval literaturu a kulturní historii. Studie a články jim věnované měly zpravidla charakter monografických pojednání o jednotlivých spisovatelích: o ruských psali častěji K. Kolman, J. Máchal, K. Štěpánek, V. Prach a F. Táborský, polskou literaturou se zabývali V. Dresler, F. Kvapil a Polák T. S. Grabowski, roční přehledy o ní soustavněji poskytoval W. Feldman. O literaturách jižních Slovanů psal J. Hudec, slovenskou literaturu představovali A. Pražák a F. Votruba (i A. Černý v polemice se S. Hurbanem Vajanským ohledně postojů S. p. ke Slovensku a martinské Matici); už v 1. roč. přehled o slovenské literatuře podal V. Šrobár (podp. Vavřinec Š.), později je psal hlavně S. Klíma, o poměrech na Slovensku dále psali A. Štefánek a K. Kálal. Výsadní postavení ve S. p. neměla ani česká literatura. O jejích autorech nejčastěji ve vztahu ke slovanství pojednávali J. Borecký (o J. Vrchlickém), A. Černý (o E. Jelínkovi, A. Jiráskovi), F. Tichý (pseud. Z. Broman, o F. L. Čelakovském), O. Wagner (o Čechově Slavii), L. Quis srovnával A. V. Kolcova a F. Chládka, o T. G. Masarykovi uvažoval A. Bláha, roční přehledy za 1907–09 pořizoval A. Pražák. Z ostatních autorů se výrazněji uplatnili: statěmi o slovanském právu K. Kadlec, o historii J. Bidlo, L. Niederle a Z. V. Tobolka, z cizích autorů zejména Ukrajinec I. Franko, Polák M. Zdziechowski a Lužičan A. Muka. Většina z těchto autorů také naplňovala (někdy i pod lehce identifikovanými šiframi) rubriku recenzí odborných i beletristických prací. Vedle nich častěji ještě K. Drož, A. Frinta, O. Hujer, M. Hýsek, J. Karásek, V. Kredba, P. Maternová, P. Papáček, J. Páta, J. Polívka, B. Prusík, ojediněle i E. Smetánka a J. Zubatý. Po celé první období podstatnou část S. p. vyplňovala poezie. S výjimkou básně J. Vrchlického na F. Prešerna šlo vesměs o překlady starších i současných slovanských básníků z dílny ustálených spolupracovníků, jejichž okruh se takřka neměnil: polské básníky tlumočili hlavně F. Kvapil a P. Maternová a též A. Černý, ruské P. Maternová a F. Táborský, ke konci předválečného období i F. Tropp a J. Pelíšek, ukrajinské R. Jesenská a ojediněle i A. Černý, v poslední fázi i J. Pelíšek, slovinské J. Borecký, chorvatské A. Klášterský a A. Černý (i pseud. J. Rubín), srbské A. Černý a J. Hudec, bulharské J. Hudec, V. Šak a F. Tichý (pseud. Z. Broman), lužickosrbské A. Černý (i pseud. J. Rubín), kašubské A. Frinta. – Obnovení S. p. po 1. světové válce nevneslo nové rysy ani do jeho struktury, ani do odborné orientace. Zvláště zpočátku se opět výrazně uplatňovalo pojetí literatury a kultury jako jednoho ze stěžejních zdrojů slovanské vzájemnosti. Teprve po výměně redaktorů 1931 (roč. 23) toto zaměření, zejména pokud jde o poezii, sláblo a též literární věda ustupovala aktuálnějším sociálním, hospodářským i politickým problémům. Nepravidelně pokračovaly roční přehledy jednotlivých národních literatur, nejsoustavněji ještě o tvorbě polské (K. Górski, J. Bečka), srbské a chorvatské (D. Prohaska), slovinské (O. Berkopec) a nově o podkarpatoruské (A. Černý, A. Hartl, F. Tichý) a v sovětském Rusku (M. L. Slonim). O literatuře ruské starší i současné dále psali A. L. Bém, J. Horák, J. Hostovský, V. Charvát, N. Melniková-Papoušková, J. Slavík, o polské K. Krejčí, M. Szyjkowski, B. Vydra. Bohemistické stati (nejčastěji zase o vztazích k ostatním Slovanům) připravili J. Bělič (K. Havlíček Borovský), A. Černý (A. Jirásek, J. Holeček aj.), O. Fischer (česká kritika wallenrodství), M. Hýsek (J. K. Tyl, A. Stašek), K. Paul (J. Dobrovský). Výrazně se rozšířil okruh spolupracovníků v oblasti kultury, hospodářství a politiky, z nichž nejvíce aktivity vyvíjeli J. Slavík a H. Ripka, dva ročníky na pokračování obsáhl příspěvek o slovanské politice E. Beneše. Mezi dalšími autory se objevili literární historici, dějepisci, folkloristé

i politici (V. Čejchan, V. Dresler, A. Frinta, A. Hajn, F. Hýbl, E. Janoušek, J. Jirásek, S. Klíma, O. Kolman, K. Krofta, L. Kuba, J. Kudela, F. Loubal, M. Murko, O. Odložilík, J. Páta, J. Polívka, F. Roubík, A. Tesková, F. Tichý, O. Vočadlo). Většina z nich vystupovala též v obou recenzních rubrikách, spolu s nimi nejčastěji i V. Kredba, E. Parma a J. Teichmann. V beletristické části vedle ojedinělých původních veršů A. Černého (pseud. J. Rokyta) a jeho převodů z téměř všech slovanských literatur (i pseud. J. Rubín) přibyli noví překladatelé: z polské literatury J. B. Dostal a J. Závada, z ruské zejména M. Marčanová a dále J. Říha, J. Teichmann a M. Zadina, z ukrajinské A. Hartl, běloruské F. Tichý, ze srbské O. Kolman, B. Šístek, z chorvatské opět O. Kolman a B. Šístek i V. Nezbeda a A. Urbanová, z bulharské J. Karasová, N. Molnárová. – Nacistická okupace znamenala vydavatelskou přestávku (jako marná se ukázala snaha udržet kontinuitu časopisu i za cenu rezignace na politické komentáře) a přestože při obnově S. p. 1946 (roč. 32) redaktor A. Frinta usiloval navázat bezprostředně na předválečnou tradici, ani S. p. se nevyhnul obecně prožívané politizaci veřejného života. Projevila se ústupem literární slavistiky a zesílením oficiálních politických projevů českých i cizích státníků. Z prvních ročníků zmizela beletrie, odborná literární pojednání se omezila na několik příspěvků J. Dolanského, V. Dreslera, J. Hostovského, K. Krejčího, M. Murka a F. Šimka. Poúnorová proměna S. p. v list populárním způsobem propagující slovanskou myšlenku v její novodobé zpolitizované podobě paradoxně znamenala rozšíření zájmu o literaturu, výtvarnictví a hudbu, i když pestrost (i autorská, zejména z řad mladých slavistů) nahradila soustavnost dosavadních obsáhlejších studií. I tak byla např. část č. 4 z 1949 (roč. 35) věnována A. S. Puškinovi s články J. Dolanského a R. Brtáně. J. Dolanský také zůstal hlavním autorem bohemistických prací (S. Čech, K. Havlíček Borovský, A. Jirásek, T. G. Masaryk), dále též Z. Nejedlý (A. Jirásek, J. Kollár), P. Eisner (B. Němcová), V. Lacina (satira), O. Berkopec, P. Bojar, K. Krejčí. Z mladších nejčastěji o jednotlivých slovanských literaturách psali O. Bartoš, J. Bečka, V. Bechyňová, M. Drozda, R. Grebeníčková, J. Jíša, B. Křemenák, M. Kvapil, A. Měšťan, R. Parolek, Z. Urban, V. Židlický a též výtvarní a hudební kritici. Nejvýraznější proměnou prošla beletrie. Vyskytovaly se sice sporadicky i původní příspěvky veršové (I. Bart, M. Červenka, M. Florian, P. Kohout, S. Neumann, J. Noha, J. Nohavica) a poprvé i prozaické (J. Glazarová, F. Kubka, J. Marek, K. Nový, J. Tomeček, A. Zápotocký), ale beletrie tu měla především doplňkovou ilustrační funkci, často jen příležitostnou, o čemž svědčí i množství starších veršů i próz nově přetiskovaných v rozpětí sahajícím od J. Nerudy po V. Nezvala, J. Seiferta, F. Hrubína a J. Kainara a od B. Němcové po J. Fučíka. Do značné míry beletrii nahradila publicistika a zvláště reportáže (L. Hašková, J. Hanzelka a M. Zikmund), včetně drobných popisů míst a zpráv o cestách po slovanských zemích. Rozsahem původní práce předčil a svou kulturně informační úlohu si uchoval tradiční žánr překladů. K poezii se připojila nyní i próza, a tak slovanská beletrie zvláště od 1957 (roč. 43) zaujala v popularizujícím časopisu vůdčí postavení. Překlady pořizované převážně mladou generací reprezentovaly všechny národní literatury. Ruskou poezii uváděli Z. Bergrová, V. Daněk, L. Fikar (S. Ščipačev), S. Machonin, M. Marčanová, J. Mulač, J. Taufer, J. Valja, F. Vrba, prózu P. a O. Bojarovi, M. Botura, F. Hřivna, V. Jungmannová; polské verše V. Dvořáčková, F. Halas (A. Mickiewicz), H. Jechová, J. Pilař a E. Sojka, prózu O. Bartoš, B. Křemenák, A. Měšťan, L. Teigová-Stachová, verše i prózu O. Neveršilová. Bulharskou poezií se zabývali F. Branislav, Z. Hansová, J. Hilčr, D. Hronková, M. Jariš, L. Kundera, R. Skukálek, J. Šotola a J. Urbánková, prózou M. Bublová, K. Mára, L. Nováková, H. Reinerová, Z. Urban; ukrajinskou poezií S. Machonin a prózou Z. Berezovská, A. Morávková, L. M. Nevrlá, L. Zilynská a V. Židlický; běloruskou poezií H. Vrbová, prózou V. Židlický. Slovinskou poezii představovali J. Hiršal a P. Kopta, prózu V. Togner, poezii i prózu pak F. Benhart, drama V. Kudělka; srbské verše tlumočil S. Machonin, prózu M. Blažková, M. Černá a V. Togner; chorvatskou poezii M. Černá, M. Florian a V. Togner, prózu M. Blažková a M. Kirschnerová; černohorské verše J. Urbánková; makedonské I. Dorovský a prózu K. Mára; bosenskou prózu D. Podlipská; lužickosrbské verše K. Cvejn a prózu M. Lorencová a B. Šretrová. Když S. p. 1964 (roč. 50) přešel do Ústavu dějin evropských socialistických zemí a beletrie se ještě rok v listu udržela, přibyla k překladům

ze slovanských literatur i poezie maďarská ve společném podání K. Bednáře a L. Hradského. Od 1965 (roč. 51) S. p. přestal beletrii publikovat, o literatuře a divadle se ještě sporadicky vyskytly jednotlivé stati V. Kudělky, R. Pražáka a o ruském novodobém divadle K. Martínka. Dobová kritická diskuse o slovanství, která na stránkách S. p. proběhla 1965–66 (roč. 51–52) bez zástupců filologických oborů, sice odmítla prioritní postavení historiografie v komplexu slavistického bádání, jejím praktickým výsledkem ve vztahu k S. p. však byla jeho proměna v časopis výlučně historický. – K 60. výročí narození zakladatele S. p. A. Černého, k 25 letům, která uplynula od založení časopisu, a k 10 letům od jeho zastavení uspořádali 1925 A. Frinta a F. Tichý sborník *Slovanský přehled 1914–1924.* Rozvrhli jej do tří oddílů členěných tematicky. První je věnován osobnosti A. Černého a jeho časopisu (L. Domečka, I. Herrmann, A. Muka, F. Tichý), druhý Slovanstvu a slovanství, třetí pojednává o současném životě jednotlivých slovanských národů a ve značné míře též o jejich literatuře: o ruské 1914–24 psal F. Kubka, o divadle N. Melniková-Papoušková, o polském písemnictví B. Vydra, o ukrajinském F. Tichý (pseud. Z. Broman), o bulharském B. Penev, o slovinském I. Grafenauer, o dolnolužickém B. Šwjela, o srbské a chorvatské dramatice F. Wollman. S obecně slovanskou tematikou dále do sborníku podstatněji přispěli K. Drož, V. A. Francev, A. Frinta, J. Hejret, J. Horák, S. Kamarýt, M. Krječmař, B. Lovrić, A. S. Mágr, A. Mason, J. Páta, K. Paul, J. Polívka, H. Ripka, A. Tesková, G. J. Vaškovič, O. Vočadlo, V. Zmeškal. Publikaci provázejí citáty k slovanské problematice z děl A. Černého, E. Denise a T. G. Masaryka (též k založení Slovanského ústavu) a je vybavena portréty čelných slovanských osobností a mapami.

LITERATURA: ● ref. S. p.: an., Čas 1898, s. 676; an., Obzor lit. a umělecký 1899, s. 183; R., Lit. listy 20, 1898/99, s. 51; an., Čas 5. 10. 1902; J. Litera (J. Herben), Čas 12. 10. 1906 ●; F. Ilešić: Za S. p., sb. Slovanský přehled 1914–1924 (1925); J. Slavík: ref. sb. Slovanský přehled 1914–1924, NO 6. 2. a 17. 2. 1925; ● úvahy k obnovení S. p.: J. Slavík, NO 1. 1. 1925; H. Ripka, NO 4. 1. 1925; A. Černý, NO 11. 1. 1925; J. Hostovský, Tribuna 1. 2. 1925; F. Kubka, Prager Presse 15. 2. 1925 (rozhovor s A. Černým); D. K., LidN 24. 4. 1925 ●; J. Weil: Slavische Rundschau a její úkoly (srovnání se S. p.), RA 5, 1929/30, s. 45 (k tomu diskuse: J. Slavík, RA 5, 1929/30, s. 82; J. Weil, Tvorba 1929, s. 148); ● ref. S. p.: J. Slavík, NO 2. 1. 1931; od, LidN 4. 5. 1933; hjk (Z. Hájek), LidN 9. 2. a 3. 6. 1938; J. D. (Dostál), KM 1946, s. 206 ●; A. Černý: Z počátků S. p., Slovanský přehled 1946, s. 1; E. Janoušek: Na paměť zakladatele S. p., tamtéž 1953, s. 27; O. Bartoš: Šedesát let od založení S. p., Slovanský přehled 1958, s. 279; K. Herman: Padesát ročníků S. p., tamtéž 1964, s. 321+ 70 let S. p. – tradice a perspektivy, tamtéž 1968, s. 1; F. Hlaváček: Vzpomínky na moji spolupráci v prvních dvou ročnících S. p., Slovanský přehled 1968, s. 512; K. Herman: Na cestu 60. ročníku S. p., tamtéž 1974, s. 1.

ahm, zp

Slovanský přehled 1914–1924
viz in **Slovanský přehled**

Slovanský sborník

1881, 1883–1887

Původně sborník prací věnovaných slovanské historii a kultuře, národopisu a literatuře, od 2. roč. periodikum určené k poznání společenského života, kulturních tradic a soudobé literární a umělecké tvorby slovanských národů.

Titul: 1881 (roč. 1) Sborník slovanský statí z oboru národopisu, kulturní historie i dějin literárního a společenského života; 1883–87 (roč. 2–6) Slovanský sborník statí z oboru národopisu, kulturní historie a dějin literárního i společenského života. – *Redaktor:* 1881, 1883–87 (roč. 1–6) E. Jelínek. – *Vydavatel:* 1881, 1883–87 (roč. 1–6) J. Otto, Praha. – *Periodicita:* 1881 (roč. 1) sborník, 1 svazek; 1883–87 (roč. 2–6) měsíčník, 12× ročně.

S. s. původně vznikl jako sborník na základě usnesení literárního a řečnického spolku Slavia a o rok později jako periodikum reflektující oživený zájem o slovanskou vzájemnost. Vyvolaly jej osvobozenecké boje balkánských Slovanů proti Turkům v druhé polovině 70. let a též vnitřní poměry v Rakousku-Uhersku za situace, kdy české země dosáhly významného hospodářského i kulturního pokroku, což se však nepromítlo do státoprávního uspořádání mocnářství, a proto hledaly oporu pro upevnění svého postavení uvnitř státu v solidaritě rakouských Slovanů. Slovanství tehdy šířené v časopisech i v literatuře mělo ve S. s. nabýt podoby odborných, leč široce přístupných studií a mnohostranných informací z oblasti historie, kultury, národopisu, literatury a jazyka,

v duchu hesla sloužícího jako motto všech ročníků: „Poznejme se!“

Vedle studií a článků měl S. s. jen rubriku zahrnující *Rozhledy v literatuře* a menší *Rozhledy v umění,* od 1885 (roč. 4) spojené do jediné, jež obsahovala recenze převážně odborné slavistické literatury a různé zprávy. Soustavně, i když ne jako samostatnou část listu, S. s. otiskoval korespondenci významných českých i cizích slavistů a také pravidelně uváděl ukázky ze slovanské poezie i prózy, občas i původní české práce beletristické, včetně cestopisných črt. Pouze 1883 (roč. 2) byla otiskována bibliografie překladů ruské literatury do češtiny od K. Špecingrové. Ve středu studií a článků byly současný život i dějiny, tradice a zvyky, školství, jazyk, pamětihodnosti i místopis, archeologie, výtvarné umění a zejména literatura všech slovanských národů a etnik. Zvlášť živému zájmu se těšila společenství zápasící o přežití v podmínkách národnostního útlaku (Slováci a lužičtí Srbové). Z domácího života se pozornost listu soustředila zejména na národopisné osobitosti Moravy (J. Herben, M. Václavek) a národnostní vztahy ve Slezsku (J. Bystroň, F. Sláma). Počáteční převahu historie a kulturní historie (autoři F. Dvorský, J. Lacina pod pseud. Kolda Malínský, F. Menčík, J. Perwolf, B. V. Spiess), národopisu a folkloristiky (K. J. Erben z pozůstalosti, J. Herben, J. Holeček, L. Kuba, J. Máchal, F. Řehoř i Francouz L. Léger) v dalších ročnících vyrovnaly *stati věnované literatuře.* Spolu s nepravidelnými přehledy jednotlivých národních literatur za poslední léta (lužickosrbská A. Černý, chorvatská a slovinská J. Kouble, chorvatská též B. Popelka, polská F. Kvapil) se nejčastějším útvarem stal monografický portrét. Ruské literatuře se výrazněji věnovali F. Chalupa a H. J. Mejsnar, polské F. A. Hora, E. Jelínek, F. Kvapil, bulharské J. A. Voráček, srbské J. Hudec. Z cizích autorů se literaturou jižních Slovanů zabývali Chorvat V. Jagić a Polák B. Grabowski. Jediné výraznější bohemistické téma S. s. poskytl J. Arbes ve studii o K. H. Máchovi rozvržené na pokračování do dvou ročníků; obdobně na pokračování se zamýšlel nad pojetím Slovanů v německé literatuře A. Kraus. Slovenskou problematikou se obšírněji zabývali A. Mattuška, R. Pokorný a J. Vlček. Vedle již zmíněných autorů *recenze* odborné slavistické literatury obstarávali ještě J. Čelakovský, F. Doucha, J. Penížek, J. Polívka, P. Sobotka, články a recenze o výtvarném umění pak psali J. Lier, K. B. Mádl, V. J. Novotný, M. Tyrš, V. V. Zelený. V publikované korespondenci se slavisty byli z české strany zastoupeni V. Hanka, J. Kollár, F. Palacký, J. E. Purkyně, L. Rittersberg, P. J. Šafařík, K. V. Zap. *Beletristickou část* v menší míře vyplňovala původní poezie (A. Heyduk, J. Zeyer), próza (J. Bittner, E. Jelínek) a zejména cestopisné črty (J. Holeček, E. Jelínek, J. Kořenský, B. Popelka), výrazněji pak *překlady:* ruskou poezii uváděli F. Chalupa, B. Kvapilová, R. Pokorný, prózu P. Durdík, K. Špecingrová a K. Štěpánek; polské verše L. Arietto, E. Krásnohorská, F. Kvapil, J. E. Nečas, R. Pokorný a E. Zítek, prózu F. A. Hora, A. Schwab-Polabský; srbskou, chorvatskou i slovinskou poezii a prózu J. Hudec, srbskou a chorvatskou poezii F. Pover, chorvatskou ještě L. Tesař a prózu K. Kadlec; ukrajinské verše F. Chalupa a R. Pokorný; bulharskou poezii J. A. Voráček a P. Krumlovský, prózu E. Jelínek a lužickosrbské verše A. Černý. V duchovním klimatu české společnosti 80. let, do něhož pronikly prvky střízlivého, věcnějšího vztahu ke skutečnosti (realismus T. G. Masaryka) ztrácelo pojetí slovanství prosazované S. s. na přitažlivosti. Následný nedostatek odběratelů pak vedl k jeho zániku, zdůvodňovanému v závěru posledního ročníku také nemocí redaktora, jenž na rozloučenou vysoce ocenil obětavost nakladatele při vydávání listu. Na S. s. po více než deseti letech v jeho intencích přizpůsobených novému realističtějšímu postoji ke slovanství navázal Slovanský přehled A. Černého.

LITERATURA: ● ref. S. s.: -ka, ČČM 1882, s. 550; F. Chalupa, Ruch 1882, s. 15, 31 a 496; J. Kouble, Lumír 1882, s. 64; E. Miřiovský, Politik 4. 2. 1883; V. Š. Silván, Lit. listy 1883, s. 6 + tamtéž, 1884, s. 15; J. Hudec, Ruch 1884, s. 90 a pokr.; M. (O. Mokrý), Květy 1884, s. 122; Ch., Zlatá Praha 1884, příl., s. 26; br., ČČM 1884, s. 121; Red. (J. Emler), tamtéž, s. 555; J. Tumpach, Vlasť 1, 1884/85, s. 507; -b-, NL 31. 3. 1885; B. A., NL 30. 11. 1886; K., Zlatá Praha 1886, s. 271; an., Podřipan 1886, č. 4; J. Soukal, Lit. listy 8, 1886/87, s. 192; V. H. (Houdek), Časopis Vlasteneckého muzejního spolku olomuckého 1887, s. 96 ●; V. Čejchan: K počátkům S. s. E. Jelínka, Slovanský přehled 1935, s. 407.

ahm, zp

Slóvce M viz in **Lyrika středověká** (Dodatky, 4. díl)

Slovo a slovesnost

1935–43, od 1947

Čtvrtletník založený Pražským lingvistickým kroužkem jako tribuna funkčně strukturální lingvistiky; synchronní pojetí studia jazyka v něm přechází k teoretickým otázkám básnictví a dalších umění jako obdobných znakových systémů. Od 1953 specializovaný akademický jazykovědný časopis, v němž se od 60. let výrazněji uplatňovala lingvoliterární problematika.

Podtitul: 1935–43, 1947/48–1948/49 (roč. 1–9, 10–11) List Pražského lingvistického kroužku; 1950/51–1951/52 (roč. 12–13) List Ústavu pro jazyk český a Pražského lingvistického kroužku; od 1953 (roč. 14) Časopis pro otázky teorie a kultury jazyka. – *Redaktoři:* 1935–43 (roč. 1–9) B. Havránek a V. Mathesius s redakčním kruhem; 1947/48–1951/52 (roč. 10–13) B. Havránek, J. Mukařovský, K. Horálek, F. Vodička; 1953–78 (roč. 14–39) B. Havránek (vedoucí redaktor): 1953–54 (roč. 14–15) s K. Horálkem, F. Vodičkou (výkonný red. M. Dokulil), 1955–56 (roč. 16–17) s redakční radou (výkonný red. M. Dokulil), 1957–78 (roč. 18–39) s redakční radou (výkonná red. M. Těšitelová); 1979–90 (roč. 40–51) M. Těšitelová s redakční radou (výkonná red. A. Jirsová); 1991–98 (roč. 52–59) Z. Hlavsa (vedoucí redaktor), redakce: F. Daneš, J. Hoffmannová, M. Komárek, J. Nekvapil (výkonná red. A. Jirsová); od 1999 (roč. 60) J. Kořenský (vedoucí redaktor), redakce: F. Daneš, J. Hoffmannová, M. Komárek, J. Nekvapil (výkonná red. A. Jirsová). – *Vydavatelé:* 1935–1948/49 (roč. 1–11) Pražský lingvistický kroužek v nakl. Melantrich; 1950/51–1951/52 (roč. 12–13) Ústav pro jazyk český a Pražský lingvistický kroužek v nakl. Melantrich; 1953–79 (roč. 14–40) ČSAV péčí Ústavu pro jazyk český; 1980–92 (roč. 41–53) Ústav pro jazyk český ČSAV v nakl. Academia; 1993 (roč. 54) Ústav pro jazyk český AV ČR v nakl. Academia; od 1994 (roč. 55) Ústav pro jazyk český AV ČR. – *Periodicita:* čtvrtletník, 4× ročně (1947/48–1951/52, roč. 10–13, 4× v ročníku).

Založit odborný čtvrtletník SaS se rozhodlo vedení Pražského lingvistického kroužku (dále P. l. k.) 1935 na vyzvání nakladatelství Melantrich. Po sborníku Spisovná čeština a jazyková kultura (1932) tak opět odpovědělo na zájem vzdělanější veřejnosti o otázky praktického i teoretického poznávání jazyka, který na začátku 30. let probudily polemiky o tzv. jazykovou správnost a diskuse mezi v podstatě puristickým stanoviskem časopisu Naše řeč a některými významnými slovesnými tvůrci (P. Eisner, O. Fischer, I. Olbracht, F. X. Šalda, V. Vančura aj.). Časopis měl být jak vědeckým orgánem moderní lingvistiky, tak půdou pro pracovní součinnost s laiky zajímajícími se o jazykovou komunikaci, s učiteli a zejména s umělci, jimž je jazyk materiálem díla. Aktuálnost témat i zřetel k jazykové praxi a k čtenářské obci širší než jen odborně lingvistické přitom neměl ovlivňovat vědeckou náročnost příspěvků. V čele 1. čísla v rozsáhlém úvodním článku, podepsaném B. Havránkem, R. Jakobsonem, V. Mathesiem, J. Mukařovským a B. Trnkou a vycházejícím z Tezí P. l. k. formulovaných 1929, byl s metodologickou důsledností rozveden program SaS přispívat k všestrannému popisu, kritice a regulaci spisovné češtiny v jejích rozmanitých funkcích a kulturních úlohách (včetně oblasti básnického jazyka). Ve východiscích programu stálo pojetí jazyka jako celistvé soustavy vzájemně propojených účelových hodnot a zákonité souvztažnosti všech jeho prvků a představa synchronní lingvistiky zahrnující obecnou teorii jazyka, jazykové kultury a konkrétní jazykové praxe i otázky vztahu mezi jazykem a literaturou; na podkladě rozvíjené teorie znaku pak lingvistika přesahovala k problémům básnictví a dalších oblastí umělecké tvorby (divadla, projevů lidového umění atd.). Úvodní program obsahoval i požadavek zkoumání sémantiky uměleckého textu ve všech jeho rovinách (od jazykové ke kompozici, syžetu, motivaci i tématu). Postulovaná metodologická vyhraněnost i rozpětí odborné tematiky charakterizovaly i všechny následující ročníky až do 1943. Trvale bylo zachováváno i uspořádání obsahu každého čísla do tří oddílů (vnější podoba SaS se nezměnila po celou dobu vycházení). V čele stály vždy studie teoretického a metodologického dosahu, v následujícím oddílu *Rozhledy* byla pojednávána dílčí témata nebo rozebírány jazykovědné a literárněvědné publikace, jejichž kritika vedla k teoretickým závěrům nebo naznačovala vlastní řešení problematiky posuzovaného díla. Obsahově bohatý a aktuálně zaměřený oddíl *Kronika* přinášel referáty o knihách, zprávy o dění v oboru, glosy k aktuálním událostem v kultuře apod.; soustavně též sledoval činnost P. l. k. a až do 50. let registroval jeho přednášky a podával jejich synopse (závažnější přednášky se ve SaS objevovaly jako studie). Od 1992 (roč. 53) byla nově v listu zavedena aktuální rubrika *Recenze* sledující převážně zahraniční jazykovědnou produkci

a pomáhající upevňovat kontakty s lingvistikou ve světě. Odborná náročnost, kterou SaS důsledně zachovávalo, nebyla v rozporu s aktuálností a často přímo politickou angažovaností příspěvků (studie o pronikání nacistické ideologie do německé vědy, o vlivu národního socialismu na německý jazyk, odmítnutí nacionalistických názorů K. Bittnera na staročeskou kulturu, slovenský nacionalismus, jazykové spory na Podkarpatské Rusi apod.). Studie ovlivňující metodologickou vyhraněností soudobé myšlení o literatuře a umění se ve SaS objevovaly až do 1943 (roč. 9), kdy bylo za nacistické okupace v důsledku válečné situace vydávání časopisu zastaveno. Podařilo se jej obnovit pro poválečné organizační a finanční komplikace až 1947; na prahu nové éry postihla P. l. k. i SaS také ztráta zakladatelské osobnosti V. Mathesia († 12. 4. 1945). Do poválečných poměrů vstoupilo SaS ve stejně vyhraněné podobě reprezentující teoretická východiska pražského strukturalismu jako jeho 1. ročník (v čele 1. čísla to naznačila bilancující studie B. Havránka Zásahy P. l. k. a nová kodifikace spisovné češtiny). Strukturalistická tradice se projevila i na Slovensku, kde byl 1947 založen koncepcí i obsahem obdobný časopis pro „jazykovedu, štylistiku a slovesnosť" Slovo a tvar. Po krátkém údobí sbírání nových sil bylo SaS brzy po únoru 1948 vystaveno tvrdému ideologickému tlaku; současně postupovala likvidace činnosti P. l. k. až k jeho administrativnímu zrušení 1951 v důsledku totalitního zákona č. 68 o podobě spolčovacího práva. Počínaje roč. 11 (1948/49) se ve SaS objevovaly články o tažení proti idealismu v sovětské lingvistice (autorem byl hlavně tehdejší student moskevské univerzity C. Bosák) a překlady statí sovětských jazykozpytců (I. I. Měščaninov aj.), propagace a vzápětí i kritiky „nového učení o jazyce" N. J. Marra jako důsledek Stalinových statí o jazykovědě. V souvislosti s přetiskováním sovětských statí (B. Mejlach: Filozofická diskuse a některé otázky studia estetiky, roč. 11) probíhala revize teoretických východisek a metodologie strukturalismu, která skončila principiálním odmítnutím jeho tezí jako idealistických a neslučitelných s tzv. vědeckým světovým názorem (P. Sgall: Stalinovy články o jazykovědě a pražský lingvistický strukturalismus). Zároveň prodělávalo SaS v roč. 11 a 12 značné finanční a organizační potíže; 1950 převzal nad ním z iniciativy svého ředitele B. Havránka záštitu Ústav pro jazyk český a stal se spoluvydavatelem, čísla však přesto vycházela ve zmenšeném rozsahu a v nepravidelných intervalech. Proměnu znamenalo 1952 založení ČSAV, jejích ústavů a časopisů; Ústav pro čes. literaturu začal vydávat časopis Čes. literatura (zrušena byla Slovesná věda) a SaS vydávané Ústavem pro jazyk český se mělo stát specializovaným teoretickým orgánem jazykovědy (na rozdíl od druhého časopisu tohoto ústavu Naše řeč, zaměřeného k praktické péči o spisovnou češtinu a jazykovou kulturu). Rozsah ročníků se vrátil k původním 260 s. (od 1958 320 s.), od 1957 byly zavedeny cizojazyčné obsahy a resumé. Počínaje roč. 14 (1953) se literárněvědné oblasti dotýkaly jen stati soustředěné k jazykovému rozboru. Po překonání období nejtvrdšího dogmatismu a odborné stagnace se (přibližně od 1957) ve SaS začalo projevovat určité metodologické oživení, které pak pokračovalo celá 60. léta. Projevovala se v něm snaha navazovat na teze pražské školy včetně jejích tradičních témat a v mezích možnosti obnovit přerušený kontakt se současnou světovou lingvistikou. SaS začalo ve zprávách a referátech o těžce dostupné literatuře seznamovat s metodami opírajícími se o matematiku (lexikální a syntaktická statistika, kybernetika, využívání strojů při zpracování jazyka) a o teorii informace, s modelováním jazykového projevu, s psycholingvistikou a sociolingvistikou a publikovat původní práce tímto směřováním ovlivněné. Účelně byla aplikována teorie informace a metody kvantitativní lingvistiky, v 80. letech se začala prosazovat obecná problematika komunikačních procesů. K určité recidivě ideologického tlaku došlo za tzv. normalizace v 80. letech, po smrti B. Havránka (1978), který svou autoritou zaštiťoval kontinuitu lingvistického bádání a do jisté míry i vědeckou nezávislost SaS. V době, kdy v čele Ústavu pro jazyk český stáli K. Horálek a J. Petr, omezilo vedení ČSAV nezávislost redakcí ve prospěch ředitelů ústavů, kteří mohli přímo ovlivňovat obsah časopisů a výběr příspěvků, se do SaS vrátila marxistická kritika strukturalismu a překlady statí sovětských autorů, od 1981 se v každém ročníku objevovalo několik ideologických článků J. Petra. Po 1989 si SaS stanovilo za cíl reflektovat obecnou proměnu představ o předmětu a metodách vědy o jazyku a ve studiích a referátech podávat obraz všech jejích

tendencí, od inspirace filozofické a sémiologické po matematicko-technické podněty. V kontextu teorie komunikace se obnovila původní, pro SaS charakteristická závažnost literárněvědných a uměnovědných témat. Pojetí uměleckého díla jako součásti komunikačního procesu se stalo východiskem prací věnovaných charakteristice individuálních textů, rozboru nadindividuálního stylu, teorii a praxi překladu, odrazilo se ve versologii, teatrologii, matematicko-statistických přístupech k básnickému jazyku apod.

První číslo SaS se představilo jako příkladná realizace programových tezí a ukázka pracovní součinnosti skupiny autorů vystupujících ve jménu strukturálně funkčního pojetí lingvistiky, ale hledajících též kontakty s názory významných badatelů odlišných východisek i podnětné relace k současnému umění a jeho tvůrcům. Po programovém úvodu následoval článek K. Čapka Kdybych byl lingvistou, navazující na jeho „kritiku slov", na předním místě byla otištěna studie F. X. Šaldy O básnické stylizaci, zvláště u Bezruče, V. Vančura do čísla přispěl aktuální úvahou o řeči ve zvukovém filmu. Pracemi profilujícími tematické rozpětí SaS vystoupili v 1. čísle zakládající členové P. l. k.: B. Havránek navázal na sborník Spisovná čeština a jazyková kultura studií o archaizujících tendencích současné jazykové normy, V. Mathesius rozborem několika nových anglických prací definoval trendy současné obecné lingvistiky, J. Mukařovský reagoval na nutnost vyrovnat se s pojmem vývojové imanence a ve studii Poznámky k sociologii básnického jazyka naznačil jedno z možných řešení vztahu literatury a společnosti, R. Jakobson rozvíjel pro P. l. k. podstatnou oblast versologie, R. Wellek rozborem jednoho nezdařeného překladatelského pokusu dospěl k formulaci zásadnějších otázek translace krásné literatury. V období 1935–43 naplňovaly studie, úvahy a referáty SaS cílevědomě teze úvodního programu. Práce věnované literárněvědným a uměnovědným otázkám, které zde publikovali přední představitelé P. l. k., vycházely z pojetí básnictví jako specifické oblasti jazyka, jediného materiálu literárního díla a zároveň nejucelenějšího znakového systému. Odhalování způsobu, jímž je v daném případě (dílo, autor, období, žánr apod.) jazyka užíváno, předpokládalo základní představu funkční struktury jako jednoty vzájemně na sebe působících a přeskupujících se složek (zvukové, významové, kompoziční, syžetové, motivické, tematické), které nabývají smyslu ve vztahu k ostatním v dynamické celistvosti díla. Jako strukturní celek byly ve 30. letech chápány i další jednotky literárního kontextu (dílo jednoho autora, žánr, vývojové údobí apod.) a podle programového úvodu neměla stát stranou strukturního pojetí ani problematika básnické osobnosti. Základní pojem lingvistiky – znak, sledovaný jak ve svém vnitřním ustrojení, tak ve věcném vztahu, otvíral cestu k problematice dalších umění jako rovněž znakových systémů; srovnání jejich poetik a hledání paralel vedlo k obecněji platným závěrům srovnávací teorie umění. Ve SaS se proto významně uplatňovaly úvahy teatrologů i divadelních praktiků, hlavně teoretizujícího režiséra J. Honzla (Herecká postava a pohyb divadelního znaku, roč. 6; Hierarchie divadelních prostředků, roč. 9 aj.), J. Veltruského (Člověk a předmět na divadle, roč. 6; Dramatický text jako součást divadla, roč. 7), E. F. Buriana, J. Frejky, F. Pujmana, O. Srbové, a etnografa P. Bogatyrjeva (Kroj jako znak, roč. 2; Znaky divadelní, roč. 4). Zatímco byly zásadní studie lingvistů P. l. k. publikovány i jinde (hlavně v edici Travaux du Cercle linguistique de Prague: Teze P. l. k., práce R. Jakobsona, B. Trnky, N. S. Trubeckého), vystoupení literárních vědců se soustřeďovala ve SaS; v širokém tematickém rozpětí studií a referátů se zde vyhranily literárněteoretické představy a pojmy, k nimž pražský strukturalismus ve 30. letech dospěl. Podílely se na tom studie z estetiky a poetiky od J. Mukařovského (mj. Estetika jazyka, roč. 6; Mezi poezií a výtvarnictvím, roč. 7), rozbory jazyka, stylu (V. Mathesius: Větné základy epického stylu v Zeyerově Kronice o sv. Brandanu, roč. 9; B. Havránek: Lidový podklad jazyka v Babičce B. Němcové, roč. 9) a umělecké specifičnosti autora (J. Mukařovský: Vítězslav Hálek, roč. 1; Próza K. Čapka jako lyrická melodie a dialog, roč. 5), versologické (R. Jakobson: K časovým otázkám nauky o českém verši a Poznámky k dílu Erbenovu, roč. 1; K. Horálek: K teorii českého jambu, roč. 8; V. Mathesius: O překládání blankversu a českém jambu, roč. 9) a literárněhistorické studie (R. Jakobson: Úvahy o básnictví doby husitské, roč. 2; F. Vodička: Literárněhistorické studium ohlasu literárních děl, roč. 7). Vyhraněné teoretické stanovisko se ve SaS prosazovalo (často s tem-

peramentním polemickým zaměřením) v oddílu Rozhledy principiálními kritikami prací z literární teorie a poetiky (v roč. 1 např. R. Wellek o J. V. Sedlák: O díle básnickém, J. Mukařovský o K. Rektorisová: Bezručův verš), zároveň si však SaS chtělo uchovat návazný vztah k starší literární vědě a literatuře a v redakční praxi usilovalo o široký okruh spolupracovníků. Hlavně zpočátku publikovalo práce známých literárních vědců, především literárních historiků starší i mladší generace (někteří byli členy P. l. k.), jejichž teoretická východiska se však se strukturalismem nekryla. Vedle Šaldova bezručovského eseje v roč. 1 přineslo SaS významné studie A. Nováka (zejména Studie o básnickém jazyce mladého Nerudy, roč. 1; Český sloh kritický let 70. a 80., roč. 2), O. Fischera (máchovská úvaha Aniž křičte, že vám stavbu bořím, roč. 1) a F. Wollmana (mj. Věda o slovesnosti, roč. 1; Puškinova cesta k historickému dramatu, roč. 3), ze starších V. Flajšhanse (Linda a Rukopisy, roč. 3), z mladších O. Králíka (mj. Příspěvek ke studiu Vančurova stylu, roč. 5; Šaldův stylový absolutismus, roč. 9), J. Heidenreicha (Dolanského) (O tvaru motivů, roč. 9), V. Jiráta, J. B. Čapka aj. Typická byla pro SaS snaha o autorskou součinnost slovesných umělců používajících jazyk jako materiál, kteří by svými úvahami mohli konkretizovat a svým způsobem potvrdit strukturalistické pojetí básnického jazyka a tvorby (V. Nezval: Mateřská řeč jako nástroj básníků, roč. 4); významní slovesní tvůrci se zúčastnili anket Stylisté o českém slohu v roč. 1 (J. Durych: O slohu latinském a českém, P. Eisner) a v roč. 2 K. H. Mácha a básnický dnešek (K. Čapek, J. Čep, F. Halas, J. Hora, Ó. Łysohorsky, V. Nezval, V. Vančura, V. Závada). Literárněvědná a uměnovědná tematika SaS sahala od převážně jazykových rozborů až k obecným estetickým a filozofickým otázkám. Studie, úvahy, referáty o odborných publikacích i aktuální glosy v oddílu Kronika se týkaly básnického jazyka, obecných otázek teorie literatury a poetiky, problematiky znaku v literatuře, divadle, folklorní tvorbě a filmu, stylistiky, versologie, teoretických otázek překladatelství (často vyvozovaných z rozboru jednoho konkrétního překladu), textologie i praktických otázek školní literární výchovy. Předmětem rozboru umělecké struktury se často (pro SaS příznačně) stávaly literární novinky (J. Mukařovský: Sémantický rozbor básnického díla. Nezvalův Absolutní hrobař, roč. 4; P. Trost: Poláčkův román maloměstský, roč. 3; F. Trávníček: K jazyku Vančurových Obrazů z dějin národa českého, roč. 6; V. Lišková o románech M. Součkové, J. Johna, M. Hanuše, F. Křeliny, roč. 7–8); vyplývalo to jak z aktuální orientace časopisu, tak z vědeckého cíle dospět k co nejobjektivnějším zjištěním o estetické působnosti uměleckého díla a zároveň udržet kontakt s novodobými proměnami umění. – Po válečné pauze navazoval roč. 10 (1947/48) obsahem i metodologickým zaměřením na předchozí a měl též překlenout tříletou proluku ve vycházení. Zahajoval ho nekrolog hodnotící dílo V. Mathesia a z rukopisné pozůstalosti Vančurovo vyznání jeho literárních názorů, otištěny byly práce z let, kdy SaS nevycházelo (úvaha B. Trnky Jazykozpyt a myšlenková struktura doby, 1943). Perspektivu naznačovaly v lingvistické složce studie V. Skaličky a A. V. Isačenka, podstatné novum přinášela složka literárněvědná ve studiích J. Mukařovského a F. Vodičky. K lingvistům z 30. let přibyl zejména F. Daneš, mezi autory literárněvědných příspěvků se uplatnili hlavně F. Vodička (České obrození jako problém literární, Jungmannova úloha v českém obrození, Šalda básník) a P. Trost rozborem Poláčkovy prózy Bylo nás pět, dále O. Králík studiemi o chronologii textu Slezských písní a o F. X. Šaldovi a J. Nováková (Kvantita v českém verši přízvučném), několik rozborů s teoretizujícími závěry bylo opět věnováno uměleckému překladu (K. Horálek, J. Mukařovský). Na novou společenskou realitu po skončení války reagovala studie J. Mukařovského Umění a světový názor, která reflektovala situaci tvorby po údobí avantgard, nově směřující k intenzivnímu styku se společností. Krátké období organického pokračování a rozvoje myšlení o literatuře skončilo únorem 1948; už od roč. 11 (1948/49) lze ve SaS sledovat zprvu obecné kritiky strukturalismu jako idealistického směru i pronikání vulgárního marxismu a stalinistického dogmatismu v jazykovědných i literárněvědných příspěvcích. Revizi základních pojmů strukturalismu zahájil sám J. Mukařovský v roč. 11 statí Kam směřuje dnešní teorie umění (původně přednáška v Matici slovenské), v níž se snažil o sblížení strukturalismu s marxismem a pokoušel se některé z prvků strukturalistické metodologie (hlavně dialektické myšlení aplikované v teorii umění) před-

stavit jako přípravu k přijetí dialektického a historického materialismu. Proces, který nakonec skončil i za podpory překladů statí sovětských teoretiků (B. Mejlach) zásadním odmítnutím názorových východisek a badatelských metod strukturalismu, se však v obsahu roč. 11–13 ještě zplna neodrazil. 1948–51 vycházely stále práce rozvíjející strukturalistickou lingvistiku (V. Skalička, B. Trnka, J. Vachek) i významné literárněhistorické příspěvky F. Vodičky. Zejména v oblastech vzdálenějších ideologii (versologii, teorii překladatelství apod.) přetrvávala tradiční strukturalistická metodika (např. v roč. 12 J. Nováková: Souhláskové skupiny v českém verši, R. Havel: Zapomenutý překlad z Puškina, K. Horálek: K teorii překladu a Prozódie polštiny a polský verš; v roč. 13 F. Daneš: Dickens v novém překladě), podobně jako ve studiích o starším písemnictví a folkloru (P. Trost: K nejstarší české duchovní poezii, A. Sychra: Lidová píseň z hlediska sémiologického, roč. 11). Už v roč. 11 se však začala jako vzor představovat sovětská literární věda v její mechanickomaterialistické a sociologizující podobě z 50. let (paradoxním výsledkem byla v roč. 12 aplikace marxismu na jazyk literárního díla ve stati V. Křístka). Vliv marxistických schémat se v SaS projevil nejen v teoretizujících úvahách (v roč. 13 přednáška J. Hrabáka k mladým autorům Spisovatel a skutečnost), ale ovlivňoval samo stanovení témat (realismus, vztah ke skutečnosti, ideovost, lidovost, umělecké mistrovství), které má literární věda sledovat v díle „pokrokových" autorů: v roč. 11–13 to vedle J. Fučíka byli B. Němcová, I. Olbracht a hlavně J. Neruda (M. Pohorský: Pokus o ideovou koncepci vývoje Nerudova díla, F. Vodička: Poznání skutečnosti v Povídkách malostranských. K otázce Nerudova realismu). Významným příspěvkem roč. 13 byla studie Úkoly literární historie při studiu uměleckého mistrovství, v níž F. Vodička domýšlel smysl pojmu převzatého ze sovětské literární vědy a na konkrétních příkladech českých básníků 20. let (S. K. Neumann, J. Wolker, J. Hora) se pokusil naznačit metodiku ideologizováním neovlivněného rozboru díla. – *Autoři studií a článků z oblasti literární vědy* (1935–52): J. Albrecht, J. Bělič, P. G. Bogatyrjev, K. Brušák, J. Bukáček, E. F. Burian, J. B. Čapek, K. Čapek, J. Čep, D. Čyževskyj (Tschižewskij), F. Daneš, J. Durych, P. Eisner, J. O. Fischer, O. Fischer, V. Flajšhans, J. Frejka, A. Grund, F. Halas, R. Havel, B. Havránek, J. Heidenreich (Dolanský), J. Heidenreichová, J. Hendrich, J. Honzl, J. Hora, K. Horálek, Z. Horálková, J. Hrabák, R. Jakobson, V. Jirát, O. Králík, V. Křístek, V. Kyas, V. Lišková, Ó. Łysohorsky, V. Mathesius, J. Mukařovský, V. Nezval, A. Novák, M. Novák, J. Nováková, F. Novotný, M. Pohorský, V. Procházka, F. Pujman, V. Rút, J. Rypka, H. Siebenschein, O. Srbová, A. Sychra, F. X. Šalda, J. Štolc, K. Teige, F. Trávníček, P. Trost, V. Vančura, Z. Vančura, J. Vašica, J. Veltruský, F. Vodička, J. Voráč, R. Wellek, F. Wollman, V. Závada, F. Žilka; sovětskou vědu reprezentoval B. Mejlach. *Autoři rubriky Kronika:* J. Albrecht (i šifra Alt), J. Bělič, J. Bukáček, M. Drozda, K. Dvořák, R. Havel, B. Havránek (i šifry BHk, BHK), J. Honzl, K. Horálek (i šifra K. H.), J. Hrabák (i šifra J. H-k), J. Hrubeš, R. Jakobson (šifra R. J.), A. Jedlička, O. Králík (i šifra O. K.), V. Mathesius (šifra Mts), V. Minátová, J. Mukařovský (i šifra jm), Ľ. Novák, J. Nováková, A. Scherl, J. Tlustá, P. Trost, J. Veltruský, J. Vilikovský, R. Wellek, F. Wollman. – Od 1953 se SaS stalo reprezentativním orgánem obecné lingvistiky a bohemistiky. Příspěvky sledující slovesné umění ve vztahu k jeho jazykovému materiálu se stávaly v listu častější a obsahově závaznější od 60. let. Týkaly se buď jazyka literárního díla a jazykových změn při jeho vytváření (Bezručovy Slezské písně, Olbrachtův Bratr Žak), nebo charakteristiky jazyka významných českých autorů (J. Hus, J. A. Komenský, K. H. Mácha, B. Němcová aj.). Časté byly práce věnované versologii (M. Červenka, F. Daneš, K. Horálek, J. Levý) a překladatelství (J. Levý, P. Trost), a to jak v principiálních lingvistických otázkách, tak v zaměření na stylistiku umělecké literatury (studie L. Doležela, K. Hausenblase, později A. Macurové, k stylistice byl zaměřen např. celý roč. 31). Pojednány byly v návaznosti na Mathesiovo pojetí individuálních a nadindividuálních stylů jak teoretické otázky obecné stylistiky (P. Trost: K obecným otázkám stylu, roč. 16; K. Hausenblas: K základním pojmům stylistiky, roč. 16, a Práce V. Mathesia o stylu a česká stylistika, roč. 31), tak stylistika umělecké literatury obecně i v rozborech autorských individualit (L. Doležel: Rozbor uměleckého stylu, roč. 16; Polopřímá řeč v moderní próze, roč. 34); vedle statistiky se zde začala uplatňovat teorie informace. Matematické metody byly využity i při

charakteristice básnického jazyka (M. Těšitelová v roč. 29) a při určování sporného autorství (práce P. Vašáka, J. Štindlové a E. Macháčkové). Častým tématem se stal jazykový rozbor díla a tvorby jednoho autora. Vedle snah dokazovat mistrovství ve své době ceněných spisovatelů (J. Drda, J. Fučík, V. Řezáč, B. Říha) i v jejich práci s jazykem se ve SaS objevovaly zásadní studie B. Havránka (Jazyk B. Němcové a K jazyku K. H. Máchy, roč. 25, a Český jazyk Husův, roč. 27); literární jazyky J. A. Komenského byly hlavním tématem komeniologického čísla v roč. 31. Od jazykového rozboru se odvíjela analýza výstavby díla (K. Hausenblas: Řeč a řeči v Nerudově povídce U tří lilií; A. Macurová: K výstavbě a funkci postav ve Vančurově Rozmarném létu, roč. 38) i pokusy o charakteristiku nadindividuálních rysů a pojetí literárního jazyka určité doby (O. Králík, V. Macura). Literárněhistorickému studiu přispívaly hlavně práce o středověkém písemnictví (J. Lehár, K. Petráček, F. Svejkovský, Z. Tichá, J. Tříška). Teoretických otázek literární vědy se SaS v 60. letech dotýkalo ojediněle (V. Skalička: Evokace jako problém jazyka a literatury, roč. 24), častější později byly studie z poetiky (P. Trost, H. Mirvaldová, tj. Šmahelová). Výzkum zvukové stránky básnického díla (M. Červenka, F. Daneš, K. Horálek, J. Hrabák, J. Levý) se ve studiích Z. Palkové (roč. 24, 27) rozšířil i na prózu a výrazněji se v něm uplatnily metody kvantitativní lingvistiky. Od prvního čísla roč. 14 byla velká pozornost věnována teorii i praxi překladatelství (mj. J. Levý: O některých záležitostech překladatelské věrnosti, roč. 14, a Překladatelský proces – jeho objektivní podmínky a psychologie, roč. 16; J. Zima: Jungmannův překlad Ataly, roč. 17; polemika mezi O. Králíkem a H. Jechovou, roč. 17–18; J. Pechar: Poezie V. Huga v překladech J. Vrchlického, roč. 22; K. Horálek: Sémantika textu z hlediska překladatelského, roč. 28; B. Dohnal: Rytmus originálu a překladu, roč. 30; A. Skoumal: Překlad románového začátku, roč. 31). K lingvoliterárním tématům náležela též ediční problematika (v roč. 25 např. B. Dohnal o jazykové úpravě Palackého děl), hlavně při vydávání staročeských památek (J. Daňhelka, M. Nedvědová), a textová kritika (O. Králík: Jazykové změny v Olbrachtově Bratru Žakovi, roč. 14, a Rukopis Olbrachtových Devíti veselých povídek z Rakouska i republiky, roč. 23). Zejména po smrti B. Havránka se v obsahu SaS projevilo určité rozštěpení mezi občasnými ideologickými proklamacemi (zejména z vedení Ústavu) a mezi odborným charakterem většiny příspěvků. Na přelomu 70. a 80. let se v přístupu k literárnímu dílu jako jazykovému projevu specifického typu začalo uplatňovat komunikativní hledisko, aktuální ve světové lingvistice. Studium literárního textu (stejně jako projevů jiných umění) chápaného jako komunikační jev se v podstatě ztotožňovalo s definováním a charakteristikou složek komunikačního procesu, jak v rozboru výstavby vlastního díla, tak ve sledování jeho recepce. S tímto pojetím, v počátcích též ovlivněným metodickými podněty Kabinetu literárnej komunikácie v Nitře, vystupovaly ve SaS hlavně J. Hoffmannová a A. Macurová (mj. K aktualizaci výstavby textu a aktivizaci jeho recepce, roč. 51). – Po 1989 SaS programově posilovalo kontakt s novými výzkumnými směry ve světové jazykovědě a reflektovalo jak jejich filozofickou a sémiologickou inspiraci, tak matematicko-technické podněty. V roč. 57 (č. 3) se přihlásilo k mnohostranné osobnosti R. Jakobsona a jeho iniciativám v jazykovědě, literární vědě, sémiotice, teorii komunikace a etnologii (podobně vyznívalo otištění poslední práce P. Trosta v roč. 58). Řada prací publikovaných ve SaS za posledních patnáct let dále rozvíjela teorii literární komunikace (např. J. Hoffmannová: Komunikativní aspekt a dramatický text, roč. 52) i vzhledem k vymezení základních lingvoliterárních pojmů (A. Macurová: Jazyk, styl, smysl, text – a stylistika, roč. 54). Studie, textologickým zkoumáním sbližující lingvistiku s teorií literatury, se týkaly jak interindividuálních jazykových a stylistických jevů (J. Hoffmannová: K charakteristice postmoderního textu, roč. 53; J. Kraus: Proměny řečnického stylu v češtině, roč. 53; A. Macurová, P. Mareš: Text a komunikace. Jazyk v literárním díle a ve filmu, roč. 56; P. Mareš: Fikce, konvence a realita. K vícejazyčnosti v uměleckých textech, roč. 61), tak různých aspektů individuálních uměleckých textů (M. Červenka: Lumírovec: sémantika verše v Zeyerově epice, roč. 53; A. Macurová, J. Janáčková: Vícejazyčnost v korespondenci B. Němcové, roč. 58; R. Adam: Jazyk Rakovnické hry vánoční, roč. 59); zvláštní postavení opět zaujímala versologická témata (M. Komárek: K rytmické stavbě Palivcova Pečetního prstenu, roč. 54;

M. Červenka, K. Sgallová: Verš a věta. Rytmické a větné členění v české poezii druhé poloviny 19. století, roč. 56; M. Červenka: Z ruské teorie verše, roč. 59) a problémy uměleckého překladu (Z. Kuffnerová: Teorie básnického jazyka, přesný rozbor a překlad, roč. 52; M. Červenka: Vrchlického překlady Maeterlincka a počátky symbolismu, roč. 60; R. Růžička: Skrývání podmětu. Poznámky k Eisnerovým překladům Th. Manna, roč. 61). Literárněhistorické tematice se blížily práce A. Sticha (Jazykový program a ideál K. Sabiny, roč. 55) a M. Komárka (F. M. Pelcl jako kodifikátor mluvnické normy spisovné češtiny a lingvista, roč. 56). – *Autoři studií a článků v oddílu Rozhledy z oblasti dotýkající se literární vědy* (od 1953): R. Adam, J. V. Bečka, R. Blatná, M. Červenka, S. Čmejrková, F. Daneš, J. Daňhelka, B. Dohnal, L. Doležel, E. Dvořák, A. Fiedlerová, J. Filipec, M. Grepl, B. Hála, K. Hausenblas, O. Hausenblas, B. Havránek, K. Hodura, J. Hoffmannová (Jiřičková), K. Horálek, Z. Horálková, J. Hrabák, J. Hubáček, V. Chládková, B. Ilek, J. Janáčková, A. Jedlička, H. Jechová, M. Jelínek, P. Jiráček, L. Klimeš, M. Komárek, J. Kořenský, K. Koževniková, O. Králík, S. Králík, J. Kraus, V. Křístek, Z. Kuffnerová, J. Lehár, J. Levý, M. Ludvíková, V. Macura, A. Macurová, E. Macháčková, P. Mareš, M. R. Mayenowa, E. Michálek, H. Mirvaldová (Šmahelová), O. Müllerová, M. Nedvědová, J. Nekvapil, I. Němec, J. Nováková, J. Novotný, M. Opavová, Z. Palková, J. Pechar, K. Petráček, M. Poláčková, J. Povejšil, R. Růžička, P. Sgall, K. Sgallová, V. Skalička, A. Skoumal, Z. Skoumalová, A. Stich, V. Straková, F. Svejkovský, K. Svoboda, A. Škarka, J. Štěpán, J. Štindlová, I. Štorcová (Kořánová), M. Šváb, M. Těšitelová, Z. Tichá, P. Trost, J. Tříška, Z. Tyl, L. Uhlířová, F. Váhala, I. Vaňková, P. Vašák, F. Všetička, J. Zeman, J. Zima. *Autoři v oddílu Kronika:* R. Bergerová, J. Daňhelka, L. Doležel, M. Červenka, K. Hausenblas, R. Havel (šifra rh), B. Havránek (šifra BHK), K. Hodura, J. Hoffmannová, K. Horálek (i šifra K. H.), J. Hrabák, M. Jelínek, V. Justl, M. Komárek, J. Kotrba, J. Kraus, J. Lehár, J. Levý, A. Macurová, A. Měšťan, E. Michálek, H. Mirvaldová (Šmahelová), M. Nedvědová, J. Nekvapil, J. Pečírková, J. Petr, V. Petráčková, J. Popela, J. Porák, J. Povejšil, M. Rulfová, P. Sgall, J. Smrčková, O. Šoltys, J. Štěpán, Z. Tichá, P. Trost, L. Uhlířová, O. Uličná.

BIBLIOGRAFIE: Z. Tyl: SaS. Bibliografický soupis k ročníkům 1 (1935) – 25 (1964), SaS 1965, s. 318. ■ LITERATURA: V. Mathesius: Deset let P. l. k., SaS 1936, s. 137; red.: Do nového ročníku, SaS 10, 1947/48, s. 64; B. Havránek: SaS do třetí desítky, SaS 1960, s. 1; J. Vachek: SaS jako tribuna pražské školy jazykovědné v letech 1935–1943, SaS 1965, s. 305; B. Havránek. F. Daneš: SaS a česká lingvistika v novém období, SaS 1965, s. 310; BHk (B. Havránek): 1945–1970, SaS 1970, s. 193; J. Petr: Padesát let SaS, SaS 1985, s. 81; M. Těšitelová: B. Havránek a SaS, AUC Praha. Philologica 1–3. Slavica Pragensia 34, 1990, s. 219; Z. Hlavsa: Šedesát let SaS, Čes. jazyk a literatura 46, 1995/96, s. 33; J. Kořenský: Do jubilejního ročníku SaS, SaS 1999, s. 1; M. Těšitelová: K úloze časopisu SaS ve vývoji české kvantitativní lingvistiky, SaS 1999, s. 81; M. Valášek: Dva lingvistické časopisy, LidN 4. 3. 1999 (k tomu Výbor kroužku: Stanovisko P. l. k., Tvar 1999, č. 8); E. Höflerová: SaS, ročník 60, Čes. jazyk a literatura 50, 1999/2000, s. 245 + SaS, ročník 61, tamtéž 52, 2001/02, s. 50 + SaS, ročník 62, tamtéž 53, 2002/03, s. 159.

II

Slovo do světa stvořenie viz **Ostrovská píseň**

Služba sv. Václavu viz **Oficium o sv. Václavu**

František **Smažík**

* 21. 11. 1904 *Praha*
† 18. 4. 1966 *Praha*

Autor dramat, veseloher, her pro děti, divadelních příruček, publicista a divadelní pracovník.

Prostřední ze tří synů nočního sazeče Nár. politiky. Matka rodinu opustila a otec padl počátkem 1. světové války na srbské frontě. S. poté žil v rodině otcovy sestry. Studoval na gymnáziu v Žitné ul., pak na Jiráskově gymnáziu v Resslově ul. (mat. 1923); zde byl jeho spolužákem J. Frejka (S. mj. účinkoval 1923 pod pseud. F. Makeš v představení Frejkovy hry Kithairon, uvedené konzervatoristy). Po dvou semestrech na pražské právnické fakultě byl ze sociálních důvodů nucen nastoupit do zaměstnání a stal se účetním úředníkem pražského magistrátu. Od studentských let hrál v činoherních a loutkářských ochotnických představeních (mj. v Loutkovém divadle Umělecké výchovy) a také se začal uplatňovat jako

režisér. 1932–34 pracoval ve Švandově divadle na Smíchově, kde vedl také představení pro děti. Po jeho zániku se vrátil do původního zaměstnání, souběžně byl činný v dramatickém odboru Malostranské besedy, kde se stal vrchním režisérem a od 1937 ředitelem besedního divadla. Pro potřeby ochotnických družin psal od počátku 30. let rozmanité hry a sestavoval literárnědramatická pásma, přednášel ve školicích kursech Ústřední matice divadelních ochotníků československých. V ochotnickém divadelnictví proslul svou obětavostí a organizačními schopnostmi. Po osvobození 1945 byl pověřen přípravou Vesnického divadla, zřizovaného pod patronací ministerstva zemědělství. Nejprve byl provozním a hospodářským ředitelem (z pražského magistrátu definitivně odešel v únoru 1949 po předchozí dlouhodobé dovolené), od 1946 jediným ředitelem Vesnického divadla, z něhož vybudoval velké zájezdové divadlo o jedenácti skupinách a s působností ve venkovských oblastech celých českých zemí. Působil tu i režijně a zasadil se o pravidelná loutkářská představení. Po únoru 1948 zastával funkce v nově konstituovaných orgánech (předseda Divadelní ústředny, člen poradních ministerských komisí aj.). Po interních konfliktech ve Vesnickém divadle odstoupil 1956 z ředitelské funkce a přijal úkol ustavit Krajské zájezdové divadlo v Klatovech, v jehož vedení setrval pouze do ledna 1958, kdy odešel do invalidního důchodu. Až do své smrti žil v Praze.

S. literární aktivita byla těsně propojena s jeho ochotnickou a profesionální divadelní praxí. Začínal pohádkovými hrami a krátkými výstupy pro dětská loutková představení, jejichž hlavním hrdinou byl povětšině oblíbený Kašpárek. Kabaretní loutkářské scénky, které vydal pod společným názvem *Čochtaninky*, byly inspirovány loutkářskými kabarety J. Skupy. Jejich ústřední postavy, Čochta a Čochtálek, volně kopírovaly Spejbla a Hurvínka i partnerskou dvojici Voskovec+Werich. Autorsky se podílel na hudebních komediích a příležitostných revuích. Jeho nenáročné veselohry a problémová dramata převážně s atraktivní milostnou tematikou přináležely ke konvenční dobové produkci a vykazovaly přizpůsobivost obecnému vkusu a závislost na osvědčených dramatických šablonách. S okupační vlnou zájmu o českou minulost souzněla *Okřídlená paleta,* pojednávající o uměleckém konfliktu mezi M. Alešem a F. Ženíškem při výzdobě Nár. divadla. V poválečném období přijal postuláty nových témat a napsal dvě hry o zakládání zemědělských družstev, z nichž veselohra *Tvrdohlavci* byla po kritice za chybný třídní pohled stažena z repertoáru. Rovněž do her pro děti pronikly soudobé propagandistické tendence (*O pionýrský šátek*). Žánrově a tematicky rozmanité hry pojila S. zjednodušená představa lidové a srozumitelné tvorby, která prostupovala i publicistické práce, spjaté s jeho divadelním působením. V příručce *Ochotnické divadlo v přehledech a obrazech* shrnul a rozšířil osvětové přednášky o divadelní praxi. Popularizační zaměření mají práce *O nové divadlo lidové tvorby* a *Divadlo na vesnici,* historickým přehledem je kniha *Čtyřicet let divadla Malostranské besedy…*, v níž zaznamenal vývoj této ochotnické scény. Popsal také vznik a činnost Vesnického divadla (*Jak děláme Vesnické divadlo, Knížka o desetiletých zkušenostech a práci Vesnického divadla…*), v rukopisu (Divadelní ústav v Praze) zůstaly vzpomínky Co si pamatuji o Vesnickém divadle. Kronika prvních jedenácti let práce 1945–1956 a Co jsem prožil s Krajským zájezdovým divadlem v Klatovech (obojí 1959) a práce Stoletý boj o náš divadelní zákon 1, 2 (1958).

PŘÍSPĚVKY *in:* Amatérská scéna (1964); Českosl. loutkář (1953, 1958, 1964–66); Divadelní zápisník (1947); Divadlo (1946–48); Divadlo (1949–55); Loutková scéna (1947–49); Otázky divadla a filmu (1946–47); Ročenka Vesnického divadla, státní zájezdové scény v Praze… (1956). ■ KNIŽNĚ. *Hry a práce o divadle:* Pohádka svaté noci (D pro ml., b. d., 1935); Nesmrtelný Kašpárek (D pro ml., 1935); Kdyby Kašpárek nebýval býval (D pro ml., 1936); Pan Kašpárek v pekle (D pro ml., 1936); Vlast nade vše (D 1937); Panská láska po zajících skáče (D 1937); Kašpárkův Havlásek (D pro ml., 1937, společně s aktovkami dalších autorů ve svazku s tit. Koník a Kašpárek); Čochtaninky (DD 1938; obs. scény: Host do domu – na oběd z domu, Pacient, Detektiv non plus ultra, Generální úklid, Dezertér z Blaníku, Svatební kombiné); Čtyřicet let divadla Malostranské besedy v Praze III. 1898–1938 (historický přehled, 1938); Malostranská beseda v Praze jedenáctému Jiráskovu Hronovu (příležitostný tisk, 1941); Pamětní list Malostranské besedy v Praze k zájezdu do Tylova ochotnického divadla v Hořicích (1942); Ochotnické divadelnictví v přehledech a obrazech (příručka pro ochotníky, 1943); Světlo ve stínu (D 1944); O nové divadlo lidové tvorby. Revoluční kapitoly (popularizační stať, 1945); Malostranská beseda k tisícímu představení (hist. přehled, 1946); Divadlo na vesnici

(příručka pro ochotníky, 1948); Okřídlená paleta (D b. d., prem. 1948; 2. verze hry, jejíž 1. verze byla inscenována 1943); Jak děláme Vesnické divadlo (instruktivní příručka, 1949); Tvrdohlavci (D 1951, prem. 1950); U nás v Darmochlebech (D 1953, i prem.; přepis film. scénáře Usměvavá zem autorů J. Neuberga a F. Vlčka); Kocourkov (D pro ml., 1955, prem. 1948, přeprac. pro loutky z původní verze inscenované 1943); Co se v lese zběhlo (D pro ml., 1955, prem. 1951); Knížka o desetiletých zkušenostech a práci Vesnického divadla 1945–1955 (vzpomínky, 1955, s E. Janským). – *Dramatizace:* J. Neruda: Malostranské obrázky (b. d., prem 1949); K. Poláček: Muži v ofsajdu (1955, i prem.). – *Úpravy:* J. Toman: Lidový král (1951, s D. Papežem); M. Kopecký: Posvícení v Hudlicích (1954); J. Hašek, A. Fencl: Osudy dobrého vojáka Švejka (1955, i prem.). – *Překlady:* F. Gejdoš: Mlýny (1952); G. Fjodorov: Nové cesty (Návrat domů) (1953); L. Luknár: Poctivý ovčák (S poctivostí nejdál dojdeš) (1953) + Ljubka (1955). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* Už to není, jak to bývalo (1928, s V. Paličkou); Ulalala (1930, s J. Slavíkem a L. Uhlířem); Co se nám líbí a nelíbí (1930, s J. Vernerem); Dva muži ve skříni (1931, s J. Vernerem); Jeho výsost paňáca (1931, s J. Vernerem); Na trojické faře (1932, s J. Vernerem); Vesele do Nového roku (1932); Cestička do nebe (pro ml., 1937); Srdce v provazech (1939); Bez názvu to také půjde (1939); Mikulášská legenda (1939); Za onoho času (1940); Zločin na zkoušku (1941); Svatba naruby (1941); Srdce za mřížemi (1942); Vysoká škola (1945); O třech princeznách (pro ml., 1945); Pohádkou do srdečka (pro ml., 1945); Souboj s bohem (1946); Černé démanty (pro ml., 1949, s V. Paličkou); Medvěd Míša (pro ml., 1950); O pionýrský šátek (pro ml., 1950); Malí hrdinové (pro ml., 1952). – *Dramatizace:* Pohádky B. Němcové (1953); Pohádky K. J. Erbena (1954). – *Literární pásma:* Deník J. Horákové (1943); Ave anima candida. Literární pozůstalost H. Kvapilové (1943); Z osudu rukou. J. Wolker ve vzpomínkách jeho matky (1943); Rozmary smutného filozofa. Z tvorby E. A. Hrušky (1944); Jak se měl Jindřich Mošna na světě (1944); Večer s Oskarem Nedbalem (1944); Raněný orel. Intimní rozhovor o K. H. Hilarovi (1944). – *Překlady:* A. Dumas st.: Osudná sázka (1939); M. Halbe: Mládí (1942); P. A. C. de Beaumarchais: Lazebník sevillský (1946); L. N. Tolstoj: Jen ona za to může (1948); V. Markovičová-Záturecká: Za frontou (1949); N. V. Gogol: Ženitba (1949). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Plán rozvoje československého divadelnictví na rok 1950. 1. Kraje české (1949, s J. Šternem); Vesnické divadlo. Kulturní služba venkovu (1953); Kronika oslav deseti let práce Vesnického divadla, státní zájezdové scény v Praze (1955). ▮

LITERATURA: Sborník Vesnického divadla k 50. narozeninám uměleckého ředitele F. S. (1954; přisp. J. V. Gsöllhofer, E. Janský, D. Papež, M. Kouřil, A. M. Brousil aj.; též soupis hereckého a režijního působení a bibliografie S. díla). ▮ If. (I. J. Fischerová): ref. Nesmrtelný Kašpárek, NO 25. 11. 1930; an.: F. S., Naše loutky 11, 1935/36, s. 28; K. Engelmüller: ref. Zločin na zkoušku, Nár. politika 25. 3. 1941; ● ref. Okřídlená paleta: Hch (J. Hloch), Venkov 24. 3. 1943; ej. (E. Janský), Nár. politika 24. 3. 1943; -a, Nár. střed 31. 3. 1943 ●; ● ref. Okřídlená paleta (2. verze): vp, LidN 4. 11. 1948; bs (B. Slavík), LD 4. 11. 1948; A. M. Brousil, Zeměd. noviny 13. 5. 1949 ●; ● ref. Tvrdohlavci: J. Kopecký, LidN 16. 1. 1951; O. Popp, Divadlo 1951, s. 664; er, Svob. slovo 19. 5. 1951 ●; ● ref. U nás v Darmochlebech: F. Tetauer, LitN 1953, č. 18; V. Semrád, Divadlo 1953, s. 617 ●; ● k padesátinám: F. Tetauer, LitN 1954, č. 47; E. Kolár, Českosl. loutkář 1954, s. 259; E. A. Hruška, Divadlo 1955, s. 63 ●; (ej) (E. Janský): k šedesátinám, Zeměd. noviny 22. 11. 1964; J. Pucherna: nekrolog, Divadelní a filmové noviny 9, 1965/66, č. 22.

eš

Fran **Směja**

* 30. 5. 1904 *Suché Lazce* u Opavy
† 11. 2. 1986 *Opava*

Prozaik, básník, kritik, publicista a kulturní pracovník spjatý s opavským Slezskem.

Křestním jm. František. – Syn chalupníka, jenž se současně živil havířinou, též zakládal v Suchých Lazcích sociální demokracii. S. vystudoval učitelský ústav v Opavě (1920–24), pak nastoupil vojenskou službu, z důstojnické školy v Opavě byl však po smrti otce 1925 jako živitel rodiny propuštěn. Do 1941 učil na různých místech ve Slezsku a na severní Moravě (Raduň, Hrabyně, Větřkovice, Neplachovice), po německém záboru Opavska přesídlil na Ostravici a učil ve Slezské Ostravě a na Frýdecko-místecku v Raškovicích a v Bašce, 1941–42 byl vězněn ve Vratislavi pro účast v odboji (odsouzen na rok), v listopadu 1942 byl propuštěn ze školství a z nezbytnosti se stal spisovatelem z povolání. Po válce se usadil v Opavě a 1945–51 působil jako zemský (od 1949 krajský) osvětový inspektor v Ostravě, 1951 se stal ředitelem Krajského osvětového střediska v Hradci n. Moravicí, 1954 vedoucím odboru kultury rady Krajského nár. výboru v Ostravě, 1957 se vrátil do Hradce n. Moravicí do své dřívější funkce a zároveň byl pověřen správcovstvím tamějšího zámku. Byl členem Moravského kola spisovatelů (od 1936), Syndikátu čes. spisovatelů (od 1942), za války ilegální Slezské

nár. rady. Silně se angažoval za politickou a kulturní samosprávu Slezska, účastnil se akce Budujeme Slezsko. V Opavě založil Sdružení umělců slezských (obnoveno 1968) a redigoval měsíčník Služba osvětě. V Hrabyni byl spoluzakladatelem (s A. Tománkem) vydavatelství Iskra (1929–49) a redigoval jediný ročník stejnojmenného literárního časopisu. 1949 byl spolupracovníkem Kulturního listu, v 2. polovině 50. let členem redakční rady časopisu Červený květ. Do předčasného invalidního důchodu odešel 1960. Po roce 1968 ho pro odsouzení okupace stihl zákaz publikování.

Jako básník S. soustavně pěstoval žánr drobného lyrického popěvku: jednak až epigramatického rázu a s humorným, občas i satirickým vyostřením, jednak v podobě vyznavačské subjektivní lyriky. Debutoval nářečními vesele humornými i kritickými verši ve sbírkách *Od nas* a *Obrazky* (jejich rozšířenou podobu vydal pak v knize *Pletky*). Na ně navázal po 1945 v *Nových pletkách,* verších vysmívajících se všedním lidským chybám i institucionalizovaným akcím (školení aj.), za něž byl příkře pokárán v tehdejším krajském komunistickém tisku; proces socializace vesnice pak podpořil humorně agitačními verši v souboru *Figle.* Druhou část S. básnického díla tvoří vážná osobní lyrika. Rodnému kraji věnoval sbírky *Zpěv léta* a *Na rozloučenou.* První je nesena přírodním opojením, druhá, věnovaná Hrabyni, k níž přilnul, je naplněna steskem. Životní bilanci stárnoucího muže představují dvě sbírky tradičně vystavěných veršů *Věno* a *Ze srdce vytrženo,* z nichž se vyděluje jen bibliofilie *Vzacny hošť,* báseň k 70. narozeninám P. Bezruče. Těžiště S. práce však leží v próze. Od prvních knížek se soustředil na sváry lidských charakterů v tradičním vesnickém prostředí, jehož dávná rovnováha je stále častěji narušována vnějšími zásahy. Román *Kalný proud* vypovídá expresionistickými postupy o sociálních konfliktech a psychologických rozporech vyplývajících z blízkosti vesnice a průmyslového centra. V románu *Potřísněná tvář* situovaném na Hlučínsko se ve vnitřních dialozích zúčastněných postav odehrává příběh životní krize mladého sedláka, který musí k poznání smyslu lidského přebývání ve světě projít očistcem vlastního svědomí. Próza *Jidáši* vypovídá o národnostních problémech předválečného Hlučínska a tragédiích jeho obyvatel Moravců zpracovávaných nacistickou iredentou; srážka německého a českého živlu je zde představena na osobních dramatech lidí z vesnice. Téma komplikovaných milostných vztahů (naznačené v tradičním milostném trojúhelníku již v Potřísněné tváři) S. dramaticky vyhrotil v prózách *Odcházeli* a *Napsáno v horách.* První je baladickým příběhem z 1. světové války (jeden z hrdinů přichází po smrti přítele do jeho domova, aby tam žil s jeho ženou a vychovával jeho děti), druhá sleduje trýzeň proměněné identity (hlavní postava se shodou okolností sblíží s vdovou po mladém sedlákovi, jehož smrt zavinil; zatají svou pravou totožnost, aby zachránil alespoň majetek před hamižným velkostatkářem, v závěru však najde sílu k neúprosné, ale očistné pravdě). Prudký zlom (podobně jako v poezii) se odehrál i v S. poválečných prózách. Povídky souboru *Věřím v člověka* zaznamenávají v násilně zjednodušujícím, pateticky didaktizujícím gestu na časovém úseku od mnichovské dohody po osvobození republiky životní osudy proletářů a komunistů, kteří jako zosobněné ideály třídního a národního uvědomění procházejí nezlomeni osudovými dějinnými milníky. V tezovitém románu *Úhor,* první části proponované trilogie, se autor v obrazu poúnorových sporů o orientaci slezské vesnice postavil na stranu vznikajícího družstevního hospodaření; současně se vzdal své tradiční metody expresivně vypjatého vhledu do psychologie zúčastněných postav, vypravěč se objektivuje, přestává být tak citově zainteresován na ději, více než na postavách mu nyní záleží na toku událostí přinášejících proměnu života lidí; zároveň v textu ubývá nářečních prvků. Próza o autorově věznění v době okupace *Obličejem ke zdi* už nesměla být na počátku 70. let distribuována.

ŠIFRY: ja, -ja. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Červený květ (Ostrava 1958–69); Čes. slovo; Čin (Brno 1945); sb. Člověk rád vzpomene (Hradec u Opavy 1959); Duch času (Mor. Ostrava); sb. Hornický rok 1949 (Most 1948); sb. Horník (Ostrava 1950); Hraničář (Jeseník 1947); Iskra (Hrabyně 1932); sb. Iskra Vojtěchu Martínkovi (1937); Kolo (Brno 1938–40, 1946); Kulturní list (Ostrava 1949); Květy (1955); Lid. noviny (1941); Lidový kalendář na rok 1952; Lid. týdeník (Val. Meziříčí 1938); List mladých (1940); Listy PPB (Opava 1963); Lit. noviny (1952, 1955); Mládí (Brno); Nár. obroda (Brno 1945); Nedělní list (1940); Nová svoboda (Ostrava 1945–65); Nové Opavsko (1968); Nový den (Plzeň 1946); Opavan; Ostravský deník (1933); Osvětová práce (1951, 1955); Partyzán (1947); Polední deník (Mor. Ostrava

1937); Práce (1952); Pražské noviny; Selské listy (1939); Slezan (Opava 1932); kat. Slezská krajina (Ostrava 1958); Slezské slovo (Opava 1948); Stan (Břeclav 1929–30); Středisko (Brno 1930–1933); Svět v obrazech (1954); Těšínsko (Opava 1967); Venkov (1934–40). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Od nas (BB 1929; rozšíř. vyd. 1936 in Pletky); Obrazky (BB pro ml., 1930; rozšíř. vyd. 1936 in Pletky); Dětem (BB pro ml., 1931); Úsměvy (PP 1932); Zpěv léta (B 1932); Kalný proud (P 1933); Na rozloučenou (BB 1935); Pletky (BB 1936, rozšíř. vyd. knih Obrazky a Od nas); Vzacny hošť (B 1937); Potřísněná tvář (P 1939); Odcházeli (R 1940); Napsáno v horách (R 1942); Do Beskyd (B pro ml., 1943); Pod klenbou dní (R 1944); Chytrý Martin (pohádka, 1944; spolu s pohádkou Z. Bára O kováři Jankovi); Jidáši (R 1946); Z pravdy a snů (PP pro ml., 1946); Hrst vzpomínek na setkání s Petrem Bezručem (PP 1947); Škoda té země (P 1947); P. B. (tj. P. Bezruč, B 1947); Petr Bezruč (studie, 1947); Nové pletky (BB 1949); Věřím v člověka (PP 1953); Setkání s Petrem Bezručem (P 1958); Figle (BB 1958); Úhor (P 1960); Veď nás tak dál (BB 1961); První chléb (PP 1965); Věno (BB 1965); Ze srdce vytrženo (BB 1969); Obličejem ke zdi (P 1971, zákaz distribuce). – *Ostatní práce:* Osvěta ve dvouletém plánu obnovy a výstavby (1947); Kultura Ostravska (1959). – *Výbory:* Pletky (1966); Plachá snění (1991). ■ KORESPONDENCE: J. Pavlík: Z korespondence s F. S. (z 1972–86), Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy (1995, s. 33). ■ REDIGOVAL *periodika:* Iskra (1932, s A. Tománkem), Služba osvětě (1946–48), Slezské hlasy (1970, se Z. Bárem a M. Rusinským); *sborníky:* Valentin Držkovic 1888–1948 (1948, s jinými), Horník (1950), Ostravsko včera a dnes (1954, s jinými), Kravaře 1945–1965 (1965, s jinými), Chamrádův rod (k 90. narozeninám A. Chamráda, 1969). ■

BIBLIOGRAFIE: an.: F. S. (Ostrava 1964). ■ LITERATURA: M. Rusinský: Romanopisec slezské děděiny (1959, rozmnož.) + U základů tvůrčího díla (1969). ■ ● ref. Od nas: O. Zemek, NO 24. 6. 1930; js (J. Sekera), Stan 1930, s. 112; -as (M. Holas), RA 6, 1930/31, s. 84 ●; O. Zemek: ref. Obrazky, Středisko 1, 1930/31, č. 1; J. O.: ref. Dětem, Venkov 30. 4. 1931; J. V. P. (Pleva): ref. Úsměvy, Index 1932, s. 12; J. O. (Ošmera): ref. Zpěv léta, Čin 4, 1932/33, s. 139; ● ref. Kalný proud: jbk., Dělnická osvěta 1934, s. 104; J. O. (Ošmera), Čin 1934, s. 261 ●; ● ref. Na rozloučenou: J. V. S. (Sedlák), Venkov 16. 11. 1935; B. Slavík, LidN 23. 12. 1935; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 36, 1935/36, s. 461; A. Černík, Čin 1936, s. 263 ●; J. V. S. (Sedlák): ref. Pletky, Venkov 5. 4. 1936; ● ref. Potřísněná tvář: lnz. (L. N. Zvěřina), Čteme 2, 1939/40, s. 110; drb. (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 334; jp., Čes. osvěta 36, 1939/40, s. 261; M. (V. Martínek), Kolo 1940, s. 68; B. Slavík, LidN 15. 1. 1940; K. P. (Polák), Nár. práce 26. 4. 1940; J. Knap, Venkov 4. 6. 1940; Ns (J. Nečas), Naše doba 48, 1940/41, s. 375 ●; ● ref. Odcházeli: B. Slavík, LidN 9. 9. 1940; J. V. Sedlák, Venkov 13. 9. 1940; K. P. (Polák), Nár. práce 6. 10. 1940; -jms (J. M. Slavík), Archa 1940, s. 272 ●; ● ref. Napsáno v horách: V. Martínek, LidN 25. 10. 1942; Ns. (J. Nečas), Naše doba 50, 1942/43, s. 139; Kp. (K. Polák), Nár. práce 16. 2. 1943 ●; kp. (K. Polák): ref. Pod klenbou dní, Nár. práce 17. 6. 1944; V. Pazourek: ref. Chytrý Martin, LidN 2. 12. 1944; J. Morák: Nářečí jako stavební prvek v románě (Kalný proud), Řád 1944, s. 150; S. Vlček: Profil F. S., Nová svoboda 1. 7. 1945; Z. Bár in F. S.: Jidáši (1946); ● ref. Jidáši: S. Vlček, Nová svoboda 28. 4. 1946; Z. Koňák, NO 24. 5. 1946; K. T. (Tauš), Nár. obroda 4. 7. 1946; Brk (F. Buriánek), Změd. noviny 26. 7. 1946; F. H. (Hampl), Práce 31. 7. 1946 ●; ● ref. Z pravdy a snů: -šp- (F. Kašpar), NO 4. 4. 1947; N. Č., F. H. (Černý, Holešovský), Komenský 72, 1947/48, s. 239; M. Majerová, Svob. noviny 4. 1. 1948 ●; J. S. (J. V. Sedlák): ref. Škoda té země, List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 110; B. Slavík: Z literární tvorby F. S., SlSb 1949, příl. Slezská tvorba, s. 68; -sk-: ref. Nové pletky, Nová svoboda 5. 3. 1950; ● ref. Věřím v člověka: J. Hájek, SlSb 1954, s. 269; J. Teichmann, Nová svoboda 8. 7. 1954 ●; K. Bělič: K otázce využívání nářečí v literatuře, in Sedm kapitol o češtině (1955, s. 112); M. Rusinský in F. S.: Figle (1958); L. M.: ref. Figle, Červený květ 1958, s. 226; D. Šajtar: 30 let činnosti F. S., Vlastivěda Ostravského kraje. Opavsko 1959, č. 1; Rský (M. Rusinský): k pětapadesátinám, Červený květ 1959, s. 169; ● ref. Úhor: M. Petříček, Plamen 1960, č. 7; O. Rafaj, LitN 1960, č. 33; (x) (A. Sivek), Nová svoboda 3. 4. 1960 ●; ● k šedesátinám: J. Urbanec, Listy PPB 1964, č. 18; M. Rusinský, Červený květ 1964, s. 158; K. Vrchovecký, Nová svoboda 31. 5. 1964 (rozhovor) ●; B. Slavík in F. S.: Věno (1965); V. Hons: ref. Věno, Červený květ 1965, s. 350; Z. Bár in F. S.: Pletky (1966); B. Slavík in F. S.: Ze srdce vytrženo (1969); A. Davidová: Falešné písničky z obrodného procesu, Nová svoboda 12. 5. 1970; O. Š. (Šuleř): Zapomínaní a zapomenutí, Tvar 1990, č. 11 + k 90. výr. nar., Mor. den 26. 5. 1994; J. Urbanec: F. S. – spisovatel opavského Slezska, Časopis Slezského zemského muzea 1994, s. 78; Š. Vlašín: Nářeční poezie F. S. a Óndry Łysohorského, sb. Literatura o českém a polském Slezsku (1996, s. 91); J. Urbanec: Sto let od narození Zdeňka Bára a F. S., Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy 2004, č. 2.

mz

František Josef **Smetana**

* 11. 3. 1801 *Svinišťany* u České Skalice
† 18. 2. 1861 *Plzeň*

Plzeňský buditel, autor přírodopisných a dějepisných prací a učebnic pro gymnázia, spolutvůrce českého odborného názvosloví, příležitostný básník a politický satirik.

Psán též Josef František S.; Josef je jméno řádové. – Po smrti otce (1810), zahradníka na náchodském panství, byl S. pečovatelem a rádcem strýc, otec skladatele B. Smetany (na národním uvědomění svého bratrance měl S. významný podíl). Základní vzdělání získal na obecné škole v Třebešově, gymnázium začal studovat soukromě a dokončil v Hradci Králové (účast na mimořádných hodinách českého jazyka a literatury prof. V. K. Klicpery). V dalším studiu pokračoval v Praze; po tzv. filozofii, kde se seznámil s J. Jungmannem, vstoupil do arcibiskupského semináře a 1821–25 absolvoval teologii, 1826 byl vysvěcen na kněze. Z existenčních důvodů vstoupil 1823 do řádu premonstrátů v Teplé (seznámení s buditelem J. V. Sedláčkem), 1826–28 složil rigorózní zkoušky k doktorátu filozofie a pak odešel do Vídně, kde poslouchal přednášky z přírodních věd, 1829–31 byl kaplanem v Úterý u Bezdružic. Po zkouškách z profesury přírodovědy byl 1831 jmenován suplentem a 1832 řádným profesorem fyziky a přírodopisu na filoz. ústavu v Plzni (1849 se ústav spojil s gymnáziem). Spojováním jazykově národního probuzení Plzeňska s osvětou a vzděláváním nejširších českých vrstev navázal na buditelské i vědecké působení J. V. Sedláčka. V mimořádných hodinách vyučoval českému jazyku a literatuře, napsal řadu českých populárně-vědeckých článků (Krok, ČČM, Riegrův Slovník naučný aj.), spisů a učebnic z oboru přírodních věd a historie a podílel se na vzniku české přírodovědné terminologie (1851 byl členem komise pro sestavení německo-českého slovníku vědeckého názvosloví), založil českou knihovnu ve škole, přístupnou i veřejnosti, a z dobrovolných příspěvků zorganizoval v Plzni-Lochotíně první čítárnu českých knih a časopisů. V Plzni podporoval české divadelnictví jako nástroj národního probouzení (přátelství s J. K. Tylem a obětavá organizace jeho pohřbu 1856), měl zásadní podíl na založení a chodu české průmyslové školy (1840), která poskytovala nedělní vzdělávací kursy pro řemeslníky. Revoluci 1848 uvítal jako příležitost k uskutečnění svých ideálů. Stal se členem a později starostou plzeňské Slovanské lípy, reprezentoval Plzeň na Slovanském sjezdu v Praze, dvakrát byl navržen do říšského sněmu. Ve své funkci se orientoval jak na prosazování rovnoprávnosti obou národností, tak na šíření vzdělanosti, hlavně reálného školství. Požíval vysoké úcty a uznání ve všech vlasteneckých kruzích, 1849 se však musel vzdát funkce starosty i navrhované profesury na reálném gymnáziu v Plzni na rozkaz svého představeného, opata tepelského kláštera; v důsledku policejní perzekuce se dostal do společenské izolace. Osobní situaci vážně zkomplikovala oční choroba (důsledek zranění z 1844) a následné oslepnutí (1856), pro něž musel načas zanechat výuky. Teprve po operaci v Praze (1857) se mu zrak vrátil, ale následující rok byl postižen zápalem plic a 1861 podlehl jeho recidivě.

Vedle odborné a pedagogické činnosti, jejíž součástí byly i články prosazující rovnoprávnost češtiny a němčiny na gymnáziích nebo obhajující myšlenku vzdělávání lidových vrstev, se S. okrajově věnoval básnické tvorbě. Do revoluce 1848 publikoval časopisecky i samostatně příležitostné (na oslavu panovnického rodu a vlasteneckých přátel) a didaktické básně, související s poetikou starší obrozenecké generace. V 50. letech se mu poezie stala útočištěm v těžké osobní situaci. Psal, ale nepublikoval reflexivní lyriku s filozofickými, společenskými a intimními náměty (vlastenectví, vzpomínky na dětství, pokusy vyrovnat se s tělesným postižením) a především drobné satirické skladby (lidové popěvky, říkadla, písně, vtipy, deklamovánky) ostře stíhající rakouský absolutistický vládní režim (despocie, národnostní útlak, kořistnictví v mezinárodní politice atd.) a politiku katolické církve (konkordance s rakouským dvorem, papeženství, pobožnůstkářství atd.), obsahově i formálně navazující na satiru K. Havlíčka Borovského, jehož S. osobně obdivoval. Pro mimořádnou otevřenost nemohly být S. satiry dlouho publikovány a teprve vydáním na počátku 20. století (stále ovšem jen ve výběru) byly literární historií objeveny a oceněny jako přední dílo svého žánru v české literatuře 19. století. – Rukopisná pozůstalost obsahovala kolem 150 básní, nevydán zůstal i zamýšlený cyklus Dumky slepého pěvce, z něhož přinesly některé časopisy ukázky.

ŠIFRY: -a., J. F. S., J. S., Sm. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Časník (1857); ČČM (1835–48); Časopis pro katol. duchovenstvo (1835–48; 1835 Zdali jest osvěta lidu obecného nebezpečná státu a církvi, 1843 Slovo o vychování mládeže české, i sep.); Čes. včela (1834–46); alm. Hlasové duchovenstva k slavnému dosednutí na stolec arcibiskupský… Aloysia Josefa, svobodného pána Schrenka z Notzingu… (1838); alm. Hlasy

duchovenstva k … Ferdinandovi a Marii Anně při slavnosti korunování (1836); alm. Hlasy vlastenců ke dni 1. března 1832. … panování… Františka I. (1832); J. Jungmann: Slovesnost (2. vyd. 1845; příklad vědeckého stylu); Krok (1836); Květy (1835–47); Lumír (1856); Posel ode Mže (Plzeň 1848–49, čl. Stejná oprávnění obou národností v Čechách); Pražské noviny (1859); Slovenské noviny, příl. Světozor (Vídeň 1856); Vlastimil (1841–42); Živa (1853, 1859–60); – posmrtně: Čas. Beletristická příl. k politickému týdeníku… (1897); Koleda (Olomouc 1877, 1881); Květy (1869); ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch); Rodinná kronika (1864); Svoboda (1873). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Ozvěna citů bratrských při slavném ozdobení J. V. Sedláčka, doktora filozofie na Ústavu filozofském v Plzni… zlatým penízem čestným roku 1835 (B b. d., 1835); U hrobu J. K. Tyla zesnulého v Plzni dne 11. lipna 1856 (b. d., 1856, B Kde domov tvůj?). – *Odborné práce a učebnice:* Obraz starého světa, to jest Všeobecná politická historie prvního věku… 1 (1834); Základové hvězdosloví čili astronomie (1837); Sílozpyt čili fyzika (1842); Všeobecný dějepis občanský 1–3 (1846–47); Počátkové silozpytu čili fyziky pro nižší gymnázia a reálky (1852). – *Překlad:* F. Močnik: Nauka o aritmetice pro nižší gymnázia (1852). – *Výbor:* Básně J. F. S. (1905, ed. J. E. Šťastný); Pomněnky (1919, ed. F. Šimek). ▮ KORESPONDENCE: Z dob našeho probuzení (T. Burianovi z 1840), Světozor 1874, s. 330 → F. Čenský: Z dob našeho probuzení (1875, s. 21); J. Šťastný: J. F. S. korespondence (P. V. Matějkovi z 1834, F. Palackému z 1834–48, V. Hankovi z 1836–50, Čtenářské společnosti ve Spáleném Poříčí z 1836, J. J. Markovi úryvek z 1836, K. Vinařickému z 1835–50, V. Nejedlému z 1837, T. Burianovi z 1840, J. K. Tylovi z 1844, J. E. Vocelovi z 1845, V. V. Tomkovi z 1847, B. Smetanovi z 1847, J. Malému z 1847, plzeňské městské radě z 1850, S. J. Mayerovi z 1858), Hlídka 1903, s. 201 a pokr.; in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 1, 2 (Vinařickému z 1824, 1846; 1903, 1909, ed. V. O. Slavík). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. N. Sýkora: Klíček českého i německého jazyka (výt. nezjišt., 3. vyd. 1859). ▮

BIBLIOGRAFIE: J. E. Šťastný: Literární činnost J. F. S., LF 1903, s. 213 + in J. F. S.: Básně (1905). ▮ LITERATURA: F. Swarz: J. F. S. literární a vlastenecké působení (Plzeň 1874); E. Felix: Dva buditelé. 1. J. V. Sedláček, 2. J. F. S. (b. d., 1937); B. Dvořáčková: J. F. S. – Svinišťany (2001). ▮ ● ref. Obraz starého světa: an. (F. Palacký), ČČM 1834, s. 108; V. Zahradník, Časopis pro katol. duchovenstvo 1834, s. 661 ●; Dobromysl: ref. Všeobecný dějepis občanský, Časopis pro katol. duchovenstvo 1848, s. 148; ● nekrology: K. Ngr., Boleslavan 1, 1860/61, s. 126; an., Jahresbericht des deutschen Staatsgymnasium in Pilsen 1861, s. 21; an., Lumír 1861, s. 183; an. (J. Neruda), Čas 19. 2. 1861 → Literatura 1 (1957, s. 241) ●; B. P.: J. F. S. a Klicpera, Rodinná kronika 4, 1863/64, s. 310; an.: J. F. S., Květy 1871, s. 303; an.: Smetanův pomník v Plzni, Světozor 1874, s. 534; K. V. Seydler: J. F. S., Koleda 1881, s. 69 a pokr.; an.: J. F. S., Čas. Beletristická příl. … 10. 4. 1897; J. Klika: F. J. S., kněz osvícenec, in Osvětou a výchovou k životu (b. d., 1902); J. Šťastný: Ze života J. F. S., Věstník čes. profesorů 1903, s. 172, 256, 370, 1904, s. 82, 162 a 1905, s. 98 + Ze života J. F. S., Květy 1903, s. 377; J. Vykruta: J. F. S. literární činnost přírodovědecká, Kalendář spolku na podporu chudé české mládeže v Plzni (1904); ● ref. Básně J. F. S.: -a-, Máj 3, 1904/05, s. 598; F. S. (Sekanina), Zvon 3, 1904/05, s. 556; A. Novák, LF 1905, s. 302; cd, LidN 21. 4. 1905; an. (F. V. Krejčí, dub.), PL 1. 7. 1905 ●; an.: K. J. Erben a F. J. S., Besedy Času 1905, s. 131; an., J. F. S., tamtéž 1911, s. 86; J. Volf: Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých, ČČM 1912, s. 395; R. Illový: Zapomenutý satirický básník, PL 21. 10. 1922; F. Šimek: Památce J. F. S., Venkov 18. 2. 1931; E. Felix, Literární Plzeň Smetanova, in Literární Plzeň v obrysech (1933, s. 44); Z. Nejedlý: Češství F. J. S., in Bedřich Smetana 7 (1954, s. 485); V. Lhotka: Vzpomínka na J. F. S., demokrata a vlastence, Pravda 4. 1. 1955; A. Špelda: Nejstarší české učebnice fyziky, Přírodní vědy ve škole 1959, s. 129; M. Fendrych: Nejstarší české učebnice přírodovědy, tamtéž, s. 703; J. Dvořák: J. F. S. jako vychovatelská osobnost, Sborník prací pedagogických a psychologických 1, AUP Olomouc 1960, s. 51; M. Suchá: Sto let od smrti J. F. S., sb. Minulostí Západočes. kraje 1 (Plzeň 1962, s. 222); J. Beneš in Ač zemřeli, ještě mluví (1964, s. 264); M. Suchá: Satirik J. F. S. Několik poznámek k básnickému dílu, sb. Minulostí Západočes. kraje 6 (1968, s. 112); J. Dvořák: J. F. S. jako osobnost, in Tradice a současnost (1980, s. 30); B. Dvořáčková: Paměť národa ve S. rodných Svinišťanech, Dissertationes historicae 2002, č. 7.

lk

Smil Flaška z Pardubic a Rychmburku viz Smil **Flaška** z Pardubic a Rychmburku

Otakar **Smrčka**

* 30. 1. 1870 *Tábor*
† 15. 2. 1960 *Praha*

Klasický filolog, překladatel latinské a řecké poezie; překládal též novodobou literaturu, zejména operní libreta z francouzštiny, italštiny a němčiny.

V matrice zapsán jako Ottakar František Xaver Čestmír S. – Jeho otec byl radou a později prezidentem krajského soudu v Táboře, kde od 1880 S. navštěvoval reálné gymnázium. Po maturitě (1888) absolvoval na pražské univerzitě klasickou filologii (1893, žák významného filo-

loga J. Krále). 1896–98 působil na reálce v Kutné Hoře, do 1900 na českém matičním gymnáziu v Zábřehu, poté na gymnáziu v Rokycanech (1902 obdržel titul profesor), kde učil češtinu, latinu, řečtinu a němčinu. Od 1908 byl profesorem (1910 definitivním) latiny a řečtiny na klasickém gymnáziu v Praze na Vinohradech, 1918 zatímním správcem, od 1919 ředitelem, 1932 odešel do výslužby. Byl oblíbeným pedagogem, za 1. světové války studentům režíroval divadelní představení, čímž podnítil založení ochotnického sdružení vinohradské Studentské scény. Byl aktivním členem Jednoty čes. filologů, 1921 byl povolán do její metrické komise, jež v duchu Královych zásad vypracovala nové pokyny pro napodobování antických meter v českých překladech.

Jako překladatel se S. zaměřil jednak na antickou literaturu, jednak na novodobé texty. Znalost moderních jazyků (zejména němčiny, francouzštiny, italštiny) a hudební vzdělání snoubící se s láskou k divadlu mu umožnily překládat pro Nár. divadlo a Městské divadlo na Vinohradech libreta klasických oper (skladatelů V. Belliniho, G. Bizeta, G. Pucciniho, G. Verdiho aj.); v kvalitních básnických překladech operních textů byl veden snahou slučovat správnou stavbu veršů se správnou hudební deklamací při respektování náležitého českého přízvuku a dikce. Z německé literatury vynikl S. nový překlad Lessingovy dramatické básně Moudrý Nathan, později ve 40. letech S. uveřejňoval časopisecky překlady německé klasické lyriky. Ve své praxi překladatele antické poezie navazoval (zejména v prozódii a v metrice) na názory svého učitele J. Krále a usiloval (i v odborných statích) o přesnou prozódii přízvučnou. Své dlouholeté překladatelské úsilí zaměřil na starořímského lyrika G. V. Catulla (dříve publikované překlady přepracoval), ze kterého pořídil první a (až na malé výjimky) souborný překlad (Kniha veršů). Ve výstižném přetlumočení (zvláště drobné lyriky), podaném poněkud uvolněnou přízvučnou časomírou, S. spojil obsahovou i formální věrnost s básnickým výrazem. Catullovo dílo uspořádal podle obsahové příbuznosti, vybavil poznámkovým aparátem a pojednáním o dějinách percepce Catulla u nás a o úrovni dosavadních českých překladů. S. pořídil též nový překlad starořeckých epických básní oslavujících řecká božstva (Homérské hymny) i parodické básně Válka žab a myší. Užitím přízvučného hexametru se lépe přiblížil řeckému originálu než překlady dřívější, aniž porušil přirozený rytmus českého jazyka. Časopisecky publikoval i původní verše; v pozdějších příležitostných básních rád využíval antikizujících veršových forem.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: J. Mrskač, Ot. Mrskač; O. S. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čas (1913, příl. Hlídka Času, stať Ke kapitole o české prozódii a deklamaci hudební); Čes. jih (Tábor); Čes. svět (1916); sb. Čtvrtky (1934, 1936, 1941); Lid. noviny (1941–42; 1942 pravidelné překlady něm. klasické lyriky); Listy filologické (od 1911; 1941 překl. Mesomedovy hymny, 1948 překl. Hymnus na Afroditu, též referáty); Lit. noviny (1941–42); Nár. listy (1908, 1916); Naše řeč (1918, Ještě sloveso dáti); Osvěta (1915–16, BB); Sborník prací filologických… Josefu Královi k 60. narozeninám (1913, překl. Z básní G. V. Catulla); Švanda dudák; Tábor; ant. Výbor z řecké poezie v překladech (1941); Výr. zpráva gymnázia v Rokycanech (1905, 1907; 1905 překl. G. V. Catullus: Svatba Pelea a Thetidy, s úvodem a poznámkami, 1907 překl. G. V. Catullus a S. Propertius, s poznámkami); Výr. zpráva gymnázia v Praze XII (Král. Vinohradech) (1932); Zvon (1917); Žďár (Rokycany 1905–08). ▮ KNIŽNĚ. *Překlady:* C. A. Görner: Sněženka (1910, adaptace); G. E. Lessing: Moudrý Nathan (b. d., 1912); G. V. Catullus: Kniha veršů (1940, též předml. a komentář; 1964 in Triumvirové lásky, 1973 in Pěvci lásky); Homérské hymny, Válka žab a myší (1959, též komentář); (operní libreta:) É. Blau: Legenda o Ysu (b. d., 1902, hudba E. Lalo); F. M. Piave, A. Somma: Maškarní ples (1902, hudba G. Verdi); E. A. Scribe: Židovka (b. d., 1902, hudba J. F. Halévy) + Bílá dáma (b. d., 1908, hudba F. A. Boïeldieu); F. Romani: Norma (b. d., 1903, hudba V. Bellini); V. Sardou, L. Illica, G. Giacosa: Tosca (b. d., 1903, hudba G. Puccini); C. Mendès: Královna Fiametta (1905, hudba X. Leroux); H. Meilhac, L. Halévy: Carmen (1908, hudba G. Bizet); Clairville (L.-F. Nicolaie): Dafnis a Chloe (1914, hudba J. Offenbach); J. F. Kind: Čarostřelec (1958, hudba C. M. von Weber). ▮ SCÉNICKY. *Překlady libret:* L. W. Stein, P. Lindau: Střelci (1909, pseud. J. Mrskač, hudba E. Eysler) + Tisíc a jedna noc (1915, hudba J. Strauss); B. Buchbinder: Muzikantská krev (1911, hudba G. Jarno); O. Wilde: Salome (1911, hudba A. Mariotte). ▮ REDIGOVAL *sborníky:* Zpráva o prvním sjezdu ředitelů českých škol středních o Letnicích 1921 (b. d., 1921, s A. Smíškem), Zpráva o druhém sjezdu ředitelů československých škol středních v srpnu 1923 (1923, s A. Smíškem). ▮

LITERATURA: R. Schenk: ref. překl. G. V. Catullus: Svatba Pelea a Thetidy (Výr. zpráva gymnázia v Rokycanech 1905), LF 1906, s. 299 + ref. překl. G. V. Catullus a S. Propertius (Výr. zpráva gymnázia v Rokycanech 1907), LF 1909, s. 152; a-e: ref. překl. C. A.

Görner, Máj 8, 1909/10, s. 202; jv. (J. Vodák): Oslavné představení (na počest O. S. ve Vinohrad. divadle), Čes. slovo 26. 1. 1932; ● k sedmdesátinám: F. S. (Stiebitz), LidN 30. 1. 1940; V. Kadlec, NL 2. 2. 1940; vr., Zvon 40, 1939/40, s. 335 ●; ● ref. překl. G. V. Catullus: Kniha veršů: vz. (V. Zelinka), Zvon 40, 1939/40, s. 434; F. Stiebitz, LidN 22. 4. 1940; Hk (J. Holeček), Naše zprávy 15. 5. 1940 (srovnání S. překladu s překl. O. Palána: Ohlasy z Catulla, 1936); -Rja- (F. Rojka), Čes. osvěta 36, 1939/40, s. 364; R. Kuthan, Střední škola 20, 1939/40, s. 215; V. T. (Tichý), Nár. práce 18. 7. 1940; K. Ohnesorg, LF 1940, s. 452 ●; K. Svoboda, J. Rypka: Posouzení překl. Batrachomyomachie (doporučení k vyd.), Věstník ČAVU 1948, s. 64; K. Svoboda in Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové (1957, s. 294); R. Dostálová-Jeništová in Homérské hymny, Válka žab a myší (1959, o S. překladu těchto děl); Z. K. Vysoký: Vzácné jubileum (90 let), Zprávy Jednoty klasických filologů 1960, s. 16; Č. Vránek: Zemřel O. S., Cizí jazyky ve škole 3, 1959/60, s. 320 + Ze života, snaha prací O. S., tamtéž 1970, s. 113; an. (V. Kubín, dub.) in překl. Pěvci lásky (1973, o S. překladech Catulla).

vfr

Snaha

1934–1938

Časopis studentů moravských středních škol; vedle prostoru pro beletristické příspěvky podněcoval v duchu masarykovského realismu zájem o aktuální kulturní a společenské dění.

Podtitul: 1934–1937/38 (roč. 1–5) Časopis moravskoslezského studentstva. – *Redaktoři:* 1934–1937/38 (roč. 1–5) V. Toman (odpovědný redaktor); 1934/35–1936/37 (roč 2 od č. 2 – roč. 4) H. Jevický (řídící redaktor spolu s redakčním kruhem, v 5. roč. uveden pouze redakční kruh). – *Majitel a vydavatel:* Nakladatelské družstvo Moravský legionář, Brno. – *Periodicita:* měsíčník; 1934 (roč. 1) 3 čísla od dubna do června; 1934/35–1936/37 (roč. 2–4) 10 čísel od září do června; 1937/38 (roč. 5) 5 čísel od listopadu do května, z toho dvojčísla 2–3 (únor 1938) a 4–5 (květen 1938).

Měsíčník S. vznikl spojením cyklostylovaných časopisů několika brněnských škol s cílem soustředit publikační aktivity všech moravských středoškoláků v jedno periodikum, které současně nabízelo spolupráci studentům v Čechách i na Slovensku. Vznik S. motivoval i úspěch pražského Studentského časopisu (zpočátku byla proto též vnímána jako jeho konkurence); zároveň založení nového časopisu a jeho finanční zabezpečení odkazovalo k úsilí programově prohlubovat vlasteneckou výchovu středoškolského studentstva v zjitřené politické atmosféře poloviny 30. let. Sídlem redakce bylo legionářské Nakladatelské družstvo, organizačním centrem časopisu se stalo brněnské státní československé gymnázium (bývalé slovanské), z jehož mladších profesorů se V. Toman stal odpovědným redaktorem a student H. Jevický (mat. 1936) řídícím redaktorem. Studentská redakce S., která se obměňovala podle zájmů a stáří jednotlivých členů, udržovala kontakty s redakčními důvěrníky na středních školách na Moravě (Bohumín, Brno, Jihlava, Kyjov, Olomouc, Ostrava, Strážnice, Tišnov) a v Čechách (Hradec Král., Kostelec n. Orlicí, Příbram), pořádala společenské večery a v průběhu prvních dvou ročníků i veřejné pracovní porady. Časopis měl šestnáct tiskových stran, vycházel většinou v polovině měsíce; jeho vydávání bylo ukončeno bez vysvětlení.

Obsah S. tvořila především beletrie, v hojné míře časopis uváděl též kratší úvahová pojednání upozorňující na aktuální společenské dění nebo na myšlenkový odkaz významných osobností politického a kulturního života, fakultativně i rubriky, přinášející informace o problematice středoškolského studia, zprávy ze sportu a tělesné výchovy, referáty o divadle, o hudebním dění a koncertech, o výtvarném umění a výstavách, o filmu, o časopisech (především studentských) a závěrem každého čísla o nových knihách (vesměs v rubrikách *Kulturní hlídka, Nové knihy, Literatura*). Literární složka S. zahrnovala poezii, prózu a drobnou literární publicistiku. *Básně* s rozmanitou tematikou intimní, sociální aj., též satirické verše opakovaně tiskli K. Dobšíková-Halmová, J. Jankovič (pseud. J. Slezan), J. Kalendář, A. Kašpar, P. D. Korsakov, J. Lipovský, V. Nečas, J. Vruk, ve 3. roč. i ve slovenštině J. Schmídt ze Zvolena; spíše ojediněle básněmi přispěli Č. Dřevo, L. Jílek (i šifra J. B.), J. Koupal, P. Novotný, J. Veselý, M. Vrtal, často byly též básnické příspěvky podepisovány jen šiframi nebo pseudonymy (např. Mila, Pestran, F. K., G., M. V., P. K., R., V. S.). K opakovaně publikujícím autorům *prozaických textů,* mezi nimiž převažovaly cestopisné črty z domácích i zahraničních prázdninových cest, náleželi J. Bor, O. Hauserová, Z. Horský, J. Hron, J. Janíčková, M. Klecan, P. D. Korsakov, R. A. Kvíčala, J. Lipovský, P. Novotný, V. Smutná, J. Švarc, V. Urbánek.

Ojediněle přinesla S. také překlady prózy z polštiny (T. Kadliński) a z němčiny (L. Feuchtwanger). Několik desítek autorů beletristických příspěvků S. reprezentovalo téměř výlučně stávající nebo jen nedávno absolvovavší studenty středních škol (mj. právě generační jednorodost odlišovala S. od pražského Studentského časopisu). K autorům, kteří v době pravidelné spolupráce se S. samostatně vstupovali do literatury, náleželi především básník I. Blatný, básnířka a překladatelka J. Hauková (i pseud. Jola), básník a dramatik M. Paráček (i pseud. Pamir), básník a libretista J. Koenigsmark a básnířka a dramatička O. Waltrová (i šifra O. W.). – V menší míře se studentští autoři (např. H. Jevický, V. Kyas) uplatňovali v úvodních *pojednáních,* pravidelné součásti každého čísla, vyznačující se buď výchovným, nebo politicko-vlasteneckým akcentem. Tematicky různorodé texty z oblasti politického dění (o důležitosti demokracie, o výročí vzniku republiky, o odkazu T. G. Masaryka), hospodářství, vzdělávání a studentského hnutí, branné výchovy a tělesné zdatnosti aj. psali gymnaziální profesoři (např. J. Kudela, básník a literární kritik R. Konečný), vysokoškolští studenti, ale též zástupci různých profesí. Časté zastoupení v nich měla témata z kultury a umění (potřeba mezinárodní spolupráce, aktuálnost antického umění, odkaz L. Janáčka, J. Jílka, K. H. Máchy, J. Pekaře, F. X. Šaldy, medailon V. Martínka). V roč. 1 (1934) přispěl do S. glosou o duchovním smyslu poezie A. Novák, v roč. 2 (1934/35) pozdravil středoškolskou mládež dopisem P. Bezruč (pod jm. Vladimír Vašek) a rozhovor poskytl A. C. Nor, v roč. 3 (1935/36) publikoval úvahu k Horatiovu jubileu F. Stiebitz, v roč. 4 (1936/37) redakce přetiskla vzpomínku (původně projev ve školním rozhlase) publicisty I. Herbena na otce. V roč. 5 (1937/38) bylo celé předposlední dvojčíslo (z února 1938) věnováno 70. výročí založení brněnského slovanského gymnázia v roce 1867 a většinu příspěvků napsali profesoři (mj. J. Kudela o J. Herbenovi, H. Sáňka o P. Bezručovi, R. Konečný o K. Čapkovi) a bývalí absolventi. Do S. přispěli i hudební vědci: v roč. 1 V. Helfert o vztahu mládeže k hudbě, v roč. 5 B. Štědroň o L. Janáčkovi. *Referáty* S. byly věnovány pravidelně sportu a tělovýchově, dále divadlu, zejména brněnskému repertoáru (mj. v roč. 1 poskytli studentským redaktorům rozhovor v Brně hostující J. Voskovec a J. Werich), stručně také knižním novinkám, nejprve vesměs produkci legionářského nakladatelství, postupně pak tvorbě rozsáhlého okruhu tvůrců dobové české literatury nebo literární historie (např. K. Čapek, J. Čep, V. Černý, F. Halas, E. Hostovský, M. Hýsek, J. Koenigsmark, J. Kopta, F. V. Krejčí, F. Křelina, V. Nezval, V. Renč, J. Urbánková, J. Zahradníček). Jen ojediněle byla také reflektována literatura slovenská (P. Jilemnický) nebo přeložená (A. Gide). Většinu literárních referátů označovaly pouze šifry, k podepsaným autorům náleželi student J. Lipovský (i šifra L-ský.) a profesor R. Konečný (i šifry rtk., -ý.). Od roč. 2 byla součástí S. rubrika reagující na zasílané příspěvky (*Listárna redakce*) a rubrika *Dopisy a debata* zveřejňující názory přispěvatelů a čtenářů na úroveň jednotlivých čísel a publikované beletrie; mimoto od počátku S. přinášela i vtipy včetně ilustrací, hádanky, křížovky ap.

LITERATURA: H. Skalický: Do Telče (i o vzniku S.), Snaha 2, 1934/35, s. 16; J. Švarc: P. T. redakce S., Brno, tamtéž, s. 96; J. Slezan (J. Jankovič): Kolego Maťátko! (o několika číslech roč. 2), tamtéž, s. 111; J. Valja: S., časopis brněnských středoškoláků, Studentský časopis 14, 1934/35, s. 189; an: S. (ref. prvních čísel roč. 4), Křesťanská revue 10, 1936/37, s. 28; V. Kyas: Verše v polovici 4. ročníku S., Snaha 4, 1936/37, s. 73.

pš

Jan **Snížek**

* 28. 12. 1904 *Praha*
† 26. 10. 1971 *New York* (USA)

Autor veseloher a parodických pásem, která obvykle sám režíroval a konferoval, prozaik.

Vystudoval v Praze reálné gymnázium v Křemencově ul. (mat. 1923) a fakultu architektury. Po absolutoriu byl zaměstnán jako inženýr při stavbě silnic. V době studií spolupracoval s Neodvislým jevištěm Na Slupi, kde hrála jeho avantgardní studentská skupina. 1927 založil vlastní firmu na stavbu silnic, mostů a regulací vodních toků a v zimních měsících podnikal výpravy do Afriky, kde natáčel přírodovědné filmy. 1933 se oženil s členkou činohry Nár. divadla B. Helclovou, která později přešla do jeho herecké družiny. 1938 se vrátil k divadelní

činnosti a v Umělecké besedě na soukromých večírcích uváděl s několika přáteli satirická pásma parodující nešvary ve světě divadla. Koncem 1940 se stal uměleckým a obchodním vedoucím skupiny profesionálních herců; vzhledem k tomu, že nikdo z nich nevlastnil divadelní koncesi, vystupovali pod názvem hostitelských scén: Divadlo Járy Kohouta, Nezávislé divadlo v Alhambře, Stálé divadlo v Unitarii a Rokoko. Teprve 1944 přešli k Valentovu Pražskému okružnímu divadlu, které mělo scénu ve vinohradské Hajnovce a začali hrát pod názvem Rozmarné divadlo. Po válce působila skupina opět v různých sálech: 1945 a 1948 v Alhambře, 1946–47 v Kotvě. Koncem sezony 1947/48 bylo divadlo úředně zrušeno. Po vydání zatykače emigroval S. v říjnu 1948 do Francie (1951–53 působil v satirických rozhlasových pořadech Svobodné Evropy v Mnichově), 1955 přesídlil s rodinou do USA. V New Yorku založil s J. Koutem Krajanské divadlo, kde nejprve inscenoval své vlastní hry, později i český klasický repertoár, a pořádal cykly básnických večerů (divadlo zajíždělo i do různých měst USA a Kanady).

S. dramatická tvorba obsahovala zpočátku konvenční veseloherní témata a úpravy cizích látek, jejichž zpracování bylo založeno na tradičních prostředcích: situační komice, záměně osob a konverzačně pojatém dialogu. Po úspěšné komedii *Příklady táhnou* uvedené na jevišti Stavovského divadla, která konfrontovala starosvětskou babičku s moderním trampským mládím (film. verze 1939), získala značnou popularitu jeho pásma *Rozmarné zrcadlo* (dočkalo se více než tisíce repríz) a *Rozmarné zrcadlo 2,* parodující činoherní konvence, ochotnická představení, loutkové divadlo, operu, operetu, film a jejich konkrétní představitele, aniž S. v karikování přestoupil hranici dobrého vkusu. Jednotlivé části spojoval vlastními monologickými hereckými vstupy. Podobně postupoval i v dramaticky sevřenějším *Nekonečném trojúhelníku* s námětem manželské nevěry, jež se stejným způsobem opakuje v průběhu pěti historických období. Smysl pro parodii prokazuje rovněž detektivní hra *Vyšetřuje dr. Brent,* veselohra z rudolfínské doby *Dvojí majestát* i kriticky přijímaná poválečná pásma. Humorně laděné povídky *Kdo uteče, vyhraje* sjednocuje téma útěku přes hranice z poúnorového Československa, v prózách *Co to je..?* uvažuje S. s životním optimismem a osobitým humorem o člověku, jeho civilizaci, kultuře, instituci manželství a zejména o světě divadla a filmu. V závěru této knihy jsou bez udání data a často i žánru uvedeny další S. práce, většinou však zřejmě jde o hry inscenované Krajanským divadlem (Návštěva na onom světě, Oženil jsem se s andělem, Otcovské starosti, Na sv. Matěje, Tři středověké frašky, Slečna pro výstavu, prózy Paříž a New York, životopisy S. Bernhardtové a F. de Goyi, Rozum podle abecedy, Raketa míru, Velké poslání, Páté kolo u vozu, Výlet do ráje, Honba za ženichem, Klenoty slečny Bonboniky, Tři kroky k dobru, Divadlo atomického věku). V knihovně Divadelního ústavu v Praze jsou uloženy strojopisy a cyklostyly scénicky provedených her, pásem a úprav Šťastná náhoda (1940), Vyšetřuje dr. Brent (b. d.), Rozmarné zrcadlo 2 (b. d.), Nekonečný trojúhelník (1944), Bouráme dějiny (b. d.), Vzhůru nohama (b. d.), Doba osvobození (1946), Rudolf Druhý (b. d.) a texty neinscenovaných her Tečka a Tři bubáci (1943).

PŘÍSPĚVKY *in:* Československ. slabikář (Paříž 1950); Nový domov (Toronto); Svob. zítřek (Paříž 1949–50). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* První láska Fandy Mrázka (D 1931, i prem., hudba F. Markucci, podle F. Gandéry, rozmnož.); To mají ženy rády (Dámy to mají rády) (D 1931, i prem., hudba W. Kalló, podle F. Arnolda a E. Bacha, rozmnož); Příklady táhnou (D 1939, prem. 1938); Čertovo kolo (PP, Paříž 1950); Kdo uteče, vyhraje (PP, Toronto 1956); Co to je..? Úvahy všelijaké, různé i jiné (Toronto 1966). ■ SCÉNICKY. *Dramata, dramatická pásma a úpravy:* Pro každého něco (1921); Co platí na ženy (1922); Páté kolo u vozu (1922); Dál už to nejde (1923, s J. Chlumeckým); Nahoru a dolů (1923); Všecko je reklama (1924); Žena, muž a spol. (1924); Pochopte, že je to pochopitelné (1925); Východ z nouze (b. d.); Šťastná náhoda (1940, texty písní J. Chlumecký, hudba R. Blahník); Rozmarné zrcadlo (1940, do 1942 celkem tři verze); Vyšetřuje dr. Brent (1942, s J. Weyrem); Rozmarné zrcadlo 2 (1943, hudba B. Diviš); Rozmarné pásmo (výběr z obou Rozmarných zrcadel, 1944); Nekonečný trojúhelník (1944, hudba E. Ingriš); Bouráme dějiny (1945, podle J. Pixy); Vzhůru nohama (b. d., hudba B. Diviš, podle J. Pixy); Agitka (1946, s H. Koželuhovou); Co se nám nelíbí (1946); Dvojí majestát (1946, též s tit. Rudolf Druhý); Má žena je Xantipa (New York 1965); Komedie plná otců (New York, b. d.); Sluha a já (New York, b. d.). ■

LITERATURA: If. (I. J. Fischerová): ref. Pochopte, že je to pochopitelné (další insc.), NO 25. 2. 1930; ● ref. První láska Fandy Mrázka: Paulík (J. J. Paulík), RA 6, 1930/31, s. 323; bp., Venkov 1. 3. 1931 ●; ● ref.

Příklady táhnou: G. (F. Götz), Nár. divadlo 16, 1938/39, č. 6; an. (V. Červinka), Zvon 39, 1938/39, s. 335; If. (I. J. Fischerová), NO 3. 1. 1939; AMB (A. M. Brousil), Venkov 3. 1. 1939; kd (E. Konrád), LidN 3. 1. 1939; rb. (O. Srbová), Nár. práce 4. 1. 1939; ev (E. Valenta), LidN 11. 2. 1939 ●; ● ref. insc. Rozmarné zrcadlo: os. (O. Srbová), Nár. práce 24. 12. 1940; A. M. Brousil, Venkov 23. 3. 1941; KZK (K. Z. Klíma), LidN 20. 6. 1941; bg. (B. Golombek), LidN 8. 10. 1942 ●; J. Dostál: Ke S. parodiím na operu, Praha v týdnu 1941, č. 21; ● ref. insc. Vyšetřuje dr. Brent: p. (A. M. Píša), Nár. práce 15. 1. 1942; B (E. Bass), LidN 16. 1. 1942; -g, Venkov 16. 1. 1942 ●; ● ref. insc. Rozmarné zrcadlo 2: Ks (L. Khás), LidN 17. 9. 1943; -b-, Nár. práce 17. 9. 1943 ●; Hloch (V. Hloch): ref. insc. Rozmarné pásmo, Venkov 22. 2. 1944; ● ref. insc. Nekonečný trojúhelník: Ks (L. Khás), LidN 31. 5. 1944; š., A–Zet 1. 6. 1944: hch. (V. Hloch), Venkov 3. 6. 1944; -a., Nár. střed 20. 8. 1944 ●; VP: ref. insc. Bouráme dějiny, Svob. noviny 14. 9. 1945; ● ref. insc. Dvojí majestát: ok (O. Kautský), Svob. noviny 3. 4. 1946; er, RP 3. 4. 1946 ●; st (L. Stránský): S. Rozmarné divadlo, Svob. zítřek (Paříž) 1949, č. 10; E. Bartoňová: ref. Čertovo kolo, Sklizeň (Hamburk) 1953, č. 1; J. Zoder in J. S.: Co to je…? (Toronto 1966); J. Škvor: České ochotnické divadlo v zahraničí, Nový domov (Toronto) 15. 11. 1969; ● nekrology: an., Čes. slovo (Mnichov) 1971, č. 11; (-or.) (J. Škvor), Proměny (New York) 1972, č. 1 ●; V. Müller: Co přetrvá čas, LD 11. 3. 1972; F. Tomáš in Je sedm hodin středověkého času. Postavy a příběhy ze začátků Svobodné Evropy (Mnichov 1990); B. Srba: Smích v nesvobodě, Divadelní revue 1994, č. 1; K. Drážďanský in Před půl stoletím z Mnichova zazněl Hlas svobodného Československa, Masarykův lid 2001, č. 1 a pokr.; V. A. Debnár: Čertovský chlapík, LitN 2005, č. 44.

sb

Jindřich **Snížek**

* 10. 6. 1891 *Poděbrady*
† 5. 6. 1963 *Praha*

Autor lidových románů a povídek s převažující milostnou tematikou a oslavou prostého přírodního bytí.

Syn úředníka cukrovaru; vyrůstal v početné rodině jako nejmladší syn ze 13 dětí. Studoval 4 roky na reálce v Kutné Hoře, potom na učitelském ústavu v Hradci Král. (mat. 1910). 1911–13 působil jako výpomocný učitel v Kutné Hoře a v obcích na Kutnohorsku: v Nových Dvorech, Hlízově, Solopyskách, Ratajích n. Sázavou, po složení zkoušek a získání vysvědčení způsobilosti (1913) na jednotřídce v Radvanicích (tam se oženil). Za 1. světové války bojoval na srbské frontě, od 1917 po předstírané tuberkulóze se léčil v sanatoriu na Pleši. Od 1919 učil opět v kutnohorském okrese v Tuchoticích, kde byl oblíbeným organizátorem divadelních představení. 1923 byl suspendován, neboť byl zatčen a obviněn ze spoluúčasti na vraždě hajného, zastřeleného pytláky 1918. Po roce věznění a prokázání neviny byl osvobozen. Protože se nemohl vrátit do školství, živil se příležitostně jako obchodní zástupce různých firem a nakladatelství, 1933 jako redaktor krátce vycházejících privátních tisků erotické literatury, a jako spisovatel, během 2. světové války jako malíř-kopista. Od 1945 byl zaměstnán jako pomocná kancelářská síla u svého zetě v agentuře vnitrozemské a námořní plavby v Praze.

Popudem ke S. poměrně rozsáhlé tvorbě, psané a vydávané v průběhu 14 let, byla nutnost hmotně zabezpečit rodinu. V chvatně a lehce koncipovaných románech a povídkách bez větších uměleckých ambicí vycházel proto vstříc lidovému vkusu. Pro dějové konstrukce próz s milostnými náměty si vypracoval určitý stereotyp založený na životní empirii, do něhož včleňoval biografické prvky (ústřední postavou bývá mladý učitel). Vlastní existenční zápas vylíčil v autobiografii *Můj druhý život*. Téměř celou jeho tvorbu poznamenal jakýsi novodobý svár duše s tělem, řešení rozporu mezi pudovostí, vášní a čistou láskou, a záliba v melodramaticky řešených milostných zápletkách (*Světlo májové noci, Žena, Mužská tvář, Pan*); proklamoval v nich mateřství a dítě jako životní smysl a cíl, byť i bez manželského svazku. Významově rozplývavé filozofující pasáže o morálce, místy blízké kultem síly a přírodní svébytnosti naturismu, se často až monotónně opakují a oslabují dějovost zejména pozdějších prací (*Poletující úsměvy, Matčiny zápisky*). Většinu próz situoval do Posázaví, kde se odbývaly nenávistné srážky hajných s pytláky (*Jeho bílá noc, Feja*), pro jejichž vášeň a snahu zvýšit chudý rodinný rozpočet měl S. smysl, milostné příběhy a dramata venkovanů i zahálčivé maloměstské honorace, vyžívající se v banálních erotických dobrodružstvích. V prózách o Cikánech a kočovnících (*Chale, Prales* aj.) oslavil ničím nespoutaný život, podobně jako v kiplingovsky pojatém románu pro mládež *Údolí slunce* o kontaktech lidí a zvířat, v němž postihl básnickým slovem nesčetné

proměny řeky a souzvuk člověka s přírodou. K nejživotnějšímu ze S. díla patří *Sluneční povídky* s dobře odpozorovanými venkovskými figurkami a výjevy ze života zvířat ve volné přírodě. – Podle vlastních údajů (též podle Kulturního adresáře 1936) vydal S. knižně ještě další prózy, jež však nejsou bibliograficky doloženy: Samostříl (P 1932), Tajemství krve (R 1932), Tažení proti bohu (R 1932); mimoto v nedochovaném inzertním časopise Kapsa (vyd. pražská drogistická firma) vycházel 1931 román Muž z rozbitého auta. – Na motivy S. románu Pes a kus masa napsal J. Balda drama Tajemství májového jitra (1932), podle S. předlohy byl natočen film Řeka (1933).

PSEUDONYM: R. Gordon. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Četnický obzor (1936); Nár. střed – Nový večerník (1937–40; mj. 1937 R Jošivara, PP Opojení, Kruh lásky, 1938 R Sami s tit. Jánošík z Polonin); Právo lidu (1937, R Chicagský tygr); Pražský ilustrovaný zpravodaj (1926–27); Salon (1927, 1935); Úspěch (Nymburk 1936). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Světlo májové noci (R 1927); Světák 1–3 (R 1929); Dravci (PP 1930); Jediná (R 1930); Mámení (R 1930); Pes a kus masa (R 1930); Jeho bílá noc, Návrat (R, P 1931); Pouť svatoprokopská (R 1931); Dcera země 1, 2 (R 1931); Žena (R 1931); Dary neprošené (R 1932); Feja (R 1932); Mužská tvář (R 1932); Zmije (R 1932); Chale (R 1933); Poletující úsměvy (R 1933); Údolí slunce (R pro ml., 1933); Radegast, Prales (PP 1936); Sami (R 1936, pseud. R. Gordon, s B. Mladým); Matčiny zápisky (P 1938); Sluneční povídky 1, 2 (1939); Můj druhý život (autobiografie, 1940); Pan (R 1940). – *Ostatní práce:* Posázaví (vlastivědný průvodce, 1926). ▮

LITERATURA: vr: Lidové romány 1 (ref. Světák), PL 29. 12. 1929; M. Majerová: Letošní novinky pro děti (glosa o Údolí slunce), Čin 1933, s. 540; (miš) (M. Štědra): J. S., Sázavské listy 13. 7. 2001.

sb

Burian **Sobek z Kornic**

† po 1544

Překladatel, propagátor luterství.

Pocházel z vladycké rodiny. Studoval asi do 1521 ve Wittenbergu, seznámil se tam s M. Lutherem, stal se jeho nadšeným vyznavačem, propagátorem a hlavním prostředníkem mezi ním a jeho českými přívrženci (novoutrakvisty). 1523–24 zastával v Praze (od 1518 sjednocené obci Starého a Nového Města) úřad kancléře (1523 byl členem poselstva do Vídeňského Nového Města za Karlem Minsterberským k jednání o výpravě proti Turkům). Po tzv. Paškově převratu, uskutečněném v březnu 1524 starokališníky, byl sesazen, uvězněn a po propuštění 1525 vyobcován. Uchýlil se na Moravu, sblížil se tam s novokřtěnci a později s jednotou bratrskou, přeložil do němčiny bratrskou konfesi, vydanou 1533 s Lutherovou předmluvou, a měl patrně účast na sbližování jednoty s Lutherem. Koncem 30. let pobýval v Olomouci.

Pravděpodobně přeložil do češtiny několik Lutherových spisů (vydával je anonymně). 1540 dokončil v Olomouci překlad latinské světové kroniky luteránského učence J. Cariona, vytištěný litomyšlským tiskařem A. Oujezdským.

KNIŽNĚ. *Překlady:* Kázaní o Novém zákoně… od doktora M. Lutera (1521, dub.) + O svobodě křesťanské Martina Lutera kníežka… (1521, dub.) + Doktor Martin Luther před velebností cisařsku… odpověd dává (1521, dub.) + Doktor Martin Luther pro kteru příčinu papežsky a jeho nasledevnikuv kníhy jest spalil, tuto zvíš… (1521, dub.) + Vo ustanovenie služebníkuov cirkve… Martin Lutter… (1523 dub.); J. Carion: Knieha kronik o všelikych znamenitych věcech od počátku světa zběhlých… (Litomyšl 1541). ▮

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); Knihopis č. 1463–1465, 5112, 5113, 5116, 5119, 5125. ▮ LITERATURA: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); V. V. Tomek in Dějepis města Prahy 10 (1894); Z. Winter in Život církevní v Čechách 1 (1895); J. Kolár: Veleslavín, kronikář neznámý, sb. Strahovská knihovna 20–21, 1985/86, s. 53; M. Kopecký in T. Kubíček a kol.: Literární Morava (2002).

jk

Emil **Sobota**

* 17. 5. 1892 *Beroun*
† 24. 4. 1945 *Praha*

Autor knih pro mládež, publicista, politolog, teoretik národnostních vztahů a legislativní expert, užívající i v odborné oblasti beletristických postupů.

Syn železničního úředníka. Rodina se záhy odstěhovala nakrátko do Plzně a pak do Olomouce, kde S. absolvoval gymnázium (mat. 1910), práva pak v Praze (promoce 1916); pracoval tehdy mezi mládeží realistické strany.

1916–19 působil v Olomouci jako kandidát advokacie, po převratu 1918 se tam stal tajemníkem okresního nár. výboru a sekretářem klubu státoprávně demokratických poslanců v revolučním Nár. shromáždění; později v opozici mladých vůči politice strany přejmenované na nár. demokracii vstoupil do sociální demokracie a pracoval v její ústavně-právní komisi. Po krátké službě na Zemském výboru a na ministerstvu železnic se 1921 stal úředníkem politicko-legislativního odboru Kanceláře prezidenta republiky, nakonec s titulem ministerský rada. 1927–28 absolvoval studijní pobyt v USA, 1938 se stal členem výboru Učené společnosti Šafaříkovy. Za okupace zanechal veškeré veřejné činnosti, zapojil se do odboje, v dubnu 1945 byl zatčen a krátce nato popraven na Pankráci.

Jako prozaik S. vydal dvě knihy pro mládež: v deníku chlapce snažícího se splnit důležité poslání vyzdvihl odvahu, smysl pro tvořivé dobrodružství i dělné soručenství, citlivě zaznamenal i rozdíly mezi otci a syny a venkovskou a městskou mládeží (*Stavíme osadu*). Jeho volným pokračováním se stal soubor příhod vyprávěný se smyslem pro humor lidových vrstev a s důrazem na jejich životní moudrost (*Besedy na Jezerce*). Těžiště S. činnosti ovšem spočívalo v odborné politické rovině, v níž se zejména zabýval konkrétními otázkami chodu demokratické společnosti a národnostními vztahy v ní. I zde vedle ryze odborných prací se nevyhýbal jisté beletrizaci, zvláště v kritice byrokratizace státní správy, ať formou drobných fejetonních článků (*Bodrý byrokrat o svých zkušenostech*), nebo sbírkou anekdot a krátkých historek (*Humor zdeúřední*). Z pobytu v USA vytěžil svazek causeristických postřehů o životě Američanů i pokus o výklad politických a hospodářských poměrů země před propuknutím hospodářské krize. Během okupace se S. zaměřil na analýzu protektorátní reality, kterou se snažil zhodnotit v syntetickém souhrnu (*Co to byl protektorát*) i v nekompromisních komentářích (*Glosy 1939–1944*), jež po celou válku ukrýval na pozemku u chaty ve Stříbrné Skalici v Posázaví. Spolu s nesmiřitelnou kritikou nacistického režimu v nich analyzoval i nové předpoklady české národní a státní existence vyvěrající z meziválečného selhání západních demokracií ve vztahu k fašismu i k dění kolem Mnichova včetně sudetského problému.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Bohemicus, Emil Havlík; E. S., es., -eso-. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Akademie; sb. Armáda a národ (1938); Besedy Času (1913); Central European Observer; Čas; sb. Čechoslovačka (Bělehrad 1936); sb. Českosl. sociální demokracie a ústava (1935); sb. Dr. Edvard Beneš, filozof a státník (1937); Kulturní zpravodaj (1927); Lid. noviny; Masarykův sborník 2 (1927); Moderní stát; Národnostní obzor (1931–39); Nár. osvobození (1927–37); Nová svoboda (1924–26); Naše doba (1930–38); Politická revue; Prager Presse; Prager Rundschau; Právo lidu; sb. Proti válce – pro mír (1932); Proudy (Olomouc); Přerod; Přítomnost; Služba (1919–23); Studentská revue (1914); Tribuna; – posmrtně: sb. JUDr. E. S. – in memoriam (b. d., 1945); Naše doba (1946). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a beletrizované práce:* Amerika a evropský divák (cestopisné úvahy, 1930); Humor zdeúřední (anekdoty, 1940, pseud. Emil Havlík); Stavíme osadu (P pro ml., 1941, pseud. Emil Havlík); – posmrtně: Bodrý byrokrat o svých zkušenostech (FF 1945); Besedy na Jezerce (PP pro ml., 1948, pseud. Emil Havlík). – *Překlady:* H. J. Laski: Úvod do politiky (1934); L. Rogers: Vlády v době krize (1937). – *Ostatní práce:* Politika za poměrného zastoupení (1924); O prezidenta naší republiky (1924); ČSR a Švýcary (1925; 1927 něm.); Čím je vinna opozice (1925); Výklad našeho jazykového práva (1926); Rozpaky s demokracií (b. d., 1927); Národnostní právo československé (1927; 1931 i něm.); Republika národní či národnostní? (1929); Československý prezident republiky (1934); Jazykové právo v evropských státech (1934); Právo československé (1934); Naše ústava, jak zní a jak ji máme čísti (1935); Jsme ještě stále demokraté? (1936); Czechoslovakia and the Sudete Germans (1938, pseud. Bohemicus, t. r. i franc.); Zákonodárné návrhy Sudetoněmecké strany z hlediska demokracie (1938); Národnostní autonomie v Československu? (1938); Řízené hospodaření potravinami a krmivy (1940); – posmrtně: Glosy 1939–1944 (1946); Co to byl protektorát (1946). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Studentská revue (1914), Proudy (Olomouc), Služba (1919–23), Nová svoboda (1924–26), Národnostní obzor (1930–39). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Ústava republiky československé 1–4. Sbírka ústavních a s nimi souvisejících norem (1927); Změny ústavy republiky Česko-slovenské. Ústavní zákony o autonomii Slovenska a Podkarpatské Rusi (1939); Státní příslušnost, národnost, rasa (soubor předpisů, 1939). ■

LITERATURA: sb. JUDr. E. S. – in memoriam (b. d., 1945, ed. L. Sobotová). ■ ● ref. Rozpaky s demokracií: V. J. Průša, ReD 1, 1927/28, s. 157; J. L. Fischer, Nové Čechy 12, 1928/29, s. 137 ●; ● ref. Amerika a evropský divák: F. F. (Fajfr), Čin 2, 1930/31, s. 353; a. (J. Hora), Čes. slovo 2. 1. 1931; A. Pelantová, Nové Čechy 1931, s. 223; ach. (V. Prach), Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 70 ●; Kadlec: ref. Stavíme osadu, Úhor 1942, s. 34; ● nekrology: an., PL 5. 6. 1945; V. Třeštík, NO 8. 6. 1945; J. Dostál, Svob. Českoslo-

vensko 19. 6. 1946; an. (J. Macek), Naše doba 1946, s. 46 ●; J. Schieszl in E. S.: Co to byl protektorát (1946); ● ref. Glosy 1939–1944: hr- (A. Hrubý), KM 1946, s. 444; M. Dvořák, Akord 1947, s. 185 ●; L. Sobotová: O E. S., Panoráma 1948, s. 11.

jz

Ferdinand **Sobotka**

* 1. 4. 1835 Nouzovský mlýn ve *Velimi*
† 19. 7. 1899 *Kasanice* u Zruče nad Sázavou

Básník, autor převážně teskných vyznání reflektujících vlastní osud.

Syn mlynáře, bratr spisovatele Primuse S. Po absolvování tří ročníků tzv. hlavní školy v Kolíně se učil mlynářem. V 18 letech přišel nešťastnou náhodou o zrak. V pozdějších letech žil ve Světlé n. Sázavou.

Zájem o poezii, kterou si nechal předčítat, vyústil v S. vlastní básnickou tvorbu. Verše, které již ve své době byly oceňovány pro formální čistotu obrazů, se vzácnou otevřeností reflektují tragickou situaci člověka postiženého od mládí slepotou. Smutek a deziluze S. prvních básní (*Žalozpěvy; Ach není, není; Duma*) jsou však postupně překonávány a transponovány do nadosobní epické polohy (*Na bojišti, Vzkříšení*). S. poezie byla publikována pouze časopisecky, tři básně vyšly v německém překladu A. Waldaua.

PŘÍSPĚVKY *in:* A. Waldau: Böhmische Naturdichter (1860, Lieder des Blinden); Květy (1866); Lumír (1860–62); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■

LITERATURA: an.: Z básní slepého samouka F. S., Lumír 1860, s. 385; A. Waldau in Böhmische Naturdichter (1860, s. 98).

lk

Primus **Sobotka**

* 29. 1. 1841 Nouzovský mlýn ve *Velimi*
† 1. 8. 1925 *Praha*

Básník, prozaik a překladatel (zejména z angličtiny); etnograf zabývající se slovanskou přírodní symbolikou; publicista, kritik a redaktor Ottova slovníku naučného.

Syn mlynáře a bratr básníka Ferdinanda S. Navštěvoval reálku v Kutné Hoře a poté Akademické gymnázium v Praze na Starém Městě. Po maturitě (1860) studoval na filoz. fakultě pražské univerzity klasickou a slovanskou filologii a pak působil jako vychovatel ve šlechtických rodinách P. Dobřenského v Potštýně (1866–68) a J. Neuberka v Čejeticích u Ml. Boleslavi (1869–79). Mezitím krátce v Praze pracoval v redakci Nár. listů (1868); 1879 se znovu vrátil do Prahy, oženil se a stal se redaktorem časopisu Světozor, jejž řídil do července 1884. Nato vstoupil do kanceláře české pražské univerzity. Do důchodu odešel 1917. Již za studií i později spolupracoval s redakcí Riegrova Slovníku naučného. Od 1865 byl členem Umělecké besedy (prosinec 1865–86 předseda jejího literárního odboru), hojně v ní přednášel (mj. 1880 o svém nálezu zápisků pana Jeníka rytíře z Bratřic), 1885–92 redigoval knižnici Matice lidu, 1898–1908 zastával náročnou funkci hlavního redaktora Ottova slovníku naučného, na jehož vzniku se podílel i jako jeden z odborných spolupracovníků od jeho počátků. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

Do literárního dění S. vstoupil na kraji 60. let jako mladší souputník generace májovců a také v Nerudových a Hálkových Květech uveřejňoval své první práce, především verše (sporadicky i prózy), silně ovlivněné tvorbou redaktorů časopisu a také K. H. Máchou i G. G. Byronem. Zejména na počátku své literární aktivity se rovněž časopisecky (např. Lumír) i knižně věnoval překládání hlavně angloamerické poezie (R. Burns, H. W. Longfellow – v časoměrném hexametru jeho Evangelinu, R. Southey, A. Tennyson), knižně přidal i prózu (H. Fielding) a později i popularizující naučné spisy; ojediněle tlumočil i z němčiny (K. E. Ebert, K. Herloš), zatímco hojné časopisecké překlady ze slovanských jazyků soustředěné opět k poezii vyvěrály už z jeho širšího národopisně motivovaného celoživotního studia slovanské symboliky (jihoruské, ukrajinské, běloruské i bosenské lidové písně, polská epika aj.). Inspirován Ľ. Štúrem (úvahy o slovanských národních písních a pověstech) a především ruským národopiscem A. N. Afanasjevem (slovanská přírodní mytologie) i některými německými studiemi věnoval se úloze rostlin (květiny, stromy i např. houby) v slovanských lidových písních a pověrách i konkrétní symbolice jejich jednotlivých pojmenování (*Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrách slovanských*). Vznik práce dopro-

vázely dílčí popularizující studie, v nichž na základě jazykových jevů uvažuje o filozofii a náboženství starých Slovanů (přisuzuje jim polyteismus a přímé dorozumívání s přírodou), sleduje někdy i s humorem, jak si vysvětlovali různé přírodní úkazy, hledá i rozdíly mezi Slovany a ostatními národy, zvláště Řeky, symbolicky vykládá nejstarší české pověsti, psal i o etnografii (pojednání o Bělorusech, kniha *Výklady prostonárodní z oboru jazykozpytu, bájesloví, psychologie národní*). Humor pak cele převládl v montáži žertovných příběhů z různých míst Čech a Moravy otiskovaných nejprve v Humoristických listech a v rozšířené podobě i knižně (*Kratochvilné historie měst a míst v zemích koruny svatováclavské*). S. v nich soustředil projevy lidového vtipu, humoru i satiry, vzájemného pošťuchování mezi obcemi a jejich obyvateli a doplnil je i historkami slovenskými, lužickosrbskými i rusínskými. Své národopisné studie pak S. shrnul ve slavnostním vídeňském sborníku Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild vydaném u příležitosti padesátileté vlády císaře Františka Josefa (*Feste und Bräuche der Slaven*). S. psal též články o literatuře (zejména zahraniční) a literární kritiky. Od 90. let jeho publikační činnost slábla, zřejmě též v souvislosti s pracemi v redakci Ottova slovníku naučného.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Primus S., Pr. Spurius, Václav Votroubek; Pr. S., P. S., S, S., Sob., -tka. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Beseda (1864–65); ČČM (1880, 1885, 1919); Čes. včela (1876); Čes. lid (1891, 1924); sb. Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild (Vídeň 1894, Feste und Bräuche der Slaven, i sep.); Hlas národa (1890); Humorist. listy (1878–79); Koleda (1877–79); Květy (1865–72); Květy (1879); Lid. noviny (1923; paměti); Lit. listy (1892–93); Lit. příloha k Nár. listům, pokr. Lit. listy (1865); Lumír (1860); Lumír (1865–66); Lumír (1873); Malý čtenář (1882); Nár. listy (1864–65, 1889); Osvěta (1872, 1877–83; 1877 O překladech v novočeské literatuře); Paleček; Pokrok (1879); sb. Potštýn (1897); alm. Půl století Nár. listů (b. d., 1910); Slovanský sborník; Světozor (1879–86); Zlatá Praha (1865); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře a národopisu:* Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrách slovanských (1879); Výklady prostonárodní z oboru jazykozpytu, bájesloví, psychologie národní (1882); Kratochvilné historie měst a míst v zemích koruny svatováclavské (1885; 1922 s tit. Kratochvilné historie měst a míst státu československého s přídavkem lužickosrbské a haličskorusínské). – *Překlady:* K. Herloš: Svět a lidé (1867, s J. V. Jahnem a V. Kienbergrem); H. Fielding: Tom Jones (1872); A. Tennyson: Enoch Arden (1875); H. W. Longfellow: Evangelina (1877); G. J. Romanes: Duševní život zvířat 1, 2 (1886); H. M. Stanley: V nejtemnější Africe (1890–91, s G. Dörflem a E. Krásnohorskou); J. M. Jephson: Emin paša (1891). ▮ KORESPONDENCE: B. Beneš Buchlovan in Čtyři listy (patrně B. Mühlsteinové, b. d.; 1931, bibliof.). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Světozor, s módní příl. Bazar (listopad 1879 – květen 1883, prosinec 1883 – červenec 1884); *knižnici:* Matice lidu (1885–92); *slovník:* Ottův slovník naučný (1898–1908). ▮

LITERATURA: J. Wagner: P. S. (1841–1925). Literární pozůstalost (LA PNP 1966; rozšíř. vyd. 1978); S. Halagačková: P. S. a jeho přínos pro český národopis a literaturu 19. století (diplom. práce, Filoz. fakulta UK 1999). ▮ ● ref. Rostlinstvo a jeho význam…: J. Hrubý, Osvěta 1879, s. 865; faš (F. A. Šubert), Pokrok 26. 9. 1879; V. Jagić, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1880, s. 534 ●; J. Durdík: ref. překl. H. W. Longfellow, Osvěta 1879, s. 700; ● ref. Výklady prostonárodní…: Ch (F. Chalupa), Ruch 1882, s. 270; Bý (F. Bílý), Světozor 1882, s. 47 ●; an. (J. Neruda): P. S., Humorist. listy 1884, s. 430 → Podobizny 2 (1950, s. 310); M. A. Š. (Šimáček): P. S., Světozor 1884, s. 399; ● ref. Kratochvilné historie měst a míst…: -ý., Lit. listy 1885, s. 100; F. Bílý, Osvěta 1885, s. 562; F. K. (Kvapil), Ruch 1885, s. 54; -rcz., Lumír 1885, s. 15; F., NL 6. 1. 1885; P. Řezníček, Světozor 19, 1885/86, s. 14 ●; J. F. Vrba (F. Dlouhý): ref. překl. G. J. Romanes, Lit. listy 1886, s. 195; ● k sedmdesátinám: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 28, 1910/11, s. 238; -n-, Zvon 11, 1910/11, s. 334; an., NL 29. 1. 1911 ●; A. Pražák: Dějiny literárního odboru Umělecké besedy, sb. Padesát let Umělecké besedy 1863–1913 (1913, s. 153, 173, 180); ● k osmdesátinám: an., Zvon 21, 1920/21, s. 280; A. Novák, LidN 30. 1. 1921; J. Horák, Národopisný věstník československý 1921, s. 86 ●; ● nekrology: an., Světozor 25, 1924/25, s. 582; ý, LidN 2. 8. 1925; an., RP 4. 8. 1925; B. (E. Bass), LidN 5. 8. 1925; an., Naše kniha 1925, s. 155; Sk. (J. Skácelík), Samostatnost 28. 8. 1925; J. Horák, Naše věda 7, 1925/26, s. 113 a Almanach ČAVU 1926, s. 158 ●; ● k 100. výr. nar.: B. Slavík, LidN 29. 1. 1941; an., Venkov 29. 1. 1941; an., Nár. práce 29. 1. 1941 ●; J. Vanča: Veselý komentář k českému místopisu (Kratochvilné historie měst a míst), Práce 17. 2. 1994; lu: P. S., Slavistická folkloristika 1995, s. 20; J. Fritsch in Banka zapomenutých osudů (2003).

vf

Socialistický realismus

1935

Diskusní sborník, v němž se představitelé české intelektuální levice snažili reagovat na 1. sjezd sovět-

ských spisovatelů, který vyhlásil socialistický realismus za vůdčí princip literární tvorby.

Sborník vyšel jako 9. svazek Knihovny Levé fronty, kterou redigovala J. Prokopová. Následoval po obdobném souboru Surrealismus v diskusi (podle redakce se měly doplňovat). Obsahuje tři vystoupení: projev N. I. Bucharina z moskevského spisovatelského sjezdu (1934) a (ve změněné a doplněné podobě) referáty K. Konrada a K. Teiga pronesené na diskusním večeru Levé fronty o socialistickém realismu v pražské Městské knihovně 14. 11. 1934. Původně měl obsahovat ještě příspěvek B. Václavka (který na večeru za nepřítomného kritika přečetl L. Linhart), ale vzhledem k tomu, že z rozsahových důvodů nemohl obsáhnout celou diskusi (dále i E. F. Burian, A. Hoffmeister, V. Nezval, V. Běhounek, F. Spitzer), k jeho zařazení nedošlo. Václavek jej pak rozdělil na dva články a otiskl v Indexu 1935. České projevy reagovaly na referáty N. I. Bucharina, K. Radeka a M. Gorkého na moskevském sjezdu s cílem přehlédnout stav české levicové literatury a ověřit možnost uplatnění teorie socialistického realismu u nás a v podmínkách západní kapitalistické reality vůbec. Diskuse o sporných otázkách tvorby i uměnovědy přitom neměla být uzavřena jakoukoli rezolucí v přesvědčení, že výměna názorů mezi socialistickými realisty, surrealisty i stoupenci dalších proudů může přispět k názorové konsolidaci jejich řad (přitom povinností všech bez rozdílu je účast v boji proti fašismu a kulturní reakci).

Vystoupení N. I. Bucharina *Poezie, poetika a úkoly básnické tvorby v SSSR* (otištěné ještě před diskusním večerem na pokr. v Tvorbě 1934) představovalo teoreticky koncipovanou analýzu ruské poezie se záměrem stanovit nové perspektivy sovětské beletrie (z referátů sjezdu vyvolalo také u nás největší ohlas). Bucharin považoval poezii za jeden z druhů ideologické práce (průmět dialektického materialismu do umělecké tvorby) a na základě toho proklamoval socialistický realismus jako osnovnou metodu literární práce. K. Konrad (*Socialistický realismus v ČSR,* v textu s tit. O socialistickém realismu, otištěno rovněž v Tvorbě 1934 na pokr.) se pokusil vyjasnit, zda socialistický realismus je jen specifickou sovětskou záležitostí, nebo má obecnější platnost. Na základě teoretických úvah týkajících se jak historických proměn realismu, tak způsobu uměleckého poznávání skutečnosti (včetně podílu intelektuální a emocionální složky) a vztahu obsahu a formy došel k závěru, že socialistický realismus má společnou teoretickou bázi v marxistické estetice, ale svou socialistickou perspektivou má platnost všeobecnou (neboť nevylučuje revoluční romantiku při ztvárňování skutečnosti a orientuje se na celého člověka i v jeho rozporech za kapitalismu). Závěr pak Konrad vyhradil kritice pojetí vztahu socialistického realismu a surrealismu u K. Teiga. Na základě interpretace antiburžoazního pamfletu básníka R. Crevela Les pieds dans le plat (Bezohlední) a Bretonových Spojitých nádob oponoval Teigově tezi, že surrealismus je jediným dialektickým realismem za kapitalistických podmínek, a proti výtkám, že dosavadní díla socialistického realismu jsou jen odlikou vnější skutečnosti a že za realitu neuznává vnitřní psychický život individua, zdůraznil, že tato metoda nemůže skutečnost jen reprodukovat, ale musí ji ztvárňovat, že není metodou poznávací, ale umělecky tvůrčí (proto také může mít platnost všeobecnou). K. Teige (*Socialistický realismus a surrealismus*) svou tezi, že surrealismus je dialektický realismus, dokládal tím, že syntetizuje protiklad skutečnosti a fantazie, vědomí a snu, poznávání a pociťování. Není proto v rozporu s obecnou teorií socialistického realismu, přináší jí nezbytný psychologický doplněk, přispívá k poznání skutečného lidského individua. Nakonec znovu podtrhl revoluční ráz surrealismu, kritizoval uměleckou úroveň současných literárních, výtvarných i architektonických děl opírajících se o dříve již poznané a návrat ke klasicismu, dekorativismu a naturalismu v SSSR chápal jen jako epizodu, nezbytnou odbočku na cestě k nové kultuře.

LITERATURA: ● ref. o diskusním večeru: mb (M. Bergmannová), Haló noviny 16. 11. 1934; ý (K. Nový), NO 16. 11. 1934; om. (O. Mrkvička), PL 16. 11. 1934; ž. (J. Brož), Ranní noviny 16. 11. 1934; fn. (F. Nečásek), RP 16. 11. 1934; an. (K. Konrad), Tvorba 1934, s. 436 ●; Z referátu V. Běhounka, Tvorba 1934, s. 436; ● polemika s vystoupením K. Konrada (Tvorba 1934, s. 436 a pokr.): V. Nezval, Tvorba 1934, s. 469 → Manifesty, eseje a kritické projevy z let 1931–1941 (1974); K. Konrad, tamtéž ●; ● ref. S. r.: J. Rybák, Haló noviny 9. 6. 1935; an., RP 10. 7. 1935; F. Urban (Jungmann), Tvorba 1935, s. 498 ●; B. Václavek: Kořeny socialistického realismu v současné české literatuře + Kořeny socialistického realismu v sovětské literatuře od revoluce, Index 1935, s. 7 a 89 → Tvorba a společnost (1961); V. Pekárek: K bojům

o socialistický realismus, Tvorba 1959, s. 11; S. Strohs in Marxisticko-leninská filozofie v Československu mezi dvěma světovými válkami (1962, s. 137); J. Brabec in K. Konrad: Ztvárněte skutečnost (1963, s. 338); J. Brabec a V. Effenberger in K. Teige: Zápasy o smysl moderní tvorby (1969); H. Kunstmann a George Bouron (J. Opelík) in S. r. (Würzburg 1973, Analecta Slavica 6, úvod k reprintu); M. Zeman: Příklad Konradova sporu o socialistický realismus, Lit. měsíčník 1978, č. 8; M. Blahynka a Š. Vlašín in ant. Prameny. Utváření teorie socialistického realismu v české meziválečné literatuře (1978, ed. D. Vlašínová a Š. Vlašín, obs. přetisky příspěvků K. Konrada a K. Teiga a výběr z ref. a polemik o S. r.); H. Hrzalová a Š. Vlašín in K. Konrad: O revoluční tradici české literatury (1980); J. Holý: Konradova polemika se surrealismem a Záviš Kalandra, sb. Kurt Konrad… a literární kritika na Moravě v letech 1918–1938 (1989).

ls

Societas incognitorum

1746–1751

Nejstarší učená společnost v zemích rakouské monarchie, sídlící v Olomouci.

Societas incognitorum in terris austriaci, též *Societas litteratorum incognitorum…* (Společnost neznámých v zemích rakouských, Společnost neznámých literátů…) vznikla 15. 12. 1746 na popud J. barona Petrasche (1714–1772), literáta původem ze Slavonského Brodu (mj. autora Sammlung verschiedner Deutscher Gedichte eines Sklavoniers), který se po vojenské kariéře a cestách po západní a jižní Evropě 1743 usadil v Olomouci a stal se prvním prezidentem S. i. (zasedání se konala v jeho paláci). Mezi prvními dvanácti členy tohoto volného vědeckého seskupení byli katoličtí církevní hodnostáři a vědci z Florencie, Stuttgartu a Vídně i učenci protestantští (např. historik J. D. Köhler z Göttingen), z nichž na ideový charakter S. i. výrazně zapůsobil zejména filolog, divadelní kritik a teoretik raného osvícenství J. Ch. Gottsched, působící na lipské univerzitě, a evangelický pastor, historik Uher a pietistický pedagog M. Bél. Od ledna 1747 začala S. i. vydávat měsíčník *Monatliche Auszüge alt- und neuer gelehrten Sachen* (Měsíční výtahy starých a nových poučných věcí), v němž vycházely i posudky zahraničních vědeckých prací a krátké zprávy o badatelské činnosti v Německu, Rusku, Francii a Anglii. Petrasch zlikvidoval pokus jezuitů zmařit vydávání časopisu a dosáhl schválení stanov S. i. císařským výnosem z 16. 3. 1747. Postupně byli do S. i. přijati další členové, mj. významný benediktinský historik a vychovatel ve šlechtických rodinách M. Ziegelbauer, probošt u sv. Mořice v Olomouci, znalec orientálních jazyků, ctitel a sběratel materiálů o cyrilometodějské a sarkandrovské tradici F. Ř. Giannini, vyšehradský kapitulní děkan, právník, autor životopisu sv. Jana Nepomuckého a zároveň odpůrce scholastiky J. Th. Berghauer a osobní lékař Marie Terezie, reformátor vysokých škol, pozdější cenzor a přední jansenista G. van Swieten; konečný počet členů dosáhl šedesáti. Prostřednictvím M. Ziegelbauera, kterého J. Petrasch učinil svým sekretářem, byl navázán styk s čelným představitelem italského reformního katolicismu 1. poloviny 18. století L. A. Muratorim. Časopis Monatliche Auszüge narážel trvale na obtíže ze strany jezuitské cenzury, takže musel od 3. čísla ročníku 1748 vycházet ve Frankfurtu n. M. a pak v Lipsku (pokusy G. van Swietena umožnit S. i. samotné provádět cenzuru na Moravě ztroskotaly a Marie Terezie dokonce rozhodla, že S. i. mají být přiděleni jezuité jako teologičtí poradci). Po úmrtí sekretáře Ziegelbauera 1750 se pokusil jeho nástupce benediktin O. Legipont S. i. udržet a vybudovat i dříve (1743) plánovanou pražskou šlechtickou akademii, ale též neuspěl. T. r. byl Petrasch vyzván organizátorem rakouské státní správy ministrem F. W. Haugwitzem, aby na základě svých zkušeností vypracoval návrh na zřízení akademie věd ve Vídni; tento podnik se také nerealizoval. S. i. pak na konci 1751 zanikla. Znechucený Petrasch se odstěhoval na své panství Nové Zámky u Bučovic, kde měl bohatou knihovnu, a nadále se věnoval organizování vědeckého života na německém území (Augsburg, Altdorf) a vlastní dramatické tvorbě. Legipont se stal 1754 sekretářem učené benediktinské společnosti v Kolíně n. Rýnem.

S. i. si kladla za cíl podnítit zájem o vědecké snažení na Moravě, dát mu pevnou organizační základnu a všestranně je kultivovat. Zvláštní pozornost byla věnována vydávání starých historických pramenů (regest, diplomatářů) k obecným a církevním dějinám rakouského soustátí, zvláště pak Čech a Moravy. Podle oznámení v 1. roč. měsíčníku Monatliche Auszüge se chystala S. i. vydat Ziegelbauerovo dílo

Bibliotheca scriptorum rerum Bohemicarum, které mělo zpřístupnit zprávy o českých dějepiscích a sloužit jako učebnice právní historie pro šlechtu. Dílo, které nevyšlo zásahem vídeňské cenzury, patrně mělo být úvodem ke sbírce historických pramenů Scriptores regni bohemiae, na níž s Ziegelbauerem pracoval i J. B. Piter, benediktinský řádový archivář v Broumově a pozdější rajhradský opat, jeden z prvních významných editorů staročeských pramenů k českým dějinám podle kritických zásad ověřování historických faktů, které začala uplatňovat tzv. maurinská škola, náležející k benediktinskému řádu. Ziegelbauer připravoval k vydání i třídílnou práci o církevních dějinách Olomouce a celé Moravy Olomucium sacrum, které pro nepřízeň jezuitů, motivovanou řádovými a snad i nacionálními důvody (Ziegelbauer byl Němec), také nevyšlo (předmluvu z tohoto rukopisu vydal s titulem Infulae doctae Moraviae až 1779 J. V. Monse). Další významný člen S. i. F. Ř. Giannini cílevědomě šířil domácí cyrilometodějský kult, účastnil se beatifikačního řízení Jana Sarkandra a překládal (pro Ziegelbauera) do latiny Veleslavínův Kalendář historický. Jiným směrem působil zakladatel S. i. J. Petrasch, který si především kladl za cíl kultivovat němčinu (jazyk svých spisů a měsíčníku Monatliche Auszüge). Od 2. roč. se jeho vlivem v časopise výrazně projevila i zřetelnější orientace na filologické vědy, a to nejen při vydávání pramenů a dokumentů, ale i zájmem o soudobou literární produkci (referát o Oden und Lieder F. von Hagedorna a Gottschedův článek o dějinách literatury v Rakousku). Zejména Gottschedovým přičiněním se původní jihoněmecká varianta s řadou austricismů změnila na variantu vypracovanou podle jazyka saských vzdělanců a krásné literatury, přičemž rakouská němčina byla podrobována kritice. – Celkovou orientaci S. i. tak určovaly dva směry: osvícenský postoj reprezentovaný J. Petraschem byl jednoznačně orientován prorakousky, zatímco působení Gianniniho bylo již ve své době chápáno a vykládáno jako projev moravského patriotismu.

BIBLIOGRAFIE: V. Burian: Přehled literárněhistorické produkce o olomoucké Společnosti neznámých učenců, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 152, 1971, s. 7. ▮ LITERATURA: A. Kostlán: S. i. První učená společnost v českých zemích (1996). ▮ Ch. d'Elvert in Die gelehrten Gesellschaften in Mähren (Brno 1853); T. W. Danzel in Gottsched und seine Zeit (Lipsko 1855, s. 391); V. Prasek: Vzpomínka na učenou společnost neznámých v Olomouci..., Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1897, s. 1; G. Waniek in Gottsched und die deutsche Literatur seiner Zeit (Lipsko 1897); M. Hýsek: Z počátků vědeckého bádání obrozenského, Výr. zpráva c. k. reálného gymnázia českého na Novém Městě pražském v Truhlářské ul. ve škol. roce 1912/13 (i sep.); J. Hanuš in Národní muzeum a naše obrození 2 (1923, s. 40); F. M. Bartoš: Zapomenuté dílo 18. věku o české kultuře (o Ziegelbauerově ed. Bibliotheca scriptorum rerum Bohemicarum), ČNM 1929, s. 293; P. Volk: Ein Briefwechsel aus der deutschen Wissenschaftengeschichte des 18. Jahrhunderts (o vztahu O. Legiponta a S. i.), Zeitschrift für deutsche Geistesgeschichte (Salcburk) 1935, s. 23, 92; R. Meister: Ein Beitrag zur Olmützer Gelehrtegeschichte in der Stadtbibliothek zu Metz (o Legipontových dopisech adresovaných S. i.), Zeitschrift für Geschichte und Landeskunde Mährens 1942, s. 119; E. Winter in Der Josephinismus und seine Geschichte (Brno, Mnichov, Vídeň 1943, česky 1945); O. Králík: Před 200 lety byla založena S. i., Osvobozený Našinec 25. 12. 1946 a 1. 1. 1947 (obojí i sep. s tit. Olomoucká S. i., 1947) + Moravské počátky osvícenského humanismu, VVM 1947, s. 15; B. Zlámal: Řehoř Giannini, Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje 1947 (i sep.); J. Hemmerle: Die Olmützer Gelehrtenakademie und der Benediktinerorden (vztah M. Ziegelbauera k S. i.), sb. Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige (St. Ottilien 1956, s. 298) + Anreger und Begründer der Geschichtsforschung in den Sudetenländern zu Beginn der Aufklärung, Stifter Jahrbuch 1957, s. 81; J. Povejšil: Zur Bewertung der ersten gelehrten Zeitschrift in Österreich, Philologica Pragensia 1960, s. 1, 108; J. Vávra: Die Olmützer S. i. und die Petersburger Akademie der Wissenschaften, sb. Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen (Berlín 1966); J. Beran: Před 225. výročím vzniku Společnosti neznámých, Archivní zprávy ČSAV 1970, s. 5; E. Wondrák: Olomoucká Společnost neznámých učenců a některé dnešní pohledy na její vznik a činnost, sb. Středisko 1973; B. Slavík in Od Dobnera k Dobrovskému (1975); V. Placht: Rektor evangelického lycea členem S. i. (o působení M. Béla), Kostnické jiskry 1976, č. 23; J. Povejšil in Das Prager Deutsch (1978, s. 14); P. Bělina: Osvícenství, absolutismus a zemský patriotismus (pokus o zařazení olomoucké S. i. do obecných vývojových souvislostí), sb. Historická Olomouc a její současné problémy (1985, s. 93); J. Haubelt in České osvícenství (1986); W. Schamschula: Von der S. i. zur Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, sb. Vereinswesen und Geschichtspflege in den böhmischen Ländern (Mnichov 1986); H. Zeman: Die österreichische Literatur im Zeitalter Maria Theresias und Josephs II, sb. Lite-

raturgeschichte Österreichs (1996, s. 275); E. Wondrák: K 250. výročí založení olomoucké Společnosti neznámých učenců, Střední Morava 1996, s. 45; A. Kostlán: Raně novověké učené společnosti a S. i., sb. Historická Olomouc 11, 1998, s. 215.

vpb

Jan Erazim **Sojka**

* 2. 12. 1828 *Praha*
† 24. 8. 1887 *Vídeň* (Rakousko)

Spisovatel, publicista hlásící se k okruhu radikálních demokratů, vydavatel krátkodobých beletristicko-naučných časopisů.

Psal se též Dr. Erasmus Sojka a Johannes Erasmus Sojka. – Otec byl krejčovským mistrem. S. absolvoval v Praze gymnázium u piaristů a pokračoval studiem tzv. filozofie, které však pro revoluční události 1848–49 nedokončil. Pohyboval se v okruhu radikálních demokratů (byl přítelem J. V. Friče) a aktivně se účastnil svatodušních bouří 1848 (1849 uváděn jako student práv). Poté uprchl z Prahy a několik let se skrýval v cizině: asi do 1851 ve Vídni, kde byl vychovatelem v rodině vládního úředníka a českého vlastence A. Becka a zároveň navštěvoval přednášky J. Kollára na vídeňské univerzitě (údajně Kollárovi opisováním pomáhal při dokončování jeho spisu o retranských modlách), později cestoval po Rakousku, Německu a Itálii. Kolem 1854 se vrátil do Prahy, 1856 se oženil, pracoval jako knihovník a věnoval se publicistické činnosti: přispíval do vládních Pražských novin a Mikovcova Lumíru, organizoval vzdělávací přednášky, v nichž upozorňoval na demokratické tradice v historickém vývoji společnosti (1861 policejní zákaz přednášek), obnovil kontakty s radikálními demokraty a účastnil se Fričova almanachu Lada Nióla i nezdařeného pokusu o vydávání časopisu Praha. Po Fričově odchodu do emigrace spolupracoval především s K. Sabinou a společné práce kryl svým jménem (Sabina jako všichni amnestovaní spisovatelé nesměl publikovat pod vlastním jménem bez policejního souhlasu). 1859 získal koncesi na vydávání vlastního literárně orientovaného časopisu Jasoň; list však po necelém roce pro úřední šikanu a částečně i z ní pocházející finanční potíže i pro nedostatek odběratelů zanikl. Pokus rehabilitovat tento list a zároveň diskreditovat nepřátelskou stranu liberálů v dalším vlastním beletristicko-naučném časopise Posel míru vyvolal však kritickou reakci, zvláště v Nár. listech. Po následné odpovědi v satirických *Fyziognomiích* v konzervativním Krásově Času se S. s pocitem zneuznání odebral do Vídně. 1863 publikoval v lipském časopise Illustriertes Familienjournal článek *Deutsche und Czechen* osočující český národ z naprosté závislosti na Němcích; následnou rozsáhlou odezvou v českém tisku byl S. jako zrádce a odpadlík vyřazen z české společnosti. Zbývající léta dožil ve Vídni jako úředník tiskového oddělení předsednictva ministerské rady, pro něž obstarával překlady a výtahy z českých novin. Pracovní kariéru uzavřel s hodností císařského rady.

Jako spisovatel se S. pokusil o několik básní s vlasteneckou a milostnou tematikou a o romantickou povídku v deníkové formě *Z Venecie*, které otiskl ve Fričově almanachu Lada Nióla. S. bývá připisováno anonymní dílo (šifra ***) *Tajnosti pražské*, vydané 1861–62 u nakladatele H. Silbera, který po vzoru Sueových Tajností pařížských koncipoval rozsáhlý projekt nazvaný Tajnosti čili Sbírka tajností hlavních měst celé země. Tajnosti pražské, vydané jako první svazek zamýšlené řady, byly pokusem o fyziologii pražského podsvětí. Pokleslým romaneskním syžetem i jazykovou podobou (nepřehledné dějové zápletky zločinné i milostné, frázovitý styl, klišé) odkazuje tato práce i k možnému autorství Sabinovu. – Nejvlastnější pole literární aktivity se S. domníval nalézt v publicistice. Vedle tematicky pestrých příspěvků (mj. z oblasti kultury, literární a divadelní kritiky) se podílel na knize *Naši mužové*, obsahující dvacet životopisů českých a slovanských osobností 19. století. Vyšla pod S. jménem, avšak (jak je v literatuře obecně přijímáno) byla výsledkem spolupráce s K. Sabinou. Ten byl zřejmě i iniciátorem díla a autorem jeho ideové koncepce, zatímco S. podíl je prokazatelný pouze ve vzpomínkových partiích jednotlivých kapitol. Osobnosti spisovatelů jsou v knize vylíčeny nejen v soukromém životě i tvorbě, ale jsou zasazeny i do širších dobových souvislostí politických, historických a kulturních, a to domácích i evropských. Kniha, navenek prezentovaná jako pouhá sbírka autobiografií, se tak stala rozsáhlým obrazem českého politického a kulturního vývoje v 19. století (kritika liberální austroslavistické i konzerva-

tivní vlastenecké politiky a obrana radikálně demokratického programu z 1848). Připojené kapitoly o slovanských spisovatelích měly současně poukazovat na demokratické projevy Slovanstva jako celku v průběhu 19. století. Moderní zaměření publikace, vyzvedající celoevropské hodnoty svobody, demokracie a pokroku, kontrastuje se zbytky romantického nacionalismu, který se projevil mj. v obraně RKZ a V. Hanky i archeologických prací Kollárových proti J. Dobrovskému (jemuž nebyla věnována samostatná kapitola, je pojednán v portrétu Hankově), J. Feifalikovi aj. Studie o B. Němcové vyšla v roce úmrtí této spisovatelky a jako první souhrnné zhodnocení jejího díla na dlouho ovlivnila obecné kulturní povědomí i literární historii. – Náhradou za nerealizovaný výtah z Palackého Dějin národu českého měl být několikadílný spis Všeobecná politická historie, z něhož S. vydal pouze první díl *Starý věk…* (do dobytí Kartága). Práci sestavil zřejmě s pomocí cizích předloh a příležitostně do ní vložil své radikální demokratické názory na uspořádání společnosti.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Miloslav, Miloslav S…; ***, E. S-a, J. E. S., M. S…, S…, S-ka. Na základě textové analýzy lze předpokládat, že práce signované Miloslav Straka a Hugo Silber pravděpodobně nenáleží S. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čas (1862–63, Fyziognomie); Die illustrierte Welt (Vídeň 1863); Illustriertes Familienjournal (Lipsko 1863, Deutsche und Czechen); Jasoň (1859–60); Lada (1863); alm. Lada Nióla (1855, P Z Venecie); Libuša (Čes. Kamenice, Praha 1862–64); kal. Lípa českomoravská (1862); Lumír (1854); Posel míru (1862); kal. Posel z Prahy (1862); Pražské noviny (1854–58); Tagesbote aus Böhmen; Vídenské listy (1864); Vídeňský deník (1850–57, i příl. Vesna); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Nad hrobem K. H. Borovského (leták, 1861); Tajnosti pražské 1, 2 (1861, 1862, an., dub.); Naši mužové (1862–63, 2. vyd. 1953); – posmrtně: Čeští radikální demokraté o literatuře (1954, ed. R. Grebeníčková, s texty jiných). – *Ostatní práce:* Starý věk, obraz dějin od nejstarší doby až do ukončení válek s Cimbry a Teutony (1862). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Jasoň (1859–60), Posel míru (1862, vyšla pouze dvě čísla). ▮

LITERATURA: M.: ref. Lada Nióla (též o S. povídce Z Venecie), Obzor 1855, s. 64; an.: Zákaz historických přednášek J. E. S. v konviktě odbývaných, NL 27. 4. 1861; an.: Ukázky z J. E. Sojkiády, Humorist. listy 4, 1861/62, s. 406; Δ (J. Neruda): Pan J. E. S., posel míru, Hlas 31. 8. 1862 → Literatura 1 (1957); an.: Pan S. a slavnost borovská, Hlas 3. 9. 1862; +: Z Prahy, Boleslavan 3, 1862/63, s. 332; an.: Kulturní Šavlové, NL 6. 9. 1863; Δ (J. Neruda): Pan J. E. S. a maršál Pelissier, Hlas 6. 9. 1863 → Literatura 1 (1957); an.: Pan S., kandidát Schillerstiftungu, Hlas 8. 9. 1863; A. Sojka: Otevřený dopis bratru J. E. S., NL 12. 9. 1863; an.: S., Pozor 14. 10. 1863; ● nekrology: an., Lit. listy 1887, s. 323; an., Ruch 1887, s. 443; an., Zlatá Praha 1887, s. 655 ●; O. Odložilík: Z redaktorské činnosti Jana Nerudy, Lumír 1925, s. 546; T. (H. Traub): J. E. S., Tribuna 27. 8. 1927; E. Bass in Čtení o roce 1848 (1940); K. Cvejn in J. E. S.: Naši mužové (1954); J. Thon: ref. Naši mužové, ČLit 1954, s. 291; I. Pfaff: J. E. S. a Jan Neruda, ČLit 1955, s. 67; K. Janský: Případ J. E. S., sb. Z doby Nerudovy (1959); I. Pfaff in Jan Neruda a české demokratické hnutí v letech šedesátých (1963, s. 62); A. Stich: Sabina–Němcová–Havlíček, sb. Stylistické studie 3 (Ústav pro jazyk český ČSAV 1976).

lk

Václav **Sojka**

* 24. 1. 1905 *Praha*
† 5. 7. 1926 *Praha*

Autor loutkových her a lyrických veršů, loutkářský kritik a dramaturg, překladatel.

Psal se též Václav Jan Sojka, Václav J. Sojka, Vašek Sojka. – Po maturitě na vinohradském gymnáziu (1923) studoval na pražské filoz. fakultě češtinu a germanistiku (zde se v semináři A. Krause a O. Fischera zabýval teoretickými a historickými otázkami divadla, především loutkového). Jeho otec, vrchní rada Zemského výboru Václav S. (1876–1966, pseud. Václav Sojka-Sokolov, V. Sokolov), byl nadšeným amatérským divadelníkem (herec a režisér Loutkového divadla Umělecké výchovy, které působilo v Raisově škole na Vinohradech) a k této zálibě přivedl i svého syna, který tak již v patnácti letech začal překládat loutkové hry a pokusil se i o vlastní tvorbu. V této době také vznikly jeho první básně. Díky rychle se rozvíjejícímu talentu a pozoruhodným znalostem loutkářské literatury se přes své mládí 1922 stal po zemřelém K. Maškovi dramaturgem Loutkového divadla Umělecké výchovy, kde působil již od dětských let. Usiloval o zvýšení umělecké náročnosti loutkářského repertoáru a úpravami činoherní klasiky (J. K. Tyl, C. Gozzi, Plautus) i uváděním hudebních her čelil dobovým tendencím, které jednostranně vyzdvihovaly výtvarnou stránku

loutkových inscenací. 1924 založil se svými spolužáky, absolventy vinohradského gymnázia, amatérský spolek Studentská scéna, kde působil jako herec, režisér a dramaturg. Zemřel krátce po operaci slepého střeva, pohřben byl na Vinohradském hřbitově. Část nepublikovaných veršů, loutkových her a teoretických statí vyšla poté péčí jeho otce.

S. literární začátky spadají do období nástupu řady nových autorů loutkových her, kteří svou tvorbou odpovídali na stále narůstající potřeby amatérského loutkářství. Na rozdíl od jejich neinvenčních úprav známých pohádkových námětů však projevil od prvních her snahu po větší originalitě jak ve výběru námětů, tak v celkově vyšších literárních ambicích. Inspirován především francouzskými maňáskovými komediemi, s nimiž v překladech seznámil české loutkáře, získal cit pro dynamiku a komediální účin scénické akce i pro úsporný dialog. V dobovém kontextu byla významná jeho orientace na dospělé diváky. Poučen F. Poccim a K. Maškem, snažil se i v hrách pro děti vytvořit aktuálními poznámkami, satirickými narážkami či vloženými kuplety další významovou rovinu, určenou dospělým. O loutkovou sci-fi se pokusil ve hře *M. O. M.* (Moudrého oživování mrtvol), současný námět měla satirická hra *Pohádka o žábě s mikádem,* kde jistá moralizující tendence byla odlehčena výraznými antiiluzivními postupy. Vyzrálým uměleckým počinem byla veršovaná hra *Brokát, princ z pohádky* vycházející z konfrontace neplodného romantického snění a krásy plně prožité životní reality, která pro svou básnickou hodnotu patří k několika hrám tohoto období, které se hrají i dnes. Podobnou tendenci, i když poněkud konvenční námět, má činohra *Zlatý svět.* S. posmrtně vydané verše dokládají nejen citovou vroucnost předčasně zemřelého básníka, ale i jeho smysl pro parodii a schopnost satiricky komentovat denní události a divadelní život. Soubor *Verše a prózy Vaška Sojky* obsahuje i odborné články o loutkovém divadle (většinou přetištěné z časopisu Loutkář) a texty referátů přednesených ve vysokoškolských seminářích. Dodnes cennou příručkou zůstává *Soupis československých loutkových her, scén a výstupů,* který uspořádal a vydal z pozůstalosti V. Sojka-Sokolov (zároveň jej 1932 a 1950 doplnil a rozšířil). Během krátkého období S. přeložil z francouzštiny (É. Ducret, E. Duranty, L. Lemercier de Neuville) a němčiny (F. Pocci) více než čtyřicet převážně loutkových her, z nichž jen část vyšla knižně (úplný soupis překladů, i nevydaných, je obsažen v bibliografickém oddílu knihy Verše a prózy…). Pouze v rukopise zůstala původní loutková hra Podkova pro štěstí a úpravy pro loutky Romeo a Julie, Bouře (obojí podle W. Shakespeara).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Geai, Jack Drakobijce, J. K. Vosa, Kajos, M. Kulíšek, Vašek Kojas; Vis, V. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Českosl. divadlo (1926); Loutkář (1921–26; 1925 v příl. D Sbratření Kašpárků); sb. Loutkářská čítanka (1925); Nár. listy (1925–26); Nár. politika (1926); Švanda dudák (1924–26); – posmrtně: Kašpárkův zpravodaj (1936, D Ztracená Kačenka); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch); Zpravodaj Výboru národní kultury (2000). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Kašpárek a čarodějnice aneb Svatojanská noc čili V moci zlých duchů (D pro ml., b. d., 1919); Není vepřík jako vepřík (D pro ml., b. d., 1922); Basa (D pro ml., b. d., 1924); M. O. M. (D b. d., 1925, prem. 1927; 1971 s tit. Kašpárkova vědecká expedice); Pohádka o žábě s mikádem (D b. d., 1925); – posmrtně: Verše a prózy Vaška Sojky (1926, ed. V. Sojka st.); Brokát, princ z pohádky (D pro ml., b. d., 1928, i prem.); Ve službách vlasti (D b. d., 1929, prem. 1928); Soupis československých loutkových her, scén a výstupů (1929, ed. V. Sojka st.); Zlatý svět (D b. d., 1936). – *Úpravy pro loutky:* J. K. Tyl: Tři hry pro loutky (1926, s úpravami V. Skály, Tvrdohlavá žena; samost. vyd. 1954) + Strakonický dudák (b. d., 1. pol. 50. let); – posmrtně: C. Gozzi: Král jelenem (1957, prem. 1925, i překl.). – *Překlady:* F. Pocci: Výbor loutkových her (b. d., 1918, s úpravami dalších; Doktor Zimostráz aneb Doktor, smrt a čert, samost. vyd. 1925) + Slepé štěstí aneb Zadlužený Kašpárek (b. d., 1924); J. Duranty: Dejte mi jitrnici! (b. d., 1920) + Ruka (b. d., 1922); É. Ducret: Mazání z Ameriky (1922) + Kašpárek na smrtelné posteli (b. d., 1922); Pět francouzských komedií (b. d., 1924; obs. C. Hinot: Společnost pro zužitkování lidské hlouposti, É. Ducret: Kdo dá více, J. Duranty: Muž, který prodával rány holí, J. Onofrio: Tele, L. Lemercier de Neuville: Oběšený Kašpárek); Nových pět francouzských komedií (b. d., 1925; obs. J. Duranty: Černá slepice, É. Ducret: Ženich z Turecka, L. Lemercier de Neuville: Škola sluhů + Pytel na brambory, J. Onofrio: Osel a holič). ■ SCÉNICKY. *Úprava:* W. Shakespeare: Zkrocení zlé ženy (1926, s K. Rónem a J. Vernerem). ■

LITERATURA: K. Mareš: ref. Basa, Naše loutky 2, 1924/25, s. 55; V. Brtník: ref. Pohádka o žábě s mikádem, Venkov 3. 12. 1925; J. Brambora: V. S., překladatel loutkových her, in Nových pět francouzských komedií (b. d., 1925); J. Veselý: nekrolog, Loutkář 13, 1926/27, s. 71 + Za Vašíkem – Vaškem – Václavem S., in V. S.: Verše a prózy Vaška S. (1926); O. Smrčka:

V. S. na gymnáziu i potom, tamtéž; A. Kraus: V. S., seminarista, tamtéž; ● ref. Verše a prózy Vaška S.: K. Eysselt-Klimpély, Československ. republika 6. 1. 1927; Pavla S. (Sokolovičová), Hraničář 15. 1. 1927; jr. (V. H. Jarka), Nár. noviny (Brno) 30. 1. 1927; M. Hýsek, NL 26. 2. 1927; = (J. Vodák), Čes. slovo 15. 4. 1927; O. Fischer, Prager Presse 26. 7. 1927 ●; J. Brambora: Výjimka, či student dneška?, Studentský časopis 1927, s. 191; E. F. M. (Míšek): ref. Brokát, princ z pohádky, Naše loutky 4, 1928/29, s. 45 a 62; V. Sokolov (Sojka st.): Několik všeobecných poznámek, in V. S.: Ve službách vlasti (b. d., 1929); ● k 10. výr. úmrtí: J. Veselý, Loutkář 22, 1935/36, s. 69; V. Skála, tamtéž, s. 71 ●; an. (F. J. Balatka): ref. Ztracená Kačenka, Kašpárkův zpravodaj 1936, č. 6; E. K. (Kolár): O V. S., program k představení Brokát, princ z pohádky v Divadle mladých v Plzni (1940); J. A. Novotný: k 50. výr. nar., Československ. loutkář 1955, s. 2; J. Malík in V. S.: M. O. M. (1956); E. Kolár in V. S.: Brokát, princ z pohádky (1956); H. Lamková in C. Gozzi: Král jelenem (1957); F. Smažík: Jak jsme hrávali Shakespeara, Amatérská scéna 1964, č. 12 + k 60. výr. nar., Československ. loutkář 1965, s. 14; M. Langášek: ref. insc. M. O. M. (s tit. Kašpárkova vědecká expedice), Československ. loutkář 1972, č. 2; M. Česal: k 70. výr. nar., tamtéž 1975, s. 10; Z. Bezděk in Dějiny české loutkové hry do roku 1945 (1983); M. Česal: Vůdčí osobnosti amatérské scény 6, Loutkář 1994, s. 122; Z. Šesták in Kašpárek stále aktuální (2000).

ad

Kamila **Sojková**

* 4. 3. 1901 *Předslava* (Předslav) u Klatov
† 15. 2. 2000 *Břeclav*

Autorka próz pro děti s náměty z vesnického života, pohádek, románu a vzpomínkové knihy; též autorka četných rozhlasových pořadů pro mládež.

Roz. Lukešová, podepisovala tak své knihy a příspěvky v časopisech do začátku 30. let. – Otec byl drobný venkovský obchodník, který záhy přišel o majetek a rodina se přestěhovala do Klatov, kde S. absolvovala obecnou a měšťanskou školu. 1916 vstoupila na učitelský ústav v Plzni (mat. 1920). Brzy po válce ztratila otce a jediného bratra, který zemřel na následky válečných útrap na frontě. S. vyučovala krátce na obecných školách na Klatovsku (1920–21 Janovice n. Úhlavou a Kolinec, 1921–22 Dolany), pak na jižní Moravě: 1922–28 v Hlohovci na Břeclavsku, kde se provdala, po vykonání odborné zkoušky (1927) češtinu, dějepis a zeměpis na měšťanské škole v Lanžhotě (1928–31) a v Břeclavi. V době hospodářské krize jako vdaná školskou službu opustila. Po záboru pohraničí se 1938 přestěhovala s rodinou (jeden syn) do Sazomína u Žďáru n. Sázavou, kde její manžel získal učitelské místo. Po jeho těžkém nevyléčitelném onemocnění (S. o něj pečovala více než dvacet let) začala 1945 znovu učit na sazomínské dvoutřídce, kde se pak stala ředitelkou. 1958 odešla do důchodu, vrátila se do Břeclavi a věnovala se literatuře. Od 30. let spolupracovala s brněnským rozhlasem, 1938–58 především s jeho vysíláním pro školy (více než sto relací), 1940 a 1945–49 byla členkou redakce čas. Vlaštovička, 1945–49 spoluredigovala čas. Brouček.

S. debutovala drobnou povídkou v Šumavanu ještě před vstupem na učitelský ústav, knižně pak mnohem později souborem próz *Lohovecké děti,* v němž vytěžila zážitky a pozorování ze svého prvního jihomoravského působiště v národopisně i jazykově svérázné oblasti na Valticku. Již v této prvotině uplatnila devízy své rozsáhlé tvorby pro děti: vypravěčskou bezprostřednost, důvěrné sžití s vesnickým prostředím a přírodou (ať už své příběhy umístila na Břeclavsko, nebo na Českomoravskou vysočinu), pochopení pro dětské vidění světa, emotivní působivost a vřelost. V některých pozdějších pracích však vyslovovala otevřeně výchovné tendence (*Jaro, Léto, Zpívej, skřivánku!*) nebo příliš jednoznačné morální postuláty (*Plameny nad Vatínem* s vykonstruovanou zápletkou, *Paleček se vrátil*). Jedním z vrcholů jejího díla je povídka *Janíček* se závažnou společenskou tematikou z doby německé okupace, přitom se zcela věrohodným malým hrdinou. Většina jejích poválečných próz sleduje postupnou proměnu venkova s důrazem na sociální aspekty: *Na prahu jara* osídlování pohraničí, *Jeřabinky* kolektivizaci vesnice a přínos technických vymožeností životu obyvatel venkova, *Ovečka z Kopanic* a *Lenka* změnu starého způsobu života a lidských vztahů a jejich dopad na psychiku dítěte, *Děti na Dyji* problematiku zásahů do přírody. Do minulosti se S. vrací ve vzpomínkách na vlastní dětství na Klatovsku prózou *Hodanův Vítek,* z minulých dob čerpá i povídka *Rezinka,* napsaná podle matčina vyprávění. Přímou konfrontací současné reality s životem dětí v 19. století je próza *Tomík a Andulka.* Závažným příspěvkem k vývoji žánru umělé pohád-

ky jsou didaktické knížky *Pohádka pro Martinku, Tři korálky* a *Dobré ráno na zahrádce,* S. psala však i pohádky s tradičními náměty (*Hastrmánci*). Jediný pozdní román pro dospělé *Vesnická učitelka* je založen na autobiografických motivech.

ŠIFRA: K. L. (Šumavan). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Brouček (Brno 1945–49); Jaro (1920); Klas (1927); Květy (1964–69); Lid. noviny (1923–42, i příl. Lid. noviny dětem); Malovaný kraj (Břeclav 1970, 1992); Malý čtenář (1931–32); Mateřídouška (1957–81); Mladá stráž (Plzeň 1919–23); Mládí (1923–39); Moravěnka (Brno 1940–41); Niva (Brno 1926); Pionýr (1956); sb. Pohádky kolem nás (1957); Radost (1939); ROK (Brno 1992); Rovnost (1969–81); Ruch (Brno); Sluníčko (1981); Srdíčko; Šumavan (Klatovy 1915); sb. Trojlístek (Brno 1976); Úsvit (1920–21); Vlaštovička (Brno 1940 a od 1945); sb. Vzrušeným dechem (Brno 1975). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Lohovecké děti (PP pro ml., b. d., 1931, podp. K. Lukešová); Hodanův Vítek (P pro ml., b. d., 1932, podp. K. Lukešová); Plameny nad Vatínem (P pro ml., 1941); Janíček (P pro ml., 1947); Jaro (PP pro ml., 1948); Léto (PP pro ml., 1948); Zpívej, skřivánku! (PP pro ml., 1952); Na prahu jara (P pro ml., 1954); Paleček se vrátil (P pro ml., 1957); Tři korálky (pohádka, 1960); Jeřabinky (PP pro ml., 1962, P Kino 1961 zfilm.; rozšíř. vyd. 1975); Holoubek v hejnu (P pro ml., 1965); Rezinka (P pro ml., 1965); Lenka (P pro ml., 1967); Pohádka pro Martinku (1969); Tomík a Andulka (P pro ml., 1974); Ovečka z Kopanic (P pro ml., 1979); Dobré ráno na zahrádce (pohádky, 1980); Děti na Dyji (P pro ml., 1981); Mladá léta po krajíčkách (vzpomínky, 1982); Metík a Routička (pohádka, 1983; 1986 in Hastrmánci); Koza paní ježibaby a jiné pohádkové příběhy (1984, pohádka K. S. Koza paní ježibaby společně s pracemi A. Mikulky a Z. Novákové, 1986 zařazena in Hastrmánci); U bílé babičky (P pro ml., 1985); Hastrmánci (pohádky, 1986); Vesnická učitelka (R 1990). ■ REDIGOVALA *časopis:* Brouček (1945–49, s jinými). ■

LITERATURA: J. Šnobr: K. S. (1973, propagační leták Albatrosu); M. Holánková: K. S. (Břeclav 1981, rozmnož., s personální bibliografií) + K. S. a její literární svět (Břeclav 1986, s bibliografií a s ukázkami z knižního díla). ■ O. Pospíšil: ref. Lohovecké děti, Úhor 1932, s. 119; B. H. (Hloušková): ref. Hodanův Vítek, Úhor 1933, s. 189; J. Pecháček: ref. Plameny nad Vatínem, Úhor 1942, s. 65; ● ref. Janíček: aks., Zeměd. noviny 21. 12. 1947; Topol (Š. Polášek T.), Škola a kultura 1948, s. 40 ●; Kž (F. V. Kříž), F. H. (Holešovský): ref. Zpívej, skřivánku!, Komenský 76, 1951/52, s. 699; J. V. Pleva: ref. Na prahu jara, NŽ 1954, 2. pololetí, s. 428; ● ref. Janíček (2. vyd.): V. Frýbová, Kultura 1958, č. 50; Z. Mráz, ZM 1959, s. 89; NČ (N. Černý), FH (F. Holešovský), Komenský 1959, s. 124 ●; F. Tenčík: k šedesátinám, Rovnost 4. 3. 1961; J. Šlajer: Život a kultura dětí (ref. Janíček, Na prahu jara, Jeřabinky), ZM 1963, s. 222; -or- (O. Rafaj): ref. Janíček (3. vyd.), Červený květ 1964, č. 3, obálka s. 3; vpa (V. Pazourek): ref. Jeřabinky, Svob. slovo 18. 10. 1964; ● ref. Rezinka: vpa (V. Pazourek), Svob. slovo 18. 9. 1965; E. Čeřovská, ZM 1966, s. 579 ●; ● ref. Rezinka, Holoubek v hejnu: J. Voráček, RP 21. 9. 1965; Z. K. Slabý, Kulturní tvorba 1965, č. 49 ●; Th. Macek: ref. Holoubek v hejnu, Komenský 90, 1965/66, s. 447; ● ref. Lenka: M. Tmé, Komenský 92, 1967/68, s. 577; J. Voráček, Impuls 1968, s. 142 ●; V. Richter: Naše paní K. S., sb. Od Hradské cesty 1968/69, s. 88; I. Náhunková: O dětech a pro děti (rozhovor), Rovnost 19. 8. 1969; jšr (J. Šnobr): K. S., ZM 1969, č. 5, příl.; ● ref. Pohádka pro Martinku: F. Tenčík, ZM 1970, s. 598; V. Vařejková, Komenský 95, 1970/71, s. 449 ●; ● k sedmdesátinám: F. Tenčík, ZM 1971, s. 224; M. Tmé, Komenský 95, 1970/71, s. 496; V. Richter, Jižní Morava 1971, s. 251 ●; Z. Zapletal: ref. Janíček (4. vyd.), Komenský 96, 1971/72, s. 63; ● ref. Tomík a Andulka: J. V. (Voráček), ZM 1975, s. 564; M. Tmé, Komenský 100, 1975/76, s. 127 ●; ● k pětasedmdesátinám: J. Pavlík, Vysočina 1976, č. 13; J. Šnobr, ZM 1976, s. 189; M. Dobešová, Malovaný kraj 1976, č. 3 ●; M. Tmé: ref. Lohovecké děti (3. vyd.), Komenský 103, 1978/79, s. 575; ● ref. Ovečka z Kopanic: J. Poláček, Rovnost 6. 12. 1979; A. Hájková, Brněnský večerník 11. 12. 1979; M. Tmé, ZM 1981, s. 436 ●; ● ref. Dobré ráno na zahrádce: J. Poláček, Rovnost 28. 8. 1980; M. Tmé, ZM 1981, s. 435 ●; ● k osmdesátinám: I. Odehnal, Lit. měsíčník 1981, č. 2; M. Tmé, ZM 1981, s. 339 ●; Mat (M. Matějovicová): ref. Děti na Dyji (2. vyd.), Nové knihy 1981, č. 42; ● ref. Mladá léta po krajíčkách: VP (V. Pašková), Nové knihy 1982, č. 23; man (Z. Heřman), ZM 1982, s. 445; B. Macák, Lit. měsíčník 1982, č. 10 ●; J. Voráček: ref. U bílé babičky, ZM 1986, s. 117; ● ref. Hastrmánci: M. Tmé, Komenský 111, 1986/87, s. 447; D. Dorovská, ZM 1987, s. 313 ●; ● k devadesátinám: J. Hek, Rovnost 2. 3. 1991; J. Pavlík, Zeměd. noviny 5. 3. 1991; (jkp), Učitelské noviny 1991, č. 12 ●; ● ref. Vesnická učitelka: Z. Heřman, Tvar 1991, č. 15; J. Poláček, Duha 1991, č. 3 ●; M. Huvar: Život s duší dítěte (rozhovor), LD (Brno) 21. 5. 1993 + Život nese i chvíle pohádkové (rozhovor), Vlasta 1993, č. 38 → Ať tu jsme omylem… (1996) ●; ● k pětadevadesátinám: J. Uher, Rovnost 2. 3. 1996, příl. Víkend; V. Richter, Svob. slovo 4. 3. 1996; jp., Učitelské noviny 1996, č. 10; J. Pavlík, Malovaný kraj 1996, č. 2 (s úryvky z koresp. K. S.); M. Ondrášková, Duha 1996, č. 2 ●; M. Huvar: V životě mimo dětství poezie nebylo (rozhovor), Mosty 1996, č. 21 → Ať tu jsme omylem… (1996); S. Rudolfová: K. S., Rovnost 10. 3. 1999; D. Dorovská: Vesnická učitelka – román i osud K. S., SPPF Brno, č. 148, ř. jazyková a literární, 1999, č. 30; ● nekrology: J. Mervart, Rovnost 24. 2. 2000; J. Poláček, Ladění 2000, č. 1; Š. Vlašín, Naše pravda 2000, č. 11; -vur- (V. Urbančík), Malovaný kraj 2000, č. 2 ●; J. Pavlík: Sazomínský pobyt spisovatelky K. S.

(s úryvky z koresp. K. S.), VVM 2000, s. 396 + A že to nebyly dojmy povrchní…, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 2006, č. 1.

sm

Věra **Sojková**

* 5. 6. 1891 *Písek*
† 22. 10. 1968 *Písek*

Dramatička a prozaička analyzující rodinné a milostné vztahy, autorka sbírky veršů z koncentračního tábora; publicistka.

Roz. Františka Sýkorová, provd. Sojková; podepisovala se i Františka (Fráňa) Věra Sojková. – Otec byl advokát. Dětství a dívčí léta prožila v kultivovaném rodinném prostředí v Písku, kde vychodila obecnou a měšťanskou školu. 5. a 6. třídu vyšší dívčí školy absolvovala v Praze. Od 1914 hospitovala v Písku na mateřské škole, 1916 složila zkoušku jako externistka pro mateřské školy. Od podzimu 1916 vychovávala v Praze osiřelé děvčátko příbuzných a navštěvovala vysokoškolské přednášky F. X. Šaldy a F. Čády, zároveň se učila francouzsky a rusky. 1919 se v Praze provdala. 1921 začala publikovat a postupně se zapojovala do různých levicových ženských sdružení (mírový odbor Ženské rady, Protiválečný výbor žen, Liga pro mír a svobodu, ženský odbor Ligy pro lidská práva, ženská komise Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku, Syndikát ženské pracující inteligence, Jednota žen a dívek). 1938 odjela jako delegátka na mezinárodní konferenci žen v Marseille. 1942 vstoupila do ilegální KSČ a spolupracovala s ilegálním časopisem Čes. žena. 1943 byla v souvislosti s protifašistickou činností své dcery zatčena, vězněna v terezínské Malé pevnosti a v Ravensbrücku. Po návratu z koncentračního tábora a delší léčbě se uchýlila do Písku.

Dramatické práce S. zpočátku inklinovaly spíše k humoru a satiře (*Výměna* aj.), po 2. světové válce předváděly (s minimem dramatického napětí) obrozenský zápas o české divadlo s mravně nabádavou tendencí v duchu literárního směřování 50. let (jednoaktovka *Před premiérou* a její rozšíř. tříaktová verze *Náš Tyl*). Jako prozaička S. debutovala črtami o povahových rysech a slovních projevech své tříleté dcery, jimiž postihovala rozvíjení dětské osobnosti (*Momentky z ráje*). Tematickou dominantou beletrie, často otiskované pouze časopisecky, učinila osudy citlivých a milostně zklamávaných dívek a žen, jejichž portréty a příběhy se pokoušela psychologicky a eticky prohloubit a tím povznést nad konvenční úroveň ženského čtiva. V obraze maloměstských rodinných vztahů a ztroskotávajících lásek z předělu století čerpala z matčiny rodové historie (*Stará zahrada*). Široce komponovaným a sociálně orientovaným románem *Bloudění v kruhu* s ústřední postavou idealistické kandidátky učitelství, měnící se v emancipovanou ženu, usilovala zachytit na reálném pozadí 1. světové války a prvního popřevratového roku dobovou atmosféru a její průvodní jevy (svět válečných zbohatlíků, v prospěchářství zanikající ideje komunismu, postavení ruských běženců ve společnosti, reakce českých umělců a politiků na události). Jediná básnická sbírka S. *Chudobky na blátě* vznikala na základě autopsie (1943–45); jednoduchým rýmem i volným veršem v ní autorka vzpomíná na domov a dceru, upíná se k torzu vězeňské přírody a k naději na porážku fašismu.

ŠIFRY: -oj-, V. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1923–24, 1926–29); Českosl. žena (1946, R Tři vdovy); Eva; Lada; Lumír (1923–24); Písecký zpravodaj (1959–61, črty Písecké chodníčky a pěšiny před půlstoletím); Prácheňská ročenka (Vimperk 1947, P Jízda dětstvím); Průkopník; Rozsévačka; Sever a Východ (1929); Škola a rodina (1926, R pro ml. U pěti malých zbojníků); Socialistické listy; Venkov (1925–30); Vlasta; Ženská rada (1938); Ženský obzor (1929); Ženský svět (1926–30; 1929 studie Město za vysokou zdí); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Ježíš Nazaretský (D 1924); Momentky z ráje (P 1924); Had z ráje (D 1925); Výměna (D 1926); Stará zahrada (R 1927); Bloudění v kruhu (R 1938); Chudobky na blátě (BB 1948); Před premiérou (D 1955; rozšíř. verze 1957 s tit. Náš Tyl, obě hry rozmnož.). ■ SCÉNICKY. *Hra:* Až se ucho utrhne… (1927, pův. tit. Dobračka). ■

LITERATURA: ● ref. Momentky z ráje: J. Krecar, MR 1923/24, sv. 39, s. 260; an., Kulturní zpravodaj 1924, č. 3–4; Š. J. (Jež), Lumír 1924, s. 439; drb. (J. Borecký), Zvon 25, 1924/25 s. 447 ●; ● ref. Stará zahrada: K. H. (Hikl), Naše doba 35, 1927/28, s. 239; vz. (V. Zelinka), Zvon 28, 1927/28, s. 687 ●; ● ref. Bloudění v kruhu: V. T. (Tichý), PL 26. 8. 1938; LVA (L. Vokrová-Ambrosová), Čin 1938, s. 125; x-a., LitN 1938, č. 3; K. Sezima, Lumír 65, 1938/39, s. 156 ●; R. Schwarzová: Několik slov o autorce Tří vdov, Českosl. žena 1946, č. 22; an.: Zemřela spisovatelka F. V. S., Písecký zpravodaj 1968, č. 12; V. Přech: Vzpomínáme spisovatelky F. V. S., Výběr z prací členů

Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1973, s. 284; (zm) (Z. Mráz): Z galerie jihočeských spisovatelů, Jihočes. listy 18. 2. 1993.

sb

Antonín H. **Sokol**

* 4. 6. 1847 *Neslovice* u Ivančic
† 14. 5. 1889 *Brno*

Prozaik, dramatik a básník, autor povídek z moravského venkova a nenáročných veseloher; publicista.

V matrice zapsán Antonín Sokoll. V literatuře bývá uváděno jako datum narození 7. 6. – Syn obuvníka a rolníka; jeho synovcem byl spisovatel K. Elgart Sokol. Gymnázium studoval v Brně a ve Vídni. Potom pomáhal F. Vymazalovi při redigování Veselých listů. S nimi 1868 odešel do Prahy a po jejich brzkém zániku se stal fejetonistou Nár. pokroku; když ten byl zakázán, redigoval přechodně v Chrudimi časopis Koruna. Po obnovení Pokroku 1869 se vrátil do Prahy, kde se stal důvěrným přítelem J. Nerudy a také jeho spolupracovníkem (S. zpracoval jednu z verzí veseloherní scény Stará hra). 1877 byl zvolen do výboru Spolku čes. žurnalistů, 1880 za náhradníka výboru Ústřední matice školské, 1881 do výboru Matice divadelní a za jednatele Jednoty dramatických spisovatelů a skladatelů českých; 1883 se vrátil do Brna jako šéfredaktor Moravské orlice. 1884 byl zvolen do výboru Družstva Čes. národního divadla v Brně.

Již za gymnazijních studií začal psát hálkovské a heinovské verše, které od 1862 vycházely v moravské Hvězdě. Humornými a satirickými básněmi přispíval též do brněnských časopisů Vosa a poté Veselé listy, jichž byl za redakce F. Vymazala hlavním spolupracovníkem. V Praze psal souběžně s V. Hálkem nejdříve povídky z venkovského života. V první, nazvané *Z doby komety,* která má i jisté humorné prvky, postavil konflikt na nevraživosti vyvolané sociálními rozdíly mezi bohatou a blízkou chudou moravskou vesnicí, řevnivost sousedů končí však smírem, sňatkem dětí. V povídce *Tvrdé palice* je konflikt svárlivých a pyšných povah vyostřen nevraživostí mezi katolíky a evangelíky. S. postavy moravského venkova neidealizoval, někdy je líčil až příliš tvrdě, ale nedařil se mu jejich psychologický výklad. Podobně postupoval, když koncem 70. let přešel k dramatické tvorbě, v níž se snažil vytvořit českou aktuální veselohru ze současného života; zpravidla se přitom přiblížil frašce, která v jeho podání sice účelně využívá divadelních efektů, obratných dialogů i rušného děje, ale současně trpí rozvláčným zpracováním a překračuje meze přirozeného jednání postav. I tu se opakuje drastické líčení osob zvláště z venkovského prostředí. V nejhodnotnější ze S. her, *Farizejcích,* se předmětem autorova posměšného kritického pohledu stali lichváři, cizopasníci i koketní intrikánky. Ve hře *Starý vlastenec* S. usiloval získat spoluobčany pro myšlenku česko-slovenského sblížení, zároveň se satiricky vyrovnával s netečností okolního světa i ve vlastní rodině. *Výletníci…* představují pokus spojit komediální motivy z výletu na venkov s kritikou přežívajících starých školských poměrů. V ostatních fraškách S. zůstal jen u všedních komediálních zápletek: zpracoval na osnově záměn osob motiv putování falešného prstenu (*Kleopatřin prsten*), zachytil následky rozmařilého pobytu pražského obuvníka v Německu (*Šteperka*). Hra Gellinek a spol. byla 1881 cenzurou zakázána, údajně pro „popouzení proti Němcům“, další hra Poslední Moravec zůstala v rukopisu.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. H. Neslovský, A. Neslovský, Ant. z Hlinek, A. S. Neslovský, Tonek (Vosa); A. S., A. S. N. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Besídka čtenářská; Divadelní listy (1881); Hvězda (Olomouc, Brno 1862–64); Krakonoš (Jičín); Koruna (Chrudim 1868–69); Květy (1880, D Posestrima); Lumír (1863); Mor. orlice (Brno 1883–89); alm. Národ sobě (1880); Nár. pokrok (1868–69); Pokrok; Politik; Slavia (1875, R Schovanka); Světozor (1870–74); Veselé listy (Brno 1866–68); Vlastenecký kalendář na rok 1869; Vosa (Brno 1864–66); Zábavné večery (1864). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Z doby komety (P 1873); Tvrdé palice (P 1873); Farizejci (D 1880, prem. 1879); Výletníci aneb Školská otázka v Modřínově (D 1880, i prem. s tit. Výletníci aneb Školní otázka v Modřínově); O živých a mrtvých (PP 1881); Starý vlastenec (D 1881, prem. 1880); Šteperka (D 1881, prem. 1883); Rodinné přikázání (D 1882, zpracoval V. Cidlinský); Kleopatřin prsten (D b. d., 1898, prem. 1880); Jelínek a spol. (D b. d., 1900). – *Překlad:* an. (E. F. Hübner): František Trenk, vůdce rakouských pandurů (1865). ■ SCÉNICKY. *Hra:* Posestrima (1885). – *Překlady:* E. Raupach: Mlynář a jeho dítě (1883); H. A. Duru, H. Chivot: Arturova lest (1883); E. Gondinet: Velké děti (1883). ■ REDIGOVAL *periodika:* Humorist. listy (1872–73, an.), Slavia. Románové listy (1876–78), Mor. orlice (1883–89); *kalendář:* Vlastenecký kalendář na rok 1869 (an.). ■

LITERATURA: ● ref. Z doby komety: F. Zákrejs, Osvěta 1873, s. 156; an., Světozor 1873, s. 56 ●; ● ref. Tvrdé palice: X, Slovan 1873, s. 621; F. Zákrejs, Osvěta 1874, s. 155 ●; ● ref. Farizejci: J. N. (Neruda), NL 24. 9. 1879 → České divadlo 5 (1966, s. 353); y., Čes. včela 1879, s. 304; uh. (V. Guth), Politik 24. 9. 1879; an., Světozor 1879, s. 467 ●; ● ref. Výletníci…: -k-, Čes. včela 1880, s. 208; G. E. (Eim), NL 20. 6. 1880; L. Str. (Stroupežnický), Pokrok 22. 6. 1880; uh. (V. Guth), Politik 22. 6. 1880; W., Čes. noviny 23. 6. 1880 ●; ● ref. Kleopatřin prsten: L. Str. (Stroupežnický), Pokrok 15. 6. 1880; *, NL 15. 6. 1880; an., Světozor 1880, s. 299 ●; ● ref. Starý vlastenec: J. L. T. (Turnovský), Pokrok 10. 11. 1880; Z. (V. V. Zelený), Čes. noviny 18. 9. 1881; O. Hostinský, NL 18. 9. 1881 → Studie a kritiky (1974); B. (E. Bozděch), Le Pragois 30. 9. 1881; F. Zákrejs, Osvěta 1881, s. 367; F. A. Šubert, Divadelní listy 1881, s. 40 ●; ● ref. Štěperka: L. Stroupežnický, Divadelní listy 1881, s. 32; T. (J. L. Turnovský), Pokrok 28. 6. 1883; nb., Čes. noviny 3. 7. 1883; B. (E. Bozděch), Le Pragois 15. 7. 1883; -f-, Světozor 1883, s. 319 ●; F. Bílý: ref. O živých a mrtvých, Osvěta 1882, s. 570; Tylovič: ref. insc. Posestrima, Jeviště 1885, s. 43; ● nekrology: an., Lit. listy 10, 1888/89, s. 213; an., Světozor 23, 1888/89, s. 324; J. Vrba, Osvěta 1889, s. 1152; an., Zlatá Praha 1889, s. 323; an., Zábavné listy 1889, s. 424; an., Mor. orlice 16. 5. 1889; J. L. Turnovský, Hlas národa 16. 5. 1889; an. (J. Neruda), Humorist. listy 1889, s. 186 → Podobizny 4 (1957) ●; F. Vymazal: Upomínka na S., J. L. Turnovský: A. S., oboje Mor. orlice 19. 5. 1889; M. Hýsek: A. H. S., LidN 26. 6. 1909 + in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, s. 153); M. Novotný: Dva dodatky k Nerudovi dramatikovi, Českosl. divadlo 1937, s. 3.

pp

Josef **Sokol**

* 4. 7. 1831 *Horní Jelení* u Vysokého Mýta
† 4. 4. 1912 *Praha*

Autor povídek a veršů pro děti a mládež, učebnic a pedagogických prací, publicista.

Syn krejčího, jemuž se však nedařilo a byl nucen živit se různými pomocnými pracemi. S. sedm let navštěvoval dvoutřídní školu v Horním Jelení, od 1846 působil jako školský pomocník, naposledy jako učitelský příručí v Cuclavi (Sudslava) u Ústí n. Orlicí. Od 1848 studoval nižší reálku a od 1850 učitelský ústav v Hradci Král.; 1852 se zapsal v Praze na techniku, studií však musel po roce zanechat pro hmotné obtíže. Učiteloval v Kostelci n. Orlicí (1853–60), v Heřmanově Městci (1860–67), na smíchovské průmyslové škole a od 1871 na vzorné cvičné škole při pražském učitelském ústavu. Po celou dobu učitelského působení a zvláště od příchodu do Prahy se soustavně zabýval českým školstvím a výchovou mládeže. Byl čelným činovníkem Besedy učitelské, pracoval v Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách, ve výboru Spolku pro ženská studia Minerva, v komisi pro nové školní čítanky a podílel se na několika učebnicích a školních příručkách. Výchovou se zabýval i v četných přednáškách, z nichž některé publikoval i knižně. Pro mládež založil s nakladatelem F. Šimáčkem literární časopis Jarý věk a knižnici Vlast a svět. I S. činnost politická směřovala hlavně k rozvoji českého školství; 1885–99 byl členem sboru pražských obecních starších, 1895–1901 poslancem za Pardubice v Zemském sněmu a 1891–1907 poslancem ve vídeňské říšské radě. Politicky příslušel k radikálnímu křídlu mladočeské strany; k liberalismu a ke kritice klerikalismu dospěl postupně od ortodoxního katolického postoje v mladších letech. – Otec Karla Stanislava S., žurnalisty, vydavatele, překladatele a politika, Vilmy S., spisovatelky pro mládež a překladatelky, a Bohuslavy S. (1860–1941), učitelky, publicistky, překladatelky a editorky vězeňské korespondence svého bratra K. S. S. z 1893–95 (1929).

S. patří k prvním našim průkopníkům samostatné původní literatury pro mládež, a to přesto, že beletrie jen doplňovala jeho všestrannou činnost pedagogickou. První S. drobné práce také účelově vznikaly pro potřeby jím připravovaných čítanek. Svému literárnímu dílu tak vtiskl od počátku výchovné poslání, ať už je zamýšlel pro nejmenší školáky, ať pro dospělejší mládež. Té také určil první větší prózy z konce 60. let (*Stará kniha, Sestry*), inspirované částečně i knížkami lidového čtení. Jejich jádro tvoří napínavý romaneskní děj rozvíjený na osnově propletené romantickými zápletkami, zprostředkovaný černobílými charaktery a směřující k věcnému a hlavně morálnímu poučení. Obměňuje se v nich obecné schéma: v chudém, utiskovaném, ale všestranně vzorném chlapci se za přispění mnoha obětavých lidí objeví nadaný potomek vznešených rodičů, s nimiž se nakonec šťastně shledá; zlo, které vrhá lidi do neštěstí, je odhaleno a potrestáno. Ač tu šlechtické kruhy vystupují jako ochránci chudých a nešťastných, ústí tyto příběhy přímo nebo nepřímo v poučení, že v pouhé urozenos-

ti nespočívá cena člověka a že dobro nakonec vždy zvítězí nad seberafinovanějším zlem. Postupně S. dospíval k reálnějším příběhům, v nichž se výchovný záměr stal ústrojnější součástí děje směřujícího k nápravě charakterových vad mladých dívek. V povídce *Bodlák a růže* (s pohádkovým motivem racionálně rozuzleným) se navrací zhýčkaná dívka ke skromnosti a laskavosti, v divadelní hře *Ztracené psaní* se odsuzuje dívčí pomlouvačnost a domýšlivost. Vytváření jednoduchých dějů, které svou přirozeností umožňují nenásilně vystoupit i morálním apelům, pak vrcholilo ve dvou souborech drobnějších povídek *Touha po štěstí* a *Povídky a pobídky*; první s vtipem a nápaditě odkrývá iluzivní představy o lidském štěstí prostřednictvím protikladných charakterů, druhý zdůrazňuje hodnotu vlastností, jako jsou poctivost, věrnost, pracovitost aj. Ostatní S. prózy se obracejí k začínajícím školákům. Jsou to didaktické, do drobných příkladů ze života rozvedené návody, jak se chovat ve škole i doma, jak pěstovat a rozvíjet v sobě kladné vlastnosti (*Zrnéčka do srdéčka*), nebo povídkově fabulované malé příběhy s obdobným výchovným zaměřením (*Malému rozoumku*). V jediné autorově veršované sbírce (*Malým a větším*) se střídají dětsky hravá říkadla, hádanky, drobné epické příběhy a hry převážně s přírodní a zvířecí tematikou s pateticky vznosnou, vlastenecky horující rétorikou. Postupné doceňování umělecké stránky literatury pro mládež se u S. mimořádně projevilo ve způsobu, jakým redigoval časopis Jarý věk, s nímž spolupracovali tehdejší přední čeští spisovatelé, které nezřídka právě S. pro tvorbu pro mládež získal.

PSEUDONYM, ŠIFRA: K. J. Kovář (společně se synem K. S. S.); J. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Beseda učitelská (1870–89); Čes. mládež (1898–99); Čes. revue (1889); Čes. noviny, dříve Posel z Prahy (1883); kal. Českosl. koleda na rok 1887; Jarý věk (1883–88); Kalendář učitelstva československého; Komenský (od 1866); Kronika (1901–12); Nár. listy; Paedagogium; Pedagogické rozhledy (1889–90); Pěstoun moravský (Litomyšl); Pokroková revue (1908, Vzpomínky); Škola a život (od 1868, i příl. Štěpnice, od 1865); Školník; Vesna (Brno, Vel. Meziříčí); Věstník (roč. pro učitele národních škol v diecézi královéhradecké, 1864). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (pro ml.): Stará kniha aneb Marná jsou úsilí bezbožných (P 1866); Sestry (P 1869); Bodlák a růže (P 1873); Ztracené psaní (D 1873); Zrnéčka do srdéčka (PP 1874); Touha po štěstí, Malému rozoumku (PP 1885; 1898 samost. přeprac. a rozšíř. vyd. Malému rozoumku); Čtení o národním králi českém Jiřím z Poděbrad (P 1896); Pilná záležitost (P 1906); Povídky a pobídky (PP 1911); – posmrtně: Malým a větším (BB, DD, 1913). – *Překlady:* J. Hille: Povídky, jež matka svým dětem vypravuje (1862); A. E. F. Schäffle: Z mého žití 1 (1911, s K. S. Sokolem, pseud. K J. Kovář). – *Ostatní práce:* Schule der böhmischen Sprache für Deutsche 1, 2 (1861, 1862); Krátká německá mluvnice v praktických cvičeních (1867); Počátkové mluvení jazykem německým (1869); Věcná učení na školách obecných 1–4 (1869–72; 1874 přeprac. vyd. s tit. Základní a věcné učení pro první třídy škol obecných a občanských čili Postupný a názorný vývoj pojmů…); Úvod k jazyku německému 1, 2 (1876); Metodické připomenutí k 1. dílu nové české čítanky pro školy obecné i měšťanské (1878, s J. Šťastným a J. Lepařem); Nauky mluvnické pro obecné a měšťanské školy 1, 2 (1879, 1883, s J. Šťastným a J. Lepařem); České dítko a jazyk německý (1882); Jak vychovávati národ český (přednáška, 1883); Mluvnice pro školy obecné 1–3 (1885, s J. Šťastným a J. Lepařem); Průvodce četby mravoučné 1, 2 (1885, 1887); Národ a jeho vychování (přednáška, 1888); Řeč J. S. na schůzi obecního zastupitelstva královského hlavního města Prahy dne 19. června 1889 (1889); Epištoly o době husitské (1890); Úvahy a řeči z oboru vychování národního (1890); Dějepisné učení ve škole obecné 1, 2 (1890, 1891; 2. d. od 1894 s tit. Dějepisné učení pro mládež dospělejší); Význam Jana Amosa Komenského (1892); Dějepis český (b. d., 1894); O podmínkách naší národní existence (přednáška, 1896); Učme se rusky! (1900); Počátečné ruské hovory (b. d., 1911). ■ KORESPONDENCE: in Vězeňská korespondence K. S. Sokola z let 1893–1895 (K. S. Sokolovi, manželům Seidlovým, dceři Vilmě a rodině; 1929, ed. B. Sokolová). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Škola a život (1870–77; 1869–75 i příl. Štěpnice, s jinými), Jarý věk (1883–88); *edici:* Vlast a svět (1885–94); *slovník:* Stručný slovník pedagogický 1–6 (1891–1909, s J. Klikou). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Dějepisná čítanka pro mládež československou (1866; upr. vyd. 1868 s tit. Dějepisná čítanka pro mládež dospělejší); Čítanka pro školy obecné i měšťanské 1–8 (1878, s J. Šťastným a J. Lepařem); Ilustrovaná dějepisná čítanka (1884). ■

LITERATURA: ● ref. Touha po štěstí, Malému rozoumku: -r., Světozor 19, 1884/85, s. 15; F. Pražský (Dlouhý), Lit. listy 1885, s. 136; B. Patera, Beseda učitelská 1885, s. 76 ●; B. Patera: J. S., Budečská zahrada 1886, s. 51 a 68; ● ref. Stručný slovník pedagogický: J. V. Novák, ČČM 1891, s. 124; R., Hlídka lit. 1891, s. 177; Z., NL 5. 7. 1893 ●; V. Bezděk: ref. Význam J. A. Komenského, Lit. listy 13, 1891/92, s. 194; H. Marek: J. S., Besídka malých 1894, s. 1; A. B. Dostal: Zapomenutý jubilant, Samostatnost 17. 10. 1906; ● k osmdesátinám: K. V. H. (Havránek), Zvon 11, 1910/11, s. 671; P. Maternová: Ženský svět 1911, s. 204; an., NL 2. 7. 1911 ●; ● nekrology: an., Máj 10, 1911/12, s. 370; Redakce, Ženský svět 1912, s. 105; an., NL 4. 4. 1912 (večer); an., PL 5. 4. 1912; A. B. Dostal, LidN

21. 4. 1912 ●; J. Černý: ref. Povídky a pobídky, Úhor 1913, s. 25 + ref. Malým a větším, tamtéž, s. 27; V. Sokolová-Seidlová: Z dopisů otcových, Samostatnost 21. 2. 1924; ● k 100. výr. nar.: A. N. (Novák), LidN 4. 7. 1931; an., NO 4. 7. 1931; an., Úhor 1931, s. 155 ●; J. Rostočil: Pedagogické názory J. S., Pedagogické rozhledy 1931, s. 225 a pokr.; bs (B. Slavík): Vzpomínky na J. S., LidN 4. 4. 1942; L. Podlahová a kol. in 1+100 osobností pedagogiky v českých zemích (2000).

hp

Karel Elgart **Sokol** viz Karel **Elgart Sokol**

Karel Stanislav **Sokol**

* 5. 10. 1867 *Heřmanův Městec*
† 20. 3. 1922 *Praha*

Vydavatel Vzdělávací bibliotéky a několika dalších knižnic; překladatel historických děl a memoárů, publicista, politik, vůdčí představitel tzv. pokrokového hnutí.

Syn učitele a spisovatele Josefa S., bratr spisovatelky pro mládež a překladatelky Vilmy S. a učitelky, publicistky a překladatelky Bohuslavy S. (1860–1941), která vydala jeho vězeňskou korespondenci. Po maturitě na gymnáziu v Jindřišské ul. v Praze začal S. 1886 studovat na filoz. fakultě (zejména historii), od zimního semestru 1888/89 práva, z pražské univerzity byl 1890 relegován za uveřejnění článků v Časopisu čes. studentstva, protestujících proti umístění desky na Nár. muzeum, na níž chybělo jméno J. Husa (S. pak inicioval zřízení spolku pro postavení Husova pomníku), takže studia dokončil ve Vídni. Na univerzitě (spolu s přáteli A. Čížkem, A. Hajnem, A. Rašínem, J. Škábou aj.) aktivně působil mezi studenty s cílem vzbudit jejich zájem o politické, sociální i kulturní dění a podílet se na univerzitním životě (otevřeně sympatizoval s mladočechy). Byl členem výboru Akademického čtenářského spolku (od 1886, 1888–89 místostarosta), po jeho rozpuštění 1890 usiloval o získání vlivu pokrokového studentstva ve spolku Slavia (1891 zvolen starostou), studentstvo zastupoval ve výboru Ústřední matice školské (zůstal jejím dlouholetým funkcionářem), angažoval se též ve slovanském studentském hnutí (pozornost věnoval především hnutí polskému a dění na Ukrajině, zúčastnil se sjezdů slovanského studentstva 1891 v Praze a 1892 ve Vídni, pracoval ve studentském spolku Jungmann), především však od 1889 vydával s A. Hajnem orgán studentského hnutí Časopis čes. studentstva a při něm vycházející knižnici Vzdělávací bibliotéka. Uprostřed politického dění zůstal i později, hlavně jako redaktor a vydavatel různých pokrokářských časopisů: spoluzakládal časopis Neodvislost (1892), posléze přeměněný v Radikální listy, 1893 založil s J. Škábou politický a kulturní časopis Nové proudy, zastavený při vyhlášení výjimečného stavu. S. byl t. r. zatčen a vyšetřován pro velezradu, českobudějovická porota ho sice osvobodila, ale krátce nato byl vzat do vyšetřovací vazby pro účast v domnělém tajném spolku Omladina (spolu s A. Hajnem, A. Rašínem a J. Škábou označen za „intelektuální původce" Omladiny) a 1894 odsouzen výjimečným soudem na dva a půl roku do žaláře (jako politický vězeň na Bory), trest byl zkrácen amnestií o tři měsíce; ani v této době nepřestal být vlastníkem Vzdělávací bibliotéky, kterou řídil z vězení (za spolupráce sestry Bohuslavy a J. Grosmana). Záměr vydávat skutečně nezávislý, lidovým vrstvám přístupný osvětový měsíčník uskutečnil 1901 (Kronika). 1897 se mu narodilo první ze čtyř dětí; svůj tajný milostný vztah legalizoval až 1911. Byl členem Umělecké besedy, pracoval ve výborech Syndikátu i Jednoty čes. novinářů, v podpůrném Havlíčkově fondu čes. novinářů, od 1899 v ústředním výboru Nár. jednoty severočeské (též místostarosta a starosta), od 1900 v Nár. radě české. Politicky působil v Nár. straně svobodomyslné, 1899 spoluzakládal radikálně státoprávní stranu, 1908 spojenou se stranou radikálně pokrokovou ve stranu státoprávně pokrokovou; v únoru 1918 byl u vzniku státoprávnědemokratické, později národnědemokratické strany (jednatel jejího výkonného výboru). 1909 byl zvolen do sněmu Království českého za město Písek, 1910 do říšské rady za Nové Město pražské (1911 rozpuštěna). Za 1. světové války se spolu s V. Dykem, A. Hajnem aj. podílel na domácím odboji, 1918 zastupoval svoji stranu v revolučním Nár. shromáždění, 1920 se stal senátorem za její pražskou župu; byl přísedícím v zemském výboru (péče o české školství, hlavně o menšinové školy). Po celý život vystupoval jako působivý řečník. Byl prvním poválečným intendantem Nár. divadla (od 1918) a předsedou státní konzervatoře i prvním předsedou Živnostenské rady pro Če-

chy. Zemřel ve Vinohradské nemocnici, pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

Debutoval v otcově časopisu pro mládež Jarý věk, do něhož přispíval populárně-naučnými historickými a cestopisnými články pod pseud. Prokop Staniš. Psal úvahy, historické, politické a společenské články (zájem o sociální a ženskou otázku aj.), divadelní kritiky i literární glosy (Kronika, Samostatnost aj.). Cenným pramenem k poznání dění kolem procesu s tzv. Omladinou i průběhu vydávání Vzdělávací bibliotéky a dalších podniků jsou jeho zápisky z vězení a korespondence vedená s rodinou a přáteli (*Vězeňská korespondence K. S. S. z let 1893–1895*). Právě ve vězení vznikla řada S. překladů historické a hlavně memoárové literatury, kterou průkopnicky a programově začal vydávat v Levné osvětové knihovně, neboť si uvědomoval důležitost historického poznání, jak odborného, tak osobněji laděného memoárového (historická díla H. Taina, dále Burckhardtova Kultura renesanční doby v Itálii, paměti hraběnky Potocké, Kateřiny II., Rousseauovy aj.). – Významné místo v české literatuře S. zaujal především jako vydavatel a nakladatel. Založil a od 1890 vydával *Vzdělávací bibliotéku*, jednu z tehdy nejvýraznějších českých edic orientovaných na překlady; zprvu byla uvedena jako knižnice Časopisu čes. studentstva, později se jejím majitelem stal S. sám (do 1911 66 číslovaných sv.). Vedle dvou Vrchlického knížek portrétů cizích básníků v ní vycházela vesměs závažná díla moderní světové literatury; hned první svazek byl zkonfiskován (L. N. Tolstoj: Kreutzerova sonáta). Francouzskou literaturu v knižnici reprezentovali M. Barrès, P. Bourget, G. Flaubert, E. a J. Goncourtové, J. Lemaître, G. de Maupassant, A. de Musset, M. Prévost, E. Renan, H. Rochefort, Stendhal, É. Zola, severskou Norové B. Björnson, A. Garborg, K. Hamsun, A. L. Kielland, Švéd A. Strindberg, Dán H. Bang, anglickou R. Kipling, O. Wilde, historik Th. Carlyle a filozof J. S. Mill; německou O. E. Hartleben, G. Hauptmann, italskou G. D'Annunzio, A. Fogazzaro, belgickou M. Maeterlinck, polskou S. Przybyszewski a ukrajinskou I. Franko. Nejrozsáhleji zastoupenou francouzskou literaturu tlumočili zejména J. Borecký, E. Čenkov, J. Hladík, V. Hrbek, J. Jiroušek, A. Procházka, J. Třebický, J. Vodák, belgickou M. Kalašová, anglickou P. Moudrá, K. S. Sokol (pseud. J. Skružný) a F. Vahalík, německou J. Krušina ze Švamberka, A. Tuček, S. Przybyszewského z němčiny K. Kamínek, italskou R. Černohorský a K. Šuranová (pseud. R. Klement), ruskou A. Hajn a ukrajinskou B. Sokolová, severské literatury H. Kosterka. *Levná osvětová knihovna* (1906–14, 64 sv.) nabízela hlavně literaturu historickou (J. W. Draper, L. Gumplowicz, P. Stránský, H. Taine, J. G. Zimmermann aj.), životopisnou (např. B. Celliniho Vlastní životopis…, A. Condorcet: Život Voltaira, D. S. Merežkovskij o Leonardu da Vinci, G. D'Annunzio o Colovi di Rienzi) a memoárovou (Kateřina II., A. Potocka, E. Renan, J. J. Rousseau), též beletrii (D. Diderot, H. Fielding, J. Swift) a politické a společenské úvahy (F. M. Dostojevskij, Voltaire). Nejrozsáhlejší část překladů pro knižnici pořídili A. Gottwald, zejména z angličtiny i dalších jazyků, a pod rozmanitými pseudonymy K. S. Sokol (případně i s otcem), hlavně z francouzštiny, V. Čalounová (i pseud. V. Čeněk) z ruštiny a angličtiny, z různých jazyků dále M. Šárecká, z angličtiny P. Moudrá, z italštiny A. Muťovský, z francouzštiny K. Šafář, ze švédštiny A. Havelka, z latiny P. Stránského přeložil E. Tonner a indické pohádky V. Lesný. Politické a sociální povědomí měla pomoci utvářet knižnice *Bibliotéka sociálních nauk* (1891–95, 5 sv.; É. de Laveleye, B. Limanowski, M. Lorenz, J. Rae a A. E. F. Schäffle) i edice *Epištoly pro lid* (1891–1914, 12 sv.), v níž vyšly mj. práce E. Grégra, A. Rašína a J. Sokola. Mezi pokrokářskými časopisy, které S. vydával (Časopis českého studentstva, Neodvislost, Nové proudy, Radikální listy, znovu Neodvislost), má zvláštní místo Kronika, kterou S. se svým otcem téměř celou zaplňoval převážně politickými a populárně-historickými články. Po S. smrti, kdy již byla právně majitelkou podniku B. Sokolová, jej převzalo vydavatelské družstvo Osvěta.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jiří Staněk, J. Skružný, Karel Kovář, K. J. Kovář (společně s otcem Josefem S.), K. Kovář, P. Městecký, Prokop Staniš; K. St. S., nk., S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Časopis čes. studentstva, pokr. Studentský časopis (1889–92); sb. České státní právo (1904, Boj státoprávní od r. 1860 do r. 1879); sb. Český živel v „Deutschböhmen" (1918); Jarý věk (1884–88); Kronika (1901–14); Labské proudy (Dvůr Král. 1897); Lid. noviny (1911); Lumír; sb. Národní čítanka (1918, České státní právo); Nár. listy (1890–91); Nár. obzor (1913); Neodvislost (1892–93); Neodvislost (1917–18); Nové proudy (1893); sb. Omladina 25 let po procesu (1919); Pamětní list slavnostní sjezdu sokolského v Praze (1887); Pokroková revue (1906,

1909); Radikální listy (1895–1908); Rozhledy (1892); Samostatnost (1908–14); Stráž na Cidlině (Nový Bydžov); – posmrtně: Lumír (1922–25); sb. Na paměť K. S. S. (1932, práce z pozůstalosti); Nár. listy (1922–23; 1922 Zápisky z pozůstalosti z let 1886–1894; 1922–23 Počátky hnutí pokrokového); Samostatnost (1924). ▮ KNIŽNĚ. *Zápisky* (posmrtně): Vězeňská korespondence K. S. S. z let 1893–1895 (1929, ed. B. Sokolová; obs. Vězeňské zápisky). – *Překlady:* A. Potocka: Paměti z let 1794–1820 (1906, pseud. Jiří Staněk); H. Taine: Francie před revolucí 2 (1906, pseud. K. Kovář; 1. 1906 přel. A. Gottwald) + Revoluční Francie 1, 2 (1907, pseud. K. Kovář); Kateřina II.: Paměti (1907, pseud. P. Městecký); F. M. Dostojevskij: Politické úvahy (1907, pseud. J. Skružný); M. de Marbot: Paměti 1–3 (1907–09, pseud. Jiří Staněk); E. Malet: Život diplomatův (1910, pseud. J. Skružný); N. Chamfort: Příhody a povahy (1910, pseud. K. Kovář); J. J. Rousseau: Vyznání 1, 2 (1. Mládí, 1910, 2. Zápasy mužných let 1911, pseud. Jiří Staněk); A. E. F. Schäffle: Z mého žití 1 (1911, 1. s J. Sokolem, pseud. K. J. Kovář; 2. 1911 přel. A. Gottwald); J. Burckhardt: Kultura renesanční doby v Itálii 1 (1912, pseud. K. Kovář; 2. 1912 přel. A. Gottwald); P. Mérimée: Bartolomějská noc (1913). – *Ostatní práce:* Století titulů císařů rakouských (1904); Uvažujte! Poznámky K. S. S. k poznámkám dr. Kramáře (b. d., 1906); Zákonný podklad českého státního práva (1907); Vytrvat, pracovat, a bude-li třeba, i bojovat! (1919). ▮ KORESPONDENCE: K. S. S.: Pro pravdu a proti lži (A. Hajnovi b. d., 1906), Samostatnost 15. 5. 1906; Vězeňská korespondence K. S. S. z let 1893–1895 (1893–94 rodině, tj. otci Josefovi a sestrám Vilmě a Bohuslavě, manželům Seidlovým z 1893–94, A. Čížkovi a J. Grosmanovi z 1894–95, J. Třebickému z 1894, dále dopisy a oznámení z 1894–95 domů a přátelům, též přijatá koresp.; 1929, ed. B. Sokolová). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Časopis českého studentstva, pokr. Studentský časopis (1889–92), Neodvislost (1892–93), Nové proudy (1893, s J. Škábou), Radikální listy (1895–1908, odp. red.), Kronika (1901–14, i příl. Volné chvíle 1905–14), Samostatnost (1908–14, s A. Hajnem, odp. red.), Neodvislost (1917–18); *knižnice:* Vzdělávací bibliotéka (1890–11), Epištoly pro lid (1891–1914), Bibliotéka sociálních nauk (1891–95), Časové otázky (1897), Levná osvětová knihovna (1906–14). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Císařská slova (tj. Františka Josefa I., 1892). ▮

LITERATURA: sb. Na paměť K. S. S. (1932, ed. J. Škába a B. Weigert; přisp. mj. A. Hajn, J. Malý, B. Sokolová, J. Škába); J. Malý: Kulturní činnost K. S. S. (1933); O. Macura, M. Schlegelová: K. S. S. Soupis osobní pozůstalosti (LA PNP 1998). ▮ ● ref. Vzdělávací bibliotéka: J. Vrchlický, Hlas národa 25. 3. 1891; H. G. Schauer, NL 23. 5. 1891 → Spisy (1917, s. 522); V. Mrštík, NL 13. 6. 1891 → Moje sny. Pia desideria 2 (1903, s. 632) ●; an.: ref. překl. H. Taine: Francie před revolucí, Besedy Času 1907, s. 14; ● k padesátinám: an., NL 5. 10. 1917; A. N. (Novák), Lumír 1917, s. 521; -de-, Ženský obzor 1917, s. 279; J. Malý, Otavan 1917, č. 8–9; Red. (V. Červinka), Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 23; -tr. (G. Winter), Akademie 22, 1917/18, s. 36; J. D., Kmen 1, 1917/18, č. 35; jb. (J. Borecký), Topičův sborník 5, 1917/18, s. 93 ●; ● nekrology: an., Čes. svět 18, 1921/22, č. 27; J. W. (Werstadt), Nové Čechy 5, 1921/22, s. 269; an., LidN 20. 3. 1922 (odpol.); K. Baxa, Prager Presse 21. 3. 1922; an., RP 21. 3. 1922; an., Venkov 21. 3. 1922; an., PL 21. a 22. 3. 1922; an., NL 21., 22. a 24. 3. 1922; M. Laudová, Venkov 25. 3. 1922; V. Dyk, Lumír 1922, s. 223; an. (R. R. Hofmeister), Pramen 1922, s. 191 ●; M. R. (Rutte): Osvětová práce K. S. S., NL 21. 3. 1922; V. Dyk: Historický komentář (k Vězeňským zápiskům a korespondenci z omladinářského hnutí), Lumír 1923, s. 321; L. Šaloun: K. S. S., Samostatnost 6. 11. 1924; an.: K smutnému politickému jubileu, LidN 10. 2. 1928 (odpol.); E. Čapek: Z literatury pokrokového hnutí (1928, s. 29); ● ref. Vězeňská korespondence K. S. S. …: V. Dyk, Lumír 55, 1928/29, s. 478; H. Traub, ČČH 1930, s. 173; an., Ženský obzor 25, 1930/31, s. 65 ●; J. Thon: Z nakladatelského ovzduší let devadesátých, sb. Kniha a národ (1939, s. 17); M. Radoňová-Šárecká: U Sokolových, in Ozářené krby (1945, s. 356); J. Malý: Omladinář K. S. S., NO 28. 3. 1947; J. Pernes in Spiklenci proti Jeho Veličenstvu (1988; rozšíř. vyd. 2002).

ik

František **Sokol Tůma**

* 2. 5. 1855 *Benešov* u Prahy
† 31. 12. 1925 *Moravská Ostrava* (Ostrava)

Prozaik, dramatik i básník, čerpající náměty hlavně z valašské a slezské vesnice a sledující průmyslové proměny Ostravska.

Vl. jm. František Tůma; psán i Sokol-Tůma. – Syn obuvníka, jenž se později stal vrátným a posléze soudním vykonavatelem. S. T. měl čtyři sourozence; z nich Jan Václav T. patřil k básníkům z okruhu S. Čecha; nejmladší Vojtěch Bedřich T. (1864–1933) se sice vyučil zahradníkem, ale 1891 odjel do USA, kde rozvinul značnou činnost v českém ochotnickém divadelnictví jako herec i režisér, psal i fejetony do Newyorských listů, z nichž výbor vyšel i knižně. S. T. se po absolvování čtyř tříd farní školy a dvou tříd německé hlavní piaristické školy v Benešově vyučil pekařem, 1878 se oženil, čímž legalizoval tehdy dvouletou dceru Josefu (* 1876), která se pak provdala za herce a nakonec ředitele divadelní společnosti J. Pečinku a po jeho předčasné smrti sama vedla di-

vadelní společnost. U řemesla ani rodiny však S. T. dlouho nevydržel a od 1879 působil jako herec (pod jm. Franta Sokol) postupně u několika kočovných divadelních společností, 1889 se stal i samostatným recitátorem (přezkoušel jej a příznivé vysvědčení pro úřady mu dal J. Durdík). Na svých cestách se dostal 1893 i do Val. Meziříčí, kde mu bylo nabídnuto redigování právě zakládaného krajinského čtrnáctideníku Radhošť. Vydával jej nejdříve ve Val. Meziříčí, 1895 ho již jako týdeník přenesl do Mor. Ostravy; 1897–1901 redigoval Ostravský obzor, 1901–12 vydával a redigoval list Ostravan (před odjezdem do Ameriky přenechal redigování A. Hořínkovi). Existenčně se zajistil až 1910, kdy se stal tajemníkem Svazu báňských úředníků revíru ostravsko-karvinského a redigoval jeho odborný časopis Horník (do 1923). Zřídil si i nakladatelství, v němž však vydal (až na dvě výjimky) pouze některé své spisy. V Mor. Ostravě se věnoval i politice, organizoval divadelní ochotníky, podílel se na vzniku Nár. divadla moravskoslezského, spoluzakládal brněnské Moravské kolo spisovatelů a byl členem jeho prvního výboru. Těšil se oblibě jako vzletný řečník a přednašeč při národních i spolkových podnicích. 1904 pobyl čtyři měsíce u bratra v USA, ještě předtím poznal zčásti Itálii (1896), Dalmácii, Bosnu a Černou Horu (1901, 1902). Jeho pohřeb v Mor. Ostravě se stal národní manifestací. Pozůstalost je uložena v Lit. archivu PPB v Opavě a v ostravském městském muzeu.

S. T. se obrátil k beletrii veden snahou stát se krajovým národním i sociálním buditelem. Rozlehlé obrazy Ostravska, Těšínska i Valašska zaplnil do krajnosti vyostřenými kontrasty, proti národním nepřátelům a sociálním vykořisťovatelům postavil zidealizované postavy prostých lidí a obětavých národních pracovníků. Jeho styl je patetický, emocionálně vypjatý, nacházející zálibu ve výrazných, někdy až křiklavých efektech, romantických zápletkách i drsných naturalistických scénách. Zároveň a především S. T. postupoval jako novinář, zdůrazňoval a hájil dokumentární hodnotu svých prací. Ve snaze o co nejvěrnější představení prostředí prokládal rozbujelý děj úvahami o sociálních poměrech, o národním útisku, o hospodářství, ale též reflexemi o náboženství, vztazích mezi mužem a ženou aj. Mnoho cenných poznatků provází rozhořčení i zjednodušující jednostrannost vyplývající z pohledu vypjatého nacionalisty a individualisty. Dokumentární ráz próz podporují i častá líčení lidových zvyků (svatebních, tanečních) i užití dialektu. Svou literární činnost začal S. T. 1882, kdy pro kočovnou společnost napsal několik her, z nichž už tehdy dvě byly pro svou vzdornou tendenci zakázány. Knižně však debutoval dvěma ne příliš zdařilými jímavými veršovanými povídkami (*Hlad, Na rumech štěstí*). V próze nejprve psal a časopisecky v Radhošti a Ostravském obzoru otiskoval drobné povídkové črty předvádějící protiklad chudoby a bohatství. V rozsáhlejších povídkách se pak s výjimkou do jižních Čech zasazeného příběhu milostné zrady vedoucí k zoufalé sebevraždě (*Obětovaná*) již inspiroval místy svého valašského působiště. Poprvé výrazně v próze o zarputilosti dvou sedláků soudících se za vydatné podpory alkoholu o kousek pole a smířivších se, až když se stali žebráky (*Sudiči,* původně s tit. *Za právo a pravdu*). Značné obliby dosáhly pro svůj tklivý děj příběhy dvou idealizovaných mladých lidí: nadaného lidového malíře ovládaného a zneužívaného ve vídeňském prostředí odrodilým zpanštělým nadutcem (*Lapači*) a neskutečně ušlechtilé dívky obětující své osobní štěstí ve prospěch churavé sestry (*Valašská světice*). Lidské vyzrávání při zmáhání příkoří v tvrdých životních podmínkách provází i příběh dalšího ideálního Valacha (*Soucit*); román vyznívá pozitivně, a to na rozdíl od předcházejícího bezvýchodného dramatu na stejné téma. Přesídlení do Mor. Ostravy vyvolalo zájem S. T. o život tamějších horníků a hutníků a podnítilo ho k vytvoření nejvýznamnějších prací, později pojatých jako trilogie *Černé království* (*V září milionů, Na šachtě, Pan závodní*). Jako první u nás v ní zpodobil překotný růst kraje od 70. let 19. století, kdy po přílivu lidí z nejrůznějších končin a hlavně z Haliče, kteří hledali práci, propukly na Ostravsku sociální srážky sugestivně podávané jako střety vykořisťovaných se zištností a sobectvím cizího kapitálu, jež vyvrcholily mohutnou hornickou stávkou. Základní děj románů rozšiřují individuální příběhy: osudy v Haliči ztroskotavšího židovského podnikatele, který se houževnatostí vypracuje až na dodavatele uherské armády a poslance (V září milionů, původní verze s tit. *E'Gešeftsmann*); konflikt mezi dvěma zidealizovanými postavami strojníka a inženýra mající původ v rovině milostných vztahů (Na šachtě); jen Pan zá-

vodní spolu s obrazy stávky má i jí odpovídající napětí mezi zidealizovaným vůdcem horníků a závodním, zarputilým pruským nacionalistou a nepřítelem dělníků. Drastické momenty ze života stávkujících líčí i *Povídky z pekla.* Na Těšínsku k obdobným sociálním výjevům v zesílené míře přistupují i konflikty národnostní mezi Čechy, Poláky a Němci v obrazu zápasu mladého zaníceného učitele s klerikalismem i zpátečnictvím nadřízených (*Na kresách*). Román *Celibát* sleduje církevní vztahy v kraji, zejména spory mezi částí mladšího kněžstva usilujícího o reformu církve a olomouckým arcibiskupem Th. Kohnem. Zkušenosti z cesty do Spojených států S. T. využil jednak v cestopisných črtách (*Z cest po Americe*) a jednak v nevyrovnaném a senzačními momenty přeplněném románu postihujícím zklamání, jež potkalo značnou část imigrantů (*Vystěhovalci*). Senzačnosti se nevyhnula v Irsku se odehrávající utopická historie vynálezce střetávajícího se s lidskou necitelností (*Hyeny*). Dramatická díla S. T. někdy obměňují základní témata jeho próz (navíc autor sám své romány dramatizoval nebo naopak divadelní hru uvedl v román). Z Valašska vedle již zmíněného 1897 a 1900 zakázaného dramatu *Soucit* čerpal také svou nejúspěšnější hru *Pasekáři*, pojednávající zase o furiantství dvou tvrdohlavců, kteří naleznou cestu k smíru až prostřednictvím svých dětí. Závěrečné smíření charakterizuje i veršované drama, avšak s mnohem drastičtějším průběhem, v němž hlavní roli hraje alkohol dohánějící mladou dívku k pokusu o sebevraždu (*Hevička*). Další dvě hry zasadil S. T. na Těšínsko. Jeho druhá nejúspěšnější hra (*Stařiček Holuša*) naznačuje, jak národní odrodilství přináší i mravní rozklad, zatímco temnými vášněmi naplněná hra o horalech z těšínských Beskyd vyúsťuje v tragédii obdobnou Maryše bratří Mrštíků, kdy kvůli majetku provdaná dívka nakonec svého manžela zastřelí (*Gorali*). Ostravsko reprezentují ve výčtu dramat S. T. jen díla přepracovávající jeho obsáhlé romány. Na Slovensko umístil autor hru *Zpod jarma,* namířenou proti sociálnímu i národnostnímu útlaku jako přímý ohlas krveprolití v slovenské Černové. Zkušenosti ze sociálních zápasů v USA obsahuje knižní veršované drama *Sven Stendal,* v němž S. T. explicitně vyslovil odmítavé stanovisko k revolučnímu řešení sociálních poměrů, před nímž dával přednost vzdělání a osvětě.

PSEUDONYM: F. S. Apostata. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Černá země (Mor. Ostrava 1925); Duch času (Chicago 1907); Horník (Mor. Ostrava 1910–23); Hudební obzor, pokr. Hudební a divadelní obzor (Mor. Ostrava 1921–22); Kalendář Lid. novin na rok 1904; Máj (1903); Moravskoslezský deník (Mor. Ostrava); sb. Národní divadlo moravskoslezské 1918–1920 (1920); Nár. listy (1904–25); Nár. politika (1923); Nazdar (Mor. Ostrava 1907); Neděle (Brno 1904); Ostravan (1901–12); Ostravský obzor (1897–1901; 1898 P Za právo a pravdu, 1901 R E'Gešeftsmann); Radhošť (Val. Meziříčí, Mor. Ostrava 1894–97). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Hlad (B 1895); Obětovaná (P 1897); Literní učitelka (P 1897); Na rumech štěstí (B 1899); Sudiči (P 1899); Soucit (D 1903, i prem.; přeprac. vyd. 1923); Prodané duše (PP 1903); Pasekáři (D 1904, i prem.); Na šachtě 1–3 (R 1904); Povídky z pekla (1907; rozšíř. vyd. 1934); Na prahu života (P 1908, t. r. i jako D); Zpod jarma (D 1908); Celibát 1–3 (R, Chicago 1909, Mor. Ostrava 1920); Pan závodní 1–3 (R 1909; rozšíř. vyd. 1925); Z cest po Americe 1, 2 (cestopisné črty, 1910); Gorali (D 1913, prem. 1921); Hevička (D 1916, prem. 1917); Otčenáš (PP 1916; 1934 in Povídky z pekla); Stařiček Holuša (D 1920, prem. 1919); Valašská světice 1–3 (R 1922); Lapači 1–3 (R b. d., 1922); Na kresách 1–5 (R b. d., 1922; přeprac. vyd. 1927); Situační přehled dějiště románu ze života ostravských židů V září milionů (1922); V září milionů 1–5 (R b. d., 1922); Hyeny (R 1923; jako D přeprac. 1925, prem. 1924); Sven Stendal (D 1925); – posmrtně: Česká Golgota (D 1926); Z deníku samotáře (P 1926); Soucit 1, 2 (R 1930); Vystěhovalci (R 1931); Mrtvé tajemství (R 1933); Podpora stáří (P 1933); Na šachtě (D 1935, prem. 1920). – *Souborná vydání:* Vybrané spisy (E. Šolc, 1910, 1 sv.); Sebrané spisy (A. Zelinka, 1921–22, 14 sv.; pokr. Mladé proudy, 1924–25, sv. 14–19; 2 různé sv. 14); Souborné vydání životního díla F. S. T. (J. Albert, 1928–34, 37 sv., ed. G. Pallas); Divadelní hry (J. Albert, 1946–48, 2 sv.). ■ SCÉNICKY. *Hry:* Za doby Božetěcha na Sázavě (1882); Poprava u Janovic 1882; přeprac. 1885 s tit. Primátor Janovický aneb Odsouzení vlastního dítěte); Hana (1898); Zápas (1910); V září milionů (1920). ■ KORESPONDENCE: všk: Jak hrál S. T. v Ostravě Maryšu (bratřím Mrštíkům z 1900), LidN 7. 3. 1942; P. Šuleř: Nad vznikem Hevičky F. S. T. (B. Jaroňkovi z 1904), Listy PPB, ř. 4, 1973, č. 3. ■ REDIGOVAL *periodika:* Radhošť (1894–97), Ostravský obzor (1897–1901, s Č. Zapletalem), Ostravan (1901–12, s A. Hořínkem), Horník (1910–23, 1924–25 s tit. Naše doly a hutě – Horník), Hudební a divadelní obzor (1922, s E. Marhulou, S. T. divadelní část). ■

LITERATURA: F. S. T., člověk a dílo (vzpomínky přátel, 1926, ed. V. Martínek); A. Reclík: Ze života novináře (1936); in Katalog jubilejní výstavy Život a dílo F. S. T. (1946, usp. O. Dušek); V. Martínek: F. S. T. (1957). ■ Z.: ref. Obětovaná, Naše doba 4, 1896/97, s. 466; ● ref. Sudiči: -c, Rozhledy 9, 1899/1900, s. 356;

J. Hradil, Obzor lit. a umělecký 1901, s. 6 ●; ● ref. Soucit: E. Sokol (K. Elgart Sokol), Rozhledy 13, 1902/03, s. 1113; č., LidN 12. 2. 1903; -e-, Samostatnost 21. 2. 1903; R. Mácha, NŽ 1904, s. 59 ●; A. Sch.: ref. Prodané duše, LidN 17. 7. 1903; ● ref. Na šachtě: -ásk̀y, Zvon 4, 1903/04, s. 686; A. Čermák, Lit. listy 1 (21), 1903/04, s. 255; an., Besedy Času 1904, s. 347 ●; K. Z. K. (Klíma): ref. Pasekáři, LidN 8. 3. 1904; ● ref. Na prahu života: V. Kol. (V. Červinka), Zvon 8, 1907/08, s. 762; A. Drtil, Nár. obzor 17. 10. 1908 + (šifra -ad-) tamtéž 19. 12. 1908 (ref. insc.); K. H. Hilar, Pokroková revue 5, 1908/09, s. 26 ●; S. (K. Elgart Sokol): ref. insc. Zápas, LidN 11. 9. 1910; V. Martínek: ref. Pan závodní, Novina 4, 1910/11, s. 504; R. R.: F. S. T., Hlasy z Pobečví 1912, č. 13; J. Kudela: ref. Gorali, MSlR 11, 1914/15, s. 39; P. F. (Fingal): ref. Hevička, Vzlet 1917, s. 71; ● ref. Staříček Holuša: E. S. (K. Elgart Sokol), LidN 19. 9. 1920; V. Martínek, Jeviště 1920, s. 319 ●; J. S. (Staněk): ref. Celibát, Niva 1921, č. 12, obálka; ● ref. Na kresách: -btk- (V. Brtník), Zvon 22, 1921/22, s. 586; K. H. (Hikl), Čes. osvěta 20, 1923/24, s. 288 ●; an. (F. Šimek): ref. Lapači, Zlatá Praha 1922, s. 198; F. S.: ref. Na kresách, Lapači, PL 7. 5. 1922; R. (A. Rambousek): ref. Valašská světice, Čes. osvěta 19, 1922/23, s. 279; -btk- (V. Brtník): ref. Lapači, Valašská světice, Zvon 23, 1922/23, s. 110 a 210; ● ref. V září milionů: drb (J. Borecký), Zvon 23, 1922/23, s. 434; F. S., PL 6. 5. 1923 ●; ● nekrology: an., Kulturní zpravodaj (Mor. Ostrava) 3, 1925/26, s. 198; -8-, Lit. rozhledy 10, 1925/26, s. 233; -btk- (V. Brtník), Zvon 26, 1925/26, s. 251; J. Dýma, NO 1. 1. 1926 (totéž i 2. 1.); an., Tribuna 1. 1. 1926; = (J. Vodák), Čes. slovo 2. 1. 1926; F. Obrtel, Venkov 2. 1. 1926; K. N. (Nový), av, NO 2. 1. 1926; K. (F. V. Krejčí), PL 3. 1. 1926; P. Fraenkl, NO 3. 1. 1926; E. Palkovský, Moravskoslezský deník 3. 1. 1926; J. V. Mikoláš, Samostatnost 15. 1. 1926 ●; an.: Stáří F. S. T., Lit. rozhledy 10, 1925/26, s. 276; J. Staněk: ref. Sven Stendal, LidN 15. 5. 1926; V. Martínek: F. S. T., Lit. rozhledy 11, 1926/27, s. 278 + Rozptýlené vzpomínky na F. S. T., Kolo 1930, č. 5; -jen-: ref. Vystěhovalci, Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 225; M. Rusinský in Slezským písemnictvím, Iskra 1932, č. 1; G. Pallas: Odkaz F. S. T., LidN 16. 2. 1932; ● ref. Mrtvé tajemství: V. Brtník, Venkov 22. 11. 1933; an., Čin 1933, s. 476; -Rja-, Čes. osvěta 30, 1933/34, s. 138 ●; G. Pallas in F. S. T.: Z cest po Americe (1934); V. Martínek: Románové dílo F. S. T., Černá země 12, 1935/36, s. 55; M. Rusinský: K dramatům F. S. T., tamtéž, s. 65; -af-: Vlastenecké a lidové hry (Staříček Holuša), Lid. kultura 1938, č. 18; -o-: Ostravsko vzpomíná básníka Černého království, Večerník Nár. práce 4. 5. 1940; kp. (K. Polák): Památce F. S. T., Nár. práce 31. 12. 1940; B. Slavík in Písemnictví na moravském Valašsku (1947, s. 339); V. Martínek: F. S. T. a Valašsko, Naše Valašsko 1950, s. 147 + F. S. T. v Ostravě, SlSb 1951, s. 36; Z. Vavřík: F. S. T., LitN 1956, č. 9; A. Sivek: Setkání s mrtvým, Červený květ 1956, č. 4; J. Skutil: Těšínská románová práce F. S. T. (Na kresách), Těšínsko 1962, č. 1–2; M. Rusinský: Vzpomínka na zapomínaného, Nová svoboda 31. 12. 1965; O. Šuleř: Historické srovnání, Červený květ 1969, č. 9; V. Ficek: F. S. T. a Opavsko, Nové Opavsko 29. 1. 1971 → Z rodného kraje (1977); O. Rafaj in F. S. T.: Na kresách → Portréty (1979, s. 15); M. Baláš: F. S. T. ve Valašském Meziříčí, Kulturní zpravodaj Val. Meziříčí 1973, č. 1; J. Krystýnek: Valašsko a Těšínsko v dramatech F. S. T., sb. Na křižovatce umění (1973); (ohn) (M. Ohnoutová): Pozůstalost F. S. T., Ostravský večerník 3. 6. 1974; Z. Bár: Vzpomínka na F. S. T., Ostravský večerník 3. 6. 1980; D. Kološová: F. S. T. – řečník a recitátor, Kulturní měsíčník (Ostrava) 1985, č. 12; M. Palák: F. S. T., Nová svoboda 18. 1. 1991; B. Gracová: Život učitele na Těšínsku v T. románě Na kresách, Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické, 1992, s. 172; M. Tomášek: Zrod českého naturalismu a ostravské prózy F. S. T., sb. Region a jeho reflexe v literatuře (1997, s. 81); L. Svozilová: Obraz ostravského průmyslového podnikatele v české próze, sb. Ostrava, sv. 19 (1999, s. 176); M. Palák: Jeden neznámý dopis Karla Čapka, Alternativa plus 1999, s. 89, též in Zprávy Společnosti bratří Čapků 1999, č. 54, září; M. Mikulcová, M. Greclík in Kulturní toulky Valašskem (2001, s. 247); H. Šústková: Židé v díle F. S. T., sb. Židé a Morava (2002); J. Zlomek: Jak se stal z pekaře T. spisovatel S. T., Naše pravda 2005, č. 18.

pp, zp

Vilma **Sokolová**

* 4. 1. 1859 *Kostelec nad Orlicí*
† 12. 9. 1941 *Praha*

Autorka veršů, próz a her pro děti a mládež, v nichž se snažila posilovat jejich citový vztah k přírodě a k vlasti; překladatelka ze slovanských jazyků, publicistka.

Vl. jm. Vilemína, psala se též Mína S. i Sokolová-Seidlová. – Dcera pedagoga a spisovatele pro mládež Josefa S., sestra nováře, vydavatele a překladatele Karla Stanislava S. a učitelky, publicistky a překladatelky Bohuslavy S. (1860–1941). Do školy S. začala chodit v Heřmanově Městci, základní školu dokončila na Smíchově, kam rodina 1867 přesídlila. Krátce navštěvovala v Praze průmyslovou školu, 1873 složila přijímací zkoušky do 2. roč. vyšší dívčí školy a po roce přestoupila na učitelský ústav (mat. 1877). Učila pak na smíchovské škole a od 1880 na vzorné cvičné škole ústavu pro vzdělání učitelek v Praze. Práce ve škole zanechala 1893, kdy se provdala za D. Seidla, profesora v Novém Bydžově a od 1896 v Písku. Tam

se zvláště sblížila s rodinou básníka A. Heyduka. Když byl manžel 1911 penzionován, usídlili se v Praze. S. patřila k předním pracovnicím ženského hnutí, podporována přátelskými radami spisovatelek K. Světlé a E. Krásnohorské i herečky O. Sklenářové-Malé. Působila ve Spolku čes. učitelek a v Minervě, spolku pro ženská studia. V Písku založila 1909 ženský spolek Světlá a stala se jeho místopředsedkyní. Z cest na její dílo zapůsobil zejména 1887 pobyt na Slovensku (vůbec se činně zasazovala o česko-slovenskou vzájemnost) a 1889 návštěva Lublaně a Záhřebu, o nichž otiskovala črty v Ženských listech; 1906 pobývala v Itálii.

Životní dráhu S. při volbě povolání, ve veřejné činnosti i ve vztahu k literatuře ovlivnil otcův příklad. Její doménou jako autorky veršů se stal svět nejmenších školáků; zvláště v raných říkadlových a popěvkových verších navázala na dětskou poezii J. V. Sládka a uplatnila v nich nevšední porozumění pro dětskou představivost, citlivě a s humorem podávala život v přírodě, nenásilně posilovala smysl dětí pro dobro a spravedlnost, rozvíjela jejich citové vztahy k rodičům i k rodné zemi. I její pozdější verše se vyznačovaly citem pro dětskou psychiku i zájmem o přírodní dění, avšak bezprostřednost jazyka a smysl pro hutnost vyjádření stále častěji nahrazovala rétoričnost, množila se deminutiva a témata se opakovala. Jako prozaička S. v drobných vyprávěnkách a povídkách pro nejmenší, díky své podrobné znalosti přírody, přibližovala dětem život ptáků, hmyzu, zvířat i rostlin; do jejich počínání promítala lidské vlastnosti, myšlení i city a tak se snažila přinést v zábavné slupce i poučení, ale také probudit citovou stránku dětské duše a vyvolat pochopení pro úděl zvířat i ptáků hlavně za zimy (*Pozdravy z lesů a polí, Za slunce a mrazu*). Vznikly tak přírodní obrázky s minimálním dějem, avšak živě podané (přestože občas antropomorfizující paralely mezi životem člověka a přírody vyznívají násilně). Sentiment pak poznamenal prózy nabádající k soucitu s chudými dětmi. I v oblasti prózy v pozadí děl pro nejmenší zůstaly povídky pro starší děti. Návštěva Slovenska a pražská národopisná výstava S. podnítily k prózám z prostředí valašských horalů a jejich slovenských sousedů (*Okénko do srdéčka*). Idealizující představa o mravní nenarušenosti těchto venkovanů vedla k málo věrohodným stylizacím, v nichž navýsost ctnostné chudé děti nalézají přemrštěně zušlechtěné ochránce a v povídkách ze Slovenska navíc ještě těžce zkoušená vlast patetické zastánce. Životněji působí povídky (částečně vzpomínky) z různých prostředí ponižovaných slovanských národů (*Doušek z naší studánky*), i když i sem proniká soucitně sentimentální pojetí jejich osudů, ať už v kresbě utlačované české menšiny v Liberci, nebo ve vzpomínkách na různé typy vlasteneckých Slováků tajně i veřejně vzdorujících maďarskému útlaku, ať v obraze vlasteneckého ovzduší v rozděleném Polsku, či v portrétu ruské emigrantky, která v porevolučním chaosu 1905 ztratila své drahé. Také v této cílevědomé slovanské orientaci, projeviví se též knižními i časopiseckými překlady z polštiny, ruštiny, ukrajinštiny, chorvatštiny a slovenštiny, se uplatnil otcův příklad. Poměrně úspěšně si S. vedla jako dramatická autorka tradičně laděných pohádek pro nejmenší (*Pohádka o zlatém klíči a živé vodě, Kouzelné kvítí*), v nichž se cele opřela o oblast lidové slovesnosti. S. všestranná přednášková činnost zasáhla i literární historii v podobě portrétů osobností, k nimž ji vázaly přátelské vztahy (E. Krásnohorská, K. Světlá, P. Maternová) nebo jí byly blízké svou tvorbou (S. Čech, J. Vrchlický, A. Mickiewicz). Nejčastěji je podávala v Ženských listech. – S. verše i prózy pro děti pravidelně provázely ilustrace, mezi jejichž tvůrci jsou i M. Aleš (*Větříkova píšťalka, Rozehrané strunky*), J. Wenig, V. Černý, u dalších vydání A. Liebscher. Pohádku o zlatém klíči a živé vodě a *Stromové písně* zhudebnil J. Hruška.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Vilma (Štěpnice 1872 aj.), V. Skružný, V. Sokolov; V. S., V. S…á. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Beseda učitelská (1886); Čes. mládež; kal. Češka (1907); Dětský máj (Nymburk 1905); sb. Dívčí svět (1893, 1900); Domácí hospodyně (Olomouc 1890); sb. Dr. Josef Kořenský (1937); roč. Chudým dětem (Brno 1932); Jarý věk (1883–88); alm. Jiřičky (1887); Kalendář paní a dívek českých na rok 1888 – … 1918; Květy (1888, 1893); Květy mládeže (1895–97); Lípa (čas. pro ml.); Matice dítek; Mladá stráž (Plzeň); Nár. listy; Nová síla; Otavan (Písek); sb. Otýlii Sklenářové-Malé (1903); Radost (1927–36); Ročenka Československ. republiky na rok 1924; Samostatnost (1911–38); Sborník československý. Od Šumavy k Tatrám (Ružomberok 1898); Škola a život, s příl. Štěpnice (od 1872); Úhor (1920); Venkov (1940–41); Výr. zpráva smíchovských škol českých (1. pol. 70. let); Zlatá Praha (1915); Zvon (1920); Ženské listy (od 1880; 1888 Upomínky z cest po Slovensku, 1890 Vzpomínky z cesty na Lublaň a Záhřeb); Ženský svět (1896–1917).

■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Slovutné naší umělkyni, paní Otýlii Sklenářové-Malé (B 1883); Věhlasné básnířce a spisovatelce české, slečně Elišce Krásnohorské, miláčkovi českých žen a dívek (B b. d., 1888); Mateřídouška (BB, PP pro ml., 1889); Pozdravy z lesů a polí (PP pro ml., 1890); Pouť mladých Čechů výstavou (P pro ml., 1891); Veselé hlásky (BB pro ml., b. d., 1892); Okénko do srdéčka (PP pro ml., 1895); Rozehrané strunky (BB pro ml., 1899); Větříkova píšťalka (BB pro ml., 1899); Adolfu Heydukovi (B 1901); Za slunce a mrazu (PP pro ml., b. d., 1903); Pohádka o zlatém klíči a živé vodě (D pro ml., 1906, prem. 1908; 1930 s tit. Pohádka o zlatém klíči); Stromové písně (BB pro ml., 1908); Doušek z naší studánky (PP pro ml., b. d., 1910); Za Otýlií Sklenářovou-Malou (B b. d., 1912); Kouzelné kvítí (D pro ml., 1921); Krůpěje deštíčka (PP, BB pro ml., b. d., 1922); Úsměvy sluníčka (PP, BB pro ml., b. d., 1922); Veselíčko (BB pro ml., 1924); Bohatýr Skokan z Kvákavic (B pro ml., b. d., 1924); Vik, Vok, Vuk a kouzelný kůň (B pro ml., b. d., 1924); Vik, Vok, Vuk u pernikáře (B pro ml., b. d., 1924); Podivuhodná cesta světem Lidky a Ladky (B pro ml., b. d., 1924); Jako velcí (BB pro ml., b. d., 1924); Kratochvílný statek (B pro ml., b. d., 1924); Děti a zvířátka (verš. leporelo, 1924); Děti se baví (verš. leporelo, b. d., 1924); Čtveráctví a šprýmy (verš. leporelo, b. d., 1924); Vik, Vok, Vuk a čarodějnice (B pro ml., b. d., 1925); Mňou, mňou (B pro ml., b. d., 1925); Marta Drahúňová (P pro ml., 1926); Trpaslíci junáci (verš. leporelo, 1928); K stému výročí narozenin Karoliny Světlé (B b. d., 1930); Lupeníčko (BB pro ml., 1930). – *Překlady:* J. H. Mackay: Anarchisti (1896, pseud. V. Skružný); E. Maróthy Šoltésová: Proti proudu (1899); W. Sieroszewski: Mezi ledy (1907); L. N. Tolstoj: Ďábel a jiné povídky (1911, pseud. V. Sokolov, s F. Mézlem). ■ KORESPONDENCE: in Vězeňská korespondence K. S. Sokola z let 1893–1895 (K. S. Sokolovi; 1929, ed. B. Sokolová); F. Lipš: Emilie Heyduková v dopisech svých přátel (E. Heydukové z 1935; 1940); bd (J. Bonhard): V. S. a Emilie Heyduková (E. Heydukové z 1915 a 1935), LidN 23. 9. 1941. ■ REDIGOVALA *sborník:* Dívčí svět (1893, 1900). ■

LITERATURA: E. Bílková, E. Boháčová: V. S. (1859–1941). Soupis osobního fondu (LA PNP 1993). ■ ● ref. Mateřídouška: F. Pražský (F. Dlouhý), Lit. listy 10, 1888/89, s. 309; F. V. Vykoukal, Světozor 23, 1888/89, s. 431; T. N. (Nováková), Domácí hospodyně 1889, s. 189 ●; ● ref. Pozdravy z lesů a polí: F. V. Vykoukal, Světozor 24, 1889/90, s. 83; T. N. (Nováková), Domácí hospodyně 1890, s. 77 ●; B. Patera: ref. Mateřídouška, Pozdravy z lesů a polí, Beseda učitelská 1890, s. 50; ● ref. Pouť mladých Čechů výstavou: F. Pražský (Dlouhý), Lit. listy 13, 1891/92, s. 39; T. N. (Nováková), Domácí hospodyně 1892, s. 156 ●; ● ref. Veselé hlásky: F. Pražský (Dlouhý), Lit. listy 14, 1892/93, s. 74; an., Čas 1893, s. 9; T. N. (Nováková), Domácí hospodyně 1893, s. 60; A. Vlas, Hlídka lit. 1894, s. 64 ●; P. Maternová: V. S., Kalendář paní a dívek českých na rok 1893, s. 25; F. V. V. (Vykoukal): ref. Okénko do srdéčka, Světozor 30, 1895/96, s. 70; ● ref. Rozehrané strunky, Větříkova píšťalka: P. Maternová, Ženský svět 3, 1898/99, s. 249; an., Světozor 33, 1898/99, s. 599 ●; ● ref. Za slunce a mrazu: V. Červinka, Zlatá Praha 21, 1903/04, s. 108; k., Přehled 2, 1903/04, s. 661 ●; ● ref. Pohádka o zlatém klíči a živé vodě: P. Maternová, Ženský svět 1906, s. 163; Z., tamtéž 1908, s. 145 ●; Eliška (E. Krásnohorská): V. S., Ženské listy 1909, s. 1; ● ref. Doušek z naší studánky: R. Russ, Ženský svět 1910, s. 237; -der. (V. Dresler), Venkov 3. 11. 1910 ●; B. Růžková, V. Tyrpeklová: V. S.-S., její osobnost a dílo, Úhor 1917, s. 33; ● k šedesátinám: M. (J. Malý), Otavan 3, 1918/19, s. 104; Stella, Ženský svět 1919, s. 19; R. Jesenská, tamtéž, s. 33; an., Úhor 1919, s. 15 ●; R. Šimek: Pohádka o zlatém klíči a živé vodě (k problematice přírodovědné pohádky), Úhor 1920, s. 129; ● k sedmdesátinám: V. F. Suk, NL 4. 1. 1929; A. Čermáková-Sluková, Samostatnost 11. a 18. 1. 1929; A. Boháčová, Úhor 1929, s. 1; B. Foit, Naše kniha 1929, s. 40 ●; V. F. Suk: ref. Lupeníčko, Střední škola 10, 1929/30, s. 188; ● k osmdesátinám: A. N. (Novák), LidN 4. 1. 1939; an., Samostatnost 5. 1. 1939; m., Nár. práce 5. 1. 1939; L. Zbraslavská, Úhor 1939, s. 20 ●; ● nekrology: an., Nár. práce 16. 9. 1941; rd (E. Konrád), LidN 18. 9. 1941; zz., Venkov 18. 9. 1941; an., Úhor 1941, s. 134 ●.

hp

Fedor **Soldan**

* 9. 12. 1903 *Vídeň* (Rakousko)
† 15. 9. 1979 *Praha*

Literární historik a kritik sociologického zaměření, autor sbírky básní a próz pro děti; publicista.

Syn spisovatele Františka S. – Po maturitě v Praze 1922 vystudoval na filoz. fakultě obor čeština–historie (doktorát 1929 prací *Karel Hlaváček jako typický představitel české dekadence*). T. r. se stal po F. X. Šaldovi redaktorem literární části Ottova slovníku naučného nové doby (od 1934 vedoucí interní redakce). Byl členem Levé fronty. Od 1938 krátce pracoval na ministerstvu zahraničních věcí a na ministerstvu školství, 1940–43 v redakci Čes. slova. Od 1943 byl tajemníkem Jednoty výtvarných umělců. 1945 byl očistnou komisí vyloučen ze Syndikátu čes. spisovatelů (za články v Čes. slovu), posléze byl trest změněn na čtyři roky distance (která byla zrušena 1947). 1946–54 byl nakladatelským redaktorem (a po 1948 i vedoucím pracovníkem) postupně v Melantrichu, Orbisu a ve Státním nakladatelství

krásné literatury, hudby a umění. 1954 nastoupil pedagogickou dráhu nejprve na Vyšší pedagogické škole v Ústí n. Labem (1954–59), od 1959 na Pedagogickém institutu, posléze přejmenovaném na Pedagogickou fakultu UK v Praze. Na docenta se habilitoval na Pedagogické fakultě v Plzni (1965) prací *Jiří Wolker*. – S. manželka J. Minaříková (1909–1989) překládala z polštiny a vydala prózy pro děti (Ježourek a jeho příhody, 1945; Ježourek a Pišta, jeho bratr, 1949); literatuře se údajně věnuje také dcera Olga S., která 1968 emigrovala a žije v Německu.

Časopisecky S. debutoval 1927; pozornost vzbudil jeho debut knižní, studie *Karel Hlaváček, typ české dekadence,* v níž vyložil básníkovo dílo jako produkt jeho sociálního zařazení (dekadenci ne jako únavu z přesycení, ale jako mdlobu z hladu); spojil sociologické, marxisticky orientované východisko s pozornou a často objevnou analýzou Hlaváčkova vidění reality a jeho básnických postupů. Tohoto syntetického pohledu své prvotiny už nedosáhl v dalších monografických studiích, v nichž nad analýzou namnoze převažuje zjednodušující ideologický zřetel a apodikticky hodnotící soud a často i zajímavé postřehy vyústily do jednoduchých sociologických formulek. Projevilo se to už v následujícím polemickém eseji *O Nezvalovi a poválečné generaci,* v němž S. vystoupil jako principiální kritik poetismu a zastánce wolkrovské linie, i v další shrnující studii *Tři generace,* spojující charakteristiku generace 90. let a generace poválečné s kritickým portrétem generace pragmatické, resp. K. Čapka jako jejího typického představitele. Monografie *Jiří Wolker*, kterou S. v té době připravoval, se realizovala až o 30 let později už v jiné literární situaci, která ozřejmila jednostrannost S. metodického východiska. S. odmítavý postoj k poetismu a surrealismu vyústil ve 2. polovině 30. let v propagaci „nového realismu", jak se jeví v jím redigovaném časopise Kultura doby (blízkém orientaci Václavkově) a zejména v programovém sborníku Nový realismus, v němž se S. pokusil sjednotit širší autorskou základnu (B. Václavek, A. M. Píša). Na své výchozí zkoumání generace 90. let navázal pak ještě příležitostným esejem *Jiří Karásek ze Lvovic* a monografií *J. S. Machar.* Posmrtně vyšla přehledná práce o sociálním malířství a sochařství meziválečné epochy *Sociální umění,* v níž S. doprovodil komentářem bohatý obrazový materiál. Vedle jedné básnické sbírky, dvou knížek moderních pohádek ze světa zvířat (*Vzhůru na palubu, Papouškovi kamarádi*), několika doslovů a řady časopiseckých příspěvků byl S. též autorem literárních hesel pro Ottův slovník naučný nové doby.

ŠIFRY: Fes, f. s., F. S., fs, FS, (fs), (FS), -fs-, r., s, s., (s), Sld. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Aktuální problémy literární vědy (1973); Avantgarda; Čes. slovo; Československ. voják (1975); Čes. jazyk a literatura (1973–74); Dějiny a současnost (1967); Dělnická osvěta (1940); ELK (1938); Index (1932–34); Kolo (Brno); Kritický měsíčník (1940); Kultura doby (1936–39; mj. 1938 Společenská úloha kritiky); Kulturněhistorický sborník Univerzity 17. listopadu v Praze (1974); Kulturní politika; Kulturní práce (1963–64); Kulturní tvorba (1964, 1967–69); Levá fronta (1932); Lid. noviny (1927, 1935); Lit. noviny (1930–40); Lit. noviny (1967); Lit. rozhledy (1930–31); Magazín DP (1935–37); Mladá fronta (1967–69); Naše řeč; Naše zprávy (1940); Nové obzory (1932–33); sb. Nový realismus (1940); Nový život (1949); Obrana lidu (1958); Panoráma (1933); Plamen (1959, 1961, 1963, 1967); Přehled rozhlasu; Rozhledy (1932–34); Rozpravy Aventina (1931–34; mj. 1931 Šedesátiny J. Karáska ze Lvovic); Rudé právo (1927, 1970, 1975); Sborník Pedagogického institutu v Praze (1961); Sborník Vyšší pedagogické školy v Ústí n. Lab. (1958); Středisko (Brno 1934); Studentský časopis (1940); Svět socialismu (1975); Svět v obrazech (1948–50); Tvorba (1933–34); Tvorba (1969–79); Učitelské noviny (1973); Večerní Praha (1971–79); Zeměd. noviny (1967); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře a umění:* Karel Hlaváček, typ české dekadence (studie, 1930); Duhový most (BB 1932); O Nezvalovi a poválečné generaci (E 1933, upr. in Tři generace); Tři generace (studie, 1940); Spisovatelé a doba (E 1940); Jiří Karásek ze Lvovic (E 1941); O literárním braku (studie, 1941); Vzhůru na palubu (PP pro ml., 1959); Jiří Wolker (monografie, 1964; upr. vyd. 1972); J. S. Machar (monografie, 1974); Jiří Wolker, básník mládí (medailon, 1975); Papouškovi kamarádi (PP pro ml., 1978); – posmrtně: Sociální umění (studie, 1980; s obrazovou dokumentací vybranou autorem). ■ KORESPONDENCE: in Karel Čapek. Přijatá korespondence (Čapkovi z 1933–34; 2000, ed. M. Dandová a M. Chlíbcová). ■ REDIGOVAL *časopis:* Kultura doby (1936–39); *sborník:* Nový realismus (1940). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Nová česká čítanka (1940); Básně o Klementu Gottwaldovi (1949, s M. Pařavou); Lenin u českých básníků (1949). ■

LITERATURA: ● ref. Karel Hlaváček, typ české dekadence: G. (F. Götz), NO 16. 11. 1930; AMP. (A. M. Píša), PL 14. 12. 1930; J. Čarek, Venkov 25. 12. 1930; F. X. Šalda, ŠZáp 3, 1930/31, s. 150; B. Novák, Čin 2,

1930/31, s. 656 a 715; B. V. (Václavek), Index 1931, s. 36; P. F. (Fraenkl), Naše doba 39, 1931/32, s. 251 ●; J. Karásek ze Lvovic: Malé poznámky k dvěma kritickým studiím (polemika se S. studií v RA), RA 6, 1930/31, s. 308; ● k S. přednášce o třech generacích: m. n. (M. Novotný), LidN 10. 10. 1931; amp. (A. M. Píša), PL 10. 10. 1931; Ktk (B. Koutník), Čin 3, 1931/32, s. 163 a 239; ja (J. Závada), RA 7, 1931/32, s. 61 ●; F. Götz: Metoda literární kritiky (polemika se S. kritikou Götzovy kn. Básnický dnešek), LitN 1932, č. 2; ● ref. O Nezvalovi a poválečné generaci: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 8. 6. 1933; B. V. (Václavek), Index 1933, s. 91; M. H. (Hlávka), Studentský časopis 13, 1933/34, s. 123; -š- (F. S. Procházka), Zvon 34, 1933/34, s. 548 ●; V. Běhounek: Marxistická literární věda, Dělnická osvěta 1933, s. 57; ● ref. o čas. Kultura doby: vč. (V. Černý), LidN 11. 3. 1937; p. (A. M. Píša), PL 20. 11. 1937; -jef- (J. Fučík), Tvorba 1938, s. 167 ●; vč. (V. Černý): Náš příznivec a ctitel (polemika se S. statí o kritice v Kultuře doby), KM 1938, s. 96 a 183; ● ref. Tři generace: Jaz., Čes. osvěta 36, 1939/40, s. 366; Bojar (P. Bojar), Studentský časopis 19, 1939/40, s. 317; Dr. Jar. B. (Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 600; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1940; V. Černý, KM 1940, s. 180; P., LitN 1940, s. 117; Hk. (J. Holeček), Naše zprávy 1940, č. 25; mk. (M. Kolář), Večerník Nár. práce 12. 4. 1940; J. Filipec, Akord 8, 1940/41, s. 181; A. Pražák, Naše doba 48, 1940/41, s. 4 (i ref. Spisovatelé a doba) ●; J. V. Sedlák: ref. Spisovatelé a doba, Venkov 19. 12. 1940; ● ref. sb. Nový realismus: AMB. (A. M. Brousil), Venkov 21. 5. 1940; vbk. (V. Běhounek), Nár. práce 9. 6. 1940; Hk. (J. Holeček), Naše zprávy 1940, č. 55 (též o Nové české čítance) ●; ● ref. ed. Nová česká čítanka: V. Běhounek, Nár. práce 18. 8. 1940; P., LitN 1940, s. 185; jp., Čes. osvěta 37, 1940/41, s. 28; R. Sch. (Schams), Střední škola 1941, s. 218 ●; ● ref. Jiří Karásek ze Lvovic: amp. (A. M. Píša), Nár. práce 10. 9. 1941; K. S. (Sezima), Čteme 1942, s. 45 ●; ● ref. O literárním braku: O. Š. (Šimáček), Čteme 1941, s. 260; Jž., Dělnická osvěta 1941, s. 273; jšr. (J. Šnobr), Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 53; S. Racek, Střední škola 22, 1941/42, s. 108; P. T. (Toman), Venkov 27. 5. 1942 ●; ● ref. ed. Lenin u českých básníků: V. Nekvinda, LidN 6. 2. 1949; I. S. (Skála), RP 8. 2. 1949; vbk (V. Běhounek), Práce 17. 2. 1949 ●; O. Kryštofek: ref. Vzhůru na palubu, ZM 1960, s. 367; ● ref. Jiří Wolker: M. Blahynka, Kulturní tvorba 1964, č. 48; M. Otruba, RP 8. 1. 1965; (vbk) (V. Běhounek), Práce 17. 2. 1965; -gs- (O. Sus), Rovnost 5. 3. 1965; E. Strohsová, LitN 1965, č. 10; M. Uhde, HD 1965, č. 2; -jtka- (J. Lopatka), Tvář 1965, s. 38 → Šifra lidské existence (1995) ●; N. Stavrogin (O. Sus): Podkritik pod textem… (polemika se S. článkem v Dějinách a současnosti), LitN 1967, č. 33 (odpověď F. S. tamtéž, č. 36); V. P. (Pekárek): ref. Jiří Wolker (2. vyd.), Lit. měsíčník 1973, č. 1; J. D. (Dresler): „Proč mládež málo čte“ (polemika se S. článkem v Učitelských novinách), Čes. slovo (Mnichov) 1974, č. 1; ● ref. J. S. Machar: J. Md. (Mandlerová), ČsČH 1975, s. 911; J. Pavelka, Lit. měsíčník 1975, č. 9; Š. Vlašín, Tvorba 1975, č. 30; V. Vodák (M. Vacík), LD 14. 3. 1975 ●; L. Kratochvíl: k sedmdesátinám, Estetika 1975, s. 60; JK. (J. Klokočníková): ref. Papouškovi kamarádi, Nové knihy 1979, č. 14; ● nekrology: J. Tomeš, Večerní Praha 18. 9. 1979; pk. (P. Kovařík), Svob. slovo 19. 9. 1979; redakce, Tvorba 1979, č. 39; Š. Vlašín, Štafeta 1980, č. 3 ●; jt: Nedožité jubileum (k 85. výr. nar.), Večerní Praha 8. 12. 1988; J. Škvorecký: Katalánský syndrom nebo zrada slov (i o F. S.), Listy (Řím), 1990, č. 2 ← Listy (Řím) 1977, č. 5; M. Bauer: Jednání SČS o činnosti F. S. za okupace: Z literárního archivu PNP, Tvar 1999, č. 19 + in Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století (2003).

es

František **Soldan**

* 27. 6. 1873 *Soběsuky* u Prostějova
† 1. 8. 1938 *Chodov* (Praha-Ch.)

Básník z okruhu Moderní revue, překladatel, publicista.

Psal se též Soldán. – S. rodiče, nájemci hostince, se v 90. letech odstěhovali ze Soběsuk do sousedních Žárovic, kde jim matčin otec zakoupil hospodu spolu s obchodem smíšeným zbožím. Obecnou školu S. navštěvoval v Krumsíně, gymnázium a učitelský ústav v Praze. Nejprve působil na obecných a měšťanských školách v Uhřicích a Smržicích poblíž Prostějova, 1901–07 jako profesor na obchodní škole v Přerově. Oženil se s dcerou prostějovského tiskaře J. Vrly a měl s ní syna Fedora, marxisticky orientovaného literárního kritika a spisovatele. Aby prohloubil své jazykové znalosti a kulturní rozhled, navštívil některé země Evropy (od Německa až po Anglii a Itálii). Překládal z němčiny, francouzštiny a angličtiny, a to divadelní hry pro vinohradské divadlo, kde byl také angažován jako pěvec sólista (1907–14). Po 1918 byl krátce úředníkem cizineckého úřadu ministerstva obchodu, ředitelem kanceláře firmy Valla v Přerově, od 1921 redaktorem Českosl. tiskové kanceláře (parlamentní zpravodaj); ve státních službách pracoval rovněž v tiskovém odboru prezidia ministerské rady a byl jedním z prvních hlasatelů Čes. rozhlasu. Po svém penzionování žil v Chodově u Prahy, kde také zemřel.

První verše S. otiskl v přerovském časopisu Naše žně, poté sporadicky publikoval básně

i v dalších, zejména moravských listech. Do literárního povědomí se zapsal jako básník z kruhu kolem Moderní revue, v němž však nepatřil k výrazným autorům; vystoupil též v almanaších s ním spjatých i v odvozeném sborníku Na nové květy. Zatímco jeho prvotina (*Soumraky*) melancholickým laděním, životním negativismem a ostentativní proklamací nudy ve své náladové jednotvárnosti cele zapadá do tvůrčích podnětů dekadentního symbolismu, následující sbírka (*Z mého panoptika*) se vydala na cestu satiry komentující spíše reflexí než útočným vyostřením charakteristické znaky zvířat, ptáků i historických osobností, vesměs bez výraznějšího osobního akcentu. Poslední sbírka (*Faunovy melodie*) se vrací opět k monotematičnosti, tentokrát erotické; S. v ní až stereotypně a občas i s výrazovou toporností sleduje obvyklý průběh milostných vztahů: výbuchy vášně i otrávenost z erotiky provázenou pocity nudy, vzpomínky na minulé prožitky s novými tužbami a očekáváním příchodu Neznámé, naděje na nové štěstí i nový rozchod. V meziválečném období se S. věnoval zejména redaktorské práci a překladům, verše tiskl jen příležitostně (např. ukázky z hanácké poezie ve vlastním přebásnění ve Venkově).

PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach na rok MCM (1899); Almanach secese (1896); Besedy Času (1900); Čes. svět (1913); Hlasy z Hané (Prostějov, od 1892); Lid. revue moravskoslezská (Mor. Ostrava 1905); Moderní revue (1894–1902); Morava (Brno 1901–02); Mor. revue (Brno 1899); alm. Na nové květy (1899); Nár. osvobození (1925); Naše žně (Přerov); Niva (1896); Srdce (1901–04); Venkov (1926–27); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Poezie:* Soumraky (1901); Z mého panoptika (1902); Faunovy melodie (1907). – *Překlady:* E. Glyn: Za úskalím (1911); R. O'Monroy: Venuše a Mars (1913); M. Glass: Odpoutané lidstvo (1921); R. Naegeleen: K smrti odsouzen (1930); G. Courteline: Veselí rejtaři (1931). ▮ SCÉNICKY. *Překlady:* T. Bernard: Neznámý tanečník (1911); A. Ohorn: Samson v zajetí (1913). ▮

LITERATURA: ● ref. Soumraky: L.-, Zvon 1, 1900/01, s. 455; an., Vlasť 17, 1900/01, s. 1092; an., Čas 23. 5. 1901; J. Karásek, Rozhledy 11, 1901/02, s. 160; R. (K. Rožek), Srdce 1, 1901/02, s. 25 ●; ● ref. Z mého panoptika: O. Theer, Lumír 30, 1901/02, s. 228; M. Marten, MR 1901/02, sv. 13, s. 536; J. Nováček, Obzor lit. a umělecký 4, 1901/02, s. 257; L., Zvon 2, 1901/02, s. 391; V. Otomar, Srdce 1, 1901/02, s. 249; an., Čas 7. 9. 1902; Q. V. (Q. M. Vyskočil), Moderní život 1902, s. 103; F. X. Hodač, Rozhledy 13, 1902/03, s. 164 ●; ● ref. Faunovy melodie: K. Fiala, MR 1906/07, sv. 19, s. 574; V. K., Pražská lid. revue 1907, s. 155 ●; ● nekrology: (čt), LidN 2. 8. 1938; an., PL 2. 8. 1938; an., Ranní noviny 2. 8. 1938 ●; jšk (J. Š. Kvapil): Vzpomínka na F. S., LidN 27. 6. 1943; (old) (L. Soldán): Začátek a konec cesty, Štafeta 1978, č. 4; A. J. Hraše: První zprávař československého rozhlasu, Svět rozhlasu 2001, č. 7.

ls

Solfernus

14.–15. století

Tzv. pekelný román.

S. je teologicko-právnická hříčka; předpokládá se, že měl latinskou předlohu, která vznikla v prostředí znalců kanonického práva.

Formálně to je literární spor rozvedený prostředky narativní prózy: jeho tématem je soudní pře pekla s Bohem o ráj a o moc nad člověkem, vykoupeným Kristovou obětí z dědičného hříchu; žalující stranu zastupuje ďábel Solfernus. Autor použil v příslušných pasážích staršího českého zpracování Života Adama a Evy. Obdobou S. je v staré české literatuře tzv. Beliál. Pod názvem Život Adamův aneb jinák od starodávna Solfernus… vydal S. 1553 tiskem V. Hájek z Libočan.

EDICE. *Ukázky in:* Výbor z literatury české 2 (1868, ed. K. J. Erben); Nová legenda zlatá 2 (1928, ed. F. Šimek; v novočes. úpravě). ▮

BIBLIOGRAFIE (tisky): Knihopis č. 17 597 – 17 601. ▮ LITERATURA: K. J. Erben in Výbor z literatury české 2 (1868, sl. 471); J. J. (Jireček): Soud o vykoupení světa…, ČČM 1884, s. 319; V. Jagić in Slawische Beiträge zu den biblischen Apokryphen 7, Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften in Wien, phil.-hist. Klasse 42, 1893, s. 64; J. Polívka: Die Vita Adae et Evae in der Altböhmischen Literatur, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1895, s. 186.

jl

Josef Václav **Sommer**

* 19. 7. 1805 *Radlice* (Praha-R.)
† 25. 1. 1882 *Smíchov* (Praha-S.)

Autor a překladatel drobných zábavných knížek s výchovnou a osvětovou tendencí i odborných spisků.

Psal se také Josef Věnceslav S. – Syn zemědělského nádeníka. Pracoval jako knihtiskař. Pů-

sobil u J. H. Pospíšila v Hradci Král. snad jako ředitel tiskárny (1826–31), později v Praze ve firmě Synové B. Haase zřejmě jako sazeč (1834–37), poté jako faktor v Arcibiskupské tiskárně u V. Špinky a u J. Spurného (doloženo 1849).

V časopisech publikoval desítky drobných zábavných příspěvků, často s křesťanskovýchovnou a osvětovou tendencí: historické anekdotické příběhy, orientální povídky, podobenství, vtipy aj., které zřejmě přebíral a překládal z cizích časopisů; knižně je vydal pod titulem *Zábavné povídky obsahu ponaučného i rozmanitého.* Uveřejnil také několik překladů i úprav nenáročných německých sentimentálně-výchovných povídek (J. A. Gleich, F. Hoffmann, Th. Nelk, Ch. Schmid aj.). Překládal a adaptoval i práce odborné (především životopis J. Husa od A. Zitteho), několik náboženských knížek a spisek z oboru krejčovského.

ŠIFRA: J. V. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Časopis pro katol. duchovenstvo (1839); Čechoslav (1830–31); Jindy a nyní (1830–31); sb. Výjev citů na den vítaných jmenovin… Janu H. Pospíšilovi… od jeho kněhtlačitelské společnosti pražské (1830); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Zábavné povídky obsahu ponaučného i rozmanitého (1830); Nová píseň pro mládence a panny (1867). – *Překlady a adaptace:* an. (W. Bauberger, dub.): Pytláci. Povídka výstražná o pověře pro mládež vlastenskou (1838); J. N. Havlíček: Krátké navedení ku zhotovování mužských šatů dle pravidelného rozdělení míry (1838); H. Dichtl: Životopis blahosl. Marie Elekty od Ježíše (1839); an.: Devítidenní pobožnost ku svaté Filomeně, panně a mučedlnici (1840); Ch. Schmid: Keř růžový (1841) + Moucha, Červenka (1841) + Klášter kartuziánský (1842) + Slavík, Červené a bílé růže (1843) + Bratři (1844); J. Walden (J. A. Gleich): Černý Janoš aneb Tajná sklepení benátská. Historický obraz z první polovice 16. století (1844); F. Hoffmann: Vojtěch Strašil aneb Po třech létech u sosnového kříže (1844); Th. Nelk: Sáček s penězi (1844); A. Zitte: Obšírný životopis mistra Jana z Husince, vůbec Hus nazvaného… (1850). ■

LITERATURA: A. Kraus in Husitství v literatuře, zejména německé 3 (1924, s. 186).

lk

Edvard **Souček**

* 7. 8. 1844 *Běchovice* u Prahy
† 5. 1. 1920 *Hradec Králové*

Autor nenáročných konverzačních veseloher ze života maloměsta, filolog.

Vl. jm. Eduard S. – Syn královéhradeckého nájemce hospody. Gymnázium studoval od 1857 v Hradci Král., po maturitě (1864) se nejprve na pražské univerzitě zapsal na práva (zimní semestr 1864/65), později studoval na pražské filoz. fakultě klasickou filologii (1865–68), údajně též ve Vídni. Po celý život působil jako (především gymnaziální) profesor latiny, francouzštiny, němčiny a češtiny. Nejprve učil v Čes. Lípě, poté v Broumově a v Prachaticích (1872–75). Od 1875 vyučoval na reálném gymnáziu v Chrudimi, 1888–94 byl profesorem na zdejší české zemské vyšší hospodářské škole. V Chrudimi byl předsedou odbočky Alliance Française; přednášel též ve Spolku paní a dívek. 1903 odešel na odpočinek a 1907 se přestěhoval k dcerám do Hradce Král. Zemřel na sešlost stářím; urna byla uložena v Hradci Král.

S. hry, určené především venkovskému publiku, patřily k repertoáru ochotnických souborů (opakovaně s nimi v Chrudimi hostovala divadelní společnost V. Budila). Pro tyto nenáročné, humoristické dramatické práce S. čerpal obligátní látku ze života maloměstské honorace, zejména náměty milostné (*Motýlek*). Zkoušku citů a lásky zvolil jako téma pro konverzační veselohru *Bludička,* v níž vylíčil koketerii rozmarné moderní dívky, provokující žárlivost, a tedy i zájem svého nastávajícího. Ve veselohře *Před sjezdem* S. pojednal místní látku, když v satirických narážkách kriticky přiblížil dění kolem Spolku akademiků chrudimských, jimž nepřízeň a nepochopení městských činitelů nedovolily uskutečnit veřejné přednášky. Ve svých hrách pracoval s komickými efekty vyvolanými záměnami rolí, v promluvách ironizoval rovněž dobové nadužívání cizích slov při společenské konverzaci. Znalosti románské filologie S. uplatnil ve srovnávací studii o Racinově rané komedii Sudiči. Své pedagogické a výchovné zásady postuloval v pojednání *Dvanáctero přikázání vychovatelských.*

PŘÍSPĚVKY *in:* Program c. k. reálného a vyššího gymnázia v Chrudimi (1880, stať O užívání časův indikativu a conditionnelu v jazyku francouzském); Vierter Jahresbericht des k. k. Staats-Realgymnasiums in Prachatitz (1875, studie Observations critiques sur les Plaideurs de Racine, podp. Édouard Souček). ■ KNIŽNĚ. *Divadelní hry:* Motýlek (1890, i prem.); Bludička (1891, i prem.); Před sjezdem (b. d., 1891). – *Ostatní práce:* Dvanáctero přikázání vychovatelských (1891). ■ SCÉNICKY. *Hra:* Froeblova metoda (1889). ■

LITERATURA: J. V.: ref. insc. Froeblova metoda, Čes. Thalia 1889, s. 271; ● ref. Bludička: π, Lit. listy 13, 1891/92, s. 57; P. Vychodil, Hlídka lit. 1892, s. 222 ●; π: ref. Před sjezdem, Lit. listy 13, 1891/92, s. 58; -Adk (J. Adámek): K stým narozeninám E. S., Východočes. kraj 1944, č. 32.

vfr

Stanislav **Souček**

* 7. 5. 1870 *Náchod*
† 30. 12. 1935 *Brno*

Historik české literatury v jejím časovém rozpětí od středověku do konce 19. století, přední znalec Štítného a Komenského, zabýval se též lidovou a pololidovou slovesností a dějinami pedagogiky a didaktiky. Ve svých pracích, vyznačujících se detailní znalostí kulturněhistorických reálií, důmyslně rozvíjel metody textové kritiky vypracované klasickou filologií.

Syn řídícího učitele v Hronově; jeho otec byl vlastivědným pracovníkem, autorem historických a národopisných statí. 1881–88 S. studoval gymnázium v Rychnově n. Kněžnou, 1888–94 slovanskou a klasickou filologii na pražské filoz. fakultě (studijní rok 1891/92 strávil ve Vídni), kde byli jeho učiteli J. Gebauer, M. Hattala, J. Král, J. Kvíčala, J. Polívka; navštěvoval i přednášky J. Golla, O. Hostinského, A. Krause a T. G. Masaryka (doktorát 1905 prací *Klácelovy názory a práce o jazyce českém*). Učil na gymnáziích v Olomouci (1894–97), ve Dvoře Král. (1897–1900) a v Brně (1900–20); zde se významně podílel na organizaci kulturního a vědeckého života (od 1905 byl členem Vědeckého klubu, F. Kameníček ho později získal pro spolupráci s Maticí moravskou). 1920 byl jmenován profesorem českého jazyka a písemnictví na nově založené Masarykově univerzitě, 1922–23 byl děkanem filoz. fakulty, 1930–31 rektorem univerzity. Vedle toho působil i jako ředitel slovanského semináře na filoz. fakultě a po smrti L. Janáčka od 1928 jako předseda moravsko-slezského pracovního výboru Státního ústavu pro lidovou píseň, který vedl až do 1934. Zemřel po delší nemoci, pohřben byl v Brně.

S. publikoval většinu prací časopisecky, mnoho poznatků uložil v recenzích. Pracoval metodou tzv. vyšší a nižší textové kritiky (první se zabývá zkoumáním pravosti literárního díla, zjišťuje, kdy a kde vzniklo, o jaké prameny se opírá, jaké vlivy na ně působily; druhá se zaměřuje na vlastní text a jeho vydání). Jeho mikrologické studie podávají dílčí rekonstrukci širokého dobového literárního kontextu s důrazem na tvůrce a prostředí, součástí některých z nich jsou edice rozebíraných textů. Mezi S. dominantní vědecké zájmy patřila staročeská literatura (především Štítný), život a dílo J. A. Komenského, literatura 19. století (zvláště specifika českého obrození na Moravě, B. Němcová, K. J. Erben, J. Neruda, A. Jirásek), dějiny lidové a zlidovělé písně. V disertaci *Klácelovy názory a práce o jazyce českém* rozebral dobové pokusy o aplikaci hegelovské filozofie na popis struktury jazyka, jejich ohlas u některých vyhraněných osobností českého obrození na Moravě (F. Škorpík, K. Šmídek) a stanovil jejich místo v dějinách české gramatiky. V bádání o T. ze Štítného se S. zaměřil na dataci souboru Knížky šestery o obecných věcech křesťanských a na analýzu estetických úvah v Řečech besedních; korigoval výsledky staršího studia, které přeceňovalo originalitu názorů Štítného. Mimořádnou pozornost věnoval S. životu a dílu J. A. Komenského, především českým pracím z raného období a z nich zejména Labyrintu. Objevil a popsal šest dosud neznámých rukopisů Komenského z tzv. Leningradského sborníku. Množství vlastních S. poznatků obsahují referáty o nových komeniologických publikacích. Syntetický názor na Komenského podal v přednášce proslovené při nastoupení do úřadu rektora. Z pozůstalosti vyšla jediná jeho knižní práce o Komenském (*Komenský jako teoretik kazatelského umění*). V monografii *Rakovnická vánoční hra* vyšel z kritiky textu pastýřské hry ze 17. století, dochované v rakovnickém archivu, ale téma vymezené titulem práce daleko přesáhl: na základě bohatého materiálu rekonstruoval dvě vývojové linie české poezie 17. století ve vztahu k latinské tradici (časoměrné básnictví, vergiliovský idylismus). Ze zájmu o lidovou, zlidovělou a ohlasovou slovesnost vznikly S. důmyslné analýzy domněle lidových písní (*Domnělá píseň pražských vyhnanců na Slovensko a její slovenské příbuzenstvo* a *Dvě pozdní mystifikace Hankovy*). Vydal neznámé varianty Erbenových básní a významně přispěl k poznání dějin textu Kytice. Objevně rozebíral prameny a slovesnou stavbu Nerudových básní (zvláště ze sbírky Balady a romance). Doplňující okruh S. zájmů tvořily dějiny pedagogi-

ky a didaktiky. V pozůstalosti se kromě rozsáhlejší studie Staročeská cestopisná literatura zachovaly veřejné přednášky o sv. Václavovi, Blahoslavovi, Komenském aj. Na S. komeniologické práce navazoval jeho žák A. Škarka, na S. studium zlidovělé a kramářské písně navazovali R. Smetana a B. Václavek. Monografie o Rakovnické vánoční hře byla impulsem pro intenzivní barokologická bádání 30. let.

ŠIFRY: S., S. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach ČAVU (1923, 1933); sb. Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského (1924, 1926, 1930, 1932; 1924 Komenského Labyrint u nás a v cizině, i sep.); Božena Němcová 1820–1862. Sborník statí o jejím životě a díle (1912); Bratislava (1927); Časopis Matice moravské (1901–03, 1910–25; 1911 Komenského Labyrint v polském překladě Jana Petrosolina Corvina, i sep.; 1915 Příspěvek k poznání Erbena básníka, i sep.); Časopis Mor. muzea zemského (Brno 1907–12; 1907–10 Z Gallašovy literární pozůstalosti, sep. 1910; 1911 Sborníček starých trhových písní ze století 17. a 18.); Čes. časopis historický (1925); Čes. lid (1910, 1912); Denice novověku (1910–11); Hlídka (1905, Paul Fredericq o účincích věrověstné činnosti Říma a Byzance na literární rozvoj národů obrácených na křesťanství, i sep.); Hudební rozhledy (1926); roč. Chudým dětem (Brno 1933, 1935; 1933 s tit. O Janu Nerudovi, 1935 s tit. Bible a český národ, zde Komenský a Bible kralická, i sep.); roč. Inaugurace rektorů (Brno 1930–31; Komenský a české písemnictví jeho doby, i sep.); Komenský (1910, Z dějin hranického školství, i sep.); Kvas (1927); Lid. noviny (1908, 1911–13, 1918–27, 1930–33); Listy filologické (1905–07, 1917, 1924, 1927; 1905 Klácelova „filozofie řeči české" a spor jí vznícený. Příspěvek k dějinám blouznění o jazyce, i sep. b. d.; 1917 O vzniku Nerudovy Romance o Karlu IV.); Mnéma. Sborník vydaný na paměť… Josefa Zubatého… (1926, K jednomu místu z Kšaftu J. A. Komenského, i sep.); Moravskoslezská revue (Brno 1914, 1923); Moravskoslezský sborník (1919–20); Národopisný věstník československý (1910, 1920–21, 1926, 1928; 1910 Jak použito sbírky lidových písní a tanců moravských a slezských, pořízené roku 1819; 1926 Kniha receptů od Jana staršího Kopřivy z let 1640–41, i sep.); Naše věda (1922–35; 1922–23 ref. J. Gebauer: O životě a spisích Tomáše ze Štítného; 1931 Nový Komenský); Nový lid (1924); sb. Od pravěku k dnešku 1. K 60. narozeninám Josefa Pekaře (1930); Pařížská revue; Pedagogické rozhledy (1911–14, 1921, 1925–27; 1911 Nerudova Balada dětská, i sep.; 1914 Nerudova Balada o duši Karla Borovského, i sep.; 1921 Nerudovy básně Se srdcem rekovým a Za srdcem; 1927 Komenského Kšaft, i sep.); Prager Rundschau (1932); Reformační sborník (1921, 1928); Ruch filozofický (1929); Sborník filologický (1922, J. A. Bergmanna Letopisy evangelické obce strouženské v Kladsku a jejich užití v Jiráskově románě U nás); Sborník prací věnovaných prof. dr. Janu Máchalovi k 70. narozeninám (1925, Traktát Štítného O múdrosti, i sep.); Sborník Společnosti Jaroslava Vrchlického 8 (1926/27); sb. Studie a vzpomínky prof. dr. Arne Novákovi k 50. narozeninám (Vyškov 1930, Vánoční témata Nerudových veršů); Věstník čes. profesorů (1902); Výr. zpráva 2. čes. státního gymnázia v Brně za škol. rok 1909/10, …1915/16 (1910 Vztahy Štítného ke krásnu, i sep.; 1916 Nerudova Romance o Karlu IV., i sep.); Z dějin české literatury. Sborník statí věnovaný Jaroslavu Vlčkovi k šedesátinám… (1920, K dějinám naší politické poezie); Zprávy Moravského svazu osvětového (1909); Zrání (1920); Zvon (1906); – posmrtně: Sborník prací věnovaný památce prof. dr. P. M. Haškovce (Brno 1936); sb. Strahovská knihovna 12–13 (1977–78, vyšlo 1982, Ke Komedii vánoční o narození Syna božího, pocházející z Vlachova Březí). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře:* Studie štítenské (1909); O Bibli kralické (1910, s ukázkami textu); Domnělá píseň pražských vyhnanců na Slovensko a její slovenské příbuzenstvo (1923); Dvě pozdní mystifikace Hankovy (1924); Rakovnická vánoční hra (1929, s edicí); – posmrtně: Komenský jako teoretik kazatelského umění (1938). ■ KORESPONDENCE: J. Krumpholc: Prof. S. S. a Veškeré spisy J. A. Komenského (Krumpholcovi z 1921), sb. Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského 1937, s. 204. ■ REDIGOVAL *časopis:* Časopis Matice moravské (1914–35, s jinými); *sborník:* Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského (1932, s J. Krumpholcem); *ediční řadu:* Veškeré spisy J. A. Komenského (od 1921, vyšel sv. 18 /7/ 1926). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. A. Komenský: Kšaft umírající matky jednoty bratrské (1927).

BIBLIOGRAFIE: M. Lukasová: Bibliografie prací prof. dr. S. S., sb. Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského 1937, s. 214; M. Kopecký: S. S. 1870–1935 (1991). ■ LITERATURA: F. Pastrnek: ref. Studie štítenské, Věstník ČAVU 1909, s. 46; F. Ryšánek: ref. Vztahy Štítného ke krásnu (Výr. zpráva… gymnázia v Brně za škol. rok 1909/10), LF 1911, s. 310 a pokr.; J. Volf: ref. Domnělá píseň pražských vyhnanců…, Naše věda 1924, s. 120 (k tomu polemika: S. S., tamtéž, s. 234; J. Volf, tamtéž, s. 242); A. Novák: ref. Dvě pozdní mystifikace Hankovy, ČČH 1924, s. 343; O. Odložilík: ref. ed. J. A. Komenský: Kšaft…, NO 31. 7. 1927; ● ref. Rakovnická vánoční hra: an., Zeitschrift für slavische Philologie (Lipsko) 6, 1929/30, s. 537; J. Vašica, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1931, s. 203 ●; ● k šedesátinám: A. N. (Novák), LidN 7. 5. 1930; an., NO 8. 5. 1930 ●; ● nekrology: A. N. (Novák), LidN 31. 12. 1935 a 3. 1. 1936 + Naše věda 1936, s. 164; M. Weingart, ČMF 22, 1935/36, s. 200; J. B. Čapek, ČMM 1936, s. 1; an., Slavische Rundschau 1936, s. 137 ●; A. Novák: Studie S. S. k Labyrintu světa, sb. Archiv pro bádání o životě a díle J. A. Komenského 1937, s. 193; J. Krumpholc: Prof. S. S. a Veškeré spisy J. A. Komen-

ského, tamtéž, s. 202; ● ref. Komenský jako teoretik kazatelského umění: A. Jedlička, SaS 1939, s. 106; A. Škarka, ČČH 1939, s. 320; R. Říčan, ČMM 63–64, 1939/40, s. 148; D. Tschiževskij, Kyrios (Berlín) 1940, s. 182 ●; K. Čupr: K S. objevu neznámých děl Komenského, Naše věda 1943, s. 145; D. Tschiževskij: Comeniana, Zeitschrift für slavische Philologie (Heidelberg) 1947, s. 411; M. K. (Kopecký) in Slavica na UJEP v Brně (1973, heslo S. S.); F. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví 2 (1977, upr. vyd. 1997, s J. Markem); M. Kopecký: B. Václavek a S. S. (s edicí 11 dopisů B. Václavka S. S. z 1923–35), ČMM 1983, s. 120; R. Smetana: O S. S., SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1986, č. 33; M. Kopecký: S. S., sb. Kapitoly z dějin české literární historiografie (Olomouc 1989; zde též o S. literární pozůstalosti); J. Skutil: S. S. – badatel o Štítném a Komenském, tamtéž; M. Kopecký: S. S. a ročenka Chudým dětem, sb. Z kralické tvrze 1990, s. 90; M. Pavlicová: Slovesná folkloristika na Masarykově univerzitě v l. 1919–1939, Národopisná revue 1993, č. 3–4; M. Kopecký: Literárněvědná bohemistika na Filozof. fakultě Masarykovy univerzity ve 20. a 30. letech, sb. Brněnská věda a umění meziválečného období (1918–1939) v evropském kontextu (1993, s. 45); in Dokumenty k dějinám Masarykovy univerzity v Brně 2 (1995, ed. F. X. Halas, F. Jordán); M. Kopecký: K výročím S. S. a jeho pozůstalosti, Studia Comeniana et historica 1995, č. 53, s. 129; L. Pavera: S. S. a „literární Morava" aneb Od heuristiky, třídění a kritiky textu ke genealogii, AUP Olomouc. Studia Moravica 2, 2004, s. 107; H. Bočková: k 70. výr. úmrtí, Universitas 2005, č. 4.

vpb

Milada **Součková**

* 24. 1. 1899 *Praha*
† 1. 2. 1983 *Boston* (USA)

Prozaička a básnířka, tvůrkyně experimentujících a složitě propracovaných děl s důrazem na vnímání a mikrokosmos obyčejného jedince; autorka studií reflektujících českou literární a kulturní problematiku soudobou i historickou.

Roz. Součková, provd. Rykrová. V literatuře bývá chybně uváděn rok narození (1898, 1901). – Dcera stavebního podnikatele a majitele realit. V Praze studovala na dívčím reálném gymnáziu Minerva a po maturitě 1918 do 1922 na přírodovědecké fakultě (1923 RNDr. prací *O duševním životě rostlin*); 1922–23 absolvovala více než roční studijní pobyt v Ženevě. 1927 se provdala za avantgardního malíře a grafika Z. Rykra (* 1900, svůj život ukončil 1940 sebevraždou). Pod manželovým vlivem začala S. literárně tvořit, ovlivnil ji také styk s Pražským lingvistickým kroužkem, který podporovala i finančně, též přátelství s R. Jakobsonem; později se sblížila se členy Skupiny 42. V meziválečném období ani za války nebyla zaměstnána, spolupracovala s časopisy, dílčím způsobem se též podílela na 1. dílu Vančurových Obrazů z dějin národa českého. 1945 přijala místo na ministerstvu zahraničních věcí a byla jmenována kulturní atašé na konzulátu v New Yorku; v dubnu 1948 se z politických důvodů funkce vzdala a zůstala až do konce života v emigraci. Záhy začala působit na amerických univerzitách (pomohl jí tehdy i R. Jakobson), kde přednášela českou literaturu a literatury slovanské (1950–62 na Harvardu, pak do 1969 v Chicagu a do 1973 v Berkeley); 1959 získala Guggenheimovo stipendium. Jako zaměstnankyně slavistického oddělení Harvard College Library shromáždila cennou sbírku české a slovenské literatury. Dlouholetou korespondenci udržovala s J. Chalupeckým a J. Haukovou. Od 50. let publikovala v několika exilových časopisech. V meziválečném období i později cestovala po jižní Evropě, především Itálii, k jejímuž umění ji poutal osobně zainteresovaný vztah, 1982 navštívila Jeruzalém a Betlém. – Její popel byl 1985 rozptýlen v Praze na Olšanských hřbitovech.

Určujícími znaky díla S. byly rafinovaný boj s literární konvencí, složitá kompozice a hra s významovými rovinami, jež předjímaly postupy poválečné experimentální literatury a nového románu. Zatímco debut *První písmena* pracuje s proudem vědomí, próza *Amor a Psyché* pomocí složitě strukturované korespondence významu a proměny perspektiv rozkrývá křehkost a iluzornost juvenilních snů, emocí a vzorů, podobně jako román *Bel canto* byl anatomií lživého světa netalentované umělkyně. Dvojromán *Odkaz* a *Zakladatelé* tvoří panoramatický pohled na gründerskou rodinu na vzestupu, jejíž všednodenní historický čas S. zachytila technikou zdánlivého realismu, vytvářeného volně pospojovanými epizodami, změnami subjektu, kaleidoskopem popisů, mínění, úvah a postojů. Vedle obrazu konstituování třídy a atmosféry doby zde S. manifestuje fascinaci neuchopitelnou jedinečností člověka v jeho „malé", ale neobyčejně rozsáhlé dějinnosti. K vrcholu přivedla S. tuto metodu v próze *Neznámý člověk*, spojující realitu velkých historických událostí a optiku oby-

čejného člověka. Metatextovost a práce s ironií charakterizují i soubor variací na různé styly *Škola povídek* a zamyšlení nad smyslem literárnosti a umělosti v esejistické próze *Hlava umělce,* polemizující s tradičním pojetím umění a ohlašující návrat k intimnosti. Osobitým příspěvkem k hlasům v době ohrožení republiky se stala skladba *Kaladý aneb Útočiště řeči,* biblicky stylizovaná apoteóza magické moci ukryté v mateřském jazyce; podobně originální variace na čínskou lyriku *Žlutý soumrak* zdůraznily spíše subjektivnost a asociativní přístup než pietní zpracování. Po opuštění Československa se S. soustředila téměř výhradně na poezii (*Pastorální suita, Případ poezie, Sešity Josefíny Rykrové* aj.). Svou lyriku zcela oprostila od tradičních básnických prostředků a pracovala s koláží a řetězením impresí a asociací, kterými se snažila postihnout souvislosti osudů, doby, věcí, přírody a lidského pohledu. Konkrétnost vnímání kombinuje výtvarné a hudební prvky a akcentuje nevyčerpatelný potenciál dějů uzavřených v lidských vzpomínkách i v předmětech samotných. – S. esejisticky stylizované bohemistické studie, pojednávající o uměleckých schopnostech a epochách (*The Parnassian Jaroslav Vrchlický, The Czech Romantics, Baroque in Bohemia*), charakterizuje širší záběr kulturněhistorického kontextu i nadnárodních souvislostí jakož i specifický, leckdy osobně motivovaný výběr faktů i příznačných detailů (např. z oblasti výtvarného umění); práce zaměřené na současnost prostředkovaly S. kritický pohled na vývoj české literatury od válečného období po první desetiletí poválečná (*A Literature in Crisis: Czech Literature 1938–1950; A Literary Satelite. Czechoslovak-Russian Literary Relations*). – Od 90. let vycházelo v Čechách dílo S. (zejména péčí editora K. Sudy), které vedle titulů vydaných ještě doma obsáhlo obtížněji přístupná díla z exilu, rovněž některé práce z rukopisné pozůstalosti (*Vlastní životopis Josefíny Rykrové,* deník z 1939 *Svědectví,* dramatické texty aj.).

ŠIFRA: M. S. (Proměny). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Books Abroad (New York); Cesta (1928); Čes. slovo (Mnichov 1980); Čteme (1942, K problémům současného románu); Eva; Harvard Library Bulletin (Cambridge); Kvart (1937); Lid. noviny (1940); Listy (1946–48, PP Tři americké povídky); Nár. práce (1940–41); Naše zprávy (1940); sb. Neviditelný domov (Paříž 1954); Nový život (Londýn, od 1954 Řím); Perspektivy (New York); Proměny (New York); Rudé právo (1945, stať Ještě o nový realismus → Antologie textů s kulturněpolitickou problematikou k období 1945–1948, 1997); Sešity pro literaturu a diskusi (1969); Sklizeň (Hamburk); sb. Sklizeň svobodné tvorby (Greensboro, od 1959 Norman); sb. Sound, Sign and Meaning (Michigan 1978, k 50. výr. Pražského lingvistického kroužku); Studie (Řím); Svob. noviny; Volné směry; Život (1942); – posmrtně: Lit. noviny (1990); sb. Locus amoenus – Místo líbezné (1994, stať Locus amoenus, přel. J. Šubrt); Proměny (New York 1983; BB i stati); Revolver revue (1998, Krátké povídky); V. Papoušek: Trojí samota ve velké zemi (2001, kap. z kn. Baroque in Bohemia, přel. V. Papoušek). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* První písmena (PP 1934, bibliof.); Amor a Psyché (P 1937); Kaladý aneb Útočiště řeči (B 1938, bibliof.; rozšíř. vyd. 1998, Dílo 3, společně s B Mluvící pásmo, nově P Svědectví. Deník z r. 1939); Mluvící pásmo (B 1939); Odkaz (R 1940); Zakladatelé (R 1940); Žlutý soumrak (BB 1942, i bibliof.); Škola povídek (PP 1943); Bel canto (P 1944); Hlava umělce. Studie k větší práci (P 1946, bibliof.); A Literature in Crisis: Czech Literature 1938–1950 (studie, New York 1954); Gradus ad Parnassum (BB, Lund 1957; Praha 1999, Dílo 10); The Czech Romantics (studie, Haag 1958); Pastorální suita (BB, Řím 1962; Praha 1999, Dílo 10); Neznámý člověk (P, Oklahoma, Lund 1962; rozšíř. vyd. Praha 1995); The Parnassian Jaroslav Vrchlický (monografie, Haag, Londýn, Paříž 1964); Alla Romana (BB, Řím 1966; Praha 1999, Dílo 10); A Literary Satelite. Czechoslovak-Russian Literary Relations (studie, Chicago 1970); Případ poezie (BB, Řím 1971; Praha 1999, Dílo 10); Baroque in Bohemia (studie, Michigan 1980); Sešity Josephiny Rykrové (BB, Toronto 1981; rozšíř. vyd. Praha 1993 s tit. Sešity Josefíny Rykrové, nově sešit 3, 4, 5, BB z pozůstalosti a Vlastní životopis Josefíny Rykrové, ed. K. Suda); – posmrtně: Svědectví (Deník z roku 1939) (1998, Dílo 3); Dramata a monology (2001, Dílo 12); Krátká povídka (PP 2003, Dílo 9, Krátké povídky, též Americké povídky a P Nenkst). – *Souborné vydání:* Dílo (ERM od 1995, Prostor od 1997, projekt. 13 sv. /dosud vyd. 11 sv./, ed. K. Suda, zprvu s K. Milotou, nadále pak s R. Štenclem). ■ KORESPONDENCE: J. Hauková: Jak dostala M. S. rukopisy do New Yorku (J. Haukové z 1949), LitN 1993, č. 12; M. Trávníček: Dopisy z antikvariátu (mj. dopis S. z 1937), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1994, č. 1–4; an.: Po krk v poezii (G. Gruber-Goepfertové z 1960–65), LitN 2004, č. 10. ■ USPOŘÁDALA A VYDALA: Posmrtný odlitek z prací Věry Liškové (1945, s B. Havránkem). ■

LITERATURA: sb. Neznámý člověk M. S. (2001, sb. z konference; přisp. M. Bauer, M. Červenka, M. David, A. Haman, A. Jaklová, L. Jungmannová, B. Junková, M. Němcová-Banerjee, V. Papoušek, V. Pospíšilová, Z. Stolz-Hladká, K. Suda, F. Všetička, A. Zachová). ■ ● ref. Amor a Psyché: G. (F. Götz), NO 13. 4. 1937; L. Kratochvíl, Rozhledy 1937, s. 136;

-j. t.- (J. Taufer), U 1937, s. 393 ●; V. T.-L. (Traubová-Lišková): ref. Kaladý…, LidN 27. 10. 1938; ● ref. Odkaz: AMP. (A. M. Píša), Nár. práce 28. 7. 1940; K. P. (Polák), KM 1940, s. 420; drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 125 ●; ● ref. Zakladatelé: AMP. (A. M. Píša), Nár. práce 2. 3. 1941; F. Götz, NL 23. 3. 1941; V. Černý, KM 1941, s. 174 → Tvorba a osobnost 1 (1991, s. 681) ●; V. Lišková: O některých problémech nového románu (Odkaz, Zakladatelé), SaS 1941, s. 73 → Posmrtný odlitek z prací Věry Liškové (1945); J. Průšek in M. S.: Žlutý soumrak (1942); ● ref. Žlutý soumrak: J. B. Č. (Čapek), Naše doba 50, 1942/43, s. 140; Kp. (K. Polák), Nár. práce 16. 1. 1943; F. Listopad, Řád 1943, s. 93 ●; ● ref. Škola povídek: J. B. Č. (Čapek), Naše doba 50, 1942/43, s. 428; K. P. (Polák), Nár. práce 21. 7. 1943; J. Hájek, LidN 10. 8. 1943; J. Vladislav, Řád 1943, s. 377 ●; ● ref. Bel canto: J. Machoň, LidN 19. 6. 1944; p. (A. M. Píša), Nár. práce 5. 7. 1944 ●; ● ref. Hlava umělce: G. (F. Götz), NO 15. 8. 1946; R. Havel, List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 106 ●; J. Pražák: ref. Gradus ad Parnassum, NŽ (Řím) 1958, č. 7–8; P. Den: ref. Neznámý člověk, Perspektivy (New York) 1961, sv. 2 + ref. Pastorální suita, tamtéž 1962, sv. 4; V. Štěpánek: ref. The Parnassian J. Vrchlický, Impuls 1966, s. 45; P. Den: ref. Alla Romana, NŽ (Řím) 1967, č. 2; M. Topinka: Se jménem M. S. …, Sešity pro literaturu a diskusi 1969, č. 31; P. Javor (J. Škvor): ref. Případ poezie, Proměny (New York) 1972, č. 2; J. K. (Kovtun): ref. Baroque in Bohemia, Svědectví (Paříž) 16, 1980/81, č. 63; R. Jakobson in M. S.: Sešity Josephiny Rykrové (Toronto 1981 → vyd. Praha 1993); A. Heinz: Prozaické dílo M. S., Proměny (New York) 1981, č. 4; J. Chalupecký: Poslední verše M. S. (s otištěním BB a úryvků z dopisů), Proměny 1986, č. 1 → LitN 1993, č. 2; I. Blatný: Dopis (M. Součkové z 1948 o tvorbě své i M. S. aj.), Proměny 1989, č. 4 → Texty a dokumenty 1930–1948 (1999, s. 240); K. Milota: Návrat ke staré dámě (o prózách M. S.), LitN 1990, č. 25 + Příběhy M. S., Kritický sborník 1992, č. 3 → (rozšíř.) in M. S.: Amor a Psyché (1996); V. Papoušek: Nebezpečná role vypravěče v románech M. S. (Odkaz, Zakladatelé), Tvar 1993, č. 33–34; ● ref. Sešity Josefíny Rykrové (1993): V. Novotný, Mladá fronta Dnes 4. 12. 1993 → Literární kritiky (1997); Z. K. Slabý, Knihy 93, 1993, č. 48; J. Pechar, LitN 1994, č. 32 ●; ● ref. Neznámý člověk (1995): V. Novotný, Tvar 1995, č. 12 → Literární kritiky (1997); K. Milota, LitN 1995, č. 29 ●; ● ref. Amor a Psyché (Dílo 2): Š. Nevidalová, Tvar 1996, č. 16; J. Janatka, LitN 1996, č. 50 ●; V. Ambrosová: Hledání místa určení (věd. dílo M. S.), sb. Světová literárněvědná bohemistika 2 (1996) + Zborcená idyla (Amor a Psyché), sb. Žena – jazyk – literatura (1996); ● ref. První písmena (Dílo 1): L. Jungmannová, LitN 1997, č. 9; Z. V. (Vašíček), Kritická příl. Revolver revue 1997, č. 9, s. 85 ●; D. Hodrová: Poetika románů „citujících" mýtus (Robbe-Grillet – Gumy, M. S. – Amor a Psyché), Tvar 1997, č. 6; P. Janáček: Od 39 básní k Žlutému soumraku (o složce M. S. v melantrišském archivu), Tvar 1997, č. 6; ● ref. Odkaz, Zakladatelé (Dílo 4): L. Jungmannová, Labyrint revue 1997, č. 1–2; B. Kostřicová, Host 1998, č. 4 ●; V. Papoušek: Amerika jako prostor k vytěsnění (o exilové tvorbě M. S.), Estetika 1997, č. 4 → Trojí samota ve velké zemi (2001); M. Drápala: ref. Svědectví (Dílo 3), Soudobé dějiny 1998, s. 581; A. Zachová: Známí neznámí (o PP Neznámý člověk), Host 1998, č. 3 → sb. Neznámí (autoři) – neznámé (texty) (1999); L. Jungmannová: ref. Škola povídek (Dílo 5), LitN 1999, č. 4; ● ref. Případ poezie (Dílo 10): M. Langerová, Týden 2000, č. 6; J. Rulf, Reflex 2000, č. 39; P. Lyčka, Host 2000, č. 10 ●; V. Papoušek: Dětství a dějiny (srovnání próz M. S. a O. Barényiové), Tvar 2000, č. 5 → sb. Neznámý člověk M. S. (2001); A. Zachová: Proměny tématu paměti v prózách M. S., Tvar 2000, č. 5 → sb. Neznámý člověk M. S. (2001, s tit. Neznámá M. S.) a Mýtus jako paměť prózy (2002) + Paměť jako vnitřní vztah k celku (srovnání M. S. a M. Yourcenarové), sb. Jak reflektujeme literaturu vzniklou v zahraničí (2000) → Mýtus jako paměť prózy (2002); ● ref. Bel canto (Dílo 6): L. Jungmannová, LitN 2000, č. 32; R. Krumphanzl, Týden 2000, č. 39 ●; V. Papoušek: Evokace jako obrana kulturní paměti v literárněhistorických esejích M. S., Estetika 2000, č. 4 → Trojí samota ve velké zemi (2001, kap. s tit. Literárněvědné eseje M. S.); P. Janoušek: Dramatické pokusy zbavené kontaktu s českým divadlem, Divadelní revue 2002, č. 3; ● ref. Hlava umělce (Dílo 8): J. Chuchma, Mladá fronta Dnes 11. 12. 2002; P. Studnička, Host 2003, č. 4, Recenzní příl. ●; V. Pospíšilová: Balbínova Verisimilia a Baroko v Čechách M. S., sb. Balbínovská miscellanea (2002) ← (upr.) sb. Neznámý člověk M. S. (2001, s tit. Baroko v Čechách – baroko M. S.); M. Kotásek: Časování románu (Amor a Psyché M. S.), Tvar 2003, č. 14; V. Papoušek in Existencialisté: Existenciální fenomény v české próze dvacátého století (2004) + Hudební motivy v díle M. S., sb. Nadnárodní kontexty národní kultury (2004); K. Suda: Text jako představa (Anglická povídka M. S.), Revolver revue 2005, č. 58.

jz, vf

Josef **Souhrada**

* 11. 6. 1838 *Kučeř* u Tábora
† 5. 5. 1892 *Chuděnice* (Chudenice) u Klatov

Prozaik, autor katolicky tendenčních lidovýchovných obrázků ze života.

Syn sedláka. Gymnázium studoval 1851–58 v Písku, bohosloví v Čes. Budějovicích (vysvěcen 1862). Kaplanoval v Klatovech, od 1864 v Chuděnicích, 1878 byl farářem v Petršpurku a od 1883 opět v Chuděnicích. 1884 se tam stal

vikářským sekretářem a 1887 biskupským notářem. Zemřel na neštovice; pohřben byl na hřbitově v Chuděnicích.

S. publikoval většinou v katolických listech (homiletika především v Posvátné kazatelně, beletrii hlavně v edici Hlasy katolického spolku tiskového). Formou tehdy oblíbených obrázků ze života podával nenáročné příběhy z venkova (často ze Šumavy), v nichž prostřednictvím odstrašujících příhod varoval před odpadlictvím, zříkáním se náboženských i národních tradic, kritizoval různé aktuální sociální problémy (vystěhovalectví, hru na burze, hazardní zábavy, opilství apod.), bojoval proti pověrám a předsudkům i zhoubné moci peněz. Vyzdvihoval mravní sílu, pokoru, ušlechtilost a obětavost svých katolických hrdinů proti zpustlosti, krutosti a prázdnotě bezvěrců, někdy napravených a obrácených k víře vlivem kladných postav (*Lilie šumavská*, *Čeští vystěhovalci*, *Dům Starých a palác Nových*, *Před oddavkami*, *Mrzákovy zápisky*, *Lenka z pohodny* aj.). Několik povídek věnoval i výchovnému úsilí katolických kněží, vylíčenému často podle skutečných událostí (např. průkopnické činnosti vlasteneckého buditele F. J. Slámy či faráře působícího mezi vystěhovalci v Americe J. Hessouna), v nichž dojem autentičnosti zesiloval užitím deníkových zápisků a dopisů ve vyprávění (*Odchod českého kněze do Ameriky*, *Úryvky ze života kněžského*, *Kněz Jan*, *Můj pohřeb a mé vzkříšení* aj.).

PŘÍSPĚVKY *in:* Blahověst; Čech; Hlas (St. Louis); Opavský týdeník; Pastýř duchovní; Posvátná kazatelna (Olomouc 1867–77, 1884–90); Sborník velehradský (1881); Vlasť. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Odchod českého kněze do Ameriky (P 1870); Pouť do Celly Panny Marie (cestopisná P, 1872); Ze železnice (P 1872); Lilie šumavská (P 1873); Mařenka (P 1874); Čeští vystěhovalci (P 1874); Dům Starých a palác Nových (P 1875); Pán raní – Pán hojí (P 1875); Večerní zábavy (PP 1876); Před oddavkami (1877); Mrzákovy zápisky (P 1877); Lenka z pohodny (P 1879); Kněz Jan (1880); Úryvky ze života kněžského (PP 1885); Můj pohřeb a mé vzkříšení (P 1887). – *Ostatní práce* (postní kázání): Sedmero hlavních hříchů (1868); Sedmero křesťanských ctností (1869). ■

LITERATURA: an.: ref. Odchod českého kněze do Ameriky, Časopis katol. duchovenstva 1871, s. 232; Redakce (K. Borový): ref. Čeští vystěhovalci, Dům Starých a palác Nových, Pán raní – Pán hojí, Časopis katol. duchovenstva 1875, s. 154, 317, 469 + ref. Večerní zábavy, tamtéž 1876, s. 550 + ref. Před oddavkami, Mrzákovy zápisky, tamtéž 1877, s. 235, 632 + ref. Lenka z pohodny, tamtéž 1879, s. 559 + ref. Kněz Jan, tamtéž 1880, s. 238; ● ref. Úryvky ze života kněžského: V. D. (Drbohlav), Hlídka lit. 1885, s. 77; Redakce (K. Borový), Časopis katol. duchovenstva 1885, s. 187 ●; ● ref. Můj pohřeb a mé vzkříšení: G. (E. Géduš), Hlídka lit. 1887, s. 310; Redakce (K. Borový), Časopis katol. duchovenstva 1887, s. 379 ●; M. V.: ref. Odchod českého kněze do Ameriky, Pouť do Celly Panny Marie, Ze železnice, Lilie šumavská, Hlídka lit. 1890, s. 201, 280, 281, 315.

ik

Josef **Soukal**

* 1. 11. 1852 *Podměstí* u Skutče
† 5. 6. 1928 *Tišnov*

Autor pedagogicky zaměřených veršů pro děti, drobných próz a zábavných hříček pro školáky, překladatel.

Pocházel z rolnické rodiny. Dvoutřídní obecnou školu navštěvoval v rodišti, třetí třídu ve Svitavách, čtvrtou a nižší reálku v Poličce. Dva roky se pak soukromě vzdělával doma a 1870–73 studoval v Praze učitelský ústav. Rok pak učil v Praze na soukromé škole, od 1874 na školách v okolí Nového Města na Moravě: v Mor. Janovicích, 1875 ve Stříteži, 1878 složil učitelské zkoušky a 1888 se stal řídícím učitelem v Borači u Tišnova. Na odpočinek se odebral 1922 do Tišnova. Od 1879 byl členem Umělecké besedy. Vedle své činnosti pedagogické a literární spoluzakládal časopis Národ a škola s jeho přílohami, dlouhá léta řídil První moravskou obrázkovou knihovnu pro českou mládež; pro děti pořádal také sborníky původních prací domácích i cizích autorů.

Již svými básničkami pro nejmenší děti (*Obrázky z domácnosti*, *Malý zvěřinec*) se S. od dobové literatury odlišoval věcností, čistotou jazyka a plynulostí veršů; tyto vlastnosti se plně projevily též v pozdějších knížkách básní pro děti starší (*Z drobných květů*, *V dětském světě*), pro které napsal i loutkovou hru o Kašpárkovi (*Kouzelná píšťalka*). V pracích pro školáky si S. kladl pedagogické záměry, snažil se zejména vhodnou četbou rozšiřovat dětskou zkušenost i mimo školu. Využíval k tomu především bajky, veršované i psané prózou, kterým vtiskl osobitý ráz: postrádaly překvapující pointy, ale měly působit svou názorností a přesvědčivostí (*Bajky*); doplnil je i několika překlady z německých autorů (Ch. F. Gellert aj.). Snaha při-

vést děti ke konkrétnějším poznatkům o přírodě se zřetelně projevila ve verších a prózách (*Z luhů a lesů*), v nichž využíval lidové pověsti k tomu, aby upozornil na některé charakteristické znaky květin a ptáků, v prózách pak na typické rysy zvířat. Nevelké povídky ze současnosti orientoval S. vesměs k mravní výchově dítěte. Vyprávěl v nich o věrném přátelství (*Věrný přítel*), o poctivosti (*Dělníkova rodina*) a o pomoci bohatých lidí lidem chudým (*Vánoční dárek*) jako o samozřejmé povinnosti dětí i dospělých. Řadou historických povídek chtěl přispět k vlastenecké výchově starších žáků na rakouských školách tím, že v líčení válečných tažení a bitev zdůrazňoval rytířskost a chrabrost českých hrdinů (*Vilém Trčka z Lípy, Obrazy z dávných věků*). Pro dospívající mládež a dospělé čtenáře dopsal (od 6. kapitoly) verneovsky komponovaný dobrodružný příběh F. A. Sedláčka *Dobrodružství dvou bezděčných větroplavců.* S. část líčí příběhy francouzského vědce a jeho sluhy po ztroskotání balonu při plavbě lodí na Jávu a popisuje jejich setkání s mořskými živočichy. Pro dospělé přeložil veselohru P. A. Wolffa a připravil jubilejní sborník k výročí panování Františka Josefa I., pro děti přeložil báchorku L. Pichlerové a vyprávění F. Schmidta o životě v lese. Jako publicista psal S. především články a referáty o literatuře pro mládež.

PSEUDONYM: Podměstský. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Beseda (1874–75); Beseda učitelská (1892); Besedy lidu (1893–95); Besídka malých (1879–96, 1902); sb. Blahé zlaté mládí (Pardubice 1884); Budečská zahrada (1874–89); Budivoj (Čes. Budějovice 1877); Časopis Matice moravské (1913); Čes. jih (Tábor); Čes. lid (1894); sb. Čiň dobře! (1879); Domácnost (Pardubice); Hlídka lit. (1889–90); roč. Chudým dětem (Brno 1902–24); Jarý věk (1884–88); Jitřenka (Polička 1883–85, 1904–05); Klas (1923); Koleda (1877–80); Komenský; Krakonoš (Jičín 1873–74); Květy mládeže (1896); alm. Kytice (1879–89); sb. Kytice jarní 1, 2 (1892, 1894); sb. Kytice vánoční 1–3 (1886, 1888, 1890); Lid. noviny (1910, 1924–26); Lit. listy (1880–89); Malý čtenář (1885–94, 1924); Matice dítek (Pardubice); sb. Merendy; Mládí; Morava (Brno 1901); Národ a škola (Vel. Meziříčí); Naší mládeži (1873–91); Niva (1891); Niva (1927); Nový obzor (1914); Obrazy života (1874); Paleček (1873); Pokrok Západu (Omaha, USA); Přítel mládeže (1888–89); Rozkvět (Brno); Světozor (1875); Školník (1875–76); Tábor; Tribuna (1923–25); Urbánkův věstník bibliografický (1880–82); Včelka (1888); sb. Věnec vavřínový… (1888); Venkov (1925–28); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1882–86); Zábavné listy (1879); sb. Zlaté klasy (1890); alm. Zora (1876, 1878); – posmrtně: Niva (1937); Venkov (1929–31); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (vesměs pro ml.): Bajky a paraboly veršem i prózou (1874); Věrný přítel (P 1877); Dělníkova rodina (P b. d., 1877); Prostonárodní české pohádky (1879); Dobrodružství dvou bezděčných větroplavců 1, 2 (b. d., 1880, 1881, s F. A. Sedláčkem); Vánoční dárek (PP 1881); Nezabudky (BB b. d., 1882); Památnosti západní Moravy (PP 1885); Bajky (b. d., 1886); Vilém Trčka z Lípy (P b. d., 1886); Z drobných květů (BB b. d., 1887); Obrázky z přírody (PP b. d., 1887); Spojenými silami (BB b. d., 1887); Kouzelná píšťalka (D pro loutky, 1888); Z těžkých dob (PP 1889); Z našich luhů (BB, PP b. d., 1889); Proslovy a deklamace ku slavnostem školním a výletům (b. d., 1890); Z luhů a lesů (BB, PP 1889); Z kroniky předků (PP b. d., 1892); Ve klidu i víru (P 1893); Obrázky ze skutečnosti (PP 1893); Ze světa zvířecího (BB b. d., 1893); V jařmu nepřátelském (P 1894); Nový gratulant pro mládež (1894; 1897 rozšíř. vyd. s tit. Nejnovější gratulant pro mládež); Z mladého věku (PP 1895); V dětském světě (BB 1895); Páni a vladykové (P b. d., 1895); Z dávné minulosti (PP b. d., 1898); Obrazy z dávných věků (PP b. d., 1900); Kopretiny (BB 1905); Obrázky z blízka i z dálky (PP 1906); Malý zvěřinec (verš. leporelo, b. d.); Obrázky z domácnosti (verš. leporelo, b. d.). – *Překlady:* P. A. Wolff: Žena mužem (1875); L. Pichler: O nespokojeném Martinovi (1878); F. Schmidt: Život v lese (b. d., 1878). – *Ostatní práce:* Hádanky pro mládež dospělejší (1878); Dovtip se! (hádanky, 1888); Oříšky (hádanky, 1893); Učivo ze zeměpisu hvězdářského (1897); Výklady básní obsažených v čítankách pro školy obecné 1–3 (1906); Výklady básní obsažených v čítankách pro školy obecné (1907); Výklady čtení výchovného a článků mravoučných z čítanek pro školy obecné 1–3 (1907); Podhorácko a Horácko (Tišnov, b. d.). ■ REDIGOVAL *sborníky:* Kytice vánoční 1–3 (1886, 1888, 1890), Věnec vavřínový na oslavu čtyřicetiletého slavného panování… Františka Josefa I. (1888), Kytice jarní 1, 2 (1892, 1894); *knižnice:* První moravská obrázková knihovna pro českou mládež (1886–95), Česká obrázková knižnice pro mládež (1903–05). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: sb. Čiň dobře! (1879, BB a PP dle cizích autorů); Hálkova čítanka (1925). ■

LITERATURA: -aue- (H. Pittauer): ref. Bajky, Lit. listy 1887, s. 39 + ref. Vilém Trčka z Lípy, tamtéž 1888, s. 63; ● ref. sb. Věnec vavřínový…: J. Rozvaha (Koněrza), Lit. listy 1889, s. 212; B. Patera, Beseda učitelská, 1889, s. 182 ●; V. Špaček: ref. Z našich luhů, Lit. listy 1890, s. 113; J. Rozvaha (Koněrza): ref. Z těžkých dob, tamtéž, s. 163 + ref. Proslovy a deklamace…, tamtéž 1891, s. 57; J. Horák: ref. Kytice jarní 1, Hlídka lit. 1892, s. 349 + ref. Z kroniky předků, tamtéž 1893, s. 242; F.–k. (J. Flekáček): ref. Z luhů a lesů, Hlídka lit. 1893, s. 344; A. Vlas: ref. Obrázky ze skutečnosti, tamtéž 1894, s. 149; V.-ač: ref. Oříšky, Vlasť

11, 1894/95, s. 855; J. Horský: ref. V dětském světě, Hlídka lit. 1895, s. 387; -Vač-: ref. Kytice jarní, Čiň dobře!, Vlasť 12, 1895/96, s. 504; an.: nekrolog, Naše kniha 1928, s. 103; J. Vobejda: Vzpomínka na učitele a spisovatele J. S., Od Trstenické stezky 11, 1931/32, s. 47; B. Pernica in Písemnictví na západní Moravě (1938, s. 71); M. Fialka: Jimramovské vzpomínání (přátelství s V. Mrštíkem), Rovnost 14. 1. 1967; K. Fic: Zapomenutý spisovatel J. S., Sborník 2003 (Předklášteří 2003, s. 71) + Ve službách vzdělávání venkovského lidu, Češtinář 15, 2004/05, č. 3.

dh

Jan **Soukop**

* 10. 5. 1826 *Třebíč*
† 26. 3. 1892 *Doubravice* u Rájce na Moravě

Nábožensko-vlastenecký básník družiny Sušilovy, autor vlastivědné prózy, sběratel pohádek a pověstí, překladatel.

V matrice narození zapsán Jan Nepomuk Saukop, v matrice úmrtí Soukop; psán též Soukup. – Syn soukeníka. Od 1832 byl S. vychováván ve Lhotě u Jimramova u svého strýce faráře J. Pleskáče, sběratele pohádek, pověstí, autora povídek a divadelních her; od 1834 v Olešnici u Kunštátu, kde privátně vychodil třetí třídu německou. 1836 složil v Poličce zkoušku, která mu umožnila od 1837 studium německého piaristického gymnázia v Moravské Třebové (mat. patrně 1843). 1843–44 absolvoval tzv. filozofii v Brně (spolužák J. B. Müller), kde na něj působili učitel logiky F. M. Klácel a náboženství G. Kalivoda. V Brně S. 1845 vstoupil do kněžského semináře (spolužáci F. Dědek, K. Orel) a pod vedením F. Sušila, který jej doučoval češtině, se vlastenecky utužil. Ve 2. ročníku začal veršovat (první česká báseň 1847), zasloužil se mj. o to, aby čeští alumnové mohli zkušební kázání a katechezi proslovit česky. Po vysvěcení na kněze (1849) sloužil krátce jako kooperátor v Letovicích, poté ve Sloupu. Spolu s vlasteneckým farářem a hudebníkem A. Wolfem (1814–1890) založili 1850 sloupský odbor Jednoty katolické. S. se stal zakládajícím členem Dědictví sv. Cyrila a Metoděje (1853 zvolen do výboru) a členem Dědictví svatojánského. Ovlivněn architektonickými i přírodními krásami kraje (propast Macocha jej inspirovala ke zbásnění národní pověsti) a podněcován Sušilem, který jej získal i pro sběr místních pohádek a pověstí, začal se intenzivně věnovat literatuře. V době sloupského působení se spřátelil s lékařem a krasovým badatelem J. Wankelem, podílel se na jeho zkoumání a výsledky mu později pomáhal popularizovat. 1862 byl jmenován farářem v Lipovci; i zde žil bohatým společenským i spolkovým životem (člen výboru Matice velehradské, Matice moravské a Matice české), přednášel při významných církevních i kulturních událostech. Pěstoval čilé styky s předními moravskými literárně činnými vlasteneckými kněžími a spisovateli ze Sušilovy družiny, soustředěnými kolem brněnského kalendáře Moravan (J. E. Bílý, P. Obdržálek, F. Poimon, M. Procházka, V. Šťastný, I. Wurm), i hudebními skladateli, kteří zhudebňovali jeho dílo (mj. J. Chmelíček, P. Křížkovský); úzký přátelský a pracovní vztah jej pojil s B. M. Kuldou. 1865 se S. stal farářem v Doubravici n. Svitavou, 1871 byl jmenován konzistorním a 1891 biskupským radou brněnským. 1872 podnikl cestu po Rakousku, jež ho inspirovala k cestopisnému pojednání. Zemřel na zápal plic a hrtanu a pohřben byl na doubravickém hřbitově; jeho ostatky byly 1927 péčí jeho synovce, historika a profesora cyrilometodějské bohoslovecké fakulty olomoucké univerzity Aloise (A. A.) Neumanna (1891–1948) převezeny na velehradský hřbitov.

V S. básnickém díle se prolíná oslavný náboženský záměr s vlasteneckou intencí i didaxí. Autor tak naplňoval tendenci moravského národního obrození vtělenou do Sušilova hesla „církev a vlast“ (Sušil jej nadchl i pro ideu cyrilometodějskou). Časopisecky S. debutoval v Hlasu 1853 pohřebními písněmi (zhudebněny A. Wolfem). Jeho prvotina *Kytečka ze Sloupa,* inspirovaná též místní poutní tradicí, obsahovala čtenářsky přístupné prozaické pojednání o historii sloupských církevních uměleckých památek, o přírodních krásách i vroucné mariánské modlitby, litanii a proslulou báseň *Macocha* (byla mnohokrát přetiskována), v níž S. v duchu lidových balad a kramářských písní zbásnil oblíbenou národní pověst a využil básnickou etymologizaci Macocha – macecha. V cyklu básní *Kapla sv. Jakuba u Ivančic* oslavil u příležitosti vysvěcení ivančické kaple stejnojmenného světce i ivančického faráře a spisovatele T. Procházku. Rozsáhlý soubor *Velehradky,* do něhož zahrnul též některé básně již tištěné, rozdělil na texty posvátné a rozličné; v prvním, osobitějším oddílu, tematizujícím ti-

sícileté výročí příchodu apoštolů Cyrila a Metoděje na Velehrad (rovněž motivika mariánská, svatováclavská a sarkandrovská), užíval často písňovou formu a uplatnil jednoduchý rytmus, pádné rýmy a přístupné obrazy. S. písně, např. *U příchodu na Velehrad* (ze sb. Velehradky, zhudebněna P. Křížkovským), se staly oblíbenými hymnami poutníků, byly tištěny separátně ve velkých nákladech, patrně i anonymně. Další S. písně zhudebňovali J. Strniště st. a J. L. Zvonař. Utilitárnější cíl měla příležitostná *Kytice velehradská,* výklad poutníkům o starém a současném Velehradu a okolí, i apelativní zdůvodnění oslav milénia Cyrila a Metoděje. Posmrtná edice S. básnického díla obsahovala některé starší tištěné texty i novější náboženský laděnou lyriku a básně příležitostné a dedikační (opakovaně F. Sušilovi). Mimoliterární věhlas S. přinesla jeho eucharistická *Píseň cyrilometodějská o mši svaté* (zhudebněna P. Křížkovským), jež pro svoji jednoduchou notu i srozumitelnost zlidověla a zpívá se dodnes při příležitosti poutí a církevních svátků. S. se podílel (1886) na přepracování duchovních písní pro české kancionály moravských diecézí. V prozaickém cestopisném pojednání *Výlet do Solnohradu* S. zaznamenal zejména své postřehy historické a zeměpisné; pozornost však omezil na architektonické památky. Časopisecky publikoval i nenáročné, mnohdy humoristické povídky a črty z venkovského prostředí (*Líc a rub*). Teprve posmrtně byl S. doceněn jako sběratel folkloru; z jeho pozůstalosti B. M. Kulda připravil a v Českém lidu otiskl edici S. sbírané lidové slovesnosti (*Moravské národní pohádky a pověsti z okolí sloupského*). V S. sběru převážily pohádky, krátké apokryfní povídky o Kristově a Petrově putování, nechyběl ani námět z Moravského krasu. S. sbíraný materiál citlivě upravoval (zachovával nářeční prvky); údaje o vypravěčích však neuváděl. Publikované texty prošly Kuldovou úpravou, původně byly patrně bližší lidovému podání. Průkopnické, plné porozumění pro taje a krásy přírody i geologie byly S. stati věnované krasové a speleologické problematice. Přípravné, časopisecky tištěné studie shrnul do populárně-naučného spisu *Macocha a její okolí,* prvního obsáhlejšího českého průvodce Moravským krasem. S. zásluhou se staré lidové názvy staly odbornými českými speleologickými pojmy. Poměrně cenné svědectví S. podal ve svých časopisecky publikovaných vzpomínkách na F. Sušila a na dění kolem Dědictví sv. Cyrila a Metoděje (*Z dob Sušilových, Červánky před Sušilem*). Jistý dobový ohlas měly S. překlady z polštiny, zejména idylický epos K. Brodzińského Věslav a básně S. Goszczyńského a J. Kochanowského. Časopisecky S. překládal též z němčiny (F. Schiller) a francouzštiny (A. Lamartine). – Nepodařilo se ověřit existenci patrně příležitostných tisků Doslov silvestrovský 1866–67 (Brno 1867), Proslov k 25. jubileu založení Besedy měšťanské v Třebíči (1886).

ŠIFRY: J. S., J. S-k-p. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Beseda (Brno 1875, překlady); Blahověst (1855, 1876); Cecilie (1878); Čech (Brno); Čechoslovan; Čes. noviny (1880); Dalibor (1874); Hlas Jednoty katolické, pokr. Hlas (Brno 1853–61, od 1871); Hvězda (1861); Kalendář svatováclavský; Koleda (Olomouc 1877–78, mj. překl. F. Schillera); Komenský (Olomouc 1876, 1878); kal. Moravan (Brno 1854–64, 1868; 1858 P Líc a rub); Mor. orlice (Brno, od 1867); Mor. noviny (Brno 1858–61, 1868); Mor. nár. list (Brno 1854); Nár. listy (1889); Nár. škola; Našinec (Olomouc); Obrazy přírodní z říše rakouské (Vídeň 1860); Obzor (1882, 1888–89; 1889 Z dob Sušilových, Červánky před Sušilem); alm. Perly české (1855, P Obrazy přírodní z okolí sloupského); kal. Posel z Prahy; Posvátná kazatelna (Olomouc, Prostějov 1869–77); Ruch (1886); alm. Růže Sušilova (1885); Sborník. Kalendář učitelský na rok… (1859–63); Sborník svatometodějský (1884); Sborník velehradský 1 (1880); ant. Slovanská poezije 2 (1878, překlady J. Kochanowského); Světozor (1876–77; 1876 překlady); Škola a život (1855–56, 1859–62, i příl. Štěpnice); Školník (1861, 1867); sb. Uvítání… Františka Josefa I. … a Elišběty… v Brně… (1854); Vesna; Věstník učitelský; sb. Viribus unitis (Vídeň 1858); Vlasť (1889); Zábavné večery; alm. Zora (Olomouc 1860); Živa (1857, Novější přírodnická bádání v okolí sloupském); – posmrtně: Čes. lid (1896–99, 1901–03; 1896–99 Moravské národní pohádky a pověsti z okolí sloupského, 1901–02 Moravské národní pohádky z okolí sloupského, ed. B. M. Kulda → sb. Moravské národní pohádky a pověsti ze sbírek J. S. Menšíka, J. Pleskáče, K. Orla, J. S. a V. Švédy, 1983, ed. O. Sirovátka a M. Šrámková); Muzeum (1915, autobiografie a BB, ed. A. A. Neumann); Venkov (1930, překl. J. Kochanowského); Vlastivědná ročenka Okresního archivu v Blansku (1971, BB); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Kytečka ze Sloupa (BB, PP 1854; rozšíř. vyd. 1855); Macocha a její okolí (průvodce, 1858); Kapla sv. Jakuba u Ivančic (BB 1859; 1862 in Velehradky); Velehradky. Kytice z Moravy k tisíciletému jubileu cyrilometodějskému (BB 1862; změn. vyd. 1864); Kytice velehradská (PP, B 1863); Sbor k tisíciletému jubileu cyrilometodějskému (B 1863);

Výlet do Solnohradu (cestopisné pojednání, 1873; 1884 vyd. s tit. Výlet do Čech, Rakous a Solnohradu); – (příležitostné tisky:) Píseň k sv. Janu Nepomuckému o slavnosti posvěcení kapličky svatojánské ve Spěšově (B b. d., 1856); Píseň o příchodu poutníků na Velehrad (B b. d.; 2. vyd. 1863); Píseň poutnická na rozloučení s Velehradem (B b. d., 1860); Píseň cyrilometodějská o mši svaté (B b. d., 1863); Píseň o slavnosti tisíciletí příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Moravu (B b. d., 1863); Proslov o slavnostním odhalení praporu pěveckého spolku blanského Rastislav ve Sloupě… (1864); Doslov jubilejní k silvestrovské zábavě (B 1864); K padesátým narozeninám pana Petra B. Bílky 4. května 1870 (B 1870); Slavnostní řeč u příležitosti otevření gymnázia a besedního domu v Třebíči (1871); Velen Boskovický slovutnému pánu, panu Petru Bílkovi… k šedesátinám dne 4. května 1880 (B 1880). – *Překlad:* K. Brodziński: Věslav (1875, s úvodem ← Beseda 1875). – *Sebrané spisy:* Verše. 1. Původní (Cyrilometodějské knihkupectví – G. Francl, 1895, ed. J. Halouzka, nedokončeno). ▮

KORESPONDENCE: F. M. Vrána: Upomínky na prvotiny básnické (Vránovi z 1876), Studentské listy 1882, s. 10; A. Neumann: Z pozůstalosti kněze buditele (V. Brandlovi b. d., 1891), Muzeum 1915, s. 76; K. Zháněl: Několik dopisů kněží spisovatelů (M. Procházkovi z 1875), Muzeum 1915, s. 169; in Z doby Sušilovy (F. Sušilovi z 1852–65; 1917, s. 343, ed. P. Vychodil); V. Gregor, M. Malura: Pavel Křížkovský ve světle písemné pozůstalosti (Křížkovskému z 1870; 1996). ▮

LITERATURA: sb. J. S. – člověk a dílo (1927; přisp. J. Tenora, K. Absolon; též výbor ze S. prací). ▮ ● ref. Velehradky: -l-., Hvězda 1862, s. 239; -k., Škola a život 1862, s. 268 ●; F. V. (Vymazal): J. N. S., Beseda (Brno) 1875, s. 12 a pokr. (též o překl. K. Brodziński: Věslav); S. Karas: ref. překl. K. Brodziński, Komenský 1875, d. 2, s. 282; an. (J. Neruda): J. S., Humorist. listy 1882, s. 248 → Podobizny 2 (1952, s. 79); -aue- (H. Pittauer): ref. Výlet do Čech, Rakous a Solnohradu, Lit. listy 1885, s. 134 (k tomu Felix, Hlídka lit. 1885, s. 105); F. Bayer: J. S., Světozor 19, 1884/85, s. 285; = (J. Tenora): k šedesátinám, Zlatá Praha 3, 1885/86, s. 330; ● nekrology: an., Lit. listy 3, 1891/92, s. 165; Vl. Šť. (Šťastný), Obzor 1892, s. 109; an. (F. Roháček), Niva 1892, s. 190; an., Mor. orlice 30. 3. 1892; an., Čas 1892, s. 221; J. Halouzka, Vlasť 10, 1893/94, s. 378 (sep. 1894) ●; J. Halouzka in J. N. S.: Verše (1895); F. V. Autrata: Spisovatelská družina kalendáře Moravana za let 1852–1864 v básnictví a v povídkářství, Třetí zpráva zemské školní reálky v Uh. Brodě za škol. rok 1898/99 (s. 11); K. Absolon in Problém podzemních toků Punkvy (1909, s. 61); M. Hýsek: J. S., ČMM 1910, s. 34 (k tomu J. Tenora, ČMM 1910, s. 196) + in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, s. 102); X. Y. (A. Neumann): Z pozůstalosti kněze-buditele, Muzeum 1912, s. 194; A. Skalský: Z dopisů B. M. Kuldy k J. N. S., Nový obzor 1912, s. 264 a pokr.; M. (E. Masák): Pěvec cyrilometodějský (k 100. výr. nar.), Archa 1926, s 228 + in Dějiny Dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně (1932); M. Očadlík in Zpěv českého obrození (1940, s. 42); M. Hýsek in Moravský kras v krásném písemnictví (1942, s. 10); jSk (J. Skutil): Centenarium Soukopovy Kytečky sloupské, Českosl. kras 1953, s. 30; F. Müller: P. J. S., Duchovní pastýř 1964, s. 16; J. a. J. Skutilovi in Moravský kras ve své kulturní historii a beletrii (1967, s. 23); M. Hýsek in Paměti (1970, s. 24); K. Kardyni-Pelikánová: Jana Kochanowského recepce trénů v Československu, ČLit 1980, s. 608; O. Sirovátka, M. Šrámková in sb. Moravské národní pohádky a pověsti ze sbírek J. S. Menšíka, J. Pleskáče, K. Orla, J. S. a V. Švédy (1983, s. 10); V. Polák in Literární místopis okresu Blansko (1985, s. 76); B. Zlámal: J. N. S., Duchovní pastýř 1985, s. 115; L. Soldán: Básník, překladatel a sběratel pohádek J. N. S., Národopisné aktuality 1990, č. 3–4 → Z krasového Sloupu i odjinud (2001) + J. N. S. – překladatel polských básníků, sb. Polonica (1990, s. 105) + Století od smrti J. N. S., vlasteneckého kněze ze Sloupu na Blanensku, Vlastivědný sb. moravský 1991, s. 451; Z. Fišer: Sloup, J. S. a František Skopalík, Sborník Muzea Blansko 1992, s. 28; O. Urban: J. N. S. 10. 5. 1826 – 26. 3. 1892, Šlépěje kultury západní Moravy 1992, č. 3; V. Gregor, M. Malura in Pavel Křížkovský ve světle písemné pozůstalosti (1996, s. 23); M. C. Putna in Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918 (1998, s. 226); L. Soldán: Cyrilská jednota ve Sloupě a její zakladatelé, in Z krasového Sloupu i odjinud (2001, s. 7); F. Kozár, L. Soldán in J. N. S.: Kytečka ze Sloupa (2003); A. Zobačová: Sušilova družina a její korespondence v archivním fondu Benediktini Rajhrad, sb. František Sušil (1804–1868) (2004, s. 43); L. Soldán: Z fary U dobrého pastýře, sb. Osobnost v církvi a politice (2006, s. 45).

vfr

František **Soukup**

* 22. 8. 1871 *Kamenná Lhota* u Uhlířských Janovic
† 11. 11. 1940 *Praha*

Autor sociálně burcujících básní a reportážních fejetonů z cesty do Ameriky; vůdčí představitel české sociální demokracie, posléze samostatného státu.

Narodil se v rodině kočího, matka byla dcerou pachtýře místního hostince. 1872 si rodiče pronajali zájezdní hostinec v Bykáni u Kutné Hory, 1874 hospodu ve Zbraslavicích, kde S. navštěvoval obecnou školu. Gymnázium studoval nejdříve v Čáslavi (po úspěšných zkouškách hned ve 2. roč.), od 3. třídy v Kolíně (mat. 1890), kam se také 1888 přestěhovala celá rodina,

opět najímající hospodu. Neutěšené majetkové poměry (otec dlouho churavěl, v posledním roce S. studia zemřel) přiměly S. porůznu si vydělávat, též jako domácí učitel a vychovatel. Tajně spolupracoval s kolínským časopisem Polaban, ilegálně vydával hektografovaný studentský časopis Lístečky (1888–90). 1890 se s matkou a dvěma sourozenci přestěhoval do Prahy na Vinohrady a zapisoval si práva na pražské české univerzitě; 1892 byl pro svou přednáškovou činnost v dělnických spolcích disciplinárně vyšetřován akademickým senátem a následně relegován z české univerzity. Obrátil se tedy na pražskou univerzitu německou, kde 1899 promoval (v rámci studia krátce pobýval ve Štýrském Hradci). Hned od příchodu do Prahy působil v socialistickém hnutí, od 1891 přednášel v dělnických spolcích, angažoval se v hnutí pokrokového studentstva a ve výboru Slavie, organizoval činnost Omladiny na jejím socialistickém a radikálně protirakouském křídle. Následné perzekuci se náhodou vyhnul, když v říjnu 1892 na rok narukoval jako dobrovolník c. k. sanity do Vídně a Terstu. Od 1893 spoluvydával Radikální listy, 1894 v Novém Bydžově redigoval tamní Stráž na Cidlině, 1896 působil v redakci Pelclových Rozhledů, v nichž také podepsal manifest Česká moderna a postavil se tak po bok literátům nespokojeným s tehdejšími sociálními, politickými i kulturními poměry. Současně vstoupil do sociálnědemokratické strany a záhy se stal jejím významným činitelem: spoluzakládal Dělnickou akademii a 1897 též její revui Akademie, 1897 se přičinil o vydávání Práva lidu jako deníku a byl v jeho první redakci, posléze se stal jeho prvním vídeňským parlamentním zpravodajem; 1904–38 zastupoval čes. sociální demokraty v Socialistické internacionále a hájil v ní oprávněnost autonomie čes. dělnického hnutí a vystupoval proti válce. 1907–11 a 1913–18 byl poslancem v říšském sněmu. V souvislosti s výkonem svých funkcí po celý život hojně cestoval, především po Evropě. Na pozvání amerických sociálních demokratů podnikl 1911 přednáškové turné spojené s návštěvami českých a slovenských kolonií mezi New Yorkem a Nebraskou; z cesty vytěžil sérii reportáží. Za 1. světové války byl členem Mafie, jednal s T. G. Masarykem před jeho odjezdem a poté s ním udržoval tajné spojení, byl sledován, vyšetřován i obžalován (po všeobecné politické amnestii 1917 propuštěn), jako mluvčí sociální demokracie v říšské radě i během války otevřeně vyjadřoval protirakouské názory a sympatie s českosl. zahraničním odbojem. Významně se podílel na přípravách i průběhu října 1918 (jednatel Nár. výboru, autor národní přísahy čes. spisovatelů, již 13. 4. 1918 přečetl A. Jirásek na manifestačním shromáždění v Obecním domě). Po válce se stal členem revolučního Nár. shromáždění a po ustavení vlády prvním ministrem spravedlnosti (1918–19), 1920 byl zvolen do senátu, do 1929 byl jeho místopředsedou, poté do 1939 jeho předsedou. Koncem 30. let vystupoval proti nacismu, 1938 s rozhořčením reagoval na liknavý postoj Socialistické internacionály k mnichovskému diktátu (rozchod českosl. sociální demokracie s ní). Za okupace byl pronásledován a zemřel po návratu z nacistického vězení na začátku války.

S. mladickou tvorbu představují dvě drobné sbírky básní *Výkřiky!* a *Bojovníkům rudé internacionály* (původně v Právu lidu), v nichž se projevuje autorovo silné sociální cítění a socialistické přesvědčení i řečnické nadání; citové výlevy a revoluční výzvy jsou vyjádřeny patetickými verši s přímočarou dikcí a neoriginální obrazností. Kniha reportážních fejetonů a črt *Amerika* shrnuje poznatky a dojmy z cesty sledující poznání stavu a cílů amerického dělnického hnutí. Toto zaměření ve spojení s propagací socialistických idejí svou jednostranností poněkud oslabuje dokumentární hodnotu knihy; nicméně množství poznatků o civilizačním pokroku i pohledy na běžný americký život tvoří cennou část publikace beletrizované detailním líčením osobních příhod i pateticky řečnickým stylem. Ostatní S. práce tvoří zejména četné stranické publikace, propagační spisky spojené s prosazováním sociálnědemokratické politiky a parlamentní řeči, později též příležitostné projevy a monografické práce (např. o T. G. Masarykovi). Rozsahem i historicky dokumentační hodnotou vyniká dvoudílný spis *28. říjen 1918,* velmi podrobně se zabývající vývojem domácího protirakouského odboje, předpoklady a průběhem ustavení samostatné Československé republiky, věnuje však také pozornost válečnému dění u Poláků i jihoslovanských národů; přitom osobní citový akcent daný vlastními prožitky nebrání věcnému, historicky konkrétnímu podání rozhodných chvil českého národa.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Radim (BB); S., Skp. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Akademie (1897–1925); Apollon (1924); Časopis čes. studentstva (od 1889); Dělnický kalendář Českosl. sociálnědemokratické strany v Rakousku (1911–18); sb. Dr. Edvard Beneš (b. d., 1937); sb. K 400. výročí osudné volby v roce 1526 Ferdinanda Habsburského českým králem (b. d., 1926); Májový list Amerických dělnických listů (Cleveland 1912); sb. Na paměť K. S. Sokola (1932); sb. Naší mládeži (1900); Niva (1891); sb. 50 let českosl. sociální demokracie. 1872–1922 (1922); Polaban (Kolín, od 1889); Přehled (1906); Právo lidu (1897–1928, i Večerník; 1911–12 FF o Americe); Přítomnost (1928); Radikální listy (od 1893); Rozhledy (1895–98); Rudé květy, pokr. Svět (1902, 1912, 1917); Samostatnost (1929); Sborník mládeže sociálnědemokratické (1900–14); Socialistická pravda (1921–22); sb. Sociální demokracie a republika Československá (1921); Stráž na Cidlině (Nový Bydžov 1894); Ženský obzor (1931); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, s. 195, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Výkřiky! (BB 1896, pseud. Radim); Bojovníkům rudé internacionály (BB 1896, pseud. Radim); Amerika. Řada obrazů amerického života (1912). – *Překlad:* E. Renan: Život Ježíšův (1896) + Antikrist (1897) + Apoštolé (1898). – *Ostatní práce:* Zápas o Prahu (1897, an.); Počátek obratu (1897); Pryč s vlastizrádci! (b. d., 1897, an.); Žente útokem! (1901); V. Březnovský jako charakter, parlamentář a sociální politik (1901); Červené strašidlo v Doubravicích (1901); Druhé volby v páté kurii a sociální demokracie (1901); První máj (1902); Proč se bijeme za všeobecné rovné, přímé a tajné právo hlasovací? (b. d., 1904); Bezvěrci dle práva rakouského (b. d., 1904); Válka rusko-japonská (b. d., 1904, s F. Modráčkem); Řeč k svědomí Evropy! (1907); Pro Prahu! (1908); Za vzkříšení zemského parlamentu! (1908, s V. Vackem); Na soud národa! (1909); Na vaše hlavy kletby milionů! (1909); Válku hladu! (b. d., 1909); Odzbrojení – nebo revoluce (1911); Lide český, pozdvihni se proti vojenským břemenům (1911); Řeč z duše milionů! (1913); Syn dělníka vítězem nad Habsburky (k 70. narozeninám T. G. Masaryka, 1920; 1930 přeprac. vyd. s tit. T. G. Masaryk jako politický průkopník, sociální reformátor a prezident státu); 1864–1924. Šedesát let Internacionály (1924); 28. říjen 1918 1, 2 (1928); T. G. Masaryk (1930); Doktor Alois Rašín jako heroický průkopník a velký státník republiky (1933); Památce dr. Aloise Rašína k 10. výročí jeho smrti (1933); Projevy Dr. S. dne 13. prosince 1933 na hřbitově v Hostivaři a dne 18. prosince 1933 v senátu Národního shromáždění na paměť Antonína Švehly (1933); Na paměť prvého předsedy vlády republiky Českosl. JUDr. Karla Kramáře † 26. 5. 1937 a na paměť prvého předsedy Národního shromáždění republiky Českosl. Františka Tomáška † 5. října 1938 (b. d., 1938); Revoluce práce 1, 2 (1938); – posmrtně: Žaluji (1946). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Radikální listy (1893, s A. Hajnem, A. Čížkem, F. Tomáškem), Stráž na Cidlině (1894, s A. Kloudou), Sborník mládeže sociálnědemokratické (25. 5. 1902 – 1904 a 1. 1. 1914 – 30. 7. 1914), Socialistická pravda (1921 – 22. 7. 1922); *sborníky:* Pamětní list Československé sociálnědemokratické strany dělnické. 1872–1922 (1922), Idea československého státu 1, 2 (1936, s J. Kaprasem, B. Němcem), Armáda a národ (1938, s J. Malypetrem, J. Kaprasem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Protokol 4. řádného sjezdu Československé strany sociálnědemokratické v Rakousku, konaného 8., 9., 10. září 1900 v Českých Budějovicích (b. d., 1900), zřejmě i další protokoly ze stranických sjezdů a jiné stranické publikace; Kdo volí a jak se volí do zemského sněmu českého? (b. d., 1901); Kapesní slovníček cizojazyčný (1902; 1922 vyd. doplněné A. Lukášem s tit. Cizojazyčný slovníček). ■

LITERATURA: F. X. Ksandr: Dr. F. S. (1931). ■ K. (F. V. Krejčí): ref. Amerika, PL 23. 6. 1912; R. Illový in Československá poezie sociální (1925); ● ref. 28. říjen 1918: F. Hrubý, LidN 27. 10. 1928; K. (F. V. Krejčí), PL 28. 10. 1928; K. Š. (Štorch), RA 4, 1928/29, s. 244; R., Čes. osvěta 25, 1928/29, s. 414; R. (A. Rambousek), Samostatnost 1929, č. 24 ●; an.: Kdyby tak autor národní přísahy žil (k jejímu autorství), PL 11. 12. 1936; an. in F. S.: Revoluce práce (1938); Ks.: nekrolog, LidN 12. 11. 1940; Z. Tobolka: Za svobodu a socialismus 1897–1947 (50 let PL, 1947, s. 24).

jip

Miloslav J. **Sousedík**

* 1. 10. 1910 *Slušovice* u Zlína
† 21. 2. 2003 *Zlín*

Autor románů o valašských horalech a jejich nepoddajné povaze, dramatických výstupů a her pro děti; básník.

Celým jm. Miloslav Josef Sousedík (knihy podepisoval většinou Mil. J. Sousedík, řídčeji M. J. Sousedík). – Syn stolaře. Do školy chodil ve Slušovicích a Vizovicích, učitelský ústav vystudoval na Slovensku v Banské Štiavnici (1925–30). Po vojenské prezenční službě (1930–32) působil jako výpomocný učitel na obecných školách v Jasené (1932) a Trnavě (1932–33) na Zlínsku, jako učitelský čekatel na obecné a měšťanské škole ve Slušovicích (1933–36) a jako definitivní učitel na obecné škole ve Zlíně-Zálešné (1936–44). 1944–46 měl neplacenou dovolenou a věnoval se literární činnosti. Od 1946 opět učil na měšťanských, později národních, středních osmiletých a základních školách v Gottwaldově (Zlín). Do důchodu odešel 1971.

S. tvorbu charakterizuje představa sociální a národní obrody opřené o mravní příklady silných jedinců. Její eklekticky začátečnickou etapu představují meditativní básně s tematikou vojenské služby (*Hodiny ukazují dvanáct*) a bizarně fabulované povídky zasazené do exotického prostředí Jadranu, Jugoslávie a Řecka (opožděně vydaný soubor *Agave*). Ve hrách pro ochotnické dětské soubory uváděl S. postavy soudobých dětí do světa tradičních pohádkových bytostí a děj spojoval s výchovným apelem k podnikavosti a vlastenecké obětavosti. Didaktičnost provázená frázovitým uctíváním symbolů a představitelů československé státnosti vystupuje ještě výrazněji do popředí v dramatických pásmech a sbornících scénické recitace pro školní oslavy státních svátků. Ztělesnění svých ideálů nalezl S. v patriarchálním světě valašských pasekářů hájících svou duchovní i hmotnou nezávislost ve střetech s dravým (zvláště židovským) kapitálem (*Paprádná nenařiká, Fujary volají na grúň*). Mytizace typu valašského horala se v jeho románech pojí s využitím bájeslovných prvků, monumentalizací krajinného rámce dějů a s neustále sílícím výrazovým lyrismem. Základní téma existenčního zápasu doprovázejí často motivy neopětované lásky a pytlácké vášně (*Paseka mlčí*) a lákavých, ale zrádných dálek (*I kamenitá země zpívá* a zvláště poéma *Gombar Martin*). V rámci konstantní tematiky i emblematiky se autorova pozornost postupně přesouvala ke vzdálenějším historickým obdobím, k příběhům horských pašeráků, portášských hlídek a svobodníků hájících svá privilegia proti rozpínavé vrchnosti (*Lesy se mstí, Dvorec u jezera*). Jako aktuální ohlas válečných událostí vznikl partyzánský román *Na hory padá noc* i značná část příležitostné politické lyriky shrnuté do souboru *Naftový důl*. Román Paprádná nenařiká byl v úpravě J. Drdy zfilmován pod názvem Děvčica z Beskyd (1944).

PŘÍSPĚVKY *in:* kat. Bohumil Sláma. Obrazy – pastely (Gottwaldov 1986); Čes. slovo; Mládí (Brno); Nár. osvobození (1934); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Hodiny ukazují dvanáct (BB 1933); Zachráněný poklad (D pro ml. se zpěvy a tanci, b. d., 1936, prem. 1935, hudba B. Janečka); Čaroděj Čin-Čun-Čan (D pro ml. se zpěvy a tanci, b. d., 1937, prem. 1936, hudba O. Ďubala); Kluci, pozor, loupežníci! (opereta pro ml., b. d., 1937, i prem., hudba B. Janečka); Dr. Edvard Beneš, druhý prezident (dramatické pásmo, b. d., 1937); Státní svátek (scény a scén. recitace, b. d., 1937); Za červenobílým praporem (projevy, scény a sbor. recitace pro ml., k 40. výr. založení nár. soc. strany, 1938, s F. Holubcem); Kluci ze Čtvrté ulice (P pro ml., 1939); Bob a Fat (DD pro ml., b. d., 1940); „Děti, vzhůru na jeviště" (BB, výstupy a scén. recitace pro ml., 1941); Neposlušný chlupáč (B a scén. recitace pro ml., b. d., 1941); Sportu zdar! (B a scén. recitace pro ml., b. d., 1941); Paprádná nenařiká (R 1942, 1. d. trilogie Cagalové z Paprádné); Fujary volají na grúň (R 1943, 2. d. trilogie); Paseka mlčí (R 1943); Lesy se mstí (R 1944); I kamenitá země zpívá (R 1945, 3. d. trilogie); Gombar Martin (B 1945); Naftový důl (BB 1946); Na hory padá noc (R 1946; přeprac. a rozšíř. vyd. 1956); Agave (PP z let 1929–37, 1947); Dvorec u jezera (R 1947). – *Ostatní práce:* Základy ústavu stavovského řádu (1937); Čas, který přišel (1960, text bibliofilie s igeloryty F. Přikryla). ∎

LITERATURA: ● ref. Paprádná nenařiká: V. Martínek, LidN 16. 1. 1943; V. T. (Tichý), Nár. práce 6. 2. 1943 ●; kp. (K. Polák): ref. Fujary volají na grúň, Nár. práce 23. 3. 1944; ● ref. Paseka mlčí: kp. (K. Polák), Nár. práce 21. 10. 1944; J. Machoň, LidN 24. 10. 1944 ●; J. Mecer: ref. film Děvčica z Beskyd, Čes. dělník 1944, č. 44; ● ref. Lesy se mstí: K. P. (Polák), Nár. práce 28. 12. 1944; J. M. (Machoň), LidN 13. 2. 1945 ●; jm (J. Machoň): ref. I kamenitá země zpívá, Svob. noviny 7. 3. 1946; A. Rečka in M. J. S.: Na hory padá noc (1946); R. Konečný: ref. Agave, List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 149; ● ref. Na hory padá noc (2. vyd.): G. Hajčík, Hlas revoluce 1956, č. 10; J. Štefánek, LitN 1956, č. 34; I. Klíma, RP 13. 12. 1956; J. Pleskot, Červený květ 1957, č. 2 ●; Z. Daněk: Vypravěč rodného kraje, Svob. slovo 19. 9. 1995; N. Jurčák: Valašský spisovatel M. J. S., Valašsko 2000, č. 5; (mok): Zemřel nositel Ceny města Zlína, Zlínské noviny 26. 2. 2003.

bd

Antonín **Sova**

* 26. 2. 1864 *Pacov*
† 16. 8. 1928 *Pacov*

Básník a prozaik; impresionistickou přírodní lyrikou, symbolistickou sociální poezií i milostnými verši se výrazně podílel na proměnách poezie, které vyvolala básnická generace 90. let 19. století. V jeho smyslově bohatých verších se intenzivní zájem o osudy jedince, národa i společnosti, projevovaný též emfatickými invektivami vůči soudobým konvencím, střídá se zabstraktňujícími reflexemi o nadosobních hodnotách vedoucích k usmíření se světem; prózy s autobiografickými prvky charakterizuje uvolněný epický tvar, jenž zprvu pomocí lyrizace vytváří půdu pro citovou analýzu vnitřně

rozkolísaných mladých lidí, později prostřednictvím zesílené dějovosti tvoří prostor pro postavy zaskočené milostným zklamáním a pro pokus o společenský román.

Syn učitele, jenž přesídlil 1866 s rodinou do Lukavce u Pacova (působil na tamní farní škole a 1871 se stal řídícím učitelem) a proslul i jako hudebník (komponoval, byl regenschorim, zpíval při pohřbech a svatbách, založil zpěvácký spolek) a svému synovi poskytl dobré hudební vzdělání. S. studoval od 1876 na gymnáziu, nejprve v Pelhřimově a od 1879 v Táboře. 1878 ho zasáhla smrt matky, na niž byl silně citově vázán, a 1879 otcův nový sňatek; následující vzájemné odcizení S. pociťoval jako bolestnou ztrátu domova. Ve čtvrté třídě vážně onemocněl, propadl a strávil takřka celý rok 1880 doma; po uzdravení pokračoval od 1881 ve studiu v Písku (mat. 1885). Jeho literární orientaci posílil 1879 příchod sestry J. Vrchlického Jany jako učitelky na lukavickou školu a 1882 i pobyt druhé sestry Emy (S. první lásky), které ho seznamovaly s poezií lumírovců. Již na gymnáziu začal S. psát i publikovat verše (od 1882 Lumír, 1883 ještě Světozor); všechny podepisoval až do 1889 pseudonymem (hlavně Ilja Georgov, podle jména bývalého bulharského studenta písecké školy). Po maturitě odešel do Prahy studovat práva; na popud A. Heyduka (v Písku mu S. pomáhal s redigováním Otavanu) mu zprvu určitou hmotnou pomoc poskytl J. Vrchlický, jemuž měl opisovat práce a pořádat knihovnu. Pro nouzi a neuspokojení studiem se S. ještě koncem 1885 vrátil do Lukavce a teprve po roce získal díky intervenci obou básníků zaměstnání v redakci Ottova slovníku naučného, na jaře 1887 pak dostal místo protokolisty na zdravotním referátu pražského magistrátu. V redakci slovníku a na právnické fakultě se seznámil s mladými literáty, mj. s H. G. Schauerem a F. X. Šaldou (všichni tři ještě s dalšími připravovali 1888 neuskutečněný almanach Vpád barbarů), trvalé přátelství uzavřel s budoucím biologem A. Štolcem. 1887 byl přijat do Umělecké besedy (1890–1908 byl jejím knihovníkem), t. r. patřil i k zakládajícím členům Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj (1901 napomáhal při zakládání jeho Nakladatelského družstva), 1894 se krátce podílel jako spoluvydavatel na vzniku Moderní revue, 1895 podepsal manifest Česká moderna, hromadné vystoupení mladé generace proti soudobým politickým i literárním poměrům. Do povědomí širší veřejnosti se zapsal 1897 apelativní básní *Theodoru Mommsenovi* (pateticky v ní nazval známého berlínského historika antiky „zesurovělým a ješitným starcem“), která byla vyvolána jeho dopisem rakouským Němcům (otištěn ve vídeňské Neue freie Presse), vyzývajícím k pangermánské jednotě a k tvrdému odmítnutí všech politických nároků českého národa; Mommsenovy vyhrocené výroky vzbudily odpor i mimo Čechy (J. Pekař; V. Jagić, E. Denis). 1898 S. vyhrál konkurs na knihovníka pražské Městské knihovny (1910 se stal jejím ředitelem), 1901 podnikl exkurzi po knihovnách v Německu, Belgii a Holandsku (předtím cestoval 1894 s přáteli A. J. Klosem a D. Panýrkem přes Vídeň, Lublaň a Terst do severní Itálie s návratem přes Innsbruck a Mnichov). Oženil se 1900, ale věkově nerovné manželství (nevěstě M. Kovaříkové bylo 17 let) se brzy začalo rozpadat a vyústilo v rozchod, který S. velmi těžce nesl. Kolem 1903 se poprvé objevily příznaky S. těžké míšní choroby, která ho nakonec připoutala na pojízdné křeslo. Krátce po válce se sblížil a začal si dopisovat s obdobně zdravotně postiženou vdovou po O. Hostinském Zdeňkou (už 1916 jí dedikoval novelu *Pankrác Budecius, kantor*); stýkal se také s mladšími literáty, z nichž K. Konrád působil i jako jeho společník. 1919 S. vyvolal rozsáhlé polemiky básní *Sloky spisovatelům* (otištěna v Neumannově Červnu), v níž se přihlásil k soudobému socialistickému hnutí; podobně vyznívala i jeho další vystoupení (proti intervenci v Rusku, účast v Zemském výboru mezinárodního revolučního hnutí Clarté, podpis provolání Socialistické rady osvětových dělníků), jejichž jednoznačnost však vzápětí oslaboval relativizujícími komentáři. Do důchodu odešel 1920; letní prázdniny trávil ve Štítu u Chlumce n. Cidlinou, v Chlumu u Třeboně a ve Vysokém n. Jizerou, 1924 přesídlil natrvalo do Pacova. Pohřební obřad se konal v Praze, u příležitosti nedožitých 70. narozenin byla urna s jeho popelem uložena v pacovském sadu. – Syn Jan S. (* 1901, popraven 1945 v Terezíně, Ing.), na němž S. mimořádně lpěl, pečoval o básníkův odkaz a zejména obhajoval jeho knihovnickou činnost. – S. mládí se pokusil beletristicky zpracovat K. Dobeš v novele Kde zahrady leží.

S. rané verše se v 90. letech 19. století podílely na prudkém střídání básnických směrů, postupně překonávajících dosud převažující

lumírovsko-ruchovskou poetiku. Jejich východiskem byla poezie J. Vrchlického (věta kryjící se s rozsahem mnohaveršové strofy, inverzní sloh, časté apostrofy), současně však příklon k tzv. žánru (v duchu podnětů francouzského básníka F. Coppéea), projevující se v sentimentálních idylách, ironických sociálně vyostřených scénách a městských přírodních náladách, znamenal jisté zprozaičtění stylu předchůdců (*Realistické sloky*). Byla-li obliba žánru jako projevu zájmu o všední tvář života obecnějším jevem tehdejší české poezie, stala se S. přírodní lyrika (hlavně jeho sonety), překypující hrou smyslů, světel a barev, zvuků a vůní, prvním zcela osobitým a jedinečným projevem českého impresionismu (*Květy intimních nálad* a *Z mého kraje*). Protesty proti „shrbenému žití" i proti „básnílkování v nízkém letu" zároveň svědčily o S. uměleckém i názorovém vyhraňování: objevuje se motiv otroků (v české poezii příznačný od konce 60. let) a s ním i vnitřní neklid, melancholie a touha po lidské vznešenosti (*Soucit i vzdor*). Ve významově neurčité poloze se zde projevily náznaky symbolismu, zatímco přechod k němu se uskutečnil v lyrickoepické skladbě sedmi monologů nepojmenovaného hrdiny (*Zlomená duše*), rozdělené na dvě části intermezzem *Smetanovo kvarteto Z mého života.* První s tradičním příběhem citové výchovy, představovaná jako stránky vytržené z deníku předčasně zemřelého přítele, má částečně autobiografické rysy; v druhé, zaměřené k společenským vztahům a tíhnoucí k symbolistické poetice v její pamfleticky exaltované složce (příznačné později pro verše S. K. Neumanna), se uplatňuje volný verš a s ním protispolečenské invektivy předrážděné duše trpce prožívající svůj lidský i národní úděl a vkládající naději v nové století a jeho mládež. V následující sbírce *Vybouřené smutky*, v prvním vydání obsahující patnáct rozsáhlejších básní, vyvstávají hlavní rysy S. sociálně filozofické a reflexivní poezie 90. let. Senzitivní básník, „vězeň své bolesti", monumentalizující symbolikou včetně obrazů z dekadentní poetiky (poutník, satan) vznáší kruté obžaloby otročícího národa, literátů, literatury, filantropických dam, krajiny, v níž číhá hlad (stejného řádu je i S. výpad proti Mommsenovi, zařazený do 2. vydání sbírky). Na přelomu století se S. symbolistická poezie ustálila: tematicky přichýlením k přírodní lyrice a novým návratem do kraje mládí, v poetice pak promítáním smyslově bohatého, reálnými detaily nasyceného obrazu přírody do silně stylizovaných, neurčitých, snově fantaskních krajin. Této metamorfózy reálného světa S. dosahoval pomocí zabstraktňujících personifikací, bizarních epitet a hlavně splývavou intonací, zdůrazňující hudebnost verše na úkor jeho významové stránky, dovedenou anakoluty a bezkontextovými slovy občas až k malé srozumitelnosti (*Ještě jednou se vrátíme*). Návrat z těchto „hor snů" na zemi S. ztotožnil nejprve s neurčitými společenskými vizemi, výpravami za novým člověkem a lidstvím vůbec (*Údolí nového království*) a poté (zřejmě v souvislosti s bouřemi 1905 v Rusku) s revolučním vzdorem, s jehož nositeli se básník solidarizuje v jakémsi mlhavě vzpurném „my"; v duchu symbolistické šablony stojí v jeho čele postava Krista (*Dobrodružství odvahy*). Až v pamflet na potupné postavení Čech v monarchii pak přechází konfrontace domova se životem velkoměst Západu ve sbírce *Tři zpěvy dnešků i zítřků.* Radikální, byť dočasné přerušení symbolisticky zabstraktňujícího proudu S. poezie přinesl citový otřes z rozvratu manželství, který obdobně jako dříve u J. Vrchlického vyvolal oproštění verše i básnického jazyka a přivodil jeden z vrcholů S. tvorby (*Lyrika lásky a života*). V nedlouhých strofách s krátkými verši a krátkými větami, zpravidla v hutných dramatických zkratkách, promluvila otevřená, častěji však v příběhu ztajená bolest. Analýzy různorodých vztahů dvou lidí, plné nervózního napětí, jsou přitom včleňovány do nadosobní polohy, aniž ztratily naléhavou konkrétnost výchozích prožitků. Erotické zklamání přitom přerostlo výchozí impulsy, promítlo se do celkové nedůvěry ke společnosti a vyvolalo (ne bez narážek na rozpad České moderny) znovu pocit osamění. Návraty k symbolistické poetice už zdaleka nedosáhly dřívější intenzity. Sociální, přírodní i milostnou lyriku provázelo usilovné hledání životních jistot, zprvu jako takřka titánská touha po lidské velikosti, po vzácných osobnostech podpírajících svět (*Zápasy a osudy*), posléze jako rázný obrat k lidské družnosti a k očekávání „časů sklizně". Ve víře v možnosti člověka lze vystopovat i vzdálenější ohlasy předválečné moderny (*Žně*), silnými novoromantickými rysy se naopak vyznačují tragické milostné příběhy (*Kniha baladická*). Oporou S. vlastenecké lyriky z dob 1. světové války se spolu s citovým zaujetím

znovu stala rozvinutá smyslovost, která vtiskla této převážně přírodní lyrice nevšední konkrétnost a věcnost, do jisté míry kontrastující s rétorikou veršů inspirovaných již vznikem samostatného státu (*Zpěvy domova*). S. poválečná poezie se ubírala dvojím směrem. Nejprve jako časová lyrika apostrofující nabytou svobodu a s notnou dávkou iluzí očekávající zrod nového souručenství lidí a vzývající očistnou sílu revoluce; současně se však básník děsí prolévání krve, jež ho naopak od ní odpuzuje. Druhým proudem S. pokračoval v lyrice přírodní, občas i reflexivní a milostné, z níž vyzařuje vnitřní rovnováha, pokora před zázrakem bytí, vitalistické okouzlení prostými jevy; doplňují ji reflexe o životě, včetně smíření se smrtí. Obě tendence někdy procházejí i jedinou sbírkou, rozdělenou ve dvě části už titulem (*Krvácející bratrství. Rozjímání ranní a navečerní*), nebo skládající se ze dvou oddílů uvnitř (*Básně nesobeckého srdce, Naděje i bolesti*); jindy vznikaly celistvé soubory aktuálních příležitostných veršů (*Jasná vidění*) a naopak veršů lyrických (*Básníkovo jaro, Drsná láska*). Stejně tak se v nich porůznu střídá dlouhý rétorický verš s písňovým rytmicky pravidelným veršem krátkým. Po S. smrti vytvořil A. Novák z veršů obdobných tvarů i tematického zaměření ještě dvě sbírky (*Hovory věcí, Za člověkem*), dále soubor epických básní tragického vyznění (*Poslední kniha básní epických*), K. Dobeš pak svazek časových veršů politických a sociálních včetně pamfletů a epigramů (*Píseň o rovnosti*). I S. rané povídky iniciovaly rychlou proměnu prózy na konci století a prostřednictvím subjektivace a lyrizace konstituovaly její impresionistickou a pak i symbolistickou podobu (*Povídky a menší črty*). Stopy obou poetik poznamenaly i S. následující práce. Subjektivně laděný lyrický přírodní půdorys, skýtající prostor především pro niterné děje vyjevující se mnoha diskusemi protagonistů, charakterizuje romány soustředěné k analýzám rozporných typů současných intelektuálů, marně hledajících lidské i sociální zakotvení a troskotajících i v milostném vztahu (*Ivův román*). Pokusu o sociální román, „kronice osamělého studenta" (*Výpravy chudých*), dodávají reálnější motivaci obsáhlé záběry života jihočeského maloměsta a v kontrastu k němu pražského intelektuálního prostředí, do nichž je zasazen příběh mladého radikálního nonkonformisty; zároveň se i zde projevil vliv S. veršů (inverzní slovosled, symbolistická neurčitost obrazných pojmenování aj.). Uměleckou přesvědčivost posledního románu (*Tóma Bojar*), jehož hrdinou S. učinil podnikatele houževnatě prosazujícího obrodu jihočeského venkova proti představitelům církve a šlechty, oslabilo hlavně přímé promítnutí vlastních společenských ideálů do aktivní postavy, jež měla působit jako kladná protiváha dřívějších rozkolísaných intelektuálů. Povídky z posledního údobí obsahují kompozičně uvolněné a se značnou emocionální účastí podané profily jednotlivců zaskočených milostnou zradou, neopětováním citů nebo vypočítavostí (*O milkování, lásce a zradě, Koloběh starostí a jiné povídky*). Vyvrcholením S. prozaického díla se stala novela *Pankrác Budecius, kantor,* v níž se autor osvobodil od životní tíhy a otevřel humoru. Do vnějšího rámce 18. století zasadil jakýsi apokryf legendy: úsměvně idylický až rokokově hravý příběh venkovského kantora, který byl za trest, že pro muzikantskou vášeň zanedbával manželku, donucen přijít o vdoveckou svobodu a znovu se pokorně oženit. Příležitostně S. publikoval rovněž články a glosy o literatuře a kultuře (zvláště vzpomínkové).

PSEUDONYMY: Ilja Georgov, Liboslav Krutihlav, zasloužilý okresní básník, Valburga Turková. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach akademického spolku Orličan (Rychnov n. Kn. 1909); Almanach na rok MCM (1899); Almanach secese (1896); sb. Budivoj (Čes. Budějovice 1917); Budoucno (1919–20); Cesta (1918–23); Čas (1896, 1906–07, 1910, 1913, 1920); Časopis pokrokového studentstva (1904–07); sb. Černá hodinka (1892); Červen (1919); Čes. demokracie (1900); Čes. kultura (1912–14); Čes. osvěta (1916); Čes. revue (1903); Čes. Thalia (1888); Čes. knihovnictví (1900); Čes. slovo (1924–28, i Večerník Čes. slova); Českosl. republika (1920–22); Českosl. samostatnost (1924); Čes. svět (1921–24); sb. Čeští spisovatelé vdovám a sirotkům našich vojínů (1916); Dámské besedy (příl. Pařížských mód, 1896); Den (1920–21); Eva (1924); sb. F. X. Šaldovi k padesátinám (1918); Hlas národa (1890); Horkého týdeník (1909); Iskusstvo Slavjan (1923); Jeviště (1920); Jihočes. kraj (Tábor 1914); Jihočes. přehled (Čes. Budějovice 1927); Jiskra (Tábor 1908); Kmen (1918); Kritika (1924); Kulturní zpravodaj (1926); Květy (1884–1915); Lid. noviny (1908–28, i příl. Večery); Lípa (1917–20); Lit. listy (1893); Lit. noviny (1927); Lit. rozhledy (1907–14, 1924); Lit. svět (1927); Lumír (1882–1921); alm. Lyrický rok 1913; Máj (1902–03, 1912); Májový list Českosl. sociálnědemokratické strany dělnické (1918); Májový list strany národněsocialistické (1921–27); Malý čtenář (1922); Moderní

revue (1894–1906); Moderní život (1903); Mor. revue (Brno 1899); Moravskoslezská revue (Mor. Ostrava 1908); Most (1921–22); alm. Na pomezí (Teplice 1885); Národ (1918); Nár. kultura (1922–23); Nár. listy (1927); Nár. obzor (1908); Nár. osvobození (1924–27); Nebojsa (1918–20); Neodvislost (1917); Niva (1891–97); Niva (1921); Nové proudy (1893); Novina (1908–12); Nový kult (1897–1904); sb. Nůše pohádek 1 (1918); Obzory (1903–06); alm. Osení (1913); Osvěta (1892, 1912–18); Osvěta lidu (Hradec Král. 1924); Otavan (Písek 1916); sb. Padesát let Jaroslava Vrchlického (1903); Paleček (1886–87); Památník na oslavu šedesátiletého trvání gymnázia v Táboře (1922); Památník pelhřimovského gymnázia (1921); Pamětní list slavnosti Praha – Českým Budějovicům (1906); Pokrok (1885); Pokroková revue (1905–13); Poutník od Otavy (Písek 1885); Práce (1905–06); Prager Presse (1921–28); Pramen (1920–27); Právo lidu (1910–20, 1928); Pražská lid. revue (1905–11); Prémie Umělecké besedy na rok 1908; sb. První máj revolucionářů (1906); Přehled (1903); Přerod (1922–23); Rarach (1921); Rozhledy (1894–1901); Rozhledy lit. (1887); Rozpravy Aventina (1925–27); Rudé květy, pokr. Svět (1904, 1917); Ruch (1885–87); Samostatnost (1897, 1914); Sever a Východ (1925–28); Slavnostní list v upomínku na zábavy pořádané na ostrovech… (1887); Středa (1912); Střední škola (1923); Světozor (1883–93); Světozor (1924); Šibeničky (1); Šibeničky (1918–19); Švanda dudák (1887, 1891); Tempo (1927); Topičův sborník (1913–26); Tribuna (1919–22, 1924 příl. Tribuna literární a umělecká); Tvorba (1925); U domácího krbu (příl. Nových mód, 1889–91); U klavíru (1892); Venkov (1916–20); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1892–94); Vojenské rozhledy (1923); Volné směry (1900–01, 1926); Výstavní almanach k Zemské jubilejní výstavě (1891); alm. Vzpomínáme Vás… (1913); Země (1921); Zlatá Praha (1885–1919); Zvon (1902–26); Ženský svět (1917–22); Život (1926); – posmrtně: Almanach Kmene 1930/31 (1930); Čes. slovo (1933–34); Lid. noviny (1928, 1934); Lumír (1934); Právo lidu (1936); Rozhledy (1936); Rozpravy Aventina (1928–34). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Realistické sloky (BB 1890); Květy intimních nálad (BB 1891); Z mého kraje (BB 1892; upr. vyd. 1910 in Kniha prvního zaslíbení); Soucit i vzdor (BB 1894; upr. a rozšíř. vyd. 1911); Zlomená duše (B 1896); Theodoru Mommsenovi (B b. d., 1897; od 1903 in Vybouřené smutky); Vybouřené smutky (BB 1897; rozšíř. vyd. 1903, dále rozšíř. 1922); Próza (PP 1898); Ještě jednou se vrátíme (BB 1900; upr. a rozšíř. vyd. 1912; oddíl Údolí nového království samost. 1924); Ivův román (1902); Hlad (B 1902); Balada o jednom člověku a jeho radostech (B b. d., 1902); Povídky a menší črty (1903, obs. též kn. Próza; 1927 s tit. Kasta živořící a jiné prózy); Výpravy chudých (R b. d., 1903); Tři zpěvy dnešků i zítřků (BB 1905); Dobrodružství odvahy (BB 1906); Lyrika lásky a života (BB 1907; rozšíř. vyd. 1912); O milkování, lásce a zradě 1, 2 (PP 1909); Zápasy a osudy (BB 1910); Kniha prvního zaslíbení (BB 1910; obs. přeprac. výběr ze sb. Realistické sloky, rozšíř. Květy intimních nálad, upr. Z mého kraje, nově První verše meditační); Tóma Bojar (R 1910); Žně (BB b. d., 1913); Kniha baladická (BB b. d., 1915; obs. i Baladu o jednom člověku a jeho radostech; B O vysvobození prince Jirky 1916 samost.); Pankrác Budecius, kantor (P 1916; 1920 in Koloběh starostí a jiné povídky); Zpěvy domova (BB b. d., 1918); K výročí 28. října (B 1919); Krvácející bratrství. Rozjímání ranní i navečerní (BB b. d., 1920; obs. i B K výročí 28. října); Koloběh starostí a jiné povídky (1920); Básníkovo jaro (BB b. d., 1921); Jasná vidění (BB 1922); Báseň nesobeckého srdce (BB 1922); Naděje i bolesti (BB 1924); Údolí nového království (BB 1924; pův. 1900 jako oddíl sbírky Ještě jednou se vrátíme); Drsná láska (BB 1927); – posmrtně: Hovory věcí (BB 1929, ed. A. Novák); Za člověkem (BB 1930, ed. A. Novák); Tři knihy básníkova soumraku (1938, ed. A. Novák; obs. Hovory věcí, Za člověkem, nově Poslední kniha básní epických); Píseň o rovnosti (1951, ed. K. Dobeš). – *Výbory:* Výbor básní (b. d., 1910, ed. A. Novák); O. Březina, A. S., V. Dyk: Výbor z lyriky (1912, ed. M. Hýsek); O. Březina, A. S.: Výbor z lyriky (1923, ed. V. Zelinka); Bezruč – S. – Březina (1926, ed. K. Hikl); Poezie (1936, ed. A. Novák); Z básní A. S. (1941, ed. V. Mikota); Básně (1953, ed. L. Fikar a J. Janů); Vzdor a láska (1954, ed. J. Brabec a J. Zika); Zaniklý domov (1960, z próz, ed. K. Dobeš); Pozdrav bouřlivé noci (1964, ed. M. Červenka a J. Zika); Princezna Lyoleja (1975, ed. S. Zedníček); Když ona přišla na můj sad (1987, ed. A. Stich); Prodloužený úžas (1989, ed. M. Červenka); Vrchol lásky (1989, ed. J. Pelcl); Pláč houslí (2002, ed. M. Fikar). – *Souborná vydání:* Spisy A. S. (Hejda a Tuček, 1910–20, 13. sv.); Dílo A. S. (Aventinum, 1922–30, 22 sv.); Spisy A. S. (Melantrich, 1936–38, 20 sv., ed. A. Novák); Vybrané spisy A. S. (Československ. spisovatel, 1959–62, 4 sv., ed. J. Brabec, Z. Trochová). ■ KORESPONDENCE: F. Roháček: Naše pošta (M. A. Šimáčkovi z 1895), Niva 5, 1894/95, s. 175; an. (S. K. Neumann): Vážený příteli… (Neumannovi z 1896), Almanach secese (1896, s. 45); an. (J. Herben): Nový román S. (redaktoru Času J. Herbenovi z 1904), Čas 1. 3. 1904; an.: Český umělecký svět pro královský hrad český (redaktoru Samostatnosti z 1907), Samostatnost 1907, s. 96; an.: Proti detektivním románům (redakci Nár. obzoru z 1910), Nár. obzor 9. 7. 1910; Vážený pane nakladateli (B. Tučkovi z 1915), in A. S.: Kniha baladická (1915); an.: Vážený pane redaktore (M. Novotnému z 1923), Zpravodaj Družstevní práce 1923, č. 5–6; an.: Dopis básníka A. S. mistru A. Jiráskovi k jeho 75. narozeninám (z 1926), NO 14. 8. 1926; Hn. (I. Herben): Duch a tělo (redakci Lid. novin z 1928), LidN 18. 8. 1928; -o. (M. Jirko): Zesnulý básník A. S. … (České okresní péči o mládež v Ústí n. Labem z 1928), Čes. slovo 5. 9. 1928; K. Balmont: Imeni A. S. (K. Balmontovi z 1928), Poslednija novosti (Paříž)

6. 9. 1928; J. Skutil: A. S. bratřím Mrštíkům (Vilémovi z 1898, Aloisovi z 1914 a 1924), Rozhledy 1935, s. 156; J. Zika: Cítím, že moje loďka tone… (A. Heydukovi z 1885, s úryvky), in J. Zika, J. Brabec: A. S. (1953, s. 46); F. X. Šalda – A. S. Dopisy (vzáj. koresp., S. listy z 1902–24; 1967, ed. J. Zika); in F. Skácelík: Krásná setkání (Skácelíkovi z 1914 a 1918; 1970); J. Skutil: Z neznámých básní a z korespondence Josefa Chaloupky (Chaloupkovi z 1922), Vlastivědná ročenka Okresního archivu v Blansku 5 (1970, s. 65); -n (V. Hejn): K jubileu K. V. Raise (Raisovi z 1908), Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1974, č. 1–2; R. Havel: Z korespondence bratří Mrštíků s A. S. (Vilémovi z 1897–1908, Aloisovi z 1914 a 1924), sb. Lit. archiv 19–20, 1984–85 (1987), s. 135; J. Opelík: Aféra z roku 1925: Karel Čapek a Česká akademie (K. Čapkovi z 1925), Zpravodaj Společnosti bratří Čapků 1988, č. 27. ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Katalog obecní knihovny královského hlavního města Prahy (1902, s F. Blažkou; rozšíř. vyd. 1905). ▮

BIBLIOGRAFIE: K. Nosovský: Bibliografie A. S., Lit. rozhledy 13, 1928/29, s. 169; J. Kuncová: Bibliografie díla A. S. a literatury o něm (Měst. knihovna v Praze 1974, rozmnož.); A. Stich in A. S.: Když ona přišla na můj sad (1987). ▮ LITERATURA: G. R. Opočenský: A. S. (b. d., 1908); L. N. Zvěřina: A. S. (b. d., 1919); F. X. Šalda: A. S. (1924) → Studie z české literatury. Soubor díla 8 (1961); V. Zelinka: A. S. (b. d., 1924); A. Novák: Památce A. S. (1934); V. Diviš: A. S. a rodný kraj (1934); J. Sova: Ještě o Městské knihovně a také o lidech se zřetelem k prvému řediteli Městské knihovny pražské, básníku A. S. (1938); sb. Pacov, město básníka A. S. (1945, ed. A. Pittermann); J. Zika: Knihovnické dílo A. S. (1948); J. Zika, J. Brabec: A. S. (1953); sb. Antonínu Sovovi kytka polního kvítí z Pacova 1958 (1958, ed. L. Fikar); F. Branislav, J. Hájek: Sovův Pacov 1958 (1958); J. Wagner: A. S. (1864–1928). Literární pozůstalost LA Nár. muzea (1962); E. Stejskalová, J. Bednář: A. S. v korespondenci s osobnostmi naší literatury (1988). ▮ ● ref. Realistické sloky: -a- (A. Klášterský), Světozor 24, 1889/90, s. 251; M. (T. G. Masaryk), Čas 1890, s. 281; š. (J. Kuffner), NL 12. 4. 1890; Mikromegas (J. Vrchlický), Lumír 1890, s. 204 + (pseud. Halifax) Hlas národa 4. 5. 1890; R., Čes. Thalia 1890, s. 168; P., Hlídka lit. 1890, s. 269; B. Čermák, ČČM 1891, s. 76; F. Zákrejs, Osvěta 1891, s. 369 ●; ● ref. Květy intimních nálad: B. Čermák, NL 10. 10. 1891; jq., Hlas národa 15. 11. 1891; -a., Niva 1891, s. 320; K., Lumír 1891, s. 347; π, Lit. listy 13, 1891/92, s. 12, 34; F. Zákrejs, Osvěta 1893, s. 93 ●; ● ref. Z mého kraje: J. Karásek, Lit. listy 14, 1892/93, s. 105; -kč., Světozor 27, 1892/93, s. 238; an., Čas 1893, s. 211; an. (F. Roháček), Niva 1893, s. 127; F. Zákrejs, Osvěta 1893, s. 380 ●; ● ref. Soucit i vzdor: J. Karásek, Rozhledy 3, 1893/94, s. 520; F. V. Krejčí, Lit. listy 15, 1893/94, s. 217; B. (T. G. Masaryk), Naše doba 1, 1893/94, s. 466; Jacques (J. Zyka Borotínský), NL 22. 6. 1894; an. (A. Procházka), MR 1894/95, sv. 1, s. 23 ●; *** (A. Procházka): K podobizně A. S., MR 1895/96, sv. 5, s. 185; ● ref. Zlomená duše: Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 5, 1895/96, s. 379; -pp-, Naše doba 3, 1895/96, s. 563; J. Karásek, Lit. listy 17, 1895/96, s. 200 (k tomu reakce A. S., Čes. stráž 23. 5. 1896) → (zkráceno) Impresionisté a ironikové (1903); S. Bouška, NŽ 1896, s. 137; an. (J. Herben), Čas 1896, s. 164 ●; ● ref. Vybouřené smutky: P. Kunz (F. X. Šalda), Lit. listy 18, 1896/97, s. 205 → KP 3 (1950); F. V. Krejčí, Rozhledy 6, 1896/97, s. 561 ●; ● ref. Próza: P. Kunz (F. X. Šalda), Lit. listy 19, 1897/98, s. 181 → KP 4 (1951); Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 7, 1897/98, s. 555; Z. (J. Laichter), Naše doba 5, 1897/98, s. 469; J. Karásek, MR 1898, sv. 8, s. 10 → (zkráceno) Impresionisté a ironikové (1903); Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 1898, s. 82 ●; -al. (A. Vrzal): A. S., Samostatnost 1898, s. 125, 134; ● ref. Ještě jednou se vrátíme: J. Karásek, MR 1900/01, sv. 12, s. 100 → Impresionisté a ironikové (1903); L. (J. Lier), Zvon 1, 1900/01, s. 178; F. X. Šalda, Čes. revue 4, 1900/01, s. 735 → KP 5 (1951); F. V. Krejčí, Rozhledy 10, 1900/01, s. 389; V. Stein, Obzor lit. a umělecký 1901, s. 72 ●; ● ref. Ivův román: A. Novák, Lumír 30, 1901/02, s. 240; Jiří ze Lvovic (Karásek), MR 1901/02, sv. 13, s. 386 → Impresionisté a ironikové (1903); F. V. Krejčí, Rozhledy 12, 1901/02, s. 621; H. O. Lešovský, Vlasť 18, 1901/02, s. 763; T. A. (A. Procházka), Obzor lit. a umělecký 1902, s. 116 → České kritiky (1912); Dr. Skácelík, Samostatnost 1902, s. 102; α (J. Kamper), Politik 12. 2. 1902; K. Z. K. (Klíma), LidN 14. 5. 1902 ●; ● ref. Balada o jednom člověku a jeho radostech: K. Z. K. (Klíma), LidN 31. 12. 1902; Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 1902, s. 521; F. X. Šalda, Čes. revue 6, 1902/03, s. 442 → KP 5 (1951); V. Dyk, MR 1902/03, sv. 14, s. 171; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 31, 1902/03, s. 172; S. (F. Sekanina), Zlatá Praha 20, 1902/03, s. 203; E. Sokol (K. Elgart Sokol), Rozhledy 13, 1902/03, s. 704; L. (J. Lier), Zvon 3, 1902/03, s. 518; E. Krásnohorská, Osvěta 1903, s. 266 ●; ● ref. Povídky a menší črty: V. Dyk, Přehled 1, 1902/03, s. 778; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 32, 1903/04, s. 192; an. (A. Procházka), MR 1903/04, sv. 15, s. 59; -ský., Zvon 4, 1903/04, s. 27; E. Sokol (K. Elgart Sokol), Rozhledy 14, 1903/04, s. 325; K. Z. K. (Klíma), LidN 13. 2. 1904; F. V. Vykoukal, Osvěta 1904, s. 370 ●; ● ref. Výpravy chudých: V. Dyk, Přehled 2, 1903/04, s. 98; J. Rowalski (A. Bačkovský), Nová čes. revue 1, 1903/04, s. 527; an. (A. Procházka), MR 1903/04, sv. 15, s. 204; -ásk̀ý., Zvon 4, 1903/04, s. 418; an. (J. Vodák), Čas 17. 2. 1904 ●; Z. (J. Laichter): ref. Povídky a menší črty, Ivův román, Výpravy chudých, Naše doba 11, 1903/04, s. 312 → Uměním k životu (1919, s tit. Opravdovost v umění); F. X. Šalda: A. S., Přehled 2, 1903/04, s. 329 a pokr. → KP 5 (1951); V. Č. (Červinka): A. S., Zlatá Praha 21, 1903/04, s. 225; A. Hodek: A. S., Lit. listy 1 (21), 1903/04, s. 189; ● ref. Tři zpěvy dnešků i zítřků: K. Z. K. (Klíma), Rozhledy 15, 1904/05, s. 110; an., Lumír 33, 1904/05, s. 534; r. (F. V. Krejčí), PL 30. 8. 1905; E. J. S., Osvěta 1905, s. 465; K., Samostatnost 1905, s. 173;

-inka (K. Červinka), Zvon 6, 1905/06, s. 14 ●; ● ref. Dobrodružství odvahy: SK. (F. Skácelík), Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 215; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 34, 1905/06, s. 242; E. Chalupný, Přehled 4, 1905/06, s. 250 a pokr. → Studie o Otokaru Březinovi a jiných zjevech českého umění a filozofie (1912); V. Kol. (V. Červinka), Zvon 6, 1905/06, s. 429; V. O. (Otomar), Revue moravskoslezská 2, 1905/06, s. 163; α (J. Kamper), Politik 10. 4. 1906 ●; P. M. Haškovec: S. A., Vzdělání lidu 1906, s. 78 a pokr.; O. Theer: A. S., Lumír 35, 1906/07, s. 243; ● ref. Lyrika lásky a života: A. Novák, Přehled 5, 1906/07, s. 380; J. R. (A. Bačkovský), Rozhledy 17, 1906/07, s. 283; M. Marten, MR 1906/07, sv. 19, s. 204; H. J. (Jelínek), Lumír 35, 1906/07, s. 137; an. (J. Herben), Besedy Času 1907, s. 76; A. Pražák, NL 10. 5. 1907; H., Naše doba 15, 1907/08, s. 299; -a-, Máj 6, 1907/08, s. 107 ●; ● ref. O milkování, lásce a zradě 1, 2: an. (M. Marten), MR 1908/09, sv. 21, s. 254; A. Novák, Přehled 7, 1908/09, s. 625; B. B-ová (Benešová), Novina 2, 1908/09, s. 629 a 3, 1909/10, s. 155; -il., LidN 26. 2. a 10. 12. 1909; K. Sezima, Lumír 38, 1909/10, s. 241 → Podobizny a reliéfy (1919); B. Polan, Pokroková revue 6, 1909/10, s. 136 ●; R. (V. Červinka): ref. O milkování, lásce a zradě a Zápasy a osudy, Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 168; ● ref. Zápasy a osudy: K. Fiala, MR 1909/10, sv. 22, s. 276; B. B-ová (Benešová), Novina 3, 1909/10, s. 186; A. Novák, Přehled 8, 1909/10, s. 393; Tristan (S. V. Friedl), Zvon 10, 1909/10, s. 430; A. Drtil, Stopa 1, 1910/11, s. 214 ●; ● ref. Tóma Bojar: A. Novák, Přehled 9, 1910/11, s. 415; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 18, 1910/11, s. 372; A. M. (Macek), Akademie 15, 1910/11, s. 223; B. B-ová (Benešová), Novina 4, 1910/11, s. 216; A. Procházka, MR 1910/11, sv. 23, s. 302; E. Sokol (K. Elgart Sokol), MSlR 7, 1910/11, s. 305; an., Čes. revue 4, 1910/11, s. 318; -der. (V. Dresler), Venkov 23. 2. 1911; K. (F. V. Krejčí), PL 16. 4. 1911; F. V. Vykoukal, Osvěta 1911, s. 303; K. Sezima, Lumír 40, 1911/12, s. 99 → Krystaly a průsvity (1929) ●; J. Menšík: Jihočeské problémy v díle A. S., Jihočes. kraj 1911, s. 15 a pokr. (i sep.); Ad. Veselý: Senzitiv básnického slova mluvy mateřské, MSlR 9, 1912/13, s. 20; F. X. Šalda: A. S., senzitiv a vizionář, Duše a dílo (1913); -der. (V. Dresler): A. S., Lit. rozhledy 1913, s. 1; ● ref. Žně: K. (F. V. Krejčí), PL 25. 12. 1913; F. X. Šalda, Čes. kultura 2, 1913/14, s. 119 → KP 9 (1954); A. Novák, Přehled 12, 1913/14, s. 231; B. Polan, Pokroková revue 10, 1913/14, s. 89; J. Mahen, LidN 18. 1. 1914 → (část) Za oponou umění a života (1961); F. V. Vykoukal, Osvěta 1914, s. 307; Ant. Veselý, Květy 1914, s. 233 ●; ● k padesátinám: A. Novák, Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 235 → Zvony domova (1916); M. Marten, Květy 1914, s. 24; F. Sekanina, Zvon 14, 1913/14, s. 249; V. Dyk, Lumír 42, 1913/14, s. 179; R. Medek, tamtéž, s. 327 a pokr. → Dva hlasy. Březina a S. (1921); an. (J. Vodák), Čas 22. 2. 1914 (k tomu F. X. Šalda, Čes. kultura 2, 1913/14, s. 211 → KP 9, 1954); F. X. Šalda, NL 1. 3. 1914 → KP 10 (1957) ●; A. Novák: Básnická etika A. S., Přehled 12, 1913/14, s. 319 → Zvony domova (1916) a Česká literatura a národní tradice (1995); P. M. Haškovec: O postavách S., Jihočes. kraj 4, 1913/14, s. 286; ● ref. Kniha baladická: J. B. (Borecký), Topičův sborník 3, 1915/16, s. 284; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 16, 1915/16, s. 191; M. P., Naše doba 23, 1915/16, s. 545; an., Zlatá Praha 33, 1915/16, s. 192; an., Novina 1, 1915/16, s. 171; A. Novák, Lumír 1916, s. 121 ●; ● ref. Pankrác Budecius, kantor: K. (F. V. Krejčí), PL 17. 12. 1916; K. Sezima, Lumír 45, 1916/17, s. 214 → Podobizny a reliéfy (1919); K. Fiala, MR 1917, sv. 31, s. 32; F. V. Vykoukal, Osvěta 1917, s. 126 ●; A. N. (Novák): ref. O vysvobození prince Jirky, Lumír 45, 1916/17, s. 86; P. Eisner in Tschechische Anthologie. Vrchlický – S. – Březina (Lipsko 1917); ● ref. Zpěvy domova: A. Novák, Lumír 46, 1917/18, s. 511; J. B. (Borecký), Topičův sborník 5, 1917/18, s. 559; G. Pallas, Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 607; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 657; jv. (J. Vodák), LidN 25. 10. 1918; A. Vyskočil, Národ 1918, s. 538 → Kritikova cesta (1998); M. Novotný, Nové Čechy 1918, s. 378; K. Čapek, Červen 1, 1918/19, s. 227 → O umění a kultuře 1 (1984); F. Götz, Lípa 2, 1918/19, s. 92, 109; Z. Háskova, Ženský svět 1919, s. 25 ●; F. Schlée: Z mládí A. S., Štítný 1918, s. 22; J. Weinberger: Hudba v básnickém díle S., Kmen 2, 1918/19, s. 297, 308; ● ref. Krvácející bratrství: J. Vrba, Pramen 1920, s. 472; J. H. (Hora), PL 18. 7. 1920; A. Novák, Venkov 20. 7. 1920; J. V. Sedlák, Tribuna 22. 8. 1920; O. Šimek, LidN 12. 9. 1920; jeel (J. L. Fischer), Kmen 4, 1920/21, s. 394; B. Polan, Nové Čechy 4, 1920/21, s. 32; K. Hikl, Naše doba 28, 1920/21, s. 546; P. Eisner, Prager Presse 24. 4. 1921 ●; ● ref. Básníkovo jaro: A. M. Píša, Červen 1921, s. 355; P. Eisner, Prager Presse 2. 10. 1921; K. (F. V. Krejčí), PL 20. 11. 1921; J. V. Sedlák, Tribuna 20. 11. 1921; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 22, 1921/22, s. 68; A. Novák, Lumír 1922, s. 49; K. Č. (Čapek), LidN 6. 1. 1922 → O umění a kultuře 2 (1985); A. Vyskočil, Čes. revue 1922, s. 158 ●; ● ref. Koloběh starostí…: A. H. (Hartl), Most 1, 1921/22, s. 45; K. Sezima, Lumír 1922, s. 135 ●; ● ref. Jasná vidění: H. (A. Hartl), Most 1, 1921/22, s. 122; A. N. (Novák), LidN 11. 6. 1922 ●; J. O. Novotný: ref. Básníkovo jaro, Jasná vidění, Cesta 5, 1922/23, s. 305; ● ref. Básně nesobeckého srdce: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 23, 1922/23, s. 405; J. Krecar, MR 1922/23, sv. 38, s. 215; A. N. (Novák), LidN 4. 4. 1923 ●; R. Illový: Sociální poezie Sovova a Macharova, Akademie 27, 1923/24, s. 430; ● k šedesátinám: O. Fischer, Studentský časopis 3, 1923/24, s. 195 → Duše, slovo, svět (1965); M. Hýsek, Zvon 24, 1923/24, s. 309; M. Rutte, Cesta 6, 1923/24, s. 451; -vb- (V. Brtník), Topičův sborník 11, 1923/24, s. 232; K. (F. V. Krejčí), PL 24. 2. 1924; F. X. Šalda, Čes. slovo 24. 2. 1924 → KP 12 (1959); A. Novák, LidN 26. 2. 1924; jv. (J. Vodák), Českosl. samostatnost 26. 2. 1924; J. V. Sedlák, Čes. slovo 26. 2. 1924; J. Hora, RP 28. 2. 1924 → Poezie a život (1959); M. Pujmanová, Tribuna 23. 2. 1924, příl. Tribuna lit. a umělecká, č. 9 ●; E. Čenkov: Z dob prvního zaslíbení, Českosl. republika 24. 2. 1924;

K. B. J. (Jirák): A. S. a česká hudba + Přehled hudebních děl komponovaných na básně A. S., Českosl. samostatnost 26. 2. 1924; Š. Jež: Národní a sociální myšlenka v posledních knihách S., Samostatnost 28. 2. 1924; F. Götz: S. duševní rytmus, Českosl. samostatnost 20. 3. 1924; J. Borecký: Hrst vzpomínek na A. S., Otavan 1924, s. 38; Ant. Veselý in Listy autorům (1924); ● ref. Naděje i bolesti: A. Novák, Lumír 51, 1923/24, s. 159; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 24, 1923/24, s. 406; F. X. Šalda, Prager Presse 24. 2. 1924; J. Krecar, MR 1924, sv. 39, s. 254 ●; P. Eisner: S. cyklus Z mého kraje, RA 1, 1925/26, s. 4; M. Novotný: Lyrikovy romány, tamtéž, s. 99; V. Zelinka: U básníka A. S., RA 2, 1926/27, s. 121; J. Durych: Kus retrospektivy (A. S.), Rozmach 1927, s. 161 → Ejhle člověk (1928) a Polemiky a skandály (2002); J. L. Fischer: Pan Homais a Tóma Bojar, Jihočes. přehled 1927, s. 135; K. Balmont: Hudební nálady, RA 3, 1927/28, s. 203; ● ref. Drsná láska: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 8. 5. 1927; J. Knap, Venkov 3. 6. 1927; P. E. (Eisner), Prager Presse 16. 7. 1927; J. V. Sedlák, Tribuna 7. 8. 1927; A. M. Píša, Jihočes. přehled 1927, s. 176 → Dvacátá léta (1969); A. N. (Novák), Lumír 54, 1927/28, s. 269; P. Fraenkl, Naše doba 35, 1927/28, s. 434 ●; ● nekrology: M. Jirko, Čes. slovo 17. 8. 1928 → Sedmero zastavení (1935, s tit. Bolestný hrdina); A. N. (Novák), LidN 17. 8. 1928; K. Č. (Čapek), LidN 17. 8. 1928 → O umění a kultuře 3 (1986); J. Thon, NL 17. 8. 1928; J. Kopta a F. Götz, NO 17. 8. 1928; K. (F. V. Krejčí), PL 17. 8. 1928; P. Eisner, Prager Presse 17. 8. 1928; jk (J. Kodíček), Tribuna 17. 8. 1928; L. Suchý, Venkov 17. 8. 1928; jv. (J. Vodák). Čes. slovo 18. 8. 1928; B. (B. Václavek), Rovnost 18. 8. 1928 → Literární studie a podobizny (1962); J. O. Novotný, Cesta 10, 1927/28, s. 702; J. Hora, Lit. noviny 1928, č. 15 + Kmen 2, 1928/29, s. 142 → oboje Poezie a život (1959); D. (M. Dvořák), Tvar 1928, s. 319; G. Preissová, Almanach ČAVU 1929, s. 164 ●; O. Jeremiáš: Česká hudba a A. S., Jihočes. přehled 1928, s. 193; B. V. (Vomáčka): A. S. a česká hudební moderna, LidN 18. 8. 1928; A. N. (Novák): Besedou u A. S., LidN 19. 8. 1928; V. Zelinka: Trocha vzpomínek na A. S., Nár. politika 21. 8. 1928; K. Balmont: Imeni A. S., Poslednija novosti (Paříž) 6. 9. 1928; O. Fischer: Citáty z básníka, PL 2. 9. 1928 + K poetice A. S., RA 4, 1928/29, s. 43 → Duše, slovo, svět (1965) + Březina a S., LidN 30. 3. 1929; J. Hora: A. S. a dnešek, LitN 1929, č. 5 → Poezie a život (1959); A. Novák in A. S.: Hovory věcí (1929); ● ref. Hovory věcí: G. (F. Götz), NO 22. 9. 1929; kp (J. Knap), Venkov 27. 9. 1929; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 5. 10. 1929; P. E. (Eisner), Prager Presse 31. 10. 1929; J. Münzer, LidN 2. 11. 1929; AMP (A. M. Píša), PL 8. 12. 1929; J. O. Novotný, Cesta 12, 1929/30, s. 47; P. Fraenkl, Naše doba 37, 1929/30, s. 184 ●; K. Sezima: A. S., in Masky a modely (1930); ● ref. Za člověkem: P. Fraenkl, Naše doba 37, 1929/30, s. 438; JBČ (J. B. Čapek), Čin 1, 1929/30, s. 598; M. Rutte, NL 16. 3. 1930; G. (F. Götz), NO 23. 3. 1930; P. Eisner, Prager Presse 29. 3. 1930; AMP (A. M. Píša), PL 1. 5. 1930; -a. (J. Hora), LitN 1930, č. 7 ●; F. X. Šalda: ref. Hovory věcí, Za člověkem, ŠZáp 2, 1929/30, s. 307; P. Fraenkl: A. S., Čin 1, 1929/30, s. 639; F. Götz: Pád individualismu, in Básnický dnešek (1931); A. Novák: Ze vzpomínek na A. S., sb. Sedmdesát let Umělecké besedy 1863–1933 (1933, s. 195); F. X. Šalda: Některé problémy sovovské, ŠZáp 6, 1933/34, s. 177; A. Klášterský in Vzpomínky a portréty (1934); ● k 70. výr. nar.: P. Eisner, Prager Presse 24. 2. 1934; G. (F. Götz), NO 25. 2. 1934; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 25. 2. 1934; V. Martínek, Moravskoslezský deník 26. 2. 1934 → Živné zdroje (1972); -á- (J. Rybák), Haló noviny 27. 2. 1934; O. Fischer, Prager Rundschau 1934, s. 241 ●; A. Novák: Impresionista?, LidN 25. 2. 1934; J. Hora: Hlas princezny Lyoleji, Čin 1936, s. 116; R. Illový: Proslovy A. S., Dělnická osvěta 1938, s. 308; ● k 10. výr. úmrtí: J. V. S. (Sedlák) a kp (J. Knap), Venkov 14. a 16. 8. 1938; A. Novák, LidN 16. 8. 1938; K. P. (Polák), PL 16. 8. 1938; F. Sekanina, Nár. politika 16. 8. 1938; J. Fučík, Tvorba 1938, č. 33 a pokr. → Stati o literatuře (1951) ●; K. P. (Polák): A. S. dnes, Nár. práce 26. 2. 1939; -f- (J. Fučík): Machar a S., Nová svoboda 2. 3. 1939 → Milujeme svůj národ (1948); J. Rosendorfský: A. S., L'Europa orientale 19, sv. 7–10 (Řím 1939, s. 360); J. B. Čapek: Jarní jeseň A. S., Zvon 41, 1940/41, s. 225, 245 → Záření ducha a slova (1948); P. Antošová: Několik poznámek sovovských, sb. Morava Arnu Novákovi (1941); J. Kopecký: Lyrická minuta s básníkem, LidN 15. 8. 1943; V. Hánek: Lyrika lásky a života, Venkov 21. 12. 1943 + Básník soucitu a vzdoru, tamtéž 25. 2. 1944; B. Slavík: Nad dílem A. S., Nár. politika 26. 2. 1944; Z. Votava: Čtyři typy slavných studentů píseckého gymnázia, sb. 170 let píseckého gymnázia (1948, s. 72); B. Polan: K 20. výročí smrti básníkovy, LidN 15. 8. 1948; skn (F. Sekanina): O neznámé studentské veselohře básníka S., NO 15. 8. 1948 + Vzpomínka na A. S., LD 15. 8. 1948; J. Janů: S. Balada o jednom člověku a jeho radostech, Kytice 1948, s. 305; J. Polák: Valburga Turková, zapomenutý pseudonym A. S., LF 1949, s. 99; K. Dobeš in A. S.: Píseň o rovnosti (1951); K. Svoboda: K S. básni Sloky spisovatelům, Čes. jazyk 2, 1951/52, s. 399; J. Janů: K dílu A. S., LitN 1953, č. 33 → A. S.: Básně (1953); L. Stehlík: Básník a domov, in A. S.: Z mého kraje (1954); J. Brabec in A. S.: Pankrác Budecius, kantor (1956) + A. S., LitN 1956, č. 3 + (šifra jb) A. S., LitN 1958, č. 26 + in A. S.: Básníkovo jaro (1958) + in A. S.: Lyrika lásky a života (1958) + in A. S.: Básně (1958); J. Zika: Čeští básníci a A. S., NŽ 1958, s. 700; A. M. Píša in A. S.: Ještě jednou se vrátíme (1959) + in A. S.: Výpravy chudých (1960) → oboje Stopami poezie (1962, s tit. Básník přírody a společnosti); K. Dobeš: Prózy A. S., in A. S.: Zaniklý domov (1960); J. Brabec in A. S.: Květy intimních nálad a jiné básně (1961) + in A. S.: Z mého kraje, Soucit i vzdor (1962); F. Kubka: Lyrika lásky a života, in Setkání s knihami (1963); K. Konrád: Básník lásky, soucitu a vzdoru, in Nevzpomínky (1963); M. Červenka in Český volný verš

devadesátých let (1963) + Rozhodující léta v díle A. S., in A. S.: Pozdrav bouřlivé noci (1964) → Symboly, písně a mýty (1966); J. Brabec: Osudy a zápasy A. S., LitN 1964, č. 8; K. Konrád: Básník našeho neklidu, Plamen 1965, s. 109; L. Stehlík: Krajinou básníkovou, in Země zamyšlená 2 (1966); O. Štorch-Marien in Sladko je žít (1966, zejména s. 160, 225) → Paměti nakladatele 1 (1992); J. Zika: Dopisy F. X. Šaldy a A. S., in F. X. Šalda – A. S.: Dopisy (1967); Z. Kalista: A. S., in Tváře ve stínu (1969); F. Hrubín in Lásky (1969); O. Štorch-Marien in Ohňostroj (1969) → Paměti nakladatele 2 (1992); F. Skácelík in Krásná setkání (1970, s. 29); Z. Pešat in A. S.: Pankrác Budecius, kantor (1973); J. Hájek: Básnický prolog nového století, Tvorba 1974, č. 6 → Letorosty (1974); J. Nejedlá: Dobrodružství poezie, Lit. měsíčník 1974, č. 2; S. Zedníček in A. S.: Princezna Lyoleja (1975); J. Zika: Otokar Březina a A. S., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1978, s. 116; K. Boušek: Básníkovo vyznání rodné krajině, in A. S.: Z mého kraje (1978); F. Buriánek: Ještě jednou se vrátíme, Z moderní české literatury (1980); J. Zambor in Ivan Krasko a poézia českej moderny (1981); J. Hrabák: Lidová balada – stále živý pramen naší poezie (Kniha baladická), in Úvahy o literatuře (1983); L. Stehlík: Několik sovovských marginálií, Lit. měsíčník 1983, č. 6; F. Buriánek: Básník soucitu a vzdoru, Čes. jazyk a literatura 1984, s. 216; J. Štěpánková: K prozaickému dílu A. S., ČLit 1984, s. 216; Z. Kovářová: A. S.: Vybouřené smutky, sb. Rozumět literatuře (1986); T. Vlček in Praha 1900 (1986, s. 28 a zejména 240); L. Soukup: M. Majerová uvádí v Pacově večer A. S., sb. Výběr z prací členů Historického klubu Jihočes. muzea v Čes. Budějovicích (1986, s. 131); A. Stich: S nadějí na nové návraty + Z běhu S. života a díla, oboje in A. S.: Když ona přišla na můj sad (1987); J. Janáčková: Rané trojcestí S. povídkáře, sb. Lit. archiv 19–20, 1984–85 (1987), s. 19 + Proměny vypravěče v lyrizovaném románu z počátku 20. století (Ivův román a Stříbrný vítr), ČLit 1988, s. 446; M. Červenka: Při četbě S. básní, in A. S.: Prodloužený úžas (1989); J. Pelc: Vrchol lásky a nelásky, Kmen 1989, č. 8 → A. S.: Vrchol lásky (1989); J. Janáčková: Slohové proměny v próze A. S., in Román mezi modernami (1989) + Románová kronika (Výpravy chudých), Čtenář 1990, s. 270; M. Červenka: Významy a funkce verše v díle A. S., sb. Po zarostlém chodníčku. Jaroslavě Janáčkové k narozeninám (rkp. sb., 1990, s. 7) + (šifra mč) in Slovník básnických knih (1990, Ještě jednou se vrátíme, Lyrika lásky a života, Vybouřené smutky, Zlomená duše) + (pod vl. jm.) A. S., in Z večerní školy versologie 2 (1991); J. Karásek ze Lvovic in Vzpomínky (1994); D. Kšicová: Krajina duše. Básník a krajina v době secese – A. S. a Otokar Březina, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1994, č. 41; Z. Kožmín: Časový a prostorový model A. S., in Studie a kritiky (1995); M. Červenka: Zlomená duše, in Z večerní školy versologie 3 (1995); I. Slavík: A. S., in Tváře za zrcadlem (1996) + Modlitby básníků. A. S., Katol. týdeník 1996, č. 45; H. Bednaříková in Česká dekadence (2000); J. Svoboda: S. Zlomená duše a literární kontext 90. let, sb. Česká literatura na konci tisíciletí 1 (2001, s. 265) → Cesty a zastavení (2002); P. Kordík: Slovo a jeho zhudebnění: Prolog z Novákova cyklu Údolí nového království, Hudební věda 2002, s. 245; J. Bláha: Jan Preisler – Josef Suk – A. S.: Kvalitativní proměna vztahu obsahu a formy v malířství, hudbě a poezii na přelomu 19. a 20. století, Ateliér 2003, č. 19; M. Krýza: Realistické sloky: První „velká" sbírka A. S., Tvar 2004, č. 16; R. Novák in Hudba jako inspirace poezie (2005); M. Exner in Topos a topografie, Estetika 2005, s. 78; F. Všetička in Možnosti Meleté. O kompoziční poetice české prózy desátých let 20. století (2005, s. 84).

zp

Ladislav **Sova**

* 20. 1. 1908 *Praha*
† 14. 6. 1977 *Třebotov* u Zbraslavi

Autor přírodní a reflexivní lyriky.

Otec byl truhlářským dělníkem. Obecnou školu a reálku S. navštěvoval v Praze-Vršovicích. Po maturitě (1921) krátce pobyl ve Francii (několikrát navštívil i Jugoslávii) a po návratu vstoupil do železničních služeb; působil jako výpravčí a jako komerční úředník ve stanicích Hluboká n. Vltavou, Pelhřimov, Hartenberg, Kraslice, Čes. Krumlov a Kadaň. Vojenskou službu absolvoval nejprve v Košicích, poté pokračoval ve škole pro záložní důstojníky v Praze a u pluku v Chustu na tehdejší Podkarpatské Rusi. Do účtárny ředitelství státních drah v Praze přešel 1936 a odtud 1945 na ministerstvo dopravy do tiskové služby. Od 1953 žil v Radotíně, kam byl z ministerstva vyslán do výroby: pracoval nejdříve u firmy Janka a pak v expedici firmy Prefa. Byl členem Syndikátu čes. spisovatelů a literárního uměleckého sdružení Aktivisté; jeho spolková činnost však zůstala takřka beze stop. Zemřel v třebotovské nemocnici.

Od konce 20. let S. publikoval časopisecky především verše a jen ojediněle i drobné prózy. Jeho prvotina *Bílá paleta* byla inspirována dojmy z Dalmácie, aktuální citové okouzlení jižní krajinou a mořem doplňují reflexe tradice, zejména antické (řecké mýty, Aristofanes, úpadkový Řím) i různorodé podněty literární (F. Schiller, J. W. Goethe, Li Po). S. přitom obvykle zůstal u popisu – ať stavu duše, mysli, ne-

bo zjevného přírodního dění; formálně se snažil přiblížit antickému metru. Nápodoba různých vzorů se projevuje i ve sbírce *Starý džbán;* v její první části parafrázoval lyriku čínsko-japonské oblasti, usiloval zachytit okamžitý dojem či náladu krátkým veršem a jednoduchými výrazovými prostředky, avšak půvabu předloh ani příznačně sevřené, přesně dané formy nedosáhl. Ve druhé a třetí části sbírky úspornost čínských motivů překvapivě střídá mnohomluvný, monotónní, metaforicky matný výraz rozměrných hymnů k oslavě přírody, práce, dělného soubytí, klidu a míru. V závěru přechází tato převážně přírodní lyrika, čerpající ze vzpomínek na podkarpatské poloniny a rusínské stepi, k souvislejším reflexím lidského usilování, zejména tvorby, jejichž pomíjivost autorovi zřetelně vyplynula právě z konfrontace s krásami země a věčností přírody.

PŘÍSPĚVKY *in:* Aktivisté (1941); Cesta (1926–30); Čes. slovo; Lid. noviny (1943–44); Lumír (1931); Mladá kultura (1935); Nár. osvobození (1936–37); Praha v týdnu; Sever a Východ (1927–30); Středisko (Brno 1931); Uboj (1941–42); Venkov (1938–41); sb. Zpěv nad kolejemi (1941); Živá tvorba (1942–44); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Bílá paleta (BB 1935); Starý džbán (BB 1941). ∎

LITERATURA: ● ref. Bílá paleta: V. Knapp, LitN 7, 1934/35, č. 15; jšr. (J. Šnobr), Čes. osvěta 31, 1934/35, s. 338 ●; ● ref. Starý džbán: J. B. (Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 698; J. Heyduk, LidN 5. 5. 1941; J. Pilař, Venkov 14. 5. 1941; J. S., Nár. práce 18. 5. 1941; J. Kopecký, KM 1941, s. 242; kc (J. Kunc), LitN 1941, s. 143; b. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1941, s. 210; J. Suchánek, Aktivisté 1941, č. 4; Boj (P. Bojar), Studentský časopis 21, 1941/42, s. 57; mh. (M. Haller), Střední škola 22, 1941/42, s. 58 ●; A. Balaš in sb. Zpěv nad kolejemi (1941, s. 153).

jtp

Lucie **Sovová**

* 2. 3. 1891 *Litomyšl*
† 16. 8. 1962 *Moravská Třebová*

Autorka povídek a črt, ovlivněných tvorbou R. Svobodové, s výrazným zájmem o svět dětí a specifickou atmosféru rodného města.

Podepisovala se i vl. jm. Františka Benešová. – Dcera hostinského. Do obecné a měšťanské školy chodila v Litomyšli, 1906–10 studovala tamtéž český ústav pro vzdělávání učitelek. Od 1914 vyučovala na obecných a měšťanských školách v Litomyšli, Dolním Újezdě, Sebranicích a znovu v Litomyšli. Po složení zkoušek způsobilosti učila 1917–49 na obecné a měšťanské škole v Litomyšli, od září 1949 ještě na vlastní žádost v Osíku u Litomyšle. Zemřela v domově důchodců.

Již prvotina, příznačně nazvaná *Introitus,* obsahuje základní stylové charakteristiky, námětové okruhy a motivy S., tj. orientaci na vlastní dětství z přelomu století, rodiště a jeho okolí. V intimní i obecnější rovině se v ní S. soustředila se smyslem pro psychologii dítěte a s úsilím o výrazovou neotřelost na postižení radostí i duševních úrazů dětství, podobně jako ve sbírkách emotivních povídek a črt *Podnebesí* a *Dětská knížka,* poznamenaných soustrastí se smutným údělem maličkých a tesknotou. Vciťovala se v nich do hýčkaných a zejména rodinnými tragédiemi poznamenaných dětí, jejichž dojmy a zážitky líčí většinou v prostředí domova na pozadí ročních období se sklonem k poetické stylizaci a mírné exaltaci. Méně se jí dařilo portrétování dívek a mladých žen (*Smutné sestry*), které se odsuzují k osamělosti ze strachu před milostným vzplanutím. *Lesní knížku,* básnické imprese z lesů a luk s převažující vizuální složkou, vyplňuje snaha o ztotožnění člověka s přírodou a oslava její krásy a vitality; črty *Na podsíni,* evokované bez historických nebo literárních reminiscencí jako pouhý souhrn soukromých vzpomínek, naopak obdiv a láska k malebné domáckosti litomyšlského podloubí.

PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1922, 1929); Čes. dělník (1944); Jitřenka (1914); Lid. noviny (1922, 1924–29, 1941–45); Lípa (1918–19); Lumír (1914, 1916–19); Od Trstenické stezky (Litomyšl, od 1924, i pod vl. jm.); Topičův sborník (1920–24); Venkov (1919–20, 1924, 1928–29); Zlatá Praha (1915–17); Zvon (1919). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Introitus (PP 1918); Podnebesí (PP 1922); Dětská knížka (PP 1924); Smutné sestry (PP 1924); Lesní knížka (črty, 1929); Na podsíni (črty, 1949). ∎

LITERATURA: ● ref. Introitus: F. Götz, Lípa 2, 1918/19, s. 623; A. Novák, Venkov 4. 3. 1919 ●; A. N. (Novák): ref. Podnebesí, LidN 8. 5. 1923; ● ref. Dětská knížka: drb. (J. Borecký), Zvon 25, 1924/25, s. 153; K. (J. Kopal), Nové Čechy 1925, 2. půlletí, s. 57; J. Staněk, Čes. osvěta 23, 1926/27, s. 305 ●; ● ref. Smutné sestry: Aa, Zvon 25, 1924/25, s. 349; A. N. (Novák), LidN 21. 4. 1925 ●; ● ref. Lesní knížka: A. N. (Novák), LidN 29. 6. 1929; vz (V. Zelinka), Zvon 30, 1929/30, s. 195 ●; M. Zahálka: Literární odkaz L. S., Zprávy z muzeí od Trstenické stezky 12, 1971, s. 3.

sb

Augustin **Spáčil**

* 28. 8. 1871 *Prostějov*
† 30. 12. 1929 *Prostějov*

Autor dobových frašek a her z vesnického prostředí, prozaik, překladatel divadelních her a románů z polštiny, němčiny a francouzštiny; publicista.

V matrice zapsán jako Augustýn, podepisoval se též Gustav (Gusta) S. – Syn prostějovského obuvníka. Obecnou školu vychodil v rodišti, dalších šest let studoval na gymnáziu v Olomouci. Po tříleté farmaceutické praxi absolvoval čtyři semestry farmakologie na pražské filoz. fakultě a poté pracoval jako lékárník v Těšíně. Po válce opustil existenční jistotu stálého povolání, přestěhoval se zpět do Prostějova a stal se profesionálním překladatelem. Příležitostně také režíroval a hrál divadlo; spolupracoval rovněž s redakcemi regionálních listů. Svůj život dobrovolně ukončil skokem pod vlak, když prohazardoval celé své i sestřino jmění. Pohřben byl do rodinné hrobky na městském hřbitově v Prostějově. – Bratr Jan S. Žeranovský byl spisovatelem, bratr Alois S. sochařem, synovec Jan S. (1892–1982) malířem, prasynovec Leo S. (1924–2000) divadelním režisérem a dramatikem.

Pro ochotnické soubory a předměstské scény (Intimní divadlo na Smíchově) napsal S. (obvykle za použití starších předloh) několik konvenčních frašek postavených na sérii nedorozumění zaviněných unáhlenými či zkratkovitými soudy; braly si na mušku hlavně záletnictví a žárlivost (*Kubíčkovy zálety*, *Žárlivci*, *Háček z minulosti*). Závažnější téma utrpení za nespáchaný zločin zvolil S. v obrazech z venkovského života *Pod tíhou podezření* a *Cesty osudu*. Své prozaické práce (povídky, novely, humoresky) tiskl v novinách a časopisech, knižně vydal pouze soubor drobných erotických povídek s prostými zápletkami *Amorovy nezbednosti*, které napsal v době, kdy pro nakladatelství J. Toužimský zároveň překládal tituly eroticky zaměřené edice Venušiny povídky (Homunkulus: Klub teplých bratří, soubory Divoké koření, Z říše Afrodity). Na překlady próz s erotickými motivy se orientoval i později (M. Capri, E. de Goncourt, P. A. de Ponson du Terrail aj.). Z francouzštiny a polštiny mimoto překládal prózy romantického typu (H. Sienkiewicz, T. O. Konczyński, A. Dumas st., V. Hugo), z němčiny pak divadelní hry a frašky (O. Blumenthal, K. Laufs, H. Sudermann aj.). V. Ethen uvádí v medailonu A. S. řadu rukopisných i knižně vydaných překladových titulů, jejichž existenci se nepodařilo prokázat.

PSEUDONYM: Karel Lekeš. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy lidu (1920); Čes. slovo (1924–26, i Večerní Čes. slovo 1924, překl. R. Tábori: Probuzené mumie); Hlas národa (1900, 1905); Mor. orlice (Brno 1900); Mor. večerník (Olomouc); Nár. listy (1910); Rozhledy (1905); Světozor (1917–19); Šotek; Vesna (1897). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Osudná úslužnost (D b. d., 1897, podle J. M.); Reformační škola (sólový výstup, 1902); Škola budoucnosti (dramatická scéna, 1903); Amorovy nezbednosti (PP 1924); Kubíčkovy zálety (D 1925, pseud. Karel Lekeš); Tři polibky pana Sylvana (D b. d., 1926, podle A. F. Rokose); Žárlivci (D b. d., 1927); Háček z minulosti (D b. d., 1928, podle C. Gründorfa); Shledání (D b. d., 1928, podle V. Michějové); Pod tíhou podezření (D b. d., 1929); Cesty osudu (D b. d., rozmnož.); Má podobizna (sólový výstup, b. d.); Lída (sólový výstup, b. d.); Moderní hypnotizér (dramatická scéna, b. d.). – *Překlady:* K. Laufs: Rozpustilý nápad (b. d., 1895); G. Schwarzkopf, C. Karlweis: Koupený manžel (b. d., 1895); A. Schröder: Lhář a jeho syn (b. d., 1895, podle J.-F. Collina d'Harlevilla); L. Gozlan: Bohu díky, je prostřeno (b. d., 1897); H. Sudermann: Zkáza Sodomy (b. d., 1897); O. Blumenthal: Čertovy skály (b. d., 1900); H. Sienkiewicz (vesměs upr. pro ml.): Ohněm i mečem (b. d., 1904) + Potopa (b. d., 1906) + Pan Volodyjovski (b. d., 1907) + Křižáci (b. d., 1910) + Legie (1918); J. Horst, E. Lunzer: Bezhlavý muž (b. d., 1909, podle L. Treptowa a E. Jacobsena); V. Hugo (vesměs upr. pro ml.): Bídníci (b. d., 1911) + Dělníci moře (b. d., 1915) + Islandský démon 1, 2 (1923, pseud. K. Lekeš); J. I. Kraszewski: Kosa na kámen, H. Derville: Dědička (b. d., 1913; D Dědička pod pseud. K. Lekeš); T. O. Konczyński: Smrtelný běh (1919); A. Dumas st.: Akté (b. d., 1919) + Napoleon Bonaparte (1920); C. Lemonnier, A. Bahier, J. Dubois: Pytlák (b. d., 1922, pseud. K. Lekeš); A. Wohlmuth: Dvorní kapelník (b. d., 1922); sb. Divoké koření (1923, pseud. K. Lekeš); Homunkulus: Klub teplých bratří (1923, pseud. K. Lekeš); A. Silvestre: Nahé povídky (1923, pseud. K. Lekeš); R. O'Monroy: Ze světa rozkoše (1924, pseud. K. Lekeš); sb. Padavky (1924, pseud. K. Lekeš); sb. Z říše Afrodity (1924, pseud. K. Lekeš); D. von Spättgen: Bludička (1925); G. Sand: Láska nalezencova (1926); E. Santo: Lukrecia Borgia (1926); H. Seebach: Farizejci (b. d., 1926) + Maloměstští velikáni (b. d., 20. léta, rozmnož.); Clairville (L.-F. Nicolaie): Osudné pozvání (b. d., 1928, pseud. K. Lekeš); A. Delacour, Ch. Thiboust: Slepá nevěsta aneb Pařížský ďábel (b. d., 1928, pseud. K. Lekeš); R. Fan: Román dvorní dámy (1928); E. de Goncourt: Nevěstka Elisa (1928, pseud. K. Lekeš); J. Mary: Oběť lásky (1928, pseud. K. Lekeš); O. Schwarz,

K. Mathern: Boxerský šampion (b. d., 1928, i upr.); W. Heichen: Hraběnka Dubarryová (1929); P. A. de Ponson du Terrail: Démon láska 1–3 (1929, dub.) + Hříchz mládí (b. d., 2. pol. 20. let); P. Féval: Černý žebrák (b. d., 2. pol. 20. let); M. Capri: V propastech lásky (b. d., 2. pol. 20. let); R. Greinz: Vesnický román (b. d., rozmnož.). ▮ SCÉNICKY. *Překlady:* M. Dreyer: Zimní spánek (1898); O. Walther, L. Stein: Obětní beránek (1901); A. Bronnen: Otcovražda (1922); E. Rosenow: Kocour ušák (1927). ▮

LITERATURA: ● nekrology: ář, LidN 1. 1. 1930; an., NO 1. 1. 1930; an., PL 1. 1. 1930; an., Naše kniha 1930, s. 28 ●; V. Ethen in Portréty a siluety 2 (1936, s. 83); (us): Výročí moravského spisovatele, LD 27. 8. 1971; K. Mlčoch: Spáčilové, LD 26. 2. 1982; L. Šebela: Výročí lékárníka a spisovatele Gustava S., Prostějovský týden 2001, č. 36.

mv

Jindřich **Spáčil**

* 24. 5. 1899 *Kvasice* u Kroměříže
† 20. 11. 1978 *Kroměříž*

Prozaik zobrazující osudy lidí na Hané jednak v době meziválečné, jednak v dávné i nedávné minulosti; kulturní historik, osvětový a vlastivědný pracovník.

Syn hajného, pak komorníka a posléze správce na zámku v Kvasicích. Po vychození měšťanské školy v Tlumačově studoval od 1913 učitelský ústav v Praze; začátkem 1917 byl odveden do rakouské domobrany a zúčastnil se bojů na italské, ruské a francouzské frontě, v listopadu 1918 se vrátil pěšky domů. Maturoval 1919 a učil pak na obecných školách v rodných Kvasicích (1919–23) a blízkých Střížovicích, potom v Lednici u Mikulova a znovu na Kroměřížsku v Hulíně (1925–28); 1928 se stal odborným učitelem dějepisu a češtiny na Odborné škole pro ženská povolání v Kroměříži (1937–51 byl jejím ředitelem), poté až do odchodu do důchodu (1959) na místní jedenáctiletce. Od 1936 byl členem výboru Moravského kola spisovatelů. Po celý život se věnoval práci kulturně-osvětové a vlastivědné; působil jako kulturní publicista, přednášel, chystal výpravy k divadelním představením ochotníků, organizoval výstavy starožitností i tábory v přírodě, pracoval v Sokole, v oblasti památkové péče, byl činný v moravské skupině bibliofilů (též autor četných bibliofilských a soukromých tisků). Založil a řídil Okresní vlastivědné muzeum v Kroměříži (dnešní Muzeum Kroměřížska), byl jednatelem Klubu přátel umění i Okresního osvětového sboru a 1948 iniciátorem a ředitelem celostátní výstavy Sto let čes. národního života, uspořádané v Kroměříži. Spolupracoval také s rozhlasem (relace zvláště v brněnském vysílání). Podnikl cesty do Německa, Rakouska, Itálie, Jugoslávie, Sovětského svazu.

Po didakticky zaměřených evokacích života pravěkých lidí (*Kvasice v dávnověku, Raván a Théra, Cesta bojovníků*), vyrostlých z autorova zájmu o archeologii, i doby velkomoravské (*Na Hradské cestě*) a po prózách smyslového okouzlení přírodou, léčící zklamání ze společenských poměrů, z konvencemi naplněného a přetechnizovaného světa (*Kudlovská dolina*), obrátil se S. ve 30. letech k současnosti. V několika románech o lidech hanáckého kraje, kteří (leckdy poznamenáni světovou válkou) těžce hledali své místo v životě domova (*Slunce ve tváři, Náš svět zemře s námi!, Mlhy nad domovem* a nejvýznamnější *Úsvit v nás*), zachytil kvas popřevratové doby a let hospodářské krize, protiklady mezi prostředím venkovským a městským i rozpory mezi generací starší, bránící se novotám a hlásající podřízenost člověka rodu a půdě, a mladými, naplněnými touhou po svobodném rozvoji lidské osobnosti. Řešení svých problémů nacházejí ústřední postavy tu v útěku do průmyslového Zlína, tu naopak v návratu k půdě a venkovskému prostředí. – Za 2. světové války i po ní se S. soustředil na prózu s historickou tematikou. Obzvláště jej přitahovala doba národního obrození na Moravě s centrem dění let 1848–49, kdy v Kroměříži zasedal ústavodárný říšský sněm (této problematice se věnoval i jako historik). Probouzení národního vědomí na Kroměřížsku v prvních dvou třetinách 19. století zobrazil ve volné trilogii tvořené románovými kronikami *Lásky a rebelie, Ať žije sněm!* a *Tisíce růží.* Tyto historicko-společenské fresky, které doplňují ještě obrazy ze 17. a 18. století *Bludné kořeny* a *Tvrz nejpevnější,* poznamenává často didaktická tendence, snaha o zaznamenání i drobných historických faktů a pouhá beletrizace skutečnostních podkladů, na druhé straně však S. dokázal plasticky oživit významné dějinné události, důvěrně přiblížit dobové ovzduší a názorně vyjádřit přesvědčení, že nejspolehlivější oporou národa byl prostý lid a s ním spojení měšťané a inteligence. V posledních svých knihách, určených mladým

čtenářům a vyznačujících se silným živlem vzpomínkovým, S. jednak zachytil úsměvné příběhy spjaté s vynálezy okouzlujícími jeho chlapecká léta (*Velociped, stroj rychlonohý*), jednak v paralelních dějích účinně konfrontoval zápasy o svobodu národa a sociální spravedlnost za obou světových válek s boji dávných moravských předků proti podmanění franskou říší, proti tatarským nájezdníkům apod. (*Prstýnek s rubínovým kamenem, Náušnice z Madagaskaru, Náhrdelník z hostýnského hradiště*); ukázal zde ničivou krutost válek a pomíjivost úsilí velkých říší o porobení druhých stejně jako ustavičnost zápasu o národní existenci.

PŘÍSPĚVKY *in:* Bibliofil (Brno, Uherské Hradiště 1926–35); Čes. slovo (1932); Haná (Kroměříž); sb. Haná Petru Bezručovi (Olomouc 1957); Informace osvětových sborů, okresního, městského a lidové školy v Kroměříži, pokr. Informace osvětových sborů na Kroměřížsku (od 1931); Iskra (Hrabyně 1932); sb. Iskra Vojtěchu Martínkovi (Hrabyně 1937); Kolo (Brno 1934–48); Kroměřížská Jiskra (1968 Pověsti z Kroměřížska a Holešovska, s B. Řezníčkem; 1970 P Mlýn pod Kříbem); Lid. noviny (1920–39); Mládí (Brno); Mor. slovo (Brno); Nár. osvobození (1924, 1933); Naše vojsko (1956); Niva (Brno 1925–33); Nový lid (Brno); sb. Petr Bezruč 1867–1967 (Jarošov, Brno 1967); Rovnost (1973–75); Ruch (Brno 1927); Stan (Břeclav 1929); Venkov (1934); Věstník ženského školství odborného (Mor. Ostrava); Zpravodaj města Kroměříže (1969, 1972, 1974); Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze (1976); – posmrtně: Týdeník Kroměřížska (1992 R Samota jabloní; 1993 vzpomínky Ti, s nimiž jsem se cestou potkal). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie, práce o literatuře, umění a kultuře:* Kvasice v dávnověku (P 1919); Šlehali nás! (P 1924); Raván a Théra (P 1925); Cesta bojovníků (PP 1927); Na Hradské cestě (P pro ml., 1928); Kudlovská dolina (P 1930; 1936 samost. úryvek s tit. Zbojníci z Kudlovské doliny a t. r. i úryvek s tit. Zuzčina studánka, oba bibliof.); Slunce ve tváři (R 1932); Dražba duše (P 1934, vyd. jako 3. sv. cyklu Patero bibliofilské, bibliof.); Jaro v Podzámecké zahradě kroměřížské (E 1935, bibliof.); Kroměřížské vánoce roku 1848 (P 1936, bibliof.); Úsvit v nás (R 1935); Od kořenů k větvím. Dvě kapitoly o kroměřížské kulturní tradici (1936, s O. Fricem, bibliof.); Náš svět zemře s námi! (R 1937); Josef Mánes v Kroměříži roku 1849 (P 1937, bibliof.); Mlhy nad domovem (R 1939); Literatura nejskromnější (E 1940, bibliof.); Stan u liščí díry (P pro ml., 1940); Nevěstin závoj (R 1941); Světla večerní oblohy (PP 1941); Zázračná halena (pohádky, 1944; t. r. i samost. pohádka O zázračné haleně s tit. Ječmínkova halena, společně s pohádkou B. Černého O božím umělci); Bludné kořeny (R 1946; 1945 samost. kap. Jejich tvář, bibliof.); Ať žije sněm! (R 1947); Kroměřížský slovanský sjezd 1848 (P 1948, bibliof.); Tvrz nejpevnější (R 1956); Ječmínkova kytička (pohádky, 1957; 1983 samost. pohádka O silném Matějovi, ed. J. Novák); Pod cimburskou hradní věží (P 1959); Lásky a rebelie (R 1961); Tisíce růží (R 1966); Co dala Kroměříž národu a co dáme my Kroměříži (E 1969, bibliof.); Velociped, stroj rychlonohý (PP pro ml., 1971); Prstýnek s rubínovým kamenem (P pro ml., 1971); Švabinského nokturno (E 1973); Náušnice z Madagaskaru (R pro ml., 1977); – posmrtně: Náhrdelník z hostýnského hradiště (R pro ml., 1984); – mimoto texty k výtvarným publikacím: Z životního díla akademického malíře Františka Vrobela (1955); Kroměříž panoramatická (1971, k fotografiím R. Ečera); Naše městečko Kvasice (1972, k perokresbám J. Krasického); Oldřich Zezula. Praha – Kroměříž v díle akad. malíře O. Zezuly (1976). – *Ostatní práce:* Městečko Kvasice (1921); Kroměřížský sněm 1848–1849 (1933); Putovní školy v lidovýchově (1933); Kroměříž, hanácké Athény (průvodce, 1937); Památce Antonína Rozsypala (1946); Kroměřížská léta Františka Slaměníka (1947); Veškerá moc ve státě vychází z lidu. Kronika o kroměřížském sněmu 1848–1849 (1948); Vlastivědné prvky v dějepisném vyučování na Kroměřížsku (1958, rozmnož.); Kroměřížská kronika (1963); Kroměříž. 700 let hanáckého města (1963). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Informace osvětových sborů, okresního, městského a lidové školy v Kroměříži, pokr. (od 1935) s tit. Informace osvětových sborů na Kroměřížsku (1931–38, s K. Mejsnarem). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. Chodníček: Kroměříž v hradbách (paměti, 1938); A. Dohnal: Maměnka u audience v kroměřížském zámku (1940, bibliof.); Z řečí Dr. Fr. Lad. Riegra na kroměřížském sněmu 1848–1849 (1947, bibliof.). ▮

LITERATURA: L. Páleníček: J. S. (1959, s bibliografií knižních prací) + J. S. (1969, s bibliografií knižních prací); Z. Fišer: J. S. (1985). ▮ J. Staněk: ref. Šlehali nás!, Čes. osvěta 21, 1924/25, s. 192 + ref. Raván a Théra, tamtéž, s. 450; K. Š. (Štorch): ref. Cesta bojovníků, RA 2, 1926/27, s. 211; ● ref. Kudlovská dolina: vr. (V. Ryba), PL 1. 11. 1930; J. V. P. (Pleva), Index 1930, s. 90; J. P. (Popelová), Nové Čechy 13, 1930/31, s. 321; A. G. (Grund), RA 6, 1930/31, s. 166; Aa (A. Brtníková-Petříková), Zvon 31, 1930/31, s. 643; J. Staněk, LidN 21. 2. 1931 ●; ● ref. Slunce ve tváři: J. O. (Ošmera), Čin 3, 1931/32, s. 1002; -ský (F. Ptašinský), Středisko 2, 1931/32, s. 188; drb. (J. Borecký), Zvon 32, 1931/32, s. 547; A. N. (Novák), LidN 26. 7. 1932; J. V. P. (Pleva), Index 1932, s. 77; M. Kopal, Nové Čechy 1932, s. 231; F. K. (Křelina), Venkov 22. 1. 1933 ●; ● ref. Úsvit v nás: A. N. (Novák), LidN 11. 3. 1935; drb (J. Borecký), Zvon 35, 1934/35, s. 443; J. Ošmera, Čin 1935, s. 123; R. Fl. (Fleischner), Index 1935, s. 34; M. Kopal, Nové Čechy 1935, s. 81; nr. (A. C. Nor), Rozhledy 1935, s. 220 ●; ● ref. Náš svět zemře s námi!: drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 602; K. P. (Polák), PL 14. 3. 1937; sl (J. Strnadel), Čin 1937,

s. 153 ●; B. Slavík: Dílo J. S., Mojmírova říše 1937, s. 49; ● ref. Mlhy nad domovem: lnz. (L. N. Zvěřina), Čteme 2, 1939/40, s. 106; B. Slavík, LidN 22. 1. 1940; K. P. (Polák), Nár. práce 25. 4. 1940; F. Křelina, Venkov 4. 7. 1940; drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 71 ●; ● ref. Stan u liščí díry: F. Křelina, Venkov 10. 12. 1940; M. M. (Majerová), LidN 18. 12. 1940; J. P. (Popelová), Nár. práce 20. 12. 1940 ●; ● ref. Světla večerní oblohy: P. Štěpánek, Řád 1941, s. 550; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 49, 1941/42, s. 181; K. P. (Polák), Nár. práce 28. 1. 1942; bs (B. Slavík), LidN 30. 5. 1942 (i ref. Nevěstin závoj) ●; ● ref. Nevěstin závoj: Jž., Dělnická osvěta 1942, s. 20; K. P. (Polák), Nár. práce 28. 1. 1942; J. P. (Pilař), Venkov 20. 3. 1942; lnz. (L. N. Zvěřina), Čteme 1942, s. 132 ●; ● ref. Zázračná halena: bg (B. Golombek), LidN 24. 4. 1944; strn. (J. Strnadel), Nár. práce 11. 5. 1944 ●; ● ref. Bludné kořeny: V. Stupka, Kolo 11, 1946/47, s. 107; -zdk- (Z. Koňák), NO 3. 4. 1947; A. Hrubý, KM 1947, s. 193 ●; V. Stupka: Literární dílo J. S., in J. S.: Ať žije sněm! (1947, i sep.); ● ref. Ať žije sněm!: V. Stupka, Kolo 1948, s. 30; vč (V. Černý), ČL 1948, s. 87; B. Balajka, LD 18. 2. 1948; K. Polák, PL 13. 6. 1948; J. Machoň, LidN 23. 6. 1948 ●; ● ref. Tvrz nejpevnější: K. J. Beneš, Naše vojsko 1956, č. 6; M. Ivanov, LitN 1956, č. 44; V. Kaplický, Květy 1956, č. 49; V. Stupka, Valašsko 1957, s. 177 ●; ● ref. Ječmínkova kytička: Z. Vavřík, ZM 1958, s. 120; NČ, FH (N. Černý, F. Holešovský), Komenský 1958, s. 252 ●; ● k šedesátinám: P. Pešta, HD 1959, s. 237; O. Šuleř, Červený květ 1959, s. 172; -k-, Naše pravda 1959, č. 62 ●; ● ref. Pod cimburskou hradní věží: O. Kryštofek, ZM 1960, s. 463; F. Továrek, ZM 1964, s. 260 ●; ● ref. Lásky a rebelie: D. Jeřábek, Rovnost 13. 1. 1962; A. Fuchs, LD 4. 2. 1962; K. Palas, HD 1962, s. 185; E. J. Havlíček, Čes. zápas 1962, č. 3 ●; ● ref. Tisíce růží: Č. Jeřábek, Rovnost 24. 2. 1967; Olaf (O. Sus), HD 1967, č. 3; J. Pecháček, Impuls 1967, s. 366 ●; ● k sedmdesátinám: K. Palas: Historická próza J. S., ČMM 1969, s. 286; B. Řezníček: Ve klínu přírody, Zpravodaj města Kroměříže 1969, s. 89; M. Živný, tamtéž, s. 82 (rozhovor) ●; ● ref. Velociped, stroj rychlonohý: (rd), Mladá fronta 26. 3. 1971; R. Ditmar, Práce 27. 4. 1971; V. J. Kovářík, ZM 1971, s. 543 ●; V. Nezkusil: ref. Prstýnek s rubínovým kamenem, ZM 1972, s. 703; J. Skutil: J. S. k 75. narozeninám, VVM 1974, s. 79; L. Zítková: ref. Náušnice z Madagaskaru, ZM 1978, s. 360; ● nekrology: L. Páleníček, Zpravodaj města Kroměříže 1979, s. 17; Z. Pírek, ZM 1979, s. 111; M. Nesvadba, Zpravodaj Muzea Kroměřížska 1979, duben ●; Z. Fišer: J. S. a jeho vztah k archeologii a muzejnictví, Zpravodaj Muzea Kroměřížska 1981, květen + in Padesát let kroměřížského muzea (1933–1983), Studie Muzea Kroměřížska 1983, s. 4; ● ref. O silném Matějovi: D. Dorovská, Komenský 108, 1983/84, s. 574; (lkn), Zeměd. noviny 3. 1. 1984 ●; ● ref. Náhrdelník z hostýnského hradiště: jer, Svob. slovo 1. 11. 1984; F. Nedbal, Kostnické jiskry 1984, č. 40; M. Pokorný, Tvorba 1985, č. 9, příl. Kmen; L. Dvořáková, ZM 1985, s. 373; M. Horáková, Komenský 110, 1985/86, s. 191 ●; (rs): Hanácký prozaik, Rovnost 21. 5. 1993, příl. Rt-magazín; M. Mercová: Ohlédnutí za J. S., Zvuk 1999, s. 13.

pp

Jan **Spáčil Žeranovský**

* 26. 1. 1857 *Žešov* u Prostějova
† 9. 1. 1905 *Šternberk*

Básník ovlivněný lumírovskou poetikou, autor humoristických próz psaných v hanáckém dialektu, překladatel z francouzštiny a do němčiny, publicista, propagátor hanácké kultury.

V matrice zapsán jako Johann Chrysostomus S.; podepisoval se též J. Spáčil, Jan Žeranovský (přídomek Ž. zvolil podle ulice v Prostějově, kde bydlela jeho studentská láska). – Syn zedníka a obuvníka. Záhy se s rodiči přestěhoval do Prostějova, kde vychodil obecnou a německou hlavní školu (1869). 1870 začal studovat primu údajně v Olomouci, pokračoval na piaristickém gymnáziu v Kroměříži a od 4. třídy (1873) přešel na olomoucké Slovanské gymnázium (učitelé J. Havelka, J. E. Kosina, V. Prasek; spolužák F. Táborský). Po maturitě (1878) se dal zapsat na bohosloví v tamním semináři, záhy se však stal novinářem. Již za studií (1878; též později) spolupracoval s redakcí olomouckého Našince (domněnka, že redakčního kolegu K. M. Čapka Choda inspiroval k postavě Antonína Vondrejce, neodpovídá zcela skutečnosti). 1882 jej J. S. Skrejšovský přizval ke spolupráci na vídeňském časopisu Der Parlamentär, po jeho zániku 1883 S. Ž. odešel do Prahy, kde byl zaměstnán v redakcích listů Politik (1884–85 a znovu na přelomu 80. a 90. let) a Union. 1885–86 byl redaktorem Kutnohorských listů, 1886–87 pražského Divadelního listu. 1893 se oženil a začal pracovat pro klerikální periodika: pražského Čecha (šéfredaktor 1893–96), Mor. orlici a Obnovu. 1896–1903 působil v brněnském týdeníku Hlas (1901 šéfredaktor). Žil bohatým spolkovým životem, byl členem Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj, Umělecké besedy (od 1892), spolků Hanáci v Praze (1890–93 spolupořádal pražské Hanácké večery), Mor. beseda, Moravskoslezská beseda, pro které přednášel. Od mládí se přátelil s V. Ethenem (sbíral národopisný materiál pro dialektem psané prózy S. Ž.), v jehož prostějovském

domě „Pod žudrem" se scházíval s hanáckými spisovateli O. Bystřinou, K. Křenem a J. Vyhlídalem. Přátelské styky udržoval také s J. Vrchlickým, s redaktorem Nár. politiky V. Hübnerem, F. S. Procházkou, K. M. Čapkem Chodem. Na počátku století u S. Ž. propukla duševní choroba, 1901 se léčil v sanatoriu Gräfenberg (Jeseník), 1904 nastoupil ještě do redakce Ratiboru v Hradci Král., poté se nakrátko vrátil do Prahy. Úmorné redaktorské zaměstnání spojené s častým stěhováním a střídáním míst i s hmotnými starostmi tohoto obratného žurnalistu postupně zcela vyčerpaly. Po silném nervovém záchvatu byl na podzim 1904 hospitalizován ve šternbernském ústavu choromyslných, kde zemřel na mozkovou paralýzu. Pohřben byl do rodinné hrobky na městském hřbitově v Prostějově. – Jeho bratr Augustin (Gustav) S. byl prozaikem a překladatelem a bratr Alois S. byl sochařem; S. syn Jan (1892–1982) malířem a vnuk Leo S. (1924–2000) autorem her pro mládež a divadelním režisérem.

Básnická tvorba S. Ž. vznikala od přelomu 70. a 80. let 19. století formována lumírovskou estetikou a poetikou, především pak setkáním s dílem J. Vrchlického a francouzskými básníky. Časopisecky publikované básně (zejména ve Světozoru) a část paralelního nezveřejněného díla (uvádí se několik set básní) zahrnula posmrtně vydaná sbírka *Výše a propasti* (do tisku připravena již 1893), jejíž název koresponduje s rozkyvem lyrického výrazu mezi perifrastickou oslavu rozmanité krásy světa a deziluzi bolestného výkřiku provázeného melancholickou vzpomínkou na nenaplněný citový ideál. Soubor zčásti tvoří formálně cizelované sonety, dále epický cyklus inspirovaný díly výtvarných umělců, vznícené náboženské a milostné reflexe s ústředním pašijovým motivem a lyrickoepické vzpomínky na rodnou krajinu Hané, v jejíž apostrofě zaznívá hanácká vzpurnost i obdiv k I. S. Turgeněvovi. K hanácké tematice je soustředěn rovněž soubor dialektem psaných humorných prozaických črt, žánrových obrázků, sólových výstupů, dopisů a příležitostných básní *Samó tihó.* Překládat začal S. Ž. již za studií (mj. Th. de Banville v gymnaziálním časopisu Háj); soustavně se věnoval dílu francouzského parnasisty J. M. de Hérédii (ovlivnilo jeho původní básnickou tvorbu), z jehož Trofejí vydal obsáhlý výbor, a V. Huga. Celoživotní zájem o tvorbu J. Vrchlického se projevil i v překladu sbírky Vittoria Colonna (započal s ním již na gymnáziu) a tragédie Julian Apostata do němčiny (ukázka v Politik; dále operní libreta a díla K. Havlíčka Borovského, L. Stroupežnického, M. A. Šimáčka), překládal i z francouzštiny do němčiny. S novinářskou dráhou S. Ž. souvisí jeho rozsáhlá divadelně, literárně, výtvarněkritická a hudební publicistika informativního zaměření; publikoval množství fejetonů, sloupků, causerií (i německy). S jeho působením v moravských spolcích byla spojena veřejná vystoupení v úloze slavnostního řečníka (oslavná báseň A. Bráfovi k padesátinám, nářeční uvítání Hanáků v Praze). Propagaci hanácké kultury a folkloru věnoval podrobné národopisné studie a přednášky (např. *Hanáci, jací bývali*). – Překlad Grillparzerovy hry Hero a Leander připravovaný pro Sborník světové poezie nevyšel.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Martin Páťala z Bedihošča, P. S. Eudonym (Koleda 1880); J. S., J. Sp., J. Ž., J. Ž-ý, J. Ž-ý., Sp- (Ratibor); (dub.:) -ý. (Kutnohorské listy, i příl. Čáslavan), Ž. (Divadelní list). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach české omladiny (1879); Arbeiterzeitung (Vídeň); Čech (1893–96); ant. Česká poezie 19. věku 4 (1899); Čes. revue (1898–1900, BB a překl. J. M. de Hérédii); Čes. Thalia; Čes. květy; sb. Čtvrt století Matice školské v Brně 1877–1902 (1903); Der Parlamentär (Vídeň 1882–83); Divadelní list (1885–87, pravidelný sloupek v rubrice Foyer); Hlas (Brno 1896–1903); Hlas národa (1886–90, 1901–02; 1888–89 pravidelné FF o divadle); Hlasy z Hané (Prostějov); Koleda (Brno 1879, Olomouc 1880); Kutnohorské listy (1885–86, FF, causerie); Květy (1885, 1896–97, 1902; 1896–97 překl. sonetů z Trofejí J. M. de Hérédii, 1902 překl. Torquemada V. Huga, s úvodem); Lit. listy (1880–81; 1881 stať Verše K. Legera); Lumír (1884, 1898–1900; 1898–1900 překl. sonetů z Trofejí J. M. de Hérédii); Máj (1902–03; 1906 posmrtně F Diva); Mor. orlice (Brno 1892–93); Nár. listy (1886); Nár. politika; Našinec (Olomouc 1878–82, 1885); Neděle; alm. Nitra (Turč. Sv. Martin 1877); Niva (1895, překl. sonetů z Trofejí J. M. de Hérédii); Nový život (1897, 1899); sb. O národních kmenech moravských (1903, přednáška Hanáci, jací bývali); Občan (Brno); Obnova (Hradec Král. 1896); Obzor (Brno); Osvěta (1884); alm. Pod jedním praporem (1895); Politik (1884–93, 1902–03; 1884 překl. B J. Vrchlického Vittoria Colonna, něm. FF, 1885 překl. z D J. Vrchlického Julian Apostata); Přítel mládeže; Ratibor (Hradec Král. 1904); Reichspost; Rozhledy lit. (1886); Světozor (1884–87, 1889–90, 1892; 1886–87 z cyklu BB Veliká noc, 1892 Motivy z Hané); Union; Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1882, 1885); Zábavné listy (1885); Zlatá

Praha (1884, 1898–1903; 1898 překl. cyklu sonetů Bretaňské moře J. M. de Hérédii); alm. Zora (1878, 1885); Zora (Brno 1882); též příspěvky v dalších německy psaných a moravských regionálních časopisech; – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Samó tihó (BB a PP 1904; upr. vyd. 1925; sólový výstup Sedláka lebo pána? samost. 1901, prem. 1900); – posmrtně: Výše a propasti (BB 1909). – *Překlady:* J. M. de Hérédia: Trofeje (1900); V. Hugo: Torquemada (1902); (do němčiny:) J. Vrchlický: Vittoria Colonna (1903). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Kutnohorské listy (1885–86), Divadelní list (1886–87), Čech (1893–96), Hlas (1901), Ratibor (leden–duben 1904); *sborníky:* Čtvrt století Matice školské v Brně 1877–1902 (1903), O národních kmenech moravských (1903). ▮

LITERATURA: ● ref. překl. J. M. de Hérédia: I. Hořica, NL 12. 10. 1900; K. Z. K. (Klíma), LidN 13. 3. 1903 ●; ● ref. sb. O národních kmenech moravských: an., Lumír 32, 1903/04, s. 381; an., Přehled 2, 1903/04, s. 597 ●; A. Kolísek: ref. překl. J. Vrchlický: Vittoria Colonna, Ratibor 30. 1. 1904; ● nekrology: R. J. K. (Kronbauer), Máj 3, 1904/05, s. 284; an., Zlatá Praha 22, 1904/05, s. 156; an., tamtéž, s. 166; an., Zvon 5, 1904/05, s. 287; an., Čas 10. 1. 1905; an., LidN 11. 1. 1905; an., PL 12. 1. 1905; an., Čas 13. 1. 1905; an., Hlas 1905, č. 2; F. V. Vykoukal, Osvěta 1905, d. 1, s. 183 ●; ● ref. Výše a propasti: -a-, Máj 7, 1908/09, s. 520; S. (K. Elgart Sokol), MSlR 5, 1908/09, s. 314; F. X. Š. (Šalda), Novina 2, 1908/09, s. 342 → KP 7 (1953); R. (V. Červinka), Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 348; F. Sekanina, Zvon 9, 1908/09, s. 657; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 17, 1909/10, s. 66 ●; M. Hýsek in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, zejména s. 283); an.: k 20. výr. úmrtí, NO 10. 1. 1925; V. Ethen in Portréty a siluety 1 (1926, s. 78); F. Borový: Vzpomínka na K. M. Čapka Choda, LidN 5. 11. 1927; in Památník šedesátého výročí gymnázia v Olomouci (1927, s. 63); J. Staněk in Vývoj literatury české ve střední a severní Moravě (1934, s. 27); B. Slavík in Hanácké písemnictví (1940, s. 80, 120) + in Kořeny (1944, s. 246); -msj-: k 100. výr. nar., Rovnost 27. 1. 1957; O. Štorch-Marien in Sladko je žít (1966, s. 251); F. Tvrdoň: Antonín Vondrejc a J. S., Ostravský kulturní měsíčník 1978, č. 3; K. Mlčoch: Spáčilové, LD 26. 2. 1982 + O J. S. a dalších, Štafeta 1982, č. 2; L. Nezdařil: Česká poezie v německých překladech (1985, s. 193); H. Bartková: Vzpomínka na J. S. Ž., Hanácké noviny 25. 1. 1997; V. Vrubel: Žešovský rodák J. S. Ž., Kulturní zprávy. Region Prostějovsko 1997, leden–únor; V. Färber: J. S., Host 1999, č. 4; L. Šebela: Klasik hanácké literatury J. S.-Ž., Prostějovský týden 2000, č. 2.

vfr

Antonín **Spálenka**

* 23. 5. 1908 *Braštice* (Vrchotovy Janovice-B.) u Sedlčan
† 19. 7. 1982 *Praha*

Autor meditativně laděné poezie.

Syn mlynáře. Studoval na gymnáziu v Benešově u Prahy (mat. 1927) a na právnické fakultě v Praze, kterou dokončil 1932. Po vojenské prezenční službě se 1934 stal důstojníkem z povolání, pracovníkem vojenské justiční služby. 1939 byl převeden do civilní služby a až do 1945 působil jako okresní soudce v Praze. Poté se vrátil do armády (1946 štábní kapitán, 1948 právní referent kanceláře prezidenta republiky).

Básně začal S. publikovat v polovině 20. let, zprvu ve Studentském časopise. Jeho knižní prvotina *Vyhaslý měsíc* prokazuje vliv poetismu, postrádá však jeho lehkost v asociaci, zvládnutí básnických prostředků i hravost a vynalézavost fantazie, předkládajíc často v lyrických frázích též neuspořádané reflexe motivů smrti, únavy a mdlob, existenciálního hledání apod. S. válečné sbírky (*Větev s drozdy, Praskot hedvábí*) byly podníceny dobovými událostmi, jež jímavě zaznamenávají v tématech domova, jistot všedního života i válečných tragédií. Patetický projev tíhne k rétorice, podporované i rozvláčným, většinou šestistopým veršem. Snaha ukáznit formu přivedla S. postupně k tradičním strofickým útvarům (ponejvíce k sonetům). Přesnému dodržování veršového schématu však ustoupila přirozená stavba řeči, metafora a posléze i invence; umělý slovosled a násilný rým oslabují přesvědčivost a narušují i melodii verše, jednotvárná stavba působí monotónně. V poslední sbírce *Daleko k růžím* převažuje nad dosavadním spíše deskriptivním rázem S. poezie meditace, jíž vládne melancholie, rozjímání o vlastní opuštěnosti, o prožitých válečných zkušenostech a osobních ztrátách (otcova smrt, milostný nezdar), poznamenávajících S. přirozené tíhnutí k idyle; lyrika usilující zachytit i zhodnotit osud světa, drama rodné země i vlastní život zůstává v rovině obecných reflexí. Básnická skladba *Šípková Růženka,* jejíž předlohou byla klasická pohádka, se sice obrací k dětem, svému určení se však vzdaluje zpracováním opouštějícím potřebnou epickou koncentraci.

PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1929–30); Časopis agrárního studentstva (1927–28); Čes. slovo (1930); Kritický měsíčník (1939); Kytice (1945); Listy pro umění a kritiku (1935–37); Nár. osvobození (1929–30); Nár. práce (1939); Naše zprávy (1940); Plán (1930–32); Práce; Právo lidu (1938); Prospekt (1930–31); Ranní noviny (1936–38); Rozhledy (1936); Studentský časopis (1924–27); Svob. Československo (1945–46, lit. ref.); Venkov (1939); Živá tvorba (1944). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Vyhaslý měsíc (BB 1930); Větev s drozdy (BB 1940); Praskot hedvábí (BB 1944); Šípková Růženka (B 1946); Daleko k růžím (BB 1949). ▮

LITERATURA: J. Hora in A. S.: Vyhaslý měsíc (1930); ● ref. Vyhaslý měsíc: A. Hliněný, Studentský časopis 9, 1929/30, s. 309; F. L. (Lukáš), Čin 1, 1929/30, s. 819; AMP. (A. M. Píša), PL 25. 5. 1930; Kp. (J. Knap), Venkov 12. 6. 1930; Ch. (J. Chaloupecký), Samostatnost 1930, č. 38–39 ●; ● ref. Větev s drozdy: Mn, LidN 16. 12. 1940; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 48, 1940/41, s. 251; M. Dvořák, Akord 8, 1940/41, s. 166; Boj (P. Bojar), Studentský časopis 20, 1940/41, s. 207; J. Pilař, Venkov 14. 5. 1941; V. Běhounek, Dělnická osvěta 1941, s. 46; B. Polan, KM 1941, s. 32; M. Haller, Střední škola 1941, s. 217 ●; ● ref. Praskot hedvábí: M. D. (Dvořák), Akord 11, 1943/44, s. 351; J. Machoň, LidN 6. 3. 1944; kp. (K. Polák), Nár. práce 4. 5. 1944; J. Morák, Řád 1944, s. 323 ●; vpa (V. Pazourek): ref. Šípková Růženka, Svob. noviny 25. 1. 1947; V. Stuchl: ref. Daleko k růžím, LidN 27. 3. 1949.

jip

Olga **Spalová** viz Olga **Srbová**

Bedřich Vilém **Spiess**

* 2. 1. 1842 *Písek*
† 17. 4. 1903 *Smíchov* (Praha-S.)

Literární a kulturní historik, jazykovědec a editor; zabýval se zvláště knížkami lidového čtení, osobností J. Kocína z Kocinétu a kulturní historií Písecka a Královéhradecka, psal také toponomastické a pedagogické stati.

V matrice zapsán Friedrich Wilhelm; psal se též Spiesz. – Narodil se v německé rodině městského stavebního mistra (matka zemřela 1859 na tuberkulózu). V rodišti vychodil obecnou školu a vystudoval klasické gymnázium (učitelem byl A. Heyduk, spolužákem J. K. Hraše). 1861–64 studoval slovanskou filologii, zeměpis a dějepis, od 1864 také germanistiku na pražské filoz. fakultě, poslední rok studia pracoval jako písař v zemském archivu. 1865 suploval na píseckém gymnáziu (žák K. Klostermann), 1866–67 vyučoval český jazyk u Jana barona Nádherného z Borutína, 1867–69 působil jako suplující, později skutečný učitel na reálce v Litomyšli (1868 získal aprobaci z českého jazyka pro vyšší a z německého jazyka pro nižší reálné školy). 1870–99 vyučoval češtinu a němčinu na reálce v Hradci Král.; vyvíjel zde čilou spolkovou a charitativní činnost. Podílel se na organizování sjezdů východočeských, později celozemských a posléze obecních (tj. českých i moravských) středoškolských profesorů. 1891 byl jmenován dopisujícím členem ČAVU, 1895 zvolen do hradeckého městského zastupitelstva. 1899 odešel na vlastní žádost na odpočinek do Prahy. Po náhlém úmrtí byl pohřben na malvazinském hřbitově.

S. badatelský zájem se předně soustředil na knížky lidového čtení 15.–19. století, vydané jak anonymně (*Grizelda, Fortunatus* aj.), tak pod jménem upravovatelů a překladatelů P. Šedivého, M. V. Krameria a M. Carchesia, překladatele Historie o životu doktora Jana Fausta. Zaměřoval se na detailní látkoslovný popis, často se zabýval vztahem české úpravy k její německé předloze, stranou jeho zájmu nezůstávala ani dobová literární situace, v níž dílo vznikalo. Po V. B. Nebeském byl S. první (a nadlouho i poslední) literární historik, který dokázal rozpoznat u této literární produkce estetické kvality. Důležité místo mají v S. bibliografii edice archivního materiálu a příspěvky ke kulturním dějinám Písku a Hradce Králové v 15.–19. století; jsou to práce jednak knižní (*Příspěvky k starému místopisu a dějinám Hradce Králové*), jednak časopisecké (např. korespondence rektora pražské univerzity a správce partikulárních škol M. Bacháčka s píseckým a vodňanským magistrátem v Otavanu a literárně místopisný soupis spisovatelů narozených a působících v Hradci Králové v Polabských novinách). Zvláštní pozornost věnoval S. životu a dílu svého píseckého krajana, humanistického překladatele J. Kocína z Kocinétu. Měl trvalý zájem o toponymii (např. rozbor staročeských místních jmen zakončených na -ici v Otavanu a články o místních jménech v českých kronikách a V. Hájkovi jako etymologovi, uveřejněné v Nár. listech). Ze S. pedagogické praxe vznikl mj. Výbor z literatury české doby střední. Příležitostně překládal z chorvatštiny. Na konci života se pokusil podle vzoru Z. Wintra zprostředkovat archivní materiál širokému publiku v beletrizované

formě prózou *U divého muže* v Květech. Údajně měl připravenu k tisku knihu o J. Husovi, čítanku antických autorů a monografii o místních jménech.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Bedřich Vilém Písecký, B. V. Borovský (Poutník od Otavy), B. Písecký, B. V. Písecký; S. (Otavan). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Beseda (1863–64; 1863 Grizelda); ČČM (od 1872; 1901 K životopisu Jana Kocína z Kocinétu); Čes. lid (1896, 1901); Hradečan (1871–72; 1871 Kronika o Alexandru a Ludvíkovi, Genovéfa, Kupec benátský); Krok (1889, 1891); Květy (od 1865; 1865–66 K dějepisu novelistiky české); Květy (1901–02; 1902 P U divého muže); Listy filologické (1877, Walter a Grizelda, s J. Gebauerem); Nár. listy (1874, 1902; 1902 Místní jména u kronikářů, Kronikář Hájek etymologem); Osvěta (1873–1901; 1876–77 Jan Kocín z Kocinétu a jeho doba); Otavan (Písek, od 1863; 1863 Palackého zásluhy o jmenosloví místné, 1864 Jazykozpytný rozbor staročeských místních jmen na -ici zakončených, Paměti Václava Kniežovského, 1867 K dějepisu města Písku, K dějepisu města Vodňan); Paedagogium (1879–86; 1879 O čítankách na reálce); Památky archeologické a místopisné (1900–01); Písek (1868, Historia o doktoru Janu Faustovi z r. 1611, Fortunatus, Česká novelistika 16. století); Polaban (Kolín 1885); Polabské noviny (Hradec Král. 1881–83; 1881 Čeští spisovatelé v Hradci Králové narození před 1800, Čeští spisovatelé v Hradci Králové druhdy bydlící a působící); Poutník od Otavy (Písek 1858–66); Prácheň (Písek 1864); První zpráva veřejné městské školy reálné v král. městě Litomyšli… (1868); Ratibor (1891–98); Slovanský sborník (1884–87); Světozor (1869–83; 1869 Přehled novelistiky české po 1620, 1871 Mládí Husovo, 1877 Prokop Šedivý a jeho povídky, 1883 překl. A. Nemčić: Grobnické pole); Tábor (1865); Věstník čes. profesorů (1896–1903; 1901 Mladší Robinson); Výr. zpráva obec. vyšší školy reálné v Hradci Králové za r. 1883, … 1898 (1898 Za Vojtěchem Krupkou…, i rozšíř. sep.). ▮ KNIŽNĚ. *Historický místopis:* Příspěvky k starému místopisu a dějinám Hradce Králové (Pojednání historického a průmyslového muzea v Hradci Králové č. 2, 1895). ▮ KORESPONDENCE: in F. Raušar: Nedoceněný básník V. M. Bělohrobský (A. Šnajdaufovi, dub., z 1881; 1936, s. 81). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Prácheň. Časopis zábavo-poučný (1864, č. 1–6). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Výbor z literatury české doby střední (1876); Katalog výstavy starožitností a památností v Hradci Králové (1879, s J. Trykarem); Statistika funerálního spolku v Hradci Králové a seznam jeho členů za dobu trvání spolku od roku 1873 do roku 1890 (1891). ▮

LITERATURA: ● ref. Výbor z literatury české doby střední: J. Gebauer, LF 1875, s. 313; an., Světozor 1875, s. 572 ●; ● nekrology: Č. Zíbrt, ČL 1903, s. 397; F. V. Vykoukal, Osvěta 1903, s. 562; J. K. Hraše, Ratibor 1903, s. 267; J. Hruška, Výr. zpráva c. k. vyšší reálné školy v Hradci Králové za škol. rok 1902/03 (1903, s. 17); A. Truhlář, Almanach ČAVU 1904, s. 138 ●; J. Malý in Král. město Písek ve svém veřejném životě (1912); F. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví (rozšíř. vyd. 1997, s J. Markem); O. Kolář: Prácheň B. V. S., Prácheňské muzeum v Písku. Zpráva o činnosti za rok 1999 (2000, s. 39).

vpb

Břetislav **Spilka** viz in Zdeněk **Spilka**

Josef **Spilka**

* 7. 3. 1899 *Ratboř* u Kolína
† 25. 8. 1986 *Praha*

Autor veršů, próz a pohádek pro mládež, básník, folklorista, odborný publicista, překladatel.

Otec byl obuvníkem, matka porodní asistentkou. Záhy po jeho narození se rodina přestěhovala do Suchdola u Kutné Hory, kde S. absolvoval 7 tříd obecné školy (1905–12). 1912–14 navštěvoval v Kutné Hoře měšťanskou školu a poté učitelský ústav. Studia přerušil na jaře 1917, kdy nastoupil jako jednoroční dobrovolník k 12. pěšímu pluku do Nagykanizsi v jižních Uhrách (po neúspěchu v důstojnické škole sloužil jako písař na velitelství). Maturitu složil po válce 1918. Od 1919 učil na Kutnohorsku: krátce na obecné škole v Jindicích, 1919–23 na obecné škole v Suchdole, 1923–24 na chlapecké měšťanské škole v Kutné Hoře. 1924–29 působil ve slovenských třídách státní měšťanské školy v Užhorodě (zde navázal osobní styky s V. Vančurou, který na Podkarpatské Rusi sbíral materiál pro Poslední soud). Po návratu učil 1929–30 na pokusné reformní obecné, 1930–52 měšťanské škole v Hostivaři. 1936 přesídlil trvale ze Suchdola do Prahy. Od 1952 byl zaměstnán ve Státním ústavu pro lidovou píseň, od 1954 v Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV. Při zaměstnání vystudoval příslušný obor na Filoz. fakultě UK v Praze (promoce 1962), doktorát obhájil 1973 (práce *Čtyři studie o českých příslovích*). Po 2. světové válce studijně cestoval po SSSR, NDR a Polsku. V důchodu (od 1971) žil v Praze.

S. debutoval jako básník několika bibliofilsky vydanými sbírkami přírodních a milostných veršů s ozvuky starší a soudobé poezie, zvláště poetismu (*Rozpuk*, *Kaťa*, *Bronz* aj.),

a knížkou epigramů *Jehelníček*; jejich početný kritický ohlas byl velmi rozporný. V mnohostranné tvorbě především pro předškolní a nejmladší školní věk usiloval o novou námětovou a formální oblast, ať už ve verších (*Ušákova ženitba, Podařený trojlístek*), nebo v autobiografických prózách (*Zbojníčkové od Vysoké*). Rozhodující pro jeho umělecký vývoj byl několikaletý pobyt na Podkarpatské Rusi, který vzbudil jeho intenzivní zájem o slovesnou kulturu tohoto svérázného prostředí; jeho osobitým výsledkem jsou pohádky (*Tucet hezkých pohádek, Pohádky z hor*), v nichž původní lidové motivy včleňoval do nového aktuálního kontextu. Později tento přístup uplatnil i ve zpracování pohádkových látek z jiných krajů, především z Podkrkonoší. V románu s detektivní zápletkou *Veliký požár,* který jako jediný je určen starším dětem, osvědčil reportážní talent, kombinační schopnosti a smysl pro humor. Po 2. světové válce u S. převládl odborný zájem (pracoval na rozsáhlém souboru přísloví, lidových rčení a pranostik, který doprovodil studiemi v časopisech a sbornících), rozšířený o oblast folkloru městského. Sem spadá i jeho významná editorská spolupráce na autentickém vyprávění kladenské haldářky K. Štikové *Šípek u haldy.* Je též autorem překladů ze slovenštiny a ukrajinštiny a několika učebnic a příruček.

PSEUDONYM, ŠIFRA: Jan Luka; J. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1919–30); Čes. slovo; Českosl. etnografie (1955, 1960); Čes. dělník (1940); Čes. lid (1953–64); Dětský svět (Nymburk 1925–28); sb. Dialog (1960); Eva (1936); Host (1928); sb. In memoriam Jana Týmla (1946); sb. Jánošík junošík (1974, překl.); sb. Kladensko (1959); Klas (1924–36); Krásná literatura (1964); Kritika (1925); Kultura (1962); sb. Lidové kronikářství na Lounsku (1979); sb. Lidové kronikářství na Poděbradsku (1978); Lid. noviny (1925–38; 1929–37 i příl. Dětský koutek); Lit. noviny (1937); Lit. noviny (1959); Literatura ve škole (1956); Lumír (1925–26); Magazín DP (1937); Malý čtenář (1927–29); Mateřídouška (1956–58); sb. Městské lidové kronikářství na Rychnovsku 2 (1979); Mládí; Mladý hlasatel; Moderní revue (1923–25); Nár. listy; Nár. osvobození (1927–32; 1928–29 i příl. Svítání); Nár. práce (1940, příl. Dětské noviny); Naše kniha; Ohníček (1956–58); sb. Padesát pohádek východočeských autorů (1982); Panoráma (1936, 1938); Pramen (1924, 1927–28); Právo lidu (1928, 1937–38; 1928 příl. Dětský svět); Roj (1935–42); Rozhlas mladých; Rudé právo (1957); Sedmihlásek (1946–49); Sever a Východ (1927–29); Stadion (1955); Stan (Břeclav 1930); Studánka (1947–49); Svět v obrazech (1964); Tribuna (1928); Úhor (1929); sb. Ukrajina zpívá a vypráví (b. d., 1957, překl.); sb. Ukrajinské povídky (1956, překl.); Úsvit (1926–28); Venkov (1925–31); sb. Zdeňku Nejedlému k 75. narozeninám (1953); Zlatá brána (1922–35); sb. Zlatě doma (1972); Ženský svět (1924–28); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Rozpuk (BB 1925); Lili (BB 1927); Kaťa (BB 1928); Bronz (BB 1929); Jehelníček (BB 1929); Panevropa (BB 1930); Zbojníčkové od Vysoké (PP pro ml., 1930); Novočeský pasionál (BB 1931); Janko a trpaslíci (pohádky, b. d., 1931); Rok (BB 1933); Napucánek (pohádky, 1936); Veliký požár (R pro ml., 1937); Ivanko z polonin (pohádky, b. d., 1939); Jarní ratolesti (BB pro ml., 1940); Ušákova ženitba (BB pro ml., 1940); Stolečku, prostři se! (BB pro ml., 1941); Podařený trojlístek (BB pro ml., 1941); Tucet hezkých pohádek (1945; 1949 rozšíř. vyd. s tit. Věnec hezkých pohádek); Nový ptačí sněm (BB pro ml., 1946); Velká rada zvířat (BB pro ml., 1946); Jen vesele! (BB pro ml., b. d., 1948); Sněhurka a sedm trpaslíků (BB pro ml., 1950); Včera – dnes (BB pro ml., 1950); Veselá neděle (BB pro ml., 1950); Na tom našem dvoře (BB pro ml., 1950); Těším se do školy (PP pro ml., 1950); Pohádky z hor (1955); O Budulínkovi (text k omalovánkám, b. d., 1958); O perníkové chaloupce (text k omalovánkám, b. d., 1958); Jak dědeček měnil až vyměnil (text k omalovánkám, b. d., 1959); O Popelce (text k omalovánkám, b. d., 1959); Čert a cikán (text k omalovánkám, b. d., 1960); Houf veselých zvířátek čeká na vás u vrátek (BB pro ml., b. d., 1960); Veselé pohádky z kouzelných hor (1960); Krakonošova zahrádka (pohádky, 1971); Náš Krakonoš (pohádky, 1973); Kocour v botách (pohádka, 1975). – *Překlady:* A. Thomas: Andrea (1937) + Viktorie (1938); N. Zabila: Tužka malérečka (1946); P. Dobšinský: Slovenské pohádky (1957, rozšíř. vyd. 1961) + Tři zlaté hrušky (1958) + Zakletý les (1964); A. Kalyn: Zakarpatské pohádky (1958); M. Ďuríčková: Jasněnka (1963). – *Ostatní práce:* Učebnice občanské nauky a výchovy pro školy národní (1936, s F. Poulíčkem); Příručka občanské nauky a výchovy se základy branné výchovy pro žactvo měšťanských škol (1936, s F. Poulíčkem a J. Neumannem); Občanská nauka a výchova pro obecné školy 1–3 + pracovní vložky (1936, s F. Poulíčkem); Občanská nauka a výchova pro obecné školy ménětřídní A, B, C + Pracovní sešity (1937, s F. Poulíčkem); Občanská nauka a branná výchova pro měšťanské školy 1 + Pracovní sešit (1939, s F. Poulíčkem). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Roj (1935–42; 1935–36 s L. Hanusem a R. Nekolou, 1936–42 s L. Hanusem, 1942 od č. 7 s J. Lebedou), Studánka (1947–48), Sedmihlásek (1948–49); *knižnice:* Nové obzory (1945–48), Bojovníci (1946–49, s J. Cirklem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Oslavujeme Jugoslávii (1938, s F. Poulíčkem); Oslavujeme Rumunsko (1938, s F. Poulíčkem); Čítanka pro 2. postupný ročník národních škol (1949, s M. Šotkovou, J. Korejsem a J. Hostáněm); J. Zaorálek: Lidová rčení (1963, se S. Utěšeným a M. Nedvědovou); Šípek

u haldy. Karolína Štiková vypravuje (1964); M. Červenka, J. Blahoslav: Česká přísloví (1970). ■

LITERATURA: ● ref. Rozpuk: fxš. (F. X. Šalda), Tvorba 1, 1925/26, s. 238 → KP 13 (1963); Č. J. (Jeřábek), Host 5, 1925/26, s. 186; J. Heyduk, Cesta 8, 1925/26, s. 339; F. Götz, NO 28. 3. 1926 ●; ● ref. Kafa: J. Knap, Venkov 15. 7. 1928, příl. Kulturní obzor; AMP. (A. M. Píša), PL 22. 7. 1928; J. Heyduk, Cesta 11, 1928/29, s. 262 ●; ● ref. Bronz: an., LitN 1929, č. 23; M. H. (Holas), RA 5, 1929/30, s. 95 ●; J. Knap: ref. Bronz, Jehelníček, Venkov 8. 12. 1929, příl. Kulturní obzor; A. G. (Grund): ref. Jehelníček, RA 5, 1929/30, s. 216; O. Pospíšil: ref. Zbojníčkové od Vysoké, Úhor 1930, s. 218; ● ref. Janko a trpaslíci: F. Homolka, Úhor 1931, s. 205; N. Č. (Černý), Komenský 59, 1931/32, s. 125; M. Majerová, Čin 3, 1931/32, s. 371 ●; ● ref. Novočeský pasionál: A. N. (Novák), LidN 21. 8. 1931; V. H. (Z. Kalista), Lumír 58, 1931/32, s. 58 ●; A. Hartl in Čeští spisovatelé a Podkarpatská Rus, Rozhledy po literatuře a umění 1933, s. 54; J. Hloušek: ref. Napucánek, Úhor 1936, s. 190; Filip (D. Filip): ref. Veliký požár, Úhor 1938, s. 40 + ref. Ivanko z polonin, Úhor 1940, s. 41; ● ref. Jarní ratolesti: F. Dlouhán (Bulánek-D.), Úhor 1940, s. 138; O. Audy, Komenský 68, 1940/41, s. 186 ●; ● ref. Ušákova ženitba: F. Křelina, Venkov 10. 12. 1940; O. Audy, Komenský 68, 1940/41, s. 287; O. Pospíšil, Úhor 1941, s. 19 ●; J. Pecháček: ref. Podařený trojlístek, Úhor 1942, s. 49; ● ref. Tucet hezkých pohádek: -k., NO 27. 1. 1946; K. Bodlák, Štěpnice 1, 1946/47, s. 60 ●; N. Č. (Černý), F. H. (Holešovský): ref. Jarní ratolesti (2. vyd.), Komenský 72, 1947/48, s. 123; S. Krejčová: ref. Věnec hezkých pohádek, LidN 1. 9. 1949; N. Č. (Černý), F. H. (Holešovský): ref. Veselá neděle, Komenský 75, 1950/51, s. 43; ● ref. Těším se do školy: Rl., Komenský 76, 1951/52, s. 78; S. Malá, Předškolní výchova 6, 1951/52, s. 317 ●; D. Rychnová: ref. Pohádky z hor, ČL 1955, s. 187; ● ref. Ivanko z polonin (2. vyd.): NČ (N. Černý), FH (F. Holešovský), Komenský 1958, s. 63; J. Červenka, ZM 1958, s. 243 ●; D. Klímová-Rychnová: Šedesátiny J. S., ČL 1959, s. 190; ● ref. ed. Šípek u haldy: vf (V. Forst), RP 14. 12. 1964; Z. Heřman, LitN 1965, č. 2 ●; E. Čeřovská: ref. Veselé pohádky z kouzelných hor (2. vyd.), ZM 1969, s. 191; E. Pražák: ref. ed. M. Červenka, J. Blahoslav: Česká přísloví, ČLit 1972, s. 65; H. Mirvaldová (Šmahelová): ref. Náš Krakonoš, ZM 1974, s. 301 + J. S., ZM 1980, s. 112; D. Bittnerová: Rok po stých narozeninách J. S., ČL 2000, č. 1.

sm

Zdeněk **Spilka**

* 1. 1. 1903 *Slatiňany* u Chrudimi
† 16. 1. 1987 *Brno*

Básník impresionisticky laděné intimní, přírodní a společensky zaměřené lyriky, autor textů písní, vzpomínkové prózy, literární publicista, překladatel.

Syn často překládaného železničního úředníka. Základní školu navštěvoval v Mor. Budějovicích a v Čelákovicích u Prahy, pak studoval na reálném gymnáziu ve Dvoře Král., od kvarty 1918 na reálce v Brně, zde 1919 přešel na obchodní akademii (mat. 1923). Současně soukromě studoval hru na housle a posléze dlouhodobě působil jako zpěvák sdružení Obec přátel umění sborového, vedeném hudebním skladatelem V. Steinmanem, s jehož dcerou se 1930 oženil. 1923–49 pracoval jako úředník brněnské Hypoteční a zemědělské banky (1944 byl totálně nasazen ve Zbrojovce), 1949 odešel do invalidního důchodu. 1950 absolvoval půlroční brigádu v uhelných dolech v Zastávce u Brna a od konce t. r. do 1968 působil jako externí učitel hry na housle, nejprve na hudební škole v Ivančicích, potom při Obvodním kulturním a vzdělávacím středisku v Brně. Od sklonku 1932 též spolupracoval s brněnským rozhlasem. Literárně začal působit koncem 20. let. 1936 se stal členem skupiny Aktivisté, t. r. i členem Moravského kola spisovatelů (od 1938 člen výboru). Dlouholeté přátelství udržoval s M. Elplem. Ze zahraničních cest měly inspirativní vliv na jeho tvorbu pobyty u Jaderského moře (1929, 1935). – Literárně činný byl rovněž bratr Břetislav S. (* 22. 11. 1906, † 14. 6. 1937), který tragicky zahynul při autonehodě; z jeho nerozsáhlé tvorby, jen ojediněle publikované časopisecky (Mor. noviny 1930), vydal Z. S. posmrtný výbor lyrických veršů a krajinářských kreseb Torzo (1938). – Syn Dalibor S. (1931–1997) byl hudebním skladatelem a kritikem, syn Vratislav S. (1933–1992) divadelním režisérem.

Časopisecky i knižně debutoval S. jako lyrický básník tíhnoucí k impresivní evokaci osobních prožitků, nálad a dojmů, zejména okouzlení láskou a rodinným štěstím (*Jaro srdcí, Sloky svatební*). V následující poezii (*Loutna, vítr a čas, Intermezzo, Plynoucí oblaka*) se hojněji objevovaly přírodní motivy ve spojení s reflexemi úzké spjatosti lidského života s přírodním děním; tematicky rozšířena pokračovala tato linie ve sbírce *Jižní slunce,* inspirované přírodními i kulturněhistorickými reáliemi Slovinska, Dalmácie a Bosny. V několika víceméně příležitostných skladbách vyjádřil S. svůj vztah k velkým básnickým osobnostem: ke K. H. Máchovi v souvislosti s jeho výročím v polovině 30. let (*Jarní romance*) a ke K. J. Erbenovi (počátkem 40. let rovněž jubilu-

jícímu), a to v obsáhlé sbírce *Objevitel pokladu* a s reminiscencemi básníkových životních osudů a s připomínkami hrdinů jeho pohádek; k erbenovské inspiraci se hlásila i S. jediná knížka pro děti *Říkej nám, táto!* Ozvěny baladických tónů poezie J. Nerudy vložil S. do útlého souboru veršů *Svatvečer.* Na přelomu 30. a 40. let se jeho tvorba i při zachování osobního tónu společensky aktualizovala, jednak ve sbírce *Jenom žal,* v níž se smutek nad ztrátou bratra pojil s tragickým prožitkem národního osudu po Mnichovu, jednak v *Rozhraní času* přibližujícím léta německé okupace a poválečnou dobu. Poslední básnická sbírka *Myrta a konvalinky* tlumočila zármutek nad manželčiným úmrtím. S. poezie, vyznačující se tradiční a leckdy nevýraznou metaforikou, zároveň však i kultivovaným veršem tíhnoucím ke zpěvnosti a melodičnosti, byla často zhudebňována (J. Černík, J. B. Foerster, K. B. Jirák, V. Steinman aj.); mimoto v poválečné době napsal S. řadu textů přímo ke zhudebnění, vesměs pro pochodové písně (Zpěv armády, Pochod dvouletky aj.). – V nerozsáhlé prozaické tvorbě zaznamenal vzpomínky na zemřelého bratra a na rodičovské zázemí s charakteristickým a motivujícím vztahem k hudbě i k divadlu (*Tři paví péra*), historizujícím příběhem (*Karneval březnové noci*) připomněl stoleté výročí narození B. Smetany. Jako překladatel uvedl v obsáhlém výboru poezii ruského básníka N. Gumiljeva, do vlastní sbírky Jenom žal včlenil překlady veršů R. M. Rilka, upomínající na jeho spjatost s českým prostředím; překládal také písňové texty, především z ruštiny. Věnoval se též literární publicistice, především referování o domácí i překladové produkci, koncem 30. let i o brněnském divadle. Publicisticky a literárně spolupracoval také s brněnským rozhlasem, připravoval medailony a recitační pásma (např. P. Bezruč, M. Elpl, K. Toman) a uplatnil se i jako původní autor (1941 k erbenovskému výročí epos Cestou k nesmrtelnosti a hra Objevitel pokladu). Několik drobných soukromých tisků, které se nenacházejí ve fondech veřejných knihoven, vydal pro své příbuzné a přátele (Dvě veverky, Pozdravení básníkovi, Zpěv jubilejní aj.). – V rukopisné pozůstalosti zůstaly básnické sbírky Oživlá v jasu a Návraty, překlady veršů z němčiny (J. W. Goethe) a ruštiny (A. S. Puškin) i překlady textů k písním (L. van Beethoven, F. Schubert).

ŠIFRY: -a., -il-, -l-, -p-, Z-a., ZD. SP., zs, (zs), Z. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Akord (1932–33); alm. Aktivisté (1936); Archa (Olomouc 1930–34); Červený květ (Ostrava); Čes. slovo (1931–34); Čin; alm. Čtvrt století Mor. kola spisovatelů (Brno 1937); sb. Hypoteční a zemědělská banka moravská; sb. K poctě zbraň praporu! (1945); Klas (1923, 1940–41); Kolo (Brno 1936–49, 1946–47); Lada; Lid. demokracie (1961–86); Lid. noviny (1930–31, 1937–42); Listy PPB (ř. 3, Opava 1971); Listy pro umění a kritiku (1933); Lit. rozhledy (1931); Lumír; sb. Májové květy; Mateřídouška; Mor. orlice (Brno); Mor. noviny (Brno); Mor. slovo (Brno 1928, 1938–39; debut); Nár. noviny (Brno); Náš domov (Hlučín, Opava); Nová svoboda (Ostrava); sb. Padesát poutí (1956); Pestrý týden; Pražské noviny; Rovnost (Brno); Rozhledy po literatuře a umění (1932–34); Slovanský Jadran; Stan (Břeclav 1930); Stráž socialismu (Brno 1928, 1930); Středisko (Brno 1930–31); Venkov (1933); Zvon (1931–37). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Jaro srdcí (BB 1929); Sloky svatební (BB 1930); Loutna, vítr a čas (BB 1935); Intermezzo (BB 1935); Jarní romance (BB 1936); Jižní slunce (BB 1937); Tři paví péra (PP 1937); Jenom žal (BB 1939, v samost. odd. Hlas německého krajana i překl. veršů R. M. Rilka); Objevitel pokladu (BB 1940); Plynoucí oblaka (BB 1942); Říkej nám, táto! (BB pro ml., 1946); Rozhraní času (BB 1947); Svatvečer (BB 1947); Karneval březnové noci (P 1948); Myrta a konvalinky (BB 1973). – *Překlad:* N. Gumiljev: Výbor z díla (1933). – *Výbor:* Denní host (BB 1983, ed. J. Suchý). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: B. Spilka: Torzo (1938, i stať). ■

LITERATURA: M. Barešová: Z. S. (1903–1987). Soupis osobního fondu (LA PNP 1994). ■ ● ref. Jaro srdcí: J. Staněk, LidN 23. 11. 1929; J. Knap, Venkov 8. 12. 1929; = (J. Vodák), Čes. slovo 18. 12. 1929; J. O. (Ošmera), Stan 1929, s. 148; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 30, 1929/30, s. 658 ●; O. Z. (Zemek): ref. Sloky svatební, NO 1. 7. 1930; ● ref. překl. N. Gumiljev: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 4. 7. 1933; J. Heidenreich (Dolanský), Rozhledy 1933, s. 134; M. (E. Masák), Archa 1933, s. 270; f. s. (F. Soldan), RA 9, 1933/34, s. 76; B. V. (Václavek), Index 1934, s. 8 ●; ● ref. Loutna, vítr a čas: V. Knapp, LitN 7, 1934 /35, č. 15; V. H. (Z. Kalista), Lumír 61, 1934/35, s. 537; A. N. (Novák), LidN 21. 7. 1935; G. (F. Götz), NO 1. 8. 1935; A. Černík, Čin 1936, s. 263; R. H. (Habřina), Kolo 1935, s. 73; M. Pt. (Pišút), Elán 6, 1935/36, č. 3 ●; ● ref. Intermezzo: V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 62, 1935/36, s. 542; Nk (B. Novák), LidN 9. 11. 1936 (i ref. Jarní romance); M. (E. Masák), Archa 1936, s. 91; J. Taufer, Index 1936, s. 64; R. H. (Habřina), Kolo 1936, č. 8 (i ref. Jarní romance); F. K. (Křelina), Venkov 27. 1. 1937 (i ref. Loutna…) ●; ● ref. Jarní romance: M. (E. Masák), Archa 1936, s. 191; B. V. (Václavek), Index 1936, s. 112; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 37, 1936/37, s. 27; J. Č. (Čarek, dub.), Venkov 6. 2. 1937 ●; ● ref. Jižní slunce: V. H. (Z. Kalista), Lumír 63, 1936/37, s. 459; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 37, 1936/37, s. 714; Nk

(B. Novák), LidN 15. 2. 1937 (o afinitách s verši J. Hory), k tomu oprava 1. 3. 1937; O. Tichý, Rozhledy 1937, s. 78; J. Strnadel, Čin 1937, s. 79; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1937, s. 228; H. (R. Habřina), Kolo 1937, s. 48 ●; ● ref. Tři paví péra: V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 64, 1937/38, s. 154; ne (A. Novák), LidN 1. 2. 1938; Čch. (K. A. Čcheidze), Venkov 4. 6. 1938; V. T. (Tichý), Dělnická osvěta 1938, s. 111; R. H. (Habřina), Kolo 1938, s. 24 ●; ● ref. B. Spilka: Torzo: -bs- (B. Slavík), Zvon 38, 1937/38, s. 602 (i ref. PP Tři paví péra); h. (R. Habřina), Kolo 1938, s. 94; M. (E. Masák), Archa 1938, s. 90 (i ref. Tři paví péra) ●; ● ref. Jenom žal: AMP. (A. M. Píša), Nár. práce 20. 8. 1939; rh. (R. Habřina), Kolo 1939, s. 131; B. Novák, KM 1939, s. 415; jšr. (J. Šnobr), Čteme 2, 1939/40, s. 61; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 66, 1939/40, s. 152; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 47, 1939/40, s. 121; J. B. (Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 14; B. Slavík, LidN 22. 4. 1940 ●; ● ref. Objevitel pokladu: Benj. J. (Jedlička), LidN 11. 11. 1940; J. V. Sedlák, Venkov 21. 11. 1940; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1940, s. 281; J. Z. (Zatloukal, dub.), Kolo 1940, s. 512; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 48, 1940/41, s. 178; Ns. (J. Nečas, dub.), Naše zprávy 1941, č. 2; M. Haller, Střední škola 1941, s. 217 ●; ● ref. Plynoucí oblaka: jšr. (J. Šnobr), Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 338; p. (A. M. Píša), Nár. práce 24. 5. 1942; h (J. Heyduk), LidN 20. 9. 1942, příl.; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1942, s. 214; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 50, 1942/43, s. 40 ●; ● ref. Říkej nám…; F. Křelina, Kolo 1946, s. 53; R. Z. (Zemánek), Akord 1947, s. 146 ●; J. Pistorius: ref. Rozhraní času, KM 1947, s. 411; ● k pětašedesátinám: rt., Rovnost 2. 1. 1968; EH, Práce 4. 1. 1968 ●; O. Roháč: Sedmdesátka Z. S., Svob. slovo 3. 1. 1973; B. Slavík in Z. S.: Myrta a konvalinky (1973); ● k pětasedmdesátinám: (kaf), Brněnský večerník 30. 12. 1977; (Ns) (J. Nečas), LD 30. 12. 1977 ●; J. Suchý in Z. S.: Denní host (1983); J. Heiden: ref. Denní host, Zeměd. noviny 21. 1. 1984; M. Heryán: Odešel Z. S., Kostnické jiskry 1987, č. 6; (lk). (L. Kalina): Vzpomínka na Z. S., Rovnost 15. 1. 1992; (ti): Dvojí jubileum básníka Z. S., Moravskoslezská orlice 1992, č. 2; J. Beneš: Je to příliš dávno?, Telegraf 25. 9. 1993, Příloha, s. 7.

dv, pš

Franz **Spina**

* 5. 10. 1868 *Nová Trnávka* (Městečko T.) u Moravské Třebové
† 17. 9. 1938 *Praha*

Literární historik bohemista a editor staročeských památek; organizátor vědeckého života, politik, publicista.

Pokřtěn Franz Robert, psán též František S. – Syn sedláka a řezníka. Vyrůstal ve dvojjazyčném prostředí, češtinu dokonale ovládal již od dětství (obecná škola v Trnávce byla dvojjazyčná). Vystudoval německé piaristické gymnázium v Moravské Třebové (1879–87; spolužák a pak celoživotní přítel, politik F. Jesser), 1887–88 absolvoval jako jednoroční dobrovolník vojenskou službu. 1888–91 studoval germanistiku, klasickou filologii, filozofii a slavistiku na vídeňské, po smrti otce na pražské německé univerzitě (učitelé mj. F. Brentano, V. Jagić, J. Minor a A. Sauer). Od 1892 působil jako suplent na gymnáziu v Broumově, od 1896 jako profesor na gymnáziu v Uničově a 1901–05 v Moravské Třebové (tam se zabýval i národopisem, zkoumal nářečí, sbíral se studenty pověsti a písně a byl správcem národopisného oddělení muzea). Doktorát filozofie obhájil 1897 prací *Der Vers in den Dramen des Andreas Gryphius.* 1905–20 vyučoval na německém gymnáziu v Praze na Vinohradech (též nepovinnou češtinu). 1906 při reorganizaci výuky češtiny na německých středních školách (na Moravě se tehdy stala povinným předmětem) a s tím spojeným zřízením lektorátu českého jazyka na pražské německé univerzitě byl pověřen vedením lektorských cvičení (1906–07 zde též poslouchal slavistické přednášky u E. Bernekera). 1909 se habilitoval (prací *Die alttschechische Schelmenzunft Frantowa práva*) jako soukromý docent českého jazyka a literatury a od 1912 vedl bohemistické přednášky; byl též členem vědecké zkušební komise pro výuku českého jazyka na německých středních školách a od 1908 členem Německé společnosti věd a umění. Titulárním mimořádným profesorem se stal 1917, jako skutečný mimořádný profesor byl potvrzen 1920 a 1921 jmenován řádným profesorem pro český jazyk a literaturu s přihlédnutím k ostatním západoslovanským jazykům. 1920 vstoupil i do politického života jako poslanec Národního shromáždění za německou stranu Svaz zemědělců a zemědělských živností (Bund der Landwirte und des ländischen Gewerbes), která při hájení práv Němců v ČSR neodmítala spolupráci s vládnoucím režimem (tzv. aktivistická politika); 1920–25 byl místopředsedou, od 1925 předsedou této strany a 1925–26 za ni místopředsedou poslanecké sněmovny. 1926 na výzvu A. Švehly vstoupil do vlády: 1926–29 byl ministrem veřejných prací, 1929–33 ministrem zdravotnictví a 1935–38 ministrem bez portfeje. Vedle politické činnosti, která ho

vzdalovala od systematičtější odborné a pedagogické práce (od 1935 vedl jen cvičení, od listopadu 1937 neučil vůbec), vyvíjel rozsáhlou vědeckoorganizační činnost (mj. 1924/25 děkan německé filoz. fakulty, 1930 spoluzakladatel Deutsche Gesellschaft für slavistische Forschung in Prag, iniciátor vzniku slavistických časopisů Germanoslavica a Slavische Rundschau pro odborná i popularizační slavistická a germano-slavistická studia). Přes dobré vztahy s českým politickým i vědeckým prostředím vystupoval S. rozhodně proti nařízením v jazykovém zákonodárství preferujícím českou stranu a za rovnoprávné postavení německých vysokých škol v ČSR. Po nástupu A. Hitlera k moci se však opakovaně vyslovil pro pokračování aktivistické politiky své strany a českých Němců vůbec (mj. na četných veřejných vystoupeních i publicisticky). Po vítězství Sudetoněmecké strany v komunálních volbách v březnu 1938 se vzdal úřadu, složil poslanecký mandát a odešel z veřejného života. Již tehdy byl vážně nemocen (rakovina), jeho smrt patrně urychlila i napjatá vnitropolitická situace. Po zpopelnění v úzkém rodinném kruhu ve strašnickém krematoriu byla urna uložena do rodinné hrobky na hřbitově v Trnávce. Písemná pozůstalost, deponovaná rovněž v rodišti, byla po 1945 údajně zničena a S. manželka musela odejít do Německa; zachované zbytky pozůstalosti předaly S. vnučky Collegiu Carolinu v Mnichově.

Odborné působení S. zahájil několika germanistickými pracemi s historickou, resp. národopisnou tematikou, zabýval se též metodikou výuky literatury na gymnáziích. Postupně se u něj vyhraňoval zájem o komparativní studium českého písemnictví 13.–18. století, které nechápal v tradičním pojetí jako filologickou a látkoslovnou analýzu, ale ve stálé souvislosti literatury s kulturní historií; neobcházel přitom ani problematiku umělecké formy (např. ve studii o Ostrovské písni). V práci *Die alttschechische Schelmenzunft Frantowa práva* se zabýval mj. stanovením latinských a německých předloh díla; při ocenění originální domestikace prozaických parodických satir a úlohy parodie (i jako jazykového prostředku) ve specifickém českém prostředí (dešifrací místních narážek i konkrétních osob) se mu podařilo podat sytý obraz literárního dění v humanistické Plzni počátku 16. století. Stranou S. pozornosti nezůstaly ani otázky knihopisné, spojené s minuciózním rozborem tiskařských typů a značek (*Dr. Walter Dolch und der älteste tschechische Buchdruck*; *Tschechischer Buchdruck in Nürnberg am Anfang des 16. Jahrhunderts*). Nedílnou složkou S. odborného působení bylo i ediční zpřístupnění staročeských památek (touto problematikou se zabýval i metodologicky); zvláště byla ceněna jeho edice Života sv. Kateřiny podle stockholmského rukopisu (Die alttschechische Katharinenlegende der Stockholm-Brünner Handschrift), deponovaného od 1878 v Moravském zemském archivu. Text legendy vydal ve spolehlivé transliteraci, doplnil textově kritickým a paleografickým aparátem a filologickým výkladem (též o latinských a německých předlohách, stylu a provenienci textu). V úvodní studii mj. zdůraznil (v souladu se svým kulturněhistorickým pojímáním předmětu) souvislosti mezi popisem některých scén a uměleckým vybavením kaple sv. Kateřiny na Karlštejně, pokusil se o dataci památky a shromáždil další doklady o vztahu textu k pozdější literární a lidové tradici. V časopiseckých studiích se S. zabýval několika biografickými detaily týkajícími se rukopisných sporů (*A. Zeidler und die gefälschten tschechischen Handschriften*), pro německého čtenáře věcně shrnul jejich dosavadní výsledky a rehabilitoval RKZ v českoněmeckém prostředí jako básnické památky 19. století (*Neuere Literatur über die Königinhofer und die Grünberger Handschrift*). Před 1918 publicisticky propagoval v českoněmeckém a rakouskoněmeckém prostředí výuku českého jazyka a literatury (*Unser Verhältnis zur tschechischen Literatur*), odmítal vžitý názor o odvozenosti české literatury od literatury německojazyčné (*Die Grundlagen der tschechischen Literatur*), objektivně informoval o českém kulturním a společenském životě (mj. o sokolském hnutí), zdůrazňuje přitom (v polemice s konceptem tzv. Mitteleuropy) nutnost národnostní rovnoprávnosti v rakouské monarchii. O respektu, jehož S. jako člověk, politik i vědec požíval, svědčí sborníky k jeho jubileím: k šedesátinám mu vydali jeho studenti a kolegové sborník Slavistische Studien (1929, ed. F. Liewehr; přisp. W. Goldschmidt, W. Hauffen, R. Jakobson, E. Lemberg, F. Longin, E. Rippl, F. Velčovský, H. Waidhas a R. Zasche), k sedmdesátinám mu bylo věnováno šesté číslo časopisu Slavische Rundschau 1938 (Arbeiten zur älteren

Geistesgeschichte der Westslaven. F. S. zum Gedächtnis), jehož vydání se S. nedožil. Redigoval je (už anonymně) E. Rippl a nepřispěl nikdo ze S. německých kolegů a studentů (přispěli: P. Bogatyrjev, A. Brückner, J. B. Čapek, V. Flajšhans, B. Havránek, J. Horák, J. Hrabák, R. Jakobson, J. Janko, V. Jirát, Z. Kalista, K. Krofta, A. Mazon A. Pražák, F. Trávníček). – Za 1. světové války měla vyjít S. antologie staročeské literatury Altčechische Chresthomatie (v reprezentativní ediční řadě Slavische Lehr- und Handbücher, vydávané E. Bernekerem v Heidelbergu) a rozsáhlejší práce o staropolském třináctislabičném verši; rukopisy obou prací jsou dnes nezvěstné.

PŘÍSPĚVKY *in:* Archiv für slavische Philologie (Berlín 1907, 1909, 1911, 1920; 1907 Zu Prokop Šedivýs Büchlein über das Theater; 1909 Hans Sachs im altčechischen Gewande; 1920 Über das altčechische Ostrower Lied: Slovo do světa stvořenie); Deutsche Arbeit (1905–18; 1910 Unser Verhältnis zur tschechischen Literatur; 1913 A. Zeidler und die gefälschten tschechischen Handschriften); Deutsche Landpost (Čes. Lípa); Deutsche Landwacht (Brno 1928); sb. Deutsche Politiker an das tschechische Volk (1921); Deutsches Jugendland (Ústí n. Lab. 1926); Deutschnationale Korrespondenz (Vídeň 1909); Euphorion (Bamberg, Lipsko, Vídeň 1897–1901, 1907); Euphorion – Ergänzungsheft (Lipsko, Vídeň 1909, Ein unbekanntes Spruchgedicht Hans Sachsens..., i sep.); Festschrift zur Feier des hundertfähringen Bestandes... (Mor. Třebová 1903, Die nachgoethesche Literatur im Gymnasialunterricht); sb. Fünfundzwanzig Jahre Slavistik an der Deutschen Universität in Prag 1903–1928 (1928, stejnojmenná úvodní stať, s G. Gesemannem); Jahresbericht des Stiftsobergymnasiums der Benedictiner in Braunau (1895, Ein mittelhochdeutsches Handschriftbruchstück a Der Vers in den Dramen des Andreas Gryphius); Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasium in Mährisch Trübau (1905, Aus der Chronik des Mährisch-Trübauer Webermeisters Michael Heger); Jahresbericht des Landes Unter- und Kommunal--Obergymnasiums in Mährisch-Neustadt (1898–99); Landskroner Zeitung (1928); Lid. noviny; Listy filologické (1914); Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen (1915–19; 1915 Neuere Literatur über die Königinhofer und die Grünberger Handschrift; 1916 Dr. Walter Dolch und der älteste tschechische Buchdruck, i sep.); Mitteilungen zur Volkskunde des Schönhengster Landes (Mor. Třebová); Neue Zeit (Brno 1937); Österreichische Rundschau (Vídeň 1914, Die deutsch-tschechischen Kulturbeziehungen → sb. Deutsche Politiker an das tschechische Volk, 1921, ed. G. Flusser, t. r. česky s tit. O německo-českých kulturních vztazích, sb. Němečtí politikové českému lidu; Die Grundlagen der tschechischen Literatur); sb. Prager deutsche Studien 9/2 (1908, Tschechischer Buchdruck in Nürnberg am Anfang des 16. Jahrhunderts, i sep.); Prager Montagsblatt; Prager Tagblatt (1909); Schönhengster Zeitung (Mor. Třebová); Slavia (1922); Slavische Rundschau (1932, 1934–35, 1937); Süddeutsche Monatshefte (Mnichov 1928–29); Sudetendeutsches Jahrbuch (Augsburg 1925–26); Věstník Českosl. akademie zemědělské (1938); Wiener Abendpost; Zeitschrift für den Tschechischunterricht (Brno); Zeitschrift für österreichische Gymnasien (Vídeň 1903–05). ■ KNIŽNĚ. *Odborné práce:* Beiträge zu den deutsch-slavischen Literaturbeziehungen. 1. Die alttschechische Schelmenzunft Frantowa práva (1909; reprint 1975); Ziele deutschen kultureller Zusammenarbeit in der Tschechoslowakischen Republik (proslov, 1934). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Mitteilungen zur Volkskunde des Schönhengster Landes, od 1911 pokr. ... zur Volks- und Landeskunde... (1905–17, s A. Czernym), Slavistische Schulblätter (1927–30, s G. Gesemannem a E. Ripplem), Slavische Rundschau (1929–38, s G. Gesemannem a E. Ripplem), Germanoslavica (1931–37, s J. Jankem, K. Bittnerem a V. Jirátem), Zeitschrift für den Tschechischunterricht (1937–38, s F. Liewehrem, G. Preisslerem a E. Ripplem); *ediční řady:* Slavische Lektüre für Schulgebrauch und Übungszwecke (1925–27, s G. Gesemannem), Veröffentlichungen der Slavistischen Arbeitsgemeinschaft an der Deutschen Universität in Prag (1. Reihe: Untersuchungen, 1926–34; 2. Reihe: Quellen, 1924–37, s G. Gesemannem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Čechische Lesestücke (1911, an.); Die alttschechische Katharinenlegende der Stockholm-Brünner Handschrift (1913, s úvodem a slovníčkem; t. r. též jen text s tit. Die alttschechische Katharinenlegende). ■

BIBLIOGRAFIE: an. in sb. Fünfundzwanzig Jahre Slavistik an der Deutschen Universität in Prag... (1928, s. 27); D. Krywalski in F. S., Lexikon deutschmährischer Autoren – Beiträge (2006). ■ LITERATURA: sb. F. S. als Politiker, Wissenschaftler und Mensch (Broumov 1928, ed. H. Scholz; přisp. P. Eisner, G. Gesemann, H. Scholze); K. Strauss: Prof. F. S. 90 Jahre (Londýn 1958). ■ ● ref. Die alttschechische Schelmenzunft...: J. Novotný, ČČM 1909, s. 463; an. (O. Fischer), ČČH 1909, s. 381; J. Bolte, Euphorion (Lipsko, Vídeň) 1909, s. 791; A. Novák, LF 1909, s. 301; J. Krejčí, Národopisný sb. československý 1910, s. 36 ●; ● ref. ed. Die alttschechische Katharinenlegende: E. Smetánka, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 35, 1913/14, s. 553 + LF 1913, s. 462 a 1914, s. 160; A. Gregor, ČMM 1914, s. 307; F. Trávníček, ČMF 4, 1914/15, s. 144; J. Mk (Muk, dub.), tamtéž, s. 265 ●; -pl (E. Rippl): F. S. im Spiegelbilde der tschechischen Presse, Slavistische Schulblätter 1928, č. 3–4 (o jubilejních článcích k šedesátinám); an.: Personalstand und Schriftenverzeichnis der slavistischen Profesoren. F. S., sb. Fünfundzwanzig Jahre

Slavistik an der Deutschen Universität in Prag... (1928); ● nekrology: K., Čes. slovo 18. 9. 1938; ma (O. Mrkvička), LidN 18. 9. 1938; an., Prager Presse 18. 9. 1938; an., Prager Tagblatt 18. 9. 1938; an., PL 18. 9. 1938; an., Venkov 18. 9. 1938; A. Kraus, Prager Presse 20. 9. 1938 (s S. dopisem z 1928); -vh- (M. Hýsek), LF 1938, s. 384; an., Slavische Rundschau 1938, č. 6; A. F., Slovanský přehled 1938, s. 338 ●; R. Jakobson: F. S. jako vědec, LidN 20. 9. 1938; A. Knauer: Prof. Dr. F. S., Stifter-Jahrbuch 5 (Gräfelfing 1957, s. 57); R. Fischer: Von F. Spinas Prager Slavistik, Zeitschrift für Slawistik (Berlín) 1964, s. 312 + Zum Ringen um die tschechische Sprache. F. S. – ein deutscher Bohemist, sb. Deutsch-tschechische Beziehungen in Vergangenheit und Gegenwart (Berlín 1965, s. 7) + Streben und Wagnis eines deutsch-slavischen Vermittlers. Das Ende F. Spinas, sb. Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen (Berlín 1966, s. 776); ● k 100. výr. nar.: F. Rab, Prager Nachrichten (Mnichov) 1968, s. 3; A. Vilimek a H. Cysarz, Schönhengster Heimat (Göttingen) 1968, č. 13 ●; H. Bachmann: F. S., sb. Lebensbilder zur Geschichte der böhmischen Länder 2 (Mnichov 1976, s. 169); Z. Šimeček: Slavistika na německé univerzitě v Praze a zápasy o její charakter, AUC Praha. Historia Universitatis Carolinae Pragensis 28/2 (1988, s. 34) + tamtéž, 29/1 (1989, s. 53); H. Rösel in Die deutsche Slavistik und ihre Geschichte an der Universität Prag (Münster 1995); W. Zeil in Slavistik an der Deutschen Universität in Prag 1882–1945 (Mnichov 1995); J. Pešek: F. S. – sudetoněmecký bohemista a československý ministr, Dějiny a současnost 1998, č. 6; H. W. Schaller: Die Geschichte der slavischen Philologie an der deutschen Universität Prag (1897–1945), Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung (Marburg) 2003, s. 317; D. Krywalski: F. S., in Lexikon deutschmährischer Autoren – Beiträge (2006); M. Trapl: Profesor F. S., německý agrární aktivistický politik, sb. Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století (2006, s. 89).

vpb

Jaroslav **Spirhanzl-Duriš**

* 27. 4. 1889 *Sedlec* u Sedlčan
† 21. 7. 1960 *Mariánské Lázně*

Prozaik, autor románů, cestopisných próz a populárně-naučných prací pro mládež, překladatel z ruštiny; pedagog.

Vl. jm. Spirhanzl (jímž podepisoval především odborné práce); psal se též Špirhanzl, dále Jaroslav (Jarka, Jarko, J. S., J. Sp., Jar. Sp.) Duriš. – Syn stavitele; základní školu navštěvoval v rodišti, od 1900 studoval reálku v Písku (mat. 1907) a 1907–11 zemědělské inženýrství na pražské technice. Již během studia pracoval v její pedologické laboratoři, poté nastoupil jako pracovník pedologického oddělení zemědělské rady v Praze. Jeho začínající vědeckou kariéru přerušila 1. světová válka, byl mobilizován a poslán na haličskou frontu, kde počátkem 1915 upadl do zajetí (Přemyšl). Jako zajatec pobýval na různých místech Ruska, hlavně na Sibiři v Omsku, kde pracoval na českosl. konzulátu, a ve Vladivostoku, odkud jako zvídavý cestovatel prošel přilehlé části Číny a Koreje. Domů se vrátil 1920 a navázal na přerušenou odbornou práci: stal se vedoucím pracovníkem nově zřízeného Státního výzkumného ústavu agropedologického a bioklimatologického v Praze, 1925 pak jeho ředitelem. 1939–48 zastával funkci ředitele Státních ústavů pro půdoznalectví a zemědělskou meteorologii. Ve svém oboru napsal na desítky odborných studií a množství popularizačních a metodických článků (za práci o půdách okresu Brandýs n. Labem získal 1927 na pražské technice titul doktora technických věd). Jako mezinárodně uznávaný odborník byl členem různých domácích i cizích společností. 1948 po odvolání z funkce ředitele odešel do důchodu.

Od počátku 20. let (souběžně s rozsáhlým dílem odborným) psal S.-D. beletrii. Nejprve zachycoval formou krátkých, často silně lyrizovaných kapitol své zkušenosti z cest po Rusku i z jiných zemí. Dlouhý pobyt v ruském prostředí, dobrá znalost jazyka i místních reálií jej vedla též k (časopiseckému i knižnímu) tlumočení z ruštiny; jeho překlady měly spíše příležitostný charakter, daný i jeho zájmy cestopisnými, etnografickými (zejména pohádky) i odbornými vedle beletristických (M. P. Arcybašev, J. N. Čirikov, N. G. Garin-Michajlovskij). Ve vlastních románech se S.-D. zaměřil především na proplétání milostných vztahů se společenskými a životními osudy do výjimečnosti stylizovaných postav. Látku čerpal z povrchu života společenské smetánky (*Srdce*) a zejména ze studentského prostředí moskevského (*Jediná mezi nimi*) i domácího, v okamžicích, kdy nenaplněné sny naruší světová válka (*Trosečníci touhy*). Posléze se beletristická tvorba S.-D. proměnila v úsilí o populárně-naučné zachycení přírodních a životních hodnot. Vyznáním lásky k rodnému kraji je monografie *Staré jihočeské chalupy,* v níž odborné popisy hospodářských usedlostí z vesnic okolo Sedlce doplňují zdařilé kresby

jednotlivých popisovaných objektů. Podobně vyznívá i citový kalendář *Dvanáct měsíců na srdci přírody,* v němž je slovem i kresbou charakterizován stav krajiny, přírody i práce člověka v ní během jednotlivých měsíců roku. Zejména mladým čtenářům S.-D. dále věnoval množství úspěšných popularizačních prací a alb z oblasti přírodních věd (zvláště z ornitologie a botaniky).

ŠIFRY: Jaspid, J. S., JSD, J. S. D., Spi, Spirh, Spr. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1925–29); Časopis Společnosti přátel starožitností… (1958); Čes. demokracie (1920); Českosl. zemědělec (1928, 1933; 1928 Půdní typ, i sep.; 1933 O krok dále, i sep.); Dělnické listy (Vídeň 1923–25); Chmelařství (1953–55); sb. Chvilky v přírodě (1942); Komenský (1956); Lesnictví (1956); Lidé a země (1953–60); Lid. demokracie; Lumír (1926); Mechanizace zemědělství (1953–54); Meteorologické zprávy (1956–57); Milotický hospodář (1953); Mladý čtenář (1923); Nár. politika (1924–30); Nová doba (Plzeň 1926); Novina (1909–10); Příručka pro půdoznalecké rozbory (1936); Rádce zahrádkářů a chovatelů drobného hospodářského zvířectva (1954–59); Rolnické hlasy (1958); Rovnost (1926); Rozkvět (1920–27); Sborník Českosl. (Čes.) akademie zemědělské (zeměd. věd) (od 1927); Sborník Čes. společnosti zeměvědné, pokr. Sborník Českosl. společnosti zeměpisné (od 1921); sb. Slova pravdy (1926); Socialistické zemědělství (1956); Stopa (1912); Širým světem (1924–38; 1938 Blatským krajem, i sep.); Tribuna (1923–26, i Večerní T.); Věda a život (1954–58); Venkov (1921–31, 1942–43); Vesmír (1953–55); Věstník Čes. (Českosl.) akademie zemědělské (mj. 1941 O lidovém, zvláště selském stavebnictví na Táborsku, i sep.); Vltavské proudy (1933, Za krásami českého Meranu. Turistický průvodce okolím Sedlce na Wilsonově dráze, i sep.); Vodní hospodářství (1958); Za socialistické zemědělství (1953–60); Za vysokou úrodu (1954–57); Zeměd. noviny (1954, 1958); Zeměd. archiv; Zeměd. pokrok (1941, 1954); Zeměpis ve škole (1954–55); Zeměpisný magazín (1945); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a populárně-naučné práce:* Tulákova knížka (PP 1921); Přes hory a moře (PP 1926); Srdce (R 1928); Jediná mezi nimi (R 1929); Trosečníci touhy (R 1937); Staré jihočeské chalupy (1941); Dvanáct měsíců na srdci přírody (1946); Kvetoucí svět (P pro ml., 1947); Nízko nad obzorem (PP 1947); (pro ml.:) Jitřní cesta. Knížka mladého člověka (1948); Polem a hájem (1957); O našich stromech (1959); Ptáci našich zahrad (1960); Trojka z našeho úvozu (1960); Ptáci (1959, s kresbami K. Svolinského); – posmrtně: Kalendář přírody (1961); Z ptačí říše. Malý atlas ptactva (1961); Hosti k zlosti (1963); Lidská obydlí (1963). – *Překlady:* M. P. Arcybašev: Vzpoura (1922); J. N. Čirikov: V zajetí vášní (1922); V. V. Stratonov: Po azurovém pobřeží Kavkazu (1928); B. A. Lazarevskij: Duše ženy (1929); N. G. Garin-Michajlovskij: Dvě slunce (1931) + Žlutý pes a jiné povídky z Korey (1932) + Z říše nezapadajícího slunce (1932); P. N. Savickij: Šestina světa (1933); V. P. Smirnov: Život a dílo V. R. Viljamse (1949); V. V. Dokučajev: Vybrané práce (1951). – *Ostatní práce:* Poznejme svou půdu! (1922); Z půdoznalecké praxe (1923); O rašelinách (1924); Pedologie pro vyšší hospodářské školy (1924, se Z. Kobzou; přeprac. vyd. 1930 s tit. Pedologie); Rolníkovo půdoznalství ve 100 otázkách a odpovědích (1925); O půdách okresu Brandýs nad Labem (1927); Půda a podnebí v zemědělské výrobě (1928); Zaorejme hlubší brázdou! (1928); Přirozené výrobní podmínky (1928, s J. Kopeckým); Půda živitelka (1933); Rolník a půda (1936); Půdoznalectví pro každého (1944); Půda a její zlepšování (1946); Čtení o půdě (1947); Půda – základ zemědělství (1948); Rašelina, její vznik, těžba a využití (1951); Rusko-český zemědělský slovník (1951, s N. Pumem a B. Paňkovem, i přel.); Eroze půdy a ochrana proti ní (1952); Russko-češskij počvovedčeskij slovar – Rusko-český půdoznalecký slovník (1956); Příručka půdoznalství pro družstevníka a traktoristu (1956); Rašelina a její využití v zemědělství (1956); O půdě a jejím obdělávání (1956); Poznáváme zemědělskou práci (1958, s jinými); a další pedologické práce (mj. 1925–38 půdoznalecké průzkumy v řadě Sborník výzkumných ústavů pedologických). ■ REDIGOVAL *příručky:* Vznik a vývoj půd na různých matečních horninách a jejich zemědělské zhodnocení (1935), Příručka pro půdoznalecké rozbory (1936). ■

BIBLIOGRAFIE: B. Válek a V. Kosil: Životní dílo ing. dr. J. S., Sborník Českosl. akademie zeměd. věd, rostlinná výroba 7, 1961, s. 654 (odborné práce). ■ LITERATURA: ● ref. Tulákova knížka: -btk- (V. Brtník), Zvon 21, 1920/21, s. 643; R. (A. Rambousek), Čes. osvěta 19, 1922/23, s. 43 ●; ● ref. Přes hory a moře: F. H., Čes. osvěta 23, 1926/27, s. 24; O. Oliva, Střední škola 7, 1926/27, s. 95 ●; J. P.: ref. Jediná mezi nimi, Čes. osvěta 27, 1930/31, s. 424; drmv (V. Matula): ref. Dvanáct měsíců na srdci přírody, NO 20. 3. 1946; V. Novák: k šedesátinám, Věstník Českosl. akademie zeměd. 1949, s. 218; kar (V. Karfík): ref. Polem a hájem, Večerní Praha 9. 1. 1958; an.: k sedmdesátinám, Rádce zahrádkářů 1959, s. 81; J. Petrbok: ref. O našich stromech, ZM 1960, s. 142; ● nekrology: V. Novák, Meteorologické zprávy 1960, s. 136; B. Válek a V. Kosil, Sborník Českosl. akademie zeměd. věd, rostlinná výroba 7, 1961, s. 651 ●; J. Tywoniaková in Sedlecko v krásné literatuře, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1967, s. 105; V. Kovařík: Ing. Dr. Techn. J. S.-D., Pod Blaníkem 1999, č. 2.

vf

Spisovná čeština a jazyková kultura

1932

Sborník studií Pražského lingvistického kroužku, zaměřený polemicky proti soudobé brusičské praxi časopisu Naše řeč.

Sborník vydaný v nakladatelství Melantrich v edici Výhledy Pražským lingvistickým kroužkem (dále P. l. k.) uspořádali B. Havránek a M. Weingart. Vznikl na základě cyklu přednášek o spisovném jazyce a jeho kultuře proslovených členy P. l. k. v lednu a únoru 1932.

Teorií spisovné češtiny a jazykové kultury se P. l. k. zabýval již ve svých tezích (1929), uspořádání přednášek a jejich rozšířené vydání ve sborníku uspíšila polemika mezi představitelem Naší řeči J. Hallerem a spisovateli. (Polemiku vyvolala 1931 Hallerova jazyková kritika knihy O. Fischera Duše a slovo v Naší řeči a postupně se jí v různých periodikách mj. zúčastnili O. Fischer, I. Olbracht, B. Mathesius, K. Erban, P. Eisner, E. Vachek, F. X. Šalda, V. Vančura, K. Čapek). Sborník odmítl brusičský i puristický přístup k jazyku (spatřující jako základ spisovné češtiny jazyk do počátku 17. století a mluvu lidovou) a osvětlil danou problematiku z hlediska lingvistického. V. Mathesius vznesl požadavek pružné stability ve spisovném jazyce, jejímž základem by byl úzus spisovné češtiny, zjištěný z jazykové praxe dobrých autorů posledních padesáti let (na význam jazyka spisovatelů poukazoval již V. Ertl). B. Havránek vymezil pojem kultury spisovného jazyka a stanovil jeho funkce. R. Jakobson charakterizoval české brusičství (především strachem z germanismů). J. Mukařovský postihl vzájemný vztah spisovného a básnického jazyka. M. Weingart se věnoval zvukové stránce češtiny. Kolektivně vypracované Obecné zásady pro kulturu jazyka zdůraznily potřebu teoretického poznání existující normy současného spisovného jazyka, její stabilizace i teoretických lingvistických zásahů do spisovného jazyka. Sborník přispěl k vyjasnění jazykové rozkolísanosti na počátku 30. let.

LITERATURA: B. Havránek: Spisovná čeština a kultura jazyka (komentář k pěti přednáškám v P. l. k.), Nové Čechy 1932, s. 45; ● ref. S. č. a j. k.: A. Hartl, Sobota 1932, s. 821; V. Jirát, Demokratický střed 28. 10. 1932; S. K. Neumann, Přítomnost 1932, s. 730; F. Soldan, Rozhledy 1932, s. 125; B. Trnka, NL 14. 10. 1932; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 16. 10. 1932; an., Masarykův lid 1932, č. 43; P. Váša, LidN 23. 10. 1932; P. Eisner, Prager Presse 28. 10. 1932, odp.; G. (F. Götz), NO 30. 10. 1932; -tr. (G. Winter), PL 13. 11. 1932; vr., Večerník PL 23. 11. 1932; K. Čapek, LidN 4. 12. 1932 → O umění a kultuře 3 (1986, s. 350); F. X. Šalda, ŠZáp 5, 1932/33, s. 84; O. Fischer, Čin 4, 1932/33, s. 267; jrs, Řád 1, 1932/33, s. 112; K. Krejčí, Modrá revue 1933, s. 7; L. Novák, Politika (Bratislava) 1933, s. 94; an. (F. Sekanina), Nár. politika 15. 1. 1933 ●; an.: Kultura jazyka. Rozhovor s J. Mukařovským, Rozhledy 1933, s. 2 (k tomu F. Soldan a odpověď J. Mukařovského, tamtéž, s. 25); V. Mathesius: Probleme der čechischen Sprachkultur, Slavische Rundschau 1933, s. 69.

mh

František **Spitzer**

* 28. 12. 1897 *Dvory nad Žitavou* u Nových Zámků (Slovensko)
† asi 8. 2. 1945 *Mauthausen* (Rakousko)

Dramatik, divadelní kritik, publicista, překladatel, organizátor dělnického divadelnictví, divadelní režisér.

Podepisoval se i F. J. Spitzer. – Pocházel z rodiny židovského kantora. Během 1. světové války začal studovat filologii na univerzitě v Budapešti, odkud byl povolán na frontu (posléze povýšen do hodnosti poručíka). Po návratu pokračoval ve studiu, avšak po pádu Maďarské republiky rad, resp. komunistické vlády (1919), již aktivně podporoval, se vrátil na Slovensko. 1920 odešel do Prahy. Byl zaměstnán v pojišťovně Dunaj. S. již ve 20. letech pracoval jako režisér a organizátor dělnických divadel (s ochotníky Modřanského dělnického divadla uváděl hry klasiků), později režijně působil v Dělnické divadelní obci československé (DDOČ), organizoval recitační akce, zřizoval a vedl kursy pro režiséry dělnických divadel (v ochotnickém divadle se angažovala i jeho manželka Marie S.). Byl aktivistou Levé fronty a vůdčím duchem Kolektivu dramatických autorů-komunistů (KODAK). Přátelsky se stýkal a spolupracoval s K. Jiráčkem (El Car), F. Kubrem, E. Famírou, E. F. Burianem a M. Majerovou (mj. aktivity v Komunistickém nakladatelství a knihkupectví). V 30. letech se účastnil dobových diskusí o socialistickém realismu a srazů německé kulturní protihenleinovské fronty (přednášel ve Falknově-Sokolovu, 1935 byl při založení Klubu pokrokových českých a německých herců). Několikrát navštívil SSSR

(1933 se účastnil Olympiády dělnických divadel v Moskvě). Za okupace pracoval nejprve jako pomocník kuchaře v nemocnici v Lublaňské ul. v Praze (sloužila jako nemocnice pro Židy), od jara 1942 do podzimu 1943 byl nasazen na nucené práce na stavbě silnice Karlštejn – Mořina a posléze 1943–44 byl zaměstnán (již pololepý) v Židovském muzeu; tehdy spolu s F. Kubrem a za pomoci Svazu dělnických a divadelních ochotníků organizoval ještě akce Lidového divadla. Na sekretariátu, kde se vydávaly falešné pracovní průkazy, byl S. 28. 6. 1944 zatčen a uvězněn nejprve na Karlově nám. a poté v Terezíně (tehdy v Malé pevnosti prezentoval ukázky z tvorby jiných autorů i svou zde napsanou hru). Odtud byl převezen do Osvětimi a následně do Mauthausenu. Na Vánoce 1944 zde onemocněl zápalem plic, z něhož se vyvinula tuberkulóza. Podlehl srdeční slabosti.

S. světonázorová orientace na revoluční ideje komunistického hnutí a dialektický materialismus určovala myšlenkovou tendenci většiny jeho prací. Jejich žánrovou povahu ovlivnila S. režijní a osvětová činnost v dělnických ochotnických divadlech, ve 30. letech pak rovněž identifikace s programem socialistického realismu. Ve 20. i 30. letech S. upravoval pro dělnické ochotníky díla klasických autorů českých (J. K. Tyl) i světových (G. Boccaccio, G. de Maupassant, převody G. Büchnera, čínské veselohry ze 13. století Broskvový květ), přičemž náměty aktualizoval ve snaze podpořit sebevědomí dělnického obecenstva. Ve 30. letech vytvořil, resp. adaptoval agitky líčící úsilí dělníků během první sovětské pětiletky (*Sklárna*) a problémy kolektivizace (*Kdo je otcem?*). Snaha postihnout celkově soudobé společenské procesy s sebou nesla dějovou přetíženost a rozptýlenost, což částečně vyvažovaly rytmizační prvky (vkládání písní a přednesů básní). Jako zkušený recitátor (proslul zejména interpretací veršů V. Majakovského) se S. koncem 20. let zaměřil na výchovu dělnických ochotníků a spolu s K. Jiráčkem a F. Němcem psal a inscenoval pro dělnická představení v Lucerně agitační revue (*Dohnat a předehnat*) a hudebně-recitační pásma. V reakci na události 1938 napsal rozhlasovou hru *Tovaryš Martin* (pro divadlo ji po válce upravil F. Kubr), zasazenou do 16. století, jež na sentimentalizujícím příběhu chudého řemeslníka bojujícího o společenské uznání demonstrovala myšlenku osvobozující tvořivé práce. Jako publicista byl S. typem kritika-organizátora. V divadelních referátech, jakož i při veřejných vystoupeních prosazoval výchovu dělnického obecenstva moderními inscenačními prostředky (např. K. S. Stanislavskij). V diskusi o socialistickém realismu obhajoval tzv. rappistické pojetí autonomie kultury dělnické třídy a stanovisko sjezdu spisovatelů v Charkově 1934. – V knihovně pražského Divadelního ústavu jsou uloženy rukopisy S. her Mor (1923), Rekovný čin (1925) a německá verze této hry (Eine Heldenstat).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: J. Ježek, Žižkovský S. F.; F. S., F. Sp., S. F., sp., s-r. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Dělnické divadlo (Kladno 1929–30); Doba (1934); El Carův sborník (1932); Levá fronta (1932); Rudá záře (1935–36); Rudé právo (1929–37; 1932 pravidelně divad. ref.); Tvorba (1929–37; 1933 v diskusi o socialistickém realismu stať K metodice dělnického divadla u nás); – posmrtně: F. Kubr: O divadlo života (1959). ■ KNIŽNĚ. *Hry:* Na bulváru demokracie (1929, pseud. J. Ježek, s F. Němcem a F. Maďarem); – posmrtně: Tovaryš Martin (b. d., 1947, upr. F. Kubr, rozhlasová prem. 1946; vyd. 1949 upr. K. Rektorisová). – *Adaptace a překlady her:* Tlustý anděl (1937, s L. Bartou, podle G. de Maupassanta; 1946 upr. vyd. s tit. Tlustý anděl z Rouenu, vyd. 1949 upr. K. Rektorisová); – posmrtně: Tvrdohlavá žena (b. d., 1947, podle J. K. Tyla); Sklárna (1948, podle V. Katajeva, prem. 1931); Broskvový květ (1949, upr. K. Rektorisová). ■ SCÉNICKY. *Hry a revue:* Parandža (1931); Dohnat a předehnat (1932, s El Carem, tj. K. Jiráčkem, a F. Němcem); Kdo je otcem? (1934); (b. d.:) Marx měl pravdu; Za jednu ránu dvě; Žije se lépe, žije se veseleji. – *Dramatizace:* Rekovný čin (1925, podle G. Boccaccia); Kutnohorští havíři (1936, podle J. K. Tyla). – *Překlady* (b. d.): G. Büchner: Vojcek; An-Ski: Dibuk. ■ KORESPONDENCE: in K. Jiráček: El Car vzpomíná… (L. Fürnbergerovi-Nuntiovi, b. d.; 1971). ■

LITERATURA: ● ref. insc. Rekovný čin: vr. (V. Ryba), Večerník PL 4. 1. 1926; pt. (J. Petr), Československ. divadlo 1926, s. 32 ●; E. Urx: K anketě Fašismus a kultura. Vážné omyly F. S. (reakce na F. S., Tvorba 1930, s. 614), Tvorba 1930, s. 730 → V prvních řadách (1962); Paulík (J. J. Paulík): ref. Sklárna, RA 7, 1931/32, s. 94; äg (J. Träger): ref. insc. Dohnat a předehnat, PL 23. 11. 1932; mb. (M. Bergmannová): ref. insc. Kdo je otcem?, Haló noviny 7. 11. 1934; F. Kubr: Kutnohorští havíři na dělnickém jevišti v Počáplech, Rudá záře 10. 6. 1936 + nekrolog, RP 1. 6. 1945 + Soudruh F. S., Lid. kultura 1946, č. 27; -mil: ref. Tovaryš Martin, NO 22. 6. 1946; F. Kubr in F. S.: Tovaryš Martin (1947) + Nesmíme na to zapomenout, Lid. kultura 1948, č. 15; ● ref. Tovaryš Martin (další vyd.): pro (V. Projsová), LidN 19. 8. 1949; (jk), Svob. slovo 19. 8. 1949 ●; F. Kubr: Z dějin ochotnického hnutí, Ochotnické divadlo 1955, č. 5 + in O divadlo života

(1959); J. Jiránek in Vít Nejedlý (1959); F. Němec: O F. S., Ochotnické divadlo 1961, č. 5; M. Obst, A. Scherl in K dějinám čes. divadelní avantgardy (1962); M. Spitzerová: Pak přicházeli soudruzi, sb. Theater – Divadlo. Vzpomínky českých divadelníků na německou okupaci a druhou světovou válku (1965, s. 270); K. Jiráček in El Car vzpomíná… (1971); B. Srba: Divadlo za mřížemi, Divadelní revue 1995, č. 1.

vfr

Společnost přátel literatury pro mládež
viz in **Uhor**

Spolek českých knihkupců a nakladatelů

Působnost 1879–1949

Dobrovolné profesní sdružení zaměřené na obhajobu živnostenských zájmů českých knihkupců a nakladatelů, na kultivaci vnitřních profesních poměrů v oboru vytvářením obchodních pravidel a na společnou propagaci knižní produkce svých členů.

Sdružení 1919–39 působilo na celém území tehdejší ČSR nejprve pod názvem Spolek knihkupců a nakladatelů Československé republiky, od 1924 jako Svaz knihkupců a nakladatelů Československé republiky, od 1939 jen v českých zemích jako Svaz čes. knihkupců a nakladatelů. S jazykovou diferenciací knihkupeckých a nakladatelských závodů po 1860 sílila potřeba sdružit české firmy, zprvu zejména v působnosti povinné živnostenské organizace Grémia knihkupců a nakladatelů v Praze. Po neúspěšném pokusu o ustavení Spolku čes. nakladatelů knih, hudebnin a uměleckých předmětů, organizovaném 1871 F. A. Urbánkem, podnítil vznik spolku až 1. sjezd čes. knihkupců a nakladatelů uspořádaný 17. 5. 1878 v Praze. Po něm vypracovali F. Dattel, J. Otto a F. A. Urbánek návrh stanov *Spolku čes. knihkupců a nakladatelů* (dále SČKN), které schválilo 12 účastníků ustavující valné hromady 2. 11. 1879 v pražské Umělecké besedě. Prvním starostou byl zvolen J. Pospíšil, v dalších funkcích kromě autorů stanov pracovali F. Kytka, J. Mikuláš Boleslavský, E. Petřík, A. Řivnáč, G. Schalek a A. Storch; v prvém roce přistoupilo 23 členů. Odmítavý postoj valné hromady vůči návrhu nového živnostenského řádu, v němž mělo být knihkupectví živností svobodnou, předznamenal aktivity, jimiž Spolek později posiloval své pozice v profesních záležitostech: k ochraně stávajících firem před konkurencí podporoval zachování koncesí jako podmínky k živnostenskému provozování knihkupectví a nakladatelství a požadoval zpřísnění jejich udělování, ostře vystupoval zejména proti účasti státu na podnikání (c. k. školní knihosklad, později Státní nakladatelství a Orbis), dále proti tzv. soukromým, tj. nekoncesovaným nakladatelům (autorům a redaktorům vydávajícím vlastním nákladem, družstvům, spolkům, institucím) i proti prodeji knih mimo koncesovaná knihkupectví (v trafikách, papírnictvích apod.). V prvých letech za předsednictví churavějícího J. Pospíšila (po jeho smrti 1889 řídil spolek jako úřadující místostarosta F. Kytka) byly aktivity Spolku nepatrné. Od 1885 se úsilí jeho členů soustředilo na zlomení převahy německých zástupců v pražském knihkupeckém grémiu. Po schválení nových stanov grémia, na jejichž základě přistoupili do něj knihkupci z předměstí, kde tvořili většinu Češi, byl díky společnému postupu členů Spolku na valné hromadě 1887 předsedou grémia poprvé zvolen Čech A. Řivnáč. Napětí mezi různými složkami Spolku (zejména mezi knihkupci a nakladateli a mezi pražským centrem a regiony) vyústilo v zakládání konkurenčních sdružení. 1887 vznikl z popudu chrudimského knihkupce a nakladatele M. E. Holakovského (1860–1937) Spolek čes. knihkupců na venkově s cílem hájit zájmy venkovských knihkupců a vydávat společným nákladem knihy, zejména kalendáře. Přestože měl spolek, jehož prvním předsedou se stal královéhradecký knihkupec B. E. Tolman (1840–1903), asi 60 členů, činnost prakticky nevyvíjel a 1895 splynul se SČKN. Aktivizaci SČKN podnítil 1894 nový starosta F. Kytka (1845–1898), za jehož vedení (po nové registraci měl SČKN 64 členů) byly zahájeny práce na jednacím řádu, přijatém až 1897. Nové spory mezi vedením Spolku a venkovskými knihkupci, obviňujícími Spolek z preferování nakladatelských zájmů a nakladatele z obcházení knihkupců při prodeji knih, vyvrcholily v březnu 1903 založením Jednoty čes. knihkupců. Starostou byl za účasti 38 členů (později jich bylo okolo 70) zvolen příbramský knihkupec K. Simon (1855–1912), fakticky Jednotu vedli pražští knihkupci a nakladatelé místopředseda E. Weinfurter (1870–1950) a jednatel J. Springer (1870–1949). Po jednáních představitelů Grémia, Spolku a Jednoty bylo 1905 přijato

první ustanovení pro styk s obecenstvem, které doplnilo jednací řád a spolu s ním vytvořilo základ postupně modifikovaných a později i finančními pokutami vymáhaných pravidel vzájemných obchodních styků i vztahu k zákazníkům. Z exekutivní komise složené ze zástupců Spolku, Grémia a Jednoty k dozoru nad dodržováním těchto pravidel později vznikl Výkonný výbor čes. knihkupců a nakladatelů jako vrcholný stavovský orgán. Ve funkci starosty Spolku se po F. Kytkovi vystřídali A. Reinwart (1856–1929), G. Francl (1879–1900), J. Otto a F. Topič. Až starosta J. R. Vilímek od 1907 zintenzivnil kolektivní propagaci produkce členů (inicioval čtenářský časopis Literární rozhledy s každoročními vánočními katalogy) a prosadil profesionalizaci spolkového aparátu. Tajemníkem byl od 1907 K. Královec (1879–1948), spolkovou činnost pomohlo rozvinout 1908 zřízení kanceláře. Z Vilímkova podnětu svolal SČKN společně s Jednotou do Prahy i dlouho odkládaný 1. (ve skutečnosti 2.) sjezd čes. knihkupců a nakladatelů, který za předsednictví J. Otty jednal 1908 především o modernizaci jednacího řádu a kodifikaci obchodních zvyklostí. Na slavnostní valné hromadě 22. 11. 1909 (s přednáškou Z. V. Tobolky O nakladatelích českých knih v době předbřeznové) se SČKN pokusil navázat pevnější kontakty s novináři a spisovateli při propagaci české knihy. Oživení činnosti přivedlo do SČKN nové členy (z 93 1906 stoupl 1910 počet na 204) a 1911 vedlo ke sloučení Jednoty se SČKN, v němž vznikly sekce knihkupecká a nakladatelská. V lednu 1918 zahájilo činnost Obchodní družstvo čes. knihkupců, působící pro členy SČKN jako distribuční firma, v lednu 1920 peněžní ústav Záložna knihkupců a nakladatelů. Ředitelem obou institucí, které poskytovaly služby jen členům Spolku a posilovaly tak jeho význam, byl jmenován K. Královec. 1918 se stal novým starostou E. Šolc, za jehož působení (do 1928) SČKN změnil 1919 název *Spolek knihkupců a nakladatelů Československé republiky* (od 1924 *Svaz knihkupců a nakladatelů Československé republiky*) a rozšířil svou působnost na Slovensko a Podkarpatskou Rus. Počet členů prudce stoupal 1919 na 443 a 1926 na 791. Do čela svazového aparátu byl jmenován ředitel, jímž byl 1922–45 J. Kleinert. Souběžně se SČKN působil od 1920 v Brně Spolek českosl. knihkupců pro Moravu, Slezsko a Slovensko s asi 90 členy (starostou byl A. Píša) a na Slovensku, kde knihkupectví bylo volnou nekoncesovanou živností, dva další spolky. Německé firmy na našem území sdružovaly další čtyři spolky. Na živnostenském základě vznikala v místech sídel obchodních komor grémia, která se sdružila do Jednoty grémií knihkupců a nakladatelů, v níž působila i grémia německá. Rutinní fungování Svazu, vedeného představiteli starších konzervativně řízených závodů a zaměřeného zejména na řešení obchodních sporů jednotlivých podniků a na ochranu stávající struktury oboru před novou konkurencí, zprvu nereflektovalo na popřevratový nástup nových firem. Teprve tlak Klubu moderních nakladatelů Kmen, sdružujícího od 1926 členy i nečleny Svazu usilující o vysokou úroveň knižní kultury a hledající nové cesty propagace knihy (čelní představitelé Kmene V. Petr, A. Srdce, O. Štorch-Marien aj. se postupně prosazovali i ve funkcích Svazu), podnítil Svaz k uspořádání Týdne čes. knihy 20.–27. 3. 1927 jako první oborové akce zaměřené za součinnosti spisovatelů, kritiků, novinářů a osvětových pracovníků na spolupráci nakladatele, knihkupce a spisovatele. V jeho rámci proběhl i další (v pořadí 3.) sjezd Svazu. Obrat k odborné a historické sebereflexi oboru prohloubil Svaz 1928–31 za starostenství J. Laichtra projektem Soupisu českosl. literatury 1901–25 i návrhem F. Laichtra na zřízení odborné knihovny, čítárny a archivu jako studijního střediska slovanského knihkupecko-nakladatelského světa. Součástí oslav 50. výročí Svazu v lednu 1930 bylo kromě přednášek A. Nováka a J. Volfa i založení Jubilejního fondu k podpoře bádání a publikační činnosti v oboru. Postupně se rozvíjely i pravidelné propagační akce (knihy za pěkné vysvědčení, k svátku matek, týdny dětské knihy apod.). Odbytová krize, provázená od počátku 30. let hromadnými výprodeji nakladatelských skladů a finančními potížemi řady význačných firem (Aventinum, L. Kuncíř, J. Otto aj.), oživila napětí mezi nakladateli a knihkupci. V boji proti kartelovým tendencím ve Svazu, zejména proti obchodním omezením ve vztahu k nečlenům a za uvolnění pevné ceny knihy, se sdružilo několik představitelů opozičních firem (G. Petrů, O. Štorch-Marien, A. Vaňous, A. Vlk aj.) a v březnu 1936 založili Spolek českosl. knihkupců a nakladatelů s časopisem Zprávy českosl. knihkupců a nakladatelů (zprvu Spolek… nakladatelů a knihkupců, 1936–39). Svazu, jehož starostou

byl 1931–34 A. Šíp, pak E. Weinfurter, se však podařilo zachovat rozhodující vliv na obor až do počátku 1939, kdy Spolek českosl. nakladatelů a knihkupců, který nezískal do svého čela důvěryhodnou osobnost, zanikl. Na počátku nacistické okupace Svaz vlastní interpretací prvních cenzurních nařízení zdržoval jejich realizaci a umožnil nakladatelům doprodej či ukrytí ohrožených titulů. Současně se zapojil v rámci Kulturní rady do propagačních akcí na podporu české knihy. V červenci 1941 byly volené orgány Svazu nahrazeny komisionářskou správou, kterou vykonával úředník tiskového odboru předsednictva ministerské rady (od 1942 ministerstva lidové osvěty) spisovatel P. Nauman, později do května 1945 K. Kantor. Současně byla zrušena grémia jako pracovně i hospodářsky samostatná živnostenská sdružení. Začleněním knihkupců a nakladatelů spolu s antikváři, obchodníky s uměleckými předměty a starožitníky do 12. hospodářské skupiny maloobchodu Ústředního svazu obchodu s německým vedením došlo zároveň k jejich podřízení státní správě a uvedení pod kontrolu okupačních i protektorátních orgánů. Počet členů přesto nadále vzrůstal a 1944 dosáhl téměř 940. V květnu 1945 obnovil svazové aktivity Pracovní výbor čes. knihkupců a nakladatelů (předsedou byl do řádných voleb V. Poláček), který připravil programový text Čeští knihkupci, nakladatelé a hudebníáři 1945 s ideovým úkolem ovlivňovat výrobu a distribuci knih, hudebnin a časopisů proti braku ve prospěch dobré knihy. Na Slovensku vznikl samostatný Zväz slovenských kníhkupcov a nakladateľov, počet členů Svazu přesto vzrostl nad 1200. Od září 1945 usiloval jeho nový starosta V. Mikota (již od poloviny 30. let navrhoval reformu Svazu a posílení jeho pravomocí) za podpory místopředsedy F. Laichtra o prosazení Svazu jako řídícího orgánu oboru s povinným členstvím a s pravomocemi udělovat i odnímat koncese, regulovat knižní trh schvalováním edičních programů a plánovat knižní produkci při zachování soukromého nakladatelského a knihkupeckého podnikání. Řízení oboru se však vyhláškou o prozatímní regulaci knižního trhu, v níž s odkazem na protektorátní praxi schvalovalo do tisku každou jednotlivou publikaci, zmocnilo ministerstvo informací. Po únoru 1948 převzal a sloučil agendy státního živnostenského orgánu (12. odborná skupinu maloobchodu) i dobrovolné profesní organizace (Svaz čes. knihkupců a nakladatelů) přípravný výbor Odborného svazu knihkupců, nakladatelů a obchodníků s obrazy (s předsedou R. Rejmanem a generálním tajemníkem J. F. Isozem). Ten tak paralyzoval činnost Svazu až do likvidace soukromého nakladatelského podnikání přijetím nového nakladatelského zákona v březnu 1949, kdy také přípravný výbor zanikl. 30. 5. 1990 oživili Svaz čes. knihkupců a nakladatelů jeho žijící členové, kteří 1994 poskytli tradiční název nově vytvářenému zájmovému profesnímu sdružení. – První kancelář zřídil Spolek 1908 v Praze na Novém Městě, Spálená 9, od počátku 30. let sídlil Svaz spolu se všemi dalšími stavovskými organizacemi v Domě čes. knihy na Starém Městě čp. 116, Vězeňská 5.

Organizace, soustředěná na řešení živnostenských problémů, zprvu zcela pomíjela odbornou činnost, přenechávajíc kulturní, společenské i odborné publikační aktivity zaměstnaneckému Spolku československých knihkupeckých účetních (zal. 1878). Ten řídil v 70.–90. letech 19. století první pokusy o registraci národní knižní produkce (Slovanský katalog bibliografický, Český katalog bibliografický). Jen velice zvolna se ve SČKN prosazovaly propagační aktivity. Tištěnou prezentaci produkce členských firem zahájil 1883 vánoční Seznam českých spisů hodících se většinou za dary slavnostní. Po údajně prvním pokusu o propagační časopis Literární oznamovatel (2 čísla 1887, výtisky nezjištěny) následoval až 1896 z podnětu J. R. Vilímka měsíčník Kniha. Vycházel 1896–97 (roč. 1–2) s podtitulem Ilustrovaná literární revue (roč. 1) a Literární věstník Spolku čes. knihkupců a nakladatelů (roč. 2). Zprvu jej řídila redakční komise A. Reinwart, A. Řivnáč pod jm. F. Řivnáč, J. R. Vilímek, roč. 2 redigovali A. Reinwart a J. R. Vilímek, odp. red. byli J. R. Vilímek (roč. 1) a J. Otto (roč. 2). Charakter literární revue měl časopis jen v 1. roč., kdy v sérii reportáží slovem i obrazem přiblížil pracovní prostředí S. Čecha, A. Heyduka, A. Jiráska, J. J. Kolára, K. Světlé, J. Vrchlického a J. Zeyera (psali je L. Arietto i pod pseud. O. Gynt, dále J. Bittner, F. K. Hejda, J. Kvapil, K. V. Rais a Z. Winter) a v rubrice Literární táčky otiskl vzpomínky J. Arbesa, I. Herrmanna, A. Jiráska, K. Klostermanna, O. Mokrého, J. Štolby a J. Vrchlického. Čísla doplnily komerční rubriky a oddíl Z kritik našich listů. 2. roč. po úsporných opatřeních přesunul těžiště do komerčních rubrik

a k reklamě. Sporadické literární příspěvky (F. K. Hejda, A. E. Mužík, T. E. Tisovský) obměňovaly téma podpory české knihy. Na závěrečná trojčísla 8–10 obou ročníků s názvem Vánoční katalog knih a uměleckých děl za dárky se hodících navázaly po zániku časopisu každoroční vánoční katalogy Seznam knih, uměleckých děl a hudebnin za dárky se hodících (1898–1905) s úvodními články J. Gutha-Jarkovského (pseud. G. Humbert), R. J. Kronbauera, F. S. Procházky aj. Až od dubna 1907 vycházel opět z podnětu J. R. Vilímka měsíčník Literární rozhledy. V prvém období (1907–14, roč. 1–7), kdy se omezil převážně na informativní a propagační přehledy produkce členů SČKN a na inzerci, jej doplňovaly tradiční vánoční katalogy (vždy souběžně s některým číslem ročníku a s jeho označením), které vycházely samostatně do 1916 i po zastavení časopisu na počátku 1. světové války. V jeho 1923 obměněné podobě se ve stále hojnější míře objevovaly též příspěvky kulturněhistorické, literárněkritické a literárněhistorické i ukázky z převážně původní beletrie. Tato výrazná proměna předznamenala profil navazujících spolkových (resp. svazových) čtenářských propagačních periodik s proměnlivým titulem Rozhledy (1932), Rozhledy po literatuře a umění (1932–34), Rozhledy (1935–38) a Čteme (1938/39–1943). Od 1932 nahradily vánoční katalogy (v popřevratových Literárních rozhledech suplované rozšířenými vánočními čísly časopisu) ročenky (spolu s časopisy je zpravidla s redakčním kruhem postupně redigovali M. Novotný, F. Halas, V. Renč, K. Hadrbolec a J. Ježek), které do 1941 (s přerušením 1940) přinášely původní verše, úvahy o úloze knihy, dále informativní přehledy současné produkce a nakladatelské inzeráty. Na přelomu 30. a 40. let je doplnily tematické seznamy knih pro děti a mládež, z nichž utilitární komerční funkci přesáhl jen poslední Výbor dobrých knih pro mládež Knihy dětem (1941, red. L. Čivrný). Poslední svazový časopis Knižní výběr s podtitulem Kniha a hudebnina v měsíci… vycházel od června 1946 do prosince 1948 (roč. 1–3) v redakci V. Šnejdara, od roč. 2 F. Lukáše. Tematicky členěnou bibliografii novinek v číslech doplňovaly úvodní články převážně k aktuálním propagačním akcím a osobním jubileím (autoři K. Bednář, K. Bodlák, J. Cirkl, J. B. Čapek, V. Kaplický, E. Kolár, R. Lužík, K. Polák, J. Seifert, E. Vachek, v posledním roč. J. Noha a J. Pilař) a rozhovory (mj. V. Lacina, J. Mucha). Řadu interních periodik pro členskou informaci zahájil ryze účelový Oznamovatel (1882–90, 9 roč.) a teprve od prosince 1893 vycházel čtrnáctideník (od března 1897 týdeník) Knihkupecký oznamovatel (1893/94–1923, roč. 1–30) s funkcí úředního věstníku Spolku a Grémia se závaznými obchodními sděleními. Kromě bibliografie novinek (pořádal ji F. A. Urbánek v 1. roč. a znovu od 1907) přinášel články k aktuálním profesním otázkám, gremiální a spolkové zprávy a zprávy dalších korporací, oznámení a inzeráty. 1924–38, roč. 1 (31) – 15 (45) vycházel s titulem Českosl. knihkupec, 1939–1948/49, roč. 1 (46) – 10 (55) Knihkupec a nakladatel. Jen pozvolna do časopisu pronikaly závažnější příspěvky k profesní problematice a rozsáhlejší jubilejní medailony a nekrology, od 30. let a zejména za nacistické okupace i stati historické a vzpomínkové (na pokračování paměti význačných knihkupců J. Gottharda a L. K. Žižky). Nesoustavně vydávané bibliografické soupisy sloužily převážně jako orientační příručky pro knihkupeckou a nakladatelskou praxi. Z podnětu J. R. Vilímka vydaný tematicky členěný Příruční seznam české literatury J. Schmitta (1916, chystané dodatky nevyšly) zahrnul jen produkci členských firem, stejně jako pozdějších 6 ročních soupisů (1925–30). Úplnou knižní produkci zaznamenal ve své době nedoceněný velkoryse koncipovaný Soupis československé literatury za léta 1901–1925 K. Nosovského a V. Pražáka (1. díl Abecední seznam vyšel ve 2 svazcích 1931–33, 2. díl Systematický seznam 1938). 3. díl (Předmětný seznam) již nevyšel stejně jako připravené pokračování V. Růžičky Soupis české a slovenské literatury za léta 1926–1935. Příležitostné sborníky k výročím čelných osobností oboru (J. Laichtra, J. R. Vilímka a E. Weinfurtra) a jednotlivé publikace k odborným otázkám i k problematice knižního trhu doplnila za nacistické okupace knižnice praktických brožur *Příručky knihkupce a nakladatele* (1942–44, 3 sv.). Sborníky k šedesátiletí SČKN Kniha a národ 1879–1939 (1939) a k akci Kulturní rady Český hudební máj Hudba a národ (1940) v redakci V. Mikoty měl po válce doplnit sborník o rezistenci českých knihkupců a nakladatelů Kniha a národ za okupace (red. V. Poláček), který však zůstal v korektuře a vyšel až po 1989 stejně jako monografie J. Švehly Jan Otto, chystaná

jako 1. svazek nerealizované knižnice monografií Naše hlavy (red. J. Thon). Organizačně se Spolek, resp. Svaz podílel na řadě knižních výstav (1891 organizoval účast nakladatelů na Zemské jubilejní výstavě, 1900 na Světové výstavě v Paříži, 1901 na výstavě rakousko-uherského knihovního průmyslu v muzeu knižního průmyslu v Lipsku aj., samostatně pořádal až Výstavu původní čes. knihy u příležitosti Týdne čes. knihy 1927). – Obálky propagačních tisků Spolku zprvu navrhovali V. Oliva a K. Šimůnek. Soustavnější péči grafické podobě svých publikací věnoval Svaz až od 20. let, kdy po V. H. Brunnerovi upravovali jeho publikace zejména J. Kaplický, K. Svolinský, B. Štorm a J. Šváb.

KNIŽNICE: Příručky knihkupce a nakladatele (1942–44). ∎ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:* Seznam českých spisů hodících se většinou za dary slavnostní (1883); Seznam knih, uměleckých děl a hudebnin za dárky se hodících (1898, 1900–05); J. Schmitt: Příruční seznam české literatury (1916); Seznam knih, map, obrazů a časopisů vydaných v roce 1925 nákladem Svazu knihkupců a nakladatelů ČSR v Praze (b. d., 1926); Seznam knih, map, obrazů, časopisů a hudebnin vydaných nákladem členů Svazu knihkupců a nakladatelů v Praze roku 1926 – …1930 (1927–31); J. Herben: Středoškolským studentům (1927); M. Svoboda: V České expedici (1930); K. Nosovský, V. Pražák: Soupis československé literatury za léta 1901–1925 1 (1, 2, 1931–33), 2 (1938); F. Krčma: Karel Hynek Mácha (bibliografie, 1932); Katalog moderního antikvariátu (1934); L. K. Žižka: O výkladní skříni knihkupecké (b. d., 1934); sb. Jan Laichter. Život a dílo (1935); sb. Jos. R. Vilímek – osobnost i závod (1937); sb. Kniha a národ 1879–1939 (1939, zvláštní číslo čas. Knihkupec a nakladatel); sb. Hudba a národ (1940); L. K. Žižka: E. Weinfurter (1940); V. Poláček: Nakladatel píše synovi (1941). – *Překlady:* S. Unwin: Pravda o nakladatelském povolání (1947). ∎ PERIODIKA: Oznamovatel (1882–90); Knihkupecký oznamovatel (1893–1923), pokr. Československý knihkupec (1924–38), pokr. Knihkupec a nakladatel (1939–49); Kniha (1896–97); Literární rozhledy (1907–14, 1923–31); Rozhledy (1932), pokr. Rozhledy po literatuře a umění (1932–34), pokr. Rozhledy (1935–38); Tisková služba knihy (1938–40); Čteme (1939–43); Knižní výběr (1946–48). ∎ ROČENKY: Ročenka Rozhledů po literatuře a umění (1932–34); Ročenka Rozhledů (1935–37); Čteme dobré knihy (1938); České Vánoce, česká kniha (1939); Česká kniha 1941 (1941); Knihy dětem (1941); Almanach české knihy 1942 (1942). ∎

LITERATURA: Jednací řád knihkupců přijatý valnou hromadou Spolku českých knihkupců a nakladatelů v Praze (1897); První sjezd českých knihkupců a nakladatelů v Praze (1908); K. Královec: Třicet let Spolku českých knihkupců a nakladatelů 1879–1909 (b. d., 1909); Jednací řád českých knihkupců a nakladatelů, Organizační statut Výkonného výboru, Ustanovení pro český obchod knihkupecký o styku s obecenstvem (1910); Jednací řád Svazu knihkupců a nakladatelů Československé republiky (1925); sb. První týden české knihy a sjezd Svazu knihkupců a nakladatelů Republiky československé v Praze (1927); Jednací řád Svazu knihkupců a nakladatelů Československé republiky (1929); Les éditeurs tchécoslovaques à leurs confrères étrangers à l'occasion du Congrès international des éditeurs (1931, ed. F. Laichter, R. Řivnáč, O. Štorch-Marien; přisp. H. Jelínek, L. Kuncíř, A. Novák, O. Štorch-Marien); F. Laichter: Kniha a veřejný tisk (1933); V. Mikota: Krize knihy a krize stavu (1935, rozšíř. sep. z článků v čas. Českosl. knihkupec); Stanovy Svazu knihkupců a nakladatelů Československé republiky v Praze (1935); Jednací řád (obchodní zvyklosti) Svazu knihkupců a nakladatelů Československé republiky v Praze (1936); V. Mikota: Novými cestami do lepších dob (1937, sep. z článků v čas. Knihkupec a nakladatel se souhrnným tit. V nový život novými cestami) + Knižní trh a jeho další vývoj (1939, sep. z čas. Knihkupec a nakladatel); Stanovy Svazu českých knihkupců a nakladatelů (1939); Jednací a obchodní řád (obchodní zvyklosti) Svazu českých knihkupců a nakladatelů v Praze (1942); Čeští knihkupci, nakladatelé a hudebináři 1945 (1945); V. Mikota: Kulturní dvouletka a knižní trh (1946, sep. z čas. Knihkupec a nakladatel); Jednací a obchodní řád Svazu českých knihkupců a nakladatelů v Praze (1948); sb. Kniha a národ 1939–1945 (2004, ed. V. Poláček). ∎ K. Královec: Jos. R. Vilímek (v SČKN), in Lorenzův adresář českých knihkupců, nakladatelů a odborů příbuzných, roč. 9 (Třebíč 1915); ● 50 let Svazu knihkupců a nakladatelů: K. Královec, NL 19. 1. 1930 + RA 5, 1929/30, s. 195; J. Seifert, PL 8. 4. 1930 → Dílo 12 (2004, s. 319) ●; Dr. F. K. (Kocourek): Hovory s nakladateli 2, Alois Šíp (předseda SČKN), Přítomnost 1932, s. 445; an.: Náš stav, jeho instituce a problémy, sb. Kniha a národ 1879–1939 (1939, s. 39); zh (A. Zach): Kapitola z pohnuté historie (s dosud nezveřejněnou statí J. Gottharda z 1950 k likvidaci časopisu i Svazu po únoru 1948), Knihkupec a nakladatel 1996, č. 1 + (plným jm.) Na cestě k likvidaci, tamtéž 1999, č. 3 a 4 + První spolkový pokus o propagační literární časopis (Kniha), tamtéž, č. 6.

az

Spolek českých spisovatelů beletristů Máj

viz **Máj** (spolek)

Spolek českých žurnalistů

Působnost 1877–1939

První svépomocná organizace českých novinářů, v jejíchž řadách pracovali i čeští spisovatelé.

Myšlenka na podpůrný spolek novinářů vznikla už počátkem 70. let 19. století; mezi jejími průkopníky byli i spisovatelé J. Neruda a F. A. Šubert. Spolek si kladl za cíl zajistit roční vklad žurnalistům, kteří pracují ve prospěch českého národa jakýmkoli jazykem, a jejich pozůstalým rodinám přiměřený důchod a podporu v životních obtížích. K založení organizace došlo až 18. 11. 1877; impulsem se stala tíživá situace rodiny fejetonisty Nár. listů F. Šimečka po jeho úmrtí. K členství byli vyzváni novináři z periodik: Brousek, Čech, Hospodář, Humorist. listy, Nár. listy, Osvěta, Paleček, Pokrok, Politik, Posel z Prahy a Světozor. Prvním předsedou se stal I. Schick z Politik, členy výboru mj. J. Neruda, F. A. Šubert, J. Barák, A. H. Sokol. Mezi dalšími předsedy figurovali také J. Neruda (1879–81), F. Schulz (ve dvou kratších obdobích) a ve 20. století pak dlouhodobě J. Holeček. Stanovy Spolku se často měnily (zostřovaly se a zase zeslabovaly), nicméně základní podmínkou zůstávalo zápisné, měsíční členský příspěvek a proměňující se doba povinného členství. Za to se nabízela nesplatná podpora v nouzi a splatná půjčka. Postupně 1886 došlo k založení Penzijního fondu (první předseda F. A. Šubert) a 1896 Fondu pro podporu vdov a sirotků (první předseda S. B. Heller). V době, kdy se péče Spolku soustředila především na žurnalisty z denního tisku, usiloval (opakovaně neúspěšně) o zajištění jednoho dne volna v týdnu (tj. zrušení pondělníků); ke kulturním funkcím instituce patřila též péče o hroby zesnulých kolegů. Z iniciativy Spolku se 1898 uskutečnil sjezd slovanských novinářů a 1908 došlo k založení Všeslovanského svazu novinářů. Ještě předtím se 1901 Spolek stal členem Mezinárodní unie novinářů. 1902 vznikla Jednota čes. novinářů, která organizovala ty, kteří pro stáří nebyli členy Spolku nebo nepracovali přímo v novinách. 1906 počal působit i Fond pro podporu v nezaměstnanosti a 1909 se zrodil Syndikát čes. novinářstva (první předseda I. Herrmann), jenž nesledoval podpůrnou činnost, ale směřoval k hájení zájmu a cti žurnalistů v konfliktu s politiky (opakující se obrana práva na redakční tajemství), žurnály a zejména s útočným německým tiskem, hledal rovněž způsoby, jak chránit novinářskou profesi před falešnými žurnalisty. Za 1. světové války hrozilo Spolku rozpuštění pro liknavost ve vybírání válečných půjček. Po válce byl zřízen institut čestného členství (jako první 1919 poctěn T. G. Masaryk). Definitivní konec Spolku, již léta skomírajícího, nastal až 1939, kdy byl včleněn do Nár. svazu novinářů.

Mezi prostředky, jež zajišťovaly chod Spolku (členské příspěvky, dotace zemského sněmu a města Prahy, dary a odkazy jednotlivců), významnou úlohu sehrála i jeho vlastní, povětšině kulturní aktivita. Od 1881 Spolek pořádal umělecké akademie, od 1894 každoročně až do 1. světové války koncerty, na nichž se představovali přední umělci (E. Destinnová, J. Kocian, J. Kubelík aj.), byly recitovány též verše (S. Čecha aj.), 1898 se ve Švandově divadle uskutečnil cyklus 18 představení, 1903 vystoupil s vlastním koncertem O. Ševčík; pořádal se Májový večer, na němž byly čteny práce kolegů činných i beletristicky, ve prospěch Spolku se konaly přednášky, zisky přinášel i vlastní biograf Bio Škréta). Výnosy ze všech těchto akcí (často velmi zdařilých) směřovaly k finančnímu posílení podpůrných aktivit.

LITERATURA: J. Vejvara: Historie S. č. ž. v Praze. 1877–1927 (1927); K. Bílek: S. č. ž. Soupis spolkového fondu (LA PNP 1998). ■ J. Neruda in Dopisy 3 (1965, s. 443).

vf

Spor duše s tělem (1.–3.)

Po 1320, 3. čtvrtina a konec 14. století

Básnická zpracování sporu duše s tělem.

Staročeské veršované spory duše s tělem, které dnes známe (vesměs anonymní), označujeme kvůli rozlišení jako první až třetí. – *1. Spor* vznikl 1320 nebo brzy po tomto datu (mezi příklady vynikajících mužů a žen, které ani moc ani statečnost ani krása ani učenost neuchránily před smrtí, je v něm uveden mohučský arcibiskup Petr z Aspeltu, slavný lékař a rádce českých králů, a o jeho smrti se mluví jako o události, jež je dosud v živé paměti; datování opírající se o tuto časovou narážku potvrzuje rovněž jazykový rozbor). Báseň rozvádí epištolu sv. Pavla Galatům 5, 17 („Neboť tělo žádá

proti duchu, duch pak proti tělu; ti totiž jsou proti sobě, abyste nečinili to, co byste chtěli") a podobenství o boháči z Lukášova evangelia 12, 16–21. Po dvoudílném prologu (jeho první část parafrázuje epištolu Galatům 6, 14, druhá volně překládá epištolu Galatům 5, 17) nabádá duše tělo, aby se kálo, a tělo se tomu brání. Tyto úlohy se nemění, dokud spor neukončí smrt. Po ní následuje soud nad duší, v němž vystupují další postavy (Panna Marie, Kristus, ďáblové, Pravda, Spravedlnost, Milosrdenství a Pokoj). Český básník měl latinskou (nebo snad německou) předlohu (ta sice dosud není zjištěna, její existenci však dokazuje překlad idiomatického spojení slov „cra-xare", „krákat", a „cras", „zítra": básník vystihuje smysl slovní hříčky, křiku havrana, k němuž duše přirovnává tělo stále odkládající pokání na zítra, za cenu obětování homonymie, na níž je založena; latinské „cras", havranův křik, mohl převzít také z nějaké německé předlohy, v níž ho bylo užito jako citátového slova). Jediný dochovaný zápis z konce 14. nebo začátku 15. století reprodukuje pozdní úpravu, která původní text bez ohledu na básnickou formu jazykově zmodernizovala a rozvedla různými doplňky motivovanými potřebou prozaické dopovězenosti. – *2. Spor* vznikl, soudě podle jeho jazyka, v 3. čtvrtině 14. století. Je to překlad latinské básně Visio Philiberti (Vidění Filibertovo) z 13. století, ve středověku nesmírně proslavené, kterou pravděpodobně složil anglický přírodovědec, filozof a teolog Robert Grosseteste. Duše v ní po smrti člověka vyčítá tělu, že je kvůli němu odsouzena do pekla; tělo se hájí tím, že by nebylo mohlo hřešit, kdyby mu to duše nebyla dovolila, duše namítá, že nebyla s to hříšnost těla opanovat. – *3. Spor* lze na základě jazykového rozboru datovat do poslední čtvrtiny 14. století. Tělo naléhá na duši, aby v něm ještě zůstala, duše lituje, že byla s tělem spojena, a vyčítá mu, že ji kvůli jeho hříchům čeká zatracení. Tělo posléze umlká a duše prosí Boha, aby se nad ní slitoval; poté následuje epilog na téma „memento mori", „pamatuj na smrt", zakončený modlitbou ke Kristu.

V *1. Sporu* je téma vzaté z epištoly Galatům a z Lukášova evangelia zpracováno v duchu filozofie Tomáše Akvinského (1323 prohlášeného za svatého): duše je formou těla a tvoří s ním celek stejné povahy, jakou mají všechny ostatní celky složené z látky a formy; tělo je lidským tělem v pravém smyslu slova, jen dokud je oživuje duše, a duše existuje v celé své dokonalosti jen ve spojení s tělem; člověk není ani duše, ani tělo, ale celek složený z duše a těla. Člověk, kterého báseň zobrazuje, je ztělesnění několika podob ideálního lidství vytvořených antikou a tradovaných středověkým latinským písemnictvím. Hrdina básně se ústy těla představuje jako mocný pán, statečný rytíř, ale také vzdělanec ovládající rétoriku a hudbu. Duše oponuje jeho pýše výčtem lidí, které ani moc, ani vynikající vlastnosti neuchránily před neodvratností smrti: hrdinů a panovníků, mužů a žen, kteří se proslavili statečností a krásou, filozofů, básníků a učenců. Tento výčet pochází z antické literatury, je to původně topos (tj. ustálené myšlenkové schéma) útěchy čerpané z vědomí, že všichni musí zemřít tak jako hrdinové a básníci minulosti i nejslavnější lékař starověku Hippokrates; v české básni je antická útěcha změněna ve výstrahu „memento mori", přetrvávají však její prvky: topos hrdiny a vládce, statečnosti a vzdělání, fyzické krásy. Formální problém, jak rozvést řeč člověka do dvou samostatných partů, je vyřešen tím, že personifikovaná duše a personifikované tělo jsou pojaty jako synonymické metonymie, tj. jako člověk podaný vzhledem k duši a týž člověk podaný vzhledem k tělu. Rytmika i rým jsou využity ke hře kontrastů: uvnitř čtyřveršových strof se střídá zdůrazněné a tlumené frázování verše, zdůrazněná a tlumená eufonie. Prolog (napsaný v osmislabičných sdruženě rýmovaných verších) je stylizován jako úvod kázání a báseň byla zřejmě určena k přednesu v kostele nebo klášterním refektáři. Není však jasné, jak se přednášela: zda byla zamýšlena pro jednoho nebo více recitátorů. – Pojetí duše a těla v *2. Sporu* vychází z filozofie sv. Augustina: duše je paní těla, tj. samostatným hybným principem, jenž užívá těla jako svého nástroje. Překladatel Vidění Filibertova užil osmislabičného, sdruženě rýmovaného verše (tj. standardního verše staročeské epické a lyricko-epické poezie) a přes jednotlivé neobratnosti vystihl drastickou naléhavost originálu, jež byla ve středověku patrně základem jeho proslulosti. – V *3. Sporu* je pojetí duše a těla naproti tomu tak jako v 1. Sporu tomistické. Duše a tělo v něm, podobně jako v 1. Sporu, vystupují jako synonymické metonymie. Epilog je formulován tak, že báseň lze jednoznačně určit jako veršované kázání. Kazatelské prostředky (obecněji: dů-

raz na apelativní funkci jazyka) se promítají i do dialogu duše s tělem. Pro celý text je charakteristické na jedné straně tíhnutí k mluvené řeči, na druhé úsilí o to, zachovat veršovou formu (autor píše bezrozměrným veršem, s nímž pracuje tak, že potlačuje jeho stopovost, přitom však zdůrazňuje rýmem jeho hranice).

EDICE: 1. Spor: in Výbor z literatury české 1 (1845); in S. d. s t., O nebezpečném času smrti (1927, ed. R. Jakobson a S. Petíra, rekonstrukce textu; opr. vyd. 2002, ed. J. Lehár a J. Pelikánová); in Sborník filologický 9, 1931, s. 134 (ed. S. Petíra; paleografické vyd.); in Denkmäler der alttschechischen Literatur… (Berlín 1955, ed. H. Kunstmann); in Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957, ukázky); in Barvy všecky (1982, ed. J. Kolár a E. Pražák). – 2. a 3. Spor: in ČČM 1855, s. 57 a pokr. (ed. V. Hanka, 2. Spor znovu in ČČM 1859, s. 480); in ČČM 1888, s. 339 (ed. A. Patera; drkolenský zlomek 3. Sporu); in LF 1989, s. 201 (ed. J. Lehár). ∎

LITERATURA: F. L. Čelakovský: O některých knihách obsahu nábožného, sb. Rozbor staročeské literatury 1 (1842, s. 147); V. B. Nebeský: Příspěvky k historii literatury české. S. d. s t., ČČM 1847, s. 584; J. Feifalik: Studien zur Geschichte der altböhmischen Literatur 5. Die altböhmischen Gedichte vom Streite zwischen Seele und Leib. Nebst Beiträgen zur Geschichte der Vagantenpoesie in Böhmen, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Vídeň) 36, 1861, s. 119; J. Truhlář: Staročeské S. d. s t., ČČM 1881, s. 244; A. Havlík: O rýmech přehlásky *u* > *i* s původním *u* a *i*, LF 1887, s. 240; F. D. Bałuškov: Skazanija o spore duši s tělom v sredněvěkovoj literature, Žurnal Ministerstva narodnogo prosvěščenija (Petrohrad) 1891, s. 57 a pokr. + Le débat de l'âme et du corps, Romania (Paříž) 1891, s. 1 a pokr.; P. M. Haškovec: České Ubi sunt, Národopisný věstník československý 1916, s. 253; R. Jakobson in S. d. s t., O nebezpečném času smrti (1927, ed. R. Jakobson a S. Petíra; opr. vyd. 2002) → Poetická funkce (1995); W. Giusti: Un Contrasto tra l'anima e il corpo nella letteratura ceca del XIV secolo, Rivista di Letterature Slave (Řím) 1929, s. 293; A. Škarka: K staročeskému tzv. 1. S. d. s t., LF 1929, s. 32; J. Pelikán: Příspěvky k výkladu slov, LF 1929, s. 232; B. Ryba: K staročeskému S. d. s t., LF 1931, s. 74; R. Jakobson: Verš staročeský, Československ. vlastivěda 3. Jazyk (1934) → Poetická funkce (1995); J. Hrabák: Smilova škola (1941, s. 66); A. Škarka: Z problematiky českého gotického básnictví, ČČH 48–49, 1947/48, s. 30 → Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); Z. Tichá: K historii staročeských básnických Sporů, ČMM 1956, s. 260; V. Machek: Kdo je Kozdra v staročeském S. d. s t., LF 1957, s. 55; L. Zatočil: Kozdra v staročeském S. d. s t., SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1958, č. 7; D. Gerhardt: Zum S. d. s t., Die Welt der Slawen (Mnichov) 1960, s. 270; L. Zatočil: Zur Erklärung des Ausdrucks valput im alttschechischen 1. Streit der Seele mit dem Leib, SPFF Brno, ř. A – jazykovědná, 1967, č. 16; D. Gerhardt: Die Sprachen des Raben, Vestigia Bibliae. Jahrbuch des Deutschen Bibel-Archivs Hamburg 6, 1984, s. 155; J. Lehár: Ke Staročeským S. d. s t., LF 1989, s. 198 + Poznámky k interpretaci tzv. 1. S. d. s t., ČLit 1993, s. 349 → Studie o sémantizaci formy (2005); J. Kolár: K žánrovému statutu děl starší české literatury, ČLit 1994, s. 496 → Návraty bez konce (1999); D. Gerhardt: Über die Nachfolge der lateinischen Metrik im Altčechischen und die Prinzipien der Edition, LF 1998, s. 10; L. Jiroušková: Ke genologické problematice staročeských S. d. s t., sb. Šnykerikyk. Miroslavu Červenkovi k pětašedesátinám… (1997); J. Malura: ref. S. d. s t., O nebezpečném času smrti (vyd. 2002), Host 2002, č. 10.

jl

František A. **Springer**

* 27. 5. 1897 *Praha*
† 23. 4. 1985 *Praha*

Autor intimní a reflexivní lyriky, krátkých lyrizovaných próz a vzpomínkových fejetonů, překladatel.

Podepisoval se také F. Springer, Fra Springer a Fráňa Springer. – Narodil se v rodině kožešníka, obecnou školu vychodil u Sv. Havla na Uhelném trhu, vyšší reálku v Dušní ul. na Starém Městě (mat. 1915). 1916 nastoupil vojenskou službu jako jednoroční dobrovolník v Bruck an der Mur, do 1917 pobýval v Zamość i a Lublinu, 1918 na piavské frontě v Itálii. Po válce se 1919 oženil a učil na různých školách: 1920–29 na chlapecké měšťance v Unhošti u Prahy a zároveň i na tamější živnostenské škole pokračovací, poté na pražských základních školách, čtyři roky v Bubenči, 1932–59 na Hanspaulce, odkud odešel do důchodu. Již koncem 20. let vznikl jeho přátelský vztah k J. Florianovi a k vydavatelské aktivitě Staré Říše; 1932 s přáteli a spolupracovníky (spisovatelem A. Vyskočilem, bibliofilem E. Fryntou st. a učitelem V. Pourem) spolupodnítil vydávání bibliofilské Pourovy edice. Patřil do okruhu návštěvníků kavárny Union, blízké přátelské styky udržoval zejména s K. Doskočilem, F. Halasem, F. Hrubínem, S. Kadlecem, J. Koptou, O. Menhartem, J. Seifertem, F. Tichým, J. Týmlem. Od 1944 byl členem Syndikátu čes. spisovatelů, těsně před válkou a krátce po ní i Umělecké besedy. 1921–25 navštívil Itálii,

Dalmácii a Německo, což mělo podstatný vliv na jeho lyrickou tvorbu. Ovládal esperanto a dopisoval si s esperantisty z celého světa. Pohřben byl u Sv. Matěje v Praze 6.

S. patří ke generaci autorů, jejichž život i dílo trvale ovlivnila 1. světová válka. Ještě z fronty posílal básně s válečnými motivy, povídky a prozaické črty, jež v regionálních časopisech pomáhal uveřejnit Q. M. Vyskočil. S. básnický debut (*Úsměvy*) svou prostotou souznící s dobovou vlnou křesťanské pokory a primitivismu a tvarem i dikcí poplatný wolkrovské poezii obsahuje pokusy o sociální reflexi, přírodní i milostnou lyriku. Jeho próza je od počátku nesena ohlasy války; projevují se v krátkých povídkách líčících plasticky s expresivním zabarvením trýznivý život vojáků v bojích na italské frontě (*Dny v přilbici*). Znovu je autor evokoval v drobných reflexivních básních v próze (*Jižní mozaika*), kde současně zaznívá i lyrické okouzlení koloritem Balkánu a přitakávání krásám života, jak je nabízejí smysly. Kontemplativní ráz S. prózy zesílil v křehkých meditacích o přírodě, o vztahu okamžiku a věčnosti, tichu a tajemství (*Splacený peníz*). Také v nich se však za prožitkem prchavosti života občas vynořila předzvěst blížící se nové válečné katastrofy. Ve 30. letech reflexe vstoupila do S. básnické tvorby v podobě klasicizující melancholické lyriky, snažící se tematizací okamžiku zachytit rytmus času a vyjádřit úžas z milostného prožitku (*Rosa vteřin*), též v prosté pointované písňové lyrice, v níž lze rozeznat vlivy seifertovské melodičnosti (*Cypřiš*). I v těchto verších občas zazní soumračné echo války (včetně vracejícího se symbolu vojenské přilbice), které se s postupem času, zvláště ve 2. polovině 30. let v básních tištěných hlavně v Lid. novinách, proměňovalo (obdobně jako v S. próze) v rostoucí obavy z války nové a ve starost o budoucí osud země a státu. Zájem o výtvarné a knižní umění přivedl S. k úzké spolupráci s bibliofily V. Pourem a J. V. Pojerem (bibliofilsky u nich vycházely i jeho původní tituly), pro které koncem 30. a ve 40. letech překládal a pořádal díla významných osobností světové literatury a umění (L. van Beethoven, N. V. Gogol, E. Mörike). V 50. letech se S. jako beletrista odmlčel (až na sporadickou básnickou tvorbu pro děti); v 60. letech se věnoval kulturní publicistice, v periodikách (zejména v Lid. demokracii) uveřejnil množství vzpomínkových fejetonů, črt a kurziv evokujících atmosféru literárních kaváren a kouzlo staré Prahy. Byl také autorem rozhlasových relací a článků o malíři F. Tichém. – S. pozůstalost (předána do Pedagogického muzea) obsahuje deníkové záznamy, materiál na knížku o malíři F. Tichém a četnou přijatou korespondenci (zvláště od J. Seiferta, F. Hrubína a O. Menharta).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Brázda, Jan Frinta, Jan Ježek (poslední dva hlavně Učitelské noviny), Jan Jíra (alm. Orloj), Karel Brázda (Učitelské noviny); A. F. S. (Přehled), E. G. (Nár. obnova), F. A. S. (Omladina), F. S. (Práce), fs. (Rozhledy), -ger, K. B. (Lid. listy), S., -s. (oboje Časopis českosl. obce učitelské, též Práce), Spr (Lid. demokracie), Spr. (Pozor, Večerní Praha). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Akord (1940–41); sb. Archy (Stará Říše 1929); Cesta (1920–30); Časopis českosl. obce učitelské (1922–23); Čes. slovo (1925–34; 1929–34 v příl. Slovíčko verše pro děti); Českosl. republika (1924–31); Českosl. noviny (1923); Českosl. týdeník (Slezská Ostrava 1920); Čes. kraj (Plzeň 1916); sb. Čeští spisovatelé a veřejnost o junáctví (1947); Dětský svět (1930); 28. říjen (1924–26); Eva (od 1929); Haló noviny (1938); Chaloupka (1922); sb. Josef Brousek, knihař, umělec a dobrý člověk (1947); Klas (1925, 1932); Kmen (1927); sb. Kruh (1941); Kulturní noviny (1936); Kvart (1937, 1945); Květy (1962, 1967–68); Kytice (1946–47); Lid. demokracie (1958–83; v 80. letech vzpomínkové FF o literátech); Lid. listy (1932); Lid. noviny (1927–39); Lumír (1925–39); Mladá stráž (Plzeň 1927); Mladý svět (1930); Moře (1922–30); Most (1922–23); Nár. listy (1926); Nár. obnova (1939); Nár. obzor (1921); Nár. politika (1943–45); Nár. práce (1941); Naše rodina (1970–71); Nové ilustrované listy (Brno 1918); Nový ruch (1916); Omladina (Plzeň 1918–21); alm. Orloj (1945); sb. Padesát let měšťanské školy v Unhošti (1923, an.); Panoráma (1942); Poezie (1932–33); Pozor (Olomouc 1921–24); Práce (1945–48, 1965–67); Pramen (Plzeň 1920–26); Přehled (1930–31); Ročenka edice Sadu (1921); Rozhledy (1933–37); Řád (1936); Sever a Východ (1926–30); Sladko je žíti (1919); Stráž svobody (Kladno 1921); Střed (1927); Svit (Brno 1924); Svob. noviny (1945–48); Šibřinkový list Sokola Praha VII (1925); Topičův sborník (1926); Tvar (1928–29); Učitelské noviny (1925); Úsvit (1927–30); sb. Úvodem do nového čtvrtstoletí Dobrého díla (1926); Večerní Praha (1968, 1975); Venkov (1926); Výtvarná práce (1962–65); Zátiší (1920–21); sb. Zborov 1917–1937 (1937); Země (1920–24); sb. Země krásná (1940); Zeměd. noviny (1955–58, verše pro děti); Zítřek (1946); Zlaté mládí; Zlatý máj (1963–64); Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze (1979); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Úsměvy (BB 1925); Dny v přilbici (PP 1928); Rosa vteřin (BB 1930); Jižní mozaika (BB v próze, 1932);

Cypřiš (BB 1933); Splacený peníz (BB v próze, 1939). – *Překlady:* E. Mörike: Jezertina ruka (1939); Beethoven. Svědectví o géniovi a člověku (1943, s J. V. Pojerem, i usp.). ▮ REDIGOVAL *almanach:* Orloj (1945); *publikaci:* J. Brousek: Mramorování na vodě a škrobové papíry hvězdicové (Unhošť 1938). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: N. V. Gogol: Hovory o životě a umění (1947). ▮

LITERATURA: ● ref. Úsměvy: J. O. Novotný, Cesta 7, 1924/25, s. 699; F. (P. Fraenkl), Host 4, 1924/25, s. 192; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 25. 2. 1925; E. Janský, 28. říjen 2. 4. 1925; M. Rutte, NL 3. 4. 1925; Z. K. Bár, Moravskoslezský deník 10. 4. 1925; A. Vyskočil, Rozmach 1925, s. 120; J. Knap, Sever a Východ 1925, s. 56 ●; ● ref. Rosa vteřin: Kp. (J. Knap), Venkov 27. 9. 1930; an., Reforma 28. 9. 1930; AMP. (A. M. Píša), PL 26. 10. 1930; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 31, 1930/31, s. 586; V. H. (Z. Kalista), Lumír 58, 1931/32, s. 116 ●; ● ref. Cypřiš: Ji Va (J. Valja), Studentský časopis 13, 1933/34, s. 211; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 60, 1933/34, s. 403; rn., Rozhledy 1934, s. 24; L. Jehl, Čin 1934, s. 667 ●; ● ref. Splacený peníz: de (J. Strnadel), Večerník Nár. práce 22. 2. 1939; O. Sv. (Svozil), Archa 1939, s. 280; F. Kropáč, Nár. noviny 21. 6. 1939; B. Slavík, LidN 15. 8. 1939; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 66, 1939/40, s. 41; Z., Výhledy 1941, obálka č. 1 ●; Vl. V.: ref. alm. Orloj, LD 27. 10. 1946; F. Hrubín: k sedmdesátinám, LD 27. 5. 1967; (fk) (F. Knopp): k pětaosmdesátinám, LD 27. 5. 1982; ● nekrology: J. Glivický, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1985, s. 54; (fk) (F. Knopp), LD 26. 4. 1985 ●; (fk) (F. Knopp): k 90. výr. nar., LD 27. 5. 1987 + (pod vl. jm.) k 95. výr. nar., LD 1. 5. 1992; F. Rafaja: k 10. výr. úmrtí, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1995, s. 48; V. Bystrov: Dílo jednoho plného života, Tvar 1995, č. 10 + F. S. – 100 let, Nový domov (Kanada) 15. 2. 1997 + Básník za katedrou, Slovo 21. 2. 1997, příl. Slovo na víkend; M. Michálková: k 100. výr. nar., Šestka 1997, č. 4; V. Bystrov: Lidé z mého zápisníku, Týdeník Rozhlas 1999, č. 13–14; V. Färber: Básník, autor krátkých, lyrizovaných próz… (medailon), Host 1999, č. 2; J. Florian: Milý pane S. … (faksimile dopisu z 1931), Psí víno 1999, č. 9.

vfr

Jan **Spurný**

Působnost 1822–1889

Pražská knihtiskárna s nakladatelskou produkcí, ve 40. letech 19. století jedno z nakladatelských středisek české literatury; písmolijna.

Písmolijec Jan S. (* asi 1788–89, † 1859) žádal 1818 neúspěšně o knihtiskařskou koncesi. Pak byl zřejmě zaměstnán v tiskárně A. Straširypky a od 1822 svým nákladem vydával některé její tisky. 1828 zřídil vlastní knihtiskárnu (prostředky získal prodejem usedlosti v Pavlíkově na Rakovnicku), v níž vedle běžné převážně německé dobové produkce (náboženské příručky, modlitební knihy, školní zprávy, poštovní knížky, řemeslnické návody, knížky lidového čtení, kalendáře apod.) tiskl i některá rozsáhlá odborná a náboženská díla a krátce (1837–39, roč. 1–3 do č. 52) byl nakladatelem ambiciózního německého kulturního časopisu R. Glasera Ost und West. Zřejmě pod vlivem významnějších českých tiskařských zakázek (mj. 1836 Máj K. H. Máchy, 1836–37 Slovanské starožitnosti P. J. Šafaříka, 1837 část ročníku Časopisu Čes. muzeum, 1840 tragédie Jeftovna J. Vlčka) rozšířil S. od počátku 40. let skromnou nakladatelskou základnu české literatury (v Praze především J. Pospíšil a nájemci Arcibiskupské tiskárny, zejména V. Špinka). Se zhoršením politických poměrů v dalším desítiletí (1852 byl patrně i vězněn pro pobuřující spisy) omezil nakladatelství na knížky lidového čtení a populární náboženské spisky. Postupně se zhoršovala i grafická úprava a kvalita jeho tisků. Vdova Kristina, která vedla upadající firmu po zakladatelově smrti, se později provdala za svého zaměstnance J. Janů, který již bezvýznamnou tiskárnu okolo 1890 převedl na své jméno. – Firma působila v bývalém schönfeldském domě na Starém Městě čp. 184 (Jezuitská, pak Karlova 12 – Anenská 9), 1837 měla knihkupecký sklad též v čp. 536 (Rytířská ul.), 1854–58 v čp. 436 v Železných dveřích (Michalská 19 – Jilská 18).

Původní tvorbu, adaptace a překlady v nakladatelství publikovali M. Čacká (pseud. Božislava), F. Doucha, V. Filípek, J. Franta Šumavský, A. Hansgirg, F. J. Rubeš, J. S. Tomíček, F. B. Tomsa, J. V. Zimmermann, vesměs přispěvatelé beletristického a vzdělávacího měsíčníku Vlastimil (1840–42, red. J. K. Tyl, pak K. B. Štorch), založeného z nakladatelova podnětu a zaměřeného na náročnějšího čtenáře. F. Hajniš inicioval u S. vydávání zprvu velmi úspěšného humoristického periodického sborníku Paleček (red. F. J. Rubeš, F. Hajniš a V. Filípek), který vycházel 1841–47 nepravidelně v 19 svazcích (7 prvých vyšlo i v dalších vydáních). 1841 S. vydal Básně B. Jablonského a 1842 překlad Homérovy Iliady od J. Vlčka jako 1. sv. projektu „vydavatelstva Bibliotéky klasiků“ (vlastně K. Amerlinga) *Překlady klasiků všech národů a časů, věd a umění.* Na 2. sv. (překlad Ročních

období J. Thomsona od F. Douchy s názvem Počasy) se účastnil již jen tiskem. Výraznější byl jeho podíl na produkci pro nejširší vrstvy, jejíž páteří byl dobře redigovaný a kvalitně tištěný kalendář (27 ročníků vycházelo 1833–63 a 1865 postupně s názvy Všeobecný domácí a hospodářský kalendář, Pražský domácí a hospodářský kalendář, Pražský všeobecný domácí a hospodářský kalendář a Pražský svatováclavský kalendář). Redigoval jej F. B. Tomsa 1836–39), pak V. Filípek (doloženo 1846–51), který rozšířil původně zejména populárně-informativní obsah o obsáhlejší historické stati a lidovou beletrii. Ta pak zcela převážila v 50. letech, kdy se v anonymní redakci upadajícího kalendáře pravděpodobně vystřídali P. J. Šulc (přísp. i jako P. J. Š., T-ý, T…ý) a F. X. (i F. X. J.) Mašek. Knižní nabídku lidové četby tvořila zprvu zejména nová vydání starších titulů převzatých z produkce jiných tiskáren, k nimž připojili vlastní adaptace i původní tvorbu spolupracovníci nakladatelství V. Filípek (i šifra V. F-k.), J. Franta Šumavský, J. V. Sommer a další (např. adaptace pověstí „od jistého ctitele jazyka českého"), později též V. R. Kramerius, P. J. Šulc (i šifra P. J. Š. a snad i pseud. Prokop z Háje), od 2. poloviny 50. let F. X. Mašek. Nové adaptace oblíbených předloh nakrátko soustředila ilustrovaná knižnice *Zábavné povídky* (též *Zábavné povídky nově vzdělané*) *pro ukrácení dlouhých večerů, zvlášť pro venkovské občany* (1850, asi 7 sv.). Na formu Palečka se pokusil navázat nenáročný sborníček veršů, povídek, deklamací a anekdot A. V. Truhelky Filigránek, kamarád všech, jenž se rádi smějou a jsou veselí… (3 seš. 1854, pseud. A. V. Truhelkovský). 1848 vydával S. deník Pozor! (s podtit. Večerní list pro město a venek, vyšlo 47 čísel od 15. 8. do 30. 9.). Odpovědným redaktorem byl P. Švanda (redigoval zprvu i jeho německou obdobu Hab Acht!; vyšlo 92 čísel od 1. 8. do 31. 10.), od č. 27 A. V. Rirenšaft, hlavním spolupracovníkem J. J. Řezníček (uveden v č. 1–5, přispíval i později). – Po 1860 omezila tiskárna nakladatelství na nová vydání nejúspěšnějších knížek lidového čtení, lidovou náboženskou literaturu, několik časových a zdravovědných brožur a některé z kramářských písní (mj. F. Haise), které postupně převládly i v její tiskařské produkci.

KNIŽNICE: Překlady klasiků všech národů a časů, věd a umění (1842); Zábavné povídky (též Zábavné povídky nově vzdělané) pro ukrácení dlouhých večerů, zvlášť pro venkovské občany (1850). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE: J. A. Deveri: Predigten auf alle Sonntage des Jahrs (1822–25); Čtenářský poklad pro milovníky zábavných dějin a pověstí z minulých a nynějších dob (1840, ed. F. B. Tomsa); A. Hansgirg: Katalog českých knih od l. 1774 až do konce r. 1839 (1840); Perle a korálky čili Pověsti a báchorky rozličných světa národů (1840, ed. J. Procházka Devítský); J. S. Tomíček: Básně (1840); B. Jablonský: Básně (1841; i 2., rozšíř. vyd. 1846); J. K. A. Musäus: Němá láska (1841); Kancionál čili Sbírka církevních i domácích, po celý rok naskrz téměř v každé osadě užívaných písní… (1842, ed. J. M. Pohořelý); F. J. Rubeš: Pan amanuensis na venku aneb Putování za novelou (1842); Ch. Reybaud: Lucie (1843); F. A. Rokos: Pastva duchovní pro ovce z pravého ovčince Kristova 1–4 (1843–47, 2., opr. a rozmnož. vyd.); J. Franta Šumavský: Deutsch-böhmisches Wörterbuch 1, 2 (1844, 1846); Enšpigl v novějším kabátě se starým čtveráctvím (1850); V. Furch: Písně a balády z války uherské (1850); P. J. Šulc: Kristof Kolumbus čili Odkrytí Ameriky (1851); V. R. Kramerius: Raoul Modrofous aneb Zlaté vejce (1854); A. V. Truhelka: Filigránek, kamarád všech, jenž se rádi smějou a jsou veselí, ať již jsou to staří, mladí, ve všední den, v neděli 1–3 (1854, pseud. A. V. Truhelkovský); J. P. Přibík: Poučlivé zábavy pro květoucí mládež obého pohlaví (1856). ■ PERIODIKA: Ost und West (1837–39); Vlastimil (1840–42); Paleček (1841–47); Hab Acht! (1848); Pozor! (1848). ■ KALENDÁŘE: Neuer Prager Haus-Kalender für Stadt und Land auf das Schaltjahr 1832, pokr. Allgemeiner Haus- und Wirtschafts-Kalender für das… Jahr 1833–38, pokr. Prager Haus- und Wirtschafts-Kalender für das… Jahr 1839–42, pokr. Prager gemeinnütziger Stadt- u. Land-Kalender auf das Jahr 1843–47, pokr. Prager allgemeine Haus- und Wirtschafts-Kalender für das… Jahr 1848, pokr. Constitucioneller Prager Sct. Wenzels-Kalender auf das Jahr… (od 1849); Všeobecný domácí a hospodářský kalendář na… rok 1833–38, pokr. Pražský domácí a hospodářský kalendář na… rok 1839–40, pokr. Pražský všeobecný domácí a hospodářský kalendář na… rok 1841–48, pokr. Pražský svatováclavský kalendář na… rok 1849–63, 1865. ■

LITERATURA: F. Hajniš: Před čtvrt stoletím, alm. Po desíti letech (1863, s. 118); K. Sabina: Paleček a jeho doba, Světozor 1869, s. 318 a 323 → Články literárnědějepisné 2 (1916, s. 155); F. Čenský in Z dob našeho probuzení (1875, s. 83); J. Malý in Naše znovuzrození 1 (1880, s. 42); Č. Zíbrt: Co vyprávěl P. J. Šafařík rodině o svém mládí a životu, ČČM 1909, s. 280; R. Březina in Naše první ročenka na rok 1915 (1915); J. Volf: Příspěvky k dějinám českého knihtisku, písmolijectví, knihkupectví a antikvariátu na počátku 19. století, ČNM 1925, s. 23; J. Fiala: Máchův Máj „na oučet vlastní", Tvar 1994, č. 1.

az

Olga **Srbová**

* 16. 7. 1914 *Polička*
† 14. 4. 1987 *Praha*

Autorka próz pro dospělé i mládež, divadelní historička a kritička, překladatelka z francouzštiny a ruštiny, autorka rozhlasových her, publicistka.

Roz. Srbová, provd. Spalová (takto se převážně podepisovala od 1946, užívala však i rodné jméno, někdy též obě příjmení spojená). – Narodila se jako prostřední ze tří dětí hudebního pedagoga, publicisty a skladatele A. Srby (1881–1961). 1918 byl otec přeložen do Příbrami, kde S. 1920 zahájila školní docházku, v níž od 1922 pokračovala v Praze, kam rodina natrvalo přesídlila. 1925–33 studovala na dívčím reálném gymnáziu „Krásnohorská" (Minerva) a po maturitě češtinu a francouzštinu na pražské filoz. fakultě (profesoři J. Mukařovský, A. Pražák, F. X. Šalda, V. Tille a M. Weingart); doktorát získala 1936 prací *Vlastnosti nového historického dramatu českého.* Již během studií publikovala povídky, básně a divadelní recenze, od 1934 konala přednášky v rozhlase a Literárněvědné společnosti a působila (přednášky, instruktáže) v Divadelním studentském ústředí při Svazu českosl. studentstva. 1937–51 byla středoškolskou profesorkou češtiny (1937–38 reálné gymnázium na Žižkově a 1939–40 v Křemencově ul., 1940–45 dívčí reálné gymnázium „Krásnohorská" a po osvobození gymnázium ve Štěpánské ul., zde též učila ruštině). Zároveň externě vyučovala češtině na dramatickém oddělení státní konzervatoře. K jejím žákům tam patřil pozdější divadelní, filmový a rozhlasový herec J. Spal (1916–81), za nějž se 1946 provdala. 1952 pracovala jako redaktorka ve Státním pedagogickém nakladatelství, 1953–58 v Učitelských novinách. Od 1959 byla redaktorkou literárně-dramatických pořadů a vedoucí vysílání pro děti a mládež v Českosl. rozhlase (byla tvůrkyní pořadů Pionýrská jitřenka, Vysílejte s námi, Pionýrská pošta, Co to je, když se řekne… aj.). Spolupracovala též s pedagogickými periodiky (Rodina a škola aj.), 1967 byla členkou redakční rady Divadelních novin. Po odchodu do důchodu 1971 se věnovala především divadelní historii.

V tvorbě S. se od počátku projevovala mnohostrannost a rozptýlenost jejích zájmů a záměrů. Debutovala časopisecky verši, ve 30. letech překládala z francouzštiny beletrii i literárněvědné stati, zabývala se divadelní kritikou, publikovala podnětnou úvahu o vztahu rozhlasu k ostatním druhům umění a o rozhlasovém slohu a projevu *Rozhlas a slovesnost.* Ve 40. letech se její ambice přenesly na prózu. Román *Co nebylo v třídní knize* je příběh o genezi románu; využila v něm vzpomínek na vlastní studia i zkušeností ze své pedagogické praxe a v retrospektivě, z pohledu hrdinky bilancující uplynulé události s desetiletým odstupem, zobrazila život dívčí oktávy s citovými zmatky a sny, které se střetávají s tvrdou skutečností života. Volný cyklus „obnovených obrazů" *Létavice,* inspirovaný literaturou i bájemi a legendami od antiky k biedermeieru, je spojen motivy marného hledání a pocitu nenávratnosti času v lidském bytí. V další knize *Není zlato, co se třpytí,* určené dospívající mládeži, vylíčila dobu Ludvíka XIV. v povídkách na náměty Molièrových dramat. Po 2. světové válce se věnovala (kromě překladů z ruštiny) především tvorbě pro rozhlas, který uvedl její původní hry Probuzená fotografie (1939), To je jedno město (1947) s okupační tematikou, Dům stáří (1957) a dramatizace (1937 K. H. Mácha: Marinka, 1964 R. Frajerman: Divoký pes Dingo). Vydala též několik popularizujících prací, pro mládež *Co to je, když se řekne…,* v níž sebrala materiál ze svých pravidelných rozhlasových relací, a *Malá světová obrazárna,* pro dospělé didaktické úvahy *Umění kolem dítěte.* Teprve v důchodu, kdy se soustředila na svůj celoživotní zájem, divadlo, vytvořila svá stěžejní díla: Divadlo aneb Snář, v němž literárně zpracovala memoáry herce E. Kohouta, a *Ságu rodu Budilova,* kde spojením Budilových vzpomínek s jejím vyprávěním, založeným na dobových dokumentech, vznikl ucelený obraz českého divadla za posledních sto let. V rukopise zůstaly drobné autobiografické prózy.

ŠIFRY: os, os., OS., O. S., rb., -spa-, (spa), Spa, Spa., Spa-, -Spa-, (Spa). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Brázda; Cesta (1930); Čes. dělník (1943); Čin (1934); Dělnická osvěta (1942); Divadelní noviny (1967–70); kat. František Emler (Brno 1975); sb. In memoriam Josefa Hory (Kolín 1945); Lid. noviny (1939–41); Listy pro umění a kritiku (1933–36; mj. 1935 překl. E. Jaloux: Poznámky o anglickém románě); Lit. noviny (1935); Nár. osvobození (1932–33); Nár. práce (1939–44); Naše divadlo a zákulisí (1940–41); Naše doba (1940–46); Naše práce (1942–43); sb. Pestré knihy 1 (1946, mj. P Milovaný hlas); Práce (1945–49); Právo lidu (1938); Přítomnost (1935–37); Ranní noviny (1938); Rodina a škola (1958–76); Rozhlasová a tele-

vizní práce (od 1959); Rozhlasová práce (1961–65); Scéna (1986–87); Slovo a slovesnost (1937); Služba lidu (1962); Studentský časopis (1927–41; zde básnický debut, pak zvláště divadelní kritika); sb. Šest let okupace Prahy (1946); Uboj; Učitelské noviny (1953–60); Úhor (1943); Útok; Večerník Nár. práce (1939–40); Vedoucí pionýrů (1959); Ženské listy; Život (1937; č. 3–4 statě Scénické poznámky autorů, i sep. s tit. Nová česká scéna). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o divadle, umění a jazyce:* Rozhlas a slovesnost (studie, 1941); Co nebylo v třídní knize (R 1943); Létavice (PP 1944); Není zlato, co se třpytí (PP pro ml., 1948); Pomněnky (PP pro ml., 1958, s H. Hodačovou a J. Krulišovou); (podp. O. Spalová:) Umění kolem dítěte (studie, 1958); Co to je, když se řekne… (EE a vyprávění pro ml., 1968, s jinými); Malá světová obrazárna (EE a portréty pro ml., 1971, s P. Spielmannem); Sága rodu Budilova (monografie, 1978). – *Úpravy:* J. Sedlák: Z lavice za katedru. Z pamětí učitele (1960); E. Kohout: Divadlo aneb Snář (vzpomínky, 1975). – *Překlady:* J. Cocteau: Pekelný stroj (1935); A. G. Malyškin: Lidé ze zapadlého kraje (1949); V. Lācis: Bouře 1–3 (1951–53); sb. Pionýrské léto ve městě (1953); sb. Pionýrská organizace v boji za vědomosti a kázeň žáků (1954, s J. Sixtou); N. G. Škljar: Vesnická učitelka (1955); sb. Z praxe mimotřídní a mimoškolní práce v sovětské škole (1957). ▮ SCÉNICKY. *Překlad:* L. Marchand: Život je tak krátký! (1937). ▮ USPOŘÁDALA A VYDALA: Národní čítanka (1939, s jinými). ▮

LITERATURA: ● ref. Rozhlas a slovesnost: vz. (V. Zelinka), Zvon 41, 1940/41, s. 502; b. (V. Běhounek), Nár. práce 7. 5. 1941; Mts. (V. Mathesius), SaS 1941, s. 106 ●; ● ref. Co nebylo v třídní knize: K. Milotová, Venkov 25. 4. 1943; J. K. (Kopecký), LidN 8. 5. 1943; F. Götz, Čteme 1943, s. 71; JŠr. (J. Šnobr), Úhor 1943, s. 109; L. Jedlička, Řád 1943, s. 242 ●; ● ref. Létavice: kp. (K. Polák), Nár. práce 30. 7. 1944; K. M. (Milotová), Venkov 5. 8. 1944; J. Machoň, LidN 21. 8. 1944 ●; ● ref. To je jedno město: Brk., NO 10. 12. 1947; zžk (Z. Žižka), Zeměd. noviny 14. 12. 1947; jfm. (J. F. Mölzer), Škola a kultura 1947, s. 280 ●; F. H. (Holešovský): ref. Co nebylo v třídní knize (3. vyd.), Komenský 72, 1947/48, s. 174; ● ref. Není zlato, co se třpytí: J. Pilařová, Kulturní politika 1949, č. 16; N. Č. (Černý), F. H. (Holešovský), Komenský 74, 1949/50, s. 221 ●; ● ref. Umění kolem dítěte: F. Holešovský, Komenský 1959, s. 254; FT, Estetická výchova 1959, s. 127; gs (O. Sus), Kultura 1962, č. 2 ●; bš (M. Bureš): O dětském světě (rozhovor), Svob. slovo 2. 10. 1963; ● ref. rozhlasová dramatizace Divoký pes Dingo: kn (K. Nešvera), Večerní Praha 6. 11. 1964; J. Martinec, RP 14. 11. 1964 ●; ● ref. Sága rodu Budilova: A. Barnet, Pravda (Plzeň) 14. 9. 1978; jf (J. Fischer), Tvorba 1978, č. 32; (lš) (L. Daneš), LD 13. 1. 1979; F. Soldan, Večerní Praha 31. 5. 1979; L. Klosová, Scéna 1979, č. 2; M. Nyklová, Záběr 1979, č. 7 ●; E. Lisá: k sedmdesátinám, Svob. slovo 13. 7. 1984; R. Lukavský: Krásné jiskření, LD 7. 8. 1987; E. Holečková: Olinka, Vlasta 1992, č. 37; J. Langer: Když se řekne jméno O. S.-Spalová…, Večery pod lampou 1994, č. 10 (sv. 91); P. Sladký in Počátky české rozhlasové teorie, Svět rozhlasu 2002, č. 8; J. Hraše in Kapitoly z historie českého rozhlasového vysílání, Týdeník Rozhlas 2004, č. 9.

sm

Srdce

1901–04

Časopis věnovaný tvorbě českých literátů nejmladší generace.

Podtitul: 1901–03 (roč. 1–2) Měsíčník pro literaturu, umění, vědu a život; 1903–04 (roč. 3) Revue… – *Redaktor:* K. Rožek (roč. 1–2 uváděn i pseud. K. Egor). – *Vydavatel:* 1901–03 (roč. 1–2) K. Rožek (Žamberk, od č. 5–6 roč. 2 Praha-Žižkov); 1903–04 (roč. 3) vydavatelstvo Srdce (P.-Žižkov). – *Periodicita:* 1901–03 (roč. 1–2) měsíčník, 10 čísel od září do června; 1903–04 (roč. 3) čtrnáctideník, 12 čísel od listopadu do dubna, 4 dvojčísla od května do července. – *Příloha:* 1903–04 (roč. 3, od č. 3) V. Otomar: R Rezignace (časopisecké vyd. 10. sv. Knihovny Srdce).

K. Rožek s V. Otomarem koncipovali S. s cílem soustřeďovat práce mladých českých beletristů (zpočátku také se snahou posílit mimopražský kulturní život a projevit své sympatie k pokrokářskému hnutí). Programové články (i když ne vždy zcela v souladu s ostatním obsahem), především úvodní Otomarovo prohlášení Naše poslání, přitom formulovaly požadavek tvůrčí svobody a tolerance, vyhlásily odhodlání nastupujících autorů vybojovat si nezávislost a prosazovat umění „kladné syntézy", založené citovostí tvůrce a niterností výrazu, zdůrazňovaly také zájem o každodenní problémy a společenský život i snahy o povznesení národního vědomí a o kultivaci širších vrstev čtenářů. I když časopis navazoval na modernistické proudy 90. let, jeho protagonisté záhy (oproti kritickému a teoretickému myšlení předchozí generace) deklarovali, a také obhajovali v polemických vystoupeních k statím A. Procházky, J. Karáska ze Lvovic, F. X. Šaldy aj., spíše úsilí o posílení objektivnosti kritiky a protiindividualistické a protikosmopolitní zaměření S., které se stále více přiklánělo k tradičním hodnotám. Výrazem názorové i generační diferenciace bylo nepříznivé redakční stanovisko vůči obdobně zaměřenému (méně

didaktickému a otevřenějšímu) Modernímu životu i vystoupení autorů z nejbližšího okruhu S. (K. Rožek, V. Otomar, J. Müldner, K. Babánek a J. Havlasa) z Kruhu čes. spisovatelů (1904).

S. přinášelo tvorbu širokého okruhu výhradně domácích autorů. V beletristických příspěvcích byla často zvýznamňována (protiměšťácky naladěná) mladost, spojující pocity melancholie, rezignace a momenty snovosti s přibývajícími výrazy touhy po harmonii, životní síle a plnosti. Postupně se vytrácely osobité tóny a s četnějším výskytem děl dosud nevyhraněných autorů ztrácel časopis na zajímavosti. Poezie v S. se zvolna odkláněla od vlivů symbolismu a od dekadentní pocitovosti, množily se, vedle bohémské ironie, zejména novoromantické a sentimentální postupy, stále zřetelněji působil vliv poetiky J. Vrchlického. *Verše* pravidelně publikovali K. Babánek, A. Brabec, J. S. Holý, V. Krofta, E. Lešehrad, Z. Levín, J. Müldner, J. Opolský, J. Skarlandt, F. Soldan, K. Toman, L. Volenec (pseud. S. Karmen), J. z Wojkowicz. V 1. roč. se objevily také básně O. Březiny, V. Dyka, H. Jelínka a J. Karáska ze Lvovic (podp. Jiří ze Lvovic), ve 3. roč. J. S. Machara. Z básníků se dále představili P. Dejmek, Z. Hásková, R. Hašek, V. Mácha, V. Otomar, J. Ruda (pseud. Martin Věžnar), J. Štemberka, A. Velhartický, A. Wenig (v 1. roč.), L. Arleth, A. Breska, M. Fučík, J. Havlasa, R. Illový, R. Krupička, L. Křikava, J. Lukavský, J. Mach (podp. J. S. Mach), A. Racek, P. Skřivan, L. Suchý, P. Sula, F. Šrámek, Q. M. Vyskočil (v 2. a 3. roč.) aj.; v rubrice *Z nejmladší české poezie* (3. roč.) S. Cyliak, A. Jenne, K. Z. Klíma, V. Páme, V. Rada (pseud. Voj. Luděk), A. Ráž, V. Schüller, V. Váha aj. V prózách se, vedle převládající realistické popisnosti a naturalistických momentů, objevily také dušezpytné a impresionisticky laděné texty. Autory rozsáhlejších *prozaických* prací, tištěných na pokračování, byli především V. Otomar (i pseud. V. Havran) a K. Rožek (i pseud. R. Karel), dále J. Havlasa, F. Šrámek, O. Štěpánek (pseud. Oldřich Zenith), O. Theer, A. Velhartický, Q. M. Vyskočil, J. z Wojkowicz aj.; k častějším přispěvatelům patřili také E. Lešehrad a J. Müldner; dále byly publikovány prózy A. Brabce, J. Dýmy, R. Haška, A. Hrůzy, K. Kamínka, K. Novotného (pseud. Miloslav Silén), G. R. Opočenského, J. Opolského, F. Sekaniny aj., v 3. roč. též J. Nerudy. *Dramatické* texty tiskli A. Brabec, V. Dyk, K. B. Englich, K. Kamínek, J. Müldner, V. Otomar, K. Rožek, L. Suchý a Q. M. Vyskočil. Teoreticky zaměřené články postupně přecházely od hlubších žánrových sond (E. Lešehrad o české moderní kritice, M. Marten o domácí románové tvorbě) k medailonům ceněných osobností (A. Pražák o J. Zeyerovi, V. Dresler o J. Vrchlickém, A. Novák o J. Opolském, F. Sekanina o J. S. Macharovi aj.); sílily lidovýchovné tendence i vlastenecké momenty (Rožkův seriál Proti krvavým románům, úvahy o socializaci umění a o tvorbě pro mládež K. V. Prokopa, V. Otomara, P. Skřivana aj.). Ve 3. roč. uváděla M. Sísová pravidelně Nerudovu korespondenci. O problematice školství, studentského života, regionů, o literatuře pro mládež a odborných textech (v rubrikách *Školství, Mimo beletrii, Literatura dětská* aj.) psali především K. Rožek (i pseud. R. Karel, šifry K. R., R.) a V. Otomar (i pseud. Valášek a pod vl. jm. O. Viglic), dále F. K. Bakule, A. Pražák, F. Sekanina (šifra F. S.), F. X. Zdařil aj. Prostor věnovaný kritice se zvolna zmenšoval a ztrácel vyhraněnost. O české beletrii, především mladých autorů, soustavně referovali (1. a 2. roč. rubrika *Kritika*, 3. roč. šířeji koncipovaná rubrika *Literatura*) V. Otomar (i pseud. Valášek, šifry O. V., V. a pod vl. jm. O. Viglic), K. Rožek (i pseud. R. Karel, šifry K. R., R.), V. Zanáška a F. X. Zdařil (i šifra F. K. Zd.); častěji také V. Dresler, J. Müldner, A. Pražák, M. Sísová (i šifra ms.), O. Theer a J. z Wojkowicz; uveřejněny byly též příspěvky L. Arletha, R. Haška, J. Havlasy, J. Karáska ze Lvovic, J. Krecara, M. Martena aj. Zahraničním literaturám i kulturním událostem byly věnovány pravidelné rubriky (postupně *O cizích literaturách, Literatura slovanská, Literatura neslovanská, Literatura překladová* aj., v nichž posléze převážilo zaměření na slovanské a především ruské umění), do kterých vedle Otomara a Rožka hojněji psali A. Bačkovský (pseud. J. Rowalski, šifra J. R.), O. Theer, dále J. Krecar, A. Pražák, V. Zanáška, F. X. Zdařil aj. Ve všech ročnících měla své místo i divadelní kritika: M. Čtrnáctý (i šifra M. Č.), V. Dresler, K. Rožek (i šifra K. R.), J. Ruda (pseud. J. Horáček, šifry J. H., J. Hor.), M. Sísová a V. Zanáška, i šifra -mat.; ve 3. roč. též hudební (M. Čtrnáctý, J. Horáček) a výtvarná kritika: E. Bém (i podp. E. Bém-Inultus), M. Sísová. Jednotlivá čísla pravidelně uzavíraly noticky, komentáře, polemické poznámky a anonce (v rub-

rikách *Drobné zprávy* a *Zprávy a poznámky*), zpočátku též rubrika *Bibliografie našich spolupracovníků*. – Beletrie kmenových autorů časopisu vycházela též v přidružené Knihovně Srdce (1901–04, 11 sv.).

LITERATURA: Amicus: Od 1. září t. r. počal K. Rožek…, Zvon 1, 1900/01, s. 623; L. Horák (A. Procházka): Generace, MR 1902/03, sv. 14, s. 161 → České kritiky (1912) + (šifra L. H.) Na můj článek Generace, MR 1902/03, sv. 14, s. 277 + Pro domo na adresu S., tamtéž, s. 279; J. Mahen: Marnou práci koná v S. …, Moderní život 1903, s. 159; R. T. (Těsnohlídek): Kronika, tamtéž, s. 256; T. E. Tisovský: S., V boj! 1903, č. 47; F. Skácelík in Krásná setkání (1970, s. 44); L. Merhaut in Cesty stylizace (1994).

lm

Alois **Srdce**

Působnost 1914–1949

Pražské nakladatelství původní a přeložené beletrie, zprvu se zaměřením na literaturu přelomu 19. a 20. století, od 20. let zejména na soudobou poezii a esejistiku (hlavně divadelní), ve 30. letech pak na humoristickou prózu; knihkupectví, antikvariát, komisionářství.

Alois S. st. (1852–1905) byl zaměstnán v Nár. knihkupectví E. Petříka (zal. 1862), 1881–86 byl knihkupcem v Třeboni a 1887 po návratu do Prahy převzal od dědiců Petříkovu firmu, kterou převedl na své jméno i s tradičním označením Nár. knihkupectví. 1892–95 měl závod též pobočku v Chrudimi. Kromě knihkupectví provozovala firma do 1918 rovněž významné komisionářství (na přelomu století zastupovala na 30 venkovských knihkupectví). Po S. smrti vedla závod vdovským právem M. Srdcová (roz. Bílová, † 26. 7. 1918 ve věku 58 let). Alois S. ml. (* 21. 5. 1888 Praha, † 31. 1. 1966 Dobříš) absolvoval nižší gymnázium v Křemencově ul., 1903–06 se vyučil v plzeňském knihkupectví J. Hauser, po návratu do Prahy pracoval jako účetní, od 1913 jako náměstek v rodinné firmě, kterou počátkem 1914 od matky převzal. 1918 se vzdal komisionářství (v té době zastupoval na 50 venkovských firem) ve prospěch vznikajícího Obchodního družstva čes. knihkupců a ke knihkupectví, které patřilo k nejlepším v Praze, připojil nakladatelství. A. S. ml. se intenzivně účastnil profesního života, působil v četných funkcích ve Svazu knihkupců a nakladatelů, Grémiu knihkupců a nakladatelů pražských i v Klubu moderních nakladatelů Kmen, který 1926 spoluzakládal. Od poloviny 30. let vstupovali postupně do závodu i S. synové Alois nejml. (* 1921), Miroslav (1923–1968) a Václav (* 1928). V listopadu 1948 byl do nakladatelství dosazen zmocněnec ministerstva informací a osvěty P. Choc a v březnu 1949 bylo likvidováno. V říjnu 1949 byl A. S. s oběma staršími syny zatčen a krátce internován a v listopadu t. r. byla i na jeho knihkupectví uvalena národní správa družstva Kniha lidu. A. S. byl zaměstnán 1950–52 v antikvariátu Orbis, 1952–58 v antikvariátu n. p. Kniha. – Firma sídlila na Novém Městě nejprve v později zbořeném domě čp. 76 (Spálená 24), v květnu 1907 byla přemístěna do čp. 93 (dnes Spálená 23) a v květnu 1910 do čp. 92 (dnes Spálená 21).

Nakladatelskou činnost zahájil A. S. ml. 1914 pokusem o časopis Literární svět, rozvinul ji však až po převratu 1918 v nekomerčním edičním programu zprvu inspirován zejména knižnicemi kruhu Moderní revue (nově vydával zejména jejich překladové tituly) a produkcí J. Floriana, jejíž prodej zprostředkovával. Žánrově nevyhraněná knižnice *Kruh četby zábavné a vzdělávací* (1919–33, 34 sv.), kterou redigoval zprvu kmenový spolupracovník nakladatelství E. Lešehrad (vydal v ní i svůj výbor z prací O. Březiny), přinášela původní drobnější beletrii i esejistiku (A. Hoffmeister, J. Karásek ze Lvovic, J. J. Paulík, Z. Záhoř) i překlady z francouzštiny (R. Boylesve, P. Drieu la Rochelle, G. Duhamel, B. Fay, G. Flaubert, P. Géraldy, F. Jammes, Ch.-L. Philippe, R. Rolland, P. Valéry, A. Villiers de l'Isle Adam a výbor Z francouzské poezie současné od symbolismu po dadaismus od H. Jelínka), němčiny (H. Heine, H. von Kleist), angličtiny (Th. De Quincey, J. Galsworthy, E. A. Poe), latiny (G. V. Catullus, Q. Horatius Flaccus, M. V. Martialis), švédštiny (P. Hallström) a bengálštiny (R. Thákur). Do knižnice *Divadelní umění* (1928–34, 5 sv., red. K. Engelmüller) přispěli kromě jejího redaktora E. Konrád a G. Schmoranz s profily L. Dostalové, M. Hübnerové, H. Kvapilové, A. Sedláčkové a E. Vojana. Knižnice *Filozofické statě* (1929, 1 sv., red. F. Pelikán) přinesla jen separátní otisk úvahy svého redaktora. Mimo knižnice vycházela zejména do konce 20. let původní básnická a esejistická díla (mj. prvotiny S. Kadlece Svatá rodina a V. Závady Panychida), z cizích ve větším rozsahu práce J. K. Jero-

me a Rachilde. Humoristickou prózu, vydávanou zprvu mimo knižnice, soustředily na sklonku odbytové krize 30. let *Srdcovy knihy dobré nálady* (1935–48, 44 sv.). Zprvu v nich vycházely překlady hodnotné světové, převážně soudobé humoristické tvorby (A. Bennett, R. Bradford, H. M. Clamp, H. Falk, E. Kästner, S. Lewis, E. Linklater, O'Henry, P. G. Wodehouse aj.), které od pronikavého úspěchu knihy J. Žáka Študáci a kantoři (1937) doplňovala tvorba původní: postupně Alarich, V. Hlaváček, J. Škába, F. Kocourek, K. Horký, P. Lovrič, J. Trojan, J. Štembera, V. Neff, O. Hanuš, J. Lada, F. Vavřincová, V. Peroutka (pseud. M. Bílý), R. Deyl a G. Maydl (pseud. M. Jíra). Soubory spisů (vesměs torza) zahájily Spisy F. Nietzsche (1920–29, 4 sv.). Následoval 2. a 3. svazek Spisů S. K. Neumanna (1921–22, 2 sv.), které S. vydal po dočasném autorově rozchodu s nakladatelstvím Fr. Borový. Od 1930 vycházelo v nakladatelství složitě komponované Souborné dílo E. Lešehrada: Básnické dílo (1930–40, 15 sv., sv. 1–6 1931–32 pod názvem Kosmická pouť 1, 2), Prozaické dílo (1933–34, 3 sv., red. M. Novotný), Eseje a studie (1934–41, 9 sv., red. M. Novotný) a Divadelní hry (1936–37, 3 sv.). Většinu posledních svazků (1937–41) a některé svazky dodatkového cyklu Básnické překlady (red. M. Novotný) vydal autor vlastním nákladem a A. S. byl jen jejich komisionářem. Četná překladová produkce soustředila kolem nakladatelství kvalitní překladatele (O. Dubský, J. Fischer, O. Fischer, M. Hlávka, H. Jelínek, S. Jílovská, O. Jiráni, M. Kalašová, H. Kosterka, O. Levý, J. Mach, B. Mathesius, I. Schulz, J. Skalický, R. Thonová, L. Voitig aj., v edici knih dobré nálady k nim přibyli Z. Hofmanová, L. Suchý a L. Špačková). – Časopis Literární svět (red. V. Zívr, vyšla jen 2 č. 1914) byl pokusem o bibliografický věstník s literárním zaměřením. Kromě přehledu současné knižní produkce přinesl bio-bibliografické medailony jubilujících a zemřelých autorů (J. Arbes, J. S. Machar, F. Mistral, K. Půlpán, A. Sova), ukázky z vydaných knih a bibliofilsky zaměřené tematické bibliografie. – Nakladatelství proslulo péčí o vnější podobu svých publikací. Kmenovým výtvarníkem byl zprvu C. Bouda, na grafické úpravě a ilustracích se dále podíleli H. Böttinger, V. H. Brunner, J. Čapek, R. Hála, A. Hoffmeister, J. Jelínek, M. Kaláb, F. Kobliha, J. Lada, A. Moravec, F. Muzika, J. Rambousek, K. Svolinský, J. Štyrský, J. Šváb aj. Humoristickou četbu ilustrovali zejména O. Mrkvička, V. Rada a O. Sekora. Kvalitní tisk zajišťovaly zprvu zejména tiskárny F. Obzina ve Vyškově a V. a A. Janata v Novém Bydžově, později převážně Průmyslová tiskárna a Orbis v Praze.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře a umění:* Kruh četby zábavné a vzdělávací (1919–33); Divadelní umění (1928–34); Filozofické statě (1929); Srdcovy knihy dobré nálady (1935–48). ■ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Čeští autoři:* E. Lešehrad, S. K. Neumann. – *Cizí:* F. Nietzsche. ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:* A. Macek: Mé Čechy a jiné básně (1918); J. Karásek ze Lvovic: Obrácení Raymonda Lulla (1919); P. Křička: Bílý štít (1919); O. Štorch-Marien: Červené milování (1919); R. Weiner: Škleb (1919); R. I. Malý: Jasnýma očima (1920); E. Lešehrad: Člověk a země (1920) + Věčný milenec (1927); O. Levý: Inkvizitor (1920) + Romantická duše (1923) + A. de Vigny (b. d., 1929); Z. Kalista: Vlajky, Barevná romance (1925); R. Broj: Větrný mlýn (1926); E. Svoboda: Obrany a útoky (1926); J. Šnobr: Modré vlny (1926); O. Březina: Z díla (1927); S. Kadlec: Svatá rodina (1927); F. Táborský: Legenda staronová (1927); V. Závada: Panychida (1927); F. Zavřel: Hora Venušina (1928); A. S. Mágr, O. Pick: Chvíle s Otokarem Březinou (1929); E. Bass: To Arbes nenapsal, Vrchlický nebásnil (1930) + Umělci, mecenáši a jiná čeládka (1930); E. Janský: Něco z chodníku a něco modrého z nebe (1930); E. Synek: Muži mezi sebou (1930); V. Bidlo: Skrytá pohoří (1931); M. Rutte: Divadlo a doba (1931); sb. Otokar Fischer (1933); sb. Emanuelu Lešehradovi k 15. listopadu 1937 (1937). – *Překlady:* A. Gide: Oscar Wilde (1918) + Návrat ztraceného syna (1919); K. Hamsun: Blouznivci (1918) + Matka země (1922); G. K. Chesterton: Nevinnost otce Browna (1918) + Létací hostinec (1919); J. London: Syn vlkův (1918); G. Duhamel: Život mučedníků (1919); J.-K. Huysmans: Marta (1919) + Tam dole (1919); S. Mallarmé: Relikviář (1919); Rachilde: Pohlavní hodina (1919) + Srdce mlýna, Napodobení smrti (1919) + Její jaro (1929); J. K. Jerome: Tři muži na toulkách (1919) + Deník dvou poutníků (1925) + Henry pozoruje lidi (1927) + Jalové myšlenky lenivého člověka (1927) + Všechny cesty vedou na Kalvárii (1927) + Oni a já (1930) + Nájemník z třetího poschodí (1931) + Dům (1932) + Pavel Kelner (1935); J. Péladan: Umění státi se mágem (1920); J. Romains: Na nábřežích Villete (1920); I. Goll: Nový Orfeus (1921); R. Thákur: Záblesky z Bengálska (1921); H. G. Wells: Tono-Bungay (1925); S. Freud: Tři úvahy o sexuální teorii (1926); B. Nušić: Ramazanské večery (1926); B. Björnson: Povídky 1–3 (1927–30); S. Jesenin: Jiná země (1927); P. Morand: 1900 (1933). ■ PERIODIKUM: Literární svět (1914). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih nakladatele a knihkupce A. S. (1931); Knihy nakladatelství A. S. (1934). ■

LITERATURA: Z. Pokorný: A. S. – analýza vydavatelské produkce (1987, diplom. práce, Fakulta žurnalistiky UK, s bibliografií). ▮ f. (O. Fischer): Z galerie nakladatelů 3. A. S. (epigram), Tvorba 1, 1925/26, s. 72; P. (V. Poláček): Knihomilové pod lupou 5. A. S., knihkupec a nakladatel, Kulturní zpravodaj 3, 1926/27, s. 55; A. S. in Krize české knihy? (anketa), RA 2, 1926/27, s. 117; pal. (P. Laichter): Nový čin (o knižnici Divadelní umění), Naše doba 35, 1927/28, s. 432; Dr. F. K. (Kocourek): Hovory s nakladateli 3. A. S., Přítomnost 1932, s. 453; ● k padesátinám A. S.: jr., NL 21. 5. 1938; ž. (L. K. Žižka), Českosl. knihkupec 1938, s. 161; -ühl- (B. Mühlstein), NO 21. 5. 1938; an., Poledí list 21. 5. 1938; an., Prager Presse 21. 5. 1938; -ý (K. Nový), Panoráma 1938, s. 175 ●; b.-: Opravdu knihy dobré nálady, Pozor 12. 6. 1938; J. Šr. (Šnobr): Srdcovy dobré knihy, Masarykův lid 1938, s. 269; an.: Sedmdesátka A. S., Svob. slovo 21. 5. 1958.

az

Jakub **Srnec z Varvažova**

† 11. 1. 1586 *Praha*

Sběratel přísloví, latinský humanistický básník.

Psán i Srnecius, Sernecius, Srnovec, Srnovec Rokycanský, Rochesanus, Rokiczanus, Warvaziowinus. – Pocházel ze zámožné rodiny rokycanských měšťanů. Studoval na univerzitě v Lipsku (od 1535) a v Praze (1539 bakalářem, 1541 mistrem). 1543 se stal členem konzistoře podobojí. Věnoval se lékařským studiím, ale úspěchu došel hlavně v soukromé škole pro výchovu šlechtické mládeže, kterou zřídil. Asi od 1548 byl ženat, 1549 získal erb a přídomek. Jako přední staroměstský měšťan působil v 50. letech v městské správě, v 60. letech byl konšelem, 1561 primasem. 1562 se stal radou nad apelacemi. Stýkal se s univerzitními humanisty i se Sixtem z Ottersdorfu. 1580 uzavřel druhý sňatek, t. r. byl povýšen do rytířského stavu. Pohřben byl v kostele sv. Mikuláše na Starém Městě.

Pro potřebu své školy sestavil sbírku asi 700 českých přísloví, která učil vykládat latinskými sentencemi stejného významu. Sbírka došla velké obliby, byla znovu vydána 1599, čerpal z ní J. A. Komenský pro svou Moudrost starých Čechů, 1705 vyšla rozmnožena F. Horným, stala se J. Dobrovskému a A. Pišelymu základem pro Českých přísloví sbírku (1804). S. z V. psal příležitostné latinské básně.

KNIŽNĚ: Apophoreta aliquot in Epiphaniis Domini, amicis dedicata… (1557); Epithalamion generoso et magnifico… Ladislao seniori a Lobkovitz… (1563); Carmen in natalitiis Domini… (1564); In electionem novi magistratus… universitatis Pragensis designatique rectoris… M. P. Codicilli (1582); Dicteria seu proverbia Bohemica ad phrasim Latinorum accomodata atque per centurias quondam in usum scholae privatae distributa… (1582); Carmen de aeterna Dei sapientia… (jednolist, b. d.). ▮

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 15 642 – 15 645; in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982). ▮ LITERATURA: H. J. (I. J. Hanuš): Historie příslovných sbírek slovanských a zvlášť českých, ČČM 1851, s. 126; J. Jireček in Rukověť 2 (1876); M. Řehořovský: J. S. z V., ČČM 1900, s. 559; V. Flajšhans: Staročeské sbírky přísloví, ČČM 1908, s. 289 + Komenského Moudrost a její knižné prameny, Sborník filologický 1917, s. 62; M. Heřman in ed. J. Dobrovský: Českých přísloví sbírka (1963) + in Josef Dobrovský a české příslovnictví (1968); in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982).

jk

Jos. M. **Srp**

Působnost 1883–1904

Nakladatelství v Praze-Karlíně, které pokračovalo v knižnicích divadelních textů pro ochotníky a pořadatele besed zaniklého karlínského nakladatelství Jos. Mikuláš a spol.

Bývalý společník karlínského nakladatelství Jos. Mikuláš a spol. (1882–83) Josef S. (* 15. 2. 1833 Praha, † 31. 8. 1898 Karlín, dnes Praha-Karlín; psal se též J. M. Srp) převzal 1883 část nákladu společné firmy (druhou převzal R. Storch) a 20. 4. 1884 založil vlastní nakladatelství *Jos. M. Srp* (nakladatelskou koncesi pro Karlín získal 1885, knihkupeckou pro Prahu 1894, firmu označoval též *Josef Srp*, *Josef M. Srp*). Pokračoval v převzatých divadelních knižnicích předchozí firmy, k nimž připojil časopis Jeviště. Koncem 80. let 19. století se pokusil nabídku rozšířit i o další divadelní potřeby pro ochotníky (líčidla, rekvizity apod.), jen s obtížemi však čelil konkurenci moderněji orientovaného karlínského nakladatelství stejného zaměření M. Knapp (zal. 1881). Po smrti zakladatele převzal závod syn Josef S. ml. (* 22. 3. 1871 Heřmanův Městec, † po 1939), za jehož vedení nakladatelská činnost prakticky ustala. 1. 6. 1905 odevzdal J. S. ml. skladovanou produkci firmě B. Kočí a stal se jejím zaměstnancem. Nepro-

vozované knihkupecké koncese J. S. st. využil B. Kočí k otevření vlastního knihkupectví. – Firma sídlila v Praze-Karlíně čp. 240, Královská (dnes Sokolovská) tř. 27 (1886–87 v čp. 268, Královská tř. 3).

J. S., který nakrátko získal ke spolupráci J. V. Friče, pokračoval především v populární knižnici divadelních her *Divadelní ochotník* (1884–98, nové sbírky sv. 210–258, red. J. V. Frič, od 1886, sv. 217 J. Srp). S podtitulem Repertorium soukromých divadel přinášela převážně nenáročný repertoár celovečerních her i jednoaktovek. Původní tvorbou přispěli mj. F. J. Andrlík, F. Heran, F. Hrdý, J. Junghans, A. Karbus, V. J. Kavka (pseud. Sudimír Pražský), L. Král, O. Krištof, K. L. Kukla, F. Lorbeer, B. Mellanová, F. L. Menhard (podp. X. Menhard Litoměřický), T. Náhlovská, O. Pinkas, J. J. Stankovský, J. E. Šlechta, K. Voitl, F. Vratislav, E. Züngel (šifra E. Z.), překlady a adaptacemi cizích předloh zejména G. Eim, J. V. Frič, J. B. Kühnl, E. Pešková, A. Pulda, J. J. Stankovský. Vedle převažujících her německých a francouzských (mj. J. R. Benedix, A. Dumas st., A. de Musset, G. Ohnet) byla zastoupena i tvorba ruská a chorvatská. V nových vydáních vycházely starší rozebrané svazky, některé v nakladatelových úpravách (mj. sv. 30: E. Raupach, Mlynář a jeho dítě, 1895). Jednoaktovky komediálního rázu soustřeďovalo pokračování knižnice *Besední divadlo* (1886–98, sv. 21–54, red. J. Srp), do níž původní tvorbou přispěli mj. F. S. Čech, O. Hamerský, J. Horálek, E. Chvátal, J. F. Javůrek (pseud. B. Allegri), J. John, V. Smutný, K. Šimůnek, z cizích zde vyšli italští, ruští a zejména polští autoři (S. Koźmian, J. I. Kraszewski aj.). Několik svazků v obou knižnicích obsadily zbytky nákladu her zaniklého nakladatelství Brožík a Janke. Drobnější scénické útvary vycházely po sešitech v souboru *Vybrané sólové výstupy, komické scény a popěvky* (1887–99, 38 seš., red. J. Srp), dodatečně soustředěného do 8 svazků (poslední neúplný). – Čtrnáctideník Jeviště (roč. 1–20, 1885–1904, zprvu s podtitulem List pro zájmy divadelní a spolky pěvecké i zábavní) koncipoval jeho první redaktor J. V. Frič jako odborný list zaměřený kromě ochotnických souborů i na profesionální české scény, zejména pražské Nár. divadlo (1885, roč. 1, do č. 12, od č. 9 do č. 13 byl jako hlavní spolupracovník uváděn C. L. Frič, od č. 13 převzal redakci J. Srp st.). S. časopis zcela podřídil potřebám nakladatelství, změniv jej na vzdělávací a informační list pro ochotníky (od 1888, roč. 4, č. 1 s podtitulem List pro zájmy divadla ochotnického a přátel jeho, českých besed a spolků zábavních, od 1888, roč. 4, č. 7 jako měsíčník). Populární naučné články o divadelním provozu, ochotnické dramaturgii, dějinách divadla apod. psali zejména J. Srp (též šifra J. M. S.), J. E. Šlechta (šifra J. E. Š.), E. M. Šváb. Dokumentární význam si zachovala informativní část (měsíční přehledy repertoáru ochotnických divadel, referáty o představeních, zprávy z jednot, medailony a nekrology). Povídkami, črtami a vzpomínkami s ochotnickou a divadelní tematikou v rubrice Fejeton přispívali spolupracovníci nakladatelství. Časopis (od 1898, roč. 14, č. 9 jej redigoval J. Srp ml.) zanikl 1904, roč. 20, č. 12. Přílohu Jeviště pro předplatitele tvořily zprvu 2 svazky Divadelního ochotníka, později (do konce 1898, roč. 13) i svazky dalších knižnic nakladatelství.

KNIŽNICE: Divadelní ochotník (1884–98); Besední divadlo (1886–98); Vybrané sólové výstupy, komické scény a popěvky (1887–99). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE: Nové sólové výstupy a popěvky Jindřicha Mošny 3 (1883); Sólové výstupy a popěvky Josefa Frankovského 1 (1886); Čadkovy sólové výstupy (1891); J. Mikuláš Boleslavský: Divadelní škola (1894, nově upravil J. Srp). ■ PERIODIKUM: Jeviště (1885–1904). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih k dostání v knihoskladu a nakladatelství J. M. S. v Praze Karlíně… (1886); Seznam knih k dostání v knihoskladu a nakladatelství J. M. S. v Praze Karlíně… vydaných nákladem bývalého knihkupectví Jos. Mikuláše a spol. a nakladatele J. M. S. v Karlíně (1891); Úplný katalog divadelních her, komických výstupů, operet, zpěvů, merend a knih deklamatorních vydaných bývalými nakladatelstvími Jos. Mikuláše a spol. a J. M. S. v Karlíně, nyní v majetku nakladatelství B. Kočího (1905). ■ LITERATURA: an.: nekrolog J. S. st., Typografia 1898, s. 187.

az

Jakub **Sršeň**

* 3. 7. 1800 *Chocenice* u Kouřimi

Autor příležitostné básně.

Rolník a školní dohlížitel v Chocenicích. Další životopisné údaje nejsou známy.

U příležitosti korunovace rakouského císaře Ferdinanda I. na českého krále 1836 napsal báseň *Národní Otčenáš*. Mezi 23 čtyřveršové sloky s přízvučným rytmem a sdruženým rýmem,

oslavující panovníka a žádající o podporu českého rolnictví, věd, umění a školství, jsou postupně vkládány části modlitby Otčenáš. Drobné motivy z bible, antické mytologie i české historie ukazují na autorovo vzdělání, či alespoň sečtělost. Do Rozličností Pražských novin přispěl školním proslovem a drobnou zprávou.

PŘÍSPĚVKY *in:* Obrazy života (1859, ukázka z Národního Otčenáše); Rozličnosti Pražských novin (1829–30). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Národní Otčenáš. Císaři rakouskému Ferdinandovi I., králi českému toho jména V. … (B 1836) → in J. Tůma: Paměti osad na Kouřimsku (1915). ■

LITERATURA: J. V. Jaroš (A. Waldau): Samoukové české poezije, Obrazy života 1859, s. 20 (s citací tří slok Národního Otčenáše); J. Tůma in Paměti osad na Kouřimsku (1915, s. 80).

lk

Michal **Srubjan**

* 28. 10. 1870 *Krumvíř* u Hustopečí
† 14. 12. 1908 *Praha*

Autor humoristicky laděných povídek a črt ze Slovácka usilující o realistické zachycení osobitosti regionu.

Vl. jm. Martin Prügel; psán též Prigl, Prygl, Prigel, Prygel. Jako datum narození bývá mylně uváděno 2. 10. – Syn šafáře v císařském Rovinském dvoře u Klobouk u Brna. Základní školu S. vychodil v rodišti, gymnázium absolvoval v Břeclavi. Na matčino přání odešel studovat teologii do Brna, kde si při obsluhování kostelního zvonu přivodil úraz páteře. Po rekonvalescenci pokračoval ve studiu ve Vysokém Mýtě, ale pro nechuť stát se knězem bohoslovectví nedokončil a natrvalo se rozešel i se svou rodinou. V polovině 90. let se usadil v Praze a žil z řádkových honorářů jako externí přispěvatel časopisů a novin. Kromě národopisných próz, fejetonů a literárních recenzí (zpočátku zásluhou J. Herbena především pro deník Čas) psal referáty o kauzách živnostenského soudu. Zemřel, vysílen bohémským životem a dlouhou nemocí (pravděpodobně rakovina kostí), ve všeobecné nemocnici na Vinohradech.

Časopisecky S. debutoval 1893 jako student bohosloví v Brně v Lid. novinách (pseudonym, k němuž byl tehdy nucen sáhnout, užíval jako literárního jména i nadále). V jeho rozsahem nevelké prozaické tvorbě převažuje zvykoslovná tematika z oblasti moravskoslovenského pomezí na jižní Moravě. V drobných povídkách a črtách usiloval o realistické ztvárnění folklorních projevů na slovácké vesnici (svátky a lidové slavnosti) podle ročních období. Rázovitost života slováckých vinařů a zemědělců zvýrazňoval hojným využíváním nářečí a oživoval humorným podtextem vyprávění. Osmnáct původně časopisecky publikovaných, fejetonisticky laděných próz S. soustředil v knižním souboru *Obrázky ze Slovácka.* Kritika ocenila věrohodné zachycení místního koloritu; národopisný význam mají texty nebo úryvky textů jinde nedochovaných lidových písní. K vydání byly údajně připraveny další dvě knihy S. povídek ze Slovácka. S. prózy korespondují s tvorbou soudobých autorů inspirovaných folklorem jihomoravského regionu (J. Herben, bratři Mrštíkové, G. Preissová).

PŘÍSPĚVKY *in:* Čas (od 1895); Dobrá kopa; Hlas národa (1896–1905, i příl. Nedělní listy); Lid. noviny (1893, debut); Nár. listy (1896–1907, i příl. Nedělní zábavná příloha). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Obrázky ze Slovácka (PP 1899; P Slovácká láska 1941 in Tři ze Slovácka, ed. B. Beneš Buchlovan, s PP K. L. Jelínka a F. Horenského). ■

LITERATURA: ● ref. Obrázky ze Slovácka: V. (F. V. Vykoukal), Světozor 33, 1898/99, s. 588; an., NL 25. 8. 1899; -2b-, Samostatnost 1899, s. 339; J. Hradil, Obzor lit. a umělecký 1899, s. 175; -RN.-, Lumír 28, 1899/1900, s. 72; an., Rozhledy 9, 1899/1900, s. 279 ●; ● nekrology: an., Čas 15. 12. 1908; an., Večerní LidN 15. 12. 1908; -o- (R. J. Kronbauer), Máj 7, 1908/09, s. 181; F. V. Vykoukal, Osveta 1909, s. 282 ●; B B B (B. Beneš Buchlovan) in Tři ze Slovácka (1941); J. Mikulič: Sté výročí narozenin M. S., Od Hradské cesty 1970, s. 90 + (šifra jmč.) Povídkář z Hanáckého Slovácka, Moravskoslezská orlice 1991, č. 42–43; J. Horák: M. S. (Martin Prygl), Malovaný kraj 2000, č. 6.

pš

Václav **Stach**

* 16. 10. 1754 *Přeštice* u Klatov
† 24. 5. 1831 *Vídeň* (Rakousko)

Autor příležitostných veršů a několika sbírek duchovních písní, překladatel; první novočeský propagátor časomíry, odpůrce Dobrovského prozodického systému a normativního přístupu k umělecké tvorbě; josefinisticky smýšlející katolický kněz, autor a překladatel spisů podporujících náboženskou snášenlivost a výchovu lidu v duchu osvícenského racionalismu.

Podepisoval se též Wácslaw S. – Syn měšťana a řezníka v Přešticích. Po absolvování obecné školy v rodišti odešel 1766 na jezuitské gymnázium do Klatov (mezi jeho učiteli byl mj. I. Cornova), v němž setrval až do zrušení jezuitského řádu 1773. Měl v úmyslu odejít k jezuitům do Ruska, ale pro nesouhlas rodičů se rozhodl zůstat ve vlasti a pokračovat ve studiu. Po ukončení tzv. filozofie v Praze (učitelé J. Stepling a S. Vydra, ve své budoucí literární i duchovní orientaci významně ovlivněn K. H. Seibtem) pokračoval na teologii a 1781 byl vysvěcen. Zřejmě krátce působil jako vychovatel a kaplan v Praze, patrně 1783 získal místo zámeckého kaplana ve Slabcích u Rakovníka. Pro své josefinistické smýšlení byl však již 1786 ustanoven profesorem české pastorální teologie v nově zřízeném generálním semináři v Hradisku u Olomouce (od léta 1787 byl jeho představeným J. Dobrovský). Po zrušení této instituce v souvislosti s úmrtím císaře Josefa II. 1790 přešel do arcibiskupského semináře v Olomouci, kde přednášel pastorální teologii a etiku. 1799 byl z ne zcela jasných důvodů penzionován. Zprvu žil v Olomouci, soukromě vyučoval a vypomáhal kázáním v kostele sv. Mořice. Krátce snad pobyl v Jihlavě a kolem 1820 odešel do Vídně (kontakty s F. D. Trnkou, 1829 setkání s K. A. Vinařickým) do kláštera sv. Michala. Pochován byl údajně na hřbitově sv. Marka ve Vídni.

Básnickou tvorbu S. započal dnes nezvěstnými veršovanými bajkami (z 1782), jejichž rukopis údajně odevzdal S. Rožnayovi při jeho návštěvě Prahy pro prešpurské noviny. Psal příležitostné básně na vlastenecké události *Něco pro českou literaturu…* (polemika s Dlabačovou básní), *Svátek českého jazyka…* (oslava prvního českého divadelního představení v Nosticově divadle) a k oslavě císařského dvora či církevních představitelů (*Píseň pro český národ…, Píseň pro moravský lid…, Ke Klopštokově Zpěvačce*); parafrází Klopstockovy ódy Ihr Tod (Na smrt Marie Terezie) přispěl do Thámova almanachu Básně v řeči vázané; verši se připojil k tehdy rozšířené protinapoleonské válečné agitaci (rukopis sbírky Vlastenské písně, kolem 1800). Jako kněz spatřoval své hlavní poslání v duchovní tvorbě. Sestavil tři sborníky náboženských písní: *Písně křesťanské pro slabeckou osadu…, Nábožné písně pro katolického měšťana a sedláka…* (s podrobnou předmluvou o odlišnostech křesťanské a židovské víry a jejich zpěvů, zvláště o žalmech) a *Písně na slavnost Těla Kristoveho…*; sám napsal asi 400 duchovních písní. Neschopnost vyrovnat se s kritikou J. Dobrovského, který poukázal na některé formální nedostatky S. veršů, zvláště rýmů, vedla S. k napsání útočné, sarkasticky laděné básně Divný oučinek potěhu (asi 1797), v níž se postavil proti Dobrovského přízvučné prozódii a obhajoval tradiční způsoby veršování. Dílo o 13 000 verších, rozsahem nemající u nás patrně dotud obdoby, zůstalo však v rukopisu; pouze jeho část byla posléze převedena do sbírky *Starý veršovec pro rozumnou kratochvíli*. Tato sbírka obsahuje četné původní básně rozmanitého obsahu: duchovní, lyrické oslavující přírodu a lásku, vlastenecké (ukázky z rukopisu Vlastenské písně), humoristické, historickou epiku aj. Literárněhistorický význam mají verše o prozodických a obecnějších uměleckých otázkách (např. básně *Otázky a strany nového veršovství, Prosba k Umce o český hexametr*). V opakovaném požadavku básnické svobody a původnosti (S. odmítal napodobování antických vzorů) i v připomínce „básnického génia“ se poprvé v novočeské literatuře objevily (byť nesoustavně a vyvolány osobní averzí vůči Dobrovského autoritativnosti) s kritikou normativní tendence v umění i první náznaky romantické koncepce básnictví. S. dokazoval neuměleckou povahu, monotónnost a nepřirozenost přízvučné poezie puchmajerovců, vlastenecky vyzvedal básnické vlohy českého jazyka a doporučoval k napodobení sylabickou a časoměrnou poezii starší české literatury (V. Benedikt z Nudožer, J. A. Komenský, V. J. Rosa aj.). Také v rukopisné práci Harmonie a dobrozvučnost jazyka českého kritickým přirovnáním německého, řeckého a latinského s ohledem na prozodickou jejich povahu vyložená… (kolem 1806), odborném pojednání doplněném ukázkovými básněmi, S. propagoval časomíru, dokládal údajnou neplatnost přízvuku v češtině a poukazoval na možnosti využití antických prozodických pravidel. S. obranu časomíry ocenila generace jungmannovců (např. J. Jungmann a hlavně K. Vinařický, který uveřejnil S. básně z Harmonie, ovšem ve značné formální úpravě, a F. L. Čelakovský). S. původní básnické práce nevynikají uměleckou kvalitou. Psal sylabicky, časoměrně, ale i přízvučně či zcela bez prozodických pravidel. Verše tvořil často emotivně, bez snahy o formální dokona-

lost. Zabýval se i básnickým překladem. Byl celoživotním obdivovatelem F. G. Klopstocka; přeložil a upravil četné jeho básně, z nichž nejvýznamnější je prozaický překlad (s veršovanými vložkami) Mesiáše (z 1804–06), rovněž dochovaný pouze v rukopisu. Přes svůj celkově vlažný poměr ke katolicismu se rozhodl pro dílo hluboké zbožnosti a mysticismu, na němž mohl vyzkoušet lexikální a básnické možnosti českého jazyka. Překládal doslova, vypomáhal si slovy ze starší české, též barokní duchovní tvorby (překlad je obecně považován za nejzdařilejší dílo před nástupem jungmannovské školy). Češtinou se v posledních letech života zabýval i teoreticky. Jeho vztah k mateřštině byl střízlivý; přes opakovaná uznání kvality českého jazyka si uvědomoval jeho nedostatky pro uměleckou i vědeckou práci. V rukopisu zanechal studii Kritický výklad pomatených českých gramatik, reagující na díla Pelclova, Thámova a Dobrovského, v níž požadoval větší ohled k mluvenému jazyku. V kapitole O dobropísebnosti (inspirován zřejmě také Klopstockovou ortografií) se vyslovil pro zjednodušení pravopisu. V rukopisu se dále zachovaly práce O duchu hebrejské poezie (adaptace z J. G. Herdera), Pověsti ze starých věků a texty kázání. – Významnou část S. literární tvorby představují česky psané odborné práce a překlady z oboru křesťanské věrouky a lidovýchovy. V duchu osvícenství a josefinismu jimi S. prosazoval náboženskou snášenlivost a bojoval proti pověrám, předsudkům a zaostalosti lidových vrstev. Ač katolík, neváhal se postavit na obranu napadané evangelické víry. Proti katolizujícímu překladu Pařízkovu vydal nový doslovný překlad křesťanské mravouky luterána G. F. Seilera Náboženství nedospělých. Dílem osobní statečnosti byl S. překlad Roykova spisu Historie velikého sněmu kostnického, který snahou vyložit Husovo působení a kostnický sněm z osvícenského stanoviska vyvolal nevoli konzervativních katolických kruhů (S. předmluvy určené katolickým kněžím a sedlákům byly přijaty ostře kriticky). Také v *Psaní školního mistra…* S. obhajoval evangelickou věrouku v polemice s knihou V. Rokose Důkaz, že kazatelé augšpurského a helvetského vyznání nejsou kněží (1785). Výchově lidu byl určen S. překlad knihy dánského luterána J. F. Feddersena a především původní práce *Příručka Učitele lidu,* která vedle článků z různých vědních oborů, prosazujících racionální výklad skutečnosti, přinesla poučení o nových formách kázání, v jejichž centru stojí místo dogmatiky praktické otázky života lidu, výchova k mravnosti, pracovitosti, k modernímu hospodaření, proti pověrám apod. Pro potřebu výuky pastorální teologie na generálních seminářích přeložil spis F. Giftschütze (na jeho jazykové úpravě se podílel také J. Dobrovský). Vydáním Komenského Labyrintu světa se S. připojil k dobovým editorům starší české literatury, zvláště období „zlatého věku", kultivujícím jazykovou kulturu a poukazujícím k humanistické tradici české literatury. Rukopis knihy Život Marie Panny, matky Pána našeho Ježíše Krista, uvedený v Jungmannově Historii, nebývá v literatuře spojován se S. jménem.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Charvát, Petr Záchodský z Slevizu, Podbělovský, Václav Charda, Václav Petrýn, Václav Petryna; V. S., V. S-h, V. St. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* alm. Básně v řeči vázané (1785, ed. V. Thám); ČČM (1829–30); Čechoslav (1821); Prvotiny pěkných umění (Vídeň 1813); – posmrtně: ČČM (1836); F. L. Čelakovský in Malý výbor z literatury české (1851); Čes. včela (1836–37); J. Jireček in Antologie z literatury české 3 (1872); J. Jungmann: Slovesnost (1845); Květy (1835–37); ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Něco pro českou literaturu milovníkům básní obětováno (B 1782, pseud. Podbělovský); Písně křesťanské pro slabeckou osadu k veřejným a domácím službám božím (BB 1785); Svátek českého jazyka na den provozování Štefanového Odběhlce v pražském Vlastenském divadle. Dne 20. ledna 1785 (B 1785, s K. I. Thámem a V. Thámem → M. Kačer: Václav Thám, 1965); Svátek českého jazyka na den druhého provozování Štefanového Odběhlce v pražském Vlastenském divadle od Bondynské společnosti německých herců, dne 25. ledna 1785 (B 1785, s K. I. Thámem a V. Thámem); Nábožné písně pro katolického měšťana a sedláka k veřejným a domácím službám božím na všecky církevní slavnosti a památky (BB 1791); Píseň pro český národ k vítání a korunování krále českého Leopolda Druhého – Pražanům obětovaná od pravého Čecha (B 1791); Píseň pro moravský lid na přivítanou císaře Leopolda Druhého a slavnou korunovací Jeho v Praze šestého září roku 1791 jakožto krále českého a markraběte moravského (B 1791); Písně na slavnost Těla Kristoveho, pak o celem umučení v posledních dnech života jeho a o vzkříšení, víře a duvěrnosti (BB 1799); Ke Klopštokově Zpěvačce – An die Klopstocks Sängerinn (B 1801, an.); Starý veršovec pro rozumnou kratochvíli (BB 1805, ed. K. I. Thám). – *Náboženské a lidovýchovné práce:* Psaní školního mistra Petra Záchodskýho z Slevizu k obraně evangelických učitelů a svobodného učení evangelického proti nedůvodnému důkazu, že učite-

lové evangeličtí nejsou kněží… (1786); Příručka Učitele lidu 1, 2 (1787, an., i překl. a upr.). – *Překlady:* K. Royko: Historie velikého sněmu kostnického 1, 2 (1785, pseud. Václav Petrýn); G. F. Seiler: Náboženství nedospělých (1785); J. F. Feddersen: Kniha mravů křesťanských pro měšťana a sedláka (1786); F. Giftschütz: Počátkové k veřejnému v c. k. zemích předepsanému vykládání pastýřské teologie 1, 2 (1789–90); Život Pána Ježíše pro děti (1791). ▮ KORESPONDENCE: J. Jakubec: Dopis V. S. z r. 1785 a V. Tháma z 1787 Jiřímu Ribayovi, LF 1924, s. 286; P. Křivský: Dopisy V. S. Josefu Dobrovskému (z 1782–87), Časopis Vlastivědné společnosti v Olomouci, ř. společenskovědní, r. 60, 1969/70, č. 2–3 a (z 1786–87), Sborník Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci 1972, s. 95; in sb. Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození – Wiener Anteil an den Anfängen der tschechischen nationalen Erneuerung (J. V. Zlobickému před 1792, 1806–07; 2004, ed. V. Petrbok). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. A. Komenský: Labyrint světa a ráj srdce (1782). ▮

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 2439, 2440, 2705, 4814, 14903, 15284, 15 648 – 15 659. ▮ LITERATURA: K. Sabina: V. S., jeho doba a spisy (1870); J. Wagner: V. S. Literární pozůstalost (LA PNP 1998). ▮ J. Hubálek in Důkaz, že katolíci i pod jedním způsobem života těla a krve Páně požívají (1785); J. Dobrovský: ref. Něco pro českou literaturu…, Literarisches Magazin 1786, Zweites Stück (2), s. 137; in Sprosté katolické rozvržení nad opovážlivostí Václava Petrýna, překladatele historie Roykovské (1791); J. Dobrovský: Böhmische Prosodie (posouzení S. Nábožných písní…), in F. M. Pelcl: Grundsätze der böhmischen Grammatik (1795, s. 238); J. J. Czikann in Die lebenden Schriftsteller Mährens (Brno 1812, s. 163); Š. Hněvkovský in Zlomky o českém básnictví, zvláště pak o prozódii v šesti listech (1820, s. 17 a 109); K. V. (Vinařický): Literní listy 3, ČČM 1829, sv. 4, s. 75; K. S. (Sabina): Stoleté památky literární, Lumír 1863, s. 1220 a pokr.; an. (J. Barák): V. S. Připomínka, Svoboda 10. 10. 1870 (s. 443); an.: V. S., NL 11. 10. 1870; an.: Kdy se V. S. narodil?, Květy 1870, s. 383; A. Rybička: V. S. (Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii), ČČM 1872, s. 215; V. Zelený: V. S., „starý veršovec" (s úryvky z koresp.), Osvěta 1873, s. 482 a pokr.; J. Jireček in Rukověť 2 (1876, s. 244); F. Bačkovský: O prvých dvou českých básních novověkých, Lit. listy 1884, s. 26 + in Kněží katoličtí o písemnictví novočeské zasloužilí 1 (1890, s. 73); Slavík (F. A. Slavík): Obrana staročeského veršovství od V. S., ČMM 1891, s. 155; J. Král: O prozódii české, LF 1893, s. 420; A. Novák: Ohlasy Klopstocka v literární činnosti V. S., LF 1903, s. 31; an.: 150. výročí…, Zlatá Praha 22, 1904/05, s. 310; J. Bartocha: Čeština na bývalé univerzitě a stavovské akademii v Olomouci (1905, s. 15); M. Hýsek: S. překlad Mesiáše, ČMM 1906, s. 27; V. Řezníček: Josef Dobrovský a V. S., ČČM 1906, s. 472; A. Kraus in Husitství v literatuře, zejména německé 2 (1918, s. 168) + Kdo zavinil novinářskou češtinu v Husových listech, NŘ 1924, s. 48; V. Flajšhans: Ještě slůvko o tzv. novinářské češtině, tamtéž, s. 82; F. Cinek in K národnímu probuzení moravského dorostu kněžského 1778–1870 (1934, s. 59); J. Drábek in Moravský generální seminář 1784–1790 (1946, s. 56); L. Dýmal: Josef Hrdina, učitel češtiny na olomouckém lyceu, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1948, s. 55; bs (B. Slavík): Vlastenectví obrozeneckého kněze V. S., LD 28. 1. 1951; T. Měšťánek: V. S. a jeho Příručka Učitele lidu (K počátkům českého filozofického myšlení nové doby), SPFF Brno, ř. B – filoz., 1973, č. 20; B. Slavík in Od Dobnera k Dobrovskému (1975, s. 178); A. Křišťan: Počátky pastorální teologie v českých zemích (2004).

lk

Emilie **Stambolieva** viz Emílie **Bednářová**

Stan

1929–1930

Moravský literární list mladých autorů převážně regionálního významu, s význačným podílem autorů slovenských.

Podtitul: 1929 (roč. 1) Měsíčník přátel literatury a umění; 1930 (roč. 2) List přátel umění a kultury. – *Redaktoři:* 1929 (roč. 1) J. Sekera; 1930 (roč. 2) J. Sekera a J. Zamazal (výtvarná část) s O. Zemkem (č. 1–6) a J. Ošmerou (č. 7–10). – *Odpovědný redaktor:* A. Kučík. – *Vydavatel:* Vydavatelské družstvo Stan, Břeclav. – *Periodicita:* měsíčník (kromě prázdnin), 10 čísel ročně, z toho občas dvojčísla.

S. měl předchůdce v břeclavském časopise Fujara (několik čísel vyšlo 1926), který byl zaměřen na spolupráci mladých autorů z Čech, Moravy a Slovenska a redigoval ho J. Sekera (pseud. J. S. Starkoč) s K. Nekulou (pseud. Rostislav Orný) a J. Zatloukalem. Již 1927 začal v Břeclavi vycházet další časopis Tvar (přispívali do něho i někteří z autorů zaniklé Fujary), byl však záhy přenesen do Prahy a obsahově se vzdálil někdejšímu listu. Na Fujaru navázal 1929 S., projektovaný opět jako revue širší, zejména moravsko-slovenské spolupráce mladé generace a vedený J. Sekerou. S. získal podporu tehdejšího městského tajemníka v Břeclavi, mecenáše umělců A. Kučíka, jenž po celou dobu vycházení odpovídal za jeho redakci. Při časopise se zdařilo vydávat i stejnojmennou knižnici.

S. publikoval hlavně básně a drobné prózy, v menší míře kulturní glosy, později také větší kritické stati. Autoři patřili převážně k mladé generaci regionálních osvětových pracovníků, učitelů, překladatelů aj., kteří většinou v téže době nebo nedlouho předtím debutovali (R. Habřina, B. Kafka, J. Koudelák, J. Ošmera, F. Ptašinský, F. Směja, J. Spáčil, Z. Spilka, V. Stupka, O. Zemek aj.). Mnozí z přispěvatelů včetně hlavního redaktora působili jako pedagogové nebo úředníci na Slovensku a patřili často k propagátorům slovenské literatury v Čechách a česko-slovenské vzájemnosti (J. Hušková-Flajšhansová, V. Kopečný, L. Kühn, J. Landa, Z. V. Přibík, J. Rybák, J. Zatloukal, L. N. Zvěřina). V této souvislosti přinesl časopis i řadu příspěvků slovenských autorů. – *Verše* v S. publikovali: S. Cyliak, B. Kafka, V. Kopečný, J. Koudelák, K. Nekula, J. Ošmera, Z. V. Přibík, J. Spilka, Z. Spilka, P. Tichý (podp. M. Husová), J. Zatloukal, O. Zemek, L. N. Zvěřina aj.; slovenští autoři F. Kráľ, E. B. Lukáč, M. Pišút; z pozůstalosti byly tištěny básně A. Guotha. *Prózami* přispěli J. Dvořák, M. Glabazňová, R. Habřina, F. Horečka, J. Landa, Z. V. Přibík, J. Rybák, J. Sekera, F. Směja, J. Spáčil, J. Zatloukal, L. N. Zvěřina aj.; ze slovenských autorů P. Jilemnický, M. Urban, G. Vámoš; z pozůstalosti otištěna povídka A. Guotha. *Kritické glosy a informace* (rubriky *Poznámky, O knihách*) psal nejčastěji J. Ošmera (i šifra J. O.), pak i J. Sekera (šifra S.), O. Zemek (i šifra O. Z.), L. N. Zvěřina (i šifra L. N. Z.) aj., o divadle např. F. Ptašinský. V 2. roč. věnoval časopis v kritické části pozornost širší umělecké problematice, zejména výtvarné (zásluhou spoluredaktora, malíře J. Zamazala), ale také hudební (L. Kundera) aj.; z větších literárních statí to byl nekrolog Č. Jeřábka Za Lvem Blatným, recenze Durychova Bloudění od J. Křivance, jubilejní článek o A. Novákovi od V. Stupky, stať o Křižovatkách E. B. Lukáče od O. Zemka, Kapitoly o ruském písemnictví A. Vrzala. Ojediněle přinesl S. překlady (O. F. Babler, P. Jilemnický). Součástí bývala výtvarná příloha i reprodukce v textu. – V přidružené knižnici Stan (1929–30) vycházely převážně práce přispěvatelů časopisu, včetně slovenských (vedle K. Nekuly, Z. V. Přibíka, J. Sekery, O. Zemka aj. též např. P. Jilemnický, F. Kráľ, E. B. Lukáč).

LITERATURA: V. P. (Prokůpek): Nový literární časopis, Venkov 23. 4. 1929; an.: Nové časopisy, Venkov 7. 5. 1929; jz (J. Zamazal): Umělecký měsíčník S., LidN 19. 1. 1930; -vp- (V. Prokůpek): Moravská skupina mladých spisovatelů a výtvarníků..., Venkov 26. 2. 1930; an.: Z časopisů, Index 1930, s. 35; J. Ošmera: Moravské literární časopisy, Panoráma 1935, s. 2; J. Mikulič: Břeclavská léta spisovatele J. Sekery, Od Hradské cesty 1971/72, s. 170; J. Ošmera: Literární Břeclav, sb. Jižní Morava, sv. 9, 1973, s. 195.

es, et

Jan **Staněk**

* 29. 5. 1828 *Poříčí* (P. nad Sázavou)
† 23. 5. 1868 *Podolí* (Praha-P.)

Autor básnické sbírky ovlivněné Čelakovského ohlasovou poezií a odborných chemických a didaktických prací.

Literární práce podepisoval vlasteneckým jménem Ivan Bohdan Staněk, výjimečně J. Božidar Staněk, ostatní (odborné práce) také J. B. Staněk, Jan B. (Baptista) Staněk. – Po absolvování gymnázia na Starém Městě v Praze se rozhodl pro studium práv, které však pro politickou činnost v revolučních letech 1848–49 nedokončil. Později vystudoval chemii (žák F. Rochledera); během studia navštívil několik evropských chemických laboratoří, mj. v Paříži a zejména ve Vídni, kde přednášel a publikoval výsledky svého bádání v oboru chemické analýzy rostlinných látek. Krátce působil jako asistent na katedře chemie pražské univerzity, 1856 se stal suplentem a 1857 profesorem chemie na české reálné škole v Praze v Panské ul. Měl styky s okruhem českých literátů (mj. 1856 podporoval B. Němcovou). V 60. letech se krátce věnoval také politice: 1861 byl zvolen poslancem do zemského sněmu a do říšské rady, kde zastával federalistické stanovisko, 1863 vlastnil a redigoval politický list Pozor (načas v redakci zastupován V. A. Crhou a V. Filípkem). 1864 byl jmenován profesorem chemie na pražské polytechnice, kde pak působil až do smrti. Jako člen přírodozpytného odboru Čes. muzea se mj. podílel 1858 na chemických zkouškách Libušina soudu k důkazu jeho pravosti. Zemřel na zápal plic, 1870 mu byl odhalen pomník na Vyšehradském hřbitově.

S. jediná sbírka *Básně* vyšla již za jeho studentských let. Vedle reminiscencí na rodiště (básně Lutov, Mírosava) obsahuje konvenční ohlasovou (vliv jihoslovanské lidové písně

a F. L. Čelakovského, k němuž se S. manifestačně přihlásil i vzpomínkovou básní v Lumíru 1852), sentimentální a vlasteneckou poezii a překlad tří chorvatských básní P. Preradoviće. Jednotlivé S. básně byly otištěny v dobových společenských zpěvnících a v časopisu Lumír. Později se věnoval pouze odborné práci z oboru chemie a didaktiky jejího vyučování.

PŘÍSPĚVKY *in:* sb. České písně (1856); Jahresbericht der k. k. Oberrealschule in Prag – Roční zpráva c. k. čes. vyšší reálné školy v Praze za škol. rok 1856, …1857 (čl. Školy reálné a školy hospodářské, O způsobu vyučování v lučbě ve třetí třídě nižší reálné školy); Lumír (1851–52); Pozor (1863); Sitzungsberichte der mathem.-naturw. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Vídeň); sb. Věnec písní českých (1849); dále časopisy přírodovědné řady vídeňské Akademie věd; – posmrtně: sb. Šestero zpěvů (1871); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Básně (1851). – *Ostatní práce:* Chemie všeobecná 1, 2 (1858, 1860). ▮ REDIGOVAL *noviny:* Pozor (1863). ▮

LITERATURA: x x x: Vys. rozhodnutím ministeria vyučování (o S. odborných pracích), Pražské noviny 6. 4. 1856; J. Neruda: J. S., Humorist. listy 1887, s. 139 → Podobizny 3 (1954, s. 199).

lk

Josef **Staněk**

* 15. 2. 1887 *Měrovice nad Hanou* u Kojetína
† 7. 7. 1947 *Brno*

Literární historik a kritik, autor literárních příruček a stručných popularizačních monografií, editor, překladatel z angličtiny a němčiny.

Vystudoval české gymnázium v Olomouci (1898–1906) a filoz. fakultu v Praze (1906–1911, obory čeština a němčina, doktorát 1916 prací *Evropa Svatopluka Čecha. Rozbor literárněhistorický).* Učil na gymnáziu v Přerově (1911–20) a na mužském učitelském ústavu v Brně (od 1920), jehož se stal 1935 zatímním správcem a 1936 ředitelem. 1941 byl z politických důvodů penzionován; 1945 byl reaktivován a koncem 1946 opět pověřen funkcí ředitele. Byl jednatelem, 1930–36 předsedou Moravského kola spisovatelů a spolubudovatelem jeho vydavatelského Družstva; přednášel v lidových extenzích a rozvíjel širokou osvětovou činnost.

V monografii o Březinovi projevil S. schopnost hlubší analýzy literárního díla, pedagogické a osvětové zaměření jej však vedlo k tomu, že se věnoval popularizaci některých literárních osobností drobnými spisky (o J. Sumínovi, F. Palackém, J. S. Macharovi nebo K. Elgartu Sokolovi). Dále psal o české i světové literatuře příručky pro školy i širší veřejnost, zaměřené na základní faktografii, které leckdy vycházely v nových doplněných vydáních. Řídil také několik edic přinášejících četbu pro školy a díla rozšiřující obzor čtenářů. Po léta referoval o knižních novinkách v tisku, zvláště v Lidových novinách a v revuích (Čes. osvěta) i v rozhlase. Překládal z angličtiny a němčiny dobrodružnou četbu a poučné publikace.

ŠIFRY: J. S., J. St., J. St-., S. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Hlávkovy studentské koleje 1904–1934 (1934); Čes. osvěta (1924–33); Hlasy z Hané (Prostějov 1922–23); Jihočes. přehled (Čes. Budějovice 1928); Kolo (Brno 1930–36); Lid. noviny (1920–44); Listy filologické (1918); Lit. kruh (Mor. Ostrava 1935); Niva (Brno 1921); Památník k 60. výročí Stát. reál. gymnázia v Přerově (1931); Pískle v trní (Brno 1929); Obzor (Přerov); Pozor (Olomouc); Rozhledy (1934); Stan (Břeclav 1929–30); Stráž Moravy (příl. Hlídka nár. výchovy a osvěty, Olomouc 1925); sb. Vlastivěda střední a severní Moravy 2 (Přerov 1934–35; 1934 Vývoj literatury české ve střední a severní Moravě, i sep.; 1935 Přehled naukové literatury novější doby, s J. Krumpholcem, i sep.); Výr. zpráva Stát. čes. mužského ústavu učitelského (Brno 1925). ▮ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře, kultuře a jazyce:* Jiří Sumín (přednáška, 1915); Otokar Březina (studie, 1918, spolu s E J. Durycha; 1929 samost. upr. vyd. studie J. S.); Naše národní obrození (přehled. stať, 1921); František Palacký (přehled. stať, 1922); Dějiny literatury české pro školy střední i soukromé studium (1923, několik dalších upr. vyd.); Rukověť dějin literatury české pro obecní knihovníky (1923; 1930 upr. a rozšíř. vyd. s tit. Přehled československé literatury pro knihovníky); J. S. Machar (přehled. stať, 1924); Giordano Bruno, mučedník římské inkvizice (životopis, 1924, též překlad ukázek z díla O nekonečném vesmíru a světech); Obsahy z literárních děl novočeských (1927, s F. Pulcem a S. Sahánkem); Karel Elgart Sokol, člověk a dílo (monografie, 1930, s Ant. Veselým); Dějiny světové literatury pro školy i soukromé studium (1932); Přehled dějin světové literatury pro školy měšťanské (1936, 2. vyd.; 1. vyd. nezjišt.); Německá literatura k maturitě (1936); Německá mluvnice pro školy i soukromé studium (1936). – *Překlady:* J. London: Syn vlkův (1918) + Bílý den (1920); F. Kahn: Mléčná dráha (b. d., 1921); Ch. Darwin: O původu druhů (1923, výtah) + Původ člověka (1923, výtah). – *Ostatní práce:* Příručka k přijímacím zkouškám do učitelských ústavů a odborných škol (1936, s J. Parmou). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Kolo

(1930, s J. Ciprem); *knižnice:* Nový názor (1923–24), Knihovna středoškolské četby (1928–32, s F. Pulcem a S. Sahánkem), Středoškolská četba německá (1929–30). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: F. Langer, J. Kopta, R. Medek: Legionářské povídky (1928); Lidová lyrika československá (1929); Výbor z lidové epiky československé a jihoslovanské (1929); Závišova píseň milostná (1931, bibliof.); K. H. Mácha: Máj (1932); Slovanské pohádky (1933); J. A. Komenský: Kšaft umírající matky jednoty bratrské (1935); Ruské byliny (1935); F. L. Čelakovský: Ohlas písní ruských (1936); Výbor z lyriky A. Heyduka, J. Nerudy, J. V. Sládka a J. Vrchlického (1936). ▮

LITERATURA: ● ref. Otokar Březina: F. Kleinschnitzová, Čes. věda 2, 1915/18, s. 381; rd. (R. Weiner), LidN 22. 11. 1918; (poz), Národ 1918, s. 559; -tr. (G. Winter), Akademie 23, 1918/19, s. 71; Š. Jež, Cesta 1, 1918/19, s. 855; D. S. (Stříbrný), ČČM 1919, s. 280 ●; V. F. Suk: ref. Rukověť dějin literatury české pro obecní knihovníky, Úhor 1924, s. 12; J. V. Klíma: ref. Dějiny literatury české pro školy střední i soukromé studium, Střední škola 1925, s. 196; ● ref. Otokar Březina (2. vyd.): K. Polák, PL 26. 1. 1930; A. N. (Novák), LidN 20. 4. 1930 ●; ● ref. Karel Elgart Sokol: Š. Jež, Lumír 57, 1930/31, s. 278; -och- (F. S. Procházka), Zvon 31, 1930/31, s. 378; ne. (A. Novák), LidN 10. 1. 1931; AMP (A. M. Píša), PL 13. 1. 1931; ● ref. Dějiny světové literatury…: ip (J. Cipr), Kolo 1932, s. 54; fl., Řád 1, 1932/33, s. 48 ●; ● ref. Vývoj literatury české ve střední a severní Moravě: -och- (F. S. Procházka), Zvon 35, 1934/35, s. 306; B. Slavík, LidN 3. 5. 1935 a 26. 1. 1936; B. Pernica, LidN 30. 3. 1939 ●; V. Stupka: Za Dr. J. S., Kolo 11, 1946/47, s. 165.

pp

Ladislav **Staněk**

* 24. 1. 1842 *Praha*
† 27. 9. 1884 *Praha*

Lyrický básník, ovlivněný zvláště poezií A. de Musseta, epigramatik.

Nejmladší syn lékaře a spisovatele Václava S., jeho matka Karolina (roz. Reissová) byla sestrou vychovatelky a spisovatelky B. Rajské. V rodině V. S. se konaly vlastenecké besedy, udržovaly se přátelské a literární styky s obrozenci, zvláště s B. Němcovou, J. V. Fričem (V. Staněk byl jeho strýcem a kmotrem), J. Kollárem, K. A. Vinařickým aj. – S. nejprve navštěvoval soukromý vyučovací ústav, od 1854 studoval českou vyšší reálku v Praze (učitelé A. Gindely, J. Wenzig, K. V. Zap; prázdniny opakovaně trávil u K. A. Vinařického v Týně n. Vlt.). 1859 nastoupil na Polytechnickou školu v Praze (zaměření na mechaniku, doložen do 1861). 1865 byl jako strojní inženýr a konstruktér zaměstnán v Grussonově strojírně v Magdeburku, zde sestrojil lodní dělo řízené hydraulickým strojem. Válka ho donutila 1866 k návratu do Prahy, kde pracoval jako konstruktér v Daňkově továrně (již dříve zde byl volontérem), 1867 pobýval studijně čtyři měsíce v Paříži (model jeho konstrukce byl předveden jako exponát na světové výstavě); poté byl údajně opět zaměstnán v Německu. S. již od mládí propadal hluboké melancholii, pesimismu a podrážděnosti (dispozice zděděná po matce), přesto se však ještě v 80. letech dokázal starat o těžce nemocnou sestru a pečoval o výchovu jejího syna B. Šetlíka (1859–1911; vydal vl. nákladem S. básně). Když začal trpět silnými bolestmi hlavy a ochabováním zraku a nemohl se nadále věnovat práci konstruktéra, odjel 1881 do Itálie, jižní Francie a Paříže. Itálii navštívil opět 1883 společně s přítelem advokátem V. Braunerem, bratrem malířky Z. Braunerové. Přátelské kontakty udržoval s J. V. Sládkem a J. Zeyerem, od 1870 se blízce přátelil s rodinou malíře S. H. Pinkase, ze styku s ní čerpal duševní sílu a vyrovnanost. Smrt A. Pinkasové ho hluboce zasáhla (inspirovala S. cyklus básní *Srpen 1882*). Z obavy před hrozícím šílenstvím se zastřelil.

Již jako student reálky S. publikoval v Poutníku od Otavy historickou povídku *Huertova pomsta* (dobrodružný příběh o lásce, zradě, mstě a odpuštění se odehrává v Písku 1619–20), za kterou byl odměněn cenou mladých měšťanů písecých. S. jedinou knihu *Básně Ladislava Staňka* (1885) posmrtně uspořádali J. V. Sládek a J. Zeyer, biografický úvod napsal J. Vrchlický. Sbírka obsahuje básně epické, charakteristické romantikou heroismu (*Králův milenec* a *Kozák a paša*), ozvuky národních písní (*Zmatek, Výstraha*), epigramatická hravá a jadrná čtyřverší s nápaditým rýmem (*Pařížskému krejčímu*). Její součástí jsou i S. překlady H. Murgera z knihy Ze života pařížských bohémů (Píseň Marcelova) a A. de Musseta (písně z komedií a lyrika). Těžiště souboru představuje však lyrika ovlivněná mussetovskou dezilusí, umocněná výsměšným gestem lhostejnosti vůči transcendentním hodnotám a nevírou v život posmrtný, zvláště v básních z posledních let (*Srpen 1882, Závěť, Amen*), kde S. věcně, ale básnicky účinně rozvíjí motivy hrobů, záhuby a sebevraždy. Knižně publikoval překlad Mo-

lièrovy veselohry o jednom jednání. – S. tragický život inspiroval A. Klášterského k básnické povídce Ze zápisníku mrtvého (Květy 1911, knižně mírně změněno 1917), jejíž závěrečná část parafrázuje a ve třech slokách i cituje S. báseň Amen. Báseň Výstraha (1870) byla zhudebněna V. Hřímalým (1872).

ŠIFRA: L. St. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Poutník od Otavy (Písek 1859, P Huertova pomsta); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (posmrtně): Básně Ladislava Staňka (1885, ed. J. V. Sládek a J. Zeyer). – *Překlad:* Molière: Skoroměl čili Domnělý rohoun (1875). ■ KORESPONDENCE: J. Vrchlický: Předmluva (B. Šetlíkovi a neznámému adresátovi z 1883–84), in Básně L. S. (1885); in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 3 (Vinařickému z 1857–59; 1914, ed. V. O. Slavík). ■

LITERATURA: ***: Volné zábavy hudební (glosa o uvedení S. básně Výstraha), NL 24. 4. 1872; J. Vrchlický in Básně L. S. (1885); ● ref. Básně L. S.: J. J. T. (Toužimský), Pokrok 1. 1. 1886, J. Herben, Rozhledy lit. 1, 1886/87, s. 167; F. Zákrejs, Osvěta 1888, s. 287 ●; Cestovní deník Z. Braunerové (2003, ed. M. Šámal).

vfr

Václav **Staněk**

* 4. 9. 1804 *Jarpice* u Slaného
† 19. 3. 1871 *Praha*

Autor odborné přírodovědné a lékařské literatury, spolutvůrce české lékařské terminologie, organizátor české vědy a společenského života.

Syn sedláka. Jako dítě byl na dva roky poslán do Litoměřic a Chomutova, aby se pocvičil v němčině. Piaristické gymnázium absolvoval ve Slaném. 1824 odešel do Prahy na tzv. filozofii a lékařství (promován 1832). Po ukončení studia se stal asistentem v pražské porodnici u A. Jungmanna, ale ještě t. r. byl vyslán jako okresní lékař do míst postižených cholerovou epidemií, kde působil po celý rok. Po neúspěšném pokusu získat místo úředního lékaře se 1833 usadil v Praze jako soukromý praktický lékař (1845 odmítl z rodinných důvodů nabídku na místo osobního lékaře srbského knížete Alexandra Karageorgeviće). Lékařskému oboru se věnoval i vědecky a organizačně. Publikoval množství odborných prací, byl mimořádným členem KČSN a členem muzejního „přírodnického“ sboru, spoluzakladatelem Spolku čes. lékařů a krátce redaktorem Časopisu lékařů českých. Hlásil se k jungmannovskému vlasteneckému programu a snažil se šířit a kultivovat český vědecký jazyk. Podílel se na ustavení české lékařské terminologie (od 1851 byl členem komise vedené P. J. Šafaříkem a spolupracovníkem německo-českého *Slovníku lékařské terminologie*) a vydal některé staročeské písemné památky z oboru lékařství; 1869–70 byl děkanem lékařské fakulty. Činný byl i politicky, 1848 byl zvolen (za okres zlonický) za poslance českého zemského i (za okres budyňský) říšského sněmu. Jeho „domácí salon“ byl významným kulturním a politickým střediskem vlasteneckého života (pro styky s M. P. Pogodinem, S. S. Uvarovem a S. Vrazem byl S. vyšetřován a podroben policejnímu dohledu). Pohřben byl na Olšanských hřbitovech. – S. byl strýcem (a kmotrem) J. V. Friče; jeho manželka Karolina (roz. Reissová) byla sestrou spisovatelky B. Rajské. Syn Ladislav S. byl básník. Ke S. rodině patřilo i šest dětí manželů Čelakovských, jež po smrti rodičů adoptoval.

Základem S. literární tvorby jsou česky psané odborné články a knihy z oboru lékařství, přírodovědy a techniky. Největšího uznání dosáhl svými pracemi *Základové pitvy…* a *Pitevní atlas…*, jejichž vznik byl iniciován J. S. Preslem, a *Přírodopisem prostonárodním…*, který vyšel v rámci Malé encyklopedie nauk nákladem Matice české. S. vědecké práce významně přispěly k vytvoření české vědecké terminologie. Ve 30. a 40. letech se S. věnoval také beletrii. Časopisecky (např. Čes. včela) uveřejnil několik básnických pokusů, převážně milostnou lyriku, a cestopisný příspěvek o návštěvě Bělehradu, již uskutečnil spolu s P. J. Šafaříkem (*Cesta z Prahy do Bělehradu srbského*).

ŠIFRA: Dr. St. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Časopis lékařů českých (mj. 1864 Poslední nemoc F. L. Čelakovského a její předchůdcové); ČČM (1838–49); Čes. včela (1834–39); Krok (1831, 1839); Květy (1834–39, 1845); Nár. noviny (1849); Poutník (1847, Cesta z Prahy do Bělehradu srbského); Pražské noviny (1848–49); Pražský všeobecný kalendář (1843–44); Světozor (1834–35); Vlastimil (1842–44); Živa (1855). ■ KNIŽNĚ. *Odborné práce:* Krátký přehled lebosloví s přidaným objasněním smyslů (organa) i zábyvů mozku (b. d., 1840); Pitevní atlas do desatera tabul sestavený (b. d., 1840, s kresbami F. Bělopotockého); Základové pitvy (anatomie) čili Soustavný rozbor a popis těla lidského a jednotlivých jeho částek (1840); Přírodopis prostonárodní čili Popsání zvířat,

rostlin a nerostů vedle tříd a řádů jejich (1843, přiloženy Obrazy ku Přírodopisu); Slovník lékařské terminologie (1863, s jinými); O vychovávání dětí v prvním věku (b. d.). – *Překlad:* E. Schmalz: Snadné navedení, jak by se hluchoněmota v prvních letech dětských poznala, jak by se jí předejíti mělo (1846). ▮ KORESPONDENCE: an.: Několik listů spisovatelů a vlastenců českých k Antonínu Markovi (z 1854), ČČM 1887, s. 75; in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 2, 3 (Vinařickému z 1839–56; 1909, 1914, ed. V. O. Slavík); in Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského 3 (Čelakovskému z 1842–49, A. Čelakovské z 1845–48; 1915, ed. F. Bílý); in Dopisy československých spisovatelů Stanko Vrazovi a Ljudevitu Gajovi (Vrazovi z 1841–48; 1923, ed. K. Paul); in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 4 (Vinařickému z 1861; 1925, ed. J. Šafránek); N. Macurová: Listy voličům. Dopisy V. S. voličům ze zasedání říšského sněmu ve Vídni a v Kroměříži (z 1848–49), Tvar 1998, č. 13; in Daniel Sloboda. Dokumenty 2. Korespondence s přáteli 1 (Slobodovi z 1850–52; 2001, ed. Z. Fišer); in Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery 4 (z 1839–61; 2004, ed. Z. Fišer). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Časopis lékařů českých (1865–69, s A. Tomsou a J. B. Ceypem). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Rhazesovo Rané lékařství (1864, s K. J. Erbenem); Saličetova Raná lékařství (1867, s K. J. Erbenem a J. Jirečkem). ▮

LITERATURA: Y. Dörflová: V. S. (1804–1871). Soupis osobního fondu (LA PNP 2003, na obálce 2002). ▮ Dr. Krčmář (J. Krčmář): ref. Základové pitvy..., Denice 1840, sv. 1, s. 313; an.: ref. Pitevní atlas..., tamtéž, s. 315; Výjimky z dopisu F. Palackého do V. S., Čes. včela 1840, s. 365; an.: Dr. lékařství V. S., Světozor 1869, s. 254; ● nekrology: an., Květy 1871, s. 102; an., Pražský deník 22. 3. 1871; an. (J. Barák, dub.), Svoboda 1871, s. 152 ●; E. Jelínek: Vzájemnosť slovanská v Čechách, Koleda 1879, s. 56; an.: Některé listy z korespondence Jana Kollára v letech 1816–1851, ČČM 1893, s. 185; in Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského 3, 4 (1915, 1933, ed. F. Bílý a V. Černý); I. Liškutín: MUDR. V. S., J. Ev. Purkyně, V. Náprstek, sb. Přátelský kruh Boženy Němcové (1946, s. 41); in Listy Ľ. Štúra 1, 2 (1954, 1956, ed. J. Ambrož); J. V. Frič in Paměti 1–3 (1957–63, ed. K. Cvejn); L. Hlaváčková: V. S. Ze života českého praktického lékaře u nás v minulém století, Časopis lékařů českých 1969, s. 993; N. Macurová: Listy voličům. Dopisy V. S. voličům ze zasedání říšského sněmu ve Vídni a v Kroměříži, Tvar 1998, č. 13; V. Macura a J. Novotný in sb. Salony v české kultuře 19. století (1999); Z. Fišer in Daniel Sloboda. Dokumenty 2. Korespondence s přáteli 1 (2001, dopis Staňkovi z 1850); Y. Dörflová: Zapomenutý lékař dr. V. S., sb. Ztěžklá křídla snů. Ženy v české literatuře. Lit. archiv 35–36, 2003–04, s. 455.

lk

Karel **Stanislav**

* 16. 11. 1907 *Motyčín* (Kladno-Švermov)
† 5. 12. 1963 *Praha*

Dramatik a prozaik, zprvu autor triviální lidové četby, později soustředěný na sociální a dobová tendenční témata.

Vl. jm. Otmar Gatschä; zpočátku se podepisoval také O. Gatschä-Čestínský. Pseud. K. Stanislav, který používal od 1949, přijal později za své občanské jméno. – Otec byl pomocným úředníkem, matka Alberta G., roz. Eichlerová (* 1876), nadšená divadelní ochotnice a příležitostná herečka divadla Uranie, se ve Vídni vyučila fotografkou; na počátku století ojediněle publikovala verše a povídky v ženských časopisech. Základní školu S. absolvoval v Praze, Čisté a Kněževsi u Rakovníka. Studium na reálném gymnáziu v Praze-Žižkově záhy, s ohledem na hmotné poměry v rodině, opustil a absolvoval obchodní školu se zaměřením na družstevnictví a národní hospodářství; teorii i praxi družstevnictví se poté věnoval dlouhodobě. 1924–26 pracoval ve Stavebním družstvu státních a jiných veřejných zaměstnanců v Praze-Bubenči a 1926–46 v Obecně prospěšném stavebním a bytovém družstvu pro Vyšehrad. 1926–28 působil zároveň jako redaktor finančně-hospodářského týdeníku Burzovní kurýr (od 1927 Hospodářský zpravodaj). Těsně před okupací se začal věnovat práci pro rozhlas, navázal kontakt se skupinou rozhlasových pracovníků kolem V. Müllera a F. Kožíka. Po válce hojně spolupracoval i s rozhlasem na Slovensku. 1945 se aktivně zúčastnil Květnového povstání a následně odjel na dlouhodobou brigádu do pohraničí. V další pracovní činnosti mu zabránila těžká plicní choroba, která u něho vedla k trvalé invaliditě. Od 1946 se věnoval pouze literatuře. S. často cestoval (navštívil mj. Německo, Rakousko, Švýcarsko, Itálii, skandinávské země, SSSR, Maďarsko, Rumunsko).

S. začal publikovat velmi časně (zřejmě z existenčních důvodů) nenáročné lidové romány a novely se společenskou a milostnou tematikou, s napínavým, leckdy až nepravděpodobným dějem a jednoduchým morálním posláním (*Buddhova soška, Román Edvarda Běla, Kletba zlata* aj.). K této části své tvorby se později nehlásil. Počínaje románem z prostředí stavebnictví *Město na pochodu* v jeho tvorbě neustále sílil sociální a společenskokritický

aspekt, přerůstající v období po únoru 1948 až v psaní na tzv. společenskou objednávku, která ovlivňovala zaměření i vyústění jeho dramatických i prozaických pokusů, odehrávajících se v dobově aktuálních prostředích (vesnice, pohraničí, stavba, továrna). Milostné vztahy a pracovní problémy mladých lidí zobrazil v prózách knihy *Cesta do života,* postoje tzv. „včerejších lidí", tj. měšťáků neidentifikujících se s poúnorovým režimem, zachytil v dramatu *Dům na rozcestí;* podobně hra *Samota Nadějov* usilovala zachytit proměny v pohraničí po osvobození a po 1948 na základě ideologicky schematizovaných konfliktů a rozporů. Jiná S. díla (*Stavěli zedníci, Návštěva nepřichází*) vytvářela prototyp socialisticky angažovaného zábavního umění provázeného satirickou kritikou nešvarů. Prostá zábavná funkce převládla v komedii o mladých lidech hledajících byt (*Nebe za pár tisíc*) a v prozaickém „živočichopisu" majitelů vozu Spartak (*Spartakovci aneb 40 HP proti všem*). S. napsal též několik veršovaných jednoaktových loutkových pohádek pro děti, v nichž se silnou didaktickou tendencí zpracoval (popř. aktualizoval) převážně tradiční pohádkové motivy (*Pohádka o nemocné princezně, O chytrém Honzovi, Jak švec chytal smrt* aj.). Je rovněž autorem původních rozhlasových her, které nezřídka byly podkladem pro pozdější jevištní přepracování (mj. Světová cena, 1940; Srdce na zámek, 1942; Poutník po hvězdách, 1942; Štěstí naruby, 1943; Bludný peníz, 1943; Zulaja, 1944; Sen o pravdě, 1944; Akord svědomí, 1948; Myší díra, 1948; Doubravové, 1948; Dvojí žár, 1949; Nejkrásnější domeček, 1949; Voroncovka, pro děti, 1954; Zvuk X, 1957; Návštěva nepřichází, 1958; Černý Paul, pro ml., 1959; Příběh deseti hodin, 1960; Samota Nadějov, 1961; Žlutá věž, slov., 1961; Človíček, 1963; Bez pozlátka, 1964; Děda Míchačka, b. d.; Hvězda na hvězdě, pro ml., b. d.; Stařík Listopad, pro ml., b. d.), a úprav (W. Shakespeare: Hamlet, 1945; I. Stone: Clarence Darrow obhajuje, 1950; A. Vaněček: Sklářská bouře, pro ml., 1962); slovenský rozhlas uvedl v průběhu 2. pol. 50. let estrádní pásma Mamičko, nekupuj rákosku!, Zazpíval slavíček, zazpíval falešně, Diplomat a Radost je kupovat. Podle S. námětů byly natočeny filmy Štika v rybníce (1952), Dům na rozcestí (slov., 1960) a televizní hra Putnaři (1963). Ve strojopisných kopiích uložených v knihovně Divadelního ústavu v Praze se zachovaly hry Doubravecký doktor, Město na pochodu, Oblaka v dlani, Pan starosta, Poutník po hvězdách, Satyrův pláč (vše b. d., 40. léta), Samota Nadějov (1949), Necukrují jen hrdličky (b. d., přelom 40. a 50. let, dramatizace vlastní P Srdce a řepa ze souboru Cesta do života), Služba veřejnosti (b. d., přelom 40. a 50. let), Moře smíchu (1951, s K. Effou).

PSEUDONYM: Otmar Čestínský. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Burzovní kurýr, pokr. Hospodářský zpravodaj (od 1926); sb. Prameny víry (1943); Ochotnické divadlo (příl., 1961 D Samota Nadějov); Plamen (1963); Právo lidu (1936). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (podp. O. Gatschä-Čestínský): Trojí vítězství (P 1924); V čem je štěstí (P b. d., 1927); Román Edvarda Běla (R 1927); Smíření (R 1927; upr. vyd. 1928); Buddhova soška (PP b. d., 1929); Poslední oběť (PP b. d., 1930); Kletba zlata (R b. d., 1930); (podp. O. Gatschä:) Město na pochodu (R 1943); Svatohorské povídky (BB 1948); (podp. K. Stanislav:) Žlutá věž (D b. d., 1949, i prem.; pův. jako rozhlasová hra); Stavěli zedníci (D 1950, prem. 1949 s tit. Doubravové; přeprac. verze 1951 v úpravě E. R. Zolara jako hudební veselohra s tit. Štika v rybníce, i prem., texty písní J. Aplt, hudba B. Čipera; pův. jako rozhlasová hra); Kdo s koho? (D pro ml., 1953); Cesta do života (PP 1954); Cesta lososů (D 1954, i prem.); Pohádka o nemocné princezně (D pro ml., 1955; 1960 in Čtyřlístek z pohádek, 1962 in Dvě pohádky); Pohádka o zlém hajném (D pro ml., 1955; 1960 in Čtyřlístek z pohádek s tit. O zlém hajném, 1962 in Dvě pohádky); O třech sestrách (D pro ml., 1956; 1957 in Trojlístek z pohádek); Velký dům (D 1956; přeprac. vyd. s tit. Dům na rozcestí 1957, i prem.); Omyl profesora Somola. Zvuk X (D 1957, prem. 1958; pův. jako rozhlasová hra); Janek hastrmánek (D pro ml., 1957; 1960 in Čtyřlístek z pohádek s tit. Pohádka o Jankovi hastrmánkovi); Trojlístek z pohádek (DD pro ml., 1957; obs. loutkové hry: O chytrém Honzovi, O třech sestrách, Jak švec chytal smrt); Návštěva nepřichází (D 1958, prem. 1960 s tit. Dědeček nestárne; pův. jako rozhlasová hra); Spartakovci aneb 40 HP proti všem (P 1958); Honza a loupežnice (D pro ml., 1958); Čtyřlístek z pohádek (DD pro ml., 1960; obs. loutkové hry: Pohádka o nemocné princezně, Pohádka o Jankovi hastrmánkovi, Tři přání, O zlém hajném); Dvě pohádky (DD pro ml., 1962; obs. loutkové hry: Pohádka o nemocné princezně, Pohádka o zlém hajném); Samota Nadějov (D 1962, i prem.; pův. jako rozhlasová hra); Nebe za pár tisíc (D 1962, i prem., s M. Trinnerovou, texty písní P. Šoltész, hudba R. Trinner). – *Ostatní práce:* Tajemství burzovního úspěchu (příručka, b. d.; 2. vyd. 1929, podp. O. Gatschä); Jak píšeme rozhlasovou hru? (příručka, 1944, podp. O. Gatschä). ■ SCÉNICKY. *Hry:* Hvězdné večery (1944, úprava rozhlasové hry Poutník po hvězdách); Nejste příbuzní? (1961). ■

LITERATURA: Fer.: ref. Román Edvarda Běla, NO 18. 12. 1928; Petrus (J. Petrus): ref. Poslední oběť, Čes. osvěta 27, 1930/31, s. 318; K. P. (Polák): ref. Město na pochodu, Nár. práce 27. 2. 1944; ● ref. Stavěli zedníci: J. Kopecký, LidN 18. 6. 1950, příl., a 22. 7. 1950; J. Janovský, LidN 11. 2. 1951; bs (B. Slavík), LD 20. 3. 1951; V. S. (Semrád), Práce 22. 3. 1951 ●; ● ref. Cesta lososů: L. Vaňková, Divadlo 1954, s. 605; J. Hájek, LitN 1954, č. 26 ●; ● ref. Dům na rozcestí: jtg (J. Träger), Svob. slovo 20. 6. 1957; V. Semrád, Večerní Praha 21. 6. 1957; ra (M. Rampa), Mladá fronta 25. 6. 1957; M. Valvoda, Průboj 19. 10. 1957; S. Machonin, LitN 1957, č. 27; J. Hájek, Divadlo 1957, s. 779; (dš) (D. Šajtar), Červený květ 1959, s. 39 ●; ● ref. Omyl profesora Somola: D. Šafaříková, Práce 5. 5. 1958; (ej) (E. Janský), Zeměd. noviny 28. 5. 1958 ●; ● ref. Návštěva nepřichází: aj (J. Jungwirth), Zeměd. noviny 21. 2. 1959; F. Bráblík, Stráž míru 1959, č. 34; JBS (J. B. Svrček), Svob. slovo 21. 1. 1960; (frý), LD (Brno) 28. 1. 1960; E. Janský, Program Městského divadla Kladno 1961 ●; ● ref. Nebe za pár tisíc: H. Červená, Večerní Praha 18. 1. 1961; M. Marklová, LD 19. 1. 1962 ●; an.: ref. insc. Nejste příbuzní?, Rozvoj 12. 7. 1961; ● ref. Samota Nadějov: V. Semrád, Ochotnické divadlo 1961, s. 86; F. Sehnal, Rozvoj 27. 3. 1963; J. Beránek, Průboj 2. 6. 1963 ●; ● nekrology: (ej) (E. Janský), Zeměd. noviny 11. 12. 1963; Z. V. (Vavřík), LitN 1963, č. 50; J. Hájek, Plamen 1964, č. 2; -kg-, Rozhlasová práce 1964, s. 170 ●; V. Cach: k 60. výr. nar., Plamen 1967, č. 11; fk (F. Kožík): k 10. výr. úmrtí, Tvorba 1973, č. 49.

jz, mv

Stanislav ze Znojma

* po 1360 *Znojmo*
† 1414 *Jindřichův Hradec*

Filozof a teolog, autor latinsky psaných spisů, jeden z představitelů českého reformního hnutí.

Latinsky se psal Stanislaus de Znoyma. – Narodil se pravděpodobně jako syn váženého znojemského měšťana. 1382 začal studovat artistickou fakultu vídeňské univerzity, ale asi po roce přešel na pražské vysoké učení (1385 bakalář, 1388 mistr v oboru svobodných umění). Do 1404 působil na pražské artistické fakultě jako učitel a examinátor, v zimním semestru 1395/96 ve funkci děkana (kromě toho zastával na fakultě i jiné úřady: 1392 collector pecunie, tj. výběrčí peněz), 1395 je doložen jako spoludržitel klíčů od univerzitní pokladny. 1392 zahájil studium na teologické fakultě pražské univerzity (1403 titul baccalaureus formatus, pravděpodobně 1404 doktorát teologie). 1404 byl rektorem pražské univerzity, nejpozději od 1405 vyučoval na teologické fakultě jako profesor. 1396 dosáhl kněžského svěcení, 1410–12 se uvádí jako držitel kanovnického beneficia u kaple Všech svatých na Pražském hradě. Během 90. let 14. století soustředil kolem sebe skupinu žáků a spolupracovníků (Š. z Pálče, J. Hus, Jakoubek ze Stříbra aj.), s nimiž promýšlel podněty soudobého filozofického a teologického myšlení, zaměřeného na nápravu církve a společnosti. V centru zájmu tohoto kruhu spočívalo dílo anglického učence a reformátora J. Viklefa. S. ze Z. nepřekračoval na rozdíl od Viklefa pozice umírněného filozofického realismu a neztotožnil se plně s Viklefovými názory na křesťanskou církev, přesto byl od 1403, kdy obhajoval oprávněnost studia Viklefova díla, považován německými mistry na pražské univerzitě za vůdce proviklefovské skupiny a podezírán z kacířství. 1407 jej mistr L. Meistermann zažaloval u římského papeže Řehoře XII. s odůvodněním, že zastává Viklefovo heretické (tj. remanenční) pojetí svátosti oltářní. 1408 se S. ze Z. na výzvu kardinála Ugoccione de Urbino, pověřeného vyšetřováním případu, vypravil spolu se Š. z Pálče na cestu do Říma, v Bologni však byli uvězněni a propuštěni až během února 1409 v souvislosti s přípravou pisánského koncilu. Vyšetřovací komise i pisánským koncilem v červnu zvolený papež Alexander V. prohlásili věroučná stanoviska S. ze Z. za pravověrná. Po návratu do Prahy se S. ze Z. stále více názorově rozcházel s J. Husem a Jakoubkem ze Stříbra, kteří akceptovali radikální Viklefovy myšlenky (zvláště chápání církve jako neviditelného společenství předurčených ke spasení) a programově spoléhali na podporu světské moci; S. ze Z. naproti tomu chápal církevní reformu jako úkol církve samotné. K definitivní roztržce, která výrazně ovlivnila situaci na pražské univerzitě i v celém státě, došlo 1412. Když představitelé znepřátelených skupin nedosáhli 1413 kompromisu, vypověděl král Václav IV. S. ze Z. a jeho spolupracovníky na teologické fakultě z království. S. ze Z. poté nalezl útočiště na Moravě (patrně u paní Kateřiny z Kravař). 1414 se rozhodl účastnit kostnického koncilu, pro který vypracoval spis *Contra XLV articulos I. Wyclef* (Proti 45 Viklefovým článkům), na samém počátku cesty do Kostnice však zemřel.

S. ze Z. patřil ke stoupencům novoaugustiniánského filozofického směru a hájil ve Viklefových intencích názor o obecném in re. Je to patrné v traktátu *De universalibus* (O obecninách, krátce před 1400), pokládaném v moderní době po několik desetiletí omylem za dílo Viklefovo. Za nejvýznamnější práci S. ze Z. se považuje o něco mladší traktát *De vero et falso* (O pravdivém a nepravdivém), zabývající se sémantikou oznamovacích vět; toto dílo významem překračuje rámec české středověké filozofie. Téměř ve stejné době vzniklo filozofickо-teologické pojednání *De felicitate* (O štěstí), soustřeďující se na podstatu eschatologické blaženosti a způsoby, jak jí dosáhnout. Příčinou S. potíží v církevních kruzích se stal remanenční traktát *De corpore Cristi* (O těle Kristově, sepsán 1403); po ostré kritice autor 1405 dílo rozšířil o druhou část, v níž se přidržel pravověrného chápání oltářní svátosti. Traktát *De gracia et peccato* (O milosti a hříchu, sepsán 1410) rozebírá na základě Viklefova schématu sedm hlavních hříchů a řeší problematiku jejich závažnosti i adekvátních trestů; svým tématem úzce souvisí se snahami reformního hnutí. Hlavními díly závěrečné fáze života S. ze Z. jsou traktáty polemizující s eklesiologickými názory J. Husa (*De Romana ecclesia*, tj. O římské církvi) a s eschatologickými představami Jakoubka ze Stříbra (*De Anticristo contra magistrum Iacobellum de Misa,* tj. O Antikristu proti M. Jakoubkovi ze Stříbra). Tyto texty vydávají svědectví o napětí, které vládlo mezi učitelem a jeho bývalými žáky. Hypotézu, že S. ze Z. sepsal traktát De ecclesia (O církvi), se nepodařilo prokázat (za autora protihusovského díla je tak nadále považován Š. z Pálče). Značnou část tvorby S. ze Z. tvoří práce sepsané v rámci pedagogické činnosti na univerzitě (výklady, kvestie).

EDICE: in Iohannis Hus et Ieronymi Pragensis Opera et monumenta (Norimberk 1558; kázání Vos testimonium perhibebitis); in Magnum oecumenicum Constantiense concilium 3 (Frankfurt n. M., Lipsko 1698, s. 212, ed. H. von der Hardt; traktát Contra XLV articulos I. Wyclef); in Historia et monumenta Iohannis Hus… (Frankfurt n. M. 1715; kázání Vos testimonium perhibebitis); J. Loserth in Hus und Wiclif (1884, s. 293; list paní Kateřině z Kravař); in Archiv für österreichische Geschichte 1889, s. 322 a pokr. (ed. J. Loserth; traktát Alma et venerabilis); in J. Wiclef: Miscellanea philosophica 2 (Londýn 1905, ed. M. H. Dziewicki; traktát De universalibus, mylně připisovaný J. Viklefovi, a traktát Tres modi respondendi); J. Sedlák in Eucharistické traktáty S. ze Z. (1906; traktáty De eucharistia a De corpore Christi; první z nich → in Miscellanea husitica Ioannis Sedlák, 1996); in Hlídka 1911, příl. č. 7–8, s. 47 a příl. č. 11–12, s. 83 (ed. J. Sedlák; kázání Contra quinque articulos Wyclef a traktát De Romana ecclesia, obojí → in Miscellanea husitica Ioannis Sedlák, 1996); in Hlídka 1913, s. 780 (ed. J. Sedlák; kázání Amice, ascende superius); in Studie a texty k náboženským dějinám českým 1915, č. 3, s. 369 a pokr. (ed. J. Sedlák; Recommendatio theologiae, Principia in IV. libros Sententiarum); J. Sedlák in M. Jan Hus (1915; traktát De universalibus realibus); in Studie a texty k náboženským dějinám českým 1919, s. 12 (ed. J. Sedlák; traktát De sancta trinitate); Mistra S. ze Z. De vero et falso (1971, ed. V. Herold); in Mediaevalia philosophica Polonorum (Vratislav 1974, ed. S. Sousedík; traktát De felicitate); De gracia et peccato (1997, ed. Z. Silagiová). – *Překlady do češtiny* (ukázky in): Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení 1 (1981). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Tříška in Literární činnost předhusitské univerzity (1967); P. Spunar in Repertorium auctorum Bohemorum provectum idearum post universitatem Pragensem conditam illustrans 1 (Vratislav 1985; zde též dubiosa, deperdita a dokumenty, na jejichž stylizaci se S. ze Z. podílel s jinými autory). ■ LITERATURA: J. Sedlák: Eucharistické traktáty S. ze Z. (1906 ← Hlídka 1906). ■ V. Royt: S. ze Z. a jeho rod, ČMM 1869, s. 141; J. Loserth: Beiträge zur Geschichte der hussitischen Bewegung 4. Die Streitschriften und Unionsverhandlungen zwischen den Katholiken und Hussiten in den Jahren 1412–1413, Archiv für österreichische Geschichte (Vídeň) 1889, s. 287; J. Sedlák: Eucharistické traktáty S. ze Z., Hlídka 1906, s. 6 a pokr. + Spis S. ze Z. De Antichristo, Hlídka 1907, s. 1 → Miscellanea husitica Ioannis Sedlák (1996) + S. ze Z. na Moravě, Hlídka 1907, s. 173 a pokr. → Miscellanea husitica Ioannis Sedlák (1996); A. Vrbka: S. ze Z., Hus's Lehrer, Znaymer Tagblatt 1909, č. 113–115, 1910, č. 160–161; J. Sedlák: Latinské spisy katolické proti Husovi, Hlídka 1912, příl. s. 47 a 83 + Kázání při exequiích za arcibiskupa Mikuláše Puchníka, Hlídka 1913, s. 778 + Po stopách Husových odpůrců, Studie a texty k náboženským dějinám českým 1914, č. 2, s. 141 + S. incepce a Chvála teologie, Studie a texty k náboženským dějinám českým 1915, č. 3, s. 369 + in M. Jan Hus (1915); V. Novotný in M. Jan Hus. Život a učení 1, sv. 1, 2 (1919, 1921); O. Odložilík in M. Štěpán z Kolína (1924, s. 47; k autorství kázání Spiritu ambulante); M. Heitzman: Jana Wyclifa traktat De universalibus i jego wpływ na universytet praski i krakówski (mylná atribuce díla J. Viklefovi), Archiwum Komisji do badań Historii Filosofii w Polsce (Krakov) 2, 1926, s. 130; S. H. Thomson: Some Latin Works Erroneusly Ascribed to Wyclif, Speculum (Cambridge

Mass.) 1928, s. 382; E. Stein: Wiklif a tzv. výstřední český realismus, ČČH 1946, s. 55; F. M. Bartoš in Čechy v době Husově. České dějiny 2, sv. 6 (1947); P. de Vooght in Hussiana (Louvain 1960); F. Kavka s jinými in Stručné dějiny Univerzity Karlovy (1964); J. Tříška in Literární činnost předhusitské univerzity (1967, soupis díla) + Příspěvky k středověké literární univerzitě, AUC Praha. Historia Universitatis Carolinae Pragensis 9, sv. 2, 1968, s. 9; F. Šmahel: „Universalia realia sunt haeresis seminaria." Filozofie pražského extrémního realismu ve světle doktrinálně institucionální kritiky, ČsČH 1968, s. 797; W. Seńko in Rękopisy Biblioteki seminarium duchownego w Pelplinie (Varšava 1969); P. Spunar: Bohemika v Pelplině, LF 1970, s. 289; S. Sousedík: Pojem „distinctio formalis" u českých realistů v době Husově, Filozofický časopis 1970, s. 1024; V. Herold in Mistra S. ze Z. De vero et falso (1971); J. Tříška in Studie a prameny k rétorice a k univerzitní literatuře (1972); S. Sousedík: S. von Z. († 1414). Eine Lebensskizze, Mediaevalia Philosophica Polonorum (Vratislav) 17, 1973, s. 37 + S. de Z. Tractatus De felicitate, tamtéž 19, 1974, s. 65; J. Tříška in Rétorický styl a pražská univerzitní literatura ve středověku (1975); V. Herold, M. Mráz: K dialektice ideových zdrojů a společenského působení českého filozofického myšlení doby předhusitské, Filozofický časopis 1976, s. 721; J. Tříška in Starší pražská univerzitní literatura a karlovská tradice (1978); W. Brandmüller: Fata libelli. Eine Hussitica-Handschrift aus Neapel, Annuarium Historiae Conciliorum (Paderborn) 11, 1979, s. 142; V. Herold, M. Mráz: Zur Geschichte des tschechischen philosophischen Denkens der vorhussitischen Zeit, Mediaevalia Philosophica Polonorum (Vratislav) 24, 1979, s. 21; F. Šmahel in Verzeichnis der Quellen zur Prager Universalienstreit 1348–1500 (Vratislav 1980); J. Tříška in Životopisný slovník předhusitské univerzity 1348–1409 (1981); V. Herold in Pražská univerzita a Wyclif (1985); F. Šmahel in Husitská revoluce 2 (1993); M. Svatoš s jinými in Dějiny Univerzity Karlovy 1 (1995); Z. Silagiová in ed. S. de Z.: De gracia et peccato (1997); S. Sousedík in Učení o eucharistii v díle M. Jana Husa (1998); J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do r. 1400 (2000); Z. Kaluza: La création des universaux selon Jean Hus (A propos de la question Utrum omne testimonium fidei), sb. Septuaginta Paulo Spunar oblata (70+2) (2000); P. Soukup: Rytíři ducha na pražské univerzitě, sb. Evropa a Čechy na konci středověku (2004); J. Kejř: Protihusovský traktát De ecclesia a jeho autor, in Z počátků české reformace (2006, s. 182).

pč

Josef Jiří **Stankovský**

* 11. 11. 1844 *Kamenná Vysoká* (Vysoká) u Příbrami
† 10. 12. 1879 *Praha*

Dramatik, usilující na přelomu 60. a 70. let 19. století o českou podobu reprezentativní historické činohry a zároveň plodný spisovatel situačních veseloher a frašek; v próze autor lidových povídek a románů, spojujících rušný romantický děj s pestrým líčením dobového prostředí, překladatel, teatrolog a publicista.

Psán i Staňkovský. – Pocházel ze zámožné rodiny, otec byl ředitelem velkostatku Vysoká; po smrti své ženy (1847) působil na panství ve Statenicích u Prahy, 1849 se znovu oženil a zakoupil velké hospodářství v Čelákovicích. S. absolvoval Akademické gymnázium v Praze, dva roky studoval práva a pak žil hlavně v Čelákovicích, kde sice vypomáhal ve správě rodinného majetku (do 1869, kdy otec statek prodal a přesídlil do Prahy), především se však věnoval svým divadelním zájmům. Působil mezi ochotníky v Čelákovicích (1868 zde založil ochotnický spolek), pak v Občanské besedě v Karlíně a zejména na Smíchově (byl členem družiny hrající U zlatého anděla, k níž náležela řada později známých profesionálních herců) a zároveň psal a překládal hry, naplňuje nenáročný, na malých scénách snadno proveditelný repertoár. 1868 patřil k zakladatelům Divadelní jednoty, od 1868 byl též členem výboru Českomoravských jednot ochotnických, od 1869 členem literárního odboru Umělecké besedy, od 1877 pak Jednoty dramatických spisovatelů a skladatelů českých. Do zaměstnání nastoupil 1870 jako úředník v bance Slavie, ale brzy je opustil a věnoval se jen literatuře a divadlu, k němuž ho plně připoutal i sňatek (1870) s dcerou P. Švandy ze Semčic a E. Pešk ové Marií (po S. smrti se podruhé provdala za dramatika a divadelního podnikatele A. Koldinského a později se stala koncesionářkou a pak ředitelkou Švandova divadla). S. se podílel na divadelních aktivitách svého tchána v Plzni i v Praze, 1872 založil vlastní divadelní společnost a převzal po J. Hofovi arénu Na Komotovce na Žižkově. V podnikání zde ani později při kočování na venkově neuspěl a prodělal při něm celé své jmění. Do Prahy se vrátil 1875 a věnoval se psaní povídek a románů. V posledních čtyřech letech života byl vážně

nemocen, stále obtížněji se pohyboval a nakonec ho vedle ochrnutí postihla i slepota; tehdy své práce diktoval z lůžka manželce. – Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

S. literární činnost byla neobyčejně extenzivní: českému divadlu 60. let pohotově doplňoval repertoár vlastními veselohrami, fraškami, aktovkami, sólovými výstupy a deklamacemi a též překlady i aktualizujícími úpravami zvláště německé dramatické produkce. Všechny své původní veseloherní práce od prvotiny *Literární nádeníci* zakládal na situační komice, jejíž zkonvenčnělé prostředky (záměna postav a z toho plynoucí nedorozumění, umělé intriky a léčky apod.) stereotypně opakoval; některé z her skládal ve sdruženě rýmovaných verších. Jednoaktovky měly často charakter příležitostných žertů těžících z narážek na aktuální dobové okolnosti, pokusy o náročnější veselohru (*Malý král, Ve Versaillu*) navazovaly na E. Bozděchem zprostředkovanou podobu situační komedie o malicherných příčinách dějinných událostí. Historickou truchlohrou *Žebráci* se S. tématem (boj Nizozemska proti Španělům v 16. stol.) i jeho zpracováním začlenil za značné kritické pozornosti (J. Durdík, V. Guth, O. Hostinský, J. Neruda aj.) do dobových snah o reprezentativní historické drama velkého stylu (V. Hálek, J. J. Kolár). Aktualizující pojetí hlavního konfliktu (obrana ohrožené svobody) spojil s milostným příběhem a přitom zahltil dramatický děj přemírou romaneskních motivů, bizarních zápletek a efektních scén. Na úsilí o náročnější repertoár Prozatímního divadla se S. podílel i překlady španělských komedií zlatého věku (P. Calderón de la Barca, A. Moreto y Cabaña) prostřednictvím oblíbených německých adaptací; z básnických překladů k jeho nejvýznamnějším patří uvedení Fausta N. Lenaua. O dějiny českého divadla se zasloužil hlavně *Divadelním slovníkem* a jeho *Doplňkem.* Podal v nich soupisy divadelního repertoáru knižně vydaných i jen hraných her do 70. let 19. století včetně her loutkových, silvestrovských, besedních a kupletních na všech pražských i předměstských scénách. V 70. letech, hlavně v době, kdy pro nemoc už nemohl působit u divadla, psal až překotně povídky a romány uveřejňované v časopisech a populárních lidových knižnicích. Převahu mezi nimi měla povídka situovaná do historie a založená na bohatě rozvinutém ději, v jehož složité konstrukci se uplatňovaly zkonvenčnělé motivy romantické prózy (zlovolná intrika, tajemná minulost určující vztahy postav, odložené či ukradené děti, domnělí cikáni, sourozenci, kteří se poznají až v dospělosti, utajení rodiče apod.). Příběh, v němž vedle fiktivních vystupuje vždy řada historických postav, se odehrával v obsáhle (často na základě studia literatury nebo archivních dokumentů) popisovaném prostředí, přibližovaném též přímo poučujícími vložkami uvnitř epického vyprávění. Svůj stěžejní román *Dobrodruzi* věnoval době Rudolfa II.; na barvitém pozadí historických reálií v něm líčil morální úpadek domácí šlechty vlivem zhýralých cizáckých dobrodruhů sbíhajících se do rudolfínské Prahy; jako jejich protihráče zpodobil vlastenecky nezištné pány sdružené kolem V. Budovce. Faktů z lokální historie Čelákovic využil v povídce z bělohorské doby *Vnučka farářova,* znalostí získaných studiem počátků českého divadla v 80. letech 18. století pak v rozsáhlé povídce *Vlastencové z Boudy,* která se stala jeho nejznámějším dílem (v dramatizaci V. Nejedlého se též dlouho udržovala na ochotnickém repertoáru). Fiktivní hrdinové díla (ušlechtilý hrabě, podporovatel vlasteneckých snah a osiřelá šlechtična tajemného původu) jsou i se svým romantickým příběhem lásky včleněni mezi skutečné postavy pražského divadelního světa a podřízeny rozvinutému líčení prvních projevů klíčícího národního vědomí, jehož nositeli jsou nadšenci z Boudy. Umělé dějové konstrukce charakterizují i S. pokusy o prózu ze současnosti, povídku *Milovský reformátor* (o boji tolerantního katolického kněze s maloměstskými šosáky) a román *O slávě herecké,* zachycující situaci českého divadla 60. let. Tragický životní příběh talentovaného chlapce z pražské řemeslnické rodiny, který je přes nepřízeň poměrů osudově přitahován divadlem a zároveň ničen poměry, které v něm panují, se přibližoval skutečnému románovému žánru také rozvedeným, drsně reálným zobrazením tehdejšího divadelního prostředí plného intrik a protekcionářství v Praze a nedůstojného živoření kočovných společností na venkově. V povídkách a „pohádkách pro velké děti", posmrtně vydaných pod titulem *Drobné povídky*, se S. nově inspiroval žánrem nerudovské arabesky: se smyslem pro lokální kolorit města popisoval osudy originálních pražských figurek a líčil charakteristické epizody z divadelního světa. Všechny S. prózy byly nezahaleně tendenční: přímočaře

a často až násilně zdůrazňovaly morální sílu původních ideálů Francouzské revoluce a v ději stranily projevům osvěty, pokroku a názorové tolerance. Kladnými postavami v nich byli často protestanti, negativními zejména jezuité představovaní jako intrikáni a původci zla, a to už od S. mladistvých satirických veršů (*Jezovitské melodie*), pro něž byl jejich vydavatel J. Mikuláš tři týdny vězněn. V tomto duchu sestavoval S. i své populárně historické kompilace (*Král – bídák, Odboj Nizozemska proti Filipu II.*), které vznikaly v souvislosti s materiálovou přípravou jeho historických her. Ne zcela jasné zůstává autorství anonymního spisku o pronásledování čarodějnic *Oběti pověry,* které F. Strejček v monografii O Svatopluku Čechovi (1908) připsal tomuto autorovi, 2. vydání však vyšlo pod jménem J. J. Stankovského. V rukopisu zůstaly mj. truchlohra Český bratr, veselohra Hraběnka Dubarryová, překlad Calderónovy hry Veřejné tajemství, autobiografické zápisky První léta mého dětství a dvousvazkový soupis Repertoár českého divadla (z 1851–67).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Diavolo (Paleček, roč. 5), Josef Jiří Polabský, Josef Polabský, Polabský, St. Jiný; J. J. S., J. J. St., J. S., J. St. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. Thalia (1868–70; mj. aktovka Z etikety a Aforismy ze Shakespeara); Čes. včela (1876–79; 1879 aktovka Malý král); Dělník (1868); Koleda (1877–78); Květy (1870–71; 1870 překl. Starošpanělské písně, stať O dramatickém básnictví Španělů, 1871 stati Příspěvek k historii repertoáru českého divadla 1844–66 a Goldoni); Lumír (1873); Nár. listy (1870, 1873, 1878); Nový besedník 1, 2 (1869, 1871); Obrazy života; Paleček (1876–79; mj. cyklus humoresek Ze zápisků kočujícího divadelního ředitele); Plzeňské noviny (1873); Posel z Prahy (1878–79; 1879–80 R Dobrodruzi); sb. Sólové výstupy Jindřicha Mošny 1 (1876); sb. Příruční kniha pro divadelní ochotníky, zvláště pro ředitele a pořadatele her a pro spolky českých divadelních ochotníků vůbec (1867); Světozor (1870–72, 1877–78; 1877 P Z dob první perzekuce); Svoboda (1870); Školník (1864); – posmrtně: Almanach Matice divadelní… (1881); Zábavné listy (1881); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie, populárně historické a teatrologické práce:* Literární nádeníci (D 1864, prem. 1867); Braniboři v Čechách (D 1866, i prem.); Není doma (D 1867); Jezovitské melodie (BB 1867, pseud. Josef Jiří Polabský); Divadelní popěvky (1867, s H. Grunertem); Divadelní ředitel (D 1867); Hej Slované! (D 1867, i prem.); Hrajete v šachy? (D 1867); Už ho máme! (D 1867, prem. 1868); Muzikanti (D 1868); Nepokradeš! (D 1868, dle E. Justa); Dědoušek (D 1868); Před bálem (sólový výstup, 1868); O Sylvestru (D 1869); Nedejme se! (D 1869 zákaz, vyšlo 1870, i prem. s tit. Šosy a copy aneb Vystrkov a jeho honorace); Král – bídák (populárně hist. práce, 1871; upr. vyd. 1932, ed. M. Heřman); Oběti pověry. O čarodějnictví a pronásledování jeho v zemích křesťanských (populárně hist. práce, 1871, an., dub.; vyd. 1921 podp. Jos. Jiří Stankovský); Božena od Klicpery (D 1872, prem. 1868); Z dvorní etikety aneb Smrt na trůnu (D 1872); Odboj Nizozemska proti Filipu II. (populárně hist. práce, 1872); Slavnostní doslov k představení J. K. Tyl: Strakonický dudák (B 1873); Žebráci (D 1874, prem. 1872); Maxmilián Rumpal, prachatický primátor (R 1875; upr. vyd. 1932, ed. M. Heřman); Vnučka farářova (P b. d., 1876); Divadelní slovník (1876); Doplněk k Divadelnímu slovníku (b. d., 1877); Král a biskup (R b. d., 1876; po konfisk. b. d., 1887); Vlastencové z Boudy (R 1877; upr. vyd. 1931, ed. M. Heřman); Milovský reformátor (P 1878); O slávě herecké (R 1879); Proslovy (BB b. d., 1879); – posmrtně: Dobrodruzi (R 1880); Starý pavouk (P b. d., 1880); Drobné povídky (b. d., 1881, ed. O. Mokrý); Kronika divadla v Čechách (b. d., 1881, dokončil J. L. Turnovský); Malý král (D 1881, prem. 1880); Samá ženidla (D 1884, podle starší látky); Ve Versaillu (D 1884, prem. 1882); Oběti víry (P 1905 ← Světozor 1877); Kéž bych byla mužem (sólový výstup, b. d., 1907). – *Překlady, volné překlady a úpravy her:* G. H. von Putlitz: Politika v lese (1863); K. A. Görner: Manžel bez ženy (1865); J. F. Bayard: Musí na venek! (1865) + Šestnáctiletá královna (1876); V. Hugo: Bídníci (1867); R. Benedix: Něžné příbuzenstvo (1868); A. Moreto y Cabaña: Dona Diana (1868); L. Thiboust: Sklenice čaje (1868); S. Schlesinger: Ošklivá paní (1868) + V pátek (1868) + Domácí špehoun (1869); Ch. Birch-Pfeiffer: Růžena a Růženka (1869); E. Scribe: Sálický zákon (1869, s A. P., tj. Puldou); J. Rosen: Staré hříchy (1870); P. Calderón de la Barca: Život pouhý sen (1870) + Don Gutierre, lékař své cti (1871); L. Gruber (Anzengruber): Farář z Podlesí (1871); N. Lenau: Faust (1872); F. Coppée: Stávka kovářů (1874); Lockroy (H. Ch. Simon), E. Cormon: Poustevníkův zvonek (1874, hudba A. Maillart); H. Müller: Se stupně k stupni (1874); L. Halévy, H. Meilhac: Modrovous (1874, šifra J. St., s E. Z., tj. Zünglem, hudba J. Offenbach) + Krásná Helena (1875, hudba J. Offenbach); A. Wilbrandt: Arria a Mesalina (1875); E. Mautner: Matka před soudem (1875); F. Bodenstedt: Písně Mirzy-Šaffyho (1876); F. Halm: Fučík (1877); H. Grunert: Matčina píseň aneb Ve službách cizích lidí (1878, pseud. J. Polabský); K. Costa: Zuzančin pan kaprál (1879); – posmrtně: E. Pohl: Milion aneb Dukátový strýček z Ameriky (1881); R. Benedix: Zatykač aneb Který je ten pravý (1881); L. Gruber (Anzengruber): Román mladé paní (1881). – *Souborná vydání:* Divadelní hry (J. Mikuláš, 1881, 3 sv.); Spisy výpravné (F. Šimáček, 1897–98, 2 sv.); Spisy (Hladík a Ovesný, 1931–32, 3 sv., ed. M. Heřman). ■ SCÉNICKY. *Hry:*

Do zbraně! (1867); Pan režisér (Lublaň 1868); Krakonoš (1871); Jiřina aneb Pasovští v Praze (1875). – *Překlady a adaptace:* F. von Wahl: Ženich provdá svoji nevěstu (1866); R. von Gottschall: Pitt a Fox (1869); T. Gassmann: Dýchánek (1869); G. Roeder: Panna jezerní (1871); E. Pohl, H. Wilken: Vlastní silou (1871, s E. Zünglem); L. Gruber (Anzengruber): Sedlák křivopřísežník (1872); J. Weilen: Hrabě Horn (1875); an.: Dcera harfenice (1878); – posmrtně: P. A. C. de Beaumarchais: Figarova svatba (1881). – *Úpravy:* J. K. Tyl: Kryšpín a kmotra (1871) + Zlatohlav a tvrdohlavá žena (1871); F. B. Mikovec: Záhuba rodu přemyslovského (1872). ▮ KORESPONDENCE: V. Kosnar: Z mého archivu 6 (J. L. Turnovskému b. d.), Venkov 20. 7. 1911. ▮ REDIGOVAL *edice:* Bibliotéka operních a operetních textů (1874–76), Romány a povídky původní i cizojazyčné (1876–79). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL (sb.): Sólové výstupy, žerty a deklamace 1, 2 (1871, 1872); Nový deklamátor (1879). ▮

LITERATURA: H. Kokešová: J. J. S. 1844–1879 (soupis pozůstalosti, LA PNP 1998). ▮ ● ref. Hej Slované!: -ř- (F. V. Jeřábek), NL 4. 2. 1867; an., Politik 5. 2. 1867; an. (J. Arbes), Čes. Thalia 1867, s. 43 ●; ● ref. insc. Literární nádeníci: J. N. (Neruda), NL 16. 2. 1867 → České divadlo 3 (1954, s. 184); an., Politik 17. 2. 1867; -th (V. Guth), Pražský deník 18. 2. 1867; an. (J. Arbes), Čes. Thalia 1867, s. 52 ●; ● ref. insc. Do zbraně!: -th (V. Guth), Pražský deník 12. 4. 1867; J. N. (Neruda), NL 13. 4. 1867 → České divadlo 3 (1954, s. 209); an., Politik 13. 4. 1867; an. (J. Arbes), Čes. Thalia 1867, s. 84 ●; ● ref. insc. Božena od Klicpery: J. N. (Neruda), NL 29. 4. 1868 → České divadlo 3 (1954, s. 330); uh (V. Guth), Politik 29. 4. 1868; an., Pražský deník 3. 5. 1868; an., Květy 1868, s. 143 ●; an. (J. Arbes): ref. Šosy a copy (Nedejme se!), Čes. Thalia 1870, s. 118; ● ref. insc. Krakonoš: an., NL 6. 6. 1871; V. G. (Guth), Pokrok 13. 6. 1871 ●; an. (S. Heller): ref. Král – bídák, NL 13. 9. 1871; ● ref. insc. Žebráci: O. H. (Hostinský), Pokrok 26. 11. 1872 → Studie a kritiky (1974, s. 366); J. N. (Neruda), NL 28. 11. 1872 → České divadlo 4 (1958, s. 242); uh (V. Guth), Politik 3. 12. 1872; D. (J. Durdík), Světozor 1872, s. 583 → Kritika (1974, s. 312); F. Zákrejs, Osvěta 1873, s. 75 ●; E. Bozděch: J. J. Kaňkovský, chvalně známý spisovatel český (pamflet na S. kompilace), Pokrok 3. 11. 1872; an.: ref. Maxmilián Rumpal…, Podřipan 1875, č. 17; ● ref. Divadelní slovník: an., Čes. včela 1876, s. 95; F. Doucha, ČČM 1876, s. 766 + První doplněk…, ČČM 1877, s. 401 ●; B. Čermák: ref. překl. F. Bodenstedt, Čes. včela 1876, s. 160; ● ref. Vlastencové z Boudy: an., Lumír 1877, s. 559; Δ (J. Neruda), NL 7. 12. 1877 → Literatura 2 (1961, s. 299); B. Čermák, Čes. včela 1878, s. 14; an., Světozor 1878, s. 38; E. Krásnohorská, Osvěta 1878, s. 792; L. Čech, Koleda 1878, s. 102 ●; an. (J. Neruda): J. J. S., Humorist. listy 1879, s. 186 → Podobizny 1 (1951, s. 159); E. Krásnohorská: ref. Milovský reformátor, Osvěta 1879, s. 256; ● ref. O slávě herecké: an., Pražský deník 23. 2. 1879; F. V. Vykoukal, Posel z Prahy 17. 4. 1879; an., Politik 6. 5. 1879; J. L. Turnovský, Pokrok 27. 9. 1879; P. Sobotka, Osvěta 1879, s. 782; Chp (F. Chalupa), Světozor 1879, s. 203 ●; ● nekrology: an., NL 12. 12. 1879; Δ (J. Neruda), tamtéž → České divadlo 5 (1966, s. 359); J. L. Turnovský, Pokrok 12. 12. 1879; an., Čes. noviny, dříve Posel z Prahy 12. a 13. 12. 1879; an., Čes. včela 1879, s. 383; O. Mokrý, Osvěta 1880, s. 182; an., Světozor 1880, s. 58; an., Koleda 1880, s. 15 ●; E. Ludvík: ref. Drobné povídky, Lit. listy 1881, s. 68; F. Schulz: ref. Dobrodruzi, Osvěta 1881, s. 278; ● ref. insc. Ve Versaillu: an., Pražský deník 9. 11. 1882; C. M. (C. S. Moudrý), Divadelní listy 1882, s. 322; F. Zákrejs, Osvěta 1885, s. 472 ●; P. Skřivan: Matice lidu 1867–1889 (ref. Oběti pověry, Maxmilián Rumpal…, Odboj Nizozemska…), Vlasť 6, 1889/90, s. 316 a 792; E. Pešková: Upomínka na J. J. S., Pražský deník 10. a 17. 12. 1893; J. Arbes: Kufr nebožtíka bratra (k polemice E. Bozděcha se S. o původu prvních dramatikových her a o autorství ref. o Bozděchovi v Čes. Thalii 1870; psáno 1892), in Theatralia 2 (b. d., 1916, s. 7); -t in J. J. S.: Vlastencové z Boudy (1916); E. Rippl: Wallenstein in der tschechischen Literatur (Malý král), Germanoslavica 2, 1932/33, s. 529; hjk (Z. Hájek): Vzpomínka na J. J. S., LidN 11. 11. 1944; V. Kovařík in J. J. S.: Vlastencové z Boudy (1971); J. Špaček: Život a dílo Jiřího S. a jeho vztah k Čelákovicím, Studie a zprávy Okresního muzea Praha-východ 1976, s. 47; V. Kovařík in Slavní a zapomenutí (1983).

ll

Staré letopisy české

15.–17. století

Soubor vzájemně souvisejících rukopisů, převážně česky, částečně i latinsky zachycujících české dějiny, hlavně události od konce 14. století do 2. poloviny 20. let 16. století.

Název S. l. č. vytvořil F. Palacký. Na základě textové příbuznosti označil jednotlivé rukopisy velkými písmeny A–O (varianty malými písmeny). Texty nalezené později byly již čistě mechanicky označeny písmeny P–Ž. Dosud je známo 34 rukopisů. – Zakladatelem S. l. č. se stal 1432 či krátce po tomto datu neznámý husitský měšťan žijící na Starém Městě pražském, který (veden snahou zanechat svědectví o době, jejíž převratnost pociťoval) pořídil latinské zápisky o událostech 1419–32. Chronologicky i žánrově navázal na starší spis Cronica (Chronicon) Bohemorum, stručný kompilativní přehled českých dějin, evidující pozoruhodné události od bájného příchodu praotce Če-

cha do 1416. Stejně jako Cronica Bohemorum má i prvotní text S. l. č. (nejlépe dochovaný v tzv. Chronicon Treboniense) charakter prostých analistických záznamů. Spojením zápisků pražského husitského měšťana s Chronicon Bohemorum vznikl hutný přehled české historie od mytických počátků až k časům husitských bouří. Práce získala značnou odezvu, byla záhy přeložena do češtiny a postupně prodloužena až do 1440, aniž ztratila ráz análů (rukopisy A, a, Q, D, V). O přeměnu S. l. č. z analistického tvaru do podoby kroniky se 1459–60 zasloužil další neznámý pražský měšťan, spjatý s činností univerzitních kališnických kolejí v okolí Betlémské kaple, nejspíš koleje Laudovy či Rečkovy. (Někteří badatelé jej přímo ztotožňují s významným husitským politikem a hejtmanem M. Laudou z Chlumčan, Laudovo autorství druhé redakce S. l. č., uchované např. v rukopisech E, F, se však za daného stavu pramenů nedá prokázat.) S analistickým zněním S. l. č. se seznámil v kodexu, který vedle základního textu díla (včetně Chronicon Bohemorum) obsahoval rovněž český překlad Světové kroniky štrasburského kanovníka J. Twingera z Königshofen. Při pročítání kodexu pojal nápad přepracovat základní analistický text S. l. č. tak, aby žánrově i časově navázal na Twingerův spis. Z tohoto důvodu rozšířil základní verzi S. l. č. o vlastní vzpomínky i komentáře a čtenářům adresoval předmluvu, v níž dílo prohlásil za pokračování práce Twingerova českého překladatele Beneše z Hořovic. Původní záměr, vylíčení činů římských králů a císařů od smrti Karla IV. (1378) do současnosti, nedokázal naplnit: v zásadě se přidržel prvotního textu S. l. č. a skončil rovněž rokem 1440, jeho zásluhou však byly S. l. č. ze suchých análů transformovány v českou zemskou kroniku, psanou v národně kališnickém duchu a oživenou osobními vzpomínkami a názory. Tímto způsobem se zrodilo jádro S. l. č., na které navazovali další autoři a redaktoři. Ti již respektovali žánr zemské kroniky a postupně vylíčili dění v Čechách až do 1527. Přesné zjištění podílu jednotlivých kronikářů a redaktorů je pro období po 1440 ve stadiu výzkumu, vynikají však mezi nimi tři výrazné osobnosti. Jsou jimi autor souvěkých záznamů z let 1448–70, náležející ke stoupencům Jiřího z Poděbrad (patrné v rukopisu P), a dva pražští kališničtí měšťané, píšící za panování jagellonské dynastie (nejúplněji v rukopisech G, L, M). Druhý z nich dovedl svůj text k začátku 1524; zápisy o následujících letech (až do 1527) jsou jen stručnými dodatky. Práce uvedených kronikářů tvoří základní osu S. l. č. v tom smyslu, že na sebe více či méně organicky navazují. V čisté podobě ale tato osa nikdy neexistovala, neboť v souvislosti s tím, jak v 2. polovině 15. století získávaly na popularitě, rozrostly se S. l. č. o řadu původně samostatných historických spisů. Z nich k nejvýznamnějším patří deníkové záznamy o letech 1436–48 z pera pražského utrakvisty, zřejmě univerzitního absolventa a člena staroměstské kanceláře (pojaty např. do textu R). V poslední třetině 15. století byly do S. l. č. začleněny východočeské anály let 1416–41, práce některého královéhradeckého husitského měšťana, ne-li přímo městského písaře J. Krušinky (relativně samostatně zachovány v rukopisech B, b a zakomponovány i do rukopisu S[1]). Vedle těchto spisků pronikly do S. l. č. i kratší práce věnované obvykle jedné události či životním osudům jedné osoby. V odborné literatuře se pro ně vžilo označení relace. Rodily se vesměs z aktuální potřeby, a proto k jejich hlavním znakům náleží apologetická a agitační tendence (pozornost si vysloužily zejména relace o smrti J. Želivského, o knězi Michalovi a knězi J. Bechyňkovi). Postupně se S. l. č. rozrostly také o původně samostatné práce, které starší události husitské revoluce zveličovaly a ve snaze oslavit jejich protagonisty se rozcházely s historickou realitou, takže pozvolna přerůstaly v pověsti, např. podání o Václavu IV., líčení nikdy neuskutečněného Žižkova tažení do Uher, pověst o božím trestu, který stihl Zikmunda Lucemburského za popravu J. Roháče z Dubé apod. (jsou obsaženy hlavně v mladších rukopisech R, L, M). Nebylo výjimkou, že do některých mladších rukopisů S. l. č. byly integrovány též části jiných historiografických spisů (např. Husitské kroniky Vavřince z Březové), aktuální časové verše a popěvky (např. Verše proti kališníkům z 1483 v rukopisu M) i listový a listinný materiál, jenž měl doložit pravdivost kronikářských tvrzení (např. v rukopisech G a M).

Jako celek byly S. l. č. dílem polyfunkčním. Od svého vzniku až do 20. let 16. století plnily aktuální konfesijně-politické poslání tím, že vykládaly dějinné události z pohledu národně českého utrakvistického měšťanstva a zároveň obhajovaly husitský výklad nedávné minulosti

proti katolickým interpretacím. Od konce 15. století jednotlivé rukopisy S. l. č. stále více zdůrazňovaly klíčovou politickou roli měst jak v husitské revoluci, tak v poděbradské době. V mocenském zápasu, který mezi královskými městy a šlechtou probíhal v 1. čtvrtině 16. věku, zřetelně sympatizovaly s názory městského stavu, v jehož prospěch uváděly četné historické argumenty. Kromě toho byly S. l. č. vnímány jako neoficiální pražská městská kronika i jako česká zemská kronika. Tento trend lze sledovat již záhy po 1470, kdy v řadě kodexů (přinejmenším jedenácti) S. l. č. bezprostředně navázaly na kroniku P. Pulkavy z Radenína, čímž vznikl celek objímající českou minulost od příchodu Čechů na Říp až na práh současnosti. Spojení s Pulkavovým dílem se v situaci, kdy neexistovalo celistvé domácí zpracování české historie, ukázalo nosnější než snahy sloučit S. l. č. s kronikou t. ř. Dalimila. Postavení české zemské kroniky si S. l. č. ve svazku s Pulkavovou kronikou udržely téměř po celou 1. polovinu 16. století. Prosazující se humanistické písemnictví i změna čtenářského vkusu je však antikvovaly; v tom je možné spatřovat hlavní důvod, proč tehdy nedošlo k vydání některého z četných rukopisů tiskem. Poté, co byla 1543 distribuována Hájkova Kronika česká (vytištěná 1541), jejíž sdělnost, zábavnost a umírněný katolicismus v zásadě akceptovali i nekatoličtí čtenáři, přestaly S. l. č. plnit funkci oblíbené zemské kroniky a stále více byly chápány a využívány jako pramen pro poznání českých dějin husitského a jagellonského období. Tímto způsobem k nim během 16. století přistupovali již M. Kuthen ze Šprinsberka, V. Hájek z Libočan, P. Lupáč z Hlaváčova a D. Adam z Veleslavína. Epilogem někdejší slávy S. l. č. bylo jejich dožívání v soukromých reprezentačních sbornících, plnících na rozhraní 16.–17. století i funkci sbírek písemného materiálu k české minulosti (rukopisy N, Y, L, M). Pro badatele od 2. poloviny 18. století až do naší současnosti S. l. č. představovaly a představují především významný narativní pramen k osvětlení české historie let 1376–1527 i k pochopení mentality husitského a pohusitského měšťanstva. Kromě toho mají nezanedbatelnou literární hodnotu. Ta je přirozeně nejnižší v analistických pasážích, zřetelně však vyniká v sevřených příbězích, nezřídka směřujících k poučení i pobavení publika (např. vyprávění o Václavu IV.), v relacích, v některých téměř reportážních črtách (např. pohřeb Ladislava Pohrobka, volba Jiřího z Poděbrad českým králem) a v subjektivních výpovědích a partiích vzpomínkového charakteru, které S. l. č. řadí na samotný počátek české měšťanské historiografie i písmácké tradice (o tom výmluvně svědčí začlenění dvou textů S. l. č. do známých Pamětí M. Dačického z Heslova a jeho předchůdců). Přes svůj nesporný historický a literární význam postrádají S. l. č. úplnou kritickou edici. Osvícenská a raně obrozenská vydání (pořízená zásluhou G. Dobnera, F. M. Pelcla, J. Dobrovského a J. N. Zimmermanna) zpřístupnila, z dnešního hlediska ovšem nanejvýš problematicky, pouze několik jednotlivých textů. Metternichovská cenzura i ovzduší jungmannovské fáze národního obrození vážně poznamenaly Palackého pokus o souborné vydání 19 tehdy známých rukopisů (největší závada této edice spočívá v umělé archaizaci textů, motivované snahou o rekonstrukci původního znění nedochovaných archetypů). Historik J. V. Šimák své rozsáhlé přípravné práce ke kritické edici (chystané pro řadu Prameny dějin českých) nedokončil. Nejlepší vědecké zpřístupnění S. l. č. tak posud představují vydání vratislavského a křižovnického rukopisu pořízená F. Šimkem, nejnověji pak edice textů nejstarší analistické vrstvy.

EDICE: in Monumenta historica Boemiae nusquam antehac edita… 4 (1779; rkp. P^1, ed. G. Dobner); in Scriptores rerum Bohemicarum 2 (1784, rkp. A, ed. F. M. Pelcl a J. Dobrovský); Pokračování kroniky Beneše z Hořovic neb Příběhů Země české od léta Páně 1393 až do 1470 sběhlých (1819, rkp. F, G, P, ed. J. N. V. Zimmermann); Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili Pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané (1829, redakce rkp. A–O, ed. F. Palacký) → Dílo Františka Palackého 2 (1941, reed. vyd. z 1829, poznamenaná zásahy nacistické cenzury, ed. J. Charvát); in Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen 1 (Vídeň 1856, Chronicon Treboniense, ed. K. Höfler); in M. Dačický z Heslova: Paměti 1, 2 (1878, 1880, rkp. a^1 a Dač, ed. A. Rezek); S. l. č. z Vratislavského rukopisu (1937, rkp. R, ed. F. Šimek); in M. Dačický z Heslova: Prostopravda, Paměti (1955, rkp. a^1 + rkp. Dač., ed. E. Pražák); S. l. č. Z Rukopisu křižovnického (1959, rkp. G, ed. F. Šimek, úvod a vysvětlivky s M. Kaňákem); in M. Dačický z Heslova: Paměti (1996, rkp. $a.^1$ a Dač., ed. J. Mikulec); S. l. č. Texty nejstarší vrstvy (2003, ed. A. M. Černá, P. Čornej, M. Klosová). – *Překlad do nové češtiny:* Ze S. l. č. (1980, novočes. překl. vyd. z 1829, ed. J. Kašpar, J. Porák). ∎

LITERATURA: J. Dobrovský in Literarische Nachrichten von einer… Reise nach Schweden und Russland (1796); F. Palacký in Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber (1830); B. Dudík in Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte (1852); J. Jireček: Zpráva o rukopise nyní Krakovském Starých letopisů českých, Památky archeologické a místopisné 3, 1858/59, s. 237; I. J. Hanuš: Příspěvky k historii literatury české 1, ČČM 1861, s. 107; F. Bezold in König Sigmund und die Reichskriege gegen die Hussiten bis zum Ausgang des dritten Kreuzzugs 1 (Mnichov 1872); F. Tadra: Žaltář poděbradský a Kronika česká, rukopisy bývalé knihovny olešnické, Věstník KČSN 1886, s. 142; K. Krofta: O poměru tzv. Kroniky třeboňské k S. l. č., Věstník KČSN 1897, č. 9 + Ještě jednou o poměru tzv. Kroniky třeboňské k S. l. č., ČČH 1899, s. 248; F. Mareš: Chronicon Treboniense, ČČH 1899, s. 135; J. Kapras: Rukopisy děčínské, ČČM 1904, s. 340 a pokr.; J. V. Šimák: Prameny a pomůcky Hájkovy, Sborník prací historických. K 60. narozeninám… Jaroslava Golla (1906) + O Starých letopisech, NL 20. 2. 1909 + Nový kronikář český. Kritický příspěvek k S. l. č., ČČH 1910, s. 191 + Kde byl Žižka pochován?, ČČH 1912, s. 7 + O kronice Martina Kuthena ze Šprinsberka, ČČM 1914, s. 389 + Studie ke S. l. č., Věstník ČAVU 1918, s. 171 + K dějepisectví doby husitské, ČČH 1920, s. 168; F. M. Bartoš: Z husitského a bratrského dějepisectví 2, ČČM 1920, s. 6; V. Novotný: O hlavních pramenech dějin doby husitské, sb. Žižkova doba. Cyklus přednášek k pětistému výročí smrti Žižkovy 1 (1924); J. Pekař in Žižka a jeho doba 1–4 (1927–33); F. M. Bartoš: Z muzejních a jiných rukopisů Starých letopisů, ČNM 1928, s. 208 + Po stopách nezvěstných rukopisů Starých letopisů, Jihočeský sb. historický 1949, s. 92 + Z husitského a bratrského dějepisectví, Sborník historický 1954, s. 83 + Z politické literatury doby husitské, tamtéž 1957, s. 21; M. Kaňák, F. Šimek in ed. S. l. č. z Rukopisu křižovnického (1959); F. M. Bartoš: Po stopách nejmladšího Starého letopisce, Sborník historický 1962, s. 71; J. Tichý: Husitika v rukopisech knihovny Národního muzea, ČNM 1951, s. 34; J. B. Čapek: K vývoji a problematice bratrstva orebského, Jihočeský sb. historický 1966, s. 92; J. Kolár: Píseň o bitvě před Ústím. K dobovým konkretizacím děl starší české literatury, ČLit 1967, s. 110; F. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví 1 (1973; upr. vyd. 1997, s J. Markem); J. Šůla: S. l. č. 15. století a jejich královéhradecká větev, Sborník NM, ř. C – lit. hist., 1975, s. 37; Z. Blechová: K autorství rukopisu M S. l. č., LF 1975, s. 220 + Verše proti kališníkům z roku 1483, LF 1976, s. 231; W. Baumann in Die Literatur des Mittelalters in Böhmen. Deutsch-lateinisch-tschechische Literatur vom 10. bis zum 15. Jahrhundert (Mnichov, Vídeň 1978); an. (F. Šmahel): Epilog husitské revoluce. Pražské povstání 1483, Acta reformationem Bohemicam illustrantia 1 (1978); J. Podlešák: Hájkovy prameny k dějinám husitství, Jihočeský sb. historický 1979, s. 224; R. Heck: Czasy Karola IV. we wrocławskim rękopisie Starych latopisów czeskich, SPFF Brno, ř. C – hist., 1980, č. 27; J. Kašpar in ed. Ze S. l. č. (1980); P. Čornej: Žižkova bitva u Malešova 7. června 1424. Příspěvek ke kritice S. l. č., Jihočeský sb. historický 1980, s. 152 + K projevům nacionalismu ve S. l. č., Husitský Tábor 1981, s. 41 + Nad Palackého edicí S. l. č., Slavia 1982, s. 69 + Geograficko-politický horizont kronikářů doby husitské, Husitský Tábor 6–7, 1983–84, s. 83 + Problémy vydávání starší české literatury, Slavia 1984, s. 186 + in Rozhled, názory a postoje husitské inteligence v zrcadle dějepisectví 15. století (1986) + in Tajemství českých kronik (1987; rozšíř. a přeprac. vyd. 2003) + Staré letopisy ve vývoji české pozdně středověké historiografie, AUC Praha. Philosophica et historica. Studia historica 1, 1988, 33 + Bitva před Ústím nad Labem ve starší české a německé tradici, tamtéž 5, 1995, s. 9; M. Bláhová: Česká historiografie v husitské revoluci, Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela 2 (1994) + in Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota, ed. Staročeská kronika t. ř. Dalimila 3 (1995); J. Janáček in M. Dačický z Heslova: Paměti (1996, ed. J. Mikulec); P. Čornej in ed. S. l. č. (2003).

pč

Josef **Starý**

* 4. 6. 1912 *Louny*
† 16. 5. 2000 *Dobříš*

Lyrický básník ulpívající ve vypjatém tragismu, poplatný různým poetickým vzorům.

Od 1923 studoval na reálce v Lounech, od 1926 v Pardubicích (mat. 1930), kam se rodina přestěhovala. 1931–36 navštěvoval právnickou fakultu v Praze. Od 1936 působil jako právník v Pardubicích, od 1937 na různých místech (mj. v Hradci Král.) jako zaměstnanec Českosl. státních drah, 1949–52 obchodní ředitel ústředního ředitelství, 1952–53 náčelník Ústecké dráhy. 1953–58 byl děkanem dopravní fakulty Vysoké školy železniční v Praze (1959 prof.), 1958–59 prorektorem Vysoké školy dopravní v Praze a 1965–68 Vysoké školy dopravy a spojov v Žilině (psal i učebnice). 1959–65 pracoval v různých ministerských komisích, 1968–71 byl ministrem dopravy ČSR, 1971–76 náměstkem ministra dopravy ČSSR. 1971–88 působil i v komisích ČSAV. – Syn Zdeněk S. (* 1949) se zabývá kontaktovou lingvistikou a metodologií jazykovědy.

Verše i drobné prózy publikoval časopisecky již za studií. Prvotina *Chlapecké jaro* kolísá mezi závislostí na tradiční poetice a ovlivněním dobovou poezií, zejména J. Hory (úsilí o magickou dikci, motivy uplývajícího času). Ulpívá však na dekorativních obrazech samoty, mučivé lásky, ničivého osudu, smrti ap., vypjatý subjektivismus přináší lítostivé nálady zlých předtuch, váhání či únavy z intelektuální a smyslové přesycenosti; obraznost zůstává u transparentních významů a konvenční metaforiky (tesklivé monotónní ladění je dynamizováno jen v momentech usilovného nihilismu či ojedinělého hledání východiska). Sbírka *Požár času* byla poznamenána válečnými zkušenostmi. V titulní cyklické skladbě S. předložil symbolický příběh antického vyvržence Hérostrata ve snaze dobrat se motivů lidského jednání a sdělit diskutabilní tezi, že zlo v dějinách přinášejí nešťastní jedinci. Mnohdy až násilná stylizace sbírky do podoby polofantazijních záznamů S. vidin a psychických stavů a sklon k meditacím s obecným humanistickým poselstvím rozkládají strukturu básní do nepravidelných, málo členěných veršů, rozvleklých souvětí s abstraktními pomysly, jež značně zatemňují S. intenci.

PŘÍSPĚVKY *in:* Lid. noviny (1934–37); Lumír (1936–39); Ranní noviny (1934, 1936); Rozhledy (1935–37); Studentský časopis (1929–34); Vlast (1930); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Chlapecké jaro (BB 1934); Požár času (BB 1946). – *Ostatní práce:* Základní nauka o železnicích (1955); Komerční provoz železnic 1, 2 (1956, 1957); Předmět a metoda komerčního provozu železnic (Bratislava 1968) aj. ■

LITERATURA: ● ref. Chlapecké jaro: AMP. (A. M. Píša), PL 20. 10. 1934; A. N. (Novák), LidN 19. 11. 1934; H. Bonn, Studentský časopis 14, 1934/35, s 171; V. Knapp, LitN 7, 1934/35, č. 6; J. B. Č. (Čapek), Čin 1935, s. 235; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 61, 1934/35, s. 452; K., Magazín DP 3, 1935/36, s. 30 ●; ● ref. Požár času: lk (L. Kudrna), Rovnost 11. 10. 1946; Mar. (V. Maršíček), Práce 8. 11. 1946; jj. (J. Janů), Svob. noviny 26. 11. 1946; G. (F. Götz), NO 7. 3. 1947; V. Černý, KM 1947, s. 266 ●.

jip, vpb

Karel **Starý**

* 24. 10. 1831 *Vepřová* u Chotěboře
† 9. 12. 1898 *Praha*

Autor přírodovědných próz, překladatel německé popularizující přírodovědné literatury.

Gymnázium absolvoval v Německém (Havl.) Brodě, filoz. fakultu v Praze, kde také až do svého odchodu do důchodu (1897) bez přerušení působil. Od 1859 učil na české reálné škole, kde se věnoval vedle přírodovědy naukám o vedení domácnosti a hospodářství, od 1863 pak na městské vyšší dívčí škole. Patřil ke spolupracovníkům Riegrova Slovníku naučného, kam psal články zejména ze zoologie.

S. byl prvním českým významnějším autorem beletrizovaných přírodovědných prací, zejména pro mládež. Vedle poučných odbornějších pojednání psal pohádky o květinách, vyprávění o léčivých a zhoubných účincích rostlin, o přírodních úkazech, zpracoval i témata národních pověr a jejich vztahu k přírodovědě. Pojímal je jako putování za dobrodružstvím přírody, které skýtá poučení, možnost kultivace jednotlivce i národního celku a ušlechtilejší zábavu. Ve třech svazcích *Obrazů z přírody* podal čtivou formou takřka na pomezí lyrizované prózy personifikovaná vyprávění o zvířatech a květinách i jiných přírodních jevech. Ve čtyřsvazkovém souboru *Život zvířat* sestaveném „dle nejlepších pramenů" se zaměřil na tělesné i duševní zvláštnosti zvířat a jejich příběhy oživoval dialogizovanými rozhovory, mezi nimi i situačním a slovním humorem (jezevec – flegmatický blátošlap). V knize přírodovědných obrázků *Veselé prázdniny* je v ústřední novele do cyklického střídání ročních období zasazeno vyprávění o zážitcích malého chlapce na venkovském statku i o dění v okolní přírodě. Ve svěží venkovské idyle *Jestřáb* se S. nejvíce sblížil s beletristickými postupy; humorně laděný příběh líčí prohřešek ševce proti sedmému přikázání. Knížky S. byly současníky oceňovány jako důležitý pramen k výuce přírodopisu i pro literární hodnotu, a to pro nápadité a živé líčení přírodního dění i osobitý vyprávěcí sloh. S J. V. Jahnem přeložil základní souhrnné popularizující dílo německého přírodovědce F. Schoedlera Kniha přírody.

ŠIFRY: K. S., K. St. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Beseda učitelská (1871); Boleslavan (1861); Jasoň (1859–60, debut); alm. Kytice (1859); Lada (1861–63); Lumír (1860); alm. Máj (1862, P Rak); Obrazy života (1859–62); Poutník od Otavy (Písek 1858); Rodinná kronika (1862); Studentské listy (1881); Štěpnice; Výr. zpráva Vyšší dívčí školy hlavního města Prahy za škol. rok 1878/79 – …1895/96; Živa (1858–60). ■ KNIŽNĚ. *Přírodovědné prózy:* Obrazy z přírody 1–3 (1862, 1863, 1864); Život zvířat 1–4 (1872, 1873,

1874, 1878; ve 2. vyd. jednotlivá pojednání samost. pro ml.: 1894 Ze života opic, 1896 O hmyzožravcích, 1896 O netopýrech, 1896 O šelmách kočkovitých, 1897 O šelmách kunovitých, 1897 O šelmách medvědovitých, 1897 O šelmách psovitých); Zábavy přírodopisné k prospěchu mládeže československé (1877); Veselé prázdniny (b. d., 1881); O světle (1885); – posmrtně: Ze života hmyzu (1913); Jestřáb (1913). – *Překlady* (i úpravy): Schoedlerova Kniha přírody obsahující veškeré nauky přírodní (1865, s J. V. Jahnem; samostatně pojednání: 1864 Nerostopis, geognozie a geologie; 1865 Botanika čili Rostlinosloví a rostlinopis, 1866 upr. vyd. pro školy s tit. Botanika čili Přírodopis rostlin; 1865 Zoologie čili Živočichosloví a živočichopis; souhrnné vyd. 1869–70 s tit. Kniha přírody 1, 2: 1. Fyzika, astronomie a chemie, přel. J. V. Jahn, 2. Mineralogie, geognozie, geologie, botanika, fyziologie a zoologie, přel. K. S.); A. D. Bernstein: O výživě lidského těla a o důležitých potravách našich (1868). – *Ostatní práce:* Fyzika pro vyšší dívčí a jiné střední školy (1869); Stručná tělo- a zdravověda pro školy a pro domácnost (1874). ∎

LITERATURA: Δ (J. Neruda): ref. alm. Máj na rok 1862, Čas 3. a 4. 12. 1861 → Literatura 1 (1957, s. 274); ● ref. Obrazy z přírody: an., Lada 1862, s. 167; an., Osvěta 1, 1862/63, s. 40; an., Boleslavan 3, 1862/63, č. 4 ●; T. (J. Tichý): ref. Život zvířat, Beseda učitelská 1872, s. 297; -d.-: ref. Veselé prázdniny, tamtéž 1881, s. 7; H.: ref. O šelmách kočkovitých, Školský věstník (Kolín) 1897, s. 25; an.: ref. Ze života opic, tamtéž 1894, s. 40; ● nekrology: an., Pražský deník 10. 12. 1898; an., Světozor 33, 1898/99, s. 79; an., Lit. listy 20, 1898/99, s. 103; an., Beseda učitelská 1899, s. 20 ●; ● ref. Ze života hmyzu: Promyk (H. Sedláček), Úhor 1913, s. 172; an., PL 6. 7. 1913 ●; J. Šulc: Některé myšlenky o literatuře zábavněpoučné pro mládež, Úhor 1914, s. 35 a 52; Č.: Zapomenuté dílo K. S., Venkov 7. 11. 1941.

mhs

Polykarp **Starý**

* 26. 1. 1858 *Plzeň*
† 23. 5. 1907 *Praha*

Autor fantastických a společenských povídek a novel, dramatik.

Absolvoval gymnázium v Plzni. Po studiích lékařské fakulty (MUDr. 1884) pracoval jako vojenský lékař v Praze, v Kotoru (zde léčil černohorskou knížecí rodinu), Krivosiji, Hradci Král., Těšíně a opět v Praze. Stal se vrchním štábním lékařem, 1886 byl jmenován plukovníkem. 1887–1902 podnikal cesty po Itálii, Francii, Anglii, Německu, Dánsku, Belgii a Holandsku. Patřil k literárnímu kroužku tvořenému P. Albierim, J. Antošem, G. Dörflem, A. Kouklem a J. O. Veselým. Byl zakládajícím členem Nakladatelského družstva Máje. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

Časopisecky (hlavně Čes. včela, Lumír) publikoval S. zejména drobnou prozaickou tvorbu (arabesky, humoresky, novely, novelety, povídky), jejíž podstatnou část uspořádal do sbírky *Z arény žití.* Většinou v nich zásah nadpřirozena proměňuje banální děj (často s milostnou zápletkou, zprvu konvenčně rozvíjenou a někdy zdůrazněnou i používáním klišé) v kuriózní a dobrodružný příběh naplněný fantaskním iracionálnem (S. si pohrává též s motivy módní paravědy), který vrcholí v originální, ironické pointě. Téma svedené nezkušené dívky a reakce pokryteckého měšťáckého prostředí na její poklesek zpracoval nejprve v povídce *Dceřin hříchy;* v dramatu *Magdalena* je obměnil jako příklad manželské krize, kterou překoná láska a odpuštění. – V literatuře jsou zmíněny ještě nepublikované hry Samarián a Zlatá nevěsta, 1880 byla v Nár. listech ohlášena spolu s dalšími dvěma hrami aktovka Jak se manžel mastí, v inscenaci však byla v Českém divadle nahrazena jinou. S. je též autorem několika odborných lékařských pojednání.

PSEUDONYMY: Mařenka Polykarpová, Polykarp. ∎ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. včela (1879–80); Květy (1891); Lumír (1879–82); Nár. listy (1886, 1898); Paleček; Pokrok (1882–85); Ruch (1880); Světozor (1890); dále odborné články v lékařských časopisech; – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Z arény žití (PP 1883); Magdalena (D 1892, i prem.). ∎

LITERATURA: ● ref. Z arény žití: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 1884, s. 49; E. Miřiovský, Pokrok 29. 4. 1884; F. Bílý, Osvěta 1884, s. 955; an., Zlatá Praha 1884, s. 220 ●; ● ref. Magdalena: J. Karásek, Lit. listy 14, 1892/93, s. 243; V. Beneš, Hlídka lit. 1894, s. 266; (insc. v Nár. divadle:) jv (J. Vodák), Obzor lit. a umělecký 2, 1899/1900, s. 110 ●; ● nekrology: an., Lumír 35, 1906/07, s. 381; R. K. (R. J. Kronbauer), Máj 5, 1906/07, s. 571; -m-, Zvon 7, 1906/07, s. 575; an., NL 24. 5. 1907; an., Čas 25. 5. 1907; an., Zlatá Praha 1907, s. 426; F. V. V. (Vykoukal), Osvěta 1907, s. 662; an., Časopis lékařů českých 1907, s. 618 ●; an.: P. S., Almanach českých lékařů (1913, s. 618); -ter. (Z. Winter): Ztracený český spisovatel (o poněmčení S. rodiny), Zvon 23, 1922/23, s. 112.

jz

Antal **Stašek**

* 22. 7. 1843 *Stanový* (Stanov) u Vysokého nad Jizerou
† 9. 10. 1931 *Dolní Krč* (Praha-K.)

Prozaik a básník, příslušník generace slučující v druhé polovině 19. století rozervanectví pozdní romantiky se zájmem májovců o lidové prostředí a s reflexivními tendencemi ruchovské poezie, autor venkovských próz a krajově zakotvených sociálních románů zrcadlících ideové proudy a konflikty soudobé společnosti; autor vzpomínek, publicista a překladatel.

Vl. jm. Antonín Zeman. Pseudonym vznikl obměnou křestního jména (v upomínku na mladickou lásku k maďarské dívce) a polským zdrobněním biřmovacího jména Stanislav. – Nejstarší z deseti synů rolníka a písmáka Antonína Z. (1821–1912, jeho vzpomínky a výbor z rodinné korespondence vyšly posmrtně 1984 s tit. Stanovské kořeny); otec spisovatele I. Olbrachta. Domácí prostředí v S. vypěstovalo odbojnost vůči autoritám a zvláště habsburské dynastii: otec i děd z otcovy strany se již v předbřeznové době zajímali o politicky a nábožensky nonkonformní myšlenkové proudy, byli čtenáři novin K. Havlíčka Borovského, rodiště patřilo k národnostně nejprobudilejším v oblasti a dlouho v něm žila tradice roku 1848. 1853–59 S. navštěvoval gymnázium v Jičíně (jeho ředitelem byl spisovatel F. Šír, S. bydlel u profesora F. Režného, jenž psal německé a latinské verše, mezi staršími studenty byl i pozdější básník V. Šolc). Tísnivé ovzduší školy a sympatie k polskému národnímu hnutí jej vedly 1859 do Krakova, kde byl jeho strýc František Z. státním úředníkem. Po maturitě na krakovském gymnáziu (1861) S. studoval právnickou fakultu v Praze (1861–65) a zároveň vyučoval češtině a dějepisu na dívčím ústavu manželů Tesařových. Za studií vypomáhal také v redakci Štulcova večerníku Pozor (1862) a krátce v Nár. listech (1863). Po porážce ozbrojeného povstání v Polsku 1863 se zapojil do akcí na pomoc polským uprchlíkům. Práva dostudoval v Krakově (JUDr. 1866), kde se také blíže poznal s básníkem B. Jablonským, který působil poblíž města jako kněz. Jako advokátní koncipient působil v Kolíně (1866–69) a v Praze u J. Friče (1869–73). Koncem 60. let patřil k aktivním účastníkům táborového hnutí v severovýchodních Čechách. Zúčastňoval se činnosti Umělecké besedy (přednášky o polské literatuře). V 70. letech se sblížil s J. Nerudou a s kruhem jeho přátel (scházejících se v hostinci U Ježíška), dlouholeté přátelství jej pojilo také se S. Čechem. Po prvních spisovatelských úspěších pocítil nechuť k právnické praxi a odjel do Ruska: 1874–75 byl soukromým vychovatelem v rodině právníka I. P. Brilkina na statku Mitrofanovce u Petrohradu. Ruské politické poměry, úplatnost úřednictva, atmosféra všeobecného špiclování a nezájem ruské inteligence o českou otázku jej přiměly k návratu (Rusko navštívil znovu ještě 1889 a 1897, obě cesty směřovaly na jižní Ukrajinu a Volyni k českým kolonistům). 1876–77 S. působil opět jako advokátní koncipient v Roudnici n. Lab. 1879 si otevřel vlastní advokátní kancelář v Semilech a 1880 se oženil s K. Schönfeldovou, německy vychovanou dcerou nájemce semilského pivovaru, která ještě před sňatkem přestoupila z židovské na katolickou víru. Zapojil se do menšinové činnosti v Podkrkonoší (zejména v Nár. jednotě severočeské), často vystupoval jako právní zástupce města a Čechů (i dělníků) ve sporech s německými průmyslníky. 1889 mu nabídla staročeská strana prostřednictvím A. Kotíka, s nímž se S. přátelil již v Krakově, kandidaturu do zemského sněmu za města Nová Paka, Lomnice n. Popelkou a Sobotka. Ačkoli sympatizoval spíše s T. G. Masarykem a jeho realistickým směrem, kandidaturu přijal. Jako poslanec si však uchovával názorovou samostatnost; v punktačních bojích staročeský klub opustil a spolu s několika dalšími se připojil ke klubu mladočeskému (1890); trvající neshody s vedením klubu jej 1895 přiměly k rezignaci. Od 1905 se jako ředitel kanceláře podílel na činnosti Městské spořitelny v Semilech, která bez dostatečných záruk poskytovala úvěry českým podnikatelům v regionu; 1912 zkrachovala a S. odevzdal většinu svého jmění na úhradu ztrát. 1913 se přestěhoval do vilky v Krči, kde později bydlel společně s I. Olbrachtem a jeho družkou H. Malířovou (1914 ještě z existenčních důvodů krátce, do vypuknutí války, spravoval advokátní kancelář F. Valenty v Mohelnici na Moravě). 1917 podepsal jako jeden z prvních Manifest čes. spisovatelů proti postupu českých zástupců ve vídeňské říšské radě. Jako člen Rady čes. spisovatelů se podílel i na dalších politických akcích spisovatelstva za války a v prosinci 1919 v doplňovacích volbách (za J. S. Machara) byl za národní

demokracii zvolen členem revolučního Nár. shromáždění. Politickým otázkám věnoval pozornost i v pozdním stáří. Zemřel na chorobu žaludeční tkáně. Po pohřbu v krematoriu v Praze-Strašnicích byla urna umístěna do urnového háje v Semilech (odtud však zmizela a nebyla již nalezena).

S. dílo vznikalo v rozpětí téměř sedmdesáti let a obráží se v něm vývoj české literatury od pozdního romantismu doby májovců po formování socialistického realismu v meziválečném období. Zhruba o desetiletí mladší souputník generace Nerudovy a Hálkovy a obdivovatel polské romantické poezie a ruské realistické prózy vstupoval do literatury jako básník soustředěný k nadosobním problémům filozofickým a společenským. Jeho lyrice dominuje téma ponížených národa, vyjadřované v symbolických vizích a se starozákonním útočným i sebeobžalobným patosem (*Básně,* zejména cyklus *Jeremia* a větší skladby *Živý hrob* a *Synové smutku*). Byronské veršované povídky s ústředními postavami titánských odbojníků a snílků (*Královrah, Král Juan, Varoň*) jsou založeny na romanticky senzační dějové osnově a vedle reflexivních pasáží se v nich jako rovnocenný živel prosazuje máchovská krajinomalba. Romantika milostných zápletek (*Běla*), vlastenecká rétorika (*Záboj*) a abstraktnost úvah o poslání výjimečného jedince a jeho povinnostech vůči národu i umění (*Václav, Varoň, Bořek*) způsobovaly, že S. veršovaná epika rychle zastarávala. Vývojovou podnětnost si naproti tomu uchovávaly prvky žánrového realismu inspirované prostředím autorova rodného kraje. Cyklická drobnokresba lidových typů a figurek určovala již charakter humoristické skladby *Z krčmy horské* a formou bezděčně se osamostatňujících vsuvek pronikala i do vážné epiky vracející se pro aktuální myšlenkové poselství do dob státoprávních bojů 60. let (*Z doby táborů*). Na předělu mezi první a druhou etapou S. díla stojí román *Nedokončený obraz*, v zásadě ještě romantický příběh očišťující a vykupující lásky s ústředním konfliktem dvou protikladných povah a dvojí koncepce vlastenectví. Obrat od dějové konstruovanosti k epice vycházející z logiky charakterů přinesl promyšleně komponovaný povídkový cyklus *Blouznivci našich hor.* Teze spiritismu má v souboru jen rámcovou funkci, hlavní pozornost autor věnuje osudům lidí, kteří prožili osobní katastrofu a jsou nuceni hledat nové životní východisko. Pojetí protagonistů jako nositelů dobových myšlenkových proudů a vypravěčská metoda založená na zachovávání distance mezi stanoviskem vypravěče a názory postav charakterizují i další S. tvorbu tematicky soustředěnou k sociálním problémům (*V temných vírech* aj.) a k hrozbě germanizace českého pohraničí (*Na rozhraní, Přelud*). S. si v ní kladl otázku po roli inteligence v hrozivých sociálních antagonismech a po vzoru F. M. Dostojevského kladl do popředí vnitřně rozeklané, vášněmi i intelektem mučené postavy sociálních utopistů, reformátorů, vynálezců, ale i agitátorů, demagogů a zastánců politického teroru (jejich myšlenkový svět přibližují i četné citace fiktivních deníků, dopisů a zpovědí). Nezříkal se romaneskní dějové motivace, viděl v ní však hlavně nástroj k postižení reálných společenských faktů: infiltrace velkoněmeckého šovinismu do německy osídlených severních Čech, názorové diferenciace české společnosti a její politické reprezentace na konci 19. století, oportunismu a konzervativnosti zámožnějších vrstev českého venkova, živelného anarchismu šířícího se mezi dělnictvem apod. V povídkové tvorbě (*Otřelá kolečka*) promítal velké sociální konflikty do prostředí rodiny, otázku vztahu mezi mužem a ženou řešil i v románech, v nichž rovněž láska nebo rodinné rozčarování patří k nejsilnějším impulsům lidského jednání. Nové, kvantitativně bohaté, umělecky však méně významné období se otvírá S. odchodem do výslužby. Konflikty, které byly dříve rozvíjeny hlavně v epickém ději, nabývají v této pozdní tvorbě (*Bohatství, Zápasy*) rétorického charakteru, postavy o nich více diskutují, než jimi žijí. Sílící dějová romanesknost přitom zasahuje nejen do příběhů osnovaných na konvenčních motivech osudové kletby či viny (*Stíny minulosti, Bratři*), nýbrž i do próz inspirovaných drsnou realitou 1. světové války (*Když se Beneda vrátil do vlasti, Když hlad a válka zuřily*). V posledním období své tvorby se S. přimkl k myšlenkám komunismu: v románu *O ševci Matoušovi a jeho přátelích*, který rozvíjí motivy rané črty *Švec Matouš* a časově je lokalizován do doby kolem roku 1848, učinil z původní živelně buřičské titulní postavy uvědomělého průkopníka sociální revoluce; v utopických *Dozvucích* přitakal i tematicky představě ozbrojeného lidového povstání vedeného již výhradně třídními motivy. Ani tato poslední

díla nejsou prosta ideových diskusí a rétoriky, po stránce povahokresebné a fabulační znamenají však značné oproštění. Pozoruhodné S. *Vzpomínky,* sestavené z větší části ze statí již dříve časopisecky publikovaných (ve Zvonu aj.), vypovídají především o lidech, které S. poznal, a o době, v níž žil (faktograficky nejsou sice nejspolehlivější, dokládají však lépe než mnohé z románů autorovo umění vypravěčské i portrétní). S. velmi dbal na jazykovou stránku svých děl (příznačné je zejména obohacování spisovné češtiny o nářeční slova) a v nových vydáních je zpravidla přizpůsoboval aktuální vývojové situaci českého jazyka. Příležitostně se věnoval též překladům (z francouzštiny, polštiny a němčiny).

PSEUDONYM: Tomeš Bochů. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach na oslavu 25letého trvání Akademického čtenářského spolku pražského… (1874); Besedy lidu (1919–20); Cesta (1919); Čas (1887–88); sb. Černá hodinka (1892); Čes. slovo (1926–28; 1927 R O ševci Matoušovi a jeho přátelích); Českosl. republika (1921); Čin (1930); Dělnické listy; Hlas národa (1889); alm. Jesle (Ml. Boleslav 1904); Květy (1866–72; mj. 1866 Obrázky z Krakova, 1871 1. část B Václav a 1872 ukázka z 2. části s tit. Na táčkách, 1873 překl. J. Słowacki: Anhelli); Květy (1892–1911); alm. Lesní divadlo v Krči (1922); Letem světem (1931, R Dozvuky); Lid. noviny (1927, 1931); Lit. noviny (1927); Lit. rozhledy (1929–31); Lumír (1873–78, 1903–17; 1876 P Švec Matouš); sb. Národ legiím (1920–21); Nár. listy (1917–19); Nár. obzor (1907); Nár. osvobození (1926–31); Naše kniha (1928); Neodvislost (1918); sb. Od kolébky Riegrovy (1908); Osvěta (1872–76; 1872 studie Juliusz Słowacki a jeho doba a B Královrah, 1873 Ruské básnictví a Turgeněv, 1875 B Král Juan); Paleček (1873); alm. Památník vysockého Krakonoše (Vysoké n. Jiz. 1886, 2. zpěv B Záboj s tit. Kochanova zvěst); Pamětní list na oslavu stoleté památky vzniku divadla ve Vysokém n. Jizerou (1886); Podřipan (Roudnice 1876); Pokroková revue (1905–06); Právo lidu (1901); Prémie Umělecké besedy na rok 1908; sb. Riegrův památník (Semily 1928); Rudé právo (1928, i Večerník RP); alm. Ruch (1873); Samostatnost (1904, 1924, 1928); Sever a Východ (1925–27; 1927 přeprac. P O ševci Matoušovi); sb. Skromní a zapomenutí (Ml. Boleslav b. d., 1908); Slavnostní list k čtyřicetiletému trvání Besedy Barák (1924); Světozor (1915, 1918); Švanda dudák; sb. T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám (1910); Topičův sborník (1919); Tvorba (1929); Venkov (1916, 1930–31); Věstník Jednoty Svatopluka Čecha… (1917, 1924); Výletní noviny Sokola turnovského (1885); sb. Z hor jsme (Vysoké n. Jiz. 1927); sb. Založení Národního divadla 1868 (1918); Zlatá Praha (1865, 1901; 1865 debut: překl. V. Hugo: Poslední den odsouzencův, pseud. Tomeš Bochů); sb. Z temna poroby k slunci svobody (1921); Zvon (1905–31); Ženský svět (1917). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Václav (B 1872, 1. část); Básně (1876); Nedokončený obraz (R 1878); Básně 2 (1880, epické BB Varoň a Bořek); Z doby táborů (B 1884); Blouznivci našich hor 1, 2 (PP b. d., 1895, 1896; P Pan Šimon samost. 1970, ed. F. Jílek); V temných vírech 1–3 (R 1900); Na rozhraní 1, 2 (R 1908); Otřelá kolečka (PP b. d., 1912; P Dílo samost. 1936); Přelud (R 1918); Bohatství (R 1918); Když se Beneda vrátil do vlasti (P 1921); Zápasy (R 1924); Když hlad a válka zuřily (PP 1924); Stíny minulosti (R 1924); Bratři (P 1925); Vzpomínky (1925, na obálce dat. 1926; upr. vyd. 1964 s tit. Ze Vzpomínek in Vybrané spisy, sv. 6, ed. M. Pohorský); – posmrtně: O ševci Matoušovi a jeho přátelích (R 1932); Záboj (B 1937, ed. M. Hýsek, insc. 1975); Dozvuky (R 1960, Vybrané spisy, sv. 10, ed. Z. Tyl). – *Ostatní práce:* Slova proslovu a sborů pěveckých sepsané ku slavnosti stoleté památky narozenin Matěje Josefa Sychry dne 21. a 22. srpna 1876 v Oustí nad Orlicí odbývané (1876); Pozdrav ku stoleté památce vzniku divadla ve Vysokém n. Jizerou (1886); Boj o Masaryka (polemická brožura, 1926). – *Výbory:* Z Blouznivců našich hor (1940, ed. I. Olbracht); Povídky z hor (pro ml., 1974, ed. J. Janáčková); Spoutaní (1981, ed. E. Macek). – *Souborná vydání:* Spisy A. S. (Unie, 1920–24, 7 sv.); A. S. Sebrané spisy (Česká beletrie, 1925–28, 18 sv., ed. autor; sv. 4, 1927 s tit. Pozdní plamínky, obs. výbor z PP; sv. 18, 1928 s tit. Co minulo a nevrátí se víc, obs. výbor z BB); Vybrané spisy A. S. (SNKLHU, pokr. SNKLU, 1955–64, 10 sv., ed. J. Čermák, F. Jílek, M. Pohorský, Z. Tyl; sv. 1, výbor Verše a povídky obs. i cyklus Z krčmy horské). ▮ SCÉNICKY. *Hra:* Smlouva s lichvářem (1880). – *Překlad:* G. Hauptmann: Forman Henčl (1899). ▮ KORESPONDENCE: H. Siebenschein: Před padesáti lety (E. Špindlerovi z 1898), LitN 5, 1930/31, č. 20; M. Míšková-Raisová: Přátelství A. S. s K. V. Raisem (K. V. Raisovi z 1898–1920, úryvky), LidN 23. 3. 1936; F. Novotný: Herojská klauzule v české próze (F. Novotnému z 1915), LF 1957, s. 109; sb. Na paměť A. S. a národního umělce Ivana Olbrachta (otci A. Zemanovi z 1866; 1957, ed. R. Havel) → A. Zeman: Stanovské kořeny (1984); in J. Neruda: Dopisy 3 (J. Nerudovi z 1880 a 1883; 1965, s. 581, ed. M. Novotný); in Z rodinné korespondence Ivana Olbrachta (K. Schönfeldové z 1879–80, I. Olbrachtovi z 1901 a 1915–22; 1966, ed. R. Havel a J. Olbrachtová). ▮

BIBLIOGRAFIE: M. Hýsek: Soupis prací A. S., in A. S. (1933); M. Schovánková: A. S. Bibliografický soupis knižně vydaných děl (Krajská knihovna Hradec Král. 1973, rozmnož.). ▮ LITERATURA: M. Hýsek: A. S. (1933); K. Polák: O A. S. (1951); Na paměť A. S. a národního umělce Ivana Olbrachta (Semily 1957, bibliof., ed. R. Havel; stať K. Nového, ukázky z děl, dopisy); sb. A. S., I. Olbracht a Semily (1960); J. Wagner: A. S. Literární pozůstalost (LA PNP

1963); R. Havel, E. Bílková: A. S. Literární pozůstalost (LA PNP 1987). ▮ ● ref. Václav: O. H. (Hostinský), Pokrok 4. 10. 1872 → Studie a kritiky (1974, s. 378); X (V. Hálek), NL 4. 10. 1872 → Sebrané spisy 4 (1907, s. 434); C. (C. Helcelet), Mor. orlice 16. a 17. 10. 1872; F. Zákrejs, Osveta 1872, s. 952; D. (J. Durdík), Světozor 1873, s. 462 → Kritika (1874) ●; ● ref. Básně: Δ (J. Neruda), NL 23. 6. 1876 → Literatura 2 (1961, s. 227); O. Hostinský, Osveta 1877, s. 630 → Studie a kritiky (1974, s. 439); O. Mokrý, Světozor 1877, s. 18 ●; E. Krásnohorská: Obraz novějšího básnictví českého, ČČM 1877, s. 319 → Výbor z díla 2 (1956, s. 36); ● ref. Nedokončený obraz: F. Bílý, ČČM 1878, s. 573; B. Čermák, Čes. včela 1878, s. 286; faš.- (F. A. Šubert), Pokrok 30. 10. 1878; an., Světozor 1878, s. 573; J. N. (Neruda), NL 16. 11. 1878 → Literatura 3 (1966); H-a. (H. Babička), Koleda 1879, s. 95 → O české literatuře (1910, s. 26); O. Mokrý, Osveta 1879, s. 259 ●; ● ref. Básně 2: B. Čermák, Čes. včela 1880, s. 159; O. M. (Mokrý), Květy 1880, sv. 2, s. 375; F. Schulz, Osveta 1880, s. 781; J. Hc., Urbánkův věstník bibliografický 1880, s. 124; an., Světozor 1880, s. 251 ●; ● ref. insc. Smlouva s lichvářem: -k-, Čes. včela 1880, s. 248; J. N. (Neruda), NL 17. 7. 1880 → České divadlo 5 (1966); uh. (V. Guth), Politik 17. 7. 1880; an., Pražský deník 17. 7. 1880; an., Světozor 1880, s. 358; F. L. Hovorka, Divadelní listy 1880, s. 160 ●; an. (J. Neruda) in A. S.: Z doby táborů (1884) → Literatura 3 (1966); ● ref. Z doby táborů: Č. (L. Čech), Lit. listy 1884, s. 150; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 1884, s. 327; F. Kvapil, Květy 1884, sv. 2, s. 238; B. Čermák, NL 4. 11. 1884; E. Miřiovský, Pokrok 29. 7. 1884; F. Zákrejs, Osveta 1885, s. 180 ●; J. Neruda: A. S., Humorist. listy 1885, s. 264 → Podobizny 3 (1954); ● ref. Blouznivci našich hor: jv. (J. Vodák), Rozhledy 6, 1896/97, s. 165; J. J. Veselý, Vlasť 13, 1896/97, s. 276; F. V. Vykoukal, Osveta 1898, s. 920 ●; P.: ref. překl. G. Hauptmann, Světozor 33, 1898/99, s. 130; ● ref. V temných vírech: F. V. Vykoukal, Osveta 1901, s. 163; F. V. Krejčí, Rozhledy 1901, s. 111; an., PL 1. 5. 1901 ●; F. Herites: Zapomenuté jubileum, Máj 2, 1903/04, s. 81; ● ref. Na rozhraní: an., Besedy lidu 16, 1907/08, s. 35, 47, 155; an., Čas 6., 13. a 20. 9. 1908; -il., Večerní LidN 25. 9. 1908; J. Rowalski (A. Bačkovský), Venkov 20. 10. 1908; -r., (R. J. Kronbauer), Hlas národa 25. 10. 1908; O. Theer, Čes. revue 2, 1908/09, s. 442; Ds. (J. D. Konrád), Máj 7, 1908/09, s. 460; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 16, 1908/09, s. 57; A. Novák, Přehled 7, 1908/09, s. 9; V. Kol. (V. Červinka), Zvon 9, 1908/09, s. 426; F. V. Vykoukal, Osveta 1909, s. 262 ●; ● ref. Otřelá kolečka: -il., LidN 3. 11. 1912; A. Novák, NL 10. 11. 1912; -der. (V. Dresler), Venkov 27. 11. 1912; G. W. (Winter), PL 25. 12. 1912; Ant. Veselý, Čes. revue 6, 1912/13, s. 188; M. (V. Martínek), MSlR 9, 1912/13, s. 72; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 84; F. Klobouk, Vlast 29, 1912/13, s. 276; F. Šubrt, tamtéž, s. 766; J. Stenhart, MR 1912/13, sv. 26, s. 232; F. V. Vykoukal, Osveta 1913, s. 144; K. Hikl, Přehled 12, 1913/14, s. 76 ●; ● k sedmdesátinám: K. (R. J. Kronbauer), Máj 11, 1912/13, s. 602; V. Dyk, Samostatnost 20. 7. 1913; M. Hýsek, Naše doba 21, 1913/14, s. 297 a pokr.; V. Dresler, Osveta 1914, s. 401 a pokr. ●; F. Novotný: Herojská klauzule v české próze, LF 1915, s. 277; ● ref. Přelud: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 586; P. F. (Fingal), Vzlet 1918, s. 285; -tr. (G. Winter), PL 4. 8. 1918; A. Novák, Venkov 10. 9. 1918; jv. (J. Vodák), LidN 18. 10. 1918; K. H. (Hikl), Naše doba 26, 1918/19, s. 69; V. Brtník, Kmen 2, 1918/19, s. 256 ●; ● ref. Bohatství: F. Götz, Lípa 2, 1918/19, s. 804; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 517; an., Besedy lidu 27, 1918/19, s. 193; j.-, Osveta 1919, s. 444; J. H. (Hora), PL 13. 7. 1919; M. Novotný, Cesta 2, 1919/20, s. 569; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 27, 1919/20, s. 58 ●; Dr. V. N. (Novák): ref. Když se Beneda vrátil do vlasti, Nové Čechy 5, 1921/22, s. 314; ● k osmdesátinám: an. (F. Páta), Světozor 23, 1922/23, s. 533; F. Sekanina, Zvon 23, 1922/23, s. 630; A. N. (Novák), LidN 22. 7. 1923; V. Martínek, Moravskoslezský deník 22. 7. 1923; M. Hýsek, Prager Presse 22. 7. 1923; Š. Jež, Tribuna 22. 7. 1923; V. D. (Dyk), Lumír 1923, s. 391; H. Malířová, RP 23. 7. 1923 (večerník); I. Olbracht, tamtéž → O umění a společnosti (1958); V. Brtník, Naše kniha 1923, s. 101 ●; M. Hýsek, Poslední desetiletí literární tvorby A. S., Lumír 1923, s. 506; vz. (V. Zelinka): ref. Stíny minulosti, Zápasy, Když hlad a válka zuřily, Zvon 25, 1924/25, s. 434; ● ref. Vzpomínky: J. O. Novotný, Cesta 8, 1925/26, s. 746 a pokr.; F. X. Šalda, Tvorba 1, 1925/26, s. 217 → KP 13 (1963); Dr. J. Sv. (Karník), Archa 1926, s. 488; K. Hoch, NL 9. 4. 1926; A. N. (Novák), LidN 18. 4. 1926; P. E. (Eisner), Prager Presse 5. 5. 1926; an. (J. Vodák), Čes. slovo 25. 5. 1926; P. Fraenkl, NO 15. 8. 1926; J. Knap, Sever a Východ 1926, s. 157; Z. (J. Laichter), Naše doba 34, 1926/27, s. 318; A. Pražák, Naše věda 8, 1926/27, s. 61 ●; ● ref. Boj o Masaryka: ld. (V. Osvald), NO 28. 10. 1926; K. Š. (Štorch), RA 2, 1926/27, s. 96 ●; ● k pětaosmdesátinám: H. Malířová, Lit. rozhledy 12, 1927/28, s. 301; G. (F. Götz), NO 22. 7. 1928; AMP. (A. M. Píša), PL 22. 7. 1928; -vh- (M. Hýsek), Lumír 55, 1928/29, s. 186 ●; M. Hýsek: A. S. a Polsko, Slovanský přehled 1928, s. 750; an.: Nemocný A. S. (rozhovor s I. Olbrachtem), Lit. rozhledy 13, 1928/29, s. 241; J. Knap: O A. S., Venkov 30. 11. 1930; K. Augustin in 5. výr. zpráva čes. státního koedukačního ústavu učitelského v Čes. Budějovicích 1930/31; ● nekrology: J. Vodák, Čes. slovo 10. 10. 1931; A. N. (Novák), LidN 10. 10. 1931; V. Martínek, Moravskoslezský deník 10. 10. 1931 → Živné zdroje (1972); F. Götz, NO 10. 10. 1931; J. Nový, tamtéž; K. (F. V. Krejčí), PL 10. 10. 1931; P. E. (Eisner), Prager Presse 10. 10. 1931; an., RP 10. 10. 1931; V. Prokůpek, Venkov 10. 10. 1931; J. Fučík, Tvorba 1931, s. 647 → Stati o literatuře (1951); K. D., Samostatnost 1931, č. 42; F. X. Šalda, ŠZáp 4, 1931/32, s. 72 → Medailony (1941); jh. (J. Hora), LidN 5, 1930/31, č. 17 → Duch stále se rodící (1981); B. Koutník, Čin 3, 1931/32, s. 171; H. Malířová, tamtéž, s. 177; M. Majerová, tam-

též, s. 287; B. Václavek, Levá fronta 2, 1931/32, s. 56 → Literární studie a podobizny (1962); M. Hýsek, Lumír 58, 1931/32, s. 68; B. Slavík, Studentský časopis 11, 1931/32, s. 80; V. Brtník, Zvon 32, 1931/32, s. 61 ●; J. Kvapil in O čem vím (1932); ● ref. O ševci Matoušovi a jeho přátelích: F. K. (Křelina), Venkov 17. 11. 1932; M. Hýsek, Panoráma 10, 1932/33, s. 154; J. W. (Weil), Tvorba 1933, s. 29 ●; ● k 90. výr. nar.: H. Malířová, Panoráma 10, 1932/33, s. 82; A. Chaloupka, Venkov 22. 7. 1933 ●; J. Knap: Jičínské gymnázium českému písemnictví, Památník Lepařova gymnázia v Jičíně (1933, s. 194); H. Malířová in A. S.: Dílo (1936); M. Hýsek: Masaryk o Záboji A. S., Venkov 21. 9. 1937 + in A. S.: Záboj (1937); ● ref. Záboj: A. N. (Novák), LidN 4. 10. 1937; jšr (J. Šnobr), Čes. osvěta 34, 1937/38, s. 87; K. P. (Polák), PL 8. 1. 1938; F. Šimek, Střední škola 1939, s. 103 ●; I. Olbracht: Blouznivci našich hor a jejich modernizace, in A. S.: Z Blouznivců našich hor (1940) → O umění a společnosti (1958); J. Kunc: Spisovatel A. S. a čeští mediáni, ELK 1940, č. 8; jšk (J. Š. Kvapil): k 100. výr. nar., LidN 22. 7. 1943; V. Větrovský: A. S., Horské prameny 2, 1945/46, s. 122; L. Lukáš: Na okraj S. Blouznivců našich hor, Beseda 3, 1945/46, s. 319 a 333 (i sep. 1947); M. Szyjkowski in Polski romantyzm v czeskim życiu duchovym (Poznaň 1947, zvláště s. 246, 311) + Julius Słowacki v české literatuře, Slavia 18, 1947/48, s. 343; A. M. Píša in Národní umělec Ivan Olbracht (1949); F. Jílek in A. S.: O ševci Matoušovi a jeho přátelích (1948); I. Olbracht in A. S.: O ševci Matoušovi a jeho přátelích (1950) → Pryč s legendami (1961); M. Jungmann: Živý odkaz A. S., LidN 9. 10. 1951; J. B. Novák: A. Kotík a A. S. na krakovském gymnáziu, Slovesná věda 1952, s. 137; ● k 110. výr. nar.: Z. Čermák, Obrana lidu 22. 7. 1953; L. Lantová, RP 22. 7. 1953; V. Rzounek, Literatura ve škole 1953, č. 1 ●; M. Janoušková: A. S. a Rusko, Sovětská literatura 1955, s. 597; M. Pohorský in A. S.: Blouznivci našich hor (1955); J. Nečas: Neznámé S. drama, ČLit 1956, s. 356 (k tomu C. M. Metelka, LD 16. 1. 1957); L. Lantová in A. S.: Nedokončený obraz (1956); Z. Pešat in A. S.: Na rozhraní (1957); J. Krejčíř: A. S. a jeho pobyt v Mohelnici, sb. Severní Morava 1957, s. 1 (k tomu dovětek J. Skutil, tamtéž 1958, s. 59); M. Pohorský in A. S.: V temných vírech (1958); I. Olbracht: Z dopisu A. Staškovi o románu V temných vírech, in O umění a společnosti (1958); M. Pohorský in A. S.: Dozvuky (1960); Z. Tyl in A. S.: O ševci Matoušovi a jeho přátelích (1961); M. Pohorský in A. S.: Verše a povídky (1962); ● k 120. výr. nar.: A. Haman, Kulturněpolitický kalendář 1963, s. 250; Z. Pešat, LitN 1963, č. 29 ●; J. Wagner: S. a Olbracht v dopisech Antonína Zemana, Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1963, s. 49; J. Pelikán: Polonofilství A. S., SPFF Brno 13, ř. D – lit. vědná, 1964, č. 11; M. Pohorský in A. S.: Ze vzpomínek (1964); J. Pospíšil: Objev S. rukopisů, Pochodeň 2. 2. 1967; J. Janáčková: Obrysy společenství, in Český román sklonku 19. století (1967, s. 156); L. Lantová in A. S.: O ševci Matoušovi a jeho přátelích (1972); F. Cuřín: K charakteristice jazyka A. S., NŘ 1972, s. 159; J. Śliziński: Związki A. S. z Polską, Slavia 1973, s. 188; J. Janáčková in A. S.: Povídky z hor (1974); R. Pytlík: S. pokus o ideologického hrdinu, ČLit 1974, s. 388 → Sedmkrát o próze (1978); (vn) (L. Vacina): Cesty na východ (A. S.), Pochodeň 1. 7. 1977; J. Wenig: Kde odpočívá A. S., Naše rodina 1978, č. 29; E. Macek in A. S.: Spoutaní (1981) + Iniciátor, který stál stranou, ČLit 1981, s. 41; J. Víšková in A. Zeman: Stanovské kořeny (1984); V. Rzounek: Tvorba a dějinná zkušenost v románu O ševci Matoušovi a jeho přátelích od A. S., Postavy a dílo 1, AUC Praha. Philologica Monographia č. 93, 1986 (1987, s. 111); an. (J. Med): A. S.: Z doby táborů, ČLit 1989, s. 250; M. Honzíková: A. S. a Vilém Mrštík, dvě cesty na Rus, Bulletin ruského jazyka a literatury 1993, s. 137; J. Křížek: Trvající odkaz, Haló noviny 27. 7. 1993; R. Sak: Dva gentlemani (A. S. a F. L. Rieger), sb. Z Českého ráje a Podkrkonoší 8 (1995, s. 70); F. Štícha: Odkazovací zájmeno ten v české literatuře, zejména u A. S., NŘ 2000, s. 253; V. Novotný: Z literárních poutí na Rus, Aluze 2000, č. 3 → Problémy a příběhy (2001); A. Haman: Románová postava jako individuum, typ a symbol, Čes. jazyk a literatura 51, 2000/01, č. 3–4.

bd

Státní nakladatelství

Působnost 1920–1950

Státem zřízený a kontrolovaný nakladatelský, tiskařský a distribuční podnik zaměřený na učebnice, učební pomůcky, příručky, školní předpisy a formuláře, působící již od konce 18. století jako c. k. školní knihosklad; záhy po vzniku samostatného Československa pod novým názvem rozšířil původní ediční program i na školní četbu, beletrii pro mládež, literární a hudební vědu a populárně-naučnou literaturu.

Školní komise pro Čechy, zřízená za tereziánských školských reforem, získala dekretem dvorské kanceláře z 1775 právo tisknout některé školní knihy a učební pomůcky pro triviální školy. Spravována byla zprvu ředitelem normální školy bez vlastní tiskařské základny. Dekretem Marie Terezie z 1776 převzala bývalou jezuitskou tiskárnu v Klementinu, která 1777 získala právo samostatného tisku a prodeje (skladu) učebnic a pomůcek pro triviální školy v němčině i v češtině a postupně rozšiřovala produkci i na další učebnice, metodické příručky, předpisy a školské zákony. Podnik, postupně konstituovaný jako K. k. Schulbücherverlag – C. k. školní knihosklad, působil

na fondovém principu s vlastní správou, rozpočtem a účtováním; z výtěžku produkce byla část učebnic rozdělována zdarma nemajetným žákům. Jeho struktura i řízení procházely častými reorganizacemi v závislosti na změnách školských zákonů a předpisů. Podléhal střídavě církevnímu a světskému dozoru i zemským a centrálním institucím. Od konce 80. let 19. století byl podřízen ústřednímu ředitelství c. k. školních knihoskladů ve Vídni, zásahem H. Jirečka z vídeňského ministerstva kultu a vyučování si však zachoval určitou samostatnost. 1901 získal vlastní budovu (reprezentační novostavbu podle návrhu V. Beneše). Po vzniku Československa 1918 byl jako nevýdělečný podnik fondového založení podřízen správě ministerstva školství a národní osvěty. Vymezení jeho podřízenosti ministerstvu i kompetencí vedoucích pracovníků (zprvu jej vedl v různé míře pověření dlouholetý pracovník knihoskladu B. Jireček, později J. Kepl) však zůstalo nadále nevyjasněno a trvale komplikovalo jeho řízení. Od června 1919 působil pod názvem Státní školní knihosklad, v červnu 1920 získal definitivní název *Státní nakladatelství*, s pověřením zajišťovat základní učebnice pro celé území Československé republiky. Vydával je v češtině, slovenštině, maďarštině, němčině, polštině, rumunštině a rusínštině. Již počátkem 1920 byla zřízena jeho filiálka v Bratislavě, která později rozvíjela samostatnou produkci učebnic i doplňkové a mimoškolní četby ve slovenštině, později též filiálka v Brně. Od 20. let směřovaly rozsáhlé investice do výstavby nové budovy v Bratislavě, později do modernizace tiskárny a dostavby areálu v Praze. Za první republiky rozšiřovalo nakladatelství, disponující vlastní dobře vybavenou tiskárnou, svůj ediční program nad rámec učebnic a školních pomůcek a zejména knižnicemi beletrie pro mládež a populárně-naučné literatury úspěšně konkurovalo jiným nakladatelstvím s podobným edičním programem. Bezvýsledné stížnosti tiskařských a knihkupecko-nakladatelských stavovských organizací poukazovaly jak na skrytou státní účast v podniku, která zakládala podobně jako v případě nakladatelské a vydavatelské společnosti Orbis nerovné konkurenční podmínky pro soukromé firmy, tak na monopolní využívání škol k distribuci publikací nakladatelství. Polemické kampaně v tisku kritizovaly i nehospodárné řízení. V září 1939 po osamostatnění slovenské pobočky změnil podnik název na *Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu* (*Schulverlaganstalt für Böhmen und Mähren*) a od 1942 byl podřízen německé okupační správě (v čele s generálním ředitelem Orbisu F. Rudlem) s úkolem přispívat ke germanizaci českého školství. V květnu 1945 se vrátil k původnímu názvu Státní nakladatelství. Jeho správou byl pověřen pracovník literárně-pedagogického oddělení J. Hostáň (1948 potvrzen ve funkci vrchního ředitele). Po únoru 1948 byla do podniku postupně včleňována (zprvu jako samostatná oddělení) další nakladatelství zaměřená na učebnice. 1950 změnil název na *Státní nakladatelství učebnic* a ztratil tiskařskou základnu, 1. 1. 1952 bylo k S. n. přičleněno Dědictví Komenského a podnik byl reorganizován na Státní pedagogické nakladatelství jako středisko vydávání veškerých učebnic a pedagogické literatury. – Expedice a prodej školních knih byly zprvu na Malé Straně v Thunovské ul., od 1783 na Starém Městě čp. 291 (Bartolomějská 11), tiskárna sídlila od 1776 na Starém Městě čp. 190 (Klementinum, vchod z Karlovy ul. 1). Od 1871 sídlil podnik v čp. 292 (Konviktská ul., zbořeno), od 1901 v Praze-Novém Městě čp. 126 (Ostrovní 30), později též v čp. 154 a 155 (Opatovická ul.). Pobočka v Bratislavě sídlila nejprve v Dunajské ul. 33, pak v Grösslingově 117, pobočka v Brně ve Františkánské 4, později v Sasínkově 5.

Vývoj české literatury ovlivnil školní knihosklad svou produkcí, omezenou na školní učebnice, cvičebnice, atlasy, mapy, organizační předpisy, učební osnovy, věstníky, školní a kázeňské řády, jen zprostředkovaně. O jazykovou správnost přeložených učebnic pečoval během svého působení v knihoskladu 1777–1813 F. J. Tomsa, který též prosazoval zavedení latinky do českých učebnic (definitivně byl švabach nahrazen latinkou rozhodnutím českého místodržitelství z 18. 10. 1851) a poskytl dobře vybavenou tiskárnu knihoskladu k tisku populárně-naučných spisů. Vycházely v něm i původní české slabikáře K. A. Vinařického, od 70. let 19. století čítanky J. Šťastného, J. Lepaře a J. Sokola, od konce 19. století čítanky J. Jursy a populární Slabikář pro školy obecné A. Frumara a J. Jursy s obrázky M. Alše. Protože však byl knihosklad vyloučen z možnosti přijímat alternativní učebnice, zůstal později jako reprezentant školské politiky rakouského státu mimo hlavní proud moderní české pedagogiky, jejíž před-

stavitelé uplatňovali svou tvorbu v svépomocných nakladatelstvích Dědictví Komenského, Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého a v soukromých nakladatelstvích odborné literatury. – Po 1918 přerostly předchozí ojedinělé pokusy rozšířit produkci knihoskladu z učebnic na vlastivědnou literaturu pro mládež (např. F. J. Čečetka: Na středním Polabí, b. d., 1913) v systematický program edic beletrie pro mládež, doplňkové a cizojazyčné četby i osvětových a populárně-naučných publikací, určených nejen učitelům a rodičům, ale i nejširší veřejnosti. Od počátku jej rozvíjelo zejména nově založené literárně-pedagogické oddělení (též s názvem literární odbor), jehož vedoucí (1921–29 J. Kožíšek, později J. Folprecht a J. Hořejš) přizvali ke spolupráci široký okruh literárních vědců i spisovatelů. V beletristické knižnici *Sad* (1923–49, 103 sv., red. 1923–33 V. F. Suk, 1934–37 J. Hostáň, sv. 86, 92 a 93 nezjišt.), určené všem věkovým kategoriím dětských čtenářů, vycházely drobné prózy, řídčeji verše, vzpomínky, cestopisy a životopisy příkladných osobností i regionálně zakotvené pohádky (J. Š. Baar, J. Baum, B. Beneš Buchlovan, M. Calma, K. Dolénková, B. M. Eliášová, F. Homolka, J. Honner, J. Hořejš, K. Hovorka, A. Jenne, J. Kořenský, J. Kožíšek, J. Kudela, T. Meineckova, F. Omelka, G. R. Opočenský, A. Osička, J. Petrus, F. Pražák, G. Preissová, J. Prchal, J. Průcha, A. Řeháková, H. Sedláček, K. Sellner, A. Šrámek, J. Toucová-Mettlerová, V. Valenta-Alfa, R. F. Vojíř, O. Votočková-Lauermannová, F. Wenig aj.). Od konce 30. let převládla v edici česká a slovenská klasická díla v úpravách pro mládež (důsledek politicky motivovaného příklonu k tradici), po 1945 dobová válečná tematika. Žánrově i věkově rovněž nevyhraněnou skladbu titulů (mj. výbor z publicistiky K. Havlíčka Borovského, příručku J. S. Gutha-Jarkovského, pohádky B. Němcové i z Tisíce a jedné noci) přinesla knižnice *Pramen četby* (řada 1, 1933, 10 sv., red. F. Pražák). J. Hostáň (spolupracoval A. Sturm) pořádal sérii ilustrovaných zábavněvzdělávacích svazečků *Naučná četba* (1931–39, asi 28 nečísl. sv.), teprve dodatečně prezentovaných jako ediční řada. Knižnice *Česká četba* (1943–44, 7 sv.; jiné tituly 1948–49, 9 sv., red. J. Kubišta, sv. 5 a 8 nezjišt.) a *Souvislá četba pro střední školy* (1949, 3 nečísl. sv.) zajišťovaly převážně povinnou a doporučovanou českou literaturu. Mimo edice vycházela zejména beletrie autorů v nakladatelství vydávaných čítanek (J. Kožíšek, F. Flos, B. Tožička aj.). Třídílný výbor J. Polívky z ruských pohádek obsahovala mj. *Slovanská knihovna* (1924–25, 5 sv.). Ryze naučnou funkci měla beletristická vydání cizojazyčné školní a doplňkové četby v originálech i v překladech z literatur německé, francouzské i slovanských. V koprodukci s nakladatelstvím Sfinx vydalo S. n. reprezentační desetisvazkový Výbor z krásné prózy československé (1931–32; s částmi Česká próza, Slovenská próza a Němci v českých zemích), který zahrnul autory od 30. let 19. století do přítomnosti. Za vrchní redakce K. Sezimy na něm spolupracovali P. Bujnák, P. Eisner a Ant. Veselý, kteří spolu s A. Novákem napsali i vstupní stati. 1936 převzalo nakladatelství od likvidované firmy J. Otto Sebrané spisy A. Jiráska (47 sv.) a dotiskovalo rozebrané svazky; projektovaná desetisvazková řada dodatků zůstala torzem (sv. 48–52, Dodatková řada 1–5, 1940–43, red. F. Páta). Tým spolupracovníků z řad literárních vědců, jazykovědců, filozofů i spisovatelů zaštítil program nejvýznamnější, nejen mládeži určené knižnice nakladatelství *Kytice* (1930–40, 27 sv., red. H. Siebenschein a P. Sula, od sv. 25 red. neuveden). S podnázvem Výbor z poezie a prózy pro školu i veřejnost soustředila díla české i světové klasiky (F. L. Čelakovský, K. J. Erben, K. H. Mácha, B. Němcová, J. Neruda, J. K. Tyl; F. M. Dostojevskij, W. Shakespeare), výbory z beletristické, kritické i publicistické tvorby jednotlivých autorů (K. Čapek, F. M. Dostojevskij, J. W. Goethe, J. Neruda, T. Nováková, J. Pekař, F. X. Šalda, J. K. Tyl, J. Vrchlický), tematické a generační antologie i výbory z národních literatur. Svazky edičně připravovali a komentáři doprovodili J. Albrecht, J. Fischer, O. Fischer, J. Folprecht, A. Grund, J. Hora, M. Hýsek, F. Chudoba, Z. Kalista, J. Knap, M. Majerová, J. Mukařovský, A. Novák, G. Pallas, K. Polák, H. Siebenschein, P. Sula a L. N. Zvěřina, vlastní literárněhistorické články v edici publikovali F. Götz a M. Weingart, proslovy A. Novák, pojednání o současné poezii J. Hora a próze J. Knap. Čeští germanisté (O. Fischer, J. Janko, V. Jirát, A. Kraus, J. Krejčí, A. Novák, H. Siebenschein), převážně spolupracovníci nakladatelství, v ní k 100. výročí básníkovy smrti vydali Goethův sborník (1932). Do knižnice *Sbírka monografií* (1936–41, 4 sv., red. Š. Jež) přispěli populárními studiemi A. Pražák

o K. H. Máchovi, F. Götz o F. X. Šaldovi, F. Sekanina o P. Bezručovi a Z. Kalista o J. Pekařovi. Volnou řadu ilustrovaných brožurek o význačných osobnostech a též o českých spisovatelích (od 1931, red. A. Sturm) naplňovali A. Sturm (Alois Jirásek, 1931; Svatopluk Čech, 1933), A. Pražák (Jaroslav Vrchlický, 1933), P. Sula (Jan Neruda, 1934), J. Ošmera (Josef Kajetán Tyl, 1935; Karel Hynek Mácha, 1936; Otokar Březina, 1937; Jan Herben, 1937; Božena Němcová, 1938; Karel Jaromír Erben, 1939). K jejich popularizování přispívala také série podobizen *Naše hlavy* (1934–38). Rozsáhlé jazykovědné dílo Příruční slovník jazyka českého (v nakladatelství 1935–48, díl 1–4/2) pokračovalo ve Státním nakladatelství učebnic (díl 5 do 1951) a dokončeno bylo ve Státním pedagogickém nakladatelství (díl 6–8, 1951–57). Odbornou pedagogickou i metodickou literaturu soustředily edice *Knihovna rodičů* (1931–38, 24 sv., red. S. Racek), *Osnovy a praxe* (1931–47, 45 sv., red. F. Pražák aj.), *Nová škola v praxi* (1933–38, 5 sv., red. S. Vrána) a *Z okrajů školské a osvětové správy* (1935–37, 3 sv.). Historické i současné osobnosti vytvářené československé státní tradice představila knižnice *Naše světla* (1920–29, 9 sv., red. J. Kožíšek, pak J. Folprecht). Již zcela mimo původní zaměření nakladatelství směřovaly edice studií a populárních příruček z různých oblastí společenských, přírodních i technických věd: *Občanská knihovna* (1919–39, 101 sv., red. F. V. Krejčí, od 1936, sv. 96, A. Matula) obsahovala drobnější studie politické (též ústavní listinu), historické, literárněvědné i hudebněvědné (M. Hýsek: Alois Jirásek, přehled literatury pro knihovníky J. Staňka, H. Doležil: Bedřich Smetana). Obdobný ráz i autorskou strukturu měla i knižnice *Knihy pro každého* (1922–36, 50 sv., red. mj. K. Velemínský) s několika výbory z J. A. Komenského, K. Havlíčka Borovského, T. G. Masaryka i E. Beneše, reedicemi Masarykových spisů, pracemi o odboji a též s častějšími průhledy do přírodních věd. Edice *Jiskry* (1930–38, 20 sv., red. mj. A. Rosa a J. Voženílek) pak přinesla popularizující příručky z techniky a ojediněle i z hudební vědy (J. Křička). V jednodušší struktuře slovenských knižnic se pedagogické literatuře věnovala *Knižnica Našej školy* (1926–38, 26 sv., red. F. Písecký), původní i přeložené beletrii i naučné literatuře pro mládež *Papršleky* (1929–38, 26 sv.) a vlastivědné literatuře *Poznajme svoju vlasť* (1935–38, 6 sv., red. M. Šimko). – Mezi periodiky převažovaly osvětové, pedagogické, výukové a vlastivědné časopisy a oborové informační věstníky, přičemž řadu titulů převzalo nakladatelství od jiných vydavatelů jen z administrativních a organizačních důvodů. Beletristický časopis Studánka (podtitul Čtení pro děti od devíti do jedenácti let) vycházel 1947/48–48/49 (roč. 1–2). Redigoval jej M. Macháček s redakční radou. Verši a prózami přispěli mj. V. Cinybulk, F. Halas, J. Hiršal, J. Honner, J. Hořejš, J. Hostáň, J. Knob, M. Macháček, J. Mareš, J. Petrus, J. Spilka, J. Týml. – Součástí produkce nakladatelství byly i podobizny národních buditelů a dalších význačných osobností, vlastivědné obrazy, reprodukce malířských děl, pohlednice, atlasy, nástěnné mapy. Beletrii i naučnou literaturu pro mládež ilustrovali mj. P. Dillinger, F. Hlavica, F. Ketzek, R. Lander, O. Matoušek, A. Moravec, A. Morávek, K. Müller, O. Sekora, R. Vejrych, B. Vejrychová-Solarová.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře a umění:* Sad (1923–49); Slovanská knihovna (1924–25); Slavische Lektüre für Schulgebrauch und Übungszwecke (1925–27); Hudební knihovna (1929–31); Deutsche Lektüre (1929–36); Papršleky (1929–38); Kytice (1930–40); Umění v obrazech (reprodukce, 1931–33); Naučná četba (1931–39); Pramen četby (1933); Lectures françaises (1933–39); Deutsche Lesestoffe für čechische Schüler (1933–40); Sbírka monografií (1936–41), Česká četba (1943–44, 1948–49); Souvislá četba pro střední školy (1949). – *Ostatní:* Občanská knihovna (1919–39); Naše světla (1920–29); Knihy pro každého (1922–36); Knižnica Našej školy (1926–38); Jiskry (1930–38); Knihovna rodičů (1931–38); Osnovy a praxe (1931–47); Nová škola v praxi (1933–38); Naše hlavy (podobizny, 1934–38); Z okrajů školské a osvětové správy (1935–37); Poznajme svoju vlasť (1935–38). ■ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Čeští autoři:* Alois Jirásek. ■ Z DALŠÍ PRODUKCE: V. F. Suk, O. Pospíšil: Dětská literatura česká (1924); an.: V tiskárně Státního nakladatelství v prvním období jejího trvání (aktovka, 1925); Výbor z krásné prózy československé 1–10 (1931–32); Goethův sborník (1932); E. Štorch: Bronzový poklad (1932) + Volání rodu (1934); Příruční slovník jazyka českého 1–4/2 (1935–48); J. Frey: Literární místopis Země české a moravskoslezské (1938); F. Jungbauer: Josef Kožíšek, básník-učitel (1938). ■ PERIODIKA: Naše Praha (1924–30); Monatsschrift für Bürgerkunde und staatsbürgerliche Erziehung (1924–38); Časopis pro občanskou nauku a výchovu (1924–35), pokr. Časopis pro občanskou a brannou výchovu (1936–39), pokr. Časopis pro občanskou nauku a výchovu (1939), pokr. Časopis pro občanskou a tělesnou výchovu (1940), pokr. Časopis pro školní výchovu (1940–43); Česká

osvěta (1924–42, 1946–48; 1924–42 s příl. Film a diapozitiv v osvětové práci a ve škole); Věstník pedagogický (1926–43); Hudba a škola (1928–33); Mladý svět (1929–45; 1941 s příl. Příloha Mladého světa); Naše republika (1930–39), pokr. Český domov (1939–42); Věstník živnostenských pokračovacích škol (1931–43), pokr. Věstník učňovských škol (1943–45), pokr. Učňovská škola (1945–46), pokr. Učeň a škola (1947–48); Rodiče a škola (1931–45); Československý kreslíř (1932–39), pokr. Český kreslíř (1939–43); Naše noviny (1933–44); Věstník Státního nakladatelství (nakl. časopis, 1934–39), pokr. Věstník Školního nakladatelství pro Čechy a Moravu (1939–42), pokr. Mitteilungen der Schulverlagsanstalt für Böhmen und Mähren – Zprávy ze Školního nakladatelství pro Čechy a Moravu (1943–44), pokr. Věstník Státního nakladatelství (1945–50), pokr. Věstník Státního nakladatelství učebnic (1950–51); Jugendzeitung (1936–40); Paedagogische Rundschau (1937–38); Zprávy památkové péče (1937–42, 1947–50); Mitteilungen der Staatlichen Verlaganstalt (1938–39); Wir lernen Deutsch (1942–45); Der Erzieher in Böhmen und Mähren (1943–45); Vychovatel v Čechách a na Moravě (1943–45); V nový život (závodní časopis, 1945–48); Český domov (1945–49); Iskra (1945–49); Mladý hlas (1945–50; do 1949 s příl. Sedmihlásek); Politická výchova (1945), pokr. Občanská výchova (1946–48), pokr. Společenské nauky ve škole (1948–51); Rodinná výchova (1945–50); Lid (1946); Rukovodstvo dlja učitelej (1946); Lidová knihovna (1946–48); Učňovské noviny (1946–49); Ochrana přírody (1946–50); Pedagogická revue (1946–50); Vpered (1946–50); Karavana (1947–49); Studánka (1947–49); Péče o mládež (1948). ∎

BIBLIOGRAFIE: Literární oznamovatel S. n. pro škol. rok 1922/23 – …1930/31, pokr. Seznam (Literární oznamovatel) S. n. pro škol. rok 1931/32 – …1938/39; Čtení pro mládež ze S. n. (1938). ∎ LITERATURA: an.: Právní základy S. n. (1938); V. Walter: S. n. v Praze (1947); B. Balajka, V. Michovský: Z minulosti Státního pedagogického nakladatelství v Praze (1966); K. Polák: Třemi stoletími (1968). ∎ ● diskuse o oprávněnosti S. n.: H., Lit. rozhledy 10, 1925/26, s. 219; an., tamtéž s. 257 a 295; A. N. (Novák), LidN 7. 2. 1926; an., PL 7. 2. 1926 ●; V. Walter: Idea nakladatelské a sociální činnosti, sb. Knižní kultura doby staré i nové (1926, s. 209); J. Kubíček: Mimostavovské podnikání v oboru knihkupeckém a nakladatelském v Československé republice, sb. První týden české knihy a sjezd Svazu knihkupců a nakladatelů Republiky československé v Praze (1927, s. 144); Š. J. (Jež): Padesátka dr. Josefa Folprechta (literárního ředitele), Samostatnost 1929, č. 15; an.: Revize do státního nakladatelství, Venkov 15. 12. 1937; V. Lipský: Státní „socialismus" ve S. n., Venkov 24. 12. 1938; jr. (V. H. Jarka): Má existovati S. n.?, NL 26. 1. 1939; F. Paur: S. n. za války, NO 12. 7. 1946; 7. J. Hostáň: Nové S. n., LidN 17. 4. 1949; ● 200 let Státního pedagogického nakladatelství: J. Janovský, Společenské vědy ve škole 31, 1974/75, s. 303; E. Strnad, Komenský 99, 1974/75, s. 586 ●; V. Michovský: Dvě století pedagogického nakladatelství. S. n. 1918–1945, Typografia 1976, s. 63 + Pedagogické nakladatelství po roce 1945, tamtéž, s. 104 + Podíl na rozvoji socialistické školy, tamtéž, s. 301; A. Skwarlová: Příspěvek k dějinám S. n. a jeho knihovny, Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1987 (1990), s. 43.

az

Kristian **Stefan**

* 7. 12. 1819 *Jičín*
† 16. 1. 1892 *Hradec Králové*

Překladatel beletrie z mnoha evropských jazyků (mj. ze španělštiny, italštiny, srbochorvatštiny, ruštiny a polštiny), účastník revolučního dění roku 1848, pedagog, publicista.

V matrice zapsán Christian Johann Stephan; ojediněle psán Štefan. – Pocházel z chudých poměrů. Studoval na gymnáziu v Jičíně (žák S. K. Macháčka a F. Šíra) a od 1837 na tzv. filozofii v Praze; věnoval se cizím jazykům, ještě na gymnáziu italštině, pak hlavně francouzštině, španělštině a srbochorvatštině. 1838 začal studovat medicínu, kterou po třech letech pro hmotné důvody opustil a rozhodl se pro pedagogickou dráhu, zprvu jako soukromý vychovatel (později dosáhl aprobace pro gymnázia). Přátelil se s V. Hankou a V. Vávrou Haštalským, 1845 založil na Smíchově po vzoru K. Amerlinga nedělní školu, kde přednášel fyziku, národopis, historii, zeměpis aj. V revolučním roce 1848 se hlásil k zásadám radikálně-demokratické strany (člen Repealu), stal se desátníkem a členem čestného soudu Svornosti, byl spoluzakladatelem Lípy slovanské a působil jako její tajemník, v době Sabinova zatčení na čas redigoval Včelu. 1849 byl jmenován suplentem klasické filologie a českého jazyka na novoměstském gymnáziu, ale ještě t. r. byl přeložen do Mladé Boleslavi; stejně jako dříve v Praze se tu podílel na vlasteneckém dění. 1850 se vrátil do Prahy, 1851 odešel na gymnázium do Hradce Král. (1857 se stal profesorem). Intenzivně se věnoval kulturní a vlastenecké práci ve výborech různých spolků (1852 např. podpořil činnost Moravské nár. jednoty), v 60. letech byl iniciátorem místního ochotnického divadla, jež pak podporoval i hmotně. Působil jako člen městského zastupitelstva a 1867 byl

zvolen (za města Hradec Král., Jaroměř, Josefov) do zemského sněmu; vzápětí podepsal protest českých opozičních poslanců proti způsobu voleb do říšské rady a v důsledku toho byl zbaven učitelského místa. Městským zastupitelstvem byl pak pověřen zapisováním královéhradeckých pamětí, pokoušel se též o soukromé vyučování. 1869 mu bylo uděleno měšťanství Hradce Král. a město jej pak jmenovalo ředitelem vyšší dívčí školy, přeměněné nedlouho poté na školu měšťanskou. Pohřben byl na hradeckém hřbitově v Pouchově.

Koncem 30. let začal S. publikovat v Čes. včele za redakce J. N. Štěpánka a stal se jejím předním přispěvatelem; 1842 zde uveřejnil pod titulem *Z básní Kristiana Jičínského* milostnou poezii (později psal jen příležitostné verše i drobné zprávy pro společenské besedy v Praze, Mladé Boleslavi i Hradci Král.), především však vyplňoval řadu čísel překlady písní, pověstí, povídek a rozsáhlejších próz hlavně z polštiny, ruštiny, italštiny a 1844 i z angličtiny. Obdobně zaměřené překlady publikoval ve 40. letech i jinde, zejména v časopisu Květy, v 50. letech se jeho hlavní tribunou stal Mikovcův Lumír, v němž uváděl vedle literatury ruské, francouzské a italské i ukázky ze srbochorvatské (R. Razlag) a ukrajinské literatury. Knižně debutoval 1845 překladem ve své době oceňované sbírky povídek F. Soaveho. Ve volbě překládaných textů v časopisech i v knižních vydáních projevoval S. značnou literární orientovanost. Z jednotlivých národních literatur své doby uváděl často autory a díla výrazně dokumentující jejich vývojové směřování i současný stav (B. Atanacković, P. A. Kuliš, V. A. Sollogub aj.); k nejvýznamnějším S. překladům ze 40. let patřily tři povídky N. V. Gogola a Puškinova Kapitánova dcera. Trvalý zájem, který věnoval S. španělské literatuře, vyvrcholil překladem 2. dílu Cervantesova Dona Quijota (1. díl přel. J. B. Pichl); po letech práce vyšel (s ilustracemi K. Purkyně) 1868. – Ojedinělý překlad z latiny (Cornelius Nepos) souvisel se S. pedagogickým povoláním; v rukopisu zůstaly překlady E. von Schenk: Rodina barcelonská, G. B. Bolza: Bajky, P. C. Tacitus: Agricola.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: B. Kranz, J. B. Krána, J. B. Kranz, J. B. Krása, Jiří Miloslavský, K. Jičínský, Kristian Jičínský, K. Věnecký, Věnecký; Kr. St., K. St., K. St-n, K. Št. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* ČČM (1845); Čes. včela, pokr. Včela (1838, 1842–44, 1848–49; 1842 Z básní Kristiana Jičínského); Květy (1843–47; 1847 mj. překl. K. P. Masalskij: Hranice roku 1616); Květy (1872); Lit. příloha ku Věnci (1844); Lípa slovanská, pokr. Noviny Lípy slovanské (1849); Lumír (1850–55); Orlice (Hradec Král.); Ost und West (1845, zejména příl. Prag); Památky archeologické (1858); sb. Pomněnky na Jaroměř (1861, P Ne-li s Mínou, s žádnou jinou); Posel ze Sušice (1886); Poutník (1846–47); Pražský večerní list (1848–49); Tábor (1869, 1879); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Překlady:* F. Soave: Povídky pro mládež dospělejší 1, 2 (1845, 1846); P. A. Kuliš: Michal Čarnyšenko aneb Malá Rus před osmdesáti lety 1, 2 (1847); N. V. Gogol: Kyjevští školáci (b. d., 1847) + Něvský prospekt (b. d., 1847) + Podobizna (b. d., 1847); A. S. Puškin: Kapitánova dcera (1847); L. Scarabelli: Povídky pro mladé i dospělé (1847); M. N. Zagoskin: Jiří Miloslavský aneb Rusové roku 1612 1, 2 (1850, 1851); Cornelius Nepos: Životopisy znamenitých vůdců vojenských (1851); V. A. Sollogub: Tarantas. Pocestné dojmy (1853); B. Atanacković: Dvě modly (1862); S. Pellico: O povinnostech člověka (1863); P. Calderón de la Barca: Lékař své cti (1866); E. F. Ch. von Bojesen, J. Hoffa: Rukověť římských starožitností se stručnou historií římské literatury (1868); M. Cervantes y Saavedra: Don Quijote de la Mancha 2 (1868); Drobné kvítí. Na luzích španělské literatury (1884). – *Ostatní práce:* Hradec nad Labem (1872); Jeho císařské a královské apoštolské Veličenství František Josef I. dne 9. června 1880 v továrně hudebních nástrojů V. F. Červený a synové v Hradci Králové (1881). ▮ SCÉNICKY. *Překlad:* A. Kotzebue: Hrabata Zvukovští aneb Otec jako syn (1853; hráno též s tit. Oba Klinsbergové). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Včela (1848, č. 64–79). ▮

LITERATURA: Fr. D. (Doucha): ref. překl. L. Scarabelli, Květy 1847, s. 239; an.: ref. překl. Cornelius Nepos, Vesna (Vídeň) 1851, s. 482, 489; an.: K. S., Světozor 1883, s. 522; ● nekrology: an., Světozor 1892, s. 120; J. L. Turnovský, Osvěta 1892, s. 173; an., Zlatá Praha 1892, s. 120; an., Lit. listy 1892, s. 98, 101; an., Krakonoš 1892, č. 3 ●; F. Strejček in Jak se probouzela Mladá Boleslav (1929, s. 91); J. Plch in Souhvězdí domova. O životě a díle básníků a spisovatelů Českého ráje (1960, s. 123); M. Uličný: Nejstarší překlady a adaptace Dona Quijota, sb. Don Quijote v proměnách času a prostoru (2005).

mhs

Ladislav **Stehlík**

* 26. 6. 1908 *Bělčice* u Blatné
† 11. 9. 1987 *Praha*

Básník, autor lyrických próz, knih pro děti. Ve své kultivované melodické lyrice byl inspirován jednak krajinou a osudy vesnických obyvatel jižních Čech,

jednak hodnotami domácí kulturní tradice; krajina cítěná jako kulturní i přírodní fenomén se mu stávala synonymem domova i zdrojem a symbolem národní identity; publicista, kreslíř.

Otec byl krejčí, vedle živnosti měl i malé hospodářství; matka v mládí pracovala sedm let v New Yorku. Obecnou školu vychodil S. v rodišti, měšťanku v Blatné, učitelský ústav v Příbrami (mat. 1928). Poté vyučoval do 1930 na jednotřídkách a dvoutřídkách v rodném kraji (Leletice, Hudčice a Koupě), 1930–45 na obecné škole v Myslívu u Klatov. V té době často zajížděl do Prahy a zvláště do Plzně, kde navázal mnohé vztahy s regionálními spisovateli a výtvarníky, začal spolupracovat se Sdružením výtvarných umělců a též přispívat do jeho sborníků Práce. Prostřednictvím J. Pojara se seznámil s F. X. Šaldou, který měl vliv na S. básnický vývoj. 1945 se přestěhoval do Prahy, kde do 1966 působil na smíchovských školách, pak se stal spisovatelem z povolání. Zároveň se věnoval svým výtvarným zálibám, zejména při trvalých toulkách jihočeskou krajinou (kresbami doprovázel své knihy, pořádal i výstavy svých prací). Navštívil opakovaně Francii (poprvé 1937), po válce SSSR (1957), Polsko, NDR, Bulharsko, Itálii, později i Jugoslávii, Španělsko, Maltu, Řecko a Egypt. V rodném domku v Bělčicích se nachází muzeum s expozicí S. výtvarných prací. – Dcera Blanka S. (* 1932) je výtvarná historička a kritička.

Již v prvních sbírkách se projevily i ustálily charakteristické rysy S. básnické tvorby i tematické okruhy, které se staly trvalými konstantami provázejícími víceméně nedramatický autorův vývoj. V kultivovaných, tvarově koncizních strofách, jimiž již tehdy S. evokoval především malebnou krásu jihočeských krajin (cítil se s nimi osudově spjat), se prosazuje především jeho smysl pro měkce splývavou melodii verše i výraznou eufonii. Zároveň se od počátku projevilo i celoživotní S. tíhnutí k hodnotám kulturních a uměleckých tradic, které se projevilo v prvotině *Barevné dálky* obdivem k symbolistním krajinám J. Preislera, ve sbírce *Watteau* inspirací rokokovou hravostí obrazů tohoto malíře, za okupace holdem jihočeské gotice (*Madoně*), v poválečném období např. vztahem k dílu M. Alše (lyrickoepická skladba *Marina Alšová*) aj. Pro S. tvorbu určující náladotvorný zřetel byl v jeho vrcholné sbírce *Kvetoucí trnka* prohlouben příklonem k horovským zduchovňujícím sublimacím smyslových zkušeností. Posléze prociťoval S. stále konkrétněji určenou jihočeskou krajinu nejen jako přírodní fenomén, ale také jako topos duchovní, kulturní a dějinný, jako krajinu paměť, odkaz a osud, jako jedno z podstatných znamení národní identity. Takto nadregionálně i pateticky představený obraz jižních Čech, rozestřený do dějinného kontinua, přerůstá (opět v horovském duchu) ve sbírkách z tragického přelomu 30. a 40. let (*Zpěv k zemi, Kořeny, České jaro*) do záchovného symbolu národní svébytnosti a nezničitelnosti. Žánrové spektrum S. poezie obohatilo po válce epické zkonkrétnění osudové tíhy venkovských životů (*Pelyněk*). V poúnorových desetiletích S. sice deklaroval svůj pozitivní vztah ke společenským proměnám života na venkově, ke kolektivizaci (*Dávno již dozněly cepy*), jinak se však omezil jen na tradičně strukturovanou poezii kulturněhistorických reminiscencí, pokračoval v linii vyznavačsky okouzlené, citově vroucné krajinomalebné lyriky (*Voněly vodou večery*), napsal řadu knih pro děti inspirovaných především výtvarníky M. Alšem a J. Ladou. Závěr jeho básnického díla představují volným až prozaizovaným veršem psané melancholické reminiscence světa, lidí a událostí dávno zašlého času jeho vesnického mládí, smírné bilance vlastního životního údělu (*Světla v oknech*). Nejproslulejším, po desetiletí vznikajícím a postupně doplňovaným S. dílem se stala třídílná próza *Země zamyšlená,* osobně intonovaný, náladově lyrický místopis jižních Čech, nasycený nejen značným množstvím kulturních, dějinných i přírodopisných dat vážících se k jednotlivým lokalitám, ale i slovesnými a ilustračními odkazy na autorovy poutnické zkušenosti. Úsilí o vyčerpávající podrobný popis krajinných fenoménů doplňují úhrnné pohledy na charakter krajiny a její duchovní typ, vyjadřované nadšeně okouzlenými apostrofami, které texty přibližují básním v próze. Dokumentární hodnotu mají i vzpomínky *U krbu,* v nichž se S. vrací s vroucnou vděčností k literárním a výtvarnickým osobnostem, s nimiž se poznal (F. X. Šalda, J. Kvapil, J. Čapek) a z nichž mnohé patřily k jeho přátelům (F. Halas, J. Hora, J. Lada aj.). Je autorem mnoha předmluv a doslovů ke knihám klasických i dobových autorů, napsal též průvodní slova do řady katalogů k výstavám. Svými texty provázel fotografické krajinné publi-

kace (1965 J. a M. Erhartovi: Šumava; 1966 J. Erhart: Český Krumlov aj.) i kulturologické práce určené pro zahraničí. Prózu Země zamyšlená S. scenáristicky připravil pro televizní zpracování do čtyřdílného stejnojmenného cyklu (1971–72).

PŘÍSPĚVKY *in:* ant. Abeceda květů (1979); AZ magazín pro každého (1971); Ahoj na sobotu (1975–77); Akord (1939); Almanach Kmene 1948; alm. Aktivisté (1936); sb. Antonínu Sovovi kytka polního kvítí z Pacova 1958 (1958); sb. Básně národního sebevědomí (1948); Básnický almanach (1954–58); Básnický almanach (1973–74); Básnický almanach Kmene 1918–1938 (1938); Blatenské listy (1935–37); Brevíř poezie (Čes. Budějovice 1965); Cesta za knihou (1940); Cyrilometodějský kalendář (1961); ant. Česká poezie 20. století (1980); ant. České balady sociální (1937); sb. České kraje (1940); Čes. slovo (1934–35); Českosl. svět (1980, 1987); Českosl. voják (1969–73); Čes. deník (Plzeň 1939); alm. Český podzim 1938 (1938); Čes. směr (Plzeň 1934); sb. Čeština nástroj básníků (1975); Čin (1933–37); sb. Čtení o Berouně (1965); Dělnická ročenka (1938); sb. Děti, současnost, literatura (1976); Dětská kniha (1954–55); sb. Dík a pozdrav. Josefu Horovi k padesátinám (1941); sb. Dni žalu (1937); alm. Domove líbezný (1954); sb. Druza, příl. čas. Naše obrana (Příbram 1932, 1933); ant. Dvojhlas. České a slovenské verše 1900–1985 (1985); Forum (1928); Hlas Hrusic (1978, 1982); sb. Hollar (1954, 1956); sb. Chvály jižních Čech (Čes. Budějovice 1973); Jih (Čes. Budějovice 1935–37); sb. Jihočech Emil Hácha (Čes. Budějovice 1942); Jihočes. pravda (Čes. Budějovice 1967–69); Jihočes. ročenka (Blatná 1949); Jihočes. listy (Čes. Budějovice 1936–39); Jihočes. lidový kalendář (Čes. Budějovice 1959, 1960); Josef Lada a kniha (1957); sb. K poctě zbraň praporu! (1945); Kalendář českého čtenáře na rok 1942; Kalendář českého lidu (Vimperk 1947); Kalendář Jihočes. jednoty (Čes. Budějovice 1942); ant. Kantáta pro dvanáct hlasů (1976); sb. Karel Klostermann – básník Šumavy (Klatovy 1973); sb. Kde domov můj (1940); Klas (1936–39, 1946); ant. Krajiny dětství (1944); Krásy domova (1962, 1967); Kritický měsíčník (1939); Kulturní měsíčník (Roudnice n. Lab. 1976); Kulturněpolitický kalendář (1968); Květy (1956–71, 1977); Kytice (1946); sb. Ladění slov (1966); Letní almanach Mileny (1948); Lid. demokracie (1952–71); Lid. noviny (1934–41, 1948); Lid. kalendář 1959; Listy (1934–37); Listy Klubu přátel poezie (1972, 1979–82); Lit. měsíčník (1972–83); Lit. noviny (1951–60); Lumír (1932–37); Marginálie (1945, 1969–70); sb. Masaryk v české poezii (1936); Mateřídouška (1952–56); Mladé Rokycansko (1932, 1935); Mládí; sb. Na paměť F. X. Šaldy (1938); sb. Národ sobě (1968); Nár. osvobození (1934–38); Nár. práce (1940); Naše rodina (1971–80); alm. Nová česká poezie (1955); Nová doba (Plzeň 1930–32, 1937); Nové knihy (1971–73, 1979–80); Nový den (Plzeň 1947); Nový život (1955–57); sb. O Janu Žižkovi (Čes. Budějovice 1974); O knihách a autorech (1971–87); Ohníček (1956–57); sb. Památce T. G. Masaryka (Klatovy 1937); sb. Písecká čítanka 1 (1980); ant. Píseň o němé tváři (Sv. Kopeček u Olomouce 1939); Plamen (1960–62); sb. Plzeňské čtení (1940); sb. Podzim 1938 (1958); sb. Poezie a próza jihočeských autorů (Čes. Krumlov 1978); sb. Poezie jihočeských autorů (Čes. Krumlov 1969, 1972); sb. Poslední cesta T. G. M. (1947); sb. Práce (Plzeň); Práce (1956, 1973–78); ant. Praha – to jméno samo zpěv (1980); Pravda (Plzeň 1973, 1978); Právo lidu (1936–37); sb. Prezident Osvoboditel (1947); Ranní noviny (1934–37); Roj (1937–38); Rozhlas (1973, 1975); Rozhledy (1935–37); Rudé právo (od 1959); Sborník pětadvacíti (1969); ant. Sborový zpěv. Třicet let české poezie (1975); ant. Sestry v kráse (1941); Svět práce (1969–70, 1976–79); Svob. Československo (1946–50); Svob. noviny (1945–48); Svob. slovo (od 1947); Šťastnou cestu (1968); sb. T. G. Masaryk (1936); sb. Trvalé bydliště Praha (1986); Tvorba (1971–83); Venkov (1940); sb. Vyprávění o Josefu Ladovi (1972); sb. Vyrostlo z pomezí (Plzeň 1962); Výtvarná práce (1958); Vyzvání na cestu. Básnická encyklopedie pro mládež (1961); sb. Zborov (1947); ant. Zborov 1917–1937 (1937); Zeměd. noviny (od 1956); Zeměd. kalendář (1955, 1958, 1972, 1978); ant. Zlatý máj (1957, 1970, 1974); Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze (1975); Zprávy Spolku sběratelů a přátel exlibris (1960); mimoto jednotlivé příspěvky (většinou přetisky) v dalších periodikách i sbornících. ■

KNIŽNĚ. *Beletrie:* Barevné dálky (BB 1930); Watteau (BB 1931); Kvetoucí trnka (BB 1936; 1942 přeprac. a rozšíř. vyd., 1946 přeprac. vyd., 1971 rozšíř. vyd.); Zpěv k zemi (BB 1936); Kořeny (BB 1938); České jaro (BB 1940); Symfonie v bílé (B 1940); Madoně (BB 1943); Země zamyšlená (P 1947; 1957 přeprac. vyd. ve 2 sv., 1966 rozšíř. vyd., 1970 3. sv. s podtit. Šumava, 1975 trojdílné vyd., od 1957 se S. kresbami); Pelyněk (BB 1949); Marina Alšová (B 1952); Od jara do zimy (říkadla k obrázkům M. Alše, 1953); Alšova Vlast (BB k obrazovému cyklu M. Alše, 1953); Na rybníce (leporelo, 1954); Naše řeka (leporelo, 1954); Malý přírodopis (BB pro ml. k obrázkům A. Ladové, 1956); Voněly vodou večery (BB 1956; 1983 přeprac. vyd.); Dětské hry (BB pro ml. k obrázkům J. Lady, 1956); Pod oblohou Šípkového keře Petra Křičky (E 1958); Višňovou kůrou jaro voní (BB 1961); Dávno již dozněly cepy (BB 1963); Alšova zvířátka (leporelo, 1963); Dub královny Johanky (BB 1969); Klatovy (stati, 1971, s F. Buriánkem, J. Pilařem); Slunce v olivách (PP 1972); Krajina mýtu (BB 1973); Vratečín (BB 1973); Dědečku, povídej… (vzpomínky, 1973, ed. J. Hilčr); Zvířata a zvířátka (BB pro ml. k obrázkům J. Lady, 1976); Ladovy veselé učebnice 1–3 (BB a PP pro ml.: 1977 Savci, 1979 Ptáci, 1982 Brouci a hmyz); Šlépěje času (vzpo-

mínky, 1977); Břehy a vody (BB 1978, bibliof.); Ticho v oranicích (BB 1979); Dvě krajanské tváře (stati, 1979); Světla v oknech (BB 1982); U krbu (vzpomínky, 1987); – posmrtně: Můj Myslív (vzpomínky, 1998); mimoto četné bibliofilie a drobné příležitostné tisky (často i přetisky básní a úryvků próz). – *Výbory:* Vůně kvetoucích trnek (1976, pásmo BB a P k recitaci, rozmnož., ed. V. Stuchl); Jíní na trnkách (1978, ed. F. Buriánek); Básně (1980, ed. J. Žáček); Krajina plná znamení (1983); Ať polaská, či trnem zraní… (1988, ed. V. Janovic). ▮ KORESPONDENCE: Z. Mráz: Z mé korespondence s L. S. (Z. Mrázovi z 1968–87), Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích (1992, s. 59); in J. Váchal: Živant a umrlanti (vzáj. koresp. z 1955–68, zvláště V. dopis-román Živant a umrlanti, psaný pro L. S.; 1995, ed. B. Stehlíková); in Z listáře Bohumila Polana (B. Polanovi z 1962; 1998); in Karel Čapek. Přijatá korespondence (Čapkovi z 1937; 2000, ed. M. Dandová a M. Chlíbcová). ▮ REDIGOVAL *sborník:* Druza. Sborník podbrdské kulturní práce, příl. čas. Naše obrana (1932, 1933). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: A. Sova: Z mého kraje (1954); Čítanka pro 3. ročník základní devítileté školy (1962, s A. Šmerhovskou, O. Musilem); J. V. Sládek: Polní cestou (1972, s M. Jankovičem). ▮

BIBLIOGRAFIE: O. M. Hartl in L. S.: Dědečku, povídej… (1973); F. Buriánek in L. S.: Jíní na trnkách (1978); S. Průcha: Zasloužilý umělec L. S. (Kraj. knihovna Kladno, 1980, rozmnož.); M. Koldová, M. Straková: L. S. Personální bibliografie (1984). ▮ LITERATURA: L. S. (1973, nakl. tisk, medailon F. Buriánek, obs. i výběr. bibliografii od S. Mouchové); B. Jirásek: L. S. (1985, obs. i výběr. bibliografii); sb. L. S. a jižní Čechy (1988, mj. portrét. studie Z. Mráze, stať B. Stehlíkové o výtvarné inspiraci L. S.); I. Škodová, L. Šolcová: Soupis osobního fondu L. S. (PNP 2002). ▮ F. X. Šalda: ref. Watteau, ŠZáp 5, 1932/33, s. 373; ● ref. Kvetoucí trnka: Kp. (J. Knap), Venkov 20. 2. 1936; F. Götz, NO 23. 2. 1936; -am. (V. Závada), A–Zet 27. 2. 1936; J. Seifert, Ranní noviny 27. 2. 1936; AMP. (A. M. Píša), PL 27. 3. 1936 → Třicátá léta (1971); B. Polan, Nová doba 29. 3. 1936; jh (J. Hora), Čes. slovo 23. 5. 1936; J. B. Čapek, Naše doba 44, 1936/37, s. 184 ●; ● ref. Zpěv k zemi: G. (F. Götz), NO 10. 12. 1936; J. B. Čapek, Naše doba 44, 1936/37, s. 495; V. Černý, LidN 4. 1. 1937; M. Rutte, NL 13. 1. 1937; AMP. (A. M. Píša), PL 26. 1. 1937; J. V. Sedlák, Venkov 24. 3. 1937 ●; ● ref. Kořeny: AMP. (A. M. Píša), Nár. práce 26. 2. 1939; J. Hora, Čes. slovo 21. 3. 1939; A. N. (Novák), LidN 14. 5. 1939; K. Polák, KM 1939, s. 127 ●; ● ref. Madoně: J. Červinka, Akord 11, 1943/44, s. 235; J. Morák, Řád 1944, s. 158 ●; ● ref. Země zamyšlená: V. Černý, KM 1947, s. 405; G. (F. Götz), NO 22. 7. 1947 ●; B. Polan: ref. Marina Alšová, NŽ 1953, s. 1207; ● ref. Voněly vodou večery: J. Petrmichl, LitN 1956, č. 50; B. Polan, NŽ 1956, s. 1221 → Život a slovo (1964); Z. Heřman, Květen 1937, s. 114 ●; F. Benhart: ref. Země zamyšlená (rozšíř. vyd. 1957), LitN 1958, č. 30; F. Vrba: ref. Višňovou kůrou jaro voní, LitN 1961, č. 48; ● ref. Dávno již dozněly cepy: M. Petříček, HD 1963, s. 389; V. Karfík, LitN 1964, č. 9 ●; E. Svobodová: ref. Slunce v olivách, Zprávy Jednoty klasických filologů 1972, č. 3; ● ref. Vratečín: KC (K. Cvejn), Lit. měsíčník 1973, č. 9; V. Vodák (M. Vacík), LD 5. 5. 1973; -ra (V. Macura), Zeměd. noviny 12. 5. 1973 ●; ● k pětasedesátinám: K. Cvejn, Lit. měsíčník 1973, č. 6; J. Hilčr, ZM 1973, s. 379 ●; ● ref. Dědečku, povídej…: J. Bílek, Národopisné aktuality 1973, s. 308; Š. Vlašín, RP 7. 8. 1973 ●; nyk (M. Nyklová): ref. Zvířata a zvířátka, ZM 1976, č. 9, příl.; ● k sedmdesátinám: F. Buriánek, Lit. měsíčník 1978, č. 6 → Z literárněvědných studií (1985); J. Hilčr, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1978, č. 6–7 ●; F. Buriánek in L. S.: Jíní na trnkách (1978); ● ref. Jíní na trnkách: M. Blahynka, Tvorba 1979, č. 3; J. Šnobr, Lit. měsíčník 1979, č. 1 ●; ● ref. Ticho v oranicích: F. Buriánek, Lit. měsíčník 1979, č. 7; V. Janovic, Nové knihy 1979, č. 21; vln (V. Novotný), Zeměd. noviny 9. 6. 1979 ●; J. Podlešák: Židé v Zemi zamyšlené L. S., Židovská ročenka 5740 (1979, s. 21); J. Žáček in L. S.: Básně (1980); E. Lukeš: ref. Světla v oknech, Lit. měsíčník 1983, č. 8 + k pětasedmdesátinám, Lit. měsíčník 1983, č. 6; K. B. (Bílek): Za L. S. (s úryvkem z chystané S. sbírky o Čes. ráji), Listy starohradské kroniky 1987, s. 85; Z. Heřman: ref. U krbu, Mladá fronta 18. 9. 1987; V. Janovic in L. S.: Ať polaská, či trnem zraní… (1988); B. Jirásek in L. S.: Můj Myslív (1998); J. Gruber: ref. Můj Myslív, Spektrum 1998, č. 2; V. Janovic: Lov se sokolem (k 90. výr. nar.), Obrys–Kmen 1998, č. 1; B. Veselá: Básník domova L. S., Lit. novinky 2004, č. 9.

vs

Kašpar Ladislav **Stehlík z Čenkova**

* 6. 1. 1571 *Plzeň*
† 1613 *Plzeň*

Autor kalendářů a historických zápisků; matematik a astrolog.

Psal se Stehlijk, Stehlicius, z Czeňkova. – Pocházel ze starého měšťanského rodu, jehož příslušníci se až do druhé poloviny 19. století zabývali literární činností (Matěj Theofil S., 1701–1749, benediktinský převor a archivář v Rajhradě; Fabián František S. z Č. a Treustadtu, 1728–1791, opisovač a komentátor historického materiálu, např. Balbínovy Obrany či kroniky Kuthenovy; Emanuel S., 1768–1825, básník, přispěvatel časopisu Čechoslav a divadelní ochotník). S. otec Bartoloměj S., radní a později primátor Plzně, byl 1598 povýšen císařem Rudolfem II. do šlechtického stavu s predikátem z Čenkova.

S. studoval 1583–91 v Praze na jezuitské akademii (bakalář 1591), soukromě poslouchal na pražské univerzitě přednášky o matematice a astronomii (stýkal se s P. Codicillem, T. Hájkem z Hájku a M. Bacháčkem z Nauměřic). 1595 se stal správcem partikulární školy ve Stříbře, 1596 se odebral na studia do Ingolstadtu, kde se stal (před 1598) magistrem svobodných umění. 1599 pracoval v Praze jako sekretář Tychona de Brahe. 1599 se bohatě oženil s dcerou Š. Plachého z Třebnice, předního plzeňského měšťana a autora pamětí. V Plzni byl S. opakovaně obecním starším; byl také převorem literátského bratrstva.

Vedle psaní příležitostných básní v latině a řečtině se S. zabýval především vydáváním kalendářů. K údajům o pohybu vesmírných těles a jejich vlivu na život člověka, konání trhů a soudních dnech S. připojoval k jednotlivým datům významné historické události podle dobových vzorů (A. Huber z Risenpachu aj.). Jednotlivé dny často opatřoval sentencemi a příslovími překládanými a upravovanými z rétorických příruček. – Rukopisně se zachovaly S. historické zápisky o stehlíkovském rodu; jejich druhá část se synoptickými zápisky o Plzni a českých dějinách byla průběžně doplňována až do 18. století. Pouze podle názvu je dnes znám S. astrologický traktát De concursu planetarum (1605).

PSEUDONYMY: Acanthis, Achantis. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Poematia gratulatoria in honorem… licentiatorum, cum prid. Calend. Oct. in Caesarea Soc. Iesu Academia suprema in artibus liberalibus ac philosophia laurea ornamentum (1587); sb. Victoria litteraria dicata… eruditis adolescentibus… (1587). ▮ KNIŽNĚ. *Kalendáře:* Kalendář hvězdářský… K l. P. 1596 (1595); Kalendář hvězdářský… K l. P. 1597 (1596); Minucí a pranostika nová… K l. P. 1599 (1598); Kalendář hospodářský… K l. P. 1602 (1601); Kalendář hospodářský… K l. P. 1603 (1602); Kalendář hospodářský… K l. P. 1604 (1603); Kalendář nový s pranostikou hvězdářskou… K l. P. 1604 (1603); Kalendář hospodářský… K l. P. 1605 (1604); Triumphus laureatus in honorem nuptiarum… Iacobi Mensik… (1605); Minucí a pranostika nová… K l. P. 1606 (1605); Kalendář hospodářský a kancelářský… K l. P. 1607 (1606); Kalendář hospodářský a kancelářský… K l. P. 1608 (1607); Kalendář hospodářský a kancelářský… K l. P. 1609 (1608); Kalendář hospodářský a kancelářský… K l. P. 1610 (1609); Kalendář hospodářský a kancelářský… K l. P. 1611 (1610). ▮

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 15 674 – 15 687; in Rukověť humanistického básnictví 1 (1966, pod heslem Acanthis). ▮ LITERATURA: I. J. Hanuš: Písemnictvo české hvězdoslovné 16. století v cís. knihovně pražské, ČČM 1862, s. 231 a pokr.; M. Hruška: Životopisy znamenitých Plzeňanův a mužův o Plzeň zasloužilých, in Kniha pamětní král. krajského města Plzně (1883, s. 27); E. Felix in Literární Plzeň v obryse 1 (1930, s. 40); L. Lábek: Výzdoba plzeňského kalendáře z r. 1604 od Jana Willenbergra, Umění 1938, s. 397; M. Šváb in M. Bělohlávek s jinými: Dějiny Plzně 1 (1965); J. Martínek: Zjištění předlohy S. plzeňského rukopisu Poetica et oratoria miscellanea, sb. Strahovská knihovna 8, 1977, s. 29; J. Kašparová: Zajímavé exlibris humanisty K. L. S. z Č., LF 1988, s. 44.

vpb

Bohuš **Stejskal**

* 14. 3. 1896 *Brno*
† 18. 5. 1955 *Řevnice* u Prahy

Herec, režisér, dramatik a básník inklinující k expresionismu, prozaik, spoluzakladatel brněnské Literární skupiny.

V matrice zapsán Bohumil. – Studoval architekturu, studia však nedokončil. V 1. světové válce bojoval na frontě v Dalmácii. 1919 byl angažován jako herec do Nár. divadla v Brně, kde také působil jako režisér. 1921 spoluzaložil brněnskou Literární skupinu. V sezoně 1922/23 začal pracovat jako režisér v Městském divadle na Král. Vinohradech, koncem 1936 byl jmenován šéfem jeho činohry (nejprve s titulem vrchního režiséra, pak uměleckého šéfa), 1942 byl zbaven funkce i možnosti umělecké práce a byl zde zaměstnán jako archivář a skladník. Po válce působil nejprve režisérsky ve vinohradském divadle, pak byl 1946–48 šéfem další scény Městských divadel pražských – Komorního divadla, na sezonu 1948/49 se stal uměleckým vedoucím pražského Divadla filmového studia. Od sezony 1949/50 až do své smrti působil v ředitelské funkci i jako režisér v Krajském oblastním divadle v Karlových Varech.

Příznačné pro S. život i tvorbu bylo trvalé zanícení pro divadelnictví ve všech jeho formách, založené jeho obsáhlou znalostí. Etabloval se především jako režisér. Po nevyvážených verších prvotiny, příznačně nazvaných *Trýzněné mládí,* podmíněných jak válečnými zážitky, tak milostným toužením, dojmy z přírody a syrovou skutečností, soustředil se brzy k postižení dobových traumat prostřednictvím dramat, v nichž využíval naturalistických a expresionis-

tických prvků. Generační konflikt v chudé rodině (*Rozloha života*) vystřídalo v *Obětování* téma individuální odpovědnosti mezi postiženými zhoubnou nemocí (syfilidou). Následující S. prozaické práce byly cele inspirovány jeho divadelní působností. Zatímco drobné prózy *Divadlo v županu* evokují jedinečnost tohoto světa, nahlížejí humorným způsobem do divadelních šaten, na hereckou pospolitost a její různé podoby, psychologicky zabarvené povídky *Konec po desáté* sledují osudy herců v jejich každodenní práci i v civilním životě a celkový obraz tak zbavují rysu výjimečnosti. Reálná znalost divadelního provozu podnítila soubor fejetonů *Divadelní abeceda* o aktuálních otázkách divadelnictví, spojených s konkrétními radami. Prózu *Pramen živé vody,* beletristicky rámovanou historii Národního divadla s popisem jeho zařízení, diktovala snaha seznámit mládež s hodnotami naší kultury. – Pro divadlo S. též překládal a upravoval texty původních a přeložených her. Podle monografie J. L. Turnovského napsal se Z. Štěpánkem scénář k filmu J. K. Tyl (1927).

ŠIFRA: st (čas. Krajské oblastní divadlo Karlovy Vary). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1919–22); sb. Deset let čes. divadla v Karlových Varech (1955); Divadlo (1932–33); Host (1921–23); Krajské oblastní divadlo Karlovy Vary (1950–55); Lid. noviny (1920–26, 1929, 1938–39); Lípa (1918–19); Panoráma (1947); Prager Presse (1927); Ročenka Kruhu sólistů, pokr. Ročenka Kruhu sólistů Městských divadel pražských (od 1924); Rozpravy Aventina (1926–27); Salon (Brno, Olomouc 1923); Světozor; Telegraf (1937, 1939); – posmrtně: Psí víno (1999); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Trýzněné mládí (BB 1920); Obětování (D 1921); Divadlo v županu (PP 1928); Divadelní abeceda (FF 1942); Konec po desáté (PP 1945); Pramen živé vody (P pro ml., 1947). – *Dramatizace:* V. Mrštík: Pohádka máje (1942, prem. 1943, s B. Vrbským). – *Úpravy:* G. B. Shaw: Ženeva (1945, rozmnož., překl. F. Tetauer); J. K. Tyl: Paní Marjánka, matka pluku (1959, rozmnož.). ▮ SCÉNICKY. *Hra:* Rozloha života (1920). – *Překlady:* C. Lemonnier: Pytlák (1922); H. Mann: Madame Legros (1924); A. Schnitzler: Anatol (1932); Molière: Měšťák šlechticem (1934). – *Dramatizace:* A. Jirásek: Temno (1950). – *Úpravy:* G. B. Shaw: Zpět k Metuzalému (1932, překl. A. Pflanzer, K. Mušek); České pašije (1935, s J. Portem); České jesličky (1936, s J. Portem); W. Shakespeare: Timon Athénský (1936, překl. B. Štěpánek); P. Claudel: Poslední úděl (1937, překl. M. Marten); H. Ibsen: Peer Gynt (1937, překl. K. Kučera); J. W. Goethe: Faust (1954, překl. O. Fischer). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Divadlo (1932–33, s A. Mazačem), Krajské oblastní divadlo Karlovy Vary (1950–55, s red. radou); *ročenku:* Ročenka Kruhu sólistů, pokr. (od 1931) … Městských divadel pražských (1924–32, s jinými). ▮

LITERATURA: E. S. (K. Elgart Sokol): ref. Rozloha života, LidN 19. 5. 1920; ● ref. Trýzněné mládí: M. Rutte, Cesta 3, 1920/21, s. 600; A. M. Píša, Kmen 3, 1920/21, s. 586; B. P. (Polan), Nové Čechy 4, 1920/21, s. 396; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 21, 1920/21, s. 670; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 17. 4. 1921; J. O. N. (Novotný), LidN 26. 4. 1921; A. N. (Novák), Lumír 1921, s. 53; fg. (F. Götz), Niva 1921, s. 20; J. Vrba, Pramen 1921, s. 278 ●; an. (F. Götz): ref. Obětování, Host 1, 1921/22, s. 23; ● ref. Divadlo v županu: L. Blatný, Host 7, 1927/28, s. 188; vz (V. Zelinka), Zvon 28, 1927/28, s. 587; ax. (E. Vachek), PL 31. 5. 1928 ●; ● ref. Divadelní abeceda: p. (A. M. Píša), Nár. práce 13. 11. 1942; J. K. (Kopecký), LidN 29. 1. 1943; JR, Řád 1942, s. 439 ●; ● ref. Konec po desáté: Mík (J. Malík), Loutková scéna 2, 1945/46, s. 111; G. (F. Götz), NO 1. 3. 1946; H. R., Práce 6. 3. 1946; ah (A. Holas), Rovnost 19. 3. 1946 ●; kd (E. Konrád): B. S. čtvrt století na Vinohradech, Svob. noviny 25. 11. 1947; ● ref. Pramen živé vody: jtg (J. Träger), Práce 29. 2. 1948; Topol (Š. Polášek Topol), Škola a kultura 1948 s. 70 ●; ● k 35. výr. S. divadelní práce: P. Kohn, Krajské oblastní divadlo Karlovy Vary 1954, č. 13; F. Götz, Divadlo 1955, s. 58 ●; ● nekrology: M. S. (Schulz), LitN 1955, č. 22; M. Seemann, Krajské oblastní divadlo Karlovy Vary 1955, č. 7 + Divadlo 1955, s. 605; P. Kohn, Krajské oblastní divadlo Karlovy Vary 1955, č. 7 ●; Č. Jeřábek: Za B. S. (k nedožitým sedmdesátinám), Rovnost 15. 3. 1966; A. Scherl: Režijní dílo B. S., sb. Divadlo na Vinohradech 1907–1967 (1968, s. 100).

sb

Josef Václav **Sterzinger**

* 28. 12. 1866 *Veltrusy*
† 9. 1. 1939 *Praha*

Překladatel hlavně z románských a germánských jazyků; filolog, autor německo-českých slovníků a konverzačních příruček.

Psán i Josef Stecinger. – Studoval na Akademickém gymnáziu v Praze a na gymnáziu v Roudnici (mat. 1887) a poté na filoz. fakultě v Praze (PhDr. 1894 na základě disertační práce *Kritik Lessing a kritik Herder*). V dětství ve Veltrusech poznal tamního faráře A. Koláře, strýce J. Vrchlického, a seznámil se pak i s dalšími básníkovými příbuznými; trvalé přátelství navázal hlavně s jeho sestrami Emou a Janou. Od 1899 působil jako středoškolský profesor

na reálce v Čes. Budějovicích, od 1903 až do odchodu do důchodu 1927 na malostranské reálce v Praze; učil němčinu, francouzštinu a češtinu, často na zkrácený úvazek z důvodů odborné lexikografické činnosti. 1912 byl zvolen do výboru Sdružení překladatelského (překladatelů a přátel dobrých překladů), podnítil též vznik Jednoty Svatopluka Čecha na ochranu a povznesení českého jazyka. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

V 90. letech publikoval S. v nakladatelství J. Otto sešitově dvoudílný *Německo-český slovník,* který zpracoval za pomoci dalších odborníků a za odborné revize V. E. Mourka. Dílo vyvolalo ohlas jako první modernější slovník obsahující i běžné hovorové výrazy a tím i jako určitý přínos k rozšířenému poznání lexika a frazeologie češtiny; stalo se pak základem S. kapesních slovníků a několika konverzačních příruček. Vyvrcholením S. lexikografické práce byl čtyřdílný *Encyklopedický slovník německo-český,* nadlouho užívaný (pro bohatství slov a vazeb z různých jazykových rovin od spisovné přes hovorovou až k vulgární) jako významná pomůcka dobrých překladů z německé literatury. S. rozsáhlá překladatelská činnost se až na výjimky (J. P. Jacobsen, I. N. Potapenko) orientovala vedle německé prózy (C. Viebig) na významná a čtenářsky oblíbená díla francouzská (A. R. Le Sage, A. Dumas st., J. Verne, É. Zola); mimo to S. přeložil i některé novější knížky, které ve své době vyvolaly ohlas sociálně orientovanou a utopickou tematikou. V teoretizujících úvahách S. kritizoval špatnou úroveň soudobých překladů beletrie s cílem zvýšit jejich výrazovou přesnost a jazykovou kultivovanost. V pozdních letech uveřejnil časopisecky i několik původních básní.

PSEUDONYMY: Ivan Rýva, Jan Rýva, J. Rýva. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy lidu (1906–07, 1915–17); Nár. listy (1911–12, 1918; 1911 14. 5. – 20. 6. série čl. Za očistu a povznesení jazyka mateřského a Za očistu české literatury překladové, 1912 mj. 16. 3. čl. Snahy o očistu české literatury překladové); Právo lidu (1912); Přehled (1913); Sborník Společnosti Jaroslava Vrchlického (1918, 1920); Světozor (1921–22, 1924, BB); Topičův sborník (1917–21); Tribuna (1921); Venkov (1920); Věstník Sdružení překladatelského…, pokr. Věstník Jednoty Svatopluka Čecha… (1913, 1914); Zlatá Praha (1921). ▮ KNIŽNĚ. *Překlady:* J. P. Jacobsen: Niels Lyhne (1891); P. d'Ivoi: Mstitelé (1905) + Milionářem proti své vůli (1907); A. Dumas st.: O korunu a lásku (1905) + Tři mušketýři ještě po deseti letech 1–4 (b. d., 1905; upr. pro ml. F. J. Čečetka 1924–25) + Pařížští Mohykáni 1, 2 (1908, 1909) + Salvador 1, 2 (1912, 1913); G. Tissandier: Hrdinové práce (1906); A. R. Le Sage: Gil Blas (b. d., 1907); C. Viebig: Když muži ze vsi odejdou (b. d., 1909); J. Verne: Lodivod dunajský (b. d., 1909) + Na vlnách Orinoka (b. d., 1916); É. Zola: Poklesek abbého Moureta (1912); I. N. Potapenko: Dcera kurýrova (b. d., 1916); A. Bratt: Svět bez hladu (1917); D. Duncker: George Sandová. Kniha vášně (b. d., 1917). – *Odborné práce:* Německo-český slovník 1, 2 (1893–95, sešitově); Taschenwörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache – Kapesní slovník řeči české a německé 1, 2 (Lipsko 1900; opr. vyd. 1905); Ottův slovníček německo-český. Výtah z velkého slovníku německo-českého… (1902); Deutsch-böhmisches Konversationsbuch. Grosse Ausgabe (b. d., 1911); Kniha česko-německé konverzace. Se stručnou německou mluvnicí. Zkrácené vydání (1912); Kniha česko-německé konverzace. Se stručnou německou mluvnicí. Malé vydání (b. d., 1913); Deutsch-böhmisches Konversationsbuch (b. d., 1918, vydání pro Němce); Encyklopedický slovník německo-český 1–4 (1916, 1921, 1931, 1935, sešitově, dokončil K. Kabeš). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Věstník Sdružení překladatelského (překladatelů a přátel dobrých překladů), pokr. Věstník Jednoty Svatopluka Čecha na povznesení jazyka a písemnictví českého (1913, 1914). ▮

LITERATURA: ● ref. Německo-český slovník: A. Koudelka, Hlídka lit. 1893, s. 448; J. Nečas, ČČM 1894, s. 170 ●; an. (V. Červinka): ref. překl. C. Viebig, Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 480; Kaz. (F. S. Procházka): ref. překl. I. N. Potapenko, Zvon 17, 1916/17, s. 83; an.: Profesor PhDr. J. V. S. (k sedmdesátinám), Podřipský kraj 1936, s. 109; tk: Slovníkářovy zásluhy (nekrolog), LidN 12. 1. 1939.

mhs, ll

Ferdinand **Stiebitz**

* 7. 7. 1894 *Velvary*
† 10. 10. 1961 *Brno*

Klasický filolog, významný představitel moderního překladatelství z antických literatur.

Čtrnácté, poslední dítě cukráře. Studoval 1905–13 klasické gymnázium v Praze na Vinohradech (latině a řečtině ho učil F. Novotný, již v této době vznikly jeho první překladatelské pokusy) a poté klasickou filologii u J. Krále na pražské filoz. fakultě. 1915 však narukoval, nejprve sloužil v Salcburku, pak na ruské frontě, kde byl raněn. Po návratu do civilu dokončil studia a 1920 složil státní zkoušku a začal vyučovat na vinohradském klasickém gymnáziu.

Po roce školskou službu opustil a několik měsíců se živil jako soukromý učitel i literát. 1922–24 učil na reálném gymnáziu v Košicích, zároveň 1922 získal na brněnské filoz. fakultě doktorát (prací *K otázce iktu a akcentu v latinském hexametru*). Od 1924 učil na klasickém gymnáziu v Brně a současně od 1927 pořádal na filoz. fakultě lektorát staré řečtiny; 1927–28 pobýval na stipendium semestr v Berlíně (u U. von Wilanowitze-Moellendorffa), 1931 měsíc v Řecku. 1931 se na brněnské fakultě habilitoval (prací *Studie o slovesném vidu v řečtině novozákonní*), 1936 byl jmenován mimořádným, 1939 řádným profesorem klasické filologie; 1947/48 zde zastával funkci děkana, do února 1959 proděkana. Od 1933 byl členem výboru Dramatického svazu v Brně, 1938 byl zvolen dopisujícím členem ČAVU a předsedou brněnské pobočky Jednoty klasických filologů.

S. vědecké dílo, zaměřené jak na řeckou, tak římskou složku antiky, se vyznačuje značnou tematickou rozlohou: zabýval se mluvnicí novozákonní řečtiny, odborným výkladem děl antických spisovatelů a Nového zákona, metrikou a prozódií, literární historií se zvláštním zřetelem k vlivům antických literatur na české písemnictví i pojetím dědičnosti v antice a starověkou biologií (dochované zlomky z ní důmyslně rekonstruoval a uváděl do souvislostí se současnými vědeckými názory). Rozsáhlá, vysoce hodnocená a pro českou literaturu nejpřínosnější byla jeho překladatelská činnost, která přinášela nové, všestranně přesnější ekvivalenty originálů. S. vycházel z překladatelských zásad J. Krále, při hledání optimální formy však ještě důrazněji uvolňoval nápodoby meter a lyrických útvarů až k volnému přebásňování, s citem pro výrazovou vytříbenost i aktualizaci, přičemž zachovával smysl a uměřenost textů. Od počátku se zabýval překlady a scénickými úpravami řeckých dramat (Sofokles, Aristofanes, Euripides), řeckou lyrikou (Theokritos, Sapfo), z latiny posléze převedl mj. Apuleiův humoristicko-satirický román Proměny čili Zlatý osel a Proměny Ovidiovy. Prostřednictvím němčiny volně zpracoval i starobabylonský epos o Gilgamešovi. Uspořádal řadu výborů, mj. z řecké a římské lyriky a prózy; zvláště se věnoval erotickým námětům v próze a antickému humoru (Bohové se smějí), dále dějepisectví (Ammianus Marcellinus, Herodotos, Plutarchos) a politickým textům (Demosthenes) a dějům (původní práce *Osudy starověkých diktatur a diktátorů*). Své překlady doplňoval vysvětlujícími pojednáními, komentáři a poznámkami. K výuce klasické filologie přispěl přehledy historie řecké a římské literatury a spoluautorstvím čítanek. Vedle drobnějších překladů dalších antických autorů uveřejňoval v časopisech referáty a články o odborné literatuře a překládání.

ŠIFRY: F. S., F. St. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Akord (1947); Cesta (1918–19); Časopis Matice moravské (1936–37); Čes. osvěta (1939–40); Čes. časopis historický (1934); Domov a svět (1930); sb. Filozofické fakultě v Brně k 15. výročí osvobození ČSR (1960); Goethův sborník (1932); Host do domu (1954); sb. Charisteria Guilelmo Mathesio quinquagenario… oblata (1932); Jeviště (1920–21); Jiří Třanovský. Materiály k životopisu (Opava 1956, ed. A. Grobelný); Lid. demokracie (1953); Lid. obroda (1949); Lid. noviny (1923–42); Listy filologické (1919–54); Lit. noviny (1941); Lit. noviny (1954); Lumír (1916, 1922); Mnéma. Sborník vydaný na paměť… Josefa Zubatého… (1926); Moderní revue (1922); sb. Morava v českém státě (Brno 1948); Nár. listy (1922); Naše řeč (1921); Naše věda (1922–44); sb. Na úsvitu křesťanství (1942); sb. Non omnis moriar 1, 2 (1936, k 2000. výr. nar. Horatiova); Osvěta (1916, 1919); Philologische Wochenschrift (Berlín 1927); sb. Pio vati (1930, k 2000. výr. nar. Vergiliova); sb. Práce druhého sjezdu klasických filologů slovanských v Praze 1931 (1931); sb. Práce z vědeckých ústavů filoz. fakulty KU (1937); Pramen (1925); sb. Pocta a výzva (Brno 1934); sb. Přednášky českosl. rozhlasu (1937); Přítomnost (1928); Ruch (1912–13); Sborník filologický (1922); Sborník prací filologických… Františku Grohovi k 60. narozeninám (1923); Sborník prací filoz. fakulty brněnské univerzity, ř. C (1955), ř. D (1955), ř. E (1955–61); Spisy filoz. fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě (1935); Střední škola (1922, 1936–37); Sudhoffs Archiv für Geschichte der Medizin (Lipsko 1930); Svob. noviny (1947); Topičův sborník (1917–20); Tribuna (1920); Tvar (1931); Věda a život (1937); Vesmír (1954); Věstník ČAVU (1951); Věstník KČSN (1929); Výbor řečí Demosthenových s ukázkami jiných antických řečníků (1933, ed. F. Novotný; Poznámky k ukázkám z Lysia… a z Isokrata…, sep. 1934); Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957, překl. latinských veršů); Výbor z řecké poezie v překladech (1933; rozšíř. vyd. 1941); Výbor z římské poezie v překladech (1935); Výtvarné umění (1957); Ženský obzor (1919–20); – posmrtně: sb. Charisteria Francisco Novotný octogenario oblata (1962); Rovnost (Brno 1966); Sborník prací filoz. fakulty brněnské univerzity, ř. E (1962–63); Výbor z české literatury doby husitské 1, 2 (1963–64). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře a beletrie:* Sapfo. Osobnost, překlady a evokace (1924, i překl.); O Janově Apokalypse (1929);

Pod řeckým nebem. Rozhovor bohů na Olympu (rozhlas. D, 1936); Stručné dějiny řecké literatury pro střední školy (1936; 1967 přeprac. vyd. jako skripta); Stručné dějiny římské literatury pro střední školy (1937; 1967 přeprac. vyd. jako skripta). – *Překlady:* Alkifron: Glykera a Menandros (b. d., 1912, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 46) + Hetéry a jejich svět (1931); Petronius: Vypravování Eumolpovo (b. d., 1914, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 55); K. Palamas: Magdalena (b. d., 1914, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 74); G. Xenopulos: Válka a mír (b. d., 1915, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 78); Sofokles: Král Oidipus, Slídiči (1920) + Antigone (1927) + Elektra (1942); Aristofanes: Ženský sněm (1924) + Lysistrate (1927; přeprac. vyd. 1960) + Ptáci (1934) + Mír (1934) + Jezdci, Žáby (1940) + Plutos (1954) + Acharňané (1954); Ammianus Marcellinus: Konec císaře Juliana (1927); L. Apuleius: Proměny čili Zlatý osel 1, 2 (1928; přeprac. vyd. 1948 a 1960, 1968 vyd. s tit. Zlatý osel); Apokalypsa čili Zjevení apoštola Jana zvaného Theologos 1, 2 (1929, bibliof.); Euripides: Medeia (1929); Antické povídky (1930, i usp.); Nové antické povídky (1931, i usp.); Aristoteles o člověku (1931, i usp.); P. C. Tacitus: Messalina a Agrippina, L. A. Seneca: Jak vypustil Klaudius ducha (1931); Výbor z řecké lyriky 1, 2 (1932, 1933); T. Lucretius Carus: Vznik a zánik světa. Člověk a jeho dílo (1932); Legendy o nevěstkách světicích (1932, i usp.); Verše o umučení sv. Vojtěcha (1932); Dvě kapitoly ze starověké nauky o člověku (1933, i usp.); Plutarchos: Alexandros a Caesar (1933) + Hostina sedmi mudrců (1947) + Čtyři životopisy (1948); J. Jesenský z Jesenného: Popis pitvy konané roku 1600 v Praze (1934); P. Ovidius Naso: Proměny (1934); Výbor z římských scéniků 1, 2 (1936, 1. Plautus, 2. Terentius); Latinská čítanka pro 6. a 7. třídu gymnázií a reálných gymnázií (1935, s F. Heřmanským, i usp.) + Latinská čítanka pro 8. třídu gymnázií a reálných gymnázií (1936, s F. Heřmanským, i usp.), oboje v přeprac. vyd. pro jednotlivé roč. (i 2.–5.) od 1937; M. Minucius Felix: Octavius (1940); Demosthenes: Poslední zápas Řeků o svobodu (1940); Herodotos: Z dějin východních národů (1941, i usp.); Aischylos: Oresteia (1944); Gilgameš (1944, volně z něm., i upr.); Sapfo: Z písní lásky (1945); Řecká lyrika (1945; rozšíř. vyd. 1954, i usp.); Thukydides: Periklova řeč nad padlými (1946); Řecká čítanka (1950, s jinými, i usp.); Římská lyrika (1957, s překl. jiných, i usp.); – posmrtně: Bohové se smějí (1965, výbor z antického humoru, i usp., ed. R. Hošek); Aischylos: Prometheus (1969); Plutarchos: Hovory o lidském štěstí (1971, i usp.). – *Ostatní práce:* Studie o slovesném vidu v řečtině novozákonní (1929); Biologické základy antických názorů o dědičnosti (1937); Antický tělocvik a sport (1937); Osudy starověkých diktatur a diktátorů (1937). ■ SCÉNICKY. *Překlady:* Večer starořeckých mimů (1920, Theokritos, Herondas); T. M. Plautus: Chlubný vojín (1921) + Kupec (1940) + Dvojčata (1944); Herondas: Mimiamby (1943); Euripides: Ion (1944). ■ KORESPONDENCE: P. Šípová: Z korespondence Vladimíra Šrámka (Šrámkovi z 1940), LF 2002, s. 296. ■ REDIGOVAL *sborníky:* Práce druhého sjezdu klasických filologů slovanských v Praze 1931 (1931, s F. Novotným), sb. Charisteria Francisco Novotný octogenario oblata (1962, s R. Hoškem); *knižnici:* Přednášky (1923–26). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Homér: Odysseia (1956, upr. překl. O. Vaňorného); P. Vergilius Maro: Aeneis (1970, upr. překl. O. Vaňorného, s R. Mertlíkem, posmrtně). – Viz též KNIŽNĚ. *Překlady.* ■

BIBLIOGRAFIE: A. Hartmann: Soupis děl F. S., SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1969, č. 14; E. Stehlíková: F. S. – překladatel antického divadla, Divadelní revue 1994, č. 4. ■ LITERATURA: ● ref. insc. překl. Večer starořeckých mimů: K. Svoboda, Čes. revue 13, 1919/20, s. 407; Ot. F. (Fischer), NL 12. 2. 1920; jv (J. Vodák), Venkov 12. 2. 1920 ●; ● ref. překl. Sofokles: Král Oidipus, Slídiči: V. Brtník, Venkov 11. 8. 1923; F. Novotný, LidN 27. 3. 1924; K. Pražáková, LF 1924, s. 305 (k tomu F. S., tamtéž, s. 382; K. Pražáková, tamtéž, s. 383) ●; ● ref. překl. Aristofanes: Ženský sněm: T. (V. Tille), Prager Presse 21. 12. 1923 (o insc.); -ach- (E. Vachek), Pramen 5, 1924/25, s. 46; J. O. Novotný, Cesta 1925, s. 83 ●; klo (J. K. Fragner): ref. insc. překl. Sofokles: Antigona, NO 13. 2. 1925; F. Novotný: ref. Sapfo a překl. Aristofanes: Ženský sněm, LidN 10. 3. 1925 + ref. překl. Aristofanes: Lysistrate, LidN 12. 5. 1927 + ref. překl. Sofokles: Antigone, LidN 29. 6. 1928 + ref. překl. L. Apuleius, LidN 10. 11. 1928; G. Hejzlar: ref. překl. Apokalypsa…, LidN 13. 11. 1929; ● ref. překl. a ed. Antické povídky: A. N. (Novák), LidN 8. 2. 1930; P. E. (Eisner), Prager Presse 11. 2. 1930; Ot. F. (Fischer), PL 23. 2. 1930 ●; ● ref. překl. a ed. Nové antické povídky: A. N. (Novák), LidN 11. 9. 1931; jo-he (J. Heyduk), Venkov 9. 12. 1931; B. N. (Novák), Čin 3, 1931/32, s. 786 ●; ● ref. překl. T. Lucretius Carus: F. N. (Novotný), LidN 16. 12. 1932; G. Hejzlar, Nové Čechy 1932, s. 278 ●; F. N. (Novotný): ref. překl. Aristofanes: Ptáci, LidN 11. 3. 1935; ● ref. překl. P. Ovidius Naso: P. E. (Eisner), Prager Presse 18. 10. 1935; F. Hála, LidN 18. 11. 1935; K. P. (Polák), PL 6. 12. 1935; E. Čapek, Nové Čechy 1935, s. 176; -och- (F. S. Procházka), Zvon 36, 1935/36, s. 99 ●; ● ref. Stručné dějiny řecké literatury…: jbč. (J. B. Čapek), NO 11. 6. 1937; F. Novotný, Naše věda 1937, s. 318 ●; A. N. (Novák): ref. Stručné dějiny římské literatury…, LidN 3. 4. 1939; ● ref. překl. Aristofanes: Jezdci, Žáby: P., LitN 1940, s. 236; R. Kuthan, Střední škola 1941, s. 317 ●; hjk (Z. Hájek): ref. překl. Herodotos, LidN 6. 6. 1941; J. Ludvíkovský: ref. překl. Sofokles: Elektra, LidN 28. 6. 1942; ● k padesátinám: an., LidN 7. 7. 1944; an., Nár. práce 7. 7. 1944 ●; K. Marek: ref. insc. překl. Euripides: Ion, Řád 1944, s. 274; J. Ludvíkovský: ref. překl. Aischylos, LidN 17. 12. 1944; ● ref. překl. Sapfo: Z písní lásky: J. Pilař, Zeměd. noviny 2. 12. 1945; J. Pokorný, Mladá fronta 20. 12. 1945; J. Ludvíkovský, Svob. noviny 22. 12. 1945; J. Popelová, Práce 22. 12. 1945; jšk. (J. Š. Kvapil), Naše do-

ba 52, 1945/46, s. 182; Z. K. Vysoký, LF 1946, s. 122; F. Novotný, Naše věda 1947, s. 1 ●; K. Janáček: Nad S. překlady řecké lyriky, Akord 12, 1945/46, s. 288 + ref. překl. Thukydides, Akord 1947, s. 309; ● k šedesátinám: J. Ludvíkovský, LD 7. 7. 1954; R. Hošek, HD 1954, s. 326 ●; ● nekrology: J. Macháček, U 61, č. 16; an., LitN 1961, č. 42; -ag-, Zprávy Slezského ústavu ČSAV v Opavě 1961, listopad, č. 120; A. Závodský, Plamen 1961, č. 12; J. Češka, Zprávy Jednoty klasických filologů 1962, s. 1; J. Ludvíkovský, LF 1962, s. 199 ●; R. Hošek: Vzpomínka nad překladem Aristofanovy Lysistraty, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1962, č. 7; J. Ludvíkovský: Překladatelský odkaz F. S., Dialog 1964, č. 4; J. N. (Nechutová): Živé dílo, Rovnost 11. 10. 1966; (hey) (J. Heyduk): S. odkaz, LD 8. 10. 1971; E. Stehlíková: Dvě české úpravy Plautovy komedie Mercator, LF 1973, s. 70; J. Češka: Osmdesát let od narození F. S., Universitas 1974, č. 4 + Dvacet let od smrti F. S., tamtéž 1981, č. 5; J. Janoušek: Dvě česká podání Apuleiových Metamorfóz, Zprávy Jednoty klasických filologů 1982, s. 33; S. Bartoněk: F. S. Pěvec desáté múzy, Box 1992, č. 2; J. Nechutová: Klasická filologie a česká národní kultura (F. S. a J. Ludvíkovský), sb. Brněnská věda a umění meziválečného období (1918–1939) v evropském kontextu (1993, s. 64); E. Stehlíková: F. S. – překladatel antického divadla, Divadelní revue 1994, č. 4; R. Hošek: Život a dílo F. S., LF 1995, s. 129; D. Bartoňková: Překladatelský odkaz F. S., sb. Mezinárodní vědecká konference na paměť 50. výročí úmrtí českého klasického filologa a překladatele Otmara Vaňorného (1997, s. 154); I. Radová: Non omnis mortuus est (k 40. výr. úmrtí), Universitas 2001, č. 4; D. Bartoňková: 110 let od narození F. S., tamtéž 2004, č. 3; PB (P. Borkovec): „Podávaje na veřejnosť překlad slavné Aischylovy trilogie Oresteje…“ (České překlady a jejich autoři), Souvislosti 2004, č. 2.

sb

A. G. **Stín** viz Alois Augustin **Vrzal**

Josef **Stivín-Foltýn** viz Josef **Foltýn**

Eugen **Stoklas**

* 11. 11. 1882 *Příbor*
† 11. 3. 1963 *Litovel*

Autor reflexivní lyriky melancholického ladění, divadelních a loutkových her, prací z národopisu, literární a hudební historie, prozaik, překladatel zejména z němčiny, osvětový a muzejní pracovník.

V matrice zapsán jako Eugen Bohumír S., byl psán též Evžen S. Pseudonym J. Rampach zvolil podle vrchu nedaleko Litovle. – Syn Eduarda S. (1845–1900), profesora učitelského ústavu v Příboře, autora technických příruček, učebnic fyziky a chemie pro národní i vyšší školy, vlastivědného pracovníka a kreslíře; vnuk Floriána S. (1819–1887), ředitele obecné školy ve Val. Meziříčí a hudebního skladatele; hudbu skládal i S. strýc V. Barvič (1841–1891). – V rodišti S. vychodil obecnou školu, přičemž rozhodující byla pro něj otcova všestranná výchova (zvláště hudební vzdělání, později byl výborný houslista); již tehdy hrával rodině a přátelům své loutkové fantazie. Od 1893 navštěvoval gymnázium ve Val. Meziříčí (mat. 1901) a poté studoval češtinu a němčinu na filoz. fakultě české univerzity v Praze (učitelé mj. J. Gebauer, A. V. Kraus, V. E. Mourek, J. Vlček). V průběhu studia prodělal těžkou osobní krizi spojenou s duševním onemocněním (recidiva 1944), což ovlivnilo jeho celoživotní umělecké ladění. Po promoci (1907) nastoupil nejprve jako učitel češtiny na německé Obchodní akademii v Olomouci (1907–08), poté působil jako profesor na reálkách v Holešově a Val. Meziříčí; 1909 přešel do Litovle na zemskou vyšší reálku, od 1912 přeměněnou na reálné gymnázium, kde vyučoval češtinu a němčinu. Jeho kolegy byli filolog F. Rusinský, spisovatel B. Ptáček Malina a R. Havel, kterému S. pomáhal s překlady; učil mj. J. Čepa (u něhož prohloubil zájem o literaturu i překládání a se kterým si ve 20. letech korespondoval), J. Opletala, M. Rusinského aj. Vliv na S. zanechala návštěva Mnichova, uskutečněná před 1. světovou válkou. 1917 se oženil, manželka Ludmila S. (roz. Pillichová), provozovala během 1. světové války ve škole svého otce, spisovatele J. Pillicha, v Července u Litovle sezonní zimní loutkové divadlo, kde S. s tzv. Alšovým loutkovým divadélkem hrál loutkářská představení (pohádky i vlastní hry, zvláště kašpárkovské). 1914–28 trávíval svátky a prázdniny s matkou v Kostelci n. Černými lesy, zde také nacházel inspiraci pro básně i loutkové hry. Na Olomoucku se S. věnoval propagaci a organizaci loutkářství, za dlouholetou loutkářskou činnost byl vyznamenán poctou Masarykova lidovýchovného ústavu. Působil v okresním osvětovém sboru Litovelska, pořádal četné kursy i přednášky. Na Hané a severní Moravě prováděl intenzivní sběr národopisného materiálu (jako sběrače angažoval též gymnazisty; na národopisných publikacích spolupracoval

s přítelem malířem A. Kučerou). 1941 odešel do důchodu, t. r. byl však ustanoven nuceným správcem litovelského muzea a archivu, kde zachránil četné cenné archiválie. Byl členem i předsedou Muzejní rady v Litovli (podrobně zaznamenal zdejší muzejní dění; odkazem svých sbírek obohatil místní archiv i muzeum v Litovli a Příboře), členem brněnské pobočky Syndikátu čes. spisovatelů, Moravského kola spisovatelů a čestným členem Sdružení spisovatelů z Hané. – Zemřel na selhání krevního oběhu; pohřben byl v Litovli.

Společným jmenovatelem S. poměrně rozsáhlé a různorodé beletristické tvorby je lyrizace, reflexivnost a melancholické ladění pramenící mj. z osobních prožitků. Raná lyrická dramata psal v duchu novoromantismu s důrazem na vystižení nálady a meditaci o zašlých snech a zraňující síle času (*Září,* veršované drama *Večer*); v novoromantických intencích též vznikly drobné povídky na téma Ahasverova putování, inspirované L. Bechsteinem a J. Vrchlickým. Do Španělska 17. století situoval později tragédii traktující motiv nesmiřitelné pomsty (*Odveta*). Mládeži byly určeny S. četné loutkové hry zpracovávající oblíbené náměty, mj. kašpárkovské komické výstupy s humorem založeným na hře s komolením slov (*Pohádka o princezně Palermské a králi Iškariotském*), i světové a české literární předlohy (*Bouře* podle W. Shakespeara, *Knížecí sirotek* podle A. Jiráska, *Záhořovo lože* podle K. J. Erbena). Tragickým viděním (první tragédie v novodobé české loutkářské dramaturgii *Smrt kmotřička, Kupec a obr*), divadelním cítěním, sugestivní náladovostí i citem pro jazyk (*Král Ječmínek*) se část S. loutkářské tvorby vymykala z běžné dobové produkce. V duchu svých estetických teorií o odkazu lidového slovesného umění ožívajícím v loutkovém textu usiloval S. o renesanci loutkového divadla, uměleckými prostředky a hlubokým zážitkem pak chtěl výchovně působit na citový svět dětského vnímatele. Své básnické sbírky S. vydával v Litovli vlastním nákladem, mnohdy bibliofilsky upravené (včetně drobnějších příležitostných tisků): poměrně homogenní i osobité dílo je charakteristické životním pocitem spoluovlivněným schopenhauerovským pesimismem, romantickým chápáním umění, zvláště hudby (F. Chopin), a lyrikou pozdního romantismu (zejména lenauovskou ponurostí, fascinací podzimem). Básnický soubor *Ocúny* obsahuje teskné verše, pro něž je příznačná všepronikající hluboká melancholie a těžkomyslnost, též však expresivní obrazy děsu i osobitá ponurá snovost propojená s motivy smrti a hrobů (zde transponovaný vliv K. J. Erbena). Poté S. vydal tři rozsáhlé knižní soubory konfesijního deníkového charakteru, sestávající sice z tvarově i žánrově různorodých textů (kontemplativní melická lyrika, lyrické skici a momentky, balady, žánrové obrázky, říkadla aj.), tvořící však přitom jednu knihu, jejímž hlavním znakem byla reflexe prchajícího času. Sbírce *Minulost* dominovaly texty stylizované jako noční písně samoty a zmaru, nénie nad zmizelými a opět se vracejícími sny. Všudypřítomně tematizovaná smrt (rovněž v identifikaci s mrtvými předky) zde pod vlivem folkloru dostávala občas groteskní a skurilní podobu. Do sbírky *Žluté listí* S. zahrnul mj. milostné verše ze studentského deníku z období osobnostní krize; přesné a detailní vidění krajinných a sociálních obrázků z Příborska a Hané osobitě propojil s nostalgickou reflexí. V *Knížečce* se kromě lyrických evokací pobytů v Kostelci n. Černými lesy a na Olomoucku objevily apostrofy neznámé snové lásky a úvahy nad pomíjivostí života, podané již ztišujícím elegickým tónem, i občasné vyrovnávání se s marnými tužbami a životní bilancování, traktované též v aluzích na tragické životy světových spisovatelů (H. Heine, G. de Maupassant, P. Verlaine) či ve variacích na básnické formy (např. minnesang). Hledání smíření, cesty z deziluze a naděje v nadosobním řádu charakterizovalo některé příležitostné verše, např. meditativní znělkový věnec inspirovaný matčinou smrtí (*Křížová cesta*), kde se S. nevyhnul ztěžklému rétorismu a verbalismu. Některé S. texty byly zhudebněny (J. Burian, J. B. Foerster, V. Steinman a J. Svoboda). V románu *Život Ludvíka Hilmara* S. podal beletristickou kroniku Příborska, Valašského Meziříčí a Olomoucka před 1. světovou válkou (včetně dokumentárně cenných národopisných a hudebních exkursů) a vykreslil obraz svého citového i uměleckého zrání. S. patřil k průkopníkům rozhlasové estetiky, teoreticky se zabýval uměleckým posláním rozhlasu (*Úvaha o hře rozhlasové*), které viděl v citlivé syntéze básnického, tj. dramatikova slova s adekvátní hudbou. Pro rozhlas napsal fantazii na motivy ze života F. Chopina (*Marche funèbre*) a v rozhlasu byla uvedena jeho dramata (*Září*, *Večer* a *Před bouří*). Časopisecky publikoval překlady poezie z téměř všech slovanských jazyků (mj. A. Asnyk,

A. Aškerc, A. Mickiewicz, F. Prešeren, A. S. Puškin, K. F. Rylejev) a z angličtiny (H. W. Longfellow aj.). Při překladu Poeova Havrana v obsahových i formálních akcentech uplatnil detailní znalost díla K. H. Máchy a K. J. Erbena, jako první u nás se pokusil napodobit Poeovy aliterace. Knižně publikoval výbor z poezie německého krnovského básníka a prozaika E. Otta vyznačující se nostalgickým laděním a hudebností. S. byl autorem četných článků z literární historie, celoživotní zájem věnoval K. H. Máchovi (srovnávací stať *Máchův Eremit a Šnaidrův Poustevník,* interpretace Máchova pesimismu ve studii *Poezie minulosti v drobné lyrice K. H. Máchy*). Ve stati *Poznámky bezručovské* na komparativním materiálu české i světové poezie sledoval motivické koincidence jednotlivých Bezručových básní. S. byl rovněž autorem pečlivých vlastivědných a národopisných regionálních studií a statí (*Větrné mlýny v politickém okrese litovelském*), knižně vydal soubor pověstí a zkazek *Kytička pověstí z Litovelska*. Časopisecky publikoval mj. články o hudebních skladatelích z Valašskomeziříčska (F. Stoklas, V. Barvič). – V literatuře o S. jsou uváděny další knižní publikace, jejichž existenci se nepodařilo potvrdit: básně Písně (nebo Píseň) postní (1923, 2. vyd. 1937), Tesknice, Prezidentská (1937) a hra Pantáta Fókal (1947). Velká část S. díla zůstala v rukopisu: soubor povídek, nálad a črt Jinou cestou, verše z let 1901–49, překlady poezie (výbor z F. Prešerena, Píseň o Nibelunzích aj.), dramatické literatury (Sofokles: Oidipus na Kolonu; W. Shakespeare) a z národopisu (mj. F. A. Heber: Mährens Burgen und ihre Sagen, Hrady a tvrze moravské a jejich pověsti, norské pohádky), i původní práce (Soupis jarmarečních a poutních písniček ze sbírek Městského muzea v Litovli, životopis brněnského houslového virtuosa H. W. Ernsta aj.). V knihovně PNP je uložen obsáhlý strojopis Můj Mácha. 1. Kouzlo Máje, 2. Poezie minulosti v drobné lyrice Karla Hynka Máchy (1945, rozpracovaná starší studie) a strojopis překladu Máchových německy psaných básní (1945). V knihovně Divadelního ústavu v Praze jsou rukopisy S. úpravy dramatu F. V. Jeřábka Závist (1934) a hry pro loutky podle bratří Grimmů a J. Bendy Princ Žabák (1948).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Eugen Polland (dub.), Jaroslav Rampach; E. S., Sks. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Archa (Olomouc 1939–41, 1947–48; 1939 překl. E. A. Poe: Havran; 1947 překl. BB H. W. Longfellowa; 1948 část překl. Sofokles: Oidipus na Kolonu); Bibliofil (1934); Cyril (Olomouc 1933); Časopis pro moderní filologii (1918, studie Máchův Eremit a Šnaidrův Poustevník); Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci (1931–32; 1931 Větrné mlýny v politickém okrese litovelském, i sep.; 1932 Drobnosti z Příborska, i sep.); Černá země (Mor. Ostrava); Čes. lid (1926–28, 1931; 1928 O lidových písních moravských z Litovelska); Čes. loutkář (1913, P Vzpomínky vánoční); J. Veselý: Bramborové divadlo (b. d., 1913, scéna Sedlák a selka); Kalendář Milotického hospodáře (Milotice n. Bečvou); Klas. Almanach Sdružení spisovatelů z Hané (Prostějov 1947); Komenský (Brno 1923); sb. Kraj a člověk (Litovel 1936); Kravařsko (Příbor); sb. Kravařsko (Nový Jičín 1946–47, 1949; 1949 Poslední pobyt F. Palackého v rodném kraji); Lid. noviny; Litovelsko (1947–49; 1947 Kopečtí a Litovel); Litovelský kraj (1924–29), pokr. Litovelský a šternberský kraj (1930–31), pokr. Litovelský, šternberský a šumperský kraj (1932–39); Loutkář (Choceň 1917, 1919–21, 1928); Loutková scéna; Lumír (1913, Příspěvek k rozboru 2. zpěvu Máje); Mojmírova říše (Náklo u Olomouce 1940–41); alm. Moravě (Olomouc 1935); Moravskoslezské besedy (Mor. Ostrava); Moravskoslezský deník (Mor. Ostrava 1922–23, románová příl.; 1922 1. d. R Život Ludvíka Hilmara); Moravskoslezský večerník (Mor. Ostrava 1922); Mor. sever (Zábřeh); Nár. listy (1917); Národopisný věstník československý (1946); Naše loutky (1930, 1932–34; 1932 D Král Herodes, 1933 D Kašpárek rychlošvec aneb Švec a trpaslíčkové); Našinec (Olomouc); Nové Kravařsko (Nový Jičín, po 1945); Ostravský deník (Mor. Ostrava 1923, R Život Ludvíka Hilmara); Památník na oslavu šedesátého výročí učitelského ústavu v Příboře 1875–1935 (Příbor 1936, Vzpomínka na mého otce); Pozor (Olomouc 1932, o V. Barvičovi); Radhošť (Val. Meziříčí); Radiojournal (1930, Úvaha o hře rozhlasové); Selská stráž (Litovel 1919–20); Selské listy (Olomouc 1937); Slezský sborník (Opava 1945, 1947; 1947 Poznámky bezručovské, i sep.); Stráž Moravy (Olomouc 1924–25); sb. Svému duchovnímu vůdci prof. Vinc. Horákovi (1936); Svob. země (Olomouc 1949, překl. BB ze slovanských jazyků); Úhor (Habry 1917, 1920); Vlastivědný sborník Olomoucka 4 (1928); Vlastivědný sborník pro mládež župy olomoucké; Výr. zpráva vyšší reálky v Litovli za škol. rok 1914/15 (studie Poezie minulosti v drobné lyrice K. H. Máchy); 27. výr. zpráva zemského reálného gymnázia v Litovli za škol. rok 1927/28, pokr. 32. výr. zpráva… za škol. rok 1932/33 (překl. F. Grillparzer: Zlaté rouno 1, i sep.), pokr. 38. výr. zpráva… za škol. rok 1938/39; sb. Vyšel rozsévač (Olomouc 1936); Zpravodaj sokolské župy Severomoravské; Ženský obzor (1902, 1911–12); mimoto další regionální moravská periodika a sborníky; – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch); Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze (1986, překl. P. Verlaine: Podzimní píseň). ■

KNIŽNĚ. *Beletrie:* Září (D 1912, pseud. Jaroslav Rampach); Večer (D 1913, pseud. Jaroslav Rampach); Kašpárek se učí čarovat (D pro ml., 1916, i prem.; 1927 upr. vyd.); Pohádka o princezně Palermské a králi Iškariotském (D pro ml., b. d., 1917, prem. 1916); Knížecí sirotek (D pro ml., b. d., 1918, prem. 1916, podle A. Jiráska); Tři povídky o Ahasverovi (pro ml., b. d., 1918, podle L. Bechsteina a J. Vrchlického); Král Ječmínek (D pro ml., 1919, prem. 1916); Smrt Kmotřička (D pro ml., 1919); Záhořovo lože (D pro ml., 1920, podle K. J. Erbena); Královna a trpaslík (D pro ml., 1923); Chrám přátelství (B 1926); Odveta (D b. d., 1926, prem. 1925); Rytíř a panna (D pro ml., 1926); Malířovo štěstí (DD pro ml., 1927; obs. Malířovo štěstí, prem. 1917, podle O. Wildea; Tak svět odplácí, podle K. J. Erbena; Kašpárek a lesní ženka); Ocúny (BB 1927; B Housle samost. 1940); Bouře (D pro ml., 1928, podle W. Shakespeara); Kašpárek a loupežník (D pro ml., 1928); Kašpárek na čarovném ostrově (D pro ml., 1928, podle F. Raimunda); Poklad aneb Kašpárek, Honza a Škrhola (D pro ml., 1928); Víla Dobrunka (D pro ml., 1928); Doktor Johannes Faustus (D pro ml., 1929, podle staré německé hry); Marche funèbre (rozhl. D 1931); Před bouří (D 1931, podle K. Herloše, tj. Herlossohna); Píseň člověka (B 1932); Kupec a obr (D pro ml., 1933); Minulost (BB 1933); Zakletá panna na hradě Starojickém (D pro ml., 1933); Žluté listí (BB 1933); Křížová cesta (BB 1934); Knížečka (BB 1934); V pekle (D pro ml., 1934); Sešitek (BB 1936); V Příboře u svatého Valentina (B 1937); Dětské verše (BB 1938); Trojí minulost (BB 1938); Vůně mateřídoušky (BB 1938); Návštěva (B 1947); vl. nákladem S. patrně vydal další jednotlivé (příležitostné) básně. – *Úprava* (pro loutky): V. Sokolová: Pohádka o zlatém klíči (D pro ml., 1932). – *Překlady:* Z veršů Ervína Otta (1935) + E. Ott: Uhaslý plamen (1942); E. A. Poe: Havran (1940). – *Ostatní práce:* Kytička pověstí z Litovelska (národopisné pojednání, 1929); Dopis přátelům (1937); Triptychon T. G. M. (1938). ▮ SCÉNICKY. *Úpravy:* F. V. Jeřábek: Závist (1938); dále četné úpravy klasických dramat pro loutky uváděné v Července u Litovle a na jiných moravských scénách. ▮

LITERATURA: K. H. Hilar: ref. Září, MR 1912/13, sv. 26, s. 232; -vh- (M. Hýsek): ref. Večer, Naše doba 20, 1912/13, s. 626; B. Vydra: ref. Poezie minulosti v drobné lyrice K. H. Máchy, ČMF 5, 1915/16, s. 179; Promyk. (H. Sedláček): ref. Pohádka o princezně Palermské a králi Iškariotském, Úhor 1918, s. 55; Svbd. (O. Svoboda): ref. Král Ječmínek, Úhor 1919, s. 157; R. Šimek: ref. Smrt kmotřička, Úhor 1920, s. 128; j. v. (J. Vodák): ref. Knížecí sirotek, Loutkář 9, 1922/23, s. 39; ● ref. Královna a trpaslík: -s-, Loutkář 10, 1923/24, s. 64; Svbd. (O. Svoboda), Úhor 1925, s. 30 ●; V. P. (Pinkava): ref. Odveta, Litovelský kraj 19. 6. 1925; ● ref. Kytička pověstí z Litovelska: Č. Zíbrt, ČL 30, 1929/30, s. 191; -och- (F. S. Procházka), Zvon 30, 1929/30, s. 574 ●; ● k padesátinám: an., Litovelský, šternberský a šumperský kraj 1932, č. 47; J. Bartoš, Naše loutky 8, 1932/33, s. 49; J. Veselý, Úhor 1933, s. 19 ●; ● ref. Minulost: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 33, 1932/33, s. 715; -Rja- (F. Rojka), Čes. osvěta 30, 1933/34, s. 59 ●; F. Č. (Čech): ref. Zakletá panna na hradě Starojickém, Stráž Moravy 1933, příl. Hlídka nár. výchovy a osvěty, č. 4 + Prof. E. S. loutkářům, tamtéž č. 9; ● ref. Žluté listí: P. G. Hlbina, Elán 4, 1933/34, č. 4 (i ref. Minulost); -jen-, Čes. osvěta 30, 1933/34, s. 301; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 34, 1933/34, s. 378 ●; ● ref. Křížová cesta: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 34, 1933/34, s. 615; -Rja- (F. Rojka), Čes. osvěta 31, 1934/35, s. 83 ●; J. Staněk in Vývoj literatury české ve střední a severní Moravě (1934, s. 43); B. Slavík: ref. Knížečka, LidN 13. 5. 1935; ● ref. překl. Z veršů Ervína Otta: S. (J. Staněk, dub.), Kolo 1935, s. 126; -o-, Marginálie 1935, s. 151 ●; ● ref. Sešitek: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 37, 1936/37, s. 265; -o-, Marginálie 1937, s. 123 ●; B. Slavík in Písemnictví na Litovelsku (1937, s. 75) + ref. Trojí minulost, Zvon 39, 1938/39, s. 154; B. Vybíral in Beletristický přínos olomouckého kraje (1940, s. 13); š.: Překladatel Grillparzerův (mj. o S. překladateli), Nár. práce 14. 5. 1941; B. Slavík in Krásná a milostivá (1941, s. 346) + (šifra bs) k šedesátinám, LidN 11. 11. 1942; J. Hájek: ref. překl. E. Ott: Uhaslý plamen, LidN 28. 10. 1942; J. Vaca: Básník a spisovatel (medailon k pětašedesátinám), Litovelsko 1947, č. 19; J. Husička: Pětiletková vzpomínka na Večer E. S., tamtéž, 1949, č. 2; R. Havel: Vzpomínka na profesora S., Památník k šedesátému pátému výročí reálného gymnázia v Litovli 1901–1966 (1966, s. 34); V. Stratil: Zákonodárce našeho studentského mládí, tamtéž, s. 27; M. Strouhal: Petr Bezruč a E. S. (s dopisy P. Bezruče Stoklasovi), in Neznámý poutník (1968); V. Stratil: Nedožité devadesátiny E. S., Sborník Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci 62 (3) 1973, s. 278; Z. Bezděk: Tři moravští autoři loutkových her (1975, s. 10); V. Ficek in Biografický slovník širšího Ostravska (1976, s. 138); M. Rusinský: Průkopník rozhlasové estetiky, F. Lón: Pomohli formovat můj světový názor, J. Charvát: Studentská léta v Litovli, vše sb. Osmdesát let gymnázia Jana Opletala v Litovli 1901–1981 (1981, s. 101, 148, 152); A. Bejblík: České překlady Havrana, in E. A. Poe: Havran (1985, s. 47); R. Havel: Medailon E. S., tamtéž, s. 188 + Další překlady Verlainovy Podzimní písně, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1986, s. 33; M. Rusinský: Stranou cest, Kulturní měsíčník 1987, č. 11; J. Bezděčka in Kulturní a společenský život města Litovle do roku 1948 (rkp., 1988); R. Havel in Utajené překlady (1996, s. 213); J. Císař a kol. in Cesty českého amatérského divadla (1998, s. 141); A. Dubská in Dvě století českého loutkářství (2004, s. 233); A. Volkman in Z paměti literární Olomouce 2 (2006, s. 66).

vfr

Stopa

1909–1914

Kulturní revue profilovaná K. Horkým, zabývající se uměleckou, společenskou a politickou problematikou, s postupně ustupující beletristickou složkou.

Redaktor: K. Horký; od č. 9 roč. 3 (od prosince 1912) i odp. redaktor F. Veselý. – *Vydavatel:* K. Horký, Praha; v č. 8 roč. 3 (prosinec 1912) uveden jako nakladatel K. Janský, Praha. – *Periodicita:* ohlášena jako čtrnáctideník s několika mimořádnými čísly nevycházející v srpnu, fakticky nepravidelně: roč. 1 od listopadu 1909 do února 1911 25 čísel (dvojčíslo 20–21, zvláštní čísla 5, 10, 14, 23); roč. 2 od března 1911 do května 1912 22 čísel (dvojčísla 15–16, 20–21, zvláštní čísla 3, 6, 10–11, 19); roč. 3 od června 1912 do dubna 1914 21 čísel (dvojčísla 14–15, 18–19, 20–21, zvláštní čísla 6 a 10–11).

S. začala vycházet záhy po zániku Horkého týdeníku a pokračovala v jeho intencích i v charakteru (dominantní vklad K. Horkého, rozčlenění do obdobných rubrik, spolupráce s týmiž autory, včetně otevřenosti vůči mladé generaci). Takřka po celou dobu provázela vydávání nepravidelnost (dřívější zahájení 1. roč., nedodržování zvoleného intervalu vycházení čísel ani jejich počtu v ročníku, předčasné ukončení 2. roč., prodloužení 3. roč.), již redaktor průběžně ve S. vysvětloval existenčními starostmi a snažil se řešit (např. dvojčísly, zvláštními čísly, neúplnou sestavou rubrik). Od října 1912 řídil K. Horký S. z Paříže, kam se s rodinou odstěhoval (zdůvodnil to mj. v č. 5 a 7 roč. 3), administrativně redakce zůstala v Praze. Části některých čísel byly konfiskovány. S. zanikla náhle (naposled ještě ohlašovala obsah příštího čísla), hlavní příčinou zániku byla patrně odtrženost od domácího veřejného a kulturního života, jemuž se chtěla věnovat především. – S časopisem byla volbou vydávaných titulů i okruhem autorů a překladatelů spjata Knihovna Stopy (1910–12, 11 sv.), v níž kromě vícera literárních prací K. Horkého vyšla díla přeložených autorů publikovaných i ve S. (P. Altenberg, O. J. Bierbaum, F. M. Dostojevskij, H. Heine) a spolupracovníků S. (J. Horal, S. Kovanda, J. Opolský, K. Pelant).

Obsah S. byl věnován zhruba ze dvou třetin veřejnému dění, zbylou třetinu vyplňovala beletrie a referáty z oblasti literatury, divadla, výtvarného umění a hudby (v posledním ročníku, patrně následkem ztíženého kontaktu redaktora s domovem a ztráty osobních kontaktů, významně ubylo spolupracovníků S., zúžil se její záběr a zmenšil se podíl čistě beletristických příspěvků). Pro S. byla příznačná problematizace i zdánlivě běžných společenských jevů a v přístupu k nim dominovala opozičnost, výrazná kritičnost a sklon k radikalismu. V duchu macharovské tradice se zaměřila na kritiku nedostatků českého národního života (zejména pokrytectví, malichernosti, společenských předsudků a servilnosti), osvědčujíc přitom sociální cítění i kulturní úroveň. Značný prostor dostávala ve S. kritika práce parlamentu, politikaření (i v evropském záběru) a byrokracie, výrazně se projevovaly antimilitaristické a antiklerikální postoje, pozornosti se těšila ženská otázka a studentská problematika. V kontrastu ke kritizované poživačnosti, úpadku, pohodlnosti a pragmatické přizpůsobivosti zdůrazňovala S. individuální svobodu a odpovědnost, sebekázeň a houževnatou práci na sobě samém a pro dobro celku. Zejména Horkého fejetony, články a úvahy prozrazují tendenci jít v různých konkrétních otázkách proti oficiálním institucím i proti většinovému mínění, nekonvenční nasazení a mravní zaujetí, zvláště v případech sociálního bezpráví a kulturního barbarství. S. také cíleně vyzývala čtenáře k osobní angažovanosti či alespoň k přemýšlení (např. anketa ve 3. roč. Koho byste chtěl mít za prezidenta, kdyby byly Čechy republikou?). S. přinášela v rámci ročníků pravidelně číslovaná zvláštní čísla obsahující nejčastěji beletrii: ukázky literární produkce K. Horkého (Zrazená barikáda, č. 6 roč. 2; loutková hra Honza na trůně aneb Jedním uchem tam a druhým ven, č. 19 roč. 2; Kočičiny, č. 10–11 roč. 3), výbor z knihy L. Klímy Svět jako vědomí a nic (č. 23 roč. 1, pod názvem Z knihy, která nebyla čtena uspořádal J. Kodíček a v následujícím čísle připojil studii o autorovi), experimentální dramatické dialogy K. Štědrého Manželská sonáta (č. 10–11 roč. 2), výběr z díla H. Heina, včetně dosud nepřeložených básní (č. 10 roč. 1, uspořádal A. Fuchs), soubor úvah katolického kněze J. Svozila vystoupivšího z církve (č. 6 roč. 3 s titulem U nás), soubor Langnerových črt Vídeň (č. 3 roč. 2); výjimečně byla zvláštní čísla tematická: Masopustní (č. 5 roč. 1), Parlamentní (č. 14 roč. 1, uspořádal J. J. Langner). Kromě beletristických měla S. rubriky kritické: *Literaturu* a *Divadlo* podstatně formoval K. Horký, v 1. roč. literární rubri-

ku řídil do své smrti A. Drtil, méně přispívali též V. Kulík, F. Nusl, V. Švestka; divadelní rubriky se po Horkého odjezdu ujal A. Laurin, v posledních číslech ji převzala P. Buzková. Recenzenti usilovali o vyvážené hodnocení obsahové a tvárné stránky pojednávaných děl, resp. inscenací, zabývali se i tvorbou starších generací (R. Jesenská, A. Jirásek, J. V. Sládek, Z. Winter aj.), nevyhýbali se ovšem ani reflexím soudobých polemik a událostí (s F. X. Šaldou, Macharovy projevy). Rubriku *Výtvarné umění* obstarávali J. Čapek a K. Čapek (podp. Bratři /i Bratří/ Čapkové a šifra B. Č.), později G. Jaroš-Gamma (pseud. G. Medník); *Hudbě* se věnoval K. Štědrý. Nejrozsáhlejší rubriky *Fejeton* a *Články* profiloval K. Horký, nicméně s významným podílem J. J. Langnera (komentované zpravodajství z Vídně, zejména z parlamentu), dále přispěl A. Fuchs (např. Devět kapitol o židovské otázce), A. Laurin (např. Průvodce dějinami…), R. Weiner (mj. Srbské hory, reflexe balkánské krize, postřehy z Paříže), G. Jaroš-Gamma a bratři Čapkové (soudobé, zvláště pražské, kulturní a společenské dění) aj. Rubriku *Studentstvo* řídili postupně A. Pavel, E. Břeský (i šifra E. B.), J. Podobský, F. Kaláč (spolupracovali dopisovatelé), *Ženské hnutí* M. Štechová. V proměnlivém rozsahu byly zařazovány tzv. časové rubriky (*Drobnosti kulturní i nekulturní, Praha, Ode všeho trochu, Bibliografie,* příležitostně *Listárna redakce* a *Různé*); rubriky *Aforismy,* později *Z redakčních rozumů* a *Ze zápisníčku* obsahovaly epigramy, aforismy, anekdotické poznámky, glosy apod. (v posledním ročníku přibyly Horkého pařížské dojmy a scénky z rodinného života, především příhody s dcerkou Věrou). Pro beletristickou část S. (rubriky *Básně a epigramy* a *Beletrie*) je charakteristické upřednostňování kratších prozaických útvarů (často z pomezí beletristicko-publicistického), zejména aforismů, alegorických próz, anekdot, karikujících satir, stylizovaných zápisků a dopisů, fiktivních reportáží a filozofujících podobenství, odpovídajících problémovému zaměření časopisu. Nečetné krátké *básně* a časté epigramy publikovali K. Horký, F. S. Jaroš, J. F. Karas, F. Khol, J. Opolský, J. Pelíšek, J. Sýkora, F. Šrámek, F. Taufer, A. Trýb, F. Vymazal, též šifra ***. *Beletristickými pracemi* dále přispívali bratři Čapkové, A. H. Horáková, K. Horký, G. Jaroš-Gamma, M. Majerová, H. Malířová, K. Pelant, J. Spirhanzl-Duriš (podp. J. Duriš), K. Štědrý, E. Štorch, A. Trýb, J. Uher, F. Vymazal aj. a šifry E. J., J. Z cizích autorů jsou zastoupeni E. About, P. Altenberg, H. Bahr, A. P. Čechov, F. M. Dostojevskij, C. Ewald, H. Heine, K. Kraus, J. de La Bruyère, J. K. Lichtenberg, M. Maeterlinck, K. Makuszyński, Multatuli, Novalis, A. Roda Roda, A. Schopenhauer, D. Thoreau a mnozí další. *Překládali* J. Doležal (pseud. J. K. Pojezdný), A. Fuchs, K. Janský, V. Jiřina, Z. Kobza, C. Nebuška, J. Pelíšek, K. Rypáček (pseud. K. Ráček), L. Suchý, J. Vlha aj., zřejmě i K. Horký. Fejetony a další *žurnalistické žánry* (komentáře, glosy, populárně-naučné články, črty, poznámky) psali zejména K. Horký (i šifry K. H., H-ký., Hký), dále A. Drtil, P. Dušan (pseud. S. Šumavský), J. Fleischner, V. Friml (podp. i Dr. V. Friml), A. Fuchs, G. Jaroš-Gamma (pseud. Gamma), S. Kovanda, J. A. Kovář, J. J. Langner (i šifry -g-, J. J. L.), A. Laurin, A. Pavel, E. Štorch (i šifra Ed. Š.), A. Trýb, F. Veselý (podp. i Dr. Veselý), F. Vymazal, J. Vysoký (asi i šifra J. V.), R. Weiner aj.; častěji i autoři pod pseud. Pišta a Styx a šiframi -al., al., -aná aj.

LITERATURA: Ch. (E. Chalupný): ref. 1. číslo S., Přehled 8, 1909/10, s. 189; Borgis: O S. a lecčems, LidN 4. 12. 1909; V. Mrázovecký: Skákala „žabka" po „S.", Rudé květy 9, 1909/10, s. 127 a 144; an.: ref. anketa S., NL 27. 2. 1914 (k tomu K. H., tj. Horký, Stopa 3, 1912/14, č. 20–21; an., Čas 4. 6. 1914); K. Horký: Ze Zápisků věčného žáka, Tvar 1992, č. 32–35 (ed. F. Všetička).

dm, jip

Rudolf **Storch**

Působnost 1884–1911

Nakladatelství literatury pro děti a mládež, loutkových her, dobrodružného čtiva a populárních příruček v Praze-Karlíně; knihkupectví, antikvariát.

Firmu založil Rudolf S. († 23. 4. 1916 Salcburk, Rakousko), syn pražského antikváře a knihkupce Alexandra S. nejstaršího a bratr zakladatele firmy A. Storch syn. Koncesi získal 1884, když odkoupil zbytky nákladu některých titulů a knižnic likvidované karlínské firmy Jos. Mikuláš a spol. a v květnu otevřel v Karlíně knihkupectví, antikvariát a nakladatelství. Vedení závodu se pro nemoc vzdal 1. 7. 1911 a odešel do Rakouska. Firmu a koncesi na své jméno 1912 převzal knihkupec a nakladatel z Telče

E. Šolc, který vydal v dalších vydáních řadu S. úspěšných titulů a pokračoval i v některých knižnicích. Po smrti byl R. Storch údajně převezen do Prahy a 28. 4. 1916 pohřben na Olšanských hřbitovech. – Firma sídlila v Praze-Karlíně čp. 108 (Královská, dnes Sokolovská tř. 48).

Třemi nevýznamnými svazky S. uzavřel knižnici *Knihy mládeže* (1884–89, jen sv. 18–20, red. F. J. Andrlík), kterou převzal od nakladatelství J. Mikuláš a spol. Jádrem jeho nakladatelské produkce se zprvu staly sešity zkrácených řemeslných adaptací starších námětů. Zahájily je knižnice anonymních mravoučných příběhů *Z mošničky povídkové babičky* (1885–89, 12 sv.) a *Storchova knihovna pohádková* (1885–90, 13 sv.), jež kromě úprav klasických motivů anonymních autorů přinesla i příspěvky K. Chalupy a G. Vnoučkové. Po jediném svazku svého redaktora zanikla *Storchova knihovna humoru* (1889, red. K. Chalupa). Od počátku 90. let do prvních let 20. století byl kmenovým spolupracovníkem nakladatelství F. Ruth, který pod svým jménem i pod pseudonymy (F. Dlouhý, F. Hardek, F. Hladký, F. Hurt, F. Krátký, F. Rychlý, F. Stálý) přispíval původní tvorbou a hlavně četnými adaptacemi do většiny edic. Zaplňoval zejména knižnici dobrodružného čtiva *Storchova knihovna povídek z blízkých i dalekých krajů* (1890–1904, 160 sv., sv. 6–40 pod názvem *Povídky z dalekých krajů*) a tematicky shodnou knižnici *Malá knihovna* (1892–94, 30 sv., předtím 10 sv. 1891 v nakladatelství A. Neubert v Jilemnici). Vedle něho do nich přispěli především F. Lahoda, J. H. Ronovský, V. Svoboda, A. B. Šťastný, dále též K. Chalupa, Č. Kalandra aj. Stejní autoři se podstatnou měrou podíleli i na knižnici *Storchovo národní loutkové divadlo* (1890–1908, 150 sv.), která přinesla převážně drastické úpravy klasického světového i českého repertoáru, zejména z dílny A. Rady. Výraznější autorskou účast zaznamenala až výchovně zaměřená edice *Dětské loutkové divadlo pro školu i dům* (1899–1908, 27 sv., red. L. Tesařová) s většinou her redaktorky; dále do ní přispěli M. Branišová, V. Budínský, Z. Drobná, J. Hloušek, M. J. Hradecká, V. Michna, J. Vlasáková a M. Vomáčková; 1909 ji doplnila knižnice *Dětské jeviště* (3 sv., hry P. Biliánové). Novými knižnicemi sešitového oddechového čtiva získala firma v 1. desetiletí 20. století definitivně pověst nakladatelství pokleslých literárních žánrů. Erotickou četbu soustředily edice *Zapovězené ovoce* (1905–09, 81 sv.) a *Intimní knihovna* (1909–11, 9 sv.), v nichž nad původní, převážně zřejmě pseudonymní tvorbou postupně převážily překlady a adaptace cizích, zvláště francouzských autorů. Největší popularitu získala brožurková knižnice *Detektivní novely* (1906–11, 275 sv.), v níž bez uvedení autorství (je přisuzováno A. B. Šťastnému, J. Puldovi aj.) vycházely fiktivní paměti amerického detektiva Leona Cliftona. Méně úspěšná byla obdobná knižnice fiktivních pamětí amerického ženského detektiva Ady Paulsonové *Nové detektivní novely* (1907–09, 37 sv.). Mimo knižnice vycházely do přelomu století rozsáhlejší a bohatě vypravené knížky dívčí četby (zejména příběhy Svéhlavičky a Célinky E. Krásnohorské), pohádky i adaptace cizích dobrodružných předloh (J. Kalenský), verše i prózy pro nejmenší děti (E. Krásnohorská, L. Tesařová) a také odborná kompendia (V. Král z Dobré Vody, F. Ruth), zpočátku též hudebniny, hlavně zpěvníky a skladby na citeru. Podstatnou část produkce tvořily populární právnické, řemeslnické a zemědělské příručky, učebnice a návody, kuchařky, příručky domácího lékařství, pohlavní zdravovědy, dobrého chování, tajemníky lásky, gratulanty, kouzelnické příručky a návody, snáře, planetáře, návody vykládání karet apod. – Výzdobu dobrodružných a pohádkových sešitů v nejstarších knižnicích tvořily převážně barevné litografie, dívčí romány ilustrovali zejména K. V. Muttich a K. Šimůnek, dále F. Bíza, B. K. Kutina, E. Zillich aj., knížky pro děti a populární zpěvníky, snáře a planetáře M. Aleš.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře:* Knihy mládeže (1884–89); Z mošničky povídkové babičky (1885–89); Storchova knihovna pohádková (1885–90); Storchova knihovna humoru (1889); Storchova knihovna povídek z blízkých i dalekých krajů (1890–1904); Storchovo národní loutkové divadlo (1890–1908); Malá knihovna (1892–94); Dětské loutkové divadlo pro školu i dům (1899–1908); Zapovězené ovoce (1905–09); Detektivní novely (1906–11); Nové detektivní novely (1907–09); Intimní knihovna (1909–11); Dětské jeviště (1909–15); Storchovy dobrodružné romány (1910, 1 sv.). – *Ostatní:* Zahradnická bibliotéka (1888–89, jen sv. 6–8); Storchova zdravovědná knihovna pro lid (1903–11). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:* M. Wellner: Příspěvky ku statistice osvětové českého lidu… (1893); F. Ruth: Pohádky starověké (1894) + Novinářský slovník slov cizojazyčných (1898, pseud. F. Borovský); V. Král z Dobré Vody: Heraldika (b. d., 1900–01); Storchovy nové merendy (b. d., 1907). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih a hudebnin vydaných nákladem knihkupectví R. S. (1901). ▮ LITERATURA: J. Hais Týnecký: Také literární, Vlast 24, 1907/08, s. 276; H. Volavková in Mikoláš Aleš, ilustrace české poezie a prózy (1964, s. 229); P. Kovařík in F. Holec: Kronika královské Prahy a obcí sousedních 4 (1996, s. 231).

az

Alexander **Storch starší** viz in A. **Storch syn**

A. **Storch syn**

Působnost 1876–1951

Pražské nakladatelství vydávající překlady řeckých a latinských klasiků, literaturu pro děti a mládež a loutkové hry; knihkupectví, antikvariát, prodej loutkových divadel.

Knihkupeckou tradici rodiny založil již Alexander S. nejstarší (1816–1892), který přišel do Prahy 1842 z Chotěbuzi v tehdejším pruském Slezsku (dnes Polsko). Pracoval nejprve u malostranské firmy F. Scheib, 1848 převzal antikvariát po D. Neustadtlovi (založen 1806) a 1853 získal koncesi a obchod na své jméno. V Praze se pohyboval v českých kruzích a děti (syny Alexandra a Rudolfa a dceru Augustu) vychovával v českém duchu. Kromě antikvariátu (vydával seznamy „knih z oboru literatur slovanských a jiných") vyvíjel i příležitostnou nakladatelskou činnost, zaměřenou zejména na slavistiku, literaturu pro mládež a překlady antických autorů pro gymnazijní potřebu. Na některých vydávaných knihách uváděl zprvu jméno *A. Štorch,* po osamostatnění syna Alexandra působila firma s označením *Alexander Storch starší.* Po otcově smrti převzala obchod provdaná dcera A. Danzerová (uváděna též jako Dantzerová, † 28. 7. 1919), která jej počátkem 1903 prodala A. Zemanové. Závod však řídil F. J. Rosendorf, jenž se pokusil pod firmou *A. Storch* oživit nakladatelskou činnost. Knižnice *Moderní prózy* (torzo prvotiny F. S. Frabši), *Moderní repertoár* (drama F. Wedekinda Mladý svět) a *Knihovna spisů beletristických směrem křesťanským* (misionářský román F. Doubravy Oběť) však po prvních svazcích 1905 nepokračovaly a firma zanikla. – Alexandr S. mladší (* 7. 5. 1851 Praha, † 9. 8. 1901 Praha) po studiu na gymnáziu pracoval od 1868 u svého otce; 1876 získal vlastní koncesi, a aby se odlišil od otcova podniku, otevřel pod firmou *A. Storch syn* knihkupectví a antikvariát orientovaný zejména na učebnice, školní knihy a překlady antických autorů. Aktivně se účastnil veřejného i profesního života: byl dlouholetým členem obecního zastupitelstva a městské rady, starostou staroměstského Sokola a župy Barákovy, starostou staroměstského občanského klubu, funkcionářem pražského grémia knihkupců, spoluzakladatelem a funkcionářem Spolku čes. knihkupců a nakladatelů, angažoval se ve zřízení odborné gremiální školy. Za jeho časté nepřítomnosti zajišťoval chod firmy zkušený knihkupec a antikvář J. Foit (1848–1904). V nakladatelské činnosti, zahájené 1879, S. zprvu navázal na otcovy podněty a na publikace vlastního antikvariátního skladu (převzal část produkce Jednoty čes. filologů). Po jeho náhlé smrti 1901 vedla závod vdovským právem Marie S. (1856–1940), která pokračovala i v nakladatelské činnosti. S ní se podílel na řízení firmy Alexandr S. nejml. (* 5. 2. 1883, † 18. 9. 1966 Praha), jenž do 1901 studoval Akademické gymnázium v Praze a 1907 se ujal vedení podniku. Pokračoval v intencích otcova programu: soustředil se zejména na literaturu pro děti a obchod rozšířil o speciální oddělení s prodejem loutkářské literatury, loutek a loutkových divadel od M. Alše a V. Skály, dekorací od předních soudobých umělců, rekvizit aj. V duchu rodové tradice pracoval v Grémiu (člen výboru) i ve Spolku, později Svazu knihkupců a nakladatelů ČR (člen výboru, řadu let jednatel), byl členem školního výboru gremiální školy, spoluzakladatelem a funkcionářem Obchodního družstva knihkupců a Záložny knihkupců a nakladatelů. Působil též jako soudní znalec v oblasti knihkupecké, od 1929 byl několik let členem představenstva nemocenské pojišťovny obchodní a úřednické. Ve 30. letech výrazně omezil produkci a těžiště podniku soustředil do knihkupectví a antikvariátu. Nakladatelskou činnost ukončil 1948 a 1951 převzal jeho knihkupectví n. p. Kniha, jenž je jako specializovanou prodejnu divadelní literatury zachoval až do počátku 90. let. – A. Storch st. působil v Dominikánské (dnes Husově) ul. na Starém Městě (čp. 156–I), po jeho smrti se firma přemístila na Ferdinandovu (dnes Národní) třídu č. 12 (čp. 137) na Novém Městě. Firma A. Storch syn sídlila nejprve v nynější části

Staroměstské radnice na Malém rynku (čp. 4), později ve stejném domě (dnes Malé náměstí č. 10). V srpnu 1897 se závod přestěhoval do vlastního nákladně přestavěného domu (na výzdobě fasády se výrazně podílel výtvarný spolupracovník firmy M. Aleš) na Staroměstském náměstí č. 16 (čp. 552). Po dobu opravy domu vyhořelého v květnu 1945 sídlila firma 1945–48 Na Můstku č. 9.

Nakladatelská produkce firmy A. Storch syn vycházela z profilu knihkupectví a antikvariátu a koncentrovala se zejména na překlady antických autorů, učebnice a příručky a literaturu pro děti a mládež, později zejména na loutkové hry. Knižnice *Sbírka klasiků řeckých a římských v překladech českých* (1885–1938, 21 sv., red. J. Kvíčala, J. Král a R. Novák, od sv. 4, 1887 jen J. Král, od sv. 19 red. neuveden) obsáhla díla řeckých (Aristofanes, Euripides, lyričtí básníci) a římských (M. T. Cicero, P. Ovidius Naso, T. M. Plautus, P. Vergilius Maro) autorů v překladech J. Červenky, P. Hrubého, J. Krále, A. Krejčího, F. Krska, V. Kubelky, R. Nováka, A. Škody. V knižnici *České spisy pro mládež* (1883–1916, 63 sv.), zahrnující beletrii i poučnou literaturu, publikovaly zejména S. Podlipská a E. Krásnohorská, beletrii dále vydávali F. J. Andrlík, V. Beneš Třebízský, L. Benýšek, K. Čermák, A. Daněk, F. Hrnčíř, J. E. Hulakovský (spolu s vlastními pracemi i překlady bajek La Fontainových aj.), R. Jesenská, M. Karas, F. Kramattová, V. Lužická, T. Mellanová, A. Mojžíš, J. N. Neudörfl, H. Pilbauerová, A. Pokorná, K. V. Rais, S. Řehák (pseud. St. Ř. Kamenický), A. Řeháková, F. R. Skočdopole, Č. Tonder, K. Vognar, F. A. Zeman; ruské a srbochorvatské pohádky uvedl M. Kozák; z cizích autorů jen F. Hrnčíř P. J. Stahla a F. B. Tomsa F. Hoffmanna. *Storchova sbírka dobrodružných povídek* (1920–23, 48 sv.) přinášela šestnáctistránkové řemeslné adaptace zpravidla cizích dobrodružných předloh. Postupně se stále výrazněji prosazovaly knižnice loutkových her. Do ediční řady *Divadlo s loutkami* (1887–1909, 27 sv.) přispěli mj. L. Fiala, F. Hrnčíř, R. Kafka, S. Podlipská, F. A. Zeman (pseud. J. Květnický). Na tradiční repertoár českých lidových loutkářů se zaměřila knižnice *Matěje Kopeckého komedie a hry* (1901–05, 26 sv.) a později k ní přibyl i soubor Kopeckého her uspořádaný J. Veselým, Komedie a hry 1–4 (b. d., 1927–30). Prodej tzv. Alšových loutek, které od 1912 zprvu podle Alšových kreseb modeloval K. Kobrle a vyráběla firma A. Münzberg (koncem 20. let nabídka čítala již 148 figur), doplňovaly knižnice *Sbírka praktických letáků pro přátele loutek* (1915–16, 7 sv., red. J. Veselý) a *Vyzkoušené hry pro Alšovy loutky* (1916–25, 13 sv., red. K. Kobrle a J. Veselý), pro niž cizí i české klasické náměty upravili O. Faltus, J. Káš, K. Kobrle a V. Zákrejs, hry F. von Pocciho přeložili J. Hloušek, K. Mašek aj. Do poslední knižnice *Storchovo loutkové divadlo pro malé loutkoherce* (1. řada 1926–38, 95 sv.; 2. řada 1941–44, 40 sv.; 3. řada 1946–48, 30 sv.) přispěli vždy několika desítkami her V. Havlík, B. Schweigstill (i pseud. Jiří Klas a Prokop Tichý) a J. Žemla, dále též A. Eliášek, O. Haering, J. Kimla, J. Knotek, Kuzma (pseud. Jonny), O. Šeller, R. F. Vojíř aj. Produkce mimo knižnice zahrnovala zejména obrázkové knížky pro nejmenší, pohádky a další práce pro mládež F. Kramattové, E. Krásnohorské, S. Podlipské a F. A. Zemana, cestopisy J. Kořenského v cyklu Kulturní obrázky pro mládež, dále též učebnice a příručky (zejména jazykové, přírodopisné, matematické, těsnopisné), atlasy, slovníky, průvodce Prahou, zpěvníky, gratulanty, učebnice tance apod. – Kmenovým ilustrátorem loutkových her byl M. Aleš, s nakladatelstvím dále spolupracovali zejména výtvarníci V. Černý, V. Čutta, C. Kotyšan, R. Lauda, K. Liebscher, J. Sedláček Hauptmann, K. Šimůnek, K. Štapfer, V. Vostradovský, J. Wenig, v posledním období též V. Cinybulk.

(Nakladatelství A. Storch:) KNIŽNICE. *Beletrie:* Knihovna spisů beletristických směrem křesťanským (1905); Moderní prózy (1905); Moderní repertoár (1905). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:* K. Sabina: Duchovný komunismus (1861) + Pravopis český (1862, pseud. Vojtěch Vrána) + Dějepis literatury československé staré a střední doby (1866); Antologie jihoslovanská s předcházející krátkou srovnávací naukou o tvarech a připojeným slovníčkem (1863); Sokol, národní kalendář česko-slovanský na obyčejný rok 1863. – *Překlady:* G. J. Caesar: Paměti o válce občanské (1881) + Zápisky o válce galské (1882); G. Sallustius Crispus: O válce jugurthinské (1882). ■

(Nakladatelství A. Storch syn:) KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře:* České spisy pro mládež (1883–1916); Sbírka klasiků řeckých a římských v překladech českých (1885–1938); Divadlo s loutkami (1887–1909); Matěje Kopeckého komedie a hry (1901–05); Sbírka praktických letáků pro přátele loutek (1915–16); Vyzkoušené hry pro Alšovy loutky (1916–25); Storchova sbírka dobrodružných povídek

(1920–23); Storchovo loutkové divadlo pro malé loutkoherce (1926–48). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:* J. Ježek: Naše hroby 1–4 (1881); V. Řezníček: Politická abeceda pro Čechy (1891); J. Veselý: Scénář vybraných her loutkových kdekoli vydaných (b. d., 1916); Komedie a hry M. Kopeckého 1–4 (b. d., 1927–30); V. Cinybulk: Dvacet pohádek (1948). – *Překlady:* P. Ovidius Naso: Vybrané básně (1883); Xenofon: Anabasis neboli výprava Kyra mladšího (1884); Q. Horatius Flaccus: Vybrané básně (1893). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih vydaných nákladem knihkupectví a antikvariátu A. S. syn aneb do téhož nákladu převzatých a též spisů, od kterých se větší počet výtisků na skladě nachází (1890, 1897); Seznam knih, které vydalo aneb v komisi má nakladatelství A. S. syn… (1906, 1908). ■ LITERATURA: H. Kaislerová: Knihkupec a nakladatel A. S. (diplom. práce, Fakulta sociálních věd a publicistiky UK 1971, s bibliografií). ■ an: 50leté narozeniny slaví dne 7. t. m…, Knihkupecký oznamovatel 8, 1900/01, č. 30; an.: A. S. (nekrolog), tamtéž, č. 41; G. Klika: Krváčky, Úhor 1920, s. 10; an: Knihkupec – inteligent, Knihkupecké rozhledy a zprávy 1920, č. 1–6; Gd. (J. Gotthard): Pietní vzpomínka 75. narozenin † A. S., Českosl. knihkupec 1926, s. 187; Ž. (L. K. Žižka): Jubilejní dny domu Storchů, tamtéž, s. 411; K-r. (R. Kettner): Vzpomínka, tamtéž, s. 412; an.: Oslava trojího jubilea firmy A. S. syn, tamtéž, s. 421; Gd. (J. Gotthard): Osmdesátých narozenin…, tamtéž 1931, s. 199; Ž. (L. K. Žižka): Čtvrtstoletí samostatnosti p. kol. A. S. …, tamtéž 1932, s. 392 + 50 let A. S., tamtéž 1933, s. 42; f. j.: A. S., Světozor 1941, s. 225; an. (L. K. Žižka): Šedesátiny A. S., Knihkupec a nakladatel 1943, s. 20; A. Storch: Květnové dny na Staroměstském náměstí, tamtéž 1945, s. 84.

az

Josef **Straka**

* 18. 10. 1876 *Praha*
† 29. 1. 1963 *Tábor*

Filolog zaměřený na staročeské písemnictví, zvláště na dílo T. ze Štítného, a českou mluvnici; autor středoškolských učebnic a statí o významných osobnostech Táborska.

Syn kožešnického mistra. Otec pocházel ze staré měšťanské rodiny usedlé v Běchovicích u Prahy. S. prastrýc z matčiny strany byl spisovatel F. Doucha. Obecnou školu S. vychodil v Praze Na Františku, 1887–95 vystudoval Akademické gymnázium (učitelé zejména F. Ledvinka, A. Truhlář a Z. Winter). 1895–99 studoval na pražské filoz. fakultě obory čeština–latina, řečtina; patřil k předním žákům J. Gebauera a J. Krále. 1898–99 byl knihovníkem Jednoty čes. filologů. 1900 složil státní zkoušky z češtiny a klasické filologie, PhDr. 1914. Od září 1899 suploval na gymnáziu v Zábřehu, 1906 byl jmenován profesorem; jedním z jeho žáků byl pozdější literární kritik a publicista A. Drtil. V kraji se smíšeným německo-českým obyvatelstvem se S. vedle pedagogické a vědecké práce věnoval osvětovým přednáškám a přispíval do českého tisku. 1908 přešel na gymnázium v Táboře a působil na něm až do penzionování 1936. Ani v Táboře se nepřestal věnovat osvětovým přednáškám; pro žáky vyšších tříd gymnázia zavedl debatní večery o literatuře. 1929 byl zvolen dopisujícím členem KČSN. – Syn Jiří S. (1910–1993) byl významný lingvista; po únoru 1948 emigroval do Francie a stal se profesorem na univerzitě ve Štrasburku.

Už v Gebauerově semináři se S. začal zabývat Štítným; jeho seminární práci o Řečech nedělních a svátečních přijal Gebauer jako domácí práci státní a 1900 získal S. na vydání tohoto díla stipendium ČAVU. Úkol mu zabral skoro dvě desetiletí (jako průpravu k edici napsal rozsáhlou studii, otištěnou na pokračování v Listech filologických). Kromě Štítného se zabýval zvláště staročeským Evangeliem sv. Matouše s homiliemi a vydal (v příloze Jihočeského sborníku historického) Repliku proti Mikuláši Biskupcovi od P. Chelčického. S R. Schenkem připravil podrobně komentované vydání Erbenovy Kytice. Z oboru české mluvnice publikoval cenné příspěvky o deminutivu.

ŠIFRY: -aka., Str. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. časopis filologický (1943–45); Čes. jih (Tábor 1908–35); Jihočeský sb. historický (Tábor 1929, příl., Petra Chelčického Replika proti Mikuláši Biskupci Táborskému, sep. 1930); Kostnické jiskry (1928); Lid. noviny (1933); Listy filologické (1904–40; 1908–10 Štítného Řeči nedělní a sváteční, 1926–28 Studie o staročeském Evangeliu sv. Matouše s homiliemi, 1940 Předmluva k pracím o deminutivech); Mnéma. Sborník vydaný na paměť… Josefa Zubatého… (1926); Mor. sever (Zábřeh 1900–08); Náš kraj (Tábor 1931); Naše řeč (1931); Nové Čechy (1933); Nový směr (Tábor 1935); Ranní noviny (1938); sb. Rodné zemi (Brno 1958); Sborník prací filologických… Josefu Královi k 60. narozeninám (1913, O neblahém vlivu Počátků českého básnictví na naše překládání z Homéra); Výr. zpráva gymnázia v Táboře (1910–34); – posmrtně: sb. Z kralické tvrze 18, 19 (Kralice n. Oslavou 1991–93). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře:* Osmero

školních řečí o J. A. Komenském (1930); Literární rukověť k čítance pro 5. třídu českých středních škol (1934; 1935 slovensky s tit. Literárna rukoväť..., upr. C. Charvát). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Kytice z básní K. J. Erbena (1901, s R. Schenkem); Spisy Tomáše ze Štítného 2. Řeči nedělní a sváteční (1929); V. Ertl: Literární rukověť k čítance pro 5. třídu českých středních škol (1932); Čítanka pro 5. třídu českých středních škol (1934); Z Táborské knihy černé (1937). ■

BIBLIOGRAFIE: K. Němec in Prof. Dr. J. S. Při jeho odchodu na odpočinek a k jeho šedesátce, Výr. zpráva státního českosl. gymnázia v Táboře za škol. rok 1935–36; in Okresní archiv v Táboře. Průvodce po fondech a sbírkách (1958). ■ LITERATURA: S. Souček: ref. ed. Kytice z básní K. J. Erbena, ČMM 1902, s. 175; ● ref. ed. T. ze Štítného: Řeči nedělní a sváteční: an., Prager Presse 16. 2. 1930; V. Flajšhans, ČČH 1930, s. 149; F. Šimek, LF 1931, s. 207 ●; ● ref. Osmero školních řečí o J. A. Komenském: an., LidN 26. 8. 1930; J. Hendrich, Střední škola 1930, s. 270 ●; A. Novák: k šedesátinám, LidN 18. 10. 1936; K. Němec: Prof. Dr. J. S. Při jeho odchodu na odpočinek a k jeho šedesátce, Výr. zpráva státního českosl. gymnázia v Táboře za škol. rok 1935–36; ● ref. ed. Z Táborské knihy černé: M. Weingart, ČMF 1938, s. 311; tk (F. Trávníček), LidN 1. 2. 1938; an., Slavische Rundschau 1938, s. 297 ●; J. Skutil: nekrolog, sb. Severní Morava 1964, s. 75; J. Straka: Památce prof. dr. J. S. (1876–1963), sb. Z kralické tvrze 19, 1993, s. 123.

ls

Jan **Strakoš**

* 1. 6. 1899 *Fryčovice* u Místku
† 13. 4. 1966 *Sion* (Švýcarsko)

Literární kritik a historik katolické orientace, zastánce estetické teorie „čisté poezie" H. Bremonda, jako historik obhájce stěžejního významu balbínovské tradice v procesu národního obrození.

Pocházel ze šesti dětí hornické rodiny, která 1903 přesídlila do Polské Ostravy (nyní Ostrava); po otcově předčasné smrti (1915) si tam matka zařídila malé hokynářství. S. studoval od 1910 na ostravském gymnáziu, kde na něho zapůsobil zvláště profesor češtiny V. Martínek; po maturitě 1918 absolvoval Cyrilometodějskou bohosloveckou fakultu v Olomouci, v červenci 1922 byl vysvěcen na kněze. Pak byl vyslán do arcibiskupského semináře a gymnázia v Kroměříži, kde působil jako prefekt a později i jako suplující profesor češtiny a francouzštiny. 1923–27 dostal dovolenou pro studium češtiny a latiny na brněnské filoz. fakultě (profesoři A. Novák, F. Novotný, F. Trávníček), později změnil kombinaci (místo latiny francouzština); státní zkoušky nesložil, až 1932 získal doktorát (prací *Počátky obrozenství v pražských novinách a Mikuláš Adaukt Voigt*). Již od počátku kroměřížského působení spolupracoval jako literární kritik s několika časopisy převážně katolického zaměření, navázal kontakt s J. Durychem, B. Fučíkem aj. V 1. polovině 30. let redigoval s pomocí svých přátel z Ostravy (Z. Šmída, Z. Vavříka a J. Závady) literární revui Poezie usilující o spojení moderní tvorby regionální, celonárodní a světové; když vydavatel (Kulturní rada pro širší Ostravsko) odmítl z koncepčních důvodů časopis po 1. roč. vydávat, S. se i přes zákaz svých nadřízených ujal vydavatelství sám. Důsledkem tohoto i dalších nedorozumění s představenými bylo přeložení S. na gymnázium do Místku, kde 1933–41 byl profesorem náboženství. Na podzim 1941 byl spolu s dalšími profesory gymnázia a obchodní akademie i s několika studenty zatčen v souvislosti se šířením protiněmeckých letáků, po krátkém věznění v Ostravě a v brněnských Kounicových kolejích byl i s ostatními propuštěn. 1942–45 žil v Hulíně u Kroměříže a na tamní škole a několika kroměřížských školách učil náboženství. V září 1945 byl povolán J. Šrámkem do Prahy, aby pomáhal organizovat lidovecký a katolický tisk: 1945–46 vedl kulturní redakci Lid. demokracie a podílel se na řízení týdeníku Obzory. Od 1946 byl též profesorem tzv. Vysoké školy politické a sociální (neměla statut vysoké školy) pro obory dějiny politických ideologií a žurnalistiku; přednášel též bohoslovcům dějiny literatury a umění. Po únoru 1948 byl vyloučen ze Syndikátu čes. spisovatelů. 1951 uprchl do západního Německa. Působil jako duchovní v uprchlickém táboře Walka, pak ve Freiburgu, uplatnil se i v mnichovském vysílání rádia Svobodná Evropa. 1956 odešel do USA, zprvu do Chicaga, pak Clevelandu, kde byl mezi krajany činný především jako duchovní. V USA žil delší dobu společně se svým bratrem, hudebníkem Josefem S. (1903–1966), rovněž emigrantem. 1964 přesídlil ze zdravotních důvodů (léčba leukémie) do Švýcarska, kde zanedlouho zemřel a byl i pohřben.

Pro S. přístup k dílu a jeho kritickou metodu se stala významnou inspirací a oporou teorie „čisté poezie" francouzského náboženského myslitele a kritika H. Bremonda; tuto v pod-

statě iracionální koncepci absolutního umění, jež má být prosto všech utilitárních zájmů a jehož základem je dar intuice, s níž básník (podobně jako mystik) proniká k tajemné prapodstatě světa, S. propagoval zvláště v revui Poezie (*Čistá poezie a její předpoklady,* nekrolog za H. Bremondem), dále ji také rozváděl a aplikoval. Kritika má objevovat zdroje a podoby oné čisté básnivosti, její úloha je „zasvětitelská" a vykladačská, jejím předpokladem je interpretovo „souznění" s dílem; S. rozhodně odmítal kritický pragmatismus, zaměňování kritérií uměleckých za mimoumělecká (*Tabu v současné literární kritice,* mj. též polemika s F. Götzem). Zdůrazňoval tezi o autonomní existenci, „svépravnosti" uměleckého díla, jíž se má řídit jak kritika, tak veškeré literárněvědné bádání. Ve stati *Historická metoda a literární věda* (byla podnícena zvláště prací rumunského teoretika M. Dragomiresca) ostře odsoudil postupy „realisticko-pozitivistických zaostalců" a jejich sociologické, psychologické, ideologické aj. výklady, sám se stavěl za metodu analyzující estetickou strukturu díla; S. se tak pokoušel spojit Bremondovu teorii s některými kritérii, s nimiž pracovala moderní literární věda orientovaná slohovědně a strukturalisticky. Z takto zaměřených větších S. prací to byla studie *Harmonie jako pořádající princip dokonalé básně* (na základě rozboru básně J. Zahradníčka), dále *Slovo ke struktuře nových románů Vladislava Vančury,* vyzvedající autorův obrat od konvenční prózy k čisté básnivosti, a *Stylový problém Nezvalova Edisona* s rezultátem o básníkově oživení „stylu mluveného a mimického". S. vykládal a recenzoval díla dalších autorů (např. stať *Básník* o P. Bezručovi), rovněž autorů cizích. Kritická vehemence i bojovný tón, občas zaznívající z kritických prací, charakterizuje i literárněhistorickou studii *Počátky obrozenského historismu v pražských časopisech a Mikuláš Adaukt Voigt,* která je zaměřena na 70. léta 18. století a Voigtovo dílo prezentované jako klíč k pochopení této doby. Jisté nadhodnocení sledované osobnosti plynulo ze snahy obhájit a dokázat (v duchu názorů J. Pekaře) rozhodující podíl balbínovské vlastenecko-historické tradice při zrodu národně obrodných snah a stěžejní úlohu M. A. Voigta ztělesňujícího právě tento směr. S. práce, vyvolávající rozporné reakce, byla vnímána především jako revize dosavadního pojetí národního obrození jakožto hnutí ovlivněného západoevropským osvícenstvím (J. Vlček a jeho škola) či hlásícího se k reformační tradici (T. G. Masaryk). S. později navázal na tuto práci jubilejním spiskem *Bohuslav Balbín,* v němž ocenění Balbínova významu provázejí útočné, pamfleticko-polemické narážky týkající se protichůdných hodnocení (reformace, bělohorská tragédie). O české katolické literatuře S. pojednal mj. v německy psané stati, zveřejněné v mezinárodní sborníkové publikaci. – V S. pozůstalosti údajně zůstalo třináctisvazkové rukopisné dílo zabývající se katolickou literaturou v posledních dvou stoletích (1750–1950), obsahující mj. práce Drama křesťanského světa, Náboženství v díle Julia Zeyera a Funkce umění.

ŠIFRY: js., j. s., J. S., st., St. (dvě poslední Rozmach 1925–27), St. Rak. (Tvar 1927). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Akord (1928–40, 1945–47; mj. 1932 Historická metoda a literární věda); Archa (Olomouc 1939, 1941; 1941 Geneze náboženské zkušenosti v díle J. Zeyera); Černá země (Mor. Ostrava 1930); Hlas (Ostrava 1947); Host (Brno 1928); sb. Katholische Leistung in der Weltliteratur der Gegenwart (Friburg im Breisgau 1934; stať Das katholische Schrifttum der Tschechoslowaken); Kuncířova ročenka (1931, Protirakouská orientace Bohuslava Balbína); Lid. demokracie (1945–48; mj. 25. 6. 1946 o sjezdu spisovatelů Posjezdové přemítání → Antologie textů s kulturněpolitickou problematikou k období 1945–1948, sv. 1, Plzeň 1997, a Z dějin českého myšlení o literatuře 1, 1945–1948, 2001); Lid. listy; sb. Místek P. B. k 10. říjnu 1937 (Místek 1937, stať Básník); sb. Náš hlas (Frýdek 1935); Našinec (Olomouc); Nový život (Řím); Obzory (1945–47); Poezie (Mor. Ostrava, Kroměříž 1931–33; mj. 1931 Slovo ke struktuře nových románů Vladislava Vančury, 1932 Čistá poezie a její předpoklady, Stylový problém Nezvalova Edisona, Harmonie jako pořádající princip dokonalé básně, Tabu v současné literární kritice, 1933 Za H. Bremondem); Polední list (1935); Rozmach (1923–27); Řád (1939–41); Studie (Řím); Svatováclavský sborník Akordu (1929); Tvar (Břeclav 1927–28; mj. 1927 Na obranu Durychovy religiozity); Život (Mor. Ostrava 1923). ▮ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře a kulturní historii:* Počátky obrozenského historismu v pražských časopisech a Mikuláš Adaukt Voigt (studie, 1929); Bohuslav Balbín (studie, 1939); Dějiny politických ideologií 1. Od antiky k středověku (výtah z vysokoškol. přednášek, 1948); Úvod do novinářské praxe (výtah z vysokoškol. přednášek, 1948). – *Překlad:* M. Laros: Zde jest evangelium pro dnešek 1, 2 (1938). ▮ KORESPONDENCE: M. Trávníček: Dopisy z antikvariátu (mj. dopis J. S. z 1941, pravděpodobně A. Uhrovi), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1994, č. 1–4; L. Soldán: Jsme skoro všichni

kolem Tvaru stejného kořene… (vzáj. koresp. J. S. a B. Fučíka z 1927), Host 1995, č. 6; -mp- (M. Platzová): Za živa pohřbeno (B. Pavlokovi z 1941), Lit. noviny 2003, č. 13. ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Poezie (1931–33, se Z. Šmídem, Z. Vavříkem, J. Závadou), Akord (1935–36, rubrika Poezie a literární glosy), Obzory (1945–46, do č. 11, s jinými); *sborníky:* Náš hlas (1935), Místek P. B. k 10. říjnu 1937 (1937). ▮

LITERATURA: F. Götz: Lit. kritika v relativistické době, Host 8, 1928/29, s. 16 (k tomu S. polemická stať, tamtéž, s. 59, a Götzova odpověď, s. 63); ● ref. Počátky obrozenského historismu…: Š. Jež, Lumír 56, 1929/30, s. 498; J. B. Čapek, Čin 1, 1929/30, s. 866 + Čin 2, 1930/31, s. 183; A. N. (Novák), LidN 18. 5. 1930 + ČČH 1930, s. 390; A. Kraus, Čes. slovo 24. a 25. 6. 1930; J. L. F. (Fischer), Index 1930, s. 88; -t- (J. Dostál), Akord 1930, s. 125; M. (E. Masák), Archa 1930, s. 163; A. Okáč, Naše věda 1930, s. 199 ●; B. Slavík: Historická metoda a literární věda (polemika se stejnojmenným S. článkem), RA 8, 1932/33, s. 62; jv. (J. Vodák): ref. Das katholische Schrifttum der Tschechoslowaken, Čes. slovo 12. 9. 1934; A. Pražák: Nové bádání o našem obrození 2 (též Počátky obrozenského historismu...), Naše věda 1936, s. 71; ● ref. Bohuslav Balbín: A. N. (Novák), LidN 2. 8. 1939; fp., Akord 7, 1939/40, příl. O knihách, s. 1; O. Sv. (Svozil), Archa 1940, s. 94 ●; A. Bernáček: Vzpomínka na Dp. Dr. J. S., NŽ (Řím) 1966, s. 219; (rý) (M. Rusinský): Od osvícenství k poetismu (medailon k 70. výr. nar.), Nová svoboda 3. 6. 1969; Z. Rotrekl in Skrytá tvář české literatury (Toronto 1987, Brno 1991); B. Pavlok: Zmařené naděje, Kulturní měsíčník 1990, č. 6; L. H. Augustin (L. Hlaváček) in Časopis Tvar z let 1927–32, Tvar 1992, č. 26; O. Králík: Teď hlouběji pronikám ke kořáni a dřeni věcí… (dopisy J. Strakošovi z 1932–36), Akord 18, 1992/93, č. 9 (k tomu komentář editora L. Soldána); L. Soldán: J. S. a poezie v revui Poezie, Svob. slovo (Brno) 23. 7. 1993; J. Zahradníček: Z času Poezie a Akordu (dopisy J. Strakošovi z 1932 a 1940), Host 1993, č. 6 (k tomu komentář L. Soldána: Je zde kdosi, kdo má co říci); sb. Slovo v úzkosti a naději (k sedmdesátinám A. Kratochvila, Brno 1994; zde 7 dopisů J. Zahradníčka J. Strakošovi z doby Poezie a Akordu, s komentářem L. Soldána); D. Šajtar in Poezie 1931–1934 (1995); M. C. Putna in Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918 (1998); Korespondence B. Fučíka J. Strakošovi (z 1927–28, ed. M. Jareš), Aluze 1999, č. 1; k tomu M. Trávníček: Ke dvěma příspěvkům (doplňky a opravy), tamtéž, č. 3–4; I. Fic in Kroměříž literární (2000); L. Soldán: Kritický typ J. S., sb. Lit. archiv 32–33, 2000–2001, s. 273 → Od konce století před práh milénia (2001); Z. Škrabal: S profesorem S. k Josefu Florianovi (z obsáhlé rukopisné práce Literární revue Poezie a její tvůrci – Zdeněk Vavřík, PhDr. Zdeněk Šmíd, PhDr. Jaroslav Závada – a hlavně PhDr. Jan Strakoš, uložené v PPB v Opavě), sb. Lit. archiv 32–33, 2000–01, s. 285 (ed. L. Soldán).

ls, et

Františka **Stránecká**

* 9. 3. 1839 *Velké Meziříčí*
† 27. 5. 1888 *Brno*

Autorka žánrových črt a povídek z venkovského i maloměstského života na Vysočině a Slovácku; sběratelka a vydavatelka moravských pohádek, etnografka, lidovýchovná publicistka.

Roz. Všetečková, provd. Kerschnerová. – Dcera zámeckého purkrabího, který se po zrušení vrchnostenské správy 1848 stal hospodářským správcem v blízké Stránecké Zhoři, kde prožila šťastné mládí (odtud její stálý pseudonym); matka byla dcerou lesníka. Pod vedením kaplana J. Havlíčka, který S. národně uvědomil, studovala privátně nižší gymnázium a zkoušky skládala na německém gymnáziu v Jihlavě. 1855 se provdala za soudního úředníka I. Kerschnera, s nímž odešla do Beregházu v Uhrách, 1860 do Uherského Hradiště a 1874 do Brna, kde se manžel stal vrchním radou zemského soudu. Měla čtyři děti, z nichž jedno zemřelo čtyřleté. Po smrti matky za epidemie cholery po prusko-rakouské válce 1866, kdy i sama těžce onemocněla, ji zesílené vzpomínky na dětství vedly k sepsání knížky pohádek, kterou rodinný přítel lékař F. Skřivan poslal K. J. Erbenovi; ten se postaral o její vydání. Soustavně svou literární činnost rozvinula až po příchodu do Brna; honoráře odmítala nebo je věnovala na dobročinné účely. Stala se též horlivou pracovnicí při budování dívčího školství, zejména ženského vzdělávacího spolku Vesna, při němž též založila národopisný odbor (1885); působila i v dobročinných spolcích. Její publikační činnost vedla k rodinným rozmíškám (kvůli výhradám představených jejího manžela). V posledních letech života ji sužoval kloubní revmatismus. Zemřela náhle na tyfus, pohřbena byla na Ústředním hřbitově v Brně.

Sbírání a vydávání moravských pohádek, pořekadel, hádanek a dětských her, kterým S. započala své literární působení, u ní postupně přerostlo v zájem o život lidu ve všech jeho projevech, od přírodních, etnických a hmotných podmínek až po kroje, výšivky, ornamenty, zvyky, pověry, prostonárodní léčení i místní a pomístní názvy. Národopisná orientace pronikala i do její tvorby beletristické, zahájené v Koledě. V ní se snažila láskyplně zobrazit především venkovský lid Horácka a Slovácka, pročež byla označována (poprvé J. Herbenem

1880 v přednášce) za moravskou B. Němcovou. Klidné vyprávění všedních příběhů přerušovala líčením obyčejů, jarmarků, slavností, krojů, libovala si také v poetickém líčení nedotčené přírody. S. idealizovala patriarchální vztahy a mravy na vesnici (v duchu vlasteneckých romantiků kolem olomouckého muzea a brněnského F. Bartoše je ztotožňovala se starodávnou kulturou slovanskou) a odmítala novoty společenské i myšlenkové, protože podle jejího názoru rozvracely prostý lidový život. Nepřehlížela však ani chyby lidu (pijanství, selskou povýšenost, tvrdohlavost aj.), ani sociální rozpory a krutou bídu, řešení však nacházela v odevzdanosti do vůle boží, která je vůbec vůdčím motivem jejího díla, v němž není patrný zřetelnější umělecký vývoj. Vzhledem k malému smyslu pro kompozici se jí nejlépe dařily drobnější obrázky, soustředěné na rázovitou lidovou figurku, někdy i s humornými prvky, z postav pak životem těžce zkoušené ženy a dívky, trpělivě nesoucí svůj úděl. Lidovýchovné zaměření, prolínající i její črty a povídky (kromě předvádění modelů správného či naopak odpuzujícího chování propagovala vysazování ovocných stromů, včelařství, sbírky na Ústřední matici školskou aj.), má pak veskrze její časová publicistika usilující o obnovení starých zvyků, krojů a mravů, ale také o hospodářské povznesení rolnictva a vlasteneckou výchovu. Z pobytu v Uhrách vytěžila několik cestopisných črt. Prózy S., vyznačující se bezprostředností a důvěrným zobrazením lidového života kolem poloviny 19. století, získaly ve své době české tvorbě na Moravě široký okruh čtenářů. Literární pozůstalost je uložena v Muzeu silnic a dálnic ČR ve Velkém Meziříčí.

ŠIFRY: Fr. Str., F. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Beseda (Olomouc 1874); Časopis Matice moravské (Brno 1879–82); Časopis Vlasteneckého muzejního spolku olomuckého (1886–88); Domácí hospodyně (Olomouc 1886–88); Hlas (Brno); Kalendář Ústřední matice školské… (1886); Koleda (Olomouc, Brno 1876–81); Komenský (Olomouc 1875–85); Květy (1867); Květy (1883–86); Lev (1883–85); Lit. listy (1881); Mitteilungen des mährischen Gewerbemuseums in Brünn (1885); kal. Moravan na r. 1879 – …1887 (Brno); Mor. orlice (Brno 1890); sb. Mor. ornamenty (Olomouc, 1888); Mor. národní kalendář (1881–82); Národ a škola (Vel. Meziříčí 1881–87); Naší mládeži; Obzor (Brno 1878–87); Orel (Telč 1886–87); Památník vydaný ve prospěch Heydukovy nadace… (1887); Pokrok; Sborník ženské vzdělávací jednoty Vesny v Brně (1882); Světozor (1880–87); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1882–87); Zábavné listy (1882–86); Zora (Brno 1882–83); Ženské listy (1888); – posmrtně: Čes. lid (1924–28); roč. Chudým dětem (Brno 1928); Komenský (1926–27); Zábavný kalendář národní (1928). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Pohádky z Moravy (1868; 1874 s tit. Pohádky moravské 1); Z našeho lidu (PP 1882); Některé črty (PP 1885); Z pohoří moravského (národopisné črty, 1886); – posmrtně: Pohádky 1 (1927, rozšíř. vyd., ed. M. Remeš a J. Polívka). – *Ostatní práce:* Vzpomínka na prvního předsedu Matice školské v Brně (b. d., 1888). – *Výbory:* Povídky a črty (1942, ed. T. Vodička); Povídky, in M. Benešová: F. S. (1959). – *Souborné vydání:* Sebrané spisy F. S. Povídky, obrazy a črty 1–3 (nakl. J. F. Šašek, 1889–93, ed. F. Dlouhý, nedokonč.). ■ KORESPONDENCE: M. Remeš: Z korespondence F. S. (G. Preissové z 1887), Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1925, s. 86. ■

BIBLIOGRAFIE: M. Remeš: Bibliografie literárního díla F. S., Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1926, s. 113 + (šifra Rš) Dodatky, tamtéž 1931, s. 201; M. Benešová in F. S. (1959). ■ LITERATURA: M. Burešová: F. S. (1931); M. Benešová: F. S. (1959); Š. Koukalová: F. S. (1839–1888) (LA PNP 1998). ■ P. I. Tauer (H. Pittauer): Základní podmínka uvědomění a pokroku na Moravě (F. S. a V. Kosmák), Lit. listy 1882, s. 2; V. Š. Silván (V. Schwab): F. S., Lit. listy 1882, s. 84; J. L. Turnovský: F. S., Světozor 1882, s. 272; ● ref. Z našeho lidu: J. Ž-ý (Žeranovský), Našinec 15. 8. 1882; V. Brandl, ČMM 1882, s. 189; F. V. Vykoukal, Květy 1882, sv. 2, s. 621; S., Světozor 1882, s. 623; F. Bílý, Osvěta 1883, s. 94; ch. (F. Chalupa), Ruch 1883, s. 94; B. Hakl, Vlasť 1, 1884/85, s. 190; B. Čermák, NL 21. 5. 1885 ●; J. H. (Herben): Z Moravy. Literární listy 4 (dílo F. S.), NL 20. 2. 1885; ● ref. Některé črty: V. Řezníček, Světozor 19, 1884/85, s. 173; V. Drbohlav, Vlasť 1, 1884/85, s. 442; A. J. O. (Očadlík), Hlídka lit. 1885, s. 72; A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 1885, s. 98; F. V. Vykoukal, Květy 1885, sv. 2, s. 376; Aristides, NL 10. 7. 1885; F. Bílý, Osvěta 1886, s. 87 ●; an. (J. Neruda): F. S., Humorist. listy 1885, s. 20 → Podobizny 3 (1954); ● ref. Z pohoří moravského: V. Vítězný, Lit. listy 8, 1886/87, s. 55; -ides, NL 29. 1. 1887; E. Miřiovský, Hlas národa 13. 2. 1887; F. V. Vykoukal, Osvěta 1887, s. 668 ●; ● nekrology: an., Světozor 22, 1887/88, s. 447; an., Mor. orlice 29. a 31. 5. 1888; X. Y., Hlas národa 30. 5. 1888; an. (S. Čech), Květy 1888, sv. 2, s. 126; an., Ruch 1888, s. 272; an., Ženské listy 1888, s. 110; M. Kaminská, Domácí hospodyně 1888, s. 162; an., Časopis Vlasteneckého muzejního spolku olomuckého 1888, s. 89; an., Zábavné listy 1888, s. 433; an., Zlatá Praha 1888, s. 446; J. Vrba, Osvěta 1888, s. 1119 ●; G. Preissová: Vzpomínka na F. S., Ženské listy 1888, s. 137; ● ref. Povídky, obrazy a črty: P. Váňa, Lit. listy 11, 1889/90, s. 73; F. V. Vykoukal, Světozor 24, 1889/90, s. 371; L. Čech, Osvěta 1892, s. 953; L. Šolc, Hlídka lit. 1892, s. 339; M. Zavoral, Hlídka lit. 1895, s. 88 ●; K. Kořínek

nek: F. S., ČMM 1892, s. 40; A. Novák: F. S., Lit. listy 20, 1898/99, s. 1 a 27 → (přeprac.) Podobizny žen (1918, s. 163); M. Hýsek in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, s. 289); J. Staněk: F. S., Niva 1921, s. 91; M. Remeš: Z korespondence F. S. (listy od S. Čecha, E. Krásnohorské, G. Preissové), Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1925, s. 86; ● ref. Pohádky 1: ne (A. Novák), LidN 23. 12. 1926; A. Rambousek, Úhor 1927, s. 64 ●; ill. (A. Novák): Jubileum F. S., LidN 27. 5. 1928 + (šifra ne) Půl století od smrti F. S., LidN 27. 5. 1938; ● k 100. výr. nar.: B. Slavík, LidN 9. 3. 1939; kp. (K. Polák), Nár. práce 9. 3. 1939; M. Hýsek, Venkov 9. 3. 1939; B. Malina Ptáček, Kolo 1939, s. 62 ●; A. Pražák: Česká spisovatelka v 19. století, sb. Česká žena v dějinách národa (1940, i sep.); B. Slavík: Literární realismus moravských spisovatelek, roč. Chudým dětem (1940, s tit. Ženy na Moravě) + F. S. a Jiří Sumín, sb. Královny, kněžny a velké ženy české (1940) → (obojí) Kořeny (1944); T. Vodička in Tři z Moravy, Akord 9, 1941/42, s. 48 + in F. S.: Povídky a črty (1942); V. Dresler: Zapomenutá ves, Venkov 9. 8. 1942; F. Šídlová: Spisovatelka F. S., VVM 1958, s. 129; B. Pernica: Za F. S., Jiskra (Jihlava) 1959, č. 31; J. Pleskot in Tři generační představitelky slováckého realismu, SPPI Ostrava, ř. Dějiny, jazyk, literatura 2, 1961; an.: F. S. – moravská Božena Němcová, Zpravodaj města Velkého Meziříčí 1989, červenec–srpen; I. Vlčková: F. S., Duha (Brno) 1989, č. 1; J. Pavlík: Moravská Božena Němcová, Čes. a moravskoslezské zeměd. noviny 29. 6. 1991; A. Urbanová: Vesnice a její obyvatelé 19. století v díle F. S., moravské Boženy Němcové, Západní Morava 2000, sv. 4, s. 165; D. Vlašínová: Počátky ženské emancipace, její projekce v literární produkci na Moravě a ve Slezsku, SPFPFSU Opava, ř. A – lit. vědná, 2002, č. 4 + Realita dokumentu v dílech F. S. a Vlasty Pittnerové, sb. Cesta k realitě (2003, s. 211).

pp

Pavel **Stránský ze Zapské Stránky**

* 1583 *Stránka u Záp* (Zápy) u Brandýsa nad Labem
† únor 1657 *Toruň* (Polsko)

Měšťanský novoutrakvistický publicista, především autor spisu o státoprávním uspořádání předbělohorského českého království; příležitostný latinský básník.

Psal se též S. ze Zap, de Sapenska, Zapaenus, Zappaenus, Paulus Stransi. – Syn svobodného sedláka. Od 1596 studoval v Praze na staroměstské škole u Sv. Jiljí, pak na univerzitě (1607 bakalářem, 1608 mistrem). Od 1606 učil na jilské škole (od 1607 byl jejím rektorem), od 1608 působil jako správce školy v Litoměřicích. 1609 odmítl profesuru na pražské univerzitě, 1610 nebo 1611 se oženil s bohatou vdovou, stal se městským písařem, měšťanem, 1614 členem městské rady (1617 byl v Praze devět dní vězněn za odpor proti udělení městského práva dvěma stoupencům jezuitů, v březnu 1618 zde zastupoval Litoměřice na sjezdu nekatolických stavů; pokračování sjezdu v květnu se už nezúčastnil; členem městské rady zůstal za Fridricha Falckého i po Bílé hoře). 1623 byl za sympatie se stavovským povstáním potrestán ztrátou dvou třetin jmění. Na jaře 1627 dva dny veřejně disputoval s kapucínskými instruktory rekatolizace Valerianem Magni a Františkem z Rozdražova; jeho vystoupení bylo kvalifikováno jako vzpoura a v červenci byl vypovězen ze země. V srpnu odešel do saského Perna, kde se stal členem výboru pečujícího o hmotné starosti evangelických exulantů, po roztržce s fanatickým luteránem S. Martiniem z Dražova zřejmě pobýval v jiných německých městech. Od 1637 je doložen jeho pobyt v Toruni; působil zde jako profesor a později vizitátor na latinském gymnáziu, stal se měšťanem a vlastnil menší hospodářství.

Literárně se S. ze Z. S. uplatnil 1618 krátkým, česky psaným traktátem Proti hostinským, v Čechách se do kostelův tlačícím jazykům na nedbalého Čecha učiněný okřik (rukopisně pod pseud. Sanctius Lamprus), obvykle citovaným jako *Okřik*. Obsahem pojednání podepřeného historickými argumenty a napsaného humanistickým slohem je varování před německou expanzí, konkrétně před pronikáním německých luteránských a kalvínských kněží do Čech. Hlavním dílem S. ze Z. S. je latinský spis *Respublica Bohemiae* (rozšířené vydání s tit. *Respublica Bojema*) vzniklý na objednávku leydenských tiskařů bratří Elzevirů pro sbírku pojednání o všech evropských (a několika jiných) státech, vydávanou 1625–49. Dílo, podávající geografické, historické, náboženské, právní, hospodářské a politické poučení o předbělohorském českém království, je pojato jako obrana českého státního práva proti bělohorským vítězům. Spis došel značného evropského ohlasu jako jeden z nejúspěšnějších svazků elzevirské sbírky; oceňoval jej i okruh domácích patriotických historiků kolem B. Balbína. Koncem 18. století dílo přeložil do němčiny a mnohonásobně je rozšířil doplňky a opravami I. Cornova.

PSEUDONYM: Sanctius Lamprus (tj. anagram: M. Paulus Stransci). ▮ KNIŽNĚ: Respublica Bohemiae (Leyden 1634; rozšíř. vyd. s tit. Respublica Bojema, Leyden 1643). ▮ EDICE: in ČČM 1910, s. 23 (Okřik, ed. J. Volf); Okřik na nedbalého Čecha (Frenštát p. Radhoštěm 1945, ed. B. Ryba). – *Překlady:* Staat von Böhmen 1–7 (1, 2 1792; 3 1794; 4 1795; 5 1797; 6 1801; 7 1803; přel. I. Cornova, s opravami a doplňky); Poopravené i rozmnožené vypsání vší obce Království českého (1893, přel. E. Tonner); O státě českém (1940, přel. B. Ryba); Český stát, Okřik (1953, doplněný překlad a revidovaná ed. B. Ryby). ▮

BIBLIOGRAFIE: in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982). ▮ LITERATURA: J. V. Prášek: Mistr P. S. (b. d., 1924); F. Marek: P. S. (1983). ▮ F. M. Pelcl in Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler… 2 (1775); an. (J. Dobrovský): ref. Staat von Böhmen. Übersetzt… von I. Cornova, Annalen der Literatur 1808, s. 18; J. K. Hraše: M. P. S. ze Z. S., Světozor 1868, s. 412 a pokr.; J. Šimek: P. Stránského Respublica Bojema, Sborník historický 1886, s. 93 a pokr.; E. Tonner: P. S. (1583–1657) a jeho spis Respublica Bohemiae, Zlatá Praha 1890, s. 555 a pokr. + in překl. P. S.: Poopravené i rozmnožené vypsání… (1893; k tomu ref. A. Truhlář, ČČM 1894, s. 174); J. V. Prášek: O rodu, původu a rodném domě M. P. S., Zlatá Praha 1907, s. 401 a pokr.; Č. Zíbrt: P. S. r. 1627, ČČM 1909, s. 146; J. Volf: P. Stránského Okřik na nedbalého Čecha učiněný 1618, ČČM 1910, s. 23 + Příspěvek ke sporu o českou konfesí v Sasku v l. 1631–37, Věstník KČSN 1910, č. 8; H. Opočenský: Bílá hora a česká historiografie, Pokroková revue 9, 1912/13, s. 179; K. Krofta: Byl M. P. S. český bratr?, ČČM 1916, s. 35; J. Volf: Neznámá latinská báseň P. S. z r. 1634, ČČM 1919, s. 283; J. V. Prášek: O původu M. P. S. a rodném jeho gruntě v Zápech, Venkov 19. 11. 1922; B. Horák: P. S. zeměpisný obraz Čech a jeho kartografická předloha, sb. Českou minulostí (1929); K. Hrdina: Drobné příspěvky k starší české literatuře 5. P. S., LF 1930, s. 133; B. Zwicker: Byl P. S. český bratr?, ČČH 1933, s. 356; O. Odložilík: Stopy minulosti. Na okraj knihy o českém státě, Brázda 1939, s. 182; J. Prokeš in P. S.: O státě českém (1940); H. Jellinek: M. P. S. Litomericensis, Geschichtsschreiber Böhmens, Beiträge zur Heimatkunde des Elbetales 1941, s. 16; F. M. Bartoš in Bojovníci a mučedníci (rozšíř. vyd. 1946); B. Ryba in P. S.: O státě českém (1946) + in P. S.: Český stát, Okřik (1953); J. Śliziński: Przyczynek do pobytu P. S. ze Z. w Toruniu, Slavia 1957, s. 385; J. Hejnic: Pamětní spis k poctě M. P. S., Zprávy Jednoty klasických filologů 1968, s. 32; E. Urbánková, B. Wižďálková in Bohemika z Městské knihovny v Žitavě (1971); in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982); E. Petrů: Cesty pobělohorské historiografie. K 400. výročí narození P. S. a Pavla Skaly, ČLit 1983, s. 401 → Vzdálené hlasy (1996); J. Kolár: Paradoxy spisu P. S. o českém státu, Folia historica bohemica 1985, s. 331; W. Schamschula: P. S. Respublica Bohemiae und die Literarische Tradition, sb. Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern 3 (Kolín n. R., Výmar, Vídeň 1993); E. Maur: Pojetí národa a národních dějin v díle M. P. S. O státě českém, AUC Praha. Philosophica et historica 3, 1998, s. 41; J. Pánek: P. S., obhájce státu a národa, sb. Duchem, ne mečem (2003).

jk

Stratilať jsem milého viz in **Lyrika středověká** (Dodatky, 4. díl)

Jiří **Strejc**

* 1536 *Zábřeh*
† 25. 1. 1599 *Židlochovice* u Brna

Básník, překladatel, autor výchovných spisů.

Psal se též Strejček, Streyc, Streyczek, Vetter (Vetterus), Wetter. – Od 1556 navštěvoval bratrskou školu v Ml. Boleslavi, 1560 byl jednotou bratrskou vyslán na studia do Královce (Kaliningrad), 1561 do Tübingen, 1562 byl vysvěcen na jáhna, 1567 na kněze. Od téhož roku byl správcem sboru v Hranicích. 1575 se podílel na konečné podobě Čes. konfese. 1577 byl zvolen do tzv. úzké rady jednoty. 1591 byl synodou kárán pro nekázeň, 1595 přeložen do Židlochovic. – Syn Daniel S.-Vetter působil po bitvě na Bílé hoře jako vydavatel evangelických knih v Lešně a napsal cestopis Islandia.

Nejvýznamnější S. prací jsou písňové parafráze starozákonních žalmů (S. použil německého zpracování žalmů od A. Lobwassera a přejal nápěvy C. Goudimela z tzv. Ženevského žaltáře). S. parafráze, vyznačující se jasným slohem a formální vynalézavostí, získaly značnou oblibu: do konce 18. století vyšly více než dvacetkrát, přejala je nová redakce bratrského kancionálu (1615), J. A. Komenský je v jazykové a stylisticky upravené podobě zařadil na začátek tzv. amsterodamského Kancionálu a v této úpravě je ve svých zpěvnících otiskli také exulanti J. Sarganek a J. Th. Elsner. Prostřednictvím kancionálu jezuity M. V. Šteyera pronikly některé z nich i do domácího katolického prostředí (např. oblíbený žalm 91 Kdož ochrany Nejvyššího). Podle některých badatelů přeložil S. Žalmy pro Kralickou bibli. J. Opsimates vydal ze S. pozůstalosti pod názvem Sklad velikého zboží, moudrosti nebeské… překlad Kalví-

novy Instituce a poté samostatně znovu několik jejích jednotlivých částí (z obav před odpůrci kalvinismu v jednotě vše bez autorova jména). Rovněž posmrtně vyšly S. didaktické práce, zvláště veršovaná mravouka pro mládež (*Mravové aneb Naučení potřebná*), otištěná jako přídavek k bratrské Sumě katechismu. Příležitostně psal latinské verše a německé duchovní písně.

KNIŽNĚ: Žalmové neb Zpěvové sv. Davida… (Kralice 1587); – posmrtně: Zrcadlo poctivé a šlechetné ženy a hospodyně… (Olomouc 1610). – *Překlady* (posmrtně, an.): Sklad velikého zboží, moudrosti nebeské… 1–3 (Kralice, asi 1612–14, ed. J. Opsimates); Večeře Páně… (1617, ed. J. Opsimates); Zrcadlo svaté… (1617, ed. J. Opsimates); Traktát o modlitbě… (b. d., ed. J. Opsimates). ∎ EDICE: Žalmové aneb Zpěvové sv. Davida… (1827, ed. V. Hanka); in J. Kubálek, J. Hendrich a F. Šimek: Naše slabikáře. Od nejstarší doby do konce století 18. (1929, Mravové…); Mravy ctnostné mládeži potřebné (1940, ed. A. Císařová Kolářová). – *Ukázky in:* A. Molnár: Českobratrská výchova před Komenským (1956); Zrození barokového básníka (1940, ed. V. Bitnar). ∎

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); Knihopis 1406, 15 752, 17 528 – 17 549; srov. 15 793; Rukověť humanistického básnictví 5 (1982, heslo Vetterus). ∎ LITERATURA: F. Hrejsa in Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny (1912); J. Th. Müller in Geschichte der Böhmischen Brüder 2 (Herrnhut 1931); J. B. Čapek in Československá literatura toleranční 1, 2 (1933); sb. Český žalmista bratr J. S. (b. d., 1936; přisp. F. Hrejsa, J. B. Šimek a J. B. Čapek → J. B. Č.: Záření ducha a slova, 1948); J. B. Čapek: K žalmové poezii reformačních humanistů, sb. Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského 1937, s. 88; A. Císařová Kolářová in Žena v jednotě bratrské (1942); K. Krofta in O bratrském dějepisectví (1946); J. B. Šimek in O žalmech, chvalozpěvech a písničkách obsažených ve zpěvníčku Zpívejme Hospodinu (1948); M. Daňková: Příběh S. žaltáře, Theologica evangelica 1949, s. 85 + in Bratrské tisky ivančické a kralické (1951); A. Molnár in Českobratrská výchova před Komenským (1956); M. Kaňák a kol. in Významné postavy staré jednoty bratrské a jejich dílo (1957); R. Říčan in Dějiny jednoty bratrské (1957); F. M. Bartoš: Jak vznikla Kralická Šestidílka, Blahoslav 1962, s. 48; T. Pokorný: Účast J. S. na biblickém překladu žalmů, Bratrský sborník (1967, s. 114); E. J. Havlíček: Čtyři kapitoly z bratrské poetiky, Jednota bratrská 1972, s. 10 a pokr.; S. Bohadlo: Devotyho kancionál (Goudimelovy homofonní žalmy s českými texty J. S.), Opus musicum 1984, s. 90; A. Škarka in ed. Dílo J. A. Komenského 4 (1983) + in Půl tisíciletí českého písemnictví (1986).

jma

Daniel **Strejc-Vetter**

* mezi 12. 8. a 12. 10. 1592 *Hranice na Moravě*
† po 1669 asi *Brzeg* (Polsko)

Autor cestopisu, tiskař, příležitostný básník.

Psal se též Fetter, Vetter (Vetterus), Vetters, Wetter, Strejc, Strejček, Strýček, psal se též podle rodiště Leucopolites Moravus, Hranický. – Syn překladatele Žalmů a předního bratrského duchovního Jiřího S. Dětství prožil patrně v Židlochovicích, kde působil jeho otec. Údajně se vyučil knihtiskařem v Kralicích. Kolem 1611 studoval v Herbornu a Brémách. 1613 podnikl se spolužákem J. Salmonem cestu z Brém na Island. 1618–19 studoval teologii na univerzitě v Heidelbergu a působil také jako učitel češtiny Bedřicha Jindřicha, syna Fridricha Falckého, v Praze a Nizozemí. Po propuštění z falckých služeb pokračoval od 1621 ve studiu teologie v Leydenu. 1632 odešel z Nizozemí k českým exulantům do Lešna. T. r. zde byl ordinován na kněze a určen za správce bratrské knihtiskárny. Oženil se se schovankou J. A. Komenského, vizionářkou K. Poniatowskou († 1644) a měl s ní tři dcery a dva syny. V Lešně žil v tíživých majetkových poměrech a patrně byl už i nemocen. Po vypálení Lešna polskými vojsky se 1656 uchýlil do Břehu (Brzeg ve Slezsku). Ačkoliv se o něm uvažovalo jako o nástupci Komenského, nebyl na bratrské synodě 1662 biskupem pro svůj věk zvolen, o rok později se stal konseniorem. Po 1669 o něm zprávy mizí.

Vzpomínky z cesty na Island vydal až po čtvrtstoletí, nejprve polsky, pak na žádost „pánů krajanů" česky, nakonec německy. Beletrizované vlastní zážitky doplnil kapitolami o islandském náboženském a společenském zřízení, zvláštní pozornost věnoval poloze Islandu a jeho přírodním podmínkám. Vedle svých poznámek využil dobové geografické a kartografické literatury (přes svou relativní kritičnost použil i oblíbené Kosmografie S. Münstera v překladu Zikmunda z Puchova). Jednotlivé verze cestopisu lze považovat za trojí zpracování látky, polská verze je nejobšírnější. – Pro potřeby jednoty bratrské V. vydával v Lešně polské, německé, občas české knihy. Uspořádal novou redakci německého bratrského kancionálu (Kirchengesänge…, 1639). Podle akrostichu je autorem písně *Sláva*

života věčného (poprvé v kancionálu Písně duchovní evanjelitské, 1615). Psal též příležitostné latinské verše.

KNIŽNĚ: Islandia albo Krótkie opisanie wyspy Islandyji… (Lešno 1638); Islandia aneb Krátké vypsání ostrovu Islandu… (asi Lešno 1638, dnes nezvěstné; 2. vyd. Praha 1673); Islandia oder Kurze Beschreibung der Insul Eyssland (Lešno 1640). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Kirchengesänge… (Lešno 1639). ■ EDICE: in Světozor 27, 1892/93, s. 555 a pokr. (ed. Č. Zíbrt) → D. Fetter: Islandia aneb Krátké vypsání ostrova Islandu (1894); B. Horák in D. V. a jeho Islandia (1931, všechny tři jazykové verze). – *Ukázka in:* ant. Česká touha cestovatelská (1989, ed. S. Binková a J. Polišenský). ■

BIBLIOGRAFIE: in Bibliografie české historie 4 (1907, č. 2898–2901); Knihopis č. 2451–2452 (srov. F. M. Bartoš: Soupis rukopisů Národního muzea v Praze 1, 1926, č. 1005 a 1644; opisy 1. vyd.); B. Horák in D. V. a jeho Islandia (1931); in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982). ■ LITERATURA: B. Horák: D. V. a jeho Islandia (1931, s přehledem starší literatury). ■ S. Jónasson: Nogle Bemarkninger til D. S's Beskrivelse af Island, Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie (Kodaň 1858, s. 298); J. Jireček in Rukověť 2 (1876, s. 248); Č. Zíbrt: Neznámý cestopis staročeský, Světozor 27, 1892/93, s. 555 a pokr. + Napsal D. V. (Strejc) popis svojí cesty po Islandu nejdříve česky, nebo polsky?, ČČH 1895, s. 119 + Ještě o Islandii D. F., ČČH 1896, s. 385; T. Thoroddsen: Geschichte der isländischen Geographie 2 (Lipsko 1898, s. 205); J. Th. Müller in Hymnologisches Handbuch zum Gesangbuch der Brüdergemeine (Herrnhut 1916, s. 17); E. Walter: D. Vetters Islandia, sb. Xenia Pragensia Ernesto Kraus… oblata (1929); O. Odložilík: D. V. a jeho cesta na Island, ČMM 1931, s. 75; B. Horák: Das Islandbuch D. Vetters, Prager Rundschau 1931, s. 546; E. Walter: K Islandii D. V., Bratislava 1931, s. 904; J. Kunský in Čeští cestovatelé 1 (1961); M. Blekastad in Comenius (Oslo, Praha 1969); D. Rott: D. V. i jego Opisanie wyspy Islandyji (Katovice 1993); M. Janečková: K jazyku D. V. v cestopise Islandia, sb. K jazyku a stylu českých barokních textů 1 (1998); O. Janka in Příběhy českých cestovatelů zapomenutých i nezapomenutelných (2001).

vpb

Ferdinand **Strejček**

* 27. 4. 1878 *Jindřichův Hradec*
† 3. 4. 1963 *Mladá Boleslav*

Literární a kulturní historik především období národního obrození a generace 70. a 80. let, editor novočeské poezie a prózy, autor nenáročných divadelních her s národní a výchovnou tendencí.

Syn hospodářského adjunkta na černínském panství. Po maturitě na jindřichohradeckém gymnáziu (1896) se s rodiči přestěhoval do Prahy, kde vystudoval češtinu a němčinu na filoz. fakultě (žák J. Gebauera, J. Vlčka a V. E. Mourka). Svoji profesní dráhu začal 1899 jako suplent v Praze-Karlíně, 1901 získal místo na státní reálce v Ml. Boleslavi (1902 jmenován řádným učitelem), od 1921 zároveň vypomáhal na tamějším gymnáziu, kam byl jako středoškolský profesor 1925 přeložen. Na konci 1929 odešel (po nervovém kolapsu v důsledku vyčerpání) na dočasný a 1933 na trvalý odpočinek. Během své učitelské praxe hojně přispíval literárněhistorickými články, dokumenty, referáty do mnohých, též regionálních periodik a sborníků, dal podnět k prvnímu časopisu středoškoláků Ruch, otiskujícímu v příloze studentské práce, který 1912–14 také redigoval, věnoval se činnosti kulturní a spolkové (od 1921 dlouholetý ředitel ochotnického divadelního spolku Kolár v Ml. Boleslavi a předseda okrsku Ústřední matice divadelních ochotníků českých Šmilovský, od 1916 člen, později místopředseda Jednoty Svatopluka Čecha, předseda mladoboleslavsko-turnovského odboru Spolku čes. profesorů, od 1948 čestný člen Literárněhistorické společnosti aj.). Po mnoho let spolupracoval s nakladatelstvím F. Topič (od 1937 pokr. jako Topičova edice), kde se podílel na vydávání díla S. Čecha, 1910–48 zde řídil knižnici Sbírka souvislé četby školní. Během života se přátelsky sblížil s mnohými literáty, především se S. Čechem, A. Heydukem, J. V. Sládkem a E. Krásnohorskou. Jako vyhledávaný slavnostní řečník byl často zván k pietním vzpomínkovým projevům. Po 1948 se téměř odmlčel. – Jeho synovcem byl literární historik, slavista a komparatista K. Krejčí.

Sběrem jazykového materiálu z různých období vývoje českého jazyka se S. od gymnaziálních let zprvu připravoval na dráhu lingvistickou, tu však definitivně opustil po polemice týkající se tzv. brusu, v němž proti stanovisku časopisu Naše řeč hájil právo na užívání odchylek od rigidní spisovné normy, respektování vývoje živého jazyka a individuality spisovatelské práce (*„Naše řeč" a naše řeč, Olověné boty včerejška*). Jako literární historik zkoumal literární díla především ve vztahu k básníkovu charakteru, k politickým, společenským a osobním souvislostem, v nichž jednotlivá díla vznikala, a s ohledem na jejich národně buditelský

ráz. Shledával odlehlé a nepřístupné prameny, studoval dobový tisk, dokumenty, úřední záznamy, shromažďoval vzpomínky současníků, příbuzných a přátel, zabýval se drobnou heuristickou prací (luštění šifer, pseudonymů, vysvětlování dobových polemik). Výsledkem byly popisně historické práce zásadně vylučující kritické hodnocení a trpící mnohdy přemírou faktografie, které se však zakládaly na původním materiálu a byly cenné rovněž zpřístupněním dosud neznámých rukopisných pramenů a hojnými podrobnostmi, jejichž získání mu umožnilo přátelství a důvěra mj. S. Čecha, A. Heyduka, J. V. Sládka a E. Krásnohorské; jejich dílo, korespondenci i literární pozůstalost, včetně náčrtků, zlomků a zapadlých juvenilií, v četných edicích, vynikajících pečlivým a rozsáhlým kritickým aparátem, rovněž vydával. Svoji pozornost literárněhistorickou i editorskou však mimo básnickou generaci 70. a 80. let (*O Svatopluku Čechovi, Eliška Krásnohorská, Josef Václav Sládek, jak žil, pracoval a trpěl, Lumírovci a jejich boje kolem roku 1880*) soustředil zejména k období národního obrození (*Tylovo drama životní,* Fričova čítanka, Deklamovánky a písně prvních českých besed, *Humorem k zdraví a síle národa*), a to i k jeho regionálním aspektům (*Jak se probouzel Jindřichův Hradec, Jak se probouzela Mladá Boleslav, Naši buditelé v Benátkách nad Jizerou*) a k autorům zapomínaným, nedoceněným (*Naši bojovníci pérem*, edice prací J. Hýbla, P. Chocholouška, V. Č. Bendla, J. P. Koubka, V. Filípka aj.) nebo podle jeho názoru neprávem osočovaným (V. Hanka – *Závěrečné slovo o Rukopisech*, K. Sabina – *Spolutvůrce „Prodané" národ neprodal*). Je rovněž autorem několika vzpomínkových knih (*Mezi Hradcem a Boleslaví, Z paměti starého Hradečana, Na boleslavské baště*). – Pro látky svých dramatických prací se zřetelnou vlasteneckou a výchovnou tendencí sahal S., který se amatérskému divadlu věnoval od raného mládí (podle vlastního tvrzení byl autorem okolo šedesáti divadelních her, z nichž se dílem v tisku, dílem v rukopise zachovalo čtyřicet), jak do minulosti, do období národního probuzení (*Rytíři blaničtí, Tylova láska, Jarní přeháňky 1848, Povstalci*), tak do současnosti (veselohra ze zákulisí divadelní soutěže *Katastrofa za oponou*, situační komedie líčící poměry v soudní kanceláři *Zástěrková protekce*). Tři loutkové hry, zpracovávající klasickými pohádkovými prostředky různá témata (1. světovou válku: *Zkáza tvrdého meče*, lidskou přetvářku: *Divotvorný obraz princezny Dišperandy*), a variaci tylovského motivu hledání domova (*Ivánkovo štěstí*), věnoval dětem. Jako agenturní rozmnožené texty vyšly ve 30. letech divadelní hry Kámen mudrců a Nepevné křeslo, hry Thaliiny nedbalky, Strach z jasnovidky, Teploměr lásky, Ve své vlasti prorokem, Poslední rytíř český, Ejhle, zrádce!, Týden v říši blaholenošské, Kocourkov, Malý Rádbyrost, Obušku, hýbej se! aj.; některé kulturněhistorické práce (Jak se český národ probouzel, Sto let Mikovcova Lumíra, Český lid v díle Fr. Pravdy, Miláček národa J. K. Tyl, Počátky ženského hnutí v Čechách, Ve stínu našich velikánů, Hrst oříšků pro milovníky mateřštiny) zůstaly v rukopisu.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Bojislav, Jan Burian, Jan Slabý, Václav Živsa; -ček, F. S., -FS-, F. Str., Str., V. Ž. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* A–Zet (1944); Besedy Času (1906); Bezděz (Čes. Lípa 1930–34, 1947–48); Boleslavan (1927–40); sb. Boleslavsko (1947); Cesta (1919); Čas (1910); ČČM, pokr. ČNM (1916–23); Časopis pro moderní filologii a literatury (1911–17); Čechův památník (1921); Čes. literatura (1954, 1956); Čes. hovory; Čes. lidové divadlo (1948); Čes. listy (1936); Českosl. divadlo (1926, 1932–33, 1936); Čes. jih (Tábor 1936); sb. Čím budu? (1943); sb. Čtvrtky (1935); sb. Dar nejvzácnější (Přerov 1947); sb. Divadelní Chrudim (1934, Jan Nepomuk Štěpánek, zakladatel českého divadla, i sep.); Divadelní ročenka (1956); Divadlo (1956); sb. 250 let gymnázia v Mladé Boleslavi (1938); Goethův sborník (1932); roč. Chudým dětem (Brno 1930–47; 1932 s tit. O Svatopluku Čechovi, 1933 s tit. O Janu Nerudovi, 1934 s tit. Kde domov můj?, 1935 s tit. Bible a český národ, 1936 s tit. Máchovy ohlasy, 1937 s tit. Živý Vrchlický, 1941 s tit. Z doby Boženy Němcové 1, 1945 s tit. Z doby Boženy Němcové 2, 1946 s tit. J. V. Sládek, 1947 s tit. Eliška Krásnohorská); sb. Ignát Herrmann (k 70. nar., 1924); Jihočeský sb. historický (1955, 1960); sb. Jiráskův Hronov (1945); Jizeran (Ml. Boleslav 1919–20); sb. Karel Hynek Mácha (1937); sb. Kniha o Praze 4 (1933); Knihomol (1923–24); sb. Krásy a památky severních Čech (b. d., 1940); Květy (1909–11); Legie (1933); Lid. demokracie (1945–47); Lid. noviny (1951); Lid. deník (1944); Listy filologické (1907, Prešpuršťí Počátkové a Vojtěch Nejedlý, i sep.); Lit. noviny (1953); Lit. rozhledy (1925); Malý čtenář (1917–18); Mladoboleslavské listy (1918–42), Mladoboleslavsko (1946–47); sb. Národ o Havlíčkovi (1936); Nár. listy (1917, 1929, 1937); Nár. osvobození (1936); Nár. politika (1929–36); Nár. práce (1944); Nár. zájmy (1921–33); Náš kraj (Tábor 1927–34); Naše kniha (1922, 1926, 1930); Naše řeč (1932, 1935, 1938); Nedělní list (1944–45); Obzor lit.

a umělecký (1902); sb. Od Ještědu k Troskám (Turnov 1933); sb. Od Zlaté stezky. Krajem Husovým a Chelčického (Vodňany 1929); Ohlas od Nežárky (Jindř. Hradec 1896, 1912–42; 1938 vzpomínky Mezi Hradcem a Boleslaví, i sep.); Osvěta (1911–21); Otavan (Písek 1921); Pojizerské listy (Mnichovo Hradiště 1940); sb. Pojizeřím k Labi (Ml. Boleslav 1940); Polední list (1942), Rodný kraj (Ml. Boleslav 1921–31); Rodokmen (1946, Rod S. Čecha, 1948 sep.); Rozhledy (1932); Rozpravy o literatuře a umění (1942); Ruce (Mnichovo Hradiště); Ruch (1912–14); Sborník prací věnovaných prof. dr. Janu Máchalovi k 70. narozeninám (1925); Sborník Společnosti Jaroslava Vrchlického za léta 1938–41, s tit. Soubor literárních prací a studií o dílu a osobě Jaroslava Vrchlického (1942); Sborník Ústřední matice divadelního ochotnictva českého (1943–44); Slovesná věda (1948–49, 1952); sb. Strážce tradice. Arnu Novákovi na památku (Praha, Olomouc 1940); Střední škola (1930); sb. Svatopluku Čechovi (1946); Svět (1944); Svob. slovo (1957–58); Škola a kultura (1947); Topičův almanach (1933); Topičův sborník (1916–26); Věda a život (1958); Venkov (1917, 1927, 1938); Věstník ČAVU (1910); Věstník čes. profesorů (1916–17); Věstník Jednoty Svatopluka Čecha… (1915–24); Vlastivědné zprávy horního Pootaví 1960–1961 (Sušice 1962); Výr. zpráva c. k. vyšší reálky v Mladé Boleslavi (1906, 1911, 1914; 1906 Organizace školství rakouského v letech 1848–49, i sep.); Výr. zpráva státního gymnázia v Jindřichově Hradci (1925); Výr. zpráva státního českosl. gymnázia v Mladé Boleslavi (1925, 1929–33); Vzlet (Plzeň 1917–18); sb. Z doby Nerudovy (1959); Zlatá Praha (1912–19); Zvon (1907–41); Ženské listy (1910, 1920–21); Ženský svět (1917, 1923). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře a jazyce:* O Svatopluku Čechovi (monografie, 1908); Jménem, srdcem stejně Čech (životopis. přehled, 1909); Ivánkovo štěstí (D pro ml., b. d., 1913, prem. 1912); Lumírovci a jejich boje kolem roku 1880 (studie, b. d., 1915); A. Heyduk a výbor z jeho poezie (medailon s ukázkami z tvorby, b. d., 1915); Hrabátko (P pro ml., b. d., 1915); Josef Václav Sládek, jak žil, pracoval a trpěl (b. d., 1916; opr. vyd. 1948); Jindřichův Hradec let osmdesátých (vzpomínky, 1916); Rytíři blaničtí (D 1918); Tři divadelní hry (DD, b. d., 1919, obs.: Staří studenti, prem. 1918, Dědečkův hřích, Povstalci); Zkáza tvrdého meče (D pro loutky, b. d., 1919, pseud. Václav Živsa); Adolf Heyduk (portrét, b. d., 1920); České školy básnické 19. věku (studie, 1921); Zástěrková protekce (D 1921, prem. pod pseud. Jan Burian 1920); Divotvorný obraz princezny Dišperandy (D pro loutky, b. d., 1922); Svatopluk Čech (medailon s ukázkami z tvorby, 1922); Eliška Krásnohorská (životopis. studie, b. d., 1923); Josef Svátek (portrét, b. d., 1923); „Naše řeč" a naše řeč (studie, 1923); František Jaromír Rubeš (portrét, b. d., 1924); Václav Beneš Třebízský (portrét, b. d., 1925); Josef Kajetán Tyl (portrét, b. d., 1925); Tylova láska (D 1926, i prem.); Katastrofa za oponou (D 1927, i prem.); Polepšovna (D 1928); Lásky a milenky našich básníků (1928, stati s ukázkami z koresp. a vzpomínek); Jak se probouzela Mladá Boleslav (kulturněhistorická studie, b. d., 1930); Jak se probouzel Jindřichův Hradec (kulturněhistorická studie, 1930); Mladá Boleslav, jak ji poznával F. S. (vzpomínky, 1931); Tylovo drama životní (studie, 1932); Revoluce na staré poště (D 1932); Když si náš dědeček babičku bral (Vzhůru na český bál!) (D b. d., 1932); Jarní přeháňky 1848 (D 1933, i prem.); Staří studenti jindřichohradečtí (vzpomínky, 1933); Základy správné mateřštiny (příručka, 1934); Kde domov můj? (studie, 1934); Jednal Karel Sabina zrádně či úskočně? (1936); Spolutvůrce „Prodané" národ neprodal (stať, 1936); Humorem k zdraví a síle národa (studie s ukázkami, 1936); Naši buditelé v Benátkách nad Jizerou (portréty, 1936); Proslov k odhalení pamětní desky Jana Jeníka z Bratřic… (1936, bibliof.); Humorem a ironií k vítězství národa (studie s ukázkami, 1937); Z korespondence a života spisovatele Fr. Pravdy (stať, 1941, společně se statí J. Muka); Olověné boty včerejška (studie populárně-jazyková, 1945); Tylova Fidlovačka (studie, 1945); Z paměti starého Hradečana (vzpomínky, 1946); Živé dílo Svatopluka Čecha (studie, 1946); Svatopluk Čech (životopis s obsahy děl, 1946); Lešetínský kovář Svatopluka Čecha (studie, 1946); Příbram za doby Tylovy (kulturněhistorická stať, 1946); Závěrečné slovo o Rukopisech (studie, 1947); Naši bojovníci pérem (kulturněhistorické stati, 1948); Na boleslavské baště (vzpomínky, 1961). – *Textový doprovod:* J. Konůpek: Mladá Boleslav v knižních značkách Václava Rudla (1941). – *Úpravy:* J. J. Kolár: Pražský žid (b. d., 1931); J. K. Tyl: Bankrotář (b. d., 1931) + Fidlovačka (1934); S. Čech: Roháč na Sioně (1957). ▮ SCÉNICKY. *Divadelní hry:* Umění se zalíbit (1919); Probuzený lev (1920); Král a šašek (1921); Ostří hoši (1926, podle F. J. Rubeše); Anděl pokušení (1928); Zkáza spolku Bezděv (1930); Učitel a žák (1937); Purkyňův svátek (1937). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Ruch (1912–14); *sborník:* Svatopluku Čechovi (1946, s jinými); *knižnici:* Sbírka souvislé četby školní (1910–48, F. Topič, od 1937 Topičova edice, 105 sv.). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. Hasištejnský z Lobkovic: Putování k svatému hrobu (1902); M. Dačický z Heslova: Prostopravda (1902); Š. Hněvkovský: Děvín (1905); V. Zahradník: Bajky i básně (1906) + Neznámé bajky Vincence Zahradníka (1940, novoročenka); V. Nejedlý: Bohyně (1910); S. Čech: Sebrané spisy S. Č. (1909–10, sv. 24–30) + Cestovní poznámky S. Č. z roku 1899 (1910) + Výbor z prózy (1910) + Prvotiny 1, 2 (1913, 1919) + Humor venkova (1923, s V. Radou) + Vybrané spisy S. Č. (1925–27, 10 sv.) + Dvě pohádky o práci (1939) + Výbor z básní (1940) + Pohádky a povídky strýce Martina (1940) + Cikánka (1941) + S. Č. rodičům (1946) + Přední díla S. Č. (1946, 7 sv.); Výbor z československé epiky lidové (1911); Výbor z československé lyriky lidové (1911); O. Hostinský: Epos a drama (1911) + Co je

malebné. Výlet do říše romantiky (1912); A. Mrštík: Povídky a obrázky (1911); V. Mrštík: Výbor z beletrie (1911); Dvanáct báchorek bratří Grimmů (1913); J. V. Sládek: Americké obrázky a jiná próza 1, 2 (1914) + České melodie (1926); J. Svátek: Pražské pověsti a legendy (1917); J. Hýbl: Justýnčin mistrovský kus (b. d., 1917) + Paleček (b. d., 1919); P. Chocholoušek: Humoresky a satiry (b. d., 1921); V. Č. Bendl: Tatínkovy juchty a jiné historky (1921) + Básně a novely (1938); A. Heyduk: Bajky a báje (1922); Fričova čítanka (1924); Deklamovánky a písně prvních českých besed (1924); J. K. Tyl: Od Nového roku do postu (1926) + Nebezpečný proslov (1929) + Dvěstěletý sen starého Pražana (1939) + Sedlské noviny (1953, Sebrané spisy sv. 14, s jinými); České balady předbřeznové (1927); České romance předbřeznové (1927); E. Krásnohorská: Co přinesla léta 1, 2 (1927, 1928) + Z literárního soukromí Elišky Krásnohorské (1941) + Literární konfese (1947) + Bajky velkých (1947, výbor); Pozdravy minulosti (1928); Z pamětí našich spisovatelů (1928); K. V. Rais: Z domu (1928) + Z Posledního léta (1928); B. Němcová: Slovenské pohádky (1928, výbor) + České pohádky (1936, výbor); A. Jirásek: O panu Jeníkovi (1930); I. Herrmann: Čtyřlístek (1934); A. V. Šmilovský: Náš dědeček (1934) + Epigramy antické způsoby (1935, soukr. tisk); J. A. Komenský: Labyrint světa a ráj srdce (1935, výbor); Česká tylovská beseda (1936); J. E. Purkyně: Z mého života (1937); J. P. Koubek: Rokoko (1939); V. Filípek: V Praze jsou Čechové (1939); Veselé pohádky našich buditelů (1940); Životní román Fr. Jaroslava Čecha (1940); Srdce buditelská (1947). ▮

LITERATURA: V. Flajšhans: ref. ed. J. Hasištejnský z Lobkovic: Putování k svatému hrobu, NL 6. 12. 1902; ● ref. O Svatopluku Čechovi: J. R. (A. Bačkovský), Venkov 29. 12. 1908; A. Pražák, Lumír 37, 1908/09, s. 376 ●; ● ref. ed. S. Čech: Prvotiny: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 13, 1912/13, s. 543; J. Mšk. (Menšík), ČMF 1913, s. 88 ●; J. Folprecht: ref. Ivánkovo štěstí, Venkov 22. 10. 1913; ● ref. ed. J. V. Sládek: Americké obrázky a jiná próza: J. Menšík, ČČM 1914, s. 355; G. W. (Winter), PL 24. 5. 1914, příl.; M. Hýsek, Věda česká 1, 1914/15, s. 194 ●; ● ref. Lumírovci a jejich boje kolem roku 1880: J. Máchal, Věstník ČAVU 1914, s. 112; A. N. (Novák), Lumír 43, 1914/15, s. 428; J. Menšík, ČČM 1915, s. 449; J. Polívka, ČČH 1915, s. 431; A. Pražák, Čes. věda 2, 1915–18, s. 49 ●; ● ref. Josef Václav Sládek…: G. P. (Pallas), Zlatá Praha 33, 1915/16, s. 264; J. Menšík, ČMF 5, 1915–17, s. 370; A. Vyskočil, Čes. revue 9, 1915/16, s. 442; A. Pražák, Čes. věda 2, 1915–18, s. 44; jv. (J. Vodák), LidN 19. 3. 1916; A. N. (Novák), Lumír 1916, s. 187 ●; V. Brtník: ref. ed. J. Svátek: Pražské pověsti a legendy, Kmen 1, 1917/18, č. 28; L. Patočka: ref. Blaničtí rytíři, MR 1918, sv. 33, s. 198; Et. (E. Tréval): ref. Tři divadelní hry, Zvon 20, 1919/20, s. 84; ● ref. ed. S. Čech: Prvotiny 2: J. Mk. (Menšík), ČČM 1920, s. 76; M. Hýsek, Jeviště 1920, s. 433; A. Novák, Naše věda 5, 1922/23, s. 91 ●; ● ref. České školy básnické 19. věku: Ml. (J. Máchal), ČČM 1921, s. 250; V. Z. (Zelinka), Zlatá Praha 38, 1921/22, s. 346; A. Novák, Naše věda 5, 1922/23, s. 87 ●; ● ref. Deklamovánky a písně prvních českých besed: A. N. (Novák), LidN 17. 10. 1924; F. Krčma, Lumír 52, 1925/26, s. 51 ●; ● ref. „Naše řeč" a naše řeč (polemika): an. (redakce), NŘ 1923, s. 246; J. Zubatý, NŘ 1924, s. 65 a 97; A. Novák, LidN 13. 1. 1924; J. Hilbert, Venkov 20. 1. 1924; V. Brtník, Venkov 6. 2. 1924; V. Ertl, LidN 13. 2. 1924 ●; ● ref. ed. Fričova čítanka: P. Eisner, Prager Presse 11. 1. 1924; A. N. (Novák), LidN 16. 2. 1924 ●; A. N. (Novák): ref. Tylova láska, LidN 23. 9. 1926; ● ref. ed. J. K. Tyl: Od Nového roku do postu: A. N. (Novák), LidN 5. 2. 1926; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 23. 3. 1926 ●; ne (A. Novák): ref. ed. J. V. Sládek: České melodie, LidN 3. 4. 1926 + (šifra A. N.) ref. ed. České balady předbřeznové, České romance předbřeznové, LidN 14. 10. 1927; V. F. S. (Suk): ref. Hrabátko, Úhor 1927, s. 97; ● k padesátinám: drb. (J. Borecký), Zvon 28, 1927/28, s. 448; -vh- (M. Hýsek), NL 28. 4. 1928; V. F. S. (Suk), Úhor 1928, s. 86 ●; A. N. (Novák): ref. Z pamětí našich spisovatelů, LidN 7. 6. 1928; ● ref. Lásky a milenky našich básníků: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 18. 9. 1928; A. G. (Grund), RA 4, 1928/29, s. 94 ●; J. Máchal: ref. ed. J. K. Tyl: Nebezpečný proslov, ČNM 1929, s. 310; ● ref. Tylovo drama životní: A. N. (Novák), LidN 10. 9. 1932; P. Laichter, Naše doba 40, 1932/33, s. 53; B. S. (Slavík), Studentský časopis 12, 1932/33, s. 90 ●; Btk (V. Brtník): ref. Jan Nepomuk Štěpánek, zakladatel českého divadla, Venkov 25. 7. 1934; ask. (A. Skála): ref. ed. Česká tylovská beseda, Čes. osvěta 32, 1935/36, s. 348; A. N. (Novák): ref. Humorem k zdraví a síle národa, LidN 16. 6. 1936; ● ref. Humorem a ironií k vítězství národa: K. P. (Polák), PL 29. 8. 1937; A. N. (Novák), LidN 18. 10. 1937 ●; ● k šedesátinám: B. Slavík, Zvon 38, 1937/38, s. 407; P. E. (Eisner), Prager Presse 27. 4. 1938; A. N. (Novák), LidN 27. 4. 1938; K. P. (Polák), PL 27. 4. 1938 ●; K. P. (Polák): ref. ed. Životní román F. Jaroslava Čecha, Nár. práce 14. 7. 1940, příl.; F. Kubka: ref. ed. Veselé pohádky našich buditelů, LidN 17. 8. 1940; K. Polák: Český humor, zvláště Nerudův (k pojetí humoru u F. S.), KM 1941, s. 329; A. Pražák: ref. Z literárního soukromí E. Krásnohorské, Naše věda 1942, s. 320; jps (J. Pistorius): ref. Olověné boty včerejška, KM 1946, s. 140; K. Polák: ref. Tylova Fidlovačka, Lešetínský kovář S. Čecha, LF 1947, s. 298; fk: ref. Závěrečné slovo o Rukopisech, ČMF 31, 1947/48, s. 151; V. Tichý: ref. Naši bojovníci pérem, Kulturní politika 3, 1947/48, č. 41; ● k sedmdesátinám: J. Panáček, Bezděz 10, 1947/48, s. 104; J. Muk (o rodu F. S. z jižních Čech), Rodokmen 1948, s. 31; kp (K. Polák), PL 27. 2. 1948; F. Hampl, Práce 25. 4. 1948 ●; J. Muk: k osmdesátinám, ČSPS 1958, s. 51; ● nekrology: R. Havel, ČLit 1963, s. 359; zV (Z. Vavřík), LitN 1963, č. 15; B. Pernica, Jihočeský sb. historický 1964, s. 101 ●; J. Polák: F. S., ZM 1983, s. 288; M. Kopecký: F. S. a ročenka Chudým dětem (s úryvky ze vzáj. koresp. F. S.

s redaktorkou H. Humlovou), SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1988, č. 35; D. Blümlová: S. se narodil v Jindřichově Hradci, Mladá fronta Dnes 11. 1. 2002, příl. Jižní Čechy Dnes.

mv

Josef **Strnadel**

* 23. 2. 1912 *Trojanovice* u Frenštátu
† 4. 3. 1986 *Praha*

Prozaik, jehož lyrické a meditativní prózy, dotýkající se i filozofických otázek bytí, vyrůstaly jednak z prožitku a důvěrné znalosti rodného Valašska, jednak ze zkušeností vězně koncentračního tábora; valašskou inspiraci měla i jeho folklorně založená vyprávění pro mládež; literární kritik a esejista, editor, etnograf, bibliograf.

Syn lesního dělníka, pocházel z rodiny s písmáckou tradicí a s živým vztahem k folkloru, z níž vyšlo několik umělců: strýc J. Knebl (1866–1962) byl akademickým sochařem a malířem, bratr Bohumír (pseud. B. Četyna) spisovatelem, bratr Antonín (1910–1975) akademickým malířem a grafikem (též častým ilustrátorem S. knih), malířský talent měl i J. S. Studoval na reálném gymnáziu v Místku, v Brně, pak na brněnské reálce (mat. 1931, diferenční zkoušku na reál. gymnáziu složil ve Val. Meziříčí) a od 1932 na pražské filoz. fakultě češtinu, francouzštinu, experimentální fonetiku, národopis a srovnávací literární vědu (profesoři mj. M. Hýsek, A. Pražák, F. X. Šalda, V. Tille, M. Weingart). Již tehdy byl literárně a kulturně činný, působil jako literární referent (Čin, Ranní noviny, Rozhledy, Nár. osvobození aj.). 1933–36 z pověření Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi pořizoval pro národopisné oddělení Nár. muzea studie lidové architektury na Spiši, Oravě a Liptově. Sbíral i lidovou slovesnost (pohádky) na Valašsku (podílel se také na Soupisu českých pohádek V. Tilleho). Na filoz. fakultě absolvoval 1937, doktorát zde získal až po válce 1946 na základě disertace *Růst a vývoj básníka – studie básnického díla Františka Hrubína.* Z existenčních důvodů byl již za studií (od 1935) zaměstnán, nejprve osm měsíců ve Státním úřadě statistickém, pak ve studijní knihovně ministerstva sociální péče. Při studentských demonstracích v listopadu 1939 byl zatčen a vězněn do Vánoc 1940 v koncentračním táboře Sachsenhausen u Oranienburgu. Po návratu pracoval dále (do 1951) na ministerstvu. Zároveň 1944–49 působil jako redaktor (vedl několik knižnic) v nakladatelství Josef Lukasík a 1946–47 jako redakční tajemník revue Doba, vydávané Literárním odborem Umělecké besedy. 1951 přešel s knihovnou ministerstva sociální péče do resortu ministerstva školství a stal se vedoucím knihovního úseku nově ustavené Státní knihovny společenských věd, 1953 pak tajemníkem Poradního sboru ministerstva školství pro věci státních vědeckých knihoven. 1956 byl jmenován ředitelem Slovanské knihovny, 1977 odešel do důchodu. Mimoto 1952–57 přednášel na několika vysokých školách ekonomiku duševní práce, úvod do vysokoškolského studia, knihovnické obory (Vysoká škola politických a hospodářských věd, Vysoká škola ekonomická, katedra knihovnictví na filoz. fakultě). Vykonal četné turistické i studijní zahraniční cesty (Bulharsko, Francie, Jugoslávie, Maďarsko, Německo, Polsko, Rakousko, Rumunsko, Sovětský svaz, Švýcarsko).

S. debutoval jako čtrnáctiletý prózou *Tkalcovo jitro* (otiskl mu ji v brněnském časopise Ruch básník J. Chaloupka), ve 30. letech publikoval časopisecky další prózy i verše, črty a fejetony, knižně však začal svoji beletrii vydávat až po válce. Trvalým inspiračním zdrojem se mu stala krajina dětství, Beskydy v okolí rodných Trojanovic. Ve svém díle ji nejen prožíval a citově reflektoval, ale rovněž badatelsky zaznamenával, autorsky dotvářel a pro další generace uchovával její slovesné bohatství. K této linii jeho beletristické tvorby patří již knižní prvotina určená dětskému čtenáři *Rok pod horami,* soubor próz zachycujících všední i sváteční dny beskydského kraje na pozadí střídání ročních dob. Stejného adresáta měly i další prózy, krajové vlastivědné črty a obrázky *Vyhnal jsem ovečky až na Javorníček* a přepracované lidové pohádky z okolí Radhoště *Zamrzlá studánka.* Dospělému čtenáři jsou z tohoto okruhu S. tvorby určeny dvě knihy vzpomínkových próz *Černá slza* a *Hořká tráva,* jejichž evokace rodného kraje jsou prostoupeny úvahami nad uplývajícím časem, odcházejícími nejbližšími, drsnou přírodou a lidmi, kteří v ní žijí a svým životem a prací ji přetvářejí. Sporadicky bývá připomenut také sociální rozměr života na Valašsku. Na odborné, národopisné úrovni zpracoval S. studii o lidové architektuře spišské vesnice *Lidové stavby v Osturni.* Uspo-

řádal a vydal soubory valašských písní a koled Dva strnadle, Ovce, moje ovce, V chlévě na seně a sbírku zbojnických písní Zbojnickým chodníkem. Druhou linii S. tvorby ovlivnila zásadním způsobem válka a především nucený pobyt v koncentračním táboře. Zahájila ji bezprostředně po válce vydaná antologie Chléb poezie (s podtit. Čítanka z Oranienburgu), sbírka veršů vzpomínaných, recitovaných a zaznamenaných vězněnými studenty. Až s větším časovým odstupem se objevily vlastní S. beletristické práce, podnícené těmito zážitky: soubory kratších i delších autobiograficky laděných vzpomínkových próz (*Noc v patách, Noc je vlak, který jede domů* a *Listopadky*). Realistická vykreslení prostředí koncentračního tábora se v nich střídají s reflexemi niterných prožitků, vzpomínek a solidarity vězněných, které pomáhaly těžké období překonat. – Obsáhlá byla S. literárněkritická práce zahrnující domácí i cizí literaturu; vydal také několik interpretačních i vyznavačských esejů a studií věnovaných básníkům, kteří mu byli blízcí. Výsledkem dlouholetého přátelství s F. Hrubínem je monografie o básníkově životě a díle. Literární eseje o vlastních setkáních s poezií Horovou, Seifertovou, Halasovou, Závadovou aj. shrnul do souboru *Rodná řeč poezie*. Překládal z ruštiny, němčiny, polštiny a francouzštiny. Byl editorem některých literárních prací L. Janáčka, F. Hrubína a bratra A. Strnadela. S jeho dlouholetou knihovnickou činností souvisí řada prací bibliografických.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Aleš Javorek, Florián Žárský, Jakub Klín, Jan Čadan, Jan Dolina, Jan Kopenec, Jaroslav Dřín, Matěj Jalovec; ADE, d, de, de., -de-, DE, el, -el., EL, E. L., es, F. Ž., Jos. St., JS, J. S., jS, jst, J. Str., L, -le-, li, NA, RN, s, sl, sl., -sl., SL, st, -st, st-, ST, Str, strn, strn., TR, trn. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Ahoj na sobotu (1978); sb. Akce 17. listopad (1974, svědectví čes. studentů ze Sachsenhausenu); F. Buriánek: Nástin dějin čes. literatury od počátku nár. obrození do současnosti (1952); Beseda venkovské rodiny (1957); sb. Čas dobré naděje (Ostrava 1975); Červený květ (Ostrava 1965–66, 1969); Čes. bibliografie (1961, 1966–68); Čes. slovo (1931–34, 1939); Českosl. televize (1967–68); Čes. dělník (1940); Čin (1935–38); Čitateľ (Martin 1977); Čtenář (1967, 1970–71, 1974); Čtení o SSSR (1965–66); sb. Dar nejvzácnější (Přerov 1947); sb. Dědina bojuje (1945); Dějiny a současnost (1963); Dělnická ročenka na rok 1939 (1939); Dětský svět (1927–28); Doba (1946–47); Dolina Urgatina (Vel. Karlovice 1949, 1951); g 66 (1966); Haló noviny (1934); Hlas revoluce (1971); Hovory o knihách (1937); Impuls (1968); Jubilejní zpráva Americké domoviny v Brně-Králově Poli za první desítiletí (1935); Kalendář Lid. demokracie 1980 (1979); Katalog Krajinské výstavy moravskoslezského Pobeskydí ve Frenštátě pod Radhoštěm (1934); Klas (1932, 1948); Knihovna (1953–55); Knihovník (1960–64); Knižničný sborník (Martin 1961); sb. Kompas dobré četby (1967); Křesťanská revue (1933–34); Kultura (1957); Kvart (1934, 1937); Květy (1951, 1962–69, 1974); Kytice (1946–47); Legionářská stráž (Brno 1931); sb. Leninovo dílo v rukou našich knihovníků a čtenářů (1970); Lid. demokracie (1974–75, 1978, 1982); Lid. kultura (1945); Lid. listy (1932, 1934); Lid. noviny (1928, 1931–32, 1941–43); Lid. deník (1932); Listy pro umění a kritiku (1935–37); Lit. kruh (Mor. Ostrava 1935); Lit. měsíčník (1972, 1974–82); Lit. noviny (1956, 1963); Literaturnaja gazeta (1972); Lubina (Rožnov p. R., Hranice 1930–35); Lúč (Michalovce 1931–32); sb. Magnetická pole (1967); Mateřídouška (1946–47); sb. Mít dětské srdce (1974); Mladá fronta (1947, 1964, 1974); Mladé archy (Ml. Boleslav 1947); Mladé snahy (Kvičovice u Horšova Týna 1932); Mládí (1931–33); Mladý socialista (1936); Mladý svět (1931); Moravskoslezský deník (Mor. Ostrava 1929–38); sb. Nad nimi plála rudá vlajka čistá (1971); Nár. osvobození (1931–37, 1947); Nár. politika (1933); Nár. práce (1939, 1941–45; 1939 i Večerník Nár. práce); Nár. střed (1933–34); ant. Nástup. Třicet let české prózy (1975); Náš rozvoj (1934–35); Naše rodina (1976–79); sb. Nepokořené mládí (1970, vyprávění studentů o koncentračním táboře v Sachsenhausenu); Niva (Brno 1932); Nová svoboda (Ostrava 1966, 1972); Nové knihy (1969); Nové Valašsko (Vsetín 1952); Nový lid (Brno 1931); Nový život (1955–59); O knihách a autorech (1975, 1981); Obzor (Přerov 1935); alm. Oheň (Ostrava 1964); Ostravská nár. práce (1941); Ostravský kulturní měsíčník (1977–78, 1982); Panoráma (1939, 1941, 1947); Pátá výr. zpráva o činnosti Americké domoviny pro výchovu prací v Brně-Králově Poli za r. 1929–30 (1930); Plamen (1959, 1962–63); Politická ekonomie (1953); Práce (1947–48, 1966, 1970, 1975–77); Praha–Moskva (1960, 1965); Praha v týdnu (1944); Pravda (Bratislava 1976); Právo lidu (1933, 1937–38); Pražský ilustrovaný zpravodaj (1935); sb. Princezna Holubice (Brno 1977, pohádky z Moravy a Slezska); Přátelství (1929); sb. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků (1969); Ranní noviny (1935–38); Ročenka státní knihovny ČSSR (1966); Ročenka Státní knihovny ČSR (1968–69, 1972–73, 1977–80); Rozhlas (1975); Rozhledy (1936–37); Rudé právo (1945, 1958–82); Ruch (Brno 1926–30; 1926 debut P Tkalcovo jitro); Salon (Brno 1934); Sborník výstavy Bezručova kraje ve Frýdku (1935); Sborník výstavy salašnictví v Novém Hrozenkově (1936); Sbratření (1928, 1932); Severomor. kalendář (Ostrava 1962); Slezským dětem (Orlová 1932–33); Slovanský přehled (1959); Sluníčko (1981, zvláštní vyd.); Smena (Bratislava 1964,

1982); Sociální revue (1950); sb. Spirála času (1971, k 70. nar. J. Šnobra); ant. Spolu ve jménu života (1978); sb. Sto padesát let česko-ukrajinských literárních styků (1968); Student (1945); sb. Studentská kolonie na Letné (1982); Studentský časopis (1932, básnický debut); sb. Svědectví. Příběhy čes. studentů ze 17. listopadu (1979); Svět (1932); Svět práce (1970–71); Svět socialismu (1974); Svět Sovětů (1957); Svoboda (Brno 1927–28); Svob. slovo (1964); Svojeť (1931–33); sb. Sympozium o dějinách slavistiky (1970); Technické noviny (1955–56); Tvorba (1958, 1976); U (1937); Úhor (1944); Úsměv (1931); Útok (1936); Večer (1931–32); Večerní Praha (1959, 1981); Venkov (1931–35, 1941–42); sb. V krajině dětství (Blansko 1977); Vilímkův kalendář čes. studentstva… (1942); Vlaštovička; Volnost (1934); Výběr z nejzajímavějších knih (1980, 1983); Vysoká škola (1955); Zábavný týden (1932); Zlatý máj (1962–63, 1976); Zpravodaj Státní knihovny ČSR (1969, 1971–73, 1977–78); Zpravodaj Státní knihovny ČSSR (1964–67); Zpravodaj Šrámkovy Sobotky (1974); Zpravodaj Umělecké besedy (1947); Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze (1976, 1980–81); Zprávy Stát. knihovny společenských věd (1953, 1955); ant. Živý proud. Čes. povídka 1945–1985 (1986). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Rok pod horami (PP pro ml., 1945); Vyhnal jsem ovečky až na Javorníček (PP pro ml., 1963); Černá slza (PP 1966); Noc v patách (PP 1969; 1981 rozšíř. vyd. s tit. Torzo); Hořká tráva (PP 1969); Zamrzlá studánka (pohádky a pověsti, 1969); Noc je vlak, který jede domů (PP 1969); Listopadky (PP 1975); Rodná řeč poezie (EE 1978); František Hrubín (monografie, 1980); O Stodolovém mistru (pověsti, 1984, převyprávěno z opisu textů M. Kulišťáka). – *Překlady:* Pověst o Leninovi (1936, z arménské lidové poezie); A. Schopenhauer: Spisovatelům a čtenářům (1942); Ticho (1946; výbor z básnických textů: G. de Chirico, P. Eluard, M. Ernst, E. James, E. Young); M. Konopnicka: O modrém zlatu (1963). – *Ostatní práce:* Lidové stavby v Osturni (1936); Spolupráce vědecké knihovny s vysokou školou (1953); Bibliografická činnost Slovanské knihovny a její význam pro odbornou a vědeckou práci (1956); Československé knihovny. Informativní přehled (1957, s jinými); Slovanská knihovna. Vývoj, současný stav a úkoly (1958, s J. Horákem); Čtyřicet let Slovanské knihovny (1964, s J. Čadanem); Slovanská knihovna v roce 1966 (1967); Slovanská knihovna a slavistika (1979, s M. Křepinskou) a další knihovnické a bibliografické tituly, na nichž se S. podílel i jako redaktor příslušných knižnic; mimoto texty k obrazovým publikacím: Beskydy (1974, foto R. Smahel); Československo, historie, příroda, umění (1975, zde Severní Morava; foto K. a J. Neubertovi); Pod sluncem této země (1975, foto M. a E. Einhornovi); Ostrava (1978, s M. Dohnalem; foto J. Byrtus aj.); Na shledanou, Praho (1981, foto M. a E. Einhornovi). – *Výbory:* Zimozelení (1982, ed. J. Valouch); Hadí mléko (1986, ed. autor); Odpočítaný čas (1987, ed. neuveden). ■ REDIGOVAL (většinou i přisp.) *časopisy:* Nové sovětské knihy (1956–58), Bibliografie Slovanské knihovny – Literatura – Jazykověda – Historie (1956–58); *sborníky:* 17. listopad. Odboj čes.-kosl. studentstva (1945, s F. Buriánkem, R. Mertlíkem, J. Pilařem), Československé knihovny (1957), Padesát let Slovanské knihovny v Praze (1976) a jiné publikace vydané v rámci redigovaných knižnic; *knižnice:* Strom (1945–46), Stolístek (1945–48), Próza (1946); Leták Slovanské knihovny (1958–69, č. 1–18), Bibliografie Slovanské knihovny (1958–78), Edice Slovanské knihovny (1968–72). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Dolů kopcem k Betlému (1937, valašské koledy); Valašská koleda (1943); Chléb poezie. Čítanka z Oranienburgu (1945, sb. veršů recitovaných v koncentračním táboře); Dva strnadle (1948, mor. koleda); Ovce, moje ovce (1948, z lid. poezie); V chlévě na seně (1950, valašské koledy); L. Janáček: Hukvaldské studánky (1954); J. Zeyer: Píseň o Rolandu (1956); Žitije slavnogo basnotvorca Ezopa. Vitae Aesopi versio rossica (1968, faksimile ruského tisku); N. A. Někrasov: Hořká múza (1974); U veselého věnce Antonína Strnadla (1975); Zbojnickým chodníkem (1976); F. Hrubín: Drahokam domova (1976); Písničky zpod Radhoště (1980). ■

BIBLIOGRAFIE (též informace, texty k jubileím, citace z díla a literatury): Život s knihami. 60 let J. S. (1972); Život s knihami. J. S. 1972–1977 (1977, k pětašedesátinám); Život s knihami. J. S. 1977–1982 (1982, k sedmdesátinám); viz i rubriku LITERATURA. ■ LITERATURA: M. Rusinský: Básník domova a dětství (Krajská knihovna Ostrava 1967, rozmnož.); K. Bíňovec: Kořeny tvorby bratří Strnadlů (Knihovna města Ostravy 1971, rozmnož.); sb. Slunce v třezalkách (1972, ed. J. Hilčr; studie J. Opelíka, přisp. J. Glazarová, F. Hrubín, B. Novák aj., bibliografie); J. S. (1982, nakl. tisk; medailon B. Svozil, výběr. bibliografie S. Mouchová); Z. Lysá: J. S. – tvůrce lyrické prózy (Okresní knihovna Vsetín 1988, rozmnož.); L. Knězek: Shledání s krajem (1999); viz i rubriku BIBLIOGRAFIE. ■ ● ref. Rok pod horami: -ak- (A. Kraus), Zeměd. noviny 7. 9. 1945; R. Preisner, Mladá fronta 9. 11. 1945; -šp- (F. Kašpar), NO 19. 12. 1945; JZ. (J. Zamazal), Naše Valašsko 1946, s. 95; R. Kapounová, Štěpnice 1, 1946/47, s. 114; V. Pazourek, Svob. noviny 1. 7. 1947; F. Křelina, Vyšehrad 1947, s. 318 ●; ● ref. ed. Chléb poezie: jpř. (J. Pilař), Zeměd. noviny 18. 1. 1946; ok (O. Kryštofek), Mladá fronta 23. 6. 1946, V. Černý, KM 1946, s. 165 ●; ● ref. Vyhnal jsem ovečky až na Javorníček: A. Sivek, Červený květ 1964, s. 191; O. Rafaj, LitN 1964, č. 34; O. Šuleř, A. Pohribný, ZM 1964, s. 316 ●; ● ref. Černá slza: M. Červenka, Orientace 1966, č. 6; J. Opelík, LitN 1966, č. 43 → Nenáviděné řemeslo (1969); O. Sus, Kultúrny život (Bratislava) 1966, č. 40; J. Svoboda, Nová svoboda 15. 9. 1966; Š. Vlašín, Impuls 1966, č. 6; S. Bartůšková, HD 1967, č. 2; L. Rajnošek, Červený květ 1967, č. 2 ●; ● ref. Noc v patách: J. Šimůnek, RP 29. 4. 1969; L. Petr, Červený

květ 1969, č. 4; Š. Vlašín, Tvorba 1969, č. 16 ●; A. Sivek: ref. Zamrzlá studánka, Červený květ 1969, č. 7; ● ref. Hořká tráva: P. Poslední, Orientace 1970, č. 6; Š. Vlašín, Tvorba 1970, č. 40 ●; ● ref. Noc je vlak, který jede domů: J. Šimůnek, Mladá fronta 7. 1. 1970; Š. Vlašín, Tvorba 1971, č. 14 ●; ● k šedesátinám: F. Buriánek, Hlas revoluce 1972, č. 8; J. Miloňovský, Nové Valašsko 1972, č. 8; J. Vacek, Zpravodaj Státní knihovny ČSR 1972, č. 1 ●; J. Glazarová in Místopis srdce (1973); J. Svoboda in Tvorba a region (1974, studie Zpřítomnělá krajina domova); ● ref. Listopadky: vln (V. Novotný), Zeměd. noviny 8. 12. 1975; J. Hrabák, Lit. měsíčník 1976, č. 4 → Život s literaturou (1982); J. Svoboda, Ostravský kulturní měsíčník 1976, č. 1; Š. Vlašín, Tvorba 1976, č. 20 ●; V. Závada in Krajina a lidé mého srdce (1975); J. Svoboda: Nepostradatelný spisovatel (k pětašedesátinám), Ostravský kulturní měsíčník 1977, č. 12 → Ve stopách tvorby (1986); J. Pnk. (Pánek): ref. ed. Zbojnickým chodníkem, ČsČH 1977, s. 621; J. Adam: ref. Černá slza (1978), Nové knihy 1978, č. 16; ● ref. Rodná řeč poezie: (aa) (A. Kroupa), LD (Brno) 9. 8. 1978; V. Nezkusil, ZM 1978, s. 503; O. Rafaj, Lit. měsíčník 1978, č. 10 → O literaturu našich dní (1981) ●; J. Urbanec: Protiválečný protest J. S., sb. Bezručova Opava 1978 (1980); O. Rafaj in Portréty, kritiky a studie (1979; kap. Prozaik času a hlíny, obs. výběr ref. a článků z 1964–78); ● ref. František Hrubín: VK (V. Kubín), O knihách a autorech 1980, zima; M. Blahynka, Tvorba 1981, č. 40; V. Kudělka, ČLit 1981, s. 539; A. Kroupa, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1982, č. 1 ●; ● k sedmdesátinám: J. Bartoň, Čes. jazyk a literatura 32, 1981/82, s. 333; V. Vodák (M. Vacík), LD 23. 2. 1982; V. Závada, Lit. měsíčník 1982, č. 8; J. Svoboda, Ostravský kulturní měsíčník 1982, č. 2 → Ve stopách tvorby (1986) ●; J. Valouch in Zimozelení (1982); F. Buriánek in O současné české literatuře (1982); ● ref. O Stodolovém mistru: O. Sirovátka, Rovnost 26. 9. 1984; D. Šajtar, Kulturní měsíčník 1984, č. 10; J. Burianová, S. Urbanová, ZM 1985, s. 310 ●; O. Rafaj: Pohádkář J. S. (ref. Zamrzlá studánka 1985), Lit. měsíčník 1986, č. 4 + ref. výbor Hadí mléko, tamtéž, č. 8, oboje → Meziúčty (1989); ● nekrology: L. Knězek, Slovenské pohľady (Bratislava) 1986, č. 8; J. Svoboda, Kulturní měsíčník 1986, č. 4; J. Vávra, Slovanský přehled 1986, s. 340; J. Vacek, Zpravodaj Státní knihovny ČSR 1986, č. 2 ●; V. Kudělka: J. S. a jeho slovinský blíženec Ciril Kosmač, sb. Přírodní tematika v literatuře (1987); E. Doupalová: Moravská lidová pověst jako předmět uměleckého ztvárnění v české literatuře v l. 1970–1985, AUP Olomouc, Philologica 11, 1991, sv. 1, s. 82; O. Šuleř: Rodová dřevěnice pod Mjaším (bratři Antonín, Josef a Bohumír S.), in Paměť domova (1994) + J. S. (k 10. výr. úmrtí), Alternativa nova 2, 1995/96, č. 8; S. Urbanová: Region v nás (Reflexe knihy J. S. Rok pod horami), sb. Region a jeho reflexe v literatuře, SPFF Ostrava, č. 171, 1997, s. 109; L. Knězek in Ze vzpomínek na dětství a na lidi kolem knih a obrazů (2002); M. Trávníček: Slunce v třezalkách, Hlasy muzea a archivu ve Frenštátě pod Radhoštěm 2002, č. 1–4.

mz

Jaroslav V. **Strniště**

* 17. 4. 1917 *Dašice* u Pardubic
† 2. 5. 2004 *Praha*

Autor psychologických románů s dominantním tématem hledání životní cesty mladého člověka, publicista.

V matrice zapsán jako Jaroslav Jan Václav S. – Syn obchodníka. 1926 se rodina přestěhovala do Lomnice n. Popelkou, kde S. vychodil obecnou a měšťanskou školu (rok se zdokonaloval v němčině na výměnném pobytu v Liberci), obchodní školu v Jablonci n. Nisou, obchodní akademii v Hradci Král. (mat. 1936). Po krátkém působení v lomnické spořitelně přešel do Živnostenské banky v Praze (1937–38), 1939–45 pracoval jako redaktor v Nár. politice, 1945 v Práci, 1945–49 Českosl. tiskové kanceláři (ČTK; kromě nuceného odchodu pak nesměl knižně publikovat), 1949–54 v Lid. demokracii, 1954–57 v Českosl. rozhlasu, 1957–58 se stal zástupcem propagačního šéfa v Parku kultury, od 1959 opět redaktorem ČTK. 1968 mj. spoluzakládal Společnost pro lidská práva. Dva roky strávil ve vazebním vězení v Praze-Ruzyni. Poté byl zaměstnán v n. p. Prefa (postupně např. dělník-železář, svářeč, zakladatel a vedoucí redaktor závodního časopisu Pražský panel), nakonec jako archivář Českosl. vědeckotechnické společnosti. – Jeho bratr Jiří S. (1914–1991) byl skladatelem a dirigentem.

Tématem spojujícím téměř všechny S. romány je hledání smyslu života mladými lidmi plnými ideálů, kteří prožívají zmatek po opuštění domova (většinou odcházejí z venkova do velkoměsta) a podléhají pocitům opuštěnosti, nezakotvenosti i vykořeněnosti, někdy umocněné revoltou proti rodičům nebo tragickými okolnostmi. Je pro ně příznačná osudovost, jíž se člověk neubrání, zejména pečeť rodu a kraje, kterou v sobě hrdinové nosí, a to přes „prokletí bulvárem“ jako v příběhu nemanželské dcery nezodpovědného démonického herce kočovné společnosti (*Magnolie*) či naopak vzdalující se cestu za „posvěceným uměním“, kterou podstoupil sochař vyrůstající ze zdravých základů tesařsko-řezbářského rodu

(*Andělé také umírají*). Záchranu před neklidem, prázdnotou a pesimismem S. nalézal (často poněkud násilně) v naplněném milostném vztahu, přihlášení se k rodným kořenům (někdy jde o skutečný návrat k rodině a do rodného kraje – *Luk a šíp*) a v idylickém životě v souladu s přírodou (Magnolie). Oidipovské téma promítl do života tragicky osamělého, nedůvěřivého Rudolfa II., marně se vzpírajícího věštbě, i jeho nemanželského syna (*Don Caesar*). První literární krůčky mladého novináře zachytil v románu *Černý pavouk;* v příběhu Tomáše se pokusil ukázat osudy mladé generace v období 1937–45, od prvních potyček s fašisty přes dobu Mnichova, okupace, účast v odboji a věznění až po osvobození. V jinotajném historickém příběhu z exotického prostředí Číny, vydaném za války, předvedl statečný boj poctivých lidí s bandou krutých a loupeživých násilníků (*Oblak bloudí nad květem hlohu*). Nezlomnou vůli čelit pronásledování, uhájit si lidskou důstojnost i odhodlání obnovit poničené hodnoty materiální i duchovní jsou tématem posmrtně vydaného románu *Tvé je království* o životě kněze v období od 1948 až po 90. léta, který vystřídal několik dělnických profesí, byl též vězněn a nakonec se vrátil ke kněžskému povolání na zpustlé farnosti v pohraničí. V rukopisu zůstal román o novináři (s autobiografickými prvky) Páté kolo u vozu.

PŘÍSPĚVKY *in:* Lid. demokracie (1946–52); Lid. obroda (1950); Mladé proudy (1947); Nár. politika; Práce; 100+1 zahraniční zajímavost; Zpravodaj fotografů (1948). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Luk a šíp (R 1943); Magnolie (R 1943); Oblak bloudí nad květem hlohu (R 1944); Andělé také umírají (R 1945); Černý pavouk (R 1945, v tiráži 1946); Don Caesar (R 1947); Cesta Tuanova (P 1948, bibliof.); – posmrtně: Tvé je království (2004). ▮ REDIGOVAL *sborník:* Křesťané mluví z Varšavy (1951, s M. Drahotou). ▮

LITERATURA: an. in J. V. S.: Luk a šíp (1943, obálka); ● ref. Magnolie: J. M. (Machoň), LidN 28. 2. 1944; K. P. (Polák), Nár. práce 5. 4. 1944; -ou- (J. Janoušek), Živá tvorba 1944, s. 3 ●; ● ref. Andělé také umírají: -tep, Mladá fronta 17. 3. 1946; V. T. (Tichý), PL 2. 4. 1946; -zko- (Z. Koňák), NO 19. 5. 1946 ●; ● ref. Černý pavouk: A. L., LD 16. 6. 1946; cd (J. Hrabák), Rovnost 25. 8. 1946; F. H. (Hampl), Práce 27. 9. 1946 ●; J. P. in J. V. S.: Don Caesar (1947, obálka); V. Mikule: J. V. S., Lomnické noviny 2003, č. 1.

ik

Vladimír M. **Strojil**

* 11. 7. 1905 *Rokycany*
† 10. 6. 1961 *Orlová*

Autor souboru povídek a divadelních her; divadelní režisér a herec.

Po absolvování pěti tříd gymnázia se od 1920 učil sazečem v otcově tiskařském závodě Jar. Strojil v Přerově. 1923–24 se vzdělával na Technikum für Buchdrucker v Lipsku. Od svého návratu pracoval v rodinné firmě jako prokurista, po otcově smrti se stal (s matkou) jejím spolumajitelem. Od 1939 se pokoušel rozšířit knihtiskárnu o nakladatelství, vydal však jen několik titulů. 1945 byl udán pro kolaboraci a do jeho podniku byl dosazen národní správce, který však byl na základě svědectví místní hasičské jednoty o S. účasti v odboji na podzim t. r. odvolán. Po znárodnění tiskárny po únoru 1948 uskutečnil celoživotní touhu stát se divadelníkem (již dříve se účastnil přerovského kulturního života jako předseda pěvecko-hudebního spolku Přerub a jako dramaturg spolku divadelních ochotníků Tyl). Od 1949 spolupracoval se zájezdovým souborem Krajského oblastního divadla v Olomouci (Divadlo O. Stibora), 1952–54 působil jako činoherní herec a režisér na české scéně Těšínského divadla a v Severomoravském oblastním divadle v Šumperku, poté se věnoval koncertní a estrádní činnosti. – Jeho syn, stomatochirurg Vladimír S. (* 25. 9. 1931 Přerov), se rovněž zabýval literární tvorbou: kromě zdravotně výchovných, fejetonistických, satirických a povídkových rozhlasových pořadů je autorem divadelních her pro děti (např. Pohádka o tmavomodrém inkoustu, 1962) a spoluautorem muzikálů a kabaretů.

S. nebohaté a umělecky málo invenční literární dílo zahrnuje kromě souboru povídek módní dikce s tendencí k senzačnosti a duchaplnosti volených námětů, rámcovaných vypravěčovým pobytem v lázních (*Lázeňský film*), především pokusy dramatické. Vedle divadelního debutu (*Větrný mlýn*), lyrické komedie o chorobně citlivém mladíkovi, jenž se za přispění svého nekonformního strýce zotaví na venkově tělesnou prací a láskou, zaujala především kronikářsky pojatá hra *Rodinná pouta*, kterou S. úspěšně pronikl na scénu tzv. Prozatímního divadla (za války pobočná karlínská scéna Nár. divadla). Statické, ilustrativně kon-

cipované drama rozehrává na pozadí příběhu o cestě několika generací středostavovské rodiny za divadlem téma rozporu měšťanských hodnot (zajištěné zaměstnání, solidní manželství) s touhou vymanit se z jejich pout a jít za vlastním, byť nejistým životním cílem; za zmařenými divadelními příležitostmi vždy stojí zakladatelka rodu Kateřina (role byla psána pro herečku R. Naskovou), která ustupuje až nejmladší generaci. Jednoaktová satira na lidskou naivitu a hloupost, s níž člověk vždy znovu sedne na lep podvodníkům (*Silnější než smrt*) nebyla scénicky provedena a vyšla pouze knižně. Studie O. Müllera (Česká kniha v 15. a 16. století, 1946) S. inspirovala k sepsání dramatického dialogu o paralelách mezi typografickou prací v době Veleslavínově a v současnosti (*Dialogus slavného architypografa – Mistra Daniela Adama z Veleslavína s typografem dvacátého století*). Zbývající část autorova dramatického díla se zachovala v rukopisech (uloženy v knihovně Divadelního ústavu v Praze): veselohra Pokušení (1932), rozhlasová jednoaktovka Roztržený závoj (b. d., 1932), divadelní skeč Náhoda (b. d.), jednoaktový detektivní příběh Knoflík (b. d.), drama z doby okupace V mrákotách (1947), libreto operety Kara-Kum (b. d., 1957, s T. Koliandrovou, hudba E. Koliandr).

ŠIFRA: V. M. S. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Dar nejvzácnější (Přerov 1947); Divadlo (1950); Divadlo olomouckého kraje (1951); Krajské oblastní divadlo v Olomouci, pokr. Program divadla olomouckého kraje (1950–51); Rudé právo (1949); Středisko (Brno 1930). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Lázeňský film (PP 1929); Silnější než smrt (D b. d., 1930); Hosanna 1937 (B b. d., 1938); Rodinná pouta (D 1944, prem. 1943); Dialogus slavného architypografa – Mistra Daniela Adama z Veleslavína s typografem dvacátého století (divad. scéna, 1947, i prem.); Marné chytračení (D b. d., 1950, prem. 1949, s použitím motivu anonymní starofrancouzské frašky, hudba V. Čech). – *Úprava:* W. H. G. Kingston: Velrybář Petr (1948). ▮ SCÉNICKY. *Hra:* Větrný mlýn (1936). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Hasičská ochrana (Brno 1940–44), Krajské oblastní divadlo v Olomouci (1950, č. 1) a pokr. s tit. Program divadla olomouckého kraje (1950–51, č. 2–10), Divadlo olomouckého kraje (odborový čas. zaměstnanců divadla, 1951, č. 1–9); *sborník:* Dar nejvzácnější (1947, s A. Caletkou a E. Kvasničkou). ▮

LITERATURA: ● ref. Lázeňský film: J. Staněk, LidN 22. 3. 1930; E. P. (Prosecký), Středisko 1, 1930/31, č. 4; drb. (J. Borecký), Zvon 31, 1930/31, s. 27 ●; ik (F. Sekanina, dub.): ref. Větrný mlýn, LidN 13. 6. 1936; ● ref. Rodinná pouta: J. K. (Kopecký), LidN 29. 10. 1943; os. (O. Srbová), Nár. práce 30. 10. 1943; V. Hloch, Venkov 31. 10. 1943; J. Hájek, LidN 14. 8. 1944; J. Zach, Řád 1944, s. 81 ●; bs (B. Slavík): ref. Marné chytračení, LD 30. 3. 1950.

mv

Marie **Stroupežnická**

* 14. 8. 1808 *Písek*
† 25. 6. 1883 *Písek*

Autorka básní, umělecky nenáročných povídek a divadelních her, překladatelka.

V matrice uvedena jako Marie Antonie Strobnitzká. – Dcera ševce a holiče; jejím synovcem byl spisovatel Ladislav S. V patnácti letech S. ztratila matku a útěchu v soužití s necitlivou macechou hledala ve vlastní literární tvorbě. Žila osaměle (důvodem pro její rozhodnutí neprovdat se byla údajně nešťastná láska), živila se ručními pracemi a volný čas věnovala literatuře. Od 1869 bydlela zřejmě v Praze a krátce byla zaměstnána v administraci Nár. listů. Údajně přišla o úspory při krachu záložny. Vrátila se do Písku a žila v hmotném nedostatku. Pohřbena byla v Písku.

Asi od konce 40. let psala básně (intimní lyriku, v níž se vyrovnávala se ztrátou matky, náboženské, milostné, vlastenecké, didaktické a humoristické verše); vyšly v Obrazech života, některé přeložil do němčiny A. Waldau, který zároveň ocenil jejich prostotu, upřímnost a absenci dobově konvenční sentimentality, patosu a bigotnosti. S. se pokoušela také o divadelní hry (rytířské hry a veselohry, které údajně ocenil i J. K. Tyl; případné inscenace se však nepodařilo zjistit); psala a překládala povídky, v nichž využívala motivů a typických postupů prózy rytířské a sentimentální (syžet spletitých a nereálných osudových zkoušek ctnostných hrdinů, výrazná morální a náboženská tendence). Z nich poněkud vybočuje povídka *Zahaleč* pokusem o vystižení psychického vývoje hlavní postavy. Podle A. Waldaua měly vyjít tiskem též S. Písně pro čas postní (1850); v rukopisu se zachovaly dva svazky básní, povídky Seznámení na bále, Msta, Novoroční dary a Zlomek ze života chudého malíře. Některé rukopisné hry (např. Purkmistr z Marijanova, resp. německá verze Der Bürgermeister von Marienburg) jsou nezvěstné.

PŘÍSPĚVKY *in:* A. Waldau: Böhmische Naturdichter (1860, s. 116); Obrazy života (1859); Zlatá Praha (1864, P Zahaleč); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Písně pro čas postní (BB 1850, výt. nezjišt.); Bouře aneb Oučinky zlého svědomí (P 1855); Bedřich a Hynek (P b. d., 1855); Radostné shledání (P b. d., asi 1855, výt. nezjišt.). – *Překlad:* an.: Hrůzonosné noci na Tolenšteině aneb Kostlivec (1861). ▮

LITERATURA: M. Korejsová: M. S., Prozatímní inv. seznam (Státní okresní archiv Písek 1983). ▮ J. V. Jaroš (A. Waldau): Samoukové české poezie, Obrazy života 1859, s. 397 (s otištěnými BB) + in Böhmische Naturdichter (1860, s. 116); ● nekrology: an., Čes. noviny 5. 7. 1883; an., Divadelní listy 1883, s. 167; an., Otavan 1883, s. 250; an., Urbánkův věstník bibliografický 1883, s. 194 ●.

lk

Ladislav **Stroupežnický**

* 6. 1. 1850 *Cerhonice* u Písku
† 11. 8. 1892 *Praha*

Dramatik a prozaik, autor pokusů o historické drama, historizujících aktovek i veselohry ze soudobé vesnice Naši furianti, jíž se stal jedním z průkopníků realismu v českém dramatu; prózou psal humoristické i k realismu směřující žánrové obrázky hlavně z vesnického života; dramaturg Národního divadla, publicista.

Syn hospodářského správce na církevním velkostatku premonstrátů; synovec spisovatelky Marie S. Na obecné škole v Miroticích se seznámil s M. Alšem, ze studií na reálce v Písku byl po dvou letech 1862 vyloučen pro neukázněnost (zranil spolužáka). Vrátil se do Cerhonic, kde pomáhal otci v kancelářských pracích. V listopadu 1867 prožil otřes: v domnění, že zastřelil pytláka, se pokusil o sebevraždu a těžce si znetvořil obličej. Zranění si vyžádalo dlouhodobé léčení, několik obtížných operací, zanechalo i následky (mj. náhrada nosu) a ovlivnilo i S. povahu; stal se z něho uzavřený člověk. Po uzdravení pracoval v bance a po jejím krachu v archivu cerhonického úřadu. Soustavně se vzdělával, četl zejména dramatickou literaturu (W. Shakespeare). S rodiči 1872 přesídlil do Prahy a hledal si trvalejší zaměstnání. Kolem 1875 se mu naskytla možnost nastoupit jako správce na panství v Adršpachu, ale zvolil spolupráci s J. R. Vilímkem v jeho Humoristických listech jako redaktor jejich nepolitické části. Současně si skrovné místo našel u Všeobecné pojišťovny, 1878 pak nastoupil jako písař ve školním a pak berním referátu pražského magistrátu. V listopadu 1892 byl na doporučení F. L. Riegra a J. Durdíka jmenován dramaturgem Nár. divadla; ve funkci preferoval zvláště soudobou francouzskou tvorbu; během takřka deseti let práce se ocital (též pro svou povahu) v četných konfliktech s členy souboru i vedením divadla. Oženil se 1890 s herečkou A. Turkovou. Byl funkcionářem Jednoty dramatických spisovatelů a skladatelů, docházel do bohémské společnosti umělců v pivovaru u sv. Tomáše Mahábhárata. Zemřel na tyfus, pohřben byl na Vyšehradě.

Těžiště S. díla leží především v tvorbě dramatické, jejíž nejvýraznější výsledky představují přechodnou fázi od romantizujícího a patetického stylu i fraškovitě vyhraněných karikaturně deformujících aktovek (jež vděčně využívaly historického rámce) k realistickému dramatu zakotvenému v soudobém životě venkova. Po prvních nevyzrálých veseloherních pokusech (*Noviny a karty, V ochraně Napoleona Prvního*) usiloval S. v duchu patetické romantické poetiky o velké drama založené na konfliktu vášní a zasazené do historického rámce bělohorské doby a do prostředí šlechtického rodu Smiřických (*Černé duše*); svou rétoričností prozrazuje vlivy dramatu hugovského. Historickému tématu zůstal S. věren i ve dvou veselohrách volně zpracovávajících epizody ze života Mikuláše Dačického (*Zvíkovský rarášek, Paní mincmistrová*). S. se v nich nedržel historických faktů, šlo mu o vytváření situačních zápletek, odhalení klamu a vysvětlení omylu, zatímco historický kolorit měly hry získat zejména archaizujícími prvky mluvy (podobně jako v další aktovce z konce 16. století *V panském čeledníku*). Zároveň se na historickém půdorysu S. snažil o vytvoření reprezentativního českého dramatu srovnatelného s klasickou evropskou dramatikou. Z českých dějin čerpal látku z tragických konfliktů posledních Přemyslovců (*Velký sen*) a z mravního střetu katolické šlechtičny a protestantského českého důstojníka v cizích službách za třicetileté války (*Sirotčí peníze*); z cizí historie sledoval ve výpravné, na vnějších efektech založené hře, složené z jednotlivých výjevů, obtíže a protivenství při mořeplavcově objevování Ameriky (*Christoforo Colombo*). Směřování k realismu v S. hrách bylo spojeno s pozorností věnova-

nou soudobému životu. Po prvním málo úspěšném pokusu (*Triumfy vědy*) se mu ve hře *Naši furianti* zdařilo podat s komickým nádechem rozepři na české vesnici, a to se znalostí prostředí i smyslem pro věrohodnost povah. Opíral se přitom o motivy z venkovského života, které již dříve zpracoval v prózách. Nezvyklé neidealizované zobrazení českého sedláka, významné pro české drama, vzbudilo nelibost části kritiky. Po pokusu o ztvárnění soudobého mravního konfliktu (*Vojtěch Žák, výtečník*) a po naturalisticky laděném obrazu dědičně determinovaného zla (*Zkažená krev*) S. napsal hru *Na Valdštejnské šachtě* (jevištního provedení se už nedožil, je však považována za jeho nejpropracovanější dílo), v níž účtoval s romantickým snílkovstvím, jehož marnost přivádí ústřední postavu ke zpronevěře a nakonec i k šílenství. Drama z pozůstalosti *Král Třtina* s námětem zkázy starověké říše a záhuby slabošského panovníka obměňuje motivy z autorovy starší básně *Den soudu* (někteří badatelé proto usuzují, že časově vznikalo v její blízkosti). Méně výraznou složku S. tvorby tvoří prózy. Převážně humoristické prvotiny (nejprve publikované hlavně v Palečku) měly povahu povrchních, leckdy obhroublých drobných příběhů (*Žalostný konec přátelství dvou přátel* aj.). Do sféry kolportážní literatury spadá i první románový příběh plný romantických zápletek (*Cavani*). Dobového ohlasu se dočkala až sociálně kriticky vyhrocená povídka *Synové grafitového rytíře* založená na kontrastu povah dvou bratrů. Úspěšnější byl S. tam, kde postihoval svérázné charaktery ze sociální spodiny nebo pologramotné vesničany, např. v souboru *Z Prahy a z venkova* (povídka *Papšák a Mexikán,* herrmannovský příběh z Podskalí *Gusta a Véna, Žádost mistra Trnky, Rekurs obce Jarotické* aj.); jimi se zařadil do proudu žánrové drobnokresby navazující na dílo Nerudovo, Hálkovo a Světlé. Přitom sklon ke karikaturní nadsázce odlišoval S. prózy od sentimentálněji laděných obrázků soudobých žánristů i od folklorních regionálních studií moravských spisovatelů. I v S. prózách lze pozorovat přechod od doznívajícího romantismu ke smyslu pro realistický detail; zájem o okrajové sociální typy ostrostí pohledu naznačuje možnosti, kterých využila nová próza na přelomu století. S. psal i divadelní referáty. Jeho díla podnítila rovněž hudební zpracování (nejznámější je opera Zvíkovský rarášek V. Nováka, prem. 1915; O. Chlubna složil operu Paní mincmistrová, prem. 1949; R. Kubín Naše furianty, prem. 1949), dále četné divadelní a filmové úpravy.

ŠIFRY: L. Str., Str. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Divadelní listy (1881–83); Hlas národa (1886–90); Humorist. listy (od 1871); Kalendář českožidovský na rok 1882 a 1883; Kalendář Koruny české; Květy (1882); Lumír (1873–86); Nár. listy (1877, 1883–88); alm. Národ sobě (1880); Paleček (od 1873); Pamětní list slavnostní sjezdu všesokolského v Praze (1887); Pokrok (1877–80); Politik (1879–84); Slovanský kalendář na rok 1874; Světozor (1876–80); Zábavné listy (1881–85). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Žalostný konec přátelství dvou přátel, Ďáblův mlýn (PP 1874, Bibliotéka humoristická, seš. 1); Isák Šmaules a jeho schody (P 1874, Bibliotéka humoristická, seš. 3); Humoristické čtení (PP 1875, Bibliotéka humoristická, seš. 5); Noviny a karty (D 1876, prem. 1875); Pan Měsíček, obchodník (D 1878, prem. 1877; upr. vyd. b. d., 1903); Černé duše (D 1878, prem. 1877); V ochraně Napoleona Prvního (D 1878); Den soudu (B 1878); Cavani (R 1878); Rozmarné historky (PP b. d., 1879); Synové grafitového rytíře (P 1881); Povídky a novely (1881); Zvíkovský rarášek (D 1883, i prem.); Triumfy vědy (D 1884, i prem.); Lidé směšní a ubozí (PP 1884; 1891 upr. a rozšíř. vyd. s tit. Z Prahy a z venkova; samost. vyd. PP: 1916 Martínkův nový oblek, zkráceně, ed. V. F. Suk; 1930 První pražský velkoobchod s pavouky, ed. B. Lifka; 1932 Pták z říše bájí, ed. F. Táborský; 1941 Cikánské křtiny); Velký sen (D 1885, prem. 1884); Paní mincmistrová (D 1886, prem. 1885; upr. vyd. b. d., 1904); V panském čeledníku (D 1887, prem. 1886); Naši furianti (D 1887, i prem.; upr. vyd. b. d., 1905); Po trnitých stezkách (PP 1887, P Dar mrtvému samost. 1911 in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 22); Sirotčí peníze (D 1887, i prem.); Fantaska (1888, i prem., text k baletu P. L. Hertela, libreto P. Taglioni); Václav Hrobčický z Hrobčic (D 1889, prem. 1888; upr. vyd. b. d., 1905); Christoforo Colombo (D 1890, prem. 1886 s tit. Kristof Kolumbus); Vojtěch Žák, výtečník (D 1891, prem. 1903); Zkažená krev (D 1891, prem. 1894); – posmrtně: Na Valdštejnské šachtě (D 1893, prem. 1892); Král Třtina (D 1916, ed. Q. M. Vyskočil, prem. 1929). – *Překlady:* A. Kotzebue: Žárlivá panička (1881, i upr.); H. Ibsen: Oernulfova výprava (1885). – *Výbor:* Z Prahy a venkova (1949, ed. M. Novotný). – *Souborná vydání:* Dramatická díla (F. Šimáček, 1887–94, 10 sv.); Dramatická díla (O. Růžička, 1945–46, 2 sv., ed. K. Rektorisová). ■ SCÉNICKY: Dobrý český dědeček (sólový výstup, 1877); Stará panna (1877, dle vídeňské frašky); Pohádka o nalezeném štěstí (1889, text k baletu K. Kovařovice). ■ KORESPONDENCE: an.: Z listů L. S. 1–28 (neuvedené adresátce z 1881–92), Obzor lit. a umělecký 4, 1901/02, s. 144 a pokr.; J. Balák: Z korespondence L. S. (J. M. Balákovi z 1875), Máj 12, 1913/14, s. 76;

an.: K článku o Bozděchovi (M. Červinkové-Riegrové z 1888), Cesta 1, 1918/19, s. 1196; F. D. Zenkl: Z intimních dopisů L. S. (E. Rohlíčkové z 1871–72, 1885–88), ČČM 1921, s. 223; an. (E. Lešehrad): Z dopisů L. S. (redaktoru Humorist. listů, tj. J. R. Vilímkovi, z 1876 a 1880), Lit. listy 1, 1923/24, s. 124; K. (J. Knap): Škola autora Našich furiantů (F. X. Svobodovi z 1886, M. A. Šimáčkovi z 1886 a neuvedenému adresátu z 1887), Venkov 3. 3. 1928 + Začátky dramatiky F. X. Svobody a L. S. (F. X. Svobodovi z 1887 a 1888), Venkov 10. 6. 1928; L. Balcar: Lovec L. S. (J. Weiglovi z 1886), LidN 10. 12. 1935 (též in F. Hampl: Zelená krev L. S., LitN 1942, s. 12); Ant. Veselý: Zklamané divadelní naděje Jiřího Sumína (Sumínovi z 1888), Kolo 1937, s. 230; E. Svoboda: Zmařené naděje (M. Alšovi z 1886–87), Acta scaenografica 5, 1964/65, č. 7 a 8 (obálky); A. Závodský: Tři dopisy k dramatu G. Preissové Gazdina roba (G. Preissové z 1889), SPFF Brno 18, ř. D – lit. vědná, 1969, č. 16. ∎ REDIGOVAL *časopis:* Humorist. listy (1875 od č. 48 – 1876 do č. 17, 1876 s J. R. Vilímkem); *knižnici:* Humoristická bibliotéka (1884). ∎

BIBLIOGRAFIE: J. Mikuškovičová: L. S., zakladatel českého realistického dramatu (Krajská knihovna Čes. Budějovice 1960). ∎ LITERATURA: sb. Od Klicpery k Stroupežnickému (1942, ed. A. M. Brousil; přisp. mj. F. Götz: Vývojové drama L. S., J. Toman: S. dílo a kraj, F. Tetauer: Múzičnost a skladba u Klicpery a S. → Sedmero zástav, 1947, V. Müller: Klicpera a S. v rozhlase, A. M. Brousil: Film a dílo S.); V. Müller: Naši furianti L. S. (1947) + L. S. (1949); F. Hampl: L. S., český humorista a dramatik (1950); R. Ferklová: L. S. (1850–1892). Lit. pozůstalost (LA PNP 1978). ∎ F. Zákrejs: ref. Humoristické čtení, Osvěta 1874, s. 157; an.: ref. Noviny a karty, Světozor 1875, s. 404; ● ref. Pan Měsíček, obchodník: J. N. (Neruda), NL 6. 6. 1877 → České divadlo 5 (1966, s. 203); uh (V. Guth), Politik 6. 6. 1877; an., Pražský deník 6. 6. 1877; an., Světozor 1877, s. 275; -r., Čes. včela 1877, s. 174; an., Lumír 1877, s. 224 a 256 ●; F. (B. Frida): ref. insc. Stará panna, Lumír 1877, s. 384; ● ref. Černé duše: J. N. (Neruda), NL 22. 12. 1877 → České divadlo 5 (1966, s. 233); an. (F. V. Jeřábek), Pokrok 22. 12. 1877; uh (V. Guth), Politik 22. 12. 1877; -r., Čes. včela 1877, s. 382 ●; ● ref. Cavani: faš. (F. A. Šubert). Pokrok 23. 5. 1878; E. Krásnohorská, Osvěta 1878, s. 793 ●; J. L. Turnovský: ref. Rozmanité historky, Pokrok 7. 1. 1880; ● ref. Synové grafitového rytíře: M., Ruch 3, 1880/81, s. 282; tš., Pokrok 15. 7. 1881; an., Lumír 1881, s. 448 ●; F. Bílý: ref. Rozmanité historky, Synové grafitového rytíře, Osvěta 1882, s. 570; tš.-: ref. Povídky a novely, Pokrok 1. 2. 1882; ● ref. Zvíkovský rarášek: T. (J. L. Turnovský), Pokrok 21. 5. 1883; nb., Čes. noviny, dříve Posel z Prahy 23. a 30. 5. a 23. 11. 1883; uh (V. Guth), Politik 23. 5. 1883; F. Zákrejs, Osvěta 1883, s. 835; J. Nejedlý, Ruch 1883, s. 239; š. (J. Kuffner), NL 23. a 27. 11. 1883 ●; ● ref. Triumfy vědy: V. V. Zelený, Světozor 18, 1883/84, příl. č. 10; T. (J. L. Turnovský), Pokrok 20. 2. 1884; E. B. (Bozděch), Politik 21. 2. 1884; Nemo (J. Vrchlický), Lumír 1884, s. 112; B. F. (Frida), Zlatá Praha 1884, s. 112; F. L. Hovorka, Divadelní listy 1884, s. 53 ●; ● ref. Lidé směšní a ubozí: -rez., Lumír 1884, s. 480; E. Miřiovský, Pokrok 11. 11. 1884; A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 1885, s. 74; F. Bílý, Osvěta 1885, s. 279; K., Čas 1, 1886/87, s. 44 ●; ● ref. Velký sen: T. (J. L. Turnovský), Pokrok 18. a 19. 12. 1884; uh (V. Guth), Politik 18. 12. 1884; š. (J. Kuffner), NL 19. a 21. 12. 1884; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 19, 1884/85, s. 32 a 47; J. V. F. (Frič), Jeviště 1885, s. 6; -ρ, Lumír 1885, s. 32; F. Zákrejs, Osvěta 1885, s. 362; F. K. (Kvapil), Ruch 1885, s. 55; B. F. (Frida), Zlatá Praha 1885, příl. č. 2 a 3 ●; ● ref. Paní mincmistrová (insc.): K. Č. K., Světozor 19, 1884/85, s. 318; an. (J. L. Turnovský), Pokrok 29. 4. 1885; uh. (V. Guth), Politik 2. 5. 1885; an., Ruch 1885, s. 215; F. Zákrejs, Osvěta 1885, s. 536; J. V. F. (Frič), Jeviště 1885, s. 70; B. F. (Frida), Zlatá Praha 1885, s. 291 ●; ● ref. Kristof Kolumbus: M. A. Š. (Šimáček), Světozor 20, 1885/86, s. 494; an., Zábavné listy 8, 1885/86, s. 503; B. F. (Frida), Zlatá Praha 3, 1885/86, s. 496; J. Vrchlický, Hlas národa 6. 7. 1886; š. (J. Kuffner), NL 6. 7. 1886; an., Pražský deník 6. 7. 1886 ●; ● ref. V panském čeledníku: J. Vrchlický, Hlas národa 24. 12. 1886; an., Pražský deník 24. 12. 1886; B. F. (Frida), Zlatá Praha 4, 1886/87, s. 95; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 21, 1886/87, s. 111; J. Kuffner, Květy 1887, d. 1, s. 248; Nemo (K. B. Mádl), Ruch 1887, s. 64 a 224 ●; ● ref. Naši furianti: M. A. Š. (Šimáček), Světozor 21, 1886/87, s. 383 a 399; an. (J. Herben), Čas 1, 1886/87, s. 172; B. F. (Frida), Zlatá Praha 4, 1886/87, s. 398; J. V. (Vrchlický), Hlas národa 5. 5. 1887; an., Pražský deník 5. 5. 1887; š. (J. Kuffner), NL 20. 5. 1887; F. Zákrejs, Osvěta 1887, s. 568; J. Lý (Ladecký), Čes. Thalia 1887, s. 158; Vavřinec Lebeda (I. Herrmann), Švanda dudák 1887, s. 87; R. (A. Bačkovský), Lumír 1887, s. 256 ●; ● ref. Po trnitých stezkách: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 8, 1886/87, s. 305; F. V. Vykoukal, Světozor 21, 1886/87, s. 541; B. Č. (Čermák), NL 3. 9. 1887 ●; L. Stroupežnický: Autorova zpověď a některé úvahy (k Našim furiantům), Hlas národa 26. 6. 1887; ● ref. Sirotčí peníze: Č., Lit. listy 8, 1886/87, s. 33; an., Čas 1, 1886/87, s. 360; B. F. (Frida), Zlatá Praha 4, 1886/87, s. 766; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 21, 1886/87, s. 767; J. V. (Vrchlický), Hlas národa 16. 10. 1887 ●; J. Flekáček: ref. Fantaska, Vlasť 4, 1887/88, s. 892; ● ref. Václav Hrobčický z Hrobčic: J. V. (Vrchlický), Hlas národa 6. 11. 1888; an., NL 6. 11. 1888; an., Pražský deník 6. 11. 1888; V. Mrštík, Ruch 1888, s. 538; J. Ladecký, Čes. Thalia 1888, s. 336; F. Zákrejs, Osvěta 1888, s. 1137; α, Zlatá Praha 6, 1888/89, s. 47; V. Vítězný, Lit. listy 10, 1888/89, s. 298; an., Čas 1889, s. 12 ●; ● ref. Vojtěch Žák, výtečník: V. Bš., Hlas národa 21. 12. 1890; Astur (H. G. Schauer), Lit. listy 12, 1890/91, s. 88; an., Čas 1891, s. 186; P., Hlídka lit. 1891, s. 192 ●; ● ref. Z Prahy a z venkova: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 12, 1890/91, s. 127; B. Čermák, NL 18. 7. 1891; F. Zákrejs, Osvěta 1891, s. 570 ●; ● ref. Zkažená krev: Astur (H. G. Schauer),

Lit. listy 12, 1890/91, s. 208; I. Hořica, NL 25. 4. 1891; an. (F. Roháček), Niva 1891, s. 158; (insc.:) P., Světozor 28, 1893/94, s. 612; an., Pražský deník 28. 10. 1894; J. Flekáček, Vlasť 11, 1894/95, s. 263 ●; ● nekrology: α, Zlatá Praha 9, 1891/92, s. 471; Š. (M. A. Šimáček), Světozor 26, 1891/92, s. 468 a 478; an., Lit. listy 13, 1891/92, s. 333; J. L. Turnovský, Zábavné listy 1892, s. 569; an., Čas 1892, s. 522; an., Lumír 1892, s. 288; an. (F. Roháček), Niva 1892, s. 272 ●; ● ref. Na Valdštejnské šachtě: š. (J. Kuffner), NL 11. 12. 1892; A. Schulzová, Zlatá Praha 10, 1892/93, s. 58; P., Světozor 27, 1892/93, s. 59 ●; J. Lier in Vzpomínky na paměť třicetileté činnosti Umělecké besedy 1863–1893 (prémie U. B. na rok 1894, s. 46); an. (F. X. Šalda): S. cyklus, Rozhledy 1894, s. 95 a 161 → KP 2 (1950); J. Kamper: L. S., jeho život a dílo, ČČM 1900, s. 135 a 1901, s. 55 (i sep. 1900); R. E. Jamot (J. Thomayer): Ze vzpomínek na mrtvé přátele, Zvon 1, 1900/01, s. 97; jv. (J. Vodák): ref. insc. Vojtěch Žák, výtečník, PL 5. 1. 1903; J. Štolba: Mé styky s L. S., in Z mých pamětí 2 (b. d., 1907, s. 204); Q. M. Vyskočil: Osudná příhoda v mladosti L. S., ČČM 1909, s. 417 + Literární odkaz L. S., Máj 9, 1910/11, s. 131; F. A. Šubert: L. S., Osvěta 1913, s. 294; ● ref. Král Třtina: G. P. (Pallas), Zlatá Praha 33, 1915/16, s. 480; (insc.:) = (J. Vodák), Čes. slovo 28. 2. 1929 ●; O. Fischer: Reliéfy českých dramatiků. L. S., Lumír 46, 1917/18, s. 370 → K dramatu (1919, s. 21); K. (J. Knap): Z listáře Družstva Národního divadla, Venkov 21. 6. 1928 + S., Preissová, Kunětická, tamtéž 21. 6. 1929; F. Strejček in L. S.: Naši furianti (1929); J. Sajíc: Dramatická díla L. S., Čes. osvěta 1932, s. 91 a 138; J. Kvapil: Osud L. S., LidN 6. 8. 1932 + Ještě o L. S., tamtéž 13. 8. 1932, obojí → O čem vím 1 (1932; znovu 1946); A. Wenig: Premiéra historické veselohry před padesáti lety (Zvíkovský rarášek), Rozhledy 1933, s. 61; A. M. Brousil: K českosti S., Venkov 16. 11. 1938; F. Hampl: Život na niti, in Poznamenaní (1940, s. 141) → Z bouřného času (1985, s. 331); p. (A. M. Píša): Památce L. S., F. Hampl: Lidská tvář L. S., obojí Nár. práce 6. 1. 1940; J. Toman: Po stopách L. S. (cerhonický archiv), LidN 19. 9. 1940 (polední vyd.) + Mikoláš Aleš a L. S., LidN 13. 1. 1941; ● k 50. výr. úmrtí: bs (B. Slavík) a V. Müller, LidN 9. 8. 1942; A. M. Brousil, Venkov 11. 8. 1942 ●; F. Hampl in L. S.: Mikuláš Dačický z Heslova (tj. Zvíkovský rarášek, Paní mincmistrová, 1942); V. Tichý: Humoresky L. S., LitN 1948, s. 102 + in L. S.: Z Prahy a venkova (1949); M. Heřman: S. Pan Konrád, Slovesná věda 3, 1949/50, s. 55; ● k 100. výr. nar.: O. Popp, Tvorba 1950, s. 46; jtg (J. Träger), Svět v obrazech 1950, s. 21 ●; J. Kopecký in L. S.: Naši furianti (1950) + in L. S.: Paní mincmistrová, Naši furianti (1950); J. Hájek: Průkopník realistických cest našeho dramatu, Divadlo 1952, s. 727; V. Müller: Osudové datum L. S., LD 10. 8. 1952; F. Götz: Poučení z Našich furiantů, LitN 1953, č. 37; F. Černý: L. S., Divadlo 1953, s. 1058; S. Utěšený: Lidový jazyk S. Našich furiantů, NŘ 1954, s. 115 → sb. K jazyku a slohu našich klasiků (1954, s. 44); V. Müller: Jubilant L. S., LD 7. 7. 1957; V. Müller, E. Turnovský in L. S.: Mikuláš Dačický z Heslova (tj. Zvíkovský rarášek, Paní mincmistrová, 1958); Z. Vavřík: L. S., Kulturněpolitický kalendář (1960, s. 192); V. Müller: První dramaturg ND, LD 17. 11. 1963 + Dvojvýročí L. S., LD 6. 8. 1967 + Naši furianti zas a znovu (osudy hry), Svob. slovo 25. 4. 1970 + Narodil se na Tři krále, LD 4. 1. 1975; V. Vondra: První český dramaturg, Práce 4. 1. 1975; J. Císař: Takové tajné sny. Sen desátý – jubilejní o hře, kterou jsem nepochopil (Naši furianti), Amatérská scéna 1977, č. 4; V. Königsmark: Cestou k divadelnímu realismu, Čes. jazyk a literatura 30, 1979/80, s. 175; A. Fuchs: Případ S., Práce 22. 6. 1979 + Furiant L. S., tamtéž 5. 1. 1980, příl. P 80, č. 1; J. A. Mager: Příspěvek k rodopisu S., Jihočeský sb. historický 1986, s. 85; R. Prchalová: Causa L. S., Reflex 1995, s. 52; F. Černý: Furianti z obce Honice, in Kapitoly z dějin českého divadla (2000, s. 139); A. Haman: L. S.: Naši furianti, sb. Literatura v diskusi (2000, s. 115).

ahm, zp

Středisko

1930–1934

Časopis mladých moravskoslezských spisovatelů s regionálním dosahem; poslední ročník za změněné redakce měl výrazně levicový charakter.

Podtitul: 1930–33 (roč. 1–3) Revue pro umění a kulturu; 1934 (roč. 4) Literární měsíčník. – *Redaktoři:* 1930–31 (roč. 1) O. Zemek s red. kruhem; 1931–32 (roč. 2) táž redakce do č. 5, pak odp. redaktor Z. Matyšek; 1932–33 (roč. 3) red. kruh (J. Koudelák, Z. Kriebel, F. Ptašinský); 1934 (roč. 4) B. Václavek, B. Kilian. – *Vydavatel:* 1930–33 (roč. 1–3) Literární středisko v Brně; 1934 (roč. 4) majitel B. Kilian, Brno. – *Periodicita:* měsíčník; 1930–33 (roč. 1–3) 10 čísel ročně, spojovaných někdy v dvojčísla; 1934 (roč. 4) pouze 5 čísel, ročník nebyl dokončen.

S. vzniklo z popudu mladých moravskoslezských spisovatelů sdružených v brněnském Literárním středisku, jako protějšek Kola, časopisu starší generace autorů konzervativnějšího zaměření. K hlavním iniciátorům patřil O. Zemek, který 1933 pro neshody o uměleckou a politickou orientaci časopisu z redakce i ze spolku odešel. Jeho postavení krátce zaujal F. Ptašinský, mj. překladatel z ruštiny a propagátor sovětské kultury. Rozpor mezi umělecky nevýbojnými beletristy a víceméně levicově orientovanými autory statí a recenzí vyústil v odevzdání redakce B. Václavkovi, který ve 4. roč. zcela změnil profil časopisu a z velké

části i okruh přispěvatelů. S. přestalo vycházet z finančních důvodů; jeho 4. roč. se stal předchůdcem časopisu U.

Časopis měl původně sloužit svobodně rozvíjenému tvárnému úsilí zbavenému provincionalismu (aniž by opomíjel regionální tradice) a zároveň prostředkovat kontakty s kulturním děním na slovanském severu a jihu. Proto zde byla zastoupena v překladech polská, jihoslovanská a se stoupající kvantitou i sovětská literatura. Stati, články nebo glosy přinášely pohledy na situaci různých slovanských uměleckých odvětví. Slovenští autoři (např. M. Figuli, F. Hečko, F. Kráľ, I. Minárik, M. Pišút) zde publikovali v mateřštině. V původní tvorbě se redakci nepodařilo soustředit výraznější talenty a časopis zůstával na okraji literárního dění, jisté publikační možnosti však poskytl mladým autorům (např. Z. Kriebel, F. Kožík, F. Nechvátal). Básnická tvorba se mnohdy prezentovala epigonskou poezií, často melancholicky laděnou milostnou nebo přírodní lyrikou. K pravidelnějším přispěvatelům *poezie* patřili: M. Bureš, R. Habřina, L. Jehl, I. Jelínek, B. Kafka, Z. Kriebel, Z. H. Matyšek, J. Nečas, F. Nechvátal, O. Peterka, J. Sobotka, Z. Spilka, K. F. Stránský, J. Uhde, J. Zatloukal, O. Zemek; dále přispěli Z. Bár, J. Hrabák, J. Jedlička, J. Koudelák, F. Kožík, J. M. Langer, J. Mikulič, J. Ošmera, K. Písařiček, E. Prosecký, Z. Rudim, A. Rybka, J. V. Sedlák, L. Sova, E. Srbová, V. M. Strojil, J. Šulc, J. Tesařík, A. Tománek (pseud. A. Bučina-Slezan), V. Vašíček, O. Žižka aj.; výjimečně otiskli verše P. Bezruč, O. Mikulášek, J. Urbánková, J. Zahradníček. Krátké *prózy*, publikované v početně menším rozsahu než poezie, měly milostné nebo sociální náměty a většinou je prostupovala tragika a sentiment. Ke kmenovým prozaikům patřili: R. Habřina, J. Koudelák, L. G. Mostecká, F. Ptašinský, F. Směja, K. Stránský, L. Třenecký; prózy dále otiskli F. Kožík, A. C. Nor, B. Pernica, O. Peterka, E. Prosecký, J. M. Slavík, J. Šulc, A. Tejkal, J. Uhde aj. Své místo tu našly také úryvky z *dramat* (L. Blatný, O. Peterka; V. Katajev, V. Majakovskij). *Přeloženou beletrii* uvedli: z nejvíce zastoupené literatury polské O. F. Babler (E. Zegadłowicz), F. Duša (J. A. Gałuszka), A. Gajdoš (J. Tuwim aj.) a ruské F. Ptašinský (V. Ivanov, V. Majakovskij), L. J. Karpfenová (V. Katajev), Z. Spilka (N. Gumiljev) aj.; dále z literatury chorvatské O. F. Babler (G. Krklec) a srbské F. Čuberka (M. Crnjanski, V. Obrenović-Delibašić); z jiných literatur se objevily překlady zcela ojediněle. Kromě beletrie obsahovalo každé číslo monografickou nebo problémovou stať týkající se písemnictví nebo ostatní umělecké tvorby. Odbornou úroveň si uchovaly *kritické studie a úvahy* zejména A. Balatky (hudba), R. Fleischnera, L. Páleníčka, O. Stibora (divadlo), F. Kalivody (architektura), R. Habřiny, B. Slavíka, V. Stupky, B. Václavka (literatura). Značný prostor poskytovalo S. drobnějším odborným příspěvkům, informacím, glosám, zprávám, pro něž vyhradilo rubriky *Literatura, Film, Hudba, Architektura, Výtvarné umění, Divadlo, Revue.* Přinášely také referáty o nových knihách, filmech, divadelních představeních, informovaly o aktuálních událostech ve světě umění a vědy, o významných jubileích aj. Přispívali sem četní autoři (často i pod šiframi): Z. Bár (i Z. B.), F. Bílkovský, P. Denk, A. Gregor, R. Habřina (i r. h.), B. Kafka (i Kfk.), F. Kalivoda, J. Kopa, L. Kraus (i L. Kr.), Z. Kriebel (i kri, -kri), L. Kundera, Z. H. Matyšek (i -zhm-), F. Neužil (i F. N.), L. Páleníček (L. Pál.), O. Peterka, M. Pišút, F. Ptašinský, K. F. Stránský, V. M. Strojil (i V. M. S.), V. Stupka, L. Třenecký (i L. T.), J. Uhde, A. L. Vojkůvka, R. Walter, O. Zemek (i O. Z., oz) aj. – Za redakce B. Václavka získalo S. vyhraněně levicový ráz. Změnila se i jeho forma, dostalo větší formát (jako v 1. roč.) a obrazová část byla nahrazena fotografiemi. Střídměji než v předešlých ročnících byla zařazována původní *próza* (např. ukázky z dosud nepublikovaných románů K. Nového Na rozcestí, M. Pujmanové Lidé na křižovatce, J. R. Vávry Ahmed má hlad, též příspěvky P. Jilemnického, B. Kličky, J. Kratochvíla) a původní *poezie* (I. Bart, F. Halas, Ó. Łysohorsky, J. Mahen, S. K. Neumann, J. Noha, J. Taufer, z dřívějších autorů M. Bureš, J. Jedlička, I. Jelínek, Z. Kriebel, F. Nechvátal). Zásadněji než v této původní beletrii se však levicová i protifašistická orientace S. projevovala ve výběru *překladů* (např. A. O. Avdějenka přel. F. Píšek, B. Brechta B. Mencák, F. I. Panfjorova B. Václavek) a zvláště *v kritických a teoretických statích:* ty se zabývaly zejména rozporem mezi společenským postavením spisovatele a jeho tvorbou (např. K. Konrad útočil na K. Čapka, K. Jiříček pod pseud. O. Krígl na V. Vančuru) nebo surrealismem a jeho vztahem k marxismu (B. Václavek, L. Svoboda); K. Konrad také kriticky analyzoval (stati Svár obsahu a formy a Ještě

jednou svár obsahu a formy) noetická východiska ruské formální školy a českého strukturalismu. Václavkova koncepce socialistické literatury byla obsažena hlavně ve stati K přítomné situaci slovesného umění. Značné místo věnoval časopis průhledům do avantgardních literatur, divadel, kinematografií, zejména v Sovětském svazu.

LITERATURA: P. B.: Nové literární „Středisko" v Brně, Index 1930, s. 70; A. N. (Novák): S. …, LidN 1. 11. 1930; A.: Od čtvrtstoletí jeví se v Brně úsilí… (o vzniku S.), Středisko 1, 1930/31, č. 2; B. Pernica: Co předcházelo literárnímu S., tamtéž, č. 5–6; P. B.: Z časopisů, Index 1931, s. 6; L. T. (Třenecký): S. …, Iskra 1932, s. 150; J. O. (Ošmera): S., Čin 4, 1932/33, s. 528; ne (A. Novák): Z časopisecké literatury, LidN 12. 2. 1933 + (šifra zsl.) F. X. Šalda a Nietzsche (o stati R. Habřiny aj. ve 3. roč. S.), LidN 13. 5. 1933; p. (A. M. Píša): Z časopisů a revuí, PL 8. 6., 24. 8. a 2. 10. 1934; a (J. Hora): Z revuí a časopisů, Čes. slovo 1. 9. a 5. 10. 1934; pfr (P. Fraenkl): Z časopisů, NO 17. 10. 1934; J. Ošmera: Moravské literární časopisy, Panoráma 1935, s. 2; A. Hájková, Z. Kožmín, Š. Vlašín: Literární život v Brně v l. 1918 až 1965, sb. Brno v minulosti a dnes, sv. 8 (1966, s. 331); S. Bartůšková: Profil časopisu S., sb. Václavkova Olomouc 1966. K demokratické literární publicistice 1918–1945 (1967, s. 130); J. Hek: Hlavní tendence literárního časopisectví meziválečného období na Moravě, Duha 1996, s. 14.

sb

Jan Jiří **Středovský**

* 16. 4. 1679 *Brumov* (B.-Bylnice)
† 18. 8. 1713 *Pavlovice* (P. u Přerova)

Autor historických, vlastivědných a hagiografických spisů o dějinách Moravy.

Psal se též Strzedowsky, Strzedowski, Stredowsky, Stredowskij, Stredovský. – Otec S., který pokračoval v písmácké tradici svých předků, byl správcem šlechtického panství v Brumově. S. vychodil farní školu v Brumově a jezuitské gymnázium v Uherském Hradišti. Poté studoval dva roky filozofii ve Vídni a dále bohosloví v Olomouci. 1700 přijal nižší svěcení, 1701 se stal jáhnem, 1702 byl vysvěcen v Olomouci na kněze. Od 1701 vypomáhal jako jáhen v Pavlovicích, t. r. se stal v Dřevohosticích zámeckým kaplanem svého mecenáše hraběte Jiřího Fridricha z Oppersdorfu, moravského zemského hejtmana. 1703 byl jmenován farářem v Pavlovicích, kde působil až do své smrti. Za kněžskou a spisovatelskou činnost byl oceněn titulem apoštolský pronotář s právem nosit biskupskou mitru, stal se též rytířem zlaté růže.

S. programově rozvíjel studium dějin Moravy, které chtěl završit mnohostranně založenou syntetickou prací. Jeho činnost vycházela z pečlivého shromažďování pramenů, ty však vyhodnocoval s velmi malou kritičností. První knižní prací S. byl spis *Mercurius Moraviae memorabilium* (Posel moravských pamětihodností) o původu Moravanů a jejich nejstarších dějinách, přinášející i množství vlastivědných informací o významných místech (Velehradu, Olomouci aj.). Jedna z kapitol pojednává o slovanském jazyku; S. oslavuje jeho přednosti a doporučuje jeho užívání v úřední a vládní oblasti (proto bývá tato část díla někdy označována jako nejstarší tištěná obrana českého jazyka). Spis *Sacra Moraviae historia sive Vita SS. Cyrilli et Methudii* (Posvátné dějiny Moravy neboli Život sv. Cyrila a Metoděje) podává spolu s životopisem Cyrila a Metoděje dějiny olomouckého biskupství. Tato práce, vzniklá jako kompilace starších pramenů, zahrnuje do dějin množství místních pověstí a obsahuje řadu odvážných nehistorických hypotéz a smyšlenek. Stejně jako předchozí kniha S. měla propagovat myšlenku moravského vlastenectví a byla projevem tzv. barokního slavismu. S. také upravil životopis Jana Sarkandra *Rubinus Moraviae…* (Rubín Moravy) od holešovského děkana Ondřeje Eustacha Schwartze (v původní podobě práce nedostala potřebné církevní schválení). S. se hlásil k B. Balbínovi a především k T. Pešinovi z Čechorodu, jehož je bezprostředním následovníkem. Všechna díla S. jsou psána poměrně kultivovanou latinou a usilují o barvitý, umělecky stylizovaný výraz. *Diversa memorabilium monumenta* (Různé památky historických pamětihodností), samostatná součást díla Sacra Moraviae historia, jsou nejstarší sbírkou pramenů k dějinám Moravy. Další práce tohoto druhu zůstaly v rukopisu, často v podobě přípravných a většinou neúplných materiálů a excerpt. Rukopisná Caementa historica… (Stavební kameny dějin) jsou náčrtem neuskutečněné moravské vlastivědy. Důležitou složkou této práce jsou i materiály bibliografické; fragmenty jeho soupisu moravských spisovatelů doplněné předmluvou vydal později J. V. Monse. Stranou

hlavní linie tvorby S. stojí jeho česky psané pojednání Medicus domesticus, to jest lékař domácí (1701).

KNIŽNĚ: Mercurius Moraviae memorabilium (Olomouc 1705); Sacra Moraviae historia sive Vita SS. Cyrilli et Methudii (Salcburk 1710); Rubinus Moraviae. Id est Vener abilis Joannis Sarcandri de Skoczovia… martyris admiranda patientia (Brno 1712). ▮ EDICE: J. V. Monse in Suppeditata ad historiam litterarium Moraviae (1777; rukopisný soupis moravských spisovatelů Brevis Memoria Moravorum Scriptorum…). ▮

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 15 765 – 15 767; J. Kábrt in Česká bibliografie v době temna (1964); A. Lukáš in Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1989–90, s. 82 (rukopisná díla Apographa a Apparatus). ▮ LITERATURA: 650 let farnosti brumovské. Sborník věnovaný na věčnou památku J. J. S. (Brumov-Bylnice 1992, ed. F. Sába). ▮ F. M. Pelcl in Effigies virorum eruditorum atque artificium Bohemiae et Moraviae – Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler… 3 (1777); J. Dobrovský in Cyrill und Method, der Slawen Apostel (1823); Ch. F. d'Elvert in Historische Literaturgeschichte von Mähren und Österreich-Schlesischen (Brno 1850); A. N. (Neumann): Nadšeným obhájcem češtiny byl J. J. S., farář v Pavlovicích nad Bečvou, Hlídka 1919, s. 105; M. Hýsek: J. J. S., Z dějin české literatury. Sborník statí věnovaný Jaroslavu Vlčkovi k šedesátinám… (1920); J. Vašica: J. J. S., Rozmach 1924, s. 12 → Eseje a studie ze starší české literatury (2001); A. Pražák in Národ se bránil (1945); B. Slavík in Písemnictví na moravském Valašsku (1947); J. Kábrt in Česká bibliografie v době temna (1964); B. Matušík: Medicus domesticus, Praktický lékař 1974, s. 113; O. Králík: Olomouc na humanistické mapě, Studia Comeniana et historica 1974, č. 7, s. 99 → Platnosti slova (2001); A. Lukáš: Literární dílo J. J. S., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1989–90, s. 82; J. Skutil: Žarošická legenda v rámci moravských barokních próz, Od Hradské cesty 1991/92, s. 13; J. Válka in Vlastivěda moravská – Dějiny Moravy 2 (1995).

jma

Jan ze **Středy**

* mezi 1305 a 1320
† 23. 12. 1380 *Olomouc*

Autor formulářových sbírek, překladatel latinských literárních děl do němčiny; významný představitel kulturního okruhu Karla IV.

Latinsky se psal Iohannes de Novo foro (nebo Noviforensis), německy Johann von Neumarkt. – Ač doložen četnými prameny, je životopis J. ze S. objasněn jen zčásti. J. Klapper ztotožnil J. ze S. s Janem z Vysokého Mýta (Iohannes de Alta Muta), notářem Jana Lucemburského; tato hypotéza však zůstává sporná. Bezpečně je zjištěno, že J. ze S. pocházel z německé patricijské rodiny, která byla spřízněna s předními patricijskými rody v českých zemích. Od 1347 byl notářem (sekretářem), od 1352 protonotářem, od 1353 kancléřem pražské královské (od 1355 císařské) kanceláře. Pobíral důchody z fary ve Středě (Neumarkt, lat. Novum forum) ve Slezsku, k níž postupně získal další obročí. 1352 byl jmenován (ale ne vysvěcen) biskupem naumburským, 1353 byl vysvěcen na biskupa litomyšlského, 1364 se stal biskupem olomouckým. Až do 1374, kdy byl propuštěn ze služby v dvorské kanceláři, se dával (s přestávkou v 1364) v církevních úřadech zastupovat. 1354–55 a 1368–69 pobýval v průvodu Karla IV. v Itálii. 1380 byl jmenován biskupem ve Vratislavi, ale nedožil se již svého vysvěcení. Byl pochován v augustiniánském klášteře v Litomyšli, který založil.

Pro Karlovu dvorskou kancelář sestavil, z velké části z vlastních písemností, dvě formulářové sbírky, které jsou známy pod novodobými názvy *Cancellaria Johannis Noviforensis* a *Summa cancellariae*. Na panovníkovo přání přeložil mezi 1353–64 do němčiny Pseudo-Augustinova Soliloquia animae ad Deum (Buch der Liebkosung), asi po 1374 tzv. Hieronyma, tj. kompilaci fiktivních listů Eusebia z Cremony, sv. Augustina a Cyrila Jeruzalémského o sv. Jeronýmovi; J. Klapper mu připsal také německý překlad Pseudo-Bernardova spisu Stimulus amoris (Stachel der Liebe). Pro moravskou markraběnku Alžbětu po 1374 zčásti přeložil, zčásti složil německé modlitby. (Klapperovo mínění, že pro Karla IV. pořídil novou redakci latinského Hieronyma, je sporné; domněnku tradovanou bollandisty, že je autorem delší verze václavské legendy Ut annuncietur, vyvrátil J. Ludvíkovský.) J. ze S. dovedl k vysoké úrovni pražskou dvorskou kancelář, z níž vyšlo několik set listin s jeho jménem. Udržoval styky s italskými humanisty, zejména byl obdivovatelem Petrarkovým. K. Burdach ho pokládal za představitele raného humanismu a domníval se, že pražská dvorská kancelář za jeho vedení ovlivnila vznik nové horní němčiny. Proti první polovině této teze, svého času velmi vlivné, se dnes namítá, že dopisy J. ze S. jsou psány

ozdobnou středověkou latinou, že literární díla, která překládal, pocházejí z 13. století a že obzor středověku nepřekračují ani jeho literární a umělecké zájmy; domněnka, že kancelář J. ze S. ovlivnila vznik nové horní němčiny, byla novějším bádáním opuštěna.

EDICE: Das Leben des hl. Hieronymus in der Übersetzung des Bischofs Johannes VIII. von Olmütz (1880, ed. A. Benedict); Cancellaria Johannis Noviforensis, episcopi Olomucensis, Archiv für österreichische Geschichte (Vídeň) 1886, s. 1 (ed. F. Tadra; i sep.); Summa cancellariae. Cancellaria Caroli IV. – Formulář královské kanceláře české 14. století (1895, ed. F. Tadra); in Vom Mittelalter zur Reformation. Forschungen zur Geschichte der deutschen Bildung, ed. K. Burdach, 4: Aus Petrarcas ältestem deutschen Schülerkreise (Berlín 1929, ed. K. Burdach); tamtéž 6/1: Schriften Johanns von Neumarkt 1: Buch der Liebkosung. Übersetzung des Pseudo-Augustinischen Liber soliloquiorum animae ad Deum (Berlín 1930, ed. J. Klapper); tamtéž 6/2: Schriften Johanns von Neumarkt 2: Hieronymus. Die unechten Briefe des Eusebius, Augustin und Cyrill zum Lobe des Heiligen (Berlín 1932, ed. J. Klapper); tamtéž 6/3: Schriften Johanns von Neumarkt 3: Stachel der Liebe. Übersetzung des Liber, qui dicitur Stimulus amoris (Berlín 1939, ed. J. Klapper); tamtéž 6/4: Schriften Johanns von Neumarkt 4: Gebete des Hofkanzlers und des prager Kulturkreises (Berlín 1935, ed. J. Klapper); tamtéž 8: Briefe Johanns von Neumarkt (Berlín 1937, ed. P. Piur); in J. Klapper: Johann von Neumarkt, Bischof und Hofkanzler (Lipsko 1964; modlitby). – *Překlady do češtiny in:* Čtení o Karlu IV. a jeho době (1958, přel. F. Heřmanský; ukázky).

LITERATURA: J. Lulvès: Die Summa cancellariae des Johann von Neumarkt (Berlín 1891); J. Klapper: Johann von Neumarkt, Bischof und Hofkanzler. Religiöse Frührenessance in Böhmen zur Zeit Kaiser Karls IV. (Lipsko 1964). ∎ J. Feifalik: Über das Leben des heiligen Hieronymus von Johannes VIII., Bischof von Olmütz, Schriften der historisch-statistischen Sektion der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde (Brno) 9, 1856, s. 193; F. Tadra: J. ze S. (Johannes Noviforensis), kancléř císaře Karla IV., biskup litomyšlský a olomoucký, ČČM 1886, s. 85 a pokr. + in Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1892); J. Truhlář in Počátky humanismu v Čechách (1892); F. Tadra: Kancléř J. ze S. a jeho Život sv. Jeronýma, Věstník ČAVU 1899, s. 421; M. Dvořák: Die Illuminatoren des Johann von Neumarkt, Jahrbuch der Kunstsammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses (Vídeň) 22, 1901, s. 35 → Gesammelte Aufsätze zur Kunstgeschichte (Mnichov 1929); K. Burdach in Deutsche Renaissance (Berlín 1916) + in Reformation, Renaissance, Humanismus (Berlín 1918); A. Hansel: Johann von Neumarkts kirchliche Laufbahn, Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven (Vratislav) 1927, s. 299; J. Klapper: Zur Lebensgeschichte des Humanisten Johann von Neumarkt, Kanzlers Kaiser Karls IV., Mitteilungen des Schlesischens Gesellschaft für Volkskunde (Vratislav) 1927, s. 148; E. Schieche: Ein Schweidnitzer Formularbuch Johanns von Neumarkt, Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens (Vratislav) 1927, s. 312 + Svídnický formulář J. ze S., Časopis Archivní školy 1927, s. 110 + Neues über Johann von Neumarkt, Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens (Vratislav) 1931, s. 292; K. Burdach: Der Dichter des Ackermann aus Böhmen und seine Zeit 2, sb. Vom Mittelalter zur Reformation 3/2 (Berlín 1932); H. A. Genzsch: Johann von Hohenmauth, alias von Neumarkt, im Dienst des Herzogs von Münsterberg und König Johanns von Böhmen und seine Beziehungen zum Lande Glatz, Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens (Vratislav) 1935, s. 89; H. Zatschek: Karolinische Studien. 1. Zu Johannes von Neumarkt, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 1935, s. 5; R. Holinka: Nová literatura o J. ze S., ČMM 1938, s. 369; P. Trost: Vliv císařské kanceláře Karlovy na slovesnou kulturu německou, sb. Co daly naše země Evropě a lidstvu (1939) → Studie o jazycích a literatuře (1995); J. Šusta in Karel IV. Za císařskou korunou 1346–1355, České dějiny 2/4 (1948); F. M. Bartoš: Dantova Monarchie, Cola di Rienzo, Petrarca a počátky reformace a humanismu u nás, Věstník KČSN, tř. filoz.-hist.-filol., 1951, č. 5; E. Winter in Frühhumanismus. Seine Entwicklung in Böhmen und deren Bedeutung für die Kirchenreformbestrebungen im 14. Jahrhundert (Berlín 1964); J. Tříška in Literární činnost předhusitské univerzity (1967); J. Kejř: Ioannis Andreae Hieronymianum opus a jeho ohlas v českých zemích 3, Studie o rukopisech 1973, s. 75; J. Hejnic: K dopisu J. ze S. č. 122 Piur, LF 1973, s. 165; J. Ludvíkovský: Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, ř. E – archeol.-klasická, 1973–74, č. 18–19; E. Schwarz: Johann von Neumarkt, Lebensbilder zur Geschichte der böhmischen Länder 1 (Mnichov 1974, s. 27); M. Švábenský: Brněnský rukopis Summa cancellariae J. ze S., sb. Jižní Morava 1974, č. 2; H. J. Rieckenberg: Zur Herkunft des Johann von Neumarkt, Kanzler Karls IV., Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 1975, s. 555; P. Ochsenbein: Die deutschen Privatgebete Johanns von Neumarkt. Überlieferungsgeschichtliche Studien zu einer bislang unbekannt gebliebenen Londoner Handschrift, Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik 12, 1977, s. 145; in sb. Antika a česká kultura (1978, red. L. Varcl); J. Bujnoch: Johann von Neumarkt als Briefschreiber, sb. Karl IV. und sein Kreis, Lebensbilder zur Geschichte der böhmischen Länder 3 (Mnichov 1978, s. 67); I. Hlaváček: Z knižní kultury doby Karla IV. a Václava IV. v českých zemích, AUC Praha. Historia Universitatis Carolinae

Pragensis 18, 1978, č. 1 → Knihy a knihovny v českém středověku (2005); J. Nechutová: J. ze S. a Konrád Waldhauser, Zprávy Jednoty klasických filologů 1979, s. 56 + Konrád Waldhauser a myšlenkové proudy doby Karla IV., SPFF Brno, roč. 28–29, ř. B – filoz., 1979–80, č. 26–27; E. Petrů: J. ze S. a jeho význam pro olomoucký humanismus, sb. Historická Olomouc a její současné problémy 2 (1979, s. 95); P. Ochsenbein: Eine bisher unbekannte böhmische Handschrift mit Gebeten Johanns von Neumarkt, Zeitschrift für deutsche Philologie (Berlín) 1979, s. 85; A. Vidmanová: Středolatinská beletrie, J. ze S. a olomoucký protohumanismus, sb. Historická Olomouc a její současné problémy 3 (1980, s. 224) → Laborintus – Latinská literatura středověkých Čech (1994); W. Höver: Johann von Neumarkt, Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon 4 (Berlín, New York 1983, sl. 686); W. Keil in Zwischen „Vorbildlichkeit" und „Adaptabilität": Studien zum Vorpädag (Mnichov 1985); J. M. Clifton-Everest: Johann von Neumarkt und Cola di Rienzo, Bohemia (Mnichov) 1987, s. 25; M. Bláhová: Život a dílo J. ze S., Studia z dziejów Środy Śląskiej, regionu i prawa Średzkiego, Acta Universitatis Wratislaviensis č. 980, Historia 70, 1990, s. 77; D. Martínková: Několik textově kritických poznámek ke Cancellarii J. ze S., LF 1992, Supplementum 2, s. 120; E. Petrů in Humanismus a raná renesance na Moravě (1992, s I. Hlobilem); P. Ochsenbein: Johann von Neumarkt als geistlicher Schriftsteller, Wolfram-Studien 13: Literatur im Umkreis des Prager Hofs der Luxemburger. Schweinfurter Kolloquium 1992 (Berlín 1994, s. 67); J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do r. 1400 (2000); M. Bláhová: Kandidatura J. ze S. na úřad vratislavského biskupa, sb. Tysiacletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej (Katovice 2000, s. 86) + Lux Romana v díle J. ze S., sb. Lux Romana w Europie Środkowej ze szczególnym uwzględnieniem Śląska (Katovice 2001, s. 76). – Viz též in EDICE.

jl

Antonín Ludvík **Stříž**

* 17. 1. 1888 *Bohdalice* u Vyškova
† 6. 8. 1960 *Praha*

Katolicky orientovaný editor a překladatel, spolupracovník J. Floriana a poté L. Kuncíře, esejista a kritik, náboženský a kulturní publicista.

Psal se i Antonín S. – Syn zámeckého zahradníka. Obecnou školu navštěvoval v rodišti, gymnázium absolvoval v Brně. Jako student projevil i hudební nadání (hrál na cello) a kolem 1904 poznal v rodných Bohdalicích J. Demla, jenž krátce působil jako kaplan v sousedním Kučerově. Studia na pražské právnické fakultě (přes výborné výsledky) zanechal po první státnici a po prázdninách 1909 odešel za J. Florianem do Staré Říše u Telče. Byl jeho oddaným stoupencem a posléze (po rozchodu J. Demla s Florianem) jeho nejbližším spolupracovníkem, především jako redaktor (i vydavatel) edičních řad Studium, Nova et vetera a Dobré dílo. S jeho družinou se 1911 přestěhoval do Velké (V. nad Veličkou) u Strážnice a 1912 do Osvětiman u Kyjova, kde byl s Florianem v prosinci t. r. zatčen a téměř dva měsíce strávili ve vyšetřovací vazbě v Novém Jičíně. Florianovu vydavatelskou činnost, která vyvolávala konflikty s církevními i státními orgány, S. hájil v redakčních prohlášeních, statích, polemikách a pamfleticky laděných výpadech proti církevním hodnostářům, kteří ji považovali za škodlivou (v říjnu 1913 byl odsouzen na dva dny vězení pro urážku); rozvíjel ji dále po návratu do Staré Říše 1914 jako editor a překladatel. 1917 narukoval a vykonával lehkou službu v zázemí. Po válce vstoupil do pražského semináře a od 1919 pokračoval ve studiu bohosloví v Římě, kde byl 1922 vysvěcen na kněze (1937 ThDr.). 1922–30 působil jako kaplan a posléze farář v Novém Strašecí, 1930 byl jmenován spirituálem pražského arcibiskupského semináře, 1939 kanovníkem Vyšehradské kapituly (stal se též lektorem asketiky na teologické fakultě). 1919 podnítil vznik Družstva přátel Studia a v následujících desetiletích spolupracoval s vydavatelem jeho knižní produkce L. Kuncířem, řídil pro jeho nakladatelství několik edic a samostatných publikací; od 1928 mj. pořádal (a vydával) náboženský věstník Vinice Páně. Přátelské styky udržoval s četnými literáty a výtvarníky a s hudebním skladatelem V. Novákem. Po 1945 spolupracoval s nakladatelstvím Vyšehrad, po únoru 1948 žil v ústraní.

S. literární činnost určovala orientace na tradiční křesťanské hodnoty. Ve starořížském období byla spjata s intenzitou duchovního světa a myšlení J. Demla a J. Floriana, s jeho konzervativním a zároveň nekonvenčním programem obrození katolicismu, s osvětovou tendencí a knihomilstvím. Po předválečných knihách esejů *Přátelům* a *Decenium Jakuba Demla* měly další S. původní knižní práce především teologické poslání; vedle příspěvků v náboženských periodikách publikoval i v literárních časopisech a v denním tisku eseje, studie, glosy a překlady především s náboženskou, histo-

rickou a kulturní tematikou. Záhy se S. stal překladatelskou osobností širokého spektra zájmů. Překládal zejména z latiny, dále z řečtiny, francouzštiny, italštiny, portugalštiny, angličtiny, němčiny a polštiny, a to jak beletrii (H. Belloc, R. H. Benson, G. K. Chesterton, T. De Quincey, W. B. Yeats), tak tituly naučné a určené pro bohoslužebné účely, modlitby prvních křesťanů, stati mystiků, spisy sv. Bonaventury, Jeronýma, Raymunda Kapuánského, listy Kateřiny Sienské aj. Jako znalec středověké literatury přeložil též Kristiánovu legendu a Život sv. Prokopa.

ŠIFRY: A. S., Sž. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Akord; Almanach Kmene 1936/37; Archa (Prostějov, Olomouc); Dětská neděle (1939–40); sb. Dobré dílo (Stará Říše 1912–18); Charita (1946–48); Katol. noviny; sb. Letorosty (1920–21); Lid. listy; Logos (1947); Na hlubinu (Olomouc); sb. Nova et vetera (Osvětimany, Stará Říše, od 1912); Přehled; Rozmach; Rozpravy Aventina; sb. Studium (Stará Říše 1910–11); Tribuna (1921); Tvar; sb. Úvodem do nového čtvrtstoletí Dobrého díla (1926, Knihy staroříšské); Vinice Páně (od 1928); sb. Život a umučení sv. Václava (1929). ■ KNIŽNĚ. *Eseje a práce o literatuře:* Přátelům (1911); Decenium Jakuba Demla (1915). – *Překlady:* Ustanovení, která vyšla od apoštolského Svatého stolce Petrova… (1910, s J. Demlem); Annibale-Maria di Francia: Pohřební řeč nad sestrou Marií z Kříže… (1910); Pius X.: Encyklika Communium rerum (1910) + Encyklika Editae Saepe (1910) + O obnově posvátné hudby (1911); S. E. Hieronymus: Životy sv. Pavla poustevníka, sv. Hilariona opata a mnicha Malcha zajatce (1910) + Listy sv. Eusebia Jeronýma, kněze a učitele církve (1917); Sv. Vincence Ferrerského… Kázání na modlitbu Páně proti sedmeru hlavních neřestí (1911); Listy sv. Kateřiny Sienské (1912; upr. vyd. 1930, ed. J. Vašica); Papeže Pia IX. Apoštolská konstituce Apostolicae sedis moderationi (1913); B. Balbín: Život sv. Jana Nepomuckého (1914, dokončení překladu A. Sauera); Misál římský (1914, i upr.; přeprac. vyd. 1937, 1941, 1945); J. S. de Rezende: Můj Flos sanctorum (1914); R. H. Benson: Neviditelné světlo (1914) + Historie Richarda Raynala poustevníka (1916); Raymund Kapuánský: Život sv. Kateřiny Sienské… (1915); W. B. Yeats: Tajemná růže (1915); G. K. Chesterton: Heretikové (1915) + Prostota otce Browna (1918) + Ortodoxie (1918); Modlitby církevní (1917); H. Belloc: Čtyři pocestní (1919) + Cesta do Říma (1920); Sv. Bonaventura: Život sv. otce Františka… (1920); T. De Quincey: Johanka z Arcu (1920); Fulcher Chartreský: Historie Jeruzalémská… (1920); M. Rabanus: Život blažené Maří Magdaleny i sestry její sv. Marty (1920); Život a umučení sv. Václava a báby jeho sv. Ludmily dle sepsání Křišťanova (1921, s komentářem J. Pekaře); Život sv. Prokopa (1923); Život sv. otce Antonína, který napsal… sv. otec Athanáš… (1928); C. Carminati: Pomozte misiím! (1931); Cesta k věčné lásce (1932, výbor z mystiků 14. století); F. M. Willam: Život Marie, matky Ježíšovy (1937) + Život Ježíše Krista v kraji a lidu izraelském (1941); Modlitby prvních křesťanů (1946, i usp.); Církevní hodinky ke cti sv. Michaela Archanděla (1948); Manuale rituum… (1955, i usp.). – *Ostatní práce:* Věnec Ducha svatého (1931; rozšíř. vyd. 1948); La Saletta. Zjevení Matky boží 19. září 1846 (1932; dopln. vyd. 1946); Kurs latiny pro samouky (1941; upr. a dopln. vyd. 1999 s tit. Latina). ■ SCÉNICKY. *Libreto:* Velikonoční kantáta (1940). ■ KORESPONDENCE: J. Pinkava: Z bohaté korespondence Františka Odvalila (Odvalilovi z 1924), Hanácké noviny 2. 5. 1998. ■ REDIGOVAL *periodika:* Vinice Páně (1928–41), Charita (1946–48), Logos (1947); *sborníky a edice:* Studium teologie, umění a vědy (1910), Studium (1910–11), Nova et vetera (1912–16), Dobré dílo (1912–18), Prameny (1919–20), Boží bojovníci (1923–28), Karmel (1924), Svatí Otcové (1924–30), Vinice Páně (od 1927); *publikace:* Životopisy svatých v pořadí dějin církevních 1–5 (1930–32, napsal a sest. I. Vondruška, sv. 5 s tit. Kalendárium svatých s ukazatelem životopisů). ■

LITERATURA: T. A. (A. Procházka): V Nova et vetera… (polemika), MR 1913/14, sv. 28, s. 527; F. Pelikán: ref. překl. G. K. Chesterton: Heretikové, Nové Čechy 1918, s. 147; V. Z. (Zelinka): ref. překl. M. Rabanus, Fulcher Chartreský a sv. Bonaventura, Zlatá Praha 1921, s. 284; an.: ref. překl. H. Belloc: Cesta do Říma, tamtéž, s. 486; M. Weingart: ref. překl. Život a umučení sv. Václava…, ČČM 1922, s. 73; an.: ref. překl. Život sv. Prokopa, ČČH 1923, s. 547; J. Ludvíkovský: Několik poznámek k výkladu Legendy Kristiánovy, Naše věda 1943, s. 17; J. Beneš: nekrolog, Katol. noviny 21. 8. 1960; A. Stankovič in Význam Josefa Floriana (Mnichov 1983, Olomouc 1998 s tit. Okradli chudého; zde i z koresp.); L. Kuncíř in Život pro knihu (1985, s. 125 aj.); J. Deml: Pout na Svatou Horu (1991 ← Ave Maria 1946); M. C. Putna in Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918 (1998, s. 399).

ls

Studentská revue

1921–1926

Studentská tribuna převážně levicového zaměření s širším kulturněpolitickým profilem, jedno z nástupišť poválečné literární generace, zvláště kritické.

Titul: 1921 (roč. 1, č. 1) Studentská revue pro beletrii, život a umění; 1921–22 (roč. 1, č. 2–10) Studentská revue pro život, vědu a umění; 1922–26 (roč. 2–5) Studentská revue. – *Podtitul:* 1925–26 (roč. 4–5) List socialistického studentstva. – *Redaktoři:* 1921–22 (roč. 1, č. 1–4) B. Václavek a K. L. Kácl, (č. 5) B. Vác-

lavek; 1922–23 (roč. 1 od č. 6–7 – roč. 2 do č. 5) A. Kostečka; 1923–26 (roč. 2 od č. 6–7 – roč. 5) V. Běhounek; ve všech ročnících byl společně s redaktorem uváděn jako součinitel red. sbor nebo kruh (někdy i jmenovitě). – *Odpovědní redaktoři:* 1921 (roč. 1, č. 1–2) B. Svěrák, předseda Ústředního svazu čes. studentstva; 1921–23 (roč. 1 od č. 3 – roč. 2 do č. 5) V. Hajný; 1923–25 (roč. 2 od č. 6–7 – roč. 4) J. Pleskot; 1925–26 (roč. 5) J. Franta. – *Vydavatelé* (všichni Praha): 1921 (roč. 1, č. 1–2) Ústřední svaz čes. studentstva; 1921–23 (roč. 1 od č. 3 – roč. 2 do č. 5) Ústřední studentské knihkupectví a nakladatelství; 1923–24 (roč. 2 od č. 6–7 – roč. 3) Studentská knihtiskárna; 1925 (roč. 4) S. Dobiáš za Kruh Studentské revue; 1925–26 (roč. 5) V. Holý za Kruh S. r. – *Majitelé:* 1921 (roč. 1, č. 1–2) Ústřední svaz čes. studentstva; 1921–22 (roč. 1, č. 3 – 6–7) Ústřední studentské knihkupectví a nakladatelství; 1922–24 (roč. 1 od č. 8 – roč. 3 do č. 1) Ústřední svaz čes. studentstva; 1924 (roč. 3, č. 2 – 8–10) Ústřední studentské knihkupectví a nakladatelství; 1925 (roč. 4) S. Dobiáš za Kruh S. r.; 1925–26 (roč. 5) V. Holý za Kruh S. r. – *Periodicita:* měsíčník (10 čísel ročně, z toho jedno až dvě dvojčísla), pouze roč. 4 obtýdeník; 1921–22 (roč. 1) od října do června; 1922–23 (roč. 2) od října do září; 1924 (roč. 3) od ledna do prosince; 1925 (roč. 4) od března do července; 1925–26 (roč. 5) od listopadu do března (číslem 5 přestala S. r. vycházet). – *Přílohy:* 1921–22 (roč. 1, č. 1–5) Beletrie; 1922–23 (roč. 2) Sociální péče (podtit. Orgán Sboru pro sociální péči o studentstvo, red. V. Gutwirth).

S. r. vznikla jako studentská tribuna, vydavatelsky závislá na Ústředním svazu čes. studentstva, jejíž podobu hned v počátcích udávali levicoví studenti v čele s B. Václavkem; revue však nebyla spjata s žádnou politickou stranou (v článcích se objevovaly výhrady jak k politice komunistické strany, tak k postupům socialistických stran) a vyznávala světonázorovou tolerantnost. Jejím prvotním programem bylo „tvoření a kritika", posuzování různých jevů veřejného života a prezentace studentské literární, kritické nebo i vědecké produkce. V polovině 1. roč. (koncem února 1922) došlo pod tlakem pravicových studentů a v důsledku jednání valného shromáždění Ústředního svazu čes. studentstva, požadujícího omezení S. r. na otázky úzce stavovské, k rezignaci Václavkovy redakce. Časopis pak preferoval studentskou a školskou tematiku. V polovině 2. roč. (duben 1923) stanul v čele redakce V. Běhounek, za jehož vedení se list začal opět otevírat politické, kulturní a umělecké problematice. Počínaje 4. roč. (tehdy již s podtitulem List socialistického studentstva) se S. r. vymanila z přímé závislosti na studentském svazu založením vlastního vydavatelského sdružení (Kruh Studentské revue).

V souladu se svým určením se S. r. zabývala v první řadě studentskými záležitostmi, v nestejné míře pak různými oblastmi veřejného života včetně literatury a umění. Od počátku věnovala pozornost studentské spolkové práci (M. Matoušek, J. Procházka, později i V. Běhounek, S. Dobiáš, V. Hajný aj.) i její historii (V. Gutwirth), vztahu mladých lidí k veřejnému životu, úsilí o zvědečtění politické práce (J. M. Kořínek), problematice vědecké práce studentů (J. E. Langner aj.) i filozofickým otázkám (J. L. Fischer, B. Lifka), též postavení ženy (V. Kořínková, Z. Schafer aj.). Ostré polemiky v soudobém tisku vyvolal K. L. Kácl statí Náš poměr k Němcům (roč. 1, č. 2), v níž proti nacionalistickým snahám o mocenské řešení navrhoval kromě jednání i odstoupení vyhraněně německých oblastí pohraničí; kritické zhodnocení Káclova návrhu i následné diskuse provedl J. L. Fischer (roč. 1, č. 4). V období od poloviny 1. roč. do poloviny 2. roč. se v duchu prosazované nepolitičnosti obsah zúžil převážně na školský a studentský život. Proměnou redakce ve 2. roč. pak opět přibývalo politických a kulturních témat, a to zejména v posledních dvou letech existence S. r. Byly publikovány stati věnované politické aktivitě mladé inteligence i jejímu vztahu k socialismu (J. Franta, A. Kostečka, P. Levý, K. Plaňanský aj.), obecné problematice kapitalismu, internacionalismu (S. Dobiáš, V. Hajný), třídnímu boji (J. Franta v polemice s marxismem), též specifické otázce českého novoliberalismu (polemika J. B. Čapka s domácí deformací filozofie pragmatismu a s Peroutkovou Přítomností) aj. – Literatura a umění se staly pevnou součástí listu za Václavkovy redakce, kdy v textu jednotlivých čísel byly tištěny příspěvky kritické, v příloze pak beletristické. Příloha *Beletrie* přinášela vesměs práce nejmladší generace. V lyrice měly namnoze ráz Wolkrova prvního období s pokorou a něžným vztahem k všedním předmětům včetně jejich antropomorfizace, nejednou však probleskovalo sociální cítění od soucitu s ponížen̄ými až po revoluční vzpouru; častým tématem byly citové vztahy mladých lidí, rovněž úsilí o nalezení místa v životě; kromě vitalistických tendencí jsou občas zřejmé i stopy symbolismu a dekadence. *Lyrickými básněmi* přispěli J. Berák, K. Biebl,

V. Bláha, J. Haupt, J. Hora, S. Kadlec, Z. Kalista, J. Klepetář, K. Konrád, V. Nezval, B. Václavek, J. Wolker, ojediněle i V. Běhounek, K. Erban, J. M. Kořínek, Z. Rón aj. Z nemnoha *próz* je kromě rad začínajícímu spisovateli od J. Švehly nejosobitější fantasmagorie J. Haupta V horečce. Expresionismem je poznamenáno *drama* J. Beráka Fantomy, abstrakta, nuly, katastroficko-utopické drama O. Malce Ztratili letopočet i nedokončená vize sociální revoluce zvrhlé nakonec v diktaturu a hlad Bezbožná komedie (pod šifrou √-1.). *Kritické stati a články* v 1. roč. pojednávaly o literatuře minulosti (F. Kubka o vlivu H. Heina na mladého Vrchlického, J. E. Langner o M. Hartmannovi aj.) a zvláště současnosti; J. Klepetář uvažoval nad vztahem věčného a nového v soudobém umění, E. Dvořák polemizoval s poetikou nejmladší generace, J. Kršić psal o jugoslávské literární revui Zenit aj. Rozsáhlý příspěvek o metodě studia lidových písní otiskl B. Václavek. *V referátové části,* rozdělené podle oborů (nejčastěji rubriky *Filozofie, Literatura, Divadlo a hudba*), recenzoval filozofické a estetické práce B. Lifka (i šifra B. L.), beletrii překladovou i původní, zvláště první sbírky básníků mladé generace B. Václavek (šifra V-ek), o Wolkrově Hostu do domu referoval V. Nezval, o pražských divadelních inscenacích a koncertech J. Klepetář (i šifra -jkř.), o brněnských B. Václavek (šifra V-ek). – Po odchodu Václavkovy redakce přestala S. r. beletrii publikovat a omezila i uměleckokritickou část; až do konce 2. roč. se objevovaly drobné referáty o literatuře a divadle, nejčastěji z pera J. Klepetáře (i šifra -jkř.). Otiskování beletrie neobnovila ani Běhounkova redakce, avšak již ve 3. a zvláště ve 4. a 5. roč. dávala větší příležitost dalším mladým kritikům. Ojediněle v tomto období publikovala S. r. i větší *úvahové a konfesijní články:* o směřování mladé literatury, jejích formách a funkcích několikrát uvažoval P. Fraenkl ve 4. roč., o sociální poezii psal J. B. Čapek v posledním roč., tehdy také otiskl J. Träger stať vyznívající jako polemika s avantgardní koncepcí divadla Boje o divadelní dnešek, též M. Hlávka kritický článek o situaci českého filmu. Z kritických žánrů však naprosto převážily *referáty:* o literatuře (české, občas i překladové) psal V. Běhounek (i šifra vbk.), J. B. Čapek (i šifra jbč.), P. Fraenkl (i šifry F., pf.), A. C. Nor, V. Tichý (i šifry T., vt.), J. Vozka, ojediněle M. Matoušek, B. Mencák, E. Urx, A. Žáček, též šifry -a-, ae, -avt-, č., jča, -la, Mn. (asi M. Novotný) aj.; o divadle J. Träger (i šifra J. T.); o hudbě (většinou opeře) M. Očadlík (i šifra M. O.); o výtvarném umění (výstavách) K. Šourek a šifra -hla-kra; o filmu J. Černý (i šifra J. Č.). Občas se objevily referáty o literatuře filozofické a sociologické (J. B. Čapek, O. Podpěra, J. Vozka), též politické (např. několikrát šifra jf. nebo j. f. – snad J. Fučík).

LITERATURA: V. B-ek (Běhounek): Z nových časopisů, Studentský časopis 1922, s. 90; -jkř. (J. Klepetář): S. r., Tribuna 19. 8. 1922; Viry: Studentské počátky naší mladé literatury, Studentská revue 5, 1925/26, s. 102; J. Klepetář: O Vítězslavu Nezvalovi, básníku, RA 2, 1926/27, s. 100; B. Václavek: Význam Masarykovy koleje, Almanach hradčanských kolejáků 1919–1929 (1929) → Literární studie a podobizny (1962, s. 234 a poznámky s. 375) + Deník 1921–1922 (1962, s. 36); Š. Vlašín in Bedřich Václavek (1979, s. 18 a 20); J. Dvořák: J. L. Fischer v kontextu kritiky let dvacátých, sb. Hledání řádu skutečnosti (1994, s. 104).

pp, et

Studentský časopis

1922–1942

Časopis založený na spolupráci studentů, profesorů, přátel školy a odborníků, proklamující jako své východisko zásady masarykovského realismu, informující o různých oblastech školního i společenského dění, především však tribuna pro studentské referující i beletristické příspěvky.

Redaktor: 1922–30 (roč. 1–9) J. Sochor; 1930–42 (roč. 10–21) A. Řeřábek; společně s redaktorem působila red. rada (popř. red. kruh), zpočátku padesátičlenná, 1925–38 (roč. 5–17) studentští redaktoři spolupracující s regionálními red. radami; průběhem let byli studentskými redaktory mj. H. Bonn, J. Červinka, M. Havel, V. Hejna, A. Hliněný, J. Kopecký, B. Kosiner, J. Nováková, J. Pilař, J. J. Puchwein (později pod jm. J. Marek), O. Srbová, O. (P.) Tigrid, J. Träger, J. Valja. – *Vydavatel:* Kruh přátel střední školy, Praha. – *Periodicita:* měsíčník, 10 čísel od září do června; z toho 1922 (roč. 1) pouze 5 čísel od března do června a 1941–42 (roč. 21) 5 čísel od září do ledna, poslední č. 5 – 10. 1. 1942 (bez vysvětlení oznámeno ukončení ročníku). – *Příloha:* 1931–38 (roč. 11–17) Středoškolský sport.

Kvůli možnosti vydávat S. č. byl 1922 ustaven Kruh přátel střední školy (předseda J. Fischer), který se stal majitelem a vydavatelem časopisu. S. č. chtěl oslovit studenty na všech druzích

středních škol, obsáhnout různé druhy jejich činnosti a zájmů, propojit je, zaktivizovat k cílevědomému zlepšování studentského života, být obrazem i spolutvůrcem myšlenkového i tvůrčího vývoje studentů, umožnit jim publikovat názory i umělecké pokusy. Časopis byl řízen odpovědným redaktorem-profesorem (prvních deset let J. Sochor, poté A. Řeřábek) a tvořen střídajícími se studentskými redaktory, kteří recenzovali a zařazovali zasílané příspěvky ve spolupráci s redakční radou, resp. regionálními redakčními radami. Podoba časopisu se postupně vyhraňovala jak co do vymezení adresátů (disparátnost zájmů studentů nižších a nejvyšších ročníků, pragocentristické zvýhodnění a možnosti uplatnění studentů v regionech a zvláště na venkově ap.), tak co do ideového výměru (konzervativní, náboženská orientace, pokrokové či vyhraněně levicové tendence); časopis setrval na svém proklamovaném určení: být neutrální platformou pro všechny názory. K činnosti S. č. patřilo také organizování různých studentských akcí (též ve spolupráci s Mladou kulturou), pořádání uměleckých soutěží, vzdělávacích přednášek, zájezdů, letních táborů, sjezdů spolupracovníků časopisu, vydávání sborníků studentských prací (Chvála slova 1940, ed. J. Šedivý, A. Vrbová, J. Kopecký) ap.

S. č. publikoval diskuse o náboženství, o pokroku, o nacionalismu, o hudbě, o poezii, o nedostatcích ve školství a vzdělávání, o sbližování rodiny a školy, o československé vzájemnosti, o etice, o sociálních problémech, fašismu aj. Jeho víceméně neutrální pozice vyvolávala námitky např. klerikální kritiky (neuspokojivý duchovní a mravní rozměr časopisu vytýkaný mu mj. v Pražském večerníku a Jitru) a podnítila polemiky stoupenců nestranné koncepce S. č. a představitelů levicových názorů na počátku 30. let (v Indexu, Činu a Levé frontě publikována obvinění ze služebnosti měšťácké společnosti, z vnitřní cenzury a nedemokratických metod v S. č., z nedostatečného prostoru pro avantgardní, zejména levicovou část studentstva a jeho zájem o třídní boj, marxismus a politický vývoj). Z pravidelných rubrik (beletristická, referátová a úvahová část, humor, sport a skauting, studentský život, šachy, filatelie, hádanky, soutěže, výtvarnictví) patřila k nejživotnějším a nejoceňovanějším *Z došlých dopisů;* výjimku mezi příspěvky studentů tvořily informativní články profesora J. Fischera o hospodářském a politickém dění u nás i v zahraničí a instruktivní referáty odborníků různých oborů. Od poloviny 30. let byly v rubrice *Otázky a názory* či v anketách otiskovány názory významných kulturních osobností (K. J. Beneš, E. F. Burian, J. Čapek, K. Čapek, A. Černík, V. Černý, J. L. Fischer, O. Fischer, J. Frejka, F. Halas, V. Holzknecht, J. Hora, L. Khás, J. Kopta, J. B. Kozák, V. Krajina, J. Kučera, M. Majerová, J. Mukařovský, F. Peroutka, K. Poláček, A. Pražák, M. Pujmanová, V. Rada, V. Renč, V. Řezáč, K. Šourek, A. M. Tilschová, F. Trávníček, V. Vančura, O. Vočadlo, J. Zahradníček, P. Zenkl, J. Žák aj.). Přehledný obraz o vlivu S. č. podávají jubilejní čísla k 10., 15. a 20. výročí vydávání časopisu, v nichž vzpomínají jeho bývalí spolupracovníci, i průběžné reference o zmínkách o S. č. v jiných periodikách a každoroční souhrnné hodnocení jeho obsahu a činnosti. – V úvahové části, rozdělené dle oborů, přispívali kromě jiných: *o literatuře* F. Balej, I. Blatný, P. Bojar, J. Brambora, F. Bulánek-Dlouhán, J. Červinka, L. Fikar, J. Frejka, M. Hlávka, A. Hliněný, J. Hrubant, J. Kopecký, J. Kučera, J. Linhart, J. Marek, J. Nováková, M. Novotný, V. Pekárek, J. Pilař, J. Plavec, B. Slavík, F. Soldan, O. Srbová, F. Tetauer, J. Valja, F. Vrba; *o divadle a filmu* K. Cvejn, J. Frejka, M. Havel, S. Ježek, J. Kopecký, J. Kučera, V. Sommer, O. Srbová, F. Tetauer, O. (tj. P.) Tigrid, J. Träger, F. Vrba; *o hudbě* I. Hurník, M. Očadlík, J. Plavec, F. Šauer; *o výtvarném umění* J. Kotalík, J. Pečírka, K. Šourek. V beletristické části publikovali *básně, krátké prózy, reportáže* ap. A. Bartušek, V. Běhounek, I. Blatný, P. Bojar, H. Bonn, A. Branald, B. Březovský, M. Bureš, K. Cvejn, L. Čivrný, J. Drda, L. Fikar, M. Florian, J. Frejka, J. Hájek, F. Hampl, M. Havel, J. Heger, J. Hiršal, A. Hliněný, E. Hodačová, A. Hoffmeister, M. Holas, E. Holečková, J. Hořec, E. Hostovský, F. Hrubín, I. Hurník, F. Jakubův, M. Jungmann, J. Kainar, P. Karvaš, J. Klepetář, V. Kocourek, J. Kopecký, B. Kosiner, J. Kostra, F. Kovárna, F. Kožík, O. Krejča, F. Křelina, V. Lacina, J. Lederer (i pseud. Jiří Klan), K. Lhoták, J. Loukotková, R. Mertlík, F. Neužil, J. Noha, J. Orten, V. Palivec, J. Petrmichl, J. Pilař (i pseud. Jiří Podhorský), A. Plávka, J. V. Pleva, J. J. Puchwein (později pod jm. J. Marek), K. Rektorisová, V. Renč, J. Rónová, J. Rumler, O. Sirovátka, I. Skála, O. Srbová, J. Strnadel, Z. Šeřík, J. Šotola, J. Taufer, A. Technik, O. (tj. P.) Tigrid, J. M. Tomeš,

Z. Urbánek, J. Valja, Z. Vavřín, F. Vrba, A. Vrbová, K. Walló, J. Weiss, A. Závodský, Š. Žáry aj. – Ve výtvarném doprovodu S. č. se vedle studentských ilustrací objevují převážně na obálkách reprodukce prací H. Böttingra, C. Boudy, J. Čapka, E. Filly, Z. Kratochvíla, F. Muziky, J. Slavíčka, M. Švabinského, F. Tichého aj.

LITERATURA: an.: Vyznání víry, Pražský večerník 4. 10. 1922; E. Červinka: Studentská žurnalistika, Apollon 2, 1924/25, č. 6, obálka; -ar. (J. Čarek): S. č., Časopis agrárního studentstva 1, 1926/27, č. 7; ● polemika: J. Hrubant: O S. č., Index 1931, s. 111; J. Fischer, Index 1931, s. 126; T., Čin 3, 1931/32, s. 833; J. Fischer, tamtéž, s. 880; Redakce, Index 1932, s. 52 ●; M. K.: S. č., Levá fronta 2, 1931/32, s. 245; pt: Básnická přípravka, LidN 3. 12. 1934, příl. Lit. pondělí; an.: Měsíčník čes. pokrokového studentstva, Mladá kultura 2, 1935/36, č. 2; Z. Smetáček: O třech časopisech, Almanach Kmene 1935/36, s. 197; EL (J. Strnadel): Studentské časopisy, Čin 1936, s. 93; B (E. Bass): S. č. …, LidN 13. 2. 1937; an. (B. Novák): Co právě vyšlo (mj. S. č.), LidN 26. 12. 1938; J. Drda: Požehnaná dvacítka, LidN 20. 10. 1940; V. G. (Gutwirth): O studentech a jednom jejich časopise, LidN 27. 3. 1940; A. Pražák in Generační vlnění, Naše doba 1941, s. 4; J. Pilař: O S. č. a Josefu Kainarovi aneb O ztracené generaci, Lit. měsíčník 1981, č. 3 → Strom domova (1982, s. 534).

jip

Božena **Studničková**

* 31. 1. 1849 *Praha*
† 25. 11. 1934 *Praha*

Autorka veršů, drobných didaktických próz, pohádek a dramat pro předškolní děti, juvenilní sbírky básní, povídkové knihy pro dospělé a odborných textů pro učitelky mateřských škol.

Dcera obchodníka se střižním zbožím. Základní vzdělání získala ve škole u Panny Marie Sněžné (1855–63), pak navštěvovala soukromý dívčí ústav M. M. Peškové, poté se vzdělávala sama četbou a od 1867 též na přednáškách Amerického klubu dam, v němž od 1868 aktivně pracovala. 1869 vstoupila na soukromé pedagogické učiliště J. Novotného, kde absolvovala externí kurs pro pěstounky. Na téže škole vedla 1870–72 české oddělení dětské zahrádky, pak zřídila cvičnou dětskou zahrádku na ústavu M. M. Peškové, kde jako pěstounka působila do 1874. Po vykonání pěstounské zkoušky na státním ústavu pro vzdělání učitelek byla t. r. ustavena řídící pěstounkou v nejstarší české opatrovně v Karlíně, kterou přeměnila na mateřskou školu podle zásad J. A. Komenského. 1883 se stala řídící pěstounkou na mateřské škole u Sv. Jiljí a Sv. Havla na Starém Městě, kde setrvala až do odchodu do výslužby (ze zdravotních důvodů) koncem ledna 1906. Za léta svého působení vychovala a vyškolila velký počet pěstounek, věnovala se i odborné publikační a přednáškové činnosti, byla aktivní členkou učitelských a vzdělávacích spolků. Po odchodu do důchodu se zabývala literaturou. Poslední léta života strávila v rodině svého synovce téměř slepá a nepohyblivá.

S. debutovala časopisecky v Květech, v nichž od 1868 otiskovala básně a prózy. V jediné sbírce básní pro dospělé (*Ohlas nitra*) zachytila verši blízkými lidové poezii konvenční tematický okruh: lásku k vlasti, matce, bratrovi, zklamání v milostných vztazích, zmatky a vnitřní zápasy mládí; jako prvotina mladé autorky byla kritikou příznivě přijata a její básně byly zhudebněny K. Bendlem, P. Kavánem a V. J. Novotným. Kniha povídek s náměty nenaplněné lásky *Snění a život* však ukázala nedostatek původní invence ve volbě látky i v jejím zpracování. Po jednoznačném kritickém odsudku se S. nadále věnovala výhradně literatuře pro nejmenší. Jako jedna z prvních psala pro předškolní děti říkadla, básně, přání, hádanky a scénky, které vydala v sedmi sbírkách (*Dětská zahrádka, Školka mateřská, Pro dětský svět* aj.), určených dětem v opatrovnách a mateřských školách a jejich učitelkám. Více než umělecké ambice v nich projevila snahu prakticky podpořit a ověřit si své pojetí výchovy předškoláků, jak je formulovala v odborných textech, a rozvíjet rozumové, citové i jazykové předpoklady dětí. Nezakrytá výchovná a vzdělávací tendence je charakteristická i pro její pohádky a drobné prózy (*Pohádky, Z dětského života, Z dětské říše*). V poslední etapě své literární činnosti se soustředila na loutkové hry s pohádkovými motivy (*Ovečka v trní, Vděčný jelínek*) nebo vtipně zachycené scénky ze života nejmenších (*Kdo to dovede?*). Přes zřejmou didaxi však ve svém literárně nenáročném díle osvědčila porozumění pro způsob dětského uvažování, vnímání a chápání světa a ve svých počátcích znamenala její tvorba přínos v literatuře pro děti.

PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Anemónky (1872); Časopis učitelek (1885–87, i příl. Škola mateřská 1888–1907); Časopis učitelek škol mateřských (1930); Hlas národa (1888); Jarý věk (1885); Jitřenka (1882); Koleda (1877–88); Květy, příl. Ženské listy (1868–71); Lumír (1875); Malé noviny pro děti; Malý čtenář (1886–89); sb. Mateřské školy pražské (1914); Matice dítek (Polička, Chrudim, Pardubice 1885–89); alm. Národ sobě (1880); Obrazy života (1871–76); Památce Vojty Náprstka (1926); Památník Ústředního spolku učitelek mateřských škol (1900); Pěstoun (Polička 1883–90); Ratibor (Hradec Král. 1887, P Slavík a Jiřina); alm. Ruch (1873); Salonní písně české 1 (1879); Stručný slovník pedagogický (1891); Světozor (od 1868); Zpěvníček Amerického klubu dam 1, 2 (1870); Zpěvník pro mateřské školy a rodinné kruhy 2 (1894); Ženské listy; – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Ohlas nitra (BB 1874); Dětská zahrádka. První sbírka původních her, písní, básniček a přání pro mateřské školy, opatrovny a dům (b. d., 1877; upr. vyd. 1905); Dětská zahrádka. Druhá sbírka… (b. d., 1881; upr. vyd. 1905); Školka mateřská. Třetí sbírka… (b. d., 1883; upr. vyd. 1901); Snění a život (PP 1886); Školka mateřská. Čtvrtá sbírka… (b. d., 1886); Škola mateřská. Pátá sbírka… (1891); Gratulant a deklamátor (BB pro ml., 1894); Z dětského života (PP pro ml., 1895); Mateřským školám. Šestá sbírka… (1896); Kdo to uhodne? (BB pro ml., 1899); Pohádky (1899); Pro dětský svět. Sedmá sbírka… (1902); Vánoční písně a koledy (1902, s L. Tesařovou); Z dětské říše (PP pro ml., 1907); O začarovaných dětech (D pro ml., 1917); Zázračné koření (D pro ml., b. d., 1921); Kdo to dovede? (D pro ml., b. d., 1922); Dětem o dětech (BB pro ml., b. d., 1923); Vděčný jelínek (D pro ml., b. d., 1924); Tuláček (D pro ml., b. d., 1924); Ovečka v trní (D pro ml., b. d., 1925); Čarovné dudy (D pro ml., b. d., 1926); Pouť do nebe (D pro ml., b. d., 1926); Kouzelný prsten (D pro ml., b. d., 1926); Námluvy princezny Prozerpíny (D pro ml., b. d., 1926); Malíček, malý synečeček (D pro ml., 1931); Radostné chvíle (BB pro ml., b. d.); Zábavy maličkých (BB pro ml., b. d.). – *Ostatní práce:* Úvahy a ukázky metodické z oboru škol mateřských (1891); Pěstounkám škol mateřských (1901). ∎ REDIGOVALA *časopis:* Škola mateřská (samost. příl. Časopisu učitelek, 1889–1903). ∎

LITERATURA: ● ref. Ohlas nitra: Δ (J. Neruda), NL 22. 5. 1874; Kchř. (J. Kuchař), Světozor 1874, s. 319; F. Zákrejs, Osvěta 1874, s. 789 ●; F. D…K. (Drůbek): ref. Dětská zahrádka. První sbírka…, Beseda učitelská 1877, s. 575; V. M-š.: ref. Dětská zahrádka. Druhá sbírka…, Beseda učitelská 1881, s. 658; an.: ref. Školka mateřská. Třetí sbírka…, Pěstoun 1883, s. 351; ● ref. Snění a život: K. V. Dvořák, Lit. listy 1886, s. 193; F. V. Vykoukal, Světozor 1886, s. 573 ●; ● ref. Školka mateřská. Čtvrtá sbírka…: B., Časopis učitelek 1887, s. 14; A. M. (Mojžíš), Beseda učitelská 1887, s. 27 ●; ● ref. Z dětského života: Kzk., Časopis učitelek 1895, s. 130; J. Horský, Hlídka lit. 1895, s. 384 ●; P. Maternová: ref. Pohádky, Kdo to uhodne?, Ženský svět 1899, s. 164; ● ref. Pro dětský svět. Sedmá sbírka…: -ák.(A. K. Víták), Jitřenka 1901, s. 395; an., Jitřenka 1902, s. 327 ●; L. T. (Tesařová): k pětapadesátinám: Časopis učitelek 1904, příl. Škola mateřská, s. 1; ● k odchodu do výslužby: A. K. Víták, Časopis učitelek 1906, příl. Škola mateřská, s. 6; R., Ženský svět 1906, s. 62 ●; J. (I. Jarníková): k sedmdesátinám, Časopis učitelek škol mateřských 9, 1918/19, s. 53; O. Pospíšil: ref. Dětem o dětech, Úhor 1924, s. 76; an.: ref. Čarovné dudy, Pouť do nebe, Loutkář 13, 1926/27, s. 67; J. Veselý: Dva lístky do literární historie, tamtéž, s. 163; an.: ref. Kouzelný prsten, Námluvy princezny Prozerpíny, tamtéž, s. 184; ● k osmdesátinám, L. Rathaus, NO 31. 1. 1929; G. Havlíčková, Časopis učitelek škol mateřských 1929, s. 1; an., Úhor 1929, s. 39 ●; an.: k pětaosmdesátinám, Časopis učitelek škol mateřských 1934, s. 12; ● nekrology: L. Tesařová, Časopis učitelek škol mateřských 1934, s. 159; an.: Loutkář 21, 1934/35, s. 67 ●.

sm

Matěj **Stuna**

* 25. 2. 1765 *Praha*
† 3. 6. 1819 *Letovice* u Boskovic

Plodný dramatik a překladatel divadelních her z němčiny, autor prvního novočeského dramatu s aktuální tematikou; spoluzakladatel a herec Vlastenského divadla v Boudě.

Křtěn Matěj František. – Pocházel z měšťanské rodiny (otec „čtvrtní hejtman" na Novém Městě), byl nejstarším synem ze sedmi dětí a 1778 zcela osiřel. Po absolvování Akademického gymnázia v Praze (1776–80, spolužáci bratři Thámové a M. Majober, vliv přednášek profesora I. Cornovy) a tzv. filozofie studoval teologii, z níž byl 1783 vyloučen. 1786–90 napsal a přeložil četné divadelní hry pro Vlastenské divadlo v Boudě a 1790 vstoupil do jeho profesionálního souboru jako herec. 1791 opustil Prahu s německou divadelní společností B. Horného; s ní přišel do Vodňan, kde t. r. získal místo kancelisty. 1793 se oženil s herečkou J. Grillovou. Pro ostentativní sympatizování s Francouzskou revolucí byl po udání 1794 vzat do vyšetřovací vazby; přestože nebyl usvědčen, ztratil t. r. zaměstnání. Po neúspěšných pokusech uchytit se u magistrátu v Pelhřimově a v Příbrami odešel k divadelní společnosti F. Vassbacha; hrál a zpíval např. 1795 v Linci, 1799 v Kremži, Ambergu a Ingolstad-

tu. 1810 ovdověl, nemocen a vyčerpán vstoupil do řádu Milosrdných bratří (řádový slib 1811), jemuž věnoval dědictví po matce. Přijal řádové jméno Pelagius a byl přidělen konventu v Letovicích na Moravě, kde později zemřel na souchotiny; pohřben byl v řádové hrobce v tamním kostele. – Faktografické údaje (zejména životopisné) se opírají o rozsáhlý rukopisný materiál F. Baťhy týkající se údobí Boudy, který je uložen v divadelním oddělení Nár. muzea.

S. byl vedle V. Tháma a P. Šedivého nejproduktivnějším dramatikem a překladatelem Vlastenského divadla, jeho hry, převážně původní, se však nedochovaly. Vedle četných vlasteneckých dramat psal a překládal hlavně hry s exotickou a dobrodružnou tematikou. Nejzávažnějším jeho původním dílem byla hra se zpěvy *Sedlské zbouření*, zpracovávající společensky aktuální téma ze současnosti: nedávné selské povstání v Čechách (1775). Při uvedení na scénu Vlastenského divadla měla proto velký ohlas, ale pro své osvícensky protifeudální zaměření byla brzy úředně zakázána. Úspěšná hra Bludičky neb Okouzlený princ Alvin (patrně upravený překlad) přivedla na české jeviště poprvé ohlas folklorní látky (motivy z pověstí o Rybrcoulovi). Hra Meluziny historie 2. díl, v literatuře připisovaná S., je prací V. Tháma.

SCÉNICKY. *Hry:* Sedlské zbouření (1786, též s tit. Sedlské buřičství v Čechách); Doktor Faust (divad. sezona 1786/87); Chytrost žádný čáry (1786/87); Oldřich a Božena (1786/87); Přání k Novému roku (1786/87); Šedivé manželství neb Kobylkáři (1786/87); Šťastné shledání neb Dobytí jednoho tureckého hradu (1790, dub.); Holofernes a Judith (1791); Karel ze Šternberka a Jan z Choustnic (1790/91); Škatule hejbejte se (1790/91); Dáme krev a život za našeho krále (1791/92); Mravy starých Čechů (1791/92); Útok na Teplice (1792); (mezi 1785–1806:) Petr Halaš, první loupežník v Čechách; Řezníkova Evička; Ztečení rozenberského hradu (1785–1806). – *Překlady a úpravy:* an.: Stará panna neb Koláčník (divad. sezona 1786/87); an.: Bludičky neb Okouzlený princ Alvin (1789, též s tit. Světýlka neb Zaklený princ Alvin); an.: Hloupý Adam (1790/91); an.: Jindřichova cesta okolo světa (1790/91); an.: Jindřichův příchod do vlasti (1790/91); an.: Příhody hraběte Jindřicha (1790/91); an. Radost poddaných o slavnosti rodin svého zeměpána (1790/91). ■

LITERATURA: F. X. Prusík: Bratří Thámové a soudruzi jejich, Světozor 1886, s. 724; J. Volf: Byl M. S. radním kancelistou ve Vodňanech?, ČNM 1937, s. 287; F. Baťha: M. S., autor Sedlského zbouření, LF 1951, s. 30; V. Mostecký: Vodňanský kancelista – jakobín, Jihočeský sb. historický 1955, s. 134; J. Vondráček in Dějiny českého divadla. Doba obrozenská 1771–1824 (1956); K. Mejdřická in Čechy a Francouzská revoluce (1959); M. Kačer in sb. Dějiny českého divadla 2 (1969); V. Škápíková: Český dramatik odpočívá v letovické kryptě, Sborník muzea Blansko 2004, s. 152.

lk

Jan **Stunavsky** viz in Jozef **Šinovsky**

Vladimír **Stupka**

* 13. 1. 1906 *Brno*
† 26. 5. 1980 *Brno*

Literární historik a kritik, zabývající se novější francouzskou literaturou, a to i ve srovnání s literaturou českou, autor monografických studií a překladových prací, též o světových literaturách; prozaik.

Narodil se v rodině úředníka. Studoval na klasickém gymnáziu v Brně a po maturitě 1924 do 1929 na brněnské filoz. fakultě obor francouzština–čeština (mj. u A. Nováka). 1930 získal doktorát na základě disertace *Vrchlický a Baudelaire.* 1929–31 vyučoval na reálném gymnáziu v Ivančicích, poté až do 1950 na reálném gymnáziu v Brně. Zároveň přednášel dějiny světové literatury na brněnské konzervatoři. 1945–50 byl externím, pak do 1955 interním lektorem a poté odborným asistentem na filoz. fakultě v Brně. 1961 se zde habilitoval (prací *Studie verhaerenovské*) jako docent dějin francouzské literatury. 1967 přešel jako vedoucí katedry západoevropských jazyků a literatur na pedagogickou fakultu brněnské univerzity. Ačkoli byl 1968 navržen vědeckou radou na jmenování mimořádným profesorem, jmenován již s nástupem tzv. normalizace nebyl. 1971 odešel do důchodu. 1928, 1934 a 1937 podnikl studijní cesty do Francie. 1930–38 vydatně spolupracoval s rozhlasem (přednášky); tehdy také řídil brněnskou pobočku Kruhu moderních filologů. Člen Moravského kola spisovatelů (mj. od 1942 jednatel Družstva MKS).

Kromě jediného románu *Žíznivý u pramene,* pojednávajícího o bolestných prožitcích samotářského a pasivního jedince nalézajícího smír až v příklonu k venkovskému životu, a povídek *Pěšiny* o chvílích osudových rozhodnutí, obvykle melancholicky až tragicky poin-

tovaných (jde o práce námětově i způsobem zpracování poplatné dobovému vkusu počátku 40. let), upínal se S. veškerý zájem k badatelské činnosti. Spojnicí mezi oběma sférami je esej o kulturní historii Brněnska *Svědectví krásy a písma.* Hned po absolutoriu se S. soustředil na srovnávací studie české a francouzské literatury (Baudelaire – Vrchlický, Valéry – Březina). Postupně se orientoval na portréty jednotlivých osobností zejména moderní francouzské poezie (É. Verhaeren, Ch. Baudelaire, symbolisté, G. Apollinaire aj.) a její ohlas v českých překladech. Později jej zaujala ještě problematika dramatu (M. Maeterlinck, A. Salacrou) a „nového románu". Erudovanost a rozhled po světovém písemnictví uplatnil S. ve vysokoškolských skriptech interpretační povahy *Pohled na současnou světovou literární tvorbu* a *Uvedení do dějin světových literatur.* Základnímu metodologickému postupu a umění podobizny se S. učil u G. Lansona a A. Nováka, jehož byl žákem. V studiích a četných doslovech k dílům českých i francouzských autorů (J. Čarek, M. Elpl, J. Knob, V. Prokůpek; M. Maeterlinck, J. Tharaud aj.), někdy inklinujících k mnohomluvnosti, založených na snaze vyložit dílo v souvislosti s vývojem osobnosti a postihnout specifické rysy jeho poetiky, pokoušel se sladit literárněhistorický a kritický zřetel s biografickou složkou. Vycházel přitom z detailní znalosti materiálu, přihlížel k situaci při vzniku díla, k životopisu autora a jeho vývojovým periodám, přičemž jako určující moment pojal umělcův vztah ke skutečnosti. Celoživotním S. dílem je rozsáhlá bibliografie romanik v českých časopisech od r. 1890 a z dostupných francouzských časopisů (přes 30 000 lístků), částečně zpřístupněná v 1. a 3. dílu Dějin francouzské literatury.

ŠIFRY: St., Stp., V. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Acta Universitatis Carolinae. Romanistica Pragensia (1969); Archa (Olomouc 1934–35; 1934 Glosa o Alainovi, i sep., 1935 Slovo o Gustavu Lansonovi, i sep.); Cizí jazyky ve škole (1967); Časopis pro moderní filologii (1958, 1971); Červený květ (Ostrava 1956); Čes. literatura (1953); Českosl. kras (Brno 1950); Dějiny francouzské literatury 1–3 (1. 1966, 2. 1976, 3. 1979); Divadelní list Zemského divadla v Brně (1936); alm. 2. státní českosl. reálka v Brně 1907–1932 (1932); Études Romanes de Brno (Brno 1965–66); sb. Franku Wollmanovi k sedmdesátinám (1958); Host do domu (1955, 1959); Hudební národ (1932); roč. Chudým dětem (Brno 1946); sb. In memoriam Arne Nováka (1940); sb. Jindřich Vodák. Pocta k jeho sedmdesátinám (1937); sb. Kde domov můj? (1940); Kolo (Brno 1939–40, 1946–48); L' Europe Centrale (1931); Lid. noviny (1929–36, 1939–40); Listy pro umění a kritiku (1933–35); Lit. noviny (1936–37); Lumír (1932–34, 1938; 1932 Příspěvky k podobizně André Gida, i sep., 1934 Baudelairova matka, i sep.); sb. Morava Arnu Novákovi (1941); sb. Na rozloučenou (Val. Meziříčí 1946); Nár. politika (1938–39); sb. Naše Kroměříž (1948); Naše Valašsko, pokr. Valašsko (Vsetín, Brno 1943–49, 1955–57); Naše věda (1946); Prednášky Krúžku moderných filológov (Bratislava 1965); Philologica Pragensia (1960, 1973); Radiojournal (1938); Romanistica Pragensia (1969); Rozhledy (1933); Rozpravy Aventina (1931–32); Sborník prací filoz. fakulty brněnské univerzity, ř. D (1955–57, 1959–64, 1966); Sborník prací pedagogické fakulty UJEP (1969); Sborník Společnosti Jaroslava Vrchlického (1928–29, 1930–31; 1930–31 Vrchlický a Goll, překladatelé Baudelaira, sep. 1932); Slovník spisovatelů. Francie, Švýcarsko, Belgie, Lucembursko (1966, 208 hesel); Slovo národa (1945–47); Stan (Břeclav 1930); sb. Strážce tradice. Arnu Novákovi na památku (Praha, Olomouc 1940); Středisko (Brno 1932–33); Světová literatura (1977); Svob. slovo (1974); Věstník muzea v Kroměříži (1959); Výr. zpráva stát. reform. reál. gymnázia v Ivančicích… (1930 Hledání klasična v minulosti a dnes, i sep., 1931 Básnický typ Francise Jammesa, i sep.); sb. Ženy na Moravě (1940); – posmrtně: H. Jelínek: Básnické překlady (1983, Soupis překladů H. Jelínka). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Otokar Březina a Paul Valéry (přednáška, 1930); Básnické hledání Mirka Elpla (studie, b. d., 1940); Svědectví krásy a písma (E 1941); Pěšiny (PP 1942); Žíznivý u pramene (R 1943); Básnická pouť Jana Čarka (studie, 1947); Dušemi předchůdců za zákonem pravdy (studie, 1947); Literární dílo Jindřicha Spáčila (studie, 1947); Kraj a lid Jana Knoba (1948); dále pojednání a studijní příručky (většinou rozmnož.): Pohled na dnešní světovou literární tvorbu (1962); Vybrané kapitoly z dějin světových literatur 1 (1965); Un coup d'oeil sur le „Nouveau roman" (1966; Pohled na „nový román"); Un coup d'oeil sur les problèmes du théâtre français de nos jours (1967; Pohled na problematiku současného francouzského divadla); Pohled na současnou světovou literární tvorbu 1, 2 (1967, 1. Literatury západní, 2. Literatury zemí socialismu); Un coup d'oeil critique sur la poésie française de nos jours (1969; Kritický pohled na současnou francouzskou poezii); Précis d'histoire de la littérature française. Des origines à 1870 (1969; Stručné dějiny francouzské literatury. Od počátku do roku 1870); Uvedení do dějin světových literatur 1, 2 (1. 1973, Do roku 1789. 2. 1974, Od r. 1879 do sklonku 19. století). ■ REDIGOVAL *časopis:* Kolo (1948, č. 3–8); *almanach:* 2. státní československá reálka v Brně 1907–1932 (1932, s C. L. Prokešem); *knižnici:* Most (1940–42, 1947–48; 1940–42 s R. Habřinou a J. Zatloukalem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL:

Poezie Jaroslava Zatloukala (1940, i studie); Poezie zašlých věků (1970). ∎

BIBLIOGRAFIE: an.: Výběrová bibliografie z prací V. S., ČMF 1971, s. 161; A. Pohorský: Bibliografie prací doc. V. S. … po roce 1970, Philologica Pragensia 1986, příl. ČMF, s. 25. ∎ LITERATURA: an.: ref. Otokar Březina a Paul Valéry, Naše věda 1930, s. 219; Dr. V. N. (Novák): Sborník Společnosti Jaroslava Vrchlického 1928–29 (i ref. studie Vrchlický a Goll, překladatelé Baudelaira), Nové Čechy 13, 1930/31, s. 322; O. Novák: ref. studie Básnický typ Francise Jammesa, LidN 2. 8. 1931; rč. (V. Renč): V. S. recenzent (polemické poznámky k S. ref. v LidN 3. 2. 1934 o knize V temnotách od L. Bloye), Řád 2, 1934/35, s. 239, 408; ne (A. Novák): ref. studie Slovo o Gustavu Lansonovi, LidN 22. 9. 1935 + (šifra A. N.) Od Maeterlincka a o Maeterlinckovi (ref. M. Maeterlinck: Před velkým mlčením, též doprovodná studie V. S.), LidN 7. 7. 1939; pí (F. Píšek): ref. ed. a studie Poezie J. Zatloukala, LidN 10. 6. 1940; ● ref. Svědectví krásy a písma: Ns. (J. Nečas), Naše doba 48, 1940/41, s. 628; B. Slavík, LidN 14. 4. 1941; J. V. Sedlák, Venkov 8. 6. 1941; kp. (K. Polák), Nár. práce 9. 7. 1941 ●; vbk. (V. Běhounek): ref. Pěšiny, Nár. práce 9. 10. 1942; ● ref. Žíznivý u pramene: jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 51, 1943/44, s. 325; V. Kolář, LidN 31. 1. 1944; kp. (K. Polák), Nár. práce 25. 3. 1944 ●; ● k šedesátinám: rt, Rovnost 13. 1. 1966; K. Ohnesorg, SPFF Brno 1966, ř. D, č. 13 ●; ● k pětašedesátinám: K. Tahal, Cizí jazyky ve škole 14, 1970/71, s. 304; J. O. Fischer, ČMF 1971, s. 159; L. Peterka, Universitas (Brno) 1971, č. 1 ●; M. Remunda: Nejen pro odborníky (rozhovor s V. S. o příručce Uvedení do dějin světových literatur 1), Svob. slovo 19. 3. 1974; J. O. Fischer: k sedmdesátinám (francouzsky), Philologica Pragensia 1976, s. 87; J. Skutil: ref. Uvedení do dějin světových literatur 1, 2, Vlastivědná ročenka Okresního archivu Blansko 1976, s. 82; ● nekrology: J. Fryčer, Universitas (Brno) 1980, č. 4; J. Skutil, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1980, s. 123; Z. Stavinohová, Ročenka Kruhu moderních filologů při ČSAV 14, 1979/80 (1981), s. 31 ●; Z. Drahoš: Svědectví krásy a písma (o lit. hist. činnosti V. S.), sb. Kurt Konrad… a literární kritika na Moravě v letech 1918–1938 (1989); Z. Stavinohová: Vzpomínka na doc. PhDr. V. S., CSc., Universitas (Brno) 1996, č. 1; J. Rambousek: Sto let od narození V. S., Duha 2006, č. 1.

sb

B. Stýblo

Působnost 1844–1949

Pražská vícegenerační nakladatelská firma zaměřená zprvu na vydávání modlitebních knih, populární náboženské literatury a dětské četby, později na původní i přeloženou beletrii; knihkupectví, knihtiskárna, knihařství.

Zakladatel firmy Bedřich S. (* 1817 Vídeň, Rakousko, † 5. 8. 1891 Praha) se v Praze vyučil knihařem. V lednu 1844 otevřel s manželkou Marií, roz. Jordánovou, na Vyšehradě dílnu a 1846 ji přenesl na Nové Město. Od počátku se zaměřil na populární náboženskou literaturu, zejména modlitební knížky a kázání. Ještě před založením tiskárny uspořádal a vydal Kancionálek pro katolické křesťany… (1847). V počátcích činnosti byl stíhán pro neoprávněný prodej knih, nakladatelskou koncesi získal 1854 (t. r. otevřel i obchod s knihami), tiskařskou 1861, knihkupeckou až 1862. Rychle se rozvíjející firma slavila četné úspěchy na domácích i zahraničních výstavách. B. S. od 1863 působil v pražském zastupitelstvu a účastnil se činně pražského spolkového života, 1869 mu byl propůjčen papežem za šíření náboženské literatury rytířský řád. Jeho syn a spolupracovník Jaroslav S. (* 8. 12. 1849 Praha, † 20. 7. 1887 Praha) byl významným sokolským činovníkem (po úmrtí M. Tyrše redigoval 1884–87 časopis pražské jednoty Sokol). Po smrti B. S. převzal závod syn Adolf B. S. (* 28. 4. 1848, † 14. 3. 1907 Praha). Studoval na české reálce v Panské ul. a na obchodní škole Skřivanově a po praxi v otcově obchodu a v Lipsku (1865–66) se stal prokuristou v rodinné firmě. Po něm převzal firmu nejmladší ze synů zakladatele závodu Václav S. (* 3. 1. 1869 Praha, † 27. 8. 1942 Praha), který získal koncesi 1908 od vdovy po A. B. S. Kateřině S. Václav S. se pokusil zmodernizovat konzervativně vedený závod a 1926–28 vybudoval na Václavském náměstí vedle sídla firmy moderní obchodní dům s pasáží U Stýblů. Po jeho smrti vedla firmu vdovským právem Barbora S., od níž ji počátkem 1948 převzal Adolf S. (* 7. 2. 1896 Praha, † 2. 2. 1967 Praha). 1949 byl závod zlikvidován. – Firma sídlila nejprve na Vyšehradě, 1846–49 v Praze na Novém Městě čp. 558 (Dobytčí trh, dnes Karlovo nám.), 1850–54 na Starém Městě čp. 958 (Kolovratská ul., dnes Na Příkopě 25), od 1860 na Novém Městě čp. 786–787 (Koňský trh, dnes Václavské nám., po přestavbě 1926–28 Václavské nám. 30).

V produkci nakladatelství převažovaly v prvém období české i německé modlitební knížky, kázání, náboženské rozpravy, zpěvníky, vyšlo i několik děl bohovědných. Firma byla komisionářem Dědictví sv. Jana Nepomuckého a Dědictví sv. Prokopa a odkoupila i zbytky

nákladů pražských nakladatelství F. A. Crednera, V. Hesse, M. Neureuttera, Rohlíčka a Sieverse, V. Šťastného a T. Tábora, jež nabízela ve svých seznamech. Z beletrie se nakladatelství zaměřilo na mravoučnou četbu pro děti a mládež, kterou tvořily převážně adaptace cizích, většinou německých předloh (R. Baron, A. F. F. Hoffmann, G. Nieritz) a klasických děl (J. F. Cooper, D. Defoe, F. Marryat, J. Swift), na nichž se podíleli zejména K. Bulíř, F. J. Peřina, J. V. Vlasák. Součástí produkce pro děti byly i obrázkové školní knihy. Většinu z titulů původní beletrie pro dospělé ze S. nabídkových seznamů vydali autoři vlastním nákladem. Významnou součástí produkce byly kalendáře Nový kalendář katolický (pak Poutník z Prahy), Prorok, později Česko-moravský posel, Koledníček, Koruna česká, Vlastenecký kalendář aj. První S. knižnicí pro děti a mládež byla *Zahrada budečská* (1850–51, 2 sv., red. Š. Bačkora), kterou však redaktor po dvou titulech svých prací převzal do svého nákladu. Následovaly *Spisy pro mládež* (1869–95, 42 sv.), v nichž kromě překladů a adaptací z chorvatštiny, němčiny, polštiny a ruštiny vydali původní díla A. V. Černý, J. Dolenský, J. Sedláček, L. Unger, J. V. Vlasák, A. J. Volný. Kmenovou součástí produkce byla i díla G. Nieritze, později soustředěná do souboru Spisy G. N. (1865–95, 48 sv.). *Bibliotéka mládeže studující* (1. série, 1888, 5 sv.), vydávaná péčí Ústředního spolku učitelstva středních škol českých, přinesla mj. báseň A. Heyduka Píseň o bitvě u Kressenbrunnu), její další řady však již vycházely v jiných nakladatelstvích. Z periodik založil B. S. „měsíčník pro učitelky všech kategorií a vychovatelky vůbec“ Časopis učitelek (1885), již od 2. roč. jej však převzala do svého nákladu jeho redaktorka E. Schmutzrová. Nákladem firmy vyšly též poslední dva ročníky katolického časopisu Blahověst (roč. 44–45, 1894–95, vyd. K. Vondruška). V. S. se pokusil oživit produkci nakladatelství nejprve knižnicí *Světové pohádky* (1914–16, 4 sv., red. G. Pallas), v níž však vyšel jen úplný soubor pohádek a povídek H. Ch. Andersena v redaktorově překladu z dánštiny. V úspěšnější *Stýblově knihovně vybrané četby* (1916–47, 51 sv.), zaměřené na čtenářsky atraktivní původní i přeloženou beletrii, vyšli bez programového výběru čeští autoři J. Š. Baar, B. J. Bečvářová, F. J. Čečetka, F. D. Engelmüller, I. Herrmann, J. L. Hrdina, T. Meinecková, A. Řeháková, L. Suchý, J. Vrba, dále antologie Světem humoru 1–4 (1921–22, ed. G. Pallas) a Strejčkův výbor z próz V. Č. Bendla; z cizích autorů R. Boylesve, F. Coppée, A. C. Doyle, A. Dumas st., E. Glynová, H. R. Haggard, V. von Heidenstam, J. London, P. Mérimée aj., zejména v překladech V. K. Blahníka (polština), J. Pocha a L. Rašína (francouzština), V. Šumana (švédština) a K. Weinfurtra (angličtina). Po obnovení 1946 přibyli čeští autoři B. Pernica, Ž. Pohorecká (pseud. L. Rutin) a B. Svoboda. Výrazná proměna edičního profilu nastala po květnu 1945, zřejmě spolupůsobením lektora nakladatelství J. Brože (1906–1947). Spolu s převzetím 4. roč. Sborníku poezie a vědy Kvart (1945–46) do nákladu vzniklo několik programových knižnic zaměřených na moderní českou tvorbu. Kromě *Knižnice Kvartu* (1946, 1 sv.) s posmrtným souborem veršů J. Štyrského to byla zejména básnická knižnice *Lyra* (1945–48, 8 sv., red. J. Valja), do níž se podařilo soustředit výrazné sbírky I. Blatného (Tento večer), J. Koláře (Limb a jiné básně), V. Vokolka (Národ na dlažbě), V. Obrtela (Železné opánky), J. Kainara (Nové mýty), L. Kundery (Živly v nás), K. Bochořáka (Poutník) a překlad Pusté země T. S. Eliota od J. Haukové a J. Chalupeckého. V *Nové výtvarné edici* (1945, 1 sv.) vyšlo grafické album J. Istlera Pavučiny s básní Z. Lorence a doslovem L. Kundery. Rovněž *Knihovna krásné prózy* (1946–47, 5 sv., red. J. Brož) přinesla novinky původní románové tvorby, autoři A. Vaněček (Černá labuť), J. Valja (Zbraně bezbranných) a J. Weil (Barvy) spolu s překlady ze slovinštiny (V. Bartol) a norštiny (A. Johannsen). Návrat k tradiční konvenčnější produkci nakladatelství představuje básnická bibliofilská knižnice *Knihomilův dar* (1946–47, 2 sv.; autoři D. Šajner a H. Erbenová), knižnice četby pro mládež *Stýblova knihovna mládí* (1946–48, 5 sv.) s novými úpravami klasiků (Ch. Dickens, F. Marryat) a původními prózami (O. Čapek a Z. Hejtmanová) a detektivní edice *Stopa* (1948, 1 sv.). Díla kmenového překladatele nakladatelství K. Weinfurtra vyšla v edici mystických spisů *Psyché* (1947–48, 2 sv.). Spisy pro mládež prvého období provázely řemeslné ocelorytiny, rovněž v pozdější produkci se uplatnily rutinní ilustrace (K. Šimůnek aj.). Na grafické podobě knižnice Lyra se podíleli B. Lacina, K. Lhoták a J. Šíma, na konvenčnější části produkce posledního období J. Fišer, V. Hofman, J. Lukavský.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře:* Zahrada budečská (1850–51); Spisy pro mládež (1869–95); Bibliotéka mládeže studující (1888); Světové pohádky (1914–16); Stýblova knihovna vybrané četby (1916–47); Nová výtvarná edice (1945); Lyra (1945–48); Knižnice Kvartu (1946); Knihomilův dar (1946–47); Knihovna krásné prózy (1946–47); Stýblova knihovna mládí (1946–48); Stopa (1948). – *Ostatní:* Stýblova knihovna kazatelská (1908–09); Psyché (1947–48). ■ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Cizí autor:* G. Nieritz. ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:* Kancionálek pro katolické křesťany, obsahující Písně adventní a vánoční, jinak koledy nazvané, s připojením písní k novému roku a k Pánu Ježíši (1847, ed. B. Stýblo); V. Vlček: Přemysl Otakar (1865) + Soběslav (1865); E. Špindler: Básně (b. d., 1866); K. Sabina: Černá růže (1868); B. M. Kulda: Manželství (1868) + Škola a církev (1868) + Ježíšek (1888) + Pravda a blud (b. d., 1888) + Štědrovečerní dar (1895) + Vánoční strom (1896); V. A. Hlavatý: Dějiny církve sv. před Kristem a po Kristu Pánu (1873); V. Beneš Třebízský: Pokáním ke spasení (1880). – *Překlady:* Augustinus Aurelius: Památky, Životopis a spisy vybrané 1, d. 1 (1893); R. M. Ballantyne: Korálový ostrov (1926) + Lovci goril (1926) + Ungava (1928) + Pes Crusoe (1929) + Záhadný muž ze západu (1930). ■ PERIODIKA: Časopis učitelek (1885); Blahověst (1894–95); Kvart (1945–46). ■ KALENDÁŘ: Prorok (1857–1942). ■

BIBLIOGRAFIE: Úplný seznam knih modlitebních, vědeckých, školních, zábavných a obrázkových vydaných nákladem B. Stýbla v Praze (b. d., 1881); Jubilejní katalog nakladatelské firmy B. S. v Praze (majitel Adolf B. Stýblo) na paměť padesátiletého trvání závodu 1844–1896 (1896); Seznam knih vydaných nakladatelstvím B. S. v Praze (1922); Seznam spisů náboženských (1931). ■ LITERATURA: an: nekrolog B. S., Beseda učitelská 1891, s. 463; A. B. Stýblo in Jubilejní katalog nakladatelské firmy B. S. v Praze… (1896); an.: Jubileum firmy B. S., Typografia 1898, s. 62; an.: nekrolog A. B. S., Knihkupecký oznamovatel 13, 1906/07, č. 10; Ž. (L. K. Žižka): Devadesáté výročí svého založení…, Českosl. knihkupec 1934, s. 59; an: Sedmdesátiny kol. Václava S., Knihkupec a nakladatel 1940, s. 8; ● nekrology V. S.: M-ý., Nár. střed 6. 9. 1942; ž. (L. K. Žižka), Knihkupec a nakladatel 1942, s. 219 ●.

az

Max B. **Stýblo**

* 28. 9. 1892 *Holešovice* (Praha-H.)
† 4. 3. 1972 *Praha*

Básník nacionalistické orientace, patetického a rétorského gesta, autor politizujících veršů pro kabaret, písničkář, dramatik, prozaik, divadelní organizátor.

V matrice zapsán jako Bedřich Václav Karel S. Psal se a byl psán také Maxmilian B. Stýblo, Max Stýblo, M. Stýblo. – Syn úředníka na smíchovské dráze (podle rodiny spřízněn s pražským nakladatelem B. Stýblem). S rodiči se odstěhoval záhy do Radlic, reálku studoval na Malé Straně v Praze. Od 1910 působil u divadelních společností (ředitelé J. Drobný, F. Zöllner aj.) v Čes. Budějovicích, Plzni a Mor. Ostravě. Po návratu do Prahy údajně navštěvoval učitelský ústav, podle jiných informací obchodní školu. Za studií vydával se spolužáky několik rukopisných časopisů. Docházel též na hodiny herectví k R. F. Branaldovi a zpěvu k A. Heřmanovi a do Pivodovy školy. Živil se jako zpěvák (od 1912 v operetě smíchovské Arény, byl též členem Švandova divadla). V 1. světové válce sloužil u 28. pluku, 1916 v Szegedu, poté v Temešváru a v Brucku n. Murou, kvůli údajné duševní chorobě byl superarbitrován (zkušenosti simulanta zobrazil ve vzpomínkách *Rakouské blázince*). Patrně od 1917 působil jako zpěvák a režisér v kabaretu Parlament a U bílé labutě, poté v karlínském operetním divadle Varieté a v Rokoku; 1918 pobýval s kabaretem v Nizze. Jako ředitel hostoval 1919–25 s vlastní divadelní společností v různých městských divadlech v Čechách, na Moravě (zvláště v menšinovém prostředí) a na Slovensku jako zpěvák a přednašeč svých textů; vystupoval také v Žitavě, Drážďanech a ve Vídni. Zároveň zakládal a provozoval české kabarety: kabaret Volné tribuny v Praze, 1923 Stýblovu akademickou revoluční scénu a kabaret Barikáda, později řídil kabaret Bohéma. Spolupracoval a stýkal se s písničkářem a redaktorem L. Ratolístkou (1886–1953). Na doporučení J. Šváby-Malostranského se stal 1925 členem operního sboru Nár. divadla jako barytonista, hrál epizodní role, 1937 byl po úrazu penzionován. Ve 30. letech rovněž vystupoval s Populárním Meisnerovým Monstre kabaretem v Lucerně, často s komikem V. Mertenem, epizodicky hrál ve filmu a spolupracoval s rozhlasem. Již od 20. let byl S. orientován radikálně nacionalisticky (přívrženec R. Gajdy, přátelil se se spisovatelem J. Cibuzarem a malířem a spisovatelem K. Rélinkem), vystupoval na společenských večerech Vlajky, publikoval v tiskových orgánech Nár. obce fašistické (včetně stranických letáků). 1939–40 S. jezdil se společností kabaretu Lucerna F. Spurného (vystupoval mj. s K. Hašlerem), později hrál v kabaretních scénách

(např. 1944 ve Waltnerově pestrém kabaretním večeru). Po válce působil zejména jako estrádní umělec v Praze i na venkově (např. přednášel české i sovětské básně na akcích Svazu protifašistických bojovníků a besedách Revolučního odborového hnutí). S estrádními skupinami a kabarety (Grand-kabaret, Staropražský kabaret) vystupoval ještě v 60. letech. Zemřel na infarkt, urna s ostatky byla uložena v urnovém háji v Motole. – S. první žena M. Šanovská (vl. jm. Šamonilová, 1895–1982, i pseud. Šumavská) byla koloraturní pěvkyní a kabaretiérkou. Dcera z prvního manželství Berta S. (1914–1991), virtuoska na harmoniku, skládala též písně, po válce byla učitelkou hudby. Dcera z druhého manželství Dagmar S. (provd. Štětinová, * 1927) je autorkou historických příběhů a děl pro mládež.

Na charakter S. literární tvorby měly zásadní vliv jeho profese, prožitek 1. světové války a nenaplněná politická očekávání ze vzniku nového státu. Svůj povýtce řemeslný básnický talent S. uplatňoval nejprve jako autor poklesle erotické poezie a prózy, později textů pro politizující kabaret, v nichž oživoval mj. legionářskou legendu či z resentimentálních pozic satiricky kritizoval realitu první republiky. Básnickou tvorbu utilitárně podřídil ideologii vypjatého nacionalismu a (již ve 20. letech) českého fašismu. S. tematický repertoár, stylizační a tvarový rejstřík byl dosti úzký, ve svých sbírkách varioval základní téma národ a vlast s proměnou akcentů od patetických a agresivních fašizujících poloh až po konformní sentimentální klišé. Básně a písně inspirované 1. světovou válkou (věnované např. padlým legionářům), dramatické scenerie z českých dějin, apostrofy J. Husa a K. Havlíčka Borovského, melodram o J. K. Tylovi, kabaretní výstupy pro herce a prozaické skici S. shrnul do souboru *Hoří!* Již zde se objevila pamfleticky podávaná nacionalistická idea tendující k šovinismu (i antisemitismu), básnická stylizace do obranného a varovného tónu namířeného proti germánskému živlu a nářky nad odnárodněnou a zhanobenou vlastí. Gesto bezručovského barda (včetně variací na Bezručovy básně Bernard Žár, Maryčka Magdonova), bojujícího mj. za menšiny na českém severu, a všeslovanský apel charakterizovaly sbírku *Krůpěje*. V knize *Rosa na květech* S. apostrofoval česká kultovní místa i historické postavy (např. Jana Žižku z Trocnova) a události (bitva u Zborova), dovolávaje se tak záchrany země. Ve *Volání do prázdna…* burcoval do zbraně na ochranu ohrožené republiky a plédoval pro československý národní stát bez Němců a Židů. *Pochodně na cestách* přinesly verše spíše intimní a rodinné; invektivy proti emigraci, obžaloby literární levice a demokracie, obviňování Židů z rozpadu republiky tematizovala sbírka *Nedej zahynouti…* Emfatické obrazy pracovního nadšení a verbalistní chvála rodné země se objevily ve sbírkách *Nad českou kovadlinou* a *Zářivý den*. V S. knihách vydaných po válce (*A to je ta krásná země…*, *Hrst rodné země* a *Pravda vítězí!*) zazněl aktualizovaný proklamativní panslovanský patos (včetně velebení J. V. Stalina), vzývání Hospodina, sentimentalizující modlitby za vlast, umocněné mechanickým rýmováním. Časopisecky S. publikoval také fejetony, ve kterých z tradicionalisticky a nacionalisticky zaměřených pozic kritizoval proměnu Prahy 30. let ve zkažené moderní kosmopolitní velkoměsto, prosazoval češství v kultuře i ekonomice, kritizoval a karikoval cizojazyčné výpůjčky v češtině, zejména anglicismy. S. je též autorem cca 140 textů k písním na aktuální, vlastenecká a historická témata (byly mnohokrát zhudebněny). Vydával je jako příležitostné tisky (dvoulisty) ve vlastních edicích (některé tituly opakovaně, např. *Kde jste, boží bojovníci?*), sám je na svých vystoupeních interpretoval i rozšiřoval (např. dramatickou báseň *Zkáza nad Prahou*); vycházely též zhudebněné a S. přednášené na gramofonových deskách. S. skládal též texty k taneční (polka To zná každá pražská žabka, kde je firma Brouk a Babka; valčík Sladké tajemství) a pochodové hudbě. – V knihovně Divadelního ústavu v Praze je uloženo libreto k operetě Sladké tajemství (asi z poloviny 30. let); nedoloženo zůstává vydání či provedení množství dalších (některými prameny uváděných) básní (Batalion, 2. díl, Boží bojovníci, Mistr Jan Hus mezi námi), melodramů (např. Poslední rána), scén (Na zříceninách Rakouska), skečů (Bílá růže) apod.; údajně S. napsal i vzpomínky Kronika mého života (1951). – S. bývá někdy přisuzováno autorství publicistické práce o 1. světové válce a vzniku ČSR Neznámí hrdinové (pod pseud. Petr Karmín), podle J. Vopravila (Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře) je autorem K. Petelík. Část S. literární pozůstalosti je uložena v LA PNP.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: B. Dřich (Stráž říše), Bedřich, Bedřich Klas (Divadlo), Karel Gór (Divadlo), Karel Lonský, Karel V. Doubravský, K. V. Doubravský, Max, Maxa (Divadlo), Maxa. (Divadlo 1927), Petr Bor (Nezávislé listy), Petr Holý, Petr Hošek (FF), Petr Karmín, -Smola- (Divadlo); -a-, -ak.-, -ax-, -ax.-, -axa-, -b-, -ek-, -ich, -klas.- (vesměs Divadlo), -lo, lř., -Max., M. B. S. (Naše divadlo a zákulisí), M. B. St., Sblo., Sil. (FF o Praze), Slo., Stý., ts (dub.), x. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* A–Z (1938); Baráčník (1938–39); Beseda naší rodiny (1947); Bič (1932); Branické noviny (1938); Budweiser Zeitung (1920); Českosl. baráčník (1951); Čtveráček (1916–18; 1918 B Kristian a Harro, i sep.); Dejvicko-bubenečský obzor (1920); Dělnický cyklista (1924); Divadlo (1927–30, 1946); Družina; Galerie de Beauté et les Modes (1925–26); Hořický obzor (1938); Hraničář (1937); Lid. demokracie; Lid. listy; List paní a dívek (1927–29); Lužickosrbský věstník (1933); Měsíční zpravodaj; Meziaktí Švandova divadla (1934); Mládeneček (1913–16, 1925, erotické BB a PP); Nár. fronta (Hradec Král. 1934–35); Nár. listy; Nár. politika (1924); Nár. právo (1938); Nár. republika; Nár. střed (1941); Nár. výzva (1940); Náš kraj (Nové Benátky 1936); Naše divadlo a zákulisí (Chlumec n. Cidlinou 1939); Nedělní pražské noviny; Nezávislé listy (Ústí n. Orlicí 1930, 1932); Posel od Čerchova (Domažlice 1936); Pražský ilustrovaný zpravodaj (1942, 1944); Republikán (Čes. Budějovice 1920); Říšská stráž, pokr. Stráž říše (1930–31); Sadské noviny; Smíchovák (1938); Stráž (1933); Šípy (1918); Šumavan (1937–38); Tank (1936–37); Týden horských okresů; Týdeník z Českomoravské vysočiny (Pelhřimov 1938); Večerní Praha (1956); Vodňansko (1943); Zpravodaj (1945); Žatecký kraj (1937); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Co vím všecko o ženách (B b. d., před 1914, hudba V. Schläger); Helly (B 1916); Nehoněj se, bobečku! (kuplet, b. d., před 1918, hudba J. Šváb); Schůze rakouských mrtvol (B b. d., asi 1918); Vrahům českého srdce (BB 1918, dvoulist); Bratřím, které milujeme, Tunel vítězný, Slovensko volá, Modlitba českého legionáře (BB b. d., asi 1919, dvoulist); Po bouřných nocích… (BB b. d., asi 1919, dvoulist); Slečna Lola na aprovizaci (B 1919, hudba R. Hanf); Josef Kajetán Tyl (D 1920); Návrat sibiřského legionáře (D 1920); Paříž a Praha, Kde jste, boží bojovníci?, Český spasitel, Modrý baret (BB 1921); Poslední voják (hudba A. F. Tichý-Chrudimský), Memento mori, Clowni tribun (BB a píseň, 1922); Český národní zpěvák, vlastenec, humorista a spisovatel † Fr. Leopold Šmíd (pojednání, 1923); Píseň českého národa (hudba J. V. Kapr), Své milence, Šly cestou bludnou kdysi kroky moje…, Výstraha (BB 1923); Rakouské blázince (P 1923); Španělská chřipka (B b. d., asi 1923, hudba R. Hanf); Krok za krokem, Kult osoby (B, P 1924); Tři vlastenecké recitace (BB b. d., 1924); Česká Lípa, Cheb a Teplice, Tachov a Liberec (BB, 1. vyd. výt. nezjišt., 2. vyd. 1924); Co vím všechno o mužích (B b. d., 1925, hudba V. Schläger); Okénko tatíčka Masaryka (B b. d., polovina 20. let, dvoulist, s L. Ratolístkou, zde chybně Ratolískou, hudba J. Gollwell); Zašlá píseň (B b. d., asi 1925, dvoulist); Paříž a Praha (B, b. d., asi 1925, hudba J. Jirků); Pochod parlamentu (BB b. d., asi 1925, hudba J. Koutek); Kde jste boží bojovníci?, Modrý baret (BB b. d., 1925); Paříž a Praha (hudba R. Neumann), Tak – tak – tak! (hudba R. Hanf), Otevřený list Karlu Hašlerovi (písně, b. d., asi 1925); Hoří! (BB, PP a písně, 1925); Šanson o sv. Ivanu a květovaném divanu (B 1925, hudba Q. Nossberger); Jenom když jsi zdráv (B 1925, hudba K. Šmejc); Manifest, Praha – českým hraničářům (BB 1925); Žižkova smrt, Vláda věcí tvých nevrátila se v ruce Tvé, ó, lide český…! (BB 1925); Pod slovanskou lípou (BB 1925); Česká Vídeň, Talíř (B, P 1925); Chomutov, Družině československých legionářů (BB 1925); Až Blaník zavolá…, 2000, Padlí (B, PP 1925); Jan Holanec (B 1926, hudba J. Gollwell); Kočičí šanson, Dovádivá myška, Šanson o svíčce (písně, asi polovina 20. let, hudba R. Hanf); Krůpěje (BB 1927); Zborovská přísaha (B 1927, dvoulist); Zkáza nad Prahou, Kde jste, boží bojovníci? (BB 1928, volný dvoulist); Děvčátko s modrýma očima (B 1929, hudba J. Čejka); Kde jste, boží bojovníci?, Svatý Václave! (BB 1929); Smederevo (B, 1. vyd. výt. nezjišt., 2. vyd. 1929); Barbaři, Vavřinec Pakosta, Tři písně národa českého (BB 1930, dvoulist); Poslední voják (B 1930, hudba A. F. Tichý); Host (BB 1930); Květy červené a bílé (BB 1930); Flek, ré, tuti boty (B 1931, hudba J. Kašpárek); Rosa na květech (BB 1931); Vlastenecký brevíř (BB, PP 1932); Pochodně na cestách (BB 1933); Racek kobyla (D 1934); Květy červené a bílé 2 (BB 1934); Světla ve tmách (BB 1934); Volání do prázdna… (BB 1935); Daleká cesta má… (BB 1936); České granáty (BB 1937); Nedej zahynouti… (BB 1938); Otevřené okno (BB 1938); Vlasti a národu (BB 1938); Pod českým nebem (BB 1939); Písně opuštěných (BB 1939); Hořící oltář (BB 1940); Moře (taneční recitativ, 1940); Bloudící motýl (BB 1941); Radostná cesta (BB 1942); Nad českou kovadlinou (BB 1943); Zářivý den (BB 1944); A to je ta krásná země… (BB 1945; BB Buchenwaldským mučedníkům i samost.); On pekla hrůzy slavně překoná (BB 1945); Pravda vítězí! (BB 1946); Hrst rodné země (BB, PP 1947); Batalion (B b. d., hudba F. L. Šmíd). – *Výbor:* Stýblův večer (BB 1938, melodramata a recitace). ■ SCÉNICKY. *Hry:* Vesnická idyla (1909); Příšerné motivy (1911); též četné operetní a kabaretní scény. ■ REDIGOVAL *časopisy:* Divadlo (1927–31, do č. 8; od září 1927 do prosince 1930 s J. M. Kvapilem a J. Munclingrem), Naše divadlo a zákulisí (říjen 1939 – duben 1940). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL (edice): Stýblova scéna (20. léta); Volná tribuna (1921–40, vlastní kabaretní a jiné texty, s K. Čechovským). ■

LITERATURA: Jeník (J. Cibuzar, dub.) in M. B. S.: Hoří! (1925); J. J. Cibuzar in M. B. S.: Květy červené a bílé (1930); K. P. (Poláček): Z fašistického písem-

nictví (polemika se S. úvodníkem z Říšské stráže), Telegraf 7. 6. 1930; -pa- (F. S. Procházka): ref. Rosa na květech, Zvon 31, 1930/31, s. 714; K+M+B (K. Z. Klíma, V. Mixa, E. Bass): Pražský film, LidN 15. 6. 1931; -dek. (J. Ledek): Kočebrující básník, Čes. slovo 11. 5. 1934; -vr.: ref. Daleká cesta má…, Tank 1936, č. 2 (obálka); an.: 25 let umělecké činnosti básníka M. B. S. (medailon), Tank 1937, č. 2; K. T. Tichý: ref. České granáty, tamtéž, č. 4; ● ref. Nedej zahynouti…: an., Čteme 1, 1938/39, č. 10; Oldř. Sv. (Svozil), Archa 1939, s. 45 ●; an.: M. B. S., Zájmy Povltaví 1940, č. 18; ● nekrology: re, LD 8. 3. 1972; an., Svob. slovo 8. 3. 1972 ●; D. Š. (Štětinová): K osmdesátinám M. B. S., Svob. slovo 28. 9. 1972 + Herec, básník a zpěvák M. B. S., Kalendář Československ. světa 1979, s. 138; (kp) (F. Knopp): Literát a divadelník (k 90. výr. nar.), LD 28. 9. 1982; D. Štětinová: Stoletý jubilant, Čes. dialog 1992, č. 19; M. Gregorovič in Kapitoly o českém fašismu (1995, s. 58, 68); A. Mikulášek in Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století (2000, s. 43, 127).

vfr

Súd Astarotóv

14.–15. století

Tzv. pekelný román.

Předlohou S. A. byla některá redakce spisu Processus Sathanae ze 14. století (neprávem připisovaného italskému právníku Bartolovi de Sassoferrato), teologicko-právnické hříčky, pojednávající podle předpisů kanonického práva o vykupitelském díle božím.

S. A. je literární spor rozvedený prostředky narativní prózy: jeho tématem je žaloba pekla (zastupovaného ďáblem Astarotem) na lidské pokolení (obhajované Pannou Marií), vykoupené Kristovou obětí z dědičného hříchu.

EDICE: in LF 1938, s. 163 (ed. F. Šimek). ■

LITERATURA: F. Šimek: Staročeský Soud Astarotův a jeho předloha, LF 1938, s. 157; J. Vilikovský: F. Šimek otiskl… S. A. …, Naše věda 1941, s. 27; F. Šimek: K staročeskému S. A., LF 1942, s. 147.

jl

Jiří **Suchánek**

* 27. 11. 1908 *Praha*
† 21. 8. 1979 *Třebotov*

Básník katolické orientace, autor duchovní, milostné i přírodní lyriky; publicista.

V začátcích se podepisoval také Jiří Suchánek-Müller (druhé jméno dle matčina příjmení za svobodna). – Syn stavebního inženýra a učitelky. Navštěvoval obecnou školu v Praze a od 1919 reálné gymnázium v Křemencově ul. (mat. 1927). 1928–32 studoval pražskou právnickou fakultu (JUDr. 1932). Po absolutoriu pracoval krátce v Nejdku u Karlových Varů jako advokátní koncipient, absolvoval vojenskou službu (1932–34) a poté pracoval jako místotajemník a tajemník Svazu českosl. bank (1934–46). 1946–48 byl prvním náměstkem generálního tajemníka Ústřední správy bank v Praze. Od října 1948 vykonával funkci vedoucího publikačního odboru Živnostenské banky v Praze, 1950 se stal redaktorem Věstníku Státní banky československé a zároveň referentem fondovních hodnot. V únoru 1959 byl zatčen a odsouzen pro údajné spolčení k velezradě na 9 let vězení. V prosinci 1963 byl podmínečně propuštěn a 1968 plně rehabilitován. Po návratu z žaláře pracoval jako účetní kontrolor ve strojně početní stanici při Státní bance československé a od 1966 jako právní referent a plánovač v investičním oddělení Obvodního podniku bytového hospodářství v Praze. Podnikl cesty do sousedních zemí a na jihovýchod Evropy. Byl členem Umělecké besedy a Syndikátu čes. spisovatelů. Žil v Černošicích. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

S. duchovní lyrika je určena tradičními východisky křesťanského přístupu ke světu a náboženskou mravností, kde dominantní postavení zaujímá ztvárňování zázračnosti života jako božího daru. Vyznávání intimně religiózních tužeb, dychtících po znameních smíření, spásy a úlevy od pozemských strastí, se prolíná s chápáním nutnosti jejich existence a vyzdvižením niterného smyslu chudoby, bolesti, utrpení a pokory. V čase ohrožení národa se autor uchýlil k hledání a uctívání tradičních a jednotících zdrojů naděje, které spatřoval v patronech české země, rustikální hierarchii, rytmu přírody a v Praze jako symbolu trvalosti v proměnách doby (*Znamení větrů*). Integrální součást S. poezie tvoří milostná lyrika, jež usiluje vřadit výjimečnost a neuchopitelnost intimního citu do řádu věcí a zachytit jej v zrcadle protikladů, stínů i paralel, kladoucích vedle sebe milostné vytržení a opojení, odcizení a nesoulad, zázrak přítomnosti a tušení hořkého osudu a smrti, tělesnost a přírodu (*Sedm studánek, Promarněné věno*). Inklino-

vání k epice se odrazilo ve sbírkách věnovaných zpracování evangelické zvěsti (*Království polního klasu*) i oživení památky českého vlastence Jana Jeníka z Bratřic (*Blanický rytíř*). Svědectví o čase válečných hrůz, nazíraných jako výzva a zápas o duši člověka, podal S. v básni *Jan Jiří,* inspirované smrtí blízkého přítele. Kniha veršů *Okouzlená růže* s nostalgií sleduje na základě korespondence příběh lásky J. E. Purkyně a hraběnky A. Desfours-Walderode. Poválečné sbírky vydával vesměs jako bibliofilie. Některé jeho básně byly zhudebněny (V. Herl, J. Kühn, J. Pejša aj.). V rukopisu zůstaly mj. sbírky veršů Píseň Berounčina (1972 již připravená k tisku) a Zakletý. S. v menší míře časopisecky publikoval též prózu, eseje, kulturněhistorické a místopisné články a recenze reflektující zejména tvorbu katolicky orientovaných autorů.

ŠIFRY: J. S., Su. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Aktivisté (1939–42); A–Zet (1942–44); Cyrilometodějský kalendář (1967); Čech (1930, debut); Českosl obchod; Čes. deník (Plzeň 1940); sb. Čes. věnec Lužici (1946); Čteme (1939); Dorost (1939); Heraldika (1968, 1970); Jas (1940); sb. K poctě zbraň praporu! (1945); sb. Kruh (1941); Katol. noviny (1970–72); Lázně Poděbrady – Lázeňský zpravodaj (1940–41); Lid. demokracie (1945–46, 1948, 1966–69, 1974); Lid. kultura (1945–46); Lid. noviny (1940, 1944); Lid. deník (1944–45); Lužickosrbský věstník (1947); Magazín Lid. demokracie (1968); Mladé proudy (1935); Nár. noviny (1940); Nár. osvobození (1948); Nár. politika (1937–40); Naše rodina (1969–72); Naše zprávy (1940); Nedělní list (1939–41); Nové směry (1940); Obchod (1948); Obrana lidu (1947–48); Obroda (1969); Osvěta venkova (1942); Peněžnictví a pojišťovnictví (1947); Pozor (Olomouc 1934); Praha v týdnu (1940–44); Svět (Zlín 1944); Svoboda (1968–72); Svob. zítřek (1945); Tak (1938); Uboj (1940–42); Večerní Čes. slovo (1940); Venkovan (1941); Všehrd (1937, 1939); Vyšehrad (1946); Zdraví lidu (1931); Zvon (1940); Živá tvorba. ▮ KNIŽNĚ. *Poezie:* Na konci země (BB 1939); Znamení větrů (BB 1940); Království polního klasu (BB 1941); Promarněné věno (BB 1942); Sedm studánek (BB 1944); Blanický rytíř (B 1945); Jan Jiří (B 1946); Hořké sonety (BB 1948, bibliof.); Palety (BB 1948, bibliof.); Letopis rytířského řádu sv. Lazara (BB 1950, bibliof.); Zpíváno do nashledání (BB 1955, bibliof.); Okouzlená růže (BB 1969, bibliof.); Houbařské divertimento (B 1970, bibliof.). – *Ostatní práce:* Horšovský Týn (1955); Chodsko (1955, s J. Čížkem); Kunětická Hora (1956); Velhartice (1956); Za Boženou Němcovou po českém venkově (b. d.); Pestré cesty Jana Nerudy (b. d.); též další kulturněhistorické a místopisné prospekty. ▮

LITERATURA: ● ref. Na konci země: an. (J. Šnobr), Čteme 1, 1938/39, s. 169; an. (B. Slavík), Zvon 39, 1938/39, s. 714; Kčk. Studentský časopis 18, 1938/39, s. 312; -ič., Akord 1939, s. 79; kp. (K. Polák), Nár. práce 10. 9. 1939; B. Slavík, LidN 25. 9. 1939; J. Kohout (H. Bonn), KM 1939, s. 226; iš., LitN 1939, s. 152; -ühl (B. Mühlstein), Naše zprávy 1939, č. 24; de (J. Strnadel), Večerník Nár. práce 11. 10. 1939; B. F. (Fučík), Akord 7, 1939/40, s. 134 ●; ● ref. Znamení větrů: J. Pilař, Venkov 11. 7. 1940; kp. (K. Polák), Nár. práce 13. 8. 1940; M. Dvořák, Akord 8, 1940/41, s. 101; jz, Kolo 1940, s. 244; -ühl- (B. Mühlstein), Naše zprávy 1940, č. 68; Bojar (P. Bojar), Studentský časopis 20, 1940/41, s. 138; M. Haller, Střední škola 1941, s. 119 ●; ● ref. Království polního klasu: J. B. Č. (Čapek), Naše doba 48, 1940/41, s. 506; J. B. (Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 699; J. Kopecký, KM 1941, s. 242; J. Heyduk, LidN 5. 5. 1941; J. S. (Strnadel), Nár. práce 18. 5. 1941, příl.; Boj. (P. Bojar), Studentský časopis 21, 1941/42, s. 24 ●; ● ref. Promarněné věno: A. Č. (Černík), Živá tvorba 1, 1942/43, č. 10; ný, LidN 22. 6. 1943; h (V. Hánek), Venkov 15. 8. 1943; kp (K. Polák), Nár. práce 4. 9. 1943; J. Vladislav, Řád 1943, s. 258 ●; Kp. (K. Polák): ref. Sedm studánek, Nár. práce 24. 12. 1944; V. Černý: ref. Jan Jiří, KM 1947, s. 266 → Tvorba a osobnost 1 (1992); ● k šedesátinám: Z. Vaněčková, Svoboda 22. 11. 1968; an. (B. Kopic), LD 27. 11. 1968 ●; dkp: Básník a mlčení, Obroda 1969, č. 9; ● ref. Okouzlená růže: B. Kopic, LD 17. 4. 1969; J. Jedlička, Svob. slovo 12. 4. 1969; Z. M. Zenger, Obroda 1969, č. 15 ●; A. Kratochvil: Nad hroby tří umlčených, Čes. slovo (Mnichov) 1979, č. 10 (říjen); I. Harák: Meditace nad básníkovou pozůstalostí, Host 1996, č. 2 → Nepopulární literatura (1999, s. 36).

jz

Lothar **Suchý**

* 6. 5. 1873 *Turnov*
† 4. 5. 1959 *Turnov*

Dramatik, autor her o morálních krizích jedince v soudobé společnosti, básník usilující i o veršovanou epiku, prozaik, divadelní kritik, publicista a překladatel.

Psal se (později) i Lotar. – Syn hodináře. 1885–86 studoval na gymnáziu v Ml. Boleslavi, od 2. třídy jako chovanec arcibiskupského konventu na gymnáziu v Příbrami (mat. 1893). Tam navázal trvalé přátelství se spolužáky, budoucími spisovateli H. Jelínkem, K. Sezimou a K. Tomanem (Toman S. věnoval prvotinu Pohádky krve), přátelsky se stýkal i se studenty z rodného kraje (zejména s historiky J. Pekařem a J. V. Šimákem). Vysokoškolská studia zahájil na univerzitě ve Vídni (románská filolo-

gie a slavistika), po dvou letech se vrátil do Prahy studovat práva (1895–98). Po absolutoriu a krátké notářské praxi se 1889 znovu zapsal na filozofii, studia však nedokončil a věnoval se literatuře a žurnalistice: 1902–03 byl divadelním redaktorem Rašínova Slova, 1907–08 německého deníku Union a od 1908 redaktorem listu Venkov. Dobré existenční zajištění mu přinesl brzký sňatek s vdovou po podnikateli F. Zátkovi Gabrielou (1922–25 překladatelka několika románů M. Leblanca), s níž často pobýval delší dobu na venkovském sídle v Libniči u Čes. Budějovic. Na počátku století se S. živě účastnil pražského literárního života: stal se členem sdružení Syrinx, 1902 patřil k zakladatelům a prvním funkcionářům Kruhu čes. spisovatelů, 1904 se podílel na jeho vystoupení polemickou brožurou *Národní divadlo a české drama* a od 1905 jako překladatel her na jeho následných divadelních cyklech. S. zájem se stále silněji soustřeďoval k divadelnímu dění: napsal např. scénu k zahajovacímu večeru Vinohradského divadla (1907), publikoval divadelní kritiky a z francouzštiny překládal repertoár pro pražské scény (Nár. divadlo, Vinohradské divadlo, Uranie). 1908 odešel s manželkou do Paříže (jako kulturní dopisovatel Nár. politiky a zahraniční redaktor Venkova) a působil tam do vypuknutí 1. světové války, kdy se vrátil do Prahy. Hned po převratu obnovil svou žurnalistickou činnost ve Francii (byl i delegátem na mírové konferenci) a žil v Paříži a na Riviéře (mimo prázdniny a občasné delší pobyty v Praze, např. v 2. polovině 20. let) až do odchodu na odpočinek 1938. Po Mnichovu a za let nacistické okupace, kdy bydlel v Mělníku, se znovu začal věnovat literatuře, psal básně a divadelní hry, které však nebyly provedeny (tituly některých podle J. Hájka: Dobrodruh, Vichřice, Hlas krve, Lvice v jámě Danielově, Jiříčkovo vidění; 1941 dostal S. odměnu za lidovou veselohru Dva světy v soutěži vypsané Městským divadlem pražským, ale ani ta nebyla uvedena). 1946 S. přesídlil do svého rodiště, pohřben byl na hlavním hřbitově v Turnově.

Do literatury vstoupil S. jako autor veršů: první publikoval ještě za středoškolských studií v časopisu Niva, později zejména v Moderní revui a souhrnně je vydal až 1904 pod titulem *Kniha lyriky*. V básních uspořádaných do čtyř cyklů se ozývají i ohlasy evropské parnasistní, symbolistní a dekadentní poezie, z níž S. v mládí též překládal (v Nedělních listech Hlasu národa se např. pokusil o celé Baudelairovy Květy zla, průkopnický počin znamenalo též tlumočení poezie R. Dehmela); patrné jsou vztahy k české básnické tvorbě 90. let (zejména k lyrice A. Sovy); v podstatě však jeho verše setrvávaly v hranicích lumírovské poetiky. Od počátku je charakterizoval sklon k úvahovosti a především výrazné tíhnutí k veršované epice, které souznělo se snahou o diagnózu morálních krizí soudobého světa a o nalezení cesty k životnímu kladu. Zatímco ve dvou rýmovaných příbězích (*Syn, Smrt*) knihy *Dvě povídky veršem* S. líčil otřesné intimní osudy a vnitřní rozvrat ušlechtilých, ale nepevných postav, v pozdějším pokusu o román ve verších *Pro rod a půdu* rozšířil v podstatě naturalisticky pojaté téma rodinného rozkladu o sociální zřetel (ústřední postavou je opět zakřiknutý muž, tentokrát dědic statku, který svou slabost překonává obětí ve jménu nadosobní tradice, rodu a půdy). Náročný umělecký i ideový záměr epické skladby se však ukázal jako těžce realizovatelný zvoleným veršovým zpracováním: stereotypně uplatňovaný pětistopý jamb ve čtyřveršových slokách s obkročným, často banálním rýmem místo záměrné stylovosti výrazu působil spíš jednotvárně a ploše. Na počátku století debutoval S. i jako dramatik (aktovkou *Nezabiješ…* v Nár. divadle) a od té doby se drama stalo hlavní oblastí jeho uměleckých aktivit. Také v něm se snažil pojednávat tragické mravní a citové krize individualistické morálky a hledat z nich východiska, a to jak v konvenční podobě intimní psychologicko-moralistické činohry s naturalistickými prvky (*Sláva, Matka, Slaboch*), tak ve hrách usilujících o širší společenské pojetí dramatického konfliktu a zároveň o jeho symbolizující zobecnění. Hra ze současnosti *Hrstka věrných* (vznikla 1908), tematicky vycházející z historických událostí procesu s tzv. Omladinou, nadhazovala v příběhu žurnalisty, vyléčeného po pětiletém věznění z revolučního radikalismu, a ocitajícího se proto v konfliktu se zbytkem svých stoupenců, otázku odpovědnosti a mravnosti v politice. (Při opožděném uvedení hry na scénu krátce po únorových událostech 1948 byla tehdejší kritikou aktualizována jako dramaturgický objev odsuzující oportunismus.) Veršované biblické podobenství *David* předvádělo obraz ztroskotání vůdčí osobnosti řídící se nietzscheovskou představou

o silném jedinci, jenž najde vykoupení návratem k opuštěnému nadosobnímu úkolu, oddané službě národu. Veršovou formu zvolil S. i v dramatu o studentech a řemeslnících za revolučního dění roku 1848 *Červánky svobody* (zachytil v něm i epizodu z mládí svého otce). Po vydání groteskní frašky o maloměstských továrnících a považlivém zdroji jejich bohatství *Hamilton a společnost* se S. jako dramatik (ve své době nepříliš úspěšný) odmlčel. Za dlouholetého pobytu v Paříži se intenzivně věnoval žurnalistice: zejména list Venkov přinášel od 1919 velké množství jeho článků o politice, kultuře a divadle (úvodníky, reportáže, interview, fejetony, sloupky aj.), ale i překlady francouzské poezie a prózy. Na konci 20. let pak vyšel S. první román *Sobec a světice,* líčící krach výchovy dětí v nerovném česko-německém manželství; následující dva románové tituly se pohybovaly v mezích konvenční lehké četby a napínavého dobrodružného žánru. Po návratu do Čech začal S. po Mnichovu, za války a v prvních letech po ní znovu psát a časopisecky publikovat básně; originální byl zejména v aktualizování tradičního epicko-didaktického žánru bajky, mířícím do oblasti individuální a zejména společenské etiky (maloměšťácké zápecnictví, odrodilectví, peněžní morálka, neplodné snění, velikášství, podléhání módám apod.); kniha z nich sestavená (*Bajky*) obsahuje i literárně zaměřenou satiru a bajky pro děti.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Jan Bělohlávek, Jan Vojan; L. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Spolku akademiků pardubických (1909); Čas (1904); ČČM (1902); Čes. svět (1913–19); Dílo (1903–04); Hlas národa (1902–05, překl. BB Ch. Baudelaira a R. Dehmela); Jihočes. sborník (1917–18); Kurýr ilustrovaný (1902); Květy (1905); Lit. listy; Lumír (1896); Lyrická prémie spolku Máje na rok 1910; Máj (1903–13; 1910–11 B Jan Litvan); Malý čtenář (1909); Moderní revue (1895–96); Nár. listy (1910–12); Nár. politika (od 1908); Niva (1891); Obzor lit. a umělecký (1902); sb. Od kolébky Riegrovy (1908); Osvěta (1911–14); Pamětní list Spolku divadelních ochotníků Ant. Marek (Turnov 1939); Politik; Právo lidu (1914); Rozhledy (1896); Slovo (1902–03); Srdce (1902–04; 1902 Dvě scény); Stopa (1914, překl. H. Heine: Král Richard); Světozor (1916); Švanda dudák; Topičův sborník (1920); Union (1907–08); Venkov (1908–39; 1925–26 překl. BB T. Corbièra a bajek J. de La Fontaina); Volné směry; Vzlet (Plzeň 1917–18); alm. Vzpomínáme Vás… (1913); Zlatá Praha (1898–1915; 1904 B Povídka z fary, 1913 BB Památce Jaroslava Vrchlického); Zvon (1905–18, 1939–41; 1940 P Noc v Balzacově muzeu); – posmrtně: sb. Divadlo pracujících Most 1945–1965 (1965); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Nezabiješ… (D 1903, i prem.); Kniha lyriky (b. d., 1904); Dvě povídky veršem (b. d., 1905); Sláva (D 1905, i prem.); Matka (D b. d., 1905, i prem.); Zahajovací scéna. Alegorický výstup (1907, i prem.); Slaboch (D b. d., 1909, prem. 1908); David (D b. d., 1911, i prem.); Pro rod a půdu (B 1917); Červánky svobody (D 1918, prem. 1922); Hamilton a společnost (D b. d., 1921, prem. 1915 s tit. Bosonohá tanečnice); Sobec a světice (R 1929); Carský poklad (R 1930, pseud. Jan Vojan); Mučednice lásky (R 1931); Hrstka věrných (D 1948, i prem.); Bajky (BB 1954, ed. J. Hájek); Kostecký fraucimor (D 1958, prem. 1922). – *Překlady:* H. de Balzac: Farář tourský a jiné povídky (b. d., 1913); A. Dumas st.: Královna Margot 1, 2 (b. d., 1915); É. Zola: Magdalena Feratová (1916); V. Hugo: Muž, který se směje 1, 2 (1918); P. Bourget: Smysl smrti (b. d., 1919); M. Leblanc: Tygří zuby (1921) + Osm úderů hodin (1923) + Rudý kruh (1925, vše pseud. Jan Bělohlávek); F. Boutet: Čtvrtliberka a dcera paní Tranchartové (1927); H. Falk: Sestřenice Lea (1936). – *Výbory:* Výbor z dramatického díla (1953, ed. J. Hájek); Stará jabloň (1958, obs. i BB z rukopisu, ed. J. Hájek). ■ SCÉNICKY. *Překlady:* G. de Porto-Riche: Nevěrná (1907) + Starý Adam (1916, přel. G. Schmoranz s použitím překl. L. S.); A. Capus: Anděl (1910); J. F. Halévy: Blesk (1915); P. Veber, M. Gerbidon: Ztracený syn (1916, s J. Blažkem); M. Hennequin, P. Veber: Paní prezidentová (1921, pseud. Jan Bělohlávek). ■ REDIGOVAL *časopis:* Dílo (1903–04); *sborník:* Od kolébky Riegrovy (1908, s K. Maškem, J. V. Šimákem). ■

LITERATURA: Večer L. S. 1873–1958 (pamětní list, Turnov 1958); E. Bílková: L. S. (1873–1959). Soupis osobního fondu (LA PNP 1995). ■ ● ref. Nezabiješ…: -r. (R. J. Kronbauer), Máj 1, 1902/03, s. 759; -α- (J. Kamper), Politik 23. 8. 1903; r. (F. V. Krejčí), PL 23. 8. 1903; an. (J. Vodák), Čas 23. a 26. 8. 1903; -s-, Lumír 1903, s. 411; J. Ladecký, Osvěta 1903, s. 1024; T-ý, Divadlo 1903, s. 157 ●; ● ref. Kniha lyriky, Dvě povídky veršem: -ζ-, Máj 3, 1904/05, s. 488; D., Zlatá Praha 22, 1904/05, s. 456, 492; -α- (J. Kamper), Politik 19. 4. 1905; an. (J. Vodák), Čas 19. 5. 1906; cd., LidN 16. 9. 1905 ●; ● ref. Sláva: ech (V. Štech), Máj 3, 1904/05, s. 596; V. Kol. (V. Červinka), Zvon 5, 1904/05, s. 591; O. Theer, Pražská lid. revue 1905, s. 128; Ar…ti (A. V. Kraus), Politik 21. 5. 1905; -α-, NL 21. 5. 1905; an. (J. Vodák), Čas 24. 5. 1905 ●; ● ref. Matka: Ar…ti (A. V. Kraus), Politik 10. 11. 1905; M…n, Máj 4, 1905/06, s. 158; J. Hilbert, MR 1905/06, sv. 17, s. 88; M. Hýsek, MSlR 2, 1905/06, s. 25; KMČ. (K. M. Čapek Chod), Zvon 6, 1905/06, s. 157; J. M., Divadlo 1906, s. 68 ●; ● ref. Slaboch: J. Hilbert, Venkov 8. 12. 1908; E., Máj 7, 1908/09, s. 159; O. Theer, Přehled 7, 1908/09, s. 218; K. Kamínek, Lumír 37, 1908/09, s. 497; J. Karásek ze Lvovic, MR 1908/09, sv. 21, s. 209; B. B-ová (Benešová), Novina 2, 1908/09, s. 62; Engel-er

(K. Engelmüller), Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 167; J. Osten, Osvěta 1909, s. 91 ●; ● ref. David: J. Kamper, Lumír 39, 1910/11, s. 329; K. (R. J. Kronbauer), Máj 9, 1910/11, s. 337; M. Rutte, MR 1910/11, sv. 23, s. 359; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 28, 1910/11, s. 338; E. V., Přehled 9, 1910/11, s. 366; KMČ (K. M. Čapek Chod), Zvon 11, 1910/11, s. 445; an. (J. Vodák), Čas 24. 3. 1911; T. (V. Tille), NL 24. 3. 1911; H. Jelínek, Samostatnost 24. 3. 1911; J. Hilbert, Venkov 24. 3. 1911; -jm-, LidN 25. 3. 1911; K. Čvančara, Osvěta 1911, s. 394; H-ký (K. Horký), Stopa 2, 1911/12, s. 51 ●; an.: Odstrašující ukázkou literárního snobismu… (S. FF o pařížském divadle v Nár. politice), Divadlo 1912, s. 382; ● ref. insc. Bosonohá tanečnice: A. Nečásek, Venkov 23. 10. 1915; K. Čvančara, Osvěta 1915, s. 865; F. P. (K. Mašek), Zlatá Praha 33, 1915/16, s. 48 ●; ● ref. Pro rod a půdu: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 17, 1916/17, s. 602; A. N. (Novák), Lumír 1917, s. 522; W. (R. Weiner), Venkov 29. 7. 1917; V. Brtník, Kmen 1, 1917/18, č. 37 ●; ● ref. Červánky svobody: -ejč- (F. Krejčí), Budoucno 1, 1918/19, s. 476; J. Folprecht, Čes. revue 12, 1918/19, s. 424 ●; J. Kolman: ref. Kostecký fraucimor, Venkov 10. 12. 1922; ● ref. Sobec a světice: V. Brtník, Venkov 26. 9. 1929; K. Sezima, Lumír 56, 1929/30, s. 126; vz. (V. Zelinka), Zvon 30, 1929/30, s. 612 ●; V. Brtník: ref. Mučednice lásky, Venkov 29. 6. 1932; ● k šedesátinám: -btk (V. Brtník), Zvon 33, 1932/33, s. 463; = (J. Vodák), Čes. slovo 6. 5. 1933 ●; F. Nepilý: k pětašedesátinám, Venkov 6. 5. 1938; kp (K. Polák), k sedmdesátinám, LidN 6. 5. 1943; ● ref. Hrstka věrných: H. Budínová, Kulturní politika 3, 1947/48, č. 28; eas (E. A. Saudek), Svob. noviny 7. 3. 1948; jsc (J. Sajíc), LD 9. 3. 1948; V. Stuchl, Práce 9. 3. 1948; J. H. (Hájek), RP 9. 3. 1948; A. M. Brousil, Zeměd. noviny 9. 3. 1948; Z. Dinter, Mladá fronta 10. 3. 1948; Břz (B. Březovský), NO 10. 3. 1948; AMP. (A. M. Píša), PL 14. 3. 1948; P. Kypr, My 48, 1948, č. 12; A. Kachlík, Lid. kultura 1948, č. 9 ●; O. Kryštofek: Po třiceti letech nalezený dramatik (rozhovor s L. S.), My 48, 1948, č. 10; ● k pětasedmdesátinám: skn., NO 6. 5. 1948; kd (E. Konrád), Svob. noviny 6. 5. 1948; K. Kinský, Beseda 1948, s. 96 ●; ● k osmdesátinám: J. Hájek, Divadlo 1953, s. 524 + NŽ 1953, s. 549; A. M. Brousil, LitN 1953, č. 19 ●; J. Hájek in L. S.: Výbor z dramatického díla (1953) + in L. S.: Bajky (1954); az (A. Závodský): ref. Bajky, HD 1955, s. 225; M. Dudek: Hovory o přestávce, NŽ 1956, s. 903; J. Procházka: Poslední z generace na přelomu století (rozhovor s L. S.), Svob. slovo 24. 11. 1957; J. Hájek in L. S.: Stará jabloň (1958); ● nekrology: J. Hájek, Divadelní noviny 2, 1958/59, č. 22 + LitN 1959, č. 19; -jo- (J. Opavský), RP 6. 5. 1959; Gm (P. Grym), LD 8. 5. 1959; Z. Blajer, Tvorba 1959, s. 476 ●; E. Kolár: L. S. autorem pro děti, Českosl. loutkář 1959, s. 211; J. Hájek: k 100. výr. nar., Tvorba 1973, č. 20; J. Hilčr: Pocit domova, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1978, březen–květen.

ll

Ivan **Suk**

* 17. 2. 1901 *Stará Paka*
† 23. 11. 1958 *Praha*

Zpočátku básník z okruhu proletářské poezie, pak prozaik traktující sociální a milostná témata s využitím postupů konzumní literatury; publicista, hlavně soudničkář.

Vl. jm. Josef Suchánek. – Studoval gymnázium v Praze-Žižkově (zde se spřátelil s F. Němcem a J. Seifertem) a po maturitě (1920) na filoz. fakultě v Praze dějiny umění, po roce přešel na právnickou fakultu, ale studia nedokončil. Věnoval se literatuře, stal se členem Devětsilu (do 1921), živil se jako novinář. 1933–48 byl redaktorem Čes. slova, kde pracoval zejména jako soudničkář. 1948 byl propuštěn a zůstal bez stálého zaměstnání, byl vyloučen i ze Syndikátu čes. spisovatelů.

Svou novinářskou a literární tvorbou se S. od počátku profiloval jako sociálně orientovaný autor. V debutu *Lesy a ulice,* zčásti vitalistických básních hlásících se k proletářské poezii, inspirovaných láskou, městem a oslavujících život, psaných formálně nevyváženým volným veršem, převládá mnohomluvnost a konvenční obraznost, jež se nevyhnula ani další sbírce *Sluneční lásky.* Dále se S. věnoval výhradně próze. V první části povídek *Srdce na kovadlině* převažoval lyrický tón a zájem o osud jednotlivce, druhou část s protiválečnými a sociálními motivy spojovala naopak až křečovitá naturalistická stylizace. Ze své soudničkářské praxe a znalosti velkoměstského podsvětí vytěžil náměty k povídkám o morálně narušených jedincích a rekonstruoval sociální pohnutky jejich činů (např. soubor *Holčičky pod lucernou* odhalující příčiny vedoucí k prostituci); v prózách *Benátská bludička, Z barů a putyk, Čokoládová Venuše…* (příběhy situované do arabského světa) stále zjevněji dominují erotické motivy a charakterizuje je nápadná inklinace k sentimentální a nekomplikované poloze lidové četby. Také jako romanopisec traktoval náměty s povrchně kombinovanými milostnými zápletkami (*Srdce v žáru milionů*), v nichž je psychologie jednání postav (*Dítě noci*) zatlačována do pozadí ilustrativností a uspokojováním senzacechtivosti širokých čtenářských vrstev. Kriminální román *Voda mezi prsty* s ústředním hrdinou advokátem a dějově nosnou exkluzivní zápletkou (šťastně ženatý

advokát obhajuje milence lehkomyslné ženy, s níž sám navázal milostný poměr a kterou její milenec po návratu z vězení ze žárlivosti zabije) postrádá přes spisovatelovu fabulační obratnost hlubší propracovanost charakterů. Politicky závažné téma přinášela *Reportáž o Norimberku,* spojující autorovo subjektivní hledisko se snahou o objektivní popis válkou poničeného Německa, zákulisí procesu s válečnými zločinci a průběhu soudního přelíčení. S F. Sauerem vydal vzpomínky na Haškův bohémský život *In memoriam Jaroslava Haška.*

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Allan Davis, J. G. Ort, J. Ort, Tran Sun (Právo lidu); (si) (Čes. slovo, Telegraf). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Červen (1919); Čes. slovo (1933–48, soudničky); ant. Československá poezie sociální 4 (1925); Čes. dělník (1941, 1943); Kopřivy; Lípa (1919); Lid. noviny (1930); Lit. noviny (1930–31); Nár. osvobození (1926); Nová svoboda (1930, 1932); Právo lidu (1919–20, 1926, 1928–32; i Večerník PL); Proletkult (1922); sb. Prosinec 1920 (1921, mj. aktovka Vzpoura); Ranní noviny (1936); Rudé právo (1920–22, 1924; i Večerník RP); Ruch (1919); sb. Sovětské Rusi čeští spisovatelé a umělci komunističtí (1921); Svět, pokr. Rudé květy (1918–20); Telegraf (1933–38, 1940, soudničky); Tribuna (1921–23, 1926); Země (1919–20); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Lesy a ulice (BB 1920); Sluneční lásky (BB 1923); In memoriam Jaroslava Haška (vzpomínky, 1924, s F. Sauerem); Srdce na kovadlině (PP 1925); Vyloupení Evropy (R 1925); Holčičky pod lucernou (PP 1926); Štefka, holka z ulice (R 1926); Benátská bludička (P 1927); Hildin román (R 1927, pseud. J. G. Ort); Z barů a putyk (PP 1927); Čokoládová Venuše a jiné povídky o tropických láskách (1928); Animírka Lola (R 1930); Dítě noci (R 1930); Srdce v žáru milionů (R 1933); Tygr a jeho zlatá klec (R 1933); Voda mezi prsty (R 1944); Reportáž o Norimberku (1946); Muž s bílou holí (P 1948). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: sb. Prosinec 1920 (1921); sb. Z dětství do života (1936, pod vl. jm.). ▮

LITERATURA: ● ref. Lesy a ulice: J. V. Sedlák, Tribuna 18. 7. 1920; V. V. (Vančura), Čes. slovo 31. 7. 1920 → Řád nové tvorby (1972, s. 270); A. N. (Novák), Venkov 26. 10. 1920; A. M. Píša, Cesta 3, 1920/21, s. 194 → in Soudy, boje a výzvy (1922, s. 241); J. H. (Hora), Kmen 4, 1920/21, s. 347; A. Procházka, MR 1920/21, sv. 36, s. 71; B. Polan, Nové Čechy 4, 1920/21, s. 33; J. Knap, Orfeus 1921, s. 56 ●; Fert. (J. Seifert): Prosinec. Vzpomínkový recitační večer, RP 14. 12. 1921; ● ref. Sluneční lásky: J. Hora, RP 4. 11. 1923; V. Vyleťal, MR 1923/24, sv. 39, s. 104; A. N. (Novák), Lumír 1924, s. 273 ●; ● ref. Srdce na kovadlině: Dom. P. (Pecka), Archa 1925, s. 409; J. B. Čapek, Kritika 1925, s. 311; r. i. (R. Illový), Akademie 29, 1925/26, příl. Rudé květy, s. 21; J. O. Novotný, Cesta 8, 1925/26, s. 258; A. C. Nor, Host 5, 1925/26, s. 125; A. M. Píša, Pramen 6, 1925/26, s. 113 ●; vr. (V. Ryba): ref. Dítě noci, PL 1. 11. 1930; ● ref. Voda mezi prsty: J. Machoň, LidN 2. 5. 1944; kp. (K. Polák), Nár. práce 23. 6. 1944 ●.

sb

Václav František **Suk**

* 29. 11. 1883 *Chlístov* u Klatov
† 1. 7. 1934 *Praha*

Kritik a historik literatury pro děti a mládež, redaktor časopisu pro teorii a kritiku dětské literatury Úhor i knižnic pro mládež, překladatel francouzských pohádek.

Syn sládka, po otcově smrti vychováván dědečkem, řídícím učitelem. Po absolvování klatovského gymnázia (mat. 1902, učitel J. F. Hruška) studoval na filoz. fakultě v Praze francouzštinu a češtinu (profesoři F. Čáda, J. Máchal, J. Gebauer, F. Pastrnek), jeden semestr pobýval na univerzitě v Lausanne (později též v Grenoblu, Marburgu a Paříži). 1907 nastoupil jako pomocný učitel na vyšší reálku na Žižkově, záhy přešel na plzeňské lyceum (1907–11) a začal publikovat v Pedagogických rozhledech (1923–25 byl redaktorem rubriky Literatura pro mládež), přednášel v odboru Pedagogického muzea Komenského v Plzni a zabýval se problematikou žákovských knihoven. 1911–18 působil v Pardubicích, od 1918 až do své smrti učil francouzštinu na reálném gymnáziu v Křemencově ul. v Praze. Od 1915 spolupracoval s kritickým časopisem Úhor, který programově usiloval o vyšší úroveň literatury pro děti a mládež, od 1927 byl jeho hlavním redaktorem. 1919 dal podnět k založení Společnosti přátel literatury pro mládež, soustředěné především kolem Úhoru, stal se jejím místopředsedou a od 1922 až do své smrti předsedou; byl spoluautorem jejího programu zaměřeného jednak na propagaci umělecké literatury pro děti a mládež a na její kritické zhodnocení a zpracování v přehledné příručce pro školy i širší veřejnost, jednak na podporu dětských čítáren a knihoven a zvláště na vybudování vědecké knihovny spisů pro mládež (nyní Sukova knihovna). 1923 pomáhal založit pobočku Společnosti na Slovensku. Podílel se na přípravě Mezinárodního sjezdu knihovníků v Praze (1926), výstavy

dětské knihy v Ženevě (1929), organizoval pravidelné předvánoční výstavy dobrých knih pro děti, z nichž později vznikl Týden dětské knihy (1931, 1933 schválen ministerstvem školství a nár. osvěty jako každoroční akce na školách). Udržoval četné mezinárodní styky v oblasti péče o dětskou knihu, mj. byl členem Burreau International d'Éducation v Ženevě.

S. se zaměřil výhradně na tvorbu pro děti a mládež, kterou se snažil sledovat soustavně a komplexně, nevyjímaje zahraniční teoretickou, literárněhistorickou a kritickou literaturu. V důrazu na uměleckou hodnotu (slovesnou i výtvarnou) a odmítáním didaktismu, moralismu a ideologizace dětské literatury navázal na koncepci J. Petra a na praxi Dědictví Komenského, spojením umění s výchovou a etikou rozvíjel estetickovýchovné podněty F. Čády, O. Hostinského a F. V. Krejčího; toto pojetí, zastávané od raných prací, nejjasněji formuloval a zároveň resumoval 1934 v článku *Dvojí názor na pravý typ knihy pro mládež*. Většina S. prací je uložena v časopisech (hlavně Úhor, Pedagogické rozhledy a Střední škola); převažují recenze, v nichž mapoval téměř celou soudobou produkci, dále medailony a analýzy tvorby významnějších autorů této slovesnosti (např. J. F. Hruška, J. Karafiát, J. Kožíšek, F. S. Procházka, V. Říha, A. Wenig aj.) i rozsáhlejší literárněhistorické práce (např. *Účast našich předních spisovatelů nové doby na literatuře pro mládež,* podávající z tohoto hlediska přehled vybraných děl významných českých autorů od F. L. Čelakovského po J. V. Sládka, nebo studie *Robinson Crusoe* sledující vznik románu a jeho cestu do literatury pro mládež v různých úpravách a překladech). Zvláštní pozornost věnoval S. životu a dílu J. Nerudy v odborné publikaci určené mládeži (*O Janu Nerudovi, jak žil, co vykonal a napsal*) i ve výborech z díla (např. Nerudovo dětství – „životopis" složený hlavně ze spisovatelovy publicistické tvorby); další edice pořídil z próz L. Stroupežnického, F. L. Čelakovského a J. K. Tyla. Z francouzštiny přeložil a uspořádal několik pohádkových knih. – Potřeba přehledu dětské literatury vedla skupinu spolupracovníků časopisu Úhor nejprve k sestavení bibliografického přehledu Seznam dobré četby dětem (S. se na něm podílel autorsky i jako redaktor), který byl výsledkem systematického hodnocení dosavadní tvorby pro děti a mládež a zároveň i průpravou k sepsání informativní příručky *Dětská literatura česká.* V této účelové publikaci, určené školám, knihovnám i širší veřejnosti, autoři poprvé podali souhrn tvorby pro mládež, utřídili ji a popsali chronologicky a podle žánrů, a to v celém historickém rozsahu počínaje staročeským písemnictvím po nejnovější produkci, přihlédli též k výtvarné podobě knih a uvedli přehled příslušné odborné literatury. Materiál nejprve zpracoval O. Pospíšil, definitivní podobu, včetně doplňků a oprav, mu dal S.; menší samostatné kapitoly jsou věnovány loutkovému divadlu (napsal F. Homolka), vlastivědným sborníkům (F. K. Potěšil), časopisům (B. Suková) a slovenské literatuře (P. Zgúth). Příručka se stala východiskem dalších prací pojednávajících o dětské literatuře (např. F. Bulánek-Dlouhán, Š. Polášek Topol aj.).

ŠIFRY: F. V. S., V. F. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Časopis turistů (1918); Časopis českosl. knihovníků (1924); Čes. osvěta (1923–27, 1930–32, ref.); Českosl. divadlo (1933); Čin (1930–31); sb. Deset let péče o dětskou četbu (1930); Hořické noviny (1932); Informace osvětových sborů okresních, městských a lidové školy v Kroměříži (1933); Kniha (1919); The Library journal (New York 1929); Lit. listy (1923, Obraz moderní naší dětské literatury); Lit. rozhledy (1929); Nár. listy; Nár. osvobození (1924, 1932–33); Naše kniha (1931); Osvětový věstník Podbrdska (Beroun 1928–29); Panoráma (1931); Pedagogické rozhledy (od 1908, ref.; mj. 1921 studie Josef Kožíšek, 1927 Václav Říha); Ročenka pedagogická a školská (1931–32); Rozpravy Aventina (1929); Sborníček k 70. narozeninám lidovýchovného pracovníka spisovatele K. Kálala (1930); Střední škola (1921–34, ref.); Světozor (1929, 1932); Škola živnostenská (1928–29); Učitelský kalendář na rok 1929, ... na rok 1930; Úhor (1915–34; především ref.; 1917–18 Účast našich předních spisovatelů nové doby na literatuře pro mládež, 1923–24 Robinson Crusoe, 1925–26 Francouzská literatura dětem); Úsvit (1920–31); Topičův sborník (1923); Vzkříšení (1932–33); Vychovatelská čítanka (1931); Zvon (1930); – posmrtně: Idea (1934, Dvojí názor na pravý typ knihy pro mládež → Úhor 1934). ■ KNIŽNĚ. *Práce o dětské literatuře:* O Janu Nerudovi, jak žil, co vykonal a napsal (pro ml., 1919); Dětská literatura česká. Příručka dějin literárních pro školu, knihovny i širší veřejnost (1924, s O. Pospíšilem a jinými). – *Překlady:* Ch. Perrault: Princ Chocholouš (1916) + Babiččiny brejle (1916); E. Cosquin: Lotrinské pohádky (1918); M. C. d'Aulnoy: Princezna laňkou v lese (1918); Pohádky z Bretaňska (1919). – *Ostatní práce:* České úkoly na školách středních a ústavech učitelských (1917, s F. Šimkem; další upr. a dopln. vyd. 1919, 1922, 1928, 1936). ■ KORESPONDENCE: Dopis O. Pospíšilovi (z 1919), sb. V. F. S. (1983). ■ REDIGOVAL *časopisy:*

Pedagogické rozhledy (1923–25, rubrika Literatura pro ml.), Úhor (1927–34, hlavní redaktor, s jinými); *knižnice:* Sad (1923–34), Knihovnička mládí (1932–34, s J. Petrusem a F. Flosem); *bibliografické seznamy* (též autorská účast): Seznam dobré četby dětem (1920, též v Úhoru 1920), Dobré knihy dětem (1921, doplňky k 2. vyd. 1923, druhé doplňky 1926, opr. a dopln. vyd. 1929, dopln. vyd. s tit. Vybrané knihy pro mládež do r. 1929, 1931, nové doplňky: 1932, 1933; též paralelně v Úhoru). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL (pro ml.): L. Stroupežnický: Martínkův nový oblek (1916, zkrác. znění); F. L. Čelakovský: O králi Kojatovi (1917); J. K. Tyl: Panna jezerní, Militka, Rozpustilý Janeček (1917); Nerudovo dětství (1922); J. Neruda: Trhani, Po nárožích, Kuchyně na trhu (1923) + Žerty hravé (1923); N. G. Garin-Michajlovskij: Z říše nezapadajícího slunce (1932). ■

BIBLIOGRAFIE: V. Marek: Bibliografie článků prof. V. F. S. v Úhoru, Úhor 1934, s. 115; A. Holubová: Život a dílo V. F. S., zakladatele Knihovny spisů pro mládež (1963, rozmnož.); an.: Výběrová bibliografie prací V. F. S., sb. V. F. S. (1983). ■ LITERATURA: P. Hykeš: V. F. S. Studie literárněhistorická (1956, rozmnož.); sb. V. F. S. (1983; přisp. V. Karfíková, O. Pospíšil, V. Stejskal, C. Suk, J. Voráček). ■ K. H. (Hikl): ref. O Janu Nerudovi…, Naše doba 28, 1920/21, s. 231; ● ref. ed. Nerudovo dětství: an., LidN 30. 5. 1922; V. Z. (Zelinka), Zlatá Praha 1922, s. 159; R. (A. Rambousek), Čes. osvěta 19, 1922/23, s. 39 ●; ● ref. Dětská literatura česká: -och- (F. S. Procházka), Zvon 25, 1924/25, s. 603; J. H. (Hloušek), NO 14. 1. 1925; F. A. Soukup, Úhor 1925, s. 21; V. Zelinka, Střední škola 6 (33), 1925/26, s. 41 ●; jhch. (J. Dolanský): Úhor, LidN 8. 3. 1932; ● k padesátinám: J. Hloušek, Úhor 1933, s. 161; vz. (V. Zelinka), Zvon 34, 1933/34, s. 167 ●; ● nekrology: an., LidN 3. 7. 1934; an., PL 3. 7. 1934; Úhor 1934, č. 7–8 (památce V. F. S., mj. D. Filip, Q. M. Vyskočil, A. Vaňura, J. Hloušek); ne (A. Novák), LidN 24. 10. 1934; F. Pražák, Naše věda 1934, s. 252 ●; O. Pospíšil: Okolo Úhoru, Úhor 1937, s. 67, 95; J. a B. Hlouškovi: Počátky Společnosti přátel literatury pro mládež, Úhor 1938, s. 1; V. Marek: S. v Úhoru, tamtéž, s. 97; A. Záruba: Kritika literatury pro mládež v letech 1920, Naše zprávy 1939, č. 79 a 81; O. Pospíšil: Profesor V. F. S. – člověk a přítel, Úhor 1943, s. 129; F. Dlouhán Bulánek: Dva budovatelé (o J. Petrovi a V. F. S.), tamtéž, s. 135; P. Hykeš: Sukova studijní knihovna literatury pro mládež, Škola a kultura 1948, s. 99; V. Zelinka: Vzpomínka na V. F. S., ZM 1959, s. 381; J. Voráček: Kritika dětské literatury ve 20. a 30. letech, ZM 1961, s. 296; an.: Průkopník (k 80. výr. nar.), LitN 1963, č. 47; J. Voráček in Vývoj teorie a kritiky české literatury pro mládež (1971); F. Bulánek-Dlouhán: Než koupíte knihu pro děti (vzpomínkový F), LD 18. 12. 1973; J. Voráček in Historické a teoretické koncepce české literatury pro mládež (1982); J. Frey: Sukova knihovna, ZM 1983, s. 524; (dr): Víte, co je Sukova knihovna?, Pochodeň 30. 12. 1983; ● ref. sb. V. F. S.: -ček, Nové knihy 1984, č. 17; an., Čtenář 1984, s. 147; Jgr, sb. Minulostí Západočes. kraje 20 (1984, s. 199) ●; J. Voráček: V. F. S. a dětská literatura, Lit. měsíčník 1984, č. 6; Z. Pírek: Úhor 1913–1944, ZM 1988, s. 103; Z. Zapletal, N. Sieglová in Teorie a kritika české literatury pro mládež (1985); Z. Klöslová: Korejské pohádky v češtině. V. F. S., J. Spirhanzl-Duriš a jiní, Nový Orient 2000, s. 321.

ik

Pavel **Sula**

* 3. 3. 1882 *Svojšice* u Přelouče
† 27. 7. 1975 *Praha*

Autor i kritik literatury pro mládež a redaktor časopisů a knižnic jí určených; prozaik a básník.

Podepisoval se i vl. jm. Josef Sulík (též jako Sulík-Sula). – Byl nemanželské dítě vdovy po krejčím, která se živila jako obchodnice. 1889–97 navštěvoval školu v Čáslavi (spolužáci R. Těsnohlídek a J. Mahen), 1897–1901 studoval na učitelském ústavu v Kutné Hoře (mat. 1901) a spřátelil se s R. Krupičkou, s jehož sestrou se 1910 oženil. Učil pak na školách na Čáslavsku (1901–02 v Lučicích, 1902–04 v Krchlebech, 1904–05 ve Vilémově, 1905 ve Zbýšově) a Českobrodsku (1905–07 ve Skramníkách a 1907–12 ve Vyšerovicích), 1912 byl na půlročním pobytu v Grenoblu (studium francouzštiny); 1913–14 působil na školách Komenského ve Vídni. 1915 narukoval do rakouské armády, po nemoci a ztrátě oka začal opět učit: 1917–18 v Havlíčkově Brodě, 1919–21 v Hlohovci na Slovensku, pak v Praze: 1921–26 na vinohradské měšťanské škole, 1932–35 na reformní pokusné škole v Kobylisích, od 1935 do odchodu do důchodu (1940) byl ředitelem Masarykovy školy v Holešovicích. 1921–40 učil též na večerní škole Dělnické akademie. 1940–60 žil ve Zbraslavi, později v Praze. Procestoval Jugoslávii, Itálii, Holandsko, Německo aj. Ve všech svých působištích se S. aktivně účastnil kulturně-osvětové práce, hrál v hudebních tělesech, přednášel, vystupoval jako zastánce estetickovýchovného hnutí prosazovaného kutnohorským Kruhem umělecké výchovy a jako propagátor tzv. činné školy (spolupráce s J. Úlehlou především za působení na vídeňských školách). Působil též jako kritik a publicista a jako redaktor knižnic a časopisů pro mládež i odborného učitelského tisku.

1924–28 řídil učitelskou přílohu Nár. osvobození, účastnil se redakčních prací v časopisech Komenský a Úsvit. – S J. Ledrem založil obrázkový umělecko-naučný časopis pro mládež *Klas* (řídil ho v roč. 1–17, 1922–39, v roč. 1–3 s J. Ledrem; v roč. 18–23, 1939–42 a 1945–48 byl redaktorem J. Jelínek, v poválečných letech též P. Hykeš). S. se snažil v časopise poskytovat vhodný výběr z klasické i současné literatury, převážně tedy ukázky z děl již vydaných. Za jeho vedení byli z *básníků* uvedeni např. P. Bezruč, F. Gellner, J. Hora, J. S. Machar, S. K. Neumann, J. V. Sládek, A. Sova, F. Šrámek, J. Vrchlický, J. Wolker aj.; z *prozaiků* V. Beneš, J. a K. Čapkové, M. Gebauerová, I. Herrmann, J. Holeček, J. Kopta, F. Langer, J. Mahen, R. Medek, K. Nový, J. Petrus, K. V. Rais, E. Štorch, F. Wenig aj.; občas se objevila *hra* pro loutkové divadlo, např. od F. Langra. V překladech byla nejvíce zastoupena literatura ruská a srbská (i zvláštní čísla). Časopis přinášel jubilejní či vzpomínkové články, upozorňoval na nové knihy pro mládež (autorem referátů byl často S.), věnoval pozornost výtvarnému umění (reprodukce provázené informacemi), otiskoval též ukázky dětských literárních pokusů a různé zprávy a zajímavosti.

Převážná část S. díla je určena dětem a mládeži. V souladu s estetickovýchovným hnutím i s nastupujícím „modernistickým" směrem v dětské literatuře (V. Beneš, M. Gebauerová, J. Krušina ze Švamberka aj.) kladl důraz (v kritice i ve vlastní beletrii) především na uměleckou hodnotu literárního díla. Na základě zkušeností ze svého pedagogického působení na venkovských malotřídkách popsal drsné prostředí a vztahy, ve kterých přežívají nejchudší děti (i jejich rodiče); syrovost naturalistických detailů však vyvažoval především poetickým líčením přírody (*Zeměžluč*, *Ráno*). Protiváhu k neuspokojivým společenským a sociálním podmínkám nacházel v idylických patriarchálních vztazích v rodině (*Dolánka*, Ráno). Idealizace rodinných vztahů oslabuje kritičnost S. pohledu na svět v dílech zobrazujících hlavně duševní vývoj dítěte a zachycujících svět dětskýma očima (*Majda bobeček*, *Človíček*). Apoteóza přírody, harmonických mezilidských vztahů a přirozeného, volného života nebránícího rozvoji dětské osobnosti prostupuje prózy *Letňáskové* a *Osada kmene Juchachá*. Poslední skupinu děl určenou dětem a mládeži charakterizuje výrazná lyrizace a symbolizace spjatá se znázorňováním cykličnosti lidského života, spoluurčované pracovním rytmem, rodinnými rituály a přírodním koloběhem, která vyúsťuje do nadčasové až mytické roviny (*Svět v kolotoči*, *Na větrném koni*, *V dětském světě*). – Do literatury pro dospělé vstoupil S. jako autor intimní lyriky (*Kniha pianissima*), poté knižně publikoval pouze prózu; po raných lyrických črtách a pokusu o stylově vybroušené povídky (*Tanečnice*) psal prózy, jejichž častým námětem byl nenaplněný život a tragické osudy lidí převážně z maloměstského prostředí (*Stvořitelé světa*, *Domů pěšinkami*, *Úsměvy v slzách*, *Pokušitelé*). – V kritické práci se S. zaměřoval hlavně na referáty a pojednání o literatuře pro děti a mládež (Pedagogické rozhledy, Rozhledy, Úhor aj.). Byl též autorem učebnic českého jazyka, uspořádal čítanky a sborníky četby (průkopnický význam měly slovenské sborníky Ratolesti, Sneh, Zvonček) i dětských prací.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Fran Gordon (Zádruha); P. S., S., Sul. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy Času (1905, 1907, 1913–14); Besedy lidu (1913); Cesta (1918); Čas (1902–03); Časopis českosl. obce učitelské; Čes. stráž (Kolín); Českosl. samostatnost, pokr. Nár. osvobození (1924–38, 1947, i přílohy, ref.); Čes. učitel, pokr. Českosl. učitel; Dělnické listy; Groš (1936); Hlas národa (příl. Nedělní listy, 1904); sb. Hlasy mladé generace učitelské (1919); Horkého týdeník (1909); sb. In memoriam Jana Týmla (1946); Jaro (1908–14); Jitřenka (Polička 1904); Klas (1922–42); Komenský; Květy (1915); Letáky (1902); Lid. demokracie (1951); Lid. noviny (1914, 1920–21, 1931–43, i přílohy); Lípa; Lumír (1912, 1918); Malý čtenář (1908–18); Moderní život (1902–03); Moravskoslezská revue (Mor. Ostrava 1907–09); Národ (1918); Nár. obzor (1908); Nár. práce (1941–44); Naše Praha (1926); Naše zprávy (1939–41); Novina (1911); sb. Nůše pohádek 2 (1919); Panoráma (1936, 1938); Pedagogické rozhledy (1904–10, 1912); Podoubraví (Čáslav 1948–49); Pramen (1923); Právo lidu (1911–17, 1934, 1937–39, i přílohy); sb. První sjezd českosl. učitelstva a přátel školství v osvobozené vlasti (1921); Přehled (1905); Radost (1925–28); Roj (1939–41); Rozhledy (1935–37, ref.); Rozpravy Aventina; Rudé květy (1904–06, 1910); Samostatnost (příl. Naše neděle, 1912); Sedmihlásek (1946–47); Směr; Srdce (1902–04); Světozor (1915, 1917); Šibeničky (1906); Topičův sborník (1915); Učitelské noviny; Úhor (od 1918, ref.); Úsvit (1919–23); Venkov (1932, 1939–41); Volná myšlenka (1918); Východočes. obzor (Pardubice); Zádruha; Zlatá brána (1919–21); Zlatá Praha (1915–17); Zlatý máj (1957, 1959–60); Zvon (1913–15, 1918–19, 1921); Ženský obzor (1903–05); sb. Život teprve začíná (1944, P Pahorek

s hvězdnýma očima). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Kniha pianissima (BB b. d., 1904); Dolánka (P pro ml., b. d., 1908; upr. vyd. 1918); Ráno (PP pro ml., b. d., 1910); Zeměžluč (P pro ml., b. d., 1910); Tanečnice (PP b. d., 1910); Majda bobeček (P pro ml., b. d., 1912; upr. vyd. 1926 a 1932; 1948 s tit. Majda drobeček); Vítězství (P pro ml., b. d., 1912); Človíček (P pro ml., 1913; upr. vyd. 1934); Šťastná zahrada (P pro ml., 1918); Domů pěšinkami (PP 1918); Úsměvy v slzách (PP 1918); Stvořitelé světa (PP 1919); Pokušitelé (PP 1920); Melanka (P pro ml., 1920); Letňáskové (P pro ml., 1931; 1972 upr. J. Roth); Kašpárek objevil zlatou Prahu (D pro ml., 1932); Kloučkové z předměstí (PP pro ml., b. d., 1933); Jan Neruda (populárně-naučná P pro ml., 1934; upr. vyd. 1946); Osada kmene Juchachá (P pro ml., 1936); Svět v kolotoči (P pro ml., 1937); Zářivá křídla (PP pro ml., 1943); Na větrném koni (P pro ml., 1943); Kalendář pro nejmenší (leporelo, 1944); V dětském světě (PP pro ml., 1955; rozšíř. vyd. 1960). – *Překlad:* (B. Cendrars:) Černošské báje a pohádky (1941, obs. i Černošské báje sebrané L. M. Pařízkem). – *Ostatní práce* (pod vl. jm.): Osnova české čítanky (1908, s V. Benešem a J. Kožíškem); Proč máme vychovávati své děti v českých školách? (Vídeň 1914); Radovánky 1, 2 (b. d., 1920); Morální výchova ve školské praxi (1922); Potulky Prahou 1, 2 (1926, 1929); Mateřídouška 1, 2. Učebnice jazyka českého pro obecné školy (1928, vyd. čtyřdílné, s B. Tožičkou); Mateřídouška 1 (1929, vyd. trojdílné, s B. Tožičkou); Pracovní sešit slohu 1–3 (pro 1.–3. roč. měšťan. škol, 1933; slovensky 1937); Škola slohu z praxe na školách národních (1933); Recitujeme sborově (b. d., 1935, s J. Khunem); Dobrý čtenář (1939). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Úsvit (1920–23, s A. Wenigem), Klas (1922–39; 1922–25 s J. Ledrem); *knižnice:* Detva (1920), Knihy pro velké i malé (1926–31, s V. Benešem), Kytice (1930–40; do 1939 s H. Siebenscheinem). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL (většinou pod vl. jm.): sb. Ratolesti (čítanka, 1920, slovensky); sb. Sneh (1920, slovensky, podp. Sulík-Sula); sb. Zvončeky (b. d., 1921, slovensky, podp. Sulík-Sula); Květen 3, 4 (čítanky, 3. 1923, upr. vyd. 1925; 4. 1924); sb. Rodné kořeny (1924); Soustředěné vyučování (1928, s J. Pastejříkem, K. Spalovou); Vzkříšení 1–3 (čítanky, 1. 1930, 2. 1931, 3. 1931, s J. Jursou); sb. Do života (1931, s H. Siebenscheinem, podp. P. Sula); Trojdílná čítanka pro české školy obecné 1–3 (1. 1932, upr. vyd. 1935; 2. 1931; 3. 1932, upr. vyd. 1935; s J. Jursou a F. Flosem); Poselství (čítanka, 1933, s R. Šimkem); sb. Děti dětem (1934, podp. P. Sula). ▮

BIBLIOGRAFIE: M. Petrtýl, J. Hilčr in sb. Zlatě doma (1972, s. 55). ▮ LITERATURA: H. Kofránková: Monografie P. S. (diplom. práce, Pedag. fakulta UK 1971); sb. Zlatě doma (1972; přisp. J. Prchal, J. Žantovský, J. Voráček, V. Příhoda, D. Filip, K. Čondl aj.); L. Šolcová: P. S. (1882–1975). Soupis osobního fondu (LA PNP 1996). ▮ ● ref. Kniha pianissima: L., Zvon 4, 1903/04, s. 322; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 32, 1903/04, s. 215; V. Zanáška, Srdce 3, 1903/04, s. 275; K. Z. K. (Klíma), LidN 15. 4. 1904; B. Beneš, NŽ 1904, s. 153 ●; A. N. (Novák): ref. Dolánka, Přehled 7, 1908/09, s. 403; an.: ref. Ráno, Besedy Času 1910, s. 55; K. V. (Velemínský): ref. Zeměžluč, Naše doba 18, 1910/11, s. 226; J. Petr: Několik poznámek k současné české tvorbě pro mládež (mj. Ráno, Zeměžluč), Pedagogické rozhledy 24, 1910/11, s. 284 a pokr.; ● ref. Tanečnice: A. Novák, Přehled 9, 1910/11, s. 424; K. Sezima, Lumír 39, 1910/11, s. 443; F. Sekanina, Zvon 11, 1910/11, s. 461; K. V. (Velemínský), Naše doba 18, 1910/11, s. 625; J. Rowalski (A. Bačkovský), Samostatnost 7. 5. 1911; an., PL 7. 5. 1911 (též ref. Ráno); V. K., Pražská lid. revue 1911, s. 73 ●; ● ref. Majda bobeček: Ant. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 311; an., PL 4. 2. 1912 (Večerník) ●; K. Č. (Čapek): ref. Šťastná zahrada, Cesta 1, 1918/19, s. 1139 → O umění a literatuře 2 (1985, s. 46); A. T. (Tyrpeklová): ref. Domů pěšinkami, Lípa 2, 1918/19, s. 144; ● ref. Úsměvy v slzách: -ejč- (J. Krejčí), Budoucno 1, 1918/19, s. 411; K. H. (Hikl), Naše doba 26, 1918/19, s. 542 ●; ● ref. Dolánka (2. vyd.): J. Folprecht, Čes. revue 12, 1918/19, s. 619; J. Z. Stehlík, Úhor 1922, s. 141 ●; ● ref. Stvořitelé světa: M. Bartošová, Ženský svět 1919, s. 310; J. Krecar, MR 1919/20, sv. 35, s. 41; B. D., Zvon 20, 1919/20, s. 70; M. Novotný, Cesta 2, 1919/20, s. 455 ●; V. F. S. (Suk): ref. Melanka, Úhor 1921, s. 23; Promyk (H. Sedláček): ref. sb. Sneh, Úhor 1921, s. 27 + ref. sb. Zvončeky, tamtéž, s. 46; ● ref. Pokušitelé: -btk- (V. Brtník), Zvon 21, 1920/21, s. 322; K. H. (Hikl), Naše doba 28, 1920/21, s. 702; J. O. Novotný, Cesta 3, 1920/21, s. 630; J. Krecar, MR 1920/21, sv. 36, s. 277; O. Sch. (Schäfer), Zlatá Praha 1921, s. 85 ●; ● ref. sb. Do života: J. B. Č. (Čapek), Lit. rozhledy 15, 1930/31, č. 11; K. Polák, PL 23. 7. 1931; J. O. (Ošmera), Čin 3, 1931/32, s. 46 ●; ● ref. Letňáskové: E. V. (Vlasák), NO 18. 12. 1931; M. Majerová, Čin 3, 1931/32, s. 372; V. F. S. (Suk), Střední škola 12, 1931/32, s. 238; -us. (J. Petrus), Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 457; K. Sezima, Lumír 58, 1931/32, s. 322; O. Pospíšil, Úhor 1932, s. 64 ●; ● k padesátinám: O. Pospíšil, Úhor 1932, s. 41; A. Juppa, Čes. slovo 3. 3. 1932 ●; Topol. (Š. Polášek T.): ref. Majda bobeček, Úhor 1932, s. 250; ● ref. sb. Děti dětem: B. (E. Bass), LidN 24. 12. 1934; -lkl-, Rozhledy 1935, s. 100; R. Schams, Střední škola 1936, s. 45 ●; J. O. (Ošmera): ref. Jan Neruda, Čin 1935, s. 30; ● ref. Osada kmene Juchachá: P. Sula, Panoráma 1936, s. 143 (autoref.); M. Majerová, LidN 23. 12. 1936 ●; ● ref. Svět v kolotoči: M. Majerová, LidN 4. 12. 1937; Filip. (D. Filip), Úhor 1938, s. 11; M. Pilařová, Střední škola 1939, s. 167 ●; A. Záruba: Kritika literatury pro mládež v letech 1930, Naše zprávy 1940, č. 7; vpa (V. Pazourek): ref. překl. Černošské pohádky..., LidN 4. 1. 1942; kp (K. Polák): Spisovatel P. S. šedesátníkem, LidN 3. 3. 1942; vpa (V. Pazourek): ref. Zářivá křídla, LidN 6. 7. 1943; JŠr. (J. Šnobr): ref. Na větrném koni, Úhor 1944, s. 88; ● k pětasedmdesátinám: J. Alda, LitN 1957, č. 9; F. D. Bulánek (B.-Dlouhán), ZM 1957, s. 139; JM., Sklizeň

(Hamburk) 1957, č. 3 ●; B. Bourová: ref. V dětském světě (2. vyd.), Předškolní výchova 1961, s. 192; ● k osmdesátinám: M. Sochrová, Komenský 86, 1961/62, s. 624; V (Z. Vavřík), LitN 1962, č. 10; M. P., Sklizeň (Hamburk) 1962, č. 3–4; J. Voráček, ZM 1962, s. 356 ●; jšr (J. Šnobr): P. S., ZM 1967, č. 8 (Malá galerie); ● k devadesátinám: H. Kofránková, Čes. jazyk a literatura 22, 1971/72, s. 329; (J.). (J. Jakubcová), Práce 1. 3. 1972; (fdb). (F. Bulánek-Dlouhán), LD 3. 3. 1972 ●; ● nekrology: (bí) (P. Bílek), Pochodeň 19. 8. 1975; -on- (K. Čondl), Učitelské noviny 1975, č. 30 ●; J. Štraus: Sto let od narození Josefa Sulíka, Pedagogika 1983, s. 489; J. Polák: K původu P. S., Nové knihy 1989, č. 47; Z. Šesták in Kašpárek stále aktuální (2000).

ik

Jiří **Sumín**

* 9. 10. 1863 *Uhřičice* u Kojetína
† 11. 11. 1936 *Přerov*

Prozaička zpodobující realisticky a posléze naturalisticky hanácký venkov a zejména nerovné postavení soudobé ženy.

Vl. jm. Amalie Vrbová (ojediněle se podepisovala Amalie V…á.). – Narodila se v mlynářské rodině (jako páté dítě matce už potřetí vdané). Dětství prožila na mlýně v osadě Cvrčov u Tovačova. Po jednotřídce v Lobodicích pokračovala ve školní výuce na trojtřídce v Tovačově (zároveň se soukromě učila německy a francouzsky), poté byla (v období rozvracejícího se matčina manželství) dána do klášterního penzionátu s vyšší německou dívčí školou ve Frýdlantě n. Ostravicí (viz *Poupata*), k rodině se vrátila poté, co se matka rozvedla, pronajala mlýn a přestěhovala se s dětmi do Přerova (1871). Vědomosti získané za krátké školní docházky podstatně rozšiřovala sebevzděláním a četbou beletrie, z níž na ni zvlášť silně zapůsobila realistická próza francouzská (H. de Balzac, Stendhal, É. Zola), ruská (F. M. Dostojevskij) a polská (podle hlavní postavy Kraszewského románu Podivíni si zvolila pseudonym). Mnoho pro ni znamenala aktivita přerovských kulturních spolků a vliv dvou jejich předních činitelů, středoškolských profesorů F. Kahovce a F. Bílého; filolog a jeden z vůdčích duchů tzv. moravské kritiky F. Bílý, k němuž marně upínala i svůj milostný cit, stal se jí při prvních beletristických pokusech literárním rádcem a zůstal jím i v 90. letech, kdy už působil v Praze. V Přerově žila neprovdána a stranou literárního ruchu po celý život; výjimkou byla její účast na diskusi vyvolané článkem K. Elgarta Sokola Pro moravské centrum v Rozhledech 1901. Hodně cestovala (např. 1910 do Francie), 1925 byla zvolena členkou literárního odboru 4. třídy ČAVU. Tvořit údajně přestala v prvních válečných letech, když propadla pochybnostem o vlastních tvůrčích schopnostech v souvislosti s ústupem realismu z literární scény. Zemřela po záchvatu mozkové mrtvice, pohřbena byla v Přerově.

Po nevýrazných básnických a dramatických začátcích (alm. Zora; *Tajný sňatek*, rukopisná hra Lovci) našel S. v polovině 90. let svůj raison d'être ve vesnické próze svědeckého zaměření a deziluzivní povahy, jak jej k tomu uzpůsobily traumatické zkušenosti vlastního dětství, intenzivní prožitek doby (kterou procítil zejména v její přechodnosti mezi mizejícím polofeudálním patriarchalismem a dravým individualismem nastupujícího kapitalismu) a kritický vztah k předcházejícímu typu vesnické beletrie. V prvním tvůrčím období (*Zapadlý kraj, Věště, Potomstvo* aj.) se S. propracovával k regionálnímu realismu herbenovské ražby, jak na to ukazuje snaha konzervovat lidový „byt", úsilí zpodobit hanáckou vesnici v její generační rozrůzněnosti, důraz položený na dominantní úlohu vesnického lidu v národním společenství a skladba volně spojující popis s drobnými příhodami po způsobu „obrázků ze života". S počátkem 20. století zaostřoval S. svou pozornost na determinismus nadosobních sil biologických i společenských, přičemž svou metodu dynamizoval: prostředí zpodoboval v jeho určujícím tlaku, kronikářský záznam střídal fabulací, vnějškový popis duševních stavů nahrazoval psychologickou analýzou. První stadium S. naturalismu (*Úskalím*) bylo vitalistické povahy: bezbrannosti vůči osudu a bezperspektivnosti současných poměrů čelil patetickým vzýváním nelítostných sil života a evokací vzpurných jedinců, kteří i za cenu společenské deklasace usilovali o svobodnější výraz své osobnosti. Brzy se však S. beletrie sociabilizovala důsledným zájmem o nerovné postavení soudobé ženy v manželství a společnosti (*V samotách duší, Dvě novely, Když vlny opadly, Příčina rozvodu a jiné povídky* aj.); přitom uhodila na tóny, které souběžně zaznívaly z raného díla F. Šrámka, B. Benešové, H. Malířové, M. Majerové. S. romány se vyznačují malou

schopností skladebnou, a to jak *Zrádné proudy,* které obrazem rozmachu a rozkladu mlynářského rodu položily otázku po vlastním smyslu tzv. sociálního vzestupu, tak *Spása,* ironický obraz duchovní bídy vesnického lidu.

PSEUDONYMY: J. (Fina, Jar., Jarmila, Serafina) Svitavská. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy Času; Čas (1897–98); Domácí hospodyně (Olomouc 1886–91); Kalendář Lid. novin na přestupný rok 1904; Květy (1902–11); Lid. noviny (1901–20; 1911–13 i příl. Večery); Lumír (1898–1903); Máj (1904–11); Morava (Brno); Mor. revue (Brno 1899); Nár. listy (od 1888); kal. Národní stráž na rok 1901 (1900); Niva (1891–96); Niva (Brno 1921); Nový život (1896); Právo lidu (1900–01); Přítel domoviny (1895); Rozhledy (1896–1901; 1901 Glosy ku článku Pro moravské centrum); Rozhledy (1933, Vzpomínky z dětství); Světozor (1897–98); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1896); Vlasť (1896); Zlatá Praha (1901–04); alm. Zora (1883); Zvon (1904–14); Ženské listy (1912); – posmrtně: Archa (Olomouc 1937). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Tajný sňatek (D 1890, prem. 1889); Z doby našich dědů (P 1895); Zapadlý kraj (P 1898); Věště (P 1898); Úskalím (PP b. d., 1900); Potomstvo (P b. d., 1903 ← Mor. revue 1899, s tit. „…a rozmnožím potomstvo tvé“); V samotách duší (PP 1903); Zrádné proudy (R b. d., 1904, 3 sv.; 1942 s pův. nadpisem čas. otisku Přeludy, 2 sv., upr. Ant. Veselý); Dvě novely (1906); Spása (R 1908); Podle cest (PP b. d., 1909); Poupata (P pro ml., b. d., 1910); Když vlny opadly (PP b. d., 1910); Kroky osudu (PP b. d., 1912; 1923 s tit. Bílý ďábel); Trosečníci (P 1913); Příčina rozvodu a jiné povídky (b. d., 1913); Zápas s andělem a jiné prózy (1917; P Živitelé samost. bibliof. 1934); Děti soumraku (PP 1918); Martin Gaca (P 1931). – *Výbory:* Povídky skoro neuvěřitelné (1937, ed. a upr. Ant. Veselý); Soumraky, Potomstvo (1944, PP otištěné 1903: Soumraky časopisecky, Potomstvo knižně); V aréně života (1973, ed. J. Opelík). – *Souborná vydání:* Sebrané spisy (Šolc a Šimáček, 1920–24, 4 sv.). ▮ KORESPONDENCE: Ant. Veselý: Z dopisů J. S. Antonínu Veselému (z 1913–19), Kolo 1936, č. 10 (k tomu obrana nakladatele R. Prombergra, Kolo 1937, s. 72). ▮

LITERATURA: J. Staněk: J. S. (1915); G. Preissová: J. S. (1937); I. Sládková: J. S. (1864 /sic!/ –1936). Soupis osobního fondu (LA PNP 1999). ▮ ● ref. Tajný sňatek: J. M. (Merhaut), Mor. orlice 25. 1. 1889; -ý (F. Dlouhý), Čes. Thalia 1889, s. 45 ●; ● ref. Z doby našich dědů: jv. (J. Vodák), Niva 1896, s. 94; J. Karásek, Lit. listy 18, 1896/97, s. 16, 34 ●; ● ref. Zapadlý kraj: F. V. V. (Vykoukal), Světozor 32, 1897/98, s. 370; V. Dyk, MR 1898, sv. 8, s. 86; Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 1898, s. 191; an., Rozhledy 8, 1898/99, s. 86; P. Maternová, Ženský svět 3, 1898/99, s. 213 (i ref. Z doby našich dědů a Věště) ●; ● ref. Věště: Vbk. (J. Voborník), NL 30. 12. 1898; J. Karásek, Lit. listy 20, 1898/89, s. 169; Z., Naše doba 6, 1898/99, s. 231; jv. (J. Vodák), Rozhledy 8, 1898/99, s. 274; F. V. Vykoukal, Osvěta 1899, s. 270 ●; ● ref. Úskalím: A. Novák, Lumír 28, 1899/1900, s. 276; O. Š., Zlatá Praha 17, 1899/1900, s. 384 ●; A. P. (Procházka): O p. J. S. … (polemika se S. diskusním článkem v Rozhledech 12, 1901/02, s. 103), MR 1901/02, sv. 13, s. 121; ● ref. V samotách duší: -r. (R. J. Kronbauer), Máj 1, 1902/03, s. 742; E. Sokol (K. Elgart S.), Rozhledy 13, 1902/03, s. 1111 (i ref. Potomstvo); A. N. (Novák), Ženský svět 1903, s. 172 (i ref. Potomstvo); F. V. Vykoukal, Osvěta 1903, s. 1028; β.-, Máj 2, 1903/04, s. 95 (i ref. Potomstvo); V. Č. (Červinka), Lumír 32, 1903/04, s. 60 ●; ● ref. Potomstvo: Ž., Zvon 3, 1902/03, s. 714; K. Z. K. (Klíma), LidN 8. 5. 1903; Vbk. (J. Voborník), NL 16. 1. 1904 ●; ● ref. Zrádné proudy: Vbk. (J. Voborník), NL 26. 11. 1904; P. Maternová, Ženský svět 1904, s. 250; -i-., Máj 3, 1904/05, s. 192; Hc., Naše doba 12, 1904/05, s. 793; S. Kovanda, Rozhledy 15, 1904/05, s. 1232; -ásk., Zvon 5, 1904/05, s. 157; F. V. Vykoukal, Osvěta 1905, s. 265 ●; E. Sokol (K. Elgart S.): Nad sílu, MSlR 2, 1905/06, s. 75; ● ref. Dvě novely: J. R. (A. Bačkovský), Rozhledy 17, 1906/07, s. 188; -dráp-, Lumír 35, 1906/07, s. 185; Ds. (J. D. Konrád), Máj 5, 1906/07, s. 392; T. A. (A. Procházka), MR 1906/07, sv. 19, s. 260; S., Zlatá Praha 24, 1906/07, s. 244; fs. (F. Sekanina), Zvon 7, 1906/07, s. 255; J. Thon, Přehled 5, 1906/07, s. 682; K. V. (Velemínský), Naše doba 14, 1906/07, s. 465; V. Červinka, Pražská lid. revue 1907, s. 29; P. Maternová, Ženský svět 1907, s. 9 ●; ● ref. Spása: an. (J. Vodák), Čas 16. 8. 1908; -il., LidN 23. a 30. 10. 1908; J. Rowalski (A. Bačkovský), Venkov 3. 11. 1908; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 263; K. H. Hilar, Pokroková revue 5, 1908/09, s. 26; A. M. (Macek), Akademie 13, 1908/09, s. 93; -m-, Ženský obzor 8, 1908/09, s. 33; A. Novák, Přehled 7, 1908/09, s. 258; F. Sekanina, Zvon 9, 1908/09, s. 300; O. Šimek, Novina 2, 1908/09, s. 250; F. V. Vykoukal, Osvěta 1909, s. 658; K. Sezima, Lumír 38, 1909/10, s. 321 ●; ● ref. Když vlny opadly: -il., LidN 27. 11. 1910; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 28, 1910/11, s. 216; K. Hikl, Novina 4, 1910/11, s. 186; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 18, 1910/11, s. 864 (i ref. Poupata); F. Sekanina, Zvon 11, 1910/11, s. 220; J. Rowalski (A. Bačkovský), Venkov 2. 2. 1911; F. V. Vykoukal, Osvěta 1911, s. 705; K. Sezima, Lumír 40, 1911/12, s. 69 ●; ● ref. Poupata: Š. Jež, Přehled 9, 1910/11, s. 25; Ant. Veselý, NL 2. 2. 1911; T. Turnerová, Ženský svět 1911, s. 73 ●; K. Nevšímalová: J. S., Ženské listy 1911, s. 1; ● ref. Kroky osudu: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 29, 1911/12, s. 596; K. Hikl, Přehled 10, 1911/12, s. 805; F. Sekanina, Zvon 12, 1911/12, s. 763; -der. (V. Dresler), Venkov 7. 8. 1912; P. Maternová, Ženský svět 1912, s. 296; Žk. (A. Žipek), Pražská lid. revue 1912, s. 194; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 20, 1912/13, s. 539; V. Martínek, MSlR 9, 1912/13, s. 38; Ant. Veselý, Čes. revue 6, 1912/13, s. 187 ●; ● ref. Trosečníci: -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 20, 1912/13, s. 926; F. V. Vykoukal, Osvěta 1913, s. 785; J. Soušek, MSlR 10, 1913/14, s. 37 ●; ● ref. Příčina rozvodu a jiné po-

vídky: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 623; F. V. Vykoukal, Osvěta 1913, s. 857; G. W. (Winter), PL 17. 8. 1913; -vh- (M. Hýsek), Naše doba 21, 1913/14, s. 748; F. Sekanina, Zvon 14, 1913/14, s. 14; Ant. Veselý, Čes. revue 7, 1913/14, s. 57 ●; Ant. Veselý: J. S., Ženský svět 1913, s. 269, 281, 297 + J. S., Zlatá Praha 32, 1914/15, s. 69, 80; K. Nevšímalová: J. S., Ženská revue 1914, s. 163 (s autobiografickým dovětkem J. S.); K. Hikl: J. S., MSlR 1918, s. 167, 275; ● ref. Děti soumraku: Z. Hásková, Ženský svět 1918, s. 185; L. † dk., Vlast 37, 1920/21, s. 138 ●; F. Götz: ref. Zápas s andělem a jiné prózy, Lípa 2, 1918/19, s. 685; J. F. Urban in České ženy 2 (1922, s. 33); Š. Jež: ref. Bílý ďábel, Tribuna 27. 5. 1923; ● k šedesátinám: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 5. 10. 1924; -vb- (V. Brtník), Topičův sborník 12, 1924/25, s. 88; F. Sekanina, Lit. rozhledy 9, 1924/25, s. 5; J. Staněk, Čes. osvěta 21, 1924/25, s. 120 ●; ● k sedmdesátinám: J. Staněk, Kolo 1933, s. 92; A. N. (Novák), LidN 8. 10. 1933; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 8. 10. 1933 ●; M. Majerová in ant. Spisovatelky dnes (1934); ● nekrology: A. N. (Novák), LidN 12. 11. 1936; p. (A. M. Píša), PL 13. 11. 1936; J. Obr, Lid. listy 24. 11. 1936; B. T. (Trávníčková, dub.), Ženský obzor 1936, s. 104; n. (M. Novotný), LitN 9, 1936/37, č. 5; B. Slavík, Zvon 37, 1936/37, s. 139; Ant. Veselý, Lumír 63, 1936/37, s. 126 ●; H. Sáňka: J. S.-dramatik, Kolo 1936, č. 10; Ant. Veselý: Zklamané divadelní naděje J. S., Kolo 1937, s. 230 + in J. S.: Povídky skoro neuvěřitelné (1937); B. Slavík: Františka Stránecká a J. S., sb. Královny, kněžny a velké ženy české (1940) → Kořeny (1944, s. 193) + in Hanácké písemnictví (1940); av (Ant. Veselý): Deset let od smrti J. S., Kytice 1, 1945/46, s. 520 + in Nebledoucí podobizny (1946); J. Opelík in J. S.: V aréně života (1973) → Milované řemeslo (2000) + in J. S.: Potomstvo (1973); S. Urbanová: Neobvyklá edice (V aréně života), Ostravský kulturní zpravodaj 1974, č. 1; I. Slavík in Tajemné příběhy (1976); D. Moldanová: Obraz ženského osudu a jeho proměny v tvorbě spisovatelek na přelomu století, ČLit 1986, s. 420 → Studie o české próze na přelomu století (1993) + Zapomínané dědictví J. S., Lit. měsíčník 1989, č. 5; H. Lisická: Amalie Vrbová a tradiční lidová kultura na Hané, Studie Muzea Kroměřížska 1992/93 (1993), s. 71; L. Heczková: Spása. S. verze mariánského zjevení, sb. Víra a výraz (2005).

jo

Surrealismus

1936

Surrealistická revue.

Redaktor: V. Nezval. – *Majitel, vydavatel a odpovědný redaktor:* J. Janda. – *Periodicita:* Jediné číslo v únoru 1936.

Revue měla být vyhrazena čistě surrealistické tvorbě (po dvou číslech Nezvalova Zvěrokruhu 1930, po zániku Teigovy Doby 1935, jež měla širší záběr, a po úzce specializované Štyrského Erotické revui 1930–33). Její vydání se plánovalo již na září 1934 (brzy po jarním ustavení Skupiny surrealistů v ČSR) a V. Nezval již tehdy o projektu informoval A. Bretona. Redaktor pro ni také získal příspěvky francouzských surrealistů, českou produkci se mu nepodařilo ve větším rozsahu shromáždit, a to patrně byla také jedna z příčin, proč bylo vydáno jen jedno číslo. Náplň S. tvoří verše, prózy, ukázky ze surrealistických experimentů, teoretická pojednání a stati vyznačující principy surrealistické tvorby v jednotlivých druzích umění a kulturněpolitické články vymezující postavení surrealismu zejména ve vztahu k sociální revoluci a k fašismu. Uvnitř kontinuálně volně řazených příspěvků vystupují jen nevýrazně odlišené dvě části *Poezie* a *Část experimentální*. – Revue je doplněna obrazovou přílohou, v níž se nejčastěji objevují reprodukce výtvarných děl českého původu, a to J. Štyrského a Toyen (též V. Makovského, E. Filly), zastoupeni jsou i zahraniční autoři (H. Arp, H. Bellmer, A. Breton, S. Dalí, O. Dominguez, M. Duchamp, M. Ernst, A. Giacometti, R. Magritte, Man Ray, P. Picasso, Y. Tanguy); na obálce je koláž J. Štyrského z cyklu Stěhovací kabinet.

Revue S. je především svědectvím o umělecké i kulturněpolitické aktivitě jejího redaktora V. Nezvala. Tiskl v ní verše (ukázka z první sbírky českého surrealismu Žena v množném čísle), experimentální texty počítající s rolí náhody, asociativnosti a podvědomých automatismů (Pokus o poznání iracionality fotografie s J. Štyrským; Pokus o poznání iracionality plnicího pera s K. Bieblem, B. Broukem, J. Honzlem, K. King, tj. L. Jíchovou, J. Kunstadtem, J. Štyrským, K. Teigem), programové vyznání (Surrealisté), exkurze do literární historie (V čem se poetismus stýkal se surrealismem), výtvarného umění (Štyrský a Toyen) a divadla (proslov k studentům v divadle E. F. Buriana při premiéře Milenců z kiosku), recenze klíčových děl teoretických (A. Breton: Spojité nádoby, Nadja, Co je surrealismus?) a uměleckých (P. Eluard: Veřejná růže) i knih obsahujících dle recenzenta autentický záznam subjektivity bez ohledu na morální i estetické zřetele (B. Pasternak: Glejt). Nezval rovněž vymezil polemicky postavení surrealismu na

politické levici (Situace surrealismu v ČSR), kriticky posoudil roli pařížského kongresu na obranu kultury, na němž nebyl připuštěn jeho projev a bylo odňato slovo A. Bretonovi; na rozdíl od francouzských poměrů ocenil vstřícnost československé komunistické strany k surrealistům a napadl I. Erenburga za jeho antisurrealistický pamflet (Předpoklady Mezinárodního kongresu na obranu kultury, Kongres je skončen). Do kulturněpolitické oblasti zapadá i polemický nekrolog R. Crevela obsahující jeho surrealistická stanoviska. K české literární produkci v revui přispěli dále: *verši* K. Biebl a L. Jíchová (pseud. Katy King), *prózou* K. Biebl a J. Kunstadt, *statí* o surrealismu v hudbě J. Ježek, v divadle J. Honzl, vztah psychoanalýzy a dialektického materialismu nastínil B. Brouk a tezi o hluboké souvislosti umělecké avantgardy s revoluční politikou razil K. Teige (Poezie a revoluce). Záznamy snů sedláků z Podkarpatské Rusi bez komentáře zde publikoval folklorista P. Bogatyrjev. Bohatě jsou v revui zastoupeni francouzští surrealisté *překlady* veršů (A. Breton, P. Eluard, R. Char, B. Péret aj.), úvah a esejů vyslovujících principy surrealismu (A. Breton, R. Crevel, P. Eluard) i politické žurnalistiky zdůrazňující antifašistický význam surrealismu (P. Yoyotte).

LITERATURA: ● k plánu revue: an., RA 9, 1933/34, s. 115; a (J. Hora), Čes. slovo 30. 3. 1934; an., PL 5. 4. 1934 ●; an.: ref. S., PL 13. 3. 1936; R. Hamanová: Skupina surrealistů v Československu 2, kat. Magnetická pole – Les Champs magnetiques (1993, s. 21); L. Bydžovská aj. in kat. Český surrealismus 1929–1953 (1996); K. Srp in Zvěrokruh 1. Zvěrokruh 2. Surrealismus v ČSR. Mezinárodní bulletin surrealismu. S. (2004, reprint).

jip, zp

Surrealismus v diskusi

1934

Diskusní sborník věnovaný historii českého i francouzského surrealismu, jeho postulátům a vymezení především ve vztahu k proletářské revoluci.

Sborník redigovali K. Teige a L. Štoll. Vyšel na podzim 1934 jako 8. svazek Knihovny Levé fronty (vedené J. Prokopovou). Vzešel z ohlasů na ustavení Skupiny surrealistů v ČSR (jaro 1934) a konkrétně z diskuse o vztahu surrealismu k dialektickému materialismu pořádané Spolkem posluchačů filozofie UK a Levou frontou v Ústřední městské knihovně v Praze 28. 5. 1934. Publikace obsahuje revidované a doplněné referáty a vybraná diskusní vystoupení z této čtyřhodinové výměny názorů za účasti takřka tisíce posluchačů. Zaznamenává stati jejích redaktorů a dále diskusní příspěvky V. Nezvala, Z. Kalandry, J. Honzla, J. Krejčího, pak závěr formulovaný redaktory jménem Levé fronty a bibliografii knižních prací z umělecké i filozofické literatury týkající se poetismu, surrealismu a dialektického materialismu. V závěru redakce zdůrazňuje, že účastníci diskuse se rozcházejí v otázkách uměleckých, jež však nehodlají řešit jednoznačnou rezolucí, prvkem sjednocujícím je pak uznání dialektického materialismu jako jediného světového názoru surrealistů. Odmítla také různostranné pokusy o navozování roztržky mezi surrealisty a revoluční a antifašistickou tvorbou. Na S. v d. navázal následující svazek Knihovny Levé fronty, diskusní sborník Socialistický realismus (1935).

V klíčové vstupní stati *Deset let surrealismu* podal K. Teige historii hnutí, nastínil jeho filozofické kořeny, srovnal jeho vývoj ve Francii s proměnami v české poezii, tj. se stadii českého poetismu, a vyvodil, že surrealismus je jeho pokračováním („dnešní etapou poetismu je dnešní etapa surrealismu"). Dále se zaměřil na dobovou kulturní situaci, hájil tvůrčí postupy hnutí proti jeho odpůrcům a konstatoval, že surrealismus je realismem v dialektickém smyslu. Zároveň jednoznačně zdůraznil právo umění rozvíjet se bez ohledů na cokoli a stejně tak požadoval jeho integritu s revolučním hnutím. Na poli uměleckém pak prosazoval otevřenost vůči marxistické kritice, jež může pomoci vymýtit vše, co by odporovalo principům dialektického materialismu. V druhém referátu *K sociologii romantismu* L. Štoll soudil, že surrealismus je poslední podobou romantické individualistické vzpoury umělců proti buržoaznímu řádu; z tohoto individualismu však pramení nebezpečí sklonu k spiritualismu a mysticismu, glorifikace náhody a prohlubování propasti mezi snem a skutečným životem (dokládal to na příkladu Nezvalovy hry Strach a poněkud odtažitě i na Vančurově Pekaři Janu Marhoulovi). V. Nezval v krátkém vystoupení *O surrealismu* vedle své definice surrealismu poukázal na dialektické sepětí mezi snem a poezií, vědomím a podvědomím; i on pro-

klamoval revolučnost surrealismu, jež záleží v jeho metodě, která převrací staré prostředky (zejména obraznost) z hlavy na nohy, tj. na materialistický základ, a podílí se na boji „proti válce, fašismu, náboženství a kapitalistické rodině". Z. Kalandra v příspěvku *Nadskutečno v surrealismu* podal analýzu pojmu nadreality jako výrazu poznání tvůrčího subjektu (v rámci metody dialektického materialismu). Zdůraznil roli marxistické kritiky v ochraně surrealistů před nebezpečím subjektivního idealismu a nutnost zapomenout na snahu porozumět umění, surrealistické básně a obrazy by měly působit přímo emocemi (tj. od subjektu k subjektu) bez pomoci racionálních transformátorů, zažitých, avšak rušivých, cizích specifickým principům umění; surrealisté by neměli vystupovat jen s teoretickými pojednáními, ale též s uměleckými díly. J. Honzl v úvaze *Okultnost surrealismu a styk s proletariátem* (v obsahu s tit. „Okultnost" surrealismu) nejprve vysvětlil pojem (viz Bretonovo pojetí okultnosti surrealismu v protikladu k plebejskosti dada v Druhém manifestu surrealismu), jejž užívá ve smyslu výlučnosti, určení pro zasvěcené, jež sice znemožňuje širokou popularitu děl mezi proletariátem, ale současně chrání surrealismus před buržoazní nákazou a umožňuje mu citlivě reagovat v časech krize. Výhradně politickými otázkami, zejména strategií komunistické strany vůči surrealismu, se zabýval v agitačním článku *Surrealismus a revoluční fronta* (v obsahu Surrealisté na revoluční frontě) J. Krejčí. Ocenil, že surrealisté se veřejně přihlásili ke komunistickému hnutí a podrobují se stranické disciplíně, což určuje i postoj politických pracovníků, kteří se „cestou kamarádské, ale nekompromisní kritiky" postarají, aby surrealisté v jejich „táboře zůstali a bojovali".

LITERATURA: ● ref. o diskusi: -á- (J. Rybák), Haló noviny 29. 5. 1934; -ger, Čes. slovo 30. 5. 1934; fn. (F. Nečásek), RP 30. 5. 1934; K. Šourek, Útok 4, 1934/35, č. 1 ●; ● ref. S. v d.: zk (Z. Kalandra), Haló noviny 7. 10. 1934; jv (J. Vodák), Čes. slovo 25. 10. 1934; k., Dělnická osvěta 1934, s. 329; B. V. (Václavek), Středisko 1934, s. 128; J. P., Index 1934, s. 113; B. M. (Mencák), Naše cesta 4, 1934/35, s. 90; K. Teige, Doba 1, 1934/35, s. 274; js. (J. Strakoš), Akord 1935, s. 15; vbk. (V. Běhounek), PL 17. 1. 1935 ●; K. Teige in Surrealismus proti proudu (1938); K. Chvatík in Bedřich Václavek a vývoj marxistické estetiky (1962, s. 138); J. Dvořák in L. Štoll: Z bojů na levé frontě (1964); V. Effenberger in Realita a poezie (1969, s. 208); J. Brabec a V. Effenberger in K. Teige: Zápasy o smysl moderní tvorby (1969); J. Holý: Konradova polemika se surrealismem a Záviš Kalandra, sb. Kurt Konrad… a literární kritika na Moravě v letech 1918–1938 (1989); J. Brabec in Z. Kalandra: Intelektuál a revoluce (1994).

jip, zp

Surrealistická skupina viz **Skupina surrealistů v ČSR**

Jan Petr **Sušický**

Asi přelom 18. a 19. století

Adaptátor drobných próz, příležitostný básník.

Povoláním byl daňový úředník („c. k. nápojní daně dohlížitel"). Jiné životopisné údaje nejsou k dispozici.

S. adaptoval z neznámé předlohy dvě drobné novely, které nejprve uveřejnil časopisecky a poté knižně. *Šlépěje lvova anebo Následky žárlivosti* patří k typickým dobovým konvenčním povídkám o „utrpení ctnosti". Milostný příběh *Vychovanec lásky* mísí prvky rytířských próz, soudobého idylismu a romantiky. Jazykem se autor řadí k neambiciózní literární produkci, mj. užívá běžných nebo konvenčních lexikálních výrazů a spojení.

PŘÍSPĚVKY *in:* Čechoslav (1820); Kramériusovy c. k. vlastenské noviny (1818). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a adaptace:* Šlépěje lvova anebo Následky žárlivosti. Východní vypravování (P 1825); Vychovanec lásky. Hyšpánská novotinka (P 1825). ▮

lk

František **Sušil**

* 14. 6. 1804 *Rousínov* u Vyškova
† 31. 5. 1868 *Bystřice pod Hostýnem*

Sběratel a vydavatel moravských lidových písní, básník, překladatel, biblista a patrolog; vůdčí osobnost českého národního hnutí na Moravě ve 2. třetině 19. století.

Třetí ze sedmi dětí hostinského, z nichž se však dospělosti dožily jen dvě. Otec byl horlivý čtenář bible a uvědomělý Čech. S. studoval gymnázium zprvu soukromě za vedení místního

kaplana F. Pospíšila, matčina bratra; od 1819 pokračoval na piaristickém gymnáziu v Kroměříži (spolužák V. Janalík), kde ho Herderův ctitel P. Horn upozornil na krásu lidové písně. Ve svém rodišti hrával v kapele na flétnu. Filozofii (od 1822; vlivem Ř. Volného zaujat antickou poezií a filozofií) a bohosloví (od 1824; C. Napp jej přivedl ke studiu semitských jazyků) absolvoval v Brně, kde se záhy seznámil s D. F. Kynským, který mu otevřel svou bohatou knihovnu, učil jej moderním jazykům (italštině, francouzštině, angličtině) a povzbuzoval jej v básnických pokusech. Spřátelil se také s V. P. Žákem, jehož jazykové novotaření negativně ovlivnilo S. jazyk, třebaže se s ním plně neztotožnil. 1827–36 byl kaplanem v převážně německých Olbramovicích u Mor. Krumlova, kde obnovil občasná česká kázání a český zpěv při bohoslužbách; mladšího kaplana T. Procházku přivedl k národnímu uvědomění a buditelské práci (která se projevila zvláště později v Ivančicích). Po krátkém kaplanování v Komárově u Brna (Brno-K.) byl na základě úspěšně vykonaného konkursu 1837 jmenován profesorem Nového zákona na bohosloveckém ústavu v Brně, kde působil až do své smrti; prázdniny vždy věnoval sbírání lidových písní v různých oblastech Moravy i přilehlých územích Slezska a severního Rakouska, pouze 1862 podnikl cestu do Terstu a Benátek. Třebaže nevystupoval rád veřejně, stal se postupně duchovním vůdcem a autoritou katolického národního hnutí na Moravě; účastnil se založení a činnosti Ústřední katolické jednoty (od 1848), krátce působil též v Moravské národní jednotě (1849), byl starostou Dědictví sv. Cyrila a Metoděje (od 1850), dal podnět k založení časopisu Hlas Jednoty katolické pro víru, svobodu a mravní ušlechtilost (od 1849), v Brně též vyučoval na České pokračovací škole pro řemeslníky. Stavěl se proti kulturním a politickým separatistickým tendencím na Moravě. Finančně podporoval národní, náboženské a dobročinné spolky a instituce, ale i chudé studenty a posléze děti zemřelé sestry. Jeho nejbližším přítelem byl kněz M. Procházka. Na bohosloveckém ústavu zapůsobil na řadu žáků, kteří pak tvořili tzv. družinu Sušilovu (J. E. Bílý, B. M. Kulda, F. Poimon, J. Soukop aj., z mladších např. V. Šťastný). 1862 byl vyznamenán ruským řádem sv. Anny, 1865 obdržel čestný doktorát bohosloví od vídeňské univerzity; byl také poctěn čestným členstvím řady spolků čtenářských, pěveckých a studentských, zvláště na Moravě. Od 1847 trpěl oční chorobou, od 1851 dnou, v 60. letech se u něho rozvinula tuberkulóza, které za léčebného pobytu v Bystřici p. Hostýnem podlehl. Jeho převoz do Brna i pohřeb na brněnském Ústředním hřbitově měly ráz národních manifestací. K S. odkazu a zásadám se přihlásil mj. kněžský studentský spolek Růže Sušilova (od 1877).

S. debutoval verši v almanachu Denice aneb Novoročenka. Jeho poezie měla převážně (až na několik čísel vzpomínkových, náladových a přírodních) náplň didaktickou, náboženskou (zčásti působením B. Jablonského) a vlasteneckou se silným slovanským akcentem; tato hlediska splývala v básních o sv. Cyrilovi, Metodějovi, Vojtěchovi či o Velehradu a Hostýnu. Podoba S. básní byla ovlivněna antickou a klasicistní poezií, RKZ i lidovou písní; vliv Kollárův je zřejmý v sonetech sbírek *Růže a trní* či *Zpěvy a hněvy* i v epigramech (část sbírky *Smíšené básně*), v nichž však kritizoval nejen nectnosti Slovanů, ale především ostře napadal nové myšlenkové směry neshodující se s církví i kult Husův, ač jinak měl k osobnosti Husově i českým bratřím jistou úctu. Srozumitelnost této tvorby byla ztěžována jazykovými zvláštnostmi, založenými někdy na archaismech nebo jinoslovanských slovech, jindy na vlastních S. novotvarech. Ze S. uvažování o básnických formách vznikla útlá příručka *Krátká prozódie česká,* v níž pro překlady z antiky a pro verše určené ke zpěvu požadoval časomíru, pro českou tvorbu doporučoval sylabotónický systém (ač sám občas použil časomíry, v epigramatických „nápisech“ dokonce výlučně). Časoměrně přeložil Antologii z Ovidia, Catulla, Propertia a Musaia, pro Hymny církevní však volil paralelně dvojí (časoměrný a přízvučný), někdy i trojí překlad (časoměrný, trochejský a jambický), protože tím chtěl přispět k zvelebení chrámového zpěvu. Nejživotnější součástí S. díla jsou soubory moravských lidových písní (inspirující rovněž množství pokračovatelů). Začal je sbírat již 1824, původně pro zamýšlené, ale nerealizované 2. vydání Slovanských národních písní F. L. Čelakovského. Během čtyř let tak vznikl soubor *Moravské národní písně,* vydaný až 1835 a obsahující 190 písní z okolí S. rodiště. V úvodu S. upozornil na odlišnost písňové mluvy od nářečí. V 2. polovině 30. let se rozhodl sbírat písně z celé Moravy za pomoci zasílatelů;

v tomto souboru, vydaném 1840 a obsahujícím 586 čísel, měl již odkazy na jinoslovanské sbírky. Do definitivního souboru z 50. let pojal vesměs jen ty písně, které sám zaznamenal nebo si alespoň dodatečně na místě ověřil. Sbírka vyniká zvláště bohatstvím legend, balad a milostných písní; uchovala celkem 2361 písní (podle číslování R. Smetany a B. Václavka), především slováckých, dále lašských, valašských, hanáckých, z brněnského okolí, nejméně horáckých. S. nezařadil texty shodné s českými, vydanými K. J. Erbenem, a pomíjel písně neodpovídající jeho vkusu; z různých variant sestavoval výsledné znění. Jeho postupně se rozvíjející metoda byla proti dřívějším sběratelům (např. Čelakovskému) dokonalejší, jeho přístup k písním nebyl již veden pouze vlasteneckým a estetickým zřetelem, postupně se stále více uplatňovalo i hledisko národopisné (kromě odkazů na jiné české i jinoslovanské sbírky zaznamenával různé varianty a většinou také místo sběru, případně zasílatele zápisu). První zachytil zároveň s texty i nápěv (neudával však tempo) a zamýšlel se nad jejich specifičností. Sbírka inspirovala také A. Dvořáka, V. Nováka a L. Janáčka (v novější době J. Hutku). S. sám ke sborovému zpracování moravských národních písní podnítil P. Křížkovského, jehož následovník N. Javůrek vydal České národní písně na Moravě a ve Slezsku ze sbírky P. F. Sušila (1875), obsahující 124 písní s průvodem klavíru. Za S. působení jako profesora biblických studií vzniklo jeho dílo nejrozsáhlejší, překlad a výklad všech knih Nového zákona. Při překládání se opíral o latinskou Vulgátu, přihlížel však i k textu řeckému; po překladu následovaly historické, filologické a teologické výklady založené na zevrubné znalosti soudobé biblistiky i starších českých překladů. Tomuto dílu předcházel komentovaný překlad Spisů svatých Otců apoštolských, v reedicích podstatně přepracovaný a doplňovaný. Pro Šemberovy Dějiny řeči a literatury československé (1858) S. s M. Procházkou upravil a doplnil partie o teologické literatuře; Šemberovým poradcem byl také při sestavování jeho díla Mapa země Moravské (1863) a dodával mu materiál pro dialektologické práce. V oblasti teologie se podílel na druhém svazku Riegrova Slovníku naučného (1862), další spolupráce se však vzdal pro nesouhlas s údajně protikatolickým zaměřením některých hesel.

PSEUDONYM, ŠIFRY: F. S. Rousinovský (Rousínovský); F. Š., Sl. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Blahověst (1849–52); Cyrill a Method (Ban. Bystrica); ČČM (1827–33); Časopis katol. duchovenstva (1860–62); Časopis pro katol. duchovenstvo (1838–47); alm. Denice aneb Novoročenka (Hradec Král. 1825); Hlas Jednoty katolické… (od 1849); Krok (1831, 1836); Květy české (1834); Lumír (1853); kal. Moravan (od 1852); Mor. nár. noviny, příl. Besedník (Brno); Poutník slovanský (1826); Österreichisches Frühlingsalbum (Vídeň 1854); Škola a život, příl. Štěpnice (1859); Školník (1852); Uvítání c. k. apoštolského Veličenstva Františka Josefa I., císaře rakouského, a Elišběty, císařovny, o nejvyšší Jejich návštěvě v Brně… (1854); Zlaté klasy (1854). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie, sbírky národních písní a práce o literatuře:* Moravské národní písně (1835, v Přídavku BB a překl.); Moravské národní písně. Sbírka nová (1840); Nápěvy k nové sbírce moravských národních písní (1840); Básně (1847); Růže a trní (BB 1851); O prozódii české (1855; 1861 přeprac. a rozšíř. vyd. s tit. Krátká prozódie česká); Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými (1860, v sešitech 1853–60; dopln. vyd. 1941 a 1951, ed. R. Smetana a B. Václavek); Sebrané básně (BB a překl., 1862); – posmrtně: Nové básně 1, 2 (1. Zpěvy a hněvy, 1869; 2. Smíšené básně, 1870, usp. an. M. Procházka). – *Překlady:* Spisy svatých Otců apoštolských (1837; rozšíř. a přeprac. vyd. 1849; 1874 rozšíř. vyd. s tit. Spisy svatých Otců apoštolských a Justina mučeníka, ed. K. Borový a J. Velhartický); Hymny církevní (1846; rozšíř. a přeprac. vyd. 1859); Josefa Flavia O válce židovské a vlastní životopis (1856); Antologie z Ovidia, Catulla, Propertia a Musaia (1861). – *Ostatní práce* (překlad a výklad Nového zákona): Evangelium svatého Matouše (1864); Evangelium svatého Marka (1865); Evangelium svatého Lukáše (1865); Evangelium svatého Jana (1867); Skutky apoštolské (1869); Listové sv. Pavla apoštola 1, 2 (1870–71); Listy obecné či katolické (1872). ▮ KORESPONDENCE: P. Vychodil: Dopisy F. S. s A. V. Šemberou (z 1842–64), Hlídka lit. 1887, s. 267; V. A. Francev: K dějinám národopisu československého 2. List F. S. F. L. Čelakovskému o Slovanských národních písních (z 1828), ČL 1898, s. 341; in Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského 1 (z 1828; 1907, ed. F. Bílý); V. Kallab: Nové příspěvky ku poznání F. S. (sourozencům F., J., K. a M. Tomáškovým, dětem zemřelé S. sestry z 1853–64), ČMM 1911, s. 319 a pokr.; in Z doby Sušilovy (J. Seydlovi z 1837–67, O. Boignerovi z 1837–48, A. V. Šemberovi z 1842–64, B. Sylva-Tarouccovi z 1845–58, E. Stuchlému z 1849–51, F. Hoškovi z 1850–54, V. M. Pešinovi z 1838, A. Stárovi z 1852–54, J. Martynovovi z 1856–65, J. Procházkovi z 1856, B. M. Kuldovi z 1852–60, G. Kalivodovi z 1857, K. Orlovi z 1858, K. Vinařickému z 1860–67, V. Mikšíčkové z 1861–62, M. Mikšíčkovi z 1862, J. Vlkovi z 1865, K. Borovému z 1867–68; 1917, ed. P. Vychodil); M. Hýsek: S. Hattalovi (M. Hattalovi z 1857), ČMM 43–44, 1919/20,

s. 273; R. Janovský: Daniel Sloboda sbírá moravské písně Fr. Sušilovi (D. Slobodovi z 1840), ČL 28, 1927/28, s. 248; in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 4 (regesta z 1860–67; 1925, ed. J. Šrámek); List F. S. Andrejevovi Radlinskému (z 1855), Literárny archív (Martin) 8, 1971, s. 276. ∎

LITERATURA: P. Vychodil: F. S. (1898); sb. Památce F. S. (1904, ed. V. Šťastný); J. Svozil: O F. S. (1904); T. Vodička: F. S. (1946); sb. F. S. (1804–1868). Odkaz a inspirace (Rousínov 2004, ed. V. Frolcová; mj. přisp. K. Altman, V. Frolcová, J. Kučerová, J. Procházková, T. Slavický, L. Tyllner, H. Urbancová, E. Večerková, A. Zobačová); R. Malý: F. S. Obroditel církve a vlasti (2004); sb. Sušilovské zrcadlo (2005, ed. J. Plocek). ∎ Bol. Št. (K. B. Štorch): ref. Moravské národní písně, Květy 1835, příl. č. 10, s. 190; F. Havránek: ref. překl. Spisy svatých Otců apoštolských, Časopis pro katol. duchovenstvo 1837, s. 652; ● ref. Moravské národní písně: J. Malý, Denice 1840, d. 2, s. 320; F. Walter (F. Vaníček), Ost und West 1840, s. 391 ●; ● ref. překl. Hymny církevní: K. Vinařický, Časopis pro katol. duchovenstvo 1846, s. 544; Fr. D. (Doucha), Pražské noviny 1846, s. 165 ●; ● ref. Básně: an. (V. Štulc), Blahověst 1847, s. 120; K. Šmídek, Květy 1847, s. 363 ●; an. (J. V. Jirsík): ref. překl. Spisy svatých Otců apoštolských (rozšíř. vyd.), Časopis pro katol. duchovenstvo 1849, sv. 4, s. 148; ● ref. Růže a trní: an. (V. Štulc), Blahověst 1851, s. 348; an., Vesna 1851, s. 252; J. Malý, ČČM 1852, č. 4, s. 8 ●; ● ref. Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými: M. P. (Procházka), Pražské noviny 25. 5. a 25. 6. 1853, 4. 1. 1854 + 21., 22., 24. a 25. 5. 1856, 1.–6. 1. 1858, 18.–24. 9. 1859; F. Dědek, Mor. nár. list 14. a 17. 6. 1854; an. (V. Zelený, dub.), Obzor 1855, s. 51; β., Slovenské noviny (Vídeň) 1859, příl. Světozor, s. 342 ●; ● ref. překl. Hymny církevní (rozšíř. vyd.): an., Mor. noviny 29. 7. 1859; M. P. (Procházka), Pražské noviny 18.–21. 8. 1859 ●; ● ref. překl. Antologie z Ovidia…: M. B., NL 9. a 11. 7. 1861; ⌯, Brünner Zeitung 20. 7. 1861; p., Slovenské noviny (Vídeň) 1861, příl. Světozor, s. 354 ●; β.: ref. Krátká prozódie česká, Slovenské noviny (Vídeň) 1861, příl. Světozor, s. 245; ● ref. Sebrané básně: an., Pozor 22. 7. 1862; an., Škola a život 1862, s. 232 ●; V. B. (Brandl): F. S., Zlatá Praha 1864, s. 39; ● ref. Evangelium svatého Matouše: an. (K. Borový), Časopis katol. duchovenstva 1863, s. 551; V. Štulc, Kritická příloha NL 1, 1863/64, s. 85 ●; Dr. Borový (K. Borový): ref. Evangelium svatého Marka a Evangelium svatého Lukáše, Časopis katol. duchovenstva 1865, s. 555; Dr. Borový (K. Borový): ref. Evangelium svatého Jana, Časopis katol. duchovenstva 1867, s. 628; ● nekrology: V. B. (Brandl), Mor. orlice 3. 6. 1868; M. Kinter, Notizen-Blatt (Brno) 1868, s. 73; M. Procházka, Časopis katol. duchovenstva 1868, s. 290; an., Světozor 1868, s. 227 ●; J. S. (Soukop): Zpomínky na F. S., Mor. orlice 19. a 20. 6. 1868; an.: F. S., Květy 1870, s. 214; F. Schulz: ref. Zpěvy a hněvy, Světozor 1870, s. 110; M. Procházka: F. S. Životopisný nástin, in F. S.: Listové sv. Pavla apoštola 2 (1871, i sep.) + Dodatek k životopisu S., Časopis katol. duchovenstva 1871, s. 603; an.: ref. Smíšené básně, Květy 1871, s. 79; -k-: Zpěvy a hněvy, Smíšené básně, Věstník bibliografický 1871, s. 52 (polemika s předchozími recenzemi; k tomu an., Květy 1871, s. 134); an. (J. Neruda): F. S., Humorist. listy 1881, s. 410 → Podobizny 1 (1951); T. Hrubý in O překladech našich z literatur klasických, Lit. listy 1885, s. 5; J. Soukop: Črty z dob S., Obzor 1889, s. 65 a pokr. → sb. Památce F. S. (1904); A. Stára: Ještě několik črt ze života S., Obzor 1889, s. 309 a pokr.; A. Rybička: K biografii F. S., ČČM 1890, s. 585; K. Bufková in Několik slov o národní písni československé a moravské zvlášť, Časopis Vlasteneckého muzejního spolku olomouckého 1892, s. 4 a pokr.; P. Vychodil: O S. překladě a výkladě knih Nového zákona, Hlídka lit. 1893, s. 46 a pokr.; A. Hlavinka: Památce S., Obzor 1893, s. 289; V. Šťastný: Odkaz práce, tamtéž, s. 321; B. Dolejšek: Vzpomínka na F. S., Mor. orlice 4. 8. 1894; J. Král in O prozódii české, LF 1896, s. 4 → O prozódii české 1 (1923, ed. J. Jakubec); ● k 100. výr. nar.: A. B. Drápalík, Vlasť 20, 1903/04, s. 734; V. Č. (Červinka), Zlatá Praha 21, 1903/04, s. 418; F. J. Rypáček, ČMM 1904, s. 184; P. Vychodil, tamtéž, s. 293; A. Kolísek, Eva 1904, s. 65 a pokr.; J. Neoral, Komenský 1904, s. 657 a pokr.; J. Svozil, Samostatnost 1904, s. 273 ●; J. Kachník: České dítě v S. národních písních moravských, Vychovatelské listy 1904, s. 113; I. Wurm: Za Sušilem, NŽ 1904, s. 175 a pokr.; A. Piskáček: O hudebním významu sběratelské činnosti F. S., Nová čes. revue 2, 1904/05, s. 171; J. Kabelík in Literatura česká 19. století 3, část 1 (1905, s. 181) a část 2 (1907, s. 620); P. Vychodil: F. S., in Lid. čítanka moravská (1907, s. 204); M. Hýsek in Dějiny tzv. moravského separatismu, ČMM 1909, s. 153, 162 + Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, s. 59); A. Dvořák: F. S., Výr. zpráva české zemské vyšší reálky v Lipníku za škol. rok 1909/10, … 1910/11; A. Heyduk in Vzpomínky literární (1911); P. Vychodil in Z doby S. (1917); A. E. Vašek: Lašská píseň u S., Moravskoslezský sborník 2, 1919/20, s. 95; V. Bitnar: S. epigramy, Archa 1929, s. 47 + S. překlad Fiorettů (o překl. ukázek z Kvítků sv. Františka z Assisi v Hlase Jednoty katolické 1853), Archa 1931, s. 123; E. Masák in Dějiny Dědictví sv. Cyrila a Metoděje (1932); A. Michálek in Účast moravského kněžstva na národním probuzení tiskem v l. 1848–1850, Archa 1937, s. 17 a pokr.; kp. (K. Polák): Památka F. S., PL 31. 5. 1938; R. Smetana, B. Václavek in F. S.: Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými (1941, s. 748) → R. S., B. V.: O české písni lidové a zlidovělé (1950, s. 234); ● ref. Moravské národní písně…: K. P. (Polák), Nár. práce 28. 9. 1941; K. Koval, Venkov 5. 10. 1941; B. Novák, KM 1941, s. 382; J. Hertl, Řád 1941, s. 547; P. Trost, SaS 1943, s. 159 ●; hjk (Z. Hájek): Po stopách S. knihovny, LidN 1. 6. 1943 + Památce F. S., LidN 14. 6. 1944; skn (F. Sekanina): Kdo nám objevil „Utonulou“?, LD 1. 6. 1948; F. Moravec: Dílo F. S. v Dědictví sv. Prokopa, LD 6. 11. 1949; bs (B. Slavík): Vlaste-

nectví moravského kněze F. S., LD 25. 2. 1951; O. Skalníková: S. Moravské národní písně v edici B. Václavka, LidN 11. 1. 1952; cl (G. Francl): F. S., Křesťanská žena 12. 6. 1957; J. Veselka: Vlastenecký dar F. S. hudbě a národu, LD 13. 6. 1954; J. Veselka: Lidová píseň – živý zdroj umělecké inspirace, LD 25. 5. 1958; P. Eisner: Sběratel kvítí milodějného, Svob. slovo 31. 5. 1958; J. Beneš in Ač zemřeli, ještě mluví (1964, s. 202); J. Markl: F. S., Kulturněpolitický kalendář 1964, s. 90; an.: F. S. jako církevní hymnolog, Čes. zápas 1964, č. 26; J. Trojan: F. S. – hudebník, ČL 1968, s. 321 + F. S. a jeho harmonizátoři (s dopisy J. Koppa), Hudební věda 1968, s. 351; H. Kaudová: Nevyužité rukopisné sběratelské záznamy F. S., ČL 1969, s. 325; J. Vysloužil: Sušils Sammlung mährischer Volkslieder (Moravské národní písně) aus metrorhytmischer Sicht, SPFF Brno, ř. H – hudebněvědná, 1970, č. 5; J. Svátek: Ke stykům F. S. s Danielem Slobodou, Křesťanská revue 1971, s. 188; A. Košťál: Zápis lidových písní a tanců, Hudební věda 1971, s. 41; J. Svátek: Podíl kroměřížského prostředí na utváření osobnosti F. S., Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci 1972, č. 156, s. 21; K. Floss: F. S. a nová teologie, Cyrilometodějský kalendář 1973 (1972, s. 132); J. Kolár: Feifalikova korespondence, sb. Lit. archiv 11–12, 1976–77 (1981), s. 72; B. Zlámal: Jak došlo ke jmenování F. S. čestným kanovníkem Brna, Duchovní pastýř 1982, č. 1; L. Benešová: Systém žánrů českého slovesného folkloru 19. století v pojetí jeho sběratelů, Českosl. slavistika 1988 (Literatura, folklor), s. 265; I. Slavík in ant. Hledání modrého květu (1988); M. Toncrová: F. S., Slavistická folkloristika 1994, s. 50; D. Stryjová: Moravský Erben, Rovnost 13. 6. 1994; J. Adámek: Sběratel a buditel, Brněnský večerník 12. 4. 1996; in Počátky národopisu na Moravě – Anfänge der Volkskunde in Mähren (Strážnice 1997, s. 187, ed. R. Jeřábek); M. C. Putna in Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918 (1998, s. 206); V. Bělíková: F. S. – sběratel moravských lidových písní, Muzeum – sborník muzea Kroměřížska 2000, s. 77; J. Hanuš: Moravský Bůh a jeho přívrženci na Moravě v 19. století, sb. Bůh a bohové. Církve, náboženství a spiritualita v českém 19. století (2003) + Katolický kněz. Příklad F. S., sb. Člověk na Moravě 19. století (2004); R. Malý: Dobrovský a S. – protiklady českého národního obrození, Distance 2005, č. 1; M. Altrichter in sb. Velehrad – filologoi versus filosofoi (2005, s. 70).

pp

Jaroslav **Sutnar**

* 24. 6. 1873 *Karlín* (Praha-K.)
† 27. 4. 1947 *Brno*

Literární historik zaměřený na život a tvorbu S. Čecha a K. J. Erbena, editor, básník, překladatel a knihovník.

Pokřtěn Jaroslav Jan Matěj. – Syn asistenta telegrafního úřadu a průkopníka telefonní sítě v Čechách; bratr Ladislava S. (1897–1976), malíře, grafika a designéra, přední osobnosti meziválečného užitého umění; synovec malíře a ilustrátora A. Scheinera (1863–1938). Když byl S. jeden rok, rodiče se přestěhovali do Plzně, kde 1879–82 navštěvoval německou národní (1.–3. třídu), pak českou měšťanskou školu a 1883–91 české státní reálné gymnázium. Od 1891 studoval na pražské univerzitě moderní filologii (učitelé J. U. Jarník a V. E. Mourek), absolvoval 1894. Rok pokračoval ještě jako státní stipendista na univerzitě v Lipsku, poté ve Vídni (1897 obhájil doktorát filozofie prací *Sv. Čechs Leben und Werke*). Poté nastoupil do Dvorské knihovny ve Vídni, nejprve jako volontér a praktikant, od 1902 amanuensis, 1911 se stal provizorním skriptorem, 1913 knihovníkem 1. stupně, systemizované místo získal 1917. Vedle toho učil 1904–06 češtinu na Tereziánské rytířské akademii a 1917–22 byl lektorem českého jazyka na vídeňské univerzitě. Aktivně se účastnil kulturního života české menšiny (člen Čes. spolku pro šíření lidové osvěty, Osvětového svazu dolnorakouského, spolku Komenský, Slovanské besedy), o české literatuře přednášel a jazykové kursy češtiny vedl též v osvětových spolcích Urania a Volksheim. Blízký vztah ho poutal k vídeňskému univerzitnímu profesoru V. Vodrákovi; přátelské styky udržoval i s A. Heydukem, filologem J. Jedličkou, spisovatelem J. Z. Raušarem a překladatelem B. Wellkem. 1918 vstoupil do státních služeb ČSR a pracoval nadále ve Vídni jako likvidační komisař. Poté se přestěhoval do Brna, kde se 1923 stal ředitelem Zemské a univerzitní knihovny. Zde uplatnil své vídeňské zkušenosti i poznatky získané styky se světovými představiteli knihovnictví a téměř osmdesáti studijními cestami po univerzitních knihovnách západní a severní Evropy, podnítil tak proměnu brněnské univerzitní knihovny v moderní vědeckou instituci (založil regionální oddělení, cíleně usiloval o akvizici moravik). Ve 20. a 30. letech přednášel též o funkci moderní knihovny, s architektem B. Fuchsem rovněž spolupracoval na stavebním plánu novostavby univerzitní brněnské knihovny (projekt se nerealizoval). Byl jmenován vrchním radou archivní a knihovní služby, 1931 vládním radou. 1934 odešel do výslužby. Zemřel na zápal plic; kremace se uskutečnila v Brně.

Své juvenilní básnické pokusy S. shrnul do nesourodé sbírky *Trosky* (údajně části rozsáhlejšího souboru Život, trilogie citů lidských), již vedle vlivů J. Vrchlického (didaktický rétorismus a racionální snaha o tvarový formalismus) charakterizoval nedostatek spontánní lyrické sugesce. Výraznější byly časopisecky publikované básně, ve kterých S. se sílící pozorovatelskou schopností (*Ve vyhnanství*), sociálněkritickou (*Gumpoldskirchen*) a antiklerikální (*Kostel sv. Antonína*) notou a civilní dikcí reflektoval svůj pobyt ve Vídni i lásku k Praze a českému lidu. Texty pocházely z chystané sbírky Lež i pravda, kterou S. nabízel nakladatelstvím J. Otto a Grosman a Svoboda; sbírka nakonec nevyšla. Občas psal i sociálněkritické prózy (*Jaro*), publikoval i několik povídek pro děti (*Baruška*). Svými překlady uveřejňovanými ve vídeňských periodikách S. seznamoval rakouské prostředí s českými beletristy (J. Arbes, S. Čech, I. Herrmann, J. S. Machar, J. Neruda a J. Vrchlický); do češtiny přeložil Hebbelovu tragédii Gyges a jeho prsten. Ve svém literárněhistorickém díle, vycházejícím z filologické kritiky, se S. zaměřil především na postavu a tvorbu S. Čecha, a to v informativně bohaté deskripci jeho života a díla (*Svatopluk Čechs Leben und Werke*) a dále vídeňskou přednáškou, původně přednesenou německy (*Svatopluk Čech zrcadlem češství*), v níž poněkud přecenil tvůrčí vklad S. Čecha pro českou literaturu, akcentuje jej přitom schematicky psychologizujícím způsobem jako typ českého národního básníka. Tento koncept vyvolal polemickou reakci F. X. Šaldy a A. Nováka, kteří S. vytkli nepochopení analyzovaného díla, ztotožnění Čechovy osobní povahy a tvorby a celkovou stylistickou neobratnost rozpravy. S. polemický dodatek (*Sv. Čech a F. X. Šalda*), v němž se zabýval též Čechovou lyrickou tvorbou, rovněž nevyzněl přesvědčivě. Připravil první kritické (byť neúplné) vydání básnického díla K. J. Erbena, dobově oceňované jako vzorová edice, pozornost věnoval mj. i versologické analýze Kytice (*Prosodisches und Metrisches bei K. J. Erben, mit besonderer Berücksichtigung des Gedichtes Záhořovo lože*) a upravil jeho veselohru Sládci (1903 byla provozována v Nár. divadle). Nepříliš úspěšně přispěl do sporu o dataci Kristiánovy legendy (*Křišťan*), s odmítnutím se setkaly i jeho práce etymologické (dvě rozpravy o vl. jm. *Čech*). Se S. knihovnickým působením souvisí několik prací o knižní katalogizaci a knihopisné soupisy. – S. pozůstalost v Lit. archivu PNP obsahuje řadu neuveřejněných rukopisů, mj. veselohru Spasitel (1896), soubor próz Několik výkřiků (b. d.), epický cyklus Mezi hroby (1892), Satan umřel (1894–95), sbírku sonetů Vindobona barbarorum (1897–99), básnickou sbírku pro děti K dětem zpátky do pohádky (chystanou koncem 1. světové války do tisku), studie Jungmannův podíl na padělcích RKZ a Zpověď Josefa Lindy, dále kartotéku pro etymologický slovník češtiny, několik etymologických studií a obsáhlý soubor přijaté korespondence. Nezvěstný zůstává S. rukopis překladu Goethova Torquata Tassa, podnícený J. Vrchlickým.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Alex. Sever, Jan Kříž, Jan Mráz, Petr Skála, U. S. Rant, Václav Uhel, Viktor Oblak, Vilém Dítě; J. S., S., -tn-. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Arbeiterzeitung (Vídeň 1897–98, 1900–01); Archiv für slavische Philologie (Berlín 1905–08; 1905–07 Prosodisches und Metrisches bei K. J. Erben, mit besonderer Berücksichtigung des Gedichtes Záhořovo lože, 1907 analytická recenze Slavische Literaturgeschichte J. Karáska); Besedy Času (1897–98, 1909–11; 1899 B Ve vyhnanství, 1908 BB Kostel sv. Antonína, Gumpoldskirchen); Čas (1898, 1909); ČČM (1903, 1905, 1912; 1903 K padesátému výročí prvého vydání Erbenovy Kytice → přeprac. in K. J. Erben: Veškeré spisy básnické, 1905); Čes. deník (1936); Jihočes. listy (1911); sb. Josef Dobrovský 1753–1829 (1929, Dva problémy Dobrovského – Čech, Křišťan); Lada (Ml. Boleslav 1905); Lid. noviny (1925–31, 1935); Meziaktí (1903, Erben dramatik); Nár. listy (1910); Nár. noviny; Neue Österreichische Biografie 1815–1918 (Vídeň 1925); Niva (1892); sb. O Kamilu Kroftovi, historikovi a diplomatu (1936); Österreichisch-Ungarische Revue (1896–98; 1897–98 Svatopluk Čechs Leben und Werke, sep. 1898); Pravidla katalogizační pro státní vědecké knihovny 1 (1925); Ročenka Vídeňské matice za rok… (Vídeň 1913, 1914); Rozhledy (1901, K. J. Erben); Šibeničky; Švanda dudák (1908); Tagesbote (Brno 1925); Vesna (1892); Vídeňský deník (od 1910; 1916 P Jaro, 1918 P Baruška); Vídeňský národní kalendář na… rok 1911, 1912, 1914, 1915; Wiener Zeitung (1897–98); Zbornik u slavu Vatroslava Jagića (Berlín 1908, stať Čech, i sep.); Zlatá Praha (1901); další německy psaná periodika; – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Trosky (BB 1896); Svatopluk Čech zrcadlem češství (1909); Sv. Čech a F. X. Šalda (1909); JUDr. Richardu Kroftovi k dovršení jeho sedmdesátky… (B 1943). – *Překlad:* F. Hebbel: Gyges a jeho prsten (1904). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: K. J. Erben. Veškeré spisy básnické (1905, s úvodem). ■

LITERATURA: ● ref. Trosky: an., NL 4. 12. 1896; Fr. H-ek. (Holeček), Lit. listy 18, 1896/97, s. 59; D. (F. V. Krejčí, dub.), Rozhledy 6, 1896/97, s. 213; -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 32, 1897/98, s. 154 ●; ● ref. Svatopluk Čechs Leben und Werke: an., Plzeňské listy 10. 9. 1898; an., LidN 11. 9. 1898; W. Vondrák, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1898, s. 460; an., Wiener Tagblatt 28. 1. 1899 ●; ● ref. ed. K. J. Erben: -a-, Máj 3, 1904/05, s. 518; F. S. (Sekanina), Zvon 5, 1904/05, s. 557; V. Č. (Červinka), Zlatá Praha 22, 1904/05, s. 312; A. Novák, Přehled 3, 1904/05, s. 675; an., Nár. politika 1. 4. 1905; an. (F. V. Krejčí, dub.), PL 26. 4. 1905; cd., LidN 28. 4. 1905; α (J. Kamper), Politik 27. 5. 1905; Vbk. (J. Voborník), NL 2. 6. 1905; an., Besedy Času 1905, s. 133; J. Máchal, LF 1905, s. 151; J. B., Osvěta 1905, s. 463 ●; ● ref. Svatopluk Čech zrcadlem češství: F. X. Šalda, Novina 2, 1908/09, s. 218 a pokr. → KP 7 (1953); A. N. (Novák), Přehled 7, 1908/09, s. 442 ●; F. X. Šalda: ref.: Sv. Čech a F. X. Šalda, Novina 2, 1908/09, s. 469 a pokr. → KP 7 (1953); P. Váša: ref. Čech, ČMM 1909, s. 310; J. P. (Pekař): ref. Dva problémy Dobrovského…, ČČH 1930, s. 190; ● k šedesátinám: sh, LidN (Brno) 24. 6. 1933; an., Mor. orlice 24. 6. 1933; an., NL 24. 6. 1933; P. Fraenkl, NO 24. 6. 1933; an., Prager Presse 24. 6. 1933; an., Wiener Fremdenblatt 5. 8. 1933; Ktk. (B. Koutník), Časopis českosl. knihovníků 1933, s. 90 ●; an.: Dr. J. S. sedmdesátníkem, LidN 24. 6. 1943; ● nekrology: vl, Svob. noviny 29. 4. 1947; Rt, Rovnost 30. 4. 1947; M. Steppanová, Knihovna 1947, s. 65; A. B. (Beer), Naše věda 1947, s. 265 ●; Š. Vlašín: J. S., sb. Státní vědecká knihovna v Brně (1983, s. 252).

vfr

Svár vody s vínem

2. polovina 14. století

Básnický spor.

Veršovaná hádka vody a vína o to, kdo z nich je na světě potřebnější; ve středověké latinské literatuře jsou podobné básnické hříčky doloženy od 12. století.

Ve skladbě (477 veršů) je vlastní spor zasazen do rámcového vyprávění: opilý teolog („mistr svatého Písma") usne, ve spánku se stane svědkem kvaziučené hádky vody s vínem a po procitnutí je smířlivě prohlašuje za stejně potřebné boží dary. R. Jakobson přiřadil neznámého autora k básnické škole Smila Flašky z Pardubic.

EDICE (in): ČČM 1832, s. 148 (ed. V. Hanka); Výbor z literatury české 1 (1845; jako dílo Smila Flašky z Pardubic); Listy filologické 1892, s. 268 (ed. F. Frank); Staročeské satiry Smilovy školy (1951, ed. J. Hrabák); Staročeské satiry Hradeckého rukopisu a Smilovy školy (1962, ed. J. Hrabák). – *Ukázka in:* Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957). ■

LITERATURA: J. Feifalik: Studien zur Geschichte der altböhmischen Literatur. 3. Herr Smil, genannt Flaška, von Pardubitz, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Vídeň) 32, 1860, s. 685; R. Jakobson: Verš staročeský, Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934) → Poetická funkce (1995); J. Hrabák in Smilova škola (1941) + in ant. Staročeské satiry Smilovy školy (1951) + in ant. Staročeské satiry Hradeckého rukopisu a Smilovy školy (1962); F. Všetička: Kompozice Sváru vody s vínem, LF 1979, s. 219.

jl

Jarmila **Svatá**

* 23. 9. 1903 *Kolín*
† 29. 4. 1964 *Praha*

Autorka spjatá s prostředím pražské meziválečné avantgardy, zobrazující s ironickým nadhledem především mravy soudobé společnosti, později čerpající z válečné tematiky, též spisovatelka knih pro děti a mládež; herečka.

Provd. Fuksová, psala se též J. Svatá-Fuksová. – Dcera poštovního úředníka. Po absolvování dvoutřídní obchodní školy v Kolíně pracovala krátce jako bankovní úřednice. Všestranné umělecké nadání uplatněné zprvu na ochotnickém jevišti při Klubu mladých v Kolíně ji přivedlo 1923 do Prahy, kde se učila zpívat a krátce působila také v Hilarově sboru elévů v Nár. divadle (1924). Prostřednictvím svého bratrance K. Teiga se sblížila se členy umělecké avantgardy kolem Devětsilu; od 1925 hrála v různých experimentálních inscenacích E. F. Buriana, J. Frejky a J. Honzla při jejich začátcích v Osvobozeném divadle, později v divadle Dada (Na Slupi a v malostranské Umělecké besedě), naposledy v souboru V. Buriana. Po sňatku (1932) s tajemníkem Svazu průmyslníků J. Fuksou (* 1893, autor mnoha odborných publikací z oblasti průmyslu a obchodu) se věnovala hlavně literární činnosti a vedla salon, v němž se scházela společnost umělců a intelektuálů (K. Konrád, V. Navrátil, V. Petrovičová, O. Srbová, J. Träger aj.; obnoven i po válce). Epizodní role si zahrála v předválečných filmech (1931 Psohlavci, 1932 Funebrák a Sňatková kancelář) a v poválečném Řeka čaruje (1946), 1939 se podílela na filmovém scénáři

Mořská panna (s V. Wassermannem, podle stejnojmenné hry J. Štolby); 1944 krátce hrála v Divadle Anny Sedláčkové. Za války poskytovala v bytě útočiště pro odbojovou činnost, např. historikovi umění P. Kropáčkovi (1915–1943); po válce se intenzivně zapojila do veřejného života (přednášky, besedy apod.), až do psychického vyčerpání. 1949–51 scenáristicky spolupracovala s Českosl. státním filmem a s rozhlasem. Po 1958 žila též v Rousínově; zemřela (asi dobrovolně) krátce po návratu z léčení. Její životní osudy (zejména smutný konec života) se staly námětem románu H. Hodačové Zpožděný vlak do Paříže (1965).

Povzbuzována přáteli začala S. publikovat (Tribuna, Čes. slovo, Telegraf, Lid. noviny aj.) různé společenskokritické povídky, romány na pokračování, humoresky a fejetony. Důrazem na fantazii a hravost, projevující se především ve vynalézavé práci s jazykem, v širokém využití komična odstíněného od lidového humoru až k intelektuální ironii a grotesce, se hlásila k principům poetismu. Tematicky se zprvu zaměřila na osudy krásných a nadaných dívek vstupujících do života s cílem najít štěstí, záhy setkáním s drsnou realitou (s přetvářkou, snobismem, lží apod.) ztrácejících ideály, nakonec však nalézajících uspokojení v práci. Rozmarný knižní debut vytěžený z autopsie *Andělčina kariéra* (ilustrován S. přítelem Z. Rykrem) zároveň paroduje konvence dívčí četby; v románu *Sedm kamarádů slečny Vivian* (tj. biblických sedm smrtelných hříchů) použila formu středověké morality k satiře na mravy soudobé společnosti. Filmové vidění plné slovní i situační komiky i básnivé fantazie charakterizuje románovou grotesku *Petr zbláznil město;* příběh dobromyslného lva, který za bouře uprchl ze zoo a v karnevalové noci se marně pokoušel nalézt přátelství, uvedl do pohybu bláznivý sled scén, přehlídku typů měšťácké společnosti s jejími narušenými vztahy. Z této linie vybočuje baladicky laděné vyprávění *V zajetí domova,* v němž se talentovaná hrdinka s bohatým vnitřním životem dobrovolně podřídí tradičnímu údělu ženy a matky, zároveň tu autorka konfrontuje venkovské a městské prostředí přelomu století a jejich morální hodnoty. Po válce se tvorba S. žánrově i tematicky proměnila. Podle vyprávění bývalého vězně V. Václavíka napsala autorka dokumentární prózu o životě v koncentračním táboře *Milenci SS smrti,* aniž se vyhýbala ožehavým tématům (např. prostituce); část knihy o sabotáži několika vězňů při výrobě ničivé zbraně zdramatizovala pod názvem *Nenapravitelní.* Určité schematičnosti se nevyhnula v novele s rysy dokumentárního svědectví *Pět dnů,* pojaté jako mozaika příběhů obyvatel jednoho činžáku za Pražského povstání; surovost probíhajících událostí zvýraznila pohledem děvčátka obdařeného bohatou fantazií. Dětem je určena próza *To byl jeden rok* líčící kronikářským způsobem bezproblémově pojatý život dětského kolektivu (složen z původních německých obyvatel, českých přistěhovalců a romského chlapce) v poválečné pohraniční vesnici. Výchovně laděné moderní pohádky (*Dvanáct pohádek*) a zejména básnická parafráze známých i méně známých pověstí z Blanicka *Blaník, hora tajemná* se vyznačují vysokou jazykovou kulturou.

PŘÍSPĚVKY *in:* A–Zet; Ahoj; Ahoj na neděli; Atak (1930); Čes. slovo (od 1928); Divadelní zápisník (1948); Divadlo; Domov a svět; Humorist. listy (1939); sb. In memoriam Josefa Hory (1946); Květy (1955); Letem světem; Lid. noviny (mj. 1937 Sedm kamarádů slečny Vivian); Nár. osvobození (od 1931); Nový život (1954, Pověst o hrobníkově Zuzaně); Radiojournal; Rudé právo; Svět v obrazech; Telegraf (1934–36); Tribuna (od 1928, Andělčina kariéra); Trn (1928, P Z deníku mladé dívky); Zdroj; Zlatý máj (1959, 1964). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Andělčina kariéra (R 1932); V zajetí domova (R 1936); Sedm kamarádů slečny Vivian (R 1938); Petr zbláznil město (R 1944); Milenci SS smrti (P 1945); Nenapravitelní (D 1946, i prem.); Blaník, hora tajemná (PP pro ml., 1956); To byl jeden rok (P pro ml., 1957); Dvanáct pohádek (1958); Pět dnů (P 1959); O náprstku, nůžkách a Drobňousovi (P pro ml., 1963). ■ REDIGOVALA *kalendář:* Velký zábavný lidový kalendář na rok 1949 (1948); *sborník:* In memoriam Josefa Hory (1946, s jinými). ■

LITERATURA: J. Mourková: J. S. (1903–1964). Literární pozůstalost (LA PNP 1968); L. Šolcová: J. S. Soupis osobního fondu 2 (LA PNP 1999). ■ ● ref. Andělčina kariéra: m. n. (M. Novotný), LidN 6. 12. 1932; mz. (J. Münzer), Čes. slovo 21. 12. 1932; äg (J. Träger), PL 30. 12. 1932; an. (J. Hora), LitN 1932, č. 22; ach. (V. Prach), Čes. osvěta 29, 1932/33, s. 127; M. Chorvát, Elán 4, 1933/34, č. 6 ●; ● ref. V zajetí domova: -Rja- (F. Rojka), Čes. osvěta 33, 1936/37, s. 245; V. T. (Tichý), Dělnická osvěta 1937, s. 109; K. P. (Polák), PL 20. 4. 1937 ●; ● ref. Sedm kamarádů slečny Vivian: B. Jedlička, LidN 12. 12. 1938; V. T. (Tichý), PL 22. 12. 1938; Baco, Čteme 1, 1938/39, s. 36; mk., Čes. osvěta 35, 1938/39, s. 151; drb. (J. Borecký), Zvon 39, 1938/39, s. 250; -jms. (J. M. Slavík), Archa 1939, s. 145 ●; ● ref. Petr zbláznil město: Sl, A–Zet 22. 5. 1944; Tn, Večerní Čes. slovo 8. 6. 1944; J. Machoň, LidN 19. 6. 1944; p. (A. M. Píša), Nár. práce 13. 7.

1944; K. M. (Milotová), Venkov 6. 8. 1944; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 1946, s. 43 ●; an.: k padesátinám, LitN 1953, č. 39; vl. (Š. Vlašín): ref. Blaník, hora tajemná, HD 1957, s. 135; ● ref. To byl jeden rok: R. Ditmar, ZM 1958, s. 93; lo (M. N. Kráslová), Svob. slovo 1. 2. 1958 ●; Z. K. S. (Slabý): ref. Petr zbláznil město (2. vyd.), Tvorba 1958, s. 717; V. Dostálová: ref. Dvanáct pohádek, ZM 1959, s. 282; ● ref. Pět dnů: M. Jungmann, LitN 1959, č. 36; I. L., Kultúrny život 1959, č. 32 ●; (zk): Hovoříme s J. S., Mladá fronta 11. 7. 1959; K. Honzík in Ze života avantgardy (1963, s. 62); ● k šedesátinám: jtg (J. Träger), LitN 1963, č. 38; K. Konrád, Plamen 1963, č. 10 ●; Z. K. Slabý: Čas je veliký přítel (nekrolog), ZM 1964, s. 295; O. Štorch-Marien in Sladko je žít (1966); iz (I. Zítková): ref. Petr zbláznil město (3. vyd.), Nové knihy 1973, č. 17; vl (Š. Vlašín): Nejvtipnější žena avantgardy, Tvorba 1973, č. 38; E. Kohout in Divadlo aneb Snář (1975, zejména od s. 149); J. Zlomek: k 100. výr. nar., Naše pravda 2003, č. 38.

mu

Svaté Mařie s nebes chvála

2. polovina 14. století

Lyrickoepická mariánská báseň.

Autor uvádí v textu své jméno – Levštejn; o jeho totožnosti však není nic známo. Báseň (449 osmislabičných sdruženě rýmovaných veršů s četnými metrickými licencemi) označuje v prologu jako „knihy" napsané k poctě nebeské královny; v prologu je též uveden název Svaté Mařie s nebes chvála. V první části textu (charakterizované termínem „řěč") autor nejprve obrazně rozvádí proroctví starozákonní knihy Numeri o hvězdě, jež vzejde z Jákoba, a poté parafrázuje apokryfní evangelium o narození Panny Marie. Druhou část textu (charakterizovanou termínem „chvála") tvoří mariánská litanie.

Autor, mluvící v první osobě, se obrací k publiku, do něhož zahrnuje jak laiky, tak duchovní; stylizuje báseň jako psané dílo určené k tomu, aby je sám přednesl před posluchači, snad jako kázání. Spojení různorodých lyrických a epických složek (veršované meditace, modlitby, legendy) odpovídá žánrovému synkretismu, který je jednou z tendencí vývoje českého básnictví 2. poloviny 14. století. Není však jisté, zda jde o původní dílo, nebo o překlad dosud nezjištěné předlohy; není proto také jisté, zda se text v dochované podobě skutečně přednášel.

EDICE: in ČČM 1884, s. 511 (ed. A. Patera). ■

LITERATURA: J. Vilikovský: O staročeské poezii, Řád 2, 1934/35, s. 122 → (s tit. Literatura bez spisovatelů?) Písemnictví českého středověku (1948); M. Šváb in Prology a epilogy v české předhusitské literatuře (1966).

jl

Josef **Svátek**

* 24. 2. 1835 *Praha*
† 2. 12. 1897 *Praha*

Autor historických próz, historik, dramatik a publicista.

Pocházel z pražské měšťanské rodiny. Vystudoval českou reálku (mat. 1854) a techniku (absolvoval 1858). Od 1860 se věnoval žurnalistice, nejprve v Krásově Času (kde se sešel s J. Nerudou, P. Chocholouškem aj. a setrval i po jejich politicky motivovaném odchodu do Hlasu), po jeho zániku působil 1863–64 v Pražských novinách, 1866–67 v Prager Zeitung; od 1866 do své smrti redigoval vládní Pražský deník a od 1895 též úřední Pražské noviny. Kulturněhistorickými studiemi a fejetony přispíval též do řady dalších periodik. Byl členem výboru literárního odboru Umělecké besedy, kde často přednášel. – Jeho synovcem byl spisovatel Josef Jan S.

S. se od 60. let věnoval především historické próze; látky čerpal ponejvíce z českých dějin 16. a 17. století, zejména se soustředil na odboj českých stavů proti Habsburkům. Jako první český autor psal soustavně především romány, jen okrajově povídky. Vyplnil tak mezeru v žánrové hierarchii česky psané historické beletrie a především u čtenářů 60. a 70. let jeho romány konkurovaly oblíbené německé produkci i českým překladům historických románů K. Herloše. Ačkoli se opíral o vlastní archivní studium, historické bádání (zvláště Tomkovo, méně i Palackého) a staročeské kroniky, převažuje v jeho pracích fikce. S. navazoval na tradici historické prózy založenou W. Scottem a na žánrové postupy historizující beletrie v Herlošově duchu. V koncepci postav vycházel i z konvencí romantické historické povídky máchovského typu. V románu *Tajnosti pražské* navazoval na podněty dobrodružných próz E. Suea; akcentem na kriminální motivy (zejména v románech *Pražský kat* a *Pa-*

měti katovské rodiny Mydlářův v Praze) na oblíbené, v Německu 2. poloviny 19. století hojně vydávané práce F. G. Pitavala. Z českých současníků měl k jeho stylu ve svých historických prózách blízko J. J. Kolár. Jako redaktor Pražského deníku S. často uveřejňoval své prózy nebo jejich části časopisecky; pravidelně je publikoval v knižní edici Zábavná příloha k Pražskému deníku. Úzké sepětí s novinami spoluurčovalo tíhnutí jeho próz k transparentním narativním stereotypům; tlak na periodické uveřejňování nezřídka vedl k opakování motivických celků v různých románech i uvnitř téhož textu. Klíčové místo ve struktuře S. románů zaujímají dějové efekty, připravované jednoznačnými signály v jednání černobíle vykreslených postav; ve srovnání s V. Benešem Třebízským nebo A. Jiráskem hraje podružnou roli téma a autorův postoj k dějinným událostem. Motivy stavovského odboje proti Habsburkům sice mohly být dobovým čtenářem vnímány jako politikum, S. však neusiloval o vytvoření ucelené dějinné koncepce, nýbrž o pobavení čtenáře. Jeho knihy si udržely pevné místo v zábavné četbě po celou 1. polovinu 20. století. S. rozsáhlé prozaické dílo doplňuje několik divadelních her s historickou tematikou (včetně dramatizací vlastních románů), uvedených za jeho života pouze scénicky; drama Bitva bělohorská (po tragédii *Orlice a kříž*) nemohlo být z technických důvodů provedeno. Jako historik soustředil se S., ovlivněn Č. Zíbrtem, především na kulturněhistorické zajímavosti, kuriozity i drobnosti všedního života; hlavní část jeho historických prací, vytěžených z pilného archivního studia, tvoří beletrizujícím stylem psané pragensie. Souhrn jeho prací věnovaných lidovým pověstem představuje kniha *Zlomky z české démonologie*. Podílel se také významně na pokračování Zapovy Českomoravské kroniky, obnovené v 80. letech A. Rezkem pod názvem *Dějiny Čech a Moravy nové doby* (po S. smrti je psal J. V. Prášek). – Podle hypotézy M. Hýska (in J. S.: Bitva bělohorská, 1940) je S. autorem rovněž historického románu Rueswurm (Pražský deník 1866), který je jinak (J. Thon, Čes. časopis filologický 1944/45) připisován K. Sabinovi.

PSEUDONYM: J. Strakatý. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Budečská zahrada (1885–86); Čas (od 1860); ČČM (1860, Šimon Lomnický z Budče, jeho věk a literární působení); Hlas národa (1886); Hlasy ze Siona (1861); Květy (1899); Lumír (1859–62; 1859–61 Pražské pověsti); Lumír (1884–92); Nár. listy (1891); Obrazy života (1860–62; 1861–62 Zlomky z české démonologie); Osvěta (1886–87); Poutník od Otavy (Písek 1859–60); Prager Zeitung; Praha (1867–96); Pražské noviny (1895–97); Pražský deník (1867–97; mj. RR: 1867 Poslední Vršovec, Pád rodu Smiřických, Sedláci u Chlumce, 1868 Bitva bělohorská, 1869 Čeští křižáci, 1870 Marie Terezie a Karel VII., 1871 Majestát Rudolfa II., 1873 Jiří z Lobkovic, 1876 Pražský kat); Ruch (1887); Světozor (1883–85); Švanda dudák; Zlatá Praha (1884–93); Zlaté mládí. ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Anna z Kunštátu (P 1860); Tajnosti pražské 1–3 (R 1868); Pasovští v Praze (R 1870); Vězeň na Křivoklátě (R 1871); Praha a Řím (R 1872); Sasové v Praze (R 1873); Švédové v Praze (R 1874); Pomsta cikánova (R 1880); Pražské pověsti a legendy (PP 1883); Paní Popelovna z Lobkovic (R 1886); Paměti katovské rodiny Mydlářův v Praze 1–4 (RR 1886, 1887, 1888, 1889); Železná koruna (R 1888); Hrabě Špork (R 1889); Astrolog (R 1890); Poslední Vršovec (R 1892); Poslední Budovec (R 1894); Don Cesar a Salomena (R 1894); Z pěti století (PP 1895); Sedláci u Chlumce (R 1896); – posmrtně (RR in Sebrané dějepisné romány): Bitva bělohorská (1905); Pád rodu Smiřických (1905); Pražský kat (1905); Majestát Rudolfa II. (1907); Čeští křižáci (1908); Jiří z Lobkovic (1908); Marie Terezie a Karel VII. (1908); Zlomky z české démonologie. V zrcadle lidových zkazek a pražských pověstí (2001, obs. mj. pův. verzi Pražských pověstí, ed. P. Růt). – *Ostatní práce:* Napoleon III., císař Francouzův. Obraz životopisný (1861); Giuseppe Garibaldi. Obraz životopisný (1862); Kulturhistorische Bilder aus Böhmen (Vídeň 1879); Prag (Curych 1888); Obrazy z kulturních dějin českých 1, 2 (1891); Dějiny Čech a Moravy nové doby (kniha 3.–6.: 1894 Vladaření císaře a krále Leopolda I. 2, 1895 Panování Josefa I. a Karla VI., 1897 a 1898 Panování císařovny Marie Terezie 1, 2; 1894 samost. část 3. knihy s tit. Povstání lidu selského v Čechách roku 1680); Ze staré Prahy. Obrazy děje- i místopisné (1899). – *Výbory:* Paměti kata Mydláře (1970, ed. a upr. J. Štefánková); Pražské historie (1985, ed. M. Masáková); Dějiny poprav a katů v Čechách (2004). – *Souborná vydání:* Sebrané dějepisné romány (F. Bačkovský, 1895–1908, 23 sv.; obs. i 1. knižní posmrtné vyd. několika románů); Sebrané dějepisné romány (F. Topič, 1912–23, 15 sv.; od 1924 pak v Laciném vydání sebraných dějepisných románů). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* Orlice a kříž (1860, s dramatickou předehrou Sněm na Vyšehradě); Majestát Rudolfa II. (1873, podle vlastního R); Biskup Augusta (1874, podle vlastního R). – *Překlady:* A. Grün: Ďáblova podšívka (1862); R. Grandjean: Okolo světa (1862). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Humorist. listy (1858, do č. 6, s J. R. Vilímkem), Čas (1862–63), Pražský deník (1866–97), Pražské noviny (1895–97). ▮

LITERATURA: F. Strejček: J. S. (b. d., 1923). ▮ ● ref. Anna z Kunštátu: an., Pražské noviny 6. 6. 1860; an., Prager Zeitung 12. 7. 1860; -ý (J. Bílý), Mor. no-

viny 24. 8. 1860; an., Obecné listy naučné a zábavné 1861, s. 23 ●; ● ref. insc. Orlice a kříž: J. N. (Neruda), Čas 1860, č. 49 → České divadlo 1 (1959); -a., Lumír 1860, s. 1148; R., Pražské noviny 28. 11. 1860; an., Boleslavan 1860, č. 7; v. r., Obecné listy naučné a zábavné 1861, s. 18 ●; an. (J. Neruda): ref. insc. překl. A. Grün, Hlas 17. 3. 1862 + (šifra J. N.) ref. insc. překl. R. Grandjean, Hlas 5. 5. 1862 → (obojí) České divadlo 1 (1959); an.: ref. Giuseppe Garibaldi, NL 1. 11. 1862; an.: ref. Poslední Vršovec, Praha 1867, s. 159; an.: ref. insc. Majestát Rudolfa II., Pražský deník 20. 8. 1873; an.: ref. insc. Biskup Augusta, Pražský deník 29. 7. 1874; ● ref. Kulturhistorische Bilder aus Böhmen: Fr. Bý. (Bílý), Koleda 1879, s. 89 a 96; S., Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 1879, Lit. Beilage 3, s. 19; an., NL 29. 6. 1879; an., Světozor 1879, s. 454 (o polemice) ●; ● ref. Pražské pověsti a legendy: an., Pražský deník 20. 5. 1883; F. Doucha, ČČM 1883, s. 406 ●; ● ref. Paní Popelovna z Lobkovic: A., NL 16. 10. 1886; V. D. (Drbohlav), Hlídka lit. 1886, s. 346 ●; ● ref. Železná koruna: Ivan Josipovič, NL 16. 2. 1888; A. V. (Vrzal), Hlídka lit. 1888, s. 339 a pokr.; F. V. Vykoukal, Osvěta 1889, s. 90 (i ref. Paní Popelovna z Lobkovic) ●; ● ref. Hrabě Špork: J. V. (Vyhlídal), Hlídka lit. 1889, s. 63; F. Šubrt, Vlasť 6, 1889/90, s. 958; F. V. (Vykoukal), Osvěta 1890, s. 94 ●; ● ref. Obrazy z kulturních dějin českých 1, 2: r. (J. Emler), ČČM 1890, s. 589; F. S. (Schulz), Zlatá Praha 8, 1890/91, s. 119; J. F. Vrba (F. Dlouhý), Lit. listy 12, 1890/91, s. 302 a 13, 1891/92, s. 209; -k., Lumír 1891, s. 180; an., Čas 1891, s. 427; J. Tenora, Hlídka lit. 1891, s. 376 a 1892, s. 51; Z. (Č. Zíbrt), ČL 1, 1891/92, s. 89 + (šifra Zbt.) s. 422 + (šifra Z.), ČL 2, 1892/93, s. 79 ●; ● ref. Poslední Budovec: δ (A. Procházka), Lit. listy 15, 1893/94, s. 209; J. Tenora, Hlídka lit. 1894, s. 252 ●; ● ref. Don Cesar a Salomena: jv. (J. Vodák), Niva 4, 1893/94, s. 330; M. Zavoral, Hlídka lit. 1895, s. 90 ●; ● ref. Dějiny Čech a Moravy nové doby: F. J. Rypáček, Lit. listy 15, 1893/94, s. 244; J. Hodinář, Večerní noviny 4. 10. 1894; J. Tenora, Hlídka lit. 1894, s. 369; an., Čas 1895, s. 294; M. Dlouhý, NL 22. 10. 1897; -p., ČČM 1897, s. 559; -r- (J. V. Prášek), NL 15. 7. 1898 ●; ● ref. Tajnosti pražské: -č-, Lit. listy 17, 1895/96, s. 13; L. Čech, Osvěta 1896, s. 265 (i ref. Poslední Budovec) ●; ● nekrology: an., Pražský deník 9., 10. a 13. 12. 1897; an., Hlas národa 10. 12. 1897; an., NL 10. 12. 1897; an., PL 10. 12. 1897; an., Lit. listy 19, 1897/98, s. 88; an., Světozor 32, 1897/98, s. 72; an., Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 72; Č. Zíbrt, ČL 7, 1897/98, s. 234; J. P. (Pekař), ČČH 1898, s. 68; an., Květy 1898, s. 535 ●; J. L. Turnovský: Nové rovy české (o S. novinářské činnosti), Osvěta 1898, s. 148; ● ref. Ze staré Prahy: u., Lit. listy 20, 1898/99, s. 379; M. Doubek, NL 21. 4. 1899; K. Chytil, ČČH 1899, s. 265 ●; Ks. (A. Kraus): Schiller v Praze (důkazy, že Schiller v Praze nebyl, proti S. tvrzení v Kulturgeschichte…), Besedy Času 1905, s. 139; an.: ref. Bitva bělohorská, NL 3. 11. 1905; an.: ref. Sasové v Praze, Čas 16. 9. 1906; -der (V. Dresler): K vývoji historického románu u nás, Venkov 3. 11. 1910; A. M. (Macek): Historický román J. S., PL 26. 11. 1911; G. Pallas: ref. Praha a Řím, Venkov 28. 5. 1913; A. P. (Pražák): Pramen k bádání o J. S., Čas 21. 5. 1914; A. Procházka: ref. Sedláci u Chlumce, MR 1915, sv. 29, s. 96; Mil.: ref. Pasovští v Praze, Topičův sborník 3, 1915/16, s. 380 + ref. Pád rodu Smiřických, tamtéž 4, 1916/17, s. 283 + ref. Pražské pověsti a legendy, tamtéž, s. 562; F. Strejček in J. S.: Pražské pověsti a legendy (1917); -vb- (V. Brtník): ref. Bitva bělohorská, Topičův sborník 10, 1922/23, s. 522; A. Novák: ref. F. Strejček: J. S., LidN 27. 9. 1923; ● ref. Paměti katovské rodiny Mydlářů v Praze: čch (Č. Chyský, dub.), PL 17. 2. 1924; M. (E. Masák), Archa 1924, s. 84; V. Brtník, Venkov 17. 5. a 26. 7. 1924 ●; Boh. J.: ref. Poslední Budovec, Archa 1924, s. 272; Florestan: ref. Tajnosti pražské, Lit. rozhledy 9, 1924/25, s. 35; ● k 30. výr. úmrtí: an., Čes. slovo 24. 12. 1927; an., Tribuna 27. 12. 1927 ●; E. Rippl: Wallenstein in der tschechischen Literatur, Germanoslavica 2, 1932/33, s. 521; ● k 100. výr. nar.: A. N. (Novák), LidN 24. 2. 1935; K. P. (Polák), PL 26. 2. 1935 ●; A. Hartl: J. S. a svobodné zednářství v Čechách, Svob. zednář 1935, s. 56 a pokr. + J. S. jako historik českého zednářství, tamtéž 1936, s. 11; M. Hýsek: Studie o historických románech J. S., in J. S.: Bitva bělohorská (1940), k tomu: p. (A. M. Píša), Nár. práce 13. 11. 1940; lnz. (L. N. Zvěřina): ref. Čeští křižáci, Čteme 1941, s. 156 + ref. Majestát Rudolfa II., Čteme 1941, s. 218; ● k 150. výr. nar.: R. Šťastný, Čes. jazyk a literatura 35, 1984/85, s. 279; lec, Nové knihy 1985, č. 8 ●; M. Masáková in J. S.: Pražské historie (1985); J. Holý: ref. Pražské historie, Lit. měsíčník 1988, č. 9; Z. Třešňák in adaptace Paměti kata Mydláře (1990); P. Růt in J. S.: Pražské pověsti a legendy (1997); I. Němcová: Po stopách chrudimského měšťana Matěje Mydláře, Chrudimské vlastivědné listy 1999, č. 1 a pokr.; P. Růt in J. S.: Zlomky z české démonologie (2001); ● ref. Zlomky z české démonologie: M. Wagnerová, Nové knihy 2001, č. 18; J. Peňás, Týden 2001, č. 23 ●.

dt

Josef Jan **Svátek**

* 23. 5. 1870 *Praha*
† 1. 9. 1948 *Praha*

Autor náladových próz o erotických vztazích, situovaných do exkluzivního světa vyšší společnosti, a cestopisných causerií, črt a obrázků; překladatel zejména francouzské populární beletrie.

Výjimečně uváděn též jako Jan Josef S. a J. Svátek. – V Praze vystudoval Akademické gymnázium (žák J. S. Gutha-Jarkovského, který ho podněcoval k literární činnosti) a po maturitě (1889) se stal posluchačem práv (JUDr. 1895).

1893–94 studia přerušil pro cesty a další vzdělání v cizině (École des sciences politiques v Paříži, delší pobyty v Londýně a Berlíně); v následující době až do vypuknutí 1. světové války podnikal mnoho dalších cest po Evropě i blízkém Orientu, které se staly podnětem jeho cestopisných knížek. Od 1896 pracoval v redakci vládního deníku Pražské noviny, v němž působil i jeho strýc, spisovatel Josef S., a 1901 se stal vedoucím redaktorem. Vedle toho se dále vzdělával v právnických oborech (sociální politika, ústavní a zejména mezinárodní a volební právo) a 1905 složil ještě doktorát filozofie (disertace *Státoprávní význam stavovské opozice 1847*). Po 1918 byl v hodnosti ministerského rady šéfredaktorem Úředního listu Českosl. republiky, 1920 byl zvolen místopředsedou Českosl. novinářské obce, 1924 založil Syndikát denního tisku. T. r. byl kompromitován v souvislosti se známou korupční tzv. benzinovou aférou, v březnu zatčen a pak odsouzen; vězení si odpykal Na Borech (organizaci a denní provoz věznice podrobně popsal 1926 v sérii novinových článků). Od 1925 začal pod pseudonymy vydávat překlady populární francouzské prózy, ve 30. letech působil jako šéf tiskového oddělení Škodových závodů v Praze.

Prvními S. literárními pokusy byly verše (rondely v duchu poetiky J. Vrchlického), publikované v závěru středoškolských studií, knižní prvotinou sbírka lyrizujících črt *Kytice paprsků,* které líčením senzitivních stavů mysli a přírodních nálad i fantaskními či hudebními motivy měly vyvolávat dojem básně v próze. Citově exaltovaná poloha charakterizovala rozsáhlejší povídku *Marla,* sentimentální příběh lásky dvou přecitlivělých milenců, odehrávající se za doby empíru v boskovickém zámku; poetizující stylizace děje založeného na půdorysu milostného trojúhelníku se projevila jak v silně rozvinuté složce malebného přírodního prostředí, tak oněginovskou literární reminiscencí (tragicky končící milenec se jmenuje Lenský) a včleňováním subjektivně motivovaných partií (deníkových záznamů a básní) do epického vyprávění. Záliba v romanticky afektované erotice v pseudoaristokratických kulisách se později uplatnila i v novele *Hagar našich dnů.* Po cestě podniknuté 1902 výletní lodí na sever Evropy začal S. beletristicky zpracovávat dojmy a postřehy z častých návštěv vzdálených zemí, podnícen cestopisnými causeriemi J. Gutha-Jarkovského a ovlivněn způsobem jeho zábavného a lehce duchaplného informování o životě v cizině (některé práce Guthovi též dedikoval). S. cestopisné črty představovaly neznámý svět pohledem kultivovaného Evropana a příslušníka vyšší společenské vrstvy; jejich charakteristickými rysy bylo jak zábavné fejetonistické podání s nádechem humoru a ironie, tak úsilí o barvitost v zachycování krátkých výjevů a (zejména v knížkách o Orientu) poetické okouzlení exotickou či bizarní scenerií. Drobné události za potulek po cizině se staly též podnětem příběhů se záhadou v knize *Kočka a jiné povídky.* – Rozsáhlá byla S. činnost překladatelská, pro niž byl vybaven dokonalým zvládnutím jazyka originálu i vlastní stylistickou zkušeností beletristy (překlady často doprovázel informativními historickými a biografickými úvody). Od poloviny 90. let překládal hlavně z francouzštiny čtenářsky populární prózu (v prvním desetiletí 20. století uveřejňoval tyto překlady často v Románové příloze Pražských novin). Po odchodu ze státní služby překládal soustavněji a postupně se soustřeďoval k dílu A. Dumase st.; počátkem 30. let, kdy došlo k jeho souhrnnému vydání v beletristické knižnici Vybrané spisy dobrých autorů nakladatelství A. Neubert, se S. stal jedním z jeho hlavních překladatelů (mj. vícedílných románů Josef Balzamo, Královnin náhrdelník, Hraběnka de Charny). Ve svém profesním oboru se S. uplatnil jako autor publikací o mezinárodním a volebním právu.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Janský Josef, Jan Spálenka (dub.), J. Janský, Josef Janský, Karla Šeřínová, K. Šeřínová, Marie Šeřínová; Dr. J. J. S., J. J. S., J. S. (dub., Románová příl. Pražských novin). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Lyrická prémie spolku Máje na rok 1910; Máj (1908–09; 1909 cestopis V dnešní Messině); Nár. listy (1893); Pražská lid. revue (1906, 1912); Pražské noviny (1896–1924; 1916–17 divad. ref.); Tribuna (1926, 1928; 1926 vzpomínkové črty V kriminále, i sep.); Zlatá Praha (1889–90, 1893, 1909–11). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Kytice paprsků (PP b. d., 1897); Marla (P 1900); Cestou na Špicberky (cestopis, b. d., 1903); Za oceán! (cestopis, b. d., 1905); V zemi faraonů (cestopis, 1907); Kočka a jiné povídky (b. d., 1908); Napříč Itálií (cestopis, 1908); Helladou (cestopis, 1908); V zemi půlměsíce (cestopis, 1909); Ze severní Afriky. Malta, Tunis, Alžír, Oran, Tanger (cestopis, 1910); Hagar našich dnů (P b. d., 1911); V zemi sv. Kříže (cestopis, 1911); Atlantis a Ultima Thule. Kanárské ostrovy, Madeira, Orkneje, Faröry, Island (cestopis, 1912); Srbsko. Dojmy ze zájezdu do Srbska

a na jeho válečná jeviště (cestopis, 1913); Bulharsko a Drinopol. Dojmy ze zájezdu do Bulharska a na jeho válečná jeviště (cestopis, 1913); Černá Hora a Skadar (cestopis, 1914). – *Překlady:* J. Mairet: Nerozluční (1894); H. Malot: Mladá láska (1895); J. Verne: Sever proti Jihu (b. d., před 1897; další vyd. 1915, 1931); P. Louÿs: Lukianovy Hovory prodajných (b. d., 1900); A. Lapointe: Tajemství moderního Babylonu (1903, podp. J. Svátek); M. Vaucaire: Osudy Sfingy (1907); C. Doyle: Román na poušti (1907); P. Mérimée: Diana de Turgis (1908); P. L. Ford: Láska a povinnost (1909, pseud. Jan Spálenka, dub.); H. S. Merriman: Rozsévači (1911, šifra J. S., dub.); A. Seuhl: Stávka strojů (1925, pseud. Karla Šeřínová); A. Dumas st.: Ascadio 1, 2 (1925, pseud. Josef Janský) + Dvě Diany (1925, pseud. Karla Šeřínová) + Záhadný lékař (1925, pseud. Josef Janský) + Levoboček z Manleonu 1–3 (1926, pseud. Karla Šeřínová) + Dobrodružství kněžny monacké (1927, pseud. Karla Šeřínová) + Leon a Leona, páže vévody savojského (1927) + Olympie de Clèves (1927, pseud. K. Šeřínová) + Josef Balzamo 1–5 (1931, pseud. Josef Janský) + Královnin náhrdelník 1–3 (1932, pseud. Josef Janský) + Hraběnka de Charny 1–6 (1932–33, pseud. J. Janský) + Tisíc a jeden přízrak (1934) + V červáncích Velké revoluce 1, 2 (1934) + Žena se sametovou páskou (1934) + Družina Jehu 1, 2 (1935) + Vlčice z Machecoulu (1940); G. Sand: Ona a on (1926, pseud. Josef Janský). – *Ostatní práce:* Uvedení do práva mezinárodního smluv zemí Koruny české (1903); Do nových proudů! Vývoj volebního práva u nás a různé jeho soustavy v cizině (1906). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Pražské noviny (1901–19), Le Rapport quotidien Renseignements politiques. Revue des dépêches (1919), Úřední list Československé republiky – Amtsblatt der Čechoslovakischen Republik (1920–24), Čes. lid (1923–32, odp. red.). ▮

LITERATURA: ● ref. Kytice paprsků: D., Rozhledy 1897, s. 750; P. K. (F. X. Šalda), Lit. listy 19, 1897/98, s. 54 → KP 3 (1950); F. V. V. (Vykoukal), Světozor 32, 1897/98, s. 106 ●; ● ref. Marla: F. Sekanina, Obzor lit. a umělecký 2, 1899/1900, s. 169; an., Besedy Času 1900, s. 218 ●; J. E. S. (Salaba): Pierre Louÿs a p. S. (kritika informativní předmluvy k překladu), Rozhledy 10, 1900/01, s. 271; ● ref. Cestou na Špicberky: O. Theer, Lumír 32, 1903/04, s. 371; α, Máj 2, 1903/04, s. 335 ●; Ds. (J. D. Konrád): ref. Za oceán!, Máj 4, 1905/06, s. 96; ● ref. V zemi faraonů: -á-, Pražská lid. revue 1907, s. 236; rk., Máj 6, 1907/08, s. 140 ●; ● ref. Kočka a jiné povídky: Ds. (J. D. Konrád), Máj 6, 1907/08, s. 436; D., Zlatá Praha 25, 1907/08, s. 276; B. B-ová (Benešová), Novina 1908, s. 250 ●; Ds. (J. D. Konrád): ref. Napříč Itálií, Máj 6, 1907/08, s. 576; ● ref. Helladou: -k (J. Pávek), Pražská lid. revue 1908, s. 297; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 214 ●; ● ref. V zemi půlměsíce: V. K., Pražská lid. revue 1909, s. 283; Ds. (J. D. Konrád), Máj 8, 1909/10, s. 191; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 180 ●; ● ref. Hagar našich dnů: F. Sekanina, Zvon 11, 1910/11, s. 566; -il, LidN 14. 5. 1911; V. Martínek, Novina 5, 1911/12, s. 188 ●; V. K.: ref. V zemi sv. Kříže, Pražská lid. revue 1911, s. 274; -o-: ref. Bulharsko a Drinopol, Máj 12, 1913/15, s. 72; R. (V. Červinka): ref. Černá Hora a Skadar, Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 323; ax. (E. Vachek): Triumf roztřepaných kalhot (S. účast v tzv. benzinové aféře), PL 5. 3. 1924; J. H. (Hora): S. (o žalobě pro korupci), Večerník RP 12. 6. 1924; an.: nekrolog, Svob. slovo 4. 9. 1948; zmz (Z. M. Zenger): Vzpomínka na J. J. S., LD 6. 10. 1948; R. Fikerle: k 80. výr. nar., LD 23. 5. 1950; an.: k 50. výr. úmrtí, LidN 29. 8. 1998.

mhs

Svatobor

Působnost 1862–1970; od 1990

Podpůrný spolek sdružující autory nejrůznějšího uměleckého zaměření i členy kolektivní, jehož účelem bylo hmotně podporovat české spisovatele, starat se o důstojné uctění jejich památky a osvětovou činností přispívat k celkovému vzestupu českého písemnictví.

Vznik S. (slovo původně označovalo posvátný háj dávných Slovanů) inicioval F. Palacký, který kolem sebe soustředil význačné národovce (J. E. Purkyně, F. L. Rieger, F. Brauner, pražský primátor F. Pštross a jeho zástupce V. Bělský) a s jejich přispěním zformuloval žádost o založení spolku, jehož posláním by bylo podporovat národní spisovatelstvo a peněžitými dary pomáhat zabezpečení a rozkvětu literární činnosti ve vlasti. Žádost podaná 17. 12. 1861 pražskému místodržitelství byla v krátké době kladně vyřízena a témuž úřadu odeslané stanovy (statuty) 31. 3. s nepatrnými změnami schváleny. Vymezovaly blíže tři oblasti působnosti spolku: podporování nadějných spisovatelů v jejich literární tvorbě (literární ceny, studijní a cestovní stipendia), podporování spisovatelů existenčně potřebných i jejich rodin v hmotných těžkostech (výdaje na bydlení, pobyt na venkově, pohřeb apod.) a poctění zemřelých pomníky a náhrobky nebo vydáním jejich životopisů, podobizen a děl. Finanční prostředky k zajištění tohoto programu měly plynout z členských příspěvků, darů, odkazů a sbírek, z pořádání koncertů, divadelních představení a výstav; do opatrování S. byly také přijaty již dříve vzniklé fondy (mj. peníze shromážděné na pomníky V. Hanky, J. Jungmanna, K. Havlíčka Borovského aj., na národní

kryptu a českou Akademii, nadace Palackého, Hankova a Jungmannova, později „národní věno“ zemřelé Z. Havlíčkové). 9. 4. 1862 bylo v Nár. listech zveřejněno Ohlášení Svatoboru (podepsáni F. Palacký, F. L. Rieger, F. Brauner, F. Pštross a J. E. Purkyně), které definovalo důvod založení spolku (především zásluhy literární tvorby na povznesení národa a potřebu hmotné pomoci spisovatelům, pocházejícím většinou z nezámožných vrstev a často zápasících s nouzí) a uvádělo i jeho stanovy. Chod spolku měl být založen na vzájemnosti motivované národním cítěním – měl zaujmout místo národního mecenáše. Následovaly májové slavnosti ve prospěch S. na různých místech v Čechách a 17. 5. bylo v pražské Měšťanské besedě (S. neměl vlastní jednací místnost, jeho další schůze se konaly zde, později i v Muzeu a v Akademii věd a umění, výroční valné hromady také na Staroměstské radnici) na ustavujícím shromáždění (valném sboru) zvoleno první tzv. ředitelstvo (předseda, místopředseda, jednatel, pokladník, účetní a 12 výborů; voleni byli vždy na tři roky, podmínkou byla pětiletá praxe ve spolku a spodní věková hranice 40 let); hospodaření S. podléhalo tříčlenné dozorčí radě. Valný sbor měl kromě práva volit ředitelstvo i právo projednat a přijmout výroční zprávu, určovat výšku základního jmění, posuzovat vynakládání prostředků na jednotlivé účely a přijímat nové členy. Stálým sídlem S. byla Praha (pro Moravu měl zvláštního jednatele). Prvním předsedou byl zvolen F. Palacký, místopředsedou F. L. Rieger a jednatelem V. Zelený. Po Palackém (1862–75) stáli v čele F. L. Rieger (1875–1903), J. Thomayer (1903–05), A. Jirásek (1905–11), ministr orby a profesor UK A. Bráf (1911–12), vrchní ředitel Zemské banky K. Mattuš (1913–19), profesor lékařství F. Mareš (1920–28), advokát V. Černý (1929–33), průmyslník a politik L. Novák (1934–46) a až do ukončení činnosti spolku 1970 archivář hlavního města Prahy V. Vojtíšek; po obnovení 1990 byli úřadujícími předsedy postupně O. Hora, F. Petroušek, M. Malý a V. Liška. Dlouholetými jednateli S. byli V. Šír, V. Vlček, K. V. Rais a J. S. Guth-Jarkovský. Ve výboru S. působila řada osobností kulturního a společenského života: K. J. Erben, K. Sladkovský, V. Náprstek, J. V. Sládek, J. Vrchlický, I. Herrmann, F. A. Šubert, V. V. Tomek, J. Jireček, A. J. Vrťátko, J. Gebauer, J. Charvát, V. Štech, J. Hlávka, architekti J. Fanta a B. Kozák, pražští primátoři F. Pštross a V. Bělský, dále spisovatelé J. Borecký, B. Zahradník Brodský, J. S. Machar, F. Sekanina, F. X. Svoboda, A. Klášterský, F. S. Procházka, historik J. Šusta aj. V den ustavení měl S. 158 členů a 9246 zlatých majetku, po prvním roce činnosti vzrostlo jmění na 30 918 zlatých a počet členů na 230 (po celou dobu trvání S. byl poměrně stabilní, v rozmezí mezi 190 až 230, po 1990 okolo 170). Členstvo S. sestávalo ze tří kategorií: členy zakládajícími (složili značný finanční dar, 1862 např. jednorázově 500 zl. nebo 200 zl. a 20 zl. ročně) a členy přispívajícími (1862 platili pravidelné roční částky 10 zl.) se mohli stát nejen jednotlivci, ale i spolky, města, okresní výbory, peněžní ústavy apod., členy skutečnými byli literáti činní (1862 platili roční příspěvek 10 zl.) i na odpočinku (podmínkou přijetí byla česká národnost); zaveden byl i institut čestného členství (uděleno např. 1867 bohemistovi I. I. Srezněvskému, 1929 O. Březinovi a 1933 T. G. Masarykovi). Zdrojem příjmů byly především drobné dary, nezřídka anonymní, od učitelů, farářů, úředníků, obchodníků, řemeslníků, vědců, spisovatelů i od krajanů žijících mimo vlast; značným obnosem přispěli např. V. Štulc, později prezident T. G. Masaryk a O. Březina (1928 stotisícovou částkou spojenou se státní cenou). Významnými dárci byli F. L. Rieger, V. Beneš Třebízský, E. Krásnohorská, A. Stroupežnická, K. Leger, F. S. Procházka aj. Členské příspěvky, dary a odkazy (zejména ty drobnější) plynuly do základního fondu S., mimoto však byly vytvářeny i fondy individuální (zpravidla se jménem dárce v názvu) s podrobnými pravidly způsobu spravování i konkrétního přidělování a využívání finančních prostředků, o němž rozhodovala 3–5členná porota (1930 šlo např. celkem o 46 fondů ve výši 5 mil. Kč). Další příjmy plynuly S. z několika nadačních domů získaných odkazy a dary (např. 1922 od architekta A. Balšánka dům na Újezdě č. 9, jehož výnos byl věnován projektu domova pro zestárlé chudé spisovatele; témuž účelu darovala t. r. Z. Čechová vilu na Havránce v Troji). O schůzích a valných hromadách S., o literárních cenách a přidělených podporách soustavně referoval denní tisk, v němž byl také každoročně uveřejňován konkurs na jednotlivá stipendia a finanční příspěvky. Svou činnost S. po roce shrnoval ve Výroční zprávě ředitelstva Svatoboru, schvalované na valné hromadě (obsahovala vždy jednatelskou zprávu, účetní přehled

a soupis členstva). – S. ukončil svou činnost k datu 28. 5. 1970 poté, co pozbyl všechny prostředky ke své činnosti (1953 12 mil. Kč při měnové reformě, 1961–62 neúnosným ekonomickým tlakem i nadační domy). Rozsáhlý archiv S. byl uložen v Ústředním archivu ČSAV (nyní AV ČR); část programu spolku se pokusil naplnit Klub Za starou Prahu, jehož členové se 1974 ujali práce na záchraně historické části Olšanských hřbitovů a z jejichž iniciativy byl S. 1990 obnoven. Stanovami navázal (s úpravami danými dobou) na stanovy spolku původního, pro nedostatek hmotných prostředků však rezignoval na sociální roli a zájem soustředil především na osvětovou práci (besedy, pietní shromáždění, tematické vycházky a výlety) a na péči o uchování hmotných památek na významné osobnosti české kultury a vědy, jmenovitě míst jejich posledního odpočinku (2. oddělení Olšanských hřbitovů, památník Slavín a 12 hrobů na Vyšehradě, které S. zřídil nebo měl ve správě). 1992 S. založil Nadaci Slavín, jež měla shromáždit prostředky na rekonstrukci hrobky a na zřízení udržovacího fondu. Památník, který přešel 1992 z vlastnictví státu do majetku hl. m. Prahy, byl 1997 smluvně svěřen S. do užívání a správy; ten zajistil 1998–2001 nejnutnější záchranné práce a pokračuje v postupné rekonstrukci drobnějších uměleckých a architektonických prvků. Od 1994 vydává S. několikrát ročně interní periodikum Zprávy, informující o spolkovém dění a přinášející články na témata, která souvisejí s jeho aktivitami.

Činnost S. byla od počátku určena spolkovým heslem „Pomáhej – osvěcuj – pamatuj!“, jehož autorem byl F. Palacký (spojení těchto aktivit symbolizoval znak S.: tři ruce svírající železný kruh). Vedle finanční podpory strádajícím spisovatelům, jejich rodinám a pozůstalým dále spočívala v udílení cen, odměn a stipendií, jež měly podněcovat literární aktivitu a tvorbu. Ze základního fondu a z jeho úroků byly poskytovány především příspěvky sociálního charakteru (na pobyt na venkově, na nájem, později i na penzi); humanitární zaměření měly i mnohé individuální nadace a fondy nesoucí zpravidla jména svých zakladatelů nebo osob, na jejichž počest byly zřízeny (F. L. Riegra, K. Mattuše, G. Pflegra Moravského, B. Jablonského, K. Havlíčka Borovského, J. a E. Zeyerových, O. Březiny, J. Hrdého aj.). Z fondů určených k podpoře konkrétní vědecké, literární a osvětové činnosti se uplatnily zejména specializovaně zaměřený Fond pro vydávání pramenů práva městského Království českého (vznikl z příspěvků českých měst), který podpořil kritické vydání třísvazkové edice Sbírka pramenů práva městského…, a Nadání F. Palackého (základ 15 000 zl. získán veřejnou sbírkou), jež umožnilo dlouhodobé vydávání sbírky Fontes rerum Bohemicarum (v odborné péči Historického spolku v čele s J. Emlerem a J. Čelakovským) a přispívalo i na nákup odborných knih do muzejní bibliotéky. Čermákův a Šetkův fond byly např. určeny na podporu původních česky psaných vědeckých prací z oblasti filozofie, historie, práva, medicíny, matematiky, jazykovědy apod. Podpoře literární tvorby byly určeny odměny a ceny z fondů: Základ F. Náprstka (za původní dramatické dílo), Odkaz V. Řandy (za nejlepší historickou hru, odměny za drama byly poskytovány také z fondu Budeciova), fond V. Beneše Třebízského (za nejlepší povídku z českých dějin vyšlou v uplynulém roce), Heydukovo nadání (za nejlepší knihu básní), fond sester Řehákových (za beletrii pro mládež). Přes dlouholetou záslužnou práci na poli sociálním i kulturním byl S. zejména od 90. let kritizován (nejprudčeji J. Herbenem v Času 1894) pro přílišný konzervatismus při výběru příjemců cen a odměn, nevyhovující praxi při udělování stipendií (celkový objem přidělovaných financí býval droben do částek tak malých, že přestávaly být smysluplné) a nepoměr rozdělovaných prostředků ve prospěch vědy na úkor literární tvorby; čelil i nařčení z klientelismu. Osvětová činnost S. zahrnovala kromě přednášek a slavnostních řečí při odhalování pomníků a pamětních desek či výročích významných spisovatelů i vydávání a šíření vědeckých i beletristických děl českých autorů. Mimo velké edice historických pramenů, podporovaných fondy, vyšel nákladem S. 1. svazek Spisů K. Havlíčka Borovského (1870), Paměti K. Mattuše (1921), sborník Vzpomínky na Dr. Karla Mattuše (1929) aj. – V duchu svého programu věnoval S. pozornost důstojné podobě míst posledního odpočinku zemřelých osobností českého národa a zřizoval pomníky nebo přispíval (1865 byla pro tuto činnost zvolena stálá komise a 1923 založen Pomníkový odbor; finanční zdroje byly získávány i z veřejných sbírek) na jejich vybudování (např. 1870 J. Jungmanna a 1912 K. H. Máchy v Praze, J. A. Komenského v Brandýse n. Orl., A. J. Puch-

majera v Radnicích, K. J. Erbena v Miletíně aj.) a na zřizování pamětních desek (K. H. Máchy na Bezdězu, F. Palackého na úmrtním domě, K. Havlíčka v Brixenu, J. A. Komenského na pomníku v Naardenu aj.); usiloval i o záchranu některých hmotných památek (např. rodných domů J. Husa v Husinci, J. Kollára v Mošovcích, F. Palackého v Hodslavicích a V. Hálka v Dolínku). Od počátku S. zřizoval jednotlivé náhrobky (V. Hanky, J. E. Purkyně, F. Braunera na Vyšehradě, K. Havlíčka Borovského, F. L. Čelakovského, A. J. Vrťátka na Olšanech a další na mimopražských hřbitovech, kde mnoho hrobů vykoupil a nadále udržoval); v opatrování S. byly i hroby, na jejichž náhrobky též většinou přispěl (mj. J. Nerudy, S. Čecha, A. Marka, V. Beneše Třebízského, V. K. Klicpery, M. V. Krameria) a jeho péčí byly z ciziny přeneseny ostatky B. Jablonského (ze Zwierzynce u Krakova) a J. Kollára (1904 z Vídně). Dlouhodobě se S. zabýval myšlenkou zřídit společné pohřebiště českých literátů po způsobu panteonů, známých z jiných evropských zemí; uskutečnila se na přelomu 80. a 90. let díky daru 26 000 zl. od obchodníka dřívím a někdejšího starosty Smíchova P. Fischera. Hrobka Slavín na Vyšehradském hřbitově byla postavena 1889–93 architektem A. Wiehlem (vytesaný nápis „Ač zemřeli – ještě mluví" byl převzat z textu darovací listiny), který 1908 vypracoval ještě návrh na umělecké dotvoření krypty (realizován až 1929 díky daru Pojišťovací banky Slavie, rekonstrukci podle původních návrhů řídil architekt J. Fanta). Počáteční úzus pochovávat pouze literáty katolické konfese byl postupně opouštěn a v hrobce byly ukládány ostatky tvůrců ze všech uměleckých i vědních odvětví kultury, a to mužů i žen bez ohledu na konfesi; pohřby se uskutečňovaly zpravidla na návrh významných kulturních a vědeckých institucí podaný S., původně byl nutný i souhlas vyšehradské kapituly. Jako první zde byl pochován 1901 J. Zeyer, následovali mj. spisovatelé J. V. Sládek, J. Vrchlický, R. Svobodová, J. Hora, K. Toman, výtvarníci J. V. Myslbek, J. Štursa, V. Hynais, A. Mucha, M. Švabinský, V. Špála, hudebníci a herci E. Destinnová, J. a R. Kubelíkové, V. Zítek, E. Kohout, architekt J. Gočár, technik F. Křižík aj. (v současné době je Slavín určen pro zcela výjimečné pohřby).

LITERATURA: Památník Svatobora 1862–1912 (1912); Pravidla odkazů, nadání, čestných cen a základů svatoborských (1929); sb. S. 1861–1936 (1937 ← Výr. zpráva pro jubilejní valné shromáždění dne 26. dubna 1937); M. Krulichová: Archiv S. (LA PNP 1974). ▮ an.: Valné shromáždění S., Čas 20. 5. 1862; -KK-: Naše literatura a S., NL 25., 29. a 31. 1., 5., 15. a 17. 2. 1863; Řeč starosty S. F. Palackého ve valném shromáždění dne 27. 11. 1864, Hlas 28. 11. 1864 (k tomu polemika: an., tj. J. Neruda, Hlas 29. 11. 1864); an.: S., Pokrok 3. 1. 1886; an. (J. Herben): S., Čas 1894, s. 339, 357 a 371; V. Štech: Beletristé a S., Máj 1, 1902/03, s. 611; an. (E. Chalupný): Ad vocem S.!, Přehled 2, 1903/04, s. 721; an.: V záležitosti S., NL 2. 10. 1904; vrrr. (J. Herben): Domácí kolovrat, Besedy Času 1908, s. 86; V. D. (Dyk): S., Lumír 40, 1911/12, s. 431 + K Památníku S., Samostatnost 9. 6. 1912; J. Zyka Borotínský: Spisovatelé a dnešní doba, Venkov 16. 5. 1926; -pa- (F. S. Procházka): Intimní slavností dne 21. prosince… (k znovuotevření Slavína), Zvon 30, 1929/30, s. 252; V. Ryba: K otázce spisovatelských penzí, PL 21. 10. 1931; A. M. Píša: Na cestu do Itálie…, PL 16. 10. 1932; ● k 75. výr. S.: H. J. (Jelínek), Lumír 63, 1936/37, s. 340; A. Novák, LidN 25. 4. 1937; F. P. Malý, Samostatnost 1937, č. 18 ●; A. Novák: Poslední rok ve S., LidN 14. 5. 1938; K. Kučera: S., Dějiny a současnost 1962, č. 10; S., in Ústřední archiv ČSAV. Průvodce po archivních fondech. Doplněk 1 (1973, s. 28, usp. J. Beran); F. Petroušek: Spolek S. + Obnovení činnosti spolku S., Zprávy Klubu Za starou Prahu 1992, s. 24 a 38; H. Janderová: Spolek pro podporu českých spisovatelů S. a Jaroslav Hašek, Dějiny a současnost 1995, č. 5; V. Potoček: F. Palacký a S., sb. František Palacký 1798–1998 (1998, s. 8); A. Vrbová: Několik poznámek o S., Zpravodaj Výboru národní kultury 1998, č. 2; V. Potoček: Spolek S., sb. Inter Arma silent Musae (2001, s. 206); R. Baudis: Slavín v rukou S., Naše rodina 2003, č. 18; M. Komárek: Slavín, Reflex 2004, č. 26; E. Ryšavá, V. Liška: Václav Zelený, Matice česká a S., sb. Václav Zelený 1825–1875 (2005, s. 93); V. Potoček in Vyšehradský hřbitov (2005).

mv

T. **Svatopluk**

* 25. 10. 1900 *Hodslavice*
† 30. 12. 1972 *Gottwaldov* (Zlín)

Levicově orientovaný publicista a prozaik kritizující poměry v baťovských továrnách ve Zlíně, autor povídek a románů s náměty z meziválečné vesnice a její družstevní kolektivizace po únoru 1948, autor knih pro mládež.

Vl. jm. Svatopluk Turek. – Otec, lékař v Hodslavicích, pocházel z rodiny sedláků. Po absolvování reálky v Kroměříži (mat. 1919) studoval malbu na pražské Akademii výtvarných umění (žák M. Švabinského a J. Obrovského,

z té doby celoživotní přátelství se sochařem V. Makovským), studia však nedokončil. Po odchodu ze školy se 1922–26 živil jako malíř, od 1926 byl zaměstnán jako malíř reklamních plakátů u firmy Baťa ve Zlíně. Po vydání knižní prvotiny *Botostroj* ostře kritizující poměry v baťovské továrně byl 1933 nucen zaměstnání opustit a kniha, jejíž náklad byl ihned po vydání zabaven, se stala podnětem k vleklému soudnímu procesu trvajícímu až do 1938 (kniha vyšla v definitivním znění až 1946). 1933 S. krátce pracoval u prostějovské firmy Nehera, poté jako výtvarník a spisovatel z povolání žil v Krásnu u Val. Meziříčí, Radošovicích u Říčan a v Praze. Od prosince 1938 do okupace kryl svým jménem jako majitel a vydavatel časopis Svět v obrazech (dříve Svět sovětů). 1939 redigoval časopis Nový obzor. Za války působil v komunistickém protifašistickém odboji, mj. se podílel na tisku ilegálního Rudého práva (člen KSČ od 1924). Po květnu 1945 byl vedoucím rubriky reportáží v Rudém právu, 1947–50 redaktorem závodního časopisu Tep nového Zlína, od 1950 spisovatelem z povolání.

Debutoval 1925 v plzeňském měsíčníku Pramen parafrází příběhu o Maří Magdaléně. V knižní prvotině *Botostroj,* románu-pamfletu se sociálněkritickými a reportážními prvky, se S. zaměřil na Baťův „amerikanizující" systém výroby s cílem ukázat jeho mravní bídu a odlidšťující moc (v postavě reklamního malíře Prokopa lze najít autobiografické prvky). Z důvěrně známého prostředí zlínských továren námětově těžily i další S. prózy a dramata: ironický román *Andělé úspěchu,* který kritizoval Baťovy prodejní praktiky a jeho „vykořisťovatelské" metody, reportážní próza *Gordonův trust žaluje,* částečně inspirovaná S. zkušenostmi ze soudního procesu, v němž byl rodinou J. A. Bati žalován pro urážku na cti (spor spisovatele s všemocným podnikatelem je v první verzi situován na americký kontinent, po únoru 1948 S. prózu přepracoval a děj převedl do domácího prostředí), a na motivy z Botostroje napsané divadelní hry *Botostroj, Rudé pelargonie* a Šéf (strojopis nedatované hry, na které S. spolupracoval s K. M. Walló, je uložen v knihovně Divadelního ústavu v Praze). Dále S. čerpal témata z valašského venkova, odkud přišla do Zlína většina Baťových zaměstnanců. V románové kronice *Mrtvá země,* příběhu nezměrné venkovské bídy a na druhé straně venkovského mamonářství, se pokusil o protiváhu tehdejšího ruralistického románu. Důraz na nutnost boje za sociální spravedlnost je prvořadý i v S. psychologizujících prózách (povídkové soubory *O zlém i dobrém, Tvář člověka*), příbězích „chudých a ponížených", z jejichž bídy se rodí zloba, ale spolu s ní i snaha bojovat proti útisku. Příkladem je tu, podobně jako v Mrtvé zemi, sovětská kolektivizace. Střídají se zde náměty valašské a pražské, některé motivy ze souboru O zlém i dobrém přešly do pražského románu ze 40. let *Dům v Betlémské,* pásma obrazů kolem malíře Františka, opět postavy s jistými autobiografickými rysy. Po 1945 S. přepracovával své antibaťovské prózy a zároveň se věnoval psaní společensky angažovaných próz, vyzdvihujících boj komunistů proti tzv. reakcionářům a pozůstatkům starého myšlení (budovatelský román *Bez šéfa,* zobrazující přeměnu zlínské továrny na obuv v době od osvobození do února 1948, soubor agitačních povídek *Putování za hvězdou,* satirická novela z prostředí zpola kolektivizované vesnice *Švédský mramor*). Ve stejném duchu je napsáno i drama *Stopami úzkosti* tematizující období studené války. Moralistický román *Ze všech nejchudší* je příběhem vítězící lásky mravně pokleslé chudé dívky k bohatému studentovi. Ve 40. letech S. publikoval také prózy pro děti s důrazem na mravní výchovu a sociální cítění (*Hrdinové z ostrova*). Spolu s O. Vávrou se podílel na scénáři k filmu Botostroj, s K. M. Walló a M. Walló napsal podle románu Bez šéfa scénář k filmu Nevěra (1956).

ŠIFRY: J. J. S., T. S., t. s., ts, T. Sv. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. dělník (1940–41); Čteme (1938); Film a doba (od 1954); Host do domu (1954–58); Kultura doby (1937–39); Květy (1958); Lid. kultura (1937–38); Lit. noviny (1940); Lit. noviny (od 1953); Mladá fronta (1971); Nár. práce (1941); Nová svoboda (1972); sb. Nový realismus (1940); Nový život (1951–54); sb. Oheň a růže (1961); Plamen (1959, 1961); Práce (1971–72); Praha–Moskva (1938–39, 1961); Pramen (1925–28, debut podp. F. Svatopluk); Rovnost (od 1945); Rudé právo (od 1936); Tep nového Zlína; Tvorba (1934–39, od 1945). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Botostroj (R 1933, zabaveno; 1946; přeprac. vyd. 1955); Mrtvá země (R 1936; přeprac. vyd. 1946); Andělé úspěchu (R 1937); O zlém i dobrém (PP 1939); Človíček (R 1940); Gordonův trust žaluje (R 1941; přeprac. vyd. 1949 s tit. Pán a spisovatel); Tvář člověka (PP 1941); Alik hrdina (P pro ml., 1941); Dům v Betlémské (R 1942; přeprac. vyd. 1959); Hrdinové z ostrova (P pro ml., 1944); Ze všech nejchudší (R 1948); O statečném Ušákovi (pohádka, 1949); Botostroj (D 1951,

prem. 1947); Na prahu komunismu (RpRp 1952); Bez šéfa (R 1953); Rudé pelargonie (D 1955, i prem.); Putování za hvězdou (PP 1955; obs. i PP z kn. O zlém i dobrém a Tvář člověka); Stopami úzkosti (D 1958, i prem.); Švédský mramor (P 1961). – *Ostatní práce:* Bude souzen zrádce J. A. Baťa (1947); Zrada rodiny Baťovy (1949; přeprac. vyd. 1959); Batismus v kostce (1950); Pravá tvář batismu (1959). – *Souborné vydání:* Vybrané spisy (Českosl. spisovatel, 1961–64, 4 sv.). ▮ KORESPONDENCE: hh (H. Hrzalová): Spory o Botostroj. Z korespondence T. S. J. Horovi (z 1934), Lit. měsíčník 1980, č. 6. ▮ REDIGOVAL *periodika:* Nový obzor (1939), ilegální Rudé právo (po 1939, s jinými), Tep nového Zlína (1947–50). ▮

LITERATURA: V. A. Motornyj: Za revoluciju ja otdal golos svoj (Lvov 1980; čes. 1983 s tit. T. Svatopluk); M. Zahradníková, M. Dandová: T. Svatopluk (LA PNP 1980). ▮ ● ref. Botostroj (i o zabavení knihy a soudním procesu): an., NO 4. 11. 1933; -yes (J. Seifert), Ranní noviny 6. 11. 1933; kp (K. Poláček), LidN 6. 9. 1934; -ühl- (B. Mühlstein), NO 6. 9. 1934; K. Sezima, Lumír 60, 1933/34, s. 276; vk (V. Kaplický), Magazín DP 1, 1933/34, s. 286; J. Hora, Čin 1934, s. 5; E. Svoboda, Naše doba 1934, s. 472; Nf. (F. Němec), Telegraf 5. 9. 1934; Kp (V. Knapp), LitN 7, 1934/35, č. 1; e. v. (E. Vachek), LitN 7, 1934/35, č. 3; -vb-, RP 17. 1. 1935; -atý, Ranní noviny 13. 11. 1935; an., Lid. kultura 1, 1936/37, č. 9; jot. (J. Trojan), PL 23. 6. 1937; v. s., Tvorba 1937, s. 459; ZSA (Z. Skyba), Ranní noviny 2. 1. 1938; kp (K. Poláček), LidN 12. 1. 1938 ●; ● ref. Mrtvá země: B. Jedlička, LidN 30. 11. 1936; -kol., Tvorba 1936, s. 826; O. Králík, LUK 1936, s. 460; F. S. (Soldan), Kultura doby 1, 1936/37, s. 93; V. Knapp, LitN 9, 1936/37, č. 7–8; drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 559 ●; ● ref. Andělé úspěchu: V. T. (Tichý), Dělnická osvěta 1937, s. 278; vbk. (V. Běhounek), PL 14. 9. 1937; vp. (V. Petrová), Ranní noviny 6. 10. 1937; -j. t.- (J. Taufer), U 1937, s. 391; L. Kratochvíl, Kultura doby 2, 1937/39, s. 78 ●; ● ref. O zlém i dobrém: kh (K. Hadrbolec), Čteme 1, 1938/39, s. 159; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 46, 1938/39, s. 620; b. (V. Běhounek), Nár. práce 25. 6. 1939 ●; ● ref. Človíček: drb. (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 573; -Rja- (F. Rojka), Čes. osvěta 36, 1939/40, s. 356; B. Jedlička, LidN 20. 5. 1940; vbk. (V. Běhounek), Nár. práce 18. 6. 1940; Hk (J. Holeček), Naše zprávy 1940, č. 41 ●; ● ref. Gordonův trust žaluje: P., LitN 1941, s. 116; drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 661; b. (V. Běhounek), Nár. práce 1. 5. 1941 ●; ● ref. Dům v Betlémské: V. Martínek, LidN 4. 10. 1942, příl.; Ns. (J. Nečas), Čteme 1942, s. 189; lnz (L. N. Zvěřina), tamtéž, s. 190; V. Tichý, KM 1942, s. 328 ●; Jšr. (J. Šnobr): ref. Alik hrdina, Úhor 1944, s. 15; ● ref. Hrdinové z ostrova: K. P. (Polák), Nár. práce 12. 1. 1945; V. Pazourek, LidN 22. 2. 1945 ●; ● ref. Botostroj (další vyd.): -zdk- (Z. Koňák), NO 19. 7. 1946; Brk (F. Buriánek), Zeměd. noviny 27. 7. 1946; F. H. (Hampl), Práce 1. 8. 1946; G. Bareš, RP 6. 12. 1947 ●; ● ref. Mrtvá země (přeprac. vyd.): K. P. (Polák), KM 1946, s. 459; J. Pospíšil, RP 19. 7. 1946; F. Buriánek, Zeměd. noviny 10. 8. 1946; ok (O. Kautský), Svob. noviny 14. 11. 1946 ●; ● ref. Botostroj (D): bck, Rovnost 31. 10. 1947; J. Hájek, RP 4. 11. 1947; Mar, Práce 4. 11. 1947; Z. D. (Dinter), Mladá fronta 5. 11. 1947; K. Vaněk, Svět v obrazech 1947, č. 46 ●; ● ref. Na prahu komunismu: M. Petr, Květy 1952, č. 31; B. Truhlář, NŽ 1952, s. 1584; J. Hájek, RP 9. 11. 1953 ●; ● ref. Bez šéfa: M. Jungmann, RP 28. 6. 1953; J. Aksel, Nová doba 1953, č. 20; J. Lang, NŽ 1954 (2), s. 46; V. Lacina, Českosl. voják 1954, č. 14; V. Kraus, Nová cesta 1954, č. 20–21 ●; J. Hájek: Historie Botostroje, in T. S.: Botostroj (1955); ● ref. Rudé pelargonie: K. Vaněk, RP 28. 12. 1955; B. M. Kolos, HD 1956, s. 36; ves (L. Veselý), LitN 1956, č. 3 ●; ● ref. Putování za hvězdou: J. Vohryzek, Květen 1, 1955/56, s. 190; S. Machonin, LitN 1956, č. 6; Z. K. Slabý, NŽ 1956, s. 346 ●; J. Tomeček: Nesmlouvavý rváč (interview), HD 1956, s. 511; ● ref. Stopami úzkosti: kt (K. Tachovský), Rovnost 4. 3. 1958; B. Macák, RP 15. 3. 1958; V. Gabriel, Kultura 1958, č. 11 ●; ● ref. Dům v Betlémské (přeprac. vyd.): M. Sedloň, Mladá fronta 26. 3. 1960; M. Jungmann, LitN 1960, č. 15; J. Hájek, RP 31. 5. 1960; M. Postler, Plamen 1960, č. 8 ●; ● k šedesátinám: J. Hrabák, Rovnost 25. 10. 1960; J. Lang, RP 25. 10. 1960; J. Hájek, Plamen 1960, č. 10; B. Macák, HD 1960, s. 448; V. Forst, Tvorba 1960, s. 1027; L. Mňačko, LitN 1960, č. 43 ●; ● ref. Švédský mramor: Z. Heřman, LitN 1961, č. 36; J. Hájek, LitN 1961, č. 37 (polemika se Z. Heřmanem → Pro a proti '61, 1962); v. t. (V. Forst), Tvorba 1961, s. 835; J. Opelík, Kultura 1961, č. 37; J. Opavský, RP 22. 9. 1961; Š. Vlašín, Rovnost 1. 10. 1961 ●; J. Hájek in Osudy a cíle (1961, s. 66) → (upr. s tit. T. Svatopluk) Letorosty (1974, s. 167); ● k sedmdesátinám: V. Pazourek, Svob. slovo 23. 10. 1970; Š. Vlašín, Rovnost 24. 10. 1970; V. Závodský, Brněnský večerník 25. 10. 1970; H. Hrzalová, Tvorba 1970, č. 42 ●; ● nekrology: H. Hrzalová, RP 5. 1. 1973; V. Falada, Mladá fronta 8. 1. 1973; J. Hájek, Tvorba 1973, č. 2; J. Rybák, Lit. měsíčník 1973, č. 2 ●; Š. Vlašín: k 75. výr. nar., Tvorba 1975, č. 43; J. Bartoň: k 5. výr. úmrtí, Ostravský kulturní měsíčník 1978, č. 1; A. Hájková: Bojovník za lidskou důstojnost, Lit. měsíčník 1978, č. 8; ● k 80. výr. nar.: V. Forst, Čes. jazyk a literatura 31, 1980/81, s. 88; V. Kovářík, O knihách a autorech 1980, zima, s. 27; J. Nejedlá, Tvorba 1980, č. 44 ●; J. Bartoň: k 85. výr. nar., Čes. jazyk a literatura 36, 1985/86, s. 85; T. Kubíček: Próza budovatelských iluzí, Host 2000, č. 9.

ls, mv

Bedřich **Svatoš**

* 7. 7. 1908 *Běleč* u Křivoklátu
† 5. 4. 1990 *Lille* (Francie)

Prozaik, autor románů z vesnického a maloměstského prostředí zaměřených na osudy lidí v kritických životních situacích; fejetonista.

Otec, středoškolský profesor, zahynul v 1. světové válce. Obecnou školu S. navštěvoval v Komárově u Hořovic a v Praze, poté zde studoval na vinohradském reálném gymnáziu (mat. 1927) a 1927–33 češtinu a francouzštinu na filoz. fakultě (1929 pobýval na univerzitě v Nancy ve Francii). Od 1930 působil jako středoškolský profesor v Klatovech, Poděbradech, od 1934 v Příbrami, pak v dalších působištích, naposled v Benešově. Od 1934 často pobýval v Milíně na Příbramsku, odkud pocházela jeho manželka. 1946 se stal lektorem češtiny na univerzitě v Lille, po 1948 též v Bruselu. Zůstal v exilu a působil ve Francii jako středoškolský profesor; hojně pobýval též v Itálii. Pohřben byl v Marc-en-Baroeul (Francie).

S. tvorba z 30. a 40. let inklinovala k vytváření rodových kronik nebo příběhů členů venkovských pospolitostí (*Ruce laskají zemi, Cesta leží uprostřed, Čtyři prameny*); metodou deskriptivního realismu v nich zachycoval mentalitu venkova, typické selské vlastnosti i charaktery, hodnotový svět, v němž odchýlení od rodu, země, zásad či vzpoury proti autoritě osud zpravidla trestá ztrátou majetku nebo štěstí. Pro ústřední postavy je určující jejich vztah k domu, půdě, místu nebo regionu (dějištěm bývá Povltaví); autor s oblibou užíval dialektu a hovorového jazyka. S. se zároveň zaměřoval na obyčejný život a mikrosvět každodennosti v proudu velkých dějinných událostí, zasahujících do myšlení a činů lidí, jejich přirozenost však ovlivňujících často jen nezřetelně. Kaleidoskopickou drobnokresbou zobrazil vývoj a proměny okupační reality v prózách *Okovaný krok* a *Poslední městečko*. Po odchodu do exilu se soustředil na osudy lidí v tísni, vystavených tvrdé zkoušce; lyrická balada *Mlha šatí strach* sleduje bloudění českého uprchlíka z německého zajateckého tábora po Francii, v novele *Zatmění* se hlavní postava vyrovnává s pozvolným úpadkem a ztrátou zraku. Laskavý humor a nostalgie charakterizují S. črty z italské strany Tyrol *Zády k světu,* zachycující kouzlo kraje a jeho rázovitých obyvatel optikou obdivujícího cizince; do tohoto regionu se S. vrátil i v próze s kolektivním hrdinou *Nechodí po horách.* Ve sbírce povídek *Hospůdka na nároží* se pokusil vykreslit čapkovské typy figur.

PŘÍSPĚVKY *in:* Nový život (Řím); Podblanická čítanka (Benešov 1990); sb. Sedm pohádek od sedmi autorů (Lund 1957); Sklizeň (Hamburk 1953–56); Zvon (1938–40). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Čardáš a polnice (R 1936); Ruce laskají zemi (R 1941; 1948 s tit. S kořeny v zemi); Cesta leží uprostřed (R 1941); Nad lesy stoupá dým (R 1942); Patrová hospoda (R 1943); Čtyři prameny (R 1944); Okovaný krok (R 1946); Poslední městečko (R 1948); Hranolem vzpomínky (P, Vídeň 1954); Mlha šatí strach (P, Stockholm 1956); Krůpěje zašlého času (PP, Řím 1960); Zády k světu (FF, Řím 1963); Nechodí po horách (P, Řím 1972); Zatmění (P, Haarlem 1978); Tváří do světa (P, Řím 1978); Hospůdka na nároží (PP, Eggenfelden 1980; rozšíř. vyd. Řím 1982). – *Ostatní práce:* Un témoignane tchèque sur la Belgique a l'epoque des ducs de Bourgogne (Brusel 1957). ∎

LITERATURA: sb. B. S., osud českého spisovatele ve 20. století (Milín 2001, z konference o B. S.; přisp. A. Kratochvil, V. Novotný → Problémy a příběhy, 2001, V. Trantina, M. Vejlupek, V. Viktora). ∎ nr. (A. C. Nor): Hovoříme s členy ELKu (interview), ELK 1939, č. 10; ● ref. Ruce laskají zemi: B. Fučík, Akord 9, 1941/42, s. 302; lnz. (L. N. Zvěřina), Čteme 1942, s. 70; lp (L. Peřich), Řád 1942, s. 100; V. T. (Tichý), Dělnická osvěta 1942, s. 55 ●; ● ref. Cesta leží uprostřed, Nad lesy stoupá dým: K. Polák, KM 1942, s. 329; jšk (J. Š. Kvapil), LidN 21. 6. 1942; J. P. (Pilař), Venkov 14. 7. 1942; K. Sezima, Čteme 1943, s. 42 ●; ● ref. Patrová hospoda: jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 51, 1943/44, s. 376; J. Machoň, LidN 20. 3. 1944; K. P. (Polák), Nár. práce 9. 4. 1944 ●; ● ref. Okovaný krok: KFK (F. Kafka), Svob. noviny 21. 7. 1946; F. H. (Hampl), Práce 23. 8. 1946; jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 53, 1946/47, s. 89 ●; K. Nový in B. S.: Poslední městečko (1948); ● ref. Poslední městečko: J. Trefulka, Kulturní politika 1949, č. 16; F. H. (Hampl), Práce 13. 7. 1949 ●; R. Vlach in B. S.: Hranolem vzpomínky (Vídeň 1954); ● ref. Hranolem vzpomínky: J. S. (Strnad), Sklizeň (Hamburk) 1954, č. 12; mp. (M. Podivínský), NŽ (Řím) 1955, č. 2 ●; ● ref. Mlha šatí strach: H. Polívková, Sklizeň (Hamburk) 1956, č. 6; J. Pražák, NŽ (Řím) 1957, č. 1 ●; P. Den: ref. Zády k světu, Proměny (New York) 1964, č. 1; P. Želivan (K. Vrána): Šedesátka spisovatele B. S., NŽ (Řím) 1968, č. 7–8; ● ref. Zatmění: P. Javor (J. Škvor), Proměny (New York) 1978, č. 3; A. Kratochvil, Čes. slovo (Mnichov) 1979, č. 5 ●; J. D. (Dresler): Sedmdesátiny B. S., Čes. slovo (Mnichov) 1978, č. 7; ● ref. Tváří do světa: J. Pražák, Zpravodaj (Winterthur, Švýcarsko) 1979, č. 11; J. Beňáček, NŽ (Řím) 1981, č. 1–2 (s vyjádřením B. S. k okleštěnému vydání kn. Hospůdka na nároží) ●; P. Želivan (K. Vrána) in B. S.: Hospůdka na nároží (1982); A. Kratochvil: ref. Hospůdka na nároží, NŽ (Řím) 1986, č. 4; E. Procházková: ref. Podblanická čítanka, Muzejní a vlastivědná práce 1991, s. 117; V. Novotný: Soft Tvar (zpráva o konferenci věnované B. S.), Tvar 2000, č. 9; rh: Neznámý autor s milínským zázemím, Příbramský deník 5. 4. 2000; M. Vejlupek: Splavnější vody (glosa o S. osudu), Host 2000, č. 7; J. Vostarek: Spisovatel B. S. měl blízko k Milínu…, Příbramský deník 5. 4. 2005; V. A. Debnár: Venkovský religionista, LitN 2005, č. 32.

jz

Tereza **Svatová**

* 31. 3. 1858 *Žamberk*
† 19. 2. 1940 *Vysoké Mýto*

Autorka realistických povídek, žánrových obrázků, cestopisných črt a vzpomínek na J. Vrchlického a jiné české spisovatele 2. poloviny 19. století.

Roz. Albertová. – Pocházela z měšťanské rodiny. Dosáhla jen základního vzdělání posilovaného kultivovaným rodinným prostředím. Sestra lékařů a spisovatelů Františka A. a Eduarda A., jenž ji seznámil s okruhem svých literárních přátel, kteří za ním dojížděli do Žamberku, především s J. Vrchlickým, jehož poezii překládal. 1874 se provdala za J. Svata, berního úředníka, později císařského radu. Po smrti bratra Eduarda (1900) se nervově zhroutila a nadlouho přestala publikovat. Žila nejprve v Mladé Boleslavi, v 10. letech se přestěhovala do Vysokého Mýta. Pohřbena byla v Žamberku v rodinné hrobce.

Debutovala v Nár. listech drobnými povídkovými črtami, zachycujícími životní zkoušky, jež podstupují maloměstské postavičky, lidé sociálně oslabení i děti. Využívala v nich situační detail jako stavební prvek, kolem něhož soustřeďovala skromný děj, jenž je zároveň zaměřen didakticky. Postupně v časopisech publikovala povídky z rodu realistických žánrových obrázků, tematicky orientované na prostředí menšího města nebo na venkovské selské prostředí z Polabí; výběr z těchto próz shrnula do dvou souborů. *Selské črty* charakterizují rázovité vesnické figurky, děti i lidé podivínští, často společensky opovrhovaní; v rozhodujícím okamžiku však prokazují svému společenství či bližnímu službu, a to i za cenu sebeobětování. S. často tematizovala svár tradičního, rodového prostředí s cizorodým živlem reprezentovaným v literatuře novodobým zdůrazňováním individualizovaného prvku lidské psychiky. V konverzačně neseném souboru *Črty ze společnosti* se snaha o zachycení determinujícího vlivu prostředí jeví jako pokus o vymanění ze žánrových stereotypů, zároveň se však projevuje i tíhnutí k mravoučným nebo idylizujícím pointám. Po autorské odmlce začala S. publikovat časopisecky příležitostné vzpomínky na přátele svého bratra, doprovázené mnohdy úryvky z korespondence (většina se váže k návštěvám J. Vrchlického, ale také F. L. Riegra a M. Červinkové-Riegrové a rodiny A. V. Šembery). V časopisech tiskla i drobné cestopisné obrázky podnícené výlety do okolí Vysokého Mýta. Knižně ještě vydala prózu *Povídka*, mravoučnou idylu o shledání generací rodičů a dětí po 1. světové válce a o vztahu amerických emigrantů k domovu.

PŘÍSPĚVKY *in:* Čas (1912); Čes. svět (1917–20); sb. Dvacetiletí Veřejné dívčí odborné školy pro ženská rodinná a živnostenská povolání (Vys. Mýto 1926); Květy (1884–88); Lumír (1886–93); Máj (1913–14); Nár. listy (1883–92, 1916); Nár. politika (od 1915, 1925, 1933); Osvěta (1914–17); Sborník Společnosti Jaroslava Vrchlického (1917); sb. Skromní a zapomenutí (Ml. Boleslav b. d., 1908); Topičův sborník (1917–20, 1924); Zlatá Praha (1916); Zvon (1915, 1921–27); Ženské listy (1915); Ženský svět (1915–23). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Selské črty (PP 1894); Črty ze společnosti (PP 1897); Povídka (P 1924). ■

LITERATURA: ● ref. Selské črty: δ (A. Procházka), Lit. listy 15, 1893/94, s. 223; J. Karásek, Niva 4, 1893/94, s. 223; F. V. V. (Vykoukal), Světozor 28, 1893/94, s. 384; J. Blokša, Hlídka lit. 1894, s. 422 ●; M. Srubjan: ref. Črty ze společnosti, Hlas národa 4. 7. 1897; Š. (E. Škorpil): k pětasedmdesátinám, Od Trstenické stezky 12, 1932/33, s. 137; ● nekrology: -btk-. (V. Brtník), Zvon 40, 1939/40, s. 492; hk, LidN 25. 2. 1940; -hl-, Venkov 25. 2. 1940; T. Svatová ml., Letopisy kraje a města Ústí nad Orlicí 1940, s. 82 ●; T. Svatová ml.: Vzpomínky, Naše zájmy z Orlického kraje 1940, č. 2.

dvo

Svatováclavská bible

1677–1715

Překlad bible podle latinské tzv. tridentské Vulgáty, pořízený českými jezuity; jedna z nejvýznamnějších památek české kultury a českého jazyka doby barokní.

S. b. je nazývána podle nakladatelství Dědictví sv. Václava, v němž vyšla a jež založil jeden z jejích překladatelů M. V. Šteyer. – Byla postupně vytištěna ve třech částech; 1677 vyšel Nový zákon, 1712 druhá polovina Starého zákona (s titulem Prorokové a knihy Machabejský…), 1715 pak zbývající první polovina Starého zákona (s titulem pro celý překlad *Biblí česká…*). Katolická církev užívala ještě dlouho po Bílé hoře starší biblické tisky, zvláště bibli Melantrichovu a její Veleslavínský přetisk z 1613. Pražský arcibiskup M. F. Sobek z Bilenberka, národně smýšlející, ale i usilující o osla-

bení vlivu českých nekatolických biblí včetně Kralické, podnítil vypracování českého překladu tridentské Sixto-Klementiny. Úkol svěřil jezuitům, kteří pro jeho uskutečnění vybrali zkušené překladatele a znalce češtiny J. Konstance, M. V. Šteyera a později pro Starý zákon J. Barnera.

Konstanc i Šteyer, tak jako kdysi B. Optát s P. Gzelem a J. Blahoslav, se důkladně připravili analýzou tehdejší češtiny (Šteyer vydal mluvnici zvanou Žáček, Konstanc Brus) a studiem starších českých biblí, vědomi si nutnosti navázat na staletou domácí tradici překladu. V předmluvě k Novému zákonu, který byl překládán jako první („poněvadž pak kacířská chytrost… z něho základy svých bludů béře"), uvedli, že podle latinského tridentského textu upravovali český předluterský tisk Benátské bible (1506), přičemž jejich nejdůležitějším kritériem byla co nejpřesnější reprodukce tridentské Vulgáty; proto také nepřekládali podle smyslu (jako např. Kraličtí), ale doslovně. Z velké části benátský text převzali, nově přeložili poměrně méně, přejímali však zdařile přeložená a Vulgátě neodporující místa také z tisků bible Melantrichovy a přes odsouzení kacířů v předmluvě i z Bible kralické (je přejat i bratrský pravopis), ba dokonce z rukopisů tzv. třetí (husitské) redakce překladu bible (z Bible talmberské). Přejímky z Bible kralické jsou častější v Novém zákoně, ve Starém zákoně je najdeme v omezené míře jen v žaltáři. J. Konstanc zřejmě začal překlad Nového zákona, jeho vydání se však nedožil, největší část bible přeložil M. V. Šteyer, J. Barner dokončil Starý zákon od posledních kapitol knihy Job. Po jednotlivých kapitolách Nového zákona jsou zařazeny rozsáhlé exegetické komentáře, vykládající především taková místa textu, od kterých odvozovaly reformované církve svou odchylnou věrouku a praxi (jejich autorem zřejmě byl M. V. Šteyer); polemika s nekatolíky není nenávistná. Komentáře k Starému zákonu jsou méně časté; soustředí se na věcná vysvětlení, ale s ostřejšími a adresnými soudy o jednotě bratrské (jejich autorem byl převážně J. Barner). Čeština Nového zákona je jednoduchá a vyzrále jasná, ve Starém zákoně vznešená a mírně archaizující, v komentářích živá a s prvky tehdejšího mluveného jazyka. Zřetelně je odlišen vyšší styl biblického textu od nižšího stylu komentářů, především lexikálně (např. užitím germanismů, které vyšší styl tehdy již nepřipouštěl). Obdivuhodná jazyková úroveň ukazuje, že generalizující výroky o úpadku barokní češtiny jsou (alespoň pro údobí, jež S. b. reprezentuje) neopodstatněné. Jazyk S. b. (zvláště Nového zákona, který vyšel samostatně ještě 1733) utvářel po více než jedno století jazykové povědomí nejširších vrstev, jež jej pravidelně slýchaly ve čteních o nedělích a svátcích. (Druhé, nezměněné vydání S. b. vyšlo 1769–71 opět nákladem Dědictví sv. Václava, třetí, jazykově mírně aktualizované a podle Kralické bible místy upravené V. F. Durychem a F. F. Procházkou 1778–80 na přání a náklad císařovny Marie Terezie, 1000 exemplářů bylo rozdáno lidu; nová úprava pouze Nového zákona vyšla 1785). Vedle Bible kralické ovlivnila i S. b. novodobé překlady bible do češtiny, včetně překladu ekumenického. Ovlivnila barokní homiletiku, ale i novodobou českou prózu (adaptaci Nového zákona pro mládež Z růže kvítek vykvet nám od J. Durycha).

KNIŽNĚ. Biblí česká to jest Svaté písmo podlé starožitného a obecného latinského od všeobecné církve svaté Římské potvrzeného a užívaného přeložení… 1–3 (1677, 1712, 1715, přel. J. Konstanc, M. V. Šteyer a J. Barner; 3., upr. vyd., 2. sv. 1778–80). ■ EDICE: Bible svatováclavská. Evangelia (1991, ed. M. Kopecký); Die St.-Wenzels-Bibel – S. B., Biblia Slavica 1, sv. 4 (Paderborn 2001, ed. H. Rothe a K. Scholz; faksimile s komentáři J. Bílého, M. Kopeckého, J. Vintra, H. Kuchařové a P. Pokorného). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 1111–1113; srov. 17 133. ■ LITERATURA: J. Šmaha: Kralická bible a vliv její na pozdější překlady biblí českých, ČČM 1879, s. 26; V. Kyas: Dobrovského třídění českých biblických rukopisů ve světle pramenů, sb. J. Dobrovský 1753–1953 (1953); J. Merell in Bible v českých zemích od nejstarších dob do současnosti (1956); J. Vintr: Geneze textu české barokní Bible svatováclavské, LF 1988, s. 13; M. Kopecký in ed. Bible svatováclavská. Evangelia (1991); J. Vintr: Jazyk české barokní Bible svatováclavské, Wiener slavistisches Jahrbuch 1992, s. 197 + Komentáře v české barokní Bibli svatováclavské, LF 1994, s. 87 + Die barocke St.-Wenzels-Bibel in der tschechischen Übersetzungs- und Kulturtradition, sb. The Bible in cultural Context (Brno 1994); M. Horáková: Die St.-Wenzels-Bibel und ihre textliche Entwicklung, tamtéž; M. Kopecký: Bible a barokní literatura, sb. Česká bible v dějinách evropské kultury (1994); J. Vintr in V. Kyas aj.: Česká bible v dějinách národního písemnictví (1997) + Bible svatováclavská – Die St.-Wenzels-Bibel. Neues Testament 1677, Altes Testament 1712 und 1715. Ihre Textgenese, Kommentare und Sprache, ed. Biblia Slavica 1, sv. 4 (Paderborn 2001, ed. H. Rothe a K. Scholz; Kommentare); J. Bí-

lý: Zur Theologie der St.-Wenzels-Bibel, M. Kopecký: Die St.-Wenzels-Bibel als Quelle und Inspiration, H. Kuchařová, P. Pokorný: Die St.-Wenzels-Bibel im kulturhistorischen Zusammenhang, vše tamtéž; M. Kopecký: S. b. jako pramen inspirace, Studia Comeniana et historica 2002, č. 67–68, s. 195; O. Koupil: S. b. Facsimile, LF 2003, s. 358.

jv

Svatý Václave

13. století

Duchovní píseň.

Nejstarší dochované zápisy písně S. V. pocházejí teprve ze 70. a 80. let 14. století; v prvním z nich, obsaženém v kronice Beneše Krabice z Veitmile, je však charakterizována jako píseň odedávna zpívaná: z toho lze usuzovat, že byla v té době starší než paměť dvou generací, a odtud, že vznikla nejpozději v 80. letech 13. století. V původní podobě měla buď tři sloky doložené nejstaršími zápisy, nebo jen první z nich, obsahující představu sv. Václava jako věčného panovníka Čech, která se všeobecně prosazuje koncem 12. století. Pravděpodobně už v době předhusitské vznikla pětisloková verze a její úpravou verze devítisloková.

Interpretace formální stavby tří slok doložených nejstaršími zápisy se rozcházejí (spolehlivý klíč k ní nedává ani nápěv), ale přes sporné jednotlivosti je zřejmé, že první sloka se veršovou stavbou i stylisticky liší od druhé a třetí. Ať měl text původně jedinou sloku (jak by tyto rozdíly naznačovaly), nebo se od počátku skládal ze tří slok, byl obsahově uzavřený: píseň se obrací prostřednictvím sv. Václava k sv. Duchu, který je ve shodě s epištolou sv. Pavla Římanům 8, 26 chápán jako utěšitel a přímluvce. Pěti- a devítisloková verze původní obsahovou uzavřenost textu prolomily: z písně, která se prostřednictvím sv. Václava obracela k sv. Duchu, se stala píseň, která se obrací prostřednictvím sv. Václava, Panny Marie, andělů, všech svatých a českých patronů ke sv. Trojici. (E. Pražák vystoupil s převratnou hypotézou, že text měl původně čtyři sloky, že předlohou jeho autora byl staroslověnský Kánon ke cti sv. Václava a že píseň vznikla nejpozději v době, která ještě přinejmenším pamatovala slovanskou liturgii, tj. nejpozději před polovinou 12. století. Argumenty, jimiž svoji domněnku podložil, jsou však zčásti neuspokojivé, zčásti prokázaně mylné.) Ve 14. století se píseň těšila velké úctě; již v té době vystupuje ze svědectví pramenů (spolu s písní Hospodine, pomiluj ny) jako národní patrimonium. Jako symbol věčného trvání českého národa a symbol české státnosti zůstala součástí kulturní tradice až do moderního věku.

EDICE (in): Starobylá skládanie 5 (1823, ed. V. Hanka); Výbor z literatury české 1 (1845); K. Konrád: Dějiny posvátného zpěvu staročeského 1 (1881); J. Kalousek: Obrana knížete Václava svatého (1901); Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého 1 (1903, ed. V. Flajšhans); Z. Nejedlý: Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách (1904; 2. vyd. s tit. Dějiny husitského zpěvu 1, 1954) + Počátky husitského zpěvu (1907; 2. vyd. s tit. Dějiny husitského zpěvu 2, 1954, a 3, 1955); Časopis katol. duchovenstva 1914, s. 1 (ed. J. Jaroš); R. Jakobson: Nejstarší české písně duchovní (1929); Svatováclavský sborník 2/3 (1937, ed. D. Orel); F. Kleinschnitzová: Rukopisy svatováclavské v Národní a univerzitní knihovně v Praze (1939); Nejstarší česká duchovní lyrika (1949, ed. A. Škarka); Husitské písně (1952, ed. J. Daňhelka); Denkmäler der alttschechischen Literatur… (Berlín 1955, ed. H. Kunstmann); Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957); Miscellanea musicologica 1967, s. 15 (ed. F. Mužík); Česká středověká lyrika (1990, ed. J. Lehár); Historická antologie hudby v českých zemích (do cca 1530) (2005, ed. J. Černý). ∎

LITERATURA: J. Pachta: O počtu slok v písni svatováclavské, Cyril 1882, s. 20; V. Flajšhans in Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého (1903); Z. Nejedlý in Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách (1904; 2. vyd. s tit. Dějiny husitského zpěvu 1, 1954) + in Počátky husitského zpěvu (1907, 2. vyd. s tit. Dějiny husitského zpěvu 2, 1954, a 3, 1955); J. Jaroš: Příspěvek k dějinám písně svatováclavské, Časopis katol. duchovenstva 1914, s. 1; R. Jakobson in Nejstarší české písně duchovní (1929); M. Weingart: ref. R. Jakobson: Nejstarší české písně duchovní, Byzantinoslavica 1930, s. 447; D. Orel: Hudební prvky svatováclavské, Svatováclavský sborník 2/3 (1937); R. Jakobson: Z dějin staročeského zpěvního básnictví, SaS 1938, s. 41; D. Orel: Náš milý, svatý Václave, Akord 7, 1939/40, s. 216 a pokr.; A. Škarka in Nejstarší česká duchovní lyrika (1949) → in Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); R. Jakobson: O stichotvornych reliktach rannego srednevekovja v češskoj literaturnoj tradicii, Slavistična revija (Záhřeb) 1950, s. 267; F. Mužík: Systém rytmiky české písně 14. století, Miscellanea musicologica 1967, s. 7; D. Třeštík in Kosmova kronika (1968); P. Trost: Zur ältesten tschechischen geistlichen Lyrik, Wiener slavistischer Almanach 3, 1979, s. 284; E. Pražák: Poznámky k původu a dějinám textu svatováclavské písně, Slavia 1983, s. 74 + Svatováclavská píseň v husitství, Směřo-

vání. Sborník k šedesátinám A. Molnára (1983) → (obojí) Stati o české středověké literatuře (1996); J. Lehár in Česká středověká lyrika (1990).

jl

Svaz knihkupců a nakladatelů Československé republiky viz Spolek českých knihkupců a nakladatelů

Eduard Ladislav **Svěrák**

* 14. 2. 1826 *Praha*

Autor historického dramatu.

Ladislav je přijaté vlastenecké jméno. Psán též Swirak, Swierak. – Syn sluhy premonstrátského opata na Strahově. Absolvoval Akademické gymnázium v Praze (mladší spolužák J. V. Frič), dále již jako sirotek 1844–45 tzv. filozofii a 1846–49 práva na pražské univerzitě. Po porážce svatodušního povstání se skrýval u A. Veitha na zámku Klenová u Klatov. 1848 byl S. jmenován mezi členy výboru Akademického řečnického a čtenářského spolku, od března do listopadu 1849 byl jeho tajemníkem. Další životopisné údaje nejsou známy.

S. je autorem jediné divadelní hry, pětiaktové tragédie *Klášter svatého Tomáše,* provedené na jaře 1849 ve Stavovském divadle. Drama, které S. situoval do dob husitských válek, se pro aktuální revoluční myšlenky dočkalo sice diváckého úspěchu, avšak soudobou literární kritikou bylo odmítnuto pro nízkou umělecko u úroveň. Užitými prostředky (absence jednotící ideje a dramatického konfliktu, psychologicky nepravděpodobné postavy, roztříštěný děj motivovaný náhodami) se zařadilo mezi dobově konvenční sentimentálně-romantickou produkci.

KNIŽNĚ. *Beletrie:* Úcta Čechoslovanův Ludevítu Gájovi (B, Vídeň 1847); Klášter svatého Tomáše (D 1849, i prem.). ∎

LITERATURA: ● ref. Klášter svatého Tomáše: -Bd., Pražské noviny 16. 4. 1849; an., Bohemia 17. 4. 1849; J. Sl. (V. Vávra), Noviny Lípy slovanské 18. 4. 1849; V. D., Nár. noviny 18. a 19. 4. 1849; J. Malý, ČČM 1852, s. 14 ●; F. A. Slavík in Stručný dějepis Akademického čtenářského spolku… (1869, s. 5); in Studenti od Halánků návštěvou na Mělníce roku 1845. Z deníku V. Náprstka (1948, s. 17, ed. B. Lifka); J. V. Frič in Paměti 1 (1957); F. Černý: České divadlo v předvečer buržoazně demokratické revoluce a za revoluce, sb. Dějiny českého divadla 2 (1969, s. 334).

lk

Svět viz Rudé květy

Karolína **Světlá**

* 24. 2. 1830 *Praha*
† 7. 9. 1899 *Praha*

Prozaička, přední představitelka májovské generace. V románech a povídkách rozvinula tradici pražské a vesnické prózy, kterou obohatila o lokální kolorit Podještědí; výrazně prohloubila možnosti psychologické povahokresby v prózách, v nichž zřetel k duchu doby a zájem o rázovité, zejména ženské charaktery, vykupující obětí vlastní viny i předsudky okolního světa, převážil nad ideovou tendencí a romantickou fabulací; zakladatelka českého ženského hnutí, publicistka.

Vl. jm. Johana Rottová, provd. Mužáková; psána též Karolina. – Sestra spisovatelky S. Podlipské. Vyrůstala v měšťanském prostředí jako dcera váženého pražského obchodníka, který se ke svému postavení vypracoval z chudého učně. Z těch dob si uchoval i vyvinuté sociální cítění, které přenesl i na svou dceru. Ač vychovávána matkou i školou v německém duchu, otcovo vyprávění o rodových tradicích, o staré Praze, četba proskribovaných knih a nakonec i odpor ke způsobu výchovy ve francouzsko-německé škole, se kterou se rozešla (učitel na ni rodičům žaloval, že se zabývá spisováním), ji postupně přiváděly k českému uvědomění. V něm ji utvrdilo seznámení s rodinným učitelem hudby P. Mužákem, za něhož se 1852 provdala. Od dětských let trpěla zvýšenou citlivostí, která vyvolávala její časté nervové krize. Smrt dcerky Boženy (1853) ji pak uvrhla do těžkého nervového onemocnění, z něhož se zotavovala pravidelnými pobyty u manželových příbuzných v Podještědí (podle jeho rodiště, vesnice Světlá, si zvolila příjmení svého pseudonymu, jméno podle své neteře) a vlastní tvorbou, k níž ji inspiroval tamější život venkovanů. Na počátku 60. let se blíže seznámila s vůdčí osobností generace J. Nerudou, v němž probudila vášnivý citový vztah. Sama spisovatelka podstoupila těžký zápas o potlačení vlastního citového zaujetí ve jménu manželské morálky. Indiskrétností přítelkyně se vztah,

v němž si S. určila roli protektorky a kritičky Nerudových bohémských výstřelků, prozradil a po manželově zákroku byl ukončen. Vedle literární tvorby se po vlastních zkušenostech se zaostalým způsobem výchovy a vzdělání dívek stala významnou představitelkou ženského hnutí: 1870 spoluzakládala Ženské listy, 1871 Ženský výrobní spolek český, 1890 dívčí gymnázium Minerva, též průmyslovou obchodní školu pro ženy a přednášela v Americkém klubu dam. Podílela se na založení Jednoty čes. spisovatelů, byla členkou Umělecké besedy a spisovatelského spolku Máj. 1875 onemocněla těžkou oční chorobou (od mládí trpěla úpornými bolestmi hlavy ústícími až v poruchy vnímání) a posléze byla nucena své práce diktovat neteři, spisovatelce A. Čermákové-Slukové. Zhoršující se zdravotní stav ji přinutil 1887 upustit od pobytů ve Světlé a nakonec ji uzavřel do pražského bytu, kde trávila svůj čas v pološeru při zastřených oknech. Společníka jí tehdy dělal malíř M. Jiránek. Přes tyto potíže se dále do pozdních let podílela na literárním i veřejném životě. Pohřbena byla na Olšanských hřbitovech.

Literární dílo S. zahrnuje různorodou prózu od dějově vypjatých románů přes povídky a romaneta až po žánrové drobnokresby. Námětově se člení do dvou velkých skupin: jednu tvoří prózy z pražského prostředí, druhou vesnické romány a povídky z Podještědí. Literární počátky S. charakterizují sentimentální salonní příběhy, líčící po vzoru francouzských románů, zejména G. Sandové, osudy ušlechtilých žen obětujících se v zájmu vlasteneckých ideálů a morálních zásad (*Dvojí probuzení, Láska k básníkovi*). V prvních prózách z ještědského prostředí se prosadily rysy příznačné pro generační estetiku májovců. V povídkách *O krejčíkovic Anežce* a zejména *Skalák* S. vyzdvihla ryzí ženské charaktery z lidového prostředí mravně převyšující své okolí schopností nezištné lásky. Zájem o postavy na okraji společnosti příznačný pro májovce se tu skloubil se snahou ukázat vysoké morální kvality prostého člověka z lidu, polemicky zaměřenou proti stavovským i estetickým předsudkům. Oproti prózám B. Němcové byl v nich zvýrazněn konkrétní lokální kolorit kraje a zdůrazněny sociální a mravní konflikty jedince s okolním prostředím a jejich tragické důsledky. Na této osnově také vznikly nejvýznamnější práce S., jimiž se stala, jak to konstatoval už J. Neruda, tvůrkyní českého vesnického románu. Na sklonku 60. let zahájila jejich řadu dvě díla, jimiž se zapsala trvale do dějin české literatury: *Kříž u potoka* a *Vesnický román*. V jejich vyvážené dramatické stavbě dovedně vyhrocující zápletku ve vrcholný efektní konflikt se autorce podařilo vytvořit důstojný protějšek evropsky proslulým románům G. Sandové a G. Eliotové. Propracovanou psychologickou kresbou charakterů, především ženských postav, dokázala posunout možnosti české prózy v individualizaci lidských typů a otevřela cestu k realistickému pojetí vztahu jedince a společnosti. Další románové práce ještědského okruhu už víceméně propracovávaly a stupňovaly pojetí silného emancipujícího se ženského charakteru zápasícího s omezeností a mravním úpadkem okolí. V posledním románu této řady (*Nemodlenec*) vyvrcholila pak autorčina snaha nalézt souvislosti výjimečných osobností z lidu s tradicí reformačního náboženského vědomí a založit povahokresbu svých postav nejen sociálně, nýbrž i historicky. Větší životnosti však S. dosáhla tam, kde čerpala z konkrétní zkušenosti venkovského prostředí své doby. V řadě žánrových obrázků shrnutých do souboru *Kresby z Ještědí* předvedla bohatou škálu vesnických postaviček zasazených do rázovitého krajinného a zvykoslovného rámce. Druhou významnou složkou prozaického díla S. jsou romány a povídky z Prahy, k nimž čerpala inspiraci jednak z rodinných pamětí a otcových vyprávění, jednak z historických pramenů i z vlastních vzpomínek. Do doby přelomu 18. a 19. století se vrátila v romanticky koncipovaných románech *Zvonečková královna* a *Poslední paní Hlohovská*. V dramaticky vyhroceném ději, v jehož vývoji nechybějí motivy spiknutí, tajemství, lásky a zrady, ztvárnila náměty vzpoury proti národnostní nerovnosti a sociální nespravedlnosti, jejímiž iniciátorkami jsou opět ženy obětující se pro ideály či matky vychovávající své děti v budoucí bojovníky za jejich uskutečnění. Životněji vyznívají prózy, v nichž se autorka inspirovala rodinnými pamětmi a vlastní znalostí pražského prostředí (*Několik archů z rodinné kroniky, Ještě několik archů…*). K nejvýraznějším prózám tohoto druhu patří novela *Černý Petříček* kreslící na pozadí bizarní staropražské scenerie dnešního Václavského náměstí zalidněné rázovitými figurkami tragický příběh lásky vzdorující vypočítavosti pěstounů a rodičů. Narůstají-

cí životní izolace S. se postupně stále zřetelněji promítala do její pozdní tvorby sílícím sklonem k tezovitosti a tendenčnosti. K výjimkám patří její vzpomínkové práce (*Upomínky, Z literárního soukromí*), v nichž podala živý obraz pražského měšťanského prostředí doby předbřeznové, literárních poměrů 50. let i období nástupu májovské generace. Demokratické smýšlení S. se projevilo i v jejím pojetí smyslu a funkce národní literatury. Na jedné straně se snažila uskutečňovat realistické zásady generační estetiky vytyčené Nerudou (odhalování rozporů a konfliktů ve vztahu jedince a společenského prostředí), na druhé straně ji představa osvětového poslání literatury mezi lidem vedla k apriorně uplatňované výchovné tendenci. Příležitostně S. psala publicistické a literární referáty. – Široká obliba děl podnítila i jejich četné dramatizace a filmová zpracování. Také spisovatelčiny životní osudy přitahovaly divadelníky (nejznámější je jevištní montáž J. Honzla z korespondence mezi S. a J. Nerudou Román lásky a cti 1941, prem. 1940), filmaře (O. Vávra Příběh lásky a cti, 1977) i spisovatele (B. Beneš Buchlovan: Z tanečních hodin 1919; E. Vrchlická: Sestry, 1965; J. Kolárová: Démantová spona, 1978; I. Hercíková: Johana, 1981 aj.).

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Johanna (Obrazy života 1862), Johanna M., Kateřina Kroužilová, Kateřina Kužílková; K. S. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Boleslavan (1863); sb. Boleslavsko (1880); sb. Cyril a Metoděj (Brno 1864); sb. Černá hodinka (1892); Domácí krb (1883); Jarý věk (1883–85); Kalendář paní a dívek českých na rok 1888 – …1891; Kalendář Ústřední matice školské… (1883, 1884); Koleda (1878–79); Květy (1866–72); Květy (1880, 1890); Lit. prémie Umělecké besedy na rok 1888; Lumír (1859–63); Lumír (1882); alm. Máj (1858–62); Máj, almanach Umělecké besedy (1872); Národ (1865); alm. Národ sobě (1880); Nár. listy (1862, 1871); roč. O bídě lidské (1889–90); Obrazy života (1859–63); Osvěta (1871–87; 1871 Hubička); Paleček (1886); Památník podřipského Sokola roudnického (1888); Památník vydaný ve prospěch Heydukovy nadace… (1887); Pečírkův Nár. kalendář… (1889); alm. Po desíti letech (1863); Pokrok (1871); Posel z Prahy (1859); Radikální listy; Rodinná kronika (1862–63); Ruch (1881–85); Sborník na oslavu 50letých zrozenin Heydukových (1885); alm. Slavia (1880); Slavnostní list k odhalení pomníku J. Baráka (1885); Slovanský kalendář na rok 1888; alm. Souzvuk (1874); Stráž na severu (Turnov 1887); Světozor (1867–86); sb. Vánoční album (1882); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1883–89); Vyšehrad (1888, 1890 příl. Svatvečer); sb. Za praporem sokolským (1887); Zlatá Praha (1864); Zlatá Praha (1887, 1892); Zora (Brno 1882); Ženské listy (1874–97); – posmrtně: sb. Ještěd K. S. (1958); Samostatnost (1912); Ženské listy (1900); Ženský svět (1915, 1924). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie, vzpomínky a publicistika:* Láska k básníkovi (P 1860); O krejčíkovic Anežce (P 1860); První Češka (P 1862); Na úsvitě (R 1865); Rozcestí (P 1866); Škola mé štěstí (P pro ml., 1866); Kříž u potoka (R 1868); Vesnický román (R 1869); Skalák (P 1872); Lamač a jeho dítě (P 1872); Společnice (P 1872); Zvonečková královna (R 1872); Cikánka (P 1873); Konec a počátek (P 1874); Purkmistrovic Kačenka (P 1874); Poslední paní Hlohovská (R 1875; Spisy, Grégr a Dattel, sv. 2); Černý Petříček, Kantůrčice (R, P 1876; Spisy, Grégr a Dattel, sv. 3); Nemodlenec (R 1878; Spisy, Grégr a Dattel, sv. 4); Několik archů z rodinné kroniky, Ještě několik archů z rodinné kroniky, Dvojí probuzení, Sefka, Sestry, Lesní panna (PP 1878; Spisy, Kober, sv. 2); Kresby z Ještědí (PP 1880, Přišla do rozumu, Teta Vavřincová, Za májového večera, Hubička, Nebožka Barbora, Námluvy); Ten národ, Okamžik, Frantina (PP 1880; Spisy, Grégr a Dattel, sv. 5); Líbánky koketiny, Z Ještěda, Zamítání, Několik dní ze života pražského hejska, Deborah, Z tanečních hodin, Drama zbořeného domu (PP 1882; Spisy, Kober, sv. 3); Na bludné cestě (P 1882); Dcera pouště, Mladší bratr, V zátiší (PP 1882; Spisy, Kober, sv. 4); Satanáš (P 1885); Poslední poustevnice (P 1886); Jitřenka (P 1886); V hložinách (P 1887); Naší mládeži (P 1887; Spisy, Kober, sv. 5); Ctěte rodný jazyk svůj (PP pro ml., 1888); Upomínky (vzpomínky, 1888); Škapulíř (P 1889); Z literárního soukromí (vzpomínky, b. d., 1897); – posmrtně (in Sebrané spisy, J. Otto): Pod starými krovy (PP 1900; sv. 6, Motýl, Dcera otce svého, Na košatkách, Mladá paní Zapletalová); Prostá mysl 1 (PP 1901; sv. 11, Josefů Josef, Kterak se dohodli, Ze starých časů, Divousové, Mladší bratr); Ohlasy z roku 1848 (PP 1901; sv. 12, Z ovzduší barikád, Pán a sluha, Mlha, Tři chvíle, Bludička); Prostá mysl 2 (PP 1901; sv. 15, Blázínek, Větrně, Večer u koryta); Romaneta z Ještěda 1 (P 1902; sv. 17, U sedmi javorů); Tendenční povídky pro náš lid (PP 1902; sv. 19, Bohatá nevěsta, Nezabloudil, Hospodský v Letovicích, Na zdar důstojného!); Romaneta z Ještěda 2 (PP 1903; sv. 20, Z vypravování staré žebračky, Černá divizna); Novely 1 (PP 1903; sv. 21, Tonoucí růže, Zasnoubení); Časové ohlasy (PP 1903; sv. 24, Plevno, Rodáci, Věnec slzičkový, Z našich bojů, Pozdě?, Dopisy Kateřiny Kroužilové); Pověsti z Ještěda (PP 1903; sv. 25, Meluzina, Modřín, Marie Terezie); Z literárního soukromí a drobné práce (stati, 1904; sv. 30, Listy ženám a o ženách, O výchově žen). – *Výbory:* Výbor ze spisů (1911, ed. M. Helmerová); Tři povídky (1911, ed. E. Krásnohorská); Výbor z povídek a vzpomínek (1914, ed. M. Hýsek); Dvě novely ještědské (1923, ed. A. Scharbert); Ze zašlých dob (1938, ed. J. Petrus); Povídky (1940, ed. V. Lišková); Romaneta a novely (1943, ed. M. Hýsek); Z ještědských povídek (1947, ed. M. Hýsek); Můj Ještěd

(1951, ed. J. Špičák); Povídky (1951, ed. V. Rzounek; 1955 s tit. Černý Petříček a jiné povídky); Povídky z Podještědí (1955, ed. J. Špičák); Povídky z Ještěda (1956, ed. J. Špičák); Povídky a romány z Ještěda (1959, ed. J. Špičák); Z literárního soukromí 1, 2 (1959, ed. J. Špičák); Hubička a jiné ještědské obrázky (1963, ed. J. Špičák); Povídky z minulé Prahy (1975, ed. M. Otruba); Z rodinné kroniky (1980, ed. M. Otruba). – *Souborná vydání:* Spisy K. S. (I. L. Kober, 1874–94, 6 sv.); Spisy K. S. (Grégr a Dattel, 1874–80, 5 sv.); Sebrané spisy K. S. (J. Otto, 1899–1904, 30 sv.; znovu 1922–26, ed. A. Čermáková-Sluková); Sebrané spisy K. S. (L. Mazáč, 1929–32, 30 sv., ed. A. Čermáková-Sluková a V. Vitinger); Vybrané spisy K. S. (SNKLHU 1954–59, 8 sv., ed. J. Špičák). ▮ KORESPONDENCE: an.: Epištola k českému studentstvu (Spolku československého studentstva z 1879), in Upomínka na jubileum literární činnosti K. S. (1879); A. Čermáková-Sluková: Úryvky z korespondence (S. Podlipské z 1853–54), Ženské listy 1900, s. 121 a 143 + Ještě úryvky z dopisů K. S. a Sofie Podlipské (z 1853–54), tamtéž, s. 161 a pokr. + (z 1855), tamtéž 1901, s. 24 a pokr. + Nové úryvky z dopisů K. S. a Sofie Podlipské (S. Podlipské z 1855 a 1857), Ženské listy 1902, s. 30 a pokr., 1903, s. 41 a pokr., 1904, s. 27 a pokr. → Vzpomínky na K. S. (1909) + Další dopisy K. S. a Sofie Podlipské (z 1860), Ženské listy 1911, s. 133 a pokr. + Jiné listy K. S. a Sofie Podlipské (z 1860), tamtéž, s. 193 a pokr.; K. S. ve stycích s Janem Nerudou (S. Podlipské z 1862, J. Nerudovi z 1862, M. Němečkové z 1862; 1912, ed. A. Čermáková-Sluková; změn. vyd. 1940, zejména bez dopisů M. Němečkové, s tit. Z mládí K. S. a Jana Nerudy); A. Čermáková: K. S. o vzniku svého románu Kříž u potoka (E. Krásnohorské z 1868–69), Lit. rozhledy 8, 1923/24, s. 198 + O Zvonečkové královně a jiných pracích (E. Krásnohorské z 1872), tamtéž, s. 218 + Korespondence K. S. a E. Krásnohorské (Krásnohorské z 1872–73), Ženský svět 1925, s. 65 a pokr. + K. S. o sobě (M. Fabkovičové b. d., asi z 1871), sb. Od Ještěda k Troskám 17, 1937/38, s. 4 a 33; V. Jílek: Statečná obrana K. S. („národní zlo trestajícímu výboru“ z 1862), LF 1948, s. 38; in B. Němcová: Listy 1, 2 (B. Němcové z 1851–53; 1951 a 1952, ed. M. Novotný, Spisy sv. 12 a 13); in Vrchlický v dopisech (J. Vrchlickému z 1885–87; 1955, ed. A. Pražák); Ještěd učitelem (S. Podlipské z 1853–87, E. Krásnohorské z 1867–89, J. V. Fričovi z 1885), sb. Ještěd K. S. (1958, ed. J. Špičák); Z literárního soukromí 2 (S. Podlipské z 1853–93, J. Nerudovi z 1862, M. Němečkové z 1862, E. Krásnohorské z 1864–95, J. V. Fričovi z 1884–85, D. Hanušové z 1887; 1959, ed. J. Špičák, Vybrané spisy, sv. 8); in J. Neruda: Dopisy 3 (J. Nerudovi z 1862; 1965, ed. M. Novotný); sb. K. S. ve vzpomínkách a korespondenci současníků (S. Podlipské z 1853–62, V. Náprstkovi z 1863, J. Prouskovi z 1888, J. V. Fričovi z 1884–85, A. Heydukovi z 1888–90, A. Jiráskovi z 1886–90, S. Čechovi z 1890, F. L. Riegrovi z 1891, J. Nerudovi z 1862, M. Němečkové z 1862, T. Novákové z 1889–91; 1969, ed. J. Špičák). ▮ REDIGOVALA *časopis:* Ženské listy (1874, s E. Krásnohorskou a S. Podlipskou). ▮

BIBLIOGRAFIE: an.: Přehled literární činnosti K. S. (s údaji o 1. časopiseckém otištění), Ženské listy 1899, s. 250; an.: Obsah Sebraných spisů K. S., in K. S. ve stycích s Janem Nerudou (1912, ed. A. Čermáková-Sluková; 1940 změn. vyd. s tit. Z mládí K. S. a Jana Nerudy); J. Špičák: Literární dílo K. S., in K. S. (1962); R. Krupičková a L. Bierhanzlová: K. S. (Knihovna V. Kopeckého, Liberec 1980). ▮ LITERATURA: Upomínka na jubileum literární činnosti K. S. (1879, přednáška J. Hrubého); T. Nováková: K. S., její život a její spisy (1890); L. Čech: K. S. (1891) + K. S. (b. d., 1907); A. Čermáková-Sluková: Vzpomínky na K. S. (1909); V. Martínek: K. S. (b. d., 1910); V. Havel: Po stopách K. S. v Podještědí (1931); O. Lauermannová-Votočková: K. S. (1937); V. Mazlová: Kříž u potoka (1946); L. Páleníček: K. S., bojovnice revoltující (1949); K. S. v Podještědí. Průvodce muzeem K. S. v Českém Dubě (1955, usp. J. Špičák, V. Havel); sb. Ještěd K. S. (1958, ed. J. Špičák); J. Špičák: K. S. (1962); sb. K. S. ve vzpomínkách a korespondenci současníků (1969, ed. J. Špičák); O. Dub: K. S. (1975); M. Řepková: Vypravěčské umění K. S. (1976); J. Janáček: Devět fejetonů o K. S. (1999). ▮ J. N. (Neruda): ref. Láska k básníkovi, Čas 4. 10. 1860 + ref. První Češka, Hlas 6. 3. 1862, oboje → Literatura 1 (1957); an. (K. Sabina): Novelistika a romanopisectví české doby novější, Kritická příloha k NL 1864, s. 362 → O literatuře (1953); gr. (E. Grégr): ref. Ještě několik archů z rodinné kroniky (sb. Cyril a Metoděj), tamtéž, s. 365; an. (V. Hálek): K. S., Květy 1868, s. 102 → Články literární a výbor z fejetonů (1925, s. 267); an.: ref. Kříž u potoka, Květy 1869, s. 7; an.: ref. Vesnický román, tamtéž, s. 359; Δ (J. Neruda): ref. Kříž u potoka, Vesnický román, Naše listy 27. 1. 1869 → Literatura 2 (1961); an.: K. S., Světozor 1871, s. 258; F. Zákrejs: ref. Společnice, O krejčíkovic Anežce, Cikánka, Osvěta 1873, s. 149 + ref. Konec a počátek, Osvěta 1874, s. 150; Δ (J. Neruda): ref. Spisy (Grégr a Dattel), NL 31. 8. 1876 → Literatura 2 (1961); -t-: K. S., Čes. včela 1878, s. 267; J. Kosina: K. S., Posel z Prahy 25. 3. 1879; E. Krásnohorská: Dvě básnířky lidu, ČČM 1880, s. 142 a 261; ● k padesátinám: E. Krásnohorská, Osvěta 1880, s. 185; F. Chalupa, Světozor 1880, s. 102 a pokr.; O. Mokrý, Květy 1880, s. 188; J. Jirovský, Čes. včela 1880, s. 44 ●; K. Eichner: Božena Němcová a K. S., Beseda učitelská 1880, s. 101; ● ref. Ten národ, Okamžik, Frantina (Spisy, sv. 5): an., Květy 1880, s. 755; an., Lumír 1880, s. 432 ●; ● ref. Na bludné cestě: F. Chalupa, Ruch 1882, s. 110; F. Bílý, Osvěta 1882, s. 567 ●; T. Nováková: K. S., Jitřenka 1882, s. 221 a 232; F. Chalupa: ref. Spisy K. S. (Kober, sv. 3), Ruch 1882, s. 511; F. Dlouhý: K. S., Vesna 1883, s. 35 a 45; an. (J. Neruda): K. S., Humorist. listy 1883, s. 18 → Podobizny 2 (1952); K. Šmídek: Rozprava o románu K. S. Kříž u potoka, Vesna 1885, s. 187 a pokr.; F. Schulz: K. S., Zlatá Praha 1886, s. 14; ● ref. Poslední poustev-

nice: F. V. Vykoukal, Hlas národa 7. 5. 1886; H. G. Schauer, Lit. listy 1886, s. 222, 242 ●; ● ref. V hložinách: B. Čermák, NL 3. 11. 1887; Č., Lit. listy 9, 1887/88, s. 12; V. K. (Kubíček), Hlídka lit. 1888, s. 241 ●; F. V. Vykoukal: ref. V hložinách, Jitřenka, Osveta 1888, s. 188; ● ref. Upomínky: J. P. Šlechta, Hlídka lit. 1888, s. 178; F. V. Vykoukal, Světozor 1888, s. 399 ●; ● ref. Škapulíř: J. V. (Vyhlídal), Hlídka lit. 1889, s. 335; F. V. Vykoukal, Hlas národa 16. 12. 1889; O. Klen, Lit. listy 11, 1889/90, s. 13 ●; ● k šedesátinám: an., Světozor 24, 1889/90, s. 168; an., Květy 1890, s. 320; K. V. Rais, A. Šnajdauf, NL 22. 2. 1890; J. L. T. (Turnovský), Hlas národa 24. 2. 1890 ●; ● ref. Zvonečková královna (2. vyd.): J. V. Novák, Lit. listy 11, 1889/90, s. 147 a 160; P. Skřivan, Vlasť 6, 1889/90, s. 397 ●; ● ref. Z literárního soukromí, F. J. V., Lit. listy 19, 1897/98, s. 204; an., Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 132; an., Besedy lidu 6, 1897/98, s. 105 a 117; Redakce, Světozor 32, 1897/98, s. 261; F. V. V. (Vykoukal), ČČM 1898, s. 187 ●; an.: Překladatelé literární činnosti K. S., Ženské listy 1899, s. 1 a pokr.; ● nekrology: A. Novák, Zlatá Praha 16, 1898/99, s. 529; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 33, 1898/99, s. 529; -R. N.-, Lumír 27, 1898/99, s. 435; an., Rozhledy 8, 1898/99, s. 996; T. Nováková, Květy 1899, s. 501; E. Krásnohorská, Osveta 1899, s. 929; an. (J. Vlček), Obzor lit. a umělecký 1899, s. 147; an., LidN 8. 9. 1899; an., NL 8. 9. 1899; K. P., PL 8. 9. a 20. 9. 1899 ●; E. Krásnohorská: Několik vzpomínek na K. S., Ženské listy 1899, s. 2 → Co přinesla léta 2 (1928); K. V. Rais in K. S.: Sebrané spisy (J. Otto), sv. 1 (1899); J. Krejčí: K. S., Obzor lit. a umělecký 1900, s. 225 a 244; J. Máchal in O českém románu novodobém (1902); T. Nováková: k 80. výr. nar., Přehled 8, 1909/10, s. 429 a 448; A. Čermáková-Sluková: Působení K. S. na Jana Nerudu, Osveta 1911, s. 745; ● diskuse ke korespondenci mezi K. S. a J. Nerudou: E. Chalupný, NL 17. 10. 1911; F. X. Šalda, NL 5. a 12. 11. 1911 + Novina 1911, s. 59 → KP 8 (1956); V. Dyk, Samostatnost 12. a 14. 1. 1911; M. (J. Mahen), LidN 17. 11. 1911; S. K. Neumann, LidN 6. 12. 1911; A. Novák, Přehled 10, 1911/12, s. 201, 282, 864; A. Pražák, Lumír 40, 1911/12, s. 84 a 134; an. (K. Horký), Stopa 3, 1912/14, s. 117; an., Čas 16. 6. 1912; A. Čermáková-Sluková, Čas 28. 7. 1912 ●; A. Lauermannová-Mikschová: K. S., Osveta 1912, s. 38 a 114; A. Novák: K. S., Ženský svět 1913, s. 57 a 85 + Skalák K. S., Sborník filologický 1913, s. 190 (t. r. i sep.) → Podobizny žen (1917); J. Miškovský: Předkové K. S., Zlatá Praha 33, 1915/16, s. 433 a pokr. → Rodinná kronika rottovská 1630–1930 (1930); E. Krásnohorská: Vzpomínky na K. S. a Sofii Podlipskou, Osveta 1919, s. 22 a pokr.; F. Kleinschnitzová: Náboženské postavy z lidu v díle K. S., LF 1919, s. 29 a 91; E. Jurčinová: K. S., Cesta 3, 1920/21, s. 376 a pokr. → Královny, kněžny a velké ženy české (1940); J. Voborník: K. S., Lit. rozhledy 8, 1923/24, s. 154; M. Hýsek: K novému vydání Kříže u potoka, tamtéž, s. 175; V. Havel: Dějová skutečnost Divousů, sb. Od Ještěda k Troskám 6, 1927/28, s. 60; V. Červinka: Eliza Orzeszkowa a K. S., Zvon 29, 1928/29, s. 516; A. Čermáková-Sluková: K. S. a Slované, sb. Od Ještěda k Troskám 8, 1929/30, s. 129; M. Novotný: Z literárních začátků K. S., RA 5, 1929/30, s. 268 a 321; V. Osvald: Sociální otázka a socialismus u K. S., NO 23. 2. 1930; ● k 100. výr. nar.: A. Novák, LidN 23. 2. 1930; AMP. (A. M. Píša), PL 23. 2. 1930; K. Paul, Venkov 23. 2. 1930 ●; (ne) (A. Novák): T. Nováková a K. S., LidN 26. 6. 1937; F. Halas: Mrtvé tváře. K. S., LitN 10, 1937/38, s. 123 → Imagena (1971); M. Pujmanová: K. S. a dnešní čtenářka, KM 1939, s. 276 → Vyznání a úvahy (1959); V. Lišková: Dědictví K. S., LidN 7. 9. 1939; V. Červinka: U kamenného stolu (vzpomínky), Zvon 40, 1939/40, s. 533; V. Lišková: Povídky K. S., Panoráma 1940, s. 135 + Umělecká osobnost K. S., in K. S.: Povídky (1940) + Ke kompozici a k povaze díla K. S., SaS 1940, s. 77 → Posmrtný odlitek z díla Věry Liškové (1945); ● k 110. výr. nar.: F. Křelina, Venkov 24. 2. 1940; Hk. (Jer. Holeček), Naše zprávy 24. 2. 1940 ●; O. Š. (Šourek): Bedřich Smetana a K. S., Venkov 12. 5. 1940; J. Heidenreichová-Holečková in Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících (1940); A. Lauermannová-Mikschová in Lidé minulých dob (1940); J. Honzl: Román lásky a cti, Program D 101, květen 1941 → K novému významu umění (1956); M. Hýsek in K. S.: Romaneta a novely (1943); K. Polák: B. Rajská-Čelakovská, K. S., S. Podlipská, sb. Přátelský kruh Boženy Němcové (1946); V. Mázlová: Jazyk K. S., NŘ 1947, s. 44 + Ještědské nářeční rysy v díle K. S., NŘ 1948, s. 61 a 101; D. Jeřábek: K. Světlé Vesnický román a prameny jeho problematiky, LF 1949, s. 187; Z. Nejedlý: K. S., Var 1949, s. 417 → Z české literatury a kultury (1973); V. Štěpař: K. S. mezi zákonem starým a bojem o nový, Křesťanská revue 1949, s. 248; V. Havel: K. S. a Podještědí, Beseda 1949, s. 241 a pokr.; J. Kučera: K literární prvotině K. S., Marginálie 1950, s. 201; M. Novotný: Román z maloměšťácké Prahy, tamtéž, s. 265; J. Špičák in K. S.: Ještědské romány 1 + in Ještědské romány 2 (oboje 1954) + in K. S.: Z dob národního probuzení (1956) + in K. S.: Pražské povídky a romány (1957); M. Pohorský in K. S.: Ještědské povídky (1957); J. Špičák in K. S.: Časové ohlasy (1958) + in K. S.: Povídky a romány z Ještěda (1959) + in K. S.: Z literárního soukromí 2 (1959); M. Pohorský: K poznání života a díla K. S., ČLit 1960, s. 498; M. Novotný: Dokument přátelství, LitN 1960, č. 12; A. Haman: Próza májovců, ČLit 1964, s. 292; M. Řepková: Ještědská próza K. S., Čes. jazyk a literatura 20, 1969/70, s. 296 a 341; (zk) (Z. Kalista): K. S. a Polsko, LD 3. 9. 1969; K. Kardyni-Pelikánová: K. S. wobec powstania styczniowego, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1968, č. 15; J. Hrabáková: Žena a svět v literatuře národního obrození, in Stati k národnímu obrození. SPFUK Praha (1972); J. Červenka: Opožděné obrození, ZM 1972, s. 533; I. Poročkina in K. S.: V gorach Eštěda (1972); M. Otruba: Vypravěčské umění K. S. (Kříž u potoka), ČLit 1974, s. 206 + in K. S: Povídky z minulé Prahy (1975); M. Řepková: O „neještědské

próze“ K. S., ČLit 1976, s. 25 + Poznámky k portrétnímu umění tří autorů májovské generace (K. S., V. Hálek, A. V. Šmilovský), ČLit 1978, s. 43; M. Otruba in K. S.: Z rodinné kroniky (1980); E. Macek: Bezděčný román K. S., sb. Lit. archiv 11–12, 1976–77 (1981), s. 189 + Literární počátky K. S., ČLit 1981, s. 427; K. Krejčí in K. S., P. Biliánová, B. Obdržálková: Růže z pražských trhů (1981); M. Kadlecová: Puritanismus K. S. a G. Eliotové, Křesťanská revue 1981, s. 15; C. Kučera: K. S. a Rusko, sb. Po cestách přátelství (1982); A. P. Solovjeva: Povídkový cyklus o české a ruské literatuře 19. století, ČLit 1982, s. 311; J. Janáčková: Vesnický román, Kříž u potoka, in Stoletou alejí (1985); in Z lidské sonáty. T. Nováková: Korespondence (1988, ed. B. Svadbová); M. Otruba: Kontakt literatury s životními tradicemi, sb. Povědomí tradice v moderní české literatuře (1988) + Ve směru od reality do literatury (podještědské romány K. S.), ČLit 1993, s. 244 → Znaky a hodnoty (1994); V. Macura: Amazonka na barikádách (P Z ovzduší barikád), Tvar 1995, č. 19 → Český sen (1998); A. Thomas: Form, Gender and Ethnicity in the Work of Three Nineteenth-Century Czech Women Writers, Bohemia 1997, s. 280; J. Ptáčková: Měšťka Karolina?, LitN 1997, č. 25; J. Šmídová: Šílenství v díle K. S., Tvar 1998, č. 3; J. Machačová: Vzdělání a výchova dívek v měšťanské rodině v 1. polovině 19. století, SlSb 1998, s. 250; M. Lenderová in K hříchu i k modlitbě (1999); M. L. Neudorflová in České ženy v 19. století (1999); Dopisy Julia Zeyera K. S. (1999, ed. S. Hatanová, J. Janáček); V. Vaněk: Potok – kříž – kniha, ČLit 2000, s. 624; A. Jedličková: O konkurenci aktuálního a gnómického časoprostoru: K. S.: Námluvy, ČLit 2002, s. 489; J. Trávníček in Příběh je mrtev? (2003, o Kantůrčici); L. Saicová Římalová: Korespondence Boženy Němcové se sestrami Rottovými, sb. Ztěžklá křídla snů. Ženy v české literatuře. Lit. archiv, sv. 35–36, 2003–04, s. 61; I. Říha: Východiska tvorby: reálný model – reálný zdroj – tvůrčí osobnost (K problematice geneze próz K. S.), tamtéž, s. 135 + Zpráva o realitě a tvůrčí osobnost, sb. Perla v hrubé kazajce (2005); M. Bahenská in Počátky emancipace žen v Čechách (2005); J. Janáčková: Božena Němcová a sestry Rottovy (ve světle nových pramenů a souvislostí), ČLit 2005, s. 493.

ahm, zp

Světový literární klub viz in **Nakladatelské družstvo Máje**

Světozor (1)

1834–1835

Vzdělávací a osvětový ilustrovaný časopis určený širokým čtenářským vrstvám přinášející informace z rozmanitých oblastí lidské činnosti a vědění.

Podtitul: Nejlacinější spis obrázkový k rozšíření užitečných známostí pro Čechy, Moravany a Slováky. – *Redaktor:* P. J. Šafařík. – *Nakladatel:* Synové Bohumila Haase; Praha. – *Periodicita:* jednou týdně v sobotu; 1834 44 čísel od března do prosince; 1835 52 čísel od ledna do prosince.

S. začal vycházet z iniciativy nakladatele a navazoval na příklad zahraničních, především německých penízkových magazínů. Redaktorem se stal (na doporučení F. Palackého) P. J. Šafařík, který funkci přijal především z finančních důvodů. Šafařík přispěl do S. pravděpodobně pouze několika málo texty převážně se slovanskou tematikou (např. Horalé, obyvatelé tatranští, 1834), avšak koncipoval důkladné programové prohlášení (Návěští) otištěné v prvním, ukázkovém čísle listu. Toto prohlášení stanoví jako hlavní cíl S. vzdělávání veřejnosti příjemnou cestou, usnadněné ilustracemi a jasným a přirozeným výkladovým slohem, a zdůrazňuje obsahovou rozmanitost, na jejímž základě by se časopis mohl stát jakousi předběžnou encyklopedií nejpotřebnějších vědomostí. S. byl po celou dobu existence tištěn frakturou a lámán do dvou sloupců. Číslo mělo osm stran formátu velkého kvartu a obsahovalo 4–5 ilustrací (většinou dřevoryty), z toho 1–2 celostránkové. Jednotlivá čísla S. vykazují minimální míru strukturovanosti: texty byly řazeny volně za sebou, bez patrné vzájemné souvislosti a bez uspořádání do vyšších tematických celků; objevily se jen tři drobné, nepravidelné rubriky (*Pokroky promyslu, Z průpovědí vznešených mudrců, Rozličnosti*).

S. přinášel především texty z oblasti věcné literatury, dále úryvky a adaptace polobeletristických žánrů, zejména cestopisů, zřídka aforismy a cizokrajné pověsti (např. Náhrada pochlebníkům, 1834). Články mají převážně charakter odborně popularizačních zpráv a výkladů z různých vědních oborů, nejvíce ze zeměpisu a přírodních věd, dále z dějin umění, etnografie, historie, agronomie (pozornost byla věnována i průmyslu a technickému rozvoji, novým vynálezům a objevům). Zprávy z různorodých zahraničních zdrojů se prolínají s informacemi týkajícími se domácího prostředí. Poměrně proměnlivý je rozsah jednotlivých příspěvků a míra jejich odbornosti. Rovněž texty vzniklé na základě cestopisů zdůrazňují informativní funkci a eliminují funkci estetickou, vyhýbají se tematizaci subjektivního

přístupu. Skladba článků, plně odpovídající programově vytyčené rozmanitosti listu, se v průběhu času v podstatě neměnila. Původ publikovaných textů byl různý: vedle relativně původních příspěvků určených přímo pro S. stojí překlady a adaptace německých článků z časopisu Das wohlfeilste Panorama des Universums zur erheiternden Belehrung für Jedermann und alle Länder (red. W. A. Gerle), který vycházel souběžně u téhož nakladatele a měl s českým listem dokonce společné ilustrace. Velmi pravděpodobné jsou i další, především zahraniční prameny. Autoři S. publikovali vesměs anonymně, případně pod šiframi. Okruh přispěvatelů a jejich konkrétní účast na textové podobě časopisu lze tedy stanovit jen přibližně. Šafaříkovými spolupracovníky se stali zejména příslušníci mladší obrozenské generace. Nejaktivněji se zapojil K. V. Zap (šifra Z.), který psal o architektonických památkách, o pamětihodnostech měst apod., a K. S. Amerling (šifry A. a K. A.) zabývající se různými oblastmi přírodních věd. Dalšími pravděpodobnými přispěvateli byli V. Filípek, J. K. Chmelenský, J. Malý, A. Marek, J. B. Pichl, J. V. Podlipský, V. Staněk, K. B. Štorch, V. Štulc. – Časopis získal menší počet odběratelů, než očekával nakladatel (náklad S. se pohyboval kolem 1500 výtisků); šíření listu na Slovensku bylo navíc limitováno jeho jazykovou podobou, některým vrstvám populace ne vždy dobře srozumitelnou. Pozitivního ohlasu se S. dostalo na slovanském jihu (překlady některých článků v záhřebské Danici). Nedostatečný zájem čtenářské veřejnosti o S. byl v době jeho existence přičítán jednak jeho přílišné odbornosti, jednak užívanému jazyku znesnadňujícímu recepci přehnaným purismem. Význam S. spočívá především v šíření vzdělanosti a podílu na konstituování české odborné terminologie.

LITERATURA: an. (F. Palacký): ref. S., ČČM 1834, s. 105, 467 → Spisy drobné 3 (1902, s. 647, 661); K. Paul: P. J. Šafařík jako redaktor, ČNM 1926, s. 30; P. Černý (J. Fučík): Paměti Světozoru, Světozor 1941, s. 68 a pokr.; J. Pilát: Pavla Josefa Šafaříka nejlacinější spis obrázkový, Českosl. novinář 1955, s. 141; A. Závodský: Podíl Pavla Josefa Šafaříka na časopise Světozor, sb. Pavel Jozef Šafárik (Bratislava 1961, s. 246); K. Paul in Pavel Josef Šafařík (1961, s. 134); J. Novotný in Pavel Josef Šafařík (1971, s. 97).

map

Světozor (2)

1867–1899

První dlouhodobě vycházející reprezentativní český rodinný časopis, přinášející širokým čtenářským vrstvám původní i překládanou beletrii, poučnou i zábavnou četbu a propojující složku textovou a obrazovou s cílem vytvořit jim domácí kulturní a umělecké zázemí.

Podtitul: 1867–79 (roč. 1–13) Obrázkový týdeník; 1880–81 (roč. 14–15) Obrázkový časopis; 1883–85 (roč. 17–19) Obrázkový týdeník; 1886–99 (roč. 20–33) Obrázkový týdeník pro zábavu a poučení, umění a písemnictví. – *Redaktoři:* 1867–68 (roč. 1–2) E. Tonner; 1869 (roč. 3) č. 1 Emanuel Franěk, č. 2–22 E. Tonner, č. 23–24 F. Skrejšovský; 1869–70 (roč. 3 od č. 25 – roč. 4 do č. 6) J. Hauft, i jako vydavatel; 1870 (roč. 4) č. 7–49 L. Brousek; 1870–71 (roč. 4 od č. 50 – roč. 5 do č. 38) S. Čech; 1871–76 (roč. 5 od č. 39 – roč. 10) J. J. Kořán; 1877–79 (roč. 11–13 do č. 46) V. Mayerhofer, i jako vydavatel; 1879–83 (roč. 13 od č. 47 – roč. 17 do č. 22) P. Sobotka, i jako vydavatel, přitom 1882 (roč. 16) jako redaktor obrazové části veden V. Weitenweber; 1883 (roč. 17) č. 23–51 E. Frida (J. Vrchlický), i jako vydavatel; 1884 (roč. 18) č. 1–32 P. Sobotka; 1884–99 (roč. 18 od č. 33 – roč. 33) M. A. Šimáček (od sešitu 16, tj. č. 31, 1886, roč. 20, uváděn i jako vydavatel). – *Majitelé a nakladatelé:* 1867–76 (roč. 1–10) F. Skrejšovský; 1877–79 (roč. 11–13 do č. 40) V. Mayerhofer; 1879–83 (roč. 13 od č. 41 – roč. 17 do č. 45) Světozor, společenstvo zapsané s ručením omezeným v Praze; 1883–85 (roč. 17 od č. 46 – roč. 19 do č. 23) F. Šimáček; 1885–86 (roč. 19 od č. 24 – roč. 20 do č. 30) F. Topič (jako vydavatel); 1886–99 (roč. 20 od seš. 16, tj. č. 31, – roč. 33) F. Šimáček, knihtiskárna, nakladatelé. – *Periodicita:* 1867–99 (roč. 1–33) týdeník; 1867 (roč. 1) od července do prosince 25 čísel; 1868–82 (roč. 2–16) od ledna do prosince 52 čísel; 1883 (roč. 17) 51 čísel; 1884–99 (roč. 18–33) od prosince nebo listopadu do prosince nebo listopadu následujícího roku vždy 52 čísel. – *Přílohy:* 1867–99 (roč. 1–33) Příloha ke Světozoru (též se samostatným titulem Světozor); srpen 1872–99 (roč. 6–33) Bazar (módní příloha); 1886–99 (roč. 20–33) Románová knihovna Světozora.

Podobně jako jiné ilustrované, měšťanskému životu určené časopisy 2. poloviny 19. století chtěl S. nahradit na českém trhu rovnocennou nabídkou zahraniční, německé revue. I S. spolu s beletrií a výtvarnou složkou poskytoval poučení i zábavu. Na rozdíl od obdobných pokusů J. Nerudy v Obrazech života a v Rodinné kronice, které po krátké době skončily kvůli finančním potížím při zajišťování technicky náročné obrazové části, a oproti současně vy-

cházejícím umělecky náročným a především beletrii určeným Květům V. Hálka, které vydržely sice několik let, ale nakonec rezignovaně splynuly se S., se podařilo vydavateli F. Skrejšovskému vtisknout listu trvalejší ráz. Přes určité kolísání v úrovni redaktoři časopisu zajistili dlouhodobě neměnné programové cíle i uspořádání jednotlivých čísel a též rozvážnou a rozmanitou skladbu jeho obsahu včetně beletristické části, setrvávající vzhledem k širokému okruhu čtenářstva spíše v konzervativní podobě a vyhýbající se uměleckým experimentům. Programově byl S. veden snahou, aby „česká společnost stála na úrovni společnosti jiných národů" a list byl „velebitelem staré slávy národa i prostředníkem ušlechtilých záměrů národů cizích" (1875); nechyběly i umírněné akcenty na projevy slovanské vzájemnosti. Důraz na kontinuitu způsobil, že se autorské zázemí S. jen pozvolna proměňovalo. Z hlediska majitelů došlo pouze k dvěma významnějším změnám: když za hospodářské krize 1873 nastal prudký pokles odběratelů časopisu, byl F. Skrejšovský nucen jej prodat konsorciu (veden byl však dál jako nakladatel), v polovině 80. let S. přešel z majetku staročecha Skrejšovského a družstva do rukou F. Šimáčka a po jeho smrti do vlastnictví synů J. a B. Š. ve firmě F. Šimáček, knihtiskárna, nakladatelé. Nový redaktor M. A. Šimáček pak S. otevřel proudům tíhnoucím k realismu a autorům generace 90. let. V pravidelně se opakujícím sledu jednotlivá čísla tiskla beletrii (v prozaické části i celé romány na pokračování a četně črty), odborně ceněné, zpravidla původní profily českých i cizích osobností doprovázené jejich kreslenými nebo fotografickými portréty, dále články z oblasti umění a literatury, historie, architektury (především soustavné popisy památek), etnografie, místopisu, geografie, filozofie, sociologie i medicíny a též přírodních věd a hospodářství. Zprvu stál v čele čísla *Politický přehled,* skýtající aktuální průhledy do soudobého dění; dobové zajímavosti a kuriozity přinášela rubrika *Směs* (později *Paběrky*). Zpočátku jen stručná sdělení, pak i občasné recenze a kritické úvahy z uměleckého světa shrnovaly proměnlivé rubriky *Literatura a umění, Hudba a divadlo,* později pod společným titulem *Rozmanitosti*, komentáře k uveřejňovaným výtvarným projevům oddíl *Naše vyobrazení.* Ryze zábavnou složku představovaly zejména *Šachy.* Ustálenou podobu měla i *Příloha.* Po počátečním rozběhu, kdy předváděla nápadité ilustrace k pohádkám a veršům (K. J. Erben, J. Malý, B. Němcová), často i humor s náběhem k satiře, se její podoba (záhy sem přešly i rubriky Politický přehled a Šachy) spokojila s určitým stereotypem a s převahou reklamy. Druhá příloha přibyla 1872 v rámci fúze s Květy V. Hálka, kdy se S. zavázal pokračovat v jejich čtrnáctidenní dámské příloze *Bazar.* Od 1886 vycházela jako příloha časopisu do značné míry samostatná *Románová knihovna S.,* která se od 1887 skládala výlučně z překladů prozaických prací cizích autorů se zdůvodněním, aby se vlastní list mohl soustředit na původní českou tvorbu. Od počátku se rovnocennou součástí S. stala jeho výtvarná složka. Uplatnila se již v zdobném záhlaví čísel (prvotní podobu navrhl V. Mára), především ovšem soustavným zveřejňováním kreseb, reprodukcí i fotografií, často (jako ilustrační doprovod) portrétů osobností i krajinných obrázků (též rubrika *Naše vyobrazení*). Z autorů zprvu převažovali typičtí ilustrátoři (A. Gareis, J. Mukařovský) a krajináři zobrazující památky (K. Maixner, J. Scheiwl, B. Wachsmann), poté se v původních kresbách a reprodukcích představili malíři v nejširším spektru od A. Bubáka, B. Havránka, J. V. Hellicha, A. Chittussiho a J. Mánesa přes M. Alše až k nejmladším výtvarníkům v závěrečném údobí listu (L. Kuba, A. Mucha, J. V. Myslbek, J. Preisler, A. Slavíček, M. Švabinský). V menší míře se objevovala výtvarná díla zahraničních, zpravidla klasických malířů (např. H. Rembrandt van Rijn) a reprezentantů ruského realismu. Jako prémii předplatitelé mohli získat reprodukce dalších malířů (V. Hynais, A. a K. Liebscherovi, J. Mánes, F. Ženíšek aj.). Pravidelná rubrika *Politický přehled* dokládá, že se S. silně zajímal o aktuální zahraniční politické dění a do domácího občas i přímo vstupoval: 1869 (roč. 3) se musel E. Tonner vzdát redigování listu, protože nastoupil půlroční trest vězení kvůli Politickému přehledu v č. 39, v němž jeho bratr Augustin, rovněž odsouzený, kriticky popisoval poměry v zemi; 1870 (roč. 4) S. přetiskl z Politik bojovnou polemiku J. S. Skrejšovského s Národními listy kvůli nedávno vzniklým staročeským novinám Pokrok; S. poskytl své stránky i obhajobě RKZ a Libušina soudu (M. Hattala, F. X. Prusík, obsáhlá polemika s odpůrci pravosti A. V. Šemberou a A. Vaškem); na rozdíl od Ottovy Zlaté Prahy se S. ocitl

i uprostřed generačních sporů 90. let. Častěji také docházelo ke konfiskacím jednotlivých čísel (např. 1881 bylo zabaveno č. 49 kvůli veršům údajně podněcujícím národnostní zášť, 1883 č. 42 kvůli části studie J. Svátka o dvoru Rudolfa II., 1886 bylo zabavení podrobeno celé slavnostní číslo k tisícímu vydání S. aj.). Ze zahraničních událostí S. slovem i obrazem sledoval válku prusko-rakouskou, 1886–87 válečné dění na Balkáně (Z bojiště turecko-slovanského), ale též 1887 příjezd amerických Čechů do Prahy. Z domácích událostí se vedle přírodních kalamit (povodně) S. trvaleji věnoval 1891 Zemské jubilejní výstavě, 1895 Národopisné výstavě, 1898 výstavě architektury a inženýrství. Zvláštní čísla nebo alespoň jejich část zaznamenala životní události představitelů české literatury (S. Čech, J. Neruda, F. Palacký, J. Vrchlický). I některá odbornější témata, zvláště z historie, procházela často celými ročníky (i déle), např. seriál J. J. Kořána Znaky měst a míst českých; významnými dějepisnými pracemi se dále uplatnili F. Dvorský, V. Gabler, A. Gindely, J. Jireček, B. V. Spiess, medicínskými B. Katzer, K. Kuffner a D. Panýrek (i pseud. Jaroslav Květ), ze sociologie E. Makovička (též autor studie Idealismus a realismus v básnictví), přírodními vědami pravidelně J. Baše. Na samém konci 19. století se S. ocitl ve finančních potížích, jež řešil sloučením se Zlatou Prahou. Dosavadní přispěvatelé se s ním rozloučili slavnostní adresou osvědčující redaktorovi Šimáčkovi věrnost jeho směru a ideám a založili poté méně nákladný, výlučně literárně umělecky orientovaný časopis Zvon jako konzervativní protiváhu listům generace 90. let a později čapkovské i nejmladší avantgardní generace.

Na rozdíl od Hálkových Květů se beletrie ve S. zpočátku ocitla v patrné menšině. E. Tonner list výrazně orientoval na poučnou stránku (proto také mezi Květy a S. nevznikla valná konkurence). Vedle toho na začátku beletrii v listu tvořily často domácí i cizí projevy folkloru: národní, krajové i etnické pověsti (F. Bayer, J. K. Hraše, R. Pokorný, J. Soukal, J. Nosek Zádvorský, pověsti pražských Židů), pohádky a písně české (staročeské havířské, vánoční) i cizí (vlašské, srbské, bulharské, kavkazských Čerkesů, mohamedánských Srbů, haličského lidu aj.). Záhy ovšem podíl beletrie začal i ve S. narůstat. *Poezie* však nebyla výrazně profilována; často byla zastoupena příležitostnými verši k významným událostem i jubileím osobností, mezi ostatními převládala historická epika. Při absenci májovců (s výjimkou A. Heyduka; J. Neruda vystoupil ve S. až 1879, V. Hálek ani po sloučení s Květy) utvářeli její profil spíše různorodí generační souputníci teprve začínajících lumírovců a ruchovců (S. Čech a J. Vrchlický se svorně objevili poprvé 1871), někdy i budoucí význační prozaici a dramatici svým juvenilním veršováním (J. Holeček, A. Jirásek, K. V. Rais, L. Stroupežnický, A. V. Šmilovský). Na začátku 80. let a pak za redakce M. A. Šimáčka postupně do S. pronikali tehdy nejmladší autoři J. S. Machar (i pseud. Ant. Rousek), A. Sova (i pseud. Ilja Georgov), F. X. Svoboda, A. E. Mužík a mladší následovníci lumírovců I. Geisslová, R. Jesenská, B. Kaminský, A. Klášterský (i pseud. Petr Jasmín a A. K. Lešan), A. Klose aj. Zcela stranou zůstala symbolistická a dekadentní tvorba generace 90. let i práce začínajících autorů z konce století (s výjimkou V. Dyka, pseud. Viktor Souček). *Prózu* ve S. reprezentovaly hlavně romány (publikované na pokračování) tehdejších předních autorů. V prvním ročníku se představil G. Pfleger Moravský Paní fabrikantovou, poté následovali zvláště J. Arbes (Moderní upíři, Zborcené harfy tón), V. Beneš Třebízský (Povídky karlštejnského havrana), K. M. Čapek Chod (Nejzápadnější Slovan), A. Jirásek (Na dvoře vévodském, Konec a počátek, Filozofská historie, Poklad, Mezi proudy), V. Mrštík (Pohádka máje), K. V. Rais (Zapadlí vlastenci, Kalibův zločin, Skleník, Na lepším), K. Světlá (Poslední paní Hlohovská, Černý Petříček, Nemodlenec, Miláček lidu svého), F. X. Svoboda (Rozkvět), R. Svobodová (Ztroskotáno), M. A. Šimáček (U řezaček, Manželé Strouhalovi, Otec, Štěstí, Světla minulosti, Bratři a zejména Ze zápisků phil. stud. Filipa Kořínka pod. pseud. Martin Havel); dále B. Janda Cidlinský, O. Pinkas, S. Podlipská, J. Svátek, V. Vlček. Rozhodnou převahu v průběhu první fáze S. nabyla historická povídka i román s vůdčími reprezentanty V. Benešem Třebízským, B. Jandou Cidlinským a A. Jiráskem, v menší míře povídka vesnická (raný A. Jirásek a romány K. V. Raise) a z maloměsta a také z prostředí dělnického (G. Pfleger Moravský, M. A. Šimáček), nechyběly ani humoresky a humoristické práce (A. Gallat aj.). Silně zastoupena byla cestopisná próza přinášející současně poučení i zábavu. Pocházela jak

od zkušených cestovatelů (O. Feistmantel, E. Holub, J. Kořenský, Č. Paclt, A. Stecker, J. Wünsch), tak od autorů představujících domácí památná místa (E. Herold na pokračování publikoval spis Malebné cesty po Čechách) i autorů příležitostných cestovatelských zážitků (J. Durdík, J. Holeček, J. Jireček, J. Štolba). Na hranici mezi beletrií a naučnou literaturou se pohybovaly příspěvky dotýkající se místopisu a různorodých projevů folkloru; k jejich nejčastějším autorům tu patřili J. Herben, J. F. Hruška, J. Klvaňa, J. Máchal (i podp. Hanuš Máchal), J. V. Prášek, F. Řehoř, P. Sobotka, F. Stránecká, T. Škrdle, F. A. Šubert, M. Václavek, F. V. Vykoukal, Č. Zíbrt. – Od počátku listu až do 1886 (roč. 20) byly jeho takřka rovnocenně významnou součástí verše a prózy *v překladech.* Vedle raných ukázek písní různých slovanských národů z dílny J. Holečka na sebe upozornili tlumočnickou všestranností zvláště dva autoři naznačující také generační rozpětí přispěvatelů: nejstarší F. Doucha uvádějící autory anglické, italské, ruské, polské, slovinské, lužickosrbské, mj. A. S. Puškina, G. G. Byrona, znělky T. Tassa i ukázky z poém L. Ariosta (Zuřivý Roland) a Portugalce L. de Camõese (Lusovci), a o více než čtyřicet let mladší J. Vrchlický (první překlad až 1883), publikoval ukázky z poezie americké (H. W. Longfellow), italské (G. Carducci) i francouzské (Ch. M. Leconte de Lisle). Z anglosaské poezie se nejčastěji objevovaly práce R. Burnse, jež uváděli E. B. K. (Kaizl), K. Chudoba a I. Tkáč, a A. Tennyssona v podání F. Krska a P. Sobotky. Dále verše z angličtiny překládali i V. Černý a A. E. Mužík, ukázky z Byronovy Childe Haroldovy pouti V. A. Jung. Z francouzských básníků nejčastěji místo v listu zaujímali P. J. Béranger (J. Kálal, M. Krajník, B. Peška), F. Coppée (O. Mokrý, L. Tesař) a A. Theuriet (L. Arietto, L. Tesař). Z německých autorů překládal J. J. Stankovský N. Lenaua (ukázky z Albigenských a z Fausta) a dále V. A. Crha a A. Gallat lyriku H. Heina a H. Dörfl E. Geibela. Italské verše překládal též K. Steinich, španělské J. J. Stankovský, švédské K. Chudoba a J. J. Stankovský, maďarské V. Hornov (S. Petőfi), ukázky z řecké Iliady otiskl F. Šebek, ze staré perské poezie V. Petrů a J. V. Frič, ze staročínské a čerkeské opět V. Petrů, z arménské A. Šnajdauf. Ze slovanských literatur se největší pozornosti S. těšila polská poezie, zvláště A. Mickiewicz (F. Doucha; F. Kvapil i pod pseud. Fr. Žherský a šifrou Fr. Ž.; V. Pakosta), J. Słowacki (J. Goll, F. J. Buryan, V. Štulc) a J. I. Kraszewski (F. Holinka pod pseud. F. H. Čáslavský, F. Chalupa, C. L. Frič); z mladších pak A. Asnyk (F. Chalupa, F. Kvapil, H. Mejsnar) a M. Bałucki (J. Konĕrza, O. Sadovský). Polské poezii se ještě věnovali L. Arietto, J. Hudec (M. Konopnicka), E. Jelínek, J. Nečas, V. Pakosta (Z. Krasiński) a F. M. Vrána. Ruskou poezii vedle A. S. Puškina (v podání F. Douchy) reprezentovali hlavně M. J. Lermontov (A. Durdík, i šifra A. D.) a N. A. Někrasov (F. Chalupa a H. Mejsnar), další ruské autory uváděli V. Pakosta a R. Pokorný. Z ukrajinské poezie se na T. Ševčenka soustředili J. Kolář a A. Durdík, dále ji překládali i J. Dunovský a R. Pokorný. Z jihoslovanské poezie chorvatskou představovali J. Tesař, srbskou J. Hudec a slovinskou (F. Prešeren) J. Penížek; bulharskou poezii překládali F. Chalupa a F. Říha. Také v překladech prózy převažovaly obsáhlé práce na pokračování, zvláště romány I. S. Turgeněva Otcové a děti (šifra B. B-á), Dým (F. Mach), V předvečer (K. Chudoba) a Novina (J. Řežábek), další jeho prózy uváděli Pavel Durdík a F. Mach. Z ruských prozaiků dále překládali V. Tille (pseud. V. Říha) N. V. Gogola, V. Vlasák M. J. Saltykova-Ščedrina, další autory F. Chalupa, P. Sobotka, K. Špecingrová a F. Štěpán. Z polské prózy vyšel na pokračování román J. I. Kraszewského Zábora v překladu C. L. Friče, oblibě se těšil M. Bałucki (J. Konĕrza, A. Schwab-Polabský), dalším autorům se věnovali F. Holinka (pseud. F. H. Čáslavský), J. Hudec a V. Mayerhofer, ukrajinským J. Dunovský, J. Kolář, K. Špecingrová, chorvatským F. Fahoun, J. Kouble a J. Tesař, slovinské literatuře J. Penížek a srbské J. Hudec, bulharské F. Říha a F. Marjanko. Ze západních literatur největšího zastoupení dosáhla próza francouzská, z níž překládali G. Sandovou J. V. Frič, É. Zolu V. Mayerhofer, F. Coppéea a A. Theurieta L. Tesař, další autory pak B. Augustinová, J. J. Benešovský-Veselý, B. Frida, B. Herbenová (podp. B. Foustková), E. Musil Daňkovský, A. Pražák, J. Sever, E. Züngel. Z angloamerické literatury se V. Černý orientoval na Ch. Dickense, J. J. Benešovský-Veselý, A. Koudelka a M. Kavánová na F. B. Harta a J. Sever na E. A. Poea; ze španělské prózy překládali T. Hrubý a A. Koudelka, ten i z italské vedle J. J. Benešovského-Veselého, K. Steinicha,

V. M. Louženského a F. Povera. Nizozemskou i dánskou prózu převáděl hlavně V. Petrů, maďarskou F. Brábek (i šifry F. Bbk a Fr. Br.) a J. L. Hrdina (M. Jókai, K. Mikszáth), rumunskou J. U. Jarník a J. Bulava. – V pojednáních *o literatuře a umění* podstatná role připadla zpravidla anonymním životopisům významných osobností, z velké části uměleckých. Tyto práce se přes svou rozdílnou hodnotu staly podnětným souborem informací o historii i přítomnosti kulturního života. Některé z nich psal A. Rybička (rozvedl je posléze v knize Přední křisitelé národa českého; J. Fučík předpokládá, že se na nich autorsky podíleli též E. Tonner a F. Čenský, možná i V. B. Nebeský a K. Sabina). Jinak jednoznačně převažovaly studie o starší literatuře (B. V. Spiess: Česká povídka po roce 1620, a dále staročeské dramatické hry, milostná píseň, časoměrná poezie v Čechách, latinské básnictví u nás na konci 15. a v 16. století) a z obrození zejména (na pokračování) listáře (F. Čenský: Z dob našeho probuzení, A. Rybička: Pomůcky k listáři bibliografickému); vlastní rubrika *Umění a literatura* obsahovala jen stručné informace z kulturního dění (nikoli uměleckou kritiku). Změna nastala nejprve v divadelním referátu, když se jej 1870 (roč. 4) ujal J. Durdík (šifra D.), jenž již zpočátku vyvolal první polemické reakce obsáhlou analýzou hry V. K. Jeřábka Služebník svého pána. Postupně Durdík rozšířil pozornost i na literaturu (vyšla zde též proslulá kritika sbírky V přírodě V. Hálka) a jeho pojednání až do 1873 dominovaly kulturní stránce listu. V referování o umění docházelo jen pozvolna ke specializaci. K divadlu nejdříve přibyla opera v posudcích V. V. Zeleného (i šifry V. V. Z. a Z.), občasné literární referáty psali O. Mokrý (Přehled české literatury v roce 1876) a F. Bílý (na pokračování posudek Václava z Michalovic S. Čecha). S příchodem redaktora M. A. Šimáčka nastalo výraznější oživení uměleckých rubrik a došlo i k další specializaci. Krátce o divadle psal (i studie) J. L. Turnovský, než rubriku obsadil sám Šimáček (i šifra M. A. Š.) a posléze se o ni dělil s šifrou P. Výtvarnému umění se věnovala R. Tyršová (i šifra R-T-á), literární referáty obstarával především F. V. Vykoukal (i šifry F. V. V., V., -a). V. V. Zeleného od 1890 v hudebním referátu nahradili K. Knittl, poté F. K. Hejda (šifra Hda.) a K. Teige (šifra Tg.), o výtvarném umění pak psali K. M. Čapek Chod, J. Herain a K. B. Mádl. Literární publicistikou přispěli i J. Herben, E. Krásnohorská, P. Moudrá, V. Štech aj. Několik článků se zabývalo i stavem časopisectva, mezi nimi na pokračování stať K. Sabiny (šifra K. S.) Paleček a jeho doba (1869), J. Jirečka časopisectvu před půl stoletím a F. Chalupy přehled dosavadních devatenácti ročníků S. S literárněvědnými studiemi o novější české literatuře často ve S. vystupovali i spisovatelé, soustavně zvláště J. Arbes (K. H. Mácha, J. J. Kolár, Z duševní dílny básníků), L. Quis (K. Havlíček Borovský, F. L. Čelakovský), J. Herben (moravští buditelé) a též odborněji laděnými články k jubileím i úmrtím S. Heller (S. Čech), A. Jirásek (B. Jelínek), L. Quis (J. Neruda), J. Zeyer (V. Náprstek) aj. Z literárních historiků se starší literaturou zabýval hlavně J. Truhlář, obrozenskou F. Bačkovský, F. Bílý (P. J. Šafařík), V. Brandl (na pokračování práce o K. J. Erbenovi), F. Dvorský (obrozenské divadlo), J. Jakubec (J. Kollár), F. X. Prusík (bratři Thámové), B. V. Spiess (P. Šedivý), J. Vlček (předbřeznová poezie), novější literaturou F. Chalupa (K. Světlá), J. E. Kosina (S. Čech) a J. Voborník (S. Čech). Studie o výtvarném umění ve S. publikovali hlavně M. Tyrš (kompozice v umění), R. Tyršová a K. B. Mádl. J. Arbes zasahoval i do oblasti cizích literatur (G. G. Byron, V. Hugo, E. A. Poe), o románských literaturách, ale též o A. Tennyssonovi psal J. Vrchlický, o commedii dell'arte a G. Sandové J. V. Frič, o francouzském dramatu E. Bozděch, o soudobém pařížském divadle V. Tille, později o novějších francouzských autorech V. Hladík (H. Taine, G. de Maupassant, Loti contra Zola), K. Chudoba se zabýval R. Burnsem, F. Doucha G. G. Byronem, K. Kučera H. Ibsenem, T. Hrubý P. Calderónem de la Barca a římským Q. Horatiem Flaccem. Z ruské literatury obsáhlou studii na pokračování o M. J. Lermontovovi uveřejnil F. Provazník, o Evženu Oněginovi A. S. Puškina P. Durdík, o V. A. Žukovském A. Durdík, o L. N. Tolstém K. Štěpánek, o I. S. Turgeněvovi F. Menčík, o ruském divadle V. Mrštík. Z polských autorů se E. Krásnohorská věnovala A. Mickiewiczovi, F. Kvapil A. Asnykovi, z ukrajinských B. Zaleskému R. Pokorný a autorům lužickosrbským A. Černý. O Slovinci F. Prešerenovi psal Jan Ježek, o perském Firdausím V. Petrů. Zastoupeni byli i autoři slovenští portrétem S. Tomášika od J. Holečka a A. Sládkoviče od V. Houdka. Ač podle dobových svědectví, a to

i z řad autorů generace 90. let patřil M. A. Šimáček k tehdy nejliberálnějším redaktorům, dostal se právě s nimi a zejména s F. X. Šaldou do jednoho z nejprudších konfliktů, jenž se zčásti odehrával i na stránkách S. Nejprve kvůli Šimáčkově pochvalné recenzi sbírky A. Klášterského Noční violy a následně pro způsob korigování příspěvků V. Mrštíka, A. Sovy a F. X. Svobody. Všichni tři autoři se přiznali, že si na Šimáčkovu praxi Šaldovi stěžovali, zvláštním prohlášením se na stranu redaktora rezolutně postavil J. S. Machar, když zdůraznil, že v době, kdy byl všude jinde odmítán, nacházel útočiště právě ve S. (Přes ostrost sporu jeho průběh neovlivnil vznik manifestu Česká moderna na podzim 1895, jejž J. S. Machar podepsal s ostatními účastníky polemik a měl dokonce zásadní podíl na jeho formulaci.) – *Verše* v průběhu více než třiceti let existence S. publikovali: K. Adamec (posmrtně), B. Adámek, J. Arbes (pseud. Vacslav Žalov), L. Arietto (i podp. L. Šebek), L. Arleth, J. Baše, V. M. V. Bělohrobský (posmrtně), V. Beneš (Šumavský), R. Bort, L. Brtnický, K. Bubník, A. Bulant (pseud. Ant. Křesýnský i Křesynský), O. Bystřina, J. B. Ceyp z Peclinovce (šifra C. z P.), A. Čapek, S. Čech (i šifra Sv. Č.), E. Čenkov, B. Čermák, A. Černý (pseud. J. Rokyta), J. Červenka, A. Červinka, K. Červinka, G. Dörfl, A. B. Dostal, F. Doucha, F. K. Drahoňovský, J. Dunovský, J. Durdík, J. Dürich (pseud. Josef Josefovič), X. Dvořák, V. Dyk (i pseud. Viktor Souček), B. Forman, J. V. Frič, I. Geisslová, B. Grünwald, J. Haasz, K. B. Hájek, F. Hajniš, B. F. Hakl, J. Herben, J. Herda, F. Herites, A. Heyduk, J. Holeček, V. Hornov, J. L. Hrdina, J. V. Hrubý, J. Hubáček, J. Hudec, B. Jablonský (i v polštině), J. V. Jahn, Jos. Jakubec, B. Jelínek, R. Jesenská, Jan Ježek, Jos. Ježek, A. Jirásek, V. H. Jirota, V. Kalbač (i šifra V. K.), B. Kaminský, S. Kapper, A. Klášterský (i pseud. Petr Jasmín a A. K. Lešan), O. Klazar, A. Klose, J. E. Kosina, J. Košín z Radostova (podp. J. Košín), A. Koukl, J. Kozel, J. Kožíšek, M. Krajník, E. Krásnohorská, J. Kratochvíl, L. Křikava, J. Křišťan (pseud. Jan Calvi), J. Kubelka, K. Kučera, J. Kuchař, F. Kvapil (i pseud. Fr. Žherský), J. Kvapil, K. Leger, L. Lošťák, J. S. Machar (i pseud. Ant. Rousek), F. Marjanko, J. Martinec, P. Maternová, E. Miřiovský, O. Mokrý, B. Mühlsteinová, A. E. Mužík, J. Nečas, F. Nečásek, J. Neruda (mj. Romance o Karlu IV.), J. Nosek Zádvorský, J. Patrný, F. Pečinka, F. Pěčka Místecký, R. Pokorný, F. S. Procházka, L. Quis, K. V. Rais, F. J. Rypáček (pseud. Jaroslav Tichý a Světimír Smutenský), O. Sadovský, F. Sekanina, J. V. Sládek, A. Sova (i pseud. Ilja Georgov), J. Spáčil Žeranovský (podp. Jan Žeranovský), L. Stroupežnický, B. Studničková, F. X. Svoboda, F. X. Šalda, M. A. Šimáček (i pseud. Jaroslav Orlov), F. Šimeček, K. Šípek, F. Šír, A. Škampa, A. V. Šmilovský, A. Šnajdauf, V. Šolc, V. Štulc, F. Táborský, L. Tesař, J. Tvrdík, K. M. D. Villani (podp. Karel baron Vilani), F. M. Vrána, J. Vrchlický, J. Wenzig, J. Zeyer, S. Zima, E. Zítek, E. Züngel (i šifra E. Z.), Slovák S. Hurban Vajanský (podp. Vajanský) aj. – *Prózy* v S. publikovali: P. Albieri, J. Antoš, O. Auředníček, V. Beneš Šumavský, V. Beneš Třebízský (i pseud. Václavovič), J. Bittner, J. Braun, K. M. Čapek Chod, S. Čech (i šifra S. Č.), A. Černý, J. Dunovský (i pseud. J. D. Hradišťský), F. Dvorský, M. Fabkovičová, A. Gallat, I. Geisslová, B. Grünwald, J. S. Guth Jarkovský (podp. Stanislav Jarkovský), B. Havlasa, J. Havlík, F. K. Hejda, S. Heller, F. Herites, I. Herrmann, V. Hladík, F. S. Holeček, J. Holeček, J. M. Hovorka, J. K. Hraše, J. L. Hrdina, J. Hrubý, F. Chalupa, J. V. Jahn, M. Jahn, Jos. Jakubec, B. Janda Cidlinský (podp. B. Janda), G. Jaroš-Gamma (podp. G. Jaroš), O. Jedlička, B. Jelínek, E. Jelínek, R. Jesenská (pseud. Jeroným Věžník), Jos. Ježek, A. Jirásek, B. Kaminský, I. Klicpera, A. Klose, J. D. Konrád, J. J. Kořán, A. Koukl, E. Krásnohorská, R. J. Kronbauer, J. Krušina ze Švamberka, L. Křikava, J. Lacina (podp. Kolda Malínský), K. Leger (i pseud. Lenský), J. Lier, V. Lipovský, V. Lužická, P. Maternová, O. Mokrý, A. Mrštík, V. Mrštík, A. V. Nevšímal, J. Nosek Zádvorský, T. Nováková, F. J. Peřina, G. Pfleger Moravský, O. Pinkas, S. Podlipská, G. Preissová, K. V. Rais, E. Rüffer (šifra E. R.), F. J. Rypáček (pseud. Světimír Smutenský), V. Řezníček, K. Sabina (šifra K. S.), V. A. Semík, A. H. Sokol, J. Soukal, J. J. Stankovský, F. Stránecká, L. Stroupežnický, B. Studničková, J. Sumín, K. Světlá, F. X. Svoboda, R. Svobodová, M. A. Šimáček (i pseud. Martin Havel), K. Šípek, J. K. Šlejhar, A. V. Šmilovský, V. Štech, J. Štolba, F. Téver, J. Thomayer (pseud. R. E. Jamot), V. Tille (pseud. V. Říha), J. J. Toužimský, E. Tréval, F. Turinský (posmrtně), F. Vavák (posmrtně), B. Viková-Kunětická (podp. Božena Kunětická), V. Vlček, Z. Winter, J. Zeyer, E. Zítek, Slovák M. Kukučín aj.

LITERATURA: ● ref. S.: F. Schulz, Čes. obzor literární 1, 1867/68, s. 138; H-a (H. Babička), Koleda 1879, č. 2, příl.; an., Pokrok 23. 11. 1879; an., tamtéž 16. 7. 1880; K. V. Dvořák, Lit. listy 1885, s. 245 a 258 (k tomu F. Bačkovský, tamtéž, s. 282 a poznámka redakce, s. 282); an., Čas 1, 1886/87, s. 204; J. Nedvídek, Vlasť 3, 1886/87, s. 210, 284 a 351; B. Š., Hlídka lit. 1888, s. 312 ●; E. Tonner: Z pamětí redaktorových, Světozor 1886, s. 610; F. Chalupa: Devatenáct ročníků S., Světozor 1886, s. 613 a pokr.; R. Tyršová: S. a výtvarné umění, tamtéž, s. 614; an.: Poprvé vystoupili ve S., Světozor 1887, příl. č. 52, s. 24 a 1889, č. 1, s. 2; J. Hejný: Poezie v našich listech beletristických, Vlasť 8, 1891/92, s. 77 a 158; ● ke sloučení se Zlatou Prahou: an., Zlatá Praha 17, 1899/1900, s. 108; an., PL 5. 1. 1900; J. S. Machar, Besedy Času 1900, s. 7; an., Samostatnost 1900, s. 9; B. Viková-Kunětická, NL 26. 1. 1900 ●; Petr Černý (J. Fučík): Paměti Světozoru, Světozor 1941, s. 28 a pokr. → (část) ČLit 1958, s. 3; an.: Sedmdesát pět let od založení S., Nár. práce 12. 6. 1942; F. Vodička in Poznámky vydavatelovy (shrnutí sporů o redakční praxi M. A. Šimáčka), in F. X. Šalda: KP 2 (1950, s. 375); (k polemikám a generačním sporům v 90. letech viz též rubriku LITERATURA hesla M. A. *Šimáček*).

jz, zp

Světozor (3)

1900–1943

Zpravodajsky zaměřený ilustrovaný časopis pro široký okruh čtenářů, který takřka po půl století zachycoval v obrazech i slovem aktuální domácí i zahraniční politické, společenské, kulturní, přírodní a sportovní dění; jeho zprvu významnou složku tvořila i domácí a cizí beletrie, pojatá jako zábavný protějšek informační a poučné části listu.

Titul: 1900/01–1903/04 (roč. 1–4) Ilustrovaný svět; 1904/05–1943 (roč. 5–43) Světozor. – *Podtitul:* 1900/01–1901/02 (roč. 1–2) Velké vydání Besed lidu; 1902/03–1908/09 (roč. 3–9) Světová kronika současná slovem i obrazem. Časopis pro zábavu i poučení, od 1905/06 … a poučení, v titulcích jednotlivých čísel navíc ještě Týdeník zábavný a poučný; 1909/10–1920/21 (roč. 10–21) Týdeník zábavný a poučný. Světová kronika současná slovem i obrazem; 1921/22–1925/26 (roč. 22–26) Časopis zábavný a poučný. Světová kronika současná slovem i obrazem; 1926/27–1927/28 (roč. 27–28) Týdeník zábavný a poučný. Světová kronika současná slovem i obrazem; 1928/29–1931/32 (roč. 29–32) bez podtitulu; 1933–34 (roč. 33–34) Obrázkový týdeník dnešní doby; 1935 (roč. 35) Ilustrovaný týdeník moderní doby; 1936–43 (roč. 36–43) bez podtitulu. – *Redaktoři:* 1900/01–1912/13 (roč. 1–13) A. E. Mužík, zároveň 1907/08–1908/09 (roč. 8–9) redaktor obrazové části K. V. Muttich; 1913/14–1914/15 (roč. 14–15) do č. 8 A. E. Mužík, O. Štáfl, J. V. Otto, č. 9–37 K. Houžvička, tj. Vika, O. Štáfl, č. 38 J. V. Otto, O. Štáfl, od č. 39 A. E. Mužík, J. V. Otto, O. Štáfl; 1915/16–1920/21 (roč. 16–21) do č. 16 A. E. Mužík, J. V. Otto, O. Štáfl, od č. 17 A. E. Mužík, O. Štáfl; 1921/22–1924/25 (roč. 22–25) do č. 14 A. E. Mužík, od č. 15 jen odpovědný redaktor J. Loukota; 1925/26–1929/30 (roč. 26–30) E. Bass; 1930/31–1931/32 (roč. 31–32) J. Čapek, B. Herold, O. Kerhart; 1933–39 (roč. 33–39) do č. 19 P. Altschul, od č. 20 E. Štýbr; 1940 (roč. 1940) do č. 23 E. Štýbr, od č. 24 F. Němec; 1941 (roč. 41) do č. 31 F. Němec, od č. 32 M. Rücklová; 1942 (roč. 42) do č. 8 M. Rücklová, od č. 9 F. Němec; 1943 (roč. 43) F. Němec, přitom od 1940 od č. 24 do 1943 (roč. 40–43) uváděn jako odpovědný redaktor V. Bartůněk. – *Majitel, vydavatel, nakladatel:* 1900/01–1919/20 (roč. 1–20) J. Otto, v Praze; 1920/21–1931/32 (roč. 21–32) nakladatelství J. Otto, společnost s r. o. v Praze; 1933 (roč. 33) P. Altschul; 1934–39 (roč. 34–39) do č. 19 Vydavatelství Světozora, Dr. P. Altschul v Praze, od č. 20 E. Štýbr; 1940 (roč. 40) do č. 23 E. Štýbr, od č. 24 Orbis a. s.; 1941–43 (roč. 41–43) Orbis a. s.; vše Praha. – *Periodicita:* 1900/01–1901/02 (roč. 1–2) čtrnáctideník, 26 čísel; 1902/03–1919/20 (roč. 3–20) týdeník, 52 čísel, 1920/21–1925/26 (roč. 21–26) čtrnáctideník, 26 čísel, 1926/27–1931/32 (roč. 27–32) týdeník, 52 čísel; roč. 1–32 od podzimu do podzimu (září nebo říjen); 1933–41 (roč. 33–41) týdeník, 52 čísel v rámci kalendářního roku; 1942 (roč. 42) zprvu nepravidelně dvakrát měsíčně, od č. 14 měsíčník, jen 18 čísel; 1943 (roč. 43) jen 3 čísla. – *Příloha:* 1929/30–1931/32 (roč. 30–32) Světozor (samostatné číslování).

Záhy po sloučení Šimáčkova Světozoru se Zlatou Prahou rozhodl se nakladatel J. Otto využít obliby zaniklého listu a vydávat jeho obdobu ve svém nakladatelství. Zřejmě vázán slučovací smlouvou mezi nakladateli, pojmenoval ho Ilustrovaný svět a teprve po čtyřech ročnících přejmenoval na S. List byl od začátku koncipován jako lidovější protějšek k umělecky náročnější a nákladně vydávané Zlaté Praze. Jeho redaktorem se stal A. E. Mužík, který současně už řídil u Otty Besedy lidu. S nimi tak byl nový list svázán nejen osobou redaktora, ale také svým zaměřením (obraz a slovo, poučení i zábava), určením (pro nejširší čtenářské vrstvy) a nakonec i prvním podtitulem Velké vydání Besed lidu. Při změně názvu (1904) redakce sice zdůraznila přímou spojitost nového titulu s Ilustrovaným světem, zároveň se však jednoznačně přihlásila ke svému předchůdci: „Dnešním číslem křísíme zde nové, na čas od-

mlčevší se jméno listu; jméno jistě ctihodné, které ke kulturnímu životu našemu tolik přispělo." S. značně posílil (i díky novodobým technikám) obrazovou část, tvořenou především fotografiemi z oblasti aktuálních politických a společenských událostí i z oblasti kulturní (zejména reprodukce výtvarných děl). Rozšířil také část textovou, zpestřenou stále se proměňujícími tituly rubrik mapujících rozličné aspekty soudobého dění, ale též rubrik speciálních s tématy z oboru lékařství, módy, sportu i zábavy (šachy, hádanky). Značnou váhu měla v S. i beletrie, tvořící zprvu v rámci čísla kompaktní a rozsáhlý celek představující hlavně prozaické práce domácí i přeložené, často rozměrné a otiskované na pokračování. Příliv prózy však časem slábl, ustupoval zejména cestopisům a popisům krajin a míst z různých končin světa i stále novým zájmovým okruhům, kreslenému i slovnímu humoru, prostoru vyhrazenému dětem, ryze nakladatelským anoncím knih z Ottova nakladatelství (*Co budeme čísti*) či drobným kuriozitám (*Drobty a páperky*). Obrazovou složku zase zčásti ovládlo válečné zpravodajství (rusko-japonská válka, balkánské války) a jedinou rubrikou, která v listu vydržela delší čas, se tak stala *Besídka,* záhy vystřídaná *Kronikou* (jakousi obměnou dřívějších *Fejetonů*), jež v podobě úvah komentovala proměny přírody, svátky a zvyky, jak je přinášel roční koloběh, památné dny, ale též aktuální politické a národnostní vztahy. Od 1907 měla i svého stálého autora (šifra J. P.); tehdy vznikla i příbuzná rubrika *Z víru života,* psaná týmž autorem, ale zejména K. H. Hilarem (pseud. Jacquerit a šifra K. H. H.). Na začátku 1. světové války ji zastoupily *Týdenní hovory,* po cenzurních zásazích nahrazené beletrizovanými *Nedělními besedami* A. Macka (šifry A. M. a M.). Po válce, ve snaze po působení listu jako „republikánského obrázkového zpravodaje", zavedl A. E. Mužík s novou vnější úpravou systém vedoucích jednotlivých rubrik, mezi nimiž se na rok ujal literatury J. Voborník, divadla A. Nečásek a výtvarného umění trvaleji F. X. Harlas; hlavním výtvarným spolupracovníkem se stal H. Böttinger (pseud. dr. Desiderius), jenž také do S. střídmě vnesl karikaturu a humor. Po smrti A. E. Mužíka v březnu 1925 ročník dokončil jako odpovědný redaktor J. Loukota a do čela nového ročníku (1925/26) byl uveden E. Bass, jenž prohlásil, že chce pokračovat v dosavadní tradici listu, být „kukátkářem", který chodil „od vsi ke vsi a zpěvně vysvětloval, co který obrázek znamená", ale kukátkářem „o sto let omládlým a zmodernizovaným". Časopis nato opustila většina literárních přispěvatelů; zároveň 1927 S. vypsal soutěž na krátkou domácí povídku a v překladech se orientoval výrazněji na novější a současnou tvorbu. Bass také rozšířil rubriku komentující a propagující knihy nakladatelství J. Otto (*U Ottů*), kterou nazval po dříve samostatně vycházejícím stejnojmenném nakladatelském měsíčníku (1926–28) a svěřil ji do péče Ad. Veselého, v hojnější míře také začal přetiskovat přímo ukázky z Ottových beletristických publikací; přibyl rovněž humor slovem i obrazem (O. Sekora, O. Mrkvička a V. H. Brunner). Odchod E. Basse na pozici šéfredaktora Lidových novin přivedl 1930 do vedení S. na dva roky J. Čapka, který zavedl samostatně číslovanou stejnojmennou přílohu a přesunul do ní podstatnou část překladů, o něž se opírala i nadále hodnotná beletristická sestava listu. Podstatnější proměna nastala 1933, kdy se vlastníkem a redaktorem S. stal fotograf P. Altschul; zachoval sice všechny jeho dosavadní funkce (čtenáře vyzval, aby „v době nářků a strastí si připravili několik hodin krásné sváteční pohody"), ale změnil jej v duchu zjitřených 30. let výrazně politicky, a to v levicový časopis, v domácích poměrech však kritický ke komunismu a v mezinárodních vztazích sice sympatizující s antifašismem, ovšem s výhradami k situaci v SSSR, zvláště k politickým procesům (svůj postoj charakterizoval jako „znepokojení opravdového přítele"). Rozšířil zvláště informace z kultury: zavedl rozhovory s předními tvůrci všech uměleckých oborů, vstupní portréty činitelů kulturního i politického světa, výrazně obohatil autorský okruh listu, současně však pro jednotlivé druhy umění využíval stálejší spolupracovníky. Místo rubriky U Ottů zavedl jinou, *Z nových knih* (později *Slova a myšlenky*), v níž přetiskoval hlavně verše současných básníků (K. Biebl, V. Nezval, J. Seifert), a též prozaické (V. Neff, J. Drda) a literárněhistorické práce (M. Hýsek). Když P. Altschul musel z rasových důvodů opustit své místo (zahynul 1944 v Terezíně), vystřídali se ve vedení S. krátce za sebou hned tři redaktoři a i ti nasměrovali S. (při povinném, zejména fotografickém záznamu válečných událostí) k současným divadelním premiérám (zejména

u E. F. Buriana) a uváděným domácím i zahraničním filmům. Novým knihám byla určena rubrika *Chvilka u knih,* recenzující spíše tehdejší politickou literaturu než beletrii. Vydávání bylo zastaveno v rámci postheydrichovské perzekuce tisku.

Beletristickou složku S. (podobně jako v Besedách lidu) redakce udržovala na rozhraní mezi reprezentativní, autorsky prvořadě vybavenou Zlatou Prahou a polohou spíše zábavného nového listu. S. nezachycoval proměny literatury a nové proudy, nevyhnul se však ani kritickým výpadům vůči některým směrům (kubismus, futurismus). I tak v něm beletrie v prvním období hrála významnou roli, a to přesto, že próze silně konkurovala pojednání cestopisná (K. Čermák, A. Černý, J. Havlasa, J. Hloucha, V. K. Jeřábek, L. Kuba, T. Nováková, D. Panýrek, A. Pikhart aj.), místopisná (S. Čech, Č. Ostravický, O. Theer aj.), národopisná (F. J. Čečetka, K. Chalupa, L. Rutte, Č. Zíbrt) i sociologická (J. Vorel), črty o přírodě i životopisy významných osobností. Málo zastoupena byla ve S. *poezie,* ze značné části příležitostná (k jubileím, k vypjatým dějinným chvílím a jejich výročím), kterou psal převážně A. E. Mužík. Z ostatních autorů se už jen sporadicky v rozpětí pětadvaceti let objevili F. Cajthaml-Liberté, A. B. Dostal, T. Dubrovská, V. Durych, V. Hánek, J. Havlíček, A. Heyduk, B. Kaminský, A. Klášterský, V. Krofta (epigramy), J. Kuchař, E. Lešehrad, B. Ludvík, J. Lukavský, G. R. Opočenský, F. S. Procházka, F. X. Svoboda, M. Šárecká, J. Vrchlický, Q. M. Vyskočil, J. Zyka Borotínský (i podp. Jaroslav Borotínský), J. Žemla, z pozůstalosti pak S. Čech, ojediněle i J. Borecký, K. Červinka, K. Hašler, F. Kubka (Památce J. Zeyera), A. Macek, L. Quis, A. Sova, ze Slováků v českých překladech J. Botto a P. O. Hviezdoslav. S. zprvu přinášel (podobně jako Besedy lidu) ukázky písemnictví různých národů a etnik (srbské národní písně v překladu J. Holečka, čínské písně, písně bosenských Turků, turecké povídky, lotyšské národní zkazky, korejská povídka, ruská pohádka aj.). Nečetné překlady poezie byly soustředěny hlavně na klasiky: verše J. W. Goetha překládali A. E. Mužík, B. Kaminský a E. A. Hruška, A. Mickiewicze F. Kvapil, M. Konopnickou J. Pelíšek, Italy A. Muťovský, srbskou poezii H. Malířová. Hlavní podíl na beletristické části S. měla *próza,* domácí spíše svým rozsahem než náročností, překládaná více kvalitou, i když byla nepříliš objevně zaměřena na tradiční hodnoty světových literatur. Zvláště v počátcích listu podstatnou část domácích prací obstarávaly romány a novely na pokračování, většinou z dobového maloměstského a venkovského života, dále povídky, humoresky, humoristické obrázky i drobnější črty. Mezi přispěvatele za redakce A. E. Mužíka vstoupili M. Calma, O. Cmunt, R. Čechová, O. Černý, M. Čtrnáctý, K. Dewetter (podp. Karel Vetter), V. Deyl (pseud. Lev Vladyka), M. Fričová, J. Hais Týnecký, K. B. Hájek, L. Hájek Domažlický, V. Hánek, O. Hanuš, J. Hašek, N. Hausková, K. V. Havránek, E. Hegner, F. Herites, K. H. Hilar, A. Horáková, I. Hořica, J. R. Hradecký, J. L. Hrdina, E. A. Hruška, J. Imlauf, J. Jahoda, K. Jonáš, Č. Kalandra, R. Kepka, S. Kovanda, R. J. Kronbauer, E. Kučera, Z. M. Kuděj, F. Langer, K. Leger, B. Ludvík, K. Mašek, J. Müldner, A. E. Mužík, J. Náměstek, A. Nečásek, J. R. Neumann, K. Nový, G. R. Opočenský, J. Osten, J. Pasovský, J. Roden (i podp. J. Rebec), R. Schwarzová, F. Skácelík, L. Suchý, P. Sula, F. X. Svoboda, J. Šimánek, J. Šír, J. K. Šlejhar, O. Theer, A. Trýb, T. Turnerová, A. Velhartický, F. Veverka (pseud. F. Vever), K. Vika, F. P. Vožický, B. Vrbský, Q. M. Vyskočil, K. Weinfurter, A. Zeman, A. Ziegloserová, L. N. Zvěřina, K. Želenský, J. Žemla; ojediněle pak P. Albieri, L. Archleb, L. Arleth, P. Biliánová, K. M. Čapek Chod, E. Čenkov, V. Dyk, P. Fingal, J. Guth-Jarkovský, F. K. Hejda, I. Herrmann, J. Horal, V. Jahn, R. Jesenská, A. Jirásek, K. Kálal, Č. Kramoliš, L. Křikava, A. Piskáček, V. Pittnerová, O. Schäfer, L. Stroupežnický, F. Šípek, A. Wenig, Z. Záhoř a Slovenka Ľ. Podjavorinská. *Překlady* čerpaly zvláště z evropské prózy 19. století, ale i z tvorby současné (avšak pouze do naturalismu, a bez É. Zoly). Nejvíce byla zastoupena literatura francouzská: H. de Balzac, F. Coppée, A. Daudet, A. Dumas st., G. Flaubert, A. France, L. Lemonnier, G. de Maupassant, C. Mendès, M. Prévost, G. Sandová, A. Theuriet, P. Verlaine a francouzsky píšící Vlám M. Maeterlinck; z ruské byl nejbohatěji zastoupen A. P. Čechov a dále F. M. Dostojevskij, M. J. Saltykov-Ščedrin, ale též L. N. Andrejev, A. Averčenko, M. Gorkij, V. G. Korolenko, A. I. Kuprin, V. I. Němirovič-Dančenko, I. N. Potapenko; polskou literaturu reprezentovali

E. Orzeszkowa, B. Prus, W. S. Reymont, H. Sienkiewicz, W. Sieroszewski, K. Tetmajer-Przerwa, S. Żeromski; anglickou Ch. Dickens, G. K. Chesterton, R. Kipling a H. G. Wells; americkou B. Harte, J. London, Mark Twain; italskou zejména G. D'Annunzio a Neera; španělskou J. Echegaray, E. Pardo Bazánová; maďarskou K. Mikszáth. Z německy píšících autorů se v S. uplatnili zejména Rakušané P. Altenberg, H. von Hofmannsthal, A. Roda Roda, pražští Němci G. Meyrink a H. Salus a Němec R. Dehmel. Ze severských literatur S. uváděl Dány H. Ch. Andersena, H. Banga, K. Michaëlisovou a G. J. Wieda, Nory B. Björnsona a K. Hamsuna a Švédy S. Lagerlöfovou a A. Strindberga; z autorů východní Evropy pak Bulhary I. Vazova a Elin Pelina, Chorvata B. Lovriće a Rumuna M. Sadoveanu. Ještě pestřejší byl ve S. soubor překladatelů: celkem se jich v něm uplatnilo přes sto padesát, z nichž někteří se orientovali hned v několika jazycích, další zase jen příležitostně nebo ojediněle. Z významnějších nebo trvaleji publikujících francouzskou literaturu tlumočili J. J. Benešovský-Veselý, A. Gottwald, A. Hušnerová (i ruskou), O. Petrová, P. Projsa, J. Pšenička (i šifry Jar. Pš. a J. Pš.), A. Velhartický, K. Zahrádka (i šifra K. Z.), E. Zemanová (i ruskou), J. Zyka Borotínský (podp. Jaroslav Borotínský), ojediněle též O. Theer a E. Čenkov. Ruským autorům se věnovali O. Cmunt, V. Červinka (i šifra V. Č.), A. Drábek, V. Chodora, A. Kurz, S. Minařík, A. Šlechtová, F. K. Šnepp, V. Unzeitig, F. Veverka (pseud. F. Vever), A. A. Vrzal (pseud. A. G. Stín). Polskou prózu uváděli zejména V. Kredba, J. J. Langner (i šifra J. J. L.), F. Páta (i ruskou, šifry Dr. F. P. a Pá), B. Prusík (i francouzskou a anglickou, tu pod pseud. J. Ščerbinský), J. Rozvoda, K. Rypáček, A. Spáčil, K. Vika; angloamerickou J. Bartoš, V. A. Jung, O. Klazar, K. Mušek, A. Plešingerová; německy psanou A. B. Dostal, E. Janský, J. Reichmann (i francouzskou), M. B. Šárecká (i francouzskou), J. Vičar (i francouzskou), K. Weinfurter; italskou zejména A. Bačkovský (pseud. Jean Rowalski); španělskou A. Pikhart (i šifra Alf. P.), A. Pulda. Ze severských literatur tlumočili dánskou H. Hackenschmied, H. Kosterka (i španělskou), V. Šuman, švédskou V. Petrů (i norskou), norskou F. Tmej (i ruskou, ukrajinskou a polskou), lotyšskou K. Jiskra. Ze slovanských literatur se o uvádění bulharské starali K. Handzel, A. Knotek, K. Strejček (i ukrajinské) a J. Zeman, slovinské A. Dobrovolný (též maďarské, ukrajinské a bulharské), srbské K. Bulíř, J. Doležal (pseud. J. K. Pojezdný), H. Malířová, chorvatské F. S. Jaroš, M. Kozák a F. Veverka (pseud. F. Vever). Z rumunské literatury překládali J. J. Vykydal (pseud. Silva Hlubinský, i z italštiny), z maďarské L. Frič (pseud. L. F. Budínský) a F. Žípek, z turecké B. Justýn a z japonské J. Dlabač. Literární kritika v plném slova smyslu se ve S. za A. E. Mužíka nerozvinula. Za snad jediný její projev lze považovat energicky odmítavou kritiku autorů Almanachu na rok 1914, jinak se informace *o dění v literatuře* soustřeďovaly k jubilejním projevům, někdy obsažnějším, jindy jen informativním, a na často anonymní anonce nových knih z nakladatelství J. Otto. Občas docházelo k pokusům o zavedení recenzentské a literárněhistorické činnosti (V. Dresler, A. Pikhart, B. Prusík, F. Schulz, F. A. Šubert), což se týká i ročního působení J. Voborníka jako redaktora literární části listu (1921/22) a F. Páty na sklonku Mužíkova působení; velmi často se objevovaly recenze anonymní. Významnější podíl měla literatura v S. ještě 1915/16 ve vyprávěních o tvůrčích počátcích našich spisovatelů a 1918/19 ve zpovědích autorů, jak pracují (J. Guth, E. Krásnohorská, J. S. Machar, A. E. Mužík, K. V. Rais, A. Stašek). Jména spisovatelů se občas objevovala také pod články, které se týkaly i jiných oblastí (R. Jurist, A. Macek, E. Vachek, činnost legií popisovali J. Kopta, F. Langer, R. Medek). Oproti literatuře získala *kritika divadelní,* byť jen na dva roky (1907/08, 1908/09), silné postavení v pravidelných soudech K. H. Hilara (pseud. Jacquerit, Oskar Frank a šifry K. H. H. a O. F.), po kratší dobu se kritice hudební věnovala šifra ma. – Nástup E. Basse i jeho pokračovatele J. Čapka vedl k radikální redukci průměrné původní prózy, *verše* pak zmizely vůbec a jen poskrovnu se časem vracely (nově jen J. Mach a J. S. Machar, se satirou E. Bass), a to především v překladu ve směsi starší (J. W. Goethe, H. Heine, J. Kochanowski) i soudobé poezie (H. Rousseau, B. Brecht) v převodech O. Fischera, J. Kamenáře a E. Basse (i šifra B.), za Čapka k nim přibyl ještě P. Valéry, tlumočený J. Palivcem. *Prózu* jednoznačně ovládly překlady a jen ojediněle se představili čeští autoři: vedle ně-

kolika jednotlivců vystupujících již za redakce A. E. Mužíka šlo povětšinou o autory výrazné, jako byli E. Bass, K. Čapek (Případ Selvinův, s ilustracemi bratra Josefa), B. Klička (vítěz soutěže S. na nejlepší krátkou povídku), J. Kopta, F. Kučera, R. Medek, Z. Rón (druhý v soutěži), V. a E. Řezáčovi, E. Synek, za Čapka pak O. Dub, A. C. Nor, M. Pachnerová, znovu po letech K. Poláček, dále V. Prokůpek, M. Pujmanová, N. Tučková, V. Vančura. O směřování S. k drobnějším prozaickým útvarům svědčí jak soutěž na kratší povídku, tak výběr překladů za obou redaktorů, tíhnoucí k větší zábavnosti, k příspěvkům humoristického, detektivního, dobrodružného, senzačního nebo utopického rázu, nejčastěji od anglicky píšících autorů (O'Henry, A. Christie, W. Irwing, J. K. Jerome, M. Kennedyová, S. Leacock), dále Francouzů (T. Bernard, A. Dumas st.) a Rusů (J. I. Zamjatin, M. M. Zoščenko). Tuto orientaci dále podpořily práce Itala M. Bontempelliho, Dána K. Rasmussena, Švéda H. Zetterströma. Současně byli uváděni přední doboví autoři, Francouzi H. Barbusse, A. Gide, M. Jacob, V. Larbaud i surrealista Ph. Soupault, Rusové I. E. Babel, I. A. Bunin, V. M. Inberová, V. P. Katajev, N. S. Leskov a M. A. Šolochov, Italové G. Papini a L. Pirandello, Angličan J. Galsworthy, Rumun M. Sadoveanu, Norka S. Undsetová, Srb B. Nušić, Slovinec I. Cankar a Ind R. Thákur. Ročníkem 1928/29 pak procházel na pokračování (i filmovým zpracováním proslulý) román E. Ferberové Loď komediantů, zde ještě s titulem Divadelní loď. Za redakce J. Čapka se objevily překlady Stendhala, A. N. Tolstého, Th. Hardyho, H. Manna, R. M. Rilka a také F. Kafky. Čapek ve S. uplatnil na pokračování i román S. Lewise Muž, který znal prezidenta (v překladu E. Vajtauera) a též próza W. Irwinga. V dosti obměněné sestavě překladatelů, většinou jinak neznámých nebo anonymních, na sebe upozornili převody z francouzské literatury E. Bass a J. Mach, z ruské J. Hejda, E. Jurčinová a V. Koenig, z italské V. Jiřina a R. Kafka, z německé A. Horský, ze španělské Z. Šmíd, z dánské H. Hackenschmied, z maďarské F. P. Vávra a L. Šupka a z literatury ruské, polské a bulharské F. Bicek, jenž si za Čapka přibral i literaturu německou. Tehdy také zaznamenal S. nástup univerzálních překladatelů z několika jazyků: tak O. F. Babler tlumočil z ukrajinštiny, slovinštiny a němčiny, J. Lipanský z francouzštiny, italštiny a němčiny (vedle F. Bicka i F. Kafku), V. Novotná z angličtiny, vlámštiny a švédštiny, F. Šádek ze slovinštiny a maďarštiny, N. Tučková z francouzštiny a italštiny. Angloamerickou literaturu dále ještě uváděli nově F. Glaser a E. Vajtauer, ruskou J. Kojecký a H. Tejkal, francouzskou S. Jílovská (i šifra St. J.), H. Müllerová a B. Štěpánek, čínskou J. Průšek a lužickosrbskou F. Páta. Jen příležitostně se za obou redaktorů ve S. vyskytovaly *stati o literatuře a umění*. Většinu místa s touto tematikou zabraly přetisky pojednání o knihách nakladatelství J. Otto z denního tisku a jen ojediněle se z různých stran k literatuře za (a vedle) E. Basse (i šifra B.) vyjadřovali P. G. Bogatyrjev, J. Červený, E. Jurčinová, A. Novák, F. i J. Páta, K. Plicka, V. F. Suk, F. Šimek, J. Vrba; o divadle psali J. Frejka, J. Hilbert, E. Konrád; o výtvarném umění F. Janoušek a V. V. Štech. Společenskému dění se věnovala M. Jesenská (i podp. Milena) a další neliterární tematice ještě K. Engliš, A. Fuks, J. Herben, J. Kvapil a Z. Wirth. Za J. Čapka se dále ojediněle literaturou zabývali Z. Nejedlý, historik H. Traub a M. Weingart, divadlem A. Brousil. S různými dalšími, zvláště kulturními pojednáními vystoupili F. Gel, M. Kratochvíl, F. Kupka, J. J. Paulík, ze Slováků J. Poničan. – Ač se převzetím S. fotografem-profesionálem P. Altschulem stala prioritní záležitostí obrazová část listu, zaznamenala i textová složka zvýšený důraz na bezprostřední kulturní dění, jež navíc zahrnulo vedle literatury, divadla, výtvarného umění a hudby i architekturu, film a fotografii. Redaktor také ustavil pro jednotlivé druhy umění stálejší spolupracovníky, kteří vlastně poprvé vnesli na stránky S. jistou recenzentskou soustavnost, a to navzdory všem omezením, daným rozptylem zájmů, které měl list obhospodařovat. Zato vlastní *beletrie původní i přeložená* se ocitla na okraji, byla zaznamenávána hlavně v kritických referátech. Poezie téměř zmizela, i když se s ní vedle několika autorů, kteří jako básníci zůstali neznámí, v listu mihli i J. Hora a J. Mach, v nedokončeném posledním ročníku i F. Listopad a spolu s nimi i J. Bartuška a D. C. Faltis. Ani próze se příliš nedařilo. Také v ní se, zvláště v posledních válečných ročnících, projevovali dále se neexponující autoři, ze známějších přibyli za Altschulovy redakce jen K. J. Beneš, E. Fiker,

J. Grmela, E. F. Míšek, J. Mucha (črty a referáty ze zahraničí, zvláště z Francie), M. Pachnerová, J. R. Vávra, G. Včelička a F. Velkoborský; po 1939 soustavněji ještě J. Brdečka (causerie s vlastními ilustracemi), J. Černý, M. Hanuš, H. Hodačová (podp. Elena Hodačová), F. Němec, I. Osvald (i texty ke kresbám A. Herbenové) a K. F. Sedláček, s divadelním výstupem i E. Synek. Zatímco s překlady veršů se (s výjimkou R. M. Rilka) S. rozloučil, překládaná próza prošla proměnou: převahu angloamerické, povětšině hodnotné humoristické, detektivní a dobrodružné prózy (P. S. Bucková, A. Hoppe, J. K. Jerome, R. Lardner, R. Kipling, P. de Kruif, W. S. Maugham, D. L. Sayersová, H. Walpole, P. D. Wodehouse), kterou dále doplňovali Rusové (I. Babel, I. Ilf a J. Petrov, M. Zoščenko) a Francouzi (Ch.-L. Philippe, J. Prévost) a také již emigrant z nacistického Německa S. Heym, vystřídala za války rozsahem omezená přesila drobných próz od méně známých německých autorů (do 1941 ještě však stále i A. P. Čechov a A. Averčenko). Výsadní postavení mezi překladateli z angličtiny za P. Altschula nabyla E. Tilschová (i šifry E. T. a Em. T.) spolu s O. F. Bablerem, mezi dosavadní tlumočníky z francouzštiny přibyl M. Jirko; ve zvýšené míře však jména překladatelů scházela. Jako náhrada za omezení beletrie se ve S. uplatnily pravidelnější *referáty o umění:* o literatuře kriticky pojednávali Z. Kalandra (i šifry ra, RA, Z. K.), J. Weil (i šifra jw.) a po nich v menší míře F. Jungmann (i šifry f. j. a fn.) a J. Chalupecký (i šifra Chal.), který ovšem už dříve, podobně jako V. Nebeský, psal do S. úvahy o umění. Referentem pro výtvarné umění byl dlouho J. Krejčí (i šifra J. K.), pak P. Kropáček (i šifra P. Kr.) a Z. Novák (i šifra Z. N.), o architektuře psali L. Žák a K. Teige, o filmu J. Lehovec a J. Brož (i šifry J. B. a bž). Jedině divadelní referát, patřící k nejobsažnějším, neměl stálejšího spolupracovníka a mezi autory statí a kritik ze současného divadelního světa se vystřídalo několik kritiků, teoretiků, režisérů i herců (výjimku tvořil E. Štýbr v době, kdy S. vedl). Různorodé pohledy na divadlo přinášeli J. Bor, M. Disman, F. Götz, J. Honzl, E. Konrád, F. Kubr, A. Kurš, J. Port, F. Salzer, B. Stejskal, F. Tetauer, J. Vodák, ojediněle i V. Nezval (o jevištním surrealismu), portréty herců obstarával L. Kraus. Za války se k nim příležitostně přidali J. Malík (loutkářství) a J. Fučík (pseud. Petr Černý), soustavněji J. Rozrazil, J. Rydvan a J. Vosečková (i šifry Jvo, jvo, jv.). Sporadicky se ve S. uplatnila i literární historie, nejčastěji v portrétech nebo vzpomínkách k jubileím: O. Fischer a J. Hora o F. X. Šaldovi, dále K. J. Beneš, V. Brtník, F. S. Frabša, H. Hodačová (podp. Elena Hodačová), J. John, M. Novotný (šifra Dr. M. N.), J. Závada i Slovák G. Vámoš. Rozhovory s literáty (J. Horou, B. Kličkou, I. Olbrachtem, K. Tomanem) vedl J. Holubec. Obsáhlou, nicméně nedokončenou studii o dějinách S. (Paměti Světozoru), vycházející takřka po celý rok 1941, jako jednu ze svých posledních prací představil J. Fučík (pseud. Petr Černý). Sledoval v ní vývoj od stejnojmenného obrozenského poučně orientovaného listu P. J. Šafaříka k Světozoru Šimáčkovu (20. století už nestačil zpracovat); výklad provázely ukázky z obou starších časopisů i dobu dokumentující fotografie. Výtvarnou kritiku ve S. doplňovaly úvahy teoretiků a historiků (F. Kovárna, M. Míčko, J. Pečírka, V. V. Štech) i umělců (C. Bouda, O. Nejedlý, A. Pelc, V. Rabas, O. Sekora, J. Šíma, V. Špála). Poskrovnu se objevovala i hudební problematika, již reprezentovali A. Hába, M. Očadlík, F. Pujman, tanci se věnoval J. Hloucha. O architektuře se jednotlivě vyjadřovali J. Gočár, P. Janák, J. E. Koula, J. Krejcar a J. Kroha, o filmu a fotografii P. Altschul (i šifry A. P., a. p.) a A. Černík (šifra A. Č.). Tehdy se ve S. nově objevila i kreslená satira a karikatura, jejímiž hlavními autory se spolu s J. Krejčím stali i pseud. Gogo a ojediněle A. Hoffmeister. Z dalších osobností ještě ve S. na různá témata vystoupili V. Borin, R. Illový, H. Jelínek, E. Rádl, J. Šusta a z cizinců zejména I. Erenburg.

LITERATURA: ● ref. S.: an., NL 7. 10. 1904; an., LidN 28. 10. 1907 (večerní vyd.); an., Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 615; an., PL 4. 9. 1910; an., PL 28. 11. 1911; an., Zvon 22, 1921/22, s. 97; an., Lit. rozhledy 10, 1925/26, s. 19; pt. (J. Kopta), NO 9. 10. 1926; mj. (M. Jirko), Čes. slovo 4. 11. 1928; ill (A. Novák), LidN 23. 11. 1928; an., Světozor 30, 1929/30, příl. s. 251; J. Krejčí, PL 23. 11. 1930; Kv. (F. Kovárna), Světozor 1940, s. 261 ●; J. Čejka: Pavel Altschul a S. 1933–39, Fotografie 1984, č. 2; D. Mrázková, V. Remeš: Pavel Altschul 1900–1944, in Cesty československé fotografie (1989, s. 120).

zp

Svítilna

1906–1907

Ilustrovaný humoristicko-satirický týdeník.

Podtitul: Satirický týdeník. – *Redaktor:* J. Soukenka (i pseud. J. S. Neklan). – *Vydavatel* (uváděn od č. 3): J. Soukenka, Praha. – *Nakladatel:* J. Rokyta. – *Periodicita:* týdeník; 9 čísel od listopadu 1906 do ledna 1907.

J. Soukenka s redakčními spolupracovníky R. Haškem a J. Havlíčkem shromáždili okruh především mladých autorů se záměrem představit bohémsky stylizovanou, satirickou a anarchisticky laděnou část jejich tvorby; S. tak (na komerčnější bázi) připomínala Letáky za redakce R. Haška (1902). Bezprostředně navazovala na periodika Neruda a Nový Neruda jako další, výraznější a satiricky vyhraněnější pokus o prosazení českého humoristického časopisu pro široké čtenářské vrstvy. Na podobě jednotlivých čísel se výrazně podílely barevné ilustrace a černobílé kreslené vtipy s textem (jejich autory byli zejména L. Horký a L. Rosner, dále V. H. Brunner, F. K. Loukotka, F. X. Naske, K. Vavřina aj.). S. však nenašla dostatečný počet odběratelů a z finančních důvodů zanikla. Obdobně zaměřený týdeník Dobrá kopa, který začal v říjnu 1907 vydávat K. L. Kukla, byl lidovější a udržel se déle.

Prozaické a veršované humoristické texty uveřejňované (i pod četnými pseudonymy) ve S. byly převážně bohémsky radikálními reakcemi na skutečnosti a události společenského a politického života, často namířenými proti klerikalismu, militarismu, maloměšťáctví a byrokracii; s ironií i shovívavostí (nezřídka i se zájmem o střet vysokého a nízkého) tematizovaly také milostné vztahy, ženská hnutí, příhody z všedního dne, kavárenského, uměleckého, vědeckého, školního, sportovního prostředí apod. Nejčastějším autorem *povídek* byl J. Hašek (i pseud. J. Celestýn, Jaromír Veverka, šifra V. Z.); J. Mahen uváděl (pod pseud. Ivan Had, dále pseud. H. Lang) seriál politických parodií Pražští řečníci; *humoresky a črty* dále publikovali R. Hašek (pseud. S. Johannes), J. Havlíček, J. Soukenka (i pseud. František Svítilna) aj. *Verše a kabaretní popěvky,* jež zpravidla satiricky glosovaly politické a sociální poměry, tiskli M. Fučík, R. Hašek, J. Mahen, K. Pikart aj.; milostnou poezii s cynickým odstupem i nostalgickým tónem psali J. Havlíček, R. Hašek (i šifra R. H.), G. R. Opočenský, J. Soukenka (šifra J. S. N.), Z. Záhoř aj. V *překladech* (většinou anonymních) byly uvedeny prozaické práce C. Ewalda, F. C. Hirsche, G. Meyrinka a L. Thomy. Nepravidelná rubrika *Čertův mlýn* přinášela anekdoty a aforismy charakteristické sarkasmem i černým humorem.

lm

Antonín **Svoboda** (1)

* 23. 7. 1861 *Nové Město nad Metují*
† 20. 8. 1924 *Rychnov nad Kněžnou*

Prozaik, píšící zejména pro děti a mládež bajky a historické povídky; autor pedagogických a regionálních spisů, publicista.

Syn kupce. V rodišti vychodil obecnou školu, od 1872 studoval piaristické gymnázium v Rychnově n. Kněžnou. Po maturitě (1880) se stal výpomocným podučitelem na obecné škole v nedaleké Lukavici. 1881 vykonal doplňovací zkoušku na učitelském ústavu v Hradci Král., 1886 byl ustanoven definitivním učitelem lukavické školy, 1887 se stal ředitelem. Po úmrtí první manželky (při porodu) se znovu oženil. 1892 dosáhl způsobilosti vyučovat na měšťanských školách češtinu, zeměpis a dějepis. 1895 byl jmenován učitelem na dívčí měšťanské škole v Rychnově n. Kněžnou, později se stal jejím ředitelem. Zapojil se do kulturního a společenského dění města (dramaturg ochotnického spolku Tyl, jednatel a 1898–1903 předseda Řemeslnické besedy, 1920–22 předseda městské osvětové komise, redaktor vlastivědných a místopisných publikací, kronikář). 1923 byl ustanoven ředitelem chlapecké školy ve Vamberku, na toto místo však již nenastoupil a 1924 odešel na odpočinek. Zemřel po srdečním záchvatu, kremace proběhla v Pardubicích. – S. není totožný s autorem drobných próz a zpráv v Akademických listech, Humorist. listech a Palečku z přelomu 70. a 80. let, jímž byl student architektury na pražské technice Antonín (Bořivoj) S. (1858–1882, několik jeho povídek a divadelních her zůstalo v rukopisu). Se S. jménem jsou někdy mylně spojovány práce píseckého děkana, autora her pro děti a náboženských spisů Antonína S. (Pošumavského). S. pravděpodobně také není autorem publikací Knihovny Volná myšlenka, Vývoj

země a první její obyvatelé, zvláště v Evropě (1909) a Bůh, nebe a peklo (1910), přestože mu pseud. Orsa, resp. Orša připisuje J. Vopravil.

S výjimkou několika juvenilních pokusů o milostnou poezii a krajinnou črtu uveřejňoval S. od počátku 80. let časopisecky a knižně didaktické povídky pro děti a dospívající mládež s historickou a zejména přírodní tematikou; preferoval zvláště žánr bajky a exempla. V *Povídce o světle* se pokusil spojit zábavný syžet s výkladem o fyzikálních jevech; antické ctnosti aktualizoval v populárně laděných životopisech starých Řeků a Římanů (*Za hvězdami starověku*). Pro děti také vydal výbory ze spisů F. L. Čelakovského a J. A. Komenského s životopisy. Regionální historiografii obohatil mj. souhrnnými dějinami Rychnova n. Kněžnou; psal i práce folkloristické (*Pozdravy našeho lidu, Symbolika dárečků z lásky v písních národních*). Doplňkem S. pedagogického působení jsou antologie veršů pro školní potřebu, četné didaktické příručky o skladbě vyučování, metodické pomůcky k výuce čtení a stylistiky a články v pedagogických časopisech (mj. o J. A. Komenském a J. J. Rousseauovi).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Libertas, Orest; S, Sbd., -ý. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Beseda učitelská (1889, 1892–94); Besídka malých; Besedy lidu; Budečská zahrada (1885); ČČM (1919); Čes. lid (1899, Pozdravy našeho lidu); Jitřenka (od 1884; 1894 Symbolika dárečků z lásky v písních národních); Královéhradecká revue; Malý čtenář (od 1884); Matice dítek (od 1882); Pedagogické rozhledy (od 1884); Posel z podhoří (Rychnov n. Kn.); Pražská revue; Sborník časových úvah (1911, Některé otázky ve světle výchovy národní); Učitelské noviny (od 1884); Vesna; Zlaté mládí; Zvon (1918–19); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a adaptace* (pro děti a mládež): Z knihy přírody. Osmdesát bajek (PP 1891); Zvířátka a děti (PP 1891); Povídka o světle (P 1892); Za hvězdami starověku (PP 1895); Zvonky i stonky (PP 1895); Jiskřičky (PP 1897); Lupínky (PP 1897); Na hradech i ve dvoře králově (PP 1897); Světlušky (PP 1902); Ze světa zvířat (PP 1907). – *Ostatní práce:* Nové Město nad Metují a nejbližší jeho okolí (pro ml., 1886); Ratolístky z mohutného kmene J. A. Komenského (1892); Vyučuj názorně! 1–3 (1892, 1895, 1896); Osnova cyklická na škole obecné (1894); Čtení výrazné a krásné na škole obecné a měšťanské 1, 2 (1896); Vyučování v odděleních (1897); František Palacký. Životopisná črta… (pro ml., 1898); Specielní metodika vyučování písemnostem živnostenským a jednacím ve školách obecných a měšťanských 1, 2 (1902, 1903); Výchova a mravnost (1912); Království české 6, sv. 2. Čechy východní (1915, s jinými); – posmrtně: Dějiny Rychnova nad Kněžnou (1924, ed. K. Rathouský a E. Weiss). ▮ REDIGOVAL *sborník:* Rychnovsko a Kostelecko (1923). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. A. Komenský: Vínek z pomněnek (1892); Slavnosti školní (1895); Ratolístky školní (1895); Růže a jiné kvítí. Výbor ze spisů F. L. Čelakovského (1899); Památník ochotnického divadla v Rychnově nad Kněžnou (1902). ▮

LITERATURA: ● nekrology: an., Naše kniha 1924, s. 183; an., Úhor 1924, s. 167 ●; B. Kraus: Sto deset let od narození A. S., sb. Orlické hory a Podorlicko 1971, s. 199; an. in Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou (2001, s. 297).

mhs

Antonín **Svoboda** (2)

* 17. 2. 1879 *Švihov* u Klatov
† 18. 9. 1937 *Praha-Libeň*

Autor divadelních her pro děti a mládež, náboženský a kulturní publicista.

Psal se i Antonín Svoboda-Pošumavský. Jako místo úmrtí bývá mylně uváděn Písek. – Syn zemědělce. Od 1891 studoval gymnázium v Klatovech, 1893–99 biskupské české vyšší gymnázium v Čes. Budějovicích, tam rovněž pokračoval ve studiu teologie. 1902 byl vysvěcen. Působil v Písku jako katecheta na reálce, gymnáziu a na obecných a měšťanských školách, 1919 se stal píseckým děkanem a vikářem, později byl jmenován monsignorem a dosáhl i dalších církevních hodností (biskupský notář a konzistorní rada). Jako oblíbený duchovní správce vyvíjel rozsáhlé charitativní působení, fundovaně se staral o církevní památky, v národním duchu organizoval společenské a kulturní aktivity písecké farnosti (mj. ochotnické divadlo). Zemřel po nezdařené operaci v pražské nemocnici na Bulovce, pohřben byl v Písku.

S. je především autorem a upravovatelem divadelních her a drobných dramatických (i veršovaných) výstupů pro děti a mládež s dobovou i historickou tematikou (*Okovy spadly* z doby pronásledování křesťanů, *Vyděděnci* z Čech za třicetileté války), v nichž usiloval o výchovné působení v duchu křesťanských (ovšem značně konfesijně vyhraněných) ideá-

lů (láska k bohu, úcta k rodičům a bližním, sociální cítění), prolínajících se s nacionálním, občas i antisemitským zaměřením (*Martin Chlubil, Prodané oběti*). Schematické jednání postav svědčí o S. snaze zprostředkovat mladému divákovi smírně končící příkladné příběhy, které pranýřují dobové společenské nešvary jako nežádoucí odchylky od křesťanského života. Hry vycházely v knižnicích pro ochotnická divadla, inscenovány byly např. v Písku. S. skládal též veršované deklamovánky pro děti, psal i příležitostné básně a básně s náboženskou tematikou. – Apologetické spisy o J. Husovi, českých zemských světcích, mírovém snažení papeže Benedikta XV. nezapřou (při značné S. konfesijní S. zaujatosti) vedle odborných znalostí autorovo vřelé vlastenecké a pacifistické smýšlení (některé byly za 1. světové války konfiskovány).

PSEUDONYMY, ŠIFRA: A. Liberté, A. Pošumavský, A. S. Pošumavský, F. V. Bělečský, Liberté, S. Pošumavský; Sda. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Dělnické noviny; Dorost; Hlas lidu; Muzeum; Otavan (Písek). ■ KNIŽNĚ. *Divadelní hry* (pro ml): Martin Chlubil (1906, podle P V. Kosmáka; rozšíř. vyd. 1921); Kristus vítězí! (1911, podle an. P Irena); Vyděděnci (1911, podle P. V. Šlosara Doubravského); Kristus Pán – narodil se nám! (1912); Štědrý večer opuštěného dítka (1912); Prodané oběti (1925, pseud. A. S. Pošumavský); Cesta k srdci vede žaludkem (1928, pseud. A. S. Pošumavský); Dědictví otců zachovals nám, Pane (1928, pseud. A. S. Pošumavský); Pokoj lidem dobré vůle (1928, pseud. A. S. Pošumavský); Okovy spadly (1930, pseud. A. S. Pošumavský). – *Ostatní práce:* Čechové, prohlédněte! (1910); Svatý Václav a náš český život (b. d., 1912); Kulturní boj a český katolický lid (1913); Mistr Jan Hus (1914); Písecká Panna Maria (1914); Ke slavnostem sv. Václava (1915); Několik listů z křesťanských dějin českých (1917); Snahy sv. Otce Benedikta XV. o mír (1917); Písecký hřbitov u Nejsvětější Trojice (1934); Nejsvětějšímu srdci Páně české děti (1936); – posmrtně: Poslední slova d. p. děkana A. S. píseckým osadníkům… (1938). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Vánoční deklamace pro děti (1912); Úcta sv. českých patronů v Písku (1929). ■

LITERATURA: -oř.-: nekrolog, Lid. listy 21. 9. 1937; J. F. Urban in Úvodím Úhlavy (1940, s. 60); J. Kudrnáč in Pietní park. Bývalý hřbitov u Sv. Trojice (1983, s. 27).

vpb

F. **Svoboda**

Působnost 1920–1933

Nakladatelství v Praze-Nuslích zaměřené na vydávání populárně-naučných příruček a původní beletrie a grafiky mladých autorů; antikvariát, prodej grafiky.

Založil je a po celou dobu řídil František S. (* 31. 3. 1896 Pelhřimov, † 17. 7. 1977 Dobříš), syn pelhřimovského měšťana a sedláka. Vystudoval nižší gymnázium v rodišti, 1911–14 se vyučil v pelhřimovském knihkupectví R. Kopřivové, kde působil s krátkým přerušením (po vyučení 1914 byl několik týdnů zaměstnán v knihkupectví F. Příhody v Rakovníku) až do konce války; 1917 se zapojil do nově vzniklé strany českých socialistů, od října 1918 byl placeným tajemníkem její mládežnické organizace. Od 1. 4. 1919 do 30. 4. 1920 působil jako správce administrace Volné myšlenky v Praze a jako funkcionář strany českých socialistů. 1920–24 organizoval s M. Zelenkou (s jeho sestrou A. Zelenkovou se 1922 oženil) volné Sdružení umělců a uměleckoprůmyslových výtvarníků pro pořádání výstav a prodej umělecké grafiky a navázal úzké kontakty s mladými grafiky P. Dillingrem, V. Hřímalým, A. Moravcem, J. Rambouskem, J. Vodrážkou aj. 1920 po odchodu z Volné myšlenky zahájil vlastní nakladatelskou činnost. Knihkupeckou a nakladatelskou koncesi získal v listopadu 1921. Firma sídlila po celou dobu v Praze-Nuslích, čp. 446-XIV, Zábojova 4. S. se 1926 účastnil založení Klubu moderních nakladatelů Kmen, v němž působil do konce 20. let. Od konce 1926 byl krátce jeho společníkem R. Solař (název nakladatelství *Svoboda a Solař* je na knihách uváděn do konce 1927), později zaměstnanec Ústředního dělnického knihkupectví a nakladatelství. Koncem 1928 ohlásilo nakladatelství vyrovnání, které bylo ukončeno 1929. Od počátku 30. let přenesl S. těžiště činnosti do obchodu s uměleckou grafikou a do antikvariátu, nakladatelskou činnost ukončil 1933. Souběžně s nakladatelským podnikáním pokračoval i v politické aktivitě. 1921 odešel od českých socialistů, spoluzaložil organizaci Nezávislá socialistická mládež a účastnil se vydávání jejího časopisu Mladý dělník. 1923 se připojil ke straně nezávislých socialistů. 1933–35 ve svém skladišti v Nezamyslově ul. vedl její ilegální tiskárnu (tiskl letáky a časopis Mladá garda v době jeho úředního zastavení). Od 1937 byl

informátorem Komunistické strany Československa (KSČ) v národněsocialistické straně (krycí jméno Slabý). Na podzim 1938 se vzdal provozování živnosti (koncesi si ponechal) a stal se úředníkem pražského magistrátu. Koncem války se zapojil do ilegální činnosti, v květnu 1945 převzal pro KSČ vydavatelské a tiskařské podniky bývalé agrární strany Novina a stal se jedním z vedoucích pracovníků podniků Svoboda, které z nich vznikly, 1949–52 byl jejich ředitelem a ve stejné funkci působil i po reorganizaci v nástupnickém Státním nakladatelství politické literatury. Do důchodu odešel 1959. Součástí torza jeho písemné pozůstalosti v LA PNP jsou též rukopisné Vzpomínky, dokončené 1970. – Od 20. let se S. pokoušel uplatnit i autorsky. Sporadicky publikoval články k aktuální společenské problematice (Mladý dělník 1921, Sobota 1938, zde pseud. F. Kousal), pro vlastní nakladatelství psal detektivky (pseud. E. Kraus), v pozůstalosti jsou též verše, povídky, rozhlasová hra Jediná stopa (1947). Pokoušel se i o grafickou tvorbu (pseud. J. Hlaváček).

V první knižnici *Lidová osvětová knihovna* (1920–30, 56 sv.) uplatnil S. zkušenosti z působení v expedici publikací Volné myšlenky. Převažovaly populární příručky z oborů přírodovědných (geologie, fyzika, biologie, zdravověda, astronomie, bakteriologie apod.), sporadicky doplňované též uměnovědou (autoři J. Lír, J. Nauman), historií (J. Prokeš), filozofií (J. Lavička, C. T. Strauss). Dva tituly byly věnovány literatuře (J. Knap: Úvod do krásné literatury, 1924; J. J. Fišer: Stručné dějiny světové literatury, 1925), jedna divadlu (J. Vondráček: Přehledné dějiny českého divadla, 1926–30). Kmenovým spolupracovníkem knižnice do sv. 28 byl kulturní historik R. Máša, sv. 29–56 redigoval chemik V. Matula. Knižnice *Paprsek* (1920–24, 11 sv., sv. 7 a 8 s podtitulem Edice Mostu) zahrnovala jak alba původní grafiky (V. Polívka, J. Rambousek, A. Rechziegel), tak beletrii starší (S. T. Aksakov, J. Neruda, O'Henry) i současnou (J. Nauman, A. M. Píša), převážně s původní výzdobou mladých grafiků. Ediční základnu pro mladou uměleckou generaci se S. pokoušel vytvořit nejprve v měsíčníku Most (spoluvydával 1. ročník 1921/22), po jeho zániku v knižnici *Mladí autoři* (1923–33, 22 sv.). Zahájila ji v únoru 1923 kniha J. Wolkra Tři hry a za redakce A. M. Píši (sv. 1–5) a A. C. Nora (sv. 7–21) soustřeďovala převážně původní básnickou, esejistickou a prozaickou tvorbu mladých autorů, často i prvotiny (L. Blatný, F. Branislav, H. Dvořáková, A. Hoffmeister, J. Hůlka, Č. Jeřábek, F. Kovárna, V. Lacina, A. C. Nor, A. M. Píša, V. Raffel, L. Vladyka, J. Weiss, v reedici i K. Biebl aj.). Jediným cizím autorem knižnice byl P. MacOrlan, jehož pro nakladatelství překládal J. J. Paulík. Žánrová diferenciace produkce, naznačená zakládáním dalších knižnic, se již plně nerealizovala a v 2. polovině 20. let ztrácelo nakladatelství výrazné autorské osobnosti. Jediný svazek přinesly knižnice *Mozaika* (podtitul Knihovna veselé a poutavé četby; A. C. Gunter: Svízele R. Abbottové, 1924) a *Vybraná četba* (red. A. C. Nor; A. C. Nor: Raimund chalupník, 1927). Na knižnici Paprsek navázala polobibliofilská knižnice *Poklad* (1926–27, 4 sv., od sv. 3 s názvem *Poklad krásných knih*). Spolu s jediným českým románem (L. Vladyka) obsáhla též staroanglické balady v překladu J. Vondráčka a práci R. M. Rilkeho, již překládal kmenový autor nakladatelství, básník, prozaik a publicista J. J. Fišer (vl. jm. J. Lehovec). Jeho tvorbu spolu s autorskými pokusy nakladatele přinesla též knižnice dobrodružného čtiva *Sbírka napínavých příhod* (1929, 3 sv.). Na výzdobě a úpravě publikací se nejvýrazněji podíleli J. Vodrážka a J. Rambousek, dále též J. Čapek, I. Hausmann, V. Hřímalý, S. Klír, V. Kovárna, V. Mašek, O. Mrkvička, K. Müller, V. Rada, A. Ráž, K. Šourek, V. Tittelbach.

KNIŽNICE: Lidová osvětová knihovna (1920–30); Paprsek (1920–24); Mladí autoři (1923–33); Mozaika (1924); Poklad, pokr. Poklad krásných knih (1926–27); Vybraná četba (1927); Sbírka napínavých příhod (1929). ▮ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Čeští autoři:* J. J. Fišer: Smrt poručíka Glahna (1925, pseud. J. Jefersen) + Radiospirála (1928) + Velký dobrodruh (b. d., 1931, pseud. H. G. Rubell); J. J. Paulík: Zadní Indie (1927); F. Svoboda: Banda kozlí pečeti (1929, pseud. E. Kraus). – *Překlady:* A. Schnitzler: Casanovův návrat do vlasti (1924); P. MacOrlan: Černoch Leonard a Mistr Jan Mulin (1925) + Žlutý smích (1925) + Píseň lodní posádky (1926). ▮ PERIODIKA: Most (1921–22). ▮

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih a uměleckých děl (1924); Seznam knih (Svoboda a Solař, 1927). ▮ LITERATURA: K. Bílek: F. S. (1896–1977). Soupis osobního fondu (LA PNP 1995). ▮ A. C. Nor: Hádání o honorářích a hádání o autora a nakladatele, Host 7, 1927/28, s. 253; F. Svoboda: Nakladatel o generačních bojích a o J. Wolkrovi, LitN 1941, s. 38; in J. Wolker: Dopisy (1984, s. 565) + Další neznámé

dopisy J. Wolkra, Zpravodaj (Prostějov) 1987, č. 1 (ed. E. Bílková, K. Bílek); A. C. Nor in Život nebyl sen (1994, s. 267).

az

František Jan **Svoboda**

* 22. 3. 1778 *Praha*
† 16. 7. 1864 *Praha*

Autor mravně-naučných a osvětových knížek, příležitostný básník, překladatel z latiny a němčiny; lexikograf.

Obecné vzdělání nabyl na hlavní farní škole při kostele sv. Jindřicha v Praze (učitel V. Lumenda, jehož památku S. později uctil básní, ovlivnil jeho vlastenecké cítění). Po absolvování gymnázia a tzv. filozofie započal studium práv na pražské univerzitě (dokončil je později privátně). Veden náklonností k učitelskému povolání se rozhodl přijmout nabídnuté místo profesora na gymnáziu v Litoměřicích, po čase přešel na gymnázium do Hradce Král. a dále do Prahy na malostranské gymnázium. Od 1807 až do odchodu do penze 1849 působil na Akademickém gymnáziu na Starém Městě (přátelství s J. Jungmannem, profesorem a později ředitelem tohoto ústavu). Jak dosvědčují vzpomínky současníků, šířil zde přes odpor nadřízených české vlastenectví; mezi jeho žáky byli např. J. V. Frič, V. Hálek; J. Malý, J. B. Pichl, V. Štulc. Vykonával též úřad dohlížitele u svatoštěpánské školy a po smrti J. N. V. Zimmermanna krátce cenzora českých knih. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech. – Dcera Františka Bohunka, manželka J. B. Pichla, byla spisovatelkou a publikovala pod pseud. Marie Čacká.

S. literární činnost vyplývala z jeho vlastenectví a z vědomí potřeby osvětového a výchovného působení na český lid a na mládež. Příležitostně veršoval (básně vycházely v časopisech nebo jako samostatné tisky) a překládal z latiny a němčiny. Těžištěm S. spisovatelské práce byly osvětové, mravněvýchovné a náboženské spisky. Vedle dvou souborů původních povídek zaměřených k výchově mládeže a katechetické řeči *O trýznění hovad* jde o různou měrou upravené překlady z němčiny – sentimentální povídku dobově oblíbeného autora Ch. Schmida a především podle J. H. D. Zschokka volně upravenou povídku Zlatodol (Das Goldmacherdorf), doplněnou S. předmluvou, která se osvícensky osvětovým zaměřením na problematiku života lidu na venkově řadí k podobným, rovněž z němčiny převzatým pracím J. Pečírky (Václav Novák aneb Sedlák, jak by měl býti), J. Mejstříka (Isidor, sedlák lhotský), M. V. Krameria (Dobrá rada v potřebě) aj.; práce byla velmi příznivě přijata čtenáři i kritikou (V. Hanka, J. Linda). Překlad sbírky modliteb Ae. Jaise Ježíš, přítel dítek S. doplnil staročeskými náboženskými písněmi. V rukopise zanechal nedokončený překlad Kosmovy kroniky. S N. Vaňkem se podílel na české části latinsko-německo-českého slovníku I. Seibta.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Staroměstský; Fr. Sv., -Sv.-. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. včela (1837–39; 1839 překl. Horatiovy ódy); Danica ilirska (Záhřeb); Jindy a nyní (1833); Posel z Budče (1849; upravený překl. Herderovy B Knížecí stůl); Pražské noviny (1833). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Píseň dítek na den narození Jeho c. k. M. Františka II., zpívaná při škole sv. Štěpána (B 1797, výt. nezjišt.); Píseň žáků na den 25leté památky učitelského ouřadu p. Václava Lumendy při hlavní farní škole sv. Jindřicha od jeho bývalého žáka (B b. d., 1801); Píseň Páně, panu Josefovi Wimmrovi, vlastenci milému na důkaz vážnosti a šetrnosti obětovaná dne 19. 3. 1802 (B b. d., 1802); První sto mravných povídek k prospěchu mládeže vlastenské (PP 1831); Druhé sto mravných povídek k prospěchu mládeže vlastenské (PP 1833); Na slavný příchod Jeho C. M. krále českého Františka I. a Její C. M. Karolíny, královny naší nejmilostivější do Prahy dne 16. srpna 1833 (B b. d., 1833); O trýznění hovad. Katechetické řeči dvě (1833). – *Překlady:* Ae. Jais: Ježíš, přítel dítek. Knížka vyučování, modlitby a zpěvy obsahující (b. d., 1828); an.: K slavnosti uzdravení Jeho Osvícenosti, vysoce urozeného pána, pana Augusta Longina, knížete Popela z Lobkovic (1830); J. H. D. Zschokke: Zlatodol anebo Zpustlá vesnice, obnovená farářem, učitelem a manželkou jeho (1831, výt. nezjišt.; další vyd. 1857); Ch. Schmid: Štědrý večer (1827, výt. nezjišt.). – *Ostatní práce:* Neues lateinisch-deutsch-böhmisches verbessertes und vermehrtes Wörterbuch (1830, s I. Seibtem a N. Vaňkem). – *Výbor:* Mravné povídky pro mládež (1851, z knih První sto… a Druhé sto…). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 15 825 – 15 830. ■ LITERATURA: K. Vinařický: ref. překl. Ae. Jais, Časopis pro katol. duchovenstvo 1828, s. 632; an.: ref. Neues lateinisch-deutsch-böhmisches… Wörterbuch, tamtéž 1829, s. 643; ● ref. překl. J. H. D. Zschokke: K. V. (Vinařický), Časopis pro katol. duchovenstvo 1830, s. 299; J. Linda, Rozličnosti Pražských novin 1830, s. 31; -n- (V. Hanka), Čechoslav 1831, č. 6, s. 61; (ke 2. vyd.) an., Mor. noviny 1858, č. 1–8 ●; an.: ref. První sto mravných povídek…, Časopis pro katol. duchovenstvo 1831, s. 132; J. V. J. Michl in Ouplný li-

teraturní létopis čili Obraz slovesnosti (1839, s. 187); V. Pravdomluv: Zasláno (S. školní písně), Pražský večerní list 24. 4. 1850; an.: Náš veterán, p. prof. F. J. S., Včela 1850, s. 3; ● nekrology (an.): Hlas 17. 7. a 18. 7. 1864 (oznámení); NL 18. 7. a 20. 7. (o pohřbu); Mor. noviny 26. 7. 1864 ●; an. (V. Hálek): Upomínka na F. J. S., NL 20. 7. 1864; J. B. P. (Pichl): Vlastenecké zpomínky, Čes. včela 1877, s. 14 a pokr. → Vlastenecké vzpomínky (1936, ed. M. Hýsek); hjk (Z. Hájek): Památce F. J. S., LidN 14. 7. 1944.

lk

František X. **Svoboda**

* 25. 10. 1860 *Mníšek pod Brdy*
† 25. 5. 1943 *Praha*

Autor rozsáhlého básnického, prozaického a dramatického díla; do literárního vývoje zasáhl na přelomu 80. a 90. let 19. století jako básník reagující zejména věcnou evokací krajinných nálad na lumírovskou poetiku, jako prozaik a dramatik realistickým zobrazováním hmotného i morálního rozkladu tradičních rodin; zvláštní pozornost zaostřil na psychologicky odstíněnou kresbu ženských postav.

Psán nejčastěji F. X. Svoboda; v literatuře bývá X. rozepisováno jako Xaver. – Pocházel z devíti dětí rolníka, který zbohatl obchodováním se dřevem a založil pak v Mníšku továrnu na ševcovské floky. Když 1874 podnik zkrachoval a rodina přišla o majetek, přestěhovala se 1875 do Prahy, kde otec provozoval na Smíchově obchod s prodejem uhlí a dříví. S. se měl podle rodičů vyučit zámečníkem, ale po přímluvě strýce učitele se stal 1874 žákem První čes. reálky v Ječné ul. v Praze na Novém Městě (kreslení ho zde učil P. Mužák, češtině F. Bílý), kde se záhy projevil jako dobrý kreslíř i autor veršů, divadelní hry a historického románu o Hannibalovi. Po maturitě (1881) studoval strojní inženýrství na pražské technice, po třech letech studia přerušil a stal se praktikantem u Technických služeb města Prahy (1884–89). Od 1890 byl zaměstnán v Pražské městské spořitelně, naposled jako pokladník. 1886 se seznámil s R. Čápovou (pozdější spisovatelkou Svobodovou), s níž se 1890 oženil. Po odchodu do důchodu (1910) a zejména po smrti manželky (1920) žil střídavě v Praze a v Mníšku; až do pozdního věku neustále literárně pracoval a v Mníšku se též věnoval krajinomalbě. Podílel se na pořádání literárního a uměleckého salonu, který se scházel v bytě manželů S. (pod vlivem F. X. Šaldy), později vedl salon s M. a J. Fričovými. Působil v řadě literárních spolků (Literární odbor Umělecké besedy, Svatobor, zakládal Spolek čes. spisovatelů beletristů Máj a působil ve správním výboru jeho nakladatelského družstva), 1938 přijal předsednictví Obce českosl. spisovatelů, 1942–43 literárního odboru 4. třídy ČAVU. Zemřel v Praze, pohřben byl ve vyšehradském Slavíně.

S. byl ve své době populární jako autor neobyčejně rozlehlého prozaického a dramatického díla, východiskem jeho tvorby byla však poezie. Debutoval verši v časopise Naší mládeži (1877) a v Almanachu české omladiny (1879) a jeho prvními knížkami byly rozsáhlé sbírky neutrálně pojmenované *Básně*: první se skládala z několika uzavřených převážně lyrických oddílů, druhá obsahovala podle podtitulu Písně milostné erotickou poezii. V počátečních verších se S. výrazně odlišoval bezprostředností pocitů a nálad lyrického subjektu i překvapivou konkrétností a výrazovou oproštěností od reflexivnosti, alegorizace a stylizátorství poetických témat lumírovců. S. lyrice se dařilo postihnout poetičnost všedního života s pomocí věcného detailu, který navozoval intimitu výpovědi a evokoval atmosféru celé básně. V milostných a zejména přírodně popisných verších vyjadřovala především prchavou náladu, jejíž významnou komponentou byla vzpomínka. Na tyto charakteristické rysy básnických prvotin i sbírek z 90. let (*V našem vzduchu, Květy mých lučin*) navázala i S. pozdější lyrika, v níž až do svého vysokého stáří pojímal přírodu (a s ní spjatý venkov) jako obroditelku smyslů a zdroj životní rovnováhy. Přitom S. stál stranou proměn moderní poezie (do jisté míry to platí i o jeho prózách), třebas sám ve svých počátcích předznamenal některá její směřování (zejména lyrický impresionismus 90. let). Toto osobité postavení dosvědčuje i jeho veršovaná epika: romány a povídky, v nichž v 90. letech a ještě mnohem později rozvíjel intimní milostné příběhy („povídkové drobnokresby" *Koketky, ženichové a nevěsty*, román *Dcerka mlynářova* aj.) i společensky závažné téma proměny tradiční vesnice (*Noví vesničané*). Smysl pro konkrétní detail a věcnost zobrazení se projevil i v prvních S. dramatech, která se (uvedena na scéně Nár. divadla) stala spolu s hrami M. A. Šimáčka a bratří Mrštíků součástí dobových snah o dramatický a jevištní realis-

mus. S. hry ze současného každodenního života (všední příběh ze studentského prostředí o zklamání mladých iluzí *Směry života* i drama o úpadku selské rodiny *Rozklad*) spojuje pojetí dramatické postavy a jejího jednání jako jevů zcela determinovaných okolím, v němž žije; důsledkem toho byla proměna podoby dramatického děje, v němž se namísto konstrukce, zápletky a přímého střetu uplatňoval spíš vývoj, neodvratný sociálně a psychologicky motivovaný postup dějových fází. Většinu S. dramatických prací pak tvořily komorní hry o krizích v měšťanských rodinách, zpravidla zobrazující neúspěšný až tragický střet mravně cítících žen s morální vyprázdněností okolí (*Márinka Válková, Olga Rubešová*). Výrazné psychologické odstínění charakterů postav a jejich životních postojů, které se samo stalo základem dramatického konfliktu, bylo vlastní též S. veselohrám, zejména v citově zjemnělé podobě např. *Dědečku, dědečku,* nebo ve spojení s komediální intrikou v populární hře *Poslední muž*. Veseloherní obratností umocněnou půvabem biedermeierovského koloritu se vyznačovaly veršované *Čekanky,* komediální lehkostí příbuzné hrám V. K. Klicpery. Oblibu S. dramat dosvědčuje i zfilmování několika z nich (Směry života, Kašpárek s tit. Roztomilý člověk, Poslední muž s tit. Poslední mohykán, Čekanky). S. sám dodal režisérovi M. J. Krňanskému původní námět a spolu s ním napsal scénář filmu Černý plamen, 1931; příběh, jehož hrdinkou je krásná cikánka, následně rozvedl ve stejnojmenném románovém zpracování. Nejrozsáhlejší oblastí S. díla byla próza: romány, novely a drobnější povídky. S počáteční náladovou lyrikou souzněl první román *Probuzení,* jehož hrdina (mladý městský intelektuál) prochází obrodou smyslů na venkově a dospívá k oproštěnému, bezprostřednímu vztahu k realitě. V další S. prozaické tvorbě se uplatňovala snaha prohloubit psychologicky orientovaný obraz jedince o jeho vazby k rodině, rodu, kraji, přírodě, prostředí, společnosti; každý lidský projev tak vystupoval jako výslednice rozvětvených příčin. Zvláštní místo zde zaujímaly rozsáhlé cyklické romány širokého epického toku. Šestidílný *Rozkvět,* kronika se zřetelnými autobiografickými prvky, zachycuje vývoj podbrdského selského rodu v jeho posledních třech generacích, venkovské, obchodně podnikatelské a umělecké; po hospodářském vzestupu první a následném úpadku druhé vrcholí rodový vývoj v třetí generaci zrozením umělce spojujícího v sobě kladné síly předchozích pokolení. V čtyřdílném románu *Řeka* tvoří do šíře rozvedený kontext společenského prostředí (obraz života měšťanských vrstev Prahy 80. let včetně individuálních osudů řady jejich příslušníků) v podstatě pozadí vnitřní proměny hlavního hrdiny, sobeckého velkoměstského světáka, který po životních a milostných krizích dospívá k citové a mravní obrodě. Snahu detailně vystopovat pohnutky lidského jednání S. v krajní poloze realizoval románem *Vlna za vlnou se valí,* založeným na skutečném kriminálním případu; zločin a sebevražda hrdiny slabé vůle jsou v něm předváděny jako zákonitý výsledek krok za krokem postupujícího procesu, jehož každá etapa je předurčena předchozí a na jehož počátku byla nevýznamná lež. V rozlehlém (v pozdějších letech už rutinním) románovém a novelistickém díle S. soustřeďoval pozornost k osudům žen určeným erotickými vztahy (*Srdce její zkvétalo vždy dvěma květy*); s psychologickou jemností je odstiňoval hlavně v drobnějších povídkách a zároveň naplňoval drobnokresbou citlivě odpozorovaných vizuálních detailů prostředí (oblečení, interiéry, gesta), navozujících atmosféru, v níž se odehrává tlumený děj, tak výrazně, že se tyto prózy stávaly jakousi mozaikou popisů a lyrických scén. Mistrem v evokaci nálad byl S. v povídkách inspirovaných přírodou rodného kraje (*Z brdských lesů, Lípy u našich cest*); jevila se v nich jako zdroj prchavých subjektivních dojmů, i jako síla obrozující lidskou citlivost a jako pramen životní radosti.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: A. Farkačov, Arnošta Farkačová, Fr. Anger, Frant. Lifka, Oldřich Popel; -ý. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach čes. omladiny (1879); Almanach Zlaté Prahy (1894); Aventinský magazín (1931); Besedy Času (1911); Besedy lidu (1893, 1911–19); Cesta (1918–25); Čechische Revue (1907); Čes. kultura (1913); Čes. Thalia (1888–90); Českožidovské listy; Čes. dělník (1940–44); Čes. svět (1914–21, 1928); sb. Čeští spisovatelé českým dělníkům národním k 1. máji 1898; Čteme (1939–40); Divadelní kalendář na rok 1903; Hlas národa (1890–92, 1901–02); Hovory o knihách (1939); sb. Jos. R. Vilímek – osobnost i závod (1937); Kalendář Besed čes. lidu na r. 1895, … na r. 1896; Kalendář Besed lidu na r. 1896, … na r. 1912; Kalendář českožidovský (1892, 1893); sb. Karneval v Benátkách (šibřinkový list, 1902); Klas (1930); Kolo (Brno 1937–38); Květy (1890–1905, 1914); Lid. noviny (1907–11, 1923–24, 1936–41, i Večerní LidN, 1938 i Pražské LidN); Lípa

(1918–20); Lit. listy (1885); Lit. noviny (1927–41); Lit. rozhledy (1929–30); Lumír (1882–1939); Lyrická prémie spolku Máje na rok 1910; Máj (1902–03); Malý čtenář (1891–1931); Masopustní věstník Sokola malostranského (1891); Nár. kultura (1922); Nár. listy (1888–93, 1920); Nár. osvobození (1925, 1930); Nár. práce (1939–43); Naší mládeži (Sušice 1877, debut); Niva (1892–96); Nová svoboda (1938); Novina (1908–12); Nový Paleček (od 1887); Nový život (1898); roč. O bídě lidské (1889–90); Osvěta (1909); Paleček (1887); Palečkův humorist. kalendář na r. 1888; Památník vydaný r. 1888 o jubilejní slavnosti ochotnického spolku Pokroku ve Vídni (Vídeň 1888); Pamětní list slavnostní sjezdu všesokolského v Praze (1887); Právo lidu (1903–11, 1919); Ročenka Klubu umělců na rok 1941; Rozhledy (1894–95); Rozpravy Aventina (1929–30); Ruch (1885–88, 1913–13); Salon (Brno 1931); Slovanský kalendář na r. 1897 – …1900; Světozor (1883–99); Světozor (1916–29); Šotek (1883–84); Švanda dudák (1888–1901); Telegraf (1937); Topičův sborník (1913–24); Velký slovanský kalendář na r. 1898, … 1902, … 1910, … 1912, … 1914, … 1915; Venkov (1917–41); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1893–94); Vltavské proudy (1940); Vzlet (Plzeň 1918); Zábavné listy (1888–95); Zlatá Praha (1887–1922); Zora (Brno 1882); Zora (1935); Zvon (1900–41); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Básně 1, 2 (1883, obs. Chladem a teplem, V záhybech společnosti, Paprsky, Drobné zrní, Širokým proudem); Básně 1, 2 (1885, obs. Písně milostné); Povídky 1, 2 (b. d., 1886, 1887); Márinka Válková (D 1889, i prem.); Nálady z minulých let (BB 1890); V našem vzduchu (BB 1890; přeprac. vyd. 1912); Směry života (D 1892, i prem.); Probuzení (R 1893; přeprac. vyd. 1910); Rozklad (D 1893, i prem.); Koketky, ženichové a nevěsty (PP ve verších, 1893); Náladové povídky (b. d., 1894); Románové paprsky (PP 1894, obs. Fáza, Prohnívání, Válečné sny F. Poláka; všechny tři 1896 samost., Prohnívání později i s tit. Bohuš Vrána); Útok zisku (D 1894, prem. 1893; 1930 hráno s tit. Opojení ziskem); Mladé představy (PP 1894); Noví vesničané (R ve verších, 1895; upr. vyd. 1923); Směs žertu i žalu (PP 1895); Květy mých lučin (BB 1896; dopln. vyd. 1920); Drobné příhody (PP 1896); Dědečku, dědečku (D 1897, i prem.; 1912 přeprac. vyd. s tit. Na bouřínské samotě); Vzrušující hlavy ženské (PP 1897); Odpoutané zlo (D 1898, i prem.; 1923 přeprac. vyd. s tit. Ubitý drak); Pavel Liška (B 1898); Rozkvět 1–6 (R 1898; přeprac. vyd. 1912); Pestré povídky (b. d., 1899); Čekanky (D 1900, i prem.); Podvrácený dub (D 1900, prem. 1905); Příběhy a obrazy (PP 1901); K žatvě dozrálo (BB 1901); Lapený Samsónek, Mlsáníčko (DD 1902, prem. 1903); Olga Rubešová (D 1902, i prem.); Poupě, Boháč a smrt, Rozveselená rodina (DD 1902, prem. Poupě 1903, zhudebněno O. Ostrčilem, prem. 1911); Vášeň a osud (PP b. d., 1902); Démon (D 1906, i prem.; přeprac. vyd. 1931); Dva romány (1906, obs. Obláčky mládí, Tiché povznesení); Fialka (D 1907, prem. 1906; 1922 přeprac. vyd. s tit. Ořechy); Srdce její zkvétalo vždy dvěma květy (R 1908); Řeka 1–4 (R 1908–09); Jarní strže (PP 1910, obs. P Jarda a z Románových paprsků PP Fáza a Prohnívání, zde s tit. Bohuš Vrána); Na koho vzpomněl jsem cestou do hor (BB 1910); Podivíni (PP 1910); Valerián Zloch (R 1910); Až ledy poplují (R 1911); Večerní hovory (PP 1911); Z brdských lesů (PP 1912); Milý tatínek (D 1912); Starý kozel (D 1912); Přes tři vrchy (D 1912, i prem.); Bitevní vichřice (PP 1913); Okouzlení (R 1913); Mladost radost (PP b. d., 1914); Listí po krajích rozváté (BB 1914); Temné síly (PP b. d., 1915); Vlna za vlnou se valí (R 1915); Kvetoucí stromky (PP 1917); Kašpárek (R 1917; 1948 s tit. podle názvu film. zpracování Roztomilý člověk, ed. M. Hýsek); Lípy u našich cest (PP b. d., 1917); Neobyčejné příběhy (PP pro ml., 1917); Červený jezdec (PP b. d., 1918); Rolničky (PP 1918); Z lesů zaznívá zpěv (R 1918); Čarovná kořist (R b. d., 1918); Poslední muž (D 1919, i prem.); Bílý pták (PP b. d., 1920); U pěti moří (BB b. d., 1919); Pýcha (R 1920); Nevěsty (PP b. d., 1921); Černý komediant (PP b. d., 1921); Srdcová královna (D 1923); V ďáblově kočárku (PP 1923); Zahozený nůž (D 1923); Housenky (D 1924, prem. 1922 s tit. Barevná housenka); Tři dvory (R 1924); Májové proutky (PP 1925, obs. Román starého pána a PP Obláčky mládí ze Dvou románů a Peří ve vichřici z kn. Vzrušující hlasy ženské); V malém království (R 1925); Při louči (PP 1927); Klekání (PP 1927); Mezi jednou a pěti (R 1927); Poznamenaní andělé (RR 1927, obs. Můra, Anděl s přeraženým křídlem); V tlačenici (PP 1927); Milionářky (D 1928, i prem.); Je podzim, ovoce voní (BB 1929, obs. též některé BB ze sb. K žatvě dozrálo); Jeho nevinné oči (D 1929, i prem., dramatizace R Kašpárek); Skok do tmy 1–4 (R 1929); Dcerka mlynářova (R ve verších, 1930); Maminčiny starosti (D 1931, i prem.; hráno i s tit. Matčiny starosti); Příliš na člověka (R 1932); Černý plamen (R 1932); Vzrušující ženy (PP 1932); Pod stromem života (PP 1932); Pozdě (R 1934); Večerní zvon (BB 1935); Daniel v jámě lvové (R 1936); Příhody líbezných žen (PP ve verších, 1936); Pokušení (R 1936); Nejsladší ovoce (PP 1936); Stopy v utichlé krajině (PP 1936); Rozmary jarních vod (PP ve verších, 1937); Ojíněný hrozen (BB 1937); Krása je ve všem (BB 1937); Prohlubně tajemství (R 1938); Velká láska (R 1938); Vrátí se? (R 1938); Chytráci a dobráci (PP 1939); Užaslé stáří (BB 1939); Vánoční romance (P 1939); Uvězněná láska (R 1940); Milostný sen (BB 1940); O lidech zvláštních (P 1941); – posmrtně: Toulání po žloutnoucí stráni (BB 1943); Dukátek v blátě (PP 1944, ed. F. Sekanina). – *Výbory:* Milostný sen (1940, ed. B. Fučík); Světla života (1968, ed. J. Špičák). – *Souborná vydání:* Dramatická díla (nakl. F. Šimáček, 1900–06, 6 sv.); Spisy (nakl. J. os. R. Vilímek, 1908–44, 99 sv.). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* Bouří k štěstí (1887); Oba v témž kruhu (1941). ▮ KORESPONDENCE:

in Almanach secese (redakci z 1896; 1896); an.: Spisovatel F. X. S. píše studentům (studentům reálného gymnázia ve Vodňanech z 1940), Zlatá stezka 13, 1939/40, s. 134; in Vrchlický v dopisech (J. Vrchlickému z 1896; 1959, ed. A. Pražák); in F. Skácelík: Krásná setkání (Skácelíkovi z 1920; 1970); in D. Šajtar: Básnířka Tereza Dubrovská (Dubrovské z 1913; 2001). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Zvon (1928–41, s jinými); *kalendář:* Pečírkův Nár. kalendář na rok 1921, … 1925 – … 1928. ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. Kollár: Slávy dcera (1886); V. V. Ráb: Vybrané básně (1887). ▮

LITERATURA: V. Mk. (Martínek): F. X. S. (b. d., 1910); V. Dresler: F. X. S., studie k portrétu (1911); M. Fryčová: Básník domova (1930); sb. 80 let F. X. S. (1940, ed. F. Sekanina); sb. F. X. Svobodovi v roce jeho 80. narozenin (1940, ed. R. F. Šimek); Zdravice F. X. Svobodovi (sb. z projevů v tisku, 1940, ed. V. J. Krýsa); Tryzna na paměť mistra F. X. S., spisovatele a básníka… (1943); V. Martínek: F. X. S. (1944); J. Wagner: F. X. S. – literární pozůstalost (LA NM 1959, rozmnož.); J. Mourková: F. X. S. (1960–1943). Literární pozůstalost (LA PNP 1979). ▮ ● ref. Básně (1883): -cký. (J. Vrchlický), Lumír 11, 1882/83, s. 80; an. (J. Neruda), NL 10. 3. 1883 → Literatura 3 (1966); E. Mišiovský, Pokrok 29. 6. 1883; O. Mokrý, Květy 1883, d. 1, s. 497; J. Penížek, Lit. listy 1883, s. 106, 170; F. Schulz, Osveta 1883, s. 367 ●; E. Mišiovský: ref. Básně (1885), Pokrok 18. 7. 1885; ● ref. Povídky: B. Č. (Čermák), NL 22. 7. 1886; F. V. Vykoukal, Světozor 1886, s. 475 ●; b.: ref. ed. J. Kollár: Slávy dcera, Čas 1, 1886/87, s. 10, 25; ● ref. Márinka Válková: F. V. (Vrána), Čes. Thalia 1889, s. 311; R., Hlídka lit. 1889, s. 281; Ypsilon (I. Herrmann), NL 21. 9. 1889 (k tomu F. X. S.: Něco o Márince Válkové, Čes. Thalia 1889, s. 316) ●; ● ref. V našem vzduchu: -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 24, 1889/90, s. 311; A. V. (Vrzal), Hlídka lit. 1890, s. 226 ●; B. Čermák: ref. Nálady z minulých let, NL 31. 1. 1890; ● ref. Směry života: α., Zlatá Praha 9, 1891/92, s. 154; A. Schulzová, Květy 1892, d. 1, s. 496; an. (F. Roháček), Niva 1892, s. 125; š. (J. Kuffner), NL 7. 2. 1892 ●; ● ref. Probuzení: F. X. Šalda, Lit. listy 14, 1892/93, s. 190 → KP 1 (1949); J. Karásek, Niva 1893, s. 159; L. Čech, Osveta 1894, s. 179; kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 4, 1894/95, s. 282 ●; ● ref. Rozklad: P., Světozor 27, 1892/93, s. 156; A. Schulzová, Zlatá Praha 10, 1892/93, s. 179; F. X. Šalda, Rozhledy 2, 1892/93, s. 119 → KP 1 (1949); K. (J. Karásek), Niva 1893, s. 94; š. (J. Kuffner), NL 5. a 11. 2. 1893; jv. (J. Vodák), Lit. listy 15, 1893/94, s. 135, 154 ●; ● ref. Koketky, ženichové a nevěsty: i-, NL 24. 11. 1893; E. z Čenkova, Lit. listy 15, 1893/94, s. 238, 258; -ín., Niva 4, 1893/94, s. 159; J. Karásek, Rozhledy 3, 1893/94, s. 472 ●; ● ref. Útok zisku: š. (J. Kuffner), NL 11. 11. 1893; an., Čas 1893, s. 739; B., Naše doba 1, 1893/94, s. 682; F. X. Šalda, Rozhledy 3, 1893/94, s. 85 → KP 1 (1949); F. Zákrejs, Osveta 1894, s. 274; J. Vodák, Lit. listy 16, 1894/95, s. 69 ●; ● ref. Mladé představy, Románové paprsky, Náladové povídky: jv. (J. Vodák), Niva 5, 1894/95, s. 172; Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 4, 1894/95, s. 282 (i ref. Probuzení) ●; ● ref. Noví vesničané: A-a (A. Procházka), Lit. listy 16, 1894/95, s. 312, 327; J. Karásek, MR 1895, sv. 3, s. 17; -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 30, 1895/96, s. 95 ●; J. Karásek: ref. Směs žertu i žalu, Lit. listy 16, 1894/95, s. 372 + ref. Drobné příhody, Lit. listy 17, 1895/96, s. 269; ● ref. Květy mých lučin: F. V. Krejčí, Lit. listy 17, 1895/96, s. 267, 282; -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 30, 1895/96, s. 359 ●; ● ref. Dědečku, dědečku: F. X. Šalda, Lit. listy 18, 1896/97, s. 168 → KP 3 (1950); K. (F. V. Krejčí), Rozhledy 6, 1896/97, s. 414; J. K. (Kvapil), Zlatá Praha 14, 1896/97, s. 144 ●; ● ref. Vzrušující hlavy ženské: Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 6, 1896/97, s. 897; R. Bazarov, Čes. revue 1, 1897/98, s. 348 ●; F. X. Šalda: F. X. S. Literárně psychologická drobnokresba, Zlatá Praha 14, 1896/97, s. 368 → KP 3 (1950); ● ref. Odpoutané zlo: N-k. (J. Kamper), Čes. revue 1, 1897/98, s. 1124; K. K. (Kamínek), MR 1898, sv. 8, s. 52; F. Zákrejs, Osvěta 1898, s. 552; F. X. Šalda, Lit. listy 20, 1898/99, s. 8 → KP 4 (1951) ●; -a- (F. V. Vykoukal): ref. Pavel Liška, Světozor 32, 1897/98, s. 236; ● ref. Rozkvět: -al., Lit. listy 20, 1898/99, s. 277, 293; F. V. V. (Vykoukal), Osvěta 1899, s. 654; F. V. Krejčí, Akademie 4, 1899/1900, s. 250 ●; J. Matějka: ref. Pestré povídky, Lit. listy 20, 1898/99, s. 246; ● ref. Čekanky: A. Novák, Obzor lit. a umělecký 2, 1899/1900, s. 201; š. (J. Kuffner), NL 4. 12. 1900; Ar…ti (A. V. Kraus), Politik 4. 12. 1900; jv. (J. Vodák), Besedy Času 1900, s. 152 (i ref. Podvrácený dub); k. (F. V. Krejčí), Rozhledy 10, 1900/01, s. 274; K. (J. Kamper), Čes. revue 4, 1900/01, s. 492; F. Zákrejs, Osveta 1901, s. 87 ●; ● ref. Podvrácený dub: O. Š. (Šimek), Zlatá Praha 17, 1899/1900, s. 287; Vbk. (J. Voborník), NL 20. 7. 1900 ●; ● ref. Příběhy a obrazy: J. Osten, Lumír 29, 1900/01, s. 471; O. Theer, Rozhledy 10, 1900/01, s. 433 ●; ● ref. K žatvě dozrálo: O. Šimek, Lumír 29, 1900/01, s. 520; E. Krásnohorská, Osveta 1901, sv. 2, s. 840 ●; J. S. Machar in Konfese literáta 2 (1901; vyd. 1984, s. 189); ● ref. Lapený Samsónek, Mlsáníčko, Poupě: J. Karásek, MR 1902/03, sv. 14, s. 128; F. X. Hodáč, tamtéž, s. 276; J. Lý (Ladecký), Máj 1, 1902/03, s. 326; A. Novák, Samostatnost 1903, s. 85 ●; ● ref. Olga Rubešová: P. M. (Maternová), Ženský svět 1902, s. 146; K. Z. K. (Klíma), LidN 11. 10. 1902; Ht. (J. Hilbert), Čes. revue 6, 1902/03, s. 358; Nemo. (K. B. Mádl), Zlatá Praha 20, 1902/03, s. 155; J. Lý (Ladecký), Zvon 3, 1902/03, s. 222; Ar…ti (A. V. Kraus), Politik 6. 1. 1903; K. H. (Hilar), Moderní život 1903, s. 57; A. Novák, Samostatnost 1903, s. 27 ●; -r. (J. R. Kronbauer): ref. Vášeň a osud, Máj 1, 1902/03, s. 597; K. H. Hilar: Moderní dramatikové čeští. F. X. S., Čes. svět 2, 1905/06, č. 10; ● ref. Démon: O. Theer, Lumír 34, 1905/06, s. 239; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 276; P. (J. Pelcl), Rozhledy 16, 1905/06, s. 257; -ll-, Máj 4, 1905/06, s. 415; KMČ. (K. M. Čapek Chod), Zvon 6, 1905/06, s. 414; š. (J. Kuffner), NL 6. 3. 1906; Ar…ti (A. V. Kraus), Politik 6. 3. 1906 ●; ● ref. Fialka: -š. (J. Kuffner), NL 11. 12. 1906; -α- (J. Kamper), Poli-

tik 11. 12. 1906; J. Karásek, MR 1906/07, sv. 19, s. 209; A. N. (Novák), Přehled 5, 1906/07, s. 234; KMČ. (K. M. Čapek Chod), Zvon 7, 1906/07, s. 203 ●; J. Vodák: F. X. S., Čechische Revue 1907, s. 382; ● ref. Srdce její zkvétalo…: F. Sekanina, Zvon 8, 1907/08, s. 778; F. X. Šalda, Novina 2, 1908/09, s. 89 → KP 7 (1953, s. 278) ●; V. Dresler: F. X. S., Čes. revue 2, 1908/09, s. 262, 350; ● ref. Řeka: B. B.-ová (Benešová), Novina 2, 1908/09, s. 732; -il, LidN 5. 11. 1909 ●; V. Dresler: Žena v díle našich moderních romanopisců, Ženský svět 1909, s. 197, 213; K. Fiala: ref. Na koho vzpomněl jsem cestou do hor, MR 1909/10, sv. 22, s. 328; ● k padesátinám: B. Benešová, Novina 3, 1909/10, s. 737; -il, LidN 6. 11. 1910; A. Pražák, Zlatá Praha 28, 1910/11, s. 56, 66 ●; ● ref. Rozklad (insc. ND 1910): T. (V. Tille), NL 26. 11. 1910; B. Benešová, Novina 4, 1910/11, s. 29 ●; ● ref. Valerián Zloch: -il., LidN 1. 1. 1911; F. V. Vykoukal, Osvěta 1911, s. 708 ●; ● ref. Až ledy poplují: K. (F. V. Krejčí), PL 3. 12. 1911; M. Rutte, MR 1912/13, sv. 26, s. 29 ●; A. Novák: Dvě lyrické knihy z devadesátých let (V našem vzduchu), NL 2. 3. 1912; ● ref. Z brdských lesů: D. S. (J. D. Konrád), Máj 10, 1911/12, s. 384; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 29, 1911/12, s. 327; -il., LidN 17. 3. 1912 ●; -r.: F. X. S., Lit. rozhledy 1912, č. 1; ● ref. Bitevní vichřice: -il, LidN 11. 5. 1913; F. V. Vykoukal, Osvěta 1914, s. 233 ●; F. V. Vykoukal: ref. Okouzlení, Osvěta 1914, s. 394; ● ref. Temné síly: K. Sezima, Lumír 1915, s. 488; F. V. Vykoukal, Osvěta 1915, s. 705 ●; K. Sezima: ref. Vlna za vlnou se valí, Lumír 1916, s. 264; ● ref. Přes tři vrchy: H. Jelínek, Lumír 1916, s. 332; jv. (J. Vodák), LidN 17. 5. 1916 ●; ● ref. Kvetoucí stromky: F. Sekanina, Zvon 17, 1916/17, s. 461; Z. Hásková, Ženský svět 1917, s. 132 ●; ● ref. Kašpárek: F. Sekanina, Zvon 17, 1916/17, s. 602; W. (R. Weiner), Venkov 8. 7. 1917; jv. (J. Vodák), LidN 22. 8. 1917; K. Sezima, Lumír 46, 1917/18, s. 459 ●; F. Sekanina: ref. Lípy u našich cest, Zvon 18, 1917/18, s. 250 + ref. Z lesů zaznívá zpěv, Červený jezdec, Zvon 19, 1918/19, s. 69; ● ref. Čarovná kořist: K. H. (Hikl), Naše doba 26, 1918/19, s. 378; J. Folprecht, Čes. revue 12, 1918/19, s. 184 (i ref. Rosnička) ●; ● ref. Poslední muž: K. Svoboda, Čes. revue 12, 1918/19, s. 673; K. (J. Kodíček), Tribuna 29. 7. 1919; J. Vodák, Venkov 29. 7. 1919 ●; A. J. Doležal: ref. Neobyčejné příběhy, Úhor 1919, s. 10; ● ref. Pýcha: J. Folprecht, Čes. revue 13, 1919/20, s. 397; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 615; M. N. (Novotný), Nové Čechy 4, 1920/21, s. 190 ●; A. N. (Novák): Klíč k dílu F. X. S. (Květy mých lučin), Venkov 3. 8. 1920; ● k šedesátinám: jv. (J. Vodák), Jeviště 1920, s. 469; F. Sekanina, Zvon 21, 1920/21, s. 62, 77 ●; ● ref. Černý komediant: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 22, 1921/22, s. 390; K. Sezima, Lumír 1922, s. 403 (i ref. Nevěsty) ●; ● ref. Ořechy: J. H. (Hilbert), Venkov 6. 6. 1923; K-ček (J. Kodíček), Tribuna 8. 6. 1923; T. (V. Tille), Prager Presse 8. 6. 1923; J. F. (Fučík), Socialista 1923, č. 31 ● Divadelní kritiky (1956) ●; ● ref. Tři dvory: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 10. 8. 1924; kp. (K. Polák), PL 16. 11. 1924 ●; vz. (V. Zelinka): ref. V malém království, Zvon 25, 1924/25, s. 642 + ref. Mezi jednou a pěti, Zvon 27, 1926/27, s. 491; V. Brtník: ref. Klekání, Venkov 12. 5. 1927; K. Sezima: Básník mírných pásem, in Podobizny a reliéfy (2. vyd. 1927, s. 46); vz. (V. Zelinka): ref. V tlačenici, Zvon 28, 1927/28, s. 82; ● ref. Poznamenaní andělé: M. Pujmanová, Tribuna 23. 10. 1927; drb. (J. Borecký), Zvon 29, 1928/29, s. 322 ●; ● ref. Milionářky: Ot. F. (Fischer), PL 30. 5. 1928; FR (J. Frejka), NO 30. 5. 1928; J. H. (Hilbert), Venkov 30. 5. 1928 ●; K. (J. Knap): Začátky dramatiky F. X. S. a Stroupežnický, Venkov 10. 6. 1928; ● ref. Je podzim, ovoce voní: V. Brtník, Venkov 26. 9. 1929; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 16. 10. 1929 ●; ● ref. Jeho nevinné oči: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 24. 10. 1929; kd. (E. Konrád), NO 24. 10. 1929 ●; ● ref. Skok do tmy: V. Brtník, Venkov 24. 10. 1929; drb. (J. Borecký), Zvon 30, 1929/30, s. 125 ●; J. Čarek: Vzpomínka – tajemství díla F. X. S., Venkov 12. 11. 1929; ● k sedmdesátinám: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 25. 10. 1930; A. N. (Novák), LidN 25. 10. 1930; J. Knap a J. Frič, Venkov 25. a 26. 10. 1930; G. (F. Götz) a E. Konrád, oboje NO 25. 10. 1930; n. (M. Novotný), Lit. rozhledy 15, 1930/31, s. 42; M. Hýsek, Lumír 57, 1930/31, s. 100; V. Brtník, Zvon 31, 1930/31, s. 75, 89, 105 ●; J. Sajíc: Dramatické dílo F. X. S., Čes. osvěta 27, 1930/31, s. 201, 278; -pa- (F. S. Procházka): ref. Dcerka mlynářova, Zvon 31, 1930/31, s. 139; Sk. (F. Skácelík): F. X. S. malíř, Samostatnost 5. 11. 1931; ● ref. Příliš na člověka: -btk- (V. Brtník), Zvon 32, 1931/32, s. 405; A. N. (Novák), LidN 2. 10. 1932 ●; ● ref. Černý plamen: V. Brtník, Venkov 24. 11. 1932; drb. (J. Borecký), Zvon 33, 1932/33, s. 26 ●; drb. (J. Borecký): ref. Vzrušující ženy, Zvon 33, 1932/33, s. 154; ● ref. Pod stromem života: drb. (J. Borecký), Zvon 33, 1932/33, s. 432; V. Brtník, Venkov 11. 3. 1933 ●; ● ref. Pozdě: K. Sezima, Lumír 60, 1933/34, s. 525; drb. (J. Borecký), Zvon 34, 1933/34, s. 350 ●; A. Klášterský in Vzpomínky a portréty (1934); ● ref. Večerní zvon: A. N. (Novák), LidN 24. 6. 1935; B. Slavík, Lumír 62, 1935/36, s. 350; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 36, 1935/36, s. 13 ●; H. Peerová: Žena v díle F. X. S., Zvon 36, 1935/36, s. 60; ● ref. Daniel v jámě lvové: drb. (J. Borecký), Zvon 36, 1935/36, s. 406; B. Jedlička, LidN 21. 9. 1936 ●; ● ref. Příběhy líbezných žen: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 36, 1935/36, s. 475; A. N. (Novák), LidN 1. 6. 1936 ●; drb (J. Borecký): ref. Pokušení, Zvon 37, 1936/37, s. 55 + ref. Nejsladší ovoce, tamtéž, s. 110 + ref. Stopy v utichlé krajině, tamtéž, s. 265; ● ref. Ojíněný hrozen: A. N. (Novák), LidN 16. 5. 1937; M. Hýsek, Venkov 18. 9. 1938 ●; ● ref. Velká láska: B. Jedlička, LidN 4. 7. 1938; drb. (J. Borecký), Zvon 39, 1938/39, s. 14 ●; M. Hýsek: Z nových knih F. X. S., Venkov 18. 9. 1938; ● ref. Vrátí se?: kp. (K. Polák), PL 23. 9. 1938; drb. (J. Borecký), Zvon 39, 1938/39, s. 139; J. Knap, Venkov 16. 3. 1939 ●; ● ref. Chytráci a dobráci: drb. (J. Borecký), Zvon 39, 1938/39, s. 658; kp. (K. Polák), Nár. práce 18. 6. 1939; J. Knap, Venkov 25. 6. 1939; B. Slavík, LidN

9. 10. 1939 ●; ● ref. Krása je ve všem: amp. (A. M. Píša), Nár. práce 29. 3. 1939; A. N. (Novák), LidN 16. 4. 1939 ●; ● ref. Užaslé stáří: K. Sezima, Čteme 2, 1939/40, s. 278; B. Jedlička, LidN 15. 1. 1940; amp. (A. M. Píša), Nár. práce 1. 3. 1940 ●; ● ref. Uvězněná láska: B. Slavík, LidN 29. 4. 1940; V. Hánek, Venkov 14. 8. 1940 ●; ● k osmdesátinám: -ný (L. Čivrný), Čteme 2, 1939/40, s. 301; J. Frič, V. Brtník, B. Slavík, F. Sekanina, R. F. Šimek, vše Zvon 41, 1940/41, zvláštní č. 6 ●; V. Dresler: F. X. S. a český venkov, Venkov 27. 10. 1940; ● ref. insc. Oba v témž kruhu: J. A. Trpák, Venkov 21. 1. 1941; rb., Nár. práce 22. 1. 1941 ●; J. Sajíc: F. X. S., sb. České umění dramatické (1941); ● nekrology: V. Hánek, Venkov 26. a 29. 5. 1943; -s (J. Seifert), Nár. práce 26. 5. 1943 ●; ● ref. Toulání po žloutnoucí stráni: J. K. (Kopecký), LidN 16. 11. 1943; kp. (K. Polák), Nár. práce 19. 12. 1943 ●; K. Engelmüller: Divadlo F. X. S., in Z letopisů českého divadelnictví 1 (1946, s. 232); Ant. Veselý in Neblednoucí podobizny (1946, s. 163); A. Pražák in Nezapomenutelní z Turnovska (1947); V. Justl in F. X. S.: Čekanky (1959); J. Skutil: Úsilí o morální obrodu v S. Řece, Vlastivědná ročenka Okresního archivu v Blansku (1967, s. 17); F. Stuchlý: Náš nový román, LD 8. 2. 1969; vbc. (V. Vrabec): Návrat k F. X. S., Svob. slovo 27. 2. 1969; F. Skácelík in Krásná setkání (1970); hey (J. Heyduk): Jeden z dvojice, LD 25. 5. 1973; V. Kudělka: Hry na úspěch. Z dramaturgické periferie let 1918–1945 (Poslední muž), ČLit 1976, s. 341; (včm) (M. Vačkář): Básník milostných vztahů, LD 25. 10. 1980; Z. Dvořáková: Pokojný dům na Skalce, in Stezkami domova a inspirace (1981); A. Urbanová: Známí a zapomínaní, Amatérská scéna 1983, s. 22; D. Moldanová: F. X. S., Lit. měsíčník 1987, č. 10; L. Bobíková: F. X. S.: Já čtu jen sebe, RP 7. 5. 1993; D. Moldanová: Próza generace Moderny v období zralosti, in Studie o české próze na přelomu století, Acta Universitatis Purkinianae 2. Studia litteraria sv. 1, 1993; J. Karásek ze Lvovic in Vzpomínky (1994); P. Kovařík in Literární mýty, záhady a aféry (2003).

dh

Jan **Svoboda**

* 23. 4. 1852 *Svatý Mikuláš* (Mikuláš) u Kutné Hory
† 24. 5. 1920 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)

Autor veršů a drobných próz pro mládež, v mládí autor časopisecky uveřejňovaných reflexivních básní; vydavatel časopisu Besídka malých a sbírek deklamací a písní; publicista.

Pro beletristické příspěvky používal příjmení Svoboda Mikulášský. – Hlavní školu vychodil v Nových Dvorech, do 1867 studoval na reálce v Kolíně a pak na německém učitelském ústavu v Horních Lovčanech (Neuschützen) v župě Vas v západních Uhrách (se spolužáky z Čech a ostatními Slovany zde založil Spolek českých chovanců). 1870 odešel do Revúce v gemerské župě na slovenský učitelský ústav spojený s patrimoniálním vyšším gymnáziem (pedagogové mj. S. Ormis, A. H. Škultéty, I. B. Zach); zde založil spolek pro vydávání psaného časopisu, jehož redaktorem se sám stal. Po studiích se uchytil jako podučitel nejprve na dvoutřídní škole v Semteši u Čáslavi, od 1872 v Jimramově, kde se za rok po složení učitelských zkoušek stal druhým učitelem. Od 1880 působil jako řídící učitel na škole v Hořátvi u Nymburka, od 1884 byl jejím ředitelem.

Už v době studií na učitelském ústavu uveřejnil S. první básně, hlavně v časopisu blízkém evangelické mládeži Hlasy ze Siona, kde pak od 1869 s přestávkami až do 90. let (většinou pod pseud. Jan S. Mikulášský) publikoval reflexivní lyriku (mj. 1887–88 cyklus pětadvaceti básní *Ohlasy života*), vyslovující životní krédo křesťana evangelického vyznání; opakovaně se v ní odráží vědomí nicoty člověka tváří v tvář božímu majestátu a víra ve vykoupení překonávající strach ze smrti, jejími náměty se stávají např. útěcha, kterou dává soustředění v modlitbě, vyrovnanost mysli, k níž vede život v ctnosti, obdiv ke kráse přírody jako dílu Stvořitele apod. Ostatní S. literární činnost ze 70. let už cele souvisela s jeho pedagogickým povoláním: kromě několika fejetonů v Moravské orlici publikoval v zájmových učitelských periodikách, hlavně však psal verše (někdy též drobné prózy) do časopisů pro děti a dospělejší mládež (Budečská zahrada, Naší mládeži, Přítel mládeže); byly mezi nimi nábožensky, morálně i vlastenecky pointované básničky související s jeho verši pro dospělé, dojemné sociální obrázky dětského soužení i veselé příběhy ze života dětí, veršované hádanky apod. 1878 vydal vlastním nákladem sbírku deklamací pro mládež Veselý deklamátor, do níž sebral verše oblíbených starších autorů (F. Doucha, V. M. V. Bělohrobský) i svých vrstevníků (J. Baštecký, M. B. Hornof, J. Soukal, F. S. Štěpánek aj.) a sám přispěl žertovnými veršovanými příběhy, někdy komentujícími současné poměry (*Moc řeči maďarské*). 1879 začal vydávat poučný, beletristický a zábavný měsíčník pro děti Besídka malých, který zprvu vyplňoval z velké části vlastními pracemi, než získal širší okruh přispěvatelů mezi spisovateli i mezi specialisty literatury pro

mládež. Byly to morálně apelativní verše (někdy v podobě idealizovaného obrázku ze života) o úctě k rodičům a práci, lásce k vlasti a Bohu, vděčnosti škole apod., s cílem vychovávat k poctivosti, skromnosti, pravdomluvnosti, šetrnosti, soucitu s trpícími, ale též krátké básničky o dětských radostech i starostech, výletech, hrách a zábavách. Do prvních ročníků psal S. i naučné články z historie, zeměpisu a přírodopisu, bajky a ojediněle povídky, později uveřejnil občas báseň nebo různé drobné příspěvky (hádanky, anekdoty ze školy, návody ke hrám). V 90. letech S. vydal též sbírky písní, zpěvů k smutečním obřadům a sborových skladeb k pohřbům učitelek a učitelů.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jan B. Mikulášský, Jan S. Mikulášský, J. B. Mikulášský, J. S. Mikulášský, Mikulášský; J. M-ý, J. S. M., J. S. M-ý, M-ý, Sv. M. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Besídka malých (1879–1913); Budečská zahrada (1874–83); Čes. študent (1869); Hlasy ze Siona (1869, 1872–79, 1884–93; 1887–88 BB Ohlasy života); Ilustrovaný evangelický věstník (1869); Komenský (1876–77; 1877 čl. Tělesná a duševní povaha čelnějších národů evropských); alm. Kytice (1878); Mor. orlice (Brno 70. léta, FF); Nár. škola (1869); Naší mládeži (1874–78); Občan (1869); Posel z Budče; Přítel dítek; sb. Veselý deklamátor (1878; rozšíř. vyd. 1894). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Besídka malých (1879–1913; 1888–89 s V. Neubertem, 1890–92 s F. Hoblíkem, 1895–96 a 1901–06 s J. Rokytou, 1906–13 s K. Reindlem). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Veselý deklamátor. Sbírka žertovných deklamací (1878; rozšíř. vyd. 1894); Věnec písní pohřebních 1, 2 (1890, 1907; společné vyd. 1928); Sbírka písní dvoj-, troj- a čtverohlasých (1892); Sborník pohřební. Sbírka sborů vhodných ku pohřbům učitelů a učitelek pro mužské, smíšené i ženské hlasy (Hořátev b. d., před 1900). ▮

LITERATURA: an.: Drobnosti, Lit. listy 1880, s. 5; ● ref. Besídka malých: E. M. Daňkovský (Musil Daňkovský), Beseda učitelská 1879, s. 361; T., tamtéž 1884, s. 623; J. Horňanský, Hlídka lit. 1888, s. 253 ●; A. Vlas: ref. Veselý deklamátor, Hlídka lit. 1894, s. 230; F. R. Jirman: Stručné dějiny časopisu Besídka malých, Úhor 1914, s. 100.

mhs

Jaroslav Josef **Svoboda**

* 28. 6. 1894 *Nusle* (Praha-N.)
† 2. 11. 1944 *Praha*

Autor humoristických próz z ruských legií a románu z pražského lidového prostředí, překladatel z angličtiny a němčiny; též autor sešitové knižnice Rodokaps. Pocházel z rodiny kamenického pomocníka. Za 1. světové války byl odveden na ruskou frontu, tam byl zajat a účastnil se pak jako legionář československého odboje. Byl zaměstnán v Praze jako úředník ve firmě Melantrich a v legionářské bance. 1935 se stal prvním redaktorem nově založené sešitové knižnice Romány do kapsy – Rodokaps, záhy sice tuto funkci opustil, v podniku se však nadále angažoval autorsky i jako spolumajitel vydavatelství Sběratel (později přejmenováno na Kvádr), které 1936 knižnici převzalo.

Prvotinu *Na magistrále* charakterizuje smysl pro humorné situace našich legionářů při styku s ruským obyvatelstvem a pointovanost tradičně vyprávěných povídek. Bez hlubší vnitřní analýzy, avšak s morálním akcentem sledoval S. „patologii" lidových vrstev z pražské periferie ve válečné a poválečné době v nenáročném, zčásti ironizujícím románu *Ve starém domě.* V překladatelské práci se S. zaměřil hlavně na dobrodružnou a westernovou literaturu (M. Brand, W. E. Johns). – Literatura (slovníková) uvádí další S. prózy, jež však nejsou bibliograficky doloženy: z 1923 povídky Mezi bratry Rusy a fejetony Hrách a vikev a také časově a žánrově neurčený titul Chalupova dvojčata. Jako autor Rodokapsu publikoval S. pod svými pseudonymy známými (Bořivoj Kukačka, Jan Kokos, Sirax), avšak také neznámými; je pravděpodobné, že byl autorem „sibiřských historek", publikovaných zde pod jmény Vlad. Zeman a Vilém Ryneš, a že tyto prózy mohly být součástí připravovaného souboru Mezi bratry Rusy, mimoto pod jm. Vlad. Zeman tu 1935 vyšla próza Děti krize. Pro Rodokaps patrně i překládal (pod jm. Josef Svoboda otištěny tituly: 1937 M. South: Kapitánka Juanita, 1939 B. Billings: Texaský jezdec, 1940 B. M. Bower: Požár prérie, B. Foster: O rodný ranč).

PSEUDONYMY: B. Kukačka, Bořivoj Kukačka, Jan Kokos, Sirax, Vilém Ryneš (dub.), Vlad. Zeman (dub.). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Kopřivy (1922–23); Nebojsa (1920); Právo lidu (1924); Venkov (1924); Zlatá Praha (1924). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Na magistrále (PP 1923); Ve starém domě (R 1924). – *Překlady:* O. J. Bierbaum: Markéta a tři mládenci (1915); H. Conscience: Flanderský lev (1935); W. E. Johns (ze seriálu Biggles): Biggles ve Španělsku (1939, sv. 6) + Biggles letí na sever (1939, sv. 9) + Biggles a Himalája (1940, sv. 10) + Biggles a zlaté dublony (1940, sv. 11) + Biggles letí na jih (1940, sv. 13);

M. Felde: Zlato Sakramenta (1940); M. Brand: Zlatý roh (1940) + Ponurý ranč (1941) + Střílející blázen (1941) + Zpívající pistole (1941). ▮ REDIGOVAL *sešitovou knižnici:* Romány do kapsy – Rodokaps (1935). ▮

LITERATURA: ● ref. Na magistrále: Aa. (A. Brtníková-Petříková), Zvon 23, 1922/23, s. 671; J. Kapras, Čes. revue 1925, s. 120 ●; ● ref. Ve starém domě: Jos. Staněk, Čes. osvěta 21, 1924/25, s. 551; vz. (V. Zelinka), Zvon 25, 1924/25, s. 433 ●; P. Janáček in Svět Rodokapsu, Tvar 1998, č. 19 a 20, příl. Edice Tvary, ř. A, sv. 19–20.

sb

Karel **Svoboda**

* 17. 7. 1888 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)
† 30. 10. 1960 *Praha*

Klasický filolog, estetik a teoretik literatury a umění, literární historik, překladatel, bibliograf; v mládí též literární a divadelní kritik.

Pocházel z rodiny s uměleckou a vědeckou tradicí; dědeček Karel S. (1824–1870), schovanec svého strýce, básníka, překladatele a filologa Václava Aloise S., byl malířem historických námětů a ilustrátorem; do širšího příbuzenstva patřili též klasický filolog a pedagog Václav S. (1813–1888) a Vojtěch Viktor S. (resp. Adalbert S., 1827–1902), estetik (např. Poesie in der Malerei, 1861) a filozof (Gestalten des Glaubens, 1901), objevitel P. Roseggera a autor první monografie o něm (P. K. Rosegger: eine Lebens- und Charakterskizze, 1888). Otec zemřel ještě před S. narozením. K. S. absolvoval klasické gymnázium na Vinohradech (1900–07), poté studoval na pražské univerzitě klasickou filologii (J. Král, E. Peroutka, R. Novák, H. Vysoký), češtinu a němčinu (V. E. Mourek). Po státní zkoušce z latiny, řečtiny a češtiny (květen 1912) se stal suplentem na reálném gymnáziu v Truhlářské ul. (učil češtinu a latinu), v listopadu t. r. obhájil disertaci (*O době složení dějin Polybiových*) a získal doktorát z klasické filologie, starověkých dějin a filozofie. 1919 se habilitoval, byl jmenován profesorem na gymnáziu v Jilemnici, kvůli přednášení na pražské univerzitě tam však nenastoupil a byl přeřazen na gymnázium v Praze na Vinohradech (Londýnská ul.). 1920 se stal mimořádným profesorem na brněnské univerzitě, kde vyučoval dějiny řecké a římské literatury, antickou filozofii a reálie, od 1924/25 také klasickou archeologii a dějiny umění; řádným profesorem se zde stal 1927. Po povolání na pražskou univerzitu (1935) působil jako řádný profesor klasické filologie (přednášel i byzantologická témata), mezi posluchači byl velmi oblíben. Několikrát pobýval pracovně v zahraničí (1922 Řecko, 1934 Sofie, 1937 Paříž). Aktivně se účastnil vědecké (člen KČSN od 1932 a ČAVU od 1936) i popularizační a spolkové činnosti (Kruh přátel čes. jazyka, Spolek přátel antické kultury). Po uzavření českých vysokých škol 1939 musel odejít na dovolenou s čekatelným, překládal a mj. předsedal Literárněhistorické společnosti (do jejího zrušení 1954). Po 1945 opět vyučoval na pražské univerzitě (mj. od 1952 vedl veškeré grecistické přednášky, 1956 se stal prvním předsedou Jednoty klasických filologů), penzionován byl 1958. Ke konci života byl vážně nemocen. – Občas mu bývají mylně připisovány některé práce autora učebnic, lingvisty, didaktika českého jazyka a slohu Karla S. (1914–1986).

S. je autorem rozsáhlého vědeckého díla, jež došlo i mezinárodního věhlasu. Jako klasický filolog se zabýval (ve smyslu tradičního celostního výměru oboru) veškerými společenskými a kulturními projevy antické kultury včetně její recepce, přičemž nezapřel dominantní estetický zájem o literární, resp. umělecké dílo. Věnoval se zvláště dějinám řecké a římské literatury, obecné estetice i její historii, různým oborům literární vědy (zvláště poetice a versologii), teorii a dějinám překladu, pedagogice a psychologii (*Dítě v slovesném umění*), a to se stálým zřetelem k českému kulturnímu prostředí. Pro jeho práce je příznačná materiálová bohatost a výrazová úspornost, při šíři látky prozrazující úsilí o srozumitelnost výkladu a syntetizující podání. Po prvních časopisecky publikovaných studiích věnovaných formálnímu a tematickému rozboru děl několika málo známých českých autorů období humanismu (*Jana Záhrobského biblická hra Héli, Šimona Gelenia Sušického překlad a výklad Ciceronových Paradox, Šimona Gelenia Sušického Logika a Rétorika*) a 19. století (*Básně Karla Sudimíra Šnajdra, Českoněmecký básník Eduard Habel Malínský, Poznámky o životě a díle Vincence Furcha*) se zabýval estetickou a literárněteoretickou problematikou řecké a latinské literatury. Po shrnujícím výkladu *Vývoj antické estetiky* se pokusil popsat Aristotelův estetický systém (*L'esthétique d'Aristote*) a analyzoval

estetiku sv. Augustina (*L'esthétique de saint Augustin et ses sources*), a to zasvěceným komentářem výroků obou autorů, zdůrazňujícím vývoj jejich estetických názorů a originální přínos. Při soustředěném studiu antické estetiky dokázal s úspěchem její odkaz aktualizovat ve 30. a 40. letech, kdy v několika studiích o dějinách české estetiky (*Česká estetika po Hostinském, Durdíkova estetika, Masarykova estetika*), v programové stati *Literární věda, její soustava a rozbor* nebo v kritických úvahách o současné literární vědě (*O tak zvané formální metodě v literární vědě, Dnešní česká estetika*) postuloval v opozici k strukturalismu návrat ke klasické tradici vytvořením teorie literatury v kategoriích Aristotelovy poetiky se zvláštním důrazem na problematiku rétorickou a skloubením literární teorie a historie skrze tradičně pojatou filologii (*Pojem filologie*). Instruktivně rozvedl některé literárněteoretické problémy ve studiích věnovaných stylu (*O literárním slohu*), genologii (*O literárních druzích*), zvukové (*Zvuková stránka slovesného díla*), významové (*Obsah, námět a látka slovesného díla*) a rétorické (*Tropy a figury*) stránce literárního díla, stranou jeho pozornosti nezůstávala ani problematika úžeji lingvistická (např. vztah řeči a slova) a translatologická (*Starověké názory na překládání, O překládání*). Po válce se S. dále systematicky zabýval dějinami klasické filologie a estetiky, mj. českoněmecké provenience (*Bolzanova estetika, Estetické dílo Emila Utitze*), dílem J. E. Kosiny (*Kosinovy názory o národní vzdělanosti, zvláště o jazyce a písemnictví*), O. Hostinského (např. *Otakar Hostinský jako badatel o antice*) a J. Krále (*Král jako kritik a polemik*). Vyvrcholením S. celoživotního badatelského úsilí je monografie *Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové*, do níž shrnul, spojiv vědeckou erudici a estetický zřetel, faktograficky vyčerpávajícím způsobem historii českého zájmu o antické dějiny a kulturu (uplatňování antických motivů a látek v původní tvorbě, překladatelské aktivity, odbornou filologickou práci, dějiny školství apod.). Se snahou o věrnost faktům, přesnost popisu i kritičnost souvisí S. rozsáhlá činnost bibliografická i publicistická (zasáhl do poválečné diskuse o středoškolských reformách), recenzní a kritická (v mládí psal příležitostné divadelní a literární kritiky do Nár. listů a Práva lidu; soustavně recenzoval odbornou literaturu, od 1948 převážně v renomovaném zahraničním tisku). Významné jsou i S. aktivity překladatelské a editorské. Za války se zabýval překlady morálních a estetických spisů sv. Augustina, vysoce oceňované a dodnes vydávané jsou jeho překlady tzv. předsokratovských myslitelů a starořeckých atomistů; edičně připravil mj. dialog o obraně poezie Augustina Olomouckého. V rukopisu se zachoval též komentovaný výbor z obrozenských překladů antické poezie od konce 18. století do 1848.

PŘÍSPĚVKY *in:* Acta sessionis Ciceronianae… a 1957 habitae (Varšava 1960); Actes du IVe Congrès international des études byzantines (Sofie 1935); Aegyptus (Milán 1952); Archiv orientální (1952); Atheneum (1922); Augustinus (Madrid 1959); Berliner byzantinische Arbeiten (Berlín 1957); Bibliotheca classica orientalis (1959–60); Byzantinoslavica (1938, 1959); ČČM (1917, Jana Záhrobského biblická hra Héli); Časopis Matice moravské (1917–20, 1934, 1948; 1918 Poznámky o životě a díle Vincence Furcha; 1948 Kosinovy názory o národní vzdělanosti, zvláště o jazyce a písemnictví); Časopis pro moderní filologii (1918–21, 1939, 1948–49, 1955–56; 1918 Českoněmecký básník Eduard Habel Malínský); Časopis pro právní a státní vědu (1923); Čes. literatura (1955); Čes. revue (1918–20, 1925); Čes. mysl (1922, 1924); Čes. věda, pokr. Naše věda (1915–18, 1921–50; 1934 O tak zvané formální metodě v literární vědě; 1935 Česká estetika po Hostinském, i sep.; 1937 Durdíkova estetika; 1938 Masarykova estetika; 1941 Dnešní česká estetika → Estetika 1968); Českosl. epištoly (1947); Čes. časopis filologický (1942–44; 1943 Komenského názory na řeč); Delta (Neapol 1952–53, 1955); Deutsche Literaturzeitung (Berlín 1952–58); sb. Deutsch-slawische Wechselseitigkeit in sieben Jahrhunderten (Berlín 1956); Divadlo (1944, 1956); II. Congrès international d'esthétique et de science de l'art (Paříž 1937); Eos (1951, 1953, 1957–58); Erasmus (Basilej 1952); Filozofická revue (1938, 1940); Filozofický časopis (1955–58); Hudební rozhledy (1956); Charisteria Th. Sinko… oblata (Varšava 1951); Jeviště (1920); Klio (Berlín 1959); Kmen (1921); Křesťanská revue (1954–55); Le Français moderne (Paříž 1960); Lettere italiane (Florencie 1956); Le Parole e le Idee (Neapol 1959–60); Lid. noviny (1917, 1922, 1925, 1927, 1929, 1934); Listy filologické (1913, 1915–42, 1945–60; 1916 Šimona Gelenia Sušického překlad a výklad Ciceronových Paradox; 1917 Šimona Gelenia Sušického Logika a Rétorika; 1919 Studie o pramenech filozofických spisů Ciceronových, i sep.; 1921 Verš nových českých dramat; 1937 Literární věda, její soustava a rozvoj, i sep.; 1940 Václav Alois Svoboda jako klasický filolog, i sep.; 1941 Starověké názory o překládání; 1942 Augustina Olomouckého Dialog na obranu básnictví; 1954 Král jako kritik

a polemik, Soupis tištěných prací Královýchová; 1957 Otakar Hostinský jako badatel o antice); Lit. noviny (1941); Lumír (1930–31); Mélanges Bidez (Brusel 1934); Mélanges de philologie, de littérature et d'histoire anciennes offerts à J. Marouzeau (Paříž 1948); Mladé Slovensko (Bratislava 1921); Munera Philologica L. Ćwikliński… oblata (Poznaň 1936); Nár. listy (1919–22); Naše doba (1917, 1921, 1923); Naše řeč (1942–44, 1947; 1944 O slohu Jana Ev. Kosiny; 1947 Tropy a figury); Nové Atheneum (1921); Nové Čechy (1922, 1924–25); sb. O českou literární kritiku (1940, T. G. Masaryk, i sep.); Osvěta (1918, Básně Karla Sudimíra Šnajdra); Paideia (Florencie 1951–53); Památky archeologické (1926, 1929); sb. Pedagog Josef Hendrich (1948); Pedagogické rozhledy (1921); Pestrý týden (1940); Philologus (Berlín 1913); Philologische Wochenschrift (Lipsko 1923–24); sb. Pio vati (1930); sb. Pocta F. Trávníčkovi a F. Wollmanovi (Brno 1948, Obsah, námět a látka uměleckého díla); Pozor (Olomouc 1925); Práce 2. sjezdu klasických filologů slovanských (1931); Právo lidu (1920, 1924–26); Program Nár. divadla (1954); Přednášky a rozpravy Spolku přátel antické kultury 2–3, 5, 6 (1926–27, 1930, 1932); Revue des études latines (Paříž 1925, 1954); Revue d'esthétique (Paříž 1955–56, L'oeuvre d'Emil Utitz → čes. 1968 s tit. Estetické dílo Emila Utitze, in E. Utitz: Dějiny estetiky); Revue de synthèse (Paříž 1956); Ruch filozofický (1924–25, 1927); sb. Řečtí filozofové a mystici (1926); Sborník Českosl. společnosti zeměpisné (1923); Sborník filologický (1939); Sborník prací filologických… Františku Grohovi k 60. narozeninám (1923); Sbornik (Recueil) dédié à la mémoire du professeur Peter Nikov (Sofie 1939); Sborník přednášek proslovených na prvním sjezdu čsl. profesorů filozofie, filologie a historie… (1929, Pojem filologie); Slavia (1957); Slavische Rundschau (1934); Slovesná věda (1947–51; 1949–50 Hálek a antika); Střední škola (1947); Svob. zítřek (1947); The Journal of Aesthetics and Art Criticism (Malden, Mass. 1950, 1958); Theologische Literaturzeitung (Lipsko 1956); Travaux du 9. Congrès international de Philosophie (Paříž 1937); 3. ročenka Kruhu moderních filologů při ČSAV za r. 1958–59 (1960); Umění (1932, 1934, 1953); Universitas Carolina. Philosophica (1957, České zpracování Ovidiových Proměn z 18. století); Věda a život (1941–44, 1947–49; 1944 O překládání → J. Levý: České teorie překladu, 1957); Vergilius: Zpěvy pastýřské a rolnické (1959, O českých překladech Vergilia); Věstník ČAVU; Věstník čes. profesorů (1919); Vídeňský deník (1921); Výr. zpráva c. k. reálného gymnázia na Novém Městě v Truhlářské ul. (1916, Divadelní hry o výchově ve století 15.–17., i sep.); Výtvarné umění (1956); Wochenschrift für klassische Philologie (Berlín 1917–19); Zeitschrift für Ästhetik (Stuttgart 1935); Zeitschrift für deutschösterreichische Gymnasien (Vídeň 1919–20, Friedrich Nietzsche als klassischer Philolog); Zeitschrift für österreichische Gymnasien (Vídeň 1916); Zprávy 2. českého sjezdu pro výzkum dítěte (1925, Sebepozorování dospívajících žáků, i sep.); Zprávy Jednoty klasických filologů (1959–60); – posmrtně: Bibliotheca classica orientalis (1961); Čes. bibliografie (1961); sb. Charisteria Francisco Novotný octogenario oblata (1962); Jahrbuch für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft (Kolín n. R. 1962–63). ■ KNIŽNĚ. *Práce o estetice a literatuře:* La démonologie de Michel Psellos (1926); Vývoj antické estetiky (1926; 1997 in sb. Studie o počátcích uvažování o krásném v antickém Řecku); L'esthétique d'Aristote (1927); L'esthétique de saint Augustin et ses sources (1933; čes. 1996 s tit. Estetika svatého Augustina a její zdroje, přel. a usp. P. Osolsobě, obs. i S. překl. sv. Augustin: O pořádku, O učiteli); Antika a dnešek (1940); O literárním slohu (1943); Zvuková stránka slovesného díla (1944); Bibliografie českých prací o antice za léta 1775–1900 (1947 ← LF 1946–47); O literárních druzích (1947); Dítě v slovesném umění (1948); Bolzanova estetika – Bolzanos Ästhetik (1954); Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové (1957); – posmrtně: Bibliografie českých a slovenských prací o antice za léta 1901–1950 (1961). – *Překlady:* sv. Augustin: O pořádku, O učiteli (1942); Zlomky předsokratovských myslitelů (1944, i usp.); Zlomky starořeckých atomistů (1953; upr. vyd. 1980 s tit. Řečtí atomisté, ed. M. Mráz). ■ KORESPONDENCE: J. Nováková: Jeden versologický dokument z doby temna (J. Novákové z 1943), Zprávy Jednoty klasických filologů 1990, s. 10. ■ REDIGOVAL *knižnici:* Bibliotéka klasiků řeckých a římských. ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: E. Peroutka: Ústavy států řeckých (1916); V. Furch: Sebrané básně (1918); Plutarchos: O zvědavosti, O tlachavosti, O poslouchání (1940, přel. G. Šuran); Augustini Olomucensis Dialogus in defensionem poetices (1948); viz též KNIŽNĚ. *Překlady*. ■

BIBLIOGRAFIE: Z. K. Vysoký: Bibliographie des ouvrages du professeur Dr. K. S., LF 1961, Eunomia – Ephemerides LF supplementum 5, pars 1, 1961, s. 1. ■ LITERATURA: M. Cihla: K. S. (1888–1960). Soupis osobního fondu (LA PNP 1998). ■ J. Ludvíkovský: ref. Studie o pramenech filozofických spisů Ciceronových, Naše věda 3, 1919/20, s. 103; ● ref. Vývoj antické estetiky a L'esthétique d'Aristote: Kí (F. Krejčí), Čes. mysl 1927, s. 383; J. Ludvíkovský, LF 1928, s. 130 ●; ● ref. L'esthétique de saint Augustin…: Dr. A. B., Filozofická revue 1934, s. 36; K. Šimeček, LF 1934, s. 196 ●; F. Novotný: ref. Antika a dnešek, Naše věda 1941, s. 308; ● ref. O literárním slohu: J. Haller, NŘ 1943, s. 207; F. Novotný, Naše věda 1946, s. 19 ●; J. Haller: ref. Zvuková stránka slovesného díla, NŘ 1945, s. 85; F. Stiebitz: ref. překl. Zlomky předsokratovských myslitelů, Naše věda 1946, s. 140; ● ref. O literárních druzích: jh (J. Haller), NŘ 1947, s. 111; F. Novotný, Naše věda 26, 1948/49, s. 8 ●; ● k šedesátinám: J. Ludvíkovský, Slovesná věda 1, 1947/48, s. 237; J. Hrubeš, tamtéž, s. 243; bs (B. Slavík), LD 17. 7. 1948; Z. K. Vysoký, LidN 17. 7.

1948 ●; ● ref. Bibliografie českých prací o antice za léta 1775–1900: J. Šp. (Špét), ČČH 50, 1947/49, s. 250; J. Ludvíkovský, Naše věda 26, 1948/49, s. 11 ●; B. Ryba: ref. ed. Augustini Olomucensis Dialogus…, LF 1949, s. 44; ● ref. Dítě v slovesném umění: -kp (K. Polák), Štěpnice 2, 1948/49, s. 45; H. Siebenschein, ČMF 33, 1949/50, s. 187; J. Moravec, Slovesná věda 3, 1949/50, s. 201 ●; J. Levý in České teorie překladu (1957, s. 738); ● ref. Antika a česká vzdělanost…: V. V. (Vavřínek), ČsČH 1957, s. 584; V. Štěpánek, ČLit 1957, s. 497; M. Machovec, LF 1958, s. 238 ●; M. Machovec: O velikosti a bídě jedné tradice, Filozofický časopis 1960, s. 74; ● nekrology: K. Beránek, ČSPS 1961, s. 34; L. Varcl, LF 1961, s. 5; L. Vorel, Zprávy Jednoty klasických filologů 1961, č. 1; M. Novák, Filozofický časopis 1961, s. 111 ●; ● ref. Bibliografie českých a slovenských prací o antice za léta 1901–50: J. S. (Spěváček), ČsČH 1962, s. 425; L. Vidman, Zprávy Jednoty klasických filologů 1962, s. 48 ●; S. Segert: K. S. jako překladatel a teoretik překladu, Dialog 1964, č. 4; H. Lorenzová: Estetika K. S., Estetika 1988, s. 129; R. Dostálová: Uplynulo sto let od narození K. S., LF 1989, s. 65; E. Stehlíková: Cídění rodinného stříbra, Tvar 1998, č. 10; V. Beranová in Kapitoly z dějin českého estetického myšlení 2 (2003).

ls, vpb

Ludvík **Svoboda**

* 4. 5. 1903 *Čejč* u Hodonína
† 3. 8. 1977 *Praha*

Filozof a sociolog, marxistický publicista a kritik s širším rozpětím filozofických, estetických a literárněhistorických zájmů, dlouhodobě zaměřený především na výklad díla F. X. Šaldy, překladatel filozofických a estetických děl.

Syn železničního úředníka působícího nejdéle v Kroměříži. Od 1915 studoval na gymnáziu v Kroměříži a po maturitě 1922 na brněnské filoz. fakultě obor klasická filologie (profesoři F. Novotný, K. Svoboda), zajímal se také o filozofii, pedagogiku (O. Chlup) a sociologii (I. A. Bláha); 1926 požádal o zahájení rigorózního řízení, doktorát získal prací *Náboženské prvky ve filozofii L. Feuerbacha,* 1926–27 skládal závěrečné zkoušky pro učitelství na středních školách (filozofie a latina jako hlavní obory, řečtina jako obor vedlejší). Již za studií byl společensky a kulturně činný, v Kroměříži působil jako člen pokrokového spolku Milíč, v Brně se sblížil s levicovým okruhem studentů, umělců a inteligence, hlavně s B. Václavkem, též s filozofem J. L. Fischerem aj. Ještě před ukončením studia nastoupil jako suplující profesor na reálné gymnázium v Hlučíně (1928–30 vykonával vojenskou prezenční službu), 1935–41 byl profesorem na gymnáziu v Moravské Ostravě, poté až do konce války vyučoval na několika ústavech v Praze. Od 30. let se angažoval v levicové kultuře. 1930 založil s A. Lubojackým a J. Teichmannem časopis Kampaň, t. r. podnikl cestu do Sovětského svazu, při níž navázal kontakt s tamní společností pro kulturní styky s cizinou a pravidelně pak dostával zásilky sovětské odborné (zvláště filozofické) literatury. Na Ostravsku se seznámil s E. Urxem a K. Konradem, udržoval též činorodé spojení s brněnskou kulturní levicí, hlavně s B. Václavkem, pravidelně publikoval v Sociologické revui (red. I. A. Bláha ve spolupráci s Václavkem), v Indexu a v dalších levicových a komunistických periodikách, též pražských a ostravských; přednášel v cyklech pořádaných Levou frontou. 1935 se stal zakládajícím členem levicového uměleckého sdružení Blok, později i spoluredaktorem jeho skupinového orgánu U. Po válce byl povolán na Karlovu univerzitu, nejprve působil jako profesor na pedagogické fakultě, po únoru 1948 na filoz. fakultě (do 1972), kde pak též vedl katedru marxistické filozofie; hned po založení ČSAV (1952) se stal jejím členem-korespondentem, v 60. letech stál v čele Filozofického ústavu ČSAV. Mezitím 1953–57 působil v diplomatických službách (velvyslanec ve Švýcarsku). Brzy po událostech 1968–69 byl penzionován kvůli postojům, jež se zcela neshodovaly s normalizačními snahami, a pracoval v ústraní, zabývaje se zvláště problematikou antické filozofie a literatury.

S. dílo charakterizovala souvislost i komplementárnost témat z oblasti filozofie, sociologie, literatury a literární vědy i kulturní historie. Publikovat začal drobné referáty ještě jako student klasické filologie. Od 30. let se hlavně v Sociologické revui soustředil na recenzování knih z oborů filozofie, psychologie, pedagogiky a sociologie. Tehdy ho zaujala zvláště sovětská filozofická literatura a otázky v ní živé, hlavně problematika dialektiky a teorie poznání v marxistické filozofii (např. rané populární pojednání *Základy dialektického materialismu*); tento zájem pak vyústil v knižní informativní monografii *Filozofie v SSSR*, jež mj. pojednávala o N. I. Bucharinovi a dalších autorech, kteří pak byli v důsledku stalinských

procesů tabuizováni. Postupně se stále více věnoval i recenzím literárních a literárněteoretických děl, hlavně avantgardních a levicových (práce V. Nezvala, K. Teiga, B. Václavka i J. Fučíka, také F. Götze, P. Fraenkla, J. Mukařovského nebo P. J. Bogatyrjeva, L. Aragona, H. Bremonda, A. Bretona, sborníky Surrealismus v diskusi, Torzo a tajemství Máchova díla aj.), zabýval se teorií, např. korelacemi obsahu a formy v umění, mimoto komentoval kulturní události, psal i divadelní kritiky. I v poválečné době dělil svůj zájem mezi filozofii a literaturu. Ve sféře filozofie vedle prací poplatných trendům 50. let (mj. o významu J. V. Stalina pro historický materialismus) pojednával příležitostně o osobnostech české filozofie a o teoretických problémech marxismu. Jeho reflexe nad literaturou se týkaly konkrétních osobností a kulturněpolitických otázek (studie *Bedřich Václavek jako sociolog literatury,* projev o poslání kritiky na 1. sjezdu čes. spisovatelů a další příspěvky na toto téma aj.). Prvořadé místo v jeho uměleckých zájmech měl však jeho dlouhodobý vztah k dílu F. X. Šaldy, datující se od počátku 30. let a o něco později stvrzený časopiseckými studiemi, záhy po menších úpravách vydanými i knižně (*Tři studie o F. X. Šaldovi,* resp. *Studie o F. X. Šaldovi*). Završením tohoto zkoumání byla obsáhlá, materiálově bohatá monografie *F. X. Šalda.* V chronologickém sledu, jen střídmě konturovaném biografickými daty, se zde postupně vydělují problémové okruhy přibližující kritikovy názory a postoje; úcta k Šaldovi, namnoze až myšlenkové souznění s jeho dílem a snad i snaha ideově je neproblematizovat, vedla S. k tomu, že s pomocí četných citací a parafrází zaujímal spíše pozici citlivého vykladače a prostředkovatele než kritického hodnotitele Šaldova odkazu. – Jako autor předmluv, doslovů nebo článků pojednával o řadě dalších osobností, a to počínaje antikou (např. Marcus Antonius Aurelius, Epiktetos, Xenofon aj. v edicích Antické knihovny, též úvod k Encyklopedii antiky z 1974, který napsal jako vědecký redaktor této publikace) přes období 19. století (F. M. Klácel: Listy přítele k přítelkyni…, 1948; B. Bolzano: O nejlepším státě, 1949; K. Marx, F. Engels: O umění, 1949; F. Nietzsche: Tak pravil Zarathustra, 1967; H. Taine: Studie o dějinách umění, 1978; též např. o B. Němcové ve sbornících) až po století 20. (zvláště studie k edicím díla B. Václavka a F. X. Šaldy). Psal také hesla pro Ottův slovník naučný nové doby a pro Slovník moderní pedagogiky (2. vyd. 1948). – V překladatelské práci se zaměřil na díla V. I. Lenina (první český překlad Materialismu a empiriokriticismu, později Filozofických sešitů), pak na G. V. Plechanova aj., několik drobných překladů publikoval v časopisu U (G. Fridlender, G. Lukács, A. V. Lunačarskij, T. Pavlov, F. C. Weiskopf).

ŠIFRY: J. O., L. S., L. Sv., ott, R. Ott, r. ott, s, s. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Acta Universitatis Carolinae 2. Graecolatina Pragensia 7 (1976, Z. Nejedlý und die antike Ästhetik); Almanach Kmene 1948 (Dva marxističtí literární teoretikové – B. Václavek, J. Fučík); sb. Božena Němcová a světská krása (1948); Černá země (Mor. Ostrava 1931); sb. Československo Sovětskému svazu k 20. výročí (1937); Dějiny a současnost (1961); Filozofický časopis (1961, 1968); sb. F. X. Šalda 1867–1937–1967 (1968); Host (1925–26); Host do domu (1959); Impuls (1967); Index (1931, 1933–34, 1936); Kampaň (Mor. Ostrava 1930–31); Kritický měsíčník (1940); Kultura (1961–62); Kultura doby (1936–38); Kulturněpolitický kalendář 1967 (1966); Levá fronta (1931–32); Lid. kultura (1938); Listy filologické (1924–25, 1973); Lit. noviny (1952, 1957); Lumír (1926); sb. Marxisticko-leninskou ideovostí a stranickostí proti kosmopolitismu a objektivismu ve vědě (1952, z ideologické konference v Brně); Morava (Brno 1925); Moravskoslezský deník (Mor. Ostrava 1926–27); Naše cesta (Kladno 1931–32, Základy dialektického materialismu); Naše věda (1942–43, 1946–48); Naše zprávy (1940); Nové školy (1927, 1931–32); sb. Nový realismus (1940); Nový život (1952, 1957–59); sb. O Zdeňku Nejedlém (1972); Philologica Pragensia (1963); Práce (1959, 1972–77); sb. Přátelský kruh Boženy Němcové (1946); Přehled vědecké a pedagogické práce kateder marxismu-leninismu (1961); sb. Psychologie umění (1968, Od Platona k experimentu); Rudé právo (1947, 1958); Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Jiřiny Popelové (1964, AUC. Philologica et historica 1); Slavia (1974, 1977); Sociologická revue (1930–48); Sociologický časopis (1971); Středisko (Brno 1934); Svob. slovo (1974); Tvorba (1928, 1932; 1932 mj. překl. L. L. Averbach: O Trockém, O Majakovském, o poputčicích); Tvorba (1946, 1962); U (1936–38, mj. překl. 1936 G. Fridlender: Formalismus a eklektičnost v literární vědě, 1937 T. Pavlov /Dosev/: K otázce o vzájemném vztahu mezi vědeckým a uměleckým zobrazováním světa, G. Lukács: Úpadek měšťanského realismu, 1938 F. C. Weiskopf: O Honoré de Balzacovi, A. V. Lunačarskij: O smíchu); U (Ostrava 1964, ed. nepubl. č. 4 čas. U, roč. 3, 1938, O české tradici); sb. Účtování a výhledy (1948, Poslání literární kritiky ve společnosti → Z dějin českého myšlení o literatuře 1, 2001); sb. Umění a kritika. Sborník dokumentů z celostátní konference o sou-

časných úkolech socialistické umělecké kritiky (1961); Universum (1968); Univerzita Karlova (1967); sb. Václavkova Olomouc 1972 (s tit. B. Václavek a úkoly marxistické kritiky, 1975), 1975 (s tit. Tradice české meziválečné marxistické kritiky a budování socialismu v Československu, 1978); Var (1925–27, 1930, 1951); Věda a život (1948); Venkov (1940–41); Volné směry (1941–42); Výr. zpráva reálného gymnázia v Hlučíně 1930/31; Výtvarné umění (1965); Zborník dokumentov 1. ideologickej konferencie vysokoškolských vedeckých pracovníkov v Brne (1952); sb. Zdeňku Nejedlému ČSAV (1953); Zprávy Jednoty klasických filologů (1974). ▮ KNIŽNĚ. *Práce filozofické, sociologické a literárněhistorické:* Filozofie v SSSR (monografie, 1936); Tři studie o F. X. Šaldovi (1941, Problém lidu a lidovosti u F. X. Šaldy, Š. dialektické pojetí uměleckého vývoje, Š. jako divadelní kritik; 1947 in Studie o F. X. Šaldovi, vyd. rozšíř. o stať F. X. Š. a veřejný život v první republice); K základním problémům vědeckého poznání (stať, 1944, rozmnož., ed. Archiv Sociálně-vědecké třídy, sv. 16); Marxismus a leninismus. Státní filozofie SSSR (studie, 1946); Nástin socialistické ideologie (1946); Marxismus a náboženství (studie, 1947); Bedřich Václavek jako sociolog literatury (studie, 1947); Základy světového názoru (příručka, 1948); F. X. Šalda (monografie, 1967). – *Překlady:* G. V. Plechanov: O G. V. F. Hegelovi (1932) + Příspěvky k dějinám materialismu (1947, přel. V. Outrata, red. spolupráce L. S.); V. I. Lenin: Materialismus a empiriokriticismus (1933) + Přednáška o revoluci 1905 (1946, přel. J. Procházka, red. spolupráce L. S., M. Svatošová) + Filozofické sešity (1953); K. Marx: Bída filozofie (1948, přel. M. Blochová, red. spolupráce L. S. a F. Oliva); A. I. Sobolev: Leninská teorie odrazu a umění (1950); A. I. Gercen: Listy o studiu přírody, V. I. Lenin: Památce Gercenově (1954, S. přel. Gercena, s překl. J. Procházky, V. Prokůpka). ▮ REDIGOVAL *časopis*: U (1938, s B. Václavkem, P. Jilemnickým a J. Taufrem). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Sebrané spisy B. Václavka (1946–49, sv. 1, 3, 4, 5); F. X. Šalda: Boje o zítřek, Duše a dílo (1973). ▮

BIBLIOGRAFIE: A. Paloušová: Soupis prací prof. dr. L. S., Sborník k 60. narozeninám… L. S., AUC Praha. Philosophica et historica 2, 1963. ▮ LITERATURA: Sborník k 60. narozeninám… L. S., AUC Praha. Philosophica et historica 2 (1963; přisp. S. Strohs, dále J. Engst, K. Galla, O. Chlup, F. Kubka). ▮ O. Blažek: ref. Filozofie v SSSR, U 1936, s. 378; ● ref. Bedřich Václavek…: G. (F. Götz), NO 2. 10. 1947; mo (J. Morák), My 47, 1947, č. 47; J. Hrubeš, Kulturní politika 3, 1947/48, č. 30; jšk (J. Š. Kvapil), Naše doba 55, 1948/49, s. 149 ●; ● ref. Studie o F. X. Šaldovi: K. P. (Polák), PL 21. 12. 1947; J. Pistorius, KM 1947, s. 470; J. Morák, My 48, 1948, č. 2 ●; O. Zich: k padesátinám, LitN 1953, č. 18; V. Pekárek: K prvnímu českému vydání Materialismu a empiriokriticismu, Filozofický časopis 1961, s. 893; ● k šedesátinám: (ks), Práce 4. 5. 1963; R. Ströbinger, LD 4. 5. 1963; S. Strohs, LitN 1963, č. 17 ●; ● ref. F. X. Šalda: J. Zika, RP 31. 1. 1968; (vbk.) (V. Běhounek), Práce 6. 4. 1968; J. Jirsa, Revue dějin socialismu 1968, s. 453; J. Mourková, Plamen 1968, č. 7; vbc. (V. Vrabec), Svob. slovo 1. 2. 1969; F. B. (Buriánek), Impuls 1969, s. 675; J. Bednář, Filozofický časopis 1969, s. 391 ●; J. Zumr: Malé zamyšlení a trochu vzpomínání s L. S. (rozhovor), Filozofický časopis 1968, s. 341; J. Mk. (Marek): ref. Šaldovy pokusy o filozofii dějin (sb. F. X. Š. 1867–1937–1967), ČČH 1969, s. 247; A. Lubojacký in Jak jsem to viděl (1976, zvláště s. 76, 118); ● nekrology: J. K. (Klapuch), Nová svoboda 13. 8. 1977; -kr- (I. Krofta), Tvorba 1977, č. 32; P. Horák, Věstník ČSAV 1978, s. 104; J. Popelová, Filozofický časopis 1978, s. 182; Z. Pospíšil, Estetika 1978, s. 50; J. Stýskal, Ostravský kulturní měsíčník 1978, č. 7–8 ●; J. Gabriel: Život a dílo filozofa L. S., SPFF Brno, ř. B – filoz., roč. 28–29, 1979/80, č. 26–27; L. Soldán: L. S. o F. X. Šaldovi…, tamtéž, s. 77; J. Cetl, J. Zouhar, H. Pavlincová: k 75. výr. nar., tamtéž; L. Soldán: L. S. a jeho pojetí dialektických momentů u F. X. Šaldy, ČLit 1981, s. 56; V. Beranová in Kapitoly z dějin českého estetického myšlení 2 (2003).

ls, et

Otakar **Svoboda**

* 9. 4. 1872 *Orel* u Chrudimi
† 23. 12. 1926 *Pardubice*

Prozaik a dramatik, autor prací obracejících se k mládeži a zpracovávajících náměty historické i ze soudobých rodinných vztahů s autobiografickými prvky, též literární kritik, editor a propagátor literatury pro mládež, pro jejíž potřeby založil časopis Úhor.

Pokřtěn Ottokar. – Vyrůstal v rodině učitele. Po základní škole, české v Chrudimi a německé ve Svitavách, vychodil 1887 měšťanku v Hlinsku (kde byl jeho učitelem K. V. Rais). 1891 absolvoval učitelský ústav v Jičíně a od t. r. až do 1920 působil jako učitel obecných a měšťanských venkovských škol. Nejprve v okolí Chrudimi (Studnice, Kameničky, Ctětín), od 1902 v Habrech u Čáslavi a od 1920 až do smrti vykonával funkci školního inspektora pro okres Pardubice, od 1925 ředitele chlapecké měšťanské školy v Hlinsku. 1913 počal jako soukromník v Habrech vydávat a redigovat odborný časopis Úhor, věnovaný propagaci umělecky hodnotné literatury pro děti a mládež, jejímu literárněhistorickému studiu a soustavnému kritickému hodnocení. 1920 přenesl

redakci časopisu do Pardubic a od 1921 jej redigoval s dalšími spolupracovníky jako ústřední orgán Společnosti přátel literatury pro mládež republiky Československé se sídlem v Praze, jejíž založení inicioval (společně s O. Pospíšilem) na jaře 1919 a působil jako její předseda. Byl agilním osvětovým pracovníkem, hojně přednášel a působil v lidovýchovných organizacích (předseda Okresního osvětového sboru, Spolku pro hry mládeže ve volném vzduchu aj.). Počátkem 20. let se stal členem Spolku čes. beletristů spisovatelů Máj. Zemřel náhle na zápal plic, zpopelněn byl v Pardubicích.

S. literární tvorba byla od počátku zaměřena na dva okruhy činnosti: na kritiku a propagaci literatury pro školní mládež a na vlastní beletrii určenou dětem, ojediněle též (povídky v kalendářích) dospělým čtenářům. V povídkách a divadelních hrách připsaných mladým čtenářům převažuje historické téma povětšině regionálně svázané s východními Čechami, a to z časů Přemyslovců (raná povídka *Pro vlast* evokující porážku německého císaře v bitvě u Chlumce ve 20. letech 12. století), husitských válek (hra *Pro lesk kalicha* o záchraně uvězněných husitů v Habrech Žižkou) a zejména z třicetileté války (prózy *Z dob slávy i žalu, Ve stínu Bílé hory*) s jejím dosahem na život venkovanů v podobě švédských nájezdů a pronásledování českých bratří. V dramatických textech pro ochotnické divadlo (s možností představení v přírodě anebo pro loutky) S. využíval též historických pověstí a legend (*Královna, Královský šašek, Kunětické třešně*) i přejatých (*Královka* podle pověsti V. Beneše Třebízského, *Tři zlaté vlasy děda Vševěda* podle K. J. Erbena a *Labuť* podle B. Němcové). Přímo z přítomnosti pak S. čerpal pohádkovou divadelní alegorii životní cesty T. G. Masaryka jako kováře, jenž vysvobodí vílu Libertu ze zajetí dvojhlavého draka (*O silném kováři*). Jinou významnější S. tematickou oblast tvoří intimnější prózy s autobiografickými prvky zaměřené na rodinné svazky, vztahy dětí, rodičů a prarodičů a na postavení venkovského učitele v přítomnosti i minulosti, a to vše s tehdy povinným didaktickým záměrem (*Srdci i rozumu* s prózou *Raisova kronika,* vyprávějící o K. V. Raisovi jako autorovu učiteli, *Za srdcem matčiným, Z rodinného ovzduší,* včetně povídky *Bibi* o dětství S. dcery). Vlastivědný ráz vtiskl S. popisu přírody Železných hor (*Ze zapomenutého kouta*). Přirozenému zájmu dětských čtenářů o dobrodružství vyšel vstříc úpravami aktuálních cestopisů cizích autorů o pevninách jižního a severního pólu a exotických oblastech Dálného východu. Druhou oblast S. činnosti tvořilo odborné studium a propagace krásné literatury pro dětské čtenáře, v jejíchž umělecky hodnotných dílech shledával důležitý prostředek výchovy mladých lidí. Východiskem k tomu se mu stala nezávislost této tvorby na škole a školských časopisech a podmínkou úspěchu její vnímání jako specifické, avšak přirozené součásti národní slovesnosti. Odborně se touto problematikou počal zabývat koncem 90. let ve školských časopisech (Škola měšťanská, Školský obzor) a intenzivně jí věnoval pozornost v literárněvědném měsíčníku se symbolickým titulem Úhor. Na jeho stránkách publikoval množství recenzí původní a klasické domácí beletrie pro mládež i překladů ze světových literatur, soustavně hodnotil beletristické časopisy určené mládeži, upozorňoval na výchovné složky školních čítanek a na potřebu hodnotných školních knihoven. K oceňovaným S. aktivitám pak rovněž náležela ediční činnost, jejímž prostřednictvím zpřístupnil školní mládeži texty významných českých autorů, vyvolávající především atmosféru jejich dětství a rodinného prostředí (J. Arbes, K. H. Mácha, J. S. Machar, M. Z. Polák, A. V. Šmilovský, J. Vrchlický).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Pavel Sedláček, Pavel Sdlček, Vítězslav Orelský, Vít Orelský; -b-, Ot. Svbd., Svbd. (zejména Úhor). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy Času (1914); Čas (1911–13); Čáslavský kraj (1905–06); Čes. osvěta (1907); kal. Havlíček; Krajem Pernštýnův (Pardubice 1920–26); Malý čtenář (1909–26); kal. Nový Paleček; kal. Palacký; Rozhledy mládeže (1907); Škola měšťanská; Školský obzor; kal. Švanda dudák; Úhor (1913–26); Úsvit (1921–26); Vzlet (Plzeň 1919, D Síla vzpomínek); – posmrtně: Čes. lid (1931). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie* (pro ml.): Pro vlast (P 1894); Ze zapomenutého kouta (PP 1910); Tři zlaté vlasy děda Vševěda (D 1912, s K. Chumlem, podle K. J. Erbena); Bibi (P 1912); Z dob slávy i žalu (PP 1913); Královka (D b. d., 1915, podle V. Beneše Třebízského); Srdci i rozumu (PP 1916); Za srdcem matčiným (P 1917); Labuť (D 1917, podle B. Němcové); Královna (D 1918); Pro lesk kalicha (D 1920); Královský šašek (D 1921); O silném kováři (D 1921); Do přírody (DD 1924, obs. Kunětické třešně, Dětský výlet); Královna rudých máků (D 1925); Ve stínu Bílé hory (PP 1925); Z rodinného ovzduší (PP 1926, obs. i P Bibi a P Raisova kronika z kn. Srdci i rozumu). – *Úpravy a překlady textů pro ml.:* Tibet 1, 2

(1911, podle S. Hedina); K jižní točně (1913, podle O. Nordenskjölda); Severní točna (1914, podle R. E. Pearyho, přel. K. Cvrk); Sibiř, země budoucnosti (1918, podle F. Nansena). – *Ostatní práce:* Co a jak čísti? (1910); O šetrnosti (1910); Z dějin dopravnictví (1910); Z dějin písma (1913); Dítě hercem (1919, s O. Pospíšilem, an.); Občanská nauka a mravouka pro školu a dům (1922). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Rozhledy mládeže (1907), Úhor (1913–26, od 1921 s jinými), Krajem Pernštýnův (1920–26, s jinými), Úsvit (1921–26, s jinými); *kalendář:* Svátkův kalendář československé mládeže 1926/27 (1926); *sborník:* Květy na úhoru (Habry 1919); *edici:* Stopami předků (1919–20). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Machar mládeži (1910; rozšíř. vyd. 1923); Vrchlický mládeži (1911); Vrchlického čítanka (1913); K. H. Mácha. Výbor z jeho básní (1916); A. V. Šmilovský: Zkrácené ukázky z jeho tvorby (b. d., 1917, s V. Markem, i upr.); M. Z. Polák. Výbor z jeho básní (1918); Arbes mládeži (b. d., 1919); Do ráje žití. Čítanka mládeže… (1923); – posmrtně: Zeměpisná čítanka pro obecné a měšťanské školy 1. Od Šumavy za Tatry (1927). ▮

LITERATURA: Č. Zíbrt: ref. Rozhledy mládeže, ČL 16, 1906/07, s. 63; ● ref. ed. Machar mládeži: an., PL 8. 12. 1910; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 28, 1910/11, s. 167 ●; ● ref. ed. Vrchlický mládeži: V. Dyk, Lumír 40, 1911/12, s. 283; L. N. Zvěřina, Osvěta 1912, s. 474; A. G. (Gabriel), Samostatnost 6. 6. 1912 ●; ● ref. Vrchlického čítanka: Ant. Veselý, Čes. revue 6, 1912/13, s. 507; F. Kubka, Přehled 11, 1912/13, s. 823; -der. (V. Dresler), Venkov 12. 3. 1913 ●; V. Marek: ref. Z dob slávy i žalu, Úhor 1915, s. 169; P. P. (Plaček) in O. S.: Královka (b. d., 1915); Promyk (H. Sedláček): ref. Královka, Úhor 1916, s. 8; ● ref. Srdci a rozumu: Promyk. (H. Sedláček), Úhor 1916, s. 150; F. Flos, tamtéž ●; V. Marek: ref. Za srdcem matčiným, Úhor 1918, s. 13; J. Folprecht: ref. ed. Arbes mládeži, Čes. revue 12, 1918/19, s. 480; Promyk (H. Sedláček): ref. Pro lesk kalicha, Úhor 1921, s. 8; P. Sedláčková: ref. O silném kováři, Úhor 1921, s. 122; ● k padesátinám: O. Pospíšil, Úhor 1922, s. 33; an., Naše kniha 1922, s. 53 ●; V. F. Suk: ref. ed. Machar mládeži (rozšíř. vyd.), Úhor 1923, s. 47; ● ref. Ve stínu Bílé hory: drb. (J. Borecký), Zvon 25, 1924/25, s. 463; V. F. S. (Suk), Úhor 1925, s. 180 + Střední škola 1926, s. 123 ●; V. F. S. (Suk): ref. Z rodinného ovzduší, Čes. osvěta 23, 1926/27, s. 305 + Úhor 1927, s. 13; ● nekrology: an., NO 28. 12. 1926; an., Východ 1. 1. 1927; an. Východočes. republikán 1. 1. 1927; an., Malý čtenář 46, 1926/27, s. 167; O. Pospíšil, Úhor 1927, s. 3, V. F. Suk, tamtéž, s. 6 ●; Rk.: Literatura pro mládež (S. a Úhor), Brázda 1931, s. 128; V. F. Suk: Památce zakladatele Úhoru, Úhor 1932, s. 81; F. Bulánek-Dlouhán: Tři tvůrci dětské radosti, LD 18. 12. 1966 + Odvážný muž z Habrů, ZM 1970, s. 219 + Než koupíte knihu pro děti, LD 18. 12. 1973; J. Železný: Časopis Úhor vydávaný v Habrech učitelem O. S., sb. Havlíčkobrodsko 1993, č. 7.

pš

Václav Alois **Svoboda**

* 8. 12. 1791 *Navarov* u Semil
† 8. 1. 1849 *Praha*

Básník českého, německého a latinského jazyka; překladatel české a německé poezie, latinského písemnictví, dramatický autor a překladatel zejména operních libret; filolog; hypotetický spoluautor Rukopisu královédvorského.

Německé práce a překlady podepisoval Wenceslaw Swoboda, Wenzel Swoboda von Nawarow a Wenceslaw Swoboda, Der Nawarower; křestní jm. též Věnceslav a příjmení Svoboda Navarovský, příp. Svoboda z Navarova. – Syn sládka panského pivovaru. Navštěvoval triviální školu v Bozkově, poté krátce v Jenišovicích a nakonec v Liberci, aby se naučil německy. 1802 se vrátil domů a učil se soukromě u bozkovského faráře latinu a další gymnaziální předměty; 1803 a 1804 tak absolvoval úspěšně první dvě třídy piaristického gymnázia v Ml. Boleslavi. V Bozkově, tehdy známém mariánském poutním místě, se intenzivně zabýval chrámovou hudbou a zúčastnil se několika představení biblických a legendárních her podkrkonošského sousedského divadla. 1805 absolvoval tzv. syntax (3. tř. gymnázia) v Praze na Starém Městě. Tři humanitní třídy vychodil opět v Ml. Boleslavi, kde byl jeho učitelem D. Kynský, který v něm podnítil zájem o učitelské povolání a tvorbu v českém jazyku. 1808–10 studoval v Praze filozofii, 1810 začal studovat práva, po roce studia zanechal a stal se vychovatelem ve šlechtické rodině. 1812 se opět zapsal na právnická studia, složil též učitelské zkoušky k vyučování na gymnáziích. Navštěvoval čtení o českém jazyku a literatuře u J. Nejedlého, poslouchal u J. Dobrovského soukromé přednášky o slavistice, velký vliv na něj měla kázání B. Bolzana. 1809 navázal celoživotní přátelství s V. Hankou, který měl na S. literární aktivitu značný vliv. Dále se stýkal s F. Klicperou, starším bratrem V. K. Klicpery, a J. Havelkou, pořádal s nimi deklamační akademie a za vedení J. N. Štěpánka a P. Haklíka divadelní představení, na nichž často vystupoval jako recitátor a herec hrdinských rolí. 1814 vyučoval na gymnáziu v Písku, od 1815 byl profesorem humanitních tříd na gymnáziu v Jindř. Hradci, 1819 se oženil; důvěrně se přátelil s vlastenecky orientovaným hrabětem E. Černínem. 1821 obdržel profesorské místo

humanitních předmětů na malostranském gymnáziu a odstěhoval se do Prahy (přátelé K. E. Ebert, A. Klar, P. A. Klar, K. A. Vinařický, hudebníci V. J. Tomášek a J. Triebensee; učil např. U. Horna a S. Kappera). Celá 20. léta stál v pravopisných a prozodických bojích na straně J. Jungmanna (s V. Hankou napsal nepublikovaný odsudek Gramatiky J. Nejedlého). Korespondoval si s F. de la Motte-Fouquém, J. W. Goethem, W. Humboldtem, navázal přátelství s F. Palackým a pomáhal mu při redigování Muzejníku a přípravě vydání českého encyklopedického slovníku, k němuž nakonec nedošlo. 1848 byl zvolen do školní rady Nár. výboru, pro postupující nemoc se však této činnosti věnoval v míře minimální. Současníci vytýkali S. v mládí vznětlivou a nedůslednou povahu, později byl z české strany obviňován z opomíjení literární aktivity v českém jazyce; S. se obhajoval výkladem svého vztahu k české a německé kultuře s poukazem na svou původní českou a překladatelskou tvorbu (1847 předmluva k překladům Schillerových básní a posmrtně otištěná *Apologie*). Zemřel náhle na infarkt, pohřben byl na hřbitově v Košířích (Malostranský hřbitov). – S., sám bezdětný, byl od 1826 poručníkem svého osiřelého synovce Karla S. (1824–1870), pozdějšího malíře historizujícího stylu (jehož vnukem byl klasický filolog a estetik Karel S.). S. bratrancem byl správce vzorné opatrovny Školka, pedagog a lidovýchovný beletrista Jan Vlastimír S. (1800–1844), jehož písně S. přeložil do němčiny. Jmenovec Václav S. Minický (1813–1888) byl středoškolským pedagogem, klasickým filologem, publicistou, autorem učebnic a lingvistických prací.

S. původní básnická tvorba je nestejných kvalit. Kolem 1810 patřil k nejaktivnějším a nejprůbojnějším členům pražského studentského vlasteneckého kroužku a pokoušel se o vlastní tvorbu v češtině a němčině, která až na několik výjimek zůstala v rukopisu a zahrnovala vedle anakreontských a příležitostných básní hlavně verše patetického tónu a výrazného, svobodomyslného zaměření (např. parafráze Schillerovy rané ódy Die schlimmen Monarchen). Několik radikálně orientovaných skladeb, které S. podepsal výmluvnými pseudonymy Vládyboř, Vládyboř z Vůlemílova (*Omluv na list P. A. Marka J. Jungmannovi zaslaný, Óda na Švyc*) lze považovat za počátky české politické poezie a jistou obdobu hnutí Sturm und Drang v českém kontextu (v této době vznikl i S. nedochovaný překlad Schillerova dramatu Die Räuber – Rozbojníci, který údajně pro jazykovou nedokonalost, spíše však z cenzurních důvodů J. Jungmann nedoporučil k vydání). Začátkem 1813 S. opustil radikální pozice a ve vzrušené době končících napoleonských válek začal psát příležitostné básně (*Na mír Evropy 1815*), někdy s prorakouským dynastickým zaměřením. Své přízvučné verše později časoměrně přepracovával, v duchu Jungmannova literárního programu aplikoval antické formy a přikláněl se k jazykovému novotaření. Od 20. let pohotově skládal v češtině, němčině a latině romance s historickou tematikou, pověsti a legendické skladby (*Horimír, Sv. Jan Nepomucký, Aus der Legende St. Johann von Nepomuk*). S. původní veselohra *Karel Škréta, malíř* tematizující podle Pelclova spisu Geschichte der Böhmen vlastenecké ctnosti v době po vestfálském míru, byla složena v rýmovaném alexandrinu, který kladl velké nároky na interprety, a její deformovaný jazyk byl publiku místy až nesrozumitelný. Podstatnou část S. tvorby zaujímala překladatelská činnost, k níž byl vybaven česko-německým bilingvismem, dokonalou znalostí dalších jazyků, zejména klasické latiny, a formální obratností; i v překladech pracoval s neologismy a prozodickými experimenty. 1818 na popud V. Hanky přeložil do němčiny Rukopis královédvorský (RK); do druhého opraveného vydání 1829 přidal obsáhlý literárněhistorický úvod, interpretující RK jako obdobu epiky velkých národů, v níž se idea lidskosti pojí s vysokou uměleckou úrovní. Za překlad lyrických básní Kytice a Skřivánek se mu dostalo uznání J. W. Goetha. Do němčiny přeložil 1824 i Rukopis zelenohorský, o jehož pravost se polemicky střetl s J. Dobrovským, dále ukázky z básní J. E. Vocela, baladu Kšaft od J. J. Kaliny, písně V. Hanky aj. Z němčiny uvedl do češtiny básně Schillerovy, romance z české mytologie od pražského univerzitního profesora estetiky a kritika A. Müllera a drama K. E. Eberta Břetislav a Jitka, z němčiny do latiny básně Schillerovy, z latiny do němčiny díla Seneky, Horácia, Vergilia aj. Ve 30. letech se S. zabýval také překládáním divadelních her a operních libret z francouzštiny a italštiny do němčiny i češtiny; sám skládal prology pro hudební akademie a německy napsal libreto k opeře F. Škroupa *Drahomíra,* kde vylíčil

(v návaznosti na své předcházející básnické skladby) na pozadí individuálních osudů spor pohanství s pronikajícím křesťanstvím. Ve své době platil S. v Rakousku a německých zemích za jednoho z největších znalců latinské literatury; jeho antologie překladů s komentáři se používaly až do konce 19. století. V rukopisu zůstala řada hotových i započatých překladů (mj. Štítného Knihy šestery a Goethova Ifigenie do latiny, Ciceronovy proslovy a Horatiovy ódy do němčiny, Tibullovy elegie a hymny do češtiny) a vlastních básní (Cyrillo-Methodiana). Podle údajů v *Apologii* měl S. rovněž přeložit do češtiny dramata Graf Beniowsky od A. Kotzebuea a Das Gastrecht od F. J. W. Zieglera, jejichž rukopis, stejně jako původní nedokončená tragédie Eližběta, poslední z rodu Smiřických, a učebnice Obecná historie v jazyce českém ku potřebě mládeže domácí, jsou dnes nezvěstné. Na konci 20. let S. referoval o výstavách pražské výtvarné akademie do německé verze Muzejníku a podle neověřených informací psal i divadelní referáty. – Některé hypotézy přisuzovaly S. podíl na vzniku RK: J. Feifalik a A. V. Šembera mu připsali autorství epických básní RK, M. Büdinger se na základě shody dvou slov v S. překladu RK a Hájkovy kroniky domníval, že RK byl původně napsán německy samotným S. a poté neznámým autorem přeložen do domnělé staročeštiny.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Věnceslav, Vládyboř, Vládyboř z Vůlemilova, V. Navarovský, z Vůlemilova; W. A. S. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* alm. Aglaja (Vídeň 1819, 1821); Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst (Vídeň 1824, Libussa als Gesetzgeberin a překl. RZ); Bohemia (1833, příležitostné BB, 11. 1. 1849 Apologie); Časopis pro katol. duchovenstvo (1829, 1833, 1835, 1846–48); ČČM (1827–29; 1827 B Horimír a překl. z A. Müllera, 1828 pověst Hrad Nawarow, i sep., 1829 B Sv. Jan Nepomucký); Čes. včela (1834, 1836–37, 1839, 1841); ant. České historické zpěvy – Böhmische historische Gesänge (1826, ed. V. Hanka; BB S. Václav a Ratislav – S. Wenceslaus u. Ratislaus, Drahomířino propadení – Dragomirs Untergang, Vojtěchův návrat – Adalberts Rückkunft ← A. Machek: Dějiny české v kamenopisně vyvedených obrazích, 1824); F. Palacký, P. J. Šafařík: Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache (1840, překlad RZ); Hlasatel český (1808, básnický debut); alm. Hlasy vlastenců ke dni 1. března 1832, … panování… Františka I. (1832); alm. Hlasy vlastenců při radostném vítání… Ferdinanda I. a Marie Anny… (1835); Isis (1814); Jindy a nyní (1833); Kranz (1823); Krasořečník aneb Sbírka básní k deklamací (1823, B Sv. Václav a Rastislav); Krok (1821, úryvky z časoměrného překl. Vergiliovy Aeneidy); Květy (1837); alm. Libussa (1843–48; 1843 Aus der Legende St. Johann von Nepomuk, 1845 překl. Aus Kelch und Schwert von J. E. Vocel, 1846 překl. J. J. Kalina: Das Testament, 1848 B Der Kniaur); Monatschrift GVMB (1827–29; 1827 BB St. Wenzel im Fürstenrate zu Regensburg a Der eiserne Hahn von Raab, 1828 ukázka z přeprac. překl. RK Čestmir und Wlaslaw); alm. Nové básně (1814, překl. Horatiovy ódy Na lodi, na níž se Virgíl do Athén plavil); Ost und West (1838, 1841–42 příl. Prag); Prvotiny pěkných umění (Vídeň, 1813 mj. oslavná B K jmeninám milého vlastence Josefa Jungmanna, 1815 óda Na mír Evropy); Přítel mládeže (1833); Rozličnosti Pražských novin (1833); Slovesnost (1820, mj. překl. Herderovy B Fürstentafel); V. Hanka: Starobylá skládánie 5 (1823; část nákladu obsahuje v Mastičkáři a Májovém snu S. vložky, které z cenzurních důvodů nahrazovaly původní text); Vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat (1818, ukázka překl. RK); Vlastenský zvěstovatel (1821); alm. Žely věrných Čechů po v Pánu zesnulém císaři a králi… Františkovi dne 2. března 1835 (1835); – posmrtně: Čes. literatura (1978, BB Píseň, Budowas Schaffen; ed. J. Loužil); sb. Lit. archiv 5 (1970, parafráze BB F. Schillera a Ch. F. D. Schubarta, Omluv na list P. A. Marka P. Jungmannovi zaslaný; ed. A. Boháč); ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* In monumentum pacis paen victoribus pacificis cantatus (B 1815*);* Ad Dom. Ernestum Růžička… carmen inaugurale domino secundo diaecesis Budvicensis episcopo… (B 1816); Vítání nově zasnoubených manželů: Jejich Milostí pána p. Eugenia hraběte z Černínu z Chudenic a Theresie, rozené hraběnky z Růže, od jejich českých poddaných obětované… (1817); K mládeži české… (B 1818); Zpěv k velebnému obrazu… císaře a krále Františka… vystavenému v … pozornou úctu mládeže gymnázia c. k. malostranského… (BB 1823, s něm. a lat. verzí); Epilog bei der Vokal- und Instrumentalakademie zum Vorteil der Taubstummeninstituts. Am 19. März 1826… (proslov, b. d., 1826); Píseň ke mši svaté… (B 1827); Zpěv ku posvěcení nově vystavěného chrámu na Hrádku (B 1827); Hymnus saecularis de divo Joanne Nep. (B 1829); Ode, cum aureo numismate insigneretur Nicolaus Plahl… (B 1829); Epilog zur musikalisch-deklamatorischen Akademie… (proslov, b. d., 1830); Carmen saeculare… (B 1830); Gegen die Recension meiner Übersetzung der Königinhöfer Handschrift im Litteraturblatt der Zeitschrift Komett (1830); Hymnus pro Caesaris Augustissimi Francisci I. salute populis Austriacis cantari solitus, latino idiomate redditus… (B 1832); Ode, quum numismate aureo magno, meritorum praemio, Munificentia Augusti insigniretur Carolus Matthias Ehrlich… (B 1832); Bohemia prospera capiens auspicia, imperatoris et regis Ferdinandi ejusque conjugis Mariae Annae adventum Praga concelebrant (B 1835); Epilog zur Klassenvorlesung am k. k. Gymnasium der Kleinseite Prags zum Schlusse des Jahres

1839 (proslov, b. d., 1839); Epilog zur Klassenvorlesung am k. k. Gymnasium der Kleinseite Prags zum Schlusse des Jahres 1841 (proslov, b. d., 1841); Karel Škréta, malíř (D 1841, prem. 1842, psáno i Skréta); Kněz jubilární. K slavnosti svatých druhotin… Pána… Jana Ladislava Pyrker z Felsö-Eör… (B 1846, s něm. a lat. verzí); Pia vota Pio IX. … a fidelibus Bohemis (B b. d., po 1846); Sanct Wenceslaus und Podiwin. Legende in böhmischer, teutscher und lateinischer Sprache (B 1847; t. r. i sep. čes. verze s tit. Svatý Václav a Podivín…); Festgesang zur feierlichen Einweihung der Pfarrkirche, erbaut von… Johann Adolph Fürsten Schwarzenberg…, vollzogen von… Friedrich Fürst von Schwarzenberg… – Slávozpěv ku posvěcení farního chrámu Páně, jejž Ján Adolf… Švarcenberk… vystavěti…, Bedřich kníže Švarcenberský… posvětiti ráčil (B 1847); Proslov k slavnosti oumrtí Wolfganga Bohumila Mozarta dne 5. prosince 1846… (B 1847, s překl. Mozartova Hymnu). – *Překlady:* Čtyry vlaské kanzonety pro jeden hlas s průvodem piana (1806, též něm. verze, hudba V. J. Tomášek); Selecta Friderici Schilerii carmina rhytmis latinis similiter desinentibus redidit… (1845, lat. a čes. překlad s pův. něm. zněním); Výbor básní F. Schillera (1847, s předml. o vztahu mezi S. čes., něm. a lat. tvorbou a s oslavnou básní na církevního hodnostáře a náboženského básníka J. L. Pyrkera); (do němčiny:) Tragisches Theater der Römer (Vídeň 1817); Die Königinhofer Handschrift. Eine Sammlung lyrisch-epischer Nationalgesänge (1819, skutečně 1818); Muster redender Künste aus römischen Klassikern 1–3 (Jindř. Hradec 1820–29); L. A. Seneca: Tragödien nebst den Fragmenten der übrigen Tragiker 1–3 (Vídeň 1821–30, s poznámkami) + Die Troianerinen (Vídeň 1830, s poznámkami); Šestero písní V. Hanky (1823, hudba V. J. Tomášek); Drei kirchlichen Lieder (1826); Kralodvorský rukopis. Sbírka staročeských zpěvopravných básní s několika jinými staročeskými zpěvy – Königinhofer Handschrift. Sammlung altböhmischer lyrisch-epischer Gesänge nebst andern altböhmischen Gedichten (1829, s předml. překladatele); P. Vergilius Maro: Das zweite Buch der Aeneis (1830, s poznámkami); Sebrání českých původních písní (1836, usp. J. Svoboda, hudba J. T. Held); A. de Leuven, L. L. Brunswick: Der Postilion von Lonjumeau (Vídeň 1837, hudba A. Ch. Adam); Starožitné písně Kralodvorského rukopisu (b. d., 1839–40, hudba V. J. Tomášek); Hymnus in sacro-sancto Missae sacrificio decantandus – Lied zur heiligen Messe (1840, paralelně něm. a lat.); E. Scribe: Die Krondiamanten (Mohuč 1841, hudba D. F. E. Auber); Thomas von Kempen: Nachfolge Christi (1842); J. Svoboda: Lieder für Kleinkinderschulen (b. d., hudba an.). ■ SCÉNICKY. *Libreto:* Drahomíra (1848, pův. něm. verze, hudba F. Škroup). – *Překlady:* an. (podle W. Shakespeara): Montecchi a Kapuleti (1838, hudba V. Bellini); F. Romani: Norma (1839, hudba V. Bellini); W. Friedrich: Alessandro Stradella (1845 ukázky, 1846 úplná verze, hudba F. Flotow); J. Kupelwieser: Cikánka (1848, hudba M. W. Balfe); K. E. Ebert: Břetislav a Jitka (1848); (do němčiny:) C. Pepoli: Puritáni (1837, ukázky, hudba V. Bellini); an.: Hugo, Graf von Paris (1837, hudba G. Donizetti); S. Cammarano: Belisar (1838, hudba G. Donizetti) + Die Braut von Lammermoor (1844, hudba G. Donizetti); an.: Der Sherif (1840, hudba J. F. Halévy). ■ KORESPONDENCE: V. Nebeský: Nová akta ve při o Rukopis kralodvorský (V. Hankovi z 1817–19), ČČM 1859, s. 398; Red. (J. Emler): Několik listů spisovatelů a vlastenců českých k Antonínu Markovi (z 1812–17), ČČM 1887, s. 481; J. V. Šimák: V. A. S. Navarovský (Koutníkovi z 1844), ČČM 1915, s. 359; Dopisy československých spisovatelů Stanko Vrazovi a Ljudevitu Gajovi (Gajovi z 1846; 1923, ed. K. Paul). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Poeseos latinae specimina (1832); Sbírka českých národních písní – Sammlung böhmischer Nationallieder (1845, i překl.); viz též KNIŽNĚ. *Překlady*. ■

BIBLIOGRAFIE: in K. Goedeke: Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen 6 (Lipsko, Drážďany, Berlín 1898, s. 789; něm. práce). ■ LITERATURA: M. Gaži: V. A. S. (1791–1849). Soupis osobního fondu (LA PNP 1996). ■ J. H. Dambeck: ref. překl. Die Königinhofer Handschrift, Hesperus 1818, s. 564; J. Dobrovský: Vorläufige Antwort auf des Herrn W. S. Ausfälle (reakce na S. článek Libussa als Gesetzgeberin), Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst (Vídeň) 1824, s. 435 → Výbor z díla (1953, s. 439); J. Seidlitz in Die Poesie und die Poeten in Österreich im Jahre 1836, 2 (Grimma 1836, s. 40); U. Horn: W. A. S., Der Humorist (Vídeň) 1838, s. 198; R. G. (Glaser): Profesor W. A. S. … (o S. překladech), Ost und West 1840, č. 6; J. Malý: ref. Karel Škréta…, Čes. včela 1844, s. 360; Č.: nekrolog, Bohemia 10. 1. 1949; an.: Die von Prof. S. … Apologie…, Bohemia 11. 1. 1849; M. Büdinger in Die Königinhofer Handschrift und ihre Schwestern, Historische Zeitschrift (Mnichov) 1859, sv. 1, č. 1, s. 127 (k tomu V. Nebeský: RK a p. M. Büdinger, ČČM 1859, s. 198 + Nová akta ve při o RK, tamtéž, s. 397); J. Feifalik in Über die Königinhofer Handschrift (Vídeň 1860; k tomu J. a H. Jirečkové in Die Echtheit der Königinhofer Handschrift, 1862); J. N. (Neruda): ref. Karel Škréta… (insc. v Prozatímním divadle), Hlas 20. 8. 1864 → České divadlo 2 (1951, s. 407); an.: V. A. S. Navarovský, Světozor 1868, s. 89; A. Rybička: J. Havelka (o studentském vlasteneckém kroužku), Světozor 1871, s. 222, 231 + V. A. S., Osvěta 1879, s. 801 a pokr. → Přední křisitelé národa českého 2 (1884); A. V. Šembera in Libušin soud, domnělá nejstarší památka řeči české, jest podvržen… (Vídeň 1879) + Kdo sepsal Kralovodvorský rukopis roku 1817? (Vídeň 1880; k tomu P. S., tj. Sobotka, Světozor 1880, s. 343, 354) + in Die Königinhofer Handschrift als eine Fälschung nachgewiesen (Vídeň 1882); J. N. (Neruda): V. A. S., Humorist. listy 1888, č. 42 → Podobizny 3 (1954, s. 350); J. Kalousek: Ještě dodavek o anglické písni Dobrý král Václav (o S. básni S. Wenceslaw und Podiwin), ČČM 1900,

s. 557; A. Kraus in Stará historie česká v německé literatuře (1902); in F. Palackého Korespondence a zápisky 3 (1911); J. Hanuš: V. A. S., sb. Literatura česká 19. století 1 (2. vyd. 1911, s. 811); J. B. Novák: Války osvobozovací a naše obrození 3 (s citací B Na mír Evropy), ČČM 1914, s. 267; in Paměti J. Havelky, Besedy Času 1914, s. 241 (ed. G. Záhorský); J. V. Šimák: V. A. S. Navarovský, ČČM 1915, s. 359; K. Svoboda: Českoněmecký básník Eduard Habel Malinský (S. básně o Janu Nepomuckém), ČMF 1918, s. 40; J. Král in O prozódii české 1 (1923); A. Podlaha: Z bibliografie a ikonografie svatováclavské. V. A. S.: S. Wenceslaw und Podiwin, Časopis katol. duchovenstva 1928, s. 741; F. Strejček in Jak se probouzel Jindřichův Hradec (1930, s. 24); F. Gabriel: Hankova aféra s Májovým snem, LF 1932, s. 274; J. V. Šmejkal in Píseň písní národu českého (1935, s. 160; S. překlad Kde domov můj do němčiny, s edicí textu); F. Palata: V. A. S., poeta latinus, Alma Roma (Praha) 1938, s. 21 a pokr.; E. Bass in Čtení o roce osmačtyřicátém (1940, s. 347); K. Svoboda: V. A. S. jako klasický filolog, LF 1940, s. 426; J. Plavec in F. Škroup (1941, s. 358); K. Svoboda in Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové (1957, s. 87); M. Ivanov in Tajemství RKZ (1969); M. Otruba, M. Řepková: Literárněvědná kritika RKZ, sb. RKZ. Dnešní stav poznání (1969, s. 83); A. Boháč: Zapomenuté básně a překlady V. A. S. K úsilí o český Sturm und Drang, sb. Lit. archiv 5, 1970, s. 274; J. Loužil: Bernard Bolzano a Rukopisy. V. A. S., ČLit 1978, s. 54; A. Boháč: K dalším třem překladům Schillerova Loupežníka v době českého národního obrození, Literárněvědný sborník PNP 2 (1982, s. 90); L. Nezdařil in Česká poezie v německých překladech (1985); V. Ron: V. A. S. Navarovský a sousedské divadlo (o S. rkp. nedokončeného článku Bilder und Erinnerungen aus meiner Jugend pro Monatschrift GVMB, obsahujícího zprávu o ochotnickém představení hry Josef a bratří jeho), Divadelní revue 1990, č. 2; F. Boldt in Kultur versus Staatlichkeit (1996, s. 103); in ant. Dvoubarevný paprsek Bohemie (1997, překl. B Jahody z RK); H. Šmahelová: Bernard Bolzano a české národní obrození, ČČH 2002, s. 74.

vpb

Vincenc **Svoboda**

* 5. 1. 1887 *Račerovice* u Třebíče
† 30. 6. 1955 *Praha*

Překladatel, básník, prozaik a publicista; vydavatel bibliofilských edic i jednotlivých tisků.

Psal se i Cyril S. – Pocházel z rolnické rodiny, gymnázium vystudoval v Třebíči (mat. 1907), bohemistiku a germanistiku 1907–11 na filoz. fakultě v Praze, ve studiu germanistiky pokračoval 1912 v Jeně v Německu. 1913 se stal profesorem gymnázia v Třebíči, 1913–14 reálky v Telči, t. r. pak profesorem gymnázia v Mor. Budějovicích. 1915 byl mobilizován, záhy upadl do ruského zajetí, v říjnu 1915 vstoupil do českosl. legií, s nimiž prošel celým Ruskem až na Dálný východ. Do republiky se vrátil 1920. Byl znovu přijat do školských služeb (za války byl suspendován) a krátce působil na gymnáziu v Křemencově ul. v Praze, 1921 přešel na reálku v Karlíně. V téže době začal pracovat v Českosl. červeném kříži, kde řídil měsíčník a knihovnu jeho dorostu. 1936 byl jmenován ředitelem gymnázia v Čes. Lípě, 1938 po odtržení pohraničí byl přeložen na gymnázium v Praze-Libni a t. r. se stal ředitelem reálného gymnázia v Truhlářské ul. v Praze. 1941 byl jako legionář nuceně penzionován, 1945 byl reaktivován, 1946 odešel ze zdravotních důvodů do důchodu definitivně. – S. manželka byla literárně činná pod dívčím jménem Máša (Marie) Bartošová (* 25. 11. 1893 Lomnice n. Popelkou, † 16. 10. 1986 Praha). Patřila do okruhu mladých spisovatelek kolem R. Svobodové, verše, prózy a kritiky publikovala 1913–20 v časopisech a novinách Vídeňský deník (prvotina 1913), Čes. svět, Dělnické listy, Nár. politika, Rozkvět, Topičův sborník a Ženský svět. 1919 vydala svou jedinou knižní prózu Omyly; po svatbě 1921 se literárně odmlčela.

Publikovat začal S. časopisecky už v prvním desetiletí 20. století verše, drobné prózy a statě; v literární práci pokračoval i za 1. světové války v Rusku, byl přispěvatelem a redaktorem kyjevského časopisu Čechoslovan, dále redigoval Věstník povolžské skupiny českosl. revolučních vojsk a Věstník 18. transportu na lodi Sheridan při návratu legií domů. Psal také o legionářích do ruských novin a časopisů v městech, kde sídlil štáb jeho divize. Po návratu domů 1920 začal překládat nejdříve z ruské literatury a pak i z němčiny, angličtiny a církevní slovanštiny, časopisecky i z polštiny. Největšího kritického ohlasu dosáhl knihou P. S. Romanova Rus, vedle toho překládal K. V. Dubrovského, D. S. Merežkovského, A. K. Tolstého, naposledy i A. P. Čechova pro mládež a prostřednictvím ruštiny i gruzínského autora M. Džavachišviliho. K miléniu sv. Václava připravil dvě knížky staroslověnských legend o tomto světci. Ve 30. letech se S. orientoval především na německé prozaiky (A. Döblin,

J. Roth, B. Traven), z němčiny je také překlad Ch. Garrigue Masarykové Listy do vězení. Ojediněle tlumočil z angličtiny (O. Wilde). S. původní, knižně vydané práce zahrnují výpověď legionáře v cizí zemi o intimním vztahu k mateřskému jazyku a jeho prostřednictvím k národu (*O lásce k rodnému jazyku*), povídku o Vánocích prožívaných s legionáři na Sibiři a o zubožením chlapci pokoušejícím se propašovat přes frontu dopisy pro své blízké (*Voloďa*) a malý soubor kultivovaných veršů z 1906–07 prostoupených intenzivním pocitem zmaru, v němž se konkrétnost pojmenování setkává s pozůstatky symbolismu a ústí v neurčitosti hořkých vyznání (*Století umírání*). – S. patřil k předním vydavatelům bibliofilií. Pomáhal zakládat Spolek českých bibliofilů a sám spolu s uměleckým knihařem J. Škodou nejprve pokračoval v knižnici Z prachu knihoven, již převzali od č. 2 od M. Novotného (4 sv.), a poté již samostatně pořizoval vlastní edice: Lidé a díla (1 sv.), Libri prohibiti (1 sv.), Zvonice (2 sv.) a Sad (3 sv.). I mimo knižnice vydával jednotlivé dokonale vybavené svazky; celkem v pěti edicích a samostatných svazcích uspořádal 19 krásných tisků obsahujících vesměs drobná, leč závažná nebo zajímavá dílka literatury české (mj. staroslověnské václavské legendy, F. Palacký, paměti J. Němce, B. Klička, M. Rutte) i světové (J. Cocteau, A. Gide, J. W. Goethe); knižnice zahrnuly i všechny tři S. původní práce. Při přípravě bibliofilií spolupracoval s předními výtvarníky a knižními grafiky C. Boudou, K. Dyrynkem, M. Kalábem, J. Konůpkem aj.

PSEUDONYM, ŠIFRY: V. Šíp; -da, V. S., vs. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Kmene 1930/31; Čechoslovan (Kyjev1917, O lásce k rodnému jazyku); Besedy Času (1908); Cesta (1929); Čes. slovo (1921, P Voloďa); Lid. noviny (1921–23); Lit. rozhledy; Měsíčník dorostu Českosl. červeného kříže; Nár. obzor (1911); Niva (1931); Panoráma (1929); Právo lidu; Radost; Rovnost; Rudé květy (1908); Šedesát let státní českosl. reálky karlínské 1874–1934 (1934); Topičův sborník (1922); Tribuna (1923); Venkov (1908–09, 1920–24); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce kulturněpolitická:* O lásce k rodnému jazyku (stať, 1927); Voloďa (P 1928); Století umírání (BB 1932). – *Překlady:* K. V. Dubrovskij: Sibiřské pohádky (1920; rozšíř. vyd. 1949); E. Rosenberger: Kamatipura, Čtvrť lásky v Bombaji (1925, podp. Cyril Svoboda); L. Benedict: Proměny Venuše (1926); B. M. Sokolov: Rudý led (1927); A. K. Tolstoj: Kníže Serebranyj (1928); P. S. Romanov: Rus 1, 2 (1929); Služba sv. Václava (1929); Tři legendy o sv. Václavu (1929); O. Wilde: Tři dopisy (1930, s V. Smetánkou); A. Döblin: Valdštejn (1931, s M. Novotným a L. Drůbkem); M. Džavachišvili: Bílý límec (1931); D. S. Merežkovskij: Tajemství Západu 1, 2 (1933); J. Ponten: Lyonští studenti (1934); J. Roth: Job (1934); B. Traven: O člověku, který stvořil slunce (1934); Ch. Garrigue Masaryková: Listy do vězení (1947); A. P. Čechov: Gríša a ostatní (1948). – *Ostatní práce:* Odborná němčina pro poštovní zaměstnance (1941); Praktická němčina pro poštovní zaměstnance (1941); Praktická němčina pro průvodčí v elektrice (1941); Deutsch für Schuldiener. Odborná němčina pro školníky (1942); Deutsch für Kraftfahrer. Odborná němčina pro řidiče motorových vozidel (1943). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Čechoslovan (po 1915), Věstník povolžské skupiny českosl. vojsk (mezi 1916–20), Věstník 18. transportu na lodi Sheridan (1920), Měsíčník dorostu Českosl. červeného kříže (1921–22); *sborník:* Šedesát let státní českosl. reálky karlínské 1874–1934 (1934); *knižnice:* Knihovna dorostu Českosl. červeného kříže (od 1920), Z prachu knihoven (1926–28, s J. Škodou), Lidé a díla (1927), Libri prohibiti (1927), Zvonice (1927–29), Sad (1928–29). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL (vesměs bibliofilie, mimo edice): J. V. Kamarýt: Pjeseň newlastenecká (1926); J. Cocteau: Eloge de l'imprimerie (1930) + Chvála knihtisku (1930); O. Wilde: Tři dopisy (1930); G. Apollinaire: Pahorky (1931, překl. J. Hořejší). ▮

LITERATURA: ● ref. překl. P. S. Romanov: M. V. (Vaněk), Čin 1, 1929/30, s. 231; L. Š. (Štoll), Signál 2, 1929/30, č. 5; vz. (V. Zelinka), Zvon 30, 1929/30, s. 557 ●; ● ref. překl. A. Döblin: F. Tetauer, LidN 29. 8. 1931; J. B. Čapek, Naše doba 39, 1931/32, s. 54; B. Novák, RA 7, 1931/32, s. 64 ●; J. Hch. (Dolanský): ref. překl. D. S. Merežkovskij, LidN 7. 11. 1933; vz. (V. Zelinka): ref. překl. J. Roth, Zvon 34, 1933/34, s. 658; ● ref. překl. J. Ponten: M. M. (Majerová), Čin 1934, s. 381; vz (V. Zelinka), Zvon 35, 1934/35, s. 671 ●; K. Ressler: nekrolog, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1955, č. 5; J. Procházková: V. S., tamtéž 2005, č. 2.

vf

Václav **Svoboda Plumlovský**

* 18. 7. 1872 *Plumlov* u Prostějova
† 11. 11. 1956 *Kroměříž*

Autor naivních bezprostředních veršů a krátkých próz.

Psal se i Václav Plumlovský. – Byl šestým dítětem v rolnické rodině. Po absolvování základního vzdělání v rodišti se krátce učil obuvní-

kem, pak u svého staršího bratra řezníkem, výuční list však nezískal. Živil se porážkou domácích zvířat, sběrem kožek, podomním obchodem a zprostředkováním. Žil v Plumlově, ale mnoho času strávil cestováním, především po poutních místech ve vlasti i v cizině (Vambeřice, Velehrad, Čenstochová, Mariazell). 1930 kandidoval ve volbách jako nezávislý s originálním programem vybudování dominanty Plumlova, paláce Lamezon (La Maison) Elida Ideal, utopické syntézy kostela a hospody, anticipující postmodernismus. 1943 byl (patrně na udání spolubydlícího) zatčen gestapem pro pobuřování, vzhledem k věku a pochybám o příčetnosti byl propuštěn. Po válce žil zcela opuštěn příbuznými z nepatrné penze a z milodarů v zanedbaném obecním domku s vývěskou Básnictví a prodej kůzlat. V únoru 1955 byl obcí umístěn v arcidiecézní charitě Milosrdná láska v Prostějově, odkud byl pro nepřizpůsobivé chování v červnu přemístěn do Psychiatrické léčebny v Kroměříži, kde zemřel na selhání srdce. Místo jeho pohřbu není známo.

S. P. veršoval příležitostně od mládí, s prvním tištěným projevem vystoupil ve svých osmapadesáti letech: prózou *Román ze života 20. století. Drama lásky* a rok poté sbírkou *Básně, povídky, cesty*; publikace vydal vlastním nákladem a sám také prodával svým vesnickým zákazníkům (prostředky získal prodejem pozemku zděděného po rodičích). Nevelký soubor veršů, próz a krátkých cestopisných záznamů představuje spontánní vyjadřování inzitního autora, jehož veršované hříčky primitivním hromaděním popisu různorodých jevů, jež ho obklopují, vytvářejí iluzi slovní úspornosti a svou těkavostí i automatickými rýmovými konstrukcemi i poetické kouzlo, plné bezděčného humoru. Jako prozaik ve stejně naivním duchu kupícím nekontrolovaně obrazy a události, stíraje tak rozdíl mezi žitou skutečností a přáním, se zpovídal z milostných tužeb stárnoucího hospodského hosta klamaného mladou dívkou přísliby i odmítáním a též popisoval své putování po Moravě a Slezsku. Publikoval i letáky, jež doprovázel složenkami (na vlastní adresu) na podporu stavby Lamezonu. Své příležitostné veršové improvizace šířil i po poutích a hospodách a některé z nich žijí dosud v ústním podání. Pokus o hlubší významy do výkladu prací S. P. vnesli pak interpreti, jimž se stal posmrtně kultovním objektem, umělci i teoretici (V. Borecký, J. Klusák, J. Koblasa, P. Lampl, K. Nepraš aj.) sdružení do nonkonformních tvůrčích seskupení Šmidrové, Křižovnická škola čistého humoru bez vtipu, Římsologická společnost, kteří se podíleli i na různých ineditních vydáních díla S. P. (např. 1. vydání spisů jako strojopis v jednom svazku a jednom exempláři, 1962, ed. V. Borecký), komentářů a dokumentů, pořádali akce happeningového rázu k různým jubileím ap.; S. P. byl jedním z předobrazů postavy Járy Cimrmana.

PŘÍSPĚVKY *in* (posmrtně): Lit. noviny (1991); Reflex (1992); Štafeta (Prostějov 1969); Zdravotnické noviny (1990). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Román ze života 20. století. Drama lásky (1930); Básně, povídky, cesty (1931). – *Souborné vydání:* Co složím, to mám (Torst, 1996, 1 sv., ed. V. Borecký; obs. i letáky ze zač. 30. let: Odznak nové budovy Elida-Ideal a Družstevní akciový podnik pro stavbu lamezonu Elida na Plumlově ← 1972 a 1989 ineditně in Plumloviana 1, 2). ■

LITERATURA: sb. Verš mu byl osudem (1997, ed. L. Otruba, M. Jančík). ■ V. Borecký: V. S. P., LitN 1991, č. 52 + Lamezon a fraucimor, Technický magazín 1992, s. 58 → Zrcadlo obzvláštního (1999, s. 275); D. Hrubý: Génius v kůži kůzlete, Reflex 1992, č. 24; R. Czmero: Obuvník, řezník a básník, Svoboda 12. 11. 1994; V. Borecký in Odvrácená tvář humoru (1996, zejména s. 135) + in V. S. P.: Co složím, to mám (1996); ● ref. Co složím, to mám: J. Janda, Labyrint 1996, č. 6; M. Pokorný, Mladá fronta Dnes 2. 1. 1997; V. Novotný, LidN 3. 1. 1997; H. Bartková, Hanácké noviny 1997, č. 19; J. Nejedlý, Nové knihy 1997, č. 33; J. Peňás, LitN 1997, č. 3 (k tomu K. Milota, tamtéž, č. 8) ●; D. Pytlík: Kult jako podivná hra, UNI 1997, č. 3; J. Peňás: Veršovcův posmrtný život, Respekt 1997, č. 4; vj: Pamětní deska Plumlovskému, LidN 21. 7. 1997; V. Borecký: Sedm, Revolver revue 1999, s. 317.

vbo, sm

Nina **Svobodová**

* 16. 6. 1902 *Praha*
† 4. 9. 1988 *Praha*

Prozaička katolické orientace, zpracovávající náměty z renesanční Itálie i z českých dějin se zaměřením na postavy výtvarných umělců a světců, též básnířka, autorka prací pro mládež, publicistka.

Křtěná Antonie Malvína, v literárním jm. užívala latinizované zkratky svého křest. jména. V literatuře bývá chybně uváděno datum úmrtí 4. 4. 1988. – Otec, pocházející ze staré zeman-

ské rodiny usazené od 18. století v Černé Hoře u Blanska (z dějin rodu S. námětově čerpala v posledních prózách), byl veterinárním lékařem v Praze. Zde S. vychodila obecnou a měšťanskou školu a Československou obchodní akademii (mat. 1920). Poté byla jeden rok úřednicí v Živnostenské bance, pak vždy krátce v dalších bankovních a obchodních společnostech. Od 1924 pracovala v pražské Obchodní a živnostenské komoře jako cizojazyčná korespondentka a překladatelka, od 1945 do března 1948 jako redaktorka v tiskovém a studijním oddělení (spolupracovnice ekonom. časopisu Rozmach). Při zaměstnání složila státní učitelské zkoušky z angličtiny, francouzštiny a italštiny (pasivně znala němčinu, osvojila si i latinu), soukromě studovala kulturní historii a dějiny křesťanského umění. 1937–38 absolvovala odbornou praxi v pražském Uměleckoprůmyslovém muzeu (překlady, spolupráce na výstavách hlavně se zahraničními exponáty). Od poloviny 20. let časopisecky publikovala verše, prózy a stati, zvláště v periodikách vydávaných lidovou stranou (od 1931 byla její členkou, později i funkcionářkou). Vystupovala též s přednáškami, 1935–40 v Čes. kulturní jednotě a v rámci literárních večerů Svazu katol. žen, 1940–41 v rozhlasu. Podnikla četné poznávací cesty, hlavně do Itálie (1925, 1929, 1933), pak i do Bulharska, Polska, Rumunska, Maďarska, Francie a Anglie. Byla činná (i jako funkcionářka) v Družině literární a umělecké v Olomouci, v Moravském kole spisovatelů, později v Lid. akademii aj. Po 1945 se stala poslankyní Zemského nár. výboru (za Českosl. stranu lidovou) a členkou Ústředního výboru Nár. fronty žen, rovněž členkou redakční rady časopisu Českosl. žena (1945–48). Po únoru 1948 byla akčním výborem vyloučena z Obchodní a živnostenské komory, od května pracovala v Ústředí Svazů katol. charity v Praze, v redakci jejího časopisu Charita (v tiráži neuváděna, příspěvky výhradně pod pseud. Klára Šeráková). V prosinci 1949 byla zatčena a 1950 ve vykonstruovaném procesu odsouzena na 15 let těžkého žaláře; prošla věznicemi v Liberci, v Praze-Pankráci, Ml. Boleslavi, Rakovníku a Pardubicích; po sjezdu spisovatelů 1956 jí bylo dovoleno psát (její beletrizovaný životopis Ch. Dickense určený mládeži a hra se staročínským námětem Byl jsem císař Li byly však vězeňskou cenzurou zničeny). Po propuštění na amnestii pro politické vězně 1960 však byla 1961 znovu zatčena a odsouzena na 7 let, postupně vězněna v několika věznicích. V červenci 1967 byla propuštěna na podmínku, plně rehabilitována až 1974 (nejvyšší soud potvrdil rehabilitaci 1975). Po návratu žila v Praze ve společné domácnosti s mladší sestrou z nepatrného starobního důchodu, příležitostně spolupracovala s tiskem (Katol. noviny, Lid. noviny, Naše rodina).

V počátcích psala S. verše, causerie a úvahy, jež se tematicky stýkaly s její postupně vznikající prozaickou tvorbou: vedle niterného vztahu k české minulosti a k českým světcům se v ní výrazně projevily neustále rezonující prožitky italského umění, zejména renesančního. Soubor povídek *Duše fresek* s příběhy umělců italské gotiky, pak zejména quattrocenta a vrcholného období renesance (Giotto, L. Signorelli, S. Botticelli, Giorgione, Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti aj.) navozuje představu božského, duchovně a emotivně extatického zážehu inspirace, vyvolaného mezní situací v umělcově životě, milostným vzplanutím nebo euforií zbožnosti, dotykem reality a nadskutečna. Konstitutivním prvkem těchto „portrétů“ bývá nějaká klíčová epizoda, obklopená a dějově tlumená vzletnými impresivními partiemi s krajinnými a uměleckými motivy. Podobně postupovala S. i ve variacích na Dantův život *Poutník čtyř světů* a také v próze oscilující mezi vyprávěním a esejem *Světelný mrak,* která přiblížila lidské a hlavně umělecké osudy významného pogiottovského tvůrce Andrey di Cione, zvaného Orcagna; dobové souvislosti, okolnost, že Orcagna žil v době Karla IV., usilovala S. podtrhnout kapitolou o Karlově pobytu v Pise. České i jinonárodní legendární látky a středověké umění se staly námětem knihy *Vykoupený čas,* v níž jsou příběhy světců, postav z náboženských a uměleckých dějin i prostých věřících (sv. Václav, Mistr třeboňský, sv. Alžběta Uherská, malíř Fra Giovanni Angelico z Fiesole aj.) spojovány ideou nadčasového významu velkých činů vykupovaných osobní obětí i utrpením. K těmto legendám se druží i hry o sv. Zdislavě *Plamen milosrdenství* nebo o sv. Anežce Přemyslovně *Princezna.* Osobní vztah poutal S. i k rodné Praze: v „podskalské romanci“ *Dům u Božího oka* zachytila na osudech několika rodů Prahu 18. století (kniha měla vyjít 1948, k vydání došlo až počátkem 70. let, část nákladu byla zničena; nevydán zůstal připravovaný 2. díl s tit.

Martinovská rychta). S. psala i prózy o současných ženách a dívkách (*Studentka Stáňa* aj.), jež nesou znaky populárního lidového čtení (původně vydávány na pokračování v časopisu Katolická žena). – V rukopisu zůstaly povídky a pověsti s pražskou tematikou, soubor povídek s pracovním tit. Srdce a dílo s náměty z českého a italského středověku, mariánské básně a další básně s náboženskou tematikou nebo s pražskými či hudebními motivy, oratorium Pražské jezulátko, divadelní hry Příběh o královně Dagmar a Blahoslavená sestra o osudech Anežky Přemyslovny, rozhlasová hra Kameník Pavel.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Klára Šeráková, Ludmila Borská, Markéta Skálová; Ns, NS, N. S., Sd., Sv. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Archa (Olomouc 1940–41, 1945–48); Archa (Mnichov); Čech (od 1926); Českosl. žena, pokr. Katol. žena (od 1926); Českosl. žena (1945–48); Čes. deník (Plzeň); Dětský svět, i příl. Malý zpravodaj (1933–34); Charita (1948–49); Katol. noviny (1973–76); Kříž; Lid. demokracie (1945–49, od 1969); Lid. listy; Maria; Mo-no (1947–48); Nár. listy (1926, debut); Nár. obroda (Brno, od 1946); kal. Náš rok (1947); Naše rodina (od 1970); Neděle; Rozmach (od 1945); Růže dominikánská (Olomouc 1937); Studentský časopis; Vlast (1934–39); Venkov (1939–41); – posmrtně: Akord (Brno, od 1990). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a kulturněhistorické práce:* Madona bílých narcisů (P 1930); Studentka Stáňa (R 1931); Nesmrtelná láska (P b. d., 1933); Duše fresek (PP 1933); Princezna (D pro ml., 1933); Dívka z knihovny (R 1935); Andělský malíř Fra Giovanni Angelico z Fiesole (studie, 1935); Voláme tě (R 1937); Plamen milosrdenství (D 1937); Vévoda země české (studie, 1940); Bertička, apoštolka kněžské soboty (D pro ml., 1940); Poutník čtyř světů (P 1940); Světelný mrak (P 1943); Vykoupený čas (PP 1944); Dům u Božího oka (R 1971). ▮ SCÉNICKY. *Loutková hra:* Žito, kouzelník (1933, pseud. M. Skálová). ▮ KORESPONDENCE: Vážený a milý pane Zbyšku! Vážená paní Nino! (vzáj. koresp. se Z. Gajdošem Tarnowským z 1969–72), Proglas 1992, č. 8 (ed. L. Soldán). ▮ REDIGOVALA *časopisy:* Dětský svět, i příl. Malý zpravodaj (1933–34; září 1933 – červen 1934 s V. Šlajsem a J. Daňkem, září–listopad 1934 s V. Šlajsem a A. Skoumalem), Charita (1948–49, an., s jinými); *kalendáře:* Českosl. žena (1935), Náš rok (1947, s E. Fryntou, J. O. Martinovským). ▮

LITERATURA: ● ref. Duše fresek: vz. (V. Zelinka), Zvon 34, 1933/34, s. 182; P. E. (Eisner), Prager Presse 15. 2. 1934 ●; ● ref. Poutník čtyř světů: J. M. Slavík, Archa 1941, s. 42; kt., Vlast 1941, s. 74 ●; ● ref. Světelný mrak: kp. (K. Polák), Nár. práce 13. 10. 1943; J. Černý, LidN 19. 10. 1943; Ns. (J. Nečas), Naše doba 51, 1943/44, s. 135; J. Morák, Řád 1944, s. 325 ●; ● ref. Vykoupený čas: kp. (K. Polák), Nár. práce 5. 4. 1945; vp, Venkov 15. 4. 1945 ●; (fSt): Zamřížovaný čas N. S. (rozhovor), LD 18. 7. 1968; M. Hemzalová: O svobodě s N. S. (rozhovor), Naše rodina 1969, č. 17; (MJV). (M. Janů-Veselá): Oddechová četba (ref. Dům u Božího oka), Práce 8. 12. 1971; jhl (L. Jehlička): Životní jubileum N. S. (k sedmdesátinám), LD 16. 6. 1972; B. Dlouhá: Paní z Úvozu (vzpomínka), Katol. noviny 1975, č. 49; (bs): Autorka historických próz (k osmdesátinám), LD 16. 6. 1982; Z. Rotrekl in Skrytá tvář české literatury (Toronto 1987, Brno 1991); NP: Mučednice (nekrolog), Nár. politika (Mnichov) 1989, č. 2; V. Živný: Bílé lilie spisovatelce (k 90. výr. nar.), Naše rodina 1992, č. 30; K. Neradová: Nevykoupený dluh, Souvislosti 1992, č. 4; L. Soldán: Statečná a neokázalá spisovatelka (s úryvky z koresp.), Svob. slovo (Brno) 16. 9. 1992; M. C. Putna in Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918 (1998); L. Němcová: Nejdéle vězněná žena u nás, Katol. týdeník 2002, č. 26.

ls, et

Růžena **Svobodová**

* 10. 7. 1868 *Mikulovice* u Znojma
† 1. 1. 1920 *Praha*

Prozaička, přední představitelka české prózy přechodného období na přelomu století mezi realismem a impresionismem, publicistka.

Roz. Čápová, zprvu tak podepisovala své práce. – Její otec J. Čáp byl správcem premonstrátského panství v Mikulovicích u Znojma; 1874 byl jmenován centrálním ředitelem premonstrátských statků a rodina se přestěhovala do Prahy na Strahov. Ač otec předčasně zemřel (1880), v duševním vývoji S. zanechaly hluboké stopy jeho životní a mravní postoje, jeho vztah k přírodě a venkovskému životu, k prostým lidem, mezi nimiž rád rozvíjel osvětovou činnost; matčina výchova ji orientovala spíše ke světu tradiční křesťanské kultury a měšťanské morálky. V Praze absolvovala S. Vyšší dívčí školu a navštěvovala též (zvláště pro zdokonalení ve francouzštině) klášterní školu Sacré coeur na Smíchově. 1887–89 pracovala jako vychovatelka a společnice, nejprve v Nových Dvorech (nyní Cetoraz) u Pacova, pak v Hodově (nyní Úvaly) u Čes. Brodu. 1890 se provdala za spisovatele F. X. Svobodu (její sestra Jana byla krátce provdána za spisovatele F. Skácelíka). Vstup do manželství a první vlastní rané pokusy otevřely S. záhy i vstup do literárního světa; brzy se sblížila s širokým spisovatelským a divadelním okruhem zejména

kolem moderny 90. let. Hluboce na ni zapůsobilo především názorové i citové sblížení s F. X. Šaldou (s nímž ji pojily i vzdálené příbuzenské vazby), od počátku vášnivě prožívané a trvající od 1893 až do konce života; blízké přátelství ji vázalo k některým předním umělkyním, H. Kvapilové, Z. Braunerové, později B. Benešové. Zejména vztah k Braunerové (s šíří jejích uměleckých zájmů) obohatil S. kulturně, podobně jako dojmy z častých cest po Evropě, zejména Itálii a Francii. U manželů S. se pravidelně scházela literární a umělecká společnost; salon (zejména v bytě v Žitné ul. a poté Pod Bruskou) reprezentoval především názory S. a F. X. Šaldy a proměňující se okruh autorů a přátel (v období Lumíra, Noviny aj.). Již na samém počátku 90. let publikovala, zprvu hlavně časopisecky, své první romány a povídky, ojediněle i jiné, publicistické žánry (cestopisné črty). Pro první souborné vydání svého díla většinu knížek přepracovala, event. vydala pod jinými tituly. Vedle literatury se S. zejména v posledních letech věnovala intenzivně (přes postupující srdeční chorobu) činnosti charitativní, jmenovitě v rámci Čes. srdce, jehož byla spoluzakladatelkou.

Ústředním a takřka výhradním tématem románových i povídkových prací S. je obraz soudobé ženy, její citový a intelektuální život, její místo ve společnosti, možnosti její sociální aktivity, charakter soudobého manželství a vůbec partnerství a ženino postavení v něm. Jejím výchozím typem je žena trpná, nevolná oběť mužova sobectví, zbavená předmanželských životních iluzí, ochuzená o všechnu svobodnou životní aktivitu a citové i zážitkové bohatství (*Na písčité půdě, Přetížený klas*), jež se však postupně bouří proti svému údělu. Ze slepé uličky ženina zotročení autorka viděla vlastně jen dvě cesty: buď se smířit a obětovat vlastní životní plnost úzkým zájmům rodiny (Helena v *Zamotaných vláknech*), nebo se vzepřít a využít svého ženství k dočasnému osvobození, jehož konce však bývají tragické (Malva z *Milenek,* Markéta ze *Zamotaných vláken*). Od počátku (*Ztroskotáno*) však S. mezi těmito dvěma póly hledala svůj ideální typ plného, svobodného a rozvinutého ženství, nacházejícího i v muži duchovní souznění (Emma v *Milenkách*). Postupně tak přetvářela svůj typ v obraz ušlechtilé, citově i kulturně bohaté ženy, jejíž život je napájen z nejrůznějších duchovních a sociálních zdrojů; obraz však postupně ztrácel svou životnost a uměleckou přesvědčivost a stával se spíš abstraktní ideou. Přitom vlastní umělecká metoda S. vyrůstala z realismu a naturalismu, z přesného pozorování a zaznamenávání vnější věcné reality stejně jako z vnitřní dušezpytné analýzy hlavních hrdinek či jejich společenské vrstvy (nejčastěji středostavovské), kterou často nemilosrdně ironizuje. Kresba prostředí, zvláště jemná a bohatá krajinomalba, nezapře inspiraci impresionismem. V pozdějších pracích přecházel však tento smysl pro konkrétní předmětnou kresbu až v zálibu pro ozdobný detail, dekorativní kulisu a artistní jazykovou metaforu, jež S. sbližovala se secesí i s dobovým úsilím o obrazný básnický jazyk. Význačný talent pozorovatelský uplatnila S. vedle jednotlivých pasáží románových zejména v některých drobných prózách, zvláště sociálně zabarvených (*V odlehlé dědině*) a v povídkách o dětech (*Pokání Blaženčino, Dětská srdce, Jarní záhony*); postihnutí psychologie dítěte (podobně jako psychologie ženy, zejména ze sociální vrstvy jí blízké) patří k přednostem její prózy. Zvláštní místo, tematicky, stavebně i slohově v díle S. ojedinělé, zaujímají „horské romány" *Černí myslivci,* vlastně rámcová novela sdružující několik příběhů myslivecké družiny beskydského „církevního knížete". Baladické příběhy inspirované několikerým tamním pobytem S. a zasazené do rámce kouzelné přírodní kulisy vynikají hutností dějové zkratky i životností lidových postav. Ojedinělý dramatický pokus, ironická komedie *V říši tulipánků*, paroduje české maloměšťácké poměry. Poslední práce S. zůstaly nedokončeny, respektive nezredigovány pro definitivní vydání (*Ráj, Barvy Jugoslávie*). To platí i o rozlehlém šestidílném románu *Zahrada irémská*, na němž pracovala mnoho let a jenž měl završit její románové dílo; čtvrtý ženský typ tu představuje čtvrtý pokus najít východisko ze světa staré rozpadající se civilizace, založené především na aristokratických hodnotách.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Daniela Skřivanová (Novina 1908), Marforio; -ič, RS., R. S., (R. S.). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Osení (b. d., 1913); Besedy Času (1905); Čas (i příl. Hlídka Času); Čechische Revue (1907); Čes. kultura (1912–14); Čes. svět (1905); kal. Češka (1908); sb. Čeští spisovatelé českým dělníkům národním k 1. máji 1898; sb. Čeští spisovatelé vdovám a sirotkům našich vojínů (1916); Dělnický kalendář Československé strany sociálnědemokra-

tické v Rakousku; sb. Hana Kvapilová (1907); roč. Chudým dětem (Brno); Kmen (1917–18); Květy (1901–16); Lid. noviny (1910–11); Lípa (1917–19); Lit. listy (1893); Lumír (1894–1907); Malý čtenář (1894, 1904, 1912, 1915); Nár. listy (1906, 1914–16); Nár. obzor (1908); Naší mládeži (1892); Niva (1892–95); Novina (1908–12); Nový život (1898); sb. O úctě k člověku (1919); Politik (1901, 1903); Právo lidu (1911–15); Ročenka filantropické družiny bývalých žákyň vyšší školy; Rozhledy (1894–95); Rudé květy (1904); Světozor (1894–98); Světozor (1918); Telefon (1891, debut); Topičův sborník (1913–14); Tribuna (1919); Úhor (1916); Venkov (1916–19); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1894); Zlatá Praha (1895–1906); Zvon (1913–17); Ženská revue (1907–08, i příl. Žena v umění); Ženský obzor (1908, 1912–17); Ženský svět (1901, 1911–17). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a publicistika:* Na písčité půdě (R 1895; upr. vyd. 1917 s tit Písčitá půda); Ztroskotáno (R 1896; upr. vyd. 1917 s tit. Jíva); Povídky (1896); Přetížený klas (P 1896); V odlehlé dědině (PP 1898; upr. vyd. 1918); Zamotaná vlákna (R 1899; upr. vyd. 1918 s tit. Přítelkyně); Milenky (R b. d., 1902; upr. vyd. 1. d. 1914, 2. d. 1916); Pěšinkami srdce (PP 1902); V říši tulipánků (D 1903, i prem.); Plameny a plaménky (PP 1905); Marné lásky (PP b. d., 1906); Černí myslivci (PP 1908); Pokání Blaženčino (PP pro ml., 1908); Posvátné jaro (PP 1912); Dětská srdce (PP pro ml., 1913); Po svatební hostině (PP 1916); Jarní záhony (PP pro ml., 1916; 1920 ve Spisech spolu s dalšími dětskými prózami s tit. Jarní záhony, Hrdinné a bezpomocné dětství); Pokojný dům (P 1917); – posmrtně: Ráj (vzpomínky, 1920, nedokonč.); Barvy Jugoslávie (cestopisné črty, 1920); Zahrada irémská (R 1921, nedokonč.); Různé prózy a torza (1924, i několik dosud netištěných prací, ed. F. X. Šalda); Vidím v duši tisíc obrazů (1983, texty S. o H. Kvapilové, ed. F. Černý). – *Ostatní práce:* České srdce (1918). – *Výbory:* Pěšinkami srdce (1971, ed. J. Fromková); Ráj (1977, ed. D. Moldanová, J. Víšková). – *Souborná vydání:* Spisy R. S. (Čes. grafická Unie, 1914–24, 21 sv.); Dílo R. S. (Jos. R. Vilímek, 1940–46, 12 sv., ed. M. Pujmanová, nedokonč.). ▮ KORESPONDENCE: in Almanach secese (redakci z 1896; 1896); P. Buzková: Přítelkyně. Hana Kvapilová a R. S. ve svých dopisech (1939); in Přátelská slova z listů psaných Františku Kavánovi (b. d.; 1946, ed. S. Klír); Tíživá samota. Korespondence F. X. Šaldy a R. S. (z 1893–1916; 1969, ed. J. Loužil, J. Mourková a J. Wagner); in F. Skácelík: Krásná setkání (F. Skácelíkovi z 1899 a 1910–19; 1970, ed. B. Slavík); in T. Nováková: Z lidské sonáty (T. Novákové z 1905–12; 1988, ed. B. Svadbová); Historie pošetilé lásky (výňatky z dopisů R. S. B. Benešové z 1907–08; ed. J. Mourková), Magazín Co vás zajímá 1989, č. 2; Nezachránila jsem radost (A. Novákovi z 1911 a 1913, ed. N. Macurová), Tvar 1997, č. 9; M. Horečka: Z korespondence R. S. do Frenštátu (B. Křenkové z 1902–19), Hlasy Muzea ve Frenštátě pod Radhoštěm 2005, č. 1–4. ▮ REDIGOVALA *časopisy:* Čes. kultura (1912–13, se Z. Nejedlým a F. X. Šaldou), Lípa (1917–19), Zvěstování (1919). ▮

LITERATURA: F. X. Šalda: In memoriam R. S. (1920; rozšíř. ← Lípa 1920, č. 2); Červená maska (J. Mahen): O umění Růženy Němcové a Boženy Svobodové (1921); J. Kalus: Postavy z Černých myslivců (1931, bibliof.); P. Buzková: Přítelkyně (1939, o přátelství s H. Kvapilovou); M. Nováková: Básnířka života a snu (1940); R. Schwarzová: R. S. ve vzpomínkách své žačky (1940, též dopis S. bratru Gabrielu Čápovi, b. d.); J. Mourková: R. S. (1975, s ukázkami textů) + R. S. (1868–1920). Soupis osobního fondu (LA PNP 1979). ▮ ● ref. Na písčité půdě: A-a. (A. Procházka), Lit. listy 16, 1894/95, s. 293 → České kritiky (1912); F. V. Krejčí, Rozhledy 4, 1894/95, s. 614; F. Holeček, Hlídka lit. 1895, s. 375; L. Čech, Osvěta 1896, s. 269 ●; ● ref. Ztroskotáno: Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 6, 1896/97, s. 115; F. V. V. (Vykoukal), Světozor 31, 1896/97, s. 34; P. Maternová, Ženský svět 1, 1896/97, s. 12; K. Staněk, Osvěta 1897, s. 262; F. X. Š. (Šalda), Lit. listy 19, 1897/98, s. 10 (též o kn. Povídky a Přetížený klas) → Mladé zápasy (1934) a KP 3 (1950) ●; ● ref. V odlehlé dědině: Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 7, 1897/98, s. 369; P. Maternová, Ženský svět 2, 1897/98, s. 42 ●; ● ref. Zamotaná vlákna: F. S., Lit. listy 20, 1898/99, s. 276; F. X. Š. (Šalda), Lumír 27, 1898/99, s. 311 → KP 4 (1951); J. Karásek ze Lvovic, Rozhledy 8, 1898/99, s 877; F. V. V. (Vykoukal), Světozor 33, 1898/99, s. 384; P. Maternová, Ženský svět 3, 1898/99. s. 91; an., Hlasy ze Siona 39, 1899, s. 96; F. V. Krejčí, Akademie 4, 1899/1900, s. 250; A. Novák, Obzor lit. a umělecký 2, 1899/1900, s. 139; jv. (J. Vodák), Besedy Času 1900, s. 40 ●; ● ref. Milenky: F. Sekanina, Čes. revue 5, 1901/02, s. 840; A. Novák, Lumír 30, 1901/02, s. 167; T. A. (A. Procházka), Obzor lit. a umělecký 4, 1901/02, s. 146, 163 → České kritiky (1912); F. V. Krejčí, Rozhledy 12, 1901/02, s. 761; K. Z. K. (Klíma), LidN 10. 6. 1902; F. V. Vykoukal, Osvěta 1902, s. 830 ●; ● ref. Pěšinkami srdce: A. N. (Novák), Ženský svět 1902, s. 247; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 31, 1902/03, s. 76; M. Marten, MR 1902/03, sv. 14, s. 165; V. Dyk, Přehled 1, 1902/03, s. 426; E. Sokol (K. Elgart S.), Rozhledy 13, 1902/03, s. 390; A. Pražák, Srdce 2, 1902/03, s. 169; S. (F. Sekanina), Zlatá Praha 20, 1902/03, s. 60; Neklan (J. Soukenka), Moderní život 1903, s. 53 ●; ● ref. V říši tulipánků: F. X. H. (Hodač), LidN 14. 11. 1903; Ar…ti (A. Kraus), Politik 14. 11. 1903; r. (F. V. Krejčí), PL 14. 11. 1903; A. N. (Novák), Ženský svět 1903, s. 249; J. Hilbert, MR 1903/04, sv. 15, s. 203; P. (J. Pelcl), Rozhledy 14, 1903/04, s. 217; K. Z. K. (Klíma), LidN 13. 1. 1904 ●; J. Karásek ze Lvovic in Impresionisté a ironikové (1903); ● ref. Plameny a plaménky: O. T. (Theer), Lumír 34, 1905/06, s. 97; K. (J. Kopal), Pokroková revue 2, 1905/06, s. 391; A. Novák, Přehled 4, 1905/06, s. 480; F. V. Vykoukal, Osvěta 1906, s. 940; P. Maternová, Ženský svět 1906, s. 48 ●; F. X. Šalda: R. S., Čechische Revue 1907, s. 856 + R. S., Novina

1908, s. 385, oboje → Duše a dílo (1913); ● ref. Marné lásky: J. Karásek ze Lvovic, MR 1906/07, sv. 19, s. 332, 539 (zde polemika s F. X. Šaldou), 582; J. R. (A. Bačkovský), Rozhledy 17, 1906/07, s. 425, 524 (zde reakce na výtky F. X. Šaldy, Volné směry 1907, s. 334) + Venkov 14. 4. 1907; A. N. (Novák), Ženský svět 1907, s. 71 ●; ● ref. Pokání Blaženčino: O. Theer, Lumír 36, 1907/08, s. 242; F. V. Vykoukal, Osvěta 1908, s. 641; F. X. Šalda, Novina 1908, s. 27 → KP 7 (1953) ●; ● ref. Černí myslivci: A. M. (Macek), Akademie 13, 1908/09, s. 335; A. Novák, Přehled 7, 1908/09, s. 480; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 311; J. Bartoš, Nár. obzor 1909, č. 44; F. V. Vykoukal, Osvěta 1909, s. 461; P. Maternová, Ženský svět 1909, s. 42; F. V. Krejčí, Das literarische Echo 12, 1909/10, s. 886; K. Sezima, Lumír 38, 1909/10, s. 352 ●; B. Benešová: R. S., Novina 1908, s. 393; A. Novák: Intenzita hovoru (o dialogu v prózách S.), Novina 1908, s. 417; T. Turnerová: O literární činnosti paní R. S., Ženský svět 1909, s. 7, 29; J. S. Machar: R. S., in Krajiny, lidé a netopýři (1910); ● ref. Posvátné jaro: K. (F. V. Krejčí), PL 24. 12. 1911; Ant. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 756; A. Novák, Das literarische Echo 14, 1911/12, s. 1590; J. Karásek ze Lvovic, MR 1911/12, sv. 25, s. 22, 80; F. X. Šalda, Novina 5, 1911/12, s. 84, 214 (zde i polemika s Karáskem) → KP 8 (1956); M. (V. Martínek), MSlR 8, 1911/12, s. 282; Š. Jež, Přehled 10, 1911/12, s. 260; K. Čapek, Umělecký měsíčník 1, 1911/12, s. 111 → O umění a kultuře 1 (1984); Z. Broman (F. Tichý), Ženský svět 1912, s. 24 ●; an.: Hranice kritiky (reakce na nepříznivé kritiky Posvátného jara), Přehled 10, 1911/12, s. 394, 412; Š. Jež: Nový typ ženský v díle R. S., Novina 5, 1911/12, s. 206 a pokr.; ● ref. Dětská srdce: A. Novák, Přehled 11, 1912/13, s. 743; G. W. (Winter), PL 27. 7. 1913; K. Pittich, LidN 21. 9. 1913; Ant. Veselý, Čes. revue 7, 1913/14, s. 57 ●; B. Benešová: Poznámky k dílu R. S., Ženský svět 1915, s. 317; K. Sezima: Od Černých myslivců k novým Milenkám, Lumír 1916, s. 448; Dopisy T. Novákové R. S., Ženský svět 1916, s. 203; ● ref. Jarní záhony: V. F. Suk, Úhor 1916, s. 23; F. V. Vykoukal, Osvěta 1916, s. 193; G. P. (Pallas), Zlatá Praha 34, 1916/17, s. 299 ●; ● ref. Po svatební hostině: F. Sekanina, Zvon 17, 1916/17, s. 222; J. H., Topičův sborník 4, 1916/17, s. 282; G. P. (Pallas), Zlatá Praha 34, 1916/17, s. 192; K. Sezima, Lumír 1917, s. 392; K. (F. V. Krejčí), PL 14. 1. 1917 ●; ● ref. Pokojný dům: F. Sekanina, Zvon 17, 1916/17, s. 361; K. (F. V. Krejčí), PL 1. 4. 1917; J. Deml, Kmen 1, 1917/18, s. 3; K. Sezima, Lumír 46, 1917/18, s. 116 ●; ● k padesátinám: J. Folprecht, Čes. revue 11, 1917/18, s. 633; F. Sekanina, Zvon 18, 1917/18, s. 573; F. X. Šalda, Venkov 7. 7. 1918 → KP 10 (1957); K. (F. V. Krejčí), PL 10. 7. 1918; Ženský svět 1918, jubilejní č., s. 165 a pokr.; K. T. (Tomášek), Cesta 1, 1918/19, s. 132; Kmen 2, 1918/19, jubilejní č., s. 158–175 (přisp. B. Benešová, H. Malířová, I. Olbracht, E. Pohorecká, M. Pujmanová, F. Skácelík aj.) ●; F. X. Šalda: Umělecké přestavby (k přeprac. děl S. pro Spisy), Venkov 17. 2. 1918 → KP 10 (1957); J. Laichter in Uměním k životu (1919, s. 178); ● nekrology: M. Rutte, Cesta 2, 1919/20, s. 546; J. Folprecht, Čes. revue 13, 1919/20, s. 207; A. Jarolímek, Dělnická osvěta 5, 1919/20, č. 11; M. Hýsek, Kmen 3, 1919/20, s. 273; J. Pávek, Malý čtenář 39, 1919/20, s. 175; L. N. Zvěřina, Naše doba 27, 1919/20, s. 314; F. Šimek, Zlatá Praha 37, 1919/20, s. 131; V. Brtník, Zvon 20, 1919/20, s. 228, 246, 263; M. Fričová, Osvěta 1920, s. 101; A. Novák, Venkov 3. 1. 1920; T. Meineckcová, Ženský svět 1920, s. 1 ●; jv (J. Vodák): R. S. a divadlo, Jeviště 1920, s. 2; F. X. Svoboda: R. S. doma, Venkov 11. 1. 1920; O. Š. (Šimek): R. S. a dětství, LidN 30. 12. 1920; ● ref. Barvy Jugoslávie: M. N. (Novotný), Nové Čechy 3, 1919/20, s. 425; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 433; O. Š. (Šimek), LidN 3. 4. 1920; A. Novák, Venkov 4. 4. 1920; J. V. Sedlák, Tribuna 10. 4. 1920; F. X. Š. (Šalda), Lípa 1920, č. 5 → KP 11 (1959) ●; ● ref. Máj: Mil., Osvěta 1920, s. 575; V. F. S. (Suk), Střední škola 1922, s. 237 ●; ● ref. Zahrada irémská: A. Brtníková, Zvon 21, 1920/21, s. 530; K. Č. (Čapek), LidN 29. 7. 1921 → O umění a kultuře 2 (1985); M. Fričová, Osvěta 1921, s. 379; Ant. Veselý, Pramen 1921, s. 272; Jar. Kr. (Krecar), MR 1921/22, sv. 37, s. 132; K. Sezima, Lumír 1922, s. 11 ●; ● F. X. Šalda: Ad vocem mých dvou knih o zvěčnělé R. S. (polemika s A. Novákem), Venkov 19. 5. 1921 → KP 11 (1959); M. Pujmanová-Hennerová: ref. Jarní záhony (vyd. 1920), Tribuna 11. 12. 1921; F. X. Šalda in R. S.: Různé prózy a torza (Spisy R. S. sv. 20, 1924); A. N. (Novák): R. S. a Morava, LidN 1. 3. 1926; A. Brtníková-Petříková: Lidská osobnost R. S., Lit. rozhledy 11, 1926/27, s. 69; K. Sezima in Podobizny a reliéfy (2. vyd. 1927); J. Karásek ze Lvovic: R. S., in Tvůrcové a epigoni (1927); V. H. Viedncrová: Jak vznikla povídka R. S. O krásné Marii, NL 22. 5. 1928; V. Martínek: R. S., Moravskoslezský deník 10. 7. 1928 → Živné zdroje (1972); ● k 10. výr. úmrtí: Ot. F. (Fischer), PL 3. 1. 1930; F. Pujman, NO 5. 1. 1930 ●; V. Šmilauer: Poloha přívlastků v Černých myslivcích R. S., in Poloha přívlastku v Kronice pražské Bartoše Písaře (1930); F. Götz in Básnický dnešek (1931, s. 88); J. Kvapil in O čem vím (1932); ● k 20. výr. úmrtí: kd (E. Konrád), LidN 1. 1. 1940; K. P. (Polák), Nár. práce 1. 1. 1940 ●; F. Skácelík: O jednom literárním salonu, Lid. listy 14. 1. 1940 a pokr.; B. Slavík in A. Novák: Jaro v Čechách (1940); M. Pujmanová: R. S., KM 1941, s. 14; B. Polan: Osmdesát let od narození R. S., LidN 11. 7. 1948 → Život a slovo (1964); L. Páleníček in R. S.: Černí myslivci (1957); J. Skutil: Vzpomínky a styky R. S. s Kosovem a Drozdovem u Hoštejna na severní Moravě, sb. Severní Morava 1957, s. 22; E. Konrád in Nač vzpomenu (1957; upr. vyd. 1967); J. Mourková in R. S.: Na písčité půdě (1960); B. Václavek in Literární studie a podobizny (1962, s. 186 ← Ottův slovník naučný nové doby 6, 1940, šifra B. Vk.); Z. Trochová: K problematice české prózy devadesátých let, ČLit 1965, s. 470; V. Karfíková: Nová šance? (o dětech a dětství v díle S.), Lit. listy 1968, č. 21; J. Hrabáková: Hrdinné a bezpomoc-

né dětství (o tvorbě S. o dětech), ZM 1969, s. 267; F. Horečka in Frenštátský literární salon (1969); ● k 50. výr. úmrtí: Z. Pochop, Beseda naší vesnice 1970, č. 2; L. N. Zvěřina, Naše rodina 1970, č. 1 ●; F. Skácelík in Krásná setkání (1970); B. Lifka in Moravské léto F. X. Šaldy ve Starém Hobzí 1912 (1971); D. Moldanová: Význam dětských povídek a próz s dětskou tematikou v tvorbě R. S., ČLit 1977, s. 13; J. Mourková in R. S.: Černí myslivci (1979); Z. Dvořáková: Pokojný dům na Skalce, in Stezkami domova a inspirace (1981); V. Mazáč: Hukvaldští lesáci a „Černí myslivci", Těšínsko 1981, č. 4; B. Lifka: Šaldovy Ztracené děti. Plán dramatu z let 1897–1903 (1983, i Šaldovy dopisy S.); D. Moldanová: Obraz ženského osudu a jeho proměny v tvorbě spisovatelek na přelomu století, ČLit 1986, s. 420 + R. S., Lit. měsíčník 1989, č. 2; P. Holman: Dopisy O. Březiny R. S. (13 dopisů z 1902–18), ČLit 1990, s. 534; J. Hrabáková: Secesní román R. S., in Studie o české literatuře na přelomu století (1991; 2001 in Česká literatura na předělu století); S. Batůšek: R. S. a revue Nový život, LD 19. 8. 1993; J. Karásek ze Lvovic in Vzpomínky (1994, s. 194); D. Mocná: Povídka agitační a psychologická, ČLit 1994, s. 42; V. Soják in R. S.: V odlehlé dědině (1997, vyd. obecní úřad v Kosově); K. Polák: R. S., sb. Velké ženy české (1997); J. Suk: Nervový romantismus R. S., Nové knihy 1998, č. 28; Zápis o smrti R. S., in L. Kuchař: Dialogy o kráse a smrti (1999); V. Hellmuth-Brauner in Paměti rodu (2000); L. Heczková: Chtonické křivky ornamentu. Několik poznámek na téma žena, obraz, pravda a R. S., ČLit 2001, s. 519; D. Šajtar in Básnířka Tereza Dubrovská (2001); D. Mocná: „Miluji sen: A stůňu životem." Komunikace a izolace v korespondenci F. X. Šaldy a R. S., sb. Komunikace a izolace v české kultuře 19. století (2002); P. Kovařík in Literární mýty, záhady a aféry (2003); H. Voisine-Jechová: Hledání identity (Motiv odpovědnosti, viny a pokání v dílech R. S., B. Benešové a A. M. Tilschové), sb. Ztěžklá křídla snů. Ženy v české literatuře. Lit. archiv, sv. 35–36, 2003–04, s. 155; D. Moldanová: Ztěžklá křídla snů (Literární stylizace a autostylizace spisovatelek na přelomu 19. a 20. století), tamtéž, s. 175; in O. Březina: Korespondence 1, 2 (2004).

es

Herma **Svozilová-Johnová**

* 29. 8. 1914 *Prostějov*

Prozaička soustředěná k tematice rodinných a citových vztahů, autorka próz pro mládež, básnířka.

Roz. Svozilová, provd. Johnová; první dvě knihy podepsala Herma Svozilová ml. (v odlišení od shodného jména své matky, známé prostějovské kulturní pracovnice), později po provdání spojovala rodné jm. s novým příjmením, jejich pořadí někdy obměňovala, zvláště užila-li iniciálu (Herma Johnová-Svozilová, Herma J. Svozilová, Herma J.-Svozilová). – Otec Cyrill S. (1886–1935), prostějovský advokát, poslanec a sběratel výtvarného umění, pocházel ze selského rodu ze Seničky na Litovelsku. Děd Josef S. (1847–1931), poslanec a průkopník českého podnikání v oboru chmelařství a pivovarnictví, byl vydavatelem olomouckých Selských listů (1898–1903) a litovelské Selské stráže (1903–24). Strýc Josef S. (1873–1949), novinář a poslanec, byl mj. šéfredaktorem Čes. slova (1909–18), překladatelem a autorem politologických knih; sestřenice Světla S. (1906–1970) byla herečkou. Syn Oldřich J. (* 1940) je matematik; syn Cyrill J. (* 1947), politolog a fyzioterapeut, v 70.–80. letech ve Švédsku redigoval Österuropabulletin a skandinávské vyd. časopisu Listy. – S.-J. studovala na klasickém gymnáziu v Prostějově (1926–28), na lyceu v St. Germain-en-Laye ve Francii (1928–30) a na francouzském reálném gymnáziu v Praze (mat. 1934). Krátce navštěvovala přednášky na pražské právnické fakultě a na Svobodné škole politických nauk (obor novinářství); 1935 a 1937 pobývala též v Oxfordu. 1937 se provdala za svého bratrance O. Johna (1907–1961), sociálnědemokratického politika a prostějovského starostu (za okupace byl dvakrát zatčen, prošel koncentračními tábory Dachau a Buchenwald, od 1948 zastával mj. funkci předsedy Nár. shromáždění, 1953 byl zbaven funkcí). Kromě několika krátkodobých a příležitostných zaměstnání (po 1945 kulturní redaktorka Hlasu lidu, později pracovní pobyty ve smíchovské Tatře, na státních statcích Kačina u Kutné Hory a Žacléř u Trutnova a v zelinářství v Praze-Jinonicích) pracovala S.-J. 1958–60 v zahraničním oddělení Ústředního domu lid. tvořivosti (od prosince 1959 jako vedoucí) a 1966–70 v zahraničním oddělení Svazu českosl. spisovatelů.

Po etapě lyricky a náladově laděných prací vytěžených jednak z mladistvého okouzlení cizinou, zvláště Anglií (*Jaro v Oxfordu, Čirou náhodou*), jednak ze vzpomínek na písmáckou tradici vlastního hanáckého rodu (*Křížek z ametystů*) našla S.-J. svou nejvlastnější tematickou oblast v analýze rodinného mikroklimatu narušovaného osudovými zásahy zvenčí. Její prózy jsou zpravidla v hlavním dějovém pásmu psychologickými studiemi ženských

charakterů, které svou oddaností a smyslem pro povinnost přemáhají nepříznivé životní okolnosti. V komorních příbězích ohrožených nebo narušených partnerských či rodinných vztahů přitom autorka odhlíží od přesnějšího zakotvení děje ve společenských a časových souvislostech, často se uchyluje k fabulační konstrukci, melodramatickým efektům a k náhodě jako dějotvornému principu (*Muž a žena, Zvláštní zážitek*). Typu společenského románu se blíží jen volný prozaický cyklus z prostředí rodného Prostějova (*Šička Božena, Prostřený stůl, Odskok z Oxfordu*), v němž jsou citové konflikty promítnuty na pozadí sociální diferenciace venkovského průmyslového města a v posledním dílu i do politických okolností doby kolem Mnichova. Konkrétnější lokalizace charakterizuje také román *Vysoké napětí*, kde je pevnost manželského vztahu podrobena zkoušce protektorátní perzekuce. Autobiografické prvky, patrné v autorčině tvorbě od počátku, se výrazněji projevily v prózách od 60. let. Román *Bláznivé počasí* a novela *Z neznámých důvodů* jsou situovány do prostředí státních statků, které S.-J. poznala při pracovních brigádách, a stejně jako v románu *Justina je svědek* v nich ústřední místo zaujímají motivy křivdy, jak se do autorčiny paměti zapsaly v 50. letech. V této etapě své tvorby se S.-J. pokoušela o využití modernějších vyprávěcích postupů (prolínání časových rovin, střídání vypravěčských subjektů, záznam proudu vědomí). Autobiografické momenty (s četnými reminiscencemi vlastních tvůrčích situací a pocitů) se opět staly důležitou složkou románu *Mořské dno*, umístěného do společenského dění let 1988–91. *Švédské epizody* jsou beletrizovaným cestopisem ze země, kam 1968 emigroval její syn. – Trojice knih pro mládež je založena na téměř detektivním odhalování záhad a tajemství obyčejného života. Básnická tvorba S.-J. opsala oblouk od začátečnicky roztěkané *Neděle* přes intimní deník válečných dnů *Kavalkáda* a příklon k budovatelskému patosu poúnorové doby (*Tvé nové kráse*) až po *Náčrtník*, shrnující lyriku životní a citové vyrovnanosti.

ŠIFRY: H. J., H. S. J., H. S.-J. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. A hory nemlčely (1984); Básnický almanach (1953, 1956, 1973, 1974); sb. Černé umění očima básníků (1968); ant. Čes. povídka (1996); Čin (Brno 1946); sb. Dar přátelství (Olomouc 1955); sb. Haná Petru Bezručovi (Olomouc 1957); Hanácký kalendář (Olomouc 1947); Hlas lidu (Prostějov, Olomouc, od 1938); Impuls (1968); Kalendář Míru na r. 1949 (Praha, Brno 1948); sb. Kam se poděla původní česká literatura? (1997); alm. Klas (Prostějov 1947); sb. Krásná a milostivá (1941); Lid. noviny (od 1939); Listy Klubu přátel poezie (1973); Lit. listy (1968); Lit. měsíčník (1974, 1976); Lit. noviny (1968); Našinec (Olomouc, od 1930); Nové knihy (1961, o P Sedm kolem Tomáše); Noviny Jablonecka; Nový život (1952, poéma Prostými slovy); O knihách a autorech; Plamen; Pravda (Plzeň); kat. Prostějov 1940; Rovnost; Rudé právo; sb. Sborový zpěv (1975); Stavebník; Svět práce (1969); Svět sovětů; Svornost (Mor. Ostrava); sb. Šedesát let gymnázia, nyní dvanáctileté střední školy v Prostějově (1959); Štafeta (Prostějov); sb. V pohotovosti (1953); sb. Vějíř (1959); Vlasta; sb. Zdeňku Nejedlému k 75. narozeninám (1953); Zeměd. noviny. ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Jaro v Oxfordu (PP b. d., 1935); Kopretina (B 1936, bibliof.); Čirou náhodou (P 1937); Neděle (BB 1938); Křížek z ametystů (PP 1940); Šička Božena (R 1942, 1. d. trilogie); Prostřený stůl (R 1944, 2. d.); Kavalkáda (BB 1945); Muž a žena (R 1946); Zázrak míjí nás (BB 1947, bibliof.; 1949 in Tvé nové kráse); Vysoké napětí (R 1948); Tvé nové kráse (BB 1949); Víc než dobrodružství (R pro ml., 1958); Sedm kolem Tomáše (P pro ml., 1961); Kdo byl Kyrat? (P pro ml., 1963); Bláznivé počasí (R 1965); Justina je svědek (R 1968); Náčrtník (BB 1974); Z neznámých důvodů (P 1974); Odskok z Oxfordu (R 1978, 3. d. trilogie); Švédské epizody (P 1983); Zvláštní zážitek (P 1987); Mořské dno (R 1994); Hanácká sága. Vzpomínky a deníky (2000). ▮

LITERATURA: ● ref. Čirou náhodou: an., Hlas lidu 24. 12. 1937; Wig., LitN 10, 1937/38, č. 10 ●; B. Slavík: ref. Neděle, Zvon 39, 1938/39, s. 42; ● ref. Křížek z ametystů: drb. (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 405; K. Sedlák, Litovelský kraj 1. 3. 1940; F. Jakubův, Nár. noviny 23. 3. 1940; B. Slavík, LidN 25. 3. 1940; kp. (K. Polák), Nár. práce 11. 5. 1940 ●; ● ref. Šička Božena: V. Martínek, Ostravská Nár. práce 3. 10. 1942; bs (B. Slavík), LidN 4. 10. 1942; V. T. (Tichý), Nár. práce 24. 11. 1942; Tmn. (P. Toman), Čes. slovo 24. 11. 1942 ●; ● ref. Prostřený stůl: skn. (F. Sekanina), Nár. politika 21. 8. 1944; J. Machoň, LidN 28. 8. 1944; V. T. (Tichý), Nár. práce 16. 9. 1944 ●; J. Janů: ref. Kavalkáda, Svob. noviny 18. 1. 1946; ● ref. Muž a žena: jbk., Pravda (Plzeň) 8. 12. 1946; V. Vévoda, LD 11. 1. 1947; V. T. (Tichý), PL 27. 3. 1947 ●; ● ref. Vysoké napětí: J. Dolanský, LidN 15. 8. 1948; vbk (V. Běhounek), Práce 29. 8. 1948; e (J. Hrabák), Rovnost 13. 11. 1948; F. J. (Jakubův), LD 13. 1. 1949 ●; ● ref. Víc než dobrodružství: I. Lifková, ZM 1959, s. 170; V. Pazourek, HD 1959, s. 185; Z. V. (Vavřík), LitN 1959, č. 6; J. Veselý, Komenský 1959, s. 447 ●; ● ref. Sedm kolem Tomáše: V. Kovářík, RP 6. 6. 1961; Z. Vavřík, LitN 1961, č. 23; I. Lifková, Kultúrny život (Bratislava) 1961, č. 39 ●; Š. Vlašín: ref. Kdo byl Kyrat?, ZM 1963, s. 454; ● ref. Bláznivé počasí: I. Zítko-

vá, Mladá fronta 2. 7. 1965; V. Poppová, RP 9. 8. 1965; H. H. (Hrzalová), Kulturní tvorba 1965, č. 30; Z. Kožmín, LitN 1965, č. 25; Sba. (S. Bartůšková), HD 1965, č. 10 ●; ● ref. Justina je svědek: Š. Vlašín, RP 2. 10. 1968; I. Zítková, Mladá fronta 29. 11. 1968; B. Balajka, Plamen 1969, č. 1; J. Svoboda, Listy 1969, č. 10 ●; ● k šedesátinám: mp (M. Petelová) (rozhovor), Svob. slovo 28. 8. 1974; A. Pludek, Lit. měsíčník 1974, č. 7 ●; ● ref. Náčrtník: M. Blahynka, Tvorba 1974, č. 29; V. Vodák (M. Vacík), LD 8. 6. 1974; O. Rafaj, Lit. měsíčník 1974, č. 7 → Zápas o současnost (1978) ●; ● ref. Z neznámých důvodů: (ale) (A. Linke), Zeměd. noviny 30. 10. 1974; (rp) (P. Prouza), LD 20. 12. 1974; J. Kliment, RP 4. 2. 1975 ●; J. Šnobr: Jubileum H. S.-J., Lit. měsíčník 1979, č. 7; ● ref. Odskok z Oxfordu: F. Soldan, Večerní Praha 3. 4. 1979; J. Hrabák, Rovnost 5. 5. 1979; V. Kolár, RP 5. 5. 1979; (kt) (V. Kotyk), LD 26. 7. 1979; Š. Vlašín, Tvorba 1979, č. 34 → Na přelomu desetiletí (1985) ●; ● ref. Švédské epizody: Š. Vlašín, Rovnost 16. 11. 1983; A. Hájková, Tvorba 1984, č. 9, příl. Kmen; V. Menclová, Lit. měsíčník 1984, č. 3 ●; ● k sedmdesátinám: VP, O knihách a autorech, léto–podzim 1984; N. Klevisová, Tvorba 1984, č. 35, příl. Kmen ●; L. Soldán: ref. Zvláštní zážitek, Rovnost 22. 10. 1987; kr: k pětasedmdesátinám, Kmen 1989, č. 34; ● ref. Mořské dno: (el)., Haló noviny 11. 10. 1994; jun., LitN 1994, č. 41; J. Šimůnek, Svob. slovo 13. 4. 1995; K. Jašková (rozhovor), RP 14. 4. 1995 ●; ● k pětaosmdesátinám: B. Eliáš, Prostějovský večerník 23. 8. 1999; Z. Šebela, Prostějovský týden 25. 8. 1999 ●; A. Volková: ref. Hanácká sága, Haló noviny 29. 6. 2001, příl. Obrys–Kmen, č. 26; (er) (J. Cinger): Jubileum H. S.-J., Právo 27. 8. 2004.

bd

František **Sychra**

* 19. 1. 1863 *Ústí nad Orlicí*
† 12. 2. 1926 *Praha*

Autor satirických veseloher; výtvarník.

1877–81 studoval na vyšší reálce v Litomyšli a 1881–85 na Akademii výtvarných umění v Praze. Učit začal jako asistent na reálném gymnáziu v Kolíně, krátce působil také na středních školách v Kutné Hoře a Praze-Smíchově. 1889–94 byl suplentem opět na kolínském reálném gymnáziu, od 1894 až do smrti profesorem kreslení na reálce v Praze-Karlíně (1914–16 zde byl prozatímním správcem); prosazoval reformu středoškolské výuky kreslení. Působil v místním zastupitelstvu a karlínské školní radě. Svá výtvarná díla (především kresby) vystavoval na členských výstavách Krasoumné jednoty a Umělecké besedy. – Jeho syn Vladimír S. (1903–1963) byl malíř, grafik a ilustrátor.

S. debutoval na ochotnickém jevišti konverzační jednoaktovou komedií *První bouřka* s tradiční zápletkou rozvíjející téma předmanželských záletů a novomanželské žárlivosti. Veselohru *Mravní výchova*, satiricky až fraškovitě líčící pokrytecky moralistickou maloměstskou žurnalistiku, uvedlo Nár. divadlo v režii J. Kvapila (tato dramaturgická volba se setkala s převážně ostrou kritikou). Komiku, vyrůstající z místy obratně využitého prvku náhodného setkání, zde zastínily celkový schematismus postav a spolehnutí na vyzkoušené triviální postupy. Jeho soustavný zájem o antickou filozofii a ideál krásy reprezentovaný antickým sochařstvím se projevil v eseji *O výchově ke kráse a umění* inspirovaném podněty W. Morrise a J. Ruskina.

PŘÍSPĚVKY *in:* 45. roční zpráva české státní reálky v Karlíně za škol. rok 1918/19; Lid. noviny (1913); Padesát let české reálky karlínské 1874–1924 (1924); 31. roční zpráva c. k. české vyšší reálky karlínské za škol. rok 1904/05 (esej O výchově ke kráse a umění); 36. výr. zpráva c. k. české vyšší reálky v Karlíně za škol. rok 1909/10; – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ∎ KNIŽNĚ. *Hry:* První bouřka (b. d., 1898, i prem.); Mravní výchova (b. d., 1903, prem. 1901). ∎

LITERATURA: ● ref. Mravní výchova: K., Zvon 1, 1900/01, s. 576; -r. (R. J. Kronbauer), Hlas národa 21. 8. 1901; -α- (J. Kamper), Politik 21. 8. 1901; H. (V. Hladík), NL 21. 8. 1901; -OVÁ. (O. Fastrová), Divadelní listy 1901, s. 351; K. (F. V. Krejčí), Rozhledy 1901, s. 621 ●; ● nekrology: B. H. (Hnátek), Výtvarné snahy 1926, s. 117; V. J. (Janda) in 52. roční zpráva české státní reálky v Karlíně za škol. rok 1925/26 ●

dvo

Matěj Josef **Sychra**

* 21. 12. 1776 *Oustí* (Ústí nad Orlicí)
† 19. 3. 1830 *Zámek Žďár* (Ž. nad Sázavou)

Autor lidovýchovné beletrie a mravoučného čtení pro mládež, prozaik, básník, překladatel dramat, jazykovědec, kazatel, hudební skladatel; v Jungmannově generaci přední pěstitel tendenční literatury pro lid.

Leckdy se podepisoval jen jedním z obou rodných jmen, v německém textu Mathias Joseph. – Třetí ze čtyř synů městského písaře; základní vzdělání získal v rodném městě. Záhy osiřel,

1789 se stal fundatistou při kostele Nejsvětější Trojice v Praze, kde již předtím působil jeho starší bratr. Soukromým vyučováním si vydělával při studiu na normální škole (od 1790), novoměstském piaristickém gymnáziu (od 1792) a na tzv. filozofii (1797–98, vliv učitelů A. G. Meissnera a S. Vydry). Jeho spolužákem na filozofii byl B. Bolzano, jehož další působení značně ovlivnilo S. spisovatelskou a kněžskou činnost; S. byl s ním prostřednictvím jeho bratra Jana též v písemném styku. Od 1799 S. studoval teologii, vysvěcen byl v září 1801. Protože jako kněz působil výlučně v českém prostředí, musel se po německých studiích znovu učit češtině (studium mluvnic, starší české literatury); stal se pak i proslulým kazatelem. Setrval u staré ortografie, pravopisné spory považoval za nežádoucí. Byl kaplanem nejprve v Sebranicích na Litomyšlsku a od 1804 v Bystrém, od prosince 1805 administrátorem v Německé Bělé na Chrudimsku, přitom se staral i o vzdálený filiální kostel ve Vítězovsi. Za tyfové epidemie asi 1805 byl čtvrt roku nemocen, pak dlouhodobě onemocněl na následky zranění utrpěného při pádu z koně a musel se podrobit několika operacím, později byl několikrát opět vážně nemocen. Za farářského působení v Jimramově (od srpna 1808 do června 1824) začal literárně tvořit. Jeho kněžské působení komplikovaly napjaté vztahy mezi katolíky a evangelíky a spor s patronem kostela. S. sám byl u církevních úřadů obžalováván pro styky s evangelíky (s rodinou Karafiátových) a pro další nenáboženské aktivity. Svá díla vydával zčásti vlastním nákladem, čímž se dostával do finančních potíží. Od 1824 byl na svou žádost přeložen na faru v Zámku Žďár, kde se mj. zasloužil o rekonstrukci svatojánské poutnické kaple na blízké Zelené Hoře. Jeho nejbližšími přáteli byli D. F. Kynský a J. L. Ziegler, přátelsky se dále stýkal s B. J. Dlabačem, J. Jungmannem, bratry J. a V. Nejedlými, V. M. Pešinou, J. H. Pospíšilem, s manžely M. D. a J. A. S. Rettigovými, J. N. Sedláčkem, F. B. Štěpničkou, F. Turinským. Po celý život se věnoval hudbě, byl výborný klavírista, také komponoval, hlavně světské i církevní písně (notace jeho písní na texty F. Dostala, J. M. Krále, J. A. S. Rettiga, F. D. Trnky aj. byly otiskovány v časopisech). V květnu 1829 se při znovuvysvěcení zelenohorské kaple nachladil a onemocněl, avšak stále ještě pracoval na svém spisu Veleslavín. Byl pohřben na zelenohorském hřbitově.

S. začal literárně tvořit téměř jako čtyřicetiletý. Byl přesvědčen o vychovatelnosti člověka, své beletristické dílo věnoval výlučně výchově lidových čtenářů. I když je část tvorby vysloveně adresována mládeži, výchovná tendence leckdy činí hranici mezi určením pro dospělé a mládež nezřetelnou. Práce se v prvé řadě zaměřují k problematice individuální morálky a charakteru a k záležitostem životní orientace a mezilidských vztahů. V souvislosti s tím se zpřítomňují (zvláště v rozsáhlejších prózách) sociální situace v tehdejší české společnosti (vztah mezi nižšími a vyššími společenskými vrstvami, korumpovanost úředníků) nebo se i podávají praktické rady a naučení pro život (nové způsoby hospodaření, hygienické zvyklosti). Zřetelně tu promlouvá osvícenský poměr k životu (altruismus, láska a soucit, tolerance, smysl pro spravedlnost, náboženství jako zdroj mravnosti a činorodé vůle, výsměch pověrám a pobožnůstkářství), mezi kladné jevy je dále kladen odpor k vyzdvihování sociálních rozdílů a snaha stmelovat společenský celek; drobný člověk je převažujícím, nikoli však výlučným nositelem žádoucí podoby lidství, nikdy však není kreslen negativně. Filozofické pozadí S. prací není jednotné, jako kněz si osvojil církevně náboženské pojetí života a etiky, které jednou je s jeho osvícenstvím souladné (výchovný význam rodičů, působení dobrého a špatného příkladu, hodnotové rozvrstvení charakterů), jindy je s ním v rozporu (příprava pro posmrtný život, odpor k bludišti světa, neproblémová poslušnost k nadřízeným a vrchnosti). S. tendenční literatura hodně pracuje s tradičním látkovým a motivickým repertoárem a nezastírá (i když to zpravidla jmenovitě nevyznačuje), že mnohdy jen překládá nebo parafrázuje cizojazyčné práce; dosavadní výzkum ukazuje, že předlohami často jsou díla německy píšících filantropistů (např. Ch. F. Weisse). Lidovýchovný úkol zároveň také spojuje S. s funkcí rekreační, využívá humoru a ironie a vládne početným souborem žánrů. Vedle rozsáhlejších povídek (jejichž hrdinové se buď vyznačují příkladným charakterem, nebo se působením okolí a událostí charakterově teprve vyhraňují) uplatňují se tu krátká fabulační vyprávění anekdotického typu („povídačky“), někdy spojená s určitým místem, dobou a osobností (historické anekdoty), jindy podávající např. lupičské a strašidelné historky. S. bohatě

využíval přísloví (*Původní rozmlouvání a povídky k vysvětlení mravných českých přísloví*), a to jednak jako kvalifikačního nástroje, jednak jako shrnujícího závěrečného naučení a jednak jako východiska pro fabulaci a smysl příběhu. Zejména v pracích adresovaných mládeži uplatnil dobově frekventovaný žánr vzdělávací prózy, tzv. rozmlouvání (*Vázaného pilné a mravné mládeži školní…*), jehož různé podoby vyplývaly zpravidla z nároků traktované problematiky. Především v počátcích S. psal bajky, častěji prozaické, jen ojediněle veršované „báječky". V nich se ozývá i tematika soudobých českých literárních poměrů, která rovněž tvoří jednu vrstvu S. epigramatiky (sociální postavení českého spisovatele, jazyková úroveň spisů, snaha o tzv. vysokou literaturu). Vlastní doménou epigramů („nápisů") je kritika nežádoucích vlastností a postojů, jak se ukazují v jednotlivých povoláních nebo v příznačných vztazích mezi lidmi. Satira se uplatňuje jak v epigramech, tak i v souborech krátkých textů, jež byly vůbec prvními S. díly. Tvoří je jednak přísloví, maximy, aforismy, rýmovaná mravní naučení, rýmované charakteristiky historických a biblických postav, regule společenského chování a rozhodování, jednak alegorická a anekdotická vyprávění. Dramatické práce, ponejvíce určené mladému divákovi, jsou vesměs překlady. Knižně vydaný volný překlad Molièrovy komedie Bezděčný lékař nebyl v almanachu Milina přijat k tisku pro údajně triviální obsah. Uvedené žánry se uplatnily i v S. autorských časopisech sborníkového charakteru vydávaných postupně v Brně, které se liší ponejvíce jen svými tituly, měněnými nejspíše z taktiky vůči odpůrcům: *Povídatel* (1815–17), *Kratochvilník* (1819–20), *Kratochvilná včelička* (1827); první z nich skončil s 3. svazkem, nejútočnějším v aktuální kritice. Část S. tvorby byla otištěna až z pozůstalosti, mj. jeho nedokončený, z Bolzanova podnětu vzniklý spis *Veleslavín*, kompendium rad pro životní praxi venkovanů. – V celém díle prokazoval S. zvláštní smysl pro mluvené slovo; psaný text obohacoval o hovorové prvky ve snaze učinit ho tak čtenářsky přístupnějším. Zvláště jej zajímala čeština lidí neznalých jiného jazyka, zaznamenával si jejich fráze, úsloví, idiomy a předčítal jim své práce pro ověření toho, do jaké míry odpovídají jejich jazykovému povědomí. Své záznamy shrnul do výkladového frazeologického slovníku *Versuch einer böhmischen Phraseologie…*, obsahujícího též přísloví a úsloví; z materiálového fondu tohoto průkopnického díla hojně přejal Jungmannův Slovník. Časopisecky bylo otištěno i několik S. latinských básní. – Drama *Jan hrabě Bělohradský* uvádí Jungmannova Historie (VI, 660b) jako dílo S. mylně.

ŠIFRA: M. J. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Časopis pro katol. duchovenstvo (1828); ČČM (1827); Čechoslav (1821–25); Dobroslav (1820–22); Hylos (1821); Kratochvilná včelička (Brno 1827); Kratochvilník (Brno 1819–20); alm. Milina (1825); alm. Milozor (1824); Povídatel (Brno 1815–17); Poutník slovanský (1826–27); Prvotiny pěkných umění (Vídeň 1813–17); Přítel mládeže (1823–29); Rozličnosti Pražských novin (1826–29); Věrný raditel rodičů, pěstounů a učitelů (1824); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch); Přítel mládeže (1831–47); Rozličnosti Pražských novin (1833). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Původní rozmlouvání a povídky k vysvětlení mravných českých přísloví, ku prospěchu mládeži škole odrostávající 1, 2 (PP 1822, 1823); Maličkosti v řeči vázané. Sbírka nápisů, drobnůstek, vtipných nápadů atd. … (BB 1823); Mravné a krátké propovídky a podobenství na obdarování školní mládeže… (PP 1824); Vázaného pilné a mravné mládeži školní… (PP a BB (1824); Připodobnění, nimiž mnohou spasitedlnou pravdu mládeži v rozmlouváních přednáší… (PP 1825). – *Překlady:* A. F. Kotzebue: Přestrojování (b. d., 1822, šifra M. J. S. ← Dobroslav 1822); Molière: Bezděčný lékař (1825). – *Ostatní práce:* Kázaní na všecky neděle celého roku 1, 2 (1814, ed. F. D. Kynský); Kázaní na všecky slavnosti a svátky celého roku (1817); Versuch einer böhmischen Phraseologie… 1, 2 (1820, 1821); – posmrtně: Veleslavín. Mravoučná hospodářská kniha… (1847, ed. V. Štulc). – *Výbory:* Pomněnkový vínek ze spisů M. J. S. (1876, ed. V. Kryšpín); M. J. Sychry život a spisy vybrané (1877, ed. V. Kryšpín); Povídky a jiné práce (1961, ed. F. Tenčík a K. Palas). ■ KORESPONDENCE: F. Mašlaň: O stycích faráře M. J. S. s Janem a Bernardem Bolzanem (J. Bolzanovi z 1829–30 a asi A. Jungmannovi z 1824), ČMF 6, 1917/18, s. 123 a pokr. ■ REDIGOVAL *autorské časopisy:* Povídatel aneb Sbírka rozmanitých pamětihodných příběhů, povídaček, důvtipných nápadů a průpovědí, k poučení a obveselení (sv. 1 a 2 1815, sv. 3 1817), Kratochvilník, spis pro obveselení a spolu k ponaučení… (2 sv., 1819, 1820), Kratochvilná včelička (1 sv., 1827). ■

LITERATURA: J. Ehrenberger: Upomínky ze dnů M. J. S. (1876); J. Nygrín: M. J. S. (1946); Z. Vyhlídal: Obrozenecký spisovatel M. J. S. (2002). ■ F. Fiedler: nekrolog, Rozličnosti Pražských novin 8. 4. 1830; J. V. Rozum: ref. Veleslavín, Květy 1848, lit. příl. k č. 59; an.: Naše letošní slavnosti (se zač. projevu A. Staška při oslavě 100. nar. M. J. S.), Osvěta 1876,

s. 765; A. Rybička: M. J. S., Osvěta 1876, s. 20 → Přední křisitelé národa českého 1 (1883); V. Kryšpín in M. J. Sychry život a spisy vybrané (1877); F. D.: Slavín moravský: M. J. S., Koleda 1877, s. 109 a pokr.; J. Ježek in Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou (1880); an.: M. J. S., Světozor 1884, s. 446; J. Jakubec: Tři čeští epigramatikové (S. epigramy v knize Maličkosti…), Obzor lit. a umělecký 1900, s. 193; J. Kabelík: Rozvoj literatury české na Moravě do r. 1848, sb. Literatura česká 19. století 3, část 1 (1905, s. 152); F. Mašlaň: O stycích faráře M. J. S. s Janem a Bernardem Bolzanem, ČMF 6, 1917/18, s. 123 a pokr.; J. Karafiát in Paměti spisovatele Broučků 1 (1919, s. 76); Z. Gintl in Kněží katoličtí v českém obrození, před ním a po něm (1924); ne (A. Novák): M. J. S. a evangeličtí predikanti, LidN 17. 5. 1930 (odpol.); S. Svoboda: Smýšlení buditele P. S. dle jeho kázání, Muzeum 68, 1936/37, s. 84 a pokr.; L. Dýmal: Charakteristika kněží buditelů podle jejich závětí a pozůstalostí (též o S.), Archa 1937, s. 198; F. Kutnar: K počátkům hospodářského obrozování poddaného lidu moravského, ČMM 1951, s. 80; J. Kolár: Zábavná četba pro lid pobělohorské doby v obrozenské literatuře, ČLit 1959, s. 421; F. Tenčík a K. Palas in M. J. S.: Povídky a jiné práce (1961); J. Beneš: M. S., in Ač zemřeli, ještě mluví (1964, s. 183); J. Skutil: Nad prózou M. J. S., sb. Orlické hory a Podorlicko 1969, s. 239; J. Pohanka: Významní rodáci a kulturní pracovníci ze Žďárska, in M. Zemek (red.): Dějiny Žďáru nad Sázavou (1974); I. Heroldová: Etnografické prameny z počátku 19. století, ČL 1979, s. 134 (s edicí); in R. Jeřábek (red.): Počátky národopisu na Moravě – Anfänge der Volkstunde in Mähren (1997, s. 153 a 397); L. Kusáková in Zábavné povídky raného obrození (2005).

mo

Karel Hugo **Sýkora**

* 26. 12. 1859 *Hodslavice* u Valašského Meziříčí
† 19. 7. 1913 *Přerov*

Autor přírodních a vlasteneckých veršů a próz inspirovaných životem i historií rodného Valašska; publicista.

Psal se též H. Sýkora a K. M. Sýkora. – Obecnou školu vychodil v rodišti, poté studoval na českém reálném gymnáziu ve Valašském Meziříčí. Učitelský ústav absolvoval 1880 v Příboře. Jako učitel nejdříve působil ve Zlechově u Uherského Hradiště, od 1882 v Napajedlích a pak na Valašsku, 1888 v Pržně, 1889 v Jasence, 1890 v Kateřinicích a svou učitelskou dráhu zakončil v Ratiboři u Vsetína jako řídící učitel. Tam je také pohřben.

Publikovat začal na sklonku 70. let verši v časopisech, knižně debutoval historickou povídkou pro mládež *Libor*, vyprávějící o milostném vztahu pasáčka a dcery starojičínského hradního pána (příběh se váže k pověsti z rytířského dávnověku o založení rodu pánů z Kravař). Vedle veršované epiky zpracovávající krajové pověsti S. psal i lyriku: písně s valašskými motivy, dále verše oslavující stvořitele vesmíru, vyznávající se z lásky k rodnému kraji, k české a moravské vlasti a připomínající též minulou slávu českých hradů, i přírodní lyriku tradičně dělenou podle ročních období (*Tři hvězdy,* tj. bůh, vlast a příroda). Pestrou směs žánrů uplatnil i ve své poslední sbírce veršů a próz (*Z rodné půdy*), zahrnující nápodobu valašských písní i ozvuky máchovské lyriky, aktuální dobové vlastenecké verše i návraty do středověké minulosti v epice pro mládež, didaktické básně i prozaický cestopis o lovu v Africe; po neúspěchu sbírky se S. jako beletrista odmlčel.

PSEUDONYM, ŠIFRY: K. H. Hrubý; K. H. S., S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy Času (1907–09); Besídka malých (1882–85); Budečská zahrada (1879–82); Koleda (1880–81); Komenský (1882–84); Lovecká besídka (1900–01); Lovecký obzor; Malý čtenář (1902–03); Moravskoslezská revue (Mor. Ostrava 1911–13); Národ a škola (Vel. Meziříčí); Obzor; Osvěta (1882); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1882–88); sb. Vzpomínky na Svatopluka Čecha (b. d., 1908); Zlatá Praha (1883–85); alm. Zora (1878, 1883); Zora. Almanach k desetiletému trvání Moravské Besedy (1885); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Libor (P pro ml., 1881); Tři hvězdy (BB 1883); Z rodné půdy (BB a PP 1888). ■

LITERATURA: J. Novodvorský: ref. Z rodné půdy, Hlídka lit. 1889, s. 23; Ka.: nekrolog, Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 562; B. Beneš Buchlovan in Svatopluk Čech v kraji hradišťském (1946, s. 20); B. Slavík in Písemnictví na moravském Valašsku (1947, s. 265); M. Baláš in Kulturní místopis Novojičínska (1967, s. 76).

mhs

Oldřich **Sýkora**

* 21. 4. 1861 *Chrudim*
† 20. 3. 1945 *Chrudim*

Překladatel literárněvědných prací z francouzštiny, popularizující literární historik a pedagogický publicista.

Po základní škole vystudoval v rodišti od 1872 i gymnázium (mat. 1880) a poté romanistiku na pražské filoz. fakultě; 1886–87 učil na pardubické reálce, poté na obchodní akademii v Chrudimi, od 1896 jako její ředitel s titulem školní rada. Do výslužby odešel 1927. Bývá někdy zaměňován s O. Seykorou Kosteleckým (mj. učitelem obchodní akademie v Prostějově), jemuž se mylně přičítají některé S. práce.

Jako překladatel S. úzce spolupracoval s J. Pelclem, pro jehož Kritickou knihovnu tlumočil základní díla francouzského historika a estetika H. Taina usilujícího o zvědečtění literární kritiky příklonem k sociologii umění a pozitivistického literárního historika G. Lansona, autora dějin francouzské literatury (vyšly jen několik let před S. překladem). Uvedl k nám i dílo anglického psychologa J. Sullyho. Vlastní S. tematicky různorodé literární práce mají popularizační ráz. Studie *Humor Nerudových fejetonů* je podrobný popis tematicky tříděné Nerudovy fejetonní publicistiky, v níž se postupně projevují dva typy humoristických postupů: nejprve práce s ucelenějším příběhem, do něhož proniká humor, pak s převahou uvolněnějšího causeristického pohledu na všední dění z humorného, občas i satirického hlediska; nakonec S. sleduje i způsob uplatnění humoru v ostatních Nerudových dílech, ve verších a v Malostranských povídkách. Kompilační pojednání *J. J. Rousseau a jeho Nová Heloisa* zahrnuje filozofovu biografii a výklad jeho názorů a děl. S. je rovněž autorem pedagogických prací a školních příruček.

ŠIFRA: O. S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Dvanáctá roční zpráva akademie obchodní a spojené s ní pokračovací školy kupecké v Chrudimi na škol. rok 1893/94 (O obchodním školství); Nár. obzor (1910); sb. Po třiceti letech (1893); Rozhledy (1896–1906); Výr. zpráva obchodní akademie v Chrudimi na škol. rok 1911/12. ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře:* Humor Nerudových fejetonů (1905); J. J. Rousseau a jeho Nová Heloisa (1912). – *Překlady:* H. Taine: Filozofie umění (1897) + Jeffrey Chaucer (1902) + Dějiny literatury anglické 1–3 (1902, 1903, 1910) + William Shakespeare (1903); G. Lanson: Dějiny novodobé literatury francouzské 1, 2 (1899, 1900); J. Sully: Studie dětství (1899). – *Ostatní práce:* Ukázky z cvičebnice pro jazyk francouzský (1895); Francouzská cvičebnice pro potřeby školní i soukromé (1896, s K. Regalem); O praktickém směru vychování (1898); Příručka občanské výchovy pro obchodní akademie (1924). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: sb. Po třiceti letech (30 let gymnázia v Chrudimi, 1893, s V. Ježkem a V. Horákem). ■

LITERATURA: ● ref. překl. G. Lanson: q, Zvon 1, 1900/01, s. 191; -a.-, Lumír 29, 1900/01, s. 88 ●; ● ref. Humor Nerudových fejetonů: an., Čas 3. 11. 1905; -ný., NL 11. 11. 1905; k, Lumír 34, 1905/06, s. 388; Kí, Čes. mysl 1906, s. 60 ●; ● ref. J. J. Rousseau a jeho Nová Heloisa: J. Soukup, Samostatnost 26. 9. 1912; Ant. Veselý, Čes. revue 6, 1912/13, s. 64; L. N. Zvěřina, Přehled 11, 1912/13, s. 255; J. Novák, ČMF 1913, s. 279 ●; an.: O. S., Naše kniha 1931, s. 164.

zp

Václav **Sýkora**

asi konec 18. století

Autor rytířského dramatu.

Na titulním listě své divadelní hry byl 1821 uveden jako „faktor c. král. dvorské impressí“ (tj. u J. F. Schönfelda). Jiná životopisná data nejsou známa.

S. je autorem (či adaptátorem neznámé německé předlohy) „rytířské činohry“ o čtyřech aktech *Jan hrabě Bělohradský aneb Rozkotání hradu Ounoštského*. V mezích tradičního schématu rytířského dramatu (černobílé pojetí postav charakterizovaných v dialogu i výběrem jazykových prostředků, přímočarý střet dobra a zla, cti a proradnosti) je rozvíjen dramatický konflikt (spravedlivý spor o zastavený majetek, spojený s milostnou zápletkou), který se šťastně rozuzlí potrestáním zrádců, milosrdenstvím pro osoby stejné stavovské příslušnosti a vytouženým sňatkem. Po hrách J. N. Štěpánka (Jaroslav a Blažena…, 1817) a A. Jedličky (Měčislav a Blanka, 1818) představovala S. hra pozdní epigonský projev rytířského dramatu, které bylo v téže době již parodováno (Klicperův Hadrián z Římsů) a odmítáno (např. F. L. Čelakovský v soukromé korespondenci).

KNIŽNĚ. *Hra:* Jan hrabě Bělohradský aneb Rozkotání hradu Ounoštského (1821). ■

LITERATURA: J. Kamper: České drama v letech 1821–1848, sb. Literatura česká 19. století 2 (1903, s. 363; s chybnými údaji); R. Martinčík: Z dějin českého knihtisku, Typografia 1913, s. 137.

vpb

Jan **Sylván**

* 1493 *Trnava* (Slovensko)
† 14. 2. 1573 *Domažlice*

Básník, autor žalmových parafrází a duchovních písní.

Psán i Silván, Sylva, Sylvanus, Sylvester. – Od 1516 snad krátce studoval na univerzitě ve Vídni. Od 1527 působil jako zwingliánsky orientovaný kazatel v Ivančicích. Podle Blahoslavova svědectví měl kontakty s jednotou bratrskou, jejím členem však nebyl pro rozháraný život, pijáctví a hněvivost. Od 1536 byl písařem ve službách nejvyššího purkrabího J. Popela z Lobkovic v Praze, 1539–52 v Horšovském Týně. Po 1565 se usadil v Domažlicích, kde získal měšťanské právo, 1572 byl členem městské rady; přítel městského písaře, historika P. Lupáče z Hlaváčova.

S. je autorem duchovních písní a žalmových parafrází; psal zřejmě už od 20. let (píseň *Spomoziž mi z hoře mého* byla otištěna už 1530 v lilečském kancionálu náboženské obce tzv. habrovanských Písničky křesťanské). Pro jeho tvorbu je příznačná citová vroucnost a propracovaná básnická technika, projevující se v strofické rozmanitosti písní, v jazykovém bohatství čerpaném z biblické dikce, ve vynalézavé práci s rýmy i v častém vytváření akrostichů. Hudebně navazují jeho skladby hojně na melodiku lidových písní. Knižní soubor *Písně nové…* nezahrnuje zřejmě celou S. produkci (jeho druhé, posmrtné vydání přineslo další písně nepochybně S.). Jednotlivé písně byly zařazovány do jiných zpěvníků, evangelických i katolického Šteyerova.

KNIŽNĚ: Písně nové na sedm žalmů kajících i jiné žalmy (1571; přeprac. vyd. posmrtně 1578). ▮ EDICE: Piesne Jána S. (Martin 1957, ed. B. Bálent; faksimile). ▮

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 15 866 – 15 868; L. Čuprová in sb. Litteraria. Štúdie a dokumenty 1 (Bratislava 1958, s. 56; soupis S. písní, též přehled literatury o S.). ▮ LITERATURA: B. Tablic in Poezye 1 (Vacov 1806); J. Jireček: K historii starší literatury slovenské 3, Slovenské noviny, příl. Světozor (Vídeň) 1858/59, s. 116 + in Rukověť 2 (1876); B. Strér: J. S., ČČM 1892, s. 523; O. Hostinský in ed. 36 nápěvů světských písní českého lidu z 16. století (1892); P. Bujnák: Sylvanus – Sylvester, Bratislava 1929, s. 88; Š. Krčméry: Slovenská poézia 16. storočia, Sborník Matice slovenskej (Turč. Sv. Martin) 1932, s. 1; A. Pražák in Dějiny slovenské literatury (1950); J. Minárik: K vývinu slovenskej duchovnej poézie, SLit (Bratislava) 1955, s. 25; J. Čaplovič: Literárne začiatky J. S., tamtéž, s. 73; L. Čuprová: Neznámé druhé vydání Písní nových J. S., ČMM 1955, s. 306; J. Čaplovič: Dve vydania S. piesní, SLit (Bratislava) 1957, s. 202; B. Bálent: Kde sa narodil J. S.?, Kultúrny život (Bratislava) 1957, č. 20; F. Svejkovský: Příspěvky k dějinám literatury 16. století 1. Znovu k tradici písně o muráňském zámku a k S. působení v Čechách, SLit (Bratislava) 1957, s. 238; B. Bálent in Piesne J. S. (Martin 1957); L. Čuprová: ref. Piesne J. S., SLit (Bratislava) 1958, s. 241 + Poznámky k životu a dílu J. S., sb. Litteraria. Štúdie a dokumenty 1 (Bratislava 1958); J. Vávra: Poznámky k životopisu J. S., sb. Biografické štúdie 2 (Martin 1971, s. 9); E. Michálek: Jazyk českých duchovních písní J. S., NŘ 1973, s. 177; in Slovenský biografický slovník 5 (Martin 1992).

jk

Symposion

Působnost 1921–1949

Pražské nakladatelství převážně soudobé původní i přeložené beletrie a esejistiky se zaměřením na dokonalou grafickou úpravu tisků.

Založil je a po celou dobu řídil Rudolf Škeřík (dále Š.; * 12. 3. 1896 Modrić u Dolní Tuzly v Bosně, † 2. 5. 1968 Praha). Pocházel z rodiny poštovního úředníka. Od tří let žil s rodiči v Ústí n. Orlicí. Později se dal otec přeložit do Prahy, kde Š. vystudoval gymnázium v Křemencově ul. (mat. 1916) a lékařskou fakultu pražské univerzity. Od 1925 provozoval celoživotní praxi zubního lékaře v Praze. Již jako student medicíny se Š. intenzivně zajímal o literaturu a výtvarné umění a také již tehdy (1921) zahájil svou nakladatelskou činnost knihou G. Flauberta Pokušení sv. Antonína v překladu J. Boreckého a s výtvarnou účastí J. Čapka. Ještě předtím vydal několik pohlednic s reprodukcemi plastik J. Mařatky s osvobozeneckou tematikou. Distribuci knih založil na přímém prodeji stálým odběratelům s finanční slevou (pro odběratele celého ročníku třetinu, jednotlivých knih pětinu krámské ceny). Nabídkovými seznamy cílevědomě budoval pevný odběratelský okruh zejména z řad studentů, úředníků, učitelů, profesorů, lékařů, právníků aj. Od původního edičního profilu o rok později vzniklé Družstevní práce, s níž jej spojovala obdobná klientela i způsob prodeje knih, se Š. vydavatelský program odlišoval exkluzivnějším vydavatelským zaměře-

ním a výraznějším akcentem na bibliofilské aspekty knihy. Provoz nakladatelství se po amatérských začátcích (zprvu s administrativní pomocí Š. otce) postupně profesionalizoval a stabilizoval. Š. vedl polemiky se stavovskými organizacemi o své distribuční metody a teprve po pokutách pro neoprávněné provozování nakladatelské živnosti si v říjnu 1934 opatřil nakladatelskou koncesi. V 2. polovině 20. let ovlivnily produkci nakladatelství Š. úzké přátelské styky s českou uměleckou avantgardou. Jeho honorářové podmínky měly v některých případech (V. Nezval, Toyen) charakter mecenášského příspěvku. Vyhraněný exkluzivní program zaměřený na pevný okruh odběratelů, vydavatelova vynikající profesionální orientace v soudobých světových literárních proudech s vyvinutým citem pro potenciální bestseller i existenční nezávislost zajišťovaná lékařskou praxí pomohly nakladatelství úspěšně překonat vydavatelskou krizi 1. poloviny 30. let a po válce vytvořit předpoklady k dalšímu, z větší části z vnějších příčin již nenaplněnému, rozmachu. – Nakladatelství sídlilo v Praze nejprve v bytu Š. rodičů na Král. Vinohradech čp. 1551 (Moravská 14), od 1925 na Starém Městě čp. 362 (Na Perštýně 2), kde Š. bydlel a provozoval zubařskou praxi.

Páteří nakladatelské produkce byla překladová prozaická knižnice *Symposion* (1921–49, 160 sv.), která dala název celému nakladatelství. Kromě převážně současné románové a povídkové tvorby do ní nakladatel zařazoval též eseje, paměti a cestopisy, výjimečně i dramata. Popularitu knižnice i v širších čtenářských vrstvách získaly zejména životopisy a životopisné romány o významných světových umělcích (G. G. Byron, F. M. Dostojevskij, El Greco, V. van Gogh, Leonardo da Vinci, N. Paganini, H. Rembrandt van Rijn, P. B. Shelley, L. N. Tolstoj aj.). V knižnici převažovaly překlady z francouzštiny (zejména R. Rolland, dále Alain-Fournier, G. Apollinaire, H. de Balzac, G. Bernanos, F. Carco, P. Courthion, J. Delteil, G. Duhamel, G. Flaubert, A. France, P. Gauguin, J. Giono, J. Giraudoux, J. Chardonne, J. Laforgue, M. Maeterlinck, A. Maurois, H. de Montherlant, A. de Musset, Ch.-L. Philippe, Ch.-F. Ramuz, P. Rival, R. Roussel, Stendhal, A. Suarès), následovány angličtinou (M. Baring, P. S. Bucková, B. L. Burman, R. E. Byrd, E. Caldwell, Th. Carlyle, J. Duguid, A. R. Evans, W. Gerhardi, R. Hallová, F. Harris, A. A. Horn, C. Houghton, V. H. Hudson, R. A. W. Hughes, Y. Kang, D. H. Lawrence, G. Meredith, Ch. D. Morley, J. F. O'Connel, M. O'Sullivan, E. A. Poe, T. Rayment, E. M. Roberts, I. Stone, L. Strachey, L. A. G. Strong, H. Wadell, H. Walpole, O. Wilde, V. Woolfová aj.), němčinou (B. Brentano, H. Carossa, W. Ehmer, H. Eulenberg, L. Frank, K. Haemmerling, J. Kallinikov, A. A. Kuhnert, E. Ludwig, A. Luther, O. Saile, M. Schneider, A. Schopenhauer, N. Schwarzkopf, J. Wassermann, L. Weismantel, O. Wöhrle), španělštinou (C. Alegría, R. Gómez de la Serna, R. Güiraldes, J. Ortega y Gasset, M. de Unamuno, E. Zalamea Borda aj.), holandštinou (A. Coolen, C. J. Kelk, H. W. van Loon, F. Timmermans, T. Tügel, S. Vestdijk), ruštinou (V. K. Arseněv, M. Gorkij, D. S. Merežkovskij, B. Pilňak, M. M. Prišvin), norštinou (O. Duun, Pola Gauguin, A. Markusson), italštinou (A. Moravia, L. Pirandello), estonštinou (A. Gailit), švédštinou (B. Sponge, i Nor B. Rongen překládaný prostřednictvím švédštiny), vlámštinou (A. Vermeylen), zprostředkovaně též orientálními jazyky a středověkým čínským a také tibetským románem. Mezi překladateli čelné postavení zaujali J. Zaorálek (i pseud. J. Starý; ruština, francouzština, němčina, holandština), J. Čep (francouzština, angličtina), V. Vendyš (ruština, angličtina). Dále tlumočili francouzské autory zejména J. Borecký, J. Dostál, J. Heyduk, J. Hořejší, J. Hrdinová, O. Levý, J. Pospíšilová, J. Vobrubová-Koutecká, texty z angličtiny J. Hrůša, B. Chudoba, I. Jelínek, S. Jílovská, L. Münzerová, K. Novotný, J. Průša, J. Rybová, A. Skoumal, H. Skoumalová, L. Špačková, A. J. Šťastný, Z. Vančura, A. Vyskočil, z němčiny P. Eisner, J. L. Fischer, B. Chudoba, I. Jelínek, A. Kraus, P. Levit, E. A. Saudek, z ruštiny M. Šimsová, M. Vaněk, z italštiny A. Felix a V. Jiřina, ze španělštiny V. Jiřina, J. Kolár, Z. Šmíd, z holandštiny S. K. Neumann (pseud. J. Bedrna), J. Toman, R. J. Vonka, z norštiny M. Lesná-Krausová, ze švédštiny J. Bedrna (a též F. Branislav norského autora B. Rongena), z vlámštiny O. Fischer. Bibliofilská knižnice *Poezie Symposia* (1921, jen 1 sv.) zůstala po vydání 1. svazku (J. W. Goethe v překladu O. Fischera) torzem. *Antická knihovna* (1924–34, 9 sv.) přinesla převážně díla z řečtiny (Alkifron, Aristofanes, Euripides, Plutarchos, Sapfo, Sofokles), méně z latiny (P. C. Tacitus, L. A. Seneca) s jednou výjimkou (O. Jiráni) v překladech F. Stiebitze. Knižnice *Plejáda*

(1927–47, 15 sv.) byla koncipována jako exkluzivní edice knih českých autorů. Převažující soudobou tvorbu představovaly v prvém období verše F. Halase (Kohout plaší smrt), V. Nezvala (Akrobat, Edison, Hra v kostky) a J. Seiferta (Poštovní holub), dramata V. Vančury (Nemocná dívka, Učitel a žák) a prózy J. Čepa (prvotina Vigilie), J. Demla (Mé svědectví o Otokaru Březinovi, Můj očistec) a L. Klímy (Utrpení knížete Sternenhocha), po třináctiletém přerušení v obnovené knižnici od 1946 verše J. Haukové (Cizí pokoj) a J. Kainara (Osudy). Z české klasiky vyšlo jen dílo K. H. Máchy v redakci A. Vyskočila. Knižnice *Prokletí básníci* (1927–47, 15 sv.), původně projektovaná jako osmisvazkový soubor, soustředila po pronikavém úspěchu výboru z básnické tvorby F. Villona (překladatel O. Fischer) Důvěrný deník Ch. Baudelaira (J. Fořt) a výbor z jeho Květů zla (S. Kadlec), dále výbory z F. Hölderlina (J. Zahradníček), M. Jacoba (S. Kadlec), A. Jarryho (J. Voskovec a J. Zaorálek), Lautréamonta (J. Hořejší), G. de Nerval (J. Zaorálek a V. Závada), S. Mallarméa (V. Nezval), E. A. Poea (V. Nezval), J. Rictuse (J. Hořejší), A. Rimbauda (S. Kadlec), P. Verlaina (F. Hrubín). Program dalších knižnic zůstal z velké části nenaplněn v důsledku násilného ukončení činnosti nakladatelství 1949. Knižnice *Ars* (1941–48, 3 sv.) byla určena pro velké obrazové publikace výtvarného umění s odbornými texty, *Pestrá tvář světa* (1946–48, 3 sv.) pro překlady cestopisů a cestopisných reportáží. Do knižnice *Kentaur* (1947–49, 8 sv.) zařadil nakladatel překlady drobnějších beletristických a esejistických děl francouzských autorů (M. Alcoforado, G. Flaubert, M. Pagnol, R. Rolland, P. de Ronsard, L. S. Senghor; přel. A. Bareš, G. Francl, J. Kopecký, N. Neumannová, J. Vladislav, J. Vobrubová-Koutecká). Poslední knižnice *Duše východu* (1947–48, 8 sv.) byla věnována významným básnickým a filozofickým orientálním dílům, na jejichž překladech se podíleli O. Friš, R. Janíček, V. Kubíčková, V. Lesný, J. Průšek, J. Rypka a J. Štýbr. – Časopis pro umění a kritiku Tvorba, který za hlavního spolupracovnictví O. Fischera, F. Götze, J. Honzla, F. X. Šaldy a K. Teiga Š. redigoval, byl po 1. roč. (1925/26) přenesen se změněnou redakcí do nakladatelství R. Rejmana. Nepravidelně vycházející nakladatelský leták Oznamovatel Symposia (zjištěno 45 průběžných čísel od listopadu 1924 do prosince 1940) přinesl kromě nakladatelských oznámení a informačních a propagačních textů v některých číslech též Š. stati k obecnějším nakladatelským otázkám, čtenářskou korespondenci a nakladatelovy komentáře, čtenářské a recenzní ohlasy ke kontroverzním titulům (L. Klíma: Utrpení knížete Sternenhocha, J. Deml: Mé svědectví o Otokaru Březinovi). – Péče o kvalitu tisku vedla nakladatele ke spolupráci s významnými tiskárnami (F. Obzina ve Vyškově, Kryl a Scotti v Novém Jičíně, Müller a spol. v Turnově, Průmyslová a Státní tiskárna v Praze, J. Doležal v Červeném Kostelci aj.). Standardní podobu prvních knižnic určovali zprvu zejména představitelé postsecesního dekorativismu (S. Klír, J. Konůpek, H. Dostalová) a sociální grafiky (V. Mašek, J. Rambousek, V. Silovský), na několika výrazných úpravách se podílel i J. Čapek. Definitivní osobitá podoba publikací S. však vykrystalizovala až koncem 20. let za spolupráce významných představitelů klasické i moderní typografie (C. Bouda, F. Muzika, V. Obrtel, K. Svolinský, J. Štyrský, K. Teige, Toyen aj.). Od počátku 40. let se na výzdobě knih výrazně podílel M. Florian, po válce Š. navázal spolupráci s nejmladší výtvarnou generací (F. Hudeček, J. Istler). Do konce 30. let byly u většiny publikací vydávány přednostní výtisky na lepším papíře, s podpisy autorů, s grafickými přílohami a v luxusních nakladatelských vazbách.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře a umění:* Poezie Symposia (1921); Symposion (1921–49); Antická knihovna (1924–34); Plejáda (1927–47); Prokletí básníci (1927–47); Ars (1941–48); Pestrá tvář světa (1946–48); Duše východu (1947–48); Kentaur (1947–49). ∎ PERIODIKA: Oznamovatel Symposia (nakl. leták, 1924–40); Tvorba (1925–26). ∎

BIBLIOGRAFIE: R. Macková: Nakladatel R. Š. a jeho dílo (1977). ∎ LITERATURA: R. Macková: Škeříkovo S. a jeho místo v české knižní kultuře a v nakladatelském podnikání (diplom. práce, Fakulta sociálních věd a publicistiky UK 1970). ∎ ● ref. S.: B. P. (Polan), Nové Čechy 7, 1923/24, s. 279; M. Helcelet, Bibliofil 2, 1924/25, s. 72; an., Hlas pravdy 18. 8. 1925 (k tomu an., Českosl. knihkupec 1925, s. 341); an., Ranní noviny 13. 12. 1935; an., tamtéž 2. 12. 1936 ●; +: Knihomilové pod lupou (MUDr. R. Š.), Kulturní zpravodaj 3, 1926/27, s. 107; J. O. (P. Eisner): Nakladatelství krásných knih, LitN 10, 1937/38, č. 10; V. Nezval in Z mého života (1959, s. 153); F. X. Šalda: Dám listu to nejlepší, co mám… (1967, ke vzniku Tvorby); F. Hrubín: nekrolog R. Š., Lit. listy 1968, č. 11; V. Nezval in Depeše z konce tisíciletí (1981,

s. 432, vzáj. koresp. s R. Š. z 1929–30); E. Škeříková: Vzpomínky na S., sb. Strahovská knihovna sv. 16–17, 1982, s. 273; M. Krausová: Trvalé bydliště umění: S., Výběr z nejzajímavějších knih 1990, jaro; in F. Hrubín, F. Černý: Vzájemná korespondence z let 1945–1953 (2004); L. Klíma in Sebrané spisy 2. Hominibus (2006).

az

Syndikát českých spisovatelů

Působnost 1918–1949

Profesní spisovatelská (odborová) organizace, jejímž účelem byla ochrana zájmů a práv spisovatelské obce.

1918–22 a 1946–49 s názvem Syndikát českých spisovatelů, 1922–24 a 1939–46 Syndikát českých spisovatelů a hudebních skladatelů, 1924–39 Syndikát českých a slovenských spisovatelů a hudebních skladatelů. – První poradní schůzi za účelem založení S. č. s. svolal Spolek čes. spisovatelů beletristů Máj na 15. 11. 1917 do pražského hostince U Brejšků. Zúčastnili se jí za Českou Akademii věd a umění, Klub dramatiků, Kruh českých spisovatelů, Máj, Svatobor, Uměleckou besedu a časopis Zvon J. Borecký, A. Breska, K. M. Čapek Chod, V. Dyk, J. Guth-Jarkovský, F. Herites, H. Jelínek, F. Khol, B. Knoesl, K. Mašek, F. S. Procházka, K. V. Rais, F. Sekanina a F. X. Svoboda, kteří se dohodli na ustavení spisovatelské korporace, jež by řešila čistě stavovské otázky, a zvolili pětičlenný komitét, který byl pověřen za předsednictví K. V. Raise řídit přípravné práce a jednat s nakladateli. Stanovy S. č. s., sestavené po dalších poradách A. Červinkou, byly schváleny místodržitelstvím 13. 5. 1918. Vymezovaly činnost spolku, jehož účelem měla být především ochrana autorských práv jeho členů a českých spisovatelů vůbec, hájení jejich práv vyplývajících z nakladatelských smluv a péče o úpravu nakladatelských poměrů (zejména honorářových otázek a korektnosti vztahu mezi autorem a nakladatelem), dále bezplatné právní poradenství, zastupování členů (případně jejich dědiců) při jednání s redakcemi, nakladateli, správami divadel, divadelními agenturami apod. a vyvíjení zákonodárných iniciativ ve prospěch hmotného postavení spisovatelů; přitom stanovy explicitně vylučovaly jakoukoliv činnost politickou. Členové se dělili na zakládající (přihlásivší se ze zakládajících literárních spolků), činné (beletristy a překladatele beletrie přijaté výborem) a přispívající (např. dědice autorských práv). Ustavující valná hromada proběhla za účasti stovky členů 9. 11. 1918 na Staroměstské radnici (řádné valné hromady se pak konaly jednou ročně) a 16. 12. t. r. se sešla v Obecním domě ještě valná hromada mimořádná, která změnila stanovy v bodě členství (z beletristů se mělo rozšířit na spisovatele vůbec a na hudební skladatele) a zvýšila počet členů výboru z 9 na 15. Status členů se měnil i v dalších letech (1919 byli činní členové rozděleni na řádné a mimořádné a byly zpřísněny podmínky přijetí, od 1925 byla vyžadována publikace tří umělecky hodnotných děl, šesti knižních překladů či dlouholetá publicistická činnost, 1946 bylo zrušeno mimořádné členství aj.). Prvním předsedou S. č. s. byl zvolen V. Štech (1918–19), dále tuto funkci vykonávali V. Dyk (1919–27), K. Scheinpflug (1927–45) a F. Halas (1945–49). Místopředsedy byli V. Dyk (1918–19), A. Novák (1919–21), K. Scheinpflug (1921–27), V. Červinka (1927–37) a V. Lesný (1937–45), jednateli E. Bass (1818–19), A. Breska (1919–21, 1925–27, 1929–37), A. Červinka (1921–25), F. Khol (1927–29), A. J. Urban (1937–40), V. Červinka (1940–45), J. Drda (1945–47) a B. Novák (1947–49); dlouholetým právním poradcem organizace byl A. Červinka. Po 1945 byl počet členů výboru zvýšen na 30 a počet místopředsedů na 3 (tuto funkci zastávali V. Řezáč, V. Černý, J. Kopta, J. Drda, A. Hoffmeister, V. Lesný a B. Havránek); ústředním ředitelem S. č. s. se stal K. Scheinpflug. Výborové schůze a valné hromady se odbývaly na Staroměstské radnici, v Obecním domě, Umělecké besedě, v Národní kavárně, v budově pražského magistrátu, v prostorách spolku Máj i jinde; se vzrůstající agendou měl S. č. s. od 1924 placeného sekretáře a později i syndikátní kancelář. Finanční prostředky získával z členských příspěvků (1920 10 Kč, 1921 20 Kč, od 1923 30 Kč, po 1945 procento z příjmů za literární práci), z darů, státních dotací a z úroků vlastního spolkového jmění (1927 činilo např. téměř 270 000 Kč, 1937 již 744 000 Kč). Počet členů se zprvu pohyboval mezi 200–300 a po válce prudce vzrostl (1333 v r. 1946, 1675 v r. 1948). Pro členstvo S. č. s. vydával informativní tisky: 1919–39 celkem 16 čísel Věstníku S. č. s. se zápisy z valných hro-

mad, jednatelskými a spolkovými zprávami, zákony aj., 1946–48 měsíčně Členské zprávy S. č. s. Syndikát aktivně spolupracoval s dalšími kulturními organizacemi: 1924 přistoupil do nově založené Konfederace duševních pracovníků, 1926 se stal členem českosl. odbočky Mezinárodní literární a umělecké asociace, 1930 přidruženým členem Masarykova lidovýchovného ústavu. Po 1939, kdy se po vzniku slovenského štátu odštěpila slovenská část členstva, se činnost S. č. s. omezila víceméně na ryze hospodářské a organizační záležitosti (výjimkou bylo 1941 udělení agenturní divadelní koncese); poslední valná hromada se konala 1942. – S. č. s., obnovený 1945 v podobě profesní odborové organizace, se z podnětu svých členů-komunistů (F. Halas, J. Drda, V. Řezáč) přihlásil pod centrální zastřešení Ústřední rady odborů a stal se nejvýznamnějším členem v květnu t. r. ustaveného Sdružení kulturních organizací. 15. 5. 1945 vyslovil ve svém provolání podporu vládnímu programu a jako své úkoly stanovil podíl na kontrole ediční politiky, boj proti literárnímu braku, spolupráci se spisovatelskými svazy z rodícího se východního bloku a ustavením očistné komise účast v procesu denacifikace. Rozhodující měrou se S. č. s. podílel na přípravě 1. sjezdu čes. spisovatelů (16.–20. 6. 1946), jehož závěrečná rezoluce se proklamativně přihlásila k tzv. socialistickému humanismu, nejlepším národním tradicím a k podpoře dvouletého budovatelského plánu (s průběhem a závěry sjezdu ostře polemizovali zejména P. Tigrid a F. Peroutka). V S. č. s. došlo t. r. k oddělení hudebních skladatelů a na mimořádné valné hromadě v prosinci byly schváleny stanovy, které naznačovaly proměnu z organizace převážně stavovské v organizaci vymezenou ideologicky: nově měla být účelem S. č. s. podpora ideového růstu členů v duchu činorodého humanismu, úsilí o vymýcení protidemokratických a tzv. zpátečnických tendencí, podpora pokrokového směřování národní kultury, její šíření v lidových vrstvách a prohlubování součinnosti tzv. dělníků ducha a rukou. Po únorovém převratu byl hned 26. 2. 1948 ustaven akční výbor S. č. s., podléhající organizačně Ústřednímu akčnímu výboru Národní fronty; vedle J. Drdy v něm působili V. Běhounek, K. J. Beneš, V. Haškovec, B. Havránek, V. Lacina, M. Majerová, J. Mařánek, V. Mixa, J. Mukařovský, V. Nezval, K. Nový, M. Pujmanová, V. Řezáč, J. Sekera a J. Taufer. Přihlášením se k vládnímu provolání Kupředu, zpátky ni krok dal výbor najevo svou loajalitu a poté začal vylučovat autory, kteří byli kritičtí k marxismu a k socialistickému realismu a odmítali nadvládu politiky nad uměním; současně byla ustavena komise (s pododbory beletristickým, překladatelským, divadelním, filmovým aj.), jež měla zrevidovat členstvo z hlediska kvalitativního. 1949 vzal akční výbor na vědomí odluku vědeckých spisovatelů, kteří přešli do Národní badatelské rady. S. č. s. aspirující na jediné spisovatelské sdružení posiloval díky svému odborovému charakteru a aktivitám v procesu národní očisty své pozice vůči dalším obnovovaným spisovatelským organizacím (především Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj a Moravskému kolu spisovatelů) a usiloval o získání jejich členské základny i značného majetku. 4. 3. 1948 byla Zemským národním výborem uvalena na Máj národní správa, spolek byl zrušen a včleněn do S. č. s. Moravské kolo spisovatelů se po únoru 1948 prostřednictvím akčních výborů sloučilo spolu se Sdružením moravských spisovatelů do Skupiny moravskoslezských spisovatelů ustavené v rámci S. č. s.; do jeho vydavatelského družstva Moravského kola spisovatelů byla nejprve dosazena národní správa a poté bylo rovněž převzato S. č. s. Pokračující transformace uměleckých organizací se však nevyhnula ani jemu. Poté, co absorboval většinu ostatních spisovatelských sdružení, bylo od poloviny března 1948 připravováno jeho spojení se Spolkem slovenských spisovatelů v celostátní instituci, Svaz českosl. spisovatelů (dále SČS). Nástrojem zásadní přeměny se staly prověrky členské základny, zdůvodňované úsilím o dosažení vyšší umělecké kvality národní literatury. Ze členů Syndikátu byla převedena do SČS pouze menší část, navíc rozdělená na řádné členy a kandidáty (z původního počtu 1675 členů v roce 1948, z toho okolo 1300 beletristů, měla na podzim 1950 česká část SČS 220 členů a 49 kandidátů); neprověření autoři mohli na základě zásadního přehodnocení své tvůrčí činnosti podstoupit nové přijímací řízení. Přípravou přeměny Syndikátu ve Svaz byla pověřena zvláštní komise (O. Audy, P. Bojar, J. Drda, M. Kouřil, F. Nečásek, J. V. Pleva, V. Řezáč, za Slováky M. Chorváth, J. Poničan a C. Štítnický), jež měla především vytvořit nové stanovy (za základ byly přijaty stanovy Svazu sovětských spisovatelů). K zániku Syndikátu

došlo ustavujícím sjezdem SČS 4.–6. 3. 1949, na němž tato nová organizace manifestovala svoji prokomunistickou orientaci a přihlásila se k socialistickému realismu jako k jediné umělecké tvůrčí metodě; oficiálně byla změna schválena na poslední schůzce akčního výboru S. č. s. v květnu 1949 a Svaz jako nástupnická organizace poté převzal veškerý jeho majetek.

S. č. s. zahájil činnost revizí starých nakladatelských smluv a úsilím o stanovení minimálního autorského honoráře a o zveřejňování výše nákladu knih. V květnu 1918 zahájil jednání se zástupci Spolku českých knihkupců a nakladatelů (dále SČKN); byla vypracována jednotná nakladatelská smlouva (pro členy S. č. s. vydána tiskem), nakladatelé však k ní měli výhrady a akceptovali ji jen zčásti. 1921 zahájil S. č. s. se SČKN nové jednání o úpravě minimálních honorářů (tentokrát došlo ke shodě) a zasazoval se o rozšíření kolektivní smlouvy i na překlady; obě organizace pak spolu s přestávkami vyjednávaly po celé období první republiky. Další kolo jednání iniciovala 1942 Kulturní rada při Národní radě české, vzhledem k válečným okolnostem však nebylo dokončeno a nová smlouva se SČKN byla uzavřena až v březnu 1946 (t. r. byl její text otištěn v časopise Knihkupec a nakladatel). V součinnosti s Dramatickým svazem S. č. s. 1926 intervenoval u intendantů významnějších českých divadel a příslušejících správních institucí za zvýšení honorářů autorů a překladatelů divadelních her, 1928 zahájil ve spolupráci s Májem a Ochranným sdružením autorským vyjednávání s Radiojournalem, které 1933 vyústilo v uzavření dohody o minimálních honorářích za reprodukci literárních děl v rozhlase a ochraně autorských práv (1946 vedl S. obdobné jednání s Českosl. rozhlasem), 1947 byla mezi S. č. s. a Českosl. filmovou společností přijata smlouva o minimálních honorářích za scénáře k dlouhometrážním filmům. K dalším aktivitám patřilo např. vystoupení proti masivním výprodejům knih, prosazování normalizace knižních formátů aj. Zástupci S. č. s. se podíleli také na projednávání a provádění zákonů, které se dotýkaly spisovatelské obce, a snažili se pro ni dojednat co nejvýhodnější podmínky (1919 zákon o veřejných knihovnách; od 1921 intervence ke změnám autorského zákona, zejména požadavek revize starých nevýhodných smluv a uzákonění padesátileté ochranné lhůty – zákon byl přijat 1927 a novelizován 1933; projednávání zákona o nakladatelské smlouvě – přijat 1923; autorskoprávní ochrana domácích autorů v zahraničí apod.). S. č. s. se staral i o sociální zabezpečení svých členů. 1922 zřídil Ozdravovací fond pro podpory v době rekonvalescence, který 1929 rozšířil působnost na hrazení samotného léčení a výjimečně i lázeňské péče, 1925 z vlastních zdrojů a s pomocí značné státní subvence (500 000 Kč) Starobní a penzijní fond, z kterého byly vypláceny penze potřebným spisovatelům a hudebním skladatelům, jejichž dílo „vykazovalo skutečnou uměleckou hodnotu“. Pro své členy S. č. s. dále vyjednával slevy v lázních, snížené vstupné na divadelní představení, koncerty apod.; jednání se zástupci státu o přidělení některého zámku pro letní pobyty spisovatelů (zahájeno 1921) uspělo až 1945, kdy byl Syndikátu předán zámek v Dobříši (1948 byla na něj z majetku Penklubu převedena ještě ozdravovna v Budislavi u Litomyšle). S. č. s. vypracovával též různá dobrozdání, vysílal zástupce do porot literárních soutěží, podílel se na koncepci státních literárních cen a měl i funkci reprezentační a propagační (mj. účast na mezinárodních kongresech příbuzně zaměřených institucí, na národních oslavách a jubileích). Diametrálně odlišná činnost S. č. s. po válce byla bezprostředním výrazem zpolitizování a posléze ideologické indoktrinace této organizace. 17. 5. – 7. 10. 1945 zasedala očistná komise, prověřující chování členů S. č. s. za okupace i těsně po ní (předsedou byl V. Černý, členy T. Svatopluk, I. Bart a K. Scheinpflug); na základě uplatnění zákona Prozatímního národního shromáždění o přezkoumání činnosti uměleckých a vědeckých pracovníků v době zvýšeného ohrožení republiky a s ohledem na pravomoci tzv. velkého a malého dekretu prezidenta E. Beneše byli ze S. č. s. vyloučeni J. Grmela, M. Hlávka (posmrtně), A. J. Kožíšek, V. J. Krýsa, Z. Lipanská, V. Rozner, M. J. Vochoč a A. Vojkůvka, na dobu čtyř let distancováni F. Kožík, F. Soldan a V. Werner, na dva roky V. Renč, B. Slavík a F. Tetauer, na jeden rok R. I. Malý, důtku dostali M. Elpl, M. Matas, O. Srbová, J. Šnobr a J. Zahradníček, později byli vyloučeni F. Sekanina a V. Renč. Řada případů se projednávala na základě nejrůznějších, i nepodložených, někdy anonymních udání, projednávání některých se neúměrně prodlužovalo (F. Zavřel, F. Soldan) a několik kauz převzaly státní soudy (H. Sonnenschein-Sonka, A. J. Kožíšek).

Odvolání vyloučených členů vyřizoval výbor S. č. s. individuálně 1946–47. Na základě jednání očistné komise byly odsouzeny také některé časopisy za činnost v době tzv. druhé republiky a německé okupace jako neslučitelnou se ctí českého spisovatele (Aktivisté, Uboj, Živá tvorba, Tak, Meziaktí, Přítomnost za redakce E. Vajtauera, Národní obnova, Řád). Současně probíhaly v tisku polemiky týkající se některých katolických autorů (J. Demla, J. Durycha, V. Renče aj.), kteří po Mnichovu vystupovali proti masarykovské demokracii nebo publikovali antisemitské články. – Část členstva nesdílela s vedením S. č. s. jeho názor na funkci umění a postavení umělce v novém společenském uspořádání. Diferenciace kulturní obce se projevila už před 1. sjezdem spisovatelů v diskusích zaměřených hlavně na otázky poměru umělce a státu, vztahu umění, politiky a ideologie, rozporu mezi ideologickým a estetickým chápáním umění a jeho prosovětské orientace. Spisovatelský sjezd 1946 ještě poskytl prostor pro vyjádření odlišných stanovisek a zcela nevyloučil představu o možné kooperaci názorových proudů; výrazem toho byl i návrh vytvořit v rámci S. č. s. Klub mladých spisovatelů (ustaven v dubnu 1948) a uskutečnit společné zasedání, na němž by došlo ke sblížení stanovisek členů jednotlivých literárních skupin (Konference mladých spisovatelů 13.–17. 3. 1948 na dobříšském zámku, na níž se diskutovalo především o míře umělecké svobody a spojování umění s politikou). Vedení S. č. s. však autonomním spisovatelským platformám nepřálo a do činnosti Klubu neustále zasahovalo; po kritice názorové bezprincipiálnosti vedoucí k „ideové demobilizaci umění“ (J. Hájek) byl Klub propojen s odborem začínajících spisovatelů-členů S. č. s. a musel změnit svůj program. Prokomunistický postoj projevilo vedení Syndikátu bezprostředně po únorovém převratu, kdy z důvodů tzv. negativního postoje k lidovědemokratickému zřízení vyloučilo mnoho svých členů: mezi prvními byli B. Brouk, P. Drtina, I. Herben, Z. Lederer, O. Machotka, M. Mareš, A. C. Nor, F. Peroutka, V. Prokůpek, J. Slavík, I. Suk, K. Šelepa, M. Tůma, E. Valenta, J. Zhor a J. Žák, po nichž brzy následovali I. Blatný, J. Čep, I. Jelínek, Z. Rotrekl, M. Součková, V. Werner, J. Zahradníček aj. V souladu se svým odborovým statutem se S. č. s. za významné podpory příslušných ministerstev i v tomto období staral o finanční zabezpečení a pojištění svých členů, poskytoval cestovní a pracovní stipendia a další zvýhodnění (v přídělovém systému potravin, při přidělování pracoven a rekreačních domků apod.). Vzhledem k tomu, že 1946 byl S. č. s. udělen koncesní dekret na živnost nakladatelskou a knihkupeckou včetně antikvariátu, mohl rozšířit činnost i o nakládání knih, stačil však vydat t. r. pouze v reprezentativní úpravě projev E. Beneše na sjezdu českých spisovatelů.

LITERATURA: Stanovy S. č. s. (1918); Věstník S. č. s. (1919–39, celkem 16 čísel; v posledním č. v březnu 1939 nové stanovy, zohledňující odchod Slováků); Stanovy spolku S. č. s. a hudebních skladatelů (1941); Členské zprávy S. č. s. (1946–48, rozmnož., od července 1947 tisk); Stanovy S. č. s. (1947). ■ V. K. Jeřábek: Pod bezpečnou vlajkou, Kolo 1935, s. 127; V. Paspol: O nakladatelských smlouvách, Knihkupec a nakladatel 1942, č. 36–38; V. Běhounek: Co hledají v české kultuře, Kulturní politika 1945, č. 8; V. Lacina: Větrat, dokud je čas, tamtéž, č. 11; V. Běhounek: Kolaborant před kolaboranty, tamtéž, č. 12; K. J. Beneš: A také odhmyzit, tamtéž, č. 14; J. Chalupecký: Kultura za okupace, Listy 1946, s. 132; ● k 1. sjezdu čes. spisovatelů: F. Kovárna, Svob. slovo 23. 6. 1946; K. Polák, PL 23. 6. 1946; P. Tigrid, Obzory 1946, s. 429; F. Peroutka, Dnešek 1946, s. 225; R. Č. (Černý), Akord 1947, s. 30 ●; T. Vodička: Tažení proti katolickým autorům, Akord 1947, s. 177; in sb. Účtování a výhledy (1948); in Sjezd národní kultury. Sbírka dokumentů (1948); J. Hájek: Čerstvý vzduch, LidN 19. a 20. 11. 1948; K. Bednář: Hrst poznámek před sjezdem, Listy 1969, č. 13; J. Hiršal in Vínek vzpomínek (1991, s. 190 aj.); M. Drápala: Spisovatelé na rozcestí, Soudobé dějiny 1, 1993/94, s. 450; V. Brožová: Od strážců mravních hodnot k inženýrům lidských duší, Soudobé dějiny 2002, č. 3–4; M. Bauer in Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století (2003); J. Knapík in Únor a kultura (2004).

mv

Adolf **Synek**

Působnost 1902–1949

Pražské nakladatelství původní i přeložené beletrie, zaměřené zprvu zejména na humoristickou tvorbu, později též na krásnou i naučnou literaturu pro děti a mládež; knihkupectví. Od 1935 působilo pod názvem Karel Synek.

Zakladatel firmy Adolf S. (původně Sinek, * 1. 11. 1868, † 20. 1. 1943 Terezín) získal v říjnu 1900 knihkupeckou koncesi, kterou 1903 rozší-

řil o antikvariát. Příležitostnou nakladatelskou činnost přerušil 1914, kdy živnost propachtoval pro finanční potíže na 10 let B. Bočánkovi. Počátkem 1922 převzal smlouvou s J. Haškem expedici knih, které autor vydával vlastním nákladem a 1924 ohlásil obnovení nakladatelské činnosti. Syn Karel S. (* 9. 3. 1896 Žižkov, dnes Praha-Ž., † 20. 8. 1943 Terezín) absolvoval vyšší českou reálku v tehdejší Praze 7, byl mobilizován a 1915 zajat na ruské frontě. Po návratu 1920 (od 1917 byl v legiích, kde dosáhl hodnosti poručíka v záloze) působil 1921–25 ve státní službě jako instruktor sociální péče. 1925 nastoupil do otcova závodu jako praktikant, od listopadu 1928 byl spolumajitelem, v říjnu 1934 získal koncesi na své jméno, počátkem 1935 firmu převzal a přejmenoval na *Karel Synek*. 1931 vstoupila firma do Klubu moderních nakladatelů Kmen. V březnu 1939 převedl K. Synek knihkupectví a nakladatelství na sestru své ženy Karlu (Karolinu) Kolářovou (* 31. 7. 1905 Říčany, † 22. 9. 1990 Praha), absolventku pražské právnické fakulty. Již od května 1939 se stavovské organizace neúspěšně pokoušely pro Synka, který byl hospitalizován v plicním sanatoriu, získat výjimku z rasistických protektorátních nařízení. Převod firmy na K. Kolářovou (název nejprve *Karel Synek, maj. dr. Karla Kolářová*, od 1940 *Dr. Karla Kolářová, dříve Karel Synek*) nebyl však uznán a podnik byl likvidován. Během 1942 pak byli K. i A. Synkovi postupně deportováni do Terezína, kde oba zahynuli. K. Kolářová pak pokračovala na vlastní koncesi z 1939 samostatně v redukovaném programu původní firmy do června 1943, kdy bylo její nakladatelství zastaveno podle válečných opatření. 1945 obnovila firmu K. Synek vdova V. Synková (roz. Kolářová, * 10. 11. 1906 Žižkov, dnes Praha-Ž., † 21. 10. 1973 Praha), která byla od 1940 zaměstnána v nakladatelství K. Kolářové. Obě nakladatelství pak působila s obdobným edičním programem do března 1949. – Firma Synek sídlila postupně na různých adresách v Praze Holešovicích-Bubnech (naposledy čp. 985, Janovského 15), od 1937 na Novém Městě čp. 727 (dnes Vodičkova 21); nakladatelství K. Kolářové působilo na Novém Městě čp. 726 (Palackého 12).

Nakladatelskou činnost S. zahájil anonymním kolportážním románem Vlasta, sirotek z Červeného Hrádku, nešťastná oběť krásné hříšnice (1902) a pokračoval přeloženou oddechovou četbou (zejména německou v překladech J. Kučery). Drobné prózy vydával zejména ve *Sbírce intimních a pikantních novel* (1904–05, asi 15 seš.), romány převažovaly v knižnici *Malá knížka pro každého* (1905–07, 7 sv.; autoři mj. A. Holm, L. Franc, B. Nušić, W. Wartenberg). Od táborského knihkupce V. Krause převzal vydávání Spisů W. Heimburgové (1907–14, sv. 7–10). Profil obnovené produkce ve 20. letech zprvu určoval pronikavý komerční úspěch Osudů dobrého vojáka Švejka, které vyšly pohotově i v německém překladu G. Reinerové, následovány Haškovými povídkami. Na Sebrané spisy J. Haška (1924–29, 16 sv.; red. A. Dolenský) žánrově navázala knižnice *Veselá četba* (1927–40, 1946–48, 19 sv.; red. zprvu J. Münzer, pak neuvedeno, po 1946 V. Kaplický). Soudobou původní humoristickou tvorbu (J. Jahoda, E. A. Longen, K. Poláček, K. Vaněk, J. Žák, po válce J. Hašek, J. Hašková, T. Heřík, J. Štembera, V. Valenta-Alfa a J. Veselý pod pseud. Medius) doplnily překlady z ruštiny (V. J. Šiškov, M. Zoščenko) a z italštiny (M. M. Bandello). Po válce vznikla ještě knižnice humoristických národních antologií *Humor z celého světa* (1947, 4 sv.; red. O. Tichý; obs. Český lidový humor, Humor ruský, Anekdoty anglické a americké, Anekdoty francouzské). Další dvě knižnice pro dospělé se zaměřily na výběr menších prací českých i světových autorů. Žánrově pestřejší *Pandora* (1928–31, 26 sv.; red. J. Münzer) obsahovala drobné prózy (J. Neruda, z cizích H. de Balzac, G. Boccaccio, F. M. Dostojevskij, J. W. Goethe, N. V. Gogol, V. Hugo, P. Mérimée), ukázky z korespondence (L. van Beethoven, B. Němcová, B. Smetana, J. Žižka z Trocnova), eseje, úvahy, politické i životopisné stati (K. Havlíček Borovský, Jean Paul, A. Meissner, Napoleon Bonaparte, F. Palacký, A. Schopenhauer, R. Wagner) a verše (sonety Michelangela Buonarrotiho v překladu J. Vrchlického). Vyhraněnější knižnice *Omnia* s podtitulem Malé práce velkých autorů (1930–34, 1947–48, 38 sv.; red. V. Řezáč, od 1947 V. Kaplický) se soustředila na méně známé prózy a eseje českých a světových autorů (B. Benešová, K. Čapek, J. Hašek, J. John, F. Langer, M. Majerová, T. G. Masaryk, Z. Němeček, S. K. Neumann, A. Novák, I. Olbracht, V. Vančura; R. Aldington, J. Cocteau, Th. Dreiser, L. Frank, J. Galsworthy, A. Gide, K. Hamsun, E. Hemingway, A. Huxley, H. Mann, Th. Mann, A. Maurois, P. Morand, L. Pirandello, M. Proust, R. Rolland, G. B. Shaw, I. S. Tur-

geněv, J. Tyňanov, M. de Unamuno, S. Undsetová, P. Valéry, Voltaire, J. Wassermann, H. G. Wells, S. Zweig). Na překladech se podíleli M. Hlávka, J. Hořejší, B. Hůla, S. Jílovská, M. Krausová-Lesná, I. Olbracht, J. J. Paulík, V. Procházka, Z. Šmíd, R. Thonová, N. Tučková, A. Vaněček, E. Walter aj. Z chystané poválečné ediční aktivity umělecké skupiny dynamoarchistů, jejímž členem byl vnuk A. Synka, básník F. Listopad (* 1921), uskutečnilo nakladatelství 1946 jen jediný svazek Sborníku nového uměleckého myšlení Aktiv 1 a Listopadovu básnickou sbírku První věta. – Tvorbu pro děti zahájily na sklonku 20. let říkanky a leporela J. Lady, od počátku 30. let se pak nakladatelství soustředilo za hlavní redakce i autorské účasti E. Holana na literaturu pro děti a mládež programově orientovanou na českou i přeloženou tvorbu, reflektující rozvoj soudobé techniky. Dobrodružné práce obsáhla knižnice *Romány pro děti* (1932–36, 7 sv.; autoři E. Kästner, P. Mattheus, V. Řezáč: Kluci, Hurá za ním, Poplach v Kovářské uličce). Souběžně mimo knižnice vycházela původní tvorba i překlady (z angličtiny, holandštiny, chorvatštiny, němčiny a ruštiny) ve volné řadě spojené reklamním sloganem Moderní mládež čte Synkovy moderní dětské knihy. Převažující německé autory překládali mj. J. Hašková, V. Renč, M. Třísková a K. Vlasák, knihy M. Lovraka z chorvatštiny V. Synková. Výrazný podíl tvořila populárněnaučná literatura, pro niž vznikla reprezentativní knižnice *Světové dějiny techniky* (1938, 1946–47, 7 sv.; red. E. Holan, od 1946 J. Hons). V poslední knižnici pro mládež *Kolotoč* (1945–46, 3 sv., od sv. 2 red. F. Listopad) vyšly mj. dva svazky výchovných křesťanských úvah od E. Felixe (pseud. Galli) a populární próza L. Pantělejeva Kolja a jeho hodinky. –Výtvarnou podobu knih nakladatelství zprvu výrazně ovlivnil J. Lada zejména účastí na ilustracích a obálkách spisů J. Haška (některé svazky ilustroval J. Ulrich) i vlastní tvorbou pro děti. Ve 30. letech pracovali pro nakladatelství význační čeští ilustrátoři J. Čapek, E. Frinta, O. Kerhart, O. Mrkvička, V. Rada, O. Sekora aj., na obálkách 10. vydání Švejka se podílel J. Heartfield. Po válce byl kmenovým výtvarníkem nakladatelství před svým odchodem do exilu M. Šašek, knihy ilustrovali též M. Rada, A. Paderlík aj.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře a umění:* Sbírka intimních a pikantních novel (1904–05); Malá knížka pro každého (1905–07); Veselá četba (1927–48); Pandora (1928–31); Omnia (1930–48); Romány pro děti (1932–36); Kolotoč (1945–46); Humor z celého světa (1947). – *Ostatní:* Synkovy fotoknihy pro mládež (1937); Světové dějiny techniky (1938–47). – *Knižnice K. Kolářové:* Knižnice pro mládež (1946, jen 1 sv.); Prameny síly (1946, jen 1 sv.). ■ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Čeští autoři:* Jaroslav Hašek. – *Cizí:* W. Heimburg. ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:* K. Vaněk: Osudy dobrého vojáka Švejka v ruském zajetí 1, 2 (b. d., 1924–25) + Die Abenteuer des braven Soldaten Schwejk in russischer Gefangenschaft 1, 2 (1927); I. Suk: Štefka, holka z ulice (1926); F. Bartoš: Švejk táhne do boje (b. d., 1925) + Osudy dobrého vojáka Švejka v ruském zajetí (b. d., 1925) + Švejk v zákopech (b. d., 1925); J. Hašek: Die Abenteuer des braven Soldaten Schwejk während des Weltkrieges 1–4 (1926) + Von Scheidungen und anderen tröstlichen Dingen (b. d., 1927) + Urschwejk und Anderes aus dem alten Europa und dem neuen Russland (1929); J. Lada: Říkadla našeho Kadla (b. d., 1928); J. Hašková: Z notesu sv. Petra (b. d., 1930); V. Rada, J. Žák: Budulínek a Matlafousek aneb Vzpoura na parníku Primátor Dittrich (b. d., 1930, pseud. Jerry Jack); J. Kopta: Antonín a kouzelník (1931); V. Vančura: Kubula a Kuba Kubikula (b. d., 1931); K. Poláček: Pan Selichar se osvobodil (1933); V. Řezáč: Fidlovačka (1933, s obr. J. Lady); E. Řezáčová: Špička chce k novinám (1934); E. Holan: Jirkův veliký vynález (1934) + Jan Kalista, hokejista (1935); J. Matysová: Pozor Kamilo, točíme! (1935); N. Frýd: Pusťte basu do rozhlasu (b. d., 1937, podp. N. Fried); J. Krk: Borek, postrach Pokřikova (1938); V. Kaplický: Kraj kalicha (1945) + Květnové dni (1946); A. Fencl: Dobrý voják Švejk (1947); J. Hořec: Zimička (1947); J. Štembera: Pohádky severoamerických indiánů (1948). – *Překlady:* M. Zoščenko: So lacht Russland! (1927, podp. Sostschenko); Pitigrilli (D. Segre): Kokain (1928) + 18karátová panna (1932); Ch. Chaplin: Hurá do Evropy! (1929); G. E. Studdy: Bonzo 1–3 (1931–33); E. Kästner: Bylo to 35. května čili Konrádova cesta k Jižnímu moři (1934); W. Matthiessen: Červené U (1934); M. Lovrak: Vlak v závěji (1935) + Nepřítel číslo 1 (b. d., 1937); A. Wedding: Ledové moře volá! (1937). – *Z produkce K. Kolářové:* M. Lovrak: Božka v nesnázích (1941); R. Kubeš: Písně Háfízovy (1945); sb. Jarní (1946); J. Š. Kubín: V ráji mladosti (1946); J. Lada: Kukadla (1946). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih nakladatelství A. S. (b. d., 1930); Omnia a Pandora (b. d., 1932); Synkovy krásné knihy (b. d., 1947). ■ LITERATURA: K. (V. Kaplický): Pandora…, LitN 1928, č. 35 (18) + Ještě o Pandoře, LitN 1928, č. 37 (20); L. Vokrová-Ambrosová: Synkovy moderní dětské knihy, Ročenka Rozhledů po literatuře a umění (1933, s. 40); Řev študáctva (leták, b. d., 1938); J. St. V. (Vopravil): Ohrožená kultura, Vlajka 7. 12. 1939; -e-: Jak si představují „naši" Židé arizaci, Vlajka 31. 3. 1940; Vl. Stejskal: Hašek a nakladatelé (dokumenty), Za

čtenářem 1958, s. 112 → sb. Lidský profil Jaroslava Haška (1979); V. Kaplický: Za Karlem S., sb. Kniha a národ (2004).

az

Emil **Synek**

* 7. 9. 1903 *Praha*
† 12. 4. 1993 *Paříž* (Francie)

Autor psychologizujících povídek, románů a zejména komerčních her a komedií o konfliktních situacích v soudobém soukromém i veřejném životě; divadelní kritik a režisér, filmový scenárista, publicista.

Narodil se v rodině obchodníka s kávou. Gymnázium (mat. 1921) a právnickou fakultu (doktorát 1926) absolvoval v rodišti. V době vysokoškolských studií založil Sdružení paní a dívek českých (a stal se jeho prvním předsedou); často též pobýval v Paříži a v Londýně, kde studoval filozofii, politologii a literaturu. Po studiích krátce působil jako vyšetřující soudce. 1927–39 pracoval v novinách národně-socialistické strany: nejprve jako redaktor divadelní rubriky týdeníku A–Zet, od 1929 v redakci deníku Čes. slovo, od 1931 jako šéfredaktor deníku Telegraf (jako typ žurnalisty bulvárního listu se stal předobrazem ústřední postavy komedie F. Tetauera Veřejný nepřítel, 1936). Hojně (někdy údajně i z pověření ministerstva zahraničních věcí) cestoval po Evropě, v létě 1937 navštívil Severní Ameriku a Asii (též jako zpravodaj z čínsko-japonské války), v létě 1938 Jižní Ameriku a Afriku. Vedle povolání novináře s rozsáhlou politickou, kulturní a sportovní publicistikou i mimo svůj kmenový tisk (Lid. noviny, Tribuna) se intenzivně věnoval divadelní kritice (zejména A–Zet, Telegraf) a v 1. polovině 30. let i divadelní režii. V Jiráskově divadle ve Vršovicích (kde též působil jako literární poradce), ve Švandově divadle na Smíchově a jako kmenový režisér v Novém divadle ve Smečkách uváděl hry starších domácích (V. Dyk, J. Neruda, G. Preissová, J. Vrchlický) i soudobých evropských autorů (L. Frank, S. Guitry, W. S. Maugham aj.), některé též ve svých úpravách nebo překladech; 1935 byl nucen vzdát se této funkce po pracovním sporu s hereckým souborem. Od 1935 byl členem spolku Máj, od 1936 též literární skupiny Aktivisté. Jako pravicově orientovaný kulturní publicista a kritik vedl časté polemiky s levicovými spisovateli (E. Konrád, A. M. Píša, J. Rybák). V září 1939 uprchl před hrozícím zatčením německou policií přes Maďarsko a Francii do Anglie. Svou ženu, herečku Švandova divadla E. Budlovskou, která byla židovského původu a s níž se oženil 1932, musel zanechat i s malou dcerou v protektorátu; protože nebyla okupačními úřady pronásledována, byli S. i jeho žena domácím i zahraničním odbojem podezíráni ze spolupráce s německou rozvědkou. V Anglii byl nejprve internován, po zásahu W. Churchilla pak od konce 1943 pracoval pro exilovou vládu E. Beneše jako zahraničněpolitický zpravodaj. V Londýně redigoval 1942–43 čas. Věstník a psal politické úvahy. Po skončení války se nakrátko vrátil do Prahy a od konce roku 1946 působil (z iniciativy předsedy vlády K. Gottwalda) jako poradce českosl. velvyslanectví v Paříži. Tohoto pověření byl údajně zbaven až 1955, do republiky se však nevrátil a žil trvale s rodinou ve Francii. S. životním osudům a jeho rozporuplné politické činnosti (nepřímo odkazující na jeho dlouhodobou spolupráci se zahraničními rozvědkami) věnoval jeho vnuk B. J. Love, žijící v USA, dokumentární životopisný film s tit. Emil a Fifi (1990).

Do literatury S. vstoupil verši (Cesta 1925), knižně však publikoval především jako dramatik a prozaik. Známým se stal na počátku 30. let jako autor mystifikačního podvrhu usvědčujícího domácí divadelní kritiku z předpojatosti k původní české tvorbě. Po odmítnutí komedie o milostném čtyřúhelníku s titulem Partner ve Vinohradském divadle, hru přejmenoval na *Láska v nebezpečí*, podepsal pseudonymem Ricardo Gomez a vydával ji za překlad celosvětově známého díla soudobé španělské dramatiky; jeho provedení se ujalo Komorní divadlo na Vinohradech. Následující hrou s tematikou generačního sporu otce se synem *Rychlebové* již S. pronikl na scénu Nár. divadla. Inspiraci pro své dramatické práce, mezi nimiž převažují veselohry a komedie, převážně nalézal v dobově aktuálních konfliktech veřejného života nebo v divadelním a sportovním prostředí. Hrami o nešvarech soukromého života politiků (*Poslanec Redingot, Zrádce*), o praktikách špionáže (*Schůzka u pyramid*), o poměrech v soudnictví (*Kariéra, Velký případ*), o kariéře tanečnice (*Slavná žena*), o zákulisí žurnalistické práce v novinách (*Noční služba*, hrána též v Nár. divadle) a v rozhlase (*Výdělečné ženy*) nebo profesio-

nálního sportu (*Navoněná primadona*) se vřadil do proudu bulvárně laděné dramatiky, hojně využívající poptávky po líbivosti a milostných melodramatech. Na půdorysu sentimentálního příběhu tragické básníkovy lásky k L. Šomkové rovněž vystavěl hru o K. H. Máchovi *Mimo proud*; závažnější evokace sociálních a morálních příčin konfidentství K. Sabiny dosáhl v životopisném dramatu *Dvojí tvář*. Varovné memento nacistických zločinů proti lidskosti v okupovaných Čechách (původně určené pro anglické publikum) vyjádřil hrou *Lidice*. Pro V. Buriana a jeho divadlo napsal 1938 hru Brankář, její provedení však cenzura zakázala. Vedle pražských divadel uváděly S. hry i scény v Čechách, na Slovensku i v zahraničí, v samostatných inscenacích též rozhlas, s nímž S. spolupracoval i jako autor her (Dějiny mluví aj.) a fejetonů. Na dramatickou tvorbu navazovala i jeho spolupráce s filmem. Podle jeho her a scénářů vznikly filmy Karel Hynek Mácha (1937) a Výdělečné ženy (1937). Kolem autorství filmu Jana v české a německé verzi (rež. E. Synek a R. Land) se rozvířila aféra, uzavřená odkoupením námětu od dvou německých emigrantů. Další scénář s titulem Obžalovaná se nerealizoval. – V prozaické tvorbě podobně jako v divadelních hrách S. konstruoval manželská a milostná dramata (knihy povídek *Ano a ne; Usměvavý bůh*) a sentimentálně laděné i mírně parodující románové příběhy ze života úspěšného sportovce, který dosáhl vysokého společenského postavení (*Muži mezi sebou*), zkrachovalého podnikatele (*Fanfaron*) nebo vykořeněného venkovského člověka vystaveného civilizačnímu náporu velkoměsta (*Krach*). Životním osudům B. Němcové věnoval román *Touha*. Prostředí československé emigrace za 2. světové války v Anglii ztvárnil v ilustrativně pojatém románu *Běžící stíny*. Ojediněle též časopisecky publikoval prozaické překlady z francouzštiny (např. F. Carco). – Během svých četných zahraničních cest napsal S. množství politických úvah a cestopisných reportáží (původně vesměs otiskovaných v deníku Telegraf), z nichž většinu soustředil v knihách *Svět, jaký je* (o hospodářských, sociálních a politických událostech období 1918–38) a *Barevné nebezpečí* (o soudobých koloniálních konfliktech). O interpretaci sociálních a politických kořenů německého nacismu se pokusil v publicistické práci *Konec jednoho zločinu*, o reflexi výsledků 2. světové války pro mezinárodní politiku v knize *Nová tvář světa*. Součástí S. publicistické aktivity byla ve 30. letech také rozsáhlá přednášková činnost, v níž se kromě politických témat zabýval též literaturou a divadlem, nejčastěji pak zážitky z cest po světě.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Ricardo Gomez, Říša Goméz, Říša Záhorský; E. S., -ES-, ES.-, -E. S.-, (E. S.), es, -es, -es., es-, -es-, -es.-, e. s., S., s., -s-. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* A–Zet (1927–30); Aktivisté (1936); Cesta (1926–29); Čes. slovo (1926–39, i Večerní Čes. slovo); Čes. svět (1928); Čin (1930); Index (1932); Kinorevue; Lid. noviny (1927–29); Nár. osvobození (1928–34); Rozpravy Aventina (1928); Salon (Brno 1935); Světozor (1928); Telegraf (1931–39, mj. divad. a film. ref.); Tribuna (1927–28); Venkov (1927–29); Zvon (1927–31; 1931 R Nábřeží). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a publicistika:* Ano a ne (PP 1928); Poslanec Redingot (D 1928, i prem.); Muži mezi sebou (R 1930); Kariéra (D b. d., 1931, prem. 1930); Láska v nebezpečí (D 1930, i prem., pseud. Ricardo Gomez); Usměvavý bůh (PP 1931); Rychlebové (D 1931, i prem.); Krach (R 1931); Zrádce (D 1931, prem. 1932); Slavná žena (D 1933, i prem.); Fanfaron (R 1933); Výdělečné ženy (D 1935, prem. 1934); Dvojí tvář (D 1934, i prem.); Noční služba (D 1935, i prem.); Mimo proud (D 1936, i prem.); Schůzka u pyramid (D b. d., 1938, i prem.); Velký případ (D 1938, i prem.); Svět, jaký je (RpRp 1938); Touha (R b. d., 1938); Navoněná primadona (D 1939, prem. 1938); Barevné nebezpečí (Rp, PP 1939); Vzpoura slabých (D 1940); Lidice (D, Londýn 1943, Praha 1946, prem. 1944 v Londýně s tit. The Last Stone); Masky (D 1946); Konec jednoho zločinu (úvahy, 1946); Nová tvář světa (úvahy, 1946); Běžící stíny (R 1947); Člověk bez paměti (D 1947); Krokodýl (D 1947). – *Překlady:* Rabette a Divoire: Sumatra, Borneo, Jáva. Otrávené manželství (1932). ▮ SCÉNICKY. *Překlady:* P. Nivoix: Kariéra poslance Tourbillona (1933); F. de Curel: Nelidská země (1935). – *Adaptace:* A. Upits: Výchova slečny Baumanisové (1931, překl. N. Skudre); G. Courteline: Vlak v 8.07 (1935, překl. L. Svobodová). ▮ REDIGOVAL *periodikum:* Telegraf (šéfredaktor 1931–39); *knižnici:* Próza 20. století (1946). ▮

LITERATURA: ● ref. Poslanec Redingot: J. J. Paulík, RA 3, 1927/28, s. 188; Č. (V. Červinka), Zvon 28, 1927/28, s. 434; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 13. 3. 1928; AMP (A. M. Píša), PL 13. 3. 1928; If. (I. J. Fischerová), NO 14. 3. 1928; om (O. Mrkvička), LidN 14. 3. 1928; V. P. (Prokůpek), Venkov 14. 3. 1928; M. Hlávka, Signál 1, 1928/29, s. 84 ●; ● ref. Ano a ne: J. O. Novotný, Cesta 10, 1927/28, s. 510; vz. (V. Zelinka), Zvon 28, 1927/28, s. 659; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 12. 4. 1928; AMP. (A. M. Píša), PL 15. 4. 1928; B. Jedlička, LidN 29. 5. 1928; A. P., Signál 1, 1928/29, s. 128 ●; ● ref. Kariéra: J. J. Paulík, RA 5, 1929/30, s. 376; V. P. (Petříková), Signál 2, 1929/30, č. 30; -a (J. Hora),

Telegraf 10. 4. 1930; -K. B.-, Čes. slovo 11. 4. 1930; om. (O. Mrkvička), LidN 11. 4. 1930; If. (I. J. Fischerová), NO 16. 4. 1930 ●; ● ref. Muži mezi sebou: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 2. 10. 1930; G. (F. Götz), NO 5. 10. 1930; M. H. (Holas), RA 6, 1930/31, s. 84; vz. (V. Zelinka), Zvon 31, 1930/31, s. 110; Mjr. (A. Majer), Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 175 ●; ● ref. Láska v nebezpečí: If. (I. J. Fischerová), NO 23. 12. 1930; J. J. Paulík, RA 6, 1930/31, s. 191; Č. (V. Červinka), Zvon 31, 1930/31, s. 279 ●; ● k mystifikaci s autorstvím hry Láska v nebezpečí: K. Čapek, LidN 11. 1. 1931 → O umění a kultuře 3 (1986); E. Synek, Čin 2, 1930/31, s. 282; E. Konrád, NO 16. a 18. 1. 1931; -tr. (G. Winter), PL 30. 1. 1931 ●; ● ref. Usměvavý bůh: F. L. (Lukáš), Čin 2, 1930/31, s. 498; vz. (V. Zelinka), Zvon 31, 1930/31, s. 433; G. (F. Götz), NO 22. 2. 1931; V. Brtník, Venkov 9. 7. 1931; I. Liškutín, LidN 2. 8. 1931 ●; ● ref. Rychlebové: Č. (V. Červinka), Zvon 31, 1930/31, s. 559; J. J. Paulík, RA 6, 1930/31, s. 406; an. (F. Götz), Nár. a Stavovské divadlo 8, 1930/31, č. 32; -nr. (A. C. Nor), Telegraf 30. 4. 1931; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 1. 5. 1931; J. H. (Hilbert), Venkov 1. 5. 1931; If. (I. J. Fischerová), NO 1. 5. 1931; Ot. F. (Fischer), LidN 1. 5. 1931; V. T. (Tille), Prager Presse 1. 5. 1931; AMP. (A. M. Píša), PL 3. 5. 1931 ●; ● ref. Krach: J. Heyduk, Venkov 15. 5. 1931; ach. (V. Prach), Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 75; an., Čin 3, 1931/32, s. 236; drb. (J. Borecký), Zvon 32, 1931/32, s. 279 ●; E. Adler: Na okraj S. Zrádce (rozhovor), RA 7, 1931/32, s. 179; ● ref. Zrádce: vk. (V. Kašpar), Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 341; jtg. (J. Träger), Čin 3, 1931/32, s. 667; J. J. Paulík, RA 7, 1931/32, s. 207; H. Jelínek, Lumír 43, 1931/32, s. 291; Č. (V. Červinka), Zvon 32, 1931/32, s. 490; jh (J. Hora), Telegraf 3. 3. 1932; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 4. 3. 1932; Ot. F. (Fischer), LidN 4. 3. 1932; jt. (J. Trojan), PL 4. 3. 1932; V. T. (Tille), Prager Presse 4. 3. 1932; J. H. (Hilbert), Venkov 5. 3. 1932; MilNý (M. Novotný), Rozhledy 1932, s. 32; Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 1932, č. 10 ●; ● ref. Slavná žena: V. Červinka, Zvon 33, 1932/33, s. 475; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 7. 4. 1933; -ab- (A. M. Brousil), Venkov 7. 4. 1933 ●; ● ref. Fanfaron: vz. (V. Zelinka), Zvon 33, 1932/33, s. 547; -Rja- (F. Rojka), Čes. osvěta 29, 1932/33, s. 369; jh. (J. Hora), Čes. slovo 14. 5. 1933 ●; ● ref. Výdělečné ženy: V. Červinka, Zvon 34, 1933/34, s. 419; J. J. Paulík, RA 9, 1933/34, s. 93; If. (I. J. Fischerová), NO 8. 2. 1934; -s- (J. Seifert), Ranní noviny 8. 2. 1934; AMB. (Brousil), Venkov 8. 2. 1934; MilNý (M. Novotný), LidN 9. 2. 1934; r- (J. Rybák), RP 9. 2. 1934 ●; ● ref. Dvojí tvář: H. Jelínek: Lumír 60, 1933/34, s. 342; OŠM. (O. Štorch-Marien), RA 9, 1933/34, s. 116; G. (F. Götz), Nár. a Stavovské divadlo 11, 1933/34, č. 13; V. Červinka, Zvon 34, 1933/34, s. 643; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 29. 3. 1934; Ot. F. (Fischer), LidN 29. 3. 1934; kd. (E. Konrád), NO 29. 3. 1934; AMP. (A. M. Píša), PL 29. 3. 1934; an., Ranní noviny 29. 3. 1934; jt. (J. Trojan), Večerník PL 29. 3. 1934; A. M. B. (Brousil), Venkov 29. 3. 1934; jtg. (J. Träger), Čin 1934, s. 332; M. Hc. (Hudec), Samostatnost 1934, č. 15 ●; ● ref. Noční služba: H. Jelínek, Lumír 61, 1934/35, s. 412; J. V. (Vodák), Naše doba 42, 1934/35, s. 494; V. Červinka, Zvon 35, 1934/35, s. 575; J. Fr. (Frejka), Nár. a Stavovské divadlo 12, 1934/35, č. 12 → Divadlo je vesmír (2004); B. V. (Václavek), Index 1935, s. 69; M. Hc. (Hudec), Samostatnost 1935, č. 18; an. (J. Hora), Telegraf 25. 4. 1935; MilNý (M. Novotný), LidN 27. 4. 1935; kd. (E. Konrád), NO 27. 4. 1935; AMP. (A. M. Píša), PL 27. 4. 1935; A. M. Brousil, Venkov 27. 4. 1935; mb. (M. Bergmannová), Haló noviny 28. 4. 1935 ●; s.- (J. Seifert): Dvojí tvář E. S. (o jeho působení v Novém divadle a autorství filmu Jana), Ranní noviny 11. 10. 1935; -á- (J. Rybák): ref. Mimo proud, RP 20. 5. 1936; E. Synek: Proč jsem napsal drama o Máchovi, Kinorevue 3, 1936/37, 2. pol., s. 206; ● ref. Schůzka u pyramid: H. Jelínek, Lumír 64, 1937/38, s. 165; V. Červinka, Zvon 38, 1937/38, s. 464; kd (E. Konrád), LidN 28. 1. 1938; rb. (O. Srbová), Ranní noviny 28. 1. 1938; A. M. Brousil, Venkov 28. 1. 1938 ●; ● ref. Velký případ: G. (F. Götz), Nár. a Stavovské divadlo 15, 1937/38, č. 9; H. Jelínek, Lumír 64, 1937/38, s. 270; kd (E. Konrád), LidN 13. 3. 1938; AMP. (A. M. Píša), PL 15. 3. 1938; Hc. (M. Hudec), Samostatnost 1938, č. 13; -jz-, Telegraf 28. 1. 1938; M. Bureš, Telegraf 24. 2. 1938 + (an.) tamtéž 26. 2. 1938 ●; ● ref. Svět, jaký je: J. Fučík, Tvorba 1938, s. 154; V. P., Čin 1938, s. 220; -ger (A. S. Mágr), Prager Presse 15. 7. 1938 ●; ● ref. Navoněná primadona (insc.): -jz-, Telegraf 26. 11. 1938; os., PL 27. 11. 1938; A. M. Brousil, Venkov 29. 11. 1938; an., Zvon 39, 1938/39, s. 322 ●; ● ref. Touha: Ad. Veselý, Zvon 39, 1938/39, s. 545; Jaz., Čes. osvěta 35, 1938/39, s. 117; K. P. (Polák), Nár. práce 1. 1. 1939, s. 27 ●; ● ref. Barevné nebezpečí: Hk (J. Holeček), Naše zprávy 7. 6. 1939; K., Venkov 21. 6. 1939 ●; ● ref. Lidice: an., Nové Československo (Londýn) 1943, č. 46/110 a 1944 č. 34/150; R. P. (Popper, dub.), tamtéž 1944, č. 37/153 ●; V. Kudělka: Hry na úspěch (o Láska v nebezpečí, Rychlebové, Velký případ, Výdělečné ženy, Mimo proud), ČLit 1976, s. 330; A. Šerých: Můj dědeček Čech (o E. S. a jeho vnuku, autoru filmu Emil a Fifi), Svob. slovo 8. 8. 1990; T. Pech: Záhadný dvojportrét: Emil a Fifi, LidN 22. 5. 1993; J. Janáček in Český repertoár v němčině na scéně Městského divadla Liberec (o hře Velký případ), Sborník 97 (1997, s. 35); B. Srba in Múzy v exilu (2003).

pš

Karel **Synek** viz Adolf **Synek**

Synové Bohumila Haase

Působnost 1824–1872

Pražská tiskárna, nakladatelství a vydavatelství, bezprostředně navazující na činnost B. Haase; knihkupectví, půjčovna knih, sklad papíru, písmolijna.

Po smrti Bohumila (Gottlieba) Haase (dále H.) 1824 pokračoval jeho podnik pod novým názvem *Synové Bohumila Haase* (Gottlieb Haase Söhne). Nejprve firmu řídili dva starší synové zakladatele Ludvík (Ludwig) a Ondřej (Andreas), kteří ji usilovnou organizační činností a systematickým budováním technické základny přivedli k dalšímu rozkvětu. 1826 převzali od dědiců tiskaře a předního vydavatele periodik v Praze J. F. Schönfelda noviny Prager Zeitung, 1832 povolali k reorganizaci tiskárny z Frankfurtu faktora J. Völka a t. r. instalovali první rychlolis v Praze. 1835 zakoupili od firmy bývalého konkurenta Schönfelda objekt bývalého Anenského kláštera na Starém Městě a přemístili tam tiskárnu, nakladatelství a sklad papíru. 1842 po úmrtí V. Špinky si pronajali i Arcibiskupskou knihtiskárnu (řídil ji 1848–49 faktor J. V. Žák), v níž působili do 1849. 1837 rozšířili podnikání do Vraného u Prahy a jeho okolí, kde založili papírnu a postupně i strojírenskou dílnu, slévárnu a kotlárnu. Knihkupectví, k němuž 1843 připojili půjčovnu knih, 1846 převzal a dále rozvíjel jejich dosavadní zaměstnanec F. A. Credner, zprvu se společníkem K. Kleinbubem. Credner 1854 převzal i půjčovnu knih a Haasovi si ponechali jen nakladatelství, k němuž později připojili sklad zaniklého nakladatelství K. V. Enders. Nejstarší z bratrů Ludvík H. (* 9. 12. 1801 Praha, † 12. 7. 1868 Salcburk, Rakousko) založil a budoval vranský závod, od 1828 vydával s bratrem Ondřejem časopis Unterhaltungsblätter (od 1830 přejmenován na Bohemii). Finanční a organizační záležitosti podniku řídil Ondřej H. (* 30. 8. 1804 Praha, † 26. 6. 1864 Praha), který se zapojil i do veřejného a profesního života: 1848 byl plukovníkem pražské národní gardy, 1848–51 též velitelem národních gard v Čechách, 1850–56 náměstkem pražského starosty. 1854 byl povýšen do šlechtického stavu („Edler von Wranau" – „šlechtic z Vranova"). Byl dlouholetým starostou pražského grémia knihtiskařů, 1858–62 prezidentem pražské obchodní komory, 1861–63 poslancem zemského sněmu za pražskou obchodní komoru, po 1860 založil tzv. stranu středu (Mittelpartei). 1862 byl jmenován císařským radou. Z mladších bratrů Bohumil (Gottlieb) H. ml. (* 24. 2. 1807, † 27. 2. 1887 Vídeň) řídil nejprve knihkupectví a po jeho prodeji Crednerovi převzal řízení tiskárny, kterou stále zdokonaloval, rozvíjeje zejména litografii. Byl prvním předsedou spolku litografů a mědirytců a působil i v pražském bankovnictví. 1870 byl povýšen do šlechtického stavu („šlechtic z Buchsteinu"). Rudolf H. (* 12. 8. 1811 Praha, † 9. 2. 1888 Praha), absolvent práv na pražské univerzitě, redigoval 1836–44 Prager Zeitung, Bohemii a zábavný měsíčník Panorama des Universum… Pak převzal řízení slévárny písem, která zásobovala písmem knihtiskárny v Praze i dalších městech Rakousko-Uherska. Za spolupráce P. J. Šafaříka a V. Hanky připravila i slovanská písma pro zakázky vlastní tiskárny i pro další, zejména jihoslovanské tiskárny. Po Ludvíkově smrti převzali vedení podniku oba mladší bratři a 1869 jej rozdělili, přičemž závod pražský vedl dále Bohumil H. pod dosavadní firmou *Synové Bohumila Haase* a vranský s novým názvem *Rudolf Haase, synové a synovec* vedl Rudolf H. 1872 se obě firmy změnily v akciové společnosti: pražská s názvem *Bohemia* a vranská jako *Akciový spolek vranský*. 1874 koupila pražská akciová společnost zbytek anenského komplexu, 1879 se rozešla a jediným majitelem podniku s novým názvem *A. Haase* se stal její technický ředitel Ondřej (Andreas) H. z Vranova ml. (* 13. 4. 1842 Praha, † 3. 3. 1895 Vrané n. Vltavou). Po jeho smrti vedla firmu nejprve vdova Hedvika H., společníky byli prokurista A. Katzer, později též Ondřejův syn Max H. z Vranova. Po smrt Hedviky H. 1904 vedli dál závod oba společníci do 1907, kdy se jediným majitelem stal Max (Maxmilián) H. z Vranova. 1917 byla firma přejmenována na Deutsche Zeitungs-Aktion-Gesellschaft, 1945 byla českosl. státem vyvlastněna. – Knihtiskárna působila 1824–35 v Praze na Starém Městě čp. 607 (dům U Půl zlaté hvězdy, Týnská ulička 5), od 1836 na Starém Městě čp. 211 (Anenské nám. 2 – Liliová 9). Knihkupectví bylo do 1838 na Starém Městě čp. 459 (Malé nám. 11 – Michalská ul. 25), od 1839 (později Crednerovo) na Starém Městě čp. 548 (Staroměstské nám. 20 – Železná 1 – Kamzíková 5).

Firma sice krátce pokračovala ve sporadické české nakladatelské produkci, např. v souborném vydání původních her i překladů J. N. Štěpánka Divadlo (do 1832 sv. 11–16), především se však soustředila na rozvoj tiskařské základny a vydavatelství novin. Zprvu věnovala pozornost i českému tisku. Souběžně se samostatnou přílohou Pražských novin (Rozličnosti Pražských novin a Česká včela) zamýšlela vy-

dávat i zábavný a poučný obrazový časopis pro české publikum. Oba pokusy (Světozor, 1834–35, i Poutník, 1846–48) však zanikly pro nedostatek odběratelů stejně jako v nepříznivých politických poměrech založený Tylův poučný časopis pro lid Sedlské noviny (1849). Přestože v redakcích haasovských periodik působila řada význačných osobností českého národního života (F. L. Čelakovský, J. N. Štěpánek, K. B. Štorch, P. J. Šafařík, K. V. Zap, J. Malý, J. K. Tyl) i plodný bilingvní literát a kulturní publicista F. Klučák (Klutschak) a firma tiskla 1839–49 i prestižní vědecké periodikum Časopis Českého muzeum (resp. i Abhandlungen der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften), profil nakladatelství to výrazněji neovlivnilo. Jeho nevyhraněná nakladatelská produkce v češtině se omezila na náboženské spisy (zejména J. Javornický a J. V. Jirsík), mravoličnou povídkovou tvorbu pro děti (G. Nieritz v překladech F. B. Tomsy a J. Malého, Ch. Schmid v překladu J. V. Rozuma, původní tvorba J. V. Zimmermanna), populární a administrativní příručky a návody (F. Špatný) a jazykové slovníky (zejména německo-české slovníky J. Franty Šumavského a později J. Ranka). Významnější tituly vesměs vycházely nákladem autorů a podíl firmy byl jen tiskařský (např. F. L. Čelakovský: Růže stolistá, 1841; K. Sabina: Básně, 1843; V. J. Picek: Básně, 1843; K. A. Vinařický: Varyto a lyra, 1843). Haasovská tiskárna obstarávala i vydávání knih Dědictví sv. Jana Nepomuckého a Matice české. Díky kvalitě tisku i možnosti sazby cyrilice zde většinu svých vědeckých prací a edic tiskli P. J. Šafařík a V. Hanka. Již koncem 50. let však v souvislosti s politickým působením Ondřeje H. po 1849 i s postupným formováním české nakladatelské základny se podíl českojazyčné produkce dále zmenšoval a omezoval na průvodce, odborné příručky, kalendáře, mešní knihy, učebnice a jazykové slovníky, často mutace německých titulů. Za celou dobu trvání nakladatelství byla výrazná německojazyčná produkce pragensií (první pražské adresáře, plány města, obrazové publikace, mapy, historické práce) a místopisů i regionální literatury (W. A. Gerle, J. V. Grohmann), obsáhlých příruček (K. Karmarsch, F. Heeren: Technisches Wörterbuch 1–3, 1843–44 a další vyd.). Od 60. let 19. století firma ovlivnila pražskou výtvarnou kulturu jako významný výrobce litografických plakátů a obrazových reprodukcí, často s ní spolupracovali i čeští umělci. Nástupnická firma A. Haase obohatila širší bohemikální odbornou produkci mj. o dílo O. Teubera Geschichte des Prager Theaters 1–3 (1883–88) a práce R. Wolkana Böhmens Antheil an der deutschen Literatur des 16. Jahrhunderts 1, 2 (1890, 1891) a Das deutsche Kirchenlied der böhmischen Brüder im 16. Jahrhunderte (1891).

SOUBORNÉ VYDÁNÍ. *Český autor:* J. N. Štěpánek: Divadlo (1825–32, sv. 11–16). ▮ Z DALŠÍ NAKLADATELSKÉ PRODUKCE. *Původní práce:* J. Malý: Krátká mluvnice česká pro Čechy (1845); Sbírka českých národních písní (s paralelním něm. názvem, 1845, ed. V. A. Svoboda); F. J. Rubeš: Povídky, obrazy ze života, národní pověsti a báchorky (1847, 1 sv., nedokonč.); V. V. Tomek: Krátká mluvnice česká pro Čechy (1848) + Geschichte der Prager Universität (1849); J. Franta Šumavský: Česko-německý slovník (1851); K. J. Erben: Die Primatoren der königlichen Altstadt Prag (1858) + Geschichte der k. k. priv. Prager Bürgerlichen Scharfschützel (1860, i česky); F. J. Jezbera: Kyril a Metod… nepsali nikdy hlaholsky než kyrilsky (1858). – *Překlady:* F. Marryat: Miloslav Vlnovský, bremský kormidelník (1846, přel. J. V. Zimmermann); J. I. Kraszewski: Svět a básník 1, 2 (1852, přel. F. P. Volák); J. H. D. Zschokke: Princezna z Wolfenbüttlu (1852, přel. J. Šesták); W. Irving: Život a plavby Kryštofa Kolumba (1859, přel. F. Doucha). ▮ PERIODIKA (českojazyčná): Pražské noviny (od 1826); Rozličnosti Pražských novin (1826–33, beletristická příl. Pražských novin), pokr. Čes. včela (1834–45); Světozor (1834–35); Poutník (1846–48); Sedlské noviny (1849). ▮

LITERATURA: Velkozávod A. Haase, Praha I, Anenský dvůr (1908, i něm. s tit. Der Annahof im Wort und Bild). ▮ J. V. Žák: Původ, rozkvět a nynější stav c. k. dvorní knihtiskárny synův Bohumila Haase v Praze, Veleslavín 1, 1863/64, sl. 185, 221, 252; J.: nekrolog O. Haase, tamtéž, sl. 227; J. Malý in Naše znovuzrození 1 (1880, s. 41); J. Volf: Schönfeld contra Haase, ČNM 1924, s. 199; an.: Die Gründer der Bohemia, Bohemia 30. 1. 1927, příl.; M. Šírová: Nové příspěvky k dějinám haasovské tiskárny v Praze, část 1, r. 1798–1835, Sborník NM v Praze 1986, vědy společenské, č. 31, s. 184 (nedokonč.).

az

Syrinx

1903

Volné sdružení literátů nejmladší generace, jehož orgánem byl časopis Moderní život.

Původní název při založení spolku byl Volné sdružení literární Syrinx, pak Spolek literátů mladé generace Syrinx. – Myšlenka sdružit širší okruh nastupujících autorů vzešla ze spolupráce na vydávání a podobě listů Letáky a Moderní život, jehož 2. roč. se stal orgánem S. (především z iniciativy redaktora R. Haška). V lednu 1903 zde vyšlo oznámení o založení spolku a výzva Mladým literátům a přátelům mladého umění. Na valné hromadě 30. 1. byl deklarován cíl „soustřediti mladou generaci v jeden celek, přispívati k uplatnění mladých talentů a pracovati ku společnému cíli vydáváním účelných publikací a dobrých prací mladých autorů"; předsedou byl zvolen R. Hašek, místopředsedou J. Mahen, jednatelem J. Soukenka (pseud. Neklan), pokladníkem J. A. Hejzlar, zapisovatelem J. Mach, revizory Č. Neureutter a A. Ráž, výbor tvořili K. H. Hilar, V. Svatek, A. Velhartický a A. Zeman. Dalšími členy (uváděnými v Moderním životě a ve vzpomínkových pracích) byli: J. Brabec, J. E. Čeněk, L. Hájek (Domažlický), J. Hašek, V. Chaloupecký (pseud. Banjom), J. Krecar, L. Křikava, A. F. Lubas, J. Lukavský, E. Musil Daňkovský, G. R. Opočenský, O. Pertold, K. Pikart, Z. M. Radimovský, J. Skarlandt, L. Suchý, R. Těsnohlídek, K. Toman, Q. M. Vyskočil aj. Širší okruh příznivců a zejména platících členů se snažili představitelé S. zpočátku zajistit mezi středoškolskými studenty.

Sdružení vzniklo ze studentské kavárenské společnosti a z literárních večírků nejmladších autorů na počátku století. Bylo především výrazem mladistvých snah po sebeuvědomění a praktickém uplatnění v literárním životě, chyběl však umělecký program, který by spojoval různorodé, převážně dosud nevyhraněné autorské typy a tendence (návraty k lumírovské poetice, sklon k eklekticismu a sentimentalitě, návaznost na dekadentně symbolistní stylizaci 90. let, proti tomu přiblížení ke každodennímu životu i sklon k satiře). Z proklamovaných cílů S. uskutečnil pouze malou část: vydal (nákladem Moderního života) v Edici spolku literátů mladé generace S. sbírku F. Gellnera Radosti života (od knihy A. Zemana Máří Magdalská se již distancoval) a uspořádal přednášky, např. J. Soukenky k jubileu J. Vrchlického (vyšla v Moderním životě 2, s. 84) s recitací veršů J. Lukavského. Vnitřně nejednotné seskupení se po několika měsících rozpadlo, jednotliví literáti se vydali vlastními cestami: mnozí psali do obdobně zaměřeného časopisu Srdce, posléze se přiklonili k listům starší generace (Lumír, Květy, Zvon, Moderní revue aj.), někteří se stali významnými postavami předválečné literatury bohémského ražení.

LITERATURA: an.: S., spolek nejmladších aspirantů spisovatelských…, Časopis pokrokového studentstva 6, 1902/03, s. 111; an.: Nejnovější sdružení literárních nemluvňat, Přehled 1, 1902/03, s. 219; ● L. Horák (A. Procházka): Generace, MR 1902/03, sv. 14, s. 161 → České kritiky (1912), k tomu polemika: J. Soukenka a ZYX (R. Hašek), Moderní život 1903, s. 59, L. H. (A. Procházka), MR 1902/03, sv. 14, s. 277 ●; an.: Spolek…, Čas 1. 2. a 1. 3. 1903; F. Gellner: Drobnosti z oboru umělecké živnosti, LidN 18. 1. 1913 → Spisy 3 (1928); L. Hájek in Z mých vzpomínek na Jaroslava Haška (1925); J. Mach: Počátkové našeho básnictví, sb. Mahenovi (1933); A. Pražák in J. Mach: Básně (1933); J. Mahen in Kapitola o předválečné generaci (1934); Enrico (G. R. Opočenský): S. a její krátký život, PL 11. 9. 1936; J. Hašek: Vzpomínky na spolek literátů S., Politické a sociální dějiny Strany mírného pokroku v mezích zákona (1963); R. Pytlík in Toulavé house (1971, s. 98; upr. vyd. 1998, s. 93); L. Merhaut in Cesty stylizace (1994, s. 180).

lm

Vilém **Szpyk**

* 21. 6. 1902 *Domažlice*
† 7. 1. 1939 *Praha*

Básník ovlivněný moderními básnickými směry 20. let, prozaik, překladatel, publicista; tvůrce fotomontáží k literárním textům.

Podepisoval se také J. M. Szpyk. – Syn dlaždiče pocházejícího z Polska. Studium na domažlickém reálném gymnáziu zahájil 1913 (šestou třídu opakoval; učitel češtiny E. Strejček, publikující v regionálním tisku), přerušil je 1921 odchodem do Francie, kde se živil příležitostnou prací. Po návratu v Domažlicích maturoval (1922), poté v obtížné finanční situaci vystudoval práva v Praze (1926), na přelomu 1924–25 však opět odjel do Francie (v železárnách v Creusot si vydělával jako tlumočník českých dělníků). Již jako gymnazista otiskl verše ve studentském časopise Tusta, záhy také začal překládat z francouzštiny. 1933 byl krátce redaktorem plzeňského obrázkového týdeníku Život na dlani, současně redigoval divadelní časopis Ozvěny Vlasty Buriana. 1934 bez fi-

nančních prostředků (a odborných znalostí) založil a redigoval čtrnáctideník Hospodářské hovory a CORPS (tj. Correspondance Pragoise, obsahovalo drobné zprávy z politiky, kultury, hospodářství, často i zprávy senzační). V té době však onemocněl tuberkulózou, pokusil se ještě léčit u své sestry v rodišti, po návratu do Prahy nemoci podlehl.

Ve svém díle S. asimiloval (často jen mechanicky) poetiku literárních směrů 20. a 30. let. Převažujícím autorským gestem byla silná lyrizace, i v próze a dokonce i v publicistice, příznačný byl též silný sociální akcent, sociální utopismus (jdoucí až k mesianismu), exotismus a vnější modernistický vzhled, podporovaný vlastními výtvarnými snahami. V knižní prvotině *Koráby v hlubokých očích* se mísily vlivy expresionismu a poetického primitivismu (také J. Wolkra). Ve vlastní úpravě S. vydal *Labutí píseň,* básnickou symfonii o životě a smrti v pěti zpěvech. Tato i další S. sbírky (*Bolest krásné naděje* a *Líheň*) eklekticky spojovaly vlivy poetismu, zvláště poezie raného V. Nezvala, K. Biebla a pak i jejich surrealizující poetiky; v básních z tohoto období ustoupila navíc expresivní rozbitost melodicky vyjádřené náladě tesknoty. S. usiloval o vizuální ozvláštnění svých děl (mnohdy jen vnějškově efektní), o využití moderní typografie, barevného písma. Své knihy zdobil vlastními fotomontážemi (tzv. fotosyntézy), razil také novou formu recitace moderní poezie (související s dobovým úsilím E. F. Buriana), tzv. troubadour filharmonii. S. román *Vysoké napětí,* lyrizovaná modernistická próza o vztahu zápasníka a číšnice, vznikl pod vlivem jeho překladu dadaistického románu Cholera J. Delteile a „bosácké" novely Kyra Kyralina od P. Istratiho. Příklon k epizaci a k tvorbě pro širší čtenářské vrstvy představoval jednak román *Selská madona,* příběh vraždy motivovaný svárem dvou selských rodin, jednak časopisecky publikovaný detektivní román *Ukradený smích* o senzační loupeži spisů pojednávajících o nebezpečné zbrani. – V časopisech a novinách, většinou v přílohách (zvláště Nár. osvobození, Rudé právo) S. publikoval kromě básní drobné prózy a publicistiku, např. reportáže, črty, causerie, fejetony aj., též fotomontáže.

ŠIFRY: R., r., RE, Re., RE., s., Sk, V. S., vsz, vsz., -yk.; (dub.:) Hana S. (Život na dlani), SINUS, TANGENS (Hospodářské hovory), Veska (Život na dlani). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Apollon (1923); Avantgarda; Cesta (1926); CORPS (1935); Českosl. republika (1925, příl. Nedělní čtení); Čin (1932); Hospodářské hovory (1934–35; 1935 články s hospodářskou tematikou, mj. přetisky pasáží z CORPS); Kohoutek (1928); Letem světem (1927–28); Lit. rozhledy (1926); Nár. osvobození (1925, 1928, 1930–32, i příl. Hodina); Ozvěny Vlasty Buriana (1933–34); Pors; Pramen (Plzeň 1922–26; 1922 básnický debut); Právo lidu (1925, 1930–31; 1931 úryvek z R Závrať); Rudé právo (1925–28, převážně příl. Dělnická besídka); Topičův sborník (1926, Rp Plán Paříže, překl. P. Istrati: Noc v bažinách); Život na dlani, pokr. Západočes. život (Plzeň 1933, mj. ukázky fotomontáží, reportáží, č. 1–9 R Ukradený smích); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Koráby v hlubokých očích (BB 1924); Vysoké napětí (R 1926); Tajemství (B b. d., 1927); Labutí píseň (BB 1930); Líheň (BB 1933, vyd. jako samost. příl. čas. Ozvěny Vlasty Buriana); Bolest krásné naděje (BB 1933, obs. i Labutí píseň); Selská madona (R 1933). – *Překlady:* P. Istrati: Kyra Kyralina (1926, s překladem předml. R. Rollanda); J. Delteil: Cholera (1926); H. de Balzac: Eugenie Grandetová (1929; obs. i překl. J. Čep: Venkovský lékař); J. a J. Tharaudové: Růže Saronská (1930). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Život na dlani (1933, duben–květen, 5 čísel), Ozvěny Vlasty Buriana (1933–34), Hospodářské hovory (1934–35; 1. roč., říjen–prosinec 1934, 6 čísel; 2. roč., leden–prosinec 1935, 21 čísel), CORPS. Correspondance Pragoise. Všeobecné tiskové zpravodajství (1935, říjen–listopad, 27 čísel). ▮

LITERATURA: ● ref. Koráby v hlubokých očích: J. Krecar, MR 1923/24, sv. 39, s. 257; J. V. Sedlák, Kritika 1924, s. 256; F. Götz, NO 14. 6. 1924 ●; ● ref. překl. P. Istrati: Kyra Kyralina: A. C. Nor, Host 5, 1925/26, s. 313; E. Vachek, Pramen 6, 1925/26, s. 313; vz. (V. Zelinka), Zvon 26, 1925/26, s. 700 ●; vz. (V. Zelinka): ref. Vysoké napětí, Zvon 27, 1926/27, s. 445; vp. (V. Prokůpek): ref. Labutí píseň, Venkov 4. 6. 1929; O. Š. M. (O. Štorch-Marien): Před nedávnem byl u mne mladý muž… (kritika S. vydavatelské činnosti), RA 6, 1930/31, s. 25 → upr. in Ohňostroj (1969, s. 412); ● ref. Selská madona: K. Sezima, Lumír 59, 1932/33, s. 536; K. (K. Z. Klíma), Čes. slovo 16. 7. 1933; V. Brtník, Venkov 21. 8. 1934 ●; ● ref. Líheň: P. G. Hlbina, Elán 4, 1933/34, č. 4; V. H. (Z. Kalista), Lumír 60, 1933/34, s. 231; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 34, 1933/34, s. 405; G. (F. Götz), Nár. osvěta 1. 2. 1934 ●; ● ref. Bolest krásné naděje: pgh. (P. G. Hlbina), Elán 4, 1933/34, č. 7; Btk. (V. Brtník), Venkov 8. 4. 1934; A. Černík, Čin 1934, s. 423; V. H. (Z. Kalista), Lumír 61, 1934/35, s. 57 ●; -ý. (K. Nový): Jepicovité časopisy a revue (glosa o S. vydavatelské aktivitě a o jeho poetických montážích), NO 1. 5. 1934; J. F. Urban in Udolím Radbuzy (1941, s. 28) + Uštvaný básník, Život Plzeňska 1950, s. 81; (ra). (V. Viktora): Hledal svérázný tón (k 80. výr. nar.), Pravda 24. 6. 1982; J. Holý: Zamyšlení u hrobu básníkova, Domažlický deník 14. 1. 1995.

vfr

František **Šádek**

* 15. 7. 1862 *Bělá* u Turnova
† 18. 2. 1947 *Praha*

Plodný překladatel próz romanticko-dobrodružného nebo milostně sentimentálního rázu.

Po základní škole a maturitě na učitelském ústavu v Jičíně (1882) nastoupil pedagogickou dráhu ve Vyskeři u Turnova, delší dobu působil v Pecce, kde se také oženil, a v Lázních Bělohrad. Od 1894 učil v Sobotce a 1900 se tam stal ředitelem měšťanské chlapecké školy; 1921 přesídlil do Prahy-Vršovic a až do důchodu působil jako ředitel měšťanských škol v Nuslích. Zemřel na oboustranný zápal plic; pohřben byl do rodinné hrobky na Vinohradském hřbitově.

Překladatelské činnosti se Š. věnoval až od doby 1. světové války, patrně v souvislosti s hmotnou rodinnou situací. Současně s příspěvky pro nedělní zábavné přílohy českých deníků začal publikovat své práce i knižně. Tlumočil nejprve z němčiny, polštiny a angličtiny a prostřednictvím těchto jazyků pronikl i k dalším literaturám: ruské, norské, maďarské, francouzské, v časopisech i italské a rumunské. Zatímco mezi jeho časopiseckými překlady se najdou i díla významnějších autorů (A. France, P. Loti, U. Sinclair, A. I. Kuprin, M. Jókai, F. Molnár, K. Przerwa-Tetmajer, L. Rebreanu), jeho knižní publikace nesené do značné míry nakladatelským komerčním zájmem zahrnovaly hlavně romanticky exotickou a dobrodružnou literaturu ze života Eskymáků, z prostředí Divokého západu, Afriky a Austrálie i sentimentální dívčí četbu. Z ostatní literatury větší čtenářskou pozornost zaslouženě vyvolaly převody soudobých děl U. Sinclaira a A. Theurieta.

PSEUDONYM, ŠIFRA: F. Sadek; F. Š. ▮ PŘÍSPĚVKY *in*: Čes. slovo (1926, 1934); Malý čtenář (1932–35); Módní revue (1928); Nár. osvobození (1926); Nár. listy (1915); Nár. politika (1922–23); Právo lidu, i Večerník PL (1925–32); Rozkvět (1921); Světozor (1931–32); Tribuna (1923–25); Venkov (1939). ▮ KNIŽNĚ. *Překlady:* E. Gerhart: Předlohy pro odborné kreslení… (1897); M. Formont: Benátská kněžna (b. d., 1915); F. Gerstäcker: Lovy na medvědy na Divokém západě (1916); B. Kern: Osudná výprava k severnímu pólu (b. d., 1916); F. W. Primer: V australských houštinách (b. d., 1916); E. Schöyen: Bílá otrokyně (1916); J. M. Francis: Postrach džungle (1917); F. Bronsart von Schellendorf: Z afrických stepí a pralesů (1917); F. R. Scott: Sibiřský pračlověk (1917) + Dobrodružství páně profesorova (1920, s B. Mládkem); Ch. L. Panknin: Průchod Venuše sluncem (1918); H. Caine: Věčné město (1920, pseud. F. Sadek); A. Theuriet: Kytice růží z Jericha (1920) + Divoška (1922) + Nebezpečná kráska (1922); P. Maël: V omylu lásky (1922); J. Rameau: Magdaleniny vlasy (b. d., 1922); E. Daudet: Paní vyslancová (1923); F. Stevenson: Výlety do říše včel (b. d., 1923, i upr.); J. Gorlic: Mučednice (1923) + Nevěsta z Titanicu (b. d., 1923) + Tichá trpitelka (1926); A. C. Doyle: V otravném proudu (1924); E. Mikkelsen: Eskymák Sachavachiak (b. d., 1924) + John Dale, „Admiral" (1926); K. Niemiricz: Sokyně (1925); U. Sinclair: Otroctví (1925) + Po katastrofě (1925) + Bitva (1925); A. N. Tolstoj: Kráska z Marsu (1925); G. Cliford: Král prérie (1926); F. H. Dominik: Východ proti Západu (1926); R. J. W. Haris: Čarovný sen (1926); P. N. Krasnov: U stupně božího trůnu. Amazonka pustiny (1927); H. Courths-Mahler: Čistá láska vítězí (b. d., 1927) + Bez tebe nelze mi žíti (b. d., 1928); L. Stein: Třetí manželství (b. d., 1927) + Kdo láskou netrpěl (b. d., 1928); F. Lehne: Zklamané srdce (1927) + Čí dítě jsem? (1929) + Na bludné cestě (1930); M. Corelli: Horská kráska (1928); M. Elzer: Vše pro lásku (b. d., 1928); O. Hanstein: Milá malá Limokoa (1928) + Rozmarná seňorita (1928) + Ostrov minulosti (1935); A. Marczyński: Otrokyně z Long Islandu (1929) + Prokletá loď (1929) + Černá země (1929) + Bílé stíny tajemného ostrova (1934) + Láska a msta havajské princezny (1934); E. Friesen: Teddy, tulák gentleman (1931); G. Leichner: Hrdinný Eskymák (1936); W. B. Movery: Dívka z boží milosti (1938). ▮

LITERATURA: K. Bílek in Kdo byl kdo v dějinách Sobotecka (1995).

mhs

Bohumil **Šafář**

* 15. 8. 1890 *Vysočany* (Praha-V.)
† 30. 3. 1945 *Terezín*

Překladatel z francouzštiny, němčiny a angličtiny, příležitostný básník, dramatik a prozaik, socialisticky a komunisticky orientovaný publicista.

1903 přestoupil do tercie reálky v Kladně, na níž 1909 maturoval. Poté studoval na pražské univerzitě filozofii a moderní filologii; studia nedokončil. 1912 a 1914 pobýval v Paříži. Od 1913 pracoval jako redaktor kladenského sociálnědemokratického listu Svoboda, 1916 přešel do prostějovského Hlasu lidu (do 1918). Po převratu byl zaměstnán v dalších sociálnědemokratických, posléze komunistických pe-

riodikách: Sociální demokrat (1919–21), Železniční zřízenec (1920), Sršatec (1920–21), Komunista (1921), Rudé právo (1921–30), Reflektor (1927–28). Od 1932 byl redaktorem v Čes. slovu a dalších listech vydávaných Melantrichem (v Moravském slovu 1935–36). Ve 30. letech spolupracoval s intelektuály z českožidovského hnutí. Za okupace byl internován a zemřel v koncentračním táboře v Terezíně.

V první polovině 10. let publikoval časopisecky poezii, především 1912 v Besedách Času několik lyrických vyznání spojených do cyklu apostrof duše. Oproštěná symbolika bolesti vyústila v křesťanském citovém naivismu stylizovaném jako náboženský prožitek dítěte. Záhy se zaměřil na překlady z francouzštiny (ve 30. letech příležitostně i z němčiny a angličtiny; H. R. Knickerbocker, B. Traven). Překládal především společenskokritickou prózu s velkoměstskou tematikou (Ch.-L. Philippe, H. Barbusse, A. France, R. Dorgèles, A. Daudet, H. Houssaye, F. Molnar, O. Mirbeau) a s náměty z dělnického hnutí (R. Tressal), ale i tvorbu romantiků (A. de Vigny, P. Mérimée). Jediným Š. původním dramatickým pokusem byla milostná historie rámovaná pražskými boji v červnu 1848 nazvaná *Rok 1848*; dva scénické výjevy odehrávající se těsně před Windischgrätzovým útokem a krátce po něm demonstrují se zřejmou agitační intencí střetnutí osobních zájmů a vypočítavosti s oddaností vlastenecké revoluční ideji, jež předčí i vášnivé citové vzplanutí. V rámci dlouholeté redaktorské činnosti psal Š. rovněž causerie a fejetony a věnoval se divadelní kritice a publicistice, v nichž prosazoval ideje související s jeho politickou orientací: nejprve sociálnědemokratickou a komunistickou (1921 spor s vedením železničních odborů, v knize *Marxistická levice* zaznamenal historii emancipace marxistické levice v českosl. sociální demokracii), později spíše socialistickou.

ŠIFRY: B. Š., bš, Ilf, ilf (obojí Čes. slovo), Ilf., ilf., ILF., (ilf), JLF., Š.–. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Ahoj; Besedy Času (1911–13; 1912 překl. H. Houssaye); Besedy lidu (1915, překl. A. Daudet); Čes. slovo (od 1932, i Večerní Čes. slovo); Čin (1929–32; 1930 překl. H. Barbusse, 1931 překl. H. R. Knickerbocker); Dělnický rodinný kalendář (1928); Eva; Hlas lidu (Prostějov 1916–18); Kalendář českožidovský (1931); Komunista (1921–22); Lit. noviny (1931), Mor. slovo (Brno 1935–36); Nár. osvobození (1930, 1932; 1932 překl. B. Traven, H. Barbusse); Plán (1929–30); Právo lidu (1912, 1914–15, 1920–25, i Večerník PL; 1912 překl. O. Mirbeau, 1914 překl. A. de Vigny, P. Mérimée); Reflektor (1927–29); Rudá zář (1925–26); Rudé právo (1920–31, i Večerník RP; 1921 a 1928 překl. H. Barbusse, 1923 překl. F. Molnar, 1931 překl. B. Traven); Sobota (1933, 1936); Sociální demokrat (1919–21); Sršatec (1920–21); Svět (1919); Svoboda (Kladno 1913–16); Telegraf (1933); Tvorba (1929–31); Železniční zřízenec (1920). ▮ KNIŽNĚ. *Drama:* Rok 1848 (b. d., 1926, prem. 1921). – *Překlady:* Ch.-L. Philippe: O kováři a nevěstce 1. Tatík koroptvička (1923, s překl. A. Macka); A. France: Historie našich dnů 2. Proutěná panna (1925); R. Dorgèles: Krčma u Krásné paní (1930); R. Tressal: Nepřátelé sebe samých (1931); J. M. Frank: Život jedné z nás (1932). – *Ostatní práce:* Marxistická levice 1 (1923). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Železniční zřízenec (1920), Sršatec (1920–21, do č. 36), Rudá zář (1925–26 do č. 18), Večerník Rudého práva (1925 od č. 18), Reflektor (1927–29, s J. Seifertem, poté s F. Píškem; 1927 příl. 1. Máj 1927, po konfiskaci 2., opr. vyd.), Mor. slovo (červen 1935 – duben 1936); *kalendář:* Dělnický rodinný kalendář na rok 1928 (b. d., 1927). ▮

LITERATURA: ● ref. Rok 1848: H. (J. Hora), Večerník RP 15. 3. 1921; O, PL 1. 7. 1921 ●; F. L. (Lukáš): ref. překl. R. Dorgèles, Čin 2, 1930/31, s. 833; vbk. (V. Běhounek): ref. překl. R. Tressal, Dělnická osvěta 1931, s. 274; ● ref. překl. J. M. Frank: A. C. Nor, Rozhledy 1932, s. 55; M. M. (Majerová), Čin 5, 1933/34, s. 285 ●.

mhs

Karel **Šafář**

* 28. 1. 1889 *České Budějovice*
† 3. 6. 1970 *České Budějovice*

Překladatel především francouzské, též italské literatury, autor objevných překladů z turečtiny a arabštiny; člen skupiny překladatelů Jihočeská Theléma, soustředěné na převod díla F. Rabelaise.

Křtěn Karel Jan. – Syn truhláře, matka byla praneteř obrozenského básníka J. V. Kamarýta. Již od 11 let si Š. musel přivydělávat kondicemi (otec mu zemřel 1894). Absolvoval českobudějovické gymnázium (mat. 1908). Pro nedostatek finančních prostředků nemohl studovat na orientálním oddělení Konzulární akademie ve Vídni, vystudoval romanistiku, germanistiku a orientalistiku (především arabštinu, perštinu a turečtinu) na pražské univerzitě (byl zde ovlivněn zejména P. M. Haškovcem a R. Dvořákem); prostředky ke studiu získával i překlady a už jako student se aktivně

účastnil práce Jihočeské Thelémy. Po ukončení studií (1912 němčina a francouzština, 1913 orientalistika) působil od 1914 až do odchodu do penze na konci 40. let jako učitel němčiny a francouzštiny na dívčím gymnáziu v Čes. Budějovicích, s výjimkou studijního pobytu v Orientálním ústavu v Římě (1920), škol. roku 1921/22, kdy učil na reálce v Lipníku n. Bečvou a dočasného penzionování za protektorátu (1943–45). Po 1. světové válce působil též jako tlumočník italské kontrolní komise a delimitační komise (1918–19) a zasloužil se o navázání kulturních styků mezi Československem a Itálií (oceněn Kavalírským řádem Italské koruny). 1928 se oženil. V 60. letech učil arabštinu a italštinu na jazykové škole v Čes. Budějovicích a v 2. polovině 60. let se zde stal oficiálním překladatelem z italštiny u krajského soudu. Hodně cestoval, navštívil arabské země a častěji pobýval v Itálii. Podílel se na organizaci kulturní a osvětové činnosti v Čes. Budějovicích, např. v odbočce Alliance Française, v sekci Istituto di Cultura Italiana, spoluzaložil odbočku vydavatelství Družstevní práce (1945–48 byl jejím předsedou). Pro nakladatelství Družstevní práce psal od 30. let lektorské posudky, zejména na italské knihy, byl členem Kruhu překladatelů (od 1951). Udržoval přátelské styky s řadou spisovatelů (P. Bezručem, J. Haškem, J. S. Macharem, A. Skoumalem, L. Stehlíkem, Z. Šmídem aj.) i výtvarníků (např. K. Štěch, A. Träger). Ke konci života byl nemocen, poslední půlrok strávil v sanatoriu v Hrudkově (Vyšší Brod u Čes. Krumlova).

Takřka celý život Š. věnoval překládání díla F. Rabelaise: již za vysokoškolských studií se stal jedním ze zakládajících členů kroužku Jihočeská Theléma, seskupeného kolem P. M. Haškovce a soustředěného na přetlumočení románu Gargantua a Pantagruel. Práci předcházela všestranná příprava (analýza díla, studium pramenů a interpretací, porovnání s převody do jiných evropských jazyků). Š. vedl konečnou redakci celého překladu a spolu s J. Rejlkem dílo opatřil podrobnými poznámkami a vysvětlivkami; později spolu s ním a s J. Kopalem též několikrát práci revidoval. Z francouzštiny Š. přeložil i řadu dalších děl (popř. ukázek z nich) od středověku po moderní literaturu. Pro Vilímkovu řadu 1000 nejkrásnějších novel tlumočil D. Diderota, F. R. de Chateaubrianda, J. J. Rousseaua, G. Sandovou, Voltaira aj.; později vydal překlad Bédierovy adaptace Tristana a Isoldy, který připravoval již za vysokoškolských studií, Heptameron královny Navarrské, Smrt vlka od A. de Vigny aj. Svoji erudici uplatnil v pečlivých překladech ukázek z Příběhů tisíce a jedné noci (Povídka o králi..., Sindibád, Příběh o jinochu a smutných starcích) a hlavně v Šprýmech hodži Nasr-ed-dína efendiho, které přeložil přímo z turečtiny a tureckých dialektů (toto dílo zevrubně prostudoval ke své nerealizované doktorské práci). – V pozůstalosti se nachází rukopis překladu Života Mohamedova od É. Dermenghema a knihy B. Masciho Ve službách lidského života; rukopis překladu Vauvenarguesových Réflexions et maximes se ztratil.

PSEUDONYMY: Emil Ivin, Jihočeská Theléma (kolektivní pseud. překladatelů Rabelaisova románu Gargantua a Pantagruel), J. K. Anilam (Nové cíle). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Dialog (1960–61; 1960 Habent sua fata libelli); Nové cíle (Čes. Budějovice 1907, překl. M. Maeterlincka, pseud. J. K. Anilam); Panoráma (1932, K překladu šprýmů Nasr-ed-dína efendiho); Sborník prací věnovaný památce prof. dr. P. M. Haškovce (Brno 1936); po 1. světové válce přispíval též do severoitalských novin. ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře:* Poznámky a vysvětlivky k Rabelaisově knize Život Gargantuův a Pantagruelův (1931, s J. Rejlkem). – *Překlady:* M. M. de La Fayette: Kněžna de Clèves (1910, pseud. Emil Ivin; upr. vyd. 1959, pod vl. jm.); M. Maeterlinck: Pohřbený chrám (1911); Marguerite D'Angoulême: Novela sedmdesátá (b. d., 1911, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 14) + Heptameron novel převznešené a přeslavné princezny Marguerite d'Angoulème, královny Navarrské (1932); Povídka o králi, jeho synu, vezíru a otrokyni (b. d., 1911, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 28); F. R. de Chateaubriand: Epizoda o Velledě (b. d., 1912, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 29); C. Lemonnier: Ve svěžím srdci lesa (1912); F. Rabelais: Hrůzyplný život velkého Gargantuy, otce Pantagruelova, složený kdysi panem Alcofribasem, filozofem kvintesence (1912, s jinými, kolekt. pseud. Jihočeská Theléma) + Život Gargantuův a Pantagruelův (1931, s jinými, kolekt. pseud. Jihočeská Theléma, úplný překlad; t. r. vyd. ukázka jako novoročenka s tit. Několik kapitol ze života Gargantuova a Pantagruelova; 1953 vyd. s tit. Gargantua a Pantagruel, zrevid. s J. Kopalem a J. Rejlkem; revid. vyd. 1962 a 1968); D. Diderot: Příběh paní De La Pommeraye a markýza des Arcis (b. d., 1913, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 52); J. J. Rousseau: Dumy samotářského chodce (1913); G. Sand: Markýza (b. d., 1913, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 57); E. About: Pozemky na prodej (b. d., 1914, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 93); L. Pergaud: Tragická příhoda lišákova (b. d., 1914, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 94);

Sindibád (b. d., 1914); Voltaire: Bílý býk (b. d., 1916, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 100); P. A. F. Ch. de Laclos: Nebezpečné poměry (1914); E. Renan: Vzpomínky z dětství a jinošství (1925); J. Bédier: Román o Tristanovi a Isoldě (1929); Šprýmy hodži Nasr-ed-dína efendiho (1932); Příběh o jinochu a smutných starcích (b. d., 1939); R. Bacchelli: Mlýn na Pádu 3. Starý a věčně nový (1943); A. de Vigny: Smrt vlka (1945); – posmrtně: Ch. L. de Montesquieu: Pravdivá historie (1983). ∎

BIBLIOGRAFIE: J. Mikuškovičová: K. Š. (Krajská knihovna v Čes. Budějovicích 1976). ∎ LITERATURA: J. Makovcová: K. Š. (1889–1910). Soupis osobního fondu (LA PNP 1995). ∎ ● ref. překl. F. Rabelais: Hrůzyplný život…: A. M. (Macek), Akademie 16, 1911/12, s. 311; Ant. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 506; an. (F. X. Šalda), Novina 5, 1911/12, s. 414 → KP 9 (1954); Plan., Studentská revue 5, 1911/12, s. 244 ●; ● ref. překl. Sindibád: J. Ledr, Úhor 1914, s. 146; an., Zvon 15, 1914/15, s. 71; K. V. (Velemínský), Naše doba 22, 1914/15, s. 260; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 32, 1914/15, s. 22 ●; -š- (F. S. Procházka): ref. překl. J. Bédier, Zvon 30, 1929/30, s. 350; J. Rejlek: Jak jsme překládali Rabelaise, Panoráma 8, 1930/31, s. 148; B. V. (Václavek): ref. Poznámky a vysvětlivky…, Index 1931, s. 109; ● ref. překl. F. Rabelais: Život Gargantuův a Pantagruelův: an., Telegraf 28. 3. 1931; P. Eisner, Prager Presse 14. 8. 1932, příl.; M. H. (Haller), Linie 1, 1931/32, s. 1 ●; ● ref. překl. Šprýmy hodži Nasr-ed-dína efendiho: M. H. (Haller), Linie 2, 1932/33, s. 9; N. A. Mardirossian, Panoráma 10, 1932/33, č. 1; J. Mahen, tamtéž, č. 7 ●; Dr. B. L. (Lifka): ref. překl. A. de Vigny, Marginálie 1946, s. 36; ● k sedmdesátinám: B. Milčan (Mühlstein), LitN 1959, č. 4; K. Nedobitý, Českobudějovický kulturní kalendář 1959, únor; M. Haller, Dialog 1960, s. 81 ●; J. Kopal in F. Rabelais: Gargantua a Pantagruel (1962); A. Jakeš: Poklady Orientu, Jihočes. pravda 22. 4. 1967; ● k osmdesátinám: J. Jelínek, Svoboda 25. 1. 1969; J. Seifert, Jihočes. pravda 28. 1. 1969; L. Stehlík, tamtéž; an., Svob. slovo (venkov) 29. 1. 1969 ●; ● nekrology: A. Jakeš, Jihočes. pravda 9. 6. 1970; V. Braun, Výběr z prací členů Historického kroužku při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1970, s. 1 ●; K. Nedobitý: Výročí překladatele, Jihočes. pravda 1. 2. 1974; V. Braun in Ediční činnost členů Družstevní práce v Českých Budějovicích 1938–1948 (1982); Z. Mráz: Sto let od narození K. Š., Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1989, s. 34 + (šifra zm) Z galerie jihočeských spisovatelů, Deník Jihočes. pravda 20. 8. 1991; D. Blümlová: Ze zákulisí překladu Rabelaisova románu Gargantua a Pantagruel… (s citací Š. dopisu z 1930), Jihočeský sb. historický 1993, s. 177; J. Makovcová: Jihočeský Theléman K. Š. (1889–1970), Jihočeský sb. historický 1995, s. 131 (s citacemi z Š. koresp.); J. Bečka: Žáci Rudolfa Dvořáka, Nový Orient 1995, s. 77; D. Blümlová in Sto tváří z jihočeské kulturní historie (2000, s. 271).

ik

Pavel Josef **Šafařík**

* 13. 5. 1795 *Kobeliarovo* u Rožňavy (Slovensko)
† 26. 6. 1861 *Praha*

Slavista evropského významu, zastánce ideje slovanské a československé jednoty; svým dílem, které bylo ovlivněno dobovým romanticky nacionalistickým postojem, poukázal na starobylost Slovanstva a jeho podíl na vývoji evropské kultury. Básník spojující klasicistní veršový ideál s romantickou subjektivitou a vlastenectvím, překladatel básní, literární teoretik uvažující o ideálním prozodickém systému (časomíra), který by povznesl českou a ostatní slovanskou poezii k evropské básnické úrovni, sběratel lidových písní, badatel v oboru dějin české literatury, obhájce Rukopisů a vydavatel starých českých i slovanských literárních památek.

Š. příjmení bylo psáno ve třech základních formách: pomaďarštěné Safáry (užíval ji Š. otec a Š. sám v mládí), resp. Šafary, Schaffary, slovenské Šafárik (Schaffarik, Schafarik) a české Šafařík (Ssafarzik, Szafarzik). Křestní jméno slovensky psáno Pavol Jozef, sám se ojediněle (Prvotiny pěkných umění) podepsal Jozef Jarmil. – Poslední z pěti dětí učitele, později protestantského kazatele v Kobeliarově; po smrti Š. matky (1812) se otec znovu oženil. Základy vzdělání získal Š. doma, 1805–08 studoval na nižším gymnáziu v Rožňavě, 1808–10 na vyšším gymnáziu v Dobšiné (výborný prospěch mu umožnil ukončit studium o rok dříve) a 1810–14 na evangelickém lyceu v Kežmaroku (klasická filologie, základy práv a přírodních věd); významný vliv na něho měl profesor literatur J. Genersich, stoupenec filozofie J. G. Herdera. Studium, četba (zvláště antická a současná německá a česká literatura, Jungmannovo pojednání O jazyku českém) a přátelské kontakty se slovenskými a slovanskými studenty (počátek přátelství s J. Benediktim) přispěly k formování Š. národního a slovanského uvědomění a vedly ho i k samostatné básnické tvorbě. 1814–15 působil jako vychovatel v Kežmaroku, 1815 odešel na univerzitu do Jeny (cestou se seznámil s J. Palkovičem, J. N. N. Hromádkem a J. Dobrovským), aby se připravoval na dráhu protestantského duchovního (přednášky stoupence protestantského racionalismu J. Ph. Gablera, filozofů J. F. Friese a L. Okena, historika H. Ludena, literárního historika H. C. A. Eichstädta aj.; četba J. G. Herdera, J. G. Fichta, G. E. Lessinga). Pod vlivem probíhajícího národněobrozenského pro-

cesu v Německu se zamýšlel nad postavením slovanských národů a snažil se přispívat českému a slovenskému národnímu hnutí. Udržoval kontakty s buditeli, přispíval do vídeňských Prvotin pěkných umění a Palkovičova Týdeníku básněmi, překlady a odbornými pracemi o literatuře, zabýval se prozodickou problematikou české poezie (korespondence s F. Palackým) a inicioval sběr slovenských lidových písní v Uhrách (1818 přeložil pro J. W. Goetha několik slovanských písní do němčiny). Po ukončení studia odešel 1817 do Bratislavy (cestou navštívil v Lipsku klasického filologa J. G. Hermanna, s nímž konzultoval vhodnost časomíry pro slovanské jazyky, a sblížil se s J. Jungmannem a jeho stoupenci v Praze) a dva roky tu působil jako domácí vychovatel v rodině oravského župana L. Kubínyiho (přátelství a spolupráce s F. Palackým a J. Benediktim). Na podzim 1819 přijal z existenčních důvodů místo ředitele a profesora na pravoslavném gymnáziu v srbském Novém Sadě (zahajovací projev *Novi Graeci non uniti ritus gymnasii neoplantensis auspicia feliciter capta,* tj. K šťastnému zahájení školního roku na gymnáziu řecké pravoslavné obce v Novém Sadu, představuje Š. pedagogické názory); na funkci ředitele musil 1825 z konfesijních důvodů rezignovat. 1822 se oženil s J. Ambrózyovou; z 11 narozených dětí se jen 4 dožily dospělého věku; syn Vojtěch Š. (1831–1902, významný chemik) se po smrti Š. zasloužil o vydání jeho díla, dcera Božena se 1853 provdala za literárního historika a politika J. Jirečka; synovec Jan (Janko) Š. (1814–1876), lékař a historik, působil jako kustod knihovny Nár. muzea v Bělehradu. V Novém Sadu se Š. začal orientovat na slavistiku: shromažďoval materiál na velkou syntetickou práci o Slovanech a kontaktoval se se zahraničními učenci (B. Kopitar, P. I. Köppen) i předními osobnostmi srbské a chorvatské kultury (M. Čop, Lj. Gaj, V. S. Karadžić, Dj. Magarašević, T. Mikloušić, L. Mušický, M. Vidaković aj.). Zajímal se o dějiny a kulturu jižních Slovanů (sbíral literární památky v pravoslavných klášterech) a podporoval současné srbské národněosvobozenecké hnutí (Karadžićovy jazykové reformy, vydávání časopisu Letopis Matice srpske). Styky navázal i se slovenskou menšinou v Bašce. Zároveň pokračoval ve spolupráci se slovenskými a českými vlastenci (do ČČM zasílal na popud Palackého informace o jihoslovanském kulturním dění, básnické překlady a studie z připravované knihy o metrice). V prvních letech podporoval snahy o národní emancipaci Slováků (v Geschichte der slawischen Sprache… vyčlenil slovenský národ jako samostatnou slovanskou větev, s J. Kollárem a J. Benediktim chystal vydání sbírky slovenských lidových písní, uvažoval o založení spolku slovenské vlastenecké inteligence a slovenského časopisu), později však od tohoto programu pro obavy z narušení slovanské jednoty ustoupil a do konce života byl zastáncem jazykové i literární jednoty Čechů a Slováků; názor o společném spisovném jazyce (češtině obohacené o slovenské prvky) obhajoval už 1823 v předmluvě k Písním světským lidu slovenského v Uhřích (s J. Kollárem) a zvláště 1846 ve sborníku Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky. 1830 byl pro svou uznávanou odbornou i národně buditelskou činnost jmenován čestným členem Společnosti Vlastenského muzea. Pro pocit izolace od vědeckého světa a národního společenství několikrát uvažoval o změně místa a 1833 se rozhodl přijmout nabídku českých vlastenců, aby přešel do Prahy a věnoval se slavistice s podmínkou, že svá díla bude psát česky (s pětiletou finanční podporou nejmenovaných českých mecenášů). Kromě vlastní slavistické a později bohemistické práce se po příchodu zapojil i do soudobých aktivit české vědy: pomáhal s redakčními úpravami Jungmannova slovníku, věnoval se pravopisným otázkám (v článku *Slovo o českém pravopise* navrhl tzv. skladný pravopis), stal se členem muzejního výboru (1853 se funkce pro policejní perzekuci vzdal), organizoval ediční řadu Malá encyklopedie nauk (1843–53, 11. sv.), přispíval do Riegrova Slovníku naučného atd. Finanční důvody ho přiměly k dalším pracovním úvazkům: působil jako úřední překladatel, redigoval osvětový a zábavný týdeník Světozor a Časopis Čes. muzeum, 1837–47 vykonával funkci cenzora české literatury (místa se vzdal po úředním napomenutí za shovívavost vůči Havlíčkovým Pražským novinám a Čes. včele). 1836 odmítl nabídku profesury slavistiky v Moskvě a 1841 v Berlíně a Vratislavi (vypracoval návrh na organizaci vyučování slovanským jazykům na pruských univerzitách) a stal se mimořádným kustodem univerzitní knihovny v Praze (1848 jmenován jejím ředitelem a ve funkci setrval do penzionování 1860; 1852

byl povolán do Vídně k modernizaci císařské dvorní knihovny). Podílel se na snahách o zřízení katedry slavistiky na pražské univerzitě (1846 vypracoval k tomuto záměru memorandum). 1848 byl zde ustanoven mimořádným profesorem slavistiky, ale místa se vzdal ve prospěch F. L. Čelakovského a později M. Hattaly. Během událostí 1848 byl zvolen do říšského sněmu, zastával austroslavistické stanovisko. Stal se členem guberniální komise pro přípravu reforem a voleb do zemského sněmu, byl jmenován členem Nár. výboru, zvolen starostou spolku Slovanská Lípa a aktivně se podílel na přípravách, zahájení i průběhu Slovanského sjezdu. Ještě 1848 odešel na vyzvání rakouské vlády do Vídně do nově vytvořené komise pro reformu školství, pro niž sestavil návrh na zrovnoprávnění vyučovacích jazyků (čes. překlad s tit. *Myšlenky o provedení stejného práva českého i německého jazyka na školách českých,* v ČČM 1848), zdůrazňující význam výuky v mateřském jazyce z hlediska politických zájmů celé říše a podávající konkrétní návody na řešení jazykové otázky na českých školách všech stupňů. Osobně se podílel také na kodifikaci českého odborného názvosloví: 1849 předsedal ve Vídni komisi pro slovanskou právní terminologii a 1851 vedl komisi pro vědeckou terminologii středoškolských učebnic, z jejichž práce vzešly 1850 a 1853 příslušné oborové slovníky. V 50. letech po návratu do Prahy k jeho badatelským zájmům přibylo studium staroslověnštiny a nejstaršího slovanského písma. Vyčerpávající duševní činnost spolu s podlomeným zdravím (v Srbsku prodělal žloutenku a zřejmě i malárii, v Praze tyfus a revmatickou horečku) vedly přes opakované léčby a pobyty v Karlových Varech a Mariánských Lázních k nervovému onemocnění (deprese, úzkosti), které vyvrcholilo 1860 pokusem o sebevraždu. Pohřben byl na evangelickém hřbitově v Karlíně, po jeho zrušení byly ostatky přeneseny na Olšanské hřbitovy. – Š. vědecká činnost byla oceňována doma i v cizině: byl členem KČSN (od 1838, 1846 direktor) a řady zahraničních vědeckých institucí a učených společností (Krakov, Varšava, Petrohrad, Berlín, Vídeň aj.), 1850 mu byl udělen řád Františka Josefa.

Hlavním oborem Š. působení byla slavistika. Inspirován Herderovými myšlenkami orientoval své bádání k poznání nejstarších dějin, kultury a jazyků Slovanů. Jeho obsáhlé syntetizující práce i studie věnované jednotlivým větvím Slovanů, byť pozdějšími archeologickými výzkumy v mnohém ohledu překonané, měly ve své době zásadní význam pro přehodnocení úlohy Slovanstva v evropském kontextu i pro národní sebeuvědomění slovanských národů. V domácích i četných zahraničních periodikách publikoval drobné články, recenze a zprávy k problematice slovanské archeologie, etnografie a filologie. Ve své první velké slavistické práci *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (Dějiny slovanského jazyka a literatury všech nářečí) shromáždil dosavadní rozptýlené poznatky o jazyce a kultuře jednotlivých slovanských národů a zároveň upozornil na Slovanstvo jako celek. Dílo polského historika W. Surowieckého Śledzenie początku narodów słowiańskich ho inspirovalo k práci *Über die Abkunft der Slawen…* (O původu Slovanů), poukazující na podíl Slovanů při vytváření evropské kultury. Vrcholným syntetickým dílem o Slovanech jsou obsáhlé *Slovanské starožitnosti* (přeloženy do polštiny, ruštiny, němčiny a ve výtazích do dalších jazyků), v nichž Š. shromáždil důkazy o starobylosti Slovanů, pojednal o slovanské pravlasti a kolonizaci Evropy a vystoupil proti teorii o asijském původu Slovanů i proti podceňování jejich významu. Druhý oddíl díla, který měl být věnován slovanské kultuře, tiskem nevyšel. Současnému stavu Slovanstva s vymezením jeho sídel a řadou statistických údajů věnoval práci *Slovanský národopis* a mapu *Slovanský zeměvid.* Zabýval se též problémem nejstaršího slovanského písma. Původní názor o časové prioritě cyrilice a o makedonském původu hlaholice, který obhajoval ve studiích *Pohled na prvověk hlaholského písemnictví* a *Rozbor staroslovanského překladu Písma sv. recenzí cyril. a hlahol.* (ČČM 1852) i edicích nejstarších slovanských písemných památek (Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův, Památky hlaholského písemnictví, Glagolitische Fragmente – tzv. pražské hlaholské zlomky, objevené K. A. K. Höflerem a Š. zařazené do 10. století na českomoravské území; posmrtně v ČČM 1862 staros. Prolog o sv. Ludmile a Život sv. Ivana), přehodnotil ve svém posledním díle *Über den Ursprung und die Heimat des Glagolitismus* (O původu a vlasti hlaholice), v němž prohlásil hlaholici za nejstarší typ slovanského písma a přiklonil se ke Kopitarově panonské teorii

jejího původu. V časopiseckých přehledech a recenzích informoval o kulturních památkách i současném kulturním dění u Jižních Slovanů (*Přehled nejnovější literatury ilyrských Slovanův,* ČČM 1833). Nejvýznamnějším dílem jihoslovanské problematiky se staly *Serbische Lesekörner oder Historisch-kritische Beleuchtung der serbischen Mundart* (Srbské klasobraní neboli Objasnění srbského nářečí), v nichž řešil otázku poměru srbštiny k církevní slovanštině, podal důkazy o její starobylosti a sepsal základy srbské historické mluvnice (práce podpořila Karadžićovy jazykové reformy). Syntetické dílo, představující rozsáhlý utříděný materiál o jihoslovanské literatuře, *Geschichte der südslawischen Literatur* (Dějiny jihoslovanské literatury) vyšlo posmrtně péčí J. Jirečka a je dodnes cennou slavistickou příručkou. – Českou literaturu ovlivnil Š. jako básník, překladatel, versolog, sběratel, literární historik a editor. V mládí psal verše (prvotinou je latinská óda v alkajské strofě, oslavující vicežupana Mariassyho jako hrdinu napoleonských válek a příznivce múz). V Š. básnické tvorbě se odrazilo studium a četba antických i novodobých autorů (G. A. Bürger, J. G. Fichte, F. G. Klopstock, F. Matthisson, J. Milton, M. Z. Polák, F. Schiller aj.). Výběr z básní, které vznikaly za Š. studentských let, vyšel 1814 pod titulem *Tatranská Múza s lýrou slovanskou* a obsahoval jak původní, tak přeloženou poezii (G. A. Bürger. F. Schiller). Ve sbírce se projevil vliv soudobého prolínání klasicistního veršového ideálu (antické vzory, tíhnutí k monumentalitě a abstraktnosti, částečně anakreontika) a nově nastupujícího romantismu (subjektivnost, baladičnost, vztah k lidové poezii); v milostných verších, v apoteóze slovenské přírody a historických tradic (zbojnická tematika), ve filozofických reflexích o životě, smrti, pomíjivosti a o smyslu poezie se projevil i Š. osobní prožitek a světonázor. Po stránce formální vyniká sbírka vyspělou veršovou technikou (přízvučný hexametr, trochej, daktyl i jamb), zálibou v experimentování i bohatým básnickým jazykem (vliv J. Jungmanna a M. Z. Poláka). Básně (balady, ódy, sonety a triolety) Š. psal až do odchodu do Nového Sadu (17 jich zaslal z Jeny do časopisu Prvotiny pěkných umění) a pokoušel se veršovat i časoměrně (ukázky v Počátcích českého básnictví). Věnoval se též básnickým překladům: přeložil Aristofanova Oblaka (jambický verš originálu nahrazen přízvučným trochejem; v ČČM část překladu pod tit. Zlomky z Oblaků Aristofanesových, komedie řecké provozované v Athénám r. 423 před n. K. a studie *O Aristofanesovi a jeho Oblacích*), Schillerovo drama Marie Stuartka (nerýmovaný jamb originálu nahrazen trochejským katalektickým trimetrem; dokončeno 1820, tiskem pro cenzurní zdržení a s mnoha Jungmannovými zásahy až 1831), Theokritovy selanky a další básně (F. Bouterwek, F. Schiller aj.). Vlastní básnická tvorba a sblížení s národněobrozenským programem J. Jungmanna přivedly Š. k úvahám o ideálním prozodickém systému pro češtinu, jenž by českou poezii povznesl na vyšší estetickou úroveň. Teoretickými otázkami verše se zabýval již v Jeně; opíral se o estetické práce Bouterwekovy, Clodiusovy a Pölitzovy a o teoretické práce z oblasti prozódie J. A. Apela (Metrik, 1814) a J. G. Hermanna (Handbuch der Metrik, 1799; Elementa doctrinae metricae, 1816). Konečně se přiklonil k časomíře, kterou na počátku 19. století prosazoval už J. Jungmann, V. Stach aj. a na Slovensku A. Bernolák a která měla oporu i v české kulturní tradici (J. A. Komenský, V. J. Rosa, V. Benedikt z Nudožer, P. Doležal aj.); silným vzorem mu byla i antická a klasicistní poezie. 1818 anonymně vydali s F. Palackým spis na obranu časomíry *Počátkové českého básnictví, obzvláště prozódie,* v němž formou dopisů pojednali o základních problémech české poezie (Š. byl autorem 3., 4., 6. dopisu, zřejmě napsal i předmluvu, která je podepsána Blahoslav). Práce vycházela z kritiky nízké umělecké úrovně soudobého českého básnictví, zaviněné podle mínění autorů Dobrovského přízvučným prozodickým systémem. Navrhovaný časoměrný princip měl být zárukou estetických kvalit (hudebnost, harmoničnost, libozvučnost), formální pestrosti i větší diferenciace uvnitř národní poezie; teoretickou část knížky doplňovaly ukázky časoměrných básní. Z původně zamýšlené velké vědecké práce o metrice uskutečnil pouze studie v časopise Krok *Výtah z řeči při začetí čtení metrických v**e l. 1819* a *O hexametru.* Časomíra jako prozodický systém nejlépe odpovídající duchu slovanských jazyků se měla podle Š. stát také základem jednotné slovanské prozódie (*Ohledy metrického veršování ilyrských Slovenů,* a příslužné pasáže v Geschichte der südslawischen Literatur, formulované 1826). V pozdějších letech Š. své ná-

zory diferencoval a uznal důvody pro existenci přízvučné prozódie. Š. patřil k prvním iniciátorům sběru lidových písní u nás. Sám je začal sbírat už během svého studia na Slovensku a svůj zájem teoreticky prohloubil v Jeně seznámením s německými (bratři Grimmové) a slovanskými sbírkami (V. S. Karadžić, I. Prač); 1817 uveřejnil v Prvotinách pěkných umění výzvu ke sběru s ukázkou 13 slovenských písní. S J. Kollárem a J. Benediktim vydali 1823 sbírku Písně světské lidu slovenského v Uhřích, na níž se Š. podílel sběrem materiálu, redakčně (výběrem písní jazykově blízkých češtině) a zřejmě i spoluprací na předmluvě; do 2. dílu sbírky (1827, ed. J. Kollár) už zřejmě nepřispěl, snad i z obavy, aby vydání slovenských písní nepůsobilo rušivě na „československou" jednotu. První Š. literárněhistorickou prací bylo 1817 srovnání tří českých biblí pro Palkovičův Týdeník. 1823 napsal souhrnnou stať o historii české literatury *Czechische oder böhmische Sprache und Literatur in Böhmen und Ungarn* pro lipskou encyklopedii věd a umění (tiskem 1829). V periodizaci navázal na J. Dobrovského, ale připojil další oddíl o literatuře z 1782–1822 a nejstarší dobu českého písemnictví spojil s RKZ. Od Dobrovského se odlišil také romanticky nacionalistickým pojetím dějin literatury jako obrany hlavně proti německému vlivu. (Celé dějiny české literatury v kontextu literatur slovanských pojednal podrobně v Geschichte der slawischen Sprache… a ve Slovanském národopisu.) Staré české literatuře se podrobněji, v materiálově podložených pracích i edicích věnoval od 40. let. S F. Palackým vydal 1840 komentovanou edici Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache (Nejstarší památky českého jazyka), v níž podrobil detailnímu jazykovému a paleografickému rozboru text Rukopisu zelenohorského ve snaze obhájit jeho pravost; k německému překladu RKZ Gedichte aus Böhmens Vorzeit napsal úvodní studii. Na půdě KČSN přednášel na začátku 40. let o památkách staročeského písemnictví (tiskem vyšlo ve sb. Rozbor staročeské literatury: *O nejstarších rukopisech českého žaltáře, Evangelium sv. Matouše s výkladem ze 14. století, Život Pána Ježíše Krista*). Zajímal se o působení jednoty bratrské a shromažďoval materiál k větší práci; posmrtně byly vydány v ČČM studie o P. Chelčickém a edice dvou děl J. Blahoslava (1861, 1862). 1845 byl pověřen Maticí českou, aby s F. Palackým, J. Jungmannem a V. Hankou připravil Výbor staročeské literatury, k němuž připojil první podrobnou a systematickou studii o české historické mluvnici, založenou na RKZ (teprve krátce před smrtí dospěl k pochybnostem o jeho pravosti, a tím k vědomí, že velká část vlastního díla je znehodnocena); v ČČM tiskl kratší literární památky pod titulem Klasobraní na poli staročeské literatury (mj. zlomek legendy o 12 apoštolích, zlomek Alexandreidy, Legenda o sv. Dorotě, Pláč sv. Marie, písně Hvězda mořská a Mistr Lepič, zlomek legendy o Panně Marii, Naučení způsobův přístolních; posmrtně 1862 Na umučení Páně, O kopí Páně). Ve funkci cenzora tu sledoval i soudobou českou literaturu (*Přehled literatury české na rok 1841*).

ŠIFRY: -a-a- (Krok 1821), f (Riegrův Slovník naučný), P. J. S., P. J. Š., P. J. Šaf., P. Šaf., S. (Prvotiny pěkných umění), Š., Šf (Riegrův Slovník naučný), Šs. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Abhandlungen KBGW (1842–45; 1842 O nejstarších rukopisech českého žaltáře, 1845 Život Pána Ježíše Krista, Evangelium sv. Matouše s výkladem, vše i sep.); Allgemeine Encyklopädie der Wissenschaften und Künste 20 (Lipsko 1829, ed. J. S. Ersch, J. G. Gruber; Czechische oder böhmische Sprache und Literatur in Böhmen und Ungarn); Bohemia (1842, Daguerrotypie in Böhmen), J. Bowring: Cheskian Anthology (Londýn 1832); ČČM (1830–54; mj. 1830 O Aristofanesovi a jeho Oblacích; 1831 překl. Zlomky z Oblaků Aristofanesových…; 1833 Přehled nejnovější literatury ilyrských Slovenův; 1842 Přehled literatury české na rok 1841; 1843 Slovo o českém pravopise; 1847–48 Klasobraní na poli staročeské literatury; 1848 Myšlenky o provedení stejného práva českého i německého jazyka na školách českých, Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku, i sep.; 1852 Pohled na prvověk hlaholského písemnictví, i sep., Rozbor staroslovanského překladu Písma sv. recenzí cyril. a hlahol.); F. L. Čelakovský: Česká čítací kniha pro nižší třídy gymnaziální 2 (1852, Výklad o kažení českého jazyka za novějších časů) + Čtení o srovnávací mluvnici slovanské na univerzitě pražské (1853); ant. České historické zpěvy – Böhmische historische Gesänge (1826, ed. V. Hanka); Čes. včela (1836–43); Československý vlastenský deník (1848); J. Češka: Základové moudrosti a opatrnosti čili Pravidla vezdejšího života (1844, ed. F. S. Bezděka); Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, pokr. Danica ilyrska (Záhřeb 1835, 1838); Dennica – Jutrzenka (Varšava 1842); sb. Gedichte aus Böhmens Vorzeit (1845); A. Hansgirg: Katalog českých knih od l. 1774 až do konce r. 1839 (1840); sb. Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky (1846); Izvěs-

tija imperatorskoj akademii nauk (Petrohrad 1852); Jahrbücher der Literatur (Vídeň 1828–31); J. Jungmann: Slovesnost (1820; znovu 1845, 1846); sb. Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Österreichs (Vídeň 1850); Krasořečník aneb Sbírka básní k deklamací (1823, ed. S. K. Macháček); Krok (1821–33; 1821 překl. Theokritos, Výtah z řeči při začetí čtení metrických v**e l. 1819, 1822 O hexametru, 1833 Ohledy metrického veršování ilyrských Slovanů); A. Kucharski: Monumenta juris Slovenici (Varšava 1838); Květy (1835–38, 1848 část řeči na Slovanském sjezdu); Kwartałnik naukowy (Krakov 1835); Letopis Matice srpske (Budín 1825–33); Lípa slovanská (1848); Lumír (1851–52); Materialy dlja istorii prosvěščenija v Rossii. Bibliografičeskije listy (Petrohrad 1825–26); Moskvitjanin (1843); J. Müller: Albanien, Rumelien und die österreichisch-montenegrinische Grenze etc. nach eigenen Beobachtungen (1844); Německo-český slovník vědeckého názvosloví pro gymnázia a reální školy (1853); Ost und West (1837–39); Prager Zeitung (1855); Pražské noviny (1855–57); Prvotiny pěkných umění (Vídeň 1815–17); sb. Rozbor staročeské literatury… (1842–45; 1842 O nejstarších rukopisech českého žaltáře, 1845 Život Pána Ježíše Krista, Evangelium sv. Matouše s výkladem, vyňato z Abhandlungen KBGW); Rozličnosti Pražských novin (1827); Slavische Jahrbücher (Berlín 1846, Namen und Lage der Stadt Vineta, auch Jumin, Julin, Jomaburg, i sep.); Slovník naučný (red. F. L. Rieger); Světozor (1834–35); V. V. Tomek: Všeobecný dějepis (1842); Týdeník (Bratislava 1816–17); Vídenský deník (1850); Vremenik (Moskva, 50. léta); sb. Výbor staročeské literatury 1 (1845, Počátkové staročeské mluvnice, i sep.); Žurnal ministerstva narodnogo prosvěščenija (Petrohrad 1839–41); – posmrtně: K. J. Beneš: 1848 v projevech současníků (1932); Beseda (1864–65); ČČM (1861–64, 1874, 1926; 1862 Prolog o sv. Ludmile, Život sv. Ivana, 1874 Studie o Petru Chelčickém); Čes. lid (1895); Sborník prací věnovaných prof. dr. Janu Máchalovi k 70. narozeninám (1925, překlad srbské lid. písně Svatba Hajkuny do něm., pořízený pro J. W. Goetha; ed. V. A. Francev); sb. Slovanský sjezd v Praze roku 1848. Sbírka dokumentů (1958, s. 235; ed. V. Žáček). ∎ KNIŽNĚ. *Poezie:* Ode festiva qua Excellentissimum ac illustrissimum dominum liberum baronem Andream Marjassy… venerabundi salutarunt Lycei Kesmarkiensis evang. Aug. confess. artium et scientiarum cultores, mentis eorum interprete… (B, Levoča b. d., 1814); Tatranská Múza s lýrou slovanskou (BB, Levoča 1814, i překl.). – *Překlad:* J. Ch. F. Schiller: Marie Stuartka (1831). – *Odborné práce:* Počátkové českého básnictví, obzvláště prozódie (Prešpurk, Praha 1818, s F. Palackým, oba an., předml. podp. Blahoslav; krit. vyd. Bratislava 1961, ed. R. Havel, M. Kačer); Novi Graeci non uniti ritus gymnasii neoplantensis auspicia feliciter capta (Nový Sad 1819); Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten (Pešť 1826; faksimile Praha, Budyšín 1983; slovensky Bratislava 1963, přel. V. Betákova a R. Beták); Über die Abkunft der Slawen nach Lorenz Surowiecki (Pešť 1828); Übersicht der vorzüglichsten schriftlichen Denkmäler älterer Zeiten bei den Serben und Südslaven (Vídeň 1831); Serbische Lesekörner oder Historisch-kritische Beleuchtung der serbischen Mundart (Pešť 1833); Slovanské starožitnosti 1. Oddíl dějepisný (1837); Svatý Konstantin a Metod, učitelé Slovanů (1837 ← Slovanské starožitnosti); Monumenta illyrica (1839, projekt edice jihoslovanských památek); Slovanský národopis (1842; krit. vyd. 1955, ed. H. Hynková); Slovanský zeměvid (1842, mapa); Elemente der altböhmischen Grammatik (Lipsko 1847); Kurze Übersicht der ältesten kirchenslawischen Literatur (Lipsko 1848); Památky hlaholského písemnictví (1853, s edicí); Über den Ursprung und die Heimat des Glagolitismus (1858); – posmrtně: Geschichte der südslawischen Literatur 1, 2 (1864–65, ed. J. Jireček); Geschichte der illyrischen und kroatischen Literatur (1865, ed. J. Jireček); Příspěvky ke studiu bibliotečních soustav a zařízení. Zápisky P. J. Š. o pracích bibliotečních a pomůckách bibliotečního úřednictva (1898, ed. Č. Zíbrt); Řeči Františka Palackého a P. J. Š. na Slovanském sjezdě v Praze roku 1848 (1928, ed. A. Novák); Řeč P. J. Š. pronesená na Slovanském sjezdu v Praze dne 2. června 1848 (1938, ed. K. Paul). – *Výbory:* Básně P. J. Š. a F. Palackého (1889, ed. F. Bačkovský); Literatúra, jazyk, spoločnosť (Bratislava 1961, ed. K. Rosenbaum, přel. J. Nižnánsky, V. Betáková a R. Beták). – *Souborná vydání:* Sebrané spisy P. J. Š. (nakl. B. Tempský, 1862–65, 3 sv., ed. J. Jireček); Spisy P. J. Š. 1. Básnické spisy (Učená společnost Šafaříkova v Bratislavě, Bratislava 1938, 1 sv., ed. J. Vilikovský); Spisy P. J. Š. (nakl. Oriens, Košice 1992–99, 3 sv., ed. K. Rosenbaum, D. Čaplovič, J. Michálek). ∎ KORESPONDENCE: F. Palacký: Z poledních Uher (F. Palackému z 1830, výňatky), ČČM 1830, s. 231; an. (J. Emler, dub.): Dopisy P. J. Š. Janu Kollárovi (z 1821–25), ČČM 1873, s. 119 a pokr., (z 1826–27), ČČM 1874, s. 54 a pokr., (z 1828), ČČM 1875, s. 134; E. Jelínek: Listy znamenitých mužů slovanských (J. E. Vocelovi z 1841), Ruch 1879, s. 29; Dopisy P. J. Š. Z pozůstalosti W. A. Maciejowského (Maciejowskému z 1830–42), Slovanský sborník 1884, s. 31 a pokr.; J. Jireček: Jak P. J. Š. za posledních svých let smýšlel o rukopisech Královédvorském a Zelenohorském (J. Jirečkovi z 1858–60), Osvěta 1886, sv. 1, s. 356; an. (J. Emler, dub.): Několik listů spisovatelů a vlastenců českých k Antonínu Markovi (z 1836–53), ČČM 1887, s. 481; F. Bačkovský: Dopisy poslané J. E. Vocelovi (z 1841–55), Světozor 22, 1887/88, s. 551; an.: Z literární pozůstalosti J. E. Purkyně (Purkyňovi z 1838), Zlatá Praha 1887, s. 611; V. Černý: Několik listů spisovatelů a vlastenců našich do Lužice (J. E. Smoleřovi z 1846), Hlídka lit. 1890, s. 358; M. N. Speranskij: Dopisy P. J. Š. Janu Kukuljeviči Sakcinskému z let 1852–1858, ČČM 1892,

s. 3; P. Lavrov, M. N. Speranskij: Pisma P. J. Š. k O. M. Bodjanskomu (1838–1857) s priloženijem pisem P. J. Š. k V. I. Grigoroviču (1852–1856) (Moskva 1895); J. Polívka: Dopisy P. J. Š. Mat. Mesićovi z let 1852–57, ČČM 1895, s. 70; in F. Palacký: Korespondence a zápisky 2, 3 (F. Palackému z 1817–24, J. Jungmannovi z 1817–20; 1902, 1911, ed. J. V. Nováček); Č. Zíbrt: Pobyt P. J. Š. v Berlíně r. 1841 a ve Vídni r. 1848 i 1851 v novém světle dopisů choti Julii, Osvěta 1909, sv. 1, s. 451 a pokr.; B. Čermák: Š. vyjednávání ve Vídni 1849 o profesuře J. E. Purkyně v Praze (Purkyňovi z 1849), ČČM 1909, s. 449; in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 2 (Vinařickému z 1833–43; 1909, ed. V. O. Slavík); in Korespondence a zápisky Jana Helceleta (Helceletovi z 1848; 1910, ed. J. Kabelík); Č. Zíbrt: Život a činnost P. J. Š. ve světle dopisů synovci Janovi (z 1834–59), ČČM 1910, s. 53 a pokr.; H. Traub: Účastenství F. Palackého a P. J. Š. při Moravské národní jednotě (představenstvu Jednoty z 1850), ČMM 1910, s. 298; in Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského 3 (Čelakovskému z 1843 a 1849; 1915, ed. F. Bílý); K. Paul: Vjekoslav Babukić a Čechové (Babukićovi z 1836–44), ČMF 5, 1915/17, s. 214; K. Hikl: Listy českého probuzení (J. Kollárovi z 1821–22, synovci Janovi z 1847, J. E. Vocelovi z 1848, F. Palackému z 1817; 1920); K. Paul: Neznámé dopisy P. J. Š. Bart. Kopitarovi (z 1830–31, jen obsahy), ČMF 8, 1921/22, s. 193; in Dopisy československých spisovatelů Stanko Vrazovi a Ljudevitu Gajovi (Gajovi z 1831–48, Vrazovi z 1837–46, regesta; 1923, ed. K. Paul); K. Adámek: P. J. Š. K. Adámkovi (z 1856), Vlastivědný sb. východočeský 1923, s. 94; Korespondence P. J. Š. 1. Vzájemné listy P. J. Š. s ruskými učenci 1, 2 (z 1825–61; 1927–28, ed. V. A. Francev); Š. dopisy Slovinci Jer. Kopitarovi v letech 1826 a 1827 (Bratislava 1931, ed. V. Burian); R. R.: Listy P. J. Š. a I. I. Srezněvského J. Ohéralovi (z 1840), Slovanský přehled 1937, s. 152; J. Tschižewski: Briefe P. J. Š. und L. Štúr an A. F. Pott, Süddeutsche Forschungen (Mnichov) 4, 1939, s. 761; in ant. Český listář (J. Kollárovi, O. Bodjanskému a synovci Janovi z 1821–47; 1949, ed. B. Václavek); in Slovanský sjezd v Praze roku 1848. Sbírka dokumentů (J. Neuberkovi, F. Palackému, K. V. Zapovi z 1848; 1958, ed. V. Žáček); J. Máslanka: List P. J. Š. do J. Hammera (z 1827), Slavia 1958, s. 641; in sb. Pedagogické dědictví K. S. Amerlinga (Amerlingovi z 1849; 1960, ed. M. Novotný); Korespondence P. J. Š. s F. Palackým (z 1817–56; 1961, ed. V. Bechyňová, Z. Hauptová); J. Sliziński: Neznámé listy P. J. Š. W. A. Maciejowskému (z 1830, 1836, 1841), Slovenská literatúra (Bratislava) 1961, s. 485; J. Sliziński: Nieznany list P. J. Š. do L. Golębiowskiego (z 1827), Slavia 1961, s. 609; M. V. Skrypka: Nový doklad Š. zájmu o lidovou slovesnost (M. Maksymovyčovi z 1835), ČL 1963, s. 112; Listy P. J. Š. Martinovi Hamuljakovi (z 1825–33; Martin 1965, ed. A. Maťovčík); in Česká korespondence se Lvem Thunem (Thunovi z 1834–47; 1970, ed. L. Kubík); J. Havránek: Úloha Františka Palackého a Lva Thuna při snahách o jmenování P. J. Š. profesorem slavistiky na pražské univerzitě (Palackému z 1846), Slavia 1977, s. 385; F. X. Halas: K podílu J. E. Purkyně na českém národním obrození (vzáj. koresp. z 1830, 1840–41, 1849), AUC Praha. Historia 1987, sv. 27, č. 1. ■ REDIGOVAL *časopisy:* Světozor (1834–35), Časopis Čes. muzeum (1838–42); *sborník:* Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky (1846, an.); *slovník:* Německo-český slovník vědeckého názvosloví pro gymnázia a reální školy (1853). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Písně světské lidu slovenského v Uhřích 1 (Pešť 1823, s J. Benediktim a J. Kollárem); Opyt slovenskago pisma (1837, ukázka ze Života sv. Symeona); Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache (1840, s F. Palackým; Libuša's Gericht, Evangelium Johannis, Der Leitmeritzer Stiftungsbrief, Glossen der Mater Verborum); Výbor literatury české 1 (1845, ed. an., s J. Jungmannem a an. F. Palackým a V. Hankou); Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův (1851; dopln. vyd. 1873, ed. J. Jireček); Památky hlaholského písemnictví (1853); Azbuka hlaholská (1856, též něm.); Glagolitische Fragmente (1857, s K. A. K. Höflerem); – posmrtně: Okázky občanského písemnictví (1870 ← Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův, s doplňky z pozůstalosti). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Polívka: Přehled jazykozpytných a paleografických prací P. J. Š., LF 1895, s. 256; M. Murko: Die Literatur zum 80. Jubiläum P. J. Š., ČL 6, 1896/97, s. 202 + Die Literatur zum hundertjährigen Jubiläum P. J. Š., Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1898, sv. 18, s. 557; Č. Zíbrt: Paběrky k seznání života a činnosti P. J. Š., ČČM 1911, s. 342; V. Šafařík: Seznam otcových spisův a statí, ČČM 1911, s. 352; K. Paul: Přehled tištěných prací P. J. Š., Bratislava 1931, s. 681 (i sep.) + in P. J. Š. Život a dílo (1961); D. Kokavcová: Súpis prác vydaných k 100. výročiu úmrtia P. J. Š., sb. Odkaz P. J. Š. Slovanské štúdie 6 (Bratislava 1963, s. 255); A. Maťovčík: P. J. Š. Rukopisné fondy Lit. archívu Matice slovenskej (Martin 1963); M. Kovačka a kol.: Personálna bibliografia P. J. Š. (Martin 2004). ■ LITERATURA: K. Sabina: P. J. Š. Nástin životopisný (1861); F. Bačkovský: O básnické činnosti P. J. Š. a F. Palackého (1885); J. V. Novák: P. J. Š. Nástin životopisný (1885); V. Brandl: Život P. J. Š. (1887); M. N. Speranskij: Rukopisi P. J. Š. v Prage (Moskva 1894); J. Hanuš: P. J. Š. v životě i spisích (1895); J. Máchal: P. J. Š. (1895); J. Vlček: P. J. Š. (1896) → Medzi Váhom a Vltavou (Bratislava 1957); E. V. Pětuchov: Iz bumag P. J. Š. i V. V. Hanky (Jurjev 1896, Š. zápisky o ruské literatuře); P. A. Lavrov: Žizň i učennaja dejateľnosť P. J. Š. (Moskva 1897); V. A. Francev: Zapiski P. J. Š. ob učreždeniji kafedry slavjanskoj filologii v Prage (Varšava 1901); J. Škultéty: P. J. Š. (Bratislava 1922); J. Barát: P. J. Š. a Ctibor Zoch (Turč. Sv. Martin 1937); K. Paul: Wilhelm Humboldt a P. J. Š. (1936) + P. J. Š. a Bartoloměj Kopitar. Literárněhistorický příspěvek k charakteristice obou učenců (1938, Přednášky Slovanského ústavu v Pra-

ze, sv. 8); J. Skutil: P. J. Š. a archeologické památky (1940); V. Bechyňová: Bibliografická spolupráce Ivana V. Šopova s P. J. Š. (Sofie 1959); K. Goláň: Mladé roky P. J. Š. (Bratislava 1961); A. Mráz: P. J. Š. (Bratislava 1961); K. Paul: P. J. Š. Život a dílo (1961); K. Rosenbaum: P. J. Š. (Martin 1961); sb. P. J. Š. Litteraria – Štúdie a dokumenty 4, 1960 (Bratislava 1961; přisp. V. Bechyňová, M. Dzubáková, J. Hrabák, V. Kochol, O. Králík, C. Kraus, J. Minárik, A. Mráz aj.); Sborník šafárikovský. Filoz. fakulta Univ. P. J. Šafárika v Prešově 1961 (Bratislava 1962; přisp. R. Petráň, P. Petrus, T. Štefan, J. Vavro); J. M. Kirschbaum: P. J. Š. and his contribution to Slavic studies (Cleveland 1962); A. S. Myľnikov: P. Š., vydajuščijsja učenyj-slavist (Moskva 1963); sb. Odkaz P. J. Š. Slovanské štúdie 6 (Bratislava 1963; přisp. M. Červenka, L. Ervín, B. Havránek, M. Helcl, K. Horálek, O. Králík, K. Rosenbaum); sb. P. J. Š. 1795–1861 (Nový Sad 1963); Š. Tóbik: Šafárikov a Kollárov jazyk (Bratislava 1966); L. Klimeš: Příspěvek k vývoji české slovní zásoby v době obrozenské se zvláštním zřetelem k jazyku F. Palackého a P. J. Š. (Neapol 1967); J. Novotný: P. J. Š. (1971); J. Tibenský: P. J. Š. Život a dielo (Bratislava 1975); sb. P. J. Š. a slovenské národné obrodenie. Zborník z vedeckej konferencie 22. – 24. 10. 1986 (Martin 1989; přisp. M. Bielik, C. Kraus, P. Petrus, K. Rosenbaum, F. Štraus, O. Urban, I. Vaško aj.); B. Pražáková: P. J. Š. (1795–1861). Písemná pozůstalost (LA PNP 1989); J. Gallo: P. J. Š. ako vychovávateľ, učiteľ a pedagóg (Košice 1991); sb. P. J. Š. a slavistika (Prešov, Martin 1991, ed. P. Petrus); P. Káša, J. Rusnák: Dve štúdie o P. J. Š. (Prešov 1995); F. Miko: Š.: pamäť, osobnosť, zmysel (Košice 1995); I. Vaško: So Š. v erbe (Košice 1995); sb. P. J. Š. (Moskva 1995; přisp. mj. V. P. Gudkov, A. K. Kavko, L. P. Lapteva, L. N. Smirnov, V. V. Usačeva); sb. Aktuální otázky slovanské filologie a Š. vědecký odkaz (1996 ← Slavia 1996; přisp. E. Bláhová, J. Fiala, V. Forst, Z. Hauptová, L. Havlíková, J. Horecký, I. Janyšková, A. Měšťan, L. Pacnerová, D. Šlosar, S. Wollman aj.); I. Vaško: Iniciály: od Š. k Sládkovičovi (Prešov 1997). ■ ● ref. Tatranská Múza s lýrou slovanskou: an. (J. Palkovič), Týdeník 1815, s. 238, 254; an. (L. Bartolomaeides), Wiener Allgemeine Literaturzeitung 29. 3. 1816 ●; Š. Hněvkovský in Zlomky o českém básnictví, zvláště pak o prozódii (1820); K. (J. Kollár, dub.): ref. Počátkové českého básnictví…, Krok 1821, sv. 2, s. 141; ● ref. Geschichte der slawischen Sprache und Literatur…: J. S. Bandtke, Hallische Allgemeine Literarische Zeitung 1827, č. 247–248; an. (J. Dobrovský), Jahrbücher der Literatur (Vídeň) 1827, sv. 37, s. 1 → Literární a prozodická bohemika (1974, s. 167); F. Palacký, Monatschrift GVMB 1829, s. 99; J. E. Purkyně, Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik (Vratislav) 1830, září → P. J. Š.: Dějiny slovanského jazyka a literatury všetkých nárečí (1963, s. 522) ●; ● ref. Über die Abkunft…: D. Magarašević, Letopis Matice srpske (Budín) 1829, č. 16–19; an. (F. Palacký), ČČM 1829, sv. 1, s. 115 + Monatschrift GVMB 1829, s. 99 a pokr. ●; ● ref. Serbische Lesekörner…: B. Kopitar, Österreichischer Beobachter (Vídeň) 1833, č. 12; an., Letopis Matice srpske (Budín) 1833, s. 173 ●; ● ref. Slovanské starožitnosti: J. K. Chmelenský, ČČM 1836, s. 370; B. Kopitar, Der österreichische Geschichtsforscher (Vídeň) 1838, sv. 3, s. 511 a pokr., F. Palacký, ČČM 1838, sv. 1, s. 117; an., Ost und West 1838, s. 97; J. E. Purkyně, Květy 1838, s. 13, příl. č. 4; Fallmayer, Monatsblätter zur Ergänzung der allg. Zeitschrift 1845, duben, s. 157; Hanusch, Österreichische Blätter für Literatur (Vídeň) 1845, č. 26–30 ●; A. Šembera: P. J. Š., Hronka 1837, sv. 3, s. 282; an.: ref. ed. Die ältersten Denkmäler der böhmischen Sprache, Čes. včela 1841, s. 368; ● ref. Slovanský národopis: K. (F. Klučák), Bohemia 8. 4. 1842; J. S. Tomíček, Vlastimil 1842, sv. 1, s. 189; an., Ost und West 1842, s. 121 ●; K. (F. Klučák): ref. sb. Rozbor staročeské literatury, Bohemia 28. 6. 1842; J. E. V. (Vocel): ref. sb. Gedichte aus Böhmens Vorzeit, ČČM 1845, s. 488; M. J. Hurban: Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky (polemika), Slovenskje pohladi… (Skalica) 1846, s. 35; M. (F. B. Mikovec): ref. překl. F. Schiller: Marie Stuartka, Lumír 1, 1851/52, s. 212; ● ref. Über die Ursprung und die Heimat des Glagolitismus: -ъ-ь, Pražské noviny 17. – 20. 3. 1858; an., Slovenské noviny (Vídeň) 1. 4. 1858, příl. Světozor ●; ● nekrology: V. (V. Vlček), Pozor 1. 7. 1861; an., Mor. noviny 2. 7. 1861; Δ (J. Neruda), Čas 3., 5. a 7. 7. 1861 → Literatura 1 (1957, s. 243); an., Obecné listy 5. 7. 1861; an., NL 7. 7. 1861; A. Rybička, Slovenské noviny (Vídeň) 16. 7. 1861, příl. Světozor; an., Lumír 1861, s. 637 a pokr.; an. Lada 1861, s. 54 a pokr.; an., Almanach der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften für das Jahr 1862, sv. 1–2, s. 124 ●; A. Rybička: K životopisu P. J. Š., Slovenské noviny (Vídeň) 3. 9. 1861, příl. Světozor; J. E. Sojka in Naši mužové (1862, s. 199); gr (J. Grégr, dub.): ref. Geschichte der südslawischen Literatur 1, 2, Kritická příloha k NL 1, 1863/64, s. 41 a pokr.; J. Jireček: P. J. Š. Ein biographisches Denkmal, Österreichische Revue (Vídeň) 8, 1865, s. 1 (i sep.); V. Brandl: O životě a působení P. J. Š., Světozor 1881, s. 6 a pokr.; J. Neruda: P. J. Š., Humorist. listy 1882, s. 352 → Podobizny 2 (1952, s. 105); F. Palacký: Vlastní životopis, Osvěta 1885, s. 587 (i sep.); J. Vrchlický: P. J. Š. Tatranská Múza s lýrou slovanskou, Hlas národa 16. 10. 1886 → Nové studie a podobizny (1897, s. 34); J. Jireček: Jak P. J. Š. za posledních svých let smýšlel o rukopisech Kralodvorském a Zelenohorském, Osvěta 1886, sv. 1, s. 356; F. Bačkovský in ant. Básně P. J. Š. a F. Palackého (1889); J. Hanuš: První všeslovanské dílo P. J. Š., Zlatá Praha 12, 1894/95, s. 306 a pokr.; F. J. Rypáček: Stoleté narozeniny P. J. Š., Vlasť 11, 1894/95, s. 701; an. (F. Schulz, dub.): P. J. Š., Zlatá Praha 12, 1894/95, s. 310 a pokr.; J. Vlček: P. J. Š., jeho život a práce, Naše doba 2, 1894/95, s. 673 a pokr.; K. Bolina: P. J. Š. Životopisná vzpomínka, Beseda učitelská 1895, s. 293 a pokr.; J. Hanuš: P. J. Š. v životě a spisech, Matice lidu 1895, s. 19 + Po stopách poezie

P. J. Š., Lumír 1895, s. 273 a pokr.; M. Červinková-Riegrová: Domněnky a pravda o Jungmannovi (k prozodickým názorům), Osvěta 1895, s. 101 (k tomu J. Král, LF 1895, s. 33); K. Jireček: P. J. Š. mezi Jihoslovany, Osvěta 1895, sv. 1, s. 389 a pokr., L. Niederle: P. J. Š. Slovanské starožitnosti, ČČH 1895, s. 143; J. Polívka: P. J. Š. a dějiny písemnictví slovanského, tamtéž, s. 166 + Přehled jazykozpytných a paleografických prací P. J. Š., LF 1895, s. 249; J. Máchal: P. J. Š. a jeho názory kritické a estetické, ČČH 1895, s. 183; J. Vlček P. J. Š., tamtéž, s. 137 + Kterak Š. smýšlel o literární jednotě československé, ČMM 1895, s. 293 + P. J. Š. v životě i spisech, LF 1895, s. 245 → Kapitoly z dějin české literatury (1952, s. 114); Č. Zíbrt: Zápisky Š. o písních sotáckých na Slovensku, ČL 1895, s. 481; M. Murko: Die Litteratur zum hundertjährigen Jubiläum P. J. Š.'s, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1896, s. 557 + P. J. Š., der romantische Altertumsforscher, Philologe und Linguist, der bedeutendste Vertreter der wissenschaftlichen Panslavismus, in Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slawischen Romantik 1 (Štýrský Hradec 1897, s. 126); D. S. Djordjević: P. J. Š., Letopis Matice srpske (Nový Sad) 1898, sv. 186, s. 113; J. Matiegka: Tělesné ostatky P. J. Š., Čes. revue 3, 1899/1900, s. 1155; Z. V. Tobolka: P. J. Š. jako úředník bibliotečni, Hlas národa 19. 3. 1899, příl. Nedělní listy; Č. Zíbrt: Z bibliotékářské činnosti P. J. Š., ČČM 1899, s. 164; J. Adámek: M. P. Pogodin a P. J. Š., Zvon 8, 1907/08, s. 688; M. Hýsek: Bürgerovy ohlasy v české literatuře, LF 1908, s. 119; Č. Zíbrt: Co vyprávěl P. J. Š. rodině o svém mládí a životu (s něm. autobiografií psanou mezi 1833–37, čes. překlad in J. Novotný: P. J. Š. 1971, s. 237), ČČM 1909, s. 233 a pokr.; B. Čermák: Š. vyjednávání ve Vídni o prof. J. E. Purkyně v Praze, ČČM 1909, s. 449; P. Váša: Kdo byl původcem Počátků?, ČMM 1910, s. 270; J. Vejvara: Pozůstalost P. J. Š., Květy 1910, s. 405; Ch. (E. Chalupný): Kdo byl původcem Počátků, Přehled 9, 1910/11, s. 79; Č. (V. Červinka): P. J. Š., Zlatá Praha 28, 1910/11, s. 483; Č. Zíbrt: Paběrky k seznání života a činnosti P. J. Š., ČČM 1911, s. 349 + Š. divadelním kritikem, Divadlo 1913, sv. 2, s. 161 a pokr.; M. Hýsek in Jungmannova škola kritická (1914, s. 43 → LF 1914); J. Jakubec: Mladý Šafařík a Palacký, J. Vlček, L. Niederle, M. Weingart: P. J. Š., obojí sb. Literatura česká 19. století 2 (dopln. vyd. 1917, s. 23, 424); J. Král in O české prozódii 1 (1923, zvláště s. 157 a 620); J. Hanuš: P. J. Š. o problému československém, Ročenka UKo za první pětiletí 1919–1924 (Bratislava 1925, s. 121); K. Paul: P. J. Šafařika Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten, ČMF 12, 1925/26, s. 193 (i sep.); an. (A. Novák): P. J. Š. jako cenzor o Havlíčkovi, LidN 30. 6. 1926; K. Paul: Legis-Glückselig a P. J. Š., ČNM 1926, s. 132 + P. J. Š. jako redaktor, ČNM 1926, s. 30; A. Pražák: Vstupní řeč P. J. Š. na Novosadském gymnázium r. 1819, Slovanské studie. SFFUKo v Bratislavě 4, 1926, s. 304; J. Volf: Š. jako bibliotékář, sb. Congrès international des bibliothécaires et des amis des livres, tenu à Prague…, sv. 2 (1926, s. 668); K. Paul: Kde četl P. J. Š. Nejedlého Hlasatele, ČMF 13, 1926/27, s. 110 + Bart. Kopitar a P. J. Šafařika Geschichte der slawischen Sprache und Literatur, Slavia 5, 1926/27, s. 58; J. Hanuš: P. J. Šafařika Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten, Bratislava 1927, s. 11; K. Paul: P. J. Š. a Srbská matice, ČNM 1927, s. 286 + P. J. Š. a slovanská mytologie, Sborník prací věnovaných prof. dr. Václavu Tillovi k 60. narozeninám (1927, s. 149); A. Kolář: Antika v díle mladého Š., Bratislava 1928, s. 558; A. N. (Novák): Š. mluví na Slovanském sjezdu, LidN 2. 6. 1928; K. Paul: P. J. Š. literární příspěvky ve vídeňských Jahrbücher der Literatur, Slavia 7, 1928/29, s. 940; J. Heidenreich (Dolanský): Šafaříkův Nový Sad, LidN 2. 3. 1929; K. Paul: P. J. Š. a Josef Dobrovský, ČNM 1929, s. 51; J. Volf: K jmenování P. J. Š. cenzorem r. 1837, Bratislava 1929, s. 1062; K. Paul: P. J. Š. a Vuk Stefanović Karadžić, Slavia 8, 1929/30, s. 551 + J. Bowring, Talvj-Robinsonova a P. J. Š., Slavia 9, 1930/31, s. 329; V. Burian: P. J. Š. a Matija Čop, J. F. Ježek: Š. prvá krize, obojí Slovenská miscellanea. Sborník věnovaný univ. prof. dr. A. Pražákovi (Bratislava 1931); K. Paul: Památky slovanského práva v pracích P. J. Š., tamtéž + P. J. Š. a lužičtí Srbové, ČMF 1931, s. 177 a pokr.; V. Flajšhans: Životní dílo P. J. Š., Bratislava 1931, s. 256; V. Jirát: Deutsche Vorlagen zur einzelnen Beiträgen der Prvotiny, Germanoslavica 1, 1931/32, s. 278; ja (J. Závada): P. J. Š. a K. Przerwa-Tetmajer, RA 7, 1931/32, s. 53; K. Paul: Několik slov o zápiscích Vojtěcha Š., ČNM 1932, s. 130; A. Novák in Literatura českého klasicismu obrozenského (1933, s. 139 aj.); K. Paul: Článek P. J. Š. o novější literatuře ilyrských Slovanů z r. 1833, ČNM 1933, s. 161 + Jak shromažďoval Š. materiál ke Slovanskému národopisu, Sborník Českosl. společnosti zeměpisné 1933, s. 127 + Š. styky s chrvatskými spisovateli, zvláště s Tomou Mikloušićem, ČMF 20, 1933/34, s. 25 + P. J. Š. a nosové hlásky v slovanských jazycích, Slavia 12, 1933/34, s. 411; J. Vilikovský: Neznámý moment ze života P. J. Š., Bratislava 1934, s. 245; J. Chaloupecký: Š. rodina a původ, Bratislava 1936, s. 488; K. Paul: Srovnávací jazykozpyt a Š. Slovanské starožitnosti, ČMF 23, 1936/37, s. 136; J. Skutil: Slovanské starožitnosti Šafaříkovy, Obzor historický 10, 1936/37, s. 305; K. Paul: P. J. Š. a Jungmannův slovník, NŘ 1937, s. 46 + J. Jungmann a P. J. Š., LF 1937, s. 268 + J. E. Purkyně a P. J. Š., sb. J. E. Purkyně (1937, s. 286); J. Barát: P. J. Š. a Ctibor Zoch, Sborník Slovenské Matice 15, 1937, s. 443; J. Vilikovský: Otec P. J. Š., Bratislava 1937, s. 425; ne (A. Novák): O rodině P. J. Š., LidN 23. 6. 1938; K. Paul: Tři novosadští přátelé Šafaříkovi, LF 1938, s. 355 + P. J. Š. a Bartoloměj Kopitar, Přednášky Slovanského ústavu v Praze 8, 1938, s. 79; J. Vilikovský in Spisy P. J. Š. 1. Básnické spisy (Bratislava 1938); K. Paul: Korespondence P. J. Š. s Jihoslovany, Slavia 16, 1938/39, s. 332 + P. J. Š. a J. Ch. F. Schiller, ČMF 26, 1939/40, s. 519 + Slovan-

ští badatelé v Š. Slovanských starožitnostech, Slavia 17, 1939/40, s. 218 + Skandinávské prameny Š. Slovanských starožitností, tamtéž, s. 440; J. Horák: P. J. Š. a jeho evropský význam, sb. Co daly naše země Evropě a lidstvu 2 (1940) → Z dějin literatur slovanských (1948, s. 529); K. Paul: P. J. Š., F. L. Čelakovský a J. K. Chmelenský, ČMF 27, 1940/41, s. 235 + Dvě stati o P. J. Š., LF 1941, s. 49 + P. J. Š. a Královská česká společnost nauk, LF 1942, s. 158; O. Králík: Mácha na posmrtné cenzuře, ČMM 1947, s. 78; K. Paul: P. J. Š., T. G. Schröer a K. G. Rumy, Věstník KČSN, tř. filoz.-hist.-filol. 1945 (1947), č. 2, s. 1; j Sk (J. Skutil): P. J. Š. a antropologie, Věda a život 1947, s. 143 + Dobrovský, Kollár, Š. a archeologické památky, Slavia 18, 1947/48, s. 438; F. M. Bartoš: Bojovník odvěkého zápasu, in Knihy a zápasy (1948); J. B. Čapek: Symbolické přátelství obrozenské trojice (Kollár, Palacký, Š.), in Záření ducha a slova (1948, s. 211); V. A. Francev: Slavisté o hlaholských zlomcích Pražských v korespondenci s P. J. Š., sb. Slovanské studie. Sbírka statí věnovaných prof. Josefu Vajsovi k uctění jeho životního díla (1948, s. 133); J. Nováková in Tři studie o českém hexametru (1950); K. Paul: P. J. Š., Skandinávci a Holanďané, Slavia 21, 1952/53, s. 352; B. Horák: Š. Slovanský zeměvid, Kartografický přehled 1953, s. 49 → (upr.) P. J. Š.: Slovanský národopis (1955, ed. J. Hůrský); J. Hůrský: Š. historická mapa Slovanstva, tamtéž 1953, s. 165 a 1954, s. 27; O. Králík: K počátkům slavistické katedry v Praze, Slavia 1953, s. 443; H. Hynková: O významu Š. Slovanského národopisu pro slovanskou etnografii, in P. J. Š.: Slovanský národopis (1955, s. 183); J. Hůrský: Vznik a poslání Š. Slovanského národopisu, in P. J. Š.: Slovanský národopis (1955, s. 218); K. Paul: P. J. Š. a Maďaři, Slavia 1955, s. 7 + Š. styky s Angličany, Italy a Francouzi, tamtéž, s. 461; J. Pilát: P. J. Šafaříka nejlacinější spis obrázkový, Čes. novinář 1955, s. 141; M. Pišút in Literárne štúdie a portréty (Bratislava 1955, s. 23); J. Kudláček: P. J. Š. a dnešný stav štúdia slovanských starožitností, Slovanský přehled 1956, s. 127 a pokr.; S. Svatoň: Š. příchod do Prahy (z materiálů jindřichohradeckého archivu), Jihočeský sb. historický 1956, s. 21; O. Králík: K Š. profesuře na Karlově univerzitě, SVŠP Olomouc, ř. Jazyk a literatura, sv. 4, 1957; S. Šmatlák: Poznámky k vývinu slovenskej epickej poézie 1. Klasicistická epika, SLit (Bratislava) 1957, s. 9; V. Bechyňová: Novobulharská literatura v díle P. J. Š., sb. Franku Wollmanovi k sedmdesátinám (1958, s. 182); Petr Černý (J. Fučík): Paměti Světozoru, ČLit 1958, s. 1 (ed. M. Grygar); in sb. Slovanský sjezd v Praze r. 1848. Sbírka dokumentů (1958); J. Vrchotka: Š. knihovna, Ročenka Univerzitní knihovny v Praze 1958 (1959, s. 21); V. Hostička: P. J. Š. i Ukrajinci, sb. Z istorii čechoslovacko-ukrajinskich zvjazkiv (Bratislava 1959, s. 281); J. Hrabák: Prameny českého blankversu (Š. překlady ze Schillera a Aristofana), in Studie o českém verši (1959, s. 269); M. Bakoš in F. Palacký, P. J. Š.: Počátkové českého básnictví, obzvláště prozódie (1961); K. Krejčí in K. Paul: P. J. Š. Život a dílo (1961); V. Bechyňová, Z. Hauptová: P. J. Š., Slovanský přehled 1961, s. 133; J. Eugen: Otázky slovenského jazyka v diele P. J. Š., Jazykovedný časopis 1961, s. 105; J. Eisner: Š. Slovanské starožitnosti a náš archeologický výzkum, Slavia 1961, s. 169; F. Wollman: Š. jako literární badatel, tamtéž, s. 179 + Š. vědecký odkaz a Matija Murko, tamtéž, s. 403 + Slovanství Š. a Ševčenkovo, tamtéž, s. 548; K. Horálek: Tři drobné příspěvky šafaříkovské, tamtéž, s. 242; J. Sedláček: Š. rozbor vzniku srbštiny, tamtéž, s. 257; Z. Hauptová: Slovenština v díle P. J. Š., tamtéž, s. 267; V. Bechyňová in Korespondence P. J. Š. s Františkem Palackým (1961) + Popis písemností bulharských P. J. Š. (rukopisné bibliografie), Slavia 1961, s. 282; J. Petr: K ohlasu Š. díla v Lužici, tamtéž, s. 312; J. Kurz: Cyrilometodějské a církevněslovanské problémy v díle P. J. Š., tamtéž, s. 345; H. Bulín: Š. a Polabské Slovanstvo, tamtéž, s. 384; J. Michálek: P. J. Š., Slovenský národopis 1961, s. 161; K. Rosenbaum: Obrodenecký charakter literárnych prác mladého P. J. Š., SLit (Bratislava) 1961, s. 158; Z. Sojková: Šafaříkovi v Kis-Köröši, tamtéž, s. 194 → Slovenské jaro (2003) + P. J. Š., Janko Šafárik a bratislavské lyceum, SLit (Bratislava) 1961, s. 460; M. Dzubáková: P. J. Š. a ľudová slovesnosť. Roky 1833–1861, tamtéž, s. 401; R. Brtáň: Glosa k Š. básni, tamtéž, s. 479; J. Eugen: P. J. Š., Slovenská reč (Bratislava) 1961, s. 177; M. Hamada: P. J. Š., básnik a vedec, Čitateľ (Martin) 1961, s. 241; M. Bidlas: P. J. Š. a necenzurovaná rukopisná literatura v Rusku, ČSPS 1961, s. 212; A. Jedlička: P. J. Š. a český jazyk, NŘ 1961, s. 257; F. Vodička: P. J. Š., obrozenský básník a vědec, ČLit 1961, s. 245; P. Vongrej: Objav rukopisov Šafárikovej poézie, SLit (Bratislava) 1961, s. 475; A. Sivek: Několik poznámek k rané tvorbě P. J. Š., Slezský sborník 1961, s. 254; A. Salajka: Význam P. J. Š. pro staroslověnský jazyk a písemnictví, Duchovní pastýř 1961, s. 383; J. Dolanský: P. J. Š., J. Kurz: Cyrilometodějské a církevněslovanské práce P. J. Š., A. Kamiš: P. J. Š. a stará čeština, J. Petr: Š. přínos k rozvoji sorabistiky, L. Řeháček: Š. a počátky naší baltistiky, M. Kvapil: P. J. Š. a literární jazyk jižních Slovanů, L. S. Kiškin: Neznámé Š. dopisy do Ruska, vše AUC Praha 1961. Philologica 3. Slavica Pragensia 3 (1962); M. Kopecký: K Š. – básníkovi, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1962, č. 9; J. Horák: P. J. Š., Historica 1962, s. 289; F. Wollman: „Somnia Mickiewiczii", Slavia 1962, s. 194; K. Rosenbaum: Vznik a význam Š. Dejín slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí, in P. J. Š.: Dejiny slovanského jazyka a literatúry… (Bratislava 1963) + K ideovým základom Š. Dejín slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí, sb. Českosl. přednášky pro 5. mezinárodní sjezd slavistů v Sofii (1963, s. 239); Z. Hauptová: Die etymologischen Arbeiten von P. J. Š., Beiträge zur Geschichte der Slawistik (Berlín 1964, s. 147); J. Kiriljuk: Ševčenko i Š., SFFUKo Bratislava, Philologica 16, 1964, s. 189; M. Kvapil: Vuk Stefanović Karadžić a P. J. Š., AUC Praha. Philologica 2. Slavica Pragensia 6, 1964, s. 63; L. Klimeš: Vývoj slovotvorby v odborném jazyce F. Palackého a P. J. Š., SPF Plzeň, Jazyk a literatura 6,

1966, s. 17; L. P. Laptjeva: P. J. Š. v russkoj dorevoljucionnoj literature, Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1968, č. 13; O. Králík: Počátkové českého básnictví, obzvláště prozódie, po půldruhém století, SlSb 1969, s. 490 → Platnosti slova (2001); J. Kristýnek: K problémům básnické tvorby P. J. Š., SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1969, č. 16; P. Trost: Š. a Jacob Grimm, sb. Práce z dějin slavistiky 1. Sympozium o dějinách slavistiky, Štiřín u Benešova 15. – 17. 9. 1967 (1970, s. 59); J. Kolár: Feifalikovy dopisy českým vědcům, sb. Lit. archiv 8–9, 1973–74 (1974), s. 457; Návrh Františka Palackého na udělení profesury P. J. Š. z roku 1846, Slavia 1977, s. 413 (ed. J. Havránek); P. Poucha: L écriture „hunnique" et P. J. Š., Slavia 1981, s. 293; J. Kouba: 120. výročí úmrtí P. J. Š., NŘ 1982, s. 205; J. Petr: K počátkům Š. poznávání nové bulharštiny, Slavia 1982, s. 248; A. Robek: 140 let Š. Slovanského národopisu, ČL 1982, s. 193; R. Stuna: O vědecké spolupráci J. E. Purkyně, Františka Palackého a P. J. Š., sb. Václavkova Olomouc 1978. Pocta J. Dobrovskému (1982, s. 159); V. Závodský: Český hlas o Goethovi z roku 1835, Literárněvědný sborník PNP (1982, s. 78); J. Petr in P. J. Š.: Geschichte der slawischen Sprache und Literatur… (faksimile, Praha, Budyšín 1983, s. 5); J. Vacek: Bibliotékář P. J. Š., Zpravodaj Státní knihovny ČSR 1985, s. 35; Lubomír Feldek číta a prekladá P. J. Š., Romboid (Bratislava) 1985, č. 8 + in P. J. Š.: Tatranská múza… (Bratislava 1986); V. Forst: P. J. Š., Čes. jazyk a literatura 36, 1985/86, s. 466; L. Šmíd: P. J. Š. a česká reformace, Kostnické jiskry 1986, č. 27; J. Vacek: 125 let od smrti P. J. Š., Zpravodaj Státní knihovny ČSR 1986, č. 6; V. Placht: Š. Slovanské starožitnosti, Kostnické jiskry 1987, č. 20; J. Petr: Bulharistické zájmy P. J. Š. po vydání Slovanského národopisu, sb. Práce z dějin slavistiky (1990, s. 7); E. Petrů: Š. pojetí polské literatury a jeho metodologické podněty, Slavia 1991, s. 83; F. Všetička: Š. balada, in Stavba básně (AUP Olomouc. Fac. Paedag. Monogr. 16, 1994, s. 36); V. Forst: Š. a Palacký – symbol slovensko-českého tvůrčího přátelství, Slovenské listy 1995, č. 10, příl. Elán, č. 2; V. Macura: Z řeči o P. J. Š., Tvar 1995, č. 14; L. Kubátová: P. J. Š. – bibliotékář, Nár. knihovna 1995, s. 165; T. Horváth: Z archeológie literárnohistorického vedenia (Dobrovský, Jungmann, Š.), SLit (Bratislava) 1995, s. 280 → Rétorika histórie (Bratislava 2002); Z. Šimeček: Kritika psaných pramenů a hmotných památek v díle P. J. Š., ČMM 1997, s. 419; P. Karagjozov: Dejiny slovenského jazyka a literatúry všetkých nárečí P. J. Š. …, SLit (Bratislava) 1997, s. 431; J. Štaif in Historici, dějiny a společnost (1997); Z. Šolle in Století české politiky (1998); P. Káša: Adam Mickiewicz a P. J. Š., sb. Adam Mickiewicz: Texty a kontexty (1998); J. Randák: Život ducha lidského jest pln tajemství: Několik poznámek k nemoci P. J. Š., Historický obzor 2001, č. 7–8; L. Havlíková: Serbica v životě a díle P. J. Š., sb. Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století (2005).

lk

Ota **Šafránek**

* 18. 2. 1911 *Praha*
† 28. 10. 1980 *Praha*

Prozaik, dramatik, autor literatury pro děti a mládež.

Vl. jm. Otto Passer. – Otec byl obchodníkem s konfekcí v Praze-Vinohradech. Po rozvodu rodičů žil Š. s matkou, jejíž rodné jméno přijal jako pseudonym. 1930 maturoval na vinohradském reálném gymnáziu, z finančních důvodů však ve studiu nepokračoval a vystřídal řadu zaměstnání (skladník, dřevorubec, berní a pojišťovací úředník v Brandýse n. Labem a v Jablonci n. Nisou, pomocný dělník ve farmaceutické továrně v Praze). Od 1945 působil v Ústřední radě odborů jako člen kulturní komise, poté krátce pracoval v nakladatelství Orbis. 1949–52 zastával místo dramaturga v pražských divadlech (1949–50 Na Fidlovačce, 1950–51 Hudební divadlo v Karlíně – Varieté, 1951–52 Divadlo Českosl. státního filmu), poté se věnoval žurnalistice (1953–55 působil jako šéfredaktor časopisu Divadlo a 1957–61 řídil časopis Dikobraz), od 1962 byl spisovatelem z povolání. 1969 se oženil se spisovatelkou H. Frankovou (* 1928).

V prvních prózách se Š. pokusil o konfrontaci různých přístupů k překonávání životních překážek a řešení osobních konfliktů, směřující k jednoznačnému didaktickému a moralistnímu vyznění (*Svatební dar, Pohodlný Klaudián*). Později dospěl k drobnému figurkaření a nostalgickému zachycování tragikomických momentů všedních lidských osudů (často ve formě monologických zpovědí jednotlivých aktérů), hraničícímu se sentimentem a zbavenému širších souvislostí a analytického pohledu (*Dcera v Londýně, Větší počet tanečnic*). Dramatickou tvorbou Š. zpočátku reagoval na dobové požadavky. V historických hrách *Červencová noc* a *Vlastenec* aktualizoval postavy J. Husa a J. K. Tyla, dramatem *Čest poručíka Bakera* vyjádřil odpor k americké vojenské expanzi. K určitému oživení české divadelní scény 50. let přispěla jeho komedie *Kudy kam..?,* zpracovávající téma rovnoprávnosti muže a ženy a ženské emancipace, a především lyrická báchorka *Pohádka z Kampy,* dotýkající se mj. morálního profilu stranických funkcionářů. V pozdějších hrách, v rozmarné frašce se zpěvy *Pražské tetinky a jejich zpustlé mravy*

(podle V. K. Klicpery) a v tragikomickém příběhu s detektivní zápletkou *Střelba na reklamního textaře,* převážila jejich zábavná funkce. V tvorbě určené dětem se Š. umným spojením hravé i melancholické fantazie a sevřeného vypravěčství přiblížil přirozenému výrazu a zábavné uvolněnosti. Jeho příběhy přitom často mísily svět dětí a dospělých, skutečnost a fikci (*Bosí rytíři, Jsem Ge, muž z Mooha*) a nevyhýbaly se ani sociálním aspektům (*Firma Hrášek a bernardýn*). Pohádkové příběhy pro děti předškolního věku *Povídání na usnutí* a *Tmo, kdo tam v tobě je?* byly přeloženy do mnoha jazyků. – Š. pracoval i pro televizi (pův. hra Slitování, Světlano!, 1962, scénáře k televizním inscenacím Rohová hospoda, 1965, a Silvestr v šesti, 1967, podle vlastních próz) a pro rozhlas (pův. hra Mistr Kodet doma, 1966). V knihovně Divadelního ústavu v Praze je uložen strojopis Š. dramatické prvotiny Střídání Arazimů (1935) a texty divadelních her Jen o krůček, Osmina důstojníka, Pásla panenka páva, Vítr v domě a Podnik Aninka (1978).

PŘÍSPĚVKY *in:* Českosl. televize (1966); Čes. svět (1956); Dikobraz (od 1958); Divadelní listy (1956); Divadelní noviny (1960); Divadlo (1953–55); Hej rup; Impuls (1968); sb. Jitřenka vypravuje (1941); Knihkupecký časopis; Lid. noviny (1939, 1954); Listy (1968); Lit. noviny (od 1955); Mateřídouška (od 1963); Naše zprávy (1939); Ochotnické divadlo (1958, 1961; 1961 D Doba hvězdoplavců); Plamen (1960–63); Rudé právo (1953–54); sb. Smích i pláč i karabáč (1962); Trn; Tvorba (1959); Učitelské noviny (1971); Vlaštovička; Vpřed (1945–46); Zvon (1940). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Svatební dar (P 1940); Pohodlný Klaudián (R 1942); Hlídkujte nám (D b. d., 1946–48, rozmnož., prem. 1948 s tit. Oni bez vyznamenání; b. d., přelom 40. a 50. let, s tit. Oni bez vyznamenání); Jak trpaslík rostl (P pro ml., 1947); Než vypluje loď (P pro ml., 1947); Bosí rytíři (P pro ml., 1947, na tit. listu a v tiráži chybně uvedeno 1948; přeprac. vyd. 1958, 1966 a 1970); Červencová noc (Ohnivý dělník) (D 1948, prem. 1947 s tit. Ohnivý dělník); Pohádky osmi večerů (PP pro ml., 1948); Neamerická činnost (D 1950, rozmnož., i prem. s tit. Ráno startují letadla; přeprac. vyd. 1951 s tit. Čest poručíka Bakera, i prem.); Růžové poupě (D pro ml., 1952, prem. 1949; 1950 hráno s tit. Zvíře v paláci); Vlastenec (D 1953, i prem.; přeprac. vyd. 1956); Kudy kam..? (Rozkvétající ženy) (D 1954, i prem.; hráno též s tit. Dáme se rozvést?, Rozkvétající ženy aneb Kudy kam? aj.); Krásná Vladíkova loď (P pro ml., 1956); Pohádka z Kampy (D 1956; přeprac. vyd. 1957, i prem.; t. r. insc. upr. verze s tit. Muž v úkrytu); Krejčovská pohádka aneb Sedm jednou ranou (D pro ml., 1959, i prem.; 1960 s podtit. Sedm jednou ranou zabil); Muzikantská Liduška (D 1960, prem. 1949, s J. Baldou, texty písní V. Školaudy, hudba J. Fiala; dramatizace P V. Hálka); Dcera v Londýně (PP 1963; 1967 tit. P a prózy Originál hra pro dva a Už nikdy nikde v souboru Větší počet tanečnic); Povídání na usnutí (PP pro ml., 1964; 1971 v souboru Polštář plný příběhů); Větší počet tanečnic (P 1965; 1967 jako součást stejnojmenného souboru); Jsem Ge, muž z Mooha (P pro ml., 1965); Silvestr v šesti (P 1966); Tmo, kdo tam v tobě je? (P pro ml., 1967; 1971 v souboru Polštář plný příběhů); Evergreen aneb Jedinečné třeštění (P 1968); Firma Hrášek a bernardýn (P pro ml., 1970); Polštář plný příběhů (PP pro ml., 1971); Pražské tetinky a jejich zpustlé mravy (D 1974, texty písní se Z. Hořínkem, podle V. K. Klicpery); Střelba na reklamního textaře (D 1978, i prem.). – *Překlady:* J. Gregor Tajovský: Statky-zmatky (1951, s D. Gregorovou); M. Matuštíková: Kristýna (1954, s A. Urbanovou); Z. Gozdawa, W. Stępień: Moje žena Penelopa (b. d., 1. pol. 50. let, též upr., s M. Janišovou); N. D. Labkovskij: Záhadná ztráta (1959, s J. Beranem a V. Brejchovou). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Vpřed (1945–46), Divadlo (1953–55; 1953 s O. Poppem a A. Urbanovou, 1954, č. 1–4, s A. Urbanovou), Dikobraz (1957–61). ▮

LITERATURA: R. Č. (Černý): ref. Svatební dar, Akord 8, 1940/41, s. 307; ● ref. Pohodlný Klaudián: J. Kopecký, LidN 29. 8. 1942; K. P. (Polák), KM 1942, s. 283 ●; V. Stuchl: ref. Než vypluje loď, Práce 6. 2. 1947; Břz. (B. Březovský): ref. Červencová noc, NO 28. 10. 1947; N. Č. – F. H. (Černý, Holešovský): ref. Bosí rytíři, Komenský 73, 1948/49, s. 60; (zdr) (Z. Dinter): ref. Oni bez vyznamenání, Práce 15. 12. 1948; ● ref. Čest poručíka Bakera: J. K. (Kopecký), LidN 14. 11. 1950; V. Semrád, Práce 20. 4. 1951; J. Hájek, RP 20. 5. 1951; jtg. (J. Träger), Svět v obrazech 1951, č. 19 ●; ● ref. Vlastenec: F. Götz, Nár. divadlo 28, 1952/53, č. 14; V. Vrabec, Svob. slovo 8. 4. 1953; O. Popp, Mladá fronta 19. 6. 1953 ●; ● ref. Kudy kam..?: J. Kopecký, RP 31. 12. 1954; O. Popp, Program Divadla S. K. Neumanna v Libni 1954/55; Blanda (O. Blanda), Zář (Pardubice) 25. 3. 1955; J. Opavský, Ochotnické divadlo 1955, s. 6; S. Machonin, LitN 1955, č. 4; J. Hájek, Divadlo 1955, s. 271; M. Rusinský, Nová svoboda 1. 10. 1956 ●; Z. Vavřík: ref. Krásná Vladíkova loď, LitN 1956, č. 13; an.: Náš autor O. Š., Ochotnické divadlo 1956, obálka, s. 2; ● ref. Pohádka z Kampy: jtg (J. Träger), Svob. slovo 27. 2. 1957; J. Opavský, RP 23. 1. a 7. 3. 1957; J. Hájek, Obrana lidu 3. 3. 1957; V. Gabriel, Kultura 1957, č. 12; S. Machonin, LitN 1957, č. 14; F. Černý, Divadlo 1957, s. 423 ●; ● ref. Bosí rytíři (přeprac. vyd.): Z. Vavřík, LitN 1958, č. 49; J. Tichý, ZM 1959, s. 38 ●; ● ref. Krejčovská pohádka: kn (K. Nešvera), Svob. slovo 15. 9. 1959; J. Císař, Divadelní noviny 3, 1959/60, č. 4 ●; ● ref. Dcera v Londýně: Z. Heřman, LitN 1964, č. 3; Z. Kožmín, HD 1964, č. 3 ●; ● ref. Větší počet tanečnic: J. Pecha-

ček, Plamen 1965, č. 5; V. Karfík, LitN 1965, č. 26; A. Kliment, LitN 1967, č. 28 ●; ● ref. Jsem Ge, muž z Mooha: V. Vařejková, Komenský 90, 1965/66, s. 448; K. Dostál, ZM 1966, s. 505 ●; ● ref.: Silvestr v šesti: Š. Vlašín, RP 7. 2. 1967; Z. Heřman, Orientace 1967, č. 2; A. Jelínek, LitN 1967, č. 12 ●; O. Chaloupka: ref. Tmo, kdo tam v tobě je?, ZM 1968, s. 139; ● ref. Evergreen aneb Jedinečné třeštění: I. Zítková, RP 29. 1. 1969; B. Balajka, Plamen 1969, č. 1; J. Opelík, Listy 1969, č. 2 ●; Z. K. Slabý: ref. Firma Hrášek a bernardýn, ZM 1970, s. 456; -jšn (J. Šnobr): O. Š., ZM 1970, č. 9, příl.; (t) (V. Závodský): k šedesátinám, Brněnský večerník 18. 2. 1971; ● ref. Střelba na reklamního textaře: J. Procházka, Svob. slovo 8. 11. 1979; A. Urbanová, Amatérská scéna 1979, č. 4; M. Tůma, Scéna 1979, č. 6 ●; Z. K. Slabý: k 10. výr. úmrtí, Nové knihy 1990, č. 13; J. Hiršal in Vínek vzpomínek (1991); J. Černý: 1953 (České divadlo a společnost v roce 1953), Divadelní revue 2001, č. 4 + 1954 (České divadlo a společnost v roce 1954), tamtéž 2002, č. 2.

jz, mv

Jan Boleslav **Šach**

* 4. 6. 1825 *Václavice* u Benešova
† 1904 *Záhřeb* (Chorvatsko)

Básník, jehož lyrická sbírka byla ovlivněna tvorbou J. Kollára a K. H. Máchy, autor naučných a pedagogických prací.

Podepisoval se v Chorvatsku také Ivan Š. i Boleslav Šáh, resp. Ivan Šah, Ivan Sah, uváděn také jako Jan Bohumil Š., Jan Bolemil Š., Profesor Šach. – Syn sedláka. Podle Fričova svědectví navštěvoval gymnázium na Malé Straně, poté tzv. filozofii; údajně studoval též bohosloví, studium však opustil a vrátil se na filozofii (1844–46, mj. docházel na přednášky J. P. Koubka). Spřátelil se s J. V. Fričem, zajímal se také o divadlo. Koncem 40. let se seznámil s K. M. D. Villanim (jemu také dedikoval svou básnickou sbírku), jeho prostřednictvím poznal Máchovy rukopisy (zřejmě je opisoval). Stýkal se mj. s J. V. Rozumem a V. Zeleným. 1849–53 učil v Praze, 1853–58 působil jako suplent na gymnáziu v Chorvatsku (Senj); učil matematiku, přírodopis, němčinu a fyziku, kterou též popularizoval v četných pracích. Od 1859 pobýval trvale v Záhřebu, kde se oženil a vyučoval nejprve na obecné, od 1860 na vzorné městské škole, 1875 se stal ředitelem městské dívčí školy. V 70. letech se stýkal opět s J. V. Fričem, který jej získal jako externího spolupracovníka a překladatele pro úřední noviny Agramer Zeitung, Š. spolupracoval též s chorvatskou mutací tohoto listu (Narodne novine) a navštěvoval Českou besedu. Postupně se zapojil do záhřebského společenského a kulturního života, pracoval odborně pro chorvatské školství i pro tamní národní život. V Záhřebu byl i pohřben.

Většinu veršů obsažených v souboru *Básně* Š. napsal v raném mládí. Sbírka obsahuje sonety psané pod Kollárovým vlivem (objevuje se v nich opakovaně motiv Míny), útěchu z milostných zklamání básník nalézá ve věrnosti vlasti; v delších reflexivních básních (*Dětský věk, V cizině*) zaznívají též subjektivní máchovské motivy opuštěného poutníka, ve volbě lexika, metra i rýmů jsou patrné vlivy Máchova Máje. Knihu uzavírají příležitostné básně s dobovými mravními maximami a krotké epigramy se společenskou tematikou. – Patrně kvůli nepříznivým ohlasům své sbírky se Š. jako básník odmlčel. Občas překládal soudobou chorvatskou poezii do češtiny a českou do chorvatštiny. Pro pedagogické účely sestavil příručku *Česká frazeologie,* do níž zařadil excerpce významných spisovatelů od Dalimilovy kroniky po J. A. Komenského. Od 50. let publikoval v Chorvatsku pedagogické a naučné práce (např. pojednání o fyzice), občas i básně psané chorvatsky; publicistiku uveřejňoval též v Srbsku (patrně i pod pseudonymy).

PŘÍSPĚVKY *in:* Dalibor (1859, čl. Kostelní hudba); Danica Ilirska (Záhřeb 1863, B Uspomena na Kožlí); Izvještaj c. k. Nautičke škole u Bakru (1886); Izvještaj zagrebačke muške učiteljske škole (1861, 1868, 1869); sb. Izvještaj zagrebačke niže pučke škole (1877, 1879); K. k. privilegierte Agramer politische Zeitung (Záhřeb, 70. léta 19. století); sb. Malý krasořečník (1856); Napredak (Záhřeb 1859–60); Narodne novine (Záhřeb, 70. léta 19. století); Novovjeki izumi u znanosti, obrtu i umjetnosti 1 (Záhřeb 1882); Programm des k. k. Militärgrenz-Obergymnasiums zu Zenng (1854, 1858); Smilje (Záhřeb 1873); Zlaté klasy; rovněž příspěvky v dalších chorvatských periodikách a sbornících; – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Básně (1851). – *Ostatní práce:* Česká frazeologie (1862). ■ KORESPONDENCE: in J. V. Frič: Paměti (J. V. Fričovi z 1843–44; 1957, s. 205, ed. K. Cvejn). ■ REDIGOVAL *periodikum:* Narodne novine (Záhřeb, 70. léta 19. století). ■

LITERATURA: ● ref. Básně: Š., Pražské noviny 8. 3. 1851; J. Malý, ČČM 1852, č. 4 ●; ● ref. Česká frazeologie: an., Obrazy života 1862, s. 119; -á-, Škola a život 1862, s. 104 ●; V. Jirát: Z počátků Máchova vlivu na české básnictví, ČNM 1940, s. 180; mat.: Obhajoba po jednom století, LidN 14. 4. 1941; J. V. Frič in Paměti 1–3 (1957–63); V. Žáček: Josef V. Frič v Záhřebu, Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1971, s. 30; V. Muljević: Ivan Šah..., Elektrotehnika (Záhřeb) 1973, s. 423; J. Bošnjak, D. Karpatský, Z. Pičuljan in Mali hrvatsko-češki biografski leksikon (2002, s. 199).

vfr

Josef **Šach**

* 27. 8. 1886 *Radošovice* u Votic
† 16. 6. 1974 *Hradec Králové*

Autor konvenční beletrie, opakovaně rozpřádající zejména motiv tragických důsledků celibátu, životopisec českých spisovatelů.

Otec byl hlídačem na železniční trati. Š. po vychození obecné školy v sousedních Ouběnicích studoval na gymnáziu v Benešově (mat. 1906) a v arcibiskupském semináři v Praze (vysvěcen 1910; tehdy trvale bydlel v Olbramovicích u Votic). Poté sloužil na Benešovsku: jako kaplan v Arnoštovicích u Votic (1910–11) a v Poříčí n. Sázavou (1911–13), jako administrátor ve Václavicích u Benešova (1914) a farář v Trhovém Štěpánově u Vlašimi (1919–24); celou válku působil jako polní kurát na frontách (srbské, ruské, rumunské, italské – viz *Idylické obrázky z pole*) i v zázemí. Po válce se zapojil do reformního hnutí katolického duchovenstva, nakonec však na své kněžství rezignoval, vystudoval práva na UK v Praze (JUDr. 1924), usadil se v Hradci Král., oženil se a stal se úředníkem právního oddělení ředitelství Československ. drah, kde v různých funkcích (nakonec jako vrchní komisař) pracoval až do svého odchodu do penze (konec roku 1947). Byl členem Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj (od 1925).

Š. přivedla k beletrii osobní válečná zkušenost. V prvotině (*Idylické obrázky z pole*) ji svěřoval, determinován ještě svým kněžským posláním, záznamům projevů šlechetnosti, zbožnosti, lásky k bližnímu apod., kterak je svými hrůzami paradoxně vyvolala válka. Poté jednoduchou beletrizací válečných zážitků vstoupil už na pole konvenční prózy, nad jejíž úroveň se v podstatě nikdy nedostal, třebaže pozdější práce komponoval složitěji i náročněji. Zpočátku ještě zůstával u válečných historií, ať byly zkomplikovány předválečnou minulostí postav, ať samy komplikovaly jejich poválečný mírový život. Počínaje knihou *Za očistou* traktoval válečné motivy nacionalisticky (se silnou protirakouskou, protiněmeckou a protimaďarskou tendencí). Už od knihy *Ve vichřici* se dominantním tématem Š. beletrie stalo téma mileneckého nebo manželského svazku. Zde si Š. vytvořil některé trvalé figurální a syžetové stereotypy: muži těžce propadající vlastní smyslnosti, ale nakonec nad ní vítězící, aktivní ženy jdoucí bez skrupulí za svými milostnými cíli, osudová setkání vedoucí ke sváru hlasu srdce a hlasu povinnosti, který se nakonec prosadí, svízele působené značným věkovým rozestupem mezi mužem a ženou. Počínaje tragickým románem *Směj se, paňáco...!* přidal Š. do dějové osnovy svých próz ještě jeden stálý a zásadní (autobiograficky zakotvený) motivický okruh: citový život kněží, problematičnost a neblahé důsledky celibátu, z toho plynoucí boj o reformu katolické církve, úsilí o zřizování spolků nebo ústavů sloužících povznesení mravně ohrožených či padlých osob. Vcelku je Š. beletrie ilustrativní, vždypřítomné morální hodnocení určitých životních postojů či jejich „řešení" je rovnou promítnuto do lidských typů nebo dojímavých dějů, příroda je oblastí speciálně vyhrazenou pro autorovo „krásné" líčení na pokraji kýče. – Druhou vrstvu Š. literární činnosti, datující se od jeho studentských let, vytvářejí portréty českých spisovatelů (J. Š. Baar, V. Beneš Třebízský, K. M. Čapek Chod, B. Němcová, J. Zeyer) a umělců (J. Suk). Interní literární problematiky se týkají pramálo; buď podávají podrobný životopis, anebo sledují mimoumělecké stránky autorova zjevu (např. kniha o B. Němcové pojednává jednak o spisovatelčině mateřské lásce, jednak o její reflexi hospodářské a sociální problematiky doby). Většinu těchto prací založil Š. na zvláštní technice montáže úryvků z autorových dopisů, z jeho i cizích vzpomínek (za tím účelem vedl po celý život rozsáhlou korespondenci s pamětníky) a z autorova díla, tuto snůšku pak spoře prokládal vlastním textem a členil do tematických oddílů chronologicky uspořádaných. Poslední čtvrtstoletí Š. tvorby ovládl už životopisný žánr zcela (fejetony, populari-

zační články, studie); v rukopise zůstaly rozsáhlejší monografické práce o J. Š. Baarovi, V. Beneši Třebízském, J. Nerudovi (Lidská tvář J. N.), K. V. Raisovi, J. Vrchlickém (Náboženské motivy v díle J. V., Vlastenecké motivy v díle J. V.), Z. Wintrovi a soubor K. V. Rais ve vzpomínkách.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Hradecensis, Jan z Oravy, Jaroslav (J., Jar.) Sázavský, Jaroslav Skála, Jaroslav (J., Jar.) Smiřický, Jar. (J.) Sázavský-Lučan, Jáša, Jiří Rozhon, J. Levora, Jos. Sázavský, Karel Horský, Ladislav Hradský, Pravdomil, Václav Lučan, Verus; -ab-, B. F., Dr. Š., J. R., J. S., J. Š., L. H., -ský, Sý., Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* kal. Amerikán (USA); Archa (Olomouc 1918); Beseda naší rodiny (1945–46); Besedy (1927); Cyrilometodějský kalendář 1964; Čech (1915–17); Černá země (Mor. Ostrava 1926); Čes. slovo (Mor. Ostrava 1934, R Peklo cizinecké legie); Čes. lid (1907–10; 1907 debut Pověry při svatbě); Čes. západ (Plzeň 1918); Čteme (1942); Dějiny a současnost (1959); Dokumenty naší národní revoluce (1923); Domkářský kalendář na rok 1924 – …27 (Brno); 28. říjen (1921); Evropa a svět (1947); Glosy ze Strahova (1969); Hlas národa, příl. Nedělní listy (1909–17); Hořiněvské noviny (1970, cyklostyl.); Jas (1928, 1937); Jihočes. obzor, příl. U rodného krbu (Třeboň 1922); Kalendář železničářů (1939–44); Katol. noviny (1956, 1962); Katolík (USA, 1966–69); Kdyňská stráž (1928–30); Koruna (1931); Kruh (1934–35); Lada (Ml. Boleslav 1923); kal. Lešetínský kovář (1934–40); Letem světem (1927); Lid. demokracie (1946–69); Lid. listy (Kolín 1911); Lid. noviny (1944); Lit. kruh (Mor. Ostrava 1936–37); Lit. noviny (1961); Literatura (1925); Meditace (1908–09; 1909 P Život je hořký); Mír (1919); Moravskoslezský deník (Mor. Ostrava 1922–36; 1931 R Žaluji…); Národ (Chicago 1967–69); kal. Národ (Chicago 1967–70); Nár. liga (1930); Nár. listy (1915–17, 1926); Nár. politika (1914, 1926–45); Nár. střed (1936–42); Naše kniha (1920–32); Naše rodina (1969); Naše řemeslo (1945); Naše zádruha (Chlum, Boskovice 1920); Našinec (Olomouc 1912–15); Nedělní list (1939); Nové Hradecko (Hradec Král. 1968–70); Nové ilustrované listy (Brno, Praha 1909–10); Nový čas (1921); Nový čes. list (Záhřeb 1912–14); Nový obzor (Olomouc 1912–14; 1912 O vlasteneckém smýšlení Zeyerově, Bohumil Brodský); Nový večerník (1936–38); Nový věk (1908, 1916, 1928); Oáza (1935); Obrod (Ústí n. Lab. 1925); Obzor (Nový Bydžov 1910, 1920–22); Obzor lit. a umělecký; Ohníčky mládí (Sedlčany 1926–35); Orlický kraj (Kyšperk 1941); Ostravský deník (Mor. Ostrava 1922–23; 1922 P Nemožem ťa, duša moja, zapomenúť…); Osvěta (1910–15; 1910 Z korespondence J. K. Tyla, 1912 O náboženském smýšlení J. Zeyera); Osvěta lidu (Hradec Král. 1927–41); Otčina domkářů a malozemědělců (Chlum, Boskovice 1925–27); Pardubický kraj (1958–59); Pečírkův Nár. kalendář… (1936, 1944); Poledni list (1944); Posel z podhoří (Rychnov n. Kn. 1942–43); Pozor (Olomouc 1935); Práce (1946); Pravda (Plzeň 1967–70); Právo lidu (1924); Pražský ilustrovaný kurýr (1908–10); Pražský ilustrovaný zpravodaj (1935–45; 1937 R Vzpoura krve, 1939 R Dravý proud); Propag (Brno, Praha 1934–35); Rolnické hlasy (1958); Rozkvět (1922–25); Ruch čes. západu (Plzeň 1933); Sborník NM v Praze (ř. C, 1965); Svornost (Chicago 1926–34); Štít (Hradec Král. 1945–49); Týden (Král. Vinohrady 1909); sb. U nás (Hradec Král. 1957); sb. Vám ve vlaku (1938); Venkov (1921–30, 1939); Věstník kovářů a podkovářů (1933–48); Vídeňský deník (1917–18); Vzlet (Plzeň 1918); Wiesnerův nár. kalendář; Zahrádkář (1970); Zátiší (1920); Zeměd. listy, příl. Přástky (1910); Zeměd. noviny (1956–57, 1966); Zlatá Praha (1927); Zvon (1919–36, 1939); kal. Železnice slovem i obrazem (1939–41); Železničář severovýchodu (Hradec Král. 1969–70); Železniční noviny (1940); Železniční revue (1924); Ženské listy (1921–37); Ženské listy (Chicago 1927–29, 1937). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Idylické obrázky z pole (PP 1916); Pod tíhou osudu (PP 1918, pseud. Jaroslav Smiřický); Ve vichřici (PP 1919); Hoře lásky (PP 1920); Ztemnělou alejí (PP 1920, pseud. Jaroslav Smiřický); Za očistou (PP 1923, na obálce s tit. Za očistou a jiné povídky); Směj se, paňáco…! (R 1925); Tři ženy (R 1927); Dokud nepřebolí… (R 1931); O náboženském smýšlení Julia Zeyera (1942 ← Osvěta 1912); Matka a bojovnice. Dvě studie o B. Němcové (1948); Nedokončená pouť. Čtení o V. Beneši Třebízském (1959, k životopisu od J. Š. připojena studie F. Stuchlého Duše a dílo). – *Ostatní práce:* Proveďte církevní reformy! (1920, pseud. Pravdomil); Rek osmnáctého roku. List z ruské tragédie (1929). ■ KORESPONDENCE: B. Jiroušek: O Baarovi. Vzájemná korespondence F. Teplého a J. Š. (z 1925–26), Výběr 1998, s. 81. ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: V. Beneš Třebízský: Listy. Vzpomíná se… (1926); J. Š. Baar v zrcadle vzpomínek (1927); Josef Suk. Vzpomínková mozaika (1941); K. M. Čapek Chod. Vzpomínková mozaika se čtyřmi fotografiemi (1949). ■

LITERATURA: K. Bílek: J. Š. (1886–1974). Písemná pozůstalost (LA PNP Praha 1979); B. Jiroušek: J. Š. (v kontextu kulturní historie) (2001). ■ ● ref. Idylické obrázky z pole: an., Čech 1. 3. 1917; an., Našinec 8. 4. 1917 ●; ● ref. Pod tíhou osudu: J. Hronek, Čech 4. 1. 1919; an., Našinec 18. 1. 1919 ●; ● ref. Ve vichřici: -ejč- (F. Krejčí), Budoucno 1, 1918/19, s. 601; P. F. (Fingal), Vzlet 1919, s. 207; Liga † 12., Vlast 37, 1920/21, s. 284 ●; Kp. (J. Knap): ref. Hoře lásky, Pramen 1920, s. 325; V. Brtník: ref. Za očistou, Venkov 7. 4. 1923; ● ref. Směj se, paňáco…!: drb. (J. Borecký), Zvon 25, 1924/25, s. 574; an., Hlídka 1925, s. 215; F. Č. (Černovský), Dělnická osvěta 1925, s. 315 ●; ● ref. ed. V. Beneš Třebízský: E. Felix, Lid. listy 26. 3. 1926; V. Brtník,

Venkov 22. 4. 1926; an., Obrod 15. 9. 1926; A. Pražák, Naše věda 8, 1926/27, s. 8; R. (A. Rambousek), Čes. osvěta 23, 1926/27, s. 301 ●; ● ref. ed. J. Š. Baar…: Dr. V. M. (Martínek), Moravskoslezský deník 10. 7. 1927; -vh- (M. Hýsek), NL 1. 12. 1927; drb. (J. Borecký), Zvon 28, 1927/28, s. 42; -jen-, Čes. osvěta 24, 1927/28, s. 279; A. Pražák, Naše věda 10, 1928/29, s. 244 ●; vz. (V. Zelinka): ref. Rek osmnáctého roku, Zvon 31, 1930/31, s. 154; ● ref. Dokud nepřebolí…: drb. (J. Borecký), Zvon 32, 1931/32, s. 462; V. Brtník, Venkov 3. 2. 1932; Č. (V. Červinka), NL 31. 3. 1932; -Rja- (F. Rojka), Čes. osvěta 33, 1936/37, s. 278 ●; ● ref. ed. Josef Suk: O. Šourek, Venkov 18. 4. 1941; jšk (J. Š. Kvapil), LidN 3. 7. 1941; J. Hutter, Nár. střed 23. 11. 1941 ●; ● ref. O náboženském smýšlení Julia Zeyera: Ns. (J. Nečas), Naše doba 50, 1942/43, s. 234; vh., Večer 26. 2. 1943; V. J., Nová doba 28. 3. 1943; Kp. (K. Polák), Nár. práce 27. 7. 1943; bs (B. Slavík), Nár. politika 18. 10. 1943 ●; Brk (F. Buriánek): ref. Matka a bojovnice, Zeměd. noviny 5. 8. 1949; ● nekrology: (sb) (S. Borovka), Pochodeň 25. 7. 1974; (fbd), LD 14. 11. 1974 ●; M. Jiroušková, B. Jiroušek: Humanitní ideály v díle polního kuráta J. Š., sb. Česká společnost a první světová válka (1999) + Proticelibátní tendence v díle zběhlého faráře J. Š., sb. Sex a tabu v české kultuře 19. století (1999); B. Jiroušek: Velká válka v mikrosvětě J. Š., sb. Osobnosti a první světová válka (2000) + Vazby J. Š. k Čeňku Zíbrtovi, Výběr 2001, s. 78.

jo

Vladimír **Šacha**

* 11. 7. 1903 *Žďár nad Sázavou*
† 6. 7. 1986 *Nové Město na Moravě*

Básník, autor dokumentární biografické prózy, propagující ve své práci komunistickou ideologii.

Otec, který zahynul v 1. světové válce, vlastnil továrničku na obuv. Š. navštěvoval 1909–18 obecnou a měšťanskou školu v Žďáru n. Sáz., 1918–22 učitelský ústav v Brně. Po absolutoriu působil na školách Vysočiny: 1922–23 Rovné, 1923–24 Bohuňov, 1924–26 Ostrov n. Oslavou, 1926 Věchnov a Vítochov u Bystřice n. Pernštejnem, 1927–40 Sklenné, 1940 Žďár n. Sáz. až do svého zatčení 15. 1. 1941. Po věznění v Drážďanech, Vratislavi a Brně byl v srpnu 1942 odvezen do koncentračního tábora v Dachau. Po návratu byl 1946–47 předsedou nár. výboru ve Žďáru n. Sáz., 1948–65 okresním školním inspektorem, potom odešel do důchodu. Od 1922 byl členem komunistické strany a pracoval zejména v mládežnickém hnutí. 1935 cestoval po Itálii, Chorvatsku, Albánii a Řecku.

Š. málo osobitá poezie úzkého zážitkového okruhu má svým sociálním laděním blízko k poezii proletářské. Provázejí ji motivy negace, pesimismu, vzdoru, hořkosti nad tvrdým životem, kulminující ve verších inspirovaných matčinou smrtí (*Na okoralých rtech*), ale také láska k domovu, ke krajině, přátelům a k evropskému jihu, jak ji (po rytmicky nevyvážených verších prvotiny *Na shledanou, životě!*) zachytila druhá, melodičtější sbírka *Zlatý disk.* K ní se řadí lyrické cestovní fejetony *Po stopách snů* s letmými postřehy sociální mizerie chudých a s průhledy do fungování italského fašismu. Výmluvné svědectví o Š. ztotožnění se snahami komunistické strany obsahují politickým frázím poplatné jednoduché rýmy poválečných a pozdějších časopisecky publikovaných básní (z 1969–85), zařazených do výboru *Kraj, pro jehož vůni krásu sklízel,* a literární zpracování vzpomínek komunistů Žďárska na meziválečné údobí. Pohled na fašistické vězeňství z hlediska vězně a jeho útrap podává kronikářským způsobem kniha *V zahradě muk.* Povídka *Pod jeřáby,* situovaná na vesnici, spojuje smysl pro sociální křivdy s romantickým patosem. – Š. psal i divadelní hry pro mládež (*Čertovská historie*; další dva tituly Poslední bitva a Dětská tragédie, údajně vydané 1930, nejsou bibliograficky doloženy).

PSEUDONYM, ŠIFRA: Slavděl (v Rovnosti); V. Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach pro poezii a život 1920–1930 (Brandýs n. Orlicí 1930); Čes. život (1947, příl.); Čteme (1939); Dělnické divadlo; Haló noviny (1934–35); Index (1936); Kohoutek (1924); Lid. kultura (1938); Lit. měsíčník (1973, 1975–76); Nový život; Pedagogické epištoly (Žďár n. Sáz.); Pravda; Ranní noviny (1937); Rovnost (od 1922); Rozhledy (1937); Rozsévačka (1930); Rudé právo (od 1926); Směr Vysočiny, pokr. Vysočina (Žďár n. Sáz. 1960–85); sb. Tři mladí prozaikové (1947, P Pod jeřáby ← čas. Čes. život; též přisp. V. Kovařík, M. Kolmanová); Tvorba (1935); U (1938); Učitelské noviny; – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a memoáry:* Čertovská historie (D pro ml., 1929); Na shledanou, životě! (BB 1934); Po stopách snů (FF 1936); Zlatý disk (BB 1938); Na okoralých rtech (BB 1940); V zahradě muk (vzpomínky, 1946); U vyhaslých milířů. Báje a pověsti ze Žďárska (1954); Večery se soudruhy 1, 2 (vzpomínky, 1958, 1976). – *Ostatní práce:* O pracujícím lidu Žďárska a jeho revoluční straně (1966). – *Výbor:* Kraj, pro jehož vůni krásu sklízel (1986, usp. J. Polák). ■

LITERATURA: J. Pavlík: Životem a dílem V. Š., (Okres. lid. knihovna ve Žďáru n. Sáz. 1973). ■ ● ref. Na shledanou, živote!: J. O. (Ošmera), Čin 1934, s. 644; A. Černík, Čin 1934, s. 733; B. V. (Václavek), Středisko 1934, s. 102; -á- (J. Rybák), Tvorba 1935, s. 31 ●; ● ref. Po stopách snů: B. V. (Václavek), Index 1936, s. 80; bt. (B. Trávníček), Ranní noviny 5. 5. 1936; A. Č. (Černík), Rozhledy 1936, s. 123 ●; ● ref. Zlatý disk: Chal. (J. Chalupecký), Čin 1938, s. 205; sl. (J. Strnadel), Ranní noviny 16. 7. 1938 ●; ● ref. Na okoralých rtech: jd (J. Drda), LidN 4. 11. 1940; M. Dvořák, Akord 8, 1940/41, s. 99; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 48, 1940/41, s. 252; Boj (P. Bojar), Studentský časopis 20, 1940/41, s. 207; V. Běhounek, Dělnická osvěta 1941, s. 45; B. Polan, KM 1941, s. 35; kp (K. Polák), Nár. práce 26. 1. 1941, příl.; -ühl- (B. Mühlstein), Naše zprávy 1941, č. 24; M. Haller, Střední škola 1941, s. 217 ●; vbk (V. Běhounek): ref. V zahradě muk, Práce 8. 2. 1948; J. Pavlík: Autor Vysočiny, Rovnost 3. 7. 1969; ● ref. Večery se soudruhy 2: (po) (J. Poláček), Rovnost 13. 9. 1977; V. Brett, Lit. měsíčník 1977, č. 3 ●; J. Pavlík: Naše srdce – plodná zrna dní (k pětasedmdesátinám), Rovnost 11. 7. 1978; J. Polák in V. Šacha: Kraj, pro jehož vůni… (1986); ● nekrology: (rt), Rovnost 10. 7. 1986; an., Vysočina 1986, č. 27; J. Pavlík, tamtéž, č. 29 ●; M. Šrámková: ref. U vyhaslých milířů (3. vyd.), Duha 1990, č. 2.

sb

Donát **Šajner**

* 24. 1. 1914 *Soběslav*
† 1. 5. 1990 *Praha*

Básník inklinující k jihočeským krajinným motivům a k sociální tematice spjaté s idejemi socialismu, výrazně reflektované v poezii ze 70. a 80. let; prozaik zprvu orientovaný na psychologii jedince, pak na společenské proměny venkova, autor knížek pro mládež; rozhlasový dramatik, publicista.

Vl. jm. Jaroslav Š. (Donát bylo otcovo křestní jm.). – Záhy ztratil rodiče, matka zemřela 1916, otec padl na frontě 1918; Š. a jeho sestru vychovávala babička. Vychodil tři třídy měšťanské školy v Soběslavi a poté se živil námezdní prací (např. zemědělský dělník, kočí), později získal výuční list jako prodavač textilu; sám se vzdělával, též s pomocí přítele studenta. Od mládí byl levicově zaměřen, 1933 vstoupil v Čes. Budějovicích do komunistické strany. 1936–39 vykonával vojenskou službu v Šumperku a Zábřehu na Moravě (sloužil v knihovně). Tehdy se seznámil s B. Václavkem, jenž mu začal otiskovat verše a s nímž pak spolupracoval ještě na počátku války, a také s K. Novým, který jako redaktor Nár. osvobození rovněž publikoval jeho příspěvky. Od 1942 byl v Praze redaktorem a 1943–48 vedoucím redaktorem v ELK, 1947 a 1949 redigoval klubový časopis Růst; po včlenění ELK do zakládaného nakladatelství Českosl. spisovatel Š. působil jako šéfredaktor Literárních novin (1950–51). Poté žil (na stipendium ministerstva zemědělství) ve vesnici Roudná u Soběslavi. 1955–56 pracoval na ministerstvu vnitra (kulturní referent Pohraniční stráže). 1957 se stal redaktorem a 1971 vedoucím literárně-dramatické redakce Českosl. rozhlasu. Pak se podílel jako tajemník přípravného výboru na založení Svazu čes. spisovatelů, v němž 1972–82 působil ve funkci vedoucího tajemníka, poté odešel do důchodu. V 50. letech vykonal cesty do Německa, Sovětského svazu, Polska a Belgie. – Syn Pavel Š. (* 1949) je televizní dramaturg a filmový scenárista, autor rozhlasových her a písňových textů.

Po prvních básnických příspěvcích v levicovém tisku vydal Š. v polovině 30. let sbírku proletářských veršů *Červený kolotoč*, v níž však subjektivní prožitek překryla tvarová odvozenost. V další poezii pocházející z válečných let (*Řečí země*, *Matěj Kopecký*, *Den u pramene*), tvárně sice nehomogenní, směřující však k adekvátnímu obraznému vyjádření, se mu motivickým zdrojem stávala příroda a lidé jižních Čech a návratným tématem hledání jistoty v mluvě domova, v myšlení prostých lidí a v lidovém umění. Poválečné *Odkazy* se úsilím o sdělnost a pádnost projevu (mj. i pokusy se staccatovým veršem Majakovského) posouvaly do roviny veršované publicistiky s motivy války, osvobození a s proklamacemi optimistické víry v budoucnost; k intimnímu životu se pojily souběžně publikované milostné verše *Na motiv z Oněgina*. Po delší básnické odmlce vydaná sbírka *Kudy chodí dny* se vracela k apostrofám jihočeského kraje, jež mnohdy vyústily v obecné reflexe o smyslu života a tvoření. Reflexivnost charakterizovala i Š. poezii angažující se pro normalizační režim 70. a 80. let: byly to úvahy o vlastním životním usilování a plynutí času, projevy sociálního cítění a víry v socialismus (*Upamatování*, *Dohlédnutí* aj.), někdy reflektované i dialogickou formou (např. *Co řeklo slunce*, *Já jenom o tobě*), často se silným vyznavačským akcentem (zvláště *Každou hodinu*). Z Š. poezie tehdy vyšla i řada výborů. – Jako prozaik inklinoval Š.

svými ranými pracemi k tehdejšímu psychologizujícímu proudu. Patří sem baladický příběh o dvou protikladných typech v rodině rybářského podnikatele *Větev dobra*, v němž je až báchorkovitě vyhrocen konflikt dobra a zla i s jeho vyústěním, a zejména román *Minulý čas*, jenž na bázi dvojnického motivu analyzoval schizofrenní rozpolcenost člověka bez zaměstnání, zbaveného lidské důstojnosti. V psychologické rovině se odvíjelo i čtvero povídek *Žně marnosti* s vnitřně rozvrácenými jedinci z umělecké oblasti. Proti komplikovanosti až konstruovanosti těchto povídek charakterizovalo prózy o proměnách kolektivizovaného venkova (např. *Vláha*) zjednodušené tendenční vidění a podání; z této linie poněkud vybočilo subjektivněji laděné epizodické vyprávění *Kdyby jen červenec…* Tíhnutí k epizodičnosti, vlastní i jiným prózám, se pak prosadilo i v „minipovídkách" *Rváči a padavky*, zaměřených na aktéry leckdy kuriózních situací. Z četných knih pro mládež některé inklinovaly k typu příběhové prózy s chlapeckými hrdiny, jak ji představuje především autobiograficky založený román *Paměti uličníkovy*, hlásící se sociálním aspektem k některým obdobně zaměřeným dobovým prózám (zvláště J. V. Plevy), z pozdějších próz je mu žánrově blízké např. vyprávění *Blázínci ze Lhoty*. Jiný typ charakterizovala lyričtější poloha: evokace krajiny a přírody jižních Čech (především *Obrázky z přírody*, v přepracované podobě s tit. *Vyprávění na lavičce*). Občas psal Š. i pohádky. Hlavně pro mládež též převyprávěl zápisky a jiné dokumenty dobrodružného cestovatele Č. Paclta *Zpívající digger* a adaptoval cestopis H. M. Stanleye *Jak jsem našel Livingstona*. – Jako spolupracovník rozhlasu napsal množství fejetonů a také her: Tři postavy hledají Pirandella (1943), Jakub Kubata (1947), Dvojka jede do kola, Večer plný hvězd (1967), Válka pokračuje (1970, dramatizace románu J. Muchy), Rychlík do Banské Bystrice (1971), Chalupa číslo 17 (1972) aj.

ŠIFRY: D. Š. (Československ. rozhlas 1968), -ša- (Lit. noviny). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Brněnský večerník (1973); Československ. rozhlas, pokr. Rozhlas (1968, 1982); Československ. svět (1975); Čtenář (1972); sb. Druhý sjezd Svazu čes. spisovatelů (1977); ELK (1939–41); Haló noviny (1935); Hej rup (1936–39); Impuls (1967); Index (1937–38); Kritický měsíčník (1940); Květy (1972, 1981, 1988); Lid. noviny (1940); Listy Klubu přátel poezie (1980–82); Lit. měsíčník (1973–83); Lit. noviny (1940–41, 1950–51); Lumír (1940); Mladá fronta (1977); Nár. osvobození (1937–38); Nár. práce (1944); Naše zprávy (1939–40); sb. Nejlepší dětem (1976); Nová mysl (1982); Nové knihy (1975, 1979); Nový život (od 1953); O knihách a autorech (1974, 1977, 1981–86); Praha–Moskva (1977); Protokol 3. sjezdu Svazu čes. spisovatelů (1982); Roj (1935); Rozpravy o literatuře a umění (1940–42); Rudé právo (od 1937); Růst (1947–48); sb. Strana literatuře – literatura straně (1976); Svět práce (1971); Svět socialismu (1981); Svět v obrazech (1979); sb. Třicet let československ.-sovětské kulturní spolupráce (1979); Tvorba (1937); Tvorba (1972–82, i příl. Kmen); U; ant. V modré dálce rudý květ (Čes. Budějovice 1971); Výběr z nejzajímavějších knih (1982, 1986); Zeměd. noviny (1976); Zlatý máj (1975–79); sb. Život s knihami (1977, J. Strnadlovi k 65. narozeninám). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Červený kolotoč (BB 1935, částečně cenzurováno); Řečí země (BB 1941); Matěj Kopecký (B 1943; 1944 in Den u pramene); Větev dobra (R 1943; upr. vyd. 1972); Den u pramene (BB 1944); O třech labutích (pohádka, 1944); Paměti uličníkovy (R pro ml., 1945; upr. vyd. 1962 s tit. Říkali mu uličník, 1972 s tit. Paměti uličníka); Odkazy (BB 1946); Na motiv z Oněgina (BB 1946); Minulý čas (R 1946; upr. vyd. 1971); Žně marnosti (PP 1946); Vláha (PP 1952); Tovaryši (P pro ml., 1953); Obrázky z přírody (PP pro ml., 1954; upr. a rozšíř. vyd. 1974 s tit. Vyprávění na lavičce); Teče voda, vodička (B pro ml., 1959); Kudy chodí dny (BB 1963); Kdyby jen červenec… (P 1965); Upamatování (BB 1970); Pan král z Koněpes (pohádka, 1971); Dohlédnutí (BB 1973); Takový nádherný kus cesty (P pro ml., 1975); Co řeklo slunce (BB 1975); Já jenom o tobě (BB 1977); Kde louky nejvíc voní… (P pro ml., 1977); Každou hodinu (BB 1980); Obrana křídel (BB 1982); Proto (BB 1985); Rváči a padavky (PP 1986; rozšíř. vyd. 1988 s tit. Výpis lásek a trestů); Blázínci ze Lhoty (P pro ml., 1986); Velký třesk (BB 1987). – *Adaptace:* Zpívající digger (P 1950, sešitově a knižně, podle J. Svoboda: Čeňka Paclta cesty po světě, 1888; upr. vyd. 1971, 1989); H. M. Stanley: Jak jsem našel Livingstona (P 1972, podle prózy V nejtemnější Africe). – *Překlad:* N. Tichonov: Písně a balady (1946, s M. Marčanovou). – *Výbory* (z poezie): Břehy (1974); Zaslíbení (1976); Básně (1979, ed. J. Nejedlá); Časování (1979, ed. J. Nejedlá); Pro vůni heřmánku (1979, bibliof.); Modré milování (1981, bibliof.); Ohraničený čas (1984, i netištěné BB); Daleko v nás (1984, i netištěné BB, ed. J. Nejedlá); Komu zem věří (pro ml., 1985, ed. V. Kubálek); Druhé zaslíbení (1989). ▮ KORESPONDENCE: Z vyhozených zbytků archivu Svazu čes. spisovatelů (z 1973: G. Husákovi, s J. Kozákem; Československ. televizi, L. Metzarovi – Estonsko, ministerstvu kultury, ministerstvu vnitra, pobočkám SČS, též obdržené dopisy od L. Fukse, Z. V. Adámka), LitN 1992, č. 41. ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Růst (1947, č. 1–4 redaktor, 1949 šéfredaktor), Lit. noviny (1950–51). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Michelangelo. Titán a člověk

(1941, výr. tisk ELK, s jinými); Odkazy a poslání (1948, výbor textů od středověku po současnost, i Š. překlad staročes. ukázek); Kniha satir (1949, výbor z čes. poezie od středověku, s B. Václavkem, i Š. překlad staročes. textů); Cestou k praporu. Povídky z války (1950); Zpívající země. Básně osvobození a mladosti (1975). ∎

LITERATURA: D. Š. (Krajská knihovna Čes. Budějovice 1969, bibliografie a ukázky z díla); D. Š. (b. d., 1974, tisk nakl. Českosl. spisovatel, bibliografie S. Mouchová); Nikdy nepůjdeš sám (1974, tisk nakl. Albatros); E. Lukeš: D. Š. (1979). ∎ J. Taufer: ref. Červený kolotoč, Index 1936, s. 64; ● ref. Řečí země: AMP. (A. M. Píša), Nár. práce 1. 6. 1941; J. Kopecký, KM 1941, s. 243; jpl (J. P. Lang), LitN 1941, s. 116; J. Chalupecký, Volné směry 1942, s. 147 → Obhajoba umění (1991, s. 233) ●; J. B. Č. (Čapek): ref. Matěj Kopecký, Naše doba 51, 1943/44, s. 377; kp. (K. Polák): ref. Větev dobra, Nár. práce 15. 4. 1944; ● ref. Paměti uličníkovy: -ov- (B. Březovský), NO 9. 1. 1946; jpř (J. Pilař), Zeměd. noviny 7. 2. 1946; HEL (J. S. Heller), Štěpnice 1, 1946/47, s. 60 ●; ● ref. Odkazy: K. Bodlák, Lid. kultura 1946, č. 43; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 1947, s. 233; A. M. Píša, Kytice 1947, s. 85; J. Janů, KM 1947, s. 33; J. Štern, Práce 9. 4. 1947 ●; ● ref. Na motiv z Oněgina: I. Skála, RP 17. 12. 1946; jj (J. Janů), Svob. noviny 18. 7. 1947 ●; A. M. Píša in D. Š.: Minulý čas (1946); ● ref. Minulý čas: G. (F. Götz), NO 7. 1. 1947; M. Sedloň, RP 9. 4. 1947; F. H. (Hampl), Práce 29. 4. 1947; jšk (J. Š. Kvapil), Naše doba 1947, s. 186 ●; J. Dlouhý: ref. Zpívající digger, Sborník Českosl. společnosti zeměpisné 1950, s. 103; ● ref. Vláha: K. Šiktanc, LitN 1953, č. 11; J. Lederer, Zeměd. noviny 30. 5. 1953 ●; G. Procházka: ref. Tovaryši, LitN 1953, č. 31; ● ref. Obrázky z přírody: K. J. Beneš, NŽ 1954, č. 7; O. S. (Syrovátka), LD 12. 2. 1954 ●; ● ref. Kudy chodí dny: M. Petříček, HD 1963, s. 521; V. Karfík, LitN 1964, č. 9 ●; ● ref. Kdyby jen červenec…: Z. Heřman, LitN 1965, č. 50; zm (Z. Mráz), Jihočes. pravda 12. 12. 1965; A. Hájková, Impuls 1966, s. 133 ●; ● ref. Upamatování: R. Matys, Nové knihy 1970, č. 36; M. Naušová, Mladá fronta 3. 2. 1971 ●; ● ref. Větev dobra (upr. vyd.): zh (Z. Heřman), Mladá fronta 20. 12. 1972; B. Truhlář, Slovenské pohľady (Bratislava) 1973, č. 5 ●; Ka. (J. Červenka): ref. Paměti uličníka, ZM 1973, č. 4, příl.; ● ref. Dohlédnutí: J. Rumler, Nové knihy 1973, č. 24; M. Blahynka, Tvorba 1974, č. 3 → Denní chléb (1978, spojeno s ref. Co řeklo slunce s tit. Poezie života, s. 221) ●; L. Stehlík: Setkání s D. Š., ZM 1974, s. 10; A. L. (Linke): ref. Vyprávění na lavičce, ZM 1975, s. 131; ● ref. Takový nádherný kus cesty: (HH). (H. Hrzalová), RP 26. 8. 1975; J. Voráček, ZM 1975, s. 298 ●; ● ref. Co řeklo slunce: J. Nejedlá, Nové knihy 1975, č. 42; O. Rafaj, Lit. měsíčník 1975, č. 9 → Zápas o skutečnost (1978, s. 139); V. Rzounek, RP 3. 1. 1976 → Řád socialistické tvorby (1977, s. 223) ●; M. Blahynka in Pětiletka obnovy české poezie 1971–1976, ČLit 1976, s. 481 → Denní chléb (1978); ● ref. Já jenom o tobě: J. Nejedlá, RP 23. 12. 1977; M. Blahynka, Tvorba 1978, č. 11; J. Pavelka, Rovnost 2. 3. 1978 ●; V. Jelínek: ref. Časování, Tvorba 1979, č. 30; ● ref. Každou hodinu: F. Valouch, Lit. měsíčník 1981, č. 4; J. Nejedlá, Tvorba 1981, č. 5; V. Vodák (M. Vacík), LD 5. 6. 1981 ●; ● ref. Obrana křídel: F. Schildberger, Brněnský večerník 4. 1. 1983; J. Peterka, Lit. měsíčník 1983, č. 4 ●; ● k sedmdesátinám: E. Lukeš, Listy Klubu přátel poezie 1983, prosinec; M. Blahynka, Lit. měsíčník 1984, č. 1 ●; J. Nejedlá in D. Š.: Daleko v nás (1984); ● ref. Ohraničený čas: J. Svoboda, Tvorba 1984, č. 51, příl. Kmen; L. Soldán, Rovnost 10. 1. 1985 ●; ● ref. Proto: O. Rafaj, Tvorba 1985, č. 46; Z. Heřman, Mladá fronta 27. 11. 1985 ●; ● ref. Rváči a padavky: M. Pilař, Tvorba 1987, č. 7, příl. Kmen; Š. Vlašín, Kulturní práce 1987, č. 12 ●; O. Uličný in Prostor pro jazyk a styl (1987, zvláště s. 140); O. Chaloupka: ref. Blázínci ze Lhoty, Tvorba 1987, č. 18, příl. Kmen; ● ref. Velký třesk: V. Píša, Tvorba 1988, č. 3; A. Mikulášek, Kmen 1988, č. 18; J. Trávníček, Rovnost 12. 5. 1988 ●; ● k pětasedmdesátinám: M. Blahynka, Lit. měsíčník 1989, č. 1; K. Boušek, Kmen 1989, č. 3 ●; K. Boušek: Výročí básníka, Haló noviny 28. 1. 1994; -Gvl-: Paměť archivu 3: Nakladatel versus básník (s ed. posudku D. Š. na nakladatele B. Jandu), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 2002, č. 2; P. Janáček in Svět rodokapsu (2003, s. 385); P. Lyčka in Normalizace (a) poezie čili Z literární periferie k vrcholům socialistického Parnasu, Host 2005, č. 6.

ls, et

Vladislav **Šak**

* 18. 6. 1860 *Nalžovy* (Nalžovské Hory) u Klatov
† 19. 7. 1941 *Praha*

Autor sonetů inspirovaných bulharským životem, překladatel a propagátor bulharské kultury i česko-bulharských styků, publicista.

Psán též Vladimír Šak (Sak) a Vladislav Šák. – Reálku vystudoval v Písku (mat. 1878), techniku v Praze. Od studií udržoval kontakty s bulharskými studenty: 1880 se stal spoluzakladatelem spolku Bulharská sedjanka v Praze, v němž pak působil jako jeho první jednatel, po studiích 1882 odjel s bulharskými studenty do Bulharska, kde se uchytil jako učitel. Nejprve byl rok profesorem matematiky na gymnáziu ve Slivně, pak v Sofii, 1891–94 i na sofijské univerzitě. Svůj více než dvacetiletý bulharský pobyt naplňoval činorodou prací na poli česko-bulharské vzájemnosti, především kulturní i literární. V Sofii založil čtenářský spolek

Čech, v němž až do svého odchodu z Bulharska působil jako jeho předseda. Do Čech se vrátil 1908 a stal se profesorem na pražské Obchodní akademii. 1909 byl penzionován. Za balkánské války byl 1914 zpravodajcem na bulharském bojišti, 1915 vězněn ve Vídni za spolupráci s Mafií. Po válce zastával 1919–31 funkci bulharského konzula v Praze. Zemřel na rakovinu, pohřben byl v rodišti. – Jeho syn Vladislav V. Šak (1894–1977) byl dirigentem, v pětadvaceti letech založil tzv. Šakovu filharmonii (1919); věnoval se i literatuře, překládal, ve 20. letech redigoval Sebrané spisy A. Strindberga a též finančně podporoval Umělecký klub, vydavatele časopisu mladých Orfeus.

Zájem o život Bulharska se stal již od studentských let takřka jedinou náplní Š. literární a osvětové činnosti. Inspiroval ho ke sbírkám epigonských sonetů blízkých poezii J. Vrchlického (*Pod Vitoší*, *K bulharským junákům*), namířených však též proti bezpráví a útisku národa, a zejména ho přivedl k tlumočení bulharské poezie, nejprve časopisecky (P. Javorov, S. Michajlovski, P. Slavejkov, I. Vazov), pak i knižně (E. Bagrjana, K. Christov, K. Veličkov, soubor Z bulharského Parnasu), ojediněle též prózy (I. Vazov, memoáry K. Veličkova). Překládal i do bulharštiny: s výjimkou libreta k Prodané nevěstě B. Smetany především se zřeteli účelovými (třídílná učebnice deskriptivní geometrie J. Jarolímka); vydal též jazykové příručky, zejména česko-bulharský a bulharsko-český slovník. Nepříliš hojná, nicméně kvalitní je i Š. publicistická činnost, přibližující českému čtenáři přední představitele bulharské literatury a vůbec tamní literární, kulturní i společenské dění. Získal si jí pověst prvořadého odborníka i činorodého propagátora vzájemných styků, významně také přispěl k poznání bulharské poezie v českých zemích. – V rukopisu údajně zůstal jeho jediný román Kolonie a operní libreto Jades.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Martin Prentov, M. Prentov, Prentov; Š., Šk., -Šk. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Bulharsko slovem i obrazem (1908); Čas, beletristická příl. k politickému týdeníku (1897–98); Čes. slovo (1925, 1932); sb. Dvacet let práce bulharského národa (1909); Hlas národa (během 1. světové války); Nár. listy (1905–09); Slovanský přehled (1899–1913, 1937); Studentský časopis (1926); Světozor (1932); Venkov (1932); Zlatá Praha (1908). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Pod Vitoší (BB 1905); K bulharským junákům (BB 1910). – *Překlady:* K. Veličkov: Sonety (1900) + V žaláři (1907); I. Vazov: Carevna z Kazaláru 1, 2 (1905, 1906); Z bulharského Parnasu (1909); sb. Bulharská žena (1911); E. Bagrjana (E. Belčerova): Ta věčná a ta svatá (1931); K. Christov: Symfonie Prahy (1932). – *Ostatní práce:* Bulharsko-český slovník (1913); Kniha bulharsko-české konverzace (1914, t. r. i bulharsky); Bulharsko-český a česko-bulharský slovník 1, 2 (1914, 1926); Spor o Makedonii (1916). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: sb. Bulharská žena (1911). ▮

LITERATURA: vbk. (J. Voborník): ref. překl. K. Veličkov: Sonety, NL 20. 7. 1900; K. Drož: ref. Pod Vitoší, Přehled 5, 1906/07, s. 308; J. Páta in Několik kapitol z dějin styků česko-bulharských, Osveta 1917, s. 629; an.: Šack a Cie, LidN 3. 8. 1918; ● k sedmdesátinám: Jos. P. (Páta), Slovanský přehled 1930, s. 475; an., Světozor 1930, s. 645 ●; -pa- (F. S. Procházka): ref. překl. E. Bagrjana, Zvon 31, 1930/31, s. 476; ● ref. překl. K. Christov: J. Hch. (Dolanský), LidN 7. 7. 1932; Ad. Veselý, NL 27. 8. 1936 (srovnání s překl. J. Karasové) ●; ● k osmdesátinám: J. Páta, Venkov 16. 6. 1940; an., LidN 18. 6. 1940; an., Nár. politika 18. 6. 1940; an., Nár. práce 18. 6. 1940 ●; ● nekrology: an., Nár. politika 19. 7. 1941; an., LidN 20. 7. 1941; an., Venkov 20. 7. 1941; Jiř. Sv. F., Nár. politika 24. 7. 1941; F. Tichý, LidN 25. 7. 1941; -l., Venkov 27. 7. 1941; R. Künzl-Jizerský, Ročenka Slovanského ústavu 1939–1946, s. 158 ●.

mhs

F. X. **Šalda**

* 22. 12. 1867 *Liberec*
† 4. 4. 1937 *Praha*

Literární, divadelní a výtvarný kritik a esejista, vůdčí osobnost českého modernistického hnutí prosazující kritéria nezávislosti umění na mimoestetických vazbách a pojetí kritiky jako svébytné tvůrčí činnosti soustředěné k problémům osobnosti a ideálům syntetického umění; autor meditativní a epigramatické poezie, prozaik rozvíjející typ analytického vyprávění s filozofujícím podtextem, dramatik, publicista, editor a překladatel.

V matrice zapsán Franciscus Aloiysius Š.; iniciály F. X. sám rozepisoval František Xaver. – Syn poštovního úředníka. 1874 se rodina přestěhovala do Čáslavi, kde Š. dochodil obecnou školu (později vzpomínal na vliv učitele T. Vulterina). Prázdniny trávil ve mlýně u babičky a strýce z matčiny strany v obci Chedrb (Třebonín) u Čáslavi. Od 1878 studoval na gymnáziu v Jindřišské ul. v Praze, 1881 přešel na Akademické gymnázium (mat. 1886, mezi jeho spolužáky byl např. K. S. Sokol). 1886–90

absolvoval 7 semestrů na pražské právnické fakultě (1891 složil první státní zkoušku z historie práva), přičemž zároveň navštěvoval přednášky z filozofie, ale i psychiatrie na české i německé univerzitě (přednášející mj. T. G. Masaryk, J. Durdík a O. Hostinský). 1888 připravoval spolu s V. Mrštíkem, A. Sovou, J. Boreckým, V. Hladíkem, H. G. Schauerem a F. Lichtákem almanach Vpád barbarů (k vydání nedošlo). Z přátelství z této doby přetrvaly zejména vztahy s A. Sovou a J. S. Macharem. 1893 vzniklo pouto mezi Š. a R. Svobodovou (pojily je i vzdálené příbuzenské vazby), které trvalo až do její smrti 1920 a poznamenalo i další Š. přátelství (především se Z. Braunerovou a E. Jurčinovou). 1893–1906 byl zaměstnán jako redaktor Ottova slovníku naučného (díl 8–27). 1895 podepsal manifest Česká moderna. 1899 začal spolupracovat s Lumírem, dosavadním orgánem starší generace, kde následně spoluinicioval rozsáhlou generační diskusi: tehdy rovněž propukla kontroverze s A. Procházkou a J. Karáskem ze Lvovic, jež trvala až do Procházkovy, resp. Š. smrti a významně poznamenala povahu dobových společenských a literárních vztahů. V polovině července 1899 byl při pobytu v lázních Sv. Kateřina u Počátek stižen zánětlivým onemocněním míchy, od počátku srpna do počátku prosince byl hospitalizován ve všeobecné nemocnici na Karlově nám., rekonvalescence poté trvala ještě téměř půl roku a po zbytek života byl pohybově omezen (částečné ochrnutí poloviny těla, chůze o holi). Pravidelně proto jezdil na ozdravné pobyty (Poděbrady, Mariánské lázně, Vysoké Tatry, ale i v Rakousku Bad Gastein aj.). S okruhem mladých autorů tehdejšího Lumíra (V. Hladík, K. Sezima, O. Theer), ale i protistrany Moderní revue (M. Marten) se jeho vztahy částečně přerušily kolem 1905, v některých případech (A. Novák, O. Šimek) trvaly až do období před 1. světovou válkou. Na počátku 20. století rovněž vznikla další Š. dlouholetá přátelství, zejména s F. Chudobou, F. Skácelíkem a E. Chalupným. 1901–07 se podílel na aktivitách výtvarného sdružení Mánes, jehož periodikum Volné směry redigoval, k rozchodu došlo především z důvodů Š. polemické praxe a kvůli rostoucím rozdílům v názoru na orientaci listu. Vzápětí vedl přátelskou diskusi s představiteli malířské generace skupiny Osma (E. Filla, B. Kubišta), které podporoval (B. Kubištu i finančně), a s historiky umění mladší generace (A. Matějček, V. Birnbaum). Na naléhání přátel (R. Svobodová, Z. Nejedlý) se 1910 přihlásil k doktorátu filozofie na pražské filoz. fakultě (již 1907/08 však přednášel v rámci univerzitních extenzí v Turnově, Lounech, Jičíně a Chrudimi), který mu byl udělen na základě rigorózní zkoušky a disertace *Tři studie z dějin malířství* (s částmi o Raffaelovi, M. Grünewaldovi a J. Vermeerovi van Delft, otištěno v Kritických projevech 8, 1956). 1910 navázal vztah s A. Navrátilovou (lit. jm. E. Jurčinová), 1912 patrně pomýšlel i na sňatek, vztah však krátce nato ukončil. V dubnu 1911 odjel s manželi Svobodovými do Dalmácie, odkud odcestoval do Říma (cyklus fejetonů pro Nár. listy). 1914–19 přednášel evropské literatury na Vyšší dívčí škole v Praze. V době před 1. světovou válkou a během ní se vytvořil kolem Š. okruh blízkých spolupracovníků (R. I. Malý, F. Pujman, M. Hennerová-Pujmanová aj.). 1915 se na pražské filoz. fakultě na základě spisu *Duše a dílo* a kolokvia na téma Anglické vlivy v básnickou tvorbu Alfreda de Vigny habilitoval pro dějiny moderních západoevropských literatur (soukromým docentem jmenován 1916, přednášet začal v letním semestru 1916), 1919 byl jmenován řádným profesorem. Ve 20. letech sympatizoval s levicovým avantgardním hnutím a podporoval komunisticky orientované intelektuály (po zastavení komunistického tisku na konci 1928 před nadcházející volební kampaní předal coby majitel a vydavatel Tvorby její redakci J. Fučíkovi). Během léta 1928 se dohodl s nakladatelem O. Girgalem na vydávání časopisu Šaldův zápisník; 1934 musel však Girgal z ekonomických důvodů činnost nakladatelství utlumit, tehdy po dohodě s B. Fučíkem převzalo vydávání časopisu od 7. roč. nakladatelství Melantrich. Od 20. let navazoval Š. přátelské vztahy s avantgardními básníky (F. Halas, J. Hora, V. Nezval aj.) i s mladými spisovateli katolické orientace (J. Čep, B. Fučík). Po 1929 kritizoval bolševizační tendence a ve 30. letech byl skeptický vůči kulturní politice SSSR, 1934 polemizoval s děním v KSČ (vyloučení J. Guttmanna) a s jejím stanoviskem k českosl. státu jako „imperialistickému". 1932 žaloval Národní divadlo pro nedodržení smlouvy o provedení dramatu Zástupové (spor skončil mimosoudním narovnáním). Od konce 20. let se účastnil aktivit na podporu demokracie (mj. 1933 protestoval proti střelbě do demonstrantů ve Frý-

valdově a podporoval stávkující v Radotíně) a 1933–34 protestů proti fašistickým tendencím (mj. 1929 předsedal Protifašistickému výboru v Československu, 1933 založil Komitét pro pomoc německým běžencům, podporoval akci K. Čapka Demokracie dětem, podepsal dopis českosl. vědců protestujících proti tzv. lipskému procesu s E. Torglerem a G. Dimitrovem atd.). Od počátku 30. let se často uchyloval do Dobřichovic u Prahy, kde zakoupil vilu, v níž posléze trávil většinu volného času. 1936 odsoudil moskevské procesy a popravy Stalinových odpůrců. Zemřel v Praze-Smíchově, pohřben byl v rodinném hrobě na hřbitově v Praze-Hostivaři. Svůj majetek odkázal dětem v pražském Jedličkově ústavu. Stylizovaný portrét Š. osobnosti vytvořil F. Skácelík v románu Architekt Malota (1938). V dubnu 1938 byla při 1. výročí Š. úmrtí ustavena Společnost F. X. Šaldy (předseda E. Chalupný, náměstek J. Hora, jednatel B. Fučík) s cílem pečovat o jeho odkaz včetně vydávání díla, její činnost byla však přerušena v letech 1943–45 a 1949–89. Znovu se Společnost ustavila (zejména z iniciativy literárního historika a bibliografa E. Macka) v dubnu 1990, obnovila přednáškovou a popularizační činnost, zaměřila se na dokončování Š. spisů a začala vydávat periodickou publikaci Zápisník o Šaldovi a drobné bibliofilie přinášející neznámé dokumenty a přetisky významných prací o Š.

Š. debutoval v Lumíru 1885 sonetem *Letní noc* a během následujících tří let publikoval časopisecky poezii ovlivněnou francouzským parnasismem a básnickým názorem školy J. Vrchlického. 1891 otiskl ve Vesně analytickou reflexivní prózu *Analýza,* tematizující hnutí těkající mysli v hraničním, krizovém momentu provázejícím očekávání a přípravu rozhodování, v excitovaném mezistavu na hranici šílenství a rozumu. V reakci na recenzi v Času zaslal Š. listu nejprve obranné stanovisko a vzápětí koncipoval stať *Syntetism v novém umění* (1891/92 v Literárních listech). V návaznosti na stanoviska T. G. Masaryka a H. G. Schauera, zejména však na dobová modernistická kritéria francouzské, německé, ale i anglické a ruské literatury a literární kritiky v ní formuloval pojetí moderního umění v situaci všeobecné mravní krize sekularizovaného světa a jeho individualistické východisko. S deklarovanou oporou v širokém rejstříku filozoficko-estetických názorů, především v díle I. Kanta, zde sumarizoval jednak rysy ideálu autonomie uměleckého díla a jeho syntetizujících principů přehodnocujících vztahy smyslové a citové zkušenosti a její reflexe v sjednocujícím výrazu individuálního stylu, jednak vlastnosti soudobé epochy jako času hledání nové, metafyzicky založené duchovní jednoty a boje o ni. Analyzoval škálu modernistických literárních projevů tak, aby předešel identifikaci svého názoru s některou vyhraněnou poetikou, zároveň však manifestačně poukázal k subjektivizačním a symbolizačním postupům v poezii jako znakům nové individualizované citlivosti a psychologické diferenciace v rámci širokého proudu protirealistického a protinaturalistického umění. Svým internacionalismem se stať zároveň vymezila proti nacionálnímu rámci české literatury, jako program nového umění zapůsobila na celou generaci 90. let (na kritiky i na básníky, např. O. Březinu) a zároveň zahájila Š. kritickou tvorbu, jež tvořila nadále dominantní část jeho díla. V 1. polovině 90. let v dlouhých analytických referátech, ale i uváděním děl francouzských kritiků (H. Taine, É. Hennequin, J. M. Guyau) usiloval o tzv. zvědečtění kritiky, tj. o vytvoření verifikovatelného teoretického rámce kritického hodnocení, a tím o empirickou protiváhu a korekturu subjektivistického zdroje prožitku jako impulsu tvůrčí a poznávací aktivity, resp. o jeho společenské a psychologické usoustavnění: z ustavování poměru mezi těmito protiklady dobového individualistického světonázoru stejně jako mezi dalšími protipóly typu jednotlivec a společnost, vnitřní a vnější realita, duch a hmota aj., vyrůstal univerzalistický požadavek společenského přesahu kritického soudu v Š. pojetí (*K otázce dekadence, Jedinec a hromadnost, Těžká kniha*). Otevřené pojetí díla zohledňující variabilitu představ o jeho působení a smyslu umožňovalo Š. transformovat jeho kritéria během následujících více než čtyřiceti let v konfrontaci s tvorbou nových a nových generací. Odlišovalo jej zároveň již záhy od jeho současníků, s nimiž prosazoval požadavek kritiky jako svébytné tvůrčí činnosti (F. V. Krejčí, J. Vodák, A. Procházka aj.). Charakteristickým rysem Š. kritického projevu se stala polemičnost, vyznačující jak jeho posudky a neustálé vleklé spory (příznačně propojující názorovou a osobní rovinu), tak jeho esejistiku, jež se od 1897 začínala v jeho díle prosazovat jako dominantní kritický žánr. Již

v posudcích, jimiž soustavně komentoval v 90. letech díla A. Sovy, O. Březiny, J. S. Machara i S. K. Neumanna, se projevovala jednak tendence k celistvému uchopení portrétované osobnosti, jednak vyhrocenost kritického názoru vymezujícího určitý typ díla jako experimentálně-inovativní kvality, jako manifestaci duchovního zření a pronikání jevovou a zvyklostní formou skutečnosti, proti jeho kontextu a tradici, které takové dílo přerůstá a přetváří. V požadavku organické celistvosti díla měla původ Š. kritika děl starší generace (především Písně poutníka a Poslední sonety samotáře J. Vrchlického), zejména eklekticismu jejich básnického názoru podmiňujícího jednotu tvůrčí osobnosti. Svá kritéria uplatňoval v 90. letech především v literární a divadelní oblasti, v níž bojoval proti popisnosti a žánrovosti inscenační praxe, na počátku století a během spolupráce s umělci Mánesa se však zaměřoval především na sféru výtvarnou, z níž (v souvislosti se soudobým proudem secese) čerpal rovněž nová kritéria estetického hodnocení. V esejích, z nichž 1905 sestavil *Boje o zítřek*, nejprve (do 1903: *Experimenty, Spisovatel, umělec, básník, Osobnost a dílo, Hrdinný zrak, Alej snu a meditace ke hrobu Jana Nerudy, Géniova mateřština*) zdůrazňoval kategorie „života“, tj. instinktivně-iracionální a voluntaristické zdroje tvůrčí inspirace geniální osobnosti vytvářející svým dílem nový řád smyslové skutečnosti (její stylizaci). Avšak v textech publikovaných 1903 ve Volných směrech (*Nová krása, její geneze a charakter, Etika dnešní obrody aplikovaného umění, Problém národnosti v umění*), jakož např. i v konfesi *Kritika patosem a inspirací* se akcent přesouval na složky uměleckých, tzn. stylových zákonitostí zakládající kulturní organismus vyššího řádu, podmínky jeho vývoje: růstu a sebereflexe v umělecké tradici. V 2. polovině prvního desetiletí 20. století a před 1. světovou válkou, kdy se opět obrátil především k literatuře, se tato koncepce díla jako výrazu zření duchovního řádu projevila zejména v obratu k literární historii, resp. k dějinám umění (téma doktorské disertace) a v poukazu na hodnotové hierarchie (*Víra kulturní, Hodnoty kulturní a mocnosti životní*) ukotvující kategorie osobnosti v nadosobních, historicky realizovaných a přece vždy otevřených vazbách. V historickém obrysu *Moderní literatura česká* usiloval o přehodnocení názoru na dobu bezprostředně předcházející a na její vazby k literatuře 19. století a k české, masarykovsky pojaté duchovní tradici. Osou Š. přehledu se stal romantismus, jeho česká realizace (protiklad Mácha – Čelakovský) a překonávání generací 90. let. Pokusil se rovněž o vývojový model dějin literatury jako souboru hodnot vyjádřeného souborem forem, model zahrnující fázi přijetí forem (epigonství – lumírovci), reaktivní fázi analýzy a přechodu, s níž identifikoval svou současnost, a fázi tvorby forem nových. V esejích knihy *Duše a dílo*, vznikajících od 1903, se poté soustředil na problém romantické tradice jako zdroje moderního umění v monografických esejích o světových a českých spisovatelích 19. století s prologem věnovaným J. J. Rousseauovi. V jednotlivých rozborech mu jde o důkaz stylotvornosti romantického díla harmonizujícího své složky, především na příkladu K. H. Máchy, B. Němcové, O. Březiny a G. Flauberta demonstruje své pojetí organičnosti stylu vytvářejícího svébytný, abstrahovaný duchovní řád vyjádřený hierarchizovanými posloupnostmi metaforického jazyka. Tematizace jazykových zdrojů „stylového absolutna“ moderní poezie, která zde aktualizovala motivy Š. tvorby z 90. let (např. z eseje o S. Mallarméovi, ale i z Š. kritického debutu), nově zvrstvila jeho pojetí tvůrčí individuality a uměleckého vývoje založeného na představě o růstu osobnosti zakládající celistvější duchovní útvary a hodnotové hierarchie (v tomto smyslu rovněž přistupoval k otázce národního umění, ale i ke zklasičtělým dílům Shakespearovu a Dantovu). V otázce metafyziky smyslu tvorby takové osobnosti (v poměru možností vědy, umění a náboženství), překračující v „živototvorné vůli“ unikající časovost, Š. ukazoval problém náboženství jako horizont veškeré tvorby, „kult dramatických sil životných i vesmírných“, jako nazření věčného zdroje hodnot (*Umění a náboženství*). Po 1917 (již v článcích v Kmenu a Venkovu vydaných později v souboru *Časové a nadčasové*) svou činnost, v níž stále větší úlohu zastával prvek společensko-politické kritiky, orientoval k problémům nového státu: zatímco dříve se společenské otázky vynořovaly převážně v souvislosti s estetickými problémy, v nové situaci se u Š. oblast politická stala integrální složkou jeho myšlení: kritika je oblastí tvorby demokratického názoru a zároveň silou podporující mravní přerod, sloužící nadosobní ideji moderního lid-

stva spějícího k pospolitosti (v 1. polovině 20. let tak inklinoval k ideji socialismu v polemice s liberalismem jako k „věci nitra"). Zatímco v době předválečné vyznačovala Š. tvorbu distance k literatuře prvních avantgard (na rozdíl od tvorby výtvarné), v období poválečném naopak formovaly jeho reflexi současnosti výkony básníků Devětsilu, jež chápal v jejich experimentující povaze a světonázorové vyostřenosti jako součást hlubší dějinné logiky (*O nejmladší poezii české*), později i mladých tvůrců katolické orientace (J. Čep, J. Zahradníček). Novou formulaci problému individuální tvůrčí iniciativy, její historické omezenosti a podmínek nadčasové platnosti jako otevřenosti smyslu tvořivosti rozvrhla přednáška *O tzv. nesmrtelnosti díla básnického*. – Během své celoživotní kritické aktivity Š. vždy usiloval o vytvoření revue, jež by mu umožnila autorskou nezávislost a dominantní postavení: počínaje Literárními listy přes Volné směry, Novinu a Českou kulturu, Kmen a Kritiku, v nichž byl spoluredaktorem, resp. hlavní kritickou osobností, až k Tvorbě, v níž spolupracoval s kritiky mladé generace. Od října 1928 vycházel *Šaldův zápisník,* autorský časopis přinášející téměř výhradně Š. kritickou, prozaickou, básnickou a překladovou tvorbu, do 1936 s podtitulem List pro poezii, politiku a život, který vydával O. Girgal (roč. 1–6), pak Melantrich (roč. 7–9, O. Girgal dále uváděn jako spoluvydavatel); Š. zápisník začal vycházet jako měsíčník, postupně však s většími časovými prodlevami, často ve spojených dvojčíslech (roč. 1, 1928/29, od října do června 9 čísel a jedno dvojčíslo; roč. 2, 1929/30, od září do června 9 čísel a jedno dvojčíslo; roč. 3, 1930/31, od září do června 4 čísla a 5 dvojčísel; roč. 4, 1931/32, od září do října 2 čísla a 6 dvojčísel; roč. 5, 1932/33, od října do září 2 čísla a 6 dvojčísel; roč. 6, 1933/34, od října do října 2 čísla a 5 dvojčísel; roč. 7, 1934/35, od října do září 2 čísla a 5 dvojčísel; roč. 8, 1935/36, od října do června 2 čísla a 4 dvojčísla; roč. 9, 1936/37, od října do prosince 1936 3 čísla a 1 dvojčíslo v únoru. Po Š. úmrtí vydali ještě vykonavatelé jeho odkazu pietně v červnu dvojčíslo a v prosinci trojčíslo, obsahující mj. Š. závěť, výběr z jeho korespondence a jmenný rejstřík ke všem devíti ročníkům (E. Chalupný jakožto redaktor neuveden). Časopis byl koncipován jako jednotný celek odrážející žánrovou a druhovou rozmanitost autorova díla; průběžné stránkování vytvářelo z časopisu na konci ročníků v podstatě knižní celky reprezentující v paralelismech a prostupování jak proměnlivou polohu Š. aktuální kritické reflexe, tak soustředěnější výkony esejistické, studie a beletrii (pravidelné oddíly studií, resp. delších esejů, a poznámek doprovázela Š. beletrie a překlady, především z díla A. Chéniera v roč. 1, 3 a 4). Vytvářel tak obraz dílny Š. myšlení, syntézu celoživotního úsilí a manifestační znak jeho individuality. Období Š. zápisníku (jinde publikoval Š. jen minimálně) je charakteristické jednak návraty a aktualizací Š. celoživotních témat, jednak zvýšenou pozorností upřenou k společenskému a politickému dění, která provázela Š. činnost jako veřejně angažovaného intelektuála. V Š. zápisníku sumarizoval své stanovisko ke spisovatelům, jejichž dílo reflektoval průběžně celý život (O. Březina, K. H. Mácha, J. S. Machar, B. Němcová, J. Neruda, A. Sova, J. Vrchlický, Stendhal, ale i B. Benešová, K. Hlaváček, A. Jirásek, O. Theer aj.), přičemž se důrazy v jejich hodnocení proměňovaly v souvislosti se Š. celkovým pojetím vývoje moderních evropských literatur. Jeho výrazem byly i eseje o francouzských básnících zakládajících experiment moderní poezie (*Z alchymie moderní poezie, Božský rošťák J. A. Rimbaud*) a jeho paralely (P. Claudel, É. Verhaeren, Ch. Péguy), syntetizující Š. pojetí poezie vůbec. Ústředním tématem Š. zápisníku se stal problém dějepisectví obecného i literárního, kdy Š. v souvislosti s dobovou metodologickou debatou zdůrazňoval podíl subjektu v dějinách a nezbytnost kritického, tzn. tvůrčího dějepisu při soustředění k otázkám smyslu dějin a jejich hodnotových horizontů (*Dvojí dějepisectví, Nynější rozpaky z literárního dějepisectví, O smyslu literárních dějin českých*). V těchto intencích se rovněž zabýval přehodnocením významů zakladatelských děl evropských literatur (F. Rabelais), ale i podceňovaných slohových útvarů (*O literárním baroku cizím i domácím*). V politických úvahách se projevila rostoucí obava před nedemokratickými tendencemi zasahujícími poměry československého státu a evropské situace obecně, přičemž Š. usiloval udržet nadstranické hledisko zdůrazňující souvztažnost kultury umělecké a kultury politické, budování na hodnotových tradicích a odsuzující levicový i pravicový extremismus jako dvě polohy teroru. – Celou Š. literární tvorbu charakterizovala, podobně jako u mno-

ha jeho generačních souputníků, souvztažnost kritické činnosti a díla básnického, prozaického a dramatického, která se v kritické poloze projevila především ve vypjatém, rapsodickém stylu Š. esejistiky kombinující analytickou rovinu s rovinou obrazného, často ornamentalizujícího pojmenování. Do jisté míry analogicky se jeho poezie a próza vyznačovaly dominantou reflexivní složky, filozoficko-světonázorové tendence, a v případě prózy tíhnutím k esejističnosti. Š. poezie (charakteristická tvarovým a rytmickým úsilím se sklonem k jisté těžkopádnosti výrazu) byla především celoživotní meditací, kritikovým privatissimem (knižně vydal pouze jedinou sbírku *Strom bolesti,* reakci na smrt R. Svobodové), do něhož se promítaly především ozvuky symbolistního teismu, ale i vitalistické a expresionistické motivy. Druhou polohu Š. poezie tvořily satirické epigramy komentující soudobé literární a politické dění. Jeho raná prozaická tvorba, s rysy analyticko-psychologizující ornamentální povídky přelomu století, tematizovala dekadentní problém výjimečného jedince konfrontovaného s ironickými důsledky jednání mimo dobro a zlo (*Život ironický a jiné povídky*), pozdější povídkové dílo shrnuté do sbírky *Dřevoryty staré i nové* charakterizovalo výrazové a žánrové oproštění, snaha o klasicizující dějovou výstavbu s důrazem na vyprávění a jeho předmětnost (na rozdíl od raných povídek psaných většinou na tezi); v soustředění na konkrétnost události či situace pointované na škále sahající od tragiky po komiku se rozvíjí jejich symbolický přesah manifestující rozmanitost a neukončenost životních skutečností a jistot. Během světové války se Š. pokusil o ideový román, jenž by na protikladu postav-loutek a postav jednajících ve službě ideji poukázal na konflikt českého vzdělance hledajícího svou duchovní tradici. Navzdory experimentu s psychologickou motivací charakterů, vnitřním monologem a začleněním žánru zápisků a snaze učinit principem výstavby románu rozvoj ústřední myšlenky zůstaly *Loutky i dělníci boží* zatíženy esejistickou rétoričností a stylizačními apriorismy danými Š. kritickým přesvědčením o povaze románu (vyplývajícím i z doslovu k 1. vyd.). Š. dramatika se proměňovala v souvislosti s jeho kritickým názorem na úlohu původního dramatu pro organizaci národního života a především s projevy nového společenského řádu po světové válce, zároveň však setrvala u pojetí ideového dramatu se symbolickými postavami reprezentujícími nadosobní principy: pokus o kolektivní sociální drama *Zástupové* tematizoval spor individualismu a kolektivismu, mravních hodnot, resp. snu o nové harmonii, a objektivizované dějinné logiky v situaci společenské bouře; satirická komedie *Dítě* se svou sdělností a vyostřeností sociálního a generačního konfliktu blížila představám o proletářském umění; *Tažení proti smrti*, reagující na dobové pokusy o obrodu dramatu návratem k tradičním komediálním prvkům, bylo koncipováno jako tragikomedie o absurdních rozměrech (neohraničenosti) lidské touhy povzbuzované odporem k pseudohodnotám a o smyslu konečnosti existence. – Š. pozůstalost, shromážděná zejména díky sběratelské a badatelské činnosti B. Lifky, je uložena v LA PNP (část pozůstalosti, včetně většiny korespondence přijaté, byla zničena při požáru v bytě Š. bratra).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. D. Laš, B. Ptáčník, Holas, Jan Braun, Jan Holas, J. Holas, J. Řapík, Pavel Kunz, Pečorin, P. Kunz, Quidam (Lit. listy, Volné směry); Alfa, Dr JPk, Dr. KPk, F. X. Š., f. x. š., fxš, fxš., J. H., P. K., Q., š, š., Š, Š., Šld. (Ottův slovník naučný).

■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Kmene 1933–34 (1933); Almanach Kmene. Jaro 1934 (1934); Almanach Kmene 1934–35 (1934); Blok (1931); Cesta (1922); Čas (1891, 1896–98, 1902–04, 1906–07, 1909, 1911); Čechische Revue (1907, 1911); Čes. kultura (1912–14); Čes. revue (1901–03); Čes. stráž (1896–97); Čes. Thalia (1887–89; 1888 prozaický debut Fantazie splínu); České armádě k 28. říjnu (1928); Čes. slovo (1923–24, 1928, 1935); sb. Čeští spisovatelé a dělnictvo (1898); sb. Čeští spisovatelé vdovám a sirotkům našich vojínů (1916); Čin (1932, 1936); Dělnická rovnost (1935); Die Wahrheit (1925); Die Zeit (Vídeň 1897, 1901); sb. Dílo Emila Filly (1936); Dr. Edvard Beneš ve fotografii (1936); Hlídka Času (1907); Host (1928); Hrvatska misao (Záhřeb 1897); Hudba (1919); Index (1931, 1933–34); Iskusstvo Slavjan (Praha, Brno, Bratislava 1923); sb. Kytka na hrob Vladimíra J. Průši (Pacov 1933); Katalog 5. výstavy Spolku výtvarných umělců Mánes v Praze. Moderní francouzské umění (1902); Katalog třiadvacáté výstavy Spolku výtvarných umělců Mánes v Praze. Francouzští impresionisté (1907); Katalog výstavy děl Aug. Rodina v Praze (1902, Géniova mateřština); Kmen (1917–19); Kmen (1927–28); Kolo (Brno 1937); Kritika (1924–25); Květy (1914–15); L'Europe centrale (1927–28); sb. Liber amicorum Romain Rolland (Paříž 1926); Lid. noviny (1907, 1927, 1931, 1934); Lípa (1917–20); Listy pro umění a kritiku (1933–36; 1935 Češství a Evropa); Lit. listy (1892–94, 1896–99, 1904; 1892

Syntetism v novém umění; 1896 ref. J. Vrchlický: Písně poutníka a Poslední sonety samotáře, pseud. B. Ptáčník); Lit. noviny (1927–30, 1932, 1935, 1937); Lit. prémie Umělecké besedy na rok 1888; Lit. rozhledy (1924, 1930); Lit. svět (1927–28; 1927 Kolem almanachu Vpád barbarů); Lumír (1885–86, 1892, 1898–1900; 1885 básnický debut Letní noc); sb. Mahenovi (1933); sb. Máj národních socialistů (1920); Milostný almanach Kmene pro jaro 1933 (1933); sb. Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu (1915); Mladý venkov (1934); Mor. listy (Brno 1893); Most (1922); Musaion (1930); Nár. a Stavovské divadlo (1923, 1926); Nár. čítanka (1918); sb. Nár. divadlo v Praze 1883–1923 (1923); Nár. kultura (1923); Nár. listy (1909, 1911–12, 1914–15); Nár. osvobození (1927, 1933); Naše cesta (Kladno 1930); Naše doba (1895–96); Niva (1896); Nová kultura (1922); Nová scéna (1930); Nová svoboda (1925–26); Nové Čechy (1925); Novina (1908–12; 1908 Víra kulturní; 1909 Hodnoty kulturní a mocnosti životní); Nový kult (1897); Nový život (1904); Osvěta lidu (1909); sb. Padesát let Zdeňka Nejedlého (1928); Paleček (1887); Panoráma (1930, 1933); Plán (1929–30); Pokroková revue (1906–07; 1907 Impresionism: jeho rozvoj, rezultáty i dědicové); Pondělní noviny politické, umělecké i sociální (1899); Právo lidu (1936); Přehled (1904, 1910); Radikální listy (1905, 1907); Ročenka Rozhledů po literatuře a umění. Vánoce 1934 (1934); Rozhledy (1892–95; 1895 K otázce dekadence a Těžká kniha); Rozhledy (1935–36); Rozpravy Aventina (1925–27, 1932); Rudé právo (1923, 1927); Samostatnost (1905–07); Sborník Československé armádě k 28. říjnu (1919); Signál (1928); Slavnostní list v upomínku na zábavy pořádané na ostrovech… (1887); Slovo (1904); Slovo a slovesnost (1935, O básnické autostylizaci, zvláště u Bezruče); Stráž pokroku (Hradec Král. 1931); Styl (1921); Světozor (1887–88); Šaldův zápisník (1928–37; 1928 Největší zážitek tvůrců jest – jeho dílo, Dvojí dějepisectví; 1930 Několik „prokletých básníků“ čili Příspěvek k tématu básník a společnost, Stát střílející /cenzurováno/ → O umění, 1955, včetně cenzurovaných míst, Stát a jednotlivec; 1931 Dramatická poezie stará i nová, Z alchymie moderní poezie; 1932 Problémy lidu a lidovosti v nové tvorbě básnické, Goethe; 1933 Básník a společnost; 1934 Česká Aeneis a český klasicism, Neruda poněkud nekonvenční; 1935 Něco o slovesném umění lidovém, Několik poznámek o Vítězslavu Hálkovi, O literárním baroku cizím i domácím; 1936 Hořčičné semeno Máchovo, O smyslu literárních dějin českých, Ve věku železa a ohně; 1937 Gidovo zklamání ze Sovětského svazu); Topičův sborník (1915, 1917); Tribuna (1921–23); Tvorba (1925–30, 1932–33); Typografia (1905); sb. Úkoly češství (1936); Var (1925); Večer (1918); Venkov (1917–18, 1920–21, 1935; 1918 Historický Torquato Tasso → Časové i nadčasové s tit. Historický Torquato Tasso neboli Předsíň k baroku); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1891, P Analýza); Vest pocket revue (1930); Vojenské rozhledy (1923, zvláštní č. s tit. Československé armádě pozdravy a vzkazy); Volné směry (1902–07, 1911, 1918, 1921, 1935; 1901 Osobnost a dílo, Alej snu a meditace ku hrobu Jana Nerudy, Hrdinný zrak; 1903 Smysl dnešní tzv. renesance uměleckého průmyslu, Nová krása, její geneze a charakter, Problém národnosti v umění; 1905 Násilník snu; 1911 Tvůrčí činy); sb. Weltgericht über das Wesen des Antisemitismus (1933); Zlatá Praha (1897, 1904); Zvěstování (1919); Ženská revue (1907); Ženský svět (1901–02; 1902 Žena v umění); Život (1934–35); – posmrtně: Divadelní zápisník (1947); Hovory o knihách (1939); Kulturní tvorba (1964); Listy filologické (1938, B Šibenice z nevydaného alm. Vpád barbarů); sb. Lit. archiv 3–4 (1970); Lit. noviny (1938); Marginalia (1937); sb. Na paměť F. X. Šaldy (1938); sb. Nejvzácnější autografy (1965); sb. F. X. Šalda (1947); Šaldův zápisník (1937, č. 6–10, Závěť F. X. Š.); sb. Torzo a tajemství Máchova díla (1938, O krásné próze Máchově); Umění (1937); mimoto publikace dopisů, viz rubrika KORESPONDENCE. ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře a umění:* Boje o zítřek (EE 1905; rozšíř. vyd. 1915; rozšíř. vyd. 1918; vyd. 1948, ed. J. Mukařovský; vyd. 2000, ed. E. Macek a M. Špirit); Moderní literatura česká (E 1909; t. r. přehlédnuté vyd.); Život ironický a jiné povídky (PP 1912; rozšíř. a upr. vyd. 1936; rozšíř. vyd. 1949, ed. V. Černý); Duše a dílo (EE 1913; opr. vyd. 1918; upr. a dopln. vyd. 1937, ed. B. Fučík; vyd. 1947, ed. F. Vodička); Umění a náboženství (E 1914); Génius Shakespearův a jeho tvorba (E 1916); Loutky i dělníci boží 1, 2 (R 1917; upr. vyd. v 1 dílu 1935); Strom bolesti (BB 1920); In memoriam Růženy Svobodové (E 1920 ← rozšíř. Lípa 1920); Zástupové (D 1921, prem. 1920); Básnická osobnost Dantova (E 1921); Dítě (D 1923, i prem.); Antonín Sova (E 1924); Těm, kdož neumějí čísti, totiž Národnímu osvobození, F. Peroutkovi a Cie (E 1926); Tažení proti smrti čili Pán, který nemohl zestárnout (D 1926, i prem.); První přijímání (P b. d., 1927); O tzv. nesmrtelnosti díla básnického (E 1928); O nejmladší poezii české (EE 1928); Selský svatý Václav (B 1929, bibliof.); Krásná literatura česká v prvním desetiletí republiky (E 1930 ← ŠZáp 2, 1929/30); J. A. Rimbaud, božský rošťák (E 1930 ← ŠZáp 2, 1929/30); Dílo Dostojevského a jeho položení evropské (E 1931 ← ŠZáp 3, 1930/31); Pokušení Pascalovo (P, Bratislava 1934 ← ŠZáp 1, 1928/29); Básnický typ Boženy Němcové (E 1935 ← ŠZáp 6, 1933/34); Verše (BB 1935); Nejnovější krásná próza česká (1935, rozmnož. ← ŠZáp 7, 1934/35); Den a věčnost (E 1935; spolu se statí E. Beneše Úkoly žurnalistiky); Mácha snivec i buřič (E 1936); Úkoly češství (EE 1936, bibliof., s J. Durychem); – posmrtně: Dvě stati F. X. Š. (1937 ← Časové i nadčasové, 1936); O naší moderní kultuře divadelně dramatické (E 1937); Dvě básně (1937); Hájemství zraku (výtvarné kritiky, 1940, ed. F. Kovárna); Paul Verlaine (1946 ← Ottův slovník naučný 26, 1907, s. 578); Ana-

lýza (P 1946, ed. J. Pistorius); Ze vzpomínek na dětství (1947, ed. B. Lifka); Která kniha na vás v mládí nejvíce působila? (1957, ed. O. Svejkovská ← Časové i nadčasové, 1936); F. X. Š. (1957, obs. stati Karolina Světlá a Jan Neruda ← Časové i nadčasové, 1936); Východ i návrat (BB 1957, bibliof., ed. B. Lifka); Kritika literární (1967, ed. E. Macek ← Ottův slovník naučný 15, 1899, s. 191); Radostný, Masaryk jako tvůrce kulturní (1991, bibliof.); Osobnost Milana Štefánika (1991, bibliof.); Génius řecký a génius židovský, Dílo Dostojevského a jeho položení evropské (1992, bibliof.); Okamžik a věčnost (1992, bibliof. ← Časové i nadčasové, 1936); Rozšiřte češství (1992, bibliof.); Nový prezident, Značka E. B. (1993, bibliof.); O Josefovi Pekařovi, historikovi a politikovi (1994, bibliof.); Hrst vzpomínek (1996, bibliof., ed. E. Macek). – *Překlady:* É. Hennequin: Studie z vědecké kritiky. Spisovatelé ve Francii zdomácnělí (1896); J. Ruskin: Sézam a lilie (1901); Ch. Morice: O moderních podmínkách krásy (b. d., 1909, s M. Majerovou); – posmrtně: J. McNeill Whistler: Ten o'clock (1994, bibliof.). – *Výbory:* Výbor z kritické prózy (1939, ed. F. Chudoba); O umění (1955, ed. L. Lantová); České medailony (1959, ed. Z. K. Slabý za spolupráce S. Horečky); F. X. Š. 1867–1937 (1966, ed. J. Špičák); Perspektivy dálek (1967, ed. E. Macek); O poezii (1970, ed. M. Petříček, B. Svozil); O předpokladech a povaze tvorby (1978, ed. B. Svozil); Čteme z F. X. Šaldy (1981, ed. V. Forst, L. Lantová, E. Macek, J. Opelík); Niké bezkřídlá (1982, ed. M. Červenka pod jm. J. Adam); Šaldův slovník naučný (1986, ed. M. Blahynka); O věcech divadelních (1987, ed. J. Hájek); Z období zápisníku 1, 2 (1987, 1988, ed. E. Macek); O svobodě a demokracii 1, 2 (1988, ed. F. Kautman, inedit.); Zápisník o Šaldovi (1992); Anděla zbrojného pošli, ó Pane (1997, bibliof., ed. L. Soldán); Těm, kdož neumějí čísti (Zápisník o Šaldovi 12, 2003, ed. M. Špirit a J. Wiendl); „Všechny cesty vedou k životu". F. X. Š. a hudba (Zápisník o Šaldovi 13, 2004, ed. R. Pečman). – *Souborná vydání:* Spisy F. X. Š. (Unie, 1912–17, 5 sv.); Dílo F. X. Š. (Aventinum, 1925–26, 2 sv.; Melantrich, 1934–41, 11 sv.; po Š. smrti ed. B. Fučík, kromě nových vydání do té doby vydaných knih obs.: Juvenilie, 1925; Mladé zápasy /Juvenilie 2/, 1934; Dřevoryty staré i nové, 1935, rozšíř. vyd. 1960, ed. J. Čermák; Časové i nadčasové, 1936; Studie literárněhistorické a kritické, 1937; Nova et vetera, 1938; Kritické glosy k nové poezii české, 1939; Medailony, 1941); Soubor díla F. X. Š. (Společnost F. X. Š. v nakl. Melantrich, 1947–51, 12 sv.; Ústav pro čes. literaturu ČSAV v nakl. Českosl. spisovatel, 1951–63, 10 sv.; Torst, 1997, 1 sv.; kromě nových vydání do té doby vydaných knih obs.: Studie o umění a básnících, 1948, ed. J. Pistorius; Dramata, 1957, ed. E. Macek; Studie z české literatury, 1961, ed. R. Havel; soubor Kritické projevy: 1. 1949, ed. J. Pistorius; 2. 1950, ed. F. Vodička; 3. 1950, ed. K. Dvořák; 4. 1951, ed. R. Havel; 5. 1951, ed. E. Macek; 6. 1951, ed. K. Dvořák; 7. 1953, ed. K. Dvořák; 9. 1954, ed. R. Havel a L. Lantová; 8. 1956, ed. O. Králík, M. Komárek a J. Opelík, obs. i disertaci Tři studie z dějin malířství z 1910; 10. 1957, ed. E. Macek; 11. a 12. 1959, ed. Z. Trochová; 13. 1963, ed. E. Macek; Básně, 1997, ed. M. Otruba a Z. Trochová). ■ KORESPONDENCE: an.: Zlomek dopisu F. X. Š. ze září 1901, Lípa 1, 1917/18, s. 184; ŠZáp 9, 1936/37 (O. Březinovi z 1921, s. 173; S. Cyliakovi z 1908–09, s. 173; F. Chudobovi z 1916–37, s. 184; B. Fučíkovi z 1937, s. 220; Z. Braunerové z 1900, s. 221; M. Martenovi z 1905, s. 223; E. Chalupnému z 1904–05, s. 229); an. (E. F. Burianovi z 1937), Program D 37, 1936/37, s. 242; Slovenské smery umelecké a kritické 4, 1936/37 (E. B. Lukáčovi z 1931–35, s. 257; H. Gregorové z 1933 a b. d., s. 273); Ant. Veselému (z 1937), sb. Čtvrtstoletí Moravského kola spisovatelů (1937, s. 29); O. Sedlmayerová: F. X. Š., člověk a přítel (Sedlmayerové z 1921–35; 1937); H. Malířová: „Železem rozžhaveným" (Malířové z 1918), Tvorba 1937, s. 247; F. Žákavec: O spolupráci F. X. Š. s Mánesem (J. Štencovi z 1901–04), Umění 1937, s. 379, 429; an.: Spisovatelský projev v květnu 1917 (J. Kvapilovi z 1917), Samostatnost 1937, s. 17; jm. (J. Münzer): F. X. Š. a mladíčkové (Münzerovi z 1916), Čes. slovo 6. 4. 1937; -ch- (V. Cháb): F. X. Š., zakládající člen Obce přátel legionářů (předsednictvu Obce, b. d.), Nár. osvobození 8. 4. 1937, příl.; F. X. Š. o antisemitismu (J. Epsteinovi z 1933), Lit. noviny 10, 1937/38, č. 9; sb. Na paměť F. X. Š. (S. Bouškovi z 1897–1916, A. Cirnekové z 1908, L. Kottnerové z 1897–1934, F. Skácelíkovi z 1899; b. d., 1938); in E. Lešehrad: Náměty u cesty (Lešehradovi z 1902, S. K. Neumannovi z 1898; 1938); F. Borový: F. X. Š. na konci světové války (Borovému z 1918), Čes. slovo (Nedělní) 26. 3. 1939; B. Mathesius: Kouzelník (3) (Mathesiovi z 1926), Hovory o knihách 1939, č. 10; Vzájemné dopisy Otokara Březiny a F. X. Š. (z 1901–21; 1939, ed. E. Chalupný); Přátelství z konce století (vzáj. koresp. Š. a Z. Braunerové z 1897–1903; 1939, ed. V. Hellmuth-Brauner); in F. X. Š.: Hájemství zraku (F. Kovárnovi z 1935–36; 1940, s. 63); F. X. Š. – Miloš Marten (vzáj. koresp. z 1902–06; 1941, ed. E. Chalupný); F. Skácelík: O jednom literárním salonu (Skácelíkovi z 1898–1913; 1941); V. Bitnar: Š. dopisy S. Bouškovi (z 1896–1911, dokončení edice zahájené ve sb. Na paměť F. X. Š.), Čes. časopis filologický 2, 1943/44, s. 243 a 3, 1944/45, s. 82, 125 + Listy filologické 1947, s. 137, 289; Listy o poezii a kritice (vzáj. koresp. Š. a F. Chudoby z 1908–37; 1945, ed. B. Chudoba); in Přátelská slova z listů psaných Františku Kavánovi (z 1898; 1946, ed. S. Klír); av. (A. Vyskočil): Dva neznámé dopisy F. X. Š. (J. V. Sládkovi z 1900), Vyšehrad 1947, s. 177; F. X. Š. Josefu Pojarovi (z 1928–37; 1948); F. X. Š.: Z dopisů Josefu Horovi (z 1913–36; 1948, ed. J. Pistorius); J. Brambora: Fischer a Š. (O. Fischerovi z 1934–36), Svob. noviny 12. 3. 1948; an.: Z dopisů Aloisu Jiráskovi (z 1916), Var 1948, s. 516; in J. Kühndel: Wolkrovou síní (J. Wolkrovi

z 1923; 1949, s. 52); in Josef Bohuslav Foerster (Foerstrovi z 1918; 1949, s. 299); in V. Vydra: Hercův listář (Vydrovi z 1923, 1926, 1932; 1956, ed. J. Träger); ZKS (Z. K. Slabý): F. X. Š. v roce 1929 aneb Co se zamlčovalo (úplné znění dopisu J. Horovi z 28. 8. 1929, v ed. Pistoriově zkráceno), Lit. noviny 1957, č. 14; E. Strohsová: Dva neznámé listy F. X. Š. S. K. Neumannovi (z 1925), tamtéž, č. 26; an.: Z neznámých listov F. X. Š. (O. Girgalovi z 1928–33, J. Gregorovi Tajovskému z 1933, F. Kaláčovi z 1914), Slovenské pohľady (Bratislava) 1957, s. 447; an.: Z dopisů F. X. Š. Miloši Jiránkovi (z 1909), Výtvarné umění 1957, s. 466; Z. K. S. (Slabý): F. X. Š. Horovi, Mahenovi a Mathesiovi (z 1928–35), Nový život 1957, s. 455; D. Šajtar: Tři Š. dopisy Petru Bezručovi (1908, 1910, 1917), Host do domu 1959, s. 419; E. Macek: F. X. Š. a Hladíkův Lumír (V. Hladíkovi z 1898–1903, K. Sezimovi z 1898–1909, J. Ottovi a L. Quisovi z 1900), Sborník NM v Praze, ř. C – lit. historie, 1964, s. 15, 229; J. Nečas: F. X. Š. a Simonetta Buonaccini (Buonaccini z 1934), tamtéž, s. 41; in Adresát Jiří Mahen (Mahenovi z 1928–35; 1964, ed. J. Hek, Š. Vlašín); J. Řezáč: Skica k podobizně Karla Konráda… (Konrádovi z 1927), Kulturní tvorba 1964, č. 13; F. X. Š. – Antonín Sova: Dopisy (Sovovi z 1892–1928; 1967, ed. J. Zika); Dopisy Simonettě Buonaccini (z 1934–35; 1967, ed. M. Křížková, K. Svátek; k tomu ref. M. Křížková, s citací z Š. dopisu Z. Zikmundové z 1934, Nové knihy 1968, č. 4); in B. Lifka: Š. svět knih (Lifkovi z 1928; 1967, bibliof.); A. Sivek: V. Martínek nar. 11. dubna 1887 (Martínkovi z 1917), Svoboda 9. 4. 1967, příl. + Rozporné přátelství F. X. Š. (R. Svobodové z 1897), Zprávy Čes. besedy (v Liberci) 1968 (vyšlo 1967), s. 18; J. Mourková: Z neznámých dopisů F. X. Š. R. Svobodové (z 1893), Plamen 1967, č. 4; an.: Dva století (J. Vodákovi z 1922–27), Divadelní noviny 1967, č. 10–11; V. Pekárek: Z. Nejedlý, F. X. Š.: Ze vzájemné korespondence (Nejedlému z 1912–28), Kulturní noviny 1968, č. 6; J. Dvořák: Adresát Bedřich Václavek (Václavkovi z 1930), tamtéž, č. 10; K. Bílek: Zajímavý dopis F. X. Š. (F. Šrámkovi z 1925), Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1968, č. 1; D. Kšicová: Listy F. X. Š. Františku Táborskému (z 1906–23), SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1969, č. 16, s. 193; Tíživá samota. Korespondence F. X. Š. a Růženy Svobodové (Svobodové z 1893–1916; 1969, ed. J. Loužil, J. Mourková, J. Wagner); Z korespondence F. X. Š. (R. Svobodové z 1893–1905, ed. J. Mourková; V. Mrštíkovi z 1892–1900, ed. V. Hellmuth-Brauner; M. Pujmanové z 1915–20, ed. D. Moldanová; J. S. Macharovi z 1896–1919, ed. Z. Trochová; Ž. Pohorecké z 1904–36, ed. B. Lifka; O. Šimkovi z 1899–1914, ed. E. Macek; O. Fischerovi z 1908–33, ed. E. Macek; J. Demlovi z 1913–28, ed. K. Neradová a J. Němec; L. Blatnému z 1922–26, ed. S. Cikhartová; J. Knapovi z 1935–36, ed. adresát; F. Halasovi z 1931–36, ed. F. X. Halas), sb. Lit. archiv 3–4, 1968–69 (1970); in F. Skácelík: Krásná setkání (Skácelíkovi z 1898–1920, G. Čápovi z 1931, F. S. Procházkovi z 1912–13; 1970); A. Závodský: Š. drama Zástupové… (O. Fischerovi z 1921, J. Frejkovi z 1932, F. Götzovi z 1923, K. H. Hilarovi z 1922, K. Reslerovi z 1931, J. Vodákovi z 1921), Otázky divadla a filmu – Theatralia et cinematographica 1970, s. 136; F. X. Š. Fráňu Šrámkovi (z 1909–22, ed. F. Bařha), Glosy ze Strahova 1970, č. 11; B. Lifka: Moravské léto F. X. Š. ve Starém Hobzí 1912 (vše z 1912: L. Kottnerové, A. Navrátilové – E. Jurčinové, A. Novákovi, T. Novákové, R. Svobodové – i jako B. W. Rohanové, O. Šimkovi; 1971); Z. Srna: Malá diskuse o poezii (J. Krejčímu z 1912), sb. Na křižovatce umění (1972, s. 511); A. Závodský: Dramatik a kritik (A. Dvořákovi z 1923–27), Otázky divadla a filmu – Theatralia et cinematographica 1973, s. 233 (k tomu E. Macek, Čes. literatura 1975, s. 567); Listy F. X. Š. a Zdeňka Nejedlého z let 1912–1932 (1974, ed. V. Pekárek); E. Macek: Dopisy F. X. Š. Antonínu Mackovi (z 1904–22), sb. Lit. archiv 7, 1972 (1974), s. 59; M. Kouřil: Další dopisy F. X. Š. Jakubu Demlovi (z 1913–28), tamtéž, s. 81; J. Skutil: Korespondence F. X. Š. s Artušem Drtilem (Drtilovi z 1907–08), sb. Severní Morava 1974, s. 27; B. Lifka: „Nade mnou se zadrhl tragický uzel" (A. Navrátilové, tj. E. Jurčinové, z 1910–12; 1977); in B. Turečková-Čambalová: Na shledanou, Kawakami… (Turečkové-Č. z 1927; 1981); L. Kuchař: Š. listy „Elišce Přemyslovně" (E. Česnekové z 1922–35, V. Vaněčkové z 1928 a 1935), SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1983, č. 30, s. 81 → Dialogy o kráse a smrti (1999, ed. M. Nekula); B. Lifka: F. X. Š. „Matka po duchu" a její předobraz (M. Kriseové z 1912–20), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1988, č. 2, příl.; M. Trávníček: Šaldův dopis (J. Čepovi z 1933), tamtéž 1989, č. 1–2; P. Holman: Dopisy F. X. Š. Otokaru Březinovi (z 1901–22), tamtéž 1990, č. 3–4; in M. Dandová: Korespondence Karla Čapka s Arne Novákem, Otokarem Fischerem, Jaroslavem Durychem a F. X. Š. (Čapkovi z 1933–35), sb. Lit. archiv 24, 1990, s. 23 → K. Č. Přijatá korespondence (2000); an.: Inter arma… (R. I. Malému z 1914–24), Zápisník o Šaldovi (k 125. výr. nar.) 1992, s. 35; M. Podivínský: Vzájemná korespondence F. X. Š. a Jana Čepa (z 1928–36), Čes. literatura 1996, s. 607; F. X. Š. ve vzpomínkách Zdeňka Kratochvíla (Kratochvílovi z 1917–29, ed. Y. Dörfflová), sb. Lit. archiv 29, 1997, s. 195; Z Masarykovy korespondence (T. G. Masarykovi z 1902), Odkaz 2000, č. 12–13; in D. Šajtar: Básnířka Tereza Dubrovská (Dubrovské-Koseové z 1907; 2001); mimoto citace korespondence též v literatuře o F. X. Š.

■ REDIGOVAL *časopisy:* Volné směry (1902–07, roč. 6–11; od poloviny roč. 6 a roč. 7, 1902–03 s J. Kotěrou, J. Preislerem a L. Šalounem, roč. 8, 1903/04 s F. Anýžem, A. Hofbauerem a J. Preislerem, roč. 9, 1905 s A. Hofbauerem, J. Preislerem a V. Županským, roč. 10, 1906 s M. Jiránkem, J. Preislerem a V. Županským, roč. 11, 1907 s V. Županským), Novina (1908–12; roč. 1, 1908 s J. S. Macharem a J. Vodákem, roč. 2, 1908/09 s J. S. Macharem), Čes. kultura (1912–14; roč. 1, 1912/13 se Z. Nejedlým a R. Svobo-

dovou, roč. 2, 1913/14 se Z. Nejedlým), Kmen (1917–19, roč. 1–2), Kritika (1924–25, roč. 1–2, red. R. I. Malý, v red. kruhu s J. Bartošem, V. Dvořákem, O. Fischerem, F. Götzem), Tvorba (1925–28; roč. 1, 1925/26 s O. Fischerem, F. Götzem, K. Teigem a odp. red. R. Škeříkem; roč. 2, 1927/28 s B. Mathesiem a J. Fučíkem), Šaldův zápisník (1928–37, roč. 1–9; roč. 9, 1936/37, č. 6–10 red. E. Chalupný; fotoreprint: roč. 1, 1990; roč. 2–4, 1991; roč. 5, 1992; roč. 6, 1993 – vše Českosl. spisovatel; roč. 7–8, 1994; roč. 9, 1995 – Čes. spisovatel); *almanach:* Almanach Kmene 1930/31 (1930); *knižnice:* Knihovna Noviny Slunečnice (1909–13, an.), Nár. knihovna (od 1923, s J. Dostálem), Melantrichova knižnice (1928–34). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: R. Svobodová: Různé prózy a torza (1924). ■

BIBLIOGRAFIE: V. Brtník, A. Brtníková: Soupis prací Dr. F. X. Š., sb. F. X. Š. k padesátinám (1918), doplňky A. Hartl: Sborník prací o F. X. Š., Nové Čechy 1919, s. 134 a A. Novák, Naše věda 3, 1919/20, s. 109; O. Fischer in Pseudonymy devadesátých let, Kritika 1924, s. 140 + Literatura a mužnost, tamtéž, s. 200; B. Fučík: Bibliografie veršů v knize Nova et vetera otištěných, Bibliografie veršů v této knize neotištěných, in F. X. Š.: Nova et vetera (1938, s. 260, 264); L. J. Živný: Bibliografie Š. prací v oboru výtvarných umění, in F. X. Š.: Hájemství zraku (1940, s. 65); J. B. Svrček: Soupis prací F. X. Š. z oboru výtvarného umění, in F. X. Š. boje a zápasy o výtvarné umění (1947, s. 255); J. Pistorius: Bibliografie díla F. X. Š. (1948, Š. dílo do 1937); A. S. Mágr: K bibliografii F. X. Š., Slovesná věda 1, 1947/48, s. 180; J. Brambora: Bibliografie díla F. X. Š., tamtéž, s. 219 + Dodatek k referátu o šaldovské bibliografii, Slovesná věda 2, 1948/49, s. 59; R. Havel: Bibliografie Š. díla, SaS 11, 1948/49, s. 94; E. Macek: Materiály k bibliografii F. X. Š., Čes. bibliografie 1959, s. 175 + Soupis uveřejněné korespondence F. X. Š., sb. Lit. archiv 3–4, 1969, s. 461 + Bibliografie F. X. Š. od roku 1928 do současnosti, in F. X. Š.: Z období Zápisníku 2 (1988, s. 669). ■ LITERATURA: J. Sutnar: Sv. Čech a F. X. Š. (1909); F. Tučný: F. X. Š. čili Problém českého umění (b. d., 1916); E. Rádl: F. X. Šaldova filozofie (1918 ← Nový věk 1917); sb. F. X. Š k padesátinám (1918; přisp. mj. B. Benešová, J. Borecký, F. Čáda, J. Deml, V. Dvořák, J. Folprecht, M. Hennerová-Pujmanová, V. Hofman, B. Chudoba, V. Kybal, Z. Nejedlý → Z české kultury, 1951, L. N. Zvěřina); B. Lifka: Pozdrav F. X. Š. k šedesátinám (1927, bibliof.); sb. F. X. Šaldovi (b. d., 1932; přisp. mj. J. Bartoš, B. Benešová, P. Buzková, J. Čep, V. Černý → Tvorba a osobnost, 1997, J. Durych → Jaroslav Durych publicista, 2001, P. Eisner, J. L. Fischer, O. Fischer, B. Fučík, F. Götz, J. Hora → Poezie a život, 1959, E. Chalupný, B. Chudoba, B. Klička, F. Kovárna, A. S. Mágr, M. Majerová, A. Matějček, B. Mathesius, J. Mukařovský, I. Olbracht, A. M. Píša, A. Pražák, F. Pujman, E. Rádl, J. B. Svrček, V. Vančura); O. Fischer: Š. češství (1936); P. Buzková: Š. Loutky a dělníci boží (1936); F. Götz: F. X. Š. (1937); Z. Nejedlý: F. X. Š. (1937); O. Sedlmayerová: F. X. Š., člověk a přítel (1937); sb. Pocta F. X. Š. (1938); sb. Na paměť F. X. Š. (b. d., 1938; přisp. mj. S. Bouška, A. Dostál, P. Eisner, V. Hellmuth-Brauner, L. Kottnerová, E. Lešehrad, B. Lifka, B. Malá, R. Pannwitz, F. Pujman, M. Schaller, F. Skácelík, M. Štechová, J. Tkadlec, V. Vaněčková); L. Svoboda: Tři studie o F. X. Š. (1941; 1947 rozšíř. vyd. s tit. Studie o F. X. Š.); J. B. Svrček: F. X. Šaldy boje a zápasy o výtvarné umění (1947); F. X. Š. – Soubor díla F. X. Š. (1947, leták uvádějící Soubor díla F. X. Š.; přisp. J. Mukařovský → sb. F. X. Š. 1867–1937–1967, 1968, J. Pistorius, F. Vodička); sb. F. X. Š. O významu a osobnosti největšího českého kritika (1947, ed. V. Kún); J. Mourková: F. X. Š. (1867–1937). Soupis osobního fondu (LA PNP 1963); L. Svoboda: F. X. Š. (1967); O. Králík: F. X. Š. a Jaroslav Vrchlický (1967 → Platnosti slova, 2001); E. Macek: F. X. Š. – život a dílo (Liberec 1967, libreto výstavy); kat. F. X. Š. a výtvarné umění (1968; přisp. P. Spielmann, J. Kotalík); F. Kautman: F. X. Š. a F. M. Dostojevskij (1968); sb. F. X. Š. 1867–1937–1967 (1968; přisp. J. Bednář, V. Effenberger, Z. Kožmín, O. Sus: Založení Š. symbolismu ve vztahu k německým duchovědným teoriím, L. Svoboda, F. Vodička: Formování Š. kritického typu → Struktura vývoje, 1969, obs. mj. první otisk přednášky K. Teiga F. X. Š. a devadesátá léta → Osvobozování života a poezie, 1994); Études romanes de Brno 4 (1969; přisp. J. Fryčer, A. Hála, O. Novák, J. Rosendorfský); B. Lifka: Moravské léto F. X. Š. ve Starém Hobzí 1912 (1971); L. Štoll: Občan F. X. Š. (1977); J. Baluch: Język krytyczny F. X. Š. (Krakov 1982); B. Lifka: Šaldovy Ztracené děti (1983; obs. plán dramatu z období 1898–1903); F. Buriánek: Kritik F. X. Š. (1987); N. Dolanská: Novinář F. X. Š. (1987); F. Kautman: Masaryk, Š., Patočka – situace českého národa ve světě, situace soudobého světa (inedit. 1987; 1990 s tit. T. G. Masaryk – F. X. Š. – Jan Patočka); Zápisník o Š. (k 126. výr. nar., 1993; přisp. J. Vanovič); Zápisník o Š. (k 127. výr. nar., 1994; přisp. P. A. Bílek, J. Brabec, P. Kouba, M. Petříček); T. G. Masaryk: Můj poměr k literatuře, Š. český román (1994 → Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918, 2005, ed. J. Srovnal); Zápisník o Š. (k 80. výr. habilitace, b. d., 1995, ed. V. Šibrava; obs. dokumenty habilitačního řízení); B. Fučík: Zízeň osobnosti (Zápisník o Š., k 128. výr. nar., 1995, ed. V. Binar); A. Mokrejš: Duchovní svět F. X. Š. (1997); B. Fučík: Vzpomínka na F. X. Š. (Zápisník o Š., k 130. výr. nar., 1997 → Rodná krajina básníkova, 2003); F. X. Š. a Liberec (Zprávy Čes. besedy 82, 1997); Výstava F. X. Š. v proudu času (1997; přisp. J. Brabec); Otázka „F. X. Š." 1945–1948 (Zápisník o Š. 10, 2002, ed. M. Špirit; obs. i bibliografii statí o F. X. Š. za období 1945–48). ■ ● ref. Analýza: an. (J. Herben), Čas 1891, s. 587 (k tomu Š. odpověď tamtéž, s. 621); an. (J. Herben), tamtéž, s. 762 (obs. i Š. dopis obhajující symbolismus, k tomu Š. Zasláno, Lit. listy 13, 1891/92, s. 46, 65, 85 → KP 1, 1949); an., Švanda dudák 1892, s. 125 ●; an.: Pan F. X. Š. a jeho škola,

Plzeňské listy 11. 2. 1892; an. (J. V. Sládek) in ref. A. Klášterský: Drobty života, Lumír 1892, s. 395 + Pan F. X. Š. domnívá se…, tamtéž, s. 407 (k tomu F. X. Š., Lit. listy 13, 1891/92, s. 345 a 14, 1892/1893, s. 32, 41 → KP 1, 1949); an.: Pan F. X. Š., Čas 1893, s. 29 (k tomu F. X. Š., Lit. listy 14, 1892/93, s. 94, 146 → KP 1, 1949); ● polemika o redakční praxi Světozoru: M. A. Š. (Šimáček), Světozor 29, 1894/95, s. 94, 143, 166, 203, 250; an., Lumír 23, 1894/95, s. 203, 243; an., Čas 1895, s. 229 (k tomu F. X. Š., Rozhledy 4, 1894/95, s. 236, 286, 362, 424 → KP 2, 1950) ●; F. V. K. (Krejčí), Rozhledy 6, 1896/97, s. 172, 219, 1007 (polemika o situaci po České moderně a individualismu, k tomu F. X. Š., Čes. stráž 1896, č. 20 + Čas 1896, s. 750, 812 → KP 3, 1950); an.: F. X. Š. (o Š. nemoci), LidN 17. 9. 1899; an.: Spisovatel p. F. X. Š. (o zotavení), Lit. listy 20, 1898/99, s. 382; ● polemika o generaci 90. let a Š. pseudonymy: S. K. Neumann, Nový kult 1900, č. 3 a (an.) č. 4 + tamtéž 4, 1900/01, s. 31, 64 → Stati a projevy 1 (1964); J. Karásek, MR 1899/1900, sv. 11, s. 232, 251, 291, 326, 357 (k tomu Mortuus, tj. A. Procházka, Nový kult 1900, č. 1; K. Sezima, O. Šimek, O. Theer, L. Veltruský, J. z Wojkowicz, F. X. Š., Lumír 28, 1899/1900, s. 239 jako společné Zasláno; F. X. Š., tamtéž, s. 262, 264, 288, příl. Volná tribuna, s. 336, 348, 418) ●; K. Sezima: Glosy ke kritice a estetice oněch bouřlivých let devadesátých, Lumír 28, 1899/1900, s. 286; F. V. Krejčí: Deset let mladé literatury, Rozhledy 12, 1901/02, s. 5 a pokr. (sep. b. d., 1902); E. z Lešehradu: Naši moderní kritikové, Srdce 1, 1901/02, s. 20; ● polemika s V. Mrštíkem o styl: V. Mrštík, Slovo 1902, s. 76, 152, 163, 227, 306 + Doslov, in Moje sny (1902, s. 843); an. (redakce), Volné směry 1902, č. 6, příl.; Odpověď Slova, Slovo 1902, s. 136 (k tomu F. X. Š., Volné směry 6, 1901/02, s. 105, 127, č. 6, příl., č. 8, příl., č. 9, příl. + tamtéž 7, 1902/03, č. 2, příl., a s. 280 → KP 5, 1951) ●; ● polemika o Š. pojetí díla A. Rodina: K. M. Čapek: ref. Géniova mateřština, Čes. revue 5, 1901/02, s. 939 + NL 28. 9. a 14. 10. 1902 (k tomu F. X. Š., Volné směry 6, 1901/02, s. 266 → KP 5, 1951, + Čas 5. a 14. 10. 1902) ●; ● polemika o Š. podpis pod manifestem Kruhu čes. spisovatelů Národní divadlo a čes. drama (1904): Výbor Kruhu čes. spisovatelů, Čas 28. 5. 1904; an., Slovo 1904, č. 22; F. V. Krejčí, PL 1. 6. 1904; P. (J. Pelcl), Rozhledy 14, 1903/04, s. 841; an., Slovo 1904, č. 25; V. Dyk, Přehled 2, 1903/04, s. 535; Neždanov (K. Sezima), Radikální listy 1904, č. 51 + Lit. listy 21, 1903/04, s. 254; an., Slovo 1904, č. 26; J. Kvapil, Zvon 4, 1903/04, s. 576 (obs. Š. dopisy z května 1904); K. Sezima, Radikální listy 1904, č. 52; an., Slovo 1904, č. 27; Výbor Kruhu čes. spisovatelů, Zvon 4, 1903/04, s. 588; K. Sezima, Radikální listy 1904, č. 54; an. (V. Dyk), Přehled 2, 1903/04, s. 563; Kruh čes. spisovatelů, Nár. politika 17. 7. 1904; J. Kamper a V. Dyk, Přehled 2, 1903/04, s. 601; K. Sezima, Radikální listy 1904, č. 59; an., Slovo 1904, č. 30; Neždanov (K. Sezima), Lit. listy 21, 1903/04, s. 283; J. Kvapil, Přehled 2, 1903/04, s. 649; K. Sezima, Radikální listy 1904, č. 68; an., Přehled 2, 1903/04, s. 678; V. Dyk a J. Kamper, Radikální listy 1904, č. 70; J. Lier, Hlas národa 18. 9. 1904; K. Sezima, Radikální listy 1904, č. 77, 81, 83, 87, 93 + Rozhledy 15, 1904/05, s. 174; K. Elgart Sokol, Rozhledy 15, 1904/05, s. 168; an., Čas 19. 10. 1904; Redakce Volných směrů, Čas 20. 10. 1904; an., Přehled 3, 1904/05, s. 72; Výbor Kruhu čes. spisovatelů, Nár. politika 12. 11. 1904 (k tomu F. X. Š., Volné směry 8, 1903/04, s. 200 + Přehled 2, 1903/04, s. 581, 599 + Slovo 1904, č. 31, 44, 47 + Čas 3., 9., 17. 8. a 15., 20. 11. 1904 + Přehled 3, 1904/05, s. 51 → KP 5, 1951) ●; ● polemika o povahu Š. polemik: K. Elgart Sokol, Rozhledy 15, 1904/05, s. 16, 133, 168; K. Sezima, tamtéž, s. 174; C. Dušek, V. A. Jung, E. Sokol, B. Klenka, F. Mareš, F. X. Š., Přehled 3, 1904/05, s. 384 (k tomu F. X. Š., tamtéž, s. 51, 72 + Čas 15. 11. 1904 → KP 5, 1951) ●; an.: K české kultuře (o Š. v čas. Volné směry), Přehled 3, 1904/05, s. 205, 216; J. H. (Herben): Drobnosti, Besedy Času 1905, s. 189 + Moje kapitulace, Čas 2. 7. 1905 + K mé kapitulaci, Čas 9. 7. 1905 (k tomu F. X. Š., Samostatnost 1905, s. 250, 254, 271, 276, 290 → KP 6, 1951); E. Chalupný: Případ p. Š. jako příznak doby, Mor. rozhledy 2, 1904/05, č. 1, 2; ● ref. Boje o zítřek: M. Marten, MR 1904/05, sv. 16, s. 572; F. X. Harlas, Osvěta 1905, s. 847; S., Pokroková revue 1905, s. 383; A. N. (Novák), Ženský svět 1905, s. 166; W. Ritter, Mercure de France (Paříž) 1905, s. 463; Carmen, Přehled 4, 1905/06, s. 306; SK. (F. Skácelík), Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 238; Vbk. (J. Voborník), NL 10. 3. 1906; Č. S., LidN 20. a 27. 4. 1906 ●; J. Č.: Žena v knize F. X. Š., Ženská revue 1, 1905/06, s. 51; Z. (J. Laichter): Polemické poznámky, Naše doba 13, 1905/06, s. 385 + Trocha estetiky, tamtéž, s. 544 (k tomu Quidam, tj. F. X. Š., Volné směry 10, 1905/06, s. 37, 114, 129 → KP 6, 1951); ● polemika o Š. působení ve Volných směrech: an., Nár. obzor 1, 1906/07, č. 45, 52; an., Samostatnost 1907, s. 349, 443; S. K. Neumann, Mor. kraj 1907, č. 103, 104 → Stati a projevy 2 (1966); R. O., Přehled 6, 1907/08, s. 102; A. M. (Macek), Rudé květy 7, 1907/08, s. 111; an., Čas 8. 11. 1907 (k tomu F. X. Š., Radikální listy 1907, č. 36, 40 + Hlídka Času 1907, č. 41 + Čas 20. 11. 1907 → KP 6, 1951) ●; ● ke čtyřicátinám: -ar., Nový věk 1, 1907/08, č. 12; A. Matějček, Studentská revue 1, 1907/08, s. 113 ●; K. Horký: Pan F. X. Š. …, Nár. obzor 2, 1907/08, č. 34 (k tomu F. X. Š., Novina 1908, s. 478 → KP 7, 1953); J. Holý: Český literární Cagliostro, MSlR 5, 1908/09, s. 42 (k tomu F. X. Š., Novina 1908, s. 765 → KP 7, 1953); ● ref. Moderní literatura česká: M. Marten, MR 1908/09, sv. 21, s. 459; an. (V. Hladík), NL 9., 17. a 25. 4. 1909 + Čas 23. 4. 1909; an., Den 10. 4. 1909 (k tomu F. X. Š., Samostatnost 1909, s. 222 + Čas 15. 4. 1909 → KP 7, 1953); -by- (J. S. Machar), Čas 9. 5. 1909; M. Hýsek in ref. A. Novák: Stručné dějiny literatury české, LidN 13. 11. 1909 (k tomu F. X. Š., Novina 1909/10, s. 64 → KP 7, 1953); -š- (J. Pešek), Čes. mysl 1909, s. 272; A. Novák, NL 23. 4. 1911 ●; ● tzv. aféra anonymních dopisů: F. X. Svoboda, A. Sova, J. Kvapil, K. Mašek, F. X. Š., PL 17. 3. a 5. 7. 1910; A. Procházka, MR 1909/10, sv. 22, s. 469, 512; J. Karás-

sek ze Lvovic: Anonymní dopisy čili Aféra „pěti spisovatelův“ (1910) + PL 12. 8. 1910; V. Dyk, Samostatnost 1910, č. 95 a 103; A. Lauermannová-Mikschová, MR 1912/13, sv. 26, s. 43 (k tomu F. X. Š., Novina 3, 1909/10, s. 96, 320, 512, 575, 607, 640, 672, 704, 767 + PL 11. a 17. 8. 1910 + Novina 5, 1911/12, s. 576, 671, 760) ●; M. Marten: Z realistického Olympu, O básníka, MR 1911, sv. 23, s. 413, 599 → O básníka (1911; k tomu F. X. Š., Novina 4, 1910/11, s. 735 → KP 8, 1956); A. Procházka. F. X. Š. (i úryvek Š. dopisu), MR 1911/12, sv. 24, s. 209; O. Fischer: Dramaturgické poznámky, Přehled 10, 1911/12, s. 113, 177 (k tomu F. X. Š., Novina 5, 1911/12, s. 29, 63, 96 → KP 8, 1956); A. Novák: ref. Tvůrčí paradox Máchův, Přehled 11, 1912/13, s. 271; ● ref. Život ironický…: A. Novák, NL 26. 5. 1912; -g., Venkov 29. 5. 1912; an., Čas 18. a 25. 8. 1912; F. Langer, Umělecký měsíčník 2, 1912/13, s. 30 → Prostor díla (2001) ●; ● ref. Duše a dílo: A. Novák, Přehled 11, 1912/13, s. 525, 547, 574 → (rozšíř.) Zvony domova (1916) a Česká literatura a národní tradice (1995); Ant. Veselý, NL 6. 4. 1913; an., Čas 11. 5. 1913; F. V. Krejčí, PL 25. 5. 1913; J. Menšík, ČMF 1913, s. 266; A. Pražák, Čes. věda 1914, s. 184 (k tomu F. X. Š., Čes. kultura 1, 1912/13, s. 540 a 2, 1913/14, s. 302, 304 → KP 9, 1954) ●; ● tzv. spor generací: A. Novák: Sestup do podsvětí, Tři generace, Spor generací, Přehled 12, 1913/14, s. 12, 55, 83; E. B., Studentská revue 7, 1913/14, s. 17, 55, 90; Z. Chytil, tamtéž, s. 150; F. Bartoš, tamtéž, s. 155 (k tomu F. X. Š., Čes. kultura 2, 1913/14, s. 19, 39, 59, 77 → KP 9, 1954) ●; V. Škrach: Konvertité, monisté a hledání nového náboženství, Nové glosy a schémata, Studentská revue 7, 1913/14, s. 190, 224 (k tomu F. X. Š., Čes. kultura 2, 1913/14, s. 236 → KP 9, 1954); K. (F. V. Krejčí): Literatura o Husovi, PL 11. 7. 1915; ● ref. Loutky i dělníci boží: R. Weiner, LidN 7. 12. 1916 → O umění a lidech (2002); K. Hikl, Naše doba 24, 1916/17, s. 617; J. B. (Borecký), Topičův sborník 4, 1916/17, s. 474; J. Karník, Vlast 33, 1916/17, s. 573; G. P. (Pallas), Zlatá Praha 34, 1916/17, s. 192; F. Sekanina, Zvon 17, 1916/17, s. 153; B. Musil (E. Konrád), NL 26. 1. 1917 + Nár. politika 26. 1. 1917; K. (F. V. Krejčí), PL 25. 2. 1917; B. L., Venkov 25. 2. 1917; jv. (J. Vodák), LidN 22. 3. 1917; K. Sezima, Lumír 1917, s. 147 → Podobizny a reliéfy (přeprac. vyd. 1927); H. Opočenský, Osvěta 1917, s. 341; J. Folprecht, Ženský svět 1917, s. 99; M. Rutte, Národ 1917, s. 275 a 304, 323; J. Karásek ze Lvovic, MR 1917/18, sv. 32, s. 182 ●; A. P. (Procházka): Vedlejší možnosti, Památné kaménky, MR 1917, sv. 31, č. 3, obálka a č. 5, obálka (k tomu F. X. Š., Kmen 1, 1917/18, č. 13 → KP 10, 1957); ● k padesátinám: an., Národ 1917, s. 684; A. Sova, NL 22. 12. 1917; an. (F. V. Krejčí), PL 22. 12. 1917; J. Hilbert, Venkov 22. 12. 1917; Rydv. (J. Rydvan), Besedy lidu 26, 1917/18, s. 91; K. T. (Toman), Čes. revue 11, 1917/18, s. 188; O. Fischer, tamtéž, s. 189; F. Pujman, Kmen 1, 1917/18, č. 45–46; J. Folprecht, Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 153; K. H. (Havránek), Zvon 18, 1917/18, s. 195; L. N. Zvěřina, B. Benešová, M. Hennerová (Pujmanová), R. I. Malý, J. Deml, R. S. (Svobodová), Lípa 1, 1917/18, s. 178, 185, 188, 190, 194, 196; B. Polan, Nové Čechy 1918, s. 32 ●; R. Malý: Osobnost v Bohu, Kmen 1, 1917/18, č. 4–5; F. Pujman in Smetanovský brevíř (1917); ● diskuse s názory E. Rádla (F. X. Š. filozofie): R. I. Malý, Kmen 1, 1917/18, č. 34, 36; F. Pujman, tamtéž, č. 35; J. Kopal, tamtéž, č. 49; jv. (J. Vodák), LidN 12. 1. 1918; L. Patočka, MR 1917/18, sv. 32, s. 285; Z. (J. Laichter), Naše doba 25, 1917/18, s. 555; F. Pelikán, Nové Čechy 1918, s. 164 ●; J. Laichter: Kritika kritik, Co chce T. G. Masaryk na české krásné literatuře a jaký měl na ni vliv?, Naše doba 27, 1919/20, s. 297, 377 (k tomu F. X. Š., Lípa 1920, s. 32 → KP 11, 1959); F. Balej in Kniha fejetonů (1920); J. H. (Hora): Pohled na nové umění, PL 12. 9. 1920; ● ref. In memoriam Růženy Svobodové: J. V. Sedlák, Tribuna 15. 12. 1920; J. H. (Hora), RP 25. 12. 1920; er. (O. Fischer), Jeviště 1920, s. 562; -och- (F. S. Procházka), Zvon 21, 1920/21, s. 210; K. Č. (Čapek), NL 4. 3. 1921 → O umění a kultuře 2 (1985, s. 254); jr., Archa 1922, s. 109 ●; ● ref. Zástupové: Alap (A. Procházka), MR 1920/21, sv. 36, s. 298; F. Götz, MSlR 15, 1920/21, s. 94; A. M. Píša, Červen 1921, s. 336 → Soudy, boje a výzvy (1922); O. Fischer, NL 23. 8. 1921; R. I. (Illový), Akademie 25, 1921/22, s. 233; an., Světozor 22, 1921/22, s. 332 ●; ● ref. Strom bolesti: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 21, 1920/21, s. 546; M. P. H-ová (Pujmanová-Hennerová), Tribuna 13. 3. 1921; M. Rutte, NL 1. 4. 1921; J. H. (Hora), RP 6. 5. 1921; K. Č. (Čapek), LidN 22. 5. 1921 → O umění a kultuře 2 (1985); J. Staněk, Niva 1921, obálka č. 8; B. O. (Osipovič), Archa 1921, s. 133; A. M. Píša, Červen 1921, s. 126 → Soudy, boje a výzvy (1922) ●; V. List: Český spisovatel o průmyslníku, NL 20. 2. 1921 (k tomu F. X. Š., Venkov 23. 2. 1921 → KP 11, 1959); ● ref. Básnická osobnost Dantova: Dr. J. D. (Dostál), Nové Čechy 5, 1921/22, s. 235; A. M. (Macek), RP 12. 2. 1922; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 19. 2. 1922; A. N. (Novák), LidN 28. 2. 1922; P. E. (Eisner), Prager Presse 10. 3. 1922 ●; V. Dyk: Laciný úspěch, Lumír 1922, s. 168 (k tomu F. X. Š., Tribuna 26. 2. 1922 → KP 12, 1959); Z. N. (Nejedlý): F. X. Š. a F. V. Krejčí, Var 1923, s. 90 → O literatuře (1953); ● ref. Dítě: F. Götz, Host 2, 1922/23, s. 249 + Nár. kultura 1923, s. 26; ALAP (A. Procházka), MR 1922/23, sv. 38, s. 224; K. Svoboda, Naše doba 30, 1922/23, s. 568; If (I. J. Fischerová), Přerod 1, 1922/23, s. 235; M. Novotný, Studentský časopis 2, 1922/23, s. 271; Rydvan (J. Rydvan), Topičův sborník 10, 1922/23, s. 328; Et. (E. Tréval), Zvon 23, 1922/23, s. 391; Kazetka (K. Z. Klíma), LidN 18. 3. 1923; o. p. (O. Pick), Prager Presse 18. 3. 1923; nv., PL 18. 3. 1923; M. M. (Majerová), RP 18. 3. 1923; K-ček. (J. Kodíček), Tribuna 18. 3. 1923; an. (J. Hilbert), Venkov 18. 3. 1923; J. H. (Hora), Večerník RP 19. 3. 1923 + Proletkult 3, 1923/24, s. 140; J. Fučík: Socialista 23. 3. 1923 + Pravda 24. 3. 1923 → Divadelní kritiky (1956); M. Brod, Prager Abendblatt 6. 4. 1923; V. Zelinka, Archa 1923, s. 318; Kí (F. Krejčí), Čes. mysl

1923, s. 189; E. Konrád, Čes. revue 1923, s. 176; Z. Hásková, Lumír 1923, s. 217; J. Kolman (Kolman Cassius), Most 1923, s. 23; J. Vodák, Nár. kultura 1923, s. 122; Z. Nejedlý, Var 1923, s. 240 → Z české kultury (1951) (k tomu F. X. Š., Tribuna 10. 6. 1923 → KP 12, 1959); J. Karásek ze Lvovic, Lit. listy 1, 1923/24, č. 3, s. 37 ●; ● polemika o Š. poměr k mladé generaci: F. X. Š., Tribuna 26. 2. 1922; F. Peroutka: tamtéž 26. 12. 1922; F. X. Š., tamtéž 31. 12. 1922; F. Peroutka: O té avant-garrde rrrévolutionairre, tamtéž 6. a 9. 1. 1924; F. X. Š., tamtéž 14. 1. 1923 (vše Š. → KP 12, 1959); an., Host 3, 1923/24, s. 168 ●; ● polemika o Š. pseudonymy a tzv. probabilismus: J. Kodíček, Tribuna 23. a 30. 3. a 13. 4. 1924 + Přítomnost 1924, s. 165; F. Peroutka, Přítomnost 1924, s. 157; O. Fischer, NO 27. a 30. 3., 1. a 12. 4. 1924 + Kritika 1924, s. 200; M. Rutte, NL 8., 11., 13., 15. a 20. 4. 1924; M. Hýsek, NL 23. 4., 7., 9. a 20. 5. 1924; J. B. (Bartoš), Kritika 1924, s. 205; A. Procházka, Lumír 1924, s. 331, 390 + MR 1924/25, sv. 40, s. 69; e. (P. Eisner), Prager Presse 3. 4. 1924; M. Brod, Prager Tagblatt 18. 4. 1925 (večerní vyd.); an. (J. Hora), Večerník RP 7. 5. 1924 (k tomu F. X. Š., Čes. slovo 27. 3., 1., 6., 13. a 15. 4., 4. a 18. 5. 1924 + NO 9. 4. 1924 + Kritika 1924, s. 205, 378 a 1925, s. 47) ●; ● ref. Antonín Sova: J. Krecar, MR 1923/24, sv. 39, s. 262; P. Eisner, Prager Presse 29. 2. 1924; A. N. (Novák), LidN 1. 3. 1924; F. Götz, NO 13. 3. 1924; V. Martínek, Moravskoslezský den 30. 3. 1924 → Živné zdroje (1972); O. Fischer, Kritika 1924, s. 57; B. Benešová, Nová svoboda 1924, s. 180 ●; O. Fischer: Pseudonymy devadesátých let, Kritika 1924, s. 140, 267, 316; O. Chaloupka: F. X. Š., Revue française de Prague 1924, listopad–prosinec; K. M. Čapek Chod: Věda, erotika a metafora v románě, Cesta 7, 1924/25, s. 66, 81 + Schaffe, Künstler, rede nicht!, NL 17. 12. 1924 + Ještě jednou Schaffe, Künstler, rede nicht!, tamtéž 20. 1. 1925 (k tomu F. X. Š., Kritika 1924, s. 250 a 1925, s. 41, 83, 123 → KP 12, 1959, a KP 13, 1963); J. Karásek ze Lvovic in Vzpomínky na počátky Moderní revue, MR 1924/25, sv. 40, s. 15 → Vzpomínky (1994); J. M. Augusta in Hlasy, MR 1924/25, sv. 40, s. 109; R. I. Malý: Konsolidace „Kritiky", Kritika 1925, s. 205; jk.: V posledním čísle Varu, Tribuna 20. 2. 1925; F. Götz, Kritika německá, francouzská a česká, NO 15. 8. 1925; ● ref. Juvenilie: F. Götz, NO 25. 10 1925; P. E. (Eisner), Prager Presse 28. 11. 1925; B. Benešová, Tribuna 25. 12. 1925; A. M. Píša, Pramen 6, 1925/26, s. 250, 302; F. Götz, RA 1, 1925/26, s. 37; Ot. F. (Fischer), Tvorba 1, 1925/26, s. 115; F. V. Krejčí, Nová svoboda 1926, s. 7, 20; V. Brtník, Venkov 7. 1. 1926 ●; ● polemika o povahu liberalismu a fašismu: F. Peroutka, Přítomnost 1926, s. 273, 305, 593; R. Bechyně, tamtéž, s. 623; E. Vachek, Nová svoboda 1926, s. 509; an., PL 23. 9. 1926 (k tomu F. X. Š., Tvorba 1, 1925/26, s. 182, 230 → KP 13, 1963 + Těm, kdož neumějí čísti, 1926); celá polemika → Těm, kdož neumějí čísti (Zápisník o Š. 12, 2003) ●; J. Fučík: Šaldovy komedie, Tvorba 1, 1925/26, s. 231 → Divadelní kritiky (1956); ● ref. Těm, kdož neumějí čísti: J. Kapras, Čes. revue 1926, s. 371; an. (J. Hora), RP 23. 10. 1926; J. Stolz, Dělnická osvěta 1927, s. 136 ●; ● ref. Tažení proti smrti: E. Konrád, Cesta 8, 1925/26, s. 520; F. Götz, RA 1, 1925/26, s. 85; K. Š. (Štorch), RA 1, 1925/26, s. 118; č. (K. Červinka), Zvon 26, 1925/26, s. 491; J. Hora, RP 16. 4. 1926; Rčk. (A. Roček), Samostatnost 1926, č. 20; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 6. 5. 1926; Cassius (J. Kolman C.), LidN 6. 5. 1926; Klo. (J. K. Fragner), NO 6. 5. 1926; R. F. (Fuchs), Prager Abendblatt 6. 5. 1926; V. Tille, Prager Presse 6. 5. 1926; A. M. Píša, PL 6. 5. 1926 → Stopami dramatu a divadla (1967); M. M. (Majerová), RP 6. 5. 1926; jk. (J. Kodíček), Tribuna 6. 5. 1926; J. H. (Hilbert), Venkov 6. 5. 1926; Kí (F. Krejčí), Čes. mysl 1926, s. 377; D. Raisová, Ženský svět 1926, s. 140; H. Jelínek, Lumír 53, 1926/27, s. 223 ●; ● k šedesátinám: P. Eisner, Prager Presse 18. 12. 1927; J. Hora, LitN 1927, č. 17 + RP 22. 12. 1927; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 22. 12. 1927; A. Novák, LidN 22. 12. 1927; F. Götz, NO 22. 12. 1927; M. Pujmanová, Tribuna 22. 12. 1927; Kmen 1927, č. 12 (přisp. J. Hora → Poezie a život, 1959, K. Teige → Svět stavby a básně, 1966, J. Honzl → Divadelní a literární podobizny, 1959, F. Kovárna); RA 3, 1927/28, č. 7 a 8 (přisp. V. Závada /rozhovor/, A. Saudek, V. Nezval, E. Konrád, P. Eisner, A. M. Píša); O. Fischer, Lit. svět 1, 1927/28, č. 6–7, P. Fraenkl, tamtéž; S. M. K. Devětsil, ReD, ReD 1, 1927/28, s. 89; E. Konrád, Cesta 10, 1927/28, s. 216; Z. Nejedlý, Var 5, 1927/30, s. 229; K. (J. Kopal), Nové Čechy 1928, s. 157; J. Dostál, Akord 1928, s. 55; M. D. (Dvořák), Tvar 1928, s. 33 ●; O. Fischer: F. X. Š. Beziehungen zur deutschen Literatur, Prager Presse 18. 12. 1927; J. B. Čapek: Poznámky k Š. duchové struktuře a evoluci, Host 7, 1927/28, s. 161 + Poznámka, tamtéž, s. 250; P. Fraenkl: Problém osobnosti, Host 7, 1927/28, s. 298; an. (F. Krejčí): Fakty, faktíky, faktíčky (Š. o Z. Nejedlém), Čes. mysl 1928, s. 158; J. Knap: Kolem F. X. Š., Sever a Východ 1928, s. 73; M. Dvořák: K Š. pojetí díla Horova, Tvar 1928, s. 263; ● ref. O tzv. nesmrtelnosti díla básnického: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 16. 6. 1928; G. (F. Götz), NO 24. 6. 1928; P. E. (Eisner), Prager Presse 21. 7. a 15. 12. 1928; Ot. F. (Fischer), PL 23. 9. 1928; jas., Rudý večerník 1928, s. 230; -a. (J. Hora), LitN 1928, č. 13; J. M. Augusta, Lumír 55, 1928/29, s. 90; J. L. Fischer, Naše věda 10, 1928/29, s. 175; M. Hlávka, Studentský časopis 8, 1928/29, s. 141; J. Oliva, Vlast 45, 1928/29, s. 45; B. F. (Fučík), Host 8, 1928/29, s. 20 → Kritické příležitosti 1 (1998) ●; ● ref. O tzv. nesmrtelnosti díla básnického, O nejmladší poezii české: -a. (J. Hora), LitN 1928, č. 19; an. (B. Václavek), RP 24. 6. 1928; J. V. Sedlák, Tribuna 26. 8. 1928; F. Kovárna, Signál 1, 1928/29, s. 161; J. B. Čapek, Křesťanská revue 2, 1928/29, s. 59 (k tomu F. X. Š.: Kritika generační a mezigenerační, ŠZáp 1, 1928/29, s. 66); P. Eisner, Slavische Rundschau 1929, s. 71; W. Maras, Witiko 1929, s. 69 ●; ● ref. O nejmladší poezii české: R. (K. Teige), ReD 1, 1927/28, s. 359; A. N. (Novák), LidN 15. 7. 1928; = (J. Vodák), Čes.

slovo 27. 7. 1928; G. (F. Götz), NO 29. 7. 1928; AMP. (A. M. Píša), PL 12. 8. 1928; P. E. (Eisner), Prager Presse 31. 8. 1928; J. B. Čapek, Host 8, 1928/29, s. 21; P. Fraenkl, RA 4, 1928/29, s. 364; V. Renč, Studentský časopis 8, 1928/29, s. 115; B. Václavek, Sociologická revue 1930, s. 159 → Kritické stati z třicátých let (1975) ●; J. Kvapil: Po čtyřiceti letech, Lit. rozhledy 13, 1928/29, č. 9; ● reakce na zahájení Š. zápisníku: an., LitN 1928, č. 18; eč. (E. Červinka), Nová svoboda 1928, s. 750; -jef- (J. Fučík), Rudý večerník 1928, s. 248; P. E. (Eisner), Prager Presse 24. 10. 1928; A. S. (Skoumal), Tvar 1928, s. 354; B. Koutník, Naše doba 36, 1928/29, s. 243; vz. (V. Zelinka), Zvon 29, 1928/29, s. 140; J. H., Tvar 1929, s. 316 (k tomu F. X. Š., ŠZáp 1, 1928/29, str. 79) ●; ● ref. Selský svatý Václav: P. Eisner, Prager Presse 4. 11. 1928 a 11. 1. 1929; ne. (A. Novák), LidN 18. 1. 1929 + Prager Presse 28. 9. 1929 ●; S. K. Neumann: O Arnoštu Procházkovi a Moderní revui 2–3, Lit. rozhledy 13, 1928/29, s. 62, 142 → Vzpomínky (1931); P. Fraenkl: List o F. X. Š., RA 4, 1928/29, s. 180; -a. (J. Hora): Devadesátníci a dnešek, RP 1. 3. 1929; A. Klášterský: Moji první literární přátelé, LidN 14. a 15. 5. 1929; A. M. Píša: O Jiřího Wolkra, Nová svoboda 1929, s. 203 a pokr. (k tomu F. X. Š.: Básnický typ Jiřího Wolkra, ŠZáp 1, 1928/29, s. 174 + Dvojí pojetí básnické osobnosti Wolkrovy, tamtéž, s. 269); ● polemika k Š. působení v protifašistickém výboru: an., NO 14. 3. 1929; F. Peroutka, Přítomnost 1929, s. 117 a pokr. → TGM představuje plukovníka Cunninghama (Curych 1977; k tomu F. X. Š., ŠZáp 1, 1928/29, s. 220, 260 a 2, 1929/30, s. 26); L. Landová-Štychová, Tvorba 1929, s. 213 ●; O. Králík: F. X. Š. jako kritik Otokara Březiny, Tvar 1929, s. 257, 385; ● ref. Krásná literatura česká v prvním desetiletí republiky: Ant. Veselý, Československ. republika 8. 12. 1929 a 2. 2. 1930 (k tomu F. X. Š., ŠZáp 2, 1929/30, s. 199, 231); K. Čapek, Přítomnost 1930, s. 1 (k tomu F. X. Š., ŠZáp 2, 1929/30, s. 195); A. Novák, LidN 9. 2. 1930 (k tomu V. Dyk, Lumír 56, 1929/30, s. 266; F. X. Š., ŠZáp 2, 1928/29, s. 222, 226, 278); jv. (J. Vodák), Čes. slovo 22. 2. 1930; G. (F. Götz), NO 8. 8. 1930 ●; P. Fraenkl: K vývoji novodobé české literární kritiky, RA 5, 1929/30, zvláště s. 329; R. T.: ref. Několik „prokletých básníků" (in ŠZáp 2, 1929/30, s. 294), NL 11. 5. 1930 (k tomu F. X. Š., ŠZáp 2, 1939/30, s. 349); an.: Konfiskace časopisu F. X. Š., Čes. slovo 27. 5. 1930 (k tomu F. X. Š., ŠZáp 2, 1929/30, s. 349); I. Sekanina: ref. Stát a jednotlivec (ŠZáp 3, 1930/31, s. 52), Levá fronta 1, 1930/31, č. 1 a pokr. (k tomu F. X. Š., ŠZáp 3, 1930/31, s. 146, 190, 231); ● ref. J. A. Rimbaud, božský rošťák: B. V. (Václavek), ReD 3, 1929/31, s. 283; G. (F. Götz), NO 25. 5. 1930; P. E. (Eisner), Prager Presse 3. 6. 1930; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 6. 6. 1930 ●; -jh- (J. Hora): Rozhovor s F. X. Š. o jeho stycích s T. G. Masarykem, LitN 1930, č. 5; P. E. (Eisner): Die Zeitschrift des Künstlers (o ŠZáp), Prager Presse 22. 10. 1930; P. Fraenkl: K bojům o mladou literaturu v letech devadesátých, RA 6, 1930/31, s. 220 a pokr.; V. Nezval: F. X. Š. se chytá za hlavu, Levá fronta 1, 1930/31, č. 13 (k tomu F. X. Š., ŠZáp 3, 1930/31, s. 251 a 327); J. Fučík: Víra uhlířská, Levá fronta 2, 1931/32, s. 5 → Stati o literatuře (1951; ad F. X. Š.: Krize inteligence, ŠZáp 3, 1930/31, s. 344; k tomu dále F. X. Š., ŠZáp 4, 1931/32, s. 41); fr. (P. Fraenkl): Dostojevskij a Evropa, NO 8. 5. 1931; -a. (J. Hora): Š. zápisník, Čes. slovo 29. 8. 1931; J. Karásek ze Lvovic in Počátky Moderní revue, RA 7, 1931/32, s. 19 a pokr. → Vzpomínky (1994); A. M. Píša: Š. sociálně náboženská vize, PL 31. 4. 1932 → Stopami dramatu a divadla (1967); ● k pětašedesátinám: AMP. (A. M. Píša), PL 22. 12. 1932; J. L. F. B. V. (J. L. Fischer, B. Václavek), Index 1932, s. 101; B. Koutník, Čin 4, 1932/33, s. 387; J. E. Bor, Elán 3, 1932/33, č. 5; J. Hora, Světozor 33, 1932/33, č. 1; Redakce, Středisko 3, 1932/33, s. 115; O. Fischer, Slavische Rundschau 1933, s. 85 ●; V. Vilinskij: Na okraj díla Š., Archa 1933, s. 21; R. Rolland: Z jedné korespondence, Čin 4, 1932/33, s. 627; R. Habřina: F. X. Š. a Nietzsche, Středisko 3, 1932/33, s. 168; E. Klinger: Pacifism prací pro válku, Tvorba 1933, s. 596 + Polemika s F. X. Š. o militarizme, pacifizme a imperializme, Dav 1933, s. 139 (k tomu F. X. Š., ŠZáp 5, 1932/33, s. 381 a 6, 1933/34, s. 61, 166); J. Bečka: Několik poznámek o Š. slohu, ČMF 20, 1933/34, s. 233; B. Mathesius: Š. a Gorkij, LitN 7, 1934/35, č. 2 + Dopis F. X. Šaldovi, tamtéž, č. 4 + Gorkij k debatě, tamtéž, č. 6 + Druhé kolo, tamtéž, č. 7 (k tomu F. X. Š., ŠZáp 7, 1934/35, s. 1, 108, 142, 239); p.: F. X. Š. über die tschechische Gegenwartsliteratur, Prager Presse 19. 10. 1934; ● ref. Mladé zápasy: J. Hora, Čin 6, 1933/34, s. 1154 + Almanach Kmene 1934–35 (1934, s. 88); B. V. (Václavek), Index 1934, s. 119, 127; G. (F. Götz), NO 25. 10. 1934; P. Eisner, Prager Presse 28. 10. 1934; V. Černý, LitN 7, 1934/35, č. 10; A. N. (Novák), LidN 28. 1. 1935; AMP. (A. M. Píša), PL 15. 2. 1935; O. Králík, LUK 1935, s. 33; J. Matouš, Nové Čechy 1935, s. 77; J. B., Rozhledy 1935, s. 1 ●; M. Hrabík: Mladé stáří a staré mládí, Mladý venkov 1934, č. 46 (k tomu F. X. Š., ŠZáp 7, 1934/35, s. 98); B. Mencák in K Masarykovu jubileu, Naše cesta (Hradec Král.) 4, 1934/35, s. 130 + Ještě si zabojujem, tamtéž, s. 147 (k tomu F. X. Š., ŠZáp 7, 1934/35, s. 315); ● ref. Loutky i dělníci boží (upr. vyd.): O. Fischer, Čin 7, 1934/35, s. 390 → Š. češství (1936); G. (F. Götz), NO 9. 6. 1935; Kp. (J. Knap), Venkov 25. 8. 1935; F. K. (Kredba), Rozhledy 1935, s. 101 ●; ● ref. Dřevoryty staré i nové: B. Polan, Čin 7, 1934/35, s. 408 → Život a slovo (1964); G. (F. Götz), NO 20. 10. 1935; P. Eisner, Prager Presse 23. 10. 1935; K. P. (Polák), PL 27. 10. 1935; F. Křelina, Venkov 3. 12. 1935; A. N. (Novák), LidN 7. 12. 1935; J. Skála, Almanach Kmene 1935–36 (1935, s. 83); K. Sezima, Lumír 62, 1935/36, s. 401; P. Fraenkl, Naše doba 43, 1935/36, s. 307; B. Novák, Rozhledy 1936, s. 37 ●; ● polemika o Š. sloh: P. Eisner, Čin 7, 1934/35, s. 172; K. Erban, NŘ 1935, s. 129; B. Novák, Magazín DP 3, 1935/36, s. 219 (k tomu F. X. Š., ŠZáp 7, 1934/35, s. 352 a 8, 1935/36, s. 262) ●; E. Chalupný: Čím má být Československo?, Magazín DP 3, 1935/36, s. 162 (k tomu

F. X. Š., ŠZáp 8, 1935/36, s. 1 a 150); ● ref. Mácha snivec i buřič: B. V. (Václavek), Index 1936, s. 87; p. (A. M. Píša), PL 17. 6. 1936; A. N. (Novák), LidN 19. 7. 1936; ST. (J. Strnadel), Čin 1936, s. 302; Rč. (V. Renč), Rozhledy 1936, s. 174; P. F. (Fraenkl), Naše doba 44, 1936/37, s. 126 ●; K. P. (Polák): ref. Život ironický (přeprac. vyd.), PL 5. 4. 1936; ● ref. Časové i nadčasové: P. Eisner, Prager Presse 4. 11. 1936; V. Černý, LidN 23. 11. 1936; B. Fučík, LUK 1936, s. 344 → Kritické příležitosti 2 (2002); J. Skála, Rozhledy 1936, s. 288; AMP. (A. M. Píša), PL 5. 12. 1936 → Třicátá léta (1971); F. Götz, LitN 9, 1936/37, č. 5; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 44, 1936/37, s. 393; M. Dvořák, Akord 1937, s. 56 ●; T. Vodička in Poznámky k české literární kritice, Řád 1936, s. 146; A. Janáček: O. Březina a F. X. Š., ČMM 1936, s. 500; Y. V.: F. X. Š. a moskevský proces, Tvorba 1936, s. 655 (ad Ve věku železa a ohně, ŠZáp 9, 1936/37, s. 1; k tomu F. X. Š., tamtéž, s. 71); K. Polák in Karel starší ze Žerotína, PL 9. 10. 1936 + Bůh a politika, PL 22. 11. 1936 + O slovo „Bůh" v politice, PL 2. 1. 1937 + Kvietismus, Bůh a politika, PL 3. 3. 1937 (k tomu F. X. Š., ŠZáp 9, 1936/37, s. 72, 103, 163); A. Rektorys: F. X. Š. jako libretista Leoše Janáčka (i úryvek Š. dopisu Rektorysovi), Smetana 1, 1936/37, s. 242; ● nekrology: F. Götz, LitN 9, 1936/37, č. 15; H. Jelínek, Lumír 63, 1936/37, s. 298; J. L. Hromádka, Křesťanská revue 10, 1936/37, s. 193 → Do nejhlubších hlubin (1990); Elán 7, 1936/37, č. 8 (přisp. D. Chrobák, A. Mráz); Slovenské smery umelecké a kritické (Bratislava) 4, 1936/37, č. 7 (přisp. mj. N. Bakoš, R. Brtáň, H. Gregorová, G. Vámoš); J. B. Čapek, Naše doba 4, 1936/37, s. 393 → Záření ducha a slova (1948); V. Martínek, Moravskoslezský den 4. 4. 1937 → Živné zdroje (1972); K. Konrad, Haló noviny 5. 4. 1937 → Ztvárněte skutečnost (1963); A. N. (Novák), LidN 5. 4. 1937; K. Čapek, LidN 6. 4. 1937 → Ratolest a vavřín (1947); A. M. Píša, PL 6. 4. 1937 → Stopami dramatu a divadla (1967); J. Fučík, RP 6. 4. 1937 → Stati o literatuře (1951); M. Hrabík, Mladý Venkov 1937, č. 15 (s úryvkem Š. dopisu); LUK 1937, č. 6–8 (přisp. mj. P. Buzková, J. Durych, O. Fischer, P. Fraenkl, F. Götz, F. Chudoba, B. Klička, J. Kopta, B. Mathesius, M. Očadlík, F. Pujman, V. Rabas) a č. 9–10 (přisp. F. Halas → Magická moc poezie 1958, J. Hora → Poezie a život, 1959, F. Kovárna, P. Levit pod šifrou P. L., J. Mukařovský); Tvorba 1937, č. 16 a 17 (přisp. mj. J. Fučík → Stati o literatuře, 1951, Z. Nejedlý → Z české kultury, 1951, B. Novotný, V. Clementis, F. Halas → Magická moc poezie, 1958, B. Václavek → Literární studie a podobizny, 1962, F. C. Weiskopf, K. Konrad, J. Voskovec, J. Werich, M. Pujmanová, B. Klička, L. Novomeský → Časová nečasovost, 1967); B. Václavek, U 1937, s. 119 → Literární studie a podobizny (1962); J. Orten, Mladá kultura 1937, s. 94 → Dramata, recenze, články (2002); F. Peroutka, Přítomnost 1937, s. 216 → (upr.) Osobnost, chaos a zlozvyky (1939) a Sluší-li se býti realistou (1993) ●; Z. Kalandra: O rozdílu mezi typem F. X. Š. a Ferdinanda Peroutky, Světozor 1937, č. 18 → Intelektuál a revoluce (1994); F. Peroutka: O pozoruhodném rozdílu mezi politikou a literaturou, Přítomnost 1937, s. 257 → O věcech obecných (1991); J. Mukařovský: F. X. Š., SaS 1937, s. 65 → Kapitoly z české poetiky 1 (1941) + in Univerzita Karlova v roce 1936–1937 (1937, s. 53) → Studie z estetiky (1971); B. Lifka: Knihovna F. X. Š., Marginálie 1937, s. 90; AMP. (A. M. Píša): O F. X. Š. a o něm, PL 16. 7. 1937; O. Fischer: O Š. Zástupy, PL 8. 10. 1937 → Otokar Fischer a Národní divadlo (1983); AMP. (A. M. Píša): ref. Studie literárněhistorické a kritické, PL 9. 12. 1937; ● k 70. výr. nar.: amp. (A. M. Píša), PL 22. 12. 1937; B. Fučík, LUK 1937, s. 488 → Kritické příležitosti 2 (2002) ●; V. Černý: Myšlenka hrdinské osobnosti u F. X. Š. a otázka jeho duchovní podstaty, KM 1938, s. 145 → Tvorba a osobnost 1 (1992); J. Fučík: Š. o českém divadle → Víra uhlířská (1988); A. M. Píša: In memoriam, PL 12. 5. 1938; J. Skutil: Z prvotin F. X. Š., LF 1938, s. 60 (k tomu korektura tamtéž, s. 248); ● ref. Nova et vetera: J. Orten, Rozhledy 7, 1937/38, s. 61 → Dramata, recenze, články (2002); J. Hora, Čes. slovo 10. 4. 1938 → Poezie a život (1959); F. Götz, NO 21. 4. 1938 → Literatura mezi dvěma válkami (1984); V. P. (Pekárek), U 1938, s. 246 → Literatura a skutečnost (1962) ●; E. Lešehrad in Náměty u cesty (1938); ● ref. Kritické glosy k nové poezii české: K. Sezima, Lumír 65, 1938/39, s. 400 (k tomu J. Kalina, tj. B. Fučík, Akord 7, 1939/40, s. 33 → Kritické příležitosti 2, 2002); jv. (J. Vodák), Čes. slovo 2. 7. 1939 ●; M. Rutte in Mohyly s vavřínem (1939); V. Černý: Š. kritický debut a povaha Š. vztahu k Francii, KM 1940, s. 114 → Tvorba a osobnost 1 (1992); J. Hora: Tři roky, Čes. slovo 4. 4. 1940 → Poezie a život (1959); F. Götz: F. X. Š., sb. O českou literární kritiku (1940); Karel Sezima se ptá, zda byl Š. skvělý polemik?, Čteme 1941, s. 184; K. Sezima: F. X. Š. v korespondenci s přáteli i jinak, Čteme 1942, s. 118, 131, 142; O. Králík: Š. stylový absolutismus, SaS 1942, s. 181 → Osvobozená slova (1995); J. Karásek ze Lvovic: Vzpomínka na F. X. Š. + Vzpomínka na Růženu Svobodovou + Vzpomínka na F. X. Svobodu, Nár. politika 17. a 24. 9., 1. 10. 1944 → Vzpomínky (1994); K. Sezima in Z mého života 1 (1945); B. Chudoba in Listy o poezii a kritice (1945); ● ref. Listy o poezii a kritice: O. Králík, Vyšehrad 1, 1945/46, č. 37 → Platnosti slova (2001); V. Černý, KM 1946, s. 249; J. Grossman, My 46, 1946, č. 33; F. Vodička, LF 1946, s. 215, 271 (tam s B. Chudobou) ●; J. Suchánková: F. X. Š., vůdce kritické generace, Masarykův lid 14/15, 1945/46, s. 554; jps. (J. Pistorius): Malá poznámka k větší kapitole…, KM 1946, s. 77 → Otázka „F. X. Š." 1945–1948 (2002); J. Grossman: Ideologie syntetismu, Generace 1, 1945/46, č. 6 + F. X. Š. a dnešek, Mladá fronta 4. 4. 1946 → Texty o divadle 2 (2000) (k tomu V. Vévoda, LD 12. 10. 1946); J. Pistorius: Poznámky k Š. lyrické autostylizaci, KM 1946, s. 222 → Otázka „F. X. Š." 1945–1948 (2002); K. Sezima in Z mého života 2 (1946; k tomu V. Černý, KM 1946,

s. 247 → Otázka „F. X. Š.“ 1945–1948, 2002); B. Václavek in Deset týdnů (1946); O. Králík: O metodu Š. polemik, Vyšehrad 1947, s. 38 → Otázka „F. X. Š.“ 1945–1948 (2002); J. Brambora: Š. zapadlý nebo nezvěstný?, LF 1947, s. 55 + Fischer a Š., Svob. noviny 12. 3. 1947; ● k 10. výr. úmrtí: M. Dvořák, Akord 13, 1946/47, s. 281; F. Stuchlý a V. Vévoda, LD 3. 4. 1947; Bt. (F. Benhart), Obrana lidu 4. 4. 1947; L. Čivrný a J. Mukařovský, RP 4. 4. 1947; J. Pistorius, Svob. noviny 4. 4. 1947 → Otázka „F. X. Š.“ 1945–1948 (2002); G. (F. Götz), NO 4. 4. 1947 + Nár. divadlo 23, 1947/48, s. 88; Tvorba 1947, č. 14 (přisp. mj. J. Mukařovský → Kapitoly z české poetiky 1, rozšíř. vyd. 1948; F. Pujman, J. Träger, I. Olbracht, K. Konrád → Perokresby, 1953, V. Závada → Krajina a lidé mého srdce, 1975); M. Novotný a B. Mathesius, Lid. kultura 1947, č. 13; J. Grossman, Mladá fronta 6. 4. 1947 → Texty o divadle 2 (2000); F. Buriánek, Lid. kultura 1947, č. 14; O. Králík, Vyšehrad 1947, s. 178 → Platnosti slova (2001); J. Patočka, Naše doba 54, 1947/48, s. 104 → Umění a čas 1 (2004); J. Brambora, Kulturní politika 3, 1947/48, č. 14 ●; L. Svoboda: F. X. Š. a veřejný život v 1. republice, Tvorba 1947, s. 413; F. Pujman: Za Š. a Vodákem, Divadelní zápisník 1947, s. 328; abc.: Poznámky a vzpomínky (A. Vyskočil), Vyšehrad 3, 1947/48, s. 77 → Kritikova cesta (1998); KM 1947, č. 19–20 (přisp. mj. V. Černý: Š. evropanství → Tvorba a osobnost 1, 1992, J. Pistorius: F. X. Š., bojovník a učitel svobody, J. Brambora: Š. a Vrchlický, A. Hrubý: ref. F. X. Š. Pásmo o významu a osobnosti největšího čes. kritika → Otázka „F. X. Š.“ 1945–1948, 2002); I. Hollmann: Ke kapitole F. X. Š. a divadlo (i úryvky Š. dopisů Hollmannovi), Divadelní zápisník 1947, s. 557; AMP (A. M. Píša): Na okraj 80. nar. F. X. Š., PL 21. 12. 1947; G. (F. Götz): Vzpomínka na F. X. Š., NO 21. 12. 1947; L. Matějka: Na obranu F. X. Š., Svob. noviny 4. 1. 1948 (polemika s příspěvky v KM 1947, č. 19–20); E. (P. Eisner): F. X. Š. si zapaluje cigaretu, Svob. slovo 9. 1. 1948; F. Vodička: Š. básník, SaS 10, 1947/48, s. 193 → Otázka „F. X. Š.“ 1945–1948 (2002); O. Králík: F. X. Š. a M. Zdziechowski, tamtéž, s. 208; J. Träger: F. X. Š. a divadlo, Kytice 1948, s. 215; O. Jahoda: Triptych bolestné touhy, KM 1948, s. 229; F. Vodička in F. X. Š.: Duše a dílo (1947); J. Mukařovský in F. X. Š.: Boje o zítřek (1948); J. Pistorius in F. X. Š.: Studie o umění a básnících (1948); J. Dolanský: Bělinskij a Š., Slavia 1949, s. 180; V. Černý in F. X. Š.: Život ironický a jiné povídky (1949); F. Vodička in F. X. Š.: KP 1 (1949); D. Šajtar: Bezruč u Š., SlSb 1950, s. 245; F. Vodička in F. X. Š.: KP 2 (1950); K. Dvořák in F. X. Š.: KP 3 (1950); R. Havel in F. X. Š.: KP 4 (1950); E. Macek in F. X. Š.: KP 5 (1950); K. Dvořák in F. X. Š.: KP 6 (1951); L. Svoboda: Kritický odkaz F. X. Š., LitN 1952, č. 46–47; K. Dvořák in F. X. Š.: KP 7 (1953); E. Konrád: Souboj Š. – Hladík, LD 22. 8. 1954 → Nač vzpomenu (1957); F. Černý a Z. Nejedlý in F. X. Š.: Dítě (1954); R. Havel in F. X. Š.: KP 9 (1954); in Vrchlický v dopisech (1955); L. Lantová a F. Vodička in F. X. Š.: O umění (1955); O. Králík, M. Komárek, J. Opelík in F. X. Š.: KP 8 (1955); E. Hostovský: O. F. X. Š. zblízka i zdálky, Českosl. přehled (New York) 1955, č. 4; Z. Trochová: Poznámky k Š. činnosti na začátku 20. let, NŽ 1956, s. 1309; ● k 20. výr. úmrtí: E. Konrád, LD 31. 3. 1957; F. Kautman, Kultura 1957, č. 14; J. Cigánek, LitN 1957, č. 14; O. Králík, HD 1957, č. 3; NŽ 1957, č. 4 (přisp. P. Eisner, F. Götz, F. Kubka, J. Lang, A. Matuška); Slovenské pohľady (Bratislava) 1957, č. 4 (přisp. mj. J. Bžoch, V. Černý, B. Kováč, A. Matuška → Pro a proti, 1959, M. Pišút) ●; J. Císař: F. X. Š. Kritik a myslitel, Film a divadlo 1957, č. 7; F. Kafka: F. X. Š. a Heinrich Heine, ČMF 1957, s. 297; I. Hollmann: Ku vzniku „Š. zápisníka“, Slovenské pohľady (Bratislava) 1957, s. 787 + Eště mnohokrát sa vrátime zamyslení, tamtéž, s. 1245; J. Dvořák: Š. vztah k literatuře národního obrození 1, SVŠP Olomouc, ř. jazyk a literatura, 1957, č. 4, s. 131; J. B. Svrček: Kritický odkaz F. X. Š. výtvarnému umění, Výtvarné umění 1957, s. 426; J. E. Koula: F. X. Š. a nová architektura, Českosl. architekt 1957, č. 8; E. Macek in F. X. Š.: KP 10 + in F. X. Š.: Dramata (1957); J. F. Franěk, Z. K. Slabý: Š. jako nakladatelský redaktor, Naše vojsko 1958, č. 4; E. Macek: O jedné etapě Š. boje o zítřek, Program Komorního divadla 1958, č. 81; J. Cigánek: Š. zápas o vlastní kritickou metodu, NŽ 1958, s. 934; -jb- (J. Brabec): F. X. Š. 1867–1937, LitN 1958, č. 31; I. Hollmann: Od Noviny k Zápisníku (i úryvky Š. dopisů Hollmannovi), HD 1958, s. 458; F. Laichter: F. X. Š., Křesťanská revue 1958, s. 45, 70; B. Lifka: Knihovna F. X. Š., Ročenka Univerzitní knihovny v Praze 1957 (1958), s. 64; P. Pešta: K Š. hodnocení Nerudy kritika, SPFF Brno, ř. lit. vědná, 1958, č. 5, s. 113; -zj- (J. Brabec): ref. České medailony, LitN 1959, č. 45 (k tomu Z. K. Slabý, tamtéž, č. 47); J. Dvořák: Gercen a mladé zápasy F. X. Š., Českosl. rusistika 1959, č. 1 + Š. vztah k literatuře národního obrození 2, SVŠP Olomouc, ř. jazyk a literatura, 1959, č. 6, s. 59; F. Kubka in Na vlastní oči (1959); Z. Trochová in F. X. Š.: KP 11, 12 (1959); M. Pujmanová in Vyznání a úvahy (1959); J. Čermák in F. X. Š.: Dřevoryty staré i nové (1960); F. Buriánek: O kritice tvůrčí a zásadové, Plamen 1960, č. 11; -jb- (J. Brabec): F. X. Š. 1867–1937, LitN 1961, č. 15; R. Havel in F. X. Š.: Studie z české literatury (1961); M. Pišút in Roky a diela (Bratislava 1961, s. 338); F. Buriánek: Š. vztah k umělecké avantgardě dvacátých a třicátých let, ČLit 1962, s. 426 + Š. poměr k proletářské poezii, AUC Praha. Philologica (1961) č. 3. Slavica Pragensia č. 3 (1962), s. 209; M. Suchomel: Bedřich Václavek a F. X. Š. ve dvacátých letech, in Bedřich Václavek (1963, s. 61); E. Macek in F. X. Š.: KP 13 (1963) + Smysl Š. pojetí tradice ve dvacátých letech, ČLit 1964, s. 376; L. Lantová in Dílo Jaroslava Vrchlického v kritických bojích devadesátých let, ČLit 1964, s. 353; L. Svoboda: Š. pojetí kultury, AUC Praha. Philosophica et historica č. 1, 1964, s. 159; F. Buriánek in Z dějin české literární kritiky (1965, s. 286); O. Sus: K počátkům sémantiky umění v české estetice, SPFF Brno, ř. F – uměnovědná,

1965, č. 8, s. 279; E. Macek: K neznámé Š. dramatické tvorbě ve dvacátých a třicátých letech, ČLit 1966, s. 152; ● k 30. výr. úmrtí: V. Černý, LD 2. a 23. 4., 14. 5., 11. 6. 1967 → V zúženém prostoru (1994); L. Hlaváček, Kulturněpolitický kalendář 1967, s. 272; F. Laichter, Kostnické jiskry 1967, č. 14; Z. Kožmín, Plamen 1967, č. 4; J. Jirsa, Student 1967, č. 14 ●; L. Novomeský: Náš Š. – „dělník a tvůrce lidství", Romboid (Bratislava) 1967, č. 2 → O literatúre (Bratislava 1971); J. Brabec: Š. vůle k integraci, Orientace 1967, č. 4 (k tomu M. Blahynka, Kulturní tvorba 1967, č. 50 → Denní chléb, 1978) + Integrační tendence v Š. kritickém díle, ČLit 1967, s. 453; F. Červinka: F. X. Š. a Zdeněk Nejedlý, Impuls 1967, s. 253; C. Camciuc: Š. vztah ke kulturnímu dědictví, tamtéž, s. 317; J. Lopatka: Poznámky o aktuálnosti Š. kritického postoje, sb. Podoby (1967) → (rozšíř.) Šifra lidské existence (1995); J. Bednář: Střední období v díle F. X. Š. (1908–1921), ČLit 1967, s. 469; E. Hostovský: Mé vzpomínky na F. X. Š., Proměny (Londýn) 1967, č. 4; B. R. Bradbrooková: F. X. Š. – Karel Čapek, tamtéž; J. B. Čapek: K duchovnímu profilu F. X. Š., Kostnické jiskry 1967, č. 17; S Jaroslavem Seifertem o všeličems, LitN 1967, č. 23; Š. a dnešek, Orientace 1967, č. 6 (přisp. J. Císař, F. Götz, M. Grygar, A. Hoffmeister, V. Holzknecht, J. Hrabák, L. Kundera, J. Levý, Z. Mathauser, A. Matúška, M. Novák, L. Novomeský, I. Sviták, A. Sychra); B. Fučík: Co F. X. Š. už nenapsal, tamtéž → Čtrnáctero zastavení (1992); F. Laichter: Evangelíci a F. X. Š., Kostnické jiskry 1967, č. 23; O. Sus: Prehistorie Š. symbolické představy a její kontext, Estetika 1967, s. 321; J. Cigánek: Náboženský aspekt Š. antropologismu, tamtéž, s. 335; B. Hladký: O mém skoro teologickém přátelství s F. X. Š., Křesťanská revue 1967, č. 9; F. M. Bartoš: Š. – teolog, tamtéž, s. 208; Z. Uherek: Š. vztah k sovětské zemi a její kultuře, Impuls 1967, s. 709; V. Černý: F. X. Š. – T. G. M., HD 1967, č. 12 → Tvorba a osobnost 1 (1992); ● k 100. výr. nar.: O. Králík, Červený květ 1967, č. 7 → Demystifikovat Máchu (1969); A. Pospíšilová, Dějiny a současnost 1967, č. 10; B. Svozil, Plamen 1967, č. 12; D. Moldanová, Sešity pro mladou literaturu 1967, č. 16; O. Sus, Rovnost 22. 12. 1967; F. Buriánek, Impuls 1967, s. 727 → O české literatuře našeho věku (1972); L. Svoboda, Univerzita Karlova 14, 1967/68, č. 7–8 ●; F. Svejkovský: F. X. Š. – univerzitní učitel (komentář k dokumentům Š. působení na UK), Impuls 1967, s. 756; L. Stehlík: Tvář F. X. Š., Květy 1967, č. 50; F. Vodička: Š. kritický aktivismus, Dialog 1967, č. 12; M. Jelínek: Styl F. X. Š., NŘ 1967, s. 257; F. Buriánek: Vztah F. X. Š. k mladé básnické generaci na počátku 20. století, AUC Praha. Philologica, č. 1–3. Slavica Pragensia č. 9, 1967, s. 195 → Z literárněvědných studií (1985); V. Forst: Spor F. X. Š. a Karla Čapka, tamtéž, s. 215; J. Janáčková: Na okraj Š. syntetismu, tamtéž, s. 227; O. Novák: F. X. Š. et l'idéologie Barrésienne, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1967, č. 14, s. 67; E. Macek in F. X. Š.: Perspektivy dálek (1967); F. Hrubín in Lásky (1967); L. Hlaváček: Š. objevnost zraku, LitN 1968, č. 2; H. Hrzalová: O pojetí vývoje české literatury u Zdeňka Nejedlého ve srovnání s F. X. Š., Kulturní tvorba 1968, č. 6; V. Pekárek: Ze vzájemné korespondence, Kulturní noviny 1968, č. 6 (Š. Z. Nejedlému, k tomu K. Novák, HD 1968, č. 4); A. Závodský: Neznámé o známých (vzpomínka), Rovnost 10. 3. 1968; J. Jirsa: Otázka demokracie v 1.–3. ročníku Š. zápisníku, Revue dějin socialismu 1968, č. 1; J. B. Čapek: F. X. Š. jako filozof české kultury, Plamen 1968, č. 3 + F. X. Š. jako duchovní osobnost, Křesťanská revue 1968, č. 4, Teologická příl.; Olaf (O. Sus): Dekoratér, cizomil a vykořeněnec F. X. Š., HD 1968, č. 4 (k tomu V. V. Štech: V zamženém zrcadle, 1968); L. Novomeský: So Š. a so Štúrom, Květy 1968, č. 16; ● ref. Dopisy Simonettě Buonaccini: V. Černý, HD 1968, č. 5 → Tvorba a osobnost 1 (1992); F. B. (Buriánek), Impuls 1968, s. 451 ●; L. Svoboda: Filozofické aspekty Š. díla, Filozofický časopis 1968, s. 350; J. Mourková: Etické aspekty Š. kritického postoje, ČLit 1968, s. 314; O. Sus: Debut české duchovědné estetiky…, SPFF Brno, ř. B – filoz., 1968, č. 15, s. 65; M. Caltová in Český jevištní konstruktivismus, Acta scaenographica 9, 1968/69, s. 93, 114, 119; Z. Kalandra: Religiozita poznání u T. G. M. a F. X. Š., Plamen 1969, č. 2 → Intelektuál a revoluce (1994); L. Lantová in Hledání hodnot (1969); F. Kautman: F. X. Š. a ruská literatura, Českosl. rusistika 1969, č. 4; L. Kuncíř: Jeřabiny pro F. X. Š., LD 13. 9. 1969; J. Racek: Vladimír Helfert and the Brno School of Musicology, SPFF Brno, ř. H – hudebněvědná, 1969, č. 4, s. 29; R. Pečman: Zu den Beziehungen F. X. Š. zur tschechischen Musik, tamtéž, s. 97; F. Červinka in Zdeněk Nejedlý (1969); K. Teige: F. X. Š., in Zápasy o smysl moderní tvorby (1969); V. Černý: Dialog F. X. Š. – Karel Čapek, Sborník pětadvacíti (1969, s. 207) → Tvorba a osobnost 1 (1992); F. Horečka in Frentštátský literární salon (1969); ● ref. Tíživá samota: J. Janáčková, ČLit 1970, s. 306; F. Kautman, Filozofický časopis 1970, s. 106 ●; S. V. (Verner): Š. Ztracené děti boží, Křesťanská revue 1970, s. 213; V. Pekárek: Š. spor s T. G. Masarykem o Stát a revoluci, Tvorba 1970, č. 33; Z. Kožmín: Podstata Š. kriticismu, sb. Václavkova Olomouc 1967. K tradicím moderní české kritiky (1971, s. 63); O. Králík: Podnětnost Š. zápisníku, tamtéž, s. 67; J. Š. Kvapil: Š. zápisník v kontextu světové literatury, tamtéž, s. 75; A. Václavík: Š. a Tolstoj, tamtéž, s. 81; J. Skalička: Šaldovské pojetí satiry, tamtéž, s. 90; P. Pešta: Pojetí satiry u F. X. Š., S. K. Neumanna a poetistů, tamtéž, s. 93; L. Hlaváček: Začátky moderní české knihy, Výtvarné umění 1971, s. 350; E. Macek: Šalda 1967 a něco, ČLit 1971, s. 370; B. Mráz, M. Mrázová in Secese (1971); A. Matúška: Ke vztahu Nejedlý – Š., Lit. měsíčník 1973, č. 7; (jn) (O. Jelínková): O tradici fučíkovské Tvorby (rozhovor s L. Štollem), Tvorba 1973, č. 23; L. N. Zvěřina: Z mých vzpomínek na F. X. Š. (i citáty z Š. dopisů), LD 15. 11. 1974; L. Svoboda: F. X. Š. a polská literatura, Slavia 1974, s. 337; L. Hlaváček: Zakladatelé českého moderního

umění a jejich výtvarné myšlení, Estetika 1975, s. 24, 108; L. Štoll: S. K. N. a F. X. Š. …, Tvorba 1975, č. 23; M. Beck, G. Ducháčková, K. Hyršlová, J. Veselý in Zur Frage der deutschen antifaschistischen Emigration in der ČSR 1933–1939, Philologica Pragensia 1975, s. 4; J. Mourková: Neumannova korespondence v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (s citáty z dopisů Šaldovi), ČLit 1975, s. 348; Š. Vlašín: Od entuziasmu ke skepsi, sb. Na přední stráži (1975, s. 43); V. Dostál in Směr Wolker (1975); L. Svoboda: Š. poměr k Václavkovi a k historickému materialismu, sb. Václavkova Olomouc 1972 (1975, s. 93); J. Krystýnková: Š. představa rozvinuté dramatické a divadelní kultury, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1975, č. 22, s. 33; V. Závada in Krajina a lidé mého srdce (1975); J. Čep in Sestra úzkost (Řím 1975); R. Pytlík in O českém románu sociálním, ČLit 1976, s. 398 → Česká literatura v evropském kontextu (1982); L. Svoboda: Š. a ruská literatura, Slavia 1977, s. 37; B. Turečková-Čambalová: Můj přítel F. X. Š., Ostravský kulturní měsíčník 1977, č. 2; ● k 40. výr. úmrtí a 110. výr. nar.: Š. Vlašín, Čes. jazyk a literatura 27, 1976/77, s. 372; J. Lebeda, Katol. noviny 1977, č. 14 → B. Svoboda: Kniha o Janu Lebedovi (2001); J. Nečas, Naše rodina 1977, č. 13; B. Svozil, Lit. měsíčník 1977, č. 10 → Tvář reality (1986); J. Hájek, Tvorba 1977, č. 51 → Boje o realismus (1979) ●; R. Pytlík: Š. pojetí syntézy v devadesátých letech, ČLit 1977, s. 318 → Česká literatura v evropském kontextu (1982); E. Macek: K jedné stránce Š. kulturněpolitického působení, tamtéž, s. 330; J. B. Čapek: Š. boj o osobnost, sb. Annali. Sezione slava (Neapol 1977, s. 79); L. Soldán: Ke genezi kritika…, sb. Bedřich Václavek, spolutvůrce pokrokové kulturní politiky (1977, s. 141) + Zdeňka Nejedlého výklad tzv. náboženskosti u F. X. Š., ČLit 1978, s. 419; L. K. (Kratochvíl): F. X. Š. v Klementinu, Zpravodaj Státní knihovny ČSR 1978, č. 1; M. Blahynka: Od Tvorby Š. k Fučíkově, Lit. měsíčník 1978, č. 9; L. Svoboda in F. X. Š.: O předpokladech a povaze tvorby (1978); J. Dvořák in Zdeněk Nejedlý a nová česká literatura (1978); M. Blahynka in Vladislav Vančura (1978); J. Kašparová: K vlivům francouzského jazyka na literárněkritický styl mladého Š., sb. Václavkova Olomouc 1975 (1978, s. 197); V. Mrštík in Nedosněné sny (1978); V. Pekárek: F. X. Š. a mladá generace, Lit. měsíčník 1979, č. 2; L. Poučková: F. X. Š. a slovenská literární kritika, ČLit 1979, s. 143; L. Hlaváček in Metodologický přínos Antonína Matějčka, Umění 1979, č. 3; J. Taufer: V čem byla spřízněnost Fučíka se Š., Sešity novináře 1979, č. 2; V. Černý: Několik portrétů, Proměny (New York) 1979, č. 3 → Paměti (1982); V. Königsmark in Nejedlého postoj k otázce dramatu ve dvacátých letech, sb. Zdeněk Nejedlý, klasik naší vědy a kultury (1979, s. 125); H. Tomášková: Vzpomínka na F. X. Š., Tvorba 1980, č. 9; K. Horálek in Teorie umění a lingvistika, Estetika 1980, s. 33; R. B. Pynsent: Hlava-nehlava a Šalda-nešalda, Proměny (New York) 1980, č. 3; J. Klempera: Julius Fučík a jeho nakladatel, Výběr z nejzajímavějších knih 1980, č. 4; V. Petrík: Slovenská kritika v tridsiatych rokoch a F. X. Š., sb. Československý literárny kontext (1980, s. 132); E. Taxová: Ke genezi Š. esejistické metody, ČLit 1980, s. 39 + Specifická varianta eseje v Š. Bojích o zítřek, ČLit 1981, s. 1; B. Fučík in Sedmero zastavení (Mnichov 1981; rozšíř. vyd. s tit. Čtrnáctero zastavení 1992); Z. Pospíšil: Skica k české estetice přelomu století, Estetika 1981, s. 81; V. Brett: Gustav Flaubert u nás, Lit. měsíčník 1981, č. 10; M. Jůzl: Hostinského komentáře k Š. Bojům o zítřek a k článku Víra kulturní, ČLit 1981, s. 438; V. Forst in Čteme z F. X. Š. (1981); B. Lifka: Lenka Kalašová, sb. Rudolfu Havlovi k jeho 70. narozeninám (1981, rozmnož.); E. Macek: Příspěvek k šaldovské topografii, Muzeum a současnost 1982, s. 131; L. Kuchař: Slova přátelství rytá do věčnosti, sb. Jižní Morava 1982, s. 164 → Dialogy o kráse a smrti (1999); jkt (J. Klempera): Stezkou F. X. Š., Výběr z nejzajímavějších knih 1982, č. 4; J. Adam (M. Červenka) in F. X. Š.: Niké bezkřídlá (1982); P. Wittlich in Česká secese (1982); J. Baluch: Die Sprache der Literaturwissenschaft gegenüber der Sprache der Literaturkritik, The Structure of the Literary Process (Amsterdam, Filadelfie 1982, s. 1); O. Sus: From the Pre-History of Czech Structuralism, tamtéž, s. 547; R. Preisner: T. G. Masaryk v zrcadle Š. kritiky let devadesátých, Svědectví (Paříž) 17, 1981/83, č. 66 → Když myslím na Evropu 2 (2004); J. Munzar: F. X. Š. und Friedrich Hebbel, Brücken 1, 1982/83, s. 221; R. Pečman: Vztah F. X. Š. a Arna Nováka k hudbě, sb. Hudba a literatura (1983, s. 52); E. Macek in M. Marten: Imprese a řád (1983, s. 119); J. Hrabák in Živý odkaz Julia Fučíka (1983, s. 61); J. Veselý: Š. a Rousseau, Slavia 1984, s. 51; K. Rosenbaum: Buržoázna demokracia a literatúra, Romboid (Bratislava) 1984, č. 7; M. Trávníček: Melantrichova knižnice, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1984, s. 116; J. Dvořák in Tradice a státnost v české literatuře, AUP Olomouc, Studia bohemica, sv. 3, 1984, s. 11; J. Kopecký: Š. výzva, sb. Miroslavu Drozdovi a Jiřímu Honzíkovi k šedesátinám (1984, s. 259) → Bulletin ruského jazyka a literatury 1993; N. Macurová in Francouzská protiválečná literatura v českých kritických soudech během války a po válce, Philologica Pragensia 1985, č. 4; E. Taxová: Počátky a zrání českého literárního eseje, in Experimenty (1985); J. Janáček: Zamyšlení nad osudovým setkáním F. X. Š. s Evou Jurčinovou, Zprávy Čes. besedy (Liberec) 1986, č. 56; T. Vlček in Praha 1900 (1986); J. Bednář: Cesta Karla Čapka po stopách F. X. Š., Zpravodaj Společnosti bratří Čapků 1986, č. 25; K. Hausenblas in Nerudův vyprávěč a téma, Sborník Kruhu přátel čes. jazyka (1986, s. 3); J. Pechar: Š. a Vrchlický, tamtéž, s. 79; O. Malevič: „Literární snění" F. X. Š. a V. G. Bělinského, ČLit 1986, s. 207; M. Blahynka in Š. slovník naučný (1986); E. Štědroňová: Ruská literatura v kritických projevech F. X. Š. z let 1892–1898, Českosl.-sovětské vztahy 1986, s. 141; ČLit 1987, č. 5–6 (přisp. M. Blahynka,

F. Buriánek, N. Dolanská, J. Dvořák, J. O. Fischer, J. Galík, D. Hodrová, J. Hošna, A. Housková, Z. Hrbata, H. Hrzalová, H. Janaszek-Ivaničková, V. Just, R. Listíková, E. Macek, N. Macurová, O. Malevič, B. Markovičová, D. Moldanová, J. Nejedlá, E. Olonová, R. Pečman, A. Pohorský, R. B. Pynsent, R. Pytlík, E. Štědroňová, M. Štemberková, E. Taxová, M. Zeman aj., dále J. O. Fischer, J. Hájek, M. Blahynka, A. Housková, Z. Hrbata, H. Hrzalová, N. Macurová, B. Markovičová, A. Pohorský, E. Štědroňová → /cizojazyčně/ Philologica Pragensia 1988, č. 2); K. Konrád: Doslovně, Dramatické umění '87, 1987, č. 1; L. Hlaváček: Š. a výtvarná estetika, Estetika 1987, č. 3; E. Taxová: F. X. Š. – tvůrce českého eseje, Lit. měsíčník 1987, č. 4; S. Šmatlák: F. X. Š. 1867–1937–1987, Romboid (Bratislava) 1987, č. 4 + Š. a jeho „slovenský rozmer", tamtéž, č. 5; J. Hájek: F. X. Š. a současné divadlo, Scéna 1987, č. 7 → Divadlo na rozhraní (1989); S. Šmatlák in F. X. Š.: Umenie a život (Bratislava 1987); V. Bor: Š. a kritikův paradox, Hudební rozhledy 1987, č. 5; T. Mazáč: F. X. Š. a surrealistický máchovský sborník Ani labuť ani Lůna, Universitas 1987, č. 6; F. Buriánek: Malá vzpomínka k poctě F. X. Š., Lit. měsíčník 1987, č. 10; I. Markvart: Š. osudové setkání, Průboj 23. 12. 1987; M. Tomčík: Tri pohľady na F. X. Š., Slovenské pohľady (Bratislava) 1987, č. 12; R. Pečman: Podněty F. X. Š. smetanovskému bádání, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1987, č. 34, s. 37; J. Hájek in F. X. Š.: O věcech divadelních (1987) → (upr.) Divadlo na rozhraní (1988); L. Stehlík in U krbu (1987, s citacemi Š. dopisů); ● ref. Š. slovník naučný: K. Rosenbaum, Lit. měsíčník 1987, č. 6; E. Macek: ČLit 1989, s. 534 ●; A. Horová in Výtvarněkritická a teoretická kapitola v díle Viléma Mrštíka, Estetika 1988, s. 13; H. Vašíčková: Role F. X. Š. v české kultuře, Studie (Řím) 1988, s. 166; F. Valouch: F. X. Š. – básník, ČLit 1988, s. 224 → Čas v poezii, poezie v čase (2005); J. Kotalík: Tradice české kultury 19. století v pojetí F. X. Š., sb. Povědomí tradice v novodobé české kultuře (1988, s. 274); R. Pytlík in Na přelomu století (1988); E. Macek in F. X. Š.: Z období Zápisníku 2 (1988); J. Válka: ref. Z období Zápisníku, Opus musicum 1988, č. 8, příl.; J. Tomáš a D. Kozlová: Neokoralé poselství Tvorby, in Fučíkovská Tvorba (1988); Z. Kožmín: Čas a prostor Š. lyriky, sb. Zdeňku Pešatovi k šedesátinám (1988, rozmnož.); F. Kautman in F. X. Š.: O svobodě a demokracii 2 (1988, inedit.) → O literatuře a jejích tvůrcích (1999); J. Dvořák: Bedřich Václavek a F. X. Š., Lit. měsíčník 1989, č. 2; A. Jedlička: K tvárné a výrazové stránce české esejistické tvorby, Lit. měsíčník 1989, č. 3 + K jazyku a stylu českých esejistických textů, SaS 1989, s. 114; J. Přidal: Gorkého pojetí individualismu a kolektivismu a jeho odraz v české meziválečné kritice, SPPF Ostrava, ř. D, 1989, č. 25, s. 77; L. Soldán: Na téma spisovatel, umělec, básník, sb. Kapitoly z dějin české literární historiografie (1989, s. 137) → (upr. s tit. F. X. Š. – jedno z velkých témat literárního historika O. Králíka) Od konce století před práh milénia (2001); V. Kostřica: Ruská a sovětská literatura v Š. zápisníku, sb. Materiály k československo-sovětským literárním vztahům (1989, s. 133); J. Rambousek: Nad stránkami Š. zápisníku, Sborník Kruhu přátel čes. jazyka (1989, s. 38) → Nesoustavná rukověť české literatury (2003); J. Kudrnáč in Vteřiny duše (1989); K. Kraus: Svoboda dosud neuchopená, ROK 1990, č. 1 → Divadlo ve službách dramatu (2001); A. Mokrejš: Kritika jako tvorba, ČLit 1990, s. 141 → Duchovní svět F. X. Š. (1997); M. Hejnová: Knihovna F. X. Š., Čtenář 1990, č. 4; R. Matoušová: Š. výtvarná kritika ve Volných směrech, Tvar 1990, č. 19; L. Nový in Literatura v Masarykově myšlení, ČLit 1990, s. 405; J. Kopecký: Š. časový a nadčasový (rozhovor), LitN 1990, č. 34; R. Škeřík in Trvalé bydliště umění: Symposion (1990); J. Poláček: F. X. Š. a Vladislav Vančura, Tvar 1991, č. 23 → Tvorba a recepce (2003); E. Macek: Nepřátelé, nebo odpůrci? Š. a Peroutka, LidN 24. 10. 1991, příl. Národní 9; M. Novák: Několik ukázek moderní české sebereflexe, Universitas 1991, č. 2; V. Just: Krystal a ne roztok, Divadelní revue 1991, č. 4; D. Moldanová: F. X. Š. a Jan Neruda, sb. Jan Neruda (1991); F. Vodička: Literatura na počátku 20. století, sb. Studie o české literatuře na přelomu století (1991, s. 33); E. Štědroňová: Novoklasicismus, tamtéž, s. 95; S. Batůšek: F. X. Š. a katolická moderna, LD 6. 4. 1992 (brněnské vyd.); A. Mokrejš: Mukařovský a Š., ČLit 1992, s. 290; J. Munzar: Zum Thema F. X. Š. und die deutsche Literatur, SPFF Brno, ř. K – germanisticko-anglistická, 1992 č. 14, s. 99; P. Kouba: Kritérium života: Š. a Nietzsche, Kritický sborník 1992, č. 3; M. Kučera: Názory a postoj F. X. Š. za první světové války, ČČH 1992, s. 537; K. Krolop: Sammlungsruf in zwölfter Stunde: „Der Philosemit", Brücken 1991/92 (1992), s. 65; J. Lopatka: „Kdo má charakter, jest vydán karikování", Zápisník o Š. (k 125. výr. nar.) 1992, s. 3; J. Padrta in Osma a Skupina výtvarných umělců (1992); L. Soldán: F. X. Š. o Óndrovi Łysohorském, sb. Umělecký a lidský odkaz Óndry Łysohorského (1992, s. 95) + Estetizovaná religiozita F. X. Š., sb. Náboženství v českém myšlení (1993, s. 118); J. Dvořák: F. X. Š. a vznik Československa, Naše pravda 1992, č. 80–84 + J. L. Fischer a F. X. Š., Dialog Sever-Jih, Východ-Západ 1993, č. 4; S. Batůšek: Přátelství a úcta, LD 24. 2. 1993 (brněnské vyd.; o vztahu Š. – S. Bouška); R. Prahl a Z. Bydžovská in Volné směry (1993); K. Chvatík: Česká estetika přelomu 19. a 20. století, sb. Po cestách naléhavosti myšlení (1993, s. 215); K. P. (Palek): Po sedmdesáti letech (k přetištění polemiky Š. a F. Peroutky z 1922–23), Kritický sborník 1994, č. 1 → P. Fidelius (K. Palek): Kritické eseje (2000); P. Bušta: Jde o honorář aneb F. X. Š. (F. X. Š. a A. M. Tilschová), Týden 1994, č. 9; J. Urbanec: Pojetí kýče u F. X. Š. a Václava Černého, sb. Literatura a komerce (1994, s. 34); B. B. Bašus: J. A. Komenský v konspektu F. X. Š., Studia Comeniana et historica 1994, č. 51; L. Soldán: H. G. Schauer – F. X. Š. – F. V. Krejčí,

sb. Hubert Gordon Schauer – osobnost, dílo, doba (1994, s. 161) → Od konce století před práh milénia (2001); L . Patera: Pojetí slovenské literatury v kontextu s literaturou českou u F. X. Š., Přednášky z 36. běhu Letní školy slovanských studií (1994, s. 126); A. Stich in Kopací míč Jirásek…, LitN 1995, č. 13 → Jazykověda – věc veřejná (2004); J. Opelík in O. Králík: Osvobozená slova (1995, s. 479); J. Zizler, J. Med a Z. Pešat in sb. Moderní revue 1894–1925 (1995); V. Kafka: F. X. Š. a německá literatura, in Studie a úvahy o německé literatuře (1995); J. Zouhar: Filozofické motivy v krásné literatuře, Česká filozofie ve 20. století 1 (1995, s. 292); K. Štefek jun.: Š. kritika gollovského dějepisectví, Listy katedry historie a Historického klubu – pobočky Hradec Králové 1995, č. 8; D. Myslivcová: Miloš Marten, Scriptum 1995, č. 17–18; M. Zelenka: Spor o historismus, Sborník Společnosti Aloise Jiráska (1995); J. Munzar: Die Deutschen und die deutsche Literatur bei F. X. Š., Stifter Jahrbuch (Mnichov 1995, s. 113); D. Vojtěch: Miloš Marten jako kritik, ČLit 1996, s. 359; E. Macek: Václav Černý a F. X. Š., sb. Václav Černý – život a dílo (1996, s. 258); Z. Urbánek in Stvořitelé světa pokračují (1996); M. Martínek: Případ neslušného anonyma, Právo 18. 1. 1997, příl. Magazín; J. Med: Ke zdrojům spirituality v moderní české literatuře, Katol. týdeník 1997, č. 8, příl. Perspektivy + F. X. Š. a náboženství, tamtéž, č. 48, příl. Perspektivy; F. Kautman: Masaryk a Š., Čas 1997, č. 20 + F. X. Š. a Masarykova republika, Odkaz 1997, č. 6; Z. Hořínek: Třikrát proti smrti, Divadelní revue 1997, č. 2; V. Justl: Trocha poezie nikoho nezabije, Divadelní noviny 1997, č. 13; M. Červenka: Š. básník, LitN 1997, č. 44; J. Urbanec: Š. „Kritika patosem a inspirací" a dnešní doba, Tvar 1997, č. 20 → Střídavý čas naděje (2002); J. Kraus: Polemické maximy F. X. Š., Dokořán 1997, č. 4; sb. Lit. archiv 29, 1997 (přisp. A. Haman, J. Hek, Z. Hořínek, V. Justl, F. Kautman, J. Lukeš, R. Pečman, J. Pistorius, A. Pohorský, J. Poláček, J. Slomek aj.); Z. Trochová, M. Otruba in F. X. Š.: Básně (1997); ● ref. Básně: M. Bauer, Tvar 1997, č. 10; M. C. Putna, Respekt 1997, č. 31; F. Kautman, Alternativa nova 4, 1997/98, č. 1 ●; J. Hek: F. X. Š. a Karel Čapek – dva typy kritiků národního života, SPFPFSU Opava, ř. A – lit. vědná, 1997, č. 2, s. 107; in A. Breisky: Království chimér (1997, s. 232, dopis J. Krecarovi z 1905); U. Heftrich: Š. kritika „tvořivá a bořivá" – lekce literárním vědcům?, Kritický sborník 17, 1997/98, č. 2–3; J. Dvořák: F. X. Š. o česko-německé otázce a demokratické, levicové frontě, Naše pravda 1998, č. 48–49; B. Turečková-Čambalová: Můj učitel F. X. Š., Malovaný kraj 1998, č. 2; Z. Pešat: Z kapitol české programové kritiky, ČLit 1998, s. 229; J. Homoláč: Polemika jako žánr, tamtéž, s. 236; D. Vojtěch: Polemičnost v koncepci Š. románu, tamtéž, s. 274; C. Servantová: Něco o (ne)dialogu u Š., tamtéž, s. 283; M. Červenka: …patosem a inspirací, tamtéž, s. 328; Dopisy F. X. Š. (B. Benešová F. X. Šaldovi z 1905–35), Host 1998, č. 5 (k tomu D. Moldanová, tamtéž); F. Všetička: Loutky a loutky, Opera slavica 1998, č. 1; F. Kautman: Max Brod, Čechy a F. X. Š., Roš chodeš 1998, č. 12; M. Winkler: Die Krise der Intelligenz, Bohemia (Mnichov) 1998, s. 297; M. C. Putna in Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918 (1998); M. Uhde: Veliký kondotiér a vojáček Poláček, sb. Lidové noviny a Karel Poláček (1998, s. 7); D. Blümlová: Václav Tille, muž ve stínu F. X. Š.?, Tvar 1999, č. 4; J. Cigánek: Šaldovské paradoxy, nebo konfrontace?, Obrys–Kmen 1999, č. 14 (k tomu M. Blahynka, tamtéž, č. 19); M. Suchomel: 1891–1893: Kritikova první léta, ČLit 1999, s. 227; J. Kopecký: Nenaplněná výzva F. X. Š., Divadelní revue 1999, č. 2; J. Richter: Světlo a cesta: K typologii literární postavy, Svět literatury 1999, č. 18; U. Heftrich in Nietzsche v Čechách (1999); M. Hes: F. X. Š. a české dějepisectví, sb. Kulturní a sociální skutečnost v dějezpytném myšlení (1999, s. 301); L. Merhaut: Hledání nové syntézy, sb. Symbolizmus v kontextoch a súvislostiach (Bratislava 1999, s. 210); J. Zouhar in Studie k dějinám českého myšlení 20. století (1999) + in Minulý konec století (2000); F. Kautman: Durch „Syntetismus" gerechtfertigte „Analýza"?, Germanoslavica 2000, s. 49; E. Macek, M. Špirit in F. X. Š.: Boje o zítřek (2000, s. 237); M. Lenderová in Zdenka Braunerová (2000); V. Hellmuth-Brauner in Paměti rodu (2000); M. Suchomel: Na začátku desátých let: Š. a Čapek, ČLit 2001, s. 117; A. Stich in Co s Jiráskem?, LitN 2001, č. 35; M. Špirit: „Š. následník", ČLit 2001, s. 451; J. Svoboda: Čapkova Boží muka a jejich kritická reflexe u F. X. Š., sb. Studia nad współczesnymi językami i literaturami południowo- i zachodniosłowanskimi (Opole 2001, s. 59) → Cesty a zastavení (2002); L. Soldán: Nenávidění, nebo nemilovaní? F. X. Š. proti pátečníkům, sb. Pátečníci a Karel Poláček (2001, s. 89); L. Merhaut: Polemika – spojení a odloučení, sb. Komunikace a izolace v české kultuře 19. století (2001, s. 307); D. Mocná: „Miluji sen: A stůňu životem", tamtéž, s. 326; M. Novotný: Srovnání Š. knihy Duše a dílo a Martenovy Knihy silných, sb. Literární věda 2001 (Opava 2001, s. 72); F. Illing in Jan Mukařovský und die Avantgarde (Bielefeld 2001); B. Hemelíková: Studený problém (o parodii Š. Analýzy), Tvar 2002, č. 9; D. Vojtěch: Polemičnost a strategie, ČLit 2002, s. 149, 250; J. Hraše: Skandál Radiojournalu s cenzurou, Tvar 2002, č. 19 + Skandál Radiojournalu a F. X. Š., Souvislosti 2002, č. 3–4; H. Bednaříková: K otázce recepce některých kulturních modelů v myšlení F. X. Š., Estetika 2002, s. 273; J. Dvořák: Češství a Evropa, VVM 2002, s. 410; V. Černý in André Gide (2002); J. Pechar: Š. a Nietzsche, in Interpretace a analýza literárního díla (2002); J. Bouček in Jan Slavík (2002); I. Pfaff: Š. politický, Tvar 2003, č. 14; J. Rodr: Š. maják, Krkonoše 2003, č. 8; R. Matys: Exekuční zasvěcení. F. X. Š. stiskl ruku Verlainovi, Host 2003, č. 9; P. Kosatík in Ferdinand Peroutka. Život v novinách (2003); M. Špirit a J. Wiendl in Těm, kdož neumějí čísti (Zápisník o Š.

12, 2003); J. Med: ref. Charles Péguy: Eva, Salve 2004, č. 1; I. Pfaff: Německý exil v ČSR 1933–1938, Tvar 2004, č. 8; in O. Březina: Korespondence 1, 2 (2004); B. Frajerová, P. Kovařík in Tajemství testamentů (2004); R. Pečman: Hudba jako umění světla, in „Všechny cesty vedou k životu" (Zápisník o Š. 13, 2004); M. Pachmanová in Neznámá území českého moderního umění (2004); J. Poláček: Dvojí pohled na Vladislava Vančuru: Arne Novák a F. X. Š, sb. Arne Novák, literární historik a kritik (2004, s. 73); H. Bednaříková: K některým souvislostem Š. pojetí klasicismu z počátku desátých let, AUP Olomouc, Facultas philosophica, Philologica 84, 2004, s. 121; A. Temná (L. Heczková): Dvě otázky F. X. Š., Slovo a smysl 2004 (2005), č. 1; J. Wiendl: Barbaři a apoštolové, tamtéž; J. Slomek: Mezi kritikou, bezohledností a utrháním na cti, LidN 24. 3. 2005; M. Stropnický: F. X. Š. se usmívá, LitN 2005, č. 19; F. Všetička in Možnosti Meleté (2005); J. Wiendl: F. X. Š. a „básníci transcendentna", sb. Víra a výraz (2005, s. 223); J. Zouhar: T. G. Masaryk a F. X. Š., sb. Přednášky a besedy z 38. běhu Letní školy slovanských studií (Brno 2005, s. 167); M. Špirit: „Guten Tag, wir sind in Böhmen". Deutsche und italienische Einflüsse bei F. X. Š., sb. Deutschland, Italien und die slavische Kultur der Jahrhundertwende (Frankfurt n. M. 2005, s. 381); D. Uhle in Avantgarde, Zivilisationskritik und Pragmatismus in Karel Čapeks Boží muka (Frankfurt n. M. 2006); M. Topor: Š. Analýza jako příklad mimoběžnosti, sb. Lit. archiv 38, 2006, s. 181.

dvo

Šaldův zápisník viz in F. X. **Šalda**

Bedřich **Šaloun** viz in **Mikuláš a Knapp**

František Erik **Šaman**

* 13. 2. 1889 *Josefov* (Jaroměř-J.)
† 18. 1. 1942 *Praha*

Prozaik a dramatik; autor lidových románů z prostředí dělnických vrstev a pražské periferie, v nichž rozvíjel dokumentární a naturalistickou linii prózy, autor časově aktuálních rozhlasových a divadelních her.

Vl. jm. Schamann. – Vyrůstal v rodině důstojníka rakousko-uherské armády, jenž po krátkém pobytu v Mariánských Lázních byl od počátku 90. let posádkou v Hradci Král. Tam Š. vychodil obecnou školu a studoval 1900–04 vyšší reálku (spolužáky byli R. Medek a E. Vachek). Po ukončení kvarty absolvoval pražskou kadetní školu (v Praze navázal přátelství s J. Vrchlickým) a jako aktivní důstojník působil od 1908 v Čes. Budějovicích, Čáslavi, Litoměřicích a v Dubrovníku, odkud údajně dopisoval do chorvatských, německých a francouzských novin. Na začátku 1. světové války byl převelen do Vídně, kde absolvoval intendantní kurs; 1916 sloužil na italské frontě, a když se na podzim 1918 zhroutila, dezertoval do Prahy. Při převratu působil jako vojenský odborník v Nár. výboru, potom pracoval na ministerstvu nár. obrany, odkud přešel do nejvyššího kontrolního úřadu; 1929 odešel předčasně do důchodu a věnoval se literární tvorbě. Ve 20. a 30. letech hojně cestoval (Francie, Anglie, Řecko, Itálie, Dánsko). Zemřel po delší nemoci, pohřben byl ve Strašnicích.

Do literárního dění Š. vstoupil již před 1. světovou válkou (časopisecky v Jihočeských listech, knižně vlastním německým překladem svého románu Blázni), avšak určující část své prozaické tvorby napsal až ve 30. letech. Po bibliofilském vydání dvou nostalgických povídek (*Tanec vykoupení*) a úsměvném příběhu s detektivní zápletkou pro děti (*Veselé příhody tří kluků*) se v románech soustředil na zobrazování sociálních a mravních problémů postihujících v meziválečném období pražské dělnické a středostavovské vrstvy. Naturalistickou drsnost pohledu v nich prostupuje jen volně nahozený, leč fabulačně rušný děj se šablonovitou psychologií postav zaměřenou hlavně na kresbu jedinců vymykajících se svými individuálními osudy z běžného života společnosti a jen výjimečně směřující k hlubším společenským vztahům. Groteskní vyznění, inspirované německým poválečným expresionismem, Š. vtiskl dokumentárnímu, epicky široce založenému románu o nezaměstnaném účetním z dejvické periferie; jeho lidské utrpení a jím podmíněné náboženské poblouznění je zneužito k získání majetku a blahobytu (*Můj kamarád pánbůh*). Osudy zubožených a vykořeněného člověka, cihlářského dělníka postiženého sociálními, hospodářskými a mravními důsledky přeměny pražského předměstí Dejvic v součást velkoměsta, následně vykreslil i v elegicky laděné, reportážním stylem vypravěné fresce (*Dělník Závada*). Románem (jehož původní název zněl Rodí se město), syžetově vystavěným na kontrastu mezi chudobou a bohatstvím provázeném zánikem příměstské

přírody v důsledku urbanistické expanze, Š. navázal na tradici českého sociálního románu, zvláště na jeho linii rozvíjenou K. Čapkem Chodem. Nicméně reálné sociální pozadí postrádají autorova zpodobení života továrních dělníků v románech o elektromontérovi postiženém sexuální náruživostí, která ho dohnala k vraždě (*Oltář všedního člověka*), a o zmrzačeném strojníkovi, lidovém mysliteli, hloubajícím o romantických vizích sociální spravedlnosti (*Moje ruce*). Výjimečné lidské typy, jejichž individualitu poznamenávají hmotné a etické problémy, učinil protagonisty naturalisticky vylíčeného příběhu svobodné matky odmítající instituci manželství (*Kokrhající slepice*), utopického románu o lékaři, který neadekvátním způsobem provádí výzkum rakoviny (*Tělo člověka*) a lyricky vykreslené podobizny lékaře-lidumila končícího jako životní ztroskotanec (*Svatý Fábera*). Z autopsie posílené vřelým regionálním patriotismem Š. čerpal v románové kronice *Bílá věž*, reflektující kulturní a urbanistický rozvoj Hradce Králové na přelomu století. – Od konce 20. let Š. též hojně spolupracoval s rozhlasem jako autor her (Pohanská píseň, Matka Napoleonova, Eliška Přemyslovna, Světla Jeruzaléma aj.) a zejména reportáží o českých krajích a městech, které mu získaly značnou popularitu mezi posluchači (knižně vydal pásmo obrazů z Pelhřimovska a Křemešníku s tit. *Pelhřimov*). Na rozhlasovou dramatickou tvorbu navázal i několika divadelními texty: přepracováním rozhlasové hry *Neviditelný most*, rodinnou veselohrou *Slunečný den*, hranou v Národním divadle, přepracováním námětu nepublikovaného románu Turniket o událostech říjnového převratu v roce 1918 *Prvních 150 dní* a společenským dramatem *Na jedné lodi*. Š. novinový román *Srdce v celofánu* se stal námětem stejnojmenného filmu (1939, režie J. Sviták), další Š. filmové náměty (např. Smaragdové oči, Tři kluci s kozou) nebyly realizovány. – V rukopise, vedle románu Turniket, zůstala jednoaktovka opírající se o folklorní námět Krok do nebe; rukopis románu z dubrovnického prostředí (Mario Babič…) se ztratil.

ŠIFRY: F. E. S., F. E. Š. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. slovo, i Večerní (1934–39; 1937 RR Srdce v celofánu, Sukšin v bojích); Čes. svět (1910); Hovory o knihách (1937–39); Jihočes. listy (Čes. Budějovice 1908, R Blázni, debut); Nár. osvobození (1937); Právo lidu (1937); Rozhledy (1937); Světozor; Vídeňský deník (1914–16); Zlatá Praha; – posmrtně: Lid. noviny (1942). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Die Narren (R, Berlín 1912, podp. F. E. Schamann); Tanec vykoupení (PP 1933); Veselé příhody tří kluků (P pro ml., b. d., 1935); Můj kamarád pánbůh (R 1937); Dělník Závada (R 1937); Tělo člověka (R 1938 ← Večerní Čes. slovo 1937); Na jedné lodi (D 1938, i prem.); Kokrhající slepice (R 1938); Oltář všedního člověka (R 1939); Pelhřimov (RpRp 1939); Svatý Fábera (R 1941); – posmrtně: Moje ruce (R 1942); Bílá věž (R 1942). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* Neviditelný most (1938); Prvních 150 dní (1939); Slunečný den (1941). ▮

LITERATURA: ● ref. Můj kamarád pánbůh: M. M. N., Čin 1937, s. 130; b. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1937, s. 318; S. Vlček, Rozhledy 1937, s. 155; jm., Studentský časopis 17, 1937/38, s. 141; drb. (J. Borecký), Zvon 38, 1937/38, s. 278 ●; ● ref. Dělník Závada: b. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1937, s. 318; B. Jedlička, LidN 4. 10. 1937; Vch. (K. Vach), Rozhledy 1937, s. 156; drb. (J. Borecký), Zvon 38, 1937/38, s. 110; J. Strnadel, Čin 1938, s. 215 ●; ● ref. Můj kamarád pánbůh, Dělník Závada: vbk. (V. Běhounek), PL 18. 7. 1937; sl. (J. Strnadel), Ranní noviny 2. 12. 1937 ●; ● ref. Na jedné lodi: kd (E. Konrád), LidN 17. 9. 1938; AMP. (A. M. Píša), PL 17. 9. 1938 ●; ● ref. Tělo člověka: F. Křelina, Venkov 22. 11. 1938; B. Jedlička, LidN 5. 12. 1938; drb. (J. Borecký), Zvon 39, 1938/39, s. 82 ●; ● ref. Kokrhající slepice: J. Pilař, Čteme 1, 1938/39, s. 122; drb. (J. Borecký), Zvon 39, 1938/39, s. 362; vbk. (V. Běhounek), Nár. práce 29. 1. 1939; vk., Hovory o knihách 1939, č. 4 ●; ● ref. Oltář všedního člověka: K. P. (Polák), Nár. práce 15. 10. 1939; ühl (B. Mühlstein), Naše zprávy 30. 9. 1939; Čch. (K. A. Čcheidze), Venkov 27. 10. 1939; fj. (F. Jungmann), Čteme 2, 1939/40, s. 10; drb. (J. Borecký), Zvon 40, 1930/40, s. 153 ●; ● ref. Slunečný den: N. Bonhardová, Venkov 27. 4. 1941; bd (J. Bonhard), LidN 30. 4. 1941; B. (E. Bass), LidN 30. 8. 1941; amp. (A. M. Píša), Nár. práce 30. 8. 1941 ●; ● ref. Svatý Fábera: -a., Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 76; Jž., Dělnická osvěta 1942, s. 20; J. P. (Pilař), Venkov 3. 1. 1942 ●; jd (J. Drda): nekrolog, LidN 20. 1. 1942; ● ref. Moje ruce: jšr. (J. Šnobr), Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 334; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1942, s. 146; K. P. (Polák), Nár. práce 2. 5. 1942; F. S., Čes. slovo 2. 5. 1942; jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 50, 1942/43, s. 89 ●; K. P. (Polák): ref. Bílá věž, Nár. práce 20. 9. 1942; (vn) (L. Vacina): Vzpomínka na prozaika F. E. Š., Pochodeň 13. 2. 1979; J. Uhlíř: Před 55 lety… zemřel…, Jaroměřský a josefovský zpravodaj 1997, č. 1.

pš

František Ferdinand **Šamberk**

* 21. 4. 1838 *Praha*
† 25. 12. 1904 *Praha*

Autor populárních komedií a sentimentálních her s národní tematikou, překladatel, herec a režisér.

Vl. jm. František Xaver Schamberger. – Manžel herečky Julie Š. (1847–1892), otec herce a malíře Vladimíra Š. (1869–1930). Narodil se v rodině drobného pražského měšťana, který se živil povoznictvím a obchodem s máslem. Vyučil se malířem porcelánu a již v patnácti letech začal hrát ochotnicky divadlo a bral soukromé hodiny herectví u J. J. Kolára. O rok později (1854) poprvé vystoupil ve Stavovském divadle. Počátkem 1855 odešel k Tylově kočovné společnosti a poté působil na menších německých scénách v Teplicích, Košicích, Pešti, Krakově, Insbrucku, 1858 v Olomouci. V literatuře se uvádějí i další působiště (Bratislava, Berlín); krátce 1869 vykonával i vojenskou službu. Od 1860 vystupoval ve Stavovském divadle a 1862 přešel do Prozatímního divadla, kde působil do 1881 s krátkými přestávkami vyplněnými angažmá v Královci (1863), Vídni (1868) a v Brně. Od 1881 byl dva roky členem souboru Nár. divadla, které však těsně před jeho druhým otevřením na dva roky opustil. V mezidobí hrál se společností Švandovou a Pištěkovou a svou hereckou kariéru završil 1885–1901 znovu v Nár. divadle. Pravidelně a s velkým úspěchem hrával v letních arénách, jejichž publikum i atmosféra nejspíše odpovídaly jeho hereckému i lidskému naturelu. Veden osobními předpoklady vypracoval se také postupně ze šarže milovníka a tragéda na předního komika své doby. Pro jeho osobitý styl byl příznačný sklon k improvizaci, karikatuře, ironický nadhled, ale také salonní vystupování. Od poloviny 60. let si získal širokou popularitu též jako činoherní autor a režisér svých her v Nár. divadle. V Š. tak české divadlo získalo osobitého komediografa-herce, jaký byl dosud charakteristický pro předměstská divadla ve Vídni (J. N. Nestroy); také Š. vytvářel jen hrubě načrtnutý text a inscenaci budoval na vlastních hereckých dispozicích a na osobitém pojetí improvizované situační a slovní komiky. Pro ležérní poměr k hereckým povinnostem a zejména pro nechuť memorovat texty se často ocital ve sporech s divadelním ředitelstvím a pro svá extempore se dostával i do konfliktu s policií (1864 odsouzen k pokutě 10 zlatých nebo dvěma dnům vězení). Jeho bohémský osobní život, který z něj učinil jednu ze staropražských populárních postav a vděčný zdroj mnoha anekdot, byl provázen skandály a poznamenán tragickým rodinným rozvratem. V konci života trpěl dlouhodobou nemocí, která mu znemožňovala pohyb, bezúspěšný byl i jeho léčebný pobyt v Ústí n. Orlicí. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

Jádrem Š. dramatické tvorby jsou komedie a frašky, spojující tradici autorského herectví a žánrové postupy vídeňského singšpílu s prvky moderní konverzační francouzské komedie. Jejich charakteristickými rysy byly přehledná a plynule se rozvíjející dramatická zápletka, spějící k bezpečně předvídatelnému happy endu, schematická typologie i konstelace poměrně malého počtu postav. Ústřední roli hrála obvykle hlavní komická postava, glosující nezřídka děj v extemporovaných expozé; nezanedbatelnou součástí her byly i kuplety, jež je nejednou formálně i myšlenkově završovaly. Tvar těchto komedií jevil patrné rysy konvenční divadelní produkce cílené především na uspokojení požadavků širokého a nenáročného dobového publika. Témata Š. nalézal zejména ve společenském, politickém a kulturním dění své doby (*Boucharon, 6. červenec* – po premiéře v Plzni 1869 a po zásahu cenzury se změněným titulem *Sedmašedesátníci, Éra Kubánkova, Já mám příjem, Divadelní vlak, Výlet pana Broučka z Měsíce na výstavu* aj.). Tento divácky vděčný typ her často korespondoval s dobovým veřejným míněním a představoval svého druhu jevištní paralelu neméně oblíbených časopiseckých fejetonů. Komické figury Š. kusů jsou nejednou zesměšněním úzkoprsých tradicionalistů či omezených pseudovlastenců, přesto však nejde o povýtce politické komedie: současné dění sloužilo autorovi především jako divácky atraktivní látka, cílem ovšem byla spíše jevištní prezentace osobitého hereckého stylu. Dalším látkovým zdrojem Š. her byl rodinný život středostavovských vrstev (*Jedenácté přikázání, Blázinec v prvním poschodí, Rodinná vojna*). Popularitu si získal pokus o přizpůsobení tradiční lokální frašky podnětům operetního divadla (*Podskalák*), s příznivým přijetím se setkaly i sentimentální hry využívající dobové mytizace života J. K. Tyla a K. Havlíčka Borovského. Jevištní úspěch Š. byl alespoň při pre-

miérách pravidelně vyšší než jejich umělecká hodnota. Přesto byl Š. nejúspěšnějším komediografem své doby a zároveň po J. Nerudovi nejvýrazněji přizpůsobil obrozenskou veselohru štěpánkovského a tylovského typu modernějším podmínkám divadelního provozu a přiblížil ji žánrově populární konverzační komedii. Zajistil tak, že jeho hry se dodnes inscenují, často v modernizujících úpravách (např. 1925 P. Fingala, po válce pak J. Dohnala, J. Kopeckého, M. Stehlíka, V. Štecha, J. Trojana aj.) a pod různými tituly (nejkurióznější změna je z 1943, kdy Palackého třída 27 se změnila na Karlovu třídu 15), některé byly rovněž zfilmovány.

PSEUDONYM: Pavel Souček. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Correspondenz (1868); Divadelní listy (1882, D Josef Kajetán Tyl a portréty J. Seiferta a J. Mošny); Humorist. listy; Máj (1902); alm. Národ sobě (1880); Politik (1874). ▮ KNIŽNĚ. *Hry:* Boucharon (1866, i prem.); Blázinec v prvním poschodí (1868, prem. 1867); Já mám příjem (b. d., 1869, prem. 1867); Hrůzostrašná noc (1870, i prem.); Sedmašedesátníci (1871, prem. 1869 s tit. 6. červenec aneb Oslava Jana Husi v Potměšíně); Svatojánská pouť (1872, prem. 1868); Jen žádný sněm (1873, prem. 1866); Svůj k svému aneb Svatební večer bez nevěsty (1873, prem. 1872); Rodinná vojna (1882, prem. 1880); Jedenácté přikázání (1882, prem. 1881); Josef Kajetán Tyl (1882, i prem.); Podskalák (1882, i prem.); Karel Havlíček Borovský (1884, prem. 1883); Palackého třída 27 (1884, i prem.); Divadelní vlak aneb Vzhůru do Prahy (1884, i prem.); Éra Kubánkova (1886, i prem.); Ravuggiollo, loupežník z Apenin (1889, i prem.); Kulatý svět (1889, i prem.); Břinkalovy trampoty (1890, i prem.); Výlet pana Broučka na výstavu (1893, prem. 1894 s tit. Výlet pana Broučka z Měsíce na výstavu). – *Překlady:* O. F. Berg: Potrhlý švec (1878); K. Costa: Zuzančin pan kaprál (1878) + Dobytí Sarajeva (1879). – *Souborné vydání:* Divadelní hry F. F. Š. (J. Pospíšil, 1895–1909, 12 sv.). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* Osudná kule aneb Amerikánský souboj (1873); Pešť v Praze aneb Vzhůru do Uher (1874). ▮ KORESPONDENCE: F. F. Š.: Liebliche Redaktion (k Š. odchodu do Vídně, redakci Correspondenz z 1868), Correspondenz 11. 10. 1868, k tomu J. G. Kolar (J. J. Kolár), Correspondenz 13. 10. 1868; F. F. Š.: Von böhmischen Theater (redakci Politik z 1874), Politik 18. 9. 1874. ▮

LITERATURA: G. Toužil: Paměti F. F. Š. a hrst vzpomínek (1906); O. Roubínek: F. F. Š. (1985). ▮ P. (G. Pfleger Moravský): Z Kutné Hory, Lumír 1855, s. 192; ● ref. Boucharon: J. N. (Neruda), NL 25. 3. 1866 → České divadlo 3 (1954); =, Politik 25. 3. 1866 ●; ● ref. Jen žádný sněm: J. N. (Neruda), NL 25. 9. 1866 → České divadlo 3 (1954); an., Politik 25. 9. 1866 ●; ● ref. Já mám příjem: an., Nár. noviny 28. 7. 1867; an., Politik 28. 7. 1867 ●; ● ref. Blázinec v prvním poschodí: J. N. (Neruda), NL 14. 12. 1867 → České divadlo 3 (1954); =, Politik 14. 12. 1867 ●; ● ref. Svatojánská pouť: J. N. (Neruda), NL 9. 7. 1866 → České divadlo 4 (1958); an., Květy 1868, s. 223; V., Čes. Thalia 1868, s. 213; -ch-., Pražský deník 12. 7. 1868 ●; ● an.: ref. 6. červenec, Plzeňské noviny 15. 12. 1869; dále jako Sedmašedesátníci: ***, NL 14. 6. 1870; V. G. (Guth), Pokrok 15. 6. 1870; an., Čes. Thalia 1870, s. 101; an., Světozor 1870, s. 199 ●; ● ref. Hrůzostrašná noc: G. (V. Guth), Pokrok 13. 12. 1870; an., Květy 1870, s. 399; G. E. (Eim), Čes. Thalia 1871, s. 3 ●; ● ref. Svůj k svému: O. H. (Hostinský), Pokrok 18. 9. 1872; uh. (V. Guth), Politik 18. 9. 1872; *, NL 24. 9. 1872; an., Světozor 1872, s. 451 ●; ● ref. insc. Osudná kule: E., Posel z Prahy 24. 9. 1873; V., NL 25. 9. 1873; O. H. (Hostinský), Pokrok 25. 9. 1873; an., Světozor 1873, s. 476 ●; ● ref. insc. Pešť v Praze: uh. (V. Guth), Politik 10. 9. 1874; *, NL 11. 9. 1874; -ý. (J. L. Turnovský), Slovan 1874, s. 389; an., Světozor 1874, s. 452 ●; an.: F. Š., Světozor 1880, s. 609; ● ref. Rodinná vojna: an., Pokrok 25. 7. 1880; an., Čes. noviny, dříve Posel z Prahy 25. 7. 1880; -ý, (V. J. Novotný), NL 27. 7. 1880; uh. (V. Guth), Politik 27. 7. 1880; an., Světozor 1880, s. 371; -k-, Čes. včela 1880, s. 280 ●; ● ref. Jedenácté přikázání: uh. (V. Guth), Politik 5. a 9. 3. 1881; Z. (V. V. Zelený), Čes. noviny, dříve Posel z Prahy 6. 3. 1881; S. H. (Heller), NL 6. 3. 1881; B. (E. Bozděch), Le Pragois 15. 3. 1881; -f-, Světozor 1881, s. 131; J. L. (Lier), Divadelní listy 1881, s. 80 ●; ● ref. Josef Kajetán Tyl: J. L. T. (Turnovský), Pokrok 4. 2. 1882; S. Heller, NL 5. 2. 1882; L. D., Čes. noviny, dříve Posel z Prahy 5. a 11. 2. 1882 + Dr. N., tamtéž 24. 2. 1882; an. (J. Neruda), Humorist. listy 1882, s. 42 → Podobizny 2 (1952); B. (E. Bozděch), Le Pragois 15. 2. 1882; -a (J. Vrchlický), Lumír 1882, s. 80; K., Divadelní listy 1882, s. 51 ●; an.: F. F. Š., Divadelní listy 1882, s. 1, 15, 39 a pokr.; ● ref. Podskalák: an. (J. Nejedlý), Čes. noviny, dříve Posel z Prahy 28. 10. 1882; an., Pokrok 28. 10. 1882; uh. (V. Guth), Politik 28. a 31. 10. 1882; †, NL 29. 10. 1882; B. (E. Bozděch), Le Pragois 15. 11. 1882; -f-, Světozor 1882, s. 539; V. Š. S. (Silvan), Lit. obzor 1, 1882/83, s. 75 ●; F. Zákrejs: ref. Josef Kajetán Tyl, Podskalák, Osvěta 1883, s. 80; J. N. (Neruda): ref. Karel Havlíček Borovský, NL 21. 11. 1883 → České divadlo 5 (1966); Fr. L. H. (Hovorka): ref. Palackého třída 27, Divadelní listy 1884, s. 61; F. Zákrejs: ref. Karel Havlíček Borovský, Palackého třída 27, Osvěta 1884, s. 763; ● ref. Divadelní vlak: T. (J. L. Turnovský), Pokrok 17. 7. 1884; F. Zákrejs, Osvěta 1885, s. 471 ●; Cč (C. L. Frič): ref. Kulatý svět, Jeviště 1885, s. 105; ● ref. Éra Kubánkova: J. V. (Vrchlický), Pokrok 21. 2. 1886; š. (J. Kuffner), NL 24. 2. 1886; F. Zákrejs, Osvěta 1886, s. 277; F. K. (Kvapil), Ruch 1886, s. 144; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 1886, s. 190; B. F. (Frida), Zlatá Praha 1886, s. 191 ●; ● ref. Ravuggiollo, loupežník z Apenin: M. A. Š. (Šimáček), Světozor 23, 1888/89, s. 131; J. Flekáček, Vlasť 5, 1888/89, s. 554; J. V. (Vrch-

lický), Hlas národa 30. 1. 1889; š. (J. Kuffner), NL 31. 1. 1889; B. F. (Frida), Lumír 1889, s. 60; J. Lý (Ladecký), Čes. Thalia 1889, s. 43; α (A. Schulzová), Květy 1889, s. 376; F. Zákrejs, Osvěta 1889, s. 929 ●; J. L. T. (Turnovský): F. F. Š., Světozor 23, 1888/89, s. 274 + O Š., Zlatá Praha 1889, s. 272; an.: F. Š., NL 16. 4. 1889; B. Kaminský: F. Š., NL 29. 4. 1889; K. Š. (Štěpánek): ref. Břinkalovy trampoty, Čes. Thalia 1890, s. 186; ● ref. Výlet pana Broučka z Měsíce na výstavu: P., Světozor 28, 1893/94, s. 384; -up, Zlatá Praha 11, 1893/94, s. 930; J. Flekáček, Vlasť 10, 1893/94, s. 932 ●; P.: Umělecké jubileum F. F. Š., Světozor 28, 1893/94, s. 288; an.: F. F. Š., Zábavné listy 1894, s. 383; Ar…ti (A. Kraus): F. F. Š., Politik 6. 10. 1901; R. J. Kronbauer: Babinský u Fleků (ze vzpomínek F. F. Š.), Hlas národa 7. 9. 1902 + Padesát let života českého herce, Hlas národa 7. 9. a 19. 10. 1902 + F. F. Š., Máj 3, 1904/05 s. 266; ● nekrology: -r. (R. J. Kronbauer), Hlas národa 27. 12. 1904; an., LidN 28. 12. 1904; an., Zvon 5, 1904/05, s. 255; F. A. Šubert, Osvěta 1905, s. 154 ●; R. J. Kronbauer: Za F. F. Š. (podle Š. vyprávění), Divadelní list Máje, 1905; K. Šípek: Komik-autor, in Z divadelních vzpomínek, Zlatá Praha 1922, s. 41; J. Borotínský (Zyka Borotínský): O F. F. Š., Venkov 25. 12. 1924; K. Želenský in Komedie hrané a prožité (1926, s. 63); B. Hlaváč: Postavy ze staré Prahy, F. F. Š., Dnešek 1, 1930/31, s. 110 a pokr.; O. Fischer in Činohra Národního divadla do roku 1900 (1933); ach. (A. Chaloupka): Vzpomínka na F. F. Š., Venkov 30. 12. 1934; J. Vodák: Naše divadelní komika, Přestávka Burianova divadla 1935, č. 2 → Tváře českých herců (1967); L. Novák in Stará garda Národního divadla (1937); ● k 100. výr. nar.: amp. (A. M. Píša), PL 21. 4. 1938; J. Vodák, Čes. slovo 21. 4. 1938 → Cestou (1946) a Tváře českých herců (1967); -ühl- (B. Mühlstein), Naše zprávy 22. 4. 1938 ●; K. Engelmüller: F. F. Š., in O slávě herecké, sb. České umění dramatické 1 (1941, s. 129) + Z letopisů českého divadelnictví 2 (1947, s. 72); V. Krofta in České lidové divadlo (1947); E. Jeřábková: Vzpomínka na F. Š., Divadlo 1954, s. 848 + Několik vzpomínek na Š., Křesťanská žena 1954, č. 53; -eh-: „Krásný Ferdinand" F. Š., Magazín Co vás zajímá 1984, č. 3; D. Tureček: Š. a jeho éra + Š. dramatik + F. F. Š.: Éra Kubánkova, in Nár. divadlo 1999, s. 5, 25 a 65.

dt

Šamotulský kancionál

1561

Tištěný zpěvník jednoty bratrské.

Rozsáhlý bratrský kancionál (735 písní) vydaný 1561 pod titulem Piesně chval božských se obvykle označuje podle místa vydání: jednota bratrská jej kvůli nepříznivým domácím politickým poměrům dala vytisknout v polských Šamotulech (Szamotuly, nedaleko Poznaně) na panství svého příznivce hraběte Lukáše z Górky. Měl sloužit jak při bohoslužbách, tak k pěstování soukromé zbožnosti. Jeho redaktory byli J. Blahoslav, J. Černý-Nigranus a A. Šturm (byli ustanoveni synodou v Prostějově 1555; největší část svěřené práce vykonal posléze první z nich).

Redaktoři Š. k. navázali na kancionál J. Roha z 1541 (přejali z něho spolu s titulem 454 písní; zkorigovali je přitom po stránce věroučné i jazykové). Písně jsou otištěny anonymně, o jejich autorství však podává svědectví rukopisný Rejstřík skladatelů bratrských písní pořízený J. Blahoslavem jako součást Akt jednoty bratrské, tj. bratrského archivu. Mezi přejatými čísly je řada písní zakladatele bratrské hymnografie Lukáše Pražského a jeho pokračovatelů (H. Dřevínka, M. Michalce aj.). Nejvýznamnější část mladší vrstvy kancionálu tvoří písně J. Augusty (je buď nepochybně, nebo alespoň pravděpodobně autorem 142 písní), J. Blahoslava (70 písní) a A. Šturma (38 písní). Několik písní je přeloženo ze zpěvníků německých luteránů. Kancionál obsahuje notaci (původ melodií není dosud plně objasněn, řada z nich pochází z fondu známých latinských hymnů, antifon a sekvencí, jiné jsou převzaty z hymnografie německé reformace, některé jsou inspirovány světskou lidovou písní; původních bratrských melodií není mnoho a neobsahují stylově jednotné prvky). Š. k. ustálil duchovní zpěv jednoty bratrské až do amsterdamského kancionálu J. A. Komenského. Stal se též pramenem luteránských kancionálů (především kancionálu Tobiáše Závorky Lipenského). Nová redakce Š. k. byla bez podstatných změn vydána 1564 v ivančické tiskárně (tzv. Ivančický kancionál); vynikající typografickou úpravou je proslulé ivančické vydání 1576. Bratrští redaktoři brali při nových vydáních částečně v úvahu kritiku jezuitského teologa V. Šturma. V 2. polovině 17. a počátkem 18. století byly bratrské písně přejímány do katolických zpěvníků (zejména do kancionálů M. V. Šteyera a J. J. Božana). Š. k. zapůsobil též na polskou reformační hymnografii, část jeho písní byla přeložena pro druhou redakci polského bratrského zpěvníku, který vytiskl M. Wirzbięta (1569). Viz též heslo *Kancionál.*

KNIŽNĚ: Piesně chval božských. Písně duchovní evangelistské… (Šamotuly 1561). ∎

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 12860. ∎ LITERATURA: J. Jireček: Kancionál bratrský, ČČM 1862, s. 24 + Přídavek k článku Kancionál bratrský, tamtéž, s. 95 + in Hymnologia Bohemica (1878); O. Hostinský in Jan Blahoslav a Jan Josquin (1896); J. Th. Müller in Hymnologisches Handbuch zum Gesangbuch der Brudergemeine (Herrnhut 1916); B. Hrejsa: Kancionály v jednotě bratrské, Reformační sborník 1931, s. 11; A. Škarka: Neznámí skladatelé bratrských písní, LF 1936, s. 289 a pokr.; M. Daňková in Bratrské tisky ivančické a kralické (1951); J. Kouba: Vzájemný poměr Kancionálu š. a evančického, Miscellanea musicologica 1956, s. 25 + Blahoslavův Rejstřík autorů českobratrských písní a jeho pozdější zpracování, tamtéž 1962, s. 5; L. Witkowski: Kancionał J. Israela a J. Laurencjusza czyli kancjonał Wirzbięty i jego pierwowzory (Bydgoszcz 1964); G. Vožda: J. B. – musicus, sb. J. B. Přerovský (1971); M. Kopecký: J. B. jako literární umělec, M. Bohatcová: B. edice kancionálů a Nového zákona ve světle domácí vydavatelské tradice, O. Settari: B. hymnolog, vše sb. Jan Blahoslav, předchůdce J. A. Komenského 1571–1971 (b. d., 1974); J. Kouba: Německé vlivy v české písni 16. století, Miscellanea musicologica 1975, s. 117; L. Witkowski: Polnisch-böhmische Beziehungen auf dem Gebiet der Hymnologie im 16. bis 18. Jahrhundert, Hudební věda 1979, s. 155; A. Škarka in Půl tisíciletí českého písemnictví (1986).

jma

Jan Nepomuk Jiří **Šantl**

* 15. 5. 1798 *Poděbrady*
† 24. 3. 1858 *Poděbrady*

Dramatik, autor veseloher a historických her námětově čerpajících z českých dějin; příležitostný hudební skladatel.

V matrice zapsán Joannes Franciscus Adalbertus; psal se i Schantl. – Syn poděbradského měšťana. Základní vzdělání získal v Poděbradech, gymnázium, tzv. filozofii a práva absolvoval v Praze (1826), během studií si přivydělával jako zpěvák-altista ve Stavovském divadle. 1827 se oženil a přijal místo účetního v Městci Králové. 1830 ho rodné město zvolilo za svého purkmistra (působil do 1833), zároveň se stal justiciárem v Dymokurech, od 1834 ve Smidarech a od 1838 i ve Skřivanech. 1848 byl zvolen poslancem do říšského sněmu za poděbradský okres. 1850, v rámci soudní reorganizace, byl jmenován přísedícím kolegiálního soudu v Čes. Krumlově a 1856 samostatným soudcem ve Strakonicích. 1857 se vzdal státní služby a stal se notářem v Poděbradech; hned po přestěhování však onemocněl a záhy nato zemřel.

Literární dráhu zahájil Š. během studií několika básnickými pokusy v časopisu Rozmanitosti, později uveřejnil verše v České včele. Ve 40. letech začal psát divadelní hry, jednak historická dramata na náměty z českých dějin a pověstí (známy jsou jen jejich tituly: Jaroslav z Boskovic, 1849, Jiří z Poděbrad, 1855, Vlasta, 1858), jednak veselohry a drobné žerty (Staré hodiny, 1844, Lesť proti lsti, 1844, Vdovec a vdova, 1846, Venkovské divadlo, 1855); žádná z nich nevyšla tiskem. Scénické realizace se dočkala jen prvotina z 1844 *Kouzelnice Černoborka a kutnohorský kat,* romantické drama z doby vlády Jiřího z Poděbrad, volně napsané na motivy povídky A. J. Vrťátka (v literatuře chybně označováno jako historická báchorka). Dobová kritika (K. Sabina) vytkla Š. hře nepříliš jasnou ideovou koncepci a nedostatky dramatické stavby, zvláště nízkou propracovanost psychologie postav a z toho plynoucí nedostatečnou dějovou motivaci. Dobového ocenění se dostalo hře Jaroslav z Boskovic, která byla vyznamenána druhou cenou v soutěži o nejlepší soudobé české historické drama; jejímu scénickému provedení zabránila cenzura, údajně pro politické narážky v textu. V rukopisu zanechal Š. obsáhlý dějepis města Poděbrad. Příležitostně psal hudební skladby, zvláště taneční; tiskem vyšly Drei polka für das Pianoforte von Georg Schantl (Polka poděbradská, Polka královéstecká) und F. W. Swoboda (Polka příbramská) (Praha, b. d.).

PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. včela (1846); Rozmanitosti (1819); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch); Poutník od Otavy (Písek 1858). ∎ SCÉNICKY. *Hra:* Kouzelnice Černoborka a kutnohorský kat (1846). ∎

LITERATURA: ● ref. Kouzelnice Černoborka a kutnohorský kat: S. (K. Sabina), Čes. včela 1846, s. 27 a pokr.; an.; Květy 1846, s. 35, 39 ●; ● nekrology: F. J. Pok, Lumír 1858, s. 326; an.: Poutník od Otavy 1858, s. 141, příl. k č. 17; an., Pražské noviny 1. 4. 1858 ●; J. Arbes: Bilance původní dramatické literatury české až do roku 1888, in Sebrané spisy 32. Theatralia (b. d., 1912, s. 370).

lk

Emanuel Jan **Šarapatka**

* 22. 12. 1894 *Vršovice* (Praha-V.)
† 16. 5. 1976 *Praha*

Básník, novelista, autor pohádek; publicista.

Otec byl litografem. Po vychození obecné (1901–06) a měšťanské školy (1906–10) studoval Š. učitelský ústav (mat. 1914). Učil nejprve ve Vršovicích, pak krátce ve Velkých Popovicích, po válce řadu let v Krči, kde bydlel, a po 2. světové válce byl ředitelem školy v Michli. 1957 odešel do výslužby. Od studentských let se zabýval literaturou, později krátce redigoval Zábavné listy a spolupracoval s Neubertovým nakladatelstvím (v redakci časopisů Naše kniha a Ženské listy), kde vydával své knihy.

Š. povídkové knihy jsou typickým příkladem konvenční literatury s milostnou tematikou, a to jak svými fabulačními a charakterizačními klišé, tak celkovým sentimentálním laděním. Do vztahu milenců zasahuje smrt, nevěra, také válka (*Šla duší láska…*); proti sobě stavěl Š. ostře ohraničené světy lidí dobrých a zlých, postrádal však charakterizační schopnost, takže zejména kladné postavy působí jako neživotné figury. Milostné náměty mají i jeho básnické sbírky z 20. let. Pro děti psal alegorické, symboly přetížené a rozvleklé pohádky, jejichž hrdinové jsou lidé s občanskými republikánskými ctnostmi (láskou k vlasti, národní hrdostí, smyslem pro čest). Z téhož námětového okruhu čerpala hra pro mládež *Pohádka o vánoční hvězdě*, mimoto byla také zdramatizována (A. Suchardovou-Brichovou) pohádka *Víla Slověnka a zlý král Germon* ze sbírky *Království víl a skřítků*. Š. vydal též upravené pohádky K. J. Erbena a B. Němcové (Květy pohádek). Od poloviny 20. let se odmlčel, až 1963 vydal bibliofilský tisk sedmi příležitostných přípitků *Básně blahopřejné*.

ŠIFRY: E. J. Š., E. J. Šar., Em. J. Š. ∎ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. svět (1916); Lit. rozhledy (1927); Naše kniha (od 1920); Ženské listy; Ženský obzor (1932). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Pohádka o skřítkovi Štěstí a jiné (b. d., 1916; 1919 in Království víl a skřítků); Šla duší láska… (PP 1918); Království víl a skřítků (pohádky, 1919); Pohádkový sen (pohádky, 1920); Novoroční pozdrav (B 1921, jednolist); Pěšinky se rozcházejí (PP 1922); Vyznání (BB 1922, bibliof.); Nejtěžší oběť (D 1922); Intimní chvíle (BB 1923, bibliof.); Pohádka o vánoční hvězdě (D pro ml., b. d., 1923); Básně blahopřejné (1963, bibliof.). ∎ REDIGOVAL *časopis:* Zábavné listy (1919). ∎ USPOŘÁDAL A VYDAL: Květy pohádek (1923). ∎

LITERATURA: ● ref. Pohádka o skřítkovi Štěstí a jiné: an., NŘ 1, 1916/17, s. 56; G. P. (Pallas), Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 144 ●; K. H. (Hikl): ref. Šla duší láska…, Naše doba 26, 1918/19, s. 783; ● ref. Království víl a skřítků: an., Zlatá Praha 37, 1919/20, s. 111; -och- (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 670 ●; ● ref. Pěšinky se rozcházejí: an., Vlast 38, 1921/22, s. 332; -btk- (V. Brtník), Zvon 22, 1921/22, s. 434 ●; ● ref. Království víl a skřítků (2. vyd.): E. V. (Vlasák), NO 12. 12. 1930; an., Úhor 1930, s. 208; V. F. S. (Suk), Střední škola 1931, s. 253 ●; -jhm-: ref. Víla Slověnka a zlý král Germon (dramatizace Š. pohádky A. Suchardovou-Brichovou), Loutková scéna 2, 1945/46, č. 2; B. M. (Mach): ref. Pohádka o vánoční hvězdě (nová insc.), Škola a kultura 1948, s. 24; A. Chvála in E. J. Š.: Básně blahopřejné (1963).

sm

Maryša **Šárecká**

* 6. 12. 1890 *Praha*
† 15. 10. 1958 *Praha*

Básnířka a prozaička, překladatelka z francouzštiny, autorka kulturněhistorických statí.

Vl. jm. Marie Bosáčková, provd. Radoňová. Podepisovala se i M. B. (M. R.) Šárecká, M. Radoňová-Šárecká, M. Šárecká-Radoňová. Pseudonym zvolila podle pražského údolí Divoká Šárka. – Otec byl učitel, později ředitel obecné a měšťanské školy u sv. Vojtěcha v Praze. Š. studovala dívčí reálné gymnázium Minerva (do 1908), poté vykonala státní zkoušky z francouzštiny, angličtiny a italštiny a stala se učitelkou jazyků. Její soukromou učitelkou hudby byla H. Konrádová (matka E. Konráda), která inspirovala řadu Š. námětů z české vlastenecké společnosti 19. století. Názorově Š. hluboce ovlivnilo přátelství s A. Breskou a A. Mackem. 1917 onemocněla závažnou nervovou chorobou. 1921 se provdala za kontraadmirála bývalého rakousko-uherského loďstva, s nímž podnikla řadu cest po Evropě i do zámoří. 1920–39 byla úřednicí ministerstva zahraničních věcí; podílela se zde na vydávání informačního bulletinu Gazette de Prague a pracovala v překladatelském oddělení, jež 1933–38 vedla. 1938 byla jmenována odborovým radou. 1939 byla poslána do výslužby. Po válce se na ministerstvo vrátila a posléze pra-

covala do 1948 na Pražském hradě jako překladatelka. Po celý život se angažovala v ženském hnutí zejména jako publicistka. Byla aktivní členkou Společnosti přátel Francie (Société des Amis de la France) a členkou výboru Syndikátu čes. spisovatelů (1920–45). Mnoho cestovala, zejména po Itálii, Francii, Skandinávii, Španělsku, severu Afriky a Blízkém východě.

Š. debutovala svazkem drobných próz *Stín padl na duši* následujících tzv. psychičnost dekadentně symbolistní prózy; kniha vzbudila polemickou pozornost především svou erotickou otevřeností. Posun k dekorativní secesní stylizaci inspirovaný dílem R. Svobodové představovaly povídky *Bolestné oběti* spojené tématem citových krizí a román *Hlubiny štěstí* líčící složitou pouť citlivé a vzdělané mladé ženy z vyšších vrstev za nalezením smyslu života. V další prozaické tvorbě se Š. zaměřila na produkci široce přístupné četby se sentimentalizujícími rysy. Střídala přitom různé žánrové polohy: realisticko-naturalistickou prózu z venkovského prostředí (*Z hor, Osiřelá*), salonní milostnou povídku z exotického prostředí (*Bettina a jiné povídky, Tichá láska*), psychologizující milostný román (*Žebrák lásky, Za uměním*), výchovnou povídku pro mládež (*Osud hrdinův* o životě plukovníka Švece, jejž Š. pojednala též ve hře *Josef Jiří Švec*). Vrcholem její prozaické tvorby je kniha *Pod Svatou Horou,* v níž kronikářským způsobem líčí život drobných živnostníků v Příbrami v polovině 19. století a okrajově též pražskou kulturní atmosféru v období národního obrození. Poezii psala Š. soustavně především během 1. světové války. Básně ve sbírce *Hlasy v proudu* oscilují ve své rétorické dikci mezi přírodní a reflexivní lyrikou, navazující na lumírovsko-ruchovskou poetiku, a inspirací soudobými vitalistickými a panteistickými proudy. Pokusy o verhaerenovskou hymničnost orientovanou též dílem A. Macka představily ódy v souboru *Blaník a jiné básně*. Rozlehlá lyricko-epická skladba *Mistr Bohuslav* o staviteli chrámu na Karlově tematicky i výrazově navázala na epiku J. Zeyera, především na Troje paměti Víta Choráze. Idylizující vzpomínku na dětství tematizuje sbírka *Vůně domova*, zkušenosti z rekonvalescence prolínající se s náboženským prožitkem motivicky charakterizují soubor lyrických vyznání *Písně radosti*. Š. rozměrné popularizační kulturněhistorické práce byly sice vesměs kompilacemi cizojazyčných předloh, avšak vynikaly plastickým a široce přístupným podáním. Svůj zájem o dějiny společenského života realizovala nejprve v monografických kapitolách *Milenky královské*, poté přistoupila k rozsáhlému vylíčení proměn životního stylu od antiky po 19. století (*Z kulturních dějin lidstva*). Tradicí společenského života se zabývala v historii českých salonů. Vztahy v předních českých vlasteneckých rodinách popisuje kniha *Ozářené krby* (např. F. L. Rieger, F. Palacký, bratři Grégrové, rodina J. Mánesa).

ŠIFRY: M. B. Š., M. R. Š., M. Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1925); Čes. svět (1911–18); Gazette de Prague; sb. Ignát Herrmann (1925); sb. In memoriam Jana Votavy (b. d., 1907); Kalendář českožidovský; Kopřivy; Krystal (1925); Le Jour (Belgie); Lid. demokracie; Lípa; List paní a dívek (1929); Lit. rozhledy (1927); Máj (1908, 1912–14); Nár. kultura (1922); Nár. osvobození (1925); Nár. politika; Nár. práce (1939); Novina (1916); Osvěta (1919); Osvobození (Pardubice 1926); Pokroková revue (1909–10); Prager Presse (1923); Pramen (1920); Právo lidu (1935–38, 1938 i Večerník PL); Rudé květy, pokr. Svět (1913–18); Samostatnost (1910); Světozor (1916–23); Topičův sborník (1914, 1916, 1918–24); Týn; Venkov (1916–18, 1928); Věstník Jednoty Svatopluka Čecha… (1924); Vzlet (Plzeň 1919); Zlatá Praha (1916–19); Zvon (1913–39); Ženské listy (1923); Ženský obzor (1915–35); Ženský svět (1921–26); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Stín padl na duši (PP b. d., 1907); Bolestné oběti (PP b. d., 1913); Hlubiny štěstí (R 1917); Hlasy v proudu (BB 1917); Mistr Bohuslav (B 1918); Vůně domova (BB 1918); Blaník a jiné básně (1918); Bettina a jiné povídky (1921); Žebrák lásky (R 1921); Z hor (PP 1921); Osud hrdinův (P 1924); Osiřelá (P 1924); Tichá láska (PP 1925); Josef Jiří Švec (D 1928, prem. 1927); Písně radosti (BB 1938); Pod Svatou Horou (P 1940); Za uměním (R 1944, podp. Marie Radoňová). – *Překlady:* Paměti Paní Rolandové (1911); Z. Duranty: Kometa krále Mirambola (1912); J. Péladan: Vítězství manželovo (1920); L. Hémon: Marie Chapdelainova (1923) + Ona kráska (1924). – *Ostatní práce:* O životě a díle sochaře Fr. Bílka (1908); Salony (b. d., 1920); Michal Bosák (1924); Milenky královské (1925); Z kulturních dějin lidstva 1–5 (1931–38; 1. Starověk 1931, 2. Středověk 1931, 3. Renesance a barok 1933, 4. Rokoko 1937, 5. 19. století 1938); Ozářené krby. Vlastenecké rodiny české (1945, podp. M. Radoňová-Šárecká). ■ REDIGOVALA *časopis:* Ženské listy (1923, č. 1 a 2, s P. Moudrou). ■

LITERATURA: G. Erhart: M. R. Š. (1940). ■ ● ref. Stín padl na duši: Alap. (A. Procházka), MR 1907/08, sv. 20, s. 435; P. Maternová, Ženský svět 1908, s. 51;

B. B.-ová (Benešová), Novina 1908, s. 91; Efpem (P. F. Malý), Pokroková revue 6, 1909/10, s. 140 ●; ● ref. Bolestné oběti: J. Šimánek, Samostatnost 23. 3. 1913; Tristan (S. V. Friedl), Zvon 14, 1913/14, s. 337; G. W. (Winter), PL 8. 3. 1914 ●; ● ref. Hlubiny štěstí: -tr. (G. Winter), PL 28. 10. 1917; Z. Hásková, Ženský svět 1917, s. 351; K. Toman, Čes. revue 11, 1917/18, s. 60; K. Fiala, MR 1917/18, sv. 32, s. 142; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 236; Š., Topičův sborník 5, 1917/18, s. 284 ●; ● ref. Hlasy v proudu: L. N. Zvěřina, Kmen 1, 1917/18, č. 50; J. Karásek, MR 1917/18, sv. 32, s. 284; G. Pallas, Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 346; Z. Hásková, Ženský svět 1918, s. 24 ●; ● ref. Mistr Bohuslav: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 418; Z. Hásková, Ženský svět 1918, s. 184; -tr. (G. Winter), PL 7. 7. 1918; Š. Jež, MR 1918/19, sv. 33, s. 142 ●; pa (F. S. Procházka): ref. Vůně domova, Zvon 18, 1918/19, s. 26; ● ref. Blaník a jiné básně: pa (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 377; M. P. (P. M. Haškovec), Naše doba 20, 1919/20, s. 218 ●; ● ref. Salony: F. Š. (Šimek), Zlatá Praha 37, 1919/20, s. 291; J. V. Sedlák, Tribuna 30. 5. 1920; F. Šimek, NŘ 1920, s. 195 ●; B. Polan: ref. Bettina…, Nové Čechy 5, 1921/22, s. 36; ● ref. Žebrák lásky: A. Vyskočil, Čes. revue 1921, s. 310; J. H. (Hora), RP 29. 5. 1921; J. O. Novotný, Cesta 4, 1921/22, s. 36; B. Polan, Nové Čechy 5, 1921/22, s. 84; K. H. (Hikl), Naše doba 31, 1923/24, s. 55 ●; V. Brtník: ref. Osiřelá, Zvon 25, 1924/25, s. 517; -o- (F. Košák): ref. Milenky královské, Vlast 42, 1925/26, s. 138; an.: ref. Tichá láska, Ženský obzor 1926, s. 15; ● ref. Josef Jiří Švec: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 29. 9. 1928; V. Cháb, NO 29. 9. 1928; Č. (K. Červinka), Zvon 29, 1928/29, s. 71 ●; ● ref. Z kulturních dějin lidstva: (1:) v. r. (V. Ryba), PL 14. 6. 1931; V. Brtník, Venkov 20. 8. 1931; an., Ženský obzor 26, 1932/33, s. 49; (2:) vr. (V. Ryba), PL 1. 5. 1932; B. T., Ženský obzor 26, 1932/33, s. 75; (3:) K. Geraldini, Elán 3, 1932/33, č. 9; B. T., Ženský obzor 26, 1932/33, s. 107; V. Brtník, Venkov 8. 7. 1933; (4:) K. P. (Polák), PL 30. 1. 1938; Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 1938, č. 15; hjk (Z. Hájek), LidN 25. 4. 1938; (5:) K. P. (Polák), PL 22. 5. 1938; Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 1938, č. 44; mk. (M. Kolář), Večerník Nár. práce 23. 3. 1940 ●; ● ref. Písně radosti: Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 1938, č. 47; B. Slavík, Zvon 39, 1938/39, s. 42 ●; ● ref. Pod Svatou Horou: V. T. (Tichý), Nár. práce 3. 11. 1940; an., Dělnická osvěta 1940, s. 278 ●; V. T. (Tichý): ref. Za uměním, Nár. práce 12. 1. 1945; ● ref. Ozářené krby: J. Š., LD 4. 7. 1946; kp (K. Polák), PL 24. 7. 1946; cd., Rovnost 10. 9. 1946; J. Brambora, Práce 20. 10. 1946; J. Linhart, NO 11. 12. 1946 ●; D. Mocná: M. Š. – jedna ze zapomenutých, Tvar 1993, č. 31–32 → Červená knihovna (1996); L. Merhaut in Cesty stylizace (1994, s. 97); P. Doležal: M. Š., Příbramský deník 16. 12. 1996; F. Stellner: Milenky královské, Historický obzor 1999, č. 5–6, s. 132.

dm

Šarivari

1848

Humoristicko-satirický časopis.

Podtitul: Blesky a třesky. – *Vydavatel:* V. R. Kramerius. – *Periodicita:* nepravidelná; od konce dubna do června vyšlo 6 čísel malého formátu, po 4 stranách.

Š. vydával V. R. Kramerius (stejně jako t. r. obdobně zaměřený časopis Hacafírek v kacabajce) pod hlavičkou firmy Česká expedice, kterou se 1848 pokusil obnovit. Název byl zvolen podle francouzského satirického časopisu Charivari, ve své době populárního i u nás.

Časopis měl pod titulem vždy kresbu, která se vztahovala k obsahu následující anekdoty. V každém čísle bylo anekdot několik a vysmívaly se především lidské hlouposti, lakotě, ale i nesmyslnosti některých zákonů a nařízení (zejména v rubrice *Právo stůj, zahyň svět!* v č. 1 a 2). Stálá rubrika *Pepř a sůl* uváděla kritické komentáře k aktuálním zprávám, např. o vypovězení tajných jezuitů z Rakouska, o protižidovských náladách v Praze a o pogromech v Prešpurku, o nepokojích v Krakově, sledovala i porušování svobody tisku ap. Časopis byl určen jak svým obsahem, tak formou a úpravou (tištěn švabachem) nejširším lidovým, zejména venkovským vrstvám, kterým měl pomáhat orientovat se v soudobých politických a veřejných problémech. Satirické ironie používal méně než jednoduchého humoru, i ten však zcela chyběl, když převládl zřetel informativní nad zábavnou funkcí. Literární hodnota Š. byla celkem nízká, autorství příspěvků lze oprávněně připsat V. R. Krameriovi.

ks

Karel **Šarlih**

* 8. 8. 1882 *Včelná pod Boubínem*
† 18. 4. 1916 *Vídeň* (Rakousko)

Autor próz z vojenského prostředí charakteristických prostupováním naturalistických a expresionistických prvků v líčení erotické deziluze, překladatel z maďarštiny.

Vl. jm. Karel Čada. Pseudonym vznikl tiskovou chybou v původně zamýšleném pseudonymu, který měl být odvozen z domáckého po-

francouzštělého oslovení Šarlík (Karlík). – Jeho otec byl správcem schwarzenberské pily, posléze lesním správcem na zámku Křešťovice u Písku, kde Š. prožil dětství. 1893 začal studovat na píseckém gymnáziu, kde vychodil čtyři třídy, 1887 vstoupil na kadetku ve štýrském Strassu (u Mariboru). Po dvou měsících přešel 1898 do Prahy, kde 1901 studia ukončil; t. r. byl jako poručík 2. vozatajského pluku přidělen do Temešváru. Na přelomu 1904–05 studoval na důstojnické škole v Budapešti, odkud se vrátil zpět do Temešváru. V Uhrách prošel řadou garnizon (Segedín, Brašov, Sibiň) a dosáhl hodnosti nadporučíka. Přátelil se s J. S. Macharem, V. Dykem, A. Procházkou a později s R. Weinerem. Stýkal se s osobnostmi maďarského modernistického hnutí Nyugat (E. Ady, M. Kaffková, L. Biró aj.). 1911 byl převelen k 10. vozatajské divizi do Haliče a od listopadu 1911 do 1913 se zdržoval s posádkou v Przemyślu. Kromě návštěv rodiště pobýval příležitostně ve Vídni, před vypuknutím války cestoval i po Adrii. V srpnu 1914 byl povýšen na rytmistra vozatajstva. Jako velitel 10. etapní vozatajské skupiny byl odvelen do Cholmu a bojoval na frontě v severních Karpatech. V únoru 1916 odjel na dovolenou do jižních Čech, aby si přivezl čtyřicetitisícovou kauci na sňatek s dcerou židovského obchodníka v Temešváru, s níž žil v nelegitimním svazku. Zemřel náhle ve vídeňské vojenské nemocnici (patrně na následky zanedbaného zánětu ledvin). Pohřben byl v rodinné hrobce ve Vodňanech.

Literární tvorbě se Š. začal intenzivněji věnovat během pobytu v Uhrách (povídky časopisecky od 1905, zejména v Moderní revui) pod vlivem tvorby maďarské (zpětně i české) moderny. Trojice próz spojených v Š. knižním debutu *Tvrdošíjní iluzionisté* zachytila životní situace, v nichž ideální představy troskotají konfrontovány se stereotypem prostředí či osobním selháním; příběhy postav příznačných pro haličské a uherské garnizony (důstojníci, vojíni, padlé ženy, námezdní dělníci v provinciích), rozvíjející se z okamžiků zborcení poslední naděje a jejich ironie, vyznačovalo střetávání postupů ovlivněných dekadentní estetikou sugestivní náladovosti, s brutálně deziluzivní naturalisticky orientovanou metodou popisu. Stylizace prostředí odpovídající celkové představě životní korupčnosti, chorobnosti a degradace ideálu byla umocňována dekorativním detailem, zároveň však dynamizována expresivním barevným (deformujícím) viděním. Soubor novel *Erotické dobrodružství Nikity Ochalčuka* tematizoval vyhrocenou psychologii erotické vášně jako osudového instinktu a destruktivní posedlosti. V Š. pozdních prózách využívajících vypravěčské ironie, návratnosti motivů a dějového rámce doprovázel baladičnost příběhů naturalismus odstíněný podněty secesní dekorativnosti v popisu prostředí (zejména interiéru) ve spojení s expresionisticky pojatým zobrazením tělesnosti (prvky deformování, groteskost atd.) a lapidárností dialogického vyjádření využívajícího hovorových prvků. Zachycením konfrontačních poloh mnohonárodnostního prostředí rakousko-uherské provincie, jejího sociálního konfliktu jako situace zmrzačení, konfrontace, předsudečnosti a bezvýchodnosti vytvořily obraz hodnotové krize a rozpadu kategorií individuálního vědomí a poskytly českému prostředí alternativu tradičního romantizujícího podání maďarských motivů. Záměr velkého románu o symptomech konce mocnářství a úpadku života příslušníků rakousko-uherské armády stačil rozpracovat pouze v řadě průpravných mozaikovitých povídek poskytujících vhled do dusného garnizonního života a do důstojnických afér (knižně posmrtně *Úšklebky sexu*), např. případ plukovníka Redla využil nejprve v povídce *Opravdové chvíle v životě nadporučíka Prokopa,* poté v aktovce *Dohra*. Před smrtí pracoval na (nedochované) rozsáhlé próze Zázračný rabbi ze života polských Židů, která měla zasadit ahasverské téma do haličského prostředí. Š. byl nejvýznamnějším dobovým překladatelem krátké maďarské prózy (zejména generace hnutí Nyugat, E. Adyho, Zs. Móricze, M. Kaffkové), překlady doprovázel medailony autorů, uvádějícími do estetiky a poetiky Nyugatu. Patřil k prvním tlumočníkům této generace do cizího jazyka vůbec. – Část Š. pozůstalosti je uložena v Lit. archivu PNP v Praze.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Barma, K. A. Písecký (dub.), K. Barma, K. Šarlík, Tembeg (tj. temešvárský beg); JM, K. Š., K. Ša. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. svět (1914); Květy (1914, R Sobecké mládí Vratislava Vratkovského); Lid. noviny (1904–06); Lumír (1912–14); Moderní revue (1905–13); Nár. listy (1910); Samostatnost (1911–14); Topičův sborník (1916); Švanda dudák; Zlatá Praha (1913–14); – posmrtně: Jihočes. sborník (Čes. Budějovice 1917, P Dívky malého města); ant. Zapadlo slunce za

dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ: *Beletrie:* Tvrdošíjní iluzionisté (PP b. d., 1912); Erotické dobrodružství Nikity Ochalčuka (PP 1914); – posmrtně: Úšklebky sexu (PP 1919; 1929 in Spisy, s D Lenhard a ženy, prem. 1921); Dohra (D 1920, prem. 1919). – *Překlady:* E. Ady: Mladší sestra Evy Eszterkuthyové (b. d., 1912, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 34); K. Mikszáth: Podsudí, velký pes (b. d., 1912, in 1000…, sv. 40); L. Biró: Syn (b. d., 1913, in 1000…, sv. 74); S. Bródy: Varhaník (b. d., 1913, in 1000…, sv. 60); G. Csiky: Estella (b. d., 1913, in 1000…, sv. 71); F. Faludi: Kazimír a Iréna (b. d., 1913, in 1000…, sv. 56); M. Jókai: Hrdina národních písní (b. d., 1913, in 1000…, sv. 52); S. Petőfi: Uprchlíci (b. d., 1913, in 1000…, sv. 49); E. Somlyó: Cikánská čest (b. d., 1913, in 1000…, sv. 57); K. Kisfaludy: Sulyosdi Simon (b. d., 1914, in 1000…, sv. 64); G. Pekár: Atalantin polibek (b. d., 1914, in 1000…, sv. 66); Zs. Móricz: Chyba (b. d., 1914, in 1000…, sv. 76); M. Kaffka: Cestou k městu (b. d., 1915, in 1000…, sv. 80). – *Souborná vydání:* Spisy K. Š. (Fr. Borový, 1929, 4 sv., ed. J. V. Sedlák); Dílo K. Š. (Toužimský a Moravec, 1942, 1 sv., ed. J. V. Sedlák). ▮ KORESPONDENCE: M. Husová: Česká moderna v Uhrách, maďarská moderna v Čechách – K. Š. (A. Procházkovi z 1905), sb. Čas moderny (2006). ▮

LITERATURA: ● ref. Tvrdošíjní iluzionisté: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 29, 1911/12, s. 411; Tristan (S. V. Friedl), Zvon 12, 1911/12, s. 559; Ds. (J. D. Konrád), Máj 10, 1911/12, s. 432; Ant. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 506 + NL 19. 5. 1912; B. Polan, Pokroková revue 8, 1910/11, s. 332; J. Stenhardt, MR 1911/12, sv. 25, s. 245; M. (V. Martínek), MSlR 8, 1911/12, s. 448; O. Šimek, Novina 5, 1911/12, s. 505; -der. (V. Dresler), Venkov 3. 5. 1912; -il, LidN 1. 9. 1912; G. W. (Winter), PL 20. 10. 1912; -vh-, Naše doba 20, 1912/13, s. 467; K. Hikl, Přehled 11, 1912/13, s. 55 ●; ● ref. Erotické dobrodružství Nikity Ochalčuka: Michal z Boharyně, Čes. kultura 2, 1913/14, s. 262; -er. (V. Dresler), Zvon 14, 1913/14, s. 417; A. N. (Novák), Přehled 12, 1913/14, s. 491; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 336; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 21, 1913/14, s. 935; A. V. (Ant. Veselý), NL 5. 4. 1914 + Květy 1914, s. 753 + (vl. jm.) Čes. revue 8, 1914/15, s. 505; K. (F. V. Krejčí), PL 12. 4. 1914; F. V. Vykoukal, Osvěta 1914, s. 632; J. H., Topičův sborník 2, 1914/15, s. 97; K. Sezima, Lumír 1915, s. 116 → (rozšíř.) Podobizny a reliéfy (1919) ●; ● nekrology: -t., Akademie 20, 1915/16, s. 254; an., Zlatá Praha 33, 1915/16, s. 370; -ni- (A. Wenig), Topičův sborník 3, 1915/16, s. 426; -n- (F. Sekanina), Zvon 16, 1915/16, s. 435; F. V., Venkov 22. 4. 1916; rd. (R. Weiner), LidN 4. 5. 1916; an., Lumír 1916, s. 235; V. Dyk, Lumír 1916, s. 277; F. V. Vykoukal, Osvěta 1916, s. 386; S. K. (Klasová), Otavan 1, 1916/17, s. 58; an., Zvon 17, 1916/17, s. 211 ●; J. M. (Malý): K literárnímu dílu K. Š., Otavan 1, 1916/17, s. 59; ● ref. Úšklebky sexu: J. Krecar, MR 1918/19, sv. 34, s. 307; F. X. Šalda, Kmen 2, 1918/19, s. 369 → KP 11 (1959); M. Novotný, Nové Čechy 2, 1918/19, s. 204; J. H., Topičův sborník 6, 1918/19, s. 378; F. Götz, Lípa 2, 1918/19, s. 750; K. Sezima, Lumír 47, 1918/20, s. 354 → Masky a modely (1930) ●; ● ref. insc. Dohra: M. M. (Majerová), Večerník PL 19. 9. 1919; V. N. (Nebeský), Tribuna 20. 9. 1919; Ot. F. (Fischer), NL 20. 9. 1919; jv. (J. Vodák), Venkov 21. 9. 1919 + Naše doba 27, 1919/20, s. 232; Kazetka (K. Z. Klíma), LidN 23. 9. 1919; J. Borecký, Osvěta 1919, s. 574; E. T. (Tréval), Zvon 20, 1919/20, s. 27; K. Svoboda, Čes. revue 13, 1919/20, s. 54; K. Engelmüller, Zlatá Praha 37, 1919/20, s. 32; H. Jelínek, Lumír 47, 1918/20, s. 383; M. Novotný, Nové Čechy 3, 1919/20, s. 94; Kl. (J. Klokoč), Pramen 1920, s. 40 ●; ● ref. insc. Lenhard a ženy: oh., Večerník PL 20. 9. 1921; a. p., Prager Presse 22. 9. 1921; K-ček. (J. Kodíček), Tribuna 24. 9. 1921 ●; J. V. Sedlák in Spisy K. Š. (1929); ● ref. Spisy K. Š.: A. G. (Grund), RA 5, 1929/30, s. 312; G. (F. Götz), NO 9. 2. 1930; = (J. Vodák), Čes. slovo 13. 2. 1930 ●; F. Hampl: Sentimentální erotik, PL 21. 4. 1936 + Dílo českého vojáka z rakouské armády, Rozhledy 1936, s. 102; J. Házr Písecký in Vodňanský Slavín (1937, s. 40); -c-: ref. Dílo K. Š., Zvon 41, 1940/41, s. 601; bs (B. Slavík): k 25. výr. úmrtí, LidN 18. 4. 1941; E. Štědroňová: Novoklasicismus, sb. Studie o české literatuře na přelomu století (1991); M. Husová: České literární myšlení a maďarská realita na sklonku 19. století, ČLit 1992, s. 573; L. Merhaut in Cesty stylizace (1994, s. 98); M. Husová: Die österreichisch-ungarischen Garnisonen und ihre Rolle in der Literaturvermittlung, sb. Im Takte des Radetzkymarschs… (Bern aj., 1997) a Historica. Historical Sciences in the Czech Republic 2005, s. 103; V. Novotný: O jednom typu proměny literárního modelu moderny, M. Husová: Česká moderna v Uhrách, maďarská moderna v Čechách – K. Š., obojí sb. Čas moderny (2006).

mhs

Alois **Šašek** (nakladatelství) viz J. F. **Šašek**

J. F. **Šašek**

Působnost 1879–1949

Nakladatelství časopisů, původní beletrie, literatury pro děti a mládež a pedagogických příruček ve Velkém Meziříčí, v 80. a 90. letech 19. století jedno z významných vydavatelských středisek české literatury na Moravě; knihtiskárna, knihkupectví, knihařství. Později působilo pod názvy Šašek a Frgal, F. J. Frgal a Alois Šašek.

Firmu založil Jan Florián Š. (* 3. 5. 1836 Žďár n. Sázavou, † 11. 10. 1889 Vel. Meziříčí). Pocházel z početné rodiny žďárského knihaře Josefa Š. Vyučil se u otce knihařem, několik let sloužil

v armádě jako poddůstojník a zúčastnil se 1859 rakousko-italské války, kde dosáhl hodnosti podporučíka. Oženil se s dcerou žďárského měšťana, 1869 se usadil v otcově rodišti Vel. Meziříčí a 1870 tam zřídil knihařství a půjčovnu knih. 1876 koupil dům čp. 12 (dnes Náměstí 14), 1878 převzal velkomeziříčskou filiálku třebíčského knihkupce J. F. Kubeše, 1879 získal knihkupeckou a 1880 tiskařskou a nakladatelskou koncesi. Jádrem podniku se stala postupně budovaná tiskárna, jejíž zisk financoval prodělečnou nakladatelskou činnost, zprvu zejména vydávání časopisů. Š. měl dva syny, Františka a Aloise, kteří pokračovali v otcově profesi (František jako knihtiskař v Boskovicích). Po smrti J. F. Š. vedla závod od 1889 vdovským právem Anežka Š. (roz. Friebová, * 18. 1. 1846 Žďár n. Sázavou, † 14. 5. 1926 Vel. Meziříčí), 1894 propůjčila koncesi disponentu F. J. Frgalovi, přenechala mu řízení závodu nazvaného *Šašek a Frgal* a t. r. se za něho provdala. Narůstající Frgalovy spory a konflikty s dospěvším Aloisem Š. vyústily 1903 v rozchod společnosti Šašek a Frgal. Alois Š. (* 20. 6. 1877 Vel. Meziříčí, † 24. 4. 1933 Brno) se po studiích na reálce v Telči (do 1893) vyučil u brněnské firmy Karel Winiker knihkupcem a doma tiskařem (1898), pak zřídil pod svým jménem v sídle tiskárny papírnictví, přes Frgalovy protesty získal omezenou tiskařskou koncesi a pokračoval ve vydávání kmenových časopisů, knižnic i dalších publikací. František J. Frgal (* 25. 3. 1850 Troubky u Přerova, † 1. 11. 1904 Vel. Meziříčí) přesídlil do blízkého domu čp. 10 (dnes Komenského ul. 2), v němž 1. 5. 1903 otevřel na původní koncesi konkurenční knihtiskárnu, nakladatelství, knihkupectví a papírnictví *F. J. Frgal.* Po jeho smrti a soudních sporech s dalšími dědici získala vdova A. Frgalová koncesi zpět a celou firmu vrátila do čp. 12. Od 1906 převzal její řízení Alois Š., který 1913 převedl na své jméno i koncesi. Po smrti první manželky Olgy (roz. Čechové, neteře S. Čecha a dcery redaktora a velkomeziříčského starosty V. Čecha), s níž měl tři dcery, se oženil s odbornou učitelkou P. Řehořkovou z rodiny velkomeziříčského knihaře a papírníka a 1928 modernizoval tiskárnu i knihkupectví. Po jeho smrti vedla závod vdova Pavla Š. Její syn Vladimír Š. (* 11. 6. 1920 Vel. Meziříčí) absolvoval velkomeziříčské gymnázium (mat. 1939), započal studium práv v Praze a po uzavření vysokých škol se vyučil doma ve všech oborech závodu. 1940 se stal společníkem firmy a 1945 jejím majitelem. V té době již nakladatelská činnost jen příležitostně doplňovala tiskařskou (mj. pro pražská nakladatelství ELK, Kvasnička a Hampl, Symposion aj.). 1949 byla na firmu uvalena národní správa, nakladatelství, knihkupectví a knihařství bylo zrušeno a tiskárna 1950 začleněna do národního podniku Západomoravské tiskárny jako provoz č. 11. – Ze tří bratří J. F. Š., vesměs knihařů a tiskařů v blízkých městech, nakladatelsky působil též knihtiskař, knihař a papírník v Novém Městě na Moravě František Š. (* 1856), jehož nečetnou produkci (mj. Šaškova levná knihovna zábavy a poučení, 1904–05) později převzal synovec J. Toman (1877–1953), knihkupec, tiskař a regionální nakladatel ve Žďáru n. Sázavou (mj. Tomanova knihovna příruček, od 1910).

Profil beletristické i odborné produkce nakladatelství formoval od počátku kruh spolupracovníků vydávaných časopisů, vesměs význačných pedagogů. Jako přílohy prvního pedagogického časopisu Národ a škola (1879/80–1905/06, roč. 1–27, red. F. A. Sedláček a J. Schier, od 1881 J. Schier, pak J. Soukal, pak K. David, pak K. Křivý) vznikly též dva význačné časopisy věnované literatuře: literárněkritické Literární listy (1880–99, 1903/04, roč. 1–21 do č. 12, samostatně od 1882, roč. 3), jež se z počátečního úzce regionálního rázu, když se otevřely kritikům nastupující generace 90. let, v krátké době staly nejvýznamnějším celonárodním orgánem zabývajícím se literární kritikou a na rozdíl od dosavadních krátkodechých pokusů o obdobný list dosáhly přitom nečekané dlouhodobosti. Beletrii generace 90. let posloužil zábavný list Vesna (1882–97, roč. 1–16, samostatně od 1883, roč. 2). – Kmenová knižnice *Moravská bibliotéka* (1882–1911, 119 sv., od 1890, sv. 40, *Šaškova moravská bibliotéka*, od 1905, sv. 100, *Šaškova laciná bibliotéka*) se za redakce F. Bayera (do 1888, sv. 32) zaměřila na původní prózu, převážně vesnickou a historickou povídku (V. Beneš Šumavský, V. Beneš Třebízský, J. Braun, A. Dostál, A. J. Dubec, V. Hes, J. M. Hovorka, J. L. Hrdina, A. Jirásek, V. Kosmák, V. Lužická, F. Roháček, V. Řezníček, F. Stránecká, K. Světlá, J. Večeřa), doplněnou verši (J. Kalus, J. Loriš, J. Nečas, F. Pěčka Místecký), fejetony a cestopisnými črtami (S. Čech, J. Havelka, J. Soukop, J. Wünsch), vzpomínkami (V. Brandl), pohádkami a pověstmi (J. V. Hrubý) a národopisnými a histo-

rickými statěmi (F. Bartoš, M. Václavek); anticko u poezií se zabýval T. Hrubý. Další redaktor F. Dlouhý (do 1897, sv. 67) se pokusil rozšířit podíl populárně-naučné literatury (vyšly zde přírodopisné stati J. Úlehly, kulturněhistorické Z. Wintra a Č. Zíbrta, výchovné přednášky J. Sokola aj.), nově zařadil překlady (É. Zola, V. I. Němirovič-Dančenko, A. V. a V. V. Vereščaginové) a oslabil regionální zakotvení knižnice rozšiřováním okruhu autorů (mj. F. J. Andrlík, J. Arbes, O. Auředníček, V. K. Jeřábek, K. Kamínek, J. Krušina ze Švamberka, J. Osten, V. Pittnerová, A. Popelková, G. Preissová, A. Řeháková, F. X. Svoboda, B. Zahradník Brodský, též J. Karásek ze Lvovic). Do knižnice zařadil i Sebrané spisy F. Stránecké (1889–93, 3 sv.), které zůstaly nedokončeny. Na dalším programu (jako redaktor byl na obálkách zprvu uváděn K. Šebesta) s převahou konvenční lidové beletrie se autorsky podíleli mj. F. J. Čečetka, J. V. z Finberka, L. Grossmannová Brodská, K. Juda (pseud. Kara Ben Jehuda), Č. Kramoliš, E. Kučera, E. Lešehrad, J. Náměstek (i pseud. Albatros), D. Panýrek, V. Panýrek-Vaněk, K. J. Pleskač, K. Rožek (pseud. K. Egor), O. Schäfer, K. Scheinpflug, V. Schwab, J. Šír, A. B. Šťastný, T. E. Tisovský, Q. M. Vyskočil, K. J. Zákoucký; přeloženi byli G. af Geijerstam, F. Herczeg, G. de Maupassant, I. F. Naživin, P. P. Njegoš, I. N. Potapenko, Ch. Reade, I. Vazov aj. Slovanské autory uváděli zejména J. Koněrza (též v knižnicích pro mládež) a A. A. Vrzal (pseud. A. G. Stín, též antologií ruských povídek Z vojenského života, b. d., 1898). O konkurenční knižnici Havránkova moravská bibliotéka rodinná (1897–1903, 6 sv.) se ve Vel. Meziříčí pokusil bývalý administrátor Šaškovy moravské bibliotéky J. F. Havránek. – Beletrii i naučnou literaturu pro děti a mládež soustředila nejprve *První moravská laciná knihovna pro mládež* (1879–80, red. F. A. Sedláček), po redaktorově smrti se změněnými názvy *První česká knihovna pro mládež na Moravě* jako *série 2* (1881, za red. odp. J. F. Šašek) a *3* (1882–84, red. J. Soukal) a *První moravská knihovna pro českou mládež* jako *série 4* (1884, jen 1 sv., red. an.). 53 vydaných sešitů všech sérií obsáhlo asi 40 titulů, z nichž většinu nakladatel nově seskupil s obálkovým názvem poslední knižnice. Po roce pokračoval edicí *První moravská obrázková knihovna pro českou mládež* (1886–1914, 1923–32, asi od 1905 jen s tit. *První obrázková knihovna pro českou mládež*). Zprvu ji redigoval J. Soukal (1. sv. vyšel jeho nákladem jako nová řada předchozí knižnice), pak K. J. Zákoucký a K. Křivý (do 1914, roč. 21), po obnovení F. Homolka (1923/24–28, 1931–32, roč. 22–24, do č. 5–13). Celkem vyšlo asi 270 svazků různého rozsahu. Autorský okruh, tvořený převážně pedagogy, později rozšířili i někteří přispěvatelé Moravské bibliotéky. Zprvu převažovaly mravoučné příběhy, později didakticky zaměřené historické povídky, cestopisné a vlastivědné črty, pohádky a pověsti. Do knižnice přispěli mj. F. J. Andrlík, L. Benýšek, B. Bouška, K. Čermák, A. Dostál, L. Grossmannová Brodská, L. Hejtmánek, F. Hrnčíř, A. R. Husová, V. K. Jeřábek, V. Kálal, Č. Kalandra, G. Kobliha, K. V. Kuttan, G. J. Lašek, E. Militký, J. Milota, B. Moravec, E. Musil Daňkovský, J. Nečas, V. Pittnerová, K. V. Rais, S. Řehák, F. A. Sedláček, J. Soukal, A. Svoboda, V. Špaček, A. B. Šťastný, Č. Tonder, K. V. Tuček, M. Václavek, J. J. Váňa (i pseud. J. J. Váňa-Mcelský), J. Vítek, J. Vřesnický, F. Wenig, K. J. Zákoucký aj. Převážně původní tvorbu doplnilo několik překladů z ruštiny, polštiny a francouzštiny, mnohokrát zejména V. A. Krylov. F. J. Frgal po svém osamostatnění krátce vydával s obdobným autorským okruhem konkurenční sbírku *Česká obrázková knižnice pro mládež* (1903–05, 38 čís., 21 sv., red. J. Soukal), jejíž některé svazky byly po zániku Frgalovy firmy zařazeny do předchozí knižnice. Dětské knížky ilustroval K. L. Thuma, později hlavně P. Körber. – Odborná produkce se zprvu zaměřila na vlastivědnou regionalistiku (díla A. J. Pátka, V. Praska, J. Tiraye) v knižnici *Bibliotéka místopisů a jiných děl historických* (1881–88, 6 sv.). Knižnice *Časové otázky* (1888, 2 sv., red. K. Adámek) přinesla redaktorovy projevy na zemském sněmu a pojednání k výročí zrušení roboty. Výraznou složku produkce nakladatelství tvořila od počátku pedagogická literatura. Knižnice monografií *Slavín učitelský* (1884, 1 sv., red. F. Bayer) obsáhla jen životopis G. A. Lindnera od J. Kliky. Učebnice, pedagogické příručky, lidovýchovné brožury, metodické návody k výuce různých předmětů i výklady úředních předpisů, zprvu vydávané mimo sbírky pro učitele obecných a měšťanských škol, soustředila *Nová knižnice učitelská* (zal. F. J. Frgal, později též s názvem *Nová učitelská knižnice*, 1904–38, 112 sv., red. K. David, pak red. neuveden). Výuce literatury se věnoval jen

K. A. Polánek (Příruční kniha dějin české literatury 1, Věk starý, 1909). Po 2. světové válce knižnice pokračovala jako *Pracovní škola* (1946–48, sv. 113–118, red. K. Čondl). Pedagogickou knižní produkci doplnil Časopis pro vlastivědu a nauku občanskou (1920/21, roč. 1, red. K. David), pak s názvem Časopis pro školní vlastivědu a nauku občanskou (1921/22–1925/26, roč. 2–6) a s novým číslováním ročníků pod názvem Věcné nauky (1926/27–1937/38, roč. 1 /7/–12 /9/, red. F. Pátek). Značnou část nakladatelské produkce tvořily hasičské, řemeslnické a zemědělské příručky.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře:* První moravská laciná knihovna pro mládež (1879–80), pokr. První česká knihovna pro mládež na Moravě (1881–84), pokr. První moravská knihovna pro českou mládež (1884); Moravská bibliotéka (1882–90), pokr. Šaškova moravská bibliotéka (1890–1904), pokr. Šaškova laciná bibliotéka (1905–11); První moravská obrázková knihovna pro českou mládež, pokr. První obrázková knihovna pro českou mládež (1886–1932); Česká obrázková knižnice pro mládež (1903–05). – *Ostatní:* Bibliotéka místopisů a jiných děl historických (1881–88); Slavín učitelský (1884); Časové otázky (1888); Knihovna Národa a školy (1904–06); Nová knižnice učitelská (též Nová učitelská knižnice, 1904–38), pokr. Pracovní škola (1946–48). ▮ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Čeští autoři:* F. Stránecká. ▮ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:* F. A. Sedláček: Národní pohádky a pověsti z okolí velkomeziříčského a jihlavského na Moravě 1, 2 (1879, 1880); F. Bayer: Stručné životopisy českých spisovatelů v 2.–6. čítance obsažených (1883); K. Adámek: Z naší doby 1–4 (1886–90); A. A. Vrzal: Historie literatury ruské 19. století (1897, pseud. A. G. Stín); A. Breska: Zlaté stíny (1903); J. Skarlandt: Kniha veršů (1903) + Smutná láska (1904); F. Zavřel: Má vlast (1904); J. Urbánek: Ve stínu večerů… (1942); J. Vladislav: Ráno nad střechami (1948). – *Překlady:* Ch. Kingsley: Pohádka o vodňátkách (1946). ▮ PERIODIKA: Národ a škola (1879–1906, s příl. Dobrý rádce pro školu i dům, 1894–1904); Literární listy (1880–99, 1903–04); Vesna (1882–97); Časopis pro vlastivědu a nauku občanskou (1920–21), pokr. Časopis pro školní vlastivědu a nauku občanskou (1921–26); Věcné nauky (1926–38). ▮ KALENDÁŘ: Horácký kalendář na … rok 1890, …1910 – …1915. ▮

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih a časopisů vydaných nákladem českého knihkupectví a nakladatelství Š. a Frgala ve Velkém Meziříčí na Moravě (1897); Seznam knih vydaných nákladem českého knihkupectví a nakladatelství F. J. Frgala ve Velkém Meziříčí (b. d., asi 1904); Seznam knih vydaných nákladem českého knihkupectví a nakladatelství Aloisa Š. ve Velkém Meziříčí (b. d., 1907); Seznam knih vydaných nákladem českého knihkupectví a nakladatelství Al. Š. ve Vel. Meziříčí (1915). ▮ LITERATURA: an.: J. F. Š. …, Národ a škola 1889, s. 171; B. N.: Vzpomínka (na J. F. Š.), Velkomeziříčsko 12. 10. 1929 → Českosl. knihkupec 1929, s. 477; an.: Zemřel A. Š., Českosl. knihkupec 1933, s. 170; R. Dočkal: Vzpomínka na dobré zaměstnavatele, tamtéž 1934, s. 145; an.: Padesát let od smrti J. F. Š., Velkomeziříčsko 1939, č. 41; R. Dočkal in Druhé kronikářské kukátko velkomeziříčské (1947, s. 67); M. Benešová in sb. 100 let velkomeziříčské knihtiskárny (1969, s. 4); V. Němeček: Moderní česká literární kritika a Velké Meziříčí, Kulturní zpravodaj (Vel. Meziříčí) 1975, prosinec; I. Filka in Tiskaři a tiskárny na Žďársku (b. d., 1988, strojopis v Regionálním muzeu Žďár n. Sázavou).

az

Šašek a Frgal viz J. F. **Šašek**

Václav **Šašek z Bířkova**

15. století

Autor cestopisu po západoevropských zemích.

O Š. nejsou žádné biografické údaje; jako potomka zemanského rodu Šašků z Bířkova ho hypoteticky určil A. Sedláček (v starší odborné literatuře, která ho spojovala s rodem z Mezihoře, uváděn též jako V. Šašek z Mezihoří).

Š. zaznamenal v česky psaných zápiscích cestu, kterou 1465–67 podnikl Lev z Rožmitálu na podporu zahraniční politiky Jiřího z Poděbrad (vedla Německem, Nizozemím, Anglií, Francií, Španělskem, Portugalskem, Itálií a Rakouskem). Š. zájmy prozrazují vojáka a venkovského zemana. Diplomatické cíle cesty přesahovaly jeho obzor. Byl však dobrým pozorovatelem cizích zemí a životních mravů; vypravuje o nich poutavě, se smyslem pro výrazný detail. Původní Š. zápisky se nedochovaly, známe je jen z tištěného latinského překladu humanisty, mecenáše a od 1580 olomouckého biskupa S. Pavlovského († 2. 6. 1598). – Členem družiny Lva z Rožmitálu byl také norimberský finančník G. Tetzel, který cestu zachytil v německy psaném deníku. Š. cestopis zpopularizoval A. Jirásek převyprávěním v knížce Z Čech až na konec světa.

KNIŽNĚ: Commentarius brevis et iucundus itineris atque peregrinationis pietatis et religionis causa

susceptae ab illustri et magnifico domino, domino Leone libero barone de Rosmital et Blatna… (Olomouc 1577, přel. S. Pavlovský). ▮ EDICE: in Des böhmischen Herrn Leo's von Rožmital Ritter-, Hof- und Pilger-Reise durch die Abendlande 1465–1467… (Stuttgart 1844, ed. J. A. Schmeller; překlad S. Pavlovského a něm. deník G. Tetzela); Commentarius brevis… libero barone de Rosmital et Blatna (1951, ed. K. Hrdina). – *Překlady do češtiny:* Cesta pana Lva z Rožmitálu po západní Evropě r. 1465–1467 (1890, přel. F. A. Slavík; s doplňky z deníku G. Tetzela); in Ve službách Jiříka krále. Deníky panoše Jaroslava a V. Š. z B. (1940, ed. R. Urbánek, přel. B. Mathesius; s doplňky z deníku G. Tetzela; vyd. 1951 s tit. V. Š z B.: Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa, s opravami B. Ryby). – *Ukázka in:* ant. Jak staří Čechové poznávali svět (1986, ed. Z. Tichá). ▮

LITERATURA: J. E. Horky in Des böhmischen Freiherrn Löw von Rožmital und Blatna Denkwürdigkeiten und Reisen… 1, 2 (Brno 1824); A. Sedláček: heslo Šašek, Ottův slovník naučný 24 (1906); P. M. Haškovec: Drobnosti gramatické a literární 2. K cestopisu pana Lva z Rožmitála, ČMF 1924, s. 45; R. Urbánek in ed. Ve službách Jiříka krále (1940); F. Svejkovský in V. Š. z B.: Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa (1951); in Rukověť humanistického básnictví 4 (1973, s. 116); J. Kolár in V. Š. z B.: Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa (1974); E. Petrů in Vzrušující skutečnost (1984); V. Bok, V. Viktora: Gestaltungsprinzipien in den Reiseberichten von G. Tetzel und V. Š. v. B., sb. Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern (Kolín n. R., Výmar, Vídeň 1993); L. Pavera: Západní Evropa v cestopisech V. Š. z B. a Bedřicha z Donína, sb. Cesty a cestování v jazyce a literatuře (1995); M. Štědroň: Hudba v Deníku V. Š. z B., SPFF Brno, ř. V – literárněvěd. bohem., 2001, č. 4, s. 15; J. Chlíbec: Z Přeštic až na konec světa. Umělecké postřehy V. Š. z B., Pěší zóna 2001, č. 9; L. Líbalová in G. Tetzel: Cestovní deník Lva z Rožmitálu a na Blatné 1465–1467 (2003).

jk

František **Šebek**

* 23. 6. 1831 *Prasek* u Nového Bydžova
† 12. 1. 1873 *Jindřichův Hradec*

Klasický filolog, překladatel z klasických i moderních jazyků; první k nám uváděl prózy E. A. Poea.

Podepisoval se též Schebek. Dle matričního zápisu se narodil v červnu, a nikoli (jak bývá uváděno) v červenci 1831. – Studoval za nuzných poměrů, bez podpory chudých rodičů, odkázán na mecenášství faráře z novobydžovské osady Metličany: 1843–50 na gymnáziu v Hradci Králové, od osmé třídy na pražském malostranském gymnáziu. Od 1851 navštěvoval právnickou fakultu, 1852 přešel na filozofii a věnoval se klasické filologii. V době příprav na státní zkoušky byl 1855 státním dekretem místodržitelství poslán jako suplent do Jičína, 1856 přešel do Hradce Králové a 1858 na gymnázium v Písku, kde byl 1859 jmenován řádným profesorem (vyučoval zejména latinu a řečtinu). 1871–73 působil na gymnáziu v Jindřichově Hradci. Pohřben byl na píseckém hřbitově u Sv. Trojice. – Jeho syn Ladislav užívající pseudonym Arietto se stal představitelem národního směru v poezii konce 70. let a překladatelem.

K literární práci Š. vedla hlavně potřeba udržet se na studiích. Poprvé se uvedl v Lumíru 1852 jako překladatel z anglického (J. S. Knowles) a francouzského jazyka; z něho připravil několikrát (1852–59) inscenovanou hru A. Bourgeoise a M. Massona Žebračka. Povídky Zlatý chrobák a Několik slov s mumií v Lumíru 1853 pak znamenaly první představení E. A. Poea v českém prostředí. Knižně Š. debutoval 1865 překladem dobového moralistně didaktického příběhu G. Kennedyové a na pokračování v sešitech též kolektivním tlumočením práce o životě G. J. Caesara od Napoleona III. (za hlavní redakce F. Schulze). Soustavněji se zabýval ještě dramatikou i prózou švédskou (J. J. Wecksell, G. F. Mellin) a také literaturami klasickými, z nichž nedokončil tlumočení Homérovy Iliady. Psal i verše, jež otiskl v píseckých Zlatých klasech; jejich soubor zůstal v rukopise, právě tak jako překlad dramatu A. S. Gribojedova Hoře z rozumu (s titulem Běda moudrým).

ŠIFRY: Fr. Š-k., Š. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Lada (1861–63); Lumír (1852–53; 1852 překl. J. S. Knowles, 1853 překl. E. A. Poe); Otavan (Písek 1863); Poutník od Otavy (Písek 1860, překl. R G. F. Mellin: Helena Wredeová); Světozor (1871, část překl. Homér: Ilias); Zlaté klasy (Písek 1869); – posmrtně: Besedy Času (1903); ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch); Zábavné listy (1889, překl. R É. Berthet: Divý muž). ▮ KNIŽNĚ. *Překlady:* G. Kennedy: Andulka Rossová (1865); Napoleon III.: Julius Caesar 1, 2 (1865–67, s jinými); J. J. Wecksell: Daniel Hjort (1869, prem. 1871); Homér: Ilias (1872, 3 zpěvy). – *Ostatní práce:* Česká frazeologie (1864). ▮ SCÉNICKY. *Překlad:* A. Bourgeois, M. Masson: Žebračka (1852). ▮

LITERATURA: ● ref. překl. A. Bourgeois, M. Masson: M. (F. B. Mikovec), Lumír 1852, s. 1079;

an., Pražské noviny 10. 11. 1852 ●; ● ref. Česká frazeologie: -t-., Kritická příl. k NL 1864, s. 87; an., Lada 1864, s. 15 a 87 ●; an.: ref. překl. Homér, Květy 1872, s. 231; ● nekrology: an., Světozor 1873, s. 44; an., Slovan 1873, s. 33; an., NL 14. a 18. 1. 1873 ●; J. Malý: Za JUDr. Lad. Šebkem, Otavan 11, 1927/28, s. 51; J. Michal: Seznam ředitelů, prefektů a profesorů gymnázia od r. 1778 do r. 1948, sb. Sto sedmdesát let gymnázia v Písku (1948, s. 52); J. Kotalík: Literárně, umělecky a veřejně činní profesoři píseckého gymnázia a reálky, sb. Dvě stě let píseckého gymnázia 1778–1978 (1978, s. 106); M. Arbeit in Neznámí nejznámější američtí autoři, Host 2004, č. 10 (s. 69).

mhs, zp

Augusta **Šebestová**

* 28. 11. 1852 *Kobylí* u Břeclavi
† 30. 10. 1933 *Brno*

Moravská národopisná sběratelka.

Roz. Bezděková. – Pocházela z rodiny konající na venkově osvětovou, hospodářskou a národně uvědomovací práci; měla šest sourozenců. Vychodila dvoutřídní obecnou školu v rodné obci a jednu třídu německé měšťanky v Hustopečích. Po předčasné smrti staršího bratra, poštovního expedienta Františka Věnceslava B. (1879), nastoupila na jeho místo na poště, po otcově smrti (1880) převzala jeho obchod smíšeným zbožím a pokračovala i v jeho osvětové činnosti a v zápisech do kroniky Pamětní kniha obce kobylské (1908 založila knihu novou, kterou vedla do 1924). V Kobylí iniciovala ženský vzdělávací spolek Libuše, jeden z prvních na Moravě, a začala sbírat národopisný materiál, zprvu zejména doklady lidové výtvarné tvořivosti. 1886 se provdala za účetního cukrovaru F. Šebestu a odstěhovala se s ním do Velkých Pavlovic, kde pokračovala ve folkloristickém sběru, zejména v zapisování lidových promluv, které slyšela kolem sebe při práci v domě, na poli i při zábavě. 1895 obeslala Národopisnou výstavu v Praze cennou kolekcí starých krojů a jiných památek, která obsahovala i soubor přísloví, rčení, pořekadel a pranostik původně shromážděných pro kobylskou Pamětní knihu. Po ovdovění 1896 se Š. odstěhovala do Šakvic, kde krátce vychovávala děti své zemřelé sestry, manželky šakvického poslance F. Noska, poté se vrátila do Kobylí a pokračovala ve sběratelské činnosti. 1901 byla jmenována jednatelkou archeologické komise Čes. akademie pro vědy, slovesnost a umění. 1912 se odstěhovala se sestrou Marií, manželkou A. Mrštíka, do Brna. – Osvětovou činnost otce Š., starosty Kobylí F. Bezděka, popisuje J. Herben v románu Do třetího a čtvrtého pokolení.

Sběratelskou činnost Š. a tím i vznik a podobu jejího jediného knižně vydaného díla (*Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky*) ovlivnil J. Herben, kterého zaujal slovesný materiál zaslaný Š. na Národopisnou výstavu; 1896 se pak objevily v Času záznamy lidových mluvních projevů (pod titulem Lidské dokumenty. Z několika jihomoravských vesnic sbírá A. Š. a J. H.) se stručným Herbenovým úvodem, distancujícím se od národopisných sběrů uskutečňovaných bez zřetele k vnitřním stránkám venkovského života a charakterizujícím následující drobné dialektické texty především jako příspěvek „k poznání duše lidské“. Toto psychologizující pojetí folklorního dokumentu působilo jako jednotící princip pozdější knihy, která se stala spolehlivým dokladem o sociální, hospodářské, morální i jazykové situaci moravského venkova na konci 19. století cenným nejen pro etnografii a dialektologii. V sedmnácti kapitolách sledovala Š. život v Kobylí a v několika blízkých obcích v celé jeho rozmanitosti od narození přes dětství, mládí, manželství, práci až do smrti a střídala pasáže o zvycích, obyčejích, pokrmech, stavbách, krojích, polní práci aj. se zápisy přísloví, rčení a zejména dialogů nebo monologů ve východomoravském dialektu, pronášených hlavně ženami. Venkovský lid nebyl tak představován v duchu tradičního národopisu především svou hmotnou kulturou a slovesností, ale prostřednictvím krátkých přímých výpovědí, v nichž se odráží vnější i vnitřní život vesnického společenství včetně jeho opomíjených „temných“ stránek. Montáží úryvků z hovorů a záznamů nejrůznějších zdánlivě dílčích detailů lidového bytu se skládá ucelený obraz překonávající představy o neporušenosti a dokonalosti lidu, který byl etnografickou paralelou soudobé realistické prózy o jihomoravské vesnici (J. Herben, A. a V. Mrštíkové). Po vydání knihy Š. pokračovala ve sběratelské činnosti a po léta z ní uveřejňovala ukázky v Českém lidu. Nevydané dokumenty z rozsáhlé pozůstalosti jsou uloženy ve Státním archivu v Brně.

ŠIFRA: A. Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy Času (1901–02, 1905); Čas (1896); Časopis Vlasteneckého

spolku muzejního v Olomouci; Čes. lid (1901–12, 1927–28, 1930–31); Lid. noviny (1933); Moravská Slovač (Uherské Hradiště); Našinec (Olomouc); sb. Od Horácka k Podyjí (Znojmo 1931); Ženské listy (od 1872). ▮ KNIŽNĚ: Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky (1900; rozšíř. a upr. vyd. 1947, ed. P. Antošová). ▮

LITERATURA: J. Klvaňa: ref. Lidské dokumenty…, ČMM 1900, s. 299 a Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1900, s. 123; ● nekrology: od, LidN 1. 11. 1933; jSK, LidN 3. 11. 1933; B. Vybíral, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1934, s. 52 ●; P. Antošová in Kalendář paní a dívek českých 1942/43, s. 81; B. Havránek, P. Antošová in A. Š.: Lidské dokumenty… (1947); ● ref. Lidské dokumenty… (2. vyd.): L. Čuprová, ČMM 1948, s. 169; J. Bělič, SaS 1949, s. 139 ●; P. Antošová: Rodina Bezděkových v Kobylí, Malovaný kraj 1948, s. 72, 84; E. Bezděková: O těch Bezděcích, Kobylí dědiny 1987, s. 16; L. Mokrošová in Můj kraj (Hustopeče) 1994, s. 10; M. Ondrášková: A. Š., Malovaný kraj 2000, č. 2; J. Pajer in A. Š.: Lidské dokumenty… (2001, ed. M. Huvar).

sb

Prokop **Šedivý**

* 4. 7. 1764 *Praha*
† před 1810

Dramatik, tvůrce pražské lokální hry, překladatel divadelních her; herec, spoluzakladatel Vlastenského divadla v Boudě. Autor první původní novočeské prózy a volných překladů soudobé německé beletrie.

Pokřtěn Prokop František. – Narodil se na Starém Městě; otec, pražský měšťan, byl majitelem pivovaru (znalost sladovnického prostředí využil Š. ve své dramatické tvorbě). Š. navštěvoval piaristické gymnázium na Novém Městě (1777–82) a absolvoval tzv. filozofii. Pravděpodobně pak získal úřednické místo, ale brzy je opustil pro divadlo. Stal se spoluzakladatelem Vlastenského divadla v Boudě, jeho dramatikem a ochotnickým hercem; snad též spolupracoval s M. V. Krameriem ve Vlastenských novinách. Patrně dobré finanční zázemí z domova mu umožňovalo řadu vlastních prací vydat tiskem. Na jaře 1802 opustil Prahu a živil se předváděním obrázků optickým přístrojem (žádost ke guberniu o povolení produkcí podal 1801). – Místo ani datum jeho smrti nejsou známy.

Š. psal a z němčiny překládal a upravoval divadelní hry, zejména v letech 1793–98, kdy patřil vedle V. Tháma k nejplodnějším autorům Vlastenského divadla. Kromě rytířských her a kasperliád, jež patřily k běžnému dobovému repertoáru, se Š. stal tvůrcem nového dramatického žánru: pražské lokální hry s hudbou a zpěvy. První z nich, *Pražští sládci aneb Kubíček dostane za vyučenou,* vynikající dokonalou znalostí pivovarského prostředí včetně jeho slangu, přinesla na české jeviště poprvé obraz drobného pražského měšťanstva; její působivost byla založena na vtipném až burleskním dialogu, v některých partiích veršovaném. Další hra *Masné krámy aneb Sázení do loterie* zpracovávala ve své době časté téma sázení sledem pouličních výstupů se zpěvy, jejichž protagonisty jsou řemeslníci, obchodníci a jejich sluhové; souvislá linie dramatického děje je přitom silně potlačena. Loterie jako ústřední motiv hry je postavám především pramenem kolektivní zábavy, zdrojem uvolnění a osvobození od každodennosti. Osvícenské stanovisko Š. se odráží v satirických invektivách proti pověrám, zaostalosti, lidské hlouposti a různým zlozvykům. K lokálním hrám bývá počítána také nedochovaná hra *Vypráskaní mlynáři aneb Milovník v pytli* (jinak Pražští mlynáři). Originalita české podoby lokální hry vzhledem k jejímu vzoru, vídeňské lokální frašce (K. F. Hensler, E. Schikaneder aj.), spočívala v autorově vědomém úsilí o zachycení pražské hovorové češtiny a koloritu konkrétního prostředí a zvláště v jejím osobitě optimistickém tónu. Z četných Š. překladů a úprav pro divadlo je nejvýznamnější první česká verze Shakespearova Krále Leara, pořízená 1792 patrně prostřednictvím některé z německých úprav. České divadelnictví ovlivnil Š. brožurou Krátké pojednání o užitku, kterýž ustavičně stojící a dobře spořádané divadlo způsobiti může; dlouho byla považována za jeho původní práci, je však poměrně věrným tlumočením Schillerovy přednášky Was kann eine gute stehende Schaubühne eigentlich wirken z 1784 (později přepracována v proslulou stať Die Schaubühne als eine moralische Anstalt betrachtet). Překladem umožnil Š. rodícímu se českému divadelnictví opřít se o dobovou evropskou divadelní teorii a potvrdit pojetí divadla jako umění schopného optimálně působit na mravy a jednání lidu. Díky Š. zásahu do Schillerova textu byl zde také poprvé vysloven požadavek stálého („ustavičného") českého divadla. – Š. prozaické práce patřily k prvním

obrozenským pokusům o českou zábavnou beletrii, jak je prosazovala zejména soustavná vydavatelská péče M. V. Krameria. Rytířská povídka *České Amazonky aneb Děvčí boj v Čechách pod správou rekyně Vlasty* (s podtitulem „podlé Hájkovy kroniky") z 1792, která je prvním novočeským beletristickým dílem, obsahovala anonymní předmluvu (za autora bývá pokládán Kramerius, ale spoluúčast Š. je možná) formulující požadavek hodnotnější četby pro lid. Nová tvorba by měla nahradit rozšířené knížky lidového čtení a řídit se vzorem soudobé německé beletrie; předmluva zároveň zdůrazňuje schopnost českého jazyka realizovat literárně náročnější díla a význam překladů pro jeho zdokonalování. Š. činnost v oblasti prózy vycházela zcela z tohoto programu. Opírala se o předlohy, které si Š. vybíral především z tehdy oblíbených německých rytířských románů a povídek Ch. H. Spiesse (např. Biographien der Selbstmörder, 1785) a volně překládal a upravoval. Změny českého zpracování spočívají v krácení některých míst a naopak rozšiřování jiných v duchu osvícenských idejí, někdy i v kompilaci partií z různých děl do jednoho celku. Podstatným rysem úprav byla zejména snaha spojovat vyprávěný příběh s českým prostředím, např. počešťováním vlastních jmen nebo lokalizací děje (adaptace povídky Mnislav a Světivina se např. vydává za skutečný příběh obyvatelů hradu Okoře, který pod jeho zříceninami vypráví místní sedlák). – Š. přispěl také (anonymně) do prvního svazku Puchmajerova almanachu Sebrání básní a zpěvů volným překladem Bürgerovy romance Der wilde Jäger (Ukrutný myslivec). Sporný je překlad Goethova dramatu Klavigo, připisovaný též V. Thámovi (M. Laiske: Pražská dramaturgie).

PŘÍSPĚVKY *in:* alm. Sebrání básní a zpěvů (1795); – posmrtně: sb. Lit. archiv 1 (1966, překl. W. Shakespeare: Král Lír, ed. R. Havel a M. Heřman). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* České Amazonky aneb Děvčí boj v Čechách pod správou rekyně Vlasty (P 1792); Masné krámy aneb Sázení do loterie (D 1796, i prem.); Živé hodiny (D 1796, prem. 1795); Pražští sládci aneb Kubíček dostane za vyučenou (D 1819 posmrtně, prem. 1795). – *Překlady a úpravy:* an.: Maran a Onyra (1791, znovu 1808; upr. vyd. 1940, ed. V. Schwarz); an. (F. Schiller): Krátké pojednání o užitku, kterýž ustavičně stojící a dobře spořádané divadlo způsobiti může (1793; nové vyd. 1955, ed. P. Eisner); an. (Ch. H. Spiess): Mnislav a Světivina aneb Příběhové prvních obyvatelů okořského zámku (1794) + Zazděná slečna aneb Podivné příhody Marie z Hohenturu (1794) + Krásná Olivie aneb Strašidlo u Bílé věže (1798) + Giovani Liobetti, vražedlník přeukrutný (1798); (divad. hry:) Noční můra aneb Zamilovaná strašidla (1796); K. F. Hensler: Lesní duch aneb Uhlíři v dubovém údolí (1799); F. W. Ziegler: Hrabě a rytíř Milislav aneb Tepličtí kováři (1800, prem. 1793 s tit. Rytíř Milislav aneb Děvče z kovárny, též Hrabě a rytíř); Ch. A. Vulpius: Tankred, vévoda apulský aneb Láska a přátelstvo (1800, prem. 1793); A. Stöckel: Krátká kázaní na všecky neděle a svátky celého roku 1, 2 (1804). – *Ostatní práce:* Skladatel českých psaní, totiž rozličnílistové všelikým případnostem lidským (b. d., an.). ■ SCÉNICKY. *Hry:* Kabala neb Štěstí v loterii (divad. sezona 1786/87); Lotrovská peleš (1786/87); Zuzana aneb Vysvobození krále Václava z vězení (1792); Bruncvík aneb Všem hlava dolů (1793); Rytíř Radomil (1796); Kašpárek, krotitel zlých žen (1796); Kašpar, bohatý nápadník (1796); Kašpárek, šťastný kramář (1797); Vypráskaní mlynáři aneb Milovník v pytli (1798); Hrabě Rožmberk (1798, i s tit. Hrabě Procenberg). – *Překlady a úpravy:* an.: Poklad (divad. sezona 1786/87); an.: Příchoz Němců z Ameriky (1786/87); J. Ch. Bock: Přijdeš mi tak, přijdu ti tak (1786/87); J. J. Ch. von Reck: Olivie Amenuti a hrabě Manert (1790/91); F. J. von Soden: Ignác de Castro (1791); W. Shakespeare: Král Lír (1792); K. F. Hensler: Třidsetiletý abecedář (1792) + Dědek aneb Padesátiletá svatba (1793) + Statečná dívka měšťanská (1796); an.: Lov aneb Štěstí poddaných (1793); J. W. Goethe: Clavigo (1795, dub., jako překladatel uváděn též V. Thám); A. Kotzebue: Tlachavý Kašpárek (1796); Molière: Don Juan aneb Kamenná hostina (1797); Ch. A. Vulpius: Sitah Mani aneb Karel XII. u Bendru (1798); Freidel: Kristofek a Markytka (1799); F. W. Ziegler: Milovník a sok v jedné osobě (mezi 1785–1806). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: an. (J. J. Tandler): Dokonalý zemský advokát v právních rozepřích (1804). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 15 902 – 15 909. ■ LITERATURA: F. Schulz: Česká balada a romance, Osvěta 1877, s. 55; B. V. Spiess: P. Š. a jeho povídky, Světozor 1877, s. 369; F. X. Prusík: Bratři Thámové a soudruzi jejich, Světozor 1886, s. 724; F. A. Šubert: Dramaturg P. Š., Osvěta 1899, s. 43 (i sep.) + Počátky české dramaturgie na rozhraní věku 18. a 19., Obzor lit. a umělecký 1899, s. 108; J. Máchal: P. Š., Obzor lit. a umělecký 1900, s. 113; F. Spina: Zu P. Š.-s Büchlein über das Theater, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1907, s. 105; A. Jensen in Der Lenorenstoff in der westslavischen Kunstdichtung, Čechische Revue 1907, s. 580; J. L. Seifert: Příspěvky k dějinám literatury české 1. Š. knížka o divadle, LF 1912, s. 232; A. Lisický: O prvních českých zpracováních dramat Shakespearových, Osvěta 1916, s. 486; A. Fencl: První překlady ze Shakespeara, ČMF 24, 1937/38, s. 161; V. Schwarz in P. Š.: Maran a Onyra (1940); J. Petrtyl: Skladatel českých psaní, LidN 18. 11. 1940; J. Sajíc:

P. Š., sb. České umění dramatické 1 (1941); R. Havel, M. Heřman, M. Otruba: Shakespearův Král Lear v překladech z doby národního obrození, sb. Lit. archiv 1, 1966, s. 7; R. Grebeníčková: Prokop Šedivý's „Die Fleischbank": ein nationales tschechisches Lustspiel, sb. Das Ende des Stegreifspiels – Die Geburt des Nationaltheaters (Mnichov 1983, s. 176); L. Marek in Ch. H. Spiess: Krásná Olivie (1997); R. Adam in Dvě kapitoly z dějin vyprávěcí perspektivy v české literatuře, ČLit 2004, s. 172.

lk

Alois **Šefl**

* 29. 11. 1874 *Nýřany*
† 16. 6. 1938 *Svatá Dobrotivá* u Hořovic

Autor próz z hornického prostředí, příležitostný básník, překladatel, publicista a spoluvydavatel Hornických listů.

Vl. jm. Alois Schöffel. Nesprávně bývají uváděna data narození 4. či 19. 11. a také 1876 a data úmrtí 17. a 18. 6. – Pocházel z rodiny horníka zaměstnaného v nýřanských kamenouhelných dolech. Po ukončení povinné školní docházky (1888) pracoval nejdříve krátce na dráze, pak v hlubinných dolech v Nýřanech na Plzeňsku, krátce v kaolinových závodech v Línech u Stříbra, pak opět v Nýřanech. 1890 odešel za jistějším výdělkem na sever Čech do Oseku u Duchcova (1894 zde na dole Pokrok přežil závaL, při němž byl těžce popálen). Pro své volnomyšlenkářství, protimonarchistické postoje a především pro porušování zákazu shromažďování a organizování radikálních skupin dělníků (mj. práce s V. Draxlem v Oseku ve spolku Osvěta, šířícím anarchistické myšlenky) byl koncem 90. let propuštěn z práce a nucen odejít hledat obživu za hranice: od 1898 pracoval čtyři roky v dolech v Sasku, pak, vždy znovu perzekvován pro své smýšlení, v Porýní, Holandsku, Belgii, Francii a Anglii (přeplavil se tam jako topič na lodi). Za pobytu v západní Evropě nabyl jazykových znalostí (němčina, francouzština, angličtina, holandština) a profesních zkušeností. Do Čech se vrátil ve 2. polovině prvního desetiletí. Usadil se v Lomu a pracoval v dolech v okolí Mostu. Politického života se účastnil v anarchisticko-socialistickém hnutí a v odborových organizacích (1907 se stal oblastním důvěrníkem federace odborů, důvěrníkem Hornické federace, 1909 spoluzaložil Zemskou jednotu horníků atp.). Podílel se na vydávání duchcovských Hornických listů (kromě válečné přestávky 1906–38), tiskového orgánu hornických odborů, kam též hojně přispíval, od března 1912 oficiálně řídil administraci listu. Hned po vypuknutí 1. světové války byl povolán do armády, ale jako politicky nespolehlivý byl (1916) nasazen na práci v rudných dolech v Cínovci-Zinnwaldu (až do 1918). Po válce se vrátil k novinářské práci: od 1919 byl znovu administrátorem a též redaktorem obnovených Hornických listů (zastaveny v dubnu 1915), jež zřejmě redigoval i v době uváděného odp. redaktora V. Draxla. Hornický časopis ovlivněný anarchistickými ideály, blízký Volné myšlence, později především odborový list zaměřený zejména na osvětu a politické probuzení dělníků přinášel také poučení o domácí i cizí literatuře a v nezanedbatelné míře i beletrii původní (mj. Š. zde publikoval takřka všechny své práce); na místě fejetonu se objevovala i dramata, náznak filmového scénáře i další netradiční žánry a literatura přeložená (mj. G. de Maupassant, S. Oerter, L. N. Tolstoj v Š. překladech). Š. v Hornických listech obhospodařoval všechny rubriky a kryt mnohými šiframi, pseudonymy i anonymitou publikoval kromě beletrie úvodníky, studie a články o kultuře, školství či státním zřízení, o svých zkušenostech ze západní Evropy, o historických osobnostech i běžné zprávy a agitační výzvy. Beletrizoval také pamětnické i vlastní vzpomínky na hornické dřívějšky a zpracovával do literární podoby materiály horníků, účastníků katastrof, hornických protestů či jiných událostí (např. pod pseud. J. S. L'Emigré 1930 publikované paměti česko-sl. legionáře za světové války V říši Moulaye Joussefa, sultána marockého). Styky s anarchokomunisty na počátku století (např. s S. K. Neumannem) ani sblížení spřízněných dřívějších radikálních anarchistů (V. Draxl, B. Vrbenský aj.) s národními socialisty a pozdější působení komunistické ideologie nesvedly Š. k politické jednostrannosti. Zůstal stoupencem anarchosyndikalismu a pracovníkem oddaným zlepšování pracovních i životních podmínek horníků. Do důchodu odešel 1936 a vrátil se do Nýřan; záměr přestěhovat se s manželkou na odpočinek do Svaté Dobrotivé zmařila smrt. Pohřben byl v Nýřanech, 1988 byly jeho ostatky přeneseny do Duchcova.

Veškerá Š. literární tvorba je spjata s hornickým prostředím (zejména se severočeskou

hnědouhelnou oblastí). Š. se soustřeďuje na zobrazení běžného života hornických rodin (pracovní směny, důlní neštěstí, dělnické nepokoje i privátní každodennost), zdůrazňuje jeho tragické rysy a dehumanizující vlivy sociálních podmínek. Jeho prózy vyznačuje jednak realistická kresba prostředí, nesentimentální a neideologický přístup k látce, nekomplikovaná volná stavba, prostý, ale výrazově přesný sloh a osobitě nepatetická tragika, jednak fabulační a motivické stereotypy. Š. nezastíral literární vlivy (zejména Germinalu É. Zoly), formálně navazoval na žánr obrázků ze života. Část Š. povídek a črt vyšla v souborech *Tisícovka a jiné črty z hornického života* a *Z kraje černých démantů,* v nichž se prolíná kritické líčení postavení horníků s realistickými obrazy sousedských a rodinných událostí. Znalost prostředí a osobní zážitek neutěšeného hornického života dodávají dramatickým příběhům věrohodnost; také proto, že ani při důrazu na opakující se výjevy sociální nespravedlnosti a při převažujícím tragickém tónu nejsou pomíjeny běžné radosti či vtipné příhody charakteristické i jadrnou řečí a bodrými typy. V Š. románech se více prosadila osvětářská snaha v podobě poněkud neorganicky zařazených rozvleklých rozprav o uspořádání světa a o sociálních poměrech či neústrojně vzletných promluv o lepší budoucnosti lidstva. Š. povýtce povídkářské nadání se přitom naopak projevilo zejména v konstrukci románů: kompozice je buď paralelní, bez výrazněji propracované spojitosti (kromě shodné sociální příslušnosti postav), nebo se příběhy a historky odvíjejí zcela samostatně a uzavřeně a jsou celé jen volně přiřazovány k hlavní dějové linii nebo dokonce k postavě, jejíž příběh je podřízen stavbě. Střídání vypravěčích a komentujících, resp. agitujících pasáží dodává Š. dílům charakter beletrizované historie hornického syndikalismu. Š. prvotina *Za lepší budoucnost* líčí v přehledné zkratce drsný život hornických rodin, jejich zápas o existenci plný beznaděje a bídy udržovaný bezmála naivní představou lepších časů. Román *Vyvrženci* zachycuje živoření tzv. opramáků v severních Čechách na sklonku 19. století. Ve dvoudílném (částečně autobiografickém) románu *Vzpoura* se Š. vrátil k událostem ze svého mládí koncem 80. let 19. století v Nýřanech (především potlačení stávky) a spolu s vyprávěním o tristních osudech horníků doložených výčty faktů podal v Dodatku i souhrnnou regionální historii dělnického hnutí ve 2. polovině 19. století. Román *Exulanti* zachytil v řetězu výjevů odchod hornických rodin do emigrace v témže období, jejich život v cizině, neměnný v dřině a nouzi a složitější o nejistotu v neznámém prostředí. Š. epicky nejsevřenější román *Prohrál život* (s podtitulem Historie degenerované rodiny) líčí tragiku zmarněného života otce rodiny sledujícího mravní úpadek své ženy i dcer, schopného sice změnit svou osobní situaci, ne však společenskou determinaci (a smrt). Novinářskou zkušenost, tvárnou invenci i osobní účast Š. projevil v neobvykle uspořádané knize *Uhlí a smrt.* Zařazením svých básní a dramatických povídek se silným dokumentárním akcentem, ale i historiografických textů zaznamenávajících rozvoj průmyslu a s ním spojené pronikání sociálně orientovaných myšlenkových proudů v Čechách, údajů o hospodářské krizi, nezaměstnanosti i důlních katastrofách (především na dole Nelson 1934) vytvořil působivý vícevrstvý obraz hornického života nemalé dokumentární ceny, oscilující na rozhraní beletrie, literatury faktu a věcného textu.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Aramis, Loisa, Loiza; A., Ar., Ar.--, Aram., Ars., A. Š., Aš., ---is., L., --l., …l, Š., Š---, Š…, Š. A.; (dub.:) J. Chápeš, Lapier, Lapiér. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Hornické listy (Duchcov 1907–14, 1919–38, i příl. Besídka Hornických listů od 1910 a Mládí od 1920); Socialista (1924). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Za lepší budoucnost (R 1922); Vyvrženci (R 1924); Tisícovka a jiné črty z hornického života (PP 1925); Vzpoura (R 1927); Prohrál život (R 1929); Exulanti (R 1932); Z kraje černých démantů (PP 1935); Uhlí a smrt (PP, BB 1936). – *Překlady:* G. Hervé: Za osvobození proletariátu (1909); G. Yvetot: Abeceda syndikalismu (b. d., 1909); É. Armand: Co jest anarchista? (1910); P. Ramus: Všeobecná stávka a přímá akce v třídním boji proletariátu (b. d., 1910, pseud. Aramis); M. Devaldés: Potrava pro děla (1911, s V. Draxlem). – *Ostatní práce:* Protokol ze sjezdu 15.–16. 8. 1908 (1908, s V. Draxlem). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Hornické listy (1912, č. 41–44, 1926 od č. 30 – 1935 do č. 26, 1935 od č. 32 – 1936 do č. 13). ▮

LITERATURA: J. F. Urban in Hornický večer (1924); Weinfurter (Č. Weinfurter): Lojza Š. odchází na odpočinek, Hornické listy 1936, č. 13; A. Š. (Šefl): Našim jednotářům, tamtéž, č. 14; ● nekrology: an., Hornické listy 1938, č. 25; Rupert, tamtéž ●; D. Kozel in Náš revír (1954); I. Bart in Dny života (1966); P. Koukal: Bard kraje černých démantů, Směr 17. 7. 1968 → Trubači revolt (1984); A. Barnet: Dělnický autor, Pravda 19. 8. 1978; P. Koukal in Sborník

Nelson 1934 (1979); an.: Hornický spisovatel, Revue Teplice 1984, č. 11; P. Koukal: Bard kraje černých démantů, Průboj 17. 6. 1988 + Odkaz spisovatele A. Š., Směr 29. 6. 1988.

jip

Karel **Šelepa**

* 31. 1. 1885 *Příbraz* u Jindřichova Hradce
† 5. 5. 1969 *Praha*

Básník blízký novoromantické stylizaci, v pozdějších sbírkách tíhnoucí k výrazovému oproštění v intimní a krajinářské lyrice.

V mládí se podepisoval i Karel Maria Šelepa. – Studoval na gymnáziu v Jindřichově Hradci (mat. 1903), pak se stal účetním úředníkem Zemského výboru v Praze (po 1918 Zemského úřadu), kde působil až do předčasného penzionování za nacistické okupace a dosáhl funkce účetního ředitele. 1907 se oženil, 1957 po padesátiletém manželství ovdověl. Š. od mládí rád cestoval: již jako středoškolák do Vídně (1900) a Horních Rakous (1901), podnikal též dlouhé výlety na kole, které si koupil za stipendium (1902 Rakousko a Mnichov, 1903 Vídeň, Lublaň, Jaderské moře). Cestování mu zůstalo koníčkem po celý život: mj. navštívil několikrát Solnou komoru a Tyroly, dále Bohinjské jezero a Bled, Jugoslávii, Bavorsko, Benátky, Itálii a Sicílii, Paříž a severní Francii, ale i Slovensko a ve 30. letech zevrubně procestoval Čechy a Moravu. Cesty byly Š. často podnětem celých sbírek (*Italské jaro, Modrý stan, A to je ta krásná země*) i mnoha jednotlivých básní. Výrazným zájmem při cestování v cizině i ve vlasti, který se odrazil v jeho díle, byly památky výtvarného umění; vedl ho i k práci v Klubu za starou Prahu (sedm let byl jeho jednatelem).

První básnické pokusy uveřejnil Š. jako patnáctiletý v psaném studentském časopise jindřichohradeckého gymnázia, 1903–04 debutoval verši v Novém životě K. Dostála-Lutinova. Knižní prvotina *Večery duše* vycházela z ohlasů francouzského i českého symbolismu (O. Březina), parafrázujíc ho v řadě už běžných motivů a představ; strukturou verše navazovala na školu J. Vrchlického. Š. tvorbu charakterizovala od počátku snaha o vybroušenost stylu a jeho jednotu, odrážející se též v preferenci artistních básnických forem (zejména sonetu). V následující sbírce *Pozdní vinobraní* se toto v podstatě parnasistní zaměření projevilo i ve volbě témat silně prostředkovaných četbou a výtvarným uměním a obracejících se k idealizovaným krásám dávných věků (především antika, Orient, renesance) a v zálibě v dekorativní starožitnické stafáži básnického obrazu, která Š. sbližovala s novoromantismem druhého období Moderní revue. Na evokaci atmosféry zašlých dob je cele založena básnická skladba *Praha,* apoteóza města jako přeludu z minulosti, nesená patetickým okouzlením pražským barokem. V Š. poválečných sbírkách docházelo k odklonu od estetizující stylizace, k oprošťování výrazu a k pokusům o jeho osvěžení (do jisté míry souznících s tendencemi soudobé české poezie) jak vitalistickým okouzlením smysly, tak tóny sociálního soucítění s lidmi vyloučenými ze životního štěstí (*Věčný život*), později i asociační technikou básnického obrazu. Ve 30. letech chtěl Š. ověřit i možnosti tematicky scelené poezie sbírkou *Dům bez naděje,* inspirovanou autentickým poznáním nemocničního prostředí i příkladem Wildeovy Balady ze žaláře v Readingu. Doménou jeho tvorby byla však přírodní lyrika, a to v podobě náladového básnického krajinářství z ciziny a domova (zvláště z jižních Čech) ve sbírce *Modrý stan* nebo lyrického průvodce po českých krajích a městech ve sbírce *A to je ta krásná země* z 1939, v níž se citový vztah k domovu spojil s připomenutím povinností k ohrožené vlasti.

PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1922–26); Kulturní zpravodaj (1927); Lid. noviny (1940); Lumír (1925, 1932–34); Moderní revue (1905–22); Novina (1909–12); Nový život (1903–04); Panoráma; Pokroková revue (1909–14; 1909 studie Dílo Karla Hlaváčka, 1910 překl. básní O. Wilda, i lit. ref.); Rozhledy (1932–33); Samostatnost (1910, lit. ref.); Topičův sborník (1916, 1920–25); Týden světem; Venkov (1940, příl. Neděle Venkova); Zvon (1911, 1927, 1930–31); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Večery duše (BB 1905); Pozdní vinobraní (BB 1916); Závoj (BB v próze, 1917); Praha (BB 1919); Věčný život (BB 1923); Italské jaro (BB 1928); Modrý stan (BB 1932); Měsíce (BB 1932, bibliof.; upr. vyd. 1934); Vějíř a pochodeň (BB 1934); Dům bez naděje (BB 1937); A to je ta krásná země (BB 1939); Cesta k domovu (BB 1943); Jen přátelství (BB 1944); Lidice, Osvětim, Dachov (BB 1945); Králův most (B 1948). ■

LITERATURA: O. F. (Fischer): ref. Večery duše, Naše doba 13, 1905/06, s. 789; ● ref. Pozdní vinobraní:

J. B. (Borecký), Topičův sborník 3, 1915/16, s. 522; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 16, 1915/16, s. 530; A. N. (Novák), Lumír 1916, s. 477; K. Fiala, MR 1916, sv. 30, s. 192 ●; ● ref. Závoj: -r- (J. Borecký), Topičův sborník 4, 1916/17, s. 378; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 17, 1916/17, s. 603; W., Venkov 17. 4. 1917; A. N. (Novák), Lumír 1917, s. 427; K. Fiala, MR 1917, sv. 31, s. 241 ●; ● ref. Praha: J. Knap, Cesta 2, 1919/20, s. 970; J. Krecar, MR 1920, sv. 35, s. 356 ●; ● ref. Věčný život: J. Knap, Cesta 6, 1923/24, s. 742; J. Krecar, MR 1923/24, sv. 39, s. 98; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 24, 1923/24, s. 474; -a (J. Hora), RP 4. 1. 1924; A. N. (Novák), Lumír 1924, s. 46 ●; ● ref. Italské jaro: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 28, 1927/28, s. 517; -a (J. Hora), LitN 1928, č. 12; G. (F. Götz), NO 8. 7. 1928; AMP. (A. M. Píša), PL 9. 9. 1928 ●; ● ref. Modrý stan: V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 58, 1931/32, s. 453; F. K., RA 7, 1931/32, s. 224; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 32, 1931/32, s. 405; jh. (J. Hora), LitN 1932, č. 8; an. (V. Renč), Rozhledy 1932, s. 68; J. Čarek, Venkov 23. 3. 1932; AMP. (A. M. Píša), PL 15. 5. 1932; A. N. (Novák), LidN 13. 7. 1932 ●; B. Slavík: ref. Měsíce, Lumír 61, 1934/35, s. 339; ● k padesátinám: -btk- (V. Brtník), Zvon 35, 1934/35, s. 296; -vh- (V. Hánek), Venkov 30. 1. 1935 ●; ● ref. Dům bez naděje: bdnř. (K. Bednář), Rozhledy 1937, s. 273; vbk (V. Běhounek), PL 4. 2. 1938; sl. (J. Strnadel), Ranní noviny 17. 3. 1938 ●; ● ref. A to je ta krásná země: B. Slavík, LidN 16. 10. 1939; K. P. (Polák), Nár. práce 3. 11. 1939; jšr. (J. Šnobr), Čes. osvěta 36, 1939/40, s. 95; J. V. K., Venkov 9. 3. 1940 ●; kp. (K. Polák): ref. Cesta k domovu, Nár. práce 8. 1. 1944; ● ref. Jen přátelství: V. T. (Tichý), Nár. práce 20. 6. 1944; vh. (V. Hánek), Venkov 24. 6. 1944; VK (V. Kolář), LidN 26. 6. 1944 ●; ● ref. Lidice, Osvětim, Dachov: L., Svob. noviny 2. 2. 1946; vk, LD 17. 2. 1946; AMP (A. M. Píša), Práce 14. 6. 1946 ●; J. Šnobr: nekrolog, LD 21. 5. 1969; T. Vlček in Praha 1900 (1986, s. 132); zm. (Z. Mráz): K. Š., Jihočes. pravda 5. 11. 1991; an.: K. Š. (cyklus Zapomenutí), LitN 1998, č. 48.

ll

Alois Vojtěch **Šembera**

* 21. 3. 1807 *Vysoké Mýto*
† 23. 3. 1882 *Vídeň* (Rakousko)

Filolog, slavista, národopisec a historik zaměřený zejména na nejstarší české kulturní dějiny; překladatel, autor českého právnického názvosloví, publicista, autor veršovaných hádanek, bajek a epigramů, vydavatel soudobé české beletrie i odborných děl, organizátor českého společenského a kulturního života na Moravě a ve Vídni.

Psán i A. W. Schembera. – Nejmladší ze tří synů vysokomýtského měšťana a drobného řemeslníka. Bratr Josef (1794–1868) proslul jako grafik, bratr Jan (1784–1857), poslední bakalář Písem svatých na pražské univerzitě, byl autorem příležitostných českých básní. Po ukončení normální školy ve Vysokém Mýtě byl Š. poslán 1818 do Moravské Třebové, aby se naučil němčině. Od 1819 studoval na litomyšlském gymnáziu, kde se (ovlivněn učiteli B. Buzkem a G. Presidentem) začal intenzivně zajímat o českou historii a literaturu. V Litomyšli navázal celoživotní přátelství s F. A. Braunerem a F. M. Klácelem a 1824 zahájil studia tzv. filozofie, která dokončil 1826 v Praze, kde od 1827 studoval práva. Poslouchal mj. přednášky J. Nejedlého a navázal přátelské styky s N. Vaňkem, V. Hankou a F. Palackým, později se sblížil s kruhem mladých spisovatelů (F. L. Čelakovský, J. Franta Šumavský, J. J. Jungmann, J. J. Langer, J. S. Tomíček a K. A. Vinařický), s nimiž založil časopis Čechoslav. O prázdninách organizoval ve Vysokém Mýtě divadelní představení a další osvětovou činnost (1839 mj. inicioval vznik veřejné knihovny). Po absolutoriu 1830 nastoupil soudní praxi u civilního soudu v Brně, kde se po vykonání příslušných zkoušek stal o tři roky později magistrátním úředníkem. V této funkci se zasloužil o zavedení českých označení ulic a veřejných budov. Spolu s F. M. Klácelem a novými přáteli (L. z Dietrichů, F. C. Kampelík, F. B. Štěpnička, F. Turinský, F. Zach a V. P. Žák) pokračoval v Brně ve vlastenecky orientované osvětové práci (pomáhal uvádět nedělní česká představení v brněnském divadle, redigoval kalendáře, prostřednictvím soukromého nadačního fondu Matička moravská vydával a distribuoval české knihy sepsané na Moravě, na Matičku navázala 1848 Jednota moravská, kterou Š. spoluzaložil). 1831 se v konkursu neúspěšně ucházel o nově zřízené místo profesora české řeči a literatury na stavovské akademii v Olomouci. Profesorského místa dosáhl až v prosinci 1839, 1840 se oženil. Také v Olomouci vyvíjel horlivou kulturní aktivitu (organizoval česká divadelní představení a činnost studentského pěveckého kroužku, nadále sbíral finanční prostředky na vydávání spisů moravských spisovatelů, podal návrh na vydávání časopisu Svatopluk, které se však neuskutečnilo). Jako pedagog byl velmi oblíben. O prázdninách konal cesty po Čechách, Moravě, Slezsku a Rakousích (1842), při nichž shromažďoval historický, filologický a etnografický materiál pro

své práce. Na podzim 1847 se po přesídlení stavovské akademie vrátil do Brna, kde byl jmenován navíc správcem moravského zemského archivu. 1848 byl členem zemské školní rady, pořizoval překlady ministerských výnosů pro zemské prezidium a působil jako úřední translátor moravského sněmu. Zúčastnil se Slovanského sjezdu, na vládní podnět vypracoval nerealizovaný návrh na vydávání českého periodika pro Moravu; redigoval provládní Moravské noviny, v nichž odpovídal za úřední zpravodajství. S J. Ohéralem založil Moravskou jednotu, přeměněnou později ve Spolek čtenářský, a podílel se na vydávání časopisu Týdeník, 1849 byl spoluzakladatelem Nár. jednoty sv. Cyrila a Methuda. Inicioval centrální překládání říšských zákonů do národních jazyků, na podnět ministerstva přesídlil do Vídně, kde byl jako guberniální translátor jmenován redaktorem české mutace říšského zákoníku. Od srpna do listopadu 1849 se za českou stranu (s A. Beckem, K. J. Erbenem a A. Rybičkou) účastnil prací komise pro slovanské právnické a politické názvosloví. V říjnu 1849 byl jmenován v pořadí třetím profesorem české řeči a literatury na vídeňské univerzitě (jeho přednášky navštěvovali mj. J. Feifalik, T. Masaryk, A. Pražák). I ve Vídni se Š. zpočátku podílel na organizování slovanského a českého kulturního života (s V. Furchem a J. Kollárem), stýkal se s E. Albertem, L. Anzengruberem, H. Richterem, F. L. Riegrem, F. B. Trojanem. K činnému vlastenectví vedl i syna, spisovatele Vratislava (V. K.) Š., jenž se posléze s českými kulturními snahami rozešel, a dceru Zdenku Š. (1841–1912), která mj. později pečovala o jeho a bratrovu pozůstalost (darovala ji Vysokému Mýtu). 1862 byl Š. zvolen poslancem říšské rady za okresy vysokomýtský, skutečský a hlinecký. Jako odborník v oblasti historického místopisu a slovanských starožitností získal mnohá ocenění (např. rakouský řád Zelené koruny třetí třídy, ruský řád sv. Anny druhé třídy s korunou), byl členem četných vědeckých společností (dopisující člen ruské akademie a geografické společnosti v Petrohradě a královské akademie v Krakově, člen vídeňské geografické komise a komise pro zachování historických a uměleckých památek, dopisující člen KČSN a činný člen Nár. muzea) a vídeňských krajanských spolků (mj. čestný člen Akademického spolku ve Vídni). Za zásluhy o zákonodárství mu byla 1873 císařem propůjčena hodnost vládního rady. Š. prestižní postavení v české společnosti se prudce zhoršilo krátce po okázalých oslavách jeho 70. narozenin, když odmítl pravost RZ, RK a dalších domnělých staročeských památek, což vedlo k rozsáhlé kampani proti jeho osobě, jejíž součástí se staly i osobní útoky proti jeho synovi pro domnělou zradu národních zájmů a odrodilství (V. Brandl a zvláště J. Jireček). S obviněními se Š. těžko vyrovnával a zatrpkl. Zemřel na tyfus a zápal plic; pohřben byl ve Vysokém Mýtě.

Do literatury Š. vstoupil v době svých gymnaziálních studií jako autor kratších příležitostných básní, sonetů a překladatel římských klasiků (L. J. Florus, dnes nezvěstný rukopis Vergiliových eklog). Od 1829 otiskoval v ČČM a Čechoslavu časoměrné epigramy ovlivněné Kollárovou Slávy dcerou, z nichž některé byly později vydány knižně (*Prvotiny spisovatelské…*), a dále stručné naučné články a zprávy, divadelní referáty a krátké historické anekdoty. K publicistice se soustředěněji vrátil na počátku svého vídeňského působení (referoval o vídeňském kulturním životě), v časopisu pro mládež Škola a život otiskoval didakticky zaměřené epigramy a sentence. Postupně se zcela přiklonil k odborné práci historické, filologické a etnografické. Významnými okruhy Š. historického zájmu se staly moravské dějiny (zvláště raného středověku), místopis (monografie o Boskovicích, Vysokém Mýtě a Olomouci, v níž podrobil kritice tzv. Bočkova falza), statistika a demografie (*Obyvatelstvo české a německé na Moravě*). Dodnes je velmi ceněna *Mapa země moravské*, obsahující na deset tisíc pomístních jmen čerpaných z historických pramenů a korigovaných Š. či jeho informátory přímo v terénu; Popsání Moravy a Slezska s demografickými, filologickými a historickými údaji jako zamýšlená příloha Mapy… zůstalo v rukopisu. Š. se rovněž (mnohdy nepříliš spolehlivě) snažil o přesnější lokalizaci významných událostí moravských dějin (např. tzv. tatarského vpádu na Moravu). V 50. letech se významně podílel na vzniku a kodifikaci české právní terminologie. Jeho historický a filologický zájem, podpořený mimořádným smyslem pro krajový svéráz, vyvrcholil průkopnickým spisem *Základové dialektologie československé,* který mohl vzniknout jen za účinné spolupráce s mnohými regionálními badateli (A. Braxatoris, J. V. Le-

go, C. Lelek, J. Lepař, A. V. Maloch, J. Riss, F. Škorpík, J. Winkler), ale i s K. J. Erbenem, B. Němcovou a F. Sušilem. Rozsáhlé filologické znalosti charakterizují také *Dějiny řeči a literatury československé*, které od vydání prvého dílu doplňoval a přepracovával. Š. metodicky vycházel z Jungmannovy Historie literatury české (doplňoval filologickou charakteristiku u jednotlivých knihopisných údajů a přepracoval některé úvodní kapitoly). V úvodní kapitole o nejstarších českých dějinách kladl (v rozporu s Palackým a Šafaříkem) na základě historické etymologie místních a vlastních jmen (inspirované Kollárem) české osídlení ve středoevropském prostoru před počátek našeho letopočtu, aby dokázal autochtonnost slovanského a českého obyvatelstva v celém středoevropském prostoru od středního Rýna k Dunaji a Baltu. (Š. Dějiny se používaly také jistou dobu jako středoškolské učebnice.) V práci *Západní Slované v pravěku…* shrnul své názory o slovanském dávnověku (např. považoval keltské a germánské náčelníky za slovanské panovníky, vojenské srážky germánských kmenů s římskou říší připisoval Slovanům). Na konci 50. let sice odmítl důkazy J. Feifalika o nepravosti RKZ, o deset let později však označil za falzum Milostnou píseň krále Václava a Píseň vyšehradskou (za jejich autory považoval V. Hanku a J. Lindu). Ovlivněn rozbory A. Vaška vystoupil 1877 v upraveném vydání Dějin literatury československé proti pravosti Rukopisu zelenohorského, poté odmítl v rozesílaných dodatcích a samostatným spisem (*Kdo sepsal Kralovodvorský rukopis roku 1817?*) i pravost Rukopisu královédvorského. Z dobových odpůrců RKZ zašel nejdále, když v rozporu s J. Gebauerem vyslovil názor i o podvrženosti Mastičkáře.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Fr. Škorpík, J. B. Lidmil (dub., Týdeník), Mudromil Mejtský, Mudromil Mýtský; Al. V. Š., A. Š., A. V. Š., Š., Š-a. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Akademické listy (1879); Beseda (1864); Blätter des Vereins für niederösterreichische Landeskunde (1871, Über die Lage der Wohnstätten des. h. Severin Comageni, Astura und Faviana in Niederösterreich, i sep.); ČČM (1829, 1835, 1838, 1840–46, 1858, 1876, 1878; 1842 Vpád Mongolů do Moravy, Jazyk moravský v pruském Slezsku; 1844–45 studie O Slovanech v Dolních Rakousích, 1846 Staré desky zemské i manské v Moravě a v Opavsku; 1875 O úkladném útoku, jejž učinil Kunrat, kníže znojemský, na Olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka. S doklady, že Čechy a Morava nebyly rozděleny na župy, i sep.); Časopis Matice moravské (1871); Čechoslav (1830–31; 1830 pojednání Stav jazyka slovanského v Němcích před třemi sty lety); Čes. včela (1834–36, 1845, 1847; 1847 přehled Spisovatelé čeští na Moravě); Hlas (1862–63); alm. Hlasy Moravanů u příjezdu… Františka Karla do Holomouce… (Olomouc 1845); Holomoucké noviny (1849); Hronka (Banská Bystrica 1837); Hvězda (1861); Jindy a nyní (1830–33; 1833 pojednání Jazyk československý ve Vídni); Kalendář Koruny české; Květy české, pokr. Květy (1834–35, 1837–39, 1845–47); Moravia (1844); Mor. orlice (Brno 1865–73); Mor. noviny (1848–49, 1859, 1861–64); Nár. listy (1864, 1871); Osvěta; Památky archeologické (1860); Poutník (1847); Pozor (Olomouc 1876); Prager Zeitung (1878); Pražské noviny (1846, 1848, 1852); Pražský deník (1878); Sitzungsberichte KBGW (1859, Kdy a od koho jest sepsán Alexander český); Slovan (1850); Škola a život, příl. Štěpnice (1855, 1857; 1857 Epigramy a sentence); Týdeník (1848); Vesna (Vídeň 1852); Vídenský deník (1851, O významu slova Versuch v německém trestním zákoníku, i sep.); Zlaté klasy (1853–54); – posmrtně: ČČM (1907, A. V. Š. o české práci vědecké, ed. Č. Zíbrt); Čes. lid (1995, Koleda v Kounicích, ed. J. Trojan). ■ KNIŽNĚ *Beletrie:* Prvotiny spisovatelské A. V. Š., složené, když studoval v Litomyšli r. 1823 (Vídeň 1873); Prvotiny spisovatelské A. V. Š. z doby studií 1823–1830 (Vídeň 1877). – *Odborné práce:* Historie pánů z Bozkovic a hradu Bozkova v Moravě s popsáním panství a okolí (1836; přeprac. vyd. s tit. Páni z Boskovic a potomní držitelé hradu boskovického na Moravě, Vídeň 1870); Böhmische Rechtschreibung (1841); Vpád Mongolů do Moravy se starší historií Mongolů, jich povahopisem a popsáním Hostýna (1841); Vysoké Mýto, královské věnné město v Čechách (1845); O rovnosti jazyka českého a německého v Moravě (1848); Über die Gleichstellung der beiden Sprachen in Mähren (1848); Dějiny řeči a literatury československé. Věk starší (Vídeň 1858); Paměti a znamenitosti města Olomouce (Vídeň 1861); Mapa země moravské (Vídeň 1863); Základové dialektologie československé (Vídeň 1864); Velkolepá fundace zřízená od Františka hr. z Dietrichšteina, pána na Boskovicích, Sokolnicích a Zábrdovicích (1867); Dějiny řeči a literatury československé. Věk novější (Vídeň 1868); Západní Slované v pravěku čili Rozbor kritický, že Slované v Germanii a Illyrii bydlejí od doby předhistorické (Vídeň 1868); Dějiny řeči a literatury československé (Vídeň 1869, 3. vyd. slučující oba původní díly); Přídavky k Západním Slovanům (Vídeň 1871); Několik slov k panu Martinovi Hattalovi, jež na útržky v Osvětě od něho učiněné pronáší A. V. Š. (Vídeň 1872); Obyvatelstvo české a německé na Moravě (Vídeň 1873); Mnoho-li jest Čechů, Moravanů a Slováků a kde obývají (1877); Překlady výměru, zápisu a potvrzení zápisu v záležitostech knihovních (Vídeň 1878); Libuscha's Gericht, angeblich das älteste čechische Sprachdenkmal, und das Bruchstück des

Johannes- Evangeliums – ein unterschobenes Machwerk (Vídeň 1879; čes. Libušin soud, domnělá nejstarší památka řeči české, jest podvržen. Též zlomek Evangelium sv. Jana); Odpověď, kterouž dává A. V. Š. pánům J. Jirečkovi a V. Brandlovi na jejich obranu pravosti Libušina soudu (Vídeň 1879); Kdo sepsal Kralovodvorský rukopis roku 1817? (Vídeň 1880; k dalším vyd. připojen Dodatek, Vídeň b. d., Druhý dodatek, Vídeň b. d., Třetí dodatek, Vídeň b. d., vše asi 1880–81); Wien, der Wohnsitz und Sterbeort des h. Severin (Vídeň 1882); – posmrtně: Die Königinhofer Handschrift als eine Fälschung nachgewiesen (Vídeň 1882, vyd. V. K. Šembera). – *Překlady:* J. Stern: Krátké ponaučení o včelařství (1840); Jednání panů stavů moravských v sněmu v 1848 (1848); Poslanci na Sněmu říšském v Kroměříži 1849 (1849); Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Österreichs. Deutsch-böhmische Separat--Ausgabe (Vídeň 1850, s A. Beckem, K. J. Erbenem, A. Rybičkou); Obecný řád města Prahy (1852, s A. Beckem a K. J. Erbenem); Řád soudu civilního pro Uhry (Vídeň 1853); Obecný občanský zákoník rakouský (Vídeň 1862); Základní zákonové státní Království českého (1864); Základní zákonové státní císařství rakouského (1868). ▮ KORESPONDENCE: Z dopisů brněnského p. Š. (J. J. Langrovi z 1831), Čechoslav 1831, sv. 5, s. 37; in sb. Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky (úryvky z dopisů J. Kollárovi z 1844–46; 1846, s. 183); J. K. Hraše: Tři dopisy prof. A. V. Š. (F. Šobrovi z 1837–44), Lit. listy 9, 1887/88, s. 245 a pokr.; F. Bačkovský: Dopisy, poslané Janu Erazimu Vocelovi (z 1838–65 a an. z 1867), Světozor 1887, s. 554 a pokr.; J. Teige: Několik dopisů Š. o věcech moravských z let 1852–1868 (J. Lepařovi), ČMM 1905, s. 244; J. Šťastný: Tři listy moravských spisovatelů (an. z 1836), tamtéž, s. 404; an. (L. Machač): Labyrint světa a vídeňská cenzura (F. A. Braunerovi z 1842–44), Pokroková revue 1905, s. 65 + Brauner k základním právům ústavy kroměřížské… (F. A. Braunerovi z 1841), tamtéž, s. 99 + Příspěvky k novějším dějinám českým (F. A. Braunerovi z 1842–43), tamtéž, s. 274 + A. V. Š. Dr. Braunerovi o svých 70. narozeninách (z 1877), tamtéž, s. 535 + V předvečer Schmerlingova pádu… (z 1865–68), tamtéž, s. 585 + Z dopisů V. Š. Dr. Fr. Braunerovi (z 1862–75), Pokroková revue 2, 1905/06, s. 27; Č. Zíbrt: A. V. Š. o rozhraní nářečí moravských (an. knězi z 1851), ČL 1907, s. 314; an. (L. Machač): Š. listy k Braunerovi (z 1871–75), Pokroková revue 6, 1909/10, s. 632; in Korespondence a zápisky Jana Helceleta (z 1849–55; 1910, ed. J. Kabelík); F. Macháček: Korespondence F. X. France s A. V. Š. (z 1881), Sborník městského historického muzea v Plzni 2, 1911, s. 9; J. Karásek: Š. dopis St. Vrazovi o Chorvatech na Moravě a Slovanech dolnorakouských z r. 1845, ČMM 1912, s. 230; in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 3 (Vinařickému z 1852 a 1858; 1914, ed. V. O. Slavík); in Z doby Sušilovy (F. Sušilovi z 1853–68; 1917, ed. P. Vychodil); H. Traub: K založení Lichardova Slovenského Pozorníka (D. Lichardovi z 1849), ČČM 1916, s. 305; V. Vojtíšek: Několik dopisů Jos. Šestákovi (z 1853), Zvon 19, 1918/19, s. 398; P. Vychodil: Z korespondence družiny Sušilovy (B. Sylva-Tarouccovi z 1843–50, B. M. Kuldovi z 1852), Hlídka 1919, s. 143; J. Páta: Neznámý dopis A. V. Š. z r. 1860 (V. Brychtovi), Osvěta 1919, s. 241; O. Stehlík: Dopisy A. V. Š. F. Douchovi (z 1844–72), Vlast 36, 1919/20, s. 26 a pokr.; P. Vychodil: Z korespondence družiny Sušilovy (F. M. Klácelovi z 1841), Hlídka 1920, s. 155; in Dopisy československých spisovatelů Stanko Vrazovi a Ljudevitu Gajovi (Gajovi z 1841, Vrazovi z 1845; 1923, ed. K. Paul); J. Heidler: Příspěvky k listáři dr. Frant. Lad. Riegra 1, 2 (V. Gablerovi z 1860, regesta dopisů z 1858–68, z 1860–61 F. L. Riegrovi; 1924, 1926, ed. J. Šusta); F. Pražák in Tvůrčí Morava (A. Vaškovi z 1879; 1940); J. Śliziński: Bohemica w bibliotece J. I. Kraszewskiego (z 1879), Slavia 1954, s. 60; in Daniel Sloboda. Dokumenty 2. Korespondence s přáteli 1 (Slobodovi z 1840; 2001, ed. Z. Fišer); Korespondence A. V. Š. 1. Listy Palackému (vzáj. koresp. z 1830–69; 2002, ed. Z. Fišer) + Korespondence A. V. Š. 2. Listy moravským přátelům (vzáj. koresp. s A. Bočkem, M. Mikšíčkem, F. S. Kopalíkem z 1837–81; 2002, ed. Z. Fišer) + Korespondence A. V. Š. 3. Listy Klácelovi (vzáj. koresp. z 1837–69; 2003, ed. Z. Fišer) + Korespondence A. V. Š. 4. Listy českým přátelům (vzáj. koresp. s K. S. Amerlingem, V. Hankou, K. Havlíčkem Borovským, J. H. Pospíšilem, J. J. Pospíšilem, J. E. Purkyněm, V. Staňkem, J. E. Vocelem z 1838–78; 2004, ed. Z. Fišer). ▮ REDIGOVAL *periodikum:* Mor. noviny (1848–49, s F. M. Klácelem a A. Matzenauerem); *kalendáře:* Rolník rozumný (1837–40), Posel moravský (1837–48, i s tit. Posel z Moravy), Kalendář holomoucký. ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: F. M. Klácel: Lyrické básně (1836) + Básně (1837) + Bájky Bidpajovy 1 (1846); K. Amerling: Štěpařství pro lid (1837); K. A. Vinařický, V. J. Picek: Básně bez dvou konsonantů pospolu (1840); List Karla ze Žerotína, nejvyššího hejtmana Markrabství moravského, k radě města Holomouce… (1840; s Poznamenáním); V. Furch: Básně 1, 2 (1843, 1844); J. Kollár: Staroitalia slavjanská (1853); Mistra Jana Husi Ortografie česká (s paralelním lat. titulem, Vídeň 1857; s překladem, výkladem a Výpisy ze spisů Husových). ▮

LITERATURA: Almanach na oslavu sedmdesátých narozenin A. V. Š., profesora českého jazyka na vys. Učení vídeňském (Vídeň 1877; s životopisnou studií J. Všetečky, dále přisp. mj. E. Miřiovský a T. Masaryk); J. Bartocha: A. V. Š. – k oslavě stých jeho narozenin ve Vys. Mýtě (1907); E. Škorpil: A. V. Š. (1946); sb. Vysoké Mýto památce A. V. Š. 1807–1957 (1957; přisp. J. Bělič, L. Čuprová, F. Hyksa-Dvorský, J. Moravec, J. Růžička, E. Škorpil, S. Wirth); J. Wagner: A. V. Š. (1807–1882) a V. K. Š. (1844–1891). Soupis osobního fondu (LA NM 1963). ▮ J. K. Tyl: ref. Historie pánů z Bozkovic…, Květy

1836, příl. č. 25, s. 96; Sedláček: ref. Vpád Mongolů do Moravy…, Ost und West 1842, s. 80; ● ref. Vysoké Mýto…: K., Květy 1844, s. 28 a pokr.; Fr. D. (Doucha), Čes. včela 1844, s. 399; J. E. V. (Vocel), ČČM 1845, s. 128; A. Rybička, Květy 1845, s. 28 a pokr..; B. R. Leitner, Ost und West 1845, s. 75 a pokr. ●; J. Malý: ref. Juridisch-politische Terminologie…, ČČM 1850, s. 624; J. J. (Jireček): ref. ed. Mistra Jana Husi Ortografie česká, Slovenské noviny (Vídeň) 22. 8. 1857, příl. Světozor, s. 67; ● ref. Dějiny české řeči a literatury československé (1): M. Hattala, ČČM 1858, s. 298; H. (I. J. Hanuš), Kritische Blätter für Literatur und Kunst 1858, s. 140; J. J. (Jireček), Slovenské noviny (Vídeň) 2. 3. 1858, příl. Světozor, s. 38; Ř. (F. J. Řezáč), Škola a život 1858, s. 103; an., Mor. noviny 21. 6. 1859; A. R. (Rybička), Památky archeologické a místopisné 1859, s. 335; V. Brandl, Hvězda 1860, s. 618 ●; an.: Listy z Vídně, Hvězda 1860, s. 618; an.: A. V. Š., alm. Dunaj (Vídeň 1861, s. 350); H.: ref. Paměti a znamenitosti města Olomouce, Hvězda 1861, s. 357; ● ref. Základové dialektologie československé: an., Kritická příloha k NL 1, 1863/64, s. 294; J. J. (Jireček), ČČM 1864, s. 317 ●; an.: A. V. Š., Světozor 1867, s. 204; ● ref. Západní Slované v pravěku…: Δ, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 6, 1867/68, Lit. Beilage, č. 8, s. 51; F. B. Kořínek, Čes. obzor literární 1, 1867/68, s. 152 ●; K. Šmídek: Literární ruch na Moravě v novější době, ČMM 1870, s. 169; an.: A. V. Š., Květy 1871, s. 319 a pokr.; ● k sedmdesátinám: an., Čes. včela 1877, s. 94; an., Koleda 1877, s. 128; Δ (J. Neruda), NL 18. 3. 1877 → Literatura 2 (1961, s. 253); J. Všetečka, NL 20., 21. a 22. 3. 1877 ●; ● ref. Libušin soud… a polemiky o RKZ: V. Brandl: Libušin soud (1878); an.: Rukopis zelenohorský?, Beseda učitelská 1878, s. 105; J. Jireček: O nejnovějších námitkách proti pravosti našich starých literárních památek, ČČM 1878, s. 119; H. Jireček: Ještě slovo o výrazech „župa“, „župan“, ČČM 1878, s. 321; J. Jireček: Profesor Š. a Libušin soud, Čech 23. 2. 1878 + A. Š. o Rukopise zelenohorském a o zlomcích evangelia sv. Jana, Světozor 1878, s. 110 a pokr. (→ Pokrok 2., 3. a 10. 3. 1878); an., Pan prof. Š…, Světozor 1878, s. 150 + Literatura česká, tamtéž, s. 190; L. (J. Lippert), Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 17, 1878/79, Lit. Beilage, č. 4, s. 46; V. Brandl: Obrana Libušina soudu (1879); F. Bartoš: Spory o pravost Rukopisu zelenohorského, Osvěta 1879, s. 550; J. Šafránek: Libušin soud a nejnovější jeho odpůrce, Pokrok 28. a 30. 3. a 3. a 5. 4. 1879; V. Makušev, Russkij filologičeskij vestnik (Varšava) 1879, seš. 3, s. 121 ●; F. Menčík: Lístky literární. Mastičkář, Beseda učitelská 1880, s. 154; J. Kk. (Kalousek): Je-li Mastičkář podvržen?, Pokrok 30. 1. 1880; P. S. (Sobotka): Rukopis kralovodvorský a p. A. V. Š., Světozor 1880, s. 343 a pokr.; J. Gebauer: A. Š. Einwendungen gegen den altböhmischen Quacksalber, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 4, 1879/80, s. 549 + Staročeský Mastičkář a páně A. Š. námitky proti jeho přesnosti, LF 1880, s. 90 + Rozhodnutí pana A. V. Š. o staročeském Mastičkáři, tamtéž, s. 259 → (vše) Stati literárněděje pisné 1 (1941); J. T. (Truhlář): Ke sporu o pravost literárních památek staročeských, Čes. včela 1880, s. 154 + Objevení Libušina soudu, tamtéž, s. 235 a pokr.; V. Jagić: Von Herrn Prof. A. Š. … (k Kdo sepsal… Druhý dodatek), Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1881, s. 484; ● nekrology: O. M. (Mokrý), Květy 1882, s. 751; an., NL 24. a 27. 3. 1882; E (G. Eim), NL 28. 3. 1882; F. Čenský, Osvěta 1882, s. 481; F. Ch. (Chalupa), Ruch 1882, s. 141; an., Světozor 1882, s. 168 ●; J. Knieschek: ref. Die Königinhofer Handschrift als eine Fälschung nachgewiesen, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 21, 1882/83, Lit. Beilage, č. 2, s. 25; an., Dopisy Vincence Žáka k A. Š., Hlídka lit. 1885, s. 114 a pokr., 1886, s. 13 a pokr., 1887, s. 36 a pokr.; F. Bačkovský: Některé z nejstarších projevů o Rukopise královédvorském a zelenohorském, Hlídka lit. 1886, s. 231; V. Brandl: Vzpomínky, Obzor 1888, s. 36 a 50; Č. Zíbrt: C. Lelek r. 1841 o Češích v Pruském Slezsku, ČL 1904, s. 254 + Ctibor Zoch r. 1854 A. V. Š. o nářečích slovenských, tamtéž, s. 280 + K. Braxatoris o slovenských nářečích r. 1854, tamtéž, s. 302 + Dopis Ant. V. Malocha A. Š. r. 1854 o dialektu jičínském, tamtéž, s. 419 + Dopis V. Taubera A. V. Š. z r. 1845, ČL 1905, s. 40; J. Bartocha in Čeština na bývalé univerzitě a stavovské akademii v Olomouci (1905, s. 57); A. Kořínek: Mánům A. V. Š., 27. výr. zpráva c. k. st. gymnázia ve Vysokém Mýtě 1905–06, s. 23; Č. Zíbrt: Dopis Vladimíra Feyla A. V. Š. o sbírání látky dialektologické r. 1855, ČL 1906, s. 467 + Fr. Bartoše dopisy A. Š. a F. Zoubkovi, ČL 16, 1906/07, s. 290; M. Hýsek: Jaroslav Langer a Morava, MSlR 3, 1906/07, s. 61; ● k 100. výr. nar.: A. N. (Novák), Přehled 5, 1906/07, s. 461; KA., Zlatá Praha 24, 1906/07, s. 315; -m-, Zvon 7, 1906/07, s. 432 ●; J. Kabelík: Rozvoj české literatury na Moravě do roku 1848, in Literatura česká 19. století 3, část 2 (1907, s. 610); V. Prasek: Antonín Vašek a A. V. Š., Věstník Matice opavské 1907, s. 87; in J. Kabelík: Korespondence a zápisky Jana Helceleta (1910); M. Hýsek in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, s. 9); H. Traub: Příspěvek k životopisu A. V. Š., ČMM 1914, s. 275; in Z doby Sušilovy (1917, ed. P. Vychodil); H. Traub: K ohlášení Pillersdorfovy ústavy na Moravě, ČČM 1917, s. 266; J. Kabelík: Leopold Hansmann, ČMM 43–44, 1919/20, s. 109; P. Vychodil: Z korespondence družiny Sušilovy (F. M. Klácel Š.), Hlídka 1919, s. 447, 1920, s. 150 a pokr.; F. Bílý: Z mých vzpomínek na Jana Gebauera, NŘ 1920, s. 233; J. Všetečka: Hrst vzpomínek na své rodiště a působení své na tamním gymnáziu, sb. Padesáté výročí gymnázia a 25 let Akademického feriálního klubu v Třebíči (1921, s. 58, o návštěvě Š. v Třebíči); V. V. Škorpil: Jak se dostal filozof a básník Matouš Klácel… (dopis F. A. Braunera Š. z 1875), Zvon 24, 1923/24, s. 631 + O Nerudovi píše jeho dávný přítel… (dopis K. V. Šembery z 1880), tamtéž, s. 688; J. Kabelík: Národopisné zlom-

ky z literární pozůstalosti A. V. Š., ČMM 1926, s. 609; in J. Hendrich: Výbor z korespondence F. J. Zoubka (Šemberovi b. d., asi z 1871), Pedagogické rozhledy 1926, s. 75; K. V. Adámek: Dopis J. Kollára A. V. Š. (z 1851), Vlastivědný sb. východočeský 1926, s. 109; J. Volf: Jak si představoval Dr. F. C. Kampelík vydání Kollárovy Vzájemnosti Slovanů, Zvon 27, 1926/27, s. 688; V. Fabian: ČČM a národopis, ČNM 1927, s. 101 a 111; J. Kabelík in Rodina pěvce Slávy dcery (1928) + Dvě kollárovské písemnosti (dopis J. Kadavého Š.), Bratislava 1928, s. 206; F. Páta: A. V. Š., sb. Vysokomýtsko (1931, s. 525); J. V. Šimák: Příspěvek k listáři J. K. Tyla, ČNM 1931, s. 262; J. Kurz: Několik dopisů Josefa Perwolfa, ČMF 19, 1932/33, s. 153; A. Grund in K. J. Erben (1935; s úryvky Erbenových dopisů); J. Herben in Kniha vzpomínek (1936); hjk (Z. Hájek): Kampelík o A. V. Š. a M. Klácelovi (překlad policejního protokolu), LidN 6. 10. 1936; B. Horák: Š. mapa Moravy a Slezska (1937); tk (F. Trávníček): Š. mapa Moravy a Slezska, LidN 2. 6. 1938; E. Š. (Škorpil): Památky A. V. Š. ve vysokomýtském muzeu, LidN 20. 3. 1942; F. Krčma: Neznámé dopisy probuzenské (dopis J. Kollára Š.), LF 1947, s. 21; J. Páta: Nové příspěvky k dějinám slovanské literární spolupráce v 19. století (dopis J. P. Jordana Š.), Slavia 1947, s. 372; J. Horák: Š. korespondence, Věstník ČAVU 1950, s. 99; Z. Nejedlý in T. G. Masaryk 2 (1950); in B. Němcová: Listy 1–3 (1951–60, ed. M. Novotný s jinými); V. Žáček: Listář Cypriana Lelka, SlSb 1951, s. 364; in J. Neruda: Dopisy 2 (1954, ed. J. Moravec); J. Nehýbl: Listy Jana Winklera A. V. Š., SlSb 1954, s. 217; V. Gregor: A. V. Š. a hudba, Naše vlast 1957, s. 67; R. Dvořák: A. V. Š. vzpomínaný, Pardubický kraj 1958, s. 93; M. Trapl: Klácelova korespondence jako historický pramen, AUP Olomouc, Philologica 1, 1960, s. 113; J. Nehýbl in Jan Winkler (1961); in V. Hálek: Dopisy 1849–1874 (1963, ed. F. Bařha); V. Ficek: Dopis Ignáce Tkáče A. V. Š., Těšínsko 1962, s. 35 + Š. zájem o Slezsko a jeho koncepce Moravského království, SlSb 1963, s. 235 → Z rodného kraje (1977, s. 79) + in Antonín Vašek v boji za práva lidu a za vědeckou pravdu (1964) + Dopisy Jana Lepaře A. V. Š., SlSb 1965, s. 397; V. Čejchan: Erbenův překlad Nestorova Letopisu ruského (dopis K. J. Erbena Š.), Slovanský přehled 1967, s. 366; O. Králík in Historická skutečnost a postupná mytizace mongolského vpádu na Moravu roku 1241 (1969, s. 20) → Osvobozená slova (1995); J. Nehýbl: Obrozenská korespondence Josefa Onderka a Antonína Knoppka s A. V. Š., SlSb 1969, s. 362; M. Trapl in Novinář Jan Ohéral (1969); V. Ficek: Pavel Křížkovský o svém rodišti (dopis Š.), SlSb 1971, s. 316; J. Skutil: A. V. Š. a Morava, VVM 1972, s. 153; M. Trapl: A. V. Š. a Týdeník, Sborník Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci 1972, s. 30 + Čtyři sta let od založení olomoucké univerzity, ČMM 1973, s. 74 + in České národní obrození na Moravě v době předbřeznové a v revolučních letech 1848–49 (1977, s. 62); V. Spáčil: Zásluha A. V. Š. o zavedení českých názvů olomouckých ulic a náměstí v roce 1841, Okresní archiv v Olomouci 1980, s. 45; J. Skalička: Co nového na staré univerzitě? Dopisy Fr. J. Mošnera A. V. Š., AUP Olomouc, Philologica – Studia bohemica 46 (2), 1982, s. 19 + Nový příspěvek k česko-slovinské vzájemnosti. Korespondence Janeze Bleiweise A. V. Š., AUP Olomouc, Philologica – Slavia Olomoucensia 47 (4), 1982, s. 161 + J. Kollár a Olomouc, sb. Pocta Josefu Dobrovskému (1982, s. 145) + Slavista Jan Kollár a Olomouc, Středisko 1983, s. 49; J. Kolár: Feifalikovy listy A. V. Š., sb. Lit. archiv 21–22, 1986–87 (1987), s. 193; J. Skutil: Šmídkovy „Výjimky z listův Klácela k A. Š." (1840–69), sb. Lit. archiv 17–18, 1982–83 (1988), s. 149; J. Skalička: Literární historik A. V. Š., sb. Kapitoly z dějin české literární historiografie (1989, s. 51); in J. K. Tyl: Paralipomena. Korespondence (1989, ed. M. Otruba); Z. Fišer: Ke vztahům Františka Skopalíka s A. V. Š., Studie Muzea Kroměřížska 1992, s. 106; J. Růžička in T. G. Masaryk a rodina Š. (1992); in Počátky národopisu na Moravě (1997, ed. R. Jeřábek, faksimile etnografických článků); Z. Fišer: Falzátor a jeho přítel (o vztahu Š. a A. Bočka), Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci 1997, č. 274 + Zpravodajství Jana Kozánka z Opavy z let 1845–1849 (1999) + Josef Stanislav Menšík, měšťan jemnický (o stycích se Š.), Západní Morava 1999, s. 48 + Nově objevená korespondence Františka Mirovíta Lorence v pozůstalosti A. V. Š., Archivní ročenka SOKA Kroměříž 2000, s. 35; S. Polák in T. G. Masaryk – za ideálem a pravdou 1 (2000); J. Bartoš in Historiografie Moravy a Slezska (2001, ed. I. Barteček, s. 61); Z. Fišer in Daniel Sloboda. Dokumenty 2. Korespondence s přáteli 1 (2001, s dopisy Šemberovi z 1841–79) + František Xaver Škorpík a jeho podíl na Š. mapě Moravy, Vyškovský sborník 2001, s. 106 + in Korespondence A. V. Š. 1–4 (2002–04); J. Kořalka: ref. Korespondence A. V. Š. 1–3, ČČH 2003, s. 449, 2004, s. 673 a 887, 2006, s. 171; in B. Němcová: Korespondence 1–3 (2003, 2004, 2006); Z. Fišer: Š. mapa Moravy, Prostějovsko a učitel Václav Tauber z Konice, Zpravodaj. Muzeum Prostějovska v Prostějově 2004, s. 53; S. Newerkla in Vídeň a její Češi, Bohemistyka (Wałbrzych) 2005, s. 159; J. Stránková: Korespondence Františky Brychtové jako pramen k sociálnímu postavení ženy v první polovině 19. století (s dopisy bratrovi A. V. Š.), sb. Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie (2006, s. 533).

dt, vpb

Vratislav Kazimír **Šembera**

* 4. 3. 1844 *Olomouc*
† 4. 12. 1891 *Vídeň* (Rakousko)

Autor poezie manifestující individualistický a protitradicionalistický postoj, ovlivněný především J. Nerudou; publicista, hudební a výtvarný kritik.

Německé práce podepisoval V. K. Schembera, Viktor Kamill Schembera. – Syn filologa a spisovatele A. V. Šembery. 1847 se s rodiči přestěhoval do Brna a 1850 do Vídně, kde se jeho otec stal univerzitním profesorem českého jazyka a literatury a redaktorem české mutace říšského zákoníku. Absolvoval tam gymnázium a 1864 začal studovat práva, poslouchal však hlavně přednášky z estetiky, filozofie, literatury a dějin umění (R. Eitelberger von Edelberg, E. Hanslick, R. Zimmermann) a dosáhl v těchto oborech širokého evropského rozhledu. Jako student se ve Vídni horlivě účastnil českého kulturního života, o němž pravidelně referoval do moravských i rakouských periodik, a podílel se na organizaci českých divadelních her (např. ve Vysokém Mýtě inscenoval ochotnicky Nerudovy hry). Sblížil se zvláště s A. Balcárkem a V. Furchem, jehož básně z pozůstalosti tiskl v časopisech. Často cestoval po Čechách, Moravě a Uhrách, navštívil Anglii, Francii, rozsáhlejší cestu podnikl po Švýcarsku, častěji pobýval v Itálii a Německu (Mnichov, 1876 referoval pro vídeňský tisk z wagnerovského festivalu v Bayreuthu). Po studiích nenastoupil právnickou praxi, ale věnoval se nejprve jako přispěvatel a později i jako redaktor žurnalistice. Žil velmi nezávislým, bohémským životem. 1870 se oženil, po třech letech jeho manželka zemřela na tyfus. V 60. a 70. letech si získal Š. řadu přátel v českých uměleckých kruzích (E. Albert, J. V. Frič, J. Goll, J. Mařák, B. Schnirch, J. V. Sládek, J. Vrchlický). Nejintenzivnější však bylo jeho přátelství s J. Nerudou, s nímž se poprvé setkal ve Vídni 1861, od 1867 až do Nerudovy smrti s ním korespondoval (opatřoval pro něho knihy, dodával mu materiál k fejetonům, organizoval cesty na slovanský jih, do Turecka a na Světovou výstavu ve Vídni, seznámil ho s rakouskou spisovatelkou A. Christenovou; zejména v 1. polovině 70. let si Neruda v korespondenci vyžadoval Š. úsudek o svých fejetonech a prózách). Pod zjevným Nerudovým vlivem se Š. od 2. poloviny 60. let orientoval mladočesky, útočil ve vídeňském tisku na F. Palackého, F. L. Riegra a J. S. Skrejšovského. Za články *V době perzekuce* a *Boj národa* zaměřené proti výjimečnému stavu v Praze byl odsouzen k dvouměsíčnímu vězení. 1870 uveřejňoval ve vídeňské Montagsrevue útočné články o pražském kulturním a společenském životě, namířené především proti klerikálním představitelům českého života (V. Štulc), staročeským politikům (F. L. Rieger, J. S. Skrejšovský, A. O. Zeithammer) a spisovatelům národní školy (F. V. Jeřábek, V. Vlček, F. Zákrejs). Materiál k nim mu dodávali J. Grégr a F. Dattel. Z autorství byl staročeským tiskem obviněn Neruda, jenž se proti nařčení hájil i soudní cestou. Š. v časopisech popíral svou účast na celé aféře a autorství článků nepřiznal ani Nerudovi (učinil tak až knižním vydáním jejich českého překladu *Důvěrné listy z Prahy*). Koncem 70. let, zejména v souvislosti s útoky, jimž byl vystaven jeho otec v rukopisných bojích, definitivně ochladl Š. vztah k českému národu a kultuře, což demonstroval útočnou předmluvou k posmrtnému vydání otcovy rozpravy o RK. Přiklonil se k německé grafické podobě svého jména, přestal psát česky a postupně omezil korespondenci s českými přáteli. Stal se kmenovým přispěvatelem vídeňských německých listů, s nimiž již dříve spolupracoval (Neue Freie Presse, Neue Wiener Illustrierte Zeitung), 1886–87 byl prezidentem vídeňského žurnalistického a spisovatelského spolku Concordia. Z české strany byl mnohými nenáviděn jako renegát a odsuzován pro neskrývanou kritičnost a útočnost svých článků o české společnosti a kultuře (odsoudil např. dramaturgii Nár. divadla pro odvrat od německého dramatu). Zemřel na následky těžké chřipky, pohřben byl na vídeňském Ústředním hřbitově.

Do literatury vstoupil Š. v sedmnácti letech vcelku konvenčními příležitostnými a vlasteneckými verši; v časopisech (českých i německých) publikoval rovněž črty z cest po Moravě a po Švýcarsku a informativní i polemické články, týkající se českého spolkového života ve Vídni. Zásadní vliv na další vývoj jeho poezie mělo seznámení s J. Nerudou. Pod jeho vlivem začal psát poezii individualistického ražení, programově neuznávající společenské, politické i literární autority a zastávající protitradicionalistický postoj. Básnická sbírka *Z mladých ňader* (inspirovaná P. J. Bérangerem, G. G. Byronem, H. Heinem, N. Lenauem a především Nerudovým Hřbitovním kvítím a doplněná parodickým návodem recenzentům, v nerudovském duchu zesměšňujícím českou konzervativní literární kritiku) z vídeňského odstupu ještě vyostřovala autorův polemický poměr k dobovým literárním normám: byla otevřeným popřením vlasteneckého modelu poezie jako nástroje národního

uvědomění a výchovy; soustředila se na intimní prožitek lyrického subjektu (ve stylizaci kosmopolity a bojovníka za pokrok národa), v protikladu k dobové milostné lyrice (včetně poezie Hálkovy) i představy J. Malého o „panenské" poezii provokovala především vypjatými erotickými motivy. Podstatnou částí sbírky jsou též baladické básně s rysy romantické citovosti (např. sociálně laděná báseň *V circu*). – Příležitostně psal též prózy a překládal francouzskou (P. J. Béranger) a anglickou (E. A. Poe) poezii. Podle dobových zpráv Š. na začátku 60. let dokončil aktovku Zplaněná nevěsta, v polovině 60. let měl dokončit román Výstředníci (v jiném podání Excentrické povahy) a lyrickoepickou báseň ve čtrnácti kapitolách Esther (úryvek publikoval v básnické sbírce). K tisku byla ohlášena, ale rovněž patrně nevyšla další básnická sbírka Spadlé listí.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Emil Bukovský, Friedrich Petz, Intimus (Montagsrevue), Slavomil Bodlák (Hvězda 1861), Š. Bodlák; -m-. -r.- (Mor. noviny), Slav., Sl. B., T., V. K. Š. (Hvězda), Vratislav Kaz. S., !?! (Hvězda), X, -!?!- (Hlas 1863–64), □, ** (dub.). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* alm. Dunaj (Vídeň 1861); Entwicklung von Industrie und Gewerbe in Österreich in den Jahren 1848–1888 (Vídeň 1888, úvod a kapitola Das Unterrichtswesen); F. Kürnberger: Der Amerikamüde (Lipsko b. d., 2. vyd., úvod); Figaro (Vídeň 1889–91); Hlas (1863–65); Hlasy (Vídeň 1868–69); Hvězda (Olomouc 1861–64; 1861 Do Němec na Moravě); Květy (1865–74; 1869 překl. E. A. Poe: Havran; 1871 Hans Makart); Lumír (1862–63); Montagsrevue (Vídeň 1870, Intime Briefe aus Prag); Mor. noviny (1861–64); Nár. listy (1865–74; 1871 polemika o autorství článků v Montagsrevue); Neue Freie Presse (Vídeň); Neue Wiener Illustrierte Zeitung; Neues Wiener Tagblatt (1870–91); Österreichische Zeitung (1862); Ost und West (1864–68); Pražské noviny (1861); Rodinná kronika (1863–64; 1863 překl. B P. J. Béranger: Žebrák); Wanderer (Vídeň 1863–70); Zvon (Vídeň 1868–69, V době perzekuce, Boj národa); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ: *Poezie:* Z mladých ňader (BB, Vídeň 1863); Památce Vincence Furcha (B, Vídeň 1864). – *Ostatní práce:* Nový April čili Důvěrné listy z Prahy (leták, b. d., an.); Důvěrné listy z Prahy (Vídeň 1871). ■ KORESPONDENCE: V. V. Škorpil: O Nerudovi píše dávný jeho přítel… (A. V. Šemberovi asi z 1880), Zvon 24, 1923/24, s. 688; in J. Neruda: Dopisy 2 (vzáj. koresp. z 1867–91; 1954, ed. J. Moravec); J. Moravec: Z korespondence Jana Nerudy a jeho přátel (J. V. Fričovi z 1868, F. Karáskové z 1868–71), in Z doby Nerudovy (1959). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Ost und West (1864–66), Hlasy (1868–69), Zvon (1868–69), Neues Wiener Tagblatt (1875–91), Figaro (1889–91). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Raffaels Tapeten im Vatican zu Rom nach den Kartons im Kensington-Museum (Vídeň 1878, s L. Kochem); A. W. Schembera: Die Königinhöfer Handschrift… (Vídeň 1882); L. Anzengruber: Gesammelte Werke 1–10 (Stuttgart 1890–97, s A. Bettelheimem a V. Chiavaccim). ■

LITERATURA: J. Wagner: A. V. Š. (1807–1882) a V. K. Š. (1844–1891). Soupis osobního fondu (LA NM 1963). ■ an.: ref. Z mladých ňader, NL 1. 5. 1863; an.: Synem Vojtěcha Šembery…, Květy 1871, s. 334; ● nekrology: an., NL 5. 12. 1891; an., Neue Freie Presse 5. 12. 1891; an., Pražský deník 6. 12. 1891 ●; J. Arbes: K. V. Š. contra J. S. Skrejšovský, Rozhledy 1897, s. 537 a pokr. → Z ovzduší politiky (1957, s. 9); J. Stern, S. Ehrlich: Journalisten- und Schriftstellerverein „Concordia" 1859–1909 (Vídeň 1909, s. 145); M. Hýsek in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, s. 144); J. Karásek: Josef Hora, spolupracovník Ostravského besedníka, MSlR 8, 1911/12, s. 52 a 100; O. Sklenářová-Malá in Z mých vzpomínek (1912, s. 173); T. Svatová: Vzpomínky na německou spisovatelku, Zvon 15, 1914/15, s. 582 a 598; V. V. Škorpil: J. V. Sládka druhá cesta do Filadelfie. Dopisy V. K. Š. (z 1876), Zvon 19, 1918/19, s. 669 + Jana Nerudy turistika, Zvon 22, 1922/23, s. 26 + J. V. Frič (z dopisů Š.), tamtéž, s. 686; A. Stašek in Vzpomínky (1926) + Několik vzpomínek, Lit. rozhledy 14, 1929/30, s. 61; Z. Nejedlý in T. G. Masaryk 1, sv. 2 (1931); A. Pražák: Důvěrné dopisy z Prahy, roč. Chudým dětem (1933, s tit. O Janu Nerudovi, s. 66); M. Remeš: V. K. Š., Archa 1933, s. 23; R. Illový: Vliv Freiligrathův na českou poezii, Nová svoboda 1935, s. 68; od: Zapomenutý, LidN 18. 1. 1937, příl. Lit. pondělí; A. Pražák in Neruda v dopisech (1941); J. Heyer: V. K. Šemberiana, Dunaj (Vídeň) 1941, s. 29; F. Tichý: Ada Christen a V. K. Š., Svět (Zlín) 8. 3. 1944; E. Škorpil in Alois Vojtěch Šembera (1946); G. Gerstbauer in Die Wiener Montagspresse 1863–1938 (1949); in J. V. Frič v dopisech a denících, (1955, ed. K. Cvejn); K. Krejčí: Š. „Důvěrné listy z Prahy", J. S. Skrejšovský a Jan Neruda, in Z doby Nerudovy (1959, s. 221); J. Moravec: Z korespondence Jana Nerudy a jeho přátel, tamtéž (s dopisy J. Grégra a F. Dattela, s. 281); F. Strejček: Tři básníci revolučního roku, tamtéž (s. 193); in V. Hálek: Dopisy 1849–1874 (1963, ed. F. Bařha; Hálkův dopis z 1870); J. Springer: Příspěvek k charakteristice českého básníka V. K. Š., Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci 1968, č. 137, s. 8 + K charakteristice básníka – odrodilce V. K. Š., Listy Orlického muzea (Choceň) 1970, s. 235; R. Dvořák: V. K. Š. v zápase osobním i v boji své generace, tamtéž 1971, s. 127; in E. A. Poe: Havran (1985, ed. R. Havel); M. Martínek: Nerudův přítel Kazimír, Právo 9. 5. 1998, příl. Magazín Práva; J. Pokorný: „Literární Jidášové" aneb Důvěrné listy z Prahy, sb. Záhady českých dějin (2005, s. 169).

dt, vpb

Antonín Bedřich **Šenk**

* 30. 11. 1796 *Plumlov* u Prostějova
† 23. 3. 1855 *Náměšť na Hané*

Moravský buditel, vydavatel osvětového a zábavného časopisu pro lid, překladatel náboženské literatury z němčiny.

Po absolvování učitelských zkoušek v Olomouci (1812) působil od 1820 na farní škole v Náměšti na Hané. Patrně pod vlivem A. V. Šembery pracoval pro národní probuzení a osvětu moravského lidu: psal, překládal a vydával knížky ke školním a náboženským účelům a 1845–46 redigoval v Olomouci u tiskaře A. Škarnicla zábavný a poučný časopis pro lid Moravský vykládatel (každý svazek obsahoval čtyři archy a byl doplněn čtyřmi kamenotiskovými obrázky), který byl ukončen uprostřed 2. roč. pro nedostatek finančních prostředků a snad i pro konkurenci kalendáře Posel z Moravy. Š. zemřel údajně sebevraždou, která mu měla být východiskem z dlouhotrvajících rodinných neshod.

Š. navázal jazykově i obsahově na starší typ poučných a zábavných časopisů pro široké čtenářské vrstvy, vydávaných v Čechách ve 20. letech (J. Hýbl, J. Linda, F. B. Tomsa aj.): Moravský vykládatel měl působit na jazykově národní uvědomění čtenářů (s odvoláním na J. S. Presla se Š. v předmluvě k 1. roč. ujímal mateřštiny jako dědictví po předcích, jež je třeba chránit a vzdělávat), vychovávat k nábožnosti a ctnosti, vzdělávat a učit rozumovému chápání přírodních jevů, ale přinášel i zábavnou četbu pro volné chvíle (podtituly: Ponaučný a kratochvilný spis, Spis k ušlechtění srdce a ukrácení chvíle). Časopis se obracel výhradně k moravskému lidu, popisoval moravské území i jeho historické tradice. Jen část příspěvků byla původní (patrně práce samotného Š.), ostatní byly převzaty a přeloženy z cizích periodik. Jednotlivé svazky byly vždy uvedeny delší beletristickou prózou, obvykle překladem konvenční sentimentální povídky lokalizované do českého prostředí (ctnostní hrdinové se dostávají do nesnází, z nichž vycházejí zásluhou své zbožnosti, poctivosti a citlivosti mnohonásobně odměněni). V posledních svazcích byla otiskována původní (zřejmě od Š.) historická povídka *Moimar, také Mojemir, moravský královic,* široce koncipovaná, v důsledku zániku časopisu však nedokončená próza, která v tematické návaznosti na Lindovu Záři nad pohanstvem zpracovávala období zápasu křesťanství s pohanstvím na Velké Moravě (v jazyce prokazují tuto souvislost občasná kompozita a perifrastické vyjadřování); oproti svému vzoru však stavěla Š. povídka výrazně na ději a na pozadí historických událostí rozvíjela milostný a dobrodružný syžet soukromých osudů a její jazyk jako celek (stejně jako časopis Moravský vykládatel vůbec) vycházel z archaizující veleslavínské normy. Po beletrii v něm následovaly drobné výstražné nebo vzorové výchovné příběhy, podobenství, úvahy a bajky (od Š.), dále články zeměpisné (Krátké geografické vypsání Evropy) a přírodopisné, zaměřené na popis exotických rostlin a zvířat. Moravský patriotismus podporovaly příspěvky Pamětihodnosti Moravy, Základ Brna a velký, leč nedokončený projekt Popsání Moravy. – Kromě prací v časopise vydal Š. koncem 30. let katolický kancionál pro české bohoslužby, v porevoluční době přeložil dvě německé náboženské knížky a na počátku 50. let uveřejnil stručná pravidla „pravopísemnosti česko-moravské“, v nichž se uchyloval k neústrojným terminologickým neologismům.

PŘÍSPĚVKY *in:* Mor. vykládatel (Olomouc 1845–46). ■ KNIŽNĚ. *Odborné práce:* Návod čili Nejhlavnější pravidla nové pravopísemnosti česko-moravské (1851). – *Překlady:* L. Hecht: Příběh o zjevení nejblahoslavenější Panny Marie dvěma pastouškům na hoře La Salette ve Francouzsku dne 19. září 1846 (1849); A. Stolz: Opravdovské slovo pro starou katolickou víru proti tak nazvanému německo-katolictví (1849). ■ REDIGOVAL *časopis:* Moravský vykládatel (1845–46). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Krátký katolický kancionál obsahující v sobě písně, litanie a modlitby k veřejným službám Božím na všední i mnohé slavné dni církevního roku (1839). ■

LITERATURA: an.: Přímětky (oznámení o vydávání čas. Moravský vykládatel), Čes. včela 1845, s. 259; an.: Böhmische Literatur in Mähren, Ost und West 1846, s. 580; an. (V. Štulc): ref. překl. A. Štolc, Blahověst 1849, s. 144; an.: ref. překl. L. Hecht, Nár. noviny 5. 4. 1849; F. Bayer: Osudy českého časopisectva na Moravě (obs. chybné údaje), Koleda 1876, s. 189 a pokr.; V. H.: Upomínka na B. Š., Koleda 1878, s. 197; V. Kryšpín in Obraz činnosti literární učitelstva československého za posledních 100 let (1885, s. 253).

lk

Jan **Šentygar**

* kolem 1516 *Hvožďany* u Blatné
† 20. 10. 1554

Humanistický básník.

Psal se též Schentigar, Schentigarus, Schentygar, Ssentigar, Ssentygar, Syndiger, Šentigar. – Pocházel z početné rodiny rolníka; z jeho sourozenců byl literárně činný také mladší bratr Jiří Š. († asi 1548), asi od 1543 správce školy v Klatovech. Š. studoval na univerzitě ve Wittenbergu (1533 byl zapsán mezi posluchači, kteří studovali pro nedostatek prostředků zdarma). 1536 dosáhl na pražské univerzitě hodnosti bakaláře. Poté se stal vychovatelem B. Hodějovského, synovce známého mecenáše humanistických básníků. 1541 složil na pražské univerzitě magisterské zkoušky a stal se jejím profesorem (přednášel především o latinské poetice). Zároveň vyučoval na soukromé škole svého přítele M. Collina, s nímž uváděl do Čech studium řečtiny. 1542 byl s ním a s několika dalšími přáteli povýšen do šlechtického stavu s přídomkem z Chotěřiny. 1545–46 byl proboštem Karlovy koleje, 1547–48 krátce děkanem artistické fakulty. 1548 z univerzity odešel a oženil se s A. Velešovou, vdovou po královéhradeckém měšťanovi; žil pak v Hradci Králové, kde se věnoval správě majetku a lékařské praxi.

Š. byl od 1541 členem básnické družiny J. Hodějovského st. Psal latinské příležitostné lyrické básně, ceněné současníky pro formální dokonalost; vynikají nad průměr soudobé humanistické produkce také bezprostředností, s níž autor reaguje na své životní zážitky a na dobové události. Většina Š. díla vyšla posmrtně s básněmi ostatních členů družiny v souboru Farragines.

KNIŽNĚ: De obitu… Annae, Hungariae Boëmiaeque regine… carmen funebre… (1547). ▮ EDICE: in Farrago 1–4 (1561–62, ed. J. Hodějovský); in ant. Renesanční poezie (1975, ed. H. Businská, překlady do češtiny). ▮

BIBLIOGRAFIE: in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982). ▮ LITERATURA: M. Kalina von Jätenstein: Nachrichten über böhmische Schriftsteller und Gelehrte, Abhandlungen KBGW 5, 1814/17, Historische Teil (seš. 12, s. 18; doplňky tamtéž 6, 1818/19, seš. 7, s. 9); J. Hejnic in Dva humanisté v roce 1547 (1957) + M. J. Š. a jeho cesta hvožďanská, Vlastivědný sborník Podbrdska 8–9, 1974–75, s. 144.

jl

Leopold Jan **Seršník**

* 3. 3. 1747 *Těšín*
† 21. 1. 1814 *Těšín*

Historik, pedagog, sběratel a příležitostný básník, spjatý především s dějinami Těšínska.

Psal se Scherschnik, Scherschnick nebo Szerszsnik. – Pocházel ze vzdělané měšťanské rodiny, otec byl okresním komisařem a administrátorem Těšína, matka († 1754) ovládala latinu (latinsky korespondovala se svým bratrem jezuitou) a zajímala se o vědu. Rodiče zabezpečili základní vzdělání svého syna domácí výchovou, poté Š. navštěvoval nižší gymnázium v Těšíně a 1762 odešel na jezuitskou univerzitu do Olomouce. Po ukončení tzv. filozofie získal titul magistra a 1764 vstoupil do jezuitského řádu. Dva roky noviciátu (1765–66) strávil v Brně, pak absolvoval dva roky humanitních studií v jezuitském kolegiu v Březnici v Čechách, kde se také připravoval na učitelské povolání. 1768–70 pokračoval ve studiích na jezuitském akademickém kolegiu v Praze na Malé Straně (jeho zájem o českou historii zde probudil J. Diesbach). 1770–72 strávil v Chebu na nižším jezuitském gymnáziu, kam byl vyslán řádem jako učitel a kde také začal studovat teologii. 1772 se vrátil do Prahy a 1774 dokončil teologická studia na pražské univerzitě. T. r. byl vysvěcen na kněze. Druhý pražský pobyt využil k vědecké práci, stýkal se s osvícenskými učenci (údajně se podílel na Pelclově edici Balbínovy Dissertatio apologetica pro lingua slavonica praecique Bohemica 1775; dále styky s G. Dobnerem, S. Vydrou, J. J. Zebererem aj.). Zvláště se sblížil s historikem F. Pubičkou (pomáhal mu pořádat archiv svatovítské kapituly), který ho vedl k systematické vědecké práci založené na důkladné materiálové přípravě a který mu také zprostředkoval první publikační příležitost. Po zrušení jezuitského řádu působil od podzimu 1773 do 1774 jako pomocník v klementinské knihovně a údajně sepsal katalog jejích rukopisů (dnes nezvěstný). Na podzim 1773 byl I. Bornem vyzván ke spolupráci s časopisem Soukromé společnosti pražských učenců. Na přelomu 1774–75 působil jako vychovatel v Hradci Král. v rodině krajského hejtmana K. Bienera z Bienenberku. Poté se marně pokoušel získat místo v Praze, proto se na podzim 1775 vrátil

natrvalo do rodného Těšína. Od prosince 1776 působil jako profesor rétoriky a poezie na zdejším gymnáziu. Učitelské povolání spojoval s řadou úředních funkcí a vedlejší pedagogickou činností (od 1787 do smrti byl prefektem gymnázia, od 1804 vrchním dohlížitelem katolických škol na Těšínsku; 1784–86 působil v šlechtickém konviktu hraběte Tenczina, 1786–96 vedl vlastní výchovný ústav v Těšíně a 1796 zde byl jmenován prvním představeným nově zřízeného šlechticko-měšťanského konviktu). Intenzivně sledoval rozšíření vzdělanosti na Těšínsku: po celý život budoval veřejnou knihovnu a muzeum při gymnáziu; podařilo se mu shromáždit asi 12 000 svazků, včetně vzácných tisků a rukopisů (po 1945 přešly dochované knihovní fondy částečně do majetku Městského muzea v polském Těšíně, částečně byly deponovány do knihovny pražského Nár. muzea), a zhruba 5000 sbírkových exemplářů (fosilie, horniny, flora a fauna). Muzeum, první instituci svého druhu na rakouském území, otevřel 1802 veřejnosti. Z Těšína udržoval kontakty zvláště s moravskými učenci (J. P. Cerroni, J. J. H. Czikann, J. Herrmann z Herrmannsdorfu, J. H. A. Gallaš). Ke konci života trpěl silnou dnou, 1812 se léčil v Teplicích. Zemřel raněn mrtvicí; pochován byl v Těšíně.

Š. psal latinsky a německy. Jeho odborný zájem patřil české a slovanské historii a nejstarším památkám české vzdělanosti. Časopisecky publikoval práci o dějinách pražské klementinské knihovny a jejích sbírek *Über den Ursprung und die Aufnahme der Bibliothek am Clementinischen Collegium zu Prag*, v níž použil jak starších archivních pramenů (od 1560), tak vlastní zkušenosti z práce v knihovně. Inspirován starší Balbínovou prací Bohemia docta i novějšími pracemi F. M. Pelcla, F. F. Procházky aj. zamýšlel napsat rozsáhlé dílo o dějinách české vzdělanosti. Po přerušení kontaktu s Prahou a odchodu do Slezska se však především zaměřil na práce s regionální tematikou. Knižně vydal dva slovníky obsahující detailní biografické a bibliografické údaje o významných osobnostech spjatých s oblastmi Královéhradecka a Těšínska (bez ohledu na jejich jazyk a stavovskou příslušnost): *De doctis Reginaehradecensibus commentarius…* a *Nachrichten von Schriftstellern und Künstlern aus dem Teschner Fürstenthum*. V rukopisu zanechal řadu studií k dějinám Těšínska, zvláště jeho školských a kulturních institucí a uměleckých sbírek, dále literárněhistoricky cenné biografické a bibliografické prameny k činnosti českých jezuitů a práce týkající se přírodních věd a matematiky. Během požáru Těšína 1789 údajně shořel rukopis připravovaných dějin Slezska a deníky z Š. cest po Horní Falci, Čechách, Moravě, Slezsku, Rakousku a Haliči. – Pro školní potřeby napsal několik učebnic a vydal Komenského Orbis pictus (s vlastními doplňky). V předmluvě k výboru z díla Quintilianova, určenému rovněž pro školní výuku, odmítl soudobou beletristickou produkci (romány, komedie, almanachy a módní žurnály) pro nedostatek výchovného a vzdělávacího obsahu a ocenil klasickou tvorbu antických autorů. Okrajovou součástí Š. literární činnosti jsou příležitostné básně inspirované těšínskými událostmi.

PŘÍSPĚVKY *in:* Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen… (1776, Über den Ursprung und die Aufnahme der Bibliothek am Clementinischen Collegium zu Prag, i sep.); Acta Societatis Jablonovianae (Lipsko 1773, De migratione Serborum dissertatio, debut); Mährisch-Schlesischer Wanderer (1812); Patriotisches Tageblatt (1803, 1805; 1803 Reise nach der Jablunkauer Schanze); Vaterländische Blätter (Vídeň 1812, Die Umgebung von Teschen); – posmrtně: Redlicher Verkündiger (1814, Urkunden der Vorwelt im Herzogthume Teschen). ■ KNIŽNĚ. *Odborné práce, učebnice a příležitostné básně:* De doctis Reginaehradecensibus commentarius… (1775); Institutiones arithmeticae et algebrae (učebnice, Opava 1781); Cum religiosissimi viri ordinis S. Joannis de Deo annum saecularem conventus Teschinensis celebrarent (B, Vídeň 1800); Epigramma in Turrim Curiae Teschinensis… (B, Vídeň 1800); Exempla interpretationis latinae e germanico (učebnice, Těšín 1807); Nachrichten von Schriftstellern und Künstlern aus dem Teschner Fürstenthum (Těšín 1810); Doctrina de epistolis (Těšín 1812). ■ EDICE: Materiały genealogiczno-heraldyczne do dziejów szlachty Księstwa Cieszyńskiego (Těšín 2004, ed. W. Gojniczek). ■ KORESPONDENCE: B. Indra: Ke stykům Gallaše a Š. (čes. překlad dopisu J. H. A. Gallašovi z 1813), SlSb 1945, s. 142; M. Kudělka: Korespondence L. J. Š. s J. P. Cerronim a J. J. Czikannem (Cerronimu z 1788, 1801, 1810, 1812; Czikannovi z 1807–12 a b. d., asi 1813), SlSb 1953, s. 260 + in L. J. Š. (J. F. Herrmannovi z Herrmannsdorfu z 1803, S. Vydrovi z 1800–04, G. Dobnerovi z 1776, J. P. Cerronimu z 1801; 1957); J. Springer: Těšínská gymnazijní a olomoucká lycejní knihovna (M. W. Voigtovi z 1814), SlSb 1966, s. 374. ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Joannis Michaelis Nagonii civis romani et poetae laureati ad Vladislaum II. Bohemiae et Hun-

gariae regem poematum libri V. (1777); J. A. Komenský: Orbis pictus immutatus (Vídeň 1807); Lesefrüchte aus Quintilians Werken, zum Unterrichte der Gymnasialschüler im Excerpiren gesammelt (Těšín 1810). ∎

LITERATURA: J. J. H. Czikann: L. J. Sch.'s Ehrengedächtnis (Brno 1815 ← Moravia 1815, s. 497 a pokr.); A. Heinrich: Sch.'s Denkmal (Těšín 1824); M. Kudělka: L. J. Š. (1747–1814). Život a dílo (1957); sb. Ks. L. J. Sch. znany i nieznany (Těšín 1998). ∎ I. de Luca: Das gelehrte Österreich 1 (Vídeň 1778, s. 93); F. M. Pelcl: Böhmische, Mährische und Schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten vom Anfange der Gesellschaft bis aus gegenwärtige Zeit (1786, s. 290); an.: nekrolog, Vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat (Vídeň) 1814, s. 76; A. H. (Heinrich): L. J. Sch., Neues Archiv für Geschichte, Staatenkunde, Literatur und Kunst 1830, s. 453 a pokr. + Geschichte der k. k. Scherschnik'schen Gymnasialbibliothek in Teschen, tamtéž, s. 533 a pokr.; Ch. d'Elvert: Historische Literatur-Geschichte von Mähren und Österreichisch-Schlesien (Brno 1850, s. 395); V. Karger: Unbekannte Sch. – Erinnerungen. Ein Nachwort zu L. Sch.'s hundersten Todestag, Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Schlesiens 1921, s. 126; J. Volf: Tak zvaný Hradecký rukopis (Dějiny jeho osudů), Časopis českosl. knihovníků 1926, s. 144 a pokr.; J. Wytrzens: Życiorys proboszcza L. J. Sz., Zaranie Śląskie 1930, s. 131 a pokr.; B. Těšínský (J. L. Mikoláš): Pelclův vliv na těšínského rodáka a historika L. Š., Moravskoslezský deník 1938, č. 112; F. Zýbal: Jezuita L. J. Š., těšínský rodák a historik, Našinec 3. 7. 1938; B. Indra: Ke stykům Gallaše s Š., SlSb 1945, s. 138; O. Králík: Literární dějepis ve Slezsku, in Stav a úkoly literárněhistorického průzkumu Slezska (1949, s. 23); J. Skutil: Dopis Albína Heinricha o Š. památníku, SlSb 1952, s. 588; M. Kudělka: L. J. Š. a Gelasius Dobner, SlSb 1954, s. 307; J. Skutil: Š. staré zprávy o pleistocenních paleontologických nálezech těšínských, Zprávy okresního muzea v Čes. Těšíně 1955 (leden); Z. Tobolka: Národní a Univerzitní knihovna v Praze, její vznik a vývoj (1959, s. 64); J. Springer: Těšínská gymnazijní a olomoucká lycejní knihovna, SlSb 1966, s. 371; sb. 190 lat założenia muzeum i biblioteki L. J. Sz. (1802–1992) (Těšín 1993); K. Szelong: Książnica Cieszyńska, sb. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska (1995, s. 40); B. Bieńkowska: L. J. Sz. – zakladatel a tvůrce veřejné knihovny v Těšíně, Knihy a dějiny 1997, s. 46; R. Žáček: L. J. Š. (k 250. výr. nar.), Těšínsko 1997, č. 3; U. Wieczorek in A. Heinrich: Repertorium codicum manuscriptorum in caesareo-regia Bibliotheca Scherschnickiana Teschinii (Vratislav 2004).

lk

Jarmil M. **Šerý**

* 4. 5. 1881 *Votice*
† 16. 9. 1964 *Praha*

Básník, zpočátku ovlivněný poezií přelomu století, autor drobných dramatických prací.

V matrice zapsán jako Ferdinand Jan Kocura; literární práce podepisoval také jako Jarmil Šerý, J. M. Šerý, Šerý. – Syn obuvníka. V dětství se Š. s rodiči přestěhoval do Prahy, obecnou školu navštěvoval zprvu na Starém Městě, poté na Král. Vinohradech, kde také absolvoval gymnázium. Po maturitě (1900) vystudoval práva (1904 absolvoval) a stal se účetním asistentem zemského výboru, posléze vrchním účetním ředitelem Zemského úřadu v Praze (1939 byl předčasně penzionován). 1920 se oženil; 1922–23 byl členem Ústřední správní komise hlavního města Prahy, byl jmenován Národním shromážděním do voleb za stranu nár. socialistickou. Ve svém žižkovském bydlišti se angažoval v různých spolcích (člen hospodářské komise, člen výboru Městské spořitelny na Král. Vinohradech aj.). Literární přátelství udržoval s básníkem K. Šelepou (navzájem si dedikovali své básnické prvotiny). Procestoval mnoho evropských zemí a patrně také USA. Od 1946 byl členem Syndikátu čes. spisovatelů.

Š. rané práce se zaměřovaly dvojím směrem. Jeho vážné verše s tematikou rodného kraje se opíraly o umělecké proudy z přelomu století, dekadenci a novoromantismus, a Š. je zveřejňoval ve Zvonu. Vedle toho se v časopisu Švanda dudák věnoval aktuální humoristické literatuře, nejprve v drobných satirických verších s pohádkovým námětem, dále v kupletech, humoreskách a aforismech a v 10. letech i v satirické jednoaktovce *Hodina návštěv* s postavou pokryteckého redaktora. Básnickou sbírku *Kniha mládí* Š. komponoval jako triptych, jehož první část obsahuje dobové melancholicko-dekadentní nálady, druhá milostné básně písňové formy, třetí apostrofy drsného kraje dětství. Poté se Š. věnoval drobným dramatickým pracím s tajemnými a pohádkovými motivy. Značnou kritickou odezvu dosáhl Š. dramatický debut, secesně stylizovaná aktovka *Sen na Popeleční středu.* Tento drobný náladový proverb tvoří sugestivní dialog znuděného muže s přízrakem mrtvé milenky. Pohádkové motivy našly uplatnění pro dospělé diváky ve veršované jednoaktovce obměňující látku

Erbenova Vodníka, avšak s vítězící mateřskou láskou (*Hastrmanka*), a pro děti v groteskní loutkové hře *Medvěd a uhlíř* rozvádějící tradiční téma o princezně a draku. Z charakteru Š. díla se vymyká črta *Černé neštovice* svým lakonickým, drsným líčením zbytečné smrti venkovského pumpaře. Ve 20. a 30. letech se Š. odmlčel, do literatury se vrátil až po 2. světové válce sbírkou *Doba a život,* jež obsahuje proklamativní občanskou poezii a tradiční intimní lyriku.

ŠIFRY: jmš, J. Š., srý, še., Šrý. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Čeští spisovatelé a veřejnost o junáctví (1947); alm. Kniha mladých (1909); Loutkář (1918); sb. Na dětské besedě (1920); Nár. listy (1902); Svob. slovo (1946); Švanda dudák (1901–13; 1913 D Hodina návštěv); Zlatá Praha (1902); Zvon (1902–03, 1915–16; 1915 P Černé neštovice); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Kniha mládí (BB 1905); Sen na Popeleční středu (D 1909, prem. 1910; změn. vyd. 1931); Hastrmanka (D 1918); Medvěd a uhlíř (D pro ml., b. d., 1918); Doba a život (BB 1947). ▮

LITERATURA: -a-: ref. Kniha mládí, Máj 4, 1905/06, s. 352; ● ref. Sen na Popeleční středu: A. N. (Novák), Přehled 7, 1908/09, s. 732; K. Kamínek, Lumír 37, 1908/09, s. 499; J. Karásek, MR 1908/09, sv. 21, s. 515; J. B-toš (Bartoš), Nár. obzor 11. 9. 1909; (prem.:) Tristan (V. Friedl), Zvon 10, 1909/10, s. 302; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 263; Re, Pokroková revue 6, 1909/10, s. 327; J. Karásek, MR 1909/10, sv. 22, s. 324; O. Theer, Čes. revue 3, 1909/10, s. 384; K. Čvančara, Osvěta 1910, s. 265; K., PL 8. 2. 1910 ●; ● ref. Hastrmanka: L. Patočka, MR 1918, sv. 33, s. 198; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 43 ●; A. Šebek: ref. Medvěd a uhlíř, Zvon 19, 1918/19, s. 546; an. (I. Wernisch): J. M. Š. (medailon s ukázkou), LitN 1991, č. 24.

vfr

Šibeničky (1)

1903–1904, 1906–1907

Satirický časopis průbojného literárního a výtvarného charakteru, na němž se podíleli umělci seskupení kolem S. K. Neumanna.

Redaktoři a vydavatelé: 1903–04 (roč. 1, příl. Nového kultu, roč. 6 a 7) S. K. Neumann, Praha; 1904 (roč. 1, příl. Nového kultu, roč. 7, č. 4 a 5) K. Neumannová, Praha; 1906 (roč. 2 a roč. 3 č. 1) S. K. Neumann, Řečkovice; 1906–07 (roč. 3, č. 2–12) J. Svozil, Brno; 1907 (roč. 3, č. 13–14) R. Těsnohlídek, Brno. – *Periodicita:* 1903–04 (roč. 1; jako 1. roč. byl časopis z tohoto období označován Neumannem až dodatečně) vycházely Š. nepravidelně jako příl. Nového kultu, celkem 5 čísel (Nový kult roč. 6, 1903, č. 12; roč. 7, 1904, č. 1, 2, 4, 5); od 2. roč. byly Š. samostatným časopisem: 1906 (roč. 2) od 1. 1. do 15. 6. celkem 7 čísel v měsíčních lhůtách (jen v květnu 2 č.); 1906–07 (roč. 3) od 15. 10. 1906 do 15. 5. 1907 celkem 14 čísel v čtrnáctidenních lhůtách (pouze v lednu 1 č.).

Záměr vydat satirické číslo Nového kultu s podtitulem Šibeničky a vytvořit samostatný časopis téhož názvu oznámil Neumann v říjnu 1903. Samostatný list se mu však zdařilo založit až 1906 (v tzv. druhé řadě – 2. roč.) za pobytu v Řečkovicích u Brna. Neumannovým cílem bylo vytvořit útočný, nezávislý satirický časopis, jenž by uměleckou náročností a moderností převyšoval sociálnědemokratickou Rašpli i tradičního Švandu dudáka; na mysli měl tehdy českou obdobu časopisu, jakým byl proslulý německý Simplicissimus (Š. např. publikovaly ukázky z tvorby jeho spolupracovníků F. Wedekinda, O. J. Bierbauma) či francouzský L'Assiette au beurre. Satiře přisuzoval Neumann významnou úlohu v moderním umění, chápal ji jako výraz „hořkého a povzneseného poznání" a zároveň i jako svého druhu „zbraň" (K našemu programu, roč. 3, č. 5). Název Š. byl inspirován Macharovou provokativní básní nazvanou Píseň, později Píseň rodinná, ze sbírky Golgata („půl milionu dobrých šibeniček… půl milionu dobrých pevných kliček a do nich půl milionu vlasteneckých hrdel…"). Vydavatelem a redaktorem byl ve 3. roč. více méně formálně J. Svozil (vydavatel Moravského kraje, v jehož redakci Neumann tehdy působil) a v posledních číslech pak R. Těsnohlídek, obsahově však zůstával hlavním organizátorem časopisu Neumann.

Š. byly ovlivněny anarchistickou orientací svého redaktora S. K. Neumanna a jeho přátel z generace Šrámkovy, publikovali však v nich i autoři, kteří se s anarchismem neztotožňovali (z významných přispěvatelů zvláště V. Dyk). Časopis v duchu výchozí ideologie napadal stát a jeho mocenské nástroje, hlavně policii a armádu, ale také byrokracii; útočil rovněž proti klerikalismu a proti měšťáckému životnímu stylu, zejména proti pokrytectví a pruderii v erotických vztazích. Převahu zde měly satirické verše, epigramy, parodie, anekdoty i polemické výpady. Přesto však nešlo vždy o ryze

satirické příspěvky, publikované texty navzájem spojovalo kritické naladění vůči soudobé realitě i zobrazení různých podob lidské bídy a nesvobody. Okolo Š. se soustředil kmenový okruh spolupracovníků Nového kultu. Spolu s verši, články a prózami redaktora Neumanna (i pseud. Kozonoh, Sigma, Petr Skála, šifry N., S.) tvořily profil Š. hlavně básně (popř. prózy) F. Šrámka (např. Ada, Minka, Marta, Curriculum vitae), K. Tomana (Hadi poledne aj.), F. Gellnera (i pseud. Franta; Kuplet o ženské emancipaci aj.), V. Dyka (ukázky z básně Milá sedmi loupežníků a ze Satir a sarkasmů), dále L. Freimutha, J. Opolského, pak prózy a v menší míře verše J. Mahena (i pseud. H. Lang) a prózy R. Těsnohlídka. Časopis často přinášel práce cizích spisovatelů, jejich čeští překladatelé však většinou zůstávali v anonymitě. – Vedle již jmenovaných se v Š. uplatnili autoři další. *Básněmi* přispěli B. Beneš Buchlovan (pseud. Ben Walther), K. Berdych, V. Brázda, J. Foltýn, J. Holý, V. Chaloupecký, R. Chřada, S. Kovanda, R. Krupička, L. Křikava, F. Linhart, J. Mach, M. Majerová, G. R. Opočenský (i pseud. Roger), J. Rosenzweig-Moir, A. Sova, P. Sula, F. Taufer, J. Želiva; z cizích literatur byli překládáni O. J. Bierbaum, W. Busch, H. Heine (přel. F. Gellner), X. Privas, J. Rictus, A. Roda-Roda, É. Verhaeren, F. Wedekind. *Prózy* publikovali K. Horký, J. Rosenzweig-Moir, F. Taufer; poměrně četné byly překlady prozaiků cizích: P. Altenberg, L. Descaves, G. Eekhoud, H. Fèvre, A. France, P. Grasset (přel. F. Taufer, pseud. F. U. Erat), J. Jullien, O. Kobyljanská (přel. K. V. Rypáček), J. Korczak, O. Mirbeau, A. Nowaczyński, A. Roda-Roda, É. Zola, S. Żeromski. Autory *scének* či dramatických úryvků byli R. B. Mácha, F. Šrámek, R. Těsnohlídek, též A. Strindberg. – Komplementární součástí Š., významně umocňující jejich působivost, byla obrazová složka, vyplněná kreslenou satirou značné umělecké úrovně. Tematicky šlo hlavně o politické karikatury, zvláště protiklerikální a protimilitaristické, též o kresby s erotickými náměty. Z domácích autorů se na nich podíleli především F. Gellner, dále V. H. Brunner a Z. Kratochvíl (pseud. T. R. Chvojka), ojediněle V. Chalupa, A. Srnský aj. Š. také přetiskovaly ukázky z německých a francouzských časopisů (např. M. Delannoy, A. Willette aj.), občas reprodukovaly cizí kresby v rámci Galerie starých mistrů karikatury nebo Galerie moderní karikatury.

LITERATURA: an.: Revue literární a umělecká, Čes. svět 2, 1905/06, č. 8; an.: Výstižnou ilustraci…, tamtéž, č. 12; an.: Šibeniček… vyšlo 1. a 2. číslo 3. roč. …, Přehled 5, 1906/07, s. 173; M. Novotný: Neumannovy Š., LitN 9, 1936/37, č. 14; Z. Trochová in S. K. Neumann: Stati a projevy 2 (1966, s. 749); F. Kautman in St. K. Neumann. Člověk a dílo (1875–1917) (1966, s. 82); B. Gabrielová, M. Marčák in Kapitoly z dějin brněnských časopisů 2 (2003).

dm, et

Šibeničky (2)

1918–1920

Nezávislý satirický a humoristický časopis, podporující na konci 1. světové války úsilí o vznik samostatného státu a poté usilující o jeho konsolidaci.

Redaktoři: 1918 (roč. 1, č. 1–18) odpovědný redaktor S. Minařík, od č. 2 redaktor literární části E. Bass; 1919–20 (roč. 1 od č. 19 – roč. 3) E. Bass. – *Majitel:* 1918–19 (roč. 1–2) Družina Šibeniček; 1920 (roč. 3) Červená sedma. – *Vydavatel:* 1918–19 (roč. 1, č. 1–18) S. Minařík; 1919–20 (roč. 1 od č. 19 – roč. 3) E. Bass; Praha. – *Periodicita:* 1918–19 (roč. 1) čtrnáctidenně, od 2. 5. 1918 do 17. 4. 1919 26 čísel; 1919–20 (roč. 2) týdně, od 1. 5. 1919 do 29. 4. 1920 52 čísel, z toho dvojčíslo 51–52; 1920 (roč. 3) pouze 4 čísla. – *Příloha:* Příloha Šibeniček, 1919–20 (roč. 2–3; ve 2. roč. od č. 15 omezena na jeden list, vyplněný až na jednu karikaturu cele inzeráty).

Úspěch Letáků, vydávaných od října 1917, podnítil E. Basse na jaře 1918 k založení většího satirického listu. Jeho protirakouská linie byla totožná s Letáky, realizovala se však v širším žánrovém rozpětí a za účasti většího počtu uměleckých osobností. V době zápasu o samostatný stát ji kromě E. Basse naplňovali zvláště V. Dyk, J. Haussmann, J. John, S. K. Neumann, J. Opolský a R. Weiner, jednotlivými příspěvky také J. Holý, J. Mahen, A. Sova, R. Těsnohlídek a K. Toman.

Š. útočily na představitele rakousko-uherské monarchie i na české politiky ochotné k smíru s ní nebo ji přímo podporující, na zásobovací potíže, ironizovaly rakouskou armádu apod. Některé básně S. K. Neumanna, A. Sovy a K. Tomana měly vážný, patetický nebo i pochmurný ráz, zapadaly však do kontextu odmítavým postojem k válečnému dění a vzbuzováním nadějí v budoucnost národa. Nejvýraznější předpřevratovou satirickou skladbou byl Haussmannův směšnohrdinský epos Karmínová garda (zařazený po válce do jeho sbírky Zpěvy

hanlivé), zesměšňující české prorakouské politiky. Mnoho textů bylo zčásti nebo zcela válečnou cenzurou zabaveno. Charakteristický ráz vtiskovali Š. karikaturisté Z. Kratochvíl, J. Lada a V. H. Brunner. – Po převratu se počet spolupracovníků rozšířil především o K. Judu, E. F. Míška, V. Mixu, F. Skácelíka, F. Šrámka, L. Vladyku aj., ke karikaturistům přibyli hlavně H. Böttinger, J. Lír, A. Moravec, O. Mrkvička, A. Pelc a V. Rada. Š. se staly vedle Nebojsy, vzniklého koncem října 1918, nejvýznamnějším satirickým listem poválečného období; jejich předností bylo, že spojovaly útočnou kritiku s veselou zábavností. V první době po 28. říjnu se ještě krátce vyrovnávaly s rakouskou minulostí a potíraly pozůstatky monarchie, brzy však svou pozornost obrátily k nešvarům v novém státě. Přitom zaujímaly nezávislou pozici nad stranami, které všechny kritizovaly pro omezené politikaření, řevnivost, hrabivost, nadřazování zájmů stran a jejich předáků nad zájmy státu i pro snahu demagogií získávat voliče. Snažily se podpořit upevňování demokratického státu a vedly boj jak proti národnědemokratické pravici, kapitalistům, zbohatlíkům, selským agrárníkům a zhynulé monarchii poplatným klerikálům, tak proti narůstajícím bolševickým tendencím, ztělesňovaným tehdy A. Munou, J. Foltýnem a B. Šmeralem. Reagovaly také na byrokratické předpisy, narůstání počtu úřednictva, úplatkářství, protičeské nálady na Slovensku, rozvrat v Rakousku a Německu, převraty v Maďarsku, spory s Poláky o Těšínsko, poměry v bolševickém Rusku a Kramářovy snahy o intervenci v něm. Dotýkaly se i otázek umění a literatury, divadelních problémů, sociální situace spisovatelů a výtvarníků, prodeje kýčovitého „uměleckého“ zboží, podbízivé oslavné poezie, vysokých cen vstupenek do Národního divadla v protikladu k jeho nekvalitnímu repertoáru atd. Pokusem o systematickou satirickou kritiku neuspokojivých poměrů v novém státě byl na pokračování otiskovaný satirický epos o deseti zpěvech Havlíček od A. Sovy. Kromě satir se někdy objevily i verše čistě lyrické (A. Černík). V prózách E. Basse, J. Johna, E. F. Míška, V. Mixy a F. Skácelíka se střídaly satiricky zaměřené práce s humornými a zábavnými, někdy i lechtivými. Všemi ročníky Š. procházející humoristický román E. Basse a J. Lady (pod společným pseudonymem D. Salaba) Bratrstvo malého pohodlí obsahoval recesistické historie s nevelkým spádem děje, ale plné nevázaného humoru, nadsázky, fantazie, absurdních nápadů a radosti z vyprávění, satirické šlehy se objevily pouze v jednotlivostech (např. v zesměšnění maloměšťáckého myšlení s jeho majetnickým sebevědomím). Z překladů byly nejvýznamnější na pokračování otiskovaná skladba H. Heina Německo (přel. E. Bass) a humoristický román A. Allaise Ze života a díla kapitána Kapa (přel. J. Hořejší), povídky byly nejčastěji od G. de Maupassanta (překlad an.). Pravidelnou složkou Š. byly anekdoty, aktuálně politické i z uměleckého (zvláště výtvarnického) světa, a drobné ironické glosy; obojí byly někdy zařazovány v rubrice *Pod šibeničkami. Redakční rádce* (v příloze) obsahoval sarkastické odpovědi na dotazy čtenářů, zřejmě většinou fingované. Občas se objevovala *Redakční listárna* se vzkazy přispěvatelům. – *Verši* přispívali F. Antal, E. Bass, O. Bystřina, A. Černík, J. Červený, V. Dyk, J. Haussmann (i pseud. Jegor), J. Holý, K. Horký, K. Juda, V. Mixa, F. Němec, S. K. Neumann (i pseud. Kozonoh, Tomáš ze Smíchova), J. Opolský, F. Rieger, M. Rutte, F. Rybář, F. Skácelík, A. Sova, F. Šrámek, K. Toman, L. Vladyka, R. Weiner aj. *Prózy* otiskli F. Antal, E. Bass (i pseud. Antonín Hrbek, Jan Louda, Jakub Pastyřík), O. Bystřina, V. Dyk, A. V. Frič, F. Grossmann, M. Haklová, J. Haussmann, J. O. Hradčanský, J. John, K. Juda, F. Langer, B. Ludvík, J. Mahen, J. Mifek (pseud. Aram), E. F. Míšek, V. Mixa (i šifra V. M.), F. Němec, S. K. Neumann (pseud. Kozonoh), J. Nožička, F. Posekaný, Z. K. Racek, F. Skácelík, J. K. Tejkal, R. Těsnohlídek, A. M. Tilschová, V. Vančura, R. J. Walt, R. Weiner aj. *Překlady* publikovali E. Bass (H. Heine, F. Wedekind), H. Hackenschmied (R. Bracco, G. Wied), J. Hořejší (A. Allais), S. Chittussi (G. K. Chesterton), J. Křička (S. I. Tanějev), R. Weiner (G. Duhamel), pod šifrou M. Ch. T. byl uveden H. Barbusse, pod šifrou -pa. J. H. Rosny. – Satirickými a humoristickými kresbami přispívali H. Böttinger (pseud. Dr. Desiderius), V. H. Brunner (pseud. J. Studnička), L. Dvořáček, A. V. Hrska, P. Kotík, J. Král, Z. Kratochvíl, J. Lada, J. Lír, A. Moravec, O. Mrkvička, A. Pelc, V. Rada.

LITERATURA: F. Kobliha: Kreslíři ze „Š.“, MR 1919/20, sv. 35, s. 292; an.: Š. …, LidN 20. 4. 1920; V. R.: Nový český satirický časopis (Rarach, též Š. aj.), LidN 15. 12. 1920; E. Bass in Moje kronika (1985, s. 130).

pp

Šibřinky viz in **Merendy**

Jan Ignác **Šiessler**

* asi 21. 1. 1782 *Praha*
† 1. 12. 1826 *Praha*

Autor a překladatel divadelních her a drobných prozaických forem po vzoru soudobé evropské klasicistní i sentimentální literatury.

Výjimečně užíval i české podoby druhého křestního jména (Hynek); psal se také Ssiessler, Schiesler nebo Schiessler, Šiessler, Šisler. – Pracoval jako úředník pražského magistrátu, bližší údaje o jeho životě nejsou známy.

Psal a překládal divadelní hry; tiskem vyšla pouze původní hra *Bohuslav aneb Jak kdo činí, takovou odplatu vezme,* inspirovaná francouzským sentimentálním měšťanským dramatem. Vedle tematiky citů a morálky v příbuzenských vztazích obsahuje emočně vypjaté, napínavé až strašidelné scény. Pouze scénicky (Stavovské divadlo) byly realizovány původní veselohra *Podvod z lehkomyslnosti* a zpěvohra *Martinek, bradýř ve vsi* a dva překlady: Romeo a Julie (shakespearovský námět upravený Ch. F. Weissem ve stylu měšťanského sentimentálního dramatu) a Lov na divokou zvěř (A. Kotzebue). Kromě toho Š. psal a překládal drobné prozaické formy inspirované soudobou evropskou klasicistní i sentimentální poetikou: zvířecí bajku (knižně vydal překlad Ezopových bajek A. G. Meissnera, ostatní časopisecky; bajku *Včela a pavouk* otiskl J. Jungmann v Slovesnosti), moralistní epigram, gessnerovskou citovou idylu Dafnys a Chloe, dialogy, podobenství (*Výstražný sen*), lyrizovanou prózu inspirovanou anglickou hřbitovní poezií (*Vypodobnění večera a noci*) a dobově oblíbené náboženskomoralistní rozjímání (*Hřbitov*). – Podle francouzsko-německé mluvnice J. V. Meidingera sestavil *Praktickou česko-německou gramatiku pro Čechy*, v níž si pomáhal četnými neústrojnými neologismy; vyšla v několika dalších vydáních.

ŠIFRA: J. S-r . ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čechoslav (1820); Dobroslav (1820–22; 1820 Vypodobnění večera a noci, 1822 Výstražný sen); Hlasatel český (1806–08; 1806 překl. Dafnys a Chloe); J. Jungmann: Slovesnost (1820); Přítel lidu (1806, překl. Dafnys a Chloe); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Bohuslav aneb Jak kdo činí, takovou odplatu vezme (D b. d., 1805, i prem.); Hřbitov. Tiché rozjímání v duchu přátelům náboženství a citlivosti… (P 1808). – *Překlad:* A. G. Meissner: Ezopovy Básně pro mládež… (1816). – *Ostatní práce:* Praktická česko-německá gramatika pro Čechy… podle způsobu J. V. Meidingera (1812). ■ SCÉNICKY. *Hry:* Martinek, bradýř ve vsi (asi mezi 1788–1805, hudba J. Peldryán); Podvod z lehkomyslnosti (asi mezi 1805–12). – *Překlady:* Ch. F. Weisse: Romeo a Julie (asi mezi 1805–12); A. Kotzebue: Lov na divokou zvěř (asi mezi 1805–12). ■

LITERATURA: M. Laiske in Pražská dramaturgie 1 (1974).

lk

František **Šifter**

* 4. 1. 1888 *Bohuslavice* u Kyjova
† 23. 7. 1928 *Boršov* u Kyjova

Prozaik, autor dokumentárně pojímaných črt, povídek a fejetonů z venkovského prostředí jihovýchodní Moravy a z prostředí československých legií v Rusku; překladatel ruské realistické prózy, sociálněmokratický publicista.

Vyrůstal v rodině domkáře a obuvníka. Gymnázium vystudoval v Kyjově (mat. 1906), práva v Praze (JUDr. 1913). Od 1911 pracoval jako advokátní koncipient; po vypuknutí 1. světové války byl mobilizován a 1915 odeslán na východní frontu, kde 1916 přešel do ruského zajetí a 1917 vstoupil do českosl. legií, v únoru 1918 se stal členem Odbočky Nár. rady československé na Rusi a jako její zástupce za sociálněmokratickou stranu byl na podzim 1918 delegován na plánovaný kongres Socialistické internacionály ve Švédsku. Po návratu pracoval od 1919 jako místotajemník ministerstva sociální péče v Praze a zejména na počátku 20. let vyvíjel rozsáhlou publicistickou činnost, zaměřenou na praktické zaměstnanecké a sociální poměry bývalých příslušníků českosl. zahraničního vojska.

Š. beletristickou tvorbu, zahrnující drobné črty, povídky a fejetony nebo ojediněle (pouze časopisecky publikované) verše s přírodní tematikou, vyznačoval impresionisticky zabarvený fejetonistický nebo reportážní styl. Knižně Š. debutoval dvěma svazky vzpomínkových črt *Ruské obrázky,* v nichž evokoval zážitky českých vojáků v zajateckých táborech a v legionářském vojsku, jak se s nimi seznámil bě-

hem své cesty středoasijskými a sibiřskými oblastmi Ruska. Pestrý kaleidoskop drobných výseků ze života prostých účastníků války podával v hutné zkratce a citlivě umocňoval náladovými obrázky ruské přírody i reflexemi rozporuplného vztahu českých legionářů k ruskému způsobu života a k ruské revoluci. Dokumentární ráz Š. vtiskl dvousvazkovému souboru fejetonistických próz *Slovácké obrázky.* V rámci ročních období prostředkují převážně národopisné a etnografické osobitosti života jihomoravských vesnic v předválečné a těsně poválečné době. K vyjádření zvykoslovných odlišností rodného prostředí Š. hojně využíval lidových výrazů slováckého nářečí. Tematiku rodného kraje i zážitků z Ruska Š. znovu rozvinul v souboru fejetonů a skic *Všelijaké dny,* již více soustředěném k aktuální realitě poválečného období a k vlastní profesi sociálního pracovníka. Š. vztah k Rusku, vyjadřovaný politickou a dokumentární publicistikou nebo prózami v časopisech a novinách, se projevil také v jeho překladatelském úsilí orientovaném na ruskou prózu přelomu století (L. N. Andrejev, A. T. Averčenko, V. G. Korolenko, A. I. Kuprin, D. N. Mamin-Sibirjak aj.).

PSEUDONYMY, ŠIFRA: František Žlebský, Fr. Žlebský, F. Žlebský; Š. (Rovnost). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Dělnický kalendář Československé strany soc. demokratické v Rakousku; Kmen (1920); Nár. obzor (1913); Nár. osvobození (1924–28); Právo lidu, i Večerník (1910–29); Rovnost (1919–21); Rudé květy (1920); Samostatnost (1913); Tribuna (1919–27); Ženské noviny (1922, románová příl.: překl. I. Goldberg: Temno, i sep.); – posmrtně: Právo lidu (1929). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Ruské obrázky 1, 2 (PP 1920, 1921); Slovácké obrázky 1, 2 (PP 1921); Všelijaké dny (PP 1922). – *Překlady:* Výbor ruských humoresek A. I. Kuprina, A. T. Averčenka a J. J. Gureviče (1920); A. T. Averčenko: Slabá hlava (1922); Červené zvíře a jiné sibiřské povídky (1922; obs. PP G. Grebenščikova, V. Šiškova, V. Bachmetěva, D. N. Mamina-Sibirjaka a I. Goldberga); V. G. Korolenko: V noci (1922); A. I. Kuprin: Strakatí koně (1922); L. N. Andrejev: Noční rozhovor (1922) + Deník Satanův 1 (1924, s V. Chábem); J. J. Lazarev: Osvobození sedláků (1923); Nové ruské povídky (1923; obs. PP G. Jabločkova, S. J. Jelpatěvského, N. J. Timkovského a D. N. Mamina-Sibirjaka); V. Ropšin (B. V. Savinkov): Kůň vraný (1924). ▮ REDIGOVAL *kalendář:* Příručka českosl. legionáře 1, 2 (1921, 1922, s B. Přikrylem). ▮

LITERATURA: ● ref. Ruské obrázky: J. H. (Hora), PL 18. 7. 1920; jeel. (J. L. Fischer), Kmen 4, 1920/21, s. 276 + (Dr. J. L. F.) Nové Čechy 4, 1920/21, s. 37; J. Kapras, Čes. revue 1921, s. 263 ●; ● ref. Slovácké obrázky: J. O. N. (Novotný), LidN 23. 11. 1921; P. Eisner, Prager Presse 29. 11. 1921; J. Staněk, Niva 1921, s. 241; A. P. (Procházka), MR 1921/22, sv. 37, s. 57; K. H. (Hikl), Naše doba 29, 1921/22, s. 629; -btk- (V. Brtník), Zvon 22, 1921/22, s. 192 ●; Š. Jež: ref. Všelijaké dny, Tribuna 20. 5. 1923; ● nekrology: AMP. (A. M. Píša), PL 26. 7. 1928; om (O. Mrkvička), LidN 26. 7. 1928; an., RP 27. 7. 1928; K. Nový, NO 29. 7. 1928 ●; Unus (V. Cháb): První legionářský příručkář, NO 5. 12. 1929; V. Vlašínová in Česká recepce V. G. Korolenka (1975).

pš

František **Šilhavý**

* 9. 12. 1863 *Opatov* u Třebíče
† 18. 12. 1939 *Královo Pole* (Brno-K. P.)

Sběratel a vydavatel moravských pohádek a pověstí, publicista.

Syn rolníka. Gymnázium absolvoval v Třebíči, učitelský ústav v Brně. Jako učitel krátce působil v rodišti, poté v Brtničce na Jihlavsku. V nedalekém Stonařově se seznámil s kaplanem J. Švestkou, který usiloval o zakládání záložních a úvěrových družstev (tzv. raiffeisenek) v okolních českých obcích. Českou pobočku založil Š. v Dlouhé Brtnici (1898) a stal se jejím pokladníkem. Navázal styky s Ústřední jednotou čes. hospodářských společenstev úvěrních v Brně (po 1918 Moravská jednota záložen, raiffeisenek a družstev) a již 1901 byl zvolen do jejího správního výboru, 1902 se stal výpomocným revizorem, 1903 opustil učitelskou dráhu a stal se revidentem, záhy vrchním revidentem, od 1922 ředitelem revizního oddělení. Zároveň školil revizory a pokladníky, pro jejichž potřeby sepisoval odborné příručky, a redigoval Věstník Ústřední jednoty čes. hospodářských společenstev úvěrních (1915–37). 1935 odešel do penze. Aktivně se věnoval i včelařství a spolkové činnosti v moravském ústředí včelařů (mj. jako pokladník).

Š. zasáhla vlna zájmu o místní lidové památky a národopis, vyvolaná pořádanými národopisnými výstavami krajinskými a vrcholící 1895 pražskou expozicí. Především v moravských odborných časopisech publikoval drobné příspěvky, hlavně pověsti a soupisy místních názvů, nejrozsáhlejší byl soupis názvů zaniklých západomoravských osad a vesnic příležitostně doplněný místními pověstmi *Lidové názvy pozemkové,* který sestavil na základě

svého terénního výzkumu 1898. Didaktické cíle sledoval v záznamech bajek a pohádek, v *Národních bájích a pohádkách* se zaměřil především na svět přírody. Pohádková část sbírky *Pohádky a pověsti z Moravy západní* trpí rozvleklým dějem, místy cizorodými motivy, živější je převyprávění místních pověstí, jejichž soubor vydal též ve zpracování jiných literátů, mj. V. Brandla, A. Jiráska, M. Mikšíčka, A. Sedláčka, M. Václavka, F. M. Vrány (Výbor z moravských pověstí). K mravnímu zušlechtění a povzbuzení vlasteneckého cítění mládeže měl přispět obsáhlý výbor z drobných prací (fejetonů, črt a povídek) V. Kosmáka, publikovaných zejména v oblíbené rubrice Kukátko v brněnském Hlasu. Š. psal též články o literatuře a recenze.

PŘÍSPĚVKY *in:* Časopis Matice moravské (1893–97, 1899, 1901); Časopis Mor. muzea zemského (Brno 1903, Lidové názvy pozemkové); Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci (1910); Čes. lid (1895–1900); Náš domov (Olomouc 1938); Obzor; Včela moravská (Brno, mj. 1936 Nástin a působení Msgra Františka Adamce); Věstník Ústřední jednoty čes. hospodářských společenstev úvěrních; Vlasť (1897). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Národní báje a pohádky (1894); Pohádky a pověsti z Moravy západní 1 (1894). – *Ostatní práce:* Příručka pro správy spořitelních a záloženských spolků soustavy Raiffeisenovy 1–3 (1. 1924, 2. 1925, 3. 1935); Používání směnek v raiffeisenkách (1935). ∎ REDIGOVAL *časopis:* Věstník Ústřední jednoty čes. hospodářských společenstev úvěrních (1915–37). ∎ USPOŘÁDAL A VYDAL: Výbor z moravských pověstí (b. d., 1897); Výbor ze spisů Václava Kosmáka pro mládež 1–4 (1. 1898, 2. 1899, 3. 1900, 4. 1901, i upr.); Slavnostní číslo Včely moravské vydané k sedmdesátým narozeninám Msgra Františka Adamce… (1936). ∎

LITERATURA: K. J. Zákoucký: ref. Národní báje a pohádky, Vychovatel 1894, s. 190; ● nekrology: F. Kyselka, Včela moravská 1940, s. 2; an., Věstník Ústřední jednoty čes. hospodářských společenstev úvěrních 1940, s. 8 ●.

ls, ik

F. Šimáček

Působnost 1871–1919

Pražské nakladatelství, které zejména v prvním třicetiletí své působnosti promyšleným edičním programem beletrie i naučné literatury významně přispělo k emancipaci české vědy a kultury; knihtiskárna, knihkupectví.

Nakladatelství založil a zprvu řídil jako vyústění svých předchozích vydavatelských aktivit novinář, redaktor, vydavatel a národohospodářský organizátor František Š. (* 2. 12. 1834 Kostelec n. Labem, † 5. 5. 1885 Praha). Studoval na pražské technice (studia nedokončil), navštěvoval též přednášky na univerzitě a 2 roky učitelský ústav v Budči. Již jako student od 1855 přispíval do časopisů Zlaté klasy a Pražské noviny. Vědom si důležitosti národohospodářských znalostí mezi širokými vrstvami obyvatelstva, rozhodl se pro jejich šíření prostřednictvím novin; 1857 založil periodikum Posel z Prahy (nejdříve měsíčník, pak třikrát v týdnu) a stal se jeho vydavatelem a redaktorem (užíval přitom pseudonym Vojtěch Bělák), nakladatelem pak byl bratr Antonín Š. Převážně vlastními příspěvky (též anonymními i podepsanými V. Bělák) se zaměřil na podporu českého průmyslu, peněžnictví (budování záložen), řemesel a živností a jejich společenstev, na modernizaci zemědělství a též na vzdělání a školství. Orientací na hospodářskou prosperitu zaujímal přitom v českém politickém spektru výjimečné postavení. Jeho spíše ojedinělé články s literární a divadelní tematikou, nekrology (V. K. Klicpera), obrany RKZ aj. směřovaly rovněž ke společenskému dosahu kultury. Psal i cestopisné články z českých zemí, ze Slovenska a z Paříže, překládal z francouzštiny. Zvláště v raném období tiskl v listu i původní české povídky (J. Ehrenberger, V. Hálek, A. Heyduk, B. Němcová, J. Neruda, F. Pravda, K. Světlá aj.), beletristické překlady z francouzské a ruské literatury a cestopisy. Svým charakterem a též malou obměnou titulu Posel z Prahy navázal na někdejšího Tylova Pražského posla. V dubnu 1861 Š. noviny zastavil a s bratry E. a J. Grégrovými založil deník Nár. listy. Od 1862 působil 13 měsíců jako společník a správce nové tiskárny Knihtiskárna Dr. Julia Grégra a Františka Šimáčka, 1863 po roztržce s J. Grégrem ze společnosti vystoupil a obnovil Posla z Prahy s hospodářskými i zábavnými přílohami nejprve jako týdeník, 1867 deník. 1863 se oženil s L. Křížkovou (1844–1879), vychovanou v rodině V. Náprstka (byla první knihovnicí Náprstkovy knihovny a stala se 1872 iniciátorkou založení vydavatelského spolku Libuše). 1864 převzal Š. od I. L. Kobra staročeský deník Národ, jehož vydáváním se zadlužil a 1866 jej pro nedostatek předplatitelů zastavil. Finanční nesnáze prohlubo-

valy též cenzurní zásahy i soudní postihy (pro tiskový přečin byl poprvé vězněn 1862, 1868 strávil ve vězení 4 měsíce), pokuty a propadlé kauce. V říjnu 1868 za svého věznění zastavil Posla z Prahy a v prosinci t. r. začal náhradou vydávat Občana, ale v červnu 1869 se vrátil k původnímu názvu Posel z Prahy. Spolu s R. Chotkem se také 1870 podílel na založení vydavatelského spolku Matice rolnická a stal se jeho jednatelem. Koncem 1871 zřídil vlastní tiskárnu (předtím byl jeho kmenovým tiskařem A. Renn), kterou zprvu provozoval na koncesi přítele slavisty J. Koláře pod firmou *Jos. Kolář a spol.* (též *Knihtiskárna Koláře a spol.*). Po smrti první ženy odevzdal 1879 noviny družstvu, které je dále vydávalo pod novým titulem České noviny, dříve Posel z Prahy, koncem 1883 však pro nedostatek předplatitelů splynuly se staročeským Pokrokem. Od 1879, kdy získal vlastní koncesi, provozoval Š. tiskárnu pod svým jménem. Tematické soubory své publicistiky vydal 1881 anonymně v samostatných brožurách (Důkazy bratrství při slavném uvítání a pohostění Čechů v Krakově, Cesta ku zámožnosti pro jednotlivce i celý národ, Vláda němčiny v československých krajinách naše vina, Židovská otázka a národ český). Zabýval se též beletrií, pod šifrou F. Š. 1875 vydal soubor návodně mravoučných povídek o tom, jak se orientovat v složitých životních situacích (Povídky ze života). Jako věno pro svou neteř T. Šulcovou zřídil 1883 knihkupectví a jeho vedení svěřil jejímu budoucímu choti F. Topičovi, který je 1886 získal na své jméno. Š. zemřel po nastydnutí na pohřbu druhé manželky Marie (1851–1885), pohřben byl do rodinné hrobky v Praze na Olšanech. – Tiskárnu i přidružené nakladatelství převzali synové Jaroslav Š. (* 15. 8. 1864, † 15. 5. 1938 Praha) a Bohuslav Š. (* 12. 5. 1866 Praha, † 6. 3. 1945 Praha) a provozovali pod firmou *F. Šimáček, knihtiskárna, nakladatelé*. 1899 vložili spolu s J. Ottou a J. R. Vilímkem knihtiskárnu do nově vytvářené společnosti Čes. grafická Unie a ponechali si jen nakladatelství. Na řízení podniku se od počátku výrazněji podílel Bohuslav Š., absolvent obchodní akademie v Praze a praxe v Lipsku, který se 1910 stal jeho jediným majitelem (prokuristkou byla již od 1907 jeho manželka Milada). Koncem 1919 spojil závod s firmou Emil Šolc ve společnost Šolc a Šimáček, z níž 1928 B. Š. odešel na odpočinek. – Firma sídlila v Praze nejprve na Novém Městě čp. 960, Jeruzalémská 3, od 1880 v čp. 1283, Jeruzalémská 11, dnes 9. Knihkupectví (později F. Topič) působilo 1883–85 na Starém Městě čp. 1011, Ferdinandova třída 9, dnes Národní 7.

Příležitostné nakladatelské aktivity zahájil F. Š. ještě před založením vlastní tiskárny. Již v květnu 1859 anonymně vlastním nákladem vydal a rozprodal Básně A. Heyduka. 1868–69 vycházely nákladem Občana romány budoucí kmenové autorky nakladatelství švédské prozaičky E. Flygare-Carlénové. 1870–74 Š. inicioval a organizoval vydávání spolkové knižnice odborné zemědělské literatury Matice rolnická (19 sv. ve 4 roč.). Soustavnou nakladatelskou činnost postupně rozvinul až po založení vlastní knihtiskárny, v níž vycházely knížky zprvu „nákladem Posla z Prahy“ (nová vydání a další romány E. Flygare-Carlénové, romány W. Collinse, M. S. Schwartzové aj. vycházely před knižním vydáním nejprve v arších jako příloha jeho novin), od 2. poloviny 70. let již i samostatně. Prvním programovým podnikem nového nakladatelství byla *Libuše* (1872–1918, 46 roč.), vystupující formálně až do 1897 jako samostatný vydavatelský spolek pro šíření hodnotné četby pro ženy. Zpočátku jej řídila Š. první žena Ludmila (pro 1. roč. edice napsala knihu Ženy vynikající mimo kruh rodinný), od 1876 za pomoci V. Vlčka a F. Zákrejse. Po krátkém období překladové románové tvorby (zejména M. S. Schwartz) a vzdělávací četby se zaměřila převážně na původní prózu, jen sporadicky doplněnou překlady (mj. W. M. Thackeray: Tržiště života, 1880). Po 1898, kdy se Libuše stala i formálně knižnicí s funkcí kmenové beletristické řady nakladatelství, obrážel její profil ztrátu kontaktu nakladatelství s tvůrčími ohnisky české kultury. Kmenovou beletristickou knižnicí nakladatelství se stala *Kabinetní knihovna* (1884–99, 99 sv.), zaměřená především na původní básnickou, prozaickou a dramatickou tvorbu, přinášející však i literární studie, cestopisy a národopisné črty, ojediněle i překlady. Jádro knižnice tvořili autoři starší generace lumírovské a ruchovské a jejich epigoni. V knižnici publikovali B. Adámek, J. Arbes, J. Braun, S. Čech, A. Černý, J. Červenka, J. S. Guth-Jarkovský, J. Herben, F. Herites, A. Heyduk, E. Jelínek, F. V. Jeřábek, R. Jesenská, A. Jirásek, B. Kaminský, A. Klášterský, E. Krásnohorská (též překlad Childe Haroldovy pouti G. G. Byrona), J. Kvapil, K. Leger,

J. Lier, J. S. Machar, V. Mrštík, A. E. Mužík, G. Preissová, F. S. Procházka, L. Stroupežnický, K. Světlá, F. X. Svoboda, R. Svobodová, M. A. Šimáček (i pseud. M. Havel), L. Tesař (překlad tehdy vlivného F. Coppéea), B. Viková Kunětická, V. Vlček, J. Vrchlický, J. Zeyer. Elegantní standardní vazba knižnice zdůrazňovala její funkci reprezentanta nakladatelství i českého soudobého písemnictví. Vytvořila tak protějšek k Ottově starší a neméně reprezentativní Salonní bibliotéce i jí konkurovala. *Románová knihovna Světozora* (1886–99, 48 sv.), vycházející současně jako příloha časopisu, soustředila výlučně překlady soudobé světové prozaické tvorby ruské (F. M. Dostojevskij, V. G. Korolenko, M. V. Krestovská, V. V. Krestovskij, B. M. Markevič, A. Michajlov, I. N. Potapenko, L. N. Tolstoj, I. S. Turgeněv, A. E. Zarin), italské (A. G. Barrili, E. Castelnuovo, D. Ciàmpoli, A. Fogazzaro, A. Grassi, Neera, G. Pierantoni-Mancini, G. Rovetta, M. Seraová), francouzské (G. Flaubert: Salambo, E. de Goncourt, V. Cherbuliez, P. Loti, G. de Maupassant, A. Theuriet), polské (K. Junosza, vl. jm. Szaniawski, E. Orzeszkowa, B. Prus: Faraon 1–3, M. Rodziewiczówna, I. Sawicka), španělské (P. A. de Alarcón, P. L. Coloma, J. Valera), americké (J. L. Allen, J. Habberton), maďarské (F. Herczeg, M. Jókai), chorvatské (A. Šenoa, J. E. Tomić), dánské (H. Bang), švédské (A. Strindberg) a ukrajinské (B. Hrinčenko). Původní i přeložené prozaické tvorbě byla věnována sešitová knižnice *Sborník ilustrovaných románů* (1884–92, ve 4 dílech celkem 17 sv.). Zahájena Povídkami karlštejnského havrana V. Beneše Třebízského přinesla dále kromě děl P. Albieriho, J. Arbesa, J. Brauna, A. Jiráska, R. J. Kronbauera, J. Laciny (pseud. Kolda Malínský) a M. A. Šimáčka překlady z francouzštiny, italštiny a polštiny (mj. H. Sienkiewicz: Ohněm a mečem, dále J. I. Kraszewski a E. Orzeszkowa). Živě redigovaná knižnice drobných próz z širokého výběru literatur *Levné svazky novel* (1894–97, 100 sv.) se zaměřila na překlady z angloamerických literatur (F. Bret Harte, J. Hawthorne, Mark Twain, E. A. Poe, F. R. Stockton; R. Kipling), z francouzské (P. Bourget, F. Coppée, L. Halévy, V. Cherbuliez, G. de Maupassant, P. Mérimée, P. E. de Musset, G. Ohnet, M. Prévost, J. Richepin, É. Rod, A. Theuriet), polské (M. Bałucki, A. Dygasiński, M. Gawalewicz, T. Jeske-Choiński, E. Orzeszkowa, I. Sawicka, H. Sienkiewicz, J. Zagórski), italské (E. Castelnuovo, G. D'Annunzio, E. De Amicis, D. Mantovani, M. Seraová, G. Verga), ruské (P. D. Boborykin, A. P. Čechov, G. M. Garšin, D. V. Grigorovič, V. G. Korolenko, V. I. Němirovič-Dančenko, I. N. Potapenko, A. S. Puškin, L. N. Samsonov, N. I. Timkovskij), španělské (P. A. de Alarcón, R. Altamira, G. A. Bécquer, J. M. Carretero, L. Coloma, J. Ochoa, A. Palacio Valdès, J. Valera), maďarské (S. Bródy, F. Herczeg, M. Jókai, M. Jósika, Z. Justh, K. Mikszáth, I. Szomaházy, K. Vadnai), dánské (H. Drachmann), norské (B. Björnson, A. L. Kielland), švédské (G. af Geijerstam), chorvatské (Ks. Š. Gjalski), srbské (D. J. Iljić), rumunské (J. L. Caragiale), finské a nizozemské. Koncem 80. let se nakladatelství novými překlady (B. Klika, H. Kosterka, J. Nový a V. Petrů) vrátilo k románům E. Flygare-Carlénové, nejprve v souboru Nové vydání románů a novel (1888–93, 6 sv.), později ve volné sešitové řadě Romány a novely, vydávané až do 10. let 20. století. Tvorbě pro děti a mládež byla určena knižnice *Vlast a svět* (1885–94, 7 sv., red. J. Sokol), v níž převážně povídky publikovali V. Beneš Třebízský, J. Braun, A. Jirásek, E. Krásnohorská, K. V. Rais a J. Sokol. Po dvou svazcích (mj. L. N. Tolstoj: Sedmero povídek) zanikla *Bibliotéka zábavy a poučení* (1890, nová řada, 2 sv.), koncipovaná jako pokračování Bibliotéky studující mládeže, kterou vydával Ústřední spolek učitelstva středních škol českých v nakladatelství B. Stýblo. Funkci kmenové repertoárové sbírky českého i světového dramatu převzala po odmlce Divadelní bibliotéky J. Pospíšila knižnice *Repertoár českých divadel* (1886–1919, 198 sv.), v níž byli postupně uvedeni čeští autoři L. Stroupežnický, M. A. Šimáček (Jiný vzduch, Svět malých lidí), J. Štolba, B. Adámek, K. Pippich, K. Voitl, J. Vávra, G. Preissová (Gazdina roba, Její pastorkyňa), B. Viková Kunětická, E. Jelínek, A. Lokay, V. Štech, E. Souček, F. X. Svoboda (Směry života), P. Starý, J. Antoš, R. Jesenská, V. Šolc (pseud. Abel), J. Ladecký, J. Červenka, F. V. Jeřábek, J. Distl, F. Téver (pseud. Mikuláš Ryvín), A. J. Havránek, J. Zyka (Borotínský), V. Markus, V. Pittnerová, J. Šmaha, J. Císler, E. Krásnohorská, A. Nečásek, L. Archleb, K. Želenský, K. Leger, F. Procházka, P. M. Malloch, F. David, T. Kepková-Novotná, F. Šípek, J. Rudloff, O. Mikovský, V. Pittermann, V. Hladík, P. Dejmek, K. Hora, A. Horáková, L. Suchý, F. Sokol-Tůma, J. Havlíček, L. Mattuš, J. Kratochvíl, O. Faster,

H. Malířová, F. Herman, J. Lukavský, M. Fučík, K. Rožek, K. Jonáš, J. Balák, R. Mařík, K. Fořt, B. Distl, J. Patrný, V. Krofta, E. Šimek, F. Hlavatý, J. Skružný a B. Ludvík. Světovou dramatiku reprezentovaly hry ruské (mj. A. P. Čechov, M. Gorkij, V. A. Krylov, V. I. Němirovič-Dančenko), polské (A. Fredro, J. A. Kisielewski, I. Maciejowski-Sewer, W. Perzyński, L. Rydel, G. Zapolska), německé (O. Ernst, G. Hauptmann, R. Lothar, F. Salten, A. Schnitzler, L. Thoma, F. Wedekind, K. Weiss pod pseud. C. Karlweis), anglické (W. S. Gilbert, O. Wilde), francouzské (A. Vivanti), italské (F. Cavallotti, M. Praga, G. Rovetta), španělské (J. Feliu y Codina), dánské (H. Drachmann, S. Michaëlis), norské (B. Björnson), holandské (H. Heijermans), chorvatské (I. Vojnović) i maďarské (G. Csiky) aj. V 10. letech 20. století převládl v knižnici, která později pokračovala v nakladatelství Šolc a Šimáček, lidový repertoár, zejména adaptace populární prózy a překlady her se zpěvy. *Divadelní hry pro děti* (1899–1901, 5 sv.) přinesly původní hry E. Krásnohorské a V. Baldessari Plumlovské. Zvláště v Š. prozaických a dramatických edicích byly bohatě zastoupeny cizí literatury. Nakladatelství se dařilo získávat pro jejich tlumočení tehdejší přední překladatele. Primát v početnosti prostředkovaných literatur i v množství děl držel A. Koudelka (pseud. O. S. Vetti), jenž k nám uváděl díla autorů severských, nizozemských, španělských i italských. Ruskou literaturu pak u nás představovali V. Beneš Šumavský, Pavel Durdík, F. Chalupa, F. Mach, F. J. Matěcha, N. Mrštík, V. Mrštík, P. Papáček, Ž. Pohorecká (podp. Ž. Šebková), B. Prusík, V. Slukov, K. Štěpánek; polskou zejména A. Černý, C. L. Frič, J. Koněrza, V. Kredba, F. Kvapil, B. Kvapilová, J. J. Langer, A. Schwab-Polabský, F. Vondráček; německou M. A. Šimáček a J. Vrchlický; anglickou J. J. Benešovský Veselý, V. Černý, V. E. Mourek, V. Patejdl, J. V. Sládek; francouzskou E. Čenkov, B. Frida, J. Guth-Jarkovský, H. Jelínek, F. V. Krejčí, O. Mokrý, P. Projsa, E. Řeháková, P. Toman; italskou B. Frida, H. Hackenschmied, V. Hanus, V. Hladík, M. Kalašová; španělskou A. Pikhart a J. Červenka; švédskou a norskou H. Kosterka; dánskou V. Patejdl a spolu s norskou i M. Krausová-Lesná; maďarskou F. Brábek a G. N. Mayerhoffer; chorvatskou F. Fahoun; nizozemskou G. Žďárský a rumunskou F. K. Hlaváček. – V autorských souborech nakladatelství vydalo jen Spisy výpravné A. V. Šmilovského (1880–96, 10 sv.; znovu 1911 8 sv. in Libuše), Sebrané spisy V. Vlčka (1900–03, 13 sv.) a později Básnické dílo J. S. Machara (1909–15, 15 sv.). Hojnějšího zastoupení dosáhly personální soubory autorů divadelních her: J. J. Kolára (1886–87, 3 sv.), F. A. Šuberta (1886–99, 6 sv.), J. Vrchlického (1886–1903, 1918, 33 sv.), L. Stroupežnického (1887–94, 10 sv.), J. Štolby (1891–99, 8 sv.), J. Zeyera (1893–1901, 4 sv.) a F. X. Svobody (1900–06, 6 sv.). Mimo edice se Š. dále významnou měrou podílel na publikování jednotlivých děl A. Klášterského, K. V. Raise, V. Sokolové, M. A. Šimáčka, B. Vikové Kunětické a spolu se spisy i dalších prací J. S. Machara, v překladech pak knih E. Flygare-Carlénové. Významnou součástí produkce nakladatelství, zejména za života jeho zakladatele, byla literatura naučná a vědecká. Ještě v knihtiskárně J. Koláře vycházela knižnice komentovaných předpisů z oboru samosprávy *Samosprávný občan* (1872–73, 3 sv.). Překlady děl významných cestovatelů (A. von Hübner, A. E. Nordenskjöld, H. M. Stanley) soustředila *Bibliotéka světových cestopisů* (1879–83, 4 sv., red. J. Malý). Od konce 70. let vydávalo nakladatelství vědecká díla z různých oborů společenských, přírodních i technických věd a za účasti předních českých odborníků zahájilo projekty rozsáhlých encyklopedických a slovníkových prací (mj. F. Š. Kott: Česko-německý slovník zvláště gramaticko-frazeologický 1–7), z nichž některé nedokončilo (Odborná patologie a terapie 1–6, red. B. Eiselt; Encyklopedie pedagogická 1). Nejrozsáhlejší encyklopedické dílo Hrady, zámky a tvrze Království českého A. Sedláčka s dokumentárními ilustracemi K. Liebschera a V. Krále z Dobré Vody (1882–1905, sv. 1–13) zůstalo u Š. torzem (1912–14 vyšel sv. 14 do seš. 19) a dokončilo jej až nástupnické nakladatelství Šolc a Šimáček. Odborné pedagogické spisy soustředila *Knihovna Komenského* (1882–84, 6 sv., red. Petr Durdík a J. L. Mašek), etnografické studie F. Bartoše, J. Černého, O. Hostinského a Č. Zíbrta *Knihovna Českého lidu* (1891–1906, 4 sv., red. L. Niederle a Č. Zíbrt). Po prvním svazku (Z. V. Tobolka: Slovanský sjezd v Praze roku 1848) zanikla *Slovanská knihovna* (1901, red. A. Černý). – S postupným odchodem starších autorů k jiným nakladatelům a po vyčerpání národně emancipačního programu

nedokázalo nakladatelství od konce 90. let 19. století získat k trvalejší spolupráci, s výjimkou J. S. Machara, významnější autory nastupující generace. Příklon k programu oddechové četby a populárních příruček z různých oborů zahájila knižnice *Lesem a luhem* (1901, 3 sv., red. J. Seidl) s povídkami, odbornou příručkou a veselohrou od jejího redaktora. Původní populární dějepisné, zeměpisné a národopisné stati přinesla knižnice „vzdělávací četby pro každý věk i stav" *Dalekohled* (1901–09, 10 sv.). Převážně adaptace světové klasiky, pohádky a naučné kompilace soustředila žánrově nevyhraněná *Matice mládeže* (roč. 1, 1905–06, 10 sv.; roč. 2, 1906–07, 10 sv., red. T. E. Tisovský; řada 2, 1910–13, 6 sv.), řemeslné úpravy světových pohádek (ed. B. Klika) přinesla knižnice *Pohádky Šťastného domova* (1910–11, 12 sv.). 1904 převzalo nakladatelství od E. Grégra knižnici vzdělávací četby *Matice lidu* (1904–1915/16, roč. 38–49), která měla u Š. tvořit naučný protějšek již výlučně beletristické knižnici Libuše. Převažující díla populárně-naučná, zejména historická (nová vydání děl E. Denise z českých dějin), politická, lékařská, národopisná, zeměpisná, cestopisy, memoáry, monografie (mj. životopis F. Šimáčka od kmenového autora knižnice A. Srba) doplnily historické romány (K. Mečíř, J. J. Stankovský, V. Vlček). Prakticky zaměřené encyklopedie představoval Hospodářský slovník naučný (1905–14, díl 1–3, A–Q, red. F. Sitenský) a populární kompendium J. Kafky Domácí vševěd 1, 2 (1907–09). – Zábavě i vzdělání sloužil zejména časopiseckou činnost nakladatelství profilující (podobně jako vydavatelství J. Otty Zlatá Praha) reprezentativní obrázkový týdeník Světozor (1883–99), řízený Š. synovcem M. A. Šimáčkem. Po jeho zániku jej nahradil více literárně, umělecky a též generačně (starší autoři) vyhraněný Zvon (1900–09). Protějškem beletristických periodik se pak staly odborně zaměřené časopisy, národopisný Český lid (1891–1914) a slovanským světem se zabývající Slovanský přehled (1898–1914). Od počátku 80. let vydávalo nakladatelství též ilustrované časopisy pro děti a mládež s výraznou slovanskou orientací, zprvu též s velkým podílem beletristické složky. Po zániku významného časopisu Jarý věk (1883–88, roč. 1–6, red. J. Sokol) převzalo z nakladatelství A. Wiesnera Zlaté mládí (red. M. Marhan a A. Mojžíš, u Š. 1890–95, roč. 6–10). Následoval měsíčník Česká mládež (podtitul Obrázkový časopis pro mládež, 1898–99, 4 půlroční svazky po 5 číslech, red. J. Dolenský, sv. 1 a 4 se samostatnou přílohou pro menší děti Lístky a poupata), který rozvrhem literární a výtvarné složky přímo navázal na Jarý věk. Verši, prózami, vlastivědnými a cestopisnými články do něj přispěli L. Benýšek, V. Čechová (i šifra V. Č.), K. Čermák, X. Dvořák, I. Geisslová, L. Grossmannová Brodská, A. Heyduk, A. R. Husová, F. Hyšman, K. Chalupa, R. Jesenská, A. Jirásek, K. Juda (pseud. Kara Ben Jehuda), A. Klášterský, B. Klimšová, J. Kořenský, A. Kosina, J. Kožíšek, E. Krásnohorská, J. Krušina ze Švamberka, J. Kuchař, K. V. Kuttan, V. Lužická, J. S. Machar, H. Marek, P. Maternová, T. Mellanová, E. Musil (podp. E. Musil-Daňkovský), B. Patera, V. Pittnerová, V. Podhradská, S. Podlipská, F. S. Procházka, K. V. Rais, V. Řezníček, J. V. Sládek, J. Sokol, V. Sokolová, M. Syrová, J. Šír, V. Štech, V. Tomšovic, J. Vrchlický, J. Vřesnický, Z. Winter, A. J. Zavadil, F. A. Zeman; ilustracemi zejména K. Röhling, dále M. Aleš, V. Černý, J. F. Hetteš a K. Krejčík. Výraznou slovanskou orientaci si uchoval i Mladý Čech (podtitul List pro zábavu a poučení mládeže dospívající, 1900–02, 3 roč., red. J. Dolenský). V roč. 1 vyšlo 10 čísel od března do července 1900, v roč. 2 20 čísel od září 1900 do července 1901 a v roč. 3 20 čísel od září 1901 do července 1902. Beletrie, v 1. roč. soustředěná do přílohy Almanach, postupně ustupovala naučným, zejména životopisným článkům a zprávám o zajímavostech ze světa. Verši a prózami přispěli K. Bufková-Wanklová, X. Dvořák, A. Heyduk, J. K. Hraše, A. Klášterský, H. Marek, F. Patočka, F. S. Procházka, R. Sokol, J. Šír, Z. Winter, A. J. Zavadil, J. Zeyer. Na obrazové části se v postupně zesilujícím podílu dokumentárních kreseb a fotografií podíleli M. Aleš, F. Bíza, J. Čermák, J. Mandl, J. Věšín a E. Zillich. S výjimkou beletristického a literárního týdeníku Zvon (1900/01–1908/09) se později další periodika a přidružené knižnice zaměřily na popularizaci techniky, rady v domácnosti a domácí kutilství. – V 80. a 90. letech 19. století vynikalo nakladatelství péčí o vnější úpravu publikací. Význačnou přeloženou tvorbu provázely často originální ilustrace. K výtvarnému doprovodu reprezentačních vydání původních děl, zejména básní, přizvalo přední výtvarníky (H. Böttinger, A. Liebscher, A. Mucha, V. Oliva, J. Schikane-

der), za rukopisných bojů vydalo 1886 Rukopis kralodvorský s ilustracemi J. Mánesa a komentáři R. Tyršové a F. X. Prusíka. Na ilustracích a návrzích obálek se dále podíleli mj. M. Aleš (především díla K. V. Raise), F. Kupka (obálky spisů J. S. Machara), A. Scheiner, K. Šimůnek, K. Štapfer, J. Ulrich, A. Wenig a E. Zillich. Od počátku 20. století po ztrátě tiskárny úroveň tisku postupně upadala.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře a umění:* Bibliotéka světových cestopisů (1879–83); Sborník ilustrovaných románů (1884–92); Kabinetní knihovna (1884–99); Vlast a svět (1885–94); Románová knihovna Světozora (1886–99); Repertoár českých divadel (1886–1919); Bibliotéka zábavy a poučení (1890); Knihovna Českého lidu (1891–1906); Levné svazky novel (1894–97); Libuše (1897–1918); Divadelní hry pro děti (1899–1901); Lesem a luhem (1901); Slovanská knihovna (1901); Matice lidu (1904–16); Matice mládeže (1905–13); Pohádky Šťastného domova (1910–11). – *Ostatní:* Samosprávný občan (1872–73); Knihovna Komenského (1882–84); Chemická knihovna technologická (1893–97); Dalekohled (1901–09); Knihovna českých domácností (1901–09), pokr. Knihovna Šťastného domova (1909–17); Publikace českého odboru rady zemědělské pro Království české (1903–10); Knihovna Domácí dílny (1909–14). ■ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Čeští autoři:* J. J. Kolár (hry), J. S. Machar, L. Stroupežnický (hry), F. X. Svoboda (hry), A. V. Šmilovský, J. Štolba (hry), F. A. Šubert (hry), V. Vlček, J. Vrchlický (hry), J. Zeyer (hry). – *Cizí autoři:* E. Flygare-Carlén. ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:* J. Palacký: Našich sedm hlavních hříchů (1874); F. Šimáček: Povídky ze života (1875, šifra F. Š.); R. Pokorný: Básně (1877); F. Š. Kott: Česko-německý slovník zvláště gramaticko-frazeologický 1–7 (1878–93); S. Čech: Václav z Michalovic (1882) + Adamité (1897); A. Sedláček: Hrady, zámky a tvrze Království českého 1–13 (1882–1905); A. Heyduk: Za volnost a víru (b. d., 1883); A. F. Rybička: Přední křisitelé národa českého 1, 2 (1883, 1884); Vlastní životopis Františka Palackého (1885, ed. M. Červinková-Riegrová); J. Vrchlický: Twardowski (1885); J. Arbes: Karel Hynek Mácha (1886); Encyklopedie pedagogická 1 (1886); A. Jirásek: Psohlavci (1886); Rukopis kralodvorský (1886); J. Kolář: Rusko slovem i obrazem 1 (1887); Z. Winter: Rakovnické obrázky 2 (1888) + Dějiny kroje v zemích českých 2. Od počátku století 15. až po dobu bělohorské bitvy (1893); A. Sova: Realistické sloky (1890) + Z mého kraje (1892); J. Kvapil: Básníkův deník (1890) + Princezna Pampeliška (1897); J. Máchal: Nákres slovanského bájesloví (1891, podp. Hanuš Máchal); Č. Zíbrt: Dějiny kroje v zemích českých od dob nejstarších až po války husitské (1892) + Jak se v Čechách tancovalo (1895) + Z doby úpadku (1905) + Veselé chvíle v životě lidu českého 1–8 (1909–11); E. Albert: Jaroslav Vrchlický (1893) + Na zemi a na nebi (1900); K. Havlíček Borovský: Básnické spisy (1897); J. V. Frič: Odkaz (1898); Myšlenky Julia Zeyera (1902, ed. Marie Kalašová); J. Kafka: Domácí vševiděl 1, 2 (1907, 1909); Literární pozůstalost H. Kvapilové (1907). – *Překlady:* S. Smiles: Základ blahobytu (1877) + Vlastní silou (1877); A. N. Pypin, V. D. Spasovič: Historie literatur slovanských 1, 2 (1880, 1882); G. M. Ebers: Uarda 1–3 (1880) + Dcera královská 1–3 (1881–83) + Egypt slovem i obrazem 1, 2 (1883, 1884); L. N. Tolstoj: Anna Karenina (1881) + Vojna a mír 1–4 (1888–90); Kvítí z ruských luhů (1885) + Niva (1885); H. Ibsen: Rosmersholm (1898) + Divoká kachna (1899) + Stavitel Solness (1905); G. G. Byron: Hebrejské melodie (1890); G. Carducci: Výbor básní (1890); J. W. Goethe: Faust 1, 2 (1890). ■ PERIODIKA: Posel z Prahy (1857–60, 1863–79), pokr. Čes. noviny, dříve Posel z Prahy (1879–83); Jarý věk (1883–88); Světozor (1883–99); Bazar (1883–1920); Oznamovatel nakladatelství a knihtiskárny F. Šimáčka (1889–92, dub.); Zlaté mládí (1890–95); Časopis pro průmysl chemický (1891–95); Čes. lid (1891–1914); Z říše vědy a práce (1892–99), pokr. Věda a práce (1900–04); Česká mládež (1898–99); Slovanský přehled (1898–1914); Mladý Čech (1900–02); Zvon (1900–09); Vynálezy a pokroky (1904–14); Šťastný domov (1904–20); Vesmír (1906–07); Melišův rozhled (1906), pokr. Melišův rozhled zemědělský (1907–14); Domácí dílna (1908–14); Šimáčkův čtyrlístek (1909–15). ■ KALENDÁŘE: Československá koleda. Velký občanský kalendář na rok 1876 – …1903, Národ. Velký občanský kalendář na rok 1885 – …1903, Rodina. Velký občanský kalendář na rok 1902 – …1903, vše pokračovalo jako Šimáčkův kalendář na rok 1904; Kalendář českého studentstva na rok 1887–88. ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih vydaných nákladem a v komisi knihtiskárny F. Š. v Praze (1892); Seznam knih vydaných nákladem a v komisi firmy F. Š. v Praze do konce roku 1895 (1896) + 1. dodatek k hlavnímu seznamu knih (1897) + 2. dodatek k hlavnímu seznamu knih (1898); Seznam knih a časopisů vydaných nákladem firmy F. Š. (1901); Seznam knih vydaných nákladem firmy F. Š. v Praze do konce dubna 1903 (1903) + Dodatek k seznamu knih (1904); Stručný abecední seznam knih vydaných nákladem a v komisi firmy F. Š. v Praze do 15. června 1906; Seznam knih a časopisů, hudebnin a uměleckých děl (1915). ■ LITERATURA: A. Srb: F. Š., jeho život a působení (1910); I. Servusová: Veřejná, literární a nakladatelská činnost F. Š. (diplom. práce, Filoz. fakulta UK 1978, s bibliografií do 1885); R. Ferklová: F. Š. nakladatelství. Soupis nakladatelského archivu (LA PNP 1995). ■ ● nekrology F. Š.: J. L. T. (Turnovský), Pokrok 6. 5. 1885; an. (J. Grégr), NL 6. 5. 1885; an.: Pohřeb F. Š. s celým projevem V. Vlčka, NL 8. 5. 1885; J. K., NL 10. 5. 1885; an. (J. Neruda), Humorist. listy 1885, s. 150 → Podobizny 3 (1954, s. 35); an.,

Lumír 1885, s. 223; an., Ruch 1885, s. 231; an., Jarý věk 1885, s. 166; F. V. Vykoukal, Květy 1885, 2. d., s. 752; an., Lit. listy 1885, s. 129; V. Vlček, Osvěta 1885, s. 530; F. Čenský, tamtéž, s. 1112; an., Zlatá Praha 1885, s. 291; an., Politik 6. 5. 1885 ●; J. Durdík: Vzpomínka na F. Š., Světozor 19, 1884/85, s. 338, 354 (i sep., b. d., 1885); A. Heyduk: Můj první nakladatel, Zvon 5, 1904/05, s. 177 → Vzpomínky literární (1911, s. 30); in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 3 (1914, Š. dopisy z 1857–59); J. Holeček: U F. Š., in Pero 3 (1924, s. 39); F. Sekanina: K 40. výročí poctivého českého nakladatele a organizátora, Lit. rozhledy 9, 1924/25, s. 265; C. Horáček: Vzpomínka na F. Š., českého novináře, nakladatele a hospodářského průkopníka, Nár. politika 3. 5. 1925; J. B. Votava: Kostelecký rodák – novinář F. Š., Naše Polabí 3, 1925/26, s. 33, 58; R. Šimáček: F. Š., první český národohospodářský novinář, Časopis Svobodné školy politických nauk 4, 1931/32, s. 117, 189; J. Volf: Jak rozprodával F. Š. Heydukovy Básně r. 1859, Naše kniha 1932, s. 74; V. Sís: Sté výročí narození F. Š., NL 4. 12. 1934; Lad. T. (Tůma): Památce F. Š., NL 8. 5. 1935; Ž. (L. K. Žižka): F. Š., Českosl. knihkupec 1935, s. 173; ● k sedmdesátinám B. Š.: rp., NL 12. 5. 1936; an. (L. K. Žižka), Českosl. knihkupec 1936, s. 209 ●; ● k pětasedmdesátinám B. Š.: P. Toman, NL 10. 5. 1941; od, LidN 11. 5. 1941; Wftr. (E. Weinfurter), Knihkupec a nakladatel 1941, s. 246 ●; J. Nožička: F. Š., in České postavy 3 (1941, s. 245, i sep.); O. Dubský: Vzpomínka na F. Š., LidN 2. 12. 1944; ● nekrology B. Š.: Ž. (L. K. Žižka), Knihkupec a nakladatel 1945, s. 41; P. Toman, LidN 8. 4. 1945 ●; Z. Pešat: Š. Kabinetní knihovna, Listy Klubu přátel poezie 1969, květen.

az

Matěj Anastázia **Šimáček**

* 5. 2. 1860 *Praha*
† 12. 2. 1913 *Praha*

Prozaik, dramatik i básník, na konci 19. století průkopník kritického realismu s moralistně pojímanými sociálními konflikty a se zájmem o proměny života pražských měšťanských vrstev; divadelní kritik a publicista.

Své nejranější práce podepisoval M. J. Šimáček. – Matku ztratil při porodu, otce advokáta ve čtyřech letech, vychováván byl babičkou a tetou. Obecnou školu navštěvoval v Praze nejprve německou, po roce už českou u sv. Vojtěcha, absolvoval českou reálku na Žižkově (ovlivnil ho filolog F. Bílý) a chemii na pražské technice (1878–81). Po absolutoriu působil několik let jako technický úředník v cukrovarech na českém venkově (Uhříněves, Doksany, Dymokury). Osvědčiv vlohy k literární práci, vrátil se 1884 do Prahy a na přání strýce, nakladatele F. Šimáčka, se ujal redakce obrázkového týdeníku Světozor, který řídil až do jeho zániku 1899. Zprvu v něm publikoval zejména divadelní kritiku, později i značnou část svých beletristických prací. Současně 1897–1900 působil jako knihovník vinohradské městské knihovny, od 1901 plnil v Národní politice povinnosti činoherního referenta a od 1900 vydával i řídil literární orgán starší generace Zvon. Byl dvakrát ženat (1886 a 1906), byl bratrancem, později i tchánem nakladatele Bohuslava Š. Dočasně náležel k různorodé bohémské společnosti Mahábhárata, která se scházela v pivovaru u sv. Tomáše (J. Arbes, J. V. Frič, J. S. Machar aj.). Od založení spisovatelského spolku Máj 1887 pracoval v jeho výboru (pokladník), jako předseda jeho penzijního fondu a 1901 se podílel na založení jeho Nakladatelského družstva; byl rovněž ve výboru spisovatelského spolku Svatobor. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech v Praze.

V Š. literární tvorbě se nejsilněji projevil vliv zprvu naturalistického a pak kritického realistického směru (především I. A. Gončarov a É. Zola); příznačný je pro ni zájem o životní a pracovní podmínky továrního dělnictva a o život měšťanských vrstev v soudobé Praze se zaujatou reflexí rodinných krizí a úpadku společenské morálky. Š. vynikal v žánrové kresbě a ve schopnosti sledovat vztahy mezi prostředím a způsobem života v něm, leckde však jen mechanicky aplikoval některé naturalistické teze (determinismus, darwinistická teorie dědičnosti ap.). Ač takřka po celý život psal verše, poezie nebyla oblastí, jež výrazněji formovala jeho umělecký profil. Po krátkých raných časopiseckých exkursech na pole historické epiky (debutoval v České včele 1878) se jeho verše nesly v duchu tradiční lyriky přírodní, milostné a útrpně sociální (*Z kroniky chudých*) včetně milostného příběhu protkaného lyrismem (*V bludišti lásky*). Sociální hledisko v podobě reflexí továrního života, práce a lidské bídy i později provázela milostná a rodinná lyrika (*Na záletech*). Odvrat od sociálních témat pak představovala až závěrečná elegicky laděná sbírka reflexí (*Hrobu a životu*). Snaha dostat se hlouběji k životu soudobé tovární chudiny i středních městských vrstev záhy orientovala Š. k próze a k dramatu. V divadelní tvorbě postupně přešel od situačních čino-

her (*Pomluva, Bez boje*) k sociálně kritickému pohledu v životnějších a také úspěšnějších hrách, dokládajících povahotvorný vliv prostředí. S kritickým ostnem hromadil drsné výjevy ze života dělníků (*Svět malých lidí*) i konflikty z měšťanského prostředí (*Jiný vzduch*); jejich obžalobný ráz však oslabovalo sentimentální pojetí hledající nápravu v mravnějším životě. Výraznějším zpodobením deterministických idejí a posílením scénického realismu je drama *Ztracení*, líčící následky nesprávné výchovy dětí, vyhrocený individualismus muže a obětavé odevzdání ženy a boj sobeckých zájmů rozkládající lidské vztahy. Uzavření Š. dramatické tvorby a zároveň příklon k dušezpytné analýze představuje drama *Poslední scéna*. Stěžejní oblastí Š. uměleckého projevu byla próza. Nejvíce zde čerpal z osobních zkušeností z cukrovarského prostředí. Pracovní podmínky, vztahy zaměstnavatelů, továrních úředníků a dělníků, bídný život nejnuznějších vrstev zobrazoval v bezprostředním až dokumentárním líčení v drobných prózách, v epicky rozvedenější a psychologicky prokreslenější novele (*U řezaček*) i v celistvějším pohledu na problematiku pracovní a osobní v příbězích zaměřených k mravnímu působení (*Bratři, Štěstí, Otec, Dvojí láska*). Posílením psychologických a analyzujících prvků přesahoval Š. prostý sociální realismus v novele *Duše továrny*. Silné vlastenecké zaujetí i osobní zabarvení zachoval i v postupně publikovaných vzpomínkách na studentská léta *Ze zápisků phil. stud. Filipa Kořínka*. Tyto žánrově pojaté výjevy ze života pražských měšťanských rodin z pohledu studenta (domácího učitele) vynikají především názornou bezprostředností líčení i kritickým mravním patosem. Také v dalších prózách z přelomu století se Š. omezený sociální přístup proměňoval a námětově i názorově obohacoval: usiloval postoupit od žánrovosti, popisného detailu, sugestivního podání lokálního koloritu či charakteru postavy k prohloubenějšímu pohledu na skutečnost, jenž by zachytil podstatné rysy společenské morálky, případně mohl působit k jejich nápravě (*První služka*, *V novém životě*, *Světla minulosti*, *Lačná srdce*). Avšak tyto prózy ovlivnila tezovitost, upadaly do idyličnosti a sentimentu a především do silné závislosti na dobových teoriích společenského vývoje, jimž byla také do značné míry podřízena koncepce románu *Chci žít!*, pokusu o podrobné zachycení a psychologickou analýzu tragického rozkladu společnosti. Š. prozaickou činnost uzavřel román s autobiografickými rysy *Maxínkův strýc herec* a beletrizované *Vzpomínky literární, divadelní a jiné*. Některé Š. práce byly přeloženy do němčiny, slovinštiny a chorvatštiny. – Značné zásluhy si Š. získal jako redaktor beletristických časopisů, zejména Světozoru. Zvláště první desetiletí jeho existence, kdy jej jeho redaktor programově orientoval k prosazování literárního realismu a kdy v něm otiskli své rané práce J. S. Machar, V. Mrštík, A. Sova, J. K. Šlejhar a další autoři, hlavně realistického proudu, mělo zásadní důležitost pro nástup mladé literární generace. To se změnilo v polovině 90. let, kdy ohledy na čtenáře populárně laděného obrázkového časopisu i politická orientace mladočesky liberálně nacionální přivedly Š. do sporů s mladou generací při obraně lumírovského epigonství, v otázce práva redaktora na úpravu autorských textů a v odporu ke zvýrazněné kritičnosti mladých. Jako divadelní kritik se Š. spíše soustřeďoval na kultivaci vztahu diváka k divadlu než na kritickou analýzu děl.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Anast. Pražák (Ruch 1888), Jar. Orlov, Martin Havel; A. Š., J. O., -k., M. A. Š., Š. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach české omladiny (1879); sb. Černá hodinka (1892); Čes. včela (1878–79); Čes. noviny (1882); sb. Dělnictvo sobě! (1886); Hlas národa (od 1886); Koleda (1880, 1887); Květy (1880–1903); Lit. prémie Umělecké besedy na rok 1888; Lumír (1881–86); Lyrická prémie spolku Máje na rok 1910; alm. Na pomezí (Teplice 1885); Nár. politika (1900–13); roč. O bídě lidské (1889–90); Obzor lit. a umělecký (1899); Osvěta (1884–90); Paleček; Pamětní list slavnostní sjezdu všesokolského v Praze (1887); Pokrok (1885); Rozhledy (1897); Rozhledy lit. (1886); Ruch (1879–86); sb. Sirotám příbramským (1892); Světozor (1879–99); Švanda dudák (1887, 1894); alm. Vzpomínáme Vás… (1913); Zábavné listy; Zlatá Praha (1903–05); Zvon (1901–13). ▮ KNIŽNÉ. *Beletrie:* Z kroniky chudých (BB 1885); Pomluva (D 1886, prem. 1885); Bez boje (D 1887, prem. 1889); Z opuštěných míst (PP 1887); U řezaček (P 1888); V bludišti lásky (B 1889); Bratři (R 1889); Svět malých lidí (D 1891, prem. 1890); Štěstí 1, 2 (R 1891); Otec 1, 2 (R 1891); Ze zápisků phil. stud. Filipa Kořínka 1–5 (PP 1893–97, pseud. Martin Havel; 1. Lívanečky slečny Rózi, U Žehurů, Miroslav z Lipan; 2. Rodina Janebova; 3. Chamradina; 4. Poslední svého jména; 5. Rodiny dvou sester); Dvojí láska (R 1894); Jiný vzduch (D 1894, i prem.; prem. po přeprac. 1895); Duše továrny (P 1894); Na záletech (BB 1896); První služka (P 1898); V novém životě (P 1898); Světla minulosti 1, 2 (R 1900); Ztracení (D 1902, i prem.);

Lačná srdce (R 1904); Chci žít! (R 1908); Poslední scéna (D 1908, prem. 1907); Hrobu a životu (BB 1908); Maxínkův strýc herec (R 1910); Vzpomínky literární, divadelní a jiné (1911). – *Překlad:* G. Hauptmann: Osamělé duše (1895). – *Výbor:* Duše továrny (1953 a 1963, ed. J. Daněk). – *Souborné vydání:* Sebrané spisy M. A. Š. (Čes. grafická Unie, 1908–11, 20 sv.). ▮ SCÉNICKY. *Překlad:* H. Sudermann: Domov (1893). ▮ KORESPONDENCE: red.: Naše pošta (A. Sovovi z 1895), Niva 5, 1894/95, s. 175; J. S. Machar: S M. A. Š. (z 1886–1910 a b. d.), Tribuna 20. 11. 1927 – 15. 1. 1928 → Zapomínaní a zapomenutí (1929); in Vrchlický v dopisech (z 1895–1900; 1955, ed. A. Pražák); B. Svadbová: Trojí pohled (T. Novákové z 1886–89), sb. Lit. archiv 21–22, 1986–87 (1987), s. 243; J. Šícha: Vzácný příteli (J. V. Sládkovi z 1897), Labyrint 1993, č. 8. ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Světozor (1884–99), Zvon (1900–12); *sborníky:* Sirotám příbramským (1892, s I. Herrmannem a A. Klášterským), Černá hodinka (1892, s jinými). ▮

LITERATURA: R. Ferklová: M. A. Š. (1860–1913). Soupis osobního fondu (LA PNP 1980). ▮ ● ref. Z kroniky chudých: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 1884, s. 179; -ρ., Lumír 1884, s. 495; =, Zlatá Praha 1884, příl., s. 178; s. (S. Čech), Květy 1885, d. 1, s. 124; B. Čermák, NL 11. 2. 1885; F. Zákrejs, Osveta 1885, s. 837 ●; ● ref. Pomluva: Cfč. (C. L. Frič), Jeviště 1885, s. 143; J. M. (Merhaut), Mor. orlice 4. 3. 1886; (knižní vyd.:) J. V. (Vrchlický), Hlas národa 16. 11. 1886 odpol.; F. Zákrejs, Osveta 1887, s. 263 ●; ● ref. Z opuštěných míst: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 8, 1886/87, s. 278; F. V. Vykoukal, Osveta 1887, s. 569 ●; ● ref. Bez boje: an., Čas 1, 1886/87, s. 364; š. (J. Kuffner), NL 29. 11. 1887; č. (L. Čech), Lit. listy 9, 1887/88, s. 250; L. Šolc, Hlídka lit. 1888, s. 212; F. Zákrejs, Osveta 1889, s. 282 ●; ● ref. V bludišti lásky: J. V. (Vrchlický), Hlas národa 17. 12. 1888; V. Vítězný, Lit. listy 10, 1888/89, s. 14 ●; ● ref. U řezaček: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 10, 1888/89, s. 396; F. V. Vykoukal, Osveta 1889, s. 186; B. Čermák, NL 7. 2. 1889 ●; ● ref. Bratři: I. Hořice, Lit. listy 11, 1889/90, s. 196; B. Čermák, NL 12. 4. 1890; F. V. V. (Vykoukal), Hlas národa 25. 6. 1890 ●; ● ref. Svět malých lidí: š. (J. Kuffner), NL 24. 11. 1890; X. Y. (V. V. Zelený), Hlas národa 25. 11. 1890; V. Guth, Politik 25. 11. 1890; J. Lý (Ladecký), Čes. Thalia 1890, s. 397; Astur (H. G. Schauer), Lit. listy 12, 1890/91, s. 124; an., Niva 1891, s. 15; A. Schulzová, Květy 1891, d. 1, s. 122; P., Hlídka lit. 1891, s. 374 ●; ● ref. Štěstí: š. (J. Kuffner), NL 26. 6. a 8. 7. 1891; V. V. Zelený, Hlas národa 13. 9. 1891; J. Klenek, Hlídka lit. 1891, s. 417; jv. (J. Vodák), Niva 4, 1893/94, s. 128 ●; ● ref. Otec: F. V. V. (Vykoukal), Hlas národa 27. 12. 1891; jv. (J. Vodák), Lit. listy 13, 1891/92, s. 79 a 94; L. Šolc, Hlídka lit. 1892, s. 155; J. Karásek, Niva 4, 1893/94, s. 63 ●; L. Čech: ref. Štěstí, Otec, Osveta 1892, s. 566; D. Stříbrný in M. A. Š.: Ze zápisků… (1894); ● ref. Ze zápisků…: an. (F. Roháček), Niva 3, 1892/93, s. 63; P. Šup, Hlídka lit. 1893, s. 274; jv. (J. Vodák), Lit. listy 14, 1892/93, s. 122 + Lit. listy 16, 1894/95, s. 108 a 125 + Rozhledy 4, 1894/95, s. 227 + Niva 6, 1895/96, s. 93; L. Čech, Osveta 1893, s. 1153 + 1895, s. 274; Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 3, 1893/94, s. 206 + Rozhledy 5, 1895/96, s. 245; F. X. Š. (Šalda), Lit. listy 18, 1896/97, s. 10 → KP 3 (1950); -zjz.-, Lumír 25, 1896/97, s. 227 a 239; K. Staněk, Osveta 1897, s. 1012 ●; ● ref. Dvojí láska: jv. (J. Vodák), Niva 4, 1893/94, s. 297; Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 3, 1893/94, s. 206; J. K. (Kabelík), Hlídka lit. 1894, s. 416 ●; ● ref. Jiný vzduch: P., Světozor 28, 1893/94, s. 143; A. Schulzová, Zlatá Praha 11, 1893/94, s. 141; F. X. Šalda, Rozhledy 3, 1893/94, s. 280 a 329 → KP 2 (1950); š. (J. Kuffner), NL 27. 1. 1894; F. Zákrejs, Osveta 1894, s. 268; J. Flekáček, Vlasť 10, 1893/94, s. 558; -r., Zábavné listy 1894, s. 237; (prem. po přeprac.:) J. K. (Kvapil), Zlatá Praha 12, 1894/95, s. 540; F. X. Šalda, Rozhledy 5, 1895/96, s. 113 → KP 2 (1950) ●; ● ref. Duše továrny: E., Lumír 23, 1894/95, s. 119; jv. (J. Vodák), Lit. listy 16, 1894/95, s. 292; J. Karásek, Niva 5, 1894/95, s. 96; F. X. Šalda, Rozhledy 4, 1894/95, s. 549 → KP 2 (1950) ●; ● polemiky kolem kriticismu mladých a Š. úprav jejich textů: M. A. Š., Světozor 29, 1894/95, s. 94, 118, 131, 143, 155, 166, 203, 250; prohlášení 66 spisovatelů ve prospěch M. A. Š. jako redaktora, tamtéž, s. 250; samost. J. S. Machar, tamtéž, s. 250; A. P. (Procházka), MR 1894/95, sv. 1, s. 120 a 139; J. Karásek, Lit. listy 16, 1894/95, s. 80 a 111; Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 4, 1894/95, s. 234; F. X. Šalda, tamtéž, s. 236, 286, 362, 424 → KP 2 (1950); J. Pelc, tamtéž, s. 288; F. X. Svoboda, tamtéž, s. 365; V. Mrštík, tamtéž, s. 366; an., Lumír 23, 1894/95, s. 203 a 243; an., Niva 5, 1894/95, s. 144; M. A. Š. a A. Sova, tamtéž, s. 175; Fr. R. (Roháček), tamtéž, s. 192; Jonathan, tamtéž, s. 211 ●; L. Čech: ref. Dvojí láska, Duše továrny, Osveta 1895, s. 560; ● ref. Na záletech: Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 5, 1895/96, s. 795; -ín-, Lumír 25, 1896/97, s. 83 ●; ● ref. První služka: D., Rozhledy 7, 1897/98, s. 801; R. Bazarov (J. Kadlec), Čes. revue 1, 1897/98, s. 1236; an., PL 4. 4. 1898; F. X. Š. (Šalda), Lit. listy 20, 1898/99, s. 129 → KP 4 (1951) ●; ● ref. V novém životě: R. Bazarov (J. Kadlec), Čes. revue 2, 1898/99, s. 106; K. Sezima, Lit. listy 20, 1898/99, s. 48; D., Rozhledy 8, 1898/99, s. 38 ●; F. V. Vykoukal: ref. První služka, V novém životě, Osveta 1899, s. 75; ● ref. Světla minulosti: R. J., Lumír 29, 1900/01, s. 219; J. S. Machar, Naše doba 8, 1900/01, s. 789; F. Sekanina, Čes. revue 4, 1900/01, s. 1139; R. J. Kronbauer, Hlas národa 20. 1. 1901; F. V. Krejčí, Rozhledy 1901, s. 80; O. Cmunt, ČČM 1901, s. 280; A. Novák, Obzor lit. a umělecký 1901, s. 103; F. V. Vykoukal, Osveta 1901, s. 555 ●; ● ref. Ztracení: an. (K. M. Čapek Chod), Čes. revue 5, 1901/02, s. 462; K. (F. V. Krejčí), Rozhledy 12, 1901/02, s. 601; -mat., Srdce 1, 1901/02, s. 254; š. (J. Kuffner), NL 18. 2. 1902; -r. (R. J. Kronbauer), Hlas národa 18. 2. 1902; F. Zákrejs, Osveta 1902, s. 360; -α- (J. Kamper), Obzor lit. a umělecký 1902, s. 149; -s-, Lumír 1902, s. 239 ●; ● ref. Lačná srdce: O. Theer, Lumír 32, 1903/04, s. 204; F. P. S., Srdce 3, 1903/04, s. 145; S. Kovanda, Rozhledy 14,

1903/04, s. 1212; A. Pražák, ČČM 1904, s. 170; F. V. Vykoukal, Osvěta 1904, s. 368 ●; K. H. Hilar: Moderní dramatikové čeští, M. A. Š., Čes. svět 2, 1905/06, č. 16; ● ref. Poslední scéna: J. Hilbert, Venkov 24. 10. 1907; Hký (K. Horký), Nár. obzor 26. 10. 1907; F. Khol, Pražská lid. revue 1907, s. 267; J. P., Osvěta 1907, s. 1130; J. Kamper, Lumír 36, 1907/08, s. 69; Zr., Máj 6, 1907/08, s. 91; O. Theer, Čes. revue 11, 1907/08, s. 187; J. Karásek, MR 1907/08, sv. 20, s. 126; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 25, 1907/08, s. 70; KMČ. (K. M. Čapek Chod), Zvon 8, 1907/08, s. 77 ●; K. Fiala: ref. Hrobu a životu, MR 1907/08, sv. 20, s. 479; J. Dresler: M. A. Š., Čes. revue 11, 1907/08, s. 541 + Žena v díle našich moderních romanopisců, Ženský svět 1909, s. 197 a 213; ● k padesátinám: an., Rudé květy 9, 1909/10, s. 160; A. Pražák, Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 238; an., LidN 5. 2. 1910 ●; G. R. Opočenský: M. A. Š. jako spisovatel sociální, Dělnická osvěta 1910, s. 5; ● ref. Maxínkův strýc herec: -il., LidN 16. 10. 1910; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 28, 1910/11, s. 83 ●; V. Dresler: M. A. Š. a jeho dílo, in Sebrané spisy M. A. Š., sv. 20 (Vzpomínky…, 1911); D. Stříbrný: Český epik darwinismu, ČMF 1911, s. 21 a pokr. + Dramata M. A. Š., LF 1911, s. 116 a pokr. + Š. Zápisky, Osvěta 1912, s. 449; Tristan (V. Friedl): Životní literární dílo M. A. Š., Zvon 12, 1911/12, s. 677 a 687; V. Dresler: Literární podobizny 3. M. A. Š., Lit. rozhledy 1913, s. 33; ● nekrology: A. M. (Macek), Akademie 17, 1912/13, s. 223; F. X. Š. (Šalda), Čes. kultura 1, 1912/13, s. 318 → KP 9 (1954); V. Č. (Červinka), Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 285; F. Sekanina, Zvon 13, 1912/13, s. 324; A. N. (Novák), Přehled 11, 1912/13, s. 366; an., Máj 11, 1912/13, s. 278; K. (J. Kodíček), Scéna 1913, s. 28; V. Dyk, Samostatnost 13. 2. 1913; A. Nečásek, Venkov 13. 2. 1913; K. (F. V. Krejčí), PL 16. 2. 1913; V. Morávek, Nár. obzor 21. 3. 1913; F. V. Vykoukal, Osvěta 1913, s. 863; K. V. Rais, Almanach ČAVU 1914, s. 132 ●; V. Dyk: Dopis z Prahy, LidN 16. 2. 1913; D. Stříbrný: M. A. Š., Osvěta 1914, s. 248 a 341; K. V. Rais: Ze vzpomínek na M. A. Š., Zvon 16, 1915/16, s. 505 a pokr. → Ze vzpomínek 3 (1930); J. Máchal in O českém románu novodobém (1930); L. Páleníček: M. A. Š. jako divadelní referent a kritik Světozora, Sedmá výr. zpráva veřejné obchodní školy města Kroměříže za rok 1929/30 (1930); ● k 70. výr. nar.: an., Zvon 30, 1929/30, s. 336; A. N. (Novák), LidN 5. 2. 1930 ●; F. Dlouhán (Bulánek-D.): Z kroniky chudých, Zvon 31, 1930/31, s. 462 a 474; jv. (J. Vodák): Z literárního kalendáře, Čes. slovo 12. 2. 1933; A. Klášterský in Vzpomínky a portréty (1934); K. P. (Polák): M. A. Š., PL 12. 2. 1938; M. Hýsek: Několik slov památce M. A. Š., Venkov 13. 2. 1938 → Literární besedy (1940); V. Šimáček: M. A. Š. doma a v životě, LitN 1940, s. 55; p. (A. M. Píša): Památce M. A. Š., Nár. práce 4. 2. 1940; J. Vodák in M. A. Š.: Maxínkův strýc herec (1940); B. Slavík: Trojí tradice české slovesné tvorby, Čteme 1943, s. 25; A. Hartl: Honba za pseudonymem před padesáti lety, Čteme 1943, s. 82; jšk. (J. Š. Kvapil): M. A. Š., LidN 12. 2. 1943; A. Kellnerová in M. A. Š.: Ze zápisků… 1 (1949); ● k 90. výr. nar.: J. H. (Hrabák), Rovnost (Brno) 4. 2. 1950; B. Slavík, LD 5. 2. 1950; F. S. (Soldan), Svět v obrazech 1950, č. 6 ●; L. Lantová: Čtyřicet let od smrti M. A. Š., LitN 1953, č. 7; M. Nosek in M. A. Š.: Ze zápisků… 2 (1959); ● k 100. výr. nar.: A. Míšková-Raisová, LD 5. 2. 1960; V. Petříková, Práce 5. 2. 1960; -jo- (J. Opavský), RP 5. 2. 1960 ●; K. Hausenblas: K výstavbě „postavy" v prozaickém textu, Bulletin vysoké školy ruského jazyka a literatury 1962, s. 153 → Výstavba jazykových projevů a styl (1971); K. Krejčí: Hledání českého Oněgina, Slavia 1967, s. 383; J. Hrabáková: Ženské postavy v realistickém dramatu let devadesátých, SPFUK Praha. Filologické studie 4, 1973, s. 131; (hey) (J. Heyduk), Vzpomínka na Š., LD 12. 2. 1973; R. Pytlík: O českém románu sociálním, ČLit 1976, s. 398 → Česká literatura v evropském kontextu (1982); Lc: Průkopnické dílo, Nové knihy 1985, č. 6; D. Mocná: M. A. Š., Lit. měsíčník 1987, č. 5; M. Červenka: Polymetrie v české epice 19. století (2. část), Wiener slavistisches Jahrbuch 1989, s. 31; vl (Š. Vlašín): ke 140. výr. nar., Naše pravda 2000, č. 7.

jip

Radovan **Šimáček**

* 16. 11. 1908 *Praha*
† 25. 6. 1982 *Praha*

Autor historických próz a příruček z oblasti národního hospodářství a sportu, publicista.

Pocházel z rodu s bohatou kulturní tradicí. Jeho otec Bohuslav Š. a děd z otcovy strany František Š. byli nakladatelé. Byl synovcem a později z matčiny strany i vnukem spisovatele Matěje Anastázii Š., strýc Vladimír Š. (1891–1953) byl herec, divadelní a rozhlasový režisér, autor rozhlasových her a překladatel, sestra Dagmar, provd. Outratová, byla spisovatelka a překladatelka. Do obecné školy Š. za 1. světové války nechodil, učil se doma. Studoval na reálném gymnáziu v Praze v Křemencově ul., po maturitě (1926) absolvoval roční abiturientský kurs na obchodní akademii v Praze a 1927–29 dvouletý pobyt na École Libre des Sciences Politiques v Paříži. 1929 se stal úředníkem v exportním oddělení brněnské Zbrojovky. 1930–41 byl redaktorem časopisu Hospodářský rozhled, 1942–44 a znovu krátce 1945 tajemníkem a redaktorem Světového literárního klubu v nakladatelství Máj (redigoval zde i časopis Rozpravy o literatuře a umění). 1944–45 byl nasazen do výroby u pražské

firmy Kraucher. 1945–51 působil na ministerstvu zahraničního obchodu jako šéfredaktor jeho tiskové služby a redaktor časopisu Zahraniční obchod (byl též odpovědným redaktorem cizojazyčné propagační revue o českosl. exportu). Redaktorem národohospodářských publikací byl 1951–52 i v Průmyslovém vydavatelství a pak do 1959 v nakladatelství Orbis. 1959–64 pracoval jako korektor ve Středočes. tiskárnách. Od 1964 byl redaktorem ediční řady Českosl. vlastivěda vydávané Společností pro šíření politických a vědeckých znalostí. Po změně této instituce v Socialistickou akademii přešel do jejího nakladatelství Horizont. I po odchodu do důchodu (1971) spolupracoval jako externista s ministerstvem zahraničního obchodu (sestavování ekonomických příruček). Od mládí provozoval jezdecký sport, psal o něm, vydával (1930–34) i specializovaný časopis Turf a do pozdních let spolupracoval s institucemi jezdeckého sportu (vydávání programových bulletinů). Pohřben byl v Praze na Olšanských hřbitovech.

Základní tvůrčí inspiraci poskytly Š. Hrady, zámky a tvrze Království českého A. Sedláčka, jejichž vydavatelem byl jeho otec. Zajímaly ho osudy českých šlechtických rodů od středověku až k renesanci, zvláště pokud se v nich vyskytly motivy záhadných zločinů, vášní a dobrodružství. Hlavní důraz přitom kladl na cíle zábavné a poučné, proto se i jeho knihy určené původně dospělým staly součástí četby mládeže. Postavy jsou v jeho prózách především nositeli hybného děje a reprezentanty dobového způsobu života, nikoli prostředkem k problémovému pojetí minulosti nebo k ideovým aktualizacím (výjimkou je protiněmecký akcent v poválečné próze *Jan Puklice ze Vstuh*). *Zločin na Zlenicích hradě L. P. 1318* (původně v Lid. novinách 1940) byl ve své době ojedinělým pokusem o žánr historické detektivky. Detektivní postupy se v parodické poloze objevují i v próze *Napoleon byl zavražděn* z prostředí dostihového sportu. V dalších románech Š. postupně rozšiřoval záběr dobových reálií a přecházel ke kronikářskému kompozičnímu řešení: konflikt drobného rytíře s královskými úředníky spojil s širším obrazem nesvárů mezi městy a šlechtou v době jagellonské (*Krev a pivo*) a tragický konec rodu Smiřických zasadil do souvislostí neúspěšného stavovského povstání let 1618–20 (*Výbuch*). Ve *Valdštejnské rapsodii* pak dospěl k tvaru panoramatické románové fresky, v níž se paralelně s historií Valdštejnova vzestupu a pádu rozvíjejí osudy řady skutečných i fiktivních postav z různých společenských vrstev. Rytířskou prózou *Kříž proti kříži,* v níž je vyprávění vloženo do úst přímého účastníka děje, se Š. vrátil k počátku 13. století a české účasti na čtvrté křížové výpravě. – Jako ekonom orientovaný hlavně na zahraniční obchod byl autorem nebo spoluautorem odborných a propagačních publikací, z nichž některé redigoval, několik ekonomických příruček přeložil z ruštiny. Věnoval se i sportovní publicistice, a to převážně se zaměřením na dostihový sport.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Dorost. (v čas. Gentleman); -radši- (Zvon, Hospodářské noviny), R. Š., -rš-, rš. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Naše vojsko 1957; Czechoslovak Exporter (1947–51); Dějiny a současnost (1964, 1969); Ekonomická revue (1967–69); El Exportador Checoslovaco (1947–51); Gentleman (1927–30, FF a články o jezdeckém sportu); Hospodářské noviny (1965, 1967, 1975); Hospodářský rozhled (1934–41); Jazdectvo (Bratislava); Jezdec a chovatel; Kovák (1968); Krásy domova (1963); L'Exportateur Tchécoslovaque (1948–51); Lid. demokracie (1974–1981, FF a sloupky); Lid. noviny (1940); Mezinárodní politika (1968); Nár. listy (od 1926); Naše rodina; Naše vojsko (1957, autoref. o R Výbuch); Ohníček (1968); Pour vous de Tchécoslovaquie (1964; i angl., něm. a španěl. mutace); Průboj (Ústí n. Lab. 1969); Přítomnost (1932); Rozpravy Aventina (1930–31); Rozpravy o literatuře a umění (1942); Studio (1929–30, články o franc. filmových režisérech); Turf (1930–34; 1930–31 R Černý a bílý); Turista (1962); Venkov (1941); Vlasta; Zahraniční obchod (1946–60); Zahraniční politika (1931, studie Národní hospodářská rada a otázka stavovského zastoupení ve Francii, i sep.); Zvon (1934–35). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Charles Maurras (studie, 1930); Zločin na Zlenicích hradě L. P. 1318 (R 1941; od 1968 vyd. v úpravě pro ml.); Krev a pivo (R 1945; 1971 vyd. pro ml. s tit. Ve znamení W); Jan Puklice ze Vstuh (P pro ml., 1946); Napoleon byl zavražděn (R 1946, upr. verze R Černý a bílý z čas. Turf); Výbuch (R 1957); Valdštejnská rapsodie (R 1969); Kříž proti kříži (R pro ml., 1980). – *Ostatní práce:* Abeceda sokolského jezdce (1938); Czechoslovak Economy in a Nutshell (1947; rozšíř. vyd. 1948, do angl. přel. A. R. Weir; 1949 i špan., přel. F. J. Fariña); Mládí na řece (1962, s F. Bílkem a I. Pražákem); Obchodujeme s celým světem (1970); Vyrobeno v Československu (1978, pomocná kniha pro střední odbor. školy, s jinými, i red.); – mimoto spoluautorství v týmových pracích: Zahraniční obchod a výroba (1955; rozšíř. vyd. 1956); Za vyšší efektivnost zahraničního obchodu (1958); Malá encyklopedie zahraničního obchodu (1964); Turistika mládeže (1965). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Turf (1933–34;

něm. čísla týkající se dostihů v Karlových Varech red. J. Hahnenkam), Rozpravy o literatuře a umění (1942, 1. a 2. č. 3. roč.), Czechoslovak Exporter (1947–51; kromě angl. též další verze: 1948–51 franc., 1947–51 špan., 1949–51 zvláštní čísla něm.); *ročenku:* Českosl. kartely (1934–35, s J. Kašparem). ∎

LITERATURA: ● ref. Zločin na Zlenicích hradě…: J. B. Čapek, Naše doba 48, 1940/41, s. 471; P. T. (Toman), Venkov 1. 3. 1941; b. (V. Běhounek), Nár. práce 5. 4. 1941; V. Jirát, KM 1941, s. 180; K. S. (Sezima), Čteme 1941, s. 183 ●; ● ref. Krev a pivo: ak (A. Kraus), Zeměd. noviny 21. 8. 1945; jš (J. Štern), Práce 30. 11. 1945; kč, Mladá fronta 11. 12. 1945; tmn (P. H. Toman ml.), Svob. slovo 29. 5. 1946 ●; ● ref. Jan Puklice ze Vstuh: vpa (V. Pazourek), Svob. noviny 13. 4. 1946; zko (Z. Koňák), NO 15. 5. 1946 ●; vl (Š. Vlašín): ref. Výbuch, HD 1958, s. 40; S R. Šimáčkem o středověké detektivce (rozhovor), Nové knihy 1968, č. 48; ● ref. Výbuch (2. vyd.): kch (D. Kochannyj), RP 16. 12. 1969; F. Soldan, Tvorba 1970, č. 20 (i o Valdštejnské rapsodii) ●; ● ref. Valdštejnská rapsodie: rd (Z. Pluhař), Nové knihy 1970, č. 9; P. H. Toman, Obrana lidu 15. 4. 1970; (to), Pochodeň (Hradec Král.) 24. 7. 1970 ●; P. H. Toman: Na chvíli s autorem Valdštejnské rapsodie (rozhovor), Práce 14. 3. 1970; Tři otázky nad Valdštejnem (rozhovor), Svob. slovo 20. 3. 1970; O. Chaloupka: ref. Ve znamení W, ZM 1971, s. 544; pht. (P. H. Toman): Sedmdesátka R. Š., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1979, s. 24; V. Hrochová in Kříž proti kříži (1980); (pn): ref. Kříž proti kříži, LD 7. 2. 1981; ● nekrology: (pn), LD 30. 6. 1982; J. N., Naše rodina 1982, č. 32 ●; (kul): k 20. výr. úmrtí, Večerník Praha 26. 6. 2002.

bd

Josef Vítězslav **Šimák**

* 15. 8. 1870 *Turnov*
† 30. 1. 1941 *Praha*

Historik a vlastivědný pracovník, jenž přispěl rovněž k dějinám literatury, editor, básník.

Pocházel z učitelské rodiny; otec Josef Š. (1842–1914) vyučoval na turnovské průmyslové škole a posléze se na ní stal ředitelem (vydal učebnici matematiky a několik pojednání o situaci studentů ze sociálně slabých rodin), matka vystudovala učitelský ústav, věnovala se však synově výchově (naučila ho základům francouzštiny a němčiny, probudila v něm zájem o krásnou literaturu a vlastivědu). Obecnou školu navštěvoval Š. v Turnově (kromě 2. třídy, kdy pobýval u dědečka v Praze); jeho spolužákem zde byl pozdější historik J. Pekař. 1882–90 studoval na gymnáziu v Ml. Boleslavi. Po maturitě si zapsal obor dějepis–zeměpis na filoz. fakultě české univerzity v Praze, jeho učiteli byli A. Rezek, J. Emler a J. Goll; 1895 PhDr. na základě práce *Spor o závěť Petra staršího z Rožmberka 1523–28* (ČČM 1896); 1896 složil zkoušky učitelské způsobilosti. Učil na středních školách v Praze, Pardubicích a opět v Praze (1900–21 na Městské vyšší dívčí škole). 1904 se habilitoval v oboru českých dějin spisem *O Bartoši Písaři a jeho kronice* (Věstník ČAVU 1903). Školní rok 1904/05 strávil na stáži v Lipsku (kde se seznámil s německým pojetím historické vlastivědy), od 1905/06 přednášel na pražské filoz. fakultě. 1907 se oženil s dcerou malíře K. Liebschera Ludmilou. 1911 byl jmenován mimořádným profesorem českých dějin, 1921 řádným profesorem historické vlastivědy československého státu. Systematicky se věnoval vlastivědné práci v rodném kraji (od 1890 pečoval o muzeum v Turnově, organizoval regionálně historický výzkum Českého ráje, Mladoboleslavska a Podještědí), 1919 byl jmenován konzervátorem historických, uměleckých a přírodních památek pro turnovský a mnichovohradišťský okres. 1922–33 byl revizorem sbírek Nár. muzea. Jeho publikační aktivity mu přinesly členství ve vědeckých společnostech (1907 dopisujícím, 1924 mimořádným a 1932 řádným členem ČAVU; 1904 mimořádným a 1939 řádným členem KČSN). V zimním semestru 1938/39 požádal o zdravotní dovolenou, 1939 byl penzionován. Události po Mnichovské dohodě, především zábor pohraničí, a vážné onemocnění manželčino podlomily jeho fyzické i duševní síly. Zemřel po těžké operaci; pohřben byl v Turnově.

Od dětství se Š. soustavně zajímal o české dějiny; už v období gymnaziálních studií začal psát též poezii a prózu, do školního hektografovaného časopisu Lípa (který vydával s A. Mackem) psal kromě básní historické povídky a romaneta, později přispíval pod pseudonymy do různých časopisů, almanachů a příležitostných sborníků. Inspiroval se ohlasovou poezií, pohádkami, vlastenectvím a sociálním cítěním; výrazově se přidržoval vzoru májovců, ruchovců a lumírovců (jeho obdiv k autorům těchto básnických generací dokládají veršované dopisy J. Vrchlickému, A. Heydukovi, B. Kaminskému aj.). Samostatně vydal rozsáhlou lyrickoepickou báseň *Tur,* pohádkový příběh lásky pohanského bohatýra Tura k personifikované Jizeře; vedle závislosti na lu-

mírovcích je v práci patrný vliv symbolismu, impresionismu (popisy přírody) a výtvarné secese (postavy lesních skřetů). Zrod československého státu Š. přivítal básní *Slovensku vstříc*. Podílel se také (především historickými reáliemi) na divadelní hře A. Horákové *Prstýnek,* jejíž děj se odehrává v Turnově 18. století. V rukopise zůstalo deset svazků epiky, lyriky a parodických veršů (Muzeum Čes. ráje v Turnově). – Také Š. vědecká práce byla spjata s rodným krajem (zahrnoval do něho nejen oblast Českého ráje, Podještědska, Mladoboleslavska a Bezdězska, nýbrž i Královédvorsko s podhůřím Krkonoš a Jizerských hor). Od minulosti jednotlivých hradů přešel k fundovaným, leč převážně nedokončeným regionálně historickým monografiím (*Příběhy města Turnova nad Jizerou, Dějinné paměti okresu mnichovohradišťského, Kniha o Housce*) a k soupisovým pracím (*Soupis památek historických a uměleckých politického okresu turnovského* aj.). Těžiště jeho badatelské činnosti tkvělo v heuristickém bádání; z obecné historie zasahoval i do archeologie (osobně vedl některé výzkumy v Českém ráji), dějin umění, dějin literatury a etnografie. O pramenných výzkumech a nálezech informoval v množství drobných časopiseckých příspěvků (zejména v listech, které redigoval). Své pojetí historické vlastivědy jako mezivědní disciplíny sledující dějiny hmotné i duchovní kultury a neztrácející přitom souvislost s obecnými dějinami Š. osvětlil v programové stati *O stavu a úkolech české vlastivědy* (v Časopisu Společnosti přátel starožitností… 1929) a v pojednání *Program a práce vlastivědného pracovníka v okrese* (ve sb. Regionalismus ve vědě a v národní osvětě). K pěstování regionální historie založil periodikum Od Ještěda k Troskám. Důvěrná znalost historickotopografické problematiky a dějin osídlení jej předurčila k sepsání rozsáhlého díla *Středověká kolonizace v zemích českých,* zachycujícího kolonizační proces ve 13.–14. století se zvláštním důrazem na podíl německého etnika. Spíše popularizační poslání měla *Kronika československá*, dovedená jen do doby Karla IV. K širší veřejnosti se Š. obracel menšími příležitostnými pracemi (*Hus a doba před ním, Od Kostnice po Lipany, O knížeti Václavovi* aj.). Psal také turistické průvodce a přispíval do Ottova slovníku naučného. – Především odborné historiografické zájmy stály u zrodu prací, jimiž Š. přispěl k dějinám literárního života. Zabýval se kronikou tak řečeného Dalimila (jejího autora hledal v Hynku Žákovi z Dubé), Starými letopisy českými (připravoval, avšak nerealizoval jejich kritické vydání), Kroniku pražskou Bartoše Písaře; vydával i prameny z období předobrozenského a obrozenského (Listář k dějinám náboženských blouznivců českých v století 18. a 19. aj.). Materiálovou důležitost mají soupisy rukopisů (*Bohemika v Lipsku, Rukopisy majorátní knihovny hrabat z Nostitz a Rhienecka v Praze* aj.) a edice. Biografická črta věnovaná A. Markovi vychází z monografie J. Jakubce. Š. kladl programový důraz na literární ztvárnění, ale řada jeho prací se svým deskriptivním rázem blíží odborným publikacím předcházející generace kulturních historiků, zvláště Z. Wintra, A. Sedláčka a Č. Zíbrta, v nichž spatřoval své vzory (některé Wintrovy a Sedláčkovy práce vydal, o Zíbrtovi napsal samostatnou monografii).

PSEUDONYMY: B. Jarovec, Černý (Časopis Společnosti přátel starožitností… 1897), Jan Smiřický, Jan Vít. Smiřický (Lípa), Jaroslav Květ, Jeremiáš Škvor, J. Šíp (Humorist. listy), J. Škvor, Matěj Brouček (Rudé květy), Pišišvor. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Agrární archiv (1917, 1919); Almanach ČAVU (1927–29); sb. Armáda a národ (1938); Bezděz (Čes. Lípa 1931–38); sb. Biskup Antonín Podlaha, český kněz, archeolog a historik (1932); Boleslavan (1926–32); Brázda (1920); Cesta (1918–19); Časopis archivní školy (1931); ČČM, pokr. ČNM (1894–1933; mj. 1896 Spor o dědictví rožmberské 1523–28; 1931 Příspěvky k listáři Josefa Kajetána Tyla); Časopis turistů (1908, 1910, 1920); Časopis pro dějiny venkova (1932); Časopis rodopisné společnosti československé (1932); Časopis Společnosti přátel starožitností… (1893–1938; mj. 1912 Zikmund Winter, i sep.; 1929 O stavu a úkolech české vlastivědy); Čech (1916); Čechische Revue (1907, 1910); sb. Čechy (12. Severní Čechy, b. d., 1904; 14. Severní Čechy. Část 2, 1908, s jinými); Čes. osvěta (1915–23); Čes. revue (1916); Čes. časopis historický (1895–1937); Čes. jih (Tábor 1917, 1920); Čes. lid (1893–1900); Čes. ráj (1912); sb. 250 let gymnázia v Ml. Boleslavi (Ml. Boleslav 1938); Hlasy pojizerské (Mnich. Hradiště 1894–1929); Hraničář (1935); Humorist. listy; Husova škola (1914); sb. Husova škola v národním odboji (1928); sb. Idea československého státu 1 (1936); Jičínské noviny (1910–11); Jihlavské listy (1922); Jihočeský sb. historický (1931–33); Jizeran (Ml. Boleslav 1903, 1925; 1903 Trosky, i sep.); Jubilejní revue studentstva turnovského (1923); Karlovarské listy (1924); Katalog všeobecné krajinské výstavy v Turnově (1925); sb. Kde se bělí Krkonoše (Vysoké n. Jizerou 1934); Krakonoš (Jičín 1908, 1910); Krása našeho domova (1912); Krkonoše (Jilemnice 1937–40);

La revue française de Prague (1924); Lípa (Ml. Boleslav 1887–90); Listy filologické (1912, 1934); Listy pojizerské (Turnov 1894–1914); Lomnicko (1924); Lumír (1936); Máj (1906, 1912); Method (1894, 1899); Meziaktí Nár. divadla (1901); sb. Na paměť Josefa Pekaře, národního historika (1937); sb. Nár. čítanka (1918); Nár. listy (1909–37); Nár. politika (od 1921); Nár. zájmy (1920); Národopisný věstník československý (1926); Naše řeč (1922, 1927); Neodvislé listy (Pardubice 1899, O Elišce Krásnohorské, i sep.); Nová síla (1919–20); Nový Neruda (1906); Obzor národohospodářský (1912); Obzor prehistorický (1924); sb. Od Ještěda k Troskám (Turnov 1922–38); Od kladského pomezí (Nové Město n. Met. 1931, 1934); sb. Od kolébky Riegrovy (1908); sb. Od pravěku k dnešku 2. K 60. narozeninám Josefa Pekaře (1930); Osvěta (1903–08; 1904 pohádka O zlatém ptáku, i sep.); Osmá zpráva muzea turnovského za l. 1907–1920 (Turnov 1921, Konšelé turnovští v l. 1620–1773. Řády cechů turnovských, i sep.); sb. Padesát let městské spořitelny (Turnov 1932); Paleček; sb. Památce M. A. Jiráska škola hronovská (1930); Památky archeologické a místopisné (1896–1940); Památník Josefa Emlera (1936); Památník Sokola turnovského (1903); Pod Zvičinou (Hořice 1932); Podkrkonošský kraj (Trutnov 1912); Pojizerské listy (Mnich. Hradiště 1930–39); Politik (1906); sb. Prvních deset let Okresního osvětového sboru v Liberci 1920–1930 (Liberec 1930); sb. Přehled dějin českých (1926); alm. Půl století Nár. listů (b. d., 1910); sb. Regionalismus ve vědě a v národní osvětě (1940, Program a práce vlastivědného pracovníka v okrese); Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych (1934); Rozhledy (1896–97); Rozpravy Společnosti přátel starožitností českých (1889); Rudé květy (1912); Řeznicko-uzenářské noviny (1925); sb. Sbohem Josefu Pekařovi (Turnov 1937); Sborník Jednoty starých českých rodů v Praze (1937); Sborník okresu železnobrodského (1923–30); Sborník prací historických. K 60. narozeninám… Jaroslava Golla (1906); Sborník věd právních a státních (1909, 1911–12); Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy (1911); Sborník Žižkův 1424–1924 (1924); sb. Sebeurčení (1918); kat. Souborná výstava malířského díla Jana Prouska (Turnov 1934); Stanovy Muzejního spolku pro Turnov a okolí (1912); Staré Třebechovice (1931, 1932, 1934); Světozor (1895); Světozor (1918, 1930); Šestá zpráva muzea turnovského za l. 1905–1906 (Turnov 1907); Švanda dudák; Tábor (1920); sb. Tábor, město Žižkovo (Tábor 1929); Tribuna (1921); Třetí zpráva muzea turnovského za léta 1893–1896 (Turnov 1897); sb. Turnovsko (1917); Venkov (1910, 1937); Věstník ČAVU (1903–28; 1903 Kronika Bartoše Písaře); Věstník Českosl. akademie zemědělské (1933, 1937); Věstník KČSN (1897–1913; 1901 Chotěšovské zprávy o selské bouři r. 1680, i sep.; 1910 Listář fary turnovské z let 1620–96, i sep.; 1913 Balbínovy výpisy z dvou kronik, i sep.); Věstník pedagogický (1930); Věstník Podkrušnohorského muzea v Mostě (1935–37); Věstník poradního sboru českých okresů v Království českém 3 (1913); Věstník školství učitelstva politického okresu turnovského 1 (1895); Výr. zpráva c. k. reálky v Praze v Ječné ulici (1900); sb. Základy občanské nauky (1919); Zemědělský archiv (1918); Zlatá Praha (1911, 1917–18); Zpráva o činnosti muzejního komitétu a stavu muzea turnovského za l. 1890–1892 (Turnov 1893); Zprávy městského muzea v Německém Brodě (1916–23); Zprávy muzea turnovského za rok 1908 (Turnov 1909); Zvon (1901–34); Ženský svět (1916–18; 1918 Z dopisů Terézy Novákové s Janem Prouskem); – posmrtně: sb. Čas moderny (2006, z rukopis. sbírek Z duše a srdce, Trochu rosy, Co pějí větry podzimní, Pohádky z 1887–93, ed. H. Kábová); Časopis Společnosti přátel starožitností… (1941–42, 1943–45, obojí vyd. 1946); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Tur (B 1903, pseud. B. Jarovec); Bohemika v Lipsku (soupis, 1907); Rukopisy majorátní knihovny hrabat z Nostitz a Rhienecka v Praze (soupis, 1910; něm. s tit. Die Handschriften der Graf Nostiz'schen Majoratsbibliothek in Prag); Slovensku vstříc (B 1919); Prstýnek (D 1924, prem. 1913 s tit. Štajnšnajdři, s A. Horákovou); O Antonínu Markovi (1927). – *Ostatní práce:* Paměti o hradu Rotštejnu (1893); Hrad Fridštejn (1894); Příběhy města Turnova nad Jizerou 1, 3 (1903, 1905); Průvodce Českým rájem (b. d., 1904; přeprac. vyd. 1905); From the Bohemian Paradies (1908); Soupis památek historických a uměleckých politického okresu turnovského (1909); Turnovské muzeum, jaké jest a jaké by mělo a mohlo býti (1909); Vzpomínka z Kalicha (1913, an.); Hus a doba před ním (b. d., 1915); Dějinné paměti okresu mnichovohradišťského 1 (1917); Od Kostnice po Lipany (1917); Husitství a Oreb (1920); Z našich dějin (1920, ke kresbám L. Nováka); Kronika československá, d. 1, sv. 1–3 (1. Pravěk a doba staroslovanská, b. d., 1921; 2. Čechy královské, 1924; 3. Dovršení středověku, 1925); Památce Jana Žižky z Trocnova (leták, 1924); La nation tchécoslovaque à travers l'histoire (Paříž, Praha 1925, s J. Peškem); Vlastivědné obrazy z okresů československých (1925, doprovod ke kresbám); K 400. výročí osudné volby v roce 1526 Ferdinanda Habsburského českým králem (1926, s B. Němcem a F. Soukupem); Volba v Čechách 1526 a její význam pro naše dějiny (1926); O knížeti Václavovi (1929); Soupis památek historických a uměleckých v okresu mnichovohradišťském (1930); Kniha o Housce 1. Zboží housecké (1930); Zgodovina českago naroda (Lublaň 1930, s J. Peškem); Čeněk Zíbrt (1932); Historický vývoj Čech severovýchodních do 15. věku (1933); Jan Peisker (1933); O rodinném životě českých knížat a králů (1936); Československé hrady a zámky (1937, s Č. Chyským a Z. Wirthem); Středověká kolonizace v zemích českých. České dějiny, d. 1, sv. 5 (1938); Přednášky z českých dějin (b. d., litografováno). ■ KORESPONDENCE: in Korespondence Zdeňka

Nejedlého s historiky Gollovy školy (Z. Nejedlému z 1910–34; 1989, ed. P. Čornej, J. Hanzal, B. Svadbová); H. Kábová: J. V. Š. v korespondenci s Antonínem Rezkem a Josefem Kalouskem (vzáj. koresp.), sb. Z Českého ráje a Podkrkonoší (2004, s. 166) + Vědecká a osvětová činnost J. V. Š. za první světové války (rodinná koresp. z 1914–18), sb. Odraz první světové války v umění a vědě (2005). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze (1897–1906), Od Ještěda k Troskám (1922–38), Boleslavan (1926–40, s jinými, jako člen red. kruhu), Bezděz (1930–38, s jinými, jako člen red. kruhu); *sborník:* Od kolébky Riegrovy (1908, s K. Maškem a L. Suchým). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Prameny dějin českých – Fontes rerum Bohemicarum 6 (1907; Kronika pražská Bartoše Písaře aj.); Listář k dějinám školství na Turnovsku (1908); Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z let 1671–1725 1–3 (d. 1: sv. 1. 1909, 2. 1918; d. 2: 1. 1928, 2. a 3. 1929; d. 3: 1. 1935, 2. 1937, 3. a 4. 1938); Z. Winter: Zlatá doba měst českých (1913) + Český průmysl a obchod v 16. věku (1913); A. Sedláček: Hrady, zámky a tvrze Království českého 15 (1927); Listář k dějinám náboženských blouznivců českých v století 18. a 19. (1. 1927; 2. 1934, s A. Rezkem); Dopisování Jana Krouského a jeho přátel (1932); Řády cechů turnovských (1932). ▮

BIBLIOGRAFIE: M. L. Černá: Bibliografie prací a vědeckých statí prof. dr. J. V. Š., in Přátelé českosl. starožitností svému učiteli. K šedesátinám univ. prof. dr. J. V. Š. Příloha ČSPS 1930, s. 238 + Bibliografický soupis prací J. V. Š., in Turnov svému rodáku a čestnému občanu. Sborník k sedmdesátým narozeninám univ. prof. dr. J. V. Š. (1940) + Doplňky k Š. bibliografii, ČSPS 1940, s. 203. ▮ LITERATURA: Turnov svému rodáku a čestnému občanu. Sborník k sedmdesátým narozeninám univ. prof. dr. J. V. Š. (1940, přisp. E. Nohejlová, E. Polák, F. Roubík aj.); V. Davídek: Univ. prof. PhDr. J. V. Š. … jako historický rodopisec (1941); J. Straková: L. Šimáková (1885–1941) – J. V. Š. (1870–1941). Písemná pozůstalost (LA PNP 1989); sb. J. V. Š. a poslání regionální historiografie v dnešní době, Z Českého ráje a Podkrkonoší, Supplementum 2 (1996; přisp. D. Blümlová, M. Cetwiński, J. Čechura, J. Hanzal, B. Jiroušek, M. L. Krejčí, J. Prostředník, J. Racek, V. Rón, J. Skutil, V. Svěrák, J. Šetřilová, J. Šťovíček, R. Tecl, L. Tomáš, V. Wolf). ▮ ● ref. Příběhy města Turnova nad Jizerou 1: F. A. Slavík, Osvěta 34, 1903/04, s. 268; J. Pekař, ČČH 1904, s. 222; Č. Zíbrt, ČČM 1905, s. 547 ●; ● ref. Bohemika v Lipsku: H. Traub, ČMM 1907, s. 460; J. Volf, ČČM 1907, s. 319; R. U. (Urbánek), Přehled 7, 1908/09, s. 356 ●; ● ref. ed. Prameny dějin českých: V. N. (Novotný), Naše doba 15, 1907/08, s. 546; J. H. (Herben), Čas 1908, č. 9 a 13; -r- (Č. Zíbrt), ČČM 1908, s. 134; R. Urbánek, Přehled 7, 1908/09, s. 356; J. Glücklich, ČČH 1910, s. 84 ●; J. Máša: ref. ed. Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z let 1671–1725, d. 1/1, ČČM 1910, s. 159; Č. Zíbrt: ref. Turnovské muzeum…, ČČM 1910, s. 180; J. Volf: ref. Listář fary turnovské z let 1620–96, ČČM 1911, s. 289; ● ref. Rukopisy majorátní knihovny hrabat z Nostitz a Rhienecka v Praze: F. Kameníček, ČMM 1911, s. 362; F. Slabý, ČMF 1911, s. 470; J. Volf, Památky archeologické a místopisné 1911, s. 398 ●; V. Flajšhans: ref. Hus a doba před ním, Zvon 16, 1915/16, s. 41; ● ref. Dějinné paměti okresu mnichovohradišťského 1: J. Pekař, ČČH 1918, s. 300; J. Opočenský, Agrární archiv 1921, s. 166 ●; ● ref. Slovensku vstříc: an., Besedy lidu 27, 1918/19, s. 241; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 644 ●; ● ref. Kronika československá: J. Pekař, ČČH 1921, s. 499 + ČČH 1923, s. 548; V. Hrubý, ČČM 1922, s. 186; J. Pešek, Střední škola 1922, s. 180; V. Flajšhans, ČČH 1922, s. 503; K. Stloukal, Naše věda 1924, s. 208; J. Prokeš, ČSPS 1927, s. 44 ●; ● ref. ed. Listář k dějinám náboženských blouznivců českých…: L. D. (Domečka), ČSPS 1927, s. 94; J. P. (Pekař), ČČH 1927, s. 212; E. Rádl, Křesťanská revue 1928, s. 53 ●; ● ref. ed. Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z let 1671–1725, d. 2/1–3: L. Domečka, ČSPS 1928, s. 190; F. Navrátil, Jihočeský sb. historický 1929, s. 64; -fxn-, ČSPS 1931, s. 45 ●; ● ref. O knížeti Václavovi: J. P. (Pekař), ČČH 1929, s. 646; J. Prokeš, ČNM 1930, s. 207 ●; ● k šedesátinám: an., Lit. rozhledy 14, 1929/30, s. 300; V. Vojtíšek, sb. Od Ještěda k Troskám 8, 1929/30, s. 201; A. Beran, tamtéž, s. 224; -och- (F. S. Procházka), Zvon 30, 1929/30, s. 715; F. Hrubý, LidN 15. 8. 1930; M. Volf, NO 15. 8. 1930; F. M. Bartoš, PL 15. 8. 1930; J. Dostál, Prager Presse 15. 8. 1930; J. Muk, Jihočeský sb. historický 1930, s. 33; J. Pekař, Přátelé českosl. starožitností svému učiteli. K šedesátinám univ. prof. dr. J. V. Š. Příloha ČSPS 1930, s. III; K. Sellner, Boleslavan 5, 1930/31, s. 1; B. Jenšovský, Časopis archivní školy 1931, s. 230 ●; L. Šimáková: J. V. Š. a poezie, sb. Od Ještěda k Troskám 8, 1929/30, s. 228; J. Polák: Prof. dr. J. V. Š. a turnovské muzeum, tamtéž, s. 230; ● ref. Kniha o Housce: V. Černý, Venkov 29. 3. 1931; B. Kvapil, Časopis archivní školy 1931, s. 326; A. L. Krejčík, ČSPS 1931, s. 142; O. Odložilík, ČNM 1931, s. 166; J. P. (Pekař), ČČH 1931, s. 155; J. Prokeš, Časopis pro dějiny venkova 1931, s. 150; Šk. (J. Šebánek), ČMM 1932, s. 332 ●; E. Poche: ref. Soupis památek historických a uměleckých v okresu mnichovohradišťském, ČČH 1931, s. 366; ● ref. ed. Dopisování Jana Krouského a jeho přátel: V. Černý, ČČH 1933, s. 443; H. Traub, Časopis Svobodné školy politických nauk 4, 1934/35, s. 90 ●; Rbk. (F. Roubík): ref. ed. Řády cechů turnovských, ČNM 1933, s. 146; ne (A. Novák): ref. Jan Peisker, LidN 16. 2. 1934; Z. K. (Kalista): ref. ed. Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z let 1671–1725, d. 3/1, ČČH 1936, s. 422; hjk (Z. Hájek): ref. Československé hrady a zámky, LidN 15. 11. 1937; J. Prokeš: ref. ed. Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z let 1671–1725, d. 3/2–4, ČNM 1938, s. 151; ● ref. Středověká kolonizace v zemích českých: V. Vojtíšek, NL 3., 10. a 17. 5. 1938; J. P. (Pelikán), ČSPS 1938, s. 221; L. H. (Hosák): ČMF 25, 1938/39, s. 380; J. Dobiáš,

ČČH 1939, s. 290; M. Kaňák, Náboženská revue církve československé 1939, s. 58; Rbk (F. Roubík), Časopis pro dějiny venkova 1939, s. 45; R. Schreiber, Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte (Brno) 1939, s. 176; M. Šefrna, Střední škola 1939, s. 283 ●; ● k sedmdesátinám: O. Heptner, J. Knob, A. Svoboda, vše Pojizerské listy 9. 8. 1940; A. Dubský, Večerník Nár. práce 14. 8. 1940; J. Heidenreich (Dolanský), LidN 15. 8. 1940; L. Hosák, tamtéž; -z- (J. Vozka), Nár. práce 15. 8. 1940; F. M. Bartoš, Naše zprávy 17. 8. 1940; F. Roubík, Věstník Českosl. akademie zemědělské 1940, s. 504; an., Jihočeský sb. historický 1940, s. 139; R. Turek, Čes. osvěta 37, 1940/41, s. 10 ●; ● nekrology: M. Volf, LidN 1. 2. 1941; -z- (J. Vozka), Nár. práce 1. 2. 1941; B. Slavík, LidN 5. 2. 1941; R. Turek, Boleslavan 15, 1940/41, s. 4 a pokr.; J. Macůrek, Naše věda 1942, s. 52; J. Pelikán, ČSPS 49–50, 1941/42 (1946), s. 273; an., Jihočeský sb. historický 14, 1941–45 (1946), s. 37 ●; A. Pražák in Nezapomenutelní z Turnovska (b. d., 1946, s. 81); O. Heptner: Památce univ. prof. dr. J. V. Š., Bezděz 10, 1947/48, s. 97; F. Roubík: Historické mapy J. V. Š., ČSPS 1961, s. 220; K. Kazbunda in Stolice dějin na pražské univerzitě 3 (1968); F. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví 2 (1977, upr. vyd. 1997, s J. Markem); ● k 120. výr. nar.: O. Heptner, Svob. slovo 21. 8. 1990; J. Šťovíček, Listy starohradské kroniky 1990, s. 91; J. Klápště, Dějiny a současnost 1991, č. 3; M. Pokorná: J. V. Š., Historický obzor 1992, č. 5 ●; H. Maierová: První tři desetiletí v historii turnovského muzea, sb. Z Českého ráje a Podkrkonoší (1992, s. 63); J. Šťovíček: Josef Pekař, J. V. Š. a počátky české etnografie, sb. Josef Pekař a české dějiny 15.–18. století. Z Českého ráje a Podkrkonoší, Supplementum 1 (1994); J. Hanzal: Pocta J. V. Š., Zpravodaj Historického klubu 1996, č. 1; H. Maierová: 110 let okresního muzea Českého ráje v Turnově, sb. Od Ještěda k Troskám 3 (19), 1996, s. 3 + Z galerie tvůrců muzea, tamtéž, s. 13; M. Sovadina: J. V. Š. a regionální historiografie, Bezděz 6, 1997, s. 151; H. Kábová: Historické dílo J. V. Š., R. Ferstl: Š. historická vlastivěda, oboje sb. Jaroslav Goll a jeho žáci (2005); H. Kábová: Učňovská léta J. V. Š., sb. Čas výstavního ruchu (2005) + Zapomenutý turnovský básník J. V. Š., sb. Čas moderny (2006).

pč

Josef **Šimánek**

* 16. 3. 1883 *Jindřichův Hradec*
† 16. 11. 1959 *Praha*

Básník, prozaik a dramatik, jehož tvorba byla ovlivněna zprvu dekadentně symbolistní stylizací, posléze novoromantismem a především zájmem o okultismus a antickou kulturu; literární a divadelní kritik, žurnalista, překladatel, autor příruček o skautingu.

Syn úředníka městské spořitelny. Po maturitě na jindřichohradeckém gymnáziu (1902) studoval na UK v Praze: nejprve přírodní vědy a chemii, posléze světové literatury a moderní filologii na filoz. fakultě (doktorát 1909, disertace *W. Shakespeare a jeho dramatická díla*). Za studií patřil k okruhu kolem časopisu Paprsky, od 1906 se přátelil s J. Vrchlickým, 1909 jej doprovodil na léčení do chorvatské Opatije. Vedle toho podnikl cesty do Itálie a Skandinávie. Po studiích byl nedlouho tajemníkem Čes. zemského Svazu cizineckého; poté se věnoval literatuře a žurnalistice, psal kritiky, fejetony a zahraničněpolitické komentáře, studoval antickou kulturu a okultismus. 1909–14 redigoval (vždy krátce) Pokrokovou revui, Zrcadlo (humoristickou přílohu Samostatnosti), Týden světem a z Prahy olomoucký Nový obzor. 1911 založil Knihovnu pro filozofii, umění a život (vydal však pouze jeden svazek); stal se předsedou Uměleckého sdružení Sursum (na výzdobě několika Š. knih se podílel jeho přítel J. Váchal). 1912 se oženil. V 10. letech redakčně spolupracoval s Nakladatelským družstvem Máje a s nakladatelstvím B. Kočího. Od 1917 působil ve skautském hnutí, psal o něm propagační a pedagogicko-filozofické spisy (postupně byl sekretářem, generálním sekretářem a čestným náčelníkem Svazu junáků-skautů, dále čestným starostou českosl. oldskautů). 1918 se stal tajemníkem Čes. zemské komise pro péči o mládež v Praze (věnoval se organizační práci a vedl též tiskový a propagační referát). Od 1924 byl zaměstnán jako knihovník a poté odborový rada v knihovně Státního pozemkového úřadu a po válce na ministerstvu zemědělství (do důchodu odešel 1949). Podílel se na činnosti Společnosti Jaroslava Vrchlického, řadu let byl předsedou Společnosti přátel antické kultury, od 1927 byl ve výboru Máje; v polovině 30. let stanul v čele nově utvořené teozofické martinistické zednářské lóže v Praze.

Š. básnická tvorba mísila dekadentně symbolistní postupy a dekorativnost (*Ve chvílích světlých i temných*) nejprve bizarně s ironickými, satirickými i vlastenecky apelativními komentáři dobového společenského dění ve sbírkách *Sen i skutečnost* a především *Kapky jedu* (mj. Š. hájil pravost Rukopisů), posléze osobitě, zvláště se spiritistickými idejemi. Pohádkové a chmurné milostné motivy postupně střídaly reflexe záhadných jevů a mystických prožitků, příznačná snovost nabývala podob magického

odpoutávání duše od těla a směřování do zásvětí. Autorův protiklerikální postoj a jeho příklon k předkřesťanským ideálům a k okultismu (zřetelně vyslovený již ve veršované aktovce o tragické antické lásce *Entemenova váza*) charakterizovaly soubor *Božstva a kulty*, připomínající obdobnou povahu řady starověkých i středověkých náboženských kultů. Úsilí o vybroušený tvar (ve stopách Vrchlického) vrcholilo v rétorických, meditativních i romanticky a eroticky zabarvených verších sbírky *Propasti a plameny*, které čerpaly z rozličných historických inspirací, převážně z helénistických mýtů a ideálů, a oslavovaly úsilí člověka o ztotožnění s živoucím organismem přírody. Rovněž jako prozaik uplatňoval Š. snovou stylizaci a snahu o sugestivnost, znalost okultních nauk, zájem o rozmanitá období lidských dějin, zejména o starořecký život a bájesloví. Fantastické a dobrodružně laděné povídky a romány (navazující na zeyerovské evokace) psal s důrazem na napínavý děj i na barvitý detail a na poetické líčení nálad a niterných pochodů. V exotických (ale i staropražských) prostorách a v atmosféře přeludů a stavů na rozhraní života a smrti opakoval kouzelnickou symboliku i motivy převtělování, materializace nadpozemských sil, fantomů, pohanské smyslnosti. Využíval syžetových konstrukcí pátrání, zasvěcování, souboje démonů dobra a zla. V knihách *Křišťálový pohár, Háj satyrů, Bratrstvo smutného zálivu…* aj. konfrontoval vědecké objevy a hodnoty moderního světa s dávnou minulostí a s neovladatelnými mysteriózními silami a nadčasovými principy (též s ideálem absolutní lásky a krásy). Opojení kultem (vysnívané) antiky projevil vrcholně v próze *Hudba Acherontu* a ve 20. letech v souborech *Bitva stínů, Bohové na zemi*, v nichž se množily lyrické popisy přírody, pohádkové a novoromantické momenty, přibývalo povrchní zdobnosti a nejasností. V románu *Bílá paní* z Jindřichohradecka 18. století zpracoval pověst o záhadném duchu a ochránkyni rožmberského rodu. Pro mládež napsal prózu z doby řecko-perských válek *Fainaretina triéra;* výchovné zaměření poznamenalo též rétorické drama *Tvář Aigipanova*, propagující ideje spartánské výchovy a harmonie s přírodou. V rukopise zůstal román Svržený měsíc, několik básnických souborů a vzpomínky z mládí Město bílé paní. 1910–21 Š. tiskl literární a zprvu i divadelní kritiky (postupně v Pokrokové revui, Samostatnosti, Topičově sborníku a Osvětě).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Arcanus, Bibiena, Rafael Arcanus; J. Š., Š. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Baarův památník (1926); Květy (1914); Lid. noviny (1911); Lit. rozhledy (1926); Lumír (1911–12, 1930); Máj (1910–13); Moderní revue (1911–13, 1922); Nár. listy; Nár. politika; Nové Čechy (1920–23); Nové rozhledy (od 1910); Nový obzor (1914); Osvěta (1918–20); Paprsky (1904–05); Pokroková revue (1910–12); Samostatnost (1906–13, 1937–38; 1912 bás. D Egyptská princezna → 1917 in Propasti a plameny s tit. Sen v šarlatu); Středa (1912); Světozor; Topičův sborník (1916–25); Týden světem (1913–14); Události měsíce… (1926); Venkov (1926–37); Zlatá Praha (1915–24); Zvon (1912–41); Ženský svět (1925); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Ve chvílích světlých i temných (BB 1902); Sen i skutečnost (BB b. d., 1906); Entemenova váza (D 1906); Kapky jedu (BB 1908); Křišťálový pohár (PP b. d., 1908; vyd. též s tit. Nad starými schody hradčanskými); Bílá Hora (B b. d., 1910, bibliof.); Božstva a kulty (BB 1910); Putování malého elfa (B 1911, k dřevorytům J. Váchala); Háj satyrů (R 1915); Juanovo zasnění (P 1916, t. r. in Oživlé mramory s tit. Don Juan zasněný); Oživlé mramory (PP 1916); Propasti a plameny (BB 1917); Bratrstvo smutného zálivu a jiná próza (PP b. d., 1918); Hudba Acherontu (P b. d., 1919); Bitva stínů (PP b. d., 1920); Bohové na zemi (PP 1925); Fainaretina triéra (P pro ml., b. d., 1929); Tvář Aigipanova (D 1933, prem. 1931); 50 let Jana Havlasy (studie, 1933); Bílá paní (R 1937). – *Překlady:* R. Kipling: Kniha džunglí + Druhá kniha džunglí (b. d., 1911, verše k překl. M. Maixnera). – *Ostatní práce:* Skauting, jeho podstata, význam a etika (1925); Old skauting (1926); Skauting a zálesáctví (1940); A. B. Svojsík (1946). – *Souborné vydání:* Spisy J. Š. (nakl. Zmatlík a Palička, 1920–25, 2 sv.). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Pokroková revue (1909–10, s jinými), Samostatnost (1911, humorist. a satir. příloha Zrcadlo), Týden světem (1913–14), Nový obzor (1914, č. 1–2), Události měsíce… (1926); *knižnici:* Knihovna pro filozofii, umění a život (1911); *sborník:* Jindřichův Hradec svému sokolstvu (1909). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: E. A. Poe: Novely (1909); B. L. Raýman: Zárodky sebevědomí (1911). ▮

LITERATURA: ● ref. Ve chvílích světlých i temných: V. Dyk, MR 1902/03, sv. 14, s. 174; J. Müldner, Srdce 2, 1902/03, s. 205; R. Hašek, Moderní život 1903, s. 26 ●; SK. (F. Skácelík): ref. Entemenova váza, Zlatá Praha 24, 1906/07, s. 230; F. P. M. (P. F. Malý): ref. Křišťálový pohár, Dělnická osvěta 1909, s. 240; K. Šelepa: ref. Božstva a kulty, Samostatnost 10. 12. 1910; ● ref. Háj satyrů: an., Novina 1915, s. 24; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 16, 1915/16, s. 70; K. Sezima, Lumír 1916, s. 173 ●; ● ref. Oživlé mramory: -ρ.- (J. Borecký), Topičův sborník 3, 1915/16, s. 474; -t., PL 2. 7. 1916; jv. (J. Vodák), LidN 19. 9. 1916 ●; J. Borecký in J. Š.: Propasti a plameny (1917); ● ref. Pro-

pasti a plameny: J. Karásek, MR 1917/18, sv. 32, s. 284; A. N. (Novák), Lumír 46, 1917/18, s. 232; ρ (J. Borecký), Topičův sborník 5, 1917/18, s. 235; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 417; jv. (J. Vodák), LidN 27. 3. 1918; B. Polan, Nové Čechy 1918, s. 241; J. Reichman, Kmen 2, 1918/19, s. 49 ●; ● ref. Bratrstvo smutného zálivu…: Rad., Topičův sborník 6, 1918/19, s. 378; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 434; -j-, Osvěta 1919, s. 319; M. Novotný, Cesta 2, 1919/20, s. 38 ●; ● ref. Hudba Acherontu: A. H. (Hartl), Nové Čechy, 3, 1919/20, s. 89; K. H. (Hikl), Naše doba 27, 1919/20, s. 618; G. P. (Pallas), Zlatá Praha 37, 1919/20, s. 110; Mil. (M. Novotný), Osvěta 1920, s. 127 ●; ● polemika o Š. plagiátorství v knihách Háj satyrů a Oživlé mramory: J. Vrba, Pramen 1920, s. 86; J. Š., Nové Čechy 3, 1919/20, s. 331; J. Havlasa, Pramen 1920, s. 238, totéž Tribuna 29. 4. 1920; J. Vrba, Pramen 1920, s. 238 ●; ● ref. Bitva stínů: -btk- (V. Brtník), Zvon 21, 1920/21, s. 237; Dr. M. N. (Novotný), Nové Čechy 4, 1920/21, s. 188; J. O. Novotný, Cesta 3, 1920/21, s. 730; J. H. (Hora), RP 6. 2. 1921; J. Knap, Pramen 1921, s. 135 ●; ● ref. Bohové na zemi: V. Brtník, Venkov 13. 5. 1926; -drev-, NO 11. 6. 1926; J. Staněk, Čes. osvěta 23, 1926/27, s. 83 ●; ● ref. Fainaretina triéra: drb. (J. Borecký), Zvon 29, 1928/29, s. 615; V. Brtník, Venkov 14. 6. 1929 ●; ● k padesátinám: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 33, 1932/33, s. 379; G. E. a K. Šelepa, Ohlas od Nežárky 1933, č. 10 a 11 ●; drb. (J. Borecký): ref. Bílá paní, Zvon 38, 1937/38, s. 642; V. Hánek: Básníkovo jubileum, Venkov 16. 3. 1943; J. Kočnar: Sté výročí narození J. Š., Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1983, s. 105; -iw- (I. Wernisch): J. Š., LitN 1991, č. 5; L. Merhaut in Cesty stylizace (1994); J. Dejmková, H. Larvová in kat. Umělecké sdružení Sursum (1996); M. Nakonečný in J. Š.: Božstva a kulty (1997); I. O. Štampach in Tušili světové záplavy (2001); J. Sanitrák: J. Š., in Legenda Karel Weinfurter. Dějiny české mystiky 1 (2006, s. 134).

lm

František **Šimeček**

* 22. 3. 1842 *Mlýny* u Soběslavi
† 25. 9. 1877 *Praha*

Lyrický básník z okruhu ruchovců, autor elegických milostných básní a textů se sociální tematikou, prozaik, zakladatel české soudničky.

Syn rychtáře a sedláka v Mlýnech, sedmé z devíti dětí. Hlavní školu navštěvoval napřed 1853 v Soběslavi, 1854–55 v Jindř. Hradci, kde poté studoval gymnázium. Ještě před maturitou v oktávě 1865 odešel do Prahy studovat teologii (předtím se údajně potuloval s cikány). Vstoupil do františkánského kláštera, kde obdržel jméno Aurelius (tehdy se seznámil s J. V. Sládkem). 1869 z řádu vystoupil a žil v Praze ve velmi bídných poměrech. Na doporučení J. Nerudy a S. Hellera byl v listopadu 1870 přijat J. Grégrem do redakce Nár. listů, kde řídil rubriku Ze soudní síně (střídal se v ní s J. Arbesem); 1871 se oženil, 1874 onemocněl tuberkulózou a letní měsíce trávil střídavě u bratra v rodišti nebo u manželčiných rodičů v Klatovech. V listopadu 1876 byl kvůli nemoci propuštěn z redakce Nár. listů a poslední dobu strávil upoután na lůžko. Zemřel ve všeobecné nemocnici v Praze, kam byl krátce před smrtí převezen z venkova. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech. Jeho odchod z redakce Nár. listů a následná předčasná smrt uvrhnuvší rodinu do krajní nouze podnítily založení podpůrného Spolku českých žurnalistů a později i jeho penzijního fondu.

Ještě jako františkán debutoval Š. v almanachu Ruch intimní lyrikou a i v časopisech (zejména v Obrazech života, Květech a v Šumavanu) publikoval osobité verše milostné a též vlastenecké a sociální. Jádro Š. básnického díla tvoří elegické milostné písně (*Z pohrobních vzpomínek*) a lapidární reflexe traktující osobní klášterní zkušenost, individuální revoltu i tušení předčasné smrti (*Náš osud*). Podle Nerudova (prostředkujícího vliv H. Heina) vzoru se Š. pokoušel také o sociální baladu, v níž prokázal citlivost pro osudy lidí ocitajících se na dně, V. Hálek zase působil na písňovost jeho lyriky. Š. soudní referáty z Nár. listů spolu s justičním zpravodajstvím J. Arbesa a I. Herrmanna vedly ke konstituování soudničky jako svébytného literárního žánru. Ovlivněn literaturou májovců, veden soucitem s dělnickou bídou i smutným údělem opuštěných a deklasovaných existencí v nich Š. ve zkratce podával dějově přitažlivé příběhy, ve kterých hledal motivaci drobných kriminálních činů. Mírou beletrizace (stylizací, ironií a humorem, kontrastem nespisovného a knižního jazyka) se odlišil od soudobého soudního zpravodajství. Výbory z jeho básnického díla (pomýšlel na ně L. Quis a F. Strejček) i ze soudniček vyšly až po 2. světové válce.

ŠIFRA: F. Š…ček (Paleček). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach čes. studentstva (1869); Květy (1868–72); Lužničan (Tábor 1869); Nár. listy (1871–75, pravidelně soudničky, převážně an.); Obrazy života (1870–72); Paleček (1876, satirické BB); alm. Ruch (1868); Svě-

tozor (1870); Šumavan (Klatovy 1875–76); Tábor (1868); – posmrtně: Humor Parnasu českého (1881, ed. I. Herrmann); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie* (posmrtně): Dejte mi v ruku břitký meč! (výbor z BB, 1954, ed. F. Bařha); Na bařinách života a jiné příběhy ze soudní síně (1981, ed. J. Janáčková). ∎

BIBLIOGRAFIE: L. Quis: Zapomenutý básník, Květy 1898, d. 1, s. 298 (soupis Š. básní publikovaných v časopisech). ∎ LITERATURA: ● nekrology: an., NL 26., 28. 9., 4. 10. 1877; -l., Posel z Prahy 26. 9. 1877; an., Šumavan (Klatovy) 22. 9. (spr. 29. 9.) 1877; an. (J. V. Sládek), Lumír 1877, s. 431; O. Mokrý, Osvěta 1877, s. 950; an., Koleda 1878, s. 33 ●; Δ (J. Neruda): F. Š. a jeho verše, NL 3. 10. 1877 → Literatura 2 (1961); L. Quis: Zapomenutý básník, Květy 1898, d. 1, s. 298; J. Holeček in Pero 2 (1923, s. 375); R. Illový: Š. F., Československá poezie sociální 4 (1925, s. 339); A. N. (Novák): F. Š., LidN 25. 9. 1937; KUZMA: Frater Aurelius, otec českých soudniček, Čes. slovo 14. 11. 1937; E. A. Hruška in Romantické Olšany (1940, s. 127); L. Linhartová: Zapomenutý básník F. Š., sb. Morava Arnu Novákovi (1941, s. 325); F. Strejček: Sté narozeniny hradeckého studenta, Ohlas od Nežárky 20. 3. 1942; F. Benhart: Nad prvními českými soudničkami, NŽ 1952, s. 1593; F. Bařha in F. Š.: Dejte mi v ruku břitký meč! (1954) + První soudničkář, LD 25. 9. 1957 + Vzpomínáme prvního českého soudničkáře, Socialistický směr 1959, č. 15 + Jeden z umlčených a zapomenutých, Sborník NM v Praze 1962, ř. C – lit. hist., s. 152; J. Galík: Impulsy v bouřkovém ovzduší (Š. a Bezruč), Bezručiana 1967 (1967); J. Janáčková in F. Š.: Na bařinách života a jiné příběhy ze soudní síně (1981); ● ref. Na bařinách života…: šč. (L. Ščerbaničová), Nové knihy 1981, č. 22; B. Svozil, Lit. měsíčník 1982, č. 4 ●; M. Pohorský in Sny o štěstí (1986, s. 199); K. Štorkán: Česká soudnička, její proměny a právní aspekty (1988, s. 10); in Jindřichův Hradec 1293–1993 (1993, s. 144); J. Janáčková: Co je to vůbec soudnička?, ant. České soudničky aneb Copak je to platný (2002, s. 185).

vfr

Eduard **Šimek**

* 17. 3. 1879 *Oujezd Ostrolov* (Ostrolovský Újezd) u Trocnova
† 12. 2. 1936 *Plzeň*

Autor lidovýchovných her a libretista, básník a prozaik, píšící rovněž pro mládež.

Podepisoval se též Eduard Svatopluk Š. – Syn řídícího učitele (nejstarší z deseti dětí), bratr filologa a literárního historika Františka Š. Obecnou školu Š. vychodil v rodišti. 1890 odešel na gymnázium do Čes. Budějovic, již po 1. ročníku však pro neshodu s jedním z profesorů přešel na tamní reálku. Absolvoval tři ročníky (1891–94) a pokračoval ve studiu učitelského ústavu v Plzni. Po maturitě (1898) zahájil svou pedagogickou dráhu jako podučitel ve Škvrňanech (Skvrňanech) u Plzně (1900 složil zkoušku způsobilosti pro obecné, 1902 pro měšťanské školy, nadále se vzdělával formou odborných kursů; 1903 se poprvé oženil). Od 1902 působil na obecných a měšťanských školách v Plzni (nejprve jako výpomocný podučitel, zatímní učitel a od 1906 definitivní učitel všeobecných a odborných předmětů). 1929 byl jmenován zastupujícím ředitelem první měšťanské chlapecké školy v Plzni, 1932 definitivním. 1919 spoluzaložil časopis pro mládež západních Čech Mladá stráž. Byl přesvědčeným regionalistou, vlastencem i menšinovým pracovníkem, aktivně se účastnil plzeňského kulturního (zejména ochotnického) a spolkového života, rozsáhlá byla jeho činnost osvětová, uskutečnil stovky vlastivědných, literárněhistorických, hospodářských a přírodovědných přednášek. Zájem o archeologii přivedl Š. k opakovaným průzkumům Trocnova, jejichž nálezy obohatily sbírky trocnovského muzea Jana Žižky. Celoživotně se přátelil se slepým skladatelem S. Sudou, k jehož skladbám napsal několik (většinou neprovedených) libret (Život ve tmách, Slepcova píseň aj.), ředitelem plzeňského muzea J. Čadíkem, městským archivářem F. Macháčkem a senátorem F. Lukavským. Angažoval se též politicky, před převratem ve státoprávně-demokratické straně, 1920 a 1925 kandidoval za národní demokracii do poslanecké sněmovny, 1933–35 byl senátorem. Rozčarován ze své neúspěšné kandidatury v senátních volbách 1935, vrátil se do školství. Záhy však onemocněl a zemřel na rakovinu. Pohřben byl ve Skvrňanech.

Š. debutoval 1898 drobnou reflexivní a přírodní lyrikou v zábavní příloze Píseckých listů, pouze časopisecky publikoval i svou další básnickou tvorbu, psanou též u příležitosti životních a spolkových jubileí, státních svátků, otevírání škol, sokolských slavností apod. Některé Š. verše vyšly v Plzni jako příležitostné tisky (*Slepec, Komenského odchod z vlasti* aj.). Z Š. pozůstalosti jeho přítel V. Holeček uspořádal knižní výbor básní (*Památce Eduarda Šimka*), který obsahuje rovněž básně publikované časopisecky ve 20. století. Tyto namnoze rétorické, mnohdy naivní, výpravné a vzpomínkové

verše vyšly již v podstatně odlišném literárním kontextu. Š. napsal také řadu písňových a sborových textů, jež byly zhudebněny mj. J. Bartovským, J. Bradáčem a J. Jindřichem a z nichž některé došly značného ohlasu (Píseň vítězná, Z potopy krve nad mohylou věků aj.). Jako prozaik se představil souborem žánrových posmutnělých historek a satir *Nevinní hříšníci,* lokalizovaných na venkov a do Plzně, ve kterých zobrazil figurky učitelských čekatelů, starých mládenců (*Z tajností klubu*) či podivuhodný osud opuštěných věcí (*Biografie kabátu*). V dramatech, která koncipoval s ohledem na potřeby ochotnických spolků, se plně realizovala Š. představa lidové výchovy divadlem; hry mají výrazně deklamativní až propagační ráz (vlastenecká, idylická hra tematizující spory mezi zastánci přízvučného a časoměrného verše *Nad Berounkou pod Tetínem,* napsaná s V. Kroftou; boj za menšinové školy a morální obrodu venkova v dramatu *Volby v Podjavoří*). Na základě archivního bádání zpracoval historickou hru odehrávající se v Plzni a líčící Žižkovy válečné přípravy (*Kalich*). Š. rovněž adaptoval práce S. Čecha, spolu s P. Nebeským napsal libreto k opeře S. Sudy *Lešetínský kovář* (námět poněkud modernizoval a aktualizoval) a operní libreto *Václav z Michalovic* na hudbu J. Bartovského. Za 1. světové války publikoval v periodikách verše pro děti; knižně uveřejnil loutkovou báchorku *Z drvoštěpa pán,* konverzační hru s didaktickými prvky o žačkách měšťanské školy (*Zahučaly hory*) a dobrodružné příběhy ze života ježků *Rytíř Krajánek z Ježova.* – Součástí Š. rozsáhlé pozůstalosti, která je uložena v městském archivu v Plzni, jsou rukopisy divadelních her, výstupů a operetních libret Král tajemné říše (1899), Na úsvitě štěstí (1899), Orlík (1904), Pod jařmem dvouhlavého orla (1919, hudba S. Suda), Matka vítězova (1929), Haydnova nevěsta (1929, hudba S. Suda), Vítězové (1929, hudba J. Horák), Čtyři hazardní hráči (památce A. Rašína, 1929), Do života (1931) aj., rukopis románu Jitro a podvečer (b. d.), povídky a drobné prózy (Na bahnech, Hrbáček z Říčan aj.), rukopisy básní i jejich opisy spolu s koncepty zamýšlených básnických výborů, zápisníky z politického života a korespondence.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Arnošt Pokorný, Cyril Záleský, Edvard Svatopluk Újezdský, Ondra Žlutý, Prokop Lipanský, Svatopluk Újezdský, Václav Jehlička, Vlastimil Kopřiva; -dk- (Čes. deník). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* kal. Amerikán (Chicago 1923–26); Besedy lidu (1906, 1909); Červen (Plzeň 1908); Čes. hudba (1932); Čes. deník (Plzeň); Demokratický střed; Jihočes. listy (Čes. Budějovice); J. K. Tyl: Dekret kutnohorský (1928, Tylova podrobná data životopisná a literární); Jitřenka (Polička 1899–1908); Legie; Malý čtenář (1914); Mladá stráž (Plzeň 1919–35); Nár. listy (1902–05); Nár. politika; Naše snahy (Plzeň); Ohlasy českého jihu (Týn n. Vltavou 1903); Osvěta (1909–12); Písecké listy (1898, debut pod pseud. Svatopluk Újezdský); sb. Plzeň a Plzeňsko 2 (1930, čl. Vliv války a převratu na poměry hospodářské a sociální); Plzeňský kraj; Plzeňský obzor; Republikán (Čes. Budějovice 1930–35); Směr (Plzeň); Sokol na českém západě (Plzeň); Svornost (Chicago 1922–27); Venkov; Výr. zprávy městské hudební školy Bedřicha Smetany v Plzni (1932); Vzlet (Plzeň 1917); mimoto příspěvky v koncertních i divadelních programech a v příležitostných spolkových publikacích; – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Z drvoštěpa pán (D pro ml., b. d., 1904; 1942 upr. vyd. s tit. Jak se stal drvoštěp pánem aneb Čarovný proutek od Krakonoše); Komenského odchod z vlasti. 1628 (B b. d., 1910); Nevinní hříšníci (PP 1912); Nad Berounkou pod Tetínem (D 1913, i prem., s V. Kroftou); Republikánské písně před a po vyučování (b. d., 1920, hudba J. Bradáč); Kalich (D b. d., 1925); Vlast trpící a vítězná (D b. d., 1925); Volby v Podjavoří (D b. d., 1927, prem. 1926); Rytíř Krajánek z Ježova (P pro ml., 1929); Zahučaly hory (D b. d., 1932). – *Adaptace:* S. Čech: Lešetínský kovář (oper. libreto, 1903, i prem., s P. Nebeským, hudba S. Suda) + Lešetínský kovář (D b. d., 1920) + Václav z Michalovic (oper. libreto, 1928, hudba J. Bartovský). – *Výbor:* Památce Eduarda Šimka (BB 1937, ed. V. Holeček). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* Matka vítězova (1929); Mateřídouška (pro ml., 1930, hudba J. Horák). ▮

LITERATURA: ● ref. Lešetínský kovář (oper. libreto): -ctý (M. Čtrnáctý), Čas 8. 4. 1903; K. Hoffmeister, Osvěta 1909, s. 472 ●; ● ref. Nevinní hříšníci: B. Polan, Pokroková revue 8, 1911/12, s. 333; Ant. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 573 ●; es. (F. Herites): ref. Nad Berounkou pod Tetínem, Máj 11, 1912/13, s. 400; A. Novák: ref. Lešetínský kovář (D), Jeviště 1920, s. 566; ● k padesátinám: J. Čadík, Čes. deník (Plzeň) 17. 3. 1929; an., tamtéž 19. 3. 1929 ●; B. Polan: Obrys literární Plzně, LidN 6. 7. 1929 + ref. insc. Mateřídouška, RA 5, 1929/30, s. 473; F. Homolka: ref. Rytíř Krajánek z Ježova, Úhor 1930, s. 89; K. Záhořík: E. Š. senátorem, Čes. deník (Plzeň) 21. 10. 1932; ● nekrology: Os., Škola měšťanská 38, 1935/36, s. 494; A. Srba, Čes. deník (Plzeň) 16. 2. 1936; J. Čadík, Plzeňsko 1936, s. 17 + Žena a její reforma 1936, č. 2; V. Holeček, Plzeňsko 1936, s. 37 a 54 ●; V. Holeček in Památce E. Š. (1937); J. F. Urban in Úvodím Mže (1946, s. 87); M. Jareš: Červen 1908–1909, Pěší zóna 2002, č. 11; V. Viktora: Pax iiscum – Plzeň: Skvrňany, Bolevec, Plž 2005, č. 5; K. Řeháček: Senátor E. Š. –

plzeňský spisovatel, učitel a menšinový politik, Muzejní a vlastivědná práce 2006, s. 32.

vfr, mv

František **Šimek**

* 13. 9. 1882 *Oujezd Ostrolov* (Ostrolovský Újezd) u Trocnova
† 1. 7. 1974 *Praha*

Literární historik a jazykovědec orientovaný především na dějiny staročeské literatury, editor; publicista.

Syn učitele, bratr básníka a libretisty Eduarda Š. Od 1894 studoval na gymnáziu v Plzni (1901 redigoval školní časopis Ruch; mat. 1902) a 1902–07 bohemistiku a klasickou filologii na filoz. fakultě pražské univerzity (jeho učiteli byli mj. J. Gebauer, E. Smetánka, J. Vlček). Doktorát získal 1909 na základě disertační práce o tzv. Mandevillově cestopisu a jeho staročeském překladu. Již od 1905 byl suplentem češtiny a klasických jazyků na gymnáziu na Vinohradech a 1906–07 v Žitné ul., kde se seznámil s tamními profesory A. Jiráskem a O. Zichem. Od 1907 byl profesorem češtiny, latiny a řečtiny na gymnáziích ve Strážnici na Moravě (do 1908), v Benešově, kde byl mezi jeho kolegy G. Pallas (1908–13, 1913 zde utrpěl těžký úraz), a v Čes. Budějovicích (1913–19). Jako redaktor spolupracoval po válce s českobudějovickým nakladatelstvím J. Svátka. 1919 přešel na gymnázium v Londýnské ul. v Praze na Vinohradech, kde zůstal až do odchodu do výslužby 1939. Ve vědecké práci vytrval do vysokého věku. Od 1926 trávil pravidelně léto ve svém rodišti. Byl členem KČSN a ČAVU.

Š. badatelskou orientaci určilo filologické školení, které získal jako jeden z posledních žáků J. Gebauera. Už v jeho semináři Š. vstoupil do literárního dějepisectví statí o českém překladu tzv. Mandevillova cestopisu, záhy rozšířenou a posléze završenou kritickou edicí. Také ve své další vědecké práci se věnoval především vydávání staročeských literárních památek: dvojí vydání Tkadlečka (paleografické s H. Hrubým pro potřeby odborné, transkribované pro potřeby čtenářské) nahradilo nespolehlivou edici V. Hanky; vydání Starých letopisů českých ve znění dvou jejich dochovaných rukopisů doplnilo rekonstrukci předpokládaného původního znění, již pořídil F. Palacký; vydání kazatelských souborů J. Rokycany, Jakoubka ze Stříbra, K. Waldhausera a J. Husa zpřístupnila rozsáhlý pramenný materiál pro poznání české reformace; vydání staročeského překladu legendy Barlaam a Josafat, jehož autorství připsal (současně s F. Ryšánkem) T. Štítnému, a nově objevených zlomků nejstarších českých veršovaných legend (s E. Urbánkovou a F. Ryšánkem) rozšířila znalost literární tvorby období předhusitského. Jako komentář k edicím (nebo přípravná práce k nim) vznikla většina Š. studií. Jejich cílem bylo zpravidla zjištění pramenů, stanovení filiace rukopisů, rozbor jazyka a popis obsahu studované památky, popř. určení jejího autorství; samostatně vydaná monografie o učení J. Rokycany je v jádře „systematický soubor citátů" (R. Urbánek), sestavený tak, aby jejich prostřednictvím promlouval pokud možno Rokycana sám. Vedle vydávání staročeských literárních děl v přepisu do moderního pravopisu pokoušel se Š. přiblížit je širší čtenářské veřejnosti modernizací jazykovou: tímto způsobem upravil texty pro obrazovou antologii Nová legenda zlatá (její první díl obsahuje Pasionál, druhý jednotlivé staročeské legendy prozaické i veršované) a Chelčického Síť víry. Pro praktické čtenářské potřeby sestavil diferenční slovníček staré češtiny. V dějinách novějšího písemnictví se soustředil především na literaturu 19. století v biograficko-edičně zaměřených pracích (epigramy V. Nejedlého, vydání Sebraných básní A. Marka – revize edice J. Jakubce), ale i v populární monografii o J. Jungmannovi a ve vydávání klasiků z období národního obrození pro nejširší čtenářskou veřejnost. Se Š. pedagogickým působením souvisí jak autorství učebních textů, především velmi úspěšné příručky k dějinám české literatury a stručného přehledu české mluvnice, tak např. vydání nejstarších českých slabikářů i rozsáhlá činnost publicistická. Četné informativní referáty především o vědecké produkci a o literatuře 19. století psal do různých časopisů (Střední škola, Zlatá Praha) i do denního tisku. Š. pozůstalost, včetně rukopisu Mé paměti, obsahujícího mj. vzpomínky na J. Haška, S. Čecha a gymnaziální i univerzitní učitele, je uložena v LA PNP a v Ústředním archivu AV ČR.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Svatopluk Stropnický (podle říčky Stropnice v místě rodiště, Písecké listy); Dr. F. Š., F. Š., Š., -š-, š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského (1940); Besedy Času (1908–13); Besedy lidu

(1919–21); ČNM (1931, 1933, 1947, 1956, 1963, 1966, 1971; 1956 Zbásnil náš nejstarší cyklus legend i Alexandreidu jeden básník?, srov. i vyjádření E. Urbánkové a reakci autorovu tamtéž); Časopis pro moderní filologii (1930, 1942, 1946–47, 1948; 1942 Z mých zkušeností badatelských, 1948 Jotace po j a ň); Čes. slovo (1933); sb. Hrdinové a věštci českého národa (Přerov 1948, M. Jan Rokycana); Jihočes. pravda (1967); Jihočeský sb. Budivoje, spolku akademiků jihočeských (1917, O podřečích doudlebských); Kalendář pro středoškolské studentstvo (1926); Lid. demokracie (1965); Listy filologické (od 1904; 1906 Pseudo-Mandeville a jeho cestopis, 1930 O rukopisném podání Rokycanovy Postily, 1931 K pramenům Rokycanovy Postily, 1936 Nově objevený staročeský rukopis Tkadlečka, přes sto let ztracený, 1938 Staročeský soud Astarotův a jeho předloha, s ed., 1942 K staročeskému Súdu Astarotovu, 1946 Legendu o Barlaamovi a Josafatovi přeložil do staré češtiny Tomáš ze Štítného, 1951 Dva spisy Husovi neprávem připisované); Lit. rozhledy (1923–31); Marginálie (1951); Mnéma. Sborník vydaný na paměť… Josefa Zubatého… (1926); Náboženská revue (1955–56); Nár. osvobození (mj. 1932 polemika o studii F. Ryšánka Husovy rektoráty univerzitní); Národopisný věstník československý (1927); Naše doba (1920); Naše řeč (1924–25); Naše věda (1930, 1947; 1947 Neznámý rukopis Antonína Marka); Obrana lidu (1946–48); Písecké listy (1901); Sborník filologický (1910, 1936, 1945; 1910 Cestopis tzv. Mandevilla a jeho staročeský překlad, 1936 Neznámá sbírka kázání Rokycanových, 1945 O pramenech Rokycanova českého výkladu na Evangelium sv. Lukáše); Slovanský přehled (1947); Slovesná věda (1949); sb. Strahovská knihovna (1971); Střední škola (1921–32, 1934, 1936–40); Světozor (1919); Svob. Československo (1946); Svob. zítřek (1946–47); Tribuna (1925); Venkov (1930–33); Věstník ČAVU (1911, 1942–43, 1946; 1946 Nejstarší český výbor sentencí církevních otců); Věstník KČSN (1940 Traktát M. Jana Rokycany o přijímání krve, s ed., 1951 Staročeský překlad spisu Jana Guallensis O čtyřech stěžejných ctnostech, s ed.); Výr. zpráva čes. gymnázia v Čes. Budějovicích (1914, 1916); Výr. zpráva státního gymnázia v Benešově (1909); Zájmy Slovače (1908); Zlatá Praha (1920–24). ■ KNIŽNĚ. *Práce o jazyce a literatuře:* Ze studií o Vojtěchu Nejedlém (1909); Cestopis tzv. Mandevilla a jeho staročeský překlad (1910); Praktyczna i zwięsła gramatyka języka czeskiego wraz s rozmówkami polsko-czeskimi (Čes. Budějovice 1915, s K. Bláhou); Přehled dějin české literatury od obrození až po naše časy (1915; od přeprac. vyd. 1918 s tit. Přehled dějin české literatury od počátků literárního tvoření až po naše časy; další přeprac. vyd. 1919, 1921, 1922, 1925, 1931); Čtení o Tomáši G. Masarykovi, o jeho životě a díle (1920); Mluvnice jazyka českého a slovenského. Stručný nástin dějin literatury československé. Stylistika (1921, i se slovenským tit.); Josef Jungmann. Život, dílo, bibliografie jeho spisů, ukázky tvorby (1922); Naše slabikáře (1929, s J. Hendrichem a J. Kubálkem; s ed. vybraných textů); Učení M. Jana Rokycany (1938); Slovníček staré češtiny (1947). – *Ostatní práce:* České úkoly na školách středních a ústavech učitelských (1917, s V. F. Sukem; další upr. a dopln. vyd. 1919, 1922, 1928, 1936). ■ REDIGOVAL *kalendář:* Svátkův kalendář českosl. studentstva (1918–25); *knižnice:* Průkopníci pravdy a krásy (1918–27), Knihy českého republikána (1919, s J. Pachmayerem), Školní příručky (1919–25), Domov a cizina (1922–24), Ráj srdce (1922–30). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Cestopis tzv. Mandevilla (1911, paleografické vyd.; b. d., 1911, transkribované vyd., opr. vyd. 1963); T. G. Masaryk: Řeči a projevy (1919); K. J. Erben: Kytice z pověstí národních (1919; upr. vyd. 1921); J. F. Smetana: Pomněnky (1919); K. Havlíček Borovský: Tyrolské elegie, Král Lávra (1919) + Epigramy (1919; úplné vyd. 1921) + Křest sv. Vladimíra (1919); Tkadleček (1923, s H. Hrubým, paleografické vyd.; 1940 transkribované vyd.; přeprac. vyd. 1974, komentář s L. Kubíkovou a K. Stejskalem); F. L. Čelakovský: Ohlas písní českých (1923); K. H. Mácha: Máj (1923); J. Kollár: Slávy dcera (1924); J. A. Komenský: Labyrint světa a ráj srdce (1925) + Historie o těžkých protivenstvích církve české (1952); Nová legenda zlatá. Od nejstarší doby do konce století 18. Obrazová antologie z legendární tvorby prostonárodní a umělé, domácí i cizí 1, 2 (1927, 1928, s A. Dolenským, G. Pallasem a V. Zelinkou; se Š. překl. Života sv. Kateřiny); Postila Jana Rokycany 1, 2 (1928, 1929) + M. Jan Rokycana, obránce pravdy a zákona Božího (1949); Jakoubek ze Stříbra: Výklad na Zjevenie sv. Jana 1, 2 (1932, 1933); Staré letopisy české z Vratislavského rukopisu (1937); Barlaam a Josafat (1946, přel. T. ze Štítného); Staročeské zpracování Postily studentů svaté univerzity pražské Konráda Waldhausera (1947); P. Chelčický: Síť víry (1950, novočes. úprava); J. Hus: Česká kázání sváteční (1952, s M. Kaňákem); A. Marek: Sebrané básně (1953, dopln. a upr. vyd. J. Jakubce); Z náboženského odkazu Josefa Dobrovského (1954, ed. M. Kaňák, spolupráce na edici F. Š.); T. ze Štítného: Knížky o hře šachové a jiné (1956); Staré letopisy české. Z Rukopisu křižovnického (1959, s M. Kaňákem); Klementinské zlomky nejstarších českých legend (1959, ed. E. Urbánková za spolupráce F. Ryšánka a F. Š.); Příběhy římské. Staročeská Gesta Romanorum (1967). ■

LITERATURA: ● ref. ed. Cestopis tzv. Mandevilla: E. Smetánka, Věstník ČAVU 1910, s. 76; F. Trávníček, ČMF 1911, s. 439 ●; ● ref. Přehled dějin české literatury…: S. (J. N. Sedlák, dub.), Hlídka 1918, s. 681; M. W. (Weingart), Čes. osvěta 1920, s. 207; M. (J. Hronek), Archa 1925, s. 42 ●; ● ref. ed. Tkadleček: V. Flajšhans, ČČH 1923, s. 515; F. Ryšánek, Naše věda 1924, s. 25 ●; V. Flajšhans: ref. ed. Postila Jana Rokycany, ČČH 1929, s. 618 + in Příspěvky lexikální a exegetické, LF 1932, s. 398; ● ref. Učení M. Jana Rokycany: A. Pražák, Věstník ČAVU 1936, s. 45; R. Urbánek,

tamtéž, s. 48 ●; ● ref. ed. Staré letopisy české: M. Weingart, ČMF 24, 1937/38, s. 309; B. Rynešová, ČČH 1938, s. 126 ●; ● ref. ed. Tkadleček: J. Vilikovský, Řád 1940, s. 383; J. Hrabák, SaS 1941, s. 42 ●; ● k šedesátinám: čt, Venkov 12. 9. 1942; G. P. (Pallas), LidN 13. 9. 1942 ●; A. Škarka: ref. ed. Barlaam a Josafat, LF 1947, s. 295 + ČMM 1948, s. 162; J. Daňhelka: ref. ed. J. Hus, SaS 1953, s. 135; ● k osmdesátinám: M. Kaňák, Čes. zápas 1962, č. 37; B. Ryba, ČNM 1963, s. 54 ●; M. Kopecký: ref. ed. Příběhy římské, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1968, č. 15; M. Kaňák: k devadesátinám, Čes. zápas 1972, č. 38; ● nekrology: (mk), LD 4. 7. 1974; an., Práce 13. 7. 1974; J. B. Čapek, Kostnické jiskry 1974, č. 28; A. Molnár, Čes. bratr 1974, s. 121; I. Němec, NŘ 1974, s. 256; E. Michálek, LF 1975, s. 108 ●; Z. Tichá: ref. ed. Tkadleček, ČLit 1975, s. 382.

dvo

Josef Bohuslav **Šimek**
viz in Božena **Šimková**

Otokar **Šimek**

* 15. 5. 1878 *Hustopeče*
† 9. 10. 1950 *Hradec Králové*

Literární historik a kritik, autor prvních českých dějin francouzské literatury, překladatel.

Vystudoval gymnázium v Brně a v Kolíně (mat. 1898), potom filoz. fakultu v Praze (obor čeština a francouzština, spolužák A. Novák); studium doplnil v Paříži na Sorbonně (žák F. Brunetièra a É. Fagueta) a dalšími pobyty ve Francii a v Belgii. 1901 suploval na obchodní škole v Kolíně, od 1902 až do odchodu do důchodu (1938) byl profesorem francouzštiny, češtiny a němčiny na obchodní akademii v Hradci Král. Přitom se činně podílel na českém literárním životě, do něhož vstoupil ještě za pražských studií na konci století jako jeden ze skupiny mladých autorů, kteří se hlásili k F. X. Šaldovi (A. Novák, K. Sezima, O. Theer aj.); společně s nimi následoval Šaldu po zániku Literárních listů (kde debutoval 1899) do Hladíkova Lumíru a později do Šaldových předválečných časopisů Novina a Čes. kultura. 1898 a 1902 cestoval s O. Theerem po Slovácku a Slovensku. Ve 20. letech se těžiště jeho práce postupně přesouvalo od kritiky k literární historii, jmenovitě k dějinám francouzské literatury. Významně se angažoval v česko-francouzské kulturní spolupráci, působil v Alliance Française v ČSR (místopředseda, předseda její hradecké pobočky), spolupracoval s Revue française de Prague.

Jako spolupracovník Šaldových časopisů patřil Š. k pravidelným referentům s širokým rozhledem a bez příkře vyhraněného žánrového a programového zaměření. Většina jeho příspěvků byla věnována soudobé české beletrii, postupně se však už tady projevovala romanistická orientace, kterou Š. sdílel s dalšími autory z okruhu Lumíru, připravujícími za války francouzskou antologii (V. Dyk, H. Jelínek aj.). Toto zaměření se realizovalo od počátku Š. literární dráhy vedle časopiseckých statí řadou překladů zejména francouzského realistického románu, většinou provázených Š. zasvěcenými studiemi (H. de Balzac, E. de Goncourt, G. de Maupassant aj.); za 1. světové války pak vyústilo v přípravu *Dějin literatury francouzské v obrysech,* jejichž dva svazky (z plánovaných šesti), totiž 3. díl *Klasický věk* a 2. díl *Renesance a reformace,* publikoval Š. brzy nato. Příznačně zahájil celou práci klasicismem, v němž v Brunetièrově duchu spatřoval základní stylovou epochu francouzské literatury, odrážející národní specifičnost. Po 2. světové válce, za níž se znovu soustředil k práci na Dějinách, připojil úvodní díl *Středověk* a rozpracoval další díly (původně plánované knihy Věk osvícenský, Věk romantický a Věk pozitivistický), z nichž poslední však nedokončil (byly vydány posmrtně z rukopisu jako 4. svazek Dějin pod titulem *Literatura 18. a 19. století*). Š. metodu vyznačuje široký záběr materiálu (zahrnujícího např. též literaturu filozofickou, náboženskou aj.), obšírné uvádění mimoliterárních souvislostí (biografických, sociálních, politických), zřetel k českému čtenáři a jmenovitě zřetel pedagogický; váha jeho práce spočívá v monografických medailonech. K velkým překladatelským počinům, které Š. inicioval, patří především reprezentativní aventinské vydání Spisů G. Flauberta, které redigoval, doprovodil úvody a rozsáhlou monografickou studií; sám pro ně přeložil a edičně připravil dvousvazkový výbor z Flaubertovy korespondence. Orientaci na klasický odkaz francouzské literatury vnímal Š. v meziválečném kontextu jako součást aktuálního sociálního a kulturního zápasu; současně se podílel i na udržování živých česko-francouzských kontaktů a na sledování soudobé francouzské tvorby a jejím zprostředkování českému čtenáři (zejména v Lumíru a v Lidových novinách).

ŠIFRA: O. Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. kultura (1912–14); Lid. noviny (1920–38); Lit. listy (1899, debut); Lit. rozhledy (1930); Lit. svět (1927–28); Lumír (1899–1939; mj. 1927 Genetické a tradiční předpoklady v díle K. Sezimy, 1936 Paul Bourget); sb. Morava Arnu Novákovi (1941); sb. Na paměť Otakara Theera (1920); Národ (1918); Novina (1908–12); Novina (1915, red. J. Herben); Program D; Ratibor (Jaroměř); Revue bleue (Paříž); Revue française de Prague; Rozpravy Aventina (1927–31); sb. Strážce tradice. Arnu Novákovi na památku (Praha, Olomouc 1940). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře:* Dějiny literatury francouzské v obrysech 2, 3 (3. Klasický věk, 2 sv., 1918 a 1923; 2. Renesance a reformace, 1923, upr. 1924; upr. souborné vyd. Dějiny francouzské literatury v obrysech 1–4: 1. Středověk, 1947, 2. Renesance a reformace, 1948, 3. Klasický věk, 1949, – posmrtně: 4. Literatura 18. a 19. století, 1962, ed. K. Růžička a J. Š. Kvapil). – *Překlady:* H. de Balzac: Eugenie Grandetová (1900) + Sestřenice Běta (1910) + Okresní múza (1924, s J. Rybaříkem); A. Villiers de l'Isle-Adam: Vybrané povídky (1901); G. Rodenbach: Mrtvé město (1907); J. de La Bruyère: Charaktery čili Mravy tohoto věku (1908); G. de Maupassant: Salon paní Tellierové (1909); E. de Goncourt: Miláček (1909); P. Mérimée: Venuše Illská (1912); G. Flaubert: Korespondence 1, 2 (1930; 2005 výbor s tit. Dílo je vše, ed. S. Kolíbal). ■ KORESPONDENCE: Trojí pohled (vzáj. koresp. T. Novákové s M. A. Šimáčkem, M. Kalašovou a O. Š., s O. Š. z 1909–12, ed. B. Svadbová), sb. Lit. archiv 21–22, 1987, s. 269. ■ REDIGOVAL *sborník:* Na paměť Otakara Theera (1920, s O. Fischerem a A. Novákem); *knižnici:* Melicharův Výkvět světových literatur (Hradec Král. 1909–13); *souborné vydání:* Spisy G. Flauberta (12 dílů v 15 sv., 1930). ■

LITERATURA: R. Hamanová: O. Š. (1878–1950). Literární pozůstalost (fragment) (LA PNP 1966); L. Šolcová: O. Š. (1878–1950). Soupis osobního fondu 2 (LA PNP 1999). ■ ● ref. překl. H. de Balzac: Eugenie Grandetová: O. Theer, Lumír 29, 1900/01, s. 75; A. Tuček, Zvon 1, 1900/01, s. 46 ●; ● ref. překl. A. Villiers de l'Isle-Adam: A. Novák, Lumír 30, 1901/02, s. 11; J. Karásek ze Lvovic, Obzor lit. a umělecký 4, 1901/02, s. 15 ●; ● ref. překl. G. Rodenbach: O. Theer, Lumír 35, 1906/07, s. 285; O. F. (Fischer), Naše doba 14, 1906/07, s. 707 ●; ● ref. překl. J. de La Bruyère: E. O., Novina 1908, s. 728; O. Theer, Čes. revue 2, 1908/09, s. 61 ●; ● ref. překl. E. de Goncourt (též o ed. Výkvět světových literatur): an. (F. X. Šalda), Novina 2, 1908/09, s. 736 → KP 7 (1953); E. z Lešehradu, Samostatnost 1909, s. 584; A. N. (Novák), Přehled 8, 1909/10, s. 903 ●; V. Dyk: Literární fejeton (též o Š. překladech), Samostatnost 1910, s. 257; M. Marten: O básníka (polemika s Š. hodnocením Martenovy knihy Julius Zeyer), MR 1910/11, sv. 23, s. 413 a 599 → O básníka (1911), k tomu O. Š., Novina 4, 1910/11, s. 572 a 733; ● ref. Dějiny literatury francouzské… 3, 2: M. Novotný, Národ 1919, s. 225; A. Novák, Venkov 1. 4. 1919; P. M. Haškovec, Naše věda 3, 1919/20, s. 10 + ČMF 7, 1919/21, s. 119; J. O. Novotný, Cesta 5, 1922/23, s. 410; Š. J. (Jež), Lumír 1923, s. 379; B. Rak, ČMF 10, 1923/24, s. 75 + ČMF 11, 1924/25, s. 178; M. N. (Novotný), Čes. osvěta 20, 1923/24, s. 62; A. N. (Novák), LidN 4. 1. 1925; H. Jelínek, Lumír 1925, s. 47; J. Kopal, Naše věda 7, 1925/26, s. 80 ●; O. Theer: Z listů O. Šimkovi (z 1907–17), sb. Na paměť O. Theera (1920); ● ref. překl. H. de Balzac: Okresní múza: drb. (J. Borecký), Zvon 24, 1923/24, s. 630; K. Sezima, Lumír 1924, s. 389 ●; ne (A. Novák): O vlivu francouzském na českou literaturu (o Š. článku v Revue bleue), LidN 24. 3. 1925; J. Staněk: ref. překl. H. de Balzac: Sestřenice Běta, Čes. osvěta 22, 1925/26, s. 144; V. D. (Dyk): Večery J. Opolského a K. Sezimy (k Š. přednášce o Sezimovi), Lumír 53, 1926/27, s. 503; ne (A. Novák): O impresionismu v poezii a v kritice (k Š. studii o K. Sezimovi), LidN 22. 10. 1927 + (A. N.) k padesátinám, Lumír 55, 1928/29, s. 88; O. Levý: P. prof. O. Š. … (polemika s Š. hodnocením Levého knihy Alfred de Vigny), Lumír 56, 1929/30, s. 447 (replika O. Š. tamtéž); P. Fraenkl: K vývoji novodobé české literární kritiky, RA 5, 1929/30, s. 386 (i sep.) + Rozhovor s O. Š. (o spisech G. Flauberta a překladech z francouzštiny), tamtéž, s. 453; ● ref. Spisy G. Flauberta: H. Jelínek, Lumír 57, 1930/31, s. 327; ill (A. Novák), LidN 1. 2. + (A. N.) 19. 2. + (ne.) 22. 9. 1931; F. X. Šalda, ŠZáp 4, 1931/32, s. 40 ●; A. N. (Novák): Paul Bourget v Čechách (zvláště o Š. stati), LidN 15. 3. 1936; Poslední léta Otakara Theera (úryvky z Theerových listů O. Š. z 1916–17), Lumír 64, 1937/38, s. 178, 241, 300; ● k šedesátinám: V. Stupka, Lumír 64, 1937/38, s. 491; R. Medek, tamtéž, s. 496; A. N. (Novák), LidN 15. 5. 1938; p. (A. M. Píša), PL 17. 5. 1938 ●; K. Sezima in Z mého života (zejména sv. 3, 1946, s. 84); ● ref. Dějiny francouzské literatury… 1–3: P. Eisner, Kulturní politika 3, 1947/48, č. 24; A. M. P. (Píša), PL 19. 5. 1948; F. Krčma, Beseda 1948, s. 86 a 323; J. Š. Kvapil, ČMF 32, 1948/49, s. 126; R. Grebeníčková, Kulturní politika 1949, č. 13 ●; Bra (J. Brambora): k sedmdesátinám, Práce 16. 5. 1948; jšk (J. Š. Kvapil): Za O. Š., Slovesná věda 3, 1949/50, s. 242 + (pod vl. jm.) in O. Š.: Dějiny francouzské literatury… 4 (1962); J. Čermák: ref.: Dějiny francouzské literatury… 4, Nové knihy 1962, č. 50; E. Macek: Listy F. X. Šaldy O. Šimkovi, in Z korespondence F. X. Šaldy, sb. Lit. archiv 3–4, 1968–69 (1970), s. 164; Adresát O. Š. Dopisy A. Nováka (2000, ed. D. Golková).

es

Rudolf František **Šimek**

* 5. 12. 1906 *Vítkovice* (Ostrava-V.)
† 4. 11. 1962 *Ostrava*

Básník a prozaik realistického zaměření soustřeďující se hlavně na sociální problematiku havířů a hutníků rodného Ostravska, též autor beletrizovaných

biografií známých osobností; publicista, editor, redaktor regionálních literárních časopisů a publikací.

Otec František Š. (1872–1956) byl dělník, později působil jako zástupce nakladatelství Julius Albert, byl činný v kulturním životě a na Ostravsku znám jako „rozsévač české knihy" (tak ho pojmenoval syn v jubilejním sborníku); matka pracovala jako porodní asistentka. Po absolvování obecné školy a tří tříd měšťanky ve Vítkovicích se Š. vyučil obchodním příručím. Zprvu byl zaměstnán jako prodavač konzumního družstva Budoucnost, později se stal vedoucím prodejny Vítkovických železáren, v nichž po válce zastával funkci technického úředníka v oboru potravin. Působil zároveň jako redaktor literárních časopisů, zvláště Literárního kruhu (jeho vydavatelem a odpovědným redaktorem byl otec František Š.) a přidružené knižnice, v níž často tiskl i vlastní práce. Přispíval též do bibliofilské knižnice Ostrava a do knižnice Duha ve Vítkovicích. Spolupracoval s časopisy především na Ostravsku, občas i se známými časopisy širší působnosti (pravidelněji Zvon). Udržoval kontakty zejména s podobně orientovanými spisovateli jak ze svého působiště, tak i z jiných míst Moravy a Čech. Byl činným členem Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj, též členem Společnosti Jaroslava Vrchlického a Jednoty Svatopluka Čecha. Na sklonku života se jako kronikář zabýval dějinami rodných Vítkovic (dvojdílná kronika) a vítkovických železáren (kronika ocelárny). Byl pohřben ve Vítkovicích.

Š. byl plodný autor regionálního významu vydávající až nepřehledné množství útlých svazků svých veršů a próz, víceméně orientovaných k lidovému čtenáři (některé psány i nářečím), z nichž jen málo vyšlo mimo Ostravu. Hlavním tématem jeho próz a později i pokusu o drama byl těžký život ostravského havíře nebo hutníka z Vítkovic. Tyto motivy se promítaly i do většiny Š. poezie, v níž někdy sociálně laděné verše střídala milostná a přírodní lyrika. Mimoto koncipoval na životopisném podkladu povídky o známých osobnostech *Románové mezihry* (P. Brandl, G. Verdi, J. Malý, K. Světlá, J. Zeyer, M. A. Šimáček, J. K. Šlejhar, V. Mrštík aj.), zaměřené zvláště na citové a milostné kolize; podobnou beletrizovanou biografií jsou Š. romány *Bohdan Jelínek, básník* a *Rytířská sláva* (o M. Dačickém z Heslova). Š. psal i literární medailony, portréty svých přátel básníků s ukázkami z jejich tvorby, připravil stručný přehled dějin literatury a také kritiky rodného kraje, byl editorem sborníků (významnější je k osmdesátinám F. X. Svobody). – Některé Š. tituly, uváděné v literatuře, nejsou bibliograficky doloženy (z 1945 Přečkali jsme dobu zlou, z 1947 Prožila jsem dobu zlou). V 50. letech vydal Š. řadu drobných, většinou jen několikastránkových cyklostylovaných nebo strojopisných textů, mnohdy určených přátelům: z 1950 P Jasné světlo; z 1951 P Budujeme, Vítáme jaro; z 1952 BB Pohlednice domova, P Třicet pět dnů práce na veliké stavbě, P Vítězové; z 1956 BB Vánoční pozdravy; z 1957 B Zpěvy velkého týdne a texty k jubileím – Petru Bezručovi v roce jeho 90. narozenin, Kytička vzpomínek (V. J. Matinovi), Vojtěchu Martínkovi k 11. dubnu 1957, Vzpomínáme Františka Šimka, rozsévače české knihy u příležitosti prvního roku jeho úmrtí.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Cedef Gall, Fráňa Vítkovický, Josef Hron, Květa Hronová; rfš., Rfš. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Americké dělnické listy (Cleveland); Duch času (Mor. Ostrava); sb. F. X. Svobodovi v roce jeho 80. narozenin (Mor. Ostrava 1940); Hlas (Brno); Jiskra (Ostrava, od 1945); Kraj jihomoravský (Znojmo, kulturní příl.); Lada (1926–27); Lit. kruh (Mor. Ostrava 1933–39); Lumír; sb. Mateřské srdce (1941); Most (Tábor); Nová svoboda (Ostrava); Nový kruh (Mor. Ostrava 1931–33); O knihách, lidech a časopisech (Mor. Ostrava 1939–40); Ostravský dělnický deník; Palcát (Olomouc); Pochodeň (Mor. Ostrava); Právo lidu (1925–26); Rozpravy o literatuře a umění (1940–42); sb. Rozsévač české knihy (Ostrava 1947); Rudé právo; sb. Viktor Hánek, básník víry a lásky (1941); Uboj (1939); Zvon (1931–41). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Cestou domů (BB 1927); Mučedníci lásky (PP 1928); Kapesník. Sen o jaru (BB 1929); Družstevní básně (1929); Richard Jurek (R, PP 1929); Melodie (BB 1930); Básně a říkanky (1930); Jakub Arbes (životopis. studie, 1930); Železárny (PP 1930); Daleká touha (BB 1930); Osmdesát let (B na počest T. G. Masaryka, 1930); Elegie (BB 1931); Jak život šel (BB 1931); Široké literární Ostravsko (přehledová stať, 1931); Literární kritika na Ostravsku (přehled. stať, 1931); Chudá sklizeň (BB 1932); Lesy a továrny (R 1932); Muzeum Jaroslava Vrchlického a Svatopluka Čecha (pojednání, 1932); Píseň života (BB 1932); Dva románky (PP 1933); Světla a stíny (BB 1933); Píseň života (P 1933); Životní kouzla (R 1934); Dalekým krajem (BB 1934); Třikráte u J. V. Pokorného-Pikulíka (vzpomínky, 1934); Krok za krokem (R 1934); Věčný zápas (R 1935); Básník v nebi (F 1935, o J. Kalusovi); Cestou domů (P 1935); Josef Machač (me-

dailon, 1935); Dva družstevní podniky (P 1935); Tíživé minuty (R 1935); Co naplnilo srdce a duši (BB 1936); Propastné tůně (R 1936); U Karla Hynka Máchy na besedě (P 1936); Těžký úděl (P 1936); Básník V. J. Matina (medailon s ukázkami z díla, 1936); Básník Otakar Palán (medailon s ukázkami z díla, 1937); Skrytá nebezpečí (R 1937); Sladko je vzpomínat (PP 1937); Štědrovečerní šichta (P 1937); Nový román (R 1938); Na strunách srdce (PP 1938); Vyhnanci (P 1938); Nezachráněn (P 1938); Kdo bez viny? (R 1940); Románové mezihry 1, 2 (PP, 1940, 1942); Bohdan Jelínek, básník (R 1941); Ač duše planoucí… (P 1941); Hledači štěstí (R 1945); Na šachtě (P 1945); Utrpením k svobodě (D 1946); Vyznání Ostravě (P 1947); Kdo vytrvá, zvítězí (P 1947); Vojtěchu Martínkovi v roce jeho šedesátých narozenin (B 1947); Pozdrav Petru Bezručovi (B 1947); Rytířská sláva (R 1948); Překročit plán úderkou (P 1948); Ostravské melodie (BB 1948). – *Souborné vydání:* Spisy (Knihovna Lit. kruhu, 1934–41 a 1945–48, 12 sv.). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* Redaktor (1930); Duhová brána (1934). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Nový kruh (1931–33, s F. Vaverkou a J. Satorym), Lit. kruh (1933–39, s F. Šimkem), O knihách, lidech a časopisech (1939–40), Knihy našich dnů (1940, po č. 1 časopis zastaven); *sborníky:* F. X. Svobodovi v roce jeho 80. narozenin (1940), Viktor Hánek, básník víry a lásky (1941), Mateřské srdce (1941, k 70. narozeninám L. Šimkové), Rozsévač české knihy (1947, k 75. narozeninám F. Šimka); *knižnici:* Knihovna Literárního kruhu (1933–41, 1945–48). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: A. Novák: Jaroslava Vrchlického sláva a osamělost (1946); B. Jelínek: Věnec písní (1948, výbor); Osm nejkrásnějších (1949, výbor z české poezie). ▮

LITERATURA: sb. 50 RFŠ (Ostrava 1956, rozmnož., usp. A. Šimková); sb. Na ztracené stopě (Ostrava-Vítkovice 1970, usp. J. Rohel). ▮ ● ref. Kapesník: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 29, 1928/29, s. 461; K. Š. (Štorch), RA 5, 1929/30, s. 59 ●; ● ref. Družstevní básně: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 20. 6. 1929; K. Š. (Štorch), RA 5, 1929/30, s. 179 ●; drb. (J. Borecký): ref. Richard Jurek, Zvon 30, 1929/30, s. 629; V. Brtník: ref. Básně a říkanky, Venkov 22. 8. 1930; ● ref. Jakub Arbes: A. G. (Grund), RA 5, 1929/30, s. 462; V. Brtník, Venkov 6. 9. 1930 ●; ● ref. Železárny: V. V. Roštínský (Valenta-R.), Stan 1930, č. 9–10, zadní list obálky; -as (M. Holas), RA 6, 1930/31, s. 84; drb. (J. Borecký), Zvon 32, 1931/32, s. 209 ●; Btk. (V. Brtník): ref. Široké literární Ostravsko, Venkov 7. 11. 1931; ● ref. Elegie: ks (K. Stránský), Středisko 2, 1931/32, s. 73; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 32, 1931/32, s. 389 (i ref. Jak život šel, Chudá sklizeň) ●; V. Brtník: ref. Jak život šel, Venkov 13. 4. 1932 + ref. Muzeum J. Vrchlického a S. Čecha, Venkov 17. 2. 1932; drb. (J. Borecký): ref. Lesy a továrny, Zvon 33, 1932/33, s. 379 + ref. Píseň života, tamtéž, s. 671; ● ref. Věčný zápas: drb. (J. Borecký), Zvon 35, 1934/35, s. 670; B. Slavík, LidN 3. 6. 1935; A. Šr. (Šrámek), Kolo 1935, s. 75; M. Hc. (Hudec), Samostatnost 1935, č. 22 ●; ● ref. Básník v nebi: ne (A. Novák), LidN 11. 3. 1935; M. Hc. (Hudec), Samostatnost 1935, č. 29–30 (i ref. Životní kouzla, Cestou domů); Btk. (V. Brtník), Venkov 9. 8. 1935 ●; ● ref. Cestou domů: -btk- (V. Brtník), Zvon 35, 1934/35, s. 630; A. N. (Novák), LidN 27. 5. 1935; J. V. S. (Sedlák), Venkov 20. 6. 1935 ●; ● ref. Josef Machač: B. Slavík, LidN 29. 10. 1935; M. Hudec, Samostatnost 1935, č. 48; drb. (J. Borecký), Zvon 36, 1935/36, s. 69 ●; ● ref. Tíživé minuty: B. Slavík, LidN 21. 10. 1935; M. Hc. (Hudec), Samostatnost 1935, č. 46; drb. (J. Borecký), Zvon 36, 1935/36, s. 643 ●; V. Hk. (Hánek): ref. Co naplnilo srdce a duši, Venkov 25. 7. 1936; ● ref. U K. H. Máchy na besedě: J. V. S. (Sedlák), Venkov 24. 10. 1936; drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 42 ●; ● ref. Básník V. J. Matina: Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 1936, č. 45; A. N. (Novák), LidN 23. 5. 1937 ●; ● ref. Skrytá nebezpečí: Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 1936, č. 51–52; drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 615 ●; ● ref. Básník Otakar Palán: Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 1937, č. 43; K. P. (Polák), PL 10. 8. 1937; RN (J. Strnadel), Čin 1938, s. 188 ●; ● ref. Sladko je vzpomínat: M. Hc. (Hudec), Samostatnost 1937, č. 44; drb. (J. Borecký), Zvon 38, 1937/38, s. 351 ●; ● ref. Nový román: drb. (J. Borecký), Zvon 39, 1938/39, s. 377; hc. (M. Hudec), Samostatnost 1939, č. 14 ●; ● ref. Vyhnanci: drb. (J. Borecký), Zvon 39, 1938/39, s. 417; k, LidN 8. 1. 1939 ●; drb. (J. Borecký): ref. Románové mezihry 1, Zvon 41, 1940/41, s. 669; ● ref. sb. F. X. Svobodovi v roce jeho 80. narozenin: vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1940, s. 318; B. S. (Slavík), LidN 26. 10. 1940 ●; B. P. (Polan): ref. sb. Viktor Hánek…, KM 1941, s. 140; R. Schwarz: R. F. Š. (k 10. výr. úmrtí), Ostravský kulturní zpravodaj 1972, č. 11; L. Čada: Nad dílem prostého člověka (k 20. výr. úmrtí), Ostravský večerník 9. 11. 1982 + Na to jsem nezapomněl 1. (Dům na Chodské) (1993, bibliof.).

ls, et

Rudolf G. **Šimek**

* 15. 11. 1908 *Strakonice*
† 2. 1. 1982 *Praha*

Autor intimní a náladové lyriky, převážně regionálně zaměřený publicista a kritik.

V matrice zapsán Rudolf Karel Š., podepisoval se většinou R. G. Šimek, iniciála G. bývá někdy rozepisována jako Gustav. – Otec byl původním povoláním kamnář. V rodišti studoval Š. 1920–28 na reálném gymnáziu (z hmotných důvodů absolvoval jen 7 tříd, septimu zprvu privátně, pak znovu jako interní žák.; mat. externě až 1945), pak byl zaměstnán v Praze jako

prokurista bankovní komanditní společnosti Šimek a spol.; byl jedním z prvních diplomovaných absolventů pražské Svobodné školy politických nauk. Působil jako nezávislý publicista (Národní politika, Literární noviny), od 1929 jako redaktor strakonického čtrnáctideníku (nakonec měsíčníku) Nová Šumava, který též vydával; 1934 krátce pracoval v redakci olomouckých Selských listů, po návratu do Prahy ve vydavatelství Jihočes. tisk jako redaktor stejnojmenného časopisu. Š. orientace na jihočeský kraj se projevila i při vzniku regionálně zaměřených sborníků. Byl chápán jako typ člověka propojujícího svými pracovními a tvůrčími schopnostmi svět hospodářský a kulturní.

Š. sbírky, vzniklé v krátkém časovém období, představují rýmované, výrazně melodické intimní a náladové verše zprvu s náměty zraňovaného mládí, jeho milostných zážitků a přemítání o životě bez osobitého pojetí, mnohdy až s nápadným wolkrovským vyjádřením prostoty a pokory sklouzávajícím k póze, banálnosti a sentimentalitě (*Světlo na moři*); téma smyslu života, hledaného v lásce k ženě a v jejím štěstí, naplňuje sbírku *Po půlnoci,* jejíž dojmová a obrazová monotónnost je výjimečně narušena dramatickým svárem, stejně jako následující *Zlaté pobřeží,* jehož milostná poezie zachycuje širší škálu citových poloh a projevů, spjatých převážně s bolestnou touhou, snem, mučivým steskem a nostalgií provázející nalezenou vyrovnanost. Š. rostoucí důraz na kulturu slova, na formální stránku vyjádření se projevil i v poslední práci *Kouzelník s číší vína,* do pošumavské scenerie zasazené, z melodických rýmovaných čtyřveršových slok sestávající lyrickoepické básni, symbolizující na milostném příběhu-báji kouzelníka a víly pomíjivost snů, krásy, mládí, lásky a štěstí.

ŠIFRA: -rgš- (Lit. noviny, Nová Šumava). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čin (1931); Jihočes. tisk (od 1934); sb. Jihočeští malíři a básníci (1939); sb. Jižní Čechy v krajové práci (1939); Lid. noviny (1940); Lit. noviny (1936–38); sb. Městské divadlo v Písku (1940); Nár. politika; Nová Šumava (Strakonice 1929–33); Selské listy (Olomouc 1934); sb. Strakonice 1, 2 (1933); Venkov (1932); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Světlo na moři (BB 1930); Po půlnoci (BB 1931); Zlaté pobřeží (BB 1934); Žně v rodném kraji (BB b. d., 1939); Kouzelník s číší vína (B 1941). – *Ostatní práce:* Rudolf Beran (1937). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Nová Šumava (1929–33), Jihočes. tisk (od 1934); *sborníky:* Strakonice 1, 2 (1933, s M. Dbalým a V. Polívkou), Jihočeští malíři a básníci (1939), Jižní Čechy v krajové práci (1939, s J. Stockým). ■

LITERATURA: ● ref. Světlo na moři: F. L. (Lukáš), Čin 2, 1930/31, s. 570; -as. (M. Holas), RA 6, 1930/31, s. 360; F. N. (Neužil), Středisko 1, 1930/31, č. 4; K. J. (Juda), Střední škola 11, 1930/31, s. 249 ●; ● ref. Po půlnoci: J. B. Č. (Čapek), Čin 3 1931/32, s. 424; Nk. (B. Novák), RA 7, 1931/32, s. 80; -ks- (K. Stránský), Středisko 2, 1931/32, s. 168 ●; M. Novotný in R. G. Š.: Zlaté pobřeží (1934); ● ref. Kouzelník s číší vína: J. Heyduk, LidN 24. 2. 1941; amp. (A. M. Píša), Nár práce 1. 3. 1941 ●.

vs

Josef **Šimek-Doubravský**

* 8. 12. 1905 samota Doubrava u obce *Větrov* (Tábor-Větrovy)
† 8. 2. 1992 *Tábor*

Autor románů z venkovského a maloměstského prostředí, dramatik.

Vl. jm. Josef Š., psal se i Josef Š. Doubravský. – Po studiu na střední škole v Táboře pracoval celý život jako účetní, z toho 1924–53 ve šlechtitelské stanici Slapy u Tábora. Od druhé poloviny 20. let údajně přispíval do regionálního tisku povídkami a verši pro děti.

Námětově líbivé, avšak umělecky nenáročné romány situoval Š. nejčastěji na venkov jižních Čech. Konvenčně rozvíjené fabule se sklonem k sentimentu soustřeďoval k selské egoistické touze vlastnit, která předurčuje milostné a rodinné zápletky k tragickým koncům (*Hvězdy v soumraku, Až vzejde ráno, Vykoupené štěstí*). Obdobně vyznívají i milostné vztahy postav z maloměstského prostředí; i když motivace jejich konání je niternější, i ony vykazují známky strojené dějové konstruovanosti (*Tiché oběti, Nepřemožení*). Nakonec i povahokresebně schematické drama, příběh milostné nevěry, která rozvrátila rodinu, ústí v tragédii (*Bouře na úsvitě*). Další prózy Balada o rodném prahu a Život bez lásky pravděpodobně zůstaly v rukopise nebo v nezjištěných časopisech.

PŘÍSPĚVKY *in:* Rajská zahrádka; Venkov (1928–31, 1934, 1940). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Tiché oběti (R 1930); Nepřemožení (R 1931); Bouře na úsvitě (D 1933); Hvězdy v soumraku (R 1935); Až vzejde ráno (R 1936); Vykoupené štěstí (R 1938). ■

LITERATURA: ● ref. Tiché oběti: V. Brtník, Venkov 16. 5. 1930; P., Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 173 ●; V. Brtník: ref. Nepřemožení, Venkov 27. 2. 1932; ● ref. Hvězdy v soumraku: Btk. (V. Brtník), Venkov 24. 12. 1935; drb (J. Borecký), Zvon 36, 1935/36, s. 223; mk., Čes. osvěta 32, 1935/36, s. 64 ●; mk.: ref. Až vzejde ráno, Čes. osvěta 34, 1937/38, s. 23; (tom): Rozhovor s oblíbeným lidovým spisovatelem, Práce (Tábor) 6. 6. 1947.

sb

Božena **Šimková**

* 18. 9. 1881 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)
† 30. 10. 1958 *Třebíč*

Překladatelka z angličtiny zaměřená především na mravně povznášející románovou tvorbu a na literaturu pro mládež.

Roz. Dvořáková. – Dcera vinohradského stavitele a továrníka A. Dvořáka, významného činovníka reformované evangelické církve. Mezi rodinné přátele patřili mj. představitelé českého protestantismu a literáti J. Karafiát, L. B. Kašpar a Č. Dušek. Rodinné prostředí krom přísné náboženské výchovy kladlo důraz na kvalitní vzdělání. Š. po vychození obecné školy začala studovat Vyšší dívčí školu v Praze a posléze gymnázium Minerva, ale řádného studia musela pro chatrné zdraví zanechat. Věnovala se pak zejména studiu moderních jazyků: francouzštiny (státní zkouška na Karlově univerzitě), němčiny a angličtiny. Pro zdokonalení jazykových schopností opakovaně dlela v cizině (roční studijní pobyty na univerzitách v Lausanne a Edinburghu 1902, dlouhodobé poznávací cesty a návštěvy ve Vratislavi, Skotsku, Anglii, Irsku, Holandsku); i později hodně cestovala (Německo, Dánsko, Belgie, Francie, Švýcarsko, Itálie aj.). Přátelsky se stýkala s manželi Herbenovými, M. Gebauerovou (spolupůsobení mj. v edici Pěkné knihy pro mládež), Z. Frantou (společná překladatelská práce) aj. Provdala se za lékaře a později vrchního odborového radu na ministerstvu zdravotnictví Josefa Bohuslava Š. (* 30. 1. 1875 Prosetín, † 28. 12. 1949 Praha), českobratrského kulturního a sociálního aktivistu, autora historicko-popularizačních prací, hymnologických studií a osvětových článků (např. Jan Žižka, 1924; Pracovitá láska, 1941), redaktora časopisu Kalich, editora (mj. Karafiátova čítanka, 1924; výbor Zpívejme Hospodinu, 1947; ročenky a kalendáře), překladatele z němčiny a angličtiny (H. Drumond, D. Livingstone aj.). Bydleli v Praze na Král. Vinohradech, příležitostně pobývali na letním bytě v Hrušově u Senohrab. V 1. polovině 1. světové války Š. pracovala se svým manželem jako ošetřovatelka ve východních Karpatech v Haliči. Po 1918 se spolu s manželem zasloužila o zbudování sítě sociálních ústavů, působila v Čes. diakonii a v církevních orgánech, zejména v těch zaměřených na práci pro sociálně slabé, pro děti a mládež a ženy (mj. delegátka na světových sjezdech YMCA v Budapešti a v Oxfordu). Kromě charitativní činnosti se Š. po celý život soustavně věnovala kulturněvýchovné činnosti: publikovala osvětové články, pořádala přednášky, dlouhodobě působila v Nedělní škole, pracovala pro kulturní odbor Evangelického díla, spoluorganizovala dění spjaté s Husovou bohosloveckou fakultou, intenzivně se věnovala literární výchově dorostu a kultivaci čtenářství. Byla členkou Syndikátu čes. spisovatelů (od 1947). V 50. letech žila v českobratrském Domově odpočinku v Myslibořicích u Třebíče, na tamním hřbitově byla pohřbena.

Překládat začala 1903, své práce publikovala nejdříve časopisecky. Volba překládaných titulů souvisí se Š. světonázorovým zakotvením: z angloamerické produkce si vybírala převážně protestantské autory ušlechtilých příběhů (J. Austenová, E. Brontëová, R. Connor, Ch. Dickens, I. Maclaren, W. M. Thackeray aj.), výjimku tvoří dobrodružná četba (např. J. London) a naučná literatura (E. Gibbon). Těsně se životním posláním je spjata orientace Š. na překlady a úpravy čtiva pro děti a mládež sledující výchovné vzory v literatuře (L. M. Alcottová, R. M. Ballantyne, B. M. Crokerová, Ch. Dickens, Ch. Kingsley, E. M. Tappanová aj.); podle vlastního vyjádření publikovala ještě další překlady a adaptace (patrně i anonymně), zvláště v knižnicích drobných knížek určených malým čtenářům (Klásky, Knihovnička Lípy, Knihovnička Nového života, Knihovna Malého čtenáře aj., příp. českobratrská periodika); jednotlivé tituly se však nepodařilo bibliograficky doložit. Překlady Š. byly vesměs přijímány jako pečlivé, avšak vcelku konvenční; na jejích úpravách děl pro mládež bylo oceněno citlivé zpřístupnění a jazyková přizpůsobivost.

ŠIFRA: Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy Času (1908–13); Čas (1911–12); Čes. bratr; Evangelické listy; Kalendář českobratrský; Kalich; Kostnické listy; Novina (1916); Růžový palouček. ■ KNIŽNĚ. *Překlady:* A. Le Feuvre: Marní synové (1905); Ch. Dickens: Příhody Olivera Twista (b. d., 1908) + Povídka o malé Nelly (b. d., 1911) + Dickensovo čtení (1912) + Pustý dům 1, 2 (1915, se Z. Frantou); R. Connor: Gwen (1909) + Pod Skalistými horami (1925) + Farma pod rudými sosnami (1927) + Doktor z Havraního hnízda (1929); I. Maclaren: Když bylo již pozdě… (1910) + Buldog (1918) + Skotské obrázky (1918); Ch. Kingsley: Řecké báje (1910) + Vodňátka (1911, i upr.) + Báje o Perseovi (1928); Keltické báje (1911); D. Lyall: Marnotratný syn (1911); E. Brontë: Bouřlivé výšiny (1912; upr. vyd. 1946); J. K. Jerome: Lenivé myšlenky lenivého člověka (b. d., 1912); D. M. Mulock: Mládí Johna Halifaxe, gentlemana (b. d., 1913); W. M. Thackeray: Růže a prsten neboli Příhody prince Giglia a prince Bulba (1914) + Vlastní životopis pana Jindřicha Esmonda, plukovníka ve službách Jejího Veličenstva královny Anny 1–3 (1922; 1937 s tit. Jindřich Esmond); E. Gibbon: O úpadku a pádu římského císařství 1, 2 (1919); H. Pasture: Přenešťastná rodina (b. d., 1919); H. G. Wells: Vášniví přátelé 1, 2 (b. d., 1919); L. M. Alcott: Malé ženy (b. d., 1919; upr. vyd. 1947); B. M. Croker: Štěstí v dáli (b. d., 1920); Pohádky babiččiny lenošky (1920, podp. patrně chybně M. Šimková); K. D. Wiggin: Pamětihodné Vánoce (1921); R. M. Ballantyne: Dobrodružství malého Martina v lesích brazilských (b. d., 1922); J. London: Syn vlkův (1923) + Martin Eden (1924, s překl. M. Reisingrové); R. S. Hichens: Plodná réva 1, 2 (1925); E. M. Tappan: Dobrodružství a hrdinné činy (1926); G. Eliot: Milostný příběh faráře Gilfila (1931); J. Hocking: Marnotratné dcery (b. d., 1931); R. Walker: Letadlem do Afriky (1936); V. Woolf: Flush. Životopis pejska Alžběty Barretové Browningové (1938); Odvážný Wong Dan (1940, i upr.); J. Austen: Pýcha a předsudek (1949). ■

LITERATURA: ● ref. překl. Dickensovo čtení: K. V. (Velemínský), Naše doba 20, 1912/13, s. 146; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 96 ●; K. V. H. (Havránek): ref. překl. D. M. Mulock: Zvon 13, 1912/13, s. 403; J. Folprecht: ref. překl. H. Pasture, Čes. revue 13, 1919/20, s. 155; Z. F. (Franta): ref. překl. W. M. Thackeray: Vlastní životopis pana Jindřicha Esmonda…, Naše doba 30, 1922/23, s. 498; E. Jurčinová: ref. překl. R. S. Hichens, LidN 16. 7. 1926; B. H. (Hloušková): ref. překl. G. Eliot, Úhor 1931, s. 212; F. Nováková: ref. překl. L. M. Alcott, Úhor 1934, s. 151; L. Zbraslavská: ref. překl. R. Walker, Úhor 1937, s. 102; J. A. Pellar: k šedesátinám, Čes. bratr 1941, s. 177 + Zemřela B. Š., Kostnické jiskry 1958, č. 39; E. Pellarová: B. Š., tamtéž 1965, č. 2.

ls, jip

František **Šimon**

* 13. 7. 1858 *Kotelsko* u Semil
† 9. 8. 1930 *Praha*

Humoristický básník a prozaik, autor satir a parodií, libretista.

Pokřtěn byl František Xaver; své práce podepisoval jako F. Šimon Lomnický (a variantami; přídomek Lomnický zvolil podle rodišti blízké Lomnice n. Popelkou) i jako F. Šimon Kotelský (podle rodiště). Datum úmrtí bývá uváděno i 11. 8. – Š. otec byl tkadlec, matka pocházela z rodiny košináře. Dětství Š. prožil v chudých poměrech v rodné vsi, kde nebyla škola, proto také, když v polovině 80. let vstupoval do literatury, zdůrazňoval, že je „samouk z Krkonošských hor". Vyučil se holičem, od 2. poloviny 80. let provozoval toto řemeslo patrně již v Praze (1886 se oženil poprvé, 1897 podruhé). Jeho holičský závod ve Vojtěšské čtvrti (ul. V Jirchářích) proslul zejména na přelomu 80. a 90. let v uměleckých a divadelních kruzích. Zemřel v Nemocnici Milosrdných sester v Praze.

Š. své poměrně rozsáhlé básnické, ale i prozaické dílo uveřejňoval převážně v humoristických časopisech v posledních dvou dekádách 19. století (byl stálým spolupracovníkem Humorist. listů). Zpočátku se představil jako samouk naivním veršováním na téma rodná chaloupka, krása rodného Podkrkonoší a synovská láska k vlasti. (Š. autorství příspěvků v Budečské zahradě 1880 a 1884 podepsaných F. Šimon Kostelecký není pravděpodobné.) Pod vlivem písňové lyriky V. Hálka psal také prosté „kosmické" a milostné písně i variace na písně lidové. Později vytvářel s využitím původních rytmických půdorysů „opravené písně národní" a satirické variace na venkovské či městské motivy (mlynářské, cikánské, vojenské, živnostnické, kuřácké melodie). Humorného efektu v nich dosahoval důrazem na dvojsmyslnost pojmenování. Těžiště Š. díla spočívalo v nevýbojné občanskopolitické vlastenecké satiře a v parodiích ironizujících finanční úřady, volby, německé spolky, tisk a armádu, vídeňskou vládu i soudobou evropskou politickou situaci. V prozaických humoristických obrázcích situovaných do pražských hostinců Š. s využitím dobových frazeologismů a slangového výraziva vykreslil postavy gurmánů, pijáků piva a karbaníků. Zkušenosti holičské profese

tematizoval v drobných prozaických anekdotách, žertovných črtách i básnických cyklech. Výběr z nich zahrnul do své jediné básnické sbírky *Písně Pražského Figara*. Odlehčenou písňovou formou (rovněž pomocí humorných rýmů) v ní srovnával holičovy vlastnosti i jeho řemeslo se společensky ozdravnou rolí satirického básníka. Š. byl autorem také několika libret, jeho *Zápas pěvců na Kumburce aneb Rytíř Smíšek a princezna Tamarinda* provedl s hudbou T. Packého pražský Hlahol na Žofíně. Š. básně zhudebnili R. Nejedlý, V. J. Novotný a další skladatelé. – V LA PNP je ve fondu Karáskovy galerie uložen rukopis básnických textů F. Šimona Lomnického zaslaný hudebnímu skladateli V. J. Novotnému (písňový soubor Polní květy) a rukopis sbírky Kopřivy a bodláčí (Verše humoristické od Šimona Lomnického, 1879–1893).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Čech Šim. Lom., granátník „Humorů" Š. (dub.), P. Ucivous Šimon., Simon, Simon., Šim. Lomnický, Šimon II., Šimon L., Šimon Lom, Šimon Lom., Šimon. Lom., Šimon Lomn., Š. Lomnický; F. Š., Ln., m., mm., mon., -mon., on., -on, S., Š., š., -š-, Ši, Šifra, Ši Fra., Ši. Fra, Šim, Šim., šim., Šim. L., Šim Lom., Šim. Lom, Šim. Lom., Š. L., Š. Lom., v Humorist. listech patrně i další šifry. ∎ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy lidu (1894–95, 1897, 1900); Dobrá kopa; Hlas národa (1901, v příl. Nedělní listy cyklus BB Venkovské motivy); Humorist. listy (1885–87, 1889–96, 1898–1902, také v příloze); Kalendář Humorist. listů (1885, 1891, 1894, 1896); Krakonoš (Jičín 1884–86); Nár. listy; Nár. politika; Paleček, pokr. Nový Paleček (1885–90); Palečkův humorist. kalendář (1888); Ruch (1883); Světozor (1886); Šípy; Šotek; Švanda dudák (1887–88, 1891–92, 1894–1902, 1907, 1910–13, 1924–30; 1895 BB Z písní Pražského Figara); Veselé listy; Vesna (1885–87; 1885 Z básní samouka Fr. Šimona); Vilímkův kalendář Humorů, pokr. Vilímkův humorist. kalendář… (1891, 1895–96); Zábavné listy (1886, 1888); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Písně Pražského Figara (BB 1896, podp. Šimon Lomnický). ∎ SCÉNICKY. *Libreto:* Zápas pěvců na Kumburce aneb Rytíř Smíšek a princezna Tamarinda (b. d., hudba T. Packý). ∎

LITERATURA: ● nekrology: an., PL 17. 8. 1930; an., Naše kniha 1930, s. 293 ●; L. Lukáš: Literární místopis Semilska, Beseda 1949, s. 26.

vfr

Josef **Šimon**

* 15. 6. 1862 *Horní Stakory* u Mladé Boleslavi
† 4. 10. 1937 *Praha*

Katolicky orientovaný básník a prozaik, publicista.

Navštěvoval gymnázium v Mladé Boleslavi, 1881 vstoupil do řádu křižovníků s červenou hvězdou a složil řeholní slib (1885), na kněze byl vysvěcen 1886. Působil jako kaplan v Nebočanech u Děčína a v Dobřichovicích, od 1893 v kostele sv. Petra v Praze. Na konci 90. let pracoval v křesťanskosociální straně jako redaktor časopisu Obrana, vystupoval též jako polemický obhájce církve a odpůrce sociálnědemokratické strany (kterou vinil z úsilí o odstranění náboženství a podpory mezinárodního židovstva). Farářem se stal 1905 v Dobřichovicích, od 1907 byl členem konventu kláštera svatého řádu v Praze. Po 1918 opustil katolickou církev a stal se knězem církve československé; nejprve jako pomocný duchovní u sv. Mikuláše na Starém Městě, od 1922 jako farář v Dejvicích, kde také žil na odpočinku.

Svými beletristickými pracemi se Š. vřadil do rámce katolické literatury a po 1918 publikoval již jen sporadicky. První verše zveřejnil v 80. letech ve Vesně, účastnil se i almanachu Katolické moderny Pod jedním praporem (1895); zprvu krátce a od 1910 soustavněji spolupracoval zase s konzervativní Vlastí T. Škrdleho, odmítající reformní snahy v rámci českého katolicismu. Přestože Š. prvotina *Verše* nesla mnohé rysy tradiční vlastenecké a úzce katolicky orientované lyriky, její milostné a přírodní verše kritika přijala s porozuměním (J. Vrchlický, B. Čermák), zároveň však vyvolaly zákaz šíření knihy pražským arcibiskupem. Druhá sbírka citových vyznání *Za šera* se setkala již s kritičtějším přijetím (zejména pro autorovu malou náročnost při výběru veršů). V Almanachu mariánském uveřejnil Š. ještě cyklus mariánských básní *Svatá Hora.* Pro přílišnou umělost bez dějové logiky a bez psychologie charakterů skončil neúspěchem Š. pokus o sociální román alegoricky zpodobující české podnikatelské kruhy (*Makabejští*). Jako kněz Š. též publikoval práce z oblastí apologetiky, katechetiky, hagiografie, církevních dějin, sociologie a pastorace.

ŠIFRA: J. Š. ∎ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach mariánský (1905, BB Svatá Hora); Čech; Jizeran (Ml. Boleslav); Kříž; Maria; Obrana (1899–1901); alm. Pod

jedním praporem (1895); Večerní noviny (1893); Venkov (1928); Vesna (1886); Vlasť (1890, 1910–22); Zábavné listy (1892); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Verše (1889); Za šera (BB 1892); Makabejští (R 1893). – *Ostatní práce:* Sociálnědemokratická společnost (1897, polemika s brožurou K. Dědiče Třídní boj); O životě lidském (kázání, 1900); Křesťanská domácnost (kázání, 1901). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Obrana (1899–1901). ▮

LITERATURA: ● ref. Verše: K. Uhlíř, Vlasť 5, 1888/89, s. 794; an., Čes. Thalia 1889, s. 168; -x. (J. Vrchlický), Hlas národa 14. 5. 1889; B. Čermák, NL 11. 7. 1889 ●; ● k zákazu Veršů: an., Hlas národa 9. 12. 1890; an., Lit. listy 12, 1890/91, s. 60 ●; ● ref. Za šera: -ý, Lit. listy 14, 1892/93, s. 69; F. Zákrejs, Osvěta 1893, s. 384 ●; ● ref. Makabejští: bý. (J. Hrubý), NL 21. 4. 1893; P. Šup, Hlídka lit. 1893, s. 459; L. Čech, Osvěta 1893, s. 1148 ●; V. Bitnar: J. Š., Naše listy 1927, č. 42.

ls

Karel **Šimůnek**

* 2. 9. 1842 *Smíchov* (Praha-S.)
† 27. 7. 1908 *Praha*

Autor nenáročných frašek, žertů, kupletů a komických výstupů, drobných povídek a humoresek.

V 70. a 80. letech pracoval pravděpodobně jako stavební inženýr a dozorčí trati na bývalé Turnovské dráze v úseku Mladá Boleslav – Turnov, poté jako stavební inženýr v Rokycanech. Během krátkého trvání časopisu Čech byl spolu se svým přítelem a vrstevníkem J. Arbesem jeho hlavním spolupracovníkem a hojným přispěvatelem, po uveřejnění próz *Hanzon* a *Mořská panna* jej však Arbes obvinil z plagiátu a krádeže vlastních textů.

Humor Š. jednoaktových frašek a žertovných výstupů, určených pro ochotnická jeviště, pražské arény a zpěvní síně, vycházel převážně z primitivní jazykové komiky (komolení cizích slov, opakovaná rčení, mluvící jména) a jejich náměty se nikterak nevymykaly dobovým konvencím tohoto žánru: potrestaná lakota (*Ztratil řeč*), námluvy se šťastným koncem (*Byt pro svobodného pána*), nezdařené námluvy obstarožních pánů (*Balerína, Pan domácí*), intriky zlé tchyně (*Paní tchyně u večeře*), snaha nudící se ženy povzbudit manželskou lásku pomocí žárlivosti (*Ve vlastní pasti, Ve křivoklátském zátiší*) aj. Je pro ně příznačná určitá familiárnost, dialogy jsou zatíženy množstvím deminutiv, častá je řeč postav stranou k obecenstvu. Zřetelnější autorský rukopis je patrný pouze tam, kde Š. využil svých profesních znalostí k živější charakterizaci prostředí a k obohacení jazyka postav železničářským slangem (*V nádražní kanceláři*). Na humorných situacích spojených se stavbou železniční dráhy je rovněž založena jediná celovečerní hra s milostnou zápletkou *Pan inženýr a jeho figurant* a do okolí železniční tratě mezi Mladou Boleslaví a Turnovem je umístěn i děj většiny příběhů z *Pojizerních povídek,* různorodé směsi drobných příhod ze soudobého života českého venkova. Podle vlastního vyjádření je Š. autorem textů k více než 250 kupletům (Španělka, Ta naše Mařena, Karle, Karle! aj., tištěny mj. v edicích Dámský večírek a Nové kuplety) i písním (Vesničko má pod Šumavou) a sólovým výstupům se zpěvem (Kibic).

ŠIFRA: K. Š. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čech (1864–65); Humorist. listy; Lumír; Paleček; sb. Švábovy a Inemanovy komické výstupy, kuplety, deklamace a žerty (b. d., 1892); Zlatá Praha (1865, 1900). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Dědkův kalmuk (D 1865, šifra K. Š., podle J. Arbesa); Pan domácí (D 1866); Pojizerní povídky (1883); V sobotu (D 1883); Balerína (D 1884); Byt pro svobodného pána (D 1884); Paní tchyně u večeře (D 1886); Ve křivoklátském zátiší, Ztratil řeč (DD 1886); Studentský trojlístek (D 1887); Zve na svůj příjem (D 1887); V nádražní kanceláři (D 1892); Pan inženýr a jeho figurant (D b. d., 1892, prem. 1893); Z Prahy do Vídně (D b. d., 1902, dle uherského motivu); Ve vlastní pasti (D 1907, prem. 1905). ▮ SCÉNICKY. *Hra:* Vzhůru za Amálkou (1866). ▮

LITERATURA: V. Beneš: ref. Pan inženýr a jeho figurant, Hlídka lit. 1893, s. 283; K. Krejčí in Jakub Arbes (1946).

mv

Valentin **Šindler**

* 30. 1. 1885 *Cholina* u Litovle
† 21. 1. 1957 *Praha*

Tvůrce populární postavy revuí, her a rozhlasových scének – stréčka Matěje Křópala z Břochovan; publicista; operní pěvec-tenorista.

Pocházel z rodiny hostinského a měl dva bratry, kteří se stali rovněž tenoristy. Po maturitě (1905) na kroměřížském arcibiskupském gymnáziu studoval v Olomouci po 3 roky bohoslo-

ví a přitom se hudebně vzdělával u J. Nešvery. Při svém vystoupení v pražském dominikánském kostele zaujal K. Kovařovice, který jej podnítil k umělecké dráze. Od 1909 vystupoval pohostinsky v operních a operetních představeních pražského Nár. divadla. Po studiu zpěvu ve Vídni a v Berlíně a po dalších pohostinských vystoupeních v operních představeních Nár. i Vinohradského divadla získal 1911 v Nár. divadle angažmá. 1914–17 byl členem operního souboru Chorvatského nár. divadla v Záhřebu. Vyvrcholením jeho umělecké dráhy bylo působení v Nár. divadle v Brně (1917–32). Poté vystupoval v Praze v Malé operetě na Vinohradech; nakonec měl vlastní soubor, s nímž cestoval i po venkově. Uplatňoval se také jako zpěvák lidových písní a jako soukromý učitel zpěvu. V 50. letech byl hlasovým poradcem a pedagogem Uměleckého souboru nár. bezpečnosti v Praze.

Postavu stréčka Matěje Křópala z Břochovan vytvořil Š. při své spolupráci s časopisem brněnského Nár. divadla Divadelní šepty. Psal do nich pod tímto pseudonymem (z podnětu V. Štecha) v hanáckém nářečí bodrým humorem a ironií naplněné referáty a fejetony, nahlížející ze stanoviska rozšafného hanáckého stýrce dění kolem brněnského divadla, později i veršované portréty jeho předních osobností. Doplněním těchto textů vznikla knížka *Plkačka a jedno drohy*. V polovině 20. let napadlo dramaturga V. Skocha oživit tuto komickou figurku na jevišti a spolu s O. Novým napsal libreto revue Z Brna do Brna (hudbu složil A. Kincl); Š. přeložil text do hanáčtiny. Tak vznikl český protějšek komických figur německých i italských lidových her, představující současně nesentimentální, mužný vztah k folkloru. Hrdina, bodrý Hanák, při svých cestách po cizích zemích nepodléhá obdivu pro vše, s čím se tam setká, ale pohlíží na tamní specifičnosti s nadhledem. Revue se hrála před vyprodaným hledištěm od 1926 až do odchodu Š. z Brna a byla adaptována i pro jiná města, např. v Praze se hrála pod tit. Z Prahy do Prahy. Následovaly pak další úspěšné revue (při brněnské Výstavě soudobé kultury 1928 Pojďte k nám aneb Špilberku zelený, později Ide Maryna). Postavu stréčka Křópala, jež byla záhy doplněna dalšími protagonisty, oživil Š. s herci A. Pivoňkou a J. Čihákem také na scéně brněnského loutkového divadla Radost, které společně založili. Divadelní proscénium a dekorace navrhl O. Sekora, který vytvořil i podobu loutek: kromě stréčka Křópala i Jozéfka Melhobu, panímámu Křópalovou, vykutáleného klučinu Cvočka, později také komickou dvojici Patočku a Hnáta a maloměšťáckého pana domácího Hypolita Šebánka. 1930 hrálo divadélko Radost v paláci Radio v Praze. Ve 30. letech uvedla pražská Malá opereta na Vinohradech celý volný cyklus her s postavou Křópala, Jozéfka Melhobu hrál Š. mladší bratr Václav (1893–1952). Autoři těchto her byli různí, Š. však v nich vždy upravoval text a převáděl jej do hanáckého nářečí. K popularitě těchto postav přispěly i jejich scénky a celé hry (A. Lakomý: Zpovědní léstek, Dvě sázke) uváděné v rozhlase.

PSEUDONYMY: Stréček Křópal, Stréček Matěj Křópal z Břochovan. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. lid (1928); Divadelní šepty (Brno 1921–25); Hudební národ (1933); Kalendář umělců (1913); Lid. noviny (1926); Svoboda (1930). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Plkačka a jedno drohy (PP a BB 1927). – *Převod do hanáčtiny a úpravy textů stréčka Křópala a Jozéfka Melhoby* (in): J. Čihák: Stréček Matěj Křópal z Břochovan v Praze (D pro loutky, 1930); O. Dubovský: Stréček Křópal poslancem (D b. d.). ■ SCÉNICKY. *Převod a úpravy* (in): Erry Saša (V. Skoch), O. Nový: Z Brna do Brna (1926, hudba A. Kincl) + Pojďte k nám aneb Špilberku zelený (1928, hudba R. Kvasnica) + Ide Maryna (1930, hudba R. Kvasnica, A. Kincl); sezona 1932/33 (vinohradská Malá opereta): P. Payer: Křópal detektivem, F. A. Tichý, J. Láznička: Křópal amorkem, M. Bukovský: Hanácká krev, R. Stolz, R. Bodanzky: Křópal biletářem, P. Payer: Křópal poslancem; sezona 1933/34: V. A. Vipler, K. Novák: Na Svatém Kopečku; dále v průběhu 30. let: Dva dny prezidentem; Stréček Křópal ministrem; Aféra Křópalova; Křópal v Africe; Nevyzraješ; Křópal na véstavě v Chicagu; R. Mařík: Dobrodružství stréčka Křópala; A. Mikula: Stréček Křópal meslevcem; J. Vymětal: Na panskech hranicích nebo-le Stréček Matěj Křópalu jedó pro dřivi; Me sme me a me se nedáme… (1938); Křópalova stříbrná svatba (začátek 40. let). ■

LITERATURA: Č. Zíbrt: ref. Plkačke a jedno drohy, ČL 1927, s. 237; ● ref. Z Brna do Brna: Č. Jeřábek, NO 18. 9. 1926; A. Fiala, Mor. orlice 16. 1. 1927 ●; J. Veselý: Škrhola či Spejbl či stréček Křópal z Břochovan?, LidN 18. 1. 1930 (odpol.); B. Slavík in Písemnictví na Litovelsku (1937, s. 67) + in Hanácké písemnictví (1940, s. 128); we (M. Wendt): Stréček Křópal jubiluje, LD 29. 1. 1955; J. Vitula: Zemřel stréček Matěj Křópal, LD 22. 1. 1957; I. Osolsobě: Pokrokové tradice brněnské operety, V. Skoch, Vzpomínka, O. Nový: Vzpomínky na Brno, vše sb. Velká

pochodeň (1959); M. Spurný: Slavný břochovanský trojlístek, Svob. slovo 31. 1. 1965; K. Tauš: K rodopisu stréčka Křópala, Rovnost 19. 5. 1968; O. Nový: Dopis do Brna, sb. Divadlo je divadlo (1969, s. 94); an.: Š. V., sb. Žili a pracovali v Brně (1977, s. 112); VK (V. Kudělka): Š. V., Postavy brněnského jeviště 3 (1990–94, s. 550); -mf-: V. Š., Hanácké noviny 21. 1. 1997; B. Skopal: Významné osobnosti podzimních honů v Žarošicích, Věstník historicko-vlastivědného kroužku v Žarošicích 1999, č. 8, s. 67.

pp

Jozef **Šinovsky**

* 14. 7. 1902 *Šenov* u Frýdku-Místku
† 12. 2. 1973 *Ostrava*

Prozaik píšící v regionálním lašském nářečí, inspirovaný proměnou ostravského venkova v průmyslovou oblast; publicista.

Vl. jm. Josef Bilan (na křestním listu Bielan). Podepisoval se též Josef Bilan Šinovský (Bilan-Šinovský), Josef Šinovský, Šenowský (Šénowsky), Josef Milan Š. – Narodil se jako páté a nejmladší dítě důlního zedníka a drobného zemědělce. Obecnou školu vychodil 1908–13 v Šenově, 1917–21 pracoval jako dělník ve Vítkovických železárnách, poté fáral na dole Petřvald. Oženil se 1924 a měl čtyři děti. Ve Vítkovických železárnách opět pracoval 1928–32 a 1936–45, mezi tím v době hospodářské krize byl čtyři roky nezaměstnaný. Členství ve Federaci dělnických tělovýchovných jednot (od 1921) jej přivedlo 1924 do KSČ (1926–38 byl předsedou jejího okresního výboru). Po Mnichovu a polském záboru Těšínska (1938) pomáhal převádět uprchlíky přes hranice do emigrace. Od 1942 se zapojil do ilegálního hnutí Slezský odboj. Po válce byl 1945 krátce předsedou Zemského nár. výboru v Moravské Ostravě a poté byl jmenován zmocněncem ministerstva vnitra k projednání žádosti o navrácení českosl. občanství obyvatelům Těšínska. Působil na sekretariátu Krajského výboru KSČ v Ostravě, kde organizoval vznik prvních zemědělských družstev (JZD) v kraji. 1949–50 řídil ostravské nakladatelství Úder, 1954–56 pracoval jako krajský osvětový tajemník, poté byl pověřen budováním Muzea dějin komunistického hnutí a KSČ v Ostravě. Do důchodu odešel 1962, 1970 byl vyloučen z KSČ pro nesouhlas se vstupem vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR v srpnu 1968. Pro Š. literární činnost bylo ve 30. letech důležité seznámení s Ó. Łysohorským, pod jehož vlivem začal psát v rodném lašském dialektu (ne tzv. spisovnou lašštinou Łysohorského), dále členství v levicově orientovaném sdružení krajových spisovatelů Lašsko perspektywa (od 1936) a přátelské kontakty s P. Bezručem. Spolupracoval též s ostravským rozhlasem. Pohřben byl v Šenově.

Š. začínal na počátku 30. let jako dělnický dopisovatel drobnými novinářskými útvary (Dělnický deník, Rozsévačka, ostravská verze Rudého práva) a autodidaktem zůstal i ve svých prozaických projevech určovaných vlastní životní zkušeností. Většinou se soustřeďoval na konkrétní kresbu sociálního a hospodářského přerodu ostravského venkova v průmyslovou aglomeraci. V povídkové prvotině psané v nářečí Š. zpodobil osudy prostých lidí odcházejících za obživou do dolů a hutí a přes všechny útrapy s tím spojené uchovávajících si srozumění se životem (*Černe oranisko*). V dalších povídkách (*Země vypravuje*) provázejí lyrické prvky obraz venkovského prostředí spjatého pevným řádem přírody; v jejich první části Š. uplatnil spisovný jazyk, ve druhé dialekt. K proměně regionu se zase vrátil v šíře pojatém románu *Haldy na roli*, původně koncipovaném v nářečí, po všestranném přepracování pak převedeném do spisovné češtiny (s tit. *Havířská země*). Zachytil v něm v rámci vývoje oblasti od časů, kdy se na Ostravsku začalo kopat uhlí, až po ohlasy ruské revoluce 1905 protikladné postoje sedláků k prodeji jejich polí pro průmyslové účely. Nářeční prvky se spolu s tematickými i figurálními stereotypy znovu objevují v žánrových obrázcích těžících z krajových osobitostí (*Těšínské úsměvy*). Š. jazyk, usilující postihnout dialekt rodných míst v jeho fonetické podobě a autenticitě, zůstává cenným dokumentem pro dialektologické bádání. Další Š. práce, částečně agitačního rázu, trpí poplatností politickým schématům 50. let. Distribuce brožury *Dílo Óndry Łysohorského – promarněná mince rodného kraje* byla ve své době údajně zakázána; ve strojopise zůstala Knížka o Šenově a próza Slezská romance, inspirovaná pobytem J. Mánesa na Těšínsku. – Spoluautorem knih *U nás na Trojici* a Těšínské úsměvy je J. Stunavsky (* 19. 4. 1901 Slezská Ostrava), vl. jm. Jan Lisník, podp. i Stónawsky, horník, básník-samouk píšící v lašském nářečí; ojediněle tiskl verše v Tvorbě (1935) a v U (1936–38), knižně vydal sbírky Spěv haviřa (1940) a Melodyje z hur (1945).

PŘÍSPĚVKY *in:* Červený květ (Ostrava 1956); Dělnický deník (Ostrava); Havíř (Ostrava; FF v nářečí); Kampaň; Rozsévačka; Rudé právo (Ostrava); Tvorba; U. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Černe oranisko (PP 1940); Země vypravuje (PP 1941); Haldy na roli (R 1945; přeprac. vyd. 1957 s tit. Havířská země); U nás na Trojici (PP 1947, s J. Stunavským); Těšínské úsměvy (PP 1947, s BB J. Stunavského); Hrdinné město Leningrad (P 1959, s M. Zezulou); Dílo Óndry Łysohorského – promarněná mince rodného kraje (studie, 1960); Cestou jistoty (P 1965). – *Ostatní práce:* Bojem zvítězili. Přehled historicky významných bojů dělnického revolučního hnutí na Ostravsku (1960); Kronika 15 let v datech a událostech 1945–1960 (1961). ■ REDIGOVAL *sborníky:* Slezský pozdrav (1945, s jinými), Těšínsko Petru Bezručovi (1947), Pozdrav Ostravska Zdeňku Nejedlému (1953). ■

LITERATURA: J. Rohel: Havířská země J. Š. (Měst. knihovna Ostrava 1959, metodický text). ■ ● ref. Černe oranisko: Rfš. (R. F. Šimek), Zvon 40, 1939/40, s. 614; lnz (L. N. Zvěřina), Čteme 2, 1939/40, s. 326; B. Slavík, LidN 28. 10. 1940 ●; V. T. (Tichý): ref. Země vypravuje, Dělnická osvěta 1941, s. 305; Z. Bár in J. Š.: Haldy na roli (1945); vkř: ref. Haldy na roli, Rovnost 14. 4. 1946; -oř- (O. Šuleř): Havířská země J. Š. (rozhovor), Červený květ 1957, s. 316; ● ref. Havířská země: J. Průša, Červený květ 1958, s. 20; J. Skutil, tamtéž, s. 92; L. Vymazal, Nová svoboda 9. 3. 1958; J. Veselý, Mladá fronta (Ostrava) 17. 12. 1958 ●; L. Pallas: ref. Dílo Óndry Łysohorského…, SlSb 1960, s. 413; O. Rafaj in Literatura a současnost (1963).

sb

Ladislav **Šíp**

* 30. 9. 1888 *Vesec* (Mírová pod Kozákovem) u Turnova
† 14. 4. 1967 *Praha*

Básník, jehož poezie vychází z náboženského cítění.

Narodil se v učitelské rodině jako prostřední ze tří synů. Gymnaziální studia absolvoval v Jičíně a v Praze. Po maturitě (1908) vystudoval práva na pražské právnické fakultě (1912, JUDr. 1916). Poté krátce působil jako soudce. Od 1919 byl úředníkem na ministerstvu školství, kde pracoval v administrativě, zejména v oboru národního a vysokého školství. 1927–31 a znovu 1938–42 byl předsedou prezidia ministerstva školství a lidové osvěty. Od 1942 do května 1945 zastával funkci ředitele pražského Nár. divadla.

Š. poezii, která netíhla ani k myšlenkové výlučnosti, ani k formálnímu experimentu, charakterizuje náboženské pojetí života, křesťanská pokora a melodický rým. Do literatury vstoupil Š. prostými verši bez osobitějšího výrazu, směřujícími k minulosti a myšlenkově ovlivněnými poezií soudobých katolických básníků (J. Zahradníček). V dalších sbírkách (*Smrt na louce, Písně nalezených*) se pojí náboženský patos s láskou k přírodě, s osobními zážitky (intimními vzpomínkami na rodinu a domov a se steskem nad smrtí otce). Tuto meditativní lyriku doplnily později ještě reflexe o životě a smrti, o prchavosti času, o lásce k rodné zemi a k čaromoci hudby (*Mísa přátelství*), lyrickoepické *Balady,* s podobenstvím z oblasti sociální i náboženské a s akcentem na sílu mateřské lásky, ovlivnila tvorba J. Nerudy a J. Vrchlického.

PŘÍSPĚVKY *in:* Lid. noviny (1940); Naše zprávy (1940); Ranní noviny (1936); Venkov (1937, 1940–41). ■ KNIŽNĚ. *Soubory poezie:* V síti a dlaň (1936); Smrt na louce (1937); Písně nalezených (1938); Komu patří svět? (1940); Když kvetla louka (1942); Mísa přátelství (1943); Balady (1943). ■

LITERATURA: ● ref. V síti a dlaň: an. (Z. Kalista), Lumír 62, 1935/36, s. 541; Akz. (A. Kostohryz), Rozhledy 1936, s. 174; J. Strnadel, Čin 1936, s. 372 ●; ● ref. Smrt na louce: J. Strnadel, Čin 1937, s. 136; O. Králík, LUK 1937, s. 290; V. Černý. LidN 24. 5. 1937; AMP. (A. M. Píša), PL 25. 8. 1937; O. Tichý, Rozhledy 1937, s. 191; V. Zima, Vlast 1937, s. 310; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 38, 1937/38, s. 153 ●; ● ref. Písně nalezených: B. Slavík, Zvon 38, 1937/38, s. 721; en-., Rozhledy 1938, s. 72; K. P. (Polák), PL 17. 7. 1938; an. (J. Strnadel), Ranní noviny 30. 7. 1938 ●; ● ref. Komu patří svět?: Benj. J. (Jedlička), LidN 30. 12. 1940; jšr. (J. Šnobr), Čes. osvěta 37, 1940/41, s. 216; Boj. (P. Bojar), Studentský časopis 20, 1940/41, s. 207; -jms- (J. M. Slavík), Archa 1941, s. 92; kp. (K. Polák), Nár. práce 26. 1. 1941, příl.; J. Pilař, Venkov 4. 5. 1941 ●; ● ref. Když kvetla louka: h (J. Heyduk), LidN 5. 7. 1942; K. P. (Polák), Nár. práce 12. 8. 1942 ●; V. Hloch: ref. Mísa přátelství, Venkov 1. 8. 1943; ● ref. Balady: Hch (V. Hloch), Venkov 11. 1. 1944; V. Kolář, LidN 3. 4. 1944; kp. (K. Polák), Nár. práce 12. 4. 1944; J. Morák, Řád 1944, s. 43 ●.

sb

František **Šípek**

* 20. 12. 1850 *Vídeň* (Rakousko)
† 27. 1. 1906 *Praha*

Prozaik a dramatik, herec a režisér; o herecké zážitky se také opírají jeho vzpomínkové příběhy a pokusy o lidové hry.

Nemanželský syn tovární dělnice, později úřednice (podle R. Deyla existuje domněnka, že jeho otcem byl spisovatel F. J. Rubeš). 1861 se s matkou přestěhoval do Prahy, kde studoval na reálkách u sv. Jakuba a v Panské ul., v kvartě byl však vyloučen a učil se knihařem. Od 1867 bral hodiny herectví u K. Šimanovského a 1868 poprvé vstoupil na jeviště v Lounech. Nato prošel četnými (i kočovnými) divadelními společnostmi a arénami: působil zejména u P. Švandy ze Semčic (hlavně 1869 ve Pštrosce, s přestávkami v 70.–90. letech v Plzni, v Brně a na Smíchově), u F. Pokorného (1869, 1876–78, 1881–82) a J. Pištěka (s přestávkami 1878–81 v Kravíně na Vinohradech, 1892–96 v Brně); vypracoval se na úspěšného, osobitého komika a kupletistu (pro politická vystoupení byl opakovaně pokutován i uvězněn) a herce tragických rolí, posléze působil též jako režisér (činoherní i operní). 1882–83 hrál v Prozatímním divadle (mj. přechodně zastupoval nemocného J. Mošnu). 1893 se zúčastnil výpravy společnosti F. Ludvíka do USA. 1898–1904 byl členem holešovického Divadla na Výstavě (poté Uranie, 1902 krátce ředitelem). 1903 získal koncesi na vlastní kočovnou společnost, s níž od 1904 působil na Jičínsku aj. s převážně soudobým repertoárem, avšak bez úspěchu. Tísnivou situaci Š. špatně nesl (jako neklidná, vznětlivá a kontroverzní osobnost); zemřel krátce po převozu do ústavu pro choromyslné. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech. Manželka, herečka Anna Š. (roz. Junková, † 1921), se poté marně pokoušela znovu obnovit činnost společnosti (za řízení J. Hodra).

I když Š. proslul především jako komik, jeho dvě hry mají ráz vážných dramat, určených pro lidové publikum: první je truchlohra zasazená do válečného dění 1866 (*Václav Hora, myslivec 18. praporu…*), druhá sentimentální, sociálně laděná hra, v níž mladý mecenáš zachraňuje bydlení pro chudé (*Na starém hamru*). Významnější je Š. vyprávění příhod, jež ho potkaly na jeho herecké dráze (*Šarapatky*).

PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy lidu (1901); Divadelní listy (1881); Divadlo (1905–06); Mor. orlice (Brno 1893–95, vzpomínky na americké působení); Nár. listy (1897–99); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1888). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Šarapatky (PP 1901); Václav Hora, myslivec 18. praporu aneb Pražské děti (D 1901, i prem.). ∎ SCÉNICKY. *Hra:* Na starém hamru (1902). ∎ KORESPONDENCE: J. Rudloff: F. Š. (J. Rudloffovi b. d.), Divadlo 2, 1903/04, s. 230. ∎

LITERATURA: an.: F. Š., český komik, Čes. jih 17, 1888/89, s. 230; an.: F. Š., Podřipské listy 6. 3. 1892; A. N.: Z Divadla na Výstavě, Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 526; q.-: ref. Šarapatky, LidN 18. 4. 1901; -an-: ref. insc. Na starém hamru, PL 18. 6. 1902; J. Rudloff: F. Š., Divadlo 2, 1903/04, s. 230; ● nekrology: J. Rudloff, Divadlo 4, 1905/06, s. 169; -ols-, Máj 4, 1905/06, s. 335; an., Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 204; J. Ladecký, Osvěta 1906, s. 371 ●; A. B. Dostal in Čtyřicet let divadla na Smíchově (1911); J. Knap in Umělcové na pouti (1961); R. Deyl in Vavříny s trny (1973); O. Spalová in Sága rodu Budilova (1978); L. Klosová in Postavy brněnského jeviště 1 (1984).

mhs, zp

Karel **Šípek**

* 17. 3. 1857 *Bohdaneč* u Pardubic
† 12. 2. 1923 *Bohdaneč*

Dramatik, prozaik, populární humorista z okruhu I. Herrmanna, znalec minulosti i přítomnosti českého divadla i jeho předměstských scén, autor operních libret, divadelní referent, překladatel.

Podepisoval se i vl. jm. Josef Peška. – Syn hostinského. Obecnou školu vychodil v rodišti, nižší reálku v Pardubicích (1868–70 a 1871–73); mezitím, aby se naučil německy, rok studoval v Moravské Třebové. Učitelský ústav navštěvoval od 1873 v Praze. Od 1877 začal vyučovat na pražských obecných školách, nejprve na Malé Straně v Tomášské ul., poté na Pohořelci. Počátkem 90. let přešel na obecnou školu v Jindřišské ul. a nakonec se stal ředitelem školy na Novém Městě. Do důchodu odešel 1913. Důvěrný vztah k českému divadlu uplatnil nejprve 1891–99 jako divadelní referent Světozoru a po jeho zániku v Nár. politice. 1898 patřil k iniciátorům Divadla na Výstavě při pražské Výstavě architektury a inženýrství, z něhož vzniklo divadlo Uranie. Od 1891 byl členem Umělecké besedy. Hojně cestoval, poprvé 1878 s I. Herrmannem na Světovou výstavu do Paříže, Francii navštívil ještě dvakrát, dále též Německo, Dánsko, Belgii, Švýcarsko, Itálii a Slovensko. Trvalé přátelství ho pojilo již od 70. let s I. Herrmannem i s G. Schmoranzem. S oběma se také pokoušel psát divadelní frašky. Po krátkém výletu do Vídně 1913 byl stižen mrtvicí a zůstal doživotně ochromen na pravou ruku. Poslední léta svého staromládeneckého života trávil v bratrově rodině v Bohdanči, kde byl též pohřben.

Š. vstoupil do literárního dění především jako autor břitkých veršů a žánrových obrázků a črt, v nichž předváděl rázovité postavičky velkoměstského i venkovského života. Otiskoval je zejména v humoristických časopisech, nejdříve v Palečku, pak ve Švandovi dudákovi a nakonec v Humoristických listech. V duchu Nerudových drobných novinových žánrů a silně ovlivněn přítelem I. Herrmannem prokázal ve svých souborech povídek, causerií, črt a výjevů důvěrnou znalost rozličných prostředí: velkoměstského pražského ve všech jeho vrstvách, od polosvěta až po majetné pány domů a jejich rozmarné manželky, maloměstského, poznaného zejména v rodišti (Bohdaneč ironicky nazýval Mokrosouš v souboru *U nás v Mokrosouši*), i venkovského v jeho sousedské družnosti i lesnickém samotářství. Znalost prostředí se u Š. snoubí se schopností zkratkovité charakteristiky postav, postihující především jejich osobité libůstky a slabosti někde až s ironizujícím zabarvením, zejména však s laskavým humorem, v příhodách laděných vážněji s účastným pochopením i soucitem. Sklon k figurkářské rutině, nabytý vyprávěním dalších a dalších příhod, pak Š. překonával vypravěčskou a stylistickou obratností. Postupně tak od drobných raných kratičkých výjevů (*Žertem i do pravdy*) dospěl k celistvějším útvarům povídky a humoresky (*Čtvrtá kniha povídek a humoresek*, *Komedie žité i nežité*, *Lidé šprýmovní a historky o nich*). Nakonec se věnoval beletrizovaným memoárům kulturněhistorického, kronikářského rázu (*Mumraj a popelec*, *Na podzim v ořeší a jiné povídky*, *Sladké nesmysly*). Rovnocenné se Š. beletristickým dílem jsou jeho vzpomínky, jednak obdivné, portrétující přítele I. Herrmanna (*Čtení o Ignátu Herrmannovi*), jednak rozmarné, zasvěcené divadlu. Nejdříve spolu s J. Štolbou a V. Štechem vydal *Divadelní paběrky* a pak samostatně *Vzpomínky na Prozatímní*, podávající zábavně, s úsměvem i ironií profily tehdejších herců a zpěváků. Š. sledoval divadlo i jako kritik (v Herrmannových stopách střídal vážné soudy s humornými glosami). Jako autor divadelních her se nedopracoval výraznějších úspěchů, i když se o veselohru ze současnosti pokoušel několikrát, jednak sám, jednak ve spolupráci s jinými: I. Herrmannem (*Duch pradědův*), s G. Schmoranzem (*Růžové okovy*) a s B. Kaminským a V. Štechem (*Náš dům v asanaci*); je též autorem časopisecky zveřejněných divadelních parodií a travestií na módní nebo senzační náměty. Mnohem úspěšněji vyzněla Š. spolupráce s K. Kovařovicem na libretech pro jeho opery. Vesměs v nich zpracovával díla českých i cizích autorů (podle A. Jiráska *Psohlavce*, B. Němcové *Na Starém bělidle,* podle P. A. Alarcóna *Noc Šimona a Judy* a O. Feuilleta *Slib*); inscenována byla též opera *Lásky básníkovy* o životě bohdanečského rodáka J. J. Langra (hudba V. Steinmann), neprovedeno zůstalo libreto podle Germinalu É. Zoly napsané pro J. Kàana z Albestu a v rukopise zůstala i další libreta (např. Oldřich a Božena). Zvláště z němčiny Š. také libreta a divadelní hry překládal, v případě autorů dánských a maďarských je uváděl rovněž prostřednictvím němčiny. V rukopise zanechal též román ze studentského života o mladém, předčasně zemřelém lékaři My hříšníci.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. K. Šepoj (Paleček), Dalibor, Drozd, Gustav Ermoine Péchard (společně s I. Herrmannem), Jean Styx, Säkerhalts Tändstickor, Silovák Vokurka, Tandariáš, Terpentinus (zejména divadelní ref.); A. K. Š., K. Š., P., Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy lidu (1917–24); Čas (1913); Čes. noviny, dříve Posel z Prahy (1881); Čes. svět (1917); Divadelní kalendář; Hlas národa (1886–91); Hlasy od Blaníka (Benešov 1890); Hradecký Polaban (1885); Humorist. listy (1913–24); J. K. Tyl (1894); Kalendář humoristický; Lid. noviny (1922–25); Loutkář (1917–18); Lyrická prémie spolku Máje na rok 1910; Máj (1909); Nár. divadlo (1918); Nár. listy (1883–88, 1909–19); Nár. politika; Osvěta (1915); Paleček (od 1875); alm. Půl století Nár. listů (b. d., 1910); Světozor (1889–94); Světozor (1920); Šotek; Švanda dudák (1882–1920); Topičův sborník (1916, 1922); Vánoční listy Hlasu národa (1890); Velký slovanský kalendář na rok 1893 – …1896, …1910; Venkov (1917); Zlatá Praha (1887, 1904–22); Zvon (1901–24); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (i adaptace): Pylades bez Oresta čili Ifigenie v Landškrouně (libreto, b. d., 1880, i prem., hudba F. V. Klenka); Žertem i do pravdy (PP b. d., 1889); Starší závazky (D 1891, i prem.); Noc Šimona a Judy (libreto, b. d., 1892, i prem., dle P. A. Alarcóna, hudba K. Kovařovic); Rub a líc (PP b. d., 1893); Psohlavci (libreto, 1898, i prem., dle A. Jiráska, hudba K. Kovařovic); Na Starém bělidle (libreto, 1900, prem. 1901, dle B. Němcové, hudba K. Kovařovic); Za větrem (PP 1902); Divadelní paběrky (vzpomínky, 1902, s V. Štechem a J. Štolbou); Čtvrtá kniha povídek a humoresek (PP b. d., 1908); Komedie žité i nežité (PP 1913); Klavír, Vlasy, Z lásky otcovské (DD b. d., 1913, poslední dle E. Labiche); Lidé šprýmovní a historky o nich (PP 1916); Mumraj a popelec (PP b. d.,

1917); Vzpomínky na Prozatímní (1918); Na podzim v ořeší a jiné povídky (1919); Sladké nesmysly (PP 1920); Čtení o Ignátu Herrmannovi (vzpomínky, b. d., 1920); U nás v Mokrosouši (PP b. d., 1922). – *Překlady:* E. Scribe, F. X. Told: Čarovný závoj (1893); A. Schnitzler: Lieutenant Gustl (1904); H. Bahr: Herečka (b. d., 1910); H. von Hofmannsthal: Růžový kavalír (1911, hudba R. Strauss); B. Thomas: Charleyova teta (1920). – *Výbory:* U nás v Mokrosouši (1957, ed. F. Hampl); Pod Kunětickou horou (1961, ed. F. Hampl). – *Souborné vydání:* Sebrané spisy (Jos. R. Vilímek, 1928–30, 5 sv., ed. V. Štech). ∎ SCÉNICKY. *Hry:* Duch pradědův (1880, s I. Herrmannem, společný pseud. Gustav Ermoine Péchard); Růžové okovy (1881, s G. Schmoranzem); Náš dům v asanaci (1898, s B. Kaminským a V. Štechem); Slib (libreto, 1920, dle O. Feuilleta, hudba K. Kovařovic, nedokonč.); Lásky básníkovy (1921, hudba V. Steinmann). – *Překlady:* E. Labiche, M. Marc-Michel: Následky prvního manželství (1889); O. Blumenthal, G. Kadelburg: Cesta na východ (1893); J. N. Nestroy: Lumpácivagabundus aneb Ludrácký trojlístek (1894); H. Sudermann: Zápas motýlů (1897); E. Labiche: Klobouk z italské slámy (1898) + Z lásky otcovské (1912); F. Raimund: Marnotratník (1902); O. Ernst: Spravedlnost (1903); H. L. G. Bernstein: Ve víru (1906); C. Viebig: Selka (1907); G. F. Esmann: Otec a syn (1908); A. Schnitzler: Komtesa Mici aneb Rodinný den (1909) + Milkování (1911, hudba F. Neumann); L. Thoma: Mravnost (1909) + Lotčiny narozeniny (1912); E. von Wolzogen: Ohně zmar (1912, hudba R. Strauss); F. Salten: Silnější pouto (1913); F. Molnár: Vlk (1913); H. Nathansen: Aféra (1914). ∎ KORESPONDENCE: E. Tichý: Z poslední korespondence K. Š. (advokátovi H. Geduldingerovi z 1914–19), LidN 9. 9. 1925; Korespondence Leoše Janáčka s libretisty Výletů Broučkových (L. Janáčkovi z 1915–16; 1951, s. 50, ed. A. Rektorys); F. Hampl: Humoristovo umírání (F. Sekaninovi z 1917 a bytové komisi v Bohdanči z 1920), in K. Š.: Pod Kunětickou horou (1961). ∎ USPOŘÁDAL A VYDAL: Památník sjezdu rodáků bohdanečských 14. a 15. srpna 1904 (1904); E. Bozděch: Novelky (1914). ∎

BIBLIOGRAFIE: K. Nosovský: Bibliografie spisů K. Š., Lit. rozhledy 11, 1926/27, s. 268. ∎ LITERATURA: Památník osobnosti (1924); Slavnostní list v upomínku na odhalení pamětní desky spisovateli K. Š. (1924); R. Ferklová: K. Š. (1857–1923). Soupis osobního fondu (LA PNP 1980). ∎ an.: ref. Pylades bez Oresta…, NL 16. 12. 1880; ● ref. insc. Růžové okovy: O. Hostinský, NL 23. 7. 1881; an., Pokrok 24. 7. 1881 ●; ● ref. Žertem i do pravdy: F. Říha, Lit. listy 10, 1888/89, s. 105; F. V. Vykoukal, Osvěta 1889, s. 477; Ivan Josipovič, NL 24. 1. 1889; B. Čermák, NL 14. 3. 1889 ●; M. A. Š. (Šimáček): ref. Starší závazky, Světozor 25, 1890/91, s. 215; ● ref. Noc Šimona a Judy: -ter. (J. B. Foerster), NL 8. 11. 1892; K. Knittl, Osvěta 1893, s. 829 ●; -ergo. (I. Hořica): ref. Rub a líc, NL 11. 3. 1893; ● ref. insc. Náš dům v asanaci: M. A. Š. (Šimáček), Světozor 32, 1897/98, s. 406; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 394; R. J. Kronbauer, Hlas národa 2. 6. 1898; -š (J. Kuffner), NL 22. 9. 1898 ●; ● ref. Psohlavci: Hda (F. Hejda), Světozor 32, 1897/98, s. 297; q, Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 310; N. (V. J. Novotný), Hlas národa 26. 4. 1898 ●; ● ref. Na Starém bělidle: =, Rozhledy 12, 1901/02, s. 259; K. Knittl, Osvěta 1902, s. 77 ●; ● ref. Za větrem: K. Z. Klíma, LidN 7. 11. 1902; -r-, Lumír 31, 1902/03, s. 16; Ž., Zvon 3, 1902/03, s. 26; F. V. Vykoukal, Osvěta 1903, s. 70 ●; ● k padesátinám: F. Khol, Lumír 35, 1906/07, s. 286; K. M. Čapek, Zlatá Praha 24, 1906/07, s. 291; an., Máj 5, 1906/07, s. 424; Ig. H. (Herrmann), Švanda dudák 1907, s. 122 → O živých, o mrtvých 2 (1928); A. Nečásek, J. Hilbert, oba Venkov 17. 3. 1907 ●; ● ref. Čtvrtá kniha povídek a humoresek: Č. (V. Červinka), Zlatá Praha 25, 1907/08, s. 488; F. Sekanina: Zvon 8, 1907/08, s. 646; F. V. Vykoukal, Osvěta 1908, s. 746; B. B-ová (Benešová), Novina 1908, s. 604; Ř., Samostatnost 27. 6. 1908; J. Rowalski (A. Bačkovský), Venkov 1. 7. 1908; V., Máj 7, 1908/09, s. 15 ●; K.: ref. překl. H. Bahr, LidN 7. 5. 1911; ● ref. Klavír, Vlasy, Z lásky otcovské: Dr. P. (D. Panýrek), Máj 11, 1912/13, s. 363; Hr., Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 396; O. F. (Fischer), NL 13. 4. 1913; K. (F. V. Krejčí), PL 13. 4. 1913; H. Jelínek, Nár. politika 13. 4. 1913 ●; ● ref. Lidé šprýmovní a historky o nich: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 16, 1915/16, s. 531; F. V. Vykoukal, Osvěta 1916, s. 705; jv. (J. Vodák), LidN 27. 7. 1916 ●; ● k šedesátinám: -g (A. Wenig), Topičův sborník 4, 1916/17, s. 326; -n-, Zvon 17, 1916/17, s. 363 ●; ● ref. Mumraj a popelec: A. Brtníková, Lípa 1, 1917/18, s. 400; K. H. (Hikl), Naše doba 25, 1917/18, s. 552; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 250; F. Sekanina, Nár. politika 24. 3. 1918 ●; ● ref. Vzpomínky na Prozatímní: A. N. (Novák), Lumír 46, 1917/18, s. 326; -ei-, Topičův sborník 5, 1917/18, s. 376; L. Patočka, MR 1918, sv. 33, s. 197; Fdký. (F. Frýdecký), Venkov 30. 5. 1918 ●; ● ref. Na podzim v ořeší…: Kolda (E. Konrád), Lípa 2, 1918/19, s. 512; O. Sch. (Schäfer), Zlatá Praha 36, 1918/19, s. 399; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 405 ●; ● ref. Sladké nesmysly: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 21, 1920/21, s. 321; J. V. S. (Sedlák), Tribuna 11. 2. 1921; A. N. (Novák), LidN 13. 10. 1921 ●; K. (F. V. Krejčí): ref. U nás v Mokrosouši, PL 17. 9. 1922; ● nekrology: J. O. Novotný, Cesta 5, 1922/23, s. 35; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 23, 1922/23, s. 323; -vb- (V. Brtník), Topičův sborník 10, 1922/23, s. 281; an., Zlatá Praha 40, 1922/23, s. 158; an., Naše kniha 1923, s. 39; K. Čv. (Čvančara), Rozkvět 1923, s. 123; an., NL 12. 2. 1923 (odpol.); A. N. (Novák), LidN 13. 2. 1923; Jago, Venkov 13. 2. 1923; ax. (E. Vachek), PL 13. 2. 1923 ●; K. Weis: Vzpomínka na libretistu Psohlavců, Venkov 31. 10. 1923; J. Kosina: Na hřbitově v Mokrosouši, Zvon 24, 1923/24, s. 110 a pokr.; J. Kvapil: Kovařovic a jeho libretista, in O čem vím (1932, s. 363); I. Herrmann: Po desíti letech, NL 12. 2. 1933; J. Rey: Neznámé operní libreto K. Š. (Lásky

básníkovy), Venkov 18. 12. 1940; Bj. (B. Jedlička): Humor K. Š., LidN 14. 2. 1943; K. K. (Koval): Zapomenutý humorista, Svob. slovo 12. 2. 1948; F. Hampl in K. Š.: U nás v Mokrosouši (1957) + in K. Š.: Pod Kunětickou horou (1961); J. Berkovec in K. Š. a K. Kovařovic: Psohlavci (1963); V. Müller: Babička, cenzor a Staré bělidlo, Práce 1. 1. 1967; (fdb) (F. Bulánek-Dlouhán): Zapomenutý humorista, LD 9. 2. 1973.

mhs, zp

František **Šír**

* 15. 10. 1796 *Budyně nad Ohří*
† 22. 6. 1867 *Jičín*

Spisovatel Jungmannova okruhu, básník a překladatel poezie, prózy a dramatu z mnoha jazyků, zvláště z řečtiny a latiny; autor romanticky koncipovaných jazykovědných studií poukazujících na příbuznost slovanských jazyků s antickými a indickými, učebnic a populárně-naučných a praktických spisů.

Psán i František de Paula Š.; německé práce Franz Schier. – Pocházel z poněmčelého českého rodu, otec byl truhlářský mistr. Obecnou školu Š. vychodil v rodišti, 1809 byl poslán do Prahy na malostranskou tzv. normální školu (2. třída) a rok nato do tzv. hlavní školy v Litoměřicích (3. třída). 1811 přestoupil na tamější gymnázium (prof. J. Jungmann v mimořádných hodinách českého jazyka trvale ovlivnil Š. vlastenectví; s Jungmannem, od 1815 profesorem na pražském Akademickém gymnáziu, a jeho rodinou se přátelil celý život), po absolvování gymnaziálních tříd odešel do Prahy na tzv. filozofii (učitelé B. Bolzano, J. Nejedlý aj.); oba ústavy Š. vystudoval s finanční podporou Brixovské nadace pro budyňské studenty a kromě toho se živil kondicemi. Věnoval se především studiu jazyků, a to slovanských (ruština, polština, slovinština, částečně i srbština a chorvatština) i západoevropských (angličtina, francouzština, italština), excerpty z přírodovědecké literatury se podílel na Jungmannově česko-německém slovníku. Po ukončení filozofie 1818 uvažoval o vstupu do kněžského semináře, ale nakonec se rozhodl pro povolání učitele. Prošel dvouletou didaktickou přípravou na staroměstském Akademickém gymnáziu (u F. J. Svobody), složil předepsané zkoušky pro gymnazijní učitelství a 1820 získal diplom a místo profesora na gymnáziu v Jičíně (1851 se stal prozatímním, 1855 řádným ředitelem, 1861 odešel do penze). Vedle pedagogických povinností se dál věnoval literární a odborné činnosti. V mimořádných hodinách učil češtině na gymnáziu a na vojenském učilišti v Jičíně (1837 získal guberniální dekret na provádění veřejných zkoušek a vydávání vysvědčení), jeho domácnost (ženat od 1823) se stala střediskem setkávání místních vlastenců. 1830–31 pomáhal prchajícím Polákům, 1848 byl předsedou jičínské Slovanské lípy. K Š. nejbližším přátelům patřili vedle J. Jungmanna A. Marek a F. Vetešník, přátelsky se stýkal i s J. F. Hollmannem, J. Chmelou, J. M. Králem, S. K. Macháčkem, F. A. Vackem, K. A. Vinařickým, A. Fähnrichem (do jeho slovníku Kritisch-etymologisches Wörterbuch, 1843–46, přispěl materiálem), s jičínským nakladatelem F. J. Kastránkem (inicioval rozšíření jeho vydavatelského repertoáru o českou beletrii a odborné publikace profesorů gymnázia, redigoval jeho beletristickou knižnici Zábavné čtení, v níž vyšly i dvě ze Š. prací aj.), korespondoval s F. L. Čelakovským, J. K. Chmelenským, J. H. Pospíšilem, J. E. Purkyněm aj.

Š. literární tvorba zahrnovala původní práce i překlady: poezii, krásnou i věcnou prózu a drama. Současníci pokládali Š. za velkou naději novočeského básnictví. Vlivem Jungmannovým se po krátkém období přízvučného veršování zcela přiklonil k časomíře a stal se jejím předním zastáncem (1823 i veršovanou výzvou *Mladým básnířům českým*); s jungmannovským programem souvisely též pokusy o básně v indických prozodických formách (např. „matra samaka“ *Sen* v Macháčkově Krasořečníku, poukazující na spřízněnost slovanských národů se starobylými kulturami). Žánrově zahrnovala jeho původní tvorba (v časopisech, almanaších a sbornících) básně vlastenecké, milostné, příležitostné a pijácké, ódy na přátelství, selanky, písně, ohlasovou poezii, epigramy, veršované bajky a básně pro děti; některé verše byly zhudebněny, též samotným Š., a opakovaně přetiskovány ve společenských zpěvnících. Raná báseň *Bitva na Žižkově u Prahy* (z 1817, parafráze básně Th. Körnera Lützows wilde Jagd), zhudebněná F. M. Kníže tem pro pěvecký sbor Stavovského divadla a nepovolená cenzurou pro svůj revoluční tón, se přesto rozšířila a jako anonymní byla údajně zpívána 1848 a ještě v 60. letech (Š. sám ji přepracoval a 1825 vydal s titulem *Hon Jaro-*

slavův na Tatary). Poezii Š. také překládal, hlavně z klasické řečtiny (Anakreon, Babrios, Bion, Erinna, Hesiodos, Homér, Kallinos, Meleagros, Mimnermos, Moschos, Pindaros, Solon, Theokritos, Tyrtaios, popěvky „skolia") a latiny (Horatius, Ovidius, Vergilius); překlady publikoval časopisecky a ve Výboru ze spisovatelů řeckých 2, částečně se dochovaly i v rukopisné pozůstalosti (např. soubor Vergiliových selanek doplněný životopisem a poznámkami, který nevyšel, předstižen 1828 umělecky kvalitnějším překladem K. A. Vinařického). Jednotlivě tlumočil Š. i poezii z moderních jazyků, z němčiny, polštiny a ruštiny. Jeho překladatelskou zásadou byla naprostá věrnost originálu, absenci odpovídajících českých slov však kompenzoval četnými neústrojnými a nesrozumitelnými neologismy, které odmítali již Š. současníci (např. 1827 F. Palacký). Š. původní prózy (drobné příběhy, etiologické pověsti a reflexe) vyšly kromě knihy *Pověsti ve všelikých krajinách…* (částečně i přeložené) jen časopisecky. Významnější byly Š. překlady, jimiž chtěl v širokém záběru seznámit s klasickou řeckou prózou (Výbor ze spisovatelů řeckých 1: Aelius Aristeides, Apollodoros, Athenaios, Demosthenes, Diodoros Sicilský, Diogenes Laërtios, Ezop, Herodotos, Lukianos, Plutarchos, Polyainos, Sokrates, Stobaios, Xenofon aj.), a chystal i podobný výbor z literatury latinské (nevydané překlady: G. I. Caesar, M. T. Cicero, Eutropius, P. C. Tacitus, knižně Zápisky Marka Aurelia…). Zabýval se i překládáním moderní evropské krásné prózy a jako člen překladatelské skupiny kolem J. J. Jungmanna prosazoval zásadu tlumočit dílo přímo z jazyka originálu. Uplatňoval přitom své bohaté jazykové znalosti: z němčiny např. přeložil román Opanování Mexika od C. F. van der Velda (přichystán do Sbírky povídek zábavných…, redigované J. J. Jungmannem, ale pro smrt redaktora nevydán; později vyšel anonymně), z angličtiny romány W. Scotta Richard Lev… (první čes. překlad celého románu Ivanhoe), z ruštiny A. A. Marlinského-Bestuževa Obrazy kavkazské… V časopisech publikoval překlady drobných próz N. M. Karamzina (z ruštiny), M. Czajkowského (z ukrajinštiny přes polštinu), K. W. Wójcického (z polštiny) a novelu G. Boccaccia (z italštiny); prostřednictvím němčiny zpřístupnil českému čtenáři také prozaické drobnosti arabské a židovské (ukázky z talmudu). V oblasti dramatické tvorby se uplatnil původním libretem k romantické historické opeře *Drahomíra* (1866 odměněno druhou cenou v soutěži o nejlepší libreto z českých nebo slovanských dějin; knižně vydáno v textové úpravě J. Böhma), ve Výboru ze spisovatelů řeckých uveřejnil ukázky z klasických dramat (Aischylos, Aristofanes, Euripides, Sofokles), knižně vyšel časoměrný překlad Müllnerovy tragédie Vina (chystán pro Krameriovu knižnici Nové divadlo české 1817, realizován po cenzurním povolení až 1827). Překlady italského libreta Mozartovy opery Cosi fan tutte – Jedna jako druhá… od Lorenza da Ponte (kolem 1825), z němčiny textu oratoria J. Haydna Stvoření a libreta Zulejma tiskem nevyšly. – Š. jungmannovská orientace se projevila i v romanticky koncipovaných, vědecky nepřesných odborných studiích, dokazujících příbuznost češtiny a slovanských jazyků s jazyky antickými a indickými. Byl též autorem gymnaziálních učebnic (*Mluvnice řecká dle Rafaela Kühnera*, Š. obohacená o další příklady a důkazy příbuznosti slovanských jazyků s řečtinou) a populárně-vzdělávacích a praktických spisů pro veřejnost; v rukopisu zůstaly: Zeměpis všeobecný, Abecedníček, Čtenářek, Cvičení praktické v řeči české pro Němce, Pravidla cvičení se ve zbrani pro c. k. pěchotu a články vojenské. Některé Š. populárně-naučné práce byly ve své době kritizovány pro četné neústrojné neologismy (K. S. Amerling, J. K. Chmelenský, F. Palacký).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jar. Budyňský, Jaromír Budyňský; František, Fr. Š., F. S., F. Š., F. Š..r, Š., Š-r. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach aneb Novoročenka (1823, B Mladým básníům českým); ČČM (mj. 1829 překl. J. W. Goethe: Meze člověčenstva, 1833 Kuffner: Káva, parodie na Schillerovu Píseň o zvonu, 1843, 1844 Slovozpytné srovnání slovanského jazyka s německým); Čechoslav (1820–25); Čes. včela (1835–39, 1843 překl. G. Boccaccio, 1847); ant. České zpěvy (Jičín 1856; pět Š. básní s nápěvy); alm. Dennice aneb Novoročenka (1825, B Hon Jaroslavův na Tatary); alm. Hlasy vlastenců ke dni 1. března 1832, … panování… Františka I. (1832); Hyllos (1820–21); Jindy a nyní (1833); Krasořečník aneb Sbírka básní k deklamací (1823); Krok (1827, 1831, 1836); Květy (1834–35, 1837, 1850); Lit. příloha ku Věnci (1843); Mor. noviny (1850); Nár. noviny (1849); sb. Oběť novozákonná pobožného křesťana (1830, překl. lat. modliteb); alm. Pomněnky (1842); Poutník slovanský (1826); ant. Pověsti ve všelikých krajinách… (1842); Programm des k. k. Gymnasiums in Jičín

(1853–55, 1861); Rozmanitosti (1818–19); Škola a život, příl. Štěpnice (1856, 1858); Včela (1850); – posmrtně: in F. Strejček: České romance předbřeznové (1927, B Žižka na Vítkově); Světozor (1869). ■ KNIŽNÉ. *Libreto:* Drahomíra (1867, upr. J. Böhm; i prem., hudba K. Šebor). – *Překlady:* Výbor ze spisovatelů řeckých 1, 2 (1. Prostomluva, 1826; 2. Básnická mluva, 1827); A. G. A. Müllner: Vina (1827); A. A. Marlinskij (M.-Bestužev): Obrazy kavkazské čili Popsání mravů a obyčejů v horách kavkazských v příběhu: Mulla Nur (1841, knižnice Zábavné čtení 5); ant. Pověsti ve všelikých krajinách, nazvíce dle německého vypravované (1842, knižnice Zábavné čtení 6); Zápisky Marka Aurela Antonia, římského samovladaře, kteréž sobě samému snesl (1842); C. F. van der Velde: Opanování Mexika (1844, an.); Povídky, mravné průpovědi a přísloví pro nedospělé dítky, dle španělského paní z L** (1850); W. Scott: Richard Lev a templáři angličtí 1, 2 (1865); – posmrtně: B. Bolzano: O logice (1981 ← Krok 1831, ed. J. Loužil). – *Ostatní práce:* Krátký přírodopis čili Poučení o věcech v přirozenosti se nacházejících, jakož o živocích, rostlinách a nerostech a jich krátké popsání (1835); Kuchařka domácí i panská pro děvy vlastenské. Zřízena dle oblíbeného způsobu M. D. Rettikovy v Čechách (1848, an., s M. Šírovou); Mluvnice řecká dle Rafaela Kühnera (1852). ■ SCÉNICKY. *Překlad:* Lorenzo da Ponte: Jedna jako druhá aneb Zkouška milujících (1831, s J. N. Štěpánkem, hudba W. A. Mozart). ■ KORESPONDENCE: in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 2 (Vinařickému z 1834–48; 1909, ed. V. O. Slavík). ■ REDIGOVAL *knižnici:* Zábavné čtení (1829–42). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Oběť novozákonná pobožného křesťana (1830, lat. modlitby v Š. překladu a písně Ant. Marka). ■

LITERATURA: A. Truhlář: F. Š. Pokus životopisný (1882). ■ ● ref. překl. Výbor ze spisovatelů řeckých: an. (A. Marek), Čechoslav 1825, s. 568; an., Poutník slovanský 1826, d. 1, s. 163 ●; F. Palacký: Literní zprávy, ČČM 1827, sv. 3, s. 142; T. H. (J. K. Tyl): ref. překl. A. G. A. Müllner, Jindy a nyní 1833 → O umění (1951, s. 39); ● ref. Krátký přírodopis: K. A. (Amerling), Květy 1834, s. 375 a pokr.; J. Chmelenský, ČČM 1835, s. 118 ●; F. Doucha: ref. překl. A. A. Marlinskij, Čes. včela 1841, s. 172, 176; F. D. (Doucha): ref. ant. Pověsti ve všelikých krajinách…, Čes. včela 1841, s. 359; A. Jičínský: Z Jičína, Pražské noviny 14. 11. 1847; F. C. Kampelík: Z Pecky, Polabský Slovan 1849, s. 71; R. (J. V. Rozum, dub.): ref. překl. Povídky, mravné průpovědi a přísloví…, Posel z Budče 1850, s. 159; Hsg. (A. Hansgirg): ref. Mluvnice řecká…, Pražské noviny 15. 9. 1852; an.: Pán profesor Š. dohotovil překlad… (Ivanhoe), Pražské noviny 20. 1. 1853; β + ρ: Z Jičína, Pražské noviny 3. 4. 1860; an.: Pan F. de Paula Š., Lumír 1861, s. 764; an.: Z Jičína, Čas 3. 8. 1861; J. N. (Neruda): Richard Lev a templáři angličtí, Lit. listy 1865, s. 238; an.: nekrolog, Nár. noviny 11. 7. 1867; J. Neruda: Operní libreta (též o Drahomíře), Čes. obzor literární 1, 1867/68, s. 118; an.: F. Š., Světozor 1869, s. 158; F. Bačkovský: O českých almanaších doby předbřeznové, Zlatá Praha 1884, s. 379 a pokr.; T. Hrubý: O překladech našich z literatur klasických, Lit. listy 1885, s. 3; F. Bílý: Z mých vzpomínek na Gebauera, NŘ 1920, s. 36; J. Hendrich: Vergilius v českých překladech, Sborník filologický 1922, s. 336; O. Jiráni: Klasická filologie v Muzejníku, ČNM 1926, s. 169; F. Strejček in České romance předbřeznové (1927); ne (A. Novák): Kousek předbřeznové cenzury, LidN 13. 10. 1927 (odpol. vyd.); F. Šimek: Doporučení Š. překladů od Antonína Marka, LF 1948, s. 224; in J. J. Jungmann: Korespondence (1956, ed. O. Votočková-Lauermannová); K. Svoboda in Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové (1957); J. Plch in Souhvězdí domova (1960, s. 60); J. Hofmanová: F. Š. – český filolog, spisovatel a pedagog, Noviny Jičínska 1., 7. a 14. 3. 2001.

lk

Jaroslav **Šír** viz in Josef **Šír**

Josef **Šír**

* 7. 1. 1859 *Branná* (Horní B.) u Jilemnice
† 8. 5. 1920 *Příchovice* u Tanvaldu

Povídkář, romanopisec a dramatik, osvětový pracovník, spjatý svou činností a tvorbou s Podkrkonoším.

Syn domácího tkalce a chalupníka. Obecnou školu navštěvoval v rodišti, po výměnném pobytu v německém prostředí (Lanov u Hostinného) studoval na reálce a učitelském ústavu v Jičíně (mat. 1878). Jako učitel působil v řadě vesnických škol v Podkrkonoší (Roztoky u Jilemnice, Stará Ves, Poniklá, Benecko), nejdéle jako řídící učitel v Horních Štěpanicích (1888–1909), poté opět v Roztokách až do 1919, kdy odešel do důchodu. O rok později se vrátil do školských služeb a byl přijat za správce menšinové školy v Příchovicích, těsně před nástupem však zemřel. Jako učitel byl veřejně činný v oblasti sociální osvěty i národního uvědomění, přednášel v Nár. jednotě severočeské, působil několik let jako kronikář v Horních Štěpanicích, zajímal se o malířství (přátelil se s malířem F. Kavánem) a hudbu, ale věnoval se také praktickým činnostem (včelařství, ovocnářství) a propagoval turistické krásy Krkonoš. – Jeho bratranec z otcovy strany Jaroslav Š. (* 27. 4. 1871 Branná u Jilemnice, † 28. 8. 1952 Nový Jičín), absolvent učitelského ústavu v Jičíně (1886–90), působil do 1934 jako učitel

obecných a měšťanských škol nejprve v rodném kraji (Kruh u Jilemnice) a od 1902 na severovýchodní Moravě (Vsetín, Val. Meziříčí, Krásná n. Bečvou). Knižně vydal prózu pro mládež Jozka (1905), romantizující příběh o útěku moravského amatérského hudebníka z domova, dospívající chlapecké mládeži adresoval i další prózy, které příležitostně tiskl časopisecky (např. 1924 v Lid. novinách).

Š. začal psát a publikovat až ve zralém věku, v letech 1896–1913 vycházelo množství jeho prací v řadě významných časopisů, novin a kalendářů. Jádrem Š. literární činnosti jsou kratší žánry: povídky, obrázky z hor a humoresky, soustředěné do četných souborů (*Horské prameny, Krkonošské humoresky a rozmarné obrázky, Pašerák a jiné obrazy z hor, Hory za války* aj.), které zčásti vyšly až po autorově smrti. Š. byl dobrým pozorovatelem, ve svých tragicky i humorně laděných povídkách zachytil na osudech samorostlých horalů a drobných lidí z podhůří Krkonoš mizející obraz svérázného života horských vesnic a samot a dosud živé folklorní a duchovní tradice kraje. Sepětí s reálnými postavami je zdůrazňováno zpočátku důsledným používáním krkonošského nářečí i v autorské řeči, později omezeně na dialogy postav. Autor do jejich příběhů zpravidla nevstupuje jako neutrální vypravěč a mravokárce, ale jako citově zúčastněný svědek vyprávějící se zaujetím, jímavě a zároveň se smyslem pro humor o bídě, lopotě, láskách a víře svých bližních. Přímá autobiografická inspirace je zřejmá zejména v povídkách ze škol (*V horské škole, Z deníku Oldřicha Sněžného, učitele na vysokých školách krkonošských, Pokání*) a ze školského prostředí také vychází ostře protinábožensky román *Msta*. Jasná vlastenecká i socialistická tendence je zřejmá z románu *Tkalci,* jehož námět Š. zpracoval i jako divadelní hru. Soudobou kritikou byl kladně přijat milostný příběh *V mlhách,* oslavující krásy života a přírody. Výrazně sociálně, eticky a národně zaměřená tvorba prozrazuje důvěrnou znalost prostředí, zejména kraje pod vrcholem Žalý, a navazuje tak na tradici lidových písmáků. Pro stylovou jednoduchost a tradicionalismus zůstávají jeho práce, oscilující mezi kritickým realismem a naturalismem, blízké lidovému čtenáři.

ŠIFRA: -r. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy lidu (1896–1918); Čes. lid (1903); Dělnický kalendář Československé strany sociálnědemokratické v Rakousku; kal. Havlíček (1903–08); Ilustrovaný svět (1904–05); Kalendář Besed lidu (1897–1915); Lípa (2); Nár. listy (od 1896); kal. Palacký (1904); Právo lidu (1915–19); Světozor; Švanda dudák (1897–1900); Velký slovanský kalendář na rok 1912, …1914; Zlatá Praha (1896–1915); – posmrtně: sb. Příběhy o maminkách (1989); Revolver revue (1996, P Spiritisté). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Horské prameny (PP 1904); Robotou života (PP b. d., 1905; 1936 s tit. V mlhách); Krkonošské povídky (PP b. d., 1908); Krkonošské humoresky a rozmarné obrázky (PP 1910); Msta (R 1911); Pašerák a jiné obrazy z hor (PP b. d., 1913); Z hor (PP 1913); Muka lásky (PP b. d., 1918); Štvanice (PP 1919); – posmrtně: Tkalci (R 1923; 1933 rozšíř. vyd. in Sebrané spisy, sv. 3); Povídky z Krkonoš 1, 2 (1932); Tkalci (D b. d., 1934, i prem.); Nevěsta (D b. d., 1934); V horské škole (PP 1934); Na pobytí (PP 1940); Hory za války (PP 1945). – *Výbory:* Pašerák a jiné povídky z hor (1974, ed. L. Ducháček); Robotou života (PP 1979, ed. R. Kalfus a F. Schildberger). – *Souborné vydání:* Sebrané spisy J. Š. (nakl. Josef Krbal, 1932–45, 10 sv., ed. V. Černý, V. Kasal). ■ KORESPONDENCE : F. Jirásko: Nad řádky úcty a přátelství (F. Kavánovi z 1919), Krkonoše 1983, č. 6; E. a K. Bílkovi: Dopisy J. Š. K. V. Raisovi (z 1898–1911), sb. Krkonoše – Podkrkonoší 1989, s. 179. ■

LITERATURA: J. Š. a Podkrkonoší (Okresní lidová knihovna v Semilech 1969). ■ ● ref. Horské prameny: S. (F. Sekanina), Máj 2, 1903/04, s. 286; E. Sokol (K. Elgart S.), Rozhledy 14, 1903/04, s. 500; Vbk. (J. Voborník), NL 6. 2. 1904 ●; ● ref. Robotou života: Vbk. (J. Voborník), NL 4. 10. 1905; P. (J. Pelcl), Rozhledy 16, 1905/06, s. 35; ER., Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 300; -áský, Zvon 6, 1905/06, s. 94 ●; ● ref. Krkonošské povídky: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 214; M. Marten, MR 1908/09, sv. 21, s. 255; J. R. (A. Bačkovský), Venkov 16. 7. 1909; K. Sezima, Lumír 38, 1909/10, s. 320 ●; V. Martínek: ref. Msta, Novina 5, 1911/12, s. 252; ● ref. Pašerák a jiné obrazy z hor: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 239; M. (V. Martínek), MSlR 9, 1912/13, s. 266; G. W. (Winter), PL 23. 2. 1913, příl.; -der. (V. Dresler), Venkov 19. 3. 1913; K. Hikl, Přehled 12, 1913/14, s. 176; F. Šubrt, Vlast 30, 1913/14, s. 183 ●; an.: nekrolog, PL 13. 5. 1920; Fl.: ref. Sebrané spisy J. Š. 1–4, LidN 18. 2. 1935; an.: ref. Msta (další vyd.), Týden horských okresů (Žel. Brod) 1935, č. 14; F. Křelina: ref. Na pobytí, Venkov 29. 3. 1940; J. Panýr: Hrst vzpomínek na J. Š., Beseda 1949, s. 273; J. Horáček in Muderlanti zpod Žalýho (1966, s. 10); J. Šťastná: Význam spisovatele J. Š. pro studium lidu v Podkrkonoší, sb. Krkonoše – Podkrkonoší (1966, s. 199); L. Ducháček in J. Š.: Pašerák a jiné povídky z hor (1974); J. Jung: Neprávem zasut časem. Osud a dílo J. Š., Krkonoše 1978, č. 2; F. Schildberger in J. Š.: Robotou života (1979); A. Fetters in sb. Lnářský průmysl – Příspěvky k dějinám (1987); ● k 130. výr. nar.: J. Jung, Pochodeň

17. 6. 1989; M. Kubát, Krkonoše 1989, č. 1 ●; (as) (A. Fetters): k 70. výr. úmrtí, Pochodeň 8. 5. 1990; V. Mikolášek: k 140. výr. nar., Krkonoše 1999, č. 1; J. Kozák in Spiritismus (2003, Š. zápisky); M. Kuba: Prostor v díle J. Š., sb. Krajina a dům, vzdálenost a blízkost, nahoře a dole (2005) + Postavy v povídkách J. Š., sb. Perla v hrubé kazajce (2005).

vf

Jaroslav **Škába**

* 5. 1. 1884 asi *Praha*
† 23. 6. 1945 *Praha*

Prozaik, autor humoristických románů a povídek o námořnících v rakousko-uherském armádním loďstvu a o životě na zaoceánských lodích; fejetonista.

Podepisoval se též s přídomkem: námořník; jeden z životopisných pramenů uvádí odchylné datum narození 15. 1. 1884. – Š. biografie vykazuje jen málo doložitelných údajů. Pravděpodobně vyrůstal v rodině řemeslníka; po absolvování měšťanky se ve Vídni učil soustružníkem, ale záhy odešel do chorvatské Puly, kde se přihlásil jako dobrovolník do rakousko-uherského válečného loďstva. Po absolvování vojenské námořní školy v Šibeniku sloužil od počátku století až do konce 1. světové války na rakouských válečných lodích jako plavčík, kuchař, topič a opravář; počátkem 1918 se účastnil protirakouské námořnické vzpoury v srbské boce Kotorské. Po 1918 se ještě nějaký čas plavil jako námořník obchodního loďstva.

Š. literární tvorba zahrnovala stylově i syžetově nenáročné prózy tíhnoucí k bezprostřednímu humoru ve vyprávění; důsledně vyrůstala z autorovy autopsie a časově zůstala ohraničena obdobím 30. a počátku 40. let. V knižním debutu *Mořští flamendři* se Š. představil jako kronikář života námořníků, absolvujících v období před 1. světovou válkou námořní školu válečného loďstva v Šibeniku. Vylíčením zážitků českého dobrovolníka na cvičné lodi Schwarzenberg, pojatém jako anekdotické vyprávění zkušeného vysloužilce, evokoval zaniklé, byrokratismem a subordinací prostoupené prostředí rakouské armády hojně charakterizované drsnou a komicky působivou reálností námořnického slangu a hantýrky. Obdobně koncipoval i souvislé pásmo humorných historek a osobních vzpomínek z plavby válečného křižníku Franz Josef I. exotickými oblastmi Dálného východu při rakouské intervenci v Číně 1906 (*Boxeři v Šanghaji*) a soubor povídek tematizujících prostřednictvím nadsázky dobrodružnost a pestrost životních osudů vojenských námořníků (*Kluci od mariny*). K náročnější fabuli se uchýlil v románu *Štěstí za oceánem*, humorně laděném popisu plavby dvou českých chlapců parníkem do Ameriky, v němž exotičnost cesty Atlantickým oceánem umocnil jímavou nostalgií po pražském Podskalí. Humorné podání prožitých skutečností charakterizují i jeho časopisecké črty a fejetony s převažujícím tématem říční i námořní plavby. – Údajně napsal ještě román Torpédoborec Čatal.

PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. slovo (1934); Groš (1937); Nár. práce (1940, nedělní příl. R Štěstí za oceánem); Právo lidu (1935); Telegraf (1934–35). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Mořští flamendři (R 1936); (další tituly podepsány Jaroslav Škába, námořník:) Boxeři v Šanghaji (R 1938); Kluci od mariny (PP 1939); Štěstí za oceánem (R 1941). ■

LITERATURA: ● ref. Mořští flamendři: an., RP 3. 11. 1936; an., Ranní noviny 20. 11. 1936; H. V., PL 31. 12. 1936; Vch. (K. Vach), Rozhledy 1936, s. 252; an., LitN 9, 1936/37, č. 4; drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 154; E. Rippl in Neues zur tschechischen Sprache (též o námořnickém slangu v Š. románu), Slavische Rundschau 1937, s. 400 ●; jt. (J. Trojan): ref. Boxeři v Šanghaji, Ranní noviny 15. 6. 1938; Htš: ref. Štěstí za oceánem, Čes. osvěta 37, 1940/41, s. 122; ● nekrology: fš., Svob. slovo 26. 6. 1945; an., Mladá fronta 26. 6. 1945; jd (J. Drda), Práce 27. 6. 1945; an., NO 27. 6. 1945 ●; J. Marek in J. Š.: Boxeři v Šanghaji (2005).

pš

Karel **Škába**

* 7. 9. 1860 *Praha*
† 18. 11. 1904 *Praha*

Prozaik, zpochybňovaný autor sentimentálních, tragicky laděných historických obrázků z období reformace a protireformace.

V rodišti absolvoval základní školu a gymnázium. Po maturitě studoval bohosloví v pražském biskupském semináři, ale ještě před ukončením studia byl kolem 1885 ze semináře vyloučen pro prózu *Na cestě křížové,* v níž projevoval sympatie k husitskému hnutí a kritiku protireformačního úsilí katolické církve.

Pracoval pak jako zaměstnanec písárny v Nymburce, jako vydavatel a redaktor několika krajinských listů, nakonec až do smrti jako úředník pražského magistrátu. – Š. autorství historické beletrie bylo poprvé zpochybněno X. Menhardem v epigramu sbírky Divoké ovoce, vydané už 1892. Důrazněji pak po Š. smrti. Ozývaly se hlasy, že se prý zmocnil rukopisů, které po sobě zanechal V. Beneš Třebízský, jindy že využil práce svého přítele. Nejzávažnější svědectví podal X. Menhard v Čase 1904, kde přisoudil autorství knížek neprůbojnému, nesmělému Š. příteli D. Vieoulzeufovi, za něhož po vzájemné dohodě a po Š. úpravách je domnělý autor rozesílal pod vlastním jménem redakcím časopisů. Až teprve konflikt o podílu na honorářích oba aktéry rozvedl. O tom byl prý informován i F. Schulz, jenž ve Zlaté Praze tiskl román *Masopust v Soběslavi* a po roztržce přátel honoráře zasílal přímo Vieoulzeufovi. Menhardovo stanovisko podporuje skutečnost, že se Š. jako beletristický autor od počátku 90. let 19. století odmlčel. Proti mluví jednak nepravděpodobnost, že by se fiktivní autor nechal bez odezvy vyloučit ze semináře kvůli věcem, které nenapsal, a též skutečnost, že povídka *Mstitel* je lokalizována do Nymburka, kde Š. působil. O samotném Vieoulzeufovi Menhard uvádí, že studoval medicínu, nesnášel však práci v pitevně a přestoupil na filozof. fakultu a pak učil na českém venkově. Otiskl jen jediný drobný obrázek ve Švandovi dudákovi. – Někdy bývá zaměňován s Karlem Š. (* 5. 8. 1888 Klatovy, † 14. 11. 1947 Plzeň), profesorem češtiny a francouzštiny na plzeňské obchodní akademii, absolventem pařížské Sorbonny, účastníkem protinacistického odboje, překladatelem veselohry S. Guitryho Otec měl pravdu (1920) a s manželkou Olgou románu J. Richepina Miarka, dcera medvědice (1922), divadelníkem, dvojnásobným ředitelem plzeňského Městského divadla (ve 20. letech a po roce 1945), autorem literárněbibliografických statí (pozůstalost J. K. Tyla a F. A. Hory v plzeňském muzeu) a editorem básní B. Guldenera (1927).

Š. historickou prózu inspirovala díla A. Jiráska, Z. Wintra a V. Beneše Třebízského. Zejména jeho povídky se Š. staly vzorem pro uplatnění mravních a vlasteneckých tendencí v beletrii. Náměty k převážně elegicky chmurným příběhům autor čerpal z doby předhusitské a husitské (*Na počátku velké doby, Z bojů mezi kalichem a růží*), rudolfínské (jediný román *Masopust v Soběslavi*) a pobělohorské (*Mstitel, Na cestě křížové*), avšak bez hlubšího smyslu pro dějinné dění a jeho reálie. Do časů Josefa II. pak umístil humoristickou povídku *Na kordonu.* Dějinnou osnovu jeho prací tvořily nenaplněné nebo tragicky završené milostné vztahy líčené v duchu dobově oblíbené romantické citovosti. Svou beletristickou tvorbu časově soustředěnou do 80. let Š. doplňoval občasnými časopiseckými překlady, zvláště z polštiny a v regionálních listech, jež redigoval, recenzemi prózy.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: P. Sázavský, Prokop Sázavský; ABCD. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Hlasy od Lužnice (Soběslav 1887–88); Hlasy od Oharky (Louny 1890–91); Lumír (1887); Muzeum; Nár. listy (1885); Naší mládeži (1883); Písecké listy (1888–89); Poutník od Otavy (Písek 1888–89); Rozhledy lit. (1886); Ruch (1888); Stráž na Oharce (Louny 1890–91; 1891 Za korunu mučednickou, nedokonč.); Zábavné listy (1883–85; 1883 Z bojů mezi kalichem a růží, 1884 Na kordonu); Zlatá Praha (1885–86, R Masopust v Soběslavi); Zora (Brno 1882). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Pod Kamenicí (P 1884); Na cestě křížové (P 1885); Na počátku velké doby (P 1885, pseud. Prokop Sázavský); Mstitel (P 1887; obs. i PP V. Špačka, T. Novákové a F. V. Kodyma); Masopust v Soběslavi (R 1887); Na kordonu (P 1888). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Poutník od Otavy (10. 8. 1888 – 30. 7. 1889), Písecké listy (17. 8. 1888 – 7. 6. 1889), Stráž na Oharce (6. 2. 1890 – 19. 2. 1891), Hlasy od Oharky (13. 2. 1890 – 16. 2. 1891). ▮

LITERATURA: ● ref. Na cestě křížové: V. D. (Drbohlav), Hlídka lit. 1885, s. 40; an., NL 11. 1. 1885; P. Bílý, Osvěta 1885, s. 558 ● K. V. Dvořák: ref. Na počátku velké doby, Lit. listy 1885, s. 293; ● ref. Mstitel: V. Vítězný, Lit. listy 8, 1886/87, s. 173; -ides., NL 6. 1. 1887; J. V. (Vyhlídal), Hlídka lit. 1888, s. 50 ●; ● ref. Masopust v Soběslavi: F. V. Vykoukal, Hlas národa 4. 6. 1888 a 25. 12. 1888 + Osvěta 1889, s. 191 ●; an.: Literární záhada, Čas 24. 11. 1904; X. Menhard: O K. Š., Čas 27. 11. 1904; F. V. Vykoukal: nekrolog, Osvěta 1905, s. 86.

pš

Karel **Škába** (1888–1947) viz in Karel **Škába** (1860–1904)

Alois **Škampa**

* 30. 5. 1861 *Praha*
† 14. 5. 1907 *Praha*

Básník z okruhu následovníků J. Vrchlického, autor přírodní a milostné lyriky a veršovaných obrázků ze života.

V matrice zapsán jako Aloysius Š., psal se též Alojs Š. – Syn zámečníka. Mladší bratr básnířky, prozaičky, překladatelky a pracovnice v ženském hnutí Pavly Š.-Maternové. V dětství býval často nemocen, následky rachitidy se u něj projevovaly i v dospělém věku. Od 1872 studoval Akademické gymnázium v Praze a ještě během studia 1878 debutoval se spolužáky a generačními druhy v almanachu Máj. Maturoval 1879, tehdy také začal studovat v Praze filoz. fakultu a po jejím rozdělení ve studiu pokračoval až do 1883 na české univerzitě (učili jej mj. J. Durdík, J. Gebauer, J. Goll; spolužákem od gymnázia byl A. Šnajdauf). Studia nedokončil (složil pouze státní zkoušku z oboru gramaticko-historického) kvůli nedostatku finančních prostředků a vstoupil do služeb pražského magistrátu, kde od 1885 působil nejprve jako denní písař berního úřadu, 1893 jako kancelářský praktikant. 1891 byl jmenován kancelářským adjunktem městské účtárny, 1895 akcesistou, 1898 adjunktem (tehdy se oženil). 1906 byl ve funkci kancelářského magistrátního adjunkta předčasně penzionován. Š. spolupracovníkem ve finančním odboru byl básník J. Jakubec, blízkým přítelem A. Klose. Věnoval se rozsáhlé spolkové činnosti: 1888 byl zvolen do správního výboru literárního odboru Umělecké besedy, působil ve výboru Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj (1888 zapisovatel, 1890–91 jako jednatel obstarával spolkovou kancelářskou agendu), při zemské jubilejní výstavě v Praze (1891) byl členem výboru odboru pro literaturu a žurnalistiku. Později patřil k zakládajícím členům Nakladatelského družstva Máje (ve správním výboru byl revizorem účtů). Při spolkových večerech přednášel též o české literatuře (mj. o almanachu Máj z 1878 a jeho přispěvatelích). Přátelské styky udržoval zejména se S. Čechem (pomáhal mu při korekturách a při vyřizování spolkové i osobní korespondence), s K. Legerem, s J. Vrchlickým (v dobových sporech vystupoval na jeho obranu) a s I. Herrmannem. Přestože trpěl srdeční vadou a nemocí jater, věnoval se turistickým výletům po Čechách, při kterých nalézal inspiraci zejména pro svou přírodní lyriku. 1905 onemocněl chorobou srdeční chlopně. Zemřel na záchvat srdeční mrtvice; pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

Juvenilie Š. publikoval v básnických almanaších (Máj, Almanach české omladiny), kde hromadně vystoupili mladí autoři navazující na ruchovsko-lumírovskou generaci, podílel se rovněž na parodicky útočné obraně generace v rukopisném časopisu Fíkový list. Ve své převážně přírodní a milostné poezii byl nejprve ovlivněn písňovou lyrikou V. Hálka a J. V. Sládka, později lumírovskou poetikou reprezentovanou tvorbou J. Vrchlického a francouzskými básníky žánristy vycházejícími z parnasismu (F. Coppée a A. Theuriet), resp. dobovými českými překlady jejich děl. V knize *Malby a písně* zachytil s poněkud naivním gestem bezprostřední okouzlení proměnami přírody v koloběhu ročních dob s paralelismem duševního stavu lyrického hrdiny stylizovaného do spontánního pěvce. Sbírka *Mladý svět* zahrnula snivé milostné písně podávané v idylické harmonii bez smyslového vznícení, dále intimní teskné reflexe (elegie a dumy) tematizující předčasné stárnutí, vzpomínky, též příležitostné básnické miniportréty. V následujících básnických knihách (*Malá křídla, Venku a doma* a *Poslední květ*) se poměrně úzký tvárný i tematický rejstřík Š. poezie již mnoho neproměnil. Vedle lyrické krajinomalby, zaměřené zvláště na melodicky transponovaný přírodní detail a vyznačující se odvozeností, popisností (na úkor imaginace a reflexe), často i s mechanickou pointou, se v ní uplatnily žánrové obrázky z historie Prahy i ze současného venkova a nevýbojná erotická poezie apostrofující manželskou lásku a bezpečí i štěstí rodinného života. Rozdílně přijímané Š. dílo vyvolalo mezi lumírovci (zejména J. Vrchlickým, jenž cenil zvláště formální dokonalost a poklidnou atmosféru Š. krajinářské lyriky, i J. V. Sládkem) a představiteli kritiky přelomu 19. a 20. století (J. Karáskem, A. Procházkou, F. X. Šaldou, kteří Š. básně pokládali za konvenční, postrádající subjektivitu, náladu a sugesci) generační střet, který přerostl v obecnější polemiku o moderní poezii.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: A. P. Makš (Švanda dudák), Makš.; A. Š. (dub.). ▮ PŘÍSPĚVKY *in*: Almanach čes. omladiny (1879); Břevnovan (1888); Časopis čes. studentstva (1890); Čes. Thalia (1888); Domácí hospodyně (Olomouc 1888–92, 1888 i příl.

Včelka); Hlas národa (1886, 1890–1903); Jarý věk (1883); Kalendář českožidovský; Koleda (Olomouc, Brno 1879–81); Květy (1882–1905; 1890 P Sněžák); Lit. listy (1893); Lumír (1879–98, 1903); Máj (1902–05; 1904 F o I. Herrmannovi, 1905 čl. o V. Hálkovi); alm. Máj (1878, debut); Máj. Pamětní lístek k slavnosti ve prospěch spolku… Máj (1890); Moderní život (1903); Nár. listy (1891); Noviny mládeže (1904); Osvěta (1887–93, 1899–1901); Paleček; Pamětní list slavnostní sjezdu všesokolského v Praze (1887); Ruch (1879–87); Světozor (1883–96; 1889 nekrolog za básníka J. Jakubce); Švanda dudák (1888–90, 1901); sb. Vánoční album 2 (1883); Vesna (1887); Zábavné listy (1879); Zlatá Praha (1886–1901); Zora (Brno 1882); Zvon (1900–02); sb. Žena (1906); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Malby a písně (BB b. d., 1883); Mladý svět (BB 1884); Našim dívkám (B b. d., 1885, příležitostný tisk); Malá křídla (BB 1888); Venku a doma (BB 1893); Mužně vpřed! (sokolská píseň, b. d.; 2. vyd. mezi 1900–02, hudba J. S. Bernhard); Poslední květ (BB b. d., 1903). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Výbor z básní V. Hálka 1, 2 (b. d., 1904). ▮

LITERATURA: I. Sládková: A. Š. (1861–1907). Soupis osobního fondu (LA PNP 1999). ▮ ● ref. Malby a písně: an. (J. V. Sládek), Lumír 11, 1882/83, s. 224; ch. (F. Chalupa), Ruch 1883, s. 206; -l., Světozor 1883, s. 319; E. Miřiovský, Pokrok 31. 5. 1883; F. A. Tichý, Lit. listy 1883, s. 105; O. M. (Mokrý), Květy 1883, d. 1, s. 745 ●; ● ref. Mladý svět: E. Miřiovský, Pokrok 23. 5. 1884; =, Zlatá Praha 1884, příl., s. 98; an., Jitřenka 1884, s. 162; J. V. (Vrchlický), Lumír 1884, s. 256; F. Kvapil, Květy 1884, d. 2, s. 367; V. V. Z. (Zelený), Světozor 1884, s. 264; Č. (L. Čech), Lit. listy 1885, s. 13 ●; ● ref. Malá křídla: an., Čas 2, 1887/88, s. 233; -ý, Světozor 22, 1887/88, s. 448; B. Čermák, NL 16. 5. 1888; F. S. (Schulz), Zlatá Praha 1888, s. 414 ●; ● ref. Venku a doma a polemika: Parnasista (J. Vrchlický), Lumír 1893, s. 179; an. (J. Herben), Čas 1893, s. 309; L. Sýkorová, Mor. orlice 28. 5. 1893; A. Procházka, Niva 1893, s. 206; J. V. S. (Sládek), Lumír 1893, s. 203; A. Procházka, Niva 1893, s. 223; J. Karásek, Lit. listy 14, 1892/93, s. 232; K. Žitný (F. Kvapil), Zlatá Praha 10, 1892/93, s. 384; F. Kyselý, Hlídka lit. 1893, s. 451; J. Hejný, Vlasť 9, 1892/93, s. 959; F. X. Šalda, Lit. listy 14, 1892/93, s. 296 → KP 1 (1949, s. 371, viz též F. Vodička: shrnutí polemiky, s. 483); J. Karásek, Rozhledy 3, 1893/94, s. 28 ●; ● ref. Poslední květ: x. (F. X. Hodáč), Přehled 1, 1902/03, s. 318; V. Dyk, MR 1902/03, sv. 14, s. 366; L. (J. Lier), Zvon 3, 1902/03, s. 446; -apržk- (A. Pražák), Máj 1, 1902/03, s. 598; A. Novák, Čes. revue 6, 1902/03, s. 634; E. Sokol (K. Elgart Sokol), Rozhledy 13, 1902/03, s. 919; J. Mahen, Moderní život 1903, s. 156; E. Krásnohorská, Osvěta 1903, s. 470; Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 13. 6. 1903; an., Naše doba 11, 1903/04, s. 870 ●; ● nekrology: an., Lumír 35, 1906/07, s. 381; -m-, Zvon 7, 1906/07, s. 559; an., Zlatá Praha 24, 1906/07, s. 416; -a-, Máj 5, 1906/07, s. 557; R. K. (R. J. Kronbauer), tamtéž, s. 559; F. Tomek, tamtéž, s. 741; an., Čas 17. 5. 1907; F. V. V. (Vykoukal), Osvěta 1907, s. 662; an., NL 18. 5. 1907 ●; J. Vrchlický: A. Š., NL 24. 5. 1907; I. Herrmann in O živých, o mrtvých 1 (1916, s. 88); K. V. Rais: Básník redaktorem. Ze vzpomínek na S. Čecha, Topičův sborník 4, 1916/17, s. 16; A. Klášterský in Vzpomínky a portréty (1934, s. 412); od: Zapomenutí, LidN 21. 12. 1936; T. Jermářová-Škampová in sb. Svatopluku Čechovi (1946, s. 716); I. Slavík in Zpívající labutě (1971, s. 157).

vfr

Antonín **Škarka**

* 14. 2. 1906 *Brno*
† 12. 11. 1972 *Praha*

Historik české a českolatinské literatury od jejích počátků do 18. století, přední znalec literárního díla J. A. Komenského a jeden z průkopníků studia českého literárního baroka, editor.

Syn obchodníka. Po maturitě na reálném gymnáziu v Brně vystudoval 1924–30 filoz. fakultu Masarykovy univerzity, obor čeština–němčina; jeho učitelem byl především S. Souček (doktorát 1932 prací *Sixt Palma Močidlanský, poeta český*). Š. učil na středních školách v Brně (1931–32), Trstené (1932–33) a v Praze (1933–35 na reálce, později na reálném gymnáziu v Dušní ul.). V září 1944 byl totálně nasazen. V květnu 1945 se vrátil na své působiště, ale od školního roku 1945/46 mu byla opakovaně poskytována úplná vědecká dovolená k habilitaci a působení na vysokých školách. V říjnu se habilitoval na pražské filoz. fakultě pro obor dějiny české literatury (prací *Nové kapitoly ze staré české hymnologie*) a současně 1946–49 přednášel a vedl semináře i na filoz. fakultě obnovené univerzity v Olomouci, 1946–51 po nečekané smrti J. Vilikovského také na filoz. fakultě v Brně. Po zrušení soukromých docentur byl v Praze zařazen jako odborný asistent. 1951 se oženil. 1952 byl jmenován docentem pro obor staré a střední české literatury, 1965 profesorem pro obor staré české literatury (1954–56 vykonával funkci proděkana fakulty); 1954–61 externě vedl Kabinet filologické dokumentace při Ústavu pro čes. literaturu ČSAV (řídil zde práci na soupisu pramenů k dějinám staršího českého písemnictví). Od 1946 působil v redakční radě Památek staré literatury české, od 1958 jako tajemník a od

1971 předseda redakční rady pro vydání Díla J. A. Komenského. V zájmu svého komeniologického bádání navštívil Německo, Polsko a Nizozemí. 1971 byl penzionován. Zemřel po krátké hospitalizaci na srdeční infarkt; poslední rozloučení se konalo v pražském kostele U Křižovníků, pohřben byl v rodišti.

Od počátku 30. let chystal z podnětu S. Součka s hudebním historikem V. Helfertem vydání amsterodamského Kancionálu pro Veškeré spisy J. A. Komenského (průpravnou prací k němu byla rozsáhlá studie o Komenském jako básníku duchovních písní; z vydání posléze sešlo a texty duchovních písní Komenského vyšly samostatně). Za protektorátu začali s finanční podporou ČAVU pracovat na velkorysе rozvrženém projektu Hymnorum thesaurus Bohemicus (formou hymnologického slovníku a řady edic měl obsáhnout českou a českolatinskou duchovní píseň od počátků do rozhraní 18. a 19. století). Z hymnologického bádání, v němž se stal uznávaným odborníkem, rozšířil Š. v 40. letech svůj zájem na celé dějiny starší české literatury a po materiálové stránce je ovládl v úplnosti nikým jiným nedosažené. Tuto erudici uplatnil jako autor *Nástinu dějin starší české slovesnosti,* spoluautor 1. dílu akademických *Dějin české literatury* a redaktor, popř. spoluredaktor kolektivních prací heuristických, lexikografických a edičních, zejména dokončeného, ale nevydaného soupisu pramenů k dějinám staršího českého písemnictví, Rukověti humanistického básnictví a Díla J. A. Komenského. Navazoval na S. Součka (a jeho prostřednictvím na tradici textové kritiky), ve studiu českého literárního středověku také na J. Vilikovského (jednak tím, že do něho jako Vilikovský zahrnoval českolatinské písemnictví, jednak tím, že rozvíjel Vilikovským zformulovaný program historicky adekvátního posuzování středověkého literárního díla), dále ve studiu literárního baroka na J. Vašicu (monografií o F. Bridelovi, dokončenou už 1946) a D. Tschižewského (pojetím J. A. Komenského jako barokního autora). Ve shodě se svým školením považoval za konečný cíl literárněhistorické práce vydání kanonického textu (charakteristickou formou jeho publikační činnosti, časopisecké i knižní, je monografie provázející edici, popř. monografie napsaná jako průprava k edici). V ediční praxi prosazoval jako před ním Vilikovský transkribovaná vydání textů, vyhovující odborným i čtenářským potřebám; ve svých vlastních edicích propracoval díky akribii spojené se smyslem pro účelnost k dokonalosti výkladový aparát.

ŠIFRY: aš., A. Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Acta Comeniana (1969, 1979); Acta Universitatis Carolinae. Philologica 1–3, Slavica Pragensia 9 (1967, Novost básnického umění Adama Michny z Otradovic); Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica (1959, 1967; 1959 Význam dekretu kutnohorského pro rozvoj českého jazyka a písemnictví); Akord (1943); sb. Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského (1938, 1940, 1957, 1961–62; 1938 Komenský – básník duchovních písní, i sep.); Bratrský sborník (1967, Komenského Clamores Eliae, dílo jeho životního soumraku); Cesta (1926–30); Cyril (1946, 1948; 1948 Hymnorum thesaurus Bohemicus, jeho plán a realizace); Časopis Matice moravské (1930–32, 1947–48); ČNM (1927, 1967); Čes. literatura (1957–58, 1965–67; 1957 Kosmas, 1958 Jan Blahoslav, J. A. Komenský v souvislostech české národní literatury); Československ. rusistika (1968); Čes. časopis filologický (1943–44); Čes. časopis historický (1932, 1936–40, 1946–47; 1932 K vydání Husitského zpěvníku, 1936 Ze zápasů nekatolického tisku s protireformací, i sep., 1947 Z problematiky českého gotického básnictví); Čes. jazyk a literatura (1970–71); sb. Humanistická konference (1966); Informační bulletin pro otázky jazykovědné (1963); Kalendář Lid. demokracie na rok 1970; Kostnické jiskry (1964); Lid. demokracie (1967–71); Listy filologické (1929, 1933, 1936, 1946–48, 1956, 1965, 1967, 1972; 1948 Literatura bez autorů a bez generací, 1956 Roudnický plankt, 1967 Nové poznatky o Komenského rodišti, rodě a díle); sb. Literárněvědné studie. Prof. J. Hrabákovi k šedesátinám (Brno 1972); Magazín Klubu čtenářů (1969); sb. Medievalistická konference 1963 (1964, Soupis pramenů k dějinám staršího českého písemnictví); Naše rodina (1970); Naše věda (1932, 1935, 1949); Nové Polsko (1955); Nový čas (1969); sb. O barokní kultuře (Brno 1968); sb. Orbis scriptus. Festschrift für D. Tschižewskij zum 70. Geburtstag (Mnichov 1966); Pamiętnik słowiański (Vratislav 1971); sb. Pocta F. Trávníčkovi a F. Wollmanovi (Brno 1948); sb. Renaissance und Humanismus im Mittel- und Osteuropa 2 (Berlín 1962); Rovnost (Brno, 20. léta); Rudé právo (1964); Sborník filologický (1942, Nové kapitoly ze staré české hymnologie, i sep.); sb. Sesja naukowa w Lesznie w czterechsetną rocznicę powstania gimnazjum i trzechsetną wydania Opera didactica omnia J. A. Komenskiego (Vratislav, Varšava 1957); Slezský sborník (Opava 1949–50, 1955; 1955 Komenského rozprava O poezii české z leningradského sborníku); Slovo a slovesnost (1958); Směna (1952); Sovetskaja pedagogika (Moskva 1967); sb. Studia poświęcone stosunkom literackim polsko-czeskim i polsko słowackim (Vratislav, Varšava, Krakov 1969); sb. Studia z dawnej literatury czeskiej, słowackiej i polskiej poświęcone

V. międzynarodowemu kongresovi slawistów w Sofii (Varšava, Praha 1963, Posvětšťování náboženské literatury u Komenského, zvláště v Labyrintu); Svob. noviny (1947); sb. Univerzita Karlova J. A. Komenskému (1971, Tajemství Komenského spisu Clamores Eliae); Věstník KČSN (1938, 1942, 1950; 1942 Heinrich Milde. Kapitola z kulturních styků německo-českých, i sep., 1950 Dominikán Domaslav a čeští hymnografové jeho směru); Vyšehrad (1947–48); Zeitschrift für Pädagogik (Weinheim, Basilej 1968); Zlatý máj (1970). ▮ KNIŽNĚ. *Literárněhistorické práce:* Nástin dějin starší české slovesnosti 1 (1953; 1955 rozšíř. vyd. s tit. Nástin dějin české slovesnosti v obdobích před rozkladem feudalismu 1); Dějiny české literatury 1 (1959, s jinými); J. A. Komenský v Bílé Třemešné (1963, s jinými); Fridrich Bridel nový a neznámý (1969). – *Výbor:* Půl tisíciletí českého písemnictví (1986, ed. J. Lehár). ▮ KORESPONDENCE: Kondolenční dopis (H. Vašicové z 1968), sb. Profesor Josef Vašica (1994, s. 100, ed. V. Neuwirth); Slovutný pane profesore! (J. Vašicovi z 1941–68), Sborník prací Filoz.-přírodověd. fakulty Slezské univerzity v Opavě, ř. A – lit. vědná, 2001, č. 3, s. 103 (ed. L. Pavera). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. Vilikovský: Písemnictví českého středověku (1948, s doslovem a rejstříkem); Nejstarší česká duchovní lyrika (1949, s úvodem); J. A. Komenský: Duchovní písně (1952, s úvodem) + Labyrint světa a ráj srdce (1958, s doslovem) + Dílo J. A. Komenského 1 (1969, s jinými) + Dvojí poselství k českému národu (1970) + Bohemiam (1970) + (posmrtně:) Vybrané spisy J. A. Komenského 7. Díla slovesného umělce (1974) + Dílo J. A. Komenského 4 (1983, s jinými); Dvě legendy z doby Karlovy. Legenda o sv. Prokopu, Život sv. Kateřiny (1959, s J. Hrabákem a V. Vážným, úvody); A. Michna z Otradovic: Das dichterische Werk (Mnichov 1968; 2. vyd. Praha 1985 s tit. Básnické dílo). ▮

BIBLIOGRAFIE: P. Spunar: Chronologický seznam tištěných prací prof. A. Š., LF 1966, s. 175 + Dodatek k bibliografii prof. dr. A. Š., LF 1971, s. 233; E. Macek, P. Spunar: Soupis díla A. Š., in Půl tisíciletí českého písemnictví (1986). ▮ LITERATURA: M. Sládek: A. Š. (1906–1972). Soupis osobního fondu (LA PNP 1995). ▮ V. Černý: ref. Komenský – básník duchovních písní, LidN 7. 3. 1938; ● ref. Nové kapitoly ze staré české hymnologie: J. Vašica, Akord 10, 1942/43, s. 138; V. Š. (Šmilauer), Čes. časopis filologický 1, 1942/43, s. 132; K. Horálek, SaS 1943, s. 51 ●; D. Tschižewskij: ref. Heinrich Milde, Zeitschrift für slavische Philologie (Heidelberg 1947) → (rozšíř.) Kleinere Schriften 2. Bohemica (Mnichov 1972, s. 294); BHk (B. Havránek): Naše bezvýhradná závislost na latinské osvětě?, SaS 11, 1948/49, s. 47; ● ref. ed. Nejstarší česká duchovní lyrika: jmk. (J. M. Kvapil), LD 3. 4. 1949; A. Gregor, Naše věda 1950, s. 216; L. Klimeš, ČMF 1950, s. 22; R. Jakobson, Slavistična revija (Lublaň) 1950, s. 267 ●; ● ref. ed. J. A. Komenský: Duchovní písně: T. Miškovská, Křesťanská revue 1952, s. 284; R. Říčan, tamtéž, Teologická příl., s. 147 ●; J. Hrabák: k šedesátinám, LF 1966, s. 171; ● ref. ed. Adam Michna z Otradovic: Das dichterische Werk: V. Černý, HD 1969, č. 3; M. Kopecký, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1969, č. 16; Z. Tichá, LF 1969, s. 372 (o transkripci kvantity D. Šlosar, tamtéž, s. 340); F. V. Mareš, Wiener slavistisches Jahrbuch 1970, s. 251 ●; ● ref. F. Bridel nový a neznámý: V. Bechyňová, Slavia 1970, s. 289; Z. Tichá, LF 1970, s. 154; -pp. (P. Průša), Texty 1970, s. 39; D. Tschižewskij, sb. Slavische Barockliteratur 1 (Mnichov 1970); W. Schamschula, Zeitschrift für slavische Philologie (Heidelberg) 1975, s. 208 ●; ● ref. ed. Adam Michna z Otradovic: Das dichterische Werk, F. Bridel nový a neznámý: J. Kolár, ČLit 1970, s. 101; Z. Kalista, Die Welt der Slawen (Kolín n. R., Vídeň) 1972, s. 82 ●; Dr. M. Kaňák: ref. ed. J. A. Komenský: Dvojí poselství k českému národu, Čes. zápas 1971, č. 17; ● nekrology: J. Porák, AUC Praha. Philologica 2–4. Slavica Pragensia 14, 1972, s. 358; am (A. Molnár), Kostnické jiskry 1972, č. 40; E. Urbánková, Zpravodaj Státní knihovny ČSR 1972, s. 58; J. Kolár, Studie o rukopisech 1972, s. 187 + sb. Strahovská knihovna 1974, s. 287; M. Kopecký, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1972, č. 19 + Acta Comeniana 1979, s. 422; J. Hrabák, LF 1973, s. 97; J. Lehár, Studia Comeniana et historica 1973, č. 5, s. 113; P. Spunar, Mediaevalia Bohemica 1974, s. 265 ●; M. K. (Kopecký) in sb. Slavica na UJEP v Brně (1973, s. 241; 1993 rozšíř. vyd. s tit. Slavica na Masarykově univerzitě v Brně, s. 216); J. Lehár in A. Š.: Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); ● ref. Půl tisíciletí českého písemnictví: E. Petrů, Folia historica bohemica 1987, s. 416; N. Rejchrtová, Kostnické jiskry 1987, č. 3; M. Stádníková, Lit. měsíčník 1987, č. 9; J. Polák, RP 6. 7. 1987; J. Daňhelka, Studia Comeniana et historica 1988, č. 35, s. 124; M. Kopecký, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1988, č. 35; A. Vidmanová, LF 1988, s. 60; E. Tkáčiková, Slovenská literatúra (Bratislava) 1988, s. 276 ●; M. Selucká: A. Š., Katol. týdeník, příl. Perspektivy 1996, č. 2.

jl

Rudolf **Škeřík** viz **Symposion**

Hana **Šklíbová**

* 14. 12. 1897 *Ústí nad Orlicí*
† 28. 7. 1987 *Oslo* (Norsko)

Autorka próz o síle vazeb k rodině a domovu, povídek a poetických pohádek pro děti; politická, společenská a kulturní publicistka, autorka rozhlasových pořadů.

V matrice zapsána Jana Emanuela Anežka Eugenie, psána i Johana (pův.) a Jana. – Dcera

vyššího státního úředníka, soudce (její sourozenci se stali též právníky). Od 1913 žila s rodinou v Hradci Král., kde navštěvovala nově založenou tříletou Městskou vyšší školu pro ženská povolání hospodářská (jejím učitelem zeměpisu a občanské výchovy byl B. Markalous – J. John). Věnovala se pak studiu jazyků (státní zkouška z francouzštiny a angličtiny) a cestovala po Evropě, delší dobu strávila v Anglii (účast v letní škole Labor Party, styky s členy fabiánského hnutí). V první polovině 30. let (od 1931) pracovala jako redaktorka Baťových časopisů ve Zlíně (učila též angličtinu na kursech Baťovy vyšší lidové školy), od 1936 žila v Praze, stýkala se s okruhem žen kolem M. Jesenské. 1937 byla krátce odpovědnou redaktorkou časopisu Demokratický střed a tehdy se stala i politickou sekretářkou H. Ripky; 1939 vstoupila do redakce Čes. slova, ale po nacistické okupaci odešla z důvodu bezpečí z Prahy (účast v ilegálním hnutí Obrana národa) a žila v rodovém domě v Uhersku u Pardubic (před protektorátními úřady jako pracovnice v zemědělství). Od 1945 byla zaměstnána v propagačním oddělení ministerstva zahraničního obchodu vedeného H. Ripkou a 1948 odešla do exilu. První roky žila především v Paříži (spolupráce s L. Stránským při vydávání časopisu Svobodný zítřek), přechodně 1949 a 1950 též v Anglii, od 1951 až do důchodu 1973 byla redaktorkou českosl. oddělení rádia Svobodná Evropa v Mnichově (pod pseud. Jitka Šimonová napsala desítky politických i kulturních komentářů a pořadů, zejména však autorsky připravovala pravidelné vysílání pro mládež). Přátelsky se stýkala s J. Čepem (pro Křesťanskou akademii pořádala jeho korespondenci), 1955 se stala spoluzakladatelkou a členkou vydavatelstva Čes. slova (redigovala v něm rubriku Slovíčko nejmenších). Po odchodu do důchodu přesídlila do Norska (pomáhala zde ještě při organizování českosl. letní školy pro děti exulantů ve Storsandu), zimní období trávila v Římě. Urna s jejím popelem byla převezena do Čech a uložena v rodinném hrobě v Kostelci n. Orlicí.

Literatuře se Š. věnovala na sklonku 20. a počátku 30. let, kdy začala časopisecky publikovat vedle povídek pro mládež drobnější prozaické žánry: fejetony, sloupky, črty a povídky (zejména v týdeníku Zlín a později v deníku Nár. osvobození) tematicky zaměřené na prostředí a zvyky cizích zemí a na vnitřní svět rodiny a obzory ženy se zřetelným cílem kultivovat každodenní život a lidské vztahy. Rodina a síla vazeb mezi jejími členy se stala též námětem románu s autobiografickými prvky *Na Žabce.* Osud čtyř sourozenců z třetí generace rodu od let dospívání za 1. světové války po současnost je ve volném pásmu vyprávění téměř myticky poután ke starému rodinnému domu – symbolu domova a krajiny dětství, jež ve zlých dobách skýtají sílu k životu. Za okupace Š. dokončila a k tisku připravila ještě další román s titulem Útek a osnova, dnes nezvěstný, a byla iniciátorkou povídkového sborníku Čarovná zahrada, deseti příběhů o lásce spojených epickým rámcem a vyprávěných ženskými autorkami (navazoval na předchozí „mužský" sborník Milostný kruh); sama v něm uveřejnila *Příběh devátý,* povídku o rozkolu manželství pozorovaném vnímavýma očima dospívající dívky. V rukopisu zůstal román Příchozí, na němž po léta pracovala v exilu. Pojmenován Komenského výrazem pro člověka bez domova, zachycuje úseky ze života tří přátel v proudu společenských událostí od dětství v 10. letech do 80. let 20. století; podstatnou složku díla tvoří autentická evokace pocitů exulanta a reflexe nucené emigrace. S rozsáhlou tvorbou pro dětské pořady Svobodné Evropy (pohádky vyprávěné „tetou Máňou" v pravidelném týdenním vysílání) souvisí žánrově pestrá knížka *Pohádky.* Vedle složitě alegorizujícího podání pověsti o praotci Čechovi a osídlení vlasti zahrnuje vyprávění založené na antropomorfizaci života ptáčků, na poetickém líčení vztahu mezi dítětem a drobným tvorem i na konkrétní vzpomínce na starého psa z dob dětství.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jitka Šimonová, Hana; H. Š., Š., škl. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1930); sb. Čarovná zahrada (1944); Čes. slovo (1931 i příl. Slovíčko, 1939); Čes. slovo (Mnichov 1955–85; nekrology 1983 J. Čepa, 1985 P. Fraenkla); Českosl. slabikář (Paříž 1949–50); Demokratický střed (1937); Eva; Hlas exilu (Mnichov 1954–57); Lada; Nár. listy (Mnichov 1949); Nár. osvobození (1929–38); Nár. politika (Mnichov 1987); Nedělní Newyorské listy (1949); Nový život (Řím 1982); Ozvěny domova a světa; Pestrý týden; sb. Poslední pocta 3 (Curych 1989); Právo lidu (1931, 1934–38); Radar (Turín 1963–74, od 1971 dětská příl. čas. Nový život); Rozkvět (1935 příl. Rozkvět mládeži, 1938–39 R Blýskavice); Svědectví (Paříž 1966–69); Světozor; Svob. zítřek (Paříž 1948–50); sb. T. G. M. 1850–1950 (Cleveland b. d., 1950); Výběr (Zlín 1934–35); Zlín (1931–33); Zpra-

vodaj. Sdružení čs. politických uprchlíků v Německu (Mnichov 1952). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Na Žabce (R 1941); Pohádky (Mnichov 1953). – *Překlad:* J. W. Ruselle: Mladí muži (1933). – *Ostatní práce:* Osm dní v Londýně (průvodce, 1930). ▮ REDIGOVALA *periodika:* Demokratický střed (1937), Svob. zítřek (Paříž 1948–50, s L. Stránským), Českosl. slabikář (Paříž 1949–50). ▮ USPOŘÁDALA A VYDALA: ant. 28. říjen (Paříž 1950); Dvacet let časopisu Studie 1958–1978 (Řím 1978, s M. Turkem). ▮

LITERATURA: ● ref. Na Žabce: jšr. (J. Šnobr), Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 334; H. R., Dělnická osvěta 1942, s. 147; V. T. (Tichý), Nár. práce 17. 6. 1942 ●; ● ref. Pohádky: M. Podivínský, Zpravodaj. Sdružení čs. politických uprchlíků v Německu (Mnichov) 1953, č. 12; Al. Novák, Sklizeň (Hamburk) 1954, č. 1 ●; J. Pejskar: k výr. nar., Čes. slovo (Mnichov) 1983, č. 1; ● nekrology: A. Kvapilová, Čes. slovo (Mnichov) 1987, č. 9 → sb. Poslední pocta 3 (Curych 1989, s. 213); J. Dresler, Nár. politika (Mnichov) 1987, č. 9; tgd (P. Tigrid), Svědectví (Paříž) 21, 1987/88, s. 270 ●; J. Pejskar in Poslední pocta 3 (Curych 1989, s. 212); P. Studnička: Jana (Hana) Š. a východní Čechy, Chrudimské vlastivědné listy 1994, č. 6.

ll

Antonín **Škoda**

* 7. 1. 1839 *Počátky*
† 25. 5. 1919 *Počátky*

Překladatel Homéra i latinských klasiků.

Pocházel z rodiny, která již dvě generace vedla v Počátkách valchářskou živnost. Starší bratr Jakub Š. byl rovněž literárně činný jako překladatel divadelních her. A. Š. studoval na gymnáziu v Jindř. Hradci a od 1858 na univerzitě v Praze klasickou filologii. 1861 se vrátil na jindřichohradecké gymnázium jako suplent, 1867 přešel jako středoškolský profesor do Německého (Havlíčkova) Brodu. 1872 se stal ředitelem obecního, později státního gymnázia v Domažlicích, 1892 ředitelem reálného a vyššího gymnázia v Příbrami. 1902 byl zvolen, již jako člen KČSN, dopisujícím členem 1. třídy ČAVU. 1905 odešel do penze, přestěhoval se do Prahy a 1909 do rodných Počátek.

Koncem 60. let začal Š. překládat časoměrně Homérovu Iliadu; první zveřejněnou ukázku svého systematického úsilí o adekvátní českou podobu homérského hexametru doprovodil 1877 úvodem o svých hlavních překladatelských zásadách. Navazoval v nich na názory i překladatelskou praxi J. Niederleho, zdůrazňující jak význam zachovávání metrické formy pro působnost díla jako estetického celku, tak zvukové uzpůsobení českého jazyka pro časoměrnou prozódii. Snahy o její zavedení v minulosti (od Blahoslava k Počátkům českého básnictví) interpretoval Š. jako důkaz její oprávněnosti i jejích předností pro překládání klasických děl. Jeho cílem bylo nově a metricky přesně tlumočit celého Homéra, kromě Iliady vydal v 80. letech (po starších pokusech A. Lišky a H. J. Mejsnara) v pořadí třetí český překlad Odyssey (podle stejných metrických zásad později přeložil i pseudohomérskou parodii hrdinského eposu Batrachomyomachia). Odbornou kritikou (J. Král, V. Viravský aj.) byly tyto překlady od počátku až po své konečné verze vysoko hodnoceny pro věrnost a přesnost významu i pro přirozenou plynulost verše. Soustavným úsilím a letitou zkušeností rostla i Š. jazyková obratnost; tím, že nepřehlížel současnou mluvu, vytvářel i určité předpoklady, aby přeložená klasická díla pronikla do širšího než jen odborného povědomí. Překlady Iliady a Odyssey Š. celý život měnil a upravoval podle připomínek odborných filologických kritik co do adekvátnosti významu a přesnosti metra až do konečné podoby, ve které vyšly 1902–08 v akademické Bibliotéce klasiků řeckých a římských. Svou orientaci k hexametru hrdinského eposu rozšířil Š. i o časoměrný překlad jeho latinské podoby ve Vergiliově Aeneidě; z římské poezie ještě přeložil vedle dalších Vergiliových básní (Bucolica, Georgica) ukázky z díla Ovidiova (Heroidy, Fasti).

PŘÍSPĚVKY *in:* Program reálného a vyššího gymnázia v Domažlicích na škol. rok 1872/73 (Deklinace vlastních jmen řeckých a latinských v jazyku českém), …1876/77 (Časomíra řecká a metrický překlad 6. zpěvu Homérovy Iliady), …1886/87 (překl. 6. zpěvu Vergiliovy Aeneidy), …1890/91 (překl. Batrachomyomachia, Ovidius: List Penelopin Ulixovi); Program reálného a vyššího gymnázia v Příbrami za škol. rok 1892 (překl. Ovidius: Fasti, ukázka), …1893 (překl. Komár – Culex); Věstník ČAVU (1909). ▮ KNIŽNĚ. *Překlady:* Homéros: Ilias (1. d. Domažlice 1881, celé 1886; přeprac. vyd. 1. d. 1904, 2. d. 1905, znovu celé 1908) + Odysseia (1. d. 1883, 2. d. 1885; přeprac. vyd. 1. d. 1902, celé 1908); P. Vergilius Maro: Aeneis (1. d. 1889, 2. d. 1890) + Bucolica et Georgica (1892); P. Ovidius Naso: Fasti – Kalendář (1901; změn. vyd. posmrtně 1928). ▮

LITERATURA: J. Král: ref. Časomíra řecká a metrický překlad… Iliady, LF 1877, s. 283; ● ref. překl. Homéros: Ilias (d. 1): J. Král, LF 1882, s. 149; P., Svě-

tozor 1882, s. 167 ●; F. Bačkovský: ref. překl. Homéros: Odysseia (d. 1), Ruch 1883, s. 429; T. Hrubý: O překladech našich z literatur klasických, Lit. listy 1885, s. 3; ● ref. překl. Homéros: Ilias (1886): V. Viravský, LF 1886, s. 446; T. Hrubý, Rozhledy lit. 1, 1886/87, s. 328 ●; V. Viravský: ref. překl. Vergilius: Aeneis (6. zpěv), LF 1887, s. 458; J. Král: ref. překl. Batrachomyomachia a Ovidius: List Penelopin…, LF 1891, s. 393; V. Viravský: ref. překl. Ovidius: Fasti (ukázka), LF 1893, s. 129 + ref. překl. Komár, LF 1894, s. 233; J. Kvíčala: ref. překl. Homéros: Odysseia (přeprac. vyd. d. 1), Čes. muzeum filologické 1902, s. 395; E. Volek: Ředitel A. Š., Výr. zpráva státního gymnázia v Příbrami za škol. rok 1905/06; J. Král: ref. překl. Homéros: Odysseia, Věstník ČAVU 1909, s. 563; ● nekrology: an., LF 1919, s. 252; B. Mikenda, Výr. zpráva státního gymnázia v Příbrami za škol. rok 1919/20 ●; an.: Ředitelé příbramského gymnázia, Almanach vydaný na oslavu půlstoletého trvání gymnázia v Příbrami 1871–1921 (1921, s. 16); J. Hendrich: Vergilius v českých překladech, Sborník filologický 1922, s. 327; J. Král in O prozódii české (1923, s. 469); an.: Homér oslaví u nás svoje sté narozeniny (s ukázkami překladů), ELK 1940, č. 7; I. Bareš: Od časomíry k přízvuku, Čteme 1943, s. 18; K. Sezima in Z mého života 1 (1945, s. 180) → Jubilejní almanach gymnázia v Příbrami 1871–1946 (1946); F. Žid: Sedmdesát pět let příbramského gymnázia, tamtéž (s. 9, 18); an. in sb. Antika a česká kultura (1978, s. 397); in sb. Osobnosti Pelhřimovska (Měst. knihovna Pelhřimov 1997).

mhs, ll

Jakub **Škoda**

* 30. 4. 1835 *Počátky*
† 28. 10. 1885 *Přerov*

Překladatel francouzského činoherního a veseloherního repertoáru pro Prozatímní divadlo; regionální organizátor školského a kulturního života.

Psal se též Škoda-Počátecký. – Narodil se v rodině provozující valchářskou živnost; mladší bratr Antonín Š. překládal řecké a latinské klasiky. J. Š. navštěvoval 1845–53 gymnázium v Jindř. Hradci (žák V. Zeleného), pak studoval do 1856 na pražské univerzitě češtinu a klasickou filologii; přivydělával si výukou jazyků na soukromých vzdělávacích ústavech. 1857 se stal suplentem na gymnáziu v Chebu, 1858 byl přeložen do Litoměřic a po učitelské zkoušce t. r. jmenován profesorem na gymnáziu v Jindř. Hradci; působil i v kulturním a společenském životě města, hlavně v ochotnickém divadle. 1867 byl povolán na nově zřízené Slovanské gymnázium v Olomouci, 1870 se stal ředitelem nově vzniklého českého reálného gymnázia v Přerově. Rozvíjel zde širokou veřejnou kulturní a osvětovou činnost přesahující i regionální hranice, zásluhy měl hlavně o rozvoj českého školství v Přerově. 1880 se stal čestným občanem města, jeho pohřeb byl vlastenecky manifestační událostí.

Za studií v Praze se Š. spřátelil s profesorem francouzštiny na polytechnice L. Grellepoisem a naučil se dobře francouzsky (v 70. letech vydal francouzskou mluvnici a cvičnou knihu). Záliba v divadle ho přivedla k překládání dramatických textů přímo z francouzského originálu, na rozdíl od ještě přetrvávajícího německého prostřednictví. Po raném pokusu (jednoaktovka Doktor Robin od J. M. Regnaulta) se Š. stal v 60. letech jedním z hlavních překladatelů (pod pseud. Počátecký) početného francouzského repertoáru Prozatímního divadla, v němž zaujímaly pevné místo oblíbené „komedie mravů“ z vyšších vrstev současné společnosti. Š. překládal vedle nenáročných jednoaktovek, frašek a zábavných veseloher také vážné činohry se sociální problematikou (É. Augier, O. Feuillet) a mravoličné konverzační komedie o morálním úpadku v rodinách i veřejném životě, často nedávné novinky, jejichž české premiéry bývaly divadelními událostmi. Š. překlady, pokládané za obratné a jazykově zdařilé (hrály se ještě v Nár. divadle), daly českou podobu řadě her ve své době populárních francouzských dramatiků a stály u zrodu jejich repertoárové obliby (A. Dumas ml., O. Feuillet, L. Halévy, H. Meilhac, V. Sardou, L. Thiboust aj.).

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Jakub Počátecký, J. Počátecký, Počátecký; J. P. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Výr. zpráva gymnázia v Jindřichově Hradci (1863, O jakosti děje časoslova řeckého). ▮ KNIŽNĚ. *Překlady divadelních her:* Premarey (J. M. Regnault): Doktor Robin (1856); E. Grangé, L. Thiboust: Pokuta muže (b. d., 1865); D. de Girardin: Pokuta ženy (1867); an.: Z Kolína do Prahy (b. d., 1871, dle franc.); A. Dumas ml.: Žena Claudova (1874, šifra J. P.); H. T. Schmid: Dračí dráp (b. d., 1875). – *Ostatní práce:* Gramatika francouzská pro nižší a střední třídy reálných škol a pro střední třídy reálných gymnázií (1874); Francouzská cvičební kniha pro nižší školy reálné a pro reálná gymnázia. Tvarosloví a nejdůležitější pravidla skladby (1874). ▮ SCÉNICKY. *Překlady:* É. Augier: Svatouškové (1865; 1884 hráno s tit. Pelikán) + Veřejné mínění (1870) + Otec Guérin (1871); V. Sardou: Jak si motýl křídla spálí (1865) + Bodří venkované

(1867); É. L. A. Brisebarre: Zapovězené cesty (1866); L. Thiboust: Manžel v bavlnce (1867); O. Feuillet: Zakletá slečna (1868); A. Dumas ml.: Levoboček (1869); H. Meilhac: Fabiena (1869); H. Meilhac, L. Halévy: Kytice (1869); Th. Barrière, E. Capendu: Nepraví poctivci (1870). ∎

LITERATURA: F. Višňák: J. Š. Nástin životopisný (Přerov 1886). ∎ F. Bayer: Naše vyobrazení. J. Š., Světozor 1885, s. 284; ● nekrology: an., NL 29. 10. 1885, odpol. vyd.; an., Lit. listy 1885, s. 265; F. Čenský, Osvěta 1885, s. 1115; F. Bílý, Zlatá Praha 1885, s. 749, 751, 766 ●; -aue- (H. Pittauer): ref. F. Višňák: J. Š., Lit. listy 1886, s. 226; F. Bayer in Přerovsko (1893, s. 247, 272); E. Kvasnička in Kulturní profil města Přerova, LidN 2. 9. 1939.

mhs, ll

Jan Karel **Škoda**

* 15. 5. 1810 *Příbram*
† 31. 12. 1876 *Praha*

Překladatel a upravovatel výchovných próz určených hlavně mládeži; autor bohoslovných prací a populární pedagog.

Otec, měšťan a kovářský mistr, byl na svou dobu neobyčejně vzdělaný (chodil do jezuitské školy na Sv. Hoře a uměl latinsky). Životní dráhu J. K. Š., nejstaršího z pěti sourozenců, ovlivnil matčin bratr, vzdělaný vlastenecký kněz F. Jabulka (1793–1868), kaplan v Příbrami. Do 1820 navštěvoval Š. českou farní školu v rodišti; poté, co jej strýc soukromě připravil na další studia, se 1823 stal žákem Akademického gymnázia v Praze. 1829 vstoupil do pražského bohosloveckého semináře (jeho spolužákem byl pozdější perucký děkan F. Daneš); 1832 byl vysvěcen. 1833 se stal kaplanem a učitelem náboženství, dějepisu a zeměpisu na škole ve Zlonicích na Rakovnicku. Poté, co se 1836 marně ucházel o místo skriptora při císařské bibliotéce v Praze, byl přeložen jako kaplan do Počápel u Berouna. Od listopadu 1837 působil v Praze jako kaplan při chrámu P. Marie před Týnem; Š. přičiněním zde bylo renovováno sedm oltářů (1844 vydal sešitek *Výzva ku pomoci*), založil i týnskou farní knihovnu. Další knihovny zakládal hlavně ve 40. letech na českém venkově (mj. Chržín, Tismice, Počáply, Skrejšov, Libšice) i v Praze (karmelitáni na Malé Straně, dělostřelecká nemocnice na Hradčanech, dominikánská škola aj.). Knihovny podporoval bohatými dary, zejména knih pro mládež (podle F. Douchy, mladšího spolužáka ze semináře, rozdal na 30 000 českých knih a založil dvacet knihoven). Podílel se i na dalších kulturních aktivitách české společnosti (mj. byl spoluzakladatelem Měšťanské besedy, podporoval Stögrovo divadlo v Růžové ul., účastnil se akcí na záchranu Karlštejna). Po 1842 upravoval podle nově zavedeného analogického pravopisu učebnice pro triviální školy (mimo to zpracoval podle německých předloh několik učebnic počtů); po pravopisné stránce korigoval později např. čítanky K. A. Vinařického. 1848 stál u zrodu první české hlavní školy, působící na Novém Městě a spojené s učitelským ústavem (Ústav čes. čekatelů učitelských); ředitelem byl K. Amerling, učiteli J. Bačkora, V. Bíba a F. Tesař, Š. se stal katechetou a učitelem pedagogiky (současně přednášel jako první český profesor katechetiku na bohoslovecké fakultě). 1863 žádal neúspěšně o místo kanovníka vyšehradské kapituly, 1868 byl při liberalizaci školství (s Amerlingem, Bačkorou i Tesařem) propuštěn; místo penze mu byla nabídnuta chudá fara, kterou odmítl (stejně jako později provizorní místo katechety na Vyšší dívčí škole), a žil pak ve stísněných až nuzných existenčních podmínkách. Díky přízni K. Světlé vyučoval mravouku a vychovatelství ve škole Ženského výrobního spolku a 1872 rok náboženství na Československé obchodní akademii; penze mu byla přiřčena až 1875. Pohřben byl na Vyšehradském hřbitově, kde mu byl 1879 nákladem českého učitelstva odhalen náhrobek (dílo J. V. Myslbeka).

Zásadní vliv na Š. smýšlení a působnost vykonaly myšlenky B. Bolzana a styk s jeho žáky, hlavně s vlastním strýcem, literárně činným F. Jabulkou, a s F. Schneiderem. Na všech svých působištích usiloval v Bolzanově duchu o vzdělání mládeže, šíření osvěty a zmírnění bídy. Literární činnost rozvinul po příchodu do Prahy v časopisu Květy (naučné články, drobné výchovné prózy a překlady patrně z francouzštiny a němčiny) a v pedagogickém čtvrtletníku Přítel mládeže, vydávaném královéhradeckou biskupskou konzistoří. Knižně vydal beletristickou, ale silně didakticky zaměřenou sbírku *Povídky pro mládež dospělejší;* u několika próz zpracovaných podle německých předloh uvedl autora originálu (Ch. E. Houwald, W. Bauberger, J. Ebersberg, H. Rebau), ostatní exemplárně výchovné povídky (*Pokladnička, Všetečka, Dědictví, Poctivost,*

Rozpustilci) byly patrně původnější. Knižně vyšel i svěží a čtivý překlad anonymní povídky ze španělského prostředí Ženská lest, publikovaný původně v Květech. Většina Š. prací spadá do oboru bohosloví (*Ježíš Kristus, vzor dokonalosti…, Sláva blahoslavené rodičky boží…* aj.) a pedagogiky (*O vychování národním*). V 50. letech napsal pro čekatele učitelství příručku *Katechetika,* první práci toho druhu v češtině (do 1874 vyšla ve třech vydáních). Po propuštění ze školy se obětavě věnoval přednáškové činnosti, zaměřené hlavně na oblast národního vychovatelství a kulturní historie (byl pohotový a formou brilantní řečník); 1869–76 měl po Čechách, převážně v učitelských spolcích, na 130 přednášek.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jan Příbramský, Příbramský; I. K. Š., Příb., Š., Šk. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Beseda učitelská (1870); Budečská zahrada (1869, P Železná huť); Květy (1836–39, 1847); Osvěta (1871, Omylové u vychování); Posel z Budče (1870–71; 1870 mj. přednáška J. A. Komenského působení); Přítel mládeže (1838, 1846–47); Slovan (1872); Svoboda (1871); Ženské listy (1875, mj. Nezdar vychování, Národní učitel); – posmrtně: V. Kredba: Život a působení J. K. Š. (1880; katechetické výklady, přednášky a pedagogická pojednání). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie, překlady a adaptace:* Povídky pro mládež dospělejší (1852); an.: Ženská lest (1854, pseud. Jan Příbramský ← Květy 1839). – *Bohoslovné, pedagogické a ostatní práce:* Ježíš Kristus, vzor dokonalosti v šesteru postních řečí k následování představen (1842; rozšíř. vyd. 1869); Výzva ku pomoci (1844); Sláva blahoslavené rodičky boží Marie Panny (1845); Hlas z Karlotejna (1848); Bibličtí příběhové Starého zákona (1849, se šifrou D., tj. F. Danešem); Bibličtí příběhové Nového zákona (1849); Cesta na Kalvarii (1849); Katechetika (1856); O vychování národním (1871). ▮ KORESPONDENCE: in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 3 (Vinařickému z 1856–59; 1914, ed. V. O. Slavík). ▮

LITERATURA: V. Kredba: Život a působení J. K. Š. (1880, s výborem katechetických a pedagogických prací); Č. Vyhnis: Řeč při odhalení desky pamětní na rodném domě p. J. K. Š. v Příbrami, dne 5. září 1886 (b. d.); P. Křivský: J. K. Š. (1810–1876). Literární pozůstalost (LA PNP 1972). ▮ an. (J. V. Jirsík): ref. Cesta na Kalvarii, Časopis pro katol. duchovenstvo 1849, s. 140; an.: ref. Povídky pro mládež dospělejší, Pražský posel 1852, s. 90; D. (F. Doucha): ref. Katechetika, Škola a život 1857, s. 185; an.: J. K. Š., Květy 1871, s. 47; K. S. (Světlá): V Osvětě… (o Š. přednáškové činnosti), Květy 1871, příl. Ženské listy, s. 7; an.: ref. O vychování národním, tamtéž, s. 44; ● nekrology: an., Beseda učitelská 1877, s. 1; B. (J. Beran), Světozor 1877, s. 11; an. (B. Pichl), Čes. včela 1877, s. 30; E. Pirknerová, Ženské listy 1877, s. 26; V. Podhajský: Životopisná vzpomínka, Osvěta 1877, s. 238; an., Koleda 1878, s. 18 ●; an.: K slavnosti odhalení památníku Škodova, Beseda učitelská 1879, s. 382; J. Klika: Rozhledy po naší literatuře pedagogické (Katechetika), ČČM 1882, s. 249; V. Kredba: J. K. Š., sb. Slavín 3 (1886); C. Merhout: J. K. Š., Čes. škola 6, 1906/07, s. 130 (1907 sep.); J. Peřina in „Věrni vlasti a víře –“ (2005).

mhs, ll

Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu viz Státní nakladatelství

Školský rozhlas viz Rozhlas mladých

Ferdinand Škorpil

* 14. 6. 1903 *Praha*
† 29. 9. 1950 *Praha*

Povídkář a novelista psychologického zaměření, zkoumající zejména vztah determinace a svobody; autor odborných spisů zvláště z oblasti patologie.

Syn lékaře. 1914–22 studoval gymnázium v Praze-Žižkově, po maturitě (1922) lékařskou fakultu (1929 MUDr.); již během studia pracoval (nejprve volontér, 1927 demonstrátor, později asistent) v histologickém oddělení pražského patologicko-anatomického ústavu profesora H. Šikla. Od 1930 byl zaměstnán jako asistent a od 1936 do 1946 jako vedoucí tamní bioptické stanice. 1939 se habilitoval prací *K patologické anatomii a histologii epitelových nádorů slinných žláz* a začal přednášet na lékařské fakultě všeobecnou patologii nádorů. Za německé okupace vyučoval na ošetřovatelské škole při nemocnici u sv. Karla Boromejského (prodělal tehdy několik těžkých infekčních onemocnění). 1948 byl jmenován mimořádným profesorem (s účinností od 1946) patologické anatomie na lékařské fakultě. Od 1949 až do smrti byl současně vedoucím oddělení pro biopsii ve vojenské nemocnici. Patřil k významným světovým kapacitám oboru, uveřejnil mnoho vědeckých statí v domácích i zahraničních časopisech, svou činnost v oblasti onkologie završil obšírným kompendiem *Obecná a soustavná patologie novotvarů* (včleněn soubor přednášek z 1946–47); podni-

kal pracovní cesty do zahraničí, kde přednášel v tamních ústavech (Vídeň, Záhřeb, Krakov, Berlín), měl hojné přednášky i pro Společnost čes. lékařů, jejímž byl členem. Byl též členem Syndikátu čes. spisovatelů. Poslední roky života byl nemocen, zemřel na leukemii; pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

Š. dílo, jeho povídky, novely i jediný román, korespondovalo s vlnou psychologické prózy 30. let a s českou prozaickou tvorbou vznikající za 2. světové války, jež se dotýkala existenciálních otázek lidského bytí. Atmosféru Š. děl, vyrůstajících pod vlivem F. M. Dostojevského a A. P. Čechova, charakterizuje pochmurný pohled na lidský život podléhající osudovým determinacím. Zkušenost lékaře, jenž poznal zblízka konečnost lidského života, se promítla již do Š. raných děl (*Povídky, Dobré jitro*), jejichž častým tématem jsou smrt, nemoc, limity lidské svobody, ale i povzbudivý soucit s trpícími, zejména s dětmi. Za protagonisty svých děl Š. s neskrývaným biografismem často volil postavy studentů medicíny či vracející se postavu starého lékaře. O psychologickou studii narůstajícího nenávistného vztahu mezi synem s uměleckými sklony a sobeckým, přízemním tyranským otcem se Š. pokusil v próze *Ohnivý šat.* Tajemné síly přesahující možnosti lidské aktivity zobrazil v románu *Tvář cherubína.* Motivy lidského rozhodování v mezních životních situacích jsou společným jmenovatelem Š. próz vznikajících za 2. světové války (*Mezihry života*). Údajně Š. napsal též divadelní hru z lékařského prostředí.

PŘÍSPĚVKY *in:* Acta radiologica et cancerologica Bohemiae et Moraviae (1939); Almanach Kmene (1948, Na okraj novely Ohnivý šat); Časopis lékařů českých (1931–48; posmrtně 1950); Čes. život (1947, P Peri psyches); A. Jirásek: Poranění měkkého kolena (1945); Neurologie a psychiatrie česká (1944–45); Praktický lékař (1941); Rozhledy v chirurgii a gynekologii (1935, 1942–43); Sborník lékařský (1937, 1948; 1937 habilitační spis K patologické anatomii a histologii epitelových nádorů slinných žláz, i sep.); sb. Soubor prací z Hlavova ústavu ke dni 28. května 1938; Věstník Čes. zoologické společnosti (1946); Zvon (1929, P Podobenka); mimoto příspěvky v dalších odborných časopisech, i v zahraničí. ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Povídky (1932; 1947 P Hoře života in Mezihry života); Dobré jitro (PP 1934; 1947 P Pan Drozd in Mezihry života); Tvář cherubína (R 1935); Bílý květ Dona Juana (P 1939); Mezihry života (PP 1947); Ohnivý šat (P 1948). – *Ostatní práce:* O askaridóze (1936); O tak zvaných nepravých novotvarech (1939); – posmrtně: Obecná a soustavná patologie novotvarů (1950) a další práce publikované převážně jako součást vysokoškolských učebních textů. ∎ REDIGOVAL *časopis:* Acta radiologica et cancerologica Bohemiae et Moraviae, pokr. Acta… bohemoslovenica (1939–40, roč. 2–3, s jinými, 1940 čas. zastaven; 1949, roč. 4). ∎

LITERATURA: ● ref. Povídky: vz (V. Zelinka), Zvon 33, 1932/33, s. 461; K. Sezima, Lumír 59, 1932/33, s. 456 ●; ● ref. Dobré jitro: vbk. (V. Běhounek), PL 23. 12. 1934; K. Sezima, Lumír 61, 1934/35, s. 217; drb. (J. Borecký), Zvon 35, 1934/35, s. 615; Č, Čin 1936, s. 31 ●; ● ref. Tvář cherubína: m. h. (M. Holas), Rozhledy 1935, s. 318; K. M., Magazín DP 3, 1935/36, s. 328; B. Jedlička. LidN 2. 3. 1936; vbk. (V. Běhounek), PL 25. 4. 1936; K. Sezima, Lumír 63, 1936/37, s. 220 ●; ● ref. Bílý květ Dona Juana: drb. (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 277; vbk. (V. Běhounek), Nár. práce 14. 1. 1940, příl.; kt., LitN 1940, s. 46 ●; K. Bednář in F. Š.: Mezihry života (1947, záložka, zde i o ostatních Š. prózách); ● ref. Mezihry života: jč, Svob. slovo 20. 11. 1947; F. H. (Hampl), Kulturní politika 1, 1947/48, č. 30; -zdk- (Z. Koňák), NO 22. 1. 1948; O. Jahoda (P. Eisner), KM 1948, s. 95 ●; Bej. (A. Bejblík): ref. Ohnivý šat, Naše doba 55, 1948/49, s. 136; ● nekrology: Ks, LidN 11. 10. 1950; Soubor prací k uctění památky † prof. F. Š., Časopis lékařů českých 1950 (nekrolog H. Šikla, soupis odb. prací F. Š., mimoto odb. stati dalších autorů) ●; V. Vondráček in Lékař dále vzpomíná (1977, s. 343); S. Káš: Profesor MUDr. F. Š. – patologický anatom a romanopisec, Praktický lékař 2003, č. 1 → Medailonky českých lékařů-spisovatelů (2006, s. 182).

vfr

Tomáš **Škrdle**

* 9. 9. 1853 *Pleše* u Kardašovy Řečice
† 29. 11. 1913 *Praha*

Publicista a literární kritik uplatňující vyhraněná klerikálně katolická měřítka, autor pohádek a cestopisných prací.

Pocházel z početné rolnické rodiny, základní vzdělání získal na obecné škole v rodišti a na škole měšťanské v Kardašově Řečici, 1867–75 studoval gymnázium v Jindřichově Hradci. Po maturitě vstoupil do bohosloveckého semináře v Hradci Králové, odkud po roce přešel do Prahy. 1879 byl vysvěcen na kněze a stal se kaplanem v německé vsi Svatobor u Chebu, po krátké době byl ustanoven administrátorem v Zakšíně u Teplic, brzy se však opět vrátil do Svatoboru. Od 1880 nemohl pro krční chorobu vykonávat kněžské povolání v celém rozsahu a byl církevní správou ustanoven katechetou

na školách na Žižkově (Praha-Ž.); 1883 byl domácím duchovním v rodině prince A. Windischgrätze ve Schwarzbachu v rakouských Alpách, 1884 se vrátil jako katecheta na Žižkov, kde působil do 1893, kdy byl nucen po protestech proti útoku časopisu Vlast na dílo a osobnost J. Nerudy změnit působiště a stal se katechetou v Karlíně (penzionován 1903). Již jako žák gymnázia se podílel na činnosti literárního kroužku Poupě a jako student bohosloví spolupracoval s pohádkovou komisí spolku Slavia při sbírání a vydávání českých pohádek (do 1879), psal též do litografovaného bohosloveckého časopisu Božetěch. Podstatná část jeho pozdějších aktivit patřila organizační a výchovné práci mezi katolickými věřícími. 1884 založil Družstvo Vlasť (předsedou byl do 1886) s tiskárnou a vydavatelstvím časopisů a knih, jehož činnost dále rozšiřoval jako zakladatel Jednoty katolického učitelstva, Spolku pro zakládání katolických knihoven, Tiskové ligy aj. spolků a fondů. Stejnojmenný měsíčník se stal jeho hlavní celoživotní tribunou. Hojně cestoval, zejména po Čechách, Moravě i Slovensku, dále Německu, Chorvatsku aj., 1888 podnikl cestu do Itálie s českým poutnickým vlakem (mj. Řím, Neapol, Florencie, Benátky). Pohřben je na Vyšehradském hřbitově.

Jako redaktor, publicista a kritik časopisu Vlasť (centru konzervativně orientovaného proudu duchovenstva a opoře vlivného křesťansko-sociálního politického proudu) Š. uplatňoval vyhraněná klerikálně katolická měřítka, založená především soustavným osvětovým a společensky aktivním a aktivizujícím úsilím. V literárních referátech nejčastěji podával informace o obsazích časopisů a kalendářů, o knižnicích i národopisných pracích (předmětu jeho mladistvých zájmů). Beletrii rozlišoval na základě určování jejího vztahu k víře a katolické církvi, u prací kladně hodnocených podával zpravidla jejich podrobný obsah a doporučení, příkře naopak odsuzoval knihy, v nichž shledal kritiku církve a kněží nebo projevy bezvěrectví a amorálnosti. Ostrost odsudků ve Vlasti a výzvy k vyřazování některých titulů z knihoven i k bojkotům nakladatelů, kteří je vydávají, vyvolávaly občas veřejné protesty a polemiky (např. 1893 prohlášení desítek spisovatelů na obranu J. Nerudy a svobody slova). Za „jednoho z největších nepřátel všeho katolického“ Š. považoval J. Vrchlického, odsoudil Písně otroka S. Čecha, výtkám neušly ani např. V. Pittnerová (jinak se sympatiemi přijímaná) kvůli označení historie jazyka Jana Nepomuckého za legendu nebo R. Jesenská za „nemravné“ jednání postav učitelů ve hře V žití proudech. Uznání vyjádřil Š. naopak mj. Janu Cimburovi J. Š. Baara nebo románům J. Verna. Jeho kritické vystupování se setkávalo se vzrůstajícím odporem i v liberálnějších katolických kruzích (především ze strany představitelů Katolické moderny). Ve Vlasti Š. publikoval také cestopisné práce (zážitky a dojmy z návštěv Itálie, Lužice, Bavorska, Rakouska). Pro knižnici Pohádkové večery (nakladatelství Fr. Bačkovský) zpracoval několik pohádek. Práce *Zásluhy českého, moravského a slezského duchovenstva o zakládání knihoven a rozšiřování knih a časopisů po dědinách a městech* představuje apologetiku osvětové činnosti kněží a zahrnuje i slovníkový přehled duchovních, kteří se zasloužili o zakládání venkovských knihoven. Spisek *Spolek sv. Vincence z Paula…* podává historii tohoto dobročinného sdružení.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Václav Plešovský; R, Δ. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach na oslavu biskupského jubilea svatého Otce Lva XIII. (1893); Čech (i Nedělní dělnická příloha, mj. 1893 Mé sociální působení v Žižkově, a příl. Rozhledy v oboru víry, vědy a umění); Čes. včela (1878); Čes. lid (Tábor 1875); Dělnické noviny, pokr. Naše listy (od 1891); Hlas; Katol. listy; Křesťanský dělník; Nár. listy (1877–79); Obrana víry; Ohlas od Nežárky (Jindř. Hradec 1875); Pastýř duchovní; Posel z Prahy (1877); Růže dominikánská; Sociální kalendář katol. lidu československého (1907); Vlasť (1884–1913); Vychovatel (od 1885); Vychovatelské listy (Olomouc); Zprávy apoštolátu tisku (1884); dále příležitostné tiskoviny Družstva Vlasť aj. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (in edice Pohádkové večery, s pracemi jiných, pro ml.): O nejkrásnější Regině pod sluncem, Modrý pták (1892); O silném Honzovi (1892); O králi, třech sestrách a ptáku zlatohlávku (1892); O čížkovém kaménku (1892). – *Ostatní práce:* Zásluhy českého, moravského a slezského duchovenstva o zakládání knihoven a rozšiřování knih a časopisů po dědinách a městech 1, 2 (1888–89); Spolek sv. Vincence z Paula pro dobrovolné ošetřování chudých v Král. českém (1901, i něm.). ■ REDIGOVAL *periodika:* Vlasť (1884–1913), Nedělní dělnická příloha Čecha (1891–93), Dělnické noviny (1891–1900); *sborník:* Almanach na oslavu biskupského jubilea svatého Otce Lva XIII. (1893, s R. Horským); *knižnici:* Bibliotéka dramatických prací a sólových výstupů pro jeviště katolických spolků (1906–13). ■

LITERATURA: T. J. Jiroušek: T. Š. Jeho život, práce a působení v Družstvu Vlasť a v katolickém životě v letech 1880–1913 (1917). ■ A. V. (Vrzal): ref. Zásluhy českého, moravského a slezského duchovenstva…, Hlídka lit. 1888, s. 295; ● k protestům proti Š. a Vlasti po kritice J. Nerudy: an., NL 3. 2. 1893; an., Čech 6. 2. 1893; T. Škrdle, Vlasť 9, 1892/93, s. 413 a pokr.; -on. (I. Herrmann), NL 28. 2. a 1. 3. 1893; an., Neodvislost 1, 1892/93, č. 14; an., NL 23. 3. 1893; T. Škrdle, Čech 24. 3. 1893; an., Čech 5. 4. 1893; R. Horský, Čech 19. 4. 1893; an., Čas 1. 7. 1893 ●; an. (F. Roháček): Jak dlužno řešiti spory v táboře klerikálním, Niva 5, 1894/95, s. 313; an.: Z proudu života 1, Nový věk 1, 1907/08, č. 46 (k tomu T. Š. a výbor Družstva Vlast, Vlast 24, 1907/08, s. 1127); A. Dostál: nekrolog, Vlast 30, 1913/14, s. 194 + K výročí úmrtí zakladatele Vlasti, zvěčnělého T. Š., Vlast 31, 1914/15, s. 166 + (šifra A. D.) Vzpomínka, Vlast 40, 1923/24, s. 39; T. J. Jiroušek: 1853–1928, Vlast 44, 1927/28, s. 498; S. Batůšek in Katolická moderna (1996, s. 29); M. C. Putna in Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918 (1998, s. 196); J. Pokorný: P. T. Š. a Družstvo Vlasť, sb. Sacrum et profanum (1998); P. Marek in Český katolicismus 1890–1914 (2003); L. Merhaut: Vlasť, Neruda a prostor veřejný, sb. Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století (2004).

vf

Jiří **Škvor**

* 24. 6. 1916 *Martinice* u Votic
† 22. 1. 1981 *Montreal* (Kanada)

Básník vycházející z tradičních hodnot selství a venkova, v emigraci reflektující především exulantství i politické události, autor románu i menších próz; slavista, publicista, politický a kulturní pracovník.

V emigraci (od 1948) publikoval beletrii pod pseud. Pavel Javor (Pavel bylo jméno syna, Javor vzniklo z předúnorové šifry J.-vor.), publicistiku i pod vl. jm. – Syn rolníka, který byl v 30. letech poslancem Nár. shromáždění za republikánskou (agrární) stranu, po únoru 1948 byl léta vězněn. Š. prožil dětství v Myslíči u Benešova, kde chodil do obecné školy, od 1928 studoval reálné gymnázium v Benešově a po maturitě 1935 do zavření vysokých škol 1939 právnickou fakultu v Praze (doktorát 1945). Už jako středoškolák byl činný v dorostu agrární strany, později byl mj. generálním tajemníkem a předsedou agrární kulturní a výchovné instituce Svobodné učení selské a jednatelem Masarykova lidovýchovného ústavu. 1936–43 pracoval (zprvu souběžně se studiem) v sekretariátu Čes. kulturní rady v Praze. Na přelomu 30. a 40. let byl členem volného literárního sdružení Aktivisté. 1943–45 byl internován v německém pracovním táboře. Po válce, po zákazu agrární strany, vstoupil do Českosl. strany národněsocialistické, působil v odboru mládeže a v redakci Svob. slova a Svob. zítřku; psal i do lidoveckého tisku. Zároveň studoval na pražské filoz. fakultě. Poté, co na něj byl vystaven zatykač (počátkem února 1949), uprchl do západního Německa (bez manželky a syna, s nimiž se sešel až 1958), kde do 1950 žil v uprchlických táborech; ve Stuttgartu a Würzburgu pracoval zprvu jako pomocný stavební dělník, později jako politický a právní poradce Mezinárodní organizace pro uprchlíky. Po přesídlení do Kanady byl nejprve zaměstnán jako kovboj na ranči pod Skalistými horami v provincii Alberta, poté v Montrealu krátce jako dělník v letecké továrně; 1951 se stal redaktorem Radio Canada International (vysílání pro českosl. posluchače). 1955–60 studoval externě slavistiku na univerzitě v Montrealu, kde 1958 dosáhl titulu Master of Arts, stal se zde lektorem české a slovenské literatury a jazyka, od 1960 po získání titulu Ph.D. (prací *Les réflexions de la première querre mondiale dans la littérature tchèque*) asistentem a od 1962 profesorem. Od počátku svého kanadského pobytu se zapojil do řady exilových i místních spolkových aktivit: působil jako člen Kanadské slavistické asociace (od 1955, od 1967 generální sekretář východní větve), mezinárodního Penklubu (od 1952), centra pro kulturní aktivity etnických skupin Promethean Society of Canada (od 1964 viceprezident), Společnosti pro vědy a umění (od 1958, od 1968 viceprezident), jejíž čtvrtletník Proměny v 70. letech redigoval, Rady svobodného Československa aj. Pracoval i v redakcích časopisů (vydávaných i mimo Kanadu) Tribuna, Naše hlasy, Zprávy (Bulletin) SVU, Za svobodu aj., řídil knižnice. Po odchodu do důchodu žil od 1977 v domku u řeky Yamasky, zemřel v montrealské nemocnici. Od 2. poloviny 50. let působil pod krycím jménem Orel jako agent současně pro českosl. tajnou bezpečnost i kanadskou tajnou policii.

Po básnické prvotině *Zlatokop,* s ozvuky šrámkovsky mladistvého erotismu nebo i Wolkrova zdůvěrňujícího pohledu na svět, se Š. v dalších sbírkách vydaných ve vlasti stýkal

s ruralismem a jeho citovou vazbou k venkovu a selství, touhou po souladu s přírodou a jejím rytmem, s tradičním vztahem k půdě a vlastním kořenům, v nichž nalézal pravé životní hodnoty (*Modré studánky*) v protikladu k nástrahám světa (*Vítr v krovech*). Vypovídal i o svých milostných zklamáních, o nepřízni osudu i smířlivé rezignaci (*Mladý čas*), vyslovil také úzkost z časů válečného ohrožení (*Kalendář*). Po odchodu do emigrace dominoval v jeho verších elegický tón stesku po vlasti a touhy po návratu, pocit vykořeněnosti a ztráty životních jistot (*Daleký hlas*). Exil chápaný jako provizorium zaplňoval vzpomínkami, smyslově konkrétními revokacemi důvěrně známých míst a pomyslnými kontakty s blízkými (*Nápěvy*). Psal i politicky zaměřenou lyriku, v níž komentoval aktuální události a atmosféru ve staré vlasti (*Pozdrav domů*) a v níž od invektiv vůči komunistickému režimu došel až k reflexi dobově smířlivé politiky Západu (*Krůpěje*). Š. poezie psaná převážně vázaným, pravidelně rýmovaným veršem bez formálních výbojů a experimentů vyjadřovala spontánně i s vnitřní opravdovostí jeho vlastní pocity, prožitky a úvahy, namnoze však variovala stejné motivy. Jako „námět k románu" označil autobiografické vyprávění *Kus života těžkého,* v němž zachytil svůj osud i osud své rodiny. Pro mládež napsal humornou prózu *Sir Clarence alias Pajda pes.* – V odborných slavistických pracích se zabýval českým romantismem ve vztahu k literatuře polské, odrazem 1. světové války v české i světové literatuře a začleněním české meziválečné a exilové literatury do světového kulturního kontextu. Je též autorem několika předmluv ke knížkám exilových básníků a publicistů.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Pavel Javor; J.-vor., (or.), P. J. (v exilu). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Aktivisté (1941); sb. Almanach české zahraniční poezie (Mnichov 1979); Americké listy (New York); sb. Amerika Masarykovi (Chicago 1955); sb. Básně (New York 1953, rozmnož.); Beseda (Canberra, Austrálie, 1973–80); Čes. slovo; Čes. slovo (Mnichov 1955–80); Českosl. noviny (New York 1955–57); Čes. dělník (1941–42); 23. kongres Českosl. nár. sdružení v Kanadě (Toronto 1971), 24. kongres… (Toronto 1972), 25. kongres… (Toronto 1973); sb. Egon Hostovský (Toronto 1974); Études Slaves et Est-Européennes – Slavic and East-European Studies (Montreal); Faculté des lettres l'Université de Montréal (Montreal); Hlas domova (Melbourne 1967–79); Indian Journal of Social Research (Montreal); Indian Sociological Bulletin (Montreal); sb. 11. všesokolský slet v Praze 1948 (Curych 1976); Kolo (Brno 1940, 1944); Lid. noviny (1944); sb. Luděk Stránský. In memoriam (New York 1952); Lumír (1939); sb. Má vlast (Stuttgart 1971); sb. Milada Horáková (Washington 1960); Nár. práce (1940, 1944); Naše hlasy (Toronto 1955–80); sb. Neviditelný domov (Paříž 1954); Newyorské listy (New York); Novina (Chicago, od 1965); sb. Nový domov (Toronto 1967, 1969); Nový život (Londýn, Řím 1950–80); Okno dokořán, pokr. Okno (Holandsko – Utrecht, Amsterdam aj., 1972–80); Osvěta venkova (1940–42); sb. Padesát let (Toronto 1968); Památník Kanadsko-československé podporující jednoty 1913–1963 (Winnipeg 1963); Památník Sokola Washington 1947–1962 (Washington 1962); ant. Pen in exile (Londýn 1960); Perspektivy (New York 1961–66); sb. Písně za pluhem (1940); sb. Poetae in exilio (Stockholm 1955); Proměny (New York 1964–79); Revue (Brisbane, Austrálie); Sklizeň (Hamburk 1953–68); sb. Sklizeň svobodné tvorby (Greensboro, Norman 1958, 1959); Skutečnost (Ženeva, Paříž, Edgware, Mnichov 1949–53); Studie (Řím); Studentský časopis (1932–35); sb. Svatý Václav (Řím 1953, rozmnož.); sb. Svatý Václav (Řím 1968); Svob. slovo (1945–48); Svob. venkov (1947–48); Svob. zítřek (1945–48); Svob. zítřek (Paříž 1948–50); sb. T. G. Masaryk (Washington 1962, rozmnož.); Tribuna (Murnau, Oberbayern, Paříž, Leiden, Chicago 1955–69); Uboj (1941); Venkov (1936–43); Věstník Českosl. nár. sdružení v Kanadě (Toronto 1973–80); Věstník oblastní organizace Českosl. republikánské strany v Kanadě (Montreal 1957–58); Za svobodu (Washington 1974–75); Zápisník (New York 1958–62); Zprávy SVU (Společnosti pro vědy a umění) (New York 1970–80); Zrcadlo (São Paulo 1956, strojopis); Živá tvorba (1942–44); – posmrtně: sb. Československý Sokol v zahraničí (Vídeň 1981); sb. 5. jubilejní slet Československého sokolstva v zahraničí ve Vídni (Vídeň 1982). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Zlatokop (BB 1938); Vítr v krovech (BB 1941); Mladý čas (BB 1941); Modré studánky (BB 1944); Kalendář (BB 1946); Polnice (BB 1946); (pseud. Pavel Javor:) Pozdrav domů (BB, New York 1951); Chudá sklizeň – Récolte pauvre (BB, Paříž 1953, čes. a franc. text, přel. Ch. Černý); Daleký hlas (BB, Toronto 1953); Nad plamenem píseň (BB, Lund, Stockholm 1955); Nous ne les oublions pas – Tak na ně vzpomínáme (B, Paříž 1957, souběžně franc. a čes.); Hořké verše (BB, Toronto 1958); Nedosněno, nedomilováno… (BB, New York 1964); Kus života těžkého (R, Toronto 1967; franc. verze s tit. Sa raison de vivre, Montreal 1978); Země křižovaná (BB, Montreal 1970; rozšíř. vyd. Haarlem 1976); Chléb podaný hostu (BB, Salcburk 1975); Alšův kalendář (BB, Haarlem 1975, k obr. M. Alše); Jediný domov (BB, Mnichov 1977); Krůpěje (BB, Montreal, Curych 1977); Nápěvy (BB, Toronto 1978); Pat et son Maître (P, Montreal 1979); – posmrtně: Torzo lásky (BB, Eggenfelden 1981); Sir Clarence alias Pajda pes

(P pro ml., Eggenfelden 1982). – *Výbory:* Morgenwege (Stockholm 1955); Kouř z Ithaky (BB, New York 1960, ed. autor a P. Den); Plamen a píseň (BB, Toronto 1981, ed. A. Brousek). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Svobodný venkov (1947–48), Proměny (1971–79), Za svobodu (1974–75); *knižnice:* Dobrá kniha (1953–55), Sklizeň svobodné tvorby (1955–75), Bílá růže (1976–77). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: ant. Písně za pluhem (1940); sb. 11. všesokolský slet v Praze 1948 (1976, s M. Provazníkovou). ■

LITERATURA: ● ref. Zlatokop: V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 64, 1937/38, s. 416; J. V. S. (Sedlák), Venkov 24. 8. 1938; kp. (K. Polák), PL 10. 9. 1938; B. Slavík, Zvon 39, 1938/39, s. 42 ●; ● ref. Vítr v krovech: J. B. (Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 698; J. Heyduk, LidN 18. 5. 1941; J. V. Sedlák, Venkov 1. 6. 1941; Strn. (J. Strnadel), Nár. práce 22. 6. 1941; F. Götz, Čteme 1941, s. 145; J. Suchánek, Aktivisté 1941, č. 5; P. Štěpánek, Řád 1941, s. 326 ●; ● ref. Mladý čas: J. Suchánek, Aktivisté 1941, č. 10; jšr. (J. Šnobr), Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 282 ●; kp. (K. Polák): ref. Modré studánky, Nár. práce 28. 4. 1945; ● ref. Kalendář: Lin. (J. Linhart), PL 16. 7. 1946; J. Janů, Svob. noviny 10. 9. 1946; AMP (A. M. Píša), Práce 3. 10. 1946 ●; ● ref. Polnice: K. B. (Bednář), Svob. slovo 31. 1. 1947; O. Lacina, LD 12. 2. 1947; J. A. (Alda), Mladá fronta 20. 6. 1947 ●; H. Grandjard, M. Berthet, R. Vlach, J. Černý: A propos d'une traduction (Paříž 1953; zvláště o sb. Sklizeň a jejím franc. překladu); J.: ref. Daleký hlas, Sklizeň (Hamburk) 1954, č. 1; J. Ještědský (J. Klepetář): P. Javor, sb. Sklizeň svobodné tvorby (Greensboro 1955); J. Jíra: P. Javor, tamtéž (1958); P. Den in P. Javor: Kouř z Ithaky (New York 1960); M. Hikl: The First Decade of P. Javor's Poetry, Études Slaves et Est-Européennes – Slavic and East-European Studies (Montreal) 1960, sv. 5; R. Pletněv: Ob odnom češskom poete, The New Review (New York) 1960, jaro; W. Kirkconnell: P. Javor's Poetry, University of Toronto Quarterly 1961, June; Y. Stavutych in Slavs in Canada (Kanada 1966); J. Gellner, J. Smerek in The Czechs and Slovaks in Canada (Toronto 1967); ● ref. Kus života těžkého: jun., Hlas domova (Melbourne) 5. 2. 1968; J. Petříček, Proměny (New York) 1968, č. 1 ●; an.: P. Javor, sb. Má vlast (Stuttgart) 1971, s. 169; P. Želivan (K. Vrána): ref. Země křižovaná, Proměny (New York) 1971, č. 2; A. Dostál: Básnické dílo J. Š., tamtéž 1976, č. 3; J. Fuchsová: Nad třemi sbírkami P. Javora (Země křižovaná, Chléb podaný hostu, Krůpěje), tamtéž 1977, č. 3; M. Němcová-Banerjee: P. Javor a patos exilu, Proměny 1979, č. 4; K. Cvachovec: Za J. Š., tamtéž 1981, č. 2; A. Brousek in P. Javor: Plamen a píseň (Toronto 1981); J. Pejskar in Poslední pocta 1 (Curych 1982, s. 261); J. Tywoniaková in Libri prohibiti, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1991, sv. 31, s. 151; O. Hora: P. Javor (k 10. výr. úmrtí), Svob. slovo 31. 1. 1991; ● k 75. výr. nar.: J. Havlička, Svob. slovo 28. 6. 1991; (fr) (M. Fronková), LD 1. 7. 1991 ●; A. Kratochvil: Kouř rodné Ithaky na sítnici básníkově, in …za ostnatými dráty a minovými poli… 1 (Mnichov, Brno 1993, s. 40) + in Nemám rád proroky (rozhovor), Telegraf 29. 5. 1993, příl.; Z. Kožmín, J. Trávníček in Na tvrdém loži z psího vína. Česká poezie od 40. let do současnosti (1998, s. 77); B. Čelovský: Exilový básník české hroudy – agent StB?, in Český a slovenský exil 20. století (2002, s. 46) + in Moje střetnutí s rozvědkou StB (2003, s. 92, 146); R. Bílek in O Blaníku a jeho rytířích v beletrii. Blaník v umění 2 (2004); Z. Salivarová in Troublemakers (kap. Autoři netrpěliví až agresivní), Danny 2004, č. 1; V. A. Debnár: Smutek plný naděje, LitN 2005, č. 46.

sm

Adolf **Šlégl**

* 26. 11. 1855 *Klatovy*
† 17. 11. 1933 *Beroun*

Autor divadelních her, příležitostný prozaik, básník a publicista; kulturní a národně osvětový pracovník v západních Čechách.

Syn krejčovského mistra. Čtyřtřídní školu vychodil v Klatovech, 1865–74 studoval na tamním reálném gymnáziu (jeho profesorem byl A. V. Šmilovský, který jej získal pro národně a kulturně vzdělávací práci i pro literaturu, archeologii a místopis). 1876 Š. absolvoval pražský učitelský ústav a nastoupil nejdříve na obecné škole ve Švihově a od září 1878 jako mladší učitel na obecné škole chlapecké v Klatovech. 1879 se oženil. 1880 byl jmenován správcem školy, později řídícím učitelem v Chlumčanech u Dobřan, 1899 řídícím učitelem v Měčíně u Přeštic a 1904 řídícím na pětitřídní škole v Žinkovech, posléze i ředitelem tamní živnostenské pokračovací školy. V Žinkovech setrval až do odchodu do penze (po 1915), pak se odstěhoval do Švabína u Zbirohu a nadále se věnoval svým zájmům (mj. malířství, hra na varhany a komponování). Ve všech svých působištích horlivě pracoval pro posílení českého života (založení odboru Nár. jednoty pošumavské, práce pro přeštický odbor Národopisné výstavy, založení české opatrovny a matiční školy v Chlumčanech u Dobřan aj.), věnoval se historii a archeologii Přešticka, Nepomucka a Zbirožska (výsledky svého bádání shrnul v práci *Politický okres přestický*). Již vážně nemocen se podruhé oženil, záhy však zemřel. Pohřben byl v rodinné hrobce v Žinkovech. – Předčasně zesnulý syn z prvního man-

želství Bedřich Š. (1880–1908) byl hudební skladatel a učitel.

Těžištěm Š. literární činnosti byla tvorba dramatická. První divadelní hry čerpaly náměty z české minulosti a heroizovaly statečný postoj prostřednictvím jednoduchého konfliktu s jednoznačným vyzněním (truchlohra tematizující česko-německé vztahy *Jarmila,* obraz selského povstání z roku 1775 *Za svobodu!,* méně patetická a živější komedie *Bible* z období protireformace). Pozdější dramata ze života soudobého venkova (*Bludná srdce*, *Pomsta*), v nichž využil obvyklá témata tohoto žánru (předsudky a klevety, majetkové rozdíly, konflikt vzdělání a sedlácké tradice, odhalený dávný hřích apod.), podal Š. svižnějším tempem a s přirozenějšími promluvami postav (využití obecné češtiny i nářečí), ani zde se však nevyhnul gestům a exaltovaným scénám. Komedií *Modla* situovanou do okresního města po státním převratu se Š. přizpůsobil dobové veseloherní produkci (schéma založené na nedorozumění a záměně osob, jazykově komický účin, závěrečná šťastná svatba atp.). Údajně napsal ještě divadelní hry Dido, Kněz Jan a Osud a zdramatizoval román J. Zeyera Ondřej Černyšev. – Kromě dramat psal a časopisecky publikoval také drobnou prózu (lidovýchovné povídky, pověsti, anekdotická vyprávění, vzpomínky) a poezii vycházející z lumírovské poetiky a naplňovanou dojmy a patosem (sbírka veršů Nocí k jitru a lyrickoepická skladba Víla šumavská zůstaly v rukopisu).

PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach vzpomínek bývalých žáků gymnázia klatovského (1912); Klatovské listy (1888–1916); Plzeňské besedy (1908); Plzeňské listy (1902); Pošumavské listy (Klatovy 1890); Ruch (1886); Světozor (1877); Šumavan (Klatovy 1875–84); Vzlet (Plzeň 1917). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Bible (D 1886); Za svobodu! (D b. d., 1895, prem. 1894); Bludná srdce (D 1922); Pomsta (D 1922); Modla (D b. d., po 1927, rozmnož., upr. J. Frey). – *Ostatní práce:* Politický okres přestický 1, 2 (1905, 1925, s A. Marčanem). ∎ SCÉNICKY. *Hra:* Jarmila (1886). ∎

LITERATURA: an.: ref. Jarmila, Šumavan 1886, s. 28; F. Zákrejs: ref. Bible, Osvěta 1887, s. 356; A. Marčan in A. Š.: Politický okres přestický (1905); ● k šedesátinám: an., Čes. deník 24. 11. 1915; an., Klatovské listy 1915, č. 50 ●; jfu. (J. F. Urban): k 10. výr. úmrtí, Nová doba 9. 5. 1943; F. Buriánek in Literární Klatovy (1962).

jip

Šlehy

1921–1927

Ilustrovaný satirický a humoristický časopis brněnských komunistů, spjatý personálně i administrativně s deníkem Rovnost.

Podtitul: 1921–26 (roč. 1–6 do č. 13) List politicko-humoristický; 1926–27 (roč. 6 od č. 14 – roč. 7) List politické satiry a vtipu. – *Odpovědní redaktoři:* 1921 (roč. 1 do č. 22) F. Patočka, do č. 17 s V. Toužilem; 1921–23 (roč. 1 od č. 23 – roč. 3) J. Bartoš; 1924 (roč. 4 do č. 13) J. Pospíšil; 1924–26 (roč. 4 od č. 14 – roč. 6 do č. 17) K. Kubíček; 1926–27 (roč. 6 od č. 18 – roč. 7) J. Zíbar, kromě č. 13 a 14, kdy R. Slánský; – redaktoři obrazové části: Z. Rossmann, J. Zamazal. – *Vydavatelé:* 1921–23 (roč. 1–3) F. Patočka; 1924–25 (roč. 4–5 do č. 14) F. Krček; 1925–27 (roč. 5 od č. 15 – roč. 7 do č. 2) R. Reiter; 1927 (roč. 7 od č. 3) F. Smetana. – *Periodicita:* čtrnáctideník, 1921 (roč. 1) od ledna do prosince 25 čísel, 1922–27 (roč. 2–7) od ledna do prosince 26 čísel.

Š. vznikly 1921 po rozkolu sociální demokracie a následném vzniku komunistické strany jako konkurent satirického časopisu Rašple, který zůstal v majetku sociálnědemokratické pravice. Š. vydával výkonný výbor KSČ v XVI. (brněnském) kraji, připravovány byly v redakci Rovnosti. Postupně, zejména v době vnitrostranické krize 1924–25 ztrácel časopis bojovně politickou razanci a jeho úroveň se celkově zhoršovala. Obrat nastal v 1. polovině 1926 (tehdy byl odpovědným redaktorem plzeňský komunistický novinář J. Zíbar), kdy stranické orgány pověřily redakcí F. Halase a B. Václavka; ti jako nejmenovaní „noví spolupracovníci" a v intencích původního zaměření usilovali o zkvalitnění obsahu. Halas působil v redakci především v letních měsících 1926, Václavek zvláště po jeho odchodu do Prahy (tj. od podzimu t. r.). Š. byly zastaveny z rozhodnutí stranických orgánů brněnského kraje v prosinci 1927 s posledním číslem 7. roč. („zatěžují… administrační a redakční aparát Rovnosti").

V duchu redakčního prohlášení z č. 1 roč. 1 („Šlehy budou šlehat nemilosrdně všechny nepřátele pokroku a dělnictva zvláště… Ne v rukavičkách, nýbrž tvrdou proletářskou pěstí…") měly Š. zejména v počátcích vyhroceně revoluční, útočně protivládní, protiklerikální a sociálně kritický charakter, umělecké zřetele byly mimo jejich zorné pole. Příspěvky byly podepisovány i neidentifikovatelnými šiframi

či pseudonymy nebo byly anonymní. Texty někdy provázely kresby, ponejvíce J. Zamazala, též O. Mrkvičky aj. Postupný pokles úrovně, kdy Š. tiskly lechtivé vtipy vlastní spíše bulvárním tiskovinám a horšily se i výtvarně, byl zastaven v polovině 1926 s počátkem spolupráce F. Halase a B. Václavka. Zvýšila se jejich umělecká kvalita, ač rozhodujícím kritériem při výběru příspěvků zůstával jejich revoluční a sociálně kritický obsah; patrně tato okolnost a zřejmě i regionální pozice časopisu ztěžovaly možnost získat širší kádr významnějších současných autorů. Z české literatury publikovaly Š. téměř v každém čísle texty F. Gellnera, dále i J. Haussmanna, K. Havlíčka Borovského, J. S. Machara aj. (mj. po interpelaci v parlamentu otiskly báseň Béthune od J. Vrchlického, zabavenou v pražském Trnu), ze současných autorů J. Horu, V. Lacinu, M. Majerovou; Halas (i šifra H., ojediněle F. H., -s) publikoval převážně satirické verše, popř. překlady, Václavek (pseud. Reed, též Deer, šifra R.) vedle častých překladů i články. Oba a především pak Václavek (využívaje svých kontaktů s německým prostředím) se soustředili na levicové a avantgardní autory německé (J. R. Becher, H. Borchardt, O. M. Graf, O. Kanehl, W. Mehring, H. zur Mühlen, E. Mühsam, B. Vogel, E. Weinert aj.), tiskli však i autory starší (P. Altenberg, Th. Carlyle, H. Heine, A. von Chamisso, Ch. Morgenstern, J. Rictus, Voltaire). Zlepšení nastalo i ve výtvarném doprovodu Š. (G. Grosz, J. Heartfield, Th. Th. Heine, jedna z prvních karikatur F. Bidla).

LITERATURA: L. Kundera: Š. – zapomenutá kapitola z činnosti F. Halase a B. Václavka, ČMM 1953, s. 391; B. Marčák: Z času boje. Bibliografický přehled činnosti B. Václavka a F. Halase v redakci Š. (Univerzitní knihovna v Brně 1962) + Bedřich Václavek a Š., sb. Bedřich Václavek (1963, s. 161); P. Pešta: Levicové satirické časopisy ve dvacátých letech, sb. K demokratické literární publicistice 1918–1945. Václavkova Olomouc 1966 (1967, s. 47).

sm

Jan Emil **Šlechta**

* 6. 12. 1859 *Kouřim*
† 3. 1. 1911 *Modřany* (Praha-M.)

Autor vypjatých sociálních próz, robustních lidových komedií a kupletů a rétorické poezie; překladatel z francouzštiny a němčiny, publicista.

Pokřtěn Jan Emil Mikoláš; podepisoval se také J. E. Šlechta-Kouřimský. – 1870–78 absolvoval reálné gymnázium v Praze, po maturitě strávil rok v armádě, 1880 se zapsal na pražskou techniku, ale vzápětí byl pro neplacení školného vyloučen a pracoval až do 2. poloviny 90. let u pražské obce jako úředník. Posléze se věnoval až do konce života literární práci, divadlu (mj. pravidelně přednášel ochotníkům) a žurnalistice v sociálnědemokratickém tisku.

Š. prózy s náměty z prostředí chudiny městské (*V různém vzduchu, V davu ztracených*) i venkovské (*Psota, Bída ve vsi*) jsou prodchnuty sociálním chiliasmem, pesimismem a naturalistickým přesvědčením o determinovanosti charakterů a osudů, o nemožnosti vymknout se nemilosrdným podmínkám vedoucím k bezvýchodné izolaci, degradaci a tragickému konci jednotlivých postav; Š. přitom akcentuje spíše celkovou společenskou zaostalost a charakterové defekty než třídní antagonismy. Tematizace nevinnosti předurčené k utrpení charakterizuje i historickou povídku *Zločin kacířů,* popisující pronásledování jinověrců ve Francii. V líčení smíchovského proletariátu funkčně využil žargonu k vystižení realisticky pojatých typů. Jako dramatik se Š. pokoušel o situační komedie, ale též o psychologicky fundované hry (*Z malého knížectví, V bludišti života*), řešící rozličné dobové mravní konflikty. Š. doménou byla produkce jadrné lidové zábavy v mnoha kupletech a skečích, využívajících pikareskní motivy, burlesknost, kombinaci parodie a sentimentu v líčení peripetií citů i shánění obživy (vycházely např. ve Sbírce kupletů). Příznivcům a provozovatelům divadelních scén (především však ochotníkům) Š. adresoval i soubor úvah *Ve službách Thálie,* v němž se po teoretickém úvodu opřeném o realisticko-naturalistický názor na divadlo a přehledu vývoje dramatických forem zabýval jednak otázkami techniky jevištní praxe, jednak praktickými a dramaturgickými problémy (včetně konkrétních návrhů repertoáru). Š. psal též patetické, hymnické básně (*Proslovy*), určené k veřejné deklamaci při slavnostních příležitostech. Z němčiny a francouzštiny tlumočil veselohry, které často (i příležitostně) adaptoval pro ochotnické soubory, ale také soudobou realistickou společenskokritickou prózu.

ŠIFRA: J. E. Š. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Besední listy pro zábavy – divadlo – besedy (1892–94; 1893 Drotar, Je

to už a je to už, Vrána, 1894 On nekouří, Pod chudou střechou chýše); Čes. Thalia (1888); Dělnický kalendář (1905, 1910); Hlas národa (1896); Nár. listy (1896); Niva (1891); Nová sbírka původních silvestrovských scén pro jednu i více osob (b. d., 90. léta 19. stol., Před jitra úsvitem); sb. Nový český besedník (1909, Zde straší!); Písecké listy (1897); Posel z podhoří (Rychnov n. Kn. 1887–89); Právo lidu (1899–1903, 1905, 1910–11); Přítel domoviny (1891); Rozhledy (1900); Rudé květy (1902–03); Sbírka kupletů (b. d., 90. léta 19. stol.; č. 7 Roztržitý, Světem, č. 11 Kanonýr Jabůrek, Umělec, č. 13 Oblokar, č. 14 Drožkář, č. 19 Sluha ochranné stanice, č. 21 Kleofáš Kačaba, č. 35 Dvorní učenec, č. 37 Silvestr v pekle!, Ma zadrhmo, č. 45 Jaro, léto, podzim, zima!, č. 60 Neuvoď nás v pokušení!); sb. Sólové výstupy – kuplety – deklamace (b. d., 90. léta 19. století, Sebrané pieçy Filipa Oužlabiny původní i upravené); Švábova moderna (b. d., 1909; č. 12–13, Vždyť od věků jsou věčně posvěceny, Proslov ku slavnostem pořádaným ku poctě mozolů a práce); Švábovy a Innemannovy komické výstupy, kuplety, deklamace a žerty 1, 2 (b. d., 90. léta 19. stol.; Monolog, který se dohvízdá, Krajánek); sb. Ve prospěch chudých dítek českých (1890); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1893, 1896); sb. Vybrané sólové výstupy, komické scény a popěvky 2, 5, 6 (1888, 1892, 1894; 1888 V dešti, 1892 Na úřadě, Nenapravitelný, Šafář Zajíc, 1894 Na nešťastné planetě, Člen spolku „Spokojenost", Z manželského ráje); Zábavné listy (1889); sb. Žerty a švandy (1896); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o divadle:* Svatby rezervníků (D 1890, prem. 1889 s tit. Svatba rezervistů); Z říše tónů (BB pro ml., b. d., 1890); Hospodář a výměnkář aneb Kroesus na vsi (D 1891; 2. vyd. b. d., 1903 s tit. Hospodář a výměnkář); V různém vzduchu (PP 1891, obs. Mater dolorosa, Drama zátiší); Poslední hřích (D b. d., 1892); Z malého knížectví (D b. d., 1893, prem. 1889); V bludišti života (D b. d., 1894); Proslovy (BB b. d., 1894); Ve službách Thálie 1, 2 (EE b. d., 1894); V davu ztracených (P 1897); Silvestr upekla (scéna, b. d., 1899); Příliš záhy (scéna, b. d., 1899); Pád Bachusa (masopustní scéna, b. d., před 1900); Nespokojená (sólový výstup, b. d., 1900); Mezi vlnobitím (D b. d., 1903); Psota (P 1903); Na horách (D b. d., 1903); Dva proslovy (1903); Bída ve vsi (PP 1904); Ničema (D b. d., 1904); Domácí ples paní Komárkové (D b. d., 1905); Na dušičky aneb Staniž se vůle tvá… (D b. d., 1905); Umlklo stromů šumění (D b. d., 1906); Ubité štěstí (R 1906); Zločin kacířů (P b. d., 1907); Buřiči (R 1909); Život za život, Boj za právo (PP 1909); Svatba (sólový výstup, b. d., 1910); Židovská dueta: Chabrováci, Na námluvách, Po svatbě, Drožkář (DD b. d., 1910). – *Překlady a adaptace:* M. Sch.: Paní Putifarka (b. d., 1893); Zlatá moucha (b. d., 1893, podle F. U., šifra J. E. Š.); A. Strindberg: Před smrtí (b. d., 1893) + Nepohrávej si s ohněm (b. d., 1898); E. Verconsin: Náš Martin (b. d., 1894, šifra J. E. Š.); B. Buchbinder, F. Reiner: Sňatek na zkoušku (b. d., 1894); F. W. Hackländer: Na skřipci (b. d., 1894) + V přízemí (b. d., 1895); Král z nouze! (b. d., 1894–95, podle L. P.); G. Ohnet: Majitel hutí (b. d., 1895) + Prodavač jedů (b. d., 1908); Na zapřenou! (b. d., 1895, podle O. Sch.); M. Michel, E. M. Labiche: Roztomilý pán! (b. d., 1895); T. A.: Veselohra v kuchyni (b. d., 1895); E. B. S. Raupach: Mlynář a jeho dítě (b. d., 1895); L. Treptow: Naši záletníci (b. d., 1895); G. H. von Putlitz: Damoklův meč (b. d., 1895); E. de Girardin: Pro cizí klobouk (b. d., před 1896); K. J.: Bílé růže (b. d., před 1896); L. Fulda: Tváří v tvář (b. d., 1896); B. Björnson: Úpadek (b. d., 1897); J. Keller: Pán má kočku (b. d., 1897); O. Feuillet: Montjoye (b. d., 1898); Pan Bulíček v tisíci úzkostech (b. d., 2. pol. 90. let, podle franc. předlohy); F. Sch., J. L.: Mezi tancem (b. d., před 1900); Doktor Habakuk aneb Jak sedají vrány na lep (b. d., před 1900); P. von Schönthan: Na břehu světa (b. d., kolem 1900); L. Anzengruber: Sedlák křivopřísežník (b. d., 1902); V. Ch. Cherbuliez, A. Wallis: Adam Dřevčický z Dřevčic (b. d., 1903); M. Kautsky: Victorie (b. d., 1903); J. H. Mackay: Poslední povinnost (1903) + Alberta Schnella zaniknutí (1904); V. Léon (V. Hirschfeld): Režie (b. d., 1905); K. Světlá: Kříž u potoka (b. d., 1905) + Zvonečková královna (b. d., 1907); M. von Ebner-Eschenbach: Tři novely (1907) + Nevěrec (1908); M. Janitschek: V slunečním žáru (1910). ■ SCÉNICKY. *Hra:* Pražský román (1887). – *Překlad:* A. Engel, J. Horst: Modrá myška (1908). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Posel z podhoří (1887–89), Besední listy pro zábavy – divadlo – besedy (1892–94), Písecké listy (1897). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Příruční knížka pro slavné výbory ochotnických jednot a spolků k rukám funkcionářů administrativních (b. d., 1894); sb. Žerty a švandy (b. d., 1896). ■

LITERATURA: ● ref. insc. Pražský román: Y. (I. Herrmann), NL 22. 9. 1887; -n. (V. Mrštík), Čes. Thalia 1887, s. 286 ●; ● ref. V různém vzduchu: F. V. V. (Vykoukal), Hlas národa 22. 11. 1891; J. Vyhlídal, Hlídka lit. 1892, s. 345; L. Čech, Osvěta 1892, s. 667 ●; jv. (J. Vodák): ref. Z malého knížectví, Lit. listy 14, 1892/93, s. 341, 360; J. Mráz: ref. V bludišti života, Hlídka lit. 1895, s. 84; ● ref. V davu ztracených: jv. (J. Vodák), Lit. listy 19, 1897/98, s. 264, 282; D. (F. V. Krejčí), Rozhledy 7, 1897/98, s. 604 + (an.) PL 21. 3. 1898 ●; an.: ref. Bída ve vsi, Přehled 2, 1903/04, s. 662; ● ref. překl. M. von Ebner-Eschenbach: Tři novely: O. Š. (Šimek), Novina 1908, s. 90; Vera, Ženský svět 1908, s. 50 ●; K. Hikl: ref. překl. M. Janitschek, Novina 4, 1910/11, s. 283; ● nekrology: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 28, 1910/11, s. 203; an., Čas 5. 1. 1911; an., PL 4. 1. 1911; F. V. V. (Vykoukal), Osvěta 1911, s. 314 ●.

jz, dvo

Jan **Šlechta ze Všehrd**

* 26. 1. 1466 pravděpodobně *Blevice* u Velvar
† 29. 8. 1525 *Kostelec nad Labem*

Humanista, epistolograf.

Psal se též Schlechca, Schlechta, Sslecta, Sslechta. Jako datum narození bývá uváděno též 24. 1. 1466. – Studoval na pražské univerzitě (1484 bakalář). Asi od 1490 byl ve službách krále Vladislava II. v Budíně jako písař (notář), od 1498 protonotář, 1499 sekretář; zde vešel do styku s předními soudobými humanisty. Po 1505 opustil dvorskou službu a usídlil se na panství v Kostelci n. Labem. Byl horlivý katolík a odpůrce jednoty bratrské, ale udržoval přátelské styky s utrakvistickými humanisty Ř. Hrubým z Jelení a V. Píseckým.

1500 dokončil práci na dialogu Mikrokosmos, věnovaném poměru duše a těla. Na radu přítele B. Hasištejnského z Lobkovic jej řadu let přepracovával, teprve 1522 se jej odhodlal vydat, ale k vytištění nedošlo a rukopis se nezachoval. Bohatá korespondence s H. Balbem, K. Celtisem, Erasmem Rotterdamským, B. Hasištejnským aj. ukazuje vynikající místo Š. ze V. v první generaci českých humanistů.

EDICE: in Listář B. Hasištejnského z Lobkovic (1893, ed. J. Truhlář); Dva listáře humanistické (1897, ed. J. Truhlář; doplněk k Š. listům otištěným v Listáři B. Hasištejnského); in Archiv český 1900 a 1903 (obojí ed. V. Schulz); in Rodopisné rozhledy 1925, s. 121 (ed. V. Kosinová). ■

BIBLIOGRAFIE: V. Kosinová: Přehled a doplněk listáře J. Š. ze V., Rodopisné rozhledy 1925, s. 121; in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982). ■ LITERATURA: J. Truhlář: Život a působení J. Š. ze V., ČČM 1879, s. 441 + in Počátky humanismu v Čechách (1892) + in ed. Listář B. Hasištejnského z Lobkovic (1893) + in Humanismus a humanisté za krále Vladislava II. (1894) + in ed. Dva listáře humanistické (1897); A. P. Šlechta: Život a působení J. Š. ze V., Rodopisné rozhledy 1925, s. 71; in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982); Michal Svatoš in ant. Živá tvář Erasma Rotterdamského (1985, ed. Martin a Michal Svatošové; s ukázkou).

jk

Josef Karel **Šlejhar**

* 17. 10. 1864 *Stará Paka*
† 3. 9. 1914 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)

Prozaik generace 90. let, autor povídek a románů ovlivněných naturalismem i symbolismem, v nichž se opakují obrazy přirozeného života ničeného bezohledným sobectvím, jehož zdrojem je především soudobé město; detailní popis reality v nich nabývá současně symbolické povahy v podobě metafyzického zla.

Existují rozdílné údaje o datu Š. narození (sám uvádí 20. 10., správné datum podle křestního listu je 17. 10. 1864) i úmrtí (4. 9. je chybné). – Nejstarší ze čtyř dětí plátenického faktora. Matka pocházela z německé mlynářské rodiny v Branné (Dolní B.) u Vrchlabí; pro neurovnané poměry mezi rodiči byl tam Š. vychováván babičkou, která tehdy už sama vedla mlýn. Názory pohorské komunity na život ovlivnily trvale vývoj Š. osobnosti. Po měšťanské škole v Nové Pace studoval od 1877 na reálce v Pardubicích (mat. 1881); studia chemie na technice v Praze po třech letech přes výborný prospěch pro nemoc nedokončil (v té době se začal zabývat literaturou). 1884–85 byl zaměstnán v pojišťovací bance Slavia, poté v otcově textilním obchodě, pak pracoval jako chemik v cukrovaru v Kopidlně (1889–90) a v rafinerii v Pečkách, odkud pro nemoc odešel, rok byl správcem keramické továrny. Po svatbě 1892 se několikrát stěhoval a od 1895 hospodařil v Dolní Kalné v Podkrkonoší na statku zděděném po dědečkovi z otcovy strany. Hospodaření narušovaly propastné povahové rozdíly mezi manželi, což spolu s citelnými finančními ztrátami vedlo k rozchodu a k Š. odchodu ze statku (1901). Z potřeby osamostatnit se a věnovat se literární práci odmítl žít společně s dětmi u rodičů ve Staré Pace a 1901 přijal místo výpomocného učitele na obchodní akademii v Hradci Král. (vyučoval mj. chemii, češtinu, francouzštinu a zbožíznalectví); 1902 přešel na obchodní školu v Kolíně, kde 1903 získal definitivní místo učitele češtiny. Od 1907 učil na dvouleté obchodní škole v Praze, kde se později znovu oženil (sňatek však byl podle rakousko-uherských zákonů neplatný). Cestoval do Itálie, Haliče a Ruska. 1895 byl signatářem manifestu Česká moderna, 1901 zakládajícím členem Nakladatelského družstva Máje. Zemřel na rakovinu žaludku, pohřben byl na Vinohradském hřbitově.

Svéráznost Š. literárních prací pramenila z živelnosti jeho tvorby postrádající jakoukoli literární průpravu a sloužící zprvu jako prostředek, jímž se zbavoval svého hlubokého pesimismu. Od poloviny 80. let publikoval časopisecky povídky, které později řadil do knižních souborů tak, aby se staly kritickým zrcadlem nastaveným lidským vztahům v soudobé společnosti; situoval je většinou do venkovského a továrního prostředí. Nejranější tvorbu shrnul do knihy *Dojmy z přírody a společnosti*, obsahující naturalistické povídky o lidské bezohlednosti a krutosti ke zvířatům i k lidem. Další povídky vznikaly souběžně s knižní prvotinou, novelou *Kuře melancholik*, jež znamenala v české literatuře odklon od tradičního objektivního realismu k prózám se silným podílem autorova subjektivního pohledu. Paralela opuštěného sirotka, který hyne nedostatkem lásky, a z houfu vyhnaného nemocného kuřete se v obecných rysech opakovala a stala typickou pro celou řadu dalších Š. prací stejně jako metoda zobrazení spojující naturalistický detail se symbolickým vyjádřením, která umožňovala proniknout pod povrch zobrazované reality (*Co život opomíjí, Zátiší*). Š. povídky většinou bez uceleného děje a výrazného kompozičního záměru volně řadí jednotlivé postřehy a dojmy s cílem vyhrocovat kontrasty mezi surovostí, bezcitností, násilím a chaosem a soucitem a láskou; směřují až k obrazu světa jako prostoru utrpení, z něhož není v životě úniku. Rodinný rozvrat znamenal pro Š. nejen mezník životní, ale i umělecký: v rozsáhlé, přímé kritice výchovy žen docházel k odhalení původce zla nejen v jednotlivci (jako doposud), ale i v celé společnosti a zároveň akcentoval touhu po duchovní lásce (*V zášeří krbu*); absolutizované fenomény zla i lásky nabývaly mystické podoby. Š. tematizoval trauma ztráty domova (*Temno*) a rodového majetku (*Předtuchy*) a i dále se vracel k zážitkům ze svého života; neopouštěl svou dosavadní poetiku, ale připojil k ní mysticizující prvek a skloubením několika samostatných celků vytvořil vlastní osobitou podobu románu: detailním popisem práce v cukrovaru, kterým prochází mladý kontrolor toužící po ideální lásce (přísná kontrola v bráně, nazí dělníci pracující u rozpálených kotlů a potrubí, zhrublé chování dohlížitelů i zotročených lidí), sugeroval podobu pekla, vylíčením naplnění hrdinova milostného vztahu pak očišťující a vykupující moc lásky (*Peklo*). Dramaticky vyhrotil kontrast mezi zmechanizovanou zemědělskou činností zaměřenou jen k zisku a mezi prací blízkou přírodě (*Lípa*). Ve třetím románu (*Vraždění*) v podstatě spojil řadu portrétů obyvatel podkrkonošské vesnice; protiklad společenského postavení a morálky postav vytváří galerii surových a bezohledných jedinců, kteří nepřímo způsobují smrt bezmocným, hlavně dětem a starým lidem. Podobně jako vesnický svět Š. později zobrazil i město jako ohnisko neřesti a rozkladu (*Povídka z výčepu, Z Prahy*). Antitezi a východisko přitom nacházel v mystickém splynutí s nedotčenou přírodou. Zejména v románu Vraždění výrazně vystupuje do popředí jazyková složka, příznačná pro celé Š. dílo. Ve slovníku ji charakterizuje mísení spisovných, až poeticky vyhrocených slov s novotvary, dialektismy a vulgarismy, v syntaxi stálé napětí mezi složitě konstruovaným souvětím a hovorovou bezprostředností dialogů. – Scénicky nerealizovány zůstaly Š. dramatické pokusy: jen časopisecky vyšlo subjektivistické drama *Hlas*, založené na střídání drastických scén s vidinami hlavní postavy, ostatní hry zůstaly v rukopisu (Bratři, Hlava Apollonova).

PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy Času (1900); Čas. Beletristická příl. k politickému týdeníku… (1896); Čes. revue (1899–1900, R Vraždění); Čes. svět (1907–11); Hlas národa (1886–1913); Květy (1886–1913; 1909 D Hlas, 1912–13 RR Cvrček mého krbu a Rozvrat); Lumír (1893–1910); Máj (1906–09); Moravskoslezská revue (Mor. Ostrava 1907–12); Nár. listy (1893); Nár. obzor (1907–10); Novina (1908–09); Osvěta (1909); Rozhledy (1895–98); Ruch (1887); Světozor (1886–92); Venkov; Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1894–96); Zábavné listy (1888–94); Zlatá Praha (1900–09; 1905 P Pomsta, 1909–10 P Odsouzenec); Zvon (1905–07); – posmrtně: Souvislosti (1999, Ze zápisníků); Tvar (1998, Z deníku naturalisty). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Kuře melancholik (P 1889; upr. vyd. 1895 s tit. Kuře v kn. Co život opomíjí); Florian Bílek, mlynář z Myšic (P 1894); Dojmy z přírody a společnosti (PP 1894; 2002 spolu s kn. Co život opomíjí); Oba (P 1895); Co život opomíjí (PP 1895, obs. též PP Kuře a Oba; 2002 spolu s kn. Dojmy z přírody a společnosti); Zátiší (PP 1898); V zášeří krbu (PP 1899); Temno (R 1902); Peklo (R 1905); Od nás (PP 1907); Dějiny literatury české pro potřebu obchodního školství (1907; 1909 přeprac. vyd. s P. Zenklem a G. Pallasem, znovu 1912); Povídka z výčepu (1908); Lípa (R 1908); Předtuchy (PP 1909); Z krajského města (PP b. d., 1910; 1971 s tit. Zátoka smrti); Z Prahy (PP 1910); Z chmurných obzorů (PP 1910); Vraždění (R 1910);

Rozvrat (P 1911); Maloměstská idyla (PP b. d., 1911). – *Výbory:* Kuře melancholik a jiné povídky (1964, ed. R. Lužík); Kuře melancholik, Ukolébavka (1974, ed. R. Lužík); Kyvadlo věčnosti 1–15 (2000, ed. A. Herrmann). – *Souborné vydání:* Sebrané spisy (nakl. Aventinum, 1929–31, 5 sv., ed. A. Grund). ∎ KORESPONDENCE: an. (E. Lešehrad): Z dopisů J. K. Š. (nejmenovaným adresátům z 1910 a 1914), Lit. listy 1, 1923/24, s. 59; J. S. Machar: Duše J. K. Š. (Macharovi z 1895–1914), Tribuna 25. 9. – 30. 10. 1927 → Zapomínaní a zapomenutí (1929). ∎ USPOŘÁDAL A VYDAL: Čítanka pro školy obchodní a ústavy příbuzné (b. d., 1906); Čítanka pro obchodní akademie (b. d., 1909, s P. Zenklem); Slovníček cizích slov (1909, s P. Zenklem); Stručná slovesnost (1909, s P. Zenklem); Slovesnost a čítanka pro vyšší třídy škol středních a ústavy učitelské (b. d., 1909, s F. Píseckým). ∎

LITERATURA: V. Martínek: J. K. Š. (1910); V. Sailerová: J. K. Š. (diplom. práce, Filoz. fakulta UK 2004, obs. i přehled o pozůstalosti a ed. z deníků a koresp.). ∎ ● ref. Kuře melancholik: -ch.-, Lumír 1890, s. 108; V. Mrštík, Lit. listy 12, 1890/91, s. 151 a pokr. → Moje sny 1 (1902) ●; an.: ref. Dojmy z přírody a společnosti, Kuře melancholik, Florian Bílek…, Čas 1894, s. 547; ● ref. Dojmy z přírody a společnosti: Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 3, 1893/94, s. 632; an., Časopis pokrokového studentstva 1894, s. 109 ●; ● ref. Florian Bílek… a Dojmy z přírody a společnosti: Karel Nový (A. Procházka), Lit. listy 15, 1893/94, s. 255 a 274 → (upr.) České kritiky (1912); J. Karásek: Niva 4, 1893/94, s. 271 → Impresionisté a ironikové (1903); J. J. Veselý, Vlasť 10, 1893/94, s. 1127; P. Vychodil, Hlídka lit. 1894, s. 263 ●; L. Čech: ref. Florian Bílek…, Osvěta 1895, s. 277; ● ref. Co život opomíjí: Kirilov (L. Jarolímek), Časopis pokrokového studentstva 3, 1895/96, s. 7; Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 5, 1895/96, s. 109 ●; ● ref. Zátiší: P. Kunz (F. X. Šalda), Lit. listy 19, 1897/98, s. 279 → KP 4 (1951); F. V. V. (Vykoukal), Světozor 32, 1897/98, s. 309; Z. (J. Laichter), Naše doba 5, 1897/98, s. 656; R. Bazarov (J. Kadlec), Čes. revue 1, 1897/98, s. 1232; A. P. (Procházka), MR 1898, sv. 8, s. 25; an. (J. Vodák), Čas 1898, s. 531 ●; ● ref. V zášeří krbu: -RN.- (A. Novák), Lumír 28, 1899/1900, s. 35; E. Lešehrad, MR 1899/1900, sv. 11, s. 61; F. Sekanina, Obzor lit. a umělecký 2, 1899/1900, s. 168; Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 9, 1899/1900, s. 157; ar.-, Zlatá Praha 17, 1899/1900, s. 36; ž., Besedy Času 1900, s. 39 ●; J. Kamper: J. K. Š. Několik poznámek k jeho dílu, Čes. revue 4, 1900/01, s. 146 a pokr.; V. Mrštík in Moje sny 1 (1902, Dojmy z přírody a společnosti); ● ref. Temno: K. Z. K. (Klíma), LidN 21. 11. 1902; F. Skácelík, Čes. revue 6, 1902/03, s. 260; Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 31, 1902/03, s. 87; M. Marten, MR 1902/03, sv. 14, s. 76; E. Sokol (K. Elgart S.), Rozhledy 13, 1902/03, s. 389; Vrk., Přehled 1, 1902/03, s. 103; Ž., Zvon 3, 1902/03, s. 334; R. Karel (K. Rožek), Srdce 2, 1902/03, s. 120; S. (F. Sekanina), Zlatá Praha 20, 1902/03, s. 22; F. V. Vykoukal, Osvěta 1903, s. 268 ●; J. Karásek: J. K. Š., in Impresionisté a ironikové (1903); J. Rowalski (A. Bačkovský): J. K. Š., Lumír 33, 1904/05, s. 77; ● ref. Peklo: O. T. (Theer), Lumír 33, 1904/05, s. 481; Z. (J. Laichter), Naše doba 12, 1904/05, s. 943; S. Kovanda, Rozhledy 16, 1905/06, s. 33; C. Hoffmann, Das literarische Echo 8, 1905/06, s. 128; F. V. Vykoukal, Osvěta 1906, s. 356 ●; ● ref. Od nás: O. Theer, Lumír 35, 1906/07, s. 451; Ds. (J. D. Konrád), Máj 5, 1906/07, s. 714; T. A. (A. Procházka), MR 1906/07, sv. 19, s. 578 → České kritiky (1912); J. R. (A. Bačkovský), Rozhledy 17, 1906/07, s. 476; fs. (F. Sekanina), Zvon 7, 1906/07, s. 572; Č. (V. Červinka), Zlatá Praha 24, 1906/07, s. 596; -Sp.- (A. Žalud), Čes. revue 1, 1907/08, s. 189; F. V. Vykoukal, Osvěta 1908, s. 167 ●; J. Vodák: Básník temna a hrůzy, Čas 1907, s. 298; ● ref. Povídka z výčepu: A. M. (Macek), Akademie 12, 1907/08, s. 477; an. (J. Vodák), Čas 28. 6. 1908; F. Sekanina, Nár. obzor 15. 8. 1908; J. R. (A. Bačkovský), Venkov 2. 2. 1909 ●; ● ref. Lípa: -r. (R. J. Kronbauer), Hlas národa 20. 12. 1908; an. (J. Vodák), Čas 27. 12. 1908; A. M. (Macek), Akademie 13, 1908/09, s. 191; M. Marten, MR 1908/09, sv. 21, s. 255; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 16, 1908/09, s. 385; B. B-ová (Benešová), Novina 2, 1908/09, s. 440; A. Novák, Přehled 7, 1908/09, s. 369; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 215; F. Sekanina, Zvon 9, 1908/09, s. 476; F. V. Vykoukal, Osvěta 1909, s. 560; V. K., Pražská lid. revue 1909, s. 60; J. Rowalski (A. Bačkovský), Venkov 10. 6. 1909 ●; Dlr. (V. Dresler): Podobizny dnešních autorů. J. K. Š., Nár. obzor 1. a 8. 5. 1909; V. Štěpánek: F. M. Dostojevskij v české literatuře, Květy 1909, d. 2, s. 470; V. Mrštík: Z literatury. Š. Lípa, MSlR 6, 1909/10, s. 266, 322, 373 (k tomu an., tj. F. X. Šalda, Novina 3, 1909/10, s. 288 → KP 8, 1956); K. Sezima: ref. Předtuchy, Lumír 38, 1909/10, s. 246; ● ref. Z Prahy: A. M. (Macek), Akademie 14, 1909/10, s. 336; B. B-ová (Benešová), Novina 3, 1909/10, s. 412; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 372; an., PL 7. 8. 1910; V. Bitnar, Obrození 1912, s. 61 ●; ● ref. Z chmurných obzorů: Č. (V. Červinka), Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 568; -n. (S. K. Neumann), LidN 26. 8. 1910 → Rozuměti umění (1976); F. V. Vykoukal, Osvěta 1911, s. 66; J. Rowalski (A. Bačkovský), Samostatnost 2. 4. 1911 ●; J. Folprecht: Síla výrazu u J. K. Š., Pražská lid. revue 1910, s. 125; K. Sezima: ref. Vraždění, Lumír 39, 1910/11, s. 276; ● ref. Rozvrat: Š. Jež, Přehled 9, 1910/11, s. 856; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 11, 1910/11, s. 686; -il., LidN 23. 7. 1911 ●; ● ref. Maloměstská idyla: -il., LidN 3. 12. 1911; Ant. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 252; K. Sezima, Lumír 40, 1911/12, s. 69; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 19, 1911/12, s. 626; Š. Jež, Novina 5, 1911/12, s. 251; K. Hikl, Přehled 10, 1911/12, s. 484; M. (V. Martínek), MSlR 8, 1911/12, s. 282; F. V. Vykoukal, Osvěta 1912, s. 235; R. Holý, Samostatnost 7. 3. 1912; G. W. (Winter), PL 8. 9. 1912 ●; V. Dlr. (Dresler), Literární podobizny 11. J. K. Š., Lit. rozhledy 1914, s. 33; ● nekrology: G. W. (Winter), Akademie 18, 1913/14, s. 511;

K. Sezima, Lumír 42, 1913/14, s. 481; R. J. Kronbauer, Máj 12, 1913/15, s. 488; an., Zvon 14, 1913/14, s. 700; Č. (V. Červinka), Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 575; K. (F. V. Krejčí), PL 6. 9. 1914; an., LidN 6. 9. 1914; Z. Hostinská, Rudé květy 14, 1914/15, s. 116; -r- (J. Borecký), Topičův sborník 2, 1914/15, s. 98 ●; L. Vondráček: J. K. Š., Akademie 19, 1914/15, s. 144; K. Zitko: Povahopis J. K. Š., Osvěta 1915, s. 206 + Konec života J. K. Š., Osvěta 1915, s. 423; Fdký (F. Frýdecký): Korespondence J. K. Š., Zvon 18, 1917/18, s. 659; J. Laichter: Sociální otázka u Š. a jeho poměr k ženě, in Uměním k životu (1919, přeprac. 1947 s tit. Sociální otázka u J. K. Š. a M. Majerové); K. Sezima: Písmák nečasový, in Podobizny a reliéfy (1919, 2. vyd. 1927); V. Martínek: Vzpomínka na J. K. Š., Moravskoslezský deník 14. 9. 1924 → Živné zdroje (1972) + Rozptýlené vzpomínky na J. K. Š., RA 4, 1928/29, s. 245; A. Grund: Na okraj Š. díla, K. Erban: O J. K. Š., M. Součková: J. K. Š., J. Patočka: Vzpomínka na Š., vše RA 4, 1928/29, s. 246, 258, 272, 299; J. Opolský: O J. K. Š., RA 5, 1929/30, s. 297; M. Součková: Školní vzpomínky 1911–12, Z. Hostinská: Vzpomínky na Š., A. Ederer: Vzpomínky na Š.-profesora, vše RA 6, 1930/31, s. 51, 152, 182; V. Kašpar: Š. Červená země, RA 7, 1931/32, s. 36; A. Chaloupka: J. K. Š., Venkov 18. 10. 1934; J. Machytka: Dva příspěvky o J. K. Š., LF 1937, s. 291; F. Hampl: Dvě obžaloby, LitN 10, 1937/38, č. 1, 2, 9, 10; an.: Památce J. K. Š., Nár. práce 17. 10. 1939; K. Sezima in Z mého života 2 (1946, s. 176); bs (B. Slavík): Nad dílem J. K. Š., LD 4. 9. 1949; -jb- (J. Brabec): J. K. Š. 1864–1914, LitN 1959, č. 40; R. Lužík in J. K. Š.: Kuře melancholik a jiné povídky (1964); V. Maršíček in J. K. Š.: Zátoka smrti (1971); (hey) (J. Heyduk): Temný svět včerejška, LD 4. 9. 1974; R. Lužík in J. K. Š.: Kuře melancholik, Ukolébavka (1974); J. Nejedlá in Balada a moderní epika (1975); R. Pytlík: O českém románu sociálním, ČLit 1976, s. 404 → Česká literatura v evropském kontextu (1982) + Symboly a mysteria J. K. Š., in Sedmkrát o próze (1978); M. Nondková: J. K. Š., Lit. měsíčník 1987, č. 4; E. Pilařová: Hořkost života, Krkonoše 1988, č. 6; M. Procházka: Nedoceněný J. K. Š., Čes. jazyk a literatura 44, 1993/94, s. 210; I. Slavík: J. K. Š., nepřipomínaný autor, LitN 1994, č. 51–52; J. Hrdlička: Osudy duše (Ze zápisníku), Souvislosti 1999, č. 2; K. Komárek: J. K. Š. v zášeří literatury, Aluze 1999, č. 3–4; A. Herrmann in J. K. Š.: Kyvadlo věčnosti 15 (2000); M. Petříček: Marné tíhnutí duše zjitřené, Respekt 2000, č. 28; I. Vízdalová: Počátky expresionismu, sb. Česká literatura na předělu století (2001); J. K. (Kudrnáč) a Z. K. (Komárková) in J. K. Š.: Dojmy z přírody a společnosti, Co život opomíjí (2002); M. Tomášek: Rané prózy J. K. Š., ČLit 2003, s. 776; A. Jedličková: Povídky z hor. Implikované prostředí a žitý prostor, sb. Perla v hrubé kazajce (2005); A. Debická: Časoprostor v próze J. K. Š. Zátoka smrti, sb. Čas v jazyce a v literatuře (2005).

dh

Václav **Šlosar Doubravský**

* 12. 10. 1873 *Újezd* u Hořovic
† 17. 11. 1953 *Chrudim*

Autor nenáročných historických a humoristických próz, překladatel.

Překlady do slovenštiny i některé další práce podepisoval Václav Šlosar, podepisoval se též Václav (Š., Šl.) Doubravský i dívčím jménem své manželky. – Otec pracoval zprvu jako nádeník, po získání místa železničního zřízence se přestěhoval s rodinou do Borku u Hořovic. V nedalekém Kařezu se Š. vyučil strojním zámečníkem a byl zaměstnán v různých strojírnách v Borku, Vídni a opět v Borku. Po propuštění z práce za průmyslové krize a podporován cerhovickým kaplanem odešel na studia do Prahy: 1893–1901 na gymnázium v Žitné ul., 1901–05 na pražskou filoz. fakultu, 1906 získal aprobaci pro český jazyk, francouzštinu a němčinu. Učil na reálkách v Telči (1905–06), v Příbrami (1906–19, též francouzštinu na tamějším gymnáziu) a v Bratislavě (1919–20). Oženil se 1908 s profesorkou příbramského dívčího lycea. Jako ředitel učitelského ústavu působil ve Spišské Nové Vsi (1920–32; zde spoluzaložil rodinnou školu) a jako ředitel soukromého dívčího učitelského ústavu v Chrudimi (1932–36); 1939 odešel do výslužby. Byl členem chrudimského zastupitelstva, předsedou rady pro veřejnou knihovnu a členem výboru Vlastivědného muzea pro východní Čechy.

Převážná část Š. tvorby vyšla v edici katolicky orientované lidové četby Ludmila a zpravidla líčila buď v historických kulisách střet dobrých a statečných katolíků se zrádnými a amorálními jinověrci, např. s českými bratry (*Pan Zdeněk Chrášťanský, Z lásky k svým, Ze svatohorského údolí* aj.), nebo ve výchovných povídkách ze současnosti s ateisty, socialisty a anarchisty i s představiteli hnutí Omladina (*Kterak pan doktor o rovnosti kázal…, „Teplí" a „studení", Pod tíhou předsudků* z knihy *Z víru života* aj.). Okouzlení moderní technikou v továrnách a důraz na tvořivou pracovitost ozvláštňuje částečně autobiografickou milostnou historii talentovaného dělníka a bohaté vzdělané dívky (*O cizí čest*). V šumavské přírodě se odehrává nenáročná idylka o lásce nepraktického profesora a moderní dívky (časopisecky s tit. *Tři terna*, knižně s tit. *Pošu-*

mavským rájem), v Tatrách humoreska o nedobrovolném pobytu malíře v horské chatě (*V zajetí*) a na východním Slovensku výchovná humoreska o napálených podvodnících *Pašeráci*. Š. ojediněle překládal do češtiny beletrii, více do slovenštiny: vedle beletrie i literaturu pro mládež a pedagogické příručky, doplňované pro slovenského čtenáře.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Kařezský, Marie Mulačová (dívčí jméno manželky), Petr Famfula, Petr Pamfula, Podbrdský; Dský. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy lidu (1894); Dělnické noviny (1994); Chrudimský kraj (1939); Vlasť (1905, 1915–16, 1927–29; 1927–28 P Pašeráci, 1928–29 P V zajetí); Výr. zpráva Českosl. státního koed. učiteľského ústavu v Spišskej Novej Vsi za školský rok 1928/29 – …1932/33; Výr. zpráva reál. školy v Příbrami za rok 1913/14 – …1914/15 (1914, Jan Vítovec, husitský válečník, v slovinském podání historickém a lidovém); Výr. zpráva. Stát. českosl. koed. ústav učitelský v Chrudimi 1933/34 – …1935/36. ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Kterak pan doktor o rovnosti kázal a jak ji Šťoural svědomitě vykonával (1892, s PP jiných); „Teplí" a „studení" (P 1893, s PP jiných); Pan Zdeněk Chrášťanský (P 1899, podp. Václav Šl. Doubravský); Vyděděnci (P 1900, podp. Václav Šl. Doubravský); Z dob slávy a štěstí (P 1901); Z lásky k svým (P 1904); Stíny duší (PP 1906); Z víru života (PP 1910); Pro klid duše (P 1913); Ze svatohorského údolí (P 1915, podp. Václav Doubravský, s P F. Čecha); Pošumavským rájem (P b. d., 1920 ← Vlast 1915–16 s tit. Tři terna); O cizí čest (1921). – *Překlady:* Ch. Bell: Tajemný palankýn (b. d., 1911); L. Georges-Renard: Osudy ztracené (b. d., 1912, pseud. Marie Mulačová); F. Detela: Proti božským úradkům (1920); – do slovenštiny: J. D. Roustan: Petrík, malý vysťahovalec (1929); V. Nazor: Synovia mora (1931); O. Kádner: Stručné dejiny pedagogiky pre štvrtý ročník slovenských učiteľských ústavov (1933, i dopln.); W. Umiński: V krajine vychádzajúceho slnka (1933); E. Berka, V. Kejř: Školská prax (1934, s M. Hurdálkovou, i dopln.); V. Kejř: Poznámkový zošit ku kritickej konferencii (1935); E. Berka, J. Weiss: Buď pripravený (1935). – *Ostatní práce:* Před prvním sjezdem katolického dělnictva (1894). ▮

LITERATURA: -ský: ref. Z dob slávy a štěstí, Naše doba 9, 1901/02, s. 944; R. Zháněl: ref. Z lásky k svým, Vlasť 20, 1903/04, s. 1039; J. Herzig: ref. Z víru života, Vlast 27, 1910/11, s. 367 + ref. Pro klid duše, Vlast 29, 1912/13, s. 957; ● ref. Pošumavským rájem: K. H., Čes. osvěta 17, 1920/21, s. 266; -btk- (V. Brtník), Zvon 21, 1920/21, s. 631; J. A. N. (Novotný), LidN 1. 7. 1921 ●; Š. Rada: ref. O cizí čest, Vlast 38, 1921/22, s. 487; A.: V. Š. sedmdesátníkem, Východočes. kraj 15. 10. 1943; P. Kobetič: V. Š., Noviny Chrudimska 21. 1. 1999.

ik

Josef **Šmaha**

* 2. 8. 1848 *Karlín* (Praha-K.)
† 11. 5. 1915 *Pohled* u Havlíčkova Brodu

Herec a režisér, autor divadelních her ze soudobého maloměstského prostředí, cestopisných črt a memoárových statí.

Narodil se v rodině truhláře, která se záhy přestěhovala do Pardubic; tam vychodil německou nižší reálnou školu a nastoupil jako praktikant ke dráze, kde byl otec vedoucím dílen. V lednu 1864 odešel k divadlu. Začínal u společnosti F. J. Čížka, od 1867 působil u P. Švandy ze Semčic jako herec, později i jako režisér. 1874 byl angažován do pražského Prozatímního divadla. Když pro neshody s ředitelstvím 1878 odešel, hrál krátce v německé aréně Hajnovka na Vinohradech, pak v Celovci (Klagenfurt) a v Záhřebu, 1879 se vrátil ke Švandově společnosti do Plzně, kde se 1880 oženil s dcerou kutnohorského archiváře a ředitele kůru T. Veselskou (1856–1911), herečkou Švandova souboru. 1883 byl angažován jako herec do Nár. divadla, příštího roku tam byl jmenován režisérem. Svým všestranným herectvím (vystupoval v činohře, opeře i operetě, hrál role komické i tragické) i režiemi (opět činoherními i operními) charakterizovanými péčí o dobovou věrohodnost v duchu Meiningenských se v 80. a 90. letech stal předním představitelem jevištního realismu. Vyvíjel i pedagogickou činnost v Dramatické škole Nár. divadla a ve vlastní privátní herecké škole pro operní pěvce (1902–04). Podílel se také na práci stavovských organizací, 1904–06 byl předsedou Ústřední jednoty čes. herectva, 1902 zakládajícím členem Nakladatelského družstva Máje. Podnikl cesty do Itálie, Francie, 1893 do USA (Chicago, New York, Cleveland), kde hrál se společností F. Ludvíka a s krajanskými ochotnickými spolky, 1893 do Berlína, 1894, 1898 a 1905 do Záhřebu, kde pohostinsky režíroval. 1905 byl penzionován. V lednu 1906 odjel do Bulharska, aby se ujal funkce ředitele Nár. divadla v Sofii, kterou zastával do 1909 a v níž se zasloužil o konstituování profesionálního bulharského divadla. Po návratu do Čech trávil poslední léta svého života v Táboře. Zemřel během léčebného pobytu v lázních Pohled. Pohřben byl na svatojakubském hřbitově v Táboře.

Š. literární práce vznikaly na okraji jeho dominující tvorby divadelní. Počátkem století napsal pětici her ze současnosti, v nichž kriticky zobrazoval pochybné maloměšťácké mravy a životní ideály deformované touhou po majetku a vyšším společenském postavení. Nadvláda ideového záměru a jeho tendenční zpracování poznamenaly schematismem jejich postavy a povrchností uměle konstruovaný děj. Š. v nich sice obratně uplatnil množství životních detailů, humorných až fraškovitých situací, zůstal však poplatný postupům starší dramatické tvorby, s níž se seznámil ve své profesi herecké. Veselohru *Premiéra na vsi* a dramata *Zlato* a *Dcera* uvedl bez většího ohlasu ve vlastní režii na scéně Nár. divadla. V drobných memoárových statích (fejetony, causerie, cestopisné črty) Š. zaznamenal bezmála celý svůj život, objasnil přípravu svých režií a přinesl mnohé informace o domácím i zahraničním divadelním dění. Dojmy z cesty do USA a ze setkání s tamní krajanskou komunitou shrnul v knize *Americké táčky*.

PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Belvedere (1897); Čes. Thalia (1887); Čes. jih (Tábor 1912–14); Divadelní kalendář na rok 1903; Divadlo (1910–11); Hlas národa (1901, 1905); Humorist. listy (1911); Lumír (1899); Máj (1902, 1911); Meziaktí Nár. divadla (1902); Nár. listy (1893–1911; 1893–94 Americké táčky, 1910 o bulharském divadle); Nár. politika (1910); Osvěta (1895, 1898); Památník k oslavě 40letého jubilea prvního divad. ochotnického spolku Pokrok ve Vídni (Vídeň 1903); Plzeňské listy (1909); Samostatné směry (1901); Venkov (1910–11); sb. Vzpomínky členů Máje (1904); Ženský svět (1903). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Americké táčky (cestopisné PP 1894); Různí lidé a různé dojmy (FF b. d., 1897); Premiéra na vsi (D 1900, i prem.); Zlato (D 1900, i prem.); Z měst a vesnic (FF 1901); Tiché jubileum (D 1901, i prem.); Dcera (D b. d., 1903, prem. 1904); Pátá hodina paní Berouškové (D b. d., 1904, i prem. s tit. Pátá hodina /Five o'clock/ u Crescencie Berouškové). – *Výbor:* Dělali jsme divadlo (z divad. vzpomínek, 1982, ed. F. Černý). ∎ KORESPONDENCE: Redakce: Pan J. Š. poslal nám… (J. Vrchlickému z 1888), Hlas národa 22. 12. 1888; in Vrchlický v dopisech (J. Vrchlickému z 1908; 1955, ed. A. Pražák). ∎ USPOŘÁDAL A VYDAL: Monology (1885). ∎

LITERATURA: -r.: Kus života českého herce, Mor. orlice 14. 12. 1886; ● ref. Americké táčky: T., Lit. listy 15, 1893/94, s. 243; F. V. V. (Vykoukal), Světozor 28, 1893/94, s. 323; J. Blokša, Hlídka lit. 1894, s. 461; F. K. Hejda, Osvěta 1894, s. 947 ●; ● ref. Premiéra na vsi: jv. (J. Vodák), Obzor lit. a umělecký 2, 1899/1900, s. 76; Dugazon, Lumír 28, 1899/1900, s. 228; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 17, 1899/1900, s. 227; -!-, (J. Kamper), Čes. revue 3, 1899/1900, s. 1014; š. (J. Kuffner), NL 13. 3. 1900; -r. (R. J. Kronbauer), Hlas národa 13. 3. 1900; P., PL 14. 3. 1900; F. Zákrejs, Osvěta 1900, s. 359 ●; ● ref. Zlato: K. (F. V. Krejčí), PL 11. 12. 1900; š. (J. Kuffner), NL 11. 12. 1900; -r. (R. J. Kronbauer), Hlas národa 13. 12. 1900; H., Lumír 29, 1900/01, s. 148; K. (J. Kramper), Čes. revue 4, 1900/01, s. 740; K., Zvon 1, 1900/01, s. 144; F. Zákrejs, Osvěta 1901, s. 154 ●; ● ref. Z měst a vesnic: A. Tuček, Zvon 1, 1900/01, s. 299; -r. (R. J. Kronbauer), Hlas národa 3. 2. 1901 ●; Luisa: ref. Tiché jubileum, LidN 18. 1. 1902; ● ref. Dcera: K. Z. K. (Klíma), LidN 27. 2. 1903; ech. (V. Štech), Máj 2, 1903/04, s. 599; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 21, 1903/04, s. 382; J. Lý (Ladecký), Zvon 4, 1903/04, s. 518 + (pod vl. jm.) Osvěta 1904, s. 748; F. X. H. (Hodáč), LidN 29. 5. 1904 ●; ● ref. Pátá hodina paní Berouškové: -r. (R. J. Kronbauer), Máj 2, 1903/04, s. 715; -m-, Zvon 4, 1903/04, s. 615 ●; ● nekrology: an., Zvon 15, 1914/15, s. 476; A. Nečásek, Venkov 13. 5. 1915; J. Vodák, Čas 13. 5. 1915 → Tváře českých herců (1967); K. Mušek, NL 2. 7. 1915; O. Fischer, NL 25. 7. 1915 ●; L. Danzerová in Ze života divadelního (1917); B. Benoni in Nová kniha vzpomínek a dojmů (1919); K. Želenský in Komedie hrané a prožité (1926); L. Novák in Stará garda Národního divadla (1937); K. Engelmüller in O slávě herecké (1947); skn (F. Sekanina): Sto let od narození J. Š., ND 3. 8. 1948; L. Klosová: J. Š., sb. Listy z dějin českého divadla 2 (1954); V. Ivanov: J. Š., Bulharsko ve výstavbě 1955, č. 6; F. Černý in J. Š.: Dělali jsme divadlo (1982).

eš

Helena **Šmahelová**

* 14. 7. 1910 *Řestoky* u Chrudimi
† 5. 11. 1997 *Rakovník*

Prozaička, tvůrkyně psychologických románů a knih pro děti a mládež, zejména pak tzv. dívčích románů, autorka vzpomínek na Jaromíra Johna, též editorka jeho knih.

Po sňatku s P. Trostem obč. jménem Trostová. – Pocházela ze staré mlynářské rodiny. V dětství prošla se svými rodiči několik míst na Olomoucku a Přerovsku (Chvalkovice, Prosenice, Věrovany, Dub n. Moravou), 1924 začala studovat reálku v Bratislavě, kde otec získal zaměstnání. Studium brzy přerušila a odešla za svou těžce nemocnou matkou do Ledče n. Sázavou, kde se vyučila v knihkupectví. Po matčině smrti se 1929 přestěhovala k babičce do Chrudimi a 1931 nastoupila místo úřednice v okresní nemocenské pojišťovně. 1937 přešla

do obdobné instituce v Praze, tam setrvala do 1942, kdy odešla do Slatiňan u Chrudimi. Zde se sblížila se spisovatelem J. Johnem, kterého po skončení války následovala do Olomouce a vytrvala s ním až do jeho smrti 1952. V Olomouci dokončila v externím studiu své středoškolské vzdělání (mat. 1948) a vystudovala filoz. fakultu, obor filozofie, psychologie a estetika (1948–52, doktorát na téma *Obrazotvornost a její sociální funkce*). 1952 se provdala za lingvistu a literárního vědce P. Trosta, s nímž pak 1956 odešla do Prahy, kde žila do konce života.

Š. vstoupila do literatury ve 30. letech drobnými prózami otiskovanými v různých časopisech a novinách. První její knižní práce *Sedmý den odpočívej* je pestrou mozaikou lidských osudů, ovlivněnou do jisté míry unanimistickými pracemi J. Romainse. Hrdinkami jednotlivých obrázků, spjatých jen velmi slabě způsobem prožívání dne volna, jsou ženy s jejich každodenními starostmi, které právě v neděli kulminují. Pokusem o rozsáhlou románovou kroniku je druhá práce Š. *Pelantovi*, historie dvou generací široce rozvětvené maloměstské rodiny; ponorem do hlubin osobní psychologie hrdinů se Š. sbližovala s jedním z vůdčích proudů tehdejší prózy. Román se později pokusila pod názvem *Dědicové snů* s nevelkým úspěchem přepracovat hlavně doplněním společenských a politických událostí do historie individuálních osudů. Následující dlouhou přestávku v literární tvorbě přerušila Š. až po 12 letech příběhem ze života mládeže *Mládí na křídlech*. Od té doby pravidelně přicházela s dalšími pracemi pro děti a mládež. Jejich hrdinkami jsou většinou dívky (s výjimkou prózy *Karlínská číslo 5*) mimořádně citově založené, postavené do problémů dobového rodinného života, vztahu k rodičům i rodičů mezi sebou, postavení v dětském kolektivu, jež se dětí vesměs bolestně dotýkají. Š. jimi obnovila tradici dívčí četby, vyvarovala se některých, ne však všech úskalí tohoto žánru, jako např. víry v sílu rychlé a bezprostřední výchovy a s tím spojené nevěrohodnosti povahových zvratů některých postav. Příznivý kritický ohlas jejích prací pro děti a mládež však převažoval a Š. byla považována za přední autorku tohoto žánru; k tomu přispěla i její aktivita publicistická a kritická, účast při redigování časopisů, na setkáních autorů a čtenářů dětské literatury atd. Od konce 50. let se Š. vracela i k literární tvorbě pro dospělé, polemický ohlas provázel novelu *Cesta ze zármutku,* k níž podnět přišel, jak to bývalo u Š. časté, z vnějšího náhodného popudu; jestliže od samého počátku tvorby se Š. v knihách pro dospělé nijak nevyhýbala smrti, kterou chápala jako součást života, nezvyklost této prózy spočívala v tom, že na rozdíl od jiných (*Sobectví, Žena roku 1900*) se smrt objevuje na samém začátku příběhu a vyrovnání se s ní se děje spíš na účet mrtvého. Od konce 70. let se Š. stále více nořila do minulosti, nejprve svého vlastního života (*Vůně letních jablek, Vzpomínky na Jaromíra Johna*), později celého mlynářského rodu Šmahelů. Jeho historii, založenou na podrobném studiu pramenů zpracovala do tří svazků románových kronik (*Stíny mých otců, Stopy mých otců a Hlasy mých otců*). Soužití s J. Johnem zachytila v podobě prostých, ale svěžích vzpomínek, příběh svého manželství s P. Trostem zpracovala beletristicky v drobné knížce *Útěk postřeleného zajíce.* Ze vzpomínek je vytěžena i knížka *Soumrak,* válečná historie J. Kotrlého, blízkého přítele J. Johna i Š. Byla též autorkou rozhlasových her (Smuteční hostina, 1978; Kůň s krávem aneb Svatba po hanácku, 1984).

PSEUDONYMY: Helen, Helén, Hellén (jen u mladistvých časopiseckých prací). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Čarovná zahrada (1944); Čes. slovo; Čtenář (1964); Dětská kniha (1956); sb. Holčičí tajnosti. Magazín pro děvčata 6 (1968); Chrudimský kraj (1940); sb. Kam se poděla původní česká literatura? (1997); Kmen (1989); Květy; Kytice (1946); Lid. noviny; Lit. měsíčník; Lit. noviny (1958); Mateřídouška; Mladá fronta; Naše domácnost (1947); Naše rodina; Naše zprávy (1940); sb. Nejlepší dětem (1976); Nové knihy (od 1961); O knihách a autorech (1978); Panoráma (1940); Pestré květy (od 1932); Pestrý týden; sb. Pohádky kolem nás (1967); Práce (1988); Právo lidu; Rodina a škola (1974); Svob. zítřek; Tau (1994); Tvorba; Učitelské noviny (1979); Večerní Plzeň (1975); Vlasta; sb. Zahrada snů (1949); Zlatý máj; Ženské noviny. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Sedmý den odpočívej (P 1940); Pelantovi (R 1944; 1974 upr. vyd. s tit. Dědicové snů); Mládí na křídlech (P pro ml., 1956; upr. vyd. 1978); Velké trápení (P pro ml., 1957); Planá růže, růžička šípková (P 1958); Magda (P pro ml., 1959); Dva týdny prázdnin (P pro ml., 1960); Cesta ze zármutku (P 1961); Karlínská číslo 5 (P pro ml., 1961); Devět tisíc dnů (P 1963); Jsem už velká dívka (P pro ml., 1963; 1966 společně s P Magda a P Dva týdny prázdnin; 1983 společné upr. vyd.); Dobrá mysl (P pro ml., 1964); Lenka a Bob (P pro ml., 1964); Chrabrovka (P pro ml., 1965); Dora a medvěd (P pro ml., 1967); Sobectví (P 1969); Muž

a žena (R 1972); Bratr a sestra (P pro ml., 1973); Žárlivost (P pro ml., 1975); Listy z deníku (P 1975); Kdy přijde Dora? (P pro ml., 1977); Dora na cestách (P pro ml., 1979); Vzpomínky na Jaromíra Johna (1979); Žena roku 1900 (R 1979); Vůně letních jablek (vzpomínkové PP, 1980); Dům radostí (P 1982; společně s P Planá růže… a s P Cesta ze zármutku 1989, s tit. Cesty ze zármutku); Stíny mých otců (R 1984, 1. d. trilogie); Já a moji drazí (P 1985); Stopy mých otců (R 1985, 2. d. trilogie); Hlasy mých otců (R 1987, 3. d. trilogie); Útěk postřeleného zajíce (P 1989); Soumrak (P 1993); Největší tajemství (P pro ml., 1996). – *Souborné vydání:* H. Š. Knihy pro mládež (Stát. nakl. dětské knihy, pokr. Albatros, 1966–71, 5 sv.: 1, 2, 3, 7, 8, nedokonč.). ▮ KORESPONDENCE: L. Štěpán: Dr. H. Š. – z dopisů při tvorbě trilogie Stíny, Stopy a Hlasy mých otců (L. Štěpánovi z 1980–86), Chrudimské vlastivědné listy 1997, č. 6. ▮ USPOŘÁDALA A VYDALA: J. John: Dílo (1954–59, 5 sv., 5. sv. 1959 s tit. Šibalství svršků a jiné kratochvíle) + Mlčící povídkáři (1957) + Eskamotér Josef a jiné prózy (1958, výbor) + Výbušný zlotvor (1959) a několik dalších reedic již knižně vydaných Johnových prací; sb. Nová nůše pohádek dětem pro radost a velkým k zamyšlení (1980). ▮

LITERATURA: H. Š. (1982, příležitostný tisk nakl. Albatros); A. Hájková: H. Š. (1988, s bibliografií knižního díla a výběrově ohlasů). ▮ ● ref. Sedmý den odpočívej: K. P. (Polák), KM 1940, s. 420; J. Šnobr, Panoráma 1940, s. 87; drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 295; B. Fučík, Akord 8, 1940/41, s. 65 ●; K. P. (Polák): ref. Pelantovi, Nár. práce 3. 10. 1944; ● ref. Mládí na křídlech: A. Hájková, HD 1956, s. 416; M. Koukalová, Literatura ve škole 1956, s. 385 ●; V. Pazourek: ref. Velké trápení, HD 1958, s. 183; ● ref. Planá růže, růžička šípková: A. Linke, Mladá fronta 15. 5. 1958; M. Petříček, NŽ 1958, s. 625; M. Blahynka, NŽ 1959, s. 152 ●; ● ref. Dva týdny prázdnin: A. Hájková, ZM 1961, s. 421; O. Kryštofek, Práce 28. 5. 1961 ●; ● ref. Cesta ze zármutku: A. Linke, Plamen 1962, s. 111; J. Opelík, Kultura 1962, č. 7; J. Petrmichl, RP 25. 3. 1962; Z. Vavřík, LitN 1962, č. 11 ●; ● ref. Karlínská číslo 5: Z. Vavřík, LitN 1962, č. 6; Z. K. Slabý, ZM 1962, s. 104 ●; Z. Stejskal in Moderní česká literatura pro děti (1962, s. 306); ● ref. Devět tisíc dní: M. Suchomel, Plamen 1963, s. 106 → Co zbylo z recenzenta (1995); M. Nyklová, RP 22. 5. 1963 ●; ● ref. Jsem už velká dívka: Z. K. Slabý, ZM 1963, s. 545; Z. V. (Vavřík), LitN 1963, č. 50 ●; J. Vitvarová, Řeč dětských postav v románě H. Š. Karlínská číslo 5, ZM 1963, s. 350; ● ref. Dobrá mysl: V. Vařejková, Komenský 89, 1964/65, s. 576; A. Hájková, ZM 1966, s. 50 ●; ● ref. Chrabrovka: B. Hekl, Impuls 1966, s. 852; V. Kovařík, ZM 1966, s. 457 ●; V. Frýbová: ref. Dora a medvěd, Impuls 1968, s. 448; I. Zítková: ref. Sobectví, Mladá fronta 11. 11. 1969; ● ref. Bratr a sestra: V. Nezkusil, ZM 1973, s. 534; Š. Vlašín, Tvorba 1973, č. 19 ●; (iz) (I. Zítková): Dědicové snů, Zeměd. noviny 11. 11. 1974; ● k pětašedesátinám: B. Mach, Práce 12. 7. 1975; V. Nezkusil, ZM 1975, s. 391 ●; H. Hrzalová: Současné látky v románech H. Š., Lit. měsíčník 1975, č. 9; ● ref. Žena roku 1900: F. Soldan, Večerní Praha 14. 9. 1979; J. Holoubek, Tvorba 1979, č. 36 ●; ● k sedmdesátinám: F. Cinger, RP 14. 7. 1980; M. Veselá (Nyklová-V.), Práce 14. 7. 1980; D. Vlašínová, Rovnost 22. 7. 1980; M. Nyklová (rozhovor), Vlasta 1980, č. 34; J. Voráček, Lit. měsíčník 1980, č. 3 ●; J. Mourková: ref. Vzpomínky na Jaromíra Johna, ČLit 1980, s. 526; ● ref. Dům radostí: J. Mourková, Tvorba 1982, č. 51, příl. Kmen; A. Hájková, Rovnost 5. 1. 1983; O. Rafaj, Lit. měsíčník 1983, č. 9 → Literatura a čas (1985) ●; J. Voráček in K vývoji a typu poúnorového českého románu pro mládež, ZM 1983, s. 5, 67, 131, 197; ● ref. Stíny mých otců: J. Klempera, Práce 28. 6. 1984; V. Heger, Rovnost 4. 7. 1984; L. Vacina, RP 13. 7. 1984; J. Dvořák, Tvorba 1984, č. 27, příl. Kmen; I. Zítková, Zeměd. noviny 25. 6. 1985 ●; ● ref. Já a moji drazí: Z. Heřman, Mladá fronta 3. 8. 1985; V. Nezkusil, ZM 1986, s. 57 ●; J. Hrabák: Dílo H. Š. v kontextu české prózy 50. až 60. let, Lit. měsíčník 1985, č. 6; ● ref. Stopy mých otců: I. Zítková, Zeměd. noviny 24. 1. 1986; (vn) (L. Vacina), Pochodeň 12. 8. 1986 ●; O. Uličný in Prostor pro jazyk a styl (1987, s. 183); ● ref. Hlasy mých otců: V. Novotný, Zeměd. noviny 7. 6. 1988; N. Mlsová, Pochodeň 6. 9. 1988; D. Moldanová, Lit. měsíčník 1988, č. 7; J. Mourková, RP 3. 5. 1989 ●; ● ref. Útěk postřeleného zajíce: Z. Heřman, Zeměd. noviny 24. 10. 1989; J. Urbanec, Kmen 1989, č. 40 ●; N. Mlsová: Mlynářská trilogie H. Š. jako typ aktualizační kroniky, SPF Hradec Král., Jazyk – literatura – metodika, 1990, sv. 57, s. 123; ● ref. Soumrak: E. Lukeš, Tvar 1994, č. 7; V. Novotný, Práce 21. 4. 1994 ●; ● nekrology: spa (M. Spáčilová), Mladá fronta Dnes 6. 11. 1997; jmf (J. Mlejnek), LidN 6. 12. 1997; F. Cinger, Právo 10. 11. 1997; H. Hrzalová, Haló noviny 19. 11. 1997; (vl) (Š. Vlašín), Naše pravda 1997, č. 44; V. Justl, LitN 1997, č. 47; M. Šubrtová, Ladění 1997, č. 4 ●; M. Bastl: Literární zobrazení mlynářské rodiny Šmahelů a života v Chrudimi v l. 1848–1912 v díle H. Š., Chrudimský vlastivědný sborník, sv. 3, 1998, s. 75; ● k 90. výr. nar.: (vl) (Š. Vlašín), Naše pravda 2000, č. 30; (ns), Ladění 2000, č. 3 ●; F. Všetička in Olomouc literární (2002, s. 196).

vf

Jaromír Václav **Šmejkal**

* 14. 11. 1902 *Nusle* (Praha-N.)
† 27. 12. 1941 *Mauthausen* (Rakousko)

Autor próz a básní s exotickými motivy, dobrodružných románů, děl blízkých literatuře faktu a vlastenecky založené rodinné kroniky; textař, překladatel a publicista.

Uváděn mylně i jako Josef Václav Š. – Š. rod pocházel z Hořan na Českobrodsku. Byl synem železničního inženýra; reálné gymnázium absolvoval v Čes. Budějovicích (mat. 1922). Od raných let projevoval dobrodružné sklony (záměr stát se misionářem či cestovatelem, kontakty zjišťující podmínky služby v cizinecké legii, později údajně studoval námořní školu v Bretani atp.); cestovat začal v létě 1923: nejdříve do Polska a poté (pod vlivem nejsilnějšího celoživotního vzoru P. Lotiho) pobýval ve všech balkánských zemích a v Turecku. Navázav kontakty, strávil pak několik let v diplomatických službách (1924 byl sekretářem bulharského vyslance R. Daskalova, 1925 tajemníkem exministra a vůdce bulharské emigrantské agrární opozice A. Obova, 1925–26 dragomanem tureckého vyslanectví v Praze, 1927 krátce osobním tajemníkem kubánského vyslance ve střední Evropě). Ve 2. polovině 20. let se definitivně rozhodl pro novinářskou kariéru: od 1926 pracoval v Čes. slovu, 1930–32 v Pozoru, 1932–38 v novinových podnicích J. Stříbrného (Polední list, Nedělní list, Pražský list, Expres), jejichž názorové vyhraňování ve své publicistické tvorbě průběžně akceptoval. Převážně pracovně často pobýval v zahraničí (doma žil v Praze a ve Voticích): mj. počátkem 30. let opakovaně ve Francii (zvláště v Bretani, Gaskoňsku a Provence), v létě 1935 v severní Africe (Maroko, Alžírsko), v říjnu 1935 v Paříži angažován ve věci habešské krize a v létě 1937 na světové výstavě, na podzim 1936 a na jaře 1937 v Baskicku a ve Španělsku jako válečný zpravodaj na madridské, resp. baskicko-santanderské frontě. Od mládí působil v různých spolcích, zpočátku zejména v těch zaměřených na rozvíjení styků s jinými národy (sdružení středoškolského studentstva, česko-lužický a česko-turecký spolek, společnosti pro družbu s jihoslovanskými či baltskými etniky, Syndikát českosl. novinářů, Cizinecký sbor českosl. tisku aj.), podílel se na jejich propagaci, účastnil se společenských akcí, pořádal přednášky (ve 30. letech především pro Nár. sjednocení). Přátelil se s E. Lešehradem, V. Pazourkem aj. Počátkem 1939 se stal vedoucím redaktorem nedělní přílohy Venkova. Na podzim 1941 byl po udání zatčen (patrně pro manželčin neárijský původ), záhy byl ubit (údajně pro vzdorování dozorci) v koncentračním táboře v Mauthausenu.

Časopisecky Š. debutoval již za gymnaziálních studií. V jeho poezii převažují námořnické motivy (*Pirátské melodie, Kormidlo a whisky*), sbírka *Půlnoční fantomy* chce oživit autorovi blízké literární postavy a umělecké osobnosti. Také Š. prozaická tvorba se inspirovala exotikou: nerozsáhlé *Poutníkovy písně lásky,* takřka básně v próze, jsou podníceny poutí Svatou zemí, orientálními příběhy a milostnými vzplanutími. Kromě romanticko-dobrodružných příběhů (*Dcery mořských vlků, Děvče z přístavu, Byla to dobrá loď*) psal romány proplétající osobní milostné příběhy s fakty, např. historickými (poznatky o starořímské společnosti v utopickém románu *Jsem občanka římská*) či aktuálními (události antarktické výpravy R. E. Byrda zprostředkované jejím účastníkem V. Vojtěchem a uplatněné v románu *Smečka jižního pólu*). V knížce *Milenec Nipponu* vylíčil se snahou o vhled do japonské kultury osudy tří žen, japonských přítelkyň svého spřízněnce J. Hlouchy. Sám Š. označoval svůj nejvlastnější, postupně se tříbící žánr jako genografický (beletrizovaná kombinace biografických, historických, folkloristických, archeologických, kulturologických, příp. jiných speciálně odborných či autobiografických údajů), uplatnil jej také v *Baskických listech z kraje Ramuntchova* i v časopisecky publikovaných románech „pravdy“ o Dámě s kaméliemi či o P. Lotim (*Andělská kurtizána, Kouzelník z Rochefortu*). Románové trilogii *Josefa a Josefina* předcházelo bádání v archivních materiálech 19. století: 1. díl *Kavárna u nádraží* sleduje ve směsi fikce a historických dějů příběh rodiny patrně první pražské kavárnice J. Heichenwalderové, zejména její styky s českými obrozenci, 2. díl *Mánesova Josefina* obdobně pokračuje osudy její dcery J. Lustigové, domnělého modelu Mánesova obrazu, 3., již nedokončený díl Dcera národa se měl zabývat životem Z. Havlíčkové. Důkladnou přípravu předpokládaly i Š. práce dokumentárně-historické: *Flekovská historie* o pražském pivovaru a pivnici a především monografie o české národní hymně *Píseň písní národu českého*, obsahující vedle podrobných kapitol o genezi a okolnostech vzniku písně i oddíly shromažďující její varianty, parafráze a překlady. – Š. publicistika (fejetony, sloupky, kurzivy, populárně-naučné články, komentáře, reportáže atd.) usilovala být zábavnou i poučnou, tématy i způsobem podání se leckdy stávala bulvární; psal též literární a filmové recenze. Od 2. poloviny 20. let soustavně spolupracoval s rozhla-

sem: kromě přednášek a informačních pořadů psal rozhlasové hry a dokumentární pásma (např. 1932 Rancho H 4 R, 1936 Po stopách P. Lotiho, 1937 Loď, která vyplula v pátek, 1937 Mozartův návrat). Š. též skládal texty k písním, zpočátku k tanečním, dechovkovým, pochodovým, tzv. wildewestovým (Píseň polárních vlků, Vlny Orinoka, Proč bys, mé srdce, lkalo, Satanella, Dudácká polka a četné další), později psal i písně tzv. staropražské, starosvětské (*Písničky panny Márinky*). Spolupracoval např. s hudebními skladateli Z. Bayerem, J. Kumokem, J. Stelibským, J. Dobešem, výjimečně složil hudbu sám; písně se stávaly šlágry (uplatnily se též např. 1932 v kabaretu Šejdrem, 1937 v Binovcově filmu Lízin let do nebe, 1941 ve Starosvětské besedě aj.), vycházely i tiskem jako samostatné hudební tisky. – Patrně pouze časopisecky vyšly Š. práce *Ostrov Psů*, *Host z roku 79* (1932); i romány Andělská kurtizána a Kouzelník z Rochefortu (uváděno 1941). V pozůstalosti zůstaly rukopisy několika sbírek básní, mj. celý soubor bezručovských parafrází Písně rebela nebo kvaziorientální epika O věrné lásce Azíze a Azízy, dramata a operetní libreta, torza vzpomínek a populárně-naučných textů a rozsáhlé dílo prozaické: kromě nedokončené závěrečné části obrozenské trilogie beletrizovaná reportáž ze španělské občanské války Poslední dnové Euzkadi, vyprávění baskických poutníků Míza a krev, dobrodružné prózy a další torza a přípravné texty.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: J. Brzák, J. Hořanský, LAKJEMŠ, Lakjemš, Miroslav Brzák, Petr Stráž (Písně rebela), Severus, V. J. Brzák, V. J. Hořanský, (dub:) Denise, Justus, Š. Vendeta; al-, -j-, jvš., -jvš-, J. V. Š., P. S., Sxx, š, š., š-, -š-, Š, Š., Š-, -Š.-, Š-l., -šj., šm, šm., šm-, Šm., -šm., -šm-, -Šm-, -šm.-, -šm-., -x-, -X-, (dub.:) -šal-, -l.-, V. Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Aktivisté (1938); A–Zet (1928–29); Američan (Cleveland 1932); Cesta (1919, dub.); Čes. slovo (1925–30); Českobudějovické noviny (1938); Českosl. plavební list (1934, 1936); Čes. deník (1939); ELK (1936, 1941); Eva (1930); Expres (1932–38, i Večerní Expres); Filmový kurýr (1929); Hvězda (1927); Jihočes. listy (Čes. Budějovice 1920–23); Jihočes. obzor (Třeboň); Kalendář Poledního listu (1933); Kmen (1929); Kolínské listy; Lužickosrbský věstník (1932); Mladá republika (1923); Moře Slovanům! (1925–26); Nár. liga (1932, Písně rebela); Nár. listy (1930–32, 1938); Nár. politika (1932–33); Nár. zájmy (Ml. Boleslav 1931); Naše kniha (1931); Nedělní list (1935–38; 1936 B Aziz a Aziza); Nezávislost (1924); Nová Evropa (1926); Nový čas; Oáza (1933); Paleček (1932); Pivovarský obzor (1932); Polední list (1930–38; 1932 Písně rebela); Pozor (Olomouc 1926, 1930–33); Právo lidu (1924, 1926; dub.); Pražanka (1925, Osudy krásné Aiši); Pražský ilustrovaný zpravodaj (1925–26); Pražský list (1932–33, 1937–38); Probuzení (Čes. Budějovice 1919); Radiojournal (1929); Republikán (Čes. Budějovice); Robinson (1933); Rozpravy Aventina (1930); Rozvoj (1925–26, 1937); Salon (1928); Sobota (1930); Svítání (1938); Širým světem; Telegraf; Tribuna (1923–26); Venkov (1925, 1931, 1937–41, i příl. Neděle Venkova, zde 1940–41 komentované Písničky panny Márinky); Vzdělavatel (1930); Zahraniční Čechoslovák (Berlín 1922); Zdar (1928); Zprávy kroužku HaRZO (1938); Zrcadlo kuřáků (1936); Zvěstování (1921–22, 1925); průběžně publikoval v zahraničních periodikách (zejména jihoslovanských, francouzských, lužickosrbských, bulharských; články tam podepisoval i šifrou Sxx); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a kulturněhistorické práce:* Poutníkovy písně lásky (PP 1924); Flekovská historie (b. d., 1927); Dcery mořských vlků (R 1931); Smečka jižního pólu (R 1931, s V. Vojtěchem); Milenec Nipponu. Tři lásky Joe Hlouchy (1931); Pirátské melodie (BB 1932); Píseň písní národu českého (monografie o české národní hymně, 1935; 2004 část in sb. Kde domov můj); Děvče z přístavu (R b. d., 1936); Půlnoční fantomy (BB 1937); Baskické listy z kraje Ramuntchova (1937); Jsem občanka římská (R 1939); Kormidlo a whisky (BB 1940); Josefa a Josefina. 1. Kavárna u nádraží (R 1941); Písničky panny Márinky (b. d., 1941); Z Evropy prchám (B b. d., bibliof.); – posmrtně: Byla to dobrá loď (R 1946); Josefa a Josefina. 2. Mánesova Josefina (1947). – *Překlady:* A. Stambolijskij: Mé dvě schůzky s carem Ferdinandem (1924); A. Koršunov: Co jsem spatřil v Bulharsku (1925); J. Kadry, A. Hikmet: Turecké povídky (b. d., 1927); Lejla hanum: Vzpomínky na harém sultánů tureckých (b. d., 1928). ■ SCÉNICKY. *Hra:* Alba-Rosa (1932). ■ REDIGOVAL *časopis:* Robinson (roč. 1, 1933/34, jen č. 1, s F. Flosem a A. C. Norem). ■

LITERATURA: an.: ref. Osudy krásné Aiši (úvod k R na pokr.), Pražanka 1925, č. 40; ● ref. Poutníkovy písně lásky: vz. (V. Zelinka), Zvon 25, 1924/25, s. 238; V. Brtník, Venkov 3. 7. 1925 ●; K. Schulz: Ach, Dekobra!, LidN 10. 11. 1927; = (J. Vodák): ref. překl. A. Hikmet Čes. slovo 22. 7. 1927 + ref. překl. Lejla hanum, Čes. slovo 21. 6. 1928; ● ref. Dcery mořských vlků: A. Foit, Naše kniha 1930, s. 418; F. L. (Lukáš), Čin 2, 1930/31, s. 306; = (J. Vodák), Čes. slovo 8. 1. 1931; -ta. (J. M. Augusta), Samostatnost 1931, č. 4; V. V. Roštínský (Valenta), Písecký kraj 1931, č. 9; V. Brtník, Venkov 4. 3. 1931; M. F., Lada 1931, s. 174 ●; ● ref. Smečka jižního pólu: -č., Pozor 3. 12. 1930; an., Polední list 8. 1. a 19. 2. 1931; an., Samostatnost 1931, č. 9; V. V. Roštínský (Valenta), Písecký kraj 1931, č. 23; V. Brtník, Venkov 20. 9. 1931 ●; ● ref. Mi-

lenec Nipponu: -ta. (J. M. Augusta), Samostatnost 1931, č. 45; an., Pozor 19. 11. 1931; rs, RA 7, 1931/32, s. 132 ●; E. z Lešehradu in J. V. Š.: Pirátské melodie (1932); ● ref. Pirátské melodie: Q. M. Vyskočil, Nár. střed 26. 6. 1932; V. V. Roštínský (Valenta), Zpravodaj 1932, č. 16; vk., NL 8. 9. 1932; = (J. Vodák), Nár. politika 22. 9. 1932; M. Hc. (Hudec), Samostatnost 1932, č. 49–50; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 33, 1932/33, s. 71; V. H. (Z. Kalista), Lumír 59, 1932/33, s. 298 ●; an.: Autor Slezských písní o písních Petra Stráže, Nár. liga 1932, č. 18; an.: Muž, jenž si říká žurnalista, Telegraf 2. 5. 1932; Kamilov: Příspěvek k historii šlágru na české půdě, Taneční revue 1933, č. 3; an: Pan J. V. Š. a politická prostituce, PL 16. 3. 1933 (k tomu oprava PL 17. 1. 1934); ● ref. Píseň písní národu českého: an., Hudební zpravodaj 1935, č. 10; an., Samostatnost 1935, č. 43; -st (J. Strnadel), Čin 1935, s. 394; M. N. (Novotný), LidN 2. 12. 1935; j-r. (J. Šnobr), Čes. osvěta 32, 1935/36, s. 116; -š-, Zvon 36, 1935/36, s. 166 ●; ● ref. Děvče z přístavu: drb. (J. Borecký), Zvon 36, 1935/36, s. 713; Ad. Veselý, NL 18. 11. 1936 ●; an.: Obhájci carských vrahů Puškina se ozvali (reakce na J. V. Š., Nedělní list 7. 3. 1937), Tvorba 1937, s. 174; ● ref. Půlnoční fantomy: Q. M. V. (Vyskočil), Nár. střed 24. 11. 1937; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 38, 1937/38, s. 222; -er., Aktivisté 1938, č. 8 ●; js. (J. Foltýn): Český básník píše Ježíškovi (reakce na J. V. Š., Nedělní list 25. 12. 1937), PL 5. 1. 1938; ● ref. Baskické listy…: Q. M. V. (Vyskočil), Nár. střed 29. 4. 1938; Čch. (K. A. Čcheidze): Venkov 30. 7. 1939; V. P. (Pazourek, dub.), Komenský 67, 1939/40, s. 257 ●; R. Petráň: Českobrodsko v současné literatuře, Naše hlasy 1939, s. 59; an.: J. V. Š…, Tisk a novináři. Věstník českosl. novinářů 1939, s. 60; ● ref. Kormidlo a whisky: V. P. (Pazourek), Nár. deník 18. 9. 1940; V. Hánek, Venkov 3. 10. 1940; J. B. (Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 698 ●; ● ref. Kavárna u nádraží: J. Laube, Nár. výzva 1940, č. 48; M. Novotný, Čteme 1941, s. 183; mk., Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 131; Fil. (J. Filipec), Akord 9, 1941/42, s. 191 ●; A. V.: ref. Byla to dobrá loď, Rovnost 23. 2. 1947; ● ref. Mánesova Josefina: F. H. (Hampl), Práce 9. 11. 1947; fd, NO 16. 11. 1947; nkl, Obrana lidu 21. 11. 1947; V. Tichý, Kulturní politika 3, 1947/48, č. 19 (chybně označeno 30); ej. (E. Jungmannová), Knihy a čtenáři 1948, s. 22; cd, Rovnost 12. 6. 1948; P. Laichter, Naše doba 55, 1948/49, s. 94 ●; V. Pazourek: O J. V. Š., Rovnost 22. 10. 1967.

ls, jip

Zdeněk **Šmíd**

* 5. 6. 1908 *Mariánské Hory* (Ostrava-M. H.)
† 8. 4. 1989 *Ostrava*

Překladatel španělské a hispanoamerické literatury, esejista, divadelní a literární kritik, básník.

Syn profesora obchodní školy. V Moravské Ostravě absolvoval matiční gymnázium (vliv V. Martínka), po maturitě (1926) studoval 1926–31 na Filoz. fakultě UK v Praze romanistiku, hispanistiku a slovanskou filologii (doktorát 1933 prací *Don Luis de Góngora y Argote*). Na zlomu 20. a 30. let spolupracoval překladatelsky se starořížským J. Florianem, 1931 spolu s přáteli z gymnaziálních studií Z. Vavříkem a J. Závadou a pod vedením J. Strakoše založil a redigoval revui Poezie. 1929 podnikl první cestu do Francie a Španělska, kam se v průběhu 30. let (především do Francie) často vracel i k delším pobytům; oženil se 1946. Vždy žil jako spisovatel z povolání.

Těžiště Š. literární činnosti tkvělo v překládání ze španělštiny, soustavném, objevném, zaměřeném na vysoké hodnoty a slovesně kultivovaném; překlady z francouzštiny byly sice téže úrovně, ale málo početné a pouze časopisecké. Š. záběr do španělské literatury byl historicky i žánrově široký: překládal autory staré (M. de Cervantes, A. Villegas, L. de Góngora, V. García Calderón) i nejnovější, a to prozaiky, filozofy (J. Ortega y Gasset, M. de Unamuno) i básníky (výbor z Góngory; připravená, ale po únoru 1948 zmařená antologie z J. R. Jiméneze Růže a věčnost). Jako překladatel hispanoamerické literatury patřil Š. u nás mezi průkopníky: uváděl k nám zejména romanopisce sklonku 19. a 20. století, realisty, hlavně však autory prošlé školou modernismu nebo avantgardy, zakladatele magického realismu (M. A. Asturias, A. Uslar Pietri) i tvůrce románu gaučovského (R. Güiraldes) a indigenistického (A. Arguedas, C. Alegría), a to z Argentiny, Bolívie, Ekvádoru, Guatemaly, Mexika, Peru, Uruguaye a Venezuely (připravený překlad Sonetů smrti chilské básnířky G. Mistralové nemohl po únoru 1948 vyjít). Své překlady Š. často provázel eseji nebo články představujícími nejzávažnější součást jeho literární publicistiky pěstované ve 30. a 40. letech; dále psal referáty divadelní (o ostravském divadle) a literární, informace o literárním životě, fejetony (i speciálně cestopisné), sloupky a kurzivky, črty a nekrology. – Příklad Lorcova niterného vztahu k andaluskému folkloru stejně jako vliv některých dobových trendů domácího písemnictví (náklonnost českého básnictví k lidové poezii, přechýlení soudobého přebásňování až do polohy parafráze nebo ohlasu, např. u B. Mathesia) přivedly Š. za války ke sbírce

vlastních variací na andaluskou milostnou lidovou píseň *Zátiší s kytarou*. Ještě poplatnější dobovému básnickému kontextu (a tím také vzdálenější dosavadním ukázkám Š. duchovně orientované poezie v časopisu Řád) byly obě Š. poválečné lyrické knihy, poema *Vy ze Stalingradu* a trojice skladeb *Květen 1945*, dva z četných básnických výtrysků nadšení nad květnovým osvobozením a vítěznými rudoarmějci; běs války, symbolickou porážku tmy světlem a postoj omezený na proklínání nebo oslavu vyjádřil Š. případně patetickým mluvním veršem. – V publikaci M. Rusinského jsou uvedeny jinak nezjištěné další Š. překlady her, vesměs rozmnožené agenturou Dilia (L. Delgado Benavente: Půl hodiny před tím…; A. Casona: Mlynářka z Arcosu; J. Grau: Pán z Pygmalionu; M. Mihura: Tři cylindry; A. Sastre: Stalo se v aréně + Vilém Tell má smutné oči + V madridské čtvrti; A. Buero Vallejo: Las meninas – Dvorní dámy).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: E. J. Rám, Viha-Zeno-R (kolektivní pseud. Z. Vavříka, B. Melichara, A. C. Nora a Z. Šmída); zeš, Zmš., ZMŠ., Z. Š., Zš., zš., -zš-. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Akord (1935–39); Archa (Olomouc 1940); sb. Archy (Stará Říše); Cesta (1929–30); Černá země (Mor. Ostrava 1930, 1935); Červený květ (Ostrava 1957–68); Československ. voják (1959); Čes. dělník (1942); Čteme (1938–39); sb. Dr. Vojtěch Martínek. Jeho život a dílo (Mor. Ostrava 1937); Host (1926); sb. Chvála Moravy (Olomouc 1939); Lid. demokracie; Lid. noviny (1932–44); Listy pro umění a kritiku (1933–37); Lumír (1937–40); Moravskoslezský deník (Mor. Ostrava); Nár. osvobození (1930); Nár. práce (1939–40); alm. Náš hlas (Frýdek 1935); Nejmenší revue (1930); Obnova, pokr. Nár. obnova; Oheň (Opava 1924); sb. Ostrava (Ostrava 1940); Poezie (1931–33); Prospekt (1931); Ranní noviny (1937); Rozhledy (1936–37); Rozpravy Aventina (1929–32); Řád (1938–44); Světozor (1932); Venkov (1938–41); Věstník Matice opavské (1935); Výhledy (Olomouc 1940–41); Vyšehrad (od 1946). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Zátiší s kytarou (BB 1946); Vy ze Stalingradu (B 1946); Květen 1945 (BB 1946); K šedesátým narozeninám Oldřicha Lasáka (E 1948, s tit. Náčrt k podobizně O. Lasáka, společně s textem E. Skuly). – *Překlady:* V. García Calderón: Peruánská vánoční legenda (1933) + Pomsta kondorova (1936); M. de Unamuno: Celý muž (1933) + Španělské eseje (1937, i ed.); R. Güiraldes: Žhavá země (1936; upr. vyd. 1959 s tit. Don Segundo Sombra); J. Ortega y Gasset: Rozhovory o ženách a lásce (1936, s J. Kolárem) + Smrt a zmrtvýchvstání (1938, i ed.); M. L. Guzmán: Krvavý déšť (b. d., 1937); A. Reyes: Triptych (1937, též ed.); R. J. Sender: Sedm rudých nedělí (1937, s V. Knappem); A. Villegas: Příběh o Abindarraezovi a krásné Charifě (1939); A. Uslar Pietri: Rudý ostříž (1940, i ed.); R. Pérez de Ayala: Prometheus (1941); M. Gálvez: Stín kláštera (1941) + Samota velkoměsta (1947); Azorín: Zavřený dům (1944); A. Arguedas: Bronzový rod (1945; 1968 s tit. Bronzové plémě); L. de Góngora y Argote: Z pěny zrozená (1946, i ed.); P. A. de Alarcón: Třírohý klobouk (1947); E. Amorim: Kůň a jeho stín (1950); M. de Cervantes y Saavedra: Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha 1, 2 (1952; upr. vyd. 1. 1982, 2. 1983) + Příkladné novely (1957); A. Casona: Inés de Castro (b. d., 1959) + Sedm výkřiků na moři (1959) + Pět aktovek (1963); A. F. Rojas: Odchod z Yangany (1960); A. Pareja Diezcanseco: Plachetnice (1963); E. Carballido: Malý den hněvu (1963); C. Alegría: Širý nepřátelský svět (1969); M. A. Asturias: Pan prezident (1971) + Kukuřiční lidé (1981); A. Sastre: Rudá země (b. d., 1974); P. Baroja: Sedm záhad (1977). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Poezie (1, 1931/32 s J. Strakošem a Z. Vavříkem, 2, 1932/33 navíc s J. Závadou). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: viz KNIŽNĚ. *Překlady.* ▮

LITERATURA: M. Rusinský: Z. Š. – básník a překladatel (Krajská knihovna v Ostravě, 1968; medailon a bibliografie). ▮ ● ref. překl. R. Güiraldes: F. K. (Křelina), Venkov 25. 6. 1936; B. Ch., LidN 9. 12. 1935 ●; S. Vlček: ref. překl. A. Reyes, Rozhledy 1937, s. 169; V. Černý: ref. překl. A. Reyes: Triptych, M. de Unamuno: Španělské eseje, LidN 27. 12. 1937 + ref. překl. J. Ortega y Gasset: Smrt a zmrtvýchvstání, LidN 21. 11. 1938; ● ref. překl. A. Villegas: an. (Z. Kalista), Lumír 65, 1938/39, s. 500; V. Lišková, LidN 9. 8. 1939 ●; rč (V. Renč): ref. překl. J. Ortega y Gasset: Smrt a zmrtvýchvstání, Řád 1939, s. 192; amp. (A. M. Píša): ref. překl. R. Pérez de Ayala, Nár. práce 4. 10. 1941; mk.: ref. překl. M. Gálvez: Stín kláštera, Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 219; ● ref. Zátiší s kytarou: AMP (A. M. Píša), Práce 25. 10. 1946; jps (J. Pistorius), KM 1946, s. 418; A. Závodský, SlSb 1949, příl. Slezská tvorba, s. 51 ●; ● ref. Květen 1945, Vy ze Stalingradu: jj (J. Janů), Svob. noviny 23. 7. 1946; AMP (A. M. Píša), Práce 22. 8. 1946; B. Polan, KM 1946, s. 347; A. Závodský, SlSb 1949, příl. Slezská tvorba, s. 86 ●; lk (L. Kundera): ref. Květen 1945, Rovnost 11. 8. 1946; dš (D. Šajtar): 50 let Z. Š., Červený květ 1958, s. 142; ● k pětašedesátinám: M. Rusinský, Ostravský večerník 7. 6. 1973; P. Janda, Ostravský kulturní zpravodaj 1973, č. 6 ●; -jsv- (J. Svoboda): nekrolog, Kulturní měsíčník 1989, č. 6; D. Šajtar in Poezie 1931–1934 (1995); J. Reska: Severomoravský příspěvek k českému poznávání Dona Quijota a jeho literárních druhů (zvláště o překladech Z. Š., zde i Š. dopis J. Horovi z 1940), sb. České země a Španělsko (1996); JS (J. Svoboda) in Biografický slovník Slezska a severní Moravy, seš. 9 (1997, s. 104).

jo

Karel **Šmídek**

* 17. 5. 1818 *Bystřice* (B. nad Pernštejnem)
† 30. 9. 1878 *Brno*

Estetik a kritik, zakladatel moravské regionální literární historie; autor popularizačních teologických a filozofických prací, publicista.

Německé práce podepisoval Karl Schmidek. – Narodil se v rodině soukeníka. Gymnázium a tzv. filozofii vystudoval 1831–39 v Brně, kde na něj silně zapůsobil F. M. Klácel (Š. byl jeho oblíbeným žákem). Poté začal studovat práva v Olomouci, po roce je však opustil a rozhodl se pro studium teologie v Brně. Intenzivně se zúčastnil národního ruchu v bohosloveckém semináři, z podnětu A. V. Šembery se stal moravským přispěvatelem Květů. 1844 byl vysvěcen a jmenován kaplanem v Hustopečích. 1851 byl povolán do Jihlavy, aby na německém gymnáziu učil náboženství; později vyučoval i češtině a filozofické propedeutice. Po obvinění z přílišné národní horlivosti byl 1853 přeložen na německé gymnázium do Znojma. 1853 vykonal státní zkoušku z češtiny, 1854 z filozofické propedeutiky. 1857 přešel na německé gymnázium do Brna, kde byl následujícího roku ustanoven profesorem; až do své smrti učil na nižším gymnázium náboženství a na vyšším filozofii, někdy i němčinu nebo češtinu. Přátelsky se stýkal s J. Bílým, V. Kratochvílem, M. Mikšíčkem, hrabětem B. Sylva-Tarouccou. 1859 převzal redakci církevního časopisu Hlas, který řídil až do 1869; patřil zde k okruhu kněží kolem F. Sušila a M. Procházky. Pohřben byl v Brně. – Jeho synovec Karel Š. (1832–1921) byl pedagogickým spisovatelem a příležitostným autorem literárněvědných studií (např. Pedagogický význam Babičky B. Němcové, 1892).

Š. zahájil literární a publicistickou činnost jako příležitostný recenzent a korespondent Pospíšilových Květů, kde referoval o kulturních a společenských událostech na Moravě (o vlasteneckém dění na Moravě údajně také psal do soudobých německých periodik). Kromě teologických a filozofických studií, popularizujících dobové vědecké poznatky, se věnoval (až do konce 60. let) literární vědě a kritice. Do právě založeného Časopisu Matice moravské, prvního českého vědeckého časopisu na Moravě, pravidelně přispíval literárněhistorickými a estetickými studiemi. Zvláště se zabýval estetikou dramatu, kromě otázek obecně teoretických byla v centru jeho pozornosti estetická a psychologická analýza Shakespearových her. Především však věnoval jako první soustředěnou pozornost dějinám moravské literatury: vedle rozsáhlé pramenné studie o specifických rysech moravské obrozenské literatury (zejména o životě a díle T. Fryčaje, F. D. Trnky, Ř. Volného, stycích J. E. Vocela s moravskými spisovateli) upozornil na rukopisné materiály týkající se J. H. A. Gallaše a D. Kynského, zabýval se i počátky českého divadelního života v Brně. Náboženskou tolerantnost projevil, když se sympatiemi vylíčil činnost ochranovské jednoty bratrské. Zajímal se i o sociální nauku římskokatolické církve a o sociální témata v české literatuře (rukopis práce Pohled na českou literaturu socialistickou, v Knihovně Nár. muzea v Praze). Podle údajů v nekrolozích se chystal vydat učebnici logiky a psychologie, knihu o W. Shakespearovi a studii O humoru.

ŠIFRY: K. Š., S-K, Š., ⌒ (Vídeňský deník). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* F. Bartoš, J. Kosina: Malá slovesnost (1876); Beseda (Brno 1875); Blahověst (1849–50); ČČM (1844–47); Časopis Matice moravské (1870–78; 1870 Literární ruch na Moravě v novější době, 1871 Studie o Shakespearovi 1. Lear, 1872 Výpisky z korespondence dr. Řehoře Volného, 1873 Nynější stav jednoty bratrské, 1875 Studie o Shakespearovi 2. Hamlet, 1876 Upomínka na publicistickou činnost J. E. Vocela a Misie jednoty bratrské, 1877 Pojem tragédie v soustavě Schopenhauerově a J. H. Gallaš a pozůstalé rukopisy jeho, 1878 rozbor tragédie Eliška Přemyslovna Václava Vlčka); Časopis pro katol. duchovenstvo, pokr. Časopis katol. duchovenstva (1850–51, 1860–63, 1873–78); Hlas (1860); Jahresbericht über das k. k. Gymnasium zu Znaim vom Schuljahre 1855 (Znojmo, Die Geschichte der griechischen Philosophie in Beziehung zum Studium der philosophischen Propädeutik an den k. k. öst. Gymnasien); Koleda (Olomouc 1877–78); Květy (1837–48); Lumír (1874, Ofélie v dramatě Shakespearově); Method; Mor. noviny (1848–49); Osvěta (1875 J. E. Vocel co básník, 1878); Slovenské noviny, příl. Světozor (Vídeň 1854–56); Týdeník (Brno 1848); Vídeňský deník (1849–51); Živa (1858); – posmrtně: Divadelní listy (1881, Historie českého divadla v Brně od r. 1835–1852); sb. Literárně archivní příspěvky (Blansko 1969); sb. Literární archiv 8–9 (1974); sb. Z kralické tvrze (Kralice n. Oslavou 1988). ■ KNIŽNĚ. *Studie:* Věda, národnost, církev (1847, šifra K. Š.). ■ KORESPONDENCE: in Z doby Sušilovy (F. Sušilovi z 1851; 1917, ed. P. Vychodil); P. Vychodil: Z korespondence družiny Sušilovy (V. Štulcovi z 1844, B. Sylva-Tarouccovi z 1844–50, J. Svítilovi z 1837, koncepty neznámým

adresátům z 1837–42, J. Lýskovi z 1842 a b. d., Malouškovi z 1842, J. B. A. Coroninimu z 1842–43, J. rytíři Lachnittovi z 1842, do Nedvědice z 1843, A. Hegrovi z 1843, J. Bílému z 1844–45 a 1847, A. Kutínovi z 1845), Hlídka 1919, s. 198 a pokr. a 1920, s. 77; E. Masák: Š. dopisy Václavu Vlčkovi (z 1874–78), Archiv literární 1922, s. 193; in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 4 (regesta K. A. Vinařickému z 1861–62; 1925, ed. J. Šafránek). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Hlas (1859–69). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Poutní kniha velehradská (Brno 1863); Patero kázání činěných k oslavení tisícileté památky příchodu sv. Cyrila a Methodia do Moravy ve stoličném chrámu Páně brněnském (Brno 1863). ▮

LITERATURA: F. F. (Fahoun): O literárním působení K. Š., Koleda 1877, s. 246 a pokr.; ● nekrology: Fr. Bý (Bílý), Akademické listy 1878, č. 17–18; M. Procházka, ČMM 1878, s. 171; Vl. Št. (Šťastný), Obzor 1878, s. 193; F. B. (Bartoš), Osvěta 1878, s. 957; M. Procházka, Časopis katol. duchovenstva 1878, s. 510 ●; J. Tichý (F. J. Rypáček): Concordia – literární vzpomínka z roku 1840, Koleda 1879, s. 478; J. Hn. (Herben): medailon, Světozor 1880, s. 622; J. Ježek in Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou (1880); P. Vychodil in F. Sušil (1898); M. Hýsek in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, s. 80); T. J. J. (Jiroušek): K. Š., Naše listy 11. 5. 1912; A. N. (Novák): K. Š., Venkov 18. 5. 1918; F. Široký: Zapomenutý moravský ctitel Shakespearova génia, LidN 31. 5. 1918; E. Masák: K. Š. a Karel Havlíček, Občanské noviny 7., 10., 14. a 21. 11. 1921 + Studentská léta K. Š., tamtéž 12., 15., 19. a 29. 12. 1921 + Š. estetika dramatu, Archiv literární 1922, s. 1 a pokr. + K. Š. jako literární historik a kritik, tamtéž, s. 144 a pokr. + Š. filozofie literárních dějin, Hlídka 1924, s. 7 a pokr.; R. Illový: Moravský utopista sociální, PL 5. 2. 1932; J. Skutil: Z pamětí K. Š., sb. Literárně archivní příspěvky (Blansko 1969, s. 26); B. Schwarzer: Příspěvek ke genealogii rodu Š. (údaje o rodině a příbuzenstvu), Vlastivědná ročenka Okresního archivu v Blansku 1971, s. 22; J. Skutil: „Cesta konaná 1843" K. Š., sb. Lit. archiv 8–9, 1974, s. 257 + K. Š. a počátky české literární historie na Moravě, sb. Jižní Morava 1974, č. 2, s. 134 + Jubileum Š. prací o Jednotě, sb. Z kralické tvrze 1974, s. 53 + Zpráva moravského buditele K. Š. o návštěvě u Josefa Jungmanna v r. 1843, Vlastivědná ročenka Okresního archivu Blansko 1976, s. 87 + Š. „Výjimky z listův Klácela k Aloisu Šemberovi", sb. Lit. archiv 17–18, 1982–83 (1988), s. 149 + Zápisky K. Š. z roku 1843, sb. Z kralické tvrze 1988, s. 77.

pp

Alois Vojtěch **Šmilovský**

* 24. 1. 1837 *Mladá Boleslav*
† 20. 6. 1883 *Litomyšl*

Prozaik, dramatik a básník, autor lidovýchovně zaměřených povídek a románů vyzdvihujících tradiční morální hodnoty rodinného života a lidovou moudrost uloženou v jazykovém bohatství ustálených rčení, úsloví a pořekadel.

Vl. jm. Alois Schmillauer (psán i Schmilauer). – Narodil se v rodině obchodníka s mýdlem, člena městského zastupitelstva. Základní školu a nižší piaristické gymnázium absolvoval od 1847 v rodišti, vyšší Akademické gymnázium v Praze (1851–55) v době ředitelování V. K. Klicpery; jeho spolužákem byl V. Hálek. Na pražské filoz. fakultě Š. studoval přírodní vědy a češtinu, později též dějiny a slovanskou filologii. Už jako gymnazista přispíval do studentských rukopisných časopisů (sám založil podobný s titulem Vlasta, 1857 se pokoušel i o almanach Záboj na počest V. Hanky). Š. první literární pokusy ovlivnili jeho středoškolští učitelé-literáti V. V. Zelený a hlavně V. Štulc. Od 1860 učil jako suplent na gymnáziu v Klatovech, od 1867 jako profesor (přírodopis, matematika a fyzika, později i čeština); oženil se 1870. V Klatovech vyvíjel bohatou společenskou a kulturní činnost: 1861 založil zpěvácký spolek Šumavan, hrál divadlo, pracoval v Měšťanské besedě. Ve 2. polovině 60. let vykonal několik cest po Pošumaví, navštívil Bavorsko, Švýcarsko, Tyroly, severní Itálii, Terst i Vídeň. Po marných pokusech získat místo v Praze přešel 1873 do Litomyšle, kde byl 1877 jmenován okresním školním inspektorem pro Litomyšlsko a Poličsko (v této funkci vyvolal 1878 aféru, když se obrátil na učitelstvo s apelem, aby zachovalo loajalitu k vládnímu kandidátu ve volbách; výzva vzbudila mezi pedagogy značné pobouření). Za pobytu v Litomyšli se Š. stýkal s mladším kolegou A. Jiráskem a i zde se věnoval osvětě zejména v hudební oblasti, včetně vlastního působení ve zpěváckém spolku Vlastimil. Byl členem Umělecké besedy. Z dětí mu 1879 dva synové zemřeli na neštovice, 1882 ztratil třetího. Od 1877 trpěl rozedmou plic, což vedlo po záchvatu chrlení krve k jeho předčasné smrti. Pohřben byl v Litomyšli.

Š. literární začátky představovala nepříliš úspěšná poezie epická, jednak v duchu Ruko-

pisů (slavná minulost národa), jednak pod vlivem F. L. Čelakovského a K. J. Erbena, epigonská lyrika a zejména písňová tvorba (K. Bendl, L. E. Měchura, K. Slavík aj.). Pro J. L. Zvonaře Š. sepsal text k opeře Záboj (1861) a ke skladbě Švanda dudák (1865), pro L. E. Měchuru slova ke kantátě Pohřeb na Kaňku (1868) a k operetě Prokůpek s basou, pro L. Procházku k trilogii z husitských válek, pro P. Křížkovského k oratoriu Svatý Prokop aj. Nezdarem končily jeho pokusy divadelní, dramata i veselohry, kusy ze současnosti i z historie. Na jeviště pronikly jen ojediněle, knižně vyšly až posmrtně v Bačkovského edici (*Pozůstalá dramata*). Nejvýrazněji na sebe Š. upozornil až povídkou *Bětuška* (Obrazy života), v níž navázal na tradici vesnické povídky soustředěné k vykreslení výrazného charakteru z lidového prostředí. Od začátku 70. let pak próza trvale tvořila těžiště jeho literární práce. Díla románová, novelistická, povídková i prosté obrázky ze života tiskl nejčastěji v Osvětě, v níž, ač souputník májovské generace, spoluvytvářel program ideálního realismu, jenž měl věrojatný obraz života omezený na národní látky spojovat s vykreslením jeho ideální podoby. Idealizující zpodobení jadrného lidového charakteru naplnila už jedna z raných Š. moralizujících próz *Kmotr Rozumec,* navazující na Babičku B. Němcové; skrze skrovnou dějovou osnovu (u Š. ji zpravidla vytvářejí volně propojené životní příklady, podobenství i úvahy) v ní prosvítá vzor maloměstského mudrlanta, jehož názory se stávají jakýmsi katechismem lidové moudrosti. I pro další Š. práce jsou příznačné postavy energických ušlechtilých starších lidí, kteří dokáží přispívat k vyřešení životních krizí mládí (častým prototypem byly skutečné osoby). Tyto převážně milostné příběhy se nejčastěji odehrávají ve venkovském statkářském nebo selském prostředí (*Setník Dřevnický, Starohorský filozof, Pod doškovými střechami*). Protějškem Š. idealizujících próz z venkova se stal salonní román, poukazující na záporné rysy městského prostředí plodícího mravní a citovou rozkolísanost romantických rozervanců, kteří svým chováním hrubě zasahují do venkovského světa přirozené citové prostoty a mravní čistoty (*Parnasie*). Obdobně kriticky vyznívá i vesnický román sledující úpadek rodového selství (*Martin Oliva*). Š. si velmi zakládal na jazyce svých prací, v němž se opíral o poznávání textů staročeských stejně jako folklorních (pohádky, sbírky přísloví) a pro nějž střádal rázovitá lidová rčení, osobitá pojmenování a úsloví, archaismy lexikální i syntaktické. Vydatně je uplatnil i ve svém exkursu do období národního obrození *Za ranních červánků*, idealizované postavy osvícenského intelektuála „modrého abbé" J. Dobrovského a evangelického písmáka, hajného, v něm konfrontoval se životem panského úřednictva a zaostalého nižšího kléru. Předností prací Š. byla pozorovatelská vloha spojená s charakterizační dovedností, schopností modelovat jedinečné lidské typy s jejich slabůstkami i rysy utajené velikosti, umění drobnokresby maloměsta i vesnice, schopnost evokovat jejich patriarchální atmosféru i nálady. Zvláště se mu to dařilo ve zralém tvůrčím období, kdy se oprostil od didaktismu i schémat romantizujících sentimentálních zápletek (láska s překážkami) a do jeho příběhů začaly pronikat i motivy tragické, narušující, leč nezpochybňující, harmonický řád světa. Tehdy Š. dokázal nahlédnout s dávkou psychologie do krizových momentů prostého člověka (*Jehla*), zachytit osudovou tíhu života (*Pan kontribuční*), ale také s nadhledem a nadlehčujícím humorem zpodobit vlastní dětství a vykreslit svéráznou postavu svého dědečka (*Rozptýlené kapitoly*). – V literární pozůstalosti pořádané A. Jiráskem zůstaly v rukopise (vedle textů k hudebním skladbám a raným dramatům) započatý historický román Nákvasa, školské obrázky U školní tabule, hrst epigramů (vydal je pak F. Strejček) a zlomky pověstí.

ŠIFRA: Šm. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach učitelský na jubilejní rok 1879; Blahověst (1857); Boleslavan (1860); alm. Boleslavsko (1881); kal. Československá koleda (1881); Dalibor (1858–60); Hudební listy (1871); Humorist. listy (od 1858); Květy (1867–72); Květy (1880); Lada (1862–64); Lumír (1856–59); Lumír (1873–81); Muzeum (Brno); alm. Národ sobě (1880); Nový českomor. posel (Přerov 1885); Obrazy života (1859, P Bětuška); Osvěta (1872–84); Paleček (1878); Pečírkův Nár. kalendář…; Posel z Prahy; Pražské noviny (1856); Slavoj (1862); Světozor (1867–81); Škola a život (1859); Šumavan (Klatovy); – posmrtně: Výr. zpráva státního gymnázia v Mladé Boleslavi (1931, Vlastní životopis A. V. Š., ed. F. Strejček); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Kmotr Rozumec (P 1872); Básně (1874); Martin Oliva (R 1874); Parnasie (R 1880); Starý varhaník (P 1880); Setník Dřevnický (R 1881); Starý Měchura

(P 1881); Krupař Kleofáš (P 1883); Za ranních červánků (P 1883); Starohorský filozof (R 1883); (od 1880 vše in Spisy výpravné, sv. 1–4); – posmrtně: Nebesa (P 1885, Spisy…, sv. 5); Procul negotiis (P 1885, Spisy…, sv. 5); Rozptýlené kapitoly (PP 1886, Spisy…, sv. 6); Bez lásky (P 1886, Spisy…, sv. 6); Pod doškovými střechami, Spálený Šimák, Baron Krušina, Perla v hrubé kazajce, Lesní panenka (PP 1891, Spisy…, sv. 7; ve Spisech 1938 pod souhrnným tit. Vesnické povídky); Pozůstalá dramata 1 (1891; Natálie, Scéna ze salonu), Červený deštník, Tatínkovy hodinky, Továrna na Klenici, Václav z Nebozína, Páter Antonín, Jehla, Pan kontribuční, Hodinka v expeditě (PP 1892, Spisy…, sv. 8; ve Spisech 1938 pod souhrnným tit. Maloměstské povídky); Pozůstalá dramata 2 (1893; Žid z Prahy, prem. 1865); Na čerstvém vzduchu 1, 2 (1894, Spisy …, sv. 9); Pozůstalá dramata 3 (1904; Lapla motýla, prem. 1905 s tit. Záletný Anatol; Eminčina první láska, prem. 1930); Pozůstalá dramata 4 (1905; Zlaté srdce); Epigramy antické způsoby (1935, ed. F. Strejček). – *Překlad:* A. Zeune: Mistr Jan Hus (oratorium, 1868, i prem., hudba C. Loewe). – *Výbory:* Pohádky kmotra Rozumce (1917, ed. J. Petrus); Pohádky kmotra Rozumce (b. d., 1932); Náš dědeček (1934, ed. F. Strejček); Náš dědeček (b. d., 1939, ed. F. Páta); Kavárenský pan Antonín (b. d., 1940, ed. F. Páta); Povídky kmotra Rozumce (b. d., 1941, ed. F. Páta); Náš dědeček (1941, ed. K. Metyš); Baron Krušina a jiné povídky (1941); Za ranních červánků (1952, ed. J. Polák); Za ranních červánků a jiné povídky (1953, ed. E. Petiška); Červený deštník a jiné obrázky (1959, ed. R. Pinz); Za ranních červánků a jiné prózy (1971, ed. R. Havel); Rozptýlené kapitoly (1983, ed. M. Otruba). – *Souborná vydání:* Spisy výpravné A. M. Š. (nakl. F. Šimáček, 1880–94, 10 sv.); Spisy básnické (nakl. I. L. Kober, 1887, 1 sv.); Pozůstalá dramata (nakl. F. Bačkovský, 1891–1905, 4 sv.); Spisy výpravné (nakl. F. Šimáček, edice Libuše 1911, 8 sv.); Spisy výpravné (nakl. Šolc a Šimáček, 1923–24, 11 sv.); Soubor spisů (nakl. Borský a Šulc, 1923–24, 11 sv.); Spisy výpravné (nakl. Šolc a Šimáček, 1935–38, 9 sv.). ▮ SCÉNICKY. *Hra:* Juditina láska neb Soud v Pražské synagoze (1906). ▮ KORESPONDENCE: A. Dostál: Listy a básně A. V. Š. Leopoldu Zvonařovi (z 1861–64), Vlasť 12, 1895/96, s. 1100; R. J. Kronbauer: Několik intimit ze života A. V. Š. (neuvedeným adresátům z 1864 a 1871), Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 118 → Vzpomínky 2 (1907); Č. Zíbrt: Z litomyšlské korespondence A. V. Š. (F. Čenskému z 1878 a 1881), alm. Majáles (1907); A. Pražák: Výňatky z korespondence A. V. Š. (F. Čenskému z 1881, V. Krupičkovi z 1854–83, A. Schmilauerové z 1879–82, F. Schulzovi z 1880, M. Šmilovské Holkové z 1867–74, V. Vlčkovi z 1872–79, F. Zákrejsovi z 1874, J. L. Zvonařovi z 1861–64), in A. V. Š.: Spisy výpravné 9 (1911 a 1924) → A. V. Š. (1911); J. Hodek: Něco neuveřejněného z rukopisné pozůstalosti A. V. Š. (P. Šafránkovi z 1870), Osveta 1916, s. 494; in V. Zákrejs: František Zákrejs (F. Zákrejsovi z 1874; 1924); an.: Národ a umění (V. Vlčkovi z 1875), Nár. práce 10. 9. 1939; in V. Hálek: Dopisy 1849–1874 (V. Hálkovi z 1871; 1963, ed. F. Bařha). ▮

LITERATURA: A. Pražák: A. V. Š. (1911). ▮ ● ref. insc. Žid z Prahy: R., Národ 27. 12. 1865; an., Plzeňské noviny 27. 12. 1865; an., Klatovský týdeník 1865, č. 52 ●; ● ref. Básně: O. H. (Hostinský), Pokrok 12. 12. 1873 → Studie a kritiky (1974); V. Hálek, NL 30. 12. 1873 → O umění (1954); V. Vlček, Osveta 1873, s. 951 ●; ● ref. Parnasie: F. S., Květy 1880, d. 1, s. 631; F. Schulz, Osveta 1880, s. 343 ●; E. Ludvík: Š. jako vypravovatel, Lit. listy 1881, s. 46; F. Schulz: ref. Setník Dřevnický, Osveta 1882, s. 376; ● ref. Krupař Kleofáš, Za ranních červánků: Pav. Alb. (Albieri), Čes. noviny 21. 1. 1883; F. V. Vykoukal, Květy 1883, d. 1, s. 121; F. Bílý, Osveta 1883, s 278; S., Světozor 1883, s. 11 ●; an.: A. V. Š., Světozor 1883, s. 23; ● nekrology: E. Miřiovský, Lumír 11, 1882/83, s. 304; F. Dlouhý, Lit. listy 1883, s. 111; O. Mokrý, Květy 1883, d. 2, s. 122; -dr.- (F. Roháček), Ruch 1883, s. 302; an., Světozor 1883, s. 307; an., Zábavné listy 1883, s. 587; an., NL 22. 6. 1883; an. (J. Neruda), Humorist. listy 1883, s. 214 → Podobizny 2 (1952) ●; P. Sobotka: A. V. Š., Osveta 1883, s. 735 a 797; F. Bílý: ref. Starohorský filozof, Osveta 1884, s. 79; ● ref. Nebesa, Procul negotiis: M. A. Š. (Šimáček), Světozor 1884, s. 507; F. Bílý, Osveta 1885, s. 189 ●; J. Novák: O životě a literární činnosti A. V. Š., Výr. zpráva státní střední školy v Litomyšli (1885) → Lit. listy 1886, s. 21 a pokr.; ● F. Roháček: Ze života A. V. Š., alm. Zora (1885, s. 134); k tomu polemika: K. V. Dvořák, Lit. listy 1885, s. 77, 89, 101, 138; F. Roháček, tamtéž, s. 137 ●; J. L. Turnovský: Památce A. V. Š., Zlatá Praha 1886, s. 346; an., A. V. Š. Spisy výpravné 1–6, NL 30. 10. 1886; ● ref. Rozptýlené kapitoly, Bez lásky: F. Bílý, Rozhledy lit. 1, 1886/87, s. 227; F. V. Vykoukal, Světozor 21, 1886/87, s. 62; A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 1888, s. 139 ●; ● ref. Spisy výpravné 7 (Pod doškovými střechami…): F. V. Vykoukal, Světozor 26, 1891/92, s. 22; L. Šolc, Hlídka lit. 1892, s. 154 ●; ● ref. Natálie, Scéna ze salonu (Pozůstalá dramata 1): Liber., Lit. listy 13, 1891/92, s. 125; L. Šolc, Hlídka lit. 1892, s. 152 ●; F. V. V. (Vykoukal): ref. Spisy výpravné 8 (Červený deštník…): Světozor 27, 1892/93, s. 10; jv. (J. Vodák): ref. Žid z Prahy (Pozůstalá dramata 2), Lit. listy 15, 1893/94, s. 106; ● ref. Na čerstvém vzduchu: F. V. V. (Vykoukal), Světozor 28, 1893/94, s. 599; Kj. (F. V. Krejčí), Niva 5, 1894/95, s. 243 ●; T. Glos: A. V. Š., Zpráva zemské vyšší reálky v Uherském Brodě… (1902); V. Píťha: A. V. Š., Klatovské listy 11., 18., 25. 1., 1. a 8. 2. 1908; Dr. R. J. K. (Kronbauer): Model ke krupaři Kleofášovi, Máj 8, 1909/10, s. 26; A. Pražák: A. V. Š. v dopisech V. Krupičkovi, Lumír 38, 1909/10, s. 163 a pokr.; K. Rieger in A. V. Š.: Rozptýlené kapitoly (1910); A. Jirásek: Z mých pamětí, Zvon 12, 1911/12, zejména s. 198 a pokr. → Z mých pamětí 2 (1913); -der. (V. Dresler): A. Š. spisy sebrané, Venkov 22. 5. 1912; K. I. Černý: A. V. Š. jako češtinář, Čas 20. 7.

1912, příl. Hlídka Času; A. Pražák: Inspektorská aféra A. V. Š., Čas 3. 1. 1912, příl. Hlídka Času + in A. V. Š.: Za ranních červánků (1913); J. Thomayer: Vzpomínky klatovské, Zvon 15, 1914/15, s. 23 → Z pouti životní (1920); V. K. Jeřábek: C. k. školní inspektor A. V. Š., LidN 16. 2. 1922; J. Voborník: Životopisný nástin, in A. V. Š.: Soubor spisů, sv. 11 (1924); J. Jakubec: O spisovné řeči A. V. Š., LF 1925, s. 128 a 169; J. Šimek in Moje vzpomínky a paměti (1927); F. Strejček in Jak se probouzela Mladá Boleslav (1929); A. Novák: Kmotr Rozumec, Lumír 57, 1930/31, s. 20 a 85 → Duch a národ (1936); F. X. Šalda: Otec Š., ŠZáp 5, 1932/33, s. 391; jv. (J. Vodák), Š. po padesáti letech, Čes. slovo 20. 6. 1933; A. N. (Novák): A. V. Š., LidN 20. 6. 1933; K. Hovorka: A. V. Š. na Litomyšlsku, Rozhledy 1933, s. 75; Z. Nejedlý: A. V. Š. a Litomyšl, in Litomyšl, 1000 let života českého města (1934) → O literatuře (1953); A. N. (Novák): ref. Epigramy antické způsoby, LidN 22. 6. 1935; ● k 100. výr. nar.: amp. (A. M. Píša), PL 24. 1. 1937; M. Hýsek, Venkov 24. 1. 1937; A. N. (Novák), LidN 24. 1. 1937; S. (F. Sekanina), Nár. politika 24. 1. 1937 ●; V. E. Mourek: O A. V. Š., LidN 5. 3. 1938; Brk (F. Buriánek): Kmotr Rozumec a lidový klasik, Zeměd. noviny 17. 6. 1948; J. Polák in A. V. Š.: Za ranních červánků (1952); E. Petiška in A. V. Š.: Za ranních červánků a jiné povídky (1953); Lsk (M. Laiske): Realistický epik českého maloměsta a venkova, Obrana lidu 24. 1. 1957; J. S. Matějka: Zamyšlení nad A. V. Š., Zeměd. noviny 4. 7. 1957; F. D. Bulánek (Bulánek-Dlouhán): Pozapomenuté dílo, ZM 1958, s. 192; V. Kovařík in Když velcí byli malí (1959); E. Petiška in A. V. Š.: Červený deštník a jiné obrázky (1959); F. Buriánek: A. V. Š., in Literární Klatovy (1962); M. Řepková: K charakteristice postav u A. V. Š., ČLit 1969, s. 97 + in A. V. Š.: Za ranních červánků a jiné prózy (1971); A. Vondrů (V. Černý): Vzpomínka na literárního Kmotra Rozumce, LD 16. 6. 1973 → V zúženém prostoru (1994); V. Viktora: K výročí kreslíře maloměsta, Pravda 20. 6. 1973; M. Řepková: Poznámky k portrétnímu umění tří autorů májovské generace (K. Světlá, V. Hálek, A. V. Š.), ČLit 1978, s. 43; M. Otruba in A. V. Š.: Rozptýlené kapitoly (1983); F. Buriánek: Kmotr Rozumec české literatury, Lit. měsíčník 1983, č. 8 → Z literárních studií (1985); (ra) (V. Viktora), Mistr novely maloměsta, Pravda 17. 6. 1983; P. Veverka: Ani abbé, ani modrý, Kmen 1986, č. 51; F. Buriánek: Třikrát o Š., in Z poetického Pošumaví (1987) + Kterému kraji patří spisovatel?, in Inspirace domova (1988); V. Viktora: Po ranních červáncích (A. V. Š. v Klatovech), Plž 2003, č. 2; L. Pavera: Josef Dobrovský postavou české beletrie, Alternativa plus 2003, č. 1–2; V. Viktora: Povídka A. V. Š., sb. Perla v hrubé kazajce (2005).

ahm, zp

Jan Blahověst **Šmitt**

* 10. 9. 1776 *Unterwaldbehrungen* (Bastheim-U.) u Bad Kissingen (Bavorsko)
† 20. 10. 1841 *Klatovy*

Autor gramatik, pravidel a čítanek určených k výuce německého a českého jazyka na českých školách; překladatel drobných zábavných knížek se sentimentálně-výchovnou tendencí z němčiny, spisovatel náboženské literatury.

Psán též Johann Schmiedt; jazykovědné práce a učebnice podepisoval Johann Ev. Schmitt, beletristické a náboženské českou formou jména (též Jan Šmitt, příp. Jan Ev. Šmitt). V literatuře bývá uváděno jako datum úmrtí 10. 10. – Nejmladší z pěti dětí obchodníka s plátnem; základní vzdělání získal v rodišti, 1793–98 absolvoval gymnázium v Münnerstadtu u řádu sv. Augustina a poté dva roky tzv. filozofie na „všeučilišti“ ve Würzburgu, 1801 začal studovat vychovatelství, historii a církevní dějiny a dogmatiku. T. r., během napoleonských válek a po úmrtí rodičů, vstoupil do služby v rakouské armádě a byl přidělen k pluku v Chrudimi. Naučil se česky a vyučoval v měšťanských rodinách němčinu, 1803–04, kdy pobýval s vojskem v Hradci Král., i francouzštinu a italštinu a působil též jako učitel v tamní posádce; 1805–07 učil němčinu a náboženství v „plukovní vychovatelně“ v Košumberku u Luže. 1808 odešel z vojenské služby, zasnoubil se a kvůli dědictví navštívil rodiště. 1809 poslouchal přednášky pro adepty učitelství na pražské normální škole a ještě t. r. se podrobil učitelské zkoušce; za studia se seznámil s A. V. Pařízkem, který ho podporoval, a s M. Z. Polákem. Další dva roky učil češtinu a němčinu na hlavní škole v Kutné Hoře, 1811–15 v Kolíně. Od dubna do konce října 1815 byl korektorem v Schönfeldově dvorské tiskárně v Praze, poté odešel jako učitel na hlavní školu do Tábora, kde působil do května 1816, než přešel definitivně na hlavní školu do Klatov. Pro Š. pedagogickou i odbornou činnost učitele německého jazyka na českých školách bylo příznačné, že nesledovala germanizaci české mládeže, ale kladla důraz na výchozí mateřský jazyk a na nutnost zdokonalovat se v něm. Tento postoj sblížil Š. s českými vlastenci, kteří jeho práci cenili a podporovali (partie v Jungmannově Historii a zvláště v Michlově Ouplném literaturním létopise).

Š. je autorem gramatik, pravopisných příruček a čítanek německého jazyka pro české školy, které sám napsal nebo upravil podle cizích předloh. Uplatňoval v nich metodickou zásadu soudobé moderní pedagogiky, že výuka cizímu jazyku má být u dětí prováděna nenásilně a vždy prostřednictvím mateřského jazyka. První Š. jazykovědnou prací byla úprava učebnice německého jazyka H. Vítka *Uvedení k německé řeči…* (1822 opravena a znovu vydána J. H. Pospíšilem); nejobsáhlejším jeho dílem byla podrobná mluvnice německého jazyka s příklady *Sokratická elementární kniha…*, k níž sestavil pravidla německého pravopisu *Ouplná dobropísemnost německá…* Napsal a vydal také českou gramatiku a v rukopise zanechal Přídavek ku Gramatice české z ohledu novější tak nazvané analogické dobropísemnosti (1829). Kromě jazykovědné činnosti se okrajově věnoval překladům německých sentimentálních knížek s výchovnou tendencí a sestavil český a německý sborník modliteb (český vyšel do konce 50. let v několika vydáních); v rukopise zanechal Dva chválozpěvy k Panně Marii a Píseň nábožnou k Panu Ježíši.

ŠIFRA: J. Sch. ▮ KNIŽNĚ. *Překlady a adaptace beletrie:* an. (J. H. D. Zschokke): Ladislav a Eleonora nebo Příběhové velmi šťastných a blažených, pak po tři léta velice nešťastných a ubohých manželů (Kutná Hora 1814); an.: Wilibald z Aychštatu a Amalia z Werboku. Výborní příkladové věrnosti, stálosti a udatnosti (Hradec Král. 1814). – *Jazykovědné a náboženské práce:* Uvedení k německé řeči od Hynka Vítka, nyní ale od J. Sch. skrze mnohé případy rozmnoženější (Kutná Hora 1810); Poučující povídačky nebo Aufgaben zum Übersetzen aus dem Böhmischen ins Deutsche… (Kutná Hora 1812); Malá gramatika německá oder Kleine deutsche Sprachlehre für die ersten Anfänger nach J. W. Weidingers Lehrmethode bearbeitet (Kutná Hora 1813); Grammatika česká nebo Učení, jak se česká slova uchylovati, spojovati a psáti mají veskrz s vybranými příklady vysvětlená… (1816); Sokratická elementární kniha k německému čtení, rozumění a mluvení… pro mládež v českých místech – Sokratisches Elementarbuch zum Deutsch-Lesen, Verstehen und Sprechen… (Plzeň 1818; rozšíř. vyd. 1826 a 1828); Elementární knížka k německému čtení a pojmenování nejobecnějších věcí a jejich vlastností pro mládež v českých místech – Elementarbüchlein zum Deutsch-Lesen und Benennen der gemeinsten Dinge und ihrer Eigenschaften für die Jugend in böhmischen Orten (Plzeň 1818); Ouplná dobropísemnost německá po německu i po česku sepsaná i vysvětlená mnohými vhodnými příklady… pro mládež českou – Vollständige deutsche Rechtschreibung deutsch und böhmisch verfasst… (Písek 1819); Česko-německý přítel dětí aneb Uvedení, jak by se česká mládež, jenž se němčině naučiti chce, v nejkratším čase příjemným způsobem k čistému a plynutému německému mluvu přivésti mohla – Böhmisch-deutscher Kinderfreund oder Einleitung, wie man die böhmische Jugend… (Plzeň 1823); Ouplná modlicí kniha pro pravé věřící křesťany (1824, výt. nezjišt.; další vyd. 1828, 1829, 1853, 1858); Auserlesene Geschichten, Anekdoten und Gedichte zur Belehrung und zu Erheiterung des Gemütes (Znojmo 1828); Christkatholisches Gebetbuch (1828). ▮

LITERATURA: an.: souborný ref. o Š. pracích, Gesellschafter (Berlín) 1822, č. 55.

lk

Antonín **Šnajdauf**

* 12. 6. 1860 *Kožlany*
† 11. 11. 1951 *Praha*

Básník ovlivněný poetikou ruchovsko-lumírovské generace, autor příležitostné oslavné poezie, překladatel, literární a umělecký kritik, historik výtvarného umění.

V matrice zapsán jako Antonín Paduánský; psán i Snaidauf (jako jeho otec). – Nejstarší syn krupaře a rolníka. Vychodil trojtřídní školu v rodišti, od 1872 navštěvoval gymnázium v Plzni a poté, co se s rodiči přestěhoval do Prahy, gymnázium na Malé Straně a od 3. ročníku Akademické gymnázium (spolužák A. Škampa, učitelé J. Niederle, F. Vajs, V. Vojáček). Po maturitě (1879) s přestávkami studoval (1879–82, 1885–86, 1889–90) českou filoz. fakultu pražské univerzity, nejprve osm semestrů moderní filologii (zejména slovanské jazyky), pak estetiku a dějiny umění (PhDr. 1890, disertaci *O vnitřní a zevnější formě uměleckého krásna, rozprava estetická* posuzovali J. Durdík a O. Hostinský). Mezitím Š. pracoval v různých periodikách, 1883 redigoval Zličan (příloha časopisu Naše hlasy), od srpna 1883 do 1884 pravidelně působil jako literární a divadelní referent a lektor v redakci Ruchu, 1887–90 jako literární kritik v Národních listech (byl tu i faktorem, členem redakce a zástupcem J. Nerudy v redakci fejetonu; údajně s ním měl spolupracovat i na řízení knižnice Poetické besedy). 1890–1920 učil český jazyk, zeměpis a dějepis na obchodní škole v Plzni (později změněna na obchodní akademii; kole-

ga V. A. Jung). Od počátku 80. let 19. století se až do 20. let 20. století účastnil společenského a kulturního života, intenzivně se věnoval přednáškové činnosti (mj. o J. Barákovi, V. M. V. Bělohrobském, J. Nerudovi), zahajoval výtvarné výstavy i vzpomínkové večery. Byl členem mnoha pražských i regionálních spolků: 1883 starostou spolku akademiků plzeňského kraje Radbuza a zakládajícím členem besedy Barák, 1883 jednatelem literárního odboru Umělecké besedy (1888 ve výboru, 1943 čestným členem), členem Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj (1888 ve výboru), Syndikátu čes. spisovatelů a hudebních skladatelů a čestným členem Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni. Kvůli uměnovědným zájmům Š. vykonal četné cesty do zahraničních galerií a muzeí (zejména do Berlína a Mnichova, kde studoval dílo M. M. Antokolského), v 90. letech navštívil Francii, Belgii a Anglii (1895 jako stipendista spolku Svatobor), později mj. Švýcarsko a Krakov. Přátelské styky udržoval v mládí s básníkem J. Jakubcem (promluvil na jeho pohřbu ve Velíši), později s M. Alšem, I. Herrmannem, J. Kuffnerem, F. Kvapilem, s dcerou I. J. Hanuše K. Hanušovou (1845–1918), sokolskou pracovnicí a zakladatelkou ženského tělocviku, odbornou spisovatelkou a překladatelkou. 1920 odešel do výslužby a přestěhoval se do Krče (Praha-K.; stýkal se zde s A. Staškem). Zemřel na stařeckou sešlost; urna s jeho popelem byla uložena na Vinohradském hřbitově. – Jeho manželka (sňatek 1899) JUDr. A. J. Čadová-Šnajdaufová (1856–1936) byla učitelkou, pedagogickou publicistkou, beletristkou (pseud. Č. Jiřina) a překladatelkou z němčiny (C. H. Stratz: Tělo dítěte, 1904), zakladatelkou a redaktorkou měsíčníku Zdraví.

První básně Š. uveřejňoval jako gymnazista v rukopisných časopisech (Zora, 1876, generační satirický Fíkový list) a ve Světozoru (báseň *Hrobník*). Po drobné příležitostné básni *Před svatbou* vydal 1882 jedinou sbírku veršů *Intimní listy.* Její tři oddíly obsahují rozsáhlejší milostné, rozmarně i elegicky laděné lyrické básně se sklonem k epizaci, romance a sentimentální idylky blízké tzv. žánru a kratší intimní reflexe; celek uzavírá alegorická skladba apostrofující poezii a oslavující slovanský svět. Úvodní výpravná báseň *Dětská láska,* líčící elegickým tónem z perspektivy okouzleně bilancující vzpomínky příběh první lásky, souzní s poetikou idyl S. Čecha (Ve stínu lípy); v drobnější lyrice tíhl Š. později, i pod vlivem J. Nerudy, spíš k výrazové prostotě a písňovosti. Z další chystané sbírky uveřejnil některé ukázky časopisecky (např. žánrovou básnickou povídku *Čtenářka*). V 80. letech skládal Š. příležitostné básně na počest známých osobností (*Památce Josefa Baráka*, *Janu Nerudovi ke dni padesátých narozenin* aj.) a k oslavě událostí národního života (rozdělení pražské univerzity byla věnována *Hymna českého studentstva*); publikovány byly jako samostatné drobné tisky (někdy též paralelně časopisecky) a na veřejnosti přednášeny známými herci. V těchto rétorickým veršem psaných, dobovým patosem a obrozeneckým osvětovým gestem prodchnutých textech se v alegorické formě opakovaly představy o stěžejní úloze umění v životě národa a zdaru vlasti. Ve 20. století Š. publikoval už jen sporadicky v časopisech oproštěnou kontemplativní písňovou lyriku. V 80. letech 19. století uveřejňoval překlady poezie (J. Aicard, G. G. Byron, A. Mickiewicz); během 1. světové války překládal Dantovu Božskou komedii a začal se věnovat dantovskému bádání, zejména ve vztahu k české kultuře. Jako literární kritik patřil k agilním představitelům mladší generace soustředěné kolem časopisu Ruch, kde v rubrice Rozhledy po literatuře a umění publikoval (zejména 1882–84) literární kritiky soudobé české básnické produkce (J. Jakubec, B. Kaminský, K. Leger, J. Neruda aj.), pravidelně divadelní referáty a recenze překladové literatury. Na podnět akademického studentského spolku plzeňského kraje Radbuza Š. z rukopisů uspořádal a obsáhlou předmluvou vybavil výbor z básnického díla V. M. V. Bělohrobského. Ke 100. výročí uveřejnění Slávy dcery pořídil nové vydání opatřené předmluvou, v níž akcentoval Kollárův vztah k Dantovi a Petrarkovi (s přehledem dantovské recepce v Čechách) a polemicky formuloval názor o stále trvajícím nedocenění Kollárova významu. Příležitostně se Š. zabýval i dalšími českými autory (R. Mayer, V. Šolc), do tisku údajně přichystal knihu studií, vzpomínek a exegesí týkajících se J. Nerudy. Podstatnou část Š. díla tvořily uměnovědné práce, jejichž řadu zahájilo pojednání o historii oceňování uměleckých děl od antiky po 19. století a o vztahu finanční a estetické hodnoty (*Něco o peněžní ceně děl uměleckých*). V přednášce *Význam Alšova umění,* vydané k umělcovým

padesátinám, dokazoval, že národní charakter jeho díla nespočívá jen ve volbě témat, ale i v senzibilitě zbavené romantického či sentimentálního zabarvení. Spolu s J. Soukenkou Š. dokončil Mádlův soubor Dějiny umění výtvarných 1 (Š. napsal partie o helénistickém sochařství a o řeckém malířství). Ovlivněn ideou panslavismu se Š. stal průkopnickým vykladačem slovanského výtvarného umění; zejména v monografické studii *Sochař – mudřec M. M. Antokolskij* interpretoval ruského umělce (osobně ho poznal) jako specifický slovanský typ a v oslavném poeticko-filozofickém eseji zdůraznil křesťanské poselství jeho tvorby. Zájem o ruské výtvarné umění Š. uplatnil i v časopiseckých statích (např. o malíři I. J. Repinovi a estetikovi V. V. Stasovovi). Ve studii *Základy malířské školy polské v 19. století 1* (předložil ji jako habilitační spis na filoz. fakultě v Praze) podal již věcnější přehled polských malířských škol 19. století a jejich hlavních protagonistů (především J. Matejka, A. Grottger). Řadu estetických úvah napsal Š. do fejetonu Národních listů. – Rukopisná pozůstalost (v LA PNP a část v Archivu AV ČR) obsahuje obsáhlý soubor Básně (z 80. let 19. století), k tisku připravenou sbírku Sluneční chrám (podp. A. Š.-Krašovský), vzpomínky na mládí s tit. Léta klauzury, vzpomínky a stati týkající se J. Nerudy (např. Memorandum k tragédii J. Nerudy Francesca di Rimini), J. Baráka a E. Krásnohorské, deník z let po 1918, překlady (Dante Alighieri a dále M. M. Antokolskij, Ch. Blanc, H. Taine), studie o českých a evropských výtvarných umělcích (některé i v němčině). Existenci v literatuře uváděných titulů Bělohorské básně, Črty z dějin výtvarného umění (1894), Slovanský uměnozpyt (1906) a překlad A. Dübiga Nehorši se (1887) se nepodařilo potvrdit.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. Krašovský, Ant. Krašovský, Lad. Severin (Paleček, dub.), Otakar Štěpař (dub.), Věčný student (Lech); A. Š., A. Šn., -auf, f, -jd-, Šn., šn. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1918, 1921–22; 1921 Danteův „ovčineček", 1922 Básník Pekla); Čas (1907–08, i příl. Hlídka Času); Čes. slovo (Plzeň); Čes. deník (Plzeň 1921); Divadelní listy (1883); Hlas národa (1889, 1901 příl. Nedělní listy, stati o výtvarném umění); Kalendář Ústřední matice školské… (1884); Květy (1886–87, 1889, 1899–1903; 1886 překl. B J. Aicarda); Lech (1927); Lid. noviny (1900); Lit. rozhledy (1931, čl. o poezii J. Nerudy Dvě hvězdy); K. B. Mádl: Dějiny umění výtvarných 1. Starý věk (1905, rozšíř. vyd.); alm. Máj (1878); Nár. listy (1884, 1887–95, 1897, 1901–02, 1904, 1906, 1921, 1935, i odpol. vyd. a lit. příloha; 1893 O básnické činnosti Svatopluka Čecha a Jar. Vrchlického, 1902 FF a opakovaně články o M. M. Antokolském → Sochař – mudřec M. M. Antokolskij); Nár. politika (1934); Naše hlasy (Čes. Brod 1883, příl. Zličan, P O hluchém); Obzor (Záhřeb); Osvěta (1911); Paleček; Pátá roční zpráva o obchodní škole král. města Plzně za škol. rok 1890/91, pokr. Osmá roční zpráva… za škol. rok 1893/1894 (Něco o peněžní ceně děl uměleckých, i sep.); Pestrý týden (1930, 1932; 1930 č. 1 i sep. s tit. Památce Jana Nerudy); Plzeňský obzor (1902); Rozhledy lit. (1886–87); Ruch (1880, 1883–88; 1884 verš. P Čtenářka); Slavnostní večer na počest Sáma Tomáška dne 27. listopadu 1884 v sálech na Žofíně (program večera, 1884); Studentské listy (1882); Světozor (1877, 1883–85, 1893–94; 1877 B Hrobník, debut); Svornost (1901); Šestá roční zpráva o vyšší obchodní škole v Plzni za škol. rok 1891/92; Šotek; Švanda dudák (1900); Tribuna (1925, čl. Rudolfa Mayera Věčnost); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1887); Výr. zpráva obchodní akademie Plzeň (1909); alm. Vzpomínáme Vás… (1913); Zlatá Praha (1889, 1899, 1921; 1921 Ze studií Božské komedie); Zora (Brno 1882); Zvon (1921); též další regionální plzeňská periodika; – posmrtně: sb. Lit. archiv 21–22 (1987, in A. Haman: Nerealizovaná nerudovská „encyklopedie"); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o umění:* Před svatbou (B b. d., 1881); Intimní listy (BB 1882); Hymna českého studentstva (B 1882, hudba A. Valenta Mělnický); Procházka parkem (P pro ml., 1883, pseud. Otakar Štěpař, dub.); Husově a Jeronýmově památce (B 1883); Starému studentu Josefu Barákovi (B 1883); Památce Josefa Baráka (B 1884); Janu Nerudovi ke dni padesátých narozenin… (B 1884); Proslov Besedy dělnické v Karlíně k akademii na počest Elišky Krásnohorské dne 27. září 1885 (B b. d., 1885); Památce Josefa Dobrovského (B b. d., 1887); Památce Husově a Jeronýmově (B b. d., 2. pol. 80. let); Pěvci Slávie (B b. d., 2. pol. 80.); Význam Alšova umění (přednáška, b. d., 1902); Helénistní plastika a řecké sochařství (1902); Sochař – mudřec M. M. Antokolskij (1904); Základy malířské školy polské v 19. století 1 (1910); Stoletý věštec Václav Šolc, básník Našich chaloupek (pojednání, 1938). – *Úprava:* Udeřila naše hodina (B b. d., 1918, s H. D., text K. Sabiny z opery Braniboři v Čechách). ■ REDIGOVAL *časopis:* Zličan (beletristická příl. Našich hlasů, 1. pol. 1883); *sborník:* Památce Jana Nerudy (1930, s jinými, sep. z čas. Pestrý týden). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: V. M. V. Bělohrobský: Básně a deklamace (1883, s úvodem); J. Kollár: Slávy dcera ve třech zpěvích (1924, stať Sto let Slávy dcery). ■

LITERATURA: ● ref. Intimní listy: an., NL 3. 1. 1882, příl.; tš.-, Pokrok 1. 2. 1882; J. Vrchlický, Lumír 1882, s. 16; Bý. (J. Bílý), Světozor 1882, s. 83; F. Schulz, Osvěta 1882, s. 174; F. Chalupa, Ruch 1882, s. 380; O. M. (Mokrý), Květy 1882, s. 492 ●; ● ref. ed. V. M. V. Bělohrobský: F. Chalupa, Ruch 1882, s. 447; Čch.,

Světozor 1882, s. 587; O. M. (Mokrý), Květy 1883, s. 246 ●; x.: ref. Něco o peněžní ceně…, NL 21. 9. 1894; ● ref. Sochař – mudřec M. M. Antokolskij: an., Čas 22. 1. 1905; Vbk. (J. Voborník), NL 4. 3. 1905, příl. ●; -n-: k padesátinám, Zvon 10, 1909/10, s. 592; F. Strejček: Národní škola básnická z r. 1879, ČMF 5, 1915/17, s. 403; ● k šedesátinám: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 548; an., Světozor 20, 1919/20, č. 42–43; an., Čes. deník (Plzeň) 13. 6. 1920 ●; A. Pražák: ref. ed. J. Kollár, Naše věda 8, 1926/27, s. 102; ● k sedmdesátinám: an., Lit. rozhledy 14, 1929/30, s. 285; drb. (J. Borecký), Zvon 30, 1929/30, s. 614; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 12. 6. 1930 ●; E. Felix in Literární Plzeň v obryse (1933, s. 123); ● ref. Stoletý věštec Václav Šolc…: jšr. (J. Šnobr), Čes. osvěta 35, 1938/39, s. 203; V. Ch. (Cháb), Samostatnost 1939, č. 6; kp. (K. Polák), Nár. práce 12. 3. 1939 ●; ● k osmdesátinám: L. Tůma, LidN 12. 6. 1940; an., Nár. práce 12. 6. 1940; M. Hýsek, Venkov 16. 6. 1940 ●; F. Trnka: k pětaosmdesátinám, Nový den (Plzeň) 19. 6. 1945; J. F. Urban in Úvodím Mže (1946, s. 155); t.: k devadesátinám, LD 13. 6. 1950; J. Fürst: Dvě jména z Kožlan, Plasko buduje 1959, č. 40; J. Brabec in Poezie na předělu doby (1964, s. 37).

vfr

Jaroslav **Šnajdr**

Působnost 1908–1947

Kladenské nakladatelství zaměřené na orientalistiku a na překlady z orientálních literatur a z angličtiny; knihtiskárna a reprografický závod.

Založil a řídil je v rámci své knihtiskárny Jaroslav Šnajdr (* 11. 11. 1872 Nusle, dnes Praha-N., † 27. 6. 1941 Unhošť-Nouzov). Narodil se jako šesté dítě stavebního dělníka. Od 1880 po smrtelném úrazu otce žila rodina ve svízelných sociálních podmínkách, odkázána na skromný výdělek matky. Š. se vyučil sazečem v tiskárně Nár. politiky, kde byl jeho poručník korektorem. Přátelil se s A. P. Veselým a účastnil se hnutí radikálního studentstva a dělnictva. Od 1897 působil jako akcidenční sazeč v Dělnické knihtiskárně a nakladatelství, kde vynikl svou zručností, nápaditostí a obratností zejména v uplatnění nastupující secesní dekorativnosti. Od 1901 uveřejňoval návrhy pozvánek, vizitek, dopisních papírů i titulních listů v odborném časopisu Typografia, jehož přílohovou část 1903/04 spoluredigoval. Stále rozvíjel své vzdělání studiem odborné literatury, vyučoval v typografických kursech, jeho práce reprezentovaly tiskárnu na výstavách (oceněny byly mj. na První dělnické výstavě v Praze 1902). Koncem 1903 založil se strojovým sazečem O. Janáčkem v Kladně tiskařskou společnost Šnajdr a Janáček. Po rozchodu společníků 1906 se O. Janáček vrátil do Prahy a Š. pokračoval samostatně v Kladně. V konkurenci nových tiskáren se kromě akcidenčních prací zaměřil zejména na tisk regionálních periodik. Pro Jubilejní výstavu Obchodní a živnostenské komory v Praze 1908 připravil miniaturní tisk A. Trýba Česká pohádka s výzdobou S. Kulhánka a t. r. rozvinul za účasti přátelského kruhu spolupracovníků soustavnou nakladatelskou činnost, jejíž zaměření ovlivnila tiskařská spolupráce s pražským nakladatelem J. Laichtrem (od 1909 tiskl jeho knižnici Umění a řemesla, později zejména Otázky a názory). 1910 se Š. oženil s dcerou unhošťského lékárníka, studentkou farmacie A. Dundrovou, 1911 soustředil celý závod i byt do moderní novostavby podle návrhu J. Rösslera. Po 1. světové válce převzal distribuci produkce rozvíjejícího se nakladatelství význačný pražský knihkupec L. Souček. Od konce 20. let závod stále obtížněji čelil vzrůstající tiskařské konkurenci a Š. slábnoucí nakladatelská činnost již nikdy nenabyla původní intenzity. Po smrti zakladatele vedli podnik do znárodnění 1949 vdova A. Šnajdrová (1887–1948) a syn Pravoslav (1917–1992). – Firma sídlila v Kladně nejprve v čp. 550 na rohu Poděbradovy a Hlavní tř. čp. 1695 (dnes T. G. Masaryka), od 1911 na rohu Amálské ul. a Nového náměstí (dnes Saskovy ul. a náměstí Svobody).

První knižnice *Šnajdrova knihovna lidové výchovy* (1908–12, 5 sv.) se zaměřila na původní prozaickou tvorbu (J. K. Šlejhar, T. Turnerová, Q. M. Vyskočil) s výrazným výtvarným doprovodem. Těžiště významu Š. nakladatelství je až v dalších souborech přeložené tvorby, odborné literatury a esejistiky. Překladatel F. Balej podnítil nakladatelův zájem o tvorbu indického básníka R. Thákura. Po úspěchu Balejova překladu sbírky Gítáňdžali rozvinul Š. Spisy R. Thákura (1917–36, 13 sv.), které překládali dále z angličtiny J. Hecht, M. Krausová-Lesná (podp. Lesná-Krausová), J. Krecar a E. a V. K. Škrachovi, z bengálštiny V. Lesný. Tematicky navazující *Knihy východní* (1920–24, 11 sv., red. V. Lesný) soustředily překlady klasických děl orientálních literatur, komentáře i původní odborné práce indologické, egyptologické, hebraistické a sinologické (autoři R. Dvořák,

J. Hrozný, F. Kovář, V. Lesný, F. Lexa, O. Pertold, F. Tauer). Projekt *Překlady F. Baleje* (1919) byl po dvou svazcích (E. B. Browningová a R. Browning) opuštěn a zbytek Balejova překladatelského díla byl spolu s jeho původními prózami, eseji a fejetony zahrnut do posmrtného souboru Spisy F. Baleje (1920–26, 6 sv., red. J. S. Machar). Mimo knižnice vycházeli 1921–25 starší angličtí autoři (Ch. Marlowe, W. Shakespeare, P. B. Shelley, R. Southey, A. Tennyson) v překladech O. Fischera, A. Klášterského, F. Krska a S. Stuny. 1917–31 vydal u Š. vlastním nákladem čtyři básnické sbírky „tajný básník" a překladatel F. Bíbl (pseud. Hermor Lilia). Torzem zůstala knižnice *Literatura, věda, umění* (1927–32, 3 nečísl. sv.), zahájená a uzavřená vzpomínkami M. Gebauerové. Druhou knihou knižnice byla polemická stať A. Krause Vědecké metody pana profesora F. Mareše, zvláště v otázce Rukopisů. Téměř po desetileté přestávce uzavřela Š. snahy přesáhnout regionální zakotvení edičního programu knižnice moderní světové prózy *Šnajdrovy jemné knihy* (1936–38, 2 sv., red. J. Š. Kvapil) s překlady z rumunštiny (T. Arghezi) a francouzštiny (A. Gide). Š. byl též nakladatelem 1. ročníku měsíčníku Kultura doby (1936/37, jen 3 čísla, red. F. Soldan); jeho představa hodnotné kulturní revue, o jejíž založení řadu let usiloval, však zůstala nenaplněna. Po smrti zakladatele převážila v jen sporadické produkci, ukončené již 1947, původní tvorba regionálních autorů, příležitostně vydávaná po celou dobu činnosti nakladatelství (J. Ferenc, P. Pašek, K. M. Pokorný, J. Ruda, J. Štraus, H. Uden aj.). – Charakteristickou výrazně dekorativní úpravu publikací navrhoval zejména Š. kmenový výtvarný spolupracovník, kladenský grafik S. Kulhánek. Spisy F. Baleje upravoval ve stejném pojetí J. Mařík, přednostní výtisky a bibliofilie vázal unhošťský umělecký knihař J. Brousek. V prvém období se na ilustracích podíleli též A. Kalvoda, A. Kašpar a J. Panuška.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře a umění:* Šnajdrova knihovna lidové výchovy (1908–12); Překlady F. Baleje (1919); Knihy východní (1920–24); Literatura, věda, umění (1927–32); Šnajdrovy jemné knihy (1936–38). ■ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Český autor:* F. Balej. – *Cizí:* R. Thákur. ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:* A. Trýb: Česká pohádka (1908) + Pohádky stříbrného pramene (1911); J. Ruda: Farská historie (1919) + Henrik Ibsen, tvůrce moderního názoru světového (1919); H. Uden: K dokladům doby (1922) + Smrt Boženina (1923); K. M. Pokorný: Socha (1922) + Preludia a manželské hovory (1923); Výběr československých pohádek (b. d., 1925, též franc. mutace); A. Klášterský: Sonety babího léta (1926); F. Kvapil: Květy na sněhu (1926); J. Slavík: Základy carismu (1927); J. Ferenc: Horké stopy (1927) + Věčný oheň (1940) + Tajemný host (1946); A. Roubalová: Drobné květy, zachycené okamžiky a dvě povídky (1928, pseud. Eva Horská); J. Štraus: Sklář hrdina (b. d., 1933); V. Lesný: Rabíndranáth Thákur (Tagore) (1937); P. Pašek: Co si prozpěvoval chudý chlapec (1944) + Psáno ještě ve smutku (1945); F. Červinka: Moře (1946). – *Překlady:* A. Tennyson: Idyly královské (1921) + Princezna (1924); P. B. Shelley: Cenci (1922); Ch. Marlowe: Edvard Druhý (1922) + Doktor Faustus (1925); W. Shakespeare: Sonety (1923); R. Southey: Thalaba zhoubce (1925); T. M. Plautus: Pseudolus (1946). ■ KALENDÁŘE, PERIODIKA: Šnajdrův lidový kalendář na rok 1910; Králikář (1919–20); Galerie (1924, jen č. 1); Kultura doby (1936–37). ■

BIBLIOGRAFIE: Literatura, věda, umění (b. d., 1927); I. Markvart in Tři soukromí editoři první poloviny 20. století… (diplom. práce, Filoz. fakulta UK 1982). ■ LITERATURA: sb. J. Š., knihtiskař budovatel (1942, ed. J. Š. Kvapil; přisp. mj. J. Herclík, S. Kulhánek, J. Š. Kvapil, V. Lesný); I. Markvart: Tři soukromí editoři první poloviny 20. století: J. Š., B. Hendrich, J. Pohořelý (diplom. práce, Filoz. fakulta UK 1982); J. Zemanová a kol.: J. Š. (1872–1941). Soupis osobního fondu (LA PNP 2004). ■ S. Kulhánek: Jak se počala má spolupráce s tiskárnou Š., Typografia 1927, s. 279; ● nekrology J. Š.: jšk (J. Š. Kvapil), LidN 3. 7. 1941; Gd (J. Gotthard), Knihkupec a nakladatel 1941, s. 314 ●; jšk (J. Š. Kvapil): Vzpomínka na nakladatele Š., LidN 11. 11. 1942; I. Veverková: Tiskař idealista, Kladenské noviny 1991, č. 12 + Vzpomínka na tiskaře J. Š., Muzejní listy (Kladno) 1992, č. 2; E. Marešová: Miloval knihy…, Kladenský region 1995, č. 49; I. Veverková: Knihtiskař J. Š. a jeho podnikatelská činnost, Slánský obzor 1999, s. 74.

ph, az

Karel Sudimír **Šnajdr**

* 14. 12. 1766 *Hradec Králové*
† 17. 5. 1835 *Smidary*

Básník německého a českého jazyka, příležitostný dramatik a překladatel.

Vl. jm. Karl Agnel Schneidr; jím podepisoval výhradně své německé práce, jinak se psal a byl psán i Šnaider, Šnaidr, Šneider, Šneidr; uváděna jsou i data nar. 11. a 15. 12. (datum křtu). – Narodil se v rodině purkmistra a zchudlé šlechtičny. V rodišti absolvoval gymnázium, pak

studoval klasické jazyky, němčinu a filozofii v Praze, Lipsku, Halle a Göttingen. Po návratu do Prahy studoval od 1786 práva, ale zároveň poslouchal i přednášky o soudobé literatuře a estetice u K. H. Seibta, A. G. Meissnera a I. Cornovy. Přátelil se s J. Dobrovským, J. Th. Heldem, publicistou a sběratelem lidové slovesnosti J. G. Meinertem, filologem J. H. Dambeckem, básníkem dolnorakouského nářečí I. F. Castellim, K. R. Ungarem. Po vykonání předepsaných soudních zkoušek byl 1792 jmenován radním při magistrátě a konzistoři v Hradci Král. a justiciárem na smiřickém a hořiněveském panství, pak působil jako justiciár na zákupském, polickém a ploskovickém panství na Litoměřicku. 1796 byl povolán na panství knížete Trauttmansdorffa, hrabat Šlika a J. Colloreda na Novobydžovsko, kde pracoval opět jako právník (bydlel v Jičíně). 1803 se přestěhoval do Prahy, po odchodu A. G. Meissnera vyučoval do 1806 estetiku a klasickou filologii na univerzitě a vykonával právnickou činnost u svobodného pána Wimmera a hraběte J. Colloreda-Wallsee, svého podporovatele a přítele. 1806 se za ním přestěhoval do Rožďalovic a později do Dymokur; zde mu 1811 zemřela manželka. Stýkal se tu se spisovateli působícími ve východních Čechách (V. K. Klicperou, M. S. Patrčkou, F. Rajmanem, M. D. Rettigovou, F. Vackem Kopidlanským, J. L. Zieglerem), seznámil se i s F. L. Čelakovským. 1817 poznal při léčení v Mariánských Lázních J. V. Sedláčka, který na něj výrazně zapůsobil svým národním přesvědčením; pod vlivem jeho a J. L. Zieglera přijal Š. vlastenecké jméno Sudimír a příjmení si počeštil. Kolem 1825 se přestěhoval do Smidar, 1828 požárem přišel o podstatnou část majetku, knihy, své české i německé rukopisy a celou korespondenci. 1830 se podruhé oženil, od téhož roku působil v Městci Králové nadále jako justiciár na colloredském panství. V Městci vyhořel podruhé, 1832 byl penzionován, konec života prožil v tísnivých hmotných poměrech, 1834 byl raněn mrtvicí, na začátku 1835 téměř oslepl a ohluchl. Pohřben byl ve Smidarech.

Š. německé básně, sebrané do svazků *Gedichte* a *Poetische Versuche,* nezapřou soudobou literární atmosféru panující na německých univerzitách konce 18. století: vedle poetiky příznačné pro poezii proudu Sturm und Drang (óda *An die Dichtkunst,* četné příležitostné básně) a ohlasů Hagedornovy a Gleimovy anakreontské lyriky (*Bierlied, Rauchlied, Das grosse Herz*) akcentující lovecké motivy (*Jägers Liebeslied, Der alte Jäger an seinen Sohn*) a již zřetelně parodující patos hnutí Sturm und Drang, se tu objevují balady a žalozpěvy, které jsou volnými adaptacemi Bürgerovy, Horatiovy a Martialovy tvorby. Tyto adaptace mají většinou výrazný satirický tón s epigramatickým zakončením (*Beruhigung*), nevyhýbají se však ani melancholickému tónu spojenému především se sociální a rodinnou tematikou (*Elegie. Am Grabe der… verschütterten sieben Mauerer*), který sílí v pozdější sbírce *Marienbad* (např. *Gebet*). Po seznámení s J. V. Sedláčkem se Š. v 51 letech rozhodl psát také česky (tuto vůli demonstroval německou básní *An die vaterländischen Sänger* datovanou 20. 7. 1817, kterou Sedláčkovi dedikoval). V básních dvou dílů sbírky *Okus v básnění českém* postupně přibývá sentimentálních balad kompozičně vystavěných podle kramářské písně (*Poustevník, Dítě na hrobě matčinu*), romancí z české mytologie (*Kaša a Bivoj*) a elegických nápisů a popěvků (*Útěcha, Na hrobě Jozefa Dobrovského*), zakončovaných moralitou. Ve svých skladbách spojil Š. zpěvnost a plynulost lidové písně, zejména balady a romance, s expresivitou písně kramářské a burleskností anakreontské poezie. Dva Š. pokusy o ohlas v duchu národních písní, které se však blíží spíš ohlasu anakreontské lyriky, zařadil F. L. Čelakovský mezi „umělé písně národní" do svého sebrání Slovanských národních písní. Některé Š. balady se staly předlohou pro básně K. H. Máchy (*Poustevník*), K. J. Erbena (*Kolovrátek*), „staročeská povídka" *Jan za chrta dán* inspirovala V. K. Klicperu k napsání stejnojmenného dramatu; o Š. mimořádné popularitě svědčí i báseň F. J. Rubeše Na hrobě K. S. Š. (Květy 1837). Řada Š. básní byla dlouho součástí repertoáru společenských besed, merend, plesů a deklamací, a takto byla přetiskována ve sbírkách společenského zpěvu až do konce 19. století. – Na rozdíl od poezie byl Š. pokus o veršované drama (*Die Entzauberung*) zcela neúspěšný.

ŠIFRY: -r (Hyllos 1820), S** (Die Erstlinge unserer einsamen Stunden, 1792), Schdr. (Hyllos). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach aneb Novoročenka, pokr. Dennice aneb Novoročenka (1823–25; 1823 překl. Martialových epigramů); alm. Apollo (1794); alm. Aurora (1812); ČČM (1827–28); Čechoslav (1820–25; 1820 první české básně); Čes. včela (1834–35), alm. Die Erstlinge unserer einsamen Stunden 1, 2 (1791, 1792);

Dobroslav (1821–23; 1821 B Poustevník); Hesperus (1814); Hyllos (něm. verze, 1819–21); Isis (1814); Kranz (1822–23); alm. Libussa (1802–04); alm. Milina (1825); alm. Milozor (1824); Monatschrift GVMB (1828, část balady Jan za chrta dán v překl. šifry -y); Prvotiny pěkných umění (Vídeň 1817, B An die vaterländischen Sänger, přel. V. Hanka s tit. Vlastenským zpěvcům); sb. Slovanské národní písně 2 (1827, BB Vojáček, Jezdec); Wiener Musenalmanach; – posmrtně: Čes. včela (1836); Květy (1837). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Gedichte 1 (BB 1799; 1800 bez ozn. sv. s tit Gedichte); Die Entzauberung (D 1800); Der Erinnerung eines schönen Abends in der musikalischen Akademie beim Herrn K. k. Rath und Kanonikus v. Ungar… (B 1804); Abschieds--Kantate dem Herrn Professor August Gottlieb Meissner… von seinen Freunden und Verehrer gegeben (B 1805, hudba J. Vitásek); Poetische Versuche 1 (BB 1817); Vier Lieder (BB 1809); Elegie. Am Grabe der… verschütterten sieben Mauerer (B 1818); Marienbad (BB 1819; obs. An die vaterländischen Sänger); Okus v básnění českém 1 (BB 1823); Mein Dank, Wunsch und Gebet am Schlusse des Jahres 1825 (B 1825); Okus v básnění českém 2 (BB 1830); – posmrtně: Šestero selských písní (1846, hudba Orebský, tj. J. Th. Held). – *Překlad* (do němčiny): J. L. Ziegler: Fastenlied für den Kreuzweg (1817). – *Výbory:* Básnické spisy K. S. Š. (1869, ed. A. Rybička); Vetchou rukou (1941, ed. M. Soukup); Jan za chrta dán a jiné básně (1942, ed. F. Krčma). ■ KORESPONDENCE: Listy některých starých českých vlastenců k V. K. Klicperovi (z 1825, dub. a 1826, přel. I. Klicpera), Světozor 1877, s. 525; in Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského 1, 4 (Čelakovskému z 1823, 1824 a 1828; 1907, 1933, ed. F. Bílý, V. Černý); in Důvěrné listy Václava Klementa Klicpery (vzáj. koresp. z 1821, parafráze; 1982, ed. M. Horyna). ■

LITERATURA: K. Zajíček: Příspěvek k životopisu K. S. Šnajdra (Dymokury 1942); J. Šimáňová: K. S. Š. (1766–1835). Soupis osobního fondu (LA PNP 2000). ■ an. (V. R. Kramerius): ref. Okus v básnění českém, Čechoslav 1823, s. 103; J. Pospíšil: nekrolog, Květy 1835, s. 269; A. Rybička in Básnické spisy K. S. Š. (1869); F. Schulz: Česká balada a romance, Osvěta 1877, s. 375, 705; A. Rybička: Josef V. Sedláček (Sedláčkův vliv na Š.), in Přední křisitelé národa českého 2 (1884); M. Murko in Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik. 1. Die böhmische Romantik (Štýrský Hradec 1897, s. 57); K. Goedeke in Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen 6 (Lipsko, Drážďany, Berlín 1898, s. 737, něm. práce); M. Hýsek: Bürgerovy ohlasy v české literatuře, LF 1908, s. 106, 235; E. Stoklas: Máchův Eremit a Š. Poustevník, ČMF 6, 1917/18, s. 313; K. Svoboda: Básně K. S. Š., Osvěta 1918, s. 30; B. Václavek: Parafráze a parodie písní zlidovělých, ČMF 1925, s. 113 → O lidové písni a slovesnosti (1963); J. V. z Finberka: F. J. Rubeš u hrobu K. S. Š., Čes. revue 1927, s. 224 a pokr. (i sep. 1928); ne (A. Novák): Dva příspěvky k dějinám předbřeznové literatury, LidN 22. 5. 1928; D. Filip: Jan za chrta dán (vývoj motivu u Š., V. K. Klicpery, K. J. Erbena a P. Sobotky), PL 27. 2. 1929; A. N. (Novák), K. S. Š., LidN 20. 5. 1935; V. Jirát in Lyrika českého obrození (1940); P. Eisner: V zajetí kolovrátku, in Na skále (1945, vztah B Poustevník k Máchově B Der Eremit); B. Václavek, R. Smetana in Český národní zpěvník (1949) + in České světské písně zlidovělé 1. Písně epické (1955); op: Prvním slavným návštěvníkem Mariánských Lázní…, Lázeňský časopis 1967, č. 5; I. Slavík: Osudy rodu, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1987, s. 50 + in ant. Hledání modrého květu (1988) + Listina předků, Listy starohradské kroniky 1990, s. 97; F. Boldt in Kultur versus Staatlichkeit (1996); E. Ryšavá: Zieglerův Dobroslav, společenská píseň a kramářské tisky, sb. Východočeské Athény a J. L. Ziegler (1997).

vpb

Jan **Šnobr**

* 16. 9. 1901 *Klatovy*
† 1. 12. 1989 *Praha*

Básník, zachycující lyrický subjekt v proměnách času a nostalgické opojení zázrakem a tajemstvím bytí, píšící též pro mládež; publicista, literární kritik, bibliograf, autor knihovědných prací, editor.

Syn strojvůdce. 1907–12 navštěvoval obecnou školu v Klatovech, zde 1912–20 absolvoval státní reálné gymnázium (mat. 1920). 1920–25 studoval na pražské filoz. fakultě obor filozofie–čeština (v Praze započatou rigorózní práci *Etické a humanitní zásady v české poezii 19. století do let sedmdesátých* obhájil na filoz. fakultě v Bratislavě, doktorát 1934). 1925–26 studoval na Státní škole knihovnické v Praze. 1926–28 pracoval v Masarykově lidovýchovném ústavu, 1927–28 byl též knihovníkem v Ústřední slovanské zemědělské knihovně a čítárně Českosl. akademie zemědělské v Praze. 1928–39 byl bibliotékářem Nár. (Univerzitní) knihovny v Praze. 1928–29 vykonal vojenskou službu. Od 1935 byl učitelem a zkušebním komisařem na Státní škole knihovnické, od 1937 zde přednášel světovou literaturu. 1944–48 přednášel knihovědu na Státní škole archivní. 1939 se stal komisařem na ministerstvu školství a nár. osvěty. 1945 byl jmenován odborovým radou pro úsek státních doplňovacích knihoven a veřejných knihoven obecních (do 10 000 obyvatel), později vedl oddělení kniho-

ven městských. 1948 byl jeho odbor převeden na ministerstvo informací, kde Š. pracoval v sekci knihoven obcí nad 10 000 obyvatel a v knihovnickém výzkumnictví, později jako vedoucí rozpočtového oddělení. Zároveň od 1946 přednášel na pražské pedagogické fakultě (slovanské a západní literatury, sovětskou literaturu, lidové knihovnictví a výchovu literaturou), 1950–52 na filoz. fakultě světovou literaturu pro obor knihovnictví. 1952–56 pracoval ve studijním oddělení n. p. Chirana, pak do 1958 jako vedoucí studijního oddělení ve Státním projektovém ústavu spojů, do 1962 jako vedoucí redaktor tiskové redakce ve Státním nakladatelství dětské knihy. Od 1962 působil jako spisovatel ve svobodném povolání. Ve 20. letech byl členem brněnské Literární skupiny sdružené kolem časopisu Host, pak byl členem profesních spisovatelských a knihovnických organizací; byl činný jako redaktor (popř. člen red. rady) několika časopisů a knižnic, autorsky spolupracoval s Ottovým slovníkem naučným nové doby, s Masarykovým slovníkem naučným a Pedagogickou encyklopedií.

První Š. sbírky (*Spirála dní, Modré vlny, Světelná melodie, Prameny jara*) přinášely zprvu lyriku zpěvné, melodické linie, vyjadřující převážně optimistický, svěží, vitální (až antikizující) pohled na svět a apostrofující jeho opojnou krásu a harmonii. Ve stále častějších novoromantických motivech reflexe absolutna, chimérického ideálu a v názvucích neklidu se spontánní radost střetává se zraňujícím osudem, rozpory jsou však překonávány scelujícím gestem sloučení klasicistní vznešenosti nadčasových hodnot a vznosu lidských tužeb; básnické nazírání i pojmenování hraje roli zážehu i potvrzení neobyčejnosti stvoření. Po intermezzu rozverně hravého pohledu na humorné momenty vlastní odborné praxe (*Knihovník a panna*) Š. postoupil k okázale patetické a formálně propracované a až rétoricky a hymnicky modelované lyrice, inklinující též často k ódě, romanci a baladě (*Severní záře*). S emblematickým předludem Severu, obrazem vzdálené, přízračné a vzrušující nádhery, jsou však spojeny příznaky zesilující tragičnosti života, bolesti, tísně a smrti v obestření nocí a tmou. Vedle obecných poloh konfrontace snů a skutečnosti autor obměňoval řadu archetypálních či baladických atributů věrnosti a zrady, zaslíbení a předurčení, fatálního připoutání, uhranutí a zániku. Mámivé vize dráždivého ženství a ozvuky vystupňovaného zápasu se samotou prostupují sbírku *Růže a smrt,* zvažující milostné slastné i rozdírající city a vyslovující pomíjivost lidského i přírodního půvabu. Zážitky z vojenské služby Š. zachytil v cyklu básní *Druhá baterie,* nastolujícím tušení nebezpečí v realitě rozjitřené Evropy; do obav z naplnění hořkého údělu vojína se promítají pocity prostého kamarádství, osamocení a odříkání. Po dlouhém, téměř třicetiletém přeryvu uveřejnil Š. sbírku *S pečetí vteřin,* v níž se uvolněnějším veršem navrátil k tématu velkoleposti cesty za krásou a jejím zobrazováním. Svědectví o ceně života, završení plodného bytí, hledání usmíření a vyrovnanosti a důvěra ve svět se prolínají s nostalgií a steskem z vadnutí a stárnutí. I v dalších pracích se Š. vracel k svým ústředním motivům, přičemž důležité místo věnoval vyznavačsky laděným, vlastenecky a politicky angažovaným skladbám, jež oslavily dobový společenský řád, Sovětský svaz, revoluci, práci a lidské schopnosti otevírající „věčnou" budoucnost. – Z četné a tematicky mnohostranné Š. publicistiky (psal též recenze, popularizační texty, literárněhistorické články, často věnované literatuře pro děti a mládež) je významná zvláště část odrážející jeho celoživotní aktivity a zájmy knihovnické, bibliografické a bibliofilské. Je autorem medailonů o E. Štorchovi a J. Urbánkové, mimoto četných dalších medailonů o spisovatelích pro mládež, které vycházely v časopisu Zlatý máj nebo jako příležitostné nakladatelské tisky.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Alf lajla wa lajla, Bibliothecarius, Bratr Ivan, Jan Klat, Jan Klestil, Jan Kuneš, Jan V. Srpek, Vojtěch Suda; -b-, Br., Dr. Janš, j-r, j-r., JR, J. R., j. š., J. Š., jšbr., j. šbr., jšn, -jšn, J. Šor, J. Š. Or, jšr, jšr., Jšr, Jšr., jšr., j. š. r., JŠr, JŠr., J. Šr., (jšr.), J. Šrb., -nob-, -nš-, -o-, -r., R. B. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Akademie (1924, 1929); Almanach Poznání 1931 (1931); Almanach prácheňského kraje (Prácheň 1925); Almanach Studentské kolonie na Letné 1920–1930 (1931); Apollon (1924); A–Zet (1942–43); Básnický almanach 1956, 1957, 1958; Bibliofil (Brno 1931–35); Bibliografie české historie za rok 1935 (1937), … za rok 1936 (1938); sb. Břetislav Foustka (1932); sb. Bücher in der Tschechoslowakei (1960); Centralnaja Evropa (1932–36); Cesta (1922–30); Clarté (Brusel 1935, La Bibliothèque Publique et Universitaire en Prague, i sep.); Cíl (1946); Čas (od 1922); Časopis českosl. knihovníků (od 1931); sb. Československaja kniga (1958); Čes. kniha 1941. Vánoční ročenka Čteme; Čes. osvěta (1933–42, 1946–48; 1940 Osvětová

práce na venkově a ve městě, s A. Filáčkem, i sep.); sb. Čes. kraje (1940); Čes. slovo (1925–36); roč. České Vánoce, česká kniha (1939); Českosl. republika (1927); Českosl. kamelot (1937); sb. Českosl. podzim (1939); Čes. dělník (1940); Čes. život (1947); Čin (1929–35); Čteme (1939–40); Čtenář (1950, 1965, 1970–72, 1978); Dar (1948); Dělnická osvěta (1927–31, 1940–42); sb. Dělnictvo a rozhlas (1936); Dětská kniha (1956); Divadelní věstník Máje (1934); sb. Dni žalu (1937); sb. Dobrá kniha pro mládež (1947); Domov a svět (1931); sb. Druza (Příbram 1932); sb. 24. listopad. Chodsko a jeho připojená část k Německu 1938 (Domažlice 1939); Eva (1930); Hlas osvěty (1948); Hospodář JZD (1959); Host (1925–28); sb. Chvíle setkání (1972); Impuls (1965–67); Index (1939); Jednota zaměstnanců tabákové režie (1940–41); Jihočes. přehled (Čes. Budějovice 1929); sb. Jihočeští básníci a malíři (1939); Kalendář kalendářů na rok 1949; Kalendář Lid. demokracie (1970); Kalendář Nár. osvobození (1926); Kalendář středoškolského studentstva na rok 1938/1939; Kalendář Švandy dudáka (1931); Karel Štika: Milenci (obrazová publikace, 1928, textový doprovod); Katalog výstavy Josefa Hodka Z rodného kraje (1941); Klatovské listy (1925, 1934); sb. Klatovsko v současné poezii (1941); Kmen (1969); Kniha (Bratislava 1950); sb. Kniha o Praze (1934, Praha v mladé české poezii, i sep.); Knihkupec a nakladatel (1939, 1947–48; 1939 zvláštní č. Kniha a národ 1879–1939); Knihovna (1945–46); sb. Knihovny v Československu (1945); Knihy a lidé kolem nich (1968); Knižní novinky (1960); Knižní výběr (1947); Knižním světem (1936); Kormidlo (Čes. Budějovice 1922); Kritika (1926–27); Kultura doby (1958); Kulturněpolitický kalendář 1959 (1958); Kulturní zpravodaj Prostějov (1940); sb. Květnová revoluce (1946); Květy (1965); Lid (1946); Lidé práce (1943); sb. Lidé, věci, dobrodružství (1959, 1961); Lid. demokracie (1965–80); Lid. knihovna (1938–48); Lid. kultura (1936–37, 1946); Lid. noviny (1928–30, 1943–44); Lid. kalendář 1959 (1958); Lístek rozmarýnu (Hranice 1929); Lit. měsíčník (1976–84); Lit. noviny (1927–28, 1936–37); Lit. noviny (1956, 1961); Lit. rozhledy (1931); Lumír (1932, 1939); Magazín DP (1937); Magazín Praga (1931); Magazín Z (1930, B Druhá baterie, i sep.); Masarykův lid (1932–38; 1935 Knihovníci nejmenších knihoven a čtenáři, i sep.); Mateřídouška; Mladé proudy (1937–38); sb. Monumenty a květiny TGM (1937); Moravskoslezský deník (Mor. Ostrava 1925); alm. Národ sobě (1968); Nár. kalendář 1934, … 1935; Nár. kovodělník (1939–40); Nár. kultura (1923); Nár. osvobození (1924–39, 1946–48); Nár. politika (1928–30); Nár. práce (1941); Nár. a Stavovské divadlo (od 1925); Náš rozhlas (1941); Náš život (Klatovy 1919, debut); Naše cesta (Kladno 1935); sb. Naše maminky 2 (Třebechovice p. Orebem 1937); Naše zprávy (1939); Nová doba (1942–44); Nová Evropa (1926); Nová svoboda (1930); Nové Klatovsko (1970); Nové knihy (1962); Nové obzory (1932); Novinářská korespondence (1935); Novinářská služba (1931–35); Nový deník (Plzeň 1946); Obrana lidu (1947–48); Ohníček; O knihách a autorech (1975–76, 1980, 1986); sb. Ostřím plamene (1975); Osvěta venkova (1941); Osvětová Morava (Brno 1941); Osvětová práce (1950–51); Osvětový věstník Podbrdska (Beroun 1933, 1938); Otavan (Písek); Pamětní list Úhlavy, spolku akademiků pro Pošumaví v Klatovech (1934); sb. Paní Maryně Svobodové-Alšové k 85. narozeninám (1967); Panoráma (1935–42, 1946–50); Pionýr; Plamen; Práce (1945–46, 1965–66, 1970–79); Práce a hospodářství (1940); Prager Rundschau; Pramen (1922–27); Pravda (Plzeň 1976–79); Právo lidu (1924–26, 1929–31, 1936, 1946, i Večerník PL); Probuzení (Čes. Budějovice 1923); Přátelství (1947); Předškolní výchova (1959); Přerod (1925–27); Přítomnost (1930–31); sb. Psát pro děti je těžké (1976, k pětašedesátinám O. Syrovátky); Revue Ultraphonu (1932–33); Ročenka Rozhledů po literatuře a umění (1932, 1933); Rodina a škola (1961, 1977); Rozhlas (1979); Rozhledy po literatuře a umění, pokr. Rozhledy (1932–37); Rozpravy Aventina (1930–32); Rozvoj (1932); Rudé právo (1977); Sborník pětadvacíti (1969); ant. Sborový zpěv (1975); Sever a Východ (1925–30); Slavische Rundschau (1931–34; 1931 Das mährischslesische Schrifttum, i sep., 1932 Das Archiv des schönen Buches in der Öffentlichen- und Universitäts Bibliothek in Prag, i sep., 1934 Čechische Lyrik, i sep.); Slovanská knihověda (1931, 1947); Slovanská revue (1934); Sobota (1931–34); sb. Socialismem k národní kultuře (1946); Socialista (1923); sb. Spirála, ročenka objevů a pokroku 20. století (1938–39); sb. Společnost Boženy Němcové v Praze (1958); sb. Srdce budoucího věku (1982); sb. Srdce vlasti. Praha očima básníků a umělců (1940); Stálci (1933); Studentský časopis (1938); Studio (1930–32); Svět práce (1946, 1971); Svob. slovo (1968–70); Štěpnice (1946); Šumavan (Klatovy 1923–24); Topičův sborník (1926); Tribuna (1924–25); sb. Třída se směje (1938); Tvar (1927); Tvorba (1975–83); Týden rozhlasu (1941); Učitelské noviny (1959); Úhor (1936, 1942–44); Umění a řemesla (1964); Večerní Praha (1969); sb. Věrni zůstaneme. TGM 1937–1947 (1947); sb. Verše k národu (Pardubice 1938); ant. Verše na zeď (1937); Veřejná a univerzitní knihovna (1938); sb. Vlastivědná knížka (1948); Vojenská výchova (1947); Volnost (1934–35); Výběr z nejzajímavějších knih (1984); Vychovatel (1961); sb. Vyrostlo z pomezí (Plzeň 1962); kat. Výstava krajin Jaroslava Švába (1942); sb. Vyzvání na cestu (1961); sb. Z mělnické skály (Mělník 1963); Za čtenářem; Země (1923–32); Zeměd. noviny (1946–48, 1965–68); sb. Zlatě doma (1972, k devadesátinám P. Suly); Zlatý máj (1958–78); Zpravodaj (1968, Osvětový ústav); Zpravodaj západočes. knihovníků (Plzeň 1967, 1969); Ženský svět (1928–30); Židovská ročenka 5729 (1968). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie, práce o literatuře, kultuře a knihovnictví, bibliografie:* Modré vlny (BB 1926); Spirála dní (BB 1926); Světelná melodie (BB 1927); Prameny ja-

ra (BB 1927); Knihovník a panna (B 1928); Severní záře (BB 1929); Modlitba (B b. d., 1932); Růže a smrt (BB 1933); Druhá baterie (BB 1936); Zázraky moderních strojů (P pro ml., 1937, pseud. Jan Klestil, s J. Bartošem); Vám, knihovníci (stati, 1946, titulní stať i sep.); Vítězství lidu znamená vítězství kultury (stati, 1948, s V. Kadlecem a A. Weisbauerovou); Kulturní osvětové plánování 1952 (pojednání, 1951, s B. Císlerovou a J. Paleček); S pečetí vteřin (BB 1965); Bibliografický soupis knih, časopisů a jiných publikací vydaných Státním nakladatelstvím dětské knihy v Praze v letech 1949–1963 (1966); Eduard Štorch (medailon, 1968, muzeum Hořice); O Eduardu Štorchovi (medailon, 1969); Jarmila Urbánková (medailon, 1976); Věčný proud (BB 1978); Když kvete louka (BB pro ml., 1979); Pro zářivý den (BB 1985); mimoto příležitostné letáky nakl. Albatros (medailony s bibliografií): Kamil Bednář (1972); Karel Michl (1972); L. M. Pařízek (1972); Vladimír Pazourek (1972); Františka Pecháčková (1975) aj. – *Překlad:* A. Thomas: Katrin! Svět hoří! (1936). – *Výbory* (z poezie): Sedm vybraných básní (1944); Spirála času (1971); Ve znamení Vah (1981, ed. F. Buriánek); Tak plyne čas (1984). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Úhor (1942–44, s D. Filipem), Panoráma (1948 od č. 3 – 1950 do č. 3, s V. Hančem); *sborník:* Čes. bibliofil (1935 a 1936, s red. radou); *knižnice:* Albertovy krásné knihy (1936–37, 11 sv.), Poznání. Sbírka souvislých vzdělávacích statí ze všech oborů lidské činnosti 1–3 (1936–38, s jinými), Kořeny (1938–48, 12 sv.), Radostný svět dětí (1945–47, 3 sv.), Vlny (1945–48, 5 sv.), Minaříkova knihovna (1946–47, 3 sv., s V. Hilskou), Poznání (1946–48, 5 sv.). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: K. J. Erben: Zlatý kolovrat (1930, bibliof.); J. Čep: Ponocný (1935, bibliof.); M. Majerová: Květná neděle (1936, bibliof.); L. Maršíček: Skryté jízvy (1937); Výbor z díla J. Nerudy 1–5 (1941; 1. Povídky malostranské, 2. Různí lidé, 3. Domov a svět, 4. Světla, 5. Za srdcem); Čeští spisovatelé českým dětem 1–6 (1941–49; 1941: 1. Svět na křídlech, 2. Studánka zpívá, 3. Májový sen, 4. Jitřenka vypravuje, 1942: 5. Modrý závoj, pseud. Jan Kuneš, 1949: 6. Zahrada snů); Pohádky kolem nás (1957); Zrcadlo snů (1967). ▮

BIBLIOGRAFIE: H. Ryšánková: J. Š. Personální bibliografie (Knihovna města Plzně, 1971); in sb. Spirála času (1971). ▮ LITERATURA: sb. Spirála času (1971, k sedmdesátinám; přisp. F. Bulánek-Dlouhán, F. Buriánek, J. Hilčr, F. Horák, J. Knap, J. Kunc, J. Strnadel, V. Závada aj.). ▮ ● ref. Modré vlny: J. Heyduk, Cesta 8, 1925/26, s. 604; A. C. Nor, Host 5, 1925/26, s. 311; fxš (F. X. Šalda), Tvorba 1, 1925/26, s. 236 → KP 13 (1963); -pa- (F. S. Procházka), Zvon 26, 1925/26, s. 624; A. M. Píša, Pramen 6, 1925/26, s. 342; an. (J. Hora), RP 13. 6. 1926; an. (F. Götz), NO 27. 6. 1926; J. B. Čapek, Sever a Východ 1926, s. 191; P. F. (Fraenkl), RA 2, 1926/27, s. 10 ●; ● ref. Spirála dní: E. A. Saudek, Host 6, 1926/27, s. 190; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 27, 1926/27, s. 405; M. Rutte, NL 22. 2. 1927; B. F. (Fučík), Tvar 1927, s. 19; J. B. Čapek, Sever a Východ 1927, s. 199 ●; ● ref. Světelná melodie: J. B. Čapek, Kritika 1927, s. 118; F. Götz, NO 4. 9. 1927; A. M. Píša, Lit. svět 1, 1927/28, č. 5; P. F. (Fraenkl), RA 3, 1927/28, s. 63; B. F. (Fučík), Tvar 1928, s. 78 (i ref. Prameny jara); J. Matouš, Nové Čechy 1928, s. 345 ●; ● Prameny jara: G. (F. Götz), NO 23. 11. 1927; J. Knap, Venkov 16. 12. 1927 ●; Th- (J. Thon): ref. Knihovník a panna, NL 16. 3. 1928; ● ref. Severní záře: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 12. 9. 1929; AMP. (A. M. Píša), PL 28. 9. 1929; K. Š. (Štorch), RA 9, 1929/30, s. 216; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 30, 1929/30, s. 166; J. Knap, Venkov 9. 2. 1930 ●; ● ref. Růže a smrt: an. (Z. Kalista), Lumír 60, 1933/34, s. 119; J. B. Čapek, Naše doba 41, 1933/34, s. 248; f. s. (F. Soldan), RA 9, 1933/34, s. 134; M. H. (Hlávka), Studentský časopis 13, 1933/34, s. 180; -á- (J. Rybák), Haló noviny 1934, č. 127; AMP. (A. M. Píša), PL 13. 1. 1934 ●; F. Ž. (Žákavec): ref. Praha v mladé české poezii, ČČH 1935, s. 602; ● ref. Druhá baterie: Ladmar (L. Maršíček), LitN 8, 1935/36, č. 22; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 62, 1935/36, s. 539; J. Strnadel, Čin 1936, s. 372 ●; nk (B. Novák): ref. překl. A. Thomas, Magazín DP 4, 1936/37, s. 94; ● ref. S pečetí vteřin: K. Dostál, Plamen 1965, s. 148; M. Petříček, LitN 1965, č. 27; J. Urbánková, Večerní Praha 30. 8. 1965 ●; (fdb) (F. Bulánek-Dlouhán): k sedmdesátinám, LD 16. 9. 1971; ● k pětasedmdesátinám: F. D. Bulánek (B.-Dlouhán), LD 16. 9. 1976; Š. Vlašín, Tvorba 1976, č. 39; J. Zika, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1976, s. 28 ●; ● ref. Věčný proud: M. Blahynka, Rovnost 18. 1. 1979; V. Vodák (M. Vacík), LD 10. 2. 1979; B. Mach, Práce 17. 3. 1979; J. Nejedlá, RP 12. 3. 1979; F. Buriánek, Lit. měsíčník 1979, č. 6 ●; ● k osmdesátinám: bj (B. Jirásek), Pravda 16. 9. 1981; pk (P. Kovařík), Svob. slovo 24. 9. 1981; M. Blahynka, Lit. měsíčník 1981, č. 7; K. Cvejn, O knihách a autorech 1981, podzim; J. Hilčr, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1981, s. 82 ●; F. Buriánek in J. Š.: Ve znamení Vah (1981); ● ref. Ve znamení Vah: V. Vodák (M. Vacík), LD 3. 3. 1982; J. Hrabák, Rovnost 13. 5. 1982; J. Rumler, Nové knihy 1982, č. 44 ●; ● ref. Tak plyne čas: (ak), LD 25. 9. 1984; Š. Vlašín, Tvorba 1984, č. 37, příl. Kmen ●; ● ref. Pro zářivý den: (gf). (G. Francl), LD 7. 8. 1985; A. Mikulášek, Rovnost 9. 11. 1985; R. Matys, Tvorba 1985, č. 34, příl. Kmen ●; ● k pětaosmdesátinám: mat. (R. Matys), Tvorba 1986, č. 37, příl. Kmen; (vbc). (V. Vrabec), Svob. slovo 16. 9. 1986; (fc). (G. Francl), LD 21. 10. 1986 ●; F. Buriánek in Z poetického Pošumaví (1987, kap. Etický odkaz Pošumaví); JB.: nekrolog, Čtenář 1990, č. 2; (k).: k 90. výr. nar., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1991, s. 74; J. Jelen in Jeden z prokletých (1998, s citací Š. dopisu); (vl) (Š. Vlašín): Básník, knihovník, redaktor (k 10. výr. úmrtí), Naše pravda 1999, č. 47.

jz

František **Šohaj**

* 25. 11. 1816 *Pacov*
† 31. 5. 1878 *Praha*

Klasický filolog, překladatel z řečtiny a latiny.

Narodil se v rodině pacovského řeznického mistra, matka byla starší sestrou básníka F. J. Vacka Kamenického (jeho básnické dílo Š. později vydal). Obecnou školu navštěvoval v rodišti, 1827 byl na rok poslán s podporou strýce Vacka na tzv. normální školu do Prahy, aby se zdokonalil v němčině. Gymnaziální studia absolvoval v Čes. Budějovicích (1828–30), v Jindř. Hradci (1830–32) a v Písku (profesor Ř. Zeithammer ho vedl k českému vlastenectví). Od 1833 studoval v Praze, nejprve tzv. filozofii (přátelství s V. Štulcem, V. V. Tomkem, J. S. Tomíčkem, F. B. Trojanem aj.) a pak práva, zároveň se však připravoval na gymnaziální profesuru (klasické literatury, estetika, italština, polština; doktorát filozofie získal 1843). Po marných pokusech uplatnit se jako učitel na státním ústavu byl vychovatelem ve šlechtických rodinách (rytíř J. Neuberk, kníže H. Salm a hrabata Berchtoldové na Moravě) s výjimkou 1843, kdy krátce působil jako úředník malostranského gymnázia. 1848–50 suploval klasickou filologii a estetiku na filoz. fakultě pražské univerzity (1849 se tu bez úspěchu ucházel o soukromou docenturu klasické filologie). 1851 se mu podařilo získat místo profesora latiny a řečtiny na staroměstském gymnáziu v Praze (ředitel V. K. Klicpera, kolegové V. Štulc, J. Pečírka). Jako učitel byl pro hluboké vědomosti z oboru klasické i moderní filologie i pro pedagogické schopnosti velice oblíben (žáci A. Bráf, F. Drtina, V. Vlček aj.). Úcty požíval i ve vědeckých kruzích (1850 jmenován mimoř. členem KČSN) a v české společnosti (od 1865 člen Umělecké besedy, zakladatel vzdělávacího kroužku, budoucí Čtenářské besedy v Pacově, poradce pro českou odbornou terminologii v gymnaziálních učebnicích, člen komise pro udílení Náprstkovy ceny za nejlepší českou historickou prózu roku, spoluredaktor Bibliotéky klasiků… 1862 aj.). Zůstal neženat; zemřel po záchvatu mrtvice, který ho postihl při vyučování. Pohřben byl na Vyšehradském hřbitově v Praze.

V mládí Š. psal a časopisecky publikoval sonety a jiné (milostné, vlastenecké a historické) básně, pokus o rozsáhlejší epickou skladbu založenou na pověsti o Bruncvíkově zázračném meči zůstal za Š. života nepublikován; v pozdějších letech skládal jen příležitostné latinské verše k slavnostním událostem týkajícím se členů panovnického rodu (např. stříbrná svatba Ferdinanda Dobrotivého, návštěva korunního prince Rudolfa ve staroměstském gymnáziu). Těžištěm Š. literární práce byly překlady z klasických jazyků, které ve své době patřily pro věrnost originálu a plynulost slohu k nejlepším pracím svého oboru. Uveřejnil překlad 4. zpěvu Vergiliovy Georgiky (o včelách), ve spolupráci s jazykozpytcem a indologem A. Schleicherem ze sanskrtu časoměrně úryvek z prvního zpěvu eposu Mahábhárata a výňatky z překladu tragédie Aischylovy (Sedmero u Théb) a Euripidovy (Fénisky). Knižně vyšly Š. překlady Sofoklových dramat Antigona a Edip král, kombinující časomíru (sbory) a přízvučný jamb (dialogy), v rukopise zůstal překlad dalšího Sofoklova díla Edip na Kolóně. Údajně pracoval Š. také na překladu jeho Elektry a eposu Torquata Tassa Osvobozený Jeruzalém. – Z pedagogické činnosti vyplynula Š. učebnice latiny pro 1. a 2. třídu gymnázií, která se dočkala několika reedic.

ŠIFRA: F. Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* ČČM (mj. 1839 BB, 1840 překl. Vergilius: Georgika, 1851 překl. Mahábhárata); Čes. včela (1834–41, BB); Jahresbericht des k. k. akad. Staatsgymnasium zu Prag (1854, překl. Aischylos, Euripides); Květy (1837); alm. Kytka (1836); alm. Pomněnky (1841); Přítel mládeže (1835); Škola a život (1857); – posmrtně: Osvěta (1878, B o Bruncvíkovi). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Jeho císařské Výsosti… Rudolfovi… c. k. gymnázium akademické… (B 1871). – *Překlady:* Sofokles: Antigona (1851) + Edip král (1856). – *Odborné práce:* Malá mluvnice latinská pro gymnázia (1853). ■ REDIGOVAL edici: Bibliotéka klasiků řeckých a římských (1863–72, s jinými). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Básnické práce F. J. Vacka Kamenického (1873). ■

LITERATURA: ● ref. překl. Sofokles: Antigona: V. N. (Nebeský), ČČM 1851, s. 147; an., Vesna 1851, s. 464 ●; ● ref. překl. Sofokles: Edip král: an., Pražské noviny 14. 3. 1856; an., Lumír 1856, s. 791 ●; V. Vlček: List ze života tichého muže, Osvěta 1878, s. 651 (s přetiskem Š. příležitostné B z 1871 Ad Caesarem, principem iuventutis); ● nekrology: Jvk, Světozor 1878, s. 365; an., NL 1. 6. 1878 ●; an.: K literární pozůstalosti F. Š., NL 21. 7. 1878; an.: Odhalení pomníku F. Š., NL 14. 10. 1879; an.: Z Pacova (odhalení pamětní desky), NL 9. 9. 1881; T. Hrubý: O překladech našich z literatur klasických, Lit. listy 1885, s. 3; J. Král, R. E. Karas: Klasikové řečtí a římští v rouše českém, LF 1892, s. 294; M. Navrátil in Z mých vzpomínek

(1900); K. Štětina: F. Š. Vzpomínka k jeho stým narozeninám, Osvěta 1816, s. 658; J. Hendrich: Vergilius v českých překladech, Sborník filologický 1922, s. 346; O. Jiráni: Klasická filologie v Muzejníku, ČNM 1926, s. 166; K. Svoboda in Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové (1957); R. Pravda: Dr. F. Š. – pedagog a literát, Českobudějovické listy 30. 5. 1998.

lk

Emil **Šolc**

Působnost 1884–1931

Významné regionální nakladatelství v Telči, zaměřené na původní tvorbu moravských autorů a populárně-naučné příručky, později nakladatelství převážně oddechové četby v Praze-Karlíně; vydavatelství periodik, knihkupectví.

Firmu založil a řídil Emil Š. (* 1. 8. 1861 Kutná Hora, † 16. 8. 1931 Praha), syn kutnohorského knihaře, knihkupce, knihtiskaře a nakladatele Karla Š. (1836–1889) a bratr kladenského knihkupce, knihtiskaře a nakladatele Josefa Š. (1858–1907). Po studiu na nižší reálce se 1876–80 vyučil u knihkupce a nakladatele K. Janského v Táboře, pak působil u různých firem v Olomouci, v Brně a v Praze (A. Hynek, E. Valečka), naposled jako účetní u A. Bayera v Jihlavě. 1. 9. 1884 převzal převážně německé knihkupectví G. Bibuse v Telči, které v krátké době přetvořil ve středisko českého národního života na českomoravském pomezí. Zapojil se do kulturních a společenských aktivit, zejména do ochotnického divadla. Angažoval se v národnostních bojích, s L. Čechem a jinými spoluzakládal Nár. jednotu pro jihozápadní Moravu (1886). Na Čechův podnět založil a zprvu řídil první české politické časopisy v tomto regionu Orel a Orlice, vydával též zábavný čtrnáctideník Radhošť a kulturněhistoricky orientovaný časopis pro mládež Historické rozhledy (1898–1902, red. A. J. Zavadil). Usiloval i o tiskařskou koncesi, kterou se mu však nepodařilo získat. Stabilitu podniku ohrožovaly konfiskace publikací, cenzurní zásahy a pokuty za tiskové přečiny. 1902–06 provozoval též knihkupeckou filiálku v Příboře. 1911 prodal telčské knihkupectví J. Fišerovi a přesídlil do Prahy, kde 1. 7. t. r. převzal karlínskou firmu R. Storcha. Svůj podnik přeměnil na společnost s r. o. (jednateli byli mj. jeho švagr F. Cammra, tj. Cámara, a spolupracovníky J. Kabelík a J. Kalenský Urbánek) a současně se podílel na zřízení Sdružených závodů pro průmysl tiskařský v Plzni, podniku pražské tiskárny Th. Venta. Jeho pražské knihkupectví vedl 1912–15 H. Šusta (* 1876), později zakladatel knihkupectví Československé akciové tiskárny. 1916 Š. ovdověl (jeho první žena Kamila, roz. Knappová, se významně účastnila národně buditelských aktivit v Telči a okolí), 1919 se podruhé oženil s Kamilou, roz. Paulovou. Významnou roli hrál Š. ve stavovských organizacích. Již 1903–10 působil v Jednotě čes. knihkupců, 1918–28 vedl po J. R. Vilímkovi jako starosta Spolek (od 1924 Svaz) knihkupců a nakladatelů ČSR. Byl rovněž významným funkcionářem Ústřední matice školské a Moravskoslezské besedy, jejímž byl nakladatelem. Koncem 1919 vložil svůj závod včetně skladu do nové společnosti Šolc a Šimáček, na jejímž řízení se zprvu podílel s B. Šimáčkem. Již 1923 však z firmy vystoupil a převzal zpět knihkupectví v Karlíně, které 1925 prodal R. Šafrové, ponechav si nakladatelskou koncesi. Strojopisný soupis produkce nakladatelství od J. E. Pavelky je uložen v knihovně Muzea Vysočiny v Jihlavě. – Firma sídlila 1884–1911 v Telči (1902–06 s knihkupeckou filiálkou v Příboře), od 1911 v Praze-Karlíně čp. 108, Královská (dnes Sokolovská) 48; po prodeji knihkupectví 1925 v Praze-Karlíně čp. 451, Poděbradova (dnes Šaldova) 15, pak v Královské (Sokolovské) 98.

Po vydání jednotlivých děl (zejména V. Kosmáka a J. Herbena) se Š. pokusil v rámci programové snahy soustředit tvorbu soudobých moravských autorů a prosadit ji na nevstřícném knižním trhu v Čechách v reprezentační knižnici *Šolcova ilustrovaná bibliotéka* (1892–93, 3 sv., red. F. Roháček) s prózami J. Merhauta (Had a jiné povídky), F. Roháčka (První hřích) a F. Horenského (Slovácké obrázky). Následovala skromnější *Šolcova knihovna* (1894–95, 4 sv., sv. 1 red. F. Roháček; nová řada 1899, 2 sv.), s prózami F. X. Svobody a V. Kosmáka, po několika letech načas obnovená románem B. Zahradníka Brodského (Rodina Šillerova) a dalšími povídkami F. Horenského. V regionálním beletristickém programu usiloval pokračovat i Šolcův telčský nástupce J. Fišer, vydal však jen prózy F. Nováka Domácí kraj (b. d., 1914). Převážně nenaplněným Šolcovým projektem výchovně-vzdělávací populárně-naučné i beletristické četby zůstala knižnice *Česká expedice*

20. století (1908–10, 3 sv., red. L. J. Živný) s programovou studií Prokopa z Bohutína (O. Wagnera) Ve šlépějích Krameriusových a povídkami Th. Hardyho a M. M. Kocjubynského. Na populární sborníky deklamací a výstupů z přelomu století navázala později drobná knižnice *Salonní výstupy a kuplety* (1908–11, 35 sv.) s texty J. Gallata a V. E. Prokopa. V knižnici *Šolcova zábavná knihovna* (1911–12, 4 sv.) doplnil překlady dobrodružné četby z angličtiny a francouzštiny původní fantastický román M. Suchdolského (vl. jm. M. Nečas) Trojí boj; *Šolcova knihovna humoru a satiry* (1918) zůstala u jediného svazku (A. Ziegloserová: Úsměvy). Poslední Šolcovou beletristickou knižnicí byly *Milé knihy* (1913–20, 16 sv.) s převahou původních povídek a humoresek (K. Dewetter, K. Handzel, J. Havlík, I. Herrmann, F. Horečka, J. Krušina ze Švamberka, T. Nováková, V. Pittnerová), jež doplnilo několik překladů. Z ostatní produkce mimo edice se častěji v editorském programu nakladatelství objevovaly tituly K. Dewettera, A. Dostála, J. Havlasy a V. Kosmáka. – Knižnice pro mládež zahájila komerčně zaměřená *Šolcova knihovna povídek z cizích krajů* (1899–1900, 42 sv.) s dobrodružnými příběhy, převážně anonymními adaptacemi. Následoval *Sborník vybraných spisů pro mládež* (1900–06, 10 sv., red. F. J. Andrlík), který soustředil soubor nesourodých titulů několika autorů (mj. F. J. Andrlík, B. K. Vendyš, F. Vítek, A. J. Zavadil, z cizích C. Ewald). V knižnici *Radovo národní loutkové divadlo* (1908–09, 32 sv., od 1909, sv. 22, *Národní loutkové divadlo*) vyšly loutkové hry pro děti i dospělé od A. Rady a J. Gallata. V Praze Š. později pokračoval 6 svazky v drobné Storchově knižnici *Dětské loutkové divadlo pro školu i dům* (1916–17, sv. 28–33, red. L. Tesařová), do níž kromě redaktorky přispěly H. Bořková a B. Studničková, a též posledním svazkem uzavřel Storchovu knižnici Dětské jeviště, nyní s novým titulem *Pro jeviště dorostu* (1915, 1 sv.), obsahovala vesměs hry P. Biliánové. K názvu *Národní loutkové divadlo* (b. d., okolo 1916, asi 16 sv.) se vrátil v nedatované knižnici drobných brožurek, v nichž vlastní i cizí motivy znovu zpracoval A. B. Šťastný. *Veselé čtení našim hochům* (1918, 5 sv.) soustředilo humorné prózy A. B. Šťastného, knižnice *Dcerám českým* (1913–19, 8 sv.) dívčí romány E. Krásnohorské a B. Clémentové. Převážně dětem a mládeži byly určeny i levné knižnice oddechové četby o standardním rozsahu svazků, jimiž v Praze Š. navázal jak na svou telčskou knižnici, tak na obdobné edice R. Storcha. Knižnici *Pohádky z celého světa* (1913–18, 70 sv.) redigoval spolupracovník nakladatelství J. K. Nejedlý. V knižnici *Přízraky a fantazie* (1915–18, 22 sv.) a v námětově širší sbírce *Šolcovy pestré knížky pro mládež* (1915–19, 29 sv., od 1916, sv. 12, jen *Šolcovy pestré knížky*) přeloženou, převážně klasickou dobrodružnou a fantastickou tvorbu (H. H. Ewers, Th. Gautier, F. Gerstäcker, K. Hamsun, E. T. A. Hoffmann, R. Kipling, S. Lagerlöfová, M. J. Lermontov, A. Morrison, B. Prus, H. Sienkiewicz, K. M. Stańukovič, H. G. Wells aj.) doplnila díla současných českých autorů (V. K. Blahník, K. Dewetter, J. Hloh, F. J. Kraus, Z. M. Kuděj, A. Nečásek, V. Němec, A. B. Šťastný, K. Teichmann pod pseud. Jiří Lorek, Q. M. Vyskočil, K. Weinfurter, A. Wenig). Obdobná „knihovna zajímavých cest výzkumných, příhod a dobrodružství" *Kolem světa* (1917–20, 20 sv., red. K. Fiala) přinesla jen překlady, naproti tomu *Kytice dívčí četby* (1917–18, 15 sv.) jen původní tvorbu (F. Flos, O. Hanuš, Z. Jančová, Z. M. Kuděj, P. F. Malý pod pseud. Ježatec, P. Oravský, V. Pittnerová). – V Telči nakladatelství vydalo Vybrané spisy B. Němcové (1893–1901, 5 sv., ed. F. Bartoš, sv. 5, 1901 J. Kabelík) a pokusilo se o Spisy V. Kosmáka (1894–96, 5 sv., částečně in Šolcova knihovna) a Vybrané spisy F. Sokola-Tůmy (1910, 1 sv.); v Praze zahájilo Sebrané spisy J. Herbena (1918–19, 2 sv.), které pokračovaly v nakladatelství Šolc a Šimáček. – Program naučných knižnic formovali převážně spolupracovníci nakladatelství. Po knižnici *Politická bibliotéka pro lid* (1888–90, 3 sv., vesměs brožury F. Srbeného), jejíž úvodní svazek byl konfiskován, následovala až *Školní knihovna děl německých a francouzských* (1900–20, 37 sv., od 1913, b. d., sv. 23, s tit. *…německých, francouzských a anglických,* od 1920, b. d., sv. 37, s tit. *…německých, francouzských, anglických a polských*; red. L. Čech, od 1910, sv. 16 F. Pover). Přinášela v původním znění díla světových autorů se zaměřením na středoškolskou výuku cizích jazyků; reedicemi i dalšími svazky pak pokračovala v nakladatelství Šolc a Šimáček. Metodické návody a historické přehledy jednotlivých vyučovacích předmětů soustředily *Šolcovy příručky pro učitelstvo škol obecných i měšťanských* (1904–18, 30 sv., red. J. F. Urbánek). V *Malé knihovně spisů poučných* (1905–15,

112 čísel, 39 sv., red. K. Vepřek) vyšla kapesní kompendia z různých oborů technických, přírodních i společenských věd, mj. V. Hradský: Stručné dějiny českého písemnictví 1, 2 (b. d., 1906, 1907) a J. F. Urbánek: Biografický a bibliografický slovník českých spisovatelů 1, 2 (1910). Historické zajímavosti ze starších tisků vytěžila *Knihovna kuriozit* (1913–14, 6 sv., red. E. Edgar). – Od majitele a redaktora K. Hipmana 1913 Š. převzal obrázkový týdeník Čes. svět (roč. 9, 1912/13, č. 51, 15. 8. 1913, do roč. 16, 1919/20, č. 21–22, 5. 2. 1920), který pak přešel do nakladatelství Šolc a Šimáček. Rovněž další periodika nakladatelství Junák (roč. 1–6, 1915–20, do č. 2, red. A. B. Svojsík) a Naše řeč. List pro vzdělávání a tříbení jazyka českého (roč. 1–3, 1916–19) převzal Šolc a Šimáček. – Významný podíl na produkci nakladatelství v Telči tvořily vlastivědné a národopisné regionální publikace, populární právní a ekonomické výklady, příručky F. Vymazala, kázání, dále kalendáře (v koprodukci se spřízněnou kutnohorskou firmou Karel Šolc), besedníky, zpěvníky, deklamace, kuplety, tajemníky lásky, květomluvy, adaptace klasických námětů pro děti od J. Nečase, pohádky v úpravách J. K. Nejedlého a dětské obrázkové knížky. Po přesídlení do Prahy Š. převzal a v reedicích vydával obdobnou produkci R. Storcha, později publikoval též mapy, zejména bojišť 1. světové války. Výtvarná složka hrála v jeho produkci významnější roli jen v prvním období, kdy se na ní podíleli zejména ilustrátoři M. Aleš, S. Hudeček, P. Körber, A. Regal, A. Scheiner, K. Štapfer a K. L. Thuma. Řemeslné obálky k dobrodružnému čtivu později navrhovali V. Oliva a R. Sedláček.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře:* Šolcova ilustrovaná bibliotéka (1892–93); Šolcova knihovna (1894–95, 1899); Šolcova knihovna povídek z cizích krajů (1899–1900); Sborník vybraných spisů pro mládež (1900–06); Školní knihovna děl německých a francouzských (1900–13), pokr. …německých, francouzských a anglických (1913–20), pokr. …německých, francouzských, anglických a polských (1920); Šolcovy příručky pro učitelstvo škol obecných i měšťanských (1904–18); Malá knihovna spisů poučných (1905–15); Radovo národní loutkové divadlo (1908–09), pokr. Národní loutkové divadlo (1909); Česká expedice 20. století (1908–10); Salonní výstupy a kuplety (1908–11); Šolcova zábavná knihovna (1911–12); Knihovna kuriozit (1913–14); Pohádky z celého světa (1913–18); Dcerám českým (1913–19); Milé knihy (1913–20); Pro jeviště dorostu (1915); Přízraky a fantazie (1915–18); Šolcovy pestré knížky pro mládež (1915–16), pokr. Šolcovy pestré knížky (1916–19); Dětské loutkové divadlo pro školu i dům (1916–17); Národní loutkové divadlo (b. d., okolo 1916); Kytice dívčí četby (1917–18); Kolem světa (1917–20); Šolcova knihovna humoru a satiry (1918); Veselé čtení našim hochům (1918). – *Ostatní:* Politická bibliotéka pro lid (1888–90); Mückovy praktické příručky (1904–16); Šolcovy praktické příručky (1907); Česká magická bibliotéka (1909); Knihovna sportu a her (1909–16); Knihovna praktické hospodyňky (1915–16); Drobné knížky (1917–18); Šolcova Sbírka zákonů Československé republiky (1919). ■ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Čeští autoři:* J. Herben, V. Kosmák, B. Němcová, F. Sokol-Tůma. ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:* J. Herben: Do třetího i čtvrtého pokolení (1889–92); Besední přátelské večery 1–4 (1889–94, ed. J. Mikuláš Boleslavský, d. 1 s K. Bourdonem); F. Bartoš: Kytice z národních písní moravských (1890, s L. Janáčkem) + Rukověť správné češtiny (1891) + Moravský lid 1 (1892) + Nová rukověť spisovné češtiny (1901); sb. Patery knihy plodů básnických (1891, ed. F. Bílý); A. Gallat: Besedník 1, 2 (1899, 1900); L. J. Hansmann: První povídky hanácké (b. d., 1906, pseud. A. Dohnal); J. Bartocha: Z pamětí a života Fr. Bartoše (b. d., 1907); L. Čech: Karolína Světlá (b. d., 1907); Lid. čítanka moravská (Telč b. d., 1907); Slovenská čítanka (b. d., 1911, ed. F. Bílý; zcela přeprac. vyd. 1925, ed. J. Kabelík); Božena Němcová 1820–1862. Sborník statí o jejím životě a díle (1912); V. K. Jeřábek: Trýzeň duše a jiné povídky (b. d., 1917); J. J. Langer: Srdce mého hlasy (b. d., 1917). ■ PERIODIKA: Orel (1885–92); Orlice (1886–92); Radhošť (1889–90); Historické rozhledy (1898–1902); Čes. svět (1913–20); Junák (1915–20); Naše řeč (1916–19). ■ KALENDÁŘE: Rodinný kalendář 20. století (1900–10); Nový kalendář 20. věku Kronikář (1900–10); Vojenský kalendář (1903–10); Nový národní kalendář (1908–10); Strakonický dudák (1908–10); Veselá kopa (1908–10). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih vydaných nákladem českého knihkupectví a nakladatelství E. Š. v Telči na Moravě (1894); E. Šolcův Nový ilustrovaný katalog, zobrazující činnost českého nakladatelství v Telči na Moravě (1898); Nákladem knihkupce E. Š. v Telči na Moravě vyšly následující spisy… (b. d., 1902). Seznam knih vydaných v nakladatelství E. Š. v Telči (b. d., 1908). ■ LITERATURA: an.: Knižní trh na Moravě (Skupina prvá), Mor. revue 1899, s. 288; an.: E. Š. padesátníkem, Knihkupecký oznamovatel 1911, s. 135; E. Šolc: Ze vzpomínek na Leandra Čecha, Jihlavské listy 1911, č. 31; an. (L. K. Žižka, dub.): E. Š., Lorenzův adresář českých knihkupců, nakladatelů a odborů příbuzných 8 (Třebíč 1912); Gd. (J. Gotthard): Starosta Spolku knihkupců a nakladatelů Českosl. republiky E. Š. šedesátníkem, Knihkupecký oznamovatel 1921, s. 177; E. Šolc: Má menšinová vzpomínka, Jihlavské listy 1923, č. 43 → Českosl. knihkupec 1924, s. 46, 56, 74; Gd. (J. Gott-

hard): Padesát let knihkupecké činnosti, Českosl. knihkupec 1926, s. 24; E. Šolc: Pražské vzpomínky, sb. Padesát let Ústředního spolku československých knihkupeckých účetních a pomocnictva knihkupeckého a nakladatelského (1927, s. 55); Ž. (L. K. Žižka): E. Š., jeho práce a osobnost, Českosl. knihkupec 1931, s. 325; E. Šolc o sobě, Českosl. knihkupec 1931, s. 327; ● k sedmdesátinám: an., NL 31. 7. 1931; ill (A. Novák), LidN 1. 8. 1931 ●; ● nekrology E. Š.: an., NL 17. 8. 1931 (večer); an., Telegraf 17. 8. 1931; D. S., LidN 18. 8. 1931; -FK., RA 7, 1931/32, s. 5; J. Máša, Věstník Nár. jednoty pro jihozápadní Moravu 1931, s. 512; ský. (K. Nosovský), Časopis českosl. knihovníků 1931, s. 126; an., Českosl. knihkupec 1931, s. 345; J. Hejret, tamtéž, s. 383 ●; B. Weinzettel: Z mých vzpomínek na profesora Leandra Čecha, Památník státního českosl. reálného gymnázia Otokara Březiny v Telči vydaný k 80. výročí ústavu (1932, s. 36); P. Fraenkl: Z mládí Otokara Březiny (o Telči, též o Š.), Kolo 1935, s. 110; L. K. Žižka: Nezapomeňte!, Knihkupec a nakladatel 1941, s. 321; J. Pospíchal in Knihkupecký příběh (b. d., 1959); P. Dvořák: Nakladatel E. Š. a jeho časopisy (Orel, Orlice, Radhošť a Historické rozhledy), sb. 24. mikulovské sympozium 1996 (1997, s. 171); O. Svoboda: Knihkupec a nakladatel E. Š., Jubilejní pátá zpráva Muzejního spolku v Telči (1997); P. Koukal: Korespondence nakladatele E. Š. s Leošem Janáčkem, Vlastivědný sborník Vysočiny 1998, odd. věd společenských, s. 363; ST (M. Stehlík): Š., E. in Kdo byl kdo na jihozápadní Moravě (2000).

az

Lev **Šolc**

* 11. 4. 1861 *Olomouc*
† 7. 2. 1907 *Praha*

Literární historik a překladatel, kritik; autor básnických skladeb oživujících v 80. a 90. letech 19. století vlastenecky idealizující obraz národní minulosti.

Pokřtěn Leo Eduard Gottlieb, příjmení psal též v podobě Scholz; podepisoval se ojediněle i Libor Šolc, Šolc P. V. – Narodil se v německé rodině profesora reálky v Olomouci (později ředitele dívčího pedagogia v Brně) J. Scholze. 1870–78 vystudoval v Brně Slovanské gymnázium (spolužák J. Herbena, žák F. Bartoše, který trvale ovlivnil Š. názory na literaturu) a poté klasickou filologii na univerzitě v Praze. 1884–1907 působil jako profesor na gymnáziu v Roudnici n. Labem. Na sklonku života trpěl duševní chorobou; zemřel na následky zranění, které si přivodil v záchvatu nepříčetnosti skokem z okna (podle policejní verze šlo o sebevraždu, podle verze vyslovené J. Herbenem o panický strach před ošetřovatelem). Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

Do literatury vstoupil 1879 jako básník v Almanachu čes. omladiny, další verše i rozsáhlé básnické skladby uveřejňoval v časopisech, zejména v 2. polovině 80. let ve Zlaté Praze. Vedle několika reflexivních básní to byly ve své době už anachronické pokusy o velkou epiku v duchu hrdinských zpěvů z mytických dob národa, ve výrazu ovlivněnou antickými vzory (exklamace, antiteze, reminiscence z Homéra), o pateticky nadnesené opěvování ideálních postav slavné minulosti (Samo, Přemysl, Libuše). V polovině 80. let (současně se soustavnějším publikováním veršů) vystoupil Š. (v Literárních listech a hlavně v Hlídce literární) jako kritik soudobé české literární produkce (J. Arbes, X. Dvořák, V. Hladík, E. Jelínek, F. Schulz, F. X. Svoboda, M. A. Šimáček aj.). Jeho hodnotící kritéria se v podstatě kryla se zásadami tzv. moravské kritiky (úvaha *Básník a lid*). Až v pedanticky důkladných rozborech, které měly vést k co nejobjektivnějšímu a nezávislému soudu, sledoval autorův jazyk a prohřešky vůči jeho správnosti a libozvučnosti, chyby v rytmickém uspořádání verše a v rýmu, nedůslednosti v logické struktuře díla a v neposlední řadě jeho myšlenkovou závažnost vzhledem k zušlechťující a výchovné moci literatury. V tomto duchu se Š. výrazně podílel i na konfrontaci s tvorbou J. Vrchlického: od rozboru Sonetů samotáře se zaměřil hlavně na Vrchlického dramata a 1890 vyvolal polemiku kritikou jeho překladu Dantova Pekla, v níž vypočítal častá neporozumění originálu, chyby a nepřesnosti ve volbě jazykových ekvivalentů a odmítl sporné použití jambu. – Ideálem básnické tvorby byl pro Š. vedle RKZ zejména J. Kollár a K. J. Erben; oběma věnoval v 90. letech několik podstatných studií. Zabýval se též úvahami o rysech lidové slovesnosti a komparatistickým studiem bájesloví. – Podle Herbenova svědectví se v pozůstalosti zachovaly reflexivní verše.

ŠIFRA: E. L. (Naše doba). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach čes. omladiny (1879); Besedy Času (1900, 1903; 1903 B Dívčí sněm); Čas (1901–02); Čtvrtý program obecního reálného a vyššího gymnázia v Roudnici na škol. rok 1888–89 (překl. Čtvero epiníkií Pindarových); Hlídka lit. (1886–95; 1889 O Kollárově Slávy dceři, 1890 úvaha Jak překládati a kritika Vrchlického překl. Dantova Pekla, 1891 O našich slovesných útvarech lidových, 1892–93 dvě studie o Erbenovi);

Lit. listy (1886–87; 1887 úvaha Básník a národ); Naše doba (1895–98; 1896 Příspěvky k ocenění antiky v básních J. Vrchlického, 1898 Klopstockovské vlivy u Kollára); Podřipan (Roudnice 1895); Zlatá Praha (1885–92; BB: 1886 Samo, 1888 Libušina smrt, 1889 Libušina sláva; studie: 1890 Král Ječmínek. Příspěvek k našemu bájesloví, 1891–92 Čert-Hrom-Perun). ▮ KNIŽNĚ. *Překlady:* H. F. Amiel: Z deníku (1903, podle výboru L. N. Tolstého); Ch. Wagner: Žijme prostě! (1904)- ▮

LITERATURA: J. Vrchlický: Odpověď na kritiku překladu Božské komedie, kterou píše… L. Š. (1890). ▮ Quosego (J. Vrchlický): Listy z Prahy 7, Lumír 1886, s. 416; F. Čáda: ref. překl. Čtvero epiníkií Pindarových, LF 1890, s. 52; ● nekrology: an.., Nár. obzor 16. 2. 1907; J. H. (Herben), Čas 13. – 15. 7. 1907; V. B. Aim, Besedy Času 1907, č. 7 (báseň); an., Věstník čes. profesorů 1907, s. 335 ●; M. Hýsek in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, s. 271); J. Herben in Kniha vzpomínek (1936, s. 98); J. Bukáček in Vrchlického překlady z Danta (1968, s. 27); L. Lantová in Hledání hodnot (1969).

mhs, ll

Václav **Šolc** (1)

* 23. 12. 1838 *Předměstí* (Sobotka)
† 14. 7. 1871 *Sobotka*

Básník, jehož tematicky a formálně různorodé verše shrnul jediný knižní soubor, předznamenávající též ruchovskou poezii.

Pocházel z jedné z největších místních selských usedlostí, na níž Š. rod hospodařil od 17. století. Byl čtvrtým dítětem z pěti vlastních sourozenců (k rodině patřily ještě dvě dcery z otcova prvního manželství). Školní docházku zahájil 1844 v Sobotce, 1850–52 navštěvoval soukromou německou školu a od 1852 gymnázium v Jičíně (mat. 1860). V době středoškolských studií silně prožíval rozmach vlasteneckých a demokratických sil národa a začal psát poezii (rádcem mu byl i učitel, básník J. Uhlíř; časopisecky debutoval 1859 v Lumíru). O prázdninách 1855 poprvé vystoupil i jako deklamátor na studentské akademii v Sobotce (s přáteli F. V. Jeřábkem, F. Dvorským, bratrancem J. Šolcem aj.), 1857 inicioval obnovení ochotnické činnosti v Sobotce a působil v divadle jako dramaturg, režisér i herec (titulní role v Tylově Slepém mládenci). S F. Dvorským měl hlavní podíl na založení místní Občanské besedy. V zimním semestru 1860/61 se zapsal na filoz. fakultu pražské univerzity, studia však přerušil a na jaře 1861 odjel k matce do Sobotky; na podzim se vrátil do Prahy a začátkem 1862 se snažil ve studiu pokračovat. Nouze (podíl po otci, který zemřel 1855, už vyčerpal) a osobní problémy ho donutily na jaře 1862 k návratu domů, odkud na sklonku léta odešel do Turnova k herecké společnosti J. A. Prokopa, od října 1863 působil ve společnosti J. Krämera, pak u německé společnosti V. Szeninga, odkud se zklamán koncem 1864 opět vrátil k matce. V Sobotce pobýval celý rok 1865 a pracoval tam jako správce knihovny a příležitostně vypomáhal i u notáře. Na jaře 1866 opět odešel ke kočovným společnostem. Divadelní činnost ho však neuspokojovala a od 1867 se věnoval doma literatuře. Po několika letech odmlčení začal znovu publikovat a připravovat sbírku *Prvosenky,* jejíž vydání umožnila hmotná podpora hraběnky E. Kounicové (spolu s F. Schulzem, který dal Š. připravené sbírce konečnou podobu, a E. Grégrem, jejím tiskařem), která finančně přispěla též k Š. obnovenému studiu historie v zimním semestru 1868/69. V té době byl také pověřen Akademickým čtenářským spolkem spoluredigováním Almanachu čes. studentstva na rok 1869. Studia však opět nedokončil a vyčerpán a nemocen se na jaře 1869 vrátil do Sobotky. 1871 začal připravovat druhé, značně rozšířené vydání Prvosenek, jehož se již nedožil (konečné uspořádání včetně kompozice sbírky pořídili přátelé J. Dürich a A. Čapek). Zemřel na zápal plic a byl pohřben na soboteckém hřbitově. – Š. život se stal námětem několika filmových a dramatických prací, životopisného románu A. Jista Písničkář (1942, rozšíř. vyd. 1961) a románu J. Šulce Marnotratný syn (1943).

Š. jediná sbírka *Prvosenky* (v původní a definitivní, rozšířené verzi) představuje téměř celé autorovo dílo vzniklé v průběhu dvanácti let. Charakterizuje je tematická mnohostrannost a formální a stylová rozmanitost (předznamenává nejen poetiku ruchovskou, ale v intonaci verše v náznaku i lumírovskou). Zahrnuje historickou a sociální epiku různého typu, didaktickou apelativní vlasteneckou lyriku, veršované povídky z venkovského života, intimní milostnou lyriku, ohlasy lidové poezie, kramářských a šantánových písní, šansony a deklamovánky i umělé formy jako sonet (který uplatněním jambu Š. uvedl na kvalitativně vyšší stupeň) a gazel (jehož užil Š. v kontextu české poezie jako jeden z prvních).

Úvodní gazel *Primula veris* (tj. latinsky prvosenka jarní) symbolicky předznamenal program celé sbírky od oslavy probouzející se přírody a lásky přes nadcházející jaro národa až k obrození poezie; vyjadřuje i osobní naděje na obnovení tvůrčí a společenské aktivity v intencích představ májovců v průběhu 60. let. Kompozice sbírky upřednostňuje druhové a žánrové třídění před zachycením Š. myšlenkového i formálního vývoje. Má tři oddíly: Zpěvy epické přinášejí skladby na různá témata, v nichž se odráží dobové slovanské smýšlení i bouřlivá atmosféra kolem 1868 s aktualizací historických námětů (*Dalibor*), obdiv volného života v baladicky laděných cikánských motivech, oslava vzoru společenských vyděděnců (hajduků, uskoků), k níž Š. inspirovaly jihoslovanské hrdinské zpěvy. Výrazným rysem Š. epiky je také sepětí vlasteneckého a sociálního hlediska (mj. rozsáhlá veršovaná povídka *Dědovy vrásky,* šansona *Písničkář*), předjímající poezii nastupující ruchovské generace (S. Čech). Vlastenecká lyrika oddílu Zpěvy svatováclavské přináší alegorické obrazy dobového postavení národa, elegické ve vztahu k minulosti, optimistické ve výhledech do let příštích, i patetické apostrofy národa, varující před vnějším nepřítelem a vyzývající k národní svornosti. Sociální motiv se výrazněji promítl i do deklamovánek (zejména *Naše chaloupky, Píseň o ruce mozolné*). Oddíl Zpěvy různé obsahuje především cykly intimní milostné lyriky, jež se shoduje s poetikou májovců v aktualizaci obraznosti lidové poezie; idealizující oslavy moci lásky v písňových strofách z Š. tvůrčích počátků jsou pak vystřídány elegicky laděnými gazely, vyjadřujícími smutek z nesplněných snů o lásce a rezignaci zklamaného básníka (*Z perlové šňůrky,* posmrtně otištěné *Krvavé růže*). Jedna z mála Š. próz *Pohádky ze starého zpěvníku* vyšla za jeho života pouze časopisecky, knižně až v Quisově vydání Prvosenek 1905.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Václav Předměstský (Lumír), V. Předměstský; V. Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach čes. studentstva (1869); sb. Besedník (1864); Boleslavan (1860–62); Čes. Thalia (1869); Květy (1867–71); Lumír (1859–61, první příspěvky mylně pod jm. F. V. Jeřábek); sb. Nový besedník (1869, 1871); Obrazy života (1861–62); Rodinná kronika (1862–65); alm. Ruch (1870); Světozor (1868–71); Vesna kutnohorská (1868); sb. Vínek na hrob Fortunáta Durycha uvitý od turnovských studujících (1861); – posmrtně: Album (lit. příl. Slovanských listů, 1875–77, z pozůstalosti, ed. J. Dürich); Květy (1890); sb. Sobotka (1958); Zpravodaj Šrámkovy Sobotky (1969–79); Zvon (1900–06). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Prvosenky (BB 1868, na obálce 1869; rozšíř. vyd. 1872, ed. J. Dürich, A. Čapek; rozšíř. vyd. 1905, ed. L. Quis); – posmrtně: Písně o bledé dívce (b. d., 1906, ed. A. Klášterský). – *Výbory:* Dědovy vrásky (B b. d., 1882); Výbor z Prvosenek (1893); Lyrika (1912, ed. L. Quis); Zpěvy svatováclavské (b. d., 1938, ed. B. Beneš Buchlovan; rozšíř. vyd. 1951, ed. M. Otruba); Výbor z díla (1951, ed. V. Dostál); Byl den můj bouří divých pln (1978, ed. J. Hilčr). – *Souborné vydání:* Dílo (Fr. Borový, 1926, 1 sv., ed. B. Vencovský). ■ KORESPONDENCE: in Výr. zpráva krajanského spolku Mladá Sobotka (J. B. Novákovi z 1857, F. Dvorskému z 1857–58; 1946, ed. R. Hlava); J. Volf: Korespondence V. Š. (F. Dvorskému z 1857–58, J. B. Novákovi z 1857, J. V. Jahnovi z 1864 a 1866, Svatoboru z 1864–69, M. Krajníkovi z 1870), Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1971, s. 65; K. Bílek, E. Horáčková: Korespondence V. Š. (vzájemná, J. B. Novákovi z 1857, F. I. Dvorskému z 1857–58, F. V. Jeřábkovi z 1858, F. Pluhařové z 1858, A. Pluhařové z 1860, nezjištěné b. d., J. V. Jahnovi z 1864–66, Svatoboru z 1864–69, E. Tonnerovi z 1868, M. Krajníkovi z 1870), sb. Lit. archiv 11–12, 1976–77 (1981), s. 246; E. a K. Bílkovi: Nové doklady o Š. Prvosenkách (I. L. Kobrovi z 1870), Čes. literatura 1984, s. 72. ■ REDIGOVAL: Almanach čes. studentstva (1869, se S. Čechem a O. Hostinským). ■

BIBLIOGRAFIE: L. Quis: Přehled otištěných prací dle časového pořadu a místa jejich uveřejnění, in V. Š.: Prvosenky (1905, s. 357); B. Vencovský: Chronologický přehled Š. díla, in Dílo V. Š. (1926, s. 373). ■ LITERATURA: V. Závada: V. Š., básník Prvosenek (1938); A. Šnajdauf: Stoletý věštec V. Š., básník Našich chaloupek (1938); J. Hájek: V. Š., pěvec probuzení českého pracujícího lidu (1951); A. Jist: Pramen básníkovy síly (1958). ■ ● ref. Prvosenky: an. (V. Hálek), Květy 1868, s. 391 → Sebrané spisy 4 (1907); J. V. Frič, Blaník 1868, s. 69 → sb. Čeští radikální demokraté o literatuře (1954, s. 95); Δ (J. Neruda), Naše listy 14. 1. 1869 → Literatura 2 (1961, s. 38) ●; -p-: ref. Almanach čes. studentstva, Světozor 1869, s. 183; En. (K. V. Jelen): Národní bibliotéka, Pokrok 1. 7. 1871 (k tomu polemika: an., tj. J. Neruda, NL 20. 7. 1871 → Literatura 2, 1961, s. 57); ● nekrology: an., NL 16. a 17. 7. 1871; an., Pokrok 16. 7. 1871; an., Slovan 19. 7. 1871; an. (J. Barák), Svoboda 1871, s. 333; an., Květy 1871, s. 239 ●; J. L. T. (Turnovský): Z výletu (vzpomínka), Slovan 1872, s. 593 → Z naší doby (1884, s. 155); K. V. Rais: V. Š., Koleda 1880, s. 70; F. Schulz: Listy o novověké poezii české, NL 17. 10. 1880; J. L. T. (Turnovský): V. Š., básník český, Zábavné listy 1881, s. 21 → Z naší doby (1884, s. 25); an. (J. Neruda): V. Š., Humorist. listy 1887, s. 46 → Podobizny 3 (1954, s. 179); B. Čermák: V. Š., Květy 1890, s. 193 a 341; L. Quis in V. Š.: Prvosenky (1905); J. Božek: V. Š. a jeho Prvosenky, Osvěta 1905, s. 834; A. Novák: V. Š., Nová čes. revue 1905, s. 618 → Mu-

žové a osudy (1914, s. 45); A. Klášterský: V. Š., Máj 4, 1905/06, s. 786; ● ref. Písně o bledé dívce: -a-, Máj 4, 1905/06, s. 799; M. H. (Hýsek), MSlR 3, 1906/07, s. 42 ●; B. Vencovský: Vzpomínka na V. Š., NL 20. 7. 1911; F. Mačenka: Z posledních dnů V. Š., Máj 1911, s. 290; A. Novák: V. Š. erotik, NL 12. 1. 1913; F. Sekanina: Básník-bohém, Kalendář paní a dívek českých na rok 1914, s. 19; J. Borotínský (Zyka Borotínský): V. Š., básník selské hroudy, Venkov 22. 12. 1923; B. Vencovský in V. Š.: Dílo (1926); ● ref. Dílo: A. N. (Novák), LidN 23. 5. 1926; Š. Jež, Tribuna 13. 6. 1926; V. Brtník, Venkov 24. 6. 1926; P. Fraenkl, NO 29. 8. 1926; P. E. (Eisner), Prager Presse 12. 9. 1926 ●; K. V. Rais: Z mých vzpomínek soboteckých, in Ze vzpomínek 2 (1926, s. 289); ● k 60. výr. úmrtí.: P. Fraenkl, NO 15. 7. 1931; an., Venkov 15. 7. 1931 ●; A. Novák: Básník gazelů, sb. Čtyři ze Sobotky (1937, s. 41); ● k 100. výr. nar.: M. Novotný, LitN 10, 1937/38, č. 7; A. N. (Novák), LidN 23. 12. 1938; M. Hýsek, Venkov 23. 12. 1938; fj (F. Jungmann), Lid. kultura 1938, č. 18 ●; ● k 70. výr. úmrtí: Nk (B. Novák), LidN 12. 7. 1941; an., Nár. práce 13. 7. 1941 ●; J. Hájek: Jan Křtitel české poezie sociální, in Generace na rozhraní (1946, s. 79) → Letorosty (1974, s. 11); F. Hampl: Teskné a buřičské písně V. Š., Práce 29. 12. 1948; lk (L. Kundera): V. Š., Rovnost 22. 1. 1950; ● k 80. výr. úmrtí: mst (M. Stuchl), LidN 14. 7. 1951; -gf (G. Francl), LD 14. 7. 1951; (RT), Rovnost 15. 7. 1951 ●; V. Dostál in Výbor z díla V. Š. (1951); M. Otruba in V. Š.: Zpěvy svatováclavské (1951) + Š. cesta k Písni o ruce mozolné, ČLit 1955, s. 134 + V. Š., sb. Sobotka (1958); is (I. Skála): Básník stále mladý, Svob. slovo 23. 12. 1963; J. Šimůnek: Básník mozolného osudu, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1971, s. 4; J. Knap: V. Š., in O básnících našeho kraje (1977, s. 11); J. Šimůnek in V. Š.: Byl den můj bouří divých pln (1978); B. Novák: Š. přervaná píseň, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1978, č. 11–12; M. H. (Hejnová): O bledé dívce, tamtéž 1979, č. 1–3; J. Šimůnek: Syn z nejvěrnějších, tamtéž; ● k 150. výr. nar.: (bj) (B. Jirásek), Pravda 22. 12. 1988; A. Jist, Svob. slovo 23. 12. 1988; jš. (J. Šimůnek), Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1988, říjen–prosinec ●; zp (Z. Pešat) in Slovník básnických knih (1990, Prvosenky); K. Samšiňák: Na paměť básníka V. Š., sb. Od Ještěda k Troskám 2000, s. 21.

sm

Václav **Šolc** (2) viz in Antonín **Schulz**

Šolc a Šimáček

Působnost 1920–1949

Pražské nakladatelství beletrie a populárně-naučné literatury vzniklé sloučením firem Emil Šolc a F. Šimáček; zprvu pokračovalo v programu i knižnicích obou tradičních firem, později se zaměřilo zejména na komerční přeloženou beletrii a populární příručky a návody z různých oborů; knihkupectví.

Sloučením dvou pražských firem Emil Šolc a F. Šimáček vznikla 1. 1. 1920 knihkupecká a nakladatelská firma Šolc a Šimáček, společnost s r. o., v jejímž čele stanuli majitelé původních závodů B. Šimáček a E. Šolc. 1. 9. 1923 E. Šolc z firmy vystoupil a převzal zpět do vlastního majetku a režie knihkupectví v Karlíně. Po jeho odchodu, provázeném majetkoprávními spory (1924 firmu žalovali E. Šolc, kutnohorská firma Karel Šolc a její vlastník a bývalý jednatel společnosti Š. a Š. F. Cammra, tj. Cámara) vedli nakladatelství nejprve jako majitelé B. Šimáček a J. Šíl; 1928 B. Šimáček firmu opustil a jejím ředitelem se stal L. Stibral. Postupné reorganizace společnosti (1931 změnila firma název na Nakladatelství Šolc a Šimáček, spol. s r. o.) provázely rozsáhlé výprodeje, které 1932 vedly ke konfliktu s vedením Svazu knihkupců a nakladatelů pro neschválené hromadné snížení cen. Po odchodu L. Stibrala 1938 vedli firmu V. Kurzová, V. Ryšánek a J. Ploc, od května 1939 byl jejím ředitelem V. Ryšánek (1900–1976). – Hlavní závod byl zpočátku v sídle bývalé firmy F. Šimáček na Novém Městě čp. 1283, dnes Jeruzalemská 9, knihkupecká filiálka do 1923 v Praze-Karlíně čp. 108, Královská (dnes Sokolovská) třída 48. V dubnu 1936 firma přesídlila na Nové Město čp. 97, Spálená 27 (dnes 29).

Nové nakladatelství zprvu pokračovalo v některých knižnicích sloučených podniků a další již zaniklé obnovilo. Nesourodý program původních firem, obou již za zenitem svého vývoje, a zátěž jejich neprodané produkce bránily vytvoření konzistentního edičního programu, který tak převážně jen těžil ze starších edičních počinů. Prostřednictvím firmy Emil Šolc na trh znovu vstoupily i tituly a knižnice zaniklého (1911) nakladatelství Rudolf Storch. Nová produkce se zprvu soustředila na novinky osvědčených autorů bývalých firem a především na další vydání jejich úspěšných titulů (spisy E. Flygare-Carlénové, dívčí romány E. Krásnohorské, básně J. S. Machara aj.) a některých rozebraných svazků starších knižnic, tištěná zpravidla z původní sazby a často bez vročení a údajů o vydání. Některé nerozebrané starší tituly přicházely do prodeje v nových obálkových vydáních. Z nakladatelství

F. Šimáček pokračovala posledními nevýraznými svazky knižnice *Repertoár českých divadel* (1920–26, sv. 199–210; autoři F. J. Čečetka, A. Červinka, A. Horáková, A. Kalivoda, J. Rudloff, P. Rudolf). Knižnici *Volné chvilky* (1921) tvořila obálková vydání nerozebraných titulů zaniklé edice Levné svazky novel, ve 2. vydání bez vročení a číslování vycházely Pohádky Šťastného domova. Z nakladatelství Emil Šolc krátce pokračovaly knižnice pro děti a mládež *Dětské loutkové divadlo pro školu i dům* (1926–32, sv. 34–40, red. L. Tesařová) za autorské účasti redaktorky a B. Studničkové, *Kolem světa* (1920, sv. 21–32, red. K. Fiala) a *Pohádky z celého světa* (1931–32, sv. 71–102). Z nakladatelství Rudolf Storch nová firma oživila erotickou *Intimní knihovnu* (1920, sv. 10–11) s překlady z francouzštiny a *Storchovo národní loutkové divadlo* (1920–24, sv. 151–185) s hrami A. Rady. – Novinky produkce soustředilo nakladatelství od 1922 především do obnovených knižnic Libuše a Matice lidu. Beletristická *Libuše* (1922–35, roč. 47–59, do 1925 red. Š. Jež) zprvu pokračovala v programu původní současné prózy, postupně stále výrazněji poznamenané absencí kvalitních autorů. I profil postupně převládající přeložené tvorby sledoval posun produkce nakladatelství k bulvární a exotické senzační próze. Zastoupeny byly překlady z angličtiny, francouzštiny, polštiny, dánštiny, ruštiny, italštiny, srbštiny, španělštiny a portugalštiny. Obnovená *Matice lidu* (1922–35, roč. 50–62, do 1925 red. Š. Jež) zprvu pokračovala v kombinaci historické beletrie, cestopisů, vzpomínek a populárně-naučné literatury z různých oborů, postupně však její profil splýval s ostatní produkcí nakladatelství zařazením prací sledujících válečné dění doma i v zahraničí a svazků původní i přeložené beletrie. – Nové knižnice nakladatelství, zakládané zejména po odchodu B. Šimáčka, soustřeďovaly převážně přeloženou oddechovou četbu, dějově zasazenou zpravidla do atraktivního prostředí válečných konfliktů, exotických krajů nebo vyšší společnosti. Knižnice *Sborník ilustrovaných románů* (1925–31, 11 sv.) přinesla objemné dobrodružné příběhy v historických kulisách (K. Dewetter, M. Reid, A. Velhartický); osobitější *Sborník ilustrovaných cestopisů* (1928–32, 9 sv.) uvedl původní cestopisy J. Havlasy a V. Forejta-Alana, v překladu byl zastoupen zejména V. Blasco Ibáñez. Dobrodružné romány z Divokého západu soustředila *Americká knihovna* (1928–31, 17 sv.; autoři R. A. Bennett, H. G. Evarts, R. J. Horton, E. Hough; překládal zejména B. Z. Nekovařík). Jádro knižnice *Horizont* (1931–36, 21 sv.) tvořily erotické prózy Pitigrilliho (D. Serge), jež doplnily původní prózy K. Dewettera, F. Kocourka, L. Merlínové, F. Rožďalovského (pseud.), a J. V. Šmejkala a několik překladů. Většina titulů vycházela na pokračování v sešitových knižnicích, svazky knižnic nebyly zpravidla číslovány. Některé svazky sešitové knižnice oddechové senzační, dobrodružné i humoristické četby *Růžová knihovna* (1929–32, 9 sv.) a volné sešitové řady Knihy dobrodružství převzaly další knižnice jako obálková vydání. V autorských souborech zůstaly torzem Sebrané spisy J. Herbena, převzaté od Emila Šolce (1920–25 vyšly svazky 3 a 5–7) i nově zahájené Sebrané spisy J. Sumína (1920–24, 4 sv.). Ze sazby starších vydání z přelomu století (F. Šimáček) vycházely Romány E. Flygare-Carlénové (1925–28, 14 sv.). Z ostatní produkce se mimo knižnice ve větším počtu objevovaly práce K. Dewettera, J. Havlasy, V. Sokolové, J. Weniga a pokračoval zde cyklus J. S. Machara Svědomím věků 6.–9. dílem. – V odborné literatuře se nakladatelství zprvu zaměřilo na dokončení dvou rozpracovaných děl z nakladatelství F. Šimáček: Hrady, zámky a tvrze Království českého A. Sedláčka (s K. Liebscherem ilustroval R. Havelka) uzavřelo 1923–27 díly 14 (sešity 20–29) a 15, Hospodářský slovník naučný (red. F. Sitenský) 1924 dílem 4 (R–Ž). V dalších rozšířených vydáních vycházel Domácí vševěd J. Kafky. *Šolcova školní knihovna* (pův. Školní knihovna děl německých, francouzských, anglických a polských) pokračovala 1921–31 svazky 38–43 (do 1923, sv. 40, red. F. Pover). V poslední sbírce určené odborným kompendiím *Objevy dneška* (1948, 1 sv.) vyšly jen Stručné dějiny knihtisku od M. L. Černé. – Rodinné časopisy, pokračující z předchozích nakladatelství, zanikly koncem 20. let. Český svět (předtím Emil Šolc) vycházel od roč. 16, č. 23 (12. 2. 1920) do roč. 25 (1928/29), Šťastný domov (předtím F. Šimáček) od roč. 15, č. 7 (22. 1. 1920) do roč. 24 (1929). Na počátku 30. let neuspěl pokus o týdeník oddechového čtiva Dobrodružství (roč. 1, 1932, jen 19 č., řídil red. kruh, odp. red. L. Stibral). Nakladatelský časopis Od nás (podtitul Umělecký a literární zpravodaj, roč. 1, 1926–27, jen č. 1–5, odp. red.

V. Seifert, od č. 4 B. Šimáček) se omezil na anonce knih nakladatelství (s jediným autorským příspěvkem P. Fingala). Kromě měsíčníku Naše řeč (předtím Emil Šolc), který vycházel od 1920 (roč. 4) až do zániku nakladatelství 1949, se tak nakladatelství v souladu s proměnou svého profilu soustředilo především na populární časopisy pokračující ze Šimáčkova nakladatelství: Domácí dílna (podtitul Časopis pro domácí práci rukodělnou, roč. 7–24, 1921/22–1938/39, red. J. Jindra) s přidruženou *Knihovnou Domácí dílny* (1921–29, sv. 9–15) a Vynálezy a pokroky (roč. 11–28, 1921/22–1938/39, red. J. Jindra). Beletrii, především humoristickou a dětskou, provázeli řemeslnými ilustracemi zejména R. Adámek, V. Klimánek, A. Wenig a J. Wowk.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře a umění:* Intimní knihovna (1920); Kolem světa (1920); Storchovo národní loutkové divadlo (1920–24); Repertoár českých divadel (1920–26); Volné chvilky (1921); Šolcova školní knihovna (1921–31); Libuše (1922–35); Matice lidu (1922–35); Sborník ilustrovaných románů (1925–31); Dětské loutkové divadlo pro školu i dům (1926–32); Americká knihovna (1928–31); Sborník ilustrovaných cestopisů (1928–32); Růžová knihovna (1929–32); Pohádky z celého světa (1931–32); Horizont (1931–36). – *Ostatní:* Šolcova Sbírka zákonů Československé republiky (1920); Knihovna Domácí dílny (1921–29); Objevy dneška (1948). ▮ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Čeští autoři:* J. Herben, J. Sumín. – *Cizí autoři:* E. Flygare-Carlén. ▮ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:* A. Sedláček: Hrady, zámky a tvrze Království českého 14–15 (1923–27); K. Horký: Svatební cesta (1931); sb. České umění dramatické 1, 2 (1941); J. Hrbek, V. Tichý, J. Odehnal: Český kulturní Slavín duchovní, literární, hudební a výtvarnický (1948). – *Překlady:* E. Denis: Denisova čítanka (1920, ed. J. Vančura) + Spisy z doby války světové 1 (1920) + Velké Srbsko (1920); P. N. Krasnov: Od carského orla k rudému praporu 1–4 (1926–27) + Napoleon a kozáci 1, 2 (1932); F. Harris: Bernard Shaw (1932); H. G. Evarts: Lovci kožišin (1934). ▮ PERIODIKA: Junák (1920); Bazar (1920–29); Čes. svět (1920–29); Šťastný domov (1920–29); Zprávy veřejné služby technické (1920–48), pokr. Věstník Ministerstva techniky (1949); Naše řeč (1920–49); Domácí dílna (1921–39); Vynálezy a pokroky (1921–39); Od nás (1926–27); Dobrodružství (1932). ▮

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih a časopisů, hudebnin a uměleckých děl (b. d., 1922); Seznam knih a časopisů, hudebnin a uměleckých děl (1925); Knihy nakladatelství Š. a Š. (b. d., 1935); Dobré knihy z nakladatelství Š. a Š. (b. d, 1940). ▮ LITERATURA: Vážený pane kolego (dva polemické letáky o snižování cen, 1931, b. d., 1932); an: Případ fy Š. a Š., Českosl. knihkupec 1932, s. 135.

az

Gerson **Šolthés**

* 1. 4. 1812 *Velenice* u Poděbrad
† 29. 8. 1860 *Velenice*

Autor přírodní, náboženské a vlastenecké lyriky a kázání.

Psán též Šoltés, Šoltész, Šoltézs, Šoltheis, resp. Jeroným Š., tj. českou variantou křestního jména. – Syn reformovaného duchovního původem z Uher; matka pocházela z rodiny J. Szalatnaye (1758–1827), proslulého reformovaného uherského kazatele, básníka a autora historických zápisků. Š. navštěvoval gymnázium v Jičíně a na Novém Městě v Praze (do 1827), dále tzv. filozofii dva roky v Bratislavě a rok kvůli maďarštině v Pápě (spolužák J. Kačer). Evangelickou teologii vystudoval v Modre a ve Vídni, kde byl i ordinován na duchovního. 1838 se vrátil do Čech, působil nejprve jako vikář v otcově sboru, po roce se stal „skutečným" (tj. potvrzeným) pastorem pro Velenice a Libici, jímž byl až do konce života. Horlivě se účastnil národně agitačního a církevního života (mj. inicioval stavbu velenické evangelické školy) v Polabí, stýkal se s poděbradským písmákem V. Váňou, udržoval korespondenci s K. J. Erbenem, údajně přispěl J. Jungmannovi podklady do jeho Slovníku česko-německého a Historie literatury české. 1848–50 veřejně vystupoval za politickou a společenskou rovnoprávnost evangelíků a sociální reformy na venkově. Pohřben byl ve Velenicích na evangelickém hřbitově.

Časopisecky Š. publikoval četné krátké lyrické skladby napodobující ohlasovou (mj. ruskou a polskou) poezii (*Lásky hněv*) a hlavně intimní (*Volání*) i programovou (*Libice*, *Česká múza*) básnickou tvorbu J. Kollára, a to především častými paralelismy lásky erotické a vlastenecké, nabádavým výchovným tónem, místní a časovou aktualizací. Zvláště některé elegické reflexivní básně (*Slza osiřelého*, *Na hřbitově*) prozrazují Š. nemalé poetické nadání. Příležitostně se zabýval i prózou (didaktická povídka *Podobenství*, adaptace lužické pověsti *Uvina*, překlad ruské povídky *Zajatý mezi Čerkesy*). Je též autorem jazykově kultivovaných „řečí"

a kázání (v *Poslední toleranci* aktualizoval ideový odkaz josefinismu v revolučním roce 1848). V rukopisu se zachovala rozsáhlejší sbírka českých a německých básní, epigramů a gnóm a několik svazků kázání.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Velenický, Welenický, Wellenický; G. Š., G. Š-s. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. včela (1836–43; 1839 Lásky hněv; 1840 Uvina, Volání; 1841 Česká múza, Podobenství, Slza osiřelého; 1842 Libice; 1843 Na hřbitově); Českobratrský hlasatel (1850–51); Českobratrský věstník (1851); Květy (1839–40, 1850); Lumír (1850); Moravia; Pražský večerní list (1849–50); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Překlad:* an.: Zajatý mezi Čerkesy (1840). – *Ostatní práce:* Kvítí sbíraná na rovích našich miláčků aneb Řeči pohřební (1840); Poslední tolerance. Kázání, jež… dne 15. října 1848 v den slavnosti tolerance držal… (1849). ▮

LITERATURA: M. Přílepková: G. Š. (1812–1860). Soupis osobního fondu (LA PNP 1998). ▮ ● nekrology: an., Slovenské noviny (Bratislava) 1860, příl. Světozor, s. 151; an., Lumír 1860, s. 957; an., Boleslavan 1, 1860/61, s. 15 ●; J. Nešpor in Ze sborů tolerančních seniorátu poděbradského (1931, s. 42; též o Š. příbuzných); J. B. Čapek in Československá literatura toleranční 1781–1861 2 (1933, s. 182); R. Pražák in Maďarská reformovaná inteligence v českém obrození (1962, s. 144); L. Šmíd: Zapomenutý toleranční básník, Kostnické jiskry 16. a 27. 8. 1986; B. B. Bašus in Zazpívám Pánu svému (1988).

mhs

František **Šorm**

* 22. 5. 1885 *Praha*
† 19. 7. 1933 *Praha*

Dramatik a prozaik, autor eroticky laděných prací ze soudobé společnosti, divadelní referent a organizátor divadelního života.

Pocházel z pražské rodiny zlatníka a majitele menšího závodu. Po středoškolských studiích pracoval jako účetní v zemském nalezinci, pak na ministerstvu zdravotnictví, nakonec ve funkci hospodářského ředitele. Zejména v 10. letech 20. století se věnoval divadlu jako dramatik i jako referent několika mimopražských periodik (referoval i o koncertech). Jeho snahy o uplatnění v uměleckém světě vyvrcholily 1919, kdy spolu s hercem a režisérem V. Táborským a literátem F. S. Frabšou založil a vedl Komorní divadlo, scénu sídlící v Mozarteu (koncertním sále domu nakladatelské firmy Urbánek v Jungmannově ul.) a provozovanou svépomocí s finanční podporou Čes. banky. Ztroskotání podniku po několika měsících přispělo k útlumu Š. literární aktivity, na niž pak po celý zbytek nedlouhého života rezignoval. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech. – Syn František Š. (1913–1980) působil v oboru organické chemie, v 60. letech byl předsedou ČSAV.

Š. nepříliš rozsáhlé literární dílo tvoří především žánrově rozmanité divadelní hry, jejichž společným rysem je erotická a sexuální tematika. Realističtěji založená dramata (*Dagmar, Redaktor* – druhá verze pod názvem *Boj o život*) situovaná do nemocničního a novinářského prostředí jsou postavena na konfrontaci bezcharakterních jedinců s oběťmi jejich amorálnosti a vyznačují se silnou mravokárnou tendencí. Oproti této tendenci převládla v komediích *Panic, Dvojženství* a v jednoaktové kabaretní hře *Srdcová dáma* satira na společenské normy, individuálně charakterizované postavy ustoupily obecným lidským typům, náměty a dějová výstavba her opustily reálnou věrohodnost ve prospěch autorské konstrukce a fantazie. Ústřední témata (erotické vztahy, instituce manželství) jsou předváděna s ironií a sarkasmem, a to vůči reprezentantům obou pohlaví i vůči jejich vzájemnému soupeření. Zejména v této skupině dramatických prací, která vykazuje spřízněnost s expresionistickým směřováním, Š. uplatnil nadání kousavého satirika i schopnost hutného a břitkého dialogu, bizarně ozvláštněného jazykovými novotvary. Komedie *Zpověď duší,* milostný příběh ředitele závodu a jeho sekretářky (text nezjištěn), představuje podle kritik směs drsného humoru a sentimentality a tvoří patrně mezičlánek obou typů Š. dramatiky. Drobné prózy, shrnuté do povídkového souboru *Kejklíři milování,* námětově těží své drsné a jazykově násilně stylizované příběhy rovněž z oblasti erotiky a sexu bez citu a morálky. Studie *Umělecký profil hereček Národního divadla* podává nástin osobního vývoje i výstižné charakteristiky předních ženských hereckých osobností té doby, M. Bittnerovou počínaje a E. Vrchlickou konče.

PŘÍSPĚVKY *in:* Archa (Prostějov 1913–17); Našinec (Olomouc 1912–13); Nový obzor (Olomouc 1912–13); Vzlet (Plzeň 1917–18). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o divadle:* Redaktor (D b. d., 1913, i prem.; 1918 přeprac. insc. s tit. Boj o život); Dagmar

(D 1916, i prem.); Panic (D 1917, i prem.); Kejklíři milování (PP 1917); Umělecký profil hereček Národního divadla (přednáška, 1918); Srdcová dáma (D b. d., 1918, i prem.); Dvojženství (D b. d., 1922); Zpověď duší (D 1923, prem. 1919); Z manželské kuchyně (D b. d., 1923); – posmrtně: Románek z tiché uličky (D b. d., 1939, prem. 1922 s tit. Románek panny Lenky, dle J. M. Barrieho, s E. Brožíkem, hudba R. Piskáček). ∎

LITERATURA: ● ref. Redaktor: K. ČV. (Čvančara), Venkov 14. 10. 1913; M-ý, Samostatnost 16. 10. 1913; an., Jitřenka 1913, s. 64; O. Schäfer, Divadlo 12, 1913/14, s. 35; -c-, Topičův sborník 1, 1913/14, s. 96; O. Jakoubek, Vlast 30, 1913/14, s. 185 ●; ● ref. Dagmar: an. (J. Vodák), LidN 3. 5. 1916; a., LidN 12. 1. 1917; b., Venkov 13. 1. 1917 ●; ● ref. Panic: a., LidN 29. 5. 1917; -tr. (G. Winter), Akademie 22, 1917/18, s. 288; P. Fingal, Čes. divadlo 1918, s. 27 ●; ● ref. Kejklíři milování: W. (R. Weiner), Venkov 1. 12. 1917; Horus, Vzlet 1917, s. 339; K. Fiala, MR 1917/18, sv. 32, s. 142 ●; H. Š.: ref. insc. Boj o život, NL 29. 1. 1918 (večerní); Horus: ref. Umělecký profil hereček Národního divadla, Vzlet 1918, s. 332; ● ref. Zpověď duší: K. Svoboda, Čes. revue 12, 1918/19, s. 542; ALAP (A. Procházka), MR 1918/19, sv. 34, s. 481; Ot. F. (Fischer), NL 18. 5. 1919; K. (F. V. Krejčí), PL 18. 5. 1919; k. (J. Kodíček), Tribuna 18. 5. 1919; S. Lom, Čes. slovo 19. 5. 1919; Kazetka (K. Z. Klíma), LidN 31. 5. 1919 ●.

eš

Šotek (1)

1849

Politickosatirický časopis, samostatná příloha Havlíčkových Národních novin.

Podtitul: Příloha k Národním novinám. – *Redaktor:* K. Havlíček Borovský. – *Periodicita:* týdeník; 1. č. vyšlo 7. 1. 1849, poslední (11.) č. 1. 4. 1849 (mezi č. 9 a 10 byl interval 14 dní); zanikl v důsledku problémů, které měl Havlíček s vydáváním Nár. novin.

Přes velmi krátkou existenci je Š. (spolu s časopisem Brejle, vydávaným B. Moserem) významný jako první český časopis s výrazně politicky zaměřenou satirou (proti rakouské vládě a jejím stoupencům). V úvodním programovém dialogu redaktora s postavičkou Šotka (Úvod, Program, Oznámení, Vyznání víry a Pozvání k předplacení) vyslovil Havlíček snahu vytvořit časopis zabývající se důkladně a všestranně vším protidemokratickým a zpátečnickým a tento záměr realizoval různými literárními a novinářskými žánry.

K nejlepším textům patřily proticírkevní a protirakouské epigramy (pocházely většinou z Havlíčkovy rukopisné sbírky Epigramy, 1845) a aktuální politické parafráze lidových písní (např. Šotkovy písně), které byly 1848–49 výraznou součástí politické agitace. Š. měl rubriky pravidelné (*Část ouřední, Část neouřední, Dopisy, Oznamovatel* a *Rozličnosti*) a občasné (*Ze života* a *Nové knihy*), kde Havlíček reagoval na aktuální politické události, zejména zasedání sněmu a omezování svobody tisku. Předmětem satiry v Š. byli často tzv. sedmašedesátníci, kteří zosobňovali politickou reakci, a jako typická zpátečnická obec byla v Š. představována (vedle obvyklého Kocourkova) obec šosáků Šosovice. Některé příspěvky měly podobu satirického dialogu (nejčastěji jako *Dyškursy Vaškovy s Honzíkem*). Havlíčkova satira se týkala i stavu českého divadla, literatury a kritiky; ironicky komentovala např. nesolidnost P. Chocholouška při vydávání časopisu Kocourkov, starší Havlíčkova báseň Tys bratr náš! ironizovala poměry v české kultuře apod. – Většina příspěvků pochází od K. Havlíčka Borovského (vedle šifer H. B. a H. používal i pseud. Tomáš Březenský, F. Dobrý, Holofernes, V. Jizerský, Ferd. Knopp, J. Pravdohlasný, Samuel, Šotek, Tvůj přítel B. a zřejmě i některé další); kromě něho do Š. přispívali F. Hajniš (šifry H…š a Hš) a K. Roth (i šifra K. R.). Působivost Š. přirozeně zvyšovala výtvarná stránka, kterou obstarával mladý právník S. Pinkas; vytvořil bohaté grafické záhlaví časopisu (včetně podoby Šotka), četné kreslené vtipy a seriál ilustrací, jenž výtvarnou zkratkou ironizoval protidemokratičnost oktrojované ústavy. – Na Havlíčkova Š. názvem i zaměřením navazovala ve 2. polovině 19. století i ve 20. století celá řada pokusů o politickosatirický časopis; jeho úrovně a významu se však přiblížil jen časopis Moserův (Šotek 2) a Arbesův (Šotek 3).

LITERATURA: J. Jakubec: Havlíčkova poezie politická, Naše doba 12, 1904/05, s. 5 a pokr.; F. Strejček: Š. a Diblík, Zvon 17, 1916/17, s. 614 a pokr. + in Humorem k zdraví a síle národa (1936) + Humoristické časopisy let čtyřicátých a padesátých, roč. Chudým dětem (1941 s tit. Z doby Boženy Němcové 1, s. 121); F. Vodička in Havlíčkův boj veršem a satirou (1952); H. Hrzalová: Rozmach českého novinářství v letech 1848–1849 a jeho význam pro vývoj české literatury, ČLit 1957, s. 409; M. Řepková in Satira Karla Havlíčka (1971).

ks

Šotek (2)

1863–1864

Humoristický a satirický časopis.

Redaktor: 1863 (roč. 1) do č. 17 B. Moser, od č. 18 a 1864 (roč. 2) V. A. Crha. – *Vydavatel a nakladatel:* B. Moser, Praha. – *Periodicita:* 2× měsíčně (1. a 16.) od 1. 4. 1863; 1863 (roč. 1) celkem 18 čísel vesměs o 16 str., 1864 (roč. 2) 4 čísla o 8 str.

Moserův Š. se výslovně hlásil k předchozímu časopisu Brejle, zakázanému koncem 1862. Již v 1. roč. byla úředně vynucena změna redaktora, neboť B. Moser, odsouzený podle tiskového zákona k šestinedělnímu trestu, musel za sebe jmenovat jiného redaktora. 1864 (roč. 2) se Š. střídal s dalším Moserovým časopisem Politické Brejle (vycházely 8. a 24. den v měsíci); oba zanikly jeho smrtí (21. 2. 1864).

Š. pokračoval v zaměření Brejlí a navazoval i na jejich stálé rubriky *Klepy* a *Všehochuť*. Klepy obsahovaly vždy dva rozhovory stálých postav, pojmenované Na ulici (Paní Marjanka, Paní Babrle) a V saloně (Tetinka Zajíčková, Slečna Aurora, Pan Šalamounek), které znamenaly konfrontaci lidového pohledu s hlediskem oficiálního německy psaného tisku. Ve srovnání s Brejlemi byl Š. útočnější a radikálnější a své názory se pokoušel vyjádřit novinářsky vyspělejší formou (fejeton, rozhovory, zprávy fiktivních dopisovatelů v rubrikách *Dopisy* a *Telegramy* apod.); více též využíval kreslených vtipů a karikatur. V kresleném záhlaví časopisu (autor F. Rošer) bylo umístěno „brejlařské“ heslo „Smějme se jim!“ Pravidelně uveřejňovaný *Kalendář politický* zaznamenával ironicky jak události zahraniční a vnitřní politiky, tak zásahy úřadů proti Š.; v rubrice *Přehled politický* byly některé události komentovány se značným sarkasmem. Poezie byla převážně zastoupena politickou lyrikou, zejména satirického rázu. Mnoho místa bylo věnováno zahraničním otázkám (polské povstání, vztah některých zemí k Polsku, reakce v Prusku, konflikt dánsko-pruský, frankfurtský sněm), z vnitřních problémů stál na předním místě vztah k vládě a parlamentu, problém daňového systému, poměr Čechů a Němců, omezování svobody tisku, věznění redaktorů apod. – Druhý roč. si tento charakter zachovával; přibyly v něm fingované polemiky a mystifikující vzájemné osočování s paralelně vycházejícími Politickými Brejlemi. – Příspěvky byly většinou nepodepsané, zřejmě s ohledem na možné trestní následky pro autory; je však možno předpokládat, že v Š. a v Politických Brejlích se uplatňoval vedle B. Mosera okruh přispěvatelů více méně shodný s autory Brejlí 1861–62.

LITERATURA: J. Neruda: Bedřich Moser, Hlas 24. 2. 1864 → Literatura 1 (1957, s. 406).

ks

Šotek (3)

1880–1881, 1883–1884

Satirický a humoristický ilustrovaný časopis.

Podtitul: 1883 č. 1 Satirická příloha Palečkova, č. 2–50 Satirická příloha k Palečku, 1883 od č. 51 – 1884 Politicko-satirická příloha k Palečku. – *Redaktoři:* 1880–81 (roč. 1–2) J. Arbes; 1883 R. Pokorný (č. 1–16 uváděn jako hlavní spolupracovník J. Arbes), 1884 K. Krejčík a R. Pokorný. – *Vydavatelé:* 1880–81 (roč. 1–2 do č. 12) J. Arbes, 1881 (roč. 2 od č. 13) A. E. Lauermann; 1883 R. Pokorný, 1884 K. Krejčík a R. Pokorný. – *Periodicita:* týdeník; 1880 (roč. 1) 13 čísel od 7. 10., 1881 (roč. 2) 22 čísel do 1. 6.; 1883–84 celoročně. – *Příloha:* 1880–81 (roč. 1–2) Příloha k Šotku.

Š. vycházel nejprve jako samostatný (osmistránkový) časopis (roč. 1–2), od 1883 pak v dalších dvou ročnících jako čtyřstránková příloha časopisu Paleček (u jeho roč. 11–12). – Jeho programem byla především satira zaměřená na český veřejný život, a to bez „triviálnosti a vulgárnosti“ a s radikálním politickým a vlasteneckým zaměřením určovaným v prvních letech osobností J. Arbesa. Obnova Š. jako přílohy Palečka bezprostředně souvisela se snahou zvýšit zájem veřejnosti o kmenový list a tak s pomocí aktuálněji orientované satiry napomáhat k překonávání jeho finančních potíží. Pravidelnost vydávání Š. narušovaly konfiskační zásahy. Satira a humor se v listu uplatňovaly i v hojných ilustracích a kresbách, jejichž autory byli zvláště M. Aleš (do č. 14 roč. 2 uváděn jako hlavní ilustrátor) a K. Krejčík, dále V. Oliva, J. Klír, K. Vilímek; výtvarná složka byla rozšířena za redaktorství R. Pokorného. – *Příloha k Šotku* (roč. 1–2) byla určena zejména pro kulturní inzerci. Vedle úvodního programu časopisu a dokumentace konfiskačních nálezů zahrnovala i pravidelnou *Listárnu* a polemické

texty. Polemika s P. Sobotkou, jenž ve Světozoru 1880 kritizoval Arbesovy Mravokárné románky, přerostla v obecnější diskusi o potřebě a úrovni satiry a o její vhodnosti v literatuře pro lidového čtenáře. Polemika se Světozorem, odmítání Schulzovy kritiky naturalismu, ironizování německých kritiků tvorby V. Huga a sympatie k jeho tvorbě se projevily nejen v Příloze, ale i v Š. samotném.

Satira se v Š. soustřeďovala zejména na český kulturní život (vypisování soutěží pro rozvoj dramatické tvorby, řízení stavby Národního divadla, diskuse o pravosti RKZ, úroveň umělecké kritiky, diskuse o mravnosti v umění), ale často se dotýkala i českého politického života, upozorňovala na servilnost některých politiků a novinářů a byla výrazně protišlechtická a protiklerikální (to bylo také hlavním důvodem konfiskací). Š. připomínal rovněž významné umělce, kteří byli ve své době nepochopeni nebo přímo kritikou postiženi (K. H. Mácha, K. Havlíček Borovský, J. Mánes); v této souvislosti byl často ostře kritizován J. Malý. V prvním období v Š. publikovali větší *básnické* skladby O. Bystřina, V. K. Jeřábek, K. Leger, L. Quis, K. V. Rais (pseud. Prokop Bodlák a Prokop z Bodlákova), E. Špindler (jeho protijezuitská báseň Za tři sta let byla příčinou konfiskace čísla v roč. 1) a J. Vrchlický; ojediněle A. Heyduk, J. Neruda (Pijácké motivy) a J. V. Sládek (šifra J. V. S.). Lyrické básně, příležitostné verše a epigramy zde tiskli J. Arbes (i pseud. I. Pravda a R. Pravda, Petr Šafařík, Em. Velebín), G. Bambas Miškovský (šifra G. Bs), L. Dvořák, J. Havlík, L. Hofman (i šifra L. H.), J. L. Hrdina (i pseud. J. Martinovský), F. Chalupa (pseud. A. Chocholka), O. Klazar, S. A. Košťál, E. Lederer, F. L. Menhard Litoměřický, A. E. Mužík (i pseud. I. Pravý), V. Obranov (i šifra V. O.), V. Pejša, O. Seykora Kostelecký (podp. O. S. Kostelecký), F. Šimon. Autory *prozaických* příspěvků (humoresky, povídky), glos a komentářů k dobovému dění byli P. Albieri, J. Antoš, J. Arbes (pseud. Justicius Pravdus, Polykarp Tupý, Principie Satanella, V. Kursa), G. Bambas Miškovský, J. J. Benešovský-Veselý, B. Čermák, J. Červenka, L. Dvořák, I. Hartmann, F. Herites, J. Lier (i pseud. Adam Zero), O. Seykora Kostelecký (podp. O. S. Kostelecký), L. Stroupežnický, J. Štolba, J. Thomayer (pseud. R. E. Jamot), Č. Tonder, J. L. Turnovský. – Po krátké přestávce se Š., tentokrát jako příloha k Palečkovi, představil (alespoň v počátcích, kdy se redakce účastnil J. Arbes) bez větších změn v zaměření a v okruhu spolupracovníků. Byl především beletristickým listem, jehož podstatnou část vyplňovaly humoristické a satirické povídky, alegorické básně a epigramy. Významným počinem bylo otištění Havlíčkových Tyrolských elegií (s ilustracemi M. Alše) a jeho epigramů a básní (především proticírkevního rázu). Satira se uplatňovala hlavně v prózách, které psal J. Arbes (tiskl je nejen pod obvyklým pseud. Ivan Kopřiva, ale užil i pseud. Em. Velebín, Karel Pudil, Kdosi od nás, L. Robin, Petr Šafařík, Šebastián Kašparides a šifru J. Ar.). Okruh přispěvatelů byl podobný jako v prvních letech Š. a v Palečkovi; ubyl sice L. Stroupežnický, objevila se však nová jména. *Prózy* a poznámky publikovali J. Antoš, J. Arbes, F. Chalupa, J. J. Langner, V. Obranov, K. V. Rais (pseud. P. Bodlák), F. X. Svoboda (pseud. Fr. Anger). *Verše* tiskli, vedle hojně zastoupeného K. V. Raise (pseud. P. Bodlák), L. Benýšek, O. Bystřina, L. Dvořák, A. Heyduk, J. L. Hrdina, F. Chalupa, K. Jiránek, B. Kaminský, S. A. Košťál (i šifra S. A. K.), A. Koukl, J. S. Machar (pseud. Dr. Leon Leonardi, dr. Leo příjmím Leonardi, Leo Leonardi, Leon Leonardi), E. Miřiovský (i pseud. A. Krim), A. E. Mužík (i pseud. Ivan Pravý), V. Pejša (i šifra Val. P-ša), J. V. Pokorný-Pikulík (podp. Pikulík), R. Pokorný (i pseud. Heřman Městecký), O. Přikryl (pseud. Šebíř Gazda), O. Seykora Kostelecký (podp. O. S. Kostelecký), F. Šimon (i podp. Šimon Lomnický), K. Šípek (i pseud. Tandariáš), F. Tomek aj. – Po převzetí redakce R. Pokorným se podoba časopisu proměnila (i když okruh přispěvatelů zůstal víceméně zachován; J. Arbes zde publikoval již mnohem méně): ubyly povídky a rozsáhlejší básnické skladby, více se uplatňovaly epigramy, aforismy, stručné glosy, přibylo nepodepsaných příspěvků (především asi z pera R. Pokorného). Objevily se rubriky *Politický přehled, Šotkův telefon, Šotek ve Vídni, Šotek na rajchsrátě, U našeho stolu* aj., dále *Luciperkovy* (i *Lutzi-per-eck z Unterveltu*) *dopisy* komentující aktuální kulturní a politické události. Přibývalo cenzurních zásahů a konfiskací (zejména 1884), neboť se množily ostré satirické výpady proti církvi i vládě, dále proti Maďarům a Němcům (zejména Prusku a Bismarckovi). V otázkách českého kulturního života (správa Nár. divadla a jeho repertoár, budova Nár. muzea, rozdělení univerzity, pravost

RKZ) bylo stanovisko Š. v souladu s orientací Palečka; v Š. se tedy opakovaly výpady Pokorného proti časopisu Pokrok, ale hlavně proti novým snahám v básnictví i ve výtvarném umění, rovněž proti O. Hostinskému za jeho kladné hodnocení díla Z. Fibicha (i když Hostinský do té doby přispíval prozaickými črtami do Palečka).

LITERATURA: ● ref. Š.: an., Budivoj 27. 10. 1880; an., Lit. listy 1881, s. 59; an., Lit. listy 1883, s. 21 ●; P. Skřivan: Procházky literaturou humoristickou, Vlasť 3, 1886/87, s. 711; F. Strejček in Humorem a ironií k vítězství národa (1937, s. 54).

ks

Karel **Špaček**

* 16. 7. 1838 *Soběslav*
† 31. 3. 1898 *Vídeň* (Rakousko)

Autor báchorek a historické hry.

Pocházel z kupecké rodiny. Gymnazijní studia absolvoval v Čes. Budějovicích a Jindř. Hradci, poté práva v Praze (doktorát 1865). 1867 získal místo právního konsulenta v rodině hraběte J. Harracha, jehož generálním plnomocníkem byl jmenován 1870. Žil ve Vídni, kde působil mezi krajany, mj. jako náměstek starosty Slovanské besedy. 1885–91 byl poslancem na říšské radě.

Početně nevelké dílo Š. zahrnuje tragédii *Slavníkovci a Vršovci,* v níž autor zpracoval historické téma jako příběh nešťastné lásky mladé, mravně čisté dvojice, obětované v konfliktu křesťanství s pohanstvím, a útlý svazek „báchorek“ *Mezi sněním a bděním,* zčásti publikovaných od poloviny 60. let v Květech a určených spíše dospělému čtenáři. V pohádkových příbězích je odměňována čistota, poctivost a dobrota hlavních postav, ožívá příroda a zjevují se kouzelné bytosti i přeludy; v podobenstvích se v nich Š. zabýval též otázkami lidské existence, především pomíjivosti života, poeticky zachytil prchavé kouzlo pocitů a nálad na rozhraní „života“ a „umírání“ (nejen přírody), dne a noci, snu a reality.

PŘÍSPĚVKY *in:* Květy (1865–68, 1871); Památky (1861); Právník (od 1865 odborné studie; mj. 1866 O pohybu velkostatkářstva v Čechách po bitvě bělohorské). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Slavníkovci a Vršovci (D 1871); Mezi sněním a bděním (PP 1877). – *Ostatní práce:* Porota trestní a její vývin v Anglii (1871). ■

LITERATURA: ● ref. Mezi sněním a bděním (vše an.): Čes. včela 1877, s. 353; Podřipan 23. 12. 1877; Lumír 1877, s. 559; Koleda 1878, s. 18 ●.

ik

Václav **Špaček**

* 20. 8. 1856 *Třebovle* u Kouřimi
† 1. 5. 1939 *Praha*

Autor výchovně-poučných povídek a románů zejména pro mládež ve vyhraněně katolickém a antiliberálním duchu, publicista, redaktor lidových kalendářů a časopisů s církevně vzdělávacími cíli.

Vyrůstal v dělnické rodině, jež se 1860 přestěhovala do Jenštejna u Brandýsa n. Labem. Obecnou školu začal navštěvovat 1862 v blízkých Dřevčicích, 1869 přešel do čtvrté třídy hlavní školy piaristů v Brandýse n. Labem a pokračoval v Praze na německém gymnáziu v Panské ul. Po čtyřech letech musel 1873 gymnázium z finančních důvodů i pro nevalný prospěch (špatná znalost němčiny) opustit. Dva roky se učil sazečem v pražské knihtiskárně Militký a Novák. Když se po přestěhování rodiny blíže Praze její hmotná situace zlepšila a Š. se v učení zdravotně nevedlo, rozhodl se pro dráhu učitele a 1875 byl po zkouškách přijat rovnou do 2. roč. pražského učitelského ústavu. Povolání učitele nastoupil 1878 v Zásadě u Železného Brodu, dva roky působil v Tuhani u Semil, rok v Mukařově u Mnichova Hradiště. Když složil učitelské zkoušky, byl v březnu 1882 ustanoven prozatímním řídícím učitelem v Mnichově Hradišti, ale ještě t. r. učil ve Stratově u Lysé n. Labem, kde se 1885 stal řídícím. Od 1889 vedl školu v Košátkách u Mladé Boleslavi. Iniciativně se podílel na rozvoji katolické publicistiky: od 1886 spolupracoval s týdeníkem Vlasť (byl též spoluzakladatelem a členem výboru stejnojmenného družstva), od 1887 s časopisem Vychovatel a řídil jeho učitelskou přílohu, 1902 založil list Křesťanská škola (který pak vydával), pořádal několik lidovýchovných kalendářů, redigoval i mravoučnou edici pro dospělé v nakladatelství Mikuláš a Knapp (Nová knihovna pro český lid). Jako pedagog jevil nevšední zájem o výchovu dětí a mládeže. Pro ně 1892 založil a stal se vydavatelem a 1899 redaktorem časopisu Rajská

zahrádka, později ve 30. letech též listu Dětská zahrádka, v nakladatelství Mikuláš a Knapp redigoval základní knižnici Besedy mládeže a u V. Kotrby Lacinou obrazovou knihovnu mládeže. Horlivě se účastnil církevního a politického života: 1896 byl hlavním řečníkem na sjezdu českobudějovické diecéze v Táboře, 1897 iniciátorem Jednoty katol. učitelstva v Království českém, několikrát kandidoval do zemského i říšského sněmu, krátce podvakrát řídil orgán křesťanskosociální strany Čech a také jeho školskou rubriku a po 1. světové válce Spravedlnost, též již jako list strany lidové. Jistou dobu učil jako laický katecheta náboženství. Do důchodu odešel na vlastní žádost 1908 a nejprve žil v Březových Horách u Příbrami, odkud na sklonku života přesídlil do Prahy. Pohřben byl na Vyšehradském hřbitově.

První povídky ještě z učňovských let sazeče tiskl Š. v Humoristických listech a v Palečku. Od té doby v knižnicích nakladatelství Mikuláš a Knapp a hlavně u V. Kotrby publikoval soustavně drobnou prózu poučujícího a moralizujícího charakteru. Projevoval se v ní jako pohotový a obratný stylista usilující o nahrazení literárního braku typu krvavých románů dobrou beletrií, za niž ovšem považoval poučné příběhy, lidové kalendáře, knihy Matice lidu a edice, které sám vydával. Proslul především časovými, tzv. výstražnými povídkami, jimiž čtenáře nabádal k uvarování se hříchů a zkaženosti, jež vedou k lidské záhubě; její zdroj shledával v karbanictví, alkoholismu, spoléhání se na loterii, v pověrách a kouzlech, ale též v moderních knihách a kolportážní próze. Některé z těchto povídek (*Knihy ďáblovy, Loterista, Karbaníci, Ve vlasti cizincem* aj.) obsahovaly i seznam knih ďáblových, jejich vydavatelů a prostředků, jak se jim bránit (jako odsouzeníhodný se v něm ocitl i Dekameron, jakožto četba obzvláště „oplzlá"). Zvýšená společenská a politická aktivita, uplatňovaná zejména od vystoupení na táborském sjezdu, našla výraz i v Š. literární činnosti: s oblibou psal povídky i větší prózy z kněžského nebo učitelského života na českém venkově, v nichž bouřil proti zcestnému liberalismu, bezvěreckému pokrokářství i socialismu a jako jejich protiváhu zdůrazňoval potřebu náboženského života (např. *Pobloudilci, Pokroková obec, Pan pomocník, Pokrok v Zacuchané Lhotě* a zejména *Hrdoslavská kronika*). V rozsahem početnější literatuře pro děti a mládež Š. ještě otevřeněji uplatnil svou představu o výchovné roli literatury. V příbězích zpravidla rezignujících na umělecké nároky znázorňoval mladým lidem důležitost vzdělání, morální bezúhonnosti, vlastenectví a náboženské víry. Moralistní nabádání k obraně proti braku provázely též jeho četné odborně laděné články v učitelských časopisech a také přednášky (pronesl jich na 800 ve 400 místech). Psal rovněž publicistiku a literární recenze, v nichž se morální a náboženské postoje staly měřítkem hodnoty spisů.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: F. Libor, František Libor, Fr. Libor, Fr. Ribor, Podhradský, Roman Antes, Soused Vavřinec, Václav Podhradský, V. Podhradský, V. Slavík; V. Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Anděl strážný (Brno); Beseda učitelská (1879–80); Besídka malých (1884–90); Budečská zahrada (1881); kal. Čes. práce (od 1924); Čes. škola (1879–84); Čes. západ (Plzeň 1887–88); Hlas lidu (Čes. Budějovice); Humorist. listy; Kalendář Svaté rodiny; Kalendář svatováclavský (též Velký…, Malý Kalendář svatováclavský); Katolík (USA); Křesťanská škola (1909–11); Kříž; Lit. listy (1884–90); Malý čtenář (1882–94); kal. Maria; Mariánský kalendář; Náš domov; Naší mládeži (1881–94); kal. Nejsvětější Srdce Páně (od 1893); O škole (1897); Občanský kalendář Koruny svatováclavské; Obrana (1899–1900); Paleček; Pečírkův Nár. kalendář… (1886–1939); Pedagogické rozhledy; kal. Praha (1904); Přítel mládeže (1888–89); Rajská zahrádka (1892–1939); Slavnostní list Karlín (1884); Slovo pravdy (1897); Spravedlnost (1920); Svatá rodina (od 1896); Škola a život, i příl. Štěpnice; Štít (Hradec Král.); Urbánkův věstník bibliografický (1881); Vesna (1883, 1888); Vlasť (1885–96); kal. Vlastenecký poutník (též Malý Vlastenecký poutník); kal. Vlastenecký poutník svatováclavský; kal. Vlastenka (od 1912); Vychovatel (1892–97); Vychovatelské listy (Ivančice); Zábavné listy (1889–92); Zlaté mládí (1886–92). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a náboženské spisy:* Dětská léta (PP pro ml., b. d., 1873); Čechové ve Svaté zemi (P pro ml., b. d., 1874, nové zprac. stejnojmenné P J. Mikuláše Boleslavského); Dva drátenící (P pro ml., b. d., 1874); Nestejní žáci (P pro ml., b. d., 1880); Štědrý den (P pro ml., 1881); K holi žebrácké (P b. d., 1881); Knihy ďáblovy (P b. d., 1881); Chaloupka na stráni (P pro ml., b. d., 1881); Kam vede korheľstvo? (P 1882, jen slovenský překlad); Důvěřujme Pánu! (P pro ml., b. d., 1882); Anežčin beránek, Slavíček (PP pro ml., 1883, pseud. V. Podhradský, dle Ch. Schmida); Loterista (P 1883); Král tajemné říše (pohádky, 1883, o Krakonošovi dle různých pramenů); Nepatrné úspory (P pro ml., 1883); Sirotkovy osudy (P pro ml., 1883); Šlechetnost, ozdoba dítek (P pro ml., 1883); Zdárná dcera (P 1883, pseud. V. Podhradský, dle Ch. Schmida); Obrázky z dalekých krajů (PP 1884, pseud. V. Podhradský);

U dědečka (PP pro ml., 1884); Kníže Lidumil (P pro ml., 1884); Karbaníci (P 1884); Ve vlasti cizincem (P 1885); Na pustém ostrově (P pro ml., 1885, pseud. V. Podhradský, dle Ch. Schmida); Ze zlaté doby života 1–3 (PP pro ml., 1885, 1890, 1893); Na dobré a na zlé cestě, Holubička (PP pro ml., 1886, pseud. V. Podhradský, dle Ch. Schmida); Čiň dobře blížnímu (PP pro ml., 1886); Na oltář vlasti (P 1887; obs. i T. Nováková: Železný kříž, K. Škába: Mstitel, F. V. Kodym: Několik lístků dějepisných); Král a vévoda, Šlechetný vítěz (PP pro ml., 1888); Otcovské věno (P pro ml., b. d., 1888); Chudý vysloužilec (P pro ml., 1888); Z věku jinošského (PP pro ml., 1889); České děti (PP pro ml., 1889); Povídky z české kroniky (pro ml., 1889); Kralevic Rudolf (P pro ml., 1889); Dětské žití (PP pro ml., 1889); Pověsti o městech a hradech (pro ml., 1890, pseud. V. Podhradský); Za vavříny (P 1891); Lístky z otevřené knihy (PP pro ml., b. d., 1891); Otcova krev (P 1891); Proti hordám tatarským (P pro ml., b. d., 1891); Bartoníček na výstavě (P pro ml., b. d., 1892); Cesta Pojizeřím (cestopis pro ml., 1892); Na Velebince (P 1893); Dvojí oběť (P 1894); Mládí a stáří 1–3 (PP pro ml., b. d., 1. a 3. 1894, 2. 1895); Rodná obec (P pro ml., b. d., 1895); Filípkova cesta do Prahy (P pro ml., 1896); Pobloudilci (P 1898); Hrdoslavská kronika (P 1899); Mistr Jan Hus (pojednání pro ml., 1901, pseud. František Libor); Svatá Ludmila (P 1901, pseud. František Libor); V podhabřinském mlýně (P 1902); Martin Kružina (P 1902, pseud. V. Podhradský); U rodného krbu (PP b. d., 1903); Bratří (P pro ml., 1906); Čtvero lístků (P pro ml., 1907); Zbožná rodina (P 1909); Slepá Tonička (P pro ml., 1909); Odcizen otci i vlasti (P 1910, pseud. Roman Antes); Ztracený bratr (P pro ml., 1910); V panském statku (P pro ml., 1910); Cesta k nebesům (modlitby, 1910, pseud. F. Libor); Svatý Prokop (P 1910, pseud. František Libor); Pravda a klam (R 1912, pseud. Roman Antes); Pokroková obec (P 1912); Dvojí život (R 1912); Dvojí pomsta (P 1912); Z mladých let (PP 1913); Strom a jablko (P 1913); Přítelův odkaz (P 1914); Mezi bratry (P 1916); Tajemství mladé paní (P 1916); Baron Šerma (R b. d., 1917); Volná láska (P 1918); Pan pomocník, Nepochybil (PP 1918); Pokrok v Zacuchané Lhotě (P 1919); Cestou k očistě (P 1918); Tajemství pana faráře (P 1919); Bludnou cestou (P 1920); Sňatek na úmrtním loži (P 1920); Ztracené dítě, Na cestě ke zkáze (PP 1921); Občanský sňatek (P b. d., 1925); Po cestách pokroku (P b. d., 1926); Nevlastní bratři, Ztraceno a nalezeno (PP 1926); Rodiče a děti (P 1927); Není Boha? (P 1927, obs. i K. Waldhauser: Snílkové); Za slávou (P b. d., 1928); Osmačtyřicátník 1, 2 (R 1928, 1929, pseud. Roman Antes); Mladý a starý ženich (P 1929); (b. d.:) Co viděl Karlíček v jízdárně (PP pro ml.); Ctnosť, základ štěstí (P pro ml.); Nehody maličkých (P pro ml.); Šestero kvítků (P pro ml.); V říši trpaslíků (pohádka); Zvířátka ve společnosti (PP pro ml.). – *Ostatní práce:* O škole a náboženském vychování (1897); Škola a mravnost (1898); Jakou budeme mít školu? (b. d., 1912, pseud. Soused Vavřinec). – *Souborné vydání:* Sebrané spisy V. Š. (V. Kotrba, 1904–34, 20 sv.). ∎ REDIGOVAL *periodika:* Učitelská příloha Vychovatele (1898–99), Rajská zahrádka (1899–1909, 1914–32; 1899–1908 s V. Kotrbou ml., 1908–09 ještě s J. Bartošem, 1914–32 s V. Kotrbou ml., 1892–99 vyd.), Čech (1908 od č. 326 – 1909 do č. 93 a 1932 č. 51), Křesťanská škola (1911–26, od 1902 vyd.), Spravedlnost (1919–21), Dětská zahrádka (1928–35); *kalendáře:* Velký slovanský kalendář (1889), Kalendář svatováclavský na rok 1889 a pokr. (nepravidelně též varianty Velký… a Malý kalendář svatováclavský), Občanský kalendář Koruny svatováclavské na rok 1890 a pokr., Vlastenecký poutník na rok 1894 a pokr. (též Malý vlastenecký poutník), Maria na rok 1898, Vlastenecký poutník svatováclavský na rok 1899 a pokr., Vlastenka na rok 1912 – …1923, Čes. práce. Kalendář česko-sl. dělnictva na rok 1924 – …1927; *knižnice:* Nová knihovna pro český lid (1884–89), Besedy mládeže (1887–97), Sbírka životů Svatých a Světic božích (1903–10), Laciná obrázková knihovna mládeže (1909–10). ∎ USPOŘÁDAL A VYDAL: Pozdravy ze Slovenska (pohádky, b. d., 1881); Kraj tajemné říše (pohádky, 1883); Zákony a nařízení o věcech školských, výnosy konzistorní, jakož i rozhodnutí školních úřadů ve zvláštních případech 1–3 (1901–03); Z pokladů naší babičky (pohádky, 1905). ∎

LITERATURA: M. Mašínová: V. Š. (1856–1939). Soupis osobního fondu (LA PNP 1995). ∎ F. M. Vrána: ref. Nestejní žáci, Lit. listy 1880, s. 4; an.: ref. K holi žebrácké, Knihy ďáblovy, ČMM 1881, s. 185; Redakce (K. Borový): ref. K holi žebrácké, Časopis katol. duchovenstva 1882, s. 62; ● ref. Knihy ďáblovy: Redakce (K. Borový), Časopis katol. duchovenstva 1882, s. 63; J. B. Srbecký, Lit. obzor 1, 1882/83, s. 45; A. Dostál, Vlasť 1, 1884/85, s. 447 ●; F. Dlouhý: ref. Loterista, Lit. listy 1883, s. 99; F. Pražský (F. Dlouhý): ref. Karbaníci, Lit. listy 1884, s. 153; B. Patera: ref. Nepatrné úspory, Beseda učitelská 1884, s. 479; an.: ref. Ve vlasti cizincem, Lit. listy 1885, s. 294; -aue- (H. Pittauer): ref. Ze zlaté doby života 1, Lit. listy 1886, s. 14; ● ref. Na oltář vlasti: -ides, NL 6. 1. 1887; V. Vítězný, Lit. listy 8, 1886/87, s. 173; J. V. (Vyhlídal), Hlídka lit. 1888, s. 50 ●; ● ref. Chudý vysloužilec: -aue- (H. Pittauer), Lit. listy 10, 1888/89, s. 283; J. Novodvorský, Hlídka lit. 1889, s. 24 ●; J. Soukal: ref. Povídky z české kroniky, Hlídka lit. 1889, s. 371; an.: ref. Kralevic Rudolf, Beseda učitelská 1889, s. 251; an. in V. Š.: České děti (1889); ● ref. České děti: an., Beseda učitelská 1889, s. 347; J. Rozvaha (J. Koněrza), Lit. listy 11, 1889/90, s. 58 ●; J. Soukal: ref. Dětské žití, Hlídka lit. 1890, s. 27; J. F-k. (Flekáček): ref. Ze zlaté doby života 2, Hlídka lit. 1891, s. 318; J. Horák: ref. Lístky z otevřené knihy, Hlídka lit. 1891, s. 468; ● ref. Otcova krev: jv. (J. Vodák), Lit. listy 13, 1891/92, s. 59; J. Vyhlídal, Hlídka lit. 1892, s. 309 ●; J. Horák: ref. Bartoníček na výstavě, Hlídka lit. 1892, s. 468; ● ref. Cesta Pojizeřím: J. Horák, Hlídka lit. 1893, s. 32; -m-,

Lit. listy 15, 1893/94, s. 402 ●; J. Horák: ref. Ze zlaté doby života 3, Hlídka lit. 1893, s. 385; A. D. (Dostál): ref. Na Velebince, Hlídka lit. 1894, s. 107; J. Horský: ref. Mládí a stáří 1–3, Hlídka lit. 1895, s. 23 a 276; K. Zákoucký: ref. Rodná obec, Vlasť 12, 1895/96, s. 506; T. Škrdle: V. Š., Vlasť 13, 1896/97, s. 260; ● ref. Pobloudilci: P. Zaleťal, Obzor 1898, s. 159; F. Šubert, Vlasť 15, 1898/99, s. 400 ●; T. Škrdle: ref. Hrdoslavská kronika, Vlasť 15, 1898/89, s. 1111; I. Zháněl: ref. V podhabřinském mlýně, Obzor 1902, s. 280 (chybně vytištěno 580) + ref. Bratří, Obzor 1907, s. 24; J. Brožek: V. Š., Náš domov 1909, s. 257; I. Zháněl: ref. Přítelův odkaz, Vlast 31, 1914/15, s. 82; O. Jakoubek: Dva jubilanti, Vlast 32, 1915/16, s. 858; J. Fabian: ref. Mezi bratry, Vlast 33, 1916/17, s. 151; Čech 18. 8. 1926 (č. 198 k Š. sedmdesátinám); V. Habart: k osmdesátinám, Čech 14. 8. 1936; ● nekrology: MK, Lid. listy 3. 5. 1939; J., LidN 4. 5. 1939; an., Kříž 1939, s. 189 ●; T. J. Jiroušek: Životopis † V. Š., kal. Vlastenecký poutník svatováclavský na rok 1940, s. 124; K. Balák: V posvátné půdě Vyšehradu (1946, s. 44).

mhs, zp

Lída **Špačková**

* 19. 7. 1905 *Praha*
† 23. 11. 1985 *Praha*

Překladatelka z angličtiny a němčiny, autorka vzpomínkové knihy na společný život s S. K. Neumannem a editorka jeho prací.

Vl. jm. Lidmila Špačková, podepisovala se též Lidka Špačková. – Po získání obchodního vzdělání absolvovala jazykový kurs v English College a složila státní zkoušku z angličtiny. Pracovala krátce v advokátní kanceláři a pak nastoupila počátkem 1925 do sekretariátu komunistické strany jako administrativní pracovnice; brzy nato byla delegována do vídeňské centrály mezinárodního komunistického týdeníku INPREKOR (Internationale Presskorrespondenz), kde pracovala v české redakci. Po tříměsíčním pobytu se vrátila do stranického aparátu v Praze, oddělení Čekanka (Českosl. komunistická korespondence). Zde se t. r. seznámila s básníkem S. K. Neumannem, s nímž ji pak pojilo celoživotní přátelství. Stala se jeho spolupracovnicí při přípravě a shromažďování materiálu k jeho rozsáhlým vědecko-popularizačním knihám, na nichž pracoval ve 2. polovině 20. a počátkem 30. let (Dějiny lásky, Francouzská revoluce, Dějiny ženy), a podnikla s ním 1932–33 také dvě cesty po republice, které Neumann popsal v knihách Enciány z Popa Ivana a Československá cesta. Formálně provdaná jako Ehrlichová žila s Neumannem nejdříve v Čerčanech (do 1934), později vzhledem k jeho nemoci v Poděbradech (do 15. 3. 1939), na počátku německé okupace krátce na Vyžlovce u Jevan a v Heřmanově Městci, od října 1939 do konce války ve Vápenném Podole a poté v Praze. Po Neumannově smrti 1947 se cele soustředila na péči o jeho dílo; iniciovala první poválečné vydání jeho sebraných spisů, od 1971 byla členkou redakční rady jejich druhého kritického vydání, uskutečnila o Neumannovi i řadu přednášek. 1951 se seznámila s G. Janouchem (1903–1968), hudebníkem, překladatelem z němčiny (Deník Anne Frankové, 1956), autorem knih o F. Kafkovi (Prager Begegnungen, Lipsko 1959, Gespräche mit Kafka, Frankfurt n. M. 1961) a J. Haškovi (Der Vater des Braven Soldaten Schwejk, Bern 1966), a ve spolupráci s ním připravila k publikování i některé neumannovské materiály.

Kromě ojedinělých básnických pokusů se Š. zabývala od 30. let (také z důvodů existenčních) překládáním rozsáhlejších románových celků i drobných próz, otiskovaných časopisecky, tematicky zaměřených většinou na život prostého člověka v drsné přírodě, ať už pojatý jako daný lidský úděl, nebo jako romantické dobrodružství. Po 1947 se přesunulo těžiště její aktivity k organizační a ediční práci při vydávání díla S. K. Neumanna. Podílela se zejména na shromažďování archivních materiálů, na dešifrování jeho pseudonymů, na přípravě bibliografie a prací knižně dosud nepublikovaných; řadu svazků opatřila komentářem. 1948 vydala knihu *Takový byl,* v níž živým vypravěčským jazykem a s emotivní zdrženlivostí věcně podala básníkův civilní portrét z let společného života. Se vzpomínkami na Neumanna je spojena i její publicistická činnost.

ŠIFRA: Ludmila Š. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Ahoj; Almanach Naše vojsko (1956); Čes. slovo; Českosl. voják (1953); Eva; Květy (1952); Lid. noviny (1933–36, 1950); Listy (1934); Lit. noviny (1950); Mladá fronta (1955); Panoráma (1950); sb. Rozruch (1940); Tvorba (1947, 1959, 1975); Vlasta (1952). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Takový byl (vzpomínky, 1948; dopln. a přeprac. vyd. 1957). – *Překlady:* W. B. M. Ferguson: Zpívající had (1934); E. Muspratt: Plížil jsem se Evropou (1935); Th. Williamson: Země vypravuje (1936; 1950 s tit. Země mi to řekla); H. M. E. Clamp: Sova pálená (1938); A. R. Evans: Sobi táhnou (1938); J. Hilton: Nejsme sami (1938); L. A. G. Strong: Muži moře (1939) + Prchavý stín (1940); J. H. Bradley: Země vy-

pravuje 2. O sobě (1940, s A. J. Šťastným); P. Mullen: Muži z Aranu (1941); H. Leip: Zbožní piráti (1942); E. Finke: Kněžna Saravallo (1943); J. F. Perkonig: Mikula Tschinderle, náčelník loupežníků (1943); T. Rayment: Nebeské údolí (1947); Ch. Kearton: Ostrov pěti milionů tučňáků (1948); B. Bhattáčárja: Kdo jede na tygru (1959); A. Childress: Jako člen rodiny (1960); U. Sinclair: Boston (1970). ▮ USPOŘÁDALA A VYDALA: S. K. Neumann: Z intimní poezie 1925–1947 (verše z dopisů, 1948) + Sebrané spisy (1948–56, 23 sv.) + Přátelům i nepřátelům (1951) + Z díla (1956, s G. Janouchem) + Rudé zpěvy (1960) + Zpěvy hněvu i lásky (1962). ▮

LITERATURA: ● ref. Takový byl: V. Běhounek, Kulturní politika 3, 1947/48, č. 52; M. N. (Novotný), LitN 1948, s. 132; K. Bradáč, RP 12. 9. 1948; B. Polan, LidN 19. 9. 1948; K. A. Krejčí, Obrana lidu 26. 9. 1948; G. (F. Götz), NO 12. 10. 1948; F. S. (Soldan), Svět v obrazech 1948, č. 43; E. Strohsová, LitN 1957, č. 26; M. Blahynka, NŽ 1957, s. 1242 ●; ● k sedmdesátinám: J. Lang, ČLit 1975, s. 555; (lc) (J. Pelc), Tvorba 1975, č. 29 ●; H. Hrzalová: K životnímu jubileu L. Š., Lit. měsíčník 1980, č. 6; pel (J. Pelc): L. Š. – 80, Tvorba 1985, příl. Kmen č. 29; ● nekrology: H. Hrzalová, Lit. měsíčník 1986, č. 4; J. Pelc, Tvorba 1986, příl. Kmen č. 49 ●.

mch

Sonja **Špálová**

* 6. 11. 1898 *Ochoz* (O. u Brna)
† 17. 2. 1994 *Brno*

Zpočátku lyrická básnířka, pak prozaička zaměřená převážně na životopisné romány o umělcích.

Vl. jm. Františka, roz. Švehlová, poprvé provd. Špálová, podruhé Ramešová. Rok nar. 1904, uváděný Š. a často i v literatuře, je chybný. – Pocházela z početné rodiny textilního dělníka, byla vychovávána převážně u svých tet. Základní školu vychodila v Řícmanicích u Brna. Š. údaje o dalším vzdělání (maturita 1923 na Akademickém gymnáziu v Praze, několik semestrů medicíny) nejsou doloženy. 1921 se provdala za sochaře V. Špálu (1887–1924, bratranec malíře V. Špály), za světové války kapitána československ. legií, poté ředitele Památníku osvobození; po třech letech ovdověla. Krátce pracovala jako ošetřovatelka, pak jako sekretářka v advokátní kanceláři. 1930 se znovu provdala za docenta ČVUT ing. dr. J. Rameše. Po celý život se věnovala především literatuře, ze záliby též malířství. V polovině 20. let se zúčastnila schůzek mladých autorů soustředěných kolem Z. Kalisty (V. Holan, K. Hradec, F. Kovárna, J. Landa aj.), tehdy se načas sblížila s V. Holanem; publikovala také ve skupinovém „letáku syntetismu" M 20. Trvalé přátelské vztahy navázala především se Z. Kalistou, J. Knapem, F. Křelinou a s jejich rodinami, též s J. Heydukem. V Brně, kam často jezdila za příbuznými, navštěvovala D. Pecku, V. Prokůpka, V. Renče aj. Sklonek života prožila v brněnském domově pro důchodce.

Literární dráhu začala souborem pohádkových melodramatických příběhů *Pohádky z čarovné země.* Sklon ke snovosti, citlivé melancholii, romantickému roztoužení a místy až k sentimentu je příznačný pro celé její dílo. Projevil se už v lyrice laděné zprvu sociálně (*Kamení*), později intimně (*Černý motýl*), která se tvárně poučila na poetismu (některé verše zhudebnil J. Pejša). Z prožitku hlubokého hoře nad smrtí prvního manžela vznikla sbírka *Písně mrtvého kapitána,* zahrnující ve třech oddílech elegické epitafy, válečnou poezii i křehkou osobní lyriku. Po prvních prozaických pokusech (*Bludiště lásky, Žena bez masky*), které se zálibou v exaltovaných citech a vášních řadí ke konvenční ženské četbě, našla autorka své hlavní téma v básnicky pojatých románových biografiích významných českých umělců. Období Máchova dětství a dospívání zpracovala v románu *Chlapec s harfou,* poslední dny Máchova života a trýzeň jeho vnitřních konfliktů plynoucích z odvržení společenských konvencí působivě zobrazila v drobné lyrizované novele *Kníže básníků.* Více než na dokumentární spolehlivost se Š. ve svých biografických románech zaměřuje na postižení citového života umělců. Milostné vztahy a dramata hlavních postav tvoří ústřední dějovou osu románu o mládí J. Nerudy *Černý Honzík,* stejně jako románu *Mánesovi,* kde se v uměleckém ovzduší pražské malířské akademie 40. let 19. století rozvíjejí kolem osudů J. Mánesa životní příběhy dalších členů této malířské rodiny. Vypravěčská obratnost Š. vyvrcholila v románovém díle o hudebním skladateli J. Myslivečkovi *Il divino Boemo,* jež oproti předchozím životopisným románům, utvářeným jako sled jednotlivých epizod, má pevnější kompozici. Vyznačuje se rovněž pečlivější prací s dokumentárním materiálem a větším důrazem na kulturněhistorický detail. Na okraji prozaické tvorby Š. zůstává romaneskní próza *Polyxena,* inspirovaná částečně vlastními zážitky, i pokus

o politický román z období sklonku první republiky *Petruška a soudruzi,* v němž je politické téma zúženo na oblast milostného citu.

PSEUDONYMY: Alexandr Insarov, Al. Insarov, Saša Insarov (obměna Šaša Insarov, uvedená v knize Pohádky z čarovné země, vznikla patrně tiskovou chybou). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1924–29); Čes. slovo (1926–30); Čes. dělník (1940); Čes. svět (1928); Eva; Gentleman; Host (1921–22); Kolo (Brno 1946–47); Lid. noviny (1923–30, 1933, 1939); Listy pro umění a kritiku (1933); M 20 (1925); Módní revue (1928); Nár. osvobození (1937); Naše cesta (Kladno 1930); Naše zprávy (1940); Niva (Brno 1937); Pramen (1925–26); Právo lidu (1931); První svazek (1927); Rudé právo (1932); Salon (Brno 1929); Úhor (1941); Venkov (1923, 1940); Zvon (1924); Život; – posmrtně: in Z. Gajdoš: Tunely do Ráj(c)e (1996, s. 273, úryvek z dopisu Š. Z. Gajdošovi, b. d.); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Pohádky z čarovné země (1920, pseud. Saša Insarov); Kamení (BB 1923, pseud. Alexandr Insarov); Černý motýl (BB 1926); Bludiště lásky (R 1927); Písně mrtvého kapitána (BB 1929); Žena bez masky (R 1932); Chlapec s harfou (R 1937); Černý Honzík (R 1939); Mánesovi (R 1940); Kníže básníků (P 1941); Polyxena (R 1946); Petruška a soudruzi (R 1947); Il divino Boemo (R 1958). ▮

LITERATURA: ● ref. Kamení: A. N. (Novák), LidN 6. 12. 1923; J. Krecar, MR 1923/24, sv. 39, s. 227; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 27, 1926/27, s. 15 ●; ● ref. Černý motýl: F. Kropáč, Cesta 8, 1925/26, s. 658; A. M. Píša, Pramen 6, 1925/26, s. 343; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 29. 9. 1926; P. F. (Fraenkl), RA 2, 1926/27, s. 9; A. C. Nor, Host 6, 1926/27, s. 22; -ý (M. Novotný), Kulturní zpravodaj 3, 1926/27, s. 203 ●; ● ref. Bludiště lásky: Z. Šmíd, Host 6, 1926/27, s. 135; P. F. (Fraenkl), RA 2, 1926/27, s. 131; F. Götz, NO 23. 2. 1927; J. V. Sedlák, Tribuna 3. 4. 1927; vz. (V. Zelinka), Zvon 28, 1927/28, s. 630 ●; ● ref. Písně mrtvého kapitána: P. F. (Fraenkl), RA 4, 1928/29, s. 398; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 29, 1928/29, s. 602; A. N. (Novák), LidN 25. 5. 1929; G. (F. Götz), NO 16. 6. 1929 ●; ● ref. Chlapec s harfou: N. (M. Novotný), LitN 9, 1936/37, č. 16; drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 546; V. Tichý, Dělnická osvěta 1937, s. 109; sl. (J. Strnadel), Ranní noviny 11. 3. 1937; A. N. (Novák), LidN 28. 3. 1937; K. P. (Polák), PL 20. 4. 1937; J. V. S. (Sedlák), Venkov 6. 5. 1937; Vch. (K. Vach), Rozhledy 1937, s. 47; K. Sezima, Lumír 64, 1937/38, s. 209 ●; ● ref. Černý Honzík: F. Křelina, Venkov 17. 12. 1939, příl. Neděle Venkova; L. Čivrný, Čteme 2, 1939/40, s. 91; drb. (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 433; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1940, s. 86; K. Polák, KM 1940, s. 86; M. N. (Novotný), LidN 18. 3. 1940; K. Sezima, NL 5. 5. 1940; O. K. (Králík), Výhledy 1940, s. 114 → Platnosti slova (2001); R. H. (Habřina), Kolo 1940, s. 71 ●; ● ref. Mánesovi: J. Loriš, Čteme 2, 1939/40, s. 284; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1940, s. 211; B. Jedlička, LidN 30. 9. 1940; Hk. (J. Holeček), Naše zprávy 1940, č. 56; J. Knap, Venkov 23. 6. 1940; vp. (V. Prokůpek), Kolo 1940, s. 263; J. B. (Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 321 ●; ● ref. Polyxena: F. H. (Hampl), Práce 24. 11. 1946; O. J. (Ošmera), Moravskoslezská osvěta 1, 1946/47, s. 94; an. (rozhovor s autorkou), Kolo 11, 1946/47, s. 7 ●; ● ref. Petruška a soudruzi: V. Stupka, Kolo 11, 1946/47, s. 175; V. Vévoda, LD 28. 9. 1947; F. N. (Nečásek), RP 19. 11. 1947; -N-, Mladá fronta 2. 12. 1947; -e, Rovnost 11. 3. 1948; O. Jahoda, KM 1948, s. 151; F. Buriánek, Lid. kultura 1948, č. 2; LK (L. Kosterka), Knihy a čtenáři 1948, s. 75 ●; J. Binder: ref. Il divino Boemo, LD 9. 11. 1958; J. Novotný: Kdo byl Alexandr Insarov?, LD 6. 2. 1966; R. Pečman in S. Š.: Il divino Boemo (1978); V. Justl in Životopis V. Holana, Sebrané spisy V. Holana 11 (1988, s. 328); (hp): Devadesátiny S. Š., LD 9. 11. 1988; R. Pražák: Za S. Š., LitN 1994, č. 11.

mu

Španělsku

1937

Sborník původní i přeložené beletrie, naučných textů a politických proklamací, pojatý za španělské občanské války jako výraz sympatií k republikánskému Španělsku.

Sborník, který vydal v březnu 1937 Výbor pro pomoc demokratickému Španělsku Praha za redakce V. Mandlera, F. Nechvátala, A. J. Patzakové a J. Seiferta, byl jednou z literárních aktivit, jíž českoslovenští levicoví a demokratičtí intelektuálové demonstrovali za španělské občanské války (1936–39) podporu zákonné republikánské vládě Lidové fronty. Jinými takovými publikacemi byl např. sborník původní i přeložené (španělské) poezie Španělsko v nás (1937, red. F. Nechvátal) nebo překladová antologie „hrdinské poezie občanské války" Španělské romance (1938, L. Čivrný, F. Nechvátal a J. Taufer).

Početně obeslaný sborník (celkem 82 účastníků) byl pestrý co do žánrů, původu (práce původní i přetištěné) i rozsahu jednotlivých příspěvků, třebaže jeho těžiště mělo zřejmě tkvět v odborně založených pracích o španělském umění. Řada (právě těch rozsáhlejších) příspěvků skutečně přinášela poučení o dějinách, kultuře a umění Španělska současnosti i minulosti (J. Dostál, E. Filla, A. Hába, L. Kestenberg, V. Kramář, A. Matějček, K. Novotný, O. Novotný, M. Očadlík, F. Pala, J. Pečírka,

G. Winter); o španělské poezii napsali V. Černý a A. J. Patzaková, o španělském dramatu a divadle M. Bergmannová, A. M. Píša, F. Pujman, J. Träger, J. Vodák. Politické, resp. kulturněpolitické povahy byly texty J. L. Hromádky, E. Konráda, Z. Nejedlého, I. Olbrachta. Silně byla zastoupena československá poezie, a to básníků českých (F. Halas, J. Hora, Ó. Łysohorsky, F. Nechvátal, S. K. Neumann, V. Nezval, J. Noha, J. Ort /patrně P. Eisner/, J. Seifert, J. Taufer), slovenských (L. Novomeský, J. Rob Poničan), německých (M. Brod, R. Fuchs) a podkarpatoruských (J. Boršoš Kumjatskyj v překladu A. Hartla). Prózy zde otiskli K. Čapek (Bajky o válce občanské), E. E. Kisch (německy), K. Nový, V. Vančura (Občan Don Quijote). Překlady španělské poezie (F. García Lorca, A. Machado) obstarali F. Nechvátal a F. C. Weiskopf (do němčiny), úryvek z Lope de Vegova Vzbouření na vsi přeložil O. Fischer. Sborník byl proložen drobnými proklamacemi, úvahami nebo vzpomínkami, které zaslali J. Bartoš, T. Bartošek, V. Beneš, I. A. Bláha, E. F. Burian, P. Eisner, J. L. Fischer, V. Helfert, P. Jilemnický, K. Konrád, J. Kopta, F. Kráľ, J. Kratochvíl, I. Krejčí, H. Malířová, J. Obrovský, J. J. Paulík, J. Toman, B. Václavek, E. Vlasák, J. Winternitz. Ojedinělý notový záznam (zhudebněné básně J. Hory) je od O. Jeremiáše. Sborník je ilustrován kresbami J. Čapka, K. Dvořáka, N. Eckmanna, E. Filly, O. Kokoschky, O. Mrkvičky, J. Nováka, J. Štyrského, V. Tittelbacha, Toyen, reprodukcí Picassovy malby a fotografiemi scénografických realizací M. Kouřila a F. Tröstera k inscenacím španělských dramatiků v D 37 a Národním divadle v Praze.

LITERATURA: ● ref. Š.: an., Lid. kultura 1, 1936/37, č. 7; b., PL 1. 5. 1937; an., Dělnická osvěta 1937, s. 188; SL (J. Strnadel), Čin 1937, s. 74 ●.

jo

Vilém **Špaňhel**

* 24. 1. 1838 *Hláska* (Liberk-H.) u Rokytnice v Orlických horách
† 22. 12. 1921 *Litomyšl*

Překladatel ze srbochorvatštiny a polštiny, organizátor společenského a kulturního života.

V matrice uveden jako Wilhelmus Š. – Pocházel ze zahradnické rodiny (otec i oba dědové). Vychodil farní školu v Liberku, 1850–54 studoval gymnázium v Rychnově n. Kněžnou, 1855 v Hradci Král.; 1856–58 absolvoval učitelský ústav v Hradci Král. 1858 byl krátce podučitelem na farní škole ve Vamberku, ještě t. r. byl přeložen do Poličky, kde působil jako pedagog čtyřicet let (několikrát se neúspěšně ucházel o přeložení): nejdříve jako podučitel na hlavní škole, po obdržení definitivy (1868) jako učitel na chlapecké měšťanské škole. Mj. se tu stýkal s J. V. J. Michlem (z jeho knih se učil chorvatsky), účastnil se tzv. táborů lidu. Aktivně se podílel na kulturním dění: pracoval jako městský knihovník a jednatel zpěváckého spolku Kollár (1867–78), předsedal sadařskému a okrašlovacímu spolku, překládal pro spolek divadelních ochotníků, jako starosta osvětové Měšťanské besedy, resp. Besedy (od 1882) se pokoušel založit městské muzeum, několikrát veřejně přednášel o Nár. divadle, o literatuře a historii slovanských národů, vedl kurs polštiny v Řemeslnické besedě. Krátkodobě se podílel na redakčních pracích místního časopisu Jitřenka (uvedl tak T. Novákovou do literatury). 1908 odešel na odpočinek. Pohřben byl v Litomyšli.

Na začátku 60. let Š. publikoval v pedagogických časopisech několik článků o metodice vyučování. Později se zcela zaměřil na překlady povídek, románů a divadelních her dobových autorů z polštiny a srbochorvatštiny. Preferoval zvláště díla realistického zaměření se sociálněkritickou (D. Jarnevićova, J. Korzeniowski), méně již s aktualizující historickou tematikou (balkánské války – T. T. Jež, J. Subotić, L. Vukotinović), rozvíjenou ve venkovském a v maloměstském prostředí; přičemž osou jeho překladatelského úsilí se stalo dílo J. I. Kraszewského, s nímž byl i v korespondenčním styku. Ve své překladatelské činnosti se nevyhýbal ani prózám se satirickou a humoristickou tematikou (J. Dzierzkowski, V. Korajac). Většinu románů a povídek Š. uveřejňoval na pokračování v časopisech a denním tisku. Pro poličské ochotníky také přeložil z polštiny několik konverzačních komedií. Občas psal i populárně-naučné články o literatuře a historii. V rukopisu se zachovaly tři Š. autobiografické texty: Stručný přehled mé kulturní činnosti (1917), Životní vzpomínky starého učitele (1916) a Paměti rodiny Špaňhelovy.

ŠIFRY: Šp., V. Š., V. Šp. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Háj (Krucemburk 1880); Hlas národa (1904–05); Jitřenka

(1882–91, 1913; 1882 překl. T. T. Jež: Asan, 1890 mj. překl. V. Korajac: Šijáci); Koleda (1877); Koruna (Chrudim 1869); Lidumil; Malý čtenář (1882–83); Mor. orlice (Brno 1868–86; 1870 překl. D. Jarnevićova: Strašná ženitba, 1872 překl. L. Vukotinović: Záhuba Čuporovců); Občan (Brno 1880); Obrazy života (1871–73); Pokrok (1873–80; 1877 překl. J. Dzierzkowského); Přítel lidu (Vídeň 1870); Slavia (1878); Škola a život (1872); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1886). ■ KNIŽNĚ. *Překlady:* an. (V. Korajac): Fedor a Olga (1873); J. I. Kraszewski: Muž z lidu, Ostap Bondarčuk, Jiřina (1876) + Chata za vsí (1879) + Černá perla (b. d., 1879–80) + Holota 1, 2 (1883) + Černá hodinka 1, 2 (b. d., 1893); M. Bałucki: Ochotnické divadlo (1881); D. Jarnevićova: Růžové poupě (1882 ← Mor. orlice 1868); K. Benoni: Hladová léta (1894); T. Jadwiga: Soudruhové (b. d., 1896–97); J. Bliziński: Dva dobré skutky (1900); J. Dzierzkowski: Jedna krev, Vlčí doby (b. d.); J. Subotić: Křižáci (b. d. ← Mor. orlice 1868). ■ SCÉNICKY. *Překlady:* J. Bliziński: Teta vdávalka (1897); L. Madejski: Líbánky (1897). ■ REDIGOVAL *časopis:* Jitřenka (1882–83); *knižnici:* Slovanské divadlo (1881). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Mluvnické tabulky čís. 13. Mluvnice 1 (b. d., 1891, s J. Štefkou a A. K. Vítákem). ■

LITERATURA: V. Kryšpín in Obraz činnosti literární učitelstva československého za posledních 100 let (1885, s. 258); an.: ref. insc. překl. L. Madejski, Jitřenka 1897, s. 294; an.: Z Poličky (k 40. výr. učitelského působení), Beseda učitelská 1899, s. 649; ● nekrology: an., Jitřenka 1922, s. 7; an., Naše kniha 1922, s. 3 ●; B. Půža (M. Nováková): Škola a učitelé v životě Poličky druhé poloviny 19. století, Sborník prací východočes. archivů 1986, s. 160; H. Hynková: Z kroniky Š. rodiny v Hlásce, Panoráma – Z přírody, historie a současnosti Orlických hor a Podhůří 2000, s. 119; B. Junková in Bibliografie města Poličky (2001, s. 124).

mhs

Klára **Špecingrová**

* 9. 3. 1860 *Zvoleněves* u Slaného
† 27. 4. 1918 *Praha*

Překladatelka z angličtiny a ruštiny, první česká knihovnice z povolání, bibliografka, publicistka a organizátorka kulturního života zajímající se též o vyšší vzdělání žen.

Psala se i Špecingerová, po provdání též Klára Špecingrová-Baušová a Klára Baušová. – Vyrůstala v Jenči u Unhoště v učitelské rodině. V sedmi letech ztratila otce, v jedenácti matku; ve dvanácti se dostala do Prahy do domu U Halánků jako první z pěti schovanců vychovávaných V. Náprstkem a jeho matkou a začala 1872 navštěvovat pátou třídu františkánské farní a klášterní školy u P. Marie Sněžné. Poté absolvovala obchodní a průmyslovou dívčí školu Ženského výrobního spolku a průmyslové oddělení na vyšší dívčí škole a již 1874 se stala knihovnicí v Náprstkově knihovně. Nesporné nadání podporované pěstouny jí ulehčilo zvládání němčiny, angličtiny, ruštiny i francouzštiny. Vdala se 1887 za inženýra P. Baušeho, pozdějšího ředitele žižkovské plynárny a bratra přírodovědného spisovatele B. Baušeho, a měla s ním tři dcery a syna. V domě na Žižkově vedla v duchu Náprstkova domu kulturní salon, na jehož literární i divadelní večery docházeli tehdejší spisovatelské i vědecké osobnosti, mj. A. Novák i pozdější zeť O. Fischer. Vedle překládání se projevila též jako zdatná organizátorka kulturního života: pomáhala při pořádání národopisné výstavy, k níž přispěla i svými pracemi, spoluzakládala Spolek pro pěstování písně, zasloužila se o zbudování pomníku J. Zeyera v Chotkových sadech, spolupracovala s Ženským výrobním spolkem a ve Výboru dam pro dozor nad opatrovnami, 1908 se stala členkou kuratoria Náprstkova čes. průmyslového muzea. Zemřela náhle 1918 na španělskou chřipku.

Jazykové znalosti, orientace v evropských literaturách i bohaté osobní kontakty se spisovateli získané v knihovně domu U Halánků ji přivedly k literární činnosti. Vedle fejetonů, jež publikovala zvláště v České politice, se věnovala překladatelství. Z anglické literatury inklinovala k soudobé tvorbě realistického ražení, nejvíce ji zaujal tehdy populární autor H. Conway, častěji též pro Národní listy tlumočila fejetony. Ve Sládkově Lumíru zase publikovala hlavně literaturu ruskou, z níž práce F. M. Dostojevského a L. N. Tolstého uplatnila i knižně v rámci edice jejich spisů. Zvláště překlady H. Conwaye však vyvolaly nepříznivou kritiku F. Dlouhého v Literárních listech, jenž jim vytýkal ledabylost, prohřešky v pravopisu, mluvnici, syntaxi i interpunkci. Překládání zaujalo Š. i bibliograficky. Pořídila první český soupis překladů z ruštiny i angličtiny, rukopisně pak Příruční katalog knih anglických (1886) a dvousvazkový seznam českých knih (1892), oboje z děl v Náprstkově muzeu. Publicisticky se zabývala i ženským hnutím, zvláště srovnávala vyšší vzdělání žen v Evropě a v Americe.

ŠIFRA: K. Š. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Budečská zahrada (1883, 1899); Čes. politika; Hlas národa (1887); Kalendář paní a dívek českých na rok 1888; Květy (1887); Lumír (1882–89; 1884 překl. F. M. Dostojevskij: Malinký hrdina); Mor. orlice (Brno 1890); Nár. listy (1883–85); Památník třicetileté činnosti bývalého Amerického klubu dam (1885); Pokrok (1883–85); Rozhledy lit. (1886–87, Z anglického písemnictví); Ruch (1885); Slavnostní list k 5. národní slavnosti na Smíchově (1887); Slovanský sborník (1883–87; 1883 Ruská a maloruská literatura v Čechách); Světozor (1883–84); Urbánkův věstník bibliografický (1882, Přehled překladů do češtiny); sb. Za praporem sokolským (1887); Zeměpisný sborník (1887–88, přílohy); Ženské listy (1884, Vyšší vzdělání žen v Evropě a v Americe). ▮ KNIŽNĚ. *Překlady:* H. Conway: Chmurné dny (1885) + Životu navrácena (1885) + Ostny a hroty, Povídka o jednom sochaři (1886); G. P. Danilevskij: Kněžna Tarakanova (b. d., 1886); L. N. Tolstoj: Tři smrti (b. d., 1889, Spisy sv. 1); F. M. Dostojevskij: Malinký hrdina (1896, Spisy sv. 6, 1896, s překl. J. Hrubého). ▮ KORESPONDENCE: E. Jelínek: Z domu U Halánků (Jelínkovi z 1879), Světozor 31, 1896/97, s. 162. ▮ USPOŘÁDALA A VYDALA: Soupis článků z vlastivědy Prácheňska z let 1801–1885 (b. d., kolem 1885); Seznam článků z vlastivědy Čech, Moravy a Slezska, obsažených v časopisech českých od r. 1801–1885 (1891). ▮

LITERATURA: ad. (A. Dostál): ref. překl. H. Conway: Chmurné dny, Hlídka lit. 1886, s. 247; J. F. Vrba (F. Dlouhý): ref. překl. H. Conway: Ostny a hroty, Povídka o jednom sochaři, Lit. listy 1886, s. 141; ● nekrology: an., NL 28. 4. 1918; an., Venkov 28. 4. 1918; an., Nár. politika 29. 4. 1918 (odpol.); R. S. (Svobodová), Lípa 2, 1918/19, s. 15 ●; S. Kodym in Dům U Halánků (1955, s. 116 a 124); P. Spunar: Památník z domu U Halánků, LD 22. 10. 1982; T. Spunarová: K. Š., první česká knihovnice, Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1983, s. 203 + K. Š. 1860–1918, Čitateľ (Bratislava) 1988, s. 30 + První česká knihovnice, Naše rodina 1995, č. 17; M. Bahenská in Počátky emancipace žen v Čechách (2005).

mhs

Václav **Špilar** viz in Karel **Tobis**

Ervín **Špindler**

* 29. 8. 1843 *Choceň*
† 17. 12. 1918 *Roudnice nad Labem*

Básník a autor historických próz s aktuálním politickým přesahem, překladatel poezie blízký intencím májové školy, tvůrce české podoby původně německých libret Smetanových oper Dalibor a Libuše; kulturněpolitický publicista.

Otec i děd z obojí strany byli zámečtí zahradníci, matka byla sestrou lidové básnířky A. Tukačové z Nedošína (1802–1864), která publikovala koncem 30. let v Čes. včele a v Květech. Po hlavní škole v Chocni (1850–53) Š. studoval na reálce v Moravské Třebové, v Poličce a nakonec na vyšší reálce v Praze (učil ho zde J. Wenzig); po maturitě (1861) absolvoval dvouletý kurs pro učitelství na reálných školách. 1864–67 pracoval v redakci Nár. listů, kde se spřátelil s J. Nerudou a zároveň byl 1863–66 dopisovatelem vídeňského listu Wanderer a jeho referentem o dění v pražském zemském sněmu. Politicky stál na radikálních mladočeských stanoviscích (např. ve vztahu k polskému povstání 1863). V únoru 1868 se stal okresním tajemníkem v Roudnici, v květnu t. r. se oženil. Ve funkci se ocital v konfliktu zejména se staročeskými zástupci v okresním sboru, čelil i obvinění z hospodářských přestupků. Spory vyústily 1885 v Š. odchodu z funkce a 1886 v jeho penzionování. Nicméně 1891 byl zvolen starostou města a ve starostenství setrval do 1913. Již v Praze se živě účastnil kulturního a společenského dění (mj. 1864 sepsal veršovaný proslov k shakespearovské slavnosti přednesený F. Kolárem v kostýmu Prospera z Bouře, 1865 smuteční báseň rozdávanou na pohřbu J. Fügnera), 1865–68 byl jednatelem literárního odboru Umělecké besedy (funkce se vzdal s odchodem z Prahy) i členem výboru Matice lidu. V Roudnici pak představoval vůdčí osobnost života města: 1868 čelil obžalobě pro pořadatelství tábora lidu na Řípu při příležitosti vyzdvižení základního kamene pro Nár. divadlo (nejprve odsouzen, nakonec osvobozen), podílel se na vzniku roudnického Sokola a stal se jeho prvním náčelníkem, od 1873 byl členem literární a divadelní Jednoty Říp, od 1878 Spolku čes. žurnalistů. Předtím 1870 založil a stal se duší svobodomyslných čtrnáctideníků Říp (zde jako stálý spolupracovník) a Podřipan; 1885 došlo k jejich sloučení v týdeník Podřipan, Š. doživotní tribunu. Často přednášel ve spolku Říp, v učitelské jednotě i v dělnickém spolku Budislav a k vystupování získával i přátele z Prahy (např. V. Hálka, J. Nerudu, kterého podporoval i hmotně a 1882 mu vymohl čestný dar 600 zlatých od Jednoty Říp za Písně kosmické). Upevňoval tradici hory Říp jako národního symbolu a i mimo Roudnici vystupoval při nejrůznějších událostech národního života: 1882 pomáhal organizovat

druhou českou pouť do Kostnice, pronášel projevy na pohřbech (J. V. Frič), při odhalování pomníků a pamětních desek (V. Hálek, Karel IV., K. H. Mácha, K. Sladkovský) a jubilejních oslavách. Do zemského sněmu byl zvolen 1889, do říšského 1890 a setrval v něm do 1907; představoval umírněnější křídlo mladočechů (usiloval např. o smír s T. G. Masarykem) a 1907 se podílel na reorganizaci strany na českou státoprávní demokracii. Jako starosta města Roudnice podstatně přispěl k její proměně v moderně vybavené město (kanalizace, vodárna, plynárna, lokální železniční trať, most přes Labe, založení městského muzea, rozšíření městské knihovny darem 3000 svazků). Po pohřbu žehem v Liberci byla jeho urna uložena na hřbitově v Krabčicích pod Řípem.

V průběhu 60. let Š. publikoval v časopisech verše, které pak shrnul a doplnil ve sbírku *Básně.* Po úvodní rozsáhlé lyrickoepické skladbě *Letní noc,* v níž se projevuje v konfrontaci tragického osudu romantického hrdiny a opojně krásné přírody i v řadě jednotlivých obrazů inspirace Máchovým Májem, a po oddílu milostné a přírodní lyriky následují jako nejvýraznější část sbírky epické básně s cyklem *Polska*; reagují bezprostředně na události roku 1863 a s polonofilskou sympatií evokují emocionálně vypjaté scény z počátku revolty proti Rusům, z porážky povstání a deportací do vyhnanství včetně projevů krutosti carské soldatesky. Závěrečná část knížky obsahuje politické a vlastenecké verše příležitostného charakteru; podobné básně Š. skládal i v pozdějších letech (*Na Říp*). Aktuální zaměření chtěl vtisknout i svým prozaickým pracím situovaným do pohnutých dob národních dějin, husitství a počátků protireformace. V jediném svém románu *Bělohorští mučedlníci* se pokusil včlenit obraz regionálních dějů z historie východočeského městečka Solnice v letech 1627–31 do širokých souvislostí právě probíhající třicetileté války. V jeho dějové složce se projevila snaha po historické věrohodnosti pomocí přímých výkladů, využíváním místních archivních dokumentů i přejímáním autentických událostí a jejich aktérů. Souběžně s tím je však patrné i úsilí aktualizovat smysl minulých dějů a účelově je představit jako poučný předobraz soudobých politických a sociálních rozporů (např. rozvržením kladů a záporů v kresbě postav, mezi nimiž nejodpudivější je pokrytecký jezuita). V tomto duchu zejména v povídkách z husitské doby (*Jan Želivský, Na Radkově* a v knize *Historické povídky*) líčí Š. tragické konflikty jako první zápas, v němž se střetly „ideje starého věku s idejemi humanity a svobody". Jako překladatel poezie stál volbou autorů a děl blízko májové škole: po Meissnerově eposu Žižka, v jehož předmluvě zdůraznil podíl demokratických myšlenek a solidarity národů na vzestupu lidstva, po průkopnickém zájmu o francouzské dělnické básníky a pozornosti věnované bulharské národní písni se zaměřil hlavně na dílo H. Heina (Kniha písní a Atta Troll v Š. tlumočení byly prvními úplnými českými překlady těchto děl). Pro B. Smetanu, s nímž se stýkal od 1863, a za jeho přispění vytvořil českou podobu libret Dalibora a Libuše, která původně německy napsal J. Wenzig. U příležitosti návštěvy belgického korunního prince v Praze přeložil belgickou hymnu, tzv. Brabançonnu (Nár. listy 16. 5. 1881), vzniklou za povstání proti Holanďanům 1830. Š. rozsáhlá publicistická činnost byla od 70. let spjata hlavně s časopisy Říp a Podřipan, jemuž vtiskl značnou literární úroveň. Sám psal i články o literatuře a kritiky, zejména soustavně sledoval díla J. Nerudy a J. Vrchlického, jehož talent vyzdvihl už v referátu o almanachu Anemónky a jejž celý život pokládal za básnického génia. Se Š. veřejnou kariérou souviselo několik politických brožur, v nichž v mladočeském duchu vyzýval k samostatnému českému podnikání a tvorbě národního kapitálu (proti ekonomické nadvládě Němců a Židů), kritizoval nedostatečnou vzdělanost obyvatelstva, povrchnost českého vlastenectví a celkovou ochablost národního života. – V rukopisu údajně zůstaly básnické sbírky Zvuky doby a Listy sežloutlé (ukázky v časopisu Koleda 1878); jako nepříliš oprávněné se zdá přičítat Š. autorství zábavných příruček Nejnovější a nejúplnější tajemník lásky a dvorný společník. Vzory k dopisům milostným… (1891, pseud. Jaroslav Květenský) a zejména Nová květomluva (b. d., 1898, pseud. Miloslav Květenský).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jar. Květenský, Jaroslav Květenský, J. Květenský, Květenský; E., E. Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Budoucnost (1881, proslov k 30. výr. dělnické jednoty Budislav v Roudnici → Akademie 29, 1925/26, příl. Rudé květy); sb. Cyril a Metoděj (Brno 1864); Čes. obzor literární (1867); sb. Dělnictvo sobě! (1886); Hlas (1863); Hlasy od Oharky

(Louny 1890); Hudební revue (1909, 1916); Jarý věk (1886); Jitřenka (Polička 1882); Koleda (1878); Květy (1865–81; 1866 PP Jan Želivský a Na Radkově, 1867 B Rychtář ze Semanína, P Dceruška čarodějnice a studie Poezie dělnictva francouzského, s ukázkami); Lada (1863–64); Lumír (1863); Lumír (1866, P Mladá Čechie); Lumír (1873–78); Máj (1903); alm. Na pomezí (Teplice 1885); alm. Národ sobě (1880); Nár. listy (1868, 1880–90, 1917); Obrana; Osvěta (1871–87); sb. Padesát let Umělecké besedy 1863–1913 (1913); Památník Jednoty Říp v Roudnici n. Lab. 1872–1897 (1897); Památník podřipského Sokola roudnického (1888); Pamětník Sokola lomnického na Jičínsku (1890); Pamětní list na oslavu stoleté památky vzniku divadla ve Vysokém n. Jiz. (1886); Pamětní list slavnostní sjezdu všesokolského v Praze (1887); Podřipan (Roudnice 1870–1918); Rodinná kronika (1862–64, mj. překlady bulharských nár. písní); alm. Ruch (1868); Říp (Roudnice 1870–84); Slavnostní list k odhalení pomníku J. Baráka (1885); Svoboda (1867–73); Šotek (1880, č. 4 konfiskováno pro Š. protijezuitskou B Za tři sta let); Wanderer (Vídeň 1863–66); Zlatá Praha (1864–65); Zlatá Praha (1893); Ženské listy (1885, 1913); – posmrtně: Lit. rozhledy (1927, D Proslov, ed. H. Siebenschein); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Básně (1866); Bělohorští mučedlníci (R 1867); Na Říp (B 1868); Historické povídky 1, 2 (1874, 1875). – *Překlady:* A. Meissner: Žižka (1864); J. Wenzig: Dalibor (1868; krit. vyd. 1944, ed. J. Bartoš) + Libuše (1881; krit. vyd. 1951, ed. J. Bartoš); H. Heine: Kniha písní (1873) + Atta Troll (1874); A. Wilbrandt: Gracchus, tribun lidu (1876). – *Ostatní práce:* O významu českého sokolstva v národě našem (1886); Pamětní spis (okresnímu zastupitelstvu v Roudnici, 1887); Poznejme se! Napravme se! (1889 ← Podřipan 1889); V čem spočívá síla národa (1889); O nynějších poměrech našeho školství obecného (sněmovní řeč, 1891). ∎ SCÉNICKY. *Překlad:* D. G. Girardin: Návrat z hrobu (1865). ∎ KORESPONDENCE: Redakce: Dva Š. dopisy Švagrovskému (z 1904), Výr. zpráva Kuratoria Městské galerie Augusta Švagrovského a Podřipského muzea Karla Rozuma v Roudnici n. Lab. (1940) → Kulturní měsíčník litoměřického okresu 1979, s. 100 a 128; H. Siebenschein: Před padesáti lety (A. Staškovi z 1917), Lit. noviny 5, 1930/31 č. 20; in Vrchlický v dopisech (J. Vrchlickému z 1889 a 1893; 1955, ed. A. Pražák); in V. Hálek: Dopisy 1849–1874 (V. Hálkovi z 1874; 1963, ed. F. Bařha); M. Pokorná: Listy z mládí (J. Gollovi z 1866–68, úryvky), sb. Jaroslav Goll a jeho žáci (2005, s. 635). ∎ REDIGOVAL *časopis:* Podřipan (1874–84, 1886–96); *knižnici:* Sbírka proslulých politických spisů všech národů a časů (1873, 2 sv.). ∎

LITERATURA: ● ref. Básně: * * (V. K. Šembera, dub.), Wanderer (Vídeň) 4. 1. 1866; J. Martinec, Lumír 1866, s. 30; an., Květy 1866, s. 72 ●; ● ref. Bělohorští mučedlníci: an., NL 20. 2. 1867; an., Pražský deník 25. 2. 1867; an., Boleslavan 1867, s. 40 ●; an. (V. Hálek): ref. překl. H. Heine: Kniha písní, NL 3. 3. 1874 → Sebrané spisy 4 (B. Kočí, 1907) a O umění (1954); ● ref. překl. H. Heine: Atta Troll: an., Lumír 1874, s. 276; -th., Slovan 1874, s. 226 ●; V. Červenka: Styky Jana Nerudy s Roudnicí, Říp 1884, č. 11–28; V. Kulík: Heine a my, Stopa 2, 1911/12, s. 374; ● k sedmdesátinám: -k., Máj 11, 1912/13, s. 602; an., Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 598; -n-, Zvon 13, 1912/13, s. 684; J. B. (Borecký), Topičův sborník 1, 1913/14, s. 44; an., Čes. svět 10, 1913/14, č. 1 ●; an. (J. Hora): k pětasedmdesátinám, Podřipan 31. 8. 1918; ● nekrology: H. (J. Hora) a Jan Lob., Podřipan 21. 12. 1918; ρ., Topičův sborník 6, 1918/19, s. 183; an., Zvon 19, 1918/19, s. 211 ●; H. Siebenschein: E. Š., Čes. revue 1926, s. 20 + Š. a Pařík (vůdce české menšiny na Litoměřicku), Čes. revue 1927, s. 9 + Dvě knihovny (o Š. dětství), tamtéž, s. 93 + Neznámý dopis Smetanův (E. Špindlerovi), Čes. revue 1928, s. 12 + Ein unbekannter Goetheübersetzer (o Š. rukopisných pokusech z doby studií s ukázkou B Věno), sb. Xenia Pragensia Ernesto Kraus… oblata (1929, s. 272) + Před padesáti lety (o Š. koresp. s A. Staškem), LitN 1931, č. 20 + Ještě jednou Goethe a Š., ČMF 1931, s. 202; R. Illový: Z revoluční poezie francouzské (o Š. studii v Květech 1867), PL 13. 10. 1935; vč: Š. a Vrchlický, LidN 26. 10. 1935; V. Červenka: K literární činnosti E. Š. v Roudnici, Podřipský kraj 1937, č. 1; P. E (Eisner): Zu Bedřich Smetanas Dalibor, Prager Presse 5. 7. 1938; č.: E. Š., NO 18. 12. 1938; M. Očadlík: Vznik Smetanovy zpěvohry, in Libuše (1939, s. 71); F. Strejček: Tři básníci revolučního roku, sb. Z doby Nerudovy (1959, s. 193, 199); in J. Neruda: Dopisy 3 (1965, 15 dopisů Špindlerovi z 1876–88); an.: E. Š., sb. Literární tradice na Litoměřicku (ONV Litoměřice 1965, s. 22); J. Macek in Říp a jeho pokrokové tradice (1968); M. V. Kratochvíl in Čechy krásné, Čechy mé (1981, zejména s. 72, 86); R. Vonásek: Dalibor včera, dnes a zítra, Opus musicum 1982, č. 4; M. Pokorná: Listy z mládí, sb. Jaroslav Goll a jeho žáci (2005).

ll

Václav **Špinka**

* 13. 9. 1796 *Habry* u Havlíčkova Brodu
† 7. 2. 1842 *Praha*

Prozaik a básník, překladatel, knihtiskař a nakladatel.

V mládí se podepisoval i vlasteneckými jm. Věnceslav Š., resp. Václav Horomír Š. Bývá uváděno chybně datum narození 13. 8. 1797. – Pocházel údajně z nižší šlechtické rodiny s přídomkem z Trebníku (Trebníka). Základní vzdělání získal v rodišti, od 1807 studoval gymnázium v Německém (Havlíčkově) Brodě, po-

té tzv. filozofii v Praze. Započatá studia teologie v Praze nedokončil; od 1819 se věnoval knihtiskařství u J. Vetterlové, spravující pronajatou Arcibiskupskou knihtiskárnu. 1832–38 zde působil jako faktor (do 1836 společně s T. Kubelkou), poté byl až do konce života jejím nájemcem (ředitelem). Díky svému zájmu o literaturu se spřátelil s četnými českými spisovateli (F. L. Čelakovský, J. K. Chmelenský, J. Malý, J. S. Presl, J. N. Štěpánek, K. A. Vinařický aj.), kteří se scházeli k pravidelným rozhovorům (tzv. Š. akademie, s žertovnou titulaturou a přezdívkami) v jeho bytě. Zemřel na tuberkulózu. – Po jeho smrti se vdova Anna Š. (roz. Vlčková, později provd. Vetterlová, 1809–1869) pokusila ještě tiskárnu udržet, ale záhy ji byla pro špatné hospodaření nucena postoupit firmě Synové Bohumila Haase.

Časopisecky publikoval Š. jednak nepočetnou poezii (např. veršované hádanky), jednak drobnější beletristické žánry (anekdoty, epigramy, exempla) a naučné články. Míru původnosti těchto prací nelze vždy přesvědčivě určit. Podle cizích předloh Š. napsal i rozsáhlejší prózy: po vzoru W. Scotta loupežnickou povídku *Krčma v lese,* která jako lidová četba vycházela ještě na konci 19. století, podle H. Claurena výchovnou povídku *Smilnice, vražednice, žhářka, a přece jen nešťastné děvče.* Přeložil žánrový obrázek z venkovského prostředí J. H. D. Zschokkeho Eliška a Osvald. Pokusil se i o překlad dobově populární německé veselohry: z jeho dvou překladů her A. Kotzebuea pronikla Liška nad lišku zejména na ochotnické scény, kde se hrála ještě v 2. polovině 19. století.

ŠIFRA: Sp-ka (Rozmanitosti). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Dobroslav (1820, 1822); Hyllos (1820–1821); Rozmanitosti (1817–1820; 1818 Smilnice, vražednice, žhářka, a přece jen nešťastné děvče); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Krčma v lese a Zločinec skrze ztracenou čest. Dva pravdiví příběhové (PP 1830; P Zločinec… napsal A. J. Landfras); Citové obyvatelů měst pražských při dosazení na stolici arcibiskupskou… Ondřeje Alojsia… hraběte Skarbek… (B 1834). – *Překlady:* an. (A. Kotzebue): Starý vozka Petra třetího (1819 ← Hyllos 1818; prem. 1823); an. (J. H. D. Zschokke): Eliška a Osvald aneb Vystěhování se štyrviských obyvatelů (1820 ← Dobroslav 1820); W. Scott: Puritáni (1841); – posmrtně: A. Kotzebue: Liška nad lišku (1854, prem. 1833). ▮ KORESPONDENCE: in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 2 (Vinařickému z 1835–38; 1909, ed. V. O. Slavík). ▮

LITERATURA: ● nekrology: an., Pražské noviny 10. 2. 1842; J. M. (Malý), Čes. včela 1842, s. 67 ●; Fr. D. (Doucha): ref. překl. W. Scott, Čes. včela 1843, s. 256; J. B. Pichl: Vlastenecké zpomínky, tamtéž 1877, s. 109 → Vlastenecké vzpomínky (1936, s. 50); V. Zelený in Život Josefa Jungmanna (1881, s. 315); M. Tarantová: Ohlas díla W. A. Mozarta v českém obrození (mj. o Š. překl. Mozartova životopisu v čas. Hyllos), Zprávy Bertramky. Jubilejní výtisk ke 40. výročí založení Mozartovy obce (1967, s. 20); viz též heslo Josefa *Vetterlová.*

dt, vpb

Václav **Špinka** (nakladatelství)
viz in Josefa **Vetterlová**

Anna **Špinková** (nakladatelství)
viz in Josefa **Vetterlová**

Antonín **Šrámek**

* 3. 1. 1894 *Moravské Kynice* (Moravské Knínice) u Tišnova
† 13. 2. 1972 *Brno*

Prozaik lyrického založení, autor povídek a kronikářských románů s vesnickou a historickou tematikou; básník.

Narodil se jako nejmladší z dvanácti dětí v rodině drobného rolníka a zedníka. Po měšťanské škole v Tišnově vystudoval odbornou stavitelskou školu při státní průmyslové škole v Brně (1909–14, půlroční odborná praxe v Táboře 1912). 1915 narukoval a přes Vídeň, Uhry a Halič se dostal na ruskou frontu. 1917 utrpěl průstřel hlavy, v bezvědomí byl převezen do Lvova a později do Vídně (konec války jej zastihl v továrně na střelivo u Vídeňského Nového Města). Po válce krátce působil v Zemském stavebním úřadě v Brně a v poradně pro stavební řemesla (odbor architektury), poté jako stavitel u různých podniků, 1927–33 měl samostatnou stavební firmu v Židlochovicích (zde si 1930 postavil domek), za krize přišel v exekuci o majetek a 1933 se vrátil s rodinou do Brna. Zprvu žil z příležitostné kancelářské práce a honorářů, od 1934 se opět uchytil ve stavitelské profesi; specializoval se především na stavbu vil, domků a hospodářských zařízení a těmto stavebním oborům věnoval i několik

odborných příruček. Byl členem Moravského kola spisovatelů a funkcionářem jeho vydavatelského družstva (od 1928 v dozorčí radě, 1939–42 předseda). Ve 30. a 40. letech podnikal časté cesty do Jugoslávie. Vedle literatury se amatérsky věnoval i výtvarné činnosti, sám si navrhoval obálky některých knih a odborné publikace doprovázel vlastními nákresy.

Š. prozaická tvorba je soustředěna do dvou námětových okruhů. Pro první je příznačný láskyplný vztah k přírodě, rolnické práci a k tradiční podobě života na vesnici, druhý souvisí s autorovým okouzlením exotickými dálkami. Obě linie jsou výrazně eticky apelativní, v obou je také patrná záliba ve výrazovém lyrismu a v kresbě prchavých citových hnutí. V básnických prvotinách (*Hořící ruce, Křehká kořist*) se mísí nejrůznější vlivy od březinovské litaničnosti přes naturismus počátku století až k wolkrovsky chlapeckému vzývání prostých věcí, ale jejich ráz je dán především konfrontací milostných a přírodních motivů s reáliemi předměstské chudoby a denní honby za obživou. Žánrově různorodý okruh próz zakotvených ve vesnickém prostředí Horácka otevírá románová kronika *Bukovští,* stylově expresivní a rétorická obžaloba rakouské monarchie, zachycující osudy autorových rodáků na frontách 1. světové války i v zázemí. Motivy prvních lásek a intelektuálního zrání za studií ve venkovském městě i v Brně tvoří osu výrazově již oproštěnějšího svéživotopisného románu *Hráči s mládím* a povídkového souboru *Vábení.* Etickou a kulturní hodnotu tradice Š. vyzvedl v rodové kronice *Píseň a pluh,* v níž čerpal z dějin svého kraje od sklonku 18. století. O autorovu citovou paměť se opírají drobné prózy, které v harmonizující perspektivě oživují atmosféru jeho dětství a celou galerii typických vesnických postav a figurek (*Chlapec Huška a ti druzí, Dědina v květu*). V těchto i v dalších dílech určených dětem (příběhy antropomorfizované ptačí rodiny *Skřivánci z Velké nivy,* pohádkové pásmo o šprýmovných kouscích jihoslovanského Enšpígla *O nezbedném Hercegovci*) dokázal Š. překonat i limitující rys jiných svých próz, nedostatek dějové a stylové koncentrace. Exotická linie v jeho tvorbě se zpočátku opírala o zprostředkovanou inspiraci. Po secesně stylizované milostné romanci z Japonska (*Láska z Východu)* zaznamenal autor s reportážní věcností, ale zároveň s porozuměním pro přírodní i kulturní zvláštnosti Kavkazu a černomořského pobřeží vyprávění ruské lékařky, která prošla válečnými frontami a před bolševickou vládou uprchla do Československa (*Nahajka a klas*). Š. stěžejním dílem je *Dubrovník,* v němž se autorovo slovanofilské cítění spojuje s důvěrným osobním poznáním zachyceného prostředí. Trilogie (ve vyd. 1970 tetralogie) evokující prostředí svérázného městského státu na Jadranu, který svou obchodní mocí soupeřil s Benátkami, má spíše ambice kulturněhistorické než epické, její kompozice je převážně kronikářská, značný prostor zaujímají v textu davové výjevy, líčení slavností, rituálů a společných prací. Na historii města od velkého zemětřesení 1667 až po dobu napoleonskou pohlíží autor s konzervativní představou o zhoubnosti jakýchkoli změn a s přesvědčením, že pád Dubrovníku byl způsobem rozkladem jeho oligarchického společenského uspořádání. – V Š. pozůstalosti zůstalo vedle řady nevydaných historických a cestopisných próz i množství překladů z jihoslovanských literatur. – Autorovi bývají někdy mylně připisovány dobrodružné romány, které vydával jeho jmenovec Antonín Š. (* 22. 9. 1887 Bečov u Mostu, od 1921 ve státní službě, od 1936 vrchní rada Patentového úřadu) pod pseud. Frank A. Boston užívaným někdy společně s kolegou z Patentového úřadu K. Schulzem (* 1893).

ŠIFRY: A. Šr., Š. (Kolo). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Bibliofil; Budoucnost; Cestovní zpravodaj Českomor. drah (1939); Čes. slovo (1927); Českosl. republika; Čteme (1939); Host (1921); Kolo (Brno 1930–33, 1935–36, 1941, 1946–47); Kulturní revue jihozápadní Moravy, pokr. Kulturní revue (Jihlava 1935); Lid. noviny (1920–41, BB, črty, PP); Mor. noviny; Nár. listy (od 1918); Niva (1921–27, BB a PP); Právo lidu (1936); Rovnost (1968–69); Salon (Brno 1925–28); Venkov (1936, 1940); Západomor. kulturní revue (Kroměříž, Znojmo 1937–38); Zeměpisný magazín; Zvon (1935–36, BB); Živá tvorba (1943–44); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Hořící ruce (BB 1924); Křehká kořist (BB 1924); Vězněný bůh (PP 1927); Bukovští (R 1930); Láska z Východu (P 1935); Nahajka a klas (R 1936); Hráči s mládím (R 1937); Dubrovník (R 1939, 1. d. stejnojmenné trilogie); Hořká léta (R 1940, 2. d. trilogie); Vzpoura (R 1940, 3. d. trilogie); Chlapec Huška a ti druzí (PP pro ml., 1941; část v upr. vyd. 1946 v knize Chlapec Huška); Dědina v květu (PP 1942; část v upr. vyd. 1946 v knize Chlapec Huška); Píseň a pluh (R 1943); Skřivánci z Velké nivy (PP pro ml., 1944); O nezbedném Hercegovci (PP pro ml., 1945); Vábení (PP 1946); Chlapec Huška (PP 1946; nové uspořádání části próz z knih Chlapec Huška a ti druzí a Dědina v květu

s drobnými úpravami; u tří próz změněny názvy); Dubrovník (RR 1947, souborné a upr. vyd. trilogie; 1970 upr. a rozšíř. vyd. cyklu s nově připsaným čtvrtým dílem). – *Ostatní práce:* Hospodářské stavitelství dle moderních zásad (b. d., 1933; upr. vyd. 1946); Naše rodinné domky (1939); Bydlení v přírodě (b. d., 1946); Stavba králíkáren (1946); Sklepy na ovoce a sušárny (1947). ∎ REDIGOVAL *knižnici:* Slunečnice (1946–48, s V. Prokůpkem). ∎

LITERATURA: ● ref. Hořící ruce: Č. Jeřábek, Host 3, 1923/24, s. 166; A. N. (Novák), LidN 17. 5. 1924; B. Vlček, Cesta 7, 1924/25, s. 97 ●; Dom. P. (Pecka): ref. Křehká kořist, Archa 1925, s. 42; B. Jedlička: ref. Vězněný bůh, LidN 29. 1. 1928; ● ref. Bukovští: = (J. Vodák), Čes. slovo 5. 4. 1930; vr. (V. Ryba), PL 8. 6. 1930; J. Staněk, LidN 5. 8. 1930; J. V. Sedlák, NL 26. 10. 1930 ●; ● ref. Láska z východu: vz. (V. Zelinka), Zvon 35, 1934/35, s. 643; B. Slavík, LidN 17. 6. 1935 (Lit. pondělí); vbk. (V. Běhounek), PL 21. 7. 1935 ●; ● ref. Nahajka a klas: drb. (J. Borecký), Zvon 36, 1935/36, s. 433; B. Slavík, LidN 30. 3. 1936 ●; ● ref. Hráči s mládím: drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 685; B. Pernica, LidN 12. 8. 1937; vbk. (V. Běhounek), PL 13. 8. 1937; F. K. (Křelina), Venkov 20. 4. 1938 ●; ● ref. Dubrovník: Hk. (J. Holeček), Naše zprávy 1939, č. 68; an. (s citací z Š. dopisu o vzniku R Dubrovník), Čteme 2, 1939/40, s. 43; P. Štípek, tamtéž, s. 310; J. B. Čapek, Naše doba 47, 1939/40, s. 464; J. Heidenreich (Dolanský), LidN 10. 6. 1940; R. H. (Habřina), Kolo 1940, s. 73 ●; J. B. Čapek: ref. Hořká léta, Vzpoura, Naše doba 47, 1939/40, s. 565; ● ref. trilogie Dubrovník: Sv. (O. Svozil), Archa 1940, s. 219; K. P. (Polák), KM 1940, s. 372; J. Heidenreich (Dolanský), LidN 11. 7. 1940; Hk. (J. Holeček), Naše zprávy 1940, č. 54; mk. (M. Kolář), Večerník Nár. práce 9. 8. 1940; R. H. (Habřina), Kolo 1940, s. 351 ●; ● ref. Chlapec Huška a ti druzí: F. Dlouhán (Bulánek-D.), Úhor 1941, s. 168; J. Cuc, Střední škola 22, 1941/42, s. 189; vpa (V. Pazourek), LidN 1. 4. 1942 ●; V. Tichý: ref. Dědina v květu, KM 1942, s. 277; ● ref. Píseň a pluh: jšk (J. Š. Kvapil), Naše doba 50, 1942/43, s. 466; K. P. (Polák), Nár. práce 14. 7. 1943 ●; vpa (V. Pazourek): ref. Skřivánci z Velké nivy, LidN 8. 12. 1944; kp (K. Polák): ref. O nezbedném Hercegovci, Štěpnice 1, 1946/47, s. 31; ● ref. Vábení: A. B. (Bejblík), Naše doba 53, 1946/47, s. 376; F. Hampl, Práce 1. 1. 1947; KFK (F. Kafka), Svob. slovo 8. 1. 1947 ●; N. Č. – F. H. (Černý, Holešovský): ref. Chlapec Huška (vyd. 1946), Komenský 72, 1947/48, s. 235; B. Robeš: Neznámé rukopisy spisovatele-stavitele, Směr (Brno-venkov) 30. 1. 1970 + Jeden z řady (medailon), Rovnost 31. 1. 1970; Š. Vlašín: ref. Dubrovník (vyd. 1970), Rovnost 8. 10. 1970.

bd

Fráňa **Šrámek**

* 9. 1. 1877 *Sobotka*
† 1. 7. 1952 *Praha*

Básník, prozaik, dramatik a publicista, na počátku 20. století přední představitel generace vyznávající životní plnost a senzualistické okouzlení a zároveň generace sociálních buřičů a skeptiků popírajících ustálený řád hodnot. Významně zasáhl do vývoje české lyriky, prózy i dramatu, jako jeden z tvůrců moderního básnického jazyka schopného zachytit vnitřní citový a smyslový prožitek, sugestivně navodit atmosféru a náladu chvíle; vyznačuje jej bohatá obraznost a silná emotivnost pracující často s významovou zkratkou, náznakem a podtextem.

Často uváděné datum úmrtí 1. 6. je chybné. – Jeden z pěti synů berního úředníka; později se rodina v souvislosti s otcovou službou několikrát přestěhovala: 1882 do Zbirohu, 1885 do Písku, kde Š. vychodil obecnou školu a 1888 začal studovat gymnázium (po návratu rodiny do Zbirohu zde zůstal po dva roky sám jako student v podnájmu), po 1894 do Roudnice (n. Lab.), kde složil 1896 maturitu. Po ní se zapsal na otcovo přání na pražskou právnickou fakultu; mezitím se rodiče 1898 znovu přestěhovali, tentokrát do Čes. Budějovic, kam za nimi Š. zajížděl na prázdniny. Tam také začal v Jihočes. listech a Stráži lidu svou publicistickou dráhu a odtud také jako jednoroční dobrovolník nastoupil 1899 vojenskou službu v rakouském Freistadtu (služba mu byla z trestu prodloužena na dva roky). Na fakultě složil několik zkoušek, v srpnu 1903 se však rozhodl zanechat studia. Těsná spolupráce s regionálním tiskem a zejména 1901 první otištěné básně a prózy v Neumannově Novém kultu (báseň *Kralovrah* a povídka *Ironické vypravování o někom, kdo umíral*) povzbudily Š. k zvolení literární dráhy. V Praze se připojil k bohémské družině Neumannově (dokonce jako dočasný spoluobyvatel jeho olšanské vily) a k její politické a literární aktivitě v rámci anarchistického hnutí. Spolupracoval s Novým kultem, Káchovou Prací (tu i jeden čas redigoval) a Vohryzkovou Omladinou a tiskl tam rané povídky, verše i politické stati. V červnu 1905 při uvedení své dramatické prvotiny *Červen* na scéně Uranie se seznámil se svou celoživotní družkou (nakonec manželkou) M. Hrdličkovou (1884–1958, mj. publicistkou a pracovnicí v ženském hnutí) a den nato byl při anarchistické manifestaci spolu s M. Ká-

chou zatčen a odsouzen k šestidennímu vězení. Ještě před nástupem trestu byl povolán na vojenské cvičení; reagoval na to antimilitaristickým prohlášením a básní *Píšou mi psaní* v Práci. Oboje mu vyneslo čtyřtýdenní garnisonní vězení, které vyvolalo všeobecné pobouření a v anarchistickém hornickém středisku Lom u Mostu dokonce protestní tábor lidu. Bezprostředně po návratu v říjnu 1905 si odpykal předchozí šestidenní trest; ve vězení pak vznikla řada antimilitaristických básní sbírky *Modrý a rudý;* 1906 byl znovu spolu s M. Káchou zatčen a vězněn v souvislosti s konfiskováním Práce. Posledním viditelným znamením Š. spolupráce s anarchistickým tiskem byl pokus o generační román *Buřiči* (první verze pozdějšího Stříbrného větru), publikovaný ve Vohryzkově Omladině a Nové Omladině v prvních měsících 1906; román zůstal nedokončen, když se Š. s Vohryzkem rozešel a tím prakticky i s celým hnutím. Poté se věnoval výhradně spisovatelské dráze, zůstal už mimo jakákoliv generační či směrová seskupení a nevstoupil ani do žádných politických aktivit. Žil trvale v Praze, zajížděl pouze občas za rodiči (od 1906 do Německého Brodu) a po otcově smrti, kdy se matka opět natrvalo usadila v Sobotce (1918–38), pak trávil pravidelně dovolenou v rodném městě. Vedle Písku zanechalo nejtrvalejší stopu v jeho duchovním ustrojení a také se s ním na vrcholu své tvůrčí dráhy úzce sžil. Významně zasáhla do Š. života 1. světová válka, kdy byl doslova od rozepsaného díla (*Léto*) s první výzvou už v červenci 1914 povolán na frontu: nejprve na východ do Haliče, po delší zdravotní dovolené (skončila krátce po uvedení Léta na scénu Nár. divadla v květnu 1915) na jižní frontu do Itálie a přechodně do Rumunska. Teprve koncem války byl zásluhou O. Picka (překládal jeho verše do němčiny) vyreklamován a převelen k útvaru válečného tisku do Vídně. Po válce zprvu spolupracoval s Neumannovým Červnem a navázal přátelství s K. Čapkem. Válečné zážitky se bezprostředně odrazily v řadě Š. povídek a básní i v jeho dramatice; znovu pak ožily v závěrečné etapě Š. života, kdy básník na protest proti nacistické okupaci své země téměř neopustil svůj pražský byt a kdy po delší odmlce vznikla jeho poslední básnická kniha.

Š. dílo (podobně jako tvorba celé generace označované často jeho jménem) stojí na přelomu dvou literárních etap: vychází z dekadentně symbolistní poetiky (na niž upomínají jeho jen ojediněle dochované rukopisné verše a zejména pozdně objevená a vydaná sbírka *Rozbolestněný ženami*), vnáší však do ní prvky nového životního pocitu a nové prostředky tvárné a přetváří ji tak do nové slohové podoby protikladné k původnímu východisku. Jeho tvorba obsáhla všechny hlavní žánry, vývojově určující se však jeví jeho lyrika, v níž se nejvýrazněji projevil osobní a generační tvárný posun a jejíž prostředky využil i v próze a dramatu. Debutoval drobnými knížkami povídek (*Sláva života, Ejhle člověk..!, Sedmibolestní, Kamení, srdce a oblaka*), soustředěnými k citovým a existenčním dramatům společenských vyděděnců či ztroskotanců, jejichž sen o krásném a silném životě byl brutálně přerván nebo odsouzen k pomalému skomírání. Základní pocit zhnusení a skepse, někde sociálně podbarvený, pravidelně však spojený s milostnou dezilucí či s citovým nenaplněním, spojuje tyto zlomkovité, často jen náznakové příběhy inspirované ruskou prózou s náladou fin de siècle. Tento pocit je také východiskem Š. první básnické knížky *Života bído, přec tě mám rád,* v níž však dobové dekadentní gesto životní únavy a znechucení nalézá protiváhu v postoji rebela, strhávajícího pouta společenských konvencí a dogmat, pohanského „syna slunce“, vyznavače elementární životní síly. Dualismus životního pocitu, příznačně vyjádřený už v samém titulu sbírky, dualismus touhy a skepse, snu a deziluze, přitakání životu a jeho negace, je Š. základním rysem a provází celé jeho dílo, někdy až ve vyhrocené podobě protikladu mezi „vykupující silou krásného okamžiku“ a až nihilistickým vědomím neodvratného citového zmarnění. Dvojí citová a myšlenková poloha je zprostředkována i dvojí polohou stylovou. Š. pracoval s příznačnou snovou symbolickou scenerií, zjitřenou náladu chvíle a napjatou citovou atmosféru tlumočil nejčastěji obrazným náznakem se silným emocionálním nábojem, navozujícím neurčitost a nedořečenost, tušení vzrušujícího tajemství života. Souběžně však používal věcné sdělení, přímé pojmenování, hovorový jazyk nevyhýbající se ani vulgarismům a odvolávající se často k lidové písni a popěvku. Tato složka se plně uplatnila v antimilitaristických a politických verších (*Modrý a rudý,* posmrtně vydaný soubor *V boj*), z nichž některé zlidověly jako dělnické písně. V první Š. sbírce jsou v hlavních rysech dány základy

jeho poetiky; ač byl často (zejména v souvislosti se Splavem a románem Tělo) chápán jako jednostrunný a neproblematický velebitel mládí, lásky a života smyslů, provázejí obě tyto polohy celé jeho dílo, i když si v průběhu vývoje vyměňují dominantní roli. Náznakem obratu k „životnímu kladu" se stal román *Stříbrný vítr,* pojatý v první variantě (ve stopách Š. raných povídek) jako generační román, přetvořený však v definitivní podobě v příběh citového a smyslového probuzení chlapce, který si z mnoha bolestných střetů a trapných zklamání odnáší přece radostné poselství krásného a silného života. Román patří k typickým dílům impresionistické prózy, která souvislou dějovou linii nahradila volným řazením jednotlivých epizod (prozrazuje se tak jeho původní povídkový základ) a místo objektivního vyprávění nabídla hrdinovy vnitřní prožitky prostřednictvím lyrických prvků ztvárněných obrazným a emocionálně podbarveným jazykem. Stříbrný vítr naznačil, že odtud bude autorova představa životní plnosti spojována především s mládím, s jeho schopností intenzivního citu, otevřenými smysly, nedeformovaným vnitřním světem; naznačil však také křehkost tohoto „přitakání životu" jako jedinečnému okamžiku citového a smyslového vzepětí, jež vzápětí vystřídá zevšednění, malost, prázdnota. Už v dalším románu *Křižovatky,* sledujícím ve třech paralelních dějových pásmech osudy několika citově i existenčně vykolejených postav, dominuje pól erotického pesimismu, který provázel i další Š. tvorbu povídkovou (*Osika, Klavír a housle*) a vrcholil v jeho závěrečném prozaickém díle, v románu *Past.* Opačná poloha se naopak nejvýrazněji uplatnila v trojici děl vznikajících v několikaletém období kolem 1. světové války: v dramatu Léto, básnické sbírce Splav a v románu Tělo, které definitivně vřadily Š. do českého literárního povědomí. Právě v protikladu k válečným zážitkům sílí v nich orientace na elementární životní hodnoty, tíhnutí k nejprostším darům přírodního a tělesného bytí, jímž v prvních poválečných letech Š. souzněl s životní zkušeností a směřováním nejmladší generace. Nejšťastnějším a posléze i nejvíce inspirujícím výsledkem této orientace je sbírka *Splav,* soustředěná k okamžikům smyslového rozdychtění a vznícené citovosti, kdy se člověk nejvíce přibližuje své prapůvodní přirozené podstatě; tomu odpovídá i volba obrazů z přírody nebo z mytického dávnověku, ze života zpola přírodních, předkulturních lidí i ze světa pohádky. Přes blízkost naturistické inspiraci podržela si Š. obraznost i nadále zaměření k vnitřnímu prožitku, významovou neurčitost, napětí mezi snem a realitou a s ním dvojzvuk pohody smyslů podbarvené steskem; odlišný tón vnesla do sbírky poválečná vrstva básní, poznamenaná blízkostí civilismu, poetizací všedního světa a směřováním k rozlehlému hymnickému tvaru. Dramatickou paralelu Splavu vytvořil Š. v *Létu,* v jehož hlavní postavě, dospívajícím chlapci objevujícím krásy i bolesti života, navázal na hrdinu Stříbrného větru. Zároveň ustavil typ lyrického impresionistického dramatu vybudovaného na kresbě nálady a atmosféry chvíle, vnitřních stavů postav a jejich citových vztahů, jež pak rozvinul ve svých dalších divadelních hrách z 20. let; z nich jmenovitě *Měsíc nad řekou* patří k Š. dílům nejpříznačnějším právě pro konfrontaci mladistvé odvahy a naděje, jejichž oslavou vyznívá Léto, s degradací vlastního snu na všední životní průměr. Znovu se tak problematizuje Š. senzualistické vyznání „životního kladu" jako plnosti smyslového vyžití, jak je nejproklamativněji vyjádřil v bezprostředně poválečném románu *Tělo;* v něm dotvořil svůj smyslný, pudový typ ženy, k němuž směřoval v celé své tvorbě. Protiválečný protest, jímž román vyznívá, vychází z této senzualistické koncepce, která chápe válku jako protipřírodní jev a která se projevila i v dalších dílech s válečnou tematikou, ať už v básních 2. vydání Splavu, v povídkových prózách (*Žasnoucí voják*), či v dramatech (*Hagenbek, Zvony*); z nich jen Hagenbek představuje náběh k širšímu uchopení válečné tematiky, dramaticky však nedořešený. Řada divadelních prací, jež převažují v jeho poválečné tvorbě, přivedla Š. mezi přední dramatiky české scény; zároveň však byla stále zjevněji pociťována obtížnost divadelní realizace jeho lyrického stylu. V závěrečné etapě tvorby se Š. vrátil k poezii (*Nové básně, Ještě zní*); lyrika tohoto období vyjadřuje pocit rodové i krajinné sounáležitosti s rodným Soboteckem i náladu životního podzimu a tesknéhо loučení.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Arne Gram, Joe Salm, Mark Brenner, Razumichin, Š. Bard; rr., Š., X. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Kmene (1930–32); sb. Básník mezi námi (1947); Besedy Času (1908); Budoucno (1919); Cesta (1922); Čas (1905); Červen (1918–21); Čes. demokracie (1906); Čes. slovo

(1926–30); Dělnický kalendář Československé strany sociálnědemokratické v Rakousku; Dělnický rodinný kalendář na rok 1928; Humorist. listy (1908); roč. Chudým dětem (Brno 1930); sb. In memoriam František Borový (1937); sb. In memoriam Jana Votavy (b. d., 1907); Jeviště (1920); Jihočes. listy (Čes. Budějovice 1898–1903); Kalendář revolucionářů na rok 1903–04; Karikatury; Klíčení (příl. Práce, 1907–08); Kmen (1920); Kramerius (1906); Květy (1911–15); Letáky (Frabšovy, 1904); Lid. noviny (1908, 1924–45; 1911 příl. Večery); Lit. noviny (1930); Lit. svět (1928); Lumír (1903–09, 1925); Mladé proudy; Mladý průkopník (Louny 1910); Moderní revue (1902); Moderní život (1903); Moravskoslezská revue (Mor. Ostrava 1907–09); Nár. obzor (1907–08); Nár. osvobození (1924–29); Omladina, pokr. Nová Omladina, pokr. Komuna (1905–07; 1906 R Buřiči); Novina (1908–12); Nový kult (1901–04); sb. Nůše pohádek 3 (1920); Obzory (1905–06); Památník k 50. výročí reálného gymnázia v Roudnici (1927); Panoráma (1941); Plameny (1906); Pokroková revue (1913); Práce (1905–06); Prager Presse (1924–28); Pramen (1926); Právo lidu (1905, 1915–16); Program Masarykova divadla v Jičíně (1939); Přítomnost (1924–27); Radostná studánka (1939–40); Republikán (Čes. Budějovice 1922); Ročenka Kruhu sólistů (1926); Rozhledy (1904); Rozpravy Aventina (1926); Rudé květy (1903–06); Samostatnost (1911); Sever a Východ (1925–30); Socialista (1923–24); Srdce (1903–04); Stopa (1911); sb. Sto padesát let píseckého gymnázia (1928); sb. 170 let píseckého gymnázia (1948); Stráž lidu (Čes. Budějovice 1899–1903); sb. Studentský almanach (1905–08); Světozor (1931); Šibeničky (1906–07); Šibeničky (1918–20); Tribuna (1919–20); Umělecký měsíčník (1913); Vlaštovička; Volná tribuna (1904); Zvon (1914); Ženský obzor (1904–05); – posmrtně: Kulturní tvorba (1963); sb. Lit. archiv 13–15 (1982); Pochodeň (Hradec Král. 1969); sb. Sobotecká šrámkovská tradice (1971); Svob. slovo (1963); Zpravodaj Šrámkovy Sobotky (1967). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Sláva života (P 1903; 1919 spolu s Ejhle člověk..! a Kamení, srdce a oblaka s podtit. První prózy); Ejhle člověk..! (P 1904); Sedmibolestní (PP 1904; 1922 jako autorův výbor z knih Sedmibolestní a Patrouilly); Červen (D 1905, i prem.); Života bído, přec tě mám rád (BB 1905; 1924 jako autorův výbor s podtit. První básně 1900–1906); Modrý a rudý (BB 1906; rozšíř. vyd. 1911); Kamení, srdce a oblaka (PP 1906); Patrouilly (PP 1909); Stříbrný vítr (R 1910; upr. vyd. 1920); Osika (PP 1912); Křižovatky (R 1913); Léto (1915, i prem.); Splav (BB 1916; rozšíř. vyd. 1922 a v Básních 1926); Tělo (R 1919); Klavír a housle (PP 1920); Hagenbek (D 1920, i prem.); Zvony (D 1921, i prem.); Měsíc nad řekou (D 1922, i prem.); Plačící satyr (D 1923, i prem.); Žasnoucí voják (PP 1924); Soud (D 1924, prem. 1925); Ostrov veliké lásky (D 1926, i prem.); Nové básně (1928); Chvála české řeči (E 1930; obs. EE F. Š. Chvála jazyka a K. Čapka Řeč a literatura); Past (R 1931); Ještě zní (BB 1933); Rány, růže (BB 1945); – posmrtně: Poslední básně (1953, ed. M. Hrdličková-Šrámková a F. Buriánek); Rozbolestněný ženami (1964, ed. J. Kabeš); Cesta do pekla (pohádka, 1977 ← Nůše pohádek 3, b. d., 1920, ed. K. Čapek). – *Překlady:* Za noci měsíčné… Básnické překlady F. Š. (1981, ed. L. Kundera). – *Výbory:* F. Š. (1908, ed. autor); Básně (1926, ed. autor; sv. 2 v obou Spisech); Prvních jedenadvacet (1928, ed. autor; sv. 6 v obou Spisech); Neumann, Theer, Š. (1931, ed. F. Pala); Ať znám…! (1951, ed. F. Buriánek; rozšíř. vyd. 1953); V boj (revoluční písně z 1901–06, 1953, ed. K. Resler a L. Knězek); Básně (1954, ed. L. Knězek); Hudba nad splavem (1956, ed. B. Polan); Sedm krásných mečů (1962, ed. J. Brukner); Znám já jeden krásný zámek (1962, ed. V. Hejn); Splav a jiné básně (1963, ed. A. M. Píša); Podivný nepokoj (1972, ed. M. Otruba); Srdce a flétna (1974, ed. J. Šimůnek); Přicházejí, odcházejí (1977, ed. M. Hejnová); Výbor z díla 1–3 (1977–78, ed. S. Mazáčová, Z. Trochová, M. Otruba); Curriculum vitae (1983, ed. J. Žáček); V tvou korunu, živote (F. Gellner, K. Toman, F. Šrámek, 1989, ed. V. Binar); Měsíc na náměstí (1994, ed. J. Žáček); Chtěl bych tě potkati v lukách (1998, ed. K. Sýs); Poutník (2000, ed. V. Justl). – *Souborná vydání:* Spisy F. Š. (Fr. Borový, 1926–49, 13 sv., ed. autor); Spisy F. Š. (Českosl. spisovatel, 1951–60, 10 sv., ed. K. Švehla). ■ KORESPONDENCE: an.: List spisovatele F. Š. (red. Tribuny z 1919), Tribuna 17. 7. 1919; an.: F. Š. a Akademie (Lid. novinám z 1928), LidN 28. 9. 1928; an.: F. Š.: Léto 23. 6. 1939 (F. Duchoňovi z 1939), Program Masarykova divadla v Jičíně 1939, část → F. Š.: Podivný nepokoj (1972, s. 291); in sb. Básník mezi námi (soboteckým dětem z 1927, J. Baudyšovi z 1931, F. Žofkovi z 1927; 1947, ed. V. Frýba); J. Sliziński: K literárním stykům česko-polským 3, F. Š. a Polsko (Z. Przesmyckému a B. Vydrovi z 1926), Slavia 1952, s. 341; M. Hrdličková-Šrámková: F. Š. v revolučních letech 1905–1906 (M. Káchovi z 1905), in F. Š.: V boj (1953); K. Resler: Vstup F. Š. do českého písemnictví (A. Sovovi z 1906), in F. Š.: V boj (1953); F. Š.: Listy z fronty (M. Hrdličkové z 1914–18; 1956, ed. M. Hrdličková-Šrámková); in V. Vydra: Hercův listář (Vydrovi z 1920–36; 1956, ed. J. Träger); F. Š.: Listy píseckým (K. Strnadovi z 1913–47, J. Pospíšilovi z 1919–28, gymnáziu b. d. a z 1946–48, městské radě z 1937–47, F. Kubíkovi z 1928–46, R. Malému z 1938 a J. Malému z 1943; 1957, ed. Č. John a J. Kotalík); -uk: F. Š. vzpomíná na písecké mládí (K. Ausobskému z 1927), Jihočeský sb. historický 1958, s. 99; F. Bařha: Z korespondence F. Š. (otci F. Šrámkovi z 1909 a J. Pickovi z 1940), Lid. demokracie 5. 11. 1961 + Š. Léto v zrcadle jeho korespondence (J. Kvapilovi z 1915, V. Matysovi z 1915 a 1921, L. Odstrčilové z 1915–16), Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1962, s. 193; in Adresát Jiří Mahen (z 1937; 1964, ed. J. Hek a Š. Vlašín); B. Brejník: Poezie je pravda ve svátečních šatech (Brejníkovi b. d. a z 1921), Pochodeň 8. 5. 1966; F. Bařha: K literárním

počátkům F. Š. (J. Píckovi z 1944, matce Anně z 1901, S. K. Neumannovi z 1901–05, A. Procházkovi z 1902, V. Dykovi z 1903, A. B. Dostalovi z 1903, A. Žaludovi z 1904, F. A. Šubertovi z 1905, J. Pávkovi z 1905, V. Hladíkovi z 1903–04), Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1966, s. 161; F. Š.: Listy z léta (M. Hrdličkové-Šrámkové z 1905–37; 1966, ed. V. Hejn); an. (V. Hejn): K jubileu K. V. Raise (Raisovi z 1908), Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1974, č. 1–2; an. (A. C. Nor): Podivuhodný doslov k Bolestné ztrátě (A. C. Norovi z 1925–26), tamtéž, č. 3–5; A. Závodský: Vzájemná korespondence F. Š. a Jaroslava Kvapila (z 1915–48), SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1977, č. 23–24; S. Mazáčová, Z. Trochová: Z korespondence F. Š. (V. Matysovi z 1915–21, J. Jakešovi z 1922–23, V. Hejnovi z 1923–27), Čes. literatura 1977, s. 127; M. Kopecký: F. Š. a ročenka Chudým dětem (H. Humlové z 1919–31), Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1982, říjen, listopad, prosinec; K. Bílek, E. Horáčková: Básník a nakladatel (J. R. Vilímkovi z 1909–19), sb. Lit. archiv 13–15, 1978–80 (1982), s. 355; S. Mazáčová, Z. Trochová: Dopisy F. Š. V. Hejnovi (z 1921–48), tamtéž, s. 377; K. Bílek, E. Horáčková: Š. překlad povídky Arthura Schnitzlera (J. M. Hovorkovi z 1907), tamtéž, s. 441; J. Pazdera: F. Š. – Vzpomínky vojáka z první světové války (F. Heritesovi z 1914), Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1985, s. 65; S. Mazáčová, Z. Trochová: Ze Š. listáře (J. Knapovi z 1923–46), sb. Lit. archiv 19–20, 1984–85 (1987), s. 311; Karel Čapek – F. Š.: Cesty k přátelství (K. Čapkovi z 1919–38; 1987, ed. A. Fetters); an.: Neznámé dopisy F. Š. (A. Starému z 1942), Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1988, leden, únor, březen; A. Fetters: Ještě k přátelství Karla Čapka a F. Š. (K. Čapkovi z 1924–26, 1935), Zpravodaj Společnosti bratří Čapků 1988, č. 27; J. Bednář: Vzácné přátelství (z dopisů A. Sovovi z 1924–27), Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1989, č. 1–2; A. Fetters: F. Š. Karlu Čapkovi (z 1924–25, pohledy z 1926 a 1933), sb. Lit. archiv 24, 1990, s. 123; KB (K. Bílek): Neznámý Š. dopis (M. Janovskému z 1943), Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 2004, č. 1. ∎ REDIGOVAL *periodika:* Omladina, pokr. Nová Omladina (1905–06, s jinými), Práce (1905–06, s jinými). ∎

BIBLIOGRAFIE: F. Bařha: Vydávání díla nár. umělce F. Š. (Přehled edic a nákladů od r. 1945 dodnes), Pochodeň 7. 11. 1970 + F. Š. Soupis článků o jeho životě a díle (do konce února 1976, 1976) + F. Š. Soupis článků o jeho životě a díle. Dodatky do konce února 1977 (1977) + Bibliografie překladů díla F. Š. (1983). ∎ LITERATURA: sb. Knížka o Š. (1927, ed. Sdružení studujících soboteckých za spolupráce J. Knapa; mj. přisp. E. Axman, J. B. Čapek, J. Čapek, K. Čapek, J. Deml, J. L. Fischer, O. Fischer, J. B. Foerster, J. Knap, F. Langer, S. Lom, J. Mahen, M. Majerová, A. C. Nor, I. Olbracht, A. M. Píša, A. Pražák, M. Rutte, B. Stejskal, Z. Štěpánek, V. Vančura, B. Vomáčka, V. Vydra); J. Knap: F. Š. (1937 ← sb. Čtyři ze Sobotky, 1937); K. Čapek: O F. Š. (1937) → Ratolest a vavřín (1947, s. 46); sb. Soubor mladých v Turnově básníku F. Š. k jeho pětašedesátinám (1942); B. Polan: F. Š., básník mládí a domova (1947); sb. Básník mezi námi (1947, ed. V. Frýba; mj. životopisná stať J. Pícka); sb. F. Š. Básníkovi k sedmdesátinám (1947; mj. J. Grossman); K. Resler: Buřiči a Stříbrný vítr. Křižovatky díla F. Š. (1952); M. Hrdličková-Šrámková, V. Hejn: S F. Š. po Sobotecku (1957); F. Š. ve fotografii (1959, ed. J. Kalaš); F. Buriánek: Národní umělec F. Š. (1960); J. Wagner: F. Š. (1877–1952). Literární pozůstalost č. 723 (LA PNP, b. d., 1966, k tomu F. Bařha, V. Hejn: Doplňky, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1969, č. 1); sb. Ze Šrámkova Písku (1967, ed. A. Rybák); sb. Sobotecká šrámkovská tradice (1971, ed. V. Šrámková); F. Buriánek: F. Š. (1976); sb. F. Š. a Písek (1977, ed. M. Vokroj); sb. V modré dálce rudý květ (1979, příspěvky z 21. a 22. Šrámkovy Sobotky, ed. M. Hejnová; přisp. L. Budagovová, A. Jedlička, J. Nejedlá, A. Stich); F. Buriánek: F. Š. (1981, s ukázkami z díla); L. Soukup: F. Š. a jižní Čechy (1981); M. Hejnová: Knížka o Milce. Život M. Hrdličkové-Šrámkové (1985, i z Š. dopisů); Z. Svěrák: Š. tvorba povídková ve srovnání s tvorbou básnickou (1998); A. Fetters: Přátelé Karel Čapek a F. Š. (2002). ∎ ● ref. Sláva života: M. Marten, MR 1902/03, sv. 14, s. 549; J. Müldner, Srdce 2, 1902/03, s. 275; an., Přehled 1, 1902/03, s. 598 ●; ● ref. Ejhle člověk…!: L. W., Akademie 8, 1903/04, s. 191; P. M. Haškovec, Přehled 2, 1903/04, s. 304; L. Arleth, Srdce 3, 1903/04, s. 224; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 32, 1903/04, s. 300 ●; an.: Případ Š., Čas 19. 9. 1905; S. K. Neumann: Český spisovatel, Anarchistická revue 1905, s. 62 → Stati a projevy 2 (1966); ● ref. Sedmibolestní: A. N. (Novák), Přehled 3, 1904/05, s. 569; S. (F. Sekanina), Zvon 5, 1904/05, s. 682; S. Kovanda, Rozhledy 15, 1904/05, s. 1321; an., PL 5. 5. 1905 ●; ● ref. Červen: B. S-n, Máj 3, 1904/05, s. 615; J. Sn., Radikální listy 3. 6. 1905; Norbert Krenn (O. Fischer), Rozhledy 1905, s. 1160 (recenze – parodie) ●; M. Hýsek: Nejmladší literární generace, MSlR 2, 1905/06, s. 83 ● ref. Života bído, přec tě mám rád: M. Marten, MR 1905/06, sv. 17, s. 159; an., PL 4. 2. 1906; -a-, Máj 5, 1906/07, s. 112 ●; ● ref. Modrý a rudý: Sigma (S. K. Neumann), Mor. kraj 1906, č. 66 → Stati a projevy 2 (1966); T. A. (A. Procházka), MR 1906/07, sv. 19, s. 105 ●; ● ref. Kamení, srdce a oblaka: -il, LidN 30. 11. 1906 (večer); M. Marten, MR 1906/07, sv. 19, s. 206; A. N. (Novák), Přehled 5, 1906/07, s. 224; Ad. Veselý, MSlR 3, 1906/07, s. 218; K. V. (Velemínský), Naše doba 14, 1906/07, s. 466; J. Páta, Lumír 35, 1906/07, s. 521; J. R. (A. Bačkovský), Rozhledy 17, 1906/07, s. 187 ●; ● ref. Petrouilly: F. X. Šalda, Novina 3, 1909/10, s. 313 → KP 8 (1958); K. Sezima, Lumír 39, 1910/11, s. 272 ●; ● ref. Stříbrný vítr: J. Schmitt, Novina 3, 1909/10, s. 469; Š. Jež, Studentská revue 3, 1909/10, s. 282; an. (J. Vodák), Čas 17. 4. 1910; -il, LidN 29. 4. 1910; an., PL 29. 5. 1910; K. Sezima, Lumír 39, 1910/11, s. 27 → Krystaly a průsvity (1928, s. 23) ●; ● ref. Osika: M. (V. Martínek), MSlR 8, 1911/12, s. 339; Ant. Veselý, Čes. revue 5,

1911/12, s. 339; K. Hikl, Novina 5, 1911/12, s. 347; K. Toman, Čes. deník 14. 1. 1912; I. Olbracht, Dělnické listy (Vídeň) 13. 3. 1912 → O umění a společnosti (1958); -vh- (M. Hýsek), Naše doba 1912, s. 858; K. Sezima, Lumír 41, 1912/13, s. 301 → Podobizny a reliéfy (1919) ●; ● ref. Křižovatky: an. (K. Horký), Stopa 3, 1912/13, s. 483; F. Sekanina, Zvon 14, 1913/14, s. 445; K. Sezima, Lumír 42, 1913/14, s. 158 → Krystaly a průsvity (1928, s. 124); O. Šimek, Čes. kultura 2, 1913/14, s. 173; Ant. Veselý, Květy 1914, s. 505; Pp, Naše doba 1914, s. 650; K. (F. V. Krejčí), PL 25. 1. 1914 ●; R. Weiner: Krajanský dopis (F. Š.), LidN 8. 4. 1914; ● ref. Léto: jv. (J. Vodák), Čas 1. 6. 1915; O. F. (Fischer), NL 1. 6. 1915; H. Jelínek, Nár. politika 1. 6. 1915; K. (F. V. Krejčí), PL 1. 6. 1915; J. H. (Hilbert), Venkov 2. 6. 1915; A. Procházka, MR 1915, sv. 29, s. 139 → Rozhovory s knihami, obrazy i lidmi (1916, s. 182); M. (H. Malířová), Dělnické listy (Vídeň) 13. 11. 1915 ●; ● ref. Splav: A. V. (Ant. Veselý), Čes. revue 9, 1915/16, s. 700; K. Fiala, MR 1916, sv. 30, s. 280; A. N. (Novák), Lumír 45, 1916/17, s. 42; L. N. Zvěřina, Lípa 1, 1917/18, s. 96 ●; M. Rutte: F. Š., in Nový svět (1919, s. 71); ● ref. Tělo: R. I. Malý, Čes. slovo 14. 12. 1919; K. Čapek, NL 23. 12. 1919 → O umění a kultuře 2 (1985); M. Rutte, Cesta 2, 1919/20, s. 608; A. P. (Procházka), MR 1919/20, sv. 35, s. 299 → Dnové života (1924, s. 7); J. H. (Hora), PL 4. 1. 1920 → Poezie a život (1959, s. 314); A. Novák, Venkov 6. 1. 1920 → Krajané a sousedé (1922, s. 136); L. N. Zvěřina, Brázda 1920, s. 36 ●; ● ref. Klavír a housle: J. H. (Hora), RP 17. 10. 1920; A. Novák, Venkov 7. 12. 1920; A. M. Píša, Pramen 1920, s. 470 → Soudy, boje a výzvy (1922, s. 33); jeel. (J. L. Fischer), Kmen 4, 1920/21, s. 371; M. Rutte, Cesta 3, 1920/21, s. 207; J. Kpl. (Kopal), Nové Čechy 4, 1920/21, s. 128 ●; ● ref. Hagenbek: jv. (J. Vodák), Čas 24. 12. 1920; S. Lom, Čes. slovo 24. 12. 1920; Kazetka (K. Z. Klíma), LidN 24. 12. 1920; H. Jelínek, Nár. politika, 24. 12. 1920; E. V. (Vachek), PL 24. 12. 1920; A. Dvořák, RP 24. 12. 1920; K-ček. (J. Kodíček), Tribuna 24. 12. 1920; -vh- (M. Hýsek), Kmen 4, 1920/21, s. 512; Z. Hásková, Cesta 3, 1920/21, s. 426; ALAP (A. Procházka), MR 1920/21, sv. 36, s. 103 → Dnové života (1922, s. 13) ●; ● polemika kolem 2. vyd. Těla: A. M. Píša, Kmen 4, 1920/21, s. 508 a 614 → Soudy, boje a výzvy (1922, s. 36 a 43); J. L. Fischer, Kmen 4, 1920/21, s. 548 ●; ● ref. Zvony: Z. Hásková, Cesta 3, 1920/21, s. 698; jv. (J. Vodák), Čas 24. 4. 1921; S. Lom, Čes. slovo 24. 4. 1921; Kazetka (K. Z. Klíma), LidN 24. 4. 1921; Ot. F. (Fischer), NL 24. 4. 1921; H. Jelínek, Nár. politika 24. 4. 1921; E. V. (Vachek), PL 24. 4. 1921; K-ček. (J. Kodíček), Tribuna 24. 4. 1921; J. H. (Hilbert), Venkov 24. 4. 1921; J. Knap, Brázda 1921, s. 219; A. M. Píša, Červen 1921, s. 218 → Soudy, boje a výzvy (1922, s. 48) ●; ● F. Götz: Vitalistický naturalismus v české povídce a lyrice, in Anarchie v nejmladší české poezii (1922) ●; ● ref. Měsíc nad řekou: ALAP (A. Procházka), MR 1921/22, sv. 37, s. 125 → Soumrak (1924, s. 112); jv. (J. Vodák), Čas 3. 2. 1922; S. Lom, Čes. slovo 3. 2. 1922; Kazetka (K. Z. Klíma), LidN 3. 2. 1922; Ot. F. (Fischer), NL 3. 2. 1922; nv (Ant. Veselý), PL 3. 2. 1922 → Listy autorům (1924); M. M. (Majerová), RP 3. 2. 1922; K-ček. (J. Kodíček), Tribuna 3. 2. 1922; A. M. Píša, Proletkult 1, 1922/23, s. 124 → Soudy, boje a výzvy (1922, s. 51) ●; ● ref. Plačící satyr: ALAP (A. Procházka), MR 1922/23, sv. 38, s. 155 → Soumrak (1924, s. 161); jv. (J. Vodák), Čas 17. 1. 1923; St. L. (Lom), Čes. slovo 17. 1. 1923; Kazetka (K. Z. Klíma), LidN 17. 1. 1923; M. Rutte, NL 17. 1. 1923 → Tvář pod maskou (1926); K. Engelmüller, Nár. politika 17. 1. 1923; nv (Ant. Veselý), PL 17. 1. 1923 → Listy autorům (1924); M. M. (Majerová), RP 17. 1. 1923; K-ček. (J. Kodíček), Tribuna 17. 1. 1923; J. H. (Hilbert), Venkov 17. 1. 1923 ●; ● ref. Žasnoucí voják: J. O. Novotný, Cesta 6, 1923/24, s. 709; -jef- (J. Fučík), Socialista 1, 1923/24, č. 35; F. Götz, NO 8. 6. 1924; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 15. 6. 1924; A. N. (Novák), LidN 29. 6. 1924; K. Sezima, Lumír 1924, s. 529 ●; ● ref. Soud: E. Konrád, Cesta 7, 1924/25, s. 395; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 5. 2. 1925; Z. Hásková, Českosl. republika 5. 2. 1925; Cassius (J. Kolman C.), LidN 5. 2. 1925; M. Rutte, NL 5. 2. 1925; Klo. (J. K. Fragner), NO 5. 2. 1925; K. Engelmüller, Nár. politika 5. 2. 1925; O. Fischer, PL 5. 2. 1925; -jk.- (J. Kodíček), Tribuna 5. 2. 1925; J. H. (Hilbert), Venkov 5. 2. 1925; H. Jelínek, Lumír 1925, s. 107 ●; ● ref. Ostrov veliké lásky: E. Konrád, Cesta 8, 1925/26, s. 259; -jef- (J. Fučík), Pramen 6, 1925/26, s. 261 → Divadelní kritiky (1984, s. 186); jv. (J. Vodák), Čes. slovo 26. 1. 1926; Z. Hásková, Českosl. republika 26. 1. 1926; Cassius (J. Kolman C.), LidN 26. 1. 1926; MilNý (M. Novotný), NL 26. 1. 1926; Klo. (J. K. Fragner), NO 26. 1. 1926; K. Engelmüller, Nár. politika 26. 1. 1926; -jk.- (J. Kodíček), Tribuna 26. 1. 1926; M. M. (Majerová), RP 27. 1. 1926; J. Knap, Kritika 1926, s. 27 ●; K. Čapek: Dramatikův stud (o postavách a dialogu Š. dramat), Sever a Východ 1926, s. 270 → O umění a kultuře 3 (1986, s. 13); J. Hora: Šrámkova lyrika, tamtéž, s. 281 → Poezie a život (1959, s. 311); B. Polan: Na okraj prozaického díla F. Š., tamtéž, s. 284 → Život a slovo (1964, s. 53); M. Rutte: F. Š., Cesta 9, 1926/27, s. 270; ● k padesátinám: V. Zelinka, Lit. rozhledy 11, 1926/27, s. 212; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 9. 1. 1927; Prager Presse 16. 1. 1927, příl. (K. Čapek, F. Langer, P. Leppin, J. Mahen, K. Neumannová, B. Stejskal, Z. Štěpánek, R. Těsnohlídek); jv. (J. Vodák) a M. Jirko, Čes. slovo 19. 1. 1927; R. Těsnohlídek, LidN 19. 1. 1927; M. Rutte, NL 19. 1. 1927; F. Götz, NO 19. 1. 1927 ●; F. X. Šalda: F. Š. neboli Jak konzervovat meruňky, Tvorba 1927, s. 74 → KP 13 (1963); J. Snopek: Tvůrčí proces v díle F. Š. (psychoanalytická studie), Nová svoboda 1927, č. 2; J. Durych in Ejhle člověk! (1928); ● ref. Nové básně: J. Hejduk, Cesta 10, 1927/28, s. 656; G. (F. Götz), NO 15. 7. 1928; A. N. (Novák), LidN 29. 7. 1928; J. Knap, Venkov 19. 8. 1928; AMP. (A. M. Píša), PL 26. 8. 1928; J. V. Sedlák, Tribuna 2. 9. 1928; F. X. Šalda, ŠZáp 1, 1928/29, s. 70; J. B. Čapek, Host 8, 1928/29, s. 43 ●;

B. Fučík: Odkaz F. Š., Tvar 1929, s. 206 → Kritické příležitosti 1 (1998); F. Götz: Vitalistický naturalism, in Básnický dnešek (1931, s. 180); F. Pala: Lyrické dílo F. Š., in Neumann, Theer, Š. (1931); J. Hora: O F. Š., Almanach Kmene 2, 1931/32, s. 144; ● ref. Past: AMP (A. M. Píša), Lit. noviny 5, 1930/31, č. 20 → Třicátá léta (1971, s. 52); G. (F. Götz), NO 25. 10. 1931 → Literatura mezi dvěma válkami (1984, s. 74); Ant. Veselý, Československ. republika 1. 11. 1931; P. E. (Eisner), Prager Presse 7. 11. 1931; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 8. 11. 1931; A. N. (Novák), LidN 13. 11. 1931; J. B. Č. (Čapek), Čin 3, 1931/32, s. 425; M. Novotný, RA 7, 1931/32, s. 192; P. F. (Fraenkl), Naše doba 39, 1931/32, s. 311; K. Sezima, Lumír 58, 1931/32, s. 209; J. Knap, Venkov 3. 2. 1932; B. V. (Václavek), Index 1932, s. 43 ●; A. Novák: Š. lyrika podzimní, Almanach Kmene 1932/33, s. 124; K. Čapek: Past Šrámkova a Past kritiků, Přítomnost 1933, s. 119 → O umění a kultuře 3 (1986, s. 401); ● ref. Ještě zní: G. (F. Götz), NO 20. 10. 1933; A. N. (Novák), LidN 22. 10. 1933; AMP. (A. M. Píša), PL 17. 11. 1933; a (J. Hora), Čes. slovo 13. 12. 1933; F. X. Šalda, ŠZáp 6, 1933/34, s. 9; B. Slavík, Lumír 60, 1933/34, s. 223; P. Fraenkl, Naše doba 41, 1933/34, s. 123; f. s. (F. Soldan), RA 9, 1933/34, s. 52; Nk (B. Novák), Magazín DP 2, 1934/35, s. 121 ●; P. Eisner: F. Š. a český Eros, Almanach Kmene – Jaro 1934, s. 43; ● k šedesátinám: H. Jelínek, Lumír 63, 1936/37, s. 236; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 17. 1. 1937; A. Novák, K. Čapek (→ O umění a kultuře 3, 1986, s. 759), F. Langer, M. Kácha, vše LidN 19. 1. 1937; M. Rutte, NL 19. 1. 1937; G. (F. Götz), NO 19. 1. 1937; P. E. (Eisner), Prager Presse 19. 1. 1937; AMP. (A. M. Píša), PL 19. 1. 1937; F. Křelina, Venkov 19. 1. 1937; B. Vk. (Václavek), U 1937, s. 102 → Literární studie a podobizny (1962, s. 207) ●; V. Müller in sb. České umění dramatické 1 (1941, Léto, Měsíc nad řekou, Plačící satyr); J. Pícek: Okolo šrámkovské kolíbky, Věstník hospodářského družstva v okrese soboteckém 1942, č. 1; ● ref. Rány, růže: G. (F. Götz), NO 10. 2. 1946; bš (M. Bureš), Svob. slovo 22. 2. 1946; A. M. Píša, Práce 17. 3. 1946; M. S. (Sedloň), RP 20. 3. 1946; jj. (J. Janů), Svob. noviny 20. 3. 1946; B. Polan, KM 1946, s. 189; K. Bodlák, Listy 1, 1946/47, s. 141 ●; F. Halas: Pozdrav F. Š. (proslov na slavnostním matiné 19. 1. 1947), KM 1947, s. 55 → Imagena (1971); ● k sedmdesátinám: J. Grossman, Mladá fronta 19. 1. 1947; G. (F. Götz), NO 19. 1. 1947; K. P. (Polák), PL 19. 1. 1947; J. Hrabák, Rovnost 19. 1. 1947; K. Konrád, RP 19. 1. 1947 → Nevzpomínky (1963, s. 201); B. Polan a E. Konrád, Svob. noviny 19. 1. 1947; K. Bednář, F. Pala, Svob. slovo 19. 1. 1947; J. Pilař, Zeměd. noviny 19. 1. 1947 ●; M. Heřman: Zamyšlení nad jednou hrou, Knihy a čtenáři 1947, s. 17; J. B. Čapek: F. Š. a mladá generace, in Září ducha a slova (1948, s. 43); F. Buriánek: Náčrt k portrétu básníka F. Š., NŽ 1952, s. 80; ● k pětasedmdesátinám: M. Smetana, B. Polan, LidN 19. 1. 1952; V. Běhounek, Práce 19. 1. 1952; J. Skácel, Rovnost 19. 1. 1952; R. Pytlík, Tvorba 1952, s. 59 ●; ● nekrology: gf (G. Francl), LD 2. 7. 1952; Z. Roubíček, Mladá fronta 2. 7. 1952; J. Alda, Obrana lidu 2. 7. 1952; P. Toman ml., Svob. slovo 2. 7. 1952; M. Pišút, Kultúrny život (Bratislava) 1952, č. 28 → Roky a diela (1961); V. Nezval (pohřební řeč), LitN 1952, č. 24; K. Nový, NŽ 1953, s. 1236 ●; J. Hrubeš: Nad Š. celoživotným básnickým dielom, Slovenské pohľady (Martin) 1952, s. 618; F. Götz: Dramatické dílo F. Š., Divadlo 1952, s. 715 + in F. Š.: Léto (1953); F. Buriánek, M. Hrdličková-Šrámková, K. Resler, L. Knězek in F. Š.: V boj (1953); V. Karbusický in Naše dělnická píseň (1953, o Š. antimilitaristických a anarchistických písních); B. Polan: ref. Poslední básně, NŽ 1954, s. 97; L. Knězek a M. Jankovič in F. Š.: Křižovatky (1954) + in F. Š.: Měsíc nad řekou (1954); M. Otruba in F. Š.: Stříbrný vítr (1954); F. Buriánek in Bezruč – Toman – Gellner – Š. (1955); M. Hrdličková-Šrámková, L. Knězek a M. Jankovič in F. Š.: Žasnoucí voják (1955); B. Polan in F. Š.: Hudba nad splavem (1956); M. Hrdličková-Šrámková in F. Š.: Listy z fronty (1956); K. Krejčí in F. Š.: Prvních jedenadvacet (1956); F. Vodička in F. Š.: Tělo (1957); F. Buriánek: Š. a Bezruč, SlSb 1957, s. 437 + in F. Š.: Past (1957); M. Otruba: Dvě otázky nad Stříbrným větrem, LitN 1957, č. 3; Z. Trochová: První prózy F. Š., sb. Sobotka (1958, s. 38); F. Buriánek: K otázce vztahů české literatury na počátku 20. století, zvláště F. Š., k ruské literatuře, AUC Praha. Slavica Pragensia. 1959, s. 273; F. Černý in F. Š.: Červen a jiná dramata (1959); R. Jílek: Poznámky k jazykovému stylu Stříbrného větru, Čes. jazyk a literatura 1959, s. 17; B. Truhlář in F. Š.: Strieborný vietor, Telo (Bratislava 1959); L. Čivrný in F. Š. ve fotografii (1959); F. Kubka: Náš F. Š., in Na vlastní oči (1959, s. 152); M. Otruba: Poznámky k umělecké metodě Š. Stříbrného větru, ČLit 1960, s. 232; V. Justl: Lyrické divadlo F. Š., Divadlo 1960, s. 261; M. Otruba in F. Š.: Stříbrný vítr (1961); J. Brukner in F. Š.: Sedm krásných mečů (1962); V. Hejn in F. Š.: Znám já jeden krásný zámek (1962); E. Strohsová a A. M. Píša in F. Š.: Splav a jiné básně (1963); F. Langer: F. Š., in Byli a bylo (1963, o vztahu K. Čapka k F. Š.); F. Kubka: Smutek ze Stříbrného větru, in Setkání s knihami (1963, s. 113); D. Moldanová: Příspěvek k interpretaci Š. prozaického díla, ČLit 1964, s. 420; ● ref. Rozbolestněný ženami: M. Červenka, O. Kryštofek, LitN 1964, č. 43; J. Opelík, HD 1964, č. 11; (ok), Práce 26. 9. 1964; J. Šimůnek, RP 14. 10. 1964 ●; O. Malevič in F. Š.: Serebrjanyj veter (Moskva 1965); Z. Kalista: Š. a my z počátku let dvacátých, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1967, č. 1; D. Moldanová: Zlaté jablko věčné touhy (o R Past), tamtéž, č. 6–7; S. Zvoníček: Nenatrháš z nebe hvězd (Š. a film, o Š. vztahu k filmu a film. adaptacích jeho děl), tamtéž; M. Janovský: Š. dílo očima bibliofila, tamtéž; V. Formánková: Popis v próze F. Š., sb. Sobotka (1968); F. Buriánek in Generace buřičů (1968); S. Mazáčová in F. Š.: Tělo (1968); J. Brukner in F. Š.: Stříbrný vítr (1969); F. Buriánek in F. Š.: Tělo (1971) + in O české literatuře našeho věku (1972); M. Otruba: S nožem v ruce (Š. poetika),

Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1973, č. 1–2; W. Nawrocki in F. Š.: Srebrny wiatr (Katovice 1973); J. Šimůnek in F. Š.: Srdce a flétna (1974); M. Hejnová: F. Š. za války a v r. 1945, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1975, květen; M. Pohorský: Dvě kapitoly o Š. próze, ČLit 1977, s. 93 + A přece Š. …, Lit. měsíčník 1977, č. 1, oboje → F. Š.: Výbor z díla 2, 1 (1977); D. Moldanová: „… nenatrháš z nebe hvězd", ČLit 1977, s. 114 → Studie o české próze na přelomu století (1993, s. 136, s tit. F. Š.); L. Soukup: Cesty Stříbrného větru, in V jejich stopách (1977, s. 149); B. Novák: Nad Š. Křižovatkami, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1977, říjen, listopad, prosinec; ● k 100. výr. nar.: F. Bulánek-Dlouhán, LD 15. 1. 1977; J. Nejedlá, RP 19. 1. 1977; F. Buriánek, Tvorba 1977, č. 3 ●; M. Pohorský in F. Š.: Stříbrný vítr (1978); D. Moldanová: Poznámky k historii recepce Š. díla, ČLit 1978, s. 462 → Studie o české próze na přelomu století (1993, s. 156); A. Fetters: K. Čapek a F. Š., Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1980, leden, únor, březen; F. Buriánek in Z moderní české literatury (1980); J. Pavlík: F. Š. a Roudnice, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1981, leden, únor, březen; F. Buriánek: Š. Splav a avantgarda, tamtéž, říjen, listopad, prosinec; E. Bartůňková: Jazyk a styl Š. Léta, SPF Hradec Král., Jazyk – literatura – metodika, 1981, sv. 34, s. 7 + Jazyk a styl Š. divadelních her, tamtéž, 1982, sv. 38, s. 7; M. Hejnová: K Š. překladu Internacionály, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1982, říjen, listopad, prosinec; J. Pavelka: Š. anarchistická „hra na vojáčky", SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1982, č. 29, s. 87; F. Všetička: Zamyšlení nad Stříbrným větrem, Literárněvědný sb. PNP 1983, s. 63; J. Žáček in F. Š.: Curriculum vitae (1983); P. Koukal: F. Š. buřičská léta, in Trubači revolt (1984, s. 31); A. Fetters: K. Čapek a F. Š., Marginálie 1980–85 (1985, s. 66); M. Bastl: Š. lyrické hry Léto a Měsíc nad řekou, sb. Literární interpretace z české literatury 20. století (1985); D. Moldanová: Mladý Karel Čapek a F. Š., ČLit 1986, s. 149 + F. Š.: Stříbrný vítr, sb. Rozumět literatuře (1986); L. Stehlík: Žasnoucí voják, in U krbu (1987); F. Buriánek: Nezjednodušujte klasiky!, Lit. měsíčník 1987, č. 8; A. Fetters: F. Š. a hudba, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1987, říjen, listopad, prosinec; J. Černý: Zamyšlení nad básníkem, Práce 17. 1. 1987; V. Falada: Básník a čas, Mladá fronta 17. 1. 1987; J. Janáčková: Proměny vypravěče v lyrizovaném románu z počátku 20. stol. (Sovův Ivův román a Stříbrný vítr), ČLit 1988, s. 446; M. Mravcová: Krška – Š., Stříbrný vítr (k dramatické úpravě lyrizované prózy), Filmový sb. historický 1, Film a literatura, 1988; vm (V. Macura) in Slovník básnických knih (1990, Splav, Života bído, přec tě mám rád); D. Moldanová: K. Čapek a F. Š., Sborník příspěvků z Národní konference k 100. výročí Čapkova narození (1990) → Studie o české próze na přelomu století (1993, s. 164); F. Všetička: Jeden ze Š. Splavu (Sobotní večer), AUP Olomouc. Facultas paedagogica. Monographica 1994, s. 75; J. Janáček in F. Š.: Stříbrný vítr (1997); K. Sýs in F. Š.: Chtěl bych tě potkati v lukách (1998); V. Křivánek: Svět smyslů a smysl světa, Tvar 1999, s. 10 → Býti básníkem v Čechách (1999); M. Otruba in F. Š.: Modrý a rudý, Stříbrný vítr, Léto, Splav (2000); Kubkova necenzurovaná vzpomínka na F. Š., Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 2002, č. 1 (ed. K. Bílek); F. Všetička: Stříbrný vítr F. Š. a Křižovatky F. Š., Možnosti Meleté (2005); M. Jareš: Anarchistická poezie a vojsko (1895–1914), Tvar 2005, č. 17; V. Hejn: Karel Čapek a F. Š., Zprávy Společnosti bratří Čapků 2005, č. 79.

es

Jan **Šrámek**

* 21. 5. 1820 *Křtětice* u Vodňan
† 31. 7. 1884 *Turtno* u Petrohradu (Rusko)

Autor elegických a vlasteneckých veršů, výchovné beletrie a jazykových učebnic; překladatel a pedagog.

V matrice uveden jako Johann Nep. Schramek, tak byl psán i v Prusku; v Rusku zmiňován jako Ivan Fedorovič Š.; psal se též Jar. Šrámek Březanovský. – Syn sedláka. Absolvoval gymnázium a tzv. filozofii v Čes. Budějovicích a vystudoval teologii v Praze (spolužák K. Havlíček). Vysvěcen byl v Čes. Budějovicích, kde také složil učitelské zkoušky pro gymnázia. Jako kaplan působil v Jindř. Hradci (zde krátce redigoval v Landfrasově nakladatelství liberálně zaměřený časopis Ozvěna) a v Husinci. 1850 se chtěl oženit s dívkou evangelického vyznání a zůstat katolíkem. Přestup k reformované církvi, iniciovaný pastorem B. V. Košutem, Š. sice umožnil sňatek, rakouské úřady ho však neuznaly. Odešel proto o rok později do Vratislavi, kde učil na vychovávacím ústavu. Navštěvoval tzv. bohoslovecké kolokvium, složil zkoušku pro školní rektorát na učitelském ústavu v Minstrberku (Ziębice), 1852 se stal administrátorem české reformované církve v Bedřichově Hradci (Grodziec) v Opolsku, 1853 byl ordinován za pastora českého evangelického sboru augšpurského vyznání v Rozumicích v pruském Opavsku. Jako školdozorce si získal všeobecný respekt, postupně obnovoval styky s českým prostředím (K. J. Erben, V. Hanka, C. Lelek, A. V. Šembera), finančně podporoval první beletristický časopis slezských Čechů Opavský besedník, řízený A. Vaškem. Po zesíleném germanizačním tlaku pruské vlády na neněmecké školství odešel Š. na přímluvu F. Palackého a K. J. Erbena

1866 do Ruska, kde díky M. F. Rajevskému získal místo učitele klasické filologie na pátém gymnáziu v Petrohradě (1873 se stal ředitelem). V Rusku konvertoval k pravoslaví, několikrát byl vyznamenán (udělením řádu sv. Vladimíra 4. třídy byl povýšen do šlechtického stavu). V Petrohradě pracoval v několika charitativních spolcích, jako starosta první české Besedy se podílel také na spolkovém krajanském životě.

Po překladu povídky W. Scotta Láska Suomalajky (v Čes. včele) Š. svou literární činnost rozvinul v 50. letech, kdy vydal beletrizovanou učebnici dějin starověku *Povídky otce Jaromíra* a vzdělavatelnou prózu *Der arme David aus Rösnitz*. První cyklus básnické sbírky *Chudobky,* prozrazující vliv Růže stolisté F. L. Čelakovského a poezie J. J. Marka, podával ve formě sonetů a písňových ohlasů poněkud sentimentální obraz básníkova duševního zrání; druhý a třetí cyklus elegicky tematizovaly touhu po vlasti; ve čtvrtém oddílu *Nápisy* uveřejnil satirické epigramy s duchovní a vlasteneckou tematikou. Do Opavského besedníku Š. přispíval četnými idylizujícími a mravoučnými povídkami z venkovského života a zvláště s mysliveckou tematikou (např. *Hajný Mikeš a pan Karel*, *Pytlák Kalina*); v později knižně vydané povídce *Dráteníček* (nepřiznané adaptaci překladu povídky F. Hoffmanna Slasti a strasti dvou přátel) vyzdvihl poctivost a lásku k vlasti jako následováníhodné ctnosti, které mohou nalézt i zasloužené společenské uznání. Překladem českých pohádek (Volksmärchen aus Böhmen) uvedl do německého prostředí např. práce J. Malého a B. Němcové; sám napsal knihu mravoučných povídek pro mládež *Obrazy ze života pro život.* Jako pedagog Š. adaptoval a sestavil učebnice dějepisu (v *Krátkém všeobecném dějepisu…* se zabýval historií od starověku až po současnost), francouzštiny, latiny a řečtiny; je též autorem jedné z prvních gramatik češtiny pro Rusy. – V Literárním archivu PNP v Praze se zachoval rukopisný zlomek Š. autobiografie.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Jar. Březanovský, Jaromír Březanovský, Jaromír Milenovský, Jaroslav Březanovský, J. Milenovsky, Milanovsky, Václav Jersy; J. Šr…k. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Budečská zahrada; Čes. včela (1846, překl. W. Scott: Láska Suomalajky); Českobratrský kalendář (1851); Českobratrský věstník (1850); Humorist. listy (1860); Opavský besedník (1861–65; 1861 Hajný Mikeš a pan Karel, 1862 Pytlák Kalina); Posvátná kazatelna (Olomouc); – posmrtně: Věstník Matice opavské (1903, úryvky z BB); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Obrazy ze života pro život (PP pro ml., 1852, pseud. Václav Jersy); Der arme David aus Rösnitz (P, Głubczyce 1857, pseud. Milanovsky); Chudobky (BB 1861, pseud. Jaromír Březanovský); Dráteníček (P 1863, podle F. Hoffmanna). – *Překlad a adaptace:* Volksmärchen aus Böhmen (Vratislav 1853, pseud. J. Milenovsky); (F.) Hoffmann: Slasti a strasti dvou přátel (1862). – *Učebnice:* Krátký všeobecný dějepis pro školu (1849); Povídky otce Jaromíra (1852); Škola francouzského jazyka (1863, připojen Klíč ku škole francouzského jazyka); Češskaja grammatika (Petrohrad 1868); Etimologija grečeskogo jazyka dlja gimnazij (Petrohrad 1872); O výslovnosti francouzského jazyka (1873); Gomerovskaja etimologija dlja gimnazij (Petrohrad 1874); Podrobnyj slovar' k Zapiskam K. Julija Cesarja o Galľskoj vojne (1882). ▮ KORESPONDENCE. A. E. Vašek: Z korespondence o Opavském besedníku s prof. Ant. Vaškem (z 1861), Věstník Matice opavské 1912, s. 48. ▮ REDIGOVAL *časopis:* Ozvěna (1848, tři čísla). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. N. Sýkora: Německá mluvnice s ohledem na jazyk český (1851, dopln. vydání); De viris illustribus urbis Romae a Romulo ad Augustum (Petrohrad 1877); Gai Sallustii Crispi De coniuratione Catilinae et De bello Iugurthino libri (Petrohrad 1879). ▮

LITERATURA: an.: ref. Krátký všeobecný dějepis pro školu, Pražské noviny 19. 3. 1850; an.: ref. Povídky otce Jaromíra, Slovenské noviny 17. 1. 1852; an.: ref. Volksmärchen aus Böhmen, Prager Zeitung 5. 2. 1853; ● ref. Chudobky: an., Lada 1861, s. 39; an., Obecné listy 1861, s. 131 ●; an.: Z Pruského Slezska, Hlasy ze Siona 1866, s. 163; an.: Český emigrant, NL 4. 10. 1866; ● nekrology: an., Lit. listy 1884, s. 132; an., NL 9. 8. 1884; an., Pokrok 9. 8. 1884; F. Čenský, Osvěta 1884, s. 1143 ●; Z. Bár: Čeští spisovatelé z Hlučínska, česká kniha na Hlučínsku, 13. výr. zpráva státního čes. reálného gymnázia v Hlučíně za škol. rok 1932–33 (1933, s. 11); J. B. Čapek in Československá literatura toleranční 2 (1933, s. 341); J. Ratibořský in Češi na Ratibořsku a Hlubčicku (1946, s. 85); V. Ficek in Antonín Vašek v boji za práva lidu a za vědeckou pravdu (1964) + Z příspěvků Opavského besedníka 1861–65, Vlastivědné listy Severomor. kraje 1980, s. 22; Ns. (J. Nečas): Pedagog a buditel, LD 31. 7. 1984.

mhs

Vladimír **Šrámek**

* 6. 9. 1893 *Libochovice* u Roudnice nad Labem
† 4. 5. 1969 *Praha*

Překladatel klasických děl starověku z latiny, řečtiny a hebrejštiny, též děl novodobých, především dramat, publicista a divadelní referent; herec a režisér.

Syn lékárníka, základní školu navštěvoval v rodišti, klasické gymnázium v Praze na Malé Straně. Po maturitě 1912 studoval (s přerušením válkou) právnickou fakultu (JUDr. 1920). Pak byl zaměstnán jako úředník na ministerstvu školství, od 1945 jako vedoucí divadelního oddělení ministerstva kultury, 1950 se stal ředitelem divadla v Hradci Král., od 1952 byl vedoucím redaktorem dramatického oddělení agentury Dilia, 1958 odešel do důchodu. Přes úřednické zaměstnání životním zájmem Š. zůstalo umění, především dramatické. 1921 navštěvoval divadelní oddělení státní konzervatoře, 1921–23 působil jako elév v Nár. divadle, později do 1932 hrál ve Vinohradském divadle; na obou scénách vytvořil řadu charakterních postav. Ve stejné době se také účastnil počátků vysílání Českosl. rozhlasu, spolupracoval s filmem. – Syn Vladimír Š. (* 1927) byl jevištním výtvarníkem a šéfem výpravy divadla v Ostravě; dcera Hana Š. (* 1930), provd. Skřejpková, herečka v Karlových Varech a pak v Čes. Těšíně; zeť Jiří Skřejpek (1921–2001) trvale užívající umělecké jm. Jiří Roy, byl režisérem, hercem a dramaturgem, autorem dramatických adaptací i písňových textů (pseud. Jiří Roy užil též V. Š. ve svých úpravách klasických her).

Drobné prózy a překlady začal Š. časopisecky publikovat v době 1. světové války a brzy po ní. K vlastní literární práci se dostal až koncem 30. let, kdy se středem jeho zájmu staly překlady antických autorů řeckých i římských. Š. považoval dosavadní metodu překládání antických autorů za překážku jejich porozumění a širšího uplatnění v kulturním dění. Pokusil se proto o nový, netradiční překlad Odyssey, kterému předeslal i teoretické zdůvodnění (stať *Čínská zeď, výbornost a kacířství* v Magazínu DP). Š. především uvolnil hexametr, text překládal veršem o nestejném počtu slabik (veršové předěly však bývají na místě původních césur a kratší verše tíhnou k přízvučnému hexametrickému zakončení), vymýtil různé archaické výrazy a tvary a snažil se uplatnit soudobý slovník. Takto pojatý překlad vzbudil sice značnou pozornost, přesto však stejnou metodou zpracovaný překlad Iliady zůstal už jen v rukopisu. V duchu své herecké praxe se Š. pokusil i o nové pojetí překladů autorů antických dramat; jednotlivé postavy se měly zejména mluvou přiblížit současným lidem. Nejprve tak zpracoval Stiebitzův překlad Aristofanova Ženského sněmu, největšího úspěchu však dosáhl vlastním překladem Plautova Pseudola. Stejně pokračoval v převodech dalších antických autorů (Aischylos, Menandros, Sofokles, P. Terentius Afer), poněkud méně radikálně u klasických autorů novodobých (J. W. Goethe, F. Schiller, H. Ibsen) i současných. Některé z těchto svých překladů, stejně jako jazykové úpravy českých klasiků 19. století (E. Bozděch, V. K. Klicpera, J. Vrchlický, J. Zeyer aj.) publikoval Š. jen v rozmnožených textech, které jako pomoc dramaturgům a režisérům vydávala agentura Dilia, několika z nich se dostalo i knižního vydání. Z obdobných pozic jako k překladu Homéra přistoupil Š. k převodu Starého zákona, který přebásnil za jazykové spolupráce V. Kajdoše. Pokusil se v něm o vymanění z klasických vzorů, vymycoval nejasná alegoricky vysvětlovaná místa a zachovával původní hebrejská jména starozákonních postav. Š. překlad vzbudil rozporné reakce, přesto patří k jeho vrcholným tvůrčím činům. Stranou Š. překladatelské činnosti stojí skromná původní tvorba, pojednání určené mládeži, zpřístupňující výkladem i obrazem významná výtvarná díla (*Hmota a tvar…*) a drama Přemysl II., které zůstalo v rukopisu; též divadelní referáty. Š. byl autorem scénáře k filmu Stavitel chrámu (1920) a podílel se na něm i režijně a herecky.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Antonín Kreiml, Eva Weissová, Jarmila Matoušková, Jiří Roy (textové úpravy her E. Bozděcha, V. K. Klicpery), Karel Teubner; vš. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Divadelní noviny; Divadlo (1954–56); ELK (1940); Lid. noviny (1942, 1944); Lit. noviny (1940–41); Magazín DP (1934–37; 1935 Čínská zeď, výbornost a kacířství); Národ (1918); Nové módy (od 1918); Praha–Moskva; Svoboda (1966–67); Topičův sborník (1917). ■ KNIŽNĚ. *Práce o umění:* Hmota a tvar, vzduch, světlo a stín (pojednání pro ml., 1936). – *Překlady:* Homér: Vraždění ženichů (1937, úryvek z Odyssey) + Odyssea (1940); Aischylos: Oresteia (1946, i prem.) + Peršané (1954); T. M. Plautus: Pseudolus (1946, prem. 1942) + Tlučhuba (1953, i prem.); Písmo. Starý zákon 1–4 (2. 1947,

4. 1948, 1. 1951, 3. 1951, vše za jazykové spolupráce V. Kajdoše); P. H. Freyer: Ztracená pozice (1952, i prem.); J. W. Goethe: Egmont (1953); G. W. Menzel: Marek na západě (1953); Sofokles: Oidipus na Kolóně (1953); F. Schiller: Úklady a láska (1953) + Marie Stuartovna (1958) + Valdštejn (1958) + Vilém Tell (1963); Aristofanes: Lysistrata (1954) + Uprchlíci (1954); H. Ibsen: Peer Gynt (1955); Menandros: Čí je to dítě (1956; 1964 společně s D Dědek); H. Zinner: Člověk a pták (1958); P. Terentius Afer: Formio (1960; 1969 společně s D Kleštěnec); S. Propertius: Elegie (1962); Píseň o luku. Starožidovská poezie (1968). ▮ SCÉNICKY. Adaptace *překladu:* Aristofanes: Ženský sněm (1941, přel. F. Stiebitz). ▮ KORESPONDENCE: P. Šípová: Z korespondence V. Š. (vzáj. koresp. s F. Stiebitzem a O. Vaňorným z 1940, Š. dopis adresovaný Ústavu pro čes. literaturu z 1962), LF 2002, s. 289. ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Divadelní dramaturgická korespondence (1954, rozmnož.), Měsíční informace divadlům (1955–56, rozmnož.). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL (soupisy her vydaných Dilií): Sovětské hry (1952, dodatky 1954, s J. Tůmovou); Nové divadelní hry (1953, s A. Kočovou); Komedie a veselohry 1–3 (1954, 1955, 1957, s A. Kočovou); Hry pro mládež (1954); Divadelní hry 1949–1955 (1956); Divadelní hry 1956 1, 2 (1956, 1957); Hry k 40. výročí Velké říjnové revoluce (1957); (textové úpravy:) V. K. Klicpera: Soběslav (1957, pseud. Jiří Roy); E. Bozděch: Baron Goertz (1957, pseud. Jiří Roy); F. V. Jeřábek: Služebník svého pána (1958, pseud. Jarmila Matoušková). ▮

LITERATURA: ● ref. překl. Homér: Odyssea: -ühl- (B. Mühlstein), Naše zprávy 5. 10. 1940; V. Běhounek, Nár. práce 6. 10. 1940; J. Pilař, Venkov 8. 11. 1940; V. Jirát, KM 1940, s. 428; vz. (V. Zelinka), Zvon 41, 1940/41, s. 306; R. Kuthan, Střední škola 1941, s. 210; K. Svoboda, LF 1941, s. 230; F. Novotný, Řád 1941, s. 297; F. Stiebitz, Naše věda 1941, s. 12 ●; ● ref. insc. překl. Aristofanes: Ženský sněm (úprava): B. (E. Bass), LidN 14. 9. 1941; K. Koval, Venkov 14. 9. 1951 ●; ● ref. překl. T. M. Plautus: Pseudolus: AMB. (A. M. Brousil), Venkov 14. 4. 1942; p. (A. M. Píša), Nár. práce 14. 4. 1942; B. (E. Bass), LidN 14. 4. 1942; pí (F. Píšek), LidN 24. 7. 1942 ●; K. Janáček: ref. překl. Aischylos: Oresteia, Akord 1947, s. 311; ● ref. překl. Písmo. Starý zákon 2: S. Segert, Slovesná věda 1, 1947/48, s. 171; P. Trost, SaS 12, 1950/51, s. 111 → Studie o jazycích a literatuře (1955) ●; ● ref. překl. Písmo. Starý zákon 3: P. Eisner, LD 22. 4. 1951; J. Pokorný, LidN 3. 11. 1951 ●; jk (J. Kubát): k pětasedmdesátinám, RP 13. 11. 1968; mik (M. I. Křovák): Za V. Š., Divadelní noviny 12, 1968/69, č. 18; P. Peňáz: Překlad? K Š. překladu Homéra, sb. Mezinárodní vědecká konference na paměť 50. výročí úmrtí… O. Vaňorného (1997, s. 161).

vf

Josef Antonín **Šrůtek**

* 2. 9. 1822 *Náchod*
† 21. 6. 1901 *Hradec Králové*

Katolický kněz a náboženský spisovatel; autor, překladatel a upravovatel povídek pro děti a mládež v duchu striktního katolicismu, zakladatel vydavatelského spolku Dědictví maličkých. Autor školských a lingvistických příruček.

Psán i Josef Š., Šrutek. – Syn váženého náchodského souseda; rozvětvená rodina měla silnou kněžskou tradici (mj. bratranec J. Schrutek, farář ve Vlčkovicích, též literárně činný, a strýc z matčiny strany litoměřický biskup J. F. Hurdálek). Po obecné škole v rodišti vystudoval Š. gymnázium v Broumově, 1840–42 tzv. filozofii v Praze a poté teologii na bohosloveckém ústavu v Hradci Král. (žák biskupa A. Stránského). V tomto městě trvale působil celý život; po dokončení studií a vysvěcení se stal 1846 vikaristou katedrálního chrámu sv. Ducha a v kněžské dráze, zejména ve službách tamní konzistoře, rychle postupoval až k hodnostem kanovníka (1876), arcijáhna (1893) a papežského preláta (1896). Výrazně se angažoval v pedagogické oblasti: 1849 získal aprobaci pro vyučování matematiky a fyziky na středních školách, jako prozatímní učitel vyučoval bezplatně češtinu na gymnáziu (1851–52) a na učitelském ústavu (1852–54), byl též referentem školských záležitostí při královéhradecké konzistoři. Namísto zaniklého časopisu Přítel mládeže začal od 1851 každoročně vydávat pedagogický sborník Školník, který se po deseti letech za Š. redakce změnil ve význačný časopis určený hlavně katolickým učitelům. 1859 se Š. stal zakladatelem Dědictví maličkých, vydavatelského spolku orientovaného na knížky pro mládež s cílem vychovávat ji v duchu křesťanské morálky a zároveň rozšiřovat její všeobecné vzdělání. – Pohřben byl na hradeckém hřbitově v Pouchově.

Š. začal publikovat ve 40. letech, kdy se jeho hlavní tribunou stal hradecký časopis Polabský Slovan. Uveřejňoval zde vedle zpráv o společenském a kulturním životě v městě příležitostné a oslavné básně (*Radecký*), deklamovánky a mravokárně zaměřené satiry na veřejné poměry; v pozdějších letech se Š. loajálně vlastenecké a výchovné verše určené mládeži objevovaly hlavně ve sborníku Školník. Pod-

statnější složkou jeho literární aktivity od počátku tvořily pokusy o lidovou povídku moralizujícího vyhrocení. Mimo několika próz, u nichž se podepsal jako původní autor (v Polabském Slovanu např. na pokračování historická povídka ze Žižkových dob *Žebrákův chrám*) to byly hlavně volné překlady a adaptace mravoučných novel z němčiny (vztah k výchozímu textu byl charakterizován výrazem „podle", „volně z německého" apod.). V prvních knižně vydaných pracích tohoto druhu (rozsáhlé novele *Loterie a pověra…* a povídce *Pěvkyně* podle W. Hauffa) se vedle moralistního záměru projevila i snaha o vyšší stylistickou úroveň a o bohatost výrazu, jež měly přispět i k jazykové kultivaci čtenáře. Do dalších přepracování próz tehdy oblíbených německých autorů (F. A. F. Hoffmann, A. Werfer) vnášel Š. stále zřetelněji katolickou tendenčnost. – Rozsáhlá a ve své době ceněná byla Š. činnost v oblasti odborné církevní literatury a náboženské výchovy (několikrát vydaná *Liturgika…*, *Rukověť k farní instalaci, Modlitební knížka a mešní zpěvník…*); zejména pro školní potřeby pak sestavil řadu česko-německých jazykových příruček. – V rukopisu zůstala básnická příručka nazvaná Rýmovník (z 1. poloviny 40. let); A. Dostál (1895) uváděl i další Š. literární práce (např. hru Baťka drotár), jejichž existenci se nepodařilo ověřit.

ŠIFRY: J. A. Š., J. A. Šk., J. A. Šr., J. A. Šrtk., Jos. A. Šr., Josef Šr., J. Š., JŠ, J. Šr., P. Š., Š., Šk., Š-k, Šr., Šrtk., +, ***, ☞. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Blahověst (1857); Cyril a Metod (Olomouc 1855); ČČM (1851, odpověď na J. Malého kritiku knihy Náměstky…); Čech (1851–70); Čes. včela (1840); Hlas národa (1888); Lit. listy (1881); Mor. národní list (Brno 1857); Nár. noviny (1849); Obzor (Brno 1896); Památky archeologické a místopisné (1857, polemika s J. K. Rojkem, editorem díla J. M. Ludvíka Památky hradu, města a panství Náchoda…, o Š. zásazích do textu a podílu na vydání spisu); Polabský Slovan (Hradec Král. 1848–49; 1848 PP V nouzi vykonaná sázka, Meč a bába, Žebrákův chrám, 1849 adaptace W. Hauff: Pěvkyně); Pražské noviny (1854–59); Slovan (1887); Slovenské noviny (Vídeň 1854); Škola (1854); sb. Školník (Hradec Král. 1852–61); čas. Školník (1861–71, 1878); Světozor (1880); Věstník Hospodářského spolku v okolí královéhradeckém (1874–80), pokr. Hlasatel Hospodářského spolku pro okolí Hradce Králové (1880–82); Vlasť (1888–89); sb. Zlaté lístky (Písek 1865). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie, volné překlady a adaptace:* Loterie a pověra aneb Obrácení se hříšníka k Bohu, sledujícího stopy prozřetelnosti Jeho (P 1847); Píseň Sboru národní obrany královéhradecké při svěcení nového… národního praporu (b. d., 1848); Pěvkyně (P 1849, podle W. Hauffa); Kdo s slzami rozsívá, s plesem pak požívá (P 1852, podle F. A. F. Hoffmanna); Ludvík z Granady: Pamětníci křesťanského života (P 1852) + Život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista (P 1854); Dívka z českých hor (P 1854, podle A. Werfera); N. P. S. Wiseman: Hymna ke cti Sv. otce Pia IX. (B 1859, hudba J. N. Škroup); Písně k slavnosti papežského jubilea (1871). – *Ostatní práce:* Anton Liška's Elementar-Unterricht der böhmischen Sprache… nach den besten Sprachlehren entworfen (1849); Německo-česká konverzační knížka… (1849, podle J. Javornického; přeprac. a rozmnož. vyd. a vyd. v něm. verzi 1852, opr. vyd. 1872); J. M. Hauberova Úplná křesťansko-katolická modlitební kniha pro ženské pohlaví z německého volně přeložená a sestavená… (1849; opr. vyd. 1856, 1864 změn. vyd. s tit. Hauberovy Modlitby pro vzdělané paní a panny); Náměstky „se" („sebe") a „svůj" osvětleny pravidly a příklady… (1850); Rukověť k farní instalaci (1850; 1883 rozšíř. vyd. s tit. Rukověť pro farní instalaci, prvotiny a druhotiny kněžské); Seznam všech městností a obcí (1851); Úplný výklad všech posvátných časů a obřadů katolické církve (1851); Liturgika čili Sv. obřady neb ceremonie, kterýchž sv. církev katolická při veřejných službách Božích užívá (1852, podle Ř. Rippla a H. Himiobena; 1855 opr. a rozmnož. vyd. s tit. Liturgika vysvětlující svaté obřady neb ceremonie, jichž užívá svatá církev katolická při veřejných službách božích, změn. vyd. b. d., 1859, s tit. Liturgika v rozmluvách čili ceremonie, jichž církev katolická při veřejných službách božích používá); Modlitební knížka a mešní zpěvník pro žáky a žákyně na školách národních (1853; část s tit. Mešní zpěvník pro žáky a žákyně… t. r. i samost., znovu 1859); Svatopostní epištoly a evangelia s náležitým vysvětlením, rozjímáním a poučením (1853; 1873 s tit. Svatopostní řeči a epištoly i evangelia se stručným vysvětlením a rozjímáním); Statistisch-topographisches Handbuch der Königgrätzer Diözes… (1857); Klíč k náležitému vyslovování němčiny spolu s česko-německou konverzační knížkou (1861); Kaplička nad Plhovem na Hrobku u města Náchoda (1862); Lilie. Modlitební knížka a mešní zpěvník pro žáky na školách národních (b. d., 1874); Německá podobnice. Německá slova, podobně a stejně vyslovovaná a psaná… (1878); Po dvacíti letech! Stručné děje Dědictví maličkých (1879); Dědictví maličkých. Provolání k duchovenstvu, aby získávalo další členy (1887); Do Náchoda a okolí! (1890, k převozu ostatků biskupa J. F. Hurdálka). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Polabský Slovan (1849), Školník (1861–70), Věstník Hospodářského spolku v okolí královéhradeckém (1874–80, s L. Pospíšilem), Hlasatel Hospodářského spolku pro okolí Hradce Králové (1880–82); *sborník:* Školník (1852–61); *edici:* Dědictví maličkých (1860–1901). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. N. Sýkora: Německá mluvnice pro Čechy… (9. vyd. 1854, i upr.). ■

LITERATURA: an. (V. Štulc): ref. Loterie a pověra…, Nár. noviny 29. 8. 1849; J. B. Malý: ref. Náměstky „se"…, ČČM 1850, s. 465; an.: Známý již na poli literárním p. Š. … (o chystané mluvnici pro národní školy), Pražské noviny 25. 9. 1851; an.: Z Hradce Králové… (o Š. pamětním spisu, vloženém do věže radničního domu), Pražské noviny 25. 11. 1852; J. K. Rojek: Ohražení (o. Š. zásazích do textu díla J. M. Ludvíka Památky hradu, města a celého panství Náchoda), Památky archeologické a místopisné 1857, s. 280; an. (V. Štulc): ref. Liturgika v rozmluvách, Blahověst 1859, s. 108; an.: ref. Školník, Beseda učitelská 1870, s. 614; J. Ježek in Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou (1880); an.: Naše vyobrazení. J. A. Š., Světozor 19, 1884/85, s. 664, 668; an.: J. Š., Hlídka lit. 1886, s. 288; T. Škrdle in Zásluhy českého, moravského a slezského duchovenstva o zakládání knihoven, o rozšiřování knih a časopisů po dědinách a městech (1888, s. 147); Al. Dostál: J. A. Š., Náš domov 1895, s. 421; ● k 50. výr. kněžství: -ks, Večerní noviny 7. 7. 1896; an., tamtéž 23. 7. 1896; F. J. Košťál, Vlasť 12, 1895/96, s. 997; J. Horský, Rajská zahrádka 5, 1895/96, s. 234; an., Anděl strážný 15, 1895/96, č. 10; R., Obzor 1896, s. 222 ●; ● nekrology: an., Vlasť 17, 1900/01, s. 978; an., Obzor 1901, s. 198 ●; fn: Zajímavé exponáty na výstavě v Náchodě (osobní památky), LidN 18. 4. 1938; J. Benýšková, F. Vích in Literární Hradec Králové (1994); L. Baštecká: Hradecký kanovník z náchodského rodu Šrůtků, sb. Královéhradecko 1 (2004, s. 22).

mhs, ll

Vlasta **Štáflová**

* 1. 4. 1907 *Praha*
† 14. 2. 1945 *Praha*

Autorka lyrizovaných próz, románů, próz pro mládež převážně motivovaných obdivným vztahem k horské přírodě, píšící též tzv. dívčí románky sportovně výchovné tendence.

Roz. Košková. – Dcera venkovského lékaře v Petrovicích u Rakovníka. Středoškolská studia absolvovala od 1918 na vyšší reálné škole v Rakovníku a od 1922 na reálce v Praze-Podskalí (mat. 1925). Provdala se za malíře a grafika O. Štáfla (1884–1945) a žila s ním trvale v chatě u Popradského plesa ve Vysokých Tatrách, jíž byl Štáfl od poloviny 20. let spolunájemcem. Podílela se s ním i na jeho projektu symbolického hřbitova obětí Vysokých Tater na západním svahu Ostervy až do jeho realizace 1936. Sama se věnovala poznávání tatranské květeny (1930 se pokoušela založit tatranské alpinium), historii Tater, literární činnosti a horolezectví. Byla aktivní členkou českosl. horolezeckých organizací a některé její výkony v Tatrách měly široký ohlas, zasloužila se též o rozvoj ženského horolezectví u nás. Jako spoluredaktorka časopisu Zora šířila mezi dívčí mládeží zájem o turistiku a zejména o lyžování. 1939 museli s manželem opustit Slovensko; za německé okupace žila v Praze a věnovala se spisovatelství a propagaci horolezectví v lezeckých školách pořádaných Klubem čes. turistů na cvičných skalách na Turnovsku. Zahynula spolu s manželem v sutinách domu při bombardování Prahy spojeneckými letadly.

Po povídkách, causeriích a fejetonech, otiskovaných časopisecky, vydala Š. knižně doprovod k barevným dřevorytům svého manžela, dvanáct kratičkých lyrických próz zachycujících vizuální i akustické proměny přírody v okolí Popradského plesa v průběhu roku (*Reflexy na hladině*). Okouzlení tatranskou přírodou a lidmi žijícími vysoko v horách zůstalo základním motivem jejích románových prací pro dospělé čtenáře: v milostném příběhu akademického malíře (*Hore zdar!*) i v baladicky laděném osudu mladého horského vůdce (*Závrať*). Ojedinělý zůstal její pokus o beletristické zpracování života ministerského předsedy A. Švehly (*I vyšel rozsévač…*). Zatímco v tvorbě pro dospělé výrazněji uplatnila lyrickou složku svého naturelu, v literatuře pro mládež prokázala schopnost zvládat pestrý a poutavý děj. Zejména v románcích pro chlapce dovedla naplnit schéma dobrodružné četby konkrétními zážitky z panenského prostředí tatranské přírody (*Haló, kamaráde,* adaptace *Ivan, lyžař ze zbojnické chaty*). Největší počet knih napsala Š. pro dívčí mládež. V zábavných, bez vyšších literárních záměrů psaných románcích se záhy dokázala vyhnout planému romantizujícímu životnímu ideálu, běžnému v tomto žánru. Po několikerém zpracování osudů mladých dívek od dětských let po sňatek (*Uličnice, Palčivé mládí, Deník patnáctileté*) usilovala Š. vytvořit obraz moderní dívky v pětisvazkovém seriálu s hlavní postavou nejprve děvčátka a nakonec samostatné ženy Dany (*Děvčátko Dana, Skautka Dana, Studentka Dana, Kamarádka Dana, Samostatná Dana*), v němž se opírala i o vlastní zážitky ze studií a z prázdninových pobytů na Berounce; konvenční motivy školské výchovy tu obohatila ideálem výchovy sportem, která vede dívku k odvaze, kamarádství, samostat-

nosti a ke smyslu pro spravedlnost. Do horského prostředí situovala děj rozhlasové hry o pašerácích Jménem zákona (1935).

ŠIFRA: V-á. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. slovo (1931–33); Čes. dělník (1940); Krásy Slovenska (Liptovský Sv. Mikuláš); Lid. noviny (1934); Nár. listy (1934); Nár. politika; Ozvěny; Salon (Brno 1930–31); Slovenská obecná samospráva (Spišská Nová Ves, Rudňany, Prešov, Kežmarok); Slovenský východ (Košice); Svět mladých žen; Večer; Venkov (1931–34); Východ republiky (Košice); Vysoké Tatry (Starý Smokovec, Zvolen, Nový Smokovec); Zora (1935–39); Zvon (1932). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Reflexy na hladině (PP b. d., 1934); Uličnice (P pro ml., 1934); Hore zdar! (R b. d., 1934); I vyšel rozsévač… 1, 2 (P 1935); Kamzíček (P pro ml., 1935; 2000 s tit. Dobrodružství zvědavého kamzíčka, upr. J. Moravcová); Uličnice zápasí o své štěstí (P pro ml., b. d., 1935); Zorka, tuláček (P pro ml., b. d., 1935); Palčivé mládí (P pro ml., 1936); Závrať (R 1937); Haló, kamaráde (P pro ml., 1937); Deník patnáctileté (P pro ml., 1937); Pavel a já (P pro ml., 1938); Vzkříšení (F 1938); Je mi šestnáct (P pro ml., 1939); Poslední kentaur (F b. d., 1938); Děvčátko Dana (P pro ml., 1939); Skautka Dana (P pro ml., 1939; 1941 s tit. Statečná Dana, 1996 společně s P Děvčátko Dana, s tit. Dana. Kniha první, upr. J. Moravcová); Studentka Dana (P pro ml., 1940); Kamarádka Dana (P pro ml., 1941); Pohádka svatojánské noci (P pro ml., 1941); – posmrtně: Kavče z dračích skal (P pro ml., 1945); Se zatajeným dechem (P pro ml., 1947); Samostatná Dana (P pro ml., 1948; 1997 společně s P Studentka Dana a s P Kamarádka Dana, s tit. Dana. Kniha druhá, upr. J. Moravcová). – *Překlad a adaptace:* O. F. Heinrich: Ivan, lyžař ze zbojnické chaty (1938). ■ REDIGOVALA *časopis:* Zora (1938–39, s B. Styblovou). ■

LITERATURA: ● ref. Reflexy na hladině: V. Brtník, Venkov 6. 4. 1934; M. Majerová, LidN 21. 12. 1934 ●; E. Nováková: ref. Uličnice, Úhor 1934, s. 155; ● ref. Hore zdar!: -šp-, NO 10. 2. 1935; drb. (J. Borecký), Zvon 36, 1935/36, s. 643 ●; A. F. J. (Fleischerová-Janovská): ref. Kamzíček, Úhor 1935, s. 208; M. Havel: ref. Jménem zákona (rozhlas. hra), NO 28. 2. 1935; Filip (D. Filip): ref. Zorka, tuláček, Úhor 1936, s. 108; ● ref. Palčivé mládí: -non-, Rozhledy 1936, s. 294; -tr-, Čes. osvěta 33, 1936/37, s. 279 ●; ● ref. Závrať: V. T. (Tichý), PL 2. 9. 1937; drb. (J. Borecký), Zvon 38, 1937/38, s. 26 ●; ● ref. Haló, kamaráde: -non-, Rozhledy 1937, s. 288; O. Pospíšil, Úhor 1938, s. 42 ●; J. Hloušek: ref. Deník patnáctileté, Úhor 1938, s. 12 + ref. Pavel a já, Úhor 1939, s. 14; L. Zbraslavská: ref. Je mi šestnáct, Úhor 1939, s. 186; ● ref. Děvčátko Dana: M. Majerová, LidN 22. 12. 1939; -e- (J. Koudelka), Nár. práce 23. 12. 1939; B. H. (Hloušková), Úhor 1940, s. 14 (i ref. Skautka Dana) ●; jp.: ref. Studentka Dana, Čes. osvěta 37, 1940/41, s. 29; R. Hrdlička: ref. Pohádka svatojánské noci, Úhor 1942, s. 17; L. Škvor: V. Š. mrtva, LidN 23. 2. 1945; Q. M. Vyskočil: Černý Popelec, LD 14. 2. 1946; L. Janza: Mrtvym na pamiatku, Krásy Slovenska 25, 1947/48, s. 96; J. Moravcová in V. Š.: Dana. Kniha první (1996); R. Ditmar: ref. Dana. Kniha první, Nové knihy 1997, č. 4 + (šifra dit) ref. Dana. Kniha druhá, tamtéž, č. 34; (iz) (I. Zítková): ref. Dobrodružství zvědavého kamzíčka, Nové knihy 2000, č. 6.

dh

A. B. Šťastný

* 30. 7. 1866 *Smíchov* (Praha-S.)
† 24. 3. 1922 *Praha*

Autor výchovných tendenčních dobrodružných povídek pro mládež, povídek z dětského života, pohádek, říkanek a loutkových her, sentimentálně laděných próz, humoresek a hororových detektivních příběhů pro dospělé.

Celým jm. Alfons Bohumil Š., někdy bývá nesprávně uváděn jako Adolf Bohumil Š. – Obecnou a měšťanskou chlapeckou školu vychodil na Smíchově (absolvoval 1880), poté studoval na učitelském ústavu v Panské ul., který však vzhledem k závažným zdravotním problémům, přetrvávajícím po celý zbytek života, nedokončil. Od počátku 90. let se živil jako spisovatel z povolání, přes značnou extenzitu své tvorby se však často ocital v existenční tísni. Přispíval hojně do časopisů pro děti a redigoval knižnice dětské literatury, do nichž umisťoval především své vlastní práce. Bezprostředně před svou smrtí zaslal redakci Národní politiky vlastní stručný nekrolog spolu s prosbou, aby veřejnost hmotně podpořila jeho rodinu. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

V rozsáhlé povídkové tvorbě pro mládež Š. vycházel vstříc touze mladistvých čtenářů po tajemnu, exotice a dobrodružství, zároveň je však pomocí schematicky vedené dějové linie prvoplánově nabádal k pracovitosti, skromnosti, poslušnosti, lásce k vlasti a především ke zbožnosti. Podobné pojetí výchovné funkce dětské literatury bylo už v tehdejší době mnohými učiteli považováno za překonané a odmítáno jako profanace jak náboženství, tak literatury. Tematická škála Š. próz sahala od indiánek (*Úklady kaferského náčelníka*, *Hrůzná noc v území rudochů*, *Touha po skalpu*), kovbojek (*Americká královna stád*), loveckých příběhů (*Lovcova výstraha*, *Dcera zálesákova*) a robinzonád (*Na skalisku v moři*, *Dvanáctile-*

tý Robinson) po povídky inspirované pověstmi (*Zkamenělý mládenec*, *Bezhlavý rytíř*) či historickými událostmi (*Hrůzy třicetileté války*, *Morová rána v Praze*). Jejich hrdiny jsou často na jedné straně lidé ze samého okraje společnosti – pašeráci, pytláci (*Červený Beneda, vůdce pašerů*), cikáni (*Morel, cikánský vůdce*) a lupiči (*Vůdce brazilských lupičů*, *Železniční lupiči*), nechyběly však ani sentimentální příběhy o odstrkovaných dětech, chudých sirotcích a mrzáčcích (*Sirotkovy osudy*, *Štěstí chudé dívky*). Většinu postav Š. mechanicky koncipoval podle vžitých a leckdy i přežitých schémat (indiány jako zákeřné, primitivní bytosti neschopné vyšších citů, cikány jako nenapravitelné zloděje atp.). Š. povídková tvorba byla sice ve své době velmi oblíbená, v žádném ohledu se jí však nepodařilo vymanit se z rámce triviální spotřební literatury. S nevelkým uměleckým zdarem se Š. pokusil i o dívčí a chlapecký román (*Robinsonky v zámeckém parku*, *Vychovatelka*, *Z deníku Jendy Kropáčka*). Také jeho pohádky a pohádkové příběhy nesou znaky spíše rutinního, řemeslného zpracování, často jde o nenápadité, násilné kompilace známých pohádkových motivů. S nadpřirozenými prvky (věštecké sny, uhranutí), jen zčásti racionálně vysvětlenými, Š. pracoval i v mnoha povídkách (*Šílená mlynářka aneb Krajánkova pomsta*, *Nocleh na šibeničním vrchu*). Přestože některé jeho práce hraničí až s plagiátorstvím (neuvedenou předlohou povídek *Tajemná vzducholoď* a *Tajemný kraj v podzemí* byly např. romány J. Verna Robur Dobyvatel a Cesta do středu země), je díky příběhu o uměle vytvořeném mračnu ničícím vzducholodě (*Tajemný mrak zkázy*) považován za jednoho ze zakladatelů české vědecko-fantastické literatury. Š. napsal rovněž řadu loutkových her (zpočátku společně s F. Ruthem), z nichž jen část byla určena dětem (*Rytíř Milboj*, *Vysvobozená princezna*, výchovná hříčka *Strýček z Kalifornie*). Loutkohry s (někdy až drastickými) náměty ze života pytláků (*Šumavský pytlák*), pašeráků (*Podloudníci v Krkonoších*) a cikánů (*Mezi cikány*), strašidelné příběhy (*Čertův mlýn v horách*), rytířské činohry (*Jan za chrta dán*), hry s historickými náměty (*Švédové v Čechách*, *Mistr Jan Hus*) nebo hry odsuzující národní odrodilectví (*Červená a bílá*) či se vysmívající víře ve zlá znamení (*Bude vojna!*) předpokládaly dospělé diváky. Dospělým byly určeny i moralistní povídky dotýkající se tématu viny, odpuštění, pokání a spasení, které byly zaměřeny proti lakotě, závisti, citové tvrdosti apod. (*V různé náladě*, *Pro dlouhé večery*, *Později!*), sentimentální milostný román *Vlny života* či drobné humoresky z všedního života, postihující lidské slabosti (*Pilulky*, *Prášky*, *Masti a mastičky*, *Vodník Lebeda a jiné rozmarné příběhy*). Kolem 1910 se patrně (spolu s dalšími) podílel anonymně na autorství fiktivních pamětí amerického detektiva Léona Cliftona. Tyto hororové detektivní příběhy z chicagského podsvětí, jejichž hrdinou byl geniální detektiv hravě řešící i ty nejsložitější případy, vycházely týdně v rámci komerčně úspěšné edice Detektivní novely (celkem asi 275 svazků) a později byly vydány v několika (zčásti upravených) reedicích.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. B. Nešťastný, F. Hora, J. Zelenka, Václav Kraus; A. B., A. B. Š., A. B. Šť., Šť., .Šť. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Anděl strážný (Brno); Besedy lidu (1914); Besídka malých (1887–1913); Budečská zahrada (1886–89); Čes. svět (1915); Hlas národa (1905–07); Hlasy od Oharky (Louny 1890); sb. Jitřenka (1894); Malý čtenář (1888–91, 1895, 1900, 1905); Matice dítek; Mor. orlice (Brno 1906–07); Naší mládeži (1887–92); Nár. kalendář (1892); Nár. listy (1887–88, 1905–07, 1915–17); Nár. politika; Neruda (1906); Nové ilustrované listy (Brno 1911); Obzor (Brno); Přítel mládeže (1888); Rajská zahrádka (1892–1922); sb. Sto pohádek (b. d., 1904); kal. Šotkova mošna (1908); Úhor (1914); Veselé listy; kal. Vlasť (1892); Zlatá Praha (1905); sb. Zlaté klasy (1897–1902); Zlaté mládí (1890); – posmrtně: kal. Smíšek (1924). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie* (převážně pro ml.): Drobné povídky z dětského života (1890); Rodina vojínova (P 1890); Na skalisku v moři (P 1891); Ze říší přírody (pohádky, b. d., 1891); Hluchý strýček (D b. d., 1891); Krakonoš (D b. d., 1891); Popelka (D b. d., 1891); Americká královna stád (P b. d., 1892); Bloudící pochodeň (P b. d., 1892); Bobrař ve dvou osobách (P b. d., 1892); Boje mezi indiány a bělochy (P b. d., 1892); Cestou k umění (P b. d., 1892); Černý Jambo (P b. d., 1892); Javorský purkmistr (P b. d., 1892); Mezi indiány (P b. d., 1892); Ohniví mužové (PP b. d., 1892); Olomah, pohlavár Chipewayů (P b. d., 1892); Požár indiánského pohřebiště (P b. d., 1892); Přepadení indiánské osady (PP b. d., 1892); Pustý mlýn v horách (P b. d., 1892); Rudí mužové na pampách (P b. d., 1892); Úklady kaferského náčelníka (P b. d., 1892); V jeskyni lupičů (P b. d., 1892); V území lidojedů (PP b. d., 1892); Větévky z útlého kmene (PP b. d., 1892); Vůdce brazilských lupičů (P b. d., 1892); Zlatonosnou pevninou (P b. d., 1892); Zločiny Saundersovy (P b. d., 1892); Zrádný host (P b. d., 1892); Železniční lupiči (P b. d., 1892); Bětuščin Pozorek (D b. d., 1892); Hloupý domácí

a chytrá žena (D b. d., 1892, s F. Ruthem); Honza králem čili Duch na Orlí skále (D b. d., 1892, s F. Ruthem); Rytíř Milboj (D b. d., 1892, s F. Ruthem; zkrác. verze, b. d., 1910–18, jen pod vl. jm.); Vojenský zběh (D b. d., 1892, s F. Ruthem); Vysloužilec Jindra (D b. d., 1892, s F. Ruthem); Vyzráli na něho (D b. d., 1892, s F. Ruthem); Australský poustevník (P b. d., 1893); Červené hvězdy (P b. d., 1893); Česká Amazonka (P b. d., 1893); Ďáblova jeskyně (P b. d., 1893); Doly v pustině (P b. d., 1893); Duchové na skotském zámku (P b. d., 1893); Král moře (P b. d., 1893); Lovcova výstraha (P b. d., 1893); Město opic (P b. d., 1893); Na stepi orinocké (P b. d., 1893); Námořní spiklenci (P b. d., 1893); Nebezpečnou krajinou (P b. d., 1893); Opuštěnci u Ledového moře (P b. d., 1893); Poklady ve skalách (P b. d., 1893); Potápěč Henrik (P b. d., 1893); Rosné krůpěje (PP 1893); Řezbář a jeho syn (P 1893); Smrt vyzvědače Jacka (P b. d., 1893); Statečný pasáček (P b. d., 1893); Strašidelný mlýn (P b. d., 1893); Šedý vlk prérie (P b. d., 1893); Tajemné jezero (PP b. d., 1893); Tak se mstí indiánka (P b. d., 1893); Touha po skalpu (P b. d., 1893); U vodopádu Niagarského (P b. d., 1893); Údolí smrti (P b. d., 1893); Únos dítěte (P b. d., 1893); Útok na osadu misionářů (P b. d., 1893); V balonu přes Ameriku (P b. d., 1893); V kraji mléčných stromů (P b. d., 1893); Z amerických pralesů (P b. d., 1893); Záhadný pytlák (P b. d., 1893); Zajetí syna pohlavárova (P b. d., 1893); Cesta nad Austrálií (P b. d., 1894); Dcera zálesákova (P b. d., 1894); Duch amerických pustin (P b. d., 1894); Král uherské pusty (P b. d., 1894); Lesníkův schovanec (P b. d., 1894); Morel, cikánský vůdce (P b. d., 1894); Opuštěný mlýn (P b. d., 1894); Saharskou pustinou (P b. d., 1894); Sněženka, dcera pohlavárova (P b. d., 1894); Vděční mravenečkové (P b. d., 1894); Z pestrého záhonu (PP 1894); Z věků minulých (PP 1894); Za polárním kruhem (P b. d., 1894); Bílá paní sicilská (P b. d., 1895); Deset dní na prámu (P b. d., 1895); Dvě povídky (1895); Hošíkům i dívenkám (PP b. d., 1895); Hrůzy třicetileté války (P b. d., 1895); Kajman, náčelník indiánů (P b. d., 1895); Mezi vlky a rudochy (P b. d., 1895); Pohádka o synu krále Dobromíra (1895); Poklad ve starém hradě (P b. d., 1895); Rytířův syn (P b. d., 1895); Statečný syn pohlavárův (P b. d., 1895); Šťastná Josefinka (P b. d., 1895); U pana kmotra (P b. d., 1895); V lidomorně na hradě Žebráku (P b. d., 1895); V různé náladě (PP pro dosp., b. d., 1895); Z dědouškových vyprávěnek (PP b. d., 1895); Z pohádkového kraje (pohádky, 1895); Ze středověku (P b. d., 1895); Slavnosti stromku vánočního (BB, DD, písně, proslovy, b. d., 1895, s L. Grossmannovou Brodskou, nápěvy G. J. Lašek); Braniboři v Čechách (P b. d., 1896); Dva rytíři (P b. d., 1896); Houslista z Rudohoří (P b. d., 1896); Původní pohádky (b. d., 1896); Rodina skalníkova (P b. d., 1896); Černý paša (P b. d., 1896–97); Černý rytíř (P b. d., 1896–97); Hrob náčelníka Orla (P b. d., 1896–97); Chaloupka u Čertova jezera (P b. d., 1896–97); Katova rodina (P b. d., 1896–97); Křesťanská msta (P b. d., 1896–97); Morová rána v Praze (P b. d., 1896–97); Nevěrná žena (P b. d., 1896–97); Pražská čarodějnice (P b. d., 1896–97); Tajemství staré sochy (P b. d., 1896–97); Výstrahy mrtvého otce, Ze života zbloudilého člověka (PP b. d., 1896–97); Vzbouření sedláků (P b. d., 1896–97); Alpský lovec (P b. d., 1897); Hrabě a pasák (P b. d., 1897); Jezerní panna (pohádka, b. d., 1897); Malý kominíček (P b. d., 1897); Mezi bludičkami (pohádka, b. d., 1897); Nebuď sobeckým (P b. d., 1897); Otrokova vděčnost (P b. d., 1897); Robinson v Tichém oceánu (P b. d., 1897); Různé příběhy (b. d., 1897); Rytíř-loupežník (P b. d., 1897); Sirotci ve mlýně, Pro sestru (PP b. d., 1897); Tajemná vzducholoď (P b. d., 1897); V domě strýcově, Půjčka neznámému (PP b. d., 1897); Z ciziny (PP b. d., 1897); Lovecké příhody na souši i na moři (PP 1898); Svěží praménky (PP b. d., 1898); Zkamenělý mládenec (P b. d., 1898); Lid i páni. Milostné (BB pro dosp., b. d., 1899); Z výletů, z cest ohlasy, za každého počasí. Příležitostné projevy. Sport a jiné (BB pro dosp., b. d., 1899); Černí otroci v Zanzibaru (P b. d., 1899); Drobné pohádky přírodopisné (b. d., 1899); Had ze studánky (pohádka, b. d., 1899); Nešťastná rodina (P b. d., 1899); Osudy dělnické rodiny (P b. d., 1899); Poustevník na neznámém ostrově (P b. d., 1899); Starý hrobník (P b. d., 1899); Šlechetný pohlavár Šedý Sokol (P b. d., 1899; společně s P B. Táborského Doktorka z kmene Tuwneeů); Tři povídky (b. d., 1899); Doby radosti i žalu (PP 1900); Hrůzná noc v území rudochů (P b. d., 1900); Otisk prstenu (P b. d., 1900); Šílenec (P b. d., 1900, pod šifrou A. B. Š.; společně s P B. Táborského Zajatý mezi lidožrouty); Vstali z mrtvých (P b. d., 1900); Zelené lístečky (PP b. d., 1900); Čertův mlýn v horách (D pro dosp., b. d., 1900); Loupeživý rytíř (D pro dosp., b. d., 1900); Mezi cikány aneb Uloupené dítě (D pro dosp., b. d., 1900); Šumavský pytlák (D pro dosp., b. d., 1900); Vysvobozená princezna (D b. d., 1900); Humor českého venkova (dramatické výstupy, deklamace, kuplety, b. d., 1900, s G. Zelinkou a J. Zuzánkem); Mlynářova dceruška (P b. d., 1901); Na útěku z indiánské osady (P b. d., 1901); Opuštěné dítě v pralese (P b. d., 1901); Pozdě! (P pro dosp., b. d., 1901); Příhody dobrovolníků v burské válce (PP b. d., 1901); Příhody otroků v Africe (P b. d., 1901); Trojlístek (PP 1901); V nebeské říši (P b. d., 1901); Ve hradním sklepení (P b. d., 1901); Vzbouření Indů (P b. d., 1901); Blaničtí rytíři (D pro dosp., b. d., 1901); Chaloupka v lese a jiné povídky (1902); Bude vojna! (D pro dosp., b. d., 1902); Paleček (D pro dosp., b. d., 1902); Podloudníci v Krkonoších (D pro dosp., b. d., 1902); Strýček z Kalifornie (D b. d., 1902); Bezhlavý rytíř (P 1903); Černý pokoj v opuštěném zámku (P b. d., 1903); Červený Beneda, vůdce pašerů (P b. d., 1903); Provaz oběšenců aneb Zločin z pověry (P pro dosp., b. d., 1903); Stříbrné vlnky (PP b. d., 1903); Šílená mlynářka aneb Krajánkova pomsta (P pro dosp., b. d., 1903); Vychovatelka (R b. d., 1903); Zakletí námořníci na pustém ostrově (pohádka, b. d., 1903);

Burský hrdina (P b. d., 1904); Jeskyně v opuštěném lomu (P b. d., 1904); Malý krotitel (P b. d., 1904); Nebezpečná hračka (P b. d., 1904); Nocleh na šibeničním vrchu (P pro dosp., b. d., 1904); Otcova podobizna (P b. d., 1904); Pilným čtenářům (PP b. d., 1904); Proti Turkům (P b. d., 1904); Spiklenci (P b. d., 1904); Tajnosti Faustova domu v Praze (pověsti, b. d., 1904); Ve skrýši loupežníků (P b. d., 1904); Z bojů husitských (P b. d., 1904); Mistr Jan Hus (D pro dosp., b. d., 1904); Chaloupka pod skalou (P b. d., 1905); Komedianti na vsi (P b. d., 1905); Odložené dítě (P pro dosp., 1905); Poklad na neznámém ostrově (P b. d., 1905); Pytlák Vavřinec (P b. d., 1905); Sirotkovy osudy (P b. d., 1905); Tajemství staré knihy (P b. d., 1905); Vltavští rybáři (P b. d., 1905); Zkamenělý rytíř (pověst, b. d., 1905); Červená a bílá (D pro dosp., b. d., 1905); Jan za chrta dán (D pro dosp., b. d., 1905); Říše vodníkova (D b. d., 1905); Školská „Matička" (D pro dosp., b. d., 1905); Švédové v Čechách (D pro dosp., b. d., 1905); V táboře Žižkově (D pro dosp., b. d., 1905); Kletba vesničanky (P pro dosp., 1906); Vlny života (R pro dosp., b. d., 1906); Hrad pod mořem (P b. d., mezi 1906–09); Jiří a Otokar (P b. d., 1906–09); Kolotoč za branou (P b. d., 1906–09); Na bludné pouti (P b. d., 1906–09); Na starém přívoze (P b. d., 1906–09); Nebezpečné lovy (P b. d., 1906–09); Osudy vystěhovalců v Americe (P b. d., 1906–09); Potopený ostrov (P b. d., 1906–09); Povodeň v údolí (P b. d., 1906–09); Příhody mladých uprchlíků (P b. d., 1906–09); Příhody z výletu parníkem (P b. d., 1906–09); Rodinný poklad (P b. d., 1906–09); Rytíř z Černodolu (P b. d., 1906–09); Slepá zpěvačka (P b. d., 1906–09); Statečný Barry (P b. d., 1906–09); Syn Hněvsův (P b. d., 1906–09); Štěstí chudé dívky (P b. d., 1906–09); Tajemná světélka Bergenska (P b. d., 1906–09); Tajemný dobrodinec (P b. d., 1906–09); Tajemný kraj v podzemí (P b. d., 1906–09); Továrníkův syn (P b. d., 1906–09); Týden samoty (P b. d., 1906–09); U mistra obuvníka (P b. d., 1906–09); Uloupené dítky (P b. d., 1906–09); V obleženém městě (P b. d., 1906–09); Ve službách kouzelníka (P b. d., 1906–09); Ve staré věži (P b. d., 1906–09); Vláda lásky (PP b. d., 1906–09); Za ztracenou sestřičkou (P b. d., 1906–09); Ze staré Prahy (P b. d., 1906–09); Domovníkův syn, Třešně (PP 1909); Když vládl „zlatý" a „železný" král (PP b. d., 1909); Matička příroda (pohádka, b. d., 1909); Květy z dětské zahrádky (PP b. d., 1910); Pro dlouhé večery 1, 2 (PP pro dosp., 1910, 1912); Pudlík (PP b. d., 1910); U nemocné paní, Na den dušiček (PP 1910); Když jsem byl ještě kluk (vzpomínky, b. d., 1910); Dobrodružné příhody krále Dlouhonosa na ptačím ostrově (P 1911); Komediantova dcera (P 1911); Pilulky. Předpisuje dr. hum. A. B. Šťastný (PP b. d., 1911); Kapky. Předpisuje dr. hum. A. B. Šťastný (PP b. d., 1911); Prášky. Předpisuje dr. hum. A. B. Šťastný (PP b. d., 1912); Mazání. Předpisuje dr. hum. A. B. Šťastný (PP b. d., 1912); Jsem už „mladý pán" (vzpomínky, b. d., 1912); Injekce. Předpisuje dr. hum. A. B. Šťastný (PP b. d., 1913); Masti a mastičky. Předpisuje dr. hum. A. B. Šťastný (PP b. d., 1913); Pohádky našemu miláčkovi (b. d., 1913); Z říše královny pohádky (b. d., 1913); Různou cestou (PP 1914); Drobnůstky (PP b. d., 1916); Příhody bílé myšky (PP b. d., 1916); Robinsonky v zámeckém parku (R b. d., 1916); Veselý život trpaslíků (pohádka, b. d., 1916); Bílá paní zámecká (P 1917); Podivný případ Gastona Aubryho (P pro dosp., b. d., 1917); Pohádky zimních večerů (b. d., 1917); Verše na pohlednice (pro dosp., b. d., 1917); Ferdáčkův svátek (P 1918); Jak hráli u Sýkorů divadlo (P 1918); Pod jihoafrickým sluncem (PP b. d., 1918); Svět v pohádkách (b. d., 1918); Vodník Lebeda a jiné rozmarné příběhy (pro dosp., b. d., 1918); Z deníku Jendy Kropáčka 1–3 (b. d., 1918, 1. O našem spolku, 2. Filipojakubská pouť, 3. Jak jsme chodili za tři krále); Darebné kousky (BB 1918); Dětské radosti (BB b. d., 1918); Kočičí rod (BB b. d., 1918); Milé chvíle (BB b. d., 1918); Jiříčkovy příhody (BB b. d., 1918); Obrázky a veršíčky (b. d., 1918); Sněhulka a sedm trpaslíků (D b. d., 1910–18); Kašpárek policajtem (D b. d., 1910–18); Červená Karkulka (D b. d., 1910–18); Perníková chaloupka (D b. d., 1910–18); Šípková Růženka (D b. d., 1910–18); Zakletá princezna (D b. d., 1910–18); Kašpárek v podsvětí (D b. d., 1910–18); Flik a Flok (D b. d., 1910–18); Kašpárek na vandru (D b. d., 1910–18); Doktor Faust (D b. d., 1910–18); Kouzelnou říší pohádky (b. d., 1919); Naše zlaté pohádky (b. d., 1919; poté v souborném vyd. s tit. V čarovné říši pohádek, b. d.); O čarodějích a čarodějnicích 1, 2 (pohádky, b. d., 1919); Pohádkové večery (b. d., 1919; poté v souborném vyd. s tit. V čarovné říši pohádek, b. d.); Pohádky o Krakonoši (b. d., 1919); Pohádky o princích a princeznách 1, 2 (b. d., 1919); Tajemný sad pohádek (b. d., 1919; poté v souborném vyd. s tit. V čarovné říši pohádek, b. d.); V dračích spárech (pohádky, 1919); Pohádky o trpaslících (b. d., 1920); Rodina Lipkova (P pro dosp., b. d., 1920); Veselý trojlístek na prázdninách (P b. d., 1920); Bílý duch (P 1921); Čarodějník a víla (pohádka, 1921); Divadlo U Stehlíků (P 1921); Dvanáctiletý Robinson (P 1921); Hloupý Honza králem (pohádka, 1921); Když byli u nás Švédové a jiné povídky (1921; P Když byli u nás Švédové t. r. i samost., b. d.); O zakletých zámcích, železných rytířích a skrytých pokladech (pohádka, 1921); O zázračném kladívku (pohádka, 1921); Obr a Jaromír (pohádka, 1921); Plavčík a námořník (P 1921); Pohádka o zlatém meči (1921); Pohádky a povídky zimního večera (1921); Růžový zámek v oblacích (P 1921); Tajemné údolí (P 1921); U mistra Kolaříka (P 1921); V opuštěné myslivně (P 1921); V ovocném sadě (P 1921); V pískovně (P 1921); V ráji pohádek (1921); V táboře skautů (P 1921); V zahrádce pohádek (1921); V zajetí obrů (pohádka, 1921); Z říše trpaslíků (pohádky, 1921); Zajatí trosečníci (P 1921); Zvoníkův syn (P 1921); V cirkuse (BB b. d., 1921); Tajemný mrak zkázy (P 1922); Jasoň a princezna Hvězda (pohádka, b. d.); Lesní skřítkové (pohádka, b. d.); O pasáčkovi

(P b. d.); Výpravy na Hvězdu (pohádky, b. d.). – *Překlady:* M. Rodziewiczówna: Zápas o život v Sibiři (1900); R. H. Savage: Z říše bílého cara 1, 2 (1900–01); Th. M. Reid: Vystěhovalci v Transvalu (1900); G. Pekár: Bílá dáma (b. d., 1901); W. C. Russell: Ztroskotání Grosvenoru (b. d., 1902). – *Úpravy:* M. de Cervantes y Saavedra: Bláznivý rytíř don Quijote de la Mancha (b. d., 1912); A. Dumas st.: Tři mušketýři (b. d., 1921); B. Němcová: Pohádky (výbor, 1919). – *Výbory:* Do tajemných světů (pohádky, b. d., 1927); Mandel pohádek (1929). ▮ REDIGOVAL *kalendář:* Smíšek (1904–05); *knižnice:* Zábavné a poučné čtení pro mládež (1894–1908), Neubertova všeobecná románová knihovna (1900–02), České loutkové divadlo (1900–05), Veselé čtení našim hochům (1918), Nebeskýho knihovna pro mládež (1921), Nebeského knihovna pro mládež dospívající (1921–22). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Zábavy ve škole (1913, s jinými). ▮

LITERATURA: an.: ref. Ze říší přírody, Slovan 1891, č. 17; -Vač.- (F. Vaněček): ref. Poklad ve starém hradě, Vlasť 12, 1895/96, s. 413; K. Zákoucký: ref. Hošíkům i dívenkám, Vlasť 12, 1895/96, s. 506; V. Hálek: ref. Vychovatelka, Vlasť 20, 1903/04, s. 464; -uk-: ref. Mistr Jan Hus, Mor. kraj 1904, č. 30; an.: A. B. Š. (medailon), Rajská zahrádka 25, 1915/16, s. 237; J. Voborský: ref. Pilulky, Kapky, Prášky, Mazání, Vlast 32, 1915/16, s. 163; O. Pospíšil: ref. Příhody bílé myšky, Veselý život trpaslíků, Úhor 1916, s. 169 + ref. Pohádky zimních večerů, Robinsonky v zámeckém parku, Úhor 1917, s. 53 + ref. Zábavné a poučné čtení pro mládež (o knižnici), Úhor 1918, s. 78; J. Fabian: ref. Rodina Lipkova, Vlast 37, 1920/21, s. 138; ● nekrology: an., Rajská zahrádka 31, 1921/22, s. 121; an., Nár. politika 25. 3. 1922; an., Tribuna 28. 3. 1922 ●; J. E. B.: Cliftonky, LidN 7. 2. 1936; O. Neff in Něco je jinak (1981, s. 126); I. Adamovič in Slovník české literární fantastiky a science fiction (1995).

mv

Alois Josef **Šťastný**

* 8. 7. 1901 *Praha*
† 19. 9. 1979 *Praha*

Prozaik, autor experimentálního románu a autobiografických povídek, překladatel z angličtiny orientovaný zejména na současný americký román, publicista.

Matka byla švadlena, otec zámečník, posléze poslanec a senátor za národněsocialistickou stranu. Po základní škole Š. studoval od 1916 obchodní akademii v Karlíně (Praha-K.), avšak pro politickou činnost v organizaci sociálnědemokratické mládeže studium nedokončil; pracoval jako písař ve skladu státních drah. 8. 1. 1919 se pokusil o atentát na tehdejšího ministerského předsedu K. Kramáře, když na něho vystřelil. Byl odsouzen k osmi letům těžkého žaláře, po 21 měsících byl z věznice na základě prezidentské amnestie propuštěn a v říjnu 1921 odjel do USA. Pracoval v New Yorku, Chicagu, Bostonu, Pittsburgu a Filadelfii, vstoupil do americké armády a sloužil na Filipínách. Když byl 1925 z armády propuštěn, cestoval po USA a jako námořník poznal evropské země, Čínu, Japonsko i Střední Ameriku. Do Prahy se vrátil 1926 a chtěl pracovat jako novinář, neměl však příliš úspěch. Stal se proto úředníkem. Levicová orientace ho 1933 přivedla do komunistické strany, působil v ústředním výboru Svazu přátel SSSR a zároveň začal překládat; 1935 podnikl s dělnickou delegací cestu do SSSR. 1936 se oženil. Za 2. světové války žil v ilegalitě na venkově, pomáhal při rozšiřování komunistického tisku, psal a překládal (většinou pod neznámými pseudonymy) krátké kovbojky a detektivky, upravoval rukopisy a překlady; 1941 byl několik měsíců vězněn. Po osvobození 1945 pracoval v redakci časopisu Svět sovětů a v ústředí sekretariátu Svazu přátel SSSR, byl členem umělecké rady ELK. 1948 se stal vedoucím redaktorem zahraničněpolitické rubriky deníku Práce, pak pracoval jako šéfredaktor v nakladatelském družstvu Dílo, později v nakladatelství Brázda, nakonec se živil jako profesionální překladatel a publicista.

Jako překladatel se Š. soustředil především na americkou románovou a povídkovou tvorbu; překládal většinou práce sociálněkritických autorů 20. století. Největší pozornost věnoval dílu J. Londona, navštívil místa, kde spisovatel žil, setkal se s jeho první manželkou, přeložil přes deset jeho knih a redigoval jeho spisy. Své převody provázel informacemi o uváděných autorech a o souvislostech jejich děl se soudobou americkou literaturou. Ve vlastní původní tvorbě se Š. pokusil o experimentální román (*Východní vítr*), jehož kaleidoskopicky komponovaný text proudem lyricky impresivních vzpomínek a obrazů popisuje poměry v Čechách od Rakousko-Uherska až po německou okupaci a směřuje k oslavě východní orientace naší národní existence. Soubor povídek *Tichomořské ozvěny* autor vytěžil ze zkušeností filipínského pobytu, zachytil jak svět dramat, lásek i nudy vojenské služby, tak běžný život domorodého obyvatelstva, záro-

veň se vrátil i k prožitkům dětství v Karlíně. Pokus o román Silák, v němž Š. využil své zkušenosti z USA, nevyšel. Psal též reportáže, komentáře, fejetony i sloupky.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Franta Fráň, Karel Kerouš; AJŠ, jš. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Kmene (1948); Čes. slovo (1926–31, i Večerní Čes. slovo); Československ. voják (1965); Čes. socialista (1917); Čin (1935–37); ELK (1937); Haló – Nedělní noviny (1948); Haló noviny; Jitřenka (1927); Klub čtenářů (1958); Kultura (1957–62); Kulturní kalendář Mostecka (1958); Květy (1956–69); Lid. demokracie (1961–71); Lid. kultura (1936–37); Lid. kultura (1949); Lid. noviny (1940, 1949–50); Lit. noviny (1937–40); Lit. noviny (1954–57); Magazín Co vás zajímá (1965); Mladá fronta (1959); Mladé proudy (1917); Mladý socialista (1918); Mladý svět (1959); Nový život (1953, 1956–59); Obrana lidu (1952–53); sb. Oheň a růže (1961); Pionýrské noviny (1967–68); Pondělník; Práce; Právo lidu (1936); Předvoj (1957); Rudá zář (1936); Rudé právo (1936, 1956–66); Svět sovětů; sb. Světová kulturní výročí (1962); Světová literatura (1956–62); Tribuna (1973); Tvorba (1937); sb. Vesnice včera a dnes (1951); Vlasta (1965); Zdravotnické noviny (1962); Zeměd. noviny (1960). ■ KNIŽNĚ *Beletrie:* Východní vítr (R 1946); Tichomořské ozvěny (PP 1971). – *Překlady:* J. Dos Passos: Dvaačtyřicátá rovnoběžka (1935) + 1919 (1962) + Haldy peněz (1962) → (vše souhrnně) USA 1–3 (1962) + Manhattanská přestupní stanice (1972); F. Pitcairn: Reportér ve Španělsku (1937); E. Caldwell: Boží políčko (1937) + Tabáková cesta (1946) + Tam na jihu (1946) + Dlouhá noc (1948) + Trápení v červenci (1966); S. Lewis: Marnotratní rodiče (1938) + Krev královská (1957); A. Kandel: Město se vzdává (1938) + První a poslední mač (1968, in Boxerské povídky); J. H. Bradley: Země vypravuje 2. O sobě (1939, s L. Špačkovou); R. E. Byrd: Sám a sám v ledových pustinách jižní točny (1939); L. Paul: Žena na křižovatce (1939, s H. Slavíčkovou); G. B. Savi: Svatyně v džungli (1939); H. S. Walpole: Vanessa (Sága rodu Herriesů 4, 1939, s J. Hrůšou); R. A. W. Hughes: Uragan bouří (1940); R. Stout: Pohřbený César (1940); E. P. O'Donnel: Zelené břehy (1941); F. Stuart: Poslední milostpán (1943); L. Zugsmith: Dny radosti a zrání (1945); J. Steinbeck: Bitva (1945) + Toulavý autobus (1948) + Zima úzkosti (1965); R. L. Stevenson: Černý šíp (1947); R. Wright: Černý chlapec (1947); U. Sinclair: Dračí zuby (1947) + Automobilový král (1949); J. O'Hara: Dostaveníčko v Samaře (1948); B. Smith: V Brooklynu roste strom (1948); R. Sasuly: I. G. Farben (1950, s O. Kořánovou); Pozemková reforma v Čínské lidové republice (1952); H. Lass: Po dobrém nebo po zlém (1953); E. a J. Rosenbergovi: Dopisy z domu smrti (1953); L. L. Brown: Železné město (1953); J. London: Martin Eden (1953) + Železná pata a výbor z povídek (1953, s J. Bílým) + Bílý den (1954) + Volání divočiny a jiné povídky (1956) + Mořský vlk (1959) + Volání divočiny a povídky z Aljašky (1968) + Odyssea Severu (1969, s J. Cahou) + Aljaška (1972, s J. Cahou) + Kaňon celý ze zlata a jiné povídky (1975) + Ztracená tvář (1977, s I. Schulzem); M. Wilson: Vysoké napětí (1954); O'Henry: Katedra filantromatematiky a jiné povídky (1955) + Romance čumilů (1961, s překl. A. Schulze); W. Burchett: Na sever od 17. rovnoběžky (1956, s A. Humplíkem); B. Harte: Kalifornské povídky a legendy (1958) + V údolí Sacramenta (1975, s R. Nenadálem); G. Metalious: Peytonův hrádek (1960); B. Appel: Smrt Jima Tookera (1964); J. Jones: Pistole (1964); H. H. Swift: Dráha na svobodu (1964); R. P. Waren: Všichni jsou zbrojnoši královi (1970); – posmrtně: B. Harte: Jak jsem se stal zlatokopem (1986, s překl. R. Nenadála, M. Rejla a M. Maixnera). – *Ostatní práce:* Devátý květen (1946). ■ SCÉNICKY. *Překlad a adaptace:* E. Caldwell, J. Kirkland: Tabáková cesta (1974). ■ REDIGOVAL *časopis:* Svět sovětů (1945, odp. red.); *sborník:* Vesnice včera a dnes (1951); *knižnici:* Třicet vítězných let SSSR (1947–48, s B. Havránkem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: V. Hálek: Tři obrázky (1949); Spisy J. Londona (1966–75, 8 sv.). ■

LITERATURA: ● ref. Východní vítr: -zsa. (Z. Skyba), PL 19. 10. 1946; an., Svob. noviny 28. 12. 1946; O. Jahoda, KM 1946, s. 404; I. Skála, Tvorba 1946, s. 830; vbk (V. Běhounek), Práce 9. 1. 1947; Brk (F. Buriánek), Zeměd. noviny 4. 4. 1947; š., Lid. kultura 1949, s. 57 ●; J. Jařab: Překlad jako převod informace (překlady A. J. Š.), ČLit 1966, s. 141; ● ref. Tichomořské ozvěny: vbc (V. Vrabec), Svob. slovo 18. 3. 1971; H. Hrzalová, RP 24. 4. 1971; (ves) (A. Janů-Veselá), Práce 16. 6. 1971; Š. Vlašín, Tvorba 1971, č. 23 ●; D. Uhlíř: Šťastná hvězda ministerského předsedy, Anály ze Spálené ulice (1979, s. 11).

zp, jz

Bohumil **Šťastný** viz in Vladimír **Šťastný**

Vladimír **Šťastný**

* 17. 3. 1841 *Rudíkov* u Velkého Meziříčí
† 20. 8. 1910 *Obřany* (Brno-O.)

Básník, prozaik, dramatik, literární kritik a publicista, překladatel, vydavatel a organizátor katolické literatury na Moravě.

Nejstarší ze sedmi dětí v rodině učitele Františka Š. (1807–1858), autora poučných článků o štěpařství a hospodaření v kalendářích (Moravan) a časopisech (Moravskoslezský časopis pro lid), sběratele pohádek a veršovce (rukopisná sbírka Slovanské písně, 1848). Na náboženské i vlastenecké zanícení Š. zapůsobil také

rudíkovský kaplan J. Špirk. Po roce studia na gymnáziu v Jihlavě (učitel K. Šmídek) přešel Š. 1852 na gymnázium do Brna, kde měl zaopatření v biskupském semináři (mat. 1860). Na gymnáziu na něj zapůsobil profesor náboženství a češtiny M. Procházka. Poté studoval v Brně teologii (1860–64), kde ho natrvalo ovlivnil F. Sušil. Š. zde inicioval vznik psaného domácího časopisu bohoslovců Jaro (1861), který také s J. Klímou redigoval; od 1862 byl časopis změněn v litografovanou dvoujazyčnou česko-německou Concordii, která za redakce Š. vycházela až do 1864. Po vysvěcení krátce kaplanoval v Židlochovicích, od října 1864 byl prefektem biskupského semináře a 1867–99 profesorem katolického náboženství na (nově zřízeném) Slovanském (později 1. českém) gymnáziu v Brně, kde patřil pro svou vlídnost, vlastenectví a podporování chudých studentů k nejoblíbenějším učitelům. Dlouhodobě působil jako biskupský komisař a náboženský dozorce na českých obecných školách v Brně i na dívčím lyceu Vesny, dále byl členem výboru Matice moravské, výboru Družstva Hlasu a především jednatelem (1874–89) a poté starostou (1889–1910) Dědictví sv. Cyrila a Metoděje. Působil také v Katolickopolitické jednotě a jako duchovní správce v Mariánském ústavu (ten sdružoval penzionát, školu, sirotčinec a útulek pro děvčata hledající službu). Mezi jeho nejbližší přátele patřili F. Bartoš, V. Brandl, V. Kosmák a filozof J. Pospíšil. Za své učitelské a spisovatelské působení byl jmenován konzistorním radou (1877), biskupským radou (1894) a monsignorem (1896), nakonec byl i nobilitován s přídomkem von Mikloš. Na odpočinku žil s matkou a sestrou Josefou (1847–1907), učitelkou a administrátorkou Obzoru, ve vilce, kterou si zakoupil v Obřanech u Brna, kde se spřátelil s V. K. Jeřábkem. Zemřel na dlouholetou srdeční chorobu a rakovinu žaludku. Pohřben byl na Ústředním hřbitově v Brně. – Š. práce podepsané pseudonymem bývají někdy připisovány Josefu Rudovi (1807–1875), historiku a knihovníku Nár. muzea. – Synovec Bohumil Š. (* 14. 1. 1874 Bystrc, † 25. 9. 1937 Brno, řídící učitel) napsal román z hasičského prostředí Červený kohout (1925), byl též příležitostným básníkem, publicistou, autorem vlastivědných prací, vydavatelem písní, říkadel a koled pro děti, napsal též monografii o svém strýci (1936).

Š. v 70. a 80. letech 19. století platil za nejvýznamnějšího moravského básníka, následovníka F. Sušila. Od něho přejal jak ideové východisko, spočívající v nerozlučném spojení lásky k církvi a k vlasti, tak výběr básnických prostředků, včetně tendence (postupně slábnoucí) k užívání archaismů a nezvyklých novotvarů. V prvotině *Kvítí májové,* kterou věnoval Sušilově památce, se projevil především jako mariánský básník. V době požadující národní epiku měla největší ohlas sbírka *Kytka z Moravy* s cyrilometodějskou a velkomoravskou tematikou; výrazově sevřenější a zpěvnější byly drobnější skladby druhé části knihy, jejíž některé legendy, pověsti, pohádky (O dvanácti měsíčkách) a historické básně zpopularizovaly školní čítanky (např. F. Bartoše). V básnické technice se zde střídavě projevovaly silné vlivy RK, Erbenovy Kytice, V. Hálka a lidové epiky. V tomto směru pokračoval Š. ve sbírce *Hlasy a ohlasy,* v níž oslavil hymnami, legendami a idealizujícími obrázky počátky křesťanství na Moravě (s výrazným kultem Velehradu) i v Čechách. Výběr z moralizujících drobnějších básní, které (pod vlivem B. Jablonského) uveřejňoval časopisecky, přinesla knížka *Drobné květy.* Š. lyrika vyvrcholila knihou *Hory a doly,* v níž se nejvíce přiblížil lidové písni, zvučná melodická sloka se mu však stala jistou konvencí. Sbírka přinesla náladové básně poznamenané Hálkem a Heydukem, v nichž se dojmy z přírody prolínaly s náboženskými představami o dobrotivosti boží, dále obsahuje reflexivní skladby (vzpomínky z toulek Podyjím, slučující krajinné motivy s historickými reminiscencemi), ale i cyklus studentských písní, v nichž občas probleskuje humor (populárními se staly ve zhudebnění A. Vlka). Duchovní i světské verše Š. zhudebňovali také J. Chmelíček, L. Janáček, F. Musil, J. C. Sychra aj. Z kostelních písní Š. se ujala především dodnes zpívaná velehradská hymna *Bože, cos ráčil před tisíci roky…* Vysoké hodnocení Š. poezie jeho vrstevníky a přáteli (F. Bartošem, V. Brandlem, J. E. Kosinou) zpochybnila již v 70. letech mladší kritika (H. Babička, E. Krásnohorská); až na výjimky vyplývající z piety se k němu nehlásili ani mladší básníci a kritikové katolické orientace. – Do kalendáře Moravan a zprvu i do Obzoru psal Š. také epigramy, nenáročné prózy s venkovskou a historickou tematikou, literární biografie (o F. Bartošovi, V. Brandlovi, J. Dobrovském, V. Kosmákovi aj.) a humo-

resky. Překládal též náboženskou poezii z ruštiny, ukrajinštiny a polštiny; veršovanou podobu dal svému obsahově zjednodušujícímu překladu spisu Tomáše Kempenského Čtvero knih o následování Krista. Pro literární život na Moravě měl nepominutelný význam beletristický a populárně-naučný časopis Obzor, který Š. založil, třicet let finančně podporoval a redigoval (v tiráži uveden jako redaktor až od 1882). Kromě nejrůznějších pojednání, mravních rozhledů, časových úvah, jubilejních rozprav, cestopisů a polemik do něj psal referáty o literatuře, v nichž mu východiskem byly hodnoty nábožensky mravní, vymezené umírněným katolickým konfesionalismem, dokázal však ocenit umělecké hodnoty i u autorů, k nimž měl z nábožensky ideových důvodů výhrady (J. Neruda, J. Vrchlický); nejvýše kladl S. Čecha, smířlivě přijal i autory Katolické moderny.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Josef Ruda, Jos. Ruda, J. Ruda; J. R., R., Šť., Vl. Šť., VlŠť. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Beseda (1874–75); Blahověst (1863); Časopis Matice moravské (1873–77); Hlas (od 1864); Hvězda (1862); Komenský (1879); Lid. čítanka moravská (Telč b. d., 1907, stať Václav Kosmák); Lit. listy (1880); sb. Morava svým Maticím (Brno 1897); kal. Moravan (od 1859); Mor. orlice (Brno); roč. O bídě lidské, pokr. Chudým dětem (Brno 1889–1907); Obzor (Brno 1878–1909); sb. Památce Františka Sušila (1904); Program Prvního českého gymnázia státního v Brně (1893); ant. Slovanská poezije 1, 2 (1874, 1878); Vlasť; Zábavné večery (1864); alm. Zora (Olomouc 1860); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Kvítí májové (BB 1869); Vánoční dárek (BB a D 1872, obs. vánoční hru se zpěvy Svatí tři králové); Kytka z Moravy (BB 1879); Drobné květy (BB 1887); Hlasy a ohlasy (BB 1892); Hory a doly (BB 1894). – *Překlad:* Tomáš Kempenský: Čtvero knih o následování Krista (1902). – *Ostatní práce:* Úvahy v roku cyrilometodějském (1863); Prostor… při prvé schůzi jednoty katolicko-politické (b. d.); Učení katolického náboženství pro 1. třídu středních škol a jiné ústavy (1881; opr. vyd. 1890); Devatero služeb družiny lásky k nejsvětějšímu Srdci Páně (1889). ■ REDIGOVAL *časopis:* Obzor (1878–1908, do č. 6); *kalendář:* Moravan na rok 1878 – …1879 (s P. J. Mathonem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Poutní kniha (1903, s F. a T. Korcem); sb. Památce Františka Sušila (1904). ■

LITERATURA: F. J. Rypáček: Msgr. V. Š. (1910); B. Šťastný: Monsignore V. Š. (1936). ■ ● ref. Kytka z Moravy: J. E. Kosina, ČMM 1879, s. 41; E. Krásnohorská, Osvěta 1879, s. 429; H-a. (H. Babička), Koleda 1879, s. 128 → O české literatuře (1910, s. 38), k tomu polemicky V. Brandl, Obzor 1879, s. 93 ●; J. Korec: Literární činnost monsignora V. Š., 33. program Prvního českého gymnázia státního v Brně (1900, s. 41); ● nekrology: an., LidN 21. 8. 1910; an., Hlas 22. 8. 1910; an., Náš domov 1910, s. 289; F. J. Rypáček, Obzor 1910, s. 218; F. V. Vykoukal, Osvěta 1910, s. 907 ●; L. P. C. (A. Kolísek): V. Š., Hlas 28. 8. 1910; F. J. Rypáček: Msgr. V. Š., básník a spisovatel…, 44. program Prvního českého gymnázia státního v Brně (1911, s. 1); M. Hýsek: V. Š., MSlR 7, 1910/11, s. 232 + in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, s. 238); L. Zavadil: V. Š., sb. Šedesát let českého gymnázia v Brně 1867–1927 (1927, s. 79); E. Masák in Dějiny Dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně 1850–1930 (1932, s. 219); A. N. (Novák): Básník družiny Bartošovy, LidN 20. 8. 1937; B. Slavík: V. Š. – moravský kněz a básník, LidN 16. 3. 1941; J. B. (Beneš): P. V. Š, vlastenecký kněz, spisovatel, Duchovní pastýř 1954, s. 69 → Ač zemřeli, ještě mluví (1964, s. 399); B. Zlámal: Sušilovský básník V. Š., Duchovní pastýř 1985, s. 176; M. C. Putna in Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918 (1998, s. 227).

pp

Vladimír **Štědrý**

* 1. 11. 1904 *Praha*
† 11. 8. 1968 *Mnichov* (Německo)

Prozaik, autor povídek, v nichž převažuje tematika 2. světové války, publicista.

Po středoškolských studiích se stal redaktorem deníku Venkov. 1939 odešel do Anglie, kde se nejdříve živil jako číšník, plavčík a noční vrátný, poté vstoupil do českosl. armádního sboru a zúčastnil se bojů na Blízkém a Středním východě a v Africe, mj. u Tobruku. Po návratu 1945 pracoval v pražské redakci United Press, 1948 znovu emigroval a převážně žil v NSR; 1951–56 byl redaktorem českosl. vysílání rozhlasové stanice Svob. Evropa v Mnichově, poté v USA.

S výjimkou rané bibliofilie a povídkového eseje z prostředí nemocnice, v němž se kloubí vlastní prožitky a osobní náhledy s bystrým pozorováním rozmanitých typů lékařů a pacientů (*Lékaři těla a duše*), se Š. prozaické dílo inspirovalo válečnými zážitky. Jeho povídky a črty (*Než přijde léto, Očima a srdcem*) charakterizuje pozorovatelský zřetel reportážního rázu s citem pro poetizaci všedních drobných projevů života. Častým tématem je přitom postupné sžívání zahraničních vojáků s místními obyvateli, čímž se současně prostřednictvím neobvyklých situací vytváří mozaikovitý obraz

anglické válečné reality. V kronice středovýchodní anabáze *Kde léčí stesk* konfrontoval Š. historii a současnost biblických míst, zachytil jejich sugestivní atmosféru a vylíčil obtíže plynoucí z národnostní a náboženské rozdílnosti. V Š. exilové tvorbě dominovala povídková próza; v souboru *Věž svědectví* autor rozjímavě nastolil otázky neuchopitelnosti údělu emigranta a člověka moderní doby vůbec, který je vyvržen z tradice a kontinuity svého bytí a odsouzen k setrvalým krizím a bloudění. Pro rozhlas psal kulturněpolitické pořady, do exilových časopisů články, medailony a recenze.

ŠIFRY: dr ý., -dr ý-, Š Ť, š ť, Š-r ý. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. slovo (1924–29); Hlas exilu (Mnichov); Náš týden; Nový život (Řím); Ročenka Května 1947 (1946); Sklizeň (Hamburk 1954–60); Skutečnost (Ženeva 1952); Svob. noviny; Venkov (1922, 1932–39); Zpravodaj (Chicago). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Děvče uprostřed velkoměsta (B 1933, bibliof.); Lékaři těla a duše (P 1938); Než přijde naše léto (PP 1946, anglicky Londýn 1945 s tit. Until Our Summer Comes); Kde léčí stesk (PP 1948); Očima a srdcem (PP 1948); Kožich (P, Mnichov 1954); Věž svědectví (PP, Montreal 1955); J. V., císař Spojených států a jiné povídky (Stockholm 1956). – *Ostatní práce:* Jak se stalo Československo satelitem Sovětského svazu (Chicago 1963); Red Infiltration – a Permanent Threat (Chicago 1965). – *Výbor:* Přerušená stopa (PP, Mnichov 1966). ▮

LITERATURA: ● ref. Lékaři těla a duše: sl. (J. Strnadel), Ranní noviny 19. 7. 1938; V. F., NO 17. 9. 1938; Kp. (J. Knap), Venkov 11. 11. 1938; drb. (J. Borecký), Zvon 39, 1938/39, s. 27 ●; B. Polan: ref. Než přijde naše léto, Svob. noviny 9. 8. 1946; A. Vlach: k padesátinám, Sklizeň (Hamburk) 1954, č. 11; A. Kratochvil in V. Š.: Kožich (Mnichov 1954); P. Javor (J. Škvor) in V. Š.: Věž svědectví (Montreal 1955); ● ref. Věž svědectví: jt. (J. Tumlíř), Čes. slovo (Mnichov) 1956, č. 1; mp. (M. Podivínský), NŽ (Řím) 1956, č. 2; S. M., Sklizeň (Hamburk) 1956, č. 3 ●; -jr- (J. Dresler): ref. J. V., císař Spojených států…, Čes. slovo (Mnichov) 1956, č. 7; p: ref. Přerušená stopa, NŽ (Řím) 1967, č. 5; F. Smrček in Třicet let českého vysílání Svobodné Evropy, Čes. slovo (Mnichov) 1981, č. 5; F. Tomáš in Je sedm hodin středoevropského času (Mnichov 1990, s. 87); an. (J. Kratochvil): V. Š., sb. Český a slovenský exil 20. století (2003, s. 74); V. A. Debnár: Nejsme všichni stvořeni pro exil, LitN 2005, č. 34.

jz

Jiří **Štefl**

* 7. 10. 1904 *Všestary* u Říčan
† 15. 12. 1961 *Brno*

Prozaik orientovaný na detektivní žánr a popularizační lékařskou fejetonistiku; autor odborných prací z oboru farmakologie.

Syn železničního úředníka, jehož působiště se často měnila. Dětství prožil v Mnichovicích, Střezimíři (u Benešova) a v Soběslavi. Gymnázium, pak reálné gymnázium navštěvoval v Benešově u Prahy, v Táboře a ve Slaném (mat. 1922). Na lékařské fakultě v Praze promoval na podzim 1927; již předtím se stal asistentem ve fyziologickém ústavu lékařské fakulty brněnské univerzity, 1930 přešel na její farmakologický ústav, kde se 1932 habilitoval prací z oblasti fyziologie a farmakologie nadledvinek; 1937 byl jmenován mimořádným bezplatným profesorem farmakologie. Kolem 1930 se oženil se zubní lékařkou. Od 1939 vedl farmakologický ústav; jeho přednostou se stal 1945, kdy byl rovněž jmenován řádným profesorem se zpětnou platností od 1940. 1929 byl na studijním pobytu v Paříži a 1938–39 v Rockefellerově ústavu pro lékařské bádání v New Yorku. Kromě svého působení na univerzitě od 30. let do 1950 pracoval jako revizní lékař nemocenských pojišťoven a jako terapeutický poradce několika firem na výrobu léčiv; 1952–54 byl též závodním lékařem krajského nár. výboru v Brně a 1959 se stal občanským soudním znalcem Lidového civilního soudu v Brně. 1958 byl zbaven vedení katedry, ústavu, přednášek a praktik; na katedře zůstal jako vědecký pracovník. V polovině 1959 byl nucen z lékařské fakulty odejít; pracoval pak jako závodní lékař až do své náhlé smrti (na následky mozkové mrtvice). – Byl spoluzakladatelem a spoluredaktorem populárně-vědeckého časopisu Věda a život (1935–49).

Kromě vědeckých prací z oblasti farmakologie se Š. projevil jako průkopník zdravotnické osvěty. Psal populární lékařské causerie pro noviny a proslovil několik set přednášek v rozhlase; z této činnosti, která si získala díky názornosti a vtipnosti podání širokou oblibu, vznikly postupně i knižní publikace (knížka *Lékař hovoří se ženami* vyšla během pěti let v devíti vydáních, další *Lékař hovoří s muži* dosáhla během tří let pěti vydání). – V beletrii

se Š. uplatnil především jako autor úspěšných detektivních próz, spojených svéráznou postavou českého komisaře Saláka, řešícího systematičností a důslednou logikou, ale také za pomoci intuice zapeklité případy. Zatímco *Případ profesora Rocha* a *Vražda ze zdvořilosti* jsou zasazeny do domácího prostředí, obsáhlý román *Vrah duší* se odehrává v USA (kam byl komisař Salák vyslán na studijní pobyt). Š. záměrně porušoval zákony žánru, neváhal uplatnit složky úvahové (např. o lidských povahách nebo o specifičnosti amerického prostředí a mentality), stejně jako medicínské a psychologické poznatky, především však svůj dar humoru i smysl pro grotesknost a životní paradoxy. „Surrealistická povídka o čtvrtém rozměru" v podobě filmového libreta *Vražedný polibek* má ráz vědecko-fantastický s prvky satirického pohledu na oblast vědy. V knize *Medicínské historky* obsáhl Š. vzpomínkové epizody vlastní i příhody svých přátel v širokém rozpětí od komických až po tragické.

PSEUDONYM, ŠIFRA: MUDr. Matěj Straka (Lid. demokracie, od 1950); Š. (Věda a život). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Kvart; Lid. demokracie; Lid. noviny (od 1938); Praktický lékař; Svob. slovo; Věda a život; Vesmír (1943). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Případ profesora Rocha (P 1944); Vražda ze zdvořilosti (R 1946); Vrah duší (R 1947); Vražedný polibek (film. libreto, 1948); Medicínské historky (PP 1958). – *Popularizační zdravovědné práce:* Život a smrt (1941); Lékař hovoří se ženami (1944); O nemocech (1944); Jak se rodí lék (1944, s jinými); Lékař hovoří s muži (1946); Lékařovy odštěpky (1947); Lékař hovoří s dětmi (1958). – *Ostatní práce:* Farmakoterapie praktického lékaře (1941; upr. vyd. 1955); Farmakoterapie (1952; upr. vyd. 1954 a 1957); Farmakologie pro lékárníky (1956; upr. vyd. 1957) aj. ■ REDIGOVAL *časopis:* Věda a život (1935–49, s jinými); *knižnici:* Knižnice Vědy a života (1941–44). ■

LITERATURA: B. Golombek: Dr. J. Š., LidN 16. 1. 1944 + (šifra bg) ref. Lékař hovoří se ženami, LidN 22. 5. 1944; p: ref. Případ profesora Rocha, LidN 24. 12. 1944; jar: ref. Vražda ze zdvořilosti, Svob. Československo 22. 9. 1946; ry: ref. Lékař hovoří s muži, Rovnost 13. 11. 1946; an.: Hovoříme s autorem našeho nového románu Vrah duší, Rovnost 24. 8. 1947; Sch: ref. Lékařovy odštěpky, PL 20. 4. 1948; J. Sajner: Profesor MUDr. J. Š. padesátníkem, Lékařské listy 1954, s. 480; (-b-): ref. Medicínské historky, Kultúrny život (Bratislava) 1959, č. 3; J. Záhejský: Úsměvy profesora J. Š., Universitas 1991, č. 6; S. Káš: K výročí profesora J. Š., LidN (Brno) 11. 10. 1994, příl. Mor. listy; J. Mervart: ref. Vrah duší (vyd. 1999), Rovnost 10. 3. 1999; S. Káš: Profesor MUDr. J. Š. – člověk stíhaný osudem a poměry, Praktický lékař 2002, s. 767; M. Šimáček: Život mezi vědou a uměním, Naše rodina 2004, č. 41.

pp

Václav **Štech**

* 29. 4. 1859 *Kladno*
† 23. 2. 1947 *Praha*

Dramatik, zejména autor populárních veseloher a frašek z maloměstského prostředí a světa podnikatelů, autor románů, povídek i humoresek se společenskou a milostnou tematikou, divadelník, publicista a osvětový pracovník.

Otec byl vyučen kupcem, pracoval však jako strojník v kladenské huti. Když 1860 zemřel, matka porůznu sháněla obživu: ve Slaném dávala hodiny ručních prací, nato pracovala jako kuchařka v piaristické koleji a syna svěřila ovdovělé sestře do Mžan u Sadové; 1863 se Š. do Slaného vrátil a začal tam předčasně chodit do školy. Po roce se matka se synem přestěhovali do Kuklen u Hradce Král. (opět tam vyučovala šití), odkud za prusko-rakouské války 1866 museli na přechodnou dobu uprchnout do Losenic u Přibyslavi a přišli přitom o majetek. Z Kuklen se 1868 vrátili do Slaného, Š. 1870 vstoupil do piaristického gymnázia a 1873 ve studiu pokračoval v Praze na Akademickém gymnáziu. Po absolvování šesté třídy přestoupil do 2. roč. učitelského ústavu (dějepis ho učil 1876/77 J. Vrchlický). Jeho další působení silně ovlivnil kustod Nár. muzea F. X. Beneš, jenž ho přivedl k žurnalistice, k psaní a překládání zpráv a referátů o archeologii pro pražské noviny (pro Pokrok i za pravidelný honorář). Po maturitě 1879 Š. týden učil v Olšanech na Slánsku a pak byl ustaven na obecnou školu ve Slaném. Od 1885 učil též kreslení na pokračovací průmyslové škole. Ve Slaném se od počátku intenzivně účastnil místního veřejného a spolkového života v Sokole, v Ochotnickém spolku jako herec, knihovník i hlavní režisér, 1883 byl iniciátorem stavby divadelní budovy, zakládal Vlastivědné muzeum (1886), kde byl kustodem, 1891 Muzejní spolek Palacký a veřejnou knihovnu. Od 1882 pořádal ve Slaném debatní večery (sám proslovil desítky přednášek), 1883 dal podnět k zřízení místního odboru Ústřední matice školské a stal se jeho jednatelem, byl i členem obecního zastupitelstva, současně působil i ve funkci jednatele od-

boru Národopisné výstavy československé pro okres Slaný, 1893 založil sborník Slanský obzor. Po necelém roce manželství mu 1885 zemřela žena po narození syna (pozdějšího historika umění Václava Viléma Š.), 1889 se oženil podruhé a měl dalších pět dětí; dcera Marie Š. (provd. Lehnerová, 1890–1970) se jako učitelka a publicistka věnovala literatuře pro mládež. 1894 získal učitelské místo na dívčí obecné škole na Žižkově, 1900 se stal řídícím učitelem, v únoru 1905 zažádal o penzionování. V Praze působil v různých funkcích: ve výboru Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj (člen od 1888), 1897 vypracoval stanovy jeho penzijního fondu, od 1901 řídil jako předseda tehdy založené Nakladatelské družstvo Máje, podílel se na redakci jeho stejnojmenného časopisu, do něhož také soustavně přispíval romány na pokračování, fejetony, literárními i divadelními články a referáty. Od 1890 byl členem Svatoboru, od něhož získal podporu na cestu po českých zemích (1897), pak do Německa a Paříže (1900). V 80. letech cestoval též do Lince, Solné komory a Hamburku, na počátku století do Itálie. Vedl 1898–1907 divadelní agenturu, jako iniciativní organizátor se přičinil spolu s dalšími o založení pražského divadla Uranie (1898), stál u vzniku divadla na Král. Vinohradech, jehož byl prvním tajemníkem, 1909–14 ředitelem. Po nedobrovolném odchodu z funkce, provázeném bouřlivými kampaněmi v tisku i v divadle, konflikty s jeho průbojným režisérem K. H. Hilarem a polemikami o umělecké úrovni repertoáru (obranná brožura *Městské divadlo Královských Vinohradů za mé správy* a próza *Vinohradský případ*) se stal těsně před 1. světovou válkou ředitelem Uranie (1914–18). Po převratu byl povolán do brněnského Nár. divadla, které vedl 1919–25. 1918–19 vykonával funkci (prvního) předsedy Syndikátu čes. spisovatelů. Po návratu do Prahy 1928 byl viceprezidentem správní rady pojišťovny Slavia. Do pozdního věku byl literárně činný. Pohřben byl ve Slaném.

Š. byl především dramatik, jenž neváhal čerpat látku ke svým hrám z prostředí světa novodobého podnikání, politických zápasů a milostných vztahů sloužících nezřídka jako prostředek ke kariéře. Zatímco prvotina, přijatá vesměs kritikou jako dílko pozoruhodného talentu, se pohybovala ve veseloherním žánru, jenž postihoval se shovívavým i kousavým humorem postavy soudobého maloměsta v jejich zápase o ovládnutí radnice (*Maloměstské tradice*), její pokračování znamenalo pokusy o vážné společenské drama s kritickým postojem ke společenským nešvarům, které přinášel politický a hospodářský vývoj před 1. světovou válkou. Prostředí vysoké politiky a jejích parlamentních intrik se dotýká příběh o snahách postátnit železnici (*Žena*), do světa financí Š. umístil drama, v němž podvodné spekulace s otevřením neproduktivního uhelného dolu vyústily v sebevraždu (*Zlatý déšť*). Obdobně aktuálně laděné tematické zaměření (spíše však na nižší společenské vrstvy) je příznačné i pro Š. veselohry, častěji frašky, v nichž však vždy jde o kariérismus, machinace a intriky v úsilí o proniknutí do veřejné správy: o poslanectví (*Ohnivá země*), starostenství v obci (*Deskový statek*), místo ředitele školy (*Habada a Jordán*), obsazení pražské radnice (*David a Goliáš*). Nad vším pak vládne záměr nepříliš náročné obecenstvo pobavit a rozesmát. Š. v nich prokázal zvláště schopnost předvídání účinku uměle konstruovaných humorných situací, méně už umění fabulační a kompoziční. Mezi těmito hrami vznikla i fraška *Třetí zvonění,* v níž sice též touha rozesmát situačním i slovním vtipem převažuje nad skromným dějem o ženichově předsvatební noci nevinně strávené s pikantní vdovou, ale jež zručným vystižením prostředí i dobře odpozorovanými postavami z prostředí maloměstské honorace přinesla Š. největší úspěch a v různých inscenacích a úpravách zůstala na českých jevištích až dodnes (pozoruhodné byly zvláště inscenace M. Horníčka s pozměněným titulem Svatba pod deštníky, 1949, a M. Stehlíka s V. Hudečkem v takřka muzikálové podobě, 1970). Podobný vývoj jako na divadle prodělal Š. i jako prozaik, když od drobných humoresek a črt čerpajících hlavně z vlastních zážitků z divadelního zákulisí dospěl nejdříve k několika satirickým pracím komentujícím kriticky maloměstské poměry s jejich ustálenými rituály a mravními poklesky (*Koleje, U tří bláznů, Kovové ruce*), poté k široce koncipovaným románům zobrazujícím život vznikající pražské velkoměstské periferie (*Hřích paní Hýrové*). Po 1. světové válce, která se ozvala v několika Š. dramatech, psal hlavně obsáhlé politicky zaměřené romány o českých protihabsburských předpřevratových zápasech (*Řetěz, Les krásných žen, Pražský chorál, Pobřeží lásky, Sladké vody*), v nichž splétal dění

politické s množstvím často choulostivých motivů milostných, detektivních i špionážních do nepřehledně roztříštěného dějového toku bez pevné kompozice a psychologického zázemí. Líčení prostředí a postav příslušníků vysoké šlechty, mezinárodních kurtizán a spiklenců je přitom plné trivialit a absurdností. Š. jediná próza pro mládež *Stříbrná věž* vychází z autobiografických zážitků malého chlapce za prusko-rakouské války, realistická osnova je však narušena romantickým vyústěním v dětské literatuře dávno opuštěným. Pro poznání společenské a kulturní atmosféry konce 19. a první třetiny 20. století mohou sloužit obsáhlé, často však neobjektivní paměti (*Džungle literární a divadelní*). V rukopisu zůstaly sbírky básní Sněhové vločky, Hříčky, dramata Zákopy a Krize (z 80. let 19. století) a libreto k baletu Cikánské kouzlo a k opeře Studentská láska (ze začátku 20. let 20. století). – Za součást Š. díla část odborné literatury považuje i básnické sbírky Jsem dítě bolesti a Pohár, vydané 1912 vlastním nákladem pod pseudonymem Ladislav Aladin. Vybočují však natolik z rázu Š. prací, že se jeho autorství jeví jako velmi nepravděpodobné, čímž je zpochybněn i jemu přisuzovaný pseudonym. Rovněž častý údaj, že redigoval Pražský kurýr a jeho přílohu Slosovací list se netýká Š., ale jeho jmenovce.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Aladin, Bohuslav Jelínek, Dr. Hrachovina (Čes. stráž), „Homér český 2“, István Szlanyina (Švanda dudák), Ježík Špička (časopisy na Slánsku), Nemo, Onyx (Nár. listy, Švanda dudák), Onyx-Sarafán (Nár. listy), Petr Houžvička (Švanda dudák), Sanherib, Sarafán (Nár. listy), T. Entočka (Svornost), Vasil Sufflerov, Verus Přímý; ech, ech., -ech, ECh., S-án., Si-si, Si-Si, V. Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Almanach praktického člověka (1907); Besedy lidu (1910); Cesta (1924–25); Časopis agrárního studentstva (1927); sb. Čechy 11 (1903); Čes. stráž; Čes. škola (1887–91); Čes. Thalia (1887–92; Maloměstské tradice); Čes. knihovnictví (1900); Čes. svět (1911); Divadelní list Máje (1905–08); Divadelní listy (1883–84); kal. Havlíček (1919); Hlas národa (1901–04); Humorist. listy (1912); sb. Jubilejní památník (1928, k 80. výr. zal. učitelského ústavu); Květy (1888); Lid. noviny (1919–38; 1920–24 vzpomínky, 1924–25 Řetěz); Lit. rozhledy (1907–14, 1929); Máj (1902–12; 1903 Štěstí Zlatého hroznu, 1906–07 Hříchy paní Hýrové, též FF, lit. a divad. referáty); Malý čtenář (1895); Moderní život (1903); Nár. listy (1873–75 an., 1888, 1895–1906, 1914–19, 1933–36; od 1935 vzpomínky Přes ostnaté dráty); Nová svoboda (1938); Noviny mládeže (1904–07; 1904–05 Stříbrná věž); roč. O bídě lidské, pokr. Chudým dětem (Brno 1889–90, 1931); Obzor lit. a umělecký (1899); Osvěta (1894–1901); sb. Padesát let života Jaroslava Vrchlického (1903); kal. Palacký (1919); sb. Pohledy do kulturních dějin Slaného a Slánska (1939); Pokrok (1873–85; 1873–75 an.); Posel z Prahy (1873–75, an.); sb. Praha včera a dnes (1907); Právo lidu, Večerník (1924); F. Pražák: Paměti českých spisovatelů z dětství (1946); Přítel mládeže; Přítomnost (1929–30); Ročenka Městské spořitelny ve Slaném (1939); Rozhledy (1897); Rozpravy Aventina (1928); sb. Slanský obzor (1893, 1934); Studentský časopis (1928); Světozor (1892–99); Světozor (1915–16, 1925–30); sb. Svity (Slaný 1880); Svob. občan (Slaný 1879–94); Svornost (Slaný 1879–94); Švanda dudák (1888–1902); Topičův sborník (1914–18); Tribuna (1920); Velký Slovanský kalendář na rok 1894; Venkov (1911, 1917–18, 1925–40); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1894); Vilímkův humoristický kalendář… (1894–45, 1914); sb. Vpřed! (1887, pamětní list k sjezdu akad. spolku Krakovec ve Slaném); Výr. zpráva Kladenské spořitelny (1931); Vzlet (Plzeň 1919); Zábavné listy (1887); Zlatá Praha (1897–99, 1907); Zvon (1926–32, 1940–41); Ženské listy; sb. Žofín (1894). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře a divadle:* Kandidát a kandidátka (BB 1878, tištěno jako autograf, 1. a 4. vyd. pseud. „Homér český 2“, 2. a 3. vyd. pseud. Nemo); Pomněnky (BB, PP 1886, tištěno jako autograf); Maloměstské tradice (D 1888, prem. 1887); Žena (D 1888, i prem.); Zlatý déšť (D 1890, i prem., pův. s tit. Prapor); Maloměstský pepř (PP b. d., 1893); Hloží (PP 1896); Koleje (R 1896); Praha za sto let! (P 1896); U tří bláznů (R 1899); Ohnivá země (D 1900, prem. 1898, pův. s tit. Vlasta; 1947 s tit. Kocourkovští diplomati); Třetí zvonění (D 1900, i prem.; 1949 upr. M. Horníček s tit. Svatba pod deštníky aneb Zvoní se potřetí); Strniska (PP 1901); Divadelní paběrky (vzpomínky, 1902, s J. Štolbou a K. Šípkem; Jak jsem se dostal na jeviště ND v Praze a jak opět z něho → Divadelní mžitky, 1913); Kovové ruce 1, 2 (R 1903); Humoresky (PP b. d., 1904; 1930 rozšíř. vyd.); Stříbrná věž (R pro ml., b. d., 1905); Deskový statek (D 1908, i prem.; 1958 upr. J. Štech s tit. Napoleon na předměstí aneb Deskový statek); Prožluklé historky (PP 1908; 1920 rozšíř. vyd.); Předměstské humoresky (PP 1908; 1928 rozšíř. vyd.); Štěstí Zlatého hroznu (R b. d., 1910); Habada a Jordán (D 1911, i prem.); Hříchy paní Hýrové (R b. d., 1911); Humoristův zápisník (PP b. d., 1911); Divadelní mžitky (PP b. d., 1913; 1927 rozšíř. vyd.); Matiční brázdou (D b. d., 1914, i prem.); Pod vlajkou válečného lazaretu (D b. d., 1914, i prem., pův. s tit. Pod vlajkou Červeného kříže); David a Goliáš (D 1915, i prem.); Do komína černou křídou (FF 1918); Když uhodila dvanáctá! (D 1918, i prem.); Pražské klevety (PP 1918); Někde a nikde (PP 1919); Zmatená pohádka (D 1920, prem. 1919); Vinohradský případ. Román divadelní skutečnosti (1922); Les

krásných žen (R 1925); Řetěz (R 1925); Žerty a pablesky (PP 1926; 1931 P Strach samost.); Pražský chorál (R 1927); Kejkle a frašky (PP 1928); Pobřeží lásky 1, 2 (R 1929); Zálety a pletky (PP 1929); Co s knihou? (D 1931); Sladké vody 1, 2 (R 1933); Co tropí ženy (PP 1934); Džungle literární a divadelní (paměti, 1937). – *Překlad:* F. Molnár: Ďábel (b. d., 1911). – *Ostatní práce:* Historie opravy Staroměstské věže mostecké v Praze (1878, pod jm. J. S. Skrejšovský, konfiskováno); Před učitelským prahem (1886, pseud. Verus Přímý); Mladý živnostník (1892); Národní katechismus aneb Co má věděti každý Čech (1894); Českým ženám: Nejsme s vámi spokojeni (1897); O úkolech sokolstva (1898); O veřejných knihovnách (1899); Mladý obchodník (1899); O provozovacím právu divadelních her, jež propůjčuje Spolek českých spisovatelů beletristů Máj (1901); Městské divadlo Královských Vinohradů za mé správy (1913). – *Souborná vydání* (vše v nakladatelství J. Otto): Knihy V. Š. (1904–22, 13 sv.); Dramata V. Š. (1911–31, 13 sv.); Spisy V. Š. (1925–34, 28 sv.). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* Není všechno zlato, co se třpytí aneb Vévoda z Burdovalu (1872); Pan knihkupec (1881); Náš dům v asanaci (1898, s K. Šípkem a B. Kaminským). – *Překlady:* G. von Moser: Bibliotékář (1888); M. Montégut: Moderní nevěsty (1906); G. Kadelburg, R. Presber: Kaňka (1910, strojopis s tit. Rodinná kaňka). ▮ KORESPONDENCE: V. Štech: Národní divadlo v Brně (Lid. novinám z 1920), LidN 13. 11. 1920; F. Hampl: Slánský „historiograf" (Hamplovi z 1947), in Dobrodružství Jaroslava Seiferta (1969, s. 123). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Svobodný občan (červen–červenec 1882, an.), Máj (1902–05, s jinými), Noviny mládeže (1904–07, s R. J. Kronbauerem a red. kruhem); *ročenku:* Almanach praktického člověka (1907, s D. Panýrkem); *spisy:* Sebrané spisy Karla Šípka (1928–30, 5 sv.). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: sb. Svity (1880, pamětní list ochotníků ve Slaném); sb. Slanský obzor (1893); Vilímkův humoristický kalendář na r. 1896; Kuchařka Marie Štechové (1908). ▮

LITERATURA: P. Fingal: V. Š., dramatik, prozatér, organizátor (1919; 1929 rozšíř. vyd.); B. Slavík: V. Š. a Slaný (1939); sb. V. Š. Hrst vzpomínek k uctění 1. výročí jeho smrti (1948, ed. J. Rus). ▮ ● ref. Maloměstské tradice: M. A. Š. (Šimáček), Světozor 22, 1887/88, s. 286; B. F. (Frida), Zlatá Praha 5, 1887/88, s. 302; J. V. (Vrchlický), Hlas národa 22. 3. 1888; -o. (V. Mrštík), Ruch 1888, s. 160; F. Zákrejs, Osvěta 1888, s. 1139 ●; ● ref. Žena: V. Vítězný, Lit. listy 9, 1887/88, s. 382; J. L-ý. (Ladecký), Čes. Thalia 1888, s. 171 ●; ● ref. Zlatý déšť: -k. (M. A. Šimáček), Světozor 24, 1889/90, s. 598; R. J. Kronbauer, Hlas národa 21. 10. 1890; Astur (H. G. Schauer), Lit. listy 12, 1890/91, s. 107 ●; ● ref. Maloměstský pepř: J. Karásek, Niva 4, 1893/94, s. 175; A. Vrzal, Hlídka lit. 1894, s. 102 ●; F. V. V. (Vykoukal): ref. Hloží, Světozor 30, 1895/96, s. 406; ● ref. Koleje: F. V. V. (Vykoukal), Světozor 30, 1895/96, s. 431; jv. (J. Vodák), Lit. listy 18, 1896/97, s. 15; K. Staněk, Osvěta 1897, s. 360 ●; an. (F. V. Krejčí): ref. Českým ženám, Rozhledy 6, 1896/97, s. 527; J. Procházková (J. Misárek): Českým mužům: Ani my nejsme spokojeny s Vámi! (1897, k brožuře Českým ženám…); ● ref. Ohnivá země: Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 357; N-k. (J. Kamper), Čes. revue 1, 1897/98, s. 1247; -z.-, Lumír 26, 1897/98, s. 324; K. (F. V. Krejčí), Rozhledy 7, 1897/98, s. 853; P., Světozor 32, 1897/98, s. 358; F. Zákrejs, Osvěta 1898, s. 747; -r. (R. J. Kronbauer), Hlas národa 28. 5. 1898; š. (J. Kuffner), NL 28. 5. 1898; F. X. Šalda, Lit. listy 20, 1898/99, s. 10 → KP 4 (1951, s. 162) ●; ● ref. insc. Náš dům v asanaci: M. A. Š. (Šimáček), Světozor 32, 1897/98, s. 406; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 394; R. J. Kronbauer, Hlas národa 2. 6. 1898 ●; ● ref. Třetí zvonění: jv (J. Vodák), Obzor lit. a umělecký 2, 1899/1900, s. 60; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 17, 1899/1900, s. 165; Dugazon, Lumír 28, 1899/1900, s. 203; F. Zákrejs, Osvěta 1900, s. 255; -r. (R. J. Kronbauer), Hlas národa 6. 2. 1900; š. (J. Kuffner), NL 6. 2. 1900; Ar..ti. (A. Kraus), Politik 6. 2. 1900; r. (F. V. Krejčí), PL 6. 2. 1900; A. Nečásek, LidN 8. 2. 1900 ●; ● ref. U tří bláznů: -er. (E. Lederer), Rozhledy 9, 1899/1900, s. 889; F. V. Vykoukal, Osvěta 1900, s. 365 ●; ● ref. Strniska: J. ze L. (Karásek), MR 1901/02, sv. 13, s. 291; J. Kamper, Obzor lit. a umělecký 4, 1901/02, s. 284 ●; ● ref. Kovové ruce: -r. (R. J. Kronbauer), Hlas národa 20. 12. 1903; -ásḱy., Zvon 4, 1903/04, s. 322; F. V. Vykoukal, Osvěta 1905, s. 82 ●; ● ref. Deskový statek: O. Theer, Přehled 6, 1907/08, s. 276; D., Zlatá Praha 25, 1907/08, s. 204; an. (J. Vodák), Čas 8. 1. 1908; J. Hilbert, Venkov 8. 1. 1908; V. Červinka, Osvěta 1908, s. 162; Hký (K. Horký), Nár. obzor 1908, č. 4; F. X. Šalda, Novina 1908, s. 60 → KP 7 (1953, s. 145) ●; Hký (K. Horký): Trvanlivá kůže (k Š. působení v Brně), Nár. obzor 1908, č. 47; ● ref. Prožluklé historky: Ds. (J. D. Konrád), Máj 6, 1907/08, s. 332; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 15, 1907/08, s. 865 ●; V. Kol. (V. Červinka): ref. Prožluklé historky, Předměstské humoresky, Zvon 8, 1907/08, s. 445; ● k padesátinám: K. Šípek, Ds. (J. D. Konrád) a Rf., Máj 7, 1908/09, s. 370, 372 a 373 ●; ● ref. Štěstí Zlatého hroznu: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 420; F. Nusl, Stopa 1, 1910/11, s. 410 ●; ● ref. Habada a Jordán: A. Dvořák, Přehled 9, 1910/11, s. 400; Dr. P. (D. Panýrek), R. J. Kronbauer, Máj 9, 1910/11, s. 277 a 279; KMČ. (K. M. Čapek Chod), Zvon 11, 1910/11, s. 365; M. Rutte, MR 1910/11, sv. 23, s. 362; Ft., Zlatá Praha 28, 1910/11, s. 290; T. (V. Tille), NL 19. 2. 1911; jh., PL 19. 2. 1911; J. Hilbert, Venkov 19. 2. 1911; M. (J. Mahen), LidN 31. 3. 1911; P. Maternová, Ženský svět 1911, s. 89; an. (K. Horký), Stopa 2, 1911/12, s. 21 ●; ● ref. Hřích paní Hýrové: V. Dyk, Samostatnost 26. 11. 1911; K. Sezima, Lumír 40, 1911/12, s. 318; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 19, 1911/12, s. 384 ●; ● ref. Humoristův zápisník, Hřích paní Hýrové: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 29, 1911/12, s. 171; F. V. Vykoukal, Osvěta 1912, s. 233 ●; ● ref. Městské divadlo Královských Vinohradů za mé správy: F., Samostat-

nost 5. 10. 1913; V. Dyk, tamtéž 7. 10. 1913; an. (J. Vodák), Čas 10. 10. 1913; ksg., Čas 25. a 26. 11. 1913; K. Šípek, Čas 2. 12. 1913 ●; ● ref. Divadelní mžitky: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 216; W., Máj 12, 1914/15, s. 187 ●; ● ref. David a Goliáš: H. Jelínek, Lumír 1915, s. 527; K. Čvančara, Osvěta 1915, s. 863; t., PL 3. 11. 1915; an. (J. Vodák), Novina 1, 1915/16, s. 92; O. Fischer, Čes. revue 9, 1915/16, s. 127; -í-, Topičův sborník 3, 1915/16, s. 142 ●; ● k šedesátinám: -m-, Zvon 19, 1918/19, s. 435; P. Fingal, Vzlet 1919, s. 198; A. N. (Novák), Venkov 29. 4. 1919 ●; ● ref. Zmatená pohádka: E. S. (K. Elgart Sokol), LidN 30. 11. 1919; L. Blatný, MSlR 13, 1919/20, s. 224, 246; ⚖, Zvon 20, 1919/20, s. 632; M. M. (Majerová), PL 14. 7. 1920; J. H. (Hilbert), Venkov 14. 7. 1920 ●; ● ref. Vinohradský případ: K-ček. (J. Kodíček), Tribuna 24. 9. 1922; K. (F. V. Krejčí), PL 15. 10. 1922; M. Hýsek: Naše věda 5, 1922/23, s. 63 ●; A. Heinrich: Dobrý hospodář odchází, LidN 12. 4. 1925; ● ref. Les krásných žen: J. Dvořák, Lit. rozhledy 10, 1925/26, s. 4; V. Brtník, Venkov 27. 5. 1926; K. H. (Hikl), Naše doba 34, 1926/27, s. 120 ●; ● ref. Řetěz: V. Brtník, Venkov 3. 12. 1925; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 11. 2. 1926 ●; ● ref. Pražský chorál: drb. (J. Borecký), Zvon 28, 1927/28, s. 431; K. (F. V. Krejčí), PL 18. 3. 1928 ●; ● k sedmdesátinám: B. (E. Bass) a an., Světozor 29, 1928/29, s. 652 a 672; Mdk., Lit. rozhledy 13, 1928/29, s. 219; vz. (V. Zelinka), Zvon 29, 1928/29, s. 463; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 28. 4. 1929; A. Novák, LidN 28. 4. 1929; R., Venkov 28. 4. 1929; K. (F. V. Krejčí), PL 30. 4. 1929 ●; ● ref. Pobřeží lásky: drb. (J. Borecký), Zvon 30, 1929/30, s. 530; V. Brtník, Venkov 3. 5. 1930 ●; ● ref. Sladké vody: a. (J. Hora), Čes. slovo 2. 11. 1933; V. Brtník, Venkov 11. 11. 1933; Jos. B., Čin 1933, s. 425; drb. (J. Borecký), Zvon 34, 1933/34, s. 209; -jen-, Čes. osvěta 30, 1933/34, s. 259; K. J. (Juda), Střední škola 14, 1933/34, s. 120; K. (F. V. Krejčí), PL 22. 2. 1934; b., Rozhledy 1934, s. 32 ●; ● k pětasedmdesátinám: G. (F. Götz), NO 29. 4. 1934; ach. (A. Chaloupka), Venkov 29. 4. 1934 ●; ● ref. Džungle literární a divadelní: -och- (F. S. Procházka), Zvon 38, 1937/38, s. 321; B. Mathesius, KM 1938, s. 176; K. P. (Polák), PL 23. 3. 1938; M. N. (Novotný), LidN 28. 3. 1938 ●; ● k osmdesátinám: -btk- (V. Brtník), Zvon 39, 1938/39, s. 448; B. Slavík, LidN 29. 4. 1939; m. (A. M. Píša), Nár. práce 29. 4. 1939; b. (A. M. Brousil), Venkov 29. 4. 1939 ●; J. V. Šmejkal, Grunt rodu Š. (rozhovor), Venkov 30. 4. 1939; B. Koutník: K osvětové práci V. Š., Osvětový věstník Podbrdska 1939, s. 53 a 69; J. Sajíc in sb. České umění dramatické 1 (1941, s. 193); ● k pětaosmdesátinám: V. Kolář, LidN 29. 4. 1944; V. Hánek, Venkov 4. 5. 1944 ●; F. Pražák: V. Š., in Spisovatelé učitelé (1946, s. 189); ● nekrology: J. Sajíc, Nár. divadlo 22, 1946/47, s. 112; K. Engelmüller, Divadlo 1947, s. 3; V. Růt, Čes. lidové divadlo 1947, s. 34; J. Thon, Knihy a čtenáři 1947, s. 97; an., NO 25. 2. 1947; kp. (K. Polák), PL 25. 2. 1947; J. Kvapil a kd. (E. Konrád), Svob. noviny 25. 2. 1947; Hý (L. Holý), Svob. slovo 25. 2. 1947; E. Janský, Zeměd. noviny 25. 2. 1947 ●; J. Čadík: Vzpomínám V. Š., LD 23. 10. 1947; J. Thon: Ve stopách učitelské tradice, in Knihovníci a knihomilové (1947, s. 101); Trn.: Z brněnské působnosti V. Š., Divadlo 1948, s. 75 ●; ref. Svatba pod deštníky (insc.): H. Budínová, LidN 10. 4. 1949; bs. (B. Slavík), LD 12. 4. 1949; O. Popp, Mladá fronta 13. 4. 1949; JR, Práce 13. 4. 1949; J. Hájek, RP 13. 4. 1949 ●; E. Janský: V. Š., Program Městských divadel pražských 1954, č. 41; ● ref. Třetí zvonění (insc.): V. Šolín, Svob. slovo 5. 1. 1971; J. Beneš, Práce 6. 1. 1971; V. Hrouda, RP 13. 1. 1971; I. Křovák, LD 19. 1. 1971; M. Smetana, Mladá fronta 21. 1. 1971 ●; V. Müller: Divadelník tělem a duší, LD 23. 2. 1972; Š. Vlašín: Znovu Š. kontra Mahen?, Rovnost 4. 2. 1983; H. Tichá: Všestranný Š., Svoboda 22. 5. 1989; (jan): V. Š., Mladá fronta 19. 8. 1989; M. Sehnalová: Dramatik V. Š. a kladenské divadlo, Slánský obzor 2000, s. 103.

sm

Václav Vilém **Štech**

* 31. 3. 1885 *Slaný*
† 24. 6. 1974 *Praha*

Historik, teoretik a kritik výtvarného umění s mnohostranným záběrem, usilující o literární vyjádření uměleckohistorického zkoumání založeného na bezprostředním kontaktu s uměleckým dílem, autor pamětí a cestopisů, překladatel.

Syn spisovatele Václava Š. Matku ztratil krátce po narození; dětství prožil v rodišti. V Praze absolvoval gymnázium v Truhlářské ul. (mat. 1904); na filoz. fakultě studoval zprvu historii a zeměpis (člen Historického klubu), poté dějiny umění a estetiku (profesoři J. Šusta, F. Čáda, J. Pekař, O. Hostinský, B. Matějka aj.; PhDr. 1910 prací *Poznámky k problému formy ve výtvarném umění*, knižně 1915 s tit. *O projevu výtvarnou formou*). Za studií působil ve Svazu všeslovanského studentstva (věnoval se i divadlu). Jako člen Klubu za starou Prahu (od 1904) byl 1910 přijat do Muzea hl. města Prahy (zprvu písař, posléze ředitelský asistent, mj. zde prosadil vědecké zkoumání inventáře). Od mládí se setkával s četnými osobnostmi uměleckého života, např. v kavárně Union (kde se scházel mj. se členy Osmy). 1910 absolvoval studijní pobyt na berlínské univerzitě (u H. Wölfflina, bydlel zde s K. Čapkem), 1911 v Paříži na Sorbonně. Po celý život hojně cestoval po Evropě za uměním (též jako kurátor výstav). 1911 se stal členem Skupiny výtvarných umělců a redakčního kruhu Uměleckého měsíčníku; pak působil ve Spolku výtvarných umělců Mánes

(1930 byl vyloučen spolu s K. Holanem, P. Kotíkem aj.). Od 1918 působil u Nár. výboru (byl též členem českosl. delegace na mírové konferenci v Paříži), od 1921 byl tajemníkem, odborným referentem (pro výtvarné umění a výstavnictví) a později poradcem ministerstva školství a nár. osvěty, od 1925 rovněž vyučoval nauce o slohu na Uměleckoprůmyslové škole v Praze. 1930 byl jmenován mimoř. profesorem dějin umění na Akademii výtvarných umění (habilitoval se studií *Michelangelo. Poznámky o renesanční prostorové kompozici*). 1939–42 byl vězněn v koncentračním táboře Buchenwald (spolu s J. Čapkem a E. Fillou). 1945 se vrátil k pedagogické činnosti na Akademii výtvarných umění (1945 řádný profesor, 1955 doktorát věd o umění). 1958 odešel do důchodu. V 60. a 70. letech pobýval rovněž na zámku v Dobříši. Široká byla Š. přednášková, výstavní a spolková činnost, byl členem Kuratoria Moderní galerie a Umělecké rady Nár. galerie v Praze a dalších uměleckých a vědeckých institucí (též držitelem četných domácích a zahraničních vyznamenání a řádů). Pohřben byl ve Slaném.

Š. byl především historikem výtvarného umění mnohostranných zájmů (malířství, sochařství, architektura, grafika, fotografie, užité umění, památkářství atd.) v rozpětí od pravěku do současnosti, jenž se zároveň soustavně věnoval otázkám teoretickým a výtvarné kritice. Do literatury pronikal jednak úsilím o vytříbený a sugestivní (často esejistický) styl svých textů a požadavkem oživujícího podání výsledků uměleckohistorické práce literární formou, jednak cestopisnými a vzpomínkovými knihami. K nástupu moderního českého dějepisu umění (těžícího z podnětů tzv. vídeňské školy) Š. významně přispěl studií *O projevu výtvarnou formou* (průkopnicky na materiálu paleolitu a neolitu), v níž zdůraznil individualizační činitele uměleckého vývoje a proti pozitivistické popisnosti vyzdvihl tvůrčí intuici a vcítění (pod vlivem B. Croceho) v bezprostředním styku s konkrétním uměleckým dílem (jako rozpoznávání trvalých principů lidství a kladných životních sil). V těchto intencích a převážně na základě interpretace jedinečných uměleckých výkonů dále rozpracovával dílčí teoretické a metodologické otázky výrazu a slohu, tradice, lidové kultury, rustikalizace (vztahu centra a periferie), specifického postavení svého oboru mezi příbuznými disciplínami aj., stále výrazněji se věnoval problematice společenské funkce umění: v souborech shrnujících úvahy publikované v časopisech a sbornících (*Včera, Pod povrchem tvarů, Dohady a jistoty* a *Umění? Proč a k čemu?*), v knize *Skutečnost umění* i v syntéze *Rozprava o reliéfu*. Ve výtvarných kritikách (Přehled, Venkov, Čes. slovo aj.) a v kulturní publicistice projevoval rovněž smysl pro aktuální umělecké dění (zejména v souvislosti s výtvarnou avantgardou 10. a 20. let, s vitalismem, expresionismem a nástupem kubistické architektury); účastnil se generačních polemik i diskusí o národní povaze umění, se svým historickým založením i osvětovým zaměřením záhy zastával osobitý tradicionalistický postoj, přičemž proti formalistickým tendencím stavěl sepětí umění se životem. Objevitelské (i pedagogické) schopnosti osvědčil především jako historik umění širokého rozhledu, zdůrazňující možnosti stylové analýzy vycházející z pronikavého zrakového postřehu a usilující o plastické postižení životných typů a dějů. Ze světového umění se vracel častěji zvláště k italské renesanci (*Michelangelo, Donatello, Italská renesanční plastika, Piero della Francesca* aj.) a k dílu Rembrandtovu, z českého výtvarnictví k období baroka (*Sochaři pražského baroku, Československé malířství a sochařství nové doby, Die Barockskulptur in Böhmen* aj.) a pod vlivem muzejnické práce k pražským památkám (mj. *Zmizelá Praha, Pražská domovní znamení, Krásy plná, slávou i kletbou bohatá… Praho!*) a k pragensiím (*Praha v několika pohledech, Vltava v městě*). Monografie, studie i texty pro obrazové publikace věnoval tvorbě osobností 19. a 20. století (M. Aleš, J. V. Myslbek, J. Šturs a, M. Švabinský, F. Kaván, V. Sedláček, K. Holan, L. Kuba, A. Slavíček, O. Španiel, M. Holý, J. Navrátil, V. Beneš, aj.). Š. sklon k literárnosti plynoucí z pojetí dějin jako umění a z důrazu na subjektivní prožitek se výrazněji projevil v šířeji založených cestopisných úvahách (*Duše nad grachty, Cesta do Paestum*) a zvláště ve vzpomínkových knihách *V zamlženém zrcadle* a *Za plotem domova*, v nichž působivě (v řadách asociací a s pozoruhodnými detaily) zachytil své zážitky z dětství a mládí (před 1. světovou válkou) ve Slaném, v Praze a na cestách v Německu, Francii a Itálii, přírodní dojmy a setkávání s uměleckými díly a s tvůrci několika generací (pokračování Na předělu věků nedokončil). Za okupace Š. napsal pod vlivem válečných událostí drama o ohrožení demo-

kracie (Obléhání Syrakus, v rukopise). Po 2. světové válce se věnoval též obecnějším kulturním problémům a popularizační činnosti (četné rozhlasové a televizní naučné pořady, mj. *Procházky Prahou*).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jan Hoch, Karel Novák, Karel Sylvestr, Karel Záhora, Václav Prokop; Š., -šte-, -štech-, Š. V. V., V. V. Š. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Actes du XIIIe Congrès International d'Histoire de l'Art (Stockholm 1934); Ahoj na sobotu (1970); Architektura ČSR (1954); sb. L'Art des pays lointains, též něm. – Kunst ferner Länder (oboje 1956); sb. L'arte decorative Cecoslovacca – L'art décoratif tchècoslovaque (1923); Budoucno (1918); Čas (1908–12); Čes. slovo (od 1927); Českosl. republika (1920); sb. Československo (1930, Písek – Zvíkov – Orlík); Českosl. voják (1956); Dějepis výtvarného umění v Čechách 1 (1931, Umění v pravěku); Den (1909); Dílo (od 1945); Fotografický obzor (1922, Estetika fotografie, i sep.); Hlas revoluce (1954); sb. Hollar (od 1923); Hospodářské noviny (1965); roč. Chudým dětem (Brno); sb. Kavárna Union (1958); Kmen (1927); sb. Kniha o Národním divadle (1964); sb. Kniha o Praze (1930–34); Knihomol; Kultura (1959); Kulturní tvorba (1964–65); Květy (1957, 1967–68); Lid. demokracie; Lid. noviny (1928, 1938); Listy (1968); Listy pro umění a kritiku (1933); Lit. noviny (1930–32); Lit. noviny (od 1956); Lumír (1917, 1932–37; 1934 Cesta do Paestum, i sep.); Máj (od 1905); sb. Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu (1915); sb. Národ sobě. Národní divadlo a jeho umělecké poklady (1940); Nár. a Stavovské divadlo (1931); Nár. kultura (1924); Nár. listy (1919); Naše rodina (1972); Nová Praha (1969); Nový život (od 1955); sb. O Praze (1933); sb. Od pravěku k dnešku 1. K 60. narozeninám Josefa Pekaře (1930); Orientace (1968); Panoráma (1931–38); Panoráma (1971); Práce; sb. Praha (1929); Přehled (od 1908); Přítomnost (1928, 1937; 1937 Předpoklady československého umění, i sep.); Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění (1916); Ročenka Městské spořitelny ve Slaném na r. 1939; sb. Rodné město V. V. Štechovi (1968); Rudé právo; Salon (Brno 1931); Sborník k 70. narozeninám K. B. Mádla (1929, Z dílny Matyáše Brauna); Slovanská knihověda (1931); sb. Staletá Praha (1967, 1971); Styl; Svět práce (1968–69); Svět v obrazech (1970); Světozor (1918); Svob. slovo; Švanda dudák; Topičův almanach 1883–1933 (1933); Topičův sborník (1916); Tvorba (1972); sb. Umělecké poklady Čech 2, 3 (1913, 1915); Umělecký měsíčník (1911–14); Umění (1918–33; mj. 1933 Dílo a život. Poznámky o Antonínu Slavíčkovi, i sep.; Z obrazárny Pražského hradu, i sep.); Umění (od 1953); sb. Umění a kritika (1961); Umění a řemesla (1967–68); Venkov (1916–18); Vitrinka (1930); Volné směry (1914–1929; 1928 Michelangelo. Poznámky o renesanční prostorové kompozici, i rozšíř. sep.); Výr. zpráva Muzea král. hl. města Prahy za rok 1912 (Dřevěné řezby v Muzeu král. hl. města Prahy, sep. 1913); Výtvarná práce (od 1923); Výtvarná práce (od 1954); Výtvarné dílo; Výtvarné snahy (1928–29); Výtvarné umění; sb. Za starou Prahu (1910); Zprávy památkové péče. ▮ KNIŽNĚ. *Práce o umění:* Drážďany (průvodce, 1906, pseud. Václav Prokop); Pedagogická vyjížďka na Karlštejn (osnova výkladů, 1914, se Z. Wirthem); Mikoláš Aleš. Jeho život a dílo 1 (monografie, 1915, s F. X. Jiříkem; sešit. vyd. 1913–15); O projevu výtvarnou formou (studie, 1915); Zmizelá Praha 1. Staré Město (studie, 1916; rozšíř. vyd. 1945 s podtit. Staré a Nové Město s Podskalím, se Z. Wirthem a V. Vojtíškem); Mistr Jan Hus ve výtvarném umění (studie, 1916); Pražská domovní znamení 1, 2 (studie, 1916, 1917; upr. vyd. 1943, 1955); Valdštejnský palác (příležitostný tisk, b. d., válečná léta); Včera (EE 1921); Jos. V. Myslbek (medailon, 1922; upr. vyd. 1929, 1941 a 1952); Praha v několika pohledech (1928, k dřevorytům ze školy J. Bendy); Vltava v městě (1932, k dřevorytům ze školy T. F. Šimona; 1941 in Pod povrchem tvarů); Duše nad grachty (cestopis, 1933; 1941 in Pod povrchem tvarů); Moderní český dřevoryt (studie, 1933); O zlaté kapličce (studie, 1933); Praha, matka měst (studie, 1933); Procházka Moderní galerií (1934); Sochaři pražského baroku (studie, 1935, i zkrác. franc. a něm. verze); Fotografie vidí povrch (studie, 1935); Československé malířství a sochařství nové doby 1–7 (1938–39, nedokonč., od 5. sešitu s tit. Malířství a sochařství nové doby v Čechách a na Moravě); Pod povrchem tvarů (EE 1941; obs. i knihy Vltava v městě a Duše nad grachty); Skutečnost umění (EE 1946); Čtení o Antonínu Slavíčkovi (monografie, 1947); Krásy plná, slávou i kletbou bohatá… Praho! (studie, 1948, s fotografiemi J. Ehma); Ludvík Kuba (monografie, 1949); Aleš a Slovensko (studie, Bratislava 1952); Alšova Vlast (studie, 1952); Národní divadlo (studie, 1954); Červený Kameň (studie, Bratislava 1954, s D. Menclovou); Josef Václav Myslbek (monografie, 1954); Rembrandt. Kresby a grafika (studie, 1955); Donatello (monografie, 1956); Rembrandt Harmensz van Rijn (medailon, 1956); Vojtěch Sedláček (monografie, 1958); Rozprava o reliéfu (studie, 1958); Wandmalereien des Biedermeiers. Ein Werk Josef Navrátils (studie, 1958, s V. Hnízdem, přel. G. Solar); Adolf Kosárek (monografie, 1959, s L. Halasovou); Die Barockskulptur in Böhmen (studie, 1959, přel. A. Wulkan); Italská renesanční plastika (studie, 1960); Umění? Proč a k čemu? (EE 1960); Piero della Francesca (monografie, 1962); Rembrandt (monografie, 1966); Vincenc Beneš (monografie, 1967, s L. Hlaváčkem); Dohady a jistoty (výbor studií a článků, 1967, ed. J. Homolka, J. Mašín a V. Procházka); V zamlženém zrcadle. Vzpomínky 1 (1967); Za plotem domova. Vzpomínky 2 (1970); Procházky Prahou (1972, z televizního vyprávění ed. H. Rissová); Význam rodiny Mánesů v naší tvorbě (studie, 1972). – Mimoto úvody a textové doprovody k obrazovým souborům a katalogům (i s jinými): J. Gočár,

F. Kysela, P. Janák: Čechische Bestrebungen um ein modernes Interieur (1915); Pozůstalost prof. Františka Ženíška (kat., 1917); Jan Štursa 1880–1925 (kat., 1926); Norbert Grund (kat., 1932); Seznam děl jubilejní výstavy Mikoláše Alše 1, 2 (1932); Souborná výstava obrazů akademického malíře Frant. Kavána (kat., 1932); Hanuš Schwaiger (kat., 1937); Pražské baroko (kat., 1938); Souborná výstava Vojtěcha Sedláčka (kat., 1943); Karel Holan: Karlův most (kat., 1944); Vojtěch Sedláček. Výstava obrazů z let 1943–1946 (kat., 1946); Ludvík Kuba, malíř (1946); Praha Karla Holana (kat., 1948); Polské malířství 19. a 20. století (kat., 1949); Výstava Akademie výtvarných umění (kat., 1949); Z obrazárny pražského hradu. České malířství 19. století (1950); Ludvík Kuba: Z mých styků (kat., 1951); Výstava díla Mikoláše Alše (kat., 1952); České dějiny v díle Mikoláše Alše (1952); Bechyně, státní zámek, město a okolí (1953); Ludvík Kuba. Vlastní podobizny 1899–1952 (1953); Vincenc Beneš. Soubor díla (kat., 1954); Otakar Španiel (1954); Nové obrazy Miloslava Holého (kat., 1956); Umění čtyř světadílů z českých sbírek mimoevropského umění 1, 2 (1956, 1957); Josef Navrátil – Jirny (1958); Vojtěch Sedláček. Proměny roku 1943–1958 (kat., 1958); Národní umělec Max Švabinský (kat., 1958); Sbírka francouzského umění Národní galerie v Praze (kat., 1962); Rembrandt (Londýn 1963); Kouzlo bílých nití. Krajkářská práce Marie Sedláčkové-Serbouskové (kat., 1965); Rembrandt (1968); Česká krajina (kat., 1969); J. Doležal, I. Doležal: Zlatá Praha (1971); Jan Štursa – Vratislav Nechleba (kat., 1975); Ludvík Kuba (kat., 1979, s M. Novákovou) aj. – *Překlady:* H. Wölfflin: Klasické umění. Úvod do italské renesance (1912); R. de Flers, G. A. Caillavet: Buridanův osel (1916); É. Bernard: Vzpomínky na Paula Cézanna (1917, s F. Žákavcem). ▮ REDIGOVAL *sborník:* Studentský almanach na rok 1905 (1905, s J. Kopalem); *knižnici:* Umělecké památky (1916–24), Umění v obrazech (1931–34). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL (s úvodními texty): M. Švabinský: Dvanáct dřevorytů v reprodukcích (1926); Hory a řeky v Československu (soubor grafik, 1932); Kalendář českých impresionistů 1934 (1933); Kalendář českých romantiků 1935 (1934); Kalendář českých realistů 1936 (1935); Krajiny z pěti století 1937 (kalendář, 1936); Šest set let Staroměstské radnice 1938 (kalendář, 1937); Vývoj české podobizny 1940 (kalendář, 1939); Praha českých malířů 1943 (kalendář, 1942). ▮

LITERATURA: sb. Rodné město V. V. Štechovi (1968, ed. A. Leopold). ▮ Gamma (G. Jaroš): ref. Mikoláš Aleš. Jeho život a dílo 1, Novina 1, 1915/16, s. 186 a pokr.; K. Čapek: ref. O projevu výtvarnou formou, Čes. mysl 16, 1915/17, s. 208 → O umění a kultuře 1 (1984); rd. (R. Weiner): ref. Zmizelá Praha 1, LidN 23. 2. 1916; ● polemika se Š. pojetím národního umění: rd. (R. Weiner), LidN 17. 11. 1916 + (šifra R. W.), Kmen 1, 1917/18, č. 2; J. H. (Hilbert), Venkov 18. 1. 1918 ●; bm. (B. Markalous): ref. Včera, LidN 5. 1. 1922 + ref. Jos. V. Myslbek, LidN 22. 6. 1922; V. Brtník: ref. Mistr Jan Hus ve výtvarném umění (2. vyd.), Venkov 9. 8. 1924; jh. (J. Hora): ref. Vltava v městě, Čes. slovo 1. 9. 1932; Š. J. (Jež): ref. Praha, matka měst, Lumír 59, 1932/33, s. 412; Šn. (V. Šuman): Vylučovací spor Mánesa, Samostatnost 1933, č. 3; V. D.: ref. Procházka Moderní galerií, RP 15. 2. 1935; A. N. (Novák): ref. Sochaři pražského baroku, LidN 29. 8. 1935; ● ref. Československé malířství a sochařství…: ne (A. Novák), LidN 22. 7. 1938; Ad. Veselý, Zvon 39, 1938/39, s. 418 a 687 ●; jd (J. Drda): ref. sb. Národ sobě, LidN 5. 7. 1940; ● ref. Pod povrchem tvarů: Pav-., Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 352; F. Kovárna, KM 1942, s. 73; jbs (J. B. Svrček), LidN 9. 5. 1942 ●; Z. W. (Wirth): V. V. Š., Umění 16, 1944/45, s. 390; om (O. Mrkvička): ref. Skutečnost umění, Svob. noviny 15. 12. 1946; -rna. (F. Kovárna): ref. Čtení o Antonínu Slavíčkovi, KM 1948, s. 99; ● k sedmdesátinám: F. Dvořák, sb. Hollar 1955, s. 1; M. Míčko, Výtvarná práce 1955, č. 6; E. Poche, Umění 1955, s. 273 ●; L (M. Lamač): ref. Rembrandt, Výtvarná práce 1955, č. 20–21; jb (J. Burian): ref. Rozprava o reliéfu, Výtvarná práce 1958, č. 20; ● k pětasedmdesátinám: O. Stefan, Výtvarná práce 1960, č. 7; jš (J. Šmíd), Tvorba 1960, č. 13; J. Šetlík, LitN 1960, č. 14; J. Hofmeisterová, Plamen 1960, č. 3; V. Nejedlá, Zprávy památkové péče 1960, s. 178 ●; J. Šetlík: ref. Die Barockskulptur in Böhmen, Umění 1960, s. 314 + in V. V. Š.: Umění? Proč a k čemu? (1960); jš (J. Šimůnek): ref. Italská renesanční plastika, RP 22. 10. 1960; Olaf (O. Sus): Šalda v papíru, HD 1965, č. 2 (polemika se Š. názorem na Šaldu); ● k osmdesátinám: E. Poche, ČNM 1965, s. 107; L. Kesner, Výtvarné umění 1965, s. 258; J. Burian, Československ. architekt 1965, č. 5 ●; J. Homolka, J. Mašín a V. Procházka in V. V. Š.: Dohady a jistoty (1967); L. Hlaváček: ref. Dohady a jistoty, Mladá fronta 17. 3. 1967; J. Šíp: ref. Rembrandt, Umění 1967, s. 633; ● ref. V zamlženém zrcadle: M. Staňková, Nové knihy 1968, č. 3; V. Běhounek, Práce 18. 2. 1968; J. Lang, Kulturní noviny 1968, č. 8; V. Karfík, Orientace 1968, č. 3; Olaf (O. Sus), HD 1968, č. 4; V. Forst, Impuls 1968, s. 367; F. Benhart, Plamen 1968, č. 10; L. Radimský, Proměny (New York) 1969, č. 1 ●; J. Benda in Léta s umělci (1969, s. 132); P. H. Toman: k pětaosmdesátinám, LD 28. 3. 1970 + (pht): ref. Význam rodiny Mánesů…, LD 26. 4. 1972; ● nekrology: F. Dvořák, LD 25. 6. 1974; P. H. Toman, Práce 26. 6. 1974; H. Rokyta, LD 29. 6. 1974; D. Konečný, RP 29. 6. 1974; H, Katol. noviny 1974, č. 27; šH (L. Hlaváček), Tvorba 1974, č. 27 ●; J. Vopařil: Vzpomínka na vzpomínání s panem profesorem, Svob. slovo 10. 8. 1974; J. Turková: K nedožitým devadesátinám prof. V. V. Š., ČL 1975, s. 106; L. Hlaváček: Zakladatelé českého moderního umění a jejich výtvarné myšlení, Estetika 1975, s. 109 + Umění je lidskost, Výtvarná kultura 1985, č. 1; J. Kutina: k 100. výr. nar., Praha 1985, č. 3; J. Pejša in Doktor a jeho přátelé (1987); J. Slavík in Kapitoly z českého dějepisu umění 2 (1987); Z. Šebová: V. V.

Š., Res musei pragensis 1992, č. 2; M. Lamač in Osma a Skupina výtvarných umělců (1992); EPch (E. Poche) in Nová encyklopedie českého výtvarného umění (1992); J. Březina in Děti slavných rodičů (1998); L. Daneš in Můj život (2005).

lm

Bohuslav **Štěchovský**

* 17. 7. 1858 *Rakovník*
† 4. 12. 1943 *Brno*

Autor lidových veseloher, publicista a divadelní kritik.

Po absolvování české reálky v Praze studoval od 1879 technickou chemii na Vysoké škole technické (v červnu 1882 vyškrtnut). Za studií byl členem studentského řečnického spolku Slavia a též v něm přednášel. 1882 nastoupil jako technický úředník do cukrovaru v Čes. Brodě, 1886 jako adjunkt do Třebovic u Hořic. Za cukrovarnické krize odešel do Prahy, kde se živil jako novinář; 1888 se stal stálým spolupracovníkem časopisu Všehrd. 1892 nastoupil do redakce olomouckého Pozoru (rok vedl jeho přerovskou filiálku), koncem 1893 přešel do redakce nově vzniklých (sloučením Pozoru a Moravských listů) Lid. novin, od 1895 až do odchodu do výslužby v listopadu 1919 byl uváděn jako jejich šéfredaktor, zároveň byl 1897–1905 šéfredaktorem Týdeníku Lid. novin (zaměřen především na venkov) a 1918–19 šéfredaktorem Malých Lid. novin; od 1904 však podobu Lid. novin zásadně formoval A. Heinrich (1880–1933).

Literární činnost Š. je úzce spojena s působením v Lid. novinách, pro něž napsal množství článků, referátů a hlavně fejetonů (od 1899 pravidelná nedělní beseda); věnoval se především jazykové, dále státoprávní otázce a divadelní kritice: již dříve v Čes. Thalii sledoval letní divadlo na Král. Vinohradech, v Lid. novinách pak brněnské divadelní dění. Tiskem vydal tři nenáročné komedie z maloměstského prostředí s tradiční milostnou tematikou námluv a s nimi spojenou komickou záměnou postav, s rivalitou nápadníků a jejich „zamilovaností" podle výše věna, s žárlivostí, aktivitou místních klepen apod.; vše pak končí očekávaným happy endem. Ve hře *V zábavním výboru* Š. oživil toto téma satirickým zobrazením zákulisních intrik při přípravě dobročinné akce.

ŠIFRY: -B.-., B. Š., -š-, -š-., št, -št. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. Thalia (1888–89, divad. ref.); Lid. noviny (od 1893, i Večerní LidN); Nár. listy (1891, 1894); Pozor (Olomouc 1892). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* V zábavním výboru, Na výletu (DD 1888); Dostaveníčko (D 1890). – *Ostatní práce:* Utrpení lidu českého na Moravském Krumlovsku (1897, s J. Šubertem). ▮ SCÉNICKY. *Hra:* Nespokojenci (1900). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Pozor (1892–93, přerovská pobočka); Lid. noviny (1895–1919, od 1895 odp. red., od 1898 šéfredaktor, 1897–1905 též šéfredaktor Týdeníku Lid. novin a 1918–19 Malých Lid. novin). ▮

LITERATURA: F. Zákrejs: ref. V zábavním výboru, Na výletu, Osvěta 1889, s. 224; ● ref. insc. Nespokojenci: an., Mor. orlice 17. 3. 1900; jzh, LidN 17. 3. 1900 ●; ln: nekrolog, LidN 6. 12. 1943; Mk. (O. Mikulášek): Pohřeb B. Š., LidN 9. 12. 1943; B. Golombek in Dnes a zítra (1944, s. 46); J. Pernes in Svět Lidových novin 1893–1993 (1993, hlavně s. 27, 36, 139).

ik

Vojta **Štein Táborský**

* 12. 6. 1860 *Orlov* u Tábora
† 8. 1. 1940 *Praha*

Autor kronikářských historií ochotnického a kočovného divadla, popularizujících příruček pro ochotníky a nenáročných veseloher.

Do matriky narozených židovské obce v Jistebnici byl zapsán jako Abraham Stein (údaj o povolení pozdější změny rodného jména na Vojtěch není uveden). Po dosažení plnoletosti (a po konverzi ke katolicismu 1882) začal užívat počeštěné formy příjmení a doplnil je jménem odvozeným od města Tábora, jímž pak převážně podepisoval své práce (podoby podpisu: Vojta Štein Táborský, Vojta Štein-Táborský, Vojta Š. Táborský, V. Š. Táborský, Vojta Táborský). – Narodil se v osadě Smrkov náležející k obci Orlov. Otec byl nájemcem venkovské usedlosti, po přesídlení rodiny do Prahy se stal obchodníkem. Š. T. vystudoval vyšší reálné gymnázium v Táboře a po maturitě 1880 se zapsal na pražskou techniku, kde vystudoval tři ročníky chemie. Zastávaje myšlenku židovské asimilace zapojil se, údajně již během středoškolských studií, do českého kulturního života jako zanícený divadelní ochotník (v Praze v divadelních představeních Akademického čtenářského spolku). Po odchodu z techniky pracoval jako zaměstnanec cukrovaru v Háji u Opavy, kde se rovněž angažoval v ochotnickém divadle; po několika letech se

vrátil do Prahy a 1896 začal samostatně provozovat chemickou laboratoř na Vinohradech, 1900 rozšířil dosavadní živnost chemického zkoušení průmyslových výrobků a surovin o výrobu fotografických preparátů. Vlastní podnik mu umožňoval věnovat se divadelním, zájmům; pokračoval v ochotnických aktivitách jako herec (mj. v Čtenářsko-ochotnické jednotě Pokrok, v dramatickém odboru čtenářského zábavního spolku Hálek), posléze stále více jako režisér a organizátor spolkového dění. Zasloužil se např. o založení česko-židovského ochotnického souboru, který se orientoval na hry s židovskou tematikou a uvedl v Nár. domě na Král. Vinohradech a ve Švandově divadle na Smíchově práce domácích i zahraničních autorů (J. N. Čirikov, H. Heijermans, G. Zapolska). Postupně byl Š. T. členem a funkcionářem řady korporací, včetně Ústřední matice divadelních ochotníků československých. Vedle hereckého a režijního působení vyvíjel i přednáškovou, kritickou a publicistickou činnost. Od 1903 pravidelně přispíval do nově založeného čtrnáctideníku Divadlo (údajně patřil k jeho spoluzakladatelům), v prvních ročnících byl na titulním listě uváděn jako hlavní spolupracovník (pod pseud. A. Vojta); psal i do dalších divadelních časopisů, ve 20. letech hlavně do Divadla a Českosl. divadla, občas i do jiných periodik.

Š. T. literární činnost zahrnovala původní práce dramatické, mezi nimiž dominovaly nenáročné veselohry humoristického, někdy lehce satirického ladění, zesměšňující z konzervativních až šosáckých pozic jevy současného života (ženská emancipace, moderní umění, rozvodovost apod.). Některé z nich pronikly i na profesionální, vesměs předměstské scény (*Společnost slečny Máši, Pavouk lapil mušku* aj.). Ve vážné hře *Kouzlo kulis* vylíčil s anachronickou obrozeneckou tendencí osud nadšence, obětujícího divadlu existenci, rodinu i veškeré prostředky, jemuž se dostane uznání až po dobrovolné smrti. Podvodné podnikatelské čachry majitele velkostatku, zbídačující vesnické společenství, pojednal v sociálním dramatu *Nový pán.* Výčty prací Š. T. uvádějí další hry (Pan Alter, též s tit. Jiný?, Ghetto, Šadchenové, Ratejny, Klín klínem), jejichž vydání ani scénické provedení není jinak doloženo; anoncována byla též monografie o J. S. Stankovském. V referátech o činoherních premiérách pražského Nár. divadla, které Š. T. uveřejňoval v Kavkově Divadle 1903–05, projevoval pochopení pro nové režijní tendence a značnou pozornost věnoval herecké složce. Významné místo v jeho literárních aktivitách zaujímaly příspěvky k historii českého divadla. Působení kočovných družin zachytil ve studii *Půlstoletí českého divadla. Faltys a jeho doba* a v přehledové práci *Dějiny venkovských divadelních společnosti.* První z nich je životopisným portrétem divadelního ředitele na pozadí existenčních podmínek kočovných divadelníků, druhá podává výčet činnosti a personalie jednotlivých kočujících družin, řazených chronologicky podle jejich vzniku. Vnější fakta sledovaly i kronikářsky pojaté *Příspěvky k dějinám divadelního ochotnictva československého,* mapující historii a činnost ochotnických spolků prostřednictvím materiálů z jejich archivů a předchozí literatury. Pilným sběrem roztroušených dokumentů, časopiseckých ohlasů a pamětnických svědectví, absencí kritického přístupu k pramenům i rezignací na uměleckou charakteristiku se Š. T. řadil k amatérských historikům českého divadla. V příručkách pro ochotníky (*Základy režie a dramatické reprodukce, Masky*) shrnul praktické návody počínaje ustavením spolku až po otázky režie, dramaturgie atd.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. Vojta, T. A. Borský; T., T-ý, V. Š. T., -ý. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach čes. divadel (1906–10); Čes. divadlo (1917); Českosl. divadlo (1923–31); Čes. lid (1894); Divadlo (red. B. Kavka, 1903–07; 1907 cyklus Z pamětí průkopníků českého divadla); Divadlo (1928–31; 1929–30 Dějiny venkovských divadelních společností, jako příl.); Kalendář českožidovský (1922–23); Nár. listy (1888); Osvěta (1905). ▮ KNIŽNĚ. *Hry:* Kouzlo kulis (1905, prem. 1901); Nový pán (1906); Společnost slečny Máši (1924, i prem.); Pavouk lapil mušku (b. d., 1926, i prem.); Manželství se rozvádí na zemi (1933, s J. Pakostou). – *Práce o divadle:* Základy režie a dramatické reprodukce (1903); Půlstoletí českého divadla. Faltys a jeho doba (1904); Masky. Teoretické i praktické pokyny, jak se má herec líčiti (1905); Žid v českém dramatu (1910); Dějiny venkovských divadelních společností (1930); Příspěvky k dějinám divadelního ochotnictva československého (1931). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* Procitnutí (1904); Sedávej panenko v koutě (1929). – *Operní libreto:* Kainovo znamení (1924, hudba V. Karbulka). – *Překlady:* S. Juškevič: Dina Glauková (1920); L. Andrejev: Anathema (1924, pseud. T. A. Borský, s V. Gamzou). ▮

LITERATURA: I. Sládková: V. Š.-T. (1860–1940). Soupis osobního fondu (LA PNP 2001). ▮ S: ref. Kouz-

lo kulis, Divadelní list Máje 1905, s. 32; J. B: ref. Půlstoletí českého divadla. Faltys a jeho doba, Osvěta 1905, s. 755; J. Krejčí: Inž. V. Š. T. (o studii Žid v českém dramatu), Naše věda 5, 1922/23, s. 29; Klo.: ref. Společnost slečny Máši, NO 12. 6. 1924; If (I. J. Fischerová): ref. Pavouk lapil mušku, NO 4. 6. 1926; an.: V. Š. T., Švejdův divadelní věstník 1929, č. 4; V. Nejedlý in V. Š. T.: Dějiny venkovských divadelních společností (1930); ● ref. Dějiny venkovských divadelních společností: vkm, Lit. rozhledy 15, 1930/31, s. 320; P. Laichter, Naše doba 39, 1931/32, s. 501 ●; m. n. (M. Novotný): ref. Příspěvky k dějinám divadelního ochotnictva československého, LidN 19. 5. 1932; jr.: nekrolog NL 13. 1. 1940.

eš

Jan **Štelcar Želetavský**

* asi 1530 *Kutná Hora*
† po 1597 snad *Kopidlno*

Autor teologických a mravokárných spisů, příležitostný hymnograf.

Psal se též Stelcerius, Sztelcar, Zieletavinus, Zieletavský, ze Želetavy. – Pocházel z utrakvistické rodiny. Vzdělání nabyl patrně na latinských školách v Kutné Hoře a Praze. Poté působil v Kouřimi jako městský písař. Před 1577 byl ordinován na kněze. Proslul jako kazatel a náboženský polemik. Pokoušel se vybudovat pevnější organizační strukturu luteránských sborů, a to zásahy do patronátního práva vrchnosti prezentovat kněze; proto byl nucen často měnit místo působení. Jako kaplan a kněz byl činný v Kutné Hoře (1577–79), v Cetorazi u Pacova (1580–81), v Choceradech (1584), v Mnichovicích (1585), v Krutech u Kouřimi (1589), ve Velké Bystřici u Libáně (1591), v Kopidlně (1595) a na Dohaličkách (1597).

Většina Š. literárního díla patří k dogmatické, polemické a kazatelské literatuře. Beletrizující tendence se projevují uváděním exempel, aktualizovaných časově a lokálně. Celkově působí Š. knihy kompozičně a stylisticky nevyrovnaným dojmem. V *Knížce o dobrých a zlých anjelích…*, snad překladu některého spisu z německé produkce tzv. Teufelsliteratur, Š. groteskními anekdotami provázenými mravně výchovným výkladem popsal působení ďábla a způsob obrany proti němu. *Knížka o pravé a falešné církvi* podala dogmatický výklad o martyrologii a svátostech. *Kázaní dvoje…* pranýřují cizoložství, překlad Zpráva o lichvě, lakomství a bohatství lichvu. V polemických spisech *Kniha o stvoření světa…* a *Kniha nová… o původu kněžství Krista Pána, patriarchův, prorokův a apoštolův…* Š. podal formou dialogu apologii luteránské teologie, zvláště učení o nepřípustnosti podávání svátosti oltářní dětem, zaútočiv přitom na jednotu bratrskou; do druhého z nich zařadil „index spisů nepravých jednajících o přijímání dítek“, obsahující značnou část tehdejší teologické produkce. Veden snahou dokázat věroučnou kontinuitu mezi utrakvisty a luterány vydal Š. starší spis kněze Martina, člena konzistoře podobojí, Knížka proti ošemetné poctě a pokryté svatých… – Zcela na okraji jeho tvorby leží hymnografická produkce, která se nijak neodlišuje od tehdejšího příležitostného didaktického básnictví. Vydávání některých Š. knih provázely obtíže způsobené jeho konfliktní povahou a snad také věroučnými důvody. Některé jeho rukopisy se ztratily už v jeho době, některé vydané spisy jsou dnes známy pouze z Koniášova Klíče. Š. dílo, prozrazující důvěrnou znalost pranostik, pověr apod., je důležitým kulturněhistorickým pramenem (Z. Winter, Č. Zíbrt).

KNIŽNĚ: Artikulův šest o víře a liturgii… (1577, výt. nezjišt.); Kázaní nad tělem… Johanky z Valdštejna… (1584, výt. nezjišt.); Knížka o dobrých a zlých anjelích… (1585); Kázaní dvoje… (1586); O marnosti žen a panen (1586, výt. nezjišt.); Kniha duchovní o velikých skutcích Pána Boha všemohúcího… (1588); Kniha o pokutách božských (1588, výt. nezjišt.); Knížka o pravé a falešné církvi (1589); Kniha o stvoření světa, mezi Michalem a Václavem rozmlouvání (1591); Kniha nová o původu kněžství Krista Pána, patriarchův, prorokův a apoštolův… (1592); Rytířský stav manželský (1592, výt. nezjišt.). – *Překlad:* an.: Zpráva o lichvě, lakomství a bohatství… (1596). ■ VYDAL: Martin, farář u Sv. Jindřicha v Praze: Knížka proti ošemetné poctě a pokryté svatých… (1593) → in O. Halama: Otázka svatých v české reformaci (2002, s. 167). ■ EDICE. *Ukázky in:* Výbor z literatury české 2 (1868, sl. 1637, ed. K. J. Erben); ant. Zrození barokového básníka (1940, s. 220, ed. V. Bitnar). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); Knihopis č. 5221, 15 735, 15 980 – 15 993; srov. č. 14 822, 17 078. ■ LITERATURA: F. A. Vacek (Kopidlanský): Cesta z Kopidlna na Staré Hrady, ČČM 1840, s. 133; I. J. Hanuš: Kněz J. Š. Ž. z Želetavy co literát český, ČČM 1864, s. 262 a pokr.; J. Jireček in Rukověť 2 (1876); Z. Winter in Život církevní v Čechách 1, 2 (1895, 1896); F. Pátek: J. Š. Ž. kniha O po-

kutách božských r. 1588, ČČM 1900, s. 254; A. Novák: J. Š. Ž. ze Želetavy Knížka o pravé a falešné církvi, LF 1902, s. 373; Č. Zíbrt: Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých. Štelcar Jan Ž. z Želetavy, ČČM 1902, s. 545; F. Hrejsa in Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny (1912); J. Volf: Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých. 273. Druhý, úplnější výtisk Š. knihy O pravé a falešné církvi, ČČM 1913, s. 303 + Zima zimu bude stihati, v kožiších budou žínati, ČČM 1922, s. 102 (s ed. proroctví); M. L. Černá: Kn. H. Žalanský a kn. J. Š., ČNM 1924, s. 203; E. Bešta: Život a knihy J. Š. Ž. z Želetavy, Výr. zpráva st. gymnázia v Písku 1930–31, s. 15 + …1932–32, s. 3; J. Kábrt in Počátky české bibliografie (1961, s. 119); Z. Uhlíř: Ošemetná pocta svatých a pokrytá, mezi středověkem a novověkem, in Příspěvky ke Knihopisu 11 (1996, s. 25); J. Kašpar: Několik příspěvků k otázkám démonologie v kronikách Marka Bydžovského z Florentina, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků… 15, 1998 (2000), s. 87.

vpb

Jindřich **Štemberka**

* 28. 3. 1867 *Pecka* u Nové Paky
† 3. 10. 1926 *Rychnov nad Kněžnou*

Básník zpočátku ruchovsko-lumírovské poetiky, autor sociální poezie a veršů s přírodními motivy z Orlických hor, realistický prozaik, osvětový a menšinový pracovník.

Vyrůstal ve stísněných poměrech početné rodiny tkalce, poznamenaných vleklou matčinou chorobou. Od 1880 navštěvoval gymnázium v Jičíně (mat. 1888). Za studií již byl zcela samostatný, přivydělával si kondicemi. V zimním běhu 1888/89 začal studovat práva na pražské univerzitě (do 1892; JUDr. 1893); v březnu 1890 se zapojil do studentských protestních demonstrací proti vyloučení ze studií redaktora Časopisu čes. studentstva K. S. Sokola (složil tehdy píseň demonstrantů Okovy pukly, duch se výše nese…). Na podzim 1891 nastoupil jako právní praktikant na Novém Městě pražském u soudce, který vyšetřoval studentské nepokoje. 1893 pod vlivem zatčení K. S. Sokola napsal pokrokářskou píseň Když se národ přestal bát své vlády. 1894 po procesu s Omladinou byl Š. sledován policií; tehdy se oženil a odešel mimo Prahu. Působil jako kandidát advokacie v Sušici, ve Dvoře Král., od 1896 jako koncipient v Rychnově n. Kněžnou (1899 pobýval na Moravě), kde si 1900 otevřel samostatnou advokátní kancelář. Navzdory dlouhodobé nervové chorobě se Š. intenzivně účastnil politického života a osvětové činnosti (množství přednášek). Působil ve straně radikálně pokrokové, od 1903 v tzv. frakci Osvěty lidu (Pardubice) a od 1905 v České straně pokrokové. 1907 se stal za ni poslancem sněmu Království českého za Žamberecko. Za války byl perzekvován; v jejím závěru vstoupil do České státoprávní demokracie, 1925 za ni, už jako národní demokracii, kandidoval do poslanecké sněmovny v župě královéhradecké. Zasazoval se o propagaci Orlických hor a o výstavbu turistických objektů. Aktivně působil v Klubu českosl. turistů v Rychnově n. Kněžnou (1919 předseda Orlické župy), též v Národní jednotě severočeské. Počátkem století navštívil Bled, Opatiji a Benátky. Byl členem Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj. Přátelské i korespondenční styky udržoval s T. G. Masarykem, J. S. Macharem, F. Drtinou a A. Jiráskem, s bratry Hajnovými. Zemřel na zápal plic; kremace se konala v Pardubicích a urna s popelem byla uložena v Š. památníku u jeho turistické chaty Panoráma v Orlických horách. – Š. bratr Josef (1869–1942), farář popravený v Lidicích, je postavou knihy F. Křeliny Každý své břímě (1969). Vnučka L. Lojdová (* 1943) je výtvarnicí, publikuje časopisecky a vydala knihu pro děti (Pohádky naruby, 1972).

Š. debutoval ještě jako gymnazista, v časopisu Jitřenka hojně publikoval reflexivní lyriku, mj. s náboženskými motivy, romantizující epiku, cyklus sonetů ovlivněný poetikou lumírovců, prozaické realistické obrázky. Již tehdy považoval spisovatele za „apoštola svobody, obhájce chudých". V básnickém debutu *Mladé peruti*, ovlivněn ruchovsko-lumírovskou rétoričností, Š. sklon k idyličnosti doprovází sníkovské světobolné gesto. Po delší pauze se Š. v básních motivicky zakotvených v kraji pod Orlickými horami (*Spása v lidu*) obrátil k sociálně-kritickému protestu a také k teskně elegické tematizaci lásky k půdě, jazyku (vzpomínkové básně, exulantské motivy). K trvalému tíhnutí k epice (v básni *Silné kořeny* se ozvaly reminiscence na Lešetínského kováře S. Čecha) přistoupil prozaizovaný verš. V básnickém epilogu *Pod horami domov můj* převládly přírodní a krajinné dojmy, nálady z cest, vzpomínky na mládí a apostrofy orlického podhoří. Svou ranou prozaickou tvorbu Š. shrnul do povídkové knihy *Stínové kresby,* ve které převážily mo-

ralizující realistické sociální črty lokalizované do Prahy či na venkov, žánrové příběhy ze života chudých lidí a vyprávění o tragických milostných vztazích. Přírodní půvab Orlických hor Š. vylíčil v pozdních idylických prózách (*Antoniino údolí*).

PSEUDONYMY: Emil Stella, E. Stella (Jitřenka). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1925); Jitřenka (Polička 1886–94, debut); Květy (1890, 1902–03); Lid. noviny (1926, i epigramy); Máj (1903–04); Nár. osvobození (1926); Osvěta (1902–06); Samostatnost (1903); Srdce (1902–03), Světozor (1888); Vesna (1890); Zábavné listy (1889–90); Zlatá Praha (1888–89); Zvon (1903, 1924–26); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Mladé peruti (BB 1890); Stínové kresby (PP 1890); Spása v lidu (BB 1904); Pod horami domov můj (BB 1925); Antoniino údolí (PP 1925). – *Ostatní práce:* Několik myšlenek o národním programu pracovním pro Králové Dvůr a okolí (1896); Česká hlídka v horách Orlických (1910, pojednání o menšinách). ▮ KORESPONDENCE: Al. Hajn: V zájmu historické pravdy (Hajnovi z 1926), NO 31. 10. 1926. ▮

LITERATURA: V. Šplíchal: JUDr. J. Š. Život a dílo (1991). ▮ an. (F. L. Popelka): Stellův večer…, Jitřenka 1888, s. 188; ● ref. Mladé peruti: B. Čermák, NL 7. 2. 1890; -ç (J. Vrchlický), Lumír 1890, s. 60 + (Halifax.) Hlas národa 17. 2. 1890 ●; B. Čermák: ref. Stínové kresby, NL 11. 7. 1890; ● ref. Spása v lidu: -kš., Máj 2, 1903/04, s. 432; L.-, Zvon 4, 1903/04, s. 406 ●; M. Navrátil in Almanach českých právníků (1904, s. 153); ● k padesátinám: an., NL 2. 3. 1917; an., Jitřenka 1917, s. 90 ●; ● ref. Pod horami domov můj, -pa- (F. S. Procházka), Zvon 26, 1925/26, s. 97; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 33, 1925/26, s. 376 ●; drb. (J. Borecký): ref. Antoniino údolí, Zvon 26, 1925/26, s. 378; ● nekrology: an., NO 5. 10. 1926; K. Hovorka, Tribuna 10. 10. 1926; an., Zvon 27, 1926/27, s. 72; an., Čes. svět 23, 1926/27, č. 4 ●; Al. Hajn: V zájmu historické pravdy (o Š. politické orientaci), NO 31. 10. 1926; F. Soldan, J. Plavec: Tři socialistické písně (o Š. překladu revoluční písně B. Czerwieńského Czerwony sztandar), Kultura doby 2, 1937/39, s. 205; K. Sokol, J. Hégr: 80 let Jiráskovy horské chaty, sb. Orlické hory a Podorlicko 2001, s. 78; L. Lojdová: Už to není ono (vzpomínky), Čes. dialog – Czech Dialogue 2006, č. 6.

vfr

Jarmila **Štenglová**

* 21. 2. 1914 *Vídeň* (Rakousko)
† 1. 10. 1973 *Praha*

Autorka románů z maloměstského světa prostých lidí; překladatelka.

Roz. Antošová; pseudonym zvolila dle příjmení své babičky. Jako datum úmrtí bývá uváděno i 30. 9. 1973. – Rodové vazby měla k Chlumci n. Cidlinou. Byla zaměstnána jako úřednice v Praze. Po válce působila v severních Čechách (např. Nový Bor u České Lípy), pobývala na Dobříši a na Slovensku. Žila v Praze.

Ve své prozaické tvorbě, vznikající v krátkém časovém období, byla Š. zaujata světem maloměstských prostých lidí (zejména kupců, řemeslníků a živnostníků) a jejich osudy. Vypravěčská přímočarost a lehkost spjatá se schopností sociální drobnokresby a realistické věrohodnosti se však míjela se smyslem pro kompozici ať již v románu *Kupecký rod Havelků,* kronice maloměstského rodu mlynářů a pekařů pečlivě sledující koloběh života, či v obrazech všednodennosti i tragédií provázejících hledání osobního štěstí mladých žen v románech *Přijme se švadlena do domu, Vyhrála jsem první cenu* a *Slečny na vdávání.* V retrospektivně podaném románu *Až budu pánem* vede hrdinu touha vymanit se z nevlídného prostředí chudoby ke kariéře lékaře, ale i k sobeckosti a osamělé existenci. Rodinná kronika *Slunce svítí na městečko* zachycuje osud silné a obětavé ženy a matky, jejíž těžký život není na svém konci prost zklamání. Překládala z angličtiny a němčiny. – Š. bývá připisováno autorství novely Buzuluk (1946, pseud. Antoška), autentického příběhu z prostředí československého armádního sboru v SSSR.

PSEUDONYMY: Jaryna Říhová, J. Říhová. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Lid. noviny (1940); Ozvěny domova i světa (1940); Venkov (1941, i příl. Neděle Venkova). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Přijme se švadlena do domu (R 1941); Až budu pánem (R 1942); Kupecký rod Havelků (R 1943 ← Lid. noviny 1940 s tit. Pod rodnou střechou); Vyhrála jsem první cenu (R 1943, pseud. J. Říhová); Slunce svítí na městečko (R 1944); Slečny na vdávání (R 1945, pseud. Jaryna Říhová). – *Překlady:* A. Selinko: Šťastné děvče (1940); N. Dale: Tajná služba (1946); M. Rolland-Lewis: Osamělý poutník (1947). ▮

LITERATURA: lnz. (L. N. Zvěřina): ref. Přijme se švadlena do domu, Čteme 1942, s. 107; ● ref. Až budu pánem: an., LidN 8. 11. 1942; lnz (L. N. Zvěřina), Čteme 1943, s. 47; P. Bojar, LidN 11. 1. 1943 ●; -b-: ref. Kupecký dům Havelků, Nár. práce 16. 1. 1944; ● ref. Slunce svítí na městečko: vp, Venkov 27. 1. 1945; J. M. (Machoň), LidN 4. 3. 1945 ●.

vs

Jan Vlastimil **Štěpán**

* 7. 6. 1782 *Jinín* u Strakonic
† 22. 3. 1859 *Pohoří* (Mišovice-P.) u Mirovic

Autor překladu populárního francouzského sentimentálního románu do češtiny, propagátor sběru lidových zvyků v Čechách.

Vlastimil je přijaté vlastenecké jméno. – Pocházel z početné rodiny, otec byl učitelem v Jiníně. Už od dětství Š. projevoval literární a hudební nadání (v dospělosti psal příležitostné hudební skladby). Po ukončení gymnázia v Písku studoval 1802–03 tzv. filozofii v Praze a 1804 v Čes. Budějovicích, 1805 jako privatista teologii v Praze, t. r. byl vysvěcen na kněze. Krátce působil jako prefekt v českobudějovickém semináři. 1806 byl jmenován kaplanem v Hosíně u Čes. Budějovic a 1809 lokalistou v Drahenicích, 1817 v Černisku (Černívsko). 1821 byl instalován na faru v Pohoří u Mirovic a zde působil až do své smrti. Během života vykonával také řadu církevních funkcí (biskupský vikář a školní dozorce na Mirovicku, biskupský konzistorní rada, osobní děkan, arcikněz archipresbyterárního okresu strakonického). Pohřben byl v kostele v Pohoří.

Vedle příležitostné básně a didaktické povídky (otištěných časopisecky) je Š. autorem překladu populárního francouzského sentimentálního románu Obležení rošelské…, který patří k nejrozsáhlejším prózám tohoto zaměření u nás a svým raným uvedením mohl spoluovlivnit jejich mohutný nástup ve 20. letech 19. století. V románu je na nevýrazném historickém pozadí boje francouzského krále s kalvinistickou proanglickou opozicí v La Rochelle v 17. století rozvíjen typicky sentimentální syžet ověřování ctnosti zbožné, citlivé a mravně bezúhonné hrdinky v mnoha dobrodružných a málo pravděpodobných situacích. Děj je motivován náhodami a významné místo v něm zaujímají citově vypjaté scény. – Časopisecky Š. publikoval studii *Pozůstatky rusadelních svátků v Čechách,* inspirovanou pracemi P. J. Šafaříka. Její přínos spočívá jak v detailním záznamu lidových oslav svatodušních svátků na Prachaticku, které znal z vlastní zkušenosti, tak v připojené výzvě k systematickému sbírání lidových zvyků, ale i dialektů a zanikajících slovních výrazů v Čechách. Součástí článku je také varování před odnárodňováním jihozápadních a jižních Čech.

PŘÍSPĚVKY *in:* ČČM (1834, Pozůstatky rusadelních svátků…); Hyllos-Dobrozvěst (1819); Prvotiny pěkných umění (Vídeň 1817). ▮ KNIŽNĚ. *Překlad:* S.-F. Ducrest de St. Aubin de Genlis: Obležení rošelské aneb Neštěstí a svědomí (Písek 1820). ▮

LITERATURA: J. Svoboda: Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii (dodatek), ČČM 1886, s. 144 a 1890, s. 294; P. Drews: La réception des lettres françaises dans la littérature du renouveau national tchèque, Revue de littérature comparée 1994, s. 218.

lk

Bohumil **Štěpánek**

* 9. 3. 1902 *Smíchov* (Praha-S.)
† 9. 1. 1985 *Praha*

Překladatel především Shakespearových her, autor románů, scenárista, dramaturg a publicista.

Po 2. světové válce užíval též křestního jména Bohuš. – Pocházel z úřednické rodiny (otec byl vrchním správcem zastaváren v Praze). K rodinným přátelům patřil J. Vrchlický (mj. byl kmotrem jedné ze Š. sester; v rodině se traduje, že byl otcem Š. matky). Manželství rodičů se rozpadlo a Š. v době studií žil u otce. Po absolvování reálky složil 1923 doplňovací maturitu z latiny a zapsal se na pražskou filoz. fakultu, kde studoval anglistiku, romanistiku a germanistiku, též ruskou a jihoslovanskou literaturu a teatrologii. K jeho vysokoškolským učitelům patřili mj. F. X. Šalda, V. Tille a zejména O. Fischer a V. Mathesius, kteří ho spolu s jeho blízkým přítelem R. Wellkem podporovali v překládání (Mathesius sledoval a korigoval Š. překlady z W. Shakespeara po celá 30. léta). Aniž studium uzavřel státnicemi, odjel 1927 do Paříže, kde působil mj. jako univerzitní lektor, často pak pobýval dlouhodobě v cizině (hlavně v Anglii a Belgii). Doma pracoval jako filmový scenárista a dramaturg. V Anglii se 1937 oženil s Belgičankou, syn Jan Š. (1937–1989) byl od 60. let pracovníkem Českosl. státního filmu a Českosl. televize v různých útvarech produkce a výroby (v některých materiálech je omylem uváděn syn Bohumil Š. jako scenárista a dramaturg). Brzy po sňatku rodina přesídlila do Prahy, 1943 se Š. rozvedl a až do druhého sňatku koncem 50. let žil sám se synem (1946 se bývalá manželka vrátila do Belgie). 1946–48 Š. působil jako ředitel čes. pobočky filmové společnosti Paramount, pak na

Barrandově jako scenárista a dramaturg, nakonec v Českosl. televizi. Byl spoluzakladatelem (s K. M. Walló a B. Novákovou) českého dabingu.

Š. vstoupil do literatury už v době vysokoškolských studií svými překlady W. Shakespeara. 1926 vyšel překlad Hamleta a byl uveden na scéně Nár. divadla v režii K. H. Hilara. Do začátku 30. let Š. pořídil vlastní českou verzi téměř všech Shakespearových dramat. Nechtěl přitom jen modernizovat do té doby uváděné Sládkovy literárnější a zvláště poetičtější texty, ale i postihnout směřování dobového poválečného divadla k civilnosti. Měl smysl pro dramatický spád i pro potřeby moderní scénické realizace, rozeznal i základní rys Shakespearova jazyka, hovorovost a všednost, a prokazoval jej nearchaizující syntaxí, výběrem lexika (nevyhýbaje se ani vulgarismům) i rozvolněním českého blankversu daktylotrochejem. Hned jeho první překlad Hamleta vyvolal ostrý polemický střet, když proti němu s obsáhlou kritikou vystoupil anglista F. Chudoba. Š. hájil R. Wellek a E. A. Saudek, do polemiky vstoupili mj. i P. Laichter, V. Tille, O. Vočadlo a v časopise Pramen i sám Š. Vedle Shakespearových dramat přeložil Š. i několik dalších děl z angličtiny i francouzštiny. Jeho dva romány svým námětem i zpracováním prozrazují vliv soudobých filmových scénářů a Š. spjatost s tehdejší filmovou tvorbou: tklivý tragický příběh milostné zrady ze železničního prostředí *Srdce na kolejích: semafor* nese přímo podtitul Filmový román a byl také podle autorova scénáře natočen, *Veselý podvod* představuje adaptaci anglického filmového libreta. Š. spolupráce s filmem byla poměrně rozsáhlá. Byl autorem nebo spoluautorem 13 scénářů od dramat a komedií (Diagnóza X, 1933, s K. Špelinou; Pan otec Karafiát, pův. tit. Slečna Konvalinka, 1935, s jinými; Ze všech jediná, pův. tit. Adresátka neznámá, 1937) přes životopisný námět Milan Rastislav Štefánik (1935, s J. Neubergem) a adaptace literárních děl (Bezdětná, 1935, podle stejnojmenné povídky I. Herrmanna, s O. Vávrou a J. Reiterem; Grandhotel Nevada, 1935, podle dramatu F. Langra, s B. Wermuthem; Sextánka, 1936, podle románu V. Neubauera; Srdce na kolejích, 1937, podle vlastního románu; Černí myslivci, 1945, podle povídky R. Svobodové) až po závažná válečná dramata Muži bez křídel (1946) s tématem heydrichiády a vyhlazení Lidic a Uloupená hranice (1947, s M. Fáberou) z období Mnichova. Po válce spolupracoval na scénáři Případ Z-8 (1949, s J. Markem a M. Cikánem) a na scénáři s budovatelským námětem Dva ohně (1950, s K. F. Sedláčkem a V. Kubáskem).

PSEUDONYM, ŠIFRY: A. Marek; št, št., št.-. ∎ PŘÍSPĚVKY in: Čas (1904); Host do domu (1957); Kmen (1927–28; 1927 překl. P. Valéry: Památka Marcela Prousta); Lid. noviny (1928); Nová scéna (1929–30); Panoráma (1933); Pramen (1920–28; 1927 polemika s F. Chudobou Jak se u nás dělá vědecká kritika); Přítomnost (1926); Rudé právo (1922, překl. S. Tucić: Selský román, pseud. A. Marek); Světozor (1931–32); Večerní Praha (1960–65). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Srdce na kolejích: semafor (R 1937, pseud. A. Marek); Veselý podvod (R 1937, podle angl. film. libreta); Černí myslivci (scénář 1944, podle P R. Svobodové, rozmnož., i něm.); Muži bez křídel (scénář 1945, rozmnož.); Kabaret z kufru (D 1962, s K. Pokorným). – *Překlady:* W. Shakespeare: Hamlet, kralevic dánský (1926) + Král Lear (1927) + Zkrocení zlé ženy (1928) + Veta za vetu (1928) + Mnoho povyku pro nic (1928) + Julius Caesar (1929) + Kupec benátský (1929) + Richard III. (1929) + Bouře (1929) + Romeo a Julie (1929) + Dva šlechtici veronští (1930) + Jak se vám líbí (1930) + Král Jindřich IV. 1, 2 (1930, na obálce tit. Jindřich IV.) + Komedie omylů (1930) + Othello (1930) + Veselé ženy windsorské (1930) + Sen noci svatojanské (1930) + Timon Athenský (1930) + Večer třikrálový (nebo Cokoli chcete) (1931) + Zimní pohádka (1953, rozmnož.); E. A. Poe: Dobrodružství A. G. Pyma a jiné povídky (1929); V. Thaddeus: Voltaire. Génius výsměchu (1931); W. Churchill: Světová krize 1911–1918 (1932); J. Webster: Táta dlouhán (b. d., 1932, rozmnož.); H. Barbusse: Zola (1933); A. Ransome: Boj o ostrov (b. d., 1933); R. Kipling: Námořní vzpoura a jiné povídky (1934); H. de Balzac: Oslí kůže (1934). ∎ SCÉNICKY. *Překlady:* S. Guitry: Rajská chvíle (1934); E. Rice: Právní zástupce (1938). – *Úprava:* W. Shakespeare: Blažena a Beneš (překlad J. V. Sládka, 1926, pův. tit. Mnoho povyku pro nic). ∎

LITERATURA: ● ref. překl. W. Shakespeare: Hamlet a polemika: F. Chudoba, Naše věda 7, 1925/26, s. 161; P. Laichter, Naše doba 33, 1925/26, s. 501; V. T. (Tille), Prager Presse 26. 11. 1926; J. H. (Hilbert), Venkov 26. 11. 1926; R. Wellek, RA 2, 1926/27, s. 103; E. A. Saudek, Kmen 1, 1926/27, s. 252; F. Chudoba, RA 2, 1926/27, s. 128; A. Beer, tamtéž, s. 129; R. Wellek, tamtéž + Naše věda 8, 1926/27, s. 167; F. Chudoba, tamtéž, s. 239; A. Beer, tamtéž, s. 241; B. Štěpánek, Pramen 7, 1927/28, s. 88; F. Chudoba, tamtéž, s. 136; O. Vočadlo, Lumír 54, 1927/28, s. 288 ●; ● ref. překl. W. Shakespeare: Král Lear: O. Fischer, LidN 8. 12. 1927; E. A. Saudek, Kmen 2, 1928/29, s. 44 ●; J. B. Čapek: ref. překl. W. Shakespeare: Mnoho povyku pro nic, RA 4, 1928/29, s. 344; ● ref. překl. W. Shakespeare: Král

Jindřich IV.: Ot. F. (Fischer), LidN 6. 5. 1930; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 6. 5. 1930 ●; ● ref. překl. W. Shakespeare: Othello, Sen noci svatojanské: kd. (E. Konrád), NO 9. 12. 1930; P. E. (Eisner), Prager Presse 30. 12. 1930 ●; J. B. Čapek: ref. překl. W. Shakespeare: Dva šlechtici veronští, Veselé ženy windsorské, Jak se vám líbí, Timon Athenský, RA 6, 1930/31, s. 24; -och- (F. S. Procházka): ref. překl. V. Thaddeus, Zvon 31, 1930/31, s. 446; -jen-: ref. Srdce na kolejích…, Čes. osvěta 33, 1936/37, s. 305; ● ref. překl. W. Shakespeare: Othello (insc.): Č. (V. Červinka), Zvon 41, 1940/41, s. 155; jk. (J. Kopecký), KM 1941, s. 42 ●; D. Mocná: Červená knihovna v českém filmu 30. let (o scénáři filmu Sextánka), Iluminace 1995, č. 2; M. Lukeš: Translator's Choice – Reduction and Multiplicity of Meaning in Translations of Shakespeare, roč. Shakespeare Translation 6 (Tokio 1979) → (čes. s tit. Trápení s překlady) Mezi karnevalem a snem (2004, s. 340).

sm

František **Štěpánek**

* 1. 10. 1891 *Žižkov* (Praha-Ž.)

Prozaik kombinující záhadné a dobrodružné dějové prvky s vysvětlujícími poznatky přírodních věd, překladatel z francouzštiny, němčiny i angličtiny; autor populárně-naučných a odborných prací z chemie a radioamatérství.

Podepisoval se též Franta nebo Frank Štěpánek, Inž. (Ing.) Franta Š. – Vystudoval chemii (Ing.). Byl v 1. světové válce (podle datace jednoho článku z 10. 3. 1918 byl tehdy v Rumunsku). Stal se společníkem firmy Ing. Štěpánek a Chalupa Šachradio v Praze. Od 20. let působil jako redaktor popularizačních periodik Nová epocha a Radioamatér, též redigoval Knihovnu radioamatéra.

V počátcích Š. překládal komedie a frašky (J. Berr de Turique, A. Bisson, A. Mouëzy-Eon aj.) pro knižnici Ochotnické divadlo nakladatelství M. Knapp. Jeho další překladatelská činnost orientovaná hlavně na žánr detektivní a dobrodružné literatury s prvky fantastična (např. M. Leblanc, G. Leroux), obracející se jednak do minulosti až mytické, jednak předestírající technické vize budoucnosti, přinášela nenáročné, čtenářsky přitažlivé prózy s fantastickými výmysly, nepravděpodobnými zápletkami a vyústěními. Spolu s pracemi spjatými se spiritismem a okultismem (např. C. Flammarion) a cestopisnými causeriemi z exotických krajin (P. Loti) ovlivnila tato literatura Š. vlastní beletrii (*Paní zeleného světla a jiné fantastické novely*); prózy stavějící na tajemných jevech a záhadách (oblíbený je magnetismus) chtějí navodit napětí, vzrušení a fantastično, dobrodružný příběh je často eroticky zabarven; dějová ilustrace a výklad parapsychologických jevů využívající vypjaté obraznosti většinou vyúsťují v racionální vysvětlení nevylučující ani náhodu. Š. dlouhodobě působil v oblasti populárně-naučné literatury: časopisecky referoval o objevech v přírodních vědách, psal příručky pro radioamatéry. Ve svých pracích o životě hmoty (*Odhalené taje přírodní*) mj. nalézal spojitosti a blízkost mezi vynalézáním, poznáváním vědeckým a obrazným. Popularizační práce z oblasti vědy a techniky později také hojně překládal, převážně z němčiny.

PSEUDONYM: Oliva Jílovská. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy lidu (1921); Čes. svět (1917, překl. J. H. Rosny: Záplava); Nová epocha (1921–25); Právo lidu (1913); Pražská lid. revue (1913); Radioamatér (od 1922); Světozor (1919); Topičův sborník (1915, 1918–19, 1922); Venkov, příl. Nár. hospodář (1912). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Paní zeleného světla a jiné fantastické novely (1921). – *Překlady:* T. Bernard: Triumf vědy (1910); H. de Balzac: Maskovaná milenka (1911; vyd. 1914 pseud. Oliva Jílovská); A. Bisson: Bezejmenná (1911); A. Bisson, J. Berr de Turique: Paví peří (1911); A. Mouëzy-Eon, E. Joullot: Tse-tse (Plukovník Rebarbora) (1911); R. L. Stephenson (Stevenson), A. Mouëzy-Eon (dramatizace): Klub sebevrahů (b. d., 1911); A. Sylvane, A. Mouëzy-Eon: Ubohý mazlíček (1911); A. Reschal: Tajemný eroplán (1912) + Maud, žena dobrodružka (1919) + Maudina poslední výprava (1920); A. Couvreur: Vpád makrobů (1912); M. Tinayre: Utěšitelka (b. d., 1912); M. Leblanc: Dutá jehla (b. d., 1913) + Aféra Kesselbachova (1917; vyd. 1919 pseud. Oliva Jílovská) + Zpověď Arsena Lupina (1919) + Křišťálová zátka (1919) + Obálka s rudou pečetí (1920) + Ostrov třiceti rakví (1920, pseud. Oliva Jílovská, s B. Linhartovou) + Hranice (1921) + Střepina granátu (1921) + Zlatý trojúhelník (1922, pseud. Oliva Jílovská) + Ostrov záhad (1932); Kapitán Danrit (É.-C. Driant): Robinzoni vzduchu (1914); G. Le Rouge: Pozemšťan na Marsu (b. d., 1914); G. de Maupassant: Lůžko (1915); G. Leroux: Chemikovo tajemství (b. d., 1917) + Fantom opery 1, 2 (1919) + Natašina vina (1919) + Muž, který se navrací z dáli… (1920) + Černý zámek (1923) + Podivná Rouletabillova svatba (1923) + Rouletabillův zločin (1923) + Rouletabille u cikánů (1924) + Odetta (1924) + Rozpory krve (1925, s J. Střelbou); L. Bounat: Deník malé Ti-ca (1919); M. Harry: Ženušky (1919); P. Loti: Paní Chryzantéma (1919, pseud. Oliva Jílovská) + Poutník angkorský (1920) + Podzimní japonerie (1921); Th. H. Mayer:

Konstruktér Pacher (1920); P. Louÿs: Příběhy krále Pausola (b. d., 1920); J. H. Rosny: Boj o oheň (1920); P. Bourget: André Cornélis (1921); C. Flammarion: Filozofické povídky (b. d., 1921) + Záhada smrti 1–3 (1921–23); Ch. Foley: Nový Dekameron (1922); P. G. Wodehouse: Jim Pitt vetřelec (1929); R. H. Daumann: Tenká jako skořepina (1940) + Konec zlata (1941) + Nebezpečí z vesmíru (1941) + Útok na slunce (1941); D. Holesch: Černý hřebec Bento (1941) + Puma Manzo (1941) + Pes Chingo (1942); W. Gericke: Padákoví myslivci nastupují (b. d., 1941); H. M. Tiede: Sklenice vody (1941, pseud. Oliva Jílovská); E. Finke (vše přeloženo pod pseud. Oliva Jílovská): Poslední prostředek (1941) + Nerozluštitelná záhada (1941) + Podivná úloha majora Seegrava (1941) + Tajemství „Kráčejícího Apollona" (1941) + Vyhlazení firmy Chapman and Cole (1941) + Trojí tvář (1942) + Smrt před zrcadlem (1943); R. Blunck: Hugo Junkers, jeho život a dílo (1942); R. Luft: Daytonův stín (1942, pseud. Oliva Jílovská); E. Braunweiler: Fyzika jako věda a nástroj (1943); E. Diesel: Diesel. Osobnost, dílo a osud (1943); F. Schecker: Šťastné savany (1943); K. A. Schenzinger: Kov. Román zlata, stříbra, železa, hliníku a hořčíku (1943); K. Zink: Světové problémy fyziky (1943); H. Roempp: Zázraky ve zkumavce (b. d., 1943); M. Rikli: Filmoval jsem pro miliony… (1944); F. M. Rintelen: Létající loď. Román o Zeppelinovi (1944); F. Schaaf: Veliký dar (1944). – *Ostatní práce:* Zázraky moderní lučby (1918); Odhalené taje přírodní (1921); Antény a „Antény" (1925); Radiové lampy a jejich výběr pro praxi radioamatéra (1925); Kurs pro radioamatéry 1, 2 (1934, 1935) aj. ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Nová epocha. Časopis pro popularizování věd technických a přírodních (1921–25), Radioamatér (roč. 1, 1922 jako příl. čas. Nová epocha, od roč. 2, 1922–23 samost.); *sborník:* Práce a vynálezy (1920–36); *knižnici:* Knihovna radioamatéra (1927–28, sv. 3, 5, 8, 13). ▮

LITERATURA: J. F. (Hušková-Flajšhansová): ref. překl. M. Harry, Zvon 20, 1919/20, s. 193; ● ref. Paní zeleného světla…: -btk- (V. Brtník), Zvon 21, 1920/21, s. 418; an., Zlatá Praha 38, 1921/22, s. 386 ●; JAR. KR. (J. Krecar): ref. překl. P. Loti: Podzimní japonerie, MR 1921/22, sv. 37, s. 60; T. (T. Trnka): ref. překl. G. Leroux: Černý zámek, Čes. osvěta 19, 1922/23, s. 373; J. Adamovič: F. Š., Slovník české literární fantastiky a science fiction (1995; mj. hypotéza o Š. autorství knihy Tajemný eroplán vydané b. d., asi 1912, jako překlad francouzského autora A. Reschala).

vs

František Slavomír **Štěpánek**

* 7. 12. 1824 *Tuchoměřice* u Prahy
† 7. 10. 1899 *Tuchoměřice*

Autor didaktických veršů pro mládež, výchovně zaměřených próz a překladů ve své době oblíbených beletristických knížek; významný národopisný sběratel, publicista.

Podepisoval se a byl psán i Fr. Xav. Štěpánek, J. S. Štěpánek, F. S. (Sl., Slav.) Štěpánek Kopanský, Stiepanek. – Narodil se ve staré, národně uvědomělé mlynářské rodině na Kopanském mlýně pod Tuchoměřicemi jako nejstarší z devíti dětí. S výjimkou prvních let, kdy bydlel u strýce ve Zlonicích a chodil do školy v Pšanech a Citolibech, dokončil obecnou školu v Tuchoměřicích. Pak navštěvoval v Praze hlavní školu u Sv. Mikuláše a od 1836 malostranské gymnázium (učil ho zde i básník V. A. Svoboda); ve studiu došel až do tzv. filozofie (třídy logika a fyzika). V té době byl agilním účastníkem českých besed a založil se spolužáky studentský spolek Poupě, v němž se pokoušel i o vlastní literární produkci. Pro oční chorobu se musel vzdát dalšího studia i plánů na kněžské povolání; 1847 odešel do učení ke knihkupci, 1848 se stal účetním poddůstojníkem (furýrem) zprvu v Praze, pak ve vojenské pisárně v Josefově (do 1851). Později opředl tato léta romantizující mystifikací o přerušení 2. ročníku univerzitních studií pro podíl na událostech osmačtyřicátého roku, o odsouzení a o uvěznění v Josefově, kde mu byl žalář změněn na vojenskou službu (k upevnění této fikce Š. přispěl 1851 i článkem v Chocholoušově Pražském večerním listu o studentech odsouzených pro účast v revoluci 1848, za který byl potrestán čtrnáctidenním posádkovým vězením, a 1875 rukopisnou hrou Štědrý večer ve vězení…). Celoživotní touhu po pedagogickém působení Š. kompenzoval jako soukromý učitel v rodinách zaměstnanců pevnosti i ve městě; učil též děti generála Weisse, s jehož rodinou odešel na rok do Prahy, ale po Weissově smrti se vrátil do Josefova. (Za josefovského pobytu se seznámil s otcem J. J. Langra a získal od básníkovy sestry, provdané v Jaroměři, jeho rukopisy z mladých let; 1860 je poskytl V. Filípkovi pro vydání v Lumíru.) 1852 (po smrti svého otce) úřad opustil a zapsal se na učitelský ústav v Budči, kde získal po ročním studiu aprobaci učitele pro hlavní školy. Nastoupil nejprve jako vychovatel ve Slibovicích na Chlumecku, pak působil na různých veřejných školách v Praze i na venkově (např. jako suplent vyučoval 1855–57 zdarma ve škole Na hrádku proti Emauzům dívčí třídu měšťanské školy, jako pomocník učil v Tuchoměřicích

i jinde). Protože nemohl získat stálé místo, odešel 1866 k bratru Filipovi do Zlonic, kde pak vedl v jeho mlýně účetnictví. Od 1878 až do smrti žil v Kopanském mlýně zabezpečen dědickým podílem a věnoval se již jen spisovatelství a národopisnému sběru.

Š. literární činnost souvisela jak s jeho pedagogickými snahami, tak s usilovnou etnografickou aktivitou, jíž se věnoval celý život; už za studií k ní byl podněcován přátelským stykem s V. Krolmusem, jemuž do sbírky Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy… poskytl některé své tehdejší materiály. Od 1844 si soustavně psal deníky, do nichž vedle údajů o vlastním životě, rodinných vzpomínek, úvah, komentářů k době i literárních pokusů shromažďoval záznamy písní, pověstí, pověr, rituálů, zvyků a dalších projevů venkovského bytu z oblasti rodného Tuchoměřicka; za cíl si kladl v úplnosti je sebrat a sestavit podle ročních období. V rozsáhlých sběrech, které zůstaly až na výjimky (Lumír, od 1891 odborný časopis Čes. lid) nepublikovány, vystupuje Š. jako předchůdce autentického terénního záznamu, prostého idealizující či estetizující stylizace. – Š. beletristická produkce byla součástí jeho pedagogických snah (příznačně se podepisoval „učitel národní" a pedagogikou, s důrazem na výchovu předškolních dětí a dětí nižších tříd, se zabýval i teoreticky). V 50. letech vydal se Š. Bačkorou pro potřeby „vzdělávání ducha i srdce" mládeže národních škol knížku *Vypravěnky dětské* s oddíly Básně, Příklady (morální, pedagogické, náboženské, národní), Pověsti a legendy (lokální, o českých patronech) a Hry (vánoční, jarní); Bačkorovy příspěvky vycházely především z náboženské, Š. z přírodní tematiky. Až po jednadvaceti letech vydal další knížku pro mládež *Kvítí z luhů domácích,* didakticky přetíženě traktující obvyklé výchovně zaměřené náměty (dobré jméno, morální a náboženské ctnosti, vlastenectví, český jazyk). Znovu po delší přestávce vznikla sbírka mravoučných bajek (*Bájky*), obsahující parafráze lidových písní, dialogy dětí se zvířaty na téma zbožné vděčnosti a úpravy některých starších Š. veršů do podoby krátkých próz. Pedagogický cíl měl Š. neustále na zřeteli i v časopisecky tištěných povídkách a obrázcích ze současné vesnice (*Povídky zeleného potoka*), v nichž často vycházel z autentických vzpomínek a které vznikaly pod silným vlivem jeho etnografických sběrů (cyklus *Tajnosti ze vsi* např. zpracovává pověrečný materiál); působí často jako pouze formální beletrizace záznamů lidových zvyků, pranostik a úsloví. Povídky, nadměrně zatížené podrobnými popisy prostředí a neobratně exponovanými, strojenými dialogy vesnických postav, přitom kontrastují se svěžím stylem Š. etnografických záznamů a smyslem pro jazykové nuance živé řeči. V pokusech o divadelní hry zpracovával lokální pověsti svého kraje (zde také byly hrány vesnickými ochotníky). S příkrou kritikou se setkaly Š. překlady populárních próz L. Mühlbachové. – Rozsáhlá rukopisná pozůstalost (LA PNP, Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, Etnologický ústav AV ČR) obsahuje zejména deníky (Deníky z let 1844–48, Národní chrám zbudován na základě minulosti a přítomnosti pod hájem vlastní zkušenosti a Kronika Kopanského mlýna) a dále etnografické dílo Poklady, tj. Sbírka českých pověr, pověstí, obyčejů, písní atd., koncipovaných pro veřejné užití. Dále v ní jsou pedagogické (Chůva čili Knížka jednající o tom, jak možná zdravých, Bohu i lidem milých dítek vychovati…, Chůva. Dárek dívkám ze škol vystupujícím) a lidovýchovné (Slavín. Sbírka životopisů o vlast lidí zasloužilých) příručky, povídky a verše pro děti (Sad, Přemysl a Lubomír, dva bratři, Zdárné dítky, Nebeszvonky, Jaro života aj.) a divadelní hry (Šárka a Zdirad, Štědrý večer ve vězení…, Mezi syčáky).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Franta Štěp., Frantík, Fr. Sl. Št. Kopanský, Milada Lilia (Lilie), příspěvky v čas. podepisoval i „učitel národní", „mlynář", nebo „pan otec" z Tentono, (dub.:) Slavikvas, Strachkvas, Št. Strachkvas, Štěpánek Novopanský; Fr. Sl. Št., Fr. Sl. Štpk, Š. K., Št., Št. K., Štk, Štkp, Št. Kp. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Besedník 2 (1862); Budečská zahrada (1854, 1860, 1877–82); Čes. lid (1891–92, 1899; posmrtně 1900 Z upomínek na Václava Krolmusa, 1901, 1912, 1914); Humorist. listy (1862); Komenský (1865–66); Květy (1845); Lumír (1860–61); Mlynář (1880–83, 1890; 1881 mj. pohádky, 1882 Povídky zeleného potoka); Nár. listy (1869, 1900); Obecné listy; Polabský Slovan (1848); Posel z Budče (1850–51, 1872–73); Pražský večerní list (1851); Svob. občan; Škola (1852–53, první čes. článek o těsnopisu); Škola a obec; Škola a život (i příl. Štěpnice, 1855, 1862, 1868); sb. Úplný besedník (1877); Zlatá Praha (1864, Tajnosti ze vsi); Zlaté klasy (1854–55); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Vypravěnky dětské (BB, PP pro ml., 1854, se Š. Bačkorou); Kvítí z luhů domácích (BB, PP pro ml., 1876); Bájky (BB, PP pro ml., 1881); Pověsti. Klobúcký pastýř, Tři kapličky, O Bláníku (b. d., 1881); Tři sta duchů o půlnoci. Truchlivá píseň

o strašlivé katastrofě na Horách Březových u Příbrami dne 31. května 1892 (b. d., 1892); Píseň k Panně Marii. Na památku procesí… do Staré Boleslavi (1893); Modlitba k Matce božího požehnání (b. d.). – *Překlady:* L. Mühlbach: Hrabě z Beňovských (1865) + Princ Eugen, malý abbé (1865); E. Capendu: Tajnosti němého domu (1866). – *Ostatní práce*: Různé listy z oboru vychovatelství (1869, pseud. Milada Lilia; upr. vyd. 1873 a 1881). ▮ SCÉNICKY. *Hra:* Šárka a Zdirad (1880). ▮

LITERATURA: H. Müllerová: Obraz života lidu v okolí Prahy, jak ho zachytil F. S. Š. (diplom. práce, Filoz. fakulta UK 1972) + Rodinné a společenské pověry v díle F. S. Š. (disertace, Filoz. fakulta UK 1974). ▮ an.: ref. Vypravěnky dětské, Škola 1854, s. 66; U. (F. V. Urbánek): ref. překl. L. Mühlbach: Hrabě z Beňovských, Národ 2, 1864/65, č. 23; L. Riedl: Zápisky Š. o svatodušních událostech 1848, Časopis pro dějiny venkova 1938, s. 65; hjk (Z. Hájek): Dvě výročí. Památce Vojtěcha Nejedlého a F. S. Š., LidN 7. 12. 1944; A. Robek: Zapomenutý kronikář pražského okolí, Svoboda 8. 1. 1971; H. Müllerová: Neznámý pramen k etnografii 19. století, ČL 1982, s. 218; J. Randák: F. S. Š., Tuchoměřice a rok 1848, Vlastivědný sb. Kralupska 2001, č. 1.

mhs

Jan Nepomuk **Štěpánek**

* 19. 5. 1783 *Chrudim*
† 12. 2. 1844 *Praha*

Autor veseloher, historických dramat a tragédie, prozaik, publicista, příležitostný básník; překladatel a adaptátor divadelních her a libret, divadelní ředitel, dramaturg a režisér českých divadelních představení ve Stavovském divadle.

Syn zámožného měšťana a mydláře, čtenáře a odběratele českých knih. Vychodil triviální a hlavní školu v rodišti. Podle některých údajů byl poslán na studia na litomyšlské gymnázium, avšak koncem 1794 byl patrně již v Praze, kde o něj pečoval otcův bratranec K. Štěpánek, bývalý jezuita. Š. vystudoval gymnázium a tzv. filozofii, po matčině smrti (1794) a otcově novém sňatku se s rodinou rozešel. Již v Chrudimi se aktivně zabýval hudbou a zpěvem (příznivec a mecenáš regenschori P. J. Wolf), divadlo začal hrát již za gymnaziálních studií (pašijové hry). Asi od 1800 studoval teologii, t. r. je zmiňován jako člen studentské legie organizované proti hrozícímu vpádu francouzských vojsk. Po jejím zrušení pokračoval ve studiích, která ukončil 1805; jelikož však nedosáhl kanonického stáří, nemohl být vysvěcen (tehdy se patrně i původnímu úmyslu stát se knězem vnitřně vzdálil). Soukromě se zabýval českým jazykem a literaturou, v dobovém vlastenecko-romantickém duchu sbíral lidové písně (jež však nezveřejnil). Od 1803 začal spolupracovat jako překladatel a snad i jako nápověda s Vlastenským divadlem, s jehož souborem pobýval během letních lázeňských sezon v Teplicích. Jako suflér je doložen 1805/06 v Malostranském divadle, druhé scéně Stavovského divadla; v této době působil rovněž jako účetní písař několika pražských humanitních spolků a kancelista sirotčince; 1810 se stal správcem bývalého konviktu u sv. Bartoloměje. 1812 ho pověřil ředitel Stavovského divadla J. K. Liebich vedením obnovených českých her, které byly provozovány ochotnicky výhradně k dobročinným účelům o tzv. noremních dnech (nedělní odpoledne, svátky). 1812–15 je doloženo i Š. herecké působení, podle dobových svědectví přesvědčivé a věrohodné. Od sezony 1815/16 (možná i dříve) se stal sekretářem Stavovského divadla, nejpozději od 1819 zde působil i jako pokladník (hospodářský ředitel). Tyto funkce zastával i za společné direkce J. Liebichové a F. Polawského (1819–20) a za ředitelství F. I. Holbeina von Holbeinsberg, kterého získal pro myšlenku uspořádat na scéně Stavovského divadla česká operní představení skupinou ochotníků z Teisingerova divadla. Po Holbeinově rezignaci (1824) požádali Š., herec F. Polawsky a zpěvák J. Kainz o zadání divadla, které jim bylo svěřeno na deset let. Do Š. kompetence spadala hospodářská agenda, vedení českých her (včetně opery, kam angažoval např. F. Škroupa), Polawsky dohlížel na německou činohru a Kainz spravoval německou operu. Po vypršení nájemní smlouvy se Š. účastnil konkursu na místo ředitele Stavovského divadla, avšak neuspěl. Nový ředitel J. A. Stöger mu ponechal vedení českých her a místo sekretáře i pokladníka, která Š. zastával až do konce života. Od 1834 překládal a redigoval Pražské noviny, po vynuceném odchodu F. L. Čelakovského z redakce Čes. včely též tento beletristický a poučný týdeník, posléze rovněž několik lidovýchovných časopisů a kalendářů. Přátelil se mj. s J. Hýblem (patrně jazykově upravoval Š. práce), J. Rittersberkem, V. J. Tomáškem. Po celý život se intenzivně účastnil českého společenského dění: byl členem mnoha charitativních, kulturních a pedagogických spolků (mj. místo-

ředitel opatrovny Na Hrádku; podporoval divadelní ochotníky v Žebráku či Teisingerově divadle), stal se zakládajícím členem Spolku pro pěstování hudby církevní a čestným členem Nár. muzea. Za své dobročinné aktivity spojené s divadelním provozem (údajně věnoval různým charitativním spolkům celkem dvě stě tisíc zlatých) byl několikrát vyznamenán (mj. císařem Františkem I.) a jmenován čestným měšťanem Prahy, anonymně podporoval např. P. J. Šafaříka. Š. veřejná aktivita ochabla až v posledním roce jeho života, kdy byl upoután na lůžko (ač duševně stále aktivní). Zemřel na vodnatelnost, pohřben byl na Olšanských hřbitovech v Praze. – Dcera Antonie Š. (1820–1873) vystupovala od 1824 příležitostně v dětských a dívčích rolích ve Stavovském divadle, kolem 1840 odešla jako zpěvačka do Stuttgartu, 1863 doložena jako vychovatelka v Pešti, později působila jako učitelka hudby v Praze. Š. prasynovcem byl herec, režisér a dramatik Zdeněk Š., vzdáleným příbuzným též prozaik, překladatel a herec J. L. Turnovský.

V nepočetné Š. poezii převažuje lyrika vlastenecká (*Válečný zpěv Čechů*), milostná (*Běla*), reflexivní a oslavná (např. *Citové při zasnoubení… Ludmily, kněžny z Lobkovic a… Prospera Ludvíka, vévody z Ahremberku, z Meppen a Reklinghausen*). Nezanedbatelný je i jeho redakční podíl na vydávání České včely a dalších časopisů, do nichž překládal a adaptoval (hlavně z němčiny) naučné články (biografické, historické, přírodopisné a zeměpisné; zvláště dobově oblíbenou statistiku) a vedle drobných prozaických útvarů zábavně mravoličné literatury (anekdoty, bajky, citáty, glosy, hádanky) i historické (*Smrt Gustava Adolfa*) a sentimentálně moralistní (*Manželství z omylu*) povídky podle různých (často neidentifikovaných) předloh. V České včele otiskoval také zprávy o knižních i hudebních novinkách, divadelní referáty a informace o českém kulturním životě. Autorsky, překladatelsky, dramaturgicky i organizačně Š. zásadním způsobem zformoval repertoár českého divadla 1. třetiny 19. století v Praze. Počátek Š. vlastní dramatické tvorby souvisí s jeho vedením a obnovením českých divadelních představení ve Stavovském divadle (od 1812), jež stimulovalo vznik původní her. Ze Š. her, považovaných za relativně původní, to byly především veselohry a historické hry. Veselohry, založené na nekomplikované situační a jazykové komice, přímočaré charakteristice a na osvědčených efektech v rozvíjení zápletky, tematicky vycházejí z maloměstského prostředí (*Berounské koláče, Pivovar v Sojkově*) a žánrově se blíží lokální frašce. Kromě zřetelných i deklarovaných německojazyčných předloh navazovaly na tvorbu P. Šedivého a předjímaly hry F. F. Šamberka. Nejoblíbenější Š. hra-adaptace, dvojjazyčná fraška *Čech a Němec*, bývala často aktualizována pro moravské (Moravec a Němec), slovenské (Slovák a Němec), jihoslovanské a jiné prostředí a udržela se na repertoáru až do 2. poloviny 30. let 20. století. 1936 herci sdružení v Klubu českých a německých divadelních pracovníků manifestovali dnes legendární inscenací v ovzduší hrozícího nacistického nebezpečí vůli po smírné společenské a kulturní koexistenci českého a německého obyvatelstva ČSR. Oblibu publika si získaly i vlastenecko-historické hry, využívající konvenční tematické a kompoziční prostředky žánru rytířských her (*Břetislav První, český Achilles…; Korytané v Čechách…; Obležení Prahy od Švejdů aneb Věrnost a udatnost česká; Die Soldaten*), které pomáhaly spoluvytvářet české historické povědomí. Na obrozenském jevišti představovaly proud prohabsbursky loajálního historismu a prezentovaly představu ideálního vlastenectví, nezřídka spojovanou se skromným a prostým životem, bohabojností i loajalitou vůči panovníkovi. Z celku Š. díla se vymyká citově vzrušený melodram s biblickou tematikou *Bratrovrah,* který však byl pro nezájem publika inscenován pouze třikrát. Tato část Š. divadelní produkce představuje první fázi rozvoje českého jevištního biedermeieru. – Jako překladatel a adaptátor si vybíral většinou německojazyčné hry a kromě několika výjimek (Ch. Birch-Pfeifferová, A. Kotzebue, E. Raupach) čerpal z dobově oblíbeného vídeňského předměstského divadla, z něhož uvedl na české jeviště řadu frašek a kouzelných her (Strašidlo na baště, Alína aneb Praha v jiném dílu světa, Ďáblův mlejn na Vídeňské hoře), i z díla vrcholných představitelů vídeňské lidové hry (F. Raimund, J. N. Nestroy). Někdy se vracel i k hrám, které byly do češtiny přeloženy a inscenovány již generací dramatiků Boudy (kupř. Syta Mány…, Honza Kolohnát z Přelouče, Jan z Nepomuk). Patrně z němčiny převedl Š. též několik francouzských her tehdejšího přitažlivého „divadla hrůzy", často založeného na drastických

jevištních efektech (Noc hrůzná v zámku Paluzzi), a italské hry komedie dell'arte (Kuliferda; Trufaldyn, sloužící dvou pánů). Vedle činoher a her se zpěvy Š. překládal (přízvučně) také operní libreta (např. Střelec kouzedlník, Don Juan, Zampa aneb Mramorová nevěsta, Nápoj lásky), čímž se zasloužil o konstituování a kultivaci české operní dikce a stimuloval pražskou operní produkci, která byla (též díky interpretům) vysoce oceňována. Š. překladatelská metoda se v souladu s tehdejší praxí blížila velmi volné adaptaci (hra lokalizována do českého prostředí, jména osob počešťována, postavám byl předepisován jazykový styl sociálně nižších vrstev, z textu se vymycovaly reálie příznačné pro vyšší společnost i erotické motivy), hry byly kráceny (kvůli času určenému pro české inscenace). Š. jako dramaturg a režisér českých her sestavoval činoherní repertoár s ohledem na většinové publikum převážně z frašek, veseloher, her se zpěvy a z rytířských a historických her; z velké části dramaturgicky čerpal z dramatických textů a překladů vlastní provenience, čímž si vysloužil kritiku několika současníků (F. L. Čelakovský, J. Jungmann, F. Palacký) a pozdější víceméně podcenivé hodnocení. Ačkoliv prostor dával též hrám V. K. Klicpery, S. K. Macháčka a J. K. Tyla i jiným překladatelům, od 30. let se jeho koncepce, rezignující na vyšší umělecký ideál, setkávala s kritikou mladší generace (mj. i J. K. Tyla a J. J. Kolára). Š. činoherní překlady i některé původní hry byly inscenovány ochotnickými divadly v Čechách, na Moravě a na Slovensku, mnohé se udržovaly na repertoáru kočovných společností až do 1. poloviny 20. století, některé byly upraveny i pro loutková divadla. – V rukopisu (dnes částečně v Divadelním oddělení Nár. muzea v Praze) zůstaly Š. četné, vesměs inscenované překlady divadelních her se scénickými poznámkami (např. Železný muž aneb Příbytek můry v bušihradském lese, Dva Antonínové) a překlady árií z operních libret (mj. dueto z opery Zedník a zámečník E. Scribea a G. Delavigneho). Neinscenován zůstal dnes neznámý rukopis překladu hry R. J. Benedixe Móda, J. K. Chmelenský (1834) rovněž uvádí „skoro dohotovenou", odjinud neznámou (patrně původní) činohru Anežka.

ŠIFRA: R. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čechoslav (1824); Čes. včela (1836–44; 1836 P Manželství z omylu, B Běla, 1839 P Smrt Gustava Adolfa); Hlasatel český (1818, B Citové při zasnoubení… Ludmily, kněžny z Lobkovic a… Prospera Ludvíka, vévody z Ahremberku, z Meppen a Reklinghausen, i sep.); alm. Hlasy vlastenců při radostném vítání… Ferdinanda I. a Marie Anny… (1835); Hyllos (1820); Jindy a nyní (1833); Květy (1835); Rozličnosti Pražských novin (1830, 1833); Rozmanitosti; Vlastenský zvěstovatel (1820–23; 1823 B Jeho urozenosti… Petrovi rytíři z Mertens…, i sep.); – posmrtně: Světozor (1871, B do alba J. Havelky). ▮ KNIŽNĚ. *Verše:* Truchlivý příběh falšovníků bankocedul, totiž Jozefa Dytrycha, Mikuláše a Martina Frodnera… (B 1806); Válečný zpěv Čechů (B b. d.). – *Divadelní hry, libreta:* Obležení Prahy od Švejdů aneb Věrnost a udatnost česká (1812, i prem. s tit. Obležení Prahy od Švejdů aneb Česká věrnost a udatnost; 1820 s tit. Obležení Prahy od Švejdů, Divadlo 1); Břetislav První, český Achilles aneb Vítězství u Domažlic (1813, prem. 1812; 1820 s tit. Břetislav První, Divadlo 2); Vlastenci aneb Zpráva o vítězství (1813, i prem.; 1821 s tit. Vlastenci aneb Slavnost lipského vítězství, Divadlo 3); Osvobození vlasti aneb Korytané v Čechách (1814, prem. 1813 s tit. Korytané v Čechách aneb Osvobození vlasti; 1822 s tit. Korytané v Čechách, Divadlo 6); Jaroslav a Blažena aneb Hrad Kunětice (1817, i prem.; 1823 s tit. Jaroslav a Blažena, Divadlo 8); Berounské koláče (1818, prem. 1819); Jak to as vypadne? (1818, i prem.); Tintilivantili aneb Ať se to jen žádný nedozví! (1819, i prem. s tit. Ať se to jen žádný nedozví aneb Tintilivantili; 1826 s tit. Ať se to jen žádný nedozví!, Divadlo 11); Bratrovrah (1821, Divadlo 4, prem. 1831, hudba F. Škroup); Pivovar v Sojkově (1823, Divadlo 7, prem. 1825); Zasněžená chatrč (1824, Divadlo 10, prem. 1826); Hastroš (1826, Divadlo 12, i prem.); Král a topič (1826, Divadlo 12); Co se vleče, neuteče, aneb Svatba na Vrchlesu (1832, Divadlo 16; i prem.). – *Překlady a adaptace:* H. J. von Collin: Válečné zpěvy pro české země obránce… (1809, hudba J. Weigel); an. (F. I. Holbein von Holbeinsberg): Frydolín aneb Cesta do železných hutí (1812, i prem.) + Zrádce (1840, prem. 1839); an. (A. Kotzebue): Nebezpečné sousedství aneb Krejčí Divíšek (1812, i prem.; 1821 s tit. Nebezpečné sousedství, Divadlo 4, s uvedením autora) + Tři otcové najednou (1823, Divadlo 8, prem. 1829) + Oudolí Almeriánské (1824, prem. 1840, Divadlo 9) + Fučík aneb Kam vítr, tam plášť (1840, i prem.) + Panošova šelmovství (1840, prem. 1839); an. (J. F. Kringsteiner): Masopůstní žert aneb Pan Šidlo, taneční mistr (1813, i prem.; 1821 s tit. Masopustní žert, Divadlo 4, s uvedením autora); W. Vogel: Čtyry stráže na jednom stanovišti (1813, i prem.) + Klobouk (1821, Divadlo 4, asi i prem.) + Král a topič (1826, Divadlo 12) + Octář (1839, i prem., podle L. S. Merciera); an. (Ch. H. Spiess nebo Horst): Jan z Nepomuku (1814, 2. verze, i prem.); H. Cuno: Loupežníci na Chlumském vrchu (1815, i prem.; 1820 an. s tit. Loupežníci na Chlumu); G. Eckert: Pan Štěkavec (1815, i prem.); an. (B. J. Marsollier des Vivetieres): Dvě slova aneb Přenocování v lese (1815, i prem. s tit. Dvě slova,

hudba N. M. Dalayrac; 1827 s tit. Dvě slova aneb Nocleh v lese, Divadlo 13); an. (M. Stegmayer): Kmotr Matěj (1815, prem. 1805) + Šalomounův rozsudek (1823, Divadlo 8, prem. 1826, hudba M. Stegmayer, podle L. Ch. Caignieze) + Čech a Lech (1823, Divadlo 7, prem. 1812); an.: Nebožka paní aneb Tří ženichové, jedna nevěsta (1816, i prem.); an.: Tlachač (1816, asi i prem.); an. (P. Weidman, Reith von Baumgarten): Čech a Němec (1816, i prem.); an. (W. Shakespeare, J. F. Schink): Faust druhý aneb Jak se krotějí zlé ženské (1817, i prem.); an. (Ch. A. Vulpius): Syta Mány aneb Karel Dvanáctý v Bendru (1817, prem. 1816); an. (P. C. Marivaux, J. F. Jünger): Půjčka za oplátku (1818, prem. 1819); an. (J. Franul von Weissenthurn): Straší (1819, i prem.); J. Korompay: Rudolf z Felzeku aneb Černodolský mlejn (1819, prem. 1820); an.: Kýž bych se byl neoženil! (1820, Divadlo 1, prem. 1829); K. F. Hensler: Veselý pohřeb (1820, Divadlo 1, i prem. s tit. Všecko bílo, nic černo aneb Veselý pohřeb) + Ďáblův mlejn na Vídeňské hoře (1830, Divadlo 14, i prem., hudba W. Müller); R. Ch. de Guilbert-Pixerècourt: Aubrýho pes (1821, Divadlo 3, i prem.); K. von Künigl: Žlutá zimnice (1821, Divadlo 3, prem. 1824); an. (J. Perinet): Brambory (1821, Divadlo 4, prem. 1824); C. Ph. Bonafont: Ivan Čtvrtý (1821, Divadlo 4, asi i prem.); an. (C. Goldoni): Kuliferda (1821, Divadlo 5, prem. 1827); J. H. D. Zschokke: Kouzedlnice Sidonia aneb Mstící se svědomí (1821, Divadlo 5, prem. 1830); an. (Ch. H. Spiess, dub.): Hradní duch (1822, Divadlo 6, asi i prem.); J. O. C. Ferrand, L. Huber: Všickni na poště (1822, Divadlo 6, prem. 1830); J. Sonnleithner: Zahradní zeď (1824, Divadlo 9); F. W. Ziegler: Jolanta, královna jeruzalémská (1824, Divadlo 10, prem. 1805); A. Bäuerle: Přítel v nouzi (1824, Divadlo 9, prem. 1825 s tit. Přítel v nouzi aneb Bídný pernikář) + Alína aneb Praha v jiném dílu světa (1825, i prem., hudba W. Müller); K. Lebrün: 777 (1824, Divadlo 9, prem. 1825) + Já se nikdý nemejlím (1826, Divadlo 12, prem. 1827 s tit. Já se nikdý nemejlím aneb Vrchník Petrovských); J. F. Kind: Střelec kouzedlník (1824, i prem., hudba C. M. von Weber) + Zpěv lovců a zpěv družiček ze… Střelce kouzelníka (1824) + Nocleh v Granadě (1839, i prem., upr. K. von Braun, hudba K. Kreutzer); an. (L. da Ponte): Don Juan (1825, i prem., hudba W. A. Mozart); J. N. Kalchberg: Wilfink Štůbenberský (1826, Divadlo 11, prem. 1812); I. F. Castelli: Starec v dřínovém lese (1826, Divadlo 11) + Sirotek a vrah (1830, Divadlo 15, prem. 1831, hudba I. von Seyfried); C. Godard d'Ancourt de Saint-Just, J. von Seyfried: Jan z Paříže (1827, Divadlo 13, i prem., hudba F. A. Boïeldieu); an. (Ch. Perrault): Popelka (1830, Divadlo 14, i prem., hudba N. Isouard); H. Clauren: Posvícení v Kocourkově (1831, Divadlo 15, i prem.); Mélesville (A. H. J. Duveyrier): Noc hrůzná v zámku Paluzzi (1832, Divadlo 16, i prem. s tit. Hrůzná noc v zámku Paluzzi) + Zampa aneb Mramorová nevěsta (1841, prem. 1843, hudba L. J. F. Hérold); E. Raupach: Žebrák (1832, Divadlo 16, i prem.) + Kord (1844, prem. 1843) + Zapečetěný měšťanosta (1844, prem. 1850); A. W. Iffland: Zločin ze ctižádosti (1839, i prem.); E. Scribe, K. L. Blum: Třináctý plášť (1840, prem. 1834); E. Gehe: Jessonda (1840, prem. 1836, hudba L. Spohr); C. Goldoni, F. L. Schröder: Trufaldyn, sloužící dvou pánů (1840, prem. 1836); an. (F. Hopp): Statek Záhvozd, husaři a dětská punčoška (1840, i prem. s tit. Netinka a Nanynka, husaři a dětská punčoška) + Nejšťastnější člověk, největší blázen, nejlepší žena (1840); J. Ph. Joendl: Poučení o stavitelství pozemním vůbec a zvláště vzhledem na privátní a obecní stavení… (1840); an. (H. F. Möller): Kamma, kněžna Bojů (1840, i prem., hudba C. von Blumenthal) + Hrabě Waltron aneb Subordinací (1840, s uvedením autora, prem. 1841; 1849 s tit. Hrabě Valtron aneb Subordinací čili Stanné právo); F. Raimund: Marnotratník (1840, prem. 1837, hudba K. Kreutzer); F. Romani: Nápoj lásky (1840, i prem., hudba G. Donizetti); E. Scribe: Malíř (1840, i prem.); P. A. Wolff: Strejček Hurlivurli aneb Co láska uchvátí, neráda navrátí (1840, i prem.); É. Souvestre, E. Devrient: Fabrikant (1840, prem. 1841); an. (G. M. Foppa, M. Stegmayer, dub.): Veselý švec aneb Proměněné ženy (1841, prem. 1844 s tit. Veselý švec aneb Tak se krotějí zlé ženské, hudba F. Paer); J. W. Lembert: Kat amsterodámský (1841, prem. 1833); an. (G. Lotz): Spáleniště v Burníně (1841, prem. 1832); an. (E. M. Oettinger, B. A. Herrmann): Tři hodiny před svatbou (1841, i prem.); J. Hutt: Všickni se hašteří (1842, i prem.); Sedmero slov Kristových k hudbě J. Haydna… (b. d., 1842); K. Töpfer: Prostota venkovská (1842, prem. 1841); S. Cammarano: Belizar (1843, prem. 1839, hudba G. Donizetti); L. Angely: Ze sedmi ta nejškaredější (1844, prem. 1841); – posmrtně: J. N. Nestroy: Zlý duch Lumpácivagabundus aneb Ludařský trojlist (1871, upr. J. L. T., tj. Turnovský, prem. 1835, hudba A. Müller); an. (A. Kotzebue): Eylenšpigel (1926, ed. Č. Zíbrt; prem. s tit. Ailenšpígel asi 1806). – *Ostatní práce:* Řeč při příležitosti provozovaných divadelních her v Král. stavov. vlast. divadle od sjednocené společnosti vlastenců… (1812); Řeč při příležitosti provozené činohry Jaroslav a Blažena… (1818); Řeč při činohře: Rudolf z Felzeku, od vlastenské společnosti divadla milovníků… (1820); Život a smrt jeho důstojnosti pana Aleše Pařízka (1822). – *Souborné vydání:* Divadlo od J. N. Š. (B. Haase, Synové Bohumila Haase, 1820–32, 16 sv.). ■ SCÉNICKY. *Hry:* Die Soldaten (1820); Jaroslav Šternberk aneb Porážka Tatarů u Olomouce (1839). – *Překlady a adaptace:* E. Schikaneder: Oba Antonínové (asi 1803); L. Huber: Železný muž aneb Příbytek můry v bušihradském lese (asi před 1805); an. (Ch. H. Spiess nebo Horst): Jan z Nepomuku (1805, 1. verze); F. W. Ziegler: Světa způsob a srdce dobrotivost (prem. 1805) + Žert a pravda aneb Ženich v ohni (1843); J. Bullinger: Daemona, mocná obyvatedlkyně hor (asi 1806); J. M. Czapek: Honza Kolohnát z Přelouče 2 (1806, hudba V. Mašek); J. G. Stephanie ml.: Belmont a Konstance aneb

Odvedení ze serailu (1806, hudba W. A. Mozart); J. A. von Törring-Guttenzell: Anežka Bernauerová (1806); J. Perinet: Juchejsa vesele! aneb Něco k smíchu v masopustě (mezi 1806–24, hudba W. Müller); an.: Vyclipucli (1825, ukázky); C. Meisl: Francouzská kouzedlnice (1825, ukázky, hudba W. Müller) + Strašidlo na baště (1839); F. J. Holbein von Holbeinsberg: Nevěstin klenot (1829) + Turnaj na Kraselově aneb Troje znamení (1843); L. da Ponte: Jedna jako druhá aneb Škola milujících (1831, s F. Šírem, hudba W. A. Mozart); F. C. Hiemer: Silvána aneb Němé děvče v křivoklátském lese (1832, hudba C. M. von Weber); Th. Hell: Jelva (1832) + Divadelní představení v prospěch (1842) + Pašer a voják aneb Spáleniště v sardinských lesích (1850); Ch. H. Spiess: Klára Vysokodubská (1834); L. Angely: Sedmero děvčat ve vojenských šatech (1834, patrně i insc. s tit. Třináctero dívek v uniformě) + Kvas řemeslníků (1842); A. M. Béraud, M. Carl: Blázinec v Dijonu (1835); G. Dreger: Václav, ještě jeden Václav a opět jeden Václav aneb Který jest as ten pravý Václav (1836); A. Kotzebue: Moudrá paní v lese aneb Němý rytíř (1836) + Nájemník Kmínek z Ploškovic (1837); A. Bäuerle: Kacafírek Ferina (1836) + Za živa mrtví manželé (1839, ukázky); Ph. Hafner: Dvě sestry z Jihlavy (1837, hudba W. Müller); E. Scribe, G. Delavigne: Robert Ďábel (1837, hudba G. Meyerbeer); J. A. Gleich: Krkonošský kouzedlník aneb Troje přání (1838); F. Hopp: Kloboučník a punčochář aneb Pramáti v obecní stodole (1838); J. N. Nestroy: Opice a ženich (1838) + Při zemi a v prvním poschodí aneb Rozmary štěstí (1838); J. K. Schickh: Únos z maškarního bálu v masopustní neděli aneb Jen žádnou špinavost! (1839); an.: Události ve mlejně (1839, ukázky); an.: Minerva, bohyně lásky (1840); an. (J. F. Kringsteiner): Zpanštilá sládková z Kačerova aneb Skoč oko nebo zub (1840); Ch. Birch-Pfeiffer: Petr Szapár aneb Rek v otroctví (1841); F. X. Told: Milkování v Plzni, škádlení v Praze, tejrání se na Vyšehradě (1841) + Spurné ženy v serailu (1841); F. Kaiser: Cikán v kamenické dílně (1842). – *Úprava:* A. Liška: Václav Nábožný, vévoda český (1815). ∎ REDIGOVAL *periodika:* Čes. včela (1836–44, do č. 13), Pražské noviny (1836–1844, do č. 12), Ponaučné i zábavné listy pro polní hospodáře a řemeslníky v Čechách (1838–43); *kalendář:* Nový kalendář hospodářský na rok… (1838–44). ∎

LITERATURA: Kuzma: Omyly kolem J. N. Š. (1941); V. Kolátor: O J. N. Š. (1941); M. Sládek: J. N. Š. (1783–1844). Soupis osobního fondu (LA PNP 1993). ∎ an.: ref. Obležení Prahy od Švejdů, C. k. vlastenské noviny 27. 6. 1812; J. Hýbl: Historie českého divadla, in J. H. D. Zschokke: Abelíno, veliký zbojník (1816, s. 22) → Historie českého divadla (1921, s. 16); an.: ref. adapt. Čech a Němec, Pražské noviny 10. 6. 1818; an.: ref. Jaroslav a Blažena…, tamtéž 26. 8. 1818; V. Sedláček (J. V. Sedláček): ref. Berounské koláče, Kraméríusovy c. k. vlastenské noviny 6. 3. 1819; an.: ref. Tintilivantili…, tamtéž 11. 12. 1819; an.: ref. Korytané v Čechách…, tamtéž 12. 9. 1820; M-ír (J. M. Ludvík): ref. překl. H. Cuno, tamtéž 29. 5. 1819; -r- (F. Turinský): ref. překl. J. Korompay, tamtéž 1. 4. 1820; ● ref. překl. J. F. Kind: Střelec kouzedlník: *-* (F. B. Tomsa, dub.), Čechoslav 1824, s. 152; an. (J. Linda, dub.), Vlastenský zvěstovatel 1824, s. 145 ●; ● ref. překl. A. Bäuerle: Alína…: an., Pražské noviny 13. 1. 1825; K., Čechoslav 1825, s. 39 ●; an. (F. B. Tomsa, dub.): ref. překl. L. da Ponte: Don Juan, Čechoslav 1825, s. 96 ●; Dr. Chmelenský (J. K. Chmelenský): Hlavní zpráva o desítiletém oučinkování divadla českého v Praze, ČČM 1834, s. 221 + (šifra Ch.) ref. insc. překl. A. M. Béraud, M. Carl, Čes. včela 1835, s. 111; Dr. a prof. Sedláček (J. V. Sedláček): ref. insc. J. N. Nestroy: Zlý duch Lumpácivagabundus…, tamtéž, s. 112; an. (J. K. Tyl): České divadlo v Praze roku 1834/5, Květy 1835, s. 292 a 331; an. (A. Müller): ref. insc. překl. A. Bäuerle: Kacafírek Ferina, Bohemia 5. 2. 1836; Dr. Chmelenský (J. K. Chmelenský): ref. překl. C. Goldoni, F. L. Schröder: Trufaldyn…, Čes. včela 1836, s. 32; L. (J. Pospíšil): ref. adapt. Čech a Němec, Květy 1837, příl., s. 12; J. M. (Malý): ref. překl. W. Vogel: Octář, J. F. Kind: Nocleh v Granadě, A. W. Iffland: Zločin ze ctižádosti, A. Kotzebue: Panošova šelmovství, E. Scribe, K. L. Blum: Třináctý plášť, C. Goldoni, F. L. Schröder: Trufaldyn…, ČČM 1839, s. 387; Pipo (V. J. Picek): ref. překl. (W. Shakespeare, J. F. Schink:) Faust druhý…, Ost und West 1838, s. 410; ● ref. insc. překl. J. A. Gleich: an. (A. Müller), Bohemia 20. 4. 1838; m. č. d., Květy 1838, příl. s. 36 ●; ● ref. insc. F. Hopp: Kloboučník a punčochář…: K-č-k (F. Klučák), Bohemia 23. 10. 1838; Pipo (V. J. Picek), Ost und West 1838, s. 354 ●; Pipo (V. J. Picek): ref. překl. F. W. Ziegl, Ost und West 1838, s. 362 (s pozn. Red., tj. R. Glaser) + ref. překl. J. Franul von Weissenthurn, tamtéž 1838, s. 370; Milovníci českého divadla: ref. překl. F. Raimund, Květy 1838, příl. s. 4; K. Püner: ref. insc. překl. J. N. Nestroy: Opice a ženich, Čes. včela 1838, s. 56; ● ref. insc. Jaroslav Šternberk…: J. Malý, Čes. včela 1839, s. 192; K. (F. Klučák), Bohemia 11. 6. 1839 ●; ● ref. překl. (M. Stegmayer:) Kmotr Matěj: K. Püner, Čes. včela 1839, s. 24; Pipo (V. J. Picek): Ost und West 1839, s. 24 ●; J. Malý: ref. překl. J. F. Kind: Nocleh v Granadě, Čes. včela 1839, s. 56; J. S. Tomíček: ref. překl. W. Vogel: Octář, Čes. včela 1839, s. 76; K. (F. Klučák): ref. překl. insc. C. Meisl: Strašidlo na baště, Bohemia 20. 10. 1839; V. F. (Filípek): ref. překl. (A. Kotzebue:) Fučík…, Čes. včela 1840, s. 248; ● ref. překl. P. A. Wolff: J. Malý, Čes. včela 1840, s. 152; K. (F. Klučák), Bohemia 5. 5. 1840 ●; ch-ý: ref. insc. překl. F. X. Told: Spurné ženy v serailu, Čes. včela 1841, s. 248; K. Vinařický: Übersicht der böhmischen Literatur von Jahre 1836 bis Ende 1840, Ost und West 1842, s. 125; ● nekrology: an., Bohemia 13. 2. 1844; an., Pražské noviny 15. 2. 1844; an., Květy 1844, s. 76; K. (M. Kalina z Jäthensteinu), Ponaučné a zábavné listy 1844, sv. 4, s. 109; L. A. Frankl, Sonntagsblätter 1844, s. 185 ●; (X) (P. Chocholoušek): ref. insc. F. J. Holbein von Holbeinsberg: Turnaj na

Kraselově…, Pražský večerní list 8. 10. 1849; Jan z Prahy (J. N. Druchsa) in Cypressen (Praha 1853, s. 73); an.: O české dramaturgii, Besedník 1, 1872/73, s. 117; J. Malý in Vzpomínky a úvahy starého vlastence (1872, s. 91); J. L. T. (Turnovský): J. N. Š., Světozor 1874, s. 222 a pokr.; A. Rybička in Jan Hýbl, Osvěta 1875, s. 651; J. M. (Malý): Vlastenecké vzpomínky z doby před rokem 1840, Světozor 1875, s. 188; K. Hof: Ein Stück Alt-Prag 2, Politik 21. 1. 1877; J. J. S. (Stankovský): J. N. Š., Čes. včela 1879, s. 319; F. Bílý: Dvě doby z dějin českého divadla, Koleda 1880, s. 166; L. Stein (V. Stein-Táborský): Z pamětí českého divadla, Koleda 1880, s. 569; J. J. Stankovský a J. L. T. (Turnovský): Kronika divadla v Čechách, Almanach Matice divadelní… (1881, s. 68); an. (F. L. Hovorka, dub.): J. N. Š, Divadelní listy 1883, s. 129; J. Neruda: J. N. Š., Humorist. listy 1883, s. 162 → Podobizny 2 (1952, s. 168); F. Bačkovský: Začátky a rozvoj dramatického básnictví českého, Květy 1883, 2. d, s. 472 + Dva čeští spisovatelé, jejichž stoleté narozeniny v letošním květnu slavíme, Ruch 1883, s. 221; O. Hostinský in František Škroup, Osvěta 1885, s. 71 a pokr.; F. Bačkovský: O prvých českých zpěvohrách, Lumír 1887, s. 317; O. Teuber in Geschichte des Prager Theaters 3 (1888, s. 184); J. Arbes: Bilance původní dramatické literatury české, Lit. listy 1889, s. 51 → Theatralia 1 (1912, s. 355); J. Kubín: České divadlo za ředitelství J. N. Š., Čes. Thalia 1891, s. 273 a pokr.; F. Menčík: České divadlo (1812–1824), Hlas národa 9. 3. 1891; J. Arbes: Několik slov o J. N. Š., Lumír 1897, s. 123 a pokr. + Z uvadlých slavověnců, Světozor 32, 1897/98, s. 427 a pokr. → Theatralia 1 (1912, s. 275) + Anna Švamberková, Zlatá Praha 16, 1898/99, s. 78; J. Kuffner: Staré libreto, in Scéna za scénou (1900, s. 126); F. Bílý in Od kolébky našeho obrození (1904, s. 140); J. Kamper: První české představení Únosu ze serailu, Hudební revue 1910, s. 349; Fdký (F. Frýdecký): Z redakčního zákulisí Včely, Zvon 16, 1915/16, s. 436; K. Engelmüller: Premiéry Shakespearových her na českém divadle, Lumír 1916, s. 224; J. Máchal in Dějiny českého dramata (1917, s. 107); F. Tichý in J. N. Š.: Berounské koláče (1918, s. 31); J. Jakubec: Protirevoluční a válečné veršované skladby za válek francouzských, sb. Národ legiím (1921, s. 66); J. Žuk (J. Port): Český Kotzebue, Čes. svět 20. 3. a 10. 4. 1924; M. Hýsek in K politickému významu her Tylových, Lumír 1924, s. 429 a pokr. + J. N. Š., NL 1924, č. 52 → Literární besedy (1940, s. 11); Č. Zíbrt: Honza Kolohnát z Přelouče, ČL 1925, s. 201 + Enšpíglovská literatura naše i cizí, in J. N. Š.: Eylenšpigel (1926, s. 44); V. K. Blahník in J. K. Tyla had z ráje (1926); M. Zelenka: První „slovanské" hry na českém jevišti, ČMF 1929, s. 223; ● k 150. výr. nar.: Ot. F. (Fischer), LidN 25. 4. 1933; A. M. Brousil, Venkov 19. 5. 1933; A. Wenig, Českosl. divadlo 1933, s. 114; E. Strass, Chrudimský kraj 1933, č. 7 a 10 ●; F. Strejček: J. N. Š., zakladatel českého divadla, sb. Divadelní Chrudim (1934, s. 7, i sep.); op (O. Pick): Tschechisch-deutsche Kollektiv-Vorstellung Čech a Němec im Ständetheater, Prager Presse 26. 5. 1936, příl.; V. Jirát: Obrozenské překlady Mozartova Dona Juana, SaS 1938, s. 73 a pokr. → Duch a tvar (1967, s. 227) a Portréty a studie (1978, s. 520); J. Ort (P. Eisner): Zrození české dikce operní, KM 1939, s. 147; J. Plavec in Fr. Škroup (1941); V. Kolátor in J. N. Š.: Berounské koláče (1944); Kuzma (J. Ch. Novotný): Otec českého divadla, Masarykův lid 14, 1945/46, s. 372 a pokr.; K. Krejčí in Jazyk ve vývoji společnosti (1947, s. 73); V. Müller: Švédem proti Napoleonovi, Práce 20. 10. 1948; J. Machek: J. N. Š., Zář 1953, č. 43; J. Vondráček in Dějiny českého divadla. Doba obrozenská 1771–1824 (1956) + in Dějiny českého divadla. Doba předbřeznová 1824–1846 (1957); P. Eisner: J. N. Š., Svob. slovo 18. 5. 1958; V. Müller: Zkrocení zlé pražské ženy, LD 12. 4. 1964; J. Němeček: Zpěvohry a veselohry z pivovarského prostředí doby obrozenské (o hře Pivovar v Sojkově), ČNM 1964, s. 212; J. Martinec: Opožděná recenze jednoho nezapomenutelného představení, Tvorba 1974, č. 10, příl. č. 3; L. Mašata: Švédské obležení Prahy r. 1648 ve zpracováních obrozenských dramatiků, SPPF Ostrava, ř. D 6, 1980, č. 46, s. 36; O. Kašpar: Problematika otroctví černochů v české publicistice 30. a 40. let 19. století, ČL 1982, s. 199; J. Kopš: První pražská družina herců, pěvců a pěvkyň z libosti, Amatérská scéna 1984, č. 5 + Vzkříšení českého ochotnického divadla, tamtéž, č. 11; E. Maur: K dějinám historického vědomí (Vítězství Čechů nad Němci r. 1040 v české historické tradici), AUC Praha. Philosophica et historica. Problémy dějin historiografie 2 (1987, s. 9) + Zapomenutá literární zpracování nejstarší kapitoly z dějin Chodů, sb. Minulostí Západočes. kraje 23 (1987, s. 83; o hře Břetislav První, český Achilles); J. Pešková, T. Volek in sb. Mozartův Don Giovanni (1987, s. 124); J. Březina in Děti slavných rodičů (1995); D. Tureček: Jazyk Vídně a jazyk Prahy (O jazyku českých obrozenských adaptací rakouského Volksstücku), Divadelní revue 1996, č. 4 + Česká obrozenská travestie Grillparzerovy Ahnfrau, aneb Názorný příklad k obrozenskému střetu dvou kulturních modelů, ČLit 1997, s. 163 + K obrozenským překladům rakouského Volksstücku, Estetika 1997, č. 3; P. Mareš: „Ich rozumíš schon" (O vícejazyčnosti v české literatuře 19. století), sb. Přednášky z 41. běhu Letní školy slovanských studií (1998, s. 101); J. Novotný: Idyla nacionálního soužití, sb. Idyla a idylismus v české kultuře 19. století (1999, s. 49); F. Černý in Kapitoly z dějin českého divadla (2000, s. 58); L. Topoľská: Kleine Überlegungen zu J. N. Š. Lustspiel Čech a Němec (Der Tscheche und der Deutsche), in L. Topoľská, L. Václavek: Beiträge zur deutschsprachigen Literatur in Tschechien (2000, s. 364); M. Bastl: Nové pohledy na J. N. Š., Chrudimský vlastivědný sborník 6 (2001, s. 165); D. Tureček in Rozporuplná sounáležitost (2001); P. Mareš in „Also: nazdar!". Aspekty textové vícejazyčnosti (2003); K. Kopřivová: Beletrie v České včele v letech 1835–1846, sb. Povídka, román a periodický

tisk (2005, s. 33); D. Tureček: Dvojjazyčné divadelní hry v letech 1787–1854, sb. Nadnárodní kontexty české literatury 19. století (2005, s. 13); V. Novotný: Berounské koláče z pohledu 20. století, sb. Jeden jazyk naše heslo buď 3 (2005, s. 229); M. Niubò: Pekelná monstra na jevišti – Kouzelné flétny na kůru, sb. Moji Pražané mě uctívají (2006, s. 30, o Š. překladu Dona Giovanniho).

dt, vpb

Karel **Štěpánek**

* 4. 1. 1863 *Skuteč*
† 7. 7. 1932 *Poděbrady*

Překladatel především ruské literatury, fejetonista, slavista, divadelní kritik a publicista.

Syn ševce. Gymnázium zakončené maturitou absolvoval 1876–84 v Litomyšli, poté se 1884–89 na pražské české filoz. fakultě věnoval zejména slavistice. Od 1885 se podílel na činnosti studentského spolku Slavia (1887 starosta, 1891 jednatel), sám též inicioval Russkij kružok a v obou sdruženích hojně přednášel; už tehdy také podnikl svou první cestu do Ruska (další např. 1912, jeho dva bratři působili jako učitelé v Rusku). Po studiích byl čtyři roky vychovatelem v ruské šlechtické rodině, s níž procestoval velkou část Evropy. Mezitím v Praze 1889 vykonal státní zkoušku z ruštiny a po návratu ji učil 1893–94 na dívčím gymnáziu Minerva, 1898–1925 na Československé obchodní akademii v Praze, 1900–24 též jako lektor na pražské univerzitě. Pro soustavnější kontakt se slovanským kulturním světem 1900 spoluzaložil Slovanský klub. Od 1891 spolupracoval s Ottovým slovníkem naučným. Na podzim 1916 mu byl zadržen synův dopis z emigrace, jako politicky nespolehlivý rusofil byl krátce vězněn ve Vídni. Poslední léta trávil v Rychmburce u Skutče, pohřeb žehem se konal v Nymburce. – Syn Vítězslav Š. (* 27. 8. 1886 Vinohrady, dnes Praha-V., † 25. 12. 1960 Praha; psal se též Vítězslav Karlovič Štěpánek, pseud. Sila Samsonyč, S-yč Vinohradský), středoškolský profesor, se zabýval panslovanským kulturním a politickým děním, byl autorem brožur (např. V. G. Bělinský a F. M. Dostojevskij, 1911, V duchu Puškinovu, 1937), sestavil Kolibří slovník česko-ruský (1948, s A. Schierovou), redigoval několik časopisů (např. Slovan 1911–14) a edic.

Literární činnost Š. zahájil již na střední škole (epigramy v Humorist. listech a Palečkovi). Znalost ruského prostředí projevoval v časopiseckých studiích, článcích i fejetonech a v knižním souboru různorodých fejetonů *Obrázky z Ruska*. Obsahují průhledy do ruské minulosti (z časů Petra Velikého, děkabristů, narodnických a též anarchistických snah), sledují mj. historii ruských hladomorů i vývoj ženského školství; z literární oblasti pak nastiňují vztah narodnických spisovatelů k lidu i jak je zobrazen v literatuře. Nechybí ani odlehčující témata, jako jsou tajnosti ruské kuchyně nebo historická anekdota. Značný význam měly Š. podrobné pravidelné informativní články, nejdříve o ruském literárním i divadelním dění (v Nár. listech od 1898 v samostatné rubrice Ze slovanských listů; Š. používal pseudonym Slavjanin, jak rozšiřoval svůj zájem i na ostatní Slovany, zaměnil jej 1904–06 za polský Słowianin). I v odborných studiích a pojednáních se Š. zaměřoval především na ruskou kulturu; zpravidla vycházel z ruských pramenů, zároveň však prokazoval vlastní invenci, ať již psal o ruském románu v konfrontaci s románem anglickým a francouzským (*Ruský román a jeho význam*), nebo pojednával o divadlu (zejména v Čes. Thalii). Vedle obsáhlé studie o A. N. Ostrovském, jenž dle Š. přivedl realistickou scénu k ideální dokonalosti, se zabýval i dramatickými pracemi M. J. Lermontova, počátky ruského divadla a zákulisím ruských státních divadel. Zároveň pravidelně referoval o dění na slovanských scénách, psal o představeních v Pištěkově vinohradském Letním divadle a soustavně (často do dějových podrobností a většinou s výtkou o nepravděpodobnosti jednání postav) komentoval lehčí francouzský i český fraškový a operetní repertoár. Nejzávažnější je Š. tvorba překladatelská, soustředěná především na ruskou realistickou prózu; přispěla k vysoké úrovni Ottovy Ruské knihovny (I. S. Turgeněv, F. M. Dostojevskij). Š. také pořádal jubilejní vydání děl L. N. Tolstého u J. Otty. Ve větším rozsahu k nám uváděl též práce N. S. Leskova, M. L. Michajlova, I. N. Potapenka; podstatnou část jeho překladů tvořily divadelní hry dobových ruských autorů (A. P. Čechov, D. M. Grigorovič, I. A. Salov aj.), z polštiny též B. Grabowského. K šíření znalostí ruštiny u nás přispěl i jako autor slovníku, korespondenční příručky, čítanek a ruské mluvnice.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Ilja Muromec, Sławian, Slavjanin, Slavjanov, Słowianin; K. Š, K. Š., K. Štěp., Š., -Š-, Šk., Šnk. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Artist (Moskva); Besedy lidu (1893); Čes. demokracie (1900); Čes. Thalia (1888–92; 1890 studie A. N. Ostrovskij); Čes. noviny (1895); Čes. revue; Čes. východ (Chrudim 1887); sb. Devatenácté století slovem i obrazem (1904); Hlas národa (1896–97); Humorist. listy; Jeviště (1885); Kalendář čes. studentstva na rok 1888/89; Koleda (1880); Květy (1887–88); Lit. listy (1890, Ruský román a jeho význam, i sep.); Malý čtenář (1891–92); Moskovskije vedomosti; Nár. listy (1886–1907, 1913–14); Naše doba (1894–95); Nedělja (Petrohrad); Novoje vremja (Petrohrad); Obzor (1888); Osvěta (1913); Paleček; Polaban (1890); Rozhledy (1894); Rozhledy lit. (1886–87); Ruch (1887); Russkije vedomosti (Moskva); Samostatnost (1914); Slovanský přehled (1899–1901); Slovanský sborník (1886–87); Světozor (1897–98); Vesna (1890); Vyšehrad (1888–89, 1894); Zlatá Praha (1890–97). ▮ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře a fejetony:* Obrázky z Ruska (FF 1896). – *Překlady:* L. N. Tolstoj: Děkabristé (1890) + Spása ve vás (1896) + Chopinovo preludium (1901) + Anna Karenina (1929); M. V. Krestovskaja: Ranní bouře (1891); I. S. Turgeněv: Lovcovy zápisky (1891, s J. Hrubým a P. Durdíkem, Spisy, sv. 1) + Mummu (1892, Spisy, sv. 2) + Zájezdní hospoda (1892, Spisy, sv. 2) + Žid (1895, Spisy, sv. 4) + Deník zbytečného člověka (1895, Spisy, sv. 4); I. I. Mjasnickij: Zajíc (1892, prem. t. r. s tit. Doktor Zajíc); F. M. Dostojevskij: Román v devíti dopisech (1892, Spisy, sv. 2) + Chudí lidé (1892, Spisy, sv. 2) + Zločin a trest 1, 2 (1899, 1900, Spisy, sv. 7 a 8); N. J. Severin: V rodinném zátiší (b. d., 1893); A. P. Čechov: Medvěd (1893); I. N. Potapenko: Slovo a skutek (1893) + Prokletá sláva (1894) + Právo na štěstí, Nikdy (1896) + Obejmouti celý svět (1898, in Tři příběhy Svatého týdne, s překl. A. A. Vrzala a A. Hušnerové); V. Kornelieva: Pod vonnou snítkou šeříku (1894); N. S. Leskov: Dvě povídky (Zvíře, Starý génius, 1894) + Cesta s nihilistou (1898, in Trojlístek ruských povídek, s překl. N. Mrštíka); I. A. Salov: Vzteklá (1895) + Darmojedka (1898); D. M. Grigorovič: Rybáři (1896); N. V. Korcin-Žukovskij: Klub cyklistů (b. d., 1896); N. I. Timkovskij: Poslední den (b. d., 1896); B. Grabowski: Podruhé (b. d., 1898); A. N. Kanajev: Ženské starosti (b. d., 1898); V. I. Němirovič-Dančenko: Zastřelil se! (1898, in Trojlístek ruských povídek, s překl. N. Mrštíka) + Cena života (1900); P. P. Gnědič: Hořící listy (b. d., 1899); A. S. Puškin: Piková dáma (b. d., 1899); M. L. Michajlov: Přelétaví ptáci (b. d., 1904). – *Ostatní práce:* Klíč jazyka ruského (1896; upr. vyd. 1905); Ruská slovesnost (1907, rusky, s paralelním čes. titulem); Příruční rusko-český slovník 1, 2 (1915, 1926); Mluvnice jazyka ruského (1921). ▮ SCÉNICKY. *Překlad:* A. J. Sumbatov: Okovy (1894). ▮ REDIGOVAL *edici:* Ruská knihovnička (1911). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Česko-ruská korespondence obchodní (b. d., 1915); Ruská čítanka pro obchodní akademie a střední školy (1922, rusky, s paralelním čes. titulem). ▮

LITERATURA: ● ref. překl. I. S. Turgeněv: Lovcovy zápisky: F. S. (Schulz), Zlatá Praha 8, 1890/91, s. 167; jv. (J. Vodák), Lit. listy 13, 1891/92, s. 307 ●; an.: ref. překl. F. M. Dostojevskij: Chudí lidé, Zlatá Praha 9, 1891/92, s. 443; -d- (J. Vodák): ref. překl. N. I. Severin, Lit. listy 15, 1893/94, s. 157; an. (A. A. Vrzal): ref. překl. I. N. Potapenko: Slovo a skutek, Hlídka lit. 1894, s. 133; -áský.: ref. Devatenácté století slovem i obrazem (K. Š. o slovanských literaturách), Zvon 5, 1904/05, s. 302; B. Havránek: ref. Ruská čítanka…, Střední škola 1923, s. 185; an.: K. Š., Naše kniha 1923, s. 4; ● nekrology: H. J. (Jelínek), Lumír 58, 1931/32, s. 551; an., Světozor 32, 1931/32, s. 343; B. Foit, Naše kniha 1932, s. 227; an., Slovanský přehled 1932, s. 443; an., LidN 13. 7. 1932; an., NL 15. 7. 1932 (večer); J. Jehlička, Východ (Pardubice) 22. 7. 1932 ●; E. Škorpil in Spisovatelé vysokomýtského kraje (1932, s. 28); V. Kostřica in Recepce díla V. G. Korolenka a N. S. Leskova v české literární kritice na přelomu 19. a 20. století, AUP Olomouc. Philologica. Slavistický sb. olomoucko-lublinský, sv. 51, 1985, s. 37; R. Řežábek: Stará ruská literatura v českých encyklopedických pramenech 1, sb. Českosl.-sovětské vztahy 1989, s. 94; J. Kučera, J. Zeman in Spisovatelé Chrudimska 3 (2003, s. 68); M. Kučera: Pokrokáři, in J. Malíř, P. Marek a kol.: Politické strany 1 (2005, s. 337).

mhs

Oldřich **Štěpánek**

* 6. 5. 1876 *Pardubice*
† 8. 1. 1951 *Pardubice*

Realistický povídkář zobrazující proměny milostných a přátelských vztahů, autor psychologického románu, dramatik.

V matrice zapsán Oldřich Karel Š. Podepisoval se také O. Štěpánek (Zenith). – Syn krejčího. 1886–94 navštěvoval reálku v Pardubicích (učil jej překladatel a spisovatel Č. Ibl); při opakování 4. třídy se stal spolužákem K. Rožka (později spisovatele a redaktora časopisu Srdce, s nímž Š. spolupracoval). Po maturitě 1894 složil Š. na učitelském ústavu v Hradci Král. doplňovací zkoušky z učitelství. Působil jako podučitel v Lipolticích a Třebosicích na Pardubicku a v Klášterci n. Orlicí u Žamberka (pravděpodobně zde se opět setkal s K. Rožkem), poté jako definitivní podučitel, pak učitel a správce škol (vysvědčení pro školy obecné nabyl 1899, potvrzen 1900) na Českobrodsku: od 1900 v Semicích, 1906 v Nučicích, pak v Dobro-

čovicích, od 1910 v Přistoupimi. Během 1. světové války byl v Maďarsku, Vídni, Francii a Itálii. Byl třikrát ženat (1917, 1919, 1923). Do 1924 byl učitelem a správcem školy v Hořanech u Čes. Brodu, pak v Časech na Pardubicku; 1929 získal místo definitivního řídícího učitele v Lánech na Důlku u Pardubic. Kvůli oční chorobě však požádal 1932 o zdravotní dovolenou, 1933 byl penzionován. Byl činným členem Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj (od 1906) a Syndikátu čes. a slovenských spisovatelů a hudebních skladatelů (ve 20. letech).

Po juvenilní písňové lyrice, ovlivněné zejména V. Hálkem, se Š. věnoval próze a dramatu ze současného venkovského života. V jeho divadelních hrách dominuje milostné téma zpracované buď jako tradiční příběh nešťastné lásky končící katarzí (debut *Druhá láska*), či jako konverzační veselohra o sousedských vztazích využívající prostředky mystifikace, situační a slovní komiky (*Prohra s výhrou, V rukavičkách*). Ve své nejvýznamnější prozaické práci, románu *Historie mladíka: Chiméry,* Š. pomocí psychologické analýzy zobrazil typ mladého ctižádostivého literáta, jenž, podlehnuv iluzi o vlastní umělecké tvorbě, poznal, že jeho život ztroskotal v honbě za všudypřítomnými chimérami; dílo, do jehož dekadentního hrdiny autor promítl jisté autobiografické rysy i vlastní autopsii; zobrazením části nejmladší umělecké generace získal hodnotu též jako kulturní dokument (Š. inspiračním zdrojem byla zřejmě aktivita mladých literátů soustředěných kolem Rožkova časopisu Srdce). I v povídkách a črtách lokalizovaných většinou na soudobý venkov se Š. soustředil na téma deziluze ve vztazích milostných i přátelských. Ukázal, jak náhlé partnerské rozchody či změny citů mohou fatálně proměnit lidský život. Postupně však v Š. prozaické tvorbě převládly konvenční žánrové obrázky (publikované již pouze v regionálním tisku) s návratnými motivy nevěry a rychlého konce mládí (*Rozkvetlá lilie*). – V literatuře o Š. jsou zmiňována různá rukopisná díla (např. Hymny, 1893), on sám (v dopise pro Frabšův literární slovník) uvedl romány Lidské štěstí (1903) a Neznámý (1913) a prózu o 1. světové válce Srdce polního lazaretu (1923). V LA PNP je uložen rukopis povídky Předměstský Robinson, dvě rukopisné prózy (Lidské štěstí, Vina a smrt) jsou ve Východočes. muzeu v Pardubicích (sbírka Slavín).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Eugen Slavoj, Oldřich Eugen Slavoj (básnické juvenilní pokusy), Oldřich Zenith, Oskar Šmidberský, O. Zenith; O. Š., O. Šnk., O. Zeth., Št. (Občanské listy), Zeth. (Občanské listy). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Českobrodsko a Černokostelecko 1. Školství (Čes. Brod 1901, stať Mluvnice, pravopis a sloh); Občanské listy (Nymburk 1904, 1906–09; PP zejména v Zábavně-poučné příl., 1909 momentky o sokolství); Podhořan (Rychnov n. Kn.); Srdce (1901–04); Venkov (1909–10); alm. Vzpomínáme Vás… (1913); Zeměd. listy, příl. Přástky (1909–11; 1910 P Rozkvetlá lilie); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Druhá láska (D 1898, i prem.); Historie mladíka: Chiméry (R b. d., 1901, pseud. Oldřich Zenith); Prohra s výhrou (D b. d., 1904, podle R V. Cherbulieze; hráno ochotníky 1915); V rukavičkách (D 1909). ■

LITERATURA: ● ref. Historie mladíka: Chiméry: an. (J. Vodák), Čas 21. 4. 1901; A. Novák, Obzor lit. a umělecký 1901, s. 120; A. O. Š., Časopis pokrokového studentstva 1901, s. 127; O. Theer, Srdce 1, 1901/02, s. 54; F. Holeček, NŽ 1902, s. 93 ●; an.: ref. Prohra s výhrou (insc.), Jitřenka 1915, s. 366.

vfr

Zdeněk **Štěpánek**

* 22. 9. 1896 *Tvoršovice* u Benešova
† 20. 6. 1968 *Praha*

Herec a režisér, dramatik těžící z legionářských zážitků, autor knižních vzpomínek; též filmový scenárista.

Syn hospodářského správce, který často měnil místa zaměstnání. Prasynovec dramatika J. N. Štěpánka. V Rakovníku navštěvoval rok reálku, 1908–12 hospodářskou školu. Zpočátku praktikoval v lihovaru, 1913 krátce na statku v Josefově (Jaroměř-J.). V září 1913 odešel k divadelní společnosti A. Marka, v další sezoně působil u společnosti R. Morávka (1914) a K. Jičínského (1914–15). 1915 se dobrovolně přihlásil do rakouské armády a na podzim t. r. byl zajat na ruské frontě, ze zajetí se mu podařilo uprchnout. V Kyjevě, kde zpočátku pracoval v různých profesích (kuchař, pekař, zpěvák, příručí aj.), byl od 1916 vedoucím režisérem a hercem českého krajanského ochotnického divadla. 1918 se přihlásil do Čes. družiny a stal se členem Divadla českosl. armády na Rusi (původně Divadelní komando při informačně osvětovém odboru Odbočky Nár. rady), kde se uplatňoval jako režisér, herec

a dramatik a s níž se 1920 vracel do vlasti přes Sibiř, Čínu, Cejlon, Suez a Terst. Doma působil jednu sezonu v kladenském divadle, odkud přešel 1921 do Městského divadla na Král. Vinohradech v Praze a 1934 do Nár. divadla (1954–56 šéf činohry), kde setrval až do své smrti. 1934 navštívil divadelní a filmový festival v Moskvě. Svůj hlas často propůjčoval rozhlasovým rolím a pásmům. – Byl otcem herečky Jany Š. (* 1934, dcery první Š. manželky, herečky Nár. divadla E. Hálkové) a herců Martina Š. (* 1947) a Petra Š. (* 1948) a režisérky K. Taberyové (* 1951).

Jako divadelní praktik osnoval Š. svá umělecky nenáročná a lehce zábavná dramata s malým počtem interpretačně nekomplikovaných rolí na jednoduchém půdorysu. Hry obvykle zachovávaly jednotu místa a času, aby byly dostupné ochotnickým souborům bez větších technických možností, na jejichž repertoáru se často ocitaly. Š. se v nich většinou tematicky vracel k ideálům legionářské soudržnosti a chlapského přátelství, poznaných za války, které někdy fungovaly pouze jako vnější rámec milostných konfliktů (*Transport č. 20, Kamaráde, kde jsi?*). Přímo do centra bojů umístil na dramatické zvraty bohatou sentimentální hru *Monastýr nad tajgou,* jejíž protagonista zachraňoval milovanou ženu před rudými gardami. Dobový problém nesnadného začleňování bývalých legionářů do mírového života, rozčarovaných z poválečné morálky, z hamižnosti a kariérismu, postihl Š. v rozvleklé veselohře *Hrníček štěstí,* situované do rodiny venkovského ševce. Z veseloherního ladění se vymykají veršované scény *Za neznámým vojínem,* jejichž cílem bylo oslavit statečnost francouzských a ruských legionářů, umírajících s vírou v budoucnost národa, a sociální drama *Lidé minulých dnů,* které postihuje protikladné ideové postoje ruských běženců u nás. Jejich mravní rozervanost, pasivitu, neplodné snění a tíživé přizpůsobování realitě konfrontuje Š. s vírou mladých v nové Rusko a s nekolegialitou těch, kteří se uchytili. Místní a historický středověký kolorit, podepřený stylizovanou dobovou jadrnou mluvou, Š. zachytil v rozmarné veselohře *Nezbedný bakalář,* napsané na motivy Rakovnických obrázků Z. Wintra, s tragikomickou postavou pražského bakaláře zamilovaného do sličné šenkýřky. Vtipně vystavěnými rušnými výjevy z měšťanského a školského prostředí v ní navázal na dramatiku Klicperovu a Stroupežnického, aniž se vzdal zesměšnění nešvarů soudobé společnosti. – V první knize memoárů *Herec* vzpomíná Š. na svou hereckou cestu, nastoupenou u kočovných společností a úspěšně završenou v Nár. divadle, kterou přerušil válečnou anabází, jejímž peripetiím věnoval podstatnou část pamětí *Za divadlem kolem světa,* zatímco o svém dětství vyprávěl v knížce *Vzpomínky.* Byl též autorem filmových scénářů, které připravil podle literárních předloh (1925 pro němý film J. K. Tyl podle J. L. Turnovského; pro zvukový film 1938 Cech panen kutnohorských podle L. Stroupežnického, 1946 Nezbedný bakalář podle Z. Wintra), a rozhlasové dramatizace (1940 A. S. Puškin: Výstřel).

PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. dělník (1944); Divadelní noviny (1959–60, 1967–68); Domov a svět (1927); Hlas revoluce (1967); Kino (1962); Lid. demokracie; Lid. noviny (1929, 1938); Mladý svět (1960); Nár. divadlo (1956, 1961); Nár. osvobození (1925, 1928); Naše zprávy (1941); sb. Padesát let Městských divadel pražských 1907–1957 (1958); Prager Presse (1927); Právo lidu (1934); Přítomnost (1937); Ranní noviny (1936); Rozpravy Aventina (1933); Salon (Brno 1933); Světozor (1934); Svob. noviny (1946); Svob. slovo (1946); Venkov (1937, 1943); Vlasta (1964); sb. Za oponou (1944); sb. Zdeňku Nejedlému k 75. narozeninám (1953); – posmrtně: sb. Jeden i druhý. Vzpomínky na bratry Čapky (Hradec Král. 1988); sb. Vy si mne s někým pletete… aneb Z besed na filozofické fakultě (1994). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Transport č. 20 (D b. d., 1927, i prem., s B. Vrbským); Monastýr nad tajgou (D 1929, i prem.); Hrníček štěstí (D 1930, i prem.); Ať vás nevykradou (D b. d., 1931, prem. 1930, s B. Vrbským); Lidé minulých dnů (D b. d., 1932, i prem.); Rembrandtův zajatec (D 1934, i prem.); Za neznámým vojínem (veršované scény, 1935, i prem.); Kamaráde, kde jsi? (D b. d., 1936, i prem.); Sonet o sirném pramenu (1936); Nezbedný bakalář (D 1941, prem. 1937, na motivy Z. Wintra; film. scénář 1946, s O. Vávrou); Herec (vzpomínky, 1961); Vzpomínky (pro ml., 1966); – posmrtně: Za divadlem kolem světa (vzpomínky, 1970). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* Červený Benda (1914, s R. Nížkovským); Doslov k Langrově Periferii (1927); Slepý král (1952). – *Překlad:* W. Shakespeare: Richard III. (1934). ▮

LITERATURA: F. Götz: Národní umělec Z. Š. (1962); sb. Z. Š. Hercův hlas (1973); L. Tunys: Z. Š. (1982); sb. Vavřín Zdeňku Š. (1986); J. Vostrý: Z. Š. (1997). ▮ ● ref. Transport č. 20: E. Konrád, Cesta 9, 1926/27, s. 388; jv (J. Vodák), Čes. slovo 8. 3. 1927; MilNý (M. Novotný), NL 8. 3. 1927; -FR- (J. Frejka), NO 8. 3. 1927; M. M. (Majerová), RP 10. 3. 1927; Z. Hásková, Lumír 54, 1927/28, s. 164 ●; K. N. (Nový): ref.

insc. Doslov k Langrově Periferii, NO 1. 3. 1927; J. Bor in Cestou k jevišti (1927); ● ref. Monastýr nad tajgou: M. Novotný, Cesta 11, 1928/29, s. 411; Paulík (J. J. Paulík), RA 4, 1928/29, s. 262; Č. (K. Červinka), Zvon 29, 1928/29, s. 418; AMP. (A. M. Píša), Večerník PL 15. 3. 1929; B (E. Bass), LidN 16. 3. 1929; -kd- (E. Konrád), NO 16. 3. 1929; Ot. F. (Fischer), PL 16. 3. 1929; M. M. (Majerová), Tvorba 1929, s. 172; J. H. (Hilbert), Venkov 17. 3. 1929 ●; ● ref. Hrníček štěstí: -a. (J. Hora), Telegraf 11. 10. 1930; jt (J. Trojan), Večerník PL 11. 10. 1930; B. (E. Bass), LidN 12. 10. 1930; kd. (E. Konrád), NO 12. 10. 1930; AMP. (A. M. Píša), PL 12. 10. 1930; J. H. (Hilbert), Venkov 12. 10. 1930; Paulík (J. J. Paulík), RA 6, 1930/31, s. 48; Z. Bár, RA 6, 1930/31, s. 165; V. M. Strojil, Středisko 1, 1930/31, č. 3 ●; ● ref. Ať vás nevykradou: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 2. 1. 1931; om (O. Mrkvička), LidN 2. 1. 1931; If. (I. J. Fischerová), NO 2. 1. 1931; A. (J. M. Augusta), Samostatnost 1931, č. 3; Č. (V. Červinka), Zvon 31, 1930/31, s. 295 ●; ● ref. Lidé minulých dnů: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 26. 5. 1932; Ot. F. (Fischer), LidN 26. 5. 1932; j. w. (J. Wenig), Venkov 26. 5. 1932; J. H. (Hora), Čes. slovo 27. 5. 1932 (proti útoku Večera na Š. hru); Paulík (J. J. Paulík), RA 7, 1931/32, s. 303; MilNý (M. Novotný), Rozhledy 1932, s. 86 ●; ● ref. Rembrandtův zajatec: H. Jelínek, Lumír 60, 1933/34, s. 228; J. V., Naše doba 41, 1933/34, s. 304; O. Š. M. (Štorch-Marien), RA 9, 1933/34, s. 83; V. Červinka, Zvon 34, 1933/34, s. 419; jt. (J. Trojan), Večerník PL 1. 2. 1934; AMP. (A. M. Píša), PL 2. 2. 1934; J. H. (Hilbert), Venkov 2. 2. 1934; MilNý (M. Novotný), LidN 3. 2. 1934; kd. (E. Konrád), NO 3. 2. 1934 ●; Ot. F. (Fischer): ref. insc. překl. W. Shakespeare, LidN 24. 3. 1934; L. Kraus: Z. Š. (rozhovor), Světozor 1934, č. 35; Hk (J. Holeček): ref. Za neznámým vojínem, NO 15. a 17. 11. 1935; ● ref. Kamaráde, kde jsi?: -es- (E. Synek), Telegraf 16. 9. 1936; jt. (J. Trojan), Večerník PL 16. 9. 1936; B (E. Bass), LidN 17. 9. 1936; AMP. (A. M. Píša), PL 17. 9. 1936; -á- (J. Rybák), RP 17. 9. 1936; -kov- (K. Koval), Venkov 17. 9. 1936; rf. (R. Fleischner), Index 1936, s. 102; H. Jelínek, Lumír 63, 1936/37, s. 51; V. Červinka, Zvon 37, 1936/37, s. 210 ●; ● ref. Nezbedný bakalář: -kov- (K. Koval), Venkov 7. 7. 1937 (ochotnické divadlo Rakovník); ev (E. Valenta), LidN 8. 6. 1940 (brněnská insc.); (pražská insc.:) B (E. Bass), LidN 16. 1. 1941; M. Rutte, NL 16. 1. 1941; amp. (A. M. Píša), Nár. práce 16. 1. 1941; A. M. Brousil, Venkov 16. 1. 1941; -ühl- (B. Mühlstein), Naše zprávy 1941, č. 5 ●; ● ref. Lidé minulých dnů (insc. 1948): sm (S. Machonin), LidN 28. 5. 1948; ER (E. Radok), Práce 28. 5. 1948; AMP (A. M. Píša), PL 28. 5. 1948; jmk. (J. M. Kvapil), Svob. slovo 28. 5. 1948; O. Fencl, RP 4. 6. 1948 ●; ld: ref. insc. Slepý král, LD 6. 8. 1952; jtg (J. Träger), E. Konrád, J. Průcha, O. Scheinpflugová aj.: k padesátinám, Nár. divadlo 1956, č. 3; ● k pětašedesátinám: F. Černý, Nár. divadlo 1961, č. 1; F. Götz, Kulturněpolitický kalendář 1961, s. 144 ●; ● ref. Herec: J. Studený, Nové knihy 1961, č. 16; s, Mladá fronta 25. 5. 1961; D. Šafaříková, Práce 11. 6. 1961; P. Grym, LD 8. 7. 1961; V. Procházka, RP 6. 8. 1961 ●; J. Voráček: ref. Vzpomínky, RP 21. 10. 1966; ● nekrology: P. Grym, LD 22. 6. 1968; (jo) (J. Opavský), RP 22. 6. 1968; J. Träger, Divadelní noviny 11, 1967/68, č. 25–26; V. Procházka, Kulturní tvorba 1968, č. 26; J. Císař, Lit. listy 1968, č. 18 ●; J. Träger: ref. Za divadlem kolem světa, ZM 1971, s. 318.

sb

Štěpnice

1855–1889

Časopis pro mládež, vycházející jako příloha pedagogického časopisu Škola a život.

Podtitul: 1855–76 (roč. 1–22) Příloha pedagogického časopisu Škola a život (v některých případech na tit. stránce ročníku Příloha vychovatelského časopisu Škola a život. Čítanka pro mládež československou); 1877 (roč. 23) Obrázkový časopis pro mládež československou. Příloha časopisu Škola a život; 1878–82 (roč. 24–28) Časopis pro mládež československou. Příloha časopisu Škola a život; 1883–89 (roč. 29–35) … Příloha časopisu Školy a života. – *Redaktoři:* 1855 (roč. 1) č. 1–2 F. J. Řezáč a J. V. Rozum, č. 3–6 F. J. Řezáč; 1856–62 (roč. 2–8) F. J. Řezáč; 1863–66 (roč. 9–12) F. J. Řezáč se spoluredaktorem J. V. Kratochvílem; 1867–68 (roč. 13–14) J. Šťastný; 1869–71 (roč. 15–17) J. Šťastný, od č. 8, 1869 s J. Sokolem; 1872–75 (roč. 18–21) J. Šťastný se spoluredaktory J. Sokolem a K. Vorovkou; 1876–77 (roč. 22–23) J. Lepař; 1878–82 (roč. 24–28) J. Melichar; 1883–89 (roč. 29–35) K. Vorovka. – *Nakladatel:* 1855–58 (roč. 1–4) B. Rohlíček; 1859–89 (roč. 5–35) Rohlíček-Sievers v Arcibiskupském semináři; Praha. – *Periodicita:* 1855 (roč. 1) 6 čísel; 1856–68 (roč. 2–14) a 1870–87 (roč. 16–33) po 8 číslech (jedenkrát za 6 neděl); 1869 (roč. 15) 12 čísel; 1888 (roč. 34) 12 čísel menšího rozsahu; 1889 (roč. 35) 10 čísel.

Š. byla určena školní mládeži a přinášela drobné práce prozaické a veršované, populární příspěvky z oblasti přírodních věd, zeměpisu a historie; po celou dobu trvání byly silně zastoupeny zábavné úlohy, hádanky a rébusy, početní příklady, cvičení v kresbě, návody k hrám apod. Časopis měl výrazně náboženské zaměření, které později (zejména od roč. 13, kdy se redakce ujal J. Šťastný) částečně ustupovalo. Nejzajímavější byla Š. v prvních ročnících, hlavně pro svůj pestrý obsah, který zvýrazňovala i grafická úprava. Stabilní součástí téměř každého čísla byly „písně v hudbu uvedené" s notovým záznamem, někdy na starší texty (F. L. Čelakovský, J. K. Chmelenský); v prvním

desetiletí se často objevovaly modlitby. Vedle příspěvků psaných pro Š. byly přetiskovány i práce už zemřelých autorů 19. století (J. Hýbl, J. Jungmann, J. Kollár, J. J. Langer, J. J. Marek, Ľ. Štúr) a ukázky ze staročeské literatury (domnělý RK, Tomáš Štítný ze Štítného, Václav Hájek z Libočan, Oldřich Prefát z Vlkanova, Smil Flaška z Pardubic, Daniel Adam z Veleslavína), zejména v pozdějších ročnících pak články z jiných zábavných či dětských časopisů a edic (Čes. včela, Dobroslav, Jaré lístky, Posel z Budče, Světozor, Školník, Zlaté klasy aj.). V některých ročnících byly též ilustrace, především k článkům s přírodopisnou tematikou. V jednostranné snaze poučovat a vychovávat převládly postupem času ve Š. didaktické tendence nad zábavností, hrou a názorností, což vedlo k úbytku mladých čtenářů a zániku časopisu.

V *poezii* se ve Š. od počátku až do své smrti (1884) nejvíce uplatňoval F. Doucha (též šifra F. D.) didaktickými básničkami a bajkami (i prozaickými); původní verše otiskovali (vedle pohádek a ukázek ze sběratelské činnosti) K. J. Erben a F. Sušil; dále přispívali básněmi Š. Bačkora (i šifra Št. B.), V. Drbohlav, V. Hanka, A. V. Hnojek, F. A. Hora, B. Jablonský, J. Kolář (i šifra Jos. K.), J. A. Kouble, B. M. Kulda, B. Peška (i šifra B. P.), V. J. Picek, A. Potěhník, J. V. Rozum, F. Šír, (i šifra F. Š.), K. A. Vinařický, A. J. Vrťátko (i šifry A. V., A. J. V.) a A. J. Wolf, v pozdějších ročnících V. A. Crha, L. Grossmannová Brodská, A. Heyduk, P. Jehlička, B. Klimšová, E. Krásnohorská, E. Miřiovský, J. E. Nečas, J. D. Panýrek, G. Pfeifrová, S. Podlipská, J. Prokeš, E. K. Sahánek (podp. E. Sahánek), J. V. Sládek, V. Sokolová (i pseud. Vilma), V. Štulc, K. Vorovka, J. Vřesnický (podp. Jan Nálevka), J. Wünsch, F. A. Zeman. Původní *prózu* zastupovala ve 3.–6. roč. (1857–60) B. Němcová (pohádky, výsledky sběratelské činnosti a překlady, i pod šifrou B. N.); další pohádky publikovali K. J. Erben (i šifra K. J. E.) a B. M. Kulda (i šifra B. M. K.). Jako prozaikové se uplatnili zejména J. Bačkora, V. Beneš Třebízský, K. Bulíř, K. Čermák, F. Černohouz, F. Daneš, M. Havelka, L. Hejtmánek, J. K. Hraše, B. Klimšová, E. Krásnohorská, J. V. Kupka, V. Lešetický, V. Lužická, J. K. Nejedlý, J. Piťhová, S. Podlipská, J. Prokeš, V. Řezníček, E. K. Sahánek (podp. E. Sahánek), J. F. Schnaider, F. Smetana, J. Sokol, F. Stangler, K. Štorch, J. Vítek, Z. Winter, J. Wünsch, V. Zahradník, F. A. Zeman a někteří z redaktorů; mnoho veršů i prozaických příspěvků bylo signováno šiframi (opakovaně -db-, F. Č., J. Č., J. E. Ř., J. T., V. G-r, V. J. K., V. V.). Časopis často otiskoval překlady a adaptace z cizích literatur (z angličtiny, francouzštiny, italštiny, němčiny, polštiny, ruštiny aj.), ať šlo o básně či povídky a drobné prózy, často s didaktickým zaměřením, o pohádky a bajky i o národopisný, především slovanský materiál (výsledky sběrů z Chorvatska po léta uveřejňovala M. Fabkovičová pod šiframi Marie F., M. F. a M. F-á). V posledním desetiletí byly ve Š. otiskovány překlady mravoučných povídek L. N. Tolstého. *Naučné články* čerpaly často ze zahraničních časopisů; šlo o kompilace a překlady zpracované patrně redaktory i jinými autory pod různými šiframi nebo anonymně. Podepsané příspěvky publikovali K. Amerling, J. Balda, K. Bulíř, K. B. Císař, J. Hausmann, F. A. Hora, P. Jehlička, J. Krejčí, V. Kudrnáč, V. Lešetický, A. Majer, E. Milbauer, F. Mudra, J. D. Panýrek, I. Prokeš, J. Sokol, J. Soukop (podp. J. Soukup), K. Starý, A. Studnička, F. Špatný, K. Vorovka. Původní byly cestopisné črty (např. B. Jansa, J. Kopecký, J. Kořenský, K. A. Vinařický, B. Zákrejsová) a články z české historie, zeměpisu a národopisu, jimiž se uplatnili V. Hanka, V. D. Lambl, J. V. Nikolau, A. V. Šembera, V. Štulc, K. Tieftrunk, J. S. Tomíček, K. A. Vinařický, K. V. Zap, V. Zelený, F. Zoubek a se soubory zajímavých českých jazykových skupin (synonym, podobně znajících slov apod.) A. J. Vrťátko. Články z české historie měly výraznou vlasteneckou tendenci, v některých ročnících se uplatňovala i zřetelná slovanská orientace.

LITERATURA: J. Dolenský: České časopisy pro mládež, Beseda učitelská 1890, s. 665; V. Brožová: Povídka v pedagogickém časopisu, sb. Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století (2005).

ks

František Bohumír **Štěpnička**

* 13. 10. 1785 *Opatov* u Třebíče
† 26. 8. 1832 *Baden* (Rakousko)

Básník rozsáhlého, žánrově pestrého a klasicisticky orientovaného díla, staromilský odpůrce časomíry, pravopisných změn i preromantické poetiky; povídkář, překladatel, publicista a divadelní referent.

Pocházel z rolnické rodiny a měl zůstat v hospodářství. Vychodil triviální školu, dál se vzdělával jako samouk; 1801 získal stipendium na premonstrátském klášterním gymnáziu v Nové Říši; pro zdokonalení v němčině nejprve pobýval čtvrt roku v Dešné u Dačic, kde znovu chodil do venkovské školy, gymnazijní studia, při nichž se naučil také francouzsky, dokončil 1805. T. r. byl ve Vídni (ve školním vzdělávání tam nemohl pokračovat pro válečné události), 1806 na tzv. filozofii v Olomouci a 1807 ve Vídni, kde se potom stal bohoslovcem. Za napoleonských válek 1809 z Vídně odešel a na teologii se později už nevrátil, ale vstoupil na vídeňskou právnickou fakultu; po prvním roce využil možnosti externího studia a žil na rakouském venkově jako vychovatel, potom aktuár a správce statku v Heidersdorfu, nakonec byl asi půl roku zaměstnán u hrdelního soudu (snad na panství korutanského města Sankt Veit). Po zrušení soukromého studia práv se vrátil do Vídně (obnovené přátelství s tamními Čechy J. Drtinou, J. Hukalem a hudebníkem J. E. Doležálkem), přijal učitelské místo a po složení apelačních zkoušek se 1815 stal soudním úředníkem magistrátu, brzy nato konceptním praktikantem u c. k. dvorské komory; t. r. se oženil s dcerou vídeňského měšťana. Od 1816 působil v Praze jako protokolista, později jako aktuár a sekretář státní peněžní správy; v téže instituci byl jako asesor od 1825 zaměstnán v Brně a 1831 (kdy již delší dobu vážně stonal) jmenován komorním radou. Zemřel (den po své manželce) za léčebného pobytu v rakouských lázních Badenu a byl tam i pohřben.

S českou literaturou, hlavně s puchmajerovskou poezií, se Š. začal seznamovat po skončení gymnázia zásluhou opatovského kaplana, ve větší šíři poznal novou literární produkci díky Doležálkově knihovně ve Vídni. Kolem 1810 vznikaly jeho první původní básně a překlady z G. A. Bürgera, nejproduktivnější údobí měl za pražského pobytu. Orientoval se k starším příslušníkům české kultury (zvláště J. Nejedlý), zatímco básnické zjevy z mladší generace mu byly lidsky a umělecky zcela cizí. Ke konzervativcům patřil odporem proti reformování pravopisu a lpěním na sylabotónické prozódii (hlavní argumenty pro ni viděl ve „srovnalosti s panující mluvou národu" a ve všeobecné oblibě přízvučného verše u českých čtenářů). Proti časomíře vystupoval nejen pojednáními, ale i básnickými satirami; pro časopis Dobroslav napsal stať Vidění a popsání přízvuku a časomíry, která nebyla otištěna (podle jedné pamětnické verze pro nevůli cenzury, podle jiné na zásah Jungmannův). Š. básním se někdy dostávalo až nadneseně kladného ocenění (zejména od Š. Hněvkovského v Zlomcích o českém básnictví a od J. Nejedlého v univerzitních přednáškách), zatímco mladí preromantikové (hlavně F. L. Čelakovský, V. Hanka a S. K. Macháček) se od jeho poezie distancovali jako od vývojově přežité, prázdné, jazykově neobratné až nejapné; satirou básnickou i prozaickou se s ní nejčastěji vyrovnával Čelakovský (mj. parodií Š. veršů v 3. části satiry Literatura krkonošská, Čechoslav 1824). Touto přehnaně nepříznivou kritikou zkreslen jako básník i jako člověk pak Š. vstoupil do literárního dějepisu o to snáze, že se jeho dílo nikdy nestalo předmětem důkladnějšího odborného zkoumání. – Š. přispíval do většiny dobových periodik a zejména básnickými překlady, povídkami, četbou pro mládež a publicistikou patřil mezi hlavní přispěvatele Čechoslava. Jeho poezie měla klasicistický charakter: opírala se především o stabilizované prvky puchmajerovské poetiky a vedla tento už zastaralý typ básnění k výrazové nivelizaci. S vnějškovou veršovnickou rutinou usilovala o plynulost dikce, rozmanitost v strofice a metrice (nevyhýbajíc se ani jambickému verši), ale neřešila versifikační problémy puchmajerovské praxe (např. vztah mezi hranicí slova a stopy). Byla žánrově neobyčejně pestrá: obsahovala drobné i obsáhlejší básně přírodně popisné a erotické, epigramy, básnická poslání a listy, skladby didaktické, gnómické, satirické, národně obranné, duchovní, reflexivní a příležitostné, elegie, ódy, alegorie, idyly, balady, romance, travestie, bajky, pověsti, pohádky, historické příběhy. Výpovědní jádro většiny této produkce tvořil fenomén českosti, který jednou vyplývá přímo z námětu (vlastenectví, zápas o práva národa a jazyka, slavná minulost, adorace významných osobností z národní kultury a z nejvyšších vrstev české společnosti), jindy je nepřímo navozován látkou nebo motivikou (historické události a postavy, česká mytologie, charakteristické prvky lidové a kramářské slovesnosti, příznačná národní a státní symbolika). Osobitou pozornost věnoval Š. epice zastoupené i rozsáhlejšími skladbami (*Vladislav, Čech, Kněžna Kaša a lovec Bivoj,* vše v Hlasu lyry české),

v nichž převládají české látky, ponejvíce prostředkované kronikami Hájkovou a Pelclovou. Po objevení RKZ si Š. epika osvojila jejich dikci podstatněji než poezie kteréhokoli soudobého básníka. Tímto rysem i větším důrazem na epiku a českost vybočil Š. z puchmajerovského úzu, stejně jako gramatickými (hláskosloví, tvarosloví) a lexikálními (složená adjektiva) osobitostmi, bohatším nuancováním v přírodních popisech a občasným vyznačováním spojitosti tvorby s událostmi autorova života (s dobovými vývojově progredientními tendencemi byl Š. v souladu též sběratelstvím lidových písní a místních pověstí). – Po příchodu do Prahy začal svou básnickou produkci shrnovat do rozměrné sbírky *Hlas lyry české,* vydávané vlastním nákladem. Po 3. svazku edici přerušil, když 1818 vyšly Počátkové českého básnictví, prosazující v české poezii časomíru, a pokračoval v ní až po pěti letech 2. dílem, který je uvozen pojednáním *Připomenutí strany prozódie těchto básní.* Š. překladatelství se vztahuje hlavně k antickým literaturám (travestie 142 veršů z 1. zpěvu Homérovy Iliady podle německého překladu F. L. Stolberga, Theokritovy idyly, lyrika G. V. Catulla). Jako prozaik uveřejňoval časopisecky anekdotické, vzdělávací a mravoučné příběhy (některé s orientálními, biblickými nebo antickými látkami), ojediněle i překlady (W. Irving), dále cestopisné črty, idylická vyprávění a podobenství. Pro mládež psal výchovné povídky; z chystaného obšírnějšího spisu Příklady poučné a výstražné pro mládež vyšla jen malá část časopisecky. V jeho publicistice, která se mj. zabývala významem českých škol a četby a podávala filozofické výklady slov a pojmů, tvořily (v Čechoslavu do 1825) souvislou linii referáty o pražském českém divadle; posuzoval je hlavně z hlediska národně obranných potřeb a jazykových kvalit (významné divadelní události a osobnosti mimoto zpodoboval básněmi).

PŘÍSPĚVKY *in:* C. k. pražské privilegované noviny (1818–19); Kramériusovy c. k. vlastenské noviny (1818–20); ČČM (1828; posmrtně 1835, 1837); Čechoslav (1820–25; 1820 satiry proti časomíře); Dobroslav (1821); Poutník slovanský (1826–27, travestie Iliady); Pražské noviny (1818); Prvotiny pěkných umění (Vídeň 1817); Přítel mládeže (1824–25); Rozličnosti Pražských novin (dub.); Rozmanitosti (1818–19); – posmrtně: Čes. lid (1914); ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch); Světozor (1870). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Hlas lyry české 1, 2 (1817–18, 1823). ∎

LITERATURA: Š. Hněvkovský in Zlomky o českém básnictví zvláště pak o prozódii (1820); Život F. B. Š. popsán od něho samého, ČČM 1835, s. 174; F. Schulz: Česká balada a romance (o Š. básních Kněžna Kaša a lovec Bivoj, Kolovrat), Osvěta 1877, s. 383, 465; A. B.: Upomínka na F. B. Š., Koleda 1880, s. 317, 333; A. Rybička: K životopisu Š. (dodatek k předchozímu, charakteristika rukopisu stati Vidění a popsání přízvuku a časomíry), Koleda 1880, s. 384; K. Adámek: Příspěvek k dějinám naší literární kritiky (s přetiskem tří Š. satirických bajek z Čechoslava 1820), tamtéž, s. 445; F. Menčík: Epigramy F. L. Čelakovského (lit. spory se Š.), Světozor 21, 1886/87, s. 262; F. Šilhavý: F. B. Š., ČMM 1894, s. 119, 232, 318; J. Král: K činnosti Jungmannově v prozodickém sporu, LF 1894, s. 34, 176 a 1895, s. 63 → O prozódii české 1 (1923); F. Pátek: Nerudova Dědova mísa (též povídka Š. s touto látkou v Čechoslavu 1820), ČMF 13, 1926/27, s. 172; Ant. Procházka: K baladě Š. Hněvkovského Vnislav a Běla (též její parafráze od Š. s tit. Marek a Bětka), ČMF 15, 1928/29, s. 208; -btk- (V. Brtník): Vliv Ariostův a Wielandův… (poznámka k předchozímu), Zvon 29, 1928/29, s. 672; A. Skála: F. B. Š., buditel západomoravský, Od Horácka k Podyjí 10, 1932/33, s. 9 a pokr.; bs (B. Slavík): F. B. Š., LidN 26. 8. 1942.

mo

Matěj Václav **Šteyer**

* 13. 2. 1630 *Praha*
† 7. 9. 1692 *Praha*

Jezuitský kazatel a misionář; autor pravopisné příručky a postily, pořadatel kancionálu, překladatel a vydavatel bible a náboženskovzdělavatelských prací; zakladatel vydavatelské nadace Dědictví sv. Václava.

Psal se a byl psán i Stayer, Steyer, Steier, Štajer, Štejer, Šteyr, Štýr, Styr. – Narodil se (snad jako jediný syn) v zámožné pražské rodině (otec pekař v Soukenické ul. na Novém Městě). 1647 vstoupil do jezuitského řádu, filozofická a teologická studia absolvoval v Praze, Olomouci a v Jindř. Hradci, poslední řádové sliby (chudoby a poslušnosti) složil 1665. Vyučoval 11 let na nižších řádových školách a 14 let na vyšších humanitních řádových studiích (gramatické a rétorické třídy), horlivě se věnoval i pastorační činnosti. Katechetizoval a kázal v Praze a okolí, po jistou dobu byl i nedělním a svátečním kazatelem v blíže neurčeném pražském kostele (snad sv. Petra a Pavla na Vyšehradě) a kazatelem v jezuitské rezidenci na poutním místě Svatá Hora u Příbramí; žil

asketickým životem, zvláštní pozornost věnoval mládeži a službě nemocným. Při misionářské práci neničil staré bratrské a utrakvistické knihy, ale vyměňoval je za katolické. Vědom si nedostatku českých knih pro lidové čtenáře, založil 1669 Dědictví svatováclavské (nepřetržitě působilo do 1790) a složil v jeho prospěch základní vklad. Péčí tohoto podniku byla vydávána česká náboženský výchovná literatura; nejvýznamnějším edičním činem byla tzv. Svatováclavská bible, na jejímž českém překladu se na příkaz arcibiskupů M. F. Sobka z Bilenberka a J. F. z Valdštejna podílel s J. Konstancem a J. Barnerem i Š. Zemřel údajně na infarkt nad překladem starozákonní knihy Job.

Š. literární činnost vycházela především ze záměrů jezuitské rekatolizační misie nábožensky vzdělávat širší lidové vrstvy v jazyce jim srozumitelném. Byl k ní dobře filologicky disponován: vydal starší gramatiku J. Drachovského a sám sestavil přehlednou pravopisnou příručku ve formě otázek žáka a odpovědí učitele *Výborně dobrý způsob jak se má dobře po česku psáti neb tisknouti* (zvaná Žáček, podle veršovaného prologu oslovujícího žáky); nepokrytě v ní navazoval na reformační jazykovou praxi odkazem na zásady překladatelů Kralické bible i celkovou strukturací výkladu. O oblíbenosti práce svědčí jak odkazy v dílech kazatelů (D. I. Nitsch) a gramatiků (V. Jandyt) 17.–18. století, tak její opakovaná vydání (1730, přetisk z 1781, který obstaral sběratel a milovník staročeské literatury Jan rytíř z Neuberka). Souborem kázání *Postila katolická na dvě částky rozdělená, Nedělní a Sváteční aneb Vejkladové na evangelia…* (věnovaným arcibiskupovi J. F. z Valdštejna) chtěl Š. sestavit pravověrnou příručku, kterou by mohli užívat duchovní správci i prostí čtenáři. Na počátku každého evangelia podávala text příslušné perikopy a poté Š. výklad zabývající se přístupnou formou mezilidskými vztahy, etickými otázkami společenskými a teologickými, bojem proti pověrám a zvlášť pozorně výchovou dětí. Tato nejoblíbenější a až do konce 18. století přetiskovaná česká postila, jazykově kultivovaná, ale slohově tradiční, vzdálená baroknímu konceptualismu, využívá hojně patristickou (sv. Jeroným, Řehoř, Augustin), historickou (J. Dubravius, V. Hájek z Libočan aj.) a moralistní literaturu (Š. Lomnický z Budče). Vydatně čerpá také ze soudobých kazatelských příruček, zejména z díla Concionator historicus bavorského jezuity M. Pexenfeldera. Nejrozsáhlejší Š. pořadatelské dílo *Kancionál český…*, reagující na domnělý úpadek duchovního zpěvu v Čechách, byl určen k soukromé i chrámové pobožnosti jednotlivců, farních společenství a literátských bratrstev. Byl vybaven Š. předmluvou pojednávající o duchovním zpěvu, rozdělen do tří dílů, kombinujících obvyklé hledisko tematické spřízněnosti písní a běhu liturgického roku, a doplněn přílohou *Rejistřík neb Poznamenání podlé abecedy všech písní*. Kritériem výběru výhradně jednohlasých písní byla vedle katechetické a misionářské funkce i estetická působivost; proto Š. do kancionálu zařadil nejen překlady latinských hymnů a liturgického oficia, staré české skladby z doby románské a gotické, skladby katolických autorů (F. Bridel, J. Hlohovský, J. Rozenplut ze Švarcenbachu, V. Š. Scipio-Berlička, A. Michna z Otradovic), ale i upravené písně a parafráze bratrských (J. Blahoslav, Lukáš Pražský, M. Michalec, žalmy přebásněné J. Strejcem), utrakvistických (K. Bosák, V. Mířínský) a luteránských autorů, mnohdy i s původními nápěvy. Š. sám pravděpodobně také skládal kancionálové písně, určit však jednoznačně jeho autorství je obtížné. Mimořádný význam díla pro další vývoj českého duchovního zpěvu dokazuje pět opravovaných vydání do konce 18. století, rozšířených na více než tisíc písní (některé se provozují při církevních obřadech dodnes). Rozsáhlá byla Š. činnost překladatelská: s J. Konstancem se podílel na redakci a překladu Nového zákona a s J. Barnerem na překladu Starého zákona Svatováclavské bible. Největší část bible přeložil zřejmě Š., za jehož života vyšel Druhý díl Biblí totižto Nový zakon…, jím připravený starozákonní svazek Biblí česká to jest Svaté písmo… (od knihy Genesis po knihu Kazatel) vyšel až po jeho smrti; i v tomto případě překladatelé vědomě navazovali na odkaz Kralické bible. Š. autorský vklad lze nejspíše hledat v exegetických komentářích po jednotlivých kapitolách Nového zákona; soustřeďovaly se převážně na věcné vysvětlivky, v menší míře na polemiky se spornými výklady především luteránského původu. Adaptačními překlady z latiny a němčiny, doplněnými někdy přejímkami z českých děl (např. z Obory panenské… od březnického faráře T. I. Placalia) zpřístupnil také díla legendistická (Zrcadlo svaté aneb Životové světic

milých božích…, dedikováno dobroditelkyni Dědictví svatováclavského Beatrici Benigně ze Šternberka), hagiografická a historická s patriotickou tematikou (Balbínova Přepodivná matka svatohorská…) a řadu nábožensky vzdělavatelných titulů (Dům věčnosti… od J. Malobického, Ctihodného pátera Ludvika de Ponte… Rozjímání…). Snad přímo z italštiny převedl a mnoha exemply doplnil G. B. Manniho Věčný pekelný žalář…, vzrušivou imaginací svérázně navazující na středověkou tradici tzv. visio (zjevení záhrobního světa). Lze předpokládat, že sám připravil k vydání některé tituly Dědictví svatováclavského z 1670–92.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Jeden z téhož Tovaryšstva; KMWS., Mat. St., M. S., M. S. T. J. ■ KNIŽNĚ. *Původní práce:* Výborně dobrý způsob jak se má dobře po česku psáti neb tisknouti. Vytažený z České biblí… (1668); Postila katolická na dvě částky rozdělená, Nedělní a Sváteční aneb Vejkladové na evangelia… (1691, an.; v dalších vyd. od 1695 uváděn autor). – *Překlady:* Druhý díl Biblí totižto Nový zakon podlé starého obecného latinského textu od samospasitedlné římské katolické církve schváleného… (1677, s J. Konstancem); – posmrtně: Biblí česká to jest Svaté písmo podlé starožitného a obecného latinského od všeobecné církve svaté římské potvrzeného a užívaného přeložení… (1715, s J. Barnerem). – *Adaptované překlady:* (B. Balbín:) Přepodivná matka svatohorská Maria v zázracích a milostech svých na Hoře svaté nad městem Příbrami (Litomyšl 1666); Ctihodného pátera Ludvika de Ponte z Tovaryšstva pána Ježíše Rozjímání neb Myslí-modliteb o nejpřednějších tajemstvích víry naší života a umučení pána našeho Ježíše Krista a Nejsvětější panny Marie i některých s nimi spoluvěkých svatých… 1–5 (1668–75, s J. Konstancem); (G. B. Manni:) Věčný pekelný žalář aneb Hrozné pekelné muky. Obrazy a příklady v jazyku vlaském… vypodobněné a nyní v nově na česko přeložené, ale přidáním jiných… rozšířené (1676); Zrcadlo svaté aneb Životové světic milých božích po třech na každý měsíc přes celý rok rozdělení a… z rozličných kněh vybraní… (1678); J. Malobický: Dům věčnosti, v latinském jazyku nedávno vydaný…, nyní pak na česko přeložený (1681); Instructio acatholici, to jest Vynaučení nekatolíka aneb Přátelské rozmlouvání mezi nekatolíkem a katolíkem o jediné pravé víře (1691; stručnější vyd. Litomyšl 1688). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: (J. Drachovský:) Grammatica Boëmica in quinque libros divisa, a quondam patre Societatis Jesu… in gratiam tironum Boemicae linguae composita (Olomouc 1660); Zdravý pramen prejštící se k životu věčnému aneb Pobožný způsob přípravy k šťastné smrti nemocným a umírajícím k užívání velmi prospěšný a užitečný (1678); V. Lebeda z Bedrštorfu: Knížka obsahující v sobě kratičké poznamenání zámků, hradův, měst, tvrzí a jiných sídel v tomto slavném Království českém ležících… (1682); Kancionál český více než osm set a padesáte písní na všecky přes celý rok slavnosti, neděle a zasvěcené svátky (1683; rozšíř. vyd. s tit. …více než devět set písní… 1687; posmrtně 1697, s tit. …do tisíc písní… 1712, 1727, 1764). ■ EDICE: Die St.-Wenzels-Bibel – Svatováclavská bible. Biblia Slavica 1, d. 4 (Paderborn 2001, ed. H. Rothe a K. Scholz; faksimile s komentáři J. Bílého, M. Kopeckého, J. Vintra, H. Kuchařové a P. Pokorného); Žáček (2001, ed. D. Nečas; podp. M. V. Štejer); G. B. Manni: Věčný pekelný žalář (2002, ed. M. Valášek, A. Wildová Tosi). – *Výbory, ukázky:* Proslov ze staré mluvnice, Škola a život 1861, s. 36 (úvod z knihy Výborně dobrý způsob…); Důležitost zpěvů pobožných, in J. Jireček: Antologie z literatury české doby střední (2. vyd. 1869, z předmluvy ke Kancionálu českému…); Písně o nestálosti tohoto světa, Lumír 59, 1932/33, s. 16 (z Kancionálu českého…, ed. J. Vašica); in Z. Kalista: Z legend českého baroka (1934, ze spisu Zrcadlo svaté…: Život sv. Agaty, Život a mučedlnictví svaté panny Teodory a Didyma vojáka, Život svaté panny Ludgardy, Život svaté panny Rozalie, Život svaté Anastazie mučedlnice); in ant. Písně o posledních věcech člověka (1934; znovu 1944, z Kancionálu českého…, ed. J. Vašica); in ant. České baroko (1941, Krátká zpráva o svatém životě Arnošta, prvního arcibiskupa pražského, z překladu Přepodivná matka svatohorská Maria… a písně z Kancionálu českého…, ed. Z. Kalista); in ant. Růže, kterouž smrt zavřela (1970, písně z Kancionálu českého…, ed. Z. Tichá); in Bible svatováclavská (1991, pouze evangelia, ed. M. Kopecký); in ant. Malý svět jest člověk (1995, ukázky z kázání a dvě exempla z Postily katolické…, úryvky z překladů Přepodivná matka svatohorská Maria… a Věčný pekelný žalář…, ed. M. Sládek); in ant. Vítr jest život člověka (2000, ukázka z kázání z Postily katolické…, ed. M. Sládek). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in Rukověť 2 (1876, s. 265); C. Sommervogel in Bibliothèque de la Compagnie de Jésus 7 (Brusel 1896); Knihopis č. 943, 1111, 2083, 3382–85, 4682, 4741, 5159–60, 14 270–77, 15 935–50. ■ LITERATURA: B. Balbín in Bohemia docta 2 (1778, s. 417, ed. K. R. Ungar); F. M. Pelcl in Böhmische, mährische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten… (1786, s. 72); J. J. (Jireček): Dědictví sv. Václava, in Rozpravy z oboru historie, filologie a literatury (Vídeň 1860, s. 19) + in Hymnologia Bohemica (1878, s. 37); F. Menčík: Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých…, ČČM 1883, s. 396; H. Hrubý in České postily (1901, s. 230); Z. Nejedlý in Dějiny předhusitského zpěvu (1904, s. 249, o nápěvu písně Buoh všemohúcí); J. N. Sedlák: Dějiny Dědictví sv. Václava, Časopis katol. duchovenstva 1901, s. 38 a pokr. (s ed. závěti Marie Š. a zakládací listiny); J. Vašica: Jezuité pobělohorští a česká řeč, Akord 4, 1930/31, s. 429 + Tři kapitoly o českém literárním baroku, Řád 1933, s. 212 + K otázkám barokního písem-

nictví, Řád 1937, s. 209 → České literární baroko (1938); Z. Kalista in ant. České baroko (1941, s. 346); J. Vašica: Z české hymnologie, Akord 10, 1942/43, s. 142 → Eseje a studie ze starší české literatury (2001); J. Merell: Od Bible svatováclavské k současným katolickým překladům bible, in Bible v českých zemích od nejstarších dob do současnosti (1956, s. 54); K. Palas in K problematice krajové pololidové literatury 18. století (1964); M. Kopecký: K české barokní homiletice, sb. O barokní kultuře (1968, s. 70); Z. Tichá in ant. Růže, kterouž smrt zavřela (1970); J. Jelínek in Nástin dějin vyučování českému jazyku v letech 1774–1918 (1972, s. 60); Z. Tichá in Česká poezie 17. a 18. století (1974, s. 84); J. Sehnal: Písně Adama Michny z Otradovic…, Hudební věda 1975, s. 3; A. Škarka: Kapitoly z české hymnologie, in Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); J. Vintr: Geneze textu české barokní bible Svatováclavské, LF 1988, s. 13 + Jazyk české barokní bible Svatováclavské, Wiener slavistisches Jahrbuch 38, 1992, s. 197; M. Kopecký: Vlastenectví V. Š., sb. Rozhlasová univerzita Svobodné Evropy 2 (1994); V. Černý: Generační periodizace českého baroka, sb. Česká literatura doby baroka, sb. Lit. archiv 24, 1994, s. 25 → Až do předsíně nebes (1994, s. 297); J. Pleskot: Kacíři českého baroka. Ke vztahům české domácí a emigrantské inteligence v době pobělohorské, ČLit 1994, s. 341; J. Vintr: Komentáře v české barokní bibli Svatováclavské, LF 1994, s. 87 + Die barocke Sankt-Wenzel-Bibel in der tschechischen Übersetzungs- und Kulturtradition, sb. The Bible in Cultural Context (Brno 1994, s. 41); J. K. Kroupa: M. W. Stejer v zrcadle Catalogi triennales 2, LF 1994, s. 316; M. Sládek in ant. Malý svět jest člověk (1995, s. 18); D. Nečas: Š. Žáček (diplom. práce, Filoz. fakulta UK 1996); J. Vintr: Bible Svatováclavská, in V. Kyas aj.: České bible v dějinách národního písemnictví (1997, s. 211) + České gramatické myšlení v 17. století, Wiener slavistisches Jahrbuch 1997, s. 219; J. Malura in J. J. Božan: Slaviček rájský (1999); M. Kopecký in Nic stálého přítomného (1999, s. 50); A. Stich, M. Svatoš in M. V. Š.: Žáček (2001); ● ref. Žáček (nové vyd.): P. Kosek, Tvar 2002, č. 13; O. Koupil, LF 2002, s. 310; S. M. Newerkla, Wiener slavistisches Jahrbuch 2002, s. 296 ●; A. Bočková: Dobový překlad Balbínova díla Diva montis sancti, sb. Balbínovská miscellanea (2002); M. Janečková: Ke slovní zásobě Š. překladu Balbínova spisu Diva montis sancti, tamtéž; A. Wildová Tosi: Barokní představa pekla očima tří jezuitů v Čechách, Itálii a Španělsku, sb. Baroko v Itálii – Baroko v Čechách (2003); ● ref. ed. překl. G. B. Manni: J. Linka, ČLit 2003, s. 86; M. Škarpová, Studia Comeniana et historica 2003, č. 69–70, s. 282; T. Havelka, Acta Comeniana 2003, s. 337 ●; I. Dobiášová: Prostor pekla a nebe ve Věčném pekelném žaláři, sb. Krajina a dům, vzdálenost a blízkost, nahoře a dole (2005); M. Škarpová: Šteyerův Kancionál český – návrh českého hymnografického kánonu (rkp. disertace, Filoz. fakulta Masarykovy univerzity v Brně 2006). – Viz též hesla *Svatováclavská bible, Dědictví svatého Václava* a *Kancionál*.

vpb

Štilfrid viz **Bruncvík**

Tomáš ze **Štítného**

* asi 1331–35 *Štítné* u Žirovnice
† 1401–09 *Praha*

Autor českých a překladatel latinských teologických spisů.

Psal se též Tomáš nebo Tóma Štítný (ze Š.). – Narodil se na tvrzi Štítné u Žirovnice jako potomek zchudlé větve panského rodu Benešoviců. Studoval na pražské univerzitě, na niž pravděpodobně vstoupil brzy po jejím založení (tj. po 1348), nedosáhl však žádné akademické hodnosti a vrátil se na rodný statek. Ve venkovském ústraní (odkud zřejmě zajížděl do Prahy, vyhledávaje styky s významnými teology, jako byl V. Raňkův z Ježova, jemuž dával revidovat své práce) začal pro své děti překládat a psát traktáty o náboženských otázkách. 1381 statek pronajal a přestěhoval se do Prahy, aby se mohl zcela věnovat literární činnosti.

Š. své překlady i vlastní spisy pořádal do větších souborů. Pokládáme-li tyto soubory, jejichž některé části se šířily také samostatně, za základní bibliografické jednotky, známe dnes zčásti bezpečně, zčásti hypoteticky 11 děl Š. (označujeme je názvy, které vytvořila novodobá věda jednak podle jejich obsahu, jednak podle rukopisů, v nichž jsou dochovány): 1. Před 1376 vznikly první překlady Š. (Pseudo-Augustina, Davida Augustana, Huga a Sancto Victore), dochované v pozdějším opisu, který je znám pod názvem Sborník vyšehradský. 2. 1376 Š. sestavil šest vlastních traktátů do souboru označovaného jako *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských* (tzv. *Sborník klementinský*); po 1389 jej rozšířil (toto přepracované znění se dochovalo v pozdějším opisu, tzv. *Sborníku Vávrově*). 3. Pravděpodobně ještě za pobytu na Štítném vznikla první, nedochovaná verze *Řečí besedních*, soustavného výkladu o Bohu, stvoření, člověku, spáse a mravnosti (přepracovaná verze, dochovaná v pozdním opisu, po-

chází asi z let 1389–1401). 4. Asi 1392 sestavil z přeložených i vlastních kázání („řečí") *Řeči nedělní a sváteční*. 5. Někdy po 1391 uspořádal na přání své dcery Anežky výbor ze Zjevení (Revelationes) švédské mystičky sv. Brigity. 6. Kolem 1400 uspořádal z vlastních prací a překladů, starších i nových, svůj nejrozsáhlejší sborník, tzv. *Knihy naučení křesťanského* (nejúplněji je zachován v tzv. *Sborníku muzejním*, částečně ve *Sborníku jezuitském* a *sázavském*). 7. Pro dceru Anežku z něho pořídil výběr rozšířený o nové překlady i vlastní práce, tzv. *Sborník opatovický*. Hypoteticky se Š. připisují ještě další literární práce: 8. Knížky o hře šachové, překlad alegorického traktátu o lidské společnosti od Jakuba de Cessolis, 9. *Život sv. Alžběty*, 10. překlad duchovního románu Barlaam a Josafat a 11. překlady zapsané v tzv. Sborníku Václava z Poříčie (ne-li všechny, alespoň některé). – Š. výslovně rozlišoval překlady a své vlastní práce. Z nich jsou nejsoustavnějším dílem *Řeči besední:* Š. v nich formou rozhovoru s dětmi (děti se ptají, otec odpovídá) zpracoval téměř úplný souhrn středověké teologie podle běžného scholastického rozdělení; hlavními prameny, jichž při tom použil, byla díla Bernarda z Clairvaux, Huga a Sancto Victore, H. Susa, dále traktát De conflictu vitiorum et virtutum (O bojování hřiechóv s šlechetnostmi), připisovaný ve středověku neprávem sv. Augustinovi, a anonymní mystický spis Malogranatum, jenž vznikl kolem poloviny 14. století v Čechách. Š. je v dějinách českého teologického myšlení první laik, jenž psal o teologických otázkách; byl také první, kdo o nich psal v národním jazyce. K překladatelské a spisovatelské činnosti ho přivedly vzpomínky na Milíčova kázání. Její popularizační ráz, autorův smysl pro eschatologii, jeho důraz na časté přijímání a kladné hodnocení mystiky stavějí Š. do blízkosti milíčovského reformního hnutí. Sám však svými překlady ani vlastními spisy o reformu církve neusiloval. Zasazoval se o popularizaci uznaného církevního učení a bez výhrad uznával církevní autoritu. Nejvlastnější význam jeho díla je však v dějinách literatury: jako první český spisovatel, který vystoupil z anonymity do plného světla historie, autor česky psané teologické prózy Š. svými překlady a spisy významně přispěl k vytvoření odborného názvosloví, je tvůrcem jasného, výrazného, osobitě propracovaného výkladového, prozaického stylu.

EDICE: 1. Sborník vyšehradský 1, 2 (1. Úvod a text, 1960, ed. F. Ryšánek; 2. Slovník, 1969, ed. F. Ryšánek a J. Daňhelka); 2. Knížky šestery o obecných věcech křesťanských (1852, ed. K. J. Erben); 3. Besední řeči (1897, ed. M. Hattala; opravy: V. Lacina, Listy filologické 1899, s. 212 a pokr., K. I. Černý, tamtéž 1906, s. 258); Řeči besední (1992, ed. M. Nedvědová); 4. Řeči nedělní a sváteční. Spisy T. ze Š. 2 (1929, ed. J. Straka); (5. Zjevení sv. Brigity viz in *Ukázky*); 6. Knihy naučení křesťanského (1873, ed. A. J. Vrťátko; opravy: K. Černý, Listy filologické 1888, s. 114 a pokr.); (7. Sborník opatovický viz in *Ukázky*); 8. Knížky o hře šachové (1879, ed. F. Menčík); Knížky o hře šachové, Listy filologické 1902, s. 255 a pokr. (ed. F. Menčík); Knížky o hře šachové a jiné (1956, ed. F. Šimek); 9. Život svaté Alžběty (2006, ed. J. Kolár); 10. Barlaam a Josafat (1946, ed. F. Šimek, srov. ref. A. Škarky, Listy filologické 1947, s. 295 + ČMM 1948, s. 162; 2. recenze textu in Knížky o hře šachové a jiné, 1956, ed. F. Šimek); (11. Sborník Václava z Poříčie viz in *Ukázky*). – *Ukázky in:* ČČM 1841, s. 317 (ed. J. Stárek; Sborník opatovický); Výbor z literatury české 1 (1845; Řeči besední, Knihy šestery, Řeči nedělní a sváteční, Sborník vyšehradský, Sborník Václava z Poříčie); ČČM 1885, s. 394 (ed. J. Anněnkov; Řeči besední); Listy filologické 1886, s. 426 (ed. J. Hanuš; Zjevení sv. Brigity); 9. výr. zpráva 2. českého státního gymnázia v Brně za škol. rok 1909/10 (ed. S. Souček; Řeči besední, kap. 6–13); Knížky o hospodářovi, o hospodyni a o čeledi (1929, ed. V. Foch; traktát z Knížek šesterých); Počátky staročeské mystiky (1948, ed. J. Menšík; traktát O sedmi vstupních, Třetie řeč o sv. Pavlu, Zjevení sv. Brigity; opravy: F. Ryšánek, Listy filologické 1951, s. 190); Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957, ed. B. Havránek a J. Hrabák s jinými; Sborník vyšehradský, Knížky šestery, Řeči besední, Řeči nedělní a sváteční, Zjevení sv. Brigity, Sborník muzejní, tj. Knihy naučení křesťanského, Sborník opatovický, Knížky o hře šachové, Barlaam a Josafat, Sborník Václava z Poříčie, dále dosud netištěná verze traktátu Knížky o smrti mládence bujného, obsaženého v Knížkách šesterých, a ukázka ze Sborníku Vávrova, tj. přeprac. Knížek šesterých); T. ze Š.: Knížky o hře šachové a jiné (kromě Knížek o hře šachové a 2. recenze Barlaama a Josafata obsahuje ukázky ze Sborníku sázavského, tj. přeprac. Knih naučení křesťanského, a z Řečí nedělních a svátečních). – *Překlady do nové češtiny:* Řeči besední (1901, přel. F. Stejskal); Knížky šestery o obecných věcech křesťanských. Předmluvy a knížky prvé (Stará Říše 1937, přel. J. Florian); in ant. Próza z doby Karla IV. (1938, ed. J. Vilikovský; Zjevení sv. Brigity); O lásce (1940, přel. L. Čudová a M. Novotná; kap. O milosti z Knih šesterých). ■

BIBLIOGRAFIE (in:) J. Jireček: Rukověť 2 (1876); J. Gebauer: O životě a spisích T. ze Š. Spisy T. ze Š. 1. Prolegomena (1923); Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957, s. 682, ed. B. Havrá-

nek a J. Hrabák s jinými); J. Tříška: Studie a prameny k rétorice a k univerzitní literatuře (1972, s. 105); P. Spunar: Repertorium auctorum Bohemorum provectum idearum post universitatem Pragensem conditam illustrans 1 (Vratislav 1985). ■ LITERATURA: I. J. Hanuš: Rozbor filozofie T. ze Š. dle rukopisu Řečí besedních (1852); J. Wenzig: Studien über Ritter Thomas von Š. (Lipsko 1856; čes. s tit. T. ze Š. vůbec a jeho „myšlénky o Bohu" zvláště a T. ze Š. a spis jeho O andělích a lidech, 4. a 5. roční zpráva české vyšší reálné školy v Praze… 1855 a 1856); J. Vinohorský: Stanovisko T. ze Š., mudrce (Hradec Král. 1867); J. Durdík: Tóma ze Š., praotec filozofie české (1879); S. Souček: Studie štítenské (1909); J. Gebauer: O životě a spisích T. ze Š. Spisy T. ze Š. 1. Prolegomena (1923, ed. J. Vodehnal; s přehledem literatury do 1899); J. Jančík: T. ze Š., učitel života (1940); sb. T. Š. ze Š. o 600 let později (Žirovnice 2001). ■ J. Dobrovský in Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur (1792; přeprac. vyd. 1818 s tit. Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Literatur); F. Palacký: České obyčeje a mravy za věku Karla IV. Výpisky z knih pana T. ze Š., ČČM 1838, s. 3; F. L. Čelakovský: O některých knihách obsahu náboženského, sb. Rozbor staročeské literatury 1 (1842, s. 143); J. Jungmann: T. ze Š. na Zásmuku a Chotěnicích Knihy naučení křesťanského, tamtéž (s. 194) + T. Š. Rozmluvy nábožné, sb. Rozbor staročeské literatury 2 (1845, s. 3) + (an.) in Výbor z literatury české 1 (1845, s. 635); F. Čupr: Tómy ze Š. význam ve filozofii, ČČM 1847, s. 249; K. J. Erben in ed. T. ze Š.: Knížky šestery o obecných věcech křesťanských (1852) → Dílo K. J. Erbena 2 (1939); J. Vinohorský: Slovo o scholastických zásadách T. ze Š. a jeho povaze, Jahresbericht des k. k. Gymnasiums zu Königgrätz, 1856, s. 3; J. Jireček: Š. traktát o korábu Noemově, Rozpravy z oboru historie, filologie a literatury (Vídeň) 1, 1860, s. 30 + Řeči nedělní a sváteční, ČČM 1861, s. 171; J. Dastich: Rozbor filozofických náhledů Tómy ze Š. o pojmu krásy a o poměru víry k rozumu, Abhandlungen KBGW 5/12, 1861/62, s. 149 (i sep.); V. V. Tomek: Zpráva o Anežce, dceři T. ze Š., ČČM 1864, s. 58; I. J. Hanuš: 1. Die hl. Brigitta, 2. Thomas, Ritter von Š., 3. Die Handschriften, Sitzungsberichte KBGW 1867/2, s. 41; K. Tieftrunk: T. ze Š., Osvěta 1874, s. 715 + Poměr spisův Š. tiskem vydaných ke všem traktátům jeho potud nalezeným a srovnávání dvou obsahem podobných spisů Š. Knížky šestery o obecných věcech křesťanských a Knihy naučení křesťanského mezi sebou, Sitzungsberichte KBGW 1874, s. 3 (zpráva o přednášce); J. Gebauer: Některé stránky jazyka štítenského, LF 1874, s. 252 + O vazbě přechodníkové v jazyce štítenském, LF 1875, s. 126; J. Jireček: O nově objeveném rukopise Řečí nedělních a svátečních Tómy ze Š., Sitzungsberichte KBGW 1877, s. 43; W. Nehring: Ein Blatt aus Thomas von Š.: Rozmluvy duše s svědomím, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1877, s. 189; A. Sedláček: O rodu, erbu a vládyckém živobytí pana Tůmy ze Š., ČČM 1878, s. 404 a pokr.; F. Menčík: Über ein böhmisches „Schachzabelbuch", Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1879, s. 653; T. Vodička: Kritické a exegetické poznámky k staročeskému textu Kniežek o šašiech, Program c. k. vyššího gymnázia slovanského v Olomouci 1884, s. 3 + O Olomouckém rukopise Š. překladu Zjevení sv. Brigity, tamtéž 1885, s. 9; J. Anněnkov: Výpisky z Pařížského rukopisu spisů Š. a Chelčického, ČČM 1885, s. 394; R. Soukup: O rukopise Š. jindřichohradeckém se zvláštním zřetelem k rodinným poměrům a povaze spisovatelově, Program c. k. reálného a vyššího gymnázia v Chrudimi za škol. rok 1886, s. 3; J. Hanuš: Zjevení sv. Brigity v literatuře české, LF 1886, s. 141 a pokr.; K. Černý: Příspěvky ke kritice a výkladu Tómy ze Š. Knih naučení křesťanského, LF 1888, s. 114 a pokr. (k tomu LF 1898, s. 259); V. Lacina: Budyšínský rukopis Š. Řečí besedních, LF 1899, s. 212 a pokr.; J. Gebauer: Několik slov o Š. …, LF 1900, s. 101 → Stati literárněděje-pisné 1 (1941); J. Soukup: Staročeské výroční obyčeje, slavnosti, pověry, čáry a zábavy prostonárodní ve spisech T. ze Š., Výr. zpráva c. k. české reálky v Plzni za škol. rok 1901/02, s. 3, … 1902/03, s. 3; F. Stejskal: Jsou Řeči besední T. Š. v Rukopise pařížském recenzí první?, České museum filologické 1902, s. 83; F. Ryšánek: Š. překlady z Richarda a Sancto Victore, LF 1903, s. 199; V. Flajšhans: Paběrky rukopisné. 4. Nová Štítniana, Věstník ČAVU 1904, s. 56; K. I. Černý: O změněném pořádku kapitol ve Š. Řečech besedních, LF 1906, s. 258; J. Ertl: Filozofické prvky v teologii T. ze Š., Muzeum 1907, s. 56 a pokr.; J. Straka: Š. Řeči nedělní a sváteční, LF 1908, s. 35 a pokr., 1909, s. 35 a pokr. a 1910, s. 99 a pokr.; F. Ryšánek: Přirovnání světa ke knihám u Š., LF 1909, s. 447; S. Souček: Vztahy Š. ke krásnu, 9. výr. zpráva druhého českého státního gymnázia v Brně za škol. rok 1909/10, s. 28 (i sep.; k tomu F. Ryšánek, LF 1911, s. 310 a pokr.) + Ještě o přirovnání světa ke knize u Š., ČMM 1910, s. 159; F. Ryšánek: Příspěvky ku poznání pramenů spisů T. Š., Sborník filologický 1910, s. 75 + Některé prameny ke Š. Řečem besedním, LF 1910, s. 123; S. Souček: K redukci Š. Řečí besedních na prameny, ČMM 1910, s. 372; V. Chaloupecký: Š. a Chelčický, ČMM 1914, s. 72; V. Novotný in Náboženské hnutí české ve 14. a 15. století 1 (b. d., 1915); J. Hronek: Hugo a Sancto Victore předlohou Řečí besedních T. ze Š., Časopis katol. duchovenstva 1915, s. 713 + Estetické prvky u Š., tamtéž 1916, s. 260; H. Venišová: T. ze Š. jako učitel a vychovatel, Pedagogické rozhledy 1918, s. 180; J. Menšík: Poměr Albertova Ráje duše k Š., ČČM 1918, s. 20 a pokr.; F. Trávníček: K štítenskému traktátu O bojování hřiechóv s šlechetnostmi, ČČM 1919, s. 209 a 1920, s. 9 + K traktátu o sedmi hlavních hříších v Pařížském rukopise Řečí besedních, Z dějin české literatury. Sborník statí věnovaný Jaroslavu Vlčkovi k šedesátinám… (1920); S. Souček: ref. J. Gebauer: O životě a spisích T. ze Š., Naše věda 5, 1922/23, s. 131; F. M. Bartoš: Kdy se narodil a zemřel T. ze Š.?, ČNM 1923,

s. 273; J. Straka: K staročeské literatuře náboženské, LF 1924, s. 135; K. Juda: T. ze Š. (b. d., 1925); S. Souček: Traktát Š. O múdrosti, Sborník prací věnovaných prof. dr. Janu Máchalovi k 70. narozeninám (1925, i sep.) + Ke spisovatelským začátkům Š., sb. Od pravěku k dnešku 1. K 60. narozeninám Josefa Pekaře (1930); F. Ryšánek: Strahovské zlomky štítenské. List Pelagiův Demetriadě v překladu T. Š., SFFUKo Bratislava 7, 1930, č. 56 (s ed. zlomku); B. Havránek in Vývoj spisovného jazyka českého, Českosl. vlastivěda, ř. 2. Spisovný jazyk český a slovenský (1936); D. Tschižewskij: Wesen und Aufgaben der tschechoslowakischen Philosophiegeschichte, Slavische Rundschau 1936, s. 13 a pokr.; J. Jančík: Předloha některých traktátů T. ze Š., Hlídka 1939, s. 79 a pokr.; M. Bartoš: Š. a osudy homiliáře v českých zemích, Reformační sborník 8, 1941/46, s. 58; F. Ryšánek: Pramen sborníku t. ř. Ráje duše, Čes. časopis filologický 2, 1943/44, s. 68; F. M. Bartoš: K životopisu Š., tamtéž 3, 1944/45, s. 72 a pokr.; J. Menšík: Neznámý pramen Š., Naše věda 1944, s. 1 + K problémům štítenského bádání, ČMF 1946, s. 84 (zpráva o přednášce); F. Šimek: Legendu o Barlaamovi a Josafatovi přeložil do staré češtiny T. ze Š., LF 1946, s. 79 (k tomu pozn. Redakce, LF 1947, s. 295); F. Ryšánek: Příspěvek ke kritice staročeských textů, LF 1951, s. 190 (o ed. J. Menšíka); D. Tschižewskij in Aus zwei Welten (Haag 1956); F. Ryšánek in Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957, s. 682, ed. B. Havránek a J. Hrabák s jinými); J. Straka: Ani kratší úprava staročeské legendy o Barlaamovi a Jozafatovi není prací T. ze Š., V. Kyas: K poslednímu spisu T. Š., obojí sb. Rodné zemi (1958); J. Daňhelka: T. Š., Zeitschrift für Slawistik (Berlín) 1959, s. 219; F. Ryšánek in ed. Sborník vyšehradský 1 (1960); A. Císařová-Kolářová: Brigita Švédská a její Knihy užitečné o zjeveních, Křesťanská revue 1963, s. 227; J. Pražák: K rukopisnému dochování staročeského románu Barlaam a Josafat, LF 1964, s. 86; Jan Skutil: T. Š. Quellenverzeichnis und Kritik der bisherigen Editionen des Klassikers der alttschechischen Literatur, Zeitschrift für Slawistik (Berlín) 1965, s. 277; M. Šváb in Prology a epilogy v české předhusitské literatuře (1966); Jos. Skutil: Pokus o datování Knížek o šaších, literárně archivní příspěvky (1969, napsáno ve 20. letech); V. Kyas: Dvě evangelní perikopy u Š., LF 1971, s. 263; A. Vidmanová: Die mittelalterliche Gesellschaft im Lichte des Schachspiels, Miscellanea mediaevalia (Kolín n. R.) 12/1, 1979, s. 323; N. Rejchrtová: Dětská otázka v husitství, ČsČH 1980, s. 53; A. Molnár in Pohyb teologického myšlení. Přehledné dějiny dogmatu (1982); Jan Skutil: S. Souček – badatel o Š. a o Komenském, sb. Kapitoly z dějin české literární historiografie. Václavkova Olomouc 1987 (1989); V. Kyas: Š. překlad Athanasijského vyznání, LF 1989, s. 41; M. Nedvědová in ed. T. ze Š.: Řeči besední (1992); H. S. Schmidtberger in Die Verehrung der heiligen Elisabeth in Böhmen und Mähren bis zum Ende des Mittelalters (Marburg 1992); J. Straka: Přeložil vskutku legendu o Barlaamovi a Josafatovi T. ze Š.?, sb. Z kralické tvrze 18, 1991/92 (1993), s. 4 (napsáno po 1950) + Námitky proti přisuzování staročeských Knížek o šaších T. ze Š., tamtéž, s. 20 (napsáno před 1956) + Kniežky o šašiech nejsou prací T. ze Š., tamtéž 19, 1993, s. 3 (napsáno 1956); ● ref. ed. Řeči besední: A. Stich, LitN 1993, č. 10 → Jazykověda – věc veřejná (2004); J. Chotovinská, NŘ 1993, č. 5 ●; J. Kolár: Český život sv. Alběty Durynské a T. ze Š., Mediaevalia historica Bohemica 1995, s. 221; E. Petrů: Pojetí krásy u T. ze Š. a sv. Tomáše Akvinského, ČLit 1996, s. 557; P. Rychterová: Žena a manželství v díle T. ze Š., Mediaevalia historica Bohemica 1999, s. 95 + Kirchenkritische Visionen der hl. Birgitta von Schweden und ihre Übersetzung von Thomas von Š., Pater familias. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Ivana Hlaváčka (2002, s. 357) + in Die Offenbarungen der heiligen Birgitta von Schweden (Kolín n. R. 2004); J. Kolár in ed. Život svaté Alžběty (2006).

jl

Josef **Štolba**

* 3. 5. 1846 *Hradec Králové*
† 12. 5. 1930 *Praha*

Autor veseloher, frašek a dramat, povídek, humoresek a cestopisů, překladatel z francouzštiny, španělštiny a angličtiny, publicista.

Třetí syn státního úředníka. 1847 se rodina přestěhovala do Prahy, kam byl otec přeložen, 1850 do Plzně, kde Š. 1852 zahájil školní docházku. 1855 se rodina vrátila do Prahy (otec se stal adjunktem, později ředitelem pomocných úřadů při pražském místodržitelství), kde Š. navštěvoval hlavní školu u sv. Jakuba na Starém Městě. Od 1857 studoval na Akademickém gymnáziu (mat. 1865). Od dětství se věnoval loutkovému, později školnímu divadlu. V době středoškolských studií založil se spolužáky (J. Čelakovským, I. Klicperou a J. V. Sládkem, účastnil se i S. Čech z Novoměstského gymnázia) vlastenecký spolek Oreb. Vydávali psané časopisy Lípa a Přehled (beletrie), Kritika, Vesmír (věda) a Satanáš (humor), po rozpadnutí spolku časopis Ruch (1865–66). 1865–69 studoval Š. práva a věnoval se veřejnému životu a literatuře. Byl aktivním členem Akademického čtenářského spolku, od 1868 Literárního odboru Umělecké besedy (ve výboru od 1878) a Svatoboru, kde později pracoval ve výboru až do konce 20. let. Po absolvování práv byl vychovatelem v rodině hraběte A. Kounice

(1870–72), s níž podnikl cestu do Německa a Belgie a samostatně navštívil Londýn. Po návratu se připravoval na rigorózum, 1873 však práci přerušil a vydal se s hrabětem A. Desfours-Walderodem a V. Bečvářem na cestu po Karibiku, Mexiku a Severní Americe. 1874 byl promován na doktora práv, 1875 se oženil. Po absolvování soudní praxe pracoval jako koncipient v advokátní kanceláři, pak se stal samostatným notářem v Nechanicích (1879–90), odkud o prázdninách konal cesty do Skandinávie (1881 a 1889 s J. Kořenským). V Nechanicích ho navštěvovala řada literátů a umělců, kromě Kořenského především J. Zeyer a A. Chittussi, J. Vrchlický, A. Jirásek, A. Stašek, E. Jelínek, P. Albieri, K. Pippich, L. Quis, B. Košut, V. Náprstek, E. Holub aj. 1890–1911 byl Š. notářem v Pardubicích, pak žil v Praze, kde už praxi neprovozoval. 1890 byl zvolen dopisujícím, 1892 mimořádným členem ČAVU. Od 1902 pracoval v Nakl. družstvu Máje. Poslední tři léta života byl těžce nemocen (arterioskleróza). Zemřel ve svém bytě na Vinohradech. Po pietním aktu ve Vinohradském divadle byl pohřben žehem.

Š. debut koncem 60. let (povídka *Ze života vojenského* v Ruchu) a dvě hry uvedené v Aréně na hradbách (*A přece!, Krejčí a švec*) předznamenaly žánrově celé jeho další dílo. Intenzivně se věnoval především tvorbě lokálních frašek a veseloher, v nichž bystře, vtipně, v dramatické výstavbě obratně podal kritiku vad společenského života na maloměstě, který důvěrně poznal i díky svému povolání. S posměšným zacílením především na úpadek mravů maloměstské honorace, zbohatlíků a úředníků ironizoval jejich prospěchářské intriky, hamižnost či zištné jednání (*Bratranec, Maloměstští diplomati, Křivé cesty, Za šlechtickým erbem* aj.), občas a zpravidla poněkud schematicky stavěný do kontrastu s nesobeckými a přímými postoji kladných postav, obvykle nemajetných inteligentů (*Jenom ne písemně!, Vodní družstvo*), nebo karikoval jejich rodinné poměry (pokryteckou výchovu, námluvy určované šosáckými předsudky a diktátem jmění, manželské trampoty, erotické spády atp.), jež obvykle komplikoval záměnami osob a konfrontoval s podvodem (*Únos, Tak je to na tom světě!, Na letním bytě, Mořská panna, Její systém, Staré hříchy, Zlatá rybka* aj.). Smysl pro drobnokresbu jadrných postav, zachycení typického prostředí a situační zápletky i zřejmá snaha nezatěžovat děj postihováním psychických motivací zživotňují a zpřístupňují i hry bez pevné dějové linie. Na přelomu století byl považován za mistra veselohry, byl nejhranějším dramatikem a ovlivnil vývoj českého realistického dramatu. Několik vážných dramat (*Závěť, Zloděj, Peníze, Po letech*) podávajících ponurý obraz bídy a zoufalství ústících do zločinu a tragického rozuzlení se vyznačuje spíš drastickým naturalismem a moralizováním než dramatičností. Sociální drama *Matčino dílo,* reflektující sílící třídní uvědomování dělníků a končící dohodou mezi dělníky a zaměstnavatelem o podílu na zisku, bylo cenzurou zakázáno a Š. se na protest jako dramatik na řadu let odmlčel. Po 1900 byla jeho invence již vyčerpána, takže jeho nová dramata jen variovala kdysi originální situace a motivy (*Ach ta láska, Zločin v horské boudě* aj.). Š. prozaická tvorba (*Humoresky,* z nichž většina byla zdramatizována, i opakovaně, jinými autory), povídky většinou pochmurného obsahu (*Osud?, Novely, Z dramat života*) se přizpůsobovala dobové konvenční produkci. Autorovo cestování poskytovalo látku ke knize *Americké povídky* a k fejetonům a cestopisům, ve své době oblíbeným (*Klepy z cest, Za oceánem, Na skandinávském severu*), psaným lehkým, barvitým, impresionistickým způsobem. Cenným dokladem o kulturním a společenském životě druhé poloviny 19. století jsou Š. vzpomínky (*Divadelní paběrky, Z mých pamětí*). Příležitostně se Š. věnoval publicistice (psal i o hudbě a výtvarném umění).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: dr. Pepé, dr. Pepé Jobek, J. Hradecký, Jobek, Jocassius, Š. Jozip; J. Š., (J. Š.), <J. Š.>. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach ČAVU; Besedy lidu (1899); Budečská zahrada (1883); sb. Čechy 4. Polabí (1887, s J. V. Práškem); Čes. včela (1878–79); Čes. slovo (1928); Divadelní list Máje; Hlas národa (1886, 1902, příl. Nedělní listy); Humorist listy (od 1882); Jitřenka; Kniha (1896); Koleda (1877); Květy (1870–72); Květy (1879–85, 1899, 1905); Lumír (1873–85, 1903); Máj (1902–12); Matiční kalendář na r. 1885; Mor. orlice (Brno 1900); alm. Národ sobě (1880); Nár. listy (1871–82, 1899); Nár. noviny; Osvěta (1874, 1883–86, 1916); Paleček (1872–74); Palečkův Salonní kalendář na r. 1885; sb. Pamětní list slavnostního sjezdu všesokolského v Praze (1887); Ruch (1868, debut); Světozor (1870–72, 1882–86); Světozor (1915, 1930); Švanda dudák (1886–88); Topičův sborník (1921); Venkov (1912); alm. Vzpomínáme Vás… (1913); sb. Založení Národního divadla r. 1868 (1918); Zlatá Praha (1884–96, 1902, 1915); Zvon

(1918–19, 1925). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Krejčí a švec (D 1870, prem. 1869); Bratranec (D b. d., 1870, prem. 1869); Spiknutí v Podmazově (D 1871, prem. 1870); Únos (D 1872, prem. 1870); Zapovězené ovoce (D 1872, prem. 1871; 1920 přeprac. vyd.); Klepy z cest (PP 1872); Tak je to na tom světě! (D 1873, prem. 1870); Matčino dílo (D 1873, prem. 1876); Humoresky (PP 1875; 1919 přeprac. a rozšíř. vyd.); Za oceánem. 1. V Západní Indii, 2. V Mexiku, 3. V Severní Americe (cestopis, 1874, 1875, 1876; 1920 první dva svazky společně s tit. Ze Západní Indie a Mexika); Jenom ne písemně! (D 1876, prem. 1870); Tvrdé palice (libreto k opeře A. Dvořáka, 1882, prem. 1881); Americké povídky (b. d., 1882; 1892 P Prales samost.); Osud? (P b. d., 1882); Na skandinávském severu (cestopis, b. d., 1883); Novely 1 (1885); Vodní družstvo (D 1887, prem. 1886); All right (D 1888, prem. 1887); Maloměstští diplomati (D 1888, i prem.; 1910 a 1921 přeprac. vyd.); Závěť (D 1889, i prem.; 1906 přeprac. vyd.); Za polární kruh (cestopis, 1890); Křivé cesty (D 1891, i prem.); Peníze (D 1895, i prem.); Zloděj (D 1896, i prem.); Mezi umělci (D 1896, i prem.); Na půdě moři urvané (cestopis, 1896); Na letním bytě (D 1899, prem. 1898); Mořská panna (D 1901, i prem.); Divadelní paběrky (vzpomínky, 1902, s K. Šípkem a V. Štechem → Z mých pamětí); Z dramat života (PP b. d., 1904); Pro nic za nic (P b. d., 1904); Její systém (D b. d., 1905, i prem.); Z mých pamětí 1, 2 (b. d., 1906, 1907); Za šlechtickým erbem (D b. d., 1909, i prem.); 1744 (D 1909, i prem., s D K. Maška Poutník); Ach, ta láska (D b. d., 1911, i prem.); Staré hříchy (D b. d., 1913, i prem.); Zlatá rybka (D b. d., 1918, prem. 1917); Ze slunných koutů Evropy (cestopis, 1918); Zločin v horské boudě (D 1920, prem. 1921); Po letech (D 1924, prem. 1892); O tom velkém boji se ženami (D 1925, prem. 1877). – *Překlady:* F. Caballero: Justa a Rufina (b. d., 1873); Korunní princ Rudolf Rakouský (R. Habsburský): Cesta po zemích východních (1884); T. a J. M. Mortonové: Není vše zlato, co se třpytí (1891). – *Souborné vydání:* Dramatická díla J. Š. (nakl. F. Šimáček, 1891–99, 8 sv.). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* A přece! (1869); Pro a proti (1870). – *Překlady:* K. Görlitz: Tři páry střevíců čili Každý má své (1872, dle A. Berly, pseud. Š. Jozip); J. Estébanez: Nové drama (1877); J. F. A. Bayard, Dumanoir (Ph. F. Pinel): První souboj vévody z Richelieu (1885). ▮ KORESPONDENCE: in A. Pražák: Vrchlický v dopisech (J. Vrchlickému z 1897; 1955, s. 432); an.: Neznámé dopisy (A. Chittussimu z 1889), Výtvarné umění 1955, s. 470. ▮ REDIGOVAL *časopis:* Paleček (1872–75, s A. V. Nevšímalem, s přestávkou); *knižnice:* Bibliotéka operních a operetních textův (1872–73), Divadelní svět (1872–76), Divadelní knihovna Máje (1902–26), Knihovna lidových divadel (1908–20). ▮

BIBLIOGRAFIE: K. Nosovský: J. Š., Lit. rozhledy 14, 1929/30, s. 259. ▮ LITERATURA: an.: ref. insc. A přece!, Květy 1869, s. 111; ● ref. Krejčí a švec: Δ (J. Neruda), NL 6. 8. 1869 → České divadlo 4 (1958, s. 69); V. G. (Guth), Pokrok 6. 8. 1869; +, Čes. Thalia 1869, s. 124 ●; ● ref. Bratranec: J. N. (Neruda), NL 6. 10. 1869 → České divadlo 4 (1958, s. 84); V. G. (Guth), Pokrok 6. 10. 1869 ●; ● ref. Jenom ne písemně!: an., NL 29. 4. 1870; V. G. (Guth), Pokrok 30. 4. 1870; an., Světozor 1870, s. 143; -+-, Čes. Thalia 1870, s. 66 ●; ● ref. Únos: an., NL 16. 6. 1870; V. G. (Guth), Pokrok 17. 6. 1870 ●; ● ref. Spiknutí v Podmazově: an., NL 28. 6. 1870; V. G. (Guth), Pokrok 29. 6. 1870 ●; ● ref. Tak jest to na tom světě!: V. G. (Guth), Pokrok 12. 11. 1870; F. Zákrejs, Osveta 1873, s. 160 ●; ● ref. Zapovězené ovoce: J. N. (Neruda), NL 11. 12. 1871 → České divadlo 4 (1958, s. 201); V. G. (Guth), Pokrok 16. 12. 1871; D. (J. Durdík), Světozor 1872, s. 7; V. Vlček, Osveta 1872, s. 474 ●; ● ref. Klepy z cest: an., Světozor 1872, s. 619; F. Zákrejs, Osveta 1873, s. 156 ●; ● ref. Matčino dílo: F. Zákrejs, Osveta 1873, s. 474; an., NL 12. 6. 1874 ●; ● ref. Za oceánem: an., Světozor 1874, s. 488 (1. d.); an., NL 13. 9. 1876 (3. d.) ●; ● ref. O tom velkém boji se ženami: an., Pokrok 11. 8. 1877; an., NL 12. 8. 1877; an., Světozor 1877, s. 395 ●; V. J. Novotný: ref. Tvrdé palice, Divadelní listy 1882, s. 105; ● ref. Osud?: F. V. Vykoukal, Květy 1882, sv. 2, s. 624; Š. Jelínková, Lit. obzor 1, 1882/83, s. 48; F. Bílý, Osveta 1883, s. 281 ●; ● ref. Americké povídky: tš.-, Pokrok 22. 4. 1882; E. Miřiovský, Lumír 1882, s. 512; F. Schulz, Osveta 1882, s. 374; K. Paul, Lit. obzor 1, 1882/83, s. 71 ●; ● ref. Na skandinávském severu: an., NL 2. 12. 1883; J. F. Vrba (F. Dlouhý), Lit. listy 1883, s. 163; J. Kořenský, Květy 1883, sv. 2, s. 744; E. Miřiovský, Pokrok 19. 4. 1884 ●; J. N. (Neruda): J. Š., Humorist. listy 1884, s. 186 → Podobizny 2 (1952, s. 260); ● ref. Novely 1: E. Miřiovský, Zlatá Praha 1884, s. 616; B. Čermák, NL 7. 2. 1885; J. Penížek, Lit. listy 1885, s. 173; F. V. Vykoukal, Květy 1885, s. 249 ●; an.: JUDr. J. Š.. Světozor 19, 1884/85, s. 507; ● ref. Vodní družstvo: J. V. (Vrchlický), Hlas národa 3. 12. 1886; š. (J. Kuffner), NL 3. 12. 1886; B. F. (Frida), Lumír 1886, s. 571 + Zlatá Praha 1887, s. 63; R. Růžička, Rozhledy lit. 1, 1886/87, s. 307; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 21, 1886/87, s. 46; Nemo (K. B. Mádl), Ruch 1887, s. 15; F. Zákrejs, Osveta 1887, s. 258 ●; ● ref. All right: an. (M. A. Šimáček), Světozor 21, 1886/87, s. 367; J. V. (Vrchlický), Hlas národa 29. 4. 1887; B. F. (Frida), Zlatá Praha 1887, s. 382 ●; ● ref. Maloměstští diplomati: M. A. Š. (Šimáček), Světozor 22, 1887/88, s. 335; Č. (L. Čech), Lit. listy 9, 1887/88, s. 183; J. V. (Vrchlický), Hlas národa 10. 4. 1888; J. Lý. (Ladecký), Čes. Thalia 1888, s. 112; B. F. (Frida), Zlatá Praha 1888, s. 334 ●; ● ref. Závěť: M. A. Š. (Šimáček), Světozor 23, 1888/89, s. 587; J. V. (Vrchlický), Hlas národa 23. 10. 1889; š. (J. Kuffner), NL 23. 10. 1889; J. Lý. (Ladecký), Čes. Thalia 1889, s. 390 a 403; A. Schulzová, Květy 1889, sv. 2, s. 749; α, Zlatá Praha 1889, s. 599; V. Vítězný, Lit. listy 11, 1889/90, s. 260 ●; ● ref. Křivé cesty: M. A. Š. (Šimáček), Světozor 25, 1890/91, s. 204; J. V. (Vrchlický), Hlas národa 8. 3. 1891; š. (J. Kuffner), NL 8. 3. 1891 ●; Z-r.: ref. Za polární kruh, NL 21. 3. 1891; J. Vyhlídal: ref. Humoresky (další vyd.), Hlídka lit. 1893,

s. 163; ● ref. Peníze: F. X. Šalda, Rozhledy 4, 1894/95, s. 624 → KP 2 (1950); J. K. (Kvapil), Zlatá Praha 1895, s. 418; eč., Lit. listy 17, 1895/96, s. 8; J. Karásek, Niva 6, 1895/96, s. 157 ●; F. Zákrejs: ref. Peníze, Mezi umělci, Zloděj, Osvěta 1896, s. 1040; ● ref. Zloděj: š. (J. Kuffner), NL 22. 12. 1895; J. K. (Kvapil), Zlatá Praha 13, 1895/96, s. 82 ●; ● ref. Na půdě moři urvané: F. V. Vykoukal, ČČM 1897, s. 166; I. Hořica, NL 15. 5. 1897 ●; ● ref. Na letním bytě: Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 16, 1898/99, s. 418; F. Zákrejs, Osvěta 1899, s. 758 ●; ● ref. Mořská panna: A. Nečásek, Lumír 29, 1900/01, s. 231; r. (F. V. Krejčí), PL 6. 2. 1901; F. Zákrejs, Osvěta 1901, s. 274 ●; ● ref. Divadelní paběrky: R. J. Kronbauer, Máj 1, 1902/03, s. 209; J., Přehled 1, 1902/03, s. 634 ●; ● ref. Z dramat života: W. W., LidN 14. 12. 1904; -n-., Máj 3, 1904/05, s. 191 ●; ● ref. Její systém: ech. (V. Štech), Máj 3, 1904/05, s. 435; š. (J. Kuffner), NL 11. 3. 1905; r. (F. V. Krejčí), PL 11. 3. 1905; J. Ladecký, Osvěta 1905, s. 357 ●; cd.: ref. Matčino dílo (insc. v Brně), LidN 29. 3. 1905; ● k šedesátinám: V. Štech, Máj 4, 1905/06, s. 513; J. Květ, tamtéž, s. 516; R. J. Kronbauer, tamtéž, s. 519; an., Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 359; ~~, Zvon 6, 1905/06, s. 528; V. Kol. (V. Červinka), Zvon 7, 1906/07, s. 223 ●; ● ref. Z mých pamětí: fs. (F. Sekanina), Zvon 7, 1906/07, s. 461; KA., Zlatá Praha 24, 1906/07, s. 389; J. Rowalski (A. Bačkovský), Venkov 30. 1. 1907 ●; ● ref. Za šlechtickým erbem: O. Theer, Přehled 7, 1908/09, s. 287; -or-, Máj 7, 1908/09, s. 206; K. Kamínek, Lumír 37, 1908/09, s. 496; Tristan. (S. V. Friedl), Zvon 9, 1908/09, s. 239; -jin-., LidN 3. 1. 1909; J. Hilbert, Venkov 3. 1. 1909 ●; K. (R. J. Kronbauer): ref. 1744, Máj 8, 1909/10, s. 149; ● ref. Ach ta láska: V. D. (Dyk), Lumír 39, 1910/11, s. 236; Dr. P. (D. Panýrek), Máj 9, 1910/11, s. 218; KMČ (K. M. Čapek Chod), Zvon 11, 1910/11, s. 286 ●; ● ref. Staré hříchy: m., PL 11. 2. 1913; J. Hilbert, Venkov 12. 2. 1913; T. (V. Tille), NL 12. 12. 1913; Dr. P. (D. Panýrek), Máj 11, 1912/13, s. 265 ●; ● ref. Vodní družstvo (insc. v Nár. div.): O. Fischer, Čes. revue 9, 1915/16, s. 703; jv (J. Vodák), LidN 14. 6. 1916 ●; ● k sedmdesátinám: -W. (A. Wenig), Topičův sborník 3, 1915/16, s. 377; -n-, Zvon 16, 1915/16, s. 447; an., Zlatá Praha 33, 1915/16, s. 370 a 382; an., Venkov 3. 5. 1916 ●; -t.: ref. Maloměstští diplomati (insc. ve Vinohradském divadle), PL 24. 12. 1916; ● ref. Zlatá rybka: J. H. (Hilbert), Venkov 13. 12. 1917; jv. (J. Vodák), LidN 14. 12. 1917; M. Majerová, Ženský svět 1917, s. 377 ●; ● ref. Ze slunných koutů Evropy: G. P. (Pallas), Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 228; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 165 ●; J. H. (Hilbert): ref. Humoresky (další vyd.), PL 13. 7. 1919; ● ref. Zločin v horské boudě: J. H. (Hilbert), Venkov 7. 6. 1921; -fert- (J. Seifert), RP 7. 6. 1921 ●; F. S. (Sekanina) in J. Š.: O tom velkém boji se ženami (1925); J. Borotínský (Zyka Borotínský): k budoucím osmdesátinám, Venkov 26. 11. 1925; ● k osmdesátinám: E. Konrád, Cesta 8, 1925/26, s. 467; V. Červinka, Zvon 26, 1925/26, s. 453; nč. (A. Nečásek), Venkov 11. 4. 1926 ●; ● nekrology: H. J. (Jelínek), Lumír 56, 1929/30, s. 445; F. (K. Čapek), LidN 13. 5. 1930 → O umění a kultuře 3 (1986, s. 209); A. N. (Novák), LidN 13. 5. 1930; AMP. (A. M. Píša), PL 13. 5. 1930; Z. Schmoranz, Venkov 13. 5. 1930 ●; kd. (E. Konrád): Za bozděchovským veteránem, LidN 12. 5. 1940; J. Sajíc: J. Š., sb. České umění dramatické 1 (1941, s. 124); ● ke 100. výr. nar.: B. Houdková, Škola a kultura 1946, s. 86; L. Novák, Divadlo 1946, s. 22 ●; K. Rektorisová in J. Š.: Na letním bytě (1955); J. Rodr: Lovec situací, in Příběhy z dalekých krajin (1986, s. 280).

sm

Ladislav **Štoll**

* 26. 6. 1902 *Jablonec nad Nisou*
† 6. 1. 1981 *Praha*

Marxisticko-leninský publicista a literární kritik orientující se na problematiku české socialisticky zaměřené literatury a kultury; jeden z vůdčích teoretiků a propagátorů socialistickorealistické koncepce literatury a ideologický mluvčí komunistické kulturní politiky.

Syn sladovnického mistra, později nájemce zámeckého hostince na Malé Skále u Turnova. Reálku Š. vychodil v Turnově; po maturitě (1920) a absolvování jednoročního abiturientského obchodně-dopravního kursu při Obchodní akademii v Praze-Karlíně nastoupil 1921 zprvu do Eskomptní banky, koncem t. r. do Živnostenské banky, v níž působil až do 1931, s přestávkou 1922–24, kdy vykonával vojenskou službu u letectva (odtud inspirace a také tematika prvních Š. básní a fejetonů). Počátkem 1926 vstoupil do komunistické strany (dále KSČ), od 1925 přispíval do komunistického a levicového tisku verši, povídkami i fejetony, od 1928 se věnoval politické a ekonomické publicistice a literární kritice; 1928–30 působil v redakci časopisu Signál, po založení Levé fronty se účastnil jejích aktivit (od 1931 člen výboru), 1930–33 byl odpovědným redaktorem jejího orgánu Levá fronta a vydavatelem a odpovědným redaktorem jeho německé obdoby, měsíčníku Linksfront. Od 1930 jako mimořádný posluchač navštěvoval přednášky Z. Nejedlého a F. X. Šaldy na pražské filoz. fakultě. Za článek *Uředníci* (Levá fronta 1931), pojednávající kriticky o postavení úřednictva v době krize, byl 1931 z banky propuštěn a po kratší nezaměstnanosti nastoupil do Družstva Včela (jako jeho delegát se 1933 účastnil protifašistického kongresu v Paříži) a pracoval v re-

dakci družstevních periodik Včela (1932), Proletářský družstevník a Svět práce (obojí 1933). 1933–34 byl odpovědným redaktorem a vydavatelem Tvorby, 1934 se stal redaktorem kulturní rubriky Rudého práva a Rudého večerníku. Koncem t. r. byl vyslán do Moskvy s pověřením spolupracovat na překladech děl Marxových a Engelsových (většinou publikovaných až po 1945); podílel se na relacích českého vysílání moskevského rozhlasu, které vedl J. Fučík, 1935 se účastnil 7. kongresu Kominterny. Po návratu působil v redakcích Rudého práva (1937) a Tvorby (1937–38). V období druhé republiky spolupracoval s nakladatelstvím P. Prokopa (edice Lidová knihovna), 1939–45 byl zaměstnán jako úředník v podniku Maizena, a. s.; 1944 byl vyšetřován gestapem (po výsleších propuštěn). 1945 se podílel na vydání prvních poválečných čísel Rudého práva, poté krátce pracoval jako redaktor jeho zahraničněpolitické rubriky. 1946 byl zvolen členem Ústředního výboru KSČ (poté opětovně až do konce života), t. r. byl jmenován profesorem Vysoké školy politické a sociální, 1949 (po jejím přejmenování na Vysokou školu politických a hospodářských věd) jejím rektorem. 1952 se stal předsedou vládní komise pro vybudování ČSAV, současně působil jako náměstek ministra školství, 1953 jako ministr vysokých škol, 1954 jako ministr školství, t. r. byl zvolen poslancem Nár. shromáždění. 1955–56 zastával postavení ministra kultury, 1956–62 rektora Institutu společenských věd při ÚV KSČ. Na přelomu 50. a 60. let byl členem vedení Svazu českosl. spisovatelů a předsedou Výboru socialistické kultury. Spravoval též pozůstalosti S. K. Neumanna, Z. Nejedlého a J. Fučíka. 1962–68 (duben) působil jako ředitel Ústavu pro čes. literaturu ČSAV, poté znovu 1972–81 (v mezidobí krátkodobě pobýval v Moskvě a byl zaměstnán v Českosl.-sovětském institutu ČSAV). Po dubnu 1969 se zapojil aktivně do procesu tzv. normalizace (byl jedním z hlavních signatářů prohlášení společenskovědních pracovníků z března 1970 Naše cesta je leninismus).

Literárně se Š. začal projevovat počátkem 20. let časopisecky publikovanými básněmi s tematikou letectví, příznačnou i pro knižní soubor fejetonistických úvah *Člověk v aeroplánu* (zaměřených i obecněji, např. v motivu letce „jakožto sběratele nových lidských dojmů"). Pod vlivem proletářské poezie, zejména J. Wolkra, letecká tematika ustoupila námětům a motivům sociálním v básních i časopisecky publikovaných povídkách; próza *Otrávený chléb* s motivy detektivně dobrodružnými a erotickými, kterou se uzavřela Š. beletristická činnost, využívá v pokleslé rovině inspiraci poetistickou. Od konce 20. let se hlavní doménou Š. působnosti stala publicistika, v níž vystupoval jako důsledný obhájce kulturněpolitické linie bolševického křídla komunistické strany. Jeho metodologická orientace, na niž měly vliv studium a překlady Marxových a Engelsových prací a zvláště studium děl Leninových, určovala pojetí témat politických a ekonomických (např. stať *Politický smysl sokolství* sleduje historii hnutí v dobových politických a hospodářských souvislostech s důrazem na jeho třídní povahu) i uměleckých (stranickost v umění, umění a ideologie, vztah ke kulturní minulosti). Do diskuse o poslání komunistického umělce v buržoazní společnosti vstoupil 1931 kritikou Václavkovy knihy Poezie v rozpacích ve stati *Lidé v „laboratoři"* (s následnou Václavkovou sebekritikou), do polemiky o surrealismu (1934) studií *K sociologii romantismu,* v níž surrealismus vykládal jako další článek v řetězu romantické vzpoury proti odcizení člověka v měšťáckém světě (na okraj vydání stati 1964 ve výboru *Z bojů na levé frontě* konstatoval vlastní nedostatečně kritický postoj k subjektivistické linii surrealistických teorií a přecenění významu psychoanalýzy pro poznání tvůrčího procesu). Ve 2. polovině 30. let u něho převažovaly články politické s problematikou boje proti fašismu a polemiky s autory (především s F. Peroutkou, J. Slavíkem, F. Klátilem a J. Kodíčkem) odmítajícími dění v SSSR, též s knihou A. Gida Návrat ze Sovětského svazu (projev na debatním večeru v lednu 1937, recenze Neumannova Anti-Gida, předmluva k jeho vydání 1946). Jestliže v prvních poválečných letech je možné konstatovat jistou snahu o objektivnější výklad historických a ideologických jevů (např. vysokoškolské přednášky k dějinám politických ideologií, články o T. G. Masarykovi z 1946–47, nebyly také zařazeny do souboru *Umění a ideologický boj*), po 1948 je jeho literárněkritická, kulturněpolitická i organizační činnost zcela podřízena postulátům komunistické strany, jejímž oficiálním mluvčím a garantem na poli kulturním se stal. Na Sjezdu nár. kultury v referátu *Skutečnosti tváří v tvář* formuloval na pozadí kritiky buržoazní kultury hlavní principy socialistického umění (lidovost, návaznost na realistické tra-

dice, socialistický perspektivismus aj.). V přednášce *Třicet let bojů za českou socialistickou poezii,* jejímž ideologickým a politickým normativním postulátům byla oficiálně přisuzována platnost závazné direktivy pro spisovatelskou obec, podrobil ostré kritice moderní meziválečné umění, především „subjektivistickou" linii poezie, reprezentovanou tvorbou F. Halase, a současně kanonizoval realistickou tradici poezie proletářské (J. Wolker) a ty tendence v díle avantgardních básníků (K. Biebl, V. Nezval), jež měly signalizovat předpokládané socialistickorealistické vyústění jejich tvorby. Této koncepci zůstalo poplatno i pozdější přepracované vydání (s titulem *Básník a naděje*), v němž Š. i na základě obsáhlé kritické reakce zejména v průběhu 60. let, ojediněle i dříve (L. Kundera), ztlumil dobový politický slovník a příkré hodnocení F. Halase. V obecné rovině Š. zdůrazňoval kritéria umělecká, ve vlastní praxi uplatňoval především zřetele politicko-ideologické, zejména ve vztahu k „předpokládaným potřebám a cílům" proponované socialistické literatury. Po 1956 ve vystoupeních na sjezdech a konferencích týkajících se kultury a umění patřil k hlavním kritikům „liberalistických" tendencí v oblasti umělecké tvorby, kritiky a literární teorie. V knize *O tvar a strukturu v slovesném umění* reagoval na oživení strukturalismu v 60. letech. Na pozadí kritiky ruského formalismu, jak ji prostředkovaly spory mezi stoupenci formální metody a představiteli marxistické estetiky (A. V. Lunačarskij aj.), hodnotil český strukturalismus jako další článek v tradici „katedrového literárněvědného objektivismu"; zaměřil se zvláště na kritiku „světonázorových" východisek strukturalismu a pojetí literárního díla jako svébytné struktury, jež ignoruje „celistvost" uměleckého díla, tj. jeho ideologický náboj (kniha opět vyvolala rozsáhlou diskusi). V souboru *O modernismu a modernosti v umění* Š. polemizoval s tendencí vytvořit z pojmu moderní „novou, tradičním pojmům nadřazenou filozoficko-estetickou kategorii" a odmítl vyzdvihování moderního umění (i abstrakce na poli výtvarném). K osobnosti F. Halase se vrátil ještě koncem 70. let v článku *K osudům básnických odkazů,* v němž odsoudil pokusy „zneužít" básníkův odkaz k skrytým útokům proti komunistickému pojetí „humanismu". V poslední knižní práci *Občan F. X. Šalda* se Š. soustředil především na interpretaci Šaldovy filozofické, ideologické a občanské orientace, aby na takto redukovaném půdorysu mohl shledávat ty aspekty metodologické (historičnost, dialektika), jež přiváděly Šaldu do blízkosti marxismu. – Vlastním Š. těžištěm je činnost kulturněpolitická, projevy, přednášky, polemiky a články publikované v novinách, časopisech a sbornících (často pod různými názvy a s menšími obměnami a vydané v několika souborech a výborech). Š. je spolu s G. Fučíkovou editorem Spisů J. Fučíka a spoluautorem předmluv; předmluvami nebo doslovy doprovodil též další knihy (K. Konrada, M. Majerové, Z. Nejedlého, J. Taufra aj.).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: E. Leš, L. Bernard, Vítězslav Záhoř; eš, L. Š., lš, lš., l. š., -lš-, L. Šl, Š, Š., š, š., -š-, šl, V. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Antikomunizm – vrag čelovečestva (1962); sb. Arnold Zweig (Berlín 1962); Beseda (1959); Bulharsko ve výstavbě (1963); sb. Cesta inteligence (1931, dub.); Čes. literatura (1967, 1972–81); Českosl. architekt (1959); sb. Českosl. literárny kontext (Praha, Bratislava 1980); Českosl. novinář (1953); Českosl. rozhlas (1972); Českosl. výbor obránců míru (1955–57); sb. Čtyřicet let Rudého práva (1961); sb. Desátý sjezd KSČ (1954); sb. Děti ho mají rády (k šedesátinám J. V. Plevy, 1959); sb. Dík bojovníku. Soudruhu S. K. Neumannovi k sedmdesátinám… (1945); Doba (1934); sb. Dobrovoľcy Urala (Sverdlovsk 1972); sb. Ein Buch des Gedenkens zum 50. Geburtstag (L. Fürnbergovi, Berlín 1958); Estetika (1965, 1976); Filozofický časopis (1960, 1981); sb. Für eine socialistische Kultur (Praha 1959); sb. Gumanizm i progress (Moskva 1964); Haló noviny (1934, 1938); Hlas revoluce (1950); sb. Chudožestvennyj metod i tvorčeskaja individuaľnosť pisateľja (Moskva 1964); sb. Ilja Erenburg (1951); sb. Innostrannaja literatura (Moskva 1959, 1965, 1970); sb. Julius Fučík, hrdina naší doby (1953); sb. Kádry ovládající techniku rozhodují vše (1954); sb. Kam kráčí lidstvo? (1962); Komsomolskaja pravda (Moskva 1970); Komunistická revue (1933); sb. KSČ a kultura 1–3 (1973); Kultura (1957–62); Kulturní tvorba (1967); Kultúrny život (Bratislava 1953); Levá fronta (1930–33; 1930–31 stať Lidé v „laboratoři"); Lid. kultura (1938); Lid. kultura (1946); Lid. noviny (1948–51); Literaturnaja gazeta (Moskva 1959–66); Lit. měsíčník (1973–82); Lit. noviny (1952–66); Ľudový denník (Bratislava 1934); sb. Marxisticko-leninskou ideovostí a stranickostí proti kosmopolitismu a objektivismu ve vědě (1952); Masses & Mainstream (New York 1949); sb. Materialistická dialektika a dnešní problémy naší socialistické výstavby (1958); Mír (1950–51); Mladá fronta (1949, 1952, 1977); Mladý svět (1970); Nár. divadlo (1954); Nár. listy (1923–24; 1923 básnický debut, pseud. E. Leš); Nár. osvobození (1925–27); sb. Náš Gorkij (1952); Nová

cesta (1953); Nová doba (1955); Nová mysl (1947–48, 1960–77); Nové slovo (Bratislava 1977); Novinář (1973, 1979–81); Novoje vremja (Moskva 1955); Nový život (1950, 1956); sb. O Zdeňku Nejedlém (1948); Obrana lidu (1956); Odborná škola (1949); sb. Odkaz Bedřicha Václavka stále živý (1973); sb. Ohlas článku J. V. Stalina O marxismu v jazykovědě na našich vysokých školách (1951); Ostravský kulturní měsíčník (1978); Otázky míru a socialismu (1958–62); Philologica Pragensia (1976); Pionýrská štafeta (1973); Pochodeň (Hradec Král. 1962); Práce (1956, 1971); Práce a zkušenosti Českosl. společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí (1959); Práce mladých (1953); Praha–Moskva (1981); Pravda (Bratislava 1953, 1960, 1973); Pravda (Moskva 1955); Pravda studentům (1947, dub.); Predvoj (Bratislava 1960); Program D; Proletářský družstevník (1933); Protokol ustavujícího sjezdu Svazu českosl. spisovatelů (1978); Předvoj (1949–50); Reflektor (1925–26); Rovnost (Brno 1928, 1933, 1938, 1964); Rudá zář (1934); Rudé právo (1926–38, 1945–80; 1947 články o T. G. Masarykovi); sb. Rudé právo 1939–1945 (1971); Rudý večerník (1934); Sborník slavnostních projevů ke stému výročí akademika Zdeňka Nejedlého (1978); Sborník Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci (1973); Sešity novináře (1973–79); Signál (1928–30); sb. Sjezd národní kultury 1948 (1948); sb. Sjezd socialistické kultury (1959); sb. Sovremennaja literaturnaja kritika evropejskich socialističeskich stran (Moskva 1975); sb. Spisovatelé Antonínu Zápotockému (1958); sb. Státní svátek 28. říjen (1946); sb. Strana a literatura (1981); Studentské noviny (1947); sb. Surrealismus v diskusi (1934, K sociologii romantismu); Svět práce (1933–34); Svět v obrazech (1946–47, 1959; 1946 články k výročí T. G. Masaryka); Svob. noviny (1948, 1960); Svob. slovo (1960); sb. Sympozium k 50. výročí fučíkovské Tvorby (1979); Tribuna (1975–78); sb. Třicet let československo-sovětské kulturní spolupráce (1979); Tvorba (1930–38, 1945–51, 1957–61, 1969–80; 1937 Případ André Gida, 1978 K osudům básnických odkazů); Učiteľské noviny (Bratislava 1954); Učitelské noviny (1952–54, 1978); Új szó (Bratislava 1960); sb. Úkoly české a slovenské marxistické uměnovědy (1973); sb. Úkoly ČSM na školách 3. stupně a na vysokých školách (1953); sb. Umění a kritika (1961, ref. O umění moderním a modernistickém); sb. Umění a kritika (1980); sb. Uskutečňujeme usnesení 11. sjezdu KSČ (1958); sb. Václavkova Olomouc 1963 (1965); Včela (1932); Večerní Praha (1956–60); Věstník ČSAV (1953, 1958–62, 1971); kat. Vladimír Linka (1977); Vlasta (1976, 1978); sb. Za prohloubení ideové a pedagogické práce našich škol (1954); Za trvalý mír a za lidovou demokracii (1954–55); sb. Za vysokuju idejnosť v literature i iskusstve (Moskva 1963); Zaměstnanec v tisku (1955); sb. Zdeňku Nejedlému k 75. narozeninám (1953); Zeměd. noviny (1946); sb. Zur Frage des Fortschrits der Humanität (Berlín 1975). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie, práce literárněkritické a kulturněpolitické:* Člověk v aeroplánu (FF 1927); Otrávený chléb (P 1929); Politika a světový názor (přednáška, 1946; 1972 in Umění a ideologický boj 1); Zápas o nové české myšlení (úvahy a polemiky, 1947); Kulturní jednota a její program (referát, 1947, s referáty J. B. Kozáka a F. Kovárny); Skutečnosti tváří v tvář (referát, 1948; 1972 in Umění a ideologický boj 1); O socialistickou inteligenci (projev, 1949); Pavel Prokop (stať, 1950; 1974 in Socialismus a osobnosti); Třicet let bojů za českou socialistickou poezii (přednáška, 1950; 1975 přeprac. a rozšíř. vyd. s tit. Básník a naděje); Veliký člověk Maxim Gorkij (stať, 1951; 1974 in Socialismus a osobnosti); Kultura v boji za mír (projev, 1951, s projevem J. Mukařovského); Věda jde s lidem (projev, 1952, s projevem Z. Nejedlého; 1972 in Umění a ideologický boj 1); Za rozkvět vědy na našich vysokých školách (projev, 1953, s projevem L. Holubce); Literatura a kulturní revoluce (referát, 1959; 1972 in Umění a ideologický boj 1); Z bojů na levé frontě (stati a polemiky z 1929–43, 1964, ed. kolektiv Kabinetu B. Václavka vedený J. Dvořákem; rozšíř. vyd. 1977); O tvar a strukturu v slovesném umění (studie, 1966; přeprac. vyd. 1972); Umění a ideologický boj 1, 2 (stati a polemiky z 1945–59, 1959–71, 1972, ed. Š. Vlašín s dalšími; rozšíř. vyd. 1977); Socialismus a osobnosti (stati z 1945–71, 1974, ed. Š. Vlašín s dalšími); O modernismu a modernosti (stati, 1974 ← Umění a ideologický boj 1, 2, 1972); Občan F. X. Šalda (studie, 1977); – posmrtně: Z kulturních zápasů (vzpomínky, rozhovory, korespondence, 1986, ed. Š. Vlašín s dalšími). – *Překlady:* F. Engels: Vývoj socialismu od utopie k vědě (1932) + Ludvík Feuerbach a vyústění německé klasické filozofie (1946, za red. spolupráce G. Bareše); W. Pieck: Socialismus – budoucnost světa (1935); K. Marx: Námezdní práce a kapitál (1935) + Dopisy Kugelmannovi (1936) + Předmluva Ke kritice politické ekonomie (1946, za red. spolupráce F. Olivy, M. Svatošové, J. Procházky) + Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta (1946, za red. spolupráce J. Procházky, A. Klímy a M. Svatošové) + Mzda, cena a zisk (1946, za red. spolupráce F. Olivy) + Třídní boje ve Francii (1950) + Občanská válka ve Francii (1950, za red. spolupráce M. Svatošové) + Inaugurální adresa. Ustavující manifest Mezinárodního dělnického sdružení (1951) + Ke kritice politické ekonomie (1953, za red. spolupráce F. Olivy, M. Svatošové a J. Procházky); K. Marx, F. Engels: Manifest komunistické strany. Stanovy komunistů. Dějiny Svazu komunistů (1946, s A. A. Hochem) + O Irsku a Indii (1948, za red. spolupráce M. Svatošové) + Kritiky programů (1948, s P. Levitem a J. Bílým) + O historickém materialismu (1949, s J. Bílým) + Vybrané spisy ve dvou svazcích (1950); Karel Marx ve vzpomínkách svých přátel (1952, s J. Bílým); O velikém učiteli Karlu Marxovi. Vzpomínky (1953, s J. Procházkou a J. Tichým). – *Ostatní práce:* Politický smysl sokolství (studie, 1932); S čím začínáme hospodařit (1939, pseud. Vítězslav Záhoř); Partyzáni na Želez-

ných horách (podle vyprávění účastníka, 1945); Dějiny politických ideologií I, 2 (skripta, b. d., 1946; též zkrác. vyd. s tit. K dějinám politických ideologií, b. d., 1946; upr. a rozšíř. vyd. s tit. Renesanční filozofie. Kapitoly z dějin filozofie 3, b. d., 1950; 1983 dopln. a upr. vyd. s tit. K dějinám politických ideologií v období renesance, ed. J. Dvořák, an.). – *Výbory:* Tvárou ku skutočnosti (Bratislava 1962, ed. M. Tomčík); Tvárou k novej skutočnosti (Bratislava 1982). ▮ KORESPONDENCE: J. Dvořák: Z korespondence L. Š. Petru Bezručovi (z 1950–57), ČLit 1977, s. 349; in L. Š.: Z kulturních zápasů (P. Bezručovi z 1953–57, K. Bieblovi z 1949–51, J. Honzlovi z 1950, M. Majerové z 1956 a 1962, J. Tauferovi z 1979, K. Teigovi z 1950, F. C. Weiskopfovi z 1950; 1986, ed. Š. Vlašín). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Signál (1928–29, s jinými), Levá fronta (1930–33), Linksfront (1931–32), Svět práce (1933, střídavě s M. Krejcarovou, tj. Jesenskou, a J. Špalkem), Tvorba (1933 od č. 25 – 1934, 1945 č. 4–13); *sborníky:* Surrealismus v diskusi (1934, s K. Teigem), Chudožestvennyj metod i tvorčeskaja individuaľnosť pisateľja (1964, s I. I. Anisimovem). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Dílo Julia Fučíka (1947–63, 12 sv., s G. Fučíkovou). ▮

BIBLIOGRAFIE: Bibliografie díla L. Š. (1974, ed. D. Kořínková, tj. Vlašínová); E. Macek: Doplněk bibliografie L. Š. za léta 1973–77, ČLit 1977, s. 345; J. O. Fischer: L. Š. (nekrolog s výběrovou bibliografií cizojazyčných překladů), Philologica Pragensia 1981, č. 2; E. Macek: Doplněk bibliografie L. Š. od roku 1977, in L. Š.: Z kulturních zápasů (1986). ▮ LITERATURA: J. Heřtová: L. Š. (1986). ▮ ● ref. Člověk v aeroplánu: an., LitN 1927, č. 12; K. Š. (Štorch), RA 3, 1927/28, s. 86; A. P., Signál 1, 1928/29, s. 63 ●; ● ref. Politický smysl sokolství: -x-, Dělnická osvěta 1932, s. 253; stb (S. Budín), RP 3. 7. 1932 ●; ● ref. Surrealismus v diskusi (Š. stať K sociologii romantismu): B. V. (Václavek), Středisko 4, 1933/34, s. 128 →Tvorba a společnost (1961); jv. (J. Vodák), Čes. slovo 25. 10. 1934 ●; V. Černý: Sovětská čistka, česká kocovina a leccos jiného, KM 1946, s. 346; K. Bednář: Šaldův meč a Š. špendlíček, KM 1946, s. 392; ● ref. Zápas o nové české myšlení: M. Rudolf, RP 13. 5. 1947; -vbk- (V. Běhounek), Práce 20. 7. 1947 ●; I. Skála: ref. Skutečnosti tváří v tvář, RP 15. 8. 1948 → Kontinuita (1980, s. 73); ● ref. Třicet let bojů za českou socialistickou poezii: J. Hrabák, SaS 1950, s. 191; A. Mráz, Kultúrny život (Bratislava) 1950, č. 12; S. Nikolskij, Tvorba 1951, s. 1148 ← Slavjane 1951, č. 7 ●; V. Dostál: Čtyři práce o J. Fučíkovi, NŽ 1951, s. 1094; ● k padesátinám: K. Konrád, LitN 1952, č. 21 → Perokresby (1953) a (upr.) Nevzpomínky (1963); J. Rybák, NŽ 1952, s. 803; M. Tomčík, Kultúrny život (Bratislava) 1952, č. 26; an., RP 26. 6. 1952 ●; L. Kundera: Ještě ke Třicátým létům, LitN 1956, č. 22; -ph-: Viděl jsem Š. …, Zápisník (New York) 1959, s. 7; Zk: 333 stříbrných křepelek… (k Š. referátu o kritice), tamtéž 1961, s. 13; ● k šedesátinám: Z. Mathauser, LitN 1962, č. 25; M. Tomčík, Plamen 1962, č. 6; an., SLit (Bratislava) 1962, s. 378; V. Pekárek, Kultura 1962, č. 25 → Literatura a skutečnost (1962); K. Rosenbaum, Kultúrny život (Bratislava) 1962, č. 26 ●; M. Tomčík in L. Š.: Tvárou ku skutočnosti (1962) + L. Š. v naší socialistické kultuře, ČLit 1962, s. 335; O. Sus: Královská lučavka dějin, HD 1963, s. 153; J. Brabec: Třináct let po Třiceti letech, LitN 1963, č. 24 (odpověď L. Š., tamtéž, č. 25); M. Tomčík in L. Š.: Z bojů na levé frontě (1964); ● ref. Z bojů na levé frontě: M. Blahynka, RP 25. 5. 1965; A. Jelínek, LitN 1965, č. 41; H. Hrzalová, Estetika 1965, s. 58; R. Pinz, ČLit 1965, s. 536; Š. Vlašín, Nová mysl 1965, s. 810 ●; ● ref. O tvar a strukturu v slovesném umění: Š. Vlašín, RP 9. 8. 1966; J. Kladiva, Nová mysl 1966, č. 16; M. Šútovec, Kultúrny život (Bratislava) 1966, č. 36; R. Kalivoda, LitN 1966, č. 37; J. Jirsa, Plamen 1966, č. 4; M. Lajčiak, Pravda (Bratislava) 16. 11. 1966; M. Klivar, Kulturní tvorba 1966, č. 38; A. Sychra, Estetika 1967, s. 152; J. Hájek, Plamen 1967, č. 4; O. Sus, ČLit 1967, s. 444; J. Pinkava, Československ. rusistika 1968, s. 303 ●; ● k tomu polemika: F. Vodička, LitN 1966, č. 41 a 48 (odpověď L. Š., LitN 1966, č. 45 a 51); M. Červenka, LitN 1967, č. 1 → Obléhání zevnitř (1996, odpověď L. Š., RP 18. 1. 1967); F. Vodička, LitN 1967, č. 2; J. F. Kolár, Nová mysl 1967; č. 1; V. Karbusický, LitN 1967, č. 2; red., LitN 1967, č. 2 ●; Š. Vlašín: k sedmdesátinám, Rovnost 27. 6. 1972; J. Hrabák: L. Š. a česká kultura, Tvorba 1972, č. 26; J. Dvořák: L. Š. v kontextu české meziválečné kritiky, ČLit 1972, s. 386; S. A. Šerlaimova: Pokus o řešení surrealismu v české marxistické kritice třicátých let, ČLit 1972, s. 421; ● ref. O tvar a strukturu v slovesném umění (přeprac. vyd.): J. Polák, RP 27. 5. 1972; (jn). (J. Novák), Pochodeň (Hradec Král.) 22. 11. 1972; S. Šabouk, Nová mysl 1972, s. 1114; J. Hrabák, Tvorba 1973, č. 2; R. Parolek, Československ. rusistika 1973, s. 76; J. Lang, Lit. měsíčník 1973, č. 3 a 4 ●; ● ref. Umění a ideologický boj: S. Šabouk, Nová mysl 1973, s. 863; I. Plintovič, Pravda (Bratislava) 19. 3. 1974; J. Dvořák, Lit. měsíčník 1974, č. 6 ●; A. Kratochvil in Literární scéna v Československu, Proměny (New York) 1974, č. 1; Š. Vlašín in Bibliografie díla L. Š. (1974); ● ref. Socialismus a osobnosti: (rsk.) (M. Borský), Práce 14. 6. 1974; J. Dvořák, Lit. měsíčník 1975, č. 4 → Tradice a současnost (1980) ●; ● ref. O modernismu a modernosti v umění: J. Kliment, RP 28. 6. 1974; (rsk.) (M. Borský), Práce 22. 8. 1974; J. Heřtová, Tvorba 1974, č. 37; VK (V. Kubín), Nové knihy 1974, č. 24 ●; ● ref. Básník a naděje: VK (V. Kubín), Nové knihy 1976, č. 7; H. Hrzalová, RP 6. 3. 1976; J. Dvořák, Lit. měsíčník 1976, č. 6 → Tradice a současnost (1980); M. Blahynka, Tvorba 1976, č. 31 ●; J. Dvořák in L. Š.: Z bojů na levé frontě (1977) → Tradice a současnost (1980); ● k pětasedmdesátinám: V. Forst, Československ. rusistika 1977, s. 138; V. Ruml, Tvorba 1977, č. 26; H. Hrzalová, RP 25. 6. 1977; F. J. Kolár, Praha–Moskva 1977, č. 4; soubory studií in ČLit 1977 (M. Blahynka, Š. Vlašín, A. Hájková) a in Lit. měsíčník 1977, č. 6 (H. Hrzalová, J. Sekera, J. Dvořák) ●;

J. Lang: K typu L. Š., kulturního politika a vědce, Kulturněhistorický sborník Univerzity 17. listopadu v Praze (1977); M. Blahynka: Rozhovor s L. Š. o poezii, lidské družnosti a smyslu pro budoucnost, Lit. měsíčník 1978, č. 5; ● ref. Občan F. X. Šalda: M. Blahynka, Tvorba 1978, č. 18; J. Dvořák, Lit. měsíčník 1978, č. 4; -jhř- (J. Heřtová), Praha–Moskva 1978, č. 2; L. Soldán, Rovnost 7. 3. 1978; H. Hrzalová, RP 22. 4. 1978; Š. Vlašín, ČLit 1978, s. 466 ●; S. Čermák: Odraz literárněvědné práce L. Š. v kulturní politice KSČ, Literárněvědný sborník PNP (1979); an.: Poslední rozhovor s L. Š. (o redakci a redaktorech RP ve 30. letech), Novinář 1980, č. 3; ● nekrology: an., RP 7. 1. 1981; Š. Vlašín, Práce 9. 1. 1981; H. Hrzalová a M. Blahynka, Tvorba 1981, č. 2; J. F. Kolár, Praha–Moskva 1981, č. 2; red., ČLit 1981, s. 284; red., Lit. měsíčník 1981, č. 3; M. Blahynka, Nová svoboda (Ostrava) 22. 1. 1981; I. Fleischmann, Listy (Řím) 1981, č. 2 ●; M. Zeman: Š. princip historicko-kritický, Estetika 1981, s. 129; soubor studií in Lit. měsíčník 1981, č. 7 (J. Rybák, V. Ruml, H. Hrzalová, K. Rosenbaum, M. Blahynka, J. Dvořák); Osobnost a dílo L. Š. (příspěvky z konference), ČLit 1982, č. 6 (H. Hrzalová, M. Tomčík, J. Dvořák, E. Fojtíková, F. Kutta, V. Vaněček, I. Pavlov, R. Filipčukova, J. O. Fischer, J. Zelený, J. Jiránek, S. A. Šerlaimova, M. Zeman, Š. Vlašín, H. Janaszek-Ivaničkova, J. Hájek, V. Macura, M. Blahynka, D. Vlašínová, J. Heřtová, I. Seehaseová, S. V. Nikolskij); Š. Vlašín in sb. Spoluvytvářet pravdu zítřka (1982); V. Černý in Paměti 3 (Toronto 1983, Brno 1992); J. Lederer in Čtenářovo blábolení za mřížemi, Obrys (Mnichov) 1983, č. 1 a pokr.; V. Ruml in L. Š.: K dějinám politických ideologií v období renesance (1983); ● ref. K dějinám politických ideologií v období renesance: (vs), Svoboda 30. 6. 1983; an., Průboj (Ústí n. Lab.) 7. 7. 1983; K. Janků, Nové knihy 1983, č. 17; Š. Vlašín, ČLit 1983, s. 563; J. Taufer, RP 17. 3. 1984 ●; J. Urválková (O. Ulč): Příkrok k parciální rehabilitaci obchodního akademika L. Š., neboť se zasloužil o letectví, Západ (Ontario) 1984, č. 3 → 51 pro 2005, č. 1; J. Dvořák: Úsilí o marxisticko-leninskou ideologii a kritiku, Lit. měsíčník 1985, č. 4 a 5; J. Mlynárik: Neostalinský návrat L. Š., Nár. politika (Mnichov) 1986, č. 6, příl. Zvon; Š. Vlašín in L. Š: Z kulturních zápasů (1986); ● ref. Z kulturních zápasů: Le. N., ČČH 1987, s. 294; J. Čadil, Praha–Moskva 1987, č. 6; va (J. Dvořák), Tvorba 1986, č. 42, příl. Kmen; F. Cinger, RP 26. 6. 1986 ●; ● k 85. výr. nar.: J. Dvořák, Nová svoboda (Ostrava) 22. 8. 1987, Magazín, č. 32; H. Hrzalová, Lit. měsíčník 1987, č. 6; J. Fojtík, Tribuna 1987, č. 25 ●; L. Kundera: Ještě k Třiceti létům (úplné znění přísp. z 2. sjezdu českosl. spisovatelů), List pro literaturu 1990, č. 1; J. Hořec: Antištoll (komentář k dopisům v knize Z kulturních zápasů) Kmen 1990, č. 8 (k tomu L. Kasal, Tvar 1990, č. 4; M. Bieblová, O. Pulkert, V. Kučera, Tvar 1990, č. 7); K. Chvatík: O povaze dialogu, Tvorba 1991, č. 12; J. Hořec in Doba ortelů (1992); J. Dvořák: Památce L. Š., Naše pravda 1. 7. 1992; I. Pfaff in Česká levice proti Moskvě 1936–38 (1993); J. Pořízka: Dovětek k Sokolu (k stati Politický smysl sokolství), LitN 1994, č. 39; A. Kusák in Kultura a politika v Československu 1945–1956 (1998); V. Justl: Několik slov o Františku Halasovi. Kritický rozbor knihy L. Š. Třicet let bojů za českou socialistickou poezii, ČLit 1999, s. 418; M. Pokorná in sb. Věda v Československu 1945–1953 (1999); J. Knapík in Kdo spoutal naši kulturu (2000); K. Hrubý: Kultura ve službě politiky, Soudobé dějiny 2002, s. 579; M. Bauer in Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století (2003); J. Knapík in Únor a kultura (2004); P. Šámal in O kulturní politice přehledně a komplexně, Soudobé dějiny 2004, č. 3; J. Knapík: O korektury k ideologické normě. Ze zákulisí vzniku Třiceti let bojů L. Š., M. Štoll: Třicet let bojů s L. Š., M. Kučera: Skica pokusu o objektivizaci zjevu L. Š., J. Beran: Vytváření členské základny ČSAV v roce 1952, vše Soudobé dějiny 2005, č. 1 (Mezi ideologií, kulturou a vědou); M. Bauer in Tíseň tmy aneb Halasovské interpretace po roce 1948 (2005).

jt

Eduard **Štolovský**

* 2. 11. 1856 *Solnice*
† 23. 2. 1914 *Praha*

Klasický filolog, překladatel z latiny a řečtiny; autor příležitostných veršů a veselohry.

V matrice zapsán Eduard Viktorin Václav Jan Stolovský, rané práce podepisoval též jako Edvard (V.) Štolovský (Stolovský). – Syn kupce, posléze poštmistra. Gymnázium Š. absolvoval v Rychnově n. Kněžnou (mat. 1874). V Hradci Král. začal studovat teologii, po roce odešel do Prahy na práva, 1876 přestoupil na filoz. fakultu a věnoval se studiu klasické filologie. Krátce působil jako suplent na městském gymnáziu v Praze na Malé Straně; 1883 pobýval v Petrohradu. 1884 složil aprobaci pro výuku latiny a řečtiny na gymnáziích, t. r. byl promován doktorem filozofie (disertace *Stručný nástin Horatiových a Vergiliových studií řecké literatury*). 1884–85 působil jako suplent na gymnáziu v Mladé Boleslavi, 1885–1905 učil klasickou filologii, krasopis a filozofickou propedeutiku na gymnáziu v Domažlicích. Na přímluvu J. Krále odešel do Prahy, kde vyučoval (např. K. Čapka, B. Havránka) na Akademickém gymnáziu a 1905–13 též na dívčím gymnáziu Minerva. Ke konci života byl vážně nemocen; pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

Vedle nečetných básnických pokusů napodobujících antická metrická schémata (*Vltava*, *Věštba*) je Š. autorem konverzační veselohry z doby předbřeznové *Půjčil svou ženu*. Příležitostné verše, zejména k oslavě císaře a jeho rodiny, uveřejňoval později ve výročních zprávách domažlického a pražského Akademického gymnázia. Především se Š. zabýval překlady řecké (Homér, Theokritos) a zejména latinské poezie (Horatius, Propertius, Tibullus) a řeckého dramatu (Euripides, Sofokles). Zprvu překládal časoměrně (Ódy Q. Horatia Flacca), poté časopisecky uveřejnil přízvučný a rýmovaný překlad několika ód a jedné epody Horatiovy (Z českých ohlasův ód Horatiových); k diskusi nad překladatelskou technikou přispěl i uveřejněním překladu Horatiových ód třemi možnými způsoby (Ukázka časoměrného, přízvučného a časoměrně přízvučného překladu básní Horatiových), nakonec překládal pod vlivem teorie J. Krále pouze přízvučně (Q. Horatia Flacca List k Pisonům o umění básnickém). Přízvučně poté převedl do češtiny i některé Tibullovy a Propertiovy elegie. Analogicky se vyvíjela i Š. metoda překládání z řečtiny: od věrného převodu Sofoklova Oidipa krále, v němž dialogy přeložil přízvučně a sborové zpěvy časoměrně, přešel k přízvučnému překladu šestého zpěvu Odyssey (Ukázka přízvučného překladu Homérovy Odysseje). V rukopisu zůstal Š. překlad Euripidovy hry Alkestis a nedokončený překlad Sofoklových Slídičů. Pro studijní účely Š. vydal několik komentovaných čítanek latinských klasiků, vesměs podle německých předloh.

ŠIFRA: E. V. Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. noviny (1882); Listy filologické (1893); Nár. listy (1885); Program c. k. vyššího gymnázia v Domažlicích (1893–94, 1896–1900; 1893 Ukázka časoměrného, přízvučného a časoměrně přízvučného překladu básní Horatiových, 1894 Q. Horatia Flacca list k Pisonům o umění básnickém); Roční zpráva c. k. Akademického gymnázia v Praze… (1900–03, 1908–12; 1901 Ukázka přízvučného překladu Homérovy Odysseje, 1903 Ukázky z idyl Theokritových, 1909–10 Ukázky z římských elegiků v českém překladě přízvučném, i sep.); Ruch (1884); Světozor (1877, 1883–84; 1877 BB Vltava, Věštba, 1883 Z českých ohlasův ód Horatiových); Zlatá Praha (1884). ■ KNIŽNĚ. *Hra:* Půjčil svou ženu (D 1878). – *Překlady:* Ódy Q. Horatia Flacca (1877); Sofokles: Oidipos král (1885). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: M. T. Cicero: Cato maior de senectute (1894) + Laelius de amicitae (1894) + Řeč za T. Annia Milona (1894) + Řeči za Q. Ligaria a za krále Deiotara (1894); T. Livius: Ab urbe condita libri I. II. XXI. XXII. Adiunctae sunt partes selectae ex libris III. IV. VI. (1894). ■

LITERATURA: O. K. (J. Král): ref. překl. Sofokles, Pokrok 7. 8. a 26. 9. 1885 + (pod vl. jm.) ref. Ukázky… překladu básní Horatiových…, LF 1894, s. 136 + ref. Q. Horatia Flacca list k Pisonům…, LF 1895, s. 395 → (obojí) O prozódii české 2 (1938); J. Brant: ref. Ukázka přízvučného překladu Homérovy Odysseje, LF 1901, s. 69; O. Jiráni: ref. Ukázky z idyl Theokritových…, LF 1903, s. 477 + ref. Ukázky z římských elegiků…, LF 1911, s. 385; ● nekrology: F. H. (Hoffmeister), 25. výr. zpráva Soukromého dívčího gymnázia reálného… spolku Minervy v Praze za… 1913/14 (s. 47); an. (F. Groh), LF 1914, s. 156; F. V. Vykoukal, Osvěta 1914, s. 867; A. Zlatníček in 50. výr. zpráva Akademického gymnázia v Praze (1914, s. 22) ●; K. Svoboda in Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové (1957); in Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou (2001, s. 311).

mhs, vpb

Eduard **Štorch**

*10. 4. 1878 *Ostroměř* u Hořic
† 25. 6. 1956 *Praha*

Autor próz pro mládež situovaných do prehistorie a historie, v nichž spojuje dobrodružný děj s poznávacími prvky, publicista.

Syn vodárenského strojníka a drážního pracovníka. Rodina se často stěhovala; Š. chodil do obecné školy v Ostroměři, Všestarech, Radimi u Jičína, Josefově, v Pražském Předměstí u Hradce Král., Hradci Král. a v Kuklenách. V Hradci Král. studoval nejprve reálku (1889–93), poté učitelský ústav (mat. 1897). Pro spolupráci se socialistickým tiskem (S. K. Neumann ap.), antiklerikální postoje, buřičství aj. byl často překládán a dlouho nemohl získat definitivu. Jako zatímní učitel a podučitel působil na menších školách Královéhradecka a Hořicka (Třebechovice p. Orebem, Malšova Lhota, Dobrá Voda u Hořic), pro konflikt s nadřízenými (mluvil na Husově slavnosti 1899) byl propuštěn. Útočiště nalezl na menšinových školách Ústřední matice školské na českém severu (Hostomice u Bíliny, Kopisty u Mostu), 1900 nastoupil jako zatímní učitel v Mostu (t. r. složil zkoušky způsobilosti pro školy obecné, 1902 pro školy měšťanské). Věnoval se zde sociálně pedagogickým výzkumům dětí (studie v Nové době), působil mezi horníky, zabýval se osvětovou a kulturní čin-

ností. 1903 byl podroben disciplinárnímu řízení; tehdy se obrátil na městskou radu v Praze a díky jejímu rozhodnutí nemusel odejít ze školství a učil na pražských školách (obecná škola v Libni, pomocná v Bubnech). 1914 nastoupil k Červenému kříži a sloužil jako asistent rentgenologie v Karlínské nemocnici. 1918–19 byl ředitelem Dětské ústřední útulny v Bartolomějské ul., pak působil jako učitel, záhy jako zástupce okresního školního inspektora v Bratislavě. Od února 1921 učil opět na pražských školách (měšťanské školy v Jindřišské ul., pak na Karlově, zde naposledy jako ředitel) až do svého penzionování po úrazu na lyžích (1937 dočasně, 1939 definitivně). Š. se podílel na zlepšování úrovně vyučování, prosazoval zejména reformu vyučování dějepisu, v níž kladl důraz na poznávání dějinného vývoje a způsobu života všech vrstev společnosti místo memorování strohých faktografických údajů. Angažoval se v řadě učitelských, historických (hlavně archeologických), kulturních a sportovních organizacích. Velký zájem měl o prehistorii, externě poslouchal přednášky o archeologii a antropologii na pražské univerzitě (1904–07, L. Niederle, J. Matiegka), které si dále rozšiřoval (A. Hrdlička, přátelství s archeologem K. Absolonem) a doplňoval o poznatky etnografické (A. V. Frič); účastnil se archeologických výkopů, do nichž zapojoval děti (Mostecko, Mělnicko, Praha, Lobeč u Mšena, kde si 1933 pořídil domek, aj.). Po přezíravě odmítavém přístupu profesionálních archeologů k jeho nálezům a odborné práci (mj. nález pravěkého nástroje, tzv. vavřínového listu) rezignoval na účast v odborném výzkumu (ve vědeckých publikacích ap., amatérsky se mu věnoval nadále) a svou sbírku 1925 prodal Nár. muzeu v Praze. Peníze věnoval na práci s dětmi, zejména na projekt spojení školy s pobytem v přírodě, sportem a praktickými dovednostmi (Dětská farma na Libeňském ostrově 1925–34, příprava již od 1922), dále organizoval (a sociálně slabším dětem často též sponzoroval) zdravý život dětí (lyžařské zájezdy do Krkonoš a Krušných Hor, plavecké kursy ap.), propagoval eubiotiku, tj. harmonický plnohodnotný život (např. ozdravné pobyty u moře i s rodiči), byl činný ve skautingu (přezdívka Sachem). – Pochován byl v rodinné hrobce v Lobči u Mšena.

Š. proslul prózami pro mládež, které čerpají látku z dávné minulosti české země (od starší doby kamenné až po počátek českého státu v 10. století), často na sebe volně navazují a jsou velmi úzce spojeny s Š. reformním úsilím ve výuce dějepisu (poskytnout formou poutavého příběhu co nejvíce znalostí), s jeho výchovně-pedagogickými názory a se zkušeností ze skautingu (ověřoval si poznatky a postupy, např. rozdělávání ohně, stahování zvěře aj.). Psal je zpočátku pouze jako doplněk výkladu učiva, který měl ilustrovat probíranou látku a upoutat pozornost dětí, názornost měl umocnit výtvarný doprovod (zprvu vyobrazení z odborné literatury, popř. vlastní nákresy, na dílech určených dětem spolupracoval s výtvarníky, např. J. Konůpkem, M. Alšem, J. Panuškou a zejména se Z. Burianem); později výkladovou část vypustil, povídku zpravidla přepracoval, doplňoval a rozšiřoval (např. jeho nejznámější práce Lovci mamutů získala konečnou románovou podobu až 1937). V dílech situovaných do pravěku (*Lovci mamutů, V šeru dávných věků, U Veliké řeky, Osada Havranů, Minehava, Bronzový poklad*) se Š. opíral o archeologické nálezy (např. nález mamutí kosti v ul. Na Korábě 1906 uplatnil již v povídce *Člověk diluviální,* základu Lovců mamutů), o znalosti života soudobých „přírodních“ kmenů i o odbornou literaturu. Základem těchto povídek je napínavý děj, v němž lidé bojují za zachování života s přírodou a s nepřátelskými kmeny, ale též se střetem s jinými kulturami obohacují o nové dovednosti a vědomosti. Jeho hrdinové (včetně žen, např. Minehava) vítězí více než silou obratností, důvtipem, statečností, mravní čistotou, schopností soucitu a oběti nad zápornými postavami charakterizovanými sobectvím, krutostí, hamižností a proradností; důležitou úlohu mívají děti (někdy nějak handicapované: např. fyzicky jako Skrček v Bronzovém pokladu, sociálně jako sirotek Havranpírko z Osady Havranů) a jejich učitelé, rádci. Nenásilně je do napínavého a dějově rušného příběhu vkomponována řada poznatků, detailních popisů i poetického líčení přírody. Primitivní dorozumívání pravěkých lidí se Š. snažil přiblížit popisem gest i mluvou (citoslovce, úsečné věty ap.). Při zpracování novější doby (zhruba 6.–10. století) již vycházel navíc z psaných památek, z pověstí, pohádek, legend, hrdinských zpěvů a kronik (vypomáhal si též analogiemi z jiných slovesností, vzorem mu byla např. Kalevala, srbské, chorvatské, bulharské a ruské zpěvy), jejich části někdy vkompono-

val do textu nebo je volně napodoboval; dojem starobylosti se snažil vzbudit také záměrnou archaizací jazyka. Tématem těchto prací, někdy poněkud přetížených množstvím epizod, je boj za svobodu, za vytvoření a uhájení jednotného státu proti cizím národům (*Zlomený meč, Hrdina Nik, Zastavený příval, O Děvín a Velehrad, Meč proti meči* aj.). Š. dílo vzbudilo příznivý ohlas u dětských čtenářů, setkávalo se však zpočátku s malým zájmem literární kritiky, s výjimkou kritiky zaměřené na literaturu pro mládež (V. F. Suk, M. Majerová), i s nepřízní u části konzervativně založených učitelů.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Edus Štorchus Ciconius Troglodytus, H. Mach (Hořické noviny); Ed. S., Ed. Š., Ed. Št., Eš., Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Akademie (1910, Rozvoj moderní biologie, i sep.); Americké dělnické listy (Cleveland); Beseda učitelská (1904, 1908); Besedy Času (1910–13); Besedy Nár. obzoru; Bezděz (Čes. Lípa 1946); Bratislavský deník; Brdský kraj (Rokycany 1909); Brouček; Čas (1903, 1906, 1908–13); Časopis pro veřejné zdravotnictví; Časopis Společnosti přátel starožitností… (1909–13); Čes. revue; Čes. stráž; Čes. škola (1908); sb. České menšiny na Podkrušnohorsku (1903); Čes. slovo; Českosl. samostatnost, pokr. Nár. osvobození (1924, 1934, 1938); Českosl. škola; Českosl. noviny; Čes. svět (1926, Dětská farma na Libeňském ostrově, i sep.); Čes. učitel; Čin (1929); Dělnický turista; Dětský máj (Nymburk 1911–12); Domov a svět; sb. Druhý český sjezd pro péči o slabomyslné a školství pomocné (1911); Havlíček (1908); Hlas národa; Horník (Lom u Mostu 1900); Hořické noviny (od 1898); Jaro (1908–11); Junák-Skaut, i příl. Vůdce; K. Pelant: Průvodce po lázních domácích a evropských, letních a turistických sídlech (1924, Předhistorické osady v Praze a okolí); Kalendář učitelský; Karavana (1947); Kašpárkovy noviny; Klas (1922, 1931); Knihy a čtenáři; Komenský (1908–13); Kopřivy; Krásné čtení (Lysá n. Lab.); Krematorium; Kurýr (Brno); Legionářský směr; Letem světem; Libeňské noviny; Lid. deník; Lípa; Malý čtenář (1931); Matice svobody (Král. Pole-Brno); Menšinová revue (Novosady u Olomouce); Mládí; Mladoboleslavské listy; Mladý hlasatel; Mladý svět; Nár. listy (1921); Nár. obzor (1912); Nár. politika (1922, 1924); Nár. práce (1939, i příl. Dětské noviny); Naše děti; Naše doba (1901–05; 1901 Sociální postavení dětí v severočeském revíru, 1902 Děti v severočeském revíru); Naše Praha; Naše republika (1936, P Věstonická Venuše); Naše zprávy; Neruda; Niva (Brno); Nová čes. revue (1904, Oslava vítězství nad Husity v Mostě, i sep.); Nová škola; Nové školy (Brno); Nový kult (1900); Obzor praehistorický (1913–14); Ohníček (1955); Okénko do dílny umělcovy (1941, Můj ilustrátor); Osvěta lidu (od 1896; 1899 Český národ a český učitel, i sep.); Památky archeologické (1914, 1917); Pedagogická práce (1929); Pedagogické rozhledy (1907–12; 1907 Archeologie ve škole); Pod Lipany (Čes. Brod); Posel z Budče (od 1898); Prager Presse; Pravěk (1911); Právo lidu (1924, 1926, 1929, i Večerník PL); Pražanka (1924); Pražské školství; Pražský ilustrovaný zpravodaj; sb. Prvý čes. sjezd pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze (1909, Momenty z praxe na škole pomocné, i sep.); Přehled (1908); Přítomnost; Ratibor (Jaroměř); Revue učebních pomůcek (1910); Rodný kraj (Ml. Boleslav); Rozhledy mládeže (1907); Rozkvět (Brno); Ruce (Mnich. Hradiště); Rudé květy (1910, Obrázky ze života starých Slovanů); Ruch, pokr. Nový lid, i příl Rodina a škola (Brno); Salon odmítnutých (1897); Samostatnost; Severočes. posel (Teplice); Slovenská vlastiveda (Bratislava 1921–22); Slovenský denník (Bratislava); Stopa (1910–12); Studentský obzor menšinový; Svět a vlast (Teplice); Světozor; Svoboda lidu; Škola a osvěta (1938); Škola měšťanská (mj. 1907 Člověk diluviální); Školské reformy (1934–36); Školský obzor (Roudnice, od 1898); Tvořivá škola (Olomouc); Učitelské noviny (1905–10); Učitelský přehled (1906); Úhor (1913–19, 1932–42; 1932 Z autorových zkušeností s nakladatelstvím, 1937 Jak jsem se stal lovcem mamutů); Umělecké snahy (Plzeň 1925); Urbánkův kalendář učitelský na 1907/08; Urbánkův kapesní kalendář čes. učitelstva… 1908/09; Věcné nauky (Vel. Meziříčí); Věstník Dědictví Komenského (1932, 1934); Věstník Národní jednoty severočeské, pokr. Stráž severu (od 1902; 1902–03 PP Ze severočeského revíru, šifra E. Š.); Věstník pedagogický; Věstník pokrokového učitelstva na Slovensku (Ban. Bystrica); Věstník Státního nakladatelství (1934–35); Vlaštovička; Volná myšlenka (1908–09; 1908 Počátky života pozemského, i sep., 1909 Původ náboženství, i sep.); Vyšší národ; Vzdělání lidu, pokr. Vzkříšení (Chvojenec u Pardubic, od 1904); Wiener prähistorische Zeitschrift (1915–16); Za uměleckou výchovu (Kutná Hora 1903); Zimní sport; Zlatá brána (1922, P Zlatý poklad); Ženské noviny. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (většinou pro ml.): Člověk diluviální (studie a P, 1907; 1918 přeprac. vyd. s tit. Lovci mamutů); Praha v době kamenné (studie a P, 1910; 1932 přeprac. vyd. s tit. U Veliké řeky); Čarodějův učedník (P 1910; od 1920 in V šeru dávných věků); Život v pravěku (studie a P, 1912); Bohatýr Vratislav (P 1917; přeprac. vyd. 1923); Lovci mamutů (P 1918; přeprac. a rozšíř. vyd. jako R 1937; 1946 zkrác. a upr. s tit. Lovci mamutů na Bílé skále); Libuše a Přemysl (P 1919); V šeru dávných věků (PP 1920); Osada Havranů (P 1930); V lovecké tlupě (1931; od 1937 in Lovci mamutů); Bronzový poklad (P 1932); U Veliké řeky (PP 1932; rozšíř. vyd. 1940, přeprac. vyd. 1956); Zlomený meč (P 1932); Junáckou stezkou (P 1934; 1947 přeprac. vyd. s tit. Hrdina Nik); Volání rodu (P 1934); O Děvín a Velehrad (R 1939); Zastavený příval (P, sešit. vyd. 1939–40); Lovci mamutů ještě po pěti letech (P 1939, bibliof., upr. výňatek z Lovců mamutů, pseud. Edus

Štorchus Ciconius Troglodytus); O pračlověku (P 1941, podle P Život v pravěku); Meč proti meči (P 1946, obs. části Volání rodu); Statečné mládí (PP 1946, obs. Osada Havranů, Volání rodu s tit. Hrdinská pouť); K čtyřicetiletí Lovců mamutů (b. d., 1947); Minehava (P 1950); – posmrtně: Jak jsem se stal lovcem mamutů (1978 ← Úhor 1937). – *Ostatní práce:* Reforma školního dějepisu (1905); Vznik vlastnictví (1907); Počátky života pozemského (1908); Nový dějepis 1, 2 (1908, 1909); Vývoj tvorstva (1909–12, v seš.); První lidé v Čechách (b. d., 1909, s K. Sellnerem); Praha v pravěku (1916); Praha v době předhistorické (1921); Tábornická příručka. Organizace rodinného skautingu (1921); Dětská farma (1929); Pracovní učebnice dějepisu 1–3 (1934, 1935, 1937, s K. Čondlem); Školní dějepis v teorii i v praxi (1946). ■ REDIGOVAL: Slovenská vlastivěda (1921–22, s A. Štefánkem). ■

LITERATURA: F. Bulánek-Dlouhán: Přínos E. Š. literatuře pro mládež (1938); J. Šnobr: E. Š. (Muzeum Hořice v Podkrkonoší 1968) + O E. Š. (1970); M. Macháčková: Pravěk v díle E. Š. (Měst. knihovna v Praze 1970); K. Bílek: E. Š. (1878–1956). Literární pozůstalost (LA PNP 1979); B. Kakáč: Kdo byl E. Š. (1986; k tomu polemika: K. Sklenář, ČNM 1989, část hist., s. 114); I. Sýkorová, V. Matoušek: Od Svatého Václava k lovcům mamutů. Hrdinové E. Š. očima dnešních archeologů (1998); K. Rýdl: E. Š. Ein tschechischer Wegbereiter der modernen Erlebnispädagogik? (Lüneburg 1999). ■ H. (L. Horák): ref. Člověk diluviální, Pedagogické rozhledy 21, 1907/08, s. 222; ● ref. Praha v době kamenné: an., Učitelské noviny 28, 1909/10, s. 646; l. (J. Schránil), NL 9. 3. 1910; Achg, Revue učebných pomůcek 1910, s. 115; H., Školská praxe 1910, s. 122; Kí. (F. Krejčí), Čes. mysl 1910, s. 437 ●; J. Petrbok: ref. Člověk diluviální, Úhor 1913, s. 28 + ref. Praha v pravěku, Úhor 1916, s. 98; J. Schránil: ref. Praha v pravěku, Památky archeologické 1917, s. 229 (k tomu E. Š., tamtéž, s. 301 a J. Schránil, tamtéž, s. 302); L. N. Z. (Zvěřina): ref. Bohatýr Vratislav, Lípa 1, 1917/18, s. 496; ● ref. Lovci mamutů: L. N. Zvěřina, Lípa 2, 1918/19, s. 367; A. Šebek, Zvon 19, 1918/19, s. 545; P. Sula, Úhor 1919, s. 7 ●; Promyk (H. Sedláček): ref. V šeru dávných věků, Úhor 1920, s. 80; ● ref. Praha v době předhistorické: A. Stocký, Naše věda 3, 1919/20, s. 139; J. Schránil, NL 1. 5. 1921 (k tomu E. Š., NL 21. 5. 1921) ●; O. Pospíšil: ref. Osada Havranů, Úhor 1930, s. 219; V. M. (Marek): ref. V lovecké tlupě, Úhor 1931, s. 72; O. Pospíšil: ref. Bronzový poklad, Úhor 1932, s. 220 + ref. U Veliké řeky, tamtéž, s. 264; J. Hloušek: ref. Zlomený meč, Úhor 1932, s. 266; A. J. Doležal: ref. U Veliké řeky, Bronzový poklad, Čin 4, 1932/33, s. 401; M.: ref. Junáckou stezkou, Úhor 1935, s. 15; Filip. (D. Filip): ref. Volání rodu, Úhor 1935, s. 15 + ref. Lovci mamutů (rozšíř. vyd.), Úhor 1937, s. 155 + ref. Libuše a Přemysl, Úhor 1938, s. 66; ● ref. Zastavený příval: lnz. (L. N. Zvěřina), Čteme 2, 1939/40, s. 194; J. Hloušek, Úhor 1940, s. 174; M. M. (Majerová), LidN 22. 12. 1940 ●; ● ref. O Děvín a Velehrad: drb (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 405; A. F. J. (Fleischerová-Janovská), Úhor 1940, s. 14; jSk, LidN 28. 10. 1947 ●; ● ref. Meč proti meči: N. Č., F. H. (Černý, Holešovský), Komenský 72, 1947/48, s. 231; F. Bulánek, Zeměd. noviny 25. 6. 1947 ●; N. Č., F. H. (Černý, Holešovský): ref. Lovci mamutů (další vyd.), Komenský 72, 1947/48, s. 377; ● k sedmdesátinám: J. M., Bezděz 10, 1947/48, s. 108; -ten- (F. Tenčík), List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, Glosář, s. 56; Č. Císař, RP 9. 4. 1948; K. Čondl, NO 10. 4. 1948; K. P. (Polák), PL 10. 4. 1948; F. Bulánek, Zeměd. noviny 10. 4. 1948; J. Hostáň, Škola a kultura 1948, s. 84; Z. Syrová, Knihy a čtenáři 1948, s. 97 ●; K. Polák: Dílo E. Š., Štěpnice 2, 1948/49, s. 1; F. Tenčík: Literatura pro mládež včera a dnes, tamtéž, s. 5; ● ref. Lovci mamutů (další vyd.): K. J. Beneš, NŽ 1953, s. 767; R. Baláč, K. Valoch, Věda a život 1956, s. 335 ●; ● nekrology: Z. Vavřík, LitN 1956, č. 28; J. Rataj, Učitelské noviny 1956, č. 28–29; J. Straus, Dějepis ve škole 1956, s. 375; K. Šrágl, Přírodní vědy ve škole 1956, s. 756; vk (V. Karfíková), ZM 1, 1956/57, s. 30 ●; J. Čech: Spisovatel E. Š., sb. 70 let vlastivědného muzea v Hořicích v Podkrkonoší (1957, s. 23); ● k 80. výr. nar.: V. Stejskal, LitN 1958, č. 16; J. Šnobr, ZM 1958, s. 70 ●; Z. Burian: Jak jsem ilustroval Š., ZM 1958, s. 74; J. Šnobr: Od Vrátenské hory a Pustého vrchu, ZM 1963, s. 46; M. Genčiová: Dobrodružná povídka E. Š., Bulletin VŠ ruského jazyka a literatury 4 (1960, s. 245); M. Bastl: Dílo E. Š., sb. Otázky stylu a žánru v literatuře pro mládež (1965, s. 237); J. Břeň in E. Š.: Zlomený meč (1967); M. Holub: Š. vítězství dobra, Pochodeň 4. 10. 1968; B. Brejník: Dvanáct titulů E. Š., Pochodeň 16. 12. 1969, příl.; A. Jilemnický: Robinzon v milionovém městě, Pochodeň 24. 12. 1969, příl.; J. Voráček: Zobrazitel pravěké vlasti (Hrdina Nik), ZM 1970, s. 104 + Literární obrazy pravěku (Minehava, Lovci mamutů), tamtéž, s. 229; J. Šnobr in E. Š.: Hrdina Nik (1975); M. Genčiová in E. Š.: Volání rodu (1976); Z. Heřman in E. Š.: Jak jsem se stal lovcem mamutů (1978); J. Hostáň: Jak jsem je znal, ZM 1976, s. 404 → Jak jsem je znal (1978, s. 18); J. Hrala in E. Š.: Lovci mamutů (1977); ● k 100. výr. nar.: J. Fencl, ABC 22, 1977/78, č. 15; M. P. (Procházka), RP 25. 3. 1978, příl. Haló-sobota; AM, Květy 1978, č. 13; J. Štraus, Učitelské noviny 1978, č. 14; lv (L. Vacina), kb (K. Bílek), mh (M. Hejnová), Pochodeň 21. 5. 1978, příl.; L. Vacina, Čtenář 1978, s. 414 ●; Z. Heřman: Náhoda s hodnotou symbolu, ZM 1978, s. 265 → Říkat pravdu s úsměvem (1984); V. Mikolášek: Už tam nesídlí netopýři a sovy, LD 17. 1. 1979; vbc (V. Vrabec): Objevitel zavátých stop, Svob. slovo 25. 6. 1981; O. Neff: Poustevník z Kokořínského údolí, Vlasta 1981, č. 30; P. Koukal in Trubači revolt (1984, s. 97); J. Kovářík, J. Havel: E. Š. – Ostroměř, Mladá fronta 24. 12. 1987, příl.; K. Sklenář: Vavřínový list E. Š., ČNM 1989, část hist., s. 80; J. Poláček: Příklad E. Š., sb. Česká historická próza (1945–1985) (1990); Z. Heřman: Ukazovátkem proti meči, ZM 1990, s. 451; E. Hochmanová-Burianová in

Z. Burian – pravěk a dobrodružství (1991, kap. E. Š. a nakladatelé); J. Unger in E. Š.: O Děvín a Velehrad (1992); J. Levý: Muž, který lovil v pravěku, Práce 17. 4. 1993; Z. Heřman in E. Š.: Minehava (1994); J. Svobodová: E. Š. a zdravá škola, Ratolest 1997/98, č. 1 a 2 → Zdravá škola včera a dnes (1998); K. Rýdl: Učitelské osobnosti. E. Š., oblíbený spisovatel a učitel dějepisu, Rodina a škola 1998, č. 8–9; J. Poláček: Poslední lovec mamutů, Ladění 1998, č. 2; D. Vlašínová in E. Š.: Zastavený příval (2000) + in E. Š.: Zlomený meč (2000) + in E. Š.: O Děvín a Velehrad (2000) + in E. Š.: Meč proti meči (2001); H. Mikulová: Cesta do pravěku jako literární žánr, Tvar 2001, č. 15; K. Sklenář: O pravěké povídce a E. Š., in Bohové, hroby a učitelé (2003, s. 215); Z. Heřman in E. Š.: Volání rodu (2003); P. Janáček in Spisovatelé mezi dinosaury, mamuty a Pračechy, Uni 2004, č. 4; P. Kovařík in Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry 2 (2005); V. Šlajchrt: Vzory z doby kamenné, Respekt 2006, č. 26; P. Nový: E. Š. v Roztokách a okolí, Středočeský vlastivědný sborník 2006, s. 164.

ik

Karel **Štorch** viz in Otakar **Štorch-Marien**

Karel Boleslav **Štorch**

* 15. 11. 1812 *Klatovy*
† 21. 11. 1868 *Praha*

Autor lidovýchovných a filozofických prací, usilující o kritické zhodnocení české literatury a kultury; překladatel, autor satirických a didaktických próz a reflexivní poezie.

Psal se také Storch a Štorch Klatovský. – Narodil se v měšťanské rodině, otec byl kominickým mistrem. Starší bratr Josef Š. (1810–1849) byl malířem-portrétistou a přispíval do Pospíšilových Květů. V rodišti Š. absolvoval tzv. normální školu a gymnázium (se spolužákem J. Formánkem Činoveským byl ovlivněn vlastenectvím profesora a básníka J. M. Toupalíka a navštěvoval soukromé hodiny českého jazyka u J. Hukala, klatovského magistrátního rady, básníka a dramatika), tzv. filozofii v Čes. Budějovicích, poté odešel do Prahy (pravděpodobně 1829), kde vystudoval práva (1833). Od 1831 byl zaměstnán jako úředník ve státní správě (1836 se zúčastnil konkursu na obsazení katedry českého jazyka na pražské univerzitě), 1848 byl oficiálem, 1860 přešel do zemské správy a 1862 dosáhl hodnosti účetního rady. Soukromě vyučoval též dcery J. Jungmanna. 1845 se oženil s R. Machytkovou, sestrou manželky nakladatele J. Pospíšila. Již během studií patřil k vlasteneckému kruhu kolem J. J. Langra a J. S. Tomíčka, stýkal se s K. J. Erbenem (pro jeho práci sbíral písně a pověsti na rodném Klatovsku), F. Palackým, Ľ. Štúrem a V. V. Tomkem, k jeho nejbližším přátelům patřili K. S. Amerling, J. Franta Šumavský a K. V. Zap, s nimiž se stal zakládajícím členem tzv. Stálců. S B. Jablonským a K. J. Erbenem pomáhal 1837–40 redigovat časopis Květy, později krátce redigoval i další časopisy. Jako redaktor předjímal Havlíčkův reálný, soudobému dění ve společnosti otevřený postoj. Byl si vědom významu časopisů pro českou kulturu, a usiloval proto o pozvednutí jejich úrovně: požadoval jednotnou ideovou koncepci časopisu a vyšší kvalitu příspěvků (*Naše časopisectví*, *Noviny a novinářství*). Kriticky se stavěl také k úzce vědecké orientaci Časopisu čes. muzea. 1855 se mu společně s K. J. Erbenem a V. Zeleným podařilo založit vlastní list Obzor, který měl suplovat chybějící kvality Muzejníku (podle J. Peška je pravděpodobně autorem úvodní programní stati *Náš věk a literatura česká*), totiž pravidelně a objektivně posuzovat nové domácí práce, informovat o zahraničních novinkách a trendech a přispívat k šíření vzdělanosti uveřejňováním populárně-naučných článků z různých oborů. 1848–49 se Š. aktivně účastnil politického dění. Květy proměnil v politický časopis sledující průběh revolučních událostí a zveřejňováním prohlášení, petic, článků o volebním řádu, o češtině ve škole, o sociálních problémech apod. přispíval k formulování a ujasňování dobového dění. Byl členem Nár. výboru a spoluorganizátorem Slovanského sjezdu, krátce pracoval ve výboru Slovanské lípy. Jako politik stál na liberálních pozicích a odmítal radikálně demokratické řešení, po červnových událostech se politice postupně vzdaloval. V 50. letech se věnoval především vědecké práci. Byl členem komise k ustavení odborného názvosloví pro gymnaziální učebnice a přednášel v KČSN. Zastával i řadu funkcí ve veřejném životě, pracoval např. ve Sboru pro zřízení Nár. divadla, ve výboru Svatoboru a v Matici české. Zemřel náhle, raněn mrtvicí. Pohřben byl na Malostranském hřbitově v Praze.

Literární činnost zahájil již koncem 20. let rukopisnými německy psanými básněmi reflexivní a didaktické tendence a překlady z latiny a řečtiny. V Čechoslavu poté tiskl drobnou sa-

tiru (epigramy a kratší prozaické formy) ovlivněnou F. L. Čelakovským a J. J. Langrem a didaktickou tvorbu (bajky, přísloví, výchovné básně a povídky). Zaměřoval se v nich zejména na kritiku charakterových vad a na výchovu k českému vlastenectví. Časopisecky uveřejnil také několik překladů satirické a didaktické literatury (J. J. Engel, F. W. Gotter, J. G. Herder, L. Hölty). Pro potřeby domácí výchovy sestavil dvě čítanky pro malé děti, obsahující texty pro slabikování a drobné příběhy ilustrující výchovné teze (*Dárek hodným dívčinkám* a *Dárek hodným chlapečkům*); vzorem mu byla Svobodova Školka a Frantovo Navedení ke čtení bez abecedy, částečně i francouzské práce. V polovině 40. let napsal a časopisecky publikoval několik milostných básní sentimentálního a žertovného ladění, inspirovaných osobním prožitkem a prozrazujících vliv lidové písně a ohlasové poezie F. L. Čelakovského. – Těžištěm Š. činnosti jsou úvahy o české literatuře a kultuře, v nichž se projevil jeho celoživotní zájem o filozofii. Po hegelovských počátcích našel Š. vzor ve filozofickém myšlení C. Ch. F. Krauseho. Nová orientace se projevila mj. v Š. účasti v polemice o charakteru české filozofie a literatury, která proběhla 1847 v časopisech Květy, Čes. včela a Ost und West; v ní Š. stál na straně Havlíčkově a Gablerově a odmítal spekulativní charakter domněle německého myšlení proti hegeliáncům F. Čuprovi, A. Smetanovi a J. Votkovi. V článku *Filozofie a naše literatura,* v němž se nakonec vyslovil o nadnárodním charakteru filozofie, upozornil na potřebu jejího studia pro obsahové prohloubení a zvážnění povahy české literatury. Zároveň nastolil téma negativního vlivu německé literatury (*Hlas o německé literatuře*) a doporučil věnovat pozornost autorům anglickým (Ch. Dickens), francouzským, severským (H. Ch. Andersen) a slovanským, zvláště ruským a polským. I v dalších svých studiích (např. *Velké a malé literatury, s obzvláštním ohledem na naši*), drobných článcích, referátech a recenzích české a slovenské literatury (patrně je autorem anonymního pozitivního posouzení Babičky B. Němcové v Obzoru) opakovaně připomínal nutnost překročit dosavadní „vlastenčení" a soustředit se k pozvednutí vzdělanostní úrovně a umělecké kvality české literatury a kultury. Požadoval původnost krásné literatury, spočívající v zachycení specifických rysů domácího života a mravů, přitom odmítal romantický směr v literatuře pro jeho rozervanectví, negaci a skepsi. V 50. letech se Š. zabýval dílem J. A. Komenského, zejména jeho pansofickými pracemi, oceňoval je jako „reflexi nad vědami" a vyzdvihoval autorovu schopnost spojovat filozofické myšlení s praktickými společenskými potřebami (*Komenského snahy pansofické*, *Komenského Panegersie*). Dále uveřejnil dvě literárněhistorické studie o J. de La Fontainovi a J. Racinovi a doprovodil je ukázkami vlastních překladů (Několik bájek Lafontainových, Z Racina). Řadou literárněhistorických a estetických studií (např. hesla „román", „povídka") přispěl do Riegrova Slovníku naučného. Ve 30. letech se organizačně a zajištěním terminologie spolupodílel na překladu populárního francouzského zeměpisu A. Balbiho a na přípravě Atlasu zeměpisného (k zeměpisné problematice se v 50. letech ještě vrátil studií *Zeměpis filozoficky pojatý*).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: B. Klatovský, Boh. Klatovský, Boleslav, Boleslav Klatovský, Bol. Klatovský, Bol. St. Klatovský, Čáp, Čáp Klatovský, Karel Boleslav, Karel Boleslav Klatovský, Karel Boleslav St. Klatovský, K. Boleslav Klatovský, K. B. St. Klatovský, K. B. Š. Klatovský, Št. Klatovský, Št ***Klatovský; B., Boj. K-ský, Boh. K-ský, Bol., Bolesl. Št. Klat, Bol. Št., Bol. Št. Klat., B. St., B. St. K - ý, B. Š., B. Št., K. B. Klat., Kb. Klatt., K. B. Klatt., K. B. Klt., K. Bol. Klat., K. St., K. Š., K. Št., rch. (Riegrův Slovník naučný), St., Š., Št., Št.**Klatt. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* K. S. Amerling: Květomluva (1833); Budečská zahrada (1886); ČČM (1848–66; 1848 Filozofie a naše literatura, 1851 Komenského snahy pansofické, 1856 Historie a vzdělanost, 1857 Noviny a novinářství, 1858 překl. Několik bájek Lafontainových, Z Racina, 1861 Velké a malé literatury, s obzvláštním ohledem na naši, Komenského Panegersie); alm. Čech (1832); Čechoslav (1830–31); Čes. včela (1834–37, 1841–42, 1845–46); alm. České besedy (1842); F. Čupr: Sein oder Nichtsein der deutschen Philosophie in Böhmen (1847, přetisk Š. příspěvků k filozofické polemice z Květů 1847); alm. Hlasy vlastenců při radostném vítání… Ferdinanda I. a Marie Anny… (1835); Jindy a nyní (1830–33); alm. Krok (1833); Květy české, pokr. Květy (1834–38, 1843–48; 1835 Naše časopisectví, 1847 Hlas o německé literatuře); Květy a plody (1848); Národ (1865); Nár. noviny (1848); Obzor (1855, čl. Náš věk a literatura česká, ref. Babičky B. Němcové, oboje dub.); alm. Pomněnky (1841); Poutník (1846); Poutník od Otavy (Písek 1859, dub.); Pražské noviny (1848, 1851); alm. Sámo (1832); Světozor (1834–35); Světozor (1867); Škola a život, příl. Štěpnice (1865); Večerní vyražení (1831–32); Vlastimil (1840–42); – posmrtně: Květy (1901); Švanda dudák (1901). ■ KNIŽNĚ. *Učebnice a populárně-nauč-*

né práce: Dárek hodným dívčinkám (1846); Dárek hodným chlapečkům (1846); Jak se máme při volení na sněm zachovati? (1848); Dějiny Německa a Francouzska (1849, učebnice); Zeměpis filozoficky pojatý (1853). – *Překlady:* A. Balbi: Zeměpis čili Ouplné popsání oboru zemského 1, 2 (1835, 1842, s K. V. Zapem); J. J. Porchat: Tři měsíce pod sněhem. Deník mladého horáka (1852). ▮ KORESPONDENCE: J. Pešek: K. B. Š. hlásí se za spolupracovníka Mikovcova Lumíru (F. B. Mikovcovi z poč. 50. let 19. století), Čas 3. 5. 1913, Hlídka Času, č. 33; in F. Grimm: Několik dopisů J. K. Tyla (J. Štětkovi z 1841), ČNM 1934, s. 52. ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Vlastimil (1842), Květy (1843 od č. 56 an., 1848 od č. 3), Čes. včela (1845), Pražské noviny (1845), Květy a plody (1848), Obzor (1855, s K. J. Erbenem a V. Zeleným). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Atlas zeměpisný (1837, s V. Merklasem). ▮

LITERATURA: A. Boháč: K. B. Š. (1812–1868). Literární pozůstalost (LA PNP 1968). ▮ ● ref. překl. A. Balbi: Slav. Tomíček, Čes. včela 1835, s. 46 a pokr.; -w., Ost und West 1838, s. 125 ●; J. J. K. (Kolár): ref. alm. České besedy, Vlastimil 1842, s. 92; ● ref. Dárek hodným dívčinkám: Fr. D. (Doucha), Květy 1846, s. 289; an. (K. Havlíček Borovský), Pražské noviny 1846, s. 320 ●; -ch-: ref. Dárek hodným chlapečkům, Květy 1846, s. 579; ● nekrology: an., NL 23. 11. 1868; an., Naše listy 23. 11. 1868; an., Mor. orlice 24. 11. 1868; an., Pražský deník 24. 11. 1868; an. (F. V. Jeřábek, dub.), Koruna 1868, č. 24 a pokr.; an., Květy 1868, s. 383; an., Světozor 1868, s. 461; an., Šumavan 1868, č. 48 ●; J. F. Činovský (Formánek Činovský): Upomínka na K. B. Š., Šumavan 1869, č. 9 a 10; F. Bačkovský: O Květech, Květy 1885, d. 2, s. 394; J. Vlček: K. Š., Čes. revue 1, 1907/08, s. 98 + Z počátků naší literatury moderní, Lumír 36, 1907/08, s. 14 a pokr. → (s tit. K. B. Š. za konstituce 1848–1849) Několik kapitolek z dějin naší slovesnosti (1912); A. Novák: Škola aforismů, NL 3. 12. 1911; ● k 100. výr. nar.: an., Čes. svět 9, 1912/13, č. 5; J. Pešek, Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 131 ●; J. Pešek, F. Čáda: K. B. Š. jako filozof, Čes. mysl 1913, s. 1 a pokr. + Soustavný přehled filozofie Š., tamtéž 1914, s. 29; J. Pešek: K. B. Š. jako básník, Čes. revue 8, 1914/15, s. 654 + Časopis Obzor z r. 1855 a tvůrce jeho programu, LF 1915, s. 369 a pokr. + Z literární činnosti K. B. Š., Osvěta 1915, s. 52 a pokr. + K. B. Š. na prahu tvorby literární, ČMM 1916, s. 94 + (šifra J. P.) K. B. Š. na straně Havlíčkově v názoru na Tylova Posledního Čecha, Topičův sborník 4, 1916/17, s. 284 + K. B. Š. jako politik a publicista, Osvěta 1921, s. 433 a pokr.; B. Rak: Romanistika v Muzejníku, ČNM 1926, s. 181; L. Neuman: Sto let české filozofie v ČČM, tamtéž, s. 284; V. Žáček in Cesty českých studentů na Slovensko v době předbřeznové (1948, s. 23); in Listy Ľudovíta Štúra (Bratislava 1954); V. Kaňka: Novinář a politik K. B. Š., Vychovávateľ (Bratislava) 7, 1962/63, s. 78; (Sp.) (V. Spěváček): Novinář a filozof, Pravda (Plzeň) 16. 11. 1967 + Komenský a K. B. Š., Acta Comeniana 1970, s. 124 + Komenský a K. B. Š., Sborník pedagogické fakulty v Plzni, Pedagogika 9 (1972, s. 129); F. Kutnar, J. Marek in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví (1997, s J. Markem); J. Janáčková: Žánrová povaha Babičky. V prvotní reflexi, SPFF Brno, ř. V – lit. vědná bohemistická, 2001, č. 4.

lk

Otakar **Štorch-Marien**

* 16. 9. 1897 *Vodňany*
† 12. 3. 1974 *Praha*

Básník, prozaik a dramatik, publikující především ve 20. letech a ovlivněný zejména poetismem, literární a filmový kritik a publicista, nakladatel (Aventinum) a autor nakladatelských pamětí.

Vl. jm. Štorch; podepisoval se též O. Marien, autorské jm. Š.-M. (dle vlastního vyjádření) zvolil pod vlivem rodinného kultu J. Zeyera (byl i kmotrem Š.-M.) a zároveň k odlišení od nakladatelů A. Storcha a R. Storcha. – Syn lékárníka, od 1900 v Kolíně, kde Š.-M. prožil dětství a absolvoval reálné gymnázium (mat. 1916). Na pražské filoz. fakultě studoval slovanskou filologii, germanistiku (přednášky A. V. Krause a O. Fischera) a filozofii (1921 doktorát prací *Zeyer a Praha*). Ještě před dokončením studií působil 1921 krátce v Lid. novinách jako (u nás první) filmový referent. Již 1919 založil nakladatelství Aventinum a řídil je do 1934. Záhy se stal vůdčí osobností nakladatelského podnikání: 1926 patřil k iniciátorům nakladatelského sdružení Kmen, byl autorem jeho programového prohlášení a postupně jednatelem, místopředsedou a 1930–31 předsedou. Byl i funkcionářem Svazu knihkupců a nakladatelů Českosl. republiky, 1936 se však v opozici k němu podílel na založení Spolku českosl. knihkupců a nakladatelů. 1923–26 byl členem redakčního kruhu časopisu Literární rozhledy, od 1926 redakční rady časopisu Kmen. Mj. postupně redigoval několik vlastních kulturních, uměleckých a společenských časopisů, z nichž největší ohlas zaznamenaly Rozpravy Aventina (umně spojující funkci nakladatelského a uměleckého periodika), výtvarnému umění byl věnován Musaion, filmu Studio. 1930 se Š.-M. stal předsedou Klubu filmových referentů a publicistů, 1931 předsedou Filmklubu. Hojně cestoval, již během 20. let navštívil takřka celou západní Evropu (jeho

první cesta vedla 1924 do Paříže stejně jako poslední 1968). Po úpadku Aventina (zejména v důsledku hospodářské krize; okolnosti vysvětloval a svůj postup obhajoval v brožuře *Žaluji*) redigoval několik knižnic v nakladatelstvích J. Alberta, E. Beauforta, L. Mazáče a v Nakladatelském družstvu Máje, též v Melantrichu časopis Světový zdroj zábavy a poučení. K samostatné nakladatelské činnosti se přitom snažil vrátit již od 1936, kdy založil divadelní agenturu Edition Š.-M. a poté sporadicky vydával pod značkou Aventinum semper. 1945 obnovil Aventinum, po jeho zrušení 1949 se stal 1950 zaměstnancem Ústředí lidové a umělecké výroby jako vedoucí administrace časopisů, 1951–58 jako vedoucí jeho knihkupectví (na Národní tř.), od 1959 navazujícího knihkupectví Čes. fondu výtvarných umění Dílo, po jehož likvidaci 1961 byl před odchodem do důchodu přeřazen do skladiště. Pohřben byl v Kolíně. – Bratr Karel Š. (* 1. 12. 1900 Kolín, † 28. 9. 1965 Praha), lékárník, spolužák A. Černíka a Z. Rykra z kolínského gymnázia, v mládí divadelní ochotník, člen studentského Kolínského klubu mladých (1924 spoluredigoval jeho almanach), psal referáty o literatuře do Rozprav Aventina; knižně vydal romány K povstání (1921), Sekretář doktora Vánera píše (1930) a drama Narození (1924).

Podobně jako bohatou nakladatelskou aktivitu Š.-M. charakterizuje i jeho beletrii značná různorodost. Psal verše, povídky a romány, eseje, vydal divadelní hru, pokoušel se o libreta pro film (ještě za jeho němé éry), je autorem rozsáhlých pamětí. Na rozdíl od nakladatelství, které si záhy vydobylo u většiny veřejnosti respekt a úctu, zvláště raná beletrie Š.-M. byla kritikou posuzována jako ne zcela úspěšný pokus nakladatele a milovníka knih uplatnit se umělecky. Jako básník začínal epickými verši v duchu lidových balad s erbenovskou faktурou, ale s důrazem na pudovost venkovských postav (*Červené milování*), pokračoval šrámkovsky rozcitlivělou milostnou lyrikou s dobově módními neologismy (*Vzkázání mojí milé*). Poetismem inspirovaná smyslná erotičnost, pokusy o asociační vyjevování představ a efektní obraznost charakterizuje další autorovu meziválečnou poezii (*Lilie v korzetu, Venuše s červenou parukou, Kilima-Ndžaro lásky*). Erotická představivost se projevila i v jeho prózách; podrobné popisy prostředí i jednotlivých situací, někdy i se snahou o psychologické uchopení výjimečných duševních pochodů, místy přecházejí v bizarní romanticky laděné dění (*Hlomozné ticho a jiné příběhy*), redukují lidský život na jedinou vášeň, jež zmítá postavami dívek, jejichž osudy Š. předvádí ve zkratovitých, zřejmě filmem inspirovaných záběrech (*Modrý kolibřík*). V románu *Vrah* výstřednost postav přechází v líčení jejich chorobných stavů, vypjatá sexualita ústí až ve zločin. Ve 30. letech se Š.-M. soustředil na eseje o nakladatelském podnikání, krásné knize a knižním trhu. Po odmlce, po únoru 1948 nucené, pak uveřejnil vedle souboru básní objemný historický román o proměnách maloměstského domu a s ním souvisejících lidských osudech od 17. století, v němž mísil podrobné popisy, beletrizovaná fakta a romanticky laděné dějové zápletky (*U Zlaté bohyně*). Páteř trojdílných pamětí (*Sladko je žít, Ohňostroj, Tma a co bylo potom*) tvoří historie Aventina, s níž jsou spojeny desítky drobných, výstižných portrétů osobností světa literatury, divadla, výtvarného umění a filmu, jež autor potkal a jejichž životní příběhy a osudové chvíle zachytil; poslední díl této svérázné kroniky českého meziválečného uměleckého dění byl však již poznamenán politicky motivovanými redakčními zásahy (distribuce byla o dva roky zdržena). Ve 20. a 30. letech psal Š.-M. pravidelně literární, filmové i divadelní referáty (zvláště Cesta, Pramen, Rozpravy Aventina), dále publikoval medailony, články o kultuře a nakladatelské činnosti i polemiky.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Otakar Polabský (Ruch); Dr. O. Š. M., O. Š. M., OŠM, OŠM. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Kmene 1930–31 (1930); Aventinský magazín (1930–32); Cesta (1919–22, 1927); Českosl. knihkupec; sb. Člověk Karel Čapek (1968); Dnešek (1930); Elán (1935); Gentleman (1929–30); sb. In memoriam malíře Rudolfa Mazucha (1930); kat. Jaromír Funke (Kolín 1960); sb. Karel Smrž (1958); Kmen (1926–28); Kmen. Seznam knih vydaných členy Klubu moderních nakladatelů Kmen (1928); Knižní kultura (1964); sb. Knižní kultura doby staré i nové (1926); sb. Kolínsko 6 (1957); Kritika (1924); Kulturní noviny (1968); Kulturní tvorba (1966); Kulturní zpravodaj (1926); Květy (1967–69); sb. Les éditeurs tchécoslovaques à leurs confrères étrangers a l'occasion du Congrès international des éditeurs Paris (1931); Lid. demokracie (1957–73); Lid. noviny (1921, 1927); Lípa (1917–20); Lit. noviny (1928–30); Lit. noviny (1963–68); Lit. rozhledy (1924–29); Lumír (1922–24); Musaion (1928–31); Národ (1919); Nár. listy (1939); Nár. osvobození (1927–28); Naše rodina (1971–73, mj. cyklus Z rukopisu Předpamětí); Nové knihy (1966–69); Pestrý týden; Práce (1971–72);

Pramen (1920–22); Právo lidu (1936); sb. První týden české knihy a sjezd Svazu knihkupců a nakladatelů Republiky československé v Praze (1927); Přítomnost (1925, 1927); sb. Půl století střední školy v Kolíně 1872–1922 (1922); Ročenka Rozhledů. Vánoce 1936; Rozpravy Aventina (1925–34); Ruch (1913); Salon (Brno 1929); Sladko je žíti (1919–20); sb. Staletá Praha (1967); sb. 100 let kolínského gymnázia (1972, Kolín a moje Zlatá bohyně); Studio (1928–31); sb. Svatopluku Klírovi k padesátým narozeninám (1946); Svět v obrazech (1966); Světový zdroj zábavy a poučení (1939–41); Svob. slovo (1970); Topičův sborník (1922–23); Tribuna (1921–22, 1926–27); Tvar. Časopis ústředí lidové a umělecké výroby (1955); Týn; Večerní Praha (1964–66); Venkov (1920); sb. Víno (1930); Výtvarná práce (1966–67); kat. Výtvarné umění Kolínska (b. d., 1963); Země (1921–22); Zprávy českosl. knihkupců a nakladatelů (1936). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře a kultuře:* Červené milování (BB 1919); Vzkázání mojí milé (BB 1919); Nemorální komedie (D 1919, prem. 1920); Hlomozné ticho a jiné příběhy (PP 1920); Lilie v korzetu (BB 1922); Modrý kolibřík (PP 1923); Vrah (R 1924); Venuše s červenou parukou (BB 1925); Kilima-Ndžaro lásky (BB 1928); Chvála nakladatelského povolání (E 1929, bibliof.); Žaluji (E 1934); In memoriam stých narozenin Jana Otty (1941, pamětní tisk); Mumraj (BB 1957); U Zlaté bohyně (R 1965); Sladko je žít. Paměti nakladatele Aventina 1 (1966); Aventinum a jeho knižní výtvarníci (P 1967); Město Kolín (1968, text k fotografiím A. Krause); Ohňostroj. Paměti nakladatele Aventina 2 (1969); Tma a co bylo potom. Paměti nakladatele Aventina 3 (1972); – posmrtně: Filmová publicistika O. Š.-M. (2004, ed. K. Tabery). ▮ KORESPONDENCE: Nakladatelův dopis J. Zrzavému (z 1924), Lit. rozhledy 9, 1924/25, s. 60; Milý pane Mahene (J. Mahenovi z 1924), tamtéž, s. 71; Vážený pane profesore (V. Zelinkovi z 1925), RA 1, 1925/26, s. 23; O. Š.-M. píše nakladateli O. Š.-M. (b. d., z 1925), tamtéž, s. 42; Dopis O. Š.-M. Karlu Čapkovi (z 1926), RA 2, 1926/27, s. 77; Milý pane doktore (E. Konrádovi z 1927), tamtéž, s. 124; Pane Bedřichu Bělohlávku (z 1927), tamtéž, s. 143; Pane redaktore Peroutko (F. Peroutkovi z 1928), RA 3, 1927/28, s. 160; Milý pane Teige (K. Teigovi z 1929), RA 4, 1928/29, s. 162; Milý doktore F. X. Šaldo (z 1929), tamtéž, s. 235; in Ohňostroj (K. Čapkovi z 1926; 1969, s. 316); J. Šícha: Pár pohledů na Aventinum (V. Tillemu z 1928, K. Bednářovi z 1969), Labyrint 1994, č. 6; in Karel Čapek. Přijatá korespondence (K. a J. Čapkovi z 1932; 2000, ed. M. Dandová a M. Chlíbcová). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Sladko je žíti (1919–20), Rozpravy Aventina (1925–34; 1930–32 s V. Závadou, 1932–34 s J. J. Paulíkem), Aventinské novosti (1927), Musaion (1928–31, s F. Muzikou), Studio (1928–31, s K. Smržem, od 1930 s O. Rádlem), Gentleman (1929–30, s M. Hladíkem), Aventinský magazín (1930–32, s M. Hladíkem a R. Jílovským), Zprávy čsl. knihkupců a nakladatelů (1936, č. 1–2), Světový zdroj zábavy a poučení (1939–41); *sborníky:* Les éditeurs tchécoslovaques à leurs confrères étrangers a l'occasion du Congrès international des éditeurs Paris (1931, s F. Laichtrem a R. Řivnáčem), Mistři evropského malířství (1941, s E. Weilem pod pseud. E. Urban a J. Klepetářem pod pseud. Gabriel Kufner); *edice* (mimo Aventinum): Knihy století (1934–38), Epocha (1935–42), Standard Library (1936–39), Plutarchos (1936–42), Světová knihovna, řada 2. Laureáti Nobelovy ceny (1937–40), Jen ne nuda (1938). ▮

LITERATURA: ● ref. Červené milování: J. Krecar, MR 1918/19, sv. 34, s. 563; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 644; A. N. (Novák), Lumír 47, 1918/20, s. 284; Dr. A. F. (Fuchs), Tribuna 22. 6. 1919; J. H. (Hora), PL 27. 7. 1919; M. Novotný, Nové Čechy 3, 1919/20, s. 36 ●; ● ref. Vzkázání mojí milé: J. H. (Hora), PL 9. 11. 1919; J. Krecar, MR 1919/20, sv. 35, s. 358; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 294; Š. Jež, Cesta 2, 1919/20, s. 397 (i ref. Červené milování); J. Vrba, Pramen 1920, s. 136; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 28, 1920/21, s. 777 ●; ● ref. Nemorální komedie: M. Novotný, Nové Čechy 3, 1919/20, s. 212; ALAP (A. Procházka), MR 1919/20, sv. 35, s. 353 ●; ● ref. Hlomozné ticho a jiné příběhy: R. Schwarzová, Lípa 1920, č. 3; A. N. (Novák), Venkov 7. 12. 1920; J. Vrba, Pramen 1920, s. 472; M. Rutte, Cesta 3, 1920/21, s. 206; -btk- (V. Brtník), Zvon 21, 1920/21, s. 126; -n. (S. K. Neumann), Kmen 4, 1920/21, s. 275 → Stati a projevy 5 (1971, s. 353); J. V. Sedlák, Tribuna 14. 1. 1921 ●; A. M. Píša: ref. K. Š.: K povstání, Červen 1921, s. 366; ● ref. Lilie v korzetu: V. Z. (Zelinka), Zlatá Praha 1922, s. 458; B. P. (Polan), Nové Čechy 6, 1922/23, s. 315; J. Krecar, MR 1922/23, sv. 38, s. 217; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 11. 12. 1923 ●; ● ref. Modrý kolibřík: M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 4. 11. 1923; J. Karásek, Lit. listy 1, 1923/24, s. 108; J. Krecar, MR 1923/24, sv. 39, s. 225; drb. (J. Borecký), Zvon 24, 1923/24, s. 126; A. N. (Novák), LidN 3. 1. 1924; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 11. 1. 1924 ●; ● ref. Vrah: J. O. Novotný, Cesta 6, 1923/24, s. 693; J. Staněk, Čes. osvěta 20, 1923/24, s. 478; V. Brtník, Venkov 5. 4. 1924; an. (J. Vodák), Čes. slovo 26. 4. 1924; an. (F. Götz), NO 4. 5. 1924; K. (F. V. Krejčí), PL 11. 5. 1924; Skapino (A. Novák), LidN 6. 6. 1924; K. Sezima, Lumír 1924, s. 489 ●; ● ref. Venuše s červenou parukou: -r-, Pásmo 2, 1925/26, s. 80; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 26, 1925/26, s. 322; = (J. Vodák), Čes. slovo 26. 1. 1926; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 7. 3. 1926 ●; ● ref. Kilima-Ndžaro lásky: J. Matouš, Nové Čechy 12, 1928/29, s. 167; -jef (J. Fučík), Tvorba 1929, s. 48 → Stati o literatuře (1951, s. 124); J. Vodák, Čes. slovo 25. 1. 1929; P. Eisner, Prager Presse 31. 1. 1929 ●; an.: Deset let Aventina, Vitrinka 7, 1929/30, s. 22; V. Poláček: Knihomilové pod lupou 13. Dr. O. Š.-M. z Aventina, Panoráma 7, 1929/30, s. 26; Ad. Veselý: Sto dýk do srdce, Bibliofil 1930, č. 2; Dr. F. K. (Kocourek): Hovory s nakladateli 12. Dr. O. Š. M., Přítomnost 1932, s. 653; ● ref. Žaluji: e. v. (E. Vachek), LitN 7, 1934/35, č. 4; p.

(A. M. Píša), PL 9. 1. 1935; an., Ranní noviny 23. 1. 1935; (fn.) (F. Němec), RP 26. 1. 1935 ●; Red.: Doslov k jedné nakladatelské prohře, Přítomnost 1935, s. 28; (Gel.) (F. Gel): Dr. Š.-M. stižen šílenstvím?, Telegraf 24. 1. 1935; (fst.) (F. Stuchlý): Beseda s autorem románu U Zlaté bohyně, LD 20. 6. 1965; M. Petříček: ref. U Zlaté bohyně, LitN 1965, č. 27; O. Neveršilová: O. Š.-M., Kulturněpolitický kalendář 1967 (1966, s. 202); A. Hoffmeister a V. Závada in O. Š.-M.: Sladko je žít (1966); ● ref. Sladko je žít: G. Francl, LD 15. 1. 1967; vbk (V. Běhounek), Práce 12. 2. 1967; R. Havel, LitN 1967, č. 8; M. Nyklová, Večerní Praha 10. 3. 1967; P. Den, Proměny (New York) 1967, č. 3; jš (J. Šimůnek), RP 3. 5. 1967; I. Pfaff, Kulturní tvorba 1967, č. 21; J. J., Impuls 1967, s. 284 ●; R. Havel: Dva nakladatelé (V. Petr a O. Š.-M.), LitN 1967, č. 37; J. Šnobr: PhDr. O. Š.-M., Kmen 1969, č. 6; J. Pilz in Národní 9 (1969, s. 58); F. Muzika in O. Š.-M.: Ohňostroj (1969); ● ref. Ohňostroj: vbc (V. Vrabec), Svob. slovo 29. 5. 1969; V. Běhounek, Práce 24. 6. 1969; A. Závodský, Rovnost 15. 7. 1969; gr. (J. Jirsa), Večerní Praha 12. 8. 1969; tk (R. Kvaček), Revue dějin socialismu 1969, s. 626 ●; E. Macek: Paměti nakladatele O. Š.-M., ČLit 1969, s. 668; ● k pětasedmdesátinám: (jwg) (J. Wenig), LD 15. 9. 1972; LV, Svob. slovo 15. 9. 1972 ●; B. Novák in O. Š.-M.: Tma a co bylo potom (1972); ● nekrology: an., Svob. slovo 13. 3. 1974; (T) (P. H. Toman), Práce 19. 3. 1974; (dk) (D. Kozlová), Tvorba 1974, č. 12; J. Dresler, Čes. slovo (Mnichov) 1974, č. 4 ●; (dk) (D. Kozlová): Dva roky cesty za čtenářem (k uvedení 3. dílu pamětí na trh), Tvorba 1974, č. 44; J. Wenig: k 80. výr. nar., Panoráma 1977, č. 4–5; A. Jonáková, J. P.: Dr. O. Š.-M. a jeho Aventinum, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1984, s. 316; P. Koháček: Bratři Čapkové a Aventinum, Zpravodaj Společnosti bratří Čapků 1989, č. 28 + 1992, č. 31; M. Pohorský: k 15. výr. úmrtí, Lit. měsíčník 1989, č. 3; J. Firt in Knihy a osudy (1991); kat. Aventinská mansarda. O. Š.-M. a výtvarné umění (1990; k tomu H. Rousová, Ateliér 1991, č. 2); K. Scheinpflug in Můj švagr Karel Čapek (1991, s. 141); V. Sládek: Všechny ty knihy Š.-M. (k výstavě v Kolíně), Kolínské noviny 1992, č. 11; J. Bílek: k 95. výr. nar., Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1992, s. 121; Z. Pokorný: O. Š.-M., Reflex 1992, č. 39; P. Žantovský: O. Š.-M., Reportér 1992, č. 42; P. Matoušek: ref. Sladko je žít, Ohňostroj a Tma a co bylo potom, Nové knihy 1992, č. 39 a 1993, č. 15 a 38; J. Šícha: Pár pohledů na Aventinum, Labyrint 1994, č. 6; A. Zach in Stopami pražských nakladatelských domů (1996) + k 100. výr. nar., Knihkupec a nakladatel 1997, č. 12 + O jedné recenzi a jedné vzpomínce (k pamětem O. Š.-M. a jejich úpravám), Tvar 1998, č. 7; R. Mikulka a R. Procházka in Knihtiskař a nakladatel František Obzina (2000); J. Zemina: O. Š.-M. a Josef Šíma, Ateliér 2002, č. 24.

ls, zp

Antonín **Štrauch**

* 13. 3. 1831 *Jičíněves*
† 20. 1. 1877 *Jičín*

Autor humoristických a satirických skladeb, překladatel, publicista.

Psal se i vl. jm. Strauch. – Pocházel z rodiny panského vrátného. Hlavní školu vychodil v Jičíně (1844), zde studoval také gymnázium (třídní učitel A. Fähnrich, F. Šír; mat. 1852). V Praze se zapsal na filoz. fakultu, studia však nedokončil. Krátce vyučoval ve šlechtické rodině v Praze-Satalicích, odmítl nabídku vycestovat do USA a vést v St. Louis krajanské noviny. 1854 vydával v Jičíně s V. Č. Bendlem a J. Grosem satirický časopis Rachejtle, po rozchodu s Bendlem založil s Grosem 1855 časopis Diblík. Asi od téhož roku se stal redaktorem Pražských novin, do nichž překládal zprávy ze slovanských periodik a přispíval fejetony. V 60. letech psal do Humoristických listů, 1863 byl jejich šéfredaktorem. V několika tiskových procesech byl za otištění článků (Národní slavnost v Poděbradech), které údajně ohrožovaly bezpečnost státu a urážely císaře a jejichž autora odmítl jako šéfredaktor prozradit, odsouzen k mnoha měsícům vězení a k peněžitým trestům. Po vykonání prvního šestinedělního trestu se Š. snažil vyhnout se dalšímu věznění, ale při neúspěšném pokusu dostat se do Švýcarska byl zadržen a nucen nastoupit trest. Rozsudek i těžký žalář, který mu podlomil zdraví, byl v soudobém tisku velice pozorně sledován, snad i proto, že Š. byl považován za člověka spjatého s probíhající polskou revolucí. Po propuštění z vězení 1865 se ze zdravotních důvodů stáhl z veřejného života a publikoval jenom sporadicky; dožil u sestry v Jičíně. Zemřel na neštovice, pohřben byl na jičínském hřbitově na Valdickém předměstí.

Š. tvorba obsahuje básně, hlavně milostné v duchu světobolu mladé generace (*Při rozchodu měj se blaze*) a prózu podobného zaměření (*Sokové*), knižně vyšla obratně napsaná novela *Pustý dům*. Velké úsilí Š. věnoval příspěvkům do humoristických a satirických časopisů, kde pěstoval menší žánry, fejetony, aforismy, satirické básně, ironické komentáře. V nich uplatnil břitký jazyk, ironický vztah k politické a společenské realitě, mnohé ostré výpady však postrádaly odpovídající sevřenou formu a patřičný nadhled. Š. byl ve své době

považován za jednoho z nejnadanějších žurnalistů a nejvzdělanějších spisovatelů a za výtečného znalce slovanských jazyků. Podstatnou část jeho tvorby zaujímají prozaické překlady ze slovanských literatur, především z polštiny (cyklus povídek J. Dobrźanského Doma i za mořem, časopisecké příspěvky), dále z ruštiny (Bela z Lermontovova Hrdiny našeho věku) a z ukrajinštiny. Přeložil i Turgeněvovu veselohru Venkovanka. Náměty povídek překládaných z polštiny se často dotýkaly polské revoluce a osudu emigrantů, kterým pomáhal při jejich odchodu z Polska přes Prahu; po jazykové stránce byly obratné a plynulé.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. Prachovský, A. Št. Jičínský, A. Št. Prachovský, Kilián Chroust (Rachejtle), Mefisto (Humorist. listy), Prachovský; A. Štr., J., J-ý, -ý (Lumír). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedník; Čes. včela (1848, dub.); Diblík (1855); Hlas (1865); Humorist. listy (60. léta); alm. Lada Nióla (1855, B Při rozchodu měj se blaze); Lit. listy (1865); Lumír (1853–55; 1855 P Sokové, překl. M. J. Lermontov: Bela); Nár. listy (1864); Pražské noviny (od 1851); Rachejtle (Jičín); Zlaté klasy (1856); – posmrtně: sb. Nový deklamátor (1879); ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Pustý dům (P 1856). – *Překlady:* A. Szedler: Semeňko (1859 ← Pražské noviny 1859); J. Dobrźanski: Rodina nájemníkova (1863) + Povstalci (1863) + Vyhnanci (1963) + Dvě ženy (1863) + (souborně) Doma i za mořem (1863). ▮ SCÉNICKY. *Překlady:* A. P. J. Krüger: Slečna manželka (1860); J. Szujski: Eliška Ostrožská (1860); I. S. Turgeněv: Venkovanka (1866). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Rachejtle (1854; 1. a 2. sv. s V. Č. Bendlem a J. Grosem), Diblík (1855, s J. Grosem), Pražské noviny (asi 1855), Humorist. listy (24. 3. – 24. 12. 1863), Nár. listy (8.–10. 12. 1867), Hlas (16.–27. 7. 1868). ▮

LITERATURA: ● o Š. tiskových procesech: an., NL 7. 10. a 8. 12. 1863; an., Hlas 7. 10., 28. 11. a 8. 12. 1863, 13. 2. a 25. 4. 1864 ●; J. N. (Neruda): ref. překl. insc. I. S. Turgeněv: Venkovanka, NL 2. 6. 1866 → České divadlo 2 (1954, s. 115); ● nekrology: an., NL 21. 1. 1877; an., Posel z Prahy 21. 1. 1877; an., Světozor 1877, s. 47 ●; A. Melišová-Körschnerová: Spisovatelovo věno, Koleda 1877, s. 107 a pokr.; J. R. Vilímek in Ze zašlých dob (1908); an.: k 80. výr. nar., NL 13. 3. 1911 (večerní vyd.); F. Pátek: Dopis J. Grose A. Š., ČMF 1913, s. 56; F. Strejček: Šotek a Diblík, Zvon 17, 1917/18, s. 614 a pokr. + Vybledlé obrázky literární, Zvon 1922, s. 216; V. Žáček in Ohlas polského povstání r. 1863 v Čechách (1935, s. 186); F. Strejček in Humorem ke zdraví a síle národa (1936, s. 123) + Humoristické časopisy čtyřicátých a padesátých let, roč. Chudým dětem (1941, s tit. Z doby Boženy Němcové 1, s. 121); J. Páta: Vzpomínka na A. Š., Sokol 1941, s. 41 (i sep.); J. V. Frič in Paměti 2 (1960).

ks

Václav **Štulc**

* 20. 12. 1814 *Kladno*
† 9. 8. 1887 *Praha*

Básník překonávající pocit náboženského a společenského vykořenění programově objektivizujícími skladbami národně nabádavého zaměření; přední překladatel polské klasicistní a romantické poezie; politický a kulturní publicista vyhraněného národně katolického smýšlení, organizátor společenské a církevní spolkové činnosti.

Psal se též vlasteneckým jm. V. Svatopluk Š., v textech s náboženskou tematikou i V. Hyacint Š., křestním jm. i v podobě Václav a Věnceslav, příjmením ojediněle Stulec, v matrice zapsán jako Stulz. – Narozen v rodině domkáře, zedníka a obecního staršího. V rodišti vychodil elementární školu, na přímluvu kněze K. Weiningera byl poslán na studie do Prahy. 1826–27 byl žákem týnské normální školy, od 1827 studoval na staroměstském Akademickém gymnáziu (učitelé J. Jungmann, F. J. Svoboda), kde se sblížil se skupinou vlastenecky orientovaných studentů (K. H. Mácha, J. B. Pichl, J. Podlipský, K. Sabina, A. Strobach, F. B. Trojan, kteří se scházeli ve Š. bytě a debatovali o literatuře a společenských událostech, zvláště o polském povstání 1830–31); 1830 vstoupil jako první student do právě založené Matice české. 1832 začal studovat tzv. filozofii (další přátelé K. S. Amerling, B. Jablonský, A. J. Vrťátko, polský kníže-exulant J. Lubomirský). O prázdninách cestoval po Čechách (Jičín, Libuň), 1834 s Amerlingem na Moravu (v Brně setkání s F. C. Kampelíkem), Slovensko a do Uher (setkání s J. Kollárem), 1836 opět po Čechách (s hrabětem B. Sylva-Tarouccou) a Slovensku. Pod vlivem četby spisů B. Bolzana (později ho dokonce v Těchobuzi navštívil) se odvrátil od francouzského deismu a 1835 vstoupil do arcibiskupského semináře. 1839 byl vysvěcen na kněze a poté instalován jako kaplan do Kvílic u Slaného, kde působil i pedagogicky a osvětově (intenzivně se stýkal s kaplanem v Peruci, filantropem F. Danešem). Kvůli zdravotním problémům musel Š. z Kvílic odejít, od 1843 byl duchovním správcem v ústavu pro slepce pod Bruskou (tehdy udržoval styky s rodinami Fričových a Staňkových, K. Havlíčkem Borovským, J. Jirečkem, V. V. Tomkem, J. E. Vocelem a K. V. Zapem), od 1846 působil jako duchovní v ústavu choromyslných u sv. Kateřiny.

1847 založil časopis Blahověst, který měl kromě beletristických příspěvků reflektovat vztahy mezi církví, českým vlasteneckým hnutím a rakouským státem a upevňovat kult českých zemských světců jako protiváhu vůči uctívání J. Husa. 1848 byl Š. zvolen do Nár. výboru, výboru Lípy slovanské, účastnil se jednání Slovanského sjezdu (setkání s chorvatským biskupem J. Strossmajerem), spoluzaložil Katolickou jednotu a krátký čas vydával noviny Občan; t. r. se stal katechetou na staroměstském Akademickém gymnáziu, kde vyučoval i češtinu a dějepis (žáci mj. V. Hálek, J. Neruda, L. Quis, A. V. Šmilovský). Kvůli zpočátku vyčkávacímu a později legitimistickému postoji k nastávajícím politickým poměrům se rozešel s K. Havlíčkem (mj. přetiskl 1850 v Blahověstu z Vídeňského deníku denunciační článek Výklady k epištolám kutnohorským). 1850–51 a znovu po vydání tzv. evangelických patentů (1861) obhajoval své národně konfesijní stanovisko před reformovanými duchovními (B. V. Košut, Heřman z Tardy); 1851 podnítil s O. Czerninem a J. V. Jirsíkem sbírku na stavbu novorománského kostela sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně. 1853 byl pro údajný požadavek odluky církve od státu úředně zastaven Š. časopis Blahověst (znovu povolen 1855), t. r. mu hrozilo kvůli tajným studentským literárním aktivitám propuštění z Akademického gymnázia (neuskutečnilo se díky přímluvě arcibiskupa F. Schwarzenberga). 1859 pobýval Š. v Polsku, kde mj. podpořil soudobé uniatické snahy, 1860 byl zvolen za sídelního kanovníka kolegiátní kapitoly na Vyšehradě. Po vydání Říjnového diplomu založil 1861 proticentralisticky zaměřené noviny Pozor; pro kritické výroky o únorové ústavě byl obžalován za rušení veřejného pokoje a v tiskovém procesu 1862 odsouzen ke dvěma měsícům vězení; po propuštění byl na velehradských cyrilometodějských slavnostech zvolen členem Dědictví sv. Cyrila a Metoděje a oslavován jako hrdina. V 60. a 70. letech dal Š. podnět k založení tzv. Vyšší dívčí školy, Jednoty pro dostavění chrámu sv. Víta a družstva Katolického spolku tiskového Vlast; přednášel v Umělecké besedě a Besedě učitelské (o polské literatuře, B. Bolzanovi, J. Jungmannovi, F. F. Procházkovi, V. F. Durychovi, A. Mickiewiczovi, Z. Krasińském, i o svých překladech), přispíval do Riegrova Slovníku naučného hesly z oblasti církevní historie a pedagogiky. 1870 se stal vyšehradským proboštem, dal přestavět zdejší proboštství, kanovnické domy a kostel sv. Petra a Pavla (na jeho přestavbu poskytl 40 000 zl.), vysvěcení se však nedožil stejně jako realizace svého návrhu přeměnit vyšehradský hřbitov v čestné pohřebiště představitelů národního života. 1880 byl jmenován konzistorním radou krakovským a litoměřickým, 1881 (ne bez potíží) domácím prelátem papeže Lva XIII. Zemřel na rozedmu plic a dlouhodobou srdeční chorobu, jíž trpěl už od 50. let. Pohřben byl na Vyšehradském hřbitově (mši sloužil arcibiskup F. Schönborn); v závěti odkázal značné finanční obnosy Svatoboru, vyšehradské vikarii, chudým kněžím, chlapeckému semináři v Příbrami aj.

Výrazné společenské působení Š. doprovázela rozsáhlá literární, překladatelská, adaptační a ediční činnost. Jeho tvorba neustále nabádavým způsobem zpřítomňovala svár světa ideálních hodnot (konfesijně vyhraněné křesťanství, vlastenectví, svornost, láska k bližnímu, úcta k minulosti, sociální smír) se současnou neutěšenou společenskou a politickou situací doma i v ostatních slovanských zemích. Vidinu nové národní existence, založené na těchto ideálech, spojoval Š. s pojetím slovanské vzájemnosti, hledajícím hodnoty spíš než v dobovém rusofilství v polském mesianismu či ve vzdoru „malého národa“ (Slovinců a Chorvatů). Za filozofických studií uveřejňoval Š. v Květech drobnou reflexivní romantizující lyriku s přírodní a vlasteneckou tematikou (*Hvězdo má* aj.). S původní tvorbou bezprostředně souvisely jeho překlady polské romantické poezie (Mickiewiczova óda Na mladost, Konrád Wallenrod), jež v době po potlačení polského listopadového povstání uváděly do českého literárního kontextu témata národní rezistence a vášnivého odporu proti bezpráví. Za cest po Slovensku vznikl (patrně pod dojmem četby Byronovy Childe Haroldovy pouti) cyklus Š. básní *Na Tatrách a pod Tatrami* (tiskem až 1874 v Sebraných spisech básnických), v nichž písňovou formou (ohlasy Rukopisů) a čitelnou kollárovskou personifikací (matka–vlast, pěvec–národ) zobrazil především lokality legitimující česko-slovenskou vzájemnost (elegicky pojatá velkomoravská Nitra, husitský Muráň); celek vrcholil představou všeslovanské jednoty ve společné vlasti. Propojení básníka intimního a politického, typické pro celou Š. básnickou tvorbu, se nově tematizovalo ve sbírce *Pomněnky na cestách*

života, v níž se „konvenčně, ale upřímně obrátil od subjektivismu k uklidněnému názoru katolickému“ (A. Novák). Inspirován Kollárovou Slávy dcerou (forma cestopisu, komentáře – přímětky) a Čelakovského Růží stolistou (etická a vlastenecká dikce zkázněná klasicizujícím trochejským čtyřverším) reflektoval v oddíle *Mé vzdechy* svou konverzi, kterou chápal jako překonání intelektuálního omylu, v oddílu *Mé plesy* podal vizi světa proměněného křesťanstvím (a sociální i národní nápravou) v nový Jeruzalém; v nejrozsáhlejším oddílu *Mé hlasy,* básnickém cestopisu po českých a moravských pamětihodných místech, postavil proti rozpadu ideálních národních a konfesních hodnot odkaz minulých generací (spisovatelů, kněží, politiků; v Sebraných spisech básnických je rozmnožil o poslance a oslabil podíl postav z české mytologie), slavné dějinné události a velká literární díla; ve vysvětlivkách a přímětcích ještě připojil interpretaci takto pojatého obrazu českého světa. Alegorická sbírka *Harfa sionská,* vznikající 1863 ve svatojiřském vězení pod vlivem Byronových Hebrejských melodií a Herderovy statě O duchu hebrejské poezie, parafrázovala četné starozákonní příběhy (Daniel, Jeremiáš, Micheáš aj.) a žalmy se záměrem posilovat odolnost české společnosti vůči společenskému a politickému tlaku. V básních *Perly nebeské…,* novozákonním protějšku Harfy sionské, Š. parafrázoval evangelijní podobenství (např. o zakopané hřivně, marnotratném synovi) ve vztahu k náboženským a národnostním problémům Čech. Ve sbírce politické lyriky *Dumy české,* která vznikala ve vzrušené době táborů, kritizoval s patetizujícím mravně rozhořčeným gestem básníka-věštce (rétorický verš, inverze, perifráze, paralelismy a apostrofy) soudobé společenské dění (rakousko-uherské vyrovnání a následné centralizační tendence rakouské vlády v Předlitavsku, potlačení polského lednového povstání, postavení nemaďarských národností v Uhrách, politickou nesvornost v Čechách); záchranu spatřoval v důsledném přijetí tradičních hodnot. Elegický a zároveň tragický tón básní i poetické postupy sbírky mj. předznamenaly politickou poezii J. Nerudy a S. Čecha. Š. byl také autorem mnoha básní s náboženskou tematikou (životy světců, veršované modlitby), které publikoval v katolických časopisech a v přílohách svých nábožensky vzdělavatelných prací; měly vyjít jako třetí svazek Sebraných spisů básnických, knižně byl vydán pouze epický cyklus básní ze života sv. Anežky (*Z paláce a kláštera*). – Nečetná Š. próza (*Cesty milosti Boží*) zpracováním a zaměřením tvoří beletrizující doplněk k neobyčejně rozsáhlé původní, adaptační i překladové tvorbě katechetické (hodinky, veršované i neveršované modlitby), pastorální (katechismy), liturgické a hagiografické s obsáhlými popisnými pasážemi historického či místopisného charakteru (např. *Život sv. Cyrila a Metodia*); zejména u nábožensky vzdělavatelné poezie a prózy uváděné pod Š. jménem někdy nelze přesněji určit jeho autorský podíl, resp. předlohu a filiační vztahy. Příležitostně vznikaly Š. biografické práce o významných osobnostech obrozenské kultury (např. dva životopisy J. Jungmanna), a literárněhistorické (*Pohled na literaturu českou věku Karla IV.*). Iniciátorská byla Š. činnost překladatelská. Vedle nejpočetnějších překladů z A. Mickiewicze (Dziady, Sonety krymské, Bajky, Drobné básně) uváděl také básně Z. Krasińského, J. U. Niemcewicze, J. G. Herdera, chorvatsko-italského básníka N. Tommasea aj. – Š. často zasahoval do společenského a kulturního života publicisticky: výzvou *Několik slov k poctivým lidem* z 1849 proklamoval jednotu českých křesťanů jako nutný předpoklad k vyřešení sociálního i národnostního problému, článkem *Památce Jungmannově* vystoupil 1859 proti nastupující literární generaci májovců, kterou vinil z indiferentismu a nedostatku národního uvědomění. Š. pozice v literatuře (ironizovaná např. Nerudovým referátem o prvním svazku Sebraných spisů) i v české společnosti, lidsky zproblematizovaná již jeho protektorským vztahem k B. Němcové, dále údajným udavačstvím vůči J. V. Fričovi po jeho návratu z vězení, I. J. Hanušovi a A. Smetanovi, se stala od počátku 60. let pro mladé literáty symbolem klerikalismu a zpátečnictví, mj. i kvůli ortodoxně katolickému výkladu historických událostí a postoji v současných polemikách (např. obhajoba návratu jezuitů do Čech, útok na Renanovu knihu Život Ježíšův, intenzivní protihusitská kampaň v 70. letech).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Václav Jaroslavský (Vlastimil), Václav Kladenský, Václav Svatopluk Kladenský; Š., Š-, Š.-, Št-, Václ. Š., V. K. V., V. S. K., V. St., V. Sv. K., V. Sv. Kl., V. Sv. Št., V. Š., V. Š. K., V. Št. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Blahověst (1847–53, 1855–72; 1847 Vypsání života svatých bratří Cyrila a Metoda…,

i sep.; 1849 Život sv. Vojtěcha, biskupa a mučenníka, patrona národu českého, i sep., Několik slov k poctivým lidem, i sep.; 1855 Svatá Cecilia, panna a mučenice Kristova, i sep.; 1861 Česká národnost a evangelická církev, i sep.; 1867 B Lživým apoštolům); – Boleslavan (1860–61, překl. N. Tommasea); Čas (1861); ČČM (1839, 1843); Časopis katol. duchovenstva (1860–76; 1869 články Jak mnoho asi bylo Čechů vyhnanců a vystěhovalců po bitvě bělohorské, Česká národnost a kněžstvo katolické; 1869 životopis K. Vinařického); Časopis pro katol. duchovenstvo (1836, 1838, 1840, 1843–44); Čech (od 1871; 1873 Anežka, slavná Přemyslovna, blahoslavená prvá starší sestra chudých panen sv. Kláry, i sep.); Čes. včela (1838–39, 1845); Čes. včela (1878); Encyklopedie powszechna (Varšava 1859); F. Doucha: Obrázky posvátných příběhů (b. d., 1861); alm. Hlasové duchovenstva k slavnému dosednutí na stolec arcibiskupský… Aloysia Josefa, svobodného pána Schrenka z Notzingu… (1838); alm. Hlasy duchovenstva k … Ferdinandovi a Marii Anně při slavnosti korunování (1836); Hronka (Banská Bystrica 1838–39); Jindy a nyní (1833, překl. z polské lit.); Kritická příloha k Nár. listům (1863–64, čl. Literatura polská, Obecný ráz literatury polské); Květy české, pokr. Květy (1834–44; BB, překl. z A. Mickiewicze, 1838 překl. epigramů J. G. Herdera); Květy (1865–72; 1866 překl. ze Z. Krasińského); Lada (1861); alm. Libussa (1847, životopis J. Jungmanna); Lit. listy (1865, překl. A. Mickiewicz: Graźyna); Lumír (1851, 1854, pův. BB a překl. z polštiny; 1860 parafráze B Z. Krasińského); Method (1880, 1885); Mor. noviny (1861); Národ (1864); Nár. listy (1863, 1865); Nár. noviny (1849); Občan. Sedlské noviny pro Čechy a Moravany (1848–49); Pastýř duchovní (1881–86); sb. Písně pro nejmenší dítky (1850, s K. A. Vinařickým); Pokrok (1869, 1883); Poutník (1848); Pozor (1862); Pražské noviny (1846, 1851, 1854, 1859; 1854 Karlín a jeho chrám, i sep.; 1859 Památce Jungmannově → sb. Život Jana Nerudy 3, 1953, s. 260, ed. M. Novotný); Programm des k. k. altstädter Staats-Gymnasiums zu Prag (1856, Pohled na literaturu českou věku Karla IV., i sep. → Beseda 3, 1865/66, s. 85); Rodinná kronika (1863); sb. Sbírka výkladův a kázání (1853); ant. Slovanská poezije 1, 2 (1874, 1878); Slovenské noviny, příl. Světozor (Vídeň 1860); Světozor (1835); Světozor (1867, 1876–77); Škola (1853–54); Škola a život, příl. Štěpnice (1856–58, 1870); Školník (1851, 1865, 1871, 1875); Včela (1850); sb. Věnec ze zpěvů vlastenských… (1835); alm. Vesna (1837–39); Vídenský deník (1850); Vlastimil (1839, 1842); Zlatá Praha (1864, překl. z A. Mickiewicze a A. S. Puškina); Zlaté klasy (1853–56); – posmrtně: Světozor (1927, B Ó, Slavie má!); Vlasť (1903–04, části deníkových zápisků z 1834–44, ed. F. H. Žundálek); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Pomněnky na cestách života (BB 1845); Cesty milosti boží 1, 2 (PP 1860); Perly nebeské čili Podobenství a opovědi Páně (BB 1865); České dumy (BB 1867); Harfa sionská (BB 1868); Šebestián Hněvkovský. Životopisný nástin… K slavnosti odhalení pomníku… v Žebráce (1870); Josef Jungmann. Na památku dne 13. července 1873… (1873, s J. B. Pichlem); Z paláce a z kláštera. Obrázky ze života blahoslavené Anežky Přemyslovny (BB 1875); – posmrtně: Na Tatrách a pod Tatrami (BB 1918, ed. K. Dvořák; 1874 in Sebrané spisy básnické 1). – *Překlady a adaptace:* A. Mickiewicz: Konrad Wallenrod (1837); an. (C. Brentano): Stanislav a Aninka (1838, překl. z polského); Padesáte bajek a několik vážnějších básniček pro naše milé maličké (1844, z něm.; 1862 s tit. Padesáte bajek); N. Wiseman: Lampa posvátná (1857); O. Roquett: Legenda o sv. Alžbětě Uherské. Oratorium (1866, hudba F. Liszt); viz též *Souborné vydání.* – *Ostatní práce* (nábožensky vzdělavatelná literatura, polemické a příležitostné publikace): Život sv. Alžběty, dcery krále uherského (1843); Život sv. Anny, máteře rodičky boží Marie (1843); Život sv. Antonína, vyznavače Páně (1843); Život sv. Barbory, panny a mučennice (1843); Život sv. Ferdinanda, vyznavače Páně (1843); Život sv. Františka Serafského, vyznavače Páně (1843); Život sv. Josefa, pěstouna Pána Ježíše Krista (1843); Život sv. Máří Magdaleny (1843); Život sv. Vincencia de Paul (1844); Slovo radosti k slavnosti 10. října, kteréhožto dne v ústavu k… zaopatření nevidovců… kaple sv. Rafaela posvěcena… jest (1844); Dobrá rada v potřebě (1846, s paralelním něm. vyd.); Rozmilí krajané a bratři! Občané vikariátu slánského! (1848); Ohlas úcty srdečné a lásky, při slavnosti velebných druhotin kněžských… Vojtěcha Procházky, faráře u Sv. Vojtěcha v Praze… (1853); Písně ke cti sv. Cyrila a Metoda, apoštolův a dobrodincův slovanského národa, s připojeným stručným životopisem jejich (1854); Pobožnost k sv. Cyrilovi a Metodiovi, apoštolům slovanským (b. d., asi 1856); Písně májové ku poctě Panny Marie (1854; vyd. od 1874 s tit. Písně ku poctě P. Marie… při pobožnosti Májové); Život sv. Cyrila a Metodia, apoštolů slovanských (1857, s cyrilometodějskými básněmi moravských autorů); Duchovní písně, zpívané o pouti k starobylému chrámu sv. Klementa na Levém Hradci (1857, s J. Drbohlavem); Klement Maria Hofbauer, životopisný nástin (1859); Život sv. Prokopa, opata sázavského, patrona národu českého (1859); Milosrdný Samaritán. Knížka útěchy a spasitedlného vzdělání… (1860); P. T. p. odběratelům a přátelům Pozoru (1862); Pravověrný ctitel svatých Cyrila a Metodia bratří, apoštolův slovanských (1863); Renan a pravda čili Úvahy o knize Renanově Život Ježíšův (1865 ← Časopis katol. duchovenstva 1864); Pius IX., Svatý otec a nejvyšší biskup katolického křesťanstva (1869); Posvátný věnec ku poctivosti sv. Václava, mučenníka, vévody a dědice českého (1869); Řeč při posvěcení pomníku na hřbitově vyšehradském péčí dam Amerického klubu vzdělaného B. Němcové (1869); Vlasť a církev čili Může-li vlastencem býti

katolík? (1870); Pocta Ducha svatého (1871); Život a osudy Mistra Jana Husi z Husince (1872, s K. Borovým); Slova víry a lásky na hrobech a mezi hroby. Památkou na svěcení rozšířeného hřbitova u Sv. Petra a Pavla na Vyšehradě (1873); U Božího hrobu. Modlitby, litanie a písně na oslavu ukřižovaného spasitele našeho (1876); Posvátné hodinky na oslavu blahoslavené Anežky České panny (1876); Vínek májový. Hodinky, litanie a písně na oslavu sv. Jana Nepomuckého, mučedlníka – obránce české země (1876); Vnuk a děd. Na oslavu stříbrné svatby… Františka Josefa I. a Alžběty… (1879); Svatý Martin, biskup tourský a vyznavač Páně (1881); Starobylý chrámec sv. Martina na Vyšehradě (1881); Vidění. Proslov na oslavu sloučení Vyšehradu s Prahou (1883). – *Výbor:* in J. V.: V. Š. Spisovatel a národní buditel (1934, BB). – *Souborné vydání:* Sebrané spisy básnické (nakl. I. L. Kober, 1874, 1878, 2 sv.; 2. Kniha překladův básní A. Mickiewiczových). ∎ KORESPONDENCE: F. Kvapil: A. Mickiewicz v Čechách (Mickiewiczovi z 1837), Osvěta 1898, s. 631; in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 2, 3 (Vinařickému z 1833–34, 1843, 1845, 1855; 1909, 1914, ed. V. O. Slavík); in sb. Z doby Sušilovy (F. Sušilovi z 1860; 1917, ed. P. Vychodil); P. Vychodil: Z korespondence družiny Sušilovy (B. Sylva-Tarouccovi z 1843 a 1844), Hlídka lit. 1919, s. 696 a 1920, s. 18; in Dopisy československých spisovatelů Stanko Vrazovi a Ljudevitu Gajovi (Gajovi z 1847; 1923, ed. K. Paul); F. Krčma: Dopisy přátel a příbuzných Máchovi (nejistému adresátovi z 1833–34), Lumír 1924, s. 84; in sb. Česká korespondence s Lvem Thunem (Thunovi z 1845; 1970, ed. L. Kubík). ∎ REDIGOVAL *periodika:* Blahověst. Katolický týdeník (1847–52), pokr. Blahověst. Katolické hlasy (1855–61, 1861 s příl. Hlásník; od 1860 s F. Srdínkem), Občan. Sedlské noviny pro Čechy a Moravany (1848–49), Pozor (1861–63; 1863 s J. Staňkem), Pastýř duchovní (1881–86, s. M. Karlachem); *kalendáře:* Nový kalendář katolický čili Poutník z Prahy (1851–63), Pečírkův Nár. kalendář… (1872–88); *knižnice:* Bibliotéka životů svatých (1857), Besedy katolické (1860), Kazatelé slovanští (1870–73, s A. Mužíkem). ∎ USPOŘÁDAL A VYDAL: M. J. Sychra: Veleslavín. Mravoučná hospodářská kniha… (1847); Zlaté zápisky karlínské… (1854); Hlasy pro kněžstvo (1855); Druhá čítanka a mluvnice pro katolické školy v císařství rakouském (1856, s K. A. Vinařickým); Hvězda betlémská čili Duchovní cvičení v pravém životě křesťanském (1857); Patero červených korálův. Úplná modlitební kniha pro věrné katolické křesťany (1859; opr. vyd. 1862 s tit. …aneb Uctění pěti ran Krista ukřižovaného); Sedmero proutkův ze spisů M. Jana Husi (1870); Písmo svaté. Vydání dle Vulgaty (1884–88, s A. Lenzem; od Genesis po knihu Job, úprava textu a výklad). ∎

BIBLIOGRAFIE: in J. Bečka, M. Kremlová: Czeska bibliografia Adama Mickiewicza 1826–1960 (Vratislav 1965). ∎ LITERATURA: J. F. Nowakowski: Ksiądz W. S., kanownik Wyszehradski, tlumacz A. Mickiewicza (Varšava 1862); A. Krecar: V. Š. Životopisný a literární nástin (1889 ← sb. Slavín, 1888); J. V.: V. Š. Spisovatel a národní buditel (1934, s výborem BB). ∎ ● ref. překl. A. Mickiewicz: J. Malý, ČČM 1837, s. 490; an., Ost und West 1838, s. 32; J. S. Tomíček, Čes. včela 1839, s. 67 ●; J. G. K. (Kolár): ref. alm. Vesna (Š. báseň Ludmila), Ost und West 1838, s. 146; F. Doucha: Životové svatých a světic božích (ref. o publikacích z 1843), Časopis pro katol. duchovenstvo 1844, sv. 2, s. 382; V. V. Tomek: ref. Život sv. Vincencia de Paul, Květy 1844, s. 559; ● ref. překl. Padesáte bajek…: M-ký, Květy 1844, s. 600; J. Přibík, Čes. včela 1845, s. 76; Š. Bačkora, Květy 1845, s. 264 ●; Fr. D. (Doucha): ref. Pomněnky na cestách života (i ref. Padesáte bajek…), Čes. včela 1845, s. 154; H. B. (K. Havlíček Borovský): Blahověst, nový časopis, Čes. včela 1847, s. 135 + Š. Pomněnky a Wolfgang Menzl (proti naříčení Š. vlasteneckých znělek z panslavismu), tamtéž, s. 286 → O literatuře (1955, s. 79) a Dílo 2 (1986, s. 340); J. J. (Jireček): ref. Pohled na literaturu českou věku Karla IV. (Programm des k. k. altstädter Staats-Gymnasiums…), Slovenské noviny (Vídeň) 1857, příl. Světozor, s. 69; J. Neruda: Smíření (odpověď na Š. čl. Památce Jungmannově, Pražské noviny 16. 11. 1859), Obrazy života 1859, s. 398 → sb. Život Jana Nerudy 2 (1953, s. 265); Z. (K. V. Zap): ref. Život sv. Prokopa…, Památky archeologické a místopisné 1861, s. 144; K. V. (K. A. Vinařický): ref. Česká národnost a evangelická církev, Časopis katol. duchovenstva 1861, s. 466; Heřman z Tardy: Odpověď proti jizlivým článkům páně Š. listu a strany pod jednou vůbec…, Hlasy ze Siona 1861, s. 174; Dr. Borový (K. Borový): ref. Renan a pravda…, Časopis katol. duchovenstva 1864, s. 630; -z.: ref. Perly nebeské, Lit. příloha k NL 1865, s. 2; an.: ref. České dumy, Čes. obzor literární 1, 1867/68, č. 1; an.: V. Š., Světozor 1869, s. 262, 271, 279; an.: Úmrtí Lubomirského… (s dopisem Štulcovi), Mor. orlice 28. 5. a 16. 7. 1872; an.: Dalemil na Vyšehradě (Š. skládá veršovanou kroniku), Lumír 1873, s. 180; an. (J. Neruda): ref. Sebrané spisy básnické 1, NL 19. 11. 1873 → Žerty hravé a dravé (1954, s. 192); Dr. J. B. P. (Pichl): Vlastenecké zpomínky, Čes. včela 1876–77 → Vlastenecké vzpomínky (1936); an.: O působnosti V. Š. (ocenění v čas. Russkij mir 1877), Světozor 1877, s. 299; ● ref. Sebrané spisy básnické 2.: J. J. (Jireček), ČČM 1878, s. 438; E. Krásnohorská, Osvěta 1879, s. 163; J. Dunovský, Květy 1879, s. 247, 380 (o přednášce P. Sobotky kritizující Š. překlad Mickiewiczových Dziadů) ●; K. D. R. (V. Kadeřávek): Rückblicke (s překladem BB ze sb. Harfa sionská), Politik 6. 7. 1879 + (pseud. K. D. Rawek) Klänge aus der Harfe Zions…, tamtéž 27. 7. 1879; ● 40 let kněžství: an., Světozor 1879, s. 381; an., Čes. včela 1879, s. 239 ●; J. Ježek in Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou (1880); J. Malý in Naše znovuzrození 2, 5 (1880, 1883); F. Schulz: Básně původní a přeložené (první překlady Mickiewicze),

Osvěta 1882, s. 930; an. (J. Neruda): V. Š., Humorist. listy 1882, s. 114 → Podobizny 2 (1952, s. 44); Red. (J. Emler): ref. ed. Písmo svaté…, ČČM 1884, s. 548; ● k sedmdesátinám: E. Miřiovský, Pražský týdeník 1884, č. 5; an. (J. Ježek), Zlatá Praha 2, 1884/85, s. 410, 417; F. Čenský, Osvěta 1885, s. 51 ●; A. Rubín: V. Š. Životopisný nástin, Budečská zahrada 18, 1886/87, d. 2, s. 67, 85; ● nekrology: an., Lit. listy 8, 1886/87, s. 307; J., Světozor 21, 1886/87, s. 607; J. J. (Ježek), Pastýř duchovní 7, 1886/87, s. 689; Zelený (V. Zelený), Hlas národa 10. 8. 1887; an., tamtéž 11. 8. 1887 (o Š. dobročinných odkazech); an., Čech 12. a 13. 8. 1887; an., Beseda učitelská 1887, s. 468; an., Lumír 1887, s. 358; J. Vrba, Osvěta 1887, s. 1115; an., Zábavné listy 1887, s. 406; an., Zlatá Praha 1887, s. 606 ●; J. V. Frič in Paměti (1886–87; krit. vyd. sv. 2 1960, sv. 3 1963; k tomu polemika o vztah k B. Němcové: X. Y., tj. A. Podlaha, dub., Hlas národa 3. 4. 1889); T. Škrdle in Zásluhy českého, moravského a slezského duchovenstva o zakládání knihoven, o rozšiřování knih a časopisů (1888, s. 151); E. Jelínek: Probošt vyšehradský a kníže Lubomirský, in Slovanské návštěvy (1889); M. V. (Vojáček): ref. Vlast a církev a Sedmero proutkův ze spisů M. J. Husi, Hlídka lit. 1890, s. 280; J. M. Černý in Boj za právo (1893, s. 334, pastýřský list pražského arcibiskupa z 1848, autorem údajně Š.); R.: V. Š. a B. Němcová, Hlídka 1897, s. 212; F. Kvapil: A. Mickiewicz v Čechách, Osvěta 1898, s. 631; F. H. Žundálek: V. Š. a jeho paměti, Vlasť 20, 1903/04, s. 51 a pokr.; A. Stašek: Bohém a prelát, Samostatnost 1904, č. 78–83 → (s tit. V redakci Š. Pozora) Vzpomínky (1926) a Ze vzpomínek (1964); M. Karlach in Paměti proboštů vyšehradských (b. d., 1905, s. 63); V. Martínek: Překlady z A. Mickiewicze, Novina 4, 1910/11, s. 605; J. Ježek in Čtyřicet let Katolického spolku tiskového v Praze (1911); O. Jakoubek: V. Š., Vlast 30, 1913/14, s. 939; H. Traub: Z cesty pražské deputace do Inšpruka r. 1848 (dopis F. M. Klácela Š.), ČČM 1918, s. 265; J. Božek: Rozptýlené kapitoly o životě a dílech dr. I. J. Hanuše (Š. podíl na sesazení H. z univ. profesury), ČČM 1922, s. 135; L. Quis: O V. Š., Archiv lit. 1922, s. 190; O. Stehlík: Šulciana, Vlast 40, 1923/24, s. 411, 447 + Příspěvky ke studiím o P. V. Š. 1. Žádost P. V. Š. o povolení k vydání Blahověsta z r. 1846, Archa 1924, s. 257; Z. Gintl in Kněží katoličtí v českém obrození (1924, s. 108); F. Roubík: Studentské časopisy na Akademickém gymnáziu v l. 1851–1853 a básnické počátky Vítězslava Hálka, Čes. revue 18, 1924/25, s. 270; K. Kazbunda: K. Havlíček a c. k. úřady v době předbřeznové. Příloha 2, ČČH 1926, s. 558 (Havlíčkův dopis Š.); J. Lukášek in B. V. Košut a náboženské poměry v revoluční době r. 1848 a za vlády absolutismu (1927); W. T. Wislocki in Jerzy Lubomirski (Lvov 1928, s. 8); J. Heidenreich (Dolanský) in Vliv Mickiewicze na českou literaturu předbřeznovou (1930); Ant. Procházka: K ideové reakci protimáchovské, sb. Listy filologické památce Jaroslava Vlčka (1930, s. 222; Š. báseň Nový rok z 1838); ne (A. Novák): k 50. výr. úmrtí, LidN 8. a 9. 8. 1937; V. Tille in Božena Němcová (1938; rozšíř. vyd. 1947); ne (A. Novák): V. Š. o M. Janu Husovi, LidN 19. 8. 1939 + (šifra A. N.) Kněz buditel, LidN 20. 8. 1939; M. N. (Novotný): k 125. výr. nar., LidN 20. 12. 1939; R. Hrdlička: Teoretické snahy prvních dob literatury pro mládež, Úhor 1943, s. 137; Vý: k 130. výr. nar., Venkov 19. 12. 1944; O. Stehlík: Z korespondence V. Š. (dopisy B. Němcové a V. Beneše Třebízského), Vyšehrad 1945, č. 3; M. Szyjkowski in Polská účast v českém národním obrození 3 (1946); K. Krejčí: Nebeský, Š., Bendl, sb. Přátelský kruh Boženy Němcové (1946); skn (F. Sekanina): k 60. výr. úmrtí, NO 9. 8. 1947; V. Žáček in Cesty českých studentů na Slovensko v době předbřeznové (1948, s. 20); in K. H. Mácha: Dílo 3 (1950, s. 409, dopis V. B. Náhlovského Š. o Máchově smrti → sb. Literární pouť K. H. Máchy, 1986, s. 61); B. Němcová in Korespondence 2 a 4 (1952, s. 55, a 1961, s. 105, 111); J. B. (Beneš): P. V. S. Š., vlastenecký kněz, spisovatel, Duchovní pastýř 1954, s. 185; K. Oliva: České překlady Mickiewiczových Dziadů, Slavia 1954, s. 527; K. Polák: Nerudův boj s církevní reakcí, sb. Z doby Nerudovy (1959); S. Budín in Jan Neruda a jeho doba (1960); J. Beneš in Ač zemřeli, ještě mluví (1964, s. 360); M. Borák in Dějiny katolického tisku v českých zemích do první světové války (1968); L. Nezdařil in Česká poezie v německých překladech (1985); in Literární pouť K. H. Máchy (1986); G. Čejka: k 100. výr. úmrtí, Katol. noviny 9. 8. 1987; J. Kadlec in Přehled českých církevních dějin 2 (Řím 1987, s. 198); I. Slavík in ant. Hledání modrého květu (1988, s. 248); M. Červenka, K. Sgallová in Z večerní školy versologie 3 (1995); M. C. Putna in Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918 (1998, s. 160); in B. Němcová: Korespondence 2 (2004); S. Vejvar: Prelát V. S. Š. a konzervativní vlastenectví 19. století, sb. Posel z Budče 2006, č. 23.

vpb

Václav **Šturm**

* 1533 *Horšovský Týn*
† 27. 4. 1601 *Olomouc*

Jezuitský kazatel a misionář, kritik věrouky i náboženské praxe jednoty bratrské ze stanoviska obrozujícího se potridentského katolicismu.

Psal se i Sturm, Ssturem, Šturem, Šturem. V. Bitnar uvádí neověřené a jinde neuváděné datum narození 28. 9. 1533. – O Š. dětství a mládí je známo jen velmi málo. Otec, snad soukeník, zemřel brzy po synově narození. Podle narážek v Š. pracích lze soudit, že vystudoval některou z utrakvistických městských škol (snad

v Klatovech) a poté pražskou univerzitu, spravovanou mladokališnickými učiteli, kteří se přikláněli k luteránství. 1555 byl spolu se svým krajanem B. Hostounským a deseti dalšími mladíky vyslán císařem Ferdinandem I. do Říma na filozofická a teologická studia. V Římě se jich ujal Ignác z Loyoly a t. r. je osobně přijal do jezuitského řádu. 1558 se Š. vrátil do Prahy do nově založené jezuitské koleje sv. Klimenta na Starém Městě a byl pověřen kázáními. Zprvu si počínal zcela neúspěšně (ostýchal se veřejně mluvit a neovládal příliš češtinu), později se však v jazyce i elokvenci velice zdokonalil. 1559 se vrátil do Říma a pokračoval ve studiu teologie. Po návratu do Prahy 1561 dostal za úkol poučit v jezuitské koleji o věrouce české bratry J. Augustu a J. Bílka. 1565 získal v Římě doktorát bohosloví. 1574 byl přeložen na nově založenou jezuitskou univerzitu v Olomouci, 1580–82 pobýval v Litomyšli, aby lépe poznal učení jednoty bratrské, a našel tu příznivce ve Vratislavu z Pernštejna, od 1582 působil opět v Olomouci. 1584 byl povolán Vilémem z Rožmberka do Čes. Krumlova a t. r. se stal superiorem nově založené jezuitské koleje. 1593–95 byl rektorem koleje sv. Klimenta na Starém Městě pražském. Od 1598 pobýval znovu v Olomouci; až do konce života se účastnil v Římě shromáždění řádu.

Veškerá Š. literární činnost byla zaměřena polemicky proti jednotě bratrské. Studiem spisů P. Chelčického, bratrských autorů (J. Blahoslava, Lukáše Pražského), utrakvistických autorů (B. Bílejovského, J. Rokycany) a osobním stykem s kněžími i prostými věřícími těchto konfesí si osvojil dokonalou znalost jejich učení. Jeho analýza bratrského učení a věroučné praxe je shrnuta ve dvou jeho hlavních dílech. Ve *Srovnání víry a učení bratří starších…* rozebral formou dialogu katolického kněze a českého bratra činnost jednotlivých sborů (hlavně mladoboleslavského a habrovanského) a obratně se zaměřil na jejich vzájemné věroučné rozpory i postupné proměny jejich věrouky. Š. kritika, vycházející výlučně z bible a z některých všeobecně uznávaných církevních autorit, se neomezila jen na rozbor teologie jednoty bratrské, znalost dobových poměrů Š. umožnila poukázat také na vnitřní řevnivost mezi jednotou a ostatními evangelickými církvemi i na vnitřní nesvornost bratrských sborů; na odpověď bratří reagoval brožurkou *Krátké ozvání… proti kratičkému ohlášení jednoty valdenské neb boleslavské…*; dalším spiskem, *Apologií,* se hájil proti drsné polemice S. Uberina. V knize *Rozsouzení a bedlivé uvážení velikého kancionálu od bratří valdenských…* Š. popsal vztah mezi bratrskými písněmi a biblickým textem; odchylky interpretoval jako rozpor mezi výroky bratří o posvátném biblickém kánonu a jejich skutečnou věroučnou praxí. Ve svém posledním spisu *Odpověd slušná a důvodná na velmi hánlivou a rouhavou obranu kancionálu bratrského* Š. sestavil bibliograficky cenný „index a poznamenání všech knih a spisův, kteříž v Srovnání víry o učení bratří starších atd. se ode mne přivozují," a „rejstřík, v němž se pokládá, od koho by která píseň složena aneb udělána byla". Po Š. vzoru publikovali od 80. let 16. století polemiky s jednotou bratrskou další katoličtí autoři (V. Brosius, J. C. Kotva z Freifeldu); z opačného tábora zasáhli do těchto sporů P. Kyrmezer, M. Konečný aj. Teprve vývoj poměrů po bitvě na Bílé hoře tyto polemiky násilně uzavřel. Š. teoretickými postuláty se při sestavování svého kancionálu řídil J. Rozenplut.

KNIŽNĚ: Srovnání víry a učení bratří starších, kteří sebe sami zákona Kristova, a jiní je valdenskými a boleslavskými, jiní pak pikharty jmenují (1582); Krátké ozvání… proti kratičkému ohlášení jednoty valdenské neb boleslavské… (1584); Krátkej spis o jednotě bratří valdenských…, sebraný z knihy… V. Š. (1585, ed. Lukáš Laetus z Telče); Apologia, to jest Obrana proti nedůvodné a nestřídmé odpovědi Sylvia Uberina… (1587; s přídavkem V. Brosius: Šest důvodův pěkných a krátkých…, kterýmiž se důvodně prokazuje, že jednota bratří boleslavských z Boha není…); Rozsouzení a bedlivé uvážení velikého kancionálu od bratří valdenských, jinák boleslavských, sepsaného… (1588); Odpověd slušná a důvodná na velmi hánlivou a rouhavou obranu kancionálu bratrského (1590). ■ VYDAL: Psaní donatistům od sv. Augustina… (1584, překl. Adam z Vinoře). ■ EDICE: *Ukázky in:* Antologie z literatury české doby střední (1869; Srovnání víry, ed. J. Jireček); Výbor z literatury české doby střední (1899; Srovnání víry, ed. J. Grim). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 868, 16 004 – 16 009; C. Sommervogel: Bibliothèque de la Compagnie de Jésus 7 (Brusel 1896, sl. 1464–1465); A. Fechtnerová: Rectores collegiorum Societatis Iesu in Bohemia, Moravia ac Silesia usque ad annum MDCCLXXIII iacentum 1 (1993, s. 42, 71). ■ LITERATURA: F. M. Pelcl, M. A. Voigt: Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler… 3 (1777, s. 56); F. M. Pelcl: Böhmische, mährische und schlesische Gelehrte und

Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten… (1786, s. 2); V. V. Tomek in Geschichte der Prager Universität (1849); J. Jireček: Kancionál bratrský, ČČM 1862, s. 47 + in Rukověť 2 (1876); J. Svoboda: V. Š. a jeho boje s českými bratry, Pastýř duchovní 1884, s. 33 a pokr.; V. Roudnický: V. Š. a čeští bratři, Sborník Historického kroužku 1897, s. 74; J. Skopec: Sborník skladeb, hlavně českobratrských, prózou i veršem v kapitolní knihovně svatovítské z l. 1580–1612. 9. Carmina a Kancionál, Věstník KČSN 1904, č. 2 (satirická báseň na Š.); A. Kroess in Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu 1 (Vídeň 1910, s. 643); V. Bitnar: Případ českého prvojezuity Hostounského, Lid. listy 29. 8. 1934 + in Postavy a problémy českého baroku literárního (1939); R. Říčan: Dějiny jednoty v přehledu, sb. Jednota bratrská 1457–1957 (1956); J. Kábrt in Počátky české bibliografie (1961, s. 111); A. Škarka in Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); J. Kadlec in Přehled českých církevních dějin (Řím 1987; Praha 1991); J. Alexová: Čeština ve střetu protichůdných ideologií, sb. K jazyku a stylu českých barokních textů 2 (2000); A. Kubišta: Jesuitische Polemiken gegen die Brüderunität: Kontroverstheologie in den böhmischen Ländern um 1600, Acta Comeniana 2003, s. 117; M. Bedřich: V. Š. – jezuitský mistr polemik, A2 2006, č. 45.

vpb

Adam **Šturm z Hranic**

* kolem 1500 pravděpodobně *Hranice na Moravě*
† 5. 10. 1565 *Lipník nad Bečvou*

Skladatel duchovních písní, autor apologetických a didaktických spisů.

Psal se též Šturm Hranický. – O počátečním období Š. života nemáme spolehlivé informace. 1519 dosáhl v Praze bakalářské hodnosti. Poté vyučoval na bratrské škole v Litomyšli, kde se oženil a usadil jako měšťan. Kvůli pronásledování jednoty bratrské v Čechách se 1548 vystěhoval do Polska; společně s jinými českými bratry pobýval nejprve na panství hraběte Ondřeje z Górky (v okolí Poznaně), poté se usadil v Toruni. 1554 se vrátil do Čech a stal se úředníkem hejtmanství Pražského hradu. 1556 mu byl propůjčen erb a šlechtický přídomek. Někdy před tímto datem se přestěhoval na Moravu. Poslední roky života strávil v Lipníku n. Bečvou, kde se stal správcem bratrského sboru.

S J. Blahoslavem a J. Černým-Nigranem redigoval tzv. Šamotulský kancionál (Piesně chval božských…) a přispěl do něho 38 písněmi (Blahoslav ve své Gramatice Š. hodnotí jako nadaného básníka). Š. je též autorem apologie bratrského učení *Dialog, to jest dvou formanuo rozmlouvaní…* a veršovaného *Přídavku Mravů pro šlechetné panny a děvečky* v bratrské Summě katechismu (jako přídavek ke skladbě J. Strejce).

KNIŽNĚ: Dialog, to jest dvou formanuo rozmlouvaní… (Prostějov 1543). ■ REDIGOVAL *kancionál:* Piesně chval božských… (Šamotuly 1561; tzv. Šamotulský kancionál, s J. Blahoslavem a J. Černým-Nigranem). ■ EDICE: in Mravy ctnostné mládeži potřebné. Bratrské mravouky Jiřího Strejce, A. Š. z H. a Matouše Konečného (1940, ed. A. Císařová-Kolářová). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); Knihopis 16 003, srov. 15 793. ■ LITERATURA: A. Rybička: A. Š. z H. Nástin životopisný, ČČM 1864, s. 302; J. Bidlo in Jednota bratrská v prvním vyhnanství (1900); A. Císařová-Kolářová in Žena v jednotě bratrské (1942); A. Molnár in Českobratrská výchova před Komenským (1956); J. Kouba: Blahoslavův Rejstřík autorů českobratrských písní a jeho pozdější zpracování, Miscellanea musicologica 1962, s. 1; A. Škarka in Půl tisíciletí českého písemnictví (1986).

jma

Maxmilián **Štván**

* 14. 10. 1755 *Němčice* u Strakonic
† 13. 12. 1819 *Český Krumlov*

Dramatik a překladatel, spoluzakladatel Vlastenského divadla v Boudě.

Křtěn Maxmilián František. – Syn sládka, od 1768 žil ve Strakonicích, kde otec koupil dům. Studoval (od 1769) piaristické gymnázium v Čes. Budějovicích. Na otcovo přání započal asi 1773 v Praze studia na tzv. filozofii a od 1776 studia bohoslovecká, jež však za rok opustil (1777 vysvěcen na podjáhna) a začal vést potulný život. Pod vlivem V. Tháma přešel k divadelní společnosti, po založení Vlastenského divadla tam působil do 1788 jako překladatel, dramatik a nápověda. T. r. žádal o vstup do generálního kněžského semináře, ale záhy odtud utekl, byl zatčen a předán pražskému arcibiskupství, které ho vyzvalo, aby dostudoval nebo vstoupil do kláštera. Š. dokončil teologická studia 1789, ale odmítl kněžské povolání a živil se jako potulný muzikant v jižních Čechách. 1794 byla zamítnuta jeho žádost o vysvěcení, 1797 byl zatčen na potulce

a těžce onemocněl, 1798 byl dán do minoritského kláštera v Čes. Krumlově, odkud opakovaně odcházel na toulky a kde nakonec po jedné z nich zemřel na zanedbané léčení. – Faktografické údaje (zejména o Š. životě) se opírají též o rozsáhlý rukopisný materiál k období Boudy, shromážděný F. Bařhou a uložený po jeho smrti v divadelním oddělení Nár. muzea.

Š. přispěl do prvního novočeského almanachu Básně v řeči vázané několika překlady básní Anakreontových a Catullových, opěvujících víno a lásku. Podstatněji se uplatnil v tvorbě dramatické; jeho překladem Ifflandovy hry Vděčnost a láska k vlasti byla zahájena činnost Vlastenského divadla v Boudě. Repertoár této scény Š. obohatil několika původními vlasteneckými hrami z českých dějin, jejichž náměty čerpal z Hájkovy kroniky, a veselohrou *Šťastný Kašpárek,* která byla první kasperliádou uvedenou na českém divadle (texty her nebyly tištěny a žádná se nedochovala). Překladem anonymní brožury Císaře Josefa modlitební kniha Š. nadšeně propagoval josefinismus v českém prostředí. Loajální vztah k panovnickému rodu osvědčil oslavným pastýřským zpěvem ke korunovaci Marie Ludviky na českou královnu, uveřejněným v Kramériusových c. k. vlastenských novinách.

PŘÍSPĚVKY *in:* alm. Básně v řeči vázané (1785); Kramériusovy c. k. vlastenské noviny (1791). ▮ KNIŽNĚ. *Překlad:* an.: Císaře Josefa modlitební kniha (1787). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* Drahomíra, ovdovělá kněžna česká neb Krvavé boleslavské hody (sezona 1786/87); Oldřich a Božena (1786/87); Šťastný Kašpárek (1786/87); Jiří z Poděbrad (1788). – *Překlady:* an.: Ponocný neb Česká Ančička (asi 1778, překl. a úprava libreta opery J. Tučka); A. W. Iffland (upr. V. K. Antong): Vděčnost a láska k vlasti (1786). ▮

LITERATURA: F. Bařha: K životu a činnosti M. Š., ČLit 1955, s. 389; M. Kačer in sb. Dějiny českého divadla 2 (1969).

lk

Vladislav **Štverák**

* 28. 3. 1890 *Praha*
† po 1950

Překladatel francouzské literatury, autor studijních příruček francouzského jazyka.

Otec byl soustružníkem a listonošem. 1901–08 Š. vychodil reálku v Pardubicích, po soukromé přípravě složil 1910 na českém učitelském ústavu v Praze doplňovací maturitu. 1910–19 pracoval jako učitel na obecných školách na Chrudimsku (Studnice, Hlinsko, Chlum, Chrudim, od 1913 Chrást). Zproštěn vojenské služby, studoval 1915–16 jako mimořádný, 1916–19 jako řádný posluchač francouzštinu a češtinu na pražské filoz. fakultě. 1919–37 byl profesorem češtiny a francouzštiny na obchodní akademii v Třebíči (definitivní profesor 1922; francouzštinu učil také na tamním gymnáziu). Jako člen Syndikátu čes. spisovatelů vyvíjel činnost v oblasti vzájemných vztahů česko-francouzských: pořádal jazykové kursy, v Čes. rozhlase (Brno) uvedl řadu přednášek o Francii, které věnoval též mnoho článků původních i přeložených, naopak v Grenoblu přednášel o ČSR (za zásluhy o šíření francouzského jazyka a kultury byl dekretem francouzské vlády z května 1932 jmenován Officier d'Académie). 1937–45 působil jako ředitel na obchodní akademii v Prostějově, 1945–49 v Teplicích. Kvůli demonstrativnímu politickému projevu žáků obchodní akademie v květnu 1948 byl podán návrh na Š. odvolání, ve funkci nicméně zůstal (ač na zdravotní dovolené) až do konce října 1949, kdy byl penzionován.

Š. se orientoval téměř výhradně na překládání soudobých děl, většinou čtenářsky úspěšných (např. kniha sentencí a aforismů rumunské královny Carmen Sylvy), vzbuzujících pozornost dobově aktuálními náměty (např. díla V. Margueritta) či upoutávajících dobrodružným dějem a exotikou vzdálených zemí (prózy P. Dancraye, A. Galopina aj.). Soudobé autory prezentoval i časopisecky (A. Birabeau, H. Falk, R. Vercel); překládal a psal také fejetony. – Několik dalších překladů, které Š. uváděl (např. É. Gaboriau: V osidlech vášně, 1927; P. Dambry: Kapitán Rascasse, 1929), se nepodařilo ověřit.

PSEUDONYMY: Vladislav Jarolím, Vl. Šesták. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. slovo (1931); Květy (1912); Lid. noviny (1934); Malý čtenář (1931–32); Nár. listy (1915–16); Nár. politika; Nové ilustrované listy (1914, překl. M. Villemer: Krásná Mirka); Ženský obzor (1914–15, 1917–19). ▮ KNIŽNĚ. *Překlady:* E. Aubin: Dnešní Maroko (1913); Carmen Sylva: Myšlenky královniny (1917); ant. Zralé plody (1919, PP autorů: H. Spont, L. Régis-Lamotte, O. Pradels, A. Delvallé, J. Rameau); Giffardovy a Payenovy povídky (1919); P. A. de Ponson du Terrail: Královna barikád (b. d., 1920) + Král záletník 1–4 (1928–29) + Tajemství Dr. Roussella (1933, pseud. Vladislav Ja-

rolím); É. Gaboriau: Případ vdovy Lerougeové (1924, pseud. Vladislav Jarolím) + Akta č. 113 (1928) + Upíři velkoměsta (1931, pseud. Vladislav Jarolím); L. Gozlan: Křišťálový klíč (1927); P. Dancray: Podmořský poklad (1927) + Vládce Himalají (b. d., 1935); G. Sand: Markýz de Villemer (1928); J. Bertheroy: Panny syrakuské (1929); V. Hugo: Dělníci moře (1929); V. Margueritte: Pár (1929); M. Priollet: Černý kosatec (1929); A. Galopin: Lovci pardálů (b. d., 1931) + Mstitel (b. d., 1931) + Ostrov kajmanů (b. d., 1931) + V zajetí rudokožců (b. d., 1931) + Malý detektiv (b. d., 1931) + Lovci goril (b. d., 1931) + Dobrodružství Tommyho (b. d., 1931) + Malý houslista (b. d., 1931) + V džungli (b. d., 1931) + Dobrodružství dvou Francouzů v Dardanelách (b. d., 1931) + Drama na jachtě Calypso (1936); A. Malraux: Cesta královská (1933, pseud. Vl. Šesták); J. J. Renaud: Dokument 127 (1934); M. Verne: Tajemství babylonské (1936). – *Ostatní práce:* La conjugaison française – Časování sloves francouzských (1924); Frazeologie nepravidelných sloves francouzských (1934). ∎

LITERATURA: B. H. (Hloušková): ref. překl. P. Dancray: Vládce Himalají, Úhor 1936, s. 71; V. Tichý: ref. překl. V. Margueritte (2. vyd.), Dělnická osvěta 1937, s. 227.

vs

Jiří **Štyrsa**

† po 1531

Knihtiskař, autor duchovních písní.

Psal se též Georg Wylmschwerer. – O jeho životě nejsou kromě tiskařské činnosti zjištěny bližší údaje.

Tiskl 1521–31 v Ml. Boleslavi pro jednotu bratrskou. Vydal řadu spisů Lukáše Pražského a německý bratrský zpěvník M. Weisse; jeho typograficky nejvýznačnějším tiskem je český překlad Nového zákona. Sám skládal duchovní písně: J. Blahoslav jich 9 zařadil do Šamotulského kancionálu (a vyjádřil se o Š. hymnografické produkci pochvalně v rejstříku skladatelů bratrských písní, který zapsal do tzv. Akt jednoty bratrské).

Z PRODUKCE: Lukáš Pražský: O puovodu cierkve svaté… (1522) + Spis tento o puovodu i o pravdě knězstvie trojieho… (1522) + Spis… proč při přijímání k svátostem závazkové dějí se (1522) + Spis o manželstvie… (1523) + Spis… o moci světa… (1523) + Spis… o pokání… (1523) + Spis… otázek trojích… (1523) + Spis o dvojím přijímání… (1523) + Spis o spravedlivosti… (1524) + Odpis proti odtržencóm… (1525) + Spis… o svátosti těla a krve Páně… (1525) + Spis proti vnově povstalým odporóm… (1526) + Spis… o němžto nynějších novověrcuov neplná a necelá… viera… se ukáže (1527) + Zprávy… při službách úřadu knězského v jednotě bratrské… (1527); Nový zákon (1525); M. Weisse: Ein neu Gesangbuchlen (1531). ∎

BIBLIOGRAFIE (soupis tisků): M. Bohatcová in sb. Archiv pro bádání o životě a díle J. A. Komenského 1962, s. 54 (příl.; doplňky in sb. Z kralické tvrze 1984, s. 14). ∎ LITERATURA: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); F. Bareš: Knihotisk v městě Boleslava Mladého, Památky archeologické a místopisné 19, 1900/01 (1902), s. 173; Z. Winter in Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v 14. a 15. století (1906) + in Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách (1909); J. Volf in Dějiny českého knihtisku do r. 1848 (1926); R. J. Vonka: Bratrský tisk, Ročenka českosl. knihtiskařů 1927, s. 17; Z. V. Tobolka in ed. Monumenta Bohemiae typographica 10 (1931); R. J. Vonka: Tiskařské dílo jednoty bratrské, Ročenka českosl. knihtiskařů 1936, s. 23; J. Dobrovský in O zavedení a rozšíření knihtisku v Čechách (1954); M. Bohatcová: Čtení pro bibliofily, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1958, s. 34 + Počátky publikační činnosti jednoty bratrské, sb. Archiv pro bádání o životě a díle J. A. Komenského 21, 1962, s. 44; K. Chyba in Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do r. 1860, samost. příl. sb. Strahovská knihovna 1, 1966 – 10, 1975; M. Bohatcová: Výtvarná koncepce prvních bratrských biblických tisků (Nový zákon Klaudyánův 1518 a Štyrsův 1525), sb. Z kralické tvrze 1984, s. 14; A. Škarka in Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); M. Bohatcová s jinými in Česká kniha v proměnách staletí (1990).

jk

Jindřich **Štyrský**

* 11. 8. 1899 *Čermná* u Kyšperka
† 21. 3. 1942 *Praha*

Výtvarník, básník a prozaik vycházející především ze snových inspirací, esejista a kritik, přední osobnost meziválečné avantgardy, zvláště surrealistického hnutí; knižní grafik a ilustrátor.

Někdy bývá chybně psán jako Štýrský. – Syn venkovského učitele a majitelky statku; Š. nevlastní sestra, která zemřela 1905, se stala objektem jeho pozdějších snových konstrukcí. 1914–18 studoval učitelský ústav v Hradci Král. (1917 vykonal vojenskou službu v čáslavské a nymburské posádce). 1918–20 působil jako učitel v Čermné (přátelil se s P. Jilemnickým, který učil v blízkých Verměřovicích, 1920 s ním navštívil Slovensko). Od 1920 studoval

na Akademii výtvarných umění v Praze. 1922 přerušil studia a podnikl cestu do Itálie (znovu 1925), Jugoslávie (na Korčule poznal malířku Toyen) a na polynéské ostrovy. 1923 se stal členem Devětsilu a účastnil se jeho výstav. 1925–28 žil v Paříži s Toyen (jejich přátelský vztah vyústil v dlouholetou inspirační a tvůrčí součinnost), kde mj. 1926 uspořádali výstavu s názvem Artificielisme (ve 20. a 30. letech Š. představil své výtvarné práce též v Londýně, Tokiu, Amsterdamu, New Yorku aj., především pak několika výstavami s Toyen v Praze). 1928–29 působil jako vedoucí výpravy v Osvobozeném divadle. 1929–31 byl redaktorem časopisu Odeon, 1933 se stal členem redakční rady Volných směrů. 1932 navštívil v Provenci zříceninu zámku markýze de Sade, 1935 při pobytu v Paříži (s V. Nezvalem) vážně onemocněl (k výtvarné práci se vrátil až po roční rekonvalescenci). 1936 pracoval v nakladatelství Sfinx. Jako přední představitel meziválečné umělecké avantgardy byl Š. členem od 1929 Levé fronty, od 1932 S. V. U. Mánes, 1934 se stal jedním ze zakladatelů Skupiny surrealistů v ČSR a v surrealistické aktivitě pokračoval až do své smrti (po 1939 ilegálně). Podlehl těžké srdeční nemoci.

Literární tvorba Š. těsně souvisela s postupy a motivy jeho mnohostranného výtvarného úsilí (malíř, grafik, fotograf, kolážista, scénograf). Po kubistických začátcích prosazovali Š. a Toyen ve 2. polovině 20. let osobitou koncepci artificialismu chápaného jako výtvarná paralela poetismu, vyzdvihující senzibilitu malíře ztotožněného s básníkem. Ve 30. letech Š. našel svůj vrcholný způsob vyjádření v surrealismu, v předmětné iracionalitě a v psychickém automatismu. I jako literát těžil především ze snové imaginace, metodou koláže spojoval dynamické záznamy podvědomých pochodů, fragmenty snových, halucinačních vizí a sledy volných asociací. Jeho texty charakterizuje snaha o syntézu reálných a iracionálních prvků, detailů skutečnosti a snu, destruktivní konfrontace protikladných způsobů vnímání i interpretace (touha a skepse, melancholie a ironie), ústící často v momenty absurdity a černého humoru. Doménu (sebeidentifikaci) svobodné tvůrčí individuality nacházel v projevech přirozených instinktů, v řádu spontaneity relativizující konvenční časoprostorové a významové proporce zobrazení a umožňující rovněž korespondenci slova a obrazu (zvláště při zpracování základních návratných motivů). Po prvních poetistických prózách a básních v časopisech Disk a Pásmo využil surrealistickou, archetypálně založenou snovou obraznost a symboliku v silně eroticky zabarvené próze *Emilie přichází ke mně ve snu* (s cyklem fotografií) a v knize *Poezie,* s rozšířeným motivickým záběrem ji plně uplatnil v souboru *Sny* (kombinace slovesných a výtvarných záznamů a interpretací snů z 1925–40). Sílu básníkovy osobnosti, jeho představivost a touhu po svobodě, překonávající všednost okolního prostředí, zachytil (prostřednictvím dobových dokumentů) v úspěšné životopisné knize *Život J. A. Rimbauda.* Obdobně faktograficky koncipovaný *Život markýze de Sade* dokládá zájem o otázky vzájemného prostupování umělcova života a díla. Porozumění pro svébytnost umění a svrchovanost a nekonvenčnost tvůrčí individuality (i v návaznosti na modernismus z přelomu století) je příznačné rovněž pro Š. texty kritické, manifestační a esejistické (vedle časopiseckých básní v próze a rukopisných fragmentů je shrnul soubor *Každý z nás stopuje svoji ropuchu*). Obhajoba nezávislosti poezie na vnějších programech, na cílech politických a ekonomických v článcích *Koutek generace* vyvolala rozsáhlou polemiku v levicové avantgardě (zejména K. Teige). – Š. byl vydavatelem soukromých tisků: časopisu Erotická revue a knižnic Edice 69 (6 sv.) a Edice surrealismu (1 sv.). Šíře jeho uměleckých aktivit zahrnovala příznačně knižní grafiku a ilustraci (např. Lautréamontovy Zpěvy Maldororovy) vedle přímé výtvarné spolupráce s literáty, zvláště v surrealistickém hnutí (J. Heisler); výhradně jako výtvarník Š. přispěl do časopisů Host, Kmen, Volné směry, do sborníků Ani labuť ani Lůna (1936), Španělsku (1937) aj.

ŠIFRY: J. Š., Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Kmene (1932, 1934); Čes. slovo (1935); Disk (1923); Doba (1934, stať Surrealistické malířství); prospekt Edice 69 (1931); sb. Emil Filla (1936, s V. Nezvalem); Erotická revue (1930–33); sb. Fronta (1927); Horizont (1927); Jarní almanach Kmene (1932); Kvart (1930); Lid. noviny (1939); Magazín DP (1936); Mezinárodní bulletin surrealismu (1935); Musaion (1930); Odeon (1929–31; mj. 1929–30 Koutek generace, polemika → Avantgarda známá a neznámá 3, 1970, ed. Š. Vlašín); Panoráma (1930); Pásmo (1924); ReD (1927, manifest Artificielisme, s Toyen); leták Rok (1931); Rozpravy Aventina (1928, 1933); sb. Surrealismus (1936); Tvar (1929); Tvorba (1929); – posmrtně: Kvart (1945); Revolver revue (1994, Fragmenty z pozůsta-

losti, z 1939–41, ed. K. Srp); sb. Surrealistické východisko (1969); Světová literatura (1969, Markýz de Sade, ed. F. Šmejkal); kat. Štyrský a Toyen 1921–1945 (Brno 1966); V. Holan: Bagately (1988). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Život J. A. Rimbauda (1930); Emilie přichází ke mně ve snu (P 1933, bibliof.); – posmrtně: Poezie (1946, ed. V. Obrtel); Sny (PP 1970, ed. F. Šmejkal; rozšíř. vyd. 2003, ed. J. Šmejkalová; fragment vyd. 1940 K. Teige, bibliof.); Život markýze de Sade (1995, ed. L. Bydžovská); Každý z nás stopuje svoji ropuchu. Texty 1923–1940 (1996, ed. K. Srp s jinými). – *Ostatní práce:* Průvodce Paříží a okolím (1927, s V. Nečasem a Toyen; t. r. kap. Noční Paříž i samost. s tit. Paříž v noci); – posmrtně: Na jehlách těchto dní (cyklus fotografií, 1945, s BB J. Heislera; inedit. 1941 v ilegální Edici surrealismu); J. Š. Fotografické dílo 1934–35 (1982, ed. A. Moussu, tj. A. Fárová). ▮ KORESPONDENCE: in Depeše z konce tisíciletí. Korespondence V. Nezvala (Nezvalovi z 1925 a 1934; 1981, ed. M. Krulichová, M. Vinařová, L. Tomek). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Odeon (1929–31), Erotická revue (1930–33, bibliof.); *leták:* Rok (1931, s B. Broukem a V. Obrtelem); *knižnice:* Edice 69 (1931–33, bibliof.), Edice Surrealismu (1934, bibliof.). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: M. Marten: Zastřený profil (1939, se S. Kohoutem, bibliof.). ▮

BIBLIOGRAFIE: Bibliografie textů J. Š., in Každý z nás stopuje svoji ropuchu (1996); Personální bibliografie, in Š. J., Výběr kulturních výročí 1997 (Státní vědecká knihovna Ústí n. Lab. 1997). ▮ LITERATURA: V. Nezval: Š. a Toyen (1938 → Dílo 20, 1974, doslov K. Teige → Zápasy o smysl moderní tvorby, 1969). ▮ Ph. Soupault: Š. a Toyen, ReD 1, 1927/28, s. 217; K. Teige: Ultrafialové obrazy čili artificielismus, ReD 1, 1927/28, s. 315 → Svět stavby a básně (1966); V. Nezval: K výstavě Š. a Toyen, RA 5, 1929/30, s. 284 → Manifesty a eseje (1967); ● ref. Život J. A. Rimbauda: V. Černý, Plán 1, 1929/30, s. 734; B. V. (Václavek), ReD 3, 1929/31, s. 283; G. (F. Götz), NO 2. 3. 1930; AMP. (A. M. Píša), PL 6. 4. 1930; V. Stupka, LidN 15. 5. 1930 ●; B. Brouk in Emilie přichází ke mně ve snu (1933) → Lidská duše a sex (1992); J. Ch. (Chalupecký): J. Š. a Toyen, Čin 1933, s. 590; F. Halas: Básník (o Š. výtvarníkovi), Volné směry 30, 1933/34, s. 11 → Obrazy (1968); V. Nezval in Ulice Gît-le-coeur (1936); K. Teige in Š. a Toyen (1938, k výstavě surrealistické skupiny) → (část) Zápasy o smysl moderní tvorby (1969) a České umění 1938–1989. Programy, kritické texty, dokumenty (2001, ed. J. Ševčík, P. Morganová, D. Dušková); ● ref. Poezie: AMP (A. M. Píša), Práce 28. 3. 1946; V. Černý, KM 1946, s. 239 ●; J. Mukařovský: J. Š., in kat. J. Š. Posmrtná souborná výstava (1946) → Studie z estetiky (1966); B. Péret in kat. J. Š. (Paříž 1948); F. Šmejkal in kat. Š. a Toyen (1966); V. Effenberger: Surrealismus v tvorbě Š. a Toyen, Výtvarné umění 1967, s. 220; F. Šmejkal: Sen v díle J. Š., Výtvarné umění 1968, s. 286; V. Effenberger: Od obrazových básní k vnitřnímu modelu, in Realita a poezie (1969); P. Král in sb. Surrealistické východisko. 1938–1968 (1969); F. Šmejkal in J. Š.: Sny (1970); M. Blahynka in J. Š.: Život J. A. Rimbauda (1972); K. Michl in Chvíle setkání, věčnost vzpomínky (1976); A. Moussu (A. Fárová) in J. Š. Fotografické dílo 1934–35 (1982); F. Šmejkal, V. Linhartová aj. in kat. Š., Toyen, Heisler (Paříž 1982); P. Fiala: Neznámý básník J. Š., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1983, č. 4; M. Nešlehová: Dluhopis J. Štyrskému, Iniciály 1992, č. 29; K. Teige, J. Brabec in J. Š.: Poezie (1992; Teigův text → Osvobozování života a poezie, 1994); ● ref. Poezie (2. vyd.): V. Šlajchrt, Mladá fronta Dnes 26. 10. 1992; J. Rulf, LidN 5. 11. 1992, příl. Národní 9; P. Král, Telegraf 19. 12. 1992 ●; L. Bydžovská, K. Srp in kat. Š., Toyen. Artificialismus (1992); ● ref. Život J. A. Rimbauda (2. vyd): O. Král, LitN 1994, č. 14; J. Pelán, LitN 1994, č. 27; I. Mojík, Romboid 1995, č. 6 ●; J. Vojvodík, D. Fliegler, A. Schönherr in J. Š.: Emilie kommt im Traum zu mir und andere erotische Prosa (Frankfurt n. M. 1994); J. Holý: ref. Emile kommt im Traum zu mir…, LitN 1994, č. 51–52; A. Dufek in kat. J. Š. On the Needles of these Days. Photographs 1934–1935 (New York 1994); L. Bydžovská in J. Š.: Život markýze de Sade (1995); ● ref. Život markýze de Sade: J. Lukeš, LitN 1995, č. 15; -jb-, Nové knihy 1995, č. 17; N. Savický ml., Mosty 1995, č. 24; J. Gabriel, LitN 1995, č. 37 ●; J. Vojvodík: Mácha und Š., Umění 1995, s. 514; K. Srp: Images without Grammar, Umění 1995, s. 551; P. Král: J. Š., předchůdce, Umění 1995, s. 568; L. Bydžovská, K. Srp: Fragmenty snu, K. Srp: Erotická revue a Edice 69, M. Petříček: Š. v pohledu Mukařovského, vše kat. Český surrealismus 1929–1953 (1996); K. Srp in J. Š.: Každý z nás stopuje svoji ropuchu (1996); ● ref. Každý z nás stopuje…: -nej-, Nové knihy 1996, č. 42; J. Šimůnek, Svob. slovo 26. 11. 1996; J. Janda, Labyrint 1996, č. 5; J. Vojvodík, Ateliér 1997, č. 1; I. Kotrlá, Akord 1997, s. 220 ●; T. Kronbach in Immerwährender Literaturkalender Prag (1996); L. Bydžovská: Sny o knihách – knihy o snech, Grapheion 1997, č. 2; A. Kuneš: Nejstarší práce J. Š., Ateliér 1997, č. 7; A. Nádvorníková in K surrealismu (1998); J. Hůla: Surrealistický malíř a básník, LidN 11. 8. 1999; Ž. Čolakova in Český surrealismus 30. let a problém verbalizace surreality, ČLit 1997, s. 467 + in Český surrealismus 30. let (1999); K. Srp in kat. Toyen (2000); J. Vojvodík: Oralizace a olfaktorizace oka: K psychologii čichového vnímání v díle J. Š., Umění 2000, s. 136; A. Tippnerová: K surrealistické estetice ruin: Textuální a vizuální fragmenty J. Š. k biografii markýze de Sade, tamtéž, s. 162; F. Illing in Jan Mukařovský und die Avantgarde (Bielefeld 2001); K. Srp: Erotická revue a Edice 69, Erotická revue 3 (2001, reprint) + Osvobozené libido, in J. Š.: Emilie přichází ke mně ve snu (2001, reprint); J. Vojvodík: ref. Erotická revue a Emilie přichází…, Ateliér 2001, č. 21; J. Šmejkalová in J. Š.: Poezie (2003); J. Šmejkalová a F. Šmejkal in J. Š.: Sny (2003); V. Borecký in Imaginace, hra a komika (2005); J. Vojvodík in Imagines corporis. Tělo v české moderně a avantgardě (2006).

lm

František Adolf **Šubert**

* 27. 3. 1849 *Dobruška*
† 8. 9. 1915 *Praha*

Dramatik a prozaik, autor převážně povídek, románů a dramat z historie i současného života s romantickou fabulací a výrazně demokratickou, národně uvědomovací a sociální tendencí; první ředitel Národního divadla, režisér a organizátor divadelního života i národopisného studia, publicista a divadelní kritik.

Narodil se v početné rodině sedláře, jejíž stísněné poměry se zkomplikovaly otcovým neúspěšným zápasem s konkurencí a později i jeho chorobou. Po trojtřídní obecné škole v rodišti a německé hlavní škole Š. studoval s pomocí kondic a jako chovanec Boromea 1860–68 gymnázium v Hradci Král. a rok klasickou filologii na pražské filoz. fakultě. Po otcově smrti studia zanechal a věnoval se žurnalistice; nejprve ve vojenském časopise Žižka a v křesťanskosociálním Čechu, kde si ho všiml staročeský novinář J. S. Skrejšovský a pozval ho do redakce německého pročesky orientovaného deníku Politik (1873) a do listu Brousek (1874). Odtud se Š. po neshodách přesunul do staročeského deníku Pokrok (1878–83), kam psal hlavně fejetony a úvodníky. 1875 se stal tajemníkem staročeského, více společensky než úzce stranicky zaměřeného, Čes. klubu, 1880 členem výboru Sboru pro zřízení Nár. divadla, po jeho vybudování pak 1883 jeho prvním ředitelem. Na svou funkci rezignoval 1900 pro koncepční rozpory s představiteli mladé generace (K. Kovařovic, J. Kvapil, G. Schmoranz) a v situaci, kdy mladočeská Společnost Nár. divadla převzala po staročeském Družstvu správu Nár. divadla. 1906 se Š. ujal řízení nového Městského divadla na Král. Vinohradech, též ve funkci vrchního režiséra. Také s jeho vedením se 1908 rozešel (proti jeho odchodu stávkoval soubor divadla). Jako ředitel Nár. divadla se projevil jako výrazný organizátor českého kulturního života: pořádal návštěvnické divadelní vlaky z domova i ciziny, odpolední představení pro lidové vrstvy (včetně sociálnědemokratického dělnictva v předvečer Prvního máje 1898), prosadil úspěšný zájezd souboru na mezinárodní hudební a divadelní výstavu ve Vídni 1892 (obdobně koncipované vystoupení Vinohradského divadla ve Vídni se 1908 pro překročení doby pobytu a zvýšení finančních nákladů stalo jednou z příčin Š. abdikace). Patřil k zakladatelům Spolku čes. žurnalistů, Ústřední matice školské a knihoven v pohraničí, Nár. jednoty pošumavské, Nakladatelského družstva Máje, penzijních, vdovských a sirotčích fondů pro herce, byl členem Umělecké besedy, Svatoboru, Matice divadelní, inicioval komitét pro zakoupení rodného domku J. Husa v Husinci. Mezi řízením obou divadel působil jako ředitel Čes. grafické Unie (1900–02), vedoucí redaktor Malého Ottova slovníku naučného, předseda Družstva Nár. divadla (1904–05), pro Chorvaty vypracoval koncept nár. divadla v Záhřebu. 1900–03 byl členem sboru obecních starších u pražské obce, kde se zasloužil o vznik nových sociálních zařízení, zejména různých útulků. Již předtím přispěl k rozvoji národopisného studia jako jeden z inspirátorů Národopisné výstavy československé v Praze 1895, založení Národopisného muzea a Národopisné společnosti a též jako vedoucí redaktor prvních 6 dílů monumentálního souboru Čechy, díla českých spisovatelů představujících ve 14 svazcích jednotlivé kraje země (Š. tam popsal s jinými Šumavu). Po smrti V. Vlčka se 1908 Š. chopil řízení revue Osvěta a 1909 vstoupil do redakce deníku Nár. politika jako vedoucí redaktor a autor fejetonů. Hojně cestoval po vlasti (1879 stipendium Svatoboru k poznání jižních Čech) i cizině, a to při oficiálních příležitostech (oslavy 100. narozenin básníků A. S. Puškina v Petrohradě 1899, V. Huga v Paříži 1902, jako zástupce ČAVU na mezinárodním kongresu umělců v Lutychu 1905), dále kvůli orientaci v soudobém divadelním dění (Paříž, Milán, Řím, Neapol, Drážďany, Mnichov, Výmar, Vídeň, Berlín, Lublaň, Záhřeb, Varšava, Krakov, Lvov) i jako turista (několikrát Rujana). Pohřben byl na Olšanských hřbitovech. – Byl strýcem spisovatelů P. Albieriho a A. a F. Wenigových.

Š. literární dílo zprvu vycházelo z historizujícího zaměření prózy 2. poloviny 70. let 19. století. Jeho první, ještě gymnazijní pokusy patřily však poezii (redigoval též studentské rukopisné časopisy Včela a Vosa). Knižní debut pak už tvořily historické a venkovské povídky shrnuté do svazku *Povídky historické a jiné drobné*. Ztvárňovaly sociálně-politické konflikty v různých obdobích národních dějin (od doby Jindřicha Korutanského až po období pobělohorské) a byly poplatné konvencím romantické stylizace. Jimi se vyznačují i Š. rané romány:

Zajetí krále Václava, v němž se fabulační fantazie milostného příběhu mísí se snahou po uplatnění reálných detailů v konkrétním líčení dějinného prostředí, a *Král Jiří z Poděbrad,* zasazený do doby vlády kališnického panovníka; vlivy scottovské romantiky v něm provází aktualizující národně demokratická tendence a v jazykové sféře úsilí o navození dějinné atmosféry archaizujícími prvky lexikálními i skladebnými (zvláště v promluvách táboritů, prosycených biblickým patosem). Společným jmenovatelem syžetové konstrukce těchto děl je střet silné ambiciózní osobnosti usilující o mocenské postavení s legitimní vládnoucí silou; vyústění konfliktu bývá tragické. Na obdobném principu Š. koncipoval i práce dramatické, k nimž rovněž zprvu hledal v minulosti děje, jež by mohly aktuálně vyvolávat paralely se soudobým, zvláště politickým děním. Po několika na jevišti neuplatněných a nepublikovaných hrách (Bech, Horymír, Jiří král, Král Václav III.) se toto směřování projevilo v dramatu o posledním členu slavného rodu (*Petr Vok Rožmberk*) i ve hrách z doby Marie Terezie a Josefa II. *Probuzenci* (pokus českých stavů 1741 o obnovu české státnosti a jejich slib zrušení nevolnictví) a *Jan Výrava* (příběh o jednom ze selských povstání na sklonku 18. století), jímž Š. dosáhl největšího úspěchu díky efektním davovým scénám a realisticky pojatým postavám vzbouřenců. Historická dramata Š. osnoval na střetech a prolínání dvou rovin: sociálně-politické (konflikt zájmů protichůdných politických sil, spor panstva a sedláků) a intimní (rodinné a milostné vztahy). Průběh dramatického děje vyústí v tragické ztroskotání v oblasti intimní, to však vykupuje smír v oblasti sociální. Od historických témat Š. postupně přešel k hrám ze současnosti. V tragédii *Velkostatkář* reagoval na politické boje konzervativní české velkostatkářské strany s německými liberály o volební mandáty (takzvaná chabrusová aféra, v níž spolek německých podnikatelů a politiků se snažil vykoupit české velkostatky a získat tak volební převahu); morální dilema volby mezi osobním prospěchem a zájmy politickými řeší protagonista sebevraždou. Podobný ráz má i drama *Praktikus* z prostředí novinářského. Tragika založená na efemérních sporech dobového politického dění ovšem nemohla dosáhnout osudové monumentality, a to omezovalo účinnost Š. her na časové glosátorství. Zájmu o sociální otázku Š. využil ve hře *Drama čtyř chudých stěn,* v níž smrt národně uvědomělého horníka a dalších obětí srážky stávkujících s vojskem má opět vykupující funkci a vede ke smíru (přes toto vyústění byla hra cenzurou zakázána a její premiéra se posunula o deset let). Pozdní Š. drama *Žně* určené pro herecké umění J. Mošny, ale v Nár. divadle nepřijaté, podává naopak tragédii jedince, jemuž se kvůli defraudaci syna zhroutil životní sen a je donucen na svůj velký sociální projekt rezignovat. Jistou výjimku v Š. dramatické tvorbě představuje komedie *Láska Raffaelova* ze života věhlasného malíře zasazená do renesančního italského prostředí; její zápletka založená na záměnách a proměnách citových vztahů postav však postrádá dramatický spád. V dramatické tvorbě, v níž spočívá těžiště jeho díla, usiloval o vytvoření reprezentativní tragédie ztvárňující dobové společenské a politické konflikty i historické náměty prosycené národně demokratickou ideou. Prošel přitom vývojem od romantismu k dílům ze soudobého reálného života; obdobný proces prodělalo i Nár. divadlo. Š. zásluhou bylo, že je v jeho prvním desetiletí otevřel uměleckému realismu a domácím autorům; následující konfrontaci s novějšími evropskými proudy se však usilovně bránil a byl posléze donucen ustoupit nové generaci divadelníků. Mezi jeho odbornými divadelními pracemi vystupuje do popředí především rozsáhlé dílo *Dějiny národního divadla v Praze let 1883–1900,* kombinující historicky dokumentární zřetel s kritickým, dále klicperovská monografie (uspořádal též dramatikovy spisy) a konečně portréty hereckých osobností českého divadla 2. poloviny 19. století (*Jindřich Mošna, František Kolár, Karel Šimanovský*). O stycích s čelnými osobnostmi dramatického a operního světa (G. Verdi aj.) vypovídají Š. vzpomínky. Byl rovněž autorem několika propagačních a informačních publikací o Nár. divadle a o jeho chodu, v době svého ředitelování o něm každoročně vydával souhrnné přehledy. Mimo divadelní zájmy Š. stojí historicky zabarvené místopisné črty z cesty po vlasti *Z českého jihu*; dětství prožité v Dobrušce pak znovuoživuje knížka *U nás v Dobrušce*.

ŠIFRY: F. A. Š., faš. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach ČAVU (1906, 1914–15); Brousek (1874–77); Čas (1910, 1913); Čech (1872–73); sb. Čechy 1 (1883); Čechische Revue (1907); Čes. Thalia (1888); Čes. svět (1915); Dělnická osvěta (1909–11); Divadelní list

Máje (1906, Divadlo ústavem správy veřejné); Divadelní listy (1881–82); Divadlo; Hlas národa (1886–88, 1897–1903); Hudební revue (1908); Jitřenka (Polička 1899); Kalendář čes. studentstva na rok 1883 – …1884; Kalendář českožidovský; Kalendář paní a dívek českých na rok 1911, …1914; Krok; Lit. listy (1895); Lumír (1884, 1887, l906); Máj (1902–06, 1912–13); Messager de Vienna (1883); Mor. revue (Brno 1899); alm. Národ sobě (1880); Nár. listy (1884–1906); Nár. obzor (1907); Nár. politika (1909–15); sb. Národopisná výstava československá v Praze (1895); Národopisný sborník československý (1900, Nordské muzeum a skanzen ve Stockholmě, i sep.); Nová čes. revue (1904); roč. O bídě lidské, pokr. Chudým dětem (Brno, od 1889); Obzor lit. a umělecký (1899); Osvěta (1894–1915; 1899 Dramaturg Prokop Šedivý, i sep., 1904 Karel Šimanovský, 1913 U nás v Dobrušce, 1914 J. V. Slukov); Pokrok (1878–85); Politik (od 1873, mj. 1900–02, ukázky z Pamětí); sb. Potštýn (1897); Rozhledy (1898, Veselohry Klicperovy); Scéna (1913); Světozor (1880); Světozor (1915, Mé literární počátky); Topičův sborník; Venkov (1908); Vilímkův humoristický kalendář… (1868); Vlast (1872); Zlatá Praha (1893, 1903, 1915); Ženské listy (1873); Žižka (1870–71). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o divadle:* Povídky historické a jiné drobné 1–3 (1879–81); Zajetí krále Václava 1, 2 (R 1880, 1881); Král Jiří z Poděbrad 1, 2 (R 1880, 1881); Petr Vok Rožmberk (D 1881, prem. 1880); Probuzenci (D 1882, prem. 1881); Z českého jihu (PP b d., 1882); Průvodce po Národním divadle (1883); Národní divadlo. Dějiny jeho i stavba dokončená (1884, v seš. 1881–83); První rok v Národním divadle (1882); Druhý rok Národního divadla – Sedmnáctý rok Národního divadla (2–17, 1885–1900, výr. zprávy); Jan Výrava (D 1886, prem. 1888); Láska Raffaelova (D 1888, i prem.); Praktikus (D 1889, prem. 1888); Velkostatkář (D 1891, prem. 1890); České Národní divadlo na První mezinárodní hudební a divadelní výstavě ve Vídni 1892 (1892, i německy); Královské české zemské a Národní divadlo v Praze (1892, i německy); Drama čtyř chudých stěn (D 1893, prem. 1903); Klicpera dramatik. Jeho profil a místo v české dramaturgii (1898); O významu Václava Klimenta Klicpery (1898); Veselohry Klicperovy (1898); Ze světa umění (FF 1901); Z uplynulých dob 1–3 (1902; 1. Moje vzpomínky, 2.–3. Moje divadelní toulky); Masky Národního divadla 1–3 (1902–05: 1. Jindřich Mošna, 1902; 2. František Kolár, 1904; 3. Karel Šimanovský, 1905); Žně (D 1904, i prem.); K souboru spisů Václava Klimenta Klicpery (1906); Krize a budoucnost Městského divadla Královských Vinohradů (1908); Dějiny Národního divadla v Praze let 1883–1900 1–3 (1908–11); – posmrtně: U nás v Dobrušce (vzpomínky, 1916); Udeřila naše hodina (B 1919, návrh nové české hymny z 1907, hudba J. Jindřich); Na okraje divadelní kroniky (vzpomínky, 1924). – *Překlad:* R. Muther: Dějiny malířství (1911). – *Ostatní práce:* Vývod rodů Šubertů a Vobořilů ve východních Čechách s jejich nejbližším příbuzenstvem (1891); Příspěvky k dějinám národopisu československého (1896); Rujana, Wittow, Arkona. O původu a významu těchto jmen (1898). – *Souborná vydání:* Dramatická díla (F. Šimáček, 1887–89, 6 sv.); Spisy (vl. nakl. rodiny, komisní prodej F. A. Urbánek, 1924, 1 sv.); Spisy (edice Strom, 1925, 2 sv.). ■ KORESPONDENCE: an.: Ctěná redakce! (redakci Lumíru z 1884), Lumír 1884, s. 208; š. (J. Kuffner): Fejeton (J. Kuffnerovi z 1888), NL 13. 3. 1888; an.: K nedělnímu referátu… (redakci Hlasu národa z 1888), Hlas národa 22. 3. 1888; an.: K 60. narozeninám F. Zákrejse (Zákrejsovi z 1899), Jitřenka 1899, s. 196; an.: Der Abschied des Directors des Nationaltheaters (členům ND z 1900), Politik 26. 6. 1900; R. J. Kronbauer: F. A. Š. Drama čtyř chudých stěn (Kronbauerovi z 1898), Hlas národa 30. 11. 1902; an.: Pan ředitel F. A. Š. nám píše (redakci Času z 1910), Čas 22. 10. a 20. 11. 1910; an.: Pane redaktore (A. Procházkovi z 1912, s L. Bráfovou), Moderní revue 1912/13, sv. 26, s. 146; J. S. Machar: Gentleman (Macharovi z 1909–14), Rozpravy Aventina 3, 1927/28, s. 30 a 42 → Zapomínaní a zapomenutí (1929); P. Laichter: Š. poměr k rodišti (H. Hoňkovi z 1885), Lumír 55, 1928/29, s. 466; Ant. Veselý: Z počátků F. A. Š. dramatika (E. Bohdaneckému z 1864), Listy filologické 1930, s. 248; an.: K Š. Janu Výravovi (nejmenované ženě z 1886), Nár. politika 2. 6. 1937; E. Svoboda: Zmařené naděje Mikuláše Alše (Alšovi z 1881–1909), Acta scaenographica 6, 1964/65, č. 7 a 8 (obálky); A. Závodský: Tři dopisy k dramatu Gabriely Preissové Gazdina roba (Preissové z 1889), SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1969, č. 16; R. J. (Ježek): F. A. Š. a jeho vztah k rodné Dobrušce (purkmistrovi F. Laichtrovi z 1876, E. Žižkovi z 1889, neuvedenému adresátovi z 1893 a radě města z 1915), Kulturní kalendář města Dobrušky, 1983, červen. ■ REDIGOVAL *periodika:* Příspěvky k dějinám národopisného muzea československého (1896), Vlčkova Osvěta (1909–15); *soubory:* Čechy (1882–90; 1886–90, d. 3–6 s F. A. Borovským), Malý Ottův slovník naučný 1, 2 (1904–06); *sborníky a kalendáře:* Vlast na rok 1874 – …1883; Vlastenecký kalendář na rok 1878, Velký pražský kalendář na rok 1881 – …1883, Památce Mozartově (1887); *knižnici:* Z našich a cizích vlastí (1883–84). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Divadelní list (1886–87, jen vyd.); sb. Národopisná výstava československá v Praze (1895, s jinými); Hlasy o národopisné výstavě československé v Praze 1895 (1896), V. K. Klicpera: Zlý jelen (1898) + Výbor dramatických spisů (1898–99, i upr.) + Soubor spisů 1, 2 (1. Dramatická díla veseloherní, 1906; 2. Dramatické práce vážné, 1907). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Voborník: Š. literatura, Almanach ČAVU 1916, s. 150. ■ LITERATURA: F. J. Čečetka: Život a dílo F. A. Š. (1915); Ant. Veselý: F. A. Š. (1937); V. Müller: F. A. Š. (1949). ■ ● ref. Povídky historické a jiné drobné: P. Sobotka, Osvěta 1879, s. 783; J. L. Turnovský, Pokrok 17. 2. 1880 ●; ● ref. Král Jiří

z Poděbrad: an., Pražský deník 25. 4. 1880; O. M. (Mokrý), Květy 1881, d. 1, s. 248; F. Schulz, Osvěta 1881, s. 374 ●; ● ref. Petr Vok Rožmberk: an., Lumír 1880, s. 544; Dr. S. H. (Heller), NL 23. 11. 1880; uh. (V. Guth), Politik 23. a 24. 11. 1880; an., Pokrok 24. 11. 1880; an., Pražský deník 24. 11. 1880; Z., Čes. noviny, dříve Posel z Prahy 25. 11. 1880; F. Zákrejs, Osvěta 1881, s. 366 ●; ● ref. Probuzenci: J. V. (Vrchlický), Lumír 1881, s. 559; an., Světozor 1881, s. 615; an. a uh. (V. Guth), oboje Politik 11. a 12. 12. 1881; J. L. T. (Turnovský), Pokrok 12., 13. a 14. 12. 1881; an., Divadelní listy 1881, s. 112, 373 a 1882, s. 3; O. Hostinský, NL 13. 12. 1881; I. Hron (J. V. Frič), Ruch 1882, s. 27; Dr. Nejedlý, Čes. noviny, dříve Posel z Prahy 21. 5. 1882; F. Zákrejs, Osvěta 1882, s. 841 ●; an. (J. Neruda): F. A. Š., Humorist. listy 1882, s. 122 → Podobizny 2 (1952); F. Schulz: ref. Zajetí krále Václava, Osvěta 1882, s. 278; ● ref. Z českého jihu: A. Sedláček, Světozor 1882, s. 587; F. V. Vykoukal, Květy 1882, d. 2, s. 622; an.: Pokrok 22. 5. 1882; -ský, ČČM 1883, s. 159 ●; an.: F. A. Š., Divadelní listy 1883, s. 56; an.: F. A. Š., Zábavné listy 1883, s. 387; J. V. F. (Frič): ref. První rok v Národním divadle, Jeviště 1885, s. 2 a pokr.; ● ref. Jan Výrava: J. V. (Vrchlický), Hlas národa 22. a 23. 11. 1886; an., Pražský deník 24. 11. 1886; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 1886, s. 815; J. Kuffner, Květy 1887, d. 1, s. 120; F. Bílý, Hlídka lit. 1887, s. 76, 111 a 142 → Příspěvky k praktické poetice (1915); F. Zákrejs, Osvěta 1887, s. 251 ●; ● ref. Láska Raffaelova: -bl-, Lit. listy 9, 1887/88, s. 398; J. Flekáček, Vlasť 4, 1887/88, s. 582; -o. (V. Mrštík), Ruch 1888, s. 111; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 1888, s. 239; J. Lý (Ladecký), Čes. Thalia 1888, s. 71; B. Frida, Zlatá Praha 1888, s. 239; R., Lumír 1888, s. 107; an., Čas 1888, s. 92; F. Zákrejs, Osvěta 1888, s. 1137; V. Lebeda (I. Herrmann), Švanda dudák 1888, s. 47 a 54; š. (J. Kuffner), NL 26. a 28. 2. a 13. 3. 1888; J. V. (Vrchlický), Hlas národa 26. a 28. 2. 1888; Č. (L. Čech), Hlídka lit. 1889, s. 88 a 127 ●; ● ref. Praktikus: J. V. (Vrchlický), Hlas národa 3. 10. 1888; an., Pražský deník 3. 10. 1888; š. (J. Kuffner), NL 3. a 9. 10. 1888; K., Hlídka lit. 1888, s. 153; V. Mrštík, Ruch 1888, s. 490; J. Lý (Ladecký), Čes. Thalia 1888, s. 290; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 1888, s. 734; F. Zákrejs, Osvěta 1888, s. 1135; α, Zlatá Praha 1888, s. 751; V. Vítězný, Lit. listy 10, 1888/89, s. 341; J. Flekáček, Vlasť 5, 1888/89, s. 150 ●; ● ref. Velkostatkář: R. J. Kronbauer, Hlas národa 6. 12. 1890; š. (J. Kuffner), NL 6. 12. 1890; an., Pražský deník 7. 12. 1890; J. Lý (Ladecký), Čes. Thalia 1890, s. 413; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 25, 1890/91, s. 48; an. (F. Roháček), Niva 1891, s. 63; an., Čas 1891, s. 130; A. Schulzová, Květy 1891, d. 1, s. 123; P., Hlídka lit. 1891, s. 194 ●; ● ref. Drama čtyř chudých stěn: jv. (J. Vodák), Lit. listy 14, 1892/93, s. 273; an., Čas 1893, s. 307; F. X. Šalda, Rozhledy 1894, s. 333 → KP 2 (1950) ●; F. X. Šalda: ref. Čtrnáctý rok Národního divadla, Lit. listy 19, 1897/98, s. 118 → KP 4 (1951), k tomu an., Rozhledy 7, 1897/98, s. 275; ● ref. Patnáctý rok Národního divadla: N. (S. K. Neumann), Nový kult 1898, s. 121 → Stati a projevy 1 (1964); J. Karásek, Rozhledy 8, 1898/99, s. 282; an. (A. Procházka), MR 1898/99, sv. 9, s. 84 ●; ● ref. Klicpera dramatik: J. Karásek, Lit. listy 20, 1898/99, s. 15; F. V. V. (Vykoukal), Světozor 33, 1898/99, s. 60; J. Jakubec, LF 1900, s. 74; J. Máchal, Obzor lit. a umělecký 1901, s. 65 ●; J. L. Turnovský: F. A. Š., Osvěta 1899, s. 368; ● ref. Z uplynulých dob: F. K. Hejda, Osvěta 1901, s. 1027 a 1902, s. 449 a 839; Z., Obzor lit. a umělecký 4, 1901/02, s. 228; an., Politik 7. 3. a 8. 5. 1902; Quidam, Hlas národa 18. 5. 1902; Vbk (J. Voborník), NL 20. 6. 1902; A. Pražák, ČČM 1902, s. 318; an., Naše doba 10, 1902/03, s. 69; G., Rozhledy 13, 1902/03, s. 411; T. (X. Tejřov), Čes. revue 6, 1902/03, s. 53 ●; R. J. Kronbauer: F. A. Š. Drama čtyř chudých stěn, Hlas národa 30. 11. 1902; ● ref. Drama čtyř chudých stěn (insc.): J. Ladecký, Osvěta 1903, s. 1025; A. N. (Novák), Samostatnost 1903, s. 420; P. (J. Pelcl), Rozhledy 1904, s. 76 ●; ● ref. Žně: ech. (V. Štech), Máj 2, 1903/04, s. 445; J. Lý (Ladecký), Zvon 4, 1903/04, s. 407; an., Čas 27. 3. 1904; Ar…ti (A. Kraus), Politik 27. 3. 1904 ●; F. A. Š.: Na okraje mých dramat, in Jan Výrava (1905); V. Dresler: F. A. Š., ČČM 1909, s. 292; an.: F. A. Š., Nár. obzor 3. 4. 1909; Filalethés: ref. Dějiny Národního divadla…, Osvěta 1909, s. 1136; ● nekrology: K. Mašek, Zlatá Praha 32, 1914/15, s. 595; -n-, Zvon 15, 1914/15, s 716; A. Srb, Osvěta 1915, s. 639; H. Jelínek, Lumír 1915, s. 431; K. (F. V. Krejčí), PL 12. 9. 1915; A. N. (Novák), Svět 15, 1915/16, s. 114; Z. Nejedlý, Smetana 6, 1915/16, č. 1 → O divadle a jeho umělcích (1978); J. H. (Herben), Novina 1, 1915/16, s. 11; J. B. (Borecký), Topičův sborník 3, 1915/16, s. 42; J. Voborník, Almanach ČAVU 1916, s. 138 ●; O. Fischer: Na okraje Š. dramat, Čes. revue 9, 1915/16, s. 11; J. B. (Borecký): ref. U nás v Dobrušce, Topičův sborník 3, 1915/16, s. 474; W. (A. Wenig): Netištěné drama F. A. Š. Král Václav III., Topičův sborník 5, 1917/18, s. 429; O. Fischer: F. A. Š. Král Václav III., Cesta 1919, s. 18; E. Krásnohorská: Z dobových vzpomínek literárních, Zlatá Praha 1920, s. 135 a 174; V. K. Blahník: Divadelní ideály F. A. Š., Topičův sborník 11, 1923/24, s. 81 + Nad dílem F. A. Š., in F. A. Š.: Na okraje divadelní kroniky (1924); ● ref. Na okraje divadelní kroniky: -kp., PL 27. 7. 1924; A. N. (Novák), LidN 14. 8. 1924 ●; Ant. Veselý: Š. drama o dělnické stávce, Akademie 30, 1926/27, s. 457, 525 a 554 + Žně českého dramatu, Zlatá Praha 44, 1926/27, s. 456 + Š. dramatická studie české povahy (Velkostatkář), ČNM 1928, s. 251; P. Laichter: Š. poměr k rodišti, Lumír 55, 1928/29, s. 410 a 462; ● k 80. výr. nar.: J. H. (Hilbert), Venkov 27. 3. 1929; J. Kvapil, LidN 28. 3. 1929; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 28. 3. 1929; V. Tille, Prager Presse 29. 3. 1929 ●; Ant. Veselý: Z počátků F. A. Š. dramatika, LF 1930, s. 246; J. Kvapil in O čem vím (1932, s. 102 a 118; rozšíř. vyd. 1946); ● k 20. výr. úmrtí: Ant. Veselý, Lumír 61, 1934/35, s. 515; F. Götz, NO 8. 9. 1935 ●; O. Fastrová: Redakční vzpomínka, Nár. politika 15. 9. 1940; V. Hánek: Vzpomínky na F. A. Š., Venkov 17. 9. 1940; Ant. Veselý: F. A. Š., sb.

České umění dramatické 1 (1941); an.: Š. hra o zpěvačce Terese Stolzové, Venkov 20. 6. 1942; K. Engelmüller: Ředitel F. A. Š., in Z letopisů českého divadelnictví 1 (1946); J. Vodák: F. A. Š., Divadelní zápisník 1946, s. 1; Ant. Veselý in Neblednoucí podobizny (1946); V. Martínek in Na cestách národního ducha (1949); ● k 100. výr. nar.: skn (F. Sekanina), LD 26. 3. 1949; F. Götz, LidN 27. 3. 1949; jp (J. Procházka), LD 29. 3. 1949 ●; V. Jílek: Listy Aloise Jiráska F. A. Š., SPI Plzeň 1960, Jazyk a literatura 3, s. 113; (rm) (V. Müller): Z půlstoletého odstupu, LD 7. 9. 1965 + (pod vl. jm.) Poprvé v mezinárodní soutěži, LD 8. 6. 1967 + První střetnutí Národního divadla s Vinohradským, LD 18. 2. 1968; J. Wenig: První ředitel Národního divadla, Svob. slovo 19. 4. 1974; -vv-: F. A. Š., Kulturní kalendář města Dobrušky, 1985, říjen; J. Ludvová: České a německé divadlo v Praze (o konkurenčním boji F. A. Š. a A. Neumanna), Harmonie 1998, červenec; F. Černý: Sto padesát let od narození F. A. Š., Nár. divadlo 1998/99, březen; J. Hančil: Mělo se snad v Národním divadle vražditi? (o změnách ve vedení Nár. divadla 1889–1901), Nár. divadlo 2002/03, č. 1.

ahm, zp

Jaroslav **Šulc**

* 22. 9. 1903 *Mělník*
† 22. 7. 1977 *Ostrava*

Prozaik, básník a publicista, jehož dílo bylo spjato především s krajinou a osobnostmi Ostravska, Slezska a Českého ráje, autor literatury pro mládež.

Matka pocházela ze Sobotky, kam se také rodina 1905 přestěhovala poté, co byl otec jmenován úředníkem soboteckého magistrátu. Obecnou školu i měšťanku Š. vychodil 1909–18 v Sobotce, 1918–22 studoval na Raisově učitelském ústavu v Jičíně. V září 1922 nastoupil místo učitele na obecné škole v kolonii dolu Odra v Moravské Ostravě-Přívoze. Zkoušku způsobilosti složil 1924 v Příboře, tamtéž absolvoval 1926 odbornou zkoušku pro výuku češtiny, zeměpisu a dějepisu; během své učitelské praxe prošel řadou dalších vzdělávacích kursů. Od 1927 působil na severní Moravě jako učitel na menšinových měšťanských školách (1927–28 Moravská Ostrava-Přívoz, 1928–29 Vítkov u Opavy, 1929–33 Jaktař, 1933–38 Opava). V této době se sblížil se skupinou literátů kolem regionálního vydavatelského sdružení Iskra působícího v Hrabyni, později v Ostravě a Opavě, a patřil zároveň k okruhu českých kulturních pracovníků, kteří se v období mezi dvěma válkami snažili vytvořit protiváhu převládající německé kultuře v Opavě a jesenické oblasti. V rozhlasových přednáškách a desítkách článků přibližoval české veřejnosti tehdy opomíjené germanizované Jeseníky, Hlučínsko a pruské Slezsko, zabýval se osobnostmi regionální literatury (P. Bezruč, J. Kalus aj.). V říjnu 1938 byl nuceně vystěhován Němci, vrátil se do Čech a po zbytek školního roku vyučoval na měšťankách v Dolním Bousově a v Sobotce. 1939 se přestěhoval do Prahy, kde poté až do 1963 působil postupně (s výjimkou 1944–45, kdy byl totálně nasazen jako pomocný dělník na stavbě vodní nádrže ve Štěchovicích) na několika pražských měšťanských a posléze základních školách (ul. Italská, Slezská, nám. Jiřího z Poděbrad, ul. Botičská, Vojtěšská a Resslova). 1963 odešel do důchodu, v závěru svého života se vrátil zpět do Ostravy. Po zrušení Syndikátu čes. spisovatelů nebyl převeden do nově vzniklého Svazu, čímž mu byla téměř znemožněna další publikační činnost (důvodem bylo zřejmě vydání Š. knihy *Stateční chlapci z Přímoří,* která v závěru oslavovala vůdce protiněmeckého odboje v Jugoslávii J. Broze Tita a po diplomatické roztržce s touto zemí byla 1948 stažena z prodeje).

Knižně debutoval melancholickým příběhem mladické milostné deziluze *Vrak*, jehož ústřední motiv, hrdinova naléhavá touha opustit hlučné, nepřátelské město a najít klid v samotě lesů a hor, se objevil i v pozdějších Š. lyricky laděných prózách naplněných přírodními impresemi (novela *Návrat*, milostná romance *Chata v horách*); přírodní líčení tvoří také základní rámec románu *Příběh poštmistra Dluhoše*, ve kterém Š. zachytil tryznivý průběh a tragické vyústění nerovného manželství Čecha a Němky v předválečných Jeseníkách. Tvarově nejucelenější a psychologicky nejpropracovanější Š. prózou je biografický román *Marnotratný syn*, inspirovaný životem soboteckého rodáka V. Šolce (skrytého zde pod jménem Václav Holců). Niterný rozvrat básníka Prvosenek, vracejícího se po bouřlivých životních peripetiích do rodného kraje, podal autor jako výsledek jeho erotického ztroskotání, osudové závislosti na matce a nesplněné touhy po básnickém vyjádření. Další životopisná próza *Dům pod horami*, určená především mládeži, vycházela z Š. trvalého obdivu k básníku J. Kalusovi; jeho vztah k P. Bezručovi zachytil také v montáži příběhů, korespondence

a básní *Přátelství Petra Bezruče s „valašským slavíkem“*. Ze vzpomínek soboteckých měšťanů sestavil Š. portrét spisovatele K. V. Raise (*Karel V. Rais v Sobotce*) a zaznamenal také historky tradované o P. Bezručovi (*Hrst historek kolem Starého ještěra*). Po válce vydaná próza pro mládež *Stateční chlapci z Přímoří* líčila dobrodružný příběh jugoslávských chlapců z vypálené vsi Trsteno za 2. světové války. Své první, silně citové básně plné smutku a rezignace seřadil Š. do nevydané sbírky Severní vítr (rukopisná pozůstalost je uložena v PPB v Opavě). V knižně vydané sbírce *Dva hlasy* postavil proti křehké přírodní lyrice vyjadřující přilnutí k tiché kráse Beskyd až deklamačně působící obrazy průmyslového Ostravska s jeho zápasem o denní chléb; k Sobotecku se vrátil na počátku válečných let ve verších sbírky *Český ráj* oslavujících domov a život. Pro potřeby menšinových škol napsal jednoduché didaktické verše *Od Pradědu k Lysé hoře*, dětem byly určeny i hádanky, rozpočitadla a legendy zachycující přírodní a mytologický běh roku (*Od jara do jara*). Některé básně (mj. *Domov* se sbírky Český ráj) byly zhudebněny E. Axmanem, J. Kofroněm, J. Strakou aj. Časopisecky Š. uveřejnil také drobné překlady próz a veršů z němčiny a z polštiny. Vzhledem k omezeným publikačním možnostem po 1948 zůstala část jeho díla v rukopisu (lyrické sbírky Beskydy a Pod Humprechtem, próza z Beskyd Nad obzorem Lysá hora, novela o počátcích těžby uhlí na Ostravsku Hledači černého zlata, novela z Nízkého Jeseníku Jarní vody a překlad Sienkiewiczova románu Křižáci).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jan Klen, Jaroslava Šulcová, Jindřich Hahn, J. Šulcová; -HP-, HP., jš, jš., jš-, -jš-. ∎ PŘÍSPĚVKY *in:* Američan (Cleveland); Archa (Olomouc); Cesta (1925, 1930, básnický debut); Černá země (Mor. Ostrava); Čes. slovo (Ostrava; mj. 1944 P Z hor mne nikdo nevyláká), sb. Hrubý Jeseník (1938); Iskra (Hrabyně 1932); sb. Iskra Vojtěchu Martínkovi (Hrabyně 1937); Klas; sb. Kniha vzpomínek na Petra Bezruče a jeho dílo (1937); Krásy Slovenska (Lipt. Mikuláš); Lada (1938); Lid. noviny (1935, 1937, 1940–41); Listy PPB (Opava); Lit. noviny; Mládí (Brno); Mladý svět (1. pol. 30. let); Moravskoslezský deník (Mor. Ostrava 1925–38; 1932 R Peřeje); sb. Náš hlas (Frýdek 1935); Naše republika; Nár. listy; Nár. osvobození (1930–38); Nár. práce (od 1939); Nová svoboda (Ostrava); Nové Opavsko (Opava); Pestrý týden; Pionýrské noviny; Pojizerské listy (Turnov); Právo lidu (1935–36); Salon (Brno); Sborník k uctění památky K. V. Raise (Jičín 1936); sb. Slezsko Bezručovi (Hrabyně 1937); sb. Slezský rok (Frýdek 1936); Slezský sborník (Opava, od 1936); Slezským dětem (Orlová); Sobotecký věstník; Středisko (Brno 1931); Úhor; V. Martínek: Postavy mých románů (Opava 1947); Venkov (1929–33, 1937–41); sb. Vzpomínky na Petra Bezruče (Brno 1947); Zpravodaj Šrámkovy Sobotky; Zvon (1933, 1938, 1940); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie a vzpomínkové práce:* Vrak (P 1930); Hnědka (P 1933); Dva hlasy (BB 1934); Návrat (P 1935); Karel V. Rais v Sobotce (vzpomínková P, 1936); Od Pradědu k Lysé hoře (BB pro ml., 1936, část s hudebním doprovodem A. Rychlého); Příběh poštmistra Dluhoše (R 1937); Český ráj (BB 1940); Chata v horách (P 1940); Hrst historek kolem Starého ještěra (PP 1941, bibliof.); Marnotratný syn (R 1943); Od jara do jara (BB pro ml., 1944); Dům pod horami (P pro ml., 1945); Stateční chlapci z Přímoří (P pro ml., 1948); Přátelství Petra Bezruče s „valašským slavíkem“ (vzpomínková koláž, 1947). – *Ostatní práce:* Úděl a odkaz (1938, s J. Kudělkou a M. Špačkem). ∎

LITERATURA: ● ref. Vrak: A. L. Vokůvka, Středisko 1, 1930/31, č. 4; M. (E. Masák), Archa 1931, s. 78; vz. (V. Zelinka), Zvon 32, 1931/32, s. 42 ●; ● ref. Hnědka: M. (E. Masák), Archa 1933, s. 332; drb. (J. Borecký), Zvon 34, 1933/34, s. 252 ●; ● ref. Dva hlasy: Kp. (J. Knap), Rozhledy 1934, s. 80; M. (E. Masák), Archa 1934, s. 155; A. N. (Novák), LidN 18. 3. 1935 ●; Kp. (J. Knap): ref. Návrat, Venkov 30. 5. 1935; ● ref. Karel V. Rais v Sobotce: -vf., NO 9. 7. 1936; drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 42 ●; J. V. S. (Sedlák): ref. Od Pradědu k Lysé hoře, Venkov 3. 9. 1936; ● ref. Příběh poštmistra Dluhoše: A. N. (Novák), LidN 4. 4. 1937; A. V. (Ant. Veselý), Pražské noviny 28. 5. 1937 ●; ● ref. Chata v horách: kp. (K. Polák), LidN 14. 6. 1940; drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 306 ●; pí, tk (F. Píšek, F. Trávníček): ref. Hrst historek kolem Starého ještěra, LidN 7. 1. 1941; ● ref. Marnotratný syn: jč. (J. Černý), LidN 30. 11. 1943; V. T. (Tichý), Nár. práce 4. 1. 1944; V. H. (Hánek), Večer 29. 2. 1944 ●; V. Pazourek: ref. Od jara do jara, LidN 23. 12. 1944; J. Cuc: ref. Dům pod horami, Střední škola 1947, s. 140; A. Havel: Edice Českého ráje a spisovatelé kolem ní, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1968, s. 90; J. Urbanec: Český ráj J. Š., tamtéž 1973, s. 70; ● k sedmdesátinám: Z. Bár, Listy PPB 1973, č. 3; P. Janda, Ostravský kulturní zpravodaj 1973, č. 9 ●; J. Urbanec: Za J. Š., Těšínsko (Čes. Těšín) 1979, č. 1 + Dva světy J. Š., Časopis Slezského muzea 1982, s. 216; an.: Neměl by být zapomenut, Svob. slovo (Brno) 21. 9. 1993; L. Čada: Bez podání ruky, LD (Brno) 3. 1. 1994; J. Urbanec in Biografický slovník Slezska a severní Moravy 2 (1994, s. 119); O. Šuleř in Laskavé podobizny (2005, s. 200).

mv

Pavel J. **Šulc**

* 27. 6. 1828 *Knovíz* u Slaného
† 12. 10. 1897 *Praha*

Překladatel z němčiny, francouzštiny a polštiny, autor a upravovatel didaktických povídek a naučných próz určených hlavně dětem a mládeži, publicista.

Vl. jm. Pavel Josef Šulc, psán též Pavel J. Schulz, P. J. Štulc, německy Paul J. Schulz. Obecně udávané místo a datum narození (někdy též 1827) není v matričních zápisech pro obec Knovíz z 1824–31 doloženo. – Po studiích na gymnáziu a filozofii v Praze se Š. stal profesorem češtiny, zeměpisu a dějepisu na reálce v Liberci (1853–59). Povolání se musel pro chorobu hlasivek vzdát a přesídlil do Prahy, kde byl od 1860 zaměstnán v různých podnicích, také jako tiskárenský korektor (do 1875). Uplatňoval se též jako publicista, překladatel, autor populárně-naučných publikací a redaktor i vydavatel různých periodik (jediné číslo jeho politického týdeníku Pražské listy bylo 1882 zkonfiskováno). 1876–79 pracoval v redakci Šimáčkova Posla z Prahy, kde obstarával hlavně překlady z cizích literatur (1879 se stal členem Spolku čes. žurnalistů). Od 1880 až do smrti se podílel na různých aktivitách nakladatelství A. Hynek. Pohřben byl na Vyšehradském hřbitově.

Š. tvorba byla součástí dobového trendu moralistní, poučné a vzdělávací literatury 2. poloviny 19. století. Literární dráhu zahájil na počátku 50. let, soustavně pak publikoval po odchodu z učitelského povolání. Prvními Š. pracemi byly překlady a adaptace děl tehdy ještě oblíbených německých autorů (zejména F. Hoffmanna, jehož mravoučným novelkám zůstal dlouho věren, Ch. Schmida a později F. W. Herchenbacha); v 60. letech se obrátil k romantické, do historických kulis zasazené próze (A. Dumas st., W. Budzyński) a k dobrodružným příběhům (k nejzáslužnějším počinům patřil překlad Robinsona Crusoe z 1863), v 70. letech přeložil několik verneovek. Š. překlady bývají často volné a tíhnou k adaptaci až parafrázi předlohy (vyjádřeno výrazy „dle“, „vzdělal“ apod.); někdy není vůbec (nebo jen iniciálami jména) uváděn původní autor, jinde pouze jazyk tlumočeného díla. Jako adaptace většinou vznikaly i Š. knížky pro mládež, ať šlo o popisně didaktické prózy zeměpisně zaměřené sbírky Obrazy světa pro mládež, kterou Š. sestavil z různých pramenů anglické a německé literatury, nebo o četné výbory báchorek, bajek, pověstí a známých pohádek (z Tisíce a jedné noci, sbírky bratří Grimmů aj.), v nichž hranice mezi parafrází a původní tvorbou splývá. V naučně orientované části svého díla uplatňoval Š. důsledně zásadu „vědomosti zahaliti v roucho zábavné“. Týkalo se to zejména popularizujících kompilací o významných historických postavách a událostech, jež charakterizoval podtitulem „obrázek“ nebo „vyprávění“; psal je od 50. let až do smrti a naplňoval jimi z velké části edice, které řídil (u nakladatele F. Kytky a hlavně v Poučném a zábavném čtení u A. Hynka). Na Š. původní profesi navazovaly instruktivní pedagogické spisy určené učitelům, vychovatelům i rodičům a knížky doplňující či rozšiřující školskou učební látku; publikoval i nejrůznější praktické příručky či návody (k psaní úředních listin, pořádání sbírek přírodnin apod.) a sestavoval ve své době populární sbírky přání, veršů do památníků a společenských zábav (pro mládež vydal v Hynkově edici Dětská bibliotéka sborníčky hádanek a her).

PSEUDONYM, ŠIFRY: Prokop z Háje (dub.); Dr. V. K., J., J. P. Š., J. P-ý, J. T-ý, P. J. Š., P. J. T-ý, P. Š. T., P. Š. T-ý, P. V. Š., P-ý, T-ý, T…ý, V. K. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Lumír (1859–62); Posel z Prahy (1876–77); též periodika, která redigoval (i an.). ▮ KNIŽNĚ. *Poučné a zábavné prózy, překlady, adaptace a kompilace:* Krištof Kolumbus čili Odkrytí Ameriky (1851); an. (Ch. Schmid:) Mouřenínka (1851; opr. vyd. 1865); F. Hoffmann: Zdání klame, pravda vítězí! (1851) + Miluj vlast! (1851) + Za mořem (1861) + Na Severu (1861) + Věrná krev (1861) + Stříbrný peníz (b. d., po 1864) + Ubohý hříšník (1865) + Zdárný a nezdárný (1866) + Hodný syn (1870) + Obětovnost dívky (1870) + Vděčný a nevděčný (1870) + Svízele životní (1871) + Snažil a Nedbal (1872); Obrazy světa pro mládež (1853); Rozdílné jsou osudy lidské! Mravné a zábavné povídky pro obecenstvo české, zvláště ale pro dospělou mládež (1854); Vzory pro dítky k poučení a výstraze (1861; 1863 změn. vyd. s tit. Přítel dítek poučující a varující); Vínek. Sbírka pohádek pro dítky (1861; změn. vyd. 1863); Zábavné pověsti cizokrajné (1861); Petr Veliký, ruský car (1861); Robinzonády (1861); Vyhnanec (b. d., 1862, „z polštiny“; 1863 s tit. Král vyhnanec); Otec a syn čili Vojsko francouzské v Rusích (1862); W. Budzyński: Lechie. Obrazy Polsky v 9. věku (1862); A. Dumas st.: Hrabě Monte Christo (1862; znovu 1898, d. 1–7); D. Defoe: Robinson (1863; změn. vyd. 1871 s tit. Robinson Krusoe); J. Korzeniowski: Hrbatý (b. d., 1863); Katův pacholek (1863, „dle L. S.“); Ph. Körber: Petr Savo-

jan (1864); Fr. W. (F. W. Herchenbach): Miralda čili Černý slavík havaňský (b. d., před 1865) + Pasák a hrabě (1872) + Dvorec slatinský (b. d., 1879) + Utrpením ku štěstí (b. d., 1901); W. O. von Horn: Turci u Vídně roku 1685 (b. d., 1869); A. Weiss: Isabela Španělská čili Konec tyranství (1869); L. Čaplický (F. W. Czaplicki): Černá kniha 1863–1868 (b. d., 1870, šifra P. J. Š., obs. i Moskevské hospodářství na Litvě 1863–69); R. Baron: Závěť (1873) + Přátelství a pomsta (1873) + Bratři (1874) + Vina a smír (b. d., 1901); Ferdinand V. Dobrotivý, král český (b. d., po 1875); Karel IV., Otec vlasti (1876); Třicetiletá válka se zvláštním ohledem na Čechy (1877); Životopis kapky vody (1877); Žižka a husité (b. d., 1877); J. Verne: Pět neděl v balonu (b. d., 1877) + Carův kurýr aneb Z Moskvy do Irkucka (b. d., 1877) + Černá Indie (b. d., 1877) + Patnáctiletý kapitán (b. d., 1879) + Čífanovy nehody v Číně (b. d., 1889); Maršálek Radecký, slavný vojevůdce rakouský (b. d., 1878); Vilém Tell, bojovník za svobodu Švýcarska (b. d., 1880); Benjamin Franklin (b. d., 1880); Doktor Faust. Život jeho, jeho skutkové a hrozný konec (b. d., 1880); Car Petr Veliký (b. d., 1880); Panna Orleanská (b. d., 1880); Napoleon I., císař francouzský (b. d., 1880); J. B.: Mladý Slovák čili Na božím požehnání všecko záleží (b. d., 1881) + Lovci slonů (1881); Preciosa, spanilé děvče cikánské (b. d., 1881); Báchorky a povídky pro hochy a děvčata (b. d., 1881); Báchorky a povídky pro dítky (b. d., 1881); Bajky vybrané pro milé dítky (b. d., 1881); Přítel zvířat. Vybrané povídky, bajky a básně (b. d., 1881); an.: Lesní krčma aneb Hrozný konec (b. d., 1881); Jiří Washington, statečný bojovník za svobodu Spojených států severoamerických (b. d., 1881); Libuše a Přemysl (b. d., 1881); Zlatý král (Přemysl Otakar II.) (b. d., 1881); Konec Přemyslovců (b. d., 1881); L. W.: Hodný strýc (b. d., 1881); Války husitské v Čechách (b. d., 1881); Jagelloni v Čechách (b. d., 1881); Albrecht z Valdštejna, slavný vojevůdce a třicetiletá válka (b. d., 1881); Ve střední Africe. Dobrodružné příběhy lovecké i pocestní (b. d., po 1881); Dva primátoři (b. d., po 1881); Vybrané báchorky pro dítky (b. d., po 1881); Báchorky a povídky pro mládež (b. d., asi 1882); Malý Robinson (b. d., asi 1882); Procházky v přírodě. Na poli (b. d., asi 1882); Procházky v přírodě. V lese (b. d., asi 1882); Zlatý vínek (b. d., 1882); Na kraji propasti. Výjevy ze života v severní Americe (b. d., 1883); Krvavý sněm v Praze (b. d., 1883); Bílá paní. Romantická pověst národní z vysočin skotských (b. d., 1883); Enšpígl a jeho čtveráctví (1883); Objevení Ameriky Kryštofem Kolumbem (b. d., 1883); Dobrodruh (b. d., asi 1883, „z francouzského“); Turci u Vídně (b. d., asi 1883); Revoluce francouzská a vývoj republikánského zřízení ve Francii (b. d., 1884); R. H.: Strýček v Americe aneb Dobrodružství v Kalifornii (b. d., po 1884); A. B.: Devět dní v Tasmanii (b. d., po 1884); B. A.: Lesní strašidlo (b. d., po 1884); Vybrané báchorky L. Bechsteina, bratří Grimmů aj. pro odrostlejší mládež i dospělé (1885); O. Hoecker: Nevolníci (1885); Loupežníci aneb Skrytý poklad. Pohádka z 1001 noci (b. d.; 2. vyd. 1885); Dar vílin aneb Kouzelná píšťalka (1885); J. J. Kraszewski: Dva světy (b. d., 1889); V. F.: Cesta kolem světa o závod (b. d., 1889); Michal Ruyter, slavný admirál holandský (b. d., 1889); Mikuláš Zrinský aneb Dobytí Sigetu (b. d., 1889); Jan Žižka z Kalicha, vůdce husitů (b. d., 1889); Jiří z Poděbrad, král český (b. d., 1889); Krakonoš, pán v Krkonošském pohoří (b. d.; 2. vyd. b. d., 1890); V. H. (W. Hauff): O trpaslíčku Nosáčkovi (b. d.; 2. vyd. 1890); Tisíc a jedna noc 1–4 (b. d.: 1. 1891, 2. a 3. 1892, 4. 1893); Blaník a rytíři v něm zavření (b. d., 1892); Vybrané báchorky české i jinokrajné (b. d.; změn. vyd. 1900); – posmrtně: Plukovník pandurský František svobodný pán Trenk (1901). – *Ostatní práce:* Přírodopis názorný, obsahující vědomosti velmi potřebné a užitečné o nejdůležitějších předmětech ze všech tří přírodních říší (1861); Anfangsgründe der böhmischen Sprache (1862); Veselý společník. Užitečný a potřebný průvodce ve společnosti a zábavách vůbec (1862; rozmnož. vyd. 1863 a 1884); Přírodopis. Soustavný přehled živočišstva, rostlin a nerostů, jejich vlastností škodlivých i užitečných (b. d., 1863; rozmnož. vyd. b. d., 1877); Pedagogika všeobecná čili Uvedení jak sluší se dítky rozumně vychovávati (1863); Domácí tajemník 1, 2 (1864; rozmnož. vyd. 1872, 1876, 1884, 1895 s podtit. Návod k dělání dopisů, listin soukromých i úřadních nejvíce potřebných v životě občanském); Pomník študentstva pražského. Památka legií studentských od r. 1648 a 1848 (1864); Všeobecný gratulant, obsahující hojnou sbírku dětských přání k novému roku, jmeninám i zrozeninám rodičů, příbuzných a přátel, jakož i řeči a básně příležitostné, slova do památníku, nápisy náhrobní atd., atd. (1872; opr. a rozmnož. vyd. 1877 a 1884); Základové pedagogiky (1874); Přípitky (b. d., 1878); Veselý zpěvák. Společenský zpěvník sokolský (b. d.; další změn. vyd. 1878–98); O výživě a chování dítek, počínaje od jich narození (b. d., 1880); Malý zvěrolékař aneb Dobytčí lékařství (b. d., 1880); Hry mládeže (b. d., 1881); Hádanky pro dítky (b. d., 1881); Sběratel přírodnin. Návod k zařizování sbírek nerostů, rostlin, živočichů apod. s dodatkem o zařízení akvárií (b. d., 1881); Společenské hry (b. d., 1881; opr. vyd. b. d., 1894); Věrný rádce pro mužské ve věcech pohlavních (b. d., 1881); Bolení hlavy, jak se léčí nebo jak ulevení si zjednati (1882); Český herbář (b. d., 1882; opr. a rozmnož. vyd. b. d., před 1892); Dětské kuchaření (1901). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Posel z Prahy (1877–78), Československý obuvník (1879), Průmyslový věstník (1879–80), Gewerblich-industrielle Mitteilungen (1881), Průmyslník (1881–83, 1885), Pražské listy (1882), Kolínské noviny (1885), Posel z podhoří (1887–88), Nové módy (1888–89); *kalendáře:* Pražský svatováclavský kalendář (50. léta, an.), Vlasť (1890, 1892–93); *edice*: Bibliotéka zábavných spisů (1877–78, an.), Poučné a zábavné čtení (1880–97), Dětská bibliotéka (1881–98). ■

LITERATURA: ● ref. Robinsonády, Vínek: -a, Pražské noviny 1. 12. 1860; -d-, Škola a život 1861,

s. 32 ●; J. L. Turnovský: nekrolog, Osvěta 1898, s. 148; kp (K. Polák): Vzpomínka na spisovatele P. Š., Nár. práce 11. 10. 1942 a LidN 13. 10. 1942; V. Balák in V posvátné půdě Vyšehradu (1946, s. 46).

mhs, ll

Viktor **Šuman**

* 13. 7. 1882 *Libuň* u Jičína
† 20. 9. 1933 *Praha*

Překladatel zejména ze severských literatur a jejich propagátor; výtvarný publicista, malíř.

Studoval na akademii výtvarných umění v Mnichově (jako malíř byl krajinářem novoromantického směru a autorem zátiší). Působil jako středoškolský profesor, jako výtvarný redaktor periodik Samostatnost a Pestrý týden, spoluredigoval umělecký měsíčník Dílo. Věnoval se osvětové a výchovné práci v Sokole: byl sokolským referentem Nár. listů (od 1926), redaktorem sokolského obrázkového týdeníku Jas (od 1927), kam (stejně jako do časopisu Sokol) psal o výtvarném umění (1932 byl tajemníkem sletové výstavy). Založil a vedl knižnice Severská knihovna a Severské perly, překládal pro Světovou knihovnu J. Otty.

Š. patřil k předním překladatelům ze severských literatur meziválečného období; na uvádění jejich významných děl se podílel i jako redaktor Severské knihovny (určené pro větší práce) a průvodní knihovničky Severské perly (pro skladby menších rozměrů). Sám překládal převážně z dánštiny, švédštiny a norštiny prozaická i dramatická díla s historickými náměty, často ze středověkých dějin severských národů (např. román Karolíni od V. von Heidenstama, drama H. Ibsena Paní Inger na Österotě), dále díla zachycující dobu nedávnou či přítomnou (např. Gotické pokoje A. Strindberga, Děti své doby K. Hamsuna). Přispěl k poznání dalších slavných skandinávských autorů (S. Lagerlöfová, B. Björnson, M. A. Nexö). Překládané knihy provázel doslovy a portréty spisovatelů, jeho překlady byly většinou ceněny pro pečlivost a snahu zachovávat charakteristickou náladu originálu. – V oboru výtvarného umění psal (nejsoustavněji v Samostatnosti) o výtvarném životě a uměleckém dění v širokém záběru: referáty o výstavách současných českých malířů i zahraničního umění, o časopisech, spolcích, o jubileích, nekrology i obsáhlejší studie. Jeho monografické práce, v nichž text provázely obrazové přílohy, vycházely v Edici Jednoty umělců výtvarných v Praze a Š. se jimi vracel (často u příležitosti výročí) k oficiálně uznávaným autorům (M. Pirner, V. Hynais, K. Špillar, A. Kalvoda, J. Mařák) a hodnotám (vyznával tzv. umění pevné, silné a vyrovnané oproti efemérním zjevům, jež mu představovala díla moderního pojetí).

ŠIFRY: Šn. (Samostatnost), V. Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy lidu (1918–19); Čes. svět (1919, 1928); Dílo (1924–30); Jas (1928); ant. Mistři novelistiky severské 1, 2 (1920, 1921); Nár. listy (od 1926); Salon (Brno 1927–33); Samostatnost (1931–33); kat. Soubor Augustina Němejce a ruských umělců (1928, stať Augustin Němejc); Sokol; Světozor (1917); Topičův sborník (1918); Venkov (1918, 1924); Zlatá Praha (1924–26). ■ KNIŽNĚ. *Práce o výtvarném umění:* Maxmilián Pirner 1854–1924 (b. d., 1924); Vojtěch Hynais (1924); Karel Špillar (1925); Alois Kalvoda (1925); Bulharské umění (1926); Julius Mařák a jeho škola (b. d., 1929); Výstava bulharské akad. malířky Elisavety Konsulov-Vazové (kat., 1931). – *Překlady:* J. V. Jensen: Králův pád (1917); V. von Heidenstam: Karolíni 1, 2 (1917, 1918); G. af Geijerstam: Stará alej na panském sídle (1918) + Láska (1919) + Síla ženy (1919) + Věčná hádanka (1919) + Les a jezero (1920); A. Strindberg: Gotické pokoje (1918) + Do Damašku 1 (1923); H. Ibsen: Paní Inger na Österotě (1918) + Catilina (1921) + Slavnost na Solhaugu (1928, s M. Krausovou-Lesnou) + Když z mrtvých procitáme (1928); P. Hallström: Starý příběh (1919); K. Hamsun: Děti své doby (1919) + Podzimní hvězdy (1919) + Hra života (1923); S. Lagerlöf: Proklatec (1920); B. Björnson: Synnöve Solbakken (1920) + Rukavička (1922); M. A. Nexö: Štěstí (1921); M. Prévost: Léa (1922); J. P. Jacobsen: Niels Lyhne (1923); H. Ch. Andersen: Pohádka mého života (1929). – *Ostatní práce:* Německá konverzace 1, 2 (1913); Klíč německé korespondence pro jednoroční školy obchodní (kupecké) a potřebu soukromou (1918); Fügnerova ideálnost (1922, an.); Světový kongres Společnosti národů (b. d., 1927, s B. Holečkovou); Naše lovná zvěř (1930, se S. Lolkem); Olympijské hry (1931, s B. Holečkovou). ■ SCÉNICKY. *Překlady:* A. Strindberg: Sonáta příšer (1922); H. Ibsen: Eyolfek (1923); L. Holberg: Ithacký Ulyxes (1923); B. Björnson: Král (1923) + Laboremus (1923); G. Heiberg: Balkon (1924); J. Sigurjónsson: Psanci (1925). ■ REDIGOVAL *časopis:* Dílo (textová část, 1924–30); *knižnice:* Severská knihovna (1920–28), Severské perly (1920–21). ■

LITERATURA: ● ref. překl. V. von Heidenstam: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 17, 1916/17, s. 714; F., Čes. osvěta 1917, s. 172; M. L.-K. (Lesná-Krausová), Kmen 1, 1917/18, č. 18 ●; V. Z. (Zelinka): ref. o založení Severské knihovny a Severských perel, Zlatá

Praha 1921, s. 283; F. Š. (Šimek): ref. překl. M. Prévost, Zlatá Praha 1922, s. 79; V. Z. (Zelinka): ref. překl. M. A. Nexö, tamtéž, s. 319; ● nekrology: ma (O. Mrkvička), LidN 21. 9. 1933; an., Venkov 21. 9. 1933; an., Rozhledy 1933, s. 99; J. Kolman Cassius, Dílo 1933, s. 68 ●.

vs

Václav Beneš **Šumavský** viz Václav **Beneš Šumavský**

František **Šupka**

Působnost 1912–1949

Nakladatelství katolické lidové četby v Hradci Králové; kmenové nakladatelství próz V. Javořické.

Založil je a po celou dobu řídil redaktor katolického tisku a autor lidové četby František Š. (* 17. 5. 1877 Říčany u Brna, † 4. 2. 1951 Hradec Král.). Pocházel ze selského rodu. Absolvoval trojtřídní obecnou školu, v mládí odešel na doporučení rajhradského benediktina M. Zbrožka z rodiště do Vídně, kde navštěvoval vzdělávací kursy a záhy se s podporou poslance A. C. Stojana zapojil do českého křesťanskosociálního hnutí zejména přednáškovou činností a organizací schůzí. 1905 jej kanovník F. Reyl získal do Hradce Král., kde pokračoval v politické činnosti a jako spoluzakladatel (s kanovníky F. Reylem a F. Šulcem a spisovatelem J. Sahulou) Organizačního komitétu strany katolického lidu pro diecézi královéhradeckou se stal vydavatelem a odpovědným redaktorem politického týdeníku Štít (byl jím od ledna 1907 do května 1939), od 1910 též čtrnáctideníku Dorost. Psal (i pod šifrou F. Š.) lidové prózy s katolickou výchovnou tendencí (o následcích lakoty, alkoholismu, sudičství apod.), zasazené zpravidla do maloměstského a venkovského prostředí. Vydával je ve vysokých nákladech a v četných reedicích vlastním nákladem (někdy nákladem manželky A. Šupkové) a postupně k nim připojil i díla dalších katolických autorů lidové četby. Po 1. světové válce cestoval po Evropě a v Paříži onemocněl tyfem s trvalými zdravotními následky. Proto 1923 odešel z aktivního politického života a věnoval se jen nakladatelství. 1926 získal nakladatelskou koncesi, pro svůj podnik zprvu užíval název *Šupkovo nakladatelství*, od 1931 protokolovaný název *Nakladatelství Františka Šupky v Hradci Králové*. Většinu knih distribuoval po sešitech přímým odběratelům, kompletní díla nabízel i na splátky. Zájemcům zajišťoval též levné jednotné vazby. Od počátku 20. let byla jeho kmenovou autorkou V. Javořická, na jejíž díla si spolu s pražskou Československou akciovou tiskárnou smluvně zajistil výhradní práva. Vydávané knihy, zejména spisy V. Javořické, uplatnil i u krajanů v USA. S nakladatelstvím redakčně spolupracoval faktor Družstevní knihtiskárny V. Černý (1905–1998), po 1946 středoškolský profesor J. Milič a regionální kulturní pracovník V. Horyna. – Nakladatelství sídlilo v Hradci Král., Pospíšilova ul. čp. 341 a 342.

Nakladatelskou činnost zahájil Š. knižnicí *Besídky Štítu* (1912–18, 25 sv.). V nepřehledně a diletantsky redigované knižnici (některé reedice zařazoval jako další svazky) převažovala jeho vlastní tvorba. Postupně zde vydal prózy (převážně podp. F. Š.) Tovární dělnice a její dva milenci (1912), Vybíral až přebral aneb Byli sobě souzeni (1912), Blázen aneb Mlýny boží melou jistě (1912), Kterak dragounské boty staly se příčinou dvou šťastných manželství (1913), Následky kletby matčiny? (1913), Pod ochranu Tvou se utíkáme… (1913), Milionářův syn a havířova dcera (1913), Také lakomec aneb Čeho je schopna otcovská láska (1913), Zvrhlý otec (1913), Kterak mladý pan Buchta na vojně se oženil (1914), Pro peníze (1914), Honba za ženichem (1914), Oklamaná aneb Následky zlého činu (1914), Padla kosa na kámen (1915), Strach má velké oči (1915), Životopis nešťastníka (1915) a Klotildino zasnoubení (1917). Rovněž další knižnice *Lidové povídky* (1918–32, 113 jen zprvu číslovaných sv.; po získání koncese od 1927, č. 75, krátce s názvem *Knihovna lidových povídek* a s novým číslováním ročníků) zprvu přinášela převážně jak reedice starších Š. prací, tak jeho nové prózy a adaptace Válečný invalida (1919), Ďáblice (1920), Za touhou po matce (1920, dle L. Sobára), Žena válečného slepce (b. d., 1921), Zlomená růže (1923), Křivá přísaha (b. d., 1925, dle F. A. Šuberta), Nad propastí (b. d., 1925), Rozvrat a štěstí (b. d., 1925, dle B. Bouška). Prózy V. Javořické, zejména mnohadílné cykly, pak zcela převládly v dalších knižnicích *Lidové romány* (1927–33, 23 sv.) a *Sebraná četba lidová* (1932–43, asi 30 sv.). Ve všech těchto edicích vedle Š. a V. Javořické doplňovali

autorský okruh ještě mj. F. J. Andrlík, J. Brožek, F. Čech, L. Grossmannová Brodská, A. Hrůza, V. Kašpar, T. Kočí, V. Pittnerová, J. Sahula, V. Špaček, M. Špačková (pseud. M. Alfonsa), V. V. Tomek, J. Vlasáková. I mimo knižnice zabíraly podstatnou část ediční činnosti Š. práce V. Javořické a vedle ní zvláště K. Kalivody (pseud. Saša Král), B. Moravce a E. P. Vacka. Koncem 40. let s administrativním potlačením lidové četby hledal nakladatel nový program v regionálně zakotvených knižnicích *Svědomím věků* (1948, 1 sv., red. V. Horyna; reedice knihy J. Svátka Sedláci u Chlumce) a *Včelín* (1948, 2 sv.), které se však již nerozvinuly. Pokus o nakladatelský „časopis sledující knižní trh a povšechné časové otázky" Přítel knihy (1933, roč. 1, vyd. a odp. red. V. Černý) zanikl pravděpodobně po vydání 1. čísla. – Jediným výtvarným prvkem knih, chudě vypravených a úsporně tištěných zprvu v Biskupské, resp. Družstevní knihtiskárně v Hradci Král., později i v dalších východočeských regionálních tiskárnách, byly obálky. Zprvu unifikovanou ornamentální výzdobu vystřídaly individuální návrhy opožděně reflektující trendy moderní knižní úpravy (postupně expresivní kresby, ryze typografická řešení, fotomontáže, rutinní akcideční stylizace a nakonec realistické kresby s motivy děje). Teprve po 2. světové válce spolupracovali s nakladatelstvím profesionální ilustrátoři (mj. hradecký malíř B. Jüngling, dále V. Kubašta, M. Marešová aj.).

KNIŽNICE. *Beletrie:* Besídky Štítu (1912–18); Lidové povídky (1918–32); Lidové romány (1927–33); Sebraná četba lidová (1932–43); Svědomím věků (1948); Včelín (1948). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:* O. Dostal: Radola 1–3 (b. d., 1927, pseud. Ota Kárek); F. Bobek: Pepř a paprika (b. d., 1931); J. M. Troska: Boží soud (b. d., 1934, pseud. J. Merfort); F. S. Jaroš: Takový je život 1, 2 (1936, 1937) + Rok v kriminále (b. d., 1937); V. Kašpar: Statečná Alena (b. d., 1937); A. Mittenhuberová (M.-Bělská): Mstitel (b. d., 1937) + Dosažený cíl (1943); F. J. Andrlík: Svému osudu nikdo neujde a jiné povídky (b. d., 1938); S. Galíčková: Siréna (1944); B. Podhorská: Modravé dálavy (1944) + Tajemná píseň (1944); L. Machek: Bez domova (1946); J. Patočková: Silnější než hlad 1, 2 (1946) + Oslněný hledá stín (1947); M. Pachnerová: Ten červnový den (1947); V. Horyna: Poslední vřeteno (1949). ■ PERIODIKUM: Přítel knihy (1933). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih Nakladatelství F. Š. v Hradci Králové (b. d., 1927) + … 1928–29 (b. d., 1929) + … 1929–30 (b. d., 1930) + … 1930–31 (b. d., 1931). ■ LITERATURA: an.: Příživník knihkupců, Českosl. knihkupec 1927, s. 518; V. K. (Kaplický): Lidová četba, LitN 1928, č. 22 (39); F. Neuvirt: F. Š. šedesátníkem, Štít 1937, č. 20; A. Petr, vk: F. Š. – nakladatel v Hradci Králové – šedesátníkem, Lid. listy 16. 5. 1937; st: Rozloučení s F. Š., LD 9. 2. 1951.

az

Gabriel **Šuran**

* 8. 7. 1856 *Praha*
† 18. 6. 1916 *Podolí* (Praha-P.)

Klasický filolog, překladatel, autor učebnic.

Syn ředitele školy Na Hrádku. Ze 4. třídy Budče odešel na pražské Akademické gymnázium, kde maturoval 1875. T. r. začal studovat klasickou filologii a ruštinu na pražské filoz. fakultě. Studium skončil 1881, 1882 se stal suplentem na pražském gymnáziu v Žitné ul., t. r. přešel na gymnázium v Roudnici, kde vyučoval latinu, řečtinu a francouzštinu; 1899 se vrátil do Prahy a učil na klasickém gymnáziu na Král. Vinohradech. 1912 byl penzionován a jmenován školním radou. Zemřel po delší nemoci na srdeční záchvat.

Š. započal svou literární činnost recenzemi filologických prací a časopiseckými překlady již na počátku svého působení v Roudnici. Zaměřil se na převody beletrie, resp. kulturní publicistiky autorů ruského kritického realismu (G. P. Danilevskij, V. G. Korolenko, I. S. Turgeněv, později též L. N. Tolstoj), zvláštní pozornost věnoval drobným prozaickým překladům z Plutarcha, které opatřoval i filologickými poznámkami a výklady reálií. Ojediněle překládal i z němčiny a francouzštiny. Jeho překlady byly ceněny zvláště pro filologickou fundovanost a plynulost, některé byly vydány až z pozůstalosti, k souhrnnému knižnímu vydání Š. převodů Plutarcha péčí ČAVU však již nedošlo. – Se Š. pedagogickou praxí souvisí autorství jazykových pomůcek k výuce latiny a řečtiny a oblíbených středoškolských učebnic *Přehled dějin literatury řecké* a *Přehled dějin literatury římské,* obsahujících též filologické poznámky a informace o překladech do češtiny (v četných reedicích se užívaly ještě ve 20. a 30. letech 20. století).

PŘÍSPĚVKY *in:* Čas (od 1913); Květy (1881–83, 1913–16); Listy filologické (1885–89); Nár. listy (1914); Otavan (Písek 1882); Program c. k. státního vyššího gymnázia v Roudnici (1895–96; 1896 překl.

Plutarchos: Jak má jinoch čísti básníky?); Ruch (1880); Světozor (1886); Výr. zpráva c. k. gymnázia na Král. Vinohradech (1903, překl. Plutarchos: O výchově hochů 1, 2); Zlatá Praha (1896–97); – posmrtně: Topičův sborník (1917). ▮ KNIŽNĚ. *Práce o jazyce a literatuře:* Vzorné příklady k latinské skladbě (1885); Přehled dějin literatury řecké (1892; rozšíř. vyd. 1896); Přehled dějin literatury římské (1892; rozšíř. vyd. 1900); Slovníček k 1. zpěvu Homérovy Iliady (1892; opr. vyd. 1898); Slovníček k 2., 3. a 4. zpěvu Homérovy Iliady (1893); Slovníček k prvním čtyřem zpěvům Homérovy Iliady (1907). – *Překlady:* G. P. Danilevskij: Devátá vlna (1883) + Na Indii (1883); V. G. Korolenko: Povídky z dětského života (1911, s překl. A. G. Stína, tj. A. A. Vrzala) + Povídky ze života Malorusů doma i v cizině (1912, s překl. A. G. Stína, tj. A. A. Vrzala); S. A. Vengerov: Literatury ruské rysy základní (1912); W. Polenz: Sedlák Büttner (1913); – posmrtně: L. N. Tolstoj: Cesta životem (1919); Plutarchos: O zvědavosti, O tlachavosti, O poslouchání (1940, ed. K. Svoboda). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Výbor Herodota. Války řecko-perské (b. d., 1898); Myšlenky moudrých lidí (1910). ▮

LITERATURA: ● ref. Přehled dějin literatury řecké: J. Korec, Hlídka lit. 1892, s. 301; P. Hrubý, LF 1893, s. 128 ●; ● ref. Přehled dějin literatury římské: J. Korec, Hlídka lit. 1893, s. 99; P. Hrubý, LF 1894, s. 311 ●; F. Groh: ref. překl. Plutarchos: Jak má jinoch…, LF 1897, s. 204; R. Novák: ref. Přehled dějin literatury římské (rozšíř. vyd.), Čes. muzeum filologické 1900, s. 215; F. Hoffmeister: ref. překl. Plutarchos: O výchově hochů, LF 1903, s. 155 a 1904, s. 311; F. Kubka: ref. překl. W. Polenz, Přehled 12, 1913/14, s. 280; ● nekrology: -l-, Topičův sborník 3, 1915/16, s. 480; an., Zlatá Praha 33, 1915/16, s. 467; an., NL 20. 6. 1916; F. V. Vykoukal, Osvěta 1916, s. 576; O. Smrčka, 23. výr. zpráva c. k. českého gymnázia na Král. Vinohradech (1917, s. 7) ●; K. Svoboda in Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové (1957); V. Vlašínová in Česká recepce V. G. Korolenka (1975).

jz, vf

Jaroslav **Šusta**

* 11. 5. 1910 *Čeladná* u Frýdku-Místku
† 4. 3. 1989 *Jablonec nad Nisou*

Autor románů se společenskou tematikou, usilující o humorný nadhled a nekonvenční epické podání.

Vl. jm. Antonín Machander podepisoval ojediněle časopisecké překlady a referáty; literární jméno pro své prózy zvolil podle manželčina dívčího jména. – Otec byl řezník a uzenář, po jeho smrti vedla podnik matka. Obecnou školu navštěvoval Š. v rodišti (1916–21), gymnázium v Místku (mat. 1929). Poté studoval v Praze na filoz. fakultě angličtinu, němčinu a filozofii i psychologii, doktorát získal počátkem 1935 (prací *K individuálním rozdílům dětí v prvních měsících*). V dubnu až červnu t. r. byl zaměstnán ve Státní knihovně v Olomouci (nadřízený B. Václavek). Od září 1935 do 1937 působil jako profesor na reálném gymnáziu v Opavě, pak do odchodu do důchodu (1970) na různých gymnáziích (přechodně i na tzv. druhém stupni) v Brně. V důchodu žil nadále v Brně a střídavě na letních pobytech v Čeladné, poslední dobu života trávil u syna MUDr. Antonína (A. R.) Machandera (* 1943 Brno), překladatele buddhisticky zaměřené literatury z angličtiny (vesměs knihy Ch. Trungpy).

Ve svých románech se Š. projevil jako dobrý pozorovatel společenské reality i jako poučený znalec moderní prózy inspirující se jejími metodami. Ač román *Sekerou do špalku* založil na sociálně a mravně motivovaném protikladu neurvalého bohatce a ušlechtilé, zdravě sebevědomé rodiny ovdovělé ženy, nepsal ho jako román sociální, nýbrž jako rozmarnou, obrazností sycenou prózu, v níž si s humorným odstupem pohrával s postavami (až po náhlé charakterové zlomy), libovolně využíval filmových střihů, dějového předbíhání i retrospektiv a rozrušoval tak epickou jednotu celku. Podobně postupoval v románu *Poslední milionář,* situovaném do válečných a těsně poválečných let a zamýšleném patrně jako groteskní, leč nepříliš zdařile provedené zpodobení bezpáteřného velkošmelináře a hochštaplera, z něhož se v závěru stává pomocník partyzánů, vězeň, pak i bojovník na barikádách a posléze i budovatel a socialista. Přes originální obrazný výraz a občasnou archaizaci slohu zůstal Š. vzdálen svému proklamovanému vzoru V. Vančurovi (jenž byl garantem vydání jeho první knihy v Družstevní práci). Podle vlastního vyjádření psal Š. od studentských let verše a loutkové hry, které se však nedochovaly.

PŘÍSPĚVKY *in:* Host do domu (1957); Index (1937); Lid. noviny (1943); Panoráma (1941); Rozhledy (1936–37); U (1937); Věda a život (1945). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Sekerou do špalku (R 1941); Poslední milionář (R 1947). ▮

LITERATURA: ● ref. Sekerou do špalku: J. Šnobr, Panoráma 1941, s. 159; jšk (J. Š. Kvapil), LidN 6. 9. 1942, příl. + (šifra jšk.) Naše doba 50, 1942/43, s. 44; K. P. (Polák), Nár. práce 24. 10. 1942; lp. (L. Peřich),

Řád 1942, s. 485 ●; ● ref. Poslední milionář: vop (J. Vopařil), NO 24. 8. 1948; jm (J. Machoň), List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 268 ●.

sm

Josef **Šusta**

* 19. 2. 1874 *Třeboň*
† 27. 5. 1945 *Praha*

Historik, významný představitel Gollovy školy, autor syntetických prací o českých a světových dějinách, nedokončených faktograficky bohatých a literárně cenných pamětí i románového pokusu; publicista.

Syn ředitele schwarzenberského velkostatku; otec Josef Š. (1835–1914) publikoval četné práce z oboru polního a rybničního hospodářství. Š. vyrůstal v areálu třeboňského zámku se sedmi sourozenci. Základní školu a nižší gymnázium vychodil v Třeboni, vyšší gymnázium v Čes. Budějovicích. Po maturitě (1891) si zapsal dějepis a zeměpis na filoz. fakultě české univerzity v Praze (jeho volbu ovlivnil třeboňský archivář F. Mareš). Záhy se stal jedním z předních žáků J. Golla. 1893 odešel na Institut für österreichische Geschichtsforschung do Vídně, aby si rozšířil znalosti pomocných věd historických; jeho učiteli zde byli zvláště O. Redlich a historik umění F. Wickhoff (1895 ukončil studium závěrečnou prací *Zur Geschichte und Kritik der Urbarialaufzeichnungen* – K dějinám a kritice urbářů). 1895–96 vykonal v Praze službu jednoročního dobrovolníka. 1896–99 pracoval jako stipendista vídeňského Institutu ve vatikánském archivu v Římě. 1898 získal titul PhDr. na základě disertace *Záviš z Falkenštejna* (otištěna v Čes. časopisu historickém). Za studií navázal cenná přátelství mj. s historiky G. Friedrichem a B. Navrátilem, s historikem umění M. Dvořákem, architektem J. Kotěrou a malířem B. Knüpferem; zvláště úzký vztah ho po celá desetiletí pojil s J. Pekařem. 1900 se v Praze habilitoval spisem *Pius IV. před pontifikátem a na počátku pontifikátu* pro obor všeobecných dějin středověku a novověku a začal přednášet jako soukromý docent na filoz. fakultě, stálý příjem mu od t. r. zajišťovalo místo středoškolského profesora na Československé obchodní akademii. 1901 se oženil s L. Mouralovou; sňatek ho zabezpečil hmotně a z harmonického manželství se narodily dvě děti. 1905 byl jmenován mimořádným profesorem všeobecných dějin středověku a novověku na české univerzitě (zprvu bezplatným, od 1907 placeným), 1910 řádným profesorem. Ve školním roce 1903/04 byl pověřen řízením Historického semináře, 1907 se stal jeho definitivním spoluředitelem, 1916/17 vykonával úřad děkana. 1909 byl zvolen dopisujícím, 1916 mimořádným a 1924 řádným členem ČAVU, 1917 mimořádným, 1933 řádným členem KČSN. V období první republiky se Š. stal uznávaným reprezentantem české historiografie na mezinárodním fóru (člen Royal Historical Society v Londýně, School of Slavonic Studies, Société historique Algérienne, Comission internationale de coopération intellectulle; předseda Českosl. ústředí pro mezinárodní spolupráci duševní při Společnosti národů). 1919 vedl z pověření E. Beneše a T. G. Masaryka tajná diplomatická jednání v Bavorsku; nabídnuté místo vyslance v Německu nepřijal. 1920/21 zastával funkci ministra školství a národní osvěty v úřednické vládě J. Černého. 1925 byl jmenován členem přípravného výboru československého Penklubu. Kulturní záliby a široký rozhled jej přivedly do skupiny pátečníků sdružených kolem K. Čapka (stylizoval oficiální českosl. návrhy na udělení Nobelovy ceny za literaturu K. Čapkovi). 1935 byl zvolen do předsednictva Svatoboru, 1935–37 byl předsedou Českosl. společnosti historické, od 1937 starostou Historického klubu. 14. 9. 1938 uveřejnil v Čes. slovu nepodepsaný článek *Sebeurčení Němců u nás,* v němž varoval před nebezpečím vývoje, který v následujících dnech skutečně nastal. 1939 stanul v čele ČAVU jako její prezident, snad s přispěním E. Háchy, s nímž studoval na českobudějovickém gymnáziu. Pro školní rok 1939/40 se s ním počítalo pro úřad rektora Karlovy univerzity, ale na základě výnosu protektorátní vlády posílajícím do důchodu vysokoškolské učitele starší 65 let byl 1939 penzionován. Uzavření vysokých škol učinilo z Š., vzhledem k jeho funkci prezidenta ČAVU, nečekaně nejvyššího představitele české vědy a kultury na území protektorátu. V tomto postavení si určil jako cíl udržet základy národní kultury, podporoval rodiny vězněných a pokud mohl, vyhýbal se spolupráci s okupačním režimem: téměř nepublikoval, nesvolával valná shromáždění ČAVU a svou neúčast na aktivistických shromážděních omlouval zdravotními důvody (trpěl anginou pectoris). Přesto se nevyhnul vynuceným pro-

jevům loajality vůči hitlerovskému Německu. 1939 byl bez svého souhlasu jmenován Háchou do předsednictva Čes. svazu pro spolupráci s Němci, 1944 se stal též členem čestného výboru Ligy proti bolševismu. Vysloužil si tím ostré výtky československého vysílání londýnského i moskevského rozhlasu (J. Stránský a Z. Nejedlý), na sklonku okupace i anonymní dopisy vyhrožující fyzickou likvidací. 11. 5. 1945 oznámil rezignaci na úřad prezidenta ČAVU, ale jeho demise nebyla přijata. Pokračující anonymní útoky i předtucha, jakým směrem se bude vývoj v Československu ubírat, ho přiměly k rozhodnutí spáchat sebevraždu skokem do Vltavy. Představitelé Karlovy univerzity a ČAVU se k památce zesnulého veřejně přihlásili na Š. pohřbu 7. 6. 1945. Výrazem uznání vědecké obce přednímu historikovi pak bylo 1955 zřízení důstojného hrobu, financovaného z prostředků ČSAV, na hřbitově u Sv. Matěje v Praze-Dejvicích.

Š. od mládí prokazoval stylistické nadání a za středoškolských studií vážně pomýšlel na dráhu básníka a dramatika. Nehledě k raným básnickým pokusům, zčásti uveřejněným v hektografovaném školním časopise, zčásti neotištěným (drama Záboj), vstoupil do literatury teprve na prahu 1. světové války autobiograficky laděným románem *Cizina*. Jeho tématem je otázka, zda se nadaný Čech neuplatní lépe v prostředí velké, antickou civilizací ovlivněné kultury než v omezeném českém mikrosvětě; k tradičnímu problému volby mezi prací pro národní celek a uplatněním v zahraničí přistupuje romantický protiklad evropského Severu a Jihu podepřený autentickými prožitky a bezpečnou znalostí reálií. Se znalostí dějin Apeninského poloostrova vstoupil Š. do polemiky s básníkem J. S. Macharem (*Macharův Řím* v Lumíru). V kontextu let 1905–15 nebyla Š. soustředěná pozornost věnovaná italské kultuře ničím mimořádným; sdílel ji s F. X. Šaldou, A. Novákem, V. Helfertem, M. Martenem, V. Kybalem aj. V nedokončených memoárech (*Léta dětství a jinošství, Mladá léta učňovská a vandrovní*), psaných od 1942, vylíčil Š. s jedinečným smyslem pro kulturní souvislosti a atmosféru fin de siècle své dětství a mládí do 1899. Jako vynikající stylista se projevil také téměř ve všech svých pracích odborných. Podmanivým podáním oživoval výsledky kriticky střízlivé práce s prameny a dosahoval plastického ztvárnění minulosti. Spolu s J. Pekařem tím usiloval o překonání deskriptivně chápaného pozitivismu, ztrácejícího v období tzv. krize dějepisectví kontakt s širší kulturní veřejností. K působivosti Š. vědeckých pojednání přispívala vyváženost výkladů, sledujících vztahy mezi univerzalismem a partikularismem, ekonomickými poměry a duchovní kulturou, jedincem a společností. Ač vychován vyznavači analytických metod, byl Š. bytostný syntetik, usilující o celistvé uchopení minulosti. Vedle prací, které vyrůstaly z jeho vlastního badatelského zájmu, napsal řadu přehledů a učebnic. Nejvíce pozornosti věnoval již od prvních vědeckých kroků českým dějinám 13.–14. století. V rozsáhlé monografii *Dvě knihy českých dějin* objevně vyložil velmocenský vzestup českého státu na přelomu 13. a 14. století jako důsledek převratných přeměn ekonomických a kulturních. K 13. a 14. století se vrátil (tentokrát s důrazem na dějinnou úlohu významných osobností) monografiemi psanými pro Laichtrovy *České dějiny* (*Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví, Král cizinec, Karel IV. Otec a syn, Karel IV. Za císařskou korunou*). Ve všech těchto dílech věnoval soustavnou pozornost kulturnímu a literárnímu dění, zejména kronikářství (tzv. Dalimil, Zbraslavská kronika, kroniky doby Karla IV.). Do svazků o Karlu IV., které psal již v letech nacistické okupace, vtělil polemiku s německou nacionalistickou interpretací evropských dějin pozdního středověku. Více pod tlakem okolností než z vědeckého zaujetí se Š. zabýval dějinami 19. a 20. století. Především pro orientaci diplomatů nového československého státu napsal *Dějiny Evropy v letech 1812–1870* a *Světovou politiku v letech 1871–1914*, obě práce jsou zčásti kompilace. Pro pařížskou Revue historique psal informativní přehledy, bilancující výsledky československého dějepisectví (česky v souborech *Posledních padesát let české práce dějepisné* a *Posledních deset let československé práce dějepisné*). Pro potřebu vysokých škol napsal příručku *Dějepisectví*. Klasickými a dlouho používanými se staly středoškolské učebnice všeobecného dějepisu, na nichž měl rozhodující autorský podíl. Několikaletý výzkum ve vatikánském archivu a znalost italské minulosti zúročil v rozsáhlé edici k dějinám tridentského koncilu (Die römische Kurie und das Konzil von Trient unter Pius IV.) a v monografických studiích. Redigoval kolektivní *Dějiny lidstva* pro nakladatelství Melantrich, z proponova-

ných osmi svazků vyšlo pouze šest, pokračování zabránila nacistická cenzura; nevydaná část 4. dílu a kapitoly 7. svazku se zachovaly v korekturách. K jejich jednotlivým svazkům Š. napsal přehledné úvodní výklady (na sklonku života je zamýšlel vydat samostatně; kniha zůstala v rukopisu a vyšla posmrtně pod titulem *Úvahy o všeobecných dějinách*). V recenzích se Š. polemicky vyrovnával s díly německých myslitelů W. Sombarta, O. Spenglera aj. Psal rovněž kulturněpolitické články do denního tisku a eseje (*Z dob dávných a blízkých*). Jeho dílo je spolu s dílem Pekařovým vrcholem Gollovy školy a celé české historiografie 1. poloviny 20. století.

ŠIFRA: J. Š. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach ČAVU za rok 1924 (1925); Almanach Kmene 1935; Archivalien zur neueren Geschichte Österreichs (Vídeň 1913); Časopis čes. lékařů (1941); Čechische Revue (1906); Čes. revue (1918); sb. Česká žena v dějinách národa (1940); Čes. slovo (1937–38; 14. 9. 1938 Sebeurčení Němců u nás, an.); Čes. časopis historický (1895–40; 1895 Záviš z Falkenštejna; 1915 Skládal Václav II. básně milostné?, i sep.; 1929 Jaroslav Goll, i sep.); sb. Dekret kutnohorský (1909); sb. Deset let Národní banky československé (1937); sb. František Táborský (1928); Gazette de Prague (1925); sb. Histoire et historiens depuis cinquante ans (Paříž 1927); Index (1934); International Bibliography of Historical Sciences 1–4 (Mnichov, Paříž 1931–33); Kalendář Nár. politiky na rok 1920; Le rapport quotidien (1919); Lid. noviny (1926, 1928, 1931–32, 1935, 1938–39, 1942); L'Illustration économique et financière (Paříž 1923); Lumír (1908–09, 1926; 1908 Macharův Řím → Z dob dávných i blízkých, 1924); Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung (Vídeň, Mnichov 1897, 1901, 1905); sb. Na paměť Josefa Pekaře, národního historika (1937); Nár. listy (od 1910); Nár. politika (od 1919); Obzor národohospodářský (1910, 1917); sb. Od pravěku k dnešku 1. K 60. narozeninám Josefa Pekaře (1930); sb. Otakar Sommer (Turnov 1941); sb. Padesát let Československé obchodní akademie v Praze (1923); Památník Josefa Emlera (1936); sb. Památce Františka Žákavce (1938); Panoráma; Politik (1899); Prager Presse (1928–30); Prager Rundschau (1932); Prager Tagblatt (1939); Právo lidu (1937); sb. První sjezd československých historiků (1938); Přehled (1911–14; 1911 K otázce stáří Žižkova, i sep.); Přítomnost (1938); Přítomnost (1942); Recueil pédagogique. Société des Nations (Ženeva 1930); Revue historique (Paříž 1925, 1932–33, 1937; 1937 Histoire de Tschécoslovaquie, sep. 1938); Ročenka českosl. republiky (1922); sb. Sbohem Josefu Pekařovi (Turnov 1937); Sborník prací historických. K 60. narozeninám… Jaroslava Golla (1906); Social Science Abstracts (New York 1930–32); sb. Společnost národů a mezinárodní úřad práce (1929); Studentský věstník (1921); Světozor; sb. Tvůrcové dějin 2, 3, 5 (1934, 1935, 1936); Umění (1931); Věda česká, pokr. Naše věda (1914, 1933, 1944); Venkov (1919–22, 1937); Věstník ČAVU (1914, 1936–37, 1945); Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte (Wiesbaden 1912); Z dějin východní Evropy a Slovanstva. Sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi… k 60. narozeninám (1928); – posmrtně: Čas pádu Rukopisů. Studie a materiály (2004); Časopis Společnosti přátel starožitností… (1956); Čes. časopis historický (1946); sb. Marginalia Historica (1999, BB z pozůstalosti, ed. K. Bláhová). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a historické práce:* Zur Geschichte und Kritik der Urbarialaufzeichnungen (Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften, der phil.-hist. Klasse, Vídeň 138, 1898); Pius IV. před pontifikátem a na počátku pontifikátu (1900); Dějiny nového věku. Všeobecný dějepis pro vyšší školy obchodní 3 (1905); La décret de Kutná Hora 1409–1909 (1909); Purkrabské účty panství novohradského z let 1390–1391 (1909); Dějiny středního a nového věku do roku 1648. Všeobecný dějepis pro vyšší třídy škol středních 2 (1912, s J. Bidlem); Dějiny nového věku od roku 1648. Všeobecný dějepis pro vyšší třídy škol středních 3 (1913, s J. Bidlem); Cizina (R 1914); Dvě knihy českých dějin 1, 2 (1917, 1919); Dějiny Evropy v letech 1812–1870. 1, 2/1, 2 (1922, 1923); Z dob dávných i blízkých (EE 1924); Světová politika v letech 1871–1914. 1–6 (1. 1924, 2. 1925, 3. 1927, 4. 1928, 5. 1930, 6. 1931); Posledních padesát let české práce dějepisné (1926, s J. Gollem); Dějepisectví. Jeho vývoj v oblasti vzdělanosti západní ve středověku a v době nové (1933); Úvahy a drobné spisy historické 1, 2 (1934); Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví. České dějiny 2/1 (1935); Henri Pirenne (1936); Dějiny lidstva. Od pravěku k dnešku 1–5 (2. 1936, 3. 1937, 5. 1939, 1. 1940, 4/1 1942; s jinými); Posledních deset let československé práce dějepisné (1937); Po dvaceti letech (1938); Král cizinec. České dějiny 2/2 (1939); – posmrtně: Karel IV. Otec a syn. 1333–1346. České dějiny 2/3 (1946); Josef Pekař. Vědecký a lidský profil (1947, bibliof.); Léta dětství a jinošství. Vzpomínky 1 (1947); Karel IV. Za císařskou korunou. 1346–1355. České dějiny 2/4 (1948); Mladá léta učňovská a vandrovní. Praha–Vídeň–Řím. Vzpomínky 2 (1963); Jindřich z Rožmberka (1995); Úvahy o všeobecných dějinách (1999, ed. M. Nodl). – *Výbor:* České Budějovice v paměti J. Š. (2004, ed. D. Blümlová, J. Blüml). ■ KORESPONDENCE: K. Stloukal: Š. epilog (Stloukalovi z 27. 5. 1945), Svob. noviny 17. a 19. 6. 1945; J. Š. píše Švabinskému (1975, ed. L. Páleníček); in Korespondence Zdeňka Nejedlého s historiky Gollovy školy (z 1907, 1913–14, 1917, 1919, 1927–29, 1934 a z 27. 5. 1945; 1989, ed. P. Čornej, J. Hanzal, B. Svadbová); J. Hanzal: Poslední dopis J. Š. (Z. Nejedlému z 27. 5. 1945), Dějiny a současnost 1991, č. 3; in Karel Čapek. Přijatá korespondence (Čapkovi z 1932; 2000, ed. M. Dandová a M. Chlíbcová); J. Lach: Poslední dopis

J. Š. Karlu Stloukalovi (z 1945), Historický obzor 2000, č. 3–4; J. Lach: Dopisy úcty a respektu: Alois Musil a J. Š. (vzáj. koresp., Musilovi z 1923–35), Listy 2004, č. 2. ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Věda česká, pokr. Česká věda, pokr. Naše věda (1914–35; 1914–15 s A. Hobzou a V. Posejpalem), Čes. časopis historický (1935–40, s J. Pekařem, F. Hrubým a J. Klikem); *knižní soubor:* Dějiny lidstva. Od pravěku k dnešku 1–6 (1936–42). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Die römische Kurie und das Konzil von Trient unter Pius IV. Aktenstücke zur Geschichte des Konzils von Trient 1–4 (Vídeň 1. 1904, 2. 1909, 3. 1911, 4. 1914); Příspěvky k listáři dr. F. L. Riegra 1, 2 (1924, 1927, s J. Heidlerem). ▮

BIBLIOGRAFIE: J. Klik in J. Š.: Úvahy a drobné spisy historické 2 (1934); V. Rameš in J. Š.: Úvahy o všeobecných dějinách (1999). ▮ LITERATURA: J. Lach: J. Š. a Dějiny lidstva (2001) + J. Š. 1874–1945 (2003). ▮ ● ref. Pius IV. před pontifikátem a na počátku pontifikátu: -g., NL 1. 6. 1900; J. Hilbert, Hlas národa 3. 7. 1904 (č. 182, příl. Nedělní listy) ●; ● ref. ed. Die römische Kurie und das Konzil von Trient unter Pius IV. 1: G. Wolf, Mitteilungen aus der historischen Literatur (Berlín) 1905, s. 89; (d. 2, 3:) W. Friedensburg, Göttingische Gelehrte Anzeigen 1913, s. 506 ●; ● ref. Macharův Řím a polemika: M. (J. S. Machar), Novina 1908, s. 62; E. Peroutka, tamtéž, s. 102 a pokr.; T. G. Masaryk, tamtéž, s. 203 ●; ● ref. Cizina: K. (F. V. Krejčí), PL 9. 8. 1914, příl.; A. Novák: Přehled 12, 1913/14, s. 717; ALAP (A. Procházka), MR 1913/14, sv. 28, s. 522 a dodatek, s. 527; K. Sezima, Lumír 1915, s. 347; F. Téver, Osvěta 1915, s. 146; Ant. Veselý, Čes. revue 8, 1914/15, s. 120 ●; ● ref. Dvě knihy českých dějin 1: J. Hilbert, Venkov 14., 18. a 21. 10. 1917; J. Bidlo, Naše doba 25, 1917/18, s. 462; O. Fischer, Lumír 46, 1917/18, s. 133; V. Hrubý, ČČM 1918, s. 72; K. Krofta, Agrární archiv 1918, s. 122; J. B. Novák, ČČH 1918, s. 45; Jos. Dostál, Kmen 2, 1918/19, s. 117 a pokr.; V. Novotný, ČMM 43–44, 1919–20, s. 302 ●; ● ref. Dvě knihy českých dějin 2: J. Hilbert, Venkov 14. 11. 1920; J. B. Novák, ČČH 1921, s. 442; V. Novotný, ČMM 1922, s. 277 ●; ● ref. Dějiny Evropy v letech 1812–1870: J. Glücklich, ČČH 1922, s. 352; J. Dostál, Nové Čechy 6, 1922/23, s. 261; F. X. Šalda, Tribuna 28. 1. 1923 → KP 12 (1959) ●; ● k padesátinám: J. Hilbert, Venkov 17. 2. 1924; J. Dostál, Tribuna 19. 2. 1924; J. Slavík, Prager Presse 19. 2. 1924; J. Werstadt, NO 19. 2. 1924; K. Stloukal, NL 24. 2. 1924 ●; F. Skácelík: Román historikův (Cizina), Samostatnost 1924, č. 9; ● ref. Z dob dávných i blízkých: J. V. Prášek, Tribuna 12. 3. 1924; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 27. 6. 1924; J. Kapras, Čes. revue 1924, s. 179; J. P. (Pekař), ČČH 1924, s. 184; A. Novák, LidN 7. 9. 1924; ●; ● ref. ed. Příspěvky k listáři dr. F. L. Riegra 1, 2: A. N. (Novák), LidN 17. 12. 1924; J. P. (Pekař), ČČH 1926, s. 651; V. Dyk, Lumír 53, 1926/27, s. 518; H. Traub, Tribuna 14. 4. 1927; A. Pražák, Bratislava 1928, s. 775 ●; J. Dostál: ref. Posledních padesát let české práce dějepisné, Nové Čechy 10, 1926/27, s. 137; ● ref. Dějepisectví: V. Jirát, Germanoslavica 2, 1932/33, s. 556; J. P. (Pekař), ČČH 1933, s. 177; J. Prokeš, Časopis pro dějiny venkova 1933, s. 78; J. Dostál, Akord 1933, s. 199; J. Slavík, NO 28. 5. 1933; K. Stloukal, NL 12. a 19. 10. 1933; J. Hanák, ČMM 1933, s. 355; O. Odložilík, Nové Čechy 16, 1933/34, s. 136; J. Glücklich, Naše věda 1934, s. 49; A. Cronia, L'Europa orientale (Řím) 1934, s. 111 ●; ● k šedesátinám: Z. Kalista: J. Š., Lumír 60, 1933/34, s. 238; J. Werstadt, Čes. slovo 18. 2. 1934; K. Čapek, LidN 18. 2. 1934 → O umění a kultuře 3 (1986); F. Hrubý, A. Novák, obojí LidN 18. 2. 1934; J. Slavík, NO 18. 2. 1934; J. H. (Hutter), Nár. střed 18. 2. 1934; J. Charvát, PL 18. 2. 1934; J. Dostál, Pražské noviny 18. 2. 1934; J. Klik, ČSPS 1934, s. 1; K. Stloukal, Umění 1934, s. 251; O. Odložilík, Nové Čechy 17, 1934/35, s. 49 ●; ● ref. Úvahy a drobné spisy historické: J. Slavík, NO 25. 2. 1934; A. Novák, LidN 13. 3. 1934; J. Glücklich, Naše věda 1934, s. 251; Z. Kalista, Lumír 61, 1934/35, s. 223 ●; ● ref. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví: A. Novák, LidN 22. 12. 1935; Z. Kalista, Lumír 62, 1935/36, s. 232; K. Doskočil, Listy 9. 4. 1936 ●; J. Slavík: ref. Dějiny lidstva. Od pravěku k dnešku, NO 12. 2. 1937; A. Novák: ref. Po dvaceti letech, LidN 5. 1. 1938; ● ref. Král cizinec: J. B. (Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 461; F. M. Bartoš, Kostnické jiskry 25. 1. 1940; J. B. Čapek, Naše zprávy 27. 1. 1940; J. Dostál, Čes. slovo 28. 1. 1940; J. Slavík, Nár. práce 18. 2. 1940; F. Křelina, Venkov 2. 3. 1940; F. Kutnar, KM 1940, s. 90; J. Pelikán, ČSPS 1940, s. 111 ●; ● k sedmdesátinám: Z. Hájek, LidN 19. 2. 1944; Lj (L. Joura), Sborník Českosl. společnosti zeměpisné 1944, s. 49; F. Bauer, Naše doba 1944, s. 153 ●; ● nekrology: khs (L. Khás), Svob. noviny 2. 6. 1945; V. Chaloupecký, J. Stránský, obojí tamtéž 3. 6. 1945; F. M. Bartoš, NO 6. 6. 1945; K. Stloukal, LD 7. 6. 1945; V. Trkal, J. Rypka, K. Stloukal, O. Šula, vše Věstník ČAVU 1945, s. 5 a pokr.; J. Klik, ČSPS 51–53, 1943–45, s. 275 ●; K. Stloukal: Za dvěma českými historiky, Naše doba 1946, s. 14; F. Kutnar, J. Werstadt in Odkaz a úkol (1946); R. Holinka: J. Š., Naše věda 1947, s. 209; J. Slavík: Prof. J. Š. a Pfitzner, Svob. zítřek 1947, č. 12; F. Laichter, K. Stloukal: Prof. J. Š. a Pfitzner, tamtéž, č. 13; ● ref. Karel IV. Otec a syn: J. Dostál, KM 1947, s. 247; Z. Kalista, Naše věda 1947, s. 226 ●; ● ref. Léta dětství a jinošství: V. Černý, ČL 1948, s. 40; J. Dostál, KM 1948, s. 101; Z. Kalista, LD 8. 2. 1948 ●; Z. Nejedlý in Dějiny národa českého 1 (1949); J. Klik: Š. památník, ČSPS 1956, s. 233; J. Macek in J. Š.: Mladá léta učňovská a vandrovní (1963, s. 417); J. Marek: České dějepisectví devadesátých let 19. století (Na okraj Š. vzpomínek), Sborník Matice moravské 1964, s. 234 + J. Š., Dějiny a současnost 1968, č. 10; K. Kazbunda in Stolice dějin na pražské univerzitě 3 (1968); J. Werstadt: Okolo českého „problému malého národa" v desetiletích před osvobozením. 1. Š. román Cizina z r. 1914, 2. Kritický ohlas románu a spor o smyšlení autorovo, Orientace 1968, č. 4; J. Klik: Vzpomínky na J. Š. z doby okupace, Jihočeský sb. historický 1969, s. 226; F. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví 2

(1977; upr. vyd. 1997, s J. Markem); T. Vojtěch in Česká historiografie a pozitivismus (1984); J. Hanzal: Jihočeské motivy v díle J. Š., Jihočeský sb. historický 1988, s. 215 + Tragédie historika J. Š., LidN 28. 5. 1990 + Poslední dopis J. Š., Dějiny a současnost 1991, č. 3; D. Blümlová, J. Blüml: 6× nic? – Nobelova cena pro Karla Čapka, Rozeta 1991, č. 1; A. Kostlán in Druhý sjezd československých historiků (5.–11. října 1947) a jeho místo ve vývoji českého dějepisectví v letech 1935–1948 (1993); J. Hanzal: J. Š., Zpravodaj Historického klubu 1994, č. 1; J. Suk: Studie o počátcích Gollovy školy, AUC Praha. Philosophica et historica (s tit. Problémy dějin historiografie) 6, 1994, s. 147; J. Blüml: Smrt J. Š. před padesáti lety, Jihočeský sb. historický 1995, s. 168 + Korespondence Edvarda Beneše historiku J. Š. (s ed.), Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech (Čes. Budějovice) 1995, s. 189; J. Čechura, J. Šetřilová: Dvě vzpomínky na J. Š., Historický obzor 1995, s. 187; Z. Beneš in J. Š.: Jindřich z Rožmberka (1995); K. Štefek: J. Š., Listy katedry historie (Hradec Král.) 1996, s. 66; J. Blüml: Š. Dějiny lidstva, sb. Věda v českých zemích za druhé světové války (1998); P. Šámal: J. Š. léta protektorátní, tamtéž; J. Lach: J. Š. a Dějiny lidstva, AUP Olomouc. Historica 28. Sborník prací historických 16, 1998, s. 93; J. Blüml: Historik J. Š. v době okupace, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 1998, s. 17 + Žena jako inspirace historika J. Š., sb. Sex a tabu v české kultuře 19. století (1999); K. Bláhová: Z větrné strany životního ostrova. J. Š. básníkem, sb. Marginalia Historica 1999, s. 169; Z. Beneš in J. Š.: Úvahy o všeobecných dějinách (1999); J. Lach: K hrobu J. Š., sb. Věda v Československu v letech 1953–1963 (1999) + Příspěvek k pomalému odkrývání Š. díla, Dějiny a současnost 2000, č. 4 + J. Š. a Karel Stloukal: učitel a žák – vzor a pokračovatel?, AUP Olomouc. Historica 29. Sborník prací historických 17 (2000, s. 125) + Š. italské pobyty a jejich odraz v románu Cizina, sb. Světová putování a česká knižní kultura (2000) + Poslední dopis J. Š. Karlu Stloukalovi, Historický obzor 2000, č. 3–4; I. Barteček: J. Š. a Kolumbův lodní deník (Nakladatelství Novina 1942), sb. Světová putování a česká knižní kultura (2000); K. Bláhová: Kraje. Literární odkaz J. Š., Tvar 2000, č. 11, příl. Edice Tvary, ř. A, sv. 11 + Prožitek smrti historika J. Š., sb. Fenomén smrti v české kultuře 19. století (2001); P. Šámal: „našel jsem nádherné bílé kosti její…“. Kritická reflexe Macharova Říma a počátky tzv. sporu o smysl českých dějin, sb. Marginalia Historica 2001, s. 245; J. Lach, L. Jan, obojí in J. Š.: Dvě knihy českých dějin 2 (2002, reprint); J. Blüml: Osobnost historika J. Š., Jihočeský sb. historický 2003, s. 81 + in České Budějovice v paměti J. Š. (2004); P. Šámal: Proč zemřel J. Š.?, sb. Záhady českých dějin (2005); J. Lach: Mezinárodní historické kongresy a československá historiografie před druhou světovou válkou (Se zřetelem k roli J. Š.), AUP Olomouc. Historica 32. Sborník prací historických 20 (2004, s. 29) + Jaroslav Werstadt. Strážce Š. odkazu v letech 1945–1970, Andros Probabilis. Sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc., k jeho 70. narozeninám (2005) + Gollův žák J. Š., sb. Jaroslav Goll a jeho žáci (2005).

pč

Josef **Šváb**

Působnost 1887–1949

Pražské nakladatelství divadelních her, aktovek, scének a výstupů, kabaretních vystoupení, deklamací, recitací, kupletů, operetních, šantánových, kabaretních a trampských písní, populárních šlágrů, uměleckých dopisnic; papírnictví, knihkupectví.

Komik, divadelní i filmový herec, autor humorných textů J. Šváb (Š.-Malostranský) připojil ke svému papírnictví, jež založil 1887 v Praze na Malé Straně, nakladatelství drobných divadelních a hudebních žánrů. Vystudoval malostranské nižší gymnázium, 1878–80 se vyučil v knihkupectví a nakladatelství Fr. A. Urbánek, zaměstnán byl u firem J. Otto, Jos. R. Vilímek v Praze a M. E. Holakovský v Chrudimi; 1907 získal nakladatelskou koncesi a 1917 plnou koncesi knihkupeckou po zaniklé firmě F. Kytka (založena 1861), jejíž sklad a místnosti převzal. Od ledna 1931 řídil závod syn Karel Š. (* 4. 11. 1896 Praha, † 30. 6. 1942 Praha), jenž se po absolovování měšťanské školy vyučil u firmy Fr. A. Urbánek (1912–14 navštěvoval knihkupeckou odbornou pokračovací školu), 1916 pracoval v knihkupectví A. Šmahela v Jaroměři, 1917 u J. Springera v Praze, pak v otcově podniku. Současně působil v českém skautingu, pro nějž jako spolupracovník A. B. Svojsíka a vedoucí vlčat pod jmény James, James K. Šváb, K. J. Š. a Karel J. Šváb překládal, upravoval a komentoval anglické skautské autory. Připisován je mu pseudonym Starý Vlk (dvě žertovné přednášky ve Švábově knihovně a Švábově besídce). Byl členem amatérského Magického klubu, za nakladatele působil v komisích Ochranného svazu autorského, podílel se na redakci časopisu Svobodný zednář. Po otcově smrti získal 1932 koncesi na své jméno, firmu uváděl převážně jako *Josef Šváb* (*majitel Karel Šváb*), od 2. poloviny 30. let též *Karel Šváb*. Za války se účastnil ilegální protinacistické činnosti, 23. 3. 1942 byl zatčen spolu s redaktorem V. Schwarzem, vězněn na Pankráci

a za heydrichiády popraven. Firmu převzal do komisařské správy Orbis, který ji 1943 zlikvidoval a její majetek rozprodal. Vdova po K. Švábovi Františka Š. (* 3. 10. 1897 Praha, † 2. 4. 1966 Praha) obnovila 1945 činnost ve spolupráci s knihkupcem, antikvářem a aukcionářem K. Zinkem (1889–1975). Chystané hudební nakladatelství však již nerozvinula a po likvidaci závodu 1949 pracovala v antikvariátu. – Firma sídlila Na Malé Straně nejprve v čp. 53–54 (Mostecká 4), od 1917 v čp. 55 (dům U Steiniců, Mostecká 3).

J. Š. zahájil postupně rozšiřovanou nakladatelskou činnost žertovnými, uměleckými a příležitostnými dopisnicemi (zprvu ve sbírce *Původní české žertovné lístky korespondenční*, později mj. *Švábovy dopisnice s písněmi*). Od 1893 k nim spolu s jednotlivými rozsáhlejšími sborníky písňových textů připojil sbírky drobných populárních hudebních skladeb a kratších, převážně humorných textů, určených k veřejné prezentaci (aktovek, scének, výstupů, deklamací, recitací, přednášek, pantomim, kupletů, operetních, šantánových a kabaretních písní), které vesměs (s označením „pořádá a vydává") i sám redigoval (též jako J. Š.-Malostranský). Vycházely převážně nedatované, a tak přesné časové údaje o jejich vydání jsou obtížně zjistitelné. Jejich osou se staly *Švábova knihovna* (Sbírka komických výstupů, scén, deklamací a žertů, 1894 – asi 1923, 1623 č.; řada 2, 1923–39, 263 č., od 1932, č. 249, red. K. Šváb) a *Knihovna dámských výstupů a scén* (1896–1931, 475 č., od č. 41 *Švábova knihovna dámských výstupů a scén,* od č. 145 *Dámská knihovna*; řada 2, po 1932 až 1939, 4 č., red. K. Šváb). Jednotlivá čísla sbírek tvořily drobné nedatované svazečky (zpravidla o 4–8 stranách), vydávané podle ohlasu v dalších vydáních (až 10×), někdy i v jiných sbírkách. V pozdějších letech nakladatel přiřazoval jednotlivým sešitům o nezměněném rozsahu více čísel, takže skutečný počet svazků byl nižší. Kromě nakladatele, který pod vlastním jménem i pseudonymy autorsky naplňoval významnou část sbírek, do nich dále přispěli zejména J. Bachmann, J. Červený (i pseud. K. Gersten), R. Donát, J. Došek, F. Doucha, E. Fiala, F. Futurista, J. Gallat, R. Hanf, V. Hlava, R. Kafka, F. Kletečka (i pseud. Fráňa Klepota z Humorů), O. Kučera, E. Liebich, K. Lier, R. Mařík, J. Mošna, J. Osten, J. Pik Zbirovský, Doďa (Theodor) Pištěk, V. Pittnerová, V. Podivín, E. Půlpán, L. Ratolíska (tj. Ratolístka), E. Šimáček, J. E. Šlechta, L. F. Šmíd, V. Táborský, A. Tichý, a J. Wanderer, dále též E. Bass, V. Burian, O. Bystřina, J. Damohorský, J. V. Frič, J. Heřman-Zefi, J. John, J. Kohout, B. Kovář, E. A. Longen, X. Longenová, V. Nejedlý, A. Oplt, J. Plachta, S. Rašilov, J. Skružný, A. Spáčil, K. Unger, Willi (Vilém) Werner, K. Želenský aj. Sbírky přinášely repertoár populárních zpěvních síní, šantánů a kabaretních scén (Červená sedma, Lucerna, Montmartre, Revoluční scéna, U Lhotků, U Rozvařilů), lidových divadel (Pištěkovo divadlo na Vinohradech, Švandovo divadlo na Smíchově), ochotnických souborů (Malostranská beseda), jednotlivých komiků (mj. F. Futurista, J. Heřman-Zefi, A. Poprovský, L. F. Šmíd, A. Tichý) a dalších umělců (mj. H. Benoniová, M. Hübnerová, X. Longenová, L. Pírková-Theimerová). Méně početná *Švábova moderna* (Sbírka vážných dramatických výjevů, charakterních studií, sólových výstupů a deklamací, 1898–1909, 15 č.) čerpala nejprve z překladů Š.-M. (F. Coppée aj.) doplněných původními scénkami E. Chvátala, R. K. Říčanského (R. Koliše), Vilouše (Viléma) Táborského a deklamacemi J. E. Šlechty a F. Hyšmana. *Švábova sbírka libret* (1903–17, 12 sv.) se zaměřila na texty zpěvů populárního operetního repertoáru. Jen menší část produkce představovaly tisky knižního charakteru o větším rozsahu. V samostatném sborníku *Švábovy humoristické večírky* 1, 2 (b. d., 1896, 1899) shromáždil Š.-M. výstupy L. Archleba, B. Beneše, R. Kafky, B. a J. Kováře, O. Kučery, K. Maška, J. Mošny, E. Peškové, V. Pittnerové, L. F. Šmída, A. Volfové, J. Wanderera a J. Wilhelma, ve sborníčku *Naši humoristé a jich veselý repertoár* 1, 2 (b. d., 1904, 1912) texty J. Gallata a J. Červeného (pseud. K. Gersten). Z divadelní oblasti aktovky tradičních žánrů (frašky, hry se zpěvy, operety a komické opery) soustředila knižnice *Veselé divadlo* (1897–1933, 52 sv., sv. 43 a 44 jako *Veselé a oblíbené divadlo*). Převažovali v ní současní čeští autoři, mj. A. Černý, J. Červený (pseud. K. Gersten), J. Gallat, L. Grafnetr, R. Kafka, E. A. Longen, K. Mašek (pseud. Fa Presto), Doďa (Theodor) Pištěk, J. Rudloff, O. Schäffer, F. F. Šamberk, L. F. Šmíd, J. Šváb-Malostranský, H. Vojnar (pseud. K. Hanuš) a J. Wanderer, jejichž tvorbu doplňovaly úpravy a překlady z němčiny (B. Jacobson, G. Kadelburg, A. Langer, G. von Moser, J. N. Nestroy aj.), z francouzštiny a dánštiny. V knižnici *Švá-*

bovo lidové divadlo (1908–33, 19 sv.) doplnily celovečerní komedie, lidové hry a operety českých autorů (B. Bouška, F. Francl, J. Hais Týnecký, Č. Klier, J. Kubík, K. L. Kukla, E. A. Longen, V. Nejedlý, K. Piskoř, B. Rajská-Smolíková, J. Rudloff, J. Šváb-Malostranský, J. Tumlíř a J. Wanderer) překlady z angličtiny (M. L. Ryleyová) a němčiny (F. Arnold, E. Bach, W. Jacoby a K. Laufs, většinou v úpravách J. Š.-M. a E. A. Longena). Též obě knižnice těžily z repertoáru pražských divadel (Nár. divadla a zejména Švandova divadla na Smíchově, Uranie, Pištěkova lidového divadla na Vinohradech, Vinohradské zpěvohry, Tylova divadla v Nuslích, později Divadla Vlasty Buriana) a ochotnické Malostranské besedy. Repertoár dobových kabaretů zaznamenala knižnice *Divadlo hrůzy* (1921–23, 5 sv.), do níž přispěli Ch. Balling, F. David, T. Labuťa a P. Picka. – Pro děti a mládež vydal Š. nejprve vlastní drobné pohádky v *Švábově veselé knihovně pro mládež* (1897, 2 sv.), anekdoty, deklamace, žerty a hádanky ve sbírkách *Švábovy dětské humory* (1900–06, 12 č.) a *Švábova dvouhaléřová knihovna pro mládež* (okolo 1910, 30 č.), gratulanty J. Košťálka v knižnici *Švábovy Květy mládí* (1902, 2 sv.). Do kmenové sbírky výstupů, deklamací a scének *Švábovy dětské besedy* (1903–29, 141 č.; řada 2, asi 1930, 1 č.) přispěli kromě nakladatele J. Damohorský, J. Gallat, B. Hladký, J. Košťálek (pseud. K. O. Šťálek), J. Pik Zbirovský, R. Piková, A. Turečková, F. A. Zeman, J. Žemla, z cizích P. Bilhaud a C. W. Emlyn. Do *Švábovy besídky našeho dorostu* (1909–25, 10 č.) pro dospělejší mládež přispěli J. Šváb-Malostranský, J. Gallat a K. Šváb (pseud. Starý Vlk, dub.). *Besedy mládeže* (1927–28, 6 č.) přinesly aktovky M. Kintnerové, R. Němečkové a R. Slavínské-Sittové, *Švábovo loutkové divadlo* (1914, 4 sv.) loutkové hry J. Žemly a J. Šváb-Malostranského. Výraznou součást produkce nakladatelství tvořily samostatné sbírky písní (zpravidla v úpravě pro piano), které redigoval rovněž J. Šváb-Malostranský. Po sbírce *Hudební* (pokr. *Švábovy hudební*) *humoristické listy* (1893–1921, 119 č.) s kuplety, kabaretními čísly, výstupy i menšími operetami to byly zejména *Veselé písně* (1893–1932, 962 č., od č. 95 *Veselé a oblíbené písně*) s dobovými šlágry, šansony a kuplety, dále *Vybrané české kuplety s průvodem piana* (1893 – okolo 1910, 46 č.), *Nové písně a popěvky s nápěvy* (1894–95, 12 č.), *Nové české písně s průvodem piana* (1895–1918, 76 č.) a nakonec i *Nová sbírka vybraných zpěvných* (*zpěvních*) *duet* (1925–30, 31 č.) aj. Anekdoty soustředily knižnice *Švábova pikantní knihovna* (1903, 1 sv.) a *Intimní knihovna* (1924, 31 č.). Na produkci nakladatelství upozorňovalo drobné periodikum Veselé noviny pro smutné rodiny (b. d., 1902–05, zjištěno 15 č.). – Ve 20. letech se nakladatelství pokusilo kompenzovat pokles odbytu drobných divadelních žánrů spojený s ústupem tradičních forem společenské zábavy rozšířením spektra produkce o dobrodružnou a zábavnou prózu. Sešitovou knižnicí anonymních příběhů se sportovní a dobrodružnou tematikou *Sportovní knihovnička* (1924–25, 8 sv.) ani dalšími knižnicemi *Chvíle dobrodružství* (1925, 1 sv.) a *Knihy, kterých nelze nedočíst* (1928–30, 2 sv.) s překlady soudobé anglické dobrodružné četby, vydávanými zřejmě z iniciativy K. Švába, se mu však nepodařilo výrazněji uspět na nasyceném knižním trhu. Nakrátko se nakladatelství ujalo *Skautské knihovny* (1924–26, jen sv. 9 a 10, red. A. Růžička), v níž K. Šváb uplatnil své překlady próz V. C. Barclayové. *Knihy lásky* (1924–27, 3 sv.) přinesly překlady klasické antické, italské a indické erotické četby. Druhými řadami pokračovaly tradiční sbírky nakladatelství *Švábova knihovna*, *Dámská knihovna* a *Švábovy dětské besedy*, jejich význam však stále klesal. Na kabaret, jemuž nakladatelství věnovalo již dříve samostatnou písňovou sbírku *Český* (pokr. *Švábův český*) *kabaret* (1911–31, 104 č.), mj. se šansony, kuplety a kabaretními výstupy Červené sedmy, se po válce zaměřila písňová sbírka *Bonboniéra* (1920–21, 6 č.) i samostatné sbírky kabaretních textů. *Kabaretní scéna* (1921–24, 5 sv.) soustředila aktovky J. Švába-Malostranského (pod pseud.), F. Šorma, J. Wanderera a Němce ze Slovenska A. Engela ve Švábově překladu a úpravě; *Švábova nová kabaretní edice* (1934–35, 2 sv.) scénky Č. Kropáčka a E. Šimáčka. Sbírka populárních písní *Švábův malý kabaret* (1924–39, 234 č.) se pohotově zaměřila na časové šlágry a trampské popěvky, které se ve 30. letech staly hlavní náplní produkce nakladatelství. Jediný ročník věstníčku Švábův ilustrovaný rozhlásek (podtitul Časo-pejsek pro každého, red. J. Šváb-Malostranský, 1928 vyšla 2 čísla a dvojčíslo) přinesl původní stať redaktora o šlágru, deklamace, anekdoty a anonce produkce nakladatelství. Formu periodika měly i pravidelné nabídkové seznamy s názvem Seznam kupletů, žertů, só-

lových výstupů, dopisnic a jiných „švábiád" (vycházely čtyřikrát ročně, zjištěna byla jednotlivá čísla z let 1900–14, některá s tit. Seznam písní, kupletů a sólových výstupů). Zejména v prvých letech byly součástí produkce i žertovné nápisy do hostinců a holičství, žertovné cedulky, pozvánky, dopisní papíry, humoristické zálepky dopisů, obrazy k jarmarečním písním. S převzetím skladu firmy F. Kytka pokračoval Š. i v její kartografické produkci a koncem 30. let vydal též několik technických příruček. Jednotlivé sešity i rozsáhlejší sbírky výstupů a písní doplňovaly fotografie jejich interpretů, často v kostýmech a maskách předváděných postav. Unifikovaná kreslená záhlaví většiny sešitové produkce navrhovali zejména K. V. Muttich a F. K. Loukotka (šifra F. K. L.), na četných ilustracích se podíleli rovněž doboví populární kreslíři J. Friedrich, J. Kočí, V. Oliva, R. Schlosser, K. Štapfer aj.

KNIŽNICE. *Knižní sbírky:* Švábova veselá knihovna pro mládež (1897); Veselé divadlo (1897–1933); Švábova laciná bibliotéka (1901–02); Švábovy Květy mládí (1902); Švábova pikantní knihovna (1903); Švábova sbírka libret (1903–17); Švábovo lidové divadlo (1908–33); Švábovo loutkové divadlo (1914); Divadlo hrůzy (1921–23); Kabaretní scéna (1921–24); Intimní knihovna (1924); Sportovní knihovnička (1924–25); Skautská knihovna (1924–26); Knihy lásky (1924–27); Chvíle dobrodružství (1925); Knihy, kterých nelze nedočíst (1928–30); Švábova nová kabaretní edice (1934–35); Švábova sbírka veselých scén (1936). – *Sbírky drobných tisků:* Vybrané české kuplety s průvodem piana (1893 – okolo 1910); Hudební humoristické listy, pokr. Švábovy hudební humoristické listy (1893–1921); Veselé písně, pokr. Veselé a oblíbené písně (1893–1932); Nové písně a popěvky s nápěvy (1894–95); Švábova knihovna (1894–1939); Nové české písně s průvodem piana (1895–1918); Knihovna dámských výstupů a scén, pokr. Švábova knihovna dámských výstupů a scén, pokr. Dámská knihovna (1896–1939); Švábova moderna (1898–1909); Švábovy dětské humory (1900–06); Švábova lidová knihovna písní s průvodem piana (1903); Švábovy dětské besedy (1903 – asi 1930); Švábův dámský zpěvný večírek (asi 1906–09); Zpěvy výstavní (1908); Švábova besídka našeho dorostu (1909–25); Koncertní album (1909–30); Švábova dvouhaléřová knihovna pro mládež (okolo 1910); Dámská veselost (1910); Český kabaret, pokr. Švábův český kabaret (1911–31); Při kytaře (1919 – asi 1923); Bonboniéra (1920–21); Švábovi veselí duetisté (1921); Švábův malý kabaret (1924–39); Nová sbírka vybraných zpěvných (zpěvních) duet (1925–30); Hudební rozhlas (1926); Rozmar (1926–27); Besedy mládeže (1927–28); Lidové písničky (1930).

■ Z DALŠÍ PRODUKCE: J. Šváb-Malostranský (i ed.): Já mám tramvaj novou, jezdím na ní s vdovou a mnoho jiných veselých písní a kupletů (b. d., 1893) + Písně pražských šantánů 1, 2 (b. d., 1896, 1898) + Švábovy humoristické večírky 1, 2 (b. d., 1896, 1899) + Švábův veselý zpěvník 1, 2 (b. d., 1896, 1899) + Nová sbírka původních mikulášských scén pro jednu i více osob (b. d., 1898) + Nová sbírka původních silvestrovských scén pro jednu i více osob (b. d., 1899) + Švábův sborník sólových výstupů, scén, kupletů, žertů a deklamací 1, 2 (b. d., 1900, 1901) + Švábův veselý rádce 1–4 (1900–03, 1922) + Naši humoristé a jich veselý repertoár 1, 2 (b. d., 1904, 1912) + Švábův kapesní humoristický kalendář na rok 1918 (b. d., 1917) + Sbírka nejlepších silvestrovských půlnočních scén (b. d., 1922); F. Šorm: Umělecký profil hereček Národního divadla (1918); K. Weinfurter: Hodiny pátera Josífka a jiné neuvěřitelné příběhy (b. d., 1920); Švábův podrobný místopis Čech (1927). – *Překlady:* K. Helm: Žabec (b. d., 1919); R. Baden-Powell: Cíl a úkol výchovy vlčat (b. d., 1920); J. O. Curwood: Král šedých medvědů (1922); J. Swerling, E. Robinson: Čertovo kolo (1936). ■ PERIODIKA: Veselé noviny pro smutné rodiny (1902–05); Švábův ilustrovaný rozhlásek (1928). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam kupletů, žertů, sólových výstupů, dopisnic a jiných „švábiád" (1900–14); Seznam knih, písní, kupletů, sólových výstupů, divadel, deklamací, duet, operet a žertů, které vydal knihkupec a nakladatel J. Šváb (b. d., 1919 a b. d., 1923); Nejnovější úplný seznam veselostí, kupletů, písní, žertů, deklamací, divadel, žert. jarmarečních obrazů, nápisů do hostinců, map i knih, které vydal J. Š. (b. d., 1928); V. Pletka: Přehledný soupis edic kupletů a šlágrů na konci 19. a v první polovině 20. století, Hudební věda 1964, s. 317. ■ LITERATURA: an.: Jak se „náš lid" baví, Čes. stráž 1897, č. 12; Ž. (L. K. Žižka): Veselá sedmdesátka J. Š., Českosl. knihkupec 1930, s. 149; ● nekrology J. Š.-M.: B. (E. Bass), LidN 31. 10. 1932; Ž. (L. K. Žižka), Českosl. knihkupec 1932, s. 458 ●; J. Kuna: Dvakrát oživená knihkupecká tradice, Knihkupec a nakladatel 1945, s. 258; C. Merhout in Dům u mosteckých věží (1947, s. 57); O. Štorch-Marien in Ohňostroj (1969, s. 168); O. Suchý: O nakladateli veselosti, Svob. slovo 15. 3. 1980; A. Branald: Špásmajstr z Malé Strany, LD 15. 3. 1985; an.: K. Š., sb. Kniha a národ. 1939–1945 (2004, s. 22).

az

Josef **Šváb-Malostranský**

* 16. 3. 1860 *Praha*
† 30. 10. 1932 *Praha*

Autor písňových textů, divadelních skečů a humorných próz, loutkových her a veršů pro děti; kabaretiér, hudebník, divadelní a filmový herec, scenárista a režisér; nakladatel.

Vl. jm. Josef Šváb. – Studoval na pražském malostranském gymnáziu, studia však nedokončil, 1878–80 se vyučil knihkupcem v nakladatelství a knihkupectví Fr. A. Urbánek; zaměstnán byl i u firem J. Otto, Jos. R. Vilímek v Praze a M. E. Holakovský v Chrudimi. 1887 otevřel v Praze na Malé Straně vlastní knihkupectví, k němuž posléze připojil i nakladatelství (1907 získal koncesi nakladatelskou a 1917 plnou koncesi knihkupeckou). Jako nakladatel (firma Josef Šváb) patřil spolu s J. Heřmanem (1872–1952, pseud. Zefi, Zeffi) k prvním soustavným českým vydavatelům šantánových a populárních písní i další zábavné a humoristické literatury, dopisnic s žertovnými obrázky (též od M. Alše a L. Marolda) a dalších textů. Většina z nich pocházela z vlastní literární dílny Š.-M., mnohé z nich vycházely opakovaně, někdy bez udání autora nebo pod četnými pseudonymy; od 1931 řídil závod jeho syn Karel Š. (1896–1942). – Vedle toho působil Š.-M. jako divadelní herec, zejména 1888–1915 hostoval ve Švandově divadle na Smíchově, kde ztvárňoval komické středostavovské figurky. Pravidelně pořádal silvestrovské, mikulášské, josefské a jiné zábavy, vystupoval jako kabaretiér a zpěvák, často ve dvojici s J. Wandererem († 1928) a později R. Innemannem, s nimiž pořádal zájezdy po Čechách. Z těchto zkušeností těžil v řadě děl i antologií zábavných scének a žertů (čtyřsvazkový *Švábův veselý rádce* aj.). Podílel se jako organizátor na Jubilejní výstavě 1891, Národopisné výstavě 1895 i Výstavě inženýrů a architektů 1896, na nichž také vystupoval jako bavič a zpěvák. Na výstavě 1896 byly uvedeny první české hrané filmy, komedie Dostaveníčko ve mlýnici a Výstavní párkař a lepič plakátů v režii J. Kříženeckého, na nichž se Š.-M. podílel jako hlavní herec. V témže roce vznikl v téže režii podle jeho námětu hraný dokument Smích a pláč, v němž Š.-M. předvádí v detailu mimicky smích a pláč; je považován za první filmové ztvárnění detailu (literární zpracování vyšlo 1907 ve Švábově knihovně). Později byl Š.-M. autorem námětů a režisérem dalších filmových veseloher (Pět smyslů člověka, 1913; Zlaté srdéčko, 1916, jen námět a scénář; Živá mrtvola, 1921), v nichž hrál i hlavní role. Vedle toho ztvárnil desítky komických postav zejména ve filmech 20. let. Pohřben byl na pražských Olšanských hřbitovech. – Jeho vnuk, lékař psychiatr Ludvík Š. (1924–1997) byl členem Surrealistické skupiny, jazzovým hudebníkem a publicistou.

Těžiště umělecké činnosti Š.-M. spočívalo v autorství písňových textů a komických výstupů spojených s vlastní jevištní interpretací. V tom navázal na L. F. Šmída, tradice staršího šantánu přitom přetvářel v modernější kabaret. Psal zejména kuplety založené na jednoduchém refrénu a vtipných pointách, skeče a žertovné scénky, převážně kostýmové monology či dialogy s pražskými i venkovskými figurkami, jež navazovaly na tradiční komické situace a postavy, někdy i v pokleslé podobě (směšný voják, záletný manžel, veselá vdova, láska s překážkami, měšťáci na výletě aj.). V textech Š.-M., zpravidla publikovaných v jeho vlastních edicích (Švábova knihovna, Knihovna dámských výstupů a scén, Veselé divadlo aj.), se nejčastěji objevují slovní hříčky, aktuální narážky, parodie starších kramářských i novějších populárních knížek, např. rytířských písní (*Špagát a láska*), Haškova Švejka (*Voják Švejk poručíkem*), Raupachovy hry Mlynář a jeho dítě (*Moderní mlynář a jeho už odrostlé dítě*) nebo futurismu (*Výlety pana Pecičky*) a též projevů soudobých písničkářů F. Haise a K. Hašlera. Časté jsou i parafráze časově politické (satira na mladočechy *Já mám tramvaj novou…* podle Já mám trakař novej L. F. Šmída) i soudobé poezie (báseň *Ticho* podle J. Vrchlického). Místy jeho texty mířily k naivistické stylizaci (např. postava „žáka a spisovatele“ Ludvíka Troníčka v prózách v časopisu Telefon) a nonsensu (recitační číslo *Svatební košile* podle K. J. Erbena). V dramatických skečích a veselohrách pokračoval Š.-M. v linii Šamberkových her: obvykle čerpaly z pražského prostředí, využívaly komiky charakterů, záměn postav a lidového, místy pokleslého a obhroublého vtipu. Z tvorby, kterou Š.-M. věnoval dětem, vystupují do popředí loutkové hry s postavou Kašpárka a žertovné verše pro děti, často v podobě leporel.

PSEUDONYMY, ŠIFRY (některé nelze přesně určit, vedle uvedených autor pravděpodobně použil i další): Barnabáš Voženílek, Bartoloměj Šelmosmrtič, Ben Akiba, Ben Akiba II., Dr. Baný Kryšpín, Es esse – známe se, Filip Oužlabina, Florian Kandrdásek v Hloubětíně č. 816, Florian Teplý, Florián Zástěrka, Franta Semita, Fraňomil Krišpindíra z Tlučopysků, Fr. Tintišek z Vopršálkovic, Habaděj, Habaděj Nickamínek, Habakuk Habaděj, H. Tydlitát, Hubomel Tydlitát, Imber, J. Tydlitát, Jan Vesnický, Jelitus Klobásek z Uzeného Ouška, Jeremiáš Koktánek, J. J. Trnička, J. Klobásek-Malostranský, Jonáš Kamfr-

ňol, Josef Malostranský, Josef Šv. Florian Šustrpajtl, Jos. Š. Mrkvička, Kašpar Mucholín z Mušálovic, Kos Habaděj, Kryšpín Krampa, Kuliferda ze Zadní Lhoty, Kuliferda z Humorů, Ludvík Troníček Malostraňák, Malostranský, Mílek z Láskovic, Pafnucius Klobásek, Pafnucius Klobásek-Malostranský, Pantaleon Beránek, Pinkeles Tajtlbaum, Plajštift ze Štálfedrů, Přísná Kamila, Serafín Vendelín, Švábinger, Švonepaj Habakuk, Tadeáš Kalimatyáš z Aše, Tadeáš Matyáš Legranda, Tandariáš (dub., týž pseud. užíval i I. Herrmann), Tandariáš Mrkvanda, T. M. Legranda, Tonda Vošmachta, Veseloslav z Kočičiny, veselý Malostraňák, Veselý Pepa, Všudybyl Všeokouk, Žertomil Spásovič; J. Š., J+Š+M, J. Šv. M-ý, V. L., R. W. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Budečská zahrada (1880–86); Čes. filmový zpravodaj (1925); Dobrá kopa; Filmová tribuna (1929, Můj první film); Filmový kurýr (1930, O prvních českých filmech); Humorist. listy; Knihkupecké rozhledy a zprávy; Kopřivy; Lid. noviny (1939); Loutkář; Nový Neruda (1906); Nový Paleček (od 1887); Rozpravy Aventina (1928); Slavnostní list v upomínku na zábavy pořádané na ostrovech… (1887); Švábův ilustrovaný rozhlásek (1928); Švanda dudák (1885–96); Telefon (1891); U domácího krbu (příloha čas. Nové módy, 1889); dále sborníky a publikace z produkce nakl. J. Š. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Výstupy (komické), kuplety, deklamace a žerty (Švábovy a Innemannovy) (b. d., 1890); Já mám tramvaj novou, jezdím na ní s vdovou a mnoho jiných veselých písní a kupletů 1 (b. d., 1893); Náci a Muci. Klukovina o jednom uličníkovi (D b. d., 1896, pseud. Filip Ouzlabina); Život a smrt malého Palečka (D pro ml., b. d., 1897); Pohádka o zlatém prasátku (D pro ml., b. d., 1897); Vilém Tell číslo II (D 1901, hudba J. Paukner); Spolek proti vdavkám (D b. d., 1902); Panna orleánská v nesnázích (D 1902); Sedlák u fotografa (D b. d., 1903); Rozumy u džbánku (D b. d., 1905); Spolkaři (D b. d., 1906, s A. Černým); Moderní mlynář a jeho už odrostlé dítě (D b. d., 1907); Sebevrahové (D b. d., 1907); Špagát a láska (D b. d., 1908); Mýlka v poschodí (D 1908); Když srdce velí aneb Děti Vltavy (D b. d., 1909, s J. Kubíkem a J. Wandererem); Ženský soud v 30. století (D b. d., 1909); Loupežný vrah Mordulini čili 1000 korun odměny (b. d., mezi 1909–13, hudba J. Beneš); Vyjasněný lásky rmut (b. d., mezi 1909–21, hudba Š. Paulsen); Dle tatíčka Nerudy (D b. d., 1911); Zlaté srdéčko (D 1911); Cholera (D 1911); Silvestr u Šerloka Holmesa (D b. d., 1911); Trpasličí divadlo (DD 1911); Dětská poptávárna budoucnosti (D b. d., 1911); Lidožrout před soudem (D b. d., 1912); Vše pro jedináčka (D b. d., 1912); Sladké vzpomínky (D b. d., 1912, hudba R. Turinek); Kratiknoty (D pro ml., 1913); Rozbité zrcadlo (D b. d., 1913); Mistři pěvci makotrasští (D b. d., 1913, hudba R. Turinek); Kašpárek lidumilem aneb Napálený hostinský (D pro ml., b. d., 1914); Kašpárek je mrtev (D pro ml., b. d., 1914); Kašpárek skautem (D pro ml., b. d., 1914); Sólová píseň (D b. d., 1914); Veselá venkovská krev (D b. d., 1914, hudba R. Turinek); Mateřské trampoty (D 1915); Mařka z aprovizace aneb Ženatý ženich (D 1919); První pacient (D 1921, pseud. Dr. Baný Kryšpín); Hluchý ženich (D 1921); Český dobrovolník a francouzská selka (DD 1922); Němý hudebník před soudem (D 1922); Poslední přání umírajícího, Kámen moudrosti (DD 1923, pseud. Filip Ouzlabina); Rozklížený kabaret (D 1924); Voják Švejk poručíkem (D 1924); Tosseliho serenáda (D 1926); Kdo se s námi sveze? (BB pro ml., 1927); Malý Ivánek – velký mlsálek (BB pro ml., b. d., 1927); Radostné cestování veršem (BB pro ml., 1927); Radosti mládí (BB pro ml., 1927); Veselá drobotina (BB pro ml., 1927); Dětské radovánky (BB pro ml., 1928); O černoušcích (BB pro ml., 1928); Páté přes deváté (BB pro ml., 1928); První den prázdnin (BB pro ml., 1928); Už jsme tu! (BB pro ml., 1928); Světem na křídlech i kolech (verš. leporelo, 1928); Veršíčky pro dětičky (verš. leporelo, b. d., 1928); Veselá abeceda (BB pro ml., 1928); Železnice (BB pro ml., 1928); Babiččina nejmilejší pohádka (1929, s A. Turečkovou); Nová učitelka (D b. d., 1929); Výlety pana Pecičky (P b. d., 1930); dále velké množství drobných tisků, scén, deklamací, kupletů, písňových textů, veršů, anekdot aj. v knižnicích nakl. J. Š., i s jinými. – *Překlady a adaptace:* A. B.: Nebroušený démant (1902) + Přednáška u vrátné aneb Domovnice U Sedmi čertů (1903) + Nové tragédie člověka (1905); G. von Moser: Z lásky k umění aneb Kde jsou ty koláčky? (1903); J. W.: Štrúdl (b. d., 1903); A. Langer: Slovo k ministru (1907); J. Limburg: Líná Liduška v zemi Peciválků (b. d., 1908); G. Kadelburg: Nadporučík v civilu (1909); J. N. Nestroy: Rozpustilí kluci ve škole (1909); J. L. Weber: Pravý a nepravý poručík (1909); O. B.: Před hasičským sletem (b. d., 1910); W. F.: Jen trochu kuráže a – všechno se dokáže! (b. d., 1910); O. S.: První hodinky (b. d., 1911) + Na první ples (b. d., 1913); M. z M.: Opatrný strýček (b. d., 1914); F. Arnold, E. Bach: Španělská muška (1921); A. Engel: Byt pro všecko (1921); C. Laufs, W. Jacoby: Všechny myši za sebou (1921) + Sonny boy (1930); aj. ■ REDIGOVAL *periodika:* Nový Paleček (leden–červen 1892), Švábův ilustrovaný rozhlásek (1928); *sborník:* Žabí skřehotání. Šibřinkový list Sokola na Menším městě pražském (1905, s E. Půlpánem); *knižnice:* vesměs v rámci nakladatelství (viz heslo Josef *Šváb*). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Dámský večírek. Sbírka sólových výstupů (b. d., 1893); Josefa Mikuláše Boleslavského Besední a přátelské večery věnované přátelům zábav a besed, sv. 4 (1894); Český humorista. Sbírka sólových výstupů, žertovných scén, deklamací, kupletů, aktovek, komedií a žertů pro pořadatele veselých zábav (1895, s J. Mošnou); Písně pražských šantánů 1, 2 (b. d., 1896, 1898); Švábovy humoristické večírky 1, 2 (b. d., 1896, 1899); Švábův veselý zpěvník 1, 2 (b. d., 1896, 1899); Nová sbírka původních mikulášských scén pro jednu i více osob (b. d., 1898); Nová sbírka původních silvestrovských scén pro jednu

i více osob (b. d., 1899); Švábův sborník sólových výstupů, scén, kupletů, žertů a deklamací 1, 2 (b. d., 1900, 1901); Švábův veselý rádce 1–4 (b. d., 1900–03, 1922, 1. Veselý masopust, 2. Výlety, zahradní a národní slavnosti, 3. Svatební veselí, 4. Už je to uděláno – už je to hotovo); Poštovní kalendář na rok 1902; Zapovězené ovoce (sb. „pikantních" anekdot, 1903, pseud. Veselý Pepa); Naši humoristé a jich veselý repertoár 1, 2 (b. d., 1904, 1912); Malá antologie vybraných deklamací (b. d., 1905); Kalendář českých zedníků na rok 1907; Zpěvy výstavní (1908); Humor jindy (1910); Švábův kapesní humoristický kalendář na rok 1918 (b. d., 1917); Sbírka nejlepších silvestrovských půlnočních scén (b. d., 1922); Humor v kapse. Anekdoty s papričkou 1–3 (b. d., 1924, pseud. veselý Malostraňák). ∎

LITERATURA: V. Wassermann: Průkopníci československé kinematografie 5. Jan Kříženecký a jeho první herec J. Š.-M. (1959). ∎ J. Lešek in Výstupy (komické), kuplety, deklamace a žerty (Švábovy a Innemannovy) (1890); an.: ref. Já mám tramvaj novou…, Mor. orlice 15. 9. 1893; an: Muž, jenž se směje, PL 15. 1. 1925; V. V. Tomek: Nestor pražského humoru, in Ze starých pražských šantánů (1929); ● k sedmdesátinám: an., Naše kniha 1930, s. 156; B. (E. Bass), LidN 16. 3. 1930 ●; ● nekrology: B. (E. Bass) a u, obojí LidN 31. 10. 1932; an., Večerní Čes. slovo 31. 10. 1932; an., PL 1. 11. 1932; an., Večerník PL 1. 11. 1932; an., RP 1. 11. 1932; K. Vaněk, Večerní Čes. slovo 2. 11. 1932; ksž (K. Smrž), RA 8 1932/33, s. 41 ●; J. Kučera: Čtvrtstoletí čes. filmu (první filmy), Čes. slovo 25. 8. 1935; L. K. Žižka: O muzikantech a lidech kolem nich, LidN 31. 7. 1938, V. Wassermann: J. Š.-M., Film a doba 1955, s. 137; J. Vagaday: Na okraj jednoho výročí, Práce mladých 1958, č. 11; V. Wassermann: Vzpomínka z Kampy, LD 16. 3. 1960; V. Pletka, V. Karbusický in Kabaretní písničky (1961); P. Taussig: O zlatém srdéčku, Film a doba 1983, s. 149; J. Kučera in Počátky české filmové veselohry (1985); A. Branald: Špásmajstr z Malé Strany, LD 15. 3. 1985; P. Rut in Písničky (2001, zejména s. 38, 128, 163 a 224).

jho

Švanda dudák

1882–1914, 1924–1930

Beletristicky orientovaný humoristický časopis profilovaný I. Herrmannem, zaměřený především na každodenní život a situační humor.

Podtitul: 1882–99 (roč. 1–18) Poutník humoristický; 1900–07 (roč. 19–26) Humoristický týdeník nepolitický; 1908–14 (roč. 27–33) Měsíčník humoristický; 1924–30 (roč. 34–40) Humoristický čtrnáctideník. – *Redaktoři:* 1882–1914 a 1924–30 (roč. 1–33 a 34–40) I. Herrmann, přitom 1914 (roč. 33) s redakčními spolupracovníky K. Maškem a A. Scheinerem, 1924–27 (roč. 34–37) s K. Horkým, 1928–30 (roč. 38–40) s L. Tůmou-Zevlounem, 1907 (roč. 26) též s redaktorem ilustrační složky A. Scheinerem a 1928–29 (roč. 38–39) se Z. Grundem v obdobné funkci. – *Nakladatelé:* 1882–86 (roč. 1–5) I. Herrmann; 1887–1914 a 1924–30 (roč. 6–33 a 34–40) F. Topič; Praha. – *Periodicita:* 1882–85 (roč. 1–4) 6x ročně; 1886 (roč. 5) měsíčník; 1887–88 (roč. 6–7) čtrnáctideník; 1889–99 (roč. 8–18) měsíčník; 1900–07 (roč. 19–26) týdeník; 1908–14 (roč. 27–33) měsíčník; 1924–30 (roč. 34–40) čtrnáctideník. – *Přílohy:* 1887 (roč. 6) Švandovy dudy; 1901–05 (roč. 20–24) Paleček. Sbírka humoru z cizích luhů.

Š. d. založil jako svou tribunu I. Herrmann poté, co se setkal s potížemi při publikování svých humoristických prací (obsahujících údajně „nesalonní výrazy"). Snaha o literární ráz měla časopis odlišit od již vycházejících Humoristických listů i od Palečka (za redakce R. Pokorného). Do jednoduše členěných jednotlivých čísel, zpočátku s rozhodnou převahou obsáhlejších próz, postupně pak i próz drobnějších a kratších veršovaných útvarů, jako první vstoupila 1884 divadelní rubrika *Paběrky z redakčního koše* s podtitulem *Z poslední galerie,* kterou obhospodařoval zprvu K. Šípek (pseud. Terpentinus) a od 1887 pod proslulým pseud. Vavřinec Lebeda sám I. Herrmann. Odlehčená úvahová rubrika *Fejeton* vznikla 1885 a sloužila I. Herrmannovi (pseud. Švanda a ojediněle i David Vulkán) k náladovým reflexím dění v přírodě v jednotlivých měsících roku, nato i k širším společenským pohledům. Zábavnost měly zvýšit 1886 zavedené rubriky *Žertovný rébus* a *Švandova šachovnice* i rubrika *Humor z cizích luhů,* která obsahovala přeložené drobnosti; až v pozdějších letech vycházely překlady hodnotnějších textů (J. K. Jerome, R. Kipling, Mark Twain, G. de Maupassant). Změna formátu i periodicity 1887 znamenala posílení humoristické složky listu drobnými žánry; již po dvou letech se však Š. d. pro obtíže s financováním obrazové části vrátil k podobě beletrizujícího měsíčníku. Přechodný ráz měla 1887 i příloha *Švandovy dudy,* zprvu ambiciózní (začínal v ní i Herrmannův pseud. Vavřinec Lebeda), končící však záhy u jediného kresleného vtipu a inzerce. Nový pokus o přiblížení k doma i v cizině zažité běžné formě humoristického časopisu se udál 1900, kdy byl Š. d. přeměněn na týdeník se zvýrazněnou obrazovou částí (několik set ilustrací; ojedinělým zůstalo zvláštní číslo k padesátinám M. Alše, 1902); od 1907 měl časopis samostatného

výtvarného redaktora (toto opatření mělo pomoci uchovat list jako týdeník). Profil časopisu se opět změnil zejména zmnožením anonymních a pseudonymních literárních příspěvků omezujících se často jen na komentáře k obrázkům. Nicméně na konci 1907 redakce oznámila, že „přes množství uměleckých ilustrací… neprojevilo obecenstvo tolik hmotného účastenství, jakého by bylo třeba k uhrazení nákladů za ilustrace a reprodukce jejich“, neboť „na vydávání ilustrovaného časopisu nestačí sebevětší tisíce čtenářů v kavárnách, restauracích, spolcích a besedách, kde jediný výtisk jde z ruky do ruky, ale třeba tu i velkého počtu odběratelů přímých“. Š. d. se tak zase vrátil k „žertovnému čtivu“ a stal se znovu měsíčníkem. Od 1900 zdůrazňoval v podtitulu svou apolitičnost, proto se setkal jen s ojedinělou konfiskací (již 1895 pro dva verše urážející panovníka). Ani tato rezignace na jeden úsek veřejného života však nepomohla udržet list za války a po celoročních potížích (poslední dvojčíslo 11–12 vyšlo v červnu 1915) přestal vycházet. V obnoveném Š. d. sice figuroval opět jako redaktor I. Herrmann, ale hlavní redaktorskou práci obstarávali K. Horký a po něm L. Tůma-Zevloun, o čemž svědčí i dvě čísla uspořádaná bez souhlasu Herrmannova k jeho životním jubileím (1924, 1929); zvláštní číslo bylo věnováno i českému vojenství. Ani noví redaktoři nevytvořili výrazně odlišný typ humoristického listu, podíl beletrie v něm zůstal značný, nicméně úroveň příspěvků zaznamenávala stálý pokles. Redaktoři se pokoušeli vyvolat větší zájem čtenářů pořádáním různých soutěží, rébusy apod. Z předválečné doby přežila anekdotická rubrika *Z cizích luhů* a nově se objevila další, *Z přespolního humoru.* Časopis zanikl náhle bez udání důvodů. – V rámci Š. d. vycházely knihovny zábavných a humoristických knížek, zejména jeho spolupracovníků (některé již časopis dříve otiskl), v menší míře se objevily i překlady; za redakce I. Herrmanna vycházela *Čítárna Švandy dudáka* (1895–1910) a *Knihovnu Švandy dudáka* (1924–30) řídil K. Horký.

Š. d., profilovaný I. Herrmannem, navázal na tradici Rubešova Palečka jako typ humoristického časopisu beletristického charakteru, v jehož autorském okruhu se postupně objevili četní přední čeští literáti. Beletristický ráz časopisu (a zábavný charakter, který jej řadil k rodinným ilustrovaným listům) se dařilo udržet trvale (i v době, kdy značné váhy nabyly drobné, často bulvárně traktované humoristické příspěvky). Výrazný byl zvláště v počátcích zásluhou redaktora a úzkého okruhu spolupracovníků; převažovaly prózy, především Herrmannovy, humorné i vážnějšího ražení (Král Šmihula, Pan Melichar, Historie o doktoru Faustovi, slavném černokněžníkovi, U snědeného krámu, Bodří Pražané a další texty skryté též za nejrůznějšími pseudonymy). V 1. roč. zde dále publikovali F. Herites, J. Lier a J. Herben a též nejbližší spolupracovník Š. d. K. Šípek; v 2. roč. také V. Beneš Třebízský (satirická povídka Plzeňští a Rokycanští), J. Braun (humorná historická povídka) a J. V. Frič (šifra J. V. F., satira na Jana Nepomuckého). V pozadí rozsahem, nikoli však významem stála poezie vážná i veselejší, zejména J. Nerudy (Balada o duši Karla Borovského, Láska z pozdějších Zpěvů pátečních, verše z Prostých motivů), J. V. Sládka (ze sbírky Na prahu ráje i posměšná báseň Báby) a J. Vrchlického (vedle balad a jiných epických veršů i verše příležitostné); k různým jubileím listu přispěli verši i S. Čech, A. Klášterský, J. Kvapil, A. E. Mužík. K fingovanému životnímu jubileu Vavřince Lebedy napsal vznosnou gratulaci též A. Sova (pseud. Liboslav Krutihlav, zasloužilý okresní básník). Vtip poznamenal i běžné výzvy k předplácení (např. Herrmannovo Z pohádek pravděpodobných o šaškovi, jenž chřadne, když se setká s nezájmem). Ke kmenovým autorům se v průběhu 80. a 90. let dále zařadili J. Arbes, A. Černý, F. Chalupa, B. Kaminský, A. Klášterský, J. Kvapil, K. Leger, K. Mašek, A. E. Mužík, A. Pikhart. S úpravami periodicity docházelo ke změnám v zastoupení žánrů i zaměření časopisu. Čím byly menší přestávky mezi jednotlivými čísly, tím více prostoru dostávaly rozmanité drobnější žánry, zejména anekdoty, doprovodné texty k ilustracím, dramatické scénky, aktovky, epigramy, parodie, pamflety, travestie, kuplety a rozmanité písně. Návraty k měsíčníku naopak znamenaly nové posílení jeho beletristického rázu. Tematika příspěvků přitom zůstávala poměrně úzká; směřovaly ke komickým situacím, k vystižení spíše úsměvného počínání lidí v citových vztazích, v rodinných záležitostech, společenských zvyklostech i při různých událostech (volby, povodně) a zálibách (karban). Bohatě zastoupeny byly rozmanité profesní činnosti (úředníků, kantorů, obecních činitelů, soudců, kněží, vojáků, lékařů, pánů domácích a především umělců a lite-

rátů), místem dějů bývá nejčastěji Praha, její lokály i středostavovská rodina, ale i maloměsto a venkov se svými krajovými osobitostmi včetně dialektů (Slovácko, Haná, Krkonoše) v podání F. Bayera, J. Herbena, O. Klazara a po válce i A. Zábranského. Až na výjimky (Sovova báseň Vějíř, některé verše J. Vrchlického) zůstala stranou oblast sociálních vztahů; do dobových společenských souvislostí vstupovalo jen glosování (až sarkastické) zániku staré Prahy v rámci její asanace (Žižka Prahu ušetřil, protože tušil, že si ji Pražané zbourají sami). Od 90. let až do válečné přestávky významné místo v listu zaujímaly (pro humoristický časopis nezvyklé) tematicky celistvé soubory povídek a též romány, nejčastěji od I. Herrmanna (Blednoucí obrázky, Tchán Kondelík a ženich Vejvara, postava otce Kondelíka se poprvé objevila už 1887 v sokolské historce Ženitba páně Karafiátova podp. šifrou Y, Dobrodružství Josafata Libomora Křížaly) i F. Župana (Pepánek Nezdara), A. Zábranského (pseud. Baltazar Pelyněk: Břehule čili Poslední hastrman na Hané); rozsáhlejší práce publikovali K. M. Čapek Chod, J. Lacina (pseud. Kolda Malínský), J. Krušina ze Švamberka, K. Šípek, V. Štech, J. Štolby aj., 1907 se dokonce objevil pokus o kolektivní „tajuplný, kriminální a kulturněhistorický román z doby asanace“ Záhadné stopy autorů I. Herrmanna (i pseud. Vojta Machatý a Prokop Rokyta), V. Štecha, E. Trévala (pseud. Ben Trovato), K. Maška (pseud. Fa Presto), J. Krušiny ze Švamberka, H. Malířové a K. B. Hájka. V poezii na pokračování vycházel soubor literárních parodií K. Maška (pseud. Fa Presto) Utíkej, Káčo! na text známé písně (po letech přinesl list i jakousi soutěž o její výtvarnou variantu) a pokus I. Herrmanna (šifra Y) o variace na starý nápěv Benátské barkaroly, jak by ho zpracovali různí básníci včetně symbolistů. Nejvděčnějším tématem se v Š. d. staly literatura a divadlo. Zatímco vlastní literární kritiku list nepěstoval, divadelní referát v něm působil takřka od počátku; širokou pozornost k němu připoutal I. Herrmann (Vavřinec Lebeda) posměšnou karikaturou divadelní kritiky, stylizovanou jako projev laického lidového diváka (soustavné užívání fonetické podoby jazyka, archaismů, germanismů, komolení cizích slov, překrucování jmen her i autorů). Zde také docházelo nejčastěji k přesahu do širší kulturní roviny (polemiky kolem vystoupení v Německu působící herečky M. Pospíšilové v Národním divadle, ustavení druhého divadla v Praze, Herrmannovy referáty z pařížské výstavy aj.). Divadelní scény se dotýkaly i parodie: K. Šípka na naturalistické drama G. Preissové Její Pastorkyňa i na Směry života F. X. Svobody, později anonymní parodie her určených pro Intimní divadlo a i pamflet na ně (Vláda špíny). Satirické prvky pak prostoupily portréty žijících českých autorů od J. Arbesa (pseud. Pseudo-Arbes II.), v nichž jsou jejich tvorbě antonymně přisouzeny zcela opačné znaky než ve skutečnosti (J. Zeyer je představen jako zavilý naturalista, E. Bozděch jako básník intenzivně studující život lidu apod.). I. Herrmann také v několika ročnících podával karikatury z redakčního alba, v nichž zaměňoval některé charakteristické rysy tváří dvojic spolupracovníků. Razantně vstoupil Š. d. do generačních sporů s autory České moderny i se symbolisty a dekadenty: už 1892 pamfletem na Analýzu F. X. Šaldy (Literární hlavolam čili Poezie a Kateřinky) a obranou A. Klášterského před Macharovým sonetem-plagiátem (z Letních sonetů); symbolismus zesměšňovali J. Vrchlický (satira Z nápadů kmotra Štěrby), J. Kvapil (pseud. Olaf, mj. Vláda tmy); Macharův kritický postoj k dílu V. Hálka vyvolal veršované výpady E. Čenkova, J. Kvapila a polemiku (ve Š. d. ojedinělou) mezi I. Herrmannem a Časem o svobodu slova, vznik České moderny byl pokládán za nástup všeničící bezohlednosti. Symbolická poezie („symbolie“) pak zavdala podnět k mnoha sarkastickým výpadům i k perziflážním změnám jmen a titulů (Arnošt Pomlázka: Jitrnice; Drakobijec Kandrdásek: Jsem klavír otevřený, překlad dekadentní prózy autora Pitt-Omce atd.). Dozvuky těchto ataků zaznívaly ještě na začátku 20. století ve výsměšné reakci na úvahu F. V. Krejčího Deset let mladé literatury. Od 90. let se rozšířil okruh přispěvatelů Š. d. zejména o mladou generaci (J. S. Machar a A. Sova – oba jen do 1894, I. Geisslová, F. Gellner, F. X. Svoboda); v novém století a do 1. světové války (i přes pokles úrovně časopisu) zde začali publikovat další autoři, zejména E. Bass, K. Hašler (staropražské popěvky), K. H. Hilar, J. Hora, J. Mach, M. Majerová, dále i F. Peroutka (Povídky volně dle A. P. Čechova). – V poválečném období za nových redaktorů časopis směřoval především k využívání textů k vtipnému komentování ilustrací a přibližoval se tak k běžným konvenčně pojatým humoristic-

kým listům doma i v zahraničí, přesto zůstala beletristická složka nadále jeho významnou součástí. Dokladem je mj. vypsání soutěže (početně obeslané) o nejlepší humoresku, v níž zvítězil K. Poláček prózou Měkké srdce (pod heslem Klobouk vždy jen od Čekana!), kterou také list otiskl. Pokles literární úrovně Š. d. se projevil zvláště v charakteru prozaických příspěvků; vedle pozdního pokusu I. Herrmanna o pokračování příběhů Nanynky Kulichovy (Námluvy páně Dundrovy a co krom toho se po oddávkách Nanynčiných seběhlo) se objevily prózy začínajícího Z. Vavříka (pseud. Don Q., pokus o detektivku Robinzonáda detektiva Est. Resse), kněze J. Fořtela (pseud. František Jejkal, románky Zápisky spořádaného kaplana, Trampoty pana poslance), pseudonymu Tichý de Brahe (románek Mladý pán na rozcestí) aj. Mezi drobnými žánry si literární úroveň uchoval epigramatický doprovod K. Horkého k portrétům osobností českého kulturního života a Aforismy V. Krofty. Čtenářsky lákavou složkou listu pak byly divadelní vzpomínky; jako občasné Divadelní historky je otiskovali R. Číška a hlavně někteří herci (V. Petrová, A. Sedláčková, M. Valentová, B. Vrbský), autor operetních libret J. Tanzer, režisér, herec a divadelní ředitel K. Želenský a opět i I. Herrmann. V posledních letech své existence časopis projevil rovněž zájem o sociální a politické aspekty dobového života (nejvýrazněji otiskováním kriticky vyostřených sovětských anekdot poukazujících na rozpor mezi proklamacemi a skutečností). – Přispěvatelé Š. d. užívali v hojné míře pseudonymy a šifry; příznačné je rovněž, že většina kmenových spolupracovníků publikovala jak verše, tak prózy, často i dramatické žánry. Do Š. d. *v období 1882–1914 přispívali:* J. Antoš, J. Arbes (i pseud. Ivan Kopřiva, Pseudo-Arbes II., Sirius, Šebestián Kašparides), O. Auředníček, J. Balda, E. Bass (i pseud. Jan Louda), F. Bayer, V. Beneš Třebízský, J. J. Benešovský-Veselý (i překlady z angličtiny), J. Beránek (pseud. Jan Polom), P. Bezruč (pseud. Ratibor Suk, Studie z Café Lustig), P. Biliánová, J. Bittner, P. Blažek (pseud. Jaroslav Bejvával), M. B. Böhnel, K. Bolina, J. Borecký, J. Braun, A. Breska, O. Bystřina, K. M. Čapek Chod (i podp. K. M. Čapek a šifra K. Č.), S. Čech, R. Čechová, E. Čenkov (i podp. František Bílek), B. Čermák, A. Černý (i pseud. Ant. Šťovík, A. Šťovík, Jan Hořký, Kašpar Šťovík, Rubín), V. Černý, J. Červenka (pseud. Jean Juan Giovanni, J. J. Giovanni, šifra J. J. G.), A. Červinka (i pseud. Jan Plavec), K. Červinka (i pseud. Václav Štika), K. Čupr (i pseud. K. Č. Kolčavský), K. Čvančara, R. Deyl, A. B. Dostal, F. Doucha (z pozůstalosti), T. Dubrovská, K. Engelmüller, J. V. z Finberka, F. Flos, J. V. Frič (šifra J. V. F.), I. Geisslová, F. Gellner (i pseud. J. Štika), Z. Gintl (pseud. Zdeněk Grygar), Slovák J. Gregor Tajovský, B. Grünwald, J. S. Guth-Jarkovský (pseud. St. Jarkovský), T. J. Hácha (překlady z angličtiny), K. B. Hájek (i pseud. Fr. X. Vejr, Jaromír Vejr, šifry J. V., KBH., K. B. H., -kbh-), R. Hašek (i pseud. Petr Johannes), K. Hašler, J. Havlíček (i podp. Jaroslav H., šifra J. H.), J. Havlík, F. K. Hejda, V. Heran, J. Herben (i pseud. Jan Vávra, šifra J. H.), F. Herites, I. Herrmann (i pseud. Alexander Bob, Bolehlav Dalíbal, Daniel Štika, David Vulkán, Filip Drtina, Goliáš Cvrček, Kaňka, Prokop Rokyta, Redaktor, Spytihněv Komár, Stanislav Herynk, Stonožka, Škorpion, Švanda, Švanda dudák, Václav Drtina, Vavřinec Lebeda, Vendelín Břitva, Vojta Machatý, Ypsilon; šifry Ign., I. H., ih, Y), V. Hes, K. H. Hilar (i pseud. Jeanquirit), V. Hladík, F. S. Holeček, J. Holeček, J. Hora, K. Horký, I. Hořica, J. Hošek Přibyslavský, J. M. Hovorka, J. L. Hrdina, F. Hrnčíř (pseud. František Drnkačka), J. Hron (šifra J. H.), J. V. Hrubý, V. Hrubý (i pseud. Kazimír, Stanislav Pavelka, Stanislav Závora), F. Chalupa (i pseud. Václav Jalovec, Václav Jarovec), B. Chmelař (pseud. Le Grace), P. Jehlička (pseud. Dr. Vagus), K. Jonáš (pseud. Allan Jaskřina), K. Juda (i pseud. Bradelský, Kara Ben Jehuda, K. B. Jehuda; šifry DA, DADA), J. Kadlec (pseud. Eugen Bazarov), Č. Kalandra, B. Kaminský (i pseud. Amicus Carfioli; šifry B. K., Carf.), V. J. Kavka (pseud. Sudimír Pražský), A. Klášterský (i pseud. Petr Jasmín), O. Klazar (i pseud. Otakar Horský, Otokar Horský; i překlady z angličtiny), J. Klecanda, A. Klose, B. Knoesl, F. V. Kodym, J. Koněrza (překlady z bulharštiny), J. D. Konrád, S. A. Košťál (i šifry -ál., S. A. K.), S. Kovanda, V. Kredba (i šifra V. K.; překlady z polštiny), J. V. Krejča, R. Kronbauer, J. Krušina ze Švamberka, L. Křikava (i pseud. Louis z Přeštic, L. Přeštický, Vít Ryol), J. Kubelka, J. Kurka, J. Kvapil (i pseud. Olaf, šifra J. K.), J. Lacina (pseud. Kolda Malínský), J. Ladecký, J. J. Langner, M. Laudová-Hořicová, A. Laurin, K. Leger (i pseud. Bartoloměj Pecka, Fr. Řeři-

cha, Konfucius Řeřicha, Kryštof Červíček, Prokop Řeřicha, Řeřicha, Věnceslav Hrozinka, Verus, Vlasta Veselá; šifra K. L.), J. Lier, V. Lipovský, E. Ludvík, F. Mačenka, J. Mach (i pseud. K. Ledecký, Viktor Klement), J. S. Machar (i pseud. Ant. Rousek), M. Majerová, H. Malířová (i podp. Nosková), J. Mařánek, K. Mašek (pseud. Fa Presto, Farfarello, Fix-Nix, Fr. Čtrnáctý, Horymír, Horymír N., Horymír Neumětelský, Kofétua, Kofétua II., Prst; šifra F. P.), P. Maternová, G. N. Mayerhoffer, F. L. Menhard (i podp. Xaver Menhard, X. M. Menhard, pseud. Mhd. Litoměřický; šifra X. M.), J. Mikšovský, V. Mixa, P. Moudrá (i pseud. Olga Přibylová), C. S. Moudrý, J. Müldner, A. E. Mužík (i pseud. Ivan Pravý; šifra A. E. M.), J. Náměstek (pseud. Albatros), J. Naumann, J. E. Nečas, A. Nečásek, J. Nejedlý, J. Neruda (i značka Δ), A. Nevšímal, E. Novák (pseud. E. N. Dolský), V. Novák (pseud. Superoxyd), G. R. Opočenský (i šifra G. R. O.), J. Osten, Č. Ostravický, V. Panýrek-Vaněk, J. Pasovský, V. Pejša, F. Peroutka, L. Petr (i překlady z angličtiny), A. Pikhart (pseud. A. Hartvík, Alfa, Alfred, Al Fredo, Marcus Antonius; šifry Alf. P., α; i překlady ze španělštiny), V. Pittnerová, V. Plaček (pseud. V. P. Trnavský), F. Prachař (pseud. Ant. Mha, Mha), F. S. Procházka (i pseud. Faustin, Serafin, Serafínek), F. X. Procházka (pseud. Jaroslav Kozák), P. Projsa (překlady z francouzštiny), B. Prusík (pseud. Jiří Ščerbinský; i překlady z ruštiny), J. Pšenička (překlady z francouzštiny), L. Quis (i překlady z němčiny), B. Rélinková (pseud. B. K. Nilér), F. Roháček (i pseud. J. Borek), V. Řezníček, J. Sedláček, F. Sekanina (podp. Fr. Žárovský), O. Seykora Kostelecký (podp. O. S. Kostelecký), G. Schmoranz, J. V. Sládek (i šifra J. V. S.), O. Smrčka (pseud. Ot. Mrskač), A. Sova (i pseud. Ilja Georgov, Liboslav Krutihlav, zasloužilý okresní básník), L. Suchý, J. Sutnar (pseud. Jan Mráz), J. Svátek, F. X. Svoboda, J. Šerý, M. A. Šimáček, F. Šimon (pseud. Šimon Lomnický; šifra Šim. Lom.), F. Šimon (2), K. Šípek (i podp. Josef Peška a pseud. Silovák Vokurka, Tandariáš, Terpentinus; šifra K. Š.), J. Šír, A. Škampa (i pseud. A. P. Makš), A. Šnajdauf, V. Štech (i pseud. István Szlanyina, Onyx, Petr Houžvička), V. V. Štech (pseud. Jan Hoch), J. Štolba, J. Šváb-Malostranský, K. Švanda ze Semčic, P. Švanda ze Semčic, V. Tille, F. Tomek (pseud. Dr. Ot. Efkem, Isidor Kuliferda, K. M. Mot, T. Záměstský, Záměstský), E. Tréval (pseud. Ad. Pisánka, A. Pisánka, Aristoteles Trdlo, Ben Trovato, Holofernes Kotě, Pantalon, Prof. Zmatěj, Ka Mehameha, Trovatore, Vonoklas Pisánka, Vrač), L. Tůma-Zevloun (pseud. Sirius, Zevloun), T. Turnerová, M. Václavek, L. Veltruský, K. Vika, J. Vrchlický (i pseud. Ahasver, A. H. Sver, Amicus, kmotr Štěrba), Q. M. Vyskočil, K. Weinfurter (pseud. A. Vinobrodský), A. Zábranský (pseud. Alois Z., Baltazar Pelyněk, Florián Čaboun), A. Ziegloserová, J. Zyka Borotínský (podp. Jaroslav Borotínský, pseud. Mrzout), K. Žádník, J. Žemla, F. Župan (i podp. František Procházka, pseud. Arne Potápka, Cyrill Makovec, Dr. Mótal, Jaroslav Koláček, Mašukulumbus dr. Motal) aj.; dále četné (nedešifrované) pseudonymy, mj. Bolemír Aupeka, Citronato, Ivan Palma, Kalibán, K. O. Šťálka, Ofélie, Pilaf, Římbaba, R. K. Zbukov. Výtvarnou část zprvu vytvářelo jen několik autorů, zejména M. Aleš, F. Jenewein, L. Marold, V. Oliva, A. Scheiner, K. Štapfer, později také H. Böttinger (pseud. Dr. Desiderius), F. Kysela, J. Lada, A. Mucha a v novém století pak desítky dalších ilustrátorů. – Vedle pozdravných a vzpomínkových projevů v číslech věnovaných jubileím I. Herrmanna ve Š. d. *v poválečném období publikovali:* P. Bezruč (šifra β*⁎*), J. Borecký, K. M. Čapek Chod, A. Černý, K. Červinka, P. Fingal, K. B. Hájek, K. Horký (po 1924 i šifry Hký, K. H.), J. Hošek Přibyslavský, R. Jesenská, A. Jirásek, K. Juda, A. Klášterský, E. Krásnohorská, J. Kvapil (pseud. Olaf), K. Leger (pseud. Verus, po 1924 i šifra Lgr.), E. Lešehrad, J. Mach, M. Míšková-Raisová, A. E. Mužík, F. Naske, R. Nešvera, J. Obrovský, J. Opolský, F. S. Procházka, K. V. Rais, J. Skružný, A. Sova, A. Stašek, K. Stroff, F. Šimon (pseud. Šimon Lomnický), V. Štech, J. Štolba, Q. M. Vyskočil, B. Zahradník Brodský aj. Nově s literárními příspěvky (od 1924) vystoupili: Alarich, A. Bernášek, J. Čejka, R. Číška, P. Dušan (i šifry D., P. D.), J. Fořtel (i pseud. František Jejkal), Fringilla, J. Grmela, Z. Grund, J. Gruss, O. Hanuš, L. Hanušová, J. Havlasa, F. Homolka, F. Horečka, J. Hrůša, J. Humberger, A. Jenne, J. Karník, V. Kašpar, R. Kepka, Č. Klier, J. Kohout, K. Komárek (pseud. Karel Komarov), J. Kořenský, J. Lukavský, R. Macek, J. Mácha (i pseud. Střešovák, X. Buben), J. Morávek, A. Nálevka, J. Pakosta, V. Petrová, K. Poláček, J. Průcha, M. Příleská, Z. Rón, H. Sáňka, H. Sedláček, A. Sedláčková, J. Skružný (i pseud.

Kruha), V. Sojka (pseud. Vašek Kojas), H. A. Šimůnek, V. Šmejc, J. Štěpina, J. Tanzer (pseud. Jota), M. Valentová, Z. Vavřík (pseud. Don Q.), F. Vavřín, B. Vrbský, A. Wenig, J. Wenig, F. Zavřel, K. Želenský aj.; neidentifikovány zůstaly např. pseudonymy Jára Orlický, Tichý de Brahe. Z množství výtvarníků se na profilu listu nově podíleli mj. C. Bouda, Z. Kratochvíl, P. Laichter, Z. Mašková, A. Moravec, F. Naske, V. Rabas, V. Rada, J. Rambousek.

LITERATURA: ● ref. Š. d.: F. Dlouhý, Lit. listy 1882, s. 79; an., Čas 1, 1886/87, s. 205; P. Skřivan, Vlasť 3, 1886/87, s. 787 a 858; -a., NL 11. 5. 1887 ●; ● Š. d. ve sporu o V. Hálka: an., Čas 24. 11. 1894; I. Herrmann, Švanda dudák 1894, s. 266 ●; ● ref. Š. d.: an., Politik 1. 1. 1904; an., Čes. svět 2, 1905/06, č. 23; N., NL 2. 2. 1907; an., Venkov 14. 1. 1908 ●; V. Brtník: Ignát Herrmann divadelním kritikem (Vavřinec Lebeda), sb. Ignát Herrmann (1924); M. Hýsek in Ignát Herrmann (1934).

zp

Karel **Švanda ze Semčic**

* 12. 9. 1867 *Vršovice* (Praha-V.)
† 6. 11. 1928 *Praha*

Autor povídek s okultními náměty, překladatel.

Syn divadelního ředitele, kritika a publicisty Pavla Š. ze S. a herečky a spisovatelky E. Pešákové. Bratr Jaroslav Š. ze S. (1851–1879) psal humoresky do časopisů a překládal divadelní hry, bratr Pavel Š. ze S. (1855–1923) byl operní pěvec, jenž 1891 zdědil koncesi rodinné divadelní společnosti (po jejím rozdělení spravoval mimopražské scény). K. Š. ze S. studoval v Praze gymnázium (mat. 1886) a práva (doktorát 1892), poté pracoval jako policejní úředník na pražském místodržitelství; jako cenzor 1895 umožnil vydání Čechových Písní otroka, za což byl propuštěn. Přešel do zemského výboru, kde se mj. věnoval ochraně historických památek (podílel se na záchraně hradu Kunětická Hora); do výslužby odešel 1920 jako sekční šéf zemského správního výboru. – Od 1897 vedl smíchovské scény Švandova divadla se sestrou Marií (provd. Koldinskou), která je převzala po matčině smrti (1895). Jako umělecký správce (do 1903) se podílel na sestavení stálého souboru, vytvořil komorní a dramaturgicky průbojnou scénu moderního repertoáru (mj. cykly Máje, večery Intimního volného jeviště), zavedl pravidelná dělnická představení v Aréně; jako člen správní rady poté prosadil mj. 1904 cyklus Kruhu čes. spisovatelů (v opozici vůči dramaturgii Nár. divadla). Po smrti M. Koldinské 1906 se držitelkou koncese a ředitelkou Švandova divadla (od 1908 Intimního divadla) stala jeho manželka, herečka E. Jelínková (Švandová, 1882–1971); po jejich rozvodu přestalo být 1913 divadlo majetkem Š. rodiny. Herectví se věnovala i jejich dcera Marie (1905–2002). Š. patřil k činným členům spisovatelského spolku Máj a literárního odboru Umělecké besedy. Věnoval se charitativní činnosti a založil nadaci pro přestárlé herce.

Š. se zařadil do literatury 90. let dvěma povídkovými soubory, které kromě vlivu E. A. Poea a E. T. A. Hoffmanna odrážely dobovou zálibu ve stylizované romaneskní atmosféře mystických a iracionálních dějů, fascinaci přepjatými emocemi, senzitivností, chorobností a smrtí i kult fatálních, výjimečných a k tragédii předurčených hrdinů. V příbězích knihy *Fantastické povídky* se Š. zaměřil na exponování stavů mezi snem a skutečností, v nichž jeho postavy (šlechtici, umělci, důstojníci) jsou prostřednictvím zvláštních náhod či extatických vizí konfrontovány s fantomatickým zásvětím, vystavovány hře temných sil či pokušení neodolatelných sklonů a vášní, jež je vedou ke ztrátě rozumu a zkáze. V souboru *Bizarní povídky* Š. rozvíjel některé předchozí motivy a zároveň se pokusil o tón humorné hříčky s nadsázkou, kde nadpřirozené jevy slouží jako nástroje satirických nebo anekdotických záměrů zlehčujících profánní náměty a parodujících styl autorů, kterým Š. jednotlivé povídky věnoval.

ŠIFRA: K. Šv. ze S. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Květy (1888–90); Lumír (1888); Nár. listy (1890); Podřipan (Roudnice 1889); Švanda dudák (1890–93); Zlatá Praha (1889–97). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Fantastické povídky (1892); Bizarní povídky (1897). – *Překlady:* A. Schnitzler: Anatol (1898); E. T. A. Hoffmann: Zlatý hrnec (1907). ■ SCÉNICKY. *Překlad:* G. Kaiser: Plyn (1919). ■

LITERATURA: ● ref. Fantastické povídky: an., Jitřenka 1892, s. 140; Alfa (F. X. Šalda), Lit. listy 14, 1892/93, s. 173 → KP 1 (1949); P. Šup, Hlídka lit. 1893, s. 161; L. Čech, Osvěta 1893, s. 187 ●; ● ref. Bizarní povídky: Quidam (F. X. Šalda), Lit. listy 18, 1896/97, s. 172 → KP 3 (1950); Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 6, 1896/97, s. 357 ●; ● k padesátinám: -n-, Zvon 17, 1916/17, s. 700; -r- (J. Borecký), Topičův sborník 5, 1917/18, s. 45 ●; ● k šedesátinám: an., Lit. rozhledy 12, 1927/28, s. 89; drb. (J. Borecký), Zvon 28, 1927/28,

s. 28 ●; ● nekrology: B. (E. Bass), LidN 6. 11. 1928; an., NO 6. 11. 1928; -och- (F. S. Procházka), Zvon 29, 1928/29, s. 139 ●; bs (B. Slavík): Vzpomínka na K. Š. ze S., LidN 12. 9. 1942; I. Slavík in ant. Tajemné příběhy… (1976); O. Neff: Opravdu něco je jinak, in Něco je jinak (1981); M. Macáková, L. Ščerbaničová in ant. Fantastický dekameron (1987); L. Merhaut: Tajemné povídky, in Cesty stylizace (1994); J. Hlaváč in Zapomenutí Poeové, Mladý svět 2001, č. 52.

jz

Pavel **Švanda ze Semčic**

viz in Eliška **Pešková**

Fr. **Švejda**

Působnost 1907–1949

Pražské nakladatelství zaměřené zprvu hlavně na původní beletrii mladých autorů, od 20. let 20. století na divadelní texty, zejména lidové hry pro ochotnické soubory; knihkupectví, divadelní zastupitelství. Jeho zakladatel se v mládí podílel na aktivitách uměleckého spolku a časopisu Salon odmítnutých.

Zakladatel firmy František Š. (* 3. 11. 1878 Nemyšl u Tábora, † 24. 6. 1937 Praha) pocházel z početné chudé rodiny, s níž se v pěti letech přistěhoval do Holešovic (Praha-H.), kde otec, původně krejčí, pracoval jako strojník plynáren. Š. studoval na karlínské reálce, z níž 1893 po 3. roč. přestoupil na pražský učitelský ústav. V říjnu 1895 studia opustil, aby předešel vyloučení pro nepatrný přestupek (četbu protiklerikální brožury při vyučování), a nastoupil jako praktikant v knihkupectví F. Šindelíře v Kolíně, odkud v únoru 1896 přešel k pražské firmě Jos. R. Vilímek. Již v době učení působil v pokrokovém hnutí a byl pod policejním dohledem. Autorsky a především organizačně se 1897 s B. M. Weigertem, A. Tučkovou a J. Matějkou podílel na pokusu spolupracovníků časopisu Salon odmítnutých „soustřediti mladou generaci uměleckou, kterou tísní starý režim našich literárních a uměleckých směrů“ ustavením stejnojmenného uměleckého spolku (jako Středisko nejmladší umělecké generace formálně působil až do 1902). – Měsíčník *Salon odmítnutých* vycházel od března do července 1897 (5 čísel), redaktorem byl M. Starý, vydavatelem B. M. Weigert (č. 1), F. Švejda (č. 2–3), A. Kučera (č. 4–5), majitelem J. Novotný (jen č. 1). Programově nevyhraněný časopis, který chtěl být „reflexem všech proudů otřásajících myslemi současníků“, soustředil příspěvky účastníků pokrokového hnutí, nedlouho předtím perzekvovaných v procesu s Omladinou, i mladších začínajících a příležitostných autorů, z nichž valná část v literární činnosti později nepokračovala. V rubrice *Verše mladých poetů* publikovali mj. A. V. Haber, J. Holý, J. Karmín, K. A. (i K. B.) Linda (mj. z chystané a nevydané knihy Májové květy), J. Malíř (pseud. J. S. Barvíř), J. Navrátil, J. Pavlis (pseud. R. Buzic), K. Rožek (pseud. K. Egor), V. Rudin, F. (Fr. B.) Švejda, O. Theer (pseud. O. Gulon). *Původní prózou, esejemi a verši* dále přispěli J. Lukavský, J. Matějka, K. Pelant, J. Ruda (pseud. M. Věžnar), E. Švagr, R. J. Vonka (pseud. V. Jordán), B. M. Weigert (podp. Vajgrt) aj., ojediněle před vznikem Nového kultu (1897) i S. K. Neumann a K. Toman. *Cizí tvorbu* zastupovali K. du Prel a F. Nietzsche. V rubrice *Revue umění* o literatuře psali J. Matějka (šifra M-a.), K. Pelant, F. Švejda (pseud. Xaver), O. Theer (pseud. O. Gulon) a několik šifer. Jediným svazkem projektované Knihovny Salonu odmítnutých zůstala sbírka veršů F. Švejdy Rozstříklé barvy (1897, podp. Frant. B. Švejda), epigonsky odvozená z dekadentní poezie S. K. Neumanna a J. Karáska ze Lvovic a zabíhající až do nápodoby grafické úpravy tisků Moderní revue. Později pro potřeby svého nakladatelství upravil Š. hru R. J. Pšenky Moře nerozdvojilo (b. d., 1924). – Po vyučení zůstal Š. bez zaměstnání a živil se příležitostnými příspěvky do časopisů (údajně psal tzv. „granáty“ do Humorist. listů, v Právu lidu 1898 publikoval sociální verše). Pro politické delikty byl 1898 vězněn (tři týdny ve vyšetřovací vazbě, ke kratšímu trestu byl odsouzen pro tiskový delikt). Od února 1899 pracoval v advokátní kanceláři E. Baštýře jako účetní, od 1901 v administraci vydavatelstva Hlasu národa (Nár. knihtiskárna a nakladatelství). V říjnu t. r. byl na přímluvu B. Šimáčka přijat do nakladatelství Bursík a Kohout, kde byl účetním do dubna 1904. Současně působil v profesních zaměstnaneckých organizacích, kde se podílel na sjednocování jejich periodik (jako F. X. Švejda redigoval 1903 2. roč. orgánu Hromady pomocnické při Grémiu knihkupců v Praze Knihkupecké rozhledy a 1903/04 1. roč. spojeného časopisu Hromady a Spolku československých knihkupeckých účetních Knihkupecké rozhledy a zprávy). Od kolegy J. Gottharda (1872–1960) koupil

1903 papírnictví v Libni, které provozoval nejprve na jméno svého budoucího tchána F. Červenky, od konce 1904 pod vlastním jménem. Až po několika odvoláních získal v říjnu 1906 knihkupeckou koncesi a 1907 zahájil nakladatelskou činnost. Svůj podnik označoval zprvu též *Lidové nakladatelství Fr. Švejda*, od 20. let, kdy připojil divadelní zastupitelství, též *Ústřední divadelní nakladatelství, knihkupectví a zastupitelství českoslov. ochotnictva Fr. Švejda*. Od 1919 působil i v pražské městské samosprávě a jejích organizacích, byl zakládajícím členem Politického klubu Omladinářů devadesátníků, později funkcionářem Svazu knihkupců a nakladatelů a Obchodního družstva čes. knihkupců. Na tvorbě a realizaci programu nakladatelství se nejvýrazněji podílel K. Balák (1930–33 byl interním redaktorem a tajemníkem nakladatelství, 1933–39 externím redaktorem). V podniku dále pracovali mj. budoucí nakladatelé Č. Beran, J. Pucherna, V. Šeba a ochotnický organizátor J. J. Kalivoda, dále nakladatelovi bratři Josef Š. (jako zřízenec) a Oldřich Š. (vyučil se zde a po návratu z mimopražské praxe byl od 1929 disponentem firmy) a dcera Blažena Š., vyučená u E. Weinfurtra. Od 1906 se na vedení firmy podílela Švejdova manželka Marie Š. (roz. Červenková, * 4. 9. 1886 Holešovice-Bubny, dnes Praha-H., sňatek 1905), absolventka měšťanské dívčí školy a 1903 průmyslové pokračovací školy pro dívky. Za 1. světové války zastupovala manžela sloužícího v armádě a po jeho smrti řídila závod, od 1938 na vlastní koncesi, od 1943 pod protokolovaným názvem *Divadelní nakladatelství a knihkupectví Marie Švejdová, dříve Fr. Švejda*. Po únoru 1948 přešla firma do národní správy družstva Umění lidu, ukončila vlastní nakladatelskou činnost a do likvidace následujícího roku zajišťovala distribuci produkce družstva. – Firma sídlila nejprve v Libni (Praha-L.) Na Palmovce, jako knihkupectví a nakladatelství se rozvinula v čp. 576, Primátorská tř., od jara 1932 s pobočkou v Praze na Novém Městě čp. 1009 v Hybernské 26 (dnes 24) a s expedicí a účtárnou v Praze-Spořilově čp. 844. Od dubna 1935 sídlil závod na Starém Městě čp. 590, Celetná 25 (v pasáži Luna, dnes Bolzano).

Knižnice redigoval nejprve anonymně P. Fingal, od 1929 K. Balák, od 1940 zeť M. Švejdové J. Bělohoubek. Š. generační vrstevníci i převážně okrajoví autoři mladší generace, jejichž kratší prózy nakladatel vydával příležitostně již od 1907 (zejména E. Lešehrada, J. Skarlandta, Q. M. Vyskočila), naplnili knižnici *Švejdova pestrá edice* (1913–19, 33 sv.). V ní k nim s prózou i verši dále přibyli plodní eklektičtí beletristé P. Fingal, J. F. Karas, omladinář J. Veselý, dále P. Dejmek, J. Dýma, M. Fučík, V. Hánek, R. Hašek, K. Chvoj, S. Klíma, A. Matula, O. Pára (pseud. Ivan Rosej), J. O. Parma, J. Pulda, V. Schwab (pseud. P. List), B. Valičová, B. Vodička aj. Překladem dobrodružné prózy F. Gerstäckera tam znovu přispěl i kmenový autor nakladatelství E. Lešehrad, který zde zároveň zahájil první z nedokončených souborů svých Spisů (1919–24, 3 sv., pak 1 sv. u L. Mazáče). Torzem zůstaly i Spisy Ad. Veselého (u Švejdy 1913–17, sv. 2, 4, 5). Nerozvinula se nevýrazná *Švejdova knihovna české mládeže* (1913–20, 2 sv.), již po pohádkách P. Fingala uzavřel Slovinec A. Rapé. Od 1912 se nakladatelství postupně zaměřilo na dramatickou tvorbu, zejména původní lidové hry pro ochotnické soubory (převážně veselohry, frašky, hry se zpěvy), k nimž později připojilo i drobné žánry, kabaretní scény, slavnostní pásma, sólové výstupy, deklamace, dueta, písně apod. Součástí nabídky byly i příležitostné hry ke státním svátkům, jubileím státníků a národních velikánů, hasičským, legionářským, sokolským a jiným oslavám, pásma lidových zvyků apod. Historickou tematiku pohotově doplňovaly i hry reflektující aktuální společenské či politické události. Oblíbené byly i dramatizace populárních předloh českých i světových autorů (H. Ch. Andersen, J. Š. Baar, V. Beneš Třebízský, P. Biliánová, S. Čech, I. Herrmann, A. Jirásek, H. Sienkiewicz, K. Světlá, R. Svobodová, L. N. Tolstoj, B. Zahradník Brodský aj.). Zejména při převzetí agenturního zastoupení autorů včleňovalo nakladatelství do svých knižnic jako obálková vydání či jen přelepením původních nakladatelských údajů jejich starší jinde vydané hry a inzerovalo je jako svůj náklad. Nadprodukce řemeslných textů efemérních autorů, vyvolaná neustálou potřebou novinek a podněcovaná i vypisováním soutěží na nové hry, postupně zcela překryla ojedinělé pokusy o osobitější ediční program. Páteří divadelní produkce se stala knižnice *Švejdův divadelní sborník* (1912–48, 937 sv.), která zpočátku zařazovala i překlady a ojediněle i repertoárové hry významnějších českých autorů (K. Elgart Sokol, K. Engelmüller, J. Maria, K. Mašek, O. Schäfer, K. Scheinpflug,

L. Suchý), později též reedice autorů současných i starších (E. Bozděch, F. F. Šamberk, J. K. Tyl). Dominantním přispěvatelem edice i dalších postupně vznikajících specializovaných vydávaných řad byl K. Balák (i pseud. P. Hora, B. A. Láček, K. B. Lak), autor více než 200 titulů her, aktovek, kabaretních výstupů, scén, dramatických pásem a adapatací. Dále v této i v dalších knižnicích rozsáhleji publikovali P. Fingal, K. Fořt, J. F. Karas, Kuzma (pseud. Jonny), T. Labuťa, J. Průcha, M. Slavíková (i pseud. Viktor Franěk) a V. Vrána, dále mj. J. Adamec, M. Babka, J. Balda, F. Balej, E. Bartoš, F. Bartoš (i překlady), L. Baudyšová, V. Bláha, F. Bohuslav, B. Bouška, A. Branald, R. Branald, F. Bulánek-Dlouhán, K. Burian, S. Cyliak, A. Červinka, K. Čvančara, A. Fencl (i pseud. M. E. Selfby), F. Francl, B. Fürst, J. Grmela, K. Hádek (pseud. K. Beneš, i překlady), J. Háša (pseud. J. H. Hladnovský), R. Havelka, E. Hegner, A. Hegnerová, F. Hlavatý, J. Hloušek, K. Holý (i pseud. H. Clarus), J. O. Hradčanský, F. Hrubý, Z. Husáková, X. Jager, M. Jahn, J. Jahoda, F. Janura, A. Jarý, F. Jenne, A. Kalivoda, J. Klaban, K. Königsmark, J. Kouba (i pseud. J. Kouba-Drahovský, J. Drahovský, J. K. Drahovský), K. Koutný (i překlady), A. Kozel, B. Kratochvil, V. Krofta, K. R. Krpata, V. J. Krýsa, J. Kubík, B. Kurka (i pseud. J. Bernardski, J. K. Bernardský), F. Lašek (i podp. F. Lašek-Lukovič), E. Lederer (pseud. Leda), V. Lemberk, E. Lešehrad (i překlady), J. Liška Doudlebský (pseud. J. L. Doudlebský), E. A. Longen, K. Lužanská, K. L. Macháč, J. Makuš, M. Malá, R. Mařík, L. Merlínová, J. Morávek, V. Nejedlý, F. Nekvapil, J. Pakosta, K. Piskoř, J. Pokorný, O. Pospíšil, K. G. Prokšová, E. Rada, P. Rudolf, H. Sedláček (i překlady), J. Sedláček, V. Skoch, V. Sojka, A. Spáčil (i překlady), F. Strejček, M. Šimáček, E. Šimek, J. Šír, Č. Šlégl, F. Téver, F. Tomek, L. Třenecký, F. G. Vacek, A. Velhartický, M. Veselý, R. Vlasák, B. Vodičková-Olšovská, R. F. Vojíř, J. L. Volenec (pseud. K. Sylvan), B. Vrbský, Q. M. Vyskočil, F. Wenig, B. Zajceva, A. Ziegloserová, J. Zyka Borotínský (pseud. Jaroslav Borotínský) aj. Převážně spolupracovníci nakladatelství přeložili i několik her z němčiny, ruštiny, angličtiny, francouzštiny, slovinštiny, chorvatštiny, italštiny a norštiny. Hodnotnější hry zejména světového repertoáru se později nakladatelství pokusilo vyčlenit do knižnice *Centrum* (1922–48, 50 sv.) s překlady z ruštiny (M. P. Arcybašev, A. T. Averčenko, D. I. Fonvizin, N. V. Gogol, M. Gorkij, A. V. Suchovo-Kobylin) od V. Červinky a B. Mathesia, z němčiny (H. Bahr, F. Werfel aj.) od E. Lešehrada a A. Dvořáka, francouzštiny (A. Bourgeois, S. Guitry) od O. Dubského a K. Čvančary, chorvatštiny (M. Begović a J. Ivakić) od J. Hudce a K. Hádka a norštiny (H. Ibsen) od J. Kvapila. Naproti tomu českou produkci reprezentoval nevyhraněný soubor různorodých autorů (F. E. Brand, S. Cyliak, Z. Endris, D. C. Faltis, J. Götzová, M. Hlávka, J. Hora, D. Jirány, M. Matas, Z. Němeček, R. Pivec, V. Renč, L. Rutte, F. Velkoborský, J. Voskovec a J. Werich, F. Wollman, F. Zavřel, J. Žák a někteří kmenoví přispěvatelé nakladatelství). V knižnicích pro děti a mládež *Divadelní sborník mládeže* (1923–48, 293 sv.) a *Scéna našeho dorostu* (1938–47, 7 sv.) autorský okruh nakladatelství rozšířili mj. F. V. Autrata, Jan Beran, F. Čech, J. Demut, J. Dohnal, H. Dřevíkovský, F. Flos, J. Gruss, F. Homolka, F. Hykeš, J. F. Chlebec, V. Kleinová, O. Kriebel, B. J. Kuchynka, A. Perman, A. Santner, J. Skorkovská, M. J. Sousedík, K. Tobis, V. Větrovec. Další knižnice *Dětské besedy* (1932–47, 21 sv.) obsahovala soubor veršů, scének, proslovů i přání k nejrůznějším příležitostem zpravidla od K. Baláka. V knižnicích drobných divadelních žánrů *Pražský kabaret* (1926–40, 157 sv.), *Sborník veselých aktovek* (1928–48, 128 sv.) a *Programové besedy a večery* obsahující i hudebniny (1930–43, 314 sv.) publikovali dále mj. Jar. Beran, K. Burian, V. Burian, M. Doubrava, F. Futurista, K. Hanuš, J. Hubáček, J. Kohout, J. Konečný, E. A. Longen (i pseud. L. Ongis), X. Longenová, J. Mach, J. Marvan, J. Neuberg, J. Pasovský, L. Ratolístka, K. Švejcar, F. Vajner a jen výjimečně se vyskytla nová vydání české klasiky (E. Bozděch, J. Neruda, L. Stroupežnický, F. F. Šamberk, J. K. Tyl). Knižnice ve slovenštině *Švejdov slovenský divadelný sborník* (1929–39, 45 sv.) přinesla vedle výběru her a scének z českých knižnic v překladu K. Babilonského původní slovenské příspěvky J. Ellena (vl. jm. J. Kaiser) a E. K. Rosola. V prvním období doplňovaly beletristickou produkci populární příručky pro lidové vrstvy, z nichž *Švejdův sborník praktických příruček* (1911–20, 28 sv.) soustředil zejména právní rádce a návody k vedení úřední, živnostenské a řemeslnické agendy a soubor *Lidové epištoly* (1914–22, 13 sv.) brožury aktuálních popularizujících politických a historických exkursů mapujících

klíčové momenty národních dějin a též průhledů do literární historie (F. S. Frabša, A. Matula). – Nabídkové seznamy, do nichž zařadilo i tituly převzatého nákladu, prezentovalo nakladatelství pod různými názvy (Divadelní literatura, Praktická příručka čsl. ochotnictva) jako příručky pro ochotnické soubory. Periodické informace o produkci poskytoval časopis Švejdův divadelní věstník. Vycházel nejprve s podtitulem Nakladatelské zprávy 1922 (nepravidelně bez číslování) a 1926 (red. F. Švejda, 3 čísla od května do října), v definitivní podobě s širším tematickým záběrem a s podtitulem Nezávislý časopis ochotníků ČSR 1928–38 (roč. 1–11) 4× ročně, 1935–36 (roč. 8–9) 5x ročně. Redigoval jej F. Švejda, od 1930 (roč. 3, č. 3) K. Balák (částečně anonymně), odp. red. byl F. Švejda, od 1937 (roč. 10, č. 3) M. Švejdová. Zanikl 1938 (roč. 11, č. 3; místo 4. čísla vyšel v listopadu leták Zvláštní zpravodaj Švejdova divadelního nakladatelství). Články se soustřeďovaly zejména na obhajobu zábavné funkce lidové dramatické tvorby, na populární výklady o divadelních formách a na autorskoprávní problematiku při ochotnických inscenacích. Významněji tam přispěli K. Balák, P. Fingal, J. F. Karas, J. Komenda, J. Kubík (pseud. E. Čas), V. Lemberk, J. Liška Doudlebský (podp. J. L. Doudlebský), P. Rudolf, A. Záruba, J. Zyka Borotínský, o novinkách nakladatelství pravidelně informoval K. Fišer, divadelní aktuality glosoval Xaverius (F. Švejda). Výraznou složku tvořily jubilejní články a životopisné medailony autorů nakladatelství včetně nekrologů v rubrice Galerie našich spolupracovníků (též Galerie autorů lidových her, Naši spolupracovníci, Autoři o sobě apod.). V roč. 8–10 probíhala anketa o lidovém divadelnictví, do níž přispěli J. Balda, R. Branald, P. Fingal, D. Hallová, J. O. Hradčanský, J. Kubík, H. Luttnová-Ptáčková, K. Lužanská, J. Průcha, J. Skružný, M. Veselý, M. Vrána (podp. M. Vrána Trocnovský). Zejména od poloviny 30. let zesilovala nakladatelsko-informační složka s doporučujícími tematickými seznamy divadelních textů, jejíž funkci počátkem protektorátu převzal dvoudílný výběrový nabídkový seznam nezávadných her Praktická příručka českého ochotnictva (b. d., 1939, 1940). – Konvenční barevné obálky beletrie v počátcích nakladatelství navrhoval zejména J. Goth a autor první unifikované obálky Švejdova divadelního sborníku K. Šimůnek. Individuální výtvarné řešení poskytlo nakladatelství až knižnici Centrum ve 30. a 40. letech (výtvarníci V. Gottlieb, V. Hejna, J. Sládek, F. Tichý, V. Tittelbach, J. Trnka, F. Zelenka aj).

KNIŽNICE. *Beletrie:* Švejdův divadelní sborník (1912–48); Švejdova pestrá edice (1913–19); Švejdova knihovna české mládeže (1913–20); Centrum (1922–48); Divadelní sborník mládeže (1923–48); Pražský kabaret (1926–40); Sborník veselých aktovek (1928–48); Švejdov slovenský divadelný sborník (1929–39); Programové besedy a večery (1930–43); Dětské besedy (1932–47); Příležitostné recitace a proslovy (1938); Scéna našeho dorostu (1938–47); Programové besedy a večery pro dospívající mládež (1941–42). – *Ostatní:* Švejdův sborník praktických příruček (1911–20); Lidové epištoly (1914–22); Švejdův sborník sociálně-politických zákonů Československé republiky (1921). ∎ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Čeští autoři:* E. Lešehrad, Ad. Veselý. ∎ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:* J. F. Karas: Okolo Bílé hory (b. d., 1921); F. A. Vondruška: Eduard Vojan (b. d., 1924); K. Želenský: Ze zápisníku hercova (1925); Praktická příručka českého ochotnictva 1, 2 (1939, 1940); L. Hofmanová: Divadlo na venkově (1948). – *Překlady:* A. Dumas st.: Bratrstvo mstitelů 1–3 (1911) + Tři mušketýři 1, 2 (1916); B. Prus: Hříchy dětství (b. d., 1921); I. Vazov: Bulharské povídky (b. d., 1921). ∎ PERIODIKA: Švejdův divadelní věstník (1922, 1926, nakl. zpravodaj); Švejdův divadelní věstník (1928–38). ∎

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih lidového nakladatelství F. Š. (1912); Divadelní literatura. Příručka pro režiséry a členy ochotnických spolků obsahující v přehledném roztřídění seznam divadelních her vhodných pro ochotnická jeviště (1928) + Doplňky k seznamu divadelních her vhodných pro ochotnická představení vydaných nákladem divadelního nakladatelství, knihkupectví a zastupitelství F. Š. Od 1. března 1928 – 31. 12. 1930 (b. d., 1931); Praktická příručka čsl. ochotnictva (1932) + Doplněk Praktické příručky čsl. ochotnictva 1933–1936 (b. d., 1937). ∎ LITERATURA: an. (J. Hofrychtr): Také charakter!, Školský obzor 1895, č. 35; an. (J. Klecanda): Smutný a poučný zjev!, Vyšehrad 1895, s. 303, 312; ● ref. Rozstříklé barvy: Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 6, 1896/97, s. 849; P. K. (F. X. Šalda), Lit. listy 18, 1896/97, s. 332 → KP 3 (1950) ●; ● o spolku a časopisu Salon odmítnutých: Přátelé! (prohlášení), Lit. listy 18, 1896/97, s. 258; Sursum: Salon odmítnutých, Naše doba 4, 1896/97, s. 661; Zasláno výboru Salonu odmítnutých a k tomu komentář an. (F. V. Krejčí), Rozhledy 6, 1896/97, s. 1092 ●; an.: 30 let ve službě české knihy, Českosl. knihkupec 1925, s. 393; P. Fingal: Jak jsme začínali…, Švejdův divadelní věstník 1928, č. 1; Gotthard (J. Gotthard): Milému příteli, kolegovi F. Š. lístek do památníku, Českosl. knihkupec 1928, s. 242; ● k padesátinám F. Š.: P. F. (Fingal), Švejdův divadelní věstník 1928, č. 4; Jot. (J. Gotthard), Českosl. knihkupec 1928, s. 432 ●; an. (J. Pichl): Podivné obchodní zása-

dy..., Dělnické divadlo 1929, s. 3; K.-ák. (K. Balák): Dvacetiletá služba čsl. ochotnictvu, Švejdův divadelní věstník 1932, č. 2; Gotthard (J. Gotthard): Třicet let samostatnosti..., Českosl. knihkupec 1933, s. 225; K. Balák: Roky za námi..., Švejdův divadelní věstník 1936, č. 1; ● nekrology F. Š.: Ž. (L. K. Žižka), Českosl. knihkupec 1937, s. 211; K. Balák, Libeňské noviny 1937, č. 27; K. Balák, T. Labuťa, J. Liška Doudlebský, M. Švejdová, R. J. Vonka, vše Švejdův divadelní věstník 1937, č. 3 a 4 ●.

az

Antonín Alexandr **Švihlík**

* 6. 2. 1799 *Kralovice*
† 20. 9. 1846 *Lhota* u Zbiroha

Autor lidovýchovných povídek s historickou a náboženskou tematikou, lokalizovaných do venkovského prostředí.

Občas uváděn i jako Antonín Alexius Š. – Syn hrnčíře a kamnáře. V Plzni vychodil hlavní školu a 1813–17 gymnázium, 1819–21 studoval v Praze tzv. filozofii (mj. navštěvoval přednášky J. Nejedlého), od 1821 teologii. 1825 byl vysvěcen na kněze. Působil jako kaplan a administrátor (resp. lokalista) ve středních a západních Čechách (Kozojedy u Kralovic, Dolní Bělá, Uhlířské Janovice, Kvílice u Slaného, Jinonice u Prahy, Tuchlovice), naposledy 1839–46 v Jílovém u Prahy, kde napsal většinu svých beletristických prací. Od ledna 1846 vykonával funkci lokalisty ve Lhotě p. Radčem (u Zbiroha). – Uváděné místo úmrtí Tuchlovice, resp. Jílové (u Prahy), je chybné, stejně jako údaj o Š. bratru Janu Š., údajném lokalistovi ve Lhotě, autoru spisku Křížová cesta a pokusu o rukopisnou mluvnici češtiny (autorem obou prací je právě Antonín Alexandr Š.).

Až na ojedinělé časopisecké příspěvky (povídka, anekdota) uveřejňoval Š. beletristické práce knižně. Jeho povídky, určené méně náročnému čtenáři, akcentovaly prostřednictvím napínavého děje a historických reálií z Čech i Moravy výchovně náboženská témata (zbožnost, soucit, spravedlnost). Zatímco děj Š. takřka bezvýhradně podřídil poněkud stereotypním starším narativním postupům tzv. rytířského románu a povídky, při volbě témat využíval ve zvýšené míře místopisné prameny (městské knihy) a snad i ústní podání. Dominujícího výchovného působení dosahoval mj. i vkládáním poučných komentářů, poučení a pasáží homiletického charakteru. Mizivý dobový ohlas Š. působení v širším českém prostředí relativizuje pozdější hodnocení jeho tvorby od K. Sabiny a A. Rybičky (v Riegrově Slovníku naučném), kteří ocenili jeho snahu o původní tematiku oproti tehdy početným překladům z němčiny, a dále zájem o jeho povídku *Blahoslav a Valpurga*, která byla podle dochovaných opisů oblíbena na severním Plzeňsku a ochotnicky inscenována v Kralovicích.

PŘÍSPĚVKY *in:* Čechoslav (1824). ■ KNIŽNĚ. *Prózy:* Jan Bohomysl (1825); Blahoslav a Valpurga (1831, výt. nezjišt.); Edmund a Bělinka (1832); Helena z Jílovi (1841); Albina (1842); Slavibor aneb Podvrženec (1842); Marcel, poutník z dvanáctého století (1843); Nalezenec 1, 2 (1844). – *Ostatní práce:* Křížová cesta (1836, s jinými); Pravidla hry dovolené vůbec nazvané Šest a dvacet aneb Trapulky do bulky (1839). ■

LITERATURA: J. Malý: ref. Helena z Jílovi, Čes. včela 1841, s. 204 + ČČM 1844, s. 295 (i ref. Slavibor aneb Podvrženec, Albina, Marcel..., Nalezenec); F. A. Heber, in Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser 3 (1845, s. 149); K. Sabina: Novelistika a romanopisectví české doby novější, Kritická příloha k NL 1864, s. 328 → Články literárnědějepisné 1 (1912, s. 446); J. Ježek in Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou (1880, s. 106); Č. Zíbrt: Trapulky do bulky. Rýmovaná naučení o hře karetní, ČL 1904, s. 197; V. Kočka in Dějiny politického okresu kralovického 1 (1932, s. 221); B. Zilynskyj: A. A. Š. Zapomenutý obrozenecký prozaik ze západních Čech, sb. Minulostí Západočes. kraje 39 (2004, s. 193).

bz

Vítězslav Jan **Švingr**

* 14. 4. 1907 *Bukovsko* (Dolní Bukovsko) u Veselí nad Lužnicí
† 11. 6. 1939 *Říčany* u Prahy

Autor nenáročné sociální, milostné a satirické poezie, prozaik.

Vl. jm. Jan Švingr, psal se i Jan Švinger, Vítěz Jan (V. J.) Švingr. V literatuře bývá chybně uváděno datum a místo úmrtí (6. a 9. 5. 1939, Praha). – Nejstarší syn malého rolníka. Ve čtrnácti letech ochrnul na levou polovinu těla (starší přítel ho nešťastnou náhodou postřelil). Po návratu z delšího pobytu v nemocnici již nemohl pomáhat rodičům v hospodářství, otec navíc neměl pochopení pro jeho básnické pokusy; proto sotva dvacetiletý tajně odjel do Prahy a obrátil se o pomoc na Ženský dobro-

činný spolek, jeho předsedkyně E. Purkyňová mu poskytla finanční výpomoc na vydání první knížky veršů (*Atom duše*). Prostředky na živobytí získával prodejem svých knih a knih jiných autorů úřadům a institucím, a to nejen v Praze (z výtěžků vydával své nové knihy vlastním nákladem v pražské tiskárně Graf a Stricker; zabýval se také filatelií a dopisoval si s filatelisty z celého světa). 1929 se oženil, během 1930 vystřídali se ženou několik bydlišť v okolí Prahy (Suchdol, Roztoky, Mnichovice), nakonec se 1931 usadili v Říčanech. T. r. založil Švingrovu edici (vydal v ní však jen 1 svazek vlastní prózy). Již tehdy se projevily důsledky Š. zranění z dětství (nevyoperovaný náboj v lebeční kosti), trpěl silnými bolestmi hlavy, později se přidala choroba žaludku. Protože se musel starat o finanční zajištění rodiny, podstoupil operaci až 1939. Zemřel na rakovinu; pohřben byl v Říčanech. – Přátelské styky Š. udržoval s vodňanským básníkem, satirickým prozaikem a publicistou J. E. Sequardtem (* 13. 10. 1888 Vodňany, † 17. 4. 1960 Vodňany), autorem epických a lyrických básní inspirovaných historií a místopisem jižních Čech (Zpěvy od Blanice, 1927) a literárních črt (Na českém Olympu, 1931).

Š. literární tvorba byla ovlivněna osobní sociální situací. Ač je jeho básnické dílo tvárně nenáročné a značně nepůvodní (zprvu vliv J. Wolkra, později např. dobové satiry), přesto vykazuje poměrně široký tematický a žánrový rejstřík. Sahá od rané sentimentální milostné lyriky vyznavačského gesta, jímž básník apostrofuje milovanou manželku (*Kytička fialek*), přes líčení nemoci a smutku ze zažité bídy (*Sloky světel a stínů, Srdcem mým běžela bolest, Písničky epileptika*), pokusy o satiru na rakouskou policii a stát plagující Havlíčkovy Tyrolské elegie (*Vazba nebo Švejk ve vazbě*), epigramy zaměřené na současné poměry umělecké a národně politické (*Epigramy, Straky na vrbách, Okna do tmy*) až po melancholické reflexe (*Když země usíná, Usmíření*) či sociálně kriticky laděné básně (*Havíři, Šichty*) a verše traktující současnou válku ve Španělsku (*Zkřivené zrcadlo*). Š. prozaické dílo, jež se zálibou v jednoduchých sociálních portrétech a venkovském prostředí blíží soudobé lidové četbě, reprezentuje románek s autobiografickými rysy o trpkém životním údělu chudého gymnazisty (*Na studie*) a sociální portrét venkovského smolaře (*Rozvrat*). Š. se též pokusil o společenskou satiru prózou *Ixáci* připodobňující obec X ke Kocourkovu a o milostný román líčící lásku zralé ženy k mladému umělci („románová črta“ *Žena, která milovala*). Společně s J. E. Sequardtem napsal humoristickou prózu *Když Pegassus kulhá,* usilující neúspěšně o pamfletickou stylizaci bohémského humoru, ironie a satiry (kniha obsahuje rovněž Sequardtovy vzpomínky na české literáty, např. O. Mokrého, K. Šarliha, J. Zeyera, a portrét J. V. Měřínského). – Prameny uvádějí ještě další, bibliograficky nedoložené tituly: román Po maturitě (proponovaný jako 2. díl románu Na studie), prózu Vlastní silou, básnický titul Písně lásky – písně bolu (kolem 1929); avizován byl rovněž další Š. a Sequardtův svazek „ze života bohémy“ Bohémský pepř, který patrně také nevyšel.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Emile de Vasceari, Jan Grvít; V. J. Š. ▮ PŘÍSPĚVKY *in* (posmrtně): ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Atom duše (BB 1928, podp. Vítěz Jan Švingr); Sloky světel a stínů (BB 1928); Srdcem mým běžela bolest (BB 1928); Ze života pražských potentátů (P 1928, pseud. Jan Grvít); Ixáci (P 1928); Písničky epileptika (BB, PP 1929); Na studie (R b. d., 1929); Kytička fialek (BB 1929); Žena, která milovala (R 1929); Vazba nebo Švejk ve vazbě (B 1929, pseud. Emile de Vasceari); Epigramy (BB b. d., 1929); Když země usíná (BB 1930); Když Pegassus kulhá (P 1929, s J. E. Sequardtem; obs. i BB J. V. Měřínského); Rozvrat (P 1931); Straky na vrbách (BB 1931); Okna do tmy (BB 1933); Usmíření (BB 1933); Hořící srdce (BB 1934); Havíři (BB 1935); Šichty (BB 1936; 1937 společně s B Únor); Zkřivené zrcadlo (BB 1937). ▮

LITERATURA: J. E. Sequardt: ref. Když země usíná, in Na českém Olympu (1931, obálka a s. 41).

vfr

Švingulant

1853–1855

Satirický a humoristický časopis.

Podtitul: Satiricko-humoristický zábavník k obveselení mysli na světlo vydáván od Josefa Burgersteina. – *Redaktor:* J. Burgerstein. – *Nakladatel:* L. Grund, Vídeň. – *Periodicita:* nepravidelná, 1. číslo v listopadu 1853, poslední 7. začátkem 1855.

Š. vycházel ve Vídni (jeho redaktor zde působil jako úředník na ministerstvu vyučování); podle

předmluvy v 1. svazku chtěl přinášet humoristické čtení, krátké povídky, písničky, deklamovánky, anekdoty, aniž by si všímal politických a náboženských událostí. Tento záměr všech sedm svazků vcelku splnilo, ovšem na úrovni z hlediska literárního i humoristického dosti nízké.

Většina příspěvků pocházela od J. Burgersteina, případně od dopisovatelů z řad čtenářů, jak je možno soudit z rubriky *Listárna.* Poezie byla zastoupena hlavně deklamovánkami a epigramy, převládala však próza: humoresky, črty, tzv. švingulace (příběhy ze života studentského či venkovského, v nichž obvykle chytrák napálil hloupé), telegrafické zprávy a pravidelná rubrika *Anekdoty.* V mnoha příspěvcích byli zesměšňováni nevzdělaní sedláci, židovští obchodníci, šviháci, opilci, výjimečně šosáci a úředníci i Češi komolící češtinu. Š. se na několika místech kriticky vyslovil k prohlášení Výboru pro zřízení českého divadla, že český národ je mladý, a v 7. svazku ironizoval uměleckou nedokonalost almanachu Lada Nióla. V každém svazečku bylo několik obrázků (ilustrace k některým anekdotám, pokusy o karikatury v rubrice *Galerie znamenitých mužů*); dřevoryty pocházely od V. Svítiroha. – Na Š. navazoval dvěma svazky *Švingulantův satiricko-humoristický kalendář na rok 1855* (resp. *1856*), *vydán pro mládence, panny a staré báby obojího pohlaví od Josefa Burgersteina,* který vydával v rozsahu 48 stran stejný vídeňský nakladatel a který měl prakticky stejnou úroveň a stejné zaměření jako předchozí časopis. 1855 se ve scénce inscenovaného soudu mezi Maticí českou a časopisem Lumír jednoznačně postavil proti Lumíru a kritizoval jeho málo populární způsob psaní; kalendárium obou svazků se v narážkách dotýkalo konkurenčních Bendlových Rachejtlí, nakladatele J. H. Pospíšila, českého divadla, almanachu Lada Nióla a archeologických výzkumů V. Krolmuse.

LITERATURA: F. Pátek: Mikovcův Lumír, Matice Česká a Švingulantův kalendář na r. 1855, Zvon 17, 1916/17, s. 348; F. Strejček: Humoristické časopisy let čtyřicátých a padesátých, roč. Chudým dětem (1941, s tit. Z doby Boženy Němcové 1, s. 121).

ks

Švingulantův satiricko-humoristický kalendář… viz in **Švingulant**

František **Táborský**

* 16. 1. 1858 *Bystřice pod Hostýnem*
† 21. 6. 1940 *Praha*

Slovansky orientovaný básník z generace Mladé Moravy, jenž prošel vývojem od školy Vrchlického ke kritickému realismu; prozaik, dramatik, překladatel z ruštiny, literární a výtvarný historik, kritik, národopisec, regionální pracovník.

Jediný syn ševce, zpěváka lidových písní. Po dvojtřídce v rodišti (byl tam též ministrantem, mj. u F. Sušila), přešel T. 1869 do 3. třídy německé hlavní školy v Olomouci, kde také pokračoval na českém Slovanském gymnáziu (1870–78); živil se kondicemi, z profesorů ho ovlivnili J. Havelka, V. Prasek, J. Sytko a ředitel J. E. Kosina, u něhož před jeho odchodem do Prahy 1876–77 bydlel (učil přitom jeho nejmladšího syna). Od 5. třídy byl členem studentského literárního spolku Máj, více však na něj zapůsobil H. Babička, který jej vedl ke studiu slovanských jazyků a literatur a o prázdninách 1878 jej s V. Houdkem zavedl na Slovensko, aby se seznámil s krajem, lidem i národními pracovníky (již předtím T. získal na gymnáziu 29 předplatitelů Orla tatranského). S některými dalšími druhy se 1876 podílel na vystoupení Mladé Moravy v almanachu Zora (pseud. František Hostivít), 1878–84 studoval na filoz. fakultě v Praze češtinu a němčinu. První rok byl opět na byt a stravu u J. E. Kosiny, poté pobíral obědy poskytované podpůrným spolkem Radhošť a vypomáhal si kondicemi a literárními pracemi. Účastnil se činnosti Akademického čtenářského spolku (1882 náměstkem starosty) a zvláště Moravské besedy (od 1879 člen výboru, 1881–82 a 1888 starosta), nejintenzivněji pak v jejím literárním odboru; uplatňoval se též jako slavnostní řečník, předsedal sjezdům moravského studentstva v Přerově (1882) a Prostějově (1886). V Moravské besedě se též sblížil s F. Bílým, L. Čechem, J. Herbenem, J. Metelkou a J. Večeřou. V Praze byl při zakládání spolku slovenských studentů Detvan. 1884–85 tam učil na Československé obchodní akademii a 1885–1921 na Vyšší dívčí škole ve Vodičkově ul. (1911–21 byl jejím ředitelem); škole se intenzivně věnoval, usiluje o harmonické vzdělání a výchovu mladé ženské generace. Rozvíjel značnou veřejnou činnost v Československé (pak Českosl.) jednotě (od 1902 člen výboru, 1908–10 starosta; 1906 stál

v čele slavností Praha Slovensku, 1907 předsedal pražské protestní schůzi proti střelbě do Slováků v Černové), ve Svatoboru (od 1907 člen ředitelstva), Umělecké besedě (od 1883 náhradník, od 1887 člen výboru), Ústřední matici školské (1887–91 jednatel), Radhošti (od 1902 náměstek starosty, od 1914 starosta), Spolku čes. bibliofilů (1908–12, 1924–22 předseda), Společnosti B. Smetany (od 1917 předseda); byl také členem spisovatelského spolku Máj a spoluzakladatelem jeho Nakladatelského družstva i členem Moravského kola spisovatelů (od 1926). V časopisu Naše doba 1900–12 řídil výtvarnou rubriku; jeho zálibou bylo sběratelství uměleckých předmětů a krásných knih. Procestoval Německo (první cesta k Baltu 1884), Švýcarsko, jihoslovanské země, Polsko, navštívil Anglii a Holandsko, největší význam měly však dvě jeho cesty do Ruska (1896 a víc než sedmiměsíční studijní pobyt 1909–10, při němž také přednášel o české literatuře a výtvarném umění), s T. G. Masarykem zajel i do Finska. Zúčastnil se novoslovanského sjezdu v Sofii (1910). Po pohřbu žehem v Praze byla urna s jeho popelem uložena do hrobu rodičů v Bystřici p. Hostýnem, kde T. koncem života na jaře a v létě pobýval.

Od svého debutu v Zoře 1876 byl T. uznáván za nejtalentovanějšího básnického představitele Mladé Moravy. V rané tvorbě byl pod vlivem J. Vrchlického, od počátku v ní však bylo zřejmé i působení lidové poezie, postupně vedoucí k častějšímu výběru motivů z lidového života, zvláště z Valašska. Celkově však u T. převažuje reflexivnost a leckdy i popisnost nad plastičností zobrazení. Obsáhlý soubor *Básně,* přinášející vedle lumírovské rétoriky i básně písňového charakteru a drobné reportážní skladby lyrickoepické, je proniknut vlasteneckým citem a vědomím síly Slovanstva, též jako aktuální ohlas nedávného ruského tažení na Balkáně; k nejpůsobivějším patří verše bouřící se proti útlaku slovenského lidu. Ve sbírce *Melodie* vyniká intenzitou prožitku cyklus básní z cesty Německem po kdysi slovanském Pobaltí, předjímající básnický cestopisný žánr Macharův. Delší epické skladby přinesl soubor *Stará komedie,* v němž spojil (ne bez vlivu Puškinova Oněgina) dvě kapitoly kriticky líčící současný život pražské společnosti se satirickou alegorií v žánru veršované bajky *Veliký sněm ptačí.* T. vývoj k básnickému realismu laděnému sociálně vyvrcholil sbírkou *Hrdinné touhy,* v níž zvláště cyklus historických básní zobrazujících nejdramatičtější okamžiky ze života velkých osobností národa od J. Husa po B. Němcovou ukazuje na vliv Macharův. Historická epika T. vystoupila nejvýše hrdinským zpěvem o Kostnickém sněmu *Aleluja!* s plasticky podanou postavou J. Husa. V *Legendě staronové* přechází vylíčení hrůz války v milostnou idylku, symbolicky vyjadřující sňatkem českého statkáře se Slovenkou ideu československé jednoty. Subjektivně je laděna autobiografická posmrtně publikovaná poéma *Poutník,* komponovaná do čtyř vět podle Smetanova kvarteta Z mého života; jde o dokument básníkova vnitřního zápasu o životní klad od dětské zbožnosti přes mladistvou náboženskou krizi až po vroucí milostný vztah, jehož se z hrdosti vzdal pro majetkovou nerovnost. Drobnou lyriku a epiku, blízkou lidové poezii, shrnula knížka *Z baladických.* Aktuální charakter měla jedna z posledních sbírek T. *Můj breviář,* reagující epigramy i delšími básněmi na fašismus a blížící se válku; v dobové situaci autor hledal opět oporu i v říši východních Slovanů. Z T. prozaických prací větší význam než žánrové obrázky ze současnosti i z historie *U kamarádského stolu* má monografie nejzápadnější valašské vesnice *Rusava,* v níž se spojila tvořivost básníka s poznáním národopisce a zkušeností kulturněpolitického historika. – T. vřelý zájem o slovanské národy se projevil překlady z ruské klasické literatury, články, přednáškami a publikacemi o ruské literatuře a divadle, historicky cennou i aktuální monografií *Puškin, pěvec svobody,* studiemi o výtvarném umění slovanských národů i soustavnou prací ve prospěch česko-slovenského sblížení. T. překlady z M. J. Lermontova, A. S. Puškina, A. S. Gribojedova aj. tvoří mezičlánek mezi překladatelstvím ruchovců a lumírovců a moderním pojetím školy Fischerovy a Mathesiovy. Úsilí o překladatelskou věrnost vedlo jej však často k užívání rusismů, k nepřirozenému slovosledu i k znejasnění významu. Poměrně nejméně byly těmito nedostatky postiženy překlady epiky a epigramů. – Jako výtvarný referent Naší doby T. systematicky sledoval a podporoval rozvoj moderního českého umění a informoval o uměleckém dění ve slovanském světě. První u nás podal souhrnný přehled výtvarného umění Slovanů (ve sborníku Slovanstvo); u ruského umění se zaměřoval zvláště na starší období (*Ruské umění, Slovo*

o ruské ikoně). Z přátelských vztahů k umělcům spjatým s Valašskem vzešly jeho monografie o A. Kašparovi a H. Schwaigerovi.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Amicus, Dixi, F. Hostivít, František Hostivít, Fr. Hostivít, Fra Tito, Ignotus, Lorenzo; B., ff. (výtvarné kritiky), F. H., F. T., H., ský, t., T., Tý, -ý (u článků a recenzí). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach ČAVU (1930–31); Almanach čes. omladiny (1879); Almanach Valašského roku (1925); Besedy Času (1902, 1906); sb. B. Jaroněk, A. Kalvoda, F. Ondrúšek, Fr. Úprka (1935); Bibliofil (1934); Božena Němcová 1820–1862. Sborník statí o jejím životě a díle (1912); Bratislava (1923, 1928); Cesta (1918); Čas (1890–98); Čas. Beletristická příl. k politickému týdeníku… (1896–97); sb. Černá hodinka (1892); Čes. demokracie (1901); Čes. kultura (1912–13); Čes. revue (1908–09); Čes. slovo (1928, 1935); sb. Československo Sovětskému svazu k 20. výročí (1937); Čes. bibliofil (1931); Čes. časopis historický (1902–03, 1924–29; 1902–03 studie Počátky novočeské poezie za vlivu klasicismu, 1927 Neznámé politické písně Havlíčkovy, i sep., 1929 Ještě neznámé politické písně Havlíčkovy); sb. Čtyřicet let Sokola v Bystřici pod Hostýnem (1932); sb. Das tschechische Buch (1926); Den (1912); sb. Dr. Josef Kořenský (1937); sb. 28. říjen (1920); sb. Dvacet let Štencova grafického závodu 1908–1928 (1928); sb. F. X. Šaldovi k padesátinám (1918); kat. František Ondrúšek 1861–1931 (1931); sb. Hollar (1925–37); sb. Jan Neff 1832–1932 (1932); sb. Jaroslavu Preissovi 1870–1930 (1930); sb. Kaple betlémská (1923); Kmen (1927); Koleda (1876–81); Krása našeho domova (1907–08); Květy (1885–90, 1909); Lid. čítanka moravská (Telč b. d., 1907, studie Morava umělecká, i sep.); Lid. noviny (1921–30, 1936–37); Listy filologické (1918, stať Havlíček a Bürger); Lit. listy (1885); Lit. prémie Umělecké besedy na rok 1888; Lumír (1885–87, 1936); Malý čtenář (1894); Mor. orlice (Brno 1891); Mor. národní kalendář na r. 1879; Národ (1917–18); Národ (večerník Nár. listů, 1928); sb. Nár. čítanka (1918); Nár. listy (1889–94, 1911–36); Nár. obzor (1910); Nár. osvobození (1928); Nár. politika (1901); Naše doba (1894–19, výtvarné stati a kritiky); Naše řeč (1917, stať O překládání uměleckém); Naše Valašsko (Vsetín 1929–40); alm. Našim dětem (1889); Našinec (Olomouc 1880–86, 1890); alm. Nitra (Turč. Sv. Martin 1877); Nové Čechy (1919); Novina (1911–12); sb. O slovanském sjednocení (1926); sb. O Zdeňku Nejedlém (1938); Obzor lit. a umělecký (1899–1901); sb. Od pravěku k dnešku 2. K 60. narozeninám Josefa Pekaře (1930, stať Ze starých špalíčků); Osvěta (1883–93); sb. Padesát let Matice školské v Olomouci (1922); Paleček; sb. Památní list vydaný za příležitosti jubilea 25letého trvání Čtenářského spolku a pěveckého spolku Přerub… (Přerov 1887); Památník Foerstrův (1929); Památník Palackého (1926); Památník Pěveckého sdružení moravských učitelů, vydaný k jubileu jeho dvacetileté činnosti (1923); Památník 60. výročí českého gymnázia v Olomouci 1867–1927 (1927); Pamětní spis na oslavu pětadvacetiletého trvání městské vyšší dívčí školy (1888); sb. Paní Renáta Tyršová (1926); Pedagogické rozhledy (1898–99); Prager Presse (1922–37); sb. Přerubu k 75leté činnosti (1937); Radost (1928); Ročenka Štencova grafického kabinetu na rok 1920, vydaná na oslavu stoletého výročí narozenin Josefa Mánesa (1920); sb. Romualdu Prombergrovi k pětasedmdesátce (1931); Rotnáglův sborník (1935); Sborník k 70. narozeninám Karla B. Mádla (1929); Sborník Muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí (1898); alm. Slavia (1881); Slavnostní list vydaný na památku 20letého trvání Tělocvičné jednoty Sokol v Olomouci (1889); Slovanský přehled (1899–1940); sb. Slovanstvo (1912, Čtyři kapitoly o slovanském umění výtvarném, i sep.); sb. Slovenská čítanka (1925); sb. Slovenská miscellanea (Bratislava 1931); Staryje gody (Petrohrad 1914); sb. 180 let lobkowiczského vinařství na Mělníce 1753–1933 (1933); sb. Svatobor 1861–1936 (1937); sb. Svět pohádek (1935); Světozor (1884); Světozor (1930); Štědrý den v Radhošti (1925–26); Typografia (1926); sb. Úlehla (1922); Umělecký list (Olomouc 1921); Umění (1921–33); sb. Umění Slovanů (1923); sb. Upomínka na bazar ve prospěch Nár. divadla v Brně roku 1884 (1884); sb. Upomínka na jubilejní slavnost Tělocvičné jednoty brněnské Sokol 1862–1887 (1887); sb. Úroda. Čtyřicet let sokolské župy valašské Fr. Palackého 1893–1933 (1933); sb. Vánoční album 3 (1884); sb. Věčný Puškin (1937); sb. Veliké vzkříšení (1936); Venkov (1917–19); Věstník Klubu úředníků Živnostenské banky (1930); Věstník Radhoště (1926–36); Vitrinka (1931); Volné směry (1899–1909); Výr. zpráva Radhoště (1929); Výr. zpráva Svatobora (1930); Výr. zpráva Ústřední matice školské za osmý správní rok od 1. října 1887 do 31. prosince 1888 (1889); Výr. zpráva Vyšší dívčí školy král. hlav. města Prahy (1886–1912); Výtvarná práce (1923); Zlatá Praha (1884–93, 1918); alm. Zora (1876, 1878, 1885); Zora (Brno 1882); Zprávy Společnosti Bedřicha Smetany (1933–36); Zvon (1931); Ženský svět (1914). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Básně (1884); Stará komedie (BB 1892; B Veliký sněm ptačí samost. 1928); Melodie (BB 1893); Hrdinné touhy (BB 1906); Aleluja! (B 1919); Hviezdoslav (vzpomínka, 1919); Zimní večery v naší „veselé republice" (PP pro ml. a překlady, 1920); In memoriam (P 1926); Legenda staronová (B 1927); Josef Linda a melodie českého verše (1927 ← Kmen 1927); Rusava. Život valašské dědiny (1928); Sonata (B 1931); Z baladických (BB 1933); Ze studentských cest před půlstoletím (vzpomínky H. Babičky a F. T., 1933); U kamarádského stolu (PP 1933); Svatba Karla IV. (D 1935); O ruském divadle (1935); Slavík (B 1935); Karel Hynek Mácha po stu letech (1936); Puškin, pěvec svobody (monografie, 1937); Můj breviář (BB 1938); Volání dálek (BB 1938); Jarní slavnost probuzeného národa (stať, 1938); Z mého kraje (BB 1940); – posmrtně:

Valašská jitřní mše pastorální (libreto pro J. Křičku, 1942, ed. F. Střížovský); Poutník (B 1943 ← Čes. kultura 1913, pseud. Ignotus); Žalmy (BB 1960). – *Překlady:* M. J. Lermontov: Básně 1–3 (1892, 1895, 1918) + Démon (1909) + Maškarní ples (1929) + Ašik-Kerib (1931); A. S. Puškin: Pohádka o caru Saltánovi, o jeho synu, slavném a mocném bohatýru knížeti Gvidonu Saltanoviči a o krásné carevně Labuti (1910, v tiráži 1911) + Pohádky (1930) + Můj rodokmen (1937) + Pohádka o rybáři a rybce (1937) + Povídky veršem a prózou (1938, obs. i překl. jiných, Vybrané spisy sv. 4; Pohádka o popovi a jeho čeledínu Baldovi); D. S. Merežkovskij: Bolševictví, Evropa a Rusko (1921); G. Schwab: Doktor Faust (1921, text ke kresbám J. Mánesa); S. Makovskij: Siluety ruských umělců (1922); A. S. Gribojedov: Hoře z rozumu (1932); Ruské pohádky národní 1–5 (Bohatýr Volga, Marja Morevna, Princezna Žabka, Sestřička Aljonuška a bratříček Ivanuška, Bílá Kačenka, vše b. d., 1925, ke kresbám I. J. Bilibina). – *Ostatní práce:* H. Schwaiger (výtvarná monografie, 1904); Domácí řád pro žákyně Městské vyšší dívčí školy v Praze (1912); Půlstoletí Vyšší dívčí školy kr. hl. města Prahy 1863–1913 (1913); Ruské umění 1, část 1 (1921); Slovo o ruské ikoně (1925); Praha v barevných dřevorytech Karla Vika (1928); Památce Jindřicha Tomáška (1930); Arthur Grottger. Jeho láska a dílo (výtvarná monografie, 1933); Ivan Meštrović (výtvarná monografie, 1933); Několik listů Josefa Úlehly (1934); Tiskař Method Kaláb 1885–1935 (1935); A. Kašpar, ilustrátor, malíř, grafik (monografie, 1935); Památce prezidenta Osvoboditele T. G. Masaryka, protektora Radhoště (1937). – *Výbor:* Vojna a jiné básně v lidovém tónu (1950). ∎ KORESPONDENCE: an.: Student F. T. píše rodičům (z 1871), Nár. politika 15. 1. 1943; J. Skutil: Dopis mladého F. T. z roku 1877 (J. Bayerovi), Vlastivědná ročenka Okresního archivu v Blansku 5, 1970, s. 74; P. Pešta, Š. Vlašín: Spisovatelé Františku Trávníčkovi (z 1930–39), Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1972, č. 4–5; M. Doláková: Zdeněk Nejedlý a F. T. (Nejedlému z 1931–38), Zpravodaj muzea Kroměřížska 1979, duben; J. Glivický: Z listáře F. T. (Z. Braunerové z 1931), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1988, s. 46. ∎ REDIGOVAL *periodika:* Krása našeho domova (1907 od č. 9 – 1908), Věstník Radhoště (1927–39), Naše Valašsko (1929–32, 1937–40; z toho 1931–32 a 1937, č. 1 s J. Válkem, 1937–40 s V. Fialovou); *sborníky:* Našim dětem (1889), Slovanstvo (1912, s jinými), Paní Renáta Tyršová (1926), Čtyřicet let Sokola v Bystřici pod Hostýnem (1932, s M. Ševčíkovou); *knižnice:* Štědrý den v Radhošti (1925–34; 1935–38 s tit. Ročenky Radhošťovy). ∎ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. A. Komenského Kšaft umírající matky jednoty bratrské (1908); F. L. Čelakovský: Ohlas písní ruských a českých (1913); F. Rubeš: Stoletý kalendář 1, 2 (1927, 1928); Pobožné a modlitebné prozpěvování ve dnech těchto bídných, hrozných a pokušení plných (písně pobělohorských exulantů, 1929); J. Večeřa: Košaři (1930); L. Stroupežnický: Pták z říše bájí (1932); Palackého kulturní program z roku 1837 (1937). ∎

BIBLIOGRAFIE: A. Vavroušková: Bibliografie prací F. T., sb. F. T. Hrst statí a přátelských vzpomínek k jeho sedmdesátce (1928, s. 107, s řadou mezer a nepřesností); F. Stelzig in Katalog výstavy z díla A. Kašpara a F. T. v Holešově (1951, s řadou mezer a nepřesností); D. Kšicová: Překlady T. z ruštiny a literatura o T., in Ruská poezie v interpretaci F. T. (1979). ∎ LITERATURA: F. Zapletal: Ruské umění F. T. (1923); sb. F. T. Hrst statí a přátelských vzpomínek k jeho sedmdesátce (1928, ed. B. Vavroušek; přisp. H. Gregorová, J. Herben, J. Kabelík, Z. Nejedlý, Arne Novák: F. T. lyrik → Duch a národ, 1936, Art. Novák, F. Páta, J. Pekař, A. Pražák, F. X. Svoboda, J. Rotnágl, J. Šusta, R. Tyršová, A. Wenig, F. Žákavec); J. Bartoš: F. T. (1940, novoročenka Společnosti B. Smetany na rok 1941); an.: Z dopisů Jindřicha Tomáška F. Táborskému (1962); M. Krulichová: F. T. (1858–1940). Literární pozůstalost (LA PNP 1971; 2. část LA PNP 1987, s J. Strakovou a K. Bílkem); D. Kšicová: Ruská poezie v interpretaci F. T. (1979). ∎ ● ref. Básně: =, Zlatá Praha 1884, s. 568; V. (S. Hurban Vajanský), Slovenské pohľady (Turč. Sv. Martin) 1884, s. 576; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 19, 1884/85, s. 63; E. Miřiovský, Pokrok 27. 1. 1885; S. (S. Čech), Květy 1885, 1. d., s. 124; Č. (L. Čech), Lit. listy 1885, s. 48; F. Zákrejs, Osvěta 1890, s. 281 ●; ● ref. Stará komedie: F. S. (Schulz), Zlatá Praha 9, 1891/92, s. 84; -or., Lumír 1892, s. 12; Vbk. (J. Voborník), NL 17. 12. 1892; F. Zákrejs, Osvěta 1893 s. 88; F. Kyselý, Hlídka lit. 1893, s. 160 ●; ● ref. překl. M. J. Lermontov: Básně 1: F. S. (Schulz), Zlatá Praha 9, 1891/92, s. 359; J. Polívka, ČČM 1892, s. 531; A. Vrzal, Hlídka lit. 1892, s. 289 ●; ● ref. Melodie: J. Karásek, Niva 3, 1892/93, s. 286; an., Čas 1893, s. 530; -pp- (P. Papáček), NL 28. 7. 1893; jc., Naše doba 1, 1893/94, s. 547; F. X. Šalda, Lit. listy 15, 1893/94, s. 202 → KP 2 (1950, s. 110); J. Karásek, Rozhledy 1894, s. 26 ●; ● ref. překl. M. J. Lermontov: Básně 2: an., Zlatá Praha 29, 1894/95, s. 408; A. Vrzal, Hlídka lit., 1895, s. 325; B. Kalenský, NL 6. 3. 1896 ●; ● ref. Hrdinné touhy: O. Theer, Lumír 34, 1905/06, s. 385; A. N. (Novák), Přehled 4, 1905/06, s. 882; J. Soušek, MSlR 2, 1905/06, s. 229; H. O. Lešovský (J. Navrátil), Vlasť 22, 1905/06, s. 808; F. (J. Folprecht), Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 358; an. (J. Kamper), Politik 18. 8. 1906; -a-, Máj 5, 1906/07, s. 486 ●; M. Hýsek: F. T., MSlR 4, 1907/08, s. 203; ● k šedesátinám: F. X. Š. (Šalda), Kmen 1, 1917/18, č. 49 → KP 10 (1957, s. 466); W. (A. Wenig), Topičův sborník 5, 1917/18, s. 236 ●; ● ref. překl. M. J. Lermontov: Básně 3: F. X. Šalda, Venkov 6. a 13. 10. 1918 → KP 10 (1967, s. 419); J. Folprecht, Národ 1918, s. 228; J. K. Zdichynec, ČČM 1918, s. 396 ●; ● ref. Aleluja!: J. Folprecht, Čes. revue 12, 1918/19, s. 618; J. Krecar, MR 1918/19, sv. 34, s. 565; J. B. (Borecký), Topičův sborník 6, 1918/19, s. 425; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 643; A. N. (Novák), Lumír 47, 1918/20, s. 470; -ç., Osvěta

1919, s. 443; Dr. A. F. (Fuchs), Tribuna 22. 6. 1919; Š. Jež, Cesta 2, 1919/20, s. 299; M. Hýsek, Kmen 3, 1919/20, s. 71; K. H. (Hikl), Naše doba 27, 1919/20, s. 56 ●; ● ref. Ruské umění: F. Žákavec, NL 14. 12. 1921; B. Markalous, LidN 3. a 10. 1. 1922 ●; ● ref. Legenda staronová: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 27, 1926/27, s. 699; = (J. Vodák), Čes. slovo 2. 7. 1927; J. Hrůša, Tribuna 3. 7. 1927; E. (P. Eisner), Prager Presse 3. 8. 1927 ●; ● k sedmdesátinám: V. Martínek, RA 3, 1927/28, s. 122; K. H. (Hikl), Naše doba 35, 1927/28, s. 177; drb. (J. Borecký), Zvon 28, 1927/28, s. 252; = (J. Vodák), Čes. slovo 15. 1. 1928; A. N. (Novák), LidN 15. 1. 1928; jrm (J. R. Marek), NL 15. 1. 1928; an., NO 15. 1. 1928; O. (F. Obrtel), Venkov 15. 1. 1928; Č., Slovanský přehled 1928, s. 156 ●; J. Kabelík: F. T. a Slovensko, Bratislava 1928, s. 257; F. Tichý: F. T. a Slovensko, Slovenské pohľady (Turč. Sv. Martin) 1928, s. 120; ● ref. Rusava: P. E. (Eisner), Prager Presse 7. 12. 1928; If. (I. J. Fischerová), NO 22. 12. 1928; mj. (M. Jirko), Čes. slovo 23. 12. 1928; A. N. (Novák), LidN 23. 12. 1928; -och- (F. S. Procházka), Zvon 29, 1928/29, s. 279; J. Knap, Venkov 30. 1. 1929 ●; J. Heidenreich (Dolanský): ref. překl. M. J. Lermontov: Maškarní ples, LidN 19. 1. 1930; ● ref. překl. A. S. Puškin: Pohádky: Oý (J. Opolský), Lumír 56, 1929/30, s. 439; J. Hch. (Dolanský), LidN 12. 6. 1930 ●; Z. Nejedlý in T. G. Masaryk. Kniha první, 2. část (1931, s. 131) → Spisy sv. 31, 2. kniha (1950, s. 194); ● ref. Z baladických: V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 59, 1932/33, s. 393; Ant. Veselý, Kolo 1933, s. 46; Kp. (J. Knap), Venkov 12. 2. 1933; A. N. (Novák), LidN 17. 2. 1933 ●; B. Beneš Buchlovan: Inter folia fructus, Bibliofil 1933, s. 1; ● ref. U kamarádského stolu: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 2. 9. 1933; Kp. (J. Knap), Venkov 4. 10. 1933; K. Sezima, Lumír 60, 1933/34, s. 533; drb. (J. Borecký), Zvon 34, 1933/34, s. 70 ●; F. Tichý: Padesát let Básní F. T., LidN 29. 11. 1934; A. Novák: ref. Karel Hynek Mácha po stu letech, LidN 19. 7. 1936; Boh. Kl. (Knoesl): ref. Puškin, pěvec svobody, Lumír 63, 1936/37, s. 337; ● k osmdesátinám: Z. Nejedlý, Haló noviny 15. 1. 1938 → Z české literatury a kultury (1973); A. N. (Novák), LidN 15. 1. 1938; K. P. (Polák), PL 15. 1. 1938; (P. E.) (Eisner), Prager Presse 15. 1. 1938; M. Hýsek, Venkov 15. 1. 1938; an., RP 16. 1. 1938; F. Skácelík, Samostatnost 20. a 27. 1. 1938; V. Martínek, Kolo 1938, s. 8; K. Hikl, Slovanský přehled 1938, s. 31 ●; J. Vodák: F. T. v pěti podobách, Kolo 1938, s. 1; ● nekrology: J. M. (Macůrek), ČMM 63/64, 1939/40, s. 441; -btk- (V. Brtník), Zvon 40, 1939/40, s. 615; od a M. N. (Novotný), obojí LidN 22. 6. 1940; K. P. (Polák) a J. Bartoš, obojí Nár. práce 23. 6. 1940; J. Hejret, Venkov 26. 6. 1940; M. Kaláb, Marginálie 1940, s. 9; Naše Valašsko 1940, č. 3 (přisp. F. Černá, V. Fialová, J. Heidenreich-Dolanský, J. Horák, M. Kašlík, A. Pražák, M. Ševčíková, F. Tichý); A. Pražák, Naše věda (1942) + Ročenka Slovanského ústavu 12, 1939/46, s. 121; B. Slavík, Výr. zpráva Městského dívčího reálného gymnázia v Praze II, Vodičkova ulice 1939/47, s. 34 ●; V. Fialová: F. T. a Valašsko, LidN 8. 9. 1940; r.: Na paměť F. T., LD 22. 6. 1945; B. Slavík: Vstup F. T. do literatury, alm. Klas (1947, s. 72); A. Grund: Moravan F. T., List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 177; V. J. Tachecí: Ti, kdož z nás odešli, Marginálie 21, 1948/49, s. 37; A. Grund: Setkání F. T. s Puškinem, sb. Puškin u nás 1799–1949 (1949, s. 272); A. Zdražil: F. T. a dnešek, Naše Valašsko 1950, s. 97 + Přátelství F. T. s Hanušem Schwaigrem, Valašsko 1954, s. 58; F. Tvrdoň: F. T. a slovanský Východ, sb. Za hlasem Komenského (1957, s. 66); ● k 100. výr. nar.: Pozdrav F. T., Valašsko 1958, č. 1 (přisp. V. Fialová, J. Kristýnek, D. Kšicová, Z. Nejedlý, J. Nimrichterová, P. Pešta, F. Trávníček, A. Waisar); M. Bohatec, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1958, s. 16; Z. Nejedlý, Kultura 1958, č. 6; J. Dolanský, Praha–Moskva 1958, s. 61; gr (G. Francl), LD 15. 1. 1958; kl (M. Laiske), Obrana lidu 15. 1. 1958; is (I. Skála), RP 15. 1. 1958; P. E. (Eisner), Svob. slovo 15. 1. 1958 ●; B. Slavík: F. T. – básník a překladatel, Červený květ 1958, s. 14 + F. T. a slovanské národy, Slovanský přehled 1958, s. 57 + F. T. Pedagogický medailonek, Učitelské noviny 1958, č. 3; P. Pešta: Ze vztahů F. T. k literárnímu Slovensku, SLit (Bratislava) 1959, s. 48; D. Kšicová: K překladům F. T. z poezie A. S. Puškina, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1960, č. 7 + Překlady F. T. z poezie M. J. Lermontova ve vývoji našeho překladatelství, tamtéž, 1961, č. 8, s. 33 + F. T., propagátor a překladatel ruské literatury, Slavia 1962, s. 224 + Účast F. T. v novoslovanském hnutí, Slavia 1965, s. 377; K. Krejčí in Hledání českého Oněgina, Slavia 1967, s. 383; B. Dohnal: České překlady Puškinovy Pohádky o popovi a jeho dělníku Baldovi, SaS 1967, s. 227; jč. (J. Červenka): Psát dnes o F. T., LitN 1968, č. 3; D. Kšicová: Puškinské studie F. T., SPFF Brno, ř. D – lit. vědná 1968, č. 15 + F. T. jako překladatel a propagátor ruské lidové slovesnosti, Slavia 1968, s. 424 + Listy F. X. Šaldy F. T., SPFF Brno, ř. D – lit. vědná 1969, č. 16 + Recepce A. S. Gribojedova v českém prostředí, tamtéž 1971, č. 17–18 + České překlady a inscenace Lermontovovy Maškarády, sb. Na křižovatce umění (1973, s. 151); J. Šámal: F. T., sb. Cesty rozvoje a vzájemné vztahy ruského a československého umění (1974); B. Dohnal in Zápas o tvar (1977); J. Glivický: Přátelství tří umělců (o spolupráci F. T. s K. Svolinským a M. Kalábem), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1981, s. 12; K. Tomečková: O přátelství Zdeňka Nejedlého s F. T., Marginálie 1980–1985 (1985, s. 13); M. Novotný: Bibliofil F. T., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1988, s. 2; J. Kalendová: F. T., Universitas 1989, č. 3; -JB- (J. Barbořík): Pohled na tvorbu F. T., Zpravodaj města Bystřice p. Hostýnem 1990, č. 3; I. Voštová, M. Bařinka: F. T., Mor. noviny 1990, č. 31; D. Kšicová: K jubileu čestného doktora Masarykovy univerzity, Universitas 1998, s. 46; P. Kneidl: Vzpomínka na F. T., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 2000, č. 2; MM (M. Mikulcová): F. T., in M. Mikulcová, M. Graclík: Kulturní toulky Valašskem (2001, s. 280); Z. Fišer in Daniel Sloboda. Dokumenty 2. Korespondence s pří-

teli 1 (2001, s dopisem Táborskému z 1883); F. Všetička: František Hostivít, in Olomouc literární (2002, s. 199); J. Čechurová in Čeští svobodní zednáři ve 20. století (2002).

pp

Vojta **Táborský** viz Vojta **Štein Táborský**

Jan **Táborský z Klokotské Hory**

* 1500 nebo 1501 *Klokoty* (Tábor-K.)
† 1572 *Praha*

Autor a vydavatel duchovních písní, písař kancionálů; napsal též popis pražského orloje.

Psal se i Jan z Ahornperka, Jan Táborský, Jan Táborský z Ahornberku (Ahornperka). – Byl vyučen v krasopisectví a hudbě. 1519 navštěvoval na pražské univerzitě přednášky o matematice a astronomii. Krátce byl varhaníkem na Mělníku. Od 1528 působil v Praze jako řemeslný písař, později vedl písařskou a iluminátorskou dílnu. Od 1552 byl správcem staroměstského orloje (1570 pořídil jeho popis). 1548 se stal pražským měšťanem, kolem 1550 získal erb a predikát, 1556 byl přijat do vladyckého stavu.

Skládal duchovní písně (jsou doloženy ještě v kancionálu J. Třanovského) a připravil k vydání Písně V. Mířínského. Z jeho dílny vyšly umělecky významné utrakvistické kancionály: chrudimský (1530), dva svatovítské (1541 a 1552), časlavský (1557), žlutický (1558), teplický (1560), klatovský (1560), českobrodský (1561) aj. Do některých vepsal vlastní akrostichické básně.

ŠIFRA: J. T. ■ EDICE: Zpráva o orloji staroměstském, Časopis Společnosti přátel starožitností… 1901, s. 65 (ed. J. Teige). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: V. Mířínský: Písně staré gruntovní a velmi utěšené… (1567; 2. vyd. 1577 s tit. Písně Starého zákona gruntovní a velmi utěšené…). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); Knihopis č. 5619, 5620 (srov. též č. 3711, 3713, 3719, 13 090, 13 302, 13 303). ■ LITERATURA: V. Křížek: Český kancionál v Klatovech, Památky archeologické a místopisné 1855, s. 188; J. E. Vocel: Miniatury české 16. století, tamtéž 1859, s. 241; F. B. Mikovec: Miscellanea. 7. Neznámý posud kancionál J. T., Lumír 1862, s. 107 + 9. Verše a prózy z kancionálu časlavského, tamtéž, s. 202; A. Rybička: Tři staročeské kancionály nacházející se v c. k. dvorské bibliotéce vídeňské, Památky archeologické a místopisné 1865, s. 17 a pokr.; J. Jireček in Rukověť 2 (1876) + in Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého až do 18. století (1878); Z. Winter: Nové zprávy o T., Lumír 1889, s. 147; K. Konrád in Dějiny posvátného zpěvu staročeského od 15. věku do zrušení literátských bratrstev (1893); Z. Winter: K životopisu dvou českých umělců, Památky archeologické a místopisné 16, 1893–95 (1896), s. 555; J. Teige: J. T. z K. H. a jeho Zpráva o orloji staroměstském, ČSPS 1901, s. 1 a pokr.; D. Orel: J. T. próza o mistru Janovi z Husince, Bratislava 1932, s. 196; J. Kouba: Kancionály V. Mířínského, Miscellanea musicologica 1959, s. 7; A. Škarka in Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); Z. Horský in Pražský orloj (1988); P. Brodský in Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze (2000); B. F. H. Graham: Three More J. T. Graduals, Studie o rukopisech 33, 1999/2000, s. 229 + J. T. and the Vodňany kancionál, Studie o rukopisech 2001, s. 215; J. Žižková: Vodňanský kancionál a jeho význam pro pochopení vývoje repertoáru české duchovní písně 16. století, Vodňany a Vodňansko 2004, s. 121; M. Kratochvílová: Recepce a transformace protestantské ikonografie. Lounský graduál J. T., Umění 2005, s. 444.

jk

Tak

1937–1939

Čtrnáctideník především katolicky orientovaných autorů, nacionalisticky, antigermánsky a antikomunisticky zaměřený, razící v politické, hospodářské i kulturní sféře ideál tzv. kvalitativní demokracie a křesťanské obrody.

Podtitul: Čtrnáctideník kulturní i politický. – *Redaktoři:* 1937–38 (roč. 1) R. I. Malý; 1938–39 (roč. 2) R. I. Malý a J. Scheinost (pouze č. 1 – 10–11). – *Odpovědní redaktoři:* 1937–39 (roč. 1–2) A. Skoumal (roč. 1, č. 1–10 a č. 17–18), F. Jirásek (ostatní čísla roč. 1 a celý roč. 2). – *Vydavatel:* nakl. Vyšehrad, Praha. – *Periodicita:* 1937–38 (roč. 1) čtrnáctideník, od 1. 1. 1937 do 8. 1. 1938 24 čísel, z toho 6 dvojčísel; 1938–39 (roč. 2) čtrnáctideník, od 26. 3. 1938 do 28. 2. 1939 20 čísel, z toho 7 dvojčísel.

Iniciátorem, šéfredaktorem i hlavním přispěvatelem T. byl R. I. Malý. V úvodním prohlášení nazvaném Tak!, které napsal do č. 1 a jež končilo provoláním „A tak tedy: ani napravo, ani nalevo – vpřed!“, byly vysloveny základní cíle časopisu a byl objasněn i jeho název. Tyto cíle se pak dařilo s menšími odchylkami v názorech přispěvatelů, ovlivněných mj. proměnami krizové doby, plnit po nedlouhý čas existence T., jenž

se od počátku zařadil mezi časopisy vysloveně opoziční a konzervativní. Nápravu dosavadní „falešné" demokracie, údajně oddělené od pravé podstaty křesťanství, spatřoval R. I. Malý a jeho druhové v náboženském katolickém řádu, v křesťanském mravním a duchovním charakteru vedoucích politických a kulturních osobností i vládního režimu; v tom spočíval podle nich základní smysl sociálního reálného katolicismu a záruka „kvalitativní demokracie".

Shodně s proklamovanými cíli měla v T. významné místo politická, kulturněpolitická, filozofická i filozofující publicistika. Vedle R. I. Malého sem přispívali především katoličtí intelektuálové, v první řadě literáti, ale také osobnosti dalších profesí, výrazně zaměřené a leckdy doslova zaujaté proti demokracii v masarykovském a angloamerickém pojetí, stejně ostře však vystupující i proti socialistickým ideálům a praktikám sovětským i německým (hitlerovským). Některými projevy (např. „hitlerismus není fašismus, hitlerismus je německví") se však T. dostával zvláště v počátcích až na pozice blízké fašismu pseudoradikálně české, nadto katolické provenience, nikdy však neklesl až na úroveň fašizující žurnalistiky a rasistického štvaní. Kromě R. I. Malého (i šifry m., rim., RIM, R. I. M.) publikovali zásadní stati a články další kmenoví autoři T.: z filozofů A. Dratvová, v kulturněpolitické sféře J. Scheinost a L. Švejcar, který psal i články z oblasti pedagogiky, ve 2. roč. C. Horáček, z národohospodářů A. Pimper, ze spisovatelů a publicistů B. Lifka, V. Renč, F. Skácelík (i šifra Sk.), dále V. Hellmuth-Brauner, V. Láska aj.; v příspěvcích zaznívaly mj. proklamace o údělu českých zemí jakožto severní bašty latinské civilizace proti germánské moci a kultuře, názory o nutnosti postupovat v politice i kultuře cestou svatováclavskou a za ideou svatovojtěšskou. Časté byly analýzy dosavadní politiky a kultury, rovněž rozbory role Židů v Evropě i v Československu (např. A. Pimper ve stati na několik pokračování, otevřeného antisemitismu se však snažil vyvarovat), dále politické a kulturněpolitické úvahy na témata, která přinášela doba (úmrtí T. G. Masaryka, volba nového prezidenta, konkrétní projevy nacismu z hitlerovského Německa a z toho plynoucí nutnost obrany národa a českých ideálů, Mnichovská dohoda a její důsledky, blížící se rozpad ČSR). Některé z projevů nabývaly realističtějšího obsahu (dokonce se připouštělo, že v obraně proti Německu by se republika neměla zříkat pomoci SSSR), stále však převažoval mravní patos a nacionalistická exaltovanost. Zásadnějšími studiemi a články dále přispěli: M. Baušová o Španělsku a jeho kultuře se sympatiemi pro frankistické síly, J. Cieker o problematice Slovenska, L. Jehlička (i šifra L. J.) plédoval pro katolickou kulturu a literaturu, C. Mařan zdůrazňoval, že jen křesťanství může unifikovat novou Evropu, R. Vacková psala o nacionalismu a vlastenectví. Ve 2. roč. ubývalo polemických výpadů a objevovaly se více politické úvahy, zvláště v období před vznikem a po vyhlášení tzv. druhé republiky (B. Stašek o anatomii české politiky, pseudonym Bohemus o střední Evropě, J. Scheinost o odpovědnosti německého národa aj., z nových přispěvatelů se kulturněpolitickou oblastí zabýval A. Bělský). T. též publikoval stati cizích autorů (v anonymních překladech např. C. Haraoui o situaci ve Francii, Německu, Španělsku a Anglii, M. Hermant na téma marxismus a hitlerismus, v překladu O. F. Bablera stať G. K. Chestertona Evropa a Asie aj.). Na filozofická témata psali studie A. Dratvová (např. o novopozitivismu), J. Kratochvil (o významu bolu a utrpení v křesťanství) aj. – Proklamované ideje a zásady ovlivňovaly rovněž literární, literárněteoretickou a kritickou část T. i okruh jeho autorů. *Básně* nejčastěji tiskl J. Opolský, dále pak J. Berka, F. Hrbek, F. Kropáč, F. Křelina, F. Lazecký, R. Medek, V. Renč, F. Skácelík, Z. Šmíd; *překlady* cizích básníků publikovali O. F. Babler (E. Belloc, P. Claudel, Ch. Péguy), J. Karník (W. Bąk), J. Skarlandt (A. Marpicati, L. Stecchetti), Z. Šmíd (M. de Unamuno, Starošpanělská romance o růži), K. Vrátný (J. Jörgensen). Menší prostor měla próza, a to zejména *črty a fejetony* (J. Knap, F. Kobliha, F. Křelina, E. Medková, J. Opolský). V *literárněkritické části* byl hlavním recenzentem F. Kropáč, občas sem přispěli Š. Jež, M. Krejza, B. Malá, C. Mařan, J. V. Sedlák, J. Skarlandt, B. Slavík, Z. Šmíd (o španělské literatuře), ve 2. roč. také V. Hellmuth-Brauner (i šifra H. B.) a E. Jurčinová (o francouzské literatuře). Do oddílu *polemik, glos a poznámek,* většinou vyostřených proti oficiální, čapkovské a vůbec proti demokratické literatuře a kultuře tehdejšího Československa, rovněž proti literatuře levicové a avantgardní, zvláště komunistické (české i sovětské), přispívali zejména B. Lifka a R. Vacková (i šifry R. V., V-á.), ojediněle

B. Fučík, Š. Jež, M. Krejza (i šifra M. Kr.), F. Kropáč, R. I. Malý (i šifra m.), F. Skácelík (šifra Sk.), Z. Šmíd (šifra Z. Š.) i autoři pod pseudonymy (např. Anonymus, Historicus, Naléhavý současník). V obdobně zaměřeném oddílu *satiry a epigramy* publikovali J. Čarek, F. Hrubín, Š. Jež, J. Karník, J. Korbel (pseud. Zdeněk Jul), F. Kropáč, B. Lifka (pseud. L. Radomiský), R. Medek, J. Opolský, V. Renč, F. Skácelík (šifra Sk.), A. Skoumal (pseud. Jiří Holub) a často R. Vacková; některé výpady byly opatřeny šiframi a pseudonymy (Hulan, Miroslav, Dada Norbert) nebo publikovány pod jmény R. Lužík, A. Šelepa, M. Vašek aj. T. uváděl též *literárněhistorické a kulturněhistorické studie,* někdy i polemicky vyhrocené (např. od V. Bitnara, Z. Kalisty a J. Vašici o českém baroku, V. Bitnara o Katolické moderně, V. Hellmutha-Braunera o M. Martenovi aj.), dále stati a medailony k životním jubileím (V. Hellmuth-Brauner o J. Demlovi, V. Bitnar o S. Bouškovi, R. Vacková o J. Vodákovi); významnější byly články R. Vackové věnované J. Pekařovi, F. X. Šaldovi a T. G. Masarykovi, její stať o českém dramatickém stylu. Mimoto se občas objevovaly informace o české literatuře v zahraničí i práce komparatistické (J. Svítil-Karník psal na téma Polsko a my v oblasti kultury i politiky, o husitismu v Polsku aj.). – Po výtvarné stránce se v T. uplatnily kresby a karikatury, nejčastějším přispěvatelem byl F. Kobliha.

LITERATURA: p. (A. M. Píša): T. … (o zahájeném vydávání T.), PL 22. 12. 1936; k: T. … (o obsahu 1. č.), Venkov 24. 12. 1936; an.: Časopis T., PL 24. 1. 1937; an.: Spisovatelka M. Majerová (o žalobě M. M. na redaktory T. pro urážku na cti v článku Vraždění nevinných z č. 8), NO 20. 4. 1937; K.: Časopis T. do nového ročníku, Venkov 31. 3. 1938; Š-e. (M. Šolle): T. … (o 2. č. 2. roč.), Vlast 1938, s. 80.

ls

Tandariáš a Floribella

2. polovina. 14. století

Rytířský epos.

Báseň (v dochované podobě 1802 veršů) je parafráze dvorského eposu německého básníka Pleiera ze 13. století. Její tři dochované opisy z 15. století naznačují, že dílo došlo značné obliby jako zdroj šlechtické zábavy.

Námětem básně je milostný příběh z okruhu látek o králi Artušovi a jeho rytířích: Artuš přijal na svůj dvůr osiřelou indickou princeznu Floribellu a dal jí k službě Tandariáše; mladí lidé se do sebe zamilují a Tandariáš dívku unese; za trest jsou od sebe odloučeni a smějí se setkat teprve poté, co svůj poklesek odčinili, Tandariáš hrdinstvím na své cestě, Floribella věrností. Český básník předlohu jednak zkrátil asi na desetinu původního rozsahu (zachoval při tom základní dějové schéma), jednak upravil (zjednodušil dvorskou milostnou problematiku a zdůraznil pohádkově dobrodružný děj).

EDICE: in Starobylá skládanie 5 (1823, ed. V. Hanka); in Sborník hraběte Baworowského (1903, ed. J. Loriš); Der alttschechische Tandariuš (Wiesbaden 1982, ed. U. Bamborschke); in ant. Rytířské srdce majíce. Česká rytířská epika 14. století (1984, ed. D. Marečková a E. Petrů). – *Ukázka in:* Výbor z literatury české 1 (1845). ∎

LITERATURA: F. Schulz: Romány v středověkém písemnictví českém 5, Lumír 1875, s. 328 a pokr.; A. Kraus: Tandarois a Tandariuš, ČČM 1887, s. 106; V. E. Mourek: Tandariuš a F. Skládání staročeské s německým Pleierovým, Abhandlungen KBGW – Rozpravy KČSN 7, 1885–86 (1887), č. 6; A. Brückner: Böhmische Studien I, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1888, s. 81 (83); J. Loriš in ed. Sborník hraběte Baworowského (1903); A. Smíšek: Nejdůležitější památky středověké epiky romantické ve staré literatuře české, 8. zpráva výroční c. k. státní reálky na Král. Vinohradech za škol. rok 1905/06; F. Svěrák: Rýmová tradice ve staročeských skladbách, Ročenka pedagogické fakulty v Brně (1947, s. 177); L. Lantová in Vývoj staročeské světské epiky šlechtické do válek husitských (rkp. disertace, Filoz. fakulta UK 1950); P. Pešta: Poznámky o veršovaných „románech" v české literatuře 14. století, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1960, č. 7; F. Svejkovský: Úvahy nad cestami studia staročeské rytířské epiky, AUC Praha. Philologica 4–5. Slavica Pragensia 11, 1969, s. 155; Z. Tichá in Staročeské básně složené bezrozměrným veršem. 2. polovina 15. století do 17. století (1969); K. Brušák: Some Notes on T. a F., a Czech 14th Century Chivalrous Romance, sb. Gorski vijenac. A Garland of Essays Offered to Professor Elizabeth Mary Hill (Cambridge 1970); J. Hrabák: Česká středověká rytířská epika, sb. Československ. přednášky pro 7. mezinárodní sjezd slavistů ve Varšavě (1973); U. Bamborschke in ed. Der alttschechische Tandariuš (Wiesbaden 1982); E. Petrů: Specifičnost rytířské epiky ve slovanských literaturách, Slavia 1983, s. 250 → Vzdálené hlasy (1996) + in ant. Rytířské srdce majíce (1984); U. Bamborschke: Zur alttschechischen Artus-Epik, sb. Gat-

tungsprobleme der älteren slawischen Literaturen (Berlín 1984); A. Thomas: The Treatment of the Love Scenes in the Old Czech Romance T. a F., Wiener slavistisches Jahrbuch 1985, s. 99 + in Anne's Bohemia. Czech Literature and Society, 1310–1420 (Minneapolis 1998; 2005 čes. s tit. Čechy královny Anny. Česká literatura a společnost v letech 1310–1420) .

jk

Josef Jakub **Tandler**

* 4. 3. 1765 *Praha*
† 8. 8. 1826 *Praha*

Dramatik a překladatel divadelních her, spoluzakladatel Vlastenského divadla v Boudě, redaktor Schönfeldských c. k. pražských novin.

Narodil se na Starém Městě. Matka Češka, otec, původem Němec, byl řezačem per a sám psal divadelní hry. Vzdělání nabyl T. na Akademickém gymnáziu na Starém Městě (1782–86) a po roce studia na tzv. filozofii se stal úředníkem ve státní pokladně (pokladník, později likvidátor komorního výplatního úřadu), kde působil až do smrti. Přátelství s českými buditeli (K. I. a V. Thámové, M. V. Kramerius, P. Šedivý aj.) ho přivedlo do řad zakladatelů Vlastenského divadla v Boudě, pro něž napsal a přeložil několik her. Češtině se věnoval také jako soukromý učitel, 1791 se neúspěšně ucházel o místo profesora českého jazyka a literatury na pražské univerzitě. 1790 převzal redakci Schönfeldských novin (od č. 17) po V. Thámovi (na rozdíl od něho nezařazoval zprávy o českých divadelních představeních). 1802 se oženil. Náročné funkce v úřadě ho postupně odváděly od literární práce. Zemřel na tuberkulózu, pohřben byl na Malostranském hřbitově.

T. patřil k předním autorům a překladatelům dramatického repertoáru Vlastenského divadla. Jeho práce, podle dobových divadelních recenzí divácky velmi úspěšné, nebyly však tištěny a nedochovaly se; výjimkou je posmrtně vydaný pozdní opis (z 1817) hry *Ostrov lidožroutů* pod titulem *Lidožrouti na ostrově Fynysteria* pořízený pro ochotnické divadlo ve Vamberku; do dobově známého námětu (pohádka M. C. d'Aulnoyové) vnesla sociální kritiku, satirické prvky a zejména osvícenskou ideu morálního sebezdokonalování člověka. V dramatech chtěl T. působit na národní obrození nejen jazykem, ale i náměty připomínajícími slavná údobí dějin svobodného českého národa (*Jan Žižka z Trocnova,* volný překlad hry K. G. Steinsberga Libuše…). T. tlumočení (prostřednictvím německé úpravy) Hamleta, patřící mezi první shakespearovské překlady u nás, svědčí o snaze českého divadla 80.– 90. let 18. století vyrovnat se se soudobými evropskými divadelními proudy nejen úsilím o specificky národní tvorbu, ale i orientací na novou, protiklasicistní estetiku. – Faktografické údaje (zejména životopisné části) se opírají o rozsáhlý rukopisný materiál k údobí Boudy, který shromáždil F. Bařha a který je dnes uložen v divadelním oddělení Nár. muzea.

PŘÍSPĚVKY *in* (posmrtně): Památník ochotnického divadla ve Vamberku (1903, Lidožrouti na ostrově Fynysteria, ed. J. F. Král). ■ KNIŽNĚ. *Ostatní práce:* Popsání obyčejů při korunování králů českých… (1791); Dokonalý jednatel aneb Zemský advokát… 1, 2 (1794, 1795; rozšíř. a opr. vyd. 1804, ed. P. Šedivý). ■ SCÉNICKY. *Hry:* Jan Žižka z Trocnova (1787, též s tit. Žižka, vůdce Táboritů); Ostrov lidožroutů (1790); Čarodějství aneb Láska činí dívky odvážné (1793). – *Překlady a adaptace:* an.: Panenský lov aneb Rybářova dcera (1786, též s tit. Rybářské děvče, Čižba na dívky); K. G. Steinsberg: Libuše, první kněžna a rekyně v Čechách (1787, též s tit. Libuše, kněžna česká); W. Shakespeare: Hamlet (1791). ■ REDIGOVAL *noviny:* Schönfeldské c. k. pražské noviny (1790–92), pokr. Nové venkovské hospodářské noviny (1792–93, č. 1–3). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 3531, 16 055. ■ LITERATURA: J. Jireček: J. J. T., ČČM 1862, s. 272; J. F. Král in Památník ochotnického divadla ve Vamberku (1903, s. 187); A. Získal: První redaktoři Schönfeldských novin po Krameriusovi, ČMF 7, 1919/21, s. 129, 209; M. Kačer in sb. Dějiny českého divadla 2 (1969); L. Kusáková: T. zpěvohra Ostrov lidožroutů z roku 1790. Svědectví o osvícenském a politicky loajálním smýšlení českých vlastenců na přelomu 18. a 19. století, sb. Mezi časy… Kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800 (2000, s. 275).

lk

Jan **Tanner**

* 17. 8. 1623 *Plzeň*
† 4. 11. 1694 *Praha*

Česky, latinsky a německy píšící historik, autor hagiografických, genealogických i katolicky propagačních spisů; příslušník okruhu vlasteneckých dějepisců sdružených kolem B. Balbína.

Psal se též Jan Bartoloměj T. – Pocházel z rodiny bohatého plzeňského měšťana; bratr Matěj T. byl též literárně činný. Základní vzdělání získal T. v Plzni, 1641 vstoupil do jezuitského řádu. V Praze absolvoval všechny stupně řádových škol a stal se doktorem filozofie a teologie. Od 1664 přednášel filozofii a spekulativní teologii na jezuitské univerzitě v Olomouci (1666 děkanem teologické fakulty, později i kancléřem univerzity). Se svým bratrem se účastnil misijní práce na Těšínsku. 1674 byl u olomouckého biskupa Karla z Lichtenštejna obviněn, že jeho přednášky obsahují heretické úchylky. Obhájil se, ale odešel poté do Prahy, kde se stal postupně děkanem teologické fakulty, zpovědníkem arcibiskupa Jana Františka z Valdštejna a 1681 správcem konviktu u Sv. Bartoloměje. V polovině 70. let se dostal do úzkého kontaktu se skupinou vlastenecky orientovaných historiků a spisovatelů sdružených kolem B. Balbína, spolu se svým bratrem se stal jejich vlivným ochráncem a podporovatelem.

T. rozsáhlé literární dílo zasahuje do několika žánrových oblastí. Jeho nejvýznamnější část tvoří hagiografické práce. Latinsky a pak česky vydal T. životopis známého jezuitského misionáře A. Chanovského (lat. *Vir apostolicus…*, čes. *Muž apoštolský…*). Od běžných děl podobného typu se liší smyslem pro konkrétnost a beletristickým zabarvením: Chanovského líčí jako člověka schopného oslovit nejširší venkovské vrstvy a asketika, který při pastorační činnosti v jihozápadních Čechách vyhledával situace, v nichž by mohl dokazovat krajní zbožnost i ochotu pokorně snášet ponížení a tělesná strádání. V latinské verzi mělo dílo, využívající mnoha pramenů (mj. i vlastního spisu Chanovského Vestigium Boemiae piae…, jehož byl T. překladatelem a editorem), odpovědět na kritiku jezuitských metod při rekatolizaci Čech; v české verzi mělo potvrdit svatost tohoto misionáře a podat příklad hodný následování. Ve spisu *Trophaea sancti Wenceslai…* T. zpracoval životopis sv. Václava z Hájkovy kroniky; oblibu díla přeloženého do češtiny F. Kadlinským (Život a sláva sv. Vácslava…) dokládají opakovaná vydání. Životopisy ctitelů panny Marie podává *Fons Marianus* (česky s názvem *Pramen mariánský*). Tématem několika T. spisů je život španělského mystika Luise de la Puente (Lodovico da Ponte). Ke knížkám o poutních místech (svou druhou rovinou však též k hagiografii) náleží *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě,* v níž je text doplněn reprodukcemi maleb z jednotlivých kaplí poutních zastavení. T. historické a genealogické práce (o Valdštejnech a Šternbercích) ovlivnil B. Balbín. Zvláštní postavení má v rámci T. tvorby rukopisná kronika *Historia urbis Plsnae* (Dějiny města Plzně). Její první část obsahuje vlastní dějiny rodného města (s důrazem na dobu husitskou a na autorovu současnost), druhou tvoří listář a soubor pramenů. T. v kronice bohatě využívá starší historiografické produkce a zpestřuje svůj výklad anekdotickými epizodami a barvitým líčením zázraků. V polovině 18. století byla kronika přeložena do češtiny; tiskem vyšla jen v německém překladu, ale její oblibu v Čechách dokazuje více než 40 dochovaných opisů.

KNIŽNĚ: Fons Marianus… (1653, čes. t. r. s tit. Pramen mariánský, výt. nezjišt.); Vir apostolicus seu Vita et virtutes R. P. Alberti Chanowski… (Kolín n. R. 1660, čes. 1680 s tit. Muž apoštolský aneb Život a ctnosti ctihodného pátera Albrechta Chanovského…); Trophaea sancti Wenceslai… (1661, čes. 1669 s tit. Život a sláva sv. Vácslava…, přel. F. Kadlinský); Amphitheatrum gloriae spectaculis leonum Waldsteiniorum adornatum (1661); Vestigia virtutis et notabilis Sternbergicae (1661, něm. 1723 s tit. Geschichte derer Helden von Sternen…); Dissertatio paraenetico-apologetica in mirabilem vitam B. Virginis Mariae de Escobar sex libris comprehensas a R. P. Ludovico da Ponte… (1672); Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě (1679, něm. 1680 s tit. Heiliger Weg von Prag nach Alt-Bunzlau…, lat. 1690 s tit. Via sancta Praga Vetero-Boleslaviam… obita); Oratio funebris in solemnibus exequiis Ioannis Guilelmi, archiepiscopi Pragensis… (Olomouc 1688); – posmrtně: Compendium vitae ven. P. Ludovici da Ponte… (1698); Prudentia eximii ascetae ven. P. Ludovici da Ponte… (1698); Alte Chronik von Pilsen, … übersetzt von J. S. Zauper (Plzeň 1835, překlad rkp. Historia urbis…). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Albrecht Chanovský z Dlouhé Vsi: Vestigium Bohemiae piae… (1659). ■ EDICE: J. V. Sedláček: Paměti plzeňské (1821, i překl. lat. textů Hilaria Litoměřického a J. T., s V. Nejedlým, an.); Muž apoštolský… (1932, ed. J. Vašica); Život a sláva sv. Václava… (1941, ed. Z. Kalista). – *Ukázka in:* ant. České baroko (1941, Muž apoštolský). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 16 056 – 16 064; I. Čornejová, A. Fechtnerová in Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773 (1986). ■ LITERATURA: F. Menčík: Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých…, ČČM 1883, s. 398; J. Schiebel: Jezuita J. T. a jeho Plzeňská kronika, Plzeňsko 1922, s. 5; Z. Ka-

lista in ant. České baroko (1941) + in ed. J. T.: Život a sláva sv. Václava… (1941); J. Beneš in Ač zemřeli, ještě mluví (1964, s. 71); J. P. Kučera, J. Rak in Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře (1983); I. Čornejová, A. Fechtnerová in Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773 (1986); G. Dierna in Bohemia Sancta. Forme della narrativa religiosa ceca del Seicento (Řím 1990) → (čes.) Trpné snášení údělu jakožto svatost: Život Albrechta Chanovského (1680) v podání J. T., sb. Lit. archiv 27, 1994, s. 159; A. Fechtnerová: Ke dvěma zajímavým „jezuitikům" bývalé pražské lobkovické knihovny dochovaným ve fondu Národní knihovny v Praze, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků… 10/2, 1993 (1994), s. 409; M. Kopecký: Bratří Tannerové, Studia Comeniana et historica 1993, č. 23, s. 72; J. Mikulec: Vestigium Bohemiae piae A. Chanovského – krajina zázraků z časů pobělohorské rekatolizace, sb. Husitství – reformace – renesance 2 (1994); J. Linda in kat. Z díla plzeňského historika J. T. (Plzeň 1995); I. Čornejová in Tovaryšstvo Ježíšovo (1995); P. Havlíček: Bohatství a chudoba A. Chanovského ve spise J. T., Tvar 1997, č. 6 + Bohatství a chudoba A. Chanovského u J. T. (1680), sb. Literární věda 1996. Celostátní studentská konference (Ostrava 1998); M. Kopecký in Nic stálého přítomného. K literárnímu baroku (1999); P. Havlíček: Obrazy ze života Albrechta Chanovského, Studia Comeniana et historica 2001, č. 65–66, s. 121; V. Viktora: Nad T. životopisem Alberta Chanovského, sb. Morava a Brno na sklonku třicetileté války (1995) → K pramenům národní literatury (2003); M. E. Ducreux: Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi, ČČH 1997, s. 585; M. Janečková: Jazyk T. legendy o páteru Albrechtovi Chanovském, Studia Comeniana et historica 2003, č. 69–70, s. 150.

jma

Matěj **Tanner**

* 28. 2. 1630 *Plzeň*
† 8. 2. 1692 *Praha*

Latinsky a česky píšící autor náboženskovzdělavatelných, historických a legendistických děl.

Syn bohatého plzeňského měšťana, bratr Jana T. 1646 vstoupil do jezuitského řádu, noviciát strávil v Brně, poté prošel řádovými kolejemi v Jičíně a Kutné Hoře. 1651–59 studoval na pražské univerzitě a stal se postupně doktorem filozofie i teologie. 1660–61 působil na univerzitě v Olomouci jako profesor etiky a kazatel. Od 1662 přednášel na pražské univerzitě filozofii a teologii (1674–75 byl rektorem). Společně se svým bratrem se účastnil misijní práce na Těšínsku, oba patřili k okruhu blízkých přátel arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna, ochránce a mecenáše jezuitských literárních aktivit. Do dějin jezuitského řádu se T. zapsal především jako provinciál české jezuitské provincie (1676–79 a 1686–89).

Kromě latinských spisů, které souvisely s jeho činností profesora teologie a filozofie (část zůstala v rukopisu), psal T. náboženskovzdělavatelné a historické práce. Poutnímu místu na hoře Kotouč u Štramberka je věnována *Hora Olivetská*. Její první část líčí historii místa; spojuje jeho poutní tradici s událostmi okolo vpádu Tatarů na Moravu v 13. století a s hrdinskou obranou vedenou Jaroslavem ze Šternberka, známým z RKZ. Ostatní části obsahují písně, modlitby, rozjímání k jednotlivým zastavením křížové cesty a jiné duchovní skladby; mnohé z nich jsou rétoricky stylizované texty s výraznou orientací na soukromý náboženský prožitek (existence latinské verze této knihy, uváděné v odborné literatuře, je nejistá). Velké oblibě se těšil T. spis *Cruentum Christi sacrificium…* (Krvavá Kristova oběť), vykládající základní prvky katolické mše a jejich význam pro duchovní život (ještě po autorově smrti vyšlo 1710–56 pět vydání). Hlavním tématem spisu *Bič Kristů…* (rozšířená verze lat. spisu *Iudicum grave…*) je hříšné chování věřících v kostele a na jiných posvátných místech líčené s mravním patosem i se smyslem pro konkrétní zachycení reálných situací. Ambiciózním činem byl spis *Societas Jesu…*, soubor životopisů jezuitských misionářů působících v Evropě, Asii, Africe a Americe (jsou mezi nimi i postavy spojené s českými zeměmi, např. Karel Spinola, který se stal hlavní postavou románové tetralogie J. Durycha Služebníci neužiteční). Dílo je kompilací z mnoha pramenů, především jezuitských elogií. Kniha má mimořádný obrazový doprovod: rytiny s náměty mučednické smrti misionářů, které vytvořil podle návrhů K. Škréty M. Küssell a J. G. Heinsch. T. napsal také životopis francouzského jezuity J. F. Régise. Pro poznání kulturních dějin 17. století je cenná T. nevydaná korespondence.

KNIŽNĚ: Disputationes in universam scientiam rationalem ex praelectionibus scholasticis descriptae (1662); Sacer sapientiae senatus in applausum neo-baccalaureis erectus (1666); Historia montis Oliveti… (pravděpodobně 1666, výtisk nezjišt.; čes. s tit. Hora Olivetská…, posmrtně Nisa 1704);

Cruentum Christi sacrificium in incruento missae sacrificio explicatum… (1666); Dialogus controversiasticus… (1669); Iudicium grave a Domo Dei contra omnes impie agentes in locis sacris (1670); Bič Kristů na bezbožné v chrámu Páně a rozpustilé při službách božích… (1672); Societas Iesu usque ad sanguinis et vitae profusionem in Europa… militans… (1675; 1694 přeprac. s tit. Societas Iesu apostolorum imitatrix…); Brevis relatio felicis agonis, quem pro religione catholica… (1683); – posmrtně: Vita B. Joannis Francisci Regis, S. J. … (Vídeň 1710; něm. 1716 s tit. Leben des seligen P. I. F. Regis…, čes. Hradec Král. 1783 s tit. Vejtah života sv. J. F. Regis…). ■ EDICE: Hora Olivetská (1939, ed. A. Grund; výbor); Hora Olivetská (2001, ed. P. Kosek a J. Malura). – *Ukázky in:* Život P. A. Possevina a jeho komentář o věcech moskevských (1941, přel. K. Doskočil; ukázka ze Societas Jesu…); Ná/Prů/Po/zor na Rus (1996; Život P. Antonína Possevina). ■

BIBLIOGRAFIE: I. Čornejová, A. Fechtnerová in Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773 (1986); Knihopis č. 16 065 – 16 068. ■ LITERATURA: F. M. Pelcl in Böhmische, mährische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten… (1786); F. Menčík: Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých…, ČČM 1883, s. 398; A. Rejzek in P. B. Balbín T. J. (1908); E. Kubíček: Národní vědomí českých jezuitů až po dobu Balbínovu, Výr. zpráva Akademického gymnázia… (1930); E. Felix in Literární Plzeň v obryse (1930); J. Šebánek: Pověst štramberská, ČMM 1935, s. 325; J. Vašica: ref. ed. Hora Olivetská, Akord 7, 1939/40, s. 161 → Eseje a studie ze starší české literatury (2001); I. Čornejová, A. Fechtnerová in Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773 (1986); A. Fechtnerová: Představení české jezuitské provincie od roku 1623 do zrušení řádu roku 1773, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků… 4, 1987, s. 418; J. Linda: M. T. (1630–1692), sb. Minulostí Západočes. kraje 28 (1992, s. 175) + Hora Olivetská M. T., sb. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska (1993); M. Kopecký: Bratří Tannerové, Studia Comeniana et historica 1993, č. 23, s. 72 + in Nic stálého přítomného. K literárnímu baroku (1999); J. Pleskot in Slezská barokní kultura (1998); J. Malura: Literární charakter Hory Olivetské M. T., SPFF Ostrava, lit. věda, 2000, č. 4, s. 53 + in ed. M. T.: Hora Olivetská (2001); R. Hasalík: O jednom spisu M. T., Hlasy muzea a archivu ve Frenštátě p. R. 2002, č. 1–2; P. Kosek: Nářeční prvky v tisku Hory Olivetské, LF 2001, s. 280 + Interpunkce Hory Olivetské M. T., LF 2002, s. 120; ● ref. ed. Hora Olivetská: L. Pavera, Host 2002, č. 5; J. Linka, LitN 2002, č. 10; M. Bedřich, Souvislosti 2002, č. 1; V. Maroušková, Studia Comeniana et historica 2002, č. 67–68, s. 159; V. Viktora, LF 2002, č. 3–4; S. M. Newerkla, Wiener slavistisches Jahrbuch 2002 ●; M. Horáková: Několik poznámek k vratislavským barokním bohemikům, sb. Wrocław w Czechach – Czesi we Wrocławiu. Literatura – język – kultura (Vratislav 2003).

jma

Felix **Tauer**

* 20. 11. 1893 *Plzeň*
† 17. 3. 1981 *Praha*

Arabista, přední osobnost české orientalistiky, překladatel Knihy tisíce a jedné noci.

Syn poštovního úředníka, původem ze starého mlynářského rodu z Klenčí p. Čerchovem. V Plzni studoval od 1904 na cvičné škole při učitelském ústavu a poté na klasickém gymnáziu (mat. 1913), kde se jako samouk začal věnovat hebrejštině, asyrštině a egyptštině. Na pražské filoz. fakultě pak spolu s obory historie (profesor J. Bidlo) a zeměpis studoval orientalistiku (žák R. Dvořáka a R. Růžičky), zabýval se především arabštinou, perštinou, turečtinou a kulturou islámu, zároveň navštěvoval přednášky na teologické fakultě a na filoz. fakultě pražské německé univerzity (M. Grünert). 1917 získal doktorát v oboru islámských a semitských jazyků (prací *Al-Valíd ibn Jazíd ibn Abdalmalik, umajjovský chalífa a básník*). Jeho vědeckou orientaci významně ovlivnily cesty do Turecka (poprvé 1921–22), kde v istanbulských knihovnách jako první zkoumal neprobádané sbírky arabských, perských i tureckých rukopisů, které během dalších cest popsal a publikoval. 1918 složil státní zkoušky z dějepisu a zeměpisu a získal aprobaci pro střední školy, poté učil na gymnáziích v Praze na Král. Vinohradech (1918) a na Žižkově (1918–23), v Uherském Hradišti a Sušici (1923), znovu v Praze v Křemencově ul. (1923–35), na Žižkově (1935–43) a na Akademickém gymnáziu (1943–45). Současně vyučoval perštinu a turečtinu v konzulárních kursech při právnické fakultě pražské univerzity (letní semestr 1921), v Osvětovém svazu pořádal kursy turečtiny, učil spisovnou arabštinu i na tehdejší vysoké škole obchodní (v posledních letech před 2. světovou válku) a v jazykových kursech Orientálního ústavu (zejména za německé okupace). 1925 se T. stal docentem literatur islámského Orientu na pražské filoz. fakultě (prací *Histoire de la campagne du Sul-*

tan Suleyman Ier contre Belgrade en 1521), od 1929 přednášel též dějiny islámských zemí; k uskutečnění návrhu na mimořádnou profesuru 1935 již před válkou nedošlo, řádným profesorem politických a kulturních dějin islámského Orientu byl jmenován 1945 (na filoz. fakultě působil do 1965). 1945 se stal rovněž řádným členem Orientálního ústavu, do 1948 byl členem jeho výboru (pracoval v redakčních radách časopisů Archiv orientální a Byzantinoslavica; získal titul doktora věd). Od 1925 byl členem vědeckých institucí domácích (KČSN, ČAVU) i zahraničních (ve Francii, Německu, 1962 se stal členem irácké akademie v Bagdádu). Vedle takřka pravidelných cest do Turecka absolvoval další studijní pobyty ve Vídni (1923), v Berlíně (1931), Paříži (1935), ve Španělsku (1935) a v Iráku (1961–62); účastnil se orientalistických kongresů v Římě (1935) a v Mnichově (1957). – Sestra Marie T. (1896–1981) se rovněž věnovala orientalistice (překlady ze staroarabské poezie).

Českou literaturu T. obohatil především uměleckým, vědecky fundovaným a komentovaným překladem základního díla arabské literatury, žánrově bohaté sbírky lidových vyprávění Kniha tisíce a jedné noci (v novodobé redakci); přetlumočil ji (z iniciativy svého učitele R. Dvořáka) v úplnosti postupně v osmi svazcích, zároveň vydal několik částí, resp. výborů (pořídil rovněž překlady do němčiny, spolupracoval na slovenských vydáních, které vznikly na základě jeho překladu). T. vědecká práce v oboru předovýchodní filologie a historie dosáhla světového ohlasu, zejména díky objevům, popisům a kritickým edicím mnoha vzácných, dosud neznámých arabských, perských a tureckých rukopisů (mj. o tažení sultána Sulejmana I. proti Bělehradu r. 1521, dějin Tamerlánových výbojů od Nizámuddína Šámího a jejich pokračování od Háfize-i Abrú, perské redakce legendy o stavbě chrámu Aja Sofia). Do kolektivních Dějin lidstva (red. J. Šusta) přispěl obsáhlými výklady o politickém a kulturním vývoji islámských zemí od vystoupení Muhammadova do 13. století, na něž navázal (posmrtně vydaný) soubor *Svět islámu.* Ve sborníku Tvůrcové dějin podal charakteristiky některých významných osobností islámských dějin, studií o novoperské učené literatuře od počátků do konce 18. století se podílel na rozšířeném vydání Dějin perské a tádžické literatury (J. Rypka a kol.). Autorsky přispěl mj. do Masarykova slovníku naučného, po 2. světové válce do Slovníku spisovatelů Asie a Afriky (1967) a do londýnského slovníku The Dictionary of Oriental Literatures (1974). Časopisecky T. publikoval (zejména v Archivu orientálním a v Novém Orientu) studie a články o islámské kultuře, o dějinách a osobnostech české orientalistiky, odborné recenze; rozsáhlá byla i jeho popularizační činnost.

PŘÍSPĚVKY *in:* Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Orientalia Pragensia (1960, 1972); Akten des vierundzwanzigsten Internationalen Orientalisten-Kongresses (Mnichov, Wiesbaden 1959); Almanach Kmene (1930–31); Archiv orientální (1929–71; 1931–32 Les manuscrits persans historiques des bibliothèques de Stamboul 1–5, i sep.; 1934 Geographisches aus den Stambuler Bibliotheken; 1934 Continuation du Zafarnáma de Nizámuddín Šámí par Háfiz-i Abrú, i sep.; 1935–36 a 1956 Soliman's Wiener Feldzug, i sep.; 1952–55 Le Zail-i Gámi 'u-t-tawáríh-i Rašídí de Háfiz-i Abrú et son édition par K. Bayani 1–5; 1971 Two Additional Chapters to my Outline of the Persian Learned Literature); Atheneum (1923); Aventinský magazín (1931); Belleten. Türk tarih kurumu (Ankara 1965); Bibliotheca orientalis (Leyden 1958–61); Bustan (Vídeň 1968); Byzantinoslavica (1954, ed. Les versions persanes de la Légende sur la construction d'Aya Sofya); sb. Co číst ze světových literatur (1961); Čas (1922); Čes. svět (1925); Dějiny lidstva. Od pravěku k dnešku 3, 4 (1937, 1942; 1937 Islám a jeho rozpětí do konce doby umajjovské, 1942 Dějiny a kultura islámu od poloviny 8. do počátku 13. století); Der Islam (Berlín 1964, 1970); Fuad Köprülü armağani (Istanbul 1953); sb. Charisteria Orientalia praecipue ad Persiam pertinentia (1956); Insel Almanach auf das Jahr 1969 (Frankfurt n. M. 1968, Tausendundeine Nacht im Weltschrifttum als Gegenstand der Lektüre und der Forschung); Islamica (Lipsko 1925); Istanbul Üniversitesi Şarkiyat mecmuasi (1966); J. Rypka a kol.: Dějiny perské a tádžické literatury (1963, rozšíř. vyd., Novoperská učená literatura od jejích začátků do konce 18. století; angl. Dordrecht 1966); Kurýr Odeonu (1973); Lit. noviny (1948); Mélanges d'Orientalisme offerts à Henri Massé (Teherán 1963); Nár. listy (1928–29); Nový Orient (1946–61); Numismatické listy (1960); Orientalische Literaturzeitung (Berlín, Lipsko 1967); Prager Presse (1938); Rozpravy Aventina (1928, Prolegomena k mému překladu Tisíce a jedné noci); Student (1946); sb. Třicet podob lásky (1975); sb. Tvůrcové dějin 2, 3 (1934, 1935); Večerní Právo lidu (1922); Věda a život (1958); Venkov (1928); Věstník ČSAV (1957); Zeměd. kalendář (1970). ■ KNIŽNĚ. *Překlady:* Pohádka o 'Alá'addínovi a kouzelné lampě z Tisíce a jedné noci (1921); Kniha Tisíce a jedné noci 1–8 (s obmě-

nami podtitulu v úplném překladu z arabštiny podle kalkutského vydání Macnaghtenova z let 1839–1842 se zřením k tisku búláckému z r. 1279; 1928–55: 1. 1928, 2. 1929, 3.–4. 1930, 5. 1931, 6. 1932, 7. 1954, 8. 1955; další vyd. 1958–63; přeprac. vyd. 1973–75 s tit. Tisíc a jedna noc); Z pohádek Šahrazádiných (1948, i usp.); Pravila Šahrazád (1955, i usp.); Erzählungen aus den Tausendundein Nächten (Frankfurt n. M. 1966, do něm.; přeprac. vyd. Lipsko 1983); Z vyprávění Šahrazádiných (1967, i usp.); – posmrtně: Erotische Geschichten aus den Tausendundein Nächten (Frankfurt n. M. 1983, i usp.). – *Ostatní práce:* Řeč k šedesátinám prof. dr. Jana Rypky (1946); – posmrtně: Svět islámu. Jeho dějiny a kultura (1984, ed. K. Keller). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Histoire de la campagne du Sultan Suleyman Ier contre Belgrade en 1521 (1924); Histoire des conquètes de Tamerlan intitulée afarnáma par Nizám-ad-Dín Šámí. Avec des additions… de Háfiz-i Abrú 1, 2 (1937, 1956); sb. Charisteria Orientalia praecipue ad Persiam pertinentia (1956, s V. Kubíčkovou a I. Hrbkem); Cinq opuscules de Háfiz-i Abrú concernant l'histoire de l'Iran au temps de Tamerlan (1959). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Rypka in To F. T. on the Occasion of his Seventy-Fifth Birthday, Archiv orientální 1968, s. 543; J. Bečka in F. T. A Historian of the Near East and Central Asia, tamtéž 1983, s. 266. ■ LITERATURA: ● ref. překl. Pohádka o 'Alá'addínovi a kouzelné lampě…: kč (K. Čapek), LidN 7. 10. 1921 → O umění a kultuře 2 (1985); R. Růžička, Naše věda 4, 1921/22, s. 24; M. Novotný, Nové Čechy 5, 1921/22, s. 196 ●; ● ref. překl. Kniha tisíce a jedné noci: vz. (V. Zelinka), Zvon 29, 1928/29, s. 306; F. X. Šalda, Šráp 1, 1928/29, s. 200; V. Nezval, RA 5, 1929/30, s. 27; J. Durych, RA 5, 1929/30, s. 157 ●; gel (F. Gel): Spor arabsko-český (o právo na vyd. překladu Knihy tisíce a jedné noci), LidN 10. 9. 1930; -kp- (K. Poláček): Tisíc a jedna noc před soudem, Telegraf 17. 9. 1930; ● k šedesátinám: K. (J. Kolařík), LitN 1953, č. 47; J. Rypka, Nový Orient 1953, s. 137 + Archiv orientální 1954, s. 32 ●; J. Rypka: k pětasedmdesátinám, Archiv orientální 1968, s. 535; R. Veselý: k osmdesátinám, tamtéž 1973, s. 305; ● nekrology: K. Petráček, Archiv orientální 1981, s. 378; B. G. Fragner, Der Islam (Berlín) 1982, s. 4 ●; J. Bečka: F. T. A Historian of the Near East and Central Asia, Archiv orientální 1983, s. 255; (bd): Velký český orientalista, Naše rodina 1984, č. 46; R. Veselý in F. T.: Svět islámu (1984); B. Chvátalová: ref. Svět islámu, ČL 1986, s. 120; J. Bečka: Tisíc a jedna noc (u nás), LitN 1993, č. 41; Š. Duchková: Tisíce nocí F. T. (o výstavě), Telegraf 19. 10. 1993; in Zafarnáme. Memorial Volume of F. T. (1996, ed. R. Veselý a E. Gombár); E. Gombár: F. T. …, Al-haját at-tšikija (Čes. život) 1996, č. 2.

ph

František **Taufer**

* 2. 4. 1885 *Němčice na Hané* (N. nad Hanou)
† z 22. na 23. 7. 1915 bojiště u *Lublinu* (Polsko)

Autor poezie s prvky dekadentního symbolismu ovlivněné především hymnickou poezií O. Březiny, prozaik.

Syn pekařského mistra. Tři třídy měšťanské školy vychodil v Kojetíně (1896–99), poté absolvoval roční přípravku městské školy obchodní v Prostějově a od 1900 studoval učitelský ústav v Kroměříži (mat. 1904; spolužák a pozdější přítel B. Beneš Buchlovan). Jako zatímní učitel nastoupil do Pavlovic u Nezamyslic; 1906 byl ustanoven provizorním učitelem v Kunštátě na Moravě (složil zkoušku pro vyučování němčiny, 1907 zkoušku odborné způsobilosti pro měšťanské školy), kde byl činný v čtenářsko-pěveckém spolku Jiří z Poděbrad (též spolkový knihovník). Přátelské kontakty tehdy udržoval s A. Drtilem a F. Šelepou. 1908 odešel na dívčí měšťanskou školu do Boskovic (1909 se oženil s učitelkou obecné školy); 1911 byl ustanoven jako definitivní učitel v Brťově, přešel však na soukromou chlapeckou měšťanskou školu do Jihlavy, kde se aktivně účastnil veřejného i kulturního života. 1912 byl jmenován zatímním ředitelem měšťanské školy v Rájci n. Svitavou, o jejíž zřízení se zasloužil. Od 1913 vyučoval češtinu, němčinu a nauku o písemnostech na měšťanské chlapecké škole v Boskovicích, kde se rovněž věnoval přednáškové činnosti a organizaci veřejné knihovny. Přátelil se mj. s reformně orientovaným učitelem, literátem a prodejcem Knih dobrých autorů A. Kavkou (1886–1978) a s M. Hýskem, též s S. K. Neumannem. Ovlivnila jej okolní příroda Moravského krasu (místopisné ozvuky se projevily zejména v prozaickém souboru *Horská zahrada*), angažoval se v jeskynní sekci Moravského přírodovědného klubu a v přírodovědeckém klubu v Brně. Byl členem Moravského kola spisovatelů. V únoru 1915 nastoupil vojenskou službu k 8. pěšímu pluku v Brně (zde se setkal s J. V. Sedlákem, který posléze vydával a interpretoval jeho dílo), po krátkém výcviku byl poslán do Mošoně (Mosonmagyaróvár) a odtud s plukem na haličskou frontu do Řešova (Rzeszów); padl nedaleko Lublinu. 1916 byla jeho smrt stanovena mezi 11. a 23. 7. 1915, ministerstvem války byl úředně prohlášen za mrtvého až 1919. V litera-

tuře bývá uváděno různé datum T. úmrtí. – Starší syn Otakar T. (1909–1981), právník, ekonom, po 1945 diplomat, byl profesorem a rektorem Univerzity 17. listopadu, autorem básnické juvenilní sbírky Bílá studánka (1928), odborných publikací ze zahraniční obchodní politiky a učebnic; mladší syn Jiří T. básníkem a překladatelem.

V T. básnickém díle se mísily různorodé ozvuky literárních směrů období fin de siècle. T. tvorbu navíc charakterizuje romantizující dualismus, oscilace mezi polohou skeptickou (zde vliv poetiky autorů z okruhu Moderní revue) a oslavnou (zejména sugesce díla O. Březiny). První básnické pokusy uveřejnil pod pseudonymem František Lučan v kroměřížském hektografovaném studentském časopisu Lípa (současně i v tamním časopisu učitelských kandidátů Prvosenky), na jehož vydávání se podílel, a v almanachu Natrháno na cestě života. V T. knižní prvotině *Květy* dominovaly motivy dekadentní skepse a hlaváčkovské melancholie propojené s výrazovými prvky symbolistní poetiky (A. Sova). Sbírka *U lesní studánky* v nokturnálech a přírodních meditacích tematizovala napětí milostné touhy a deziluze, svár citové vazby k ženě i přírodě s pasivním přitakáním smutku a bolesti. Bilanční kniha *Kruh* opět vyrůstala z polarity skepse i naděje, z dialektického kroužení mezi snem a skutečností, životem a smrtí, avšak s novými motivy kultu pozemskosti, mládí a lásky pojímanými jako předpoklady osobnostního růstu. V monotónní romantizující náladě, kulisách (historizujících rytířských a hradních rekvizit) a baladické atmosféře se projevila T. recepce poetiky J. Opolského (*Trosky*), březinovská inspirace pak především ve sbírce *Země milostná* v hymnické oslavě kolektivního bytí ukotveného v přírodě. Rozměrné verše panteistických chvalozpěvů mýtizujících apostrofovanou zemi, krajinu, tradici, půdu i rolnický rod, byly poznamenány sklonem k rétorismu a verbalismu. V posmrtně vydaném souboru *Zhudebněný život* se objevily nejen názvuky poezie vitalistické a civilizační s důrazem na smyslovost zobrazení, ale i básně zachycující apokalyptičnost a beznaděj frontových událostí. J. V. Sedlák (chystal T. monografii a podal svědectví o závěrečné fázi jeho života) vydal z T. pozůstalosti jeho jedinou prozaickou knihu *Horská zahrada* (T. ji připravoval delší dobu do tisku). Tvoří ji žánrově poměrně pestré (novela, pohádky, balada, idyla a pověst), tragické, většinou milostné příběhy s autobiografickými prvky, zasazené často do přírody Moravského krasu, jehož kouzlo se autor snažil zachytit bez explicitní folklorizace. I v próze se T. projevil především jako jemný lyrik, hymnik přírody a lásky, titulní novela však nesla ještě rysy staršího naturalizujícího venkovského žánru. Své pedagogické a výchovné stati i články týkající se zejména vyučování slohu, volby čítanek pro děti, úvahy a recenze T. uveřejňoval ve věstníku Měšťanská škola, který redigoval a pro spolupráci s ním získával své přátele i kolegy (K. Pittich, F. Vymazal aj.). Nepodařilo se potvrdit vydání T. prózy O Elině a hodném panu učiteli, kterou pod pseud. F. U. Erat údajně publikoval spolu s prózou A. Kavky Modlitba (patrně sešitová knižnice). – T. bývá někdy v literatuře zaměňován s Františkem T. (1865–1931), redaktorem a autorem česko-německých učebnic a právnických spisů.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: František Lučan, Fr. Lučan, F. U. Erat; -f-, -fer., -fer-, F. T., -t. (vše Měšťanská škola). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Akademického spolku Orličan (Rychnov n. Kn. 1909); sb. In memoriam Jana Votavy (1907); Jihlavské listy; alm. Kniha mladých (1909); Květy (1910, 1913); Lid. noviny (1907, 1909–14; 1909–14 pravidelně příl. Večery); Lumír (1908–15; 1912 stať Nářečí v literatuře); Malý čtenář (1911); sb. Městečko Rájec (1913); Měšťanská škola (Boskovice 1911–14, i ref.); Moderní revue (1905–14); Moravskoslezská revue (Mor. Ostrava 1906, 1908–12); alm. Na ouvrati (1913); Naděje (Brno 1905); Nár. obzor (1907–09); alm. Natrháno na cestě života (1904, BB, debut); Niva (1912–13, 1915); Osvěta (1909, 1912–13); Ruch (1913); Stopa (1910–12); Šibeničky (1906–07, překl. z franc.); sb. Zahrada Epikurova (1911, P Maminka Marta); Zlatá Praha (1909, 1911, 1915); Ženská revue (1910); – posmrtně: Měšťanská škola (1920); Nár. osvobození (1935); Venkov (1919–20, 1925, i příl.); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch); Zlatá Praha (1915–16). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Květy (BB 1908); U lesní studánky (BB 1909); Kruh (BB 1909); Trosky (BB 1910); Země milostná (BB 1912); – posmrtně: Zhudebněný život (BB 1918); Horská zahrada (PP 1918). – *Výbor:* Čtverozvuk (1926, s pracemi B. Beneše Buchlovana, V. Martínka a Ad. Veselého). ▮ KORESPONDENCE: in V. Polák: Po stopách F. T. (A. Kavkovi z 1909 a 1911; 1990, s. 16); E. Hejl: Učitel – básník (J. V. Sedlákovi z 1911), Rovnost 28. 3. 1970. ▮ REDIGOVAL *věstník:* Měšťanská škola (září 1913 – léto 1914, část odborná). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: sb. Městečko Rájec (1913). ▮

LITERATURA: V. Polák: Po stopách F. T. (1990, předml. A. Vévoda). ▮ ● ref: Květy: an., Čas 15. 11.

1908; A. Drtil, Nár. obzor 28. 11. 1908; K. Fiala, MR 1908/09, sv. 21, s. 161; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 37, 1908/09, s. 264; F. X. Šalda, Novina 2, 1908/09, s. 27 → KP 7 (1953); Efpem. (P. F. Malý), Pokroková revue 6, 1909/10, s. 141 ●; ● ref. U lesní studánky: K. Fiala, MR 1908/09, sv. 21, s. 303; F. X. Šalda, Novina 2, 1908/09, s. 634 (i ref. Kruh) → KP 7 (1953); -il., LidN 25. 9. 1909 ●; ● ref. Kruh: K. Fiala, MR 1909/10, sv. 22, s. 58; Ad. Veselý, MSlR 6, 1909/10, s. 79 (i ref. U lesní studánky); R. (V. Červinka), Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 84; Š. Jež, Studentská revue 3, 1909/10, s. 186 ●; ● ref. Trosky: K. Fiala, MR 1909/10, sv. 22, s. 468; A. N. (Novák), Přehled 8, 1909/10, s. 667 ●; Ad. Veselý: Mladá básnická generace moravská, MSlR 7, 1910/11, s. 417; ● ref. Země milostná: N. (A. Novák), LidN 10. 11. 1912; J. V. Sedlák, Měšťanská škola (část odborná) 1912, s. 55; R. Medek, MR 1912/13, sv. 26, s. 85; M. (V. Martínek), MSlR 9, 1912/13, s. 74; Ant. Veselý, Čes. kultura 1, 1912/13, s. 220 ●; F. O.: Vzpomínky, Venkov 19. 12. 1917; J. V. Sedlák in F. T.: Horská zahrada (1918); ● ref. Horská zahrada: K. Toman, Čes. revue 11, 1917/18, s. 442; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 558; J. F. (Folprecht), NŘ 1918, s. 175 + MSlR 1918, s. 38; V. Groh, MSlR 1918, s. 42 ●; M. Novotný: F. T., Národ 1918, s. 281; ● ref. Zhudebněný život: V. Brtník, Lípa 2, 1918/19, s. 400; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 378; J. Krecar, MR 1918/19, sv. 34, s. 397; K. H. (Hikl), Naše doba 26, 1918/19, s. 538 ●; J. V. Sedlák: První básnická kniha F. T. (Kapitola z monografie F. T.), Kmen 3, 1919/20, s. 247, 259 + T. Země milostná, MSlR 1920, s. 18, 47 + Kniha básnické obrody F. T., Kmen 4, 1920/21, s. 50, 79; an.: Rejstřík spisovatelů, Niva 1921, č. 2. (obálka, medailon F. T.); J. V. Sedlák: Za F. T., Cesta 5, 1922/23, s. 171, 187, 247 + in F. T. (s dalšími): Čtverozvuk (1926, i soupis knižních prací F. T.) + ref. Čtverozvuk, Tribuna 30. 1. 1927; Hk. (J. Holeček): k 25. výr. úmrtí, Naše zprávy 1940, č. 60; F. Pražák in Spisovatelé učitelé (1946, s. 191); J. a J. Skutilovi in Moravský kras ve své kulturní historii a beletrii (1967, s. 51); M. Hýsek in Paměti (1970, s. 98); E. Hejl: Učitel – básník, Rovnost 28. 3. 1970 + O rájecké škole a jejím učiteli, NŽ 1977, č. 34 + Vzpomínka na básníka, Rovnost 2. 8. 1985; V. Polák in Literární místopis okresu Blansko (1978, s. 58); F. Paděra in Škola v Kunštátě (1980, s. 74); an.: Nadějný básník, Kulturní zprávy. Prostějovsko – Němčicko – Konicko 1995, č. 7–8.

vfr

Jiří **Taufer**

* 5. 7. 1911 *Boskovice*
† 3. 12. 1986 *Praha*

Básník, literární kritik a esejista inklinující k ideologickým interpretacím reality i umění, angažovaný od 30. let v programovém úsilí o socialistickou literaturu, překladatel hlavně z ruštiny, především V. Majakovského a V. Chlebnikova; publicista, editor.

Syn básníka a prozaika Františka T., který počátkem světové války padl v Haliči; bratr Otakar T. (1909–1981), právník a ekonom, psal též verše (Bílá studánka, 1928). T. studoval na reálném gymnáziu v Boskovicích a po maturitě 1932 do 1937 na brněnské právnické fakultě. Záhy byl kulturně a politicky činný (již za studií vstoupil do komunistické strany), od 1929 pracoval v literární sekci brněnské Levé fronty, kde se seznámil s B. Václavkem, který ho názorově ovlivnil, v Brně také spolupracoval s divadelními skupinami komunistické mládeže; 1932 se jako novinář (s J. Fučíkem) účastnil stávky horníků v rosicko-oslavanském revíru, 1933 odjel ilegálně do Moskvy na Mezinárodní olympiádu revolučních divadel. 1934 byl vyšetřován ve vazbě za podíl na vydávání ilegálního časopisu Proletářská rovnost (vydávána v době zastavení Dělnické rovnosti, mutace Rudého večerníku pro Brno) a periodického letáku Antifašista. 1935 stál u zrodu sdružení socialistických spisovatelů Blok a v posledním ročníku (1938) jeho spolkového orgánu, čtvrtletníku U se po odchodu J. Nohy (většina členů Bloku se postavila proti Nohově kritice moskevských procesů, vývoje v Sovětském svazu a Neumannovy knihy Anti-Gide) stal jedním z jeho redaktorů. 1939 emigroval do Polska, kde pracoval v antifašistickém komitétu, pak přešel do Sovětského svazu; zde pracoval v kolchoze, při ústupu sovětských vojsk prodělal s ženou a dítětem vysilující pochod do Kujbyševa (Samara) na Volze. Poté, povolán moskevským vedením Komunistické strany Československa (KSČ), působil v moskevském rozhlasu a ve vydavatelství cizojazyčné literatury řízeném Kominternou spolupracoval s Československými listy a se sovětským válečným dokumentárním filmem. Po návratu 1945 se stal odpovědným redaktorem Tvorby a ředitelem nakladatelství ÚV KSČ Svoboda. 1948–49 působil v akčním výboru Syndikátu čes. (českosl.) spisovatelů. 1948–49 byl velvyslancem v Jugoslávii, 1949 náměstkem ministra zahraničí, 1950–53 náměstkem ministra informací, 1953 zastával funkci předsedy Státního výboru pro věci umění, 1954–56 náměstka ministra kultury. 1956–66 byl spisovatelem a překladatelem z povolání. V 60. letech vystupoval

(např. v článcích pro Rudé právo, v úvodním eseji k výboru z díla K. Biebla Na druhé straně světa jsou Čechy nebo v pamfletu *Téma paměť*) proti ideologickému uvolnění v české kultuře; 1966–71 pracoval jako kulturní rada na českosl. velvyslanectví v Moskvě. 1968 podporoval invazi vojsk států Varšavské smlouvy do Československa a pak tzv. normalizaci kulturní politiky; ještě z Moskvy se podílel na koncepci obnoveného časopisu Tvorba. 1972 připravoval první sjezd Svazu čes. spisovatelů a do 1982 byl členem jeho vedení. 1972–75 působil jako předseda redakční rady Literárního měsíčníku a 1982 krátce také jako předseda redakčního kruhu nové přílohy časopisu Tvorba Kmen.

T. debutoval jako středoškolský student ve Studentském časopisu, mj. prózou *Okna k srdci* (podtit. *Z vyprávění herců*), dále *Zelenými epigramy* o českých spisovatelích, v nichž pojednal i J. Wolkra a V. Nezvala, jejichž poetika se stala pro T. určující. Básnické prostředky prvních sbírek *Večerní oči* a *Stínové hry* nepřesahují meze poezie Wolkrovy a ohlasu na poetismus. V knize *Šach mat, Evropo!* se T. přiklonil k sociální tematice, v souboru *Rentgenogramy* sílilo téma krize Evropy, ve sbírce *Na shledanou, CCCP* T. zachytil dojmy ze Sovětského svazu a k zážitku válečných let tam strávených se vrátil v knize *Letopis*. T. poválečná poezie potvrdila východiska 30. let: tematické, angažované básnictví nepřesáhlo v práci s veršem a metaforou nápodobu vzorů v tvorbě V. Nezvala, K. Biebla, F. Halase, V. Majakovského. Proměně podléhal jen objekt T. básnění. Ve sbírce *Kdo nám zastiňuje blankyt?* to byly východoněmecké protiválečné plakáty, které T. „ilustroval" veršovaným komentářem, jenž byl později zveřejněn společně s plakáty v berlínském metru. V pozdních sbírkách (*Pokračování příště, Indianie, Tristia*) se narážky na politické aktuality ideologicky rozděleného světa mísily s výraznější linií osobní reflexe, vzpomínek na dětství atd. T. poezie si zachovávala povahu fejetonu ve verších, které místy přecházely do prozaické řeči komentáře, v popisech dojmů a situací užívala rétoriky a mytologie dobové žurnalistiky, historických údajů, antických jmen; anafory a anagramy stejně jako zacházení s metaforami a symboly v ní plnily úlohu ozdobnou, případně vysvětlující. – To, co T. zabránilo vytvořit osobitý básnický jazyk (přílišná závislost na literárních vzorech, účelové pojetí básnického slova), ukázalo se jako přednost při činnosti překladatelské (kromě ruštiny příležitostně i z angličtiny, španělštiny a němčiny). Významný byl především první český výbor z poezie V. Chlebnikova (Čmáranice po nebi) a zvláště pak souborný překlad básnického i dramatického díla V. Majakovského. T. překlady umožnily vyvázat Majakovského (navzdory výkladu samotného překladatele) z dobových interpretačních klišé; zůstává v nich zachována, byť s oslabenou expresivitou, oscilace ustavující básnický subjekt Majakovského veršů, poém a dramat: zranitelnost v masce násilí (a naopak), intimní řeč kontaminovaná rétorikou stranických hesel, obsese sebevraždou prolínající theurgickým budovatelstvím. T. nalezl českou podobu Majakovského torzovité syntaxe, charakteristického rytmického spádu, hry s etymologií slov a analýzy, redukce výrazu na morfologický a dokonce fonologický kořen po vzoru futuristického programu zaumné poezie atd. Z rané Majakovského poezie 10. let T. i při souhrnném překladu vynechával verše glorifikující válku a smrt. Majakovského drastické, agresivní obrazy převáděl místy eufemizujícím opisem, v němž zaniká jak úsečnost, tak i útočnost pojmenování v originálu. – T. beletrii a překlady provázela od poloviny 30. let literárněkritická činnost (pravidelné referáty o literárních novinkách zejména pro časopis Index, pak i Tvorbu aj.) a publicistika, vyznačující se výrazným levicovým zaměřením, podporou programového konceptu socialistického realismu, zastávaného sdružením Bloku a časopisem U, a také polemickým zaujetím proti jiným orientacím (např. v posledním ročníku U ideologická argumentace proti K. Teigovi a jeho publikaci Surrealismus proti proudu). V poválečné době se T. soustředil na dílo S. K. Neumanna a V. Nezvala, předmluvami či doslovy provázel jejich spisy a věnoval jim i monografické studie, podobně jako ruským autorům (N. V. Gogol, M. Gorkij, V. Majakovskij); vydal také brožuru o B. Václavkovi a psal studie o dalších autorech českých (K. Biebl, J. Jungmann, J. Wolker aj.) a cizích (N. Hikmet, V. Hugo, W. Whitman aj.). T. literární esejistika vycházela při analýze uměleckých děl z třídních a ideologických pozic, smíšených s přístupem biografickým (*Úděly a díla, Portréty a siluety*).

ŠIFRY: -jita-, jt, -jt-, j. t., -j. t. -, J. T., jtr., -jtr., -jtr-, -jtr.-, t, t., -t-. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. A vzešel nový den… (1976); Almanach Kmene – Jaro 1934 (1934), 1948 (1948); Básnický almanach 1957, 1958, 1959; sb. Bedřich Václavek, spolutvůrce pokrokové kulturní politiky (Brno 1977); Čes. literatura (1973); sb. Československo Sovětskému svazu k 20. výročí (1937); sb. Československ. podzim (1939); Čin (1936); ant. Dělnická píseň a dělnická poezie (1985); sb. Druhý sjezd Svazu čes. spisovatelů (1977); ant. Dvojhlas. České a slovenské verše 1900–1985 (1985); Estetika (1971–74); sb. Frygickou čapku mám (1978); Haló noviny; sb. Havran (E. A. Poe). Šestnáct českých překladů (1985); sb. Hrst vzpomínek a pohledů na Jaroslava Kratochvíla k nedožitým osmdesátinám (1965); Index (1935–39); sb. In memoriam Victor Hugo (1985); ant. Kantáta pro dvanáct hlasů (1976); Každou vteřinu. Magazín poezie (1964); sb. Kniha v boji o nového člověka (1951); Kritický měsíčník (1939); Kritika; Kultura (1958–64); Kultura doby (1936–39); Kulturněhistorický sborník Univerzity 17. listopadu (1974); Kulturní tvorba (1964–67); sb. Květen 1945 (1960); Květy (1974); Lid. kultura (1938); Listy Klubu přátel poezie (1982–84); Lit. měsíčník (od 1972); Lit. noviny (1956–64); ant. Nachový plamen (1984, výbor z čes. poezie po 2. světové válce); Nár. a Stavovské divadlo; Nár. práce (1939); sb. Nezvalova Třebíč, s tit. Básník o sobě a svém kraji (Třebíč 1962); sb. Oheň a růže (1961); Práce (1969–73); Praha–Moskva (1958–76, 1984); Program D; Proletářská rovnost (1933–34); Ranní noviny (1936); Rovnost (1932–34, 1971–75); Rozhledy (1935–37); Rudé právo (od 1937); kat. Říjen a česká literatura (1958); Sborník příspěvků z celostátní literárněvědné konference o německé demokratické, antifašistické a socialistické literatuře (Olomouc 1971); Sborník 1935; Sešity novináře (1979); Slovanský přehled; alm. Souhvězdí Aurory (1977); sb. Srdce budoucího času (1982); sb. Strana a literatura (1981); sb. Strana literatuře – literatura straně (1976); Středisko (Brno 1934); Studentský časopis (1927–29; mj. 1927–28 P Okna k srdci, Zelené epigramy); Světová literatura; sb. Španělsko v nás (1937); sb. Španělsku (1937); Tvorba (od 1931); Tvorba (1969–82, 1982 i příl. Kmen); Týdeník aktualit (1970–76, 1982); U (1936–38); U (Ostrava 1964, ed. nepubl. č. 4, O české tradici, čas. U roč. 3, 1938); sb. Úkoly české a slovenské marxistické uměnovědy (1973); sb. Únor a současná literatura (1973); sb. Ustavující sjezd Svazu čes. spisovatelů (1972); sb. Václavkova Olomouc 1962 (1964), 1963 (1965), 1980 (1982); sb. Za lepší svět (1963, vzpomínky na studia ve 30. letech); sb. Znám zemi blízko pólu (Čes. Budějovice 1972). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Večerní oči (BB 1928); Stínové hry (BB 1931); Šach mat, Evropo! (BB 1933); Na shledanou, CCCP (B 1935, v tiráži tit. Na shledanou); Rentgenogramy (BB 1938); O Vladimíru Majakovském (E 1950 ← V. M.: Z díla, 1950); O verši (1951, obs. studií Jak jsem překládal Majakovského a překl. V. Majakovskij: Jak dělat verše); Nikolaj Vasiljevič Gogol (studie, 1952); Mistr sovětské kultury Maxim Gorkij (E 1952); S. K. Neumann. Básník, jeho doba a odkaz (monografie, 1956); O Bedřichu Václavkovi (vzpomínková stať, 1957); Národní umělec Vítězslav Nezval (monografie, 1957; 1976 rozšíř. vyd. s tit. Vítězslav Nezval, upr. franc. vyd. 1981); Eroica (B 1957; 1958 in Letopis); Letopis (BB 1958); Kdo nám zastiňuje blankyt? (BB 1960); Znělec (BB 1961); Strana, lidé, pokolení. Kapitoly o době a vrstevnících (vzpomínky, 1962); Téma paměť (B 1966); Majakovskij v Praze (dokumenty a vzpomínky, 1971); Úděly a díla (studie, EE 1973); SSSR a my. K historii vztahů českého písemnictví k Sovětskému svazu (studie, 1973); Únor a současná česká literatura (stať, 1973, rozmnož., s J. Tomanem, v tiráži s tit. Odkaz Února a současná česká literatura); Chvála Jungmanna (E 1973); Rozmluva s Vladimírem Majakovským (B 1977); Pokračování příště (BB 1979; odd. Všech šest smyslů 1981 sep., bibliof.); Indianie (B 1979); Portréty a siluety (EE 1980); Tristia (BB 1981); Malířský epigram Františka Muziky (studie k reprodukcím, 1985). – *Překlady:* H. Mann: Přijde den. Německá čítanka (1937, přel. B. Václavek, verše J. T.); W. Mehring: Na vzdory jim (1938); E. A. Poe: Havran (Bratislava 1938, bibliof.); Španělské romance. Hrdinská poezie občanské války (1938, s L. Čivrným a F. Nechvátalem); L. V. Solovjev: Ivan Nikulin, ruský námořník (Moskva 1944, Brno 1945 s tit. Ivan Nikulin. Příběh ruského námořníka); M. Šolochov: Škola nenávisti (Moskva 1944, Praha 1945; Brno 1945, s B. Ilkem); B. Gorbatov: Nepokoření (1945); I. Erenburg: Povídky z války (Moskva 1945); A. M. Pankratova, V. P. Potěmkin: Dějiny pronášejí soud… (1946, s V. Borkem); L. Leonov: Vpád (1947); V. Majakovskij: Vladimír Iljič Lenin (1947) + Oblak v kalhotách (1947) + Správná věc (1947) + Flétna páteř (1948) + Vojna a svět (1949) + Čím budu (1950) + O tom (1950) + O Americe. Zápisky z cest po Americe v próze i ve verších (1950, s J. Heřmanovou) + Bajky o dezertérovi… (1950) + Já (1950) + Co je to zle a co je to dobře (1950) + Zvěřinec (1950) + Maják (1950) + Z díla (1950, i usp.) + Strašidla (1950) + Já mám koně (1951) + Pro hlas (1952, výbor, i usp.) + Dětem (1953) + Výbor z díla 1, 2 (1953, i usp.) + Majakovskij výtvarník (1954) + Majakovskij se usmívá, Majakovskij se směje, Majakovskij se posmívá (1955) + Štěnice (1955) + Spisy 1–10 (1956–86) + Mysterie – buffa (1961) + Slovo o pluku Majakovského (1961, i usp.) + Vesele i vážně (1961, i usp.) + Kurským dělníkům… (1982); Dvanáct profilů sovětských básníků (1948, i usp.); E. Triolet: Majakovskij (1949, s V. Smetanovou); N. N. Maslin: V. V. Majakovskij (1950, s N. Cimplovou); A. N. Ostrovskij: Poslední oběť (1956, rozmnož.); A. Blok: Dvanáct, Skythové (1957, B. Mathesius: Dvanáct, J. T.: Skythové); L. N. Martynov: Kniha veršů (1957) + Mladý měsíc (1962); N. Hikmet: Byl Filip Filípek nebo nebyl (1956, rozmnož.; 1959 in Pět her) + Podi-

vín (1956, rozmnož.; 1959 in Pět her) + Stanice (1957, rozmnož.; 1959 in Pět her) + Kráva (1958, rozmnož.; 1959 in Pět her) + Damoklův meč (1959, rozmnož.) + Pobyt v Praze (1959) + Pět her (1959, mimo výše uvedené též Stůj co stůj!) + Listí ze šesti stromů (1963) + Romantika (1966); S. M. Ejzenštejn: Kamerou, tužkou i perem (1959; rozšíř. vyd. 1961) + O stavbě uměleckého díla (1963); N. N. Asejev: Z lyrického odstupu (1962, i usp.) + Proč a komu je zapotřebí poezie? (1967); L. Aragon: Básník a skutečnost (1963, přel. J. O. Fischer, verše P. Kopta a J. T.); M. K. Lukonin: Verše dálkových tras (1964) + Ke hvězdám šlehaly ohně (1983, s J. Honzíkem a J. Mulačem); V. Chlebnikov: Čmáranice po nebi (1964, i usp.) + Zakletí smíchem (1975) + Všem (1985, i usp.); B. Pasternak: Glejt (1965); K. Paustovskij: Kniha toulek (1965, přel. Z. Psůtková, verše s J. T.); R. I. Rza: Barvy (1973, i usp.); Mé rozmluvy s básníky. Výbor z výborů sovětských básníků (1973, i usp.); M. Veršinin: Kroky času (1975); V. Katajev: Má démantová čelenka (1982, přel. Z. Psůtková, verše s J. T.). – *Výbory:* Letokruhy (1972, ed. autor); Sedm (1972, ed. autor); Uzrál a rozvil se čas (1975, ed. V. Stuchl); Naslouchejte mým rukám (1976, ed. J. Rybák s J. Kristkem); Stichi (Moskva 1978); Básně (1979, ed. V. Pekárek); Citoslovce (1981, ed. V. Rzounek). – *Souborné vydání:* Vybrané spisy (Českosl. spisovatel, 1983–86, 4 sv.). ■ KORESPONDENCE: J. Dvořák: Z listáře Bloku socialistických spisovatelů (B. Václavkovi z 1938), Lit. měsíčník 1977, č. 4 + Z archivu Kabinetu Z. Nejedlého (Nejedlému z 1953), tamtéž 1978, č. 1 + Dokument o spolupráci J. T. s B. Václavkem roku 1934 (Václavkovi z 1934), tamtéž 1981, č. 6 + Na paměť J. T. a B. Václavka (Václavkovi z 1935), Nová svoboda 21. 1. 1987; in Depeše z konce tisíciletí. Korespondence V. Nezvala (Nezvalovi z 1950; 1981, ed. M. Krulichová, M. Vinařová, L. Tomek); P. Marek: J. T. a Prostějovsko (redakci Štafety z 1974), Štafeta 1986, č. 4; an.: J. T. … (Ó. Łysohorskému z 1937), Zpravodaj Centra Ondry Łysohorského 2006, č. 1. ■ REDIGOVAL *časopisy:* U (1938, s B. Václavkem, P. Jilemnickým, L. Svobodou), Tvorba (1945–47, odp. red., s S. K. Neumannem a red. kruhem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: V. I. Lenin. Stručné vylíčení života a činnosti (1945, s G. Czabanem); Dokumenty sovětsko-československého přátelství (1946, v tiráži 1945; rusky Moskva 1944); J. V. Stalin: O Leninovi (1946, s V. Pekárkem a V. Prokůpkem); V. I. Lenin: Krok vpřed, dva kroky vzad (1947, s V. Prokůpkem); J. V. Stalin, V. M. Molotov: K voličům (1950, s J. Prokopovou); K. Biebl: Dílo 5 (1954, verše nepojaté do sbírek a z pozůstalosti, s jinými) + Na druhé straně světa jsou Čechy (1968, výbor); V. Nezval: Básně všedního dne (1962, Dílo 12; mimoto v několika dalších svazcích Díla V. Nezvala z 1962–86 uvedeno, že vyd. řídí J. T.); F. Halas: Stichi (1974, rusky); viz též rubriku KNIŽNĚ. *Překlady.* ■

LITERATURA: J. T. (1971, nakl. tisk; staf J. Kristek, bibliografie knižního díla S. Mouchová); J. T. Medailonek s výběrovou bibliografií (Okresní knihovna Blansko a Knihovna J. Mahena Brno 1976); J. T. (1981, nakl. tisk, připr. O. Hrivňáková). ■ ● ref. Večerní oči: lb., Bibliofil 6, 1928/29, 2. půlroč., s. 132; A. N. (Novák), LidN 23. 3. 1929, příl. Lit. svět ●; ● ref. Stínové hry: ač. (A. Černík), Čin 2, 1930/31, s. 806; B. V. (Václavek), Index 1931, s. 35; jo-he (J. Heyduk), Venkov 7. 10. 1931 ●; f. s. (F. Soldan): ref. Šach mat, Evropo!, RA 9, 1933/34, s. 134; ● ref. Na shledanou, CCCP: J. Kadlec, LitN 7, 1934/35, č. 15; (F. N.) (Němec), RP 9. 3. 1935; B. V. (Václavek), Index 1935, s. 22; -á- (J. Rybák), Tvorba 1935, s. 142; fs. (F. Springer), Rozhledy 1935, s. 131 ●; ● ref. překl. H. Mann: V. S. (Stupka), LitN 10, 1937/38, č. 8; K. P. (Polák), PL 19. 1. 1938 ●; ● ref. překl. W. Mehring: R. K., LitN 10, 1937/38, č. 16; V. T. (Tichý), Dělnická osvěta 1938, s. 237; i, RP 7. 5. 1938; L. Č. (Čivrný), U 1938, s. 254; F. C. Weiskopf, Tvorba 1938, s. 299 ●; an.: Jeden z mnoha dopisů (W. Mehringa J. T. a B. Václavkovi), Index 1938, s. 61; ● ref. Rentgenogramy: V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 64, 1937/38, s. 521; J. Šnobr, Kultura doby 2, 1937/39, s. 253; AMP. (A. M. Píša), PL 24. 7. 1938; V. Černý, KM 1938, s. 214; -n. (S. K. Neumann), Lid. kultura 1938, č. 8 → O umění (1958) a Rozuměti umění (1976); B. V. (Václavek), U 1938, s. 161 → Kritické stati z třicátých let (1975); i. l., Rozhledy 1938, s. 72 ●; lš (L. Štoll): Politizující estétství (polemika s Píšovou kritikou Rentgenogramů i se soc. dem. publicistikou), RP 26. 7. 1938; V. Černý: Sovětská čistka, česká kocovina a leccos jiného (i polemika s T.), KM 1946, s. 385; V. Nezval: O básníku J. T., LidN 5. 7. 1951 → Eseje a projevy po osvobození (1976); -aj-: ref. Mistr sovětské kultury Maxim Gorkij, LitN 1952, č. 36; M. Majerová: Vyjádření k odpovědi J. T. (polemika s T. výkladem v LitN č. 8, týkajícím se událostí r. 1929 a S. K. Neumanna), LitN 1956, č. 10; V. Pekárek: Příspěvek do diskuse (k událostem 1929), LitN 1956, č. 12; ● ref. S. K. Neumann: M. Červenka, LitN 1956, č. 33; J. Skalička, HD 1956, s. 405; J. Žantovský, Novinářský sborník 1956, s. 370; I. Kusý, SLit (Bratislava) 1956, s. 513; J. Brabec, Květen 2, 1956/57, s. 20; A. Závodský, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1957, č. 4 ●; ● ref. O Bedřichu Václavkovi: V. Pekárek, RP 24. 11. 1957 (i ref. Národní umělec Vítězslav Nezval) → Díla a osobnosti (1977); L. Linhart, Tvorba 1957, č. 50; A. Závodský, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1957, č. 4; M. Červenka, Květen 3, 1957/58, s. 56; E. Strohsová, ČLit 1958, s. 114 ●; ● ref. Národní umělec Vítězslav Nezval: J. Janů, NŽ 1957, s. 1322 (i ref. Eroica); A. Jelínek, LitN 1957, č. 42; F. Kautman, Kultura 1957, č. 31; M. Tomčík, Kultúrny život (Bratislava) 1957, č. 51–52 ●; ● ref. Eroica: Z. Heřman, Večerní Praha 23. 11. 1957; F. Kautman, Kultura 1957, č. 49; J. Brabec, LitN 1957, č. 50; J. Opelík, HD 1958, s. 135; J. Škamla, Kultúrny život (Bratislava) 1958, č. 14 ●; ● ref. Letopis: M. Vacík, Tvorba 1958, s. 906; A. Jelínek, LitN 1958, č. 41; J. Opelík, HD

1958, s. 422; -eř- (Z. Heřman), Večerní Praha 9. 7. 1958; gf (G. Francl), LD 15. 7. 1958; J. Petrmichl, RP 29. 7. 1958; A. Linke, Mladá fronta 29. 8. 1958; V. Pekárek, Kultura 1958, č. 38 → Literatura a skutečnost (1962) ●; S. K. Neumann in O umění (1958); ● ref. Kdo nám zastiňuje blankyt?: fv (F. Vrba), LitN 1960, č. 33; J. Lang, Tvorba 1960, s. 678; J. Janů, Plamen 1960, č. 12; M. Vacík, Tvorba 1960, s. 1134 ●; ● ref. Znělec: M. Petříček, Plamen 1961, č. 10; F. Vrba, LitN 1961, č. 37; M. Blahynka, Kultura 1961, č. 39 → Pozemská poezie (1977); J. U. (Urbánková), Tvorba 1961, s. 764; š (J. Šimůnek), Večerní Praha 1. 8. 1961; eš (M. Bureš), Svob. slovo 9. 8. 1961; H. Lincová, Práce 26. 8. 1961; tm (J. Šubrt), LD 20. 10. 1961; M. Vacík, RP 4. 11. 1961 ●; ● k padesátinám: L. Čivrný, Plamen 1961, č. 7; y (J. Rybák), LitN 1961, č. 26; K. Konrád, Kultura 1961, č. 27 → Nevzpomínky (1963); N. Nikolajeva, B. Šuplecov, M. Lukonin, Kultura 1961, č. 27; S. D. (Dolinová), Tvorba 1961, s. 624; M. Blahynka, Večerní Praha 4. 7. 1961; -mv- (M. Vacík), RP 5. 7. 1961 ●; Z. Mathauser: ref. překl. a ed. Slovo o pluku Majakovského, RP 27. 11. 1961; M. Grygar: Výklad moderního básníka – monografie o V. Nezvalovi, ČLit 1962, s. 216; ● ref. Strana, lidé, pokolení: J. Šimůnek, Večerní Praha 2. 10. 1962; Š. Vlašín, Rovnost 11. 11. 1962; Z. Pešat, ČLit 1963, s. 166; J. Hek, Červený květ 1963, s. 64; J. Lang, Práce 28. 4. 1963; Z. Mráz, Čes. jazyk a literatura 14, 1963/64, s. 234 ●; ● ref. ed. a překl. V. Chlebnikov: Čmáranice po nebi: M. Grygar, Kulturní tvorba 1965, č. 4 (k tomu polemika J. T., tamtéž, č. 6 a reakce M. Grygara, tamtéž, č. 9); E. Olonová, Českosl. rusistika 1965, s. 180 ●; A. Hájková: Taufrovský paradox (k pětapadesátinám), Rovnost 5. 7. 1966; ● ref. Téma paměť: Z. Heřman, Orientace 1967, č. 2; Z. Kožmín, LitN 1967, č. 17; M. Vacík, Impuls 1967, s. 777 ●; ● k šedesátinám: M. Blahynka, Tvorba 1971, č. 26 → Pozemská poezie (1977); L. Štoll, Tvorba 1971, č. 26; V. Kříž, Rovnost 5. 7. 1971; Š. Vlašín, tamtéž 17. 7. 1971; J. Lang, Svět socialismu 1971, č. 25; rd (redakce), Listy Klubu přátel poezie 1971, duben ●; ● ref. Majakovskij v Praze: (rsk) (M. Borský), Práce 8. 9. 1971; (zh) (Z. Heřman), Mladá fronta 17. 9. 1971; jv. (J. Vojtěch), Tvorba 1971, č. 27; (iz) (I. Zítková), Zeměd. noviny 4. 10. 1971 ●; G. D. Karpov, A. P. Sercova: Básně J. T. – na okraj ruského vydání sbírky Téma paměť, Svět socialismu 1971, č. 6; L. Štoll in J. T.: Letokruhy (1972) → Socialismus a osobnosti (1974) a Z kulturních zápasů (1986); ● ref. Letokruhy: O. Rafaj, Lit. měsíčník 1972, č. 2 → Zápas o současnost (1978); (rsk) (M. Borský), Práce 2. 8. 1972; (vv) (M. Vacík), LD 4. 8. 1972; (-nau-) (M. Naušová), Zeměd. noviny 14. 8. 1972; (zh). (Z. Heřman), Mladá fronta 25. 8. 1972; M. Blahynka, RP 1. 9. 1972 → (přeprac.) Pozemská poezie (1977); V. Jirousek, Nová svoboda 5. 10. 1972; J. Klapuch, Nová svoboda (Ostrava) 9. 6. 1973, příl. Magazín ●; ● ref. Sedm: M. Blahynka, Tvorba 1973, č. 10 (i ref. Letokruhy); O. Rafaj, RP 25. 9. 1973 → Zápas o současnost (1978) ●; ● ref. Úděly a díla: (rsk). (M. Borský), Práce 25. 7. 1973; (zh). (Z. Heřman), Mladá fronta 30. 8. 1973; V. Vodák (M. Vacík), LD 8. 9. 1973; V. Brett, RP 2. 10. 1973; V. N. (Nejtek), Nové knihy 1973, č. 27; Š. Vlašín, Tvorba 1973, č. 42; M. Procházka, Estetika 1974, s. 127; S. Šabouk, Lit. měsíčník 1974, č. 1; M. Zahrádka, Nová mysl 1974, s. 1511 ●; (c) (J. Pelc): Deska týdne (ref. o gramofonové desce z poezie V. Nezvala, scénář J. T.), Tvorba 1973, č. 40; ● ref. překl. a ed. Mé rozmluvy s básníky: (rsk). (M. Borský), Práce 18. 12. 1973; B. Kopic, Nové knihy 1973, č. 51–52; D. Žváček, Lit. měsíčník 1975, č. 8 ●; (jlg.) (J. Lang): Nová poezie J. T., Kulturněhistorický sborník Univerzity 17. listopadu v Praze 1974, s. 226; ● k pětašedesátinám: M. Blahynka, Tvorba 1976, č. 28 → Denní chléb (1978); V. Pekárek, Lit. měsíčník 1976, č. 6 → Díla a osobnosti (1977); ● ref. Vítězslav Nezval (rozšíř. vyd.): M. Blahynka, Lit. měsíčník 1976, č. 9 → Denní chléb (1978); (iz) (I. Zítková), Zeměd. noviny 2. 8. 1976 ●; J. Rybák in J. T.: Naslouchejte mým rukám (1976); ● ref. Naslouchejte mým rukám: (vln) (V. Novotný), Zeměd. noviny 13. 7. 1977; K. Rosenbaum, Tvorba 1977, č. 35 ●; V. Jelínek: ref. výbor Stichi, Tvorba 1978, č. 17; ● ref. Pokračování příště: H. Hrzalová, RP 8. 12. 1979; Z. Heřman, Mladá fronta 31. 1. 1980 ●; ● ref. Indianie: M. Blahynka, Tvorba 1980, č. 11; O. Rafaj, Lit. měsíčník 1980, č. 6; B. Kopic, Nové knihy 1980, č. 12 ●; ● ref. Portréty a siluety: M. Blahynka, Tvorba 1980, č. 43; V. Brett, RP 6. 10. 1980; A. Bagin, Romboid (Bratislava) 1981, č. 4; Z. Kovářová, ČLit 1982, s. 278 ●; ● k sedmdesátinám: J. Dvořák (J. T. a vznik Bloku socialistických spisovatelů), E. Fojtíková (o T. publicistice věnované ruské literatuře), V. Rzounek, I. Seehase (o hugovském eseji J. T.), I. Skála, S. V. Nikolskij (o poezii J. T. a literární vzájemnosti), D. Žváček (J. T. a sovětská literatura), vše Lit. měsíčník 1981, č. 6; P. Bojar, Tvorba 1981, č. 26; L. Ozerov, Sovětská literatura 1981, č. 8; S. Šmatlák, Slovenské pohľady (Bratislava) 1981, č. 7 ●; ● ref. Tristia: md (M. Drápal), Nové knihy 1981, č. 39; J. Klapuch, Ostravský večerník 13. 10. 1981 ●; ● ref. Citoslovce: M. Blahynka, Tvorba 1981, č. 44; J. Žáček, Nové knihy 1981, č. 21 ●; V. Brett: ref. Vítězslav Nezval (upr. franc. vyd. 1981), RP 28. 1. 1983; S. Cita: Dílo V. Majakovského v českých překladech, Sovětská literatura 1983, č. 7; D. Kšicová: České překlady V. Chlebnikova, Českosl. rusistika 1984, s. 203; J. Nejedlá: K poetice prvních básnických sbírek J. T. (ref. Vybrané spisy 1), Lit. měsíčník 1984, č. 8 + Šestero podob básnického experimentu (ref. Vybrané spisy 2, 3), tamtéž 1986, č. 6; ● k pětasedmdesátinám: V. Rzounek, RP 5. 7. 1986; as (P. Bojar), O knihách a autorech 1986, jaro; M. Blahynka, Tvorba 1986, č. 26, příl. Kmen; M. Florian, Tvorba 1986, č. 26; J. Nejedlá, Nové knihy 1986, č. 27; J. Kadlec, Praha–Moskva 1986, č. 4 ●; M. Bodlák: Mládí J. T. (k předválečným básnickým sbírkám), SPFUK Praha. Filologické studie 15, 1986, s. 80; ● nekrology: P. Bojar, RP 5. 12. 1986; E. Kúnová, Práce 12. 12. 1986; (jr) (J. Rulf), Zeměd. noviny 12. 12. 1986;

I. Skála, RP 13. 12. 1986; J. Kořínek, Tvorba 1986, č. 49; M. Blahynka, Lit. měsíčník 1987, č. 4 ●; V. Brett: Poslední básně J. T., RP 19. 9. 1987; M. Bodlák: Sonety J. T., SPFUK Praha. Filologické studie 17, 1988, s. 5; M. Bubeníková: J. T. a Československé listy (o spolupráci s čas. českosl. občanů v SSSR 1943–45), ČLit 1988, s. 45; S. Cita: Čtyři české překlady Našeho pochodu V. Majakovského, Českosl. rusistika 1988, s. 195; V. Brett: Když Rudé právo… (komentář k otištění básní J. T. z pozůstalosti), RP 8. 4. 1988, příl. Haló sobota; J. Pilař in Sluneční hodiny (1989); Z. Nová: Vždy poctivý dělník slova, Naše pravda 10. 7. 1991; an.: Básník J. T. neprávem zapomínaný, Haló noviny 8. 6. 1996; V. Brett: Vzpomínáme J. T., Haló noviny 3. 12. 1996; R. Svoboda in Prométheus po Poučení z krizového vývoje, sb. Normy normalizace (1996); M. Bauer in Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století (2003); J. Knapík in V zajetí moci (2006).

tg

Ervín **Taussig**

* 12. 9. 1887 *Slaný*
† 23. 8. 1914 *Nisko* (Polsko)

Divadelní a literární kritik prosazující před 1. světovou válkou ideje prvních avantgard, autor poezie ovlivněné italským futurismem, překladatel z němčiny, angličtiny a italštiny, publicista.

Pocházel z rodiny židovského obchodníka se střižním zbožím. Po maturitě na gymnáziu ve Slaném (1906) zahájil dvěma semestry (1906–07) studia medicíny na univerzitě ve Vídni. 1907 přestoupil na pražskou německou univerzitu, kde 1913 promoval. Poté pracoval jako zubní lékař v Brně. T. rodina sympatizovala s českožidovským hnutím, o jehož názorové obohacení soudobými filozofickými proudy (M. Buber, O. Weininger) T. jako publicista usiloval spolu se svými přáteli J. Kodíčkem (seznámili se 1911) a A. Fuchsem. Spolupráce a přátelské vztahy T. pojily s představiteli předválečné moderny, zejména s K. Čapkem a S. K. Neumannem, těsně před válkou i s V. Dykem a redakcí brněnských Lid. novin (Č. Jiřina). Na počátku 1. světové války T. narukoval na ruskou frontu, kde zemřel na úplavici.

Svou literární činnost zahájil překlady, medailony a divadelními referáty pro K. H. Hilara v knižnici Moderní bibliotéka a v časopisu Divadlo. (Zmiňovány jsou i T. gymnaziální anonymní příspěvky v periodikách Světlo a Svobodný občan.) T. se profiloval především jako divadelní kritik a esejista. Jeho kritické názory na divadelní tvorbu se formovaly v konfrontaci české jevištní konvence se soudobou evropskou divadelní modernou. Odmítal inscenační a scénografický deskriptivní realismus a realistický psychologismus v herectví a postuloval jednotný divadelní tvar odpovídající generační reflexi duchovní proměny doby, jak ji představovala filozofie času H. Bergsona a avantgardní postupy v umění a literatuře. V oblasti hereckého projevu požadoval plastickou proměnlivost adekvátní stupňovanému scénickému dění, resp. tvorbu a růst jevištní osobnosti (*Pro ryzost herecké masky, Eduard Vojan*). Kritérium celistvosti divadelního výrazu ho přivedlo k otázkám funkčního členění prostoru a světla v divadelní architektuře a jejich propojení s expresionistickými tendencemi v režii. V centru T. zájmu byla původní současná česká hra a problémy jejího popisného historismu, spor o tzv. knižní a divadelní drama, o drama lyrické, resp. básnické, a otázky shakespearovských a ibsenovských inscenací v Nár. divadle. V soudobé české režijní tvorbě oceňoval především raně expresionistické inscenace F. Zavřela. Podílel se na vzniku časopisu-dílny Scéna, kde spolu s J. Kodíčkem prostředkovali široké spektrum soudobých názorů na divadlo a jejich myšlenkových zdrojů (M. Buber, P. Ernst, G. Lukács). Kritéria hybnosti, resp. dramatičnosti a aktivnosti umění jako součásti moderního civilizačního procesu, polemizující s estetickým ideálem symbolistní a dekadentní epochy, uplatňoval rovněž v kritice literární, jíž se však věnoval pouze okrajově (mj. usiloval popsat specifičnost soudobé tvorby židovských autorů). V předválečné generační diskusi a debatě o avantgardních uměleckých směrech zaujímal stanovisko spřízněné s autory pozdějšího Almanachu na r. 1914, k jehož autorsky nevyrovnané skladbě však zaujal rezervovaný postoj. T. nečetná verslibristická básnická tvorba (publikována většinou posmrtně, jeho pozůstalost se nedochovala), inspirována italským futurismem, zachycovala v proudu rozvolněných asociací dynamický obraz moderního světa v kaleidoskopickém pojetí usilujícím o postižení mnohočetné tvářnosti civilizačních dějů (mj. motivy moderní techniky a velkoměstského prostředí v básních *Balada kouzelníkova* a *Den*).

PSEUDONYM, ŠIFRY: Otto Kirchner; E. T., T., Tg.
■ PŘÍSPĚVKY *in:* Divadlo (1910–11); Kalendář čes-

kožidovský (1911–12); Lid. noviny (1914); Pokroková revue (1912, Pro ryzost herecké masky); Přehled (1912–14); Rozvoj (1911–12); Scéna (1913–14; 1913 mj. cyklus kritik České divadlo, Eduard Vojan, Omyly o literárním dnešku, B Den, 1914 úryvek D Marja); Světlo (Slaný); Svob. občan (Slaný); Volné směry (1913); – posmrtně: Kalendář českožidovský (1915, verše); Lumír (1915, verše, mj. Balada kouzelníkova); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ∎ KNIŽNĚ. *Překlady:* M. Beerbohm: Šťastný pokrytec (1910); M. Bandello: O mladé vdově a šlechtici (1912, pseud. Otto Kirchner). ∎

LITERATURA: ● polemika o T. stať Omyly o literárním dnešku: K. Čapek, Přehled 11, 1912/13, s. 851 → Spisy. Dodatky ke sv. 14–19 (1995); R. Medek: Poznámky k literární současnosti, MR 1913, sv. 27, s. 267 ●; ● polemika s T. názory na moderní umění: A. P. (Procházka), MR 1913, sv. 27, s. 192 a 1913/14, sv. 28, s. 342; E. Taussig, Scéna 1913, s. 261 ●; ● nekrology: an., Světlo 1914, č. 20; an., PL 17. 10. 1914; K. Čapek, Kalendář českožidovský 35, 1915/16, s. 70 → O umění a kultuře 2 (1984) ●; Č. Jiřina: Zapadlé jiskry, LidN 1. 11. 1920; J. Kodíček: E. T., Tribuna 10. 8. 1924; K. H. Hilar in Odložené masky (1925); in Dyk – Neumann – Čapkové. Korespondence z let 1905–1918 (1962); -fvš- (F. Všetička): E. T., Tvář 1964, č. 9–10; E. Strohsová: E. T., Listy Klubu přátel poezie 1968, květen; M. Jareš: Buďte si vládci, buďte si, neboť zatím jsem já zde ve výších ujal se žezla, Aluze 1998, č. 2–3.

ls, dvo

Karel **Tauš**

* 5. 10. 1897 *Praha*
† 7. 5. 1984 *Brno*

Dramatik, básník a prozaik, divadelní, hudební a literární historik a kritik, lexikograf, publicista.

Vl. jm. dle úmrtního listu Karel Tausch. Podepisoval se zpravidla L. V. Karel Tauš, Karel (K.) L. V. Tauš, méně též Tausch; L. V. bývá dešifrováno Ludmila Vojtěch. – Studoval gymnázium v Praze a poté v Plzni (mat. 1916), kde zároveň navštěvoval operní školu B. Ptáka, hudbu studoval v soukromé škole F. Karáska a hudební teorii u skladatele K. Moora. Zapsal se na filoz. fakultu pražské univerzity, ale studia nedokončil. V sezonách 1916–18 byl dramaturgem a tajemníkem Městského divadla v Plzni, 1918–19 režisérem a dramaturgem lidového divadla Deklarace v Praze na Žižkově a 1919–22 tajemníkem Uměleckého klubu v Praze. Věnoval se žurnalistice, psal divadelní a hudební kritiky, mj. do Nár. obzoru, Českosl. deníku a Nár. politiky. Po krátkém pobytu v Bratislavě se 1924 usadil v Brně. Byl vedoucím redaktorem nakladatelství Ústředního hudebního závodu J. Stožického. 1928 založil 1. soukromou tiskovou kancelář Moraviapress, jejímž byl šéfredaktorem. 1930–44 pracoval jako hudební a divadelní kritik v Moravských novinách a v Moravské orlici. 1945–47 řídil v Brně kulturní rubriku Nár. obrody, 1928–58 spolupracoval s brněnským rozhlasem. Byl členem Svatoboru a Společnosti A. Jiráska.

Na počátku literární dráhy psal T. poezii, námětově i formálně spjatou především s dekadencí, případně tematizující pesimisticky a rezignovaně zbarvenou erotiku (*Dobrodružství vášní, O jedné lásce*, básně v próze *Portréty žen, básníků a jiné motivy z deníku*). Z různorodé prozaické tvorby, publikované též časopisecky (povídky *Výpravy k srdcím…*, humoristické románky *Primadona na splátky, Uličnice,* historický román *Brněnská císařovna Eva,* společenský román *Dům u muzea*), se vyčleňuje faktografický *Román žida Hilsnera* kombinující beletrizované a reportážní zachycení skutečné události s cílem vypořádat se s náboženským fanatismem a společenskými předsudky. Doménou T. činnosti bylo divadlo, jemuž se věnoval jako dramatik, kritik a historiograf. Jeho oblíbeným žánrem byla jednoaktovka, buď chmurného ražení s moralizující tendencí (*Slabí a silní, Mítěnka, Loutky, Poslední* aj.), nebo komponovaná jako nenáročná fraška nebo scénický žert, vyrůstající z anekdotického základu, místy až se sklonem k obhroublosti (*Pane, vaše žena je muž, Fackovací panák…, Donjuaniáda…, Malinké překvapení* aj.). Obě celovečerní hry (*Smrt moře* a *Hořící svět*) náleží pro svou malou dramatičnost a komplikovanou jevištní realizovatelnost ke knižním dramatům. Významnou složkou T. tvorby byla práce divadelněhistorická a kritická, v níž zdůrazňoval tradiční hodnoty; jeho kritiky se vyznačují kultivovaností, citem pro hereckou tvorbu a fundovanou pozorností ke kvalitě scénického provedení. Jako dlouholetý sledovatel brněnského hudebního a divadelního života vydal kronikářsky popularizační studii o jeho vývojovém procesu (*K padesátiletému jubileu českého divadla v Brně*) a pečlivě dokumentovanou monografii o brněnském herci J. Auerswaldovi (při charakteristice hereckého typu v ní využil vedle dobových referátů i osobních vzpomínek). Psal také rozhla-

sové hry (Jejich nejvyšší hra, Král Ječmínek aj.), dramatizace (Hanuman dle S. Čecha aj.), texty k písním a drobným skladbám, kabaretní výstupy, skeče atp., vydal též několik sportovních příruček. – T. pracovitost a snaha o faktografickou spolehlivost při shromažďování materiálových údajů a jejich třídění se uplatnila v pracích slovníkového charakteru (*Slovník cizích slov, zkratek…* aj.). Pozůstalost obsahuje na 700 hesel pro chystaný divadelní slovník (uloženo v Divadelním ústavu v Praze), slovníky Moravští novináři a redaktoři periodik 1848–72 (strojopis uložen v lit. oddělení Moravského muzea) a Moravští novináři a redaktoři. Soupis do roku 1960 (strojopis uložen v PNP v Praze), Letopisy české zpěvohry (140 let české opery), Příruční slovník slovesných spolutvůrců hudebních děl aj.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Ali Gátor; K. T., -kt-, -kt.-, L. V. K. T., -t-, -t.-. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Zemského divadla v Brně (1933); Bratislava (1918, 1. dějství D Právo na život); Časopis Matice moravské (Brno 1971–73); Českosl. deník (od 1922); Čes. deník (Plzeň 1917); Divadelní list; Divadelní noviny (1967); Divadlo; Houpačka (1928, RR Primadona na splátky, Uličnice); Hudební rozhledy; Hudební zpravodaj; Kulturněhistorický kalendář na památný rok 1948 (1948); Lid. demokracie (1967); Lid. obroda; Listy PPB (Opava 1966–67); Meandr (Brno 1968–69); Mor. orlice (Brno 1930–44); Mor. listy (Brno); Mor. noviny (Brno 1930–44); Na křižovatce umění. Sborník k poctě prof. dr. Artura Závodského… (1973); Nár. obroda (1945–47); Nár. obzor (1921–22; 1922 R Smrt moře); Nár. politika (od 1922); Naše scéna (od 1918); Nová žeň (1919); Poledník list; Program (Státní divadlo v Brně, 1972, 1983); Proud (Brno 1940–44); Rovnost (Brno 1968); Sladko je žíti (1920); Slovenský východ (Košice); Tribuna (od 1923); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie, práce o divadle a umění, slovníky:* Jan Hus. Několik slov a poznámek k Jiráskově historické hře (1917); O divadle a dramatické literatuře v Číně. Studie k uvedení čínské hry Žlutý háv… (b. d., 1917); K otázkám českého umění dneška a zítřka (leták, b. d., 1918); Slabí a silní (D 1918, i prem.); Nemilosrdní (DD Mítěnka, Loutky, Poslední, 1918, prem. 1919); Portréty žen, básníků a jiné motivy z deníku (BB 1919); Výpravy k srdcím a jiné příběhy (PP 1922); Dobrodružství vášní (BB 1922); Hořící svět (D 1924); O jedné lásce (BB 1929); Román žida Hilsnera (R 1930); Nehistorická komedie o jednom prapodivném aktu (D 1930); Pane, vaše žena je muž (D 1930); Fackovací panák aneb Jeho životní jubileum (D 1930; t. r. in Komedie a grotesky s tit. Jeho životní jubileum); Prokletí „dona Quijota" (D 1930); Donjuaniáda aneb Záletník v pasti (D 1930); První pacienti (D 1930); Bohémská krev aneb Obchod je obchod (D 1930); Po všesokolském sjezdu (D 1930); Jaroslav Auerswald (monografie, 1931; upr. vyd. 1970); Jejich nejvyšší hra (D b. d., 1933); Malinké překvapení (D b. d., 1934); Brněnská císařovna Eva (R 1934); K padesátiletému jubileu českého divadla v Brně. 1884–1934 (1934, obměny titulu na obálce i v tiráži); Snad… (DD Smrt moře, Hořící svět, 1938); Beethoven. S rozborem všech 9 symfonií a s obsahem opery Fidelio (1944); Slovník cizích slov, zkratek, novinářských šifer, pseudonymů a časopisů pro čtenáře novin (1946; opr. a dopln. vyd. 1947); Stručný hudební slovník (1960, s M. Barvíkem, přeprac. vyd. slovníku J. Maláta); Dům u muzea (R 1948). – *Ostatní práce:* Prostituce. Kapitoly pro každého (1923); Střelectví jako sport (1934); Lovecký sport a kynologie (1934); Rybářský sport (1936); Lukostřelba jako sport (1937); Kuželkářský sport (1939); Ilustrovaný sportovní slovník příruční 1, 2 (1944, s O. Skotalem). – *Výbory:* Komedie a grotesky (DD 1930; 7 aktovek z 1930). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Nár. obzor (1921 od č. 41 – 1922); *almanach:* Almanach Zemského divadla v Brně (1933); *knižnice:* Knížky o divadle (1920–31, 2 sv.), Malé monografie o velkých zjevech (1944); *katalog:* Katalog Jubilejní výstavy v Brně 1884–1934 (1934). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Kulturněhistorický kalendář na památný rok 1948 (1948). ▮

LITERATURA: ● ref. Nemilosrdní (insc.): jv (J. Vodák), Venkov 2. 10. 1919; K. Svoboda, Čes. revue 13, 1919/20, s. 55 ●; ● ref. Portréty žen…: Š. Jež, Cesta 2, 1919/20, s. 397; B. P. (Polan), Kmen 3, 1919/20, s. 179; J. Krecar, MR 1920, sv. 35, s. 42 ●; ● ref. Výpravy k srdcím…: -btk- (V. Brtník), Zvon 22, 1921/22, s. 434; JAR. KR. (Krecar), MR 1922, sv. 37, s. 263; V. Z. (Zelinka), Zlatá Praha 1922, s. 139 ●; B. Jedlička: ref. Dobrodružství vášní, LidN 21. 10. 1923; ● ref. Hořící svět: K. H. (Hikl), Naše doba 32, 1924/25, s. 501; J. Krecar, MR 1925, sv. 40, s. 122 ●; ● -pa- (F. S. Procházka): ref. O jedné lásce, Zvon 29, 1928/29, s. 461; vz (V. Zelinka): ref. Román žida Hilsnera, Zvon 31, 1930/31, s. 83; jv (J. Vodák): ref. Jaroslav Auerswald, Čes. slovo 23. 9. 1931; ● ref. K padesátiletému jubileu českého divadla v Brně: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 15. 11. 1934; Č. J. (Jeřábek), LidN 17. 12. 1934; P. Fr. (Fraenkl), NO 10. 1. 1935 (i k padesátinám T.); ● k sedmdesátinám: ZS (Z. Srna), Práce 5. 10. 1967; A. Z. (Závodský), Rovnost 5. 10. 1967 ●; Z. Srna: k pětasedmdesátinám, Práce 6. 10. 1972; ● k 95. výr. nar.: (sk), LD 6. 10. 1992; vz (V. Závodský), Svob. slovo 20. 10. 1992 ●; H. Kraflová: Brňan volbou. Zastavení s K. T. 1–22, Kam v Brně 2003. č. 1–12 a 2004, č. 1–12.

sb

Alfred **Technik**

* 6. 8. 1913 *Smržovka* u Tanvaldu
† 17. 12. 1986 *Praha*

Prozaik a publicista, autor tištěných a zejména rozhlasových reportáží se zájmem o neobvyklé lidské typy a profese, romanopisec a povídkář, akcentující sociální problematiku.

Pocházel z rodiny zámečníka, od 1915, kdy mu zemřela matka, byl vychováván u své babičky a tety v Robousích u Jičína. Otec se znovu oženil po návratu z fronty 1. světové války. T. chodil do měšťanské školy v Jičíně a v Tanvaldě, středoškolská studia absolvoval na reálce v Jičíně, reálném gymnáziu v Liberci a reálce v Turnově (mat. 1934). 1934–39 studoval zeměměřičství na Vysoké škole speciálních nauk ČVUT v Praze, státní zkoušky složil až 1945 (Ing.). Po uzavření vysokých škol působil v rozhlase jako reportér, 1945–48 jako redaktor reportážního oddělení a programový referent, 1948–52 jako zástupce vedoucího ve vzdělávacím odboru. Z doby rozhlasové činnosti pocházejí stovky odvysílaných reportáží. 1952 zanechal ze zdravotních důvodů (nervové vyčerpání) žurnalistické práce a v Českosl. rozhlase byl pak zaměstnán jako inženýr ve stavební kanceláři (později Spojprojekt). Od října 1968 byl tiskovým tajemníkem Federálního výboru pro pošty a komunikace a zároveň působil v poloviční úvazku jako odborný asistent a zástupce vedoucího katedry rozhlasu na Fakultě sociálních věd a publicistiky UK v Praze (později Fakulta žurnalistiky), od 1972 zde pracoval v plném úvazku, od 1973 ve funkci vedoucího katedry; 1974 byl jmenován mimořádným profesorem teorie a historie žurnalistiky, 1983 odešel na odpočinek.

Nejvlastnějším T. žánrem se stala umělecká reportáž. Z profesionálního zájmu a důvěrné znalosti vznikly reportážní prózy o přezírané práci stokařů, krysařů, dělníků pražského podzemí (*Muži pod Prahou*) a tunelářů (*Barabové*), které v sobě slučují smysl pro fakta s psychologickou hodnověrností postav a oslavu kolektivní práce. Záznamy z mnoha oborů lidské činnosti a pracovní náměty obsahuje soubor reportáží a črt *Rosa v pavučinách,* zatímco *Zelený zápisník* přináší T. myslivecké zážitky z jižních Čech. K základním stavebným elementům námětově různorodých a sociálně laděných románů patří baladické motivy, ať už se promítají do obrazů nepoddajného mlynářského rodu z doby protireformace a objevování jeskyní Moravského krasu (*Mlýn na ponorné řece*), začleňování cikánské komunity do poválečných poměrů (*Tuláci věčné krve),* či kronikářsky zachycují dělnickou stávku z r. 1870 (*Svárov*). – T. byl též autorem scénářů ke krátkým filmům (Nevíme dne, 1948; Muži pod Prahou, 1948, na motivy stejnojmenné reportáže), scenáristicky se podílel na filmovém přepisu románu Svárov s tit. Pavlínka (1974, s K. Kachyňou a I. Urbanem); podle románu Mlýn na ponorné řece byl natočen film Ďáblova past (1962).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Fred Starej, Jan Netola, Jan Petera, Petr Vok, Viktor Lux; art, at, te (vesměs ve Studentském časopise). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. dělník (1942–43); Dějiny a současnost (1960); Květy (1955–61); Lid. noviny (1939, 1943–44); Mladý svět; Nár. práce (1943–44, 1940–41 Večerník NP); Nové knihy (1961, o R Svárov); Plamen (1960); Rozhlas; Severočes. deník (Liberec 1934); Studentský časopis (od 1929, básnický debut); Týden horských okresů (Železný Brod 1932). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Muži pod Prahou (reportážní pásmo, 1942); Barabové (reportážní pásmo, 1943); Mlýn na ponorné řece (R 1956); Majáky televize (Rp pro ml., 1957); Tuláci věčné krve (R 1958); Svárov (R 1961); Zelený zápisník (PP 1974); Rosa v pavučinách (RpRp 1978). ▮

LITERATURA: J. K. (Kopecký): ref. Muži pod Prahou, LidN 26. 6. 1942; ● ref. Barabové: Ns. (J. Nečas), Naše doba 50, 1942/43, s. 469; J. K. (Kopecký), LidN 29. 6. 1943; F. Čihák, Řád 1943, s. 439; K. Říha, NŘ 1943, s. 155 ●; ● ref. Mlýn na ponorné řece: A. Linke, Mladá fronta 5. 12. 1956; Z. V. (Vavřík), LitN 1956, č. 50; J. Sekera, RP 28. 2. 1957 ●; K. Mikula: ref. Majáky televize, LitN 1957, č. 40; V. Kovářík in A. T.: Mlýn na ponorné řece (1958, 2. vyd.); M. Částka: ref. Mlýn… (2. vyd.), Kulturní kalendář Mostecka 1958, č. 10; ● ref. Tuláci věčné krve: (ft), Mladá fronta 20. 12. 1958 (rozhovor o knize); V. Pazourek, LitN 1959, č. 3 ●; ● ref. Svárov: vpv (V. Poppová), LD 21. 5. 1961; Z. Heřman, LitN 1961, č. 22 ●; K. Koturb: Z dílny spojařského spisovatele, Doprava a spoje 1961, č. 11; J. Kotalík, Z. Urban: K dílu spisovatele A. T., Průboj (Ústí n. Lab.) 14. 8. 1962; ● k padesátinám: zv (Z. Vavřík), LitN 1963, č. 30; K-V, Kulturní tvorba 1963, č. 31 ●; ● k šedesátinám: (jam). (J. Marek), LD 3. 8. 1973; (vm), Průboj (Ústí n. Lab.) 4. 8. 1973 (rozhovor) ●; (št). (B. Šubrt): ref. Zelený zápisník, Nové knihy 1974, č. 51–52; ● k pětašedesátinám: (vl), Průboj (Ústí n. Lab.) 5. 8. 1978; J. Stegbauer, Květy 1978, č. 31; H. Hrzalová, O knihách a autorech 1978, podzim ●; ● ref. Rosa v pavučinách: tg. (R. Tognerová), Nové knihy 1978, č. 36; T. Sedláček, Rovnost 11. 1. 1979; Š. Vlašín, Tvorba 1979, č. 2; fs, Večerní Praha 11. 5. 1979 ●; ● k sedmdesátinám: (bj). (B. Jirásek),

Pravda (Plzeň) 9. 8. 1983; J. Marek, Lit. měsíčník 1983, č. 7; Z. Heřman, Nové knihy 1983, č. 31–32; V. Stejskal, Tvorba 1983, příl. Kmen, č. 31 ●; ● nekrology: r, Tvorba 1986, příl. Kmen, č. 52; ner, Rozhlas 1987, č. 3; (vm)., Průboj (Ústí n. Lab.) 20. 1. 1987; V. Hudec, Novinář 1987, č. 2 ●; S. Vodinský: Cestou za neznámým světem (medailon), Haló noviny 24. 8. 1996, příl.

sb

Josef **Teige**

* 1. 6. 1862 *Praha*
† 6. 3. 1921 *Praha*

Historik, archivář zaměřený zvláště na historickou topografii, editor.

Syn pojišťovacího inženýra. Jako dítě z poměrně dobře situované rodiny věnoval dlouhou dobu studiím a přípravě na budoucí povolání. Maturoval 1883 na pražském malostranském reálném gymnáziu. 1883–89 studoval na české právnické fakultě (JUDr. 1889). Letní semestr 1890 strávil na filoz. fakultě v Mnichově, kde poslouchal přednášky L. Rockingera a H. Simonsfelda z oboru pomocných věd historických a archivnictví. V témž roce začal studovat na Institut für österrechische Geschichtsforschung ve Vídni (1893 státní zkouška), 1894 PhDr. na české filoz. fakultě v Praze prací *O pramenech dějepisných kláštera hradištského u Olomouce*. 1893–95 působil jako stipendista v Instituto Austriaco di studi storici v Římě. Po návratu do Prahy se 1896 marně pokoušel o habilitaci v oboru pomocných věd historických na české filoz. fakultě. Ačkoliv mohl prokázat nejvyšší možnou kvalifikaci, jeho samotářská a uzavřená povaha nebudila důvěru kompetentních osobností, zejména J. Golla, který na místa docentů počítal se svými přímými žáky (kvůli svému tělesnému vzhledu býval T. i terčem posměšků ze strany historiků Gollovy školy). 1896 nastoupil jako adjunkt do Archivu hlavního města Prahy, 1906 se stal jeho ředitelem s tradičním titulem archivář hlavního města Prahy. V archivu sestavil lístkový katalog ke 100 000 jednotlivin, pečoval o knihovnu, 1911 zřídil konzervační dílnu; ve spolupráci s konzervátorem J. Herainem dbal o záchranu a dokumentaci hmotných památek hlavního města. 1902 byl zvolen mimořádným členem KČSN, 1907 dopisujícím členem ČAVU. V závěru života trpěl astmatem a chronickou bronchitidou; těmto onemocněním nakonec podlehl. – Syn Karel T. byl teoretik umění a představitel české meziválečné avantgardy.

T. se řadí k popisně faktografickému křídlu českého dějepisectví. Prvními příspěvky se zaměřil na rodopisnou problematiku, za pobytu v Institut für österrechische Geschichtsforschung na středověkou diplomatiku. Nedokončenými *Základy starého místopisu pražského* navázal na stejnojmenné dílo V. V. Tomka se záměrem napsat na širší pramenné bázi základní práci pro pražskou topografii do roku 1620 (dva vydané svazky však neobsáhly ani celé Staré Město pražské; vytištěné torzo třetího nebylo distribuováno). K širší kulturní veřejnosti se obrací kniha *Pražské ghetto*, na níž se podíleli I. Herrmann a Z. Winter, částečně i práce *Staroměstský rynk v Praze,* kterou T. napsal s J. Herainem. T. se zabýval také příčinami a důsledky bitvy na Bílé hoře a vydával prameny k předbělohorskému období. Byl přispěvatelem Ottova slovníku naučného.

ŠIFRA: J. T. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach král. hlavního města Prahy (1898–1905); Almanach Nár. listů (1911); Archiv český (1900, 1909, 1912); Archiv für slavische Philologie (Berlín 1884); ČČM (1890, 1892, 1894, 1899, 1905); Časopis Matice moravské (1905); Časopis pro dějiny venkova (1920–21); Časopis Společnosti přátel starožitností… (1900–12; 1900 Kaple sv. Lazara na Novém Městě pražském, s J. Herainem, i sep.; 1901 Jan Táborský z Klokotské Hory a jeho Zpráva o orloji staroměstském, i sep.; 1910 K vydání nejstaršího plánu Starého Města pražského, i sep.); Čes. listy (1887, Příspěvky k životopisu starších spisovatelů českých 16. století); Čes. časopis historický (1897, 1905); Germania (Lipsko); sb. Katalog pavilonu města Prahy (1908); Krása našeho domova (1909); Květy (1883); Method (1904); Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung (Vídeň, Mnichov 1885–97; 1888 Die Quellen des sogenannten Dalimil, i sep.); Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen (1884); Nár. listy (1915); Osvěta (1918); Památky archeologické a místopisné (1884); Právník (1919–20); Rozvoj (1912); Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy (1911, 1922); Studien aus dem Benediktiner Orden (Brno 1895, Die Vorgeschichte des Klosters Saar, i sep.); Světozor (1896); Věstník ČAVU (1891); Věstník KČSN (1889–1906; 1893 Zpráva o pramenech dějin kláštera hradištského u Olomouce až do r. 1300, i sep.; 1906 Listiny děkanství karlštejnského z let 1322–1625, i sep.); Vierteljahrschrift für Heraldik, Sphragistik und Genealogie (Berlín 1885–89); Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte (1920); Zprávy Včely čáslavské; Ženské listy (1919).

■ KNIŽNĚ. *Odborné práce:* Belwitz v. Nostwitz. Ein Beitrag zur meissnischen und nordbömischen Genealogie (Berlín 1887); Drobné příspěvky k českému listáři (1887); Blätter aus der altböhmischen Genealogie (Vídeň 1887); Úmluva. Příspěvek k diplomatice zápisů desk zemských Království českého (1893); Listinné příspěvky k dějinám komendy drobovické (1895); Příspěvek k diplomatice reskriptů papežských 1 (1896); Beiträge zur Geschichte der Audientia litterarum contradictarum 1 (1897); Staroměstský rynk v Praze (1899, s J. Herainem); Pražské ghetto (1902, s I. Herrmannem a Z. Wintrem; 1903 i něm. verze); Poprava na Staroměstském rynku 21. č. r. 1621 (1904, s J. Herainem); Základy starého místopisu pražského. Oddíl 1. Staré Město pražské 1, 2 (1910, 1915); Archiv král. hlavního města Prahy v letech 1905–1909 (1911); Na Bílé hoře (1911, s H. Kuffnerem a J. Herainem; rozšíř. vyd. 1921, s A. Hajnem, M. Hýskem a Z. Wirthem); Pražské příspěvky místopisné (1911); První náš boj za samostatnost proti Habsburkům (1919). ■ REDIGOVAL *sborník:* Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy (1911–22); *knižnici:* Akademická knihovna (1920). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Staroměstský formulář ze 14. století (1906); Akta všech těch věcí (1547) (b. d.); Sixt z Ottersdorfu: Knihy památné o nepokojných letech 1546 a 1547, 1, 2 (1919); D. Adam z Veleslavína: Kalendář historický (1920, výbor); Život sv. Konstantina řeč. Cyrila (1920). ■

LITERATURA: red.: ref. Úmluva, ČČM 1892, s. 553; ● ref. Staroměstský rynk v Praze: V. Mrštík, Lumír 1900, s. 251; P. Papáček, NL 18. 4. 1902 ●; ● ref. Pražské ghetto: K. B. Mádl, NL 14. a 21. 12. 1902; -ka (F. S. Procházka), Zvon 3, 1902/03, s. 153; H. Cyriak (A. Procházka), MR 1902/03, sv. 14, s. 175; F. X. Harlas, Osvěta 1903, s. 75; Č. Zíbrt, ČČM 1903, s. 207 ●; Č. Zíbrt: ref. ed. Staroměstský formulář ze 14. století, ČČM 1906, s. 398; an.: Dr. J. T., Almanach ČAVU 1908, s. 51; ● ref. Základy starého místopisu pražského 1: J. V. Prášek, Osvěta 1910, s. 579; V. Vojtíšek, ČČM 1911, s. 179; Z. Winter, Zvon 12, 1911/12, s. 446 ●; ● ref. Na Bílé hoře: J. Kapras, Sborník věd právních a státních 1911, s. 124; J. Kolář, ČSPS 1911, s. 19; K. Krofta, ČČH 1911, s. 128; H. Traub, LidN 7. a 8. 9. 1911; Č. Zíbrt, ČČM 1912, s. 414 ●; -n-: k padesátinám, Zvon 12, 1911/12, s. 607; ● ref. Základy starého místopisu pražského 2: B. M., ČSPS 1915, s. 99; K. Krofta, ČČH 1916, s. 498; V. Vojtíšek, ČČM 1916, s. 448; V. Novotný, ČMM 41–42, 1917/18, s. 403 ●; ● ref. První náš boj za samostatnost proti Habsburkům: J. Dostál, ČČH 1920, s. 280; J. Prokeš, Nové Atheneum 2, 1920/21, s. 157 ●; A. Gregor: ref. ed. D. Adam z Veleslavína: Kalendář historický, LidN 13. 2. 1921; J. Vašica: ref. ed. Život sv. Konstantina řeč. Cyrila, Archa 1921, s. 277; ● nekrology: Ča (F. Čáda), Všehrd 1921, s. 127; J. B. Novák, Almanach ČAVU 31–32, 1920/21, s. 170; V. Vojtíšek, Naše věda 3, 1919/20, s. 167 + ČČH 1921, s. 265 ●; V. Vojtíšek: J. T., Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 1922, s. 203 (i sep.) + k 10. výr. úmrtí, Věstník hlavního města Prahy 1931, s. 298 + In memoriam J. T., tamtéž 1948, s. 247; J. Špét: Úvahy o obsazení stolice pomocných věd historických v letech 1896–1898, Archivní časopis 1992, s. 139; F. Holec: Počátky knihovny Archivu hl. města Prahy, tamtéž, s. 65 + JUDr. et PhDr. J. T. – archivář hlavního města Prahy, Archivní časopis 1993, s. 193.

pč

Karel **Teige**

* 13. 12. 1900 *Praha*
† 1. 10. 1951 *Praha*

Teoretik a programový estetik, vůdčí autorita české levicové avantgardy, uvádějící do českého prostředí moderní umělecké směry a vytvářející v poetismu a surrealismu jejich českou obdobu; sociolog architektury, výtvarný a literární kritik, publicista, překladatel.

Syn historika, archiváře a editora Josefa T.; jeho sestřenicí byla spisovatelka J. Svatá, bratrancem teoretický fyzik Karel T. (1891–1965, manžel překladatelky Heleny T.). Dětství T. prožil v Neveklově u Benešova, 1911–19 studoval na reálném gymnáziu v Křemencově ul. v Praze (mat. 1919; mezi frekventanty školy byli mj. A. Hoffmeister, V. Vančura, A. Wachsman), 1919–23 na pražské filoz. fakultě estetiku a dějiny umění (u F. X. Šaldy, V. Birnbauma, K. Chytila). Díky soukromým učitelům již v raném mládí ovládal francouzštinu a němčinu a už od gymnazijních let se též věnoval překladatelské, literární a výtvarné činnosti i uměleckým experimentům (první účast na výstavě 1916, první překlad 1917 v Čes. světě, próza 1918 v Lípě, báseň 1919 v Republice); jako výtvarný referent se nejdříve uvedl 1919 v Kmeni a Času, soustavněji 1920 v Právu lidu a 1924–25 v Nár. osvobození. Vedle toho se na uměleckém životě podílel jako organizátor a teoretik, jako výtvarník se průkopnicky věnoval zejména grafice, typografii a knižnímu designu (mj. pro nakladatelství Odeon, V. Petr, Melantrich; knihy J. Seiferta, V. Nezvala, K. Biebla, E. Hostovského aj.), tvořil také od poloviny 30. let obrazové básně, koláže a fotomontáže (zveřejněny až posmrtně). 1926 přispěl i k inscenacím Osvobozeného divadla jako spoluautor výpravy i herec. Od počátku 20. let se začal výrazně uplatňovat na politické levici, ač nečlen podporoval činnost KSČ, a to i během rozkolu 1929. Byl zakládajícím členem Společnosti

pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem (1925–37), Levé fronty (po založení 1929 první předseda), Svazu socialistických architektů (1933). Stál u zrodu Uměleckého svazu Devětsil (říjen 1920), jenž shromáždil kolem sebe většinu levicově smýšlejících umělců z několika oborů, byl tvůrcem jeho uměleckého programu (poetismu) i autorem jeho manifestů (1924 v Hostu, 1928 v ReDu s V. Nezvalem, 1930 Báseň, svět, člověk in Svět, který voní). Navazoval kontakty s představiteli moderních uměleckých proudů ve Francii, Německu i Rusku a stal se jedním z jejich nejvýznamnějších prostředníků při uvádění do českého života. 1929–30 působil jako hostující docent v oboru sociologie architektury a estetiky na avantgardním učilišti Bauhausu v německém Dessau (spolupracoval s ním od 1923). Navštívil několikrát Francii (poprvé 1922) a SSSR (poprvé 1925), cestoval po Německu, Rakousku, Belgii a Itálii. 1929–30 polemizoval se Štyrského obhajobou umění nezávislého na vnějších programech (v ReDu a Tvorbě). Od 1934 se podílel na činnosti Skupiny surrealistů v ČSR, byl jejím hlavním teoretickým mluvčím. V době moskevských politických procesů vystoupil proti postupům stalinské justice (po roztržce uvnitř surrealistického hnutí a neúspěšném Nezvalově pokusu o rozpuštění skupiny), 1945 T. podrobil některé své postoje sebekritice (pro Agitprop KSČ); po válce zároveň revidoval svou koncepci surrealismu s důrazem na politickou autonomii umění a rozvíjel kontakty s mladými autory. 1948–49 byl spolupracovníkem redakce časopisu Kvart. Na výzvu vysokoškolských učitelů 1946 podal doktorskou práci Jarmark umění a studii o J. Zrzavém, ale doktorát mu nebyl udělen, protože se nepodrobil malému rigorózu. J. Mukařovský pak připravoval i jeho habilitaci prací Fenomenologie umění, což zmařil opakovaně odmítavý postoj k ideologickému posuzování umění a T. se ocitl v ostré opozici k tehdejší komunistické kulturní politice. Po 1948 byly jeho ediční projekty znemožňovány, T. sám byl izolován a posléze vystaven radikální difamační kampani obviňující ho z trockismu a buržoazního kosmopolitismu. V posledních měsících života se stýkal především s mladou generací surrealistů (V. Effenberger, L. Fára, K. Hynek, J. Istler, M. Medek, V. Tikal aj.). Zemřel na srdeční infarkt; odrazem jeho tíživé situace v posledních letech života bylo rozšíření pověsti o sebevraždě (krátce po jeho smrti svůj život dobrovolně ukončily obě jeho družky: E. Ebertová, dcera J. S. Machara, a překladatelka J. Nevařilová).

T. se stal od počátku 20. let iniciátorem, programovým teoretikem i vykladačem českého avantgardního umění inspirovaného soudobým evropským moderním uměleckým hnutím. Usiloval o to, aby se vnitřní vývojový řád umění vstupujícího do směrové rozrůzněnosti (dadaismus, futurismus, kubismus) sladil s poválečným sociálním revolučním hnutím a aby tak i umění přispívalo k vytváření harmonického světa, ve kterém by spontánně splývalo se životem a pomáhalo zajišťovat plnou svobodu člověka. Opíraje se zprvu o program proletářské literatury a poté následujícího poetismu T. proklamoval bipolaritu konstruktivismu, zahrnujícího veškerou účelovou tvorbu včetně racionálně vytvářené nové společnosti, a poetismu („koruny života"), zdroje lyrismu, jenž má jako emoční prvek prostoupit veškerou uměleckou tvorbu. Přitom mezi oběma existuje komplementárnost: jsou to dva projevy života směřující k všestranné svobodě člověka. Projevy lyrismu T. shledával ve smyslových senzacích, jež nabízelo experimentální divadlo, kino, cirkus, kabaret a music-hall, pantomima, městský folklor, jazz, sport, exotika, dynamika moderního města. Protějškem této volné hry imaginace a karnevalové revuálnosti byl měšťácký tradicionalismus, formy mystiky i expresionismus (*Stavba a báseň, Svět, který se směje*). Z hlediska poetismu nastínil i dějiny poezie: počátek moderní lyriky spatřoval v gestu romantického subjektivismu, jenž emancipoval tvorbu od závislosti na ideologiích a morálce a stal se nástrojem osvobození ducha a vytváření nového člověka (*Svět, který voní*). Později se zájmem o sociologii architektury věnoval pozornost vztahu mezi tvorbou a společností. Analyzoval postavení umění a umělce ve feudální i kapitalistické společnosti, nastínil rozličné podoby romantismu a vyvodil z toho základní protiklad měšťáckého umění a prokletých básníků a posléze avantgardních proudů. Zaútočil též na komercializaci umění, zasahující postupně i avantgardní tvorbu, proti překonaným, utilitárně chápaným funkcím umění zdůraznil nezbytnost jeho autonomie (*Jarmark umění*). Intenzivní zájem o nové formy umění (výtvarné a divadelní experimenty, fotografie) přivedl T. k studiu filmu, jenž

v jeho pojetí je dynamickou fotografií, umocňuje působení lyrismu a má univerzální a komplexní charakter (vrcholy filmové básně nalézal v díle Ch. Chaplina). V 2. polovině 20. let se T. zaměřil na soustavné sledování dění v architektuře a urbanistice v širších souvislostech kulturních i společenských z hlediska životního slohu, posléze i z hlediska sociologického v důsledku hospodářské krize (též jako zmírňování jejího dopadu na bydlení nezaměstnaných). V rámci konstruktivistické a funkcionalistické koncepce prosazoval radikalistická utopická řešení (založená na zrušení individuálního vlastnictví, zejména pozemků, i funkce rodiny), výstavbu jako kolektivistickou rekonstrukci inženýrsky řízené společnosti s unifikací a standardizací (*Moderní architektura v Československu, Nejmenší byt, Zahradní města nezaměstnaných, Architektura pravá a levá*). Po nástupu surrealismu se T. po krátkém váhání projevoval jako interpret a obhájce jeho tvůrčí metody; zdůrazňoval zejména jeho nezávislost a osvobozující roli ve společnosti. Český surrealismus je podle něho pokračováním poetismu v nových podmínkách, překračuje meze jednoho uměleckého směru a spojováním fantazie a reality, vědomí a podvědomí skýtá prostor všem druhům umění. V době, kdy byl surrealismus ještě v KSČ tolerován, obhajoval jej T. ve veřejných diskusích a analyzoval jeho vztah k socialistickému realismu; když kulturní politika KSČ začala surrealismus striktně odmítat, energicky vystoupil proti jeho kritikům, zvláště z řad levice (S. K. Neumann aj.). V polemickém spise *Surrealismus proti proudu* nejprve shrnul vývoj dění uvnitř surrealistické skupiny a zároveň otevřeně poukázal na politické usměrňování uměleckého života v hitlerovském Německu a na negativní projevy stalinismu v kultuře SSSR, v nichž spatřoval hrozbu deformace a diskreditace socialistických myšlenek; závěrečná část pojednání je ostrým střetem s některými politickými postoji, tvůrčími omyly i lidskými poklesky V. Nezvala. V poválečném období T. poukázal na psychosociální kořeny omezování kultury v nacistickém Německu, sledoval osudy avantgardy v obou světových válkách, podrobil kritické analýze dobově účelové pojetí realismu i socialistického realismu (posmrtně vydané *Vývojové proměny v umění*). S uplatněním vývojového zřetele dále rozvíjel své představy moderní tvorby a postavení surrealismu v ní. Tak jako za rozkvětu poetismu nalézal rys sceljující různá umění v lyrismu, nyní se mu stala tímto pojícím elementem poezie. Surrealismu připadá přitom překlenovací funkce mezi realistickým zobrazením a abstrakcí: obojí sjednocuje tvůrcův vnitřní model umožňující i jejich vzájemné prolínání a ovlivňování; konečným cílem takovéto aktivity je znovu osvobozování života a tvorby. Po únoru 1948 bylo mj. znemožněno vydání monografie Jindřich Štyrský. Po T. smrti byla jeho pozůstalost zčásti zničena Státní bezpečností. Jen torzo zůstalo z proponovaného komplexního projektu Fenomenologie moderního umění (na němž T. pracoval od začátku 2. světové války), svědčícího o autorově sbližování s pražským strukturalismem (probíhajícím již od 30. let) a o jeho směřování od programové estetiky k historiografii novodobé umělecké tvorby. Kapitoly studie *Realismus a irealismus kubistické tvorby* vyšly v ineditních „pracovních sbornících" Znamení zvěrokruhu (1951), jiné texty v dalších ineditních sborníčích (např. Blíženci, 1951).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Karel Vlk, T. Garell; -Dl- (s J. Seifertem), E., -E., e., -e, -e., -g-, K. T., k. t., kt., -kt., K. Tg., R., T., Tge, Tge., tge, -tge-. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Aktuality a kuriozity (1922); Almanach Kmene (1932); sb. Ani labuť ani Lůna (1936); Blok (1947–48); Cesta (1920); Čas (1919–22); Červen (1919–21); Českosl. samostatnost, pokr. Nár. osvobození (1923–32); Českosl. noviny (1922–23); Československo (1947); Čes. svět (1917, 1928); Čin (1932, 1937); Čteme (1938); Dělnická osvěta (1932–36); sb. 10 let Osvobozeného divadla 1927–1937 (1937); Die literarische Welt (Berlín 1928); sb. Dílo Jana Zrzavého. 1906–1940 (1941); Disk (1923, 1925); Doba (1934–35); sb. Fronta (1927); Haló noviny (1935); Horizont (1927); Host (1922–27; 1924 Poetismus); Ch. Baudelaire: Fanfarlo (1927, přel. J. Nevařilová); Index (1930–33); In memoriam Jiřího Wolkra (1924); Jarní almanach Kmene (1932); kat. Josef Istler (1946); Kmen (1919–22); Kmen (1926–29); Kvart (1945–49); Kytice (1945); Levá fronta (1930–31); Lid. noviny (1919, 1933–38); Lípa (1918); Listy pro umění a kritiku (1934); Lit. noviny (1929–31); Lit. rozhledy (1924); Lit. svět (1927–28); Magazín DP (1934); Marginálie (1947); sb. Mezinárodní soudobá architektura (1929); kat. Mezinárodní surrealismus (1947); Mladé archy (1948); album Moderní česká fotografie (1943, bibliof., an.); sb. Moderní tvorba užitková (1931); Most (1921–22); Musaion (1920–21, 1929–31; 1921 studie Obrazy a předobrazy); Naše cesta (1931); Nebojsa; Nová scéna (1929–30); Odeon (1929); Orfeus (1920); Otázky divadla a filmu (1946); Panoráma (1934); Pásmo (1924–26); Pondělní noviny

(1924); Prager Presse (1926–27); Praha–Moskva (1936–37); Právo lidu (1920–22); Program D 37 (1937); Proletkult (1922–24); kat. První výstava skupiny surrealistů v ČSR. Makovský, Štyrský, Toyen (1935); Q (1926); Ranní noviny (1938); ReD (1927–31; 1928 Manifest poetismu, Soudobá mezinárodní literatura; 1929 Levá fronta; 1930 K sociologii architektury, i sep.; 1931 Nová škola a nové bydlení); Reflektor (1926–27); Republika (1919); Revoluční sborník Devětsil (1922); Rivista di letterature slave (Řím 1928); leták Rok (1931); Rovnost (1921); Rozhledy (1933); Rozpravy Aventina (1925–31); Rudá záře (1936); Rudé právo (1923–34); Ruch (1919); Salon (Brno 1923); Sborník Masarykova státního gymnázia v Praze 2 (1948); Slovo a slovesnost (1941–42); Socialista (1923); sb. Socialistický realismus (1935); sb. Sovětské Rusi čeští spisovatelé a umělci komunističtí (1921); sb. Sovětský svaz (1936, Vývoj sovětské architektury, i sep.); Sršatec (1924); sb. SSSR (1926); Stavba (1923–33); Stavitel (1931–32); Studio (1929); Surrealismus (1936); sb. Surrealismus v diskusi (1934); Svět práce (1934); Svět sovětů (1932); Svět v obrazech (1946); Světozor (1936–37); kat. Štyrský a Toyen (1938, výstava surrealistické skupiny); kat. Toyen (1945); Tvorba (1925–36); Typografia (1927–34); U (1937); sb. Účtování a výhledy (1948); Var (1922); Veraikon (1922–24); Věstník fotografů (1946); in V. Nezval: Štyrský a Toyen (1938); Vitrinka (1947); Volné směry (1933–35); kat. Výstava nových obrazů Štyrského a Toyen (1928); sb. Za socialistickou architekturu (1933); Země sovětů (1931–36); Zvěrokruh (1930); Žijeme (1931–33); Život (1922); mimoto příspěvky v dalších výtvarných kat. a publikacích, dále výhradně výtvarné práce (Der Sturm a Die Aktion, Berlín 1917, sb. Nové české divadlo 1927 aj.); – posmrtně: Analogon (1969, 1990); Box (1992); sb. Česká avantgarda a film (1979); České umění 1938–1989. Programy, kritické texty, dokumenty (2001); Estetika (1966); sb. F. X. Šalda 1867–1937–1967 (1968); Jarmark umění (1990–91); Otázky divadla a filmu (1974); Romboid (Bratislava 1990); sb. Surrealistické východisko (1969); kat. Václav Tikal: Malířské dílo 1941–1965 (Hradec Král. 1965). ■ KNIŽNĚ. *Práce o umění:* Archipenko (1923); Jan Zrzavý (1923); Film (1925); Stavba a báseň. Umění dnes a zítra. 1919–1927 (1927); Sovětská kultura (1928); Manifesty poetismu (1928, s textem V. Nezvala ← ReD 1928); O humoru, clownech a dadaistech 1, 2 (1928 Svět, který se směje, 1930 Svět, který voní); Moderní architektura v Československu (1930); Nejmenší byt (1932); Práce Jaromíra Krejcara (1933); Zahradní města nezaměstnaných (1933); Architektura pravá a levá (1934); Jarmark umění (1936); Vladimír Majakovskij. K historii ruského futurismu (1936); Surrealismus proti proudu (polemika, 1938); L'architecture moderne en Tchécoslovaquie (1947, i angl. vyd.); Das moderne Lichtbild in der Čechoslovakei (1947; 1948 i franc. vyd.); – posmrtně: Vývojové proměny v umění (1966, ed. V. Effenberger); Svět stavby a básně. Výbor z díla 1 (stati z 20. let, 1966, ed. Z. Trochová, J. Brabec, V. Effenberger); Avantgardní architektura (1969, Vývoj sovětské architektury, i texty J. Krohy, ed. J. Císařovský ← sb. Sovětský svaz, 1936); Zápasy o smysl moderní tvorby. Výbor z díla 2 (stati z 30. let, 1969, ed. Z. Trochová, J. Brabec, V. Effenberger); Osvobozování života a poezie. Výbor z díla 3 (stati ze 40. let, 1994, ed. J. Brabec a V. Effenberger). – *Překlady:* G. Ribemont-Dessaignes: Pštros se zavřenýma očima (1925) + Ano a ne čili Klec v ptáku (1926); Lautréamont: Maldoror (výbor ze Zpěvů Maldororových, 1929, s J. Hořejším); A. Breton: Co je surrealismus? (1937, an.); J. Cassou: Pařížský masakr (1938). – *Výbory:* Jarmark umění (1964, ed. J. Brabec a K. Chvatík); K. T. a film (1966, ed. P. Král); K. T. (kat., 1967, ed. V. Effenberger). ■ KORESPONDENCE: Milý příteli (I. Erenburgovi z 1933), Volné směry 1933, s. 139 → (zkrác.) Zápasy o smysl moderní tvorby (1969, s. 602); J. Vávra: Devětsil a sovětská avantgarda 1923–1926 (Objediněnnomu bjuro informacij v Praze z 1924 a b. d., s J. Honzlem), Čes. literatura 1963, s. 418; A. Závodský: Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a K. T. (Wolkrovi z 1922–23, Z. Wolkerové z 1924), Čes. literatura 1965, s. 505; in Svět stavby a básně (A. Černíkovi z 1921, brněnským soudruhům z 1921; 1966, s. 511 a 585); J. Dvořák: Adresát Bedřich Václavek (z 1930 a b. d.), Kulturní noviny 1968, č. 10; an. (V. Effenberger): Z dopisů K. T. (M. Pospíšilové z 1948), Analogon 1969, s. 68; in K. T.: Vývojové proměny v umění (V. Kramářovi z 1949; 1969, ed. V. Effenberger); in Depeše z konce tisíciletí. Korespondence Vítězslava Nezvala (Nezvalovi z 1929–35; 1981, ed. M. Krulichová, M. Vinařová a L. Tomek); in L. Štoll: Z kulturních zápasů (Štollovi z 1950; 1986, ed. Š. Vlašín) → (opr.) K. T.: Osvobozování života a poezie (1994, s. 581); an.: Z pozůstalosti (J. Krohovi z 1950), Jarmark umění 1990, č. 1; R. Hamanová: Dopisy K. T. Emy Häuslerové (z 1923–27), sb. Lit. archiv 24, 1990, s. 189; an. (V. Effenberger): Dopisy Marii (M. Pospíšilové, z 1945–48), Analogon 1991, č. 4; in Osvobozování života a poezie (M. Pospíšilové úryvky z 1944–48; Společnosti F. X. Šaldy z 1947, S. Giedionovi z 1947 s J. Krejcarem a E. Kittrichovou, K. Havlíčkovi z 1949, J. Zrzavému z 1950; 1994, ed. J. Brabec); R. Dačeva: Dopisy K. T. Jaroslavu Seifertovi (z 1922–29), Umění 1994, s. 63; J. Šícha: Dopálený modernista (A. Černíkovi z 1926), Labyrint 1994, č. 3; S. (J.) Vondráčková: T. vlnité čáry… (M. Weatherallové, b. d., asi z 1930), Jarmark umění 1994, č. 9; in kat. K. T. 1900–1951 (H. Meyerovi z 1950; 1994, ed. V. Lahoda); P. Bregantová: Poznámky k T. typografii čtyřicátých let: korespondence s nakladateli (V. Šmidtovi z 1947, Orbisu z 1948, Melantrichu z 1949, O. Girgalovi z 1950), Umění 1995, s. 169; in R. Jakobson: Z korespondence (Jakobsonovi z 1937; 1997, ed. A. Morávková). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Orfeus (1920, č. 1, s L. Vladykou), Den (1921, č. 26–27), Musaion (1921), Disk (1923, 1925, s ji-

nými), Stavba (1923–31), Host (1924, s jinými), Pásmo (1924–26, s jinými), ReD (1927–31), Země sovětů (1931–35), Doba (1934–35), Praha–Moskva (1936–37, se Z. Nejedlým); *sborníky:* Revoluční sborník Devětsil (1922, s J. Seifertem), SSSR (1926, s B. Mathesiem), Za socialistickou architekturu (1933), Surrealismus v diskusi (1934, s L. Štollem), Sovětský svaz (1935–37, se Z. Nejedlým, V. Procházkou a B. Šmeralem); *knižnice:* Obrazová knihovna ReDu (1929), Mezinárodní soudobá architektura (1929–31), Edice soudobé mezinárodní architektury (1932–33), Orloj (1946–47). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: ant. 9 básníků Devětsilu (1928); Lautréamont: Maldoror (1929, s Ph. Soupaultem). ■

BIBLIOGRAFIE: an. in K. T.: Jarmark umění (1964). ■ LITERATURA: M. Bohatec: K. T. a kniha (1965); R. Hamanová: K. T. (1900–1951). Literární pozůstalost (LA PNP 1968); kat. K. T. 1900–1951 (1994, usp. K. Srp s jinými; přisp. M. Bregant, P. Bregantová, Z. Bydžovská, R. Dačeva, G. Dierna, J. Hilmera, A. Nádvorníková, K. Srp aj.); kat. K. T. – Architettura, Poesia: Praga 1900–1951 (Milán 1997; přisp. K. Srp, R. Švácha, O. Máčel, S. Hein aj.); kat. K. T. 1900–1951. L'Enfant Terrible of the Czech Modernist Avant-Garde (Cambridge /Mass./, Londýn 1999, ed. E. Dluhoš, R. Švácha). ■ J. B. S. (Svrček): ref. Archipenko, Host 2, 1922/23, s. 320; ● ref. manifest Poetismus: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 24, 1923/24, s. 699; J. Kodíček, Tribuna 3. 8. 1924; J. O. Novotný, Cesta 7, 1924/25, s. 99; J. Knap, tamtéž, s. 224; F. X. Šalda, Nová svoboda 1925, s. 256 → KP 13 (1963); ne (A. Novák), LidN 25. 11. 1925 ●; ● ref. Film: A. Černík, Pásmo 1, 1924/25, č. 11–12; B. V. (Václavek), Host 4, 1924/25, s. 294 → Tvorba a skutečnost (1980); V. Nezval, Rozmach 1925, s. 109 a 121; F. Götz, NO 19. 4. 1925 + Nová svoboda 1925, s. 337; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 24. 5. 1925; V. Brtník, Venkov 29. 5. 1925 ●; ● ref. Stavba a báseň: E. A. Saudek, Kmen 1, 1926/27, s. 230; F. Götz, NO 17. 4. 1927; B. V. (Václavek), RP 8. 5. 1927; P. E. (Eisner), Prager Presse 19. 8. 1927; A. M. Píša, Pramen 7, 1927/28, s. 168 → Dvacátá léta (1969) ●; Z. Rykr: Teigism, Pramen 7, 1927/28, s. 24; ● ref. doslov in Ch. Baudelaire: Fanfarlo: V. Černý, Host 7, 1927/28, s. 89; B. V. (Václavek), ReD 1, 1927/28, s. 157; V. J. Průša, Panoráma 1928, s. 64 ●; ● ref. Sovětská kultura: -jef- (J. Fučík), Rudý večerník 9. 6. 1928; -a. (J. Hora), RP 17. 6. 1928 ●; ● ref. Manifesty poetismu: J. Strakoš, Akord 1928, s. 231; AMP. (A. M. Píša), PL 11. 8. 1928 ●; ● ref. Svět, který se směje: B. V. (Václavek), RP 26. 7. 1928; G. (F. Götz), NO 2. 8. 1928; B. Fučík, Host 8, 1928/29, s. 66 → Kritické příležitosti 1 (1998, s. 132); M. Hlávka, Studentský časopis 8, 1928/29, s. 247 ●; B. Fučík: Umění funkční (polemika), Tvar 1929, s. 29 → Kritické příležitosti 1 (1998, s. 145); ● polemiky s T. (ReD a Tvorba) v generační diskusi (→ Avantgarda známá a neznámá 3, 1970): J. Hora, LitN 1929, č. 19 (i ke kritice stati Literatura a politika); J. Štyrský, Odeon 1, 1929/31, s. 45 a 60 → Každý z nás stopuje svoji ropuchu (1996) ●; B. Václavek: ref. K sociologii architektury, Sociologická revue 1930, s. 404 → Kritické stati z třicátých let (1975); A. Vyspa: Jak se nemá překládat (G. Ribemont-Dessaignes: Pštros se zavřenýma očima), LitN 1932, č. 8; L. Žák: ref. Nejmenší byt, Žijeme 2, 1932/33, s. 309; J. Černý (O. Rádl): Nadrealisté a spol., Přítomnost 1934, s. 398; ● ref. Jarmark umění: -á (J. Rybák), Haló noviny 8. 12. 1935; J. Chalupecký, Čin 1936, s. 104; L. Sv. (Svoboda), U 1936, s. 95; T. (V. Tichý), Dělnická osvěta 1936, s. 100; jk. (J. Krejčí), Ranní noviny 4. 9. 1936; -kol., Tvorba 1936, s. 702 ●; ● ref. Vladimír Majakovskij: vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1936, s. 251; B. V. (Václavek), U 1936, s. 187 → Kritické stati z třicátých let (1975) ●; ● ref. Surrealismus proti proudu: F. S. (Soldan), Kultura doby 2, 1937/39, s. 255; Z. Kalandra, Proletářské noviny 1938, č. 4 → Intelektuál a revoluce (1994); V. Černý, KM 1938, s. 280 → Tvorba a osobnost 1 (1992); J. Taufer, U 1938, s. 224; amp. (A. M. Píša), PL 15. 6. 1938; sl. (J. Strnadel), Ranní noviny 28. 7. 1938; vz. (V. Zelinka), Zvon 39, 1938/39, s. 71 (viz též LITERATURA hesla *Skupina surrealistů v ČSR*) ●; L. Štoll in Třicet let bojů za českou socialistickou poezii (1950); M. Grygar: Teigovština – trockistická agentura v naší kultuře, Tvorba 1951, s. 1008 a pokr. (k tomu polemika: M. Nápravník, LitN 1996, č. 46; M. Grygar, LitN 1997, č. 3–4; M. Nápravník, J. Dewetter, tamtéž, č. 11); O. Mrkvička: Černá ulice 12, NŽ 1957, s. 1073; V. Nezval in Z mého života (1959, s. 88); A. Hoffmeister in Předobrazy (1962); K. Honzík in Ze života avantgardy (1963, s. 43 a 52); K. Chvatík in K. T.: Jarmark umění (1964); V. Effenberger: K dějinám knižní architektury. T. grafik, Knižní kultura 1964, s. 78; O. Sus: Český poetismus 1924, Divadlo 1964, č. 8 + První manifest poetismu K. T., SLit (Bratislava) 1964, s. 367; M. Grygar: K. T. včera a dnes, Kulturní tvorba 1964, č. 44; V. Effenberger: Charakteristika názorového systému K. T., Výtvarné umění 1965, s. 214 → K. T.: Vývojové proměny v umění (1966); V. Zykmund: Poznámky o K. T. a třetím ročníku ReDu, Divadlo 1965, č. 6; B. Mráz: Teoretický model surrealismu a imaginativního umění, Umění 1965, s. 510; P. Král in K. T. a film (1966); O. Sus: Surrealismus a společnost, Estetika 1966, s. 3; V. Effenberger: K ontologii a noetice surrealismu, Estetika 1966, s. 48 + in kat. K. T. – surrealistické koláže 1935–1951 (1966) → (upr.) Host 2000, č. 10; J. Brabec, V. Effenberger, R. Kalivoda in K. T.: Svět stavby a básně (1966); ● ref. Vývojové proměny v umění: L. Hlaváček, Mladá fronta 20. 11. 1966; L. Novomeský, LitN 1967, č. 22 ●; ● ref. Svět stavby a básně: V. Marčok, LitN 1967, č. 31; J. Řezáč, Impuls 1967, s. 880 ●; M. Bohatec: Literární pozůstalost K. T., sb. Lit. archiv 2, 1967, s. 219; V. Effenberger: Od poetismu k surrealismu, kat. K. T. (1967) + Vývoj kritického myšlení – Šalda a T., sb. F. X. Šalda 1867–1937–1967 (1968); I. Vaško: Charakter tvorby a tvorba charakteru. Poznámky k štúdiám K. T. z 20. rokov, SLit (Bratislava) 1968, s. 72; J. Brabec,

V. Effenberger, K. Chvatík a R. Kalivoda: Historická skutečnost a falešné vědomí aneb K. T. bez pověr a iluzí, Orientace 1968, č. 1 a 2; S. Dvorský: Od automatismu k básnické skladbě, sb. Surrealistické východisko. 1938–1968 (1969, s. 37); V. Effenberger in Realita a poezie (1969); J. Brabec a V. Effenberger in K. T.: Zápasy o smysl moderní tvorby (1969); H. Hrzalová: k 70. výr. nar., Tvorba 1970, č. 50–51; J. Seifert in Všecky krásy světa (1982); V. Černý in Paměti 3 (Toronto 1983, Brno 1992); N. Macurová: Francouzské kulturní podněty v teoretických sporech počátků 20. let, ČLit 1986, s. 137; J. Rous: T. aneb Poezie konstrukce, Nové knihy 1987, č. 45; R. Švácha: Příběh K. T., RP 6. 4. 1990; ● k 90. výr. nar.: J. Řezáč, Reportér 1990, č. 2; T. Vlček, LidN 15. 12. 1990 ●; V. Effenberger: T. surrealistická sémiologie (Breton a T.), Analogon 1991, č. 5; J. Brabec: K. T., tamtéž; K. Chvatík: K. T. a Herbert Marcuse o společenské funkci umění, in Melancholie a vzdor (1992); A. Zach: K. T. a nakladatelství Odeon, Jarmark umění 1992, č. 5; L. Kundera: „Dnes skutečná poezie", in Řečiště (1993, s. 119); I. Pfaff in Česká levice proti Moskvě 1936–1938 (1993); J. Brabec a V. Effenberger in K. T.: Osvobozování života a poezie (1994); V. Lahoda, K. Srp, R. Dačeva in kat. K. T.: Surrealistické koláže 1935–1951 ze sbírek Památníku národního písemnictví v Praze (1994); F. Šmejkal: Poznámky ke K. T., Umění 1994, s. 50 + T. syntéza umění a její kořeny – poezie pro pět smyslů, Ateliér 1994, č. 4 (inedit. 1986); G. Dierna: Bloudící láska: Automatické texty K. Teigeho, Umění 1994, s. 85; R. Švácha: Vlastní životopis K. T. z roku 1945, Umění 1994, s. 91; K. Chvatík: T. a báseň, Tvar 1994, č. 1, příl. Edice Tvary → (s tit. K. T. jako teoretik avantgardy) Od avantgardy k druhé moderně (2004); A. Nádvorníková: K. T. redivivus?, LitN 1994, č. 14; A. Horová: K. T. a evropská avantgarda, Ateliér 1994, č. 8; Jarmark umění 1994, č. 9 (zvláštní č. k výstavě K. T. 1900–1951, soubor vzpomínek aj.); Umění 1995, č. 1–2 (zvláštní č. z kolokvia K. T. a mezinárodní avantgarda; přisp. L. Bydžovská a K. Srp, G. Dierna, E. Dluhoš, A. Fárová, K. Chvatík, E. Levingerová, P. Liška, T. Strauss, J. Toman aj.); T. G. Winner: Nad třemi manifesty K. T., Tvar 1995, č. 20; N. Savický ml.: K. T. aneb Anatomie jedné utopie, Mosty 1995, č. 33; J. Dvořák: K. T. – průkopník socialistické avantgardy, Naše pravda 1995, č. 51–52; P. Pečinková: Generační roztržka (J. Čapek a K. T.), Zpravodaj Společnosti bratří Čapků 1995, č. 34; F. Peroutka: Zločin a čest K. T., in Úděl svobody (1995 → s tit. Mýlil se skoro ve všem, ale měl charakter…, Host 2000, č. 10); ● ref. Osvobozování života a poezie: V. Novotný, Práce 3. 3. 1995; M. Toman, Nové knihy 1995, č. 10; J. Šimůnek, Svob. slovo 31. 5. 1995; Z. Pešat, LitN 1995, č. 33 → Tři podoby literární vědy (1998); R. Švácha, Umění 1996, s. 215 ●; M. Petříček ml.: T.: Fenomenologie umění a problém estetiky, kat. Český surrealismus 1929–1953 (1996); S. Dvorský, J. Zumr: K. T. v archivech Státní bezpečnosti, Jarmark umění 1996, č. 1–2; M. Pachmanová: Mechanické, sexuální a socialistické tělo v díle K. T., Estetika 1999, s. 25; A. Nádvorníková in K surrealismu (1998); J. Zouhar in Studie k dějinám českého myšlení 20. století (1999); Ž. Čolakova in Český surrealismus 30. let (1999); H. Bednaříková: K. T. a jeho svět dvacátých let, Host 2000, č. 10; J. Zumr: K. T. a obecná estetika, sb. Slovo – struktura(lismus) – příběh (2000); L. Cabada in Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900–1939 (2000); ● k 100. výr. nar.: J. Olič, Respekt 2001, č. 2; M. Blahynka, Obrys–Kmen 2001, č. 7 ●; S. Dvorský: Z podzemí do podzemí, sb. Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945–1989 (2001); K. Srp: Realita touhy: K. T. a koláže, in K. T. (výbor z koláží, 2001); F. Illing: K. T. und Jan Mukařovský, Jan Mukařovský und die Avantgarde (Bielefeld 2001, s. 183); J. Fabian: K. T. a evropská moderna, sb. Lit. archiv 32–33, 2001, s. 63; M. Langerová: Duch a stroj (K. T. v kritikách autorů katolické orientace), tamtéž, s. 51 + T. myšlenka–obraz, in M. Červenka, M. Jankovič, M. Kubínová, M. L.: Pohledy zblízka: zvuk, význam, obraz (2002); I. Pfaff: Krize české kultury po moskevských procesech 1936–1938, Slovanský přehled 2002, s. 33; O. Máčel: K. T. a ruská avantgarda, sb. Avantgarda: vztah české a ruské avantgardy (2002, s. 31); J. Suk: ref. K. T. (výbor z koláží), Tvar 2002, č. 5; V. Beranová in Kapitoly z dějin českého estetického myšlení 2 (2003); J. Zizler: Český novinář vzpomíná, LitN 2003, č. 20 (k tomu polemika: F. Dryje, B. Solařík, E. Švankmajerová, J. Švankmajer, tamtéž, č. 22; J. Zizler, tamtéž, č. 24); J. Brabec in K. T.: Svět, který voní (2004); J. Wiendl: Barbaři a apoštolové, J. Vojvodík: L'avantgarde retrouvé?, obojí Slovo a smysl 2004, č. 2; L. Kundera in Různá řečiště (2005); T. Winter: Rozetnout vývoj ve dví, Estetika 2005, č. 1–2; P. Kosatík: Říjen 1992: K. T. vymýšlí nové umění, Týden 2005, č. 42; T. Hříbek: K. T. and the „wissenschaftliche Weltauffassung", Umění 2005, s. 366; J. Bouček in 27. 6. 1950. Poprava Záviše Kalandry. Česká kulturní avantgarda a KSČ (2006); P. Hlaváček: Karel Havlíček a K. T. aneb Umění v „surrealistických" časech, Umění 2006, s. 366 (obs. i fragment koresp. z 1948–51).

jz

Helena **Teigová**

* 12. 3. 1902 *Velký Třebetín* (Měčín-Třebýcina) u Klatov
† 12. 10. 1986 *Praha*

Překladatelka z polštiny, orientující se na prózu klasického realismu i novější práce a zejména na díla vzniklá po 2. světové válce.

Roz. Pešlová. – Narodila se v osadě Třebýcina, patřící k obci Velký Třebetín. Dcera vojenského kapelníka. Rodina sledovala otce na jeho

vojenské dráze: T. prožila dětství a mládí v Tarnopoli v Haliči, ve Lvově, kde získala základní polské vzdělání, ve Štýrském Hradci, u Debrecína a v Bielitzi (Bielsko) ve Slezsku, kde navštěvovala střední školu. 1919 se rodina natrvalo usídlila v Praze. Po složení státních zkoušek T. vyučovala 1922–27 francouzštinu a angličtinu jako soukromá učitelka; 1927 se provdala za K. Teiga (1891–1965), profesora teoretické fyziky UK a bratrance estetika a kritika Karla T. Znalost polštiny a polského jazykového prostředí a též působení profesora M. Szyjkowského, jehož přednášky externě navštěvovala na pražské filoz. fakultě, ji přivedly ve 30. letech, kdy již publikovala drobné časopisecké překlady z různých jazyků, i k polské literatuře a do Akademického kruhu přátel Polska. Od prvních poválečných dnů obětavě pomáhala v Kanceláři pro pomoc polským repatriantům, pečovala zvláště o polské děti a pracovala jako překladatelka. Za svou kulturní i politickou činnost na poli sblížení obou národů se těšila v Polsku značné vážnosti a dosáhla ocenění za šíření polské literatury v českém prostředí. – Také dcera Helena T., provd. Stachová (* 1931), se stala polonistkou a překladatelkou z polštiny (mj. H. Bobińska, W. Gombrowicz, G. Herling-Grudziński, Cz. Miłosz, S. Mrożek, S. I. Witkiewicz, G. Zapolska).

Po prvním knižním překladu z francouzštiny se T. cele věnovala polské literatuře. Již před 2. světovou válkou na podnět M. Szyjkowského přeložila pro plánovanou edici deseti děl z polské literatury Cizinku M. Kuncewiczowé a za německé okupace připravovala k vydání romány B. Pruse. Těžiště její práce však spočívalo v překládání próz i divadelních her po válce, kdy objevila pro české čtenáře řadu významných děl soudobé polské prózy, jež reagovaly na trpkou válečnou zkušenost a hrůzy fašismu (J. Andrzejewski, K. Brandys, P. Gojawiczyńska, L. Kruczkowski, J. Putrament aj.). Později se její zájem soustředil na další moderní a současná díla (J. Iwaszkiewicz, I. Jurgielewiczowa, M. Kuncewiczowa, J. Newerły aj.), klasickou prózu pak v jejím zprostředkování reprezentují zejména romány a povídky B. Pruse, povídky H. Sienkiewicze a romány E. Orzeszkové a M. Dąbrowské. Překlady T. se opírají o dobrou znalost jazyka, života i tvorby tlumočeného autora a usilují o věrnost, chápanou jako vystižení celkového autorova stylu i osobitostí jednotlivých prací při zachování jejich uměleckých hodnot. Během své bohaté činnosti si stále uchovávala kontakt s dobovým děním v polské literatuře, což jí umožnilo uvádět k nám i tehdy nejmladší generaci polských spisovatelů (T. Borowski, B. Czeszko, T. Konwicki aj.). Uspořádala rovněž několik výborů, do dalších přispěla, mnohé tituly doprovodila komentářem nebo poznámkovým aparátem a časopiseckými informacemi o překládaných autorech i o polském literárním dění.

PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Kmene (1948); Čes. osvěta; Čes. slovo (1932); Čes. domov (1947); Dělnická osvěta; sb. Deníky dětí (1961); Deset polských novel (1967); Doba (1947); sb. Hlídka naděje (1975); Index; Kalendář kalendářů na rok 1950; Kulturní politika (1949); Kurýr Odeonu; Kvart (1947–48); Květen (1957); Květy (1956–61); Kytice (1947–48); Lid. četba (1951); Lid. kultura (1949); Lid. noviny; Lit. noviny (1949–54); Mladá fronta (1947); sb. Muži a válka (1967); Nár. a Stavovské divadlo (1948–49); Nár. osvobození (1948); Naše vojsko (1956); Nové knihy; Nové Polsko (1949–55); Novinky Odeonu (1971); Nový život (1953); Práce (1948–49); Rovnost (Brno 1949); Rozhledy (1932); Rudé právo (1949, 1964); Slovesná věda (1947–48); Stráž severu (Liberec 1949); Světová literatura (1957–67); Svob. noviny (Brno 1948); Večerní Právo lidu (1931); Věstník Spolku čes. bibliofilů; Vlasta (1948–49); Zeměd. kalendář (1949); Zlatý máj (1956–57); – posmrtně: sb. Holocaust a válka očima dětí (1997). ∎ KNIŽNĚ. *Překlady:* A. Londres: Věčný žid před cílem (1931); M. Kuncewiczowa: Cizinka (1937) + Klíče (1948) + Olivový háj (1971) + Tristan 1946 (1971); P. Gojawiczyńska: Děvčata z Novolipek (1946) + Mříže (1948) + Rajská jabloň (1948) + Hlavní město (1950); S. Litauer: Soumrak Londýna (1947); S. Szmaglewska: Dýmy nad Birkenau (1947); J. Andrzejewski: Noc (1947) + Popel a démant (1948) + Zlatá liška (1967) + Noc (1972); L. Kruczkowski: Kordián a chám (1947) + Odvety (1949) + Julius a Ethel (1953) + Němci (1953) + 5 her (1962, Odvety, Němci, První den svobody, Smrt guvernéra, s překl. O. Bartoše) + Osidla (1978); K. Szajnocha: Válka o čest ženy (1948); K. Brandys: Město nepokořené (1948) + Mezi válkami 1–4 (1950–53; Samson 1950, Příhody Xavera Šarleje 1950, Paříž, město otevřené 1951, Člověk neumírá 1953) + Občané (1953) + Hotel Řím (1961) + Inkarno (1963); Za mír světa. Výbor polských povídek (1949); J. Putrament: Skutečnost (1949) + Září (1956) + Generál Boldyn (1975) + Počátek eposu a jiné povídky (1976); B. Prus: Loutka 1–3 (1949–50) + Farao (1950) + Přední stráž (1950) + Povídky 1, 2 (1952) + Emancipantky 1–4 (1958) + Sirotčí soud a jiné povídky (1959) + Vlna se vrací (1977); S. Brzozowski: Plameny (1950); W. Zalewski: S traktory přijde jaro (1950); Z. Nałkowska: Dům nad loukami, Medailony (1950) + Dům žen (1955;

1979 prem. s tit. Dům bez mužů); L. Rudnicki: Staré a nové 1, 2 (1950, 1952); J. Gałaj: Rodina Lebedů (1951); B. Hamera: Jeden z nás (1951); T. Konwicki: Na stavbě (1951) + Moc (1955) + Němý snář (1965); J. Piórkowski: Plamen nehasnoucí, T. Borowski: Rudý máj (1952); S. Wygodzki: Setkání (1952); H. Auderska: Zběhové (1953); B. Czeszko: Pokolení (1953); E. Orzeszkowa: Chám (1953); S. Żeromski: Hřích (1953) + Rozklovou nás krkavci a vrány (1959, s V. Dvořáčkovou); I. Newerly: Šťastný Bída (1953) + Chlapec ze Sálských stepí (1963) + Lesní moře (1964) + Odkaz starého doktora (1970); W. Żukrowski: Dny porážky (1954) + Dům beze stěn (1955) + Pohádky z džungle (1958) + Ariadniny noci a jiné povídky (1959) + Kamenné desky (1970); J. Stryjkowski: Běh do Fragaly (1955); H. Sienkiewicz: Strážce majáku a jiné povídky (1956, s K. Málkem) + Starý sluha a jiné povídky (1975, s K. Málkem a J. Rumlerem); A. Rudnicki: Živé a mrtvé moře (1958, s H. Stachovou); Z. Uniłowski: Dvacet let života (1958); M. Dąbrowska: Noci a dny (1959); J. Iwaszkiewicz: Benátské krajky (1960, s H. Jechovou, A. Měšťanem a M. Štědrou) + Milenci z Marony a jiné povídky (1966) + Březový háj (1980); J. Szaniawski: Mořeplavec (1961; 1986 in Hry) + Dvě divadla (1962; 1986 in Hry); D. Damian: Zrzavá manekýna (1962); T. Hołuj: Konec našeho světa (1962); W. Machejek: Ráno se přehnal uragán (1963); Z. Nienacki: Pytel jidášů (1963); S. Zieliński: Dno misky (1964); J. Kawalec: Na slunci (1967); I. Jurgielewiczowa: Cizinec na ostrově (1968) + Jiná dívka? (1979); J. Gerhard: Netrpělivost (1969); W. Kubacki: Koncert pro orchestr (1972); A. Braun: Prázdnota (1973); M. Kuczyński: Studený břeh (1973); T. Łopalewski: Břímě pustého moře (1974); J. I. Kraszewski: Hraběnka Coselová (1974) + Velký intrikán (1976); W. Reymont: Lili (1975). ■ SCÉNICKY. *Překlad:* A. Świerszczyńska: Výstřely v Dlouhé ulici (1949). ■ USPOŘÁDALA A VYDALA (výbory): Za mír světa (1949); B. Prus: Povídky 1, 2 (1952) + Sirotčí osud a jiné povídky (1959); A. Rudnicki: Živé a mrtvé moře (1958); W. Żukrowski: Ariadniny noci a jiné povídky (1959); T. Borowski: Kamenný svět (1966); J. Iwaszkiewicz: Milenci z Marony a jiné povídky (1966); J. Andrzejewski: Zlatá liška (1967) + Noc (1972). ■

LITERATURA: K. Krejčí: ref. překl. M. Kuncewiczowa: Cizinka, LidN 11. 10. 1937 + ref. překl. B. Prus: Loutka, Marginálie 1950, s. 157; an.: Dvě jubilea H. T., LitN 1952, č. 5; (oš) (O. Bartoš): k osmdesátinám, LD 11. 3. 1982.

mh

Jan **Teichl**

* 8. 1. 1763 *Golčův Jeníkov*
† 2. 3. 1830 *Hradec Králové*

Překladatel z latiny.

V matrice zapsán jako Teuchel, psal se také Teichel, Teychel; německy Johann Teichel. Jako datum narození je uváděno též 24. 8. 1761, jako místo úmrtí Černilov. – Syn hospodářského správce. Po absolvování tzv. filozofie studoval teologii v generálním semináři v Praze. 1788 byl vysvěcen na kněze, působil jako kaplan a od 1796 jako farář v Černilově. 1802 byl zvolen kanovníkem a prvním rektorem biskupského semináře v Hradci Král., 1810 prodirektorem; byl též hradeckým kanovníkem a přísedícím tamní konzistoře. Udržoval styky s J. Dobrovským, J. Jungmannem, F. P. Nedělem, A. V. Pařízkem, J. V. Sedláčkem, M. J. Sychrou a J. L. Zieglerem. 1823 byl policejně vyšetřován v souvislosti s prodejem evangelických biblí, 1826 odešel na odpočinek. Již za svého života věnoval značné množství finančních prostředků pro dobročinné účely; v závěti navíc pamatoval na podporu nemajetných studentů, učitelů češtiny v královéhradeckém semináři a nákup českých knih pro seminární knihovnu. Zemřel na rozedmu plic.

V časopisu Hyllos uveřejnil T. z podnětu J. L. Zieglera a v jeho jazykové úpravě překlad římské veselohry, Plautovy komedie Aulularia (Veselohra o pokladu, později byla překládána jako Komedie o hrnci). Vynechal veršované pasáže, doplnil ztracený konec a počeštil římské reálie; jinak je překlad poměrně doslovný. T. se zřejmě podílel na přípravě první učebnice matematiky a fyziky v češtině, J. V. Sedláčka Základové přírodnictví aneb fyziky a matematiky potažné neboli smíšené 1, 2 (1825, 1827).

PŘÍSPĚVKY *in:* Dobroslav (dub.); Hyllos (1821, překl. Plautus: Veselohra o pokladu). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Ausgleichungs-Tabellen, mittels welcher sich sehr leicht und geschwind lässt, wieviel von einem jährlichen Betrage eines Gehaltes… auf irgend einem gegebenen Abschnitt des Jahres ausfalle (Hradec Král. 1813). ■

LITERATURA: K. (J. F. Krška, dub.): Z Hradce Králové (o T. nadaci), Blahověst 1855, s. 224; A. Truhlář: Klasikové řečtí a římští v překladech českých, Sborník prací filologických vydaný na oslavu dvacetipětiletého jubilea prof. Jana Kvíčaly (1884); T. Škrdle in Zásluhy českého, moravského a slezského duchovenstva o zakládání knihoven, o rozšiřování knih a časopisů po dědinách a městech (1888, s. 153); J. Pešek: Královéhradecká vlastenecká družina, Naše doba 17, 1909/10, s. 123; K. Svoboda in Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové (1957, s. 98); A. Doubrava: Hradecké gymnázium a seminář v 1. polovině 19. století, Acta Musei Regi-

naehradecensis, série B, 1966, s. 71; E. Stehlíková: Několik poznámek k českým překladům Plautových komedií, ČLit 1972, s. 250.

vpb

Josef **Teichman**

* 21. 7. 1896 *Praha*
† 6. 12. 1958 *Praha*

Romanopisec, publicista, autor populárně psaných portrétů herců a hudebníků i monografií.

Narodil se v dělnické rodině, vyučil se malířem písma. Pak docházel na Uměleckoprůmyslovou školu v Praze, od 1912 navštěvoval přednášky Z. Nejedlého v Hudebním klubu a jako externí posluchač i na univerzitě. Z 1. světové války se vrátil těžce raněn. Od 1919 byl zaměstnán jako úředník na ministerstvu národní obrany, později působil jako kulturní pracovník v generálním štábu. V době okupace pracoval v Čes. tiskové kanceláři jako redaktor, potom až do své smrti ve stejné profesi ve Studijním novinářském ústavu. 1945–50 spolupracoval s Československ. rozhlasem.

T. literární činnost sahá od kulturní a politické publicistiky přes obsáhlé, tematicky různorodé romány až po práce z oblasti divadla a hudby. Satirický román *Světci nebo lidé?* s protagonistou nekonformním kaplanem přinášel kritický náhled do světa katolického kněžstva, zatímco ostatní, stylově nesourodé romány, psané na počátku 40. let, odkazují způsobem vyprávění spíše k oddechové četbě. Po fabulačně rozvleklém vědecko-fantastickém románu o průzkumu Venuše (*Noví Kolumbové*) ztvárnil T. s laskavým humorem herrmannovského ražení příběh dvou náhle zbohatlých zaměstnanců pohřebního ústavu (*Odkaz Gabriela Uldricha*): vystihl zde specifickou atmosféru konkrétního prostředí a zdůraznil čestnost jednání i mravní rozměr poctivé práce. Nevěrohodná psychologie postav provází *Návraty do prázdna,* román o milostných a morálních krizích mladé úspěšné spisovatelky. Jako interpret významných osobností se zabýval zejména Z. Nejedlým, B. Smetanou a L. van Beethovenem, portrétoval také (pro edici Kdo je?) B. Zakopala, J. J. Kolára a E. Vojana. Přístupně podané monografie akcentují životopisnou složku, aniž se vyhýbají analýze tvorby. V populárních studiích a článcích portrétujících především herce a hudebníky od obrozenských dob po současnost se snahou manifestovat jejich prostřednictvím národní, společenské a umělecké hodnoty opět převládá důraz na faktografii a zřetel k umělcovým životním osudům (*Postavy českého divadla a hudby, Umělci a život kolem umění, Z českých luhů do světa*). T. znalost zákulisí se zformovala také ve vytyčení vztahů mezi různými složkami divadelní praxe, od textu po premiéru (*Svět za divadelní oponou*). Postupně shromažďovaný materiál z oblasti činoherního divadla zpracoval posléze v *Divadelním slovníku.* – V literatuře uváděný knižní titul Lidi, které potkáváme není bibliograficky doložen (stejnojmenná próza však vyšla 1930 v časopisu Zvon). V rukopise zůstala práce o počátcích českého divadla České umění dramatické, novela Z posledních dnů Země a také pojednání o Němcích v ČSR v letech 1918–38.

ŠIFRY: JT, J. T., t, T, Tch, Tchm, tm. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Branná politika (1938–39); Bratrství (list československ. milice, 1925–27); Brázda (1937–41); Central European Press (1939–44); Československ. legionář (od 1934); Divadelní ochotník, pokr. Dělnické jeviště (Plzeň 1933–35); Divadlo (1940); Družstevník (1955); Důstojnické listy; Filmové noviny (1947); Hlas nár. obrany (1938); Hlas revoluce (1948); Index (1935); Jas (1930–38); Kalendář kalendářů na r. 1949; Kalendář Pražského ilustrovaného zpravodaje (1931); Letectví; Lid. kultura (1936); Lid. noviny (1937, 1940–41); Lit. noviny (1956); Moderní stát (1933); Mor. noviny (Brno 1943); Moravskoslezský deník (Mor. Ostrava 1934); Nár. garda; Naše vojsko; Nedělní pražské noviny (1939); Nový den (Plzeň 1945–46); sb. O Zdeňku Nejedlém (1938); sb. O Zdeňku Nejedlém (1948); Obrana lidu (1947–50); Obrana vlasti (1946); Ochotnické divadlo (1932–36); Okénko do světa (1941); Osvěta (1944); Panoráma (1933); Partyzán (Bařov-Zlín); Péče o mládež (1949); Prácheňské noviny (1929–30); Přítomnost (1928–39); Rovnost (1948); Rozhlas (1949); Rozpravy Aventina (1927–28, 1937); Smetana (1937–38); Studentský kalendář; Svět práce (1945–53); Svět v obrazech (1948, 1956); Světový zdroj zábavy a poučení (1940); Svob. země (Olomouc 1950); Škola a kultura (1947–48); Tep (Zlín); Tisk a novináři (1941); Topičův sborník (1920); Úřednické listy (1938); Var (1928–29); Večer (1938); Venkov (1937); Vpřed pionýři (1950); Výběr (Zlín 1940); Zahraniční politika (1933); Zeměd. noviny (1954–58); Zlín, pokr. Svět (1940–45); Zvon (1930, P Lidi, které potkáváme). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o umění:* Křižovatka (D 1926); Světci nebo lidé? (R 1931); Zdeněk Nejedlý (monografie, 1938); Noví Kolumbové (R 1941); Postavy českého divadla a hudby (portréty, 1941); Svět za divadelní oponou

(studie, 1941); Odkaz Gabriela Uldricha (R 1942); Návraty do prázdna (R 1943); Bedřich Smetana. Život a dílo (monografie, 1944); Umělci a život kolem umění (portréty a úvahy, 1946); Bohuš Zakopal (portrét, 1946); Josef Jiří Kolár (portrét, 1947); Eduard Vojan (portrét, 1947); Z českých luhů do světa (portréty, 1948); Divadelní slovník. Činohra (1949); – posmrtně: Zdeněk Nejedlý – žurnalista (studie, 1959); Ludwig van Beethoven (monografie, 1968, ed. M. Malura). – *Ostatní práce:* Maďaři ve válce a po válce (1937); Pošta a pošťáci (1941); Osudná předehra (1946). ∎

LITERATURA: ● ref. Maďaři ve válce…: Jaz, Čes. osvěta 33, 1936/37, s. 348; Litnov, LitN 9, 1936/37, č. 15 ●; ● ref. Zdeněk Nejedlý: an., Lid. kultura 1938, č. 3; Neč. (F. Nečásek), RP 13. 2. 1938 ●; strn. (J. Strnadel): ref. Noví Kolumbové, Nár. práce 17. 8. 1941; ● ref. Postavy českého divadla a hudby: pí (F. Píšek), LidN 14. 9. 1941; mk., Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 231 ●; ● ref. Odkaz Gabriela Uldricha: bs (B. Slavík), LidN 20. 9. 1942; Kp. (K. Polák), Nár. práce 20. 11. 1942 ●; V. T. (Tichý): ref. Návraty do prázdna, Nár. práce 18. 3. 1944; P. Laichter: ref. Josef Jiří Kolár, Naše doba 54, 1947/48, s. 83; Dr. G.-B.-K.: ref. Z českých luhů do světa, Obrana lidu 13. 2. 1949; A. Gregor: ref. Divadelní slovník, Naše věda 27, 1949/50, s. 109; ● nekrology: J. F. Mölzer, Zeměd. noviny 7. 12. 1958; (-jj-) (J. Jakoubek), RP 9. 12. 1958; J. J. (Jiránek), Hudební rozhledy 1958, s. 1027 ●; J. Němeček: ref. Z českých luhů do světa (2. vyd.), Hudební rozhledy 1960, s. 482; B. Mach: Člověk a umělec (k výr. úmrtí), Práce 9. 12. 1978, příl.

sb

Jaroslav **Teichmann**

* 8. 7. 1904 *Kyjovice* u Opavy
† 10. 3. 1999 *Jablunkov*

Překladatel ruské klasické a zejména sovětské poezie, příležitostně i německé; publicista.

Obecnou školu navštěvoval od 1910 v Kyjovicích, měšťanskou v Klimkovicích, učitelský ústav od 1919 ve Slezské Ostravě (mat. 1923). Učil pak na několika venkovských školách na Opavsku (Těžkovice, Horní Lhota, Klimkovice, Pustkovec, Studénka) a nakonec v Paskově u Frýdku-Místku, kde se usídlil natrvalo. Ačkoliv se rusky jako samouk začal učit až 1930, nacházel už ve 20. letech vztah k ruské literatuře, zejména k A. P. Čechovovi, M. Gorkému a z básníků k A. Blokovi. Přednášel o ní též 1931–39 v ostravském rozhlase. S L. Svobodou a A. Lubojackým založil 1930 levicově orientovaný časopis Kampaň, podílel se na činnosti ostravské Levé fronty a později Kulturního klubu. Po válce 1945 přešel jako učitel ruštiny na paskovskou měšťanskou školu, 1946–48 vykonával v Paskově funkci předsedy nár. výboru, 1955–63 byl ředitelem místní základní devítileté školy; v 50. letech vyučoval rovněž ruštinu a dějiny hudby na ostravské konzervatoři, 1982–90 přednášel v Kroužku bibliofilů v Ostravě-Vítkovicích. Věnoval se též dětské literatuře, zejména jako recenzent v ostravském časopisu Červený květ (1956–57 člen jeho redakční rady). Do důchodu odešel 1965. V 70. letech byl nucen užívat jako krycí jméno při publikování svých knižních překladů jméno svého přítele, překladatele M. Matuly.

T. začal publikovat 1928 v Moravskoslezském deníku, od 1930 pak soustavně časopisecky převody hlavně veršů z ruštiny, za 2. světové války i z němčiny. První knižní překlad z díla V. Ivanova zveřejnil u J. Floriana ve Staré Říši. Jako překladatel se T. soustředil na poezii prvních třiceti let 20. století, hlavně na autory vyrovnávající se (nejednou i polemicky) s tradicí klasického ruského verše (A. Blok, V. Ivanov, M. Cvetajevová, A. Achmatovová), který poznal i z vlastní překladatelské praxe zejména u M. J. Lermontova. Díky citu pro individuální znaky jazyka zvolených autorů i smyslu pro volbu rozměru a formy verše dařilo se mu nalézat adekvátní výraz pro autory různých poetik v celé šíři novodobé ruské poezie. Umožnilo mu to publikovat časopisecky ukázky z více než sedmdesáti ruských autorů (mj. I. F. Anněnskij, D. Bědnyj, A. Bělyj, A. I. Bezymenskij, V. Brjusov, I. Bunin, A. A. Fet, Z. N. Gippiusová, V. M. Inberová, S. Jesenin, B. Pasternak, S. M. Treťjakov, J. M. Vinokurov, N. A. Vološin), německé pak tiskl zejména v Lid. novinách (S. George, D. von Liliencron, J. Schlaf aj.).

ŠIFRY: -av-, jt, j. t., J. T., -rt-, -tj-, -vn-. ∎ PŘÍSPĚVKY *in:* Akord (1937); Černá země (Mor. Ostrava 1930–31); Červený květ (Ostrava 1956–67); Čes. dělník (1942); Číslo (1946); Čtení o Sovětském svazu (1957–59); Dělnická osvěta (1937); Host do domu (1966–68); sb. Kolo inspirace (1967); Kultura (1957); Kulturní tvorba (1966–67); Kvart; Květy (1957); Lid. noviny (1936–43); Listy pro umění a kritiku (1934–37); Lit. noviny (1956); Moravskoslezský deník (Mor. Ostrava 1928); Nár. a Stavovské divadlo; Nár. osvobození (1935–38); Nová Lubina (Nový Jičín 1946); Nová svoboda (Ostrava 1954–73); Obrana lidu (1958, 1964); sb. Oheň (1964); Panoráma (1931–37); sb. Poezie sovětské Rusi (1956); Práce (1965–68); Program D; Program ÚDČA (1958); Průboj (1957);

Ranní noviny (1936); Rovnost (Brno 1958–69); Rozhledy (1936–37); Rudé právo (1966–68); sb. Ruské básně všemu lidu (1948); Řád (1941); Sborník sovětské revoluční poezie (1932); Slezský sborník (Opava); Slovanský přehled (1934–39); Svět sovětů (1957–67); Světová literatura (1956–57); sb. Těšínsko (Čes. Těšín 1979); Tvorba (1932, 1958–62); sb. Verše bojují dál (1953); Země (1931–34); Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze (1987–89). ■ KNIŽNĚ. *Překlady:* V. Ivanov: Zimní sonety (1937); M. J. Lermontov: Dopisy (1945) + Básně milostné (1976, pod jm. M. Matuly); ant. Zpěvy o Rusku (1946); E. Bagrickij: Slovo má básník (1947, s doslovem) + Thyl Ulenspiegel (1962, s doslovem); S. T. Aksakov: Rodinná kronika (1951, s M. Matulou); O. Erberg: Psí generál. Povídky z Afghánistánu (1951); V. M. Inber: Výbor z veršů (1952, s M. Marčanovou a V. Brtěkem); A. Blok: Z díla (1955, s B. Mathesiem a L. Kubištou); M. Šaginjanova: O dvou sestrách a pohádkové Zemi démantového třpytu (1959); K. Paustovskij: Sedmero pohádek (1974, pod jm. M. Matuly); M. Cvetajeva: Já a mé srdce (1976, pod jm. M. Matuly); A. Achmatova: Bílé noci (1976, pod jm. M. Matuly); S. N. Sergejev-Censkij: Smrt Lermontova (1989); Čtyři ruští básníci: Loučení (1990). ■ REDIGOVAL *časopis:* Kampaň (1930–32, člen red. kruhu). ■

BIBLIOGRAFIE: M. Rusinský: J. T. – biografie a bibliografie (Krajská knihovna v Ostravě 1964). ■ LITERATURA: D. Šajtar: Poznámka o J. T., Červený květ 1957, s. 111; C. Nečas: K činnosti Levé fronty na Ostravsku, SlSb 1961, s. 319; A. Lubojacký in časopis Kampaň a ostravská Levá fronta (1961); ● k pětašedesátinám: št, Ostravský večerník 8. 7. 1969; (rý) (M. Rusinský), Nová svoboda 8. 7. 1969 ● J. Klapuch: O J. T., Zpravodaj dějin učitelstva 1971, č. 8; A. Lubojacký in Jak jsem to viděl (1976, s. 164); B. Dohnal in Zápas o tvar (1977, s. 281, k překladům M. J. Lermontova); V. Šmejkal: Překladatel J. T., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1979, č. 3; O. Uličná: A. Blok v českých překladech, Bulletin ruského jazyka a literatury 1985, sv. 26, s. 111; B. Pavlok: k pětaosmdesátinám, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1989, č. 3–4; O. Šuleř: Důvěrné dialogy, Moravskoslezský deník 4. 7. 1992; K. Lepilová: Čitatelskoje a perevodčeskoje vosprijatije M. Cvetajevoj, Opera slavica 1992, č. 3; OŘ: k devadesátinám: Moravskoslezský den 14. 7. 1994; K. Lepilová: nekrolog, Opera slavica 2000, č. 3.

tg

Karel **Teichmann**

* 19. 5. 1879 *Dvůr Králové* (D. K. nad Labem)
† 25. 9. 1959 *Předbořice* (P.-Kovářov) u Milevska

Přírodní a intimní lyrik novoromantizující a postsymbolistní orientace, autor dobrodružné prózy.

V matrice úmrtí zapsán jako Teichman, tak se i někdy psal. – Od 1890 navštěvoval gymnázium v rodišti (mat. 1898; o rok níž studoval spisovatel F. Bíbl). 1898–1904 studoval právnickou fakultu čes. univerzity v Praze (1902 složil státní zkoušku historickoprávní, 1904 státní zkoušky). Kvůli finanční tísni (ještě před univerzitním studiem ztratil otce) již 1901 nastoupil do advokátní kanceláře R. Frankla jako správce soudních desek a stenograf, 1903–09 pracoval jako českoněmecký stylista a stenograf, nejprve u říšského a zemského poslance J. Herolda, pak v kanceláři jeho syna. 1909–34 byl zaměstnán v různých funkcích v kancelářské službě Karlovy univerzity, zprvu jako kvesturní kancelista (1909 vykonal zkoušku ze státního účetnictví, tehdy se také oženil; navštívil Německo). 1918 byl jmenován kvestorem čes. univerzity, 1921 se tohoto úřadu vzdal, 1927 se stal aktuárským tajemníkem děkanství lékařské fakulty Karlovy univerzity (1930 složil aktuárské zkoušky). Byl členem Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj a 1919–43 Syndikátu čes. spisovatelů. 1932 mu byl zjištěn oční zákal, proto 1934 na vlastní žádost odešel do důchodu, též ovdověl a přestěhoval se do Březové u Prahy. Za války žil v Předbořicích u Milevska, kde se patrně také podruhé oženil. Zemřel na zápal plic; pohřben byl na předbořickém hřbitově.

Téměř celé T. nerozsáhlé básnické dílo, jež reagovalo na dekadentní pesimismus a pocity únavy konce století, je neseno volním úsilím překonat tesknotu a přitakat radosti ze života. T. básnická prvotina *První světla* byla zejména v krajinářských momentkách bohatých na barvy i odstíny ovlivněna ranou poezií A. Sovy. V intimní lyrice převažující motivy večerních nálad, snů a novoromantických nokturn byly sice ještě částečně poplatné melancholické notě, současně však symboly typu „první světla“ nebo „zářivé úsvity“ naznačovaly snahu dosáhnout životního jasu, čistoty lidských vztahů a souladu s bližními. Jednoduchá písňová forma většiny básní podporuje náladovou i tvarovou monotónnost. T. vztah k symbolismu, ale i k mystickému zbožnění života je posílen v jeho druhé sbírce *Metamorfózy*. V hymnických verších (často rytmicky mechanických a užívajících neobratné neologismy) T. v panteistickém opojení apostrofuje slunce, zvěstuje příchod všudypřítomného nekonečného života, v němž duše splyne s přírodou a vesmírem ve věčné harmonii. Ani v pozdějších básních,

sporadicky publikovaných v časopisech, T. svou poetiku neproměnil, v tichých písních nadále vyznával opožděný symbolismus, využíval proměny světla a barev k radostné oslavě identifikace duše s kosmem. Jedinou svou prózou *Trestající věž* se zařadil do běžné dobové produkce napínavých dobrodružných příběhů s tajemstvím. – Existenci rukopisných básnických sbírek (Růže v zrcadle, již měl vydat Zeyerův fond, Cizinec, Mořský motýl), které T. podle dobových svědectví měl mít připraveny k tisku, se zatím potvrdit nepodařilo.

PSEUDONYM: Jiří Lorek. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Brázda; alm. Kniha mladých (1909); Máj (1903); Topičův sborník (1916–19; 1916 BB Japonika); Zlatá Praha (1902–05); Zvon (1902, 1930); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* První světla (BB 1902); Metamorfózy (BB 1907); Trestající věž (P 1917, pseud. Jiří Lorek; obs. i práce A. Castella a S. Lagerlöfové). ▮

LITERATURA: ● ref. První světla: L.-, Zvon 2, 1901/02, s. 630; O. Theer, Lumír 30, 1901/02, s. 407; Q. M. Vyskočil, Moderní život 1902, s. 102; F. X. Zdařil, Srdce 2, 1902/03, s. 26; F. X. Hodáč, Rozhledy 13, 1902/03, s. 164; A. Pražák, ČČM 1903, s. 195 ●; ● ref. Metamorfózy: -a-, Máj 5, 1906/07, s. 638; V. Kol. (V. Červinka), Zvon 7, 1906/07, s. 675; A. N. (Novák), Přehled 5, 1906/07, s. 803; K. Fiala, MR 1906/07, sv. 19, s. 575 ●; -btk- (V. Brtník): K. T. (k padesátinám), Zvon 29, 1928/29, s. 519; E. z Lešehradu in Postavy a směry (1941).

vfr

Xaver **Tejřov**

* 7. 12. 1866 *Pacov*
† 7. 7. 1937 *Pardubice*

Lyrik tvořící pod vlivem lumírovské poetiky, formalista usilující zejména o virtuózně podaný sonet, autor krátkých humoristických próz a statí o divadle, publicista.

Vl. jm. dle křestního listu František Josef Tejrovský, dle matriky úmrtí F. X. Teyrovský. Podepisoval se též F. X. Tejřovský, Xaver Tejrov, Teyřov, Tejřov X. dr., Xaver z Tejřova, Xaver Teyrovský, Frant. X. Teyrovský. Jako datum jeho narození bývá chybně uváděno 6. 12. – T. otec byl pekařský mistr a obchodník, matka dcera mlynáře. 1880–87 T. navštěvoval reálné gymnázium v Táboře. Po maturitě (1887) studoval v Praze na čes. univerzitě právnickou fakultu (1887–92; 1. rigorózum složil 1900, JUDr. 1907). Již při studiích bydlel na Král. Vinohradech, působil zde i jako kandidát advokacie (1897 se oženil), později jako advokát. Celoživotní přátelství T. pojilo s německy píšícím pražským židovským básníkem a dramatikem F. Adlerem, úzké kontakty udržoval zejména s K. M. Čapkem Chodem (hájil ho při jeho soudních sporech), I. Herrmannem, F. S. Procházkou, K. V. Raisem a s výtvarníky A. Kalvodou, V. Hlavou (tj. R. Bémem). Politicky T. tíhl nejprve k mladočeské straně, posléze déle než dvě desetiletí pracoval v národní straně svobodomyslné (člen výboru a jednatel klubu), nakonec v Českosl. národní obci fašistické (výraznější aktivitu i funkce kvůli zhoršujícímu se zdravotnímu stavu odmítl). Byl členem Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj a Společnosti Jaroslava Vrchlického. Posledních zhruba deset let života trávil většinou v letním sídle Na Tejřově v Babicích u Říčan; každoročně zajížděl do lázní Luhačovice, kde si léčil revmatismus, kvůli srdeční chorobě pobýval v Poděbradech. Zemřel na infarkt myokardu v nemocnici v Pardubicích. Urna s jeho popelem byla uložena na Vinohradském hřbitově v Praze. – Syn V. Teyrovský (1898–1980), docent systematické zoologie, byl významným zoologem a entomologem, autorem publikací Zvířena Československa (1931), Psychologie zvířat (1933), Pud bojovný (1938), Zoogeografie (1957) aj.

T. vstoupil do literatury v 90. letech anonymně vydanou kritickou statí o soudobé situaci Nár. divadla, v níž položil otázku, potřebuje-li česká společnost další scénu. Dobové spory o Nár. divadlo shrnul do publikace *Rozkvět či úpadek?* Psal také drobnou publicistiku (glosy, referáty o výtvarném umění, literatuře, divadle, články o politice, pravidelný zahraničněpolitický referát do Čes. revue). Beletrii publikoval T. několik desetiletí převážně jen časopisecky. Počátkem 30. let zahájil vydávání svých básnických a prozaických spisů: *Bohdanečský zápisník* je montáží příležitostné poezie, bezprostředních deníkových zápisů, humorného prozaického vyprávění inspirovaného lázeňským pobytem, portrétů hostů, obrázků města i okolí, dojmů a vzpomínek, glos, causerií i reflexí české politické scény 20. let. Žánrovou pestrostí se vyznačuje též satirická knížka drobných humoresek *Devatero veselých*, do níž T. vkomponoval anekdoty, dopisy i dramatickou scénku; karikaturně zobrazil bizarní aspekty každoden-

ního života a figurky charakterizované mluvním stylem. Pro T. básnické dílo, zejména pro jeho jádro, tj. sonety, zůstala trvalým tvárným principem lumírovská poetika, a to formálně virtuózní sonety J. Vrchlického (zvláště Sonety samotáře a sonety ze sbírky Dojmy a rozmary). Část svých básní převážně publikovaných časopisecky v první a druhé dekádě 20. století T. zahrnul do rozsáhlé komponované knihy sonetů *Postřehy a city*, již strukturoval chronologicky i motivicky (často do sonetových cyklů). Soubor obsahuje intimní lyriku s motivy z mládí, evokace dětství (v prostých písňových sonetech ovlivněných J. V. Sládkem), verše otcovské a rodinné, žánrové momentky z pobytu na venkově v okolí Prahy (cyklus Mukařovské motivy) a básně kritizující a ironizující soudobé mravy. Cizelovanou zvukomalebnou formu, apartní vybroušený básnický jazyk plný poetismů autor exponoval zejména ve věnci kontemplativně snivých sonetů (*Podzimní rêverie*) a v hutných melancholických reflexivních sonetech o míjení času, iluzornosti poznání, úzkosti a osamění (cyklus Skvrny na slunci). – V literatuře se uvádí, že T. vydal ještě sbírky V závětří (1905) a Podzimní rêverie (1908), existenci obou titulů se však nepodařilo ověřit.

ŠIFRY: ç, ç., T. (vše Čes. revue). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1925); ant. Česká lyra (1910); Čes. revue (1902–03); Kalendář českožidovský (1920–23); Lid. noviny (1901–05); Máj (1903–05, 1909–11); Nár. osvobození (1925); Nová čes. revue (1903–05); Právo lidu (1905); Topičův sborník (1924); Úsvit; Vzlet (Plzeň 1918); Zlatá Praha (1904–08, 1918; 1904 Balada z noci svatební, 1906 z Knihy o lásce a štěstí, 1908 cyklus Z nových veršů, Podzimní rêverie); Zvon (1904–05, 1910–21, 1925, 1934–37; 1905 z cyklu S dítětem, 1916 humoreska Osvědčená metoda); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch); Zvon (1937–38). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Bohdanečský zápisník (BB, PP, deník, b. d., 1931); Postřehy a city (BB b. d., 1932); Devatero veselých (PP, D, b. d., 1935). – *Ostatní práce:* K otázce druhého českého divadla (studie, 1897, an.); Rozkvět či úpadek? Příspěvek k otázce zadání Národního divadla (1906). ▮

LITERATURA: J. Vodák: ref. Rozkvět či úpadek?, Čas 1906, č. 61; an.: k padesátinám, Zvon 17, 1916/17, s. 195; ● ref. Bohdanečský zápisník: -och- (F. S. Procházka), Zvon 31, 1930/31, s. 322; V. Brtník, Venkov 1. 8. 1931 ●; ● ref. Postřehy a city: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 33, 1932/33, s. 321; an., Venkov 20. 5. 1933 ●; drb. (J. Borecký): ref. Devatero veselých, Zvon 35, 1934/35, s. 502; ● k sedmdesátinám: an., PL 6. 12. 1936; an., Venkov 6. 12. 1936; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 37, 1936/37, s. 183 ●; ● nekrology: -š- (F. S. Procházka), Zvon 37, 1936/37, s. 715; an., NO 11. 7. 1937 ●; in Literární osobnosti Pelhřimovska (1989, s. 53, ed. A. Coufalová a H. Roubíčková); V. Färber: Soubor Herrmannových šesti dopisů… (s medailonem X. T.), Souvislosti 1997, č. 2 + Říš vytržení, Host 1999, č. 9.

vfr

František **Teplý**

* 5. 2. 1867 *Marcovice* (Marčovice) u Strakonic
† 11. 6. 1945 *Malenice nad Volyňkou*

Archivář a historik orientující se především na dějiny jihočeských venkovských regionů a jejich hospodářského a náboženského života; spolupracovník, životopisec a vydavatel J. Š. Baara.

Pocházel ze selské rodiny. Vychodil obecnou školu v Předslavicích na Strakonicku. Gymnázium začal studovat v Čes. Budějovicích, v sextě přestoupil do Klatov (mat. 1887). Poté absolvoval kněžský seminář v Čes. Budějovicích, na kněze byl vysvěcen 1891. Působil jako kooperátor, farní administrátor a kaplan na různých místech jižních Čech (Dolní Rejštejn, Sudoměřice, Křeč, Šebířov, Mladá Vožice), delší dobu působil v Nadějkově (1892–94) a Miličíně (1894–1902) a od 1903 jako farář v Hošticích u Tábora. Sdílel názory reformně orientovaných kněží sdružených v Katolické moderně (po 1918 v Jednotě katol. duchovenstva československého); 1904 se seznámil s J. Š. Baarem, stal se jeho důvěrným přítelem a spolupracovníkem, posléze se ujal jeho uměleckého odkazu (mj. 1936 spoluzaložil Baarovu společnost pro poznávání Chodska a jeho zvelebování). Navázal čilé styky s americkými krajany, mj. psal do jejich periodik. 1909 přijal místo archiváře a zámeckého kaplana (později byl konzistorním radou) u hraběte E. Černína v Jindř. Hradci, kde působil až do odchodu do penze 1923. T. činnost přesáhla regionální rámec; přestože nenabyl formálního historického vzdělání, jeho pracovitosti, sociálního cítění a nezištné pomoci si cenili i jeho erudovaní vrstevníci (K. Krofta, J. Pekař, A. Sedláček, J. V. Šimák aj.). Byl spolupracovníkem Ottova slovníku naučného, členem společenských a vědeckých institucí, např. KČSN. Poslední dvě desetiletí svého života, naplněná stálou odbornou činností, prožil blízko svého rodiště v Malenicích u Volyně. – Bývá

zaměňován s chrudimským rodákem Františkem T. (1865–1935), profesorem vyškovského gymnázia, a s hudebníkem a organizátorem hudebního života Františkem T. (1885–1951), autorem vlastivědných prací o Chrudimsku.

Převážná část T. odborné činnosti je věnována místopisu a historii jednotlivých jihočeských obcí i širších regionů. Zaměřil se na historickou topografii rodného kraje a zároveň se vždy zajímal o minulost svých působišť, zejména o život náboženský, postupně převládla problematika hospodářská (zemědělství, rybnikářství) a s ní spojené otázky sociální. Vlivem J. Š. Baara se v T. záběru objevila tematika chodská: kromě společné knihy o Baarově rodišti a edic se zabýval zápasem Chodů o udržení historických nároků v 17. století. Po příchodu do Jindřichova Hradce se pro T. stal dominantním zájem o toto město a jeho okolí. Ve svém nejrozsáhlejším díle *Dějiny města Jindřichova Hradce* vyšel ze své archivářské praxe, shromáždiv obrovské množství nejrůznějších údajů dle záznamů několika staletí. Soubory dokumentů, edice i komentáře archivních materiálů byl T. schopen popularizovat srozumitelnými výklady, místy beletrizovanými. T. zájem literárněhistorický je (kromě menších prací o J. Dobrovském, jindřichohradeckých tiskařích a nakladatelích apod.) spjat především se jménem J. Š. Baara: vedle časopiseckých článků a vydávání fragmentů z Baarovy pozůstalosti napsal obsáhlou monografii *Ze života J. Š. Baara,* zachycující celý Baarův životní oblouk podle jednotlivých míst působení od rodného Klenčí přes místa studia a kněžského působení až nazpět do Klenčí (nepřehlédnutelně uplatnil rodo- a místopisné zaujetí). T. zhodnotil dlouholetou blízkost k Baarovi, např. při stylizaci rozhovorů, využitím různých písemných materiálů vytvořil detailní, podrobnostmi až přeplněný obraz Baarova života. T. soustředění na kněžské prostředí vedlo k podrobnému líčení osudů reformního hnutí v katolické církvi, zejména hnutí Katolické moderny na přelomu století a marného zápasu o obrodu církve po vzniku Českosl. republiky. Literární problematika se v T. monografii objevuje méně, zpravidla v jednotlivých postřezích (např. tvrzení o T. inspiračním podílu na Baarovu románu Jan Cimbura). – Rozsáhlá pozůstalost (rukopisy, regesta, korespondence aj.) je uložena v Archivu AV ČR, v LA PNP a v jihočeských regionálních archivech.

PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Baarův památník (1926); Budivoj (Čes. Budějovice 1901–03); Cesta (1938, Katolická moderna, J. Š. Baar a kardinál Lev Skrbenský); sb. Co daly naše země Evropě a lidstvu 1 (1939); Časopis pro dějiny venkova (od 1919, i příl. Selský archiv; 1930 Z lidové četby konce 18. a první polovice 19. století); Časopis Rodopisné společnosti československé (české) (od 1937); Časopis Společnosti přátel starožitností… (od 1900; 1910 Zápisky Mikuláše Franchimonta z Frankenfeldu, protomedika království Českého, pána na Nemyšli, i sep., 1934 Nebezpečná báseň r. 1844); Čech (1896); Čes. květy (1904); Českosl. (Čes.) rybář (1922–45); Českosl. (Čes.) zemědělec (1921–41); Čes. časopis historický (1921, 1924); Čes. jih (Tábor, od 1898; 1937 Vzpomínka na prof. dr. Josefa Pekaře); Čes. lid (1900–27); Čes. západ (Plzeň); Hasičské rozhledy (Horažďovice 1911); Hlas (St. Louis, USA); Hlas lidu (Čes. Budějovice 1909, 1918, 1929–38); sb. Hrst vzpomínek k pátému výročí úmrtí spisovatele J. Š. Baara (Kdyně 1930, ed. J. Štěpánek; ed. J. Š. Baar: Náš drahý český národ…); sb. Hruškův památník (Plzeň b. d., 1935); sb. Chodská čítanka (1927); Chodsko (Domažlice 1937–40); sb. Jan Lebeda. Na památku svého vysvěcení (1937); Katalog krajinské výstavy Českomoravské vysočiny v Jindřichově Hradci (Jindř. Hradec 1925); Katol. listy (1898, 1908, 1926, i příl. Neděle); Katolík (Chicago 1931); Kdyňská stráž; Kdyňsko (1941); Klatovské listy (1932–39); sb. Knížka o Malenicích (1940); Kodym (od 1908); Křesťanská škola (1907); Lid. noviny (1939); Lit. rozhledy (1927, Jindřich Šimon Baar → nakl. tisk Jindřich Šimon Baar a jeho literární dílo, b. d.); sb. Město Čkyně v upomínku na 400 let povýšení na město (Čkyně 1937); Národ (Chicago); Naše hory a hutě (Kladno 1922); Naše řeč (1913, 1924); Obzor (1907); sb. Od pravěku k dnešku. K 60. narozeninám Josefa Pekaře (1930); Ohlas od Nežárky (Jindř. Hradec 1905–41; 1920 Hradečtí impresoři; Domy města Jindřichova Hradce, i sep.; 1941 Některé nové zprávy o básníři Šimonu Lomnickém z Budče); Otavan (Písek 1921–22); Plzeňsko (od 1931; 1933 Přípravy J. Š. Baara k románu Svatba, i sep.); Posel od Čerchova (Domažlice, od 1906); Pramen (Plzeň, od 1922); Ročenka pro dějiny židů (1930); Ročenka volyňské spořitelny (1928); Rybářský věstník (1933); Samostatnost (1928); Sborník Historického kroužku (od 1898; 1915 Burian Celerin Bramhauzský z Rozstejna, měšťan v Jindř. Hradci, i sep.); Sborník Jednoty starých českých rodů (1939); Strakonicko (1935–39); Stráž na Šumavě (1898); Šumavan (Klatovy 1925); Táborský kraj (1907); sb. V paměť J. F. Hrušky (1938, ed. V. Zima); Venkov (1929–43); Věstník Časopisu zemědělského muzea (1937–43); Věstník Čes. zemědělského muzea (1929–40); Věstník Českosl. (Čes.) akademie zemědělské (1931–43; 1931 Z posledních let života J. Dobrovského); Věstník jihočes. muzeí (1913); Vlast (1937); Volyňská ročenka (1935); sb. Z kraje J. Š. Baara (Klatovy 1940, ed. V. Hejný; ed.

J. Š. Baar: Svatba na Chodsku); sb. Z kulturních dějin Hradce (Jindř. Hradec 1935); Zlatá stezka (Vodňany 1932); Zvon (1928–30); – posmrtně: Časopis Rodopisné společnosti českosl. (1946); Časopis Společnosti přátel starožitností… (1946); Čes. lid (1947); Rodokmen (1946). ▮ KNIŽNĚ. *Literárněhistorické práce:* J. Dobrovský v Chudenicích (b. d., 1932); Ze života J. Š. Baara (1937). – *Překlad:* A. Cigoi: Život Ježíše Krista 1, 2 (1910, 1911). – *Ostatní práce:* Pobožnost křížové cesty, jak se v Miličíně koná (1896); Paměti starožitného města Miličína a jeho okolí (1899); Dějiny města Volyně na Prachensku (1903; přeprac. a dopln. vyd. 1933 s tit. Dějiny města Volyně a okolí); Farní osada Předslavice na Volyňsku (1906); Chodové a páni z Lamingenu (1907 ← Sborník Historického kroužku; 1926 dopln. a přeprac. vyd. s tit. Chodové ve sporu s Lomikary); Království české 2 – Jihovýchodní Čechy (1908, s jinými, ed. J. Bělohlav) a 4 – Jihozápadní Čechy (1911, s jinými); Klenčí, městečko na Chodsku (1909, s J. Š. Baarem); Osudy josefínských konfiskací na českém jihu (1911 ← Sborník Historického kroužku); Dva staří hospodáři čeští. Štěpán Vratislav z Mitrovic, † 1587, Jiřík, bratr jeho, † 1606 (1916); Češi a Němci na Hradecku (1918); O Zbudovských a o sedláku Kubatovi odtudž (1918); Na obranu reformního programu Jednoty katolického duchovenstva československého (b. d., 1920, s J. Š. Baarem); Při hranici vítorazské (1922); O starých lékařích v Jindřichově Hradci (1923 ← Ohlas od Nežárky); Dějiny rybníků na Hradecku (1925 ← Českosl. rybář); Příspěvky k dějinám českého zemědělství (1926); Dějiny města Jindřichova Hradce 1, 2 (1927, 1936); O židech na Švihově (1930, výt. nezjišt.); Selské bouře (1931); Hradecké rybníkářství (1933 ← Rybářský věstník); Obraz rybníkářství na některých panstvích v Čechách (1935); Vzpomínky na MUDr. Josefa Šebestu z Poleně (b. d., 1935); Příspěvky k dějinám českého rybníkářství (1937); Vzpomínky na počátky kampeliček (1937); Církevní umění na Chodsku (1939, s M. Ludvíkem a J. Trefným, ed. B. Kümpel); Z dějin boubínského podlesí (1940); Martin Rezek ze Strakonic, farář ve Strašeni, tuláček boží na Prachensku (1941); Naši nejstarší průkopníci zemědělského pokroku (1941). ▮ KORESPONDENCE: B. Jiroušek: O Baarovi. Vzájemná korespondence F. T. a Josefa Šacha (z 1925–26), Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 1998, s. 81; J. Čechura, J. Čechurová: Korespondence Josefa Pekaře a F. T., Sborník NM v Praze, ř. A – historie 58, 2004, č. 1. ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Nářky husitské (Querelae Hussitarum) r. 1438–1443 (1915); J. Š. Baar a Chodové (1926); Chodská čítanka (1927, s J. Š. Baarem a J. F. Hruškou); F. Zeman: Kniha o Švihově a okolí (1927, s T. doplňky); Martina Škvoreckého, úředníka na Pacově, hospodářská korespondence z dob války třicetileté 1630–1642 (1928); J. Š. Baar: Nehistorická historie. Námitky proti Vrbovo pojetí dějin chodských rebelií (b. d., 1929) + Výlet na Výhledy. Studie k nenapsanému románu Svatba (1933) + Kázání 1–4 (1936–40); – posmrtně: F. J. Vlček: Z domova i ciziny (2. vyd. 1946).

BIBLIOGRAFIE: J. Pelikán: Soupis prací archiváře F. T., sb. Archivář p. F. T. Sb. článků k jeho sedmdesátinám (1937, ed. J. Klik); J. Muk in Archivář F. T., Jihočeský sb. historický 1955, s. 63. ▮ LITERATURA: sb. Archivář p. F. T. Sb. článků k jeho sedmdesátinám (1937, ed. J. Klik); sb. Archiváři F. T. k 5. 2. 1937 (1937; přisp. J. a V. Mukové aj. ← Ohlas od Nežárky 1937, č. 7); P. Křivský: F. T. (1867–1945). Písemná pozůstalost (LA PNP 1976); J. Stříbrská: F. T. Život a dílo (diplom. práce, Pedag. fakulta Jihočes. univerzity v Čes. Budějovicích 1991); I. Musilová: F. T. Studie o životě a díle (diplom. práce, Pedag. fakulta Jihočes. univerzity v Čes. Budějovicích 1994); P. Holát: F. T. – archivář a kněz (2003). ▮ V. J. Nováček: ref. Paměti starožitného města Miličína a jeho okolí, Obzor lit. a umělecký 1899, s. 227; R. Zháněl: ref. Chodové a páni z Lamingenu, Vlast 23, 1906/07, s. 1036; Č. Zíbrt: ref. Klenčí, městečko na Chodsku, ČL 19, 1909/10, s. 251; J. Š. Baar: ref. překl. A. Cigoi, XX. věk 2. 2. 1912; B. Hladký: ref. Na obranu…, Čas 23. 3. 1921; A. Profous: Klenčí, či Kleneč pod Čerchovem, NŘ 1923, s. 193 + Klenčí, či Kleneč, tamtéž 1924, s. 109; ne (A. Novák): ref. ed. J. Š. Baar a Chodové, LidN 5. 3. 1926; ● ref. Chodové ve sporu s Lomikary: Č. Zíbrt, ČL 27, 1926/27, s. 317; J. Staněk, LidN 24. 12. 1926 ●; F. D. Zenkl: F. T., sb. Kraj kalicha 1927, s. 98 (116) a pokr. (s část. bibliografií); ● k šedesátinám: J. Muk, Ohlas od Nežárky 1927, č. 5 (s část. bibliografií); F. Roubík, Časopis archivní školy 1927, s. 189; kn., Šumavan 1927, č. 11 ●; ● ref. ed. Chodská čítanka: V. Brtník, Venkov 29. 9. 1927; och (F. S. Procházka), Zvon 28, 1927/28, s. 111; ach. (V. Prach), Čes. osvěta 24, 1927/28, s. 276; F. V. Vykoukal, Střední škola 1928, s. 304 ●; ● ref. Selské bouře: an., Zvon 32, 1931/32, s. 363; J. Hertl, ČNM 1932, s. 362 ●; J. Muk in F. T.: Dějiny města Jindřichova Hradce 1, sv. 4 (1936) + ref. Dějiny města Jindřichova Hradce, Ohlas od Nežárky 1937, č. 1; ● k sedmdesátinám: F. Roubík, Chodsko 1937, s. 4; J. Muk, Ohlas od Nežárky 1937, č. 5; J. Klik, tamtéž, č. 6; J. Pelikán, Venkov 5. 2. 1937; H. Štěpánková, Venkov 6. 2. 1937; R. C., Čes. jih 1937, č. 6 (s část. bibliografií); V. Černý, Českosl. zemědělec 1937, s. 41; E. Reich, tamtéž s. 42; J. Muk, Strakonicko 1937, s. 1; H. Gross, Českosl. rybář 1937, s. 16; V. Cháb, NO 25. 3. 1937 ●; ● ref. Ze života J. Š. Baara: J. Muk, Českosl. zemědělec 1937, s. 410; M. Hýsek, Venkov 1. 1. 1938; J. Tichá, Naše věda 1938, s. 126 ●; J. Mitrovická: ref. Paměti starožitného města Miličína… (2. vyd.), Venkov 19. 7. 1939; šm.: Ochránce odkazu předků, Venkov 7. 8. 1941; J. M. (Muk): Pětasedmdesátka archiváře F. T. …, LidN 5. 2. 1942; ● nekrology: čk, Svob. noviny 5. 6. 1945; vč., ČL 1946, s. 14; V. V. Kremer-Karlštejnský, Sborník Jednoty starých čes. rodů 1946, s. 65 ●; R. Kryl: Jak se kaplan F. T. stal rodopiscem a archivářem, ČL 1947, s. 65; J. Muk, Archivář F. T., Jihočeský sb. historický 1955,

s. 59; an.: Historik českého venkova, LD 11. 6. 1985; B. Wostrá: Patřil k předním znalcům kraje, Pravda 27. 2. 1987; V. Přech: Uctění památky archiváře p. F. T., Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 1995, s. 136; Z. Kalista in Po proudu života 2 (1996); L. Kothera: Kněz, spisovatel a velký vlastenec, Českobudějovické listy 14. 10. 2000, příl. Víkendové listy; J. Čechura, J. Čechurová: Dialog Josefa Pekaře a J. T. o šlechtě a pozemkové reformě, AUC Praha. Studia historica 51 (2003, s. 13); P. Holát: „Doteky" archiváře a kněze F. T. s Amerikou, ČL 2004, č. 1 + Sen či realita? Archivář a kněz F. T. v zrcadle první světové války, sb. Odraz první světové války v umění a vědě (2005).

vf

Jiří **Tesák Mošovský**

* kolem 1547 *Mošovce* (Slovensko)
† 27. 8. 1617 *Praha*

Autor kázání, nábožensko-moralistních spisů, příležitostných básní a biblické hry; psal česky i latinsky.

Psal se též Tesacius, Tesaczyus, Tessak, Thesacius, Thesak, T. Moschovinus, Mossoviensis, Pannonius. – Studoval v Mošovcích, Kežmaroku, Košicích a v Jihlavě. 1577 byl vysvěcen na utrakvistického kněze. 1579 se oženil s nevlastní dcerou faráře v Kaňku A. Hrdensia. 1580–81 byl farářem v Říčanech, 1581–91 ve Lstiboři, 1591–94 v Štolmíři, 1594–1601 byl děkanem v Čes. Brodě, 1601–04 ve Slaném, 1604–08 arciděkanem v Hradci Král., 1608–09 děkanem v Kouřimi, 1609 v Praze asesorem konzistoře podobojí (1610–14 zástupce administrátora, 1614 administrátor), po krátkém pobytu ve Skramníkách od 1610 byl farářem v Praze v kostele P. Marie Na louži na Starém Městě, 1611–17 u Sv. Haštala. Účastnil se náboženskopolitického dění hlavně v době vydání Rudolfova majestátu. Hlásil se k slovenskému původu.

Z podnětů přinášených kněžským úřadem i aktuálními událostmi napsal T. desítky českých kázání a mravoučných rozprav. Jeho nečetné latinské básně jsou běžné projevy příležitostné humanistické poezie. *Komedie z knihy Zákona Božího, jenž slove Ruth…* je veršované zpracování příběhu o šťastném sňatku zbožné vdovy ze stejnojmenné biblické knihy. Prvky dobové životní reality slouží jako podnět k rozvíjení mravoučné nabádavosti. Dílo bylo určeno spíš k předčítání než k divadelnímu provozování (není známo, že by bylo ve své době provedeno na jevišti).

KNIŽNĚ: Knížka o pravém a upřímném přátelství… (1589); Heptalogus Christi: Kázaní na sedm slov Kristových (1601, výtisk nezjišt.); Mnimosynon… města Brodu Českého sousedům… písnička na památku složená… (1601); Crucifix, to jest Kázaní o ukřižovaném na kříži Pánu a Spasiteli… (1604); Gallicinium: O kohoutovém zpívání v domu Kaifašovým (1604, výtisk nezjišt.); Komedie z kníhy… Ruth sebraná… (1604); Genethliacon Christi Theantropi. To jest Kázaní o narození… Ježíše Krista (1606, výtisk nezjišt.); Mladistvá oliva… (1606); Christi ad mulieres concio (1607, výtisk nezjišt.); Stella nova et cometae. To jest křesťanské… vysvětlení… (1607); Pohřební kázaní nad urozeným panem Václavem Jiskrou z Sobince… (1607); Pravdivé vypsání. O nezdárném porodu dvou děvčátek… (1608); Funeris exequiae. To jest O smrti a slavném pohřbu… pana Zygmunda Smiřického z Smiřic… (1608); Hierologia: Kázaní první v Kouřímě učiněné (1608, výt. nezjišt.); Te Deum laudamus. To jest O veliké přízni, lásce i dobrotě… (1609); Fatalia tempora. Kázaní na nové léto (1610, výtisk nezjišt.); Collis vinearius. To jest O vinohradech a horách viničných… (1611); Martinianus anser. Svatomartinská hus (1612, výtisk nezjišt.); In nuptias nobilis ac venerandi senis… Ssud a Semanina (1612); Poutník duchovní… (1612); Encaenia perpetua. To jest O ustavičném Pána Boha našeho posvícení… (1613); Tornitrua et tempestates. To jest Spis o strašlivém povětří… (1613); Salvus conductus. To jest O šťastném všech tří slavného tohoto království českého stavův k sněmu… do města Budějovic Českých jetí… (1614); Tenebrae Christo patiente factae. O zatmění slunce… (1614, výtisk nezjišt.); Kázaní o nejsvětějším a nejtěžším kříži… (1615, výtisk nezjišt.); Spis kratičký o smrti… (1615, výtisk nezjišt.); Spis křesťanský o slavném… Krista Ježíše… vzkříšení (1615, výtisk nezjišt.); Homo foenum. To jest Křesťanské a sprostnické… připomenutí o smrtedlnosti… (1616); Philadelphia: Kázaní na žalm 133… (1616, výtisk nezjišt.); Požehnání kněžské po službách božských (1616, výtisk nezjišt.); O slavné památce sv. Jana Předchůdce kázaní (1617, výtisk nezjišt.); (b. d.:) Zlý a nemilý hosti v ohni (výtisk nezjišt.); O smrti… Václava Trubky z Rovin kázaní (výtisk nezjišt.); O lakomství; Christi duo miracula (výtisk nezjišt.); Ora et labora. Tenorove a antifony (výtisk nezjišt.); Potus angelicus. Anjelský traňk (výtisk nezjišt.). ■ EDICE: in Staročeské divadelní hry 1 (1878, ed. J. Jireček); J. T. M.: Komedie… Ruth (Bratislava 1973, ed. M. Cesnaková-Michalcová). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); Knihopis č. 16 076 – 16 115; in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982). ■ LITERATURA: J. Jireček in Rukověť 2 (1876) + in ed. Staročeské divadelní hry (1878); J. Pelikán: K životopisu J. T. M., ČČM 1890, s. 281; A. Sedláček: Paměti J. T. M. a jeho syna, ČČM 1909, s. 57; F. Tischer in ed. Dopisy konzistoře podobojí z let 1610–1619 1–3 (1917–25); M. L. Černá:

J. T. M., ČNM 1924, s. 204; A. Pražák: Sociální a realistické prvky v Kyrmezerových a T. dramatech, Slovesná věda 2, 1948/49, s. 129; M. Cesnaková in J. T. M.: Komedie… Ruth (Bratislava 1973); M. Kopecký in Pokrokové tendence v české literatuře od konce husitství do Bílé hory (1979); in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982); W. Barlmeyer: „Vita sub Dei alis." J. T. Mošovkýs Drama Ruth, sb. Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern (Kolín n. R., Vídeň 1988); in Slovenský biografický slovník 6 (Martin 1994).

jk

František **Tesař**

* 20. 4. 1818 *Dub* u Volyně
† 18. 4. 1885 *Karlín* (Praha-K.)

Autor, překladatel a adaptátor výchovných povídek pro mládež, pedagogických a metodických spisů; reformátor českého školství, publicista.

Syn sedláka. V rodišti vychodil triviální školu. 1830 byl poslán do Prachatic, aby se naučil německy, 1835–39 navštěvoval školy ve Strakonicích a Písku. Od 1839 studoval v Praze vzornou hlavní školu, 1841 získal učitelské osvědčení pro triviální, později nižší střední školy. T. r. se stal podučitelem u sv. Jiljí, kde postupně zavedl češtinu jako dominantní vyučovací jazyk. 1848 se zúčastnil společenského dění v Nár. výboru a Slovanské lípě, několik měsíců pracoval ve Vídni jako člen komise pro reorganizaci školských osnov na obecných školách při ministerstvu vyučování. Od října 1848 působil jako učitel české a německé gramatiky, názorného vyučování a čtení na první české hlavní škole (tzv. Budči) a připojeném učitelském ústavu. 1849 byl zvolen školním radou a předsedou tzv. budečských porad, prvního profesního grémia českého učitelstva, kde se stýkal zvláště s K. Amerlingem, Š. Bačkorou, J. Sluníčkem a P. M. Veselským. 1857 dal podnět k založení charitativního Spolku k podporování vdov a sirotků po učitelích, 1860 vypracoval s J. Wenzigem návrh na zřízení české vyšší dívčí školy, 1866 se stal členem rady starších při pražském magistrátu, prosadil tak mj. úpravu učitelských platů a zřízení první veřejné mateřské školy u sv. Jakuba. 1868 byl proti své vůli (z politických důvodů) penzionován (s J. M. Bačkorou a K. Amerlingem), nadále však působil jako učitel na obecné škole u sv. Ducha a na soukromém dívčím ústavu, který založil již dříve se svou manželkou Annou, roz. Švestkovou (1823–1872). Pohřben byl na Olšanských hřbitovech. – Bratr Josef T. (1825–1866) působil jako učitel v Hradci Král. a byl autorem nevydaných mluvnic češtiny a latiny; dcera Ludmila T. byla autorkou pohádek, básní a loutkových her pro děti.

T. literární činnost určovalo jeho úsilí o nové pojetí výchovné a vzdělavatelské práce. Prózy věnované dětem i mládeži (které psal až po svém penzionování) mnohdy adaptoval z německých předloh či českých pramenů, volil látky ze současného života (méně často biblické) a z historie. Usiloval v nich o názornost a ne příliš schematickou působnost v duchu dobových křesťanských (láska k bližnímu, poctivost, smysl pro sociální spravedlnost) a vlasteneckých ideálů. V příbězích dětských a zvířecích hrdinů, často podávaných ve formě bajky, exempla nebo dialogu (*Naučné povídky pro mládež*), někdy i rozměrnějších (*Sestra a bratr*), kladl důraz na didaktickou, resp. naukovou složku, jejímž prostřednictvím hodlal předávat i praktické informace z technických, přírodních i společenských věd. T. dbal na jazykovou přiměřenost svých prací, náležitou typografickou úpravu a zastoupení ilustračního doprovodu. Jako reformní pedagog je autorem množství učebnic, slabikářů, pedagogických a metodických příruček pro rodiče a učitele (s důrazem na výchovu dívek), bohatá byla i jeho publicistická aktivita v pedagogických časopisech. Časopisecky vyšly T. dokumentární vzpomínky z mládí *Výpisy z deníku učitele Zkusila,* podávající obraz o školních poměrech v Čechách 30. let 19. století.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Dubský, T. Dubský; F. D…ý, Frant. T., -ý. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Budečská zahrada (od 1869); Čes. včela (1847); Hlas; Komenský (1865); Nár. noviny (1849); Nár. škola (od 1863); Posel z Budče (od 1849); Posel z Prahy; Sborník. Kalendář učitelský na rok… (1858–62; 1858–60 Výpisy z deníku učitele Zkusila); Škola (1852–54); Škola a život (1858, 1860–61); Škola národní (od 1866); – posmrtně: Památník na oslavu osmdesátileté činnosti státního ústavu učitelského v Praze 2 (1928, zápisky z 1845, ed. L. Tesařová). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie pro mládež:* Naučné i zábavné povídky pro útlou mládež (PP 1873); Naučné povídky pro mládež 1–4 (PP 1875–77); Drobné povídky k ušlechtění srdce mládeže (PP 1877); Sestra a bratr (P 1877); Báchorky pro dospělejší mládež (PP b. d., 1879); Povídky dobré matky (1880); Drobné povídky pro dospělejší mládež (PP b. d., 1880); Čestmír aneb Dobrá pověst jest nad zlato

(P 1881). – *Překlady:* J. S. C. Abbott: Matka, vychovatelka dítek (1877); M. Pappe-Carpentier: Praktické vyučování ve školách mateřských a prvých třídách školy obecné (b. d., 1877); an.: Antonín a Aninka (1882); – posmrtně: J. Macé: Sousto chleba. O výživě těla lidského (1887). – *Učebnice a čítanky:* Německá mluvnice pro žáky 2. třídy městských a hlavních škol v císařství rakouském (1855); Německá mluvnice pro Čechy (1856); Druhá mluvnice německá pro žáky městských škol v císařství rakouském (1856); Cvičení mluvnická a pravopisná, obsahující 183 úlohy pro žáky 2. a 3. třídy obecných a hlavních škol (1862; rozšíř. vyd. 1873); Abeceda v obrazích (1865); Německá mluvnice, kterouž s částečným použitím první německé mluvnice složil… (1865); Stručný návod, jak se má s prospěchem užívati Abecedy v obrazích (1865). – *Ostatní práce:* Názorné vyučování v prvé třídě obecných škol (1873); Základové vychovávání s dodatkem o duševním vzrůstání dítek a vychovávání dívek (1874); Moudrá kázeň ve škole a v rodině (1876); Vyučování řeči v nejnižších třídách školy obecné (1879); Rada mládeži, jak dělati má, aby sama jsouc šťastna rodičům byla statkem a ne zmatkem (b. d., 1880); Jak laskavá matka aneb pěstounka vychovává 3–6leté dívky (b. d., 1882). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Posel z Budče (1849–51), Komenský (1865), Budečská zahrada (1869–70); *knižnici:* Knihovna mládeže (1882–83). ▮

LITERATURA: Red. (J. Emler): ref. překl. J. S. C. Abbott, ČČM 1877, s. 400; J. Klika: ref. Základové vychovávání s dodatkem o duševním vzrůstání… a Moudrá kázeň ve škole a v rodině, ČČM 1882, s. 252; V. Kryšpín in Obraz činnosti literární učitelstva československého za posledních 100 let (1885, s. 268 a 400); ● nekrology: an., Beseda učitelská 1885, s. 365; F. Čenský, Osvěta 1885, s. 1114; an., Pokrok 19. 6. 1885; an., Pražský deník 20. 6. 1885 ●; K. S. Amerling: Dějiny první hlavní české školy, sb. Památce Amerlingově (1908, s. 6); J. Šafránek in Školy české 2 (1918); L. Tesařová: F. T., Památník na oslavu osmdesátileté činnosti státního ústavu učitelského v Praze 2 (1928, s. 96).

mhs, vpb

Josef **Tesař**

* 4. 2. 1849 *Bavorov*
† 8. 1. 1903 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)

Autor próz z maloměstského prostředí a historických povídek.

Jako datum úmrtí bývá uváděno též 9. 1. – Pocházel z rodiny obchodníka. Vystudoval nižší reálku v Písku, učil se v otcově obchodě, pak složil zkoušku z poštovnictví. Dva roky studoval malířskou akademii v Praze, pro nedostatek peněz musel studií zanechat a přijmout místo poštovního administrátora v Třeboni, později ve Štokách. 1877 převzal obchod po otci ve Skočicích u Vodňan, 1881 obchod a hospodářství v rodišti, 1890 s početnou rodinou odešel do Čes. Budějovic, kde byl hostinským, později zároveň redaktorem Stráže lidu. 1900 se přestěhoval do Prahy a pracoval jako písař u okresního soudu; zemřel v bídě.

Romantickou zápletku novely *Úředník černého kabinetu,* situované do prostředí maloměstské pošty, podal T. jako záznam vzpomínek na začátek úřednické kariéry prvně zamilovaného mladíčka, střetávajícího se s tragickým osudem podivínského poštmistra. Dopisy, záhadné vzkazy a vypravěčovy dohady zvyšují napětí pochmurně laděného příběhu s postupně odkrývaným tajemstvím. Vyprávění soustředěné na psychologickou kresbu umocňuje líčení přírody jako temného živlu (bouře, noc atd.) i různých interiérů (šerosvit pošty, pozlátko šlechtického sídla). F. Herites uvedl, že v době vydání byla kniha pro téma a hlavně způsob vyprávění považována za překlad z ruské literatury. Úrovně tohoto díla již nedosáhly další T. práce (většinou s milostnou zápletkou a tragickým koncem), ať již jde o další příběh s tajemstvím *Román poštmistrové,* o pověst spojenou s obrazem Madony a sv. Jana *Žofie z Helfenburků,* či historickou prózu *Na zboží pána z Rosenberka,* jejíž rušný děj plný intrik a temných praktik katolíků vylíčených v kontrastu se statečností a čestností husitů umístil autor do rodného kraje. Prózy publikoval též časopisecky; v rukopisu zůstal román Synové Kainovi.

PŘÍSPĚVKY *in:* Anemónky (1872, BB); Otavan (Písek 1879–80; 1879 P Žofie z Helfenburků, 1880 Román poštmistrové); Stráž lidu (Čes. Budějovice); Světozor (1872). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Úředník černého kabinetu (P 1875); Na zboží pána z Rosenberka (P b. d., 1884). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Stráž lidu (1899). ▮

LITERATURA: Č.: ref. Na zboží pána z Rosenberka, Lit. listy 1885, s. 60; ● nekrology: an., Zlatá Praha 20, 1902/03, s. 156; F. H. (Herites), Máj 1, 1902/03, s. 260; an., Otavan 1903, č. 3 ●; J. Házr Písecký in Bavorovský Slavín (1923 ← Otavan 6, 1921/22, s. 102).

ik

Ladislav **Tesař**

* 10. 8. 1859 *Valjevo* (Srbsko)
† 30. 10. 1886 *Dolní Břežany* u Prahy

Básník ovlivněný zejména tvorbou lumírovců, překladatel prostředkující k nám mezi prvními práce É. Zoly i žánrovou poezii F. Coppéea, autor časopiseckých překladů veršů i próz z několika jazyků.

Podepisoval se také Ladislav Tesař-Charpentier (Charpentier vznikl překladem jména do francouzštiny); pseudonym Zvaljevský zvolil podle rodiště. – T. strávil mládí v cizině, neboť jeho otec František T. (1818–1902, lékař, matematik, fyzik a astronom, autor dvojjazyčného spisu Rozbor říše zemské – Analysis gravitatis terrestris, 1888) působil 1853–67 jako okresní fyzik v srbském Valjevu a od 1867 tři roky jako lékař ve Smeredevu; 1870 se vrátil do Čech, šest let byl panským a obecním lékařem ve Slabcích. V blízkém Rakovníku T. do 1876 studoval vyšší reálku (učil ho i Z. Winter), poté co se otec stal praktickým lékařem na Král. Vinohradech, dokončil ji v Praze. Po maturitě pokračoval 1877 ve studiu České vysoké školy technické (obor strojní absolvoval 1882) a měl v úmyslu věnovat se profesuře. Již jako student se aktivně účastnil literárního dění, koncem 70. let patřil ke skupině spisovatelů kolem almanachu Máj, kde také debutoval. Byl členem literárně-řečnického spolku Slavia (přednášel v něm o české literatuře), redigoval 4. číslo rukopisného, parodistického časopisu Fíkový list, bránícího příspěvky v almanachu Máj před nevraživou kritikou. 1877–78 opakovaně pobýval v Krkonoších, kde pro nakladatele A. Storcha sbíral pohádky a pověsti o Rýbrcoulovi. 1883 byl členem redakce Nár. listů, kde vedl rubriku Literatura, 1884–86 redigoval beletristickou část Šrutova Divadelního kalendáře. – Byl snoubencem sestry J. Vrchlického Anny Fridové (psána též Frídová, 1856–1936), učitelky Ženského výrobního spolku, autorky a redaktorky publikací pro ženy. Zemřel na tuberkulózu u svého otce v Dolních Břežanech, kde trávil od 1883 poslední léta svého života. Pohřben byl v blízkých Zlatníkách.

Svou básnickou tvorbou i překlady T. navázal na lumírovce, zvláště na formální bohatství výrazu J. Vrchlického, a na francouzské parnasisty. Mimo časopisy však ze své poezie vydal jen několik příležitostných básní (např. k otevření Nár. divadla) a pak obsáhlejší separátní otisk souboru sonetů *Dramatické siluety* (spolu s jejich pokračováním *Dramatických sonetů řada 2.,* původně v Divadelním kalendáři). Obsahovaly oslavné portréty předních herců i pěvců Nár. divadla a snažily se podat jejich uměleckou i lidskou charakteristiku. Zejména ve Světozoru T. uveřejňoval ukázky z připravované sbírky Skici (údajně byla připravena do tisku), v níž pod vlivem F. Coppéea převažují pointované žánrové obrázky traktující přírodní motiv či drobný příběh. – Jako překladatel se T. v časopiseckých příspěvcích zprvu soustřeďoval na soudobou srbskou a chorvatskou poezii a prózu (poezie pro děti P. Preradoviće); pro knižní soubor pohádek Rýbrcoul (Krakonoš), pán na Krkonošských horách adaptoval i cizí pohádkové předlohy. Některé zdroje (Ottův slovník naučný aj.) uvádějí, že 1882 vyšel T. překlad Zolova románu Zabiják, zůstalo však pro masivní odpor části kritiky jen u záměru; neuskutečnilo se též vydání připravovaného výboru z poezie A. de Musset. – Svou recenzentskou i fejetonistickou činnost T. uplatňoval ve spolupráci s Nár. listy. Soustavně v nich publikoval fejetony o životě francouzských spisovatelů (V. Hugo, É. Zola aj.), recenze světových literárních novinek včetně literatury dramatické, informace o literárním dění v soudobých evropských literaturách, na místě fejetonu rovněž své prozaické překlady.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Charpentier, Lad. Charpentier, Lad. Charpó, Ladislav Charpentier, L. Charpentier (vše Nár. listy), Lad. Zvaljevský (alm. Máj 1878), L. Zvaljevský; char., Lad. Charp., L. T. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Divadelní kalendář na rok 1884–…1886 (1884 BB Dramatické siluety, i sep.; 1885 Dramatických sonetů řada 2.); Domácí krb (1882); Jarý věk (1882–84); Květy (1881, 1884–86); Lumír (1879, 1883); alm. Máj (1878, debut pod pseud. Lad. Zvaljevský); Nár. listy (1880–86); Nár. politika; Pokrok (1882–84); Ruch (1879–80); alm. Slavia (1881); Světozor (1880, 1884–87); Zábavné listy (1885); Zlatá Praha (1884); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (příležitostné tisky): U prahu nového Národního divadla (B b. d., 1881); Osvícenému a slovutnému panu Dr. Hubertu hraběti Krasińskému (B 1882, sonet Do widzenia!); Emma Turolla (B b. d., asi 1884–86). – *Překlady:* É. Zola: Nové povídky vypravované Ninoně (1882); F. Coppée: Poezie (1886, obs. sbírky Venku a vnitř a Červený sešit). ■ REDIGOVAL *časopis:* Fíkový list (konec 70. let, 4. číslo psaného čas.); *kalendář:* Divadelní kalendář na rok 1884–…1886 (beletrist. část). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Rýbrcoul

(Krakonoš), pán na Krkonošských horách (pohádky, 1884, i upr.). ∎

LITERATURA: F. Zákrejs: ref. Dramatické siluety, Osvěta 1884, s. 570; ● ref. překl. F. Coppée: K. Kádner, Hlas národa 24. 10. 1886; -Ar., Světozor 1886, s. 798; P. J. Vychodil, Hlídka lit. 1886, s. 343; J. Haasz, Rozhledy lit. 1, 1886/87, s. 201; L. Šolc, Lit. listy 1887, s. 69 ●; ● nekrology: an., NL 2. 11. 1886; an., Nár. politika 2. 11. 1886; an., Lit. listy 1886, s. 375; an., Divadelní list 1886, č. 94; F. Drnkačka, Komenský 1886, s. 727; J. S. (J. V. Sládek), Lumír 1886, s. 511; an., Ruch 1886, s. 512; F. Čenský, Osvěta 1886, s. 1112; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 1886, s. 766 + Rozhledy lit. 1, 1886/87, s. 226 ●; J. S. Machar in Konfese literáta (1901, s. 249); F. Strejček in Lumírovci a jejich boje kolem roku 1880 (1915); Z. Spilka: Památník sestry Jaroslava Vrchlického (o vztahu L. T. a A. Fridové), Rozhledy 1933, s. 49; M. Hýsek: L. T., in ant. Ztrhané struny zvuk (1940, s. 415).

vfr

Ludmila **Tesařová**

* 24. 12. 1857 *Praha*
† 22. 4. 1936 *Praha*

Autorka drobné prózy, pohádek, básniček a loutkových her pro nejmenší děti, průkopnice loutkoherectví.

Pocházela z početné rodiny pedagoga a spisovatele Františka T.; matka byla majitelkou dívčího ústavu. Po základní škole v Praze absolvovala T. 1874–75 jednoroční kurs pro pěstounky při učitelském ústavu. 1876 nastoupila jako pěstounka v mateřské škole v Karlíně, 1883 se stala ředitelkou této školy a opatrovny a jednou z nejvýznamnějších představitelek moderního pedagogického směru, jehož centrem byla na přelomu století karlínská městská čtvrť (1886 zde T. např. uspořádala první českou výstavu pomůcek, knih, hraček, zaměstnávání a zábavek pro děti předškolního věku). Od 1899 byla přes 30 let redaktorkou edice Dětské loutkové divadlo pro školu a dům v nakladatelství R. Storch aj.; vlastními hrami, které publikovala převážně v této knižnici, i úvahami o funkci loutkového divadla se stala jeho významnou propagátorkou (dosáhla např. toho, že bylo jako uznaná pomůcka výchovy zavedeno do škol). 1901 začala (a do stáří pokračovala) z ochoty přepisovat pro Klárův a Deylův ústav slepců výbory z děl českých autorů do Braillova písma. Do penze odešla 1913, pak dále působila jako spisovatelka a redaktorka edice loutkových her.

Příkladem literární a osvětové činnosti byl pro T. její otec. Kromě několika raných časopiseckých pokusů debutovala po jeho smrti sbírkou her, písní, říkanek a přání *Česká školka,* která (stejně jako tři další obdobné svazky) vzešla z bohatých zkušeností její práce s dětmi mateřských škol; schváleny jako oficiální výukové materiály se staly podnětem modernější výuky dětí předškolního věku (součástí této iniciativy bylo též vydání pracovních sešitů pro učitelky mateřských školek *Dětem pro radost*). V pedagogické praxi začala T. záhy využívat loutkového divadla. Psala a vydávala hry pro loutkové, maňáskové a bramborové divadlo: původní pohádkové, o Kašpárkovi i z dětského života, časté byly adaptace známých národních pohádek (Sůl nad zlato, Perníková chaloupka aj.). Popularity dosáhla hra *Vodníkova Hanička,* která vznikla přepracováním prozaického textu ze sbírky Maminčiny pohádky (prozaické i dramatické zpracování téže pohádky není u T. výjimkou). Od poloviny 90. let napsala T. také mnoho drobných veršíků i prozaických doprovodů k obrázkovým knížkám, často leporelům pro nejmenší děti. Vedle her pro loutky byly však druhou literární doménou T. umělé pohádky. Na přelomu století je soustředila do tří obsáhlých svazků (*Kvítky ze zahrádky královny Pohádky, Maminčiny pohádky, Tatíčkovy pohádky;* poslední dva dosáhly do 1935 šesti vydání), sbírka pohádek *Za kouzelnou branou* vyšla na sklonku autorčina života. Po vzniku ČSR aktualizovala T. své práce tematicky a v duchu demokratických a humanistických ideálů nového státu (legionářská tradice, všeobecný rozvoj školství a hospodářství, technický pokrok aj.). Působivá hra *Vystěhovalci* (1926 provedena J. Skupou, 1929 přeložena do slovenštiny) o české emigraci do Ameriky vrcholila emocionálním obrazem návratu do osvobozené vlasti. Obliby dosáhla prozaická knížka *Maruška a její Zlatovláska* – příhody malé holčičky a panenky, kterou děvčátko nakonec daruje ústavu slepců. V próze aplikovala T. postupy svých loutkových her, tj. hutnost jazyka dialogů, rychlý spád děje a sevřenou fabulaci se závěrečným moralistním poučením. Styl T., který charakterizují jasné krátké věty (včetně opakování kratších významově relevantních úseků textu jako účinného prvku pro cvičení dětské paměti), humor a svěžest jazyka stejně jako vždy kladný, činný a radostný přístup k životu zaručily čtivost, oblibu i životnost T. nejzdařilejších prací.

ŠIFRA: L. T. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Budečská zahrada (1885–88); Lid. noviny (1927–28); List paní a dívek (1926); Loutkář (1918–30); Malý čtenář (1898–1906); Matice dítek (Pardubice 1891); Nár. listy (1905); Památník na oslavu osmdesátileté činnosti státního ústavu učitelského v Praze 2 (1928); Radost (1932); Škola mateřská, příl. Časopisu čes. učitelek (1898–1908; 1898 čl. Loutkové divadlo). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie pro mládež, loutkové hry, texty k obrázkovým knížkám:* Česká školka. Sbírka původních písní, her, říkání a přání pro školy mateřské a opatrovny (b. d., 1886); Našim maličkým. Druhá sbírka původních písní, her a básniček… (b. d., 1891); Obrázky, hýbejte se, smíškové, dívejte se! (BB k obr., b. d., 1895); Zlatému srdéčku dětskému (BB, PP, b. d., 1895); Princezna Pampeliška (D b. d., 1898); Štědrý den. Pasačka (D b. d., 1898); Ubrousku, prostři se, beránku, otřes se! (D b. d., 1898); Kašpárek není rek! (D b. d., 1899); Kvítky ze zahrádky královny Pohádky (pohádky, b. d., 1899; rozmnož. vyd. b. d., 1921); Princezna z Ledové hory (D b. d., 1899); V lese. Vašíček a Helenka (D b. d., 1899); Žáčkům školy mateřské. Třetí sbírka původních písní, her a básniček… (b. d., 1899); Maminčiny pohádky (b. d., 1900); Máš rádo zvířátka, milé dítě? Čti jejich příhody, pobaví tě! (BB k obr., b. d., 1900); Podívání, povídání – hodným žáčkům pro zasmání (BB k obr., b. d., 1900); Honza u Krakonoše (D b. d., 1901); Miláčkové naši zlatí, budem čísti, počítati (BB b. d., 1901); Pohádkové kukátko (BB b. d., 1901); Sůl nad zlato (D b. d., 1901); Tatíčkovy pohádky (b. d., 1901); Uplakánek, rozcuchánek, nezvedený rozmazánek (BB k obr., b. d., 1901); Veselý zpěváček (BB b. d., 1901, hudba E. Macan); Knížka tato žáčkům poví o kočce a o pejskovi (BB k obr., b. d., 1902); Pták Zlatohlav (D b. d., 1902); Slávkův šťastný den (BB k obr., b. d., 1902); Vánoční písně a koledy pro školu i dům (1902, s B. Studničkovou); Ať je teplo, ať je mráz, na světě vše těší nás (BB k obr., b. d., 1903); Děti a zvířátka (P k obr., b. d., 1903); Honza u Krakonoše (P b. d., 1903); Ježíškovo narození (D b. d., 1903); Jiříkovo vidění (P b. d., 1903); Kašpárek jde do světa (P b. d., 1903); Kdo hodným být nechce, věru sám se tresce! (BB k obr., b. d., 1903); Sůl nad zlato (P b. d., 1903); Umíš počítati? (BB k obr., 1903); V boží přírodě (PP k obr., b. d., 1903); Výlet do říše pohádek (b. d., 1904); Sirotkův Štědrý den (D b. d., 1905); Šípková Růženka (D b. d., 1906); Žáčkům školy mateřské. Čtvrtá sbírka původních písní, her a básniček… (b. d., 1906); 28 písní pro školy mateřské a nižší třídy obecných škol (1907, hudba V. Mladý); Krále Žampiona tajemná říše (P b. d., 1910); Dětem pro radost. Dětské zábavky ve škole mateřské i v rodině 1, 2 (b. d., 1910, 1912); My už známe ABC (text k obr., b. d., 1911); Perníková chaloupka (D b. d., 1912); Sněhurka (D b. d., 1912); Obrázky z venkova (PP k obr., 1915); Plaváček (D b. d., 1917); Dětský den v hodinách (BB k obr., 1920); Dvanáct kroků v jednom roku (BB k obr., 1920); Vodníkova Hanička (D b. d., 1920); Domácí zvířátka doma a na pastvě (BB k obr., b. d., 1921); Hodným dítkám pro radost (BB 1921); Kašpárkoviny (D b. d., 1921); Kouzelný pláštík (D b. d., 1921); Poklad (D b. d., 1921); Příhody ze života zvířat a dětí (PP k obr., b. d., 1921); Veselý rok dětského života (BB k obr., 1921); Zlá princezna Rosalinda (D b. d., 1921); Jak pracují, jak se baví Jeníček a Madlenka (BB k obr., b. d., 1922); Kytice dětských radostí (BB k obr., b. d., 1922); Šťastné chvíle maličkých (BB b. d., 1922); Po škole – v přírodě (BB k obr., 1923); Pohádka o Ivánkovi (D b. d., 1924); Pohádka o Janíčkovi (P 1924); Čarovný proutek (PP b. d., 1925); Jak se stal Janíček králem (D b. d., 1925); Veselé příhody mladého hrocha Bobínka (P 1925); Krakonošův stromeček (D 1926); Pro tu naši drobotinu (BB, PP 1926); V lese, v lukách, na rybníčku – za deště i na sluníčku (BB b. d., 1926); Vystěhovalci (D b. d., 1926); Tři panenky – každá jiná, Mína – Týna – Karolína (P b. d., 1928); Mošnička (D 1931); Pampelišky na trávníčku (BB b. d., 1932); Za kouzelnou branou (PP 1932, správně 1931); Maruška a její Zlatovláska (P b. d., 1934); (b. d.:) Pohádky ze života zvířátek; Mazlíčkové (BB). ▮ REDIGOVALA *periodikum:* Škola mateřská (příl. Časopisu čes. učitelek, 1904–08); *edici:* Dětské loutkové divadlo pro školu i dům (1899–1932, od 1926 s B. Studničkovou). ▮

BIBLIOGRAFIE: Jindř. Veselý in Loutkář 13, 1926/27, s. 164. ▮ LITERATURA: J. Horák: ref. Našim maličkým, Hlídka lit. 1891, s. 466; A. M.: ref. Kvítky ze zahrádky královny Pohádky, Beseda učitelská 32, 1899/1900, s. 55; R. Šimek: ref. Vodníkova Hanička, Úhor 1920, s. 128; O. Pospíšil: ref. Příhody ze života zvířat a dětí, Úhor 1922, s. 24; DV: ref. Jak se stal Janíček králem, Loutkář 13, 1926/27, s. 184; C. (L. Calábek): ref. Pro tu naši drobotinu, Čes. osvěta 23, 1926/27, s. 343; Jindř. Veselý: O L. T., průkopnici loutkářství na mateřských školách, Úhor 1927, s. 154; J. Prchal: ref. Za kouzelnou branou, Úhor 1932, s. 148; V. F. S. (Suk): ref. Pampelišky na trávníčku, Úhor 1932, s. 246; A. F. J. (Fleischnerová-Janovská): ref. Maruška a její Zlatovláska, Úhor 1934, s. 150; ● nekrology: an., Časopis učitelek mateřských škol 1936, s. 53; an., NO 25. 4. 1936; Jindř. Veselý, Loutkář 22, 1935/36, s. 146; V. Sojka-Sokolov, tamtéž, s. 147 (řeč v krematoriu) ●.

mhs

Anna **Tesková**

* 20. 11. 1872 *Praha*
† 20. 9. 1954 *Praha*

Překladatelka ruské literatury a publicistka, podílející se též na česko-ruské kulturní spolupráci.

Dcera inženýra, který 1873 přesídlil s rodinou do Moskvy, kde se podílel na stavbě pivovaru;

po jeho náhlém úmrtí (při pouliční nehodě) vydělávala na živobytí matka výukou hudby, 1886 se s dcerami vrátila z Ruska do Prahy. T. navštěvovala do čtrnácti let ruské školy, v Praze 1890–92 absolvovala na Vyšší dívčí škole mimořádné speciální studium (metodika, didaktika, dějiny vychovatelství), pak učila na žižkovských školách. Záhy se však věnovala překládání ruské literatury, jíž se zabývala i v referátech a studiích. Pohybovala se v okruhu ruské emigrace po 1917, působila ve vedení Česko-ruské jednoty založené 1919 s cílem podporovat vzájemné styky a poznávání (v čele nejprve F. Táborský, pak mj. J. Polívka, z ruské strany J. A. Ljackij, S. V. Zavadskij, I. I. Lapšin aj.), zprvu byla předsedkyní kulturní komise, pak dlouholetou předsedkyní celé organizace. Od 1922 se přátelsky stýkala s básnířkou M. Cvetajevovou a její rodinou, korespondovala s ní i po jejím odchodu z Československa až do 1938 (dopisy Cvetajevové T. byly později v Praze vydány knižně). – Sestra Augusta (Augustina) T. (* 1878 Moskva, † 10. 1. 1960 Praha), povoláním učitelka, byla rovněž literárně činná (i pod pseud. Václav Jiskra); její črty a povídky (Zrcátka, b. d., 1912; Čím srdce tlukou, 1922), převážně situované do městského prostředí, často s ženskými či dívčími hrdinkami, přejaly konvence žánrového realismu, popř. dobové humoristické prózy.

Překladatelský zájem věnovala T. jednak ruské literatuře klasické (F. M. Dostojevskij, M. J. Saltykov-Ščedrin, L. N. Tolstoj aj.), jednak soudobé, a to s orientací na produkci a činnost její emigrantské větve (např. D. S. Merežkovskij), obzvláště jejích představitelů působících v tehdejším Československu (A. L. Bém, N. O. Losskij aj.). Kromě překladů knih zveřejňovala časopisecky ukázky překladů beletrie (např. M. Cvetajevová, P. D. Klimuškin) i překlady statí o současné ruské poezii i próze a jejich významných autorech (např. V. S. Solovjeva o F. M. Dostojevském, A. L. Béma o A. Blokovi, L. N. Tolstém); mimoto publikovala vlastní články, sloupky a referáty o původní i přeložené ruské literatuře a o činnosti Česko-ruské jednoty.

PSEUDONYM: Akim Set. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Akord (1931–32; 1931 překl. A. L. Bém: Tolstoj v hodnocení Dostojevského, 1932 Osud Blokův); Cesta (1920–21, překl. P. D. Klimuškin: Historie mé káznice); sb. Dostojevskij (1931); Kalendář paní a dívek českých na rok 1914; Květy (1909); Lid. noviny (1920); Lumír (1929, překl. M. Cvetajeva: Tvoje smrt); Máj (1904, 1907); Nár. listy (1906, 1911–13, 1920–21); Naše doba (1921–22, 1925–26; 1921–22 překl. V. S. Solovjev: Tři řeči na paměť Dostojevského); Osvěta (1920); Panoráma (1936); Přerod (1924, lit. část Žně); Slovanský přehled (1925–30, 1937–38, 1945–48). ▮ KNIŽNĚ. *Překlady:* Pohádky Mamina Sibirjaka (b. d., 1906, pseud. Akim Set); L. N. Tolstoj: Vojna a mír 1–4 (1908–09, pseud. Akim Set, s P. Papáčkem, K. Frypésem); M. J. Saltykov-Ščedrin: Pošechonská stařina (b. d., 1910, pseud. Akim Set; 1955 s tit. Pošechonské staré časy, podp. A. Tesková, usp. J. Franěk); I. N. Potapenko: Dvojí štěstí (1911); V. S. Solovjev: Duchovní základy života (1915, i předml.); F. M. Dostojevskij: Ponížení a uražení (1920) + Doplňky 1, 2 (1927, 1928, sest. A. L. Bém); D. S. Merežkovskij: Leonardo da Vinci 1, 2 (1921); D. P. Makovický: Jasnopoljanské zápisky (1924, upr. N. N. Gusjev); Deník cara Mikuláše II. (1925, přel. A. Nessy, doslov A. Kizevettra přel. A. T.); A. L. Bém: Tajemství osobnosti Dostojevského (b. d., 1928); N. O. Losskij: Dialektický materialism (1938); V. G. Korolenko: Za oblačného dne (1951, překlad zrevid. Z. Hlaváček, výbor usp. F. Zvěřina). ▮

LITERATURA: ● ref. překl. V. S. Solovjev: F. P., Zvon 15, 1914/15, s. 616; Kí (F. Krejčí), Čes. mysl 16, 1915/17, s. 85 ●; ● ref. překl. D. S. Merežkovskij: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 22, 1921/22, s. 322; (další vyd.:) M. K. (Mejsnar), Nové Čechy 10, 1926/27, s. 287; -ov- (B. Novák), Rozhledy 1935, s. 60 ●; ● ref. překl. F. M. Dostojevskij: Doplňky: E. Svoboda, Naše doba 35, 1927/28, s. 528; an., LitN 1928, č. 10 ●; ● ref. překl. N. O. Losskij: Š. (L. Štoll), RP 14. 7. 1938; O. Šimáček, Čteme 1, 1938/39, č. 1 ●; V. Morkovin in M. I. Cvetajeva: Pisma k A. Teskovoj (Praha 1969); G. Vaněčková in Marina Cvetajevová v Československu, Sovětská literatura 1982, č. 10 + in Marina Cvetajevová a Praha (1984).

vs, et

Augusta **Tesková** viz in Anna **Tesková**

Rudolf **Těsnohlídek**

* 7. 6. 1882 *Čáslav*
† 12. 1. 1928 *Brno*

Prozaik, básník a dramatik předválečné anarchisticko-bohémské generace, ovlivněný zprvu zvláště symbolismem a dekadencí; autor soudniček, fejetonista a publicista, v okruhu Lidových novin významný představitel novinářské prózy z všedního života, především z brněnského prostředí.

Otec měl menší hospodářství na okraji Čáslavi a přivydělával si pohodnictvím, v němž sám

R. T. později spatřoval původ svého pocitu společenské deklasovanosti i svého odcizení rodině po předčasné smrti matky (1899), k níž měl hluboký vztah, a poté, co se otec znovu oženil. T. vystudoval nižší gymnázium v Čáslavi, pak pokračoval v Hradci Král., kde se už činně zapojil do studentského literárního života (společně např. s A. Pražákem aj.). Z té doby se zachovala řada jeho básnických rukopisů (celkem sedm sbírek veršů i prózy z 1898–1901; současně vznikaly i jeho první dramatické pokusy). Po maturitě (1901) se zapsal na filoz. fakultě v Praze na obory čeština a francouzština, později i na další jazyky; se zájmem sledoval také filozofické přednášky Masarykovy a Vrchlického z moderní literatury. Záhy se dostal do okruhu anarchistické bohémy kolem Neumannovy olšanské vily, do družiny Káchovy (kde jeho nejbližšími přáteli vedle čáslavského spolužáka J. Mahena byli E. Bass, A. Bouček a V. H. Brunner) a do literárního spolku Syrinx; s jeho orgánem Moderní život a s měsíčníkem Obzory T. autorsky i redakčně spolupracoval. Na podzim 1903 se seznámil se svou pozdější ženou J. Kopeckou (1880–1905, přezdívka Kaja, literární pseudonym Nikésonte), s níž ho mj. pojily i společné literární zájmy (úzký vztah k severským literaturám, z nichž i společně překládali, patrně i spoluautorství některých próz). Po svatbě v červenci 1905 odjeli manželé na svatební cestu do Norska, kde T. žena za nevyjasněných okolností zahynula ranou z revolveru (pravděpodobně sebevraždou). Vztah ke Kaje i jeho tragické přervání hluboce poznamenalo T. další život; nevrátil se již ke studiu, nepřijal nabízené místo v knihovně a po cestě do Švýcar, do Holandska a znovu na sever se na počátku 1907 uchýlil do Brna, kde jej Neumann přizval k spoluredigování pokrokářského Moravského kraje. Po zániku časopisu koncem 1907 se ocitl bez prostředků (žil v té době v předměstské obci Mokrá Hora u Brna). V červenci 1908 přijal nabídku A. Heinricha a stal se soudničkářem v Lid. novinách, v nichž od října zakotvil natrvalo až do své smrti. 1909 se oženil podruhé s A. Kutilovou z Bílovic, rok nato se mu narodil syn. Příroda v okolí Bílovic, kam se T. 1914 přestěhoval a kde prožil další desetiletí, pro něj znamenala významnou inspiraci (mj. dějiště knížky *Liška Bystrouška*). Od října do prosince 1912 působil T. v Srbsku jako válečný dopisovatel; brzy nato, 1913, začal v Lid. novinách vycházet jako fejetonový seriál *Poseidon,* první z jeho brněnských románů, který mu spolu s Liškou Bystrouškou získal novinářskou popularitu. Za války nebyl T. odveden pro oční chorobu, kterou trpěl od dětství; 1916 bylo jeho druhé manželství rozvedeno. S novinami úzce souvisí T. poválečná veřejná aktivita, jakou bylo vedle propagace sokolství např. založení tradice stavění stromů republiky se sbírkami pro chudé děti, kterou k nám přinesl ze Skandinávie; od 1921 se také podílel na průzkumu a zpřístupnění Demänovských jeskyní spolu s jejich objevitelem, českým učitelem A. Králem, a stal se jejich nadšeným propagátorem. Úspěšná poválečná léta, kdy vyšly jeho populární romány i první (a za života poslední) básnická sbírka, završilo 1924 uzavření třetího sňatku (s učitelkou O. Zámečníkovou), po němž se T. přestěhoval natrvalo do Brna. Brzy potom se však u něho projevily sílící známky deprese a životní krize (léčení v Piešťanech 1927), které vyvrcholily sebevraždou v brněnské redakci Lid. novin; jeho manželka jej ještě téhož dne následovala. T. osudy zpracoval F. Kožík v románu Jsem vánočnímu stromu podoben (1993).

T. dílo se zřetelně rozestupuje na dvě části, z nichž první tvoří básnické prózy jeho mladosti a na ně později navazující básnická tvorba 20. let, druhou žurnalistická próza spjatá s Lid. novinami; zatímco první zůstala prakticky mimo okruh čtenářského i kritického zájmu, druhá získala široký čtenářský ohlas. Ve svých prvních prózách (*Nénie, Dva mezi ostatními, Květy v jíní*) se T. jeví jako opožděný stoupenec dekadentní symbolistní školy, ze své generace nejvíce poplatný jejímu životnímu pocitu i její poetice, jež souzněly s jeho vnitřním založením. Silně jej ovlivnilo zejména dílo Březinovo a Sovovo, z cizích autorů M. Maeterlinck, H. Ibsen, K. Hamsun a vůbec severská literatura, z níž v té době začal také překládat (většina těchto překladů vyšla časopisecky, zejména v Lid. novinách). Tematicky vyznačují rané prózy motivy smrti, choroby, utrpení; jsou to příběhy nenaplněné lásky a touhy, velkého snu, který člověka láme, životního ztroskotání, melancholie loučení a osamění, tušení a vábení smrti. Dějové kontury i kontury postav jsou zamlžené, nejednou těžko dešifrovatelné; autor hojně pracuje s obrazným náznakem, se symbolikou a s artistní, často secesní stylizací (motivy květin, motýlů atd.). Dějová linie je

nejvíc rozrušena ve sbírce lyrických próz *Dva mezi ostatními*, v níž je intimní milostné téma (postavy Ego a Kaji) tlumočeno střídáním a prolínáním snových scén, dialogů, symbolických obrazů a přírodních záběrů. Na tyto rané prózy navázaly téměř o dvě desítky let později „tři balady" *Paví oko*, těžící ze stejného tematického i stylového okruhu. K této vrstvě T. díla se přimykají i jeho verše, z nichž teprve po válce uspořádal pečlivě prokomponovanou a stylově vybroušenou sbírku *Den* (z básní vzniklých 1917–22). Znovu se tu vrací k svému osudovému životnímu tématu, ke spojení lásky a smrti, zosobněnému postavou mrtvé Kaji, jíž je sbírka dedikována; formálně blízký Sovovi z jeho vrcholného tvůrčího období (Lyrika lásky a života), přibližuje se mu i souzněním bolesti i vděčnosti za lásku a život. Sbírka *Rozbitý stůl,* zachycující autorovu životní krizi, zůstala nedokončena (vydána posmrtně). – Druhý okruh T. díla vyrůstá z jeho práce žurnalistické, jejímž jádrem (vedle desítek fejetonů, reportáží, veršovaných „rozhlásků" aj.) byla soudnička. Noviny obrátily T. pozornost ke každodenní realitě, podnítily jeho zaujetí a účastenství s všedními lidskými osudy, odkryly jeho mimořádnou schopnost pozorovací a charakterizační (např. jazykovými prostředky), jeho smysl pro realistický detail. Z množství životních zkušeností, příběhů a charakterů, jimiž T. vybavila především soudní síň, vyrostly i jeho prózy, formálně založené na seriálech fejetonů určených pro noviny a v novinách také původně tištěných. Nejpopulárnější z nich, *Poseidon* a *Liška Bystrouška,* vznikly na přímý podnět šéfredaktora Lid. novin A. Heinricha, který v prvém případě požádal T. o seriál fejetonů z brněnského života, v druhém o doprovodný text k obrázkovému seriálu malíře S. Lolka. Poseidon (časopisecky 1913–15) je první z trojice T. tzv. brněnských románů; kolem jednoduchého děje (úsilí středostavovského manželského páru o provdání poslední dcery) rozvíjí tu autor množství drobných příběhů a epizod řady postav a postaviček z brněnského předměstí. Postižení tohoto prostředí je vlastním posláním T. fejetonního románu. Zvláště zachycení „brněnštiny", zvláštního spojení nářečí, obecné češtiny, zkomolených německých slov (a v některých případech i argotu), bylo T. specialitou. Tento jazykový zájem, stejně jako soustředění ke světu „maléhо" člověka a jeho všedního života, spojuje T. s ostatními prozaiky kolem Lid. novin (E. Bass, K. Čapek, J. John, K. Poláček) a výrazně ho vzdaluje od vlastních tvůrčích východisek. Také ostatní dva brněnské romány, *Kolonia Kutejsík* (pův. Lid. noviny 1915–16 s tit. Kobilenkův rozvod) a *Poťóchlencovi příběhové* (Lid. noviny 1917, nedokončeno), jsou založeny na principu fejetonního románu. V Kolonii Kutejsík je děj více soustředěn k příběhu původního titulního hrdiny a hlouběji psychologicky propracován, ovšem jen v možnostech daných žánrem. K trojici brněnských románů se některými rysy (jazyk) pojí T. nejznámější dílo *Liška Bystrouška* (časopisecky 1920); váže se k nim i formou románu-fejetonu, má však ucelenější kompozici a souvislejší dějovou linii. Šťastným spojením komického zvířecího eposu, myslivecké humoresky a přírodní lyriky dosáhl tu T. výjimečného čtenářského ohlasu; knihu navíc světově proslavilo Janáčkovo hudební ztvárnění (opera Příhody lišky Bystroušky, prem. 1924 v Brně) i další adaptace. Méně zdařile pracoval T. s ozvláštňujícími jazykovými prostředky (zlodějská hantýrka) ve fantasticko-groteskním románu *Vrba zelená,* v němž vykreslil svou představu Brna na konci 3. tisíciletí; zamýšlená humorná parodie na soudobou vlnu utopismu podala však právě v jeho katastrofickém duchu vizi úpadkové budoucnosti lidstva. Z T. tvorby pro děti je nejzdařilejší próza *Čimčirínek a chlapci,* která vznikla z přímého zaujetí dětským světem básníkova syna a chce dětem zprostředkovat vroucí a poučený vztah k přírodě. Složitější a dětskému čtenáři méně dostupný je svět dalších dvou knih určených dětem: moderní pohádky s programovou demokratickou tendencí *Nové království* a zejména pohádky-pověsti o vzniku Demänovských jeskyní *O zakleté Lúčance* (vydána z pozůstalosti), která složitou symbolikou i pochmurnou fantastikou znovu ukazuje i k novoromantickým rysům T. počátků. Novinářsky zpracoval T. své oblíbené téma v knize *Demänová*, v níž spojil a doplnil své fejetony provázející objevování Liptovského krasu v souvislý celek, jenž měl plnit i funkci průvodce. Z novinářského zaujetí vzniklo i první zpracování životního osudu svérázného českého polárníka *Eskymo Welzl* (pozdější verze zpracovali T. kolegové B. Golombek a E. Valenta). Z řady T. dramatických prací se jen dvě aktovky dočkaly uvedení na scénu (*Panenky, Příval*).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. Bellis, Arnošt Bellis, Č. Krt, Ekrt Č., Jan Max, Kristian Brumner, L. Haar, Václav Monolit Mrákotínský; -ě-, R. T., rt, rt., -rt., T., -t-, V. M. M. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy Času (1904); Cesta (1919–20); Čas (1905); Čes. svět (1907, 1926); Kulturní zpravodaj (1926); Květy (1904, 1906); Lid. noviny (1907–28); Lit. rozhledy; Lumír (1904–11, 1917, 1922, 1925, 1927); Mladý svět (1921); Moderní život (1902–03); Morava (Brno 1901, debut, pseud. Arnošt Bellis); Moravskoslezská revue (Mor. Ostrava, Brno 1906–08, 1914); Mor. kraj (Brno 1907); Nár. obzor (1907); Nár. osvobození (1926–27); sb. Našemu osvoboditeli (1926, BB pro ml.); Nová Omladina (1907–08); Nový kult (1904); Obzory (1905–06); Pokroková revue (1906); Práce (1906); Přítomnost (1926); Rozhledy; Rudé květy (1906–08); Salon (Brno, Praha, Olomouc 1923–26); Studentský almanach (1905); Šibeničky (1907); Šibeničky (Bassovy, 1918); Země (1925); Zlatá Praha (1904–09, 1917–19); Zvon 1917); – posmrtně: Almanach Kmene 1934–1935 (vlastní nekrolog, z rkp.); sb. Padesátka Lidových novin (1943, výběr T. soudniček z 1923–27 a jeho poslední B na rozloučenou); Písklе v trní (Brno 1928, vlastní životopis z 1926). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a publicistika:* Nénie (PP b. d., 1902); Dva mezi ostatními (PP b. d., 1906); Květy v jíní (PP 1908); Poseidon (R b. d., 1916); Liška Bystrouška (R b. d., 1921); Kolonia Kutejsík (R 1922); Paví oko (PP b. d., 1922); Čimčiríinek a chlapci (P pro ml., 1922); Den (BB 1923); Vrba zelená (R 1925); Demänová (FF 1926); Rolnička (BB pro ml., b. d., 1926); Zlaté dni (B pro ml., 1926); Cvrček na cestách (B pro ml., 1927); Nové království (P pro ml., 1927); – posmrtně: Okolo Hradišťa (F 1930, ed. B. Beneš Buchlovan); Rozbitý stůl (BB 1935; ed. M. Novotný); O zakleté Lúčance (P pro ml., 1937). – *Adaptace:* Eskymo Welzl. Paměti českého polárního lovce a zlatokopa (P 1928). – *Překlady:* S. Lagerlöf: Poklad pana Arne (1905, R. T. an., jako překl. uvedena J. Kopecká); K. Hamsun: Bouřlivý život (1906); K. Elster: Křížová cesta (b. d., 1911, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 18); S. Siwertz: Modrý pokoj (b. d., 1914, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 62). – *Výbory:* Mrtvý u kříže a jiné soudničky (1971, ed. M. Heřman); Smrt v polích a jiné soudničky (1974, ed. B. Svozil); Surovost z něžnosti a jiné soudničky (1982, ed. B. Svozil); Nocí a dnem (1982, usp. D. Jeřábek, ed. J. Chloupek a V. Válek). – *Souborná vydání:* Spisy R. T. (Fr. Borový, 1935–37, 2 sv., ed. M. Novotný, nedokonč.); Výbor z díla (Československ. spisovatel, 1958–59, 2 sv., ed. M. Jelínek, nedokonč.). ■ SCÉNICKY. *Hry:* Panenky (1907); – posmrtně: Příval (1928). ■ KORESPONDENCE: J. Dvořák: Dva mezi námi (manželům Kroupovým, manželům Kubátovým, M. Káchovi z 1905–08; 1940, s biograf. komentářem) + in Čtení o Mahenovi a T. (M. Káchovi z 1907–08; 1941). ■ REDIGOVAL *časopis:* Šibeničky (1907, č. 13–14); *sborník:* Prezident mezi svými (1924). ■

BIBLIOGRAFIE: R. T. beletrista (Knihovna J. Mahena v Brně 1983). ■ LITERATURA: sb. Na paměť R. T. (1928); sb. Těsnohlídkův strom (1938); J. Dvořák: Čtení o Mahenovi a T. (1941; též přisp. sourozenci, V. H. Brunner, J. John, Kuzma, tj. J. Ch. Novotný, A. Pražák); B. Golombek: R. T. (1946); J. Hrabák: R. T. (1982; s ukázkami z díla). ■ ● ref. Nénie: K. Z. Klíma, LidN 14. 11. 1902; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 31, 1902/03, s. 126; E. Sokol (K. Elgart S.), Rozhledy 13, 1902/03, s. 436; A. Pražák, Srdce 2, 1902/03, s. 89; Neklan (J. Soukenka), Moderní život 1903, s. 28 ●; M. Hýsek: Nejmladší literární generace, MSlR 2, 1905/06, s. 83; A. Drtil: ref. Dva mezi ostatními, MSlR 3, 1906/07, s. 161; ● ref. insc. Panenky: E. Sokol (K. Elgart S.), MSlR 3, 1906/07, s. 199; N. (S. K. Neumann), Mor. kraj 1907, č. 45 → Stati a projevy 2 (1966) ●; ● ref. Květy v jíní: B. B-ová (Benešová), Novina 2, 1908/09, s. 344; A. Novák, Přehled 7, 1908/09, s. 313; J. B-oš (Bartoš), Nár. obzor 1909, č. 25 a 26; Ad. Veselý, MSlR 6, 1909/10, s. 306 ●; ● ref. Poseidon: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 16, 1915/16, s. 434; A. V. (Ant. Veselý), NL 28. 5. 1916; I. Olbracht, Dělnické listy (Vídeň) 3. 6. 1916 → O umění a společnosti (1958); K. (F. V. Krejčí), PL 11. 6. 1916; jv. (J. Vodák), LidN 13. 6. 1916; G. Pallas, Venkov 5. 7. 1916; F. V. Vykoukal, Osvěta 1916, s. 448 ●; ● ref. Paví oko: -btk- (V. Brtník), Zvon 22, 1921/22, s. 518; A. N. (Novák), LidN 12. 3. 1922; J. V. S. (Sedlák), Tribuna 25. 3. 1922; K. Sezima, Lumír 1922, s. 403 ●; ● ref. Kolonia Kutejsík: A. N. (Novák), LidN 30. 11. 1922; X., Zvon 23, 1922/23, s. 222 ●; V. F. S. (Suk): ref. Čimčiríinek a chlapci, Střední škola 1923, s. 192; ● ref. Den: B. Vlček, Cesta 6, 1923/24, s. 279; -vb- (V. Brtník), Topičův sborník 11, 1923/24, s. 134 ●; ● ref. Poseidon (2. vyd.): B. Benešová, Tribuna 25. 10. 1925; V. Brtník, Venkov 10. 12. 1925 ●; ● ref. Demänová: rt. (R. Těsnohlídek), LidN 25. 7. 1926; A. C. Nor, Nár. práce 7. 10. 1926; V. Poláček, Kulturní zpravodaj 3, 1926/27, s. 71 ●; A. N. (Novák): ref. Vrba zelená, LidN 28. 9. 1926; V. F. S. (Suk): ref. Nové království, Střední škola 1928, s. 313; ● nekrology a vzpomínky: V. H. Brunner a A. Pražák, RA 3, 1927/28, s. 117; J. O. Novotný, Cesta 10, 1927/28, s. 248; Bk. (V. Brtník), Lit. rozhledy 12, 1927/28, s. 195; an. (F. S. Procházka), Zvon 28, 1927/28, s. 268; J. Mahen, A. N. (Novák), B. (E. Bass), A. Krejčí, P. Váša, ev. (E. Valenta), LidN 13. 1. 1928; pf. (P. Fraenkl), G. (F. Götz), NO 13. 1. 1928; K. (F. V. Krejčí), PL 14. 1. 1928; jh. (J. Hora), RP 15. 1. 1928; P. Fink, NO 15. 1. 1928; Č. Jeřábek, NO 19. 1. 1928 (většina nekrologů → sb. Na paměť R. T., 1928) ●; J. Stránský: O životě, smrti a pohřbu, LidN 20. 1. 1928; A. Heinrich: T. – novinář, Duch novin 1928, č. 1; E. Bass: K osudu R. T., Kmen 2, 1928/29, s. 4; Č. J. (Jeřábek): ref. insc. Příval, NO 28. 1. 1928; K. Pittich: Zapadlý T. Den, LidN 29. 1. 1928; A. Král: R. T. v Demänové, LidN 15. 3. 1928; J. Hd. (Heidenreich-Dolanský): R. T. sokolské mládeži (ref. Zlaté dni, Rolnička, Cvrček na cestách), LidN 2. 9. 1928; sh (P. Váša): T. legionářské

libreto pro L. Janáčka (o rkp. 1. aktu opery Beniowski), LidN 27. 9. 1928; Pol. (V. Poláček): Duchovní štafeta R. T. (výňatky z T. dopisů nakladatelství DP o kn. Demänová), Panoráma 1928, s. 55; F. Pražák: Životní zpověď R. T., Lumír 55, 1928/29, s. 22 → Paměti českých spisovatelů z dětství (1946); ● ref. Eskymo Welzl: -jef- (J. Fučík), Kmen 2, 1928/29, s. 197; mz, LidN 23. 3. 1929 ●; olo (B. Golombek): R. T., LidN 12. 1. 1929; J. Mahen in Kapitola o předválečné generaci (1934); ● ref. Rozbitý stůl: G. (F. Götz), NO 30. 11. 1935 (též o sb. Den, 2. vyd.); A. N. (Novák), LidN 15. 12. 1935; M. Holas, Rozhledy 1935, s. 297 (též o sb. Den); B. Slavík, Lumír 62, 1935/36, s. 166; -vka (M. Hlávka), Studentský časopis 15, 1935/36, s. 115; K. P. (Polák), PL 28. 3. 1936; A. Černík, Čin 1936, s. 67; B. V. (Václavek), Index 1936, s. 66 (též o sb. Den); Nk. (B. Novák), Magazín DP 4, 1936/37, s. 59 (též o sb. Den) ●; A. Kučera: Romány R. T., Rozhledy 1935, s. 61; ● ref. O zakleté Lúčance: Kp (J. Knap), Venkov 5. 12. 1937; chb (V. Cháb), NO 8. 12. 1937; jšp (J. Šup), Rozhledy 1937, s. 275 ●; J. Dvořák: Tragický osud R. T., Čteme 2, 1939/40, s. 120 (k tomu polemika J. Zhor: Proti legendě o čáslavských studentských letech R. T., Čteme 2, 1939/40, s. 243); hjk (Z. Hájek): R. T. jako spisovatel pro mládež, LidN 8. 3. 1941; J. Petrtyl: Velkoměstský argot jako lyrický prostředek (o knize Vrba zelená), LidN 15. 6. 1941; J. John: Vyčítám si… (vzpomínka), LidN 6. a 13. 7. 1941 (k tomu F. Bergmann: O Těsnohlídka, LidN 10. 8. 1941); R. Hrdlička: R. T. (o jeho díle pro mládež), Štěpnice 1, 1946/47, s. 137; ● k 20. výr. úmrtí: B. Březovský, NO 11. 1. 1948; J. Rejzek, Svob. noviny 12. 1. 1948 ●; J. Marcha in Potopený svět (1949); M. Fischerová, Z. K. Slabý in R. T.: Liška Bystrouška (1954); M. Jelínek: Styl brněnských románů R. T., SPFF Brno, ř. lit. vědná, 1955, č. 1; J. Mahen: O R. T. (nepubl. přednáška), ČMM 1957, s. 392; B. Golombek in R. T.: Kolonia Kutejsík (1958); ● k 30. výr. úmrtí: Z. K. S. (Slabý), Tvorba 1958, s. 45; P. E. (Eisner), Svob. slovo 12. 1. 1958 ●; M. Jelínek in R. T.: Liška Bystrouška (1959); F. Pražák in R. T.: Čimčiřínek a chlapci (1959); F. Všetička: Svým srdcem raněným (o tvorbě pro mládež), ZM 1960, s. 309; J. O. Novotný: Krajinou T. a Janáčkovy Lišky Bystroušky, LD 3. 7. 1960; J. Hájek: Ke kořenům tvorby spisovatele R. T., Časopis Mor. muzea 1965, s. 315; ● ref. Čimčiřínek a chlapci (vyd. 1967): Z. Zapletal, Komenský 92, 1967/68, č. 10; O. Chaloupka, Impuls 1968, s. 537 ●; -zík- (J. Zelík): Básník a novinář R. T., Vlastivědné zprávy z Adamova a okolí 1968, č. 1 (s textem T. Nezvedeneckých písniček); M. Heřman in R. T.: Mrtvý u kříže a jiné soudničky (1971); D. Dorovská: R. T. a Brno, Universitas 1972, s. 109; B. Svozil in R. T.: Smrt v polích a jiné soudničky (1974); S. Bartůšková: Česká přírodní beletrie dvacátých let, ČLit 1974, s. 66 + Významný soudničkář, Universitas 1978, s. 102; J. Tomeček in R. T.: Liška Bystrouška (1978); C. Lolek: Liška Bystrouška (o genezi díla s úryvky z koresp. J. Johna a R. T. se S. Lolkem), sb. Severní Morava 1978, s. 29; J. Hrabák: Spisovatel, který rostl pro bolest, Lit. měsíčník 1982, č. 6; B. Svozil: Zvrat v tvorbě prokletého básníka, tamtéž, s. 91 + in R. T.: Surovost z něžnosti a jiné soudničky (1982), oboje upr. → Tvář literatury (1986); D. Jeřábek in R. T.: Nocí a dnem (1982) + Zapomenutá publicistika R. T. (v čas. Mor. kraj), ČLit 1983, s. 111; J. Hek: Dramatické práce R. T. Král, Panenky, Loučení (studie s otištěním uvedených prací), sb. Lit. archiv, sv. 13–15, 1978–80 (1982), s. 229; D. Jeřábek: Tvůrčí odkaz R. T., B. Marčák: Ještě k prehistorii vzniku Lišky Bystroušky, D. Vlašínová: T. Chlapecký příběh z Bílovic (Čimčiřínek a chlapci), V. Válek: Několik poznámek k těsnohlídkovské memoárové literatuře, vše in sb. Literární Bílovice n. Svitavou, sv. 1, 1982 (1983); S. Kala, V. Koudelka (vzpomínky pamětníků), tamtéž, sv. nečíslován (v pořadí 3.) (1983); D. Jeřábek: R. T. a brněnské divadlo (o T. divad. referátech a D Panenky), sb. Thalia Brunensis centenaria (1984, s. 15); B. Marčák: Zapomenutá publicistika R. T. (v čas. Salon), sb. Literární Bílovice n. Svitavou, sv. 4 (1984); B. Golombek: V nebezpečí života (úryvky z rkp. vzpomínek) + Bitva o Lišku Bystroušku, oboje tamtéž, sv. 5 (1985); J. Hek: Dva tvůrčí pohledy na přírodu: R. T. a Jaromír Tomeček, sb. Přírodní tematika v literatuře (1987, s. 54); M. Krčmová: Argot jako prostředek umělecké stylizace (analýza prózy Vrba zelená), Sborník přednášek z 3. konference o slangu a argotu v Plzni (1987); J. Uher in Argonauti z Moravy (1987); K. Štorkán in Česká soudnička, její proměny a právní aspekty (1988); J. Kudrnáč: Drobná próza české secese, ant. Vteřiny duše (1989); P. Voda: Omyly kolem osobnosti a literárního díla Jana Eskymo Welzla (též o autorské účasti R. T. na W. knihách), ČLit 1990, s. 158; J. Jůzl: Zapomenutý básník?, Labyrint 1992, č. 10; J. Pernes in Svět Lidových novin 1893–1993 (1993); J. Poláček: Zrod a počátky sloupku, Tvar 1994, č. 13; V. Bystrov in R. T.: Liška Bystrouška (1995); F. Všetička: Soudnička R. T., in Podoby prózy. O kompoziční výstavbě české prózy dvacátých let 20. století (1997); B. Neumannová in Byla jsem ženou slavného muže (1998); R. Pytlík in Koridor smrti Bohumila Hrabala a jiné záhady literárního světa (1998); in sb. Lidové noviny a Karel Poláček (1998); B. Marčák: Jak T. vzpomínal…, Rovnost 10. 1. 1998; V. Urbánek: Jak to bylo s liškou Bystrouškou, Rovnost 9. 1. 1999, příl. Víkend; V. Tomek in Ve jménu svobody: Ideje a proměny českého anarchismu na přelomu 19. a 20. století (1999); B. Marčák: O Lišce Bystroušce a R. T., Duha 2002, č. 2; P. Kovařík in Literární mýty, záhady a aféry (2003); A. Prudká: R. T. dětem, Ladění 2005, č. 1.

es

Frank **Tetauer**

* 31. 3. 1903 *Karlín* (Praha-K.)
† 15. 12. 1954 *Praha*

Autor historických dramat, společenských a konverzačních veseloher, v nichž usiloval o mravní analýzu doby; prozaik, esejista, překladatel z angličtiny, divadelní a literární kritik.

Vl. jm. František T. – Syn krejčího. Po maturitě na reálném gymnáziu v Praze-Karlíně (1922) studoval T. na pražské filoz. fakultě moderní literatury (žák V. Mathesia a V. Tilleho); ve středu jeho zájmu byla přitom novější literatura irská a angloamerická, především dramatická. V souvislosti s tím podnikl na stipendium ministerstva školství studijní cestu do Anglie a Francie (1924), později do Berlína a opět Paříže a Londýna (1931, stipendium Městských divadel pražských). Absolvoval 1926 (PhDr.) obhájením disertace *Filozofie Shawova díla dramatického a jeho předmluv*. Od ukončení školy pracoval jako tlumočník pro americké velvyslanectví. Spolupráce s F. Langrem jej 1930 přivedla do Městských divadel pražských (Divadlo na Král. Vinohradech a Komorní divadlo), kde působil zprvu jako lektor a od 1936 jako dramaturg, přičemž se zde pokoušel prosazovat do repertoáru vedle komerčně úspěšných kusů také hry současných českých autorů a díla angloamerické, irské a sovětské dramatiky (mj. od 1935 tzv. literární cyklus v Komorním divadle). 1934 byl členem delegace, která se zúčastnila mezinárodního divadelního festivalu v Moskvě. Od poloviny 30. let se T. prezentoval na domovských scénách (též ve Stavovském a Nár. divadle) i jako dramatik. 1942 byl sesazen z pozice dramaturga, tuto práci však nadále fakticky vykonával ve funkci lektora. Po válce z divadla odešel a stal se spisovatelem a překladatelem z povolání; rozhodnutí očistné komise Syndikátu čes. spisovatelů mu na jeden rok zakázalo publikovat (příčinou byla kontroverze mezi T. a kritikem J. Pokorným z 1942). 1947 byl jedním z iniciátorů ustavení dramatické sekce Syndikátu čes. spisovatelů. Od 1952 pracoval pro Českosl. divadelní a literární jednatelství jako divadelní expert a lektor. Zemřel nečekaně po jednoduché operaci ledvinových kamenů. Pohřben byl na pražském Vyšehradském hřbitově.

T. knižně debutoval dvojicí prací o G. B. Shawovi. V divadelní praxi se prosadil nejprve jako překladatel (zejména G. B. Shawa a E. O'Neilla) a dramatizátor (Vachkova románu *Krev nevolá o pomstu*), později i jako autor úspěšných společenských a konverzačních veseloher, v nichž usiloval o mravní analýzu doby a jejích typů. Jeho touha po živé, útočné dramatice, která měla odhalovat citovou a morální relativitu lidského jednání, však mnohdy ústila do spíše moralistního demaskování určitých životních postojů, kterého dosahoval především prostřednictvím překvapivého rozuzlení, odhalujícího skutečnou tvář jednajících postav. Kromě umění virtuózního salonního dialogu vynikaly tyto hry vyspělou, řemeslně zvládnutou dramatickou technikou, s jejíž pomocí T. obratně konstruoval efektní napínavé situace a patetické výjevy. Již od hry *Evino nedůstojné povolání* s tématem nezaměstnanosti humanitně vzdělané inteligence se pro celé T. dramatické dílo stal charakteristickým parciální společenskokritický postoj, zásadně nenarušující stávající status quo. Ústřední postavou charakterní komedie *Veřejný nepřítel* dramatik učinil žurnalistu, který v kulturní rubrice bulvárního listu bezohledně a cynicky prosazuje své privátní zištné zájmy a zároveň maskuje vlastní uměleckou nemohoucnost (předobrazem této postavy byl redaktor Telegrafu E. Synek). Ve hře *Svět, který stvořiš* pak zpracoval filozofický problém relativnosti pravdy, vztahu pravdy a fikce, možnosti vytváření lživých světů pouhým tvrzením (v podtextu tím reagoval na principy fašistické propagandy). V lehčím tónu se naopak nesly komedie *Diagnóza* a *Milostná mámení*, které se snahou o překvapivé, neotřelé řešení zpracovávaly vděčná témata milostného trojúhelníku, povrchního okouzlení, sobectví a skutečné lásky. Během okupace se T. soustředil jednak na konverzační veselohry (*Ztracená tvář*, *Člověk nemá jen sebe*), především však na historické hry, jejichž žánrové rozpětí sahá od milostné zápletkové komedie (*Úsměvy a kordy*) či psychologické etudy ztvárňující citové vzplanutí B. Němcové a V. B. Nebeského (*Život není sen*) až k alegorickému triptychu, blížícímu se svým pojetím dramatu idejí (*Zpovědník*, *Zápas draků*, *Znamení býka*). Inspirován shawovskou metodou zcivilnění a odhistoričtění hrdinů se v nich T. pokusil odkrýt podstatu jednání historických postav (Václav IV., ministerský předseda španělského krále Carlose IV. Manuel de Godoy, papež

Alexandr VI. z rodu Borgiů) a Evropu a její dějiny představil jako hříčku mocenskopolitických zájmů v rukou nemorálních vládců, jejichž bytostná krutost a malicherná osobní motivace je konfrontována s rozsáhlými historickými důsledky jejich činů. Své pojetí dramatu, jeho zákonitostí a techniky, opírající se o principy tzv. aristotelského dramatu a zejména o koncepci G. Freytaga, zformuloval v esejistickém kompendiu *Drama i jeho svět*. Po válce se T., zbavený přístupu na jeviště, orientoval na prózu. V románu o psaní románu *K ránu přichází smrt*, vyprávějícím životní příběh spisovatele a herečky, evokoval atmosféru pražského divadelního života za okupace. Vydal i dva soubory povídek z války a Pražského povstání (*Křest ohněm*, *Krvavá fuga*). Obstát na divadelní scéně se T. znovu a bezúspěšně pokusil příklonem k poetice budovatelského dramatu. Psal komedie s tematikou boje proti skrytému třídnímu nepříteli na vesnici (*Ženich*), ze studijního pobytu na Ostravsku vytěžil veselohry o pracovní morálce a podstatě dobré kádrové práce (*Zapomenutý porub*, *Není bulač jako bulač*). Posmrtně vydaný historický román *Průvod s pochodněmi* zachytil zrod sokolské myšlenky a rozvoj sokolského hnutí v 19. století. – T. byl i autorem rozhlasových her (Vítěz nad Bonapartem, 1950, pro ml.; Kanadští azbestáři, 1950; Svítání v Kalifornii, 1950; Zápas s Henry Fordem, 1950, podle U. Sinclaira), pro rozhlas také upravoval vlastní dramata (např. 1948 Křivdy napravovati, vysílané pod názvem Veselé souzení strýce Silvestra), klasická díla české dramatiky i dramata cizí. – V rukopise (vedle románu Zázračná plíseň) zůstala T. dramata Tamara (1942), Královská maškaráda (1942), Stržené masky (1943), Setba krve (b. d., 1942–44), Hvězda cirku (1950), Bratr Paleček (1951), Hrdinové zlaté hvězdy (b. d., 1952), Nové pokolení (1952) aj.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Frank Auer, Josef Schwarz, Josef Vydral, Václav Řada; -er-, f, -ft-, F. T., T. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Kmene… (s obměnami tit. 1932–34, 1948); Apollon (1923–25, debut); Časopis pro moderní filologii a literatury (1927); Čes. lidové divadlo (1949); Čes. slovo (1933, 1936); sb. Čes. umění dramatické 1. Činohra (1941); Čin (1934); Čteme (1939–42); Divadlo (1952–55); sb. Divadlo bojující (1952); sb. Dvacet let čes. divadla v Olomouci (1940); Hlas osvobozených (1946); Host (1925–27); sb. Hry lidového jeviště (1954); sb. Charisteria Guilelmo Mathesio quinquagenario… oblata (1932); sb. K. H. Hilar. Čtvrt století české činohry (1936); Kino (1947); Kritika (1925); Kytice (1946–48); Lid. noviny (1930–36); Listy pro umění a kritiku (1934–37); Lit. noviny (1934–37); Lit. noviny (1953); Lit. svět (1927–28); Lumír (1933, 1936); Magazín DP (1933–35); Městská divadla pražská (1936–41); Mladá fronta (1953); My 47 (1947); Nár. a Stavovské divadlo (1924–27); Nár. listy (1937–41, příl. Nár. kultura); Nár. osvobození (1924, 1927); Nár. politika (1942); Nová svoboda (1926–30); sb. Nové české divadlo 1930–1932 (1932); sb. Od Klicpery k Stroupežnickému (1942); Ochotnické divadlo (1956, 1960); Panoráma (1929–38); Práce (1946–49); Prager Presse (1930); Pramen (1925–27); Právo lidu (1930–36); sb. Příspěvky k dějinám řeči a literatury anglické 3 (1928, studie Filozofie Shawových her a předmluv; in edice Práce z vědeckých ústavů, sv. 21); Přítomnost (1928–31, 1937); Rozhledy po literatuře a umění (1932–34); Rozpravy Aventina (1929–34); Růst (1948); Studentský časopis (1923–24, 1934, 1941); Svět v obrazech; Světozor; Telegraf (1937); Tribuna (1924–27; 1925 aktovka Nová revue); Tvorba (1925–26); Uboj (1942); sb. Vůdce generací (1932); Živá tvorba (1942). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o divadle:* Filozofie Shawových her a předmluv (studie, 1926); Shaw. Ideologie a dramatika (monografie, 1929; upr. vyd. 1948 s tit. Bernard Shaw, spolutvůrce socialistického dneška); Evino nedůstojné povolání (D 1935, prem. 1934, pseud. Josef Vydral; hráno též s tit. Nedůstojné povolání a Zrada vzdělanců); Veřejný nepřítel (D 1936, prem. 1935, hráno též s tit. Redaktor Landa; upr. vyd. 1949); Diagnóza (D 1936, i prem.); Svět, který stvořiš (D 1937, i prem.); Milostná mámení (D 1938, i prem.); Ztracená tvář (D 1940, prem. 1939, hráno též s tit. Žít svůj život); Člověk nemá jen sebe (D 1940, i prem.); Život není sen (D 1940, i prem.); Zpovědník (D 1941, i prem.); Zápas draků (D 1941, prem. 1955 s tit. Don Manuel a Marie Luisa); Drama i jeho svět (EE 1942; upr. vyd. 1948); Křivdy napravovati (D 1942); Úsměvy a kordy (D 1942, i prem.; upr. 1962 jako opereta s tit. Ztřeštěné námluvy, rozmnož., prem. 1950, hudba V. Brázda, texty písní J. Seifert); Znamení býka (D 1943, prem. 1958); Orlí štít (D 1944); K ránu přichází smrt (R 1947); Křest ohněm (PP 1947); Krvavá fuga (PP 1947); Sedmero zástav (EE 1947); Znamení kotvy (film. scénář, 1947, rozmnož., s J. Drdou); Východní kampaň (D 1948, prem. 1947 pouze v rozhlasové úpravě); Vlajky v plamenech (D 1948, prem. 1948 pouze v rozhlasové úpravě; 1958 upr. vyd., rozmnož., s tit. Vlajka v ohni); Atentát (D 1949, rozmnož, i prem.); Invaze do Chramostína (D 1950, rozmnož., s B. Mathesiem); Ledoborec Krasin (D pro ml., b. d., 1952, rozmnož.; upr. vyd. 1953, rozmnož., t. r. upr. vyd. knižn., i prem., též na motivy próz F. Běhounka); Ženich (D 1953, rozmnož., i prem.); Zapomenutý porub (D 1954, rozmnož.); Není bulač jako bulač (D 1954, rozmnož.); – posmrtně: Tažení proti pánům (D 1957, rozmnož.); Průvod s pochodněmi (R 1968); Setba krve (D 1969, rozmnož.). –

Dramatizace: E. Vachek: Krev nevolá o pomstu (1935, prem. 1933, s E. Vachkem). – *Úprava:* J. K. Tyl: Pražský flamendr (1944). – *Překlady:* G. B. Shaw: Svatá Jana (1924) + Trakař jablek (1932, prem. 1929 s tit. Americký císař) + Milionářka (1936) + Na úskalí (1936, s V. Vendyšem) + Ženeva (1938) + Caesar a Kleopatra (1946) + Léčení hudbou (1951, rozmnož.) + Domy pana Sartoria (1953, rozmnož.) + Záblesk pravdy (1953, rozmnož.) + Čertovo kvítko (1954, rozmnož.; 1960 s tit. Pekelník, rozmnož.) + Živnost paní Warrenové (1956, rozmnož.) + Pygmalion (1956, rozmnož.) + Hry 1, 2 (1956, obs. Vdovcovy domy, Živnost paní Warrenové, Čertovo kvítko, Záblesk pravdy, Androkles a lev, Pygmalion, Svatá Jana, Na úskalí, Milionářka, též red. se Z. Vančurou a K. Maryskovou) + Druhý ostrov Johna Bulla (1958, rozmnož.); E. O'Neill: V ponorkovém pásmu (1925) + Farma pod jilmy (1927) + Anna Christie (1927) + Velký bůh Brown (1928) + Milionový Marco (1931) + Pod karibským měsícem (1939) + Podivná mezihra (1963, rozmnož., prem. 1930); G. K. Chesterton: Kamarád Čtvrtek (1926); J. Galsworthy: Útěk (1927); A. L. Langley: Lev je v ulicích (1946); B. Bhattacharya: Hlad se valí do Indie (1950, s A. Humplíkem); M. Gorelik: Pohodlné živobytí (1950, rozmnož.); A. Maltz: Vojín Hicks (1951, rozmnož.); G. B. Shaw, A. Rodin, J. Froissant: Měšťané calaisští (1951, rozmnož.); W. Shakespeare: Mnoho povyku pro nic (1953, rozmnož., prem. 1944); M. Brand: Vetřelci (1954, rozmnož.); O. Wilde: Ideální manžel (1954, rozmnož., prem. 1932, pseud. Václav Řada). ■ SCÉNICKY. *Hra:* Prodá se Karlštejn (1954, s V. Blažkem). – *Překlady:* O. Goldsmith: Pokořila se, aby zvítězila (1925); E. O'Neill: Císař Jones (1925) + Chlupatá opice (1929) + Smutek sluší Elektře (1934) + Pramen věčného mládí (1935) + Parník Glencairn (1940, obs. aktovky Pod karibským měsícem, Plavba do Cardiffu a Daleká cesta domů) + Smích Lazarův (1946); S. Howard: Věděli, co chtějí (1926) + Mateřství paní Phelpsové (1928); S. N. Behrman: Ten druhý (1929); E. J. Mayer: Bouřlivák (1933); L. Robinson: Modré z nebe (1933, pseud. Josef Schwarz); F. Jackson: Škola manželů (1935); I. Shaw: Mrtvé pohřbívati (1937, s V. Vendyšem); E. Rice: Postranní ulice (1938); P. Hare: Žena v bílém (1940). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Apollon (1924–25, s jinými), Městská divadla pražská (1936–41); *sborník:* České umění dramatické 1. Činohra (1941, s F. Götzem); *knižnici:* Knižnice dramatické tvorby (1946, 1 sv.). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: sb. Čtvrtstoletí Městského divadla na Královských Vinohradech (1932, s jinými); sb. Divadlo bojující (1952, s jinými); sb. Hry lidového jeviště (1954, s jinými). ■

LITERATURA: sb. O díle F. T. (1964; mj. přisp. E. Janský, J. Träger, zde též soupis T. díla). ■ ● ref. Filozofie Shawových her a předmluv: F. Chudoba, LidN 23. 3. 1929; K. (F. V. Krejčí), PL 14. 4. 1929; Ot. F. (Fischer), PL 2. 2. 1930 ●; ● ref. Shaw: G. (F. Götz), NO 24. 12. 1929; O. V. (Vočadlo), Naše doba 37, 1929/30, s. 624; Tg. (J. Träger), Studentský časopis 9, 1929/30, s. 208; Z. Vančura, ČMF 16, 1929/30, s. 276 ●; ● ref. Evino nedůstojné povolání (insc.): AMP. (A. M. Píša), PL 8. 12. 1934 → Stopami dramatu a divadla (1967); kd. (E. Konrád), NO 8. 12. 1934; jtg. (J. Träger), Čin 1934, s. 1223 ●; ● ref. Krev nevolá o pomstu: Ot. F. (Fischer), LidN 29. 3. 1935; kd. (E. Konrád), NO 29. 3. 1935 ●; ● ref. Veřejný nepřítel: kd. (E. Konrád), NO 15. 12. 1935; AMP. (A. M. Píša), PL 15. 12. 1935 → Stopami dramatu a divadla (1967); H. Jelínek, Lumír 62, 1935/36, s. 179; A. Sk. (Skála), Rozhledy 1936, s. 105 ●; AMP. (A. M. Píša): ref. Diagnóza, PL 17. 11. 1936; ● ref. Svět, který stvořiš: AMP. (A. M. Píša), PL 1. 11. 1937 → Stopami dramatu a divadla (1967); M. Rutte, NL 2. 11. 1937; kd (E. Konrád), LidN 2. 11. 1937; Č. J. (Jeřábek), LidN 1. 1. 1938; Milný (M. Novotný), LitN 10, 1937/38, č. 5–6 ●; ● ref. Milostná mámení: AMP. (A. M. Píša), PL 8. 3. 1938; kd. (E. Konrád), LidN 8. 3. 1938 ●; ● ref. Ztracená tvář (insc.): kd (E. Konrád), LidN 2. 12. 1939; amp. (A. M. Píša), Nár. práce 2. 12. 1939; A. M. Brousil, Venkov 2. 12. 1939 ●; ● ref. Člověk nemá jen sebe: kd. (E. Konrád), LidN 15. 2. 1940; amp. (A. M. Píša), Nár. práce 15. 2. 1940 ●; ● ref. Život není sen: B (E. Bass), LidN 21. 11. 1940; amp. (A. M. Píša), Nár. práce 21. 11. 1940 → Stopami dramatu a divadla (1967); A. M. Brousil, Venkov 21. 11. 1940 ●; M. Rutte in sb. České umění dramatické 1 (1941); ● ref. Zpovědník: jd (J. Drda), LidN 10. 12. 1941; B (E. Bass), LidN 12. 12. 1941; p. (A. M. Píša), Nár. práce 14. 12. 1941 ●; J. Kopecký: ref. Zápas draků, KM 1941, s. 251; ● ref. Drama i jeho svět: p. (A. M. Píša), Nár. práce 23. 10. 1942; J. Kopecký, KM 1942, s. 314 ●; G (F. Götz): ref. Křest ohněm, NO 8. 6. 1947; -zdk- (Z. Koňák): ref. Krvavá fuga, NO 22. 7. 1947; G (F. Götz): ref. K ránu přichází smrt, NO 11. 1. 1948; ● nekrology: F. Vrba, LitN 1954, č. 51; jtg (J. Träger), Svob. slovo 17. 12. 1954; V. Semrád, Ochotnické divadlo 1955, s. 33; A. J. Urban, Divadlo 1955, s. 180 ●; jtg (J. Träger): ref. Don Manuel a Marie Luisa, Svob. slovo 8. 1. 1955; E. Janský: Znamení dramatika, Programy Městských divadel pražských 1955, č. 45; D. Čeporanová: Nad dílem F. T., Ochotnické divadlo 1958, s. 276; E. Janský: Dramatik, kterého znáte, Amatérská scéna 1964, č. 12; K. Kraus: Dvojí setkání s F. T., tamtéž 1968, č. 8; S. Bartůšková: ref. Průvod s pochodněmi, HD 1969, č. 2; (Gm). (P. Grym): Patnáct let bez F. T., LD 15. 12. 1969; (VM) (V. Müller): Připomínka F. T., LD 30. 3. 1973; J. Kazda: Vzpomínka na F. T., Svob. slovo 15. 12. 1984; L. H. Augustin (L. Hlaváček): Syntetik dramatu a poezie, LD 18. 3. 1993; M. Vojtková: Boj o dílo, Divadelní revue 1998, č. 3.

mv

Jindřich **Teuchner**

* 29. 10. 1901 *Slepotice* u Holic
† 23. 12. 1985 *Prosečnice* (Krhanice) u Týnce nad Sázavou

Autor zejména básnických lyrizovaných próz, básník; grafik, typograf.

V matrice zapsán Teichner (tak veden i úředně), podepisoval se výhradně Teuchner (též na parte; jednou doloženo Tauchner). Pseudonym Jiroutka zvolil podle matky svého strýce J. Jirouta, soc. demokratického novináře. Na úmrtním oznámení uvedeno 24. 12. oproti matričnímu záznamu 23. 12. – Otec, průvodčí vlaků, pobýval v Terstu (nyní Itálie) a Pule (nyní Chorvatsko), po návratu do Čech se stal zřízencem dráhy (při úrazu přišel o nohu). T. vyrůstal v chudých poměrech (otec socialisticky orientován), v osmičlenné rodině, která se mnohokrát stěhovala (Holicko, Orlické hory, Plzeňsko). Vychodil pět tříd obecné a čtyři třídy měšťanské školy, poté navštěvoval v Praze grafické učiliště Rokyta, kde se patrně vyučil typografem a ovlivněn svým učitelem nalezl cestu k literatuře. Od 1921 pracoval v tiskárně jako grafický dělník, sazeč a typograf (údajně v Čes. grafické Unii). Při této práci se přiotrávil olovem, na léčení pobýval opakovaně u moře v Dalmácii a v horách. Podle vlastního tvrzení procestoval Sovětský svaz od Krymu po Čínu, Balkán, navštívil Cařihrad, 1931 Paříž (lyrická próza *Vzpomínka na pouť do Paříže za uměním*) a Bretaň, ve 30. letech se vracel do Dalmácie, což výrazně ovlivnilo část jeho literární tvorby. Přátelské styky udržoval s K. Biebleem, J. Karáskem ze Lvovic, E. Lešehradem, celoživotně s básníkem F. Schlöglem-Merzinem, I. Olbrachtem. Před válkou (od 1925) byl členem proletářské organizace Rudá pomoc, Klubu umělců v Praze Mánes a od 1945 Syndikátu čes. spisovatelů. 1942 se oženil. Ve stáří žil osaměle, přivydělával si pomocnými pracemi v tiskárně a v nakladatelství, střídavě pobýval v Praze-Nuslích a v Kunraticích. Zemřel v Prosečnici-Krhanicích v tuberkulózní léčebně; kremace se konala v Praze. – O T. životě existuje málo faktických informací a svědectví, některá T. sdělení (cestování, přátelské styky aj.) mohla být součástí autorské stylizace.

T. dílo se vyznačuje receptivností vůči rozličným poetikám moderního básnictví 20. století, zvláště poetismu, exotismu, surrealizující asociativnosti, silné lyrizaci, jež se projevila v básních, v próze, lyrizovaných pásmech či vzpomínkové črtě; T. podléhal i fantasknosti drobných tajemných próz J. Karáska ze Lvovic. V jeho knihách se pojilo slovesné umění s výtvarným, většinu svých děl, často vyzdobených vlastními grafikami či díly předních výtvarníků, vydával bibliofilsky v malých nákladech. Ve své poněkud eklektické tvorbě se T. pokoušel uskutečnit ideu syntetického díla pro všechny smysly, mísil žánry, z prózy přecházel v hymnickou báseň, esej či úvahu, proud básnické řeči přetěžoval často až k nesrozumitelnosti. Již ve 20. letech napsal větší množství děl (část patrně nedochována). Debutoval drobným bibliofilským tiskem *Bílí koně…*, wolkrovskou pohádkovou prózou stylizovanou jako dětské vyprávění. S vlivem poetismu se vyrovnával v básni v próze *Mořský kostel,* líčící setkání dvou přátel v exotické Dalmácii. O symfonii tónů vyjádřenou jazykovými prostředky se pokusil v expresivní erotické básni v próze *Hudba vrcholného léta,* k níž poněkud neústrojně připojil reflexe o povaze uměleckého díla. Klasické fabulované próze se nejvíce přiblížil v barokizující legendě *Panna a satanáš* ovlivněné J. Durychem. Lyrizovaný příběh oslavující rodnou zemi a májovou přírodu *Krása země bojuje* T. umístil do Orlických hor. V mystické básni v próze *Lazar…,* přetížené digresemi z dějin umění, zobrazil dějinný spor bohatých s chudými, jenž kulminoval do extatického vzývání kolektivismu. Pro mládež T. volně převyprávěl Andersenovy pohádky (*Pohádky s Andersenem*). Poté se patrně literárně odmlčel. – V LA PNP je uložena část rukopisné pozůstalosti; vedle rozsáhlého souboru dopisů (v různých fondech, mj. J. Portmana) zahrnuje fragment větší studie O dvou starých pověrách kletby zlata a pověry duše, pamfletickou apologii komunistické ideologie, lyrizovanou prózu z 1928–29 Kouzelné veselí lesů a ranou báseň v próze Dobrodružství očí a šarlatu.

PSEUDONYM: Jiroutka (časopisy). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Bibliofil (Uher. Hradiště 1931–33; 1933 stať o čes. a franc. krásné knize My – oni); Českosl. republika; sb. Emanuelu Lešehradovi k 15. listopadu 1937 (1937); Fronta (1933–34; 1933 lyrický cestopis ze Srbska Modrá země); Gentleman (1927); K. Dyrynk: Pravidla typografické sazby (1948, předml., an.); Krása našeho domova (1932, črta Poetická básníkova mapa krásy krajů republiky Československé); Lid. noviny (1943, sloupek Májová slůvka nad K. H. Máchou); Lumír (1932, 1938; 1932 úryvek

P Hudba nejvyššího léta, knižně s tit. Hudba vrcholného léta, 1938 P Antická kamej); Marginálie (1951, stať Severský mistr pohádky H. Ch. Andersen); Nová doba (Plzeň); Typografia; – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Bílí koně, Hráč aneb báseň o lidském štěstí ó! a neštěstí čili bílý kůň a hráč (P 1930, bibliof. s vlastní grafikou); Mořský kostel (P 1930, bibliof.); Vzpomínka na pouť do Paříže za uměním (P 1934, bibliof.); Hudba vrcholného léta (P 1935, bibliof.); Panna a satanáš (P 1943); Krása země bojuje (P, B 1945); Lazar, zápas s andělem nad jedovatým lékem o jiskřivý život v boží dlani (P 1947, bibliof.); Pohádky s Andersenem (PP 1950). ▮

BIBLIOGRAFIE: G. Erhart: Chronologický sled knih J. T., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1986, s. 39. ▮ LITERATURA: ● ref. Hudba vrcholného léta: Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 18. 2. 1937; Kp. (J. Knap), Venkov 11. 9. 1937; B-a. (J. V. Bečka), NŘ 1938, s. 148 ●; J. Karásek ze Lvovic in J. T.: Panna a satanáš (1943); ● ref. Panna a satanáš: kp. (K. Polák), Nár. práce 24. 6. 1944; J. M. (Machoň), LidN 7. 11. 1944 ●; F. Schlögel-Merzin in J. T.: Krása země bojuje (1945, text na obálce); ● ref. Krása země bojuje: E. Lešehrad, LD 8. 8. 1945; V. Nop, Marginálie 1946, s. 109 ●; J. Zelenka: ref. Pohádky s Andersenem, LidN 24. 6. 1951; G. Erhart: Asketický bohém, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1986, s. 37.

vfr

Felix **Téver**

* 15. 12. 1852 *Praha*
† 16. 6. 1932 *Praha*

Prozaička a dramatička; autorka romanticko-realistických próz, námětově těžících především z nešťastných ženských osudů a z pražského měšťanského prostředí 2. poloviny 19. století. Tvůrkyně salonu soustřeďujícího osobnosti pražského kulturního i vědeckého života několika generací.

Vl. jm. Anna Lauermannová, roz. Mikschová, podepisovala se i Anna Lauermannová-Mikschová; pseudonym, v překladu „šťastný Tiber" (it. řeka Tevere), zvolila 1888 po návratu z Říma, psán byl též Tèver. Rok narození je uváděn různě: za jejího života 1855, na úmrtním listě 1854, zcela chybně též 1832. – Otec M. Miksche (1799–1874), původem z chorvatského rodu (Mikšić), pocházel z Polné (za univerzitních studií si poněmčil rodné jméno Mikší), byl významným pražským lékařem-porodníkem; rodina náležela k vlasteneckému pražskému patriciátu, přátelila se zejména s Riegrovými a F. Palackým. A. Mikschová navštěvovala nejdříve německý výchovný ústav, od 1867 pokračovala na Vyšší dívčí škole; ovládala němčinu, francouzštinu, italštinu, učila se malovat u A. Mánesové, časem však zcela převládly sklony literární. Od dětství se důvěrně přátelila s M. Riegrovou, provd. Červinkovou (pobývala mj. i na jejich letním sídle v Malči). 1875 se provdala za J. Lauermanna (1844–1907), vnuka J. Jungmanna, diletanta ve vědách i uměních; progrese jeho psychické choroby zničila manželství (rozvedeno až po deseti letech) i její zdraví. Na podzim 1885 odjela s matkou, dcerou a chůvou na léčení do Švýcarska k Ženevskému jezeru, pak pobývala na francouzské Riviéře a v Itálii, nejdéle v Římě. Na jaře 1888 se vrátila do Prahy, znovu se zapojila do společenského života a zahájila literární činnost, podnícena k ní M. Červinkovou-Riegrovou a historikem A. Gindelym, podporována blízkým přítelem J. Zeyerem i svým prvním redaktorem S. Čechem. Kontakty s kulturním, politickým a vědeckým prostředím, vrozená činorodost i majetkové poměry jí umožnily (příležitostně již počátkem 80. let z podnětu F. L. Riegra) zřídit proslulý salon (nejdříve v domě na Jungmannově nám., čp. 22, od 90. let i ve vile v Praze-Liboci u obory Hvězda, odkoupené od bratrů Zeyerových), kde se na nedělních čajových besedách i při jiných příležitostech scházela rozmanitá společnost několika generací od lumírovců až po meziválečné pragmatiky (manželé Bráfovi, sestry Braunerovy, manželé Červinkovi, J. Durdík, J. Fanta, M. Gebauerová, rodina Gollova, F. Herites, L. Heyrovský, J. Hilbert, K. Hoch, manželé Hostinských, F. V. Jeřábek, R. Jesenská, sestry Kalašovy, manželé Kamprovi, J. Kvapil, J. Lier, manželé Maudrovi, F. Pokorný, G. Preissová, A. Rezek, J. V. Sládek, L. Stroupežnický, F. A. Šubert, manželé Vrchličtí, J. Zeyer; A. Bačkovský, B. Benešová, F. Bořek Dohalský, M. Calma, sourozenci Čapkovi, J. Fastrová, bratři Fischerové, I. Grégrová, V. Hrůzová, manželé Jelínkovi, J. Karásek ze Lvovic, J. Kodíček, E. Konrád, J. B. Kozák, A. V. Kraus, R. Medek, manželé Novákovi, J. Pekař, A. Procházka, M. Pujmanová, M. Rutte, manželé Sekaninovi, K. Scheinpflug, O. Štorch-Marien, O. Theer, manželé Thonovi, A. M. Tilschová, V. Vondráček, rodina Votočkova a mnozí další). Byla členkou různých společenských a literárních spolků (mj. Nakladatelské družstvo Máje), ak-

tivistkou různých podniků (prohlášení spisovatelů 1918, přípravný výbor Penklubu 1925 atp.), připomínky jejího působení se často objevují v memoárech a korespondenci jejích přátel, vrstevníků i mladších hostů. Žila v Praze (počátkem století podnikla cesty do Dalmácie a Bretaně, 1929 ještě do Itálie), pohřbena byla na Olšanských hřbitovech. – Její dcerou byla prozaička O. Votočková-Lauermannová.

Kulturní patricijské prostředí Prahy 2. poloviny 19. století vtisklo znamení celé T. prozaické tvorbě, nepřehlédnutelný je však i vliv volnomyšlenkářské výchovy a projevy moderního, idealisticky socialistického světonázoru a sympatií s úsilím o ženskou emancipaci. V počátečních prózách, ovlivněných zejména tvorbou K. Světlé a J. Zeyera, byly patrny též romantické sklony a silné zaujetí motivy rozporu snu a skutečnosti v životě ženských postav. Realistické ladění převažovalo u prvotiny *Povídky* (s nejrozsáhlejší prózou *Švadlena*). V následujících knihách novel a povídek byl žánrový realismus klouben s romantizující stylizací konfliktů, nejčastěji milostných, nezřídka končících naprostou deziluzí (*Pan básník, Duše nezakotvené, Na dvojí struně, Bílá a rudá…*). V konstrukci zápletek, psychologizujícím vysvětlování motivací i v detailním líčení prostředí lze sledovat i působení artistního eklekticismu (patrně v souvislosti s autorčiným dočasným sblížením s okruhem umělců kolem Moderní revue). Počínaje souborem povídek *U božího oka* se T. prózy vracely do staropražského prostředí, evokovaly výraznou povahokresbou a přesvědčivým zachycením dobové atmosféry svět mládí, případně se zabývaly podstatou střetu s nastupující generací (román *Děti*). Kronikářský styl je nejvýraznější v románu *V hradbách* (torzu zamýšlené trilogie), vracejícím se až do období bachovského absolutismu. Reminiscence na mizející měšťanský svět se prolínají s novodobými poměry i v románu *Černý Lohengrin*, příběh je však opět rozvíjen v romaneskním duchu, stejně jako spletitý děj prózy *Prapodivná historie* s detektivními a zároveň autobiografickými prvky. T. divadelní hry, vznikající od konce 90. let vesměs s náměty podobnými drobným prózám, byly pojednány tradičními postupy (*Pohostinsku, V podruží síly* aj.). Inscenovány byly s nevelkým úspěchem, poslední hra *Ozdravovna Na smíchu* byla pokusem přizpůsobit se dobovým divadelním trendům. V posmrtně vydaném souboru *Lidé minulých dob* shrnul M. Rutte autorčiny časopisecky publikované vzpomínky, črty, fejetony atp. věnované osobnostem 19. století, s nimiž se v mládí poznala, blízkým přátelům a hostům svého salonu. Pro časopisy psala též kulturní publicistiku, medailony, příležitostně literární referáty. – V pozůstalosti zůstaly deníky, korespondence a fragmenty literárních děl (část v LA PNP, část v soukromém vlastnictví).

PSEUDONYM: Mikuláš Ryvín. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Bytová kultura (1924); Cesta (1918–22, 1924–25); alm. Jesle (Ml. Boleslav 1904); Kalendář paní a dívek českých na rok 1904 – …1912); Květy (1888–89, 1893, 1899, 1905, 1907; debut P Lutrář); Lada; Lid. noviny (1921, 1924, 1930, 1941); Lit. noviny; Lumír (1893–95, 1897, 1903, 1918, 1920); Máj (1903–07, 1910); ant. Matka (1925); Moderní revue (1912); sb. Na paměť Otakara Theera (1920); Národ (1917); Nár. listy (1918, 1920–30, 1934 i příl.); Nár. osvobození (1924); sb. Nůše pohádek 1, 2 (1918, 1919); Osvěta (1910–12, 1915); Pestrý týden (1929–30); Pramen (1920–21); sb. Riegrův památník (Semily 1928); Rozpravy Aventina (1926–31); Samostatnost (1911, příl. Naše neděle); Světozor (1890, 1898); Topičův sborník (1913–16, 1919); Zlatá Praha (1907, 1916–19); Zvon (1920); Ženské listy (1912); Ženský obzor (1930); Ženský svět (1901, 1908, 1917–20, 1926–30). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Povídky (b. d., 1894); Pohostinsku (D 1899, pseud. Mikuláš Ryvín); Její mladší bratr (P 1900); V soumraku (PP b. d., 1902); Duše nezakotvené (PP b. d., 1908); Pan básník, Silnější než smrt (PP b. d., 1910); Na dvojí struně (R b. d., 1912 ← Osvěta 1910 s tit. Na levém břehu Vltavy); Bílá a rudá a jiná próza (b. d., 1918); U božího oka. Povídka z let čtyřicátých minulého století a jiné povídky (1919); U nás v Nerušíně, Odvážný (DD 1920; 1920 in Pět aktovek); Rudé karafiáty, Duha (DD 1920; 1920 in Pět aktovek); V podruží síly (D 1920, prem. 1907; 1920 in Pět aktovek); Děti (R 1921); V hradbách (R 1924); Černý Lohengrin, Poválečná písnička (R, P 1927); Ozdravovna Na smíchu (D 1931); – posmrtně: Prapodivná historie (R 1932); Lidé minulých dob (vzpomínky, 1940, ed. M. Rutte). ▮ SCÉNICKY. *Hra:* Za zlatem (1923). ▮ KORESPONDENCE: in sb. O Bábušce. Na památku paní Anny Lauermannové – F. T. (A. Novákovi z 1918, 1928 a 1929, M. Ruttemu z 1917 a 1931, E. Svobodovi z 1918, též úryvky dopisů jiným; 1935, ed. M. Rutte, K. Scheinpflug); in Karel Čapek. Přijatá korespondence (z 1924–25; 2000, ed. M. Dandová, M. Chlíbcová). ▮

LITERATURA: sb. O Bábušce. Na památku paní Anny Lauermannové – F. T. (1935, ed. M. Rutte, K. Scheinpflug; obs. bibliografii knižní tvorby F. T., vzpomínku A. Lauermannové: Z historie mých čajových konviček ← Pestrý týden 1929, přisp. O. Fischer, H. Jelínek, E. Konrád, R. Medek, A. Novák,

G. Preissová, K. Scheinpflug, E. Svoboda, A. M. Tilschová, O. Votočková-Lauermannová aj., i přetisky, M. Rutte: Portrét z mizejících dob. Život a dílo Anny Lauermannové – F. T., i samost. 1935); Z. Kulová: Anna Lauermannová-Mikschová (1852–1932). Soupis osobního fondu (LA PNP 2002); R. Sak: Salon dvou století. Anna Lauermannová-Mikschová a její hosté (2003). ■ ● ref. Povídky: J. Karásek, Lit. listy 16, 1894/95, s. 199; jv (J. Vodák), Niva 5, 1894/95, s. 290 + Rozhledy 4, 1894/95, s. 619; F. Holeček, Hlídka lit. 1895, s. 421; an., Lumír 24, 1895/96, s. 35 ●; L. Jeřábek: O společenském životě českém, Hlas národa 9. 2. 1896, příl. Nedělní listy; ● ref. Pohostinsku: P., Světozor 33, 1898/99, s. 239; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 16, 1898/99, s. 240; F. X. Š. (Šalda), Lumír 27, 1898/99, s. 240 → KP 4 (1951); K. (F. V. Krejčí), Rozhledy 8, 1898/99, s. 629; F. Zákrejs, Osvěta 1899, s. 460; K. K. (Kamínek), MR 1899, sv. 10, s. 32 ●; ● ref. Její mladší bratr: k, Besedy Času 6, 1900/01, s. 46; E. P., Ženský svět 1901, s. 7; A. Novák, Obzor lit. a umělecký 1901, s. 74 ●; ● ref. V soumraku: J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 31, 1902/03, s. 196; -S- (F. Sekanina, dub.), Máj 1, 1902/03, s. 710; M. Marten, MR 1903, sv. 14, s. 78; Ž (J. Spáčil), Zvon 3, 1902/03, s. 546; E. Sokol (K. Elgart S.), Rozhledy 13, 1902/03, s. 724; P. Maternová, Ženský svět 1903, s. 46 ●; ● ref. V podruží síly (insc.): O. Theer, Lumír 35, 1906/07, s. 231; J. Karásek ze Lvovic, MR 1906/07, sv. 19, s. 289; Hký (K. Horký), Nár. obzor 1, 1906/07, č. 10; J. Hilbert, Venkov 15. 2. 1907 ●; ● ref. Duše nezakotvené: K. H. Hilar, Pokroková revue 4, 1907/08, s. 543 + Nár. obzor 1908, č. 43; P. Maternová, Ženský svět 1908, s. 239; J. Rowalski (A. Bačkovský), Venkov 25. 12. 1908, příl.; F. V. Vykoukal, Osvěta 1909, s. 562; F. Sekanina, Zvon 10, 1909/10, s. 157 ●; ● ref. Pan básník, Silnější než smrt: J. Karásek ze Lvovic, MR 1909/10, sv. 22, s. 580; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 17, 1909/10, s. 927; F. Sekanina, Zvon 10, 1909/10, s. 477; -il., LidN 21. 3. 1910; O. P., Osvěta 1910, s. 420; P. Maternová, Ženský svět 1910, s. 108 ●; ● ref. Na dvojí struně: P. Maternová, Ženský svět 1912, s. 309; Ant. Veselý, Čes. kultura 1, 1912/13, s. 377, 409; M. (V. Martínek), MSlR 9, 1912/13, s. 208; F. Sekanina, Zvon 13, 1912/13, s. 234; -der. (V. Dresler), Venkov 22. 1. 1913; F. V. Vykoukal, Osvěta 1913, s. 308 ●; ● ref. Bílá a rudá…: G. P. (Pallas), Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 552; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 641; Z. Hásková, Ženský svět 1918, s. 184; -tr, PL 8. 9. 1918; K. H. (Hikl), Naše doba 26, 1918/19, s. 69; M. Rutte, Cesta 1, 1918/19, s. 77 + NL 10. 4. 1919; J. V. Sedlák, Kmen 2, 1918/19, s. 219; K. Sezima, Lumír 47, 1918/20, s. 223 ●; ● ref. U božího oka: J. Folprecht, Čes. revue 12, 1918/19, s. 421; J. Krecar, MR 1918/19, sv. 34, s. 422; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 334 ●; ● ref. Pět aktovek: E. S. (K. Elgart Sokol), LidN 17. 6. 1920; MN (M. Novotný), Nové Čechy 4, 1920/21, s. 194 ●; ● ref. Děti: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 21, 1920/21, s. 630; A. Vyskočil, Čes. revue 1921, s. 309; Ant. Veselý, Pramen 1921, s. 274; K. Č. (Čapek), LidN 3. 5. 1921 → O umění a kultuře 2 (1985); M. Rutte, NL 20. 5. 1921; J. H. (Hora), RP 29. 5. 1921; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 26. 6. 1921; K. H. (Hikl), Naše doba 29, 1921/22, s. 369 ●; ● ref. insc. Za zlatem: Ha., Zvon 23, 1922/23, s. 279; -D- (J. Čapek), LidN 23. 1. 1923 ●; ● ref. V hradbách: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 12. 6. 1924; J. Volf, Kulturní zpravodaj 1924, č. 5–6; J. O. Novotný, PL 21. 12. 1924 + Cesta 7, 1924/25, s. 17; A. N. (Novák), LidN 25. 12. 1924; J. Staněk, Čes. osvěta 21, 1924/25, s. 308; B. Benešová, Tribuna 4. 1. 1925; J. Karasová, Ženský svět 1925, s. 245 ●; ● ref. Černý Lohengrin: B. Jedlička, Nové Čechy 10, 1926/27, s. 281; vz. (V. Zelinka), Zvon 27, 1926/27, s. 600; jv (J. Vodák), Čes. slovo 27. 2. 1927; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 27. 2. 1927; D. Raisová, Ženský svět 1927, s. 93; V. Brtník, Venkov 19. 5. 1927; A. N. (Novák), LidN 18. 9. 1927; AMP. (A. M. Píša), Dělnická osvěta 1927, s. 283; E. M. (Masák), Archa 1927, s. 135; V. Ch. (Cháb), Čes. osvěta 24, 1927/28, s. 64 ●; H. Jelínek: Literární historik…, Lumír 57, 1930/31, s. 555; ● ref. Ozdravovna Na smíchu: nr. (A. C. Nor), Telegraf 16. 9. 1931; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 17. 9. 1931; Ot. F. (Fischer), LidN 17. 9. 1931; kd (E. Konrád), NO 17. 9. 1931; J. H. (Hilbert), Venkov 17. 9. 1931; J. Hübsch, Samostatnost 1931, č. 38; O. Š. M. (Štorch-Marien), RA 7, 1931/32, s. 15 ●; M. Rutte: F. T., sb. Nové české divadlo 4 (1932); ● nekrology: H. Jelínek, Lumír 58, 1931/32, s. 550; O. Štorch-Marien, RA 7, 1931/32, s. 313; E. Svoboda, Čes. slovo 17. 6. 1932; jv. (J. Vodák), tamtéž; an., LidN 17. 6. 1932; K. Č. (Čapek), tamtéž → Ratolest a vavřín (1947) a O umění a kultuře 3 (1986); M. Rutte, NL 17. 6. 1932 + Nár. politika 17. 6. 1932; p. (A. M. Píša), PL 17. 6. 1932; an., Prager Presse 17. 6. 1932; K. Scheinpflug, LidN 18. 6. 1932; J. John, Pestrý týden 25. 6. 1932; n. (M. Novotný), Rozhledy 1932, s. 94 ●; ● ref. Prapodivná historie: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 18. 8. 1932; vr. (V. Ryba), PL 20. 11. 1932; -or. (A. C. Nor), Rozhledy 1932, s. 124; vz. (V. Zelinka), Zvon 33, 1932/33, s. 42; V. Brtník, Venkov 12. 1. 1933 ●; M. Rutte: Kronikářka zašlých časů, Panoráma 10, 1932/33, s. 81 + Lidé starých dob, Rozhledy 1934, s. 89; ● ref. O Bábušce: H. Jelínek, Lumír 61, 1934/35, s. 237; AMP. (A. M. Píša), PL 13. 1. 1935; A. N. (Novák), LidN 21. 1. 1935 ●; G. (F. Götz): Vývoj životopisné metody v naší literární kritice, NO 17. 2. 1935; M. Rutte: První český literární salon, NL 21. 4. 1940 + Paní Anna Lauermannová-Mikschová F. T. a Poznámka vydavatele, in A. L.-M.: Lidé minulých dob (1940); ● ref. Lidé minulých dob: M. Rutte, LitN 1940, s. 210; jd (J. Drda), LidN 10. 10. 1940; A. V. (Ant. Veselý), Kolo 1940, s. 516; K. Sezima, NL 15. 12. 1940; J. Š. Kvapil, LidN 10. 2. 1941; B. Novák, LidN 29. 4. 1941; amp. (A. M. Píša), Nár. práce 13. 2. 1941; S. V. (Verner), Naše doba 48, 1940/41, s. 377; drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 697 ●; H. Jelínek in Zahučaly lesy (1947, s. 348); kk (F. Kautman): První literární salon, Svob. slovo 16. 6. 1973; M. Šulcová: Karel Čapek Anně Lauermannové… (s úryvky

z koresp.), LD 23. 1. 1988; L. Bobíková: Kdybych měla doutník aneb Počátek ženské emancipace, RP 4. 12. 1993, příl. Čtení na sobotu; an.: Pozvání do literárního salonu, Týdeník Rozhlas, 1997, č. 42; T. Riedlbauchová: Společnost na přelomu století z pohledu zapomenuté spisovatelky, Dějiny a současnost 1999, č. 5; M. L. Neudorflová in České ženy v 19. století (1999, s. 235 aj.); B. Plánská: Povídky F. T., sb. Perla v hrubé kazajce (2005).

ls, jip

Karel Ignác **Thám**

* 4. 11. 1763 *Praha*
† 7. 3. 1816 *Praha*

Autor první česky psané obrany českého jazyka, sestavovatel slovníků, gramatik a učebnic češtiny, překladatel divadelních her a drobných osvětových spisů z francouzštiny a němčiny.

Uváděn i jako Karel Hynek T. – Narodil se v Praze na Starém Městě. Otec byl kuchařem, matka bývalou komornou hraběnky Valdštejnové; mladší bratr Václav (dále V. T.) vynikl jako obrozenský dramatik a vydavatel první sbírky novočeských básní. 1775–80 studoval T. na Akademickém gymnáziu na Starém Městě (vliv prof. I. Cornovy, později působícího na pražské univerzitě, jenž přednášel o českých dějinách a osvícenské filozofii). 1780–82 absolvoval tzv. filozofii, 1782–83 pomáhal správci klementinské univerzitní knihovny K. R. Ungarovi při budování zvláštního českého oddělení. Po studiích se všestranně věnoval buditelské a literární práci a celý život těžko shánět stálé zaměstnání. Živil se zprvu jako soukromý učitel češtiny, němčiny a francouzštiny, 1784 se bez úspěchu zúčastnil konkursu na místo učitele češtiny na Tereziánské rytířské akademii ve Vídni, 1789 krátce zastával místo praktikanta u bankální důchodkové správy v Praze a zároveň pomáhal bratru V. T. redigovat Schönfeldské c. k. pražské noviny, 1792 a 1801 se neúspěšně zúčastnil konkursu na místo profesora českého jazyka a literatury na pražské univerzitě. Jako učitel češtiny působil kolem 1800 na gymnáziu v Brně a 1802 soukromě ve Vídni; 1803 získal povolení k veřejnému vyučování české řeči a literatury na Akademickém a malostranském gymnáziu v Praze (zahájil řečí *Über den Karakter der Slawen…*). Po několika letech tohoto zaměstnání pozbyl a bez úspěchu si podal 1811 žádost o místo pomocného zaměstnance, 1815 kustoda nebo skriptora v univerzitní knihovně v Praze. Živil se vydáváním svých slovníků a gramatik a překlady spisů z němčiny a francouzštiny; žil v bídě, zemřel na tuberkulózu v nemocnici Milosrdných bratří na Starém Městě a o pohřeb se postaral jeho celoživotní kritik J. Dobrovský.

T. je autorem prvního česky psaného apologetického spisu *Obrana jazyka českého proti zlobivým jeho utrhačům…* Strukturou výkladu se dílo neliší od ostatních dobových „obran“: první část porovnává „zlatý“ věk českého jazyka (16. století) se soudobým stavem, druhá je nadšenou chválou mateřštiny podepřenou četnými jazykovými argumenty. Výjimečnost T. práce spočívala v radikálnosti, s níž obviňovala za úpadek češtiny šlechtu a jezuitský řád. T. původní beletristická tvorba je nerozsáhlá (*Píseň na smrt císaře Josefa Druhého*); časopisecky otiskl několik překladů německých básní. V 80. letech se T. podílel na budování českého divadla úvahou o jeho významu pro výchovu lidu a pro šíření českého jazyka (předmluva k překladu Makbetha z 1786) a třemi překlady klasických her světové dramatiky: Shakespearova Makbetha (přes něm. úpravu F. J. Fischera), Schillerových Loupežníků a Gotterovy Medey. Oproti dosavadnímu repertoáru české scény, orientovanému na lidové publikum, sledovaly T. překlady pozvednutí jeho umělecké úrovně. Nejrozsáhlejší část T. díla představovaly slovníky, dále gramatiky a učebnice českého jazyka, kritizované mj. pro některé odchylky od veleslavínské normy (F. M. Pelcl, J. Nejedlý). Vycházely během T. života i po jeho smrti v mnoha reedicích, často s pozměněnými tituly a s dodatky. Při sestavování slovníků se T. většinou opíral o vzory starších českých lexikografických prací (J. A. Komenský, K. Vusín aj.) nebo o soudobé slovníky zahraniční. Nevyhnul se přitom chybám, pro něž byl už ve své době kritizován (svědectví o ostré polemice s J. Dobrovským podávají tři T. spisky z 1798 *Antikritik oder Rechtfertigung…*, *Zwote Antikritik…* a *Dritte und letzte Antikritik…*); přesto jsou T. slovníky cenným a ve svém zaměření často jedinečným (právnická terminologie, soupisy vlastních jmen) tezaurem české slovní zásoby raného obrození a byly využity i pro slovník Jungmannův. Osvícenskou myšlenku výchovy a vzdělávání lidu sledoval T. několika překlady německých a francouzských spisků týkajících se náboženství, morálky a vedení hospodářství.

ŠIFRY: K. T., K-t. (dub.), K.-T.-m., T. K.-m. (dub.). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Das Pragerblättchen (1785); Kramériusovy c. k. vlastenské noviny (1792, překl. řeči J. Dobrovského O stálé věrnosti, kterouž se národ slovanský domu rakouského po všechen čas přidržel → 1926 knižně, ed. V. A. Francev); Schönfeldské c. k. pražské noviny (1790, též překl. něm. básní). ■ KNIŽNĚ. *Původní beletrie a práce o literatuře:* Svátek českého jazyka na den provozování Štefanového Odběhlce v pražském Vlastenském divadle. Dne 20. ledna 1785 (B 1785, s V. T. a V. Stachem → in M. Kačer: V. T., 1965); Svátek českého jazyka na den druhého provozování Štefanového Odběhlce v pražském Vlastenském divadle od Bondynské společnosti německých herců, dne 25. ledna 1785 (B 1785, s V. T. a V. Stachem); Píseň na smrt císaře Josefa Druhého (B 1790 ← Schönfeldské c. k. pražské noviny 1790); Literární návěští (1791, s V. T.). – *Překlady:* W. Shakespeare: Makbet (1786, prem. 1793); F. Schiller: Loupežníci (1786); F. W. Gotter: Medea (1787); an.: Popsání života Josefa II. slavné paměti (1790, výt. nezjišt.); an. (G. I. Wenzel): Truchlící přirozenost, když Rakous Ozdoba a naděje Alžběta… zesnula (b. d., 1790, výt. nezjišt.); an.: Poděkování za loučení Josefa od jednoho starého vojáka obětované (1790, výt. nezjišt.); an.: Stoletý kalendář od r. 1797 až do 1900 (Brno b. d., 1796); K. von Eckartshausen: Bůh jest nejčistší láska (1798); J. Medlín: Postille oder Auslegung aller sonn- und festtäglichen Episteln und Evangelien für das ganze Jahr (1798–99, překl. do něm., s V. T.); F. S.: Všeobecné naříkání na služebné děvečky zvláštně, a na čeledíny vesměs (1804); an.: Zkušeností stvrzené i vyzkoumané prostředky k zahánění much, štěnic, molů (1806); J. Rangheri: Poučení o dobývání hedbáví (hedbávnictví) v Čechách (1813); Marie de Prince de Beaumont: Kniha pro chudé řemeslníky, čeleď a lid venkovský (1813) + Vyučování v křesťanské víře a dobromravnosti 1, 2 (1813, 1818). – *Jazykovědné práce:* Obrana jazyka českého proti zlobivým jeho utrhačům, též mnohým vlastencům v cvičení se v něm liknavým a nedbalým… (1783; nové vyd. 1918, ed. K. Kačer); Kurzgefasste böhmische Sprachlehre… (1785; další vyd. s tit. Böhmische Grammatik zum Gebrauche der Deutschen 1798, 1800, 1801, 1804, 1821 s tit. Böhmische Sprachlehre zum Gebrauche der Deutschen); Deutsch-böhmisches Nationallexikon (1788, s předml. J. Ch. Adelunga; rozšíř. vyd. ve 2 dílech 1799 s tit. Neues ausführliches und vollständiges deutsch-böhmisches Nationallexikon); Nachricht von meinem neuen vollständigen deutsch-böhmisch Nationallexikon (b. d., 1792); Antikritik oder Rechtfertigung… (b. d., 1798); Zwote Antikritik… (b. d., 1798); Dritte und letzte Antikritik… (b. d., 1798, an.); Kleines deutsch-böhmisches Wörterbuch, oder Sammlung der zum Böhmisch-sprechen nötigsten Wörter, Redensarten und Sprichwörter zum Behufe der Deutschen (1799; 1804 s tit. Neues kleines deutsch-böhmisches Wörterbuch oder auserlesene Sammlung…, dodatek k Böhmische Grammatik…); Neues deutsch-böhmisches topographisch-geographisches Wörterbuch oder Zeitungslexikon (1800, doplněk ke 2. vyd. Deutsch-böhmisches Nationallexikon); Leichte und gründliche Methode in kurzer Zeit echt böhmisch auszusprechen, zu lesen und zu schreiben… (1800); Über den Karakter der Slawen, dann über den Ursprung, die Schicksale… der böhmischen Sprache (1803, úvodní přednáška na Akademickém gymnáziu); Erster gründlicher Unterricht in der böhmischen Sprache nebst Leseübungen für Deutsche (1804); Neuestes ausführliches und vollständiges böhmisch-deutsches synonymisch-phraseologisches Nationallexikon oder Wörterbuch… nach Veleslavins Sylva quadrilinguis 1 (1805, 2. d. 1807 P–Ž napsal F. J. Tomsa); Nejnovější ouplný česko-německý slovník aneb Příhodný vejběrek slov… dle Veleslavínova Nomenclatora quadrilinguis zřízený (s paralelním něm. tit. Neuestes vollständig böhmisch-deutsches Wörterbuch…) 1, 2 (1807, 1808); Okus česko-německého právnického a jednatelského slovníku (s paralelním něm. tit. Versuch eines böhmisch-deutschen juristischen… und geschäftsmännischen Lexikons…) (1808); Böhmische und deutsche Gespräche, oder Gründliche Anleitung in der möglichsten Geschwindigkeit böhmisch sprechen zu lernen (1811); Neueste gründliche und leichtfassliche Methode in möglichster Geschwindigkeit böhmisch richtig lesen und schreiben zu lernen (1811, dodatek k Böhmische und deutsche Gespräche…); Zpráva o druhém zmnoženém a zlepšeném vydání Básní v řeči vázané (1812); Neuestes möglichst vollständiges deutsch-böhmisches und böhmisch-deutsches Taschenwörterbuch nach dem… Strassburger und Pariser Nouveau Dictionnaire de poche… und mehrern andern frei bearbeitet (1814); Neuester möglichst ausführlicher und vollständiger deutsch-böhmischer geographisch--topographisch-mythologischer Taschen-Nomenclator oder Nenner eigener Namen… (1815); Kunst in drei Monaten böhmisch lesen, verstehen, schreiben und sprechen zu lernen (1815); – posmrtně: Lehrbuch für Anfänger in der böhmischen Sprache in grammatischen und syntaktischen Übungen (1817); Neuestes möglichst vollständiges, und zweckmässig eingerichtetes böhmisch-deutsches und deutsch-böhmisches Taschenwörterbuch nach (Aquensis) Cellarius, Komenius, Kropf, Loderecker, Roschel, Rohn, Tomsa, Veleslavin, Vodňan, Vusín und mehrern andern frei bearbeitet (1818, 2. d. k Neuestes möglichst vollständiges… Taschenwörterbuch z 1814). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: G. Stephanie ml.: Odběhlec z lásky synovské (1785, s V. T.; přel. K. Bulla); J. A. Komenský: Janua linguarum reserata aurea (b. d., 1805, s předml.); V. Stach: Starý veršovec pro rozumnou kratochvíli (1805); F. J. Tomsa: Neuestes ausführliches… böhmisch-deutsches Nationallexikon… 2 (1807); an.: Rada všelijakých zvířat (1814, s předml. J. Dobrovského); List Jana Žižky a zřízení vojenské okolo roku 1423 od něho… sepsané (1817, 3. vyd.). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 16 139 – 16 171. ▮ LITERATURA: B. Pražáková: K. I. T. (1763–1816), V. T. (1765 – cca 1816). Soupis osobního fondu (LA PNP 1986; (polemiky:) an. (J. Dobrovský): Ankündigung eines Deutsch-böhmischen Lexikons (1798) + Zweites Zehend zur richtigen Beurteilung des Thamischen Deutsch-böhmischen Nationallexikons (1798) + Drittes, viertes und fünftes Zehend zur richtigen Beurteilung des Thamischen Deutsch-böhmischen Nationallexikons (1798); J. N-ý (Nejedlý): Kritische Revision der Thamischen Grammatik (b. d., 1798); F. M. Pelcl: Nota (1798). ▮ an. (J. Dobrovský): ref. Kurzgefasste böhmische Sprachlehre…, Allgemeine Literatur-Zeitung (Jena) 1785, sv. 2, s. 292 + (pod vl. jm.) ref. Obrana jazyka českého…, Literarisches Magazin von Böhmen und Mähren 1786, s. 143; F. M. Pelcl in Grundsätze der böhmischen Grammatik (rozšíř. vyd. 1798); an. (J. Dobrovský): ref. Böhmische Grammatik zum Gebrauche der Deutschen (vyd. 1801), Annalen der Literatur und Kunst 1802, sv. 2, č. 68 + ref. Böhmische Grammatik… (vyd. 1804), Annalen der Literatur und Kunst 1804, sv. 2, č. 127 + ref. Neuestes ausführliches und vollständiges… Nationallexikon, tamtéž 1808, sv. 1, s. 284, a Slovanka 1814, s. 236; an.: ref. překl. K. von Eckartshausen, Prvotiny pěkných umění 1816, č. 18; V. Zelený: Václav Stach, „starý veršovec", Osvěta 1873, sv. 2, s. 842; F. Chalupa: Obrany jazyka a národnosti české, Ruch 1883, s. 182; F. V. Vykoukal: O rodišti bratří T., Světozor 1886, s. 534; F. X. Prusík: Bratří T. a soudruzi jejich, Světozor 1886, s. 724; V. Flajšhans: Spory Dobrovského s T., Lit. listy 17, 1895/96, s. 299 a pokr.; O. Fischer: Makbeth v Čechách, Naše doba 1916, s. 490 → K dramatu (1919); A. Lisický: O prvních českých zpracováních dramat Shakespearových, Osvěta 1916, s. 486; F. Frýdecký: O překladu knížky o služebných děvečkách a čeledínech, Zvon 19, 1918/19, s. 642; V. A. Francev in Řeč Josefa Dobrovského… (1926); A. Fencl: První české překlady ze Shakespeara, ČMF 24, 1937/38, s. 161; F. Bařha: K. I. T. a Univerzitní knihovna, Ročenka Univerzitní knihovny v Praze 1959 (1961); J. Hanzal: Jazyková otázka ve vývoji obrozenského školství, ČsČH 1968, s. 317; L. Kusáková: Nejedlého kritika T. české gramatiky z r. 1798, NŘ 1985, s. 135; M. Wirtz in Josef Dobrovský und die Literatur (Mnichov, Drážďany 1999); F. Kutnar in Obrozenské vlastenectví a nacionalismus (2003).

lk

Václav **Thám**

* 26. 10. 1765 *Praha*
† 1816 neznámé místo v Haliči

Spoluzakladatel Vlastenského divadla, plodný dramatik a překladatel a upravovatel německých divadelních her, herec a divadelní teoretik, pořadatel první novočeské básnické sbírky a básník.

Křtěn Václav Jan Šimon. Podepisoval se i Wenzel Tham. Bývá uváděno i jiné datum (25. 10.) a místo (Přelouč) narození. – Syn kuchaře a bývalé komorné hraběnky Valdštejnové. Mladší bratr lexikografa, gramatika a autora Obrany jazyka českého… Karla Ignáce T. (dále K. I. T.). 1775–80 studoval T. na Akademickém gymnáziu na Starém Městě v Praze (vliv I. Cornovy), 1780–82 absolvoval tzv. filozofii na pražské univerzitě; z doby studií se dochoval T. přepis staročeských památek (List statečným hauptmanům a obci města Domažlického, Zřízení vojenské Jana Žižky z Trocnova aj., jež později vydal K. I. T.). 1783–84 pomáhal při katalogizaci bohemik (vedené K. R. Ungarem) univerzitní knihovny. Z důvodu hmotného zabezpečení vstoupil 1784 do služeb staroměstského policejního úřadu (po dvou letech jmenován policejním komisařem), v říjnu 1789 byl nucen místo opustit údajně pro zpronevěru. Od 6. 6. 1789 byl po M. V. Krameriovi redaktorem Schönfeldských c. k. pražských novin, v dubnu 1790 z redakce odešel po stížnostech čtenářů na špatnou úroveň listu. V té době se už cele věnoval literatuře a divadlu: 1785 vydal první novočeský básnický almanach Básně v řeči vázané a překládal hry pro českou scénu Nosticova divadla, 1786 se významně podílel na založení Vlastenského divadla v Boudě, v němž od počátku působil jako dramatik, překladatel a archivář. Po zrušení Boudy 1789 přešel se souborem na scénu v hybernském klášteře, kde působil deset let jako uznávaný herec (hrdinských a milovnických rolí), dramatik, dramaturg, režisér a spoluredaktor časopisu Journal des k. k. priv. vaterländischen Theaters im Hybernergebäude (s několikaměsíčními přestávkami 1793, kdy byl propuštěn pro vystoupení v podnapilém stavu, a z neznámých důvodů 1796). 1793 se oženil s dcerou divadelního herce L. Heima Josefou (zemřela asi 1799), znovu se oženil s německou herečkou J. Groisingerovou, dcerou pešťského měšťana. Po rozpadu Vlastenského divadla 1799 opustil T. se ženou a několika herci Prahu, spolu s oblíbeným komikem V. Svobodou (1772–1822) založil divadelní společnost a začal německy hrát v Liberci a Hrádku n. Nisou; podnik, v němž hodlal realizovat své představy o umělecky náročném divadle, však pro finanční obtíže 1800 opustil. 1801–02 vystupoval na Moravě (Šternberk, Brno), asi 1804 vstoupil do Mihulovy herecké společnosti v Opavě, po

jejím rozpadu 1805 se stal režisérem a předním hercem společnosti J. Sartoryho v zámeckém divadle v Plessu (Pszczyna) ve Slezsku (do 1807); 1809 hrál v Bratislavě a v Györu, 1810 v Budíně a v Pešti, 1811 byl hercem a režisérem u společnosti J. Siegeho ve Znojmě a Jihlavě; jako německy hrající herec osvícensko-klasicistické orientace byl T. 1800–11 vysoce hodnocen. Na přelomu 1806/07 navštívil v záležitosti dědictví po otci Prahu (sešel se s J. N. Štěpánkem, jehož – podle zápisu v jeho památníku – pokládal za svého nástupce v českém divadelnictví, předal mu patrně některé rukopisy svých dramat a překladů). 1812 T. vstoupil do malé divadelní společnosti J. Kronese (1812 Polná, 1813 Lanškroun, Králíky, Dolní Rakousy), po jejím rozpadu 1815 do podřadné skupiny K. Via (T. naposled doložen ve Stockerau v Dolních Rakousích); zemřel pravděpodobně 1816 (nebo krátce poté) někde v Haliči. Beletristicky zpracoval T. životní osudy A. Jirásek v románu F. L. Věk (1–5, 1886–1906).

T. uspořádal a 1785 vydal dvoudílný almanach Básně v řeči vázané (záměr vydat třetí se neuskutečnil pro nezájem předplatitelů), v němž se představila první novočeská básnická družina; sám přispěl překlady i původními básněmi, zpravidla příležitostnými, inspirovanými významnými událostmi v českém divadle. Profil díla výrazně ovlivnilo zařazení barokní poezie, jímž byla vyjádřena kontinuita českého básnictví, zároveň se však úpravami těchto textů (původní duchovní obsah veršů převáděly do roviny idylické erotiky) almanach přihlásil k soudobé německé anakreontské poezii. T. působení bylo spjato především s počátky českého divadelnictví. V povídce *Kníže a divadlo* (prvním českém ohlasu Schillerovy přednášky Was kann eine gute stehende Schaubühne eigentlich wirken z 1784, 1793 přeložené P. Šedivým) vyzdvihl rozhodující úlohu divadla pro šíření a vzdělávání české řeči a pro mravní výchovu lidu. T. úsilí o umělecky náročné divadelnictví dosvědčují jeho recenze zejména v časopisu Das Pragerblättchen (vyslovoval se např. proti deklamativnímu herectví a žádal projev založený na napodobení skutečnosti), kde také uveřejnil první pokus o dějiny českého divadla (zamýšlený rozsáhlý spis Dramaturgia nerealizoval). Referáty a zprávy o českých představeních, jež pravidelně psal v sezoně 1789/90 do Schönfeldských novin, jsou často jediným zdrojem informací o podobě tehdejšího divadla. Ve funkci archiváře Vlastenského divadla shromažďoval, překládal a psal původní české hry, záměr vydávat je tiskem, naznačený už v předmluvě k almanachu Básně v řeči vázané, se však neuskutečnil. T. původní i překladatelská tvorba pokrývala 1785–93 třetinu, 1793–99 téměř polovinu veškeré české divadelní produkce; zachovalo se však jen několik tisků, dále T. rukopis překladu Schikanederovy Kouzelné flétny (Kouzedlná píšťala, 1794), několik opisů překladu jeho zpěvohry Louteníci aneb Veselá bída a opis překladu prvního dílu Steinsbergovy lokální frašky Honza Kolohnát z Přelouče. Z ostatních T. her jsou známy jen tituly (a data provozování), podle nichž byly jádrem jeho divadelní tvorby vlastenecké hry s náměty z české minulosti (např. první novočeská původní hra *Břetislav a Jitka*), reprezentující nejvýznamnější dramatický žánr repertoáru Vlastenského divadla s výrazně buditelskou funkcí; početnou složku T. původní produkce pak tvořily veselohry. V jeho četných překladech a úpravách byli zastoupeni téměř všichni ve své době oblíbení němečtí dramatikové (K. F. Hensler, A. W. Iffland, A. Kotzebue, J. Perinet, E. Schikaneder, K. F. Guolfinger von Steinsberg, Ch. A. Vulpius aj.); v prvním údobí Vlastenského divadla využíval T. překladů k manifestaci josefínské ideologie (P. Weidmann: Štěpán Fedinger neb Sedlská vojna). Mezi přeloženými hrami se objevila i lokální fraška s hudbou a zpěvy, dále v české tvorbě rozvinutá P. Šedivým. T. přeložil i libreta německých (vídeňských i pražských) singspielů (autory hudby byli K. Ditters von Dittersdorf, F. X. Gerl a B. Žák, V. Mašek, W. A. Mozart, W. Müller, F. V. Tuček, A. Vojtíšek aj.; knižně vydal výběr z árií Zpěvy z nejvýbornějších zpěvoher…). Sporné je autorství překladu Goethova dramatu Klavigo, připisované i P. Šedivému (J. Jungmann: Historie literatury české).

PSEUDONYM, ŠIFRY: Klaudius (dub.); T-M, T-m., T-V-m, T-W-m, V-l T-m, V. m-T, W-l T-M, W-m-T, W.-T., W-T-m, W. T.-m. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* alm. Básně v řeči vázané (1785); Das Pragerblättchen (1785, mj. Kurze Geschichte der Prager Schaubühne → čes. překl. in M. Kačer: V. T., 1965); Journal des k. k. priv. vaterländischen Theaters im Hybernergebäude – Journal c. k. privilegovaného Vlastenského divadla U hybernů (1791–92); Schönfeldské c. k. pražské noviny (1789–90; 2. 1. 1790 P Kníže a divadlo); – posmrtně: sb. Lit. archiv 5 (1970, překl. E. Schikaneder:

Kouzedlná píšťala). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Svátek českého jazyka na den provozování Štefanového Odběhlce v pražském Vlastenském divadle. Dne 20. ledna 1785 (B 1785, s K. I. T. a V. Stachem → in M. Kačer: V. T., 1965); Svátek českého jazyka na den druhého provozování Štefanového Odběhlce v pražském Vlastenském divadle od Bondynské společnosti německých herců, dne 25. ledna 1785 (B 1785, s K. I. T. a V. Stachem); Literární návěští (1791, s K. I. T., jednolist). – *Překlady:* G. F. Seiler: Náboženství nedospělých (1785); P. Weidmann: Štěpán Fedinger neb Sedlská vojna (1785); A. W. Iffland: Friedrich Rakouský neb Věrnost českého národu (1792); E. Schikaneder: Zpěvy z Kouzedlné píšťaly (b. d., 1794); Zpěvy z nejvýbornějších zpěvoher českých… (1799); J. Medlín: Postille oder Auslegung aller sonn- und festtäglichen Episteln und Evangelien für das ganze Jahr (1798–99, překl. do němčiny, s K. I. T.). ■ SCÉNICKY. *Hry:* Břetislav a Jitka aneb Únos z kláštera (1786); Martinský rohlík a martinská husa (1787); Mikulášovo nadělení nebo Punčocha za oknem (1787); Vlasta a Šárka aneb Dívčí boj u Prahy (1788); Šťastné braní na vojnu (1788); Kulhavý, koktavý a hluchý aneb Pouta, houpačka a pasť (1789); Ponocný z Brandejsa aneb Ošizený rychtář (1789); Strašidlo ve vsi neb Vojáci na dovolené (1789); Šťastný den (1789); Brunsvíkova neštěstí a smrt (1790); Bublák (1790); Koblihy aneb Zkažený masopust (1790); Kutnohorský horníci nebo Kdo se vynasnaží, netrpí nouzi (1790); Václav Nábožný, vévoda český (1790); Václav Albrecht z Valdštejna, vévoda frýdlantský (1790); Brunsvíkova cesta do Prahy (1791); Meluziny historie 2. díl (1792); Jako čarodějnice k upálení odsouzená a šťastně zachráněná vdova (1792); Švédská vojna v Čechách aneb Udatnost pražských měšťanů a studentů (1792); Vyvýšení do rytířského stavu anebo Turnaj u Brandejsa (1792); Povýšení českého knížectví na království (1792); Krvavý duch pod Vyšehradem (1792); Masopustní blázni (1793); Albert a Konstance (1795); Český rekruta (1796); Poselství míru (1797); Radost knížat nad štěstím poddaných (1797); Kašpárek jako Turek (1797); Chudoba a láska (1797). – *Překlady a úpravy:* J. J. Engel: Vděčný syn (1785); an.: Hospodář (1786); an.: Nádeník neb Nálezek (1786); an.: Nádeník od stavu (1786); an.: Nový Řím (1786); G. Eckert: Svárlivý aneb Spravedlivá dědička (1786; i s tit. Štěkavec); L. Erdmann: Petrovští (1786); E. von Kleist: Seneca (1786); J. Mayer: Julina neb Otcové hleďte svých dětí (1786); Molière: Don Žuan neb Kamenná hostina (1786); F. Š. Rautenstrauch: Pravovec a sedlák (1786); F. L. Schröder: Strejček v Lizabonu (1786); A. W. Iffland: Vlastenská láska a vděčnost (1786) + Myslivci (1796); E. Schikaneder: Louteníci aneb Veselá bída (1786; i s tit. Šumaři…) + Poctivý rolník (1793) + Kouzedlná píšťala (1794) + Kámen moudrosti anebo Očarovaný ostrov (1795) + Zrcadlo z Arkádie (1795) + Sluneční slavnost brahmínů (1796) + Jan z Domažlic (1797) + Oba Kašpárkové (1797) + Kouzedlný buben (1797) + Přirozený zázraky aneb Svatba na zelené louce (1798) + Pohořelý dům neb Šťastné navštívení (1798); an.: Zámek podvádí mistra aneb Ptáček není v kleci (1787); an.: Zamyšlení mudrci (1787); H. Braun: Venkovská škola (1787); E. Günther: Život a smrt znamenitého pytláka bavorského Hiesla nebo Tak se trestají zločiny (1787); G. Paisiello: Il re Teodoro (1787, překl. chóru); an.: Ludvík Skočec (1788); an.: Oklamaný mudrc (1790); A. Törring-Seefeld: Anežka Bernauerová (1790); J. Perinet: Dvě sestry z Prahy (1790) + Vesele, jen zvesela (1797) + Kouzedlná citara (1797) + Krejčovská svatba (1798); L. da Ponte: Cosi fan tute (1790/91); an.: Lesník aneb Oběť lidí v Indii (1792); an.: Silný Samson, soudce izraelský (1792); an.: Zámečník (1792); F. Eberl: Paruky v Konstantinopoli (1792); J. N. Kalchberg: Anežka, hraběnka habsburská (1792); A. H. Niemayer: Abraham na hoře Morea (1792); Ch. A. Vulpius: Jarolím Držgrešle (1792); J. N. Komarek: Marie z Montalbanu aneb Lanassy 2. díl (1792) + Čech a Lech anebo Vyvolení Kroka za vévodu českého (1793); A. Kotzebue: Dítě lásky (1792) + Chytrá držgrešle aneb Lest nad lest (1798); an.: Čarodějnice Popelka (1793); J. W. Goethe: Clavigo (1795, dub., jako překladatel uváděn též P. Šedivý); W. Shakespeare: Hamlet (1795); F. Ch. Schlenskert: Hrabě Wipprecht z Groyč (1795); K. F. Hensler: Rytíř Vilibald aneb Zlatý pohár (1795) + Všudybyl nikam nedošel (1797) + Hezká markytánka aneb Je mír (1797); K. F. Guolfinger von Steinsberg: Konrád z Helfenfelsu aneb Rytíř Starkenberg (1795) + Honza Kolohnát z Přelouče aneb Dostaveníčko v Nových alejích (1796) + Svátek Pražanů (1797) + Jednoruký voják (1797) + Ponocný liběšovský (1798) + Strejček z Podskalí (1798); an.: Don Juan bezbožník aneb Kašpárek jako hrobník (1796); an.: Ševcovský svatvečer (1796); an.: Kašpárek v Turecku aneb Štěstí je kulaté (1797); an.: Pražský švindl (1797); K. M. Plümicke: Lanassa (1797); J. M. Czapek: Honza Kolohnát z Přelouče 2 (1797); an.: Kníže Bruncvík na cestách (1798); V. Hafner: Krejčí a jeho syn (1798); H. G. Schmieder: Zemětřesení v Messině (1798); P. Weidmann: Jílovští havíři nebo Rozbořená šachta (1798) + Žebravý student (b. d., dub.). ■ KORESPONDENCE: J. Jakubec: Dopis Václava Stacha z r. 1785 a V. T. z 1787 Jiřímu Ribayovi, LF 1924, s. 286; F. Bařha: Dopis V. T. Josefu V. Zlobickému (z 1787), ČLit 1954, s. 289. ■ REDIGOVAL *periodika:* Schönfeldské c. k. pražské noviny (1789–90), Journal des k. k. priv. vaterländischen Theaters im Hybernergebäude – Journal c. k. privilegovaného Vlastenského divadla U hybernů (1791–92, s J. N. Merunkou, výt. nezjišt.). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: alm. Básně v řeči vázané 1, 2 (1785; rozšíř. vyd. 1812, ed. K. I. T.; krit. vyd. 1916, ed. V. Brtník); G. Stephanie ml.: Odběhlec z lásky synovské (1785, s K. I. T.; přel. K. Bulla); Zpěvy z nejvýbornějších zpěvoher českých na cís. král. Pražském vlastenském divadle představených a z němčiny přeložených… (1799). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 16 172, 16 173. ▮ LITERATURA: M. Kačer: V. T. Studie divadelně historická (1965, obs. i výbor T. prací, část v překl.); B. Pražáková: K. I. T. (1763–1816). V. T. (1765 – cca 1816). Soupis osobního fondu (LA PNP 1986). ▮ K. Sabina in Počátkové novějšího českého básnictví, Lit. příloha k NL 1865, s. 33 → Články literárněděj. (1912); F. V. Vykoukal: O rodišti bratří T., Světozor 1886, s. 534; F. X. Prusík: Bratří T. a soudruzi jejich, tamtéž, s. 724; J. Vlček in První novočeská škola básnická (1896); F. A. Šubert: Počátky české dramaturgie na rozhraní věku 18. a 19., Obzor lit. a umělecký 1899, s. 57; V. Brtník in ed. alm. Básně v řeči vázané (1916); A. Získal: První redaktoři Schönfeldských novin po Krameriovi, ČMF 7, 1919/21, s. 129, 209; Č. Zíbrt: Honza Kolohnát z Přelouče, ČL 1925, s. 201 + Honza Kolohnát v Přelouči, ČL 1925, s. 306; V. K. Blahník: Příspěvek k dějinám českého divadla, Rozhledy 1933, s. 132; V. Jirát: Dvě thámovská výročí, Divadlo 1940, s. 234; F. Bařha: V. T., zakladatel českého divadla v době obrození, Slovesná věda 1952, s. 127; B. Indra: V. T. v Opavě r. 1802, Slezský sborník 1952, s. 569; J. Vondráček in Bouda, Vlastenské divadlo v Novém Městě na Koňském trhu (1953) + in Dějiny českého divadla. Doba obrozenská 1771–1824 (1956); F. Bařha: Dva dokumenty k historii počátků českého divadla v Praze, Divadlo 1958, s. 750 + Česká představení na pražských jevištích v letech 1792–1793, Bulletin Divadelního ústavu 1961, s. 30 + Postava V. T. u Aloise Jiráska, Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1961, č. 3–4 + První opera provedená v českém jazyce (T. překlad Kouzelné flétny), LD 28. 8. 1965; M. Kačer in sb. Dějiny českého divadla 2 (1969); F. Bařha: Kouzelná flétna v překladu V. T., sb. Lit. archiv 5, 1970, s. 52; K. Morav: Malá mezera v životě V. T., Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci 1970, s. 17; R. Pražák: Čeští divadelní umělci na německém divadle v Budíně a v Pešti na přelomu 18. a 19. století, sb. Otázky divadla a filmu 1. Theatralia et cinematographica, SPPF Brno 1970; M. Laiske: Z životních osudů V. T. Jeho pobyt v Liberci a Hrádku nad Nisou 1799–1800, M. Otruba: První mystifikace v novočeské poezii, obojí Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1971, č. 2; J. Víšková: Na okraj edice T. Kouzedlné píšťaly, sb. Lit. archiv 6, 1971, s. 301; M. Cesnaková: Co prozrazují budapešťské prameny (k životopisu V. T.), LD 18. 3. 1972; R. Brabcová: T. Básně v řeči vázané, sb. Stati k národnímu obrození (1972); M. Laiske: V. T. dramatikem píšícím také německy?, ČMF 1974, příl. Philologica Pragensia, č. 4; F. Bařha: Zakladatel života (návrh na pamětní desku na rodném domě), Svob. slovo 6. 2. 1976 + V. T. na Liberecku, Vpřed (Ústí n. Lab.) 1. 9. 1978; B. Indra: Po stopách V. T. v Severomoravském kraji, Vlastivědné listy Severomor. kraje 7, 1981, s. 21; A. Scherl: Typičnost životní dráhy V. T., sb. Vznik českého profesionálního divadla (1988, s. 75) + V. T. a zámecké divadlo ve Pštině, Divadelní revue 1998, č. 4; F. Kutnar in Obrozenské vlastenectví a nacionalismus (2003); A. Scherl: První obrozenské překlady Kouzelné flétny, sb. Jeden jazyk naše heslo buď 3 (2005).

lk

Otakar **Theer**

* 16. 2. 1880 *Černovice* (Černovcy) v Bukovině (Ukrajina)
† 20. 12. 1917 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)

Básník, dramatik a prozaik, navazující na podněty modernismu 90. let a posléze blízký předválečné moderně (zejména úsilím o výrazovou dynamičnost a užívání volného verše); v metafyzicky laděné lyrice s extrémním individualismem a posléze až s titánským gestem tematizoval milostné a životní deziluze, niterné konflikty a zápas o vlastní osobnost a vnitřní sílu; literární, divadelní a výtvarný kritik, esejista, překladatel.

Pokřtěn Otokar. – Otec byl rytmistrem dragounského pluku umístěného v Bukovině; 1880 rodina přesídlila do Nymburka, odkud rodiče pocházeli. Po otcově smrti (1881) vyrůstal s matkou v prostředí její zámožné patricijské rodiny, od 1890 v Praze. Studoval klasické gymnázium v Žitné ul. (mat. 1899), soukromě francouzštinu a francouzskou literaturu. Prázdniny pravidelně trávil v Nymburce nebo cestoval s přáteli: s J. z Wojkowicz 1894 do Krkonoš a 1897 na Šumavu, 1898 (znovu 1902) s O. Šimkem po Slovácku a Slovensku. Od 1897 publikoval, stýkal se mj. s F. X. Šaldou (který jej uvedl do Lit. listů a Lumíra), s R. Svobodovou aj. a účastnil se salonního života. Na matčino přání se 1899 zapsal na právnickou fakultu a absolvoval tři semestry. 1901 přestoupil na filoz. fakultu a studoval osm semestrů (do 1905) obecnou historii a srovnávací literatury; zimní semestr 1902/03 studoval v Paříži na filoz. fakultě, především balzacovskou literaturu, psal též o francouzském uměleckém dění pro čes. časopisy (Máj, Lumír, Zvon, Čes. revue aj.). 1902 byl spoluzakladatelem Kruhu čes. spisovatelů (člen výboru), několik let působil jako knihovník lit. odboru Umělecké besedy. V létě 1905 navštívil severní Itálii. 1906 získal doktorát filozofie prací *H. de Balzac a Lidská komedie* a (na doporučení J. Golla) nastoupil do pražské univerzitní knihovny, kde pracoval až do své smrti, nejprve jako praktikant a od 1913 asistent. 1907 vstoupil

do Nár. strany svobodomyslné. 1909 byl (za propagaci francouzské kultury) jmenován důstojníkem francouzské Akademie. 1910 zanechal kritické činnosti, odešel do ústraní, stýkal se a korespondoval hlavně s nejbližšími přáteli (O. Fischerem, A. Novákem, O. Šimkem a J. z Wojkowicz). V létě obvykle pobýval v Klášterci n. Orlicí, později na Hluboké, s oblibou jezdil do hor; podnikl rovněž řadu zahraničních cest: 1908 do Bavorska, Švýcarska a Itálie (provázel jej H. Verne, jehož studie T. překládal pro Lumír a s nímž též převedl do francouzštiny některé Vrchlického verše), 1910 do tyrolských Alp, 1912 po Skandinávii, 1913 na Krym (s V. Tillem, za K. Kramářem). 1913 se přestěhoval z matčina vinohradského bytu do domu sester Kalašových na Hradčanech. Byl iniciátorem Almanachu na rok 1914. V prosinci 1916 se zúčastnil jako svědek vídeňského procesu s K. Kramářem. 1917 spolupodnítil manifest čes. spisovatelů, podílel se přípravách časopisu Národ. Trpěl častým nervovým a fyzickým vyčerpáním (zvláště silně v závěru 10. let a za války 1916) z únavné úřednické práce a vlivem utajené zhoubné choroby žláz, která se plně projevila poté, co v dubnu 1917 (krátce po premiéře dramatu Faëthon v Nár. divadle) T. ve svém bytě spadl se žebříku; na její následky (spolupůsobil zánět pohrudnice) po prázdninovém pobytu v Chotěboři zemřel v nemocnici na Vinohradech; pohřben byl v Nymburce.

První verše a básnické prózy (od 1896, v rukopisech užíval pseud. Georgius Rallan, V. S. Orličný, V. S. Zářecký) psal T. především pod vlivem dekadentního symbolismu, již ve svých časopiseckých prvotinách (1897) jej částečně nahrazoval příklonem k hédonismu a k životním kladům (pod vlivem francouzského naturismu a Louÿsova paganismu). V milostné lyrice souboru *Háje, kde se tančí* své směřování stvrzoval v některých básních pohanské bezprostřednosti a živelné, radostné energie, modifikoval je v předmluvě (v níž oproti široce chápanému romantismu vyzdvihl vystupňovanou senzitivitu a syntetizující lyrismus), zároveň a převážně je však popíral zaznamenáváním jemných odstínů nálad marné touhy a stesku, snovým laděním i strojeností projevu a užitím exotických dekorací. Ve sbírce *Výpravy k Já* se otevřeně přihlásil k březinovské inspiraci, svůj panerotismus dovedl k dezilu-zivnímu pojetí ženství a lásky, přešel od spontaneity k intelektuálnosti. Svou individualitu a výlučnost T. postupně nadřadil nad všední realitu a vnější prožitky, zaměřil se na otázky záhad bytí a životního smyslu a zvláště se soustředil na tajemství a rozpory svého nitra. Psal meditativní lyriku vycházející z kontroverzních smyslových prožitků a zachycující vlastní duševní svět a souvislý myšlenkový vývoj, natrvalo charakteristickou metafyzickým laděním (na základech důsledného dualismu, skeptického iluzionismu a schopenhauerovského pojetí vůle), tematizací četných střetů: mezi člověkem a přírodou, životem a smrtí, skutečností a snem, mezi citem, smysly a rozumem, štěstím a poznáním, mezi potřebou řádu, romantickou touhou a nedůvěřivou askezí. Niterné konflikty, vědomí nenaplněnosti a současně pocity nezdaru vykupoval estetickou tvořivostí, zastiňoval stylizací odlišnosti a voluntaristické vzdornosti, překonával pojetím jsoucího jako ustavičného dění a nekončícího nepokoje, odmítáním prostřednosti a stádnosti, sebeuvědomováním v odhodlání k vnitřní síle a kázni. Ozvukem jeho ideového a tvůrčího zápasu byl hutný, komplikovaně konstruovaný a dramatizující básnický projev, zpravidla volný verš přerušovaného rytmu, plný kontrapunktů. Neklidný básnický subjekt v knize *Úzkosti a naděje* (po jedenáctileté odmlce, kdy T. publikoval verše jen sporadicky, především v Lumíru) dospěl přes mnohotvárné odlesky životních bolestí k pochopení neštěstí jako zkoušky a výzvy k osobní vyrovnanosti a ryzosti, k hrdému spočinutí v kruhu osamění a nihilismu, v útočišti poezie a absolutní krásy. Sugestivně živelná a sebetrýznivá zpověď, symbolizující básníkovo osobní drama, vrcholila v souboru *Všemu navzdory* (přes některé vlastenecké verše motivované národním osudem, z nichž je známa zejména báseň *Mé Čechy*), v němž osobitě vyhrocený individualismus zvítězil nad pochybnostmi, zavrhl veškeré materiální a společenské souvislosti a s patosem duchovní a mravní svobody vyústil v titánském gestu směřování k nadlidství a přes subjektivní pojetí boha až k sebezbožštění. V atmosféře světové války T. napsal dramatickou báseň *Faëthon* podle starořecké báje o vzpouře proti bohům, o osamělé a tragické vůli po velikosti a božství, metaforu lidské touhy po volnosti a vzpoury proti přírodnímu i přízemnímu lidskému řádu a osudu. Rozpracovanou tragédii z byzantských dějin (*Nikefo-*

ros a Theofano) již nedokončil. – Na počátku století se T. věnoval soustavně próze. Přes programovou snahu o (realisticky založenou) předmětnost publikoval především dušezpytné povídky, zachycující znovu svár smyslovosti a intelektu a rozkládající se milostné vztahy, zvýrazňoval (často s ironií) momenty individualistické skepse a erotické deziluze. Do výběru časopiseckých povídek v knize *Pod stromem lásky* zahrnul rovněž básnické skici, drobné kresby, groteskně laděné fejetonistické črty. V obdobném duchu se T. pokoušel i o rozměrnější prózy (např. *Příchod ženy* v Lumíru), jež však většinou nedokončil (mj. autobiografický román S puklým srdcem). – V teoretických článcích zprvu proklamoval nutnost obrození české prózy v tvarech syntetizujících dokumentárnost a psychologičnost (pod vlivem balzacovského studia), opakovaně odmítal dekadenci, symbolismus i parnasistní formalismus, zdůrazňoval živý styk umění se skutečností, zvláště v souvislosti s vystoupením předválečné moderny v Almanachu na rok 1914; s mladší generací jej sbližoval zejména bergsonovský iracionalimus, zájem o duchovní i výrazový dynamismus a o volný verš (T. byl jedním z jeho průkopníků v české poezii, své metrické zásady formuloval též teoreticky). Literární kritice se věnoval na přelomu století (Literární listy, Nový kult, Srdce aj.), 1906–10 pak soustavně (nejvýrazněji v Lumíru, povzbuzován přítelem V. Hladíkem, dále v Čes. revui a v Přehledu), přičemž se snažil o analýzu textu na základě porozumění jeho organismu a nalezení jednotící ideje, psal interpretační studie (O. Březina, A. Sova, Z. Winter aj.); působil také jako referent divadelní (Lumír, Čes. revue, Pražská lid. revue, Přehled) a výtvarný (Lumír) a fejetonista (Nár. listy aj.). Psal též cestopisné črty, systematicky sledoval francouzské umění, své překlady uveřejňoval knižně i časopisecky (mj. P. Adam, Leconte de Lisle, P. a V. Margueritte, O. Mirbeau, J. Renouard).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: O. Gulon, Otto Gulon (do maturity), Sezam, Sézam (výtvarné ref.); O, O. T., Ot. T., T., T. O. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach dámského odboru pro Prahu (1903); Almanach na rok MCM (1899); Almanach na rok 1914 (1913); Besedy Času (1907); Besedy lidu (1902, 1904); ČČM (1902, 1904); Čes. mysl (1900–01, 1907); Čes. revue (1903); Čes. revue (1907–11, 1915–16); Čes. artista (1910, kabaret. improvizace Překvapení); Čes. svět (1904); sb. Čeští spisovatelé vdovám a sirotkům našich vojínů (1916); Dámské besedy (1902); Das Magazin für Litteratur (Berlín 1902); Divadelní list Máje (1908); Hlas národa (1901–04, příl. Nedělní listy); Ilustrovaný svět (1902–04); Kalendář Čes. demokracie (1904); Kalendář paní a dívek českých (1903, 1914, 1916); Květy (1905, 1910–11, 1914–15); Le festin d'Esope (Paříž 1904); Letáky (1902); Lit. listy (1898–99, 1903–04 část disertace o H. de Balzacovi); Lumír (1898–1916; 1901 R Příchod ženy a článek K psychologii nejmladších; 1916 1. dějství D Faëthon, i sep.); ant. Lyrický rok 1913 (1913); Máj (1902–04; 1904 P Mateřský stud); sb. Mladé sdružení (1903); Mor. revue (Brno 1899); Národ (1917, též 2. dějství D Faëthon); Nár. listy (1905–13; 1913 F Dvě generace); Nár. obzor (1907); Nár. politika (1917); ant. Nová česká poezie (1907); Nový kult (1898–99); Občanské listy (Nymburk); Obzor lit. a umělecký (1902); sb. Památník (Nymburk 1910); Pokroková revue (1910); Právo lidu (1901); Pražská lid. revue (1905–07); Prémie Umělecké besedy na rok 1908; Přehled (1907–11, 1913 přednáška Mladá česká poezie); Radikální listy (1900); Rozhledy (1900–01); Rudé květy (1901); Salon odmítnutých (1897, debut); Samostatnost (1913); Scéna (1914); Snaha (1911–12); Srdce (1901–04); Topičův sborník (1914–15); sb. 36. Šibřinky Sokola pražského (1902); Umělecký měsíčník (1914); Věstník Čes. akademie (1916); Vyšehrad (1902); sb. Z českých mysliven (1913); Zlatá Praha (1902–07); alm. Zlatý věk (1904); Zvon (1902–03); – posmrtně: Das Riff (Bratislava 1920); Lid. noviny (1932); Lumír (1918, 1922; 1922 novela Tušení); sb. Na paměť O. T. (1920); Národ (1918); Nár. práce (1939); Naše zprávy (1940); Topičův sborník (1918); Zlatá Praha (1918). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Háje, kde se tančí (BB a PP 1897, pseud. O. Gulon; rozšíř. vyd. 1920); Výpravy k Já (BB b. d., 1900; upr. vyd. 1914; dopln. vyd. 1923, ed. A. Novák); Pod stromem lásky (PP 1903); Úzkosti a naděje (BB b. d., 1911); Špatné dítě (P b. d., 1916, in 1000 nejkrásnějších novel, sv. 99); Všemu navzdory (BB 1916; dopln. vyd. 1947, ed. A. Novák; B Mé Čechy bibliof. samost. 1931 a 1938, 1936 in Vlast – Tři básně O. T., A. Sovy a V. Dyka, ed. P. Eisner); – posmrtně: Faëthon (D 1916, ve skut. září 1918, prem. 1917); Básnická pozůstalost (1924, ed. A. Novák). – *Překlady:* O. Wilde: Salome (b. d., 1905, i prem.); P. Loti: Paní Chryzantéma (1905). – *Výbory:* Neumann, T., Šrámek (z BB, 1931, ed. F. Pala); Hořká idyla (z BB a PP, 1980, ed. M. Suchomel). – *Souborná vydání:* Básnické spisy (Aventinum, 1924, 1 sv.; Výpravy k Já, Úzkosti a naděje, Všemu navzdory a BB i překl. z 1898–1917, ed. A. Novák); Básnická pozůstalost (Aventinum, 1924, 1 sv.; ed. A. Novák); Dílo O. T. (Aventinum, 1930–31, 3 sv.: Básnické spisy, ed. A. Novák; Próza 1, 2, ed. A. M. Píša). ▮ SCÉNICKY. *Překlady:* P. Hervieu: Záhada (1905); H. Bataille (L. N. Tolstoj): Vzkříšení (1908). ▮ KORESPONDENCE: List O. T. T. Novákové (z 1912), Lumír 54, 1927/28 s. 403; sb. Na paměť

O. T. (S. Hanušovi z 1912, A. Novákovi z 1910–16, O. Šimkovi z 1907–17, J. z Wojkowicz z 1911–17; 1920); Ot. F. (Fischer): Český básník o 2. dílu Fausta (Fischerovi z 1914), PL 8. 4. 1928; J. z Wojkowicz: O. T. o své návštěvě u O. Březiny (z Wojkowicz z 1916), Nár. politika 9. 4. 1929; O. Šimek: O. T. před dvaceti lety (Šimkovi z 1909–11), Lit. rozhledy 14, 1929/30, s. 209; J. z Wojkowicz: Dokumenty k vydání 1. sv. O. T. Básnických spisů (z Wojkowicz z 1896–97), RA 6, 1930/31, s. 172; Poslední léta O. T. (O. Šimkovi z 1916–17), Lumír 64, 1937/38, s. 178 a pokr.; Hledání a jistota (vzáj. koresp. s O. Březinou z 1899–1916, O. Šimkovi z 1916, J. z Wojkowicz z 1916; 1946, ed. J. Kabeš); Z dopisů A. Jiráskovi (z 1901), Var 1948, s. 518; J. Knap: Zrození Almanachu na rok 1914 (O. Fischerovi z 1913), Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1962, s. 107; in Karel Čapek. Přijatá korespondence (Čapkovi z 1912; 2000, ed. M. Dandová a M. Chlíbcová); J. Lach: Šustovy italské pobyty a jejich odraz v románu Cizina (J. Šustovi z 1914), sb. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2000. Světová putování a česká knižní kultura (2000). ∎

BIBLIOGRAFIE: A. M. Píša in O. T. 1, 2 (1928, 1933). ∎ LITERATURA: sb. Na paměť O. T. (1920, ed. O. Fischer, A. Novák a O. Šimek; stati: O. Fischer, A. Novák; nekrology a vzpomínky: V. Dyk, H. Jelínek, A. Lauermannová-Mikschová, M. Rutte, K. Sezima, O. Šimek, J. Vodák, R. Weiner aj.); A. M. Píša: O. T. 1, 2 (1928, 1933); J. Kirschnerová: O. T. (1880–1917). Lit. pozůstalost (LA PNP 1989). ∎● ref. Háje, kde se tančí: an. (A. Procházka), MR 1897/98, sv. 7, s. 127; an. (J. Kvapil), Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 132; Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 7, 1897/98, s. 424; P. Kunz (F. X. Šalda), Lit. listy 19, 1897/98, s. 148 → KP 4 (1951) ●; ● ref. Výpravy k Já: Amicus (J. Vrchlický), Zvon 1, 1900/01, s. 58; J. Karásek, Srdce 1, 1901/02, s. 24 → Impresionisté a ironikové (1903); M. Marten, tamtéž, s. 24; O. Viglic (V. Otomar), tamtéž, s. 25 ●; M. Marten: K otázce českého románu 3 (k T. článku K psychologii nejmladších v Lumíru), Srdce 1, 1901/02, s. 108; ● ref. Pod stromem lásky: J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 32, 1903/04, s. 143; -ský., Zvon 4, 1903/04, s. 307; E. Sokol (K. Elgart S.), Rozhledy 14, 1903/04, s. 499; an. (A. Procházka), MR 1903/04, sv. 15, s. 359 → Diář literární a umělecký (1919); V. O., Přehled 2, 1903/04, s. 662; Z. (J. Laichter), Naše doba 11, 1903/04, s. 786; K. Z. K. (Klíma), LidN 29. 1. 1904; J. Vodák, Čas 7. 2. 1904; J. Havlasa, ČČM 1904, s. 176; R. B. Mácha, NŽ 1904, s. 153; F. V. Vykoukal, Osvěta 1904, s. 266 ●; ● polemika k T. kritice Melancholiků H. Jelínka (Lumír 36, 1907/08, s. 331): an. (F. X. Šalda), Novina 1908, s. 288 a 351 → KP 7 (1953); O. T., Lumír 36, 1907/08, s. 384 ●; ● ref. Úzkosti a naděje: V. Dyk, Samostatnost 17. 12. 1911; A. Novák, NL 24. 12. 1911 → Mužové a osudy (1914); O. Fischer, Přehled 10, 1911/12, s. 213; an. (K. Horký), Stopa 2, 1911/12, s. 405; Ant. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 248; K. Fiala, MR 1911/12, sv. 25, s. 36; B. Polan, Pokroková revue 8, 1911/12, s. 168; B. B-ová (Benešová), Novina 5, 1911/12, s. 154; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 19, 1911/12, s. 382; J. Thon, Umělecký měsíčník 1, 1911/12, s. 170; K. (F. V. Krejčí), PL 7. 1. 1912; an. (J. Vodák), Čas 4. 2. 1912; an., Venkov 28. 2. 1912; H. Siebenschein, Čechische Revue 1912, s. 190; J. Kodíček, Lumír 41, 1912/13, s. 219 ●; ● polemika k T. F Dvě generace (NL 9. 7. 1913): A. P. (Procházka), MR 1913, sv. 27, s. 276; O. T., Přehled 12, 1913/14, s. 78; A. P. (Procházka), MR 1913/14, sv. 28, s. 97; P. Buzková: Ze současných sporů o nové umění, Čas 2. 10. 1913 ●; A. Veselý: ref. Výpravy k Já (2. vyd.), NL 27. 12. 1914; J. z Wojkowicz: O. T., Lumír 1915, s. 418 a pokr.; ● ref. Všemu navzdory: J. B. (Borecký), Topičův sborník 3, 1915/16, s. 330; O. Fischer, Květy 37, 1915/16, s. 743; G. P. (Pallas), Zlatá Praha 33, 1915/16, s. 384; D., LidN 15. 2. 1916; E. Saudek, Vídeňský deník 20. 2. 1916; K. (F. V. Krejčí), PL 2. 4. 1916; A. Novák, Lumír 1916, s. 124; K. Fiala, MR 1916, sv. 30, s. 64 ●; F. Balej: Dvě Golgaty (T. a Machar), Vídeňský deník 19. 3. 1916 → Kniha fejetonů (1920); A. Novák: Česká lyrika válečná, Národ 1917, s. 51 + Řečtí bohové na naší půdě (o Faëthonovi), Venkov 29. 3. 1917; J. Král: Nový rytmus (o volném verši D Faëthon), LF 44, 1916/17, s. 342; ● ref. insc. Faëthon: J. B. (Borecký), Topičův sborník 4, 1916/17, s. 379; K. Engelmüller, Zlatá Praha 34, 1916/17, s. 359; K. (F. V. Krejčí), PL 15. 4. 1917; J. Hilbert, Venkov 15. 4. 1917; K. M. (K. B. Mádl), NL 15. 4. 1917; jv. (J. Vodák), LidN 17. 4. 1917; O. Fischer, Národ 1917, s. 53 → (rozšíř.) K dramatu (1919); Alap (A. Procházka), MR 1917, sv. 31, s. 188 → Diář literární a umělecký (1919); H. J. (Jelínek), Lumír 1917, s. 330 → Z prvního balkonu 1 (1924); M. Majerová, Ženský svět 1917, s. 200; F. P. (Pujman), Kmen 1, 1917/18, č. 10 ●; ● nekrology (mimo přetištěné in Na paměť O. T.): A. Novák, Venkov 21. 12. 1917; an., PL 21. 12. 1917; an., Národ 1917, s. 702; O. Fischer, Lumír 46, 1917/18, s. 112; L. N. Zvěřina, Lípa 1, 1917/18, s. 222; A. Novák (i o vztahu T. k výtvarnému umění), Volné směry 19, 1917/18, s. 186 ●; J. Karásek ze Lvovic: Lyrika O. T., MR 1917/18, sv. 32, s. 229 → Tvůrcové a epigoni (1927); A. Novák: Záhada smrti v básnickém díle O. T., Lumír 46, 1917/18, s. 97 → Krajané a sousedé (1922); F. X. Šalda: O. T., Kmen 1, 1917/18, č. 47 → KP 10 (1957); B. Polan: Básnická osobnost O. T., Nové Čechy 1918, s. 63; O. Fischer: Nikeforos a Theofano (o náčrtcích k dramatu), Osvěta 1918, s. 225; ● ref. Faëthon: J. Hilbert, Venkov 10. 10. 1918; L. N. Zvěřina, Lípa 2, 1918/19, s. 142; K. Čapek, Červen 1, 1918/19, s. 256 → O umění a kultuře 1 (1984) ●; ● ref. Na paměť O. T.: K. Č. (Čapek), NL 23. 4. 1920 → O umění a kultuře 2 (1985); J. Hora, Kmen 4, 1920/21, s. 54 ●; J. z Wojkowicz in Háje, kde se tančí (1920); ● ref. Háje, kde se tančí (2. vyd.): O. Šimek, LidN 22. 10. 1920; A. M. Píša, Orfeus 1921, s. 78 → Soudy, boje a výzvy (1922) ●; ● ref. insc. Faëthon: O. Fischer, NL 21. 4. 1922; J. H. (Hilbert), Venkov 28. 4. 1922; Kazetka (K. Z. Klíma), LidN 28. 4. 1922;

K-ček. (J. Kodíček), Tribuna 28. 4. 1922; K. Pražáková, Jeviště 1922, s. 235 ●; J. Klepetář: O. T., Apollon 1, 1923/24, s. 128; F. Götz: O. T., nevlastní syn boží, Kritika 1924, s. 180 → Jasnící se horizont (1926) + ref. Básnická pozůstalost O. T., NO 16. 11. 1924; J. z Wojkowicz: O. T. a rodná půda jeho kořenů, Občanské listy (Nymburk) 24. 9. 1927 a pokr.; A. Novák: O. T. na křižovatkách české lyriky, Lumír 54, 1927/28, s. 395 → Duch a národ (1936) a Česká literatura a národní tradice (1995); ● k 10. výr. úmrtí: K. Č. (Čapek), LidN 20. 12. 1927 → Ratolest a vavřín (1947) a O umění a kultuře 3 (1986); J. Knap, Venkov 20. 12. 1927; V. Dyk, Lumír 54, 1927/28, s. 436; J. z Wojkowicz, tamtéž, s. 405; O. Fischer, Lit. svět 1, 1927/28, č. 6–7; A. M. Píša (též o vztahu T. a F. X. Šaldy), RA 3, 1927/28, s. 91 → Dvacátá léta (1969); O. Fischer, RA 3, 1927/28, s. 92; O. Šimek, tamtéž, s. 92; A. Novák, tamtéž, s. 111 ●; F. X. Šalda: O. T., Signál 1, 1928/29, s. 3 → KP 13 (1963); F. Götz: O. T., NO 16. 2. 1930 → (rozšíř.) Básnický dnešek (1931); E. Lešehrad: O. T., RA 5, 1929/30, s. 233 → Básnické životy (1935); O. Šimek: K padesátinám O. T., RA 5, 1929/30, s. 243; J. z Wojkowicz: O. T. jako moderní typ básníka a umělce, tamtéž, s. 244; O. Šimek: Definitivní vydání básnického díla O. T., Lumír 57, 1930/31, s. 385; J. B. Čapek: O souboru T. poezie, Čin 2, 1930/31, s. 338 → Záření ducha a slova (1948); J. Mukařovský: Eufonie T. Výprav k Já, LF 1931, s. 167, 326 (i sep.) → Kapitoly z české poetiky 2 (1948); k tomu polemika: J. V. Sedlák: Eufonie v poezii O. T., Lumír 58, 1931/32, s. 334; F. Pala in Neumann, T., Šrámek (1931); F. X. Šalda: Básnické dílo O. T., ŠZáp 3, 1930/31, s. 352 + Píšova monografie o O. T., ŠZáp 5, 1932/33, s. 357; O. Králík: Setkání básníků (o Březinově vlivu na T.), Lumír 60, 1933/34, s. 199 a pokr.; J. Mukařovský: O rytmu v moderním českém básnictví, Čin 1934, s. 531 → Kapitoly z české poetiky 2 (1948); G. (F. Götz): O. T. po dvaceti letech, NO 21. 12. 1937; B. Knoesl: Glosa k T. osobnosti (o vztahu k hudbě), Lumír 64, 1937/38, s. 149; J. z Wojkowicz: Tajemné v životním osudu a v díle O. T. a V. Dyka, Lumír 64, 1937/38, s. 306; B. Václavek: Meditace nad O. T., LidN 16. 2. 1940 → Tvorba a skutečnost (1980); M. Hlávka: O. T., básník nového češství, Venkov 10. 3. 1940; A. Lauermannová-Mikschová in Lidé minulých dob (1940); J. Müldner: Mládí O. T., Zvon 41, 1940/41, s. 418; J. Hájek: Básník O. T., LidN 20. 12. 1942; J. Kabeš in Hledání a jistota (1946); J. Nováková: Od jáství k množství (ref. Hledání a jistota), Marginálie 1947, s. 49; B. Balajka: 30 let od smrti O. T., LD 20. 12. 1947; -jb- (J. Brabec): O. T., LitN 1959, č. 50; E. Strohsová in Zrození moderny (1963); I. Slavík: Slovo o O. T., Plamen 1965, č. 3 → Tváře za zrcadlem (1996); V. Černý: Bergsonovo výročí a česká poezie, LD 12. 12. 1965 → V zúženém prostoru (1994); J. Hrabák in sb. To Honor R. Jakobson (1967) → O charakter českého verše (1970); P. Kovařík: Faëthon české poezie, Svob. slovo 15. 2. 1980; M. Suchomel in O. T.: Hořká idyla (1980); E. Štědroňová: O. T., Lit. měsíčník 1988, č. 2; J. Mourková in Buřiči a občané (1988); J. Kudrnáč: Drobná próza české secese, ant. Vteřiny duše (1989); jm (J. Med) in Slovník básnických knih (1990, Všemu navzdory); Dopis K. Čapka S. K. Neumannovi, LitN 1992, č. 45 → Korespondence 1 (1993); K. Balmont: Básník Živlů – O. T. (z 1930), ČLit 1995, s. 635; M. Červenka in Dějiny českého volného verše (2001); L. Merhaut in Polemika – spojení a odloučení: K charakteristice literární generace devadesátých let, sb. Komunikace a izolace v české kultuře 19. století (2002); D. Vojtěch in Polemičnost a strategie: k proměně české literární kritiky po roce 1900, ČLit 2002, s. 149; Z. Smolka: Novákovo pojetí básníka. O. T., SPFF Brno, Bohemica litteraria, ř. V – lit. vědná bohemistická, roč. 51–52, 2002/03 (2004), č. 5–6; P. Kovařík in Literární mýty, záhady a aféry (2003); J. Pospíšil: T. koncepce síly jako pokusy o emancipaci od dekadence, sb. Docela i sborník. Jiřímu Brabcovi k narozeninám (2004); in O. Březina: Korespondence 2 (2004).

lm

Antonín **Thein**

* 19. 11. 1870 *Praha*
† 9. 10. 1944 *Praha*

Prozaik, autor humoristických románů vesměs parodujících venkovský a politický život po 1918; účastník hnutí Katolické moderny, výtvarník; autor homiletických textů.

Podepisoval se též kombinací vl. jména a pseudonymu Runié (dle rodného jména své babičky, francouzské porevoluční emigrantky). – Vystudoval gymnázium a bohosloví v Praze. Za studií začal projevovat umělecké sklony a pokusil se navázat kontakty s okruhem Moderní revue, ideově mu ovšem byla bližší Katolická moderna (zejména J. Š. Baar, F. Bílek, K. Dostál-Lutinov, F. B. Vaněk), s jejímž uměleckým snažením spjal své literární začátky a především výtvarné dílo: mj. se jako ilustrátor a tvůrce obálek výrazně podílel na výtvarné podobě časopisu Nový život. Po vysvěcení (1896) působil po celý život jako katolický kněz. Nejprve byl kaplanem na několika farnostech v okolí Prahy (Pyšely, Dolní Jirčany, Netvořice), 1906 byl jmenován farářem v Mešně u Rokycan, 1909 přešel na faru v Klobukách u Slaného, 1920 se stal farářem v Ořechu u Prahy (v posledních dvou působištích střídal svého přítele J. Š. Baara). 1930 byl povolán spravovat faru u Sv. Apolináře v Praze; byl též

arcibiskupským vikářem a konzistorním radou. Pohřben byl v Ořechu.

Do literatury T. vstoupil 1896 v měsíčníku Nový život. V jeho prvních čtyřech ročnících publikoval básně (modlitby ap.) a krátké básnické či psychologizující prózy převážně s náboženskou tematikou (např. *Světlo umírajících, Smrt sv. Gottharda, Andanti*). Těžiště jeho literární tvorby tvoří humoristické romány (nejprve zpravidla otiskovány na pokračování v Lid. listech, s nimiž T. dlouhodobě spolupracoval). Zaměřil se v nich na kritiku poměrů po převratu 1918 a ve většině z nich parodoval aktivity zejména socialistických politických stran na českém venkově v okolí Prahy. V románu *Hubokruty* podal karikaturu vesnické organizace českosl. socialistů, již spojení s místním židovským obchodníkem vede k zániku; v románu *Klerikální vydra* podobně vylíčil stranu pokrokovou a v románu s titulem *Koranda* (jméno ústřední postavy radikálního vesnického učitele přecházejícího z jedné strany do druhé) stranu komunistickou. Znalost venkovského prostředí rovněž uplatnil v příběhu o podvodníčkovi, který pod záminkou ubytování vojenské posádky využil naivity vesničanů a jejich politických předáků k snadnému obohacení (*Ubytovatel*). Naopak vliv pražského prostředí na soudobý společenský i rodinný život satiricky zobrazil v románu *Pan Vondráček*. Hlubšího postižení změn veřejného i soukromého života po roce 1918 dosáhl v psychologicky laděném vyprávění o bezohledném získávání majetku na úkor druhých (*Jouzek*). T. realisticky založené prózy s rozbíhavým, ale jistě vedeným dějem a s výraznými lidovými typy (vystiženými i specifickou mluvou) charakterizuje pozorovatelský zájem, sdílnost prostá mravoučných výkladů (občas vyjadřující mírný antisemitismus) a nenásilný laskavý humor spíše groteskního než ostře útočného vyznění. T. literární činnost doplňovala drobná fejetonistika pro katolické noviny a časopisecky i knižně publikovaná kázání.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Antonín (A., Ant.) Runié (též varianty Runie, Runiée, Runieé), Ideál; RUN, Th. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Archa (Prostějov, Olomouc); Čech; Dětský svět; Kazatelna (1903–10); Lid. listy (od 1922); Neděle (Brno); Nový život (1896–1905); Rajská zahrádka; Úřední věstník farní osady hořešovické, klobucké, pozdeňské a vranské; – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Hubokruty (R 1924); Klerikální vydra 1, 2 (R 1926); Jouzek (R 1927); Pan Vondráček (R b. d., 1928); Ubytovatel 1, 2 (R 1929); Koranda 1–4 (R 1930–31). – *Ostatní práce* (homiletické texty): Passio Christi-salva me!, K srdci i rozumu, Šest řečí postních (1904); Křesťanská cvičení pro jednotlivé stavy v postě (1910); Srdce naše podle srdce Panny Marie (1910). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Úřední věstník farní osady hořešovické, klobucké, pozdeňské a vranské (1912–16). ▮

LITERATURA: B. Konařík-Bečvan: Antonín Runié (1934). ▮ ● ref. Hubokruty: Kšk., Vlast 41, 1924/25, s. 331; B. J., Archa 1925, s. 269; V. Brtník, Venkov 25. 7. 1925 ●; ● ref. Klerikální vydra 1, 2: an., Vlast 42, 1925/26, s. 455; an., Vlast 43, 1926/27, s. 234; E. M. (Masák), Archa 1927, s. 135 ●; an.: ref. Jouzek, Vlast 44, 1927/28, s. 287; B. J.: ref. Koranda, Archa 1931, s. 161; an., k sedmdesátinám, Venkov 24. 11. 1940; ● nekrology: an., Lid. listy 11. 10. 1944; an., Nár. politika 13. 10. 1944 ●; in kat. Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (2000); A. Filip, R. Musil: Křesťanský symbolismus ve výtvarném díle A. T.-R., sb. Bůh a bohové (2003, s. 330).

pš

Vladimír **Thiele**

* 14. 2. 1921 *Potštejn*
† 20. 7. 1997 *Praha*

Autor veršů s dělnickou tematikou, knížek pro děti, sbírek anekdotických vyprávění a rozhlasových her.

Narodil se v úřednické rodině. V devíti letech ztratil matku a byl vychováván v českobratrském sirotčinci v Čermné (Č. n. Orlicí). Po ukončení základní a měšťanské školy se 1935–39 učil v Dobříši truhlářem. Již tehdy začal psát a publikovat verše (1937 časopisecký debut). Během války byl totálně nasazen v Hallendorfu u Hannoveru, odkud po několika měsících utekl, a až do osvobození se ukrýval jako truhlářský dělník v nemocnici na Bulovce v Praze. Po absolvování vojenské služby byl 1946–48 redaktorem Svobodných novin (1947–48 redigoval také časopis Nový hlas); potom pracoval v ČKD dva roky jako úředník a 1950–58 jako truhlář. 1958–60 působil ve Svobodném slově, pak se do 1963 živil jako propagační textař, poté až do odchodu do důchodu (1981) měl svobodné povolání; věnoval se literatuře, zabýval se také výtvarným uměním a spolupracoval s rozhlasem.

V mládí vydával T. sbírky veršů ovlivněné jeho dělnickým povoláním. Obměňoval a rozvíjel v nich prostým a melodickým veršem, tíhnoucím k sentimentu a poplatným poezii J. Seiferta, téma chudého chlapce živícího se prací svých rukou. Mezi jejich základní motivy patří láska k zemřelé matce, stesk po domově, trpké životní zkušenosti, vztah k práci a vzpomínky na mrtvé přátele. V dobově oceňované sbírce *Hoch v modrém* chápe T. úděl dělníka sociálně, avšak bez bojovného akcentu, spíše jako pokornou, ač hrdou proletářskou solidárnost. Seifertův vliv se projevil zejména v intimně elegických básních (sbírky *Stisky, 9. květen)* a v poetisticky hravé obraznosti milostných čtyřverší, sonetů a pantumů (*Paleta lásky*). Na přelomu 40. a 50. let a pak ještě počátkem 60. let vydával T. drobné bibliofilie a příležitostné tisky (mj. několikrát v odborářském klubu ČKD, kde pracoval) s básněmi osobního a vyznavačského charakteru, inspirovanými někdy i tvorbou výtvarných umělců (popř. psanými na jejich počest při jubileích), s výzdobou J. A. Švengsbíra, F. Koblihy aj. (*Jen jednou, Jen tobě, maminko, Navečer, Pantumy malé kuchařce, Pět zpěvů pro Cyrila Boudu* aj.). – Jediná kniha povídek (*Střídavě oblačno*) evokuje bez výraznější osobitosti sled všedních i tragických událostí z dělnického a venkovského prostředí. Postupně se T. orientoval na tvorbu pro mládež s úmyslem seznámit děti se světem techniky (*Lokomotiva Fu-Fu, Jak se dělá kniha*) nebo je poučit o lidském těle (*Mé zázračné já*). Z řetězce drobných epizod z všedního a prázdninového života dvou bratrů školáků a jejich rodinného zázemí s otcem spisovatelem je složena volná trilogie *Báchorky Admirála Machorky, Krásné léto v Orlím srubu* a *Jak to všechno dobře dopadlo.* Místy vleklé vyprávění s převahou výchovné složky nad estetickou zdůrazňuje spíše vnější stránku událostí než psychologické prokreslení postav. V řadě souborů (*Fůra humoru o známých lidech, Úsměvy Jana Masaryka, Úsměvy stříbrného plátna* aj.) zpracovával T. anekdotické historky ze života herců, spisovatelů a politiků bez většího důrazu na uměleckou stránku vyprávěného. Dvě takto zaměřené, údajně vydané práce (Úsměvy Jaroslava Kociana, 1983; Úsměvy z Lambaréné, 1989) nejsou bibliograficky doloženy. – T. byl též autorem rozhlasových her (Nová krev, 1949; Kutálek si zacvičí, 1955), několik her pro mládež připravil podle cizích námětů (Velrybí domov, 1962, podle R. Hughese; Nejmladší voják, 1962, podle J. Mareše; Briga Tři lilie, 1964, podle O. Mattsona; O třech prasátkách).

ŠIFRY: Th, vl, VLT, vt., VT. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Básníci o knize (1942); Bidlova čítanka (1959); Čes. dělník (1941–43); Dělnická osvěta (1942); sb. František Halas: Čára obzorů (1992); Hlas revoluce (1977); Květy; Lid. noviny (1938, 1943–44); Lit. kruh (Mor. Ostrava); Lit. noviny; Magazín Haló soboty (1972, 1974); Mladý svět (1983); sb. Na dobré hodince 5 (1962); Nár. politika; Nár. práce (1941, 1943–44); Naše obrana (Příbram 1937, debut); Nový hlas (1947–48); Práce (1971, 1973); Sedmihlásek (1945–46); Signál (1966); Svět v obrazech (1966); Svob. noviny (od 1946); Svob. slovo (od 1958); Umění a řemesla (1962, 1964, příl.); Večerní Praha (1983); sb. Výkřik mlčení. In memoriam Vladimíra Tůmy (1946); sb. Za Karlem Vokáčem (1946); Zeměd. noviny (1965, 1967–69, 1972–73); Zlatý máj (1961); Zpravodaj (Příbram); Zvon (1938–41); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Pokorná pouť (BB 1940; upr. vyd. 1947); Karkulka ve smutku (BB 1941); Střídavě oblačno (PP 1941); Hoch v modrém (BB 1942; 1942 vyd. rozšíř. o sbírku Pokorná pouť); Ohlédnutí (BB 1943); 9. květen (BB 1945); Třesu, třesu z rukávu (BB pro ml., 1945, pod obrázky F. Bidla); Paleta lásky (BB 1947; upr. vyd. 1986); Duše hroznů (BB b. d., 1948); Jen tobě, maminko (BB b. d., 1948); Lešek a Pešek na cestách (BB pro ml., 1948); Pantumy malé kuchařce (BB b. d., 1948); Robinson Véna Kuk (BB pro ml., 1948, obrazový doprovod – komiks F. Roleček); Stisky (BB 1948); Dřevěná kniha (E 1950); Lokomotiva Fu-Fu (P pro ml., 1950); Pět zpěvů pro Cyrila Boudu (BB 1951); Navečer (B 1952); Jen jednou (BB b. d., 1952); O městě slavném rydlo zpívá (BB b. d., kolem 1955); Man (BB b. d., kolem 1955); Jak se dělá kniha (P pro ml., 1957); Fůra humoru o známých lidech (vyprávění a anekdoty, 1960; upr. vyd. 1974); Mangunnegara (BB 1963); Smíchu plná paleta – to je knížka tahleta (vyprávění a anekdoty, 1963); Báchorky Admirála Machorky (P pro ml., 1966); Krásné léto v Orlím srubu (P pro ml., 1966); Dům U veselé slzičky. Pohádky strýčka Jedličky (1967, s A. Jedličkou); Jak to všechno dobře dopadlo (P pro ml., 1969); Úsměvy Jana Masaryka (vyprávění a anekdoty, 1969; upr. vyd. 1991); Anekdoty o spisovatelích (1970, podp. Jaroslav Thiele); I v pohádce se přechází jen na zelenou (P pro ml., 1971); Mé zázračné já (P pro ml., 1974); Pan Shaw a pan Twain (vyprávění a anekdoty, 1975; část přeprac. 1995 s tit. Mark Twain zblízka); Vesele o bratrech Kotasových (vyprávění a anekdoty, 1982); Úsměvy stříbrného plátna (vyprávění a anekdoty, 1986; upr. vyd. 1992); Klaunovo pozdní odpoledne. Úsměvy Jana Wericha (vyprávění a anekdoty, 1987); 50x Vlasta Burian (vyprávění a anekdoty, 1993); Jan

Werich zblízka (vyprávění a anekdoty, 1994). – *Překlady:* L. Pervomajskij: První linie (1954); R. L. Stevenson: Dítě tak samo (1956). – *Adaptace:* Z. M. Kuděj: Šťastný greenhorn (1970, podle K. románu Sid). – *Ostatní práce:* Josef Čapek a kniha (1959, soupis knižní grafiky); Karel Svolinský a kniha (1968, soupis knižních ilustrací). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Nový hlas (1947–48, s J. Roubíčkem). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Kladno v básních a próze (1941, s P. Paškem); Básníci o knize (1942); Výkřik mlčení. In memoriam Vladimíra Tůmy (1946); Žaluji (dokumenty z pankrácké věznice, 1946, s R. Karlem, tj. K. Ramešem); Bidlova čítanka (1959); Boxerské povídky (1968); W. Saroyan: Léto na krásném bílém koni (1981). ▮

LITERATURA: ● ref. Pokorná pouť: K. P. (Polák), Nár. práce 8. 1. 1841; M. Maralík, LidN 20. 1. 1941; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1941, s. 87; jšr. (J. Šnobr), Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 23 ●; ● ref. Střídavě oblačno: jšr. (J. Šnobr), Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 124; Ns. (J. Nečas), Naše doba 49, 1941/42, s. 120 ●; jšr (J. Šnobr): ref. Karkulka ve smutku, Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 130; ● ref. Hoch v modrém: jšr. (J. Šnobr), Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 282; Ns. (J. Nečas), Naše doba 49, 1941/42, s. 442; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1942, s. 145; V. Martínek, Nár. práce 12. 4. 1942; h (J. Heyduk), LidN 26. 4. 1942, příl.; J. Červinka, Řád 1942, s. 261; (2. vyd.:) J. K. (Kopecký), LidN 18. 9. 1942; K. P. (Polák), Nár. práce 27. 9. 1942 ●; kp (K. Polák): ref. ed. Básníci o knize, Nár. práce 17. 1. 1943; ● ref. Ohlédnutí: J. Machoň, LidN 28. 2. 1944; kp. (K. Polák), Nár. práce 10. 3. 1944 ●; ● ref. 9. květen: vbk (V. Běhounek), Práce 22. 9. 1945; kp (K. Polák), PL 3. 10. 1945; J. Hájek, RP 6. 11. 1945; motr (M. Otruba), Mladé archy 2, 1945/46, s. 136; R. Konečný, List Sdružení mor. spisovatelů 1946, s. 54 ●; ● ref. Třesu, třesu z rukávu: J. Janů, Svob. noviny 28. 12. 1945; -ov- (B. Březovský), NO 9. 1. 1946 ●; ● ref. Paleta lásky: A. M. Píša, Kulturní politika 2, 1946/47, s. 43; mo (J. Morák), Mladá fronta 18. 6. 1947; jj (J. Janů), KM 1947, s. 368 ●; jh: Rozhovor s básníkem V. T., Mladé proudy 29. 6. 1947; jšk (J. Š. Kvapil): ref. Stisky, Naše doba 55, 1948/49, s. 184; D. Tomášek: ref. Nová krev, Kulturní politika 1949, č. 18; ● ref. Lokomotiva Fu-Fu: B. Uher, Komenský 76, 1951/52, s. 77; F. Holešovský, Štěpnice 5, 1951/52, s. 222 ●; jrp (J. Picka): ref. Jak se dělá kniha, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1957, č. 1; ● ref. Fůra humoru o známých lidech: MS (M. Schulz), LitN 1960, č. 50; -Petr- (J. Petrmichl), RP 5. 2. 1961 ●; J. Voráček: ref. Báchorky Admirála Machorky, Impuls 1966, s. 602; ● ref. Krásné léto v Orlím srubu: V. Vařejková, ZM 1967, s. 641; V. Mayer, Impuls 1967, s. 519 ●; -gs- (O. Sus): ref. ed. Boxerské povídky, Rovnost 21. 9. 1968 + (pod. vl. jm.) Směsi, ambice a svědectví (mj. ref. Úsměvy Jana Masaryka), HD 1970, č. 1; V. Kubálek: ref. Dům U veselé slzičky, ZM 1968, s. 350; M. Nyklová: Knihy nepůjčuji, zvlášť tobě ne! (rozhovor), Domov 1976, č. 5; ih: k šedesátinám, Svob. slovo 20. 2. 1981; (AFU): ref. Klaunovo pozdní odpoledne, Dramatické umění 1988, sv. 2; (kut) (J. Kutina): k sedmdesátinám, Svob. slovo 23. 7. 1991 + Léčitel humorem, in J. Werich zblízka (1994); J. Šimandl: ref. Úsměvy Jana Masaryka (2. vyd.), Čeština doma a ve světě 1995, s. 27; red: Zemřel V. T., LidN 6. 8. 1997.

sb

Josef **Thomayer**

* 23. 3. 1853 *Trhanov*
† 18. 10. 1927 *Praha*

Autor přírodních a cestopisných črt, causerií a fejetonů, vzpomínkových próz a novinových žánrů, často s medicínskými tématy.

Psán též Thomajer. – Syn zahradníka zaměstnaného u hraběte R. Stadiona, majitele trhanovského panství. Pocházel z pěti dětí. Bratr František T. (1856–1938), zahradní architekt, mj. zakladatel pražských sadů, se prosadil jako tvůrce české zahradnické terminologie a vydavatel a redaktor prvního Časopisu čes. zahradníků; napsal mj. knihy Flora (1886) a České ovoce (1894), publikoval práce z oboru pomologie a zahradní architektury. 1859 ukončil J. T. dvojtřídní školu v Trhanově a po soukromé přípravě u místního kaplana složil 1863 zkoušky ke studiu na gymnáziu v Klatovech (mat. 1871). Vyučoval ho mj. A. V. Šmilovský; 1869 přibyl do Klatov E. Frida a zájem o literaturu oba svedl ke snaze publikačně uspět pod společným pseudonymem Jaroslav Vrchlický, jejž si Frida ponechal (T. redigoval i Vrchlického první sbírku básní); T. neúspěšně zasílal příspěvky podepsané též Kamil Měřický, později zvolil pro svou beletristickou tvorbu fonetický anagramonym R. E. Jamot). Od 1871 T. studoval na pražské lékařské fakultě, 1876 složil rigorózní zkoušky a byl promován. Po roce vojenské služby v Praze (1876) praktikoval na patologii interního a chirurgického oddělení Pražské všeobecné nemocnice a v ústavu pro choromyslné v Praze. 1880 se stal asistentem B. Eiselta na 3. interní klinice, na podzim 1881 přešel na 1. interní kliniku, od 1886 byl přednostou pražské univerzitní polikliniky. 1883 se habilitoval pro vnitřní lékařství na nově zřízené české lékařské fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity. 1886 byl jmenován mimořádným, 1897 řádným profesorem. Od 1902 řídil 2. interní kliniku. Absolvoval odborné stáže

v Paříži (1879, 1884; ovlivněn J. M. Charcotem prosazoval neurologické obory v Čechách), Berlíně (1883) a Londýně (1884), později procestoval téměř celou Evropu (přednášky, konzultace i soukromě). Významně se podílel na ustavení českého lékařského školství (pedagogická činnost, učebnice, terminologie) a novodobé organizaci odborného života (spolky, sjezdy, konference, charita ap.), proslul jako vynikající diagnostik a internista opírající se o patologicko-anatomickou a fyziologickou základnu se zřetelem k psychosomatice, jeho žáky byly četné osobnosti moderní české medicíny (J. Pelnář, L. Syllaba, V. Vondráček aj.). Byl zakladatelem, členem či funkcionářem četných profesních a společenských organizací (mj. od 1873 Umělecké besedy, od 1890 Svatoboru, od 1889 Máje, od 1895 ČAVU, Spolku čes. lékařů, Společnosti Jaroslava Vrchlického, Purkyňovy společnosti, 1917 výkonného výboru Nár. rady čes. spisovatelstva). Od studijních let navazoval kontakty v uměleckých kruzích: v Akademickém čtenářském spolku např. s A. Nevšímalem, G. Eimem a B. Jelínkem, od prvního příspěvku do Lumíru (1873) získal přízeň J. Nerudy a V. Hálka, sblížil se s J. V. Sládkem (navštěvoval jeho kursy angličtiny), K. M. Čapkem Chodem, S. Čechem, J. V. Myslbekem, J. Zeyerem, patřil k intelektuální stolní společnosti zvané Dlouhý stůl (J. Anýž, J. Arbes, J. Baše, J. Červenka, J. Hlava, A. Chittussi, M. Jiránek, B. Kaminský, J. Kvapil, J. Lier, E. K. Liška, J. S. Machar, J. V. Slukov, J. Tulka, A. Wiehl aj.), 25 let působil v redakční radě časopisu Zvon, přátelství ho pojilo s M. Alšem, A. Jiráskem, K. V. Raisem, J. Vrchlickým, Z. Wintrem; stal se též předobrazem literárních postav. 1922 zohlednil příznaky nemoci a odešel do penze. Zemřel po dlouhodobé nemoci (patrně rakovina tlustého střeva). Pohřeb byl vypraven z Panteonu Nár. muzea v Praze, urna s popelem je uložena v Trhanově. Pozůstalost dílem zničil, dílem odkázal Nár. muzeu a Ústřední matici školské.

V souladu se svým pozitivistickým vědeckým přesvědčením preferujícím indukci i s nesentimentálním praktickým založením vycházel T. i ve své tvorbě vždy z empirie. Jeho základním literárním projevem se stala transformace vlastních zážitků a postřehů v drobnější literárně-publicistické útvary (obrázek, črta, fejeton, causerie, rozvedený aforismus, glosa či anekdota; svůj žánr balancující na jejich pomezí nazval paběrek), bránící se ornamentálnosti a nadbytečné emocionalitě. Při reflexi přírodních výjevů, spolehlivě odpozorovaných a zdařile jazykově charakterizovaných (*Příroda a lidé*), vnesl do české literatury osobitý přístup (příbuzný H. D. Thoreauovi), založený na konkrétnosti a důrazu na zákonitost přírodního dění (na tuto linii přírodní prózy později navázali např. J. Mahen, J. Tomeček a J. Vrba). Črtami o lidech z periferie společnosti (Příroda a lidé, *Z pamětí lidí nepatrných a jiné práce, Z lidské biologie*), příznačnými názornou obrazností, smyslem pro typičnost a epickým spádem, prosazoval dosud opomíjenou námětovou oblast i její nedojímavé pojetí. Cestopisné obrázky (*Vedle cesty, Po různých stezkách* aj.) jsou zájmem o všední život, kritickým smyslem pro skutečnost, přesným viděním detailu a lakonickým vtipem blízké Nerudovu stylu. Svébytným útvarem jsou T. diagnózy historických osobností a žurnalistické žánry s medicínskou tematikou (*Studie a vzpomínky, Kulturněhistorické obrázky…, Různé příběhy, V ovzduší Aeskulapově*), v nichž zábavnou až lehce ironickou formou přibližoval exaktní poznatky laické veřejnosti; sám však akcentoval spíše pozoruhodnost tématu vybízejícího k úvaze než popularizační poučování. Nemalou hodnotu dokumentární a literárněhistorickou mají T. vzpomínky na dětství a mládí a přátele z uměleckých kruhů i komentáře soudobého života (*Po různých stezkách, Pestré kapitoly, Z pouti životní, Ze zápisků starého lékaře*), prostředkující zároveň T. střídmý úsudek, mravnou vůli a zdrženlivý cit.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Bohuslav Černý, Bohuslav Filip Tvrdý, Bohuslav Tvrdý, Filip Tvrdý, Majordomus, Majordómus, R. E. Jamot, Tomáš Mayer; Dr. Th., Dr. Thr, J., J. T., J. Th., -r, R. E. J., -Thr. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach na oslavu 25letého trvání Akademického čtenářského spolku pražského… (1874); Almanach vzpomínek bývalých žáků gymnázia klatovského (Klatovy 1912); Athenaeum (1884–85); Besedy lidu (od 1899); Čas (1883); Časopis lékařů českých (1878–1923, četné sep. odb. prací); Čes. revue (1902); Čes. včela (1879); Čes. lid (1923–24); Dlouhý stůl (soukr. tisk, 1899 → Lid. noviny 1933); Hlas národa (1903); Květy (od 1879); Lékařské rozhledy (od 1902); Lid. noviny (1927); Lit. listy (1880–85); Lumír (1873–98); Malý čtenář (1911–13, 1918–19); alm. Národ sobě (1880); Nár. listy (1875–79); Nár. osvobození (1925); Osvěta (1887, 1903); Ottův literární almanach (1912); Oznamovatel druhého sjezdu lékařův a přírodozpytcův českých v Praze roku 1882 (1882); Oznamovatel sjezdu čes-

kých lékařův a přírodozpytcův v Praze (1880); Paleček (1887); Pamětní list slavnostní sjezdu všesokolského v Praze (1887); Pokrok; Politik (1880); Prager Presse (1922); Praktický lékař (1921); Pramen (1920–22); Pražská lid. revue (od 1909); Rozhledy; Samostatnost (1926); Sborník klinický (1899–1906, i sep. odb. prací); Sborník lékařský (od 1887, i sep. odb. prací); Sborník poliklinický (1898); Střední škola (1923); Světozor (od 1872, debut); Šotek; Švanda dudák (1891); Věstník 3. sjezdu českých přírodozpytcův a lékařů v Praze (1901); sb. Vzpomínky členů Máje (1903); sb. Zdravotnická čítanka (1921); Zlatá Praha (od 1892); Zvon (1900–27); Ženský svět (1925); Živa (od 1891) a četné odborné práce v zahraničních lékařských časopisech, zejména rakouských a německých; – posmrtně: Lid. noviny (1931, 1933). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie, literárněpublicistické a žurnalistické práce:* Příroda a lidé (PP 1880, pseud. R. E. Jamot → P Kramáři samost. in Dva obrázky, b. d., 1913, s P K. Starého Jestřáb); Čtení o pěti smyslech člověka (1880, pseud. R. E. Jamot); Vedle cesty (1895, pseud. R. E. Jamot); Po různých stezkách (1902, pseud. R. E. Jamot); Žloutne listí (1905, pseud. R. E. Jamot); Kulturněhistorické obrázky z oboru lékařského (b. d., 1911); Paběrky (1911, pseud. R. E. Jamot); Z pamětí lidí nepatrných a jiné práce (b. d., 1913); Přírodopisné procházky (b. d., 1913, s PP jiných); Z lidské biologie (1915; 1920 rozšíř. vyd. s tit. Z lidské biologie a jiná próza, Sebrané spisy…, sv. 4); Pestré kapitoly (1919, Sebrané spisy…, sv. 1); Z pouti životní (1920, Sebrané spisy…, sv. 3); Různé příběhy, V ovzduší Aeskulapově (1921, Sebrané spisy…, sv. 7); Studie a vzpomínky (1922, Sebrané spisy…, sv. 10); Ze zápisků starého lékaře (vzpomínky, 1925, Sebrané spisy…, sv. 11). – *Ostatní práce:* Úvod do drobné praxe lékařské (1886; rozšíř. vyd. 1900); Bezvědomí a jeho diagnostický význam (b. d., 1889); Slovník zdravotní (1889, s K. Chodounským; přeprac. a rozšíř. vyd. s tit. Zdravotní slovník, b. d., 1901); O přetížení prací zvláště ve školách (b. d., 1890); Patologie a terapie nemocí vnitřních (1893; rozšíř. vyd. 1896–97 a 1909); Vliv civilizace na nervy člověkovy (1901); Dva případy spánku patologického (1905); Klinické výklady 1–3 (1905–06); Nebezpečí života (1918) a další odborné práce, zejména v knižnici Sbírka přednášek (a rozprav) z oboru lékařského (1888–1925) a v Eiseltově Odborné patologii a terapii (1879–89). – *Výbory:* Život v trávě (1975, ed. O. Mohyla); Ze zápisků lékaře (1977, ed. O. Mohyla). – *Souborné vydání:* Sebrané spisy z oboru lehčí prózy (Čes. grafická Unie, 1919–25, 11 sv.; obs. i upr. verze a poprvé publikované texty, ve sv. 10 index). ▮ KORESPONDENCE: J. T.: Některé dopisy psané Jaroslavu Vrchlickému (z 1871–72), Zvon 23, 1922/23, s. 5 a 19; L. Syllaba in Profesor dr. J. T. † (Syllabovi z 1894, 1897, 1910, 1912; 1927 ← Časopis lékařů českých 1927, s. 1702). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Sborník lékařský (1887–93, s J. Hlavou), Sborník klinický (1899–1906, i s jinými); *sborník:* Sborník poliklinický (1898); *věstníky:* Oznamovatel sjezdu českých lékařův a přírodozpytcův v Praze (1880), Oznamovatel druhého sjezdu lékařův a přírodozpytcův českých v Praze roku 1882 (1882); *knižnici:* Sbírka přednášek z oboru lékařského (1888–1903, 100 sv.; 1894–98 s tit. Sbírka přednášek a rozprav z oboru lékařského). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Věstník 3. sjezdu českých přírodozpytcův a lékařů v Praze (1901, s O. Schrutzem). ▮

LITERATURA: J. V. Sedlák: J. T. (1923); L. Syllaba: Prof. dr. J. T. † (1927); M. Borotová: J. T. – lit. pozůstalost (1959). ▮ ● ref. Příroda a lidé: S., Květy 1880, sv. 2, s. 117; J. V. S. (Sládek), Lumír 1880, s. 240; an., Ruch 1880, s. 285; J. N. (Neruda), NL 9. 7. 1880 → Literatura 3 (1966, s. 118); F. Schulz, Osvěta 1881, s. 478 ●; X.: Dr. J. T., Světozor 18, 1883/84, s. 436; an. (J. Neruda): Dr. J. T., Humorist. listy 1884, s. 26 → Podobizny 2 (1952, s. 232); an.: Prof. dr. J. T., Zlatá Praha 3, 1885/86, s. 809; ● ref. Vedle cesty: A. Nový (A. Procházka), Lit. listy 16, 1894/95, s. 375; F. V. V. (Vykoukal), Světozor 29, 1894/95, s. 587; -ergo (I. Hořica), NL 28. 6. 1895; an., LidN 8. 9. 1895; C. (B. Chaloupka), MR 1895, sv. 2, s. 120 ●; ● 25 let lékař. praxe: J. Pelnář in T. jubilejní sborník (1901, s. 1, s bibliografií odb. prací); L. Syllaba: tamtéž, s. 246; V. Bartoníček, LidN 15. 12. 1901; J. Císler, Zlatá Praha 19, 1901/02, s. 82; -a-, Zvon 2, 1901/02, s. 167 ●; ● ref. Po různých stezkách: -r. (R. J. Kronbauer), Hlas národa 16. 11. 1902, příl. Nedělní listy; KMČ. (K. M. Čapek Chod), Zvon 3, 1902/03, s. 98; M. Marten, MR 1902/03, sv. 14, s. 80; ech (V. Štech), Máj 1, 1902/03, s. 154; G., Rozhledy 13, 1902/03, sv. 1, s. 361 ●; ● k padesátinám: -a-, Zvon 3, 1902/03, s. 363; MÁJ., Máj 1, 1902/03, s. 393; b., Samostatnost 1903, s. 136; -r. (R. J. Kronbauer), Hlas národa 29. 3. 1903, příl. Nedělní listy ●; S. Heller: Z literárních vzpomínek, Lumír 34, 1905/06, s. 304; ● ref. Žloutne listí: -r. (R. J. Kronbauer), Hlas národa 24. 12. 1905, příl. Nedělní listy; an., Čas 31. 12. 1905; V. Kol. (V. Červinka), Zvon 6, 1905/06, s. 237; Ds (J. D. Konrád), Máj 4, 1905/06, s. 288; P. (J. Pelcl), Rozhledy 16, 1905/06, s. 186; an., Přehled 4, 1905/06, s. 367; A. N. (Novák), tamtéž, s. 741; -ýr-., NL 12. 1. 1906; D. P. (Panýrek), Časopis lékařů českých 1906, s. 55; P., Venkov 24. 8. 1906 ●; an. (S. K. Neumann): Puklý Zvon, Mor. kraj 22. 12. 1906; V. Mrštík: Z literatury 6, MSlR 6, 1909/10, s. 407; J. S. (Stránský): Pan ředitel Tůma (o pseudonymu Jaroslav Vrchlický), LidN 7. 6. 1910; ● ref. Kulturněhistorické obrázky z oboru lékařského: Dr. P. (D. Panýrek), Máj 9, 1910/11, s. 220; KMČ (K. M. Čapek Chod), Zvon 11, 1910/11, s. 301; A. M. (Macek), Akademie 15, 1910/11, s. 527 + PL 17. 9. 1911; Č. Zíbrt, ČČM 1911, s. 403 ●; ● ref. Paběrky: V. Řezníček, ČČM 1911, s. 401; V. K., Pražská lid. revue 1912, s. 21 ●; ● k šedesátinám: D. P. (Panýrek), Máj 11, 1912/13, s. 325; K. M. Čapek Chod, Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 333; F. Sekanina, Zvon 13, 1912/13, s. 361; an., Rudé květy 12, 1912/13, s. 161; an., Časopis lékařů českých 1913, s. 342 ●; ● ref. Z pamětí lidí nepatrných a jiné práce: F. Sekanina, Zvon 13, 1912/13,

s. 401; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 407; G. W. (Winter), PL 6. 4. 1913, 2. příl.; F. V. Vykoukal, Osvěta 1913, s. 384 ●; -och. (F. S. Procházka): ref. Z lidské biologie, Zvon 16, 1915/16, s. 192; K. Č. (Čapek): V posledních číslech Zvonu…, Cesta 1, 1918/19, s. 521; F. Sekanina: Básník – učenec, Zvon 19, 1918/19, s. 315; ● ref. Pestré kapitoly (Sebrané spisy… 1): Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 350; J. Folprecht, Čes. revue 12, 1918/19, s. 373; K. S. (Sezima), Lumír 47, 1918/20, s. 237; E. Č. (Čapek), Nové Čechy 1919, s. 165; P. F. (Fingal), Vzlet 1919, s. 174; F. Strejček, ČČM 1919, s. 282 ●; ● ref. Sebrané spisy… 2 (Paběrky, Chuť a čich): -es-, PL 28. 9. 1919; J. Vrba, Pramen 1920, s. 34 ●; ● ref. Z pouti životní (Sebrané spisy… 3): Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 251; A. Novák, Venkov 20. 1. 1920; F. Strejček, ČČM 1920, s. 64; M. Hýsek, Naše věda 4, 1921/22, s. 66 ●; ● ref. Sebrané spisy… 4 (Z lidské biologie…): Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 349; J. H. (Hora), PL 26. 5. 1920 ●; ● ref. Sebrané spisy… 5 (Viděné a slyšené): J. V. S. (Sedlák), Tribuna 6. 6. 1920; J. H. (Hora), PL 27. 6. 1920; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 614; O. Šimek, LidN 26. 8. 1920 ●; ● ref. Sebrané spisy… 6 (Dojmy pocestné): R. I. (Illový), PL 24. 10. 1920; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 21, 1920/21, s. 83; J. V. S. (Sedlák), Tribuna 30. 1. 1921; F. Strejček, ČČM 1921, s. 73 (i ref. Viděné a slyšené) ●; ● ref. Sebrané spisy… 7 (Různé příběhy, V ovzduší Aeskulapově): Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 21, 1920/21, s. 349; J. V. S. (Sedlák), Tribuna 27. 3. 1921 ●; ● ref. Sebrané spisy… 8 (Příroda a lidé): -btk- (V. Brtník), Zvon 21, 1920/21, s. 461; K. Sezima, Lumír 1921, s. 207; M. Novotný, Cesta 4, 1921/22, s. 242 ●; B. Jedlička: Dopis J. Vrchlického Kutnohorským (o pseudonymu Jaroslav Vrchlický), Nové Čechy 5, 1921/22, s. 26; J. Pelnář: Profesor dr. J. T., Časopis lékařů českých 1921, s. 365; ● ref. Sebrané spisy… 9 (Kulturněhistorické obrázky z oboru lékařského): Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 22, 1921/22, s. 239; Sk. (F. Skácelík), LidN 8. 2. 1922 + Lumír 1922, s. 447 ●; ● ref. Sebrané spisy… 10 (Studie a vzpomínky): Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 22, 1921/22, s. 377; A. Vyskočil, Čes. revue 1922, s. 356; J. V. S. (Sedlák), Tribuna 25. 3. 1922; F. Strejček, ČČM 1922, s. 199 ●; A. N. (Novák): Deset svazečků… (ref. Sebrané spisy…), ČČH 1922, s. 261; ● k sedmdesátinám: -vb- (V. Brtník), Topičův sborník 10, 1922/23, s. 281; K. V. Rais, Zvon 23, 1922/23, s. 353 a 370; L. Syllaba, tamtéž, s. 365 a 383; V. Řezníček, Naše kniha 1923, s. 19; R. Vanýsek, LidN 23. 3. 1923; A. Nečásek, Venkov 23. 3. 1923; J. Pelnář, NL 23. 3. 1923; Š. Jež, Tribuna 23. 3. 1923 ●; ● ref. Ze zápisků starého lékaře (Sebrané spisy… 11): vz. (V. Zelinka), Zvon 26, 1925/26, s. 166 + (pod vl. jm.) Čes. osvěta 22, 1925/26, s. 348; V. Brtník, Venkov 28. 1. 1926 ●; ● nekrology: an., Nár. politika 18. 10. 1927 (odp.); an., Tribuna 18. 10. 1927 (večer) a 20. 10. 1927; F. Skácelík, LidN 18. 10. 1927 (odp.) + (šifra Sk) 19. 10. 1927 + (pod vl. jm.) Samostatnost 21. 10. 1927; A. Novák, LidN 19. 10. 1927 → Nosiči pochodní (1928, s. 185); Dr. D., NL 19. 10. 1927; -vh- (M. Hýsek), NL 19. 10. 1927; K. Weber, NO 19. 10. 1927; R. Vanýsek, LidN 19. 10. 1927 + Naše věda 9, 1927/28, s. 85; Prof. dr. Švehla, Venkov 19. 10. 1927; L. Syllaba, Časopis lékařů českých 1927, s. 1625; L. Syllaba, J. Císler, Prof. Šamberger, J. Pelnář, F. S. Procházka, vše tamtéž, s. 1693 a pokr.; R. Raše, NO 20. 10. 1927; Dr. T., Venkov 20. 10. 1927; M. Míšková-Raisová, Venkov 23. 10. 1927, Pestrá příloha; B. Prusík, Praktický lékař 1927, s. 782; zvláštní příl. k č. 6, Zvon 28, 1927/28; J. V. Sedlák, Naše věda 9, 1927/28, s. 86 ●; J. S. Machar: O J. T., Tribuna 6. 11. 1927; M. Míšková-Raisová: Památce velkých lidí, Ženský svět 1927, s. 313; L. Klumpar: Ještě něco o profesoru dr. T. a o společnosti Dlouhý stůl, Tribuna 15. a 16. 11. 1927; J. Vrba: Několik vzpomínek na prof. dr. J. T., Čes. slovo 4. 12. 1927; V. Červinka: Moje examen u prof. T., Zvon 28, 1927/28, s. 105; M. Míšková-Raisová: Ze vzpomínek, Lit. rozhledy 12, 1927/28, s. 242 a 265; L. Syllaba: Prof. dr. J. T., Almanach ČAVU 1928, s. 147; J. Fišerová: V Tomajerce r. 1908, Zvon 30, 1929/30, s. 508; A. Klášterský: A všecky odešly ty staré, družné tváře…, LidN 2. 11. 1929; J. Vrba in Otokar Březina a jiní přátelé v mé paměti (1932, s. 331); M. N. (Novotný): Z akt působnosti Dlouhého stolu, LidN 30. 3. 1933; ● k 10. výr. úmrtí: A. N. (Novák), LidN 18. 10. 1937; B. Prusík, Chodsko 1937, č. 3; V. Bitnar, tamtéž ●; K. R.: T. – lékař, spisovatel, mecenáš, Venkov 18. 10. 1941; F. X. Bucha: Z čeho nám vyrostl prof. dr. T., Věstník čes. lékařů 1942, č. 7–8; J. Vinař in Zachránci lidstva (1943); ● k 90. výr. nar.: D., LidN 23. 3. 1943; ps., Venkov 23. 3. 1943 ●; ent: Vrchlického pseudonym, LidN 28. 9. 1944; sf.: Dvacet let bez T., NO 23. 10. 1947; F. Sekanina: Vzpomínka na J. T., LD 23. 5. 1948; E. Rozsívalová: Mikuláš Aleš a J. T., Časopis lékařů českých 1952, s. 1189 + O poměru J. T. k Aloisu Jiráskovi, tamtéž 1953, s. 925; M. Matoušek: Mládí a studentská léta J. T., Časopis lékařů českých 1953, s. 526 + Cesta J. T. od doktorátu k habilitaci, tamtéž, s. 701; A. Pražák in Vrchlický v dopisech (1955); ● k 30. výr. úmrtí: R. Deyl, Večerní Praha 26. 10. 1957; P. E. (Eisner), Svob. slovo 18. 10. 1957; fn (J. Hofmann), LD 18. a 24. 11. 1957 ●; E. Rozsívalová: K 100. výročí Spolku čes. lékařů a Časopisu lékařů českých, Zdravotnické noviny 1962, č. 42; hey (J. Heyduk): Český Thoreau, LD 23. 3. 1973; V. Vondráček: Vztah J. T. k lékařské psychologii a psychiatrii, Československ. psychiatrie 1973, s. 264 + in Lékař vzpomíná (1973); O. Mohyla in J. T.: Život v trávě (1975); ● ref. Život v trávě: J. Čábela, Nové knihy 27. 8. 1975; J. Jung, O knihách a autorech 1975, léto; iz (I. Zítková), Zeměd. noviny 27. 9. 1975 ●; O. Mohyla in J. T.: Ze zápisků lékaře (1977); V. Vondráček: Před 50 lety zemřel J. T., Časopis lékařů českých 1977, s. 1308; kp: Lékař a spisovatel, LD 23. 3. 1983; J. M. (Musilová): Fejeton za pětku, Nové knihy 1986, č. 11; ko: Syn trhanovského zahradníka, Pravda 17. 10. 1987; V. Votruba: Významný lékař a spisovatel, Kulturní rozvoj 1987, č. 18; S. Bartůšková: Jamot

aneb Nikoli jen hříčka obraznosti, Tvorba 1987, příl. Kmen, č. 45; J. Dubová a J. Valouch: Doslov in O. Dub: Rytíř ducha. J. T. – lékař a spisovatel (1993, nedokonč. životopis. R); J. Kumpera: J. T., Plzeňský deník 8. 9. 2001; R. Khel: Venkovem Josefa T., Nový venkov 2004, č. 3; J. Havlík: Obraz J. T. (1853–1927) v očích jeho přátel a následovníků i v jeho vlastních, AUC Praha 2003. Historia Universitatis Carolinae Pragensis 43/1–2 (2004, s. 107).

sb, jip

Jan **Thon**

* 28. 5. 1886 *Golčův Jeníkov*
† 16. 12. 1973 *Praha*

Knihovník, editor, literární historik a kritik, vedle prací věnovaných problémům i dějinám knihovnictví publikoval zejména studie a edice sabinovské.

Syn lékárníka. Po absolvování gymnázia v Čáslavi (1905) a jednoroční vojenské služby vystudoval češtinu, němčinu a pak i francouzštinu na pražské filoz. fakultě (doktorát 1912, disertace *Karel Sabina jako kritik a literární historik*). V této době publikoval (po básnickém debutu) první divadelní a literární referáty (zejména v časopisech Přehled, Snaha a Umělecký měsíčník, blízkých předválečné moderně, s níž T. posléze vystoupil i jako básník na recitačním večeru Snahy 1913) a také studie z českého obrození v odborných listech. Zároveň byl už od 1910 zaměstnán v Knihovně hl. m. Prahy. Zde se 1920 stal ředitelem a inicioval přebudování této instituce v druhou nejvýznamnější knihovnu nového státu s rozsáhlým působením lidovýchovným i odborným; v této funkci působil (s přerušením 1942–45) až do odchodu do důchodu 1948. Budování ústřední knihovny spolu s celou sítí poboček, spojené s řadou úkolů organizačních i osvětových (přednášky, výstavy atd.), odvedlo T. na čas od práce literárněhistorické a ediční; po řadu let však souběžně se svou funkcí vedl kulturní rubriku Nár. listů (1921–33). Od počátku 20. let rovněž přednášel knihovníkům na Státní škole knihovnické a v knihovnických kursech při filoz. fakultě; zde se také po válce habilitoval (prací *Osvětou k svobodě*, 1946) a jako docent pro dějiny novější české literatury se zvláštním zřetelem ke knihovědě zde působil až do 1959. Ve 20. a 30. letech se podílel na hnutí svobodných zednářů (spoluzakladatel lóže Národ; 1947 předseda výboru pro její znovuobnovení, po 1948 však řád opustil). Patřil k organizátorům Literárněhistorické společnosti (1934–54) a k spoluzakladatelům jejího orgánu Slovesná věda; 1937 byl zvolen předsedou Spolku čes. bibliofilů, inspiroval vydávání časopisu Knihy a čtenáři (vyd. od 1937 Městskou knihovnou) a vyvíjel i další kulturní aktivity. – Jeho manželka Růžena T. působila jako publicistka a překladatelka z francouzštiny a z němčiny.

I když se T. od počátku své literárněvědné dráhy pravidelně věnoval i literární a divadelní kritice (jen v kulturní rubrice Nár. listů publikoval na tisíc referátů a glos), těžiště jeho práce leží v literární historii, jmenovitě v pracích o českém literárním obrození, a v knihovědě. Východiskem mu byly jeho edice: Máchova cestopisného deníku (K. H. Máchy cesta do Itálie) a trojsvazkových Vybraných spisů K. Sabiny, z nichž zejména svazek Básní byl jejich první soubornou edicí a které jako celek byly významným edičním počinem. Odtud se odvíjela řada T. sabinovských studií, které po válce dovršil stručným knižním medailonem (*O Karlu Sabinovi*) a biografickou studií spojenou s edicí Sabinových dopisů dceři a zeťovi E. Vávrovi z let 1870–76 (*Rodinné listy Karla Sabiny*); v obou převažuje mravní soud nad pokusem postihnout složitou a rozporuplnou Sabinovu osobnost. Vedle Sabiny a Máchy se T. zabýval i dalšími obrozenskými osobnostmi (K. Kuzmány, Š. Hněvkovský, M. V. Kramerius, K. Havlíček Borovský aj.); poprvé sebral a knižně vydal v dvojím souboru básnické dílo J. E. Purkyně (výbor Básnický glosář J. E. Purkyně a souborné vydání Básně a překlady v Sebraných spisech). Druhý okruh T. odborné činnosti je věnován knihovědě; vedle prací spojených bezprostředně s funkcí knihovníka a konkrétně ředitele Městské knihovny (její dvacetileté historii 1918–38 věnoval knihu vzpomínek a úvah *O městské knihovně, knihách a také lidech*) obracel se i tady do historie, zejména do dějin obrození a 2. poloviny 19. století. Od monografických, často objevných portrétů knihovníků, knihkupců a nakladatelů (*Nakladatel Jan Laichter, Z nakladatelského ovzduší let devadesátých, Knihovníci a knihomilové*) dospěl k širší historii českého lidového knihovnictví v 19. století (*Osvětou k svobodě*), v níž jsou literární dějiny sledovány z osobitého zorného úhlu: z hlediska osudů české knihy a její cesty ke čtenáři. Opožděná básnická

prvotina *Opuštěné stopy,* upomínající na autorův vstup do literatury, zůstala jen pokusem na okraji díla; na souvislost s předválečnou modernou ukazuje spíše T. zájem výtvarný, zejména pořádání a uvádění výstav (V. Hofman, Knižní ilustrace M. Alše, K. H. Mácha a výtvarné umění aj.).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jan Jílek, J. Jílek, Karandaš; J. T., J. Th., -n., -n-, -o-, on, -on-, Th, Th., Th-, -th-. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1926–28); sb. Congrès international des bibliothécaires et des amis de livre tenue à Prague (1928, ref. Organizace městské knihovny pražské); Časopis českosl. (čes.) knihovníků; ČČM, pokr. ČNM (1921, 1946, 1964); Časopis Společnosti přátel starožitností… (1961); Čes. literatura (1954–55, 1964); Čes. osvěta (1911, 1913, 1946); Čes. revue (1910, 1914); Čes. časopis filologický (1944–45); Čes. lid (1908–09); Čin (1929); Čtenář; Dnešek (1931); sb. Hollar (1941, příl. č. 4: P Semínko zlatodolské, i sep.); sb. Jan Evangelista Purkyně, badatel-národní buditel (1955); sb. Jan Laichter. Život a dílo (1935, hl. stať Nakladatel Jan Laichter, i sep.); Jihočes. kraj (Tábor 1913, Z jihočeského knihovnictví, i sep.); sb. Karel Hynek Mácha (1937); sb. Kniha a národ 1879–1939 (1939, Z nakladatelského ovzduší let devadesátých, sep. 1940); Knihy a čtenáři (1937–48); Lid. noviny (1933–35, 1938); Listy filologické (1910–12, 1951; 1910 ed. K. H. Máchy Cesta do Itálie, i sep.; 1912 stať J. F. Fries učitelem K. Kuzmányho, i sep.); Lit. noviny (1935, 1938); Lit. rozhledy (1925, 1928); Lit. svět (1928); Lumír (1911, stať K. Sabina o Máchovi); Magazín DP (1933); Národ (1917–18); Nár. listy (1919–33); Nová svoboda (1934); Novina (1908); Panoráma (1929); Přehled (1907–10); Rozpravy Aventina (1927–30); Rudé právo (1937); Sborník NM v Praze (1966); Slavia (1958, stať Cesta V. Hálka do Krakova a Pešti r. 1862, i sep.); Slovanská knihověda (1934–47; 1934 stať Knihovnický pokus K. Havlíčka Borovského, i sep.; 1935 stať K studiu dějin nakladatelstva a knihkupectva českého, i sep.; 1938 stať Emlerův inspektorát městské knihovny pražské, i sep., 1947 stať Neúspěch Jungmannova nástupce, i sep.); Slovesná věda (1947–51); Snaha (1912–14); sb. Strahovská knihovna (1967, 1969, 1972); sb. Strážce tradice. Arnu Novákovi na památku (Praha, Olomouc 1940, stať Lidové knihovnictví jako součást národní tradice, i sep.); Světozor (1928); Svobodný zítřek (1946); Škola a kultura (1946); Topičův sborník (1917); Umělecký měsíčník (1911–13); Venkov (1937); Věstník hl. města Prahy; sb. Z doby Nerudovy (1959); Zlatá Praha (1906, básnický debut); Ženský svět (1914–15); Žijeme (1932). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře, knihách a knihovnictví:* Knihovna královského hlavního města Prahy v r. 1911 (stať, 1912); Knihovna hlavního města Prahy a stavba její Ústřední knihovny (stať, 1926); Opuštěné stopy (BB 1926); Knihovnická fantazie (P 1936 ← Panoráma 1929); O městské knihovně, knihách a také lidech (vzpomínky, 1938); Knihovníci a knihomilové (studie, 1947); O Karlu Sabinovi (medailon, 1947); Rodinné listy Karla Sabiny (studie s edicí koresp., 1947); Osvětou k svobodě (studie, 1948). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Čes. revue (1917–30), Nár. listy (kulturní rubrika, 1921–33); *sborník:* J. Emlerovi k šedesátce (Slovanská knihověda 5, 1938, s J. Bečkou a F. Kleinschnitzovou); *knižnice:* Spisy Knihovny hl. města Prahy (1924–38), Světová žeň (1936–38), Mansarda (1947–48). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: K. Sabina: Vybrané spisy 1–3 (1. 1911, 2. 1912, 3. 1916) + O literatuře (výbor, 1953, i překl. z něm.); A. J. Puchmajer: Zpěvy z Čarodějné flétny vybrané (1931, bibliof.); J. Horák: Z dějin literatur slovanských (výbor, 1948, s J. Dolanským); Mezi knihami a lidmi (výbor próz, 1956); J. Neruda: Literatura 1–3 (1. 1957, 2. 1961, 3. 1966); Básnický glosář J. E. Purkyně (výbor, 1959) + Básně a překlady (1968). ■

LITERATURA: A. Hartl: ref. K. H. Máchy Cesta do Itálie, Samostatnost 1910, s. 709; ● ref. ed. K. Sabina: Vybrané spisy: A. M. (Macek), Akademie 15, 1910/11, s. 399; O. Šimek, Novina 4, 1910/11, s. 697 a 730; F. Sekanina, Zvon 12, 1911/12, s. 13 + Zvon 13, 1912/13, s. 301; G. W. (Winter), PL 5. 1. 1913; J. F. (Folprecht), Čes. revue 10, 1916/17, s. 425; K. Hikl, Naše doba 24, 1916/17, s. 377; L. Patočka, MR 1917, sv. 31, s. 139; V. Brtník, Kmen 1, 1917/18, č. 11 a 15 (k tomu T., Národ 1917, s. 125); J. V. Sedlák, Naše věda 3, 1919/20, s. 22 ●; ● ref. Opuštěné stopy: J. O. Novotný, Cesta 9, 1926/27, s. 754; O. Š. M. (Štorch-Marien), RA 2, 1926/27, s. 143; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 27, 1926/27, s. 405; B. P. (Polan), Pramen 7, 1927/28, s. 93 ●; A. N. (Novák): Sen knihovníkův (k padesátinám), LidN 17. 7. 1936; ● ref. O městské knihovně, knihách a také lidech: V. T. (Tichý), Dělnická osvěta 1938, s. 295; ne (A. Novák), LidN 19. 5. 1938 + (šifra A. N.) LidN 20. 6. 1938; J. Poch, LidN 13. 6. 1938; vbk (V. Běhounek), PL 16. 7. 1938; J. Sova: Ještě o městské knihovně a také lidech (polemika, 1938) ●; ill (A. Novák): Pojízdná knihovna hl. m. Prahy, LidN 7. 5. 1939; ● k šedesátinám: J. Dostál, Knihovna 1, 1945/46, s. 325; J. Tumlíř, Knihy a čtenáři 6, 1945/46, s. 145; kp. (K. Polák), PL 28. 5. 1946 ●; ● ref. Knihovníci a knihomilové: pt, Svob. slovo 28. 11. 1947; J. Brambora, Práce 25. 12. 1947 ●; G. (F. Götz): ref. O Karlu Sabinovi, NO 10. 8. 1947; ● ref. Rodinné listy Karla Sabiny: L. Holý, Slovesná věda 1, 1947/48, s. 113; Lin. (J. Linhart), KM 1948, s. 41 ●; -tk- (A. Pražák): k pětašedesátinám, Slovesná věda 1951, s. 85; J. Hrubeš: ref. Osvětou k svobodě, SaS 13, 1951/52, s. 106; A. Závodský: ref. ed. K. Sabina: O literatuře, HD 1954, s. 370; fč.: ref. ed. Mezi knihami a lidmi, HD 1956, s. 412; an.: Pětasedmdesátiny J. T., ČSPS 1961, s. 173; ● k osmdesátinám: K. Krejčí, Sborník NM v Praze 1966, ř. C – lit. hist., s. 109; J. Vrchotka, tamtéž, s. 113; K. Švehla, ČNM 1966 – Hist. muzeum, s. 111 ●; L. Kratochvíl: Učitel knihovníků (nekrolog), Čtenář 1974, s. 89; I. Štrossová, k 100. výr. nar.,

Čtenář 1986, s. 432; V. Novotný in Problémy a příběhy (2001); J. Čechurová in Čeští svobodní zednáři ve 20. století (2002).

es

Růžena **Thonová**

* 18. 4. 1891 *Lomnice nad Popelkou*
† 10. 5. 1971 *Praha*

Překladatelka z francouzštiny a němčiny, publicistka.

Roz. Jínová. – Pocházela z pekařské rodiny, v deseti letech ztratila otce; její bratři (zejména starší Josef, který v Lomnici vybudoval průmyslovou výrobu trvanlivého pečiva) jí umožnili studium. Od 1906 navštěvovala městské dívčí lyceum v Chrudimi a po maturitě (1909) si zapsala na pražské filoz. fakultě obory francouzština, němčina a česká literatura. 1910–11 navštěvovala přednášky na pařížské univerzitě, po návratu pokračovala ve studiu v Praze, kde je také ukončila. Po sňatku s literárním historikem a pozdějším ředitelem Městské knihovny v Praze J. Thonem se věnovala především překládání.

Jako překladatelka z francouzštiny se orientovala na soudobou literaturu (G. Leroux, R. Francis) se zvláštním zřetelem k francouzsky píšícím Belgičanům (C. Lemonnier), ale také na klasickou literaturu 19. století. Dovedla rychle reagovat na situaci v literárním světě a překládat autory, kteří měli mezinárodní úspěch, jako např. francouzsky píšící Rumun P. Istrati. Pozornost získaly i její překlady románu a dramatu J. Giraudouxe. Časopisecky publikovala stati a referáty hlavně o překládaných autorech.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: R. Thová, R. Tonar; R. Th. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1926–27); Lit. svět (1927); Nár. osvobození (1933–34); Panoráma (1930–32); Rozpravy Aventina (1926–31); Ženský svět (1916). ■ KNIŽNĚ. *Překlady:* G. Leroux: Nový život (b. d., 1922, pseud. R. Tonar) + Kapitán Iks (1923, pseud. R. Tonar) + Neviditelná bitva (1923, pseud. R. Tonar); M. Leblanc: Dutá jehla (1924, pseud. R. Tonar); H. de Balzac: Voršila Mirouëtová (1924) + Šagrénová kůže (1925) + Manželská smlouva (1925); C. Lemonnier: Právo na štěstí (1925) + Ve svěžím srdci lesa (1925) + Člověček boží (1928); A. de Musset: Mimi Pinson (1926); J. Giraudoux: Siegfried a Limuzínsko (1927); A. R. Le Sage: Bakalář ze Salamanky (1927); H. F. Amiel: Z důvěrného deníku (1929); B. Brehm: Smějící se bůh (1929); G. Flaubert: Paní Bovaryová (1930); Th. Mann: Malý pan Friedemann (1930); A. Schnitzler: Tereza (1930); P. Istrati: Kodin, Michal (1930, s E. Ruttovou) + Bodláčí baraganské (1933) + Stávka v přístavě (1934); A. Maurois: Turgeněv (1931); P. J. Jouve: Hekaté (1932); P. Morand: 1900 (1933); R. Francis: U tří krásek (1935, 1. d. pentalogie Kronika rodiny za třetí republiky) + Strážce trosek (1937, 5. d. pentalogie); M. van der Meersch: Hříchsvěta (1936) + Světlou stopou (1937); A. T'Serstevens: Zlato z Cristobalu (1938); G. de Pourtalès: Zázračný rybolov (1939). ■ SCÉNICKY. *Překlady:* J. Giraudoux: Siegfried (1929) + Nový Amfitryon (1931). ■

LITERATURA: P. Fraenkl: ref. překl. C. Lemonnier: Právo na štěstí, NO 5. 8. 1925; ● ref. překl. J. Giraudoux: Siegfried a Limuzínsko: O. Šimek, Lit. svět 1927, č. 5; F. Götz, NO 10. 7. 1927 ●; ● ref. překl. J. Giraudoux: Siegfried: jef (J. Fučík), RP 26. a 27. 4. 1929 → Divadelní kritiky (1956, s. 289); J. H. (Hilbert), Venkov 26. 4. 1929; M. Majerová, LitN 1929, č. 9; J. J. Paulík, RA 4, 1928/29, s. 332 ●; O. Fischer: ref. překl. J. Giraudoux: Nový Amfitryon, LidN 17. 3. 1931; Rč. (V. Renč): ref. překl. P. J. Jouve, Akord 1932, s. 280; Akz. (A. Kostohryz, tj. Josef K.): ref. překl. M. van der Meersch, Rozhledy 1938, s. 237; -jms. (J. M. Slavík): ref. překl. G. de Pourtalès, Archa 1939, s. 77.

vf

Tibinus

† před 1387 asi *Drážďany*

Autor latinských učebnic poetiky a rétoriky.

Psán i Dybin, Dybinus, Dyvin, Nicolaus de Dybin, Nicolaus Tibinus. – Od 1369 rektor latinské školy v Drážďanech. V Čechách se nepochybně používalo jeho učebnic (jednu z nich cituje ještě Prokop Písař). Jeho dočasné působení v Praze (domněnka starších badatelů K. Burdacha a J. Vilikovského) je velmi nejistá.

T. psal komentáře k starším středověkým poetikám (Galfredově Poetria nova, Eberhardovu Laborintu). Básní o sv. Dorotě (*Oratio de beata Dorothea*), provázenou komentářem, demonstroval teorii snadné a nesnadné básnické výzdoby. Napsal učebnici přízvučné prozódie (*Liber de ricmis*). Je autorem příruček psaní listů (*Viaticus dictandi* aj.). Všechny jeho spisy, v Německu a okolních zemích velmi rozšířené, jsou zastoupeny v našich knihovnách.

EDICE (in): I trattati medievali di ritmica latina (Milán 1899, ed. G. Mari; Liber de ricmis); S. P. Jaffe: Nicolaus Dybinus' Declaratio orationis de beata Dorothea (Wiesbaden 1974). ■

BIBLIOGRAFIE: K. Doskočil in Mistr Dybin, rétor doby Karlovy (1948); J. Tříška in Studie a prameny k rétorice a univerzitní literatuře (1972, s. 103); J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do r. 1400 (2000). ■ LITERATURA: K. Doskočil: Mistr Dybin, rétor doby Karlovy (1948); S. P. Jaffe: Nicolaus Dybinus' Declaratio orationis de beata Dorothea (Wiesbaden 1974); H. Szklenar: Magister Nicolaus de Dybin. Vorstudien zu einer Edition seiner Schriften (Mnichov, Curych 1981). ■ K. Burdach in sb. Vom Mittelalter zur Reformation 2/2 (Berlín 1928, s. 360) + tamtéž 7 (Berlín 1933, s. LXXXII); J. Vilikovský in Písemnictví českého středověku (1948); H. Szklenar: Hat Nicolaus de Dybin in Prag studiert und gelehrt?, sb. Kaiser Karl IV. 1316–1378, Blätter für deutsche Landesgeschichte (Koblenz 1978, s. 151) + Hinweis auf Magister Nicolaus de Dybin, Kreuzschulrektor in Dresden im Jahre 1369, sb. Studien zum städtischen Bildungswesen des späten Mittelalters und der früher Neuzeit (Göttingen 1983); P. Trost: O mistru Dybinovi, „rétoru doby Karlovy", LF 1985, s. 111; H. Szklenar: Magister Nicolaus de Dybin als Lehrer der Rhetorik, Daphnis (Amsterdam) 1987, s. 1 + Nicolaus de Dybin als Kommentator des Laborintus, sb. Philologie als Kulturwissenschaft: Studien zur Literatur und Geschichte des Mittelalters. Festschrift für K. Stackmann zum 65. Geburtstag (Göttingen 1987); M. C. Woods: A Medieval Rhetoric Goes to School – and to the University: The Commentaries on the Poetria nova, Rhetorica (Berkeley) 9, 1991, s. 55; B. Kopičková, A. Vidmanová in Listy na Husovu obranu z let 1410–1412 (1999, s. 93); J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do r. 1400 (2000).

jk

Karel **Tieftrunk**

* 31. 10. 1829 *Bělá pod Bezdězem*
† 2. 12. 1897 *Kutná Hora*

Literární historik, filolog a editor; historik zabývající se českými dějinami 16. a 17. století, organizátor vědecké práce.

Narodil se na německo-českém národnostním pomezí v rodině řezníka. Navštěvoval farní a klášterní školu v Bělé p. Bezdězem, poté gymnázium v Litoměřicích (učitel A. Hansgirg). 1847–52 studoval na pražské filoz. fakultě zeměpis, jazykozpyt a dějepis (spřátelil se s anglickým bohemistou A. W. Wratislawem). Jako vysokoškolský posluchač prožil dramatické události let 1848–49 a příležitostně tehdy přispěl do Havlíčkových Nár. novin článkem o situaci v rodném kraji. 1850 podnikl s B. Moserem cestu na Slovensko. V závěrečném semestru studia přijal 1852 místo auskultanta na pražském Akademickém gymnáziu, ale ještě v témže roce, ihned po dokončení fakulty, se stal suplentem na litoměřickém gymnáziu, kde byl 1855 ustanoven profesorem. 1854 tu ve vyšších třídách přednášel česky o české literatuře, byl přitom policejně sledován. Od 1859 vyučoval na vyšší německé reálce v Praze, 1882 se stal ředitelem českého gymnázia v Žitné ul. na Novém Městě pražském. 1892 byl penzionován a jmenován školním radou. Kromě učitelského působení se věnoval i vědecké a organizační práci spjaté s českými kulturními institucemi, zvláště Muzeem Království českého. 1864–65 podnikl z pověření jeho výboru průzkum archivů na Boleslavsku, 1870 byl zvolen jednatelem Matice české a 1872 členem jejího užšího sboru, patřil též k členům muzejní komise pro vydání publikace Brus jazyka českého (uskutečněno 1877, T. je autorem úvodu), přispíval do Riegrova Slovníku naučného. Od 1872 působil v komisi pro vydávání Starých pamětí dějin českých a od 1873 byl členem ředitelstva Svatoboru. 1867 byl zvolen mimořádným členem KČSN a 1890 členem 3. třídy Čes. akademie věd císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění a vzápětí sekretářem této třídy; působil též jako jednatel Nár. muzea a činitel mnoha pedagogických komisí a spolků. Politický zájem jej přivedl 1889–95 do českého zemského sněmu jako staročeského poslance za Boleslavsko. 1897 se vzdal z důvodu pokračující choroby veškeré veřejné činnosti. Zemřel na mozkovou mrtvici, pohřben byl v Kutné Hoře. – Jeho bratr Václav Vojtěch T. (1823–1896), právník a novinář, psal mj. články o umění (zejména o hudbě) do Čes. včely, Pražských novin a Havlíčkova Slovana.

T. vědecké působení a publikační aktivita, nesené v duchu doznívajícího obrozeneckého vlastenectví, souvisely s jeho učitelským povoláním i s místy působení. Kompilačně pojatá *Historie literatury české*, začínající výkladem o RKZ a dovedená do autorovy současnosti, sloužila po několik desetiletí jako oblíbená a užitečná středoškolská učebnice. Neméně známá byla i T. sestavená Česká čítanka. Přehledný charakter má jeho pojednání *O písních národních,* v němž podal stručnou historii shromažďování českých lidových písní od konce 18. století a zhodnotil zásluhy F. L. Čelakovského, J. V. Kamarýta, K. J. Erbena, F. Sušila

a F. Bartoše. Zabýval se též problematikou starší české literatury, řadu jeho závěrů poznamenalo přesvědčení o pravosti RKZ. Vědecky nejhodnotnější složkou jeho tvorby jsou historické práce zaměřené k objasnění českých dějin 16.–18. století a těžící ze znalosti pramenů uložených v městských archivech (zvláště pražském a litoměřickém). K nim patří monografie *Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I. l. 1547* a studie o dějinách jednoty bratrské. V knižnici Staré paměti dějin českých, řízené A. Gindelym, vydal pětidílný výbor z Historie církevní pobělohorského exulanta P. Skály ze Zhoře. Nejcennější T. knihou jsou *Dějiny Matice české,* publikované u příležitosti 50. výročí jejího založení, v nichž na základě pramenů, hlavně muzejní a matriční registratury, vyložil genezi a vývoj významné obrozenecké instituce, kterou jako její přední funkcionář dobře znal. Záměr sepsat vědeckou biografii F. M. Pelcla již nestačil uskutečnit.

ŠIFRY: Tfk., Tftk. (Nár. noviny 1849). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Archiv für slavische Philologie (Berlín 1882); Boleslavan (1860–62); sb. Boleslavsko (1881); Brus jazyka českého (1877); ČČM (1867–96; 1876 Slovo o románu a dějepise českém); sb. Čechy, země i národ. Obraz statisticko-historický (1863); Čes. noviny (1882); Květy (1880); Lit. listy (1885–88; 1887–88 O písních národních); Nár. listy (1886, 1891–92); Nár. noviny (1849); Obecné listy naučné a zábavné (1860–63); Osveta (1860–63, 1873–75, 1886); Paedagogium (1880, 1882–83); Památky archeologické a místopisné (1860, 1862–65, 1871–73; 1871 O protivenstvích jednoty bratrské v Čechách v l. 1547 a 1548, i sep.); Posel z Prahy; Právník (1866); Pražský deník (1868); První výr. zpráva vyššího gymnázia v Žitné ul. v Praze za škol. rok 1887/88; Sitzungsberichte KBGW (1874); Slovenské noviny (Vídeň 1850); Světozor (1868); Škola a život, i příl. Štěpnice (1857). ▮ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře a historické práce:* Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I. l. 1547 (1872); Historie literatury české 1, 2 (1874, 1876; rozšíř. vyd. 1880); Dějiny Matice české (1881). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Pavla Skály ze Zhoře Historie česká od r. 1602 do r. 1623 1–5 (1865–70); Böhmisches Lesebuch für Deutsche 1, 2 (1865, 1867; další vyd. s tit. Česká čítanka). ▮

LITERATURA: an.: ref. ed. Pavla Skály ze Zhoře Historie česká…, Čes. obzor literární 1, 1867/68, s. 19; ● ref. Odpor stavův českých…: an., Květy 1872, s. 135, an., NL 10. 4. 1872 ●; ● ref. Historie literatury české: F. S. (Schulz), NL 23. 9. 1874; R. (J. Emler), ČČM 1876, s. 156 + (šifra Elr.) ČČM 1879, s. 591; an., Lumír 1879, s. 464; an., Světozor 1879, s. 539; F. Schulz, Osveta 1880, s. 258; J. L. Turnovský, Pokrok 27. 1. 1880 ●; ● ref. Dějiny Matice české: J. M. (Malý), Politik 24. 12. 1881; S. (P. Sobotka), Světozor 1881, s. 627; F. Bílý, Osvěta 1882, s. 370; Red. (J. Emler), ČČM 1882, s. 131 ●; an. (J. Neruda): K. T., Humorist. listy 1882, s. 328 → Podobizny 2 (1952, s. 99); L. Doležel: K. T., Zlatá Praha 1885, s. 257 + in Vzpomínka na slavnost třicetiletého vědeckého působení K. T. konanou 23. listopadu 1885 (1885); an.: Jubileum, NL 22. 11. 1885; an.: k šedesátinám, Hlas národa 29. 10. 1889; ● nekrology: an., Lit. listy 19, 1897/98, s. 76; an., Světozor 32, 1897/98, s. 60; J. L. Turnovský, Osvěta 1898, s. 153; J. L. Píč, Jedenáctá výr. zpráva c. k. vyššího gymnázia v Žitné ul. v Praze za škol. rok 1898, s. 19; an., Květy 1898, sv. 1, s. 534; A. Truhlář, Almanach ČAVU 1899, s. 116 ●; J. Hanuš: Z dějin české literární historie, sb. Rozpravy filologické věnované Janu Gebauerovi (1898, s. 46); J. V. Neudoerfl in Stručné nástiny životopisné spisovatelů zastoupených v čítankách pro školy obecné i měšťanské (1906, s. 130); F. Zuman: Život a dílo K. T., sb. Od Ještěda k Troskám 4, 1925/26, s. 133 a pokr.; F. Kutnar, J. Marek in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví (1997, s. 335).

pč

Ludmila **Tichá**

* 13. 9. 1809 *Mníšek pod Brdy*
† 29. 1. 1839 *Rosovice* u Dobříše

Básnířka.

Provd. Petáková, básnické práce podepisovala i Lidmila T. – Čtvrté, nejmladší dítě v rodině panského truhláře. Vzdělání nabyla v rodišti. K jejímu vlasteneckému uvědomění významně přispělo přátelství s J. P. Přibíkem, synem zdejšího učitele a pozdějším spisovatelem. 1838 se provdala za učitelského pomocníka, později učitele F. Petáka a odešla za ním do jeho působiště v Rosovicích. Manželovi pomáhala ve škole, zřejmě jako učitelka ručních prací. Zemřela na souchotiny, pochována byla v Pičíně u Příbrami. – Jejím synovcem byl hudební skladatel V. Blodek.

Z tvorby T. je dnes známo jen několik lyrických básní a epigramů s milostnou, popř. přírodní tematikou, které prozrazují vliv ohlasové poezie F. L. Čelakovského a dobového sentimentalismu (*Dvé sester, Zdálená* aj.). Svou formální vytříbeností a jazykovým citem svědčí o výrazném autorčině talentu, který ocenil i F. Palacký v recenzi alm. Vesna. – Knižní výbor z jejích básní, zmiňovaný v sekundární literatuře, patrně nevyšel.

PSEUDONYM: M. Procházková. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Květy (1836–38; 1838 B Zdálená); alm. Pomněnky (1843); alm. Vesna (1837, B Dvé sester); – posmrtně: ant. Květnice mládeže československé 2 (1871, ed. K. Vorovka); ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ▮

LITERATURA: F. P. (Palacký): ref. alm. Vesna 1837, ČČM 1837, s. 133; B-a.: Zdá se, jako by nám doby bolestných zpráv nastaly, Květy 1839, s. 56; L. Kopáček: L. T., česká básnířka a spisovatelka, sb. Od stříbrných hor 8, 1935/36, s. 37; an.: První česká básnířka, sb. Od stříbrných hor 17, 1949/50, s. 23.

lk

František **Tichý**

* 21. 5. 1886 *Chyňava* u Berouna
† 4. 4. 1968 *Chyňava*

Literární historik zabývající se novodobou a zvláště starší českou a slovenskou literaturou, též kulturou a literaturou Podkarpatské Rusi; básník, překladatel, editor, publicista.

Psal se též František Rut (F. R., R. F.) Tichý. – Syn učitele, základní školu vychodil 1891–97 v Železné u Berouna, 1897–1905 studoval na Akademickém gymnáziu v Praze, 1905–09 na filoz. fakultě v Praze a v Lipsku obor čeština a němčina, 1913 složil doktorát (disertace *Balady u F. L. Čelakovského,* prof. J. Vlček a J. Máchal). Časopisecky debutoval ještě jako student v Besedách Času 1903. Učil zprvu na obecných a měšťanských školách, 1911–22 na gymnáziu v Berouně; od 1922 po řadu let působil hlavně na Slovensku a Podkarpatské Rusi: 1922–23 byl správcem evangelického kolegiálního gymnázia v Prešově a redaktorem deníku Rusin v Užhorodě, 1924–34 profesorem gymnázia v Bratislavě. 1934–45 byl profesorem Jiráskova gymnázia v Praze, 1945–47 v Mariánských Láznich a v Praze-Michli a nakonec ředitelem gymnázia ve Sv. Juru u Bratislavy a lektorem češtiny na filoz. fakultě v Bratislavě; 1948 odešel do důchodu. Byl členem řady učených společností a odborných institucí.

Vedle několika sbírek komorní lyriky (*Růžová a bílá knížka, Povídky a písně, Krvácející rány*), jež nepřekročily dobový průměr a zůstaly v podstatě na okraji jeho literární činnosti, věnoval se T. zprvu pilně činnosti překladatelské: z němčiny (A. von Chamisso, H. Salus), francouzštiny (dobově objevný překlad É. Verhaerena), ukrajinštiny (T. Ševčenko), bulharštiny (Ch. Botev); zejména v časopisech uváděl k nám řadu jmen moderní evropské poezie. Druhý směr jeho činnosti, práce edičně osvětová, souvisel s jeho povoláním učitelským: převážně mládeži je určena řada drobných svazečků českých i slovenských autorů, sborníčků a antologií, provázených autorovými úvody a poznámkami. Významná je zejména jeho snaha (jako Vlčkova žáka) seznamovat českého čtenáře s literaturou slovenskou i s u nás málo známým literárním a duchovním životem Zakarpatska a Ukrajiny. T. se aktivně účastnil kulturního dění na Slovensku a na Podkarpatské Rusi nejen jako pedagog, ale též jako redaktor a vydavatel (např. užhorodského deníku Rusin a jeho edice Knižki Rusina), jako literární kritik a historik, autor několika monografií, ale také např. jako autor učebnice ukrajinštiny nebo knížky *Vývoj současného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi.* Jeho široký zájem o slovenskou literaturu sahal od novodobé poezie (*O Hviezdoslavovi…*, antologie Súčasná lyrika slovenská) přes starší slovenské autory (A. F. Kollár) až po nejstarší literární a národopisné památky; zvláštní pozornost věnoval vzájemným vztahům česko-slovenským (mj. též v souvislosti s diskutovaným problémem jednoty českého a slovenského jazyka a národa) a slovensko-zakarpatským (B. Nosák, A. Kralickij). T. populárně-osvětová vydavatelská činnost, spojená s drobnými monografickými statěmi (*Adolf Heyduk a jeho dílo, Václav Beneš Třebízský, Vývoj českého divadla v době obrozenské, Jan Neruda* aj.), postupně přerůstala v odbornou práci literárněhistorickou, zaměřenou zejména k starší české a slovenské literatuře a k památkám lidové tvořivosti (komentované edice Kytice z české a slovenské duchovní lyriky lidové, Československé písně v Moskevském zpěvníku aj., studie *Raná gotika v českém básnictví,* studie a edice komeniologické). Pro Ottův slovník naučný zpracoval T. hesla z těchto oblastí.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Fraňo Rut, Zdenek Broman, Zdeněk Broman; -c-, Fr. T., F. T., -ý., Z. B., -zb-. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Adolf Černý (1924); Besedy Času (1903–13); Bratislava (1927–28, 1931); Budoucno (1919); Cecilie (1944); Cyril a Metod (Košice 1947); Čas (1911); Časopis Matice moravské (1953); ČNM (1939–40, 1967); Časopis pro moderní filologii (1912, 1916–19, 1934–37, 1940–42); Čes. kultura (1912); ant. Česká lyra (1910); Českolužický věstník; sb. Čes. bibliofil Juliu Zeyerovi (1941, O knihovně

Julia Zeyera, i sep.); Čes. časopis estetický (1921); Čes. časopis filologický (1943); Čes. lid (1951–54); Čes. svět (1905–06, 1914–16, 1921); Čes. zápas (Olomouc 1966); Čin (1930, 1933); Deutsche Literaturzeitung (Berlín); Dukla (Prešov); Dunaj (Vídeň 1934, Adam František Kollar, i sep.); Elán (Praha, Bratislava 1932, 1939–42); sb. Emanuelu Lešehradovi k 15. listopadu 1937 (1937); Hlas národa (1905); roč. Chudým dětem (Brno 1933, s tit. O Janu Nerudovi); Jeviště (1920); sb. Josef Dobrovský 1753–1829 (1929, Josef Dobrovský a Podkarpatská Rus); Kalendář paní a dívek českých (1914); Kostnické jiskry (1942, 1951, 1964–67); Kritika (1926, Pseudorieger. Památce Jana Heidlera, i sep.); Křesťanská revue (1959, 1967–68); Květy (1906–11, 1915); Leipziger Tageblatt (1909, 1912; 1912 nekrolog J. Vrchlického); Lid. demokracie (1965); Lid. noviny (1932, 1934–42); Lípa (1918–19); Listy filologické (1912, 1914; 1914 J. A. Komenského spisek o andělích, i sep.); Lit. noviny (1929); Lit. noviny (1953); Lit. rozhledy (1925); Lumír (1905–08, 1938–40); Máj (1906–07); Malý čtenář (1941); Marginálie (1942, 1944); Moderní revue (1906); Moderní život (1903); Most (1922); Nár. listy (1909); Nár. obzor (1907, 1909); Nár. osvobození (1924–36, 1945–46); Nár. práce (1939, 1942); Naše doba (1919, 1921, 1934, 1944); Nové Rusko; Novina (1908, 1912); Nový život (1956); Panoráma (1935); Pedagogická revue; Pedagogika (1963); Philologica Pragensia; Pokroková revue (1913); Prager Presse (1924–31, 1934, 1936); Praha–Moskva (1947, 1949, 1954); Pramen (1920–24); Právo lidu (1915, 1926, 1932, 1937); Pražská lid. revue (1910–13); Pressburger Zeitung (Bratislava); Prúdy (Bratislava); Přehled (1912); Rozhledy (1905); Rudé květy (1905–07); Ruch (1913); Rusin (Užhorod 1923); Sborník Matice moravské (Brno 1954); Sborník Matice slovenskej (Turč. Sv. Martin 1927, Bohuš Nosák a podkarpatskí Rusíni, i sep.); Sborník NM v Praze (1960); Sborník Společnosti Jaroslava Vrchlického (1916); Sborník venovaný… Jánovi Kvačalovi… (Bratislava 1933, Drobné príspevky k štúdiu piesňovej tvorby Komenského, i sep.); Slavia (1931); Slavie; sb. Slovanské spisovné jazyky v době přítomné (1937); Slovanský přehled (1913, 1926, 1931); sb. Slovanský přehled 1914–1924 (1925, na počest A. Černého); Slovenská literatúra (Bratislava); sb. Slovenská miscellanea (Bratislava 1931); Slovenské pohľady (Turč. Sv. Martin); Střední škola (1931, 1939–40); sb. Svatopluku Čechovi (1946); Svět práce (1949); Svob. noviny; Šarišské hlasy (Prešov); Topičův sborník (1914–23); Tvorba (1947); Umění (1944); Věda a život; Venkov (1919–20, 1942); Vídeňský deník; Výr. zpráva gymnázia v Berouně (1914); Vzlet (Plzeň 1917); Z dějin východní Evropy a Slovanstva. Sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi… k 60. narozeninám (1928); Zbornik naukovyj Tovaristva Prosveta (Užhorod 1922); Zeitschrift für Slawistik (Berlín); Země (1919–34); Zlatá Praha (1904–05, 1909); Zvon (1907–09, 1913–16, 1919); Ženský obzor (1905–07, 1913–21, 1925, 1929, 1936); Ženský svět (1906–07, 1912, 1921). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie, práce o literatuře a jazyce, publicistika:* Růžová a bílá knížka (BB 1910, pseud. Zdeněk Broman); 1914 (B 1914); Adolf Heyduk a jeho dílo (studie, b. d., 1915); Povídky a písně (BB 1916); Václav Beneš Třebízský (životopis. kapitoly, 1918); Knížka o Slovensku (stati, 1919); O Hviezdoslavovi, největším básníku slovenském (studie, 1920); Krvácející rány (BB 1920); Náš Jirásek (studie, 1920); Vývoj českého divadla v době obrozenské (stať, 1921); Ioannikij Bazilovič, pervyj dejepisec Podkarpatskoj Rusi (stať, Užhorod 1921); Jan Neruda (stať s výborem z básní, 1924); Dubrovnická vidění (P 1934, pseud. Zdeněk Broman); Anatolij Kralickij (studie, 1936); K patologii slovenského nacionalismu (polemika, 1936); Vývoj současného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi (stať, 1938); Praktická učebnice ukrajinského jazyka (1939, s M. Bašmakem); Raná gotika v českém básnictví (studie, 1940). – *Překlady:* H. Salus: Christa (1906) + Pražské i jiné novely (1907, oboje pseud. Zdeněk Broman); Ch. Botev (uveden jako Botjov): Básně (1913, pseud. Zdeněk Broman); É. Verhaeren: Mnohonásobný lesk (1917, s úvodem F. X. Šaldy) + Obdiv světa a básně prózou (1917) + Filip II. (1921); T. Ševčenko: Jan Hus (1918); L. N. Tolstoj: Pohádky z Prvé čítanky (b. d., 1918); A. von Chamisso: Petr Schlemihl (uvedeno jako Šlemíl, 1919); J. J. Korytňanskij: Rodinná slavnost (1922); Pověsti z Podkarpatské Rusi (1930); sb. T. G. Masarykovi ukrajinští básníci (1936); E. Fischer, A. M. Knoll: Katolicizmus a komunizmus (Bratislava 1940, s úvodem); J. A. Komenský: Živá tiskárna aneb Lis myšlenky. Typographeum vivum (1968). ▮ SCÉNICKY. *Překlad:* K. Edschmid: Kean (1926). ▮ KORESPONDENCE: M. Mušinka: Z korespondence Čechů s Volodymyrem Hnaťukem (též dopisy F. T. Hnaťukovi z 1921 a 1924), Slovanský přehled 1971, s. 304. ▮ REDIGOVAL *knižnice:* Knižki Rusina (1923, při užhorodském deníku Rusin, s antologií z české lit. České číslo), Knihy súvislej četby slovenskej pre stredné školy (Prešov 1927–28, s P. Bujnákem). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Slovenský sborníček (1914, výbor pro ml.); V. Zelený: Život Josefa Jungmanna (1915, komentované vyd.); České pověsti (1915); B. Němcová: Sedmero krkavců, Pohádka o perníkové chaloupce (b. d., 1915) + Slovenské pohádky (1918); A. Heyduk: Kytice lyriky (1915, výbor) + Slovensku (1919) + Cigánské melodie (1923); V. Beneš Třebízský: O třech synech královských, O vlčkovi a liščičce (1916); F. L. Čelakovský: Balady (1917); Památník zpěváckého spolku Slavoš v Berouně (1917); Pohádky z Kladska (b. d., 1917, pseud. Zdeněk Broman); O. Červinka: Povídky veršem (b. d., 1917, výbor) + Hus a Tábor (1921); Česká próza (1918, výbor statí pro ml.); Úvod do studia Otokara Březiny (b. d., 1918, výbor BB s úvodem a výklady); E. Krásnohorská: O draku Kraku (1918); J. Neruda: Hradčanské pověsti (b. d., 1919) + Zpěvy páteční (1935); J. A. Ko-

menský: Písně některé nábožné (1920) + Labyrint světa a ráj srdce (1948) + Didaktické spisy (1951) + Informatorium školy mateřské (1952; rozšíř. vyd. 1964) + Didaktika J. A. Komenského (1953, vybrané kapitoly z čes. a latinské Didaktiky) + J. A. Komenský v obrazech (1953); Poezii Aleksandra Duchnoviča (Užhorod 1922); J. N. Štěpánek: Berounské koláče (1922); Sborník Jozefa Gregora-Tajovského (Bratislava 1925, s F. Wollmanem a L. N. Zvěřinou); sb. Slovanský přehled 1914–1924 (1925, s A. Frintou); Súčasná lyrika slovenská (Prešov 1928, výbor); Deutsches Lesebuch für die fünfte und sechste Klasse der Mittelschulen mit tschechoslowakischen Unterrichtsprache (1929); ant. Růženec útěchy (1929); A. Sládkovič: Detvan (1930, výbor); Československé písně v Moskevském zpěvníku (1931, komentované vyd.); Kytice z české a slovenské duchovní lyriky lidové (1931, výbor s komentářem); sb. Slovenská miscellanea. Sborník věnovaný univ. prof. A. Pražákovi (1931, s J. Jiráskem); Jiříkovo vidění (1934); Píseň Kunhutina (1943); Z legend svatoivanských (1945); J. B. Pecka: Písně proletáře (1951, výbor); J. Kollár: Vybrané spisy 1, 2 (1. Básně, 1952; 2. Prózy, 1956). ∎

LITERATURA: ● ref. 1914: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 15, 1914/15, s. 194; K., PL 24. 1. 1915; Ant. Veselý, Čes. revue 9, 1915/16, s. 57 ●; ● ref. Adolf Heyduk…: -t, Akademie 19, 1914/15, s. 396; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 15, 1914/15, s. 587; A. N. (Novák), Lumír 1915, s. 330; F. V. Vykoukal, Osvěta 1915, s. 788; A. Pražák, Čes. věda 2, 1915/18, s. 41; K., PL 20. 2. 1916; J. Voborský, Vlast 31, 1914/15, s. 1073 ●; ● ref. Povídky a písně: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 17, 1916/17, s. 294; G. Pallas, Venkov 18. 1. 1917 ●; ● ref. překl. É. Verhaeren: Mnohonásobný lesk, Obdiv světa a básně prózou: O. Šimek, Lumír 1917, s. 425; K. Jelínek, ČMF 6, 1917/18, s. 287; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, 126 ●; B. (F. Bílý): ref. ed. Česká próza, NŘ 1918, s. 301; ● ref. překl. T. Ševčenko: J. Folprecht, Čes. revue 11, 1917/18, s. 758; L. N. Z. (Zvěřina), Venkov 12. 7. 1918; Dr. A. F. (Fuchs), Tribuna 10. 8. 1919 ●; ● ref. Knížka o Slovensku: G. P. (Pallas), Zlatá Praha 37, 1919/20, s. 110; M. W. (Weingart), Čes. osvěta 1920, s. 126; A. Gregor, LidN 19. 1. 1921 ●; ● ref. Krvácející rány: J. Knap, Cesta 2, 1919/20, s. 970; J. Krecar, MR 1919/20, sv. 35, s. 389; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 333; J. Vrba, Pramen 1920, s. 135; J. H. (Hora), Kmen 4, 1920/21, s. 57; J. O. N. (Novotný), LidN 8. 5. 1921 ●; ● ref. O Hviezdoslavovi…: A. Pražák, Naše věda 3, 1919/20, s. 191; L. N. Z. (Zvěřina), Venkov 24. 3. 1920 ●; ● ref. překl. É. Verhaeren: Filip II.: A. M. Píša, Červen 1921, s. 242; kč. (K. Čapek), LidN 22. 7. 1921 → O umění a kultuře 2 (1985) ●; ● ref. ed. Kytice z české a slovenské duchovní lyriky lidové: J. B. Č. (Čapek), Čin 2, 1930/31, s. 739; jh. (J. Hora), LitN 5, 1930/31, č. 11; A. G. (Grund), RA 6, 1930/31, s. 360; -fert. (J. Seifert), Večerní PL 13. 3. 1931; Kp. (J. Knap), Venkov 28. 4. 1931; A. N. (Novák), LidN 7. 8. 1931; J. Z. (Zahradníček), Tvar 1931, s. 98; M. W. (Weingart), ČMF 18, 1931/32, s. 89; A. Škarka, ČMM 1932, s. 265; V. N. (Novák), Nové Čechy 1932, s. 26 ●; ● ref. ed. Československé písně v Moskevském zpěvníku: sh (P. Váša), LidN 2. 2. 1932; a. (J. Hora), Čes. slovo 4. 3. 1932; -fxn- (F. Navrátil), ČČH 1932, s. 196 ●; ● ref. Dubrovnická vidění: ne (A. Novák), LidN 23. 8. 1934; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 31. 8. 1934; amp. (A. M. Píša), PL 14. 9. 1934 ●; ● ref. K patologii slovenského nacionalismu: K. P. (Polák), PL 24. 7. 1936; drb. (J. Borecký), Zvon 36, 1936/37, s. 42 ●; K. Jensen: ref. ed. Jiříkovo vidění, LF 1938, s. 47; ● ref. Vývoj současného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi: F. Trávníček, LidN 17. 6. 1938; vbk. (V. Běhounek), PL 16. 8. 1938; A. Brückner, Zeitschrift für slavische Philologie (Heidelberg) 1939, s. 203 ●; ● ref. Raná gotika v českém básnictví: jk. (J. Kopecký), Dělnická osvěta 1941, s. 177; kp. (K. Polák), Nár. práce 22. 6. 1941; J. Hrabák, SaS 1941, s. 164; J. Polák, Střední škola 22, 1941/42, s. 45; D., Věda a život 1942, s. 514; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 50, 1942/43, s. 187 ●; J. Vašica: ref. ed. Píseň Kunhutina, Čes. časopis filologický 3, 1944/45, s. 250; K. Dvořák: Nové edice Kollárova díla, ČLit 1953, s. 74; I. B.: k osmdesátinám, Kultúrny život 1966, č. 23.

es

Josef **Tichý**

* 30. 11. 1801 *Divišov* u Vlašimi
† 19. 5. 1878 *Měčín* u Klatov

Autor veršů a textů písní s vlasteneckou, milostnou a nábožensky didaktickou tematikou.

Psal se i Josef Hubert T. – Syn řezníka. Po absolvování tzv. filozofie vystudoval v Praze teologii (vysvěcen 1829); 1830–33 byl kaplanem v Divišově, 1834–37 v Poříčí n. Sázavou, 1838–42 kaplanem a kooperátorem v Benešově, 1842–50 kaplanem a poté farářem ve Václavicích, 1850 se stal farářem v Měčíně u Klatov. Pohřben byl v Měčíně. – Bývá zaměňován s římskokatolickým farářem Josefem T. (* 18. 2. 1800 Benešov, † 4. 9. 1888 Týnec n. Labem), občasným přispěvatelem časopisu Přítel mládeže a jiných teologických a pedagogických periodik.

Svými básněmi patřil T. mezi čelné přispěvatele České včely za redakce J. N. Štěpánka; psal sem většinou sonety, ale i epigramy, ódy, bajky, příležitostné verše a uveřejnil i ukázky z veršovaného dramatu. Rozvíjel především tradici klasicistické poezie s idylickými náměty přírodní provenience (*Básně*); verše s anakreontickou tematikou (např. *Minulá slast, Věrná dívčina, Na Máj, Sen*) někdy přecházely do

zkonvenčnělé podoby sentimentální lyriky (cyklus *Nína*). Nejčetnějšími T. příspěvky byly didaktizující skladby s náboženskými náměty (např. *Tvůrce, Nápis na rohy zlému člověku*) a příležitostné básně oslavující nejen představitele panovnického dvora, šlechty a církve, ale i představitele obrozenského hnutí (*Výtečně zasloužilému muži panu Josefovi Jungmannovi*) a v duchu dobového kultu přátelství některé T. známé. V České včele (1838–39) T. uveřejnil též v devíti znělkách zveršovaný otčenáš (*Modlitba Páně pro Její Osvícenost Karolínu, rozenou princeznu z Lobkovic*). Každou apostrofu-prosbu formulovanou v posledním tercetu rozvedl do čtrnácti veršů jednoho sonetu; s naléhavou proklamativností představil Boží říši jako jediný zdroj blaha a s psychologizujícím zřetelem uvažoval o pokušení a vině. Ojedinělý zůstal pokus o veršované historické drama o Mikuláši Zrinském (*Původní činohra Zřiny,* Čes. včela 1838). T. básně ze 40. let ve větší míře využívaly písňovou a deklamační formu (např. dvě parafráze písně Kde domov můj z 1841 a 1844, které byly později přetiskovány ve sbírkách společenského zpěvu) a vlasteneckou tematiku. Pozdní tvorbu (spolu s několika dříve neuveřejněnými žertovnými deklamovánkami – *Mrzutova, Břichopáskova*) shrnul T. do sbírky *Básně. Písní svazeček první* (další svazky už nevyšly a T. v 50. letech básnické tvorby zanechal).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Divišovský, T. Divišovský; J. H. T., Jos. Hub. T., J. T., T. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. včela (1835–42, 1844–46, 1848); Lumír (1856); Věnec ze zpěvů vlastenských…; – posmrtně: Český národní zpěvník (1949, ed. R. Smetana a B. Václavek); sb. Locus amoenus – Místo líbezné (1994, s. 69); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Oslava dne 4. listopadu 1841 (B 1841); Mé slzy nad smrtí Její Osvícenosti vysoce urozené paní, paní Karolíny, kněžny z Lobkovic (B 1844); Básně J. T. Písní svazeček první (1852). ▮

LITERATURA: J. B. Čapek: Veršová zpracování Otčenáše, Věstník KČSN 1932, tř. filoz.-hist., část 3, s. 1; J. V. Šmejkal in Píseň písní národu českého (1935, s. 117); J. Tywoniaková: Posázaví v krásné literatuře, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka (1969, s. 181).

vpb

Petr **Tichý**

* 5. 5. 1902 *Nové Benátky* (B. nad Jizerou)
† 26. 2. 1990 *Mladá Boleslav-Kosmonosy*

Autorka veršů a psychologizujících próz o deziluzi a hledání duchovních hodnot života.

Podepisovala se i vl. jm. Marie Husová, též Petr Marie Husová. – Pocházela z katolické učitelské rodiny. Základní školu vychodila v rodišti, od 1914 (2. třídy) studovala na gymnáziu v Písku, kde byla odbornou učitelkou dívčí měšťanské školy její teta, spisovatelka A. R. Husová. Po maturitě 1921 vystudovala na filoz. fakultě v Praze obory latina-čeština; první profesorské místo získala 1926 na reálném gymnáziu v Chrudimi (1928 o prázdninách navštívila Paříž, Normandii a Itálii). Od 1928 učila na reálném gymnáziu v Prievidzi, odkud si přinesla velkou lásku ke Slovensku, od 1934 na reálném gymnáziu v Litoměřicích (zde mj. byl čtyři roky jejím žákem L. Kundera), po záboru pohraničí přešla na gymnázium v Mladé Boleslavi. Vyučovala češtinu, latinu, řečtinu, po 1945 i ruštinu a na všech svých působištích podněcovala zájem studentů o literaturu a umění. Po 1945 bydlela se svou sestrou Annou v Benátkách n. Jizerou.

K literatuře přivedl autorku vzor její tety A. R. Husové, u níž od mala trávila všechny prázdniny; po její smrti jí věnovala rozsáhlejší povídku Cesta (v rukopisné pozůstalosti) a podle jejího příkladu psala pohádky pro dospělé. Debutovala 1919 veršovanou modlitbou v katolickém časopisu Maria a básně psala i nadále (za pobytu na Slovensku i ve slovenštině), publikovala je však jen sporadicky. Vyjadřovala v nich vroucí křesťanské zaujetí a přesvědčení o duchovní dimenzi lidského života, opakujícími se tématy byla úcta k velkým humanistům (např. T. G. Masarykovi), milostné opojení, deziluze a smíření, zážitky z cest (cyklus z Paříže), krajinné dojmy z Písecka. Od konce 30. let beletrii trvale publikovala pod pseudonymem Petr Tichý, nejprve sbírku veršů *Zapsáno do větru;* v sedmadvaceti básních tesknému ladění dominují motivy ticha, zklidnění duše, lásky k matce, kouzla přírody a pohádek. Prozaickou tvorbu zahájila cyklem lyrizujících povídek z maloměstského prostředí *Jiskry na sněhu,* po nichž následoval ve své době čtenářsky úspěšný román *Zelená tvrz,* autobiograficky motivovaný obraz citových a myšlenkových

krizí mladé středoškolské profesorky, které život přináší stále nová loučení se vším, k čemu přilnula. Příběh milostné deziluze a osamění nabízí jako řešení obrat do nitra v přimknutí k Bohu myšlenkami, slovem a činem. Po válce vyšel vedle cyklu čtyř novel *Světlý kruh* ještě román *Vinice zaslíbení.* I zde je tématem intimní drama zranitelných lidských duší, rozvíjené v tragickém konfliktu mužovy odříkavé sebekázně a sobecké, dravé živočišnosti ženy a potom v bolestném hledání smíru mezi mrtvým a živou. Svému rodišti věnovala emotivní úvod k souboru Benátky nad Jizerou v kresbách Karla Vika (k 600. výročí vzniku města). Řada jejích literárních prací zůstala nevydána, hlavně verše, které psala až do posledních let života, dále drobné prózy, povídky a novely (Cesta, Šípkové růže, Muž s pláštěm a ti ostatní, Vítězství matky Pohádky aj.). – V 70. letech se (na popud J. Ludvíkovského) uplatnila jako překladatelka klasické latinské literatury, zejména se podílela na úplném českém překladu historického díla T. Livia Ab urbe condita (v edici Antická knihovna).

PSEUDONYM, ŠIFRY: Jan Černý; H. M., P. T. ∎ PŘÍSPĚVKY *in:* Benátky nad Jizerou v kresbách Karla Vika (Benátky n. Jizerou 1949, úvod bibliofilie); Maria (1919); Nár. listy (1940); Nár. osvobození (1930); sb. Oktáva ve válce (Ml. Boleslav 1945, an.); sb. Pamätník otvorenia novostavby Štátneho reálného gymnázia v Prievidzi a Ročná zprava za školský rok 1929/30; Právo lidu (1932); Řád (1943–44); Sever a Východ (1930); Stan (Břeclav 1929–30); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Zapsáno do větru (BB b. d., 1938); Jiskry na sněhu (PP 1942); Zelená tvrz (R 1944); Světlý kruh (PP 1946); Vinice zaslíbení (R 1947). – *Překlady* (pod vl. jm.): G. I. Caesar: Válečné paměti (1972, s jinými); T. Livius: Dějiny římské od založení města 4, 7 (1973, 1979, s P. Kucharským). ∎

LITERATURA: M. Mašínová: M. H. (1902–1990). Soupis osobního fondu (LA PNP 1993). ∎ ● ref. Zapsáno do větru: amp. (A. M. Píša), PL 4. 8. 1938; J. B. (Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 97 ●; ● ref. Jiskry na sněhu: V. T. (Tichý), Nár. práce 14. 11. 1942; jšk (J. Š. Kvapil), LidN 22. 2. 1943 ●; ● ref. Zelená tvrz: V. T. (Tichý), Nár. práce 4. 5. 1944; J. Machoň, LidN 15. 5. 1944; NS., Lid. listy 3. 9. 1944 ●; J. H.: k sedmdesátinám, Katol. noviny 1972, č. 23; L. Kundera in Různá řečiště (a) (2005).

mhs

Vítězslav **Tichý**

* 8. 1. 1904 *Duchcov*
† 26. 6. 1962 *Praha*

Literární historik a kritik, badatel zaměřený zvláště na tvorbu J. Vrchlického; autor literárních učebnic, editor.

Syn malíře porcelánu a švadleny. Od 1914 studoval na německém gymnáziu v Duchcově (mat. 1922) a 1922–26 na filoz. fakultě v Praze slavistiku a germanistiku (profesoři O. Fischer, E. Smetánka, A. V. Kraus a M. Hýsek). Od 1926 byl suplujícím profesorem na obchodní škole ve Slaném, 1929 získal definitivu; 1933 obhájil doktorát prací *Veršované povídky Jaroslava Vrchlického.* Od září 1936 působil jako profesor v Praze: nejprve na průmyslové škole strojnické na Smíchově, dále na průmyslové škole elektrotechnické, od 1954 na průmyslové škole geologické a od 1960 do odchodu do důchodu na průmyslové škole bytové tvorby na Žižkově. Při zaměstnání se věnoval soustavné literárněkritické činnosti (pravidelná spolupráce zvláště s časopisem Dělnická osvěta, Právo lidu, Nár. práce) a aktivně se účastnil vědeckého života (mj. místopředseda Literárněvědné společnosti při ČSAV a člen Společnosti Jaroslava Vrchlického).

Základem T. interpretačního úsilí bylo přesvědčení o tvorbě jako reflexi vnitřního světa autorova, v níž idea zachycuje stav citového života; z tohoto hlediska analyzoval i motivickou výstavbu díla a její analogie s důrazem na co nejpřesnější zařazení spisovatele a díla do dobových souvislostí a vztahů. T. celoživotní intenzivní zájem o J. Vrchlického vyústil v literárně psychologickou monografii *Jaroslav Vrchlický. Život,* v níž modeluje básníkovu osobnost pomocí detailní deskripce životopisu a pátráním po genezi inspirace jeho tvůrčích prvopočátků i dalšího zrání s četnými odkazy na literární filiace a kontexty (zhuštěný přehled básníkova života a díla publikoval pak jako spoluautor popularizační příručky *Jaroslav Vrchlický*). Podobně konkretizující ráz má i jeho profil *Básník Vítězslav Hálek,* který ozřejmuje rozměr Hálkova díla z hlediska soudobých poměrů a literární atmosféry. Z T. germanistických studií vycházela práce o „heroické době" protinapoleonského odporu *Literatura německého boje za osvobození (1806–1813);* v kontextu počínající německé okupace tendenčním dojmem působil esej

o zneužívání tradice a historickém sentimentu *Poznámky k českému historismu,* vyzdvihující naše historické souputnictví s Německem. Z regionálně motivovaného interesu vytěžil T. monografii *Casanova v Čechách,* podrobně sumarizující Casanovův duchcovský pobyt, jeho tehdejší literární činnost a též jeho ohlasy v literatuře až do současnosti. Jako editor věnoval pozornost zvláště dílu J. Vrchlického a K. Klostermanna (i v rámci sebraných spisů); pedagogická činnost jej vedla k podílu na řadě středoškolských učebnic.

ŠIFRY: V. T., vt. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Časopis pro moderní filologii (1932–42, 1961; mj. 1932 Jaroslav Vrchlický a Conrad Ferdinand Meyer, 1937 Vrchlického překlady P. B. Shelleye, i sep., 1941 Karel Leger jako historický beletrista, i sep.); Čes. bibliofil (1945); Čin (1935–36); Dělnická osvěta (1936–42, lit. ref.); roč. Chudým dětem (Brno 1937, s tit. Živý Vrchlický); Kritický měsíčník (1942); Kultura doby (1936–37); Kulturněpolitický kalendář 1958; Kulturní politika (1947–49); Kytice (1948); Lid. noviny (1935–36, 1940); Listy filologické (1942, 1946–47); Lit. noviny (1939, 1947–48); Lit. noviny (1952); Literatura ve škole (1956); Marginálie (1949); Nár. práce (1939–45, lit. ref.); Nová svoboda (1937); Nový život (1956); Panoráma (1942); Práce (od 1949); Právo lidu (1937–38, 1946–47, lit. ref.); Rudý večerník (1923); Sborník Společnosti Jaroslava Vrchlického na r. 1926 a 1927 (1928, Shelley a Vrchlický); Sborník věnovaný Josefu Jankovi… k 70. narozeninám (1939); Slovesná věda (1947, 1950–51); Střední škola (1938); sb. Svatopluku Čechovi (1946). ▮ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře, jazyce a kultuře:* Literatura německého boje za osvobození (1806–1813) (studie, 1939); Německá mluvnice pro Čechy 1–3 (1939); Poznámky k českému historismu (E 1940); Jaroslav Vrchlický. Život (monografie, 1942; upr. vyd. 1947); Básník Vítězslav Hálek (studie, 1944); Satanela Jaroslava Vrchlického (studie, 1946 ← ČMF 1934); Český kulturní Slavín, duchovní, literární, hudební a výtvarný (1948, s J. Hrbkem a J. Vodehnalem); Jaroslav Vrchlický (portrétní studie, 1954, s K. Krejčím a J. Polákem); Casanova v Čechách (monografie, 1958); Stručné dějiny české a slovenské literatury (učebnice, 1958, s B. Balajkou a L. Páleníčkem, sloven. část J. Béder a J. Sedlák); Rukověť dějin české a slovenské literatury pro 10. (pak 2.) ročník SVVŠ (1958, sloven. část J. Béder a J. Sedlák); Jaroslav Vrchlický v Lužanech (kat. výstavy, 1962, s J. Moravcem); Rukověť dějin literatury pro 2. ročník středních škol (1972, s V. Forstem). – *Překlady:* Molière: Nesmrtelná slova (b. d., 1940); W. Shakespeare: Nesmrtelná slova (b. d., 1940); F. Schiller: Nesmrtelná slova (b. d., 1940); F. Nietzsche: Duševní aristokratismus (1940); A. Schopenhauer: Životní moudrost (1941); H. Unger: Nehynoucí dědictví (1941, s B. Seklou). ▮ REDIGOVAL *knižnici:* Vilímkova ilustrovaná národní knihovna (1948); *soubor:* Nesmrtelné romány J. Verna (1948–49). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. Vrchlický: Kytka lyriky z básní Jaroslava Vrchlického (1939) + Kytka balad, romancí a legend (1940) + Loutky (1947) + Duch a svět (1948) + Z hlubin (1948) + Barevné střepy (1949) + Eklogy a písně (1949) + Okna v bouři (1950) + Zlomky epopeje (1950, s K. Polákem) + Korálové ostrovy (1951) + Česká krajina (1952) + Živý oheň (1953) + Bozi a lidé (1954) + Vittoria Colonna (1955) + Žeň času (1963, s J. Moravcem); T. Nováková: Na Librově gruntě (1948); A. Jirásek: Mezi proudy 3. Do tří hlasů (1951); K. Klostermann: Ze světa lesních samot (1955) + Ze světa lesních samot, V ráji šumavském (1956) + Mlhy na Blatech, Vypovězen (1957) + Kam spějí děti, Skláři (1957) + Suplent (1958) + Drobné prózy (1959); Čítanka pro 3. ročník čtyřletých odborných škol (1956). ▮

LITERATURA: ne (A. Novák): ref. Vrchlického překlady P. B. Shelleye, LidN 29. 4. 1937; ● ref. Literatura německého boje…: -chb.- (V. Cháb), Naše zprávy 1939, č. 84; b. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1940, s. 20 ●; ● ref. Poznámky k českému historismu: M. B., Zvon 41, 1940/41, s. 529; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1941, s. 53; jšp. (J. Šup), LitN 1941, s. 92 ●; amp. (A. M. Píša): ref. Karel Leger jako historický beletrista, Nár. práce 21. 5. 1941; ● ref. Jaroslav Vrchlický. Život: bs. (B. Slavík), LidN 13. 9. 1942; p. (A. M. Píša), Nár. práce 3. 10. 1942; K. Milotová, Venkov 16. 10. 1942; V. Frída, KM 1942, s. 278 ●; K. P. (Polák): ref. Básník Vítězslav Hálek, Nár. práce 12. 9. 1944 + ref. Satanela J. Vrchlického, PL 10. 11. 1946; ● ref. Jaroslav Vrchlický. Život (2. vyd.): V. Běhounek, Práce 15. 2. 1948; J. Brambora, Slovesná věda 2, 1948/49, s. 30 ●; S. Pavlíková: ref. Casanova v Čechách, ČMF 1959, s. 254; ● nekrology: J. Špét, ČSPS 1962, s. 228; V. Kamelský, Čes. jazyk a literatura 13, 1962/63, s. 61 ●; M. Popel: Rok od smrti V. T., Philologica Pragensia 1963, s. 400; P. Koukal: Tajuplný knihovník duchcovský (k 10. výr. úmrtí s ukázkou z T. rukopis. casanovské komedie Ze tří čtvrtin zvědavost), Revue Teplice 1972, č. 9 + Profesor T., tamtéž, 1987, č. 7 + in V. T.: Casanova v Čechách (2. vyd., 1995); I. Zítková: Dva pohledy na Casanovu, Nové knihy 1996, č. 15.

jz

Antonín **Tille** viz in Václav **Tille**

Václav **Tille**

* 16. 2. 1867 *Tábor*
† 26. 6. 1937 *Praha*

Literární historik a folklorista pozitivistického školení, orientovaný na pohádkoslovný výzkum a lite-

rární studia, autor objevné biografie B. Němcové, znalec západoevropské, zvláště francouzské literatury a srovnávacích literárních dějin, teatrolog, literární, divadelní i filmový kritik; tvůrce pohádek a bajek inspirovaných folklorními látkami; překladatel, editor, publicista.

Pokřtěn Václav Josef. – Syn středoškolského profesora Antonína (A. J.) T. (* 29. 11. 1835 Starosedlský Hrádek u Březnice, † 13. 3. 1896 Praha; doktorát 1863 prací O zásadách historické kritiky), působícího na různých místech v Čechách, také v Chorvatsku (1861–62 ředitel školy v Osijeku), který byl autorem zeměpisných učebnic a v časopisech (Beseda, ČČM, Krok, Květy, Osvěta, Otavan, Poutník od Otavy aj.) publikoval články (zejména z historie a zeměpisu), kritiky i překlady z chorvatštiny (mj. J. Jurković, též odborné stati), podílel se na překladu románu Obraz Doriana Graye od O. Wildea (1905, s J. Boreckým); udržoval bohaté styky s literáty a vědci (zejména s J. Dastichem), jeho švagr H. Jurenka patřil k přátelům B. Němcové. – Školu navštěvoval V. T. od 1872 v Třeboni (rodina zde žila od 1868), od 1873 v Litomyšli, kde otec působil jako ředitel piaristického gymnázia, zde pak T. studoval od 1878, po přestěhování do Prahy (po otcově jmenování zemským školním inspektorem 1881) pokračoval na 1. českém reálném a vyšším gymnáziu (mat. 1885). Na filoz. fakultě pražské univerzity absolvoval slavistiku a romanistiku (žák J. Gebauera, J. Golla, T. G. Masaryka, J. Durdíka aj.); v letním semestru 1886/87 studoval v Innsbrucku. 1888 získal za podpory J. Gebauera stipendium na studijní cestu na Valašsko, kde sbíral lidové povídky, 1889 získal doktorát prací *Herberta Spencera data sociologie*. T. r. nastoupil do pražské univerzitní knihovny jako volontér, 1891 se stal praktikantem, 1892 zatímním a 1893 definitivním amanuensem, 1893–94 byl přidělen Studijní knihovně v Olomouci, po návratu do pražské knihovny byl od 1898 skriptorem a knihovnickou kariéru ukončil 1911 jako kustod; knihovnickou problematiku sledoval i nadále (přednášel v knihovnických kursech ap.). Podnikl několik dalších studijních cest, mj. 1889 krátce pobýval ve Vídni, 1894–95 na Sorbonně v Paříži (přednášky G. Parise, L. Legera, P. E. L. Deschanela), 1899 v Belgii, Holandsku a Německu. 1902 se habilitoval na základě spisu *Filozofie literatury u Taina a předchůdců,* 1903 byl jmenován soukromým docentem srovnávacích dějin literatury na filoz. fakultě pražské univerzity, 1908 mimořádným, 1911 řádným profesorem; 1921–22 byl zvolen děkanem filoz. fakulty. Po smrti J. Vrchlického (zastupoval ho již od 1909) vedl seminář srovnávacích dějin literatury, 1929 založil seminář pro srovnávací studium dramatické literatury a její inscenace (tzv. divadelní seminář) a položil tak základy výuky divadelní vědy jako samostatné disciplíny; k jeho žákům patřila řada významných osobností (J. Brambora, J. Ježek, V. Jirát, M. Novotný, A. M. Píša, F. Tetauer, J. Vilikovský, J. Weil, R. Wellek a mnoho dalších). Jako zástupce české vědy (1911 mimořádným členem KČSN, 1909 dopisujícím členem, 1920 mimořádným a 1924 řádným členem ČAVU) a pražské univerzity se zúčastnil řady kongresů (např. organizoval mezinárodní sjezd kritiků v Praze) a kulturních akcí i v zahraničí, mj. navštívil 1914 Rusko a 1927 SSSR, 1925 a 1929 USA, často pobýval ve Francii a Belgii (od 20. let opakovaně jako delegát na zasedáních Union Académique Nationale v Bruselu) aj. Byl členem řady vědeckých a kulturních společností, např. Společnosti přátel starožitností českých, Společnosti Národopisného muzea československého (spoluredigoval Národopisný věstník československý, pomohl prosadit vydávání časopisu Čes. lid), Českosl. dramatického svazu, Penklubu, ELK (1935 prvním předsedou), S. V. U. Mánes, inicioval vznik Kruhu překladatelů, Společnosti Boženy Němcové aj. Bohatá byla T. přednášková činnost, spolupracoval též s rozhlasem, udržoval styky s mnoha významnými osobnostmi vědy a kultury (mj. L. Niederle, J. Polívka, F. X. Šalda, Č. Zíbrt). Redigoval několik knižnic, mj. dlouhodobě vycházející a především mládeži určenou Žeň z literatur. Amatérsky se zabýval fotografováním, byl sportovně zdatný (šerm, alpinismus), známá byla jeho obliba jezevčíků; tyto záliby i zájem o rozmanité novinky se uplatňovaly především v T. rozsáhlé publicistice.

Ve své mnohostranné činnosti se T. projevoval jako moderní, iniciativní osobnost vyznačující se vyvinutým citem pro vše nové, improvizační a asociační pohotovostí i výrazným žurnalistickým talentem, zároveň ho charakterizovala seriózност vědce, pozitivisticky vyškoleného analytika se smyslem pro detail a přesnost údajů, opírajícího se o důkladnou znalost materiálu. Podle četných svědectví byla jeho síla v mluveném slovu – byl strhující řečník

a nadaný vypravěč, ale i v psaných odborných pracích se vedle poněkud zdlouhavých popisných partií objevují výstižné charakteristiky a postřehy. Nejvýznamněji zasáhl do oblasti folkloristiky; o lidovou prozaickou slovesnost projevoval zájem již během studií na univerzitě: na podnět J. Gebauera sbíral lidové povídky na Valašsku, materiál opatřený též charakteristikou vypravěčů zpracoval podle vědeckých zásad, takže se jeho sbírka stala vzorem pro práci dalších folkloristů (vyšla až zásluhou J. Polívky 1902). V Gebauerově semináři vznikla i práce *Literární studie* analyzující vybranou skupinu pohádkových látek, kterou T. srovnal s příbuznými texty, pokusil se určit její původ a snažil se (ovlivněn tehdy tzv. mytologickou teorií, již však záhy opustil) zjistit její mytické jádro. Tehdy se začal soustavně zabývat analýzou českých pohádkových sbírek, zejména K. J. Erbena a B. Němcové, jejichž pohádkové práce vydal a komentoval; zdůrazňoval nutnost odlišovat text vyprávěný od literárně upraveného a zjišťoval, jak byla ústní slovesnost ovlivňována knižní literaturou (otisky v časopisech, kalendářích, tzv. knížky lidového čtení i vydané pohádkové sbírky domácí i cizí), přitom kriticky užíval migrační teorie a uplatňoval též sociologické hledisko. Takto postupoval v četných časopiseckých studiích (Čes. lid, Národopisný věstník československý aj.) a hlavně ve studii *České pohádky do roku 1848,* první části z původně plánovaného třísvazkového díla o českých pohádkách 19. a začátku 20. století; literární původ nacházel i v některých starých českých pověstech zapsaných v kronikách. Z potřeby utřídit shromážděný materiál a zařadit ho do světového kontextu vzniklo několik soupisových děl: v Helsinkách vydal německy psanou verzi roztříděnou podle mezinárodního katalogu A. Aarna (*Verzeichnis der böhmischen Märchen*), přepracovanou a rozšířenou v trojsvazkový abecedně seřazený *Soupis českých pohádek.* Rozsáhlé znalosti měl T. v oblasti západoevropské literatury; v habilitačním spisu *Filozofie literatury u Taina a předchůdců* odmítl mechanickou aplikaci přírodovědných metod na literaturu, představil dílo zástupců francouzské literární kritiky od konce 17. století, především však Ch. A. Sainte-Beuvea a H. Taina. Svými překlady (překládal též beletrii) zpřístupnil dějiny anglické a italské literatury (A. Filon; B. Wiese, E. Pèrcopo); z univerzitních přednášek vznikla podrobná, analyticky založená a bohatou bibliografií vybavená monografie belgického spisovatele M. Maeterlincka. Z české literatury upoutala T. zejména B. Němcová; zájem o její osobnost a tvorbu, umocněný empatií a vřelým obdivem, se promítl do podmanivého podání jejího životopisu *Božena Němcová,* v němž kriticky zpracoval všechen dostupný materiál o spisovatelce (včetně korespondence a úředních spisů, vzpomínek apod.) a z hlediska sociologického a psychologického sledoval vývoj její osobnosti ve vztahu k literární tvorbě. Významnou oblastí jeho kritické, publicistické a vědecké činnosti bylo divadlo. V referátech a studiích (periodika Den, Jeviště, Nár. listy, Prager Presse, Rozpravy Aventina aj.) se spíše než na rozbor dramatického textu zaměřoval na výstižný a detailní popis inscenace díla, režijního přístupu, hereckého ztvárnění postav a scénografii. Informoval o soudobém zahraničním divadle, především o francouzském, německém a ruském, ale i japonském či americkém, pochopení měl pro tzv. avantgardní divadlo (u nás Osvobozené divadlo, divadlo E. F. Buriana apod.). Některé studie shrnul v *Divadelních vzpomínkách* (E. Vojan, H. Kvapilová, F. Zavřel, A. Antoine, S. Bernhardtová, S. Desprésová, V. E. Mejerchold, M. Reinhardt, inscenace Vrchlického Noci na Karlštejně či Smetanových oper aj.), postřehy o sovětském divadle (zastoupeném hlavně K. S. Stanislavským, A. J. Tairovem) zachytil v reportážním záznamu pobytu české delegace v Moskvě 1927 (*Moskva v listopadu*). Na „Kvapilovu éru" provázenou zákulisními intrikami a spory se zaměřil také ve svém podílu na zpracování dějin Národního divadla (*Činohra Národního divadla od roku 1900 do převratu*). Významné byly i jeho dramaturgické podněty (např. uvedení Soumagneova Příštího Mesiáše), pokoušel se i o úpravu starších divadelních her (J. J. Kolár, F. B. Mikovec, J. K. Tyl). Jako jeden z prvních pochopil význam filmu jako svébytného umění, charakterizoval jeho výrazové prostředky a odlišnost od divadla (studie *Kinéma*). – S vědeckou prací souvisela i T. umělecká tvorba, vesměs krytá pseudonymem Václav Říha, v níž tvůrčím způsobem aktualizoval bajky (zdůraznil vtip na úkor morality) a především domácí i světové pohádkové látky (nová interpretace pohádkových postav, využití cyklického útvaru apod.). Každé sbírce dal osobitý ráz, sjednotil ji tematicky i způsobem zpracování: složitější

cyklickou stavbou spojil rozmanité pohádky o Honzovi (*Povídka o svatbě krále Jana*) a o kouzelných pomocnících (*Pohádka o třech podivných tovaryších*), strašidelný námět mají rytmizované *Strnadovy povídky*, symboličnost a barevný kolorit dominuje v *Princezně ze Severu…*, lidová moudrost a vtip v *Selských pohádkách* apod. Důraz kladl na výtvarnou složku díla, některé knihy vznikly jako doprovodný text k již hotovým výtvarným projevům (např. *Letní noc* k dílům J. Panušky, *Matrona z Efezu* k rytinám V. Hollara, *Alšovy pohádky* ke kresbám M. Alše), jiné ve spolupráci s výtvarníkem (zejména J. Panuška, J. Lada, M. Marešová, A. Scheiner). Péči o literaturu pro mládež projevil mj. i jako iniciátor souborů Jaro a Sníh, v nichž se podnětně spojila práce literátů s výtvarníky; výběr hodnotných děl z české i světové literatury v kvalitním překladu a opatřených doslovy uváděl v knižnici určené mládeži Žeň z literatur (vydával zde zejména díla B. Němcové, K. J. Erbena, jehož České pohádky shromáždil a vydal poprvé 1905, i svoji vlastní beletrii). – Některé neuveřejněné práce, úpravy divadelních her (např. J. Neruda: Francesca di Rimini), deníky aj. jsou uloženy v Literárním archivu PNP v Praze.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jaroslav Bříza (Jitřenka), Josef Měrný (Šibeničky), Junius, JUNIUS, Karel Čermák (Jitřenka), Karel Smrtka (Šibeničky), Karel Šrámek, Kerry, K. Souček, Mativi, Říha, Václav Říha, V. Říha, V. Šrámek (Čas), Tenkery, Tomáš Záruba, V. Záruba; B., C., D., J., J. O., H., G., K., Kle, Ks (Nár. listy), -l-, -ll-, L, M, R, S, T, T., -tel (dub., Jeviště), V, Ve (Švanda dudák), V. Ř., V. Řh., V. T., vt, yak (Čas), -yl, Ω. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Kmene 1930/31 (1930); sb. Alois Jirásek (1921); Alpský věstník (1902); Ausstellung österreichischer Hausindustrie und Volkskunst (Vídeň 1905–06); Athenaeum (1889, 1893); Besedy Času (1901–02); B. Němcová: Pohádky 2 (1907, studie České pohádky Boženy Němcové, i sep.) + Slovenské pohádky a pověsti 2 (1909, studie Slovenské pohádky Boženy Němcové, i sep.); Brázda (1920, 1932); Comoedia. Fascicolo periodico di commedia e di vita teatrale (Milán 1923); Čas (1892–97, i Beletristická příloha); Časopis archivní školy (1934, Rukopisná bohemika v Admontě, s J. Vilikovským, i sep.); Časopis českosl. knihovníků (1926); ČČM (1891, 1894–95; mj. 1894 Povídky o poutích na onen svět); Časopis Matice moravské (1891, 1893, 1907; 1907 Ráj královny Sibylly, i sep.); Časopis pro dějiny venkova (1928, Přemysl Oráč, i sep.); Časopis pro moderní filologii (1917); Časopis pro pěstování matematiky a fyziky (1918); Čechische Revue (1907–08); Čes. mysl (1901, 1904); Čes. revue (1912); Čes. divadlo (1918); Čes. slovo (1936); Českosl. republika (1920); Českosl. divadlo (1933); Českožidovské listy (1901); Čes. časopis historický (1899–1900, 1904–05, 1915–18; mj. 1899 Povídky o smrti Svatoplukově, 1904 Přemyslovy střevíce a železný stůl, 1905 K nejstarším českým pověstem, 1918 Kristiánův a Kosmův Přemysl); Čes. lid (od 1891; mj. 1894–95 O studiu lidu a pohádek, i sep.; 1898 Rýbrcoul); Čes. svět (1908); Čin (1933); sb. Čtvrtstoletí Městského divadla na Královských Vinohradech (1932); Dělnická osvěta (1921); Den (1906–10, divadelní ref.); Dětská zahrádka (1925); Die Brücke – Most (s tit. Otto Pick zum 50. Geburtstag, 1937); Divadlo (1931); sb. Dostojevskij (1931, Divadlo v Mrtvém domě, i sep.); ELK (1935–37); Europe Centrale (Paříž 1928); Giovedi (Milán 1930); sb. Hollar (1926, P Rýbrcoul); sb. Hory (1907); Choses de Théâtre (Paříž 1923); sb. Jan Laichter. Život a dílo (1935); Jarní almanach Kmene (1932); alm. Jaro (b. d., 1900); Jeviště (1920–22, divadelní ref.; 1920 Klasická čeština na jevišti → J. Levý: Čes. teorie překladu, 1957); Jitřenka (Polička 1885, BB, debut); sb. Johannes Amos Comenius (1928); Kalendář Nár. politiky na r. 1921, …1927; Katalog souborné výstavy Milady Marešové v Hradci Král. (1932); Katalog výstavy Milady Marešové (1930); Kmen (1917–18); Koh-i-Noor Magazín (1924, Seit wann existieren wir Menschen?, i sep.); Kritika (1924–25); La Revue française de Prague (1937); Le moyen âge. Bulletin mensuel d'histoire et de philologie (Paříž 1889); Lid. noviny (1933); Lípa (1919); Lípa (1931–32); Listy filologické (1887–91, 1896–97, 1917); Listy pro umění a kritiku (1933); Lit. listy (1893); Lit. noviny (1927, 1930, 1934–37, divadelní ref.); Lit. rozhledy (1927); Lit. svět (1928); Livre d'Or du voyage de Monsieur T. G. Masaryk en France… (Praha 1924); Lumír (1901, 1904–06); Máj (1905); Malý čtenář (1903); Mélanges d'histoire littéraire générale et comparée offerts à Fernand Baldensperger (Paříž 1930, Les contes française dans la tradition populaire tchèque, i sep.); Mladý venkov (1934); Národ (1909); Nár. a Stavovské divadlo (1923–24); sb. Národní hrdina generál Dr. M. R. Štefánik (1919); Nár. listy (1890–91, 1894–1914, 1920); Nár. obzor (1906, 1912); Nár. politika (1895, 1921, 1926–27); Nár. práce (1932); Národopisný sborník československý, pokr. Národopisný věstník československý (1897, 1901–02, od 1906; mj. 1906 Úvodem, 1915 České pohádky a lidové knížky, i sep.; 1916 Vráž, i sep.; 1917 Chráněnec osudu, i sep.; 1929 Přesné zápisy, i sep.); Naše doba (1895); Naše věda (1922, 1924); Neues Wiener Journal (1930, 1932); Neuphilologische Mitteilungen (Helsinky 1908); Newyorské listy (1927); Niva (1922); Nová čes. revue (1904–05; 1905 Božena Němcová. Glosy k životopisu, i sep.); Nová politika (1906–07); Nová svoboda (1928); Nové Rusko (1928); Novina (1908, studie Kinéma); Nuovo archivo veneto (Benátky 1896); Panoráma (1933); Pedagogické rozhledy (1904); Pestrý týden (1927); Politik (1891); Prager Presse (1921–37,

mj. divadelní ref.); Praha (1891); Právo lidu (1903, 1913, 1925); Pražská lid. revue (1905); sb. První týden české knihy a sjezd Svazu knihkupců a nakladatelů Republiky českosl. v Praze (1927); sb. Přednášky Slovanského ústavu 2 (1932, Ruské divadlo, i sep.); Přehled (1903–07, divadelní ref.); Přehled rozhlasu (1934); Přítomnost (1928); sb. Quatrième Congrès International de la Critique… (Praha 1931); Ranní noviny (1934); Revue des études slaves (Paříž 1925); Rotarián (1932–35); Rozpravy Aventina (1929–32, divadelní ref.); Sborník prací historických. K 60. narozeninám… Jaroslava Golla (1906); Sborník prací věnovaný Dr. Lubomíru Niederlovi… k 50. narozeninám (1915); Sborník prací věnovaných prof. dr. Janu Máchalovi k 70. narozeninám (1925, Dívky – ptáci, i sep.); Sborník prací věnovaných prof. dr. J. Polívkovi k 60. narozeninám (1918); Scéna (1913–14); Slavia (1925, 1929, 1932, 1934–35; 1925 Kubínovy pohádky, i sep.; 1929 Zlatohlávek, i sep.; 1932 ref. P. A. Lavrov, J. Polívka: Jihomakedonské lidové povídky, i sep.); Slovácké noviny (Uherské Hradiště 1899); Smetana (1915, 1918); sb. Sníh (1902); Studio (1928); Styl (1908–09); Světozor (1895–98); Šibeničky (1917, 1919–20, překl. G. de Maupassant); Švanda dudák (1893–94, 1896); Telegraf (1929); The Athenaeum (Londýn 1892–1904, 1909); The Central European Times (1931); Topičův sborník (1914–15); Tribuna (1920–21); Úhor (1916, 1935); V. Hájek z Libočan: Pověsti o počátcích českého národu… (b. d., 1917); sb. Věčný Puškin (1937); Venkov (1917–29; mj. 1929 Jazzová divadla v USA); Vest pocket revue (1929); Věstník ČAVU (1895, 1907–09, 1927, 1931; 1895 Seznam čes. rukopisů c. k. studijní knihovny v Olomúci, i sep.; 1907 G. Paris: Nové dějiny starofrancouzské literatury, i sep.; 1927 O původu náboženství starých Slovanů, i sep.); Věstník Dědictví Komenského (1915); Věstník KČSN (1898, Francouzský rukopis o cestě císaře Karla IV. do Francie v letech 1377–1378, i sep.); Věstník Národopisné výstavy československé (1893–94); sb. Víno (1930); Volné směry (od 1901); sb. Vůdce generací (1931, Masaryk a francouzská literatura, i sep.); Wiener Abendpost (Vídeň 1903); Zeitschrift des Vereins für Volkskunde (Berlín 1889–91, 1919); Země (1920); Zlatá Praha (1885, 1904–05, 1910–11); Zrání (1919); Zvěstování (1916, 1919); Ženské noviny (1920); – posmrtně: Čes. slovo (1938); Divadelní zápisník (1941); ELK (1938, 1940); Lid. demokracie (1955); Iluminace (1990, rozhlasová přednáška, ed. I. Klimeš); L. Linhart: V. T. – první estetik filmu (1968, stati o filmu); Lit. noviny (1938–39); Nár. práce (1939–40); Právo lidu (1938); Sborník Masarykova reálného gymnázia (1946); Slavia (1938); sb. Univerzita Karlova (1968, z deníku, ed. V. Vostřebalová); Venkov (1938). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře* (vše pod pseud. Václav Říha určeno pro ml.): Literární studie 1. Skupina lidových povídek o neznámém rekovi, jenž v závodech získal princeznu za choť (1892); Povídka o svatbě krále Jana (b. d., 1900, pseud. Václav Říha; přeprac. vyd. 1920); Dvě povídky (1902); Filozofie literatury u Taina a předchůdců (studie, 1902); Knížka o Růženci a Bobešovi (P 1902, pseud. Václav Říha); Povídky, jež sebral na moravském Valašsku… (1902 ← Národopisný sborník československý 1901–02); Alšovy pohádky (1904, pseud. Václav Říha; rozšíř. vyd. 1911); Bajky (1905, pseud. Václav Říha; rozšíř. a upr. vyd. 1917); Letní noc (P 1905, pseud. Václav Říha); Voják, Papoušek (DD, b. d., 1908, pseud. Václav Říha); České pohádky do roku 1848 (studie, 1909); Maurice Maeterlinck (studie, 1910); Božena Němcová (monografie, b. d., 1911; přeprac. vyd. 1914 a 1920; 1938 vyd. rozšíř. o kapitoly M. Novotného); Roncesvalles (studie, 1912); Princezna ze Severu, Liliána, Daugherta, Červený rytíř, Mor, Polednice, Podzimní noc (PP 1912, pseud. Václav Říha); Říhovy pohádky (1915, pseud. Václav Říha; jednotlivé P samost.: 1918 Maruška, Lada, 1920 Dvě Maričky, Růženka, Mariana, 1921 Lidka, Bolenka, Berona); Divadelní vzpomínky (1917, šifra T.); Pohádka o třech podivných tovaryších (1917, pseud. Václav Říha; přeprac. vyd. 1929 s tit. Nová povídka o třech podivných tovaryších); Paleček (P 1918, pseud. Václav Říha); Knížka o Boženě Němcové (životopis pro ml., 1919); Strnadovy povídky (1919, pseud. Václav Říha); Velká hra (D 1920, i prem., pseud. Tomáš Záruba); Verzeichnis der böhmischen Märchen (Helsinky 1921); Dvanáct pohádek z onoho světa (b. d., 1921, pseud. Václav Říha); Krejčí hrdina (P 1921, pseud. Václav Říha); Sova a jestřáb (P 1925, bibliof.); Slib (P 1928, pseud. Václav Říha, bibliof.); Zvířátka (bajky, 1928, pseud. Václav Říha); Moskva v listopadu (RpRp 1929); Soupis českých pohádek 1, 2 (1. d. 1929, 2. d. – sv. 1 1934, sv. 2 1937); Selské pohádky (1930, pseud. Václav Říha); Růženec (P 1934); Činohra Národního divadla od roku 1900 do převratu (1935); Matrona z Efezu (P 1937, k rytinám V. Hollara, bibliof.). – *Úprava:* J. K. Tyl: Strakonický dudák (b. d., 1923, prem. 1913). – *Překlady:* G. de Maupassant: Provázek, Na moři, Chata, Láska (1902); A. Filon: Dějiny anglické literatury 1, 2 (1903); M. Maeterlinck: Roj (1904, pseud. Václav Říha); B. Wiese, E. Pèrcopo: Dějiny literatury italské 1, 2 (1907, 1908); J. London: Z mého života (1922, pseud. Junius) + Generální stávka (1922, pseud. Junius); A.-R. Le Sage: Chromý čert (1922, pseud. Václav Říha); H. Soumagne: Příští Mesiáš (1925, pseud. Václav Říha); E. Hubbard: Poselství Garciovi (1927); K. Jamata: Masako (1927, pod jm. Julie Tilleová); U. Sinclair: Housata 1, 2 (1927–28, pseud. Junius). – *Výbory* (pseud. Václav Říha): Pohádky (1938, obs. Selské pohádky, Čtení zimního času, Říhovy pohádky); Barevné stíny (1947, podp. V. Tille, ed. Jan Vorel, tj. V. Vostřebalová); Zvířátka a Petrovští a jiné pohádky (1954, ed. a upr. V. Závada); Zlatý chléb a jiné pohádky (1962, ed. J. Červenka); O lidových pohádkách (1966, podp. V. Tille, ed. J. Bodláková); Pohádky Václava Říhy (1969, v tiráži 1968, ed. J. Formánková, Z. Plošková, J. Syrovátková); Popelka (1973, ed. V. Závada); O třech podivných tovaryších (1979, ed.

V. Formánková, J. Servítová); Vtáčik pre šťastie a iné rozprávky (Bratislava 1979); Ubrousku, přistroj se (1980, ed. V. Formánková, J. Servítová a Z. Plošková); Knížka pohádek V. Říhy (1987, ed. E. Lukeš); Pohádky o princeznách (1991, ed. an.); Pohádky (1998, ed. a upr. V. Formánková). ▮ SCÉNICKY. *Úpravy:* J. J. Kolár: Monika (1917); J. K. Tyl: Tvrdohlavá žena (1922, pseud. Tomáš Záruba); F. B. Mikovec: Záhuba rodu Přemyslovců (1922). ▮ KORESPONDENCE: B. Svadbová: Z korespondence Zdeňka Nejedlého a V. T. (z 1915–37), ČLit 1988, s. 351; in D. Blümlová: V. T. a počátky české folkloristiky (L. Niederlemu z 1889–91, Č. Zíbrtovi z 1891 a 1897, J. Polívkovi z 1927, citace), Jihočeský sb. historický 1991–92, s. 60; in Karel Čapek. Přijatá korespondence (Čapkovi z 1918; 2000, ed. M. Dandová a M. Chlíbcová). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Národopisný věstník československý (1906–15, s J. Polívkou a A. V. Krausem), Choses de Théâtre (Paříž 1923, zvláštní č., květen); *sborníky:* Sníh (1902), Hory (1907, s J. Čermákem, V. Dvorským a V. Jandlem); *knižnice:* Ženy z literatur (1902–29), Zábavné čtení (1922–27), Ohnivý pták (1924), Evropská knihovna (1933–37). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: B. Němcová: Národní báchorky a pověsti 1–4 (b. d., 1903) + Slovenské pohádky a pověsti 1, 2 (1908, 1909) + Božena Němcová maličkým (1917, pseud. Václav Říha) + Myšlenky Boženy Němcové (1920) + Říkání maličkých (b. d., 1925, pseud. Václav Říha); K Ježíškovi, Koledy (b. d., 1904; t. r. společně s tit. Jesle); K. J. Erben: Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských 1–3 (1905, 1906, 1907) + České pohádky (1905; 1917 nově přehlédnuto); Listy Jana Nerudy Terezii Marii Macháčkové 1864–1865 (1907); E. Hubbard: Poselství Garciovi (1927); Čtení zimního času (1927, pseud. Václav Říha, i upr.); J. E. Kosina: Bohdanečský rukopis (1927); J. Polívka: Lidové povídky slovanské 1 (1929, s J. Horákem); F. J. Vlček: Práce a odplata (1933). ▮

BIBLIOGRAFIE: J. Ježek, J. Kvapil: Soupis prací prof. dr. V. T., Sborník prací věnovaných prof. dr. V. T. k 60. narozeninám (1927, s. 241); J. Šup: Soupis prací prof. dr. V. T., in O. Fischer: V. T. (1938, s. 45); F. Všetička: Bibliografie díla V. T., in Václav Říha (1964, s. 91). ▮ LITERATURA: Sborník prací věnovaných prof. dr. V. T. k 60. narozeninám (1927; přisp. J. Polívka, J. Ježek, J. Kvapil); O. Fischer: V. T. (1938); J. Lormanová: Hovory s V. T. (1947); F. Všetička: Václav Říha (1964); L. Linhart: V. T. – první estetik filmu (1967, s ed. T. textů); H. Krejčová: V. T. (1867–1937). Soupis osobního fondu 1, 2 (LA PNP 1980, 1987). ▮ ● ref. Literární studie 1: an. (A. Truhlář), ČČM 1892, s. 537; J. Karłowicz, Athenaeum 10, 1892/93, s 144; F. Pátek, Vlasť 9, 1892/93, s. 405; E. Kovář, Čas 1893, s. 165; F. Bílý, Hlídka lit. 1893, s. 302; V. Jagić, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1893, s. 432; H. Máchal (J. Máchal), ČL 1893, s. 527; A. Hauffen, Zeitschrift des Vereins für Volkskunde (Berlín) 1894, s. 98 ●; P.: ref. alm. Jaro, Pedagogické rozhledy 14, 1900/01, s. 134; ● ref. Povídka o svatbě krále Jana: p. g., NL 22. 12. 1900; Ar…ti (A. Kraus), Politik 22. 12. 1900 (i ref. Povídka o třech podivných tovaryších in alm. Jaro); A. Tuček, Zvon 1, 1900/01, s. 168; =, NL 7. 4. 1901 ●; ● ref. Knížka o Růžence a Bobešovi: -q., NL 13. 12. 1901, příl.; an., Pedagogické rozhledy 15, 1901/02, s. 239; B. Prusík, Čes. revue 1901/02, s. 372; J. Petrbok, Úhor 1915, s. 159 ●; ● ref. Filozofie literatury u Taina a předchůdců: -a-, Pedagogické rozhledy 15, 1901/02, s. 464; M. Marten, MR 1901/02, sv. 13, s. 601; F. V. Vykoukal, Osvěta 1902, s. 838; F. V. Krejčí, Rozhledy 13, 1902/03, s. 5; A. Novák, Lumír 31, 1902/03, s. 15; Kí. (F. Krejčí), Čes. mysl 1903, s. 65 ●; -e- (J. Petr): ref. Alšovy pohádky, Pedagogické rozhledy 17, 1903/04, s. 126; ● ref. Letní noc: ER., Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 165; A. N. (Novák), Přehled 4, 1905/06, s. 290; F. X. Harlas, Osvěta 1906, s. 180 ●; Sula (P. Sula): ref. Bajky, Pedagogické rozhledy 19, 1905/06, s. 648; A. N. (Novák): ref. studie České pohádky Boženy Němcové, Přehled 6, 1907/08, s. 324 + ref. studie Slovenské pohádky Boženy Němcové, Přehled 7, 1908/09, s. 680; ● ref. České pohádky do roku 1848: J. Polívka, Věstník ČAVU 1909, s. 449; an. (autoref.), tamtéž, s. 647; M. Hýsek, LidN 1. 3. 1910; A. Novák, NL 15. 10. 1911 → Myšlenky a spisovatelé (1914, s. 33) ●; ● ref. Maurice Maeterlinck: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 580; -der. (V. Dresler), Venkov 9. 8. 1910; O. Šimek, Novina 4, 1910/11, s. 57 a 87; F. Sekanina, Zvon 11, 1910/11, s. 190; A. Procházka, MR 1910/11, sv. 23, s. 307; K. Hikl, Přehled 9, 1910/11, s. 392; F. Žákavec, ČMF 1912, s. 63 ●; ● ref. Božena Němcová: O. F., Osvěta 1911, s. 858; an., Čas 15. 10. 1911; F. Sekanina, Nár. politika 15. 10. 1911; K. (F. V. Krejčí), PL 15. 10. 1911; an. (F. X. Šalda), Novina 5, 1911/12, s. 31 → KP 8 (1956, s. 332); A. M. (Macek), Akademie 16, 1911/12, s. 88; M. Gebauerová, Časopis učitelek 19, 1911/12, s. 67; A. Novák, Přehled 10, 1911/12, s. 241; an. (Ant. Veselý), Čes. revue 5, 1911/12, s. 314; J. Kabelík, LF 1912, s. 150; K-K (J. Karásek ze Lvovic), MR 1912, sv. 25, s. 198; V., Naše doba 1912, s. 146; V. Řezníček, ČČM 1912, s. 191; M. Hýsek, ČMF 1912, s. 264; K. Rieger, ČMM 1912, s. 363 ●; ● ref. Princezna ze Severu…: an., Čes. revue 5, 1911/12, s. 313; Ant. Veselý, NL 28. 4. 1912; K. V. (Velemínský), Naše doba 20, 1912/13, s. 144 ●; ● ref. Roncesvalles: J. U. Jarník, Věstník ČAVU 1911, s. 556; F. Kamarýt, ČMF 4, 1914/15, s. 78 ●; J. Petrbok: ref. Říhovy pohádky, Úhor 1916, s. 69; ● k padesátinám: J. Polívka, Národopisný věstník československý 1917, s. 81; F. X. Šalda, Kmen 1, 1917/18, č. 2 → KP 10 (1957, s. 95) ●; ● ref. Divadelní vzpomínky: -tr. (G. Winter), Akademie 22, 1917/18, s. 177; F. X. Š. (Šalda), Kmen 1, 1917/18, č. 51 → KP 10 (1957, s. 468); -K. (Krejčí), PL 20. 1. 1918 ●; ● ref. Paleček: K. Č. (Čapek), Cesta 1, 1918/19, s. 1138 → O umění a kultuře 2 (1985, s. 44); P. S. (Sula), Pedagogické rozhledy 1919, s. 301; A. J. Doležal, Úhor 1919, s. 80 ●; J. Z. Novotný: ref. Knížka o Boženě Němcové, Úhor 1920, s. 18; ● ref. Strnadovy povídky: -n. (S. K. Neumann), Kmen 4, 1920/21, s. 465 → Stati a projevy 5

(1971, s. 362); V. F. Suk, Úhor 1921, s. 26 ●; ● ref. Verzeichnis der böhmischen Märchen: J. Horák, Naše věda 4, 1921/22, s. 168; jpa. (J. Polívka), Národopisný věstník československý 1922, s. 96 ●; V. F. Suk: ref. Dvanáct pohádek z onoho světa, Úhor 1922, s. 48; ● ref. Krejčí hrdina: Dr. V. N. (Novák), Nové Čechy 5, 1921/22, s. 195; -ejč- (Krejčí), Naše doba 30, 1922/23, s. 181 ●; ● ref. insc. F. B. Mikovec (T. úprava): M. Novotný, Cesta 4, 1921/22, s. 698; Zrcadlo kritiků (přehled názorů), Jeviště 1922, s. 178; T. (V. Tille), tamtéž, s. 201 ●; ● k šedesátinám: an. (J. Fučík), Kmen 1, 1926/27, s. 145; Jj. (J. Ježek), Host 6, 1926/27, s. 134; Ant. Veselý, Československ. republika 16. 2. 1927; J. Horák, Naše doba 1927, s. 294; V. Martínek, Moravskoslezský deník 16. 2. 1927 → Živné zdroje (1972); J. Brambora, NL 16. 2. 1927; F. G. (Götz), NO 16. 2. 1927; J. Polívka, Prager Presse 16. 2. 1927; AMP. (A. M. Píša), Večerník PL 16. 2. 1927; B. Rak, Venkov 16. 2. 1927; A. Wenig, Úhor 1927, s. 27; M. Novotný, Panoráma 1927, s. 254; V. F. Suk, Pedagogické rozhledy 1927, s. 152 ●; F. Kocourek: Z galerie univerzitních profesorů. V. T., Gentleman 1927, s. 27; V. F. Suk: ref. Zvířátka, Úhor 1929, s. 11 + T.-Říha o pohádkách, Úhor 1929, s. 48; ● ref. Moskva v listopadu: J. Weil, RA 5, 1929/30, s. 124; M. Majerová, tamtéž, s. 259; B. Václavek, ReD 3, 1929/31, s. 115; g, LidN 2. 1. 1930 ●; J. Týml: Rozhovor s prof. V. T. o příležitostné literatuře, LitN 1930, č. 5; ● ref. Soupis českých pohádek 1: J. Horák, LidN 23. 7. 1930; W. Anderson, Zeitschrift für slavische Philologie (Berlín) 1932, s. 509 ●; ● ref. Selské pohádky: M. Majerová, RA 6, 1930/31, s. 176 → O dětské literatuře (1956, s. 42); V. Zelinka, Úhor 1931, s. 24 ●; D. Filip: V. T. a tzv. národní pohádky, Úhor 1931, s. 60; ● ref. Činohra Národního divadla…: M. Hlávka, LitN 8, 1935/36, č. 12 a 13; A. Grund, ČČH 1937, s. 594; M. Rutte, in Dvacet kázání o divadle (1940, s. 47) ●; ● k sedmdesátinám: J. Vodák, Program D 37, 1936/37, s. 235 + (šifra jv.), Čes. slovo 17. 2. 1937; H. Jelínek, Lumír 63, 1936/37, s. 238; E. Vachek, -mn- (M. Novotný), oboje LitN 9, 1936/37, č. 12; J. Horák, ČMF 23, 1936/37, s. 294; J. K. (Klíma), Čes. slovo 16. 2. 1937; J. Brambora, NL 16. 2. 1937; G. (F. Götz), NO 16. 2. 1937; P. Eisner, Prager Presse 16. 2. 1937; amp. (A. M. Píša), PL 16. 2. 1937; AMB (A. M. Brousil), M. Hýsek, oboje Venkov 16. 2. 1937; F. Kocourek, Groš 1937, č. 8; A. Wenig, Úhor 1937, s. 13 ●; ● nekrology a vzpomínky: J. Träger, E. Konrád, M. Novotný, F. Kovárna, vše LitN 9, 1936/37, č. 20; J. Lormanová, jv (J. Vodák), oboje Čes. slovo 27. 6. 1937; B. (E. Bass), T. neznámý, LidN 27. 6. 1937; V. Martínek, Moravskoslezský deník 27. 6. 1937 → Živné zdroje (1972); A. Salač, M. Rutte, oboje NL 27. 6. 1937; G (F. Götz), E. Konrád, oboje NO 27. 6. 1937; s. (F. Sekanina), Nár. práce 27. 6. 1937; J. Horák, Prager Presse 27. 6. 1937; A. V., Pražské noviny 27. 6. 1937; an., RP 27. 6. 1937; A. M. Brousil, Venkov 27. 6. 1937; AMP (A. M. Píša), an. (J. Seifert), oboje PL 29. 6. 1937; fk (F. Kocourek), Groš 1937, č. 26; L. Linhart, Tvorba 1937, s. 445; P. Eisner, Pestrý týden 1937, č. 30; -vh- (M. Hýsek), LF 1937, s. 347; F. Wollman, Slavia 16, 1938/39, s. 444 ●; ELK 1937, č. 8 (zvláštní číslo: mj. F. Kovárna, F. Langer: Vzpomínka → Byli a bylo, 2003, J. Schránil, E. Vachek); LUK 1937, č. 13–15 (A. M. Brousil: V. T. divadelník, J. Ježek: Od Roncesvalles k Soumagneovi, V. Sommer: Žákům zemřel profesor + Divadelní odkaz V. T., R. Wellek: V. T. jako literární teoretik, dále M. Hlávka, J. M. Kvapil, M. Marešová, V. Müller, J. Šup, F. Tetauer: T. → Sedmero zástav, 1947, J. Träger, J. Weil); M. Novotný: Pohádkář Václav Říha, LitN 10, 1937/38, č. 4; A. N. (Novák): Vzpomínka na prof. T., LidN 22. 6. 1938; E. Schneeweis: ref. Soupis českých pohádek, Slavische Rundschau 1938, s. 362; ● ref. Pohádky: P. E. (Eisner), Prager Presse 22. 12. 1938; Filip (D. Filip), Úhor 1939, s. 37 ●; V. Šmilauer: Formální znaky českých pohádek (rozbor P Lenka z kn. Strnadovy povídky), Úhor 1941, s. 137; A. Pražák: Staré myšlenky v nové době, sb. ELK 1936–1945 (1946, s. 7); ● k 80. výr. nar.: jmk (J. M. Kvapil), Svob. slovo 16. 2. 1947; J. Strnadel, Panoráma 1947, s. 41; F. Dvořák, Svět v obrazech 1947, č. 7 ●; J. Vorel (V. Vostřebalová) in V. T.: Barevné stíny (1947); ● ref. Barevné stíny: F. Tetauer, Práce 26. 6. 1947; F. Krčma, Beseda 1947, s. 330; J. Hrubeš, Kulturní politika 3, 1947/48, č. 1 ●; D. Slezák: Z divadelní literatury (o kn. O nové divadelní kouzlo, výroba zastavena), Divadelní zápisník 1948, s. 116; V. Závada in V. Říha (T.): Zvířátka a Petrovští… (1954); J. J. (Jech): T. pracovní výtisk povídek z Valašska, ČL 1955, s. 237; E. Konrád: Podobizna pána se psem, LD 24. 5. 1956 → Nač vzpomenu (1957); J. A. Novotný in V. Říha (T.): Voják, Papoušek (1956); M. Novotný: Náš pan profesor T., LD 17. 2. 1957; J. Wenig: Starý pán ve vzpomínkách, LD 23. 6. 1957; K. Horálek: V. T. a dnešní úkoly naší folkloristiky, Radostná země 1957, s. 67; J. Ježek: Tilleana, Ročenka Univerzitní knihovny v Praze 1957 (1958, s. 48); J. Lormanová in V. Říha (T.): Povídka o svatbě krále Jana (1958); F. Kubka: V. T. – hanobitel, in Na vlastní oči (1959, s. 114); V. Stanovský, J. Vladislav: O překládání a převyprávění pohádek, sb. O pohádkách (1960, s. 133); S. Jareš: V. T. a Václav Říha, ZM 1962, s. 256; J. Císař in V. T.: Moskva v listopadu (1963); ● ref. Moskva v listopadu (další vyd.): F. Všetička, Tvář 1964, č. 2; zh (Z. Heřman), Divadlo 1964, č. 3 ●; S. Jareš: V. T. a počátky krásné české knihy pro mládež, ZM 1965, s. 287; K. Horálek: Polívka a T., in Studie ze srovnávací folkloristiky (1966); J. Bodláková in V. T.: O lidových pohádkách (1966); S. Jareš: Knihovnické dílo V. T., Ročenka Státní knihovny ČSSR v Praze (1966, s. 154) + V. T., Veřejná a Univerzitní knihovna v Praze a české knihovnictví v letech 1890–1918, Vědeckoteoretický sborník 6 (1967, s. 314); ● k 100. výr. nar.: Divadelní noviny 10, 1966/67, č. 13 (J. Brambora: V T. semináři, J. M. Kvapil: Zakladatel české divadelní vědy, L. Linhart: První český estetik filmu, J. Wenig: Ne pouze vzpomínka); V. Müller, LD 12. 2. 1967; F. Černý, RP 16. 2. 1967 ●; J. Träger: V. T., náš první divadelní vědec, Plamen 1967, č. 8; J. Červenka:

Dvě tváře klasikovy, ZM 1967, s. 367; A. Pospíšilová: Syn věku rozumu, Dějiny a současnost 1967, č. 6; ga (E. Černá): Tomáš Záruba, Velká hra, Kulturní tvorba 1967, č. 37; K. Horálek: České pohádky z hlediska srovnávacího, Slavia 1967, s. 432 + Orientální prvky v slovanských pohádkách (též o V. T.), ČL 1968, s. 92; ● ref. L. Linhart: V. T. – první estetik filmu (zvláště o publikovaných T. studiích): J. Kučera, Divadelní noviny 11, 1967/68, č. 24; F. A. Dvořák, Kulturní tvorba 1968, č. 30; J. Svoboda, Film a doba 1968, s. 500 ●; E. Stehlíková: Vdova z Efesu (i o T. zpracování), Zprávy Jednoty klasických filologů 1968, s. 169; M. Otruba in V. T.: Božena Němcová (1969); J. Červenka in Pohádky Václava Říhy (1969); ● ref. Pohádky Václava Říhy: Z. Zapletal, Komenský 94, 1969/70, s. 447; J. Voráček, ZM 1970, s. 104; S. Mazáčová, ČLit 1970 (1971), s. 338 ●; M. Heřman: T. monografie o B. Němcové, ČLit 1970 (1971), s. 202; Z. Zapletal: ref. Zvířátka a Petrovští, Komenský 97, 1972/73, s. 128; V. Závada: Ze studentských vzpomínek na F. X. Šaldu a V. T., in Krajina a lidé mého srdce (1975, s. 161); J. Strnadel: Radost z vyprávění, in Rodná řeč poezie (1978) + Vzpomínky na V. T., Ročenka Státní knihovny ČSR 1977–1978 (1980), s. 217; K. Horálek in K literárním mystifikacím slovanského obrození, Slavia 1986, s. 264; M. Štemberková: Kritičnost a zápal (k 50. výr. úmrtí), Nové knihy 1987, č. 26; A. H. (Haman): Vrstevník Šaldův, Zpravodaj Státní knihovny ČSR 1987, č. 4; F. Všetička: Reportáž V. T., Lit. měsíčník 1987, č. 6 → Podoby prózy (1997); D. Blümlová: V. T., ZM 1988, s. 605; J. Lormanová: V. T. (1867–1937), Philologica Pragensia 1988, příl. ČMF, s. 1; H. Šmahelová in Návraty a proměny (1989, mj. s. 140); I. Kraitlová: V. T. a jeho směřování k moderní pohádce, ČLit 1990, s. 438; D. Blümlová: Formování osobnosti V. T. – podněty a inspirace, AUC Praha. Historia, sv. 30, 1990 (1991), č. 2, s. 59 + V. T. a počátky české folkloristiky, Jihočeský sb. historický 60–61, 1991–92, s. 60 + Cesty V. T., Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1992, s. 212; M. Melzer: V. T. a jeho účast na moravských přípravách Národopisné výstavy československé, Národopisná revue 1992, s. 60; V. Stanovský: Marginálie k pohádkám z hlediska literární vědy (k T. názorům ve výboru O lidových pohádkách), ZM 1996, s. 50; N. Sieglová: O romantismu, realismu a dětské duši, Ladění 1999, č. 2; F. Černý: Svědek V. T., Tvar 1999, č. 14; D. Blümlová: V. T. a Božena Němcová, Výběr 1997, s. 289 + V. T., muž ve stínu F. X. Šaldy?, Tvar 1999, č. 4; O. Brandtová in Národopis v životě a díle J. Š. Kubína, ČL 2001, s. 270; D. Blümlová: V. T., zrod pozitivistického skeptika, sb. Čas pádu Rukopisů (2004).

ik

Anna Maria **Tilschová**

* 11. 11. 1873 *Praha*
† 18. 6. 1957 *Dobříš*

Prozaička, představitelka nových podob realistické prózy počátku 20. století, osobité výstižnou předmětností a citlivostí psychologické analýzy a kresby prostředí; jako jedna z prvních v české literatuře zachytila svět moderní měšťanské společnosti, zejména její intelektuální vrstvy, vzestup a rozklad buržoazních „starých rodin" i sociální probuzení dělnictva.

Otec J. Tilsch byl pražský advokát, matka pocházela z rodiny cukrovarníka F. Urbánka, spoluzakladatele české Živnostenské banky a také Nár. divadla. S prostředím zámožné a kultivované rodiny (jeho součástí byla vedle měšťanského domu na Novém Městě, v němž T. vyrostla, i vila prarodičů v Podolí s rozsáhlou zahradou), jež ji formovalo, se po celý život kriticky vyrovnávala. Základní vzdělání získala privátně, od 1883 studovala na šestileté Vyšší dívčí škole (učitelé mj. B. Frida, F. Táborský) a po jejím ukončení 1889 zde ještě absolvovala roční mimořádné studium (jazyky, kulturní historie aj.); později se zapsala jako mimořádná posluchačka na pražské filoz. fakultě, kde navštěvovala zejména přednášky T. G. Masaryka. Od dětství psala verše i prózu, ve 14 letech napsala první novelu *Všemu navzdory,* ve školním časopise, který redigovala, začal vycházet její román *Dvojí touha;* veřejně však debutovala až 1901 v časopisu Besedy Času (pod pseudonymem Anna Maria, pod nímž zprvu publikovala výhradně). 1895 se provdala za svého bratrance JUDr. E. Tilsche (1866–1912), profesora pražské právnické fakulty, též literárně činného (vedle odborných prací Aforismy a myšlenky, 1916), který měl blízko k realistickému hnutí. S ním se T. dostala do styku s předními českými vědci, literáty a umělci (J. Goll, K. V. Rais, A. Slavíček) a živě se účastnila kulturního života. Z prostředí pražské měšťanské inteligence, v němž strávila většinu života, čerpala i základní literární inspiraci; významně ji ovlivnil také dvojí pobyt ve Slavíčkových Kameničkách na Vysočině, který dal podnět k jedné z jejích prvních prací (*Na horách*) i k románu zpodobujícímu malířův životní osud (*Vykoupení*), podobně jako pozdější pobyt na Ostravsku k románu *Haldy.* Vedle toho podnikala cesty po Evropě (Francie, Německo, Bulharsko aj.) i do USA (1930). Výraz-

ným zásahem do jejího života byla manželova smrt (skončil svůj život podobně jako její bratr sebevraždou). Po 1. světové válce se sblížila se sociální demokracií. Od založení českého Penklubu (1933) byla jeho předsedkyní (1938 předsedala mezinárodnímu sjezdu PEN v Praze), později předsedkyní Společnosti B. Němcové. – Dcera Marie (Mimi) Úlehlová-T. (vl. jm. Anna Maria Ú.-T., 1896–1978), publicistka a překladatelka (z francouzštiny), uveřejnila řadu populárně-naučných prací z oboru racionální výživy (Moderní kuchařka, 1930; Jak a čím se živit, 1935; Česká strava lidová, 1945 aj.). Syn Emanuel T. (1906–1990) byl překladatelem anglické a americké literatury (Ch. Dickens aj.); část překladů (vesměs vydaných po 1945) připravil ve spolupráci jak s první manželkou Emanuelou, tak s druhou manželkou Taťánou.

První dva drobné svazky próz T. nevzbudily sice větší ohlas, v mnohém však naznačily její další cestu: *Sedmnáct povídek,* soubor krátkých impresionistických obrázků, nálad a drobných psychologických studií, převážně s milostnou tematikou, se již vyznačovalo ostrými postřehy a schopností přesně zachytit duševní rozpoložení, knížka pěti povídek *Na horách* sugestivní krajinomalbou i naléhavým vykreslením drastické bídy a bezvýchodnosti života horalů předjímala pozdější sociální kresbu Ostravska. Typické téma „starých rodin", jejichž hospodářský úpadek provázela narůstající životní vyprázdněnost, otevřel po deseti letech odmlky román *Fany,* příběh dívky hledající v sebeobětování cestu k záchraně rodiny i k sebezáchraně před citovou pustotou. Rozpad rodinných vazeb, neschopnost lásky a přirozené lidské družnosti T. nejpřesvědčivěji ztvárnila ve svých stěžejních románech *Stará rodina* a *Synové,* v nichž s neobyčejnou přesností a předmětností psychologické analýzy a kresby prostředí zachytila životní osudy někdejšího úspěšného podnikatele a jeho čtyř synů, kteří všichni jsou nějakým způsobem deformováni v samém jádru své bytosti. Téma rozpadávajících se rodin s pokřivenými či vyprázdněnými vztahy T. pak v různých podobách obměňovala jak ve svých povídkových knížkách, kde je demonstrovala zejména na ženských osudech (*Hříšnice a jiná próza, Město, Hoře z lásky, Zlá tma* aj.), tak v poválečných dílech románových; zde se však namnoze snažila překonat bezvýchodnost své společenské vize (v duchu poválečné kritiky individualistického životního postoje) vytvořením nového hrdiny, který překonává osamělost a sobectví navázáním lidského kontaktu s druhým člověkem a hledáním nového sociálního zařazení. Takřka deklarativně „překonává" v tomto smyslu bezvýchodný závěr Synů román *Dědicové,* vytěžený z téhož prostředí a dovádějící postupné prohlédání hlavního hrdiny až k citovému zakotvení mimo svou třídu a k úplnému rozchodu s ní; z jiného úhlu, na bázi generačního románu, konfrontovala T. později protikladné životní postoje v románu *Matky a dcery,* aby se ztotožnila s nesentimentálním, věcným, sportovním duchem nejmladšího pokolení, jež se staví neproblematicky čelem k životu. Z jiného prostředí, ale z téhož motivu vnitřního zápasu těžila v románu *Vykoupení,* k němuž ji inspiroval svérázný lidský typ i životní osud jejího přítele malíře A. Slavíčka. S kresbou postavy (jejím plebejstvím a vášnivou životní aktivitou přes vnitřní rozlomenost a tragické vyústění přímo protikladné jejím měšťáckým hrdinům) tu T. rozvinula příznačné poválečné téma překonávání individualistické psychy, neporozumění a nesdělitelnosti (do Slavíčkova kraje i k tématu malířova bolestného zrání k mravní síle a opravdovosti se T. vrátila později v románu *Tři kříže*); román otevřel řadu próz z uměleckého a intelektuálního prostředí, v nichž T. zpravidla konfrontovala dvojí životní i mravní postoj i jejich osudová střetnutí. Z důvěrné znalosti univerzitního prostředí vytěžila román *Alma mater,* jehož děj umístila na pražskou lékařskou fakultu a její dvě chirurgické kliniky, vedené dvěma předními odborníky zcela protikladných typů. I zde, podobně jako v románu o Slavíčkovi, pracovala s řadou historických reálií, s reálnými předlohami postav i přesně odpozorovanými detaily, ač na rozdíl od předchozího románu nešlo o román tzv. klíčový. Postavy lékařů vystupují i v jejích pozdějších pracích: v maloměstském románu *U modrého kohouta* a zejména v poslední próze *Návrat.* Skutečný životopisný román vytvořila pak T. v *Orlím hnízdě,* věnovaném osudům malířské rodiny Mánesů, především bolestnému a vlastně nenaplněnému životnímu příběhu J. Mánesa sledovanému od dětství až k tragickému konci. Román je vybudován jako sled obrazů a scén, založených na podrobné znalosti malířova díla i širokého historického materiálu a výrazně inspirovaných (podobně jako i v jiných pracích) T. výtvarným viděním.

Tematicky i tvárně se z ostatní tvorby T. do značné míry vymyká román *Haldy,* rozlehlá sociální kronika Ostravska za 1. světové války, zrozená ze silné poválečné sociální vlny i z bezprostřední autorčiny osobní zkušenosti, spojené s podrobným sociálním, regionálním i jazykovým studiem. Od tématu „starých rodin" přešla tu T. k tématu sociálního probouzení dělnictva, k širokému, barvitému, mnohaproudému obrazu davového hnutí, v němž se slévají životní příběhy desítek postav a figurek, jež si však přesto podržují výrazné individuální odstínění; mimořádně aktivní roli tu má i sugestivní kresba scenerie, bohatě je využíván emotivní obrazný jazyk i práce s různými jazykovými vrstvami, příznačnými pro národnostně smíšený kraj.

PSEUDONYM, ŠIFRA: Anna Maria; A. M. T. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Albert Pražák 1880–1940 (1940); Almanach Kmene 1930–31 (1930), 1932–33 (1932); Besedy Času (1901–05; 1901 debut P Těžká nálada, pseud. Anna Maria); Besedy lidu (1921); Cesta (1918–24); sb. Čarovná zahrada (1944); Čes. slovo (1925–33); Českosl. samostatnost, pokr. Nár. osvobození (1924–26, 1937–38); Čin (1937, rozhovor s T. o románu U modrého kohouta); sb. Dar nejvzácnější (Přerov 1947); Dělnická osvěta (1928); sb. Hlinecko. Kniha vzpomínek (1914); sb. In memoriam František Borový (1937); Kalendář paní a dívek českých na rok 1912; ant. Kamenný orchestr (1944); Klas (1923); Kolo (Brno 1934); Kulturní revue, pokr. Kulturní revue jihozápadní Moravy (Jihlava 1935); Květy (1902–10); Lada (Ml. Boleslav 1925–27); Lid. noviny (1921–41); Lit. noviny (1930, 1938); Lumír (1904–05, 1908–22, 1925, 1934–36); Malý čtenář; Milostný almanach Kmene pro jaro 1933 (1933); Moravskoslezská revue (Brno 1915); Národ (1917); Nár. listy; Nár. práce (1940); Naše doba; Nová síla (1919); Nová žena (1926); Nový život (1955, úryvek z pamětí Můj svět s tit. Jarní květy); sb. Nůše pohádek 1 (1918); Osvěta (1914–15); Pestré květy (1928–30); Pramen (1920–27); Právo lidu (1925–26, 1928, 1930, 1935); sb. Přátelský kruh Boženy Němcové (1946); Přítomnost (1936); Ročenka Klubu umělců na rok 1941; Rozhledy (1935, Dopis A. M. T. – o vzniku románu Matky a dcery); Rozpravy Aventina (1926–29); Salon (Brno 1934); Sborník k uctění památky K. V. Raise k 10. výročí jeho úmrtí (1936); Sever a Východ (1926–28); Sociologická revue (1941); ant. Spisovatelky dnes (1934); Studentský časopis (1925, 1937); Šibeničky (1919); Topičův sborník (1915–18); Tribuna (1921, 1923); U (1937); sb. Věčný Puškin (1937); Venkov (1916–18); Země (1923); Zlatá Praha (1902–19); Ženský svět (1904–05, 1916–18, 1927). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Sedmnáct povídek (b. d., 1903, pseud. Anna Maria); Na horách (PP 1905, pseud. Anna Maria; 1928 společně se souborem PP Vítr, pod jm. A. M. Tilschová); Kávová společnost (D 1912, podle P B. Němcové; i prem.); Fany (R b. d., 1915); Stará rodina (R 1916); Ze staré Indie (parafráze staroindických pohádek, 1918; rozšíř. vyd. s tit. Zlatý čáp, b. d., 1944, vyd. jako roč. Chudým dětem); Hříšnice a jiná próza (PP b. d., 1918); Synové (R 1918); Město (PP 1919); Hoře z lásky (PP 1921); Vykoupení 1, 2 (R 1923); Černá dáma a tři povídky (1924); Dědicové (R 1924); Haldy 1, 2 (R 1927); Zlá tma (PP 1928); Čert a láska (PP 1929); Gita Turaja (R 1931); Alma mater (R 1933); Matky a dcery (R 1935); U modrého kohouta (R 1937); Tři kříže (R 1940); Orlí hnízdo (R 1941); Návrat (R 1945); Božena Němcová (přednáška, 1948). – *Souborná vydání:* Spisy A. M. T. (Fr. Borový, 1927–48, 11 sv.); Dílo A. M. T. (Českosl. spisovatel, 1951–61, 8 sv.; 1955 jako sv. 1 výbor Černá dáma a jiné povídky, ed. M. Heřman, K. Čechák). ■ KORESPONDENCE: J. Dvořák: Z listáře Z. Nejedlého (Z. Nejedlému z 1934 a 1948), sb. Středisko 64, 1977–80 (1980, s. 130); M. Kopecký: A. M. T. a Brno (H. Veletovské-Humlové z 1944, z rkp. otištěna též stať A. M. T.: B. Němcová a J. Mánes), ČMM 1992, s. 343; P. Bušta: Jde o honorář aneb F. X. Šalda (Šalda A. M. T. z 1927, A. M. T. Šaldovi z 1930), Týden 1994, č. 9; R. Hamanová: Vzájemná korespondence A. M. T. a J. S. Machara (z 1901–15), sb. Lit. archiv 35–36, 2003–04, s. 257. ■ REDIGOVALA *časopisy:* Lada (1925–28), Nová žena (1926), Pestré květy (1928 – květen 1930); *sborník:* Čarovná zahrada (1944). ■

BIBLIOGRAFIE: kol.: Historiografka úpadku měšťáckého světa (Knihovna města Ostravy 1973, stať a výběr. bibliografie, rozmnož.); J. Hanzálek: A. M. T. Malá výběrová bibliografie (Okres. knihovna Znojmo 1978, rozmnož.); D. Bednaříková: A. M. T. Bibliografie k 110. výročí narození (Odborová knihovna Uherský Brod 1983, rozmnož.). ■ LITERATURA: M. Heřman: A. M. T. (1949); K. Krejčí: A. M. T. (1959); R. Hamanová: A. M. T. (1873–1957). Soupis osobního fondu (LA PNP 1989). ■ ● ref. Sedmnáct povídek: V. Dyk, Přehled 2, 1903/04, s. 190; E. Sokol (K. Elgart S.), Rozhledy 14, 1903/04, s. 498; s. (F. Sekanina), Máj 2, 1903/04, s. 527; M. Sísová, Srdce 3, 1903/04, s. 165; P. M. Haškovec, Naše doba 11, 1903/04, s. 551; A. N. (Novák), Ženský svět 1904, s. 9; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 1904, s. 143 ●; ● ref. Na horách: A. N. (Novák), Ženský svět 1905, s. 249; P. (J. Pelcl), Rozhledy 16, 1905/06, s. 55; č, Lumír 34, 1905/06, s. 339 ●; m.: Akademie na paměť 50. výročí smrti B. Němcové (o insc. Kávová společnost), PL 4. 12. 1912 ●; ● ref. Fany: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 16, 1915/16, s. 434; A. V. (Ant. Veselý), Čes. revue 9, 1915/16, s. 507; K. Sezima, Lumír 1916, s. 264 → Krystaly a průsvity (1928); V., Ženský svět 1915, s. 335 ●; ● ref. Stará rodina: J. F. (Folprecht), Čes. revue 10, 1916/17, s. 492; -fer. (O. Schäfer), Zvon 17, 1916/17, s. 418; jv. (J. Vodák), LidN 23. 2. 1917; K. Sezima, Lumír 1917, s. 307 → Krystaly a průsvity (1928); A. No-

vák, Venkov 15. 3. 1917; Z. Hásková, Ženský svět 1917, s. 98; K. Fiala, MR 1917, sv. 31, s. 91; F. X. Šalda, Kmen 1, 1917/18, č. 9 → Kritické glosy k nové poezii české (1939), KP 10 (1957) a O předpokladech a povaze tvorby (1978) ●; ● ref. Ze staré Indie: J. Marek, NL 13. 4. 1918; jv. (J. Vodák), LidN 22. 5. 1918; Tk. (J. Tkadlec), Lípa 2, 1918/19, s. 109; K. Sezima, Lumír 47, 1918/20, s. 21 ●; ● ref. Hříšnice a jiná próza: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 641; K. (F. V. Krejčí), PL 21. 7. 1918; A. Novák, Venkov 13. 8. 1918; K. H. (Hikl), Naše doba 26, 1918/19, s. 226 ●; ● ref. Synové: J. Folprecht, Čes. revue 12, 1918/19, s. 124; A. Procházka, MR 1918/19, sv. 34, s. 160; K. Sezima, Lumír 47, 1918/20, s. 223 a 269 (i ref. Hříšnice…) → Krystaly a průsvity (1928); -tr. (G. Winter), Akademie 23, 1918/19, s. 110; M. Novotný, Národ 1919, s. 105; K. (F. V. Krejčí), PL 2. 2. 1919; Z. Hásková, Ženský svět 1919, s. 24; B. (F. Bílý), NŘ 1919, s. 80 ●; M. Rutte: Dílo A. M. T., Cesta 1, 1918/19, s. 630; ● ref. Město: M. Rutte, Cesta 2, 1919/20, s. 769; J. Krecar, MR 1919/20, sv. 35, s. 289; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 379; O. Sch. (Schäfer), Zlatá Praha 37, 1919/20, s. 242; A. Novák, Venkov 2. 3. 1920; O. Šimek, LidN 8. 7. 1920; M. Pujmanová-Hennerová, Lípa 1920, č. 4 → Vyznání a úvahy (1959); Š. Jež, Pramen 1920, s. 319 ●; ● ref. Hoře z lásky: A. Novák, Venkov 26. 4. 1921; K. Č. (Čapek), LidN 28. 4. 1921 → O umění a kultuře 2 (1985); J. Hora, RP 15. 5. 1921; Ant. Veselý, Pramen 1921, s. 275; A. Vyskočil, Čes. revue 1921, s. 309; K. H. (Hikl), Naše doba 29, 1921/22, s. 305; M. Novotný, Cesta 4, 1921/22, s. 17 ●; ● ref. Vykoupení: M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 4. 2. a 30. 9. 1923 → Vyznání a úvahy (1959); V. Brtník, Venkov 26. 5. a 29. 12. 1923; K. (F. V. Krejčí), PL 29. 7. 1923; B. Vlček, Obzor (Přerov) 27. 10. 1923; K. Sezima, Lumír 1924, s. 207 → Krystaly a průsvity (1928); J. O. Novotný, Cesta 6, 1923/24, s. 239; M. Novotný, Nové Čechy 7, 1923/24, s. 276; Ant. Veselý in Listy autorům (1924) ●; ● k padesátinám: M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 11. 11. 1923; L. Baudyšová, Ženský svět 1923, s. 278 ●; ● ref. Dědicové: J. O. Novotný, Cesta 7, 1924/25, s. 441; E. Vachek, Pramen 5, 1924/25, s. 410; A. Novák, LidN 22. 2. 1925; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 22. 2. 1925; K. Sezima, Lumír 1925, s. 189 → Krystaly a průsvity (1928) ●; K. Sezima: ref. Černá dáma a tři povídky, Lumír 1925, s. 340; F. Götz: Několik poznámek k románovému souboru A. M. T., Kmen 1, 1926/27, s. 213; V. Zelinka: 11,15–11,50 u A. M. T. (rozhovor), RA 2, 1926/27, s. 201; M. Novotný: Dvojí teskné vidění světa (srovnání s K. M. Čapkem Chodem), Lit. svět 1, 1927/28, č. 4; ● ref. Haldy 1, 2: F. Götz, NO 19. 6. a 25. 9. 1927 → Literatura mezi dvěma válkami (1984); M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 31. 7. a 18. 12. 1927; A. N. (Novák), LidN 21. 8. a 27. 10. 1927; J. H. (Hora), RP 14. 10. 1927 → Duch stále se rodící (1981); J. Knap, Venkov 18. 11. 1927; M. Hýsek, NL 21. 11. 1927; A. M. Píša, Sever a Východ 1927, s. 299 + tamtéž 1928, s. 76 → Dvacátá léta (1969); P. Fraenkl, Naše doba 35, 1927/28, s. 308; K. Sezima, Lumír 55, 1928/29, s. 65 → Krystaly a průsvity (1928); J. O. Novotný, Cesta 10, 1927/28, s. 14 ●; ● k odchodu A. M. T. z redakce Lady: O. Fischer, PL 21. 1. 1928; V. Cháb, NO 22. 1. 1928 ●; ● ref. Zlá tma: A. N. (Novák), LidN 14. 10. 1928; G. (F. Götz), NO 23. 10. 1928; V. Brtník, Venkov 1. 11. 1928; L. Blatný, Host 8, 1928/29, s. 46 ●; J. B. Čapek: ref. Na horách, Vítr, Host 8, 1928/29, s. 46; ● ref. Čert a láska: AMP. (A. M. Píša), PL 25. 12. 1929; V. Brtník, Venkov 23. 1. 1930; A. N. (Novák), LidN 25. 1. 1930 ●; V. Běhounek: Český socialistický román (i o Haldách), Dělnická osvěta 1930, s. 361; V. Závada: U paní A. M. T. po jejím návratu z Ameriky (rozhovor), RA 6, 1930/31, s. 87; F. Götz in Básnický dnešek (1931, kap. Bankrot iluzionismu); -mská: Paní A. M. T. v Bulharsku, NO 5. 10. 1931; ● ref. Gita Turaja: G. (F. Götz), NO 8. 11. 1931; A. N. (Novák), LidN 29. 11. 1931; J. B. Č. (Čapek), Čin 3, 1931/32, s. 426; K. Sezima, Lumír 58, 1931/32, s. 264; M. N. (Novotný), RA 7, 1931/32, s. 115; B. Novák, Žijeme 1931, 1931/32, s. 349; AMP. (A. M. Píša), LitN 1932, č. 1 ●; A. Novák: Básnířka Prahy, Almanach Kmene 1933–34 (1933, s. 15); ● k šedesátinám: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 11. 11. 1933; A. N. (Novák), LidN 11. 11. 1933; ach (A. Chaloupka), Venkov 12. 11. 1933; f. s. (F. Soldan), RA 9, 1933/34, s. 48; -btk- (V. Brtník), Zvon 34, 1933/34, s. 111 ●; ● ref. Alma mater: A. N. (Novák), LidN 1. 10. 1933; G. (F. Götz), NO 5. 11. 1933; AMP. (A. M. Píša), PL 12. 11. 1933; M. N. (Novotný), Rozhledy 1933, s. 122; K. Sezima, Lumír 60, 1933/34, s. 161; J. B. Čapek, Naše doba 4, 1933/34, s. 184; B. Polan, Čin 1934, s. 50 → Život a slovo (1964); F. X. Šalda, ŠZáp 6, 1933/34, s. 301 → Kritické glosy k nové poezii české (1939) a O předpokladech a povaze tvorby (1978) ●; ● ref. Matky a dcery: G. (F. Götz), NO 20. 12. 1935; AMP. (A. M. Píša), PL 29. 12. 1935; K. Sezima, Lumír 62, 1935/36, s. 352; P. Fraenkl, Naše doba 43, 1935/36, s. 376; F. X. Šalda, ŠZáp 8, 1935/36, s. 252 → Kritické glosy k nové poezii české (1939); A. N. (Novák), LidN 1. 1. 1936; B. Polan, Čin 1936, s. 84 → Život a slovo (1964) ●; ● ref. U modrého kohouta: A. N. (Novák), LidN 5. 12. 1937; -á- (J. Rybák), RP 15. 12. 1937; K. Polák, KM 1938, s. 42; AMP. (A. M. Píša), PL 1. 1. 1938; -jtr- (J. Taufer), U 1938, s. 173; K. Sezima, Lumír 66, 1939/40, s. 32 ●; ● ref. Tři kříže: F. Götz, Čteme 2, 1939/40, s. 158; a. (J. Hora), Čes. slovo 7. 4. 1940 → Duch stále se rodící (1981); B. Jedlička, LidN 8. 4. 1940; AMP. (A. M. Píša), Nár. práce 12. 5. 1940; K. Sezima, NL 7. 7. 1940; J. Šup, KM 1940, s. 254 ●; ● ref. Orlí hnízdo: B. Jedlička, LidN 8. 3. 1942; M. J. Vochoř, Nár. politika 24. 5. 1942; K. Sezima, Čteme 1942, s. 141; V. Jirát, KM 1942, s. 196; K. P. (Polák), Nár. práce 16. 6. 1942 ●; A. Pražák: A. M. T. (k sedmdesátinám), Naše doba 51, 1943/44, s. 101 + in A. M. T.: Návrat (1945); ● ref. Návrat: K. P. (Polák), PL 17. 11. 1945; G. (F. Götz), NO 5. 3. 1946; F. Buriánek, Zeměd. noviny 3. 8. 1946 ●; F. Pražák in Paměti českých spisovatelů z dětství (1946); J. Otradovicová: Rozmluva s paní A. M. T., Lid. kultura 1946, č. 41; ● k osmdesátinám: M. Heřman, LD 8. 11.

1953; K. Krejčí, RP 11. 11. 1953; J. Vaníček, LitN 1953, č. 45 ●; E. Tilsch: Pohled zblízka, NŽ 1953, s. 1427; Z. K. Slabý: Svět A. M. T., NŽ 1955, s. 706; K. Krejčí in A. M. T.: Alma mater (1955) + Černá dáma a jiné povídky (1955) + Vykoupení (1956) + Fany (1956) + Matky a dcery (1957); ● nekrology: J. Brabec, LitN 1957, č. 25; Z. K. Slabý, Tvorba 1957, č. 26; K. Nový, Kultura 1957, č. 26; K. Krejčí, NŽ 1957, s. 702 ●; K. Krejčí in A. M. T.: Dědicové (1959) + Orlí hnízdo (1961); M. Heřman in A. M. T.: Stará rodina (1965); M. Petříček in A. M. T.: Haldy (1967); K. Krejčí in A. M. T.: Stará rodina (1972); A. Hájková: Básnířka lidského svědomí, ČLit 1973, s. 511 → Nejen o humoru (1984); M. Úlehlová-Tilschová: Osud a práce, LD 15. 6. 1973 + Kořeny a dráha A. M. T., LD 10. 11. 1973 (vzpomínky); V. Karfíková: ref. Zlatý čáp (1972), ZM 1973, s. 57; H. Hrzalová in Na cestě k socialistické literární tvorbě (1976); Z. Trochová in A. M. T.: Haldy (1977); D. Moldanová in A. M. T.: Vykoupení (1977); D. Fořt in Fred Bérence a pražská skupina Barbussova hnutí Clarté, Philologica Pragensia 1979, příl. ČMF, s. 1; J. Kedziorová: K problematice životopisného románu (srovnání románů A. M. T. Orlí hnízdo a F. Kožíka Josef Mánes), Universitas 13, 1980, č. 4; F. Buriánek in Z moderní české literatury (1980); (kp) (F. Knopp): Obraz odcházejícího světa (k 25. výr. úmrtí), LD 17. 6. 1982; D. Mocná: Povídka agitační a psychologická (i o P A. M. T. Nanda z kn. Sedmnáct povídek), ČLit 1994, s. 43; R. B. Pynsent in Obchod a smyslnost: České spisovatelky a židé okolo přelomu století, SPFF Brno, ř. D – lit. věd., 1997, č. 43; L. Svozilová: Obraz ostravského průmyslového podnikatele v české próze, Ostrava, sv. 19, 1999, s. 176; F. Všetička in Tektonika textu (2001); H. Voisine-Jechová: Hledání identity (o R. Svobodové, B. Benešové a A. M. T.), sb. Lit. archiv 35–36, 2003–04, s. 155; F. Všetička in Možnosti Meleté (2005).

es

Karel **Tippmann**

* 24. 6. 1846 *Mrtník* u Hořovic
† 29. 8. 1921 *Praha*

Autor výchovných povídek pro mládež a učebnic náboženských dějin, pedagog.

V matrice uveden jako Karl Johann T.; občas se podepisoval Typpmann; narodil se v osadě Chaloupky (též je uváděna samota Jedová, resp. Dědova Hora), součásti obce Mrtník. – Syn důlního. Vystudoval teologickou fakultu na pražské univerzitě, 1871 byl vysvěcen. Tři roky kaplanoval v Ledcích a Vejprnicích na Plzeňsku. 1874–78 byl katechetou na měšťanské škole v Roudnici, v Praze 1878–92 na ústavu učitelek a zároveň vyučoval pedagogiku a katechetiku na teologické fakultě, od 1893 učil na českém učitelském ústavu. 1903 byl jmenován mimořádným profesorem, 1905 odešel na odpočinek.

V celé T. beletristické tvorbě určené mládeži vystupuje do popředí didaktický a moralistní záměr ve vlasteneckém a náboženském duchu. Od drobnějších povídek a překladů, podávajících náboženské a šířeji osvětové zásady v beletrizované podobě, přešel T. v 80. letech k rozsáhlým historickým prózám, v nichž na pozadí vybraných událostí z českých dějin (doba přemyslovská a lucemburská, husitství, třicetiletá válka) zjitřeným katolicky konfesijním tónem poukazoval i na dobovou národnostní a sociální problematiku. Vzorce náležitého chování T. zobrazoval stereotypně sentimentálním způsobem s doprovodnou milostnou zápletkou se smířlivým koncem, v jednání idealizovaných postav mnicha-poustevníka, šlechtice a malíře, nositelů křesťanských ctností, vyznačujících se horlivým českým patriotismem, láskou k Bohu a církvi, ale i neskrývanou záští proti „cizákům“. Několika překlady polské homiletické literatury (zejména P. Skargy) přispěl T. do souboru Kazatelé slovanští, údajný podíl na českém překladu Řečí vzdělávacích akademické mládeži 1–4 (1882–87) B. Bolzana nelze spolehlivě potvrdit. S T. pedagogickou praxí souvisí autorství učebnic biblické dějepravy a církevních dějin.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Jan Podhajský (beletrie); K-n, K. T., T. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Kazatelé slovanští 1–4 (1871–75); Pastýř duchovní (1888–89); Urbánkův věstník bibliografický. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (pro ml., vše pseud. Jan Podhajský): Následky dobrého a špatného vychování (P 1876); Sirotci (P 1881); Z dob velké vojny (1881); Radyně (R 1882); Sulek, probošt chotěšovský (R 1882); Smír (R 1883); Jiřík, panoše Václava II. (R 1884); Ave Maria (R 1885). – *Překlady:* L. de Jussieu: Moudrý strýc Mikoláš (1876); F. Fénelon: O dívčí výchově (1890). – *Ostatní práce:* Stručný dějepis církevní pro školu a dům (1875; opr. vyd. 1879); Výklad biblické dějepravy 1, 2 (1889). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: D. A. Špachta: Stručná liturgika (1880–81). ■

LITERATURA: ● ref. překl. L. de Jussieu: Redakce (K. Borový), Časopis katol. duchovenstva 1876, s. 315; A. K., Věstník bibliografický 1880, s. 156 ●; P. K. (Kopal, dub.): ref. Smír, Hlídka 1884, s. 27; an.: ref. Jiřík, panoše Václava II., Hlídka lit. 1884, s. 119; Felix (A. Šťastný): ref. Ave Maria, tamtéž 1885, s. 123; J. V. Ševčík: ref. Výklad biblické dějepravy, tamtéž 1890, s. 461; an.: zpráva o úmrtí, Vlast 38, 1921/22, s. 47; J. Peřina in „Věrni vlasti a víře –“ (2005).

mhs, vpb

Marie **Tippmannová**

* 19. 9. 1886 *Skuteč* u Chrudimi
† 25. 1. 1965 *Ústí nad Labem*

Autorka knih pro děti, dívčích románků a próz pro dospělé, publicistka; politická pracovnice.

Roz. Jadrná. Psala se též Tipmanová. – Matka Marie J. (1858–1936), publicistka a autorka veselohry Šíp Amorův, užívala jako pseud. své dívčí jméno Marie Přibyslavská. Sestra Marta (provd. Russová, 1888–1963) byla též literárně činná pod pseud. Maru. Otec byl odborným učitelem, posléze ředitelem škol ve Skutči, zemřel sebevraždou utopením ze zoufalství při okupaci 1939. Obecnou školu absolvovala T. v rodišti (1892–97). 1897–98 studovala na Vyšším vzdělávacím ústavu pro české dívky (tzv. Poettingeum) v Olomouci, od 1907 na malířské akademii v Mnichově. 1909 studium přerušila a odjela do Lovosic, kde došlo ke krvavým národnostním srážkám, aby zde podpořila svého snoubence JUDr. K. Tippmanna v politické a národní práci. Provdala se za něj koncem 1910 a do školy se již nevrátila. Pracovala dva roky v manželově advokátní kanceláři až do narození dcery a později syna. Manžel byl za 1. světové války z politických důvodů čtyři roky vězněn, T. byla 1917 odsouzena za pobuřování, když promluvila na protestní protirakouské a protiválečné schůzi v Třebenicích (k odvolacímu procesu však již nedošlo). Ve 20. a 30. letech žila rodina v Lovosicích. Po záboru Sudet do posledních chvil s manželem hájili zájmy českých obyvatel; po útěku přes Libochovice do Hradce Králové si opět otevřeli advokátní kancelář. V Lovosicích zůstala mj. i knihovna s vydanými spisy T. a několika rukopisy. Během 2. světové války byla rodina perzekvována, syn byl vězněn. Po válce žila ovdovělá T. u dcery právničky v Ústí n. Labem.

Nejvýznamnější a nejvíc reflektovaný je T. román *V bouři,* v němž na příběhu rodiny národně uvědomělého advokáta v menšinovém městě zobrazila spíše dokumentární formou mravní a hmotnou bídu válečných časů ve vyostřujícím se politickém a sociálním napětí. Užití autobiografických motivů, které v této knize můžeme sledovat, je charakteristické pro většinu jejího díla pro děti i dospělé (*Na statku, Tvrdou cestou, Toušek,* seriál o Atě). Její knížky pro děti nemají velké umělecké ambice, je to soubor vykonstruovaných situačních zápletek a příběhů prostoupených sentimentem, jednání a uvažování dětských hrdinů je však odpozorováno a zobrazeno přesvědčivě. Vydala i řadu konvenčních románů v knižnici Červená knihovna, v některých z nich nechybí ani hlubší podání dobových sociálních problémů, jak je přinášela praxe jejího manžela, „advokáta chudých". Sešitové dívčí románky z Večerů pod lampou, Čtení pro ženy a Dobrého čtení mají všechny atributy pokleslé literatury pro ženy. – Ve vlastní rukopisné bibliografii uvedla T. ještě prózy Oklikou ke štěstí, Viola van Meer a román Šerem k úsvitu (výtisky nezjištěny) a dále rukopisy románů Kvádrové, Městečko a lidé v něm, Za úspěchem, Než začalo svítat, Různá srdce, Tónek, Chlapec, který byl mužem, Strousberk, Mezi zemí a oblaky a rukopisy knih pro děti Ať na studiích, Slepička Pudřenka, Ajka a Majka a hru Pět chlapců z Vysočiny (uvedena v rozhlase 1949 k výročí osvobození).

ŠIFRA: M. T. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. revue (1928); Eva; Hvězda; List paní a dívek (1925–35; 1933 i příl.); Nár. listy; Ozvěny; Punťa (1936–41); Zora (1936–37). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Máminy pohádky (1930); V bouři (R 1931); Chci zvítězit (R 1932); Děvče, které mělo odvahu (R 1933); Koktavý (R 1933); Když květy povadly (R 1933); Láďa Sláma (R b. d., 1934); Ať a František (P pro ml., 1934); František, Atin bratr (P pro ml., b. d., 1935); Kamenitou cestou (R b. d., 1935); Mařenčino podivné štěstí (R pro ml., 1935); Hela a Honza (R b. d., 1936); Hela umí vyhrávat (R b. d., 1937); Na statku (P pro ml., 1937); Ať a její přátelé (P pro ml., b. d., 1937); Markétčino vítězství (R 1938); Kamarádky (R pro ml., b. d., 1939); Tvrdou cestou (R 1939, podp. Tipmanová); Duli (P pro ml., b. d., 1940); Toušek (R pro ml., b. d., 1940); Čistý pramen (R 1940); Matčina náruč (R 1940); Holýma rukama (R 1940); Cesta k přístavu (R 1940); Cizí dítě (R 1940); Dvě dcery (R 1940); Hnízdo nad mořem (R 1940); Život v nepohodě (R 1940); Daleko od vlasti (R 1940); Ptáčata bez hnízda (R 1940); Lída, Vava a Don (P pro ml., b. d., 1941); Honza švec (R 1941); Na prokleté půdě (R 1941); Z paláce do chaloupky (R 1941); Sestřičky (R 1941); Dcera z Hulínova statku (R 1941); Sedlák Malina (R 1941); Krásná paní (R 1941); Otravný květ (R 1941; 1997 s tit. Jedovatý květ); Odvážné děvče (R 1942); Zvířátka vypravují (pohádky, b. d., 1942); Děti mistra Doubka (R 1942); Tři synové (R 1942); Květ z chudé zahrádky (R 1942); Pro lepší zítřek (R 1943); Marcelina cesta za spravedlností (R 1943); Okénko do zlatých časů (R 1943); Honzovo perpetuum mobile (R pro ml., 1944); Za mořem (R 1944); Stará mladá (R 1944); O neposedném andílkovi (pohádka, 1945). ■

LITERATURA: B. H. (Hloušková): ref. Máminy pohádky, Úhor 1930, s. 205; ● ref. V bouři: If. (I. J. Fischerová), NO 8. 7. 1931; V. Brtník, Venkov 16. 7. 1931; = (J. Vodák), Čes. slovo 26. 9. 1931; Jena, Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 120; K. Sezima, Lumír 58, 1931/32, s. 272 ●; O. Pospíšil: ref. Ata a František, Úhor 1935, s. 15; M. Slonková: ref. František, Atin bratr, LitN 9, 1936/37, č. 7–8; K. J. (Juda): ref. Na statku, Střední škola 1938, s. 221; ● ref. Kamarádky: O. Pospíšil, Úhor, 1940, s. 79; -c-, Zvon 41, 1940/41, s. 222 ●.

sm

Tiskárna národně-sociálního dělnictva
viz **Melantrich**

T. E. Tisovský

* 9. 1. 1863 *Tisová* u Vysokého Mýta
† 23. 3. 1939 *Sadská* u Nymburka

Romanopisec a povídkář, autor próz a adaptací ze světové literatury pro mládež, překladatel, publicista.

Vl. jm. Tobiáš Eliáš. – Obecnou školu navštěvoval v Heřmanicích u Litomyšle, reálku zpočátku ve Vysokém Mýtě, 1874–80 v Litomyšli, kde byl žákem A. Jiráska a kde redigoval rukopisný studentský časopis Z našeho kruhu. V Praze na technice 1880–83 studoval chemii. Od 1884 pracoval jako chemik v cukrovaru v Městci Králové, od 1885 jako úředník finančního ředitelství v Praze, 1891–97 v Táboře a poté znovu v Praze až do dobrovolného předčasného penzionování s titulem vrchní účetní rada (1923); potom žil v Sadské. Byl otcem čtyř dětí, z nichž dcera Jaromíra, provd. Hüttlová, se stala autorkou dívčích románů a překladatelkou, dcera Miloslava E. (* 1891) profesorkou romanistiky a překladatelkou z francouzštiny, syn Oldřich E. (1895–1941), právník a orientalista, psal práce z oboru okultismu a magie.

Rozsáhlá T. literární činnost zahrnuje tematicky, žánrově i umělecky různorodá díla určená dětem, mládeži i dospělým. Nejvíce ceněny jako umělecky průbojné byly jeho práce pro mládež, především obrázky ze života zvířat a ptáků, v nichž se ve stopách kanadského autora E. T. Setona a v duchu Karafiátových Broučků projevoval jako citlivý ctitel a znalec přírody a současně důmyslný fabulátor pohádkových dějů. Své hrdiny z živočišné říše antropomorfizoval, nechával je však žít v jejich vlastním prostředí. Děje komponoval podle ustálené osnovy: zvířecí postavy se při dobrodružném putování krajinou ve sledu dramatických i humorných epizod seznamují s ostatními obyvateli přírody i s lidmi, a tak se stávají přirozenou součástí každodenního života venkova (*Příhody malé myšky, Na panství kmotra Čápa, Černý kohoutek, Čumil a Chytrouš, Uprchlíci, Skvrna, udatný zápasník, Výstřel v bažinách* aj.). Obdivným až panteistickým nazíráním venkovského světa T. zároveň probouzel v dětech bez násilné didaktičnosti cit a porozumění pro svébytnou a přitom vzájemně závislou existenci různých živých tvorů uprostřed pestré přírody. Práce určené starším dětem mají obvykle už náročnější příběh a nechybějí mezi nimi děje dobrodružné, např. z búrských válek v Jižní Africe (*V družině generála Deweta*), detektivní, vážící se k 1. světové válce (*Začarovaná světnice…, Plíživé kroky*), dívčí románek (*Lidka Maříková, filozofka*) i vyprávění o K. Havlíčkovi Borovském (*Pravda má duši nesmrtelnou*). Povídky pro dospělé, podávané bez důsažnější vnitřní dramatičnosti a hlubší povahokresby, odsunul čas na okraj T. tvorby; staromilsky vyznívající venkovské prózy tradičně orientované na chudé vrstvy a kriticky pranýřující chamtivost boháčů někdy oživuje kriminální zápletka (*Dědictví po otci*) nebo pátrání po tajemství (*Povídky z kraje*). Sociální tematika se okrajově uplatňuje v pracích z cukrovarnického prostředí, jež s využitím naturalistických prvků poukazují na živoření cukrovarnických dělníků (*Vzpoura*), zatímco v ostatních prózách se většinou sociální zřetel projevuje jako blahodárný vliv lidumilného jedince (*Hrad Černobýl*). Povídky z maloměsta i studentské romány se vzpomínkovými motivy z vysokomýtského a litomyšlského mládí (*Vesničtí studenti, Krasavec nehezkých tváří*) se v duchu dobového směřování zábavné literatury i čtenářských očekávání soustřeďují hlavně na šťastné rozuzlení milostného příběhu. Adaptacemi děl světové literatury T. usiloval o jejich zpřístupnění české mládeži. Z cest po západní Evropě před 1. světovou válkou vytěžil svazek cestovních fejetonů. Časopisecky tiskl též články naučné a referáty o literatuře pro mládež.

PSEUDONYMY: Alfred, Dr. Jaromír Hvězda, Jan Vocel, Jaromír Hvězda, Marta (čas. Tábor), Martyr Dévot. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. rodina (1880, P Vojtíšek, debut); Čes. svět (1911); Hlasy od Lužnice (So-

běslav 1887); Hostimil (od 1902); sb. Jiráskova Litomyšl (1911); Jitřenka (1884–87; 1884 P Pro svobodu víry); Kniha (1897); Lit. listy (1890); Malý čtenář (1919–20); Nár. listy (1880, 1892–1900, 1911–14); Nár. politika; Náš rozkvět (1914); Naší mládeži; Paleček; Pokrok (1884); Punťa (1936); Ratibor (Jaroměř 1885); Revue učebních pomůcek; sb. Sto let ve službách knihy (Litomyšl 1934); Tábor; Úhor (1915–33); V boj! (1903); Venkov (1940); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1887, P Manželstvo na samotě); Vševěd (Most 1909); alm. Z mladých snů (Vysoké Mýto 1881, pseud. Martyr Dévot); Zábavné listy (1881–92; 1883 P Na novém statku); Zlatá Praha (1886, P Jetelový čtverolístek); Zora. ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a vzpomínky:* Povídky z kraje (b. d., 1885); Dědictví po otci (PP 1886; 1908 s tit. Tajemství hlubiny lesní); Mučenice (P 1887); Příhody malé myšky (P pro ml., 1896); Na panství kmotra Čápa (P pro ml., 1897); Černý kohoutek (P pro ml., b. d., 1898); Později! (P 1899, pseud. Alfred); Potulný kominíček (P pro ml., 1900); Čumil a Chytrouš (P pro ml., b. d., 1901); Hrad Černobýl (P pro ml., 1901); V družině generála Deweta (P pro ml., 1902); Uprchlíci (P pro ml., 1903); Král Myška a princ Junák (pohádka, b. d., 1905); Pravda má duši nesmrtelnou (P pro ml., 1906); Jetelový čtverolístek a hrstka jiného lupení (PP 1907); Manželstvo na samotě (P 1908); Vzpoura (R 1909, pseud. Jaromír Hvězda); Francie, Belgie a Německo. Vzpomínky z výpravy čes. hostinských a jejich přátel (1910); Co srdce blaží a čím zmírá (PP 1911, obs. též ranou P Pro svobodu víry); Na naší peci dějí se věci! (pohádka, 1912); Pohádka noci svatojánské (1912); Skvrna, udatný zápasník (P pro ml., 1914); Šakal (P pro ml., 1915; 1925 in Spisy, sv. 11 společně s tit. Šakal a Skvrna); Šohaj Pařízek z podzemního domku (P pro ml., 1915); Zloděj u nádraží (PP 1916); Lidka Maříková, filozofka (R pro ml., 1916); Vesničtí studenti (R 1918, Spisy, sv. 1); Přízrak a jiné povídky (1918, Spisy, sv. 2); Krasavec nehezkých tváří (R 1919, Spisy, sv. 3); Začarovaná světnice a jiná povídka (1920, obs. P Stříbrný holub, Spisy, sv. 6); Černá panenka (P 1923, Spisy, sv. 8); Plíživé kroky (R 1925); Výstřel v bažinách (PP 1930); V záhadném bludišti (P 1931); Straka, nezbedná tulačka (P pro ml., b. d., 1934); Alois Jirásek jaký byl (1936). – *Překlady a adaptace:* Tajemství písma. Galerie rukopisů známých osobností z naší společnosti (b. d., 1897, pseud. Dr. Jaromír Hvězda, podle A. Poppéeové, tj. R. Popperové); W. Heimburg: Ze života mé staré přítelkyně (1903); Baron Prášil (1906, pseud. Jaromír Hvězda, dle G. A. Bürgera); Na válečné lodi (1907, pseud. Jan Vocel, dle anglické P); Vilém Tell (1910, dle F. Schillera); Podivuhodná cesta nezbedy Petra s divokými husami (1911, dle S. Lagerlöfové); Příhody mluvící loutky (b. d., 1914, dle anglické P); O. Hanstein: Za zlatem severu (1930); P. Grabein: Ve výhni tropů a v temnotách pralesa (1930); Příhody a dobrodružství lišáka Feriny (1934, dle starých bájí); Šibalství Enšpiglova (1935, „podle starých pamětí"). – *Ostatní práce:* Kapitoly ze živnostenského řádu (1909). – *Souborné vydání:* Spisy (Jos. R. Vilímek, 1918–25, 11 sv.). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Hostimil (1902–28), Naše pohraničí (1922, do č. 6), Věstník Jednoty finančních zaměstnanců v republice Českosl.; *knižnici:* Matice mládeže (1906–07). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Nový český gratulant pro 20. století (1904; 1934 upr. vyd. s tit. Nový český gratulant); sb. Jiráskova Litomyšl (1911); Památník na počest 1. sjezdu slovanských hostinských z království a zemí na říšské radě zastoupených (1912, s F. Petrovickým). ▮

LITERATURA: ● ref. Povídky z kraje: Č., Lit. listy 1886, s. 80; E. Miřiovský, Zlatá Praha 1886, s. 79; F. V. Vykoukal, Světozor 1886, s. 76 ●; ad. (A. Dostál): ref. Dědictví po otci, Hlídka lit. 1886, s. 316; -aue- (H. Pittauer): ref. Mučenice, Lit. listy 8, 1886/87, s. 385; ● ref. Na panství kmotra Čápa: an. (J. Herben), Čas. Beletristická příl. … 1897, s. 207; an., Beseda učitelská 1898, s. 23 ●; ● ref. Černý kohoutek: Jar. P., NL 10. 2. 1899; an. (J. Herben), Čas. Beletristická příl. … 1899, s. 207 ●; an.: ref. Potulný kominíček, Beseda učitelská 1900, s. 697; ● ref. Potulný kominíček, Čumil a Chytrouš: Jc. (J. Jakubec), Naše doba 8, 1900/01, s. 316; rk. (R. J. Kronbauer), Hlas národa 6. 1. 1901 ●; rk. (R. J. Kronbauer): ref. Hrad Černobýl, V družině generála Deweta, Hlas národa 22. 12. 1901; T.: ref. Hrad Černobýl, Obzor lit. a umělecký 4, 1901/02, s. 53; an.: ref. V družině generála Deweta, NL 16. 8. 1902; ● ref. Král Myška a princ Junák: = (J. Vodák), Čas 3. 12. 1905; an. (F. V. Krejčí), PL 4. 12. 1905; -dský, Zvon 6, 1905/06, s. 221; rk. (R. J. Kronbauer), Máj 6, 1907/08, s. 47 ●; Ds (J. D. Konrád): ref. Pravda má duši nesmrtelnou, Máj 5, 1906/07, s. 698; ● ref. ed. Jiráskova Litomyšl: hs. (F. Herites), Máj 9, 1910/11, s. 590; Ant. Veselý, NL 10. 9. 1911 ●; -der. (V. Dresler): ref. Podivuhodná cesta nezbedy Petra s divokými husami, Venkov 30. 11. 1911; Svbd. (O. Svoboda): ref. Skvrna, udatný zápasník, Úhor 1914, s. 8 (k tomu T. E. T.: Kus autokritiky, tamtéž, s. 9) + (pod vl. jm.) Moderní pohádkář, Úhor 1915, s. 34 + (šifra Svbd.) ref. Příhody mluvící loutky, tamtéž, s. 92 + (šifra O. S.) in T. E. T.: Zloděj u nádraží (1916); ● ref. Zloděj u nádraží: K. V. (Velemínský), Naše doba 23, 1915/16, s. 863; Promyk (H. Sedláček), Úhor 1916, s. 41 ●; V. F. Suk: ref. Šakal, Úhor 1916, s. 92; Svbd. (O. Svoboda): ref. Lidka Maříková, filozofka, Úhor 1917, s. 8 + ref. Přízrak a jiné povídky, Úhor 1919, s. 14 + ref. Krasavec nehezkých tváří, tamtéž, s. 138; A. Šebek: ref. Přízrak, Krasavec nehezkých tváří, Zvon 19, 1918/19, s. 545; Liga † 12: ref. Začarovaná světnice…, Vlast 38, 1921/22, s. 183; ● k šedesátinám: P. (F. S. Procházka), Malý čtenář 42, 1922/23, s. 141; M. L. (Laudová), Venkov 9. 1. 1923; an., Naše kniha 4, 1923/24, s. 4 ●; ● ref. Výstřel v bažinách: M. S. (Svoboda), NO 7. 12. 1930; V. M. (Marek), Úhor 1931, s. 100 ●; ● ref. V záhadném bludišti: J. Páta, Úhor 1931, s. 71; -jen-, Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 198 ●; J. Páta: T. E. T., Od Trstenické stezky 11, 1931/32, s. 1 a 26 (1931 i sep.); ● k sedmdesátinám: an., Malý čtenář 52, 1932/33, č. 11 (obálka); an., Zvon 33, 1932/33,

s. 252; F. Flos, Úhor 1933, s. 3; = (J. Vodák), Čes. slovo 8. 1. 1933; -ov-, NO 8. 1. 1933; s. (F. Sekanina), Nár. politika 9. 1. 1933; (r), Venkov 10. 1. 1933 ●; J. Hüttlová: Ze života T. E. T., Úhor 1933, s. 26 a 58; Filip (D. Filip): ref. Straka, nezbedná tulačka, Úhor 1935, s. 96; ● k pětasedmdesátinám: s. (F. Sekanina), Nár. politika 9. 1. 1938; an., Venkov 9. 1. 1938; an., NO 9. 1. 1938 ●; ● nekrology: s. (F. Sekanina), Nár. politika 25. 3. 1939; tr, LidN 25. 3. 1939; an., Venkov 26. 3. 1939; -ý, (K. Nový), Naše zprávy 29. 3. 1939; J. Brázda (A. Wenig), Úhor 1939, s. 68; J. Hüttlová, tamtéž, s. 113 ●; J. Kovařík: Autor přírodních próz T. E. T., Myslivost 1999, č. 3.

sb

Jozef **Tkadlec**

* 27. 2. 1897 *Nové Město nad Metují*
† 18. 7. 1976 *Praha*

Autor nábožensky kontemplativní poezie a duchovních písní, překladatel zejména z němčiny a francouzštiny, literární kritik a publicista.

Vl. jm. Samuel Verner (psán též Samuel Werner); křestní jméno svého pseudonymu psal (podle Kralické bible) zásadně Jozef. – Pocházel z osmi dětí; rodina se záhy po jeho narození přestěhovala do Čes. Budějovic, kde se otec stal kolportérem biblí a duchovní literatury. Po maturitě na českobudějovickém gymnáziu (1915) studoval T. filologii (češtinu, francouzštinu a němčinu) a také filozofii na filoz. fakultě v Praze (1925 doktorát prací *Umělecký vývoj Karolíny Světlé v jejím názoru i tvorbě*) a poté 1926–27 na Státní škole knihovnické. Ještě za studií se oženil se svou kolegyní B. Gebauerovou, rodina se postupně rozrůstala, narodilo se jim pět dětí. Od 1920 pracoval jako knihovník tiskového odboru prezidia ministerské rady v Praze, od 1938 jako vrchní ministerský komisař. 1945–53 působil ve funkci vrchního ministerského komisaře a pak odborového rady na ministerstvu informací a osvěty, 1953–56 byl vedoucím literární služby a dokumentace na ministerstvu kultury, 1957 se stal vedoucím retrospektivní bibliografie v pražské Nár. knihovně, v září 1958 odešel do důchodu. – Od studentských let byl T. literárně činný; patrně díky svému gymnaziálnímu spolužákovi B. Mühlsteinovi byl uveden do kruhu spisovatelů kolem časopisu Lípa, redigovaného R. Svobodovou, v němž 1918–20 uveřejnil četné básnické a kritické příspěvky. Později, kolem 1930, se sblížil s J. Demlem, a to prostřednictvím svého mladšího bratra J. A. Vernera, který se načas stal spolupracovníkem J. Demla a P. Kytlicové v jejich vydavatelství (mj. zde 1932 vyšel T. překlad Verlainových veršů); Jan Amos Verner (* 11. 11. 1909 Čes. Budějovice, † 20. 10. 1962 Praha) později působil jako evangelický kazatel na Českomoravské vysočině (Pustá Rybná, Daňkovice) a vydával zde drobné bibliofilie v edici Život a sen, mezi nimi i T. verše a překlady. Na přelomu 20. a 30. let spolupracoval T. s F. Mastíkem (pseud. Jetřich Lipanský), založil s ním edici Izmael a časopis Gedeon (1930–33, vyd. ve Veselí u Pardubic), v nichž sám publikoval a na jejichž redakci se podílel (jako redaktor však nebyl uváděn, pouze 1933 ve 4. roč. časopisu veden pod vl. jm. jako majitel). T. navázal četná další přátelství, mj. s J. Florianem, B. Lifkou, J. Konůpkem, J. Váchalem aj. Mimoto se aktivně účastnil života českobratrské církve jako publicista, kazatel i učitel; na přelomu 40. a 50. let přednášel češtinu a filozofii v Biblickém ústavu České biblické práce v Kutné Hoře, kde zároveň pomáhal při přípravě nového vydání Kralické bible.

Celým svým dílem T. reflektoval svůj vztah k Bohu, založený na náboženské českobratrské tradici a na víře v boží lásku; právě reformační základ jeho spirituality vtiskl charakteristický ráz obrazům, které přijaly též podněty z Březinova symbolismu a později i z poezie R. M. Rilka, s níž se T. důvěrně sžil jako její překladatel. Meditativní verše prvotiny (*Zahrada v září*) hledají východisko ze skepse a úzkostného pocitu samoty v pokoře před božím úradkem. Svět náboženských jistot chrání T. před nástrahami doby také v knize *Dalekým i blízkým*, v jejímž prvním oddíle evokuje obrazným jazykem (typově blízkým veršům Rilkovým) výjevy z Kristova života; v oddílech *Domov* a *Rok*, v nichž odkrývá svůj intimní citový svět a včleňuje do duchovní roviny i konkrétní jevy a věci, směřuje k prostšímu, rytmicky pravidelnému verši. Většinou v bibliofilské podobě (převážně u J. A. Vernera) vyšly básně inspirované osobnostmi J. A. Komenského (*Poutník, jenž se vrací*) a J. Husa (*Křest ohněm*), dále drobná sbírka synovských veršů *Pro maminku* a vánoční poezie *Nad jeslemi betlémskými*. Zvláštní oblastí T. tvůrčí činnosti byla duchovní píseň, jíž se po léta věnoval překladatelsky i jako tvůrce nových textů na známé nápěvy (významně se podílel na novém vydání Křesťanského kancionálu). Rozsáhlá byla

T. překladatelská práce především z němčiny a francouzštiny, dále i z angličtiny, ruštiny, latiny a řečtiny; jen její část však byla zveřejněna knižně. Nejvíce T. upoutala tvorba R. M. Rilka, v jejíchž překladech se mu dařilo na vysoké umělecké úrovni zachovávat bohatou obraznost a zvukové kvality originálu. Cenné byly i drobné překlady z P. Verlaina, A. de Vigny, O. Wildea aj. Jako kritik a publicista se věnoval literární a náboženské problematice.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Samuel V., Václav Tůma, Václav Zbrojný; J. T., S. V., Tk. ∎ PŘÍSPĚVKY *in:* Bratrská rodina (1970–76); Communio viatorum (1961–62); Čes. slovo (1922); Českobratrská rodina (1926–51); Evangelický kalendář (1941–69); Gedeon (Veselí u Pardubic 1930–31); Jednota bratrská (1946, 1952–56); Kalich (1941); Kostnické jiskry (1929–76); Kritika (1924); Křesťanská revue (1928–74); Křesťanský kancionál (1965); Lid. noviny (1928, 1930); Lípa (1918–20); kal. Mír (1917–49); sb. Na paměť F. X. Šaldy (1938); Naděje života (1974–77); Nár. osvobození (1925–33); Nár. práce (1944); Naše doba (1937–42); Naše vítězství (1936–37, 1940, 1946); Naše zprávy (1940); Oběžník akademické YMCA; R. M. Rilke: Herbsttag – Podzimní den. Třináct českých překladů (1972); Sešli světlo své. Kniha modliteb a meditací (1970); Sever a Východ (1925); sb. Svědkové slova 1 (1946); Světlo (1918–23); Tribuna (1922); Výzva (1935–41, 1947–48); – posmrtně: Evangelický zpěvník (1979); též v čas. Bratrská rodina, Evangelický týdeník, Kostnické listy aj. ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Julius Zeyer (studie s ukázkami z díla, 1921, pseud. Václav Zbrojný); Zahrada v září (BB 1928); Dalekým i blízkým (BB 1941); Nad jeslemi betlémskými (B 1941, bibliof.); Poutník, jenž se vrací (B 1942, bibliof.); Křest ohněm. Ohlasy Husových dnů z let 1931–1945 (BB 1947, bibliof.); Pro maminku (BB 1948, bibliof.); Sunamitská (B 1971, s životopis. dodatkem Tři úryvky z dětství oživující i pozdní věk, inedit.). – *Překlady:* R. M. Rilke: Kniha o chudobě a smrti (1927, bibliof.) + Hlasy (1936, bibliof.) + Kniha o mnišském životě (1937, bibliof.) + Kniha o putování (1942, bibliof.) + Kniha hodinek (1944) + Rekviem (b. d., bibliof.); A. de Vigny: Salaš (1930, bibliof.); V. F. Marcinkovskij: Z boje o náboženství v Sovětském Rusku (1931); Konstantin z Erzengy: Vidění – Slunce spravedlnosti (b. d., 1932); P. Verlaine: Rozhovor duše s Bohem. Kruh sonetů z knihy Moudrost (1932, zrcadlový překlad, bibliof.); O. Wilde: Sobecký obr (1946) + Šťastný princ (1947); – posmrtně: K. Barth: Uvedení do evangelické teologie (1988, s L. Brožem). – *Ostatní práce:* Náš úkol k národu (1947); Vzpomínka na br. kazatele Františka Zdychynce (1954). ∎

BIBLIOGRAFIE: in sb. Poutník Jozef Tkadlec. Život a dílo PhDr. Samuela Vernera (1998). ∎ LITERATURA: sb. Poutník Jozef Tkadlec (1998; stati M. Flegl, B. Kejř st., R. Šťastný, J. Štěpán, též osobní vzpomínky přátel a příbuzných a ukázky z díla). ∎ ● ref. Zahrada v září: AMP (A. M. Píša), PL 10. 6. 1928; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 29, 1928/29, s. 237 ●; M. D. (Dvořák): ref. překl. R. M. Rilke: Kniha o chudobě..., Tvar 1928, s. 76; B. Novák: Tři knihy náboženské poezie (ref. Zahrada v září a překl. R. M. Rilke a A. de Vigny), Křesťanská revue 1931, s. 220; J. B. Čapek: ref. překl. R. M. Rilke: Kniha o mnišském životě, Naše doba 46, 1938/39, s. 186; l (B. Novák): Čechy a R. M. Rilke, LidN 5. 5. 1941; ● ref. Dalekým i blízkým: F. Tichý, LidN 7. 12. 1941, příl.; F. M. Dobiáš, Čes. bratr 1941, s. 214; jšr. (J. Šnobr), Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 95; J. B. Č. (Čapek), Kalich 1942, s. 30; jvm (J. Mikulecký), Českobratrská rodina 1942, s. 59; M. Krybus, Kostnické jiskry 1942, č. 6 ●; J. Janů: doslov in R. M. Rilke: Kniha hodinek (1944); V. H. (Hánek): ref. překl. R. M. Rilke: Kniha hodinek, Venkov 31. 8. 1944; ● ref. Poutník, jenž se vrací: J. B. Č. (Čapek), Naše doba 52, 1945/46, s. 92; jvm (J. Mikulecký), Českobratrská rodina 1946, s. 33 ●; jvm (J. Mikulecký): ref. Křest ohněm a Pro maminku, Českobratrská rodina 1949, s. 93; z-: J. T. – dr. S. V. šedesátiletý, Kostnické jiskry 1957, č. 9; P. Biró (B. B. Bašus): Nad osnovou věčnosti (k sedmdesátinám), tamtéž 1967, č. 8; M. Flegl: Reformační motivy v básnickém díle J. T., Křesťanská revue 1969, s. 181 + Bělohorské motivy a ohlasy, Kostnické jiskry 1970, č. 38; ● k pětasedmdesátinám: M. Flegl, Kostnické jiskry 1972, č. 8; B. Lifka, Křesťanská revue 1972, s. 40; J. Michal, Bratrská rodina 1972, s. 104 ●; ● nekrology: M. Kaňák, Čes. zápas 1976, č. 32; M. Košťál, Kostnické jiskry 1976, č. 27; B. Lifka, Katol. noviny 1976, č. 33; M. Plecháč, Jednota bratrská 1976, s. 144 ●; J. B. Čapek: Dvě vyhraněné básnické osobnosti (M. Rafajová a J. T.), Křesťanská revue 1976, s. 156; V. Černý in P. Verlaine: Moudrost (1995; přetisk srovnání překl. P. Kopty a J. T.); J. Štěpán: Několik zastavení s básníkem (J. T. 1897–1976), Evangelický týdeník – Kostnické jiskry 1997, č. 7; R. Šťastný: Samuel Verner (J. T.) 1897–1976, sb. Víra a výraz (2005, s. 334).

sb, et

Tkadleček

Po 1407

Prozaický spor milence s Neštěstím.

Námětem T. je spor opuštěného milence s personifikovaným Neštěstím. Název, pod nímž dnes dílo známe, je umělý; uvedli jej do oběhu J. Dobrovský a první vydavatel textu V. Hanka (žalobce fiktivního sporu se představuje jako „učený tkadlec", jehož člunkem je pero a přízí pergamen, a jeho odpůrce, Neštěstí, ho oslovuje „Tkadlečku"). Kdy byl tzv. T. napsán (nebo

přinejmenším po jakém datu vznikl), udává autor patrně v jednom z kryptogramů, do nichž zašifroval jméno milence (Ludvík), milované dívky (Adlička) a rok jejich rozchodu (1407). Pokusy o identifikaci autora s Vavřincem z Březové (F. M. Bartoš, R. Urbánek) byly vyvráceny; nepochybně mylná je též nověji vyslovená domněnka, že byl totožný s autorem německého prozaického sporu Ackermann aus Böhmen.

Spor začíná milostným nářkem, který se mění ve filozoficko-teologickou disputaci. Tkadleček neobviňuje Neštěstí jen proto, že mu vzalo milovanou dívku; obviňuje je jako ztělesnění všech druhů zla, s nimiž se člověk na světě setkává. Neštěstí se hájí tím, že chrání svět před chaosem; neustálý sled štěstí a neštěstí, jejž udržuje, přináší v jednotlivostech zlo, ale toto zlo je podmínkou udržování všeobecného dobra. Brilantní dialektika odkrývá rozpory v argumentech jednajících postav zdánlivě se záměrem dobrat se poznání, která ze stran sporu má pravdu, ve skutečnosti s cílem dojít k předem danému výsledku: k teodiceji, tj. odůvodnění skutečnosti, že ve světě stvořeném Bohem, který je ze své podstaty dobrotivý, existuje zlo. Neštěstí, jemuž autor dává ve sporu poslední slovo, odvozuje svoji moc od Boha, ale zároveň zdůrazňuje, že jedná svéprávně, jako prostředník mezi Bohem a člověkem; spor tak ústí v tvrzení, že zlo, které je nezbytné pro udržení božího řádu, nezpůsobuje bezprostředně Bůh. Obsáhlé pojednání o lásce, které autor ve sporu rozvíjí, staví proti lásce, jež vyvolala Tkadlečkův nářek (tj. proti pozemské lásce vůbec i dvorské milostné kazuistice zvlášť), lásku k Bohu; spor začíná jako apologie pozemského milostného citu a končí výzvou k askezi. Autor se metaforicky představuje jako „učený tkadlec“, aby obrátil pozornost na stylistické kvality díla a jeho filozofický aparát: Tkadleček i Neštěstí se vyjadřují ozdobným slohem, propracovaným (jako protiklad prostého slohu) latinskou rétorikou, a jejich promluvy jsou protkány citáty z antických filozofů a bible. Nepřímé pojmenování, které bylo jedním z hlavních prostředků ozdobného slohu, je jednak stylistickou finesou, jednak nástrojem řady jinotajů, k nimž autor neposkytuje klíč; jak jednotlivé autobiografické a dobové narážky, tak otázka, v jakém rozsahu má alegorický smysl celý text, zůstávají nerozluštěnou hádankou. Tzv. T. je protějškem jiného vynikajícího díla pozdního středověku, německé prózy Ackermann aus Böhmen (Oráč z Čech) od Jana ze Žatce. Množství shodných míst dokazuje, že obě díla spolu souvisí; o povaze této souvislosti však nepanuje shoda. V starší vědě došel nejobecnějšího přijetí názor, že autor T. obměnil námět Oráče (spor člověka se Smrtí, která mu vzala ženu) a stylisticky jej rozvedl v přibližně čtyřnásobný rozsah. Nověji byla vyslovena důmyslná hypotéza, že obě díla vznikla jako dvojí, nezávislé přepracování nedochované německé předlohy.

EDICE: in Starobylá skládanie (6). Památka 14. věku. T. (1824, ed. V. Hanka; 6., nečísl. díl); T. (1923, ed. H. Hrubý a F. Šimek, paleografické vyd.); T. (1940, ed. F. Šimek, transkribované vyd.; přeprac. vyd. 1974). – *Ukázky in:* Výbor z literatury české 1 (1845); Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957). ∎

LITERATURA: R. Ulbrich: Der alttschechische T. und die anderen „Weber“ (Berlín 1980) + T. und Ackermann (Berlín 1985; k Ulbrichovým pracím srov. ref. H. Rosenfelda, Die Welt der Slaven, Mnichov 1981, s. 357; P. Trosta, Göttingische gelehrte Anzeigen 1982, s. 108, 1986, s. 67; A. Molnára, Kostnické jiskry 1986, č. 31); S. Stanovská: Vergleichende stilistische Untersuchungen zum Ackermann aus Böhmen und Tkadlec (1999; k tomu Z. Mareček, ČMM 2000, s. 285). ∎ J. Dobrovský in Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Literatur (1818); J. Gebauer: Ludvík T., LF 1875, s. 114 → Stati literárněděpisné (1941); J. Knieschek in ed. Der Ackermann aus Böhmen (1877); J. Gebauer: Der Ackermann aus Böhmen, LF 1877, s. 314 + Der Ackermann aus Böhmen, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1879, s. 201 (ref. ed. J. Knieschka); H. Hrubý a F. Šimek in T. (1923); K. Burdach in Vom Mittelalter zur Reformation 3/1–3 (Berlín 1917, 1926–32 a 1932); F. Ryšánek: T., Naše věda 1924, s. 25 (ref. o ed. H. Hrubého a F. Šimka); A. Hübner: Das Deutsche im Ackermann aus Böhmen, Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften (Berlín), phil.-hist. Klasse 1935, s. 323; F. Šimek: Nově objevený staročeský rukopis T., přes sto let ztracený, LF 1936, s. 265; L. Z. (Zatočil): Disticha Catonis v Ackermannovi a T., ČMF 23, 1936/37, s. 427; G. Heidenreichová: Staročeský T. a poměr jeho stylu k německé skladbě Ackermann aus Böhmen, SaS 1937, s. 87; F. M. Bartoš in Jan ze Žatce: Oráč a Smrt (1938, přel. P. Eisner); F. Trávníček: Germanismy v staročeském T.?, SaS 1938, s. 59; L. Zatočil: Poznámky o slohu staročeského T. a jeho poměru k Ackermannovi, ČMF 1938, s. 144 + ref. A. Hübner: Der Ackermann aus Böhmen, tamtéž, s. 441 + Über die Bedeutung des alttschechischen T. für die Ackermannforschung, Slavische Rundschau 1938, č. 6; F. M. Bartoš: Kdo jest autorem T.?, LF 1939, s. 205;

P. Trost: Vliv císařské kanceláře Karlovy na slovesnou kulturu německou, sb. Co daly naše země Evropě a lidstvu (1939) → Studie o jazycích a literatuře (1995); J. Vilikovský: T., Řád 1941, s. 69 a pokr. → Písemnictví českého středověku (1948); M. Boháček: Právně historické poznámky na okraj T., Všehrd 1941, s. 104; J. Menšík: Ohlas Albertova Ráje duše v T., Čes. časopis filologický 2, 1943/44, s. 97; R. Urbánek: Satirická skládání Budyšínského rukopisu M. Vavřince z Březové z r. 1420 v rámci ostatní jeho činnosti literární, Věstník KČSN 1951, č. 3; L. Zatočil: Z germanistické literatury, ČMF 1953, s. 172; W. Krogmann: Ackermann und Tkadlec, Zeitschrift für slavische Philologie (Heidelberg) 1954, s. 272; L. L. Hammerich a G. Jungbluth: Zur Stellung des Tkadlec in der Ackermann-Überlieferung, Zeitschrift für deutsche Philologie (Berlín, Bielefeld, Mnichov) 1955, s. 263; D. Třeštík: K otázce autorství staročeského T., Zápisky katedry českosl. dějin a archivního studia, Karlova univerzita 1956, č. 2; F. M. Bartoš: Z politické literatury doby husitské 3. Vavřinec z Březové, Sborník historický 5, 1957, s. 42; K. Doskočil: K pramenům Ackermanna, Sborník historický 8, 1961, s. 67; A. Blaschka: Ist Johannes von Sitbor Verfasser des T.? Neue Forschungen zum Ackermann – Problem, Zeitschrift für Slawistik (Berlín) 1962, s. 125; P. Trost: K otázce Ackermanna a T., LF 1964, s. 202; sb. Der Ackermann aus Böhmen des Johannes von Tepl und seine Zeit (Darmstadt 1968; přisp. K. Beer, K. Burdach, A. Hübner, W. Krogmann, W. Pirchan, W. Rehm, E. Schwarz; srov. ref. J. Kolár, ČLit 1970, s. 529, a F. Šmahel, Mediaevalia Bohemica 1970, s. 366); A. Hrubý: Der Ackermann aus Böhmen und seine Vorlage (Mnichov 1971); L. Kubíková, F. Šimek a K. Stejskal in T. (1974, ed. F. Šimek); H. Rosenfeld: Johannes de Šitboř, der T. und die beiden Ackermannfassungen von 1370 und 1401, Die Welt der Slaven (Mnichov) 1981, s. 102 + Der alttschechische T. in neuer Sicht. Ackermann – Vorlage, Waldenserallegorie oder höfische Dichtung?, tamtéž, s. 357; P. Trost: ref. A. Hrubý: Der Ackermann aus Böhmen und seine Vorlage, Göttingische gelehrte Anzeigen 1981, s. 129 → (čes.) Studie o jazycích a literatuře (1995); L. Zatočil: Lateinische Texte und Quellen zum Ackermann aus Böhmen, SPFF Brno, ř. K – germanisticko-anglistická, 1982, č. 4; W. Schamschula: Der Ackermann aus Böhmen und T., Bohemia (Mnichov) 1982, s. 307 → (čes.) ČČH 1990, s. 824; P. Trost: Nochmals zum alttschechischen T., Die Welt der Slaven (Mnichov) 1982, s. 262 → (čes.) Studie o jazycích a literatuře (1995) + ref. R. Ulbrich: Der alttschechische T. und die anderen „Weber", Göttingische gelehrte Anzeigen 1982, s. 108; G. Hahn in Der Ackermann aus Böhmen des Johannes von Tepl (Darmstadt 1984; s bibliografií); W. Schröder in Der Ackermann aus Böhmen. Das Werk und sein Autor (Mnichov 1985); P. Trost in Jan ze Žatce: Oráč z Čech (1985, přel. J. Povejšil); A. Molnár: Otázky nad T., Kostnické jiskry 1986, č. 31; P. Trost: Drei Anmerkungen zur alttschechischen Literatur. 2. Abermals zum T., Wiener slavistisches Jahrbuch 1986, s. 71 → (čes.) Studie o jazycích a literatuře (1995) + ref. R. Ulbrich: T. und Ackermann, Göttingische gelehrte Anzeigen 1986, s. 67 + Anmerkungen zum Ackermann aus Böhmen, Zeitschrift für deutsche Philologie (Berlín, Bielefeld, Mnichov) 1987, s. 112 → (čes.) Studie o jazycích a literatuře (1995); Z. Uhlíř: Jan ze Žatce: Oráč z Čech, Folia historica bohemica 12, 1988, s. 400; V. Bok: Zwei Beiträge zu Johannes von Tepl, Zeitschrift für deutsches Altertum (Wiesbaden) 1989, s. 180; A. Thomas in The Labyrinth of the Word. Truth and Representation in Czech Literature (Mnichov 1995); W. Schwarz: Analýza literárních způsobů psaní a její význam pro bohemistiku. Od staročeského T. ke Komenského Labyrintu světa, sb. Světová literárněvědná bohemistika 2 (1996); M. Kopecký: To a Periodization of Human Life in Czech Literature, Studia Comeniana et historica 1997, č. 57–58; A. Thomas in Anne's Bohemia. Czech Literature and Society, 1310–1420 (Minneapolis 1998; 2005 čes. s tit. Čechy královny Anny. Česká literatura a společnost v letech 1310–1420); R. Schmidt: Antické motivy v T. a jejich funkce, sb. Flores scholarium (1999); S. Stanovská: Zur Text- und Motivgestaltung des 32. Kapitels des Ackermann aus Böhmen und des 11. Kapitels des Tkadlec, SPFF Brno, ř. R – germanist., 2000, č. 5 + Zur rhetorischen Gestaltung des Ackermann aus Böhmen und seines alttschechischen Gegenstück Tkadlec, sb. Deutsche Literatur des Mittelalters in Böhmen und über Böhmen (Vídeň 2001).

jl

Tobiáš

Asi 60. léta 14. století

Prozaická biblická povídka.

Předlohou staročeské povídky o Tobiášovi byla stejnojmenná apokryfní kniha, z jejíhož vyprávění o těžce zkoušeném titulním hrdinovi s oblibou čerpalo středověké kazatelství.

Text povídky o Tobiášovi, dochovaný v opisech z 2. poloviny 15. století, se shoduje s 1. redakcí českého překladu bible. Soudí se, že pochází od neznámého dominikána, který je autorem staročeského Pasionálu, a že vznikl buď jako průprava k překladu bible, na němž se autor Pasionálu podílel, nebo jako vzor pro další účastníky této práce.

EDICE: in sb. Příspěvky ke starší literatuře na Moravě (1964, s. 27, ed. J. Skutil). ∎

LITERATURA: F. Černý: Paběrky z moravského zemského archivu. 8. Povídka o Tobiášovi, Věstník Čes. akademie 1900, s. 627; V. Kyas: Dobrovského tří-

dění českých biblických rukopisů ve světle pramenů, sb. J. Dobrovský 1753–1953 (1953); J. Skutil: Dvě brněnské rukopisné literární práce z 15. století. Povídka o Dobešovi, sb. Příspěvky ke starší literatuře na Moravě (1964, s. 25); V. Kyas: Staročeská povídka o Tobiášovi, LF 1969, s. 62.

jl

Karel **Tobis**

* 5. 7. 1903 *Praha*
† 8. 10. 1949 *Praha*

Autor a spoluautor komediálních a revuálních her, kabaretních výstupů a skečů, operetní libretista.

Vl. jm. K. Pavlík; podepisoval se též dr. Tobis. – Vystudoval právnickou fakultu a poté působil jako úředník na Magistrátu hl. města Prahy. Jako autor libret a filmových scénářů spolupracoval s řadou kabaretních umělců a komiků: vedle F. Futuristy, E. Fialy, J. Kohouta a J. Beneše se skladatelem operetních libret a revuálních textů, autorem knih pro děti, úředníkem pražského magistrátu Václavem Mírovským (vl. jm. V. Mišťovský, * 6. 12. 1902 Praha, † 16. 2. 1953 Praha), advokátem a skladatelem Vladimírem Rohanem (vl. jm. V. Veselý, * 4. 11. 1903 Praha, † 15. 4. 1970 Praha), kabaretním hercem a operetním libretistou Václavem Špilarem (vl. jm. V. Milota, * 12. 9. 1902 Jarov u Nepomuku, † 6. 11. 1968 Praha; vedle spolupráce s T. publikoval estrádní komedii Manon Pleskot aneb Veselé paničky novoměstské, 1955, s J. Karáskem, F. Klikou a S. Machem, kabaretní pásma Bakaláři jedou, 1957, rozmnož., hudba B. Nikodém a J. Baštář, Praha – Paříž, vystupovat!, 1958, rozmnož., Láska i na samotě kvete, b. d., rozmnož., s J. Kohoutem, hudba K. Moor, a překlady divadelních her: K. Farkacz: Když sukénky šustí, b. d., 1931, rozmnož., s V. Mírovským; R. Öesterreicher: Pepina, b. d., rozmnož, s V. Mírovským).

V rámci kolektivního autorství se T. podílel na množství komedií, operet, revuálních her a komponovaných pořadů se sledem písní, tanečních výstupů a skečů, které představovaly typický produkt meziválečné zábavní produkce. Příznačné bylo úsilí o živé, vzrušující zápletky s rychlými posuny a zvraty, vystavěné na kontrastu mezi rozpustilou a dovádivou pikantností a konzervativní normou. Hry využívaly jadrnou jazykovou komiku, lidové historky, anekdoty a černý humor s přiměřenou dávkou společenské satiry; občas se objevovaly prvky grotesky, hyperboly a parodie (*Jak se Jim Pindík pokanadil*). Tato společná díla byla uváděna na pražských kabaretních scénách, nejčastěji v divadle J. Kohouta U Nováků, ale také ve Velké operetě, v Haló kabaretu, Rokoku a Varieté. Texty operet Král Dales a Pařížanka se dochovaly pouze v německých překladech, které jsou uloženy v knihovně Divadelního ústavu v Praze (König Dalles, 1934, rozmnož., s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem, hudba J. Beneš; Die Pariserin, b. d., rozmnož., s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem, hdba J. Beneš).

PSEUDONYM: Dr. V. Tolarský (ojediněle použitý společný pseud. T., V. Mírovského, V. Rohana a V. Špilara). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Programové besedy a večery (b. d., 1926); Večerní Čes. slovo (1932); – posmrtně: Reminiscence na Ference aneb Futurista redivivus (1982, rozmnož.). ■ KNIŽNĚ. *Divadelní hry, revue, kabaretní výstupy a skeče:* Jeho krásná neznámá (b. d., 1926, s J. Kohoutem, hudba K. Moor a V. Rohan); Cestička lásky (b. d., 1929, s J. Kohoutem, hudba V. Rohan); Falešná věštkyně (b. d., 1929, i prem., s F. Futuristou a J. Kohoutem); Když to mrtvola zvrzne (b. d., 1929, s F. Futuristou a J. Kohoutem); Makavý důkaz (b. d., 1929, s F. Futuristou a J. Kohoutem); Maminko, proč mě prohlížejí? (b. d., 1929, s F. Futuristou a J. Kohoutem); Na ženy nevyzraješ (b. d., 1929, s F. Futuristou a J. Kohoutem); Páni, pozor na kalhoty! (b. d., 1929, s F. Futuristou a J. Kohoutem); Pujman a Ruprecht, rekruti (b. d., 1929, s F. Futuristou a J. Kohoutem); Umíte dělat bengál? (b. d., 1929, s F. Futuristou a J. Kohoutem); Ve spárech masérky (b. d., 1929, s F. Futuristou a J. Kohoutem); Kašpárek je vzorný žáček, někdy však je pošťouralíček (pro ml., b. d., 1930); Jak se Jim Pindík pokanadil (b. d., 1930, rozmnož., i prem., s J. Kohoutem, hudba E. Fiala; hráno i s tit. Bílý kavalír); Pohádka o Havaji (b. d., 1930, s J. Kohoutem, hudba K. Moor a V. Rohan); V sedmém nebi (b. d., 1934, rozmnož., i prem., s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem, hudba J. Beneš); Na tý louce zelený (b. d., 1935, rozmnož., i prem., knižně 1968, s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem, hudba J. Beneš); Za důvěru – jakost! (b. d., 1. pol. 30. let, s V. Mírovským a V. Špilarem); Ztracená varta (b. d., 1936, rozmnož., s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem, hudba J. Beneš); Uličnice (b. d., 1936, rozmnož., i prem., knižně 1969, s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem, hudba J. Beneš); Za naší salaší (b. d., 1938, rozmnož., i prem., s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem, hudba J. Beneš); Čí jsi, holčičko? (b. d., 1939, rozmnož., i prem., s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem, hudba J. Beneš); Syn bohů (b. d., 2. pol. 30. let, s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem, hudba J. Beneš, podle R. Beache); Děvčata v modrém (b. d., 1944, rozmnož., s V. Mírovským, V. Rohanem

a V. Špilarem, hudba J. Beneš); Bílá orchidej (b. d., 1. pol. 40. let, s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem, hudba J. Beneš); Panna – Pusy (b. d., 1945–48, rozmnož., s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem, hudba J. Beneš); Růže z Argentiny (b. d., 1945–48, rozmnož., prem. 1940, s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem, hudba J. Beneš); Srdce v rákosí (b. d., 1945–48, rozmnož., s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem, hudba J. Jankovec); U veselého kamzíka (b. d., rozmnož., s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem, hudba J. Stelibský). – *Úpravy:* E. Maschwitz: Balalajka (b. d., 1938, rozmnož., i prem., s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem, hudba B. Grün a G. Posford); O. Hammerstein, O. Harbach: Rose Marie (b. d., 1945–48, rozmnož., s V. Mírovským a V. Rohanem). ∎ SCÉNICKY. *Revuální pásma a hry:* Evropa o nás ví (1923, s A. Fenclem, J. Kohoutem aj.); Jen pro dospělé (1927, s F. Futuristou a J. Kohoutem); Pražáci, co je to? (1927, s F. Futuristou); Slečno, to se nedá nutit (1929, s F. Futuristou a J. Kohoutem); Špion č. 13 (1929, s F. Futuristou, J. Kohoutem, V. Mírovským a V. Špilarem, hudba E. Fiala); Nehoňte Davida (1931, s V. Mírovským a V. Špilarem); Stoprocentní panna (1933, s V. Mírovským a V. Špilarem); Král Dales (1934, s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem, hudba J. Beneš); Potápka (1941, s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem); Hlava nehlava (1947, s V. Mírovským, V. Rohanem a V. Špilarem). – *Úpravy:* J. N. Nestroy: Lumpacivagabundus aneb Ludrácký trojlístek (1931, s E. Fialou, J. Kohoutem a V. Mertenem); M. Ferner, M. Neal: Ospalý Theodor (1933, s V. Mírovským a V. Špilarem). ∎

LITERATURA: M. M. (Majerová): ref. Jen pro dospělé, RP 23. 9. 1927; ● ref. insc. Špion č. 13: f. č. (F. Černovský), Venkov 4. 9. 1929; Paulík (J. J. Paulík), RA 5, 1929/30, s. 10 ●; fč (F. Černovský): ref. Slečno, to se nedá nutit, Venkov 17. 9. 1929; = (J. Vodák): ref. insc. Nehoňte Davida, Čes. slovo 16. 4. 1931; ● ref. insc. upr. J. Nestroy: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 30. 8. 1931; If. (I. J. Fischerová), NO 30. 8. 1931 ●; = (J. Vodák): ref. insc. Stoprocentní panna, Čes. slovo 30. 5. 1933 + ref. insc. upr. M. Ferner, M. Neal, Čes. slovo 20. 9. 1933; mb. (M. Burgmannová): ref. Na tý louce zelený, Haló noviny 5. 7. 1935; B. V. (Vomáčka): ref. Uličnice, LidN 4. 2. 1936; Mk. (M. Kolář): ref. Růže z Argentiny, Večerník Nár. práce 29. 6. 1940; ● nekrology: an., Práce 9. 10. 1949; an., Svob. slovo 9. 10. 1949 ●; J. Smrčka: České operní libreto, ČLit 2005, s. 41.

jz, mv

Zdeněk Václav **Tobolka**

* 20. 6. 1874 *Poděbrady*
† 5. 11. 1951 *Praha*

Historik a politický publicista; bibliograf, zakladatel české knihovědy.

Syn hostinského. Po otcově brzké smrti se matka přestěhovala do Kolína, kde se znovu provdala za novináře a humoristického spisovatele J. M. Baláka; T. nevlastním bratrem byl autor veseloher a operetních libret J. Balák. V Kolíně T. navštěvoval obecnou školu a 1. třídu gymnázia, 1885 se rodina přestěhovala do Prahy, kde pokračoval ve studiu na gymnáziu v Žitné ul. (jeho učiteli byli např. A. Jirásek a J. Máchal). Po maturitě (1892) studoval na pražské filoz. fakultě (učitelé J. Gebauer, J. Goll, T. G. Masaryk a A. Rezek). 1896 PhDr., v témž roce, ještě před dokončením studia, se stal suplentem na obchodní akademii v Chrudimi. 1897 byl na doporučení J. Golla přijat do Veřejné a univerzitní knihovny v Praze, kde v různých funkcích působil až do 1918, kdy se stal ředitelem knihovny Nár. shromáždění; v této funkci působil do 1938, kdy byl penzionován. 1920–27 byl zároveň externím ředitelem Státní školy knihovnické v Praze. 1927 se habilitoval (po neúspěšném pokusu 1908) a stal se smluvním docentem knihovědy a ředitelem knihovnických kursů na pražské filoz. fakultě. 1935 byl jmenován docentem Svobodné školy politických nauk. Od 1926 byl mimořádným členem KČSN. 1926 patřil mezi přední organizátory Mezinárodního knihovnického kongresu v Praze. Po dlouhou dobu pracoval jako předseda Spolku českosl. knihovníků a jejich přátel, 1930 založil Českosl. knihovědnou společnost, zastupoval také československé knihovnictví v mezinárodních organizacích. Už za doby studií projevoval T. čilý zájem o politické dění. Činně se ho účastnil nejprve jako spoluzakladatel a první jednatel Masarykovy realistické strany, od 1906 ve straně národně svobodomyslné (později přejmenované na státoprávně demokratickou). 1911–18 byl poslancem vídeňské Říšské rady. V době 1. světové války se stal hlavním představitelem české prorakouské (tzv. aktivistické) politiky. 1917–18 byl místopředsedou Čes. svazu; po jeho zániku v červenci 1918 již aktivně politicky nevystupoval.

T. vědeckou prvotinou je monografie *O volbě a korunování Jiřího z Poděbrad,* na niž navázal edicemi politických spisovatelů 15. století Hilaria Litoměřického a P. Žídka. Souběžně se zabýval počátky novodobé české politiky kolem 1848; prvním výsledkem tohoto zájmu byla práce *Počátky konstitučního života v Čechách* a řada edic K. Havlíčka Borovského. Ve zpracování politických dějin 2. poloviny 19. sto-

letí pokračoval T. dílčí studií *Počátky dělnického hnutí v Čechách;* o jejich syntézu se pokusil v pětidílném kolektivním díle Česká politika, které redigoval a do něhož s K. Kramářem přispěl obsáhlou studií *Od diplomu Říjnového až do vstoupení Čechů na Říšskou radu r. 1879* (samostatně s tit. *Dějiny české politiky nové doby*). Do oblasti politických dějin dále patří T. edice deníku E. Grégra, vzpomínek J. Kaizla a také životopisná, zcela na politickou problematiku zaměřená studie *Karel Havlíček,* napsaná pro kolektivní kompendium Literatura česká 19. století. Druhý opěrný bod T. odborné činnosti tvořily až do konce jeho života bibliografie a knihovnictví: 1902 začal vydávat ročenku *Česká bibliografie…* a sestavil *Český slovník bibliografický.* Za 1. světové války T. uspořádal a vydal publikaci Das böhmische Volk, do níž přispěl studií o F. Palackém. Po válce pokračoval ve studiu politických dějin rozsáhlými edicemi Prameny současných dějin českých (Proces dr. Kramáře a jeho přátel aj.). Mnoho úsilí v té době věnoval také vysvětlování svých prorakouských politických postojů. Vyvrcholením T. zájmu o politické dění jsou obsáhlé *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby.* T. využil v tomto díle svých starších prací; tak jako v nich se ve výkladu omezil na souboje v politických špičkách ve vládě, ve vídeňském parlamentu a v zemském sněmu. Beletrizujícím slohem a vypuštěním poznámkového aparátu ubral své práci na dokumentární hodnotě. Doplňkem knihy je vylíčení padesátileté historie sociálnědemokratického deníku Právo lidu v letech 1897–1947 *Za svobodu a socialismus.* Souběžně s politickými dějinami se T. po 1. světové válce věnoval činnosti knihovědné. Nejvýznamnější jeho prací v této oblasti je redakce Knihopisu českých a slovenských tisků… (monumentální dílo bylo v redakci F. Horáka dokončeno 1967). Na Knihopis se vážou drobné instruktivní příručky a dvě monografie, *Dějiny československého knihtisku v době nejstarší* a *Kniha, její vznik, vývoj a rozbor.* Z pozůstalosti vyšla práce *Národní a univerzitní knihovna v Praze, její vznik a vývoj.* Protějškem Knihopisu je T. založená řada reprodukcí nejstarších zemských tisků Monumenta Bohemiae typographica. T. dal podnět k vydávání Masarykova slovníku naučného a vedl jeho redakci. Pozoruhodným pokusem bylo vydávání ročenky Naučný slovník aktualit (v T. redakci vyšly 1938 a 1939 dva díly, z nichž druhý je celý věnován výčtu a národnostnímu složení obcí, jež musely být v říjnu 1938 odstoupeny Německu).

ŠIFRY: Tbk, Tbk. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Akademie (1923–26); Besedy lidu (1896); sb. Congrès international des bibliothécaires et des amis du livre 2 (Praha 1926); Čas (1901); ČČM, pokr. ČNM (1904, 1930); Časopis čes. turistů (1892); Časopis českosl. knihovníků; Časopis Matice moravské (1896–1930); Časopis Společnosti přátel starožitností… (1892, 1895; 1895 Obraz slovanského bájesloví); Časopis Vlasteneckého muzejního spolku… (Olomouc 1894, Kůň v bájesloví slovanském, i sep.); Čechische Revue (1907); Čes. osvěta (1906–07); sb. Čes. politika 3 (1909); Čes. revue (1907–18); Čes. knihovnictví (1900–01); sb. Českosl. knihovnictví (1925); Čes. časopis historický (1895–96); Čes. lid (1894–1926); sb. Das böhmische Volk (1916); Dělnická osvěta (1926); Hlas národa; sb. Josef Dobrovský 1753–1829 (1929, Názory J. Dobrovského o počátcích českého knihtisku); Knihovnictví; Knihy a knihovny (1920); Květy (1902); Listy filologické (1898); Lit. listy (1892); Lit. rozhledy (1909–10); Literatura česká 19. století 3, část 1 (1905, Karel Havlíček, i sep.); Nár. listy (1895–1917; 1910 mj. Vzpomínky, 1917 Polský projekt osamostatnění Haliče, i sep.); Naše doba (1900–07; 1902 Rakouské právo jazykové, i sep.); Naše revoluce (1925, Státoprávní prohlášení ze dne 30. května 1917, i sep.); Nová svoboda (1924); Obzor lit. a umělecký (od 1899); Otavan (Písek 1925); sb. Politika 1–3 (1923–25); Právo lidu (1913–35); Přehled (1903–05); Ročenka čes. knihtiskařů (1941, O metodě dějin knihtisku, i sep.); Rozhledy (1896–98); Sborník věnovaný dějinám dělnického hnutí a socialismu 1–3 (1921–22); Slavische Rundschau (1940); Slovanská knihověda (1931–34); Slovanský přehled (1906–08; 1906 Politika Slovanského klubu v Kroměříži r. 1848–49); Světozor (1894–95); Veda (Lublaň 1913); Věstník KČSN (1905); Zeitschrift für Politik (Berlín 1913); Zvon (1903–04); Zlatá Praha (1897–1906); Ženské listy (1894). ■ KNIŽNĚ. *Práce historické a politickopublicistické:* O volbě a korunování Jiřího z Poděbrad (1896); Naše samostatnost (1897); Počátky konstitučního života v Čechách (1898); František Palacký jako politik a historik (1898); Náš program státoprávní (1900); Slovanský sjezd v Praze r. 1848 (1901); K 6. červenci (přednáška, 1901); M. Jan Hus (1902); Počátky dělnického hnutí v Čechách (1903; upr. vyd. 1950 s tit. Textiláci, první průkopníci dělnického hnutí v Čechách); Dějiny české politiky nové doby (1908, s K. Kramářem ← sb. Čes. politika 3); Badeni a Čechové (1912, něm. 1913); Thun a Kaizl (1913); O politickém vzdělání a občanské nauce (přednáška, 1913); Chování se vládních kruhů k českému národu za války (1917, s F. Staňkem); Dějiny československé sociální demokracie od jejich počátků až po sjezd hainfeldský (1921); Česká politika za světové války (1922 ← sb. Politika 1); Politické dějiny československého

národa od r. 1848 až do dnešní doby 1–4 (1932–37); Jak vznikla ústava ČSR z roku 1920 (1946); Za svobodu a socialismus (1947). – *Práce bibliografické a knihovědné:* Česká bibliografie za rok… 1–10 (1903–14; 1. 1902 – 10. 1911); Návrh bibliografie českých prvotisků (1905); Lidové knihovny (1907); Vzorný katalog lidové knihovny o 50 spisech (1908); Český slovník bibliografický (1910); Státní vědecké knihovnictví ČSR (1918); Pravidla, jimiž se řídí budování abecedního seznamu jmenného (1921); Pravidla heslového katalogu (1924); Les Bibliothèques publiques dans la République tchécoslovaque (Paříž 1924); Žerotínská knihovna (1926); Plzeňský tiskař Mikuláš Bakalář (1927); Pravidla popisu prvotisků (1930); Dějiny československého knihtisku v době nejstarší (1930); Kniha, její vznik, vývoj a rozbor (1949); – posmrtně: Národní a univerzitní knihovna v Praze, její vznik a vývoj 1 (1959, doplnil a ed. F. Horák). – *Překlad:* M. J. Lermontov: Bela (1893). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Čes. knihovnictví (1900–01), Čes. revue (1907–17), Nár. listy (1916), Knihy a knihovny (1920, s J. Volfem); *sborníky a kompendia:* Česká politika 1–5 (1906–13), Sborník věnovaný dějinám dělnického hnutí a socialismu 1–3 (1921–22), sb. Politika 1–3 (1923–25), Československé knihovnictví (1925), Masarykův slovník naučný 1–7 (1925–33), Slovanská knihověda (1931–34), Naučný slovník aktualit 1, 2 (1938–39); *edici:* Ottova Světová knihovna (od 1906, naučná část); *soupis:* Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století (od 1925). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Hilarius Litoměřický: Traktát k panu Janovi z Rosenberka (1898); K. Havlíček Borovský: Politické spisy 1–3 (1900–03) + Epištoly kutnohorské (1903) + Obrazy z Rus (1904) + Duch Národních novin 1, 2 (1909, 1910); Voltaire: Některé pověsti (1905, přel. K. Havlíček Borovský); F. L. Rieger: Rakouští Slované a Maďaři (1906); F. Palacký: Idea státu rakouského (1907); J. Jungmann: Zápisky (1907); P. Žídek: Spravovna (1908); E. Grégr: Deník 1, 2 (1908, 1914); J. Kaizl: Z mého života 1–3 (1909, 1911, 1914); sb. Das böhmische Volk (1916); Prameny současných dějin českých 1, 2 (1918–20; 1. 1918 Dotaz německých poslanců o chování se českého národa za války, 2. 1918–20 Proces dr. Kramáře a jeho přátel 1–7); Monumenta Bohemiae typographica 1–11 (1926–32; 1. 1926 P. Chelčický: Síť víry z r. 1521, 2. 1926 Kališnický pasionál z r. 1495, 3. 1927 P. Severin: Písně chval božských, 4. 1927 Český knihtiskař Mikuláš Konáč z Hodiškova /J. Hus: Dvanácti článkuo víry… výkladové/, 5. 1928 Šest tisků M. Konáče a J. Wolffa, 6. 1928 Český knihtiskař Jan Šmerhovský /Velmi pěkná… kronika… vo veliké milosti knížete… Floria a jeho panie Biancefoře…/, 7. 1929 M. Kuthen: Kronika o založení země české, 8. 1930 Nový zákon z r. 1475, 9. 1931 Missale Pragense z r. 1479, 10. 1931 M. Weisse: Ein neu Gesenbuchlen z r. 1531, 11. 1932 Psalterium Olomucense z r. 1499; typografická vyd. se samost. průvodními studiemi); Tisky 15. věku o jednom listu na území čsl. republiky (1928); Des Peter's von Rosenberg Bergordnung aus dem Jahre 1515 (1930); – posmrtně: Slovanský sjezd v Praze r. 1848 (1958, s V. Žáčkem). ▮

BIBLIOGRAFIE: J. Riess: Bibliografie prací dr. Z. V. T., Slovanská knihověda 3 (1934; Z. V. T. k šedesátce z domova i z ciziny). ▮ LITERATURA: ● ref. F. Palacký jako politik a historik: Olaf, Akademie 2, 1897/98, s. 331; A. L. Krejčík, Rozhledy 7, 1897/98, s. 852; V. Flajšhans, NL 8. 7. 1898 ●; T. Kalina: ref. ed. Hilarius Litoměřický, ČČH 1899, s. 311; ● ref. Počátky konstitučního života v Čechách: F. (T. G. Masaryk), Naše doba 6, 1898/99, s. 638; p. (P. Papáček), NL 5. 5. 1899 ●; ● ref. Slovanský sjezd v Praze r. 1848: an., Naše doba 8, 1900/01, s. 865; an., Zvon 1, 1900/01, s. 358; R., Časopis pokrokového studentstva 1901, s. 38; L. Hofmann, Obzor lit. a umělecký 1901, s. 121 ●; J. Z. K-l: ref. M. Jan Hus, Čas 6. 7. 1902; ● ref. ed. K. Havlíček Borovský: Politické spisy 1–3: J. H. (Herben), Čas 16. 3. 1902; Jc (J. Jakubec), Naše doba 11, 1903/04, s. 150; J. Glücklich, ČČH 1905, s. 87 ●; Jc. (J. Jakubec): ref. ed. K. Havlíček Borovský: Obrazy z Rus, Naše doba 11, 1903/04, s. 387; J. P. (Pešek): ref. ed. J. Jungmann, Čes. mysl 1908, s. 63; ● ref. ed. E. Grégr: J. Thon, Novina 1908, s. 507; H. Traub, ČČH 1914, s. 479 ●; J. G. (Goll): ref. ed. P. Žídek, ČČH 1909, s. 84; ● ref. ed. J. Kaizl: E. Chalupný, ČČM 1912, s. 406; -r- (E. Rádl), Naše doba 20, 1912/13, s. 20 ●; ● ref. sb. Das böhmische Volk: A. Macek, Svět 2, 1916/17, s. 144; an., Topičův sborník 4, 1916/17, s. 91; J. Heidler, Národ 1917, s. 81; A. Novák, tamtéž, s. 103; E. Rádl, tamtéž, s. 164; A. Hajn, Naše doba 25, 1917/18, s. 384 ●; ● ref. Česká politika za světové války: ax (E. Vachek), PL 5., 9. a 17. 11. 1922; V. Dyk, Lumír 1923, s. 26 a pokr. ●; Tkt (B. Koutník): Z. V. T., Časopis českosl. knihovníků 1924, s. 44; ● ref. Dějiny československého knihtisku v době nejstarší: řk., PL 20. 11. 1930; J. Šr. (Šnobr), RA 7, 1931/32, č. 29; F. Bergmann, LidN 28. 8. a 3. 9. 1931 ●; ● ref. Politické dějiny československého národa od r. 1848…: H. Traub, Čes. slovo 4. 9. 1932; K. (K. Z. Klíma), Čes. slovo 7. 10. 1932; Rbk. (F. Roubík), ČNM 1932, s. 365; O. Schiller, Nové Čechy 1932, s. 193; A. Gr. (Grund), RA 8, 1932/33, s. 72; E. Čapek, Nové Čechy 1933, s. 261 ●; ● k šedesátinám: Slovanská knihověda 1934, zvláštní č. Z. V. T. k šedesátce z domova i z ciziny; J. Werstadt, Čes. slovo 21. 6. 1934; n., LidN 21. 6. 1934; V. Čejchan, Slovanský přehled 1934, s. 220 ●; hjk (Z. Hájek): k sedmdesátinám, LidN 21. 6. 1944; M. Wolf: ref. Za svobodu a socialismus, NO 4. 11. 1947; J. Malý: nekrolog, Slovesná věda 1951, s. 240; F. Horák: k 100. výr. nar., Ročenka Státní knihovny ČSR 1974, s. 223; J. Špét: Z. V. T., Čes. bibliografie 1977, s. 215; V. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví 2 (1977, upr. vyd. 1997, s J. Markem); J. Galandauer in Vznik ČSR 1918 (1988); J. Špét: Z. V. T. a jeho české knihovnictví, Nár. knihovna 1994, s. 219; J. Bílek: K. Čapek píše Z. V. T.: Zapomenutý archivní kus, Tvar 1999, č. 10; V. Pumprla: Místo Knihopisu v dějinách české

a slovenské literatury, sb. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2003 (2004) + Z. V. T. (1874–1951) – politik, historik a knihovník, Krok 2004, č. 4.

vf

Josef **Toman**

* 6. 4. 1899 *Praha*
† 27. 1. 1977 *Praha*

Prozaik a dramatik (zprvu též básník) tíhnoucí k exotickým a historickým námětům a vyjadřující ve svých dílech senzualistický ideál plnokrevného, bezrozporného lidství.

Dětství prožil v Rožmitále p. Třemšínem, rodišti svého otce, původně slévače, později obchodníka s likéry, ale i s uhlím. Trpěl vážnou kostní chorobou, jejíž postup zastavila teprve 1915 operace. Studoval na reálném gymnáziu v Praze na Smíchově a v Rokycanech (1910–15) a na Československé obchodní akademii v Praze (mat. 1918; mezi jeho učiteli byli O. Ostrčil a V. Helfert). Po krátkém úřednickém zaměstnání v Živnobance pracoval 1920–21 v Itálii, zprvu na velvyslanectví v Římě, pak u palermské obchodní firmy, v jejíchž službách vykonal řadu cest po celém Středomoří. Po návratu do Prahy pracoval opět jako úředník. 1923–45 byl tajemníkem a později ředitelem nakladatelství S. V. U. Mánes. 1925 se oženil; jeho žena Miroslava (roz. Saková) byla pak spoluautorkou mnoha jeho prací a publikovala též samostatně. Ve 30. letech působil T. jako funkcionář Českosl. filmové společnosti (1936–37 jednatel), která se pod Vančurovým vedením pokoušela o kvalitativní povznesení domácí filmové produkce, a též v Klubu moderních nakladatelů Kmen. Za války byl zapojen do ilegálního Národně revolučního výboru inteligence. Od 1945 byl zaměstnán na ministerstvu osvěty a informací, nejprve jako přednosta divadelního oddělení, od 1948 jako vedoucí odboru propagace umění a v této funkci mj. podnítil pravidelné pořádání Divadelních žatev. 1953 odešel do invalidního důchodu a věnoval se literární tvorbě.

T. začínal lyrikou, která kultem krásy, lásky a umění, titanismem a absolutizací lidských vášní prozrazovala závislost na dekadentním symbolismu a novoromantismu. Brzy však u něj převládl vliv vitalismu, patrný zejména v důrazu na smyslový prožitek světa. Ve hře s africkým námětem *Černé slunce* a v románu *David Hron* s nietzscheovským tématem protikladu génia a všednosti krystalizovala autorova koncepce hrdiny jako nositele myšlenek individuální i společenské revolty. Senzualismus, výrazová lyrizace, exotismus a symbolické promítání ideálu smyslově bohatého, ale přitom vůči společenskému celku odpovědného života do několika mírně variovaných typů postav zůstávají pak konstantními znaky celého T. díla, vznikajícího namnoze ve spolupráci s ženou Miroslavou. Své v zásadě romantické dispozice autor znatelněji potlačil jen v několika dílech s převažujícím zájmem společenskokritickým a mravoličným: v dramatu *Svět bez oken* inspirovaném známou stavební katastrofou v pražské ulici Na Poříčí, v naturalizujícím maloměstském románu o demoralizující síle majetku *Vosí hnízdo,* v tradičně figurkářské *Zlodějské komedii* či v pozdější próze s rysy doznívajícího budovatelského románu *Kde lišky dávají dobrou noc.* Častěji (v rozhlasové hře *Řeka čaruje,* v milostném románu *Lidé pod horami* nebo v dramatech *Žába na prameni* a *Vinice*) se pokoušel o spojení realistické kresby venkovského prostředí s prvky modelovými a alegorizujícími. Většinou však tíhl k pojetí, které hledá motivy lidského jednání v elementárních, neproměnných vlastnostech a vášních člověka, a konstruoval přitom světy ležící mimo empirickou zkušenost. Vytvářel tak příhodný rámec postavám, jež přímo ztělesňovaly jeho životní ideál (humoristická próza *Člověk odnikud,* stylově se hlásící k Vančurovi; pohádkové a agitačně budovatelské *Slovanské nebe; Lidový král* s přímočarou projekcí idealizovaného plebejství do postavy Václava IV.). Nejzávažnější část jeho díla tvoří historické romány rozvíjející rysy jak tzv. čisté epiky 30. let, tak i klasické historické prózy realistického typu. V románu *Don Juan*, zasazeném do syté atmosféry rodícího se baroka, aktualizoval T. romantický půdorys tradiční literární látky jinotaji typickými pro dobu nacistické okupace a zároveň společenským podkreslením hrdinovy individuální nepřizpůsobivosti. V široce založené a historicky poučené fresce z doby raného římského císařství (*Po nás potopa*) obohatil své stabilní téma střetu plebejské a aristokratické morálky psychologicky prohloubenými portréty císaře Tiberia a myslitele Seneky. V 70. letech vyšel vstříc oficiální

koncepci literatury a požadované prezentaci kladných vzorů pojetím řeckého filozofa Sokrata jako člověka zosobňujícího moudrost a harmonii a předchůdce novodobých myšlenek sociální rovnosti. Romány *Slovanské nebe* a *Don Juan* zpracoval T. rovněž jako divadelní hry, podobu rozhlasových her dal prózám *Člověk odnikud* (1937) a *O nesmělém Kryšpínovi a nedočkavé Kateřině* (1941). S M. Tomanovou napsal rozhlasovou hru Zkáza Titaniku (1939).

PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1926–27); Čteme (1938); Čtenář (1966); Divadelní letáky (1940–41); Divadelní zápisník; Hovory o knihách; Lid. noviny (1937–41); Lit. měsíčník (od 1973); Lit. noviny (1929, 1939); Lumír (1927–28); Magazín DP (1935); Mladá fronta (1971); Nár. osvobození (1936); Nár. práce (1940); O knihách a autorech (1974, jubilejní č. k výročí nakl. Českosl. spisovatel); Opus musicum (Brno 1976); Panoráma (od 1940); sb. Píseň o rodné zemi (1975); Práce (1971); Právo lidu (od 1936); Program D 48; Rudé právo (od 1936); Svět socialismu; sb. Španělsku (1937); Topičův sborník (1926); Tvorba; U (1937); Zeměd. noviny. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Slavnost léta (BB, DD, PP 1925); Zrání (BB 1926); Háj, který voní skořicí (BB 1927); David Hron (R 1929); Černé slunce (D 1929, prem. 1937, s J. Honzlem); Svět bez oken (D 1933, i prem.); Člověk odnikud (R 1933); O nesmělém Kryšpínovi a nedočkavé Kateřině (P b. d., 1934); Řeka čaruje (rozhlas. D 1936; b. d., 1944 film. scénář, s V. Krškou a J. Beránkem); Přítelkyně (D 1936, i prem., s M. Tomanovou); Žába na prameni (D 1938, i prem., s M. Tomanovou); Vosí hnízdo (R 1938; upr. vyd. 1956 s tit. Dům z karet); Lidé pod horami (R 1940; upr. vyd. 1958; původně film. námět – zfilmován 1937); Vinice (D 1941, po zákazu 1941 pouze tři ochotnická představení; upr. vyd. 1946, i prem., s M. Tomanovou); Don Juan (R 1944); Slovanské nebe (R 1948; upr. vyd. pro ml. 1962); Slovanské nebe (D 1949, prem. 1948, podle stejnojmenného R); Lidový král (D 1951, prem. pův. cenzurované verze 1938, prem. tištěné verze 1951, s M. Tomanovou); Táborový oheň (P pro ml., 1953; upr. vyd. 1959, s M. Tomanovou); Kde lišky dávají dobrou noc (R 1957, s M. Tomanovou); Italská paleta (cestopis, 1962, s M. Tomanovou); Po nás potopa (R 1963); Don Juan (D 1967; upr. vyd. 1971, podle stejnojmenného R; obojí rozmnož.); Únor a současná česká literatura (projev, 1973, rozmnož., s J. Taufrem); Sokrates (R 1975, od sloven. vyd. 1979 a čes. 1987 uváděna jako spoluautorka M. Tomanová). – *Souborné vydání:* Vybrané spisy J. T. (Českosl. spisovatel, 1958–62, 5 sv., 5. sv. Kde lišky dávají dobrou noc s M. Tomanovou). ■ SCÉNICKY. *Hra:* Zlodějská komedie (1945). ■ KORESPONDENCE: P. Pešta, Š. Vlašín: Spisovatelé Františku Trávníčkovi (Trávníčkovi z 1955), Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1972, s. 154; L. Kuchař: Básnické fragmenty. Glosy k poznání generace M. Kudeříkové (V. Blažíčkovi z 1937 a 1940), sb. Jižní Morava 1980, sv. 16, 1. d., s. 177. ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Hry lidového jeviště (1954, dramaturgická příručka pro amatérské divadlo, s red. kruhem). ■

LITERATURA: J. T. (nakl. tisk Českosl. spisovatele b. d., 1969; medailon E. P., tj. E. Pluha, bibliografie S. Mouchová); J. Polák: J. T. – Miroslava Tomanová (1978). ■ ● ref. Slavnost léta: P. F. (Fraenkl), NO 20. 8. 1925; V. Brtník, Venkov 10. 9. 1925; K. H. (Hikl), Naše doba 33, 1925/26, s. 55; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 26, 1925/26, s. 98 ●; ● ref. Zrání: ý. (M. Novotný), Kulturní zpravodaj 3, 1926/27, s. 203; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 27, 1926/27, s. 321; B. F. (Fučík), Tvar 1927, s. 19 ●; ● ref. Háj, který voní skořicí: J. V. Sedlák, Lit. svět 1, 1927/28, č. 5; K. H. (Hikl), Naše doba 35, 1927/28, s. 369; jh. (J. Hora), LitN 1928, č. 1; K. Š. (Štorch), RA 4, 1928/29, s. 30 ●; ● ref. David Hron: vz. (V. Zelinka), Zvon 29, 1928/29, s. 615; p. (A. M. Píša), PL 11. 7. 1929; K. Š. (Štorch), RA 5, 1929/30, s. 24 (i o D Černé slunce); P. Fraenkl, Sever a Východ 1930, s. 210 ●; ● ref. Svět bez oken: jtg (J. Träger), Čin 4, 1932/33, s. 620; M. Jelínek, Lumír 59, 1932/33, s. 225; Č. (V. Červinka), Zvon 33, 1932/33, s. 351; O. Srbová, Studentský časopis 12, 1932/33, s. 208; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 3. 2. 1933; Ot. F. (Fischer), LidN 3. 2. 1933; F. Němec, Dělnické divadlo 1933, č. 2; Mil. Ný (M. Novotný), Rozhledy 1933, s. 28; M. Hc. (Hudec), Samostatnost 1933, č. 6 ●; ● ref. Člověk odnikud: J. V. Sedlák, Venkov 10. 12. 1933; K. Sezima, Lumír 60, 1933/34, s. 391; f. s. (F. Soldan), RA 9, 1933/34, s. 100; M. H. (Hlávka), Studentský časopis 13, 1933/34, s. 123; F. N. (Němec), RP 5. 1. 1934; amp. (A. M. Píša), PL 4. 3. 1934 ●; ● ref. Přítelkyně: V. Tille, LitN 8, 1935/36, č. 13; H. Jelínek, Lumír 62, 1935/36, s. 294; AMB. (A. M. Brousil), Venkov 2. 2. 1936; m. n. (M. Novotný), LidN 2. 2. 1936; AMP. (A. M. Píša), PL 2. 2. 1936; A. Sk. (Skála), Rozhledy 1936, s. 192; M. Hc. (Hudec), Samostatnost 1936, č. 6 ●; ● ref. insc. Černé slunce: -fz-, Čes. slovo 25. 2. 1937; Č. J. (Jeřábek), LidN 20. 3. 1937; rf., RP 26. 3. 1937 ●; ● ref. Žába na prameni: V. Červinka, Zvon 38, 1937/38, s. 490; H. Jelínek, Lumír 64, 1937/38, s. 214; A. M. Brousil, Venkov 27. 2. 1938; jk., RP 27. 2. 1938; AMP. (A. M. Píša), PL 27. 2. 1938; kd (E. Konrád), LidN 1. 3. 1938; rb. (O. Srbová), Ranní noviny 2. 3. 1938 ●; ● ref. Vosí hnízdo: drb. (J. Borecký), Zvon 38, 1937/38, s. 546; B. Jedlička, LidN 25. 4. 1938, příl. Lit. pondělí č. 30; -á-, RP 14. 6. 1938; K. P. (Polák), PL 18. 6. 1938; li (J. Strnadel), Ranní noviny 29. 7. 1938; jtr (J. Taufer), U 1938, s. 251; J. Šup, Čteme 1, 1938/39, s. 38 ●; ● ref. Lidový král: kd (E. Konrád), LidN 27. 10. 1938; AMP. (A. M. Píša), PL 27. 10. 1938 → Divadelní avantgarda (1978); H. Jelínek, Lumír 65, 1938/39, s. 51; Č. (V. Červinka), Zvon 39, 1938/39, s. 182 ●; rk: ref. Řeka čaruje, LidN 11. 7. 1939; ● ref. Lidé pod horami: ühl (B. Mühlstein), Naše zprávy 1940, č. 95; drb (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 668; V. T. (Tichý), Dělnická osvěta 1941, s. 19; K. P. (Polák), KM 1941, s. 80; Sez., LitN 1941, s. 92; J. Pilař, Venkov 30. 8. 1941

●; ● ref. Vinice: mk. (M. Kolář), Večerník Nár. práce 1. 3. 1941; jd (J. Drda), LidN 10. 3. 1941; J. Kopecký, KM 1941, s. 253; -ša-, LitN 1941, s. 143 ●; ● ref. Don Juan: kp. (K. Polák), Nár. práce 26. 10. 1944; J. Machoň, LidN 16. 1. 1945 ●; ● ref. Vinice (insc. 1946): A. M. Brousil, Zeměd. noviny 12. 3. 1946; Břz (B. Březovský), NO 12. 3. 1946; kd (E. Konrád), Svob. noviny 12. 3. 1946; K. P. (Polák), PL 12. 3. 1946; O. S. (Srbová), Práce 12. 3. 1946; jtg (J. Träger), Svob. slovo 12. 3. 1946; er (E. Radok), RP 13. 3. 1946 ●; G. (F. Götz): T. romány historické, NO 17. 12. 1946; ● ref. Zlodějská komedie: (brněnská insc.:) jbs (J. B. Svrček), Rovnost 3. 1. 1946; (pražská insc.:) (A. M. Brousil), Zeměd. noviny 1. 11. 1947; AMP (A. M. Píša), PL 1. 11. 1947; jtg (J. Träger), Práce 1. 11. 1947; kd (E. Konrád), Svob. noviny 1. 11. 1947; J. H. (Hájek), RP 6. 11. 1947; H. Budínová, Kulturní politika 3, 1947/48, č. 9 (zde mj. reakce na kritiku E. Konráda); k tomu replika E. Konráda, Kulturní politika 3, 1947/48, č. 11 + Svob. noviny 31. 1. 1948 ●; B. Jedlička: ref. Don Juan (1946), RP 21 2. 1947; J. Žert: Kdo je J. T.?, Lid. kultura 1947, č. 43; ● ref. Slovanské nebe (insc. 1948); F. Götz, Nár. divadlo 23, 1947/48, s. 133; Břz (B. Březovský), NO 6. 3. 1948; L. Fikar, Mladá fronta 6. 3. 1948; eas (E. A. Saudek), Svob. noviny 6. 3. 1948; J. Hájek, RP 7. 3. 1948; K. P. (Polák), PL 7. 3. 1948; S. (J. Schäfer), NO 27. 4. 1948 ●; F. H. (Hampl): ref. Slovanské nebe (R), Práce 1. 4. 1949; ● k padesátinám: bs (B. Slavík), LD 6. 4. 1949; V. Daniel, Práce 6. 4. 1949; jtg (J. Träger), Svět v obrazech 1949, č. 26 ●; fSt (F. Stuchlý): ref. Don Juan (1950), LD 18. 2. 1951; ● ref. Lidový král: J. Kopecký, LidN 17. 4. 1951; F. Tetauer, Divadlo 1953, s. 977 ●; J. Träger in J. T.: Don Juan (1955) + in J. T.: Dům z karet (1956); ● ref. Dům z karet: A. Hájková, HD 1956, s. 518; M. Petříček, NŽ 1956, s. 1169 ●; ● ref. Kde lišky dávají dobrou noc: V. Dostál, Kultura 1957, č. 27; J. Hájek, LitN 1957, č. 25; M. Jungmann, Vlasta 1957, č. 32; Z. Kožmín, HD 1957, s. 369; F. Benhart, RP 26. 1. 1958 ●; E. Pargeter: Neruda, T. a Angličané, LitN 1958, č. 18 (též o překl. Dona Juana do angl.); J. Träger in J. T.: Lidé pod horami (1958); ● k šedesátinám: gf (G. Francl), LD 4. 4. 1959; J. Hájek, LitN 1959, č. 14; -Petr- (J. Petrmichl), RP 6. 4. 1959; V. S. (Semrád), Tvorba 1959, s. 356 ●; Z. Mráz: ref. Táborový oheň, ZM 1960, s. 275; J. Träger in J. T.: Člověk odnikud (1960); ● ref. Italská paleta: J. Čutka, RP 9. 9. 1962; Z. Heřman, LitN 1962, č. 29; J. Opelík, Kultura 1962, č. 29 → Nenáviděné řemeslo (1969) ●; čten. ohlasy a diskuse o R Don Juan: Zeměd. noviny 5., 26., 28. 9. a 11. 10. 1963; ● ref. Po nás potopa: (vf) (V. Falada), Zeměd. noviny 3. 12. 1963; M. Petříček, LitN 1963, č. 49; H. H. (Hrzalová), Večerní Praha 8. 1. 1964; Z. Mráz, RP 13. 1. 1964; J. Pecháček, Plamen 1964, č. 1; gs. (O. Sus), Kulturní tvorba 1964, č. 8; J. Burian, LitN 1965, č. 14 ●; E. Goldstücker in J. T.: Po nás potopa (1964); ● ref. Don Juan (insc. 1967): L. Kopáčová, Divadelní noviny 10, 1966/67, č. 23; J. Černý, LD 26. 4. 1967 ●; ● k sedmdesátinám: M. Petříček, Listy 1969, č. 15; E. Pluhař, Nové knihy 1969, č. 15; V. Benšová, Zeměd. noviny 4. 4. 1969 (rozhovor); J. Träger, RP 5. 4. 1969; I. Zítková, Práce 5. 4. 1969 ●; V. Falada: S J. T. nad jeho dílem (rozhovor), Mladá fronta 6. 12. 1969; J. Träger in J. T.: Po nás potopa (1971); vp. (M. Petříček): ref. Po nás potopa (1971), Nové knihy 1971, č. 40; hh. (H. Hrzalová): ref. Dům z karet (1972), Lit. měsíčník 1972, č. 3; (iz). (I. Zítková): ref. Kde lišky dávají dobrou noc (1972), Zeměd. noviny 14. 4. 1972; ● ref. Člověk odnikud (rozhlas. hra): J. Halas, Rozhlas 1974, č. 14 (rozhovor); ak (N. Králová), Svob. slovo 4. 4. 1974; (mra) (O. Mračno), RP 10. 4. 1974 ●; k pětasedmdesátinám: H. Hrzalová, Lit. měsíčník 1974, č. 3; J. Polák, Tribuna 1974, č. 31; Š. Vlašín, Tvorba 1974, č. 14; V. Falada, Mladá fronta 5. 4. 1974 (rozhovor); M. Schwarczová, Práce 6. 4. 1974, příl. (rozhovor); A. Plocková, LD 1. 5. 1974 (rozhovor); V. Vodák (M. Vacík), LD 1. 5. 1974 ●; I. Krausová: S J. T. o historickém románu… (rozhovor), Svob. slovo 28. 9. 1974; ● ref. Sokrates: dg (D. Grozdanovičová), O knihách a autorech, léto 1974; V. Falada, Mladá fronta 25. 10. 1975; H. Hrzalová, RP 29. 12. 1975; H. Milerová, Práce 14. 1. 1976; O. Rafaj, Lit. měsíčník 1976, č. 5 → Zápas o současnost (1978) ●; ● nekrology: J. Grus, RP 3. 2. 1977; H. Hrzalová, RP 4. 2. 1977; B. Mach, Práce 5. 2. 1977 ●; H. Hrzalová in J. T.: Sokrates (1977); V. Brett: Tomanův Sokrates, Lit. měsíčník 1978, č. 8; M. Tomanová: Ze soukromého archivu, Výběr z nejzajímavějších knih 1978–1979; ● k 80. výr. nar.: H. Hrzalová, Tvorba 1979, č. 14; J. Polák, Lit. měsíčník 1979, č. 4; V. Rzounek, RP 6. 4. 1979; B. Mach, Práce 7. 4. 1979, příl.; B. Dokoupil, Rovnost 7. 4. 1979, příl. ●; H. Hrzalová in J. T.: Don Juan (1979); Š. Vlašín in Ve škole života (1980); N. Hronová: Román J. T. Don Juan, ČLit 1984, s. 320; B. Dokoupil in Česká historická próza 1945–1965 (1987) + in Čas člověka, čas dějin (1988) + in J. T.: Po nás potopa (1988); ● k 90. výr. nar.: B. Dokoupil, Lit. měsíčník 1989, č. 4; J. Halas, Rozhlas 1989, č. 15; M. Tomanová, tamtéž, č. 19; J. Mourková, Hlas revoluce 1989, č. 13 ●; V. Hrouda: Zpráva o spisovateli a dramatikovi, Haló noviny 2. 2. 1995; (vl) (Š. Vlašín): Romanopisec historie i současnosti, Naše pravda 1999, č. 15.

bd

Karel **Toman**

* 25. 2. 1877 *Kokovice* u Slaného
† 12. 6. 1946 *Praha*

Básník, jeden z hlavních představitelů části generace z přelomu 19. a 20. století soustředěné kolem časopisu Nový kult a hlásící se k ideálům anarchismu; lyrik sevřených veršů směřujících od touhy po individualisticky nezávislé existenci a oslavy tuláctví k hodnotám rodinného života, domova a sounáležitosti s osudem národa; překladatel, kritik a publicista.

Podepisoval se i vl. jm. Antonín Bernášek; též K. V. Toman. – Vyrůstal v rodině s bohatou rolnickou tradicí. Gymnazijní studia započal ve Slaném, 1890 přešel do Příbrami, kde byl nucen podrobit se přísnému režimu arcibiskupského konviktu. Vynikal v řečtině, zajímal se o antickou kulturu a současně počaly i jeho literární aktivity v kroužku přátel (mj. H. Jelínek, J. Matějka, K. Sezima, L. Suchý) a ve studentském časopisu Zora, redigovaném H. Jelínkem. Po maturitě 1896 zahájil na Karlo-Ferdinandově univerzitě studium práv, které nedokončil. V Praze se setkal s generačními druhy ovlivněnými anarchismem a seskupenými kolem S. K. Neumanna a časopisu Nový kult (L. Freimuth, F. Gellner, J. Mahen, J. Mach, M. Majerová, F. Šrámek aj.). Stal se členem Kruhu čes. spisovatelů (1902) a literárního sdružení Syrinx (1903). Jeho nekonformní způsob života byl provázen náhlými a častými změnami úřednických zaměstnání (účetní praktikant, písař, pracovník v Radikálních listech, v Uměleckoprůmyslovém muzeu a v redakci Ottova slovníku naučného). Orientace na anarchistické hnutí (udržoval kontakty i se skupinami v severních Čechách) vyústila do řady tuláckých cest po západní Evropě, které podnikal často vybaven pouze kontaktem na osoby z názorově blízkých zahraničních skupin. Po rozchodu s rodiči žil 1903–04 ve Vídni, krátce po návratu se 1904 vydal na cestu přes Německo (Berlín) a Holandsko (Amsterdam) do Anglie (v Londýně byl krátce zaměstnán v továrně na klobouky). V zahraničí se potýkal s existenční nezajištěností, podporován pouze finančními zásilkami přítele básníka E. Haunera a nepravidelnými honoráři za překlady a výuku francouzštiny. 1905 se s pomocí filozofa F. Sedláka ocitl na několik měsíců v rozpadající se anarchisticko-komunistické kolonii Whiteway u města Stroud, po názorovém rozchodu odešel do Londýna a posléze do Paříže, odkud se týž rok vrátil pěšky domů. Z cest si přinesl zážitky hluboké materiální nouze a deziluze ze života západních metropolí a zahraničních anarchistických skupin. Nezajištěná existence byla T. vlastní i po návratu; 1908 opustil čerstvě nabyté místo v kanceláři pražské univerzity a znovu navštívil Paříž, kde se stýkal s dalšími českými umělci (F. Gellner, J. Hořejší, F. Kupka, M. Majerová), částečně se živil překladatelskou činností a věnoval se studiu francouzské literatury. Sužován revmatismem odjel 1909 do jižní Francie a odtud do Budapešti a posléze do Vídně, kde se nakrátko uchytil jako úředník pojišťovny. 1911 navštívil potřetí Paříž a po návratu se usídlil v Plzni, kde 1912 pracoval v redakci Čes. deníku, v němž publikoval mj. recenze a překlady z francouzštiny. Rozladěn pracovními poměry brzy odešel a t. r. přijal místo kopisty v zemském archivu Nár. muzea. 1914 navštívil Dalmácii; 1915 se oženil. Byť zaměstnán v archivu, vyjížděl často na toulky na venkov (Prachovské skály, Nová Paka), 1917–19 pracoval v redakci Nár. listů (s bratry Čapky, V. Dykem, J. S. Macharem a dalšími), do nichž přispíval zejména fejetony. Po válce byl zaměstnán v knihovně Nár. shromáždění (1919–25) a posléze v důsledku vážné srdeční choroby penzionován. V zimě 1924–25 vykonal další cestu do Provence. Obdržel řadu ocenění za svou básnickou tvorbu (od prezidenta republiky několikrát finanční podporu v léčbě). 1928 se stal členem ČAVU (1943–45 byl předsedou literárního odboru). 1928–30 absolvoval zájezdy do chorvatského Sutivanu, 1930–31 léčebné pobyty v Poděbradech. Za 2. světové války, kdy byl již těžce nemocen, odjížděl často z Prahy a pobýval zejména v Rokycanech. Pohřben byl na vyšehradském Slavíně.

T. je autor nevšedně sevřeného lyrického díla, v němž rozpornou jednotu tvoří touha po nezávislém, autentickém, vášním a smyslům se poddávajícím životě a přesvědčení o existenci trvalých, nadosobních hodnot, vyzývajících k pokornému přijetí. Rozpory mezi vypjatým individualismem a sílou sounáležitosti, tuláckými výboji a přitažlivostí domova, svobodou samoty a závazností rodinných vazeb postupně přestávají působit protikladně, pozice a postoje se k sobě spíše přiřazují, mnohdy se prostupují a doplňují. T. stylově jednotná lyrika tak dosahuje celistvosti a zároveň složité rovnováhy. V prvotině *Pohádky krve* se T. vyrovnával s dobovými vlivy symbolistické obraznosti, dekadentních vizí a deziluzí i secesního ornamentu (nechybí však ani jejich ironicko-kritická reflexe). Ústředním námětem je žena, jíž je často adresována výzva k intenzivnímu, duchovnímu i tělesnému prožitku; symboly krve a světla tvoří hlavní kontrast na pozadí bledě sešeřelého odumírání okolního světa. Spolu se symbolikou květů (rudý mák) je tento kontrast příznačný i pro *Torzo života*, v němž T. zhutnil verš a zdramatizoval intimní vztahy plné erotiky a bolesti; žena je básníkovi

ekvivalentem života, z nějž po její smrti zůstává pouze hrdé, vzdorné torzo. *Melancholická pout* přinesla nové motivy z cest do Londýna a Paříže, citové soukromí autor otevřel zážitku bídy nejnižších společenských vrstev; jeho typické gesto vzdoru se tak opřelo o téma sociální nespravedlnosti, doplňující dřívější (a stále přítomný) odpor vůči pokrytectví veřejné morálky při posuzování milostného vztahu. Sbírka *Sluneční hodiny* představuje jeden z vrcholů T. úsilí o vyslovení složité harmonie lidského nitra, zmítaného neklidem vášní, cest i potřebou ztišeného spočinutí a vyrovnaného smíru. Pokorný vhled do věčného rytmu snů, zklamání, bídy a vůle k naději, harmonizující vztah k přírodě i melodický charakter verše předznamenávají již zároveň monumentalizující podobenství knihy *Měsíce*, cyklu dvanácti výjevů z jednotlivých ročních období. Tvarově i obsahově sevřené (třístrofové) verše evokují životní sílu, spojují obrodný rytmus přírody s osudem národního společenství, prosté motivy každodenního života se symbolickými významy; konkrétní přírodní a lidské situace ústí do gnómického závěrečného shrnutí. Naděje křesaná v setmění zlých časů (v nichž lze tušit světovou válku), přimknutí k přirozené závažnosti všedních věcí, k tradici a hodnotám rodného i rodinného prostředí prostupuje také *Verše rodinné a jiné* a *Hlas ticha* (sbírka vznikala ve válečné době). Nastolují otázku spravedlnosti lidské i boží; plurální sounáležitost s chudobou, poníženou většinou společnosti, v nich vystřídala dřívější vzpurný individualismus. V knize *Stoletý kalendář* se T. v soustředných kruzích prožitého osudu vrátil k svým starším motivům a kontrastům. Nekonformismus a vzdor je však spojen s pokorou, úběžníkem tuláckých snů je jistota domova a přírody, věčný rozpor sociální chudoby a bohatství se jeví jako jeden z vnitřních zdrojů pohybu jednotlivce i společnosti. – T. poezie usiluje o vyjádření životního celku, souzvuku protikladných životních principů, a to úsporným, přímým pojmenováním, vybroušeným tvarem. Vychází důsledně z konkrétního prožitku, který je však z minulosti vyvoláván a promýšlen s odstupem a získává tak obecnější, symbolický význam i osudovou platnost; podržuje si charakter úhrnu a vnitřního zhodnocení. Pro T. výrazně rytmizovanou lyriku (slučující prvky volného i vázaného verše) je typická melodičnost (v níž lze spatřovat též vlivy lidové písně i poezie J. V. Sládka). Stabilní tvůrčí metoda i patrný příklon k tradici vedly k všeobecnému uznání její mimořádně trvalé výjimečnosti uprostřed ideových, směrových i stylových proměn meziválečného literárního dění. Do definitivního souboru svých básní (1946) T. nezařadil kromě prvotiny ani verše příležitostné (sebrané pod názvem *Rostlo stranou*) a epigramy (vyšly v 2. sv. Díla), jimiž reagoval na konkrétní politickou situaci v době okupace. Součástí T. díla jsou rovněž časopisecky publikované fejetony, literární kritiky, reportáže a črty z cest do zahraničí; dále překlady próz z francouzštiny (podepisoval je i vl. jm. Antonín Bernášek, na rozdíl od svého jmenovce, divadelního kritika, romanisty a rovněž překladatele z francouzštiny A. Bernáška, jenž používal mj. pseudonymu A. Bernard).

PSEUDONYM, ŠIFRA: Jan Hora (Volné směry); l. n. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach chrudimského studentstva na Majáles roku 1919 (1919); Almanach na rok MCM (1899); sb. Antonínu Trýbovi k 7. březnu 1944 (1944); sb. Arne Novák zemřel (1940); Cesta (1918–20); Čas (1902); Čechische Revue; Čes. revue (1917–18, lit. ref.); Čes. slovo (1925); Českosl. samostatnost (1924); Čes. deník (Plzeň 1911–12, lit. ref. a překlady); Čes. svět (1916); sb. Čeští spisovatelé vdovám a sirotkům našich vojínů (1916); Čteme (1938–39); Dělnické listy (Vídeň 1909); ELK (1937); sb. František Táborský (1928); sb. Hlasy domova (Paříž 1940); sb. In memoriam Jana Týmla (1946); sb. In memoriam Karel Hlaváček 1898 (1928); Kalendář neodvislého dělnictva na r. 1900; Karikatury (1910); Kolo (Brno 1946); Kritický měsíčník (1938); Kritika (1924–25); Květy (1915); Kytice (1946); Letáky literární (1902); Levá fronta (1932); Lid. kultura (1937); Lid. noviny (1906–09, 1920–40); Lípa (1917–18); Listy pro umění a kritiku (1934); Lit. noviny (1928); Lit. rozhledy (1929); Lumír (1898, 1909, 1917–18); sb. Lyrický rok 1913 (1913); Měsíčník dorostu Červeného kříže (1922–23); Moderní revue (1900–17); Moderní život (1903–04); Mor. kraj (Brno 1906); Most (1921–23); Národ (1917–18); Nár. kultura; Nár. listy (1913–19); Nár. osvobození (1924–37); Nár. práce (1939); Naše zprávy (1939); Nebojsa (1918); Niva (1895–97); sb. Nová česká poezie (1907); Novina (Opava 1926); Nový kult (1898–1903); Obzory (1905–06); Omladina, pokr. Nová Omladina (1905–07); sb. Otto Pick zum 50. Geburtstag (1937); sb. Paměti českých spisovatelů z dětství (1946); Pestrý týden (1927); Plamen (1935–38); Plzeňské listy (1911–12, překl. próz); sb. Po deseti letech (1926); Pondělní noviny politické, umělecké a sociální (1899); Práce (1905–06, i překl. próz); Přerod (1923); Radikální listy (1902); Ranní noviny (1934, 1937); Republika (1919); Roj; Rovnost (Brno 1921); Rozhledy (1895–98); Rudé květy, pokr.

Svět (1911–1916); Rudé právo (1932–38); Salon odmítnutých (1897); Samostatnost (1911–12, překl. próz); Sever a Východ (1925–26); Slovenské dielo (Bratislava 1929); Srdce (1901–04); Svět knih (1931); Svob. noviny (1946); Šibeničky (1906); Šibeničky (1918–19); Topičův sborník (1916, 1921–22); Trn (1924); Tvorba (1937); U (1938); Umělecký měsíčník; Úsvit; sb. Věčný Puškin (1937); Venkov (1916–17, 1920–29); Volné směry (1898); alm. Vzpomínáme Vás… (1913); Zádruha (1909–12); Zář (1902); Země (1919–21); Zlatá Praha (1898, 1903, 1914); Zvon (1913); Ženský obzor (1910–11); Ženský svět (1918); Život (1937); – posmrtně: Host (1997); Host do domu (1955, 1957); Lid. noviny (1948). ▮ KNIŽNĚ. *Poezie:* Pohádky krve (1898); Torzo života (1902, zde i BB Píseň a Pohádka máje z kn. Pohádky krve); Melancholická pout (1906); Sluneční hodiny (1913); Verše rodinné a jiné (1918, in Básně 1; změn. vyd. 1925 in Básně); Měsíce (1918); Hlas ticha (1923, s kn. Měsíce); Století kalendář (BB 1926); Rostlo stranou (1930; 1947 rozšíř. vyd., ed. B. Novák). – *Překlady:* G. de Maupassant: Toník (1911, s Ant. Veselým); J. Renard: Bukolika (1913); Ch.-L. Philippe: Otec Perdrix (1919); (S. G.) Colette: Sido (1931) + Pouta (1931) + Osení (1931) + Citové zátiší (1936); A. France: Petr Nozière (1935). – *Výbory:* T., Hora, Wolker (1926, ed. J. Čeněk a V. Vyleťal); V tvou korunu, živote (1951, ed. J. Honzík); Ty písni živá (1957, ed. J. Hauft); Addio' mecenáši! (1970, i z publicistiky, ed. M. Florian a M. Červenka); Vlastní podobizna (1975, ed. Z. Trochová); Hlas ticha (pásmo, 1977, ed. V. Bubrlová, rozmnož.); Hlas hlubin (1982, ed. V. Justl); V tvou korunu, živote (F. Gellner, K. T., F. Šrámek, 1989, ed. V. Binar); Sluneční hodiny a jiné básně (1996, ed. J. Juránek, bibliof.); Tulák (2004, ed. V. Justl). – *Souborná vydání:* Básně 1 (Fr. Borový, 1918, 1 sv., ed. V. H. Brunner); Soubor veršů (Fr. Borový, 1928–37, 6 sv.); Básně (Fr. Borový, 1946, 1 sv., ed. autor); Dílo (Českosl. spisovatel, 1956–57, 2 sv., 1. ed. A. M. Píša, 2. ed. D. Šajtar a J. Hauft); Básně (SNKLHU, 1962, 1 sv., ed. A. M. Píša); Básně (Odeon, 1971, 1 sv., ed. A. M. Píša a R. Skřeček); Básně (Českosl. spisovatel, 1977, 1 sv., ed. Z. Trochová); Torzo života, Melancholická pout, Sluneční hodiny, Měsíce (Českosl. spisovatel, 1985, 1 sv.); Básně (Čes. spisovatel, 1997, 1 sv., ed. Z. Trochová). ▮ REDIGOVAL *edici:* Vinobraní (1913). ▮ KORESPONDENCE: an.: Básník T. a studentstvo (Ústřednímu svazu čes. studentstva z 1937), Panoráma 1937, s. 85; in sb. Přátelská slova z listů psaných Františku Kavánovi (z 1937; 1946, ed. S. Klír); K. T., člověk a básník (E. Lešehradovi z 1899 a E. Haunerovi z 1903–04; 1947, ed. E. Lešehrad a M. Novotný); O. F. Babler: K. T. (J. Florianovi z 1917 a 1919), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1982, s. 74; D. Šajtar: T. historie psa (A. Heydukovi z 1902 a H. Jelínkovi z 1902), ČLit 1983, s. 528; P. Bušta: Pozor na Masaryka aneb K. T. (E. Bassovi z 1922), Týden 1994, č. 11; D. Šajtar: K. T. Tereze Dubrovské (z 1916), Alternativa nova 1996, č. 10 + Z dopisů K. T. Antonínu Sovovi (z 1904, 1912 a 1922), Host 1997, s. 29; in Karel Čapek. Přijatá korespondence (Čapkovi z 1925; 2000, ed. M. Dandová a M. Chlíbcová); H. Mikulová: J. Týml, krajanský a odbojový novinář (rodině J. Týmla z 1938, 1941 a 1945), Tvar 2001, č. 9; V. Viktora: Provokatér měšťáka v měšťáckém deníku (A. Wagenknechtové z 1911–12), Plž 2003, č. 12. ▮

BIBLIOGRAFIE: an. in F. Buriánek: K. T. (1985). ▮ LITERATURA: B. Polan: Básníkův stín (1930) → Místo v tvorbě (1965); J. Hora: K. T. (1935) → Poezie a život (1959); J. Rosendorfsky: Il poeta ceco Carlo Toman (Řím 1939); sb. Za K. T. (1947, ed. B. Novák); B. Polan: Básník K. T. (1957) → (s tit. Život a dílo K. T.) Život a slovo (1964, s. 115); F. Buriánek: K. T. (1963) + K. T. (1985); R. Ibler: Textsemiotische Aspekte der Zyklisierung in der Lyrik (Neuried u Mnichova 1988); P. Blažíček: Poezie K. T. (1995). ▮ ● ref. Pohádky krve: P. Kunz (F. X. Šalda), Lit. listy 19, 1897/98, s. 344 → KP 4 (1950); -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 32, 1897/98, s. 429; an., Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 358; -m., Čes. revue 1, 1897/98, s. 1239; Jiří K. (Karásek ze Lvovic), MR 1898, sv. 8, s. 85; ý., Čas 1898, s. 438 ●; ● ref. Torzo života: O. Theer, Lumír 30, 1901/02, s. 228; V. Dyk, Obzor lit. a umělecký 4, 1901/02, s. 182; A. Novák, Rozhledy 12, 1901/02, s. 694; Rom. H. (Hašek), Moderní život 1, 1901/02, s. 141; K. Z. Klíma, LidN 7. 6. 1902; M. Lederer, Srdce 2, 1902/03, s. 121 ●; ● ref. Melancholická pout: J. R. (A. Bačkovský), Lumír 34, 1905/06, s. 533; J. S. Neklan (Soukenka), Přehled 4, 1905/06, s. 481; Sk. (J. Skácelík), Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 276; -il., LidN 26. 10. 1906 ●; ● ref. Sluneční hodiny: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 14, 1913/14, s. 276; A. Novák, Přehled 12, 1913/14, s. 232; R. Medek, MR 1913/14, sv. 28, s. 190; P. M. Haškovec, Lumír 42, 1913/14, s. 234; F. X. Šalda, Čes. kultura 2, 1913/14, s. 121 → KP 9 (1954); Ant. Veselý, Čes. revue 7, 1913/14, s. 443; G. W. (Winter), Akademie 18, 1913/14, s. 175 ●; ● ref. Básně 1: Z. Hásková, Ženský svět 1918, s. 347; an. (B. Benešová), Lípa 2, 1918/19, s. 228; M. Rutte, Cesta 1, 1918/19, s. 740 → Nový svět (1919, s. 64); A. Novák, Venkov 1. 1. 1919; A. Vyskočil, Národ 1919, s. 33 a 45 → Básníkova cesta (1927, s. 143); A. Hartl, Nové Čechy 1919, s. 94 a 162 ●; ● ref. Měsíce: A. N. (Novák), Lumír 47, 1918/20, s. 88; M. Novotný, Nové Čechy 1919, s. 50; J. H. (Hora), PL 6. 4. 1919; T. A. (A. Procházka), MR 1919, sv. 34, s. 221; Š. Jež, Cesta 2, 1919/20, s. 258 ●; F. X. Šalda: Starý a nový T., Kmen 2, 1918/19, s. 337 → KP 11 (1959) a O předpokladech a povaze tvorby (1978, s. 389); V. Brtník: ref. Hlas ticha, Venkov 22. 3. 1924; F. Götz: Básník, jenž zakotvil, Českosl. samostatnost 16. 3. 1924; P. Eisner: K. T., Prager Presse 23. 3. 1924; Ant. Veselý: K. Tomanovi, in Listy autorům (1924, s. 169); J. Knap: Básnický vývoj K. T., Venkov 26. 4. 1925; P. Fraenkl: Básník milosti nalezení, Sever a Východ 1925, s. 115; J. V. Sedlák: Nad básněmi T., Kritika 1925, s. 252; A. M. Píša: Osudová lyrika, Pramen 6, 1925/26, s. 56 → Dvacátá léta (1969);

● ref. Stoletý kalendář: fxš. (F. X. Šalda), Tvorba 1, 1925/26, s. 236 → KP 13 (1963); J. Heyduk, Cesta 8, 1925/26, s. 587; J. B. Čapek, Sever a Východ 1926, s. 187 → Záření ducha a slova (1948, s. 409); jv. (J. Vodák), Čes. slovo 20. 5. 1926; A. N. (Novák), LidN 30. 5. 1926; F. Götz, NO 30. 5. 1926 → Literatura mezi dvěma válkami (1984, s. 39); P. Eisner, Prager Presse 13. 6. 1926; J. H. (Hora), RP 13. 6. 1926; J. Kodíček, Tribuna 4. 7. 1926; AMP (A. M. Píša), PL 25. 7. 1926; P. F. (Fraenkl), RA 2, 1926/27, s. 118 ●; F. Götz: K. T., Host 6, 1926/27, s. 12 → Jasnící se horizont (1926, s. 101); J. Hora: O K. T., Kmen 1, 1926/27, s. 1 → Poezie a život (1959, s. 268); J. Hořejší: O K. T., Kmen 1, 1926/27, s. 137 + T. a Francie, Sever a Východ 1927, s. 67; J. B. Čapek: Poznámky k češství T., Sever a Východ 1927, s. 78 → Záření ducha a slova (1948, s. 406); ● k padesátinám: AMP (A. M. Píša), Host 6, 1926/27, s. 163; J. O. Novotný, Cesta 9, 1926/27, s. 355; V. Zelinka, RA 2, 1926/27, s. 133; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 27, 1926/27, s. 335; M. Rutte, Sever a Východ 1927, s. 76; F. Kubka, Nár. práce 24. 2. 1927; J. Vodák, Čes. slovo 25. 2. 1927; F. Götz, NO 25. 2. 1927; J. H. (Hora), RP 25. 2. 1927; P. Toman ml., Venkov 25. 2. 1927; V. Vančura, NO 27. 2. 1927 → Řád nové tvorby (1972, s. 323); A. Novák, J. Hořejší a Dix, NO 27. 2. 1927; H. Jelínek, Lumír 54, 1927/28, s. 100 ●; J. Hora: Dva básníci, Tvorba 1929, s. 109; F. Götz: Úsilí o překonání baroka v české poezii, in Básnický dnešek (1931, s. 154); an.: ref. Rostlo stranou, Venkov 20. 5. 1931; jo-he (J. Heyduk): ref. překl. Colette: Sido, Venkov 28. 11. 1931; ● ref. překl. Colette: Pouta: V. Zelinka, Zvon 32, 1931/32, s. 715; V. Stupka, LidN 10. 3. 1932 (i ref. překl. Colette: Sido) ●; M. Majerová: ref. překl. Colette: Osení, Čin 4, 1932/33, s. 737; -á- (J. Rybák): O K. T., Haló noviny 8. 8. 1935; F. Götz: Lyrická struktura K. T., LitN 9, 1936/37 č. 13; ● k šedesátinám: H. Jelínek, Lumír 63, 1936/37, s. 237; JŠr (J. Šnobr), Lid. kultura 1, 1936/37, č. 5; J. Hora, LUK 1937, s. 25; B. Novák, Rozhledy 1937, s. 27; F. U., Tvorba 1937, s. 141; A. N. (Novák), LidN 25. 2. 1937; M. Rutte, NL 25. 2. 1937; G. (F. Götz), NO 25. 2. 1937; AMP (A. M. Píša), PL 25. 2. 1937; P. Eisner, Prager Presse 25. 2. 1937; an., RP 25. 2. 1937; P. Toman ml., Venkov 25. 2. 1937 ●; M. Kácha: Poprašek z větrného mlýna (s úryvky z koresp.), Panoráma 1937, s. 85; F. Hrubín: Básník křišťálové řeči, Knihy a čtenáři 1940, s. 45 → Drahokam domova (1976, s. 46); ● k devětašedesátinám: V. Školaudy, RP 24. 2. 1946; l, LidN 25. 2. 1946; K. K. (Konrád), RP 26. 2. 1946 → Perokresby (1953) a (rozšíř.) Nevzpomínky (1963, s. 225); ● ref. Básně (defin. vyd.): M. Slezan, Akord 12, 1945/46, s. 366; G. (F. Götz), NO 3. 3. 1946; J. Pilař, Zeměd. noviny 7. 4. 1946 ●; ● nekrology: F. Halas, Kytice 1, 1945/46, s. 338 → Imagena (1971, s. 284); mo (J. Morák), My 46, 1, 1945/46, č. 24; J. Hájek, Tvorba 1946, s. 391; B. Novák, KM 1946, s. 301; A. Vaněček, Lid. kultura 1946, č. 25; bs (B. Slavík), LD 13. 6. 1946; G. (F. Götz) a Urb. (Z. Urbánek), NO 13. 6. 1946; B. Milčan (Mühlstein), Svob. Československo, 13. 6. 1946; jj (J. Janů), Svob. noviny 13. 6. 1946; F. Kafka, Svob. slovo 13. 6. 1946; F. Buriánek, Zeměd. noviny 13. 6. 1946; J. Seifert, Práce 13. a 23. 6. 1946; O. Mikulášek a A. Trýb, Rovnost 14. 6. 1946; B. Polan, RP 20. 6. 1946; F. Pala, Svob. slovo 22. 6. 1946; K. Bednář, Knižní výběr 1, 1946/47, s. 17 ●; P. Toman ml.: K. T. a jeho knihy, Marginálie 1946, s. 50; F. Pražák: Vzpomínka na K. T., Svob. noviny 19. 6. 1946; K. Bednář: Dílo K. T. a Fráni Šrámka, Svob. zítřek 1946, č. 6; Jul. S. (Skarlant): Nár. umělec K. T. v italském písemnictví, LD 26. 6. 1946; J. Hájek: Básník na předělu epoch, in Generace na rozhraní (1946, s. 59) → (přeprac.) Letorosty (1974, s. 38); ● ref. Rostlo stranou (rozšíř. vyd.): J. B. Čapek, Naše doba 53, 1946/47, s. 326; AMP (A. M. Píša), Kytice 1947, s. 235; ok (O. Kryštofek), Mladá fronta 8. 3. 1947; G. (F. Götz), NO 9. 3. 1947; jp (J. Pilař), Zeměd. noviny 29. 5. 1947; J. Linhart, Kulturní politika 3, 1947/48, č. 37 ●; H. Jelínek in Zahučaly lesy (1947, s. 118); E. Lešehrad in K. T., člověk a básník (1947); L. Boháček: Zhudebněné básně národního umělce K. T., Knihkupec a nakladatel 1947, s. 66; J. B. Čapek: Redukce v myšlení a v umělecké tvorbě, sb. Slovesná věda (1947, s. 23); ● k 70. výr. nar.: O. Kryštofek, Mladá fronta 23. 2. 1947; J. Otradovicová, Lid. kultura 1947, č. 7; J. Morák, My 47, 1947, č. 8; G. (F. Götz), NO 25. 2. 1947; K. P. (Polák), PL 25. 2. 1947 ●; J. Seifert: O nemocném srdci básníkově, Práce 2. a 9. 3. 1947; V. Tichý: K. T., Český kulturní Slavín (1948, s. 567); D. Šajtar: „Neznámá" báseň K. T., LidN 25. 7. 1948; P. Toman ml.: Jak vznikalo T. Rostlo stranou, Marginálie 22, 1949/50, s. 55 + Dvojí básnická verze u K. T., tamtéž 1950, s. 126; J. Honzík in K. T.: V tvou korunu, živote (1951); ● k 75. výr. nar.: B. Polan a M. Smetana, LitN 1952, č. 3; V. Běhounek, Práce 23. 2. 1952; F. Buriánek, RP 24. 2. 1952; Z. K. Slabý, Mladá fronta 26. 2. 1952; F. Soldan, Svět v obrazech 1952, č. 9; A. M. Píša, NŽ 1952, s. 441 → Stopami poezie (1962) ●; F. Buriánek in Bezruč – T. – Gellner – Šrámek (1955); D. Šajtar: Neznámé epigramy K. T. z doby protektorátu, HD 1955, s. 205; V. V. Štech: Vzpomínka na K. T., NŽ 1955, s. 1218; M. Blahynka: Dialog o T. čili Básnický paradox, HD 1956, s. 355 (k tomu polemika: F. Trávníček: Kritika a úcta k práci, tamtéž, s. 467); V. Závada: Rozhovor o básnickém odkazu K. T., Svob. slovo 12. 6. 1956; F. Buriánek: Básník světový a český, LitN 1956, č. 25; J. Hauft in K. T.: Ty písni živá (1957); D. Šajtar: Neznámá báseň gymnazisty K. T., HD 1957, s. 78; ● k 80. výr. nar.: J. Kopta, LD 24. 2. 1957; F. Hrubín, LitN 1957, č. 8 → Lásky (1967, s. 82); A. Matuška, Kultura 1957, č. 9 → Pro a proti (1959, s. 174); M. Petříček, Tvorba 1957, č. 8; J. Božoch, Slovenské pohľady (Bratislava) 1957, s. 197 ●; jb (J. Brabec): K. T. 1877–1946, LitN 1958, č. 47; Z. Pešat: K. T., Kultúrny život (Bratislava) 1959, č. 3; J. Skácel: Ticho nahlas, HD 1961, s. 262; B. Václavek: K. T. (rozhlas. relace 1937), Literární studie a podobizny (1962, s. 204) → Tvorba a skutečnost (1980, s. 306); M. Červenka: K. T., ČLit 1962, s. 267 + Vývoj T. slohu, in Symboly, písně

a mýty (1966, s. 138); F. Buriánek in Generace buřičů (1968); Z. Kalista in Tváře ve stínu (1969, s. 25); M. Florian a M. Červenka in K. T.: Addio' mecenáši! (1970); F. Springer: Podobizna, LD 11. 6. 1971; F. Buriánek in K. T.: Básně (1971) → O české literatuře našeho věku (1972, s. 110); J. Mourková: Dvojí výročí (25 let od smrti), Glosy ze Strahova 1971, č. 13–14; P. H. Toman: Anarchistická léta K. T., Práce 26. 2. 1972; A. Závodský: Mistrovství vlastních podobizen K. T. (Stará alegorie podzimu), SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1974, č. 21; Z. Trochová in K. T.: Vlastní podobizna (1975); F. Buriánek: Lyrika K. T., Čes. jazyk a literatura 26, 1975/76, s. 464; J. Klapuch: K. T., básník buřič, Nová svoboda (Ostrava) 12. 6. 1976; J. Hřebík: Básníkův domov, Katol. noviny 13. 6. 1976; P. H. Toman: Vzpomínka na K. T., Svob. slovo 24. 6. 1976; J. Žáček a F. Dvořák in K. T.: Měsíce (1976); ● k 100. výr. nar.: V. Vodák (M. Vacík), LD 25. 2. 1977; J. Peterka RP 25. 2. 1977; M. Zeman, Průboj (Ústí n. Lab.) 26. 2. 1977; J. Morák, Zeměd. noviny 26. 2. 1977; F. Buriánek, Lit. měsíčník 1977, č. 2 → Z moderní české literatury (1980, s. 43); hh (H. Hrzalová), tamtéž; J. Hek, Kam v Brně za kulturou 1977, č. 4; M. Blahynka, Tvorba 1977, č. 9 → Denní chléb (1978, s. 105) ●; J. Zika: Tulácká léta K. T., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1977, č. 1; Z. Trochová in K. T.: Básně (1977); J. Peterka: T. Měsíce ve srovnání s jinými variacemi na kalendářový cyklus, ČLit 1977, s. 477; J. Zambor: Krv poézie, Slovenské pohľady (Bratislava) 1977, s. 119 → Ivan Krasko a poézia českej moderny (1981); V. Šmejkal: Měsíce K. T., Marginálie 1980, s. 76; V. Křivánek: Básníkovy toulky a návraty, Magazín Co vás zajímá 1981, č. 6; J. Šnobr: V tvou korunu, živote…, Lit. měsíčník 1981, č. 8; O. F. Babler: K. T. a Josef Florian, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1982, č. 3; V. Forst: O rodném kraji K. T., SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1982, č. 29; P. Koukal: Revoltou znít a budit echa v srdcích, Revue Teplice 1982, č. 2 → Trubači revolt (1984, s. 47); V. Justl in K. T.: Hlas hlubin (1982); D. Šajtar: T. Historie psa, ČLit 1983, s. 528; J. Peterka: T. Měsíce alebo impulzy tradície v kontexte, Romboid (Bratislava) 1984, č. 2; F. Buriánek: Básník pravdy, Lit. měsíčník 1984, č. 3; F. Všetička: T. kalendářní cyklus, AUP Olomouc. Philologica 3. Čes. jazyk a literatura (1985) → (s tit. Stavba básně) AUP Olomouc. Facultas paedagogica. Monographica, sv. 16 (1994); E. Lukeš in K. T.: Torzo života, Melancholická pout, Sluneční hodiny, Měsíce (1985); J. Peterka: K. T.: Měsíce, sb. Rozumět literatuře (1986); Z. Kožmín: K. T. (Píseň cizí bolesti), in Interpretace básní (1986); F. Buriánek: Rok plný jubileí, Lit. měsíčník 1987, č. 1; ● k 110. výr. nar.: M. Blahynka, Nová svoboda (Ostrava) 25. 2. 1987; D. Foustková, Práce 27. 2. 1987; V. Křivánek, Kulturní práce 1987, č. 3 ●; Z. Heřman: Š & T, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1987, leden–březen; F. Buriánek: Tulák a domov, in Inspirace domova (1988, s. 21); V. Binar in K. T.: V tvou korunu, živote (1989); mč (M. Červenka) in Slovník básnických knih (1990, Torzo života, Sluneční hodiny, Měsíce, Stoletý kalendář); J. Trávníček: Metafora bytí – bytí metafory, Tvar 1991, č. 30; V. Křivánek in J. Hrabáková a kol.: Studie o české literatuře na přelomu století (1991; upr. vyd. 2001) → Býti básníkem v Čechách (1999, s. 89); J. Svoboda: Takzvaný zjevný a utajený svět básníkův, ČLit 1994, s. 348; I. Slavík: K. T. na Hořovicku, in Propadliště paměti (1995, s. 157); S. Vodinský: Když je báseň zpěvem a poezie má svého světce, Haló noviny 10. 8. 1996; Petr Hruška: K. T., Host 1997, č. 2; M. Červenka a Z. Trochová in K. T.: Básně (1997), k tomu M. Červenka (dodatek), ČLit 1998, s. 447; V. Papoušek: T. univerzalismus a pohanství, Tvar 1997, č. 16; F. Šebesta: Anarchista, jenž pěšky prošel celou Evropu, LidN 8. 4. 2002; Z. Mathauser: Tropus v ohnisku významu, tvaru a hodnoty, sb. O interpretácii umeleckého textu. Pragmatika vyjadrovacích prostriedkov umenia 1, sv. 22–23 (Nitra 2001); V. Viktora: Provokatér měšťáka v měšťáckém deníku (Čes. deníku), Plž 2003, č. 12; V. Justl in K. T.: Tulák (2004).

phr

Prokop **Toman**

* 21. 12. 1872 *Praha*
† 5. 7. 1955 *Praha*

Výtvarný kritik, teoretik sběratelství, tvůrce slovníku výtvarných umělců; inspirace výtvarným uměním a sběratelstvím je příznačná i pro jeho prózy, v nichž se odborný zřetel stal výrazným činitelem výstavby.

Syn advokáta H. Tomana (1838–1898), věnujícího se též archeologii a historii. Po základní škole u sv. Jakuba na Starém Městě vystudoval v Praze Akademické gymnázium (mat. 1892) a práva. Pracoval jako krajský soudce (vrchní soudní rada). Jeho celoživotní zálibou se stalo výtvarné umění a sběratelství. 1908 založil Kroužek přátel umění malířského, z něhož se vyvinula Společnost sběratelů a přátel umění (po T. smrti se přejmenovala na Tomanovu společnost…); pořádala výstavy starších malířů 19. století (památná je 1909 objevná výstava věnovaná J. Navrátilovi) a přednášky, na nichž měl T. rozhodující podíl (vydal je v knize *Umění a sběratelství*). Byl také čestným členem pařížského Chambre internationale Experts d'Art. 1900 se oženil, 1935 podnikl se synem cestu do Holandska na Rembrandtovu jubilejní výstavu; holandské malířství 17. století a české výtvarné umění 19. století se také nejvíce ocitalo ve středu T. studijního zájmu. – Jeho syn Prokop Toman ml. byl vydavatelem bibliofilií, historikem a kritikem výtvarného umění a překladatelem.

Výtvarná historie a sběratelství působily silně i na podobu T. próz: na dvě romaneta s obdobným námětem milostného vzplanutí staršího sběratele k mladé dívce, která se stane příčinou jeho zkázy (*Sen noci štědrovečerní, Bílý démon*), na beletrizovaný životopis holandského malíře 17. století J. Vermeera van Delft (*Kouzelník barev*), jehož osnovu výrazněji než umělecká kompozice vytváří odborná erudice znalce umělcova života, díla i jeho doby, i na směs povídkových prvků, kulturněhistorických reálií a vzpomínek (*Vánoční povídky*). V mládí T. psal a vydával i básně poznamenané lumírovským epigonstvím (*Intimní verše*) a překládal francouzskou poezii. Ve výtvarně orientovaných studiích a článcích shromáždil množství údajů z oblasti životních osudů umělců, často nedoceněných (J. Navrátil, N. Grund, A. Piepenhagen, A. Kosárek), i z historie a techniky sběratelství, včetně jeho obtíží (padělatelství, expertizy, aukce, galerie, profily sběratelů). Největší zásluhy si T. získal postupně doplňovaným a korigovaným *Slovníkem československých výtvarných umělců,* k němuž impulsy nacházel už u svého otce a z něhož vytvořil jedinečné, věcně informativní dílo české uměnovědy, obsahující nakonec na 11 000 hesel.

PSEUDONYM, ŠIFRA: Prokop Skalický; P. T. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. slovo; Čes. sběratel (1913–14); Dílo (1907, studie A. Piepenhagen); Drobné umění (1924); sb. Hollar (1955); katalog Profesor František Ženíšek (1938); Katalog výstavy Josefa Navrátila (1909); Lada (Ml. Boleslav 1894–95); Lid. noviny (1941, 1944); Lit. noviny (1936); Máj; Nár. listy (1894–1936); Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1918; Venkov; Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1895); Volné směry (1912, O životě N. Grunda). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o umění a sběratelství:* Intimní verše (1898); Josef Navrátil, život a dílo (1919; rozšíř. vyd. 1932); Sen noci štědrovečerní (P 1920); Studie a vzpomínky českého sběratele (b. d., 1920); Bílý démon (P 1923); Adolf Kosárek (studie, 1925); Slovník československých výtvarných umělců (1927–30; rozšíř. vyd. 1936 s tit. Nový slovník československých výtvarných umělců; 1993–94 vyd. spolu s Dodatky P. H. Tomana z 1955); Umění a sběratelství (studie a přednášky, 1930); Rembrandtovy vánoce (P 1937); Kouzelník barev (P 1940); Sběratelské epištoly (1941); Vánoční povídky (1946, obs. i P Rembrandtovy vánoce). – *Překlad:* A. Theuriet: Pokušení (1896). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: K. Hlaváček: Starý herbář (1929). ▮

LITERATURA: -a: ref. Intimní verše, Světozor 32, 1897/98, s. 622; K. (J. Karásek ze Lvovic): ref. Bílý démon, Lit. listy 1, 1923/24, s. 57; V. Jirát: ref. ed. K. Hlaváček: Starý herbář, ČMF 16, 1929/30, s. 91; J. Karásek ze Lvovic in P. T.: Umění a sběratelství (1930); ● k šedesátinám: Š. (V. V. Štech), Čes. slovo 21. 12. 1932; rv, LidN 21. 12. 1932 ●; H. (Z. Kalista): ref. Rembrandtovy vánoce, Lumír 63, 1936/37, s. 175; ● ref. Kouzelník barev: J. Symerský, Čteme 2, 1939/40, s. 319; mk. (M. Kolář), Večerník Nár. práce 28. 12. 1940; jk. (J. Krejčí), Nár. práce 26. 1. 1941; V. Jirát, KM 1941, s. 81; -jms. (J. M. Slavík), Archa 1941, s. 43; -ský, LitN 1941, s. 46 ●; om (O. Mrkvička): Pětasedmdesátiny českého sběratele, LidN 21. 12. 1947; an.: Jak začínali (P. T. o Slovníku…), LD 20. 5. 1951; J. Pečírka: Autor Slovníku českosl. výtvarných umělců, LD 21. 12. 1952; F. Dvořák: K osmdesátce Dr. P. T., Výtvarné umění 1953, s. 431; ● nekrology: V. V. Štech, Výtvarná práce 1955, č. 13–14; F. Dvořák, sb. Hollar (1955, s. 178); S. R. (Richter), LD 7. 7. 1955; an., Svob. slovo 7. 7. 1955; (afs), Zeměd. noviny 10. 7. 1955 ●; P. H. Toman: Rod Tomanů na Rychnovsku, sb. Orlicko a Podorlicko (1974, s. 195); P. Marek: O životě a díle P. H. T. (též o P. T.), Muzeum a současnost 1985, s. 105.

jz, zp

Prokop **Toman** ml.

Působnost 1927–1948

Pražské nakladatelství zaměřené na literaturu přelomu 19. a 20. století a na méně známou tvorbu soudobých českých autorů.

Založil a řídil je syn výtvarného kritika, sběratele, prozaika a právníka Prokopa T. (1872–1955) Prokop T. (* 31. 8. 1902 Roztoky u Prahy, † 20. 6. 1981 Praha; psal se zprvu Prokop Toman ml., později Prokop H. Toman, v literatuře uváděnou formu Prokop Hugo Toman neužíval). Vystudoval reálné gymnázium v Truhlářské ul. v Praze (mat. 1921) a právnickou fakultu pražské univerzity (JUDr. 1925). Jeho zájmy od mládí formovalo kultivované rodinné prostředí s četnými kontakty do uměleckého světa. Od 20. let přispíval literárními, divadelními a výtvarnými referáty do četných deníků a kulturních i odborných periodik. Soukromě studoval zpěv u R. Maturové a H. Vávry, působil jako pěvec (barytonista) na scéně jeho Lidové opery a až do 70. let 20. století vystupoval na koncertech. Jako právník pracoval do 1950 nejprve jako soudce v Roudnici n. Labem a v Praze, naposledy na ministerstvu spravedlnosti. Později spolupracoval s churavějícím otcem na jeho slovníku výtvarníků a sám připravil Dodatky ke Slovníku československých výtvarných umělců (1955, v knize uveden jako

spoluautor), jejichž konečnou podobu postihly výrazné cenzurní zásahy. Po odchodu do invalidního důchodu vystudoval 1955–60 externě dějiny umění na filozoficko-historické, pak filoz. fakultě pražské univerzity, rozšířenou diplomovou práci vydal knižně s názvem Zdenka Braunerová (s podtit. Popisný seznam grafického díla, 1963). I když po 1945 se jako kritik, recenzent, komisař výstav a autor katalogů věnoval převážně výtvarnému umění, trvale akcentoval širší aspekty působení výtvarného díla a jeho vztahy k dalším uměleckým oborům, zejména k hudbě (1965 vydal samostatně drobnou stať Bohuslav Martinů očima výtvarníků) a literatuře. Opakovaně se vracel zejména k tvorbě K. Hlaváčka, A. Breiského, bratří Čapků a P. Bezruče (přispěl mj. do sborníků Petr Bezruč 1867–1967 a Frygickou čapku mám). Od 1926 byl členem Spolku čes. bibliofilů, v jehož časopisech soustavně sledoval bibliofilská vydání děl českých spisovatelů. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech v Praze. – Jeho syn, informatik a vysokoškolský pedagog, Prokop T. (* 1942) publikoval 1964 básnickou sbírku Žákovská knížka a 1964–66 několik příspěvků s literární tematikou v periodikách Tvář, Sešity pro mladou literaturu a Mladá fronta.

Nepříliš rozsáhlá, avšak programově vyhraněná produkce nakladatelství P. T. ml. obráží ve všech knižnicích základní tematické okruhy nakladatelových literárních zájmů a dokládá jeho vnímavost k opomíjené tvorbě soudobých českých umělců. Na druhé vydání esejů A. Breiského Triumf zla (formálním spolunakladatelem byl autorův bratr R. W. Breiský) navázala bibliofilská knižnice *Trianon* (1928–38, 10 sv.), inspirovaná zprvu v překladech i v původní tvorbě vydavatelským programem družiny Moderní revue (R. de Gourmont, J. Laforgue, P. Louÿs; T. Dubrovská, J. Maria, R. Medek), později doplněná o dosud nevydanou básnickou tvorbu K. Tomana (Rostlo stranou) a P. Bezruče (Paralipomena 1, 2). V knižnici *Protos* (1930–47, 9 sv.), určené širšímu odběratelskému okruhu, soustředil T. soubory studií a úvah svého otce (Umění a sběratelství, Sběratelské epištoly) i výběr z vlastních knihomilských statí (Hovory s knihami a lidmi), k nimž připojil současnou beletrii i esejistiku (fejetony A. Hoffmeistra Světobol, verše R. Sterna Láska a lyzol, literární parodie D. Outratové Tak jako…, studie F. Soldana Jiří Karásek ze Lvovic) a dvě bezručiana ve vlastním uspořádání (sb. Pozdravy Petru Bezručovi a korespondence Bezruč a Machar). Knižnici *Libuše* (1940, 1 sv.), určenou české klasice, předčasně ukončila válečná nakladatelská omezení. V drobných svazcích knižnice neprodejných *soukromých tisků* (1927–47, 7 sv.) připomínal T. své oblíbené autory výběrem jejich časopiseckých příspěvků (M. Marten, V. Dyk, K. Čapek), edicí neznámých veršů (K. Hlaváček: Starý herbář) nebo vlastním překladem (H. de Régnier: Přiznání). Soubor uzavřel otiskem své přednášky Láska ke knize. – Výtvarný doprovod knih tvořila převážně původní grafika soudobých českých umělců různých generací i stylů (mj. C. Bouda, Z. Braunerová, A. Burka, F. Duša, A. Hoffmeister, F. Kobliha, J. Konůpek, V. Mašek, A. Moravec, A. Nauman, V. Silovský, K. Svolinský, T. F. Šimon), vždy přiléhavě volená k autorům i tematice děl. Na grafické úpravě publikací zprvu spolupracoval zejména K. Dyrynk, tisk zajišťovala nejprve Státní tiskárna, později i Kryl a Scotti v Novém Jičíně, K. Kryl v Kroměříži, Družstvo knihtiskárny v Hranicích aj.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře a umění:* …soukromý (a neprodejný) tisk (1927–48); Trianon (1928–38); Protos (1930–47); Libuše (1940). ∎

BIBLIOGRAFIE: Bibliofilské tisky dr. P. T. ml., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 2004, č. 1. ∎ LITERATURA: B. Buchlovan: Sedm lístků z matriky soukr. vydavatelů, Marginálie 22, 1949/50, s. 12 → Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1996, s. 8; B. Pavel in P. H. T.: Rod Tomanů na Rychnovsku, sb. Orlické hory a Podorlicko (1974, s. 208); P. H. T.: Mé bibliofilské tisky (se soupisem), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1977, s. 9; ● k pětasedmdesátinám P. T.: F. Dvořák, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1977, s. 90 + LD 31. 8. 1977; pk (P. Kovařík), Svob. slovo 31. 8. 1977 ●; ● nekrology P. T.: pk (P. Kovařík), Svob. slovo 23. 6. 1981; D. Šafaříková, Práce 26. 6. 1981, -jnč-, Výtvarná kultura 1981, č. 5, příl.; V. Šmejkal, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1981, s. 112 ●; (fd) (F. Dvořák): Vzpomínka na P. H. T., LD 31. 8. 1982; P. Marek: O životě a práci P. H. T., Muzeum a současnost 1985, s. 105; P. Kneidl: Úvodní slovo vernisáže výstavy Dr. P. H. T. – bibliofil, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 2004, č. 1.

az

Miroslava **Tomanová**

* 9. 10. 1906 *Hradec Králové*
† 25. 6. 1991 *Praha*

Prozaička a dramatička, autorka a spoluautorka (většinou s J. Tomanem) epických obrazů dějinných i soudobých sociálních zápasů.

Roz. Saková. – Otec byl chemický inženýr působící v cukrovarech a později ve státním živnostenském inspektorátu. Od dětství ovlivňovalo T. rodinné kulturní prostředí (matka vystudovala zpěv). S rodiči nejprve žila v Černovicích v tehdejší Bukovině (nyní Ukrajina) a později v Olomouci, kde od 1911 navštěvovala obecnou školu a 1916–20 gymnázium; 1921 se rodina přestěhovala do Prahy a T. zde pokračovala ve studiu na dívčím gymnáziu „Krásnohorská" (mat. 1925). 1925 uzavřela sňatek se spisovatelem J. Tomanem, s nímž v řadě děl vytvořili autorskou dvojici; T. se věnovala literatuře jako spisovatelka z povolání. Podnikla řadu cest, s manželem navštívila Itálii, Francii, Španělsko, Jugoslávii, Německo, Rakousko, sama Sovětský svaz a další země. Po porážce reformního procesu koncem 60. let se T. výrazně angažovala při ustavení a v činnosti nového spisovatelského svazu. 1972–78 byla členkou red. rady časopisu Literární měsíčník.

Společenská kritika a úsilí o nenáročnou psychologizaci charakterizují první dramatická díla T., vznikající ve spolupráci s J. Tomanem: ve hře *Přítelkyně* zobrazili tragédii nepochopené obětující se dívky, *Žába na prameni* satirizovala pohádkovou formou vztahy lidí na vesnici. Dramatická tvorba T. z období národního ohrožení pracuje s historickými tématy a alegorizací; revuální hra *Lidový král* se odvolává na národní a lidovou tradici, *Zvon mého města* na pozadí konfliktu dvou znesvářených zvonařů z rudolfínské Prahy vyjadřuje víru v překonání dočasné národní porážky. Agitační komedie *Svatební koláče* z počátku 50. let schematicky idylizovala kolektivizaci venkova. Ambicí budovatelského románu *Kde lišky dávají dobrou noc* bylo postižení morálního přerodu a tvořivé efektivnosti pracovního úsilí lidí v nových podmínkách socialismu. T. byla též spoluautorkou prózy pro mládež *Táborový oheň* a cestopisných črt *Italská paleta,* podílela se i na rozsáhlé historické fresce *Sokrates,* která představovala život a dílo antického filozofa v širokém proudu osudů a dění; dílo vycházelo z intencí materialistického myšlení a vyzdvihovalo Sokratův lidový původ a vědomou plebejskost, jeho racionalismus a kolektivismus hájící zájmy prostého občana. Samostatně vytvořila T. román *Stříbrná pláň,* odehrávající se v prostředí českosl. armádního sboru na východní frontě během bitvy o Kyjev; vykreslila zde charaktery a vztahy v malé jednotce telefonistů, v jejichž krví placeném smyslu pro povinnost a hrdinství viděla záruku budoucího vývoje státu. – Psala i rozhlasové hry (Zkáza Titaniku, 1939, s J. Tomanem; Na lvy dáme zlatou, maminko!, 1975).

PŘÍSPĚVKY *in:* Čtenář (1957, 1966, 1972); sb. Druhý sjezd Svazu čes. spisovatelů (1977); Hlas revoluce (1972, 1983); Květy (1976); Listy (1968); Lit. měsíčník (od 1973; mj. 1974 E Rozmlouvání o nezvěstném); Lit. noviny (1955, 1959, 1961); sb. Nástup. Třicet let české prózy (1975); Nová svoboda (1972); Nové knihy (1983); O knihách a autorech (1974); sb. O mužích ve zbrani (1978); Práce (1971, 1977); Praha–Moskva; Právo lidu (1936); Rozhlas (1977, 1989); Rudé právo (od 1936); sb. Spolu ve jménu života (1978); Svět práce (1971); Svět socialismu (1970, 1976); Tribuna; Tvorba (1977–78); sb. Václavkova Olomouc 1981 (tit. Čes. a slovenská literatura 1930–1980 v boji proti fašismu a válce, 1984); Vlasta (1953); Výběr z nejzajímavějších knih (1978–80, mj. vzpomínky); Zeměd. noviny (1964, 1971); Život strany (1972). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Přítelkyně (D 1936, i prem., s J. Tomanem); Žába na prameni (D 1938, i prem., s J. Tomanem); Vinice (D 1941, po zákazu 1941 pouze tři ochotnická představení; upr. vyd. 1946, i prem., s J. Tomanem); Zvon mého města (D 1944, prem. 1943); Lidový král (D 1951, prem. pův. cenzurované verze 1938, prem. tištěné verze 1951, s J. Tomanem); Svatební koláče (D 1951, prem. 1950, texty písní V. Dubský, hudba L. Pacák); Táborový oheň (P pro ml., 1953; upr. vyd. 1959, s J. Tomanem); Kde lišky dávají dobrou noc (R 1957, s J. Tomanem); Italská paleta (cestopis, 1962, s J. Tomanem); Stříbrná pláň (R 1970; upr. vyd. 1981); Stříbrná pláň (D 1975, i prem., podle stejnojmenného R, s F. Bršlicou); Sokrates (R 1975; jako spoluautorka J. Tomana uváděna M. T. od sloven. vyd. 1979 a čes. vyd. 1987). ▮

LITERATURA: an.: M. T. (1976, nakladatelský tisk k sedmdesátinám); J. Polák: Josef Toman – M. T. (1978). ▮ ● ref. Přítelkyně: V. Tille, LitN 8, 1935/36, č. 13; H. Jelínek, Lumír 62, 1935/36, s. 294; AMB. (A. M. Brousil), Venkov 2. 2. 1936; m. n. (M. Novotný), LidN 2. 2. 1936; AMP. (A. M. Píša), PL 2. 2. 1936; A. Sk. (Skála), Rozhledy 1936, s. 192 ●; ● ref. Žába na prameni: H. Jelínek, Lumír 64, 1937/38, s. 212; A. M. Brousil, Venkov 27. 2. 1938; kd (E. Konrád), LidN 1. 3. 1938; rb. (O. Srbová), Ranní noviny 2. 3. 1938 ●; ● ref. Lidový král: kd (E. Konrád), LidN 27. 10. 1938; AMP. (A. M. Píša), PL 27. 10. 1938 → Di-

vadelní avantgarda (1978); H. Jelínek, Lumír 65, 1938/39, s. 51 ●; ● ref. Vinice: mk. (M. Kolář), Večerník Nár. práce 1. 3. 1941; jd (J. Drda), LidN 10. 3. 1941; -ša-, LitN 1941, s. 143; J. Kopecký, KM 1941, s. 253 ●; ● ref. Zvon mého města: jd (J. Drda), LidN 4. 7. 1943; os. (O. Srbová), Nár. práce 6. 7. 1943; K. Votava, Venkov 12. 5. 1944 ●; E. Janský in M. T.: Svatební koláče (1951); J. Valenta: ref. Svatební koláče, Svob. slovo 1. 4. 1951; ● ref. Kde lišky dávají dobrou noc: J. Hájek, LitN 1957, č. 25; V. Dostál, Kultura 1957, č. 27; Z. Kožmín, HD 1957, s. 369; J. Pilát, Práce 3. 9. 1957; M. Jungmann, Vlasta 1957, č. 32; F. Benhart, RP 26. 1. 1958; V. Forst, Tvorba 1959, s. 547 ●; Z. Mráz: ref. Táborový oheň, ZM 1960, s. 275; ● ref. Italská paleta: J. Čutka, RP 9. 9. 1962; Z. Heřman, LitN 1962, č. 29; J. Opelík, Kultura 1962, č. 29 → Nenáviděné řemeslo (1969) ●; B. Mach: k pětašedesátinám, Práce 8. 10. 1971; ● ref. Stříbrná pláň: V. Běhounek, Nové knihy 1971, č. 10; (ny). (M. Nyklová), LD 9. 3. 1971; V. Brett (o dramatizaci), RP 23. 5. 1975 ●; E. Vondrášková: rozhovor k jubileu M. T., Lit. měsíčník 1976, č. 8; V. Benšová: Za znakem mládí (o E Rozjímání o nezvěstném a jeho zhudebnění J. F. Novákem), Lit. měsíčník 1978, č. 7; ● k pětasedmdesátinám: (er) (F. Cinger), RP 9. 10. 1981; H. Hrzalová, Lit. měsíčník 1981, č. 8; J. Rumler, Nové knihy 1981, č. 40; J. Urbánková, O knihách a autorech, podzim 1981, s. 6 ●; ● k osmdesátinám: er (F. Cinger), RP 9. 10. 1986; (fc) (G. Francl), LD 9. 10. 1986; vbc (V. Vrabec), Svob. slovo 9. 10. 1986; H. Hrzalová, Lit. měsíčník 1986, č. 8; J. Polák, Nové knihy 1986, č. 40 ●; M. Tomanová: Sokrates, hledač blaženosti (o autorství R), Rozhlas 1989, č. 19; (el): nekrolog, Haló noviny 8. 7. 1991; L. Vodička in Bez práce, nemůže, ach nemůže být lásky! (Nesoustavné poznámky k poetice českého budovatelského dramatu), Rozrazil 2006, č. 5.

jz

Jaromír **Tomeček**

* 30. 9. 1906 *Kroměříž*
† 15. 7. 1997 *Brno*

Autor žánrově rozmanitých próz a fejetonů o přírodě určených někdy výslovně mládeži; publicista věnující se přírodní i kulturněhistorické problematice, zejména moravské.

Narodil se v rodině krejčího jako první z pěti dětí z otcova druhého manželství. Základní vzdělání získal ve svém rodišti, kde studoval i na klasickém gymnáziu (1916–25). Po maturitě odešel do Brna na právnickou fakultu, tam se po dvou semestrech (1926) přihlásil na Podkarpatskou Rus při hledání úředníků pro tamější magistráty. Jeho cesta vedla do Mukačeva, kde žila starší sestra z prvního manželství. Před absolvováním čtrnáctiměsíční notářské školy v Bratislavě (1929) krátce pracoval na notariátě v Dercenu. 1929–34 byl obvodním notářem v Lalově, 1934–39 vedoucím notářem ve Volovém (Mežgorje). Tam se osobně seznámil se spisovateli poznávajícími Zakarpatsko (H. Malířová, S. K. Neumann, K. Nový, I. Olbracht, V. Vančura, J. Zatloukal). Po zřízení protektorátu v březnu 1939 byl donucen s rodinou k návratu na Moravu; krátce žil v Kroměříži, od 1940 v Brně, kde nejprve pracoval jako úředník na Zemském úřadě, potom byl totálně nasazen do slévárny. 1945 se stal tajemníkem Zemské kulturní rady při Zemském národním výboru. 1946 dosáhl doktorátu práv. 1948–53 působil jako redaktor na Studijním a plánovacím úřadu v Brně, 1954–62 v časopisu Host do domu (1953–55 byl též členem red. rady Nového života). Poté se stal spisovatelem z povolání. Rozsáhlá byla jeho spolupráce s Českosl. rozhlasem, kterou zahájil již v meziválečném období (povídky pro košické vysílání) a v níž pokračoval od 1943 jako host vzdělávacích a zábavných pořadů (mj. 1963 Sedmilháři, 1972 Rukopis na mém stole, 1989 Po pěšinách domova). Spolupracoval rovněž s Českosl. televizí, mj. na většině dílů cyklu Lovy beze zbraní (Ostrava 1962–87, některá vyprávění vyšla ve stejnojmenném výboru); je spoluautorem scénářů pořadů Sólo pro… lesy (1978) a Zahrada slunce (1991), podle jeho předlohy vznikl pořad Vztah krajiny a tvorby (1985), v cyklu Krajina mého srdce (Brno 1989) vystupoval jako průvodce a moderátor. – Na svých četných cestách kromě podrobného poznávání Československa procestoval velkou část Evropy (Bulharsko, Jugoslávie, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, později Německo, Rakousko, Švédsko, Švýcarsko).

Veškerá T. literární činnost pramenila z jeho rozsáhlé a detailní znalosti přírody, doplňované odborným studiem. Její pojetí v sobě slučuje střízlivé pozorovatelství s vypravěčskou spontaneitou, v pozdějších dílech se sklonem k lyrizaci a meditativnosti. T. navazoval na linii české přírodní prózy započatou J. Thomayerem, rozvíjenou J. Mahenem a J. Vrbou, již dovedl k žánrové emancipaci. Ve svých literárních počátcích prošel T. stadiem vitalismu, podníceným typem volné přírody Zakarpatska, kterou oslavil prvotinou *Vuí se směje,* románovým pásmem *Stříbrný lipan,* povídkami

o lidech a přírodě *Divní* a prózou *Země zaslíbená* s nostalgicky zabarvenými vzpomínkami na místa, jež byl nucen opustit. Již v těchto prózách uplatnil specifické rysy spojované s touto literaturou (např. boj mezi druhy, právo silnějšího na život), které dále rozvíjel. Příklon k jinému typu přírody, charakterizovaný často jako T. moravské období, postupně ustaloval v jeho prózách nutnost bránit svébytnost přírody vůči lidské dobyvatelské činnosti (*Admirál na Dyji, Jenom vteřiny* aj.). To se stalo i konstantním rysem ucelených souborů fejetonů (*Kameje, Doteky ticha, Závaží času, Zastav se na chvíli*), původně otiskovaných časopisecky. Přesouvání akcentu na etickou a ochranitelskou funkci v souvislosti s novým promýšlením vztahů mezi přírodou a člověkem se objevuje i při komponování složitějších celků, v nichž někdy T. využíval vnitřního monologu nebo i vyprávění v 2. osobě jednotného či množného čísla. V próze *Neklid,* situované na jižní Moravu, T. koncepce přírody zahrnula celý vesmír, jehož vědomou a myslivou součástí zůstává člověk, i problematizaci pojmu času. Typickými rysy další T. tvorby se staly stabilizovaná filozofie přírody, opakování motivů (obrazy noční oblohy, staré báje), kompoziční členění (obvykle na čtyři části) a tvárné postupy (spojování konkrétního s nadčasovým, obyčejného s monumentálním, dojmů s reflexí a zobecňujícím poznáním, lyrických prvků s epickými), a to nejen v souborech povídek (*Ve znamení zvěrokruhu, Živly a osudy*), ale v zjednodušenější podobě i v literatuře pro děti (*Labutí oblaka*). K epickému principu prvních próz se vrací knižní soubor *Psí hlas* a částečně i romány ze Zakarpatska (*Marko, Zlatá mandragora*) a přiklánějí se k němu i prózy z 90. let, opět postihující všední i neobvyklé jevy a okamžiky z rostlinné a zvířecí komunity s autorovou neumdlévající schopností dobrat se jejich příčin (*Ne ohněm a mečem, Záhady divočiny, Minutová dramata, Dobrodružné lovy*). Lyrický princip naopak převládá v baladickém zbojnickém románu *Mezi dvěma výstřely,* doplněn reflexí, koncentrovanou působivými slovy do vzpomínky, vrcholí díkůvzdáním za dary života v básnických črtách *Budiž světlo.*

ŠIFRY: jt., tom. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Ahoj na sobotu (1971, 1978); Almanach Klubu čtenářů (1961, 1963); Alternativa (Opava); Brněnský večerník (1971–72, 1977, 1980–81, 1989); Červený květ (Ostrava 1965–68); sb. České gymnázium v Kroměříži 1882–1972 (1972); sb. Československo – historie, příroda, umění (1975); Českosl. sport (1982); Českosl. svět (1969); Českosl. voják (1956–57, 1983, 1987); Čes. dělník (1941–42); Čtenář (1971); Dětská kniha; Dikobraz (1966); Duha (Brno 1987); Hospodářské noviny (1963); Host do domu (1954–64); Impuls (1967); Index (1969); sb. Jedním dechem (1970); Kalendář RP 1961 (1960); Kam v Brně za kulturou (1966, 1987); Kmen (1988); Kultura (1957–59); Kulturní rozvoj (1989); Kulturní tvorba (1963–67); Květy (od 1953); Lidé a země (1970–72, 1977); Lid. demokracie (1962, 1971–74, 1979–86); Lid. noviny (1935, 1939–45); Lit. listy, pokr. Listy (1968–69); Lit. měsíčník (1972, 1974–81, 1983, 1986–89); Lit. noviny (1954–62, 1964–67); sb. Malá knížka o Malém Bobši (1989); Malovaný kraj (Břeclav 1973, 1995); Mladá fronta (1975, 1986); Mladá vesnice (1953); Moravskoslezský týden (1969); Naše rodina (1969, 1972); Nová svoboda (Ostrava 1966–68); Nové knihy (1961); Nový život (1952–57); O knihách a autorech (1974, 1982, 1986); sb. O rybářích pro rybáře (1970); Ohníček (1954, 1977–78); Ochrana přírody (1963, 1969, 1972); Pionýr (1956, 1975); Plamen (1960–65); sb. Pod perutí orla (1977); Podkarpatské hlasy (Užhorod 1934, debut – F Rozhovor); Práce (1969, 1971–83); Pravda (Plzeň 1972–76, 1981, 1987); Rodina a škola (1975, 1979); ROK (Brno 1992); Rovnost (1956–77); Rozhlas (1982); Rudé právo (od 1954); Slovanský přehled (1959); sb. Srdce, zdraví, Vysočina (Žďár n. S. 1978); Stráž myslivosti (1936); sb. Stříbrný bodyček (1968); Svět práce (1974, 1979); Svět v obrazech (1956); Svob. noviny (1946–47); Svob. slovo (1962–64, 1970–76, 1994); Tau (1994); Tvorba (1970–73, 1976–79, 1982, 1985); Učitelské noviny (1979); Universitas (Brno 1978); sb. Velká kniha Sedmilhářů (1994); Věda a život (1969–72, 1976–80, 1984); Vlaštovička; sb. Vteřiny strachu (1968); sb. Vůně jehličí (1979); Výběr z nejzajímavějších knih (1981–84, 1986); Za krásami domova, pokr. Krásy domova (1961–66); Zeměd. noviny (1967–68, 1976, 1979, 1989); Zlatý máj (1963, 1971–72, 1981, 1986–87); Zpravodaj města Kroměříže (1971). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Vuí se směje (PP 1944; přeprac. vyd. 1955); Stříbrný lipan (R 1944; 1988 společně s R Hora hoří); Ryba a hvězda (P 1945); Divní (PP 1946); Země zaslíbená (R 1947; 1975 společně s P Mezi dvěma výstřely s tit. Výstřely a zaslíbení); Les u řeky (P pro ml., 1954); Věčný hvozd (PP pro ml., 1956); Admirál na Dyji (R pro ml., 1962); Jenom vteřiny (PP 1962); Předjitřní setkání (PP 1962); Zemí révového listu (RpRp 1964); Neklid (P 1965); Smaragdové stopy (PP pro ml., 1966); Marko (R pro ml., 1967); Kameje (FF 1970); Doteky ticha (FF 1971); Mezi dvěma výstřely (R 1972; 1975 společně s R Země zaslíbená s tit. Výstřely a zaslíbení); Závaží času (FF 1972); Divotvorné lovy (PP pro ml., 1974); Zastav se na chvíli (FF 1974); Ve znamení zvěrokruhu (PP 1977); Zázraky v přírodě (PP 1978); Psí hlas (PP 1979); Když padají hvězdy (PP pro ml., 1980); Labutí

oblaka (P pro ml., 1980); Lásky (vzpomínkové PP, 1981, ed. Z. Heřman); Ptačí příběhy (PP pro ml., 1983); Hora hoří (R 1984; 1988 společně s R Stříbrný lipan); Živly a osudy (PP 1985); Proměny (vzpomínková P se vzpomínkami přátel, 1986); Zlatá mandragora (R 1990); Přírodu obdivuj vždy a všude (E 1992); Budiž světlo (PP 1994); Ne ohněm a mečem (PP 1994); Minutová dramata (PP 1996, ed. J. Malina); Záhady divočiny (PP 1996); Dobrodružné lovy (PP 1997). – *Překlady:* E. Szigligeti: Liliomfi (1972). – *Adaptace:* A. Brehm: Život zvířat 1. Savci (1974). – *Ostatní práce:* Rekviem za Jana Šmardu (1968); dále textové doprovody k obrazovým publikacím: Jeseníky (1964, fotografie O. Lenhart); Valašská suita (1966, fotografie V. Reichmann a K. O. Hrubý); Vincenc Makovský – národní umělec (1966, obs. P k úmrtí s tit. Padl smrk); Pod Pálavou (1970, fotografie V. Reichmann); Brno a okolí (1973, fotografie F. Přeučil); Zelené ticho (1980, fotografie J. Holeček ml.); kat. Pálavské metamorfózy (1983, s F. Hronem); Mikulov (1983, s M. Zemkem, fotografie M. Budík aj.); Zaječí romance (1988, fotografie J. Holeček a J. Holeček ml.); kat. Pálavské metamorfózy 3. Zasloužilý umělec Antonín Smažil (1989, s F. Hronem). – *Výbory:* Na slunné stezce (1953); Zelená ozvěna (1959, ed. J. Hrabák a F. Tenčík); Vlka živí nohy (1965); Prales nekvete růžemi (1967, zde poprvé P Zelené miserere); Lovy beze zbraní (1976, ed. A. Benešová); S nebem nad hlavou (1985, ed. L. Ducháček); Tajemná Řásnovka a jiné příběhy pro chlapce (1990, s pracemi J. Foglara a F. Tenčíka); Na poloninách (1998, ed. S. Bartůšková). – *Souborné vydání:* J. T. knihy pro mládež (Albatros, 1973–74, 8 sv.). ▮ SCÉNICKY. *Překlad:* F. Molnár: Balada od kolotoče (1971). ▮ REDIGOVAL *časopis*: Host do domu (1959–61, s jinými). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: sb. Stříbrný bodyček (1968, s jinými); sb. Pod perutí orla (1977, s B. Štěpánkovou). ▮

BIBLIOGRAFIE: J. Opelík, I. Kříž: J. T. a moravská próza 1945–1958 (1958); J. T. (b. d., 1972, nakl. tisk Českosl. spisovatele, bibliografie S. Mouchová, medailon B. Svozil pod šifrou sVz); J. T. (Knihovna J. Mahena v Brně 1976, rozmnož.); J. T. (Knihovna m. Ostravy 1976, rozmnož.); O. Fiala: Ve znamení přírody (Kroměříž 1976; dopln. vyd. 1981). ▮ LITERATURA: S. Bartůšková: J. T. (1981); viz též rubr. BIBLIOGRAFIE. ▮ ● ref. Vuí se směje: V. Kolář, LidN 5. 6. 1944; V. T. (Tichý), Nár. práce 5. 8. 1944 ●; ● ref. Stříbrný lipan: V. T. (Tichý), Nár. práce 4. 3. 1945; K., Svob. slovo 23. 2. 1946 ●; ● ref. Ryba a hvězda: ok (O. Králík), Akord 12, 1945/46, s. 237; O. M. (Mikulášek), Rovnost 8. 1. 1946; drjd (J. Doležal), LD 20. 3. 1946; R. K. (Konečný). List Sdružení mor. spisovatelů 1946, s. 121 ●; ● ref. Divní: A. Hrubý, KM 1946, s. 457; jv, Rovnost 28. 12. 1946 ●; ● ref. Země zaslíbená: J. S., List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 214; jm., Svob. noviny 28. 2. 1948 ●; ● ref. Na slunné stezce: Ku, Komenský 1954, s. 317; V. Pazourek, HD 1954, s. 84; B. Říha, NŽ 1954, s. 653 ●; ● k padesátinám: I. Kříž, LitN 1956, č. 41; O. Mikulášek, HD 1956, s. 471 ●; B. Polan: ref. Stříbrný lipan (4. vyd.), ZM 1959, s. 560; F. Tenčík in J. T.: Zelená ozvěna (1959); ● ref. Zelená ozvěna: LM, Červený květ 1959, s. 205; F. Všetička, ZM 1960, s. 242 ●; J. T. o své knize Věčný hvozd (2. vyd.), Nové knihy 1961, č. 7; ● ref. Admirál na Dyji: J. Opelík, Kultura 1962, č. 42; Z. Vavřík, LitN 1962, č. 34; F. Tenčík, HD 1962, s. 375; J. Šlajer, ZM 1963, s. 222 ●; ● ref. Jenom vteřiny: Š. Vlašín, Rovnost 3. 2. 1963; (bš) (M. Bureš), Svob. slovo 24. 3. 1963; P. Nauman, LitN 1963, č. 6; D. Moldanová, Plamen 1963, č. 7; F. Tenčík, HD 1963, s. 255 (i ref. Předjitřní setkání) ●; ● ref. Předjitřní setkání: M. Leskovjanová, RP 5. 4. 1963 (i ref. Admirál na Dyji a Jenom vteřiny); Š. Vlašín, Mladá fronta (venkov) 5. 5. 1963; Z. Heřman, LitN 1963, č. 35 ●; J. Dewetter: Literatura „čerez mušku" (rozhovor), ZM 1963, s. 241; ● ref. Zemí révového listu: Š. Vlašín, Rovnost 9. 4. 1965; O. Sus, Práce 21. 4. 1965; V. Forst, RP 31. 7. 1965 (i ref. Vlka živí nohy); Z. Kožmín, HD 1965, č. 6; ld, Kulturní tvorba 1966, č. 2; F. Valouch, Červený květ, 1966, s. 158 (i ref. Neklid) ●; ● ref. Neklid: J. Opelík, LitN 1965, č. 23 (i ref. Vlka živí nohy, Zemí révového listu); Z. Kožmín, HD 1965, č. 9 (i ref. Vlka živí nohy); D. Pavlová, Plamen 1965, č. 8 ●; J. Opelík: J. T. a problémy žánru, sb. Cesty k dnešku 2 (1966, s. 154); ● k šedesátinám: S. Bartůšková, Rovnost 25. 9. 1966; I. Kříž, LitN 1966, č. 40; J. Skácel, HD 1966, č. 9; L. Ducháček, Plamen 1966, č. 9; M. Živný, Zpravodaj města Kroměříže 1966, č. 9 ●; J. Tafel: ref. Smaragdové stopy, LitN 1967, č. 15; ● ref. Valašská suita: V. Fiala, Kulturní tvorba 1967, č. 23; J. Plachetka, RP 13. 6. 1967; O. Sus, HD 1967, č. 5 ●; J. Opelík in J. T.: Prales nekvete růžemi (1967); ● ref. Prales nekvete růžemi: S. Bartůšková, Rovnost 23. 1. 1968; J. Pecháček, LitN 1968, č. 3 ●; ● ref. Marko: zal. (H. Hrzalová), Kulturní tvorba 1968, č. 14; O. Chaloupka, Impuls 1968, s. 447; Š. Vlašín, RP 2. 1. 1969 ●; ● ref. Kameje: Z. Pinc, Nové knihy 1970, č. 32; (zz). (Z. Mráz), Zeměd. noviny 15. 9. 1970; Kf (Z. Kufnerová), Večerní Praha 5. 10. 1970; Š. Vlašín, Tvorba 1970, č. 50–51 ●; ● k pětašedesátinám: M. Tmé, Tvorba 1971, č. 39 (rozhovor); Z. Heřman, Mladá fronta 30. 9. 1971; V. Pazourek, Svob. slovo 30. 9. 1971; (vrt), NŽ (Břeclav) 30. 9. 1971; Š. Vlašín, Rovnost 30. 9. 1971; J. Spáčil, Zpravodaj města Kroměříže 1971, č. 10; Z. Bakešová, Mladá fronta 27. 11. 1971 (rozhovor) ●; ● ref. Doteky ticha: (iz). (I. Zítková), Zeměd. noviny 15. 12. 1971; Š. Vlašín, Rovnost 30. 12. 1971; (šb). (J. Škrábek), LD 9. 3. 1972 ●; O. Chaloupka: ref. Věčný hvozd (3. vyd.), ZM 1972, s. 53; ● ref. Mezi dvěma výstřely: (vj). (V. Jiroušek), Nová svoboda 15. 3. 1972; J. Svoboda, Mladá fronta 2. 6. 1972 ●; ● ref. Závaží času: N. k. (V. Nejtek), Nové knihy 1972, č. 51; -kov- (K. Cvejn), Lit. měsíčník 1973, č. 3; M. Rusinský, Ostravský kulturní zpravodaj 1973, č. 3 ●; M. Tmé: Učarovala mu příroda, Kultura 1973, č. 6; J. M. (Marhounová): ref. Smaragdové stopy (2. vyd.), ZM 1974, s. 416; ● ref. Divotvorné lovy: (ab).

(A. Benešová), Nové knihy 1975, č. 4; (jo), LD 25. 3. 1973; A. L. (Linke), ZM 1975, s. 494; B. Svozil, Lit. měsíčník 1976, č. 1 (i ref. Výstřely a zaslíbení) ●; ● ref. Zastav se na chvíli: jkt (J. Klempera), Nové knihy 1975, č. 26; (lkn). (L. Štěpán), Zeměd. noviny 24. 12. 1975; K. Cvejn, Lit. měsíčník 1975, č. 6; S. Bartůšková, Romboid (Bratislava) 1975, č. 11 ●; E. Vondrášková: Svěží jitro (rozhovor), Lit. měsíčník 1975, č. 6; ● ref. Výstřely a zaslíbení: L. Ducháček, Nové knihy 1975, č. 41; (zks), Mladá fronta 15. 11. 1975 ●; ● k sedmdesátinám: (pet). (P. Švyhnos), Brněnský večerník 23. 9. 1976; (kf). (Z. Kufnerová), RP 2. 10. 1976; Š. Vlašín, Tvorba 1976, č. 40; M. Tmé, Kam v Brně za kulturou 1976, č. 15; J. Skutil, VVM 1976, s. 321; B. Svozil, O knihách a autorech 1976, podzim, s. 5; S. Bartůšková, B. Říha, J. Křenek, J. V. Pleva, Lit. měsíčník 1976, č. 7 ●; A. Benešová in J. T.: Lovy beze zbraní (1976); J. Poláček: V kontaktu s přírodou a lidmi (rozhovor), Rovnost 11. 3. 1977; -eva-: ref. Lovy beze zbraní, Svob. slovo 17. 5. 1977; S. Bartůšková: Karpatské prózy J. T., ČLit 1977, s. 236; Společný zájem příroda. Dopisy P. Bezruče J. T. (z 1945–50), sb. Frygickou čapku mám (1978, ed. S. Bartůšková); D. Illík in J. T.: Ve znamení zvěrokruhu (1977); (ku) (J. Kutina): ref. Ve znamení zvěrokruhu, LD 31. 1. 1979; K. Nový in J. T.: Jenom vteřiny (1979, 2. vyd.); Z. Heřman: J. T., ZM 1979, s. 598; ● ref. Zázraky v přírodě: H. Černá, RP 10. 2. 1979, příl. Haló sobota; (pet). (P. Švyhnos), Brněnský večerník 1. 3. 1979; baj, Tvorba 1979, č. 9; S. Bartůšková, Universitas (Brno) 1979, č. 4 ●; J. Hrabák: Lovec beze zbraní J. T., Lit. měsíčník 1979, č. 10; ● ref. Psí hlas: jkt. (J. Klempera), Nové knihy 1979, č. 44; S. Bartůšková, Rovnost 3. 1. 1980; (ves) (M. Veselá), Práce 5. 5. 1980; J. Polák, Lit. měsíčník 1980, č. 3 ●; ● ref. Labutí oblaka: S. Bartůšková, Rovnost 23. 7. 1981; Z. Heřman, ZM 1981, s. 402 ●; ● k pětasedmdesátinám: I. Kříž, Brněnský večerník 29. 9. 1981 (rozhovor); S. Bartůšková, Rovnost 30. 9. 1981; L. Štěpán, Zeměd. noviny 30. 9. 1981; (ALA) (L. Fiala), Zpravodaj města Kroměříže 1981, č. 9; B. Svozil, J. Hrabák, B. Macák, Z. Pluhař, J. Křenek, J. Uher, L. Odehnal, Lit. měsíčník 1981, č. 7 ●; S. Bartůšková: ref. Když padají hvězdy, Rovnost 22. 7. 1982; ● ref. Ptačí příběhy: (n)., LD 11. 7. 1984; (La), Zeměd. noviny 26. 10. 1984 ●; ● ref. Hora hoří: (los) (L. Soldán), Brněnský večerník 12. 2. 1985; J. Klempera, Práce 14. 2. 1985; Z. Heřman, Mladá fronta 12. 3. 1985; P. Pešta, Rovnost 14. 3. 1985; (iz) (I. Zítková), Zeměd. noviny 13. 5. 1985; V. Píša, RP 2. 8. 1985; S. Bartůšková, Lit. měsíčník 1985, č. 8 ●; ● ref. Živly a osudy: S. Bartůšková, Rovnost 20. 5. 1986; J. Hek, Zeměd. noviny 21. 3. 1987 ●; ● k osmdesátinám: (jpk) (J. Poláček), J. Skácel, J. Lacina, J. Křenek, B. Lošťák, J. Uher, I. Odehnal, M. Vyskot, Brněnský večerník 26. 9. 1986; Y. Kotoulová, Svob. slovo 26. 9. 1986 (rozhovor); F. Cinger, RP 30. 9. 1986; J. Chmelíček, Rovnost 30. 9. 1986 (rozhovor); (jrf) (J. Rulf), Zeměd. noviny 30. 9. 1986; Š. Vodinský, J. Křenek, -jč- (J. Černý), Kulturní rozvoj 1986, č. 25; S. Bartůšková, Lit. měsíčník 1986, č. 7; M. Tmé, ZM 1986, s. 409 ●; sb. Přírodní tematika v literatuře (Brno, Kroměříž 1987; o tvorbě J. T.: S. Bartůšková, M. Blahynka, P. Fejfuša, J. Hek, M. Uhlířová, J. Urbanec aj.); F. Všetička: Črta J. T., ZM 1989, s. 426; ● ref. Zlatá mandragora: S. Bartůšková, Rovnost 17. 10. 1990; V. Vařejková, Brněnský večerník 23. 10. 1990; I. Odehnal, ZM 1990, s. 580 ●; ● k pětaosmdesátinám: S. Bartůšková, Svob. slovo 27. 9. 1991; E. Sokol, Rovnost 30. 9. 1991; M. Uhlířová, Večerník (Brno) 30. 9. 1991 ●; ● ref. Budiž světlo: R. Matys, Nové knihy 1994, č. 34; S. Bartůšková, Svob. slovo 14. 11. 1994; J. Poláček, Rovnost 29. 11. 1994; Z. Heřman, Tvar 1994, č. 21; M. Petříček, LitN 1995, č. 1 ●; ● ref. Ne ohněm a mečem: V. Vařejková, Komenský 119, 1994/95, s. 175; J. Poláček, Rovnost 15. 3. 1995 ●; ● ref. Záhady divočiny: I. Vágner, Nové knihy 1996, č. 14; M. Petříček, LitN 1996, č. 19; V. Píša, Tvar 1996, č. 16 ●; ● k devadesátinám: M. Hule, Právo 26. 9. 1996, příl. Salon; J. Suchomelová, Svob. slovo 27. 9. 1996; L. Štěpán, Brněnský večerník 27. 9. 1996; I. Kříž, J. Seliger, J. Trefulka, V. Urbánek, Rovnost 28. 9. 1996; V. Březina, Hanácké noviny 28. 9. 1996; J. Poláček, Ladění 1996, č. 3 ●; ● ref. Minutová dramata: V. Linhartová, Univerzitní noviny 1997, č. 4; J. Poláček, Universitas 1997, č. 1; S. Bartůšková, Alternativa nova 4, 1997/98, s. 214 (i ref. Záhady divočiny) ●; ● nekrology: J. Chuchma, Mladá fronta Dnes 17. 7. 1997; jmf, LidN 17. 7. 1997; I. Kříž, Rovnost 17. 7. 1997; S. Bartůšková, Slovo (Brno) 17. 7. a (Praha) 18. 7. 1997; B. Uhlář, Svoboda (Ostrava) 18. 7. 1997; L. Kundera, Právo 18. 7. 1997; Z. Kaprál, Brněnský večerník 18. 7. 1997; J. Hek, Alternativa nova 4, 1997/98, s. 36 ●; ● ref. Dobrodružné lovy: J. Suchomelová, Slovo (Brno) 25. 11. 1997; J. Poláček, Rovnost 29. 1. 1998 ●; S. Bartůšková in J. T.: Na poloninách (1998); L. Martínek: Próza s přírodní tematikou na Jesenicku, Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy 2000, č. 1; F. Cinger in Bylo jich deset (2001, s. 143); H. Jurman in Nesmazatelné stopy (2004); ● k 100. výr. nar.: B. Hlaváček, Kam v Brně za kulturou 2006, č. 9, příl.; D. Kaprálová, Mladá fronta Dnes 29. 9. 2006; S. Bartůšková, Rovnost 30. 9. 2006; O. Kubeczková, Dokořán 2006, č. 38; M. Černík a J. Šlosar, Obrys–Kmen 2006, č. 39; A. Bajaja a J. Poláček, LitN 2006, č. 40 ●.

sb

Ferdinand **Tomek**

* 1. 4. 1860 *Choceň*
† 22. 7. 1940 *Nová Paka*

Básník, prozaik a autor divadelních her.

Pocházel z rodiny vlasteneckého a lidumilného lékaře v Chocni. 1870–78 studoval na gym-

náziu v Litomyšli (žák A. Jiráska), poté na lékařské fakultě v Praze, odkud po třech letech přešel na filoz. fakultu. Po absolvování (1887) působil nejdříve jako výpomocný učitel na měšťanské škole v Chocni a Novém Bydžově, pak od 1888 jako suplující profesor na reálce v Rakovníku a v Plzni; od 1896 byl profesorem češtiny a němčiny na reálce v Jičíně, 1910 se stal ředitelem nově založené reálky v Nové Pace; 1927 odešel do výslužby a přestěhoval se do Chocně, po roce se však vrátil do Nové Paky. Významně podporoval osvětovou činnost, pořádal vlastivědné přednášky, věnoval se regionální historii, ve svém rodišti organizoval ochotnické divadlo, v Nové Pace vedl agilní ochotnický loutkářský soubor, pro který napsal několik her. – Stejného jména byl T. současník JUDr. Ferdinand Tomek (1874–1935), organizátor hudebního života v Olomouci, autor publikací o tamním pěveckém spolku Žerotín a sbírky Slovenské písně z Uherskobrodska (1926).

Do literatury vstoupil drobnými prózami v časopisech, dominantním žánrem jeho rané literární tvorby byla však subjektivní lyrika, ovlivněná doznívající poetikou ruchovské generace. Debutoval sbírkou *Doma,* básnickou reflexí lásky k rodnému kraji a vroucího citu k přírodě. K těmto tématům se v T. lyrice přidružovaly básně s vlasteneckými motivy, vyslovovanými s dobovou nostalgií nad neuskutečněnými ideály, a zejména verše inspirované citovými svazky ve vlastní rodině: vyjadřovaly žal nad ztrátou rodičů, zoufalství nad smrtí dítěte i pozdější otcovské štěstí. Za působení v Jičíně a Nové Pace pokračoval T. v přírodní lyrice verši o krásách Českého ráje; psal i básně příležitostného charakteru, od oslavných pozdravů (E. Krásnohorská, A. Jirásek) a nekrologů (S. Čech, J. Vrchlický) po žertovné komentáře místních událostí. Podstatnou složku T. poezie tvořila epika, básnické povídky po vzoru S. Čecha (*Povídky veršem*), žánrové obrázky a zveršované anekdotické příběhy (*Z bujných okamžiků*). Autobiografické motivy obsahoval veršovaný román *Svatoň,* jehož hrdina nalézá pozitivní sílu a naději v rodinných vztazích a v práci pro povznesení národa. Prozaicky zpracoval tento námět v rozsáhlém autobiografickém románu *Tři desítiletí v Drahošíně* a v jeho kratším pokračování *Drahošín v bouři i v jase slunečním;* představují kroniku tří generací autorova rodu v rámci proměn české společnosti rodné Chocně od doby vrcholícího národního obrození do prvních let po světové válce. V řadě drobných próz z maloměstského prostředí prokázal T. smysl pro realistický popis, v některých uplatnil i humorný nadhled; v tomto duchu laděná povídka *Kantor ideál* přesáhla do parodie dívčích románů (1932 se stala předlohou filmu režiséra M. Friče). Napsal též několik divadelních her, vážných dramat i veseloher, které působily už zastarale svou stavbou, dialogy, schematickými postavami i nepřesvědčivým řešením konfliktů (*Matka a dcera, Beata*). Část tvorby věnoval dětem, ale jak lyrikou se sentimentálními rysy, tak divadelními hrami poznamenanými didakticko-výchovnými tendencemi stál mimo soudobé snahy o moderní literaturu pro mládež. Z loutkových her, psaných pro nenáročné ochotnické scény, měly širší odezvu tituly *Princezna Včelka* (hráno též na Slovensku, Ukrajině a v Jugoslávii) a komedie s parodickým podtónem *Statný rek Kašpárek.*

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Adéla Červená, Adéla Veselá, Drahošínský, Dr. Efkem Ot., Dr. Ot. Efkem, Ferd. Kemot, Ferd. Záměstský, Isidor Kuliferda, K. E. Mot, T. Záměstský, Záměstský; Dr. E. O., F. T. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy lidu (1896); Čes. loutkář (1912–13); Čes. svět (1918); Dámské besedy; Humorist. listy (1880–86); Krakonoš (Jičín 1908–10); Loutkář (1918–23); Máj (1906–07); Nár. listy (1890, 1915, 1921); Niva (1894–95); Od Trstenické stezky (Litomyšl 1939–40); Osvěta (1893–94, 1905–09); Paleček (1879–87); Podřipan (Roudnice 1882–85, 1895); Ruch (1912–14); Šotek; Švanda dudák (1894); Topičův sborník (1918); Vzlet (Plzeň 1919); Zlatá Praha (1886, 1896, 1900, 1910); Zvon (1910); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Doma (BB 1891); Povídky veršem (BB 1895); Pohled do duše (BB b. d., 1896); Svatoň (B 1899); Za mořem (D b. d., 1903); Z bujných okamžiků (BB 1904, pseud. Dr. Efkem Ot.); Svatuščiny písničky (BB pro ml., 1907); Dvě pohádky (BB 1910); Statný rek Kašpárek (D pro ml., 1912); Milota (D pro ml., b. d., 1912); Nové povídky veršem (BB 1914); Tři desítiletí v Drahošíně (R b. d., 1915); Kantor ideál (P 1917, pseud. Adéla Červená); Pelyněk i osladič (PP b. d., 1920); Princezna Včelka (D pro ml., b. d., 1920); Za srdcem (D b. d., 1920); Beata (D b. d., 1922); Zlatý domov (D pro ml., b. d., 1922); Honza dobrák (D pro ml., b. d., 1924); Mílkova osidla (D 1924); Matka a dcera (D b. d., 1925); Švanda (D pro ml., 1925); Kantůrčice, ideálu rub (P 1927); V říši loutek (BB b. d., 1927); Drahošín v bouři i v jase slunečním (R 1928); Bez napovědy (D b. d., 1929); Krakonoš (D pro ml., b. d., 1929); Nevšední příběh rodáka z horkého

Súdánu (D pro ml., b. d., 1929); Dva sousedé (D pro ml., 1931); Odkaz (D 1933); Popelka (D pro ml., b. d., 1935); Obrázky, které nezarmoutí (PP 1937); Poslední žeň (BB 1939); Dohra (D b. d.); Na scestí (D b. d.); Sokyně (D b. d.). – *Souborné vydání:* Verše (Okresní osvětový sbor v Nové Pace 1930–35, 3 sv., ed. autor: 1. Menší básně, 2. Pohádky a humoresky, 1931, 3. Povídky). ∎

LITERATURA: -a- (F. V. Vykoukal): ref. Povídky veršem, Světozor 29, 1894/95, s. 479; ● ref. Z bujných okamžiků: V. Dyk, Přehled 2, 1903/04, s. 190; E. Sokol (K. Elgart S.), Rozhledy 14, 1903/04, sv. 2, s. 781; E. Krásnohorská, Osvěta 1904, d. 1, s. 177 ●; an.: O T. básních, Krakonoš 1910, č. 14–16; Jena: ref. Kantůrčice…, Čes. osvěta 24, 1927/28, s. 325; A. N. (Novák): F. T., Venkov 1. 4. 1930 + Sedmdesátiny F. T., LidN 1. 4. 1930; E. Škorpil in Spisovatelé vysokomýtského kraje (1932, s. 30 ← sb. Vysokomýtsko, 1932); ● k osmdesátinám: an., Nár. práce 31. 3. 1940; an., Venkov 31. 3. 1940; J. O. N. (Novotný), NL 31. 3. 1940; -ov, Loutkářská scéna 1, 1940/41, s. 28 ●; ● nekrology: an., Beseda (Železný Brod) 1, 1939/40, s. 158, 329; J. O. Novotný, NL 29. 7. 1940; jtm, Loutková scéna 1, 1940/41, s. 44 ●; L. Plocek: Vzpomínka na choceňského básníka F. T., Od Trstenické stezky 20, 1940/41, s. 7; Z. Bezděk in Dějiny české loutkové hry do roku 1945 (1983, s. 66).

ad

Václav Vladivoj **Tomek**

* 1. 6. 1818 *Hradec Králové*
† 12. 6. 1905 *Praha*

Historik zabývající se zejména dějinami Prahy, synchronními dějinami habsburských zemí a Čech a regionálními dějinami; autor pamětí, překladatel z latiny, editor historických pramenů.

Vl. jm. Václav Josef T. Pravopisnou úpravu z 1849 nepřijal, celý život se přidržoval staršího pravopisu, takto se i podepisoval (Wácslaw Wladiwoj T.). Sám uváděl datum narození (v rozporu s matrikou) 31. 5. – Syn ševcovského mistra. V rodišti navštěvoval hlavní školu a 1827–33 absolvoval gymnázium (kde četl historické spisy F. M. Pelcla, z literatury si oblíbil F. Schillera a Ch. M. Wielanda). Studium tzv. filozofie zahájil v Praze (učitelé F. Exner a J. L. Knoll); ve volném čase se zabýval historií (byl okouzlen spisy německého liberálního historika a právníka K. von Rottecka) a filologickým sebevzděláváním (řečtina, latina). 1835–39 vystudoval práva. Během studií našel porozumění pro národní agitaci (1837 přijal vlastenecké jméno Vladivoj), spřátelil se s V. Štulcem, A. J. Vrťátkem, prostřednictvím J. Jungmanna získal místo domácího učitele v rodině F. Palackého a P. J. Šafaříka. Po ukončení studií měl absolvovat právnickou praxi ve Lvově, díky V. Štulcovi však zůstal v Praze, praxi vykonal u J. Friče, na přímluvu Palackého pořádal thunovský archiv v Děčíně. 1842 krátce pracoval jako akcesista u pražského magistrátu. Existenčních nejistot byl zbaven, až když jej F. Palacký pověřil zpracováním pražských univerzitních dějin (Palacký s ním zpočátku počítal jako s nástupcem stavovského historiografa; od 1843 společně s K. J. Erbenem T. pro něj také opisoval staré listiny v českých archivech). T. přátelský okruh se rozšířil mj. o F. A. Braunera, V. Gablera, F. L. Riegra, zvlášť vřelý osobní vztah ho tehdy poutal ke K. Havlíčkovi. 1845 se stal sekretářem Matice české. Již v březnu 1848 byl vtažen do překotného politického dění, jako člen Lípy slovanské a Nár. výboru se podílel na přípravě Slovanského sjezdu, prosazoval zvláště rovnoprávnost jazyků ve školách a na úřadech. L. Thunem byl pověřen vydáváním deníku Pokrok, který byl chápán jako legitimistický pokus o harmonizaci českých politických požadavků. Svatodušní bouře T. rozhodně odmítl; utvrdily jeho konzervativismus a vysvětloval jimi zmar soudobých českých liberálních projektů. V tzv. slovanské pravici působil jako poslanec říšského sněmu ve Vídni a Kroměříži, po rozpuštění sněmu se vrátil do Prahy. Opětovná obava o existenční zajištění, vědecké ambice a snad i znechucení nad stavem českého veřejného života ho přiměly k přijetí nabídky L. Thuna odcestovat 1850 na studijní pobyt do Paříže, Vratislavi, Berlína a Göttingen, kde sledoval organizaci a chod vysokoškolských historických seminářů. Po návratu byl T. jmenován v listopadu 1850 mimořádným profesorem rakouských dějin a společně s A. J. Beckem, J. A. Helfertem a H. a J. Jirečkovými se pokoušel jako přívrženec tzv. vládní strany pod vedením ministra L. Thuna za stále utužující se politické situace pokračovat v českých národních snahách alespoň v oblasti školské a kulturním působením. Názorová nesmiřitelnost i osobní útoky vedly k T. rozchodu s K. Havlíčkem, T. taktizování v muzejním výboru a Matici české odmítl posléze i F. Palacký. Nicméně i Thunova politická linie se dostala do podezření a T. sám se od 1853 přestal politicky angažovat. Nadále působil jako vysokoškolský profesor

a zkušební komisař pro gymnaziální učitele (s K. Höflerem), dále jako ministerský komisař pro ustanovení české odborné terminologie, 1854–77 vykonával funkci jednatele muzejního výboru, které se 1852 vzdal Palacký. Do politického dění zasáhl pronikavě opět až za změněných společenských a politických poměrů na počátku 60. let, když zprostředkoval schůzku F. L. Riegra s předákem české státoprávní šlechty J. Clam-Martinicem, na níž byla dohodnuta společná politická taktika. 1861–66 byl poslancem českého sněmu, 1861–63 říšské rady, kterou předčasně na protest proti centralizačním snahám rakouské vlády opustil. Do zemského sněmu byl zvolen znovu 1870, 1876 byl donucen svůj mandát složit. Řádným profesorem rakouských dějin se stal 1861, děkanem filoz. fakulty byl zvolen 1868. Koncem 70. let pracoval na návrhu rozdělení pražské univerzity na českou a německou, 1882 byl zvolen prvním rektorem její české části. T. historickým školením prošla celá řada historiků z Čech (J. Čelakovský, J. Goll, J. Kalousek, J. Lippert, V. Novotný, A. Rezek, Z. Winter; celý život se k němu hlásil A. Jirásek). 1885 byl jmenován členem panské sněmovny, 1888 odešel do důchodu, nadále však zůstal společensky a vědecky činný v KČSN (1844 mimořádný, 1848 řádný člen, 1851–52 a 1889–1905 ředitel, 1851–68 jednatel historické, 1868–89 filozofickohistorické třídy) i ČAVU (odmítl jmenování za předsedu; členem od 1891) a řadě spolků akademických (mj. v Petrohradě, Římě, Vídni, Záhřebu), charitativních a kulturních, byl jmenován čestným občanem řady obcí. Aktivně zasahoval do rukopisných bojů na straně obhájců pravosti RKZ; polemizoval s umístěním desky J. Husa na budově Nár. muzea. 1898 byl povýšen do rytířského stavu. Pohřben byl na vyšehradském Slavíně.

Do literárního dění vstoupil T. v 2. polovině 30. let v Květech, kde publikoval práce z regionálních dějin Královéhradecka, které nezapřou snahu o beletrizaci. Při své mimořádné pracovitosti vydával časopisecky dílčí analytické studie z pražských kulturních dějin 14.–16. století a knižně česky i německy popularizační a faktografické příručky o dějinách Čech, rakouského soustátí a pražské univerzity, v nichž, jakkoliv veden historiografickou střízlivostí, která dávala přednost chronologickému řazení faktů před hlubším historickým hodnocením, víceméně vycházel z Palackého pohledu na české dějiny, polemizoval s přeceňováním vlivu německé kultury na kulturu českou soudobými rakouskými a německými dějepisci i kronikářskou tradicí hájkovského typu, reprezentovanou J. B. Malým. S přítelem V. Žirovnickým vypracoval rejstříky k druhému vydání Jungmannovy Historie literatury české a k Palackého edici 3. dílu Archivu českého. Již v průběhu 1848 se však postupně ztotožňoval s konzervativní sociálně-politickou platformou, revidující Palackého pojetí českých dějin. I když se nadále nezříkal obrozenského romantismu, prosazoval pojetí tzv. synchronických dějin, které vykládalo historii českých zemí v kontextu dějin jednotlivých zemí rakouského soustátí se zřením k jejich dynastické jednotě a nadřazovalo obecný plynulý historický vývoj nad možnost urychlit chod dějin cestou revolucí (*O synchronické metodě při dějepise rakouském*). Z této pozice odmítl ozbrojené vystoupení husitských vojsk proti císaři a kléru, působení německé reformace na české dějiny a „egoismus" českých nekatolických stavů (*Spiknutí Jiřího z Lobkovic r. 1593*). Svůj konzervativismus opíral o argumenty z rakouských i českých dějin, zvláště z období husitských válek, humanismu a české stavovské politiky v době předbělohorské (*O nepokojích stavovských v zemích mocnářství rakouského za panování Rudolfa II. a Matyáše*). Jeho negativní vztah k radikálním složkám husitského hnutí a k reformačnímu odkazu předbělohorského období nicméně podléhal jistým modifikacím (od 60. let zaujímal smířlivější postoj k J. Husovi, Jiřímu z Poděbrad a rezervovanější vztah k průběhu rekatolizace). T. je také autorem učebnic a příruček rakouských (*Děje mocnářství rakouského*) a zvláště českých dějin (*Děje Království českého*), které byly záhy překládány do němčiny, maďarštiny, chorvatštiny, polštiny a italštiny a jako užitečná učební pomůcka představovaly až do konce 80. let jediné odborně fundované a chronologicky úplné sepsání českých a rakouských dějin a nezanedbatelný politický argumentační potenciál pro staročeskou státoprávní strategii. – T. zvláštní pozornost poutala osobnost Jana Žižky (*Jan Žižka*), které si cenil (při odmítnutí jeho názorového postoje) jako příkladu rázného a patriotického bojovníka. Řadu hesel věnovaných českým a rakouským dějinám uveřejnil T. v Riegrově Slovníku naučném (od 1861) a Ottově slovníku naučném (od 1888). Celý život se T. zabýval

historií Prahy. S využitím pramenů (mnohdy po požáru Staroměstské radnice 1945 zachovaných pouze v jeho přepisu) chronologicky a detailně představil její politické, hospodářské, církevní, školské, kulturní a správní dějiny od nejstarších dob do 1609, pokoušeje se je přitom vřadit do širších historických souvislostí. Pro svou faktografickou a dokumentární hodnotu jsou využívány dodnes. Jako doprovodný materiál při psaní dějin Prahy vznikaly postupně T. edice k právní historii, historickému místopisu a topografii. Velkou pozornost věnoval i regionálnímu dějepisectví Broumovska, Policka a Královéhradecka. Významná je i T. činnost překladatelská: časopisecky přeložil části Tacitových letopisů, kroniky Vavřince z Březové (Výjimky z kroniky M. Vavřince z Březové), jezuitských pamětí (Výpisky z pamětí koleje jezuitské u sv. Klimenta v Praze), v ediční řadě Fontes rerum Bohemicarum i samostatně vyšly jeho překlady Kosmovy kroniky a tzv. Pokračovatelů Kosmových. – Svéráznou rekapitulací celoživotního působení jsou dvoudílné *Paměti z mého života* (dovedené do 1888), které psal T. již od konce 60. let. Strohým analistickým způsobem, členěným podle jednotlivých let, zde zaznamenal cenné informace ze svého osobního i profesního života, zůstávaje v popisu citlivých osobních a politických událostí (rozchod s K. Havlíčkem, denunciace I. J. Hanuše, vztah k L. Thunovi) a ve svém konzervativním stanovisku prakticky v české kulturní veřejnosti osamocen.

ŠIFRA: Tk. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Abhandlungen KBGW (1843–63; 1863 Apologie der ältesten Geschichte Böhmens gegen die neueren Anfechter derselben, i sep.); Andenken an die dritte Versammlung der deutschen Architekten (1844, Gedrängte Skizze einer Geschichte der Stadt Prag); Archiv český (1896); Beseda učitelská (1893); ČČM (1839–78, 1886, 1891–92, 1898–99, 1902–03; mj. 1843 překl. Výjimky z kroniky M. Vavřince z Březové; 1844 překl. Výpisky z pamětí koleje jezuitské u sv. Klimenta v Praze; 1853 Spiknutí Jiřího z Lobkovic r. 1593; 1854 O synchronické metodě při dějepise rakouském; 1854–56 O nepokojích stavovských v zemích mocnářství rakouského za panování Rudolfa II. a Matyáše); Čes. včela (1845–47); Dalibor (1860); Hlas národa (1886); sb. Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky (1846); Kritická příloha k Nár. listům (1863); Květy (1837–38, 1841, 1843–45); Lit. příloha ku Věnci (1843–44); Lumír (1859); Národ (1866); Nár. listy (1861, 1880, 1882); Nár. noviny (1848); Nový kalendář pro město i venkov na r. … 1866; Osvěta (1889, 1895); Památky archeologické a místopisné (1855–74; 1857 Paměti újezdu polického čili nynějších panství polického a broumovského až do počátku husitské války, i sep. a něm.); Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého (1898); Pokrok (1848); Posel z Prahy (1865–66); Pozor (1862–63); Pražské noviny (1848); Sitzungsberichte KBGW (1843–83); Vaterland (Vídeň 1861); Vesna (Vídeň 1851); Vídeňský deník (1850–51); Výr. zpráva KČSN (1878, 1896); Zeitschrift für österreichische Gymnasien (Vídeň 1853); Zvon (1902–03). ■ KNIŽNĚ. *Práce o jazyce a vzpomínky:* Krátká mluvnice česká pro Čechy (1848); Kurzgefasste böhmische Sprachlehre für Böhmen (1848; přeprac. vyd. 1851); Paměti z mého života 1, 2 (1904, 1905). – *Překlad:* Kosmův letopis český s pokračovateli (1874; 1882 s tit. Kosmův letopis český s pokračováními Kanovníka vyšehradského a Mnicha sázavského; část 1930 s tit. Letopisy pražské o zlých dobách po smrti krále Přemysla Otakara II., ed. B. Mendl). – *Historické práce:* Krátký všeobecný dějepis (1842, s předml. P. J. Šafaříka); Děje země české (1843); Děje pražské v krátkém nástinu (1845); Děje mocnářství rakouského (1845; dopln. vyd. 1851; přeprac. vyd. 1852 s tit. Děje mocnářství rakouského ku potřebě na gymnáziích); Geschichte der Prager Universität (1849); Děje univerzity pražské 1 (1849); Děje Království českého (1850; přeprac. vyd. 1864); Dějepis města Prahy 1–12 (1855–1901: 1. 1855, 2. 1871, 3. 1875, 4. 1879, 5. 1881, 6. 1885, 7. 1886, 8. 1891, 9. 1893, 10. 1894, 11. 1897, 12. 1901; upr. vyd. 1892–1906, 7 sv., ed. V. Novotný); Geschichte der Stadt Prag 1 (1856); Příruční kniha dějepisu rakouského 1. Do 1526 (1858, i něm.); Die Grünberger Handschrift. Zeugnisse über die Auffindung des Libušin soud (1859, přel. J. Malý ← ČČM 1859); Sněmy české podle obnoveného zřízení zemského Ferdinanda II. (1868); Jan Žižka (1879); Příběhy kláštera a města Police nad Metují (1881); Místopisné paměti města Hradce Králové (1885); Novější dějepis rakouský. Od r. 1526 do r. 1860 (1887); Das Agneskloster in Prag (Vídeň 1891; čes. 1892 s tit. Klášter blahoslavené Anežky v Praze, s J. Mockerem); Dějiny válek husitských (1898). – *Ostatní práce:* Slavnostní řeč držaná dne 10. listopadu 1859 na náměstí Valdštejnském od V. T. (1859); Přednešení jednatele prof. V. V. T. ve valném shromáždění společnosti Muzea Království českého… (1861). ■ KORESPONDENCE: F. Bačkovský: Dopisy poslané J. E. Vocelovi (z 1861), Světozor 22, 1887/88, s. 618; J. Pospíšil: Z dob vlasteneckých (Pospíšilovi z 1847; 1885); Milý příteli! (F. L. Riegrovi z 1888), Hlas národa 9. 12. 1888; H. Traub: Z počátků Bachova absolutismu (J. A. Helfertovi z 1851), MSlR 1922, s. 43 a pokr.; O. Butter: Výňatky ze vzájemné korespondence Josefa Jirečka a V. V. T. (z 1850–52), Duch novin 1931, s. 157; in Vrchlický v dopisech (J. Vrchlickému z 1901; 1955, ed. A. Pražák); in Česká korespondence se Lvem Thunem (z 1854 a 1860; 1970, ed. L. Kubík). ■ REDIGOVAL *periodikum:* Pokrok. Noviny pro Slovany rakouské (6. 6. 1848 – 10. 6. 1848). ■ USPO-

ŘÁDAL A VYDAL: Václava Březana Život Viléma z Rosenberka (1847); J. Jungmann: Historie literatury české (1849); J. A. Komenský: Didaktika (1849); Základy starého místopisu pražského 1–5 (1866–1875: 1. 1866, 2. 1870, 3.–5. 1872, rejstřík 1875); Registra decimarum papalium čili Registra desátků papežských z diecezí pražské (1873); Davidis Aemiliani Bittner Chronicon Braunense (1875); Mapy staré Prahy k létům 1200, 1348 a 1419 (1891). ∎

BIBLIOGRAFIE: Seznam vědeckých prací vládního rady a univerzitního prof. V. V. T., Sborník dějepisných prací bývalých žáků Tomkových (1888, s. 1); V. Novotný in V. V. T. 1818–1918. Na památku jeho stých narozenin (1918, s. 49). ∎ LITERATURA: C. Frič: První rektor české univerzity v Praze W. W. T. (1882); R. Urbánek: V. V. T. 1818–1903 (1903); V. Novotný, V. Vojtíšek in V. V. T. 1818–1918. Na památku jeho stých narozenin (1918); D. Jeřábek: V. V. T. a Karel Havlíček Borovský v letech bachovské reakce (1979); A. Šubrtová: V. V. T. (1818–1905) (Archiv Nár. muzea 1991); L. Baštecká: Historik V. V. T. a Policko (1997); sb. W. W. T. Historie a politika (2006, ed. M. Řezník; přisp. mj. L. Baštecká, R. Bláha a J. Sigl, P. Čornej, B. Jiroušek, R. Kučera, V. Knotková a H. Svatošová, M. Nodl, J. Pospíšilová, M. Řezník, J. Teplý a J. Županič). ∎ ● ref. Děje země české: F. K. (Klutschak), Bohemia 14. 2. 1843; Fr. D. (Doucha), Čes. včela 1843, s. 72; Prof. Stárek (J. Stárek), Přítel mládeže 1844, s. 111 ●; J. Ptaschnik: ref. Děje mocnářství rakouského, Zeitschrift für österreichische Gymnasien 1853, s. 655; Z. (K. V. Zap): ref. Dějepis města Prahy 1, Památky archeologické a místopisné 2, 1856/57, s. 48; J. L. (Lippert): ref. Sněmy české…, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 1868, Lit. Beilage, s. 49; ● ref. Dějepis města Prahy 2: an., Květy 1871, s. 70; K. S. (Sabina), Slovan 6. 7. 1871; m., Pokrok 8., 12., 14. a 15. 7. 1871 ●; Kk. (J. Kalousek): ref. ed. Základy starého místopisu pražského, Památky archeologické a místopisné 1875, sl. 397; ● ref. Dějepis města Prahy 3: J. Kalousek, Památky archeologické a místopisné 1875, sl. 395; an., Světozor 1875, s. 307 ●; ● k šedesátinám: x., Čes. včela 1878, s. 221; K. Přímý (C. M. Höschl), Pokrok 30. 5. 1878; an., Politik 30. 5. 1878; -ý (J. Malý), Posel z Prahy 1. 6. 1878; an., Světozor 1878, s. 283 a pokr. ●; an. (J. Neruda): V. V. T., Humorist. listy 1878, s. 369 → Podobizny 1 (1951, s. 112); ● ref. Dějepis města Prahy 4: Zbk (F. J. Zoubek), Beseda učitelská 1878, s. 606; an. (J. Emler), ČČM 1878, s. 560; an., NL 30. 11. a 5. 12. 1878; Fr. V. J. (Jeřábek), Politik 22. 12. 1878 ●; ● ref. Jan Žižka: Elr (J. Emler), ČČM 1879, s. 587; F. J. Rypáček, Koleda 1879, s. 511; Dr. R. (A. Rezek, dub.), Květy 1879, s. 619; an., NL 6. 11. 1879; J. J. Kořán, Pokrok 13. 11. 1879; an., Politik 16. 11. 1879 ●; ● ref. Příběhy kláštera a města Police nad Metují: an., Ruch 3, 1880/81, s. 259; Zbk (F. J. Zoubek), Beseda učitelská 1881, s. 249; Redaktor (J. Emler), ČČM 1881, s. 309; Dr. R. (A. Rezek, dub.), Světozor 1881, s. 142 ●; ● ref. Dějepis města Prahy 5: Red. (J. Emler), ČČM 1881, s. 542; an., Pokrok 25. 11. 1881 ●; F. Bačkovský: Pohled na středověké a novověké dějepisectví české, Lit. listy 1883, s. 169 a pokr.; ● ref. Dějepis města Prahy 6: H., Světozor 19, 1884/85, s. 47; R. (J. Emler), ČČM 1885, s. 410; -k. (J. Kalousek), Pokrok 31. 10. 1885 ●; -k. (J. Kalousek, dub.): V. V. T., Zlatá Praha 1885, s. 22; ● ref. Dějepis města Prahy 7: an. (J. Emler), ČČM 1885, s. 590; an., Pokrok 31. 10. 1885; an. (J. B. Miltner), Památky archeologické a místopisné 13, 1885/86, s. 142 ●; Red. (J. Emler): ref. Místopisné paměti města Hradce Králové, ČČM 1885, s. 410; ● ref. Novější dějepis rakouský: L., NL 2. 9. 1886; an., Zlatá Praha 1886, s. 639; Red. (J. Emler), ČČM 1886, s. 144 a 1887, s. 121; Z. (M. Zkoumal, dub.), Hlídka lit. 1888, s. 267 ●; J. Goll: Několik slov k odpovědi na pojednání prof. T. K objasnění básně o Oldřichovi v Rukopise kralodvorském, ČČM 1886, s. 603; J. M. Černý: Josefa Jungmanna listy k Vojtěchu Karešovi aj. (T. z 1847), ČČM 1890, s. 423; ● ref. Dějepis města Prahy 8: A. Rezek, ČČM 1891, s. 512; J. Goll, Athenaeum 9, 1891/92, s. 245 ●; ● ref. Dějepis města Prahy 9: A. Rezek, ČČM 1893, s. 274; F. Kameníček, ČMM 1894, s. 359 ●; J. Metelka: ref. ed. Mapy staré Prahy k létům 1200, 1348 a 1419, ČČM 1893, s. 473; I. Rokos: V. V. T., Náš domov 1894, s. 461; ● ref. Dějepis města Prahy 10: Z. Winter, ČČM 1894, s. 588; A. R. (Rezek), ČČH 1895, s. 52 ●; Z. Winter: ref. Dějepis města Prahy 11, ČČM 1897, s. 151; ● k osmdesátinám: an., Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 360; V. Novotný, ČČH 1898, s. 145 (i sep.); an., NL 1. 6. 1898; J. Kalousek, Osvěta 1898, s. 486; J. Pekař, Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea… Františka Josefa I. (1898, s. 27) ●; ● ref. Dějepis města Prahy 12: V. N. (Novotný), ČČH 1901, s. 461; J. V. Prášek, ČČM 1901, s. 381 ●; an.: V. V. T., Hlas národa 31. 5. 1903; J. K. Hraše: V. V. T. v Polici, Ratibor 1903, s. 320; ● ref. Paměti z mého života: Z. V. Tobolka, Přehled 3, 1904/05, s. 233; A. Neubauer, Vlasť 21, 1904/05, s. 369; an., Samostatnost 4. a 7. 1. 1905; an., NL 14. 4. 1905; an., Čas 3. 10. 1905; α (J. Kamper), Politik 20. 10. 1905; J. Božek, Osvěta 1905, s. 193 a 1906, s. 21 a pokr.; an., Pokroková revue 2, 1905/06, s. 60 ●; V. Řezníček: W. W. rytíř T. v Muzeu Království českého a v Matici české, ČČM 1904, s. 481; ● nekrology (i ref. Paměti z mého života 2): an., Lumír 33, 1904/05, s. 480; Jr., Máj 3, 1904/05, s. 633; an., Pokroková revue 1, 1904/05, s. 404; an., Přehled 3, 1904/05, s. 672; FVL, Zlatá Praha 22, 1904/05, s. 417; Z. Winter, Zvon 5, 1904/05, s. 683; J. H. (Herben), Čas 14. 6. 1905; J. Goll, ČČH 1905, s. 261; J. V. Šimák, ČČM 1905, s. 491; an., Politik 13. 6. 1905; an., Právo lidu 13. 6. 1905; an., Samostatnost 14. 6. 1905; an., Ženské listy 1905, s. 140; an., Ženský svět 1905, s. 166; J. Kalousek, Almanach ČAVU 1906, s. 103 ●; J. Lippert: W. W. T. Ein Lebensbild aus bedeutungsvoller Zeit, Deutsche Arbeit 7, 1907/08, s. 8; A. Jirásek: Z mých pamětí, Zvon 12, 1911/12, s. 23 a pokr. → Z mých pamětí (1980); ● k 100. výr. nar.: J. Werstadt, Čes. revue 11, 1917/18, s. 599 a pokr.; -ler. (J. Emler,

dub.), Topičův sborník 5, 1917/18, s. 471; K. Krofta, Venkov 31. 5. 1918; J. Dostál, Kmen 2, 1918/19, s. 131 ●; J. Werstadt: Na okraj historického díla T., Lumír 1918, s. 345 → Odkazy dějin a dějepisců (1948, s. 92) + Politické dějepisectví 19. stol. a jeho čeští představitelé, ČČH 1920, s. 42; J. Volf: T. a cenzura, Zvon 26, 1925/26, s. 26 + T. Všeobecný dějepis a pražská konzistoř, Věstník KČSN 1927, č. 6; A. Novák: Karel Havlíček dlužníkem T., sb. Od pravěku k dnešku 2. K 60. narozeninám Josefa Pekaře (1930, s. 428); H. Traub: Ze života T., Čes. slovo 12. 6. 1930 + T. práce novinářská, Duch novin 1930, s. 157; O. Butter: Rozbor čtyř dochovaných čísel T. Pokroku, Duch novin 1930, s. 181 + Nové prameny k dějinám Vídeňského deníku, Duch novin 1931, s. 16; J. Kurz: Několik dopisů J. Perwolfa, ČMF 19, 1932/33, s. 35; S. Brandejs in Kniha o Polici nad Metují a Policku 1 (1940, s. 250); hjk (Z. Hájek): k 125. výr. nar., LidN 30. 5. 1943; -ll.: W. W. T. a náš kraj, Beseda 3, 1945/46, s. 208 a pokr.; R. Plaschka in Von Palacký bis Pekař (Vídeň 1955, s. 28); M. Pavlíková: Deník V. V. T., ČSPS 1957, s. 159; J. Havránek: W. W. T. a rakouská cenzura, Dějiny a současnost 1963, č. 4; A. Jirásek in Dopisy 1871–1927 (1965, s. 56); K. Kazbunda in Stolice dějin na pražské univerzitě 2 (1965); J. Špét: Z osudů české encyklopedie v letech 1850–52, ČNM 1971, s. 32; J. Kolár: Feifalikovy dopisy českým vědcům, sb. Lit. archiv 8–9, 1974, s. 457; J. Kovaříková: Učebnice dějepisu jako nástroj formování českého historického povědomí ve druhé polovině 19. století, AUC Praha. Philosophica et historica 5. Studia historica 15, 1976, s. 74; P. Čornej: Palacký a T. v letech 1848–1852, sb. Pocta Františku Palackému. Václavkova Olomouc 1976 (1979, s. 171); J. Rak: Husitství v díle V. V. T., Husitský Tábor 1981, s. 193; J. Rataj: Úloha Vídeňského deníku v české publicistice a společnosti na počátku padesátých let 19. století, sb. Lit. archiv 17–18, 1988, s. 67; mř: Historik svého rodiště, Pochodeň 28. 5. 1988; M. Svatoš: Výbor z korespondence filologa Josefa Krále (1989, s. 320; dopis T.); P. Čornej in V. V. T.: Jan Žižka (1993); M. Řezník: K historiografické práci V. V. T., Historický obzor 1994, s. 137 + V. V. T., Labyrint 1995, č. 5; Z. Šimeček: Seminární cvičení k českým dějinám V. V. T. v letech 1852–54, sb. K poctě Jaroslava Marka (1996, s. 49); F. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví (1997, s J. Markem); J. Štaif in Historici, dějiny a společnost (1997); M. Řezník in V. V. T.: Z dějin Hradce Králové (1997) + Revoluce 1848, V. V. T. a Karel Havlíček, sb. Národní obrození a rok 1848 v evropském kontextu (1998, s. 141); J. Špét: Sto padesát let od druhého vydání Jungmannovy Historie literatury české, Nár. knihovna 1999, s. 228; J. Meier in Broumovsko & literatura (2003); M. Řezník: W. W. T. jako pedagog, B. Jiroušek: Historické myšlení W. W. T., obojí sb. Jaroslav Goll a jeho žáci (2005); M. Pichl: Historik V. V. T. a Police nad Metují, Rodným krajem 2005, s. 43; M. Řepa in Poetika českého dějepisectví (2006).

vf, vpb

Vratislav Václav **Tomek**

* 22. 2. 1868 *Bohutín* u Příbrami
† 13. 12. 1933 *Praha*

Prozaik, básník, autor úprav pověstí a legend, publicista.

Syn hostinského. Po maturitě na reálném gymnáziu v Příbrami (1887) studoval v Praze na lékařské fakultě, jeden rok také na filoz. fakultě, pak na právnické fakultě, kterou 1903 absolvoval. Pracoval jako odborný učitel obchodních a právních nauk na obchodních a průmyslových školách v Praze. Národohospodářstvím a živnostenským právem se zabýval také v odborných pracích a v publicistice pro různé profesní časopisy.

V počátcích literární dráhy psal T. poezii, v níž se vedle běžných námětů (sociální nespravedlnost, rodinné a milostné vztahy, příroda), podaných honosnou dikcí s melancholickým a idylizujícím sklonem (*Pomněnky, Tuberózy, Pestré zpěvy*), pokusil i o svého druhu realistickou poezii s lékařskou tematikou; neumělé verše, velebící medicínu a její významné osobnosti a přinášející i diagnózy a popisy operací a chorob (zejména *První epištola k medikům, Portréty chirurgů*), vyvolaly kuriózním slovníkem (mj. medicínská terminologie) a mechanickým naplněním klasických forem (kancona, madrigal, sestina, sonet, triolet aj.) odmítavou i posměšnou reakci soudobé kritiky. T. prozaické práce ze současnosti (*Siluety z Prahy, Ztracená, Kráska z ostrovní říše, Soud ohněm* aj.) jsou vesměs konvenční příběhy zpravidla z vyšší společnosti s podivně zapletenými osudy nedostatečně charakterizovaných postav (zjevně vytvářených podle literárních typů); rozuzlení chaotického děje, tříštěného i rozvláčnou popisností, řešil T. pomocí nepravděpodobných náhod a často happy endem. T. historické prózy (román *Spiklenci* o spiknutí Jindřicha z Rožmberka proti Václavu IV. a povídky *Z husitské epopeje*) charakterizuje snaha o starobylý jazyk, patos a literární inspirace. Nejrozsáhlejší část T. produkce tvoří sbírky převyprávěných pověstí a legend, a to jak národních či místních (*Český pravěk v pověstech, Pověsti karlštejnské, Ze zášeří českých hradů, Šumavské pověsti lidu českého, Pražské židovské pověsti a legendy* aj.), tak i osobních (*Svatováclavské legendy*). T. úpravy dle neuvá-

děných starších pramenů či lidového podání (V. Beneš Třebízský, A. Jirásek, J. Svátek, A. Wenig, sb. Sippurim aj.) postrádají osobitý přínos, vyznačují se patetickou vlasteneckou tendencí, interpretační volností až libovůlí (mj. odvážná datace mytických událostí) i přebujelým slohem, např. nemírnou zálibou v ozdobných epitetech. Snaha o popularizaci české historie se projevila i v T. tvorbě pro děti, jež zčásti obsahuje jen velmi krátké jednoduché texty opatřené názornými obrázky; kromě pohádek a povídek (*Český Honza*, *V čarokruhu vodníkových sítí*, *Začarované hory a doly*, *Vodník pod hradem*, *Bratříček a sestřička* aj.) pro děti upravil i známé české pověsti (*O Bruncvíkovi a jeho zázračném meči*, *Blaničtí rytíři*, *O Horymírovi*, *Libuše a Přemysl* aj.). Místopisné a historické poznatky zároveň s osvojenou květnatou stylizací uplatnil T. také ve svých vlastivědných pracích (výpravná kolektivní třísvazková publikace *Po troskách české slávy* mapující české hrady, zámky, tvrze a památná místa, kniha o historických a geografických zajímavostech *Země česká – domov můj*, jednotlivé beletrizované průvodce). Kulturněhistorickou hodnotu má kniha *Ze starých pražských šantánů* podávající historii pražských zábavních podniků od 70. let 19. století (místopisné informace, personální údaje o zakladatelích a účinkujících, ukázky kupletů ap., doplněno fotografiemi).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Bedřich Hron, B. Hron, Eugen Bohutínský; tmk., V. V. Tmk. (Hudební věstník). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čas (1901); Časoměr (1906–07); Čes. klempíř; Hostinské zájmy; Hostinský obzor; Hudební věstník (1908); Kožešnické listy (1902–04); Květy (1904); Řeznické listy; Selské hlasy (Brno 1919, 1924); Středočes. živnostník (Kladno); Tribuna (1925); Zájmy záložen ské (1904–07); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Pomněnky (BB 1895); První epištola k medikům (BB 1897); Druhá epištola k medikům (BB 1898); Pestré zpěvy (BB 1898, pseud. Bedřich Hron); Portréty chirurgů (BB b. d., 1898); Tuberózy (BB b. d., 1900); Siluety z Prahy (PP b. d., 1900); Dědička (P 1914); Světla a stíny (P 1914); Jiřík Kopidlanský, Poklad opatovický (PP 1915); Prababička (P pro ml., 1916); Ztracená (R 1916); Mezi skřítky-čaroději (PP pro ml., 1917); Český Honza (pohádka, 1918); O Bruncvíkovi a jeho zázračném meči (P pro ml., 1918); V čarokruhu vodníkových sítí (pohádky, 1918); Z husitské epopeje (PP 1918); Ze života českých poustevníků (PP pro ml., 1918); Český pravěk v pověstech (PP pro ml., 1919); Královna žďárských hor (R 1919); Začarované hory a doly (pohádky, 1919); Spiklenci (R b. d., 1920); O Bruncvíkovi (P pro ml., 1920); Vodník pod hradem (P pro ml., 1920); Libuše a Přemysl (P pro ml., 1920); O Horymírovi (P pro ml., 1920); Blaničtí rytíři (P pro ml., 1920); Skřítkové žďárských hor (P pro ml., 1920); Bratříček a sestřička (P pro ml., 1920); Flétnový paleček (P pro ml., 1920); Pověsti karlštejnské (PP 1921); Kráska z ostrovní říše (R 1922); Ze zášeří českých hradů (PP 1922); Nevěrný (P 1924); Soud ohněm (R 1927); Šumavské pověsti lidu českého (PP 1927); Svatováclavské legendy (PP 1929); Pražské židovské pověsti a legendy (PP 1932). – *Kulturněhistorické práce a průvodce:* Královské Hradčany (1905); Českosaské Švýcarsko (1906); Drážďany (1907, pseud. Eugen Bohutínský); Norimberk (1907, pseud. Eugen Bohutínský); Po troskách české slávy 1–3 (1913–20, původně sešit. vyd., s J. Boháčem, O. Schäferem, F. Pátou); Země česká – domov můj (1923); Ze starých pražských šantánů (b. d., 1929). – *Ostatní práce:* Krátký nástin dějin lékařství od nejstarších dob až na naše časy (1896); Občanské záložny (1906); Praktická rukověť pro hodináře a příbuzná řemesla (1908, pseud. Eugen Bohutínský); Peněžnictví v době válečné (1912). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Kožešnické listy (1902–04), Zájmy záložen ské (1904–07), Časoměr (1906–07), Hudební věstník (1908), Hostinské zájmy (1909–11), Zemský obzor (1912–14). ▮

LITERATURA: J. Karásek: ref. Pomněnky, Lit. listy 16, 1894/95, s. 396; J. K. (Karásek): ref. Portréty chirurgů, Lit. listy 20, 1898/99, s. 51; L. (J. Lier): ref. Tuberózy, Zvon 1, 1900/01, s. 142; J. Hloušek: ref. O Bruncvíkovi, Vodník pod hradem, Libuše a Přemysl, O Horymírovi, Blaničtí rytíři, Skřítkové žďárských hor, Bratříček a sestřička, Flétnový paleček, Úhor 1921, s. 168; V. F. Suk: ref. Země česká – domov můj, Úhor 1923, s. 158; ● ref. Šumavské pověsti lidu českého: J. H. (Hutter), Tribuna 27. 11. 1927; F. Šimek, Střední škola 1928, s. 133; L. Zbraslavská, Úhor 1928, s. 14 ●; an.: k šedesátinám, Naše kniha 1928, s. 38; ● ref. Svatováclavské legendy: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 29, 1928/29, s. 698; V. Brtník, Venkov 11. 7. 1929; F. Homolka, Úhor 1929, s. 167 ●; Filip. (D. Filip): ref. Pražské židovské pověsti a legendy, Úhor 1932, s. 221; J. V. Šmejkal: Těžce nemocný…, Polední list 19. 4. 1933; ● nekrology: an., LidN 15. 12. 1933; T., Od stříbrných hor 1934, č. 8 ●; J. Erp a Z. Frýbort in V. V. T.: Pražské židovské pověsti a legendy (1995).

jip

Jan M. **Tomeš**

* 20. 9. 1913 *Olomouc*

Básník, autor poezie spřízněné s mallarméovsko-valéryovskou reflexivní lyrikou; překladatel především z francouzštiny, autor literárně- a uměleckohistorických studií, esejista, editor.

M. znamená Marius, zpravidla užíval jen iniciálu. – Syn notáře. V mládí (a ještě za protektorátu) žil v Kunštátě a v Bučovicích na Moravě. 1935 absolvoval reálku v Brně, kde také začal (na otcovo přání) studovat práva. Za války pracoval jako koncipient u notáře. 1945 krátce pracoval v osvětovém odboru města Brna, pak odešel do Prahy, kde ho F. Halas zaměstnal v publikačním odboru ministerstva informací. Vystudoval Ústav pro dějiny umění při pražské filoz. fakultě, doktorát v oboru dějin umění a estetiky získal 1952 prací *Alois Bubák 1824–1870.* 1950–58 byl zaměstnán v Nár. galerii, od 1951 byl přednostou oddělení moderního umění. Od 1959 do nuceného odchodu počátkem 70. let přednášel dějiny umění na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze (1967 docentura na základě habilitační práce *Antonín Slavíček 1870–1910*). K T. přátelům z mládí patřili jednak umělci sdružující se kolem F. Halase a přijíždějící i do Kunštátu (I. Blatný, K. Bochořák, A. Kroupa, L. Kundera, J. Orten, Z. Urbánek, J. Zejda aj.), jednak výtvarníci (F. Hudeček, B. Lacina, K. Lhoták, B. Matal, J. Šíma, F. Tichý, J. Wagner aj.); byl mj. souputníkem Skupiny 42 i Skupiny Ra, stýkal se též s J. Chalupeckým, O. Mikuláškem, J. Seifertem, J. Skácelem, I. Slavíkem aj. Jako historik umění, editor a překladatel spolupracoval s různými nakladatelstvími. Žije v Praze.

Debutoval básněmi 1932 ve Studentském časopisu (podp. mj. Jenda Tomeš). Významněji do literatury vstoupil koncem 30. let se skupinou přátel vymezivších se mj. generačním vystoupením Jarní almanach básnický. Válečné verše *Klubko Ariadnino* a *Za…* doplnil dvěma krátkými cykly básní do sbírky *Ruby*. Po tvůrčí odmlce publikoval až výběr veršů ze 60. let *Staré zahrady*. V 90. letech vydal autorské výbory, resp. souborná vydání, básnické tvorby doplněné výběrem z juvenilií a z básní nezařazených do sbírek. T. opusy (i jednotlivé básně, překlady a eseje) vycházely často jako bibliofilie provázené výtvarnými pracemi jeho přátel či žáků (K. Demel, P. Herel, J. Istler, C. Istlerová, A. Krejča aj.). T. abstraktní až esoterická poezie navazovala na symboly šifrovanou reflexivní lyriku S. Mallarméa a spekulativní lyriku P. Valéryho, z české tradice se sbližovala s tvorbou O. Březiny, V. Holana, J. Palivce. Ačkoli byla přísně pořádána klasicizujícím tvarem (sevřená forma, zpravidla sonet, rondel, vázaný verš, nejčastěji alexandrin), navozovala atmosféru přeludu, náznaku, načrtnutého obrazu, matné vzpomínky, přechodu mezi dnem a nocí, snem a skutečností, abstraktním a konkrétním, dosažitelným a tušeným, střetu časovosti a věčnosti, úzkosti, marnosti a krásy. Vědomí nepostižitelnosti autora vedlo k opakovanému zkoumání možností vyslovitelného; množstvím inverzí, strojených přirovnání, knižních metafor a výrazů, synestézií, personifikací atp. usiloval zachytit řád, vztahy tvarů i tajemství věcí, zaujat celistvým nazíráním směřoval k přesahu smysly dostupného světa. Trvalé v T. poezii byly inspirace výtvarné a literární, také evropským jihem, antickými mýty. V pozdější tvorbě se stavba uvolňovala (nepravidelnostmi i volným veršem), nadále se rozvíjela nekonvenční obraznost, existenciální úvahy i intelektuální náročnost. – T. překládal především z francouzštiny: klasiky (Ch. Baudelaire, S. Mallarmé, G. de Nerval aj.), poezii S. Renaudové; z němčiny R. M. Rilka. Rozsáhlá je T. práce jako historika a komentátora výtvarného umění: kromě monografických publikací především o malířích 19. a 20. století přispíval svými texty do odborných periodik a katalogů výstav (i zahraničních; verze v cizích jazycích někdy předcházely česká vydání). Erudovanými literárněhistorickými studiemi a komentáři T. provázel vlastní i cizí překlady a edice, publikoval je též časopisecky (J. Barbey d'Aurevilly, Ch. Baudelaire, A. Bertrand, I. Blatný, S. Mallarmé, H. Michaux, S. Renaudová, B. Reynek, I. Slavík aj., text k vlastní antologii surrealismu Magnetická pole). Tyto i dotud netištěné (příp. upravené) studie, eseje, předmluvy, doslovy, průvodní texty katalogů, přednášky, texty pro rozhlas, vzpomínky na přátele atp. T. vybral a uspořádal v obsáhlý soubor *Slovo a tvar*.

ŠIFRY: jmt., j. m. t., J. M. T., jt. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Akord (1992); kat. Alois Wachsman (1959); Ateliér; sb. Bítov '96 (1997); Blok (1946); kat. Bohdan Lacina, obrazy 1945–65 (1964); kat. Bohumír Dvorský: Obrazy z let 1932–1957. Obrazy z Číny 1956 (1957); kat. Český rok Karla Svolinského (Olomouc 1962); kat. Eva Vlasáková: Ráj světa a labyrint srdce (Libe-

rec 1991); Host do domu (1969); I. Blatný. Texty a dokumenty 1930–1948 (1999); kat. Jan Hladík, Jenny Hladíková: Tapiserie (Jindř. Hradec 1973); kat. Jarmila Zábranská: Nové obrazy 1955–56 (1957); kat. Jarmila Zábranská – obrazy z let 1957–59 (1959); Jarní almanach básnický 1940 (1940); kat. Jenny Hladíková: Tapiserie a grafika (1969); Katol. týdeník; kat. Keramika (1975); Kritický měsíčník (1939–42, 1947); Kytice (1946–47); List Sdružení mor. spisovatelů (Brno 1946–48); Listy (1968); Listy Klubu přátel poezie (1990); Lit. noviny (1964–66); Lit. noviny (1992); sb. Ludvíku Kunderovi k pětaosmdesátinám (2005); kat. Martin Strnadel (1987); Mladé archy (1947); Nový život (1956, 1958); Obrana lidu; kat. Ota Janeček: Slabikář… (1976); kat. Otakar Novák: Březen 1951 (1951); kat. Petr Herel: knihy, kresby, grafika 1989–1999 (2000); Práce (1946); Proglas (1990, 1994); Program D 39 (1939); ROK (1990); Rovnost (1945); kat. Sbírka moderní umění 1 (Nár. galerie b. d., 1957); kat. Skupina 7… (1959); Souvislosti (1990, 1992, 1998); Studentský časopis (1932–35); Světová literatura (1992); Tvar; Týdeník Rozhlas (2005); Typographia (1975); Umění (od 1963); kat. Vilém Nowak: Barevné litografie z let 1910–1923 (1958); kat. Vladimír Sychra: Ilustrace k Maupassantovi a obrazy z let 1956–1957 (1957); Výtvarná práce (1954–60); Výtvarné umění (1953–57, 1960–65); kat. Z díla Jaroslava Gruse (1956); Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze (1983–84, 1988, 1995); Život (1948). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Klubko Ariadnino (BB 1942); Za… Báseň z roku 1942 (1946, bibliof.); Ruby (BB 1947, obs. předchozí sbírky a nové cykly Šest variací a Malý cyklus, ten samost. bibliof., Losne 1988 s tit. Slova – Barvy – Tvary – Hudba – Ticho); Staré zahrady. Výbor veršů z let 1964–69 (diplom. práce C. Istlerové, VŠUP 1969, bibliof.); Lampa v Tournonu (1990, mallarméovská studie, bibliof.; 2003 in Slovo a tvar); Verše (1995, obs. výběr ze sbírek Ruby a Staré zahrady, BB netištěné, bibliof.); Staré zahrady (BB 1996, obs. sbírky Ruby a Staré zahrady a výběr ze sb. Verše, z juvenilií a nezařaz. BB, ed. J. Šulc); Z dálky času (přednáška, 1997, bibliof.; 2003 in Slovo a tvar); Stesk (B, Canberra 2000, bibliof.); Slovo a tvar (EE, studie aj., 2003, ed. Z. Trochová). – *Překlady:* G. de Nerval: Chiméry (1966); E. Degas: Osm sonetů (1972); S. Mallarmé: Souhlas noci (1977, s překl. O. Nechutové, F. Hrubína; 2002 rozšíř. vyd. ve 2 sv.); Ch. Baudelaire: Cesta (1991, bibliof.); S. Renaud: Tušený úsvit (1982, bibliof.) + K podzimu (1992, bibliof.). – *Ostatní práce* (výtvarné monografie): Jan Lauda (1952); Alois Bubák (1956); Jan Slavíček (1957); Bohumír Dvorský (1958); Josef Brož (1960); Pierre Auguste Renoir (1960); Jaroslav Grus (1963); Paul Gauguin (1963); Pier Luigi Nervi (1967); Antonín Slavíček (1967; rozšíř. vyd. 1973); František Tichý (1976); Antonín Chittussi (1979); Sochař Josef Wagner (1985); Jindřich Prucha (1987); Oskar Kokoschka (1988); Jan Souček (1991); Jaroslav Šerých (1993). ■ KORESPONDENCE: in I. Blatný. Texty a dokumenty 1930–1948 (M. Pluháčkovi z 1999; 1999, ed. J. Trávníček); in L. Kundera: Různá řečiště /b/ (L. Kunderovi z 1971; 2005, s. 19). ■ REDIGOVAL *časopis:* List Sdružení mor. spisovatelů (1946, v red. kruhu). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: kat. Bohumír Dvorský: Obrazy z let 1932–1957. Obrazy z Číny 1956 (1957); Ch. Baudelaire: Hořké propasti (1966); sb. Magnetická pole (1967); E. Degas: Osm sonetů (1972); S. Mallarmé: Souhlas noci (1977; 2002 rozšíř. vyd. ve 2 sv.); S. Renaud: Tušený úsvit (1982, bibliof.); I. Blatný: Tento večer (1991); S. Renaud, B. Reynek: Petrkov (1993, výbor s texty J. M. T., J. Šerých, P. Sukdoláka, bibliof.); Z deníků Antonína Strnadla 1, 2 (1995, 1998, s M. Strnadlem, bibliof.). ■

LITERATURA: ● ref. Klubko Ariadnino: J. Červinka, Akord 10, 1942/43, s. 316; J. Chalupecký, LidN 22. 2. 1943 → Obhajoba umění (1991); -lč. (L. Čivrný), Čteme 1943, s. 57; p. (A. M. Píša), Nár. práce 17. 4. 1943; J. Vladislav, Řád 1943, s. 148 ●; ● ref. Za… : L. Kundera, List Sdružení mor. spisovatelů 1946, s. 308; J. Pilař, Zeměd. noviny 17. 8. 1946; lk (L. Kundera), Rovnost 14. 9. 1946; J. Vladislav, Lid. kultura 1946, č. 42; AMP (A. M. Píša), Práce 20. 11. 1946; K. Bodlák, Listy 1, 1946/47, s. 310; V. Černý, KM 1947, s. 264 ●; lk (L. Kundera): Protipól surrealistického typu, Mladé archy 3, 1946/47, s. 310; ● ref. Ruby: F. Benhart, Lid. kultura 1947, č. 46; M. S. (Sedloň), RP 21. 12. 1947; R. Konečný, List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 103 ●; I. Slavík: Básnířka a její překladatel (ref. překl. S. Renaud: Tušený úsvit), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1983, s. 81; F. Dvořák: J. M. T. jubilující, tamtéž 1993, s. 47; I. Slavík: J. M. T. sedmdesátiletý, in Tváře za zrcadlem (1996); R. Matys a J. Š. (Šulc) in J. M. T.: Staré zahrady (1996); ● ref. Staré zahrady: D. Packová, Nové knihy 1996, č. 47; B. Pražan, Týdeník Rozhlas 1997, č. 3; M. Doležal, LidN 25. 1. 1997, příl. Národní č. 4; J. Trávníček, Tvar 1997, č. 7; J. Janatka, LitN 1997, č. 19 ●; P. Petr: J. M. T., Prostor Zlín 1997, č. 6; I. Harák: Staří pánové píší, in Nepopulární literatura (1999, s. 79); J. Š. (Šulc) in J. T.: Slovo a tvar (2003); ● ref. Slovo a tvar: D. Packová, LidN 11. 11. 2003; F. Knopp, LitN 2003, č. 37, příl. Nové knihy ●; L. Kundera: Básník se ukryl v záhřmotí, in Různá řečiště /b/ (2005).

jz, jip

Jan Slavomír **Tomíček**

* 16. 7. 1805 *Branná* (Horní B.) u Jilemnice
† 28. 4. 1866 *Praha*

Překladatel a propagátor ruské beletrie, kritik české literatury z pozic národně konzervativního směru, autor dobově konvenčních básní, drobné prózy a populárně-naučných jazykovědných, historických a etnografických spisů.

Křtěn Jan František; Slavomír (příp. Slavomil) je jméno vlastenecké, pod nímž publikoval své práce. – Otec byl tkalcem v Branné (1842 se rodiče přestěhovali za synem do Prahy). Základní vzdělání získal T. v rodišti, gymnázium vystudoval v Jičíně a dvouletou tzv. filozofii v Praze. Přátelství s J. Frantou Šumavským a styk s branským kaplanem a vlasteneckým spisovatelem J. M. Králem (jeho životopis sepsal a uveřejnil v Rozličnostech 1833) měly vliv na T. národní uvědomění a rozhodnutí věnovat se literatuře; živil se soukromým vyučováním českého jazyka. Přispíval do různých časopisů a 1830–31 spolu s J. Frantou Šumavským a J. J. Langrem vydával a redigoval nepravidelně vycházející sborník Čechoslav a po něm tři drobné zábavné a poučující sborníčky Sámo (1832), Čech (1832) a Krok (1833). 1834–45 vedl faktickou redakci Pražských novin (údajně byl autorem protiruského výroku, pro jehož zveřejnění byl Čelakovský zbaven funkce hlavního redaktora) a 1848 krátce zastupoval V. B. Nebeského v redakci Havlíčkových Nár. novin. V revolučních letech 1848–49 byl zvolen členem Národního výboru a výboru Slovanské lípy a zároveň se mu otevřela cesta k pedagogickému působení na pražské univerzitě, kde mu byla prozatímně svěřena katedra českého jazyka; po smrti J. P. Koubka se 1854 neúspěšně ucházel o řádnou profesuru. Zemřel raněn mrtvicí.

Od 30. let uveřejňoval T. v časopisech básně rozmanitých forem a obsahu (milostná a vlastenecká lyrika, sonety, pastýřské idyly, epické básně s historickou tematikou, epigramy a tzv. „nápisy"). Knižně vydal sbírku *Básně* (obsahuje romance, balady a oddíl 80 sonetů), zkonvenčňující formální i ideové prototypy poezie 20. let, zvláště sonetovou tvorbu Kollárovu a „ohlasy" F. L. Čelakovského, případně je naplňující módní dobovou romantikou. Kollárovo dílo přibližoval také úpravou jeho Slovenských písní (Čes. včela 1839–43) a později překladem jeho německy psané studie O literární vzájemnosti… Závislostí na starších literárních modelech, zejména na preromantické Záři nad pohanstvem od J. Lindy, se vyznačovaly i T. časopisecké pokusy o krásnou prózu: historické povídky a pověsti (T. nazývané „báchorky"). Drama Eliška Přemyslovna (kolem 1843) zůstalo v rukopisu. V časopisech (Čes. včela, Jindy a nyní, Vlastimil aj.) publikoval drobné i obsáhlé referáty a recenze soudobé české literární a divadelní produkce; jeho kritický postoj vycházející z konzervativního národního směru příznačně odráží recenze Máchova Máje, oceňující sice bohatou obraznost básně, ale zásadně odmítající její hegeliánsky pesimistické a rozervanecké ideové ladění. – T. patřil k předním dobovým propagátorům ruské beletrie u nás. Knižně a hlavně časopisecky uveřejňoval překlady prací S. T. Aksakova, F. V. Bulgarina, N. M. Karamzina, Kolbarina, M. J. Lermontova, N. F. Pavlova, A. A. Perovského, A. S. Puškina (Cikáni, výňatky z Borise Godunova s historickým výkladem), O. I. Senkovského, O. M. Somova a I. S. Turgeněva (povídky Taťána Borisovna a její bratrovec, Lhov, Shledání, Birjuk). Okrajově překládal také z polštiny (S. Jaszowski, J. I. Kraszewski, W. Potocki) a odborné práce z němčiny, angličtiny, francouzštiny a srbštiny. Rozšíření známosti slovanských literatur a jazyků měla sloužit T. založená edice beletristických textů v původních jazycích Zábavné čtení ve slovanských jazycích; v prvním a jediném svazku otiskl dvě povídky O. I. Senkovského a I. S. Turgeněva s přídavkem ruské abecedy a mluvnice. V časopisech publikoval také řadu informativních článků o slovanských literaturách (studie *Galerie slovanských spisovatelů* např. přinesla několik portrétů soudobých ruských autorů, zpracovaných na podkladě knihy G. Königa a N. A. Melgunova). S pedagogickým působením na pražské univerzitě je spojeno T. autorství několika učebnic a příruček českého jazyka: odborně nepříliš ceněné, avšak ve své době častěji vydávané *České mluvnice…, Pravopisu českého…* a *Praktického úvodu k rychlému a snadnému naučení se české řeči.* T. jméno je uvedeno na 2. a 3. ročníku Katalogu slovanských knih vydaných v Rakousku; skutečné autorství však není prokázáno. Průkopnický význam měly u nás jeho populárně-vědecké (většinou kompilační) časopisecké (zejména v Čes. včele) i knižní práce z oboru antropologie (*Doba prvního člověčenstva…*), historie (*Děje Anglické země* a *Dějiny španielské…*, vydané bezprostředně po revoluci 1848 a popisující mj. historii bojů o konstituci, měly aktuální politický význam, ve studii *Počátek a vznik amerického soustátí* i jinde se T. vyslovoval proti světovému kolonialismu a otroctví) a zvláště etnografie: původními i překladovými (N. M. Karamzin, V. S. Karadžić) pracemi, kombinujícími naučné partie s be-

letristickými obrázky a příběhy, přibližoval život cizích, zvláště slovanských národů (pětidílné *Obrazy světa čili Popsání rozličných národů…; Kavkaz,* doplněný povídkami W. Potockého).

ŠIFRY: ist. (Čes. včela 1844), J. Sl. T., J. S. T., J. S. Tom., Slav. T., Sl. T., S. T., S. T***k, T., X (Čes. včela 1834, dub.). ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* ČČM (1830, 1842, 1844); sb. Čech (1832); sb. Čechoslav (1830–31; 1831 překl. A. S. Puškin: Cikáni, N. M. Karamzin: O Slovanech v dávnověkosti. Jejich přírodná a mravná povaha); Čes. včela (1834–48; 1834 studie Známky dávné vzdělanosti národů, 1835 Počátek a vznik amerického soustátí, 1836 ref. K. H. Mácha: Máj → Dílo K. H. Máchy 1, 1948, ed. K. Jánský, a sb. Literární pouť K. H. Máchy, 1981, ed. P. Vašák, 1839 studie Galerie slovanských spisovatelů a Národní obyčeje, mravy a básnictví srbských Illyrův, 1840 překl. V. S. Karadžić: Černohorci); alm. Čes. besedy (1842); Jindy a nyní (1833); Květy české, pokr. Květy (1834–46; 1835 překl. A. S. Puškin: Boris Godunov, výňatky s historickým komentářem); alm. Kytka (1836); Lumír (1855–59; 1858 překl. I. S. Turgeněv: Lhov, Shledání, Taťána Borisovna a její bratrovec); Obrazy života (1859, překl. I. S. Turgeněv: Birjuk); alm. Pomněnky (1841); Posel moravský (1856); Posel z Budče (1849); Poutník (1847); Pražské noviny (1831, 1834–35, 1857); Rozličnosti (1833); alm. Sámo (1832); Světozor (1833); Včela (1848, dub.); sb. Věnec ze zpěvů vlastenských… (1836); Vlastimil (1840–42). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Básně (1840). – *Překlady:* J. Kollár: O literární vzájemnosti mezi rozličnými kmeny a nářečími slovanského národu (1853); S. T. Aksakov: Rodinná kronika (1863, Slovanské besedy č. 8, 9); sb. Zábavné povídky 1, 2 (1863; Kolbarin, A. A. Perovskij, I. S. Turgeněv). – *Ostatní práce:* Doba prvního člověčenstva aneb Ouplnější vylíčení stavu prvního pokolení lidského (1846); Obrazy světa čili Popsání rozličných národů, jejich života, způsobů, obyčejů, mravů atd., jakož i rozličných krajin na naší zemi 1–5 (1846–47); Proslov J. S. T. k jeho posluchačům při nastoupení na stolici českého jazyka a literatury dne 20. listopadu 1848 (1848 → Posel z Budče 1849); Kavkaz (1848, s překl. PP W. Potockého); Děje Anglické země (1849); Česká mluvnice nově vzdělaná (1850); Dějiny španielské od prvních pokud známo začátků až na naše časy (1850); Pravopis český dle ústrojnosti českého jazyka (1850; rozšíř. vyd. 1862); Lehrbuch der böhmischen Sprache für Deutsche (1851); Praktický úvod k rychlému a snadnému naučení se české řeči (1852). ▮ KORESPONDENCE: Dopisy poslané J. E. Vocelovi (z 1845, ed. F. Bačkovský), Světozor 22, 1887/88, s. 587; Nová snůška dopisů z doby probuzenské. Z pozůstalosti inž. Jos. Wetta otiskuje J. V. Šimák (Wettovi z 1857 a 1859), Zvon 18, 1917/18, s. 696. ▮ REDIGOVAL *periodika:* Pražské noviny (1834–45, an., jako spolupracovník F. L. Čelakovského, J. N. Štěpánka, F. Klučáka a K. B. Štorcha), Nár. noviny (1848, an., s K. Havlíčkem Borovským); *sborníky a almanachy:* Čechoslav. Všeobecný zábavník (1830–31, s J. Frantou Šumavským a J. J. Langrem), Sámo (1832, s J. Frantou Šumavským), Čech (1832, s J. Frantou Šumavským), Krok (1833, s J. Frantou Šumavským); *edice:* Slovanka. Sbírka národních pověstí (1833, 1 sv., s J. Frantou Šumavským pod pseud. F. Wrantavič), Zábavné čtení ve slovanských jazycích (1857, 1 sv.). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Katalog slovanských knih vydaných v Rakousku roku 1862 (1862, dub.); Seznam všech roku 1863 v Rakousku vydaných kněh a časopisů (1863, dub.). ▮

LITERATURA: K. Vinařický: ref. Čech a Sámo, ČČM 1832, s. 481; H. (J. K. Tyl): ref. čas. Krok, Jindy a nyní 1833, d. 2., s. 135 → Národní zábavník (1981, s. 477); an. (J. Linda): ref. knižnice Slovanka, Rozličnosti 1833, č. 3, s. 8; ● ref. Básně: V. Filípek, Čes. včela 1840, s. 116; K. (F. Klučák), Bohemia 5. a 7. 7. 1840; K. S. (Sabina, dub.), Ost und West 1840, s. 168; an. (J. Malý, dub.), Denice 1840, d. 4., s. 94 ●; an. („čtyři vlastenci ze Lvova"): Na dorozuměnou!, Květy 1844, s. 204 (polemika s T. kritikou Zapových Cest… v Květech t. r., T. odpověď tamtéž, s. 212); K. B. Štorch: ref. Doba prvního člověčenstva…, Květy 1846, s. 241; ● ref. Obrazy světa: K. B. Štorch, Květy 1846, s. 87 a pokr.; an. (K. Havlíček Borovský), Čes. včela 1847, s. 128 ●; ● ref. Česká mluvnice…: J. Malý, ČČM 1849, 4. sv., s. 120; Šumavský (J. Franta Š.), Nár. noviny 18. 9. 1849 ●; F. A. Urbánek: ref. Seznam všech roku 1863 v Rakousku vydaných kněh a časopisů, Kritická příloha k NL 1864, s. 271; ● nekrology: an., Mor. orlice 1866, č. 99; an., NL 29. 4. 1866 ●; an.: Vlastenecké vzpomínky z doby před r. 1848, Světozor 1875, s. 187; J. Arbes: Náš duch vznáší se nad vodami, Lumír 1877, s. 279 + O významu Máchova Máje v literatuře české, Světozor 1886, s. 325 → Karel Hynek Mácha (1941); F. S.: Fejeton, Zlatá Praha 9, 1891/92, s. 334; Č. Zíbrt: Básně J. E. Vocela, B. Němcové, K. Vinařického, B. Jablonského aj. nevydané v albu na oslavu stříbrné svatby Ferdinanda V. r. 1856, Osvěta 1911, s. 529; J. Skutil: Sto let T. Prvního člověčenstva, Věda a život 1947, s. 164; O. Kašpar: Problematika otroctví černochů v české publicistice ve 30. a 40. letech 19. století, ČL 1982, s. 200; J. Kolbuszewski: Czeskie versze w księgach pamiatkowych Sniezki (1825–1840), SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1985, č. 32; M. Procházka: Byronismus a problémy české máchovské recepce, ČLit 1986, s. 1; F. Jirásko: J. S. T., Krkonoše 1988, č. 4 + Patálie hornobranského literáta aneb Příběh T. Doby prvního člověčenstva, Krkonoše 2004, č. 10.

lk

František Bohumil **Tomsa**

* 2. 7. 1793 *Mašov* (Turnov-M.)
† 26. 2. 1857 *Praha*

Autor, překladatel a upravovatel rytířských a sentimentálních povídek s vlasteneckou a výchovnou tendencí, kritik a publicista; početným dílem přispěl zvláště ve 20. letech 19. století k rozšíření české beletristické četby v měšťanských kruzích.

Narodil se v osadě Kadeřavec patřící k obci Mašov. – Syn rolníka, synovec filologa F. J. Tomsy. Po vychození obecné školy se měl na přání otce vyučit krejčovskému řemeslu, zásluhou turnovského vlasteneckého kaplana J. Arnolda (1785–1872) byl však poslán do Prahy, kde absolvoval gymnázium a tzv. filozofii; od 1820 studoval několik let práva, ale nedokončil je. Zaměstnán byl u státní účtárny (postupně se vypracoval na místo oficiála), 1836 kromě toho převzal po zemřelém N. Vaňkovi funkci guberniálního translátora. Už během studií na něho působilo vlastenectví strýce F. J. Tomsy a přátel V. Hanky (T. navštěvoval jeho soukromé přednášky o českém jazyce a literatuře), J. Hýbla, V. R. Krameria, J. Lindy aj. Vedle úřadu se brzy začal věnovat literární činnosti, přispíval do soudobých českých periodik a některé z nich i redigoval (Čechoslav, Dopisovatel pro Čechy a Moravany, Poutník slovanský, Všeobecný domácí a hospodářský kalendář), od 1830 pomáhal J. Lindovi redigovat Pražské noviny a jejich přílohu Rozličnosti, po dobu jeho nemoci oboje řídil sám. Jako redaktor dokázal kolem časopisů shromáždit významné soudobé spisovatele a básníky. Zemřel na tuberkulózu, pohřben byl na Malostranském hřbitově.

T. debutoval 1817 v časopisu Rozmanitosti básní *Ranní vzdechnutí k Bohu,* poezii se však později věnoval jen okrajově. Skládal příležitostně básně na oslavu panovnické rodiny, vlastenců a turnovských rodáků a v časopise Čechoslav uveřejňoval s oblibou veršované hádanky (šarády) a hříčky, mravokárné epigramy, veršované dialogy a náboženské reflexe, ojediněle i překlady německé milostné lyriky. Výjimečně se pokusil i o epickou báseň, romanci *Ctiboj a Militka* (na svou dobu neobvykle zevrubná recenze v Čechoslavu 1820 jí vytýkala rytmické a jazykově stylové nedostatky). Těžištěm T. literární činnosti se stala próza; původními povídkami, především však četnými překlady a adaptacemi patřil k nejplodnějším autorům své doby. Snažil se přitom vyhovět potřebě česky psané zábavné četby pro měšťanské kruhy (zvláště ve 20. letech) a zároveň působit k morální i vlastenecké výchově čtenářů. Tomuto záměru uzpůsoboval především tradiční rytířskou povídku, kterou lokalizoval do Čech a postavám dával česká (resp. slovanská) jména; s oblibou se opíral o etiologické pověsti, jež měly těmto prózám dodávat zdání věrohodnosti. V jazyce se T. zprvu inspiroval preromantickým stylem nejvýrazněji uplatněným v Lindově Záři nad pohanstvem (zakončení vět přídavnými jmény a přivlastňovacími zájmeny, užití složených přívlastků a jiných neologismů). Druhým výrazným typem T. próz byla konvenční povídka z měšťanského prostředí s morálně a nábožensky výchovnou tendencí a s výrazně sentimentálním laděním. Byla založena na dějové konstrukci „utrpení ctnosti" a vyznačovala se schematickou kresbou postav, nerozvinutím obrazu prostředí a nepřirozeným, patetickým jazykem. Původnost T. prací přitom nelze často bezpečně určit, řada jich byla zřejmě nepřiznaným překladem či adaptací. Platí to především pro T. tvorbu z 20. let, která vycházela časopisecky (Čechoslav, Poutník slovanský, Rozličnosti) a zároveň i knižně v souborech *Jaré fialky…* a *Romantické povídky…* 1826–30 uveřejnil T. desetisvazkový překlad konvenčních sentimentálních povídek H. Claurena, ve 30. letech knižně vydal dvě původní rytířské povídky, lokalizované do rodného Turnovska a vydávané za místní pověsti (*Svatava a Vojmil…, Viz keř, dcero má, a doufej!…*), a pod titulem Veselá přástevnice překlad pohádek Tisíce a jedné noci, který pořídil přes německé zpracování A. L. Grimma. Ve 40. a 50. letech hojně překládal sentimentální a mravněvýchovné prózy pro mládež i dospělé od G. K. Nieritze a F. Hoffmanna a vydal též několik výborů z próz německých autorů (A. Schoppeová, dále O. H. Loeben, S. Nelly, E. Scaewola, J. N. Vogel aj.); z posledních let T. života pocházejí překlady (prostřednictvím němčiny) dvou významných francouzských románů, Le Sageova Kulhavého ďábla a Dumasových Tří mušketýrů (včetně jejich pokračování). Okrajově se T. ve 20. letech věnoval i divadlu (překlady her Th. Körnera a A. Kotzebuea). Časopisecky publikoval také původní drobnou prózu (cestopis, satira, podobenství, bajka) a literární a divadelní kritiky, v nichž si všímal hlavně jazyka a hereckého projevu.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Bohumil (dub.), Kadeřavský; B. T., F. B. T., Fr. B. T., Fr. B. T. -sa, ⁎-s-⁎, T., T-., T-a, ⁎-⁎ . ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čechoslav (1820–25; 1820 B Ctiboj a Militka); Čes. včela (1836–45); Dopisovatel pro Čechy a Moravany (1822–25); alm. Hlasy vlastenců ke dni 1. března 1832,… panování… Františka I. (1832); alm. Hlasy vlastenců při radostném vítání… Ferdinanda I. a Marie Anny… (1835); Jindy a nyní (1829–30); Květy české (1834); Poutník slovanský (1826–27); Pražské noviny (1830–33, 1852); Rozličnosti Pražských novin (1828–33); Rozmanitosti (1817, 1819); Večerní vyražení (1831); Vesna (Vídeň 1852); C. k. vlastenské noviny (1820); Vlastimil (1841); Všeobecný domácí a hospodářský kalendář (1831, 1833, 1836–39); – posmrtně: Květy (1870). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Jaré fialky aneb Příběhové a povídky z dávných i nynějších věků (PP 1823); Alfonzo a Alménon a Karangho a Lelangha. Dva příběhové z dávnověkosti (PP 1825); Malý gratulant aneb Věneček (BB 1825; opr. a rozšíř. vyd. 1854); Romantické povídky z minulých i novějších časů (PP 1825); Hymna k vejroční slavnosti c. k. priv. pražských ostrostřelců od čtyř chorů z zpívaná dne 21. ledna 1828 (B b. d., 1828); Svatava a Vojmil aneb Panenské vězení na Hrubé Skále (P 1831); Slepý. Při příležitosti, když Její Majestátnost císařovna dne 17. srpna 1833 Pražský ústav k zaopatřování a zaměstknání odrostlých slepých nenadálým navštívením oblažiti ráčila (B b. d., 1833); Viz keř, dcero má, a doufej! anebo Anna Mladějovská a Bohuslav Turovič (P 1837). – *Překlady a adaptace:* A. Kotzebue: Hodina večerní (1823); Th. Körner: Tóny (1823) + Ponocný (1824) + Hedvika (1825) + Mikuláš hrabě Zrinský (1838); H. Clauren: Povídky 1–10 (1826–30) + Hulda aneb Otcův hřích, matčina kletba (1831) + Hraběnka Cherubínská 1, 2 (1833) + Krvavý poklad (1836); A. Schoppe: Vystěhovalci do Brazílie aneb Chatrč u Gigitonhonhy (1830) + Jindřich a Marie aneb Osiřelé dítky (1835); an.: Popsání života ukrutné vražedlnice Markety Timmonovy, provdané Gottfrydovy (1831); F. Rittler: Robinson Lerchenfeldský aneb Podivní osudové a události Šebestiana Ganthöfra, rozeného Vídeňana, na jeho cestách po vodě a po zemi 1, 2 (1831); A. L. Grimm: Veselá přástevnice aneb Rozmanité vypravování čili pohádky 1–6 (1832–39); an.: Libuše aneb Poobědvání na železném stolu (b. d., konec 30. let); O. H. Loeben, J. N. Vogel, E. Scaewola aj.: Čtenářský poklad pro milovníky zábavných dějin a pověstí z minulých i nynějších dob (1840); (J. H. D. Zschokke): Alpští lovci (P 1840); G. K. Nieritz: Malý havíř aneb S poctivostí nejdál dojdeš (1843) + Milovati budeš bližního svého jako sebe samého (1843) + Mladý bubeník aneb Zdárný syn (1843) + Nalezenec aneb Škola života (1843) + Pravda a lež (1843) + Pýcha předchází pád aneb Kam vede bohatství (1843) + Lepý pacholíček (1843) + Belisar aneb Dobře čiňte těm, kteříž vám bezpráví činí (1844) + Labutěnka aneb Všady dobře, ve vlasti nejlíp (1844) + Rybářské děvče z Helgolandu (1844) + Tichý Jindřich (1844) + Čtvrté přikázání Boží aneb Nestejní bratří (1845) + Kromwell, protektor Anglie aneb Dobré a zlé svědomí (1845) + Malí muzikanti aneb Osm dní na cestách (1845) + Stéblo a poklad, Pomáhej Pán Bůh (1845) + Synové Eduardovi aneb Páté přikázání boží (1845) + Fedor a Ludovika aneb Kdo zvířata trýzní, hřeší (1846) + Gustav Vasa aneb Král a sedlák (1846) + Josa aneb Spálení synagogy v Mnichově (1846) + Kovář Ruhelský (1846) + Mistr Bohata aneb Prací se živíme, hrou se zavádíme (1846) + Obležení Freibergu za třidcítileté války (1846) + Cár Petr Veliký tesařem v Zaardamu (1847) + Malý Eskymo a polnice aneb Kdo jest můj bližní? (1847) + Pobřežní právo aneb Kdo po cizím statku baží, hyne na těle i na duši (1847) + Svatí tři králové (1847) + Hunové z Meziboru aneb Bůh dopouští, ale neopouští (1848) + Milujte se vespolek! (1848) + Zajatci na Kavkazu aneb Bůh doufajících v něj neopouští (1848) + Kouzelný cikán čili Varuj se lákání zlého! (1849) + Šťastný ostrov aneb Chudoba a bohatství (1849) + Mladý vojín aneb Arthur v Indii (1851) + Sourozenci aneb Sirotci a přátelé jejich (1851) + Blažej Holoubek (1852) + Benátský kupec (1854) + Vysloužilec Hrdina a jeho syn (1855) + Jan Egede, zvěstovatel křesťanské víry v Grónsku (b. d.); H. Clauren, J. Krebs, K. G. Prätzel, S. Nelly: Zábavný vypravovatel rozmanitých dějin a povídek 1–4 (1844–45); S. Nelly, M. Niesner, E. Scaewola aj.: Kratochvílník pro dospělou mládež, to jest Sbírka rozmanitých povídek, novel, pověstí a báchorek ze všech věků 1–3 (1844, 1845, 1847); F. Hoffmann: Kaptal (1848) + Vilím Tell aneb Osvobození Švejcarska (1850) + Loango, věrný otrok (1853) + Svedený Havel aneb Kdož páše hřích, služebník jest hřícha (1853) + Škola strastí (1954) + Cikánský Fricek (1855) + Dobré srdce (1855) + Cokoli činíš, sobě činíš (1856) + Život černých otroků v Americe (1856) + Jak si usteleš, tak si lehneš (1857) + Řecký princ Alexino (1857) + Železná hlava (1857) + Alexaška Menčikov, moskevský paštičkář (b. d.) + (posmrtně): Hraběcí sirotek (1859) + Malé okolnosti znamenitých výsledků (1863) + Věrný služebník (1863) + Bůh spravedlivého neopustí (1868); A.-R. Le Sage: Kulhavý šotek ve Španělsku (1850); an.: Utěšená povídka o princi Gerbinovi a princezně Rozíně (1850); an.: Cesty k zločinu a ku zkáze (1851); A. Dumas st.: Tři mušketýři 1, 2 (1851) + Tři mušketýři po dvaceti letech 1–3 (1852–53) + Tři mušketýři ještě po desíti letech aneb Hrabě z Bragelonne 1–6 (1853–54); Korbinian: Pytlák. Příběhové Štěpána Píly z dob prvnějších francouzských válek (1855) + Vězeň. Příběhové rakouského strážmistra z dob sedmileté války (1856); A. Schoppe, R. Koch: Kytička rozmanitého vypravování utěšených povídek a bájek (1861) + Utěšenky. Dárek dobrým a nábožným dítkám 1, 2 (1861) + Věneček uvitý z utěšitelných povídek a bájek (1861). – *Ostatní práce* (náboženské a poučné knížky původní i přeložené): F. A. Krummacher: Podobenství 1–3

(1821–22) + Nový Rok (1824); an.: Kuchařka pražská aneb Co strojiti dnes? (1823, pseud. Kadeřavský); J. A. K. Hanl: Pobožnost k stoleté slavnosti sv. Jana Nepomuckého (1829); J. M. Hauber: Úplná křesťanská modlitební kniha (1842); K. A. Schimmer aj.: Veleslavná císařovna Marie Terezie a …nesmrtelný její syn císař Josef II. (1847); Umění zalíbiti se manželům a jejich lásky i vážnosti sobě získati a zachovati. Dárek nevěstám a mladým manželům (1854); Pravá síla křesťanské duše. Modlitby v duchu božím pro křesťany katolické (1856); Cesta do nebeské vlasti, tj. Kniha modliteb, zpěvů, žalmů a rozjímání pro křesťana katolického na celý církevní rok (b. d., 1858). ■ REDIGOVAL *časopisy a noviny:* Čechoslav (1822–25; 1822–23 s V. R. Krameriem), Dopisovatel pro Čechy a Moravany (1822–25; 1822–23 s V. R. Krameriem), Poutník slovanský (1826–27), Pražské noviny (1830–33; 1830–32 s J. Lindou), Rozličnosti Pražských novin (1830–33; 1830–32 s J. Lindou); *kalendář*: Všeobecný domácí a hospodářský kalendář (1836–39). ■

LITERATURA: F. Jabulka: ref. Ctiboj a Militka, Čechoslav 1820, s. 255 a pokr.; J. K. Chmelenský: ref. překl. Th. Körner: Ponocný (insc.), Čes. včela 1834, s. 384; an. (J. Pospíšil): ref. překl. A. L. Grimm, Květy 1835, s. 499; -cký (K. Bělecký): ref. překl. Th. Körner: Mikuláš hrabě Zrinský, Čes. včela 1838, s. 224; Pipo (J. V. Picek): ref. překl. Th. Körner: Ponocný (insc.), Ost und West 1838, s. 338; an. (J. B. Pichl): ref. překl. O. H. Loeben aj.: Čtenářský poklad, Vlastimil 1840, d. 4, s. 96; Vojtěch K ***: Důkladným schválením T. překladů podlé G. Nieritze…, Čes. včela 1843, s. 412; F. Havránek: ref. překl. G. K. Nieritz: Milovati budeš bližního svého, Nalezenec, Časopis pro katol. duchovenstvo 1843, za s. 716 + ref. překl. G. K. Nieritz: Labuťěnka, Belisar, tamtéž 1844, za s. 621; J. Malý: Přehled literární činnosti Čechů od r. 1848 až do nynější doby, ČČM 1852, sv. 4, s. 16; ● nekrology (an.): Pražské noviny 8. 3. 1857; Mor. národní list 14. 3. 1857; Slovenské noviny (Vídeň) 14. 3. 1857, příl. Světozor ●; an.: F. B. T., Květy 1870, s. 398; F. Schulz: Česká balada a romance, Osvěta 1877, sv. 1, s. 463; J. Arbes: Z uvadlých slavověnců (s přetiskem T. básně Panu J. Nep. Štěpánkovi), Světozor 32, 1897/98, s. 416; -vb- (V. Brtník): Od narození F. B. T. uplynulo 2. července t. r. sto třicet let…, Topičův sborník 10, 1922/23, s. 521; F. Vodička in Počátky krásné prózy novočeské (1948); J. Plch in Souhvězdí domova (1960, s. 91); L. Kusáková: Sentimentální povídka v českých časopisech národního obrození (1786–1830), ČLit 1995, s. 290 + in Zábavné povídky raného obrození (2005).

lk

František Jan **Tomsa**

* 4. 10. 1751 *Všeň* u Turnova
† 1. 11. 1814 *Praha*

Představitel českého josefínství, gramatik a lexikograf, publicista a překladatel vzdělávacích a výchovných spisků z němčiny, autor příležitostných básní.

Podepisoval se též jen František (Franz) T.; 4. 10. je doloženo jako datum křtu. – Narodil se v osadě Mokrá (Mokrý) patřící ke katastru obce Všeň; pocházel z české rolnické rodiny. Byl strýcem spisovatele a redaktora Františka Bohumila T. První vzdělání získal na piaristické škole v Kosmonosích u Mladé Boleslavi, kde také, jak uvádí 1813 ve vlastním rukopisném životopise s titulem Krátký život F. J. T., sestaveném pro strahovského knihovníka B. J. Dlabače (v LA PNP ve fondu Varia), došlo k probuzení jeho národního uvědomění; 1772 odešel do Prahy na tzv. filozofii. Během studia se zdokonaloval jak v češtině, tak v cizích jazycích (řečtina, latina, ruština, polština, němčina). Na pravidelných schůzkách v domě rytíře J. F. Neuberka se seznámil s řadou vlastenecky orientovaných učenců, mj. s J. Dobrovským a M. V. Krameriem, s nimiž ho spojilo celoživotní přátelství. 1777 získal místo překladatele a korektora (od 1785 i faktora ekonomie) při tiskárně pražské normální školy. Podílel se na reorganizaci rakouského školství (od 1782 jako tajemník F. Kindermanna) a prosazoval české překlady učebnic a metodických příruček; sám je tiskl pro češtinu upravenou latinkou v nové pravopisné úpravě, předjímající pozdější pravopisné návrhy Hankovy a Šafaříkovy. Z příkazu nejvyššího purkrabího knížete K. E. Fürstenberka překládal 1786 do češtiny rakouský osvícenský lidovýchovný časopis Der Volkslehrer (vyd. jako Učitel lidu), 1787 vydával s podporou F. Kindermanna vlastní populárně-naučný a výchovný časopis pro lid a mládež Měsíční spis k poučení a obveselení obecného lidu. 1792 se přihlásil do konkursu na místo profesora české řeči a literatury na pražské univerzitě. Po smrti M. V. Krameria (1808) pomáhal v nakladatelství Česká expedice a spolu s J. Rulíkem redigoval C. k. vlastenské noviny. Kolem 1800 byl nucen pro zdravotní problémy opustit načas zaměstnání, 1808 byl raněn mrtvicí, ale uzdravil se; 1813 byl penzionován a krátce nato zemřel.

Hlavním oborem T. literární činnosti byla jazykovědná bohemistika. Napsal obsáhlou gramatiku českého jazyka *Böhmische Sprachlehre*, zachycující soudobý psaný i mluvený úzus včetně existujících stylových variant, a sestavil česko-německo-latinský slovník *Vollständiges Wörterbuch der böhmisch- deutsch- und lateinischen Sprache*, opírající se nejen o excerpci starší české literatury, ale i o soudobý jazyk; pro svou spolehlivost byl využit v pozdějším slovníku Jungmannově. Další jazykovědné práce věnoval např. problematice českého slovesa, pravopisu, výslovnosti a vývoji českého jazyka (ke spisu *Über die Veränderungen der čechischen Sprache…* připojil antologii českých textů od nejstarších po současné, včetně nářečních zápisů z Turnovska). Vedle jazykovědy se věnoval propagaci osvícenské lidovýchovy. Z němčiny přeložil řadu populárně-naučných spisů (R. Z. Becker, J. Ch. Schubart von Kleefeld aj.). Překlady modliteb, kázání a ilustrativních příběhů sledovaly mravní a náboženskou výchovu lidu a mládeže. Okrajově se T. věnoval psaní příležitostných básní, určených převážně oslavě rakouského panovníka a některých českých šlechtických rodů.

PŘÍSPĚVKY *in:* Hlasatel český (1806–08, 1818); Kalender für Aufseher, Katecheten und Lehrer der Nationalschulen in Königreiche Böhmen (1789–96); Lieferungen für Böhmen von Böhmen (1793); Měsíční spis k poučení a obveselení obecného lidu (1787); alm. Nové básně (1798). ■ KNIŽNĚ. *Příležitostné básně a modlitby:* Aloisii, dceři hraběcí Kristiana Clama-Gallase a Karoliny manželky jeho… (1798); Karolině Clamové-Gallasové hraběnce… (1798); Leopoldině, kněžně z Firstenberku… (1798); Terezii, Alžbětě a Apollonii, hraběnkám Vratislavkám z Mitrovic, dcerám Eleonory hraběnky Vratislavky Netolické, rozené Vrbnové (1798); Josefovi Vratislavovi z Mitrovic…, když pojímal za manželku vdovu po hraběti Františku Wallisovi… (1799); Na památku Karla Josefa knížete z Firstenberku… (1799); K prospěchu řeči Královské Vyvýšenosti arciknížete Karla… k českým, moravským a slezským obyvatelům… (B 1800); František Libštejnský, hrabě z Kolovrat, když pojímal za manželku Rosu… (1801); Ludvík Széchényi, když pojímal za manželku Aloisii, dceru hraběcí po Karlovi Clamovi-Gallasovi… (1801); Modlitby pro křesťany katolické (1803); Plesání města Turnova, když Jeho biskupská Milost Václav Leopold Chlumčanský ráčil duchovní věci v městě Turnově přehlížet… (1803); Knížecí Osvícenosti Alžbětě, ovdovělé kněžně z Firstenberku… (1804); Na den narození… císaře římského, … rakouského, a krále českého Františka II. … (1805); Na příjezd… císaře římského, … rakouského, a krále českého Františka II., v Praze… (1805). – *Jazykovědné práce:* Böhmische Sprachlehre (1782); Elementarwerk der böhmisch- deutsch- und lateinischen Sprache (1784); Uvedení k české dobropísebnosti (1784, an.; 2. vyd. 1788); Malý německý a český slovník (1789); Vollständiges Wörterbuch der böhmisch- deutsch- und lateinischen Sprache (1791, s předml. J. Dobrovského: Über die Ursprung und die Bildung der slavischen und insbesondere der böhmischen Sprache); Naučení, jak se má dobře česky psát. Pro české školy (1793; 2. vyd. 1800); Über die Aussprache der čechischen Buchstaben, Sylben und Wörter nebst Leseübungen (1801); Über die čechische Rechtschreibung mit einem Anhange, welcher dreizehn čechische Gedichte enthält (1802); Über die Bedeutung, Abwandlung und Gebrauch der čechischen Zeitwörter (1804); Über die Veränderungen der čechischen Sprache, nebst einer čechischen Chrestomathie seit dem 13. Jahrhunderte bis jetzt (1805); Neuestes ausführliches und vollständiges böhmisch-deutsches synonymisch-phraseologisches Nationallexikon oder Wörterbuch… nach Veleslavins Sylva quadrilinguis 2 (1807, 1. d. 1805 A–O napsal K. I. Thám); Grössere čechische Orthographie… (1812); Von der Vorzügen der čechischen Sprache oder Über die Billigkeit und den Nutzen, die čechische Sprache zu erhalten… (1812). – *Překlady:* H. Braun: Vybrané bajky a povídačky pro školy (1777, an.); K. J. Seibt: Kniha katolická, obsahující v sobě naučení a modlitby (1780); (J. Ch. Schubart von Kleefeld:) Tajné rady Šubarta. Dobře míněné volání na všecky sedláky, kteří nedostatek píce trpí, i taky na české (1785); R. Z. Becker: Kniha bídy a pomoci pro sedlský lid (Brno 1789, an.; znovu 1791 s T. jménem a s tit. Pomoc v potřebě neb Užiteční, veselí i smutní příběhové obyvatelů z Mildheima); an.: Nešťastné příhody k výstraze nezkušené mládeži (1794; znovu 1820); B. Ch. Faust: Katechismus o zdraví (1794); J. K. S. Berner: Čtení o zimě (1801); an.: Instrukcí pro všechny školní dohlédače a učitele (1807); J. A. Schneider: Křesťan při smrti. Kázání na Veliký pátek (1809); J. F. Adlof: Knížka mravná s 60 historiemi a povídačkami pro dítky (1810); G. Göttlich: Řeč v pamětný den smrti Ježíšovy (1810); J. Weber: Dvacatero povídaček s 18 biblickými naučeními z přísloví Šalamounových (1810); J. Werner: Způsob, jak by se vyplemenil všechen hmyz bez jedu (1810). ■ REDIGOVAL *periodika:* Učitel lidu (1786), Měsíční spis k poučení a obveselení obecného lidu (1787), C. k. vlastenské noviny (1808–12, s J. Rulíkem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Š. Lomnický z Budče: Tobolka zlatá (1791) + Kancionál neb Písně nové historické na dni sváteční přes celý rok (1808); Život Karla IV., krále českého (1791, s F. F. Procházkou). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 16 235 – 16 261. ■ LITERATURA: J. Rennerová: F. J. T. a Jan Nepo-

muk Rulík, dva popularizátoři obrozenských idejí (diplom. práce, Filoz. fakulta UK 1958). ■ an. (J. Dobrovský): ref. Elementarwerk..., Allgemeine Literatur-Zeitung (Jena) 1785, č. 10 + Über die Aussprache..., Annalen der Literatur und Kunst (Vídeň) 1802, č. 36 + ref. Modlitby pro křesťany..., tamtéž 1803, č. 87 → Literární a prozodická bohemika (1974) + ref. Über die Bedeutung..., tamtéž 1804, č. 127; K. Kabát in Prvních padesát roků trvání tiskárny Státního nakladatelství (1926); B. Havránek in Vývoj spisovného jazyka českého (1936, s. 82); J. Štraus: Zapadlý obrozenský časopis, Slovesná věda 1951, s. 158; R. K. Nešvera: Zásluha F. J. T. o český knihtisk, Sborník Nár. technického muzea 1955, s. 72; J. Plch in Souhvězdí domova (1960, s. 30); J. Průcha: K hodnocení T. kodifikace spisovné češtiny, SaS 1963, s. 57; K. Polák in Třemi stoletími. Stručné dějiny Státního pedagogického nakladatelství (1967); L. Zeil: Die Bedeutung des tschechischen Josefiners F. J. T. für die Entwicklung seiner Muttersprache, Zeitschrift für Slawistik (Berlín) 1969, s. 597; B. Slavík in Od Dobnera k Dobrovskému (1975); L. Kusáková: 170 let od úmrtí F. J. T., NŘ 1985, s. 108; V. Koblížek: F. J. T., představitel českého mluvnictví v počátcích národního obrození, sb. František Martin Pelcl (2001, s. 92).

lk

Čeněk **Tonder**

* 23. 7. 1859 *Kouřim*
† 12. 4. 1934 *Škvorec* u Českého Brodu

Autor historických povídek pro mládež i dospělé a odborných pedagogických statí, lidovýchovný pracovník.

V matrice narozených zapsán jako Vincenc T. – Pocházel z rodiny obchodníka se střižním zbožím. Základní vzdělání získal v rodišti na obecné (1865–70) a měšťanské škole (1870–74), poté studoval na učitelském ústavu v Kutné Hoře, kde maturoval 1878. T. r. nastoupil učitelskou dráhu ve Viticích u Čes. Brodu, zprvu jako podučitel, 1880–85 jako učitel (s přestávkou od září 1884 do února 1885, kdy byl výpomocným učitelem v Ondřejově). Na Českobrodsku učil i nadále: jako definitivní učitel v Úvalech, 1891–1917 byl ředícím učitelem obecné školy v Třebohosticích a 1917–22 působil ve stejné funkci v Slušticích. Od září 1922 žil ve výslužbě ve Škvorci, kde byl i pohřben.

T. dílo mělo spíše ambice lidovýchovné než umělecké a bylo čtenářsky živé hlavně v 90. letech 19. století. T. psal především povídky s historickými náměty, které lokalizoval jednak do rodné Kouřimi (*Jak žáci vysvobodili vězně tureckého*), jednak do míst svého učitelského působení (*Šlépějemi předků, Lupiči* aj.). Využíval při tom i oblastní archivy, z nichž čerpal pro své příběhy základní materiál. Svým nedostižným vzorům, Z. Wintrovi a A. Jiráskovi, se nejvíce přiblížil v rozsáhlejší povídce z období vlády Marie Terezie *Před úsvitem,* která ideově i stavbou tvoří vrchol T. díla, sestávajícího většinou jen z krátkých próz nezastřeně didaktických. Pro dospělé napsal ještě několik drobných povídek (*První peníze*) a humoresek (*Clarinetto solo*), námětově čerpaných z učitelského života. Pro mládež zpracoval pověsti z Posázaví (*Pomněnky sázavské*) a z Moravy (*O pestré Orlici*).

PSEUDONYM, ŠIFRA: R. Zlický (Naše hlasy); Č. T. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Anděl strážný (Brno); Beseda učitelská (1884); Besedy lidu (1893–96, 1911); Besídka malých (od 1883); Budečská zahrada (1884–89); Čes. slovo (1925); kal. Havlíček na r. 1914 (Brandýs n. Lab.); Hlas národa (1887); Jitřenka (1888); Květy mládeže (1894–98); Malý čtenář (1888–98, 1906, 1913–16); Národ a škola (Vel. Meziříčí, od 1883); Nár. listy (1884–87, 1891–96, 1906–12); Nár. obzor (1913, příl. Besedy); Naše hlasy (Čes. Brod, Kolín, od 1884); Naše škola; Naší mládeži; kal. Palacký na r. 1914 (Brandýs n. Lab.); Posel z Budče (od 1884); Šotek; Venkov (1906–12, 1926–27); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1887–92); Zábavné listy (1889, 1893); alm. Z české školy (1884); Zlatá Praha (1892). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* První peníze (P 1886, s pracemi jiných); Clarinetto solo (P 1887, s pracemi jiných); Pomněnky sázavské (PP pro ml., 1887); Pomněnky sázavské (PP pro ml., 1887; obs. jiné PP než stejnojmenná předchozí kniha); O pestré Orlici (PP pro ml., 1890); Ze starých časů (PP pro ml., 1893); Z minulosti a přítomnosti (PP pro ml., b. d., 1896); Na stopě (D b. d., 1897); Z minulosti (PP pro ml., 1897); Před úsvitem (P 1899); Šlépějemi předků (PP pro ml., 1900); Lupiči (P pro ml., 1901); Žáci žebráci (P pro ml., 1902); Jak žáci vysvobodili vězně tureckého (P pro ml., b. d., 1903); Patero historických povídek (PP b. d., 1908); Za městskou zdí (PP b. d., 1909); Dcera generálova (P pro ml., 1910); Zlato (P pro ml., 1913). – *Ostatní práce:* O české knize (1890); Škvorec a okolí (průvodce, b. d., 1899); Katechismus českých rodičů (1907). ■ REDIGOVAL *almanach:* Z české školy (1884). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: K. J. Herloš (C. G. Herlossohn): Husité čili Čechy od roku 1414–1424, 1, 3 (b. d., 1900, 1. Jan Hus, 3. Jan Žižka; úprava překladu). ■

LITERATURA: E. Miřiovský: ref. Z české školy, Zlatá Praha 1884, příl. s. 207; ● ref. Clarinetto solo:

-aue- (H. Pittauer), Lit. listy 8, 1886/87, s. 384; J. V. (Vyhlídal), Hlídka lit. 1888, s. 51 ●; J. Rozvaha (Koněrza): ref. O pestré Orlici, Lit. listy 12, 1890/91, s. 39; J. Horák: ref. Ze starých časů, Hlídka lit. 1893, s. 384; ● ref. Před úsvitem: V. (F. V. Vykoukal), Světozor 33, 1898/99, s. 623; jv. (J. Vodák), Obzor lit. a umělecký 1899, s. 228; Vbk. (J. Voborník), NL 5. 1. 1900 ●; an.: nekrolog, Úhor 1934, s. 69.

sm

Emanuel **Tonner**

* 25. 12. 1829 *Velký Zdíkov* (Zdíkov) u Vimperka
† 4. 4. 1900 *Praha*

Překladatel z latiny, francouzštiny, němčiny, slovanských jazyků; historik a politický publicista.

Pocházel z rodiny ekonomického a právního ředitele. Bratr Augustin T. (1823–1890) byl právník, veřejný pracovník a politický publicista, bratr František T. (1837–1934) ředitel reálky v Písku, politik a autor učebnic chemie. E. T. získal základní vzdělání v rodišti, gymnázium navštěvoval zprvu v Praze na Starém Městě (1840–42), pak v Tarnově v Haliči, kde byl jeho strýc ředitelem výchovného ústavu; tento pobyt, za něhož poznal polské vlastence a polskou revoluční mládež, měl na něho určující vliv: celý život se pak zabýval polsko-českými a polsko-ruskými vztahy i slovanskou vzájemností vůbec. 1845 se vrátil do Prahy, zde 1849 dokončil gymnázium a filozofii (učitel J. P. Koubek). Zúčastnil se bojů na barikádách 1848. Od 1849 spolupracoval s redakcí Havlíčkových Nár. novin a Lípy slovanské, po jejich zániku s redakcí Večerního listu. Pro aktivní účast ve spolku Českomoravské bratrstvo byl postaven před vojenský soud na Hradčanech, posléze však osvobozen. 1854–55 působil jako suplent na gymnáziu v haličské Przemyśli, 1855–56 v Rzeszówě, 1856–63 jako profesor dějepisu a zeměpisu na nově zřízené německé obchodní akademii v Praze (s přerušením 1858–60, kdy učil na reálce v Písku). 1863 byl pro své vlastenecké smýšlení správním výborem akademie suspendován, ale ještě t. r. obdržel místo učitele týchž předmětů na právě ustavené Vyšší dívčí škole; 1865 přednášel též na technice. 1872 se stal ředitelem nově zřízené Československé akademie obchodní, o jejíž organizaci a rozkvět měl velké zásluhy a kde působil až do smrti. 1889 byl jmenován inspektorem čes. obchodních škol, 1899 získal titul školní rada. 1900 byla založena nadace jeho jména, která měla podporovat absolventy Československé obchodní akademie při studijních cestách do ciziny. Od začátku 60. let se T. věnoval i publicistice a redaktorské činnosti: 1860 působil v redakci Času, pak Nár. listů. Od 1867 byl redaktorem Světozoru, funkce se vzdal 1869 v souvislosti se svým půlročním uvězněním pod Novoměstskou věží pro tiskový delikt (společně s bratrem Augustinem, který byl autorem inkriminovaných textů). Aktivně se účastnil veřejného života. 1862 byl zvolen do výboru Svatobora, byl spoluzakladatelem Sokola (navrhl spolku jeho jméno), členem výboru Matice lidu, přednášel v Umělecké besedě. 1861 byl zvolen do českého sněmu, 1879 do říšské rady, v níž působil do 1895 (v jejím školském výboru se zasazoval o zrovnoprávnění češtiny na školách). V mládí liberál, později konzervativec, kandidoval nejprve za mladočechy, pak za staročechy; jejich program hájil i v době, kdy byli ze zákonodárných institucí vytlačeni, ve sboru pražských obecních starších, v němž zasedal až do smrti. Oženil se v pozdním věku 1886, měl dvě děti. Zemřel náhle na infarkt myokardu.

Knižně vydané T. literární práce tvoří hlavně překlady. 1852 vyšla v jeho převodu sbírka A. Popoviće Srbské národní písně (vydala je „jihoslovanská mládež ku prospěchu českého Národního divadla"). Významné jsou T. překlady latinských spisů českých vlasteneckých autorů 16. a 17. století, zvláště Balbínovy Obrany a spisu P. Stránského Respublica Bojema (tuto knihu začal překládat 1869 ve vězení a pracoval na ní až do jejího vydání 1893). Nedokončeno zůstalo vlastní T. historické dílo *Vypravování dějin domácích.* Svému vztahu k Polákům dal T. výraz sbírkou svých časopiseckých článků *Poláci a Češi* a prací *Slovo upřímné Polákům a Rusům* (vyšla současně polsky, ale v Polsku se nesetkala s porozuměním). Kromě politických statí publikoval časopisecky hlavně místopisné práce a ve sb. Čechy podal historický a kulturní popis Pražského hradu a Hradčan. Časopisecky uveřejnil i překlady z polštiny, slovinštiny a němčiny. Rané překlady dvou her z francouzštiny, uvedené ve Stavovském divadle, jsou doloženy plakáty v Divadelním oddělení Nár. muzea.

ŠIFRA: E. T. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Beseda učitelská (1871); Correspondenz (1868); Čas (1861); ČČM (1877, 1882); sb. Čechy 3/1, 2 (1885); sb. Česko-

slovanská akademie obchodní v Praze od svého založení 1872 až do vystavení budovy vlastní 1892 (1894); sb. Československá akademie obchodní v Praze za dvacetipětiletého trvání svého od r. 1872 do r. 1897 (1898); Hlas (1863); Hlas národa (1887–90); Lit. listy (1865); Mělničan (1883, řeč. E. T., poslance podřipského, kterou měl v sněmovně poslanců rady říšské dne 2. března 1883, i sep.); Mor. orlice (Brno 1867); Nár. listy (1870, 1873, 1879, 1881, 1892); Osvěta (1862); Posel z Prahy, pokr. Čes. noviny, dříve Posel z Prahy (1878–83); Poutník od Otavy (Písek 1858–60); Světozor (1867–70, 1886); Svoboda (1867); Výr. zpráva Československé akademie obchodní v Praze za škol. rok 1887–88; Zlatá Praha (1864); Zlatá Praha (1888–90). ▮ KNIŽNĚ. *Překlady:* Srbské národní písně (1852; an., v předmluvě uveden jako Manoil Toner); Napoleon III.: Julius Caesar 1, 2 (1865, 1867, s jinými); Ondřej z Habernfeldu: Vypravování o vojně české od roku 1617 (1867, i ed.) + Odpověď na vylučování, kteráž proti Čechům namítána jsou od J. M. C. Ferdinanda III., plnomocného vyslance při vyjednávání o všeobecný mír v Monasteru l. 1645 (1887, i ed.); B. Balbín: Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého (1869); P. Stránský: Poopravené i rozmnožené vypsání vší obce Království českého (1893). – *Ostatní práce:* Poláci a Češi (1863); Slovo upřímné Polákům a Rusům (1871); Vypravování dějin domácích 1–3 (1871, 1877, 1879); Slovo o potřebě, abychom zanechali politiky nečinnosti (1874); Státní dráha z Rakovníka do Protivína (1875); Velectěným pánům voličům okresů podřipských (1883); O průmyslových výstavách světových (1888); O činnosti sněmu zemského v ohledu kulturním (1889); Památce Antonína Skřivana (1890). ▮ SCÉNICKY. *Překlady:* A. Dumas st.: Slečny Saint-Cyrské (1851, na plakátě uveden jako J. Tonner); Ch.-G. Étienne: Zlostná panička (1852, uveden jako E. B. Tonner). ▮ KORESPONDENCE: O Boleslavu Jablonském (redakci Nár. listů z 1881), NL 8. 3. 1881. ▮ REDIGOVAL *časopis:* Světozor (1867–69); *sborník:* Památník Sokola pražského (1882, s I. Herrmannem a M. Krajníkem). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Třetí roční zpráva o Československé akademii obchodní v Praze za škol. rok 1874–75 (1875); Československá akademie obchodní v Praze od svého založení 1872 až do vystavení budovy vlastní 1892 (1894); Československá akademie obchodní v Praze za dvacetipětiletého trvání svého od r. 1872 do r. 1897 (1898). ▮

LITERATURA: an.: ref. Vypravování dějin domácích 2, NL 28. 9. a 20. 12. 1877; J. Neruda: E. T., Humorist. listy 1880, s. 378 → Podobizny 1 (1951, s. 284); ● ref. sb. Čechy: =, Zlatá Praha 1884, příl. s. 199; an., Zlatá Praha 1885, s. 15; =, Zlatá Praha 1886, s. 15, 271, 479 ●; an.: E. T., Světozor 1886, s. 344, 350; ● ref. překl. B. Balbín: P. Skřivan, Vlasť 7, 1890/91, s. 810; P. Š. (Šup), Hlídka lit. 1891, s. 347 ●; ● ref. překl. P. Stránský: F. S. (Schulz), Zlatá Praha 10, 1892/93, s. 528; -b-, Světozor 27, 1892/93, s. 526; J. J. Veselý, Vlasť 9, 1892/93, s. 1039; A. Truhlář, ČČM 1894, sv. 1, s. 174 ●; ● nekrology: an., NL 4. 4. 1900 (odpol.) a 5. 4. 1900; Slavjanin (K. Štěpánek), NL 28. 4. 1900; ÷, Zlatá Praha 1900, s. 276; an., Besedy lidu 1900, s. 153; J. L. Turnovský, Osvěta 1900, d. 1, s. 470 ●; V. Žáček in Ohlas polského povstání r. 1863 v Čechách (1935); an.: E. T., PL 16. 11. 1938.

sm

F. Topič

Působnost 1883 (1886) –1936, 1937–1949

Pražské nakladatelství zaměřené na soubory spisů českých autorů převážně národně i tradičněji orientovaných a ve 20. století na výpravné publikace o českém výtvarném umění, později i na přeloženou beletrii a populárně-naučné spisy; knihkupectví s cizojazyčným sortimentem a prodejem uměleckých předmětů a reprodukcí a s výstavní síní. Od 1937 pokračovalo jako nakladatelství původní a přeložené beletrie a kulturněhistorických dokumentů s názvem Topičova edice.

Založil je František T. (* 20. 11. 1858 Chvalín u Roudnice, † 29. 3. 1941 Praha). Pocházel ze selského rodu, vystudoval reálku v Lounech a v Ústí n. Lab. a 1873–75 obchodní akademii v Praze, působil v několika firmách a příležitostně publikoval v listech Čes. noviny, Domažlické listy, Říp. Příspěvkem Upřímné slovo našim obchodníkům (Čes. noviny 1. 6. 1881, podp. F. Chvalinský, knižně 1933) upoutal pozornost F. Šimáčka natolik, že ho zaměstnal v administraci svého nakladatelství. Tam se F. T. seznámil s Šimáčkovou neteří Terezií Šulcovou (1861–1924), absolventkou Ženského výrobního spolku, se kterou se 1883 oženil. F. Šimáček uzavřel 1882 na Topičovo jméno smlouvu s V. Benešem Třebízským na jeho sebrané spisy, 1883 získal knihkupeckou koncesi a v říjnu t. r. zřídil na Ferdinandově třídě knihkupectví jako věno své neteře a pověřil T. jeho vedením. 1884 F. T. zahájil (zprvu formálně jako „knihkupectví F. Šimáček“ pro odlišení od mateřské firmy „F. Šimáček, knihtiskárna a nakladatelství“) i nakladatelskou činnost. Po Šimáčkově smrti krátce vedl knihtiskárnu a odpovídal za vydávání časopisů Jarý věk a Světozor (1885–86), 1885 také získal vlastní koncesi, 1886 se osamostatnil a vedl knihkupectví i nakladatelství pod svým jménem. 1887 převzal do svého nákladu populární časopis I. Herrmanna Švanda dudák, s jehož redaktorem přišli do nakladatel-

ství literáti i výtvarníci, kteří vytvořili vedle S. Čecha a K. V. Raise jeho kmenový autorský kruh. Tehdy si F. T. zajistil i vydávání spisů J. Nerudy. Program závodu, vstupujícího koncem 80. let 19. století rychle mezi nejvýznamnější pražské firmy, byl vybudován na ověřených hodnotách soudobé české literatury a na výpravných uměleckých publikacích. Postupně rozšiřované knihkupectví s cizojazyčným sortimentem výrazně orientovaným na literaturu francouzskou (u T. měla svoji výlohu i společnost Alliance Française) připojilo i prodej originálů, autorských kopií i reprodukcí populárních děl českého soudobého umění (zejména J. V. Myslbek aj.). Na tuto aktivitu navázalo 1894 otevření výstavní síně Topičův salon, na jehož řízení se s F. T. a malířem V. Olivou podíleli bratři T. manželky A. a Č. Šulcovi (do uzavření 1899 v něm proběhlo 39 výstav, mj. M. Aleš, A. Mucha, J. Uprka, A. Böcklin, J. Sattler a první členské výstavy S. V. U. Mánes). 1899 se F. T. podílel na založení společnosti Čes. grafická Unie. 1906 přenesl působiště do sousedního domu adaptovaného pro jeho potřeby. V něm byl obnoven i Topičův salon, na jehož vedení se podílel K. Šimůnek (1906–11; proběhlo v něm 47 výstav především českých umělců různých směrů od J. Mánesa až po Osmu a výtvory uměleckého průmyslu prosazované Z. Braunerovou a M. Martenem). Redakčně s nakladatelstvím spolupracovali zejména K. Rožek, F. Strejček a A. Wenig. Často churavějící jediný syn zakladatele firmy Jaroslav T. (* 7. 7. 1885 Praha, † 25. 3. 1936 Praha) absolvoval obchodní akademii a praxi v Lipsku a v Paříži, pak byl zaměstnán v otcově závodě. Po sňatku 1909 s dcerou pražského lékaře Miladou Buršíkovou (* 18. 3. 1888 Praha, † 27. 4. 1961 Raspenava u Frýdlantu v Čechách) se podílel na řízení firmy, jež 1913 byla změněna ve veřejnou obchodní společnost, do níž k původnímu majiteli F. T. přistoupili jeho manželka Terezie T. a syn Jaroslav T. Po válce založené oddělení uměleckého průmyslu řídila Milada T., která též zprvu pod pseudonymem M. Ladová, později též pod svým jménem, přeložila několik knih z ruštiny (J. N. Čirikov, A. I. Kuprin), angličtiny (H. Payson, Ch. G. D. Roberts) a z němčiny (A. Steffen) a redakčně se podílela na řízení nakladatelství. Své gastronomické umění vložila do dvou kuchařských knih (Pro změnu, Brevíř kuchaření). Topičův salon, obnovený 1918 a řízený do 1929 A. Šulcem, přinesl do 1936 asi 220 různorodých výstav (z nejvýznamnějších mj. O. Nejedlý, J. Šíma, J. Zrzavý, Sdružení českých umělců grafiků Hollar), jeho význam však postupně upadal. Knihkupectví, tradičně angažované v prodeji a distribuci francouzského tisku, bylo počátkem 20. let výrazně poškozeno obdobnými aktivitami Orbisu, protežovaného státními institucemi. 1923 byl pro expedici a sklady zakoupen dům na Vinohradech, v následujících letech byla po výprodeji starších publikací přestavěna provozní část domu na Nár. třídě. V polovině 20. let působil v nakladatelství jako redaktor K. Horký, 1929 se literárním poradcem stal J. Knap. 1934 firma spolu s nakladatelstvími Jan Laichter a Melantrich vstoupila do reformovaného Klubu moderních nakladatelů Kmen. Po smrti syna a svého nástupce prodal na podzim 1936 zakladatel firmy dům na Nár. třídě a knihkupectví včetně firemního názvu F. Topič J. Stránskému, majiteli Lid. novin a nakladatelství Fr. Borový (na koupi se finančně podíleli též ředitel vydavatelských podniků J. Stránského J. Fürth, Stránského právní poradce K. Scheinpflug a spisovatel K. Čapek), v listopadu a v prosinci t. r. byly v aukci prodány sbírky Topičovy galerie a soukromé sbírky Františka T. a Milady T. – Milada T. pokračovala od 1937 v nakladatelské činnosti pod novou firmou *Topičova edice* v domě bývalých skladů a expedice na Vinohradech. Na tvorbě edičního programu se s ní podíleli blízcí spolupracovníci bývalé firmy J. Knap a F. Strejček a vedoucí pracovník hudebního nakladatelství Fr. A. Urbánek L. Boháček, který pro nakladatelství lektoroval literaturu s hudební tematikou. V prosinci 1942 byla firma změněna na společnost s ručením omezeným, do níž kromě nakladatelky vstoupil též manžel její přítelkyně B. Jerie, 1949 byla likvidována. V lednu 1953 byla Milada T. spolu s rodinou Jeriových úředním rozhodnutím vystěhována do severočeského pohraničí, kde až do své smrti vedla jejich domácnost. – Jediná dcera Jaroslava a Milady T. Milada (* 1. 7. 1917 Praha, † 25. 10. 2003 Oslo) žila od 1934, kdy se provdala za norského malíře H. Blekastada, v Norsku, kde působila jako propagátorka české kultury (překládala z norštiny a do norštiny, přednášela dějiny české literatury na univerzitě v Oslo, publikovala monografii o J. A. Komenském aj.). 1998 iniciovala založení Nadačního fondu F. T. – Firma F. Topič sídlila v Praze-Starém

Městě čp. 1011 (Ferdinandova tř. 9, dnes Národní 7), od 1906 v čp. 1010 (dnes Národní tř. 9). Topičova edice sídlila v Praze na Vinohradech čp. 179 (dnes Jana Masaryka 56).

V programu nakladatelství zejména v počátcích převažovaly soubory spisů českých autorů, vydávané často v několika vydáních a v různém uspořádání po celou dobu existence firmy. Spisy sebrané V. Beneše Třebízského (1884–89, 16 sv., red. J. Braun) se dočkaly pěti vydání (naposledy 1907–13). Následovaly Sebrané spisy J. Nerudy (1892–1904, 13 sv., red. I. Herrmann; 2. vyd. 1907–15, 41 sv.: řada 1, 1907–15, 33 sv., red. I. Herrmann, sv. 15–16 L. Quis, sv. 17–33, K. Rožek a řada 2, Kritické spisy, 1907–11, 8 sv., red. L. Quis), doplněné jeho Vybranými spisy (1921, 4 sv., red. A. Novák). Po rozsáhlé reklamní kampani při vydání Čechova Pravého výletu pana Broučka do Měsíce roku 1888 a popularitě jeho Písní otroka (po rychle rozebraném 1. vydání, které vyšlo v prosinci 1894 s vročením následujícího roku, 1895 dosáhly 23 vyd.) zahájily Sebrané spisy S. Čecha (1899–1910, 30 sv.; sv. 1–20 red. autor, sv. 21–23 V. Čech, sv. 24–30 F. Strejček), vydané znovu 1907–15 (s monografií V. Flajšhanse 31 sv.) a 1910–22 (30 sv. bez V. Flajšhanse) a doplněné Vybranými spisy (1925–27, 10 sv., red. F. Strejček). Následovaly Sebrané spisy I. Herrmanna (1905–40, 50 sv., od sv. 41 red. V. Herrmann, od sv. 45, 1937, vycházely v nakladatelství Topičova edice), Spisy B. Havlasy (1909–11, 2 sv., red. K. Rožek), Spisy J. Holečka (1909–32, 22 sv.), Sebrané dějepisné romány J. Svátka (1912–23, 15 sv.), Sebrané spisy K. Legera (1913–25, 12 sv.), Spisy V. Dyka (1918–24, 7 sv.) a Knihy K. Horkého (1926, 3 sv.). Praktické divadelní potřebě byl určen Výbor dramatických spisů V. K. Klicpery (1898–99, 5 sv., red. F. A. Šubert). Trvalou pozornost věnovalo nakladatelství literatuře pro děti a mládež. Vydání jednotlivých děl K. V. Raise, K. J. Erbena a B. Němcové doplnily Spisy K. V. Raise pro mládež (1902–25, 11 sv.). – Ještě pod firmou knihkupectví F. Šimáčka vydal T. dvě knižnice komentované cizojazyčné četby *Francouzská bibliotéka* (1884, 1 sv., red. J. Herzer) a *Polská bibliotéka* (1884, 1 sv., red. E. Jelínek). Podnětem k založení kmenových beletristických knižnic byl až vstup časopisu Švanda dudák do nakladatelství. Také první beletristická knižnice nese jeho jméno a další byly zprvu převážně spjaty s časopisy. *Čítárna Švandy dudáka* (1895–1910, 24 sv., red. I. Herrmann) byla vyhrazena převážně humoristickým prózám a přispěli do ní K. M. Čapek Chod, S. Čech, K. Červinka (pseud. V. Štika), I. Herrmann, V. Hladík, I. Hořica, B. Kaminský, J. Krušina ze Švamberka, K. Leger, H. Malířová, K. Mašek (pseud. Fa Presto), A. Nevšímal, L. Quis, K. V. Rais, K. Šípek, V. Štech, A. Zábranský, F. Župan (i pod vl. jm. F. Procházka). Přeloženou humoristickou prózou ji doplnila knižnice *Paleček* (1901–05, 6 sv.), složená z prací autorů píšících anglicky (Th. B. Aldrich, J. K. Jerome, D. Jerrold), francouzsky (E. About, A. Daudet) a rusky (A. P. Čechov). Výběr autorů většiny dalších beletristických knižnic se opíral o osvědčená jména starší a střední generace a jen výjimečně, spíše v překladech než v původní tvorbě, se v nich vyskytl průraznější ediční počin. V knižnici *Topičův sborník vybrané četby* (1909–13, 23 sv., red. K. Rožek) vyšla kromě nových vydání české prózy 19. století (mj. čtyři svazky K. Sabiny a tři J. J. Stankovského) původní díla K. Červinky (pseud. V. Štika), B. Havlasy, J. Krušiny ze Švamberka, A. Nečáska, K. Rožka, Q. M. Vyskočila a překlady z francouzštiny (G. Flaubert, É. Pouvillon, É. Zola), polštiny (W. Kosiakiewicz, J. Weyssenhoff) a ruštiny (M. J. Saltykov-Ščedrin, A. K. Tolstoj) i švédštiny (V. H. Wickström). Když 1913 edice přenechala svůj název nově založenému měsíčníku, navázaly na ni *Knihy Topičova sborníku* (1914–26, 24 sv., red. J. Borecký a A. Wenig), kompletované z archů beletristických prací přikládaných ke každému číslu časopisu. Původní prózu zastupovali K. Červinka, J. Havlasa, R. Jesenská, F. V. Krejčí, E. Lederer (pseud. Leda), H. Malířová, A. Schulz, J. Šimánek, A. M. Tilschová, překlady z angličtiny J. Conrad, F. Harris, R. L. Stevenson, z francouzštiny J. Moréas, maďarštiny K. Mikszáth, z ruštiny A. F. Pisemskij a dánštiny H. Bang, J. V. Jensen. Knižnice české prózy *Topičovy dobré knihy původní* (1916–26, 22 sv.) rozšířila dosavadní český autorský okruh o F. Bořka Dohalského, R. Čechovou, J. S. Gutha-Jarkovského, K. Horkého, J. R. Hradeckého, E. A. Hrušku, E. Jurčinovou, A. E. Mužíka a O. Scheinpflugovou. Výraznější *Topičovy dobré knihy přeložené* (1916–27, 57 sv., red. J. Guth-Jarkovský) přinesly překlady zejména z francouzštiny (již 1917 H. Barbusse: Oheň, dále autoři P. Benoît, J. Barbey d'Aurevilly, P. Bourget, A. Daudet, Ch. De Coster, C. Farrère, A. France, P. Istrati,

P. Loti, M. Prévost, M. Tinayreová, A. Villiers de l'Isle Adam a též G. G. Casanova: Můj útěk z olověných komor benátských), dále z ruštiny (A. V. Amfiteatrov, J. N. Čirikov, F. M. Dostojevskij, M. Gorkij, A. F. Pisemskij, A. A. Sokolov), polštiny (T. Jaroszyński, W. S. Reymont), němčiny (G. Meyrink: Golem, 1917; M. Brod, H. H. Ewers), z angličtiny (J. Buchan, H. Caine, J. London, H. G. Wells) a ze skandinávských literatur (z dánštiny L. Bruun, J. V. Jensen, H. Pontoppidan, z norštiny K. Hamsun a ze švédštiny zejména F. Heller, dále G. af Geijerstam). Základ knižnic *Vzdělávací knihovna českého venkova* (řada 1, 1910–13, 16 sv.; řada 2, 1912–16, 22 sv.) a *Knihovna historických románů a povídek* (1923–30, 21 sv.) tvořila další vydání spisů V. Beneše Třebízského, k nimž byla připojena nová, převážně obálková vydání starších titulů nakladatelství z jiných knižnic, zejména z Topičova sborníku vybrané četby. Ze starší produkce historické prózy nakladatelství těžila obdobně i *Levná lidová knihovna* (1928–29, 9 nečísl. sv.). Třísvazkový soubor próz E. T. Setona dal vzniknout úspěšné překladové knižnici *Povídky o zvířatech* (1915–27, 16 sv.), v níž dále vyšly překlady z angličtiny, dánštiny, němčiny, polštiny a ruštiny. Méně úspěšná byla tematicky blízká knižnice *Skautské večery* (1922–23, 2 sv., red. A. B. Svojsík). Knižnice *Hovory básníků* (1917–22, 14 sv., red. J. Borecký) se přihlásila k tradici Nerudových Poetických besed, na niž však s výjimkou prvního svazku (V. Dyk: Noci chiméry) nedokázala pronikavěji navázat (další autoři J. Borecký, A. Černý pod pseud. J. Rokyta, K. Dewetter pod pseud. K. de Wetter, T. Dubrovská, F. Frýdecký, J. Haasz, J. Hanka, J. Holý, A. Klášterský, J. Kolman Cassius, J. Šimánek, J. z Wojkowicz, S. Zima). Pokusy o překladové knižnice atraktivní oddechové četby představovaly *Francouzská knihovna* (1923–24, 7 sv.), *Knihovna romantiků* (1926–29, 6 sv., red. K. Horký; mezi autory i E. Sue), *Americká knihovna* (1926–29, 3 sv., red. K. Horký) a *Kruh knih odvahy* (1929, 1 sv.; W. F. Cody: Dobrodružný život Buffalo Billa, jak jej sám vypsal). S obnoveným časopisem spjatá *Knihovna Švandy dudáka* (1925–30, 13 sv., do sv. 10 red. K. Horký) střídala původní tvorbu (K. Dewetter, P. Fingal, O. Hanuš, F. Jejkal, tj. J. Fořtel, K. Poláček, O. Schäfer, L. Tůma-Zevloun) s překlady z francouzštiny a ruštiny (M. Zoščenko). Dramatické tvorbě byla věnována nevýrazná *Topičova divadelní knihovna* (1926–27, 4 sv., red. J. Petr; vedle překladu z italštiny a reedice J. K. Tyla nově jen F. Zavřel). Knižnice pro mládež *Osení* (1908–28, 72 sv., red. A. Wenig) představila zejména ve výborech ukázky z širokého spektra původní i přeložené beletrie a přinesla i několik titulů naučných; z uměnovědných prací F. Strejčka o S. Čechovi, J. Kampra o K. Škrétovi a A. Nováka Patero obrázků z dějin knihy. Další edice pro mládež *Sbírka souvislé četby školní* (1910–48, 105 sv., od 1937, sv. 91, v nakladatelství Topičova edice, red. F. Strejček) obsahovala téměř výlučně reedice původní tvorby od J. A. Komenského, J. K. Tyla a B. Němcové až po R. Medka, též slovenské (J. Hollý, P. O. Hviezdoslav, M. Kukučín, A. Sládkovič, Timrava) a několik překladů. Přinesla i knižní soubory původních literárněhistorických prací J. Vlčka (Nové kapitoly z dějin literatury české, 1912; Z počátků naší poezie moderní, 1933, aj.), F. Bílého (Příspěvky k praktické poetice, 1915), studie O. Hostinského v edici F. Strejčka (Epos a drama, 1911; Co je malebné, 1912), J. Máchala (Dějiny českého dramata, 1917), v následující Topičově edici pak práce A. Pražáka (Míza stromu, 1940), M. Hýska (Literární besedy, 1940), F. Strejčka (Naši bojovníci pérem, 1948). Několik svazků komentovaných žánrově i tematicky koncipovaných výborů, uměnovědných výkladů a doprovodných pojednání pro edici připravili F. Bílý, J. Folprecht, M. Hýsek, J. Knap, E. Krásnohorská, A. Macht, J. Menšík, A. Novák, V. Novák, K. V. Rais, F. Strejček, J. Veselý, J. Voborník. Mimo edice ještě souborem spisů vycházely v nakladatelství od 1887 zejména knížky S. Čecha, později pak i knihy pro děti spolupracovníka nakladatelství A. Weniga. Výraznější profil než beletristické edice měly populárně-naučné knižnice. *Duch a svět* (1913–26, 58 sv., red. J. Emler) soustředila příspěvky k tématům sociologickým, historickým, národopisným a též z přírodních věd. Práce literárněvědné, uměnovědné a filozofické pro ni sepsali V. K. Blahník (Umění divadelní, 1919), K. Čapek (Pragmatismus čili Filozofie praktického života, 1918), O. Fischer (Otázky literární psychologie, 1917), F. Frýdecký (Mladé Slovensko, 1918), F. X. Harlas (Jaroslav Čermák, 1914), A. Kolář (Řecká komedie, 1919), A. Matějček (Umění 19. století, 1915), A. Novák (Kritika literární, 1916), E. Siblík (Tanec, 1917), F. Strejček (České školy básnické 19. věku, 1926), T. Trnka (Proudy v současné filozofii, 1919), L. Weigner (Lidové a národní umění,

1917). Následovala knižnice drobných brožur *Umělecké památky* (1916–24, 17 sv., red. V. V. Štech), věnovaná topografii a ikonografii českého umění, s odbornými texty A. Matějčka, A. Nováka, V. V. Štecha, V. Vojtíška, A. Weniga, Z. Wirtha aj. Českému umění měla být věnována i výpravná knižnice *Doby, postavy a díla* (1918, 2 sv.; autoři F. X. Harlas, K. Chytil). Do knižnice životopisných medailonů významných osobností *České hlavy* (1918–25, 36 sv., red. J. Emler) přispěli o spisovatelích V. Brtník (J. Vrchlický), J. Frič (K. V. Rais), J. Herben (T. G. Masaryk), E. Chalupný (J. Holeček), H. Jelínek (A. Jirásek), K. Juda (I. Herrmann, T. Štítný ze Štítného), V. Martínek (J. S. Machar), A. Novák (S. Čech, J. Neruda, J. V. Sládek), J. V. Novák (J. A. Komenský), V. Novák (J. Zeyer), V. Novotný (P. Chelčický), F. Strejček (V. Beneš Třebízský, A. Heyduk, F. J. Rubeš, J. Svátek, J. K. Tyl), F. Táborský (P. O. Hviezdoslav), V. Zelinka (A. Sova). Knižnice *Trojúhelník* (1924–26, 12 sv., red. F. S. Procházka) přinesla cestopisné (zejména J. Kořenský), národopisné, právnické, ekonomické a přírodovědné stati. Do knižnice praktických příruček *Žena* (1926–30, 10 sv., red. M. Jesenská, od sv. 7 an. M. Topičová) přispěly mj. obě její redaktorky. Působivá grafická úprava a nečekaný komerční úspěch překladu biografické prózy A. Mauroise Život Benjamina Disraeliho daly 1929 vzniknout poslední knižnici nakladatelství *Topičovy Bílé knihy* (1929–48, od 1937 v nakladatelství Topičova edice, 102 převážně nečísl. sv., red. J. Knap), která se později stala páteří edičního programu nástupnického nakladatelství Topičova edice. Původně převažovaly překlady z francouzštiny (M. Aymé, F. Bérence, G. Duhamel, A. Gide, M. Maeterlinck, R. Martin du Gard, A. Maurois, P. Morand aj.), angličtiny (H. G. Carlisleová, W. Cather, J. Erskine, E. Goudgeová, R. Hallová, S. Kaye-Smithová aj.), postupně však převážily překlady ze severských jazyků, zejména z norštiny (O. Duun, J. Falkberget, R. Fangen, N. Grieg, K. Gudmundsson, I. Krokann, I. Möller-Lindholm, K. Uppdal, T. Vesaas), dále finštiny (J. Aho, J. Linnankoski, F. E. Sillanpää), dánštiny (G. Gunnarsson) a švédštiny (S. Lidman, A. Posse-Brázdová, S. Siwertz). V menší míře byly zařazovány překlady z dalších jazyků, mj. z němčiny (zejména za okupace E. G. Kolbenheyer, R. Michel, I. Seidelová aj.), ruštiny (A. K. Vinogradov) a polštiny (J. Wiktor). Na překladech se v počátečním období podíleli F. Brábek, J. Guth-Jarkovský, H. Jelínek, S. Minařík, E. Miřiovský, B. Prusík, J. Rypáček, I. Schulz, V. Šuman, A. Wenig, v období Topičových Bílých knih hlavně J. Heyduk, M. Jirko, H. Kosterka, M. Krausová-Lesná, B. Polívková, V. Renč, K. V. Rypáček, L. Weinfurterová, z norštiny překládala i dcera M. Topičové M. Blekastadová. Sporadickou původní tvorbu zastupovali P. Buzková, V. Dyk, E. Holečková, B. Klička, J. Knap a M. Nohejl a též tehdy mimořádně populární Paměti babičky Kavalírové. Kromě beletrie byly do knižnice zařazovány i životopisy významných osobností, vzpomínky a korespondence (S. Čech, B. Disraeli, A. Dvořák, L. Janáček, F. Liszt, W. A. Mozart, J. Tulka, G. Verdi, vzájemná korespondence E. Krásnohorské a B. Smetany, M. Palacké a F. L. Riegra). V nakladatelství Topičova edice byla pro monografie a kulturněhistorické dokumenty (zejména korespondenci, paměti, deníky a kronikářské záznamy) založena samostatná knižnice *Topičovy knihy českých osudů* (zprvu jen *Knihy českých osudů*, 1939–48, 15 nečísl. sv., red. J. Knap). Literátům věnovali pozornost P. Buzková (Přítelkyně. Hana Kvapilová a Růžena Svobodová ve svých dopisech, 1939), B. Heritesová (ed. korespondence Přátelé Zeyer – Herites, 1941), J. Heidenreichová-Holečková (Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících, 1940), E. Jurčinová (Julius Zeyer, 1941), M. Nováková (o R. Svobodové Básnířka života a snu, 1940), M. Novotný (Havlíčkovy synovské listy ze studií, 1941). Původně jen souhrnné označení v propagačních materiálech nakladatelství pro knihy menšího rozsahu, vydávané v unifikované grafické úpravě C. Boudy (zejména původní beletrie a hudebněhistorické dokumenty a studie), dalo později název knižnici *Topičova malá edice* (1941–48, 5 nečísl. sv., red. J. Knap; autoři M. Nováková, D. Pala, A. Palkosková aj.). Nakladatelství Topičova edice též dokončilo Sebrané spisy I. Herrmanna (1940), vydalo nový výbor Přední díla S. Čecha (1946, 7 sv., red. F. Strejček) a do 1948 pokračovalo v další kmenové knižnici původního nakladatelství Sbírka souvislé četby školní. Důrazem na národní minulost, péčí o výtvarnou podobu knih a výrazným výchovně vzdělávacím akcentem se produkce Topičovy edice přiblížila programu nakladatelských počátků zakladatele firmy. – Kmenovým výtvarníkem nakladatelství byl zprvu V. Oliva, na obálkách, vazbách a ilu-

stracích se dále podíleli zejména A. Liebscher a K. Šimůnek. V prvém desítiletí 20. století zasáhl do úpravy T. knih výrazně J. Benda, po jehož odchodu s nakladatelstvím výtvarně spolupracovali převážně konzervativněji založení ilustrátoři J. Čejka, S. Hudeček, V. Klimánek, R. Lauda, T. F. Šimon a zejména J. Wenig. Autorem nové výtvarné podoby produkce od konce 20. let se stal C. Bouda, jehož grafické řešení (dřevorytový emblém a sázené písmo na bílém podkladu) spoluvytvořilo úspěšnou knižnici Topičovy Bílé knihy. Bouda zůstal i kmenovým grafikem Topičovy edice. Jednotlivá díla tohoto nakladatelství dále ilustrovali P. Dillinger, V. Rada, M. Stretti, P. Šimon aj. – Nejstarší T. časopis se datuje od příchodu I. Herrmanna jako autora i redaktora humoristického týdeníku Švanda dudák do T. nakladatelství (u F. T. 1887–1914, roč. 6–33, a 1924–30, roč. 34–40, red. I. Herrmann, 1924–27 s K. Horkým, 1928–30 s L. Tůmou-Zevlounem). Na světovou výstavu v Paříži 1900 T. organizoval zájezdy a při té příležitosti vydal 2 ročníky měsíčníku Do světa (vycházel od listopadu 1898 do října 1900, red. V. Hladík, od ledna 1900, roč. 2, č. 3 K. M. Čapek Chod) s turistickými informacemi a články a s učebnicí francouzské konverzace. Měsíčník pro sociální život, vědu a umění Nová česká revue (1903/04–1904/05, 2 roč.) překlenoval přestávku ve vydávání mladočeské České revue. Časopis studujících Ruch (1912/13–1913/14, 2 roč., red. F. Strejček) otiskl kromě ukázek z českých klasiků mj. básnické a prozaické příspěvky B. Adámka, B. Baušeho, J. Bouse, K. Čermáka, P. Fingala, J. Chudáčka, S. Kovandy, V. Krofty, K. Kučery, B. Melicharové, E. Miřiovského, K. Regnera, H. Sládkové, F. X. Svobody, F. Taufra, F. Tichého (pseud. Z. Broman), F. Tomka, E. Trévala, K. Vostrého a K. Wellnera. Studentské příspěvky v rubrice Práce českého studenta nepřinesly žádný výrazný literární objev. Připojená Literární příloha Ruchu propagovala produkci T. nakladatelství. Měsíčník Topičův sborník literární a umělecký (1913–26, roč. 1–13, red. J. Borecký a A. Wenig, od 1914, roč. 2 též R. Vejrych pro část výtvarnou) obrážel konzervativní umělecký program nakladatelství a až v posledním ročníku (1925/26, roč. 13, red. J. Grmela a A. Wenig) i pozdní pokus o jeho modernizaci. Funkci nakladatelského a knihkupeckého propagačního časopisu plnila samostatná příloha časopisu Topičův věstník (1917–22, red. postupně J. Marek, A. Wenig a Z. Schmoranz). Číslována byla zprvu (od ledna 1917, roč. 4, č. 7 Topičova sborníku) současně se základním časopisem, od října 1919 do února 1922, kdy vyšlo poslední, 5. číslo roč. 1921/22, samostatně. Kulturní čtrnáctideník Literární svět (1927–28, red. do č. 9 F. Götz a J. Ježek) signalizoval pokus o obrat v dosud konzervativním zaměření T. nakladatelství, když své stránky otevřel i mladší spisovatelské generaci. Obnovený nakladatelský časopis Topičův věstník (1932–33, roč. 1–2, red. J. Topič) se omezil na nakladatelská návěští a přehledy recenzních ohlasů produkce nakladatelství.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře a umění:* Francouzská bibliotéka (1884); Polská bibliotéka (1884); Čítárna Švandy dudáka (1895–1910); Paleček (1901–05); Osení (1908–28); Topičův sborník vybrané četby (1909–13); Vzdělávací knihovna českého venkova (1910–16); Sbírka souvislé četby školní (1910–48); Duch a svět (1913–26); Knihy Topičova sborníku (1914–26); Povídky o zvířatech (1915–27); Umělecké památky (1916–24); Topičovy dobré knihy původní (1916–26); Topičovy dobré knihy přeložené (1916–27); Hovory básníků (1917–22); Doby, postavy a díla (1918); České hlavy (1918–25); Skautské večery (1922–23); Francouzská knihovna (1923–24); Knihovna historických románů a povídek (1923–30); Trojúhelník (1924–26); Knihovna Švandy dudáka (1925–30); Topičova divadelní knihovna (1926–27); Americká knihovna (1926–29); Knihovna romantiků (1926–29); Levná lidová knihovna (1928–29); Kruh knih odvahy (1929); Topičovy Bílé knihy (1929–48); Knihy českých osudů, pokr. Topičovy knihy českých osudů (1939–48); Topičova malá edice (1941–48). – *Ostatní:* Výběr přednášek pro lidovou výchovu a lidové vzdělání (1910); Knihovna Těsnopisné besídky (1913); Žena (1926–30); Práce a příroda (1927–28). ▮ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Čeští autoři:* V. Beneš Třebízský, S. Čech, V. Dyk, B. Havlasa, I. Herrmann, J. Holeček, K. Horký, V. K. Klicpera, K. Leger, J. Neruda, K. V. Rais (pro mládež), K. Sabina (in Topičův sborník vybrané četby), J. Svátek. ▮ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:* J. Neruda: „Báby" i „baby" (1886) + Trhani (1888); V. Beneš Třebízský: Národní pohádky a pověsti (1886) + Z rodné chaloupky (1887); S. Čech: Pravý výlet pana Broučka do Měsíce (1888) + Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do patnáctého století (1889) + Kratochvilná historie o ptáku Velikánu Velikánovi (1890) + Písně otroka (1895); K. Havlíček Borovský: Satirické črty a zbylé epigramy (1889); J. Braun: Václav Beneš Třebízský (1890); I. Herrmann: U snědeného krámu 1, 2 (1890) + Otec Kondelík a ženich Vejvara (1898); J. Vrchlický: Démon láska (1893, ilustr. M. Pirner); J. Kvapil: Bludička (1896) + Rusalka (1901); K. B. Mádl: Josef Mánes (b. d., mezi 1902–05) + Umění včera a dnes 1, 2 (1904, 1908);

F. Strejček: O Svatopluku Čechovi (1908) + Ženy a milenky našich básníků (1928) + Humorem k zdraví a síle národa (1936) + Olověné boty včerejška (1945) + Živé dílo Svatopluka Čecha (1946) + Závěrečné slovo o Rukopisech (1947); Almanach Osení (b. d., 1913); sb. Lyrický rok 1913 (1913, ed. F. S. Procházka); sb. Život a dílo Jana Nerudy (k Sebraným spisům, 1913); A. M. Tilschová: Synové (1918); sb. Jaro generací (1929, ed. M. Rutte); H. Jelínek: Laryngiáda (1929); L. Syllaba: Lékařská návštěva u Otakara Březiny před jeho smrtí (1930); M. Rutte: Viktor Dyk (1931); F. Topič (pseud. Chvalinský): Upřímné slovo našim obchodníkům (1933); M. Hýsek: Ignát Herrmann (1934); J. Pasovský: Život Máchův (1935); O. Šourek: Smetanova Má vlast (b. d., 1940); Ant. Veselý: České krajiny (b. d., 1940); E. Holečková: Slepá ulička (1944); sb. Svatopluku Čechovi (1946). – *Překlady:* A. I. Kuprin: Sulamit (1924); Novalis: Modrý květ (1940). ▮ PERIODIKA: Švanda dudák (1887–1914, 1924–30); Do světa (1898–1900); Praha (1903–04); Nová česká revue (1903–05); Těsnopisná besídka (1911–20); Ruch (1912–14); Topičův sborník literární a umělecký (1913–26); Topičův věstník (1917–22, 1932–33); Mladý republikán (1919); Československé divadlo (1926–27); La Revue française de Prague (1922–38); Literární svět (1927–28). ▮

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih, jež svým nákladem vydal F. T., dříve Knihkupectví F. Šimáčka (1886); Seznam knih a učebných pomůcek, jež vydal nakladatel F. T. (1897); Seznam knih, jež vydal F. T. (1903, 1907, 1912); Seznam knih, obrazů a plastik, jež vydal F. T. 1883–1908 (1908) + … 1883–1923 (1923); Seznam knih, obrazů a plastik (1909); Seznam knih, jež vydal F. T. 1883–1925 (1925); Čtení zábavné a poučné, které vydal F. T. (1926, 1929); Seznam knih, obrazů a plastik, jež vydal v padesáti letech trvání závodu nakladatel F. T. 1883–1933 (1933); Knihy Topičovy edice (1947); 100 svazků Topičových Bílých knih (b. d., 1947). ▮ LITERATURA: Almanach k čtyřicátému výročí založení závodu F. Topič 1883–1923 (vzpomínky, 1923; přisp. J. Borecký, V. Dyk, I. Herrmann → O živých, o mrtvých 3, 1940, s. 187, J. Holeček, K. Leger, K. V. Rais, F. Strejček, A. Wenig); Topičův almanach 1883–1933 (1933, ed. J. Knap); J. Kubíček: Muž práce (1934); M. Petříková: Nakladatelství F. T. do roku 1936 (diplom. práce, Fakulta sociálních věd UK 1968, s bibliografií); M. Formánková: Archiv T. nakladatelství (LA PNP 1970); sb. Topičův dům – nakladatelské příběhy 1883–1949 (1993, ed. G. Dupačová, A. Zach; přisp. P. Bregantová, L. Bydžovská, I. Janáková, Z. Lukeš, E. Šormová, P. Štembera, A. Zach); E. Bílková: Nakladatelství F. T. Nakladatelský archiv (1885–1949) 2 (LA PNP 2000). ▮ an: Dvacet let závodu…, Knihkupecký oznamovatel 10, 1902/03, č. 39; an.: Pětadvacet let závodu…, tamtéž 16, 1908/09, s. 30; W. (A. Wenig): k šedesátinám Františka T., Topičův sborník 6, 1918/19, s. 94; ● 40 let závodu: X. Y. Z., Knihkupecký oznamovatel 1923, s. 285; J. K. (Kubíček), tamtéž, s. 286; Arthur Novák, Vitrinka 1, 1923/24, s. 50 ●; an.: nekrolog Terezie T., Českosl. knihkupec 1924, s. 225; I. Herrmann: Neruda a T., Švanda dudák 1928, s. 370 → O živých, o mrtvých 3 (1940, s. 196); J. K. (Kubíček): Jubileum čtvrtstoleté činnosti ve vlastním závodě (Jaroslava T.), Českosl. knihkupec 1928, s. 349; R. Jílovský: Hovory s nakladateli 1 (s Jaroslavem T.), Přítomnost 1928, s. 248; ● k sedmdesátinám Františka T.: J. K. (Kubíček), Českosl. knihkupec 1928, s. 457; ne (A. Novák), LidN 20. 11. 1928 ●; ● 50 let závodu: A. N. (Novák), LidN 10. 10. 1933; a., Venkov 12. 10. 1933; J. K. (Kubíček), Českosl. knihkupec 1933, s. 317; L. K. Žižka, tamtéž, s. 326; -nota (O. Janota), Masarykův lid 1933, s. 402; H. J. (Jelínek), Lumír 60, 1933/34, s. 64; O. Š. M. (Štorch-Marien), RA 9, 1933/34, s. 32 ●; ● nekrology Jaroslava T.: K. Horký, Fronta 8, 1935/36, s. 293; an. (J. Kubíček), Českosl. knihkupec 1936, s. 135 ●; ● k osmdesátinám Františka T.: Ds, LidN 22. 11. 1938; Kov. (K. Koval), Venkov 23. 11. 1938; Ktk. (B. Koutník), Časopis českosl. knihovníků 1938, s. 110 ●; Kp (J. Knap): 30 let – 100 svazků (o Sbírce souvislé četby školní), Venkov 23. 5. 1940; ● nekrology Františka T.: djk, LidN 31. 3. 1941; J. Knap, Venkov 1. 4. 1941; dr. m. j., LidN 3. 4. 1941; an., Nová doba (Plzeň) 3. 4. 1941; ma, LidN 6. 4. 1941; Nvk (Arthur Novák), sb. Hollar 1941, s. 27; E. Weinfurter, Knihkupec a nakladatel 1941, s. 177; an. (J. Kubíček), tamtéž, s. 178; fj., Světozor 1941, s. 173; V. Poláček, Tři týdny v umění 1, 1941/42, s. 35 ●; an.: šedesát let závodu, LidN 21. 2. 1943; Minov. (M. Nováková): k šedesátinám Milady T., PL 28. 3. 1948; J. Knap: Tvář české nakladatelky, Květy 1968, č. 39 → Bez poslední kapitoly (1997, s. 237) + Nezapadlý vlastenec (František T.), Zeměd. noviny 21. 11. 1968; A. Zach in Putování na Národní třídu, LidN 24. 10. 1991, příl. Národní 9; M. B. (Blekastad) Topičová: Bestia triumphans 1, 2, LitN 1993, č. 1–2; ● o výstavě Topičův dům: V. Karfík, Mladý svět 1993, č. 42; J. Lukeš, LidN 6. 10. 1993 ●; V. Urbánek: Milada Blekastadová – vyslankyně české vědy a kultury na evropském severu, Studia Comeniana et historica 1997, č. 57–58, s. 259; ● nekrology M. Blekastadové: L. Vaculík, LidN 4. 11. 2003; V. Urbánek, tamtéž 6. 11. 2003 ●.

az

Topičova edice viz F. **Topič**

Milada **Topičová** viz in F. **Topič**

Topičův sborník literární a umělecký

1913–1926

Nakladatelský měsíčník věnovaný především beletrii a výtvarnému umění, orientovaný na tradiční

směry a autory zejména 80. a 90. let 19. století a jejich pokračovatele.

Titul: 1925–26 (roč. 13) zkrácený titul Topičův sborník. – *Redaktoři:* 1913–25 (roč. 1–12) J. Borecký, A. Wenig, od 1914 (roč. 2) též R. Vejrych (obrazová část); 1925–26 (roč. 13) J. Grmela, A. Wenig. – *Vydavatel:* F. Topič, Praha. – *Periodicita:* měsíčník, 12 čísel ročně, od října do září s výjimkou 13. roč., který vycházel od listopadu do října. – *Přílohy:* 1913–26 (roč. 1–13) knižní příl. Knihy Topičova sborníku; 1917–19 (roč. 4 od č. 7 – roč. 6) Topičův věstník, pak vycházel samostatně s vlastní redakcí.

Podnět k vydávání měsíčníku, jenž by spojil arch knižní přílohy s archem časopiseckým, vzešel od redaktora knižnice Topičův sborník vybrané četby (1909–13) K. Rožka. Uskutečnění svého plánu se však Rožek nedožil (zemřel v červnu 1913), redakce se ujali J. Borecký a A. Wenig. Základ titulu převzal nový časopis z bývalé knižnice, která pokračovala v podobě archových příloh jednotlivých čísel časopisu (z nich se pak sestavovaly knižní celky) a vycházela pod titulem Knihy Topičova sborníku. Z časopisu, který původně měl mít spíše funkci doprovodnou, se stalo svébytné periodikum s širokým autorským zázemím, sledující zábavné a poučné cíle a samozřejmě podporující nakladatelské záměry a tradiční program svého vydavatele. Opožděný pokus o modernizaci listu (příchod J. Grmely) prodloužil jeho existenci pouze o jeden (13.) ročník.

Orientace časopisu na představitele literárních i výtvarných směrů konce 19. století souvisela s vlastním zaměřením vydavatele, tj. Topičova nakladatelství, i jeho redaktorů (zejména J. Boreckého jako předního představitele školy J. Vrchlického). V literární části převažovaly ukázky z tvorby Vrchlického pokračovatelů a epigonů (O. Auředníček, J. Borecký, V. Brtník, E. Čenkov, A. Černý pod pseud. Jan Rokyta, T. Dubrovská, B. Kaminský, A. Klášterský, F. Kvapil, K. Mašek, A. E. Mužík, S. Zima aj.) a představitelů generace 90. let (J. S. Machar, A. Sova, F. X. Šalda), zejména pak většinou pozdních následovníků dekadentně symbolistní a novoromantické poetiky (J. M. Augusta, K. Babánek, A. Bebr, R. Bojko, A. Breska, M. Fučík, B. Knoesl, E. Lešehrad, J. Opolský, K. Šelepa, Jos. Šimánek aj.); k nim se družila i řada spisovatelek blízkých většinou R. Svobodové a zaměřených na psychologii a citový život ženy, rovněž nejčastěji v novoromantickém pojetí (vedle Svobodové A. Brtníková-Petříková, M. Calma, M. Fričová, R. Jesenská, L. Sovová, M. B. Šárecká, A. Ziegloserová aj.). Druhý okruh otiskované beletrie byl spojen s realistickým hnutím 80. a 90. let; vedle příspěvků jeho starších představitelů (F. Herites, A. Jirásek, K. Klostermann, K. Leger, K. V. Rais) publikoval časopis i práce množství autorů mladších generací realisticky, případně naturalisticky orientované prózy, od sociálně kritických obrazů města i venkova přes žánrové, přírodní a krajové obrázky až po nenáročnou zábavnou a konvenční četbu (M. Béňa, M. B. Böhnel, J. Císler, F. J. Čečetka, K. Červinka, K. Dewetter, P. Fingal, K. Frypés, J. Grmela, J. Havlasa, R. R. Hofmeister, J. R. Hradecký, M. Jahn, J. Jahoda, T. Meinecková, J. Pasovský podp. Jar. Šimánek, G. Preissová, J. V. Rosůlek, O. Schäfer, V. Schwab pod pseud. Pavel List, F. X. Svoboda, A. M. Tilschová, Q. M. Vyskočil, B. Zahradník Brodský i pod pseud. Jan Gregora aj.). Soudobá tvorba jinak orientovaná se objevovala v časopise výjimečně (např. V. Dyk, O. Fischer, J. Hora, R. Weiner, J. Wolker); zejména ve 20. letech se tak T. s. silně vzdálil živému literárnímu pohybu. V rámci svého zaměření však T. s. poskytoval poměrně značné publikační možnosti, takže vedle již zmíněných autorů zde tiskli četní autoři další: *verše* P. Auriga, M. Bartošová, J. Bednář, K. J. Beneš (podp. K. Beneš Jizerský), J. Bílek, K. Beran, E. Bozděch (báseň z pozůstalosti), S. Buonaccini (pseud. L. Atsebešová), S. Cyliak, B. L. Černý, A. B. Dostal, L. Dymeš, J. Eiselt, J. S. Flos, P. Forman, V. Frída, A. Fuchs, J. Groulík, V. Grund, J. Haasz, K. B. Hájek, J. Haken, J. Hanka, O. Hanuš, E. Hegner, A. Heyduk, V. Hloch, J. Holeček, J. J. Horčička, F. Hrbek, E. A. Hruška, Č. Jeřábek, M. V. Ježková (pseud. M. Levá), J. Karník, V. Klecanská, L. Kleiner, E. Krásnohorská, V. Krofta, A. Kubík, F. Kubka, J. Kuchař, A. Kurz, R. Kuthan, E. Leden-Lederer, J. Lukavský, R. J. Mach, R. Medek, A. Menčlová, E. Milnar, J. Mudrová, J. Müldner, V. A. Neumann, J. Nyklesová-Bukovanská, G. R. Opočenský, M. Orlík, J. Ošmera, J. Pachmayer, Q. A. Palička, E. Pauer, J. Pelíšek, F. S. Procházka, M. Příleská, B. L. Raýman, J. Rejsa z Kolkovic, Z. Roklanský, J. Rožec, A. Rubín, I. Rýva, J. Sajíc, Z. Schmoranz, R. Schwarzová, J. Skarlandt, J. Solfronk, I. Stadlmannová, L. Suchý, V. Svoboda, A. Šafaříková, F. A. Šubert, O. Štorch-Marien, K. Teich-

mann, O. Theer, J. Thon, F. Tichý, Z. Tlamich, K. V. Toman, E. Š. Vajtauer, V. Vášová, J. Vejrychová (podp. Dapeziová), B. Vencovský, A. Veselý, J. Vrba, A. Wenig, J. z Wojkowicz, L. N. Zvěřina, J. Žemla; *prózu* M. Bartošová, E. Bass, K. J. Beneš (podp. K. Beneš Jizerský), K. R. Blár, J. Boštík, J. Brožová-Malá, M. Bušková, R. Čechová, E. Destinnová, F. Duša, A. Eisner (pseud. Alfréd Humanus), K. Elgart Sokol (podp. E. Sokol), B. Frídová, M. Gebauerová, V. Hánek, J. Hanka, O. Hanuš, F. X. Harlas (pseud. S. U. Tongi), J. Hašek, J. Č. Havlín, F. X. Heppner, I. Herrmann, A. Heyduk, J. Hofmann, F. S. Holeček, A. Horáková, E. A. Hruška, V. K. Jeřábek, G. Kafková, O. Kendík, F. Khol, O. Klímová, E. Konrád (pseud. Beneš Musil), J. Kopeček, L. Křikava, F. Langer, E. Lederer (pseud. Leda), V. Lenský, J. Lukavský, M. Majerová, H. Malířová, M. Marten, V. Martínek, K. Meissnerová, A. Menčlová, J. Michl, M. Míšková-Raisová, V. Moravec, J. Müldner, L. Novák, V. Novák, A. Novotná, V. Novotný, J. Nyklesová-Bukovanská, J. Osten, A. Ostenová, E. Pachmayer, J. Pachmayer, A. Pachmayerová, F. S. Procházka, M. Příleská, P. Rainer, B. L. Raýman, A. Rebec, J. Rejsa z Kolkovic, K. Scheinpflug, A. Schulz, R. Schuster (pseud. J. V. Janovický), F. Skácelík, F. H. Slabecký, A. Stašek, V. Stín, P. Sula, T. Svatová, K. Šarlih, K. Šípek, V. Štech, F. Štěpánek, J. Štolba, O. Štorch-Marien, F. Téver, V. Tille (pseud. Václav Říha), E. Tréval, E. Valenta, J. Vejrychová, A. Velhartický, V. Vítek, O. Vojanová, O. Votočková-Lauermannová, F. P. Vožický, M. Vronská, A. Wenig, A. Zahradníková-Plešingerová, S. Zima, L. N. Zvěřina; ukázky *dramat* P. Dejmek, S. Lom, F. Téver, E. Tréval. Se zaměřením původní beletrie korespondoval výběr *překladů,* které tvořily významnou součást beletristické části listu. Ze západoevropských literatur byla v popředí pozornosti literatura francouzská, z níž překládali F. Bíbl (pseud. Jan Hart; H. Barbusse), J. Borecký (i šifra J. B.; V. Hugo, F. Jammes, E. Rostand, též z provensálštiny J. Roumanille a z vlámštiny R. de Clercq), J. Dlabač (H. de Régnier), V. Dyk (Ch. Baudelaire), O. Fischer (P. Verlaine), H. Hackenschmied (Rachilde), E. A. Hruška (J. M. Guyau), H. Jelínek (S. Merrill), B. Knoesl (Th. Gautier), E. Lešehrad (A. Rimbaud), A. Muťovský (J. de La Fontaine), V. Navrátil (N. Beauduin), J. O. Novotný (É. Dujardin), J. Pšenička (G. de Nerval, A. Renaud), M. Sedláčková (M. Prévost), O. Theer (Ch. M. Leconte de Lisle), F. Tichý (A. de Musset, É. Verhaeren), Ada (V.) Vaněčková (Ch.-L. Philippe), F. Žákavec (A. Samain) aj. Dále překládali z literatury anglické a americké F. Balej (R. Browning), J. F. Khun (E. T. Seton), A. Plešingerová (L. Hearn) aj., zvláště pak A. Klášterský (i šifra A. K.; Th. B. Aldrich, N. H. Dole, N. Hawthorne, J. Keats, D. G. Rossetti, A. Tennyson aj.); z italské M. Bušková (A. Fogazzaro), H. Hackenschmied (G. Verga), A. Muťovský (Dante Alighieri, P. Montegazzo, C. Ricci), J. Vejrychová (A. Albertazzi) aj.; z německé O. Fischer (J. W. Goethe), R. Illový (R. Dehmel), A. Klášterský (F. Adler, D. von Liliencron), A. Kurz (H. Salus), A. Macek (J. Urzidil), V. Navrátil (H. von Hofmannsthal), J. Pšenička (H. Bahr), P. Wenigová (i šifra P. W.; P. Altenberg) aj.; z literatur severských H. Hackenschied (O. Rung), K. Hádek (H. Drachmann, J. Jörgensen), M. Krausová-Lesná (V. von Heidenstam), G. Pallas (J. Jürgensen, J. P. Jacobsen, J. Skjoldborg) aj.; z literatur jihoslovanských O. F. Babler (J. Dučić, O. Župančič), A. Bortulin (I. Cankar, A. Kostelić), A. Černý (S. S. Kranjčević), J. Hudec (B. Lovrić), F. Tichý (V. Ilić, F. Prešeren), F. Vinko-Zíbr (Z. Kveder-Jelovšeková) aj.; z literatury polské V. Burian (J. Kasprowicz, S. Żeromski), A. Černý (J. Ejsmond, S. Wyspiański), F. Kvapil (A. Asnyk, B. Czerwieński, M. Gawalewicz, J. Iwaszkiewicz, C. Jankowski, K. Przerwa-Tetmajer, E. Zegadłowicz aj.), F. Páta (T. Niesiołowski, W. S. Reymont), B. Prusík (pseud. Jiří Ščerbinský; W. S. Reymont, W. Sieroszewski), F. Tichý (pseud. Zdeněk Broman; A. Niemojewski) aj.; z literatury ruské O. F. Babler (F. Sologub), V. Červinka (L. Andrejev, A. Averčenko, A. F. Pisemskij), A. Kurz (K. D. Balmont, A. Blok, V. Brjusov, M. Gorkij, N. Gumiljev, D. S. Merežkovskij, A. N. Pleščejev aj.), B. Prusík (N. A. Lejkin), H. Růžičková-Váňová (M. J. Saltykov-Ščedrin, V. V. Veresajev), F. Tichý (A. Bělyj, F. I. Tjutčev) aj.; byla zastoupena i literatura maďarská (K. Mikszáth, S. Petőfi v překl. F. Brábka). Jen ojedinělé byly ukázky z literatury indické (V. Lesný, O. Pertold), japonské (J. Dlabač), turecké (R. Dvořák) a novořecké (J. O. Novotný), popř. jiných literatur, mimoto i z antických (F. Novotný, F. Stiebitz). – Vedle beletrie přinášel časopis pravidelně fejeton (zvláště E. Čenkov, K. Horký) a populárně-naučné a vzdělávací články na nejrůznější

témata (přírodovědná, cestopisná, literární, výtvarná aj.), které psali: B. Bauše, V. K. Blahník, F. J. Čečetka, V. Červinka, P. Dejmek, K. Drož, A. Fuchs, J. Guth-Jarkovský (podp. J. Guth), J. Havlasa, K. Herain, J. Kořenský, A. Novák, J. S. Procházka, F. Strejček, V. Tille, J. Váňa, J. Volf, A. Wenig, Č. Zíbrt aj. Rubrika *Kronika* obsahovala drobné glosy, jubilejní články a stručné přehledy z oblasti literární, výtvarné, divadelní a hudební, většinou psané pod šifrou: V. K. Blahník (i vkb.), J. Borecký (i -c-, J. B., -r-), V. Brtník (i btk., -vb-), E. Čenkov (i E. Č.), F. Frýdecký (i Fdký., F. F.-ý), J. Hanka, F. X. Harlas, K. Herain (i Hn., H-n., K. Hn.), E. Lešehrad (i E. L.), A. Muťovský (i A. Mský, A. Mý., Mý.), A. Novák, F. Páta (i F. Pá., Fr. Pá.), J. S. Procházka, B. Prusík, F. Strejček aj. Časopis měl poměrně bohatou výtvarnou složku, která byla zaměřena převážně na umění 19. století od Mánesa po secesi; výběr reprodukcí byl postupem času soustředěn v každém čísle k tvorbě určitého autora, jemuž byla zároveň věnována výkladová stať (K. Herain). – Postupný úbytek čtenářů přiměl vydavatele, aby se se změnou redakce pokusil přizpůsobit tradicionalistickou podobu časopisu soudobému čtenářskému zájmu především orientací na nové oblasti techniky a moderního života vůbec (letectví, kinematograf, rozhlas, moderní tanec, music-hall, automobilismus, móda) i posunutím zájmu směrem k současnému umění. V posledním, 13. roč. publikovali vedle některých dřívějších přispěvatelů zejména autoři nejmladší poválečné generace: J. Alda, Z. Bár, L. Blatný, F. Branislav, J. Klepetář, J. Knap, J. Kopta, F. Kubka, V. Lacina, A. C. Nor, V. Prokůpek, V. Szpyk, J. Šnobr, J. Toman, J. Weiss aj.; do publicistické části mj. přispěli M. Jesenská, S. Jílovská, Z. Kalista, J. Klepetář, F. Kocourek, F. Kovárna, K. Poláček.

LITERATURA: ● ref. Ke vzniku T. s.: an., Čas 9. 10. 1913; K. (F. V. Krejčí), PL 12. 10. 1913; G. P. (Pallas), Venkov 15. 10. 1913; T. A. (A. Procházka), MR 1913/14, sv. 28, s. 145; an., Ruch 2, 1913/14, Lit. příl. s. 2 ●; Kr.: Nový typ revuální, NL 27. 10. 1914 (večerní vyd.); an.: T. s. …, Ženský obzor 1918, s. 275; A. Ježek: T. s. …, Vlast 36, 1919/20, s. 135; O. Štorch-Marien: Hlídka časopisecká, Cesta 3, 1920/21, s. 330; V. Brtník: ref. o jednotlivých číslech 10. a 11. roč., Venkov 10. 3., 26. 5., 15. 9. a 13. 10. 1923; an.: T. s. …, Bibliofil 2, 1924/25, s. 95; V. Brtník: T. s. … (o proměnách 13. roč.), Venkov 7. 1. 1926; M. (E. Masák): Přehled revuí, Archa 1926, s. 48; an. (E. Vachek): Revuální panoráma, PL 12. 2. 1926; V. Brtník in Česká literatura za války, Zvon 29, 1928/29, s. 104; A. Wenig: Z pamětí redaktorových, Topičův almanach 1883–1933 (1933, s. 75).

es, et

J. E. **Topol** viz Štěpán **Polášek Topol**

J. L. **Topol**

* 12. 2. 1878 *Ústín* u Olomouce
† 31. 1. 1944 *Brno*

Autor humoristických próz a románů, často s kriminální zápletkou, zaměřených zejména na poměry v republice po 1. světové válce.

Vl. jm. Jan Lakomý. – Pocházel ze zemědělské rodiny. Absolvoval České (Slovanské) gymnázium v Olomouci (mat. 1897), poté studoval práva na pražské univerzitě. Pomýšlel na novinářskou dráhu, 1908 však vstoupil do služeb policejního ředitelství a proslul jako kriminalista. Při vážném onemocnění za 1. světové války přišel o nohu. 1917–38 byl vrchním policejním radou v Brně. – Bývá zaměňován se Š. Poláškem Topolem, který publikoval pod pseudonymem J. (Jar.) E. Topol.

Nejvýraznější částí T. díla je humoristická próza, se sklonem k politické satiře, do níž včleňoval své zkušenosti z policejní práce a aktuální narážky a adresoval ji širokým čtenářským vrstvám. Zpočátku se orientoval na kriminální historky, které nechal vyprávět psa Luxe (*Ze zápisků policejního psa, Detektiva Luxe úspěchy a nezdary*). Poté se smyslem pro situační komiku a lokální detail (Vídeň, Brno) napsal dvě parodie na detektivky (*Otrávené město* a *Uříznuté ucho*) a psychologický román s nepřesvědčivě podanou postavou schizofreničky (*Žena s dvěma dušemi*). Jako bystrý pozorovatel se projevil v prózách, v nichž paralelně (střídmým slohem, v přehledné fabuli) rozvíjel příběhy figurek z okresního města a z hanácké vsi od vzniku Československa (*Když jsme rozbourali Rakousko…, …budovali jsme republiku, Budovali jsme a budovali…, Do konce prvního desítiletí*). S humorným nadhledem i mírně satiricky se soustředil na neschopnost a podvody politických hochštaplerů bez mravních skrupulí a jejich podřízených ve dvou protichůdných politických stranách, na korupci, spolkaření a všeobecnou nekulturnost. Komic-

ký účin zesiluje i využívání hanáckého nářečí. T. napsal také prózu pro děti, vyprávění o venkovském chlapci a jeho psu (*Říša a Míša*).

PŘÍSPĚVKY *in*: Nár. deník. ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Ze zápisků policejního psa (P 1927); Detektiva Luxe úspěchy a nezdary (P 1928); C. k. okresní hejtman a jeho c. k. kancelista (R 1930); Otrávené město (R 1930); Žena s dvěma dušemi (R 1931); Uříznuté ucho (R 1934); Když jsme rozbourali Rakousko… (R 1934); Tucet humoresek s troškou satiry (PP 1935); …budovali jsme republiku (R 1936); Budovali jsme a budovali… (R 1937); Do konce prvního desítiletí (R 1938); Z notýsku policejního komisaře (P 1940); Říša a Míša (R pro ml., 1942). ▮

LITERATURA: -jen-: ref. C. k. okresní hejtman a jeho c. k. kancelista, Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 200; -fj.: nekrolog, Nár. práce 9. 2. 1944.

sb

Jože **Toucová-Mettlerová**

* 1. 4. 1878 *Praha*
† 20. 12. 1960 *Dašice* u Pardubic

Autorka pohádek a povídek pro mládež, překladatelka ze slovinštiny.

V matrice zapsána jako Josefa Mettlerová; v časopisech se podepisovala i Jože Mettlerová (před sňatkem) a Josefina T.-M. – Narodila se na Malé Straně, kde po absolvování základního vzdělání vystudovala učitelský ústav (mat. 1897). Učitelskou dráhu zahájila v Borové u Náchoda (1897–1901); poznání bídy v rodinách místních domácích tkalců a zemědělských nádeníků mělo výrazný vliv na její celoživotní tvorbu. 1901–11 učila v Náchodě. 1911 se provdala za Josefa S. Touce (1878–1954), učitele dějepisu, později ředitele měšťanské školy v Dašicích, autora učebnic a publikací pro mládež o české historii a jejích významných osobnostech (např. J. A. Komenský…, 1906, Jan Žižka z Trocnova a O trocnovském hrdinovi, 1924, Alois Jirásek, 1927, většinou pod pseud. A. Jíl), též pořadatele výborů pro mládež z díla B. Němcové a K. J. Erbena. Po sňatku opustila T.-M. učitelské povolání, do školské služby se vrátila 1916 a učila v Dašicích až do odchodu do výslužby 1936. Věnovala se práci s dětmi i mimo školu, především v Sokole a organizováním dětského divadla. Od 30. let spolupracovala autorsky s rozhlasem, pro jehož dětské vysílání zdramatizovala některé své pohádky (jiní autoři zdramatizovali pro rozhlas několik pohádek z její sbírky *Kouzelné pavučí*). Oba manželé aktivně pracovali ve výboru Společnosti přátel literatury pro mládež od jejího založení 1922. V Dašicích žila T.-M. až do smrti.

Po několikaletém publikování veršů a drobných próz v časopisech vydala T.-M. první knížku *Ze světa chudých*, která se zařadila do linie realistických, sociálně zabarvených povídek (V. Beneš, H. Sedláček, P. Sula) a motivicky i zpracováním předznamenala celou její tvorbu. Hrdiny jejích próz jsou děti nejchudší, těžce pracující, nemocné, odstrčené a nepochopené, jejichž život líčí T.-M. neidealizovaně, bez příkras, často až drasticky, zároveň však ukazuje i těmto strádajícím cestu k radosti a naplnění jejich snů (*Slzy a úsměvy, Dobrá víla…*). Dovedla se přiblížit dětskému cítění a nazírání; psychologickým postupem připomíná dětské hrdiny R. Svobodové, ale do popředí klade i vychovatelskou tendenci: bez moralizování vede čtenáře k ušlechtilosti, k sociálnímu cítění, lásce k lidem a k soucitu s trpícími, k radosti z radosti jiných (*Pro máminu zástěru*). Určitý pesimismus svých prvních knížek překonala povídkovou sbírkou *Z dětských chvilek* a zvláště pak knížkami propagujícími působení sokolské myšlenky na vývoj charakteru dítěte (*Bártík,* pak i *Bártíkovy příhody,* jež však již nesou patrné stopy schematismu a rutiny). Významné pro dětskou literaturu byly i její pohádky (*Kouzelné pavučí*), které se kromě poetické symboliky a básnického jazyka vyznačují stejnými rysy jako povídky. Dramata T.-M. mají většinou pohádkové náměty a jsou psána zpravidla k aktuálním příležitostem (*Pro princeznu Svobodu* a *Kouzelné kladivo* k oslavám státních svátků a výročí, *Pro květinu míru* v době ohrožení republiky). V rukopisu zůstaly Veselé pohádky o sv. Petru a hry Když vlast volá a O veselém kominíčkovi.

PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy Času (1907); Božena Němcová 1820–1862. Sborník statí o jejím životě a díle (1912); kal. Čes. hasič (1914); Jaro (1913–14); Jitro (Ml. Boleslav 1919); Klas (1923–31); Krajem Pernštýnův (Pardubice); Malý čtenář (1907–16, 1921–27); Mladá stráž (Liberec 1925–26); Naděje vlasti (Poličká); Náš rozkvět (1913); Tribuna (1924–25, příl. pro ml. Tribuna mládeže); Úhor (1924); Úsvit (1919–26); sb. Veselé pohádky pro nejmenší (1936); Vzkříšení (1908–14, 1923–27); Zlatá brána (1921–39); Zvon (1924). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie* (vesměs pro ml.): Ze

světa chudých (PP 1914); Slzy a úsměvy (PP b. d., 1921); Z dětských chvilek (PP 1923); Pohádka o květu zapomnění (D b. d., 1925); Dobrá víla a jiné povídky (1927); Kouzelné pavučí (pohádky, 1927); Pohádečko moje! (pohádky, b. d., 1928); Pro princeznu Svobodu (D 1929); Povídky a obrázky (1929); Pro máminu zástěru (P b. d., 1931); Bártík (PP 1932, obs. i P Pro máminu zástěru); Bártíkovy příhody (PP b. d., 1934); Slavný mistr Kopřiva (D 1934); Kouzelné kladivo (D b. d., 1937); Pro květinu míru (D 1938; upr. vyd. 1947); Pohádky o Krakonošovi (b. d., 1941); Kohoutek Zlatopírek a jiné pohádky (1944). – *Překlady:* I. Cankar: Kříž nad horami (1910) + Tulák Marko a král Matyáš, Čeledín Jernej a jeho pravda (1912). ∎

LITERATURA: Promyk (H. Sedláček): ref. Ze světa chudých, Úhor 1914, s. 93; ● ref. Slzy a úsměvy: Ledr., Úhor 1921, s. 151; V. F. S. (Suk), Střední škola 29 (2), 1921/22, s. 142; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 30, 1922/23, s. 181 ●; V. F. S. (Suk): ref. Z dětských chvilek, Střední škola 31 (4), 1923/24, s. 102; V. Zelinka: ref. Dobrá víla…, Úhor 1927, s. 37; ● ref. Kouzelné pavučí: an. (F. S. Procházka), Zvon 28, 1927/28, s. 279; V. F. S. (Suk), Úhor 1928, s. 71; t. (Jos. Laichter), Naše doba 36, 1928/29, s. 185 ●; V. F. S. (Suk): ref. Pohádečko moje!, Úhor 1928, s. 167; Promyk (H. Sedláček): ref. Povídky a obrázky, Úhor 1930 s. 70; ● ref. Bártík: A. Juppa, Čes. slovo 15. 6. 1932; O. Pospíšil, Úhor 1932, s. 168; -us. (J. Petrus), Čes. osvěta 29, 1932/33, s. 77 ●; Filip (D. Filip): ref. Bártíkovy příhody, Úhor 1934, s. 155; A. F. J. (Fleischerová-Janovská): ref. Pohádky o Krakonošovi, Úhor 1941, s. 169; O. Pospíšil: Spisovatelé beletristé Pardubic (1941, s. 30, a Dodatky s. 5).

sm

Jan **Toužimský** viz **Toužimský a Moravec**

Toužimský a Moravec

Působnost 1919–1949, od 1990

Nakladatelství v Praze-Vršovicích, zaměřené zprvu na oddechovou beletrii (firma Jan Toužimský), později zejména na dobrodružnou literaturu pro mládež a cestopisy, od 2. světové války i na původní poezii a prózu; knihkupectví.

Původní firmu založil na své jméno Jan Toužimský (dále T.; * 29. 10. 1898 Praha-Nusle, † 13. 12. 1980 Praha). Absolvoval tři třídy měšťanské školy, 1912–15 se vyučil v knihkupectví J. Cipry ve Vršovicích a současně 1914–15 absolvoval dva roky gremiální knihkupecké školy; 1915–19 pracoval v knihkupectví A. Srdce a 1920 jako vedoucí nakladatelství Červené sedmy. Nakladatelskou činnost zahájil v březnu 1919 ještě během svého působení u A. Srdce; knihkupectví provozoval od listopadu 1920, koncesi získal v červnu 1921. Do jeho firmy 1929 vstoupil Jaroslav Moravec (dále M.; * 1. 10. 1900 Praha-Vinohrady, † 31. 10. 1974 Praha-Záběhlice), s nímž T. již dříve vázalo dlouholeté přátelství. M. absolvoval 4 třídy měšťanské školy, 1915–18 se vyučil u firmy Dr. Fr. Bačkovský a zároveň 1916–18 absolvoval gremiální knihkupeckou školu; 1918–20 byl knihkupeckým účetním u téže firmy a 1919–20 vedl současně vlastní nakladatelství překladové beletrie *Saturn*. Příležitostně 1919–22 překládal z němčiny (F. Gerstäcker, G. A. Mačtet, K. May aj.; pseud. D. Jam) a psal o autorech dobrodružné četby (J. Conradovi, Z. M. Kudějovi, J. Londonovi, K. Mayovi, E. A. Poeovi, B. Shawovi a R. L. Stevensonovi aj.) 1920–21 v Lidových novinách, Červnu, Kmeni (šifra Mc.), Proletkultu, 1925–26 v Literárních rozhledech. Vojenskou prezenční službu absolvoval 1920–22, 1923–33 byl propagačním a reklamním redaktorem nakladatelství Jos. R. Vilímek. – 1929 odkoupil T. na podnět M. a s jeho finančním přispěním od nakladatele V. Šeby (1892–1961) vydavatelská práva na díla K. Maye. M. byl tichým společníkem firmy do konce 1933, kdy se stal odpovědným zástupcem nově utvořené veřejné obchodní společnosti *Toužimský a Moravec* (nakladatelskou koncesi získala v srpnu 1934). V 2. polovině 30. let odkoupila firma zbytky nákladu cestopisů K. V. Adámka, V. Červinky aj. z likvidovaného nakladatelství J. Otto, později spisy J. Havlasy z Ústředního učitelského knihkupectví a nakladatelství a M. Jókaie a K. Šarliha z nakladatelství Fr. Borový. V polovině 1939 se k firmě připojilo i knihkupectví Jan Toužimský, které do té doby působilo samostatně. Po likvidaci firmy 1949 pracoval T. mimo svůj obor. M. byl 1949 krátce internován v pracovním táboře uranových dolů u Jáchymova, 1950–65 pracoval jako účetní v n. p. Kniha. Vlastní dobrodružné prózy pro mládež, inspirované dílem K. Maye, publikoval ve sbornících Lidé – věci – dobrodružství (1961 a 1964), 1972–73 v časopisu Pionýr a též knižně: Válka bez skalpů (1966), Klekí Petra, bílý otec Apačů (1969), Zrazený tomahavk (1971), Čtení z kamení (1974), posmrtně Uprchlíci z Clintonu (1991), Útěk z Onondagy (1994), Já batole (2000) a Pražský případ doktora Maye (b. d., 2006). V rukopisu zůstal jeho román o R. L. Steven-

sonovi. – Firma Jan T. sídlila v Praze-Vršovicích čp. 174 (Havlíčkova, dnes Donská 2), expedice nakladatelství od 1932 a nakladatelství T. a M. od konce 1933 ve Vršovicích čp. 683 (Oblouková 13, později 26). Po sloučení firem bylo knihkupectví 1939 přeneseno do Vršovic čp. 262 (Palackého 49, od 1940 Bismarckova, od 1945 Palackého, od 1947 Moskevská 57). M. nakladatelství Saturn sídlilo v Praze na Vinohradech čp. 446 (Komenského, dnes Belgická 4). V prosinci 1990 obnovili zeť J. Toužimského M. Hrach (* 1929) a vnuk J. Moravce M. Moravec (* 1958) knihkupectví i nakladatelství pod původní firmou a s navazujícím edičním programem dobrodružné četby. 1992 firmu rozdělili, M. Hrach převzal knihkupectví a v nakladatelství pokračuje M. Moravec.

Knižnice nakladatelství Saturn, které 1919–20 vydával M., se orientovaly na přeloženou dobrodružnou prózu. V edici *Saturn* (1919–20, 2 sv.) vyšly povídky H. H. Ewerse a R. L. Stevensona, v *Galerii fantastů a dobrodruhů* (1920, 6 sv.) A. J. Dawsona, H. H. Ewerse, H. R. Haggarda, J. Londona, E. A. Poea. – T. zahájil nakladatelskou činnost *Knihovnou světových mistrů* (1919–22, 16 sv.), v níž převažovala přeložená prozaická tvorba klasických i módních autorů (W. Hauff, D. S. Merežkovskij, E. A. Poe, A. Houssaye, J. W. Goethe, R. Thákur, A. Strindberg, K. Hamsun, R. L. Stevenson, R. de Gourmont, J. London, S. Elvestad), doplněná povídkami K. Suchého. Jediným svazkem (překlad) se uvedla knižnice *Cesty a dobrodružství* (1919). Další knižnicí *Venušiny povídky* (řada 1, 1921–23, 33 sv.; řada 2, 1923–25, 30 sv.) navázalo nakladatelství na starší sbírku karlínského R. Storcha Zapovězené ovoce. Přeloženou erotickou prózu (P. Aretino, M. Bandello, G. G. Casanova, H. H. Ewers, Lukianos a Alkifron, P. Louÿs, G. de Maupassant, O. Mirbeau, R. L. Stevenson aj.) doplnili převážně pod pseudonymy nebo anonymně čeští autoři, zejména F. S. Huml (pseud. S. Čerchovský), P. Klán, J. Mácha, E. F. Míšek (i pseud. Lukianus), K. Skála (i šifra K. S.), A. Saturin (pseud.), A. Spáčil (pseud. K. Lekeš), K. Suchý. Od 1929 formovalo ediční profil nakladatelství dílo K. Maye: v základní řadě vyšlo 1930–41 asi 45 nečíslovaných svazků; úspěšné cykly vycházely též s různým označením opakovaně. Obdobně vycházeli v menších, zpravidla nečíslovaných souborech i další autoři dobrodružných příběhů M. Brand, E. R. Burroughs (cyklus Tarzan), J. Gregory, J. London, J. Retcliffe (H. F. O. Goedsche) a zejména W. E. Johns (cyklus Biggles). Soubory českých autorů zahájily Cesty a dobrodružství (po válce s názvem Cesty) E. S. Vráze (1938–48, 9 sv.), na něž navázaly Cesty Emila Holuba (1948, 1 sv.). Knihy E. Štorcha zařadilo nakladatelství po válce dodatečně do Souboru spisů E. Štorcha, který měl zřejmě vytvořit základ sebraných spisů (1937–48, 9 sv.). Obdobně se pokusilo vytvořit soubor Knihy Z. M. Kuděje (1941–48, 6 sv.). Převážná většina dobrodružné produkce vycházela před knižním vydáním po sešitech. Personální soubory dobrodružné četby pro mládež doplňovala kmenová knižnice *S puškou a lasem* (1933–42, 46 nečísl. sv.). Převážně přeložené prózy (J. A. Altsheller, R. Beholz, J. F. Cooper, L. Erskine, T. Gredsted, H. Hawthorne, P. Jerndorff-Jessen, K. May, S. E. White aj.) doplnily české práce (K. Hloucha, F. Lev, J. Medula /vl. jm. J. Kuchynka/, K. Michl, B. Pospíšil, J. R. Vávra pod pseud. Cekota). Do knižnice reportáží a románových biografií *Romány, které napsal život* (1931–48, 22 sv.), zahájené autobiografií E. Wallace, zařadili nakladatelé 1932 Vyznání Karla Maye, k němuž připojili rozsáhlou mezinárodní anketu o významu jeho díla Spravedlnost pro Karla Maye! Přeložené biografické a politické prózy (Ch. Y. Harrison, E. F. Löhndorff, Th. Plivier, W. Schönstedt aj.) doplnili F. Běhounek o polárních výpravách, Kuzma (podp. J. Ch. Novotný) o J. Wolkrovi, A. Vojtěch o pražské architektuře, dodatečně byly pak zařazeny hudební vzpomínky L. K. Žižky Mistři a mistříčkové. Po válce v knižnici vyšly dokumentární válečné prózy E. Cenka a A. Parlesáka. Obdobný profil měla i knižnice *Západ a Východ* (1938–48, 13 sv.), do níž nakladatelství zařadilo rovněž převážně životopisné a historické romány americké (J. Hilton, I. Stone, S. E. White), ruské (I. Ilf a J. Petrov, S. Mstislavskij, A. K. Vinogradov) a německé (W. Kayser), doplněné původní tvorbou (V. Fryček, S. Lahodný a R. Nekola). Jedinou básnickou knižnici *Kořeny* (1938–48, 12 sv., red. J. Šnobr) zahájil překlad skladby Jana ze Žatce Oráč a Smrt (P. Eisner). Jádro knižnice tvořily tři antologie (Věčné Čechy, Ohlasy z Čech, Ta krásná země, 1939–41, ed. P. Eisner a V. Schwarz), po válce doplněné svazkem zcenzurovaných veršů Chvála Čech (1945), které výrazně přesáhly kvalitu obdobných edičních počinů, reagujících na válečnou konjunkturu české knihy.

Další svazky přinesly kromě překladů (antičtí autoři, E. Kästner, Michelangelo Buonarroti a L. de Góngora y Argote) soubor básnických juvenilií K. Horkého Pozdní shledání (1948) a verše V. Thieleho. Nevýrazná knižnice *České romány* (1941–44, 6 sv.) přinesla opět převážně životopisné prózy F. Bulánka-Dlouhána, J. Hořejše, Kuzmy, J. Morávka. Poválečná knižnice povídek pro mládež *Polnice* (1946–48, 30 sv., red. J. Medula) tematicky čerpala převážně z bojů za 2. světové války. Převažující původní tvorbou do ní přispěli F. Běhounek, V. R. Bozděch, F. Fajtl, J. Kajer, J. Kopernický, M. Kosina, V. Kubec, F. Kvasil, J. Langr, J. Medula, F. Omelka, V. Šimonek, O. Švec, J. M. Vašák. Též mimo knižnice nakladatelství vydávalo zejména cestopisnou a dobrodružnou prózu; z českých autorů hojněji pak pro dívky práce M. Mervartové, skautské příběhy J. Kováře a dobrodružnou četbu J. Meduly. Populárně-naučnou produkci představovaly po úspěchu encyklopedického kompendia Škola v kostce (ed. F. Běhounek, 1938) obdobné speciální přehledy z různých vědních oborů, dodatečně soustředěné do stejnojmenné knižnice. – Jediným výtvarným prvkem prvních knižnic na počátku 20. let byly obálky, jen výjimečně navrhované významnějšími výtvarníky (F. Kobliha, J. Wenig). Od počátku 30. let charakterizovaly vnější podobu produkce nakladatelství zejména obálky a ilustrace Z. Buriana, jehož tvorbu doplňoval zejména J. Wowk, dále C. Bouda, V. Černý, A. V. Hrska, C. Kotyšan, A. Scheiner aj. Graficky knihy upravoval převážně J. Bohuslav.

(Nakladatelství Saturn:) KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře:* Saturn (1919–20); Galerie fantastů a dobrodruhů (1920). – (Nakladatelství Jan T., od 1934 T. a M.:) KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře:* Cesty a dobrodružství (1919); Knihovna světových mistrů (1919–22); Venušiny povídky (1921–25); Romány, které napsal život (1931–48); S puškou a lasem (1933–42); Kořeny (1938–48); Západ a Východ (1938–48); České romány (1941–44); Polnice (1946–48). – *Ostatní:* Škola v kostce (1938–47). ■ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Čeští autoři:* E. Holub, Z. M. Kuděj, E. Štorch, E. S. Vráz. – *Cizí autor:* K. May. ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce:* E. Lešehrad: Bratrství (1920); A. V. Frič: Strýček Indián (1935) + Dlouhý lovec (1941) + Hadí ostrov (1947); Kuzma: Junák Kralevic Marko (1936) + Špalíček našich nejkrásnějších pohádek (b. d., 1940, ed.) + Špalíček našich nejkrásnějších báchorek (1941, ed.) + Špalíček našich nejkrásnějších pověstí (1941, ed.) + Špalíček našich nejkrásnějších bajek (1942, ed.); E. S. Vráz: Jak mne oženili (b. d., 1937); E. Štorch (pseud. Edus Štorchus, Ciconius Troglodytus): Lovci mamutů ještě po pěti letech (1939, soukr. tisk); F. J. Čečetka: Mexický císař 1–3 (1939–40); J. M. Troska: Kapitán Nemo 1–3 (1939) + Zápas s nebem 1–3 (1940–41) + Peklo v ráji (1941) + Pistole míru (1941); J. Augusta: Divy prasvěta (1942); F. Běhounek: Kniha robinzonů (1944); E. Holub: Černý ráj (1948). – *Překlady:* K. May: Černý kapitán (1922); G. Jackson: Smečka Haverilů 1–3 (1938) + Jeff od Putující řeky (1939); D. Wheatley: Herodot měl pravdu (1948). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihy dalekých obzorů (1938) + S dobrou knihou za dobrodružstvím v cizích světech (1939) + Seznam knih nakladatelství T. a M. (1948). ■ LITERATURA: an.: Nakladatelství T. a M., Čteme 1942, s. 166; M. Kvítek: Představujeme nové nakladatelské podniky. T. a M., Čtenář 1991, č. 4, příl.; R. Ditmar: TaM aneb Jak vstoupit znovu do řeky, ZM 1991, s. 286; an.: Malé povídky o velké odvaze (o knižnici Polnice), sb. Posádka mrtvých (1993, s. 217); M. Moravec: Slovo o autorovi, in J. M.: Útěk z Onondagy (1994, s. 253); V. Prokop in Ilustrátor Zdeněk Burian (1995, s. 23); -ova- (O. Vašková): Návrat bílého delfína, Knihkupec a nakladatel 2000, č. 7–8; J. Moravec in Pražský případ doktora Maye (b. d., 2006, s. 135).

az

Ctibor **Tovačovský z Cimburka**

* 4. 4. 1438 *Tovačov*
† 26. 6. 1494 *Tovačov*

Literární obhájce utrakvismu a politiky Jiřího z Poděbrad, státník; právník.

Psal se též z Cymburka. – Syn moravského zemského hejtmana Jana T. z C. († 1464). Vzdělání nabyl od utrakvistických kněží. Kolem 1458 uzavřel sňatek s Eliškou z Melic; do otcovy smrti žil na jejích statcích v Náměšti na Hané, poté přesídlil na Tovačov. 1464 byl jmenován členem moravského zemského soudu, 1469 se stal moravským zemským hejtmanem. Svou oddanost králi Jiřímu osvědčil jak vojensky (v boji proti povstalému Slezsku), tak politicky. Pro energii, politickou rozvážnost a diplomatickou obratnost ho v 70. letech respektovala strana Vladislava Jagellonského i Matyáše Korvína. Za Vladislavovy vlády byl 1471–79 kancléřem království. Náboženskou snášenlivost osvědčil 1454 uvedením mnichů do sedleckého kláštera, později shovívavostí k půso-

bení jednoty bratrské na vlastních moravských panstvích. 1480 zavedl do moravských zemských desek češtinu místo latiny. Na Moravě mu úřad nejvyššího hejtmana, úspěšná správa veřejných věcí a právnická autorita zajistily až do konce života faktické vladařství.

V obsáhlém alegoricko-polemickém spisu *Hádání Pravdy a Lži o kněžské zboží a panování jich* (1467), věnovaném králi Jiřímu, reflektoval zápas mezi utrakvismem a římskou církví formou soudního sporu Pravdy a Lži. Pravda (představující českou stranu) obviňuje před Bohem Lež (reprezentující papežskou politiku), že odvedla duchovní, panský a robotný stav od povinností stanovených božím zákonem a rozvrátila tím řád světa. Dílo má epickou osnovu, ale jeho těžištěm jsou obsáhlé partie traktátové povahy. V promluvách Pravdy a jejích sester Ctností využívá T. z C. biblického výraziva (nezřídka slučuje citáty z různých míst bible do nových významových celistvostí), v promluvách Lži a jejího průvodu lidových úsloví (v těchto partiích, bohatých na satiricky uplatněné kulturněhistorické detaily, využil i čtyř humorných rozprávek). Dílo se dochovalo až v pozdním tisku z 1539. Na výzvu moravských stavů shrnul T. z C. v 80. letech 15. století moravské zvykové právo ve spisu Paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v markrabství moravském, obecně zvaném *Kniha Tovačovská*. Jako výraz právního vědomí panské obce nabyla Kniha Tovačovská funkce zemského zákoníku a plnila ji nejméně do 30. let 17. století (o její autoritě v právním životě Moravy svědčí několik desítek dochovaných opisů).

KNIŽNĚ: Hádání Pravdy a Lži o kněžské zboží a panování jich (1539). ▮ EDICE: in Archiv český 4 (1846, ed. F. Palacký; listy Tasovi z Boskovic); Kniha Tovačovská… (Brno 1858, ed. K. J. Demuth); Kniha Tovačovská… (Brno 1868, ed. V. Brandl). ▮

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 1711; F. Čáda in Studie o rukopisech 1967, s. 1, 1968, s. 77, 1970, s. 1 (dodatky F. Čáda, tamtéž 1969, s. 154, a I. Zachová, tamtéž 1982, s. 161, 1985, s. 149, 1986, s. 93, 26, 1987/88, s. 99). ▮ LITERATURA: K. J. E. (Erben): Kniha Tovačovská, Památky archeologické a místopisné 3, 1858/59, s. 142; V. Brandl: Ctibor z C., Obrazy života 1862, s. 100 a pokr.; I. J. Hanuš: Über Inhalt und Form des Werkes Hádání Pravdy a Lži (zpráva o přednášce), Sitzungsberichte KBGW 1862, Juli – Dezember, s. 35; H. Jireček: Příspěvky k literárnímu rozboru památníků práva slovanského v Čechách a na Moravě, ČČM 1863, s. 227; V. Brandl: Kniha Tovačovská, ČČM 1867, s. 342, 1868, s. 76 + in C. T. z C.: Kniha Tovačovská… (1868); A. Baum: K historii xylografie v Čechách, Hádání Lži s Pravdou, Památky archeologické a místopisné 8, 1868/69, sl. 117; F. Palacký: Rodopis někdy pánův z Cimburka, in Radhost 2 (1872); J. Jireček in Rukověť 2 (1876); F. L. Čelakovský: Příspěvky k dějinám literatury české, Sebrané spisy 4 (1880); J. Smolík: Kniha urozeného pána p. Stibora z Cymburka a z Tovačova, Památky archeologické a místopisné 13, 1885/86, sl. 333; J. Truhlář: Latinský panegyricus Martina z Tišnova o pánech Tovačovských z Cimburka, Věstník KČSN 1895, č. 11; F. Bílý: O některých zajímavých památkách staročeského písemnictví, ČMM 1897, s. 97 a pokr.; F. Černý: Fragmenta Bočkova. 5. C. T. z C. Hádání Pravdy a Lži, ČČM 1899, s. 514; K. Hrdina: Drobné příspěvky k starší české literatuře. 1. C. T. z C., LF 1930, s. 131 (datum narození, k tomu F. Čáda, ČMM 1930, s. 458); F. Kratochvíl: Kelečský rukopis (o lat. oslavných verších na rod z Cimburka od Martina Tišnovského), Zálhotský sborník 1932, s. 7; F. M. Bartoš: C. T. z C., Čes. bratr 1938, s. 114; B. Křemenák: Nad dílem C. T. z C., Slovesná věda 2, 1948/49, s. 211; F. Ryšánek: Dvě literární drobnosti. 2. Drobný pramen k Hádání Pravdy a Lži C. T., sb. Příspěvky k dějinám starší české literatury (1958); F. Čáda: Kniha Tovačovská, Studie o rukopisech 1967, s. 1 + Kniha Tovačovská – její rukopisy, tamtéž 1968, s. 77 + Rukopisy města Olomouce, tamtéž 1969, s. 154 + Kniha Tovačovská – základy jejího textu, tamtéž 1970, s. 1; L. Hosák: Moravská větev pánů z Cimburka, VVM 1970, s. 77; E. Petrů: Paradox Hádání Pravdy a Lži C. T. z C., LF 1972, s. 221 → Vzdálené hlasy. Studie o starší české literatuře (1996); I. Hlobil: Zur Renaissance in Tovačov während der Aera C. T. von C., Umění 1974, s. 509; J. Skutil: Mírová myšlenka v díle C. T. z C., Studia Comeniana et historica 1981, č. 23; J. Válka: C. T. z C. – O právě duchovním, sb. Z kralické tvrze 1984, s. 9 → Husitství na Moravě, Náboženská snášenlivost, Jan Amos Komenský (2005); M. Bohatcová: Wahrheit und Lüge in der Hand eines böhmischen Rechtsgelehrten, Gutenberg-Jahrbuch (Mohuč) 1984, s. 28 + in Česká kniha v proměnách staletí (1990); I. Hlobil a E. Petrů in Humanismus a raná renesance na Moravě (1992); J. Skutil: Literární dílo C. T. z C., sb. Z kralické tvrze 19, 1993, s. 48; M. Bohatcová: Pravda a lež v rukou právníka (1995); F. Hýbl: Hodnocení významu C. T. z C. Františkem Palackým, J. Válka: C. T. a Morava jako model stavovské země, V. Pumprla: Na okraj olomouckých exemplářů Knihy Tovačovské + Poznámky k zámecké knihovně C. T. z C., J. Lapáček: Tovačovská kniha ve fondech Státního okresního archivu v Přerově, P. Vorel: Cimburkové a Pernštejnové, M. Kopecký: C. T. z C. a renesanční novelistika, J. Kolár: Poznámky k T. Hádání Pravdy a Lži, M. Bohatcová: K ilustracím T. Hádání Pravdy a Lži, J. Skutil: Dvě textově kritické poznámky k dílu C. T. z C., M. Písková: Nakladatelé a vydavatelé spisů

C. T. z C., O. Fiala: C. T. z C. v literatuře – bibliografie, vše sb. Morava na prahu nové doby (1995); M. Kopecký in T. Kubíček a kol.: Literární Morava (2002); J. Válka: C. T. z C., zemský hejtman a zákonodárce, sb. Duchem, ne mečem (2003, s. 82).

jk

Tragedie neb Hra žebráčí

Po 1573

Veršované drama.

Mravokárné drama (1266 veršů) pranýřuje potulné žebráky a bohaté kupce. Je volně přeloženo z polštiny (z předlohy se dochoval jen zlomek).

Text je založen na dialogu žebráků hodujících na svatbě v hospodě s kupcem, který ruší jejich zábavu. Hádka, v níž vycházejí najevo chyby obou stran, vrcholí zbitím kupce, v závěru se však její účastníci rozcházejí na výzvu rychtáře, aniž je vina jedné nebo druhé strany jednoznačně vyřčena. Jazyk svědčí o tom, že autorem české úpravy byl vzdělaný literát. Dlouhé, statické promluvy opravňují domněnku, že drama bylo určeno k četbě, nikoli k scénickému provozování (o jeho oblibě svědčí tři vydání do 1619; o scénickém provozování není žádný doklad).

KNIŽNĚ: T. n. H. ž. (Litomyšl 1619; úplný výtisk 1. vyd. nezjišt.). ▮ EDICE *in:* Staročeské divadelní hry (1878, ed. J. Jireček; s tit. Žebrákův s kupcem hádání); Staročeské drama (1950, ed. J. Hrabák); České humanistické drama (1986, ed. M. Kopecký). ▮

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 16 273 – 16 275. ▮ LITERATURA: J. Máchal: T. n. H. ž. v české a polské literatuře, Věstník KČSN 1909, s. 427; Č. Zíbrt in Markolt a Nevím v literatuře staročeské (1909, s. 221); J. Hrabák in ant. Staročeské drama (1950); J. Magnuszewski: Uwagi nad Tragedią żebraczą, Pamiętnik literacki (Varšava, Vratislav) 1952, s. 623 + in Tragedia żebracza nowouczyniona (Varšava 1957; rekonstrukce pol. předlohy) + Z rozważań nad Tragedią żebraczą, sb. Franku Wollmanovi k sedmdesátinám (1958); M. Kopecký: K polské a české verzi hry o žebrácích, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1963, č. 10 + in ant. České humanistické drama (1986); J. Hrdlička: Tragedie neboli hra o rozpustilosti žebráků, Documenta Pragensia 1998, s. 33.

jk

Josef **Träger**

* 27. 5. 1904 *Praha*
† 10. 6. 1971 *Praha*

Divadelní kritik, programový teoretik a historik, soustředěný zejména na otázky divadel a osobností avantgardy 20. a 30. let, na historii českého divadla 19. století, autor hereckých monografií; publicista, filmový a příležitostně i literární kritik, editor.

Pův. jm. J. Kühler. Křestní list neuvádí otce; matka se později provdala za F. Trägra, vrchního inženýra pražského magistrátu, který 1915 T. adoptoval. Od 1915 studoval T. na reálném gymnáziu, nejprve v Křemencově ul., 1918–19 v Čes. Budějovicích a pak opět v Křemencově ul.; zde se seznámil s J. Voskovcem a J. Werichem. Po maturitě 1923 začal studovat na pražské filoz. fakultě moderní slovanskou a románskou filologii (žák J. Vlčka, J. Jakubce, M. Hýska, F. X. Šaldy, V. Tilleho, O. Fischera); 1929 získal doktorát filozofie na základě disertační práce *Dějiny české divadelní kritiky od doby obrozenecké až po Jana Nerudu.* 1927 se účastnil přípravy inscenace J. Voskovce a J. Wericha Vest pocket revue a byl inspicientem všech repríz v Umělecké besedě. 1929 pracoval několik měsíců jako tajemník v nakladatelství Melantrich, t. r. nastoupil vojenskou službu: nejprve v Chomutově, poté v pražském Vojenském vědeckém ústavu, kde zůstal i po skončení vojenské povinnosti (1931) zaměstnán jako knihovník (1929 a 1931 složil na filoz. fakultě nižší a vyšší knihovnickou zkoušku). 1933–38 byl tajemníkem a redaktorem nakladatelství Melantrich. Zároveň působil jako stálý divadelní referent nejprve Práva lidu a od 1934 v A–Zet. 1932 podnikl cestu do Paříže, 1934 se zúčastnil Moskevského divadelního festivalu a 1935 zájezdu D 35 do Curychu a Bernu. 1938 byl přednáškovým referentem pražského Radiojournalu. Po září 1938 přijal nabídku ředitelského místa v nakladatelství Melantrich, zde setrval až do 1947. Za války orientoval nakladatelský program na vydávání publikací dokumentujících rozmanitost české slovesné a výtvarné tradice a výrazná období českých dějin; zároveň nakladatelství za jeho vedení finančně podporovalo spisovatele, kteří nemohli publikovat. 1940–42 byl též členem redakční rady Volných směrů. 1940 se účastnil zájezdu českých spisovatelů do Německa a Holandska, o němž poté referoval zejména

v A–Zet (např. 25. 9. 1940). Po válce byl obviněn z kolaborace a 1946–47 proti němu bylo vedeno trestní řízení (podle tzv. malého Benešova dekretu), které však bylo 1947 zastaveno – svědectví (mj. A. M. Píši, J. Tomana, K. Konráda, L. Technika) vypověděla, že T. byl k účasti na zájezdu přinucen a jeho články byly upravovány redaktorem A–Zet, zároveň též přinesla i řadu důkazů o T. podpůrné činnosti českým spisovatelům během války a konečně i o jeho ilegální přednáškové činnosti ve Sdružení pro divadelní tvorbu při Umělecké besedě, jež 1943 založil spolu s J. Frejkou a F. Pujmanem. 1945 byl jmenován do Divadelní rady při ministerstvu školství a osvěty. Působil též jako redaktor Divadelního zápisníku a jako stálý divadelní referent Svobodného slova, odkud odešel po sporech s redakcí a ministrem J. Stránským 1946, ale vrátil se opět v obdobích 1954–58 a 1968–71. 1947–49 přednášel na divadelní fakultě Akademie múzických umění dějiny českého divadla, dramatu a divadelní kritiky. 1948–49 na filoz. fakultě přednášel dějiny českého divadla. 1948 byl členem Divadelní a dramaturgické rady ministerstva školství a kulturní komise Ústředního akčního výboru Nár. fronty. Od listopadu 1948 byl zaměstnán v Českosl. státním filmu, nejprve jako dramaturg tvůrčí skupiny J. Weisse, pak jako vedoucí lektorátu barrandovských studií, od 1954 jako dramaturg Studia dětského, kresleného a loutkového filmu (spolupráce s J. Trnkou), 1955–58 jako vedoucí dramaturg a pak až do smrti jako dramaturg v tvůrčí skupině dětského filmu. V 2. polovině 60. let byl šéfredaktorem Divadelních novin. 1952, po obhajobě inscenace J. Frejky Schovávaná na schodech a následném sporu s dobově normativní kritikou, byl zhruba rok publikačně omezován. 1956 se zúčastnil zájezdu Nár. divadla do Paříže a zároveň tam probíhajícího 1. mezinárodního kongresu divadelní kritiky. 1957 doprovázel J. Trnku na zahájení jeho výstavy do Berlína. Podnikl ještě řadu studijních a pracovních zahraničních cest: 1931, 1954, 1959 do Bulharska, 1947 na Festival českosl. filmu do Londýna, 1956 do Moskvy a Jugoslávie, 1958 do Řecka, 1959 do Německa.

Do literatury T. vstoupil především jako divadelní kritik a historik. Od 30. let se soustředil soustavně na dramaturgické, teoretické a inscenační problémy avantgardního divadla: byl jeho generačním kritikem a některé jeho časopisecké studie mají ráz programový (*Osvobozené divadlo a dnešní mládež, Tažení proti režisérství*); T. zde zejména sledoval uskutečňování programového ideálu zdivadelnění divadla na specifickém spojení iniciátorů nové, klaunské divadelní komiky s publikem a na teoretizující režii J. Honzla. Nejvíce však inklinoval k scénickému experimentu E. F. Buriana, soustředěnému k hudebnosti básnického slova jako hlavnímu výrazovému prvku (tzv. jevištnímu básnictví), a k dramatické režii J. Frejky, jehož označil za Hilarova nástupce. U Frejky oceňoval především důraz na práci s hercem a úsilí o čistě divadelní tvar i vědomí souvztažnosti se společenským děním, přesahující politizující aktualitu. Od tohoto T. zájmu se odvíjela jeho organizační činnost a přednášková aktivita. Soustavně sledoval rovněž tvorbu K. H. Hilara, kriticky upozorňoval na oslabení jeho režijní koncepce po příchodu do Nár. divadla. Své stanovisko však opět přehodnotil v souvislosti se zcivilněním Hilarovy režie na konci 20. let. Syntetizující pojetí Hilarova přínosu k zdramatičtění českého divadla podal ve válečné studii *O Hilarovi.* Polemika s dramaturgií a vedením Nár. divadla měla kontinuální povahu. Spor vyvrcholil po Hilarově smrti 1935, kdy T. podporoval režisérské pojetí divadla proti dramaturgickému a zdůrazňoval úlohu mladého J. Frejky při tvorbě nové koncepce Nár. divadla. – Jako historik se počínaje disertační prací věnoval převážně dějinám českého divadla 19. století. V Českosl. vlastivědě podal vývojovou charakteristiku období od obrození do zřízení Prozatímního divadla 1862 (*Počátky českého divadla*), zohledňující jak přednostní buditelskou funkci divadla v období národního obrození, tak postupné prosazování typicky divadelních prvků zakládající novodobou divadelní kulturu. Na tuto stať po válce navázaly *Dějiny českého divadla:* torzo přehledových přednášek pro posluchače divadelní fakulty, zaměřené k vývoji českého dramatu a divadla od středověkých počátků po Prozatímní divadlo, obsahující i stručné dějiny divadelní kritiky. Velkým hereckým osobnostem Nár. divadla věnoval své poválečné monografie, v nichž spojoval charakteristiku individuálního tvůrčího růstu s vývojem české divadelní kultury a historickým kontextem počátku 20. století (*Národní umělec Václav Vydra*) nebo s rozvojem avantgardního divadla ve 20. letech (*Jiřina Šejbalová*). Ideový rozbor textu, historickou analýzu první inscenace a inscenační vývoj po-

dal ve studii *Jiráskova Lucerna. Dvě přednášky z války o divadle* věnoval jednak historickým souvislostem vzniku eklektické konvence směšující dramaturgický a režisérský typ divadla, jednak teoreticky (programově) úkolům kritiky a její pozornosti ke všem složkám divadla, zejména k jejich součinnosti. Jako kritik spojoval interpretaci dramatického textu a jeho režijního pojetí se stručnými charakteristikami hereckých výkonů; postupně se zaměřil i na scénografii a směřoval k postižení divadelního celku. Od 30. let se začal rovněž blíže věnovat charakteristice herecké osobnosti a jejích výrazových dispozic pro vytváření jevištních postav. Pravidelné deníkové referáty mu umožnily žánrové rozvrstvení kritického projevu podle jeho funkce, podle typu čtenáře, především však s ohledem na požadavek služby divadlu jako svébytnému tvůrčímu organismu. V tomto směru ho nejvíce inspirovali V. Tille a J. Vodák (po němž 1940 převzal divadelní rubriku Čes. slova). T. celoživotní divadelní orientace také určovala jeho činnost editorskou a charakter četných předmluv a doslovů z poválečného období (např. ke knihám F. Langra, F. Rachlíka, F. Tetauera, J. Tomana, J. Vojty, k souboru Hry Osvobozeného divadla aj.). Vysoké nároky na hereckou techniku a charakterotvorbu včetně kvality jevištní mluvy zachycuje stať *O kultuře řeči.* O divadle psal též hesla pro Masarykův slovník naučný a Ottův slovník naučný nové doby. – T. příležitostná literární kritika byla spojena především s autory, jejichž dramatickou tvorbu soustavněji sledoval (F. Hrubín). Zájem o filmové umění a práce filmového dramaturga mu poskytly možnost konfrontovat režijní a herecké rozdíly v obou uměleckých druzích. Zvláštní pozornost věnoval rovněž loutkovému divadlu a filmu, zejména pak tvorbě J. Trnky.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Jiří Černý (Studentská revue); -ae- (Ottův slovník naučný nové doby), äg, -äg-, -er, -ger, -ger., JT, J. T., jt, j. t., jtg, jtg., (jtg), R, R. (Divadelní zápisník), T, T., t, t., -t, (t), tg. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Acta scaenographica (1966); Almanach Kmene 1935/36 (1935); sb. Armádní umělecké divadlo k padesátinám E. F. Buriana (1954); A–Zet (1934–40); sb. Česká kniha 1941 (1941); Čes. slovo (1933–35, 1940–44); Československá vlastivěda 8 (1935, Počátky českého divadla); Českosl. divadlo (1929, 1933–34, 1937–38); Československo (1947); kat. Československý film dětem (1965); Českosl. loutkář (1971); Českosl. rozhlas (1968); Českosl. svět (1971); Čin (1930–35; 1935 Tažení proti režisérství); D 36, pokr. Program D 38; Dějiny a současnost (1961); sb. 10 let Osvobozeného divadla 1927–1937 (1937); Divadelní noviny (1959–69, 1964–65 s tit. Divadelní a filmové noviny); Divadelní zápisník (1945–48); Divadlo (1930–33, 1938, 1943–44, 1947); Divadlo (1950, 1956, 1963, 1965–67; mj. 1967 stať Jazyka dar na našem současném jevišti); sb. Divadlo na Vinohradech 1907–1967 (1969); Film a doba (1954–62); Glosy ze Strahova (1969); Histoire de spectacles. Encyclopédie de la Pléiade (Paříž 1965); Hlas revoluce (1964–65); Host (1928); Hovory o knihách; Index (1934–35, 1939); sb. Italská cesta Mikoláše Alše (1939); sb. Jan Werich …tiletý (1965); Jih (Čes. Budějovice 1935–36); sb. Jindřich Vodák. Pocta k jeho sedmdesátinám (1937); sb. Jiří Frejka (1964); kat. Jiří Trnka (1957); Jiří Trnka von nahem (b. d., 1957); sb. Josef Hora (b. d., 1945); Kalendář českožidovský (1929); sb. Kniha a národ 1879–1939 (1939); Kniha o Národním divadle (1964); Krajské divadlo v Olomouci (1953); Kultura doby (1936–38); Kulturněpolitický kalendář (1964, 1966–67); Kulturní politika (1946–47); Květy (1951); Kytice (1948); Lázeňský časopis (Karlovy Vary 1964); Leták (1936); Lid. demokracie (1953–54); Lid. noviny (1930, 1940); Listy pro umění a kritiku (1933–37); Lit. noviny (1930–37); Lit. noviny (1952, 1963–67); Lumír (1939–40); Magazín Co vás zajímá (1963); Magazín DP (1935–36); sb. Mahenovi (1933); Meandr (1969); Milostný almanach Kmene pro jaro 1933 (1933); Mladá kultura (1935–38); sb. Na paměť Vladislava Vančury (1947); kat. Národ sobě (1964); Nár. a Stavovské divadlo, pokr. Nár. divadlo (1925–28, 1930–33, 1938–39, 1947–48, 1953–54, 1956–62); Nár. osvobození (1930, 1933–34); kat. Národní umělec Zdeněk Štěpánek (b. d., 1957, medailon k soupisu gramofon. nahrávek); Nezávislá scéna (Kroměříž 1932); sb. Nová česká scéna (1937); Nová svoboda (1927–28, 1933); sb. Nové české divadlo 1930–1932 (1932); Nové knihy (1970); Nový život (1954–58); Obzorja (Maribor 1939); sb. O díle Franka Tetauera (1964); Panoráma (1933–35, 1937, 1950); Plamen (1959, 1961–67); sb. Pocta a výzva. K padesátinám Starého divadla v Brně (Brno 1934); sb. Theater – Divadlo. Vzpomínky českých divadelníků na německou okupaci a druhou světovou válku (1965); Práce (1947–50, 1952, 1965); Právo lidu (1930–35); sb. Pro a proti '62 (1963); Programy Městských divadel pražských (1954); Přestávka Divadla Zdeňka Nejedlého v Opavě (1957); Přítomnost (1931); Ročenka Kruhu sólistů Městských divadel pražských (1935); Rozhledy (1935); Rozpravy Aventina (1928–32, 1934; 1932 Osvobozené divadlo a dnešní mládež); Rudé právo (1954, 1969); Sipario (Milán 1966); Stavba (1934, 1936); Středisko (Brno 1934); Studentská revue; Studentský časopis (1922–30, 1934); Svět v obrazech (1949–52); Svob. noviny (1948); Svob. slovo (1945–46, 1954–59, 1968–71); sb. Španělsku (1937); Telegraf (1934–36); Tvorba (1946–47); kat. Václav Vydra, český herec (b. d., 1956, medailon k soupisu

gramofon. nahrávek); V. Hofman: Herec rozervaného století (1946, medailon V. Vydry); Volné směry (1941); kat. Výstava Svazu českosl. divadelních umělců k 25. výročí divadelní činnosti Františka Tröstera (1959); Záběr (1970); Země sovětů (1935); Zlatý máj (1971); Žijeme 1932; Život (1937); – posmrtně: sb. D S+H (1972); sb. Slovo a hlas (podruhé) (1983); Tvar (2000, č. 19, T. lektorský posudek Škvoreckého Zbabělců). ■ KNIŽNĚ. *Práce o divadle:* O Hilarovi (portrétní studie, 1945, an.); Dvě přednášky z války o divadle (1945); Dějiny českého divadla (b. d., 1949, rozmnož.); Národní umělec Václav Vydra (monografie, 1951); Jiráskova Lucerna (studie, 1953); Eduard Vojan (monografie, 1953, s V. Müllerem); Jiřina Šejbalová (monografie, 1966); O kultuře řeči (stať, 1969, s F. Danešem, rozmnož.). – *Překlad:* H. de Balzac: Tatík Goriot (1930). ■ KORESPONDENCE: in Depeše z konce tisíciletí. Korespondence V. Nezvala (Nezvalovi z 1940–41; 1981, ed. M. Krulichová, L. Tomek, L. Vinařová); Dopisy o knihách (vzáj. koresp. s I. Olbrachtem z 1939–44, s V. Vančurou z 1939–41, s K. Novým z 1940–47, J. Seifertovi z 1946), sb. Melantrich 1898–1998 (1998, ed. V. Fejlek); Z listáře Bohumila Polana (Polanovi z 1964; 1998, ed. B. Losenický, V. Viktora); in I. Blatný: Texty a dokumenty 1930–1948 (vzáj. koresp. z 1941–42, I. Blatnému z 1946; 1999, ed. J. Trávníček). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Listy pro umění a kritiku (1935, č. 9–10), Divadelní zápisník (1945–48), Československo (1947, č. 3), Nár. divadlo (1956, série Národní umělci – členové Národního divadla č. 3), Divadelní noviny (1966–69); *sborníky:* Nové české divadlo 1930–1932 (1932, s M. Ruttem), 10 let Osvobozeného divadla 1927–1937 (1937), Jiří Frejka (1964), Jan Werich …tiletý (1965); *knižnice:* Sbírky dobrého umění – Prameny (1941–43, sv. 44–55, s E. Fillou a F. Muzikou), Divadelní perspektivy (1944–47, 5 sv.), Český Slavín (1953, 2 sv.); *spisy:* J. Vodák: Kritické dílo 1–5 (1941–53, s A. Pražákem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. Vodák: Kritické dílo 1, 2, 4, 5 (1941–53: 1941 Kapitoly o dramatě, rozšíř. vyd. 1947; 1943 Eduard Vojan, rozšíř. vyd. 1944, defin. 1945; 1950 Shakespeare; 1953 Tři herecké podobizny: Jindřich Mošna, Hana Kvapilová, Marie Hübnerová) + Tváře českých herců (1967); V. Sommer: Divadelní dopisy z Paříže (1947); V. Vydra: Prosím o slovo (1954) + Má pouť životem a uměním (1954) + Z hercova pera (1955) + Hercův listář (1956); J. Frejka: Myslivecké povídačky (1964); J. Voskovec, J. Werich: Osel a stín (1965); F. Langer: Malířské povídky (1966, Výbor z díla, sv. 1) + Periferie (1968) + Zázrak v rodině (1971); A. M. Píša: Stopami dramatu a divadla (1967). ■

LITERATURA: E. Bílková ml.: J. T. (1904–1971). Soupis osobního fondu (LA PNP 1998). ■ J. Klepetář: Několik slov o dramatu, divadle a herci, Studentský časopis 2, 1922/23, s. 118 (reakce na J. T.: Eduard Vojan, tamtéž, s. 4); F. Kožík: O Adama Stvořitele, Studentský časopis 7, 1927/28, s. 244 (reakce na J. T.: Česká divadelní produkce, tamtéž 6, 1926/27, s. 266 + T. odpověď, tamtéž 7, 1927/28, s. 245); p. (A. M. Píša): K pražské dramaturgii, PL 14. 10. 1932 (reakce na stejnojmenný T. článek, Čin 4, 1932/33, s. 146); J. Plavec: O aktuálnosti na divadle, Českosl. divadlo 1933, s. 97 (reakce na T. přednášku z března 1933); ● polemika s J. T.: Tažení proti režisérství, Čin 1935, s. 166 + A–Zet 28. 5. 1935: F. Götz: Kardinální omyly, NO 26. 5. 1935 + Kardinální omyly na pokračování, NO 29. 5. 1935 + Kardinální omyly – po třetí, NO 2. 6. 1935 ●; AMP. (A. M. Píša): ref. Počátky českého divadla (Československá vlastivěda), PL 29. 8. 1935; ● polemika s J. T.: Da capo al fine – o Národní divadlo, LitN 10, 1937/38, č. 14: J. Karlík, Kultura doby 2, 1937/39, s. 243; B. Mathesius, KM 1938, s. 232 ●; ● ref. Dvě přednášky z války o divadle: B. Milčan (Mühlstein), Svob. slovo 23. 10. 1945; Bř. (B. Březovský), NO 29. 10. 1945; J. H. (Hájek), RP 2. 12. 1945; A. Dvořák: Otázky divadla a filmu 1, 1945/46, s. 196 ●; Projev Dramatického svazu, Svob. noviny 27. 11. 1945 (reakce na J. T.: Nástup divadelní reakce, Svob. slovo 20. 11. 1945); ● ohlasy vyloučení J. T. z redakce Svob. slova: b. (B. Březovský), NO 14. 12. 1946; K. J. Beneš, PL 17. 12. 1946; I. Herben, Svob. slovo 22. 12. 1946; an., NO 24. 12. 1946; Syndikát čes. spisovatelů, NO 18. 1. 1947; an., Mladá fronta 18. 1. 1947 ●; bs (B. Slavík): ref. Národní umělec Václav Vydra, LD 13. 10. 1951; ● polemika s J. T.: Nové vítězství Nezvalovy poezie, LitN 1952, č. 32: A. Jelínek a M. Schulz, LitN 1952, č. 36; Z. Kulková-Tausingrová, LitN 1952, č. 42; redakce, LitN 1953, č. 4 ●; ● k padesátinám: r., LitN 1954, č. 22; K. Konrád, LD 27. 5. 1954 → Nevzpomínky (1963) ●; D. Slezák: ref. Eduard Vojan, Divadlo 1954, s. 1142; ● ref. ed. V. Vydra: Hercův listář: J. Pokorný, Divadlo 1956, s. 650; J. Honzl (ml.), Divadlo 1957, s. 345 ●; F. Černý: jtg. a J. K. T., Divadelní noviny 1958, č. 9 (reakce na T. stať k tylovskému jubileu Nejhlouběji v srdci národa, Svob. slovo 2. 2. 1958); ● k šedesátinám: M. Smetana, Divadelní noviny 7, 1963/64, č. 22; b. (V. Běhounek), Práce 27. 5. 1964; J. Kopecký, RP 27. 5. 1964; K. Konrád, LitN 1964, č. 22; A. M. Píša, Plamen 1964, č. 5 ●; K. Jangl (J. Heyduk): Nejdůležitější je tvůrčí práce herce (rozhovor s J. T.), LD 13. 12. 1964; ● k pětašedesátinám: vbc. (V. Vrabec), Svob. slovo 27. 5. 1969; V. Pazourek, Svob. slovo (Brno) 27. 5. 1969; sme, Mladá fronta 31. 5. 1969; M. Smetana, Kulturní informace 1969, č. 4 ●; ● nekrology: ab. (V. Vrabec), Svob. slovo 11. 6. 1971; V. Pazourek, tamtéž 12. 6. 1971; H. Chvojková a L. Pešek, tamtéž 15. 6. 1971; F. Kafka, Práce 16. 6. 1971; B. Křížek, Květy 1971, č. 27; J. Hájek, Tvorba 1971, č. 24; J. Hrbas, Záběr 1971, č. 13; -ek- (E. Kolár), Českosl. loutkář 1971, č. 8–9 ●; V. Müller: Vyšehradská kapitola, LD 29. 10. 1971 + Vzpomínka po roce, Svob. slovo 8. 6. 1972; ● k 70. výr. nar.: (VM) (V. Müller), LD 24. 5. 1974; J. H. (Hájek), Tvorba 1974, č. 22 ●; J. Hrbas: Kritik dr. J. T., Záběr 1974, č. 10; J. Procházka: Divadelní odkaz J. T., Svob. slovo 26. 5. 1979; L. Bartošek: Patřil k avantgardě, Záběr 1984, č. 11; F. Černý: Byl to kritik, Kmen

1989, č. 21; V. Fejlek in Nepodlehne ani ohni ani meči, sb. Melantrich 1898–1998 (1998, s. 20); E. Bílková ml.: J. T. a jeho osobní fond, sb. Lit. archiv 31, 1999, s. 237; J. Černý: 1951. České divadlo a společnost v roce 1951, Divadelní revue 2000, č. 3 + 1952. …, tamtéž 2001, č. 2 + 1954. …, tamtéž 2002, č. 2 + 1946. …, tamtéž 2003, č. 4.

dvo

Tranoscius viz Jiří **Třanovský**

František **Trávníček**

* 17. 8. 1888 *Spešov* u Blanska
† 6. 6. 1961 *Brno*

Jazykovědec, bohemista a slavista; v odborných i populárně koncipovaných pracích zkoumal český jazyk v celé šíři jeho mluvnického a lexikálního systému i sociální funkčnosti; zabýval se i soudobým literárním jazykem a stylem, v počátcích též jazykovou problematikou starší české literatury.

Syn rolníka; po matčině předčasné smrti byl vychováván prarodiči ve Svinošicích na Blanensku. Studoval na českém gymnáziu v Brně a po maturitě (1907) na pražské filoz. fakultě češtinu a slavistiku; zde na něho zapůsobili zvláště profesoři J. Zubatý, E. Smetánka a F. Pastrnek (doktorát 1911 na základě práce *Vid českého slovesa a jeho užívání*). Stal se prvním sekretářem lexikografické a dialektologické komise při 3. třídě ČAVU, kromě toho učil na pražských středních školách. 1915 nastoupil vojenskou službu, 1916 se dostal do ruského zajetí, kde vstoupil do legií a navázal styky s ruskými jazykovědci, zvláště A. A. Šachmatovem. 1919 se vrátil do republiky a 1920 se na Karlově univerzitě habilitoval pro český jazyk a starší českou literaturu (prací *Studie o českém vidu slovesném*). 1921 byl jmenován mimořádným a 1927 řádným profesorem mluvnice českého jazyka se zvláštním zřetelem k dialektologii československé na filoz. fakultě v Brně; 1932–33 tam byl děkanem, poté ředitelem semináře pro slovanskou filologii. Působil ve vědeckých institucích (dopisující člen KČSN, činný člen Slovanského ústavu, Pražského lingvistického kroužku, Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě aj.); s B. Havránkem založil dialektologickou komisi při Matici moravské a řídil její knižnici. Po 1945 kromě své práce na filoz. fakultě organizoval nově zřízenou pedagogickou fakultu a stal se jejím prvním děkanem. 1948–59 byl rektorem brněnské univerzity. 1948–60 byl poslancem Nár. shromáždění. Hned při zřizování Českosl. akademie věd (1952) byl jmenován akademikem a stal se ředitelem pobočky Ústavu pro jazyk český ČSAV v Brně, 1952–56 předsedal sekci jazyka a literatury ČSAV. Po 1948 byl předsedou komise řídící práci na přípravě nových učebnic českého jazyka; s B. Havránkem vedl pravopisnou komisi Ústavu pro jazyk český, připravující Pravidla čes. pravopisu (vyd. 1957), a byl členem vedení lexikografického kolektivu téhož ústavu, pracujícího na Slovníku spisovného jazyka českého (1. díl 1960, 2. díl 1964). Angažoval se v kulturním a literárním životě (předseda brněnské pobočky Svazu českosl. spisovatelů, od 1954 předseda redakční rady časopisu Host do domu aj.).

Těžiště T. vědeckého přínosu je v české mluvnici historické a současné, významně se však uplatnil také v lexikografii, dialektologii, fonetice, ortoepii a v oblasti srovnávacích studií slovanských. Po řadě speciálních prací (o slovesném vidu, neslovesných větách, hláskosloví, nářečích aj.) vydal v polovině 30. let syntetickou *Historickou mluvnici československou,* v níž hojně využil i dialektologického materiálu. Poté následovala díla týkající se současného jazyka a určená širší veřejnosti, jako byla *Stručná mluvnice česká* a především *Slovník jazyka českého* (spolu s P. Vášou, od něhož byla původní excerpce materiálu, T. se podílel celkovou koncepcí díla, výkladem a hodnocením slov a v dalších vydáních doplňky), jenž pojal i slovníkový materiál hovorového a uměleckého jazyka a byl tehdy jediným slovníkem poučujícím o spisovné normě češtiny. Těmito pracemi i jazykovými sloupky v Lidových novinách (později s tit. *Jazykové zákampí*), které sloužily rozvoji jazykové kultury v širokých vrstvách a za německé okupace nabyly významu národně povzbudivého, získal si T. ve veřejnosti autoritu nejpoučenějšího znalce češtiny a rozhodčího v otázkách jazykové správnosti. Za rozhodující kritérium jazykové správnosti považoval jazykovou praxi národního kolektivu a významovou funkčnost (svou teorii jazykové správnosti podal ve sborníku Pražského lingvistického kroužku Čtení o jazyce a poezii). Své výzkumy o současné češtině shrnul po válce ve dvoudílné *Mluvnici spisovné češtiny,* která je zevrubným zpracováním soustavy výrazových prostředků soudobého českého jazyka. – T. vyšel z pozitivismu Ge-

bauerovy školy, ve 30. letech se však v mnohém sblížil s názory Pražského lingvistického kroužku. V poválečné době, zvláště po 1948, jednak revidoval některé své dřívější názory, např. tezi o jediném československém jazyce s dvojím spisovným zněním, jednak se snažil o vytvoření české marxistické jazykovědy. Zprvu vycházel z tzv. „nového učení o jazyce", vytvořeného N. J. Marrem, po jeho oficiálním odmítnutí ze Stalinových článků o jazykovědě z 1950. Tehdy vedl také boj (často málo podložený spolehlivou argumentací) proti některým jazykovědným směrům a disciplínám (strukturalismus, typologie ap.); v důsledku přílišného zjednodušování vztahů jazyka k myšlení a ke společnosti se jeho pokus o marxistickou filozofii jazyka nezdařil. – Pracovní oblast vedla T. zprvu ke studiu starší literatury (zvláště T. ze Štítného, J. Husa, J. Blahoslava), ale již počátkem 20. let ho zaujala jazyková problematika soudobé tvorby, v Naší řeči hájil proti brusičství právo spisovatelů, zvláště básníků, „odchýliti se někdy od obvyklého způsobu mluvení". Jeho zájem o literární otázky zintenzivněl přátelstvím se spisovateli, zvláště J. Mahenem a P. Bezručem (věnoval mu vzpomínkový esej *Lidská tvář Petra Bezruče*), a později i činností ve svazu spisovatelů. V několika pracích věnoval pozornost mluvě uměleckých děl (*Umělecká mluva*, *O jazyce naší nové prózy*, částečně též *Úvod do českého jazyka*) i jazyku jednotlivých autorů (např. v knize *Nástroj myšlení a dorozumění*). Referoval i o literárněvědných publikacích, občas psal i literární medailony a sloupky. Na rozdíl od sféry jazykovědné si v otázkách literárních T. uchoval i v 50. letech citlivý postoj, bránil zužování naší kultury, pomáhal umlčeným spisovatelům k obnovení publikační činnosti a dovedl leckdy odvážně vystoupit (např. v závěru diskuse o poezii P. Kohouta v Hostu do domu, kdy se rozhodně postavil za stanovisko J. Trefulky). T. ideologicky podmíněné názory, zvláště z posledních let života, neznehodnotily jeho filologické dílo, založené na důkladné analýze bohatého materiálu, jež zůstává trvalým zdrojem poučení o češtině a jejím vývoji.

ŠIFRY: ft, F. T., tk, tk. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Adolfu Kellnerovi (Opava 1954); Bratislava (1927–34); Cesta (1919); ČČM, pokr. ČNM (1913–25; 1919–20 K štítenskému traktátu O bojování hřiechóv s šlechetnostmi); Časopis lékařů českých (1933); Časopis Matice moravské (1924–53); Časopis pro moderní filologii (1911–61); Časopis Učené společnosti Šafaříkovy (Bratislava 1933, Česko-slovenský poměr po stránce jazykové, i sep.); Čes. demokracie (1920–21); Čes. osvěta (1940); Čes. věda, pokr. Naše věda (1915–50); Čes. slovo (1933); Českosl. stomatologie (1953); Českosl. škola a výchova (Brno 1928); sb. Českosl. přednášky pro 4. mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě (1958); Českosl. novinář (1952); Čes. časopis filologický (1942); Čes. jazyk, pokr. Čes. jazyk a literatura (1951–61); sb. Čeština v životě a ve škole (1947); 4. meždunarodnyj sjezd slavistov. Materialy diskussiji 2 (Moskva 1962); sb. Čtení o jazyce a poezii (1942); sb. Dar přátelství (Olomouc 1955); Dnešek (1946–47); Host do domu (1954–61; mj. 1955 stať Aby bylo jasno – k polemice o poezii P. Kohouta); Hovory o knihách (1939); Izvestija Otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti Rossijskoj akademii nauk (Moskva 1921); Jazykovedný sborník 1, 2 (Turč. Sv. Martin 1946–47); sb. Josef Dobrovský 1753–1953 (1953); Kalendář středoškolského studentstva 1939–40; sb. Kniha o překládání (1953); Kolo (Brno 1933, 1938); Komenský (1938–58); Kultura (1957); Kultúrny život (Bratislava 1955); sb. Ladislav Dolanský (1960); Lázeňský zpravodaj luhačovský, pokr. Luhačovské listy (1940–42); Lexikografický sborník (Bratislava 1953); Lid. demokracie (1953); Lid. kultura (1949); Lid. noviny (1911, 1931–45, 1949–51); List Sdružení mor. spisovatelů (Brno 1946); Listy filologické (1911–33); Lit. noviny (1952–60); Literatura ve škole (1953); sb. Mahenovi (1933, stať Mahenova básnická mluva); sb. Marxisticko-leninskou ideovostí a stranickostí proti kosmopolitismu a objektivismu ve vědě (Brno 1952); sb. Mélanges de philologie offerts à J. J. Mikkola… (Helsinky 1932); Mladá fronta (1956); Mladé Slovensko (Bratislava, Praha 1921); Mnéma. Sborník vydaný na paměť… Josefa Zubatého… (1926); Morava (Brno 1925); sb. Morava v českém státě (Brno 1948); Moravěnka (Brno 1941); Nár. listy (1920–40); Nár. osvobození (1925); Národopisný věstník československý (1921); Naša veda (Bratislava 1954); Naše řeč (1919–61); Naše Valašsko, pokr. Valašsko (Vsetín 1929–49); Nové školy (Brno 1928, též 1934 příl. Nová škola mateřská); Nový život (1949–51; 1951 O básnickém jazyce); sb. O jazyce literárních děl (1952); sb. O vědeckém poznání soudobých jazyků (1958); Oběžník Kruhu přátel čes. jazyka (1947); Obrana lidu (1959); sb. Ohlas článku J. V. Stalina O marxismu v jazykovědě na našich vysokých školách (1951); Panoráma (1940); sb. Pátý sjezd (první slovanský) pro výzkum dítěte v Brně 28.–31. října 1933 (1934, stať Dětská řeč); Politika (Bratislava 1933); Prace filologiczne (Varšava 1931); Pražské školství (1934); Program divadla Práce D 46 (1945–46); Prúdy (Budapešť do 1914, pak Bratislava, 1912–26); Předškolní výchova (1947); Přítomnost (1938); Psychologie (1938, 1949); Radioobchod (1938); Rakovnické noviny (1941); Recueil linguistique de Bratislava (1948); sb. Reklama to dokáže (1947); Revue des études slaves (Paříž 1921);

Ročenka Masarykovy univerzity (1927, 1931); sb. Rodné zemi (Brno 1958); Rovnost (1945–57); Rudé právo (1952, 1957); sb. Rusko-české studie (1960); Ruský jazyk (1953); Samostatnost (1912); Sborník Blahoslavův (1923, Poznámky o Blahoslavově Gramatice); Sborník filologický (1912); Sborník Matice slovenskej (Turč. Sv. Martin 1935–36); Sborník prací filoz. fakulty brněnské univerzity, ř. jazykovědná (1952, 1958); Sborník prací věnovaných prof. dr. Janu Máchalovi k 70. narozeninám (1925); Sbornik v čest na prof. L. Miletič za sedemdesetgodišninsta ot rožděnistomu (Sofie 1933); Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci (1954–56); Sborník Vysoké školy pedagogické v Praze. Jazyk a literatura 2 (1960); Slavia (1929–55); Slavische Rundschau (1938); Slavjane (Moskva 1954); Slavnostní inaugurace rektora 22. listopadu 1926 (Brno 1927); Slovanské studie. Sbírka statí věnovaných… Josefu Vajsovi (1948); Slovanský sborník věnovaný prof. dr. Františku Pastrnkovi k 70. narozeninám (1923); sb. Slovanství v českém národním životě (1947); Slovenská reč (Turč. Sv. Martin 1953, 1955); Slovenská žena (Banská Bystrica 1921); Slovo a slovesnost (1936–61; 1940 K jazyku Vančurových Obrazů z dějin národa českého); Sovětská věda – Jazykověda, pokr. Sovětská jazykověda (1953–54); Střední škola (1937); sb. Studie a práce lingvistické 1. K 60. narozeninám akademika Bohuslava Havránka (1954); sb. Studie a vzpomínky prof. dr. Arne Novákovi k 50. narozeninám (Vyškov 1930); Svoboda (Brno 1932); Svob. noviny (1945–48); sb. Symbolae grammaticae in honorem Joannis Rozwadowski (Krakov 1928); sb. Škola vysokých studií pedagogických v Brně 1921–1931 (1930); Školství a osvěta (1947); sb. Teorie i praxe (1949); Technická kniha (1953); Tvorba (1948–60); Učitelské noviny (1958); Věda a život (1937–59; 1937 „Rukopisy" po stránce jazykové); Věstník ČSAV (1953, 1955); Věstník Ústavu pro vnitřní obchod v Praze (1940); Voprosy jazykoznanija (Moskva 1956, 1961); Vysoká škola (1953, 1958); Z dějin české literatury. Sborník statí věnovaný Jaroslavu Vlčkovi k šedesátinám… (1920, K traktátu o sedmi hlavních hříších v pařížském rukopise Řečí besedních); sb. Za lepší vyučování jazyku Lenina a Stalina (1953); Za pravdu a socialismus (1950); sb. Záhorská kronika (Dolní Újezd u Lipníku n. Bečvou 1935); sb. Zápisník zmizelého (Brno 1956, Zápisník zmizelého jako slovesné dílo); sb. Zdeňku Nejedlému ČSAV (1953, Historik českého jazyka Jan Gebauer); Zeitschrift für slavische Philologie (Lipsko 1926–27); sb. Zlepšujeme vyučování mateřštině (1951); Zrání (1919); – posmrtně: sb. Otázky slovanské syntaxe (1962); sb. Problémy marxistické jazykovědy (1962). ■ KNIŽNĚ. *Práce o jazyce a literatuře:* K střídnicím za praslovanské ę v českém jazyce (1923); Studie o českém vidu slovesném (1923); Příspěvky k nauce o českém přízvuku (1924); O českém jazyce (1924); Příspěvky k českému hláskosloví (1926); Moravská nářečí (1926); Příspěvky k dějinám českého jazyka (1927); Jazyk a národ (1930); Neslovesné věty v češtině 1, 2 (1930, 1931, 1. Věty interjekční, 2. Věty nominální); Spisovná řeč a nářečí na škole (1931); Úvod do české fonetiky (1932); Mluvnické vyučování (1932, s V. Komárkem); Mluvnice na škole národní nižšího i vyššího stupně a na nižším stupni školy střední (1934); Slovník jazyka českého (1934–37 v seš., s P. Vášou, souborně ve 2 sv., další vyd. v 1 sv.; upr. vyd. 1941, 1946, 1952, bez uvedení jména P. Váši); Historická mluvnice československá. Úvod, hláskosloví a tvarosloví (vysokoškol. učebnice, 1935); Správná česká výslovnost (1935; upr. a dopln. vyd. 1940 s tit. Spisovná česká výslovnost); Jistebský či jistebnický? (1936; disput mezi F. T. a P. Bezručem); Pád jazykového purismu (1938); Nástroj myšlení a dorozumění (jazykové sloupky, 1940); Stručná mluvnice česká (1941; upr. vyd. 1943, 1945, 1946); O vyučování slohu (1943); Ruská abeceda a výslovnost (1945, s L. Świrkem); Příspěvky k česko-ruským stykům (1946); Umělecká mluva (1947); Lidská tvář Petra Bezruče (E 1947); Úvod do českého jazyka (vysokoškol. příručka, 1947; upr. vyd. 1952 a 1958); Mluvnice spisovné češtiny 1, 2 (1948, 1949, 1. Hláskosloví – tvoření slov – tvarosloví, 2. Skladba; oba díly upr. vyd. 1951); Český jazykozpytný strukturalismus ve světle Stalinova učení o jazyce (1951); Proč mluví lidé různými jazyky (1952); O jazykovém slohu (1953); Nauka o slovní zásobě (skripta, 1953; zcela přeprac. vyd. 1958); Úvod do marxistické jazykovědy (skripta, 1954); O jazyce naší nové prózy (1954); Historická mluvnice česká 3. Skladba (vysokoškol. učebnice, 1956); Jazykové zákampí (jazykové sloupky, 1961). ■ KORESPONDENCE: P. Pešta, Š. Vlašín: Spisovatelé F. Trávníčkovi (vzáj. koresp. s P. Bezručem z 1936–49, J. Mahenem z 1931–38, F. Táborským z 1928–39, T. dopisy E. Bassovi z 1941, V. Flajšhansovi z 1943, J. Kvapilovi z 1939; mimoto koresp. obdržená), Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1972, č. 4–5. ■ REDIGOVAL *knižnice:* Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně (od 1927, s J. Glücklichem, F. Novotným), Moravská a slezská nářečí (1939–46, s B. Havránkem), Památky staré literatury české (1946–49, s jinými); *publikace:* Učebnik češskogo jazyka dlja russkich (1923), Pravidla českého pravopisu (1957, s B. Havránkem); Slovník spisovného jazyka českého 1, 2 (1960, 1964, s jinými). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL (úpravy): J. Gebauer: Příruční mluvnice jazyka českého (1925) + Historická mluvnice jazyka českého 4. Skladba (1929) + Gebauerova Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé (1930). ■

BIBLIOGRAFIE: Soupis prací F. T. a Franka Wollmana k jejich padesátce (1938); A. Kellner: Soupis prací F. T. za léta 1938–1948, sb. Pocta F. T. a F. Wollmanovi (1948); Z. Tyl: Soupis prací F. T. za léta 1948–1958, sb. Studie ze slovanské jazykovědy. Sborník k 70. narozeninám akademika F. T. (1958); A. Vašek: Soupis prací akademika F. T. za léta 1958–1962, SPFF Brno, ř. A – jazykovědná, 1962, č. 10; J. Ullri-

chová: F. T. Personální bibliografie (Stát. vědecká knihovna Brno, 1988). ▮ LITERATURA: Pocta F. T. a F. Wollmanovi (1948; A. Kellner: Vědecké dílo prof. dr. F. T.); Studie ze slovanské jazykovědy. Sborník k 70. narozeninám akademika F. T. (1958). ▮ ● ref. O českém jazyce: B. Havránek, Střední škola 1925, s. 277; Q. Hodura, NŘ 1925, s. 300; A. Gregor, Naše věda 8, 1926/27, s. 53 ●; J. Mukařovský: ref. Příspěvky k nauce o českém přízvuku, Naše věda 9, 1927/28, s. 4; ● ref. Jazyk a národ: V. Machek, NŘ 1931, s. 159; A. Obdrlík, Sociologická revue 1931, s. 523; M. W. (Weingart), ČMF 1931, s. 393; K. Janáček, ČMM 1932, s. 193 ●; ● ref. Slovník jazyka českého: vč (V. Černý), Časopis pro dějiny venkova 1934, s. 181; K. Juda, Střední škola 15, 1934/35, s. 30; J. Janko, ČMF 1935, s. 101; -pl (E. Rippl), Slavische Rundschau 1935, s. 405; J. Ort (P. Eisner), LidN 8. 8. 1937 ●; ● ref. Správná česká výslovnost: A. G. (Gregor), LidN 3. 4. 1935; R. Wellek, LidN 16. 5. 1935; K. P. (Polák), PL 25. 5. 1935; B. Havránek, SaS 1935, s. 182; A. S., Rozhledy 1935, s. 108; J. Chlumský, LF 1936, s. 166 ●; ● ref. Nástroj myšlení a dorozumění: L. Boček, Sociologická revue 1940, s. 315; V. Jirát, KM 1940, s. 356; N. Černý, Komenský 68, 1940/41, s. 122 ●; V. Vančura: Vášův-Trávníčkův slovník (ref. upr. vyd.), LidN 23. 3. 1941; N. Černý: ref. O vyučování slohu, Komenský 70, 1942/43, s. 468; ● ref. Příspěvky k česko-ruským stykům: J. Kurz, LF 1946, s. 221; Z. H., ČČH 1946, s. 350; J. Batušek, Akord 13, 1946/47, s. 197 ●; ● ref. Slovník jazyka českého (upr. vyd.): V. Fridrichová, Rovnost 3. 11. 1946; Sn (F. Snítil), Svob. noviny 10. 11. 1946; J. Ort (P. Eisner), Svob. noviny 12. 1. 1947, k tomu polemicky P. Váša, Slovo národa (Brno) 9. 2. 1947 ●; ● ref. Lidská tvář Petra Bezruče: V. F. (Ficek), SlSb 1947, s. 191; drjd (J. Doležal), NO 3. 10. 1947; J. Janů, KM 1948, s. 130; K. Polák, Naše věda 26, 1948/49, s. 288 ●; ● ref. Umělecká mluva: V. Tichý, Kulturní politika 2, 1946/47, č. 45; M. O. (Otruba), ČMF 1947, s. 265; jka. (A. Jedlička), List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 55; Jo-Za. (Jos. Zahradníček), Akord 1948, s. 157; K. Růžička, KM 1948, s. 35 ●; ● ref. O jazykovém slohu: J. V. Bečka, Čes. jazyk 1954, s. 77; M. Jelínek, SaS 1954, s. 118; Q. Hodura, NŘ 1954, s. 224; K. Horálek, Sovětská jazykověda 1954, s. 83 ●; M. Komárek: ref. O jazyce naší nové prózy, NŘ 1955, s. 181 (k tomu polemicky F. T., HD 1955, s. 493); ● ref. Historická mluvnice česká 3. Skladba: J. Hošková, Čes. jazyk 1957, s. 36; V. T. Kolomijec, A. S. Meľničuk, Voprosy jazykoznanija (Moskva) 1957, č. 5; J. Bauer, NŘ 1958, s. 36; M. Grepl, SPFF Brno, ř. A – jazykovědná, 1958, č. 6; F. Kopečný, SaS 1958, s. 200; M. Vey, Bulletin de la Société de linguistique de Paris 1958, s. 192 ●; ● k sedmdesátinám: J. Bělič, SaS 1958, s. 177; M. Jelínek, NŽ 1958, s. 616; V. Křístek, NŘ 1958, s. 113; F. Svěrák, Komenský 1958, s. 431; Dš (F. Daneš), LitN 1958, s. 33; A. Lamprecht, M. Grepl, HD 1958, s. 367; J. Tomeček, RP 17. 8. 1958 ●; ● nekrology: J. Bauer, LF 1961, s. 303; J. Bělič, Věstník ČSAV 1961, s. 703; J. Chloupek, Tvorba 1961, s. 557; A. Jedlička, Učitelské noviny 1961, č. 24; J. Daňhelka, Sborník Matice moravské (1961, s. 306); B. Havránek, SaS 1961, s. 161; J. Hrabák, HD 1961, s. 322; M. Jelínek, SPFF Brno, ř. A – jazykovědná, 1961, č. 9; A. T. Širokova, Izvestija Akademii nauk SSSR. Otdelenie literatury i jazyka (Moskva) 1962, s. 93 ●; A. Vašek: ref. Jazykové zákampí, SlSb 1962, s. 425; P. Pešta, Š. Vlašín in Spisovatelé F. T. (výbor z koresp.), Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1972, č. 4–5; rv (R. Večerka): T. F., in M. Kudělka, Z. Šimeček a kol.: Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760 (1972); R. V. (Večerka): F. T., in Slavica na UJEP v Brně (1973, s. 243); F. Kopečný: A ještě na bezručovské téma…, sb. Frygickou čapku mám (1978, s. 393, k jazykovědnému disputu mezi P. Bezručem a F. T.); ● k 100. výr. nar.: L. Přerostová, Duha 1988, č. 2; J. Chloupek, SaS 1988, s. 248; M. Grepl, NŘ 1988, s. 216; D. Šlosar, Čes. jazyk a literatura 39, 1988/89, s. 31 ●; S. Žaža: Rusistika v díle F. T., Československ. rusistika 1988, s. 191; J. Skutil: F. T. jako literární kritik, sb. Kurt Konrad… a literární kritika na Moravě v letech 1918–1938 (1989, s. 184); J. Firt in Knihy a osudy (1991, s. 89); M. Zelenka in Několik poznámek k Jakobsonově habilitaci na Masarykově univerzitě v letech 1932–1933, Slavia 1992, s. 73; J. Firbas in Pražská jazykovědná škola a jazykovědné bádání na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, Universitas 1996, č. 4; Rozmluvy s L. Doleželem (mj. i vzpomínka na F. T.), Aluze 2001, č. 1; V. Mikulášková: Tři setkání (vzpomínka na F. T. a jeho působení v čas. Host do domu), Kam v Brně 2002, č. 6, příl.; in R. Jakobson: Formalistická škola a dnešní literární věda ruská (2005).

pp

Emil **Tréval**

* 13. 12. 1859 *Prešov* (Slovensko)
† 10. 2. 1929 *Praha*

Prozaik a dramatik, autor naturalisticky pojatých próz o patologických poruchách lidské psychiky, též románů a divadelních her o morálních a společenských konfliktech; divadelní referent, publicista, autor popularizačních lékařských pojednání.

Vl. jm. Václav Walter (psán i Valter), lit. jm. je kryptogramem občanského příjmení. – Vyrůstal v rodině soudního úředníka, později notáře, který často měnil působiště. Gymnazijní studia T. započal v Kroměříži (1870–72) a pokračoval v nich v Olomouci (1872–73), v Brně (1873–76) a v Litomyšli (1876–78). Po maturitě (1878) vystudoval lékařskou fakultu v Praze (1883 promoce). Od konce 1883 do podzimu 1886 pracoval jako lékař v pražském zemském

ústavu pro choromyslné, 1885 absolvoval měsíční pobyt na dětské klinice v Paříži. Od 1887 působil jako okresní lékař nejprve v Uherském Brodě, potom v Novém Městě na Moravě, 1890–93 v Litovli a v 2. polovině 1893 v Teplé, mimoto 1890 krátce pobyl na klinikách ve Vídni a v Berlíně. Od konce 1893 byl lékařem v Kladně, od konce 1899 až do 1919 v Mladé Boleslavi, kde se též podílel na organizování kulturního života. 1919 se stal vrchním zdravotním radou v Praze na Žižkově, 1927 odešel do důchodu. Od konce 90. let byl členem Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj (1906 ze Spolku vystoupil na protest proti reklamě Nakladatelského družstva Máje), 1927 se stal členem redakční rady časopisu Zvon. Přátelil se s F. V. Jeřábkem, I. Herrmannem, K. V. Raisem, M. A. Šimáčkem a zejména s M. Jahnem. – Několik prozaických prací napsal společně se svou ženou Zdenou W. (roz. Kárnetovou, * 17. 5. 1877 Kralupy n. Vltavou, † 3. 7. 1961 Praha), která též ojediněle publikovala samostatně pod rodným jm. v časopisu Vesna nebo pod pseudonymem Viola v alm. Jesle (1904) a sb. Skromní a zapomenutí (1908), v časopisu Zvon (1919) aj. Společné práce podepisovali většinou Tréval-Viola (ojediněle Emil Tréval-Viola a Emil Viola-Tréval).

Knižně T. debutoval 1894 dokumentárním, osvětově zaměřeným příběhem o odvrácení cholerové epidemie (*Václav Kotáb*) a inspirace zkušenostmi lékařského povolání, výrazně patrná v prvních povídkách a novelách s tematikou sociálního lékařství (*Zápasy*) nebo v obrazech psychických traumat smrtelně nemocných a umírajících (*Mixtum compositum*, *Těžké chvíle*), ovlivňovala i nadále T. tvorbu prozaickou i dramatickou. V próze často naturalisticky ztvárňoval projevy duševních nemocí a fyziologických poruch, vyvolávajících psychické úchylky, mravní bezohlednost, absenci citu a svědomí nebo naopak odevzdanost a životní pasivitu (*Maia*, *Vývraty duší*, *Rozpuk*, *Květy mrazu*, *Pomsta svatých*, *Vraždy nepomstěné*, *Revolty*, *Vyhnaní synové Evy*). Zároveň v nich shledával příčiny morálních defektů v citových a erotických vztazích (*Silnější než milování*, *Duši za duši*, *Zbloudilé touhy*) včetně vypjatých projevů sexuálního života (*Síla lži*, *Mezi ženami*). Psychopatologický zřetel s hojným využíváním erotických motivů T. uplatňoval také v romantizujících příbězích o inspirující síle lásky milostné i mateřské, rozvíjejících se jak na pozadí česko-německých národnostních vztahů (*Stříbrné své vlny voda vyleje*, *Vlasy královny Bereniky*, *Pěna*), tak v atmosféře 1. světové války (*Na prahu Kanaánu*, *Bacchantčiny oči*); její tragickou podobu, nelítostný osud znásilněné a společensky vyvržené ženy, naopak vylíčil v posmrtně vydaném románu *Niobé*. Pozornost často věnoval také projevům ženské hysterie, smyslnosti nebo obětavosti a sebeobětování. Prostředí českého měšťanstva a počátky jeho národnostní a ekonomické emancipace v 2. polovině 19. století zobrazil v románu *Právo ideálu;* životní příběh svého otce od dob studií až k právnickému povolání, odvíjející se v Uhrách a na Moravě, rozvinul v sociálně a politicky laděných románech *Průboj* a *Kdo za pravdu hoří*. Knižně T. publikoval i humoresky, drobné žánrové obrázky z každodenního života (*Okuje*) a ironicky zabarvené vyprávění o vynalézavosti vdavekchtivých žen (*Páně Baculkovy námluvy*). Jiný typ prózy představují práce ponořené do dávnověku, námětově těžící z biblických příběhů, v nichž zdařile evokoval epizody z Kristova života (*Za onoho času…*), či ze starověkých a antických mýtů (*Antiky*, *Biblické sny*). V dramatické tvorbě, kromě komedií situačních (*Scéna*, *Zahučaly lesy*) a konverzačních (*Nevysloveno*), převážně zpracovával náměty morálních a společenských konfliktů vyvolaných narušenou psychikou. V dramatu z polsko-židovského prostředí *Válka bohů* vykreslil ženskou vášnivost jako příčinu konfliktu mezi židy a křesťany v období ruské revoluce 1905, v cenzurou za války zakázaném dramatu *Krédo* analyzoval tragický motiv odpírání vojenské služby v uherské armádě, v historické hře *Tiberius* (uvedené i Národním divadlem) usiloval o zobrazení absolutní mocí poznamenaných lidských citů stárnoucího vládce římského impéria, obdobně v historické hře z počátku 14. století *Habsburg* se soustředil na souvislosti mezi duševní nemocí a krutovládnými činy Albrechta, syna Rudolfa I. Od 1919 působil jako divadelní referent ve Zvonu, odbornými statěmi též přispíval do lékařských periodik a do novin a časopisů napsal i řadu lékařských fejetonů a causerií. Množství prozaických prací a dramatických textů publikoval pouze časopisecky (zejména v periodikách Květy, Osvěta, Zlatá Praha a Zvon). V pozůstalosti zůstaly mj. román Kukaččino vejce a vzpomínková próza Smetana neumírající (byl svědkem Smetanovy smrti).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Ad. Pisánka, A. Pisánka, Aristoteles Trdlo, Ben Trovato, Evil Stop, Fr. Moravec, Holofernes Kotě, Jiří Okoř, Ka Mehameha, Ladislav Vašek, Pantalon, Prof. Zmatěj, Tabu, Trovato, Václav Prešovský, Vavřina Podhajská, Vrač, Zmatěj; dr.- (Mor. orlice), Et, Et. (Zvon), E. T. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Beobachter (Brno 1883–87, cyklus lékařských FF s tit. Aus dem Tagebuche eines Arztes); Časopis lékařů českých; Časopis pro veřejné zdravotnictví; Čes. osvěta (1885); Čes. včela (1885, lékařské FF); Hlas národa (1900); roč. Chudým dětem (Brno 1908); Květy (1900–15); Lékařské rozhledy; Lumír (1904); Máj (1903); Mladoboleslavské listy; Morava (1901–02); Mor. orlice (Brno 1885–1900); Moravskoslezské besedy; Národ (1917); Nár. listy (1883–99, 1912, 1917–22); Nár. obzor (1908); Nár. politika; Niva (1891–93, 1925); Osvěta (1911–16); Pokrok (1884); Politik (1883, lékařské FF pod vl. jm.); Ruch (1913–14); sb. Skromní a zapomenutí (Ml. Boleslav 1908); Světozor (1885, 1893); Švanda dudák (1901–14); Topičův sborník (1916–20); Union (1915–19, lékařské FF pod vl. jm.); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1890–93); Vesna (Ml. Boleslav 1904); Vinohradské listy; Vzlet (Plzeň 1919, D Kradmo); sb. Vzpomínky členů Máje (1904); Zábavné listy (1887); Zdraví (1901); Zlatá Praha (1906–16; 1906 P Krápníky); Zvon (1902–29; 1908 P Mrtvé plameny, se Z. Walterovou, podp. Tréval-Viola; 1910 P Hory a vlny, se Z. Trévalovou, podp. Tréval-Viola; 1910–11 P Polární hvězda; 1912–13 P Útok života; 1921–22 P Tančící menáda; 1922–23 R Král Midas; 1925–26 P Říjnové ohně; 1927–28 R Kolibri); Živnostenské rozhledy (1912). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Zápasy (PP 1897, pod vl. jm.); Mixtum compositum (PP b. d., 1899); Za onoho času… (PP 1899); Těžké chvíle (PP 1902); Maia (P 1902); Silnější než milování (P b. d., 1905); Antiky (PP 1907); Válka bohů, Nevysloveno, Al fresco (DD 1908; Nevysloveno prem. 1907, Válka bohů prem. 1908); Scéna (D 1908, prem. 1907); Právo ideálu (R 1909, se Z. Walterovou, podp. Tréval-Viola); Krédo (D 1912, prem. 1911); Tiberius (D 1915, prem. 1914); Duši za duši (P 1918); Stříbrné své vlny voda vyleje (R 1918, se Z. Walterovou, podp. Tréval-Viola); Na prahu Kanaánu (R 1919); Pomsta svatých (P 1920); Průboj 1, 2 (R, 1. Průboj 1920; 2. Kdo za pravdu hoří 1921; Spisy 1, 2); Zahučaly lesy (D 1920); Síla lži (R 1921); Vlasy královny Bereniky, Pěna (RR 1921, se Z. Walterovou, podp. Tréval-Viola; Spisy 3); Vraždy nepomstěné (PP 1922; Spisy 4); Mezi ženami (P 1923; Spisy 6); Rozpuk, Mládě pštrosí (PP 1923; Spisy 7); Okuje (PP 1923); Květy mrazu (PP 1924; Spisy 8); Vývraty duší (PP 1924; Spisy 9); Zbloudilé touhy (PP 1925; Spisy 10); Ozvěny z hor (PP 1925, se Z. Walterovou, podp. Tréval-Viola; Spisy 11); Habsburg (D 1925); Biblické sny (PP 1926); Páně Baculkovy námluvy (R 1926); Revolty (PP 1927; Spisy 12); Anděl a Eva (PP 1927; Spisy 13); Bacchantčiny oči 1, 2 (R 1928); – posmrtně: Vyhnaní synové Evy (R 1929); Niobé (R 1932); Před čtyřiceti lety (PP 1937). – *Překlady:* P. C. H. Brouardel: Manželství, neplatnost jeho, rozloučení, těhotenství a porod (1903). – *Ostatní práce* (fejetonisticky pojatá lékařská pojednání pod vl. jm.): Václav Kotáb. Historie vzchopu a rozkvětu Neždánova (1894); O dětech, jejich nemocech a zdravotním vychování (1895); Difterie a sérum Behringovo (1897); Poučení o tuberkulóze (1899); Manželství a jeho vliv na přítomné a budoucí pokolení (1901); Tabák… (b. d., 1903). – *Souborné vydání:* Sebrané spisy (Pražská akciová tiskárna, 1920–27, 13 sv.). ■ SCÉNICKY. *Hry:* Histrio (1916); Oživlé popely (1919). ■ KORESPONDENCE: List mrtvého (neuvedenému adresátu, tj. F. S. Procházkovi, z 1929), Zvon 29, 1928/29, s. 336; B. Slavík: Přátelství dvou spisovatelů. (vzáj. koresp. s M. Jahnem z 1902), Zvon 42, 1941/42, s. 4. ■ REDIGOVAL (i pod vl. jm.) *sborníky:* Jesle. Almanach Spolku paní a dívek v Mladé Boleslavi (1904), Skromní a zapomenutí (b. d., 1908); *časopis:* Zvon (1927–29, s jinými). ■

LITERATURA: Š. Charousková: E. T. (1859–1929). Soupis osobního fondu (LA PNP 1998). ■ F. V. V. (Vykoukal): ref. Zápasy, Světozor 31, 1896/97, s. 384; ● ref. Mixtum compositum: Dr., Světozor 33, 1898/99, s 623; V. Preininger, Obzor lit. a umělecký 1899, s. 197 ●; ● ref. Za onoho času…: Dr-ý, Čes. revue 3, 1899/1900, s. 1243; P. (T. G. Masaryk), Naše doba 7, 1899/1900, s. 633; J. Karásek, Rozhledy 9, 1899/1900, s. 801; V. P. (Preininger), Obzor lit. a umělecký 1900, s. 64 ●; ● ref. Těžké chvíle: R. (V. Červinka), Zvon 2, 1901/02, s. 210; K. Z. K. (Klíma), LidN 8. 3. 1902; an., Čas 14. 6. 1902 ●; ● ref. Maia: Ž., Zvon 3, 1902/03, s. 211; K. Z. K. (Klíma), LidN 16. 1. 1903 ●; ● ref. Silnější než milování: -α., Máj 3, 1904/05, s. 336; O. F. (Fischer), Naše doba 12, 1904/05, s. 475; S. (F. Sekanina), Zvon 5, 1904/05, s. 445; F. V. Vykoukal, Osvěta 1905, s. 848 ●; ● ref. Nevysloveno (insc.): O. Theer, Lumír 35, 1906/07, s. 327; -oo-, Máj 5, 1906/07, s. 501; O. F. (Fischer), Přehled 5, 1906/07, s. 537; K. Kolman, Rozhledy 17, 1906/07, s. 365; KMČ. (K. M. Čapek Chod), Zvon 7, 1906/07, s. 510; M. A. Š. (Šimáček), Osvěta 1907, s. 545; J. Hilbert, Venkov 21. 4. 1907 ●; ● ref. Válka bohů: O. Fischer, Přehled 6, 1907/08, s. 575; O. Theer, Čes. revue 11, 1907/08, s. 568; J. Karásek, MR 1907/08, sv. 20, s. 522; KMČ (K. M. Čapek Chod), Zvon 8, 1907/08, s. 525; -si-, Máj 6, 1907/08, s. 498; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 25, 1907/08, s. 406; J. Bor, Pokroková revue 4, 1907/08, s. 485; O. Jakoubek, Vlast 24, 1907/08, s. 949; F. X. Šalda, Novina 1908, s. 347 → KP 7 (1953, s. 170); J. Hilbert, Venkov 9. 5. 1908; an., Čas 9. 5. 1908; -n-, Večerní LidN 9. 5. 1908; Hký (K. Horký), Nár. obzor 16. 5. 1908; E. O., Samostatnost 1908, s. 227; V. Červinka, Osvěta 1908, s. 562 ●; ● ref. Antiky: O. Theer, Lumír 36, 1907/08, s. 242; F., Zlatá Praha 25, 1907/08, s. 357; ALAP (A. Procházka), MR 1907/08, sv. 20, s. 435; V. Kol. (V. Červinka), Zvon 8, 1907/08, s. 412; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 15, 1907/08, s. 463; K. H. Hilar, Pokroková revue 4, 1907/08, s. 544; K. Scheinpflug, Nár. obzor 15. 2. 1908; B. B-ová (Benešová), Novina 1908, s. 58; P. Maternová,

Ženský svět 1908, s. 97 ●; ● ref. Právo ideálu: M. Hýsek, MSlR 6, 1909/10, s. 286; -Spectator- (A. Žalud), Čes. revue 3, 1909/10, s. 247; O. Šimek, Novina 3, 1909/10, s. 699; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 156; Tristan (S. V. Friedl), Zvon 10, 1909/10, s. 204; -il., LidN 28. 1. 1910; P. Maternová, Ženský svět 1910, s. 61 ●; -n-: k padesátinám, Zvon 10, 1909/10, s. 191; ● ref. Krédo: -drn.-, Zvon 11, 1910/11, s. 446; M. Klímová, Čas 8. 4. 1911; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 228; F. A. Šubert, Osvěta 1913, s. 630; K. (F. V. Krejčí), PL 1. 1. 1913 ●; ● ref. Tiberius: R., Máj 12, 1913/14, s. 558; K. (F. V. Krejčí), PL 13. 12. 1914; O. Fischer, Čes. revue 8, 1914/15, s. 254; F. P., Zlatá Praha 32, 1914/15, s. 118; Tristan (S. V. Friedl), Zvon 15, 1914/15, s. 166; K. (K. Kamínek), Lumír 1915, s. 44; K. Čvančara, Osvěta 1915, s. 150 ●; ● ref. Stříbrné své vlny…: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 404; G. P. (Pallas), Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 287; V. B. (Borovičková), Ženský svět 1918, s. 120; A. V. (Vyskočil), Zrání 1919, s. 7 → Kritikova cesta (1998, s. 45) ●; ● ref. Na prahu Kanaánu: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 670; J. H. (Hora), PL 13. 7. 1919; F. Götz, Lípa 1920, č. 4 ●; ● ref. Duši za duši: J. H. (Hora), PL 31. 8. 1919; -vh- (M. Hýsek), Kmen 3, 1919/20, s. 122; J. Krecar, MR 1919/20, sv. 26, s. 40; K. H. (Hikl), Naše doba 27, 1919/20, s. 545 ●; M. Novotný: ref. Duši za duši, Na prahu Kanaánu, Cesta 2, 1919/20, s. 569; ● k šedesátinám: Ksg (K. Scheinpflug), NL 14. 12. 1919; F. Strejček, Zvon 20, 1919/20, s. 144 a 159 ●; F. Strejček in E. T.: Pomsta svatých (1920); ● ref. Pomsta svatých: -btk- (V. Brtník), Zvon 20, 1919/20, s. 630; O. Šimek, LidN 10. 8. 1920; M. N. (Novotný), Nové Čechy 4, 1920/21, s. 84 ●; ● ref. Průboj: F. Strejček, NL 7. 12. 1920 (večer); J. O. Novotný, Cesta 3, 1920/21, s. 651; M. W. (Weingart), Čes. osvěta 27, 1920/21, s. 166; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 21, 1920/21, s. 278; Ant. Veselý, Pramen 1921, s. 86 ●; -btk- (V. Brtník): ref. Kdo za pravdu hoří, Zvon 21, 1920/21, s. 558; ● ref. Síla lži: J. Krecar, MR 1920/21, sv. 36, s. 280; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 21, 1920/21, s. 614; -ach- (E. Vachek), PL 21. 8. 1921; K. H. (Hikl), Naše doba 30, 1922/23, s. 243 ●; ● ref. Rozpuk, Mládě pštrosí: drb. (J. Borecký), Zvon 24, 1923/24, s. 166; B. Jedlička, LidN 8. 1. 1924 ●; ● ref. Okuje: drb. (J. Borecký), Zvon 24, 1923/24, s. 181; J. Krecar, MR 1923/24, sv. 39, s. 156; K. Hikl, Naše doba 31, 1923/24, s. 246; J. S. (Staněk), Čes. osvěta 20, 1923/24, s. 364; B. Jedlička, LidN 1. 3. 1924 ●; V. Brtník: ref. Mezi ženami, Venkov 19. 5. 1923; ● ref. Květy mrazu: V. Brtník, Venkov 25. 10. 1924; J. O. Novotný, PL 26. 10. 1924; vz (V. Zelinka), Zvon 25, 1924/25, s. 54; Mjr. (H. J. Mejsnar), Nové Čechy 8, 1924/25, s. 149 ●; ● ref. Zbloudilé touhy: V. Brtník, Venkov 3. 3. 1925; T. (T. Trnka), Čes. osvěta 22, 1925/26, s. 139; Jana., tamtéž, s. 234 ●; V. Brtník: ref. Habsburg, Venkov 25. 3. 1925; ● ref. Páně Baculkovy námluvy: V. Brtník, Venkov 30. 12. 1926; vz. (V. Zelinka), Zvon 27, 1926/27, s. 138 ●; ● ref. Revolty: K. Š. (Štorch), RA 2, 1926/27, s. 226; vz. (V. Zelinka), Zvon 27, 1926/27, s. 406; V. Brtník, Venkov 7. 4. 1927; J. Staněk, LidN 30. 7. 1927 ●; ● ref. Biblické sny: vz. (V. Zelinka), Zvon 27, 1926/27, s. 125; J. Staněk, Čes. osvěta 23, 1926/27, s. 14 ●; ● ref. Anděl a Eva: drb. (J. Borecký), Zvon 28, 1927/28, s. 362; V. Brtník, Venkov 19. 4. 1928; Jana, Čes. osvěta 25, 1928/29, s. 47 ●; ● ref. Bacchantčiny oči: A. Grund, RA 4, 1928/29, s. 214; drb. (J. Borecký), Zvon 29, 1928/29, s. 219 ●; ● nekrology: -vh- (M. Hýsek), Lumír 55, 1928/29, s. 330; J. O. Novotný, Cesta 11, 1928/29, s. 311; V. Brtník, Zvon 29, 1928/29, s. 341 a 356; an., Lit. rozhledy 13, 1928/29, s. 178; ep, LidN, 11. 2. 1929; G. (F. Götz), NO 12. 2. 1929; P. F. (Fingal), Venkov 12. 2. 1929; K. (F. V. Krejčí), PL 12. 2. 1929; mj. (M. Jirko), Čes. slovo 12. 2. 1929; an., Samostatnost 15. 2. 1929; V. Dyk, Almanach ČAVU 1930, s. 90 ●; ● ref. Vyhnaní synové Evy: V. Brtník, Venkov 6. 12. 1929; drb. (J. Borecký), Zvon 30, 1929/30, s. 220 ●; ● ref. Niobé: a., Čin 4, 1932/33, s. 516; drb. (J. Borecký), Zvon 33, 1932/33, s. 208; J. St. (Staněk), Čes. osvěta 29, 1932/33, s. 182 ●; s. (F. Sekanina): Nedoceněný tvůrce, Nár. politika 15. 2. 1939; E. Lossová: Zapomenutí: E. T., Život mladoboleslavské kultury 1969, č. 6.

pš

Bohumír **Treybal**

* 28. 12. 1883 *Šemanovice* u Mělníka
† 18. 1. 1959 *Praha*

Autor nenáročných románů zaměřených na etické problémy, dramatik.

Narodil se v rodině učitele, měl čtyři sourozence. Zprvu studoval na gymnáziu, odtud přestoupil na obchodní akademii v Chrudimi (mat. 1902), poté pracoval jako bankovní úředník ve Vídni, kde začal literárně tvořit. 1905 odešel do Prahy a stal se úředníkem nově budované centrály rozvíjejícího se zemědělského družstevnictví, krátce též redigoval její časopis. 1924 si zřídil vlastní nakladatelství, ale po finančních ztrátách jeho činnost ukončil a stal se 1925–28 ředitelem soukromé obchodní školy v Praze, potom ředitelem Zemského družstevního svazu v Užhorodě (Ukrajina). Jako uznávaný družstevní odborník se 1930 zúčastnil expertizy o stavu bulharského družstevnictví pro Společnost národů. Od 1934 až do odchodu na odpočinek (září 1948) byl ředitelem Centrokooperativu v Praze. Byl pochován na Vinohradském hřbitově.

Centrálním tématem své umělecky nenáročné beletrie učinil T. otázky etiky v soukromém i veřejném životě, demonstrované na posta-

vách s jednoznačnými ideovými postoji. Sociální diferenciaci venkova, zápasy kolem obecní samosprávy a spory o založení družstevního mlýna zachytil v obsáhlém románu *Mlýn,* blízkém lidové četbě podáním a způsobem proplétání milostných a politických dějů i volbou venkovských typů (rozvážný mlynář kontrastující s mravně zchátralým lidovým poslancem). Ke konvenčnosti tíhne tematicky úzce vymezený román *Sňatek Tomáše Burjána,* řešící na konkrétních dvou případech problém vstupu do manželství z vypočítavosti, nebo z lásky. Důraz na mravní odpovědnost jedince a až tolstojovský altruismus hlásá bohatý advokát (*Vojtěch Darvín, podivín*), neúspěšně se pokoušející sladit své postavení v rodině i ve společnosti se svým svědomím. Jediná kritikou vlídně přijatá divadelní hra, satiricky útočná *Protekce,* ironizuje zákulisí vysoké politiky, v níž je čestný hodnostář pletichami donucen k rezignaci. Jako hospodářský publicista T. propagoval prvorepublikové družstevnictví. – V rukopise zůstaly divadelní hra Zlatá modla a filmové libreto Hříšníci.

PŘÍSPĚVKY *in:* Venkov (1925); Zeměd. listy, pokr. Zeměd. a družstevní listy (od 1906). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Mlýn (R 1918); Sňatek Tomáše Burjána (R 1924); Protekce (D 1924, i prem.); Vojtěch Darvín, podivín (R 1925). – *Ostatní práce:* Revize dozorčí rady (1909); Představenstvo kampeličky (1911); Zemědělské družstevnictví v Království českém (1913, s A. Blažkem); Družstevnictví obranou proti zdražování (1916). ∎ REDIGOVAL *časopisy:* Zeměd. listy, od 1914 s tit. Zeměd. a družstevní listy (1913–15, s A. Kolárským), Družstvennyj vestnik (Užhorod 1932); *kalendář:* Kalendářík Naší kampeličky (1914). ∎

LITERATURA: ● ref. Mlýn: G. P. (Pallas), Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 287; J. F. (Folprecht), Zvon 18, 1917/18, s. 389; (2. vyd.:) V. Brtník, Venkov 1. 3. 1924; -kp-, PL 13. 7. 1924 ●; ● ref. Sňatek Tomáše Burjána: V. Brtník, Venkov 3. 11. 1923; drb (J. Borecký), Zvon 24, 1923/24, s. 127 ●; ● ref. Protekce: E. Konrád, Cesta 6, 1923/24, s. 710; Rydvan (J. Rydvan), Topičův sborník 11, 1923/24, s. 522; Et. (E. Tréval), Zvon 24, 1923/24, s. 587; Klo, NO 22. 6. 1924; nv (Ant. Veselý), PL 22. 6. 1924; J. H. (Hilbert), Venkov 22. 6. 1924; L. Görlich, RP 25. 6. 1924; SK (F. Skácelík), Samostatnost 1924, č. 24 ●; J. Fučík in Rok dramatické bídy, Pramen 5, 1924/25, s. 63 → Divadelní kritiky (1984, s. 121); ● ref. Vojtěch Darvín, podivín: -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 32, 1924/25, s. 621; M. (E. Masák), Archa 1925, s. 219; B. Benešová, Tribuna 10. 5. 1925; -jef- (J. Fučík), RP 28. 10. 1925 ●.

sb

Tristram a Izalda

2. polovina 14. století

Rytířský epos.

Dílo se dochovalo ve dvou pozdních opisech z 15. století; v této podobě (téměř 9000 veršů) je to nejrozsáhlejší známá staročeská báseň. Předpokládá se, že na ní pracovali postupně dva básníci. Je-li tento předpoklad správný, držel se první z nich Eilhartova eposu, druhý přibral (od v. 2262) další díla, především nedokončený epos Gottfrieda von Strassburg, nezměnil však pojetí dané původní předlohou. (Text dává oporu pro rekonstrukci ztracených částí Eilhartova eposu.)

Staročeské zpracování keltské pověsti o osudové lásce Tristana a Isoldy vzbuzené kouzelným nápojem parafrázuje německé eposy Eilharta von Oberge (konec 12. století), Gottfrieda von Strassburg (začátek 13. století) a Heinricha von Freiberg (konec 13. století). Základem děje české básně je působení kouzelného nápoje a její hrdina je především bojovník (hlavním tématem Gottfriedova eposu je naproti tomu „Minne", kurtoazní láska). V dochované podobě je složena bezrozměrným veršem; není rozřešen problém, zda její původní veršová forma byla rovněž bezrozměrná, nebo osmislabičná.

EDICE: in Starobylá skládanie 4 (1820, ed. V. Hanka); Das alttschechische Tristan-Epos unter Beifügung der mittelhochdeutschen Paralleltexte 2. Texte (Wiesbaden 1968, ed. U. Bamborschke; srov. ref. J. Cejnara a J. Hrabáka, LF 1971, s. 305, J. Kolára, ČLit 1971, s. 384); T. a I. (1980, ed. Z. Tichá). – *Ukázky in:* Výbor z literatury české 1 (1845); Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957). ∎

LITERATURA: U. Bamborschke: Das alttschechische Tristan-Epos unter Beifügung mittelhochdeutscher Paralleltexte 1. Einleitung, 2. Texte (Wiesbaden 1969, 1968). ∎ V. B. Nebeský: T., veliký rek, ČČM 1846, s. 277; J. Jireček: O stáří českého T., ČČM 1861, s. 273; F. Schulz: Romány v středověkém písemnictví českém 4, Lumír 1875, s. 226 a pokr.; J. Gebauer: T., LF 1879, s. 108 → Stati literárněděpisné (1941); J. Knieschek: Der tschechische T. und Eilhart von Oberge, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Vídeň) 101, 1882, s. 319 + Der tschechische T. und seine deutschen Vorlagen, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 1884, s. 226; A. Smíšek: Nejdůležitější památky středověké epiky romantické ve staré literatuře české, 8. zpráva výroční c. k. státní reálky na Král. Vinohradech za škol. rok

1905/06; L. Lantová in Vývoj staročeské světské epiky šlechtické do válek husitských (rkp. disertace, Filoz. fakulta UK 1950); Z. Tichá in Staročeské básně složené bezrozměrným veršem. 2. polovina 15. století do 17. století (1969); F. Svejkovský: Úvahy nad cestami studia staročeské rytířské epiky, AUC Praha. Philologica 4–5. Slavica Pragensia 11, 1969, s. 155; J. Hrabák: Česká středověká rytířská epika, sb. Československé přednášky pro 7. mezinárodní sjezd slavistů ve Varšavě (1973); Z. Tichá in T. a I. (1980); E. Petrů: Specifičnost rytířské epiky ve slovanských literaturách, Slavia 1983, s. 250 → Vzdálené hlasy (1996); U. Bamborschke: Zur alttschechischen Artus-Epik, sb. Gattungsprobleme der ältesten slawischen Literaturen (Berlín 1984); A. Thomas: The Treatment of the Love Theme in the Old Czech T., Die Welt der Slaven (Mnichov) 1985, s. 260; J. Kolár: Tristan, Isolda a české lidové knížky, sb. Příspěvky ke Knihopisu 11. Dr. B. Wižďálkové (1996); V. Bok: Německá a česká literatura 13. a 14. století, sb. Speculum medii aevi (1998); J. Skutil: Literární žánr rytířských románů na příkladě staročeské Alexandreidy a T., Litteraria humanitas 1998, s. 215; A. Thomas in Anne's Bohemia. Czech Literature and Society, 1310–1420 (Minneapolis 1998; 2005 čes. s tit. Čechy královny Anny. Česká literatura a společnost v letech 1310–1420); L. Udolph: Der alttschechische Roman von T. a I., sb. Tristan und Isolt im Spätmittelalter… (Amsterdam 1999); J. Růžičková: Das „Gottfriedische" im alttschechischen Epos. T. a I., sb. Deutsche Literatur des Mittelalters in Böhmen und über Böhmen (Vídeň 2001).

jk

Trn

1924–1933

Levicový humoristický a satirický časopis s výraznou výtvarnou složkou, vzešlý ze studentského prostředí.

Podtitul: 1924 (roč. 1) Satirický časopis studentů; 1926 (roč. 2) č. 1–7 Humor – Psina – Švejkovina – Fóry – Tendence – Satira – Karikatura, č. 8–12 Satira – Humor – Tendence – Karikatura. – *Redaktoři:* 1924 (roč. 1) č. 1 red. kruh: J. Dubský, K. Konrád, B. Pschürer, V. Tittelbach, č. 2 J. Dubský, K. Konrád, č. 1–10 odp. red. J. Dubský; 1926 (roč. 2) č. 1–4 odp. red. B. Mencák s red. kruhem, č. 5–8 red. kruh: Z. Ančík, F. Bauer, K. Bedrna, B. Mencák, V. Peroutka, odp. red. B. Mencák, č. 9–12 odp. red. Z. Ančík s red. kruhem; 1927 (roč. 3) č. 1–10 odp. red. Z. Ančík (krátce zastupován Z. Bénou, neuvedeným v tiráži) s red. kruhem, č. 11–12 odp. red. J. Jíra s red. kruhem; 1928 (roč. 4) č. 1–4 a 7 red. kruh: Z. Ančík, J. Wiener (pod pseud. Alcantara), J. A. Holman (v č. 1; v č. 2–4 a 7 uváděn patrně jeho pseud. Rolman), Z. Rykr, odp. red. Z. Ančík, č. 12 Z. Rykr; 1929–30 (roč. 5–6 do č. 37) Z. Ančík; 1930–33 (roč. 6 od č. 38 – roč. 9) K. Konrád. – *Vydavatelé:* 1924 (roč. 1) B. Pschürer, od č. 3 nakl. Obelisk, Praha; 1926 (roč. 2) za Studentské redakční a vydavatelské sdružení Trn v Praze č. 1–5 J. Koza, č. 6–7 F. Jíra a J. Koza, č. 8–12 J. Jíra a J. Koza; 1927 (roč. 3) za Studentské redakční a vydavatelské sdružení Trn v Praze č. 1–2 J. Jíra a J. Koza, č. 3–12 J. Jíra; 1928 (roč. 4) č. 1–2 J. A. Holman, č. 3–18 F. Markus, č. 19–24 Q. Langhans; 1929–32 (roč. 5–8 do č. 22) Q. Langhans; 1932–33 (roč. 8 od č. 23 – roč. 9) O. Kryštofek. – *Periodicita:* 1924–27 (roč. 1–3) měsíčník, 1928–30 (roč. 4–6 do č. 7) a 1931–33 (roč. 7 od č. 26 – roč. 9) čtrnáctideník, 1930–31 (roč. 6 od č. 8 – roč. 7 do č. 25) týdeník; 1924 (roč. 1) 10 čísel, z toho dvojčísla 4–5, 7–8, 9–10; 1926 (roč. 2) 12 čísel, z toho dvojčíslo 11–12; 1927 (roč. 3) 12 čísel; 1928 (roč. 4) 24 čísel; 1929 (roč. 5) 27 čísel; 1930 (roč. 6) 48 čísel; 1931 (roč. 7) 37 čísel; 1932 (roč. 8) 24 čísel; 1933 (roč. 9) 3 čísla. – *Přílohy:* od 1930 (roč. 6 od č. 15) Lit/erární příloha LitR; od 1930 (roč. 6 od č. 42) Fešanda.

T. s podtitulem Satirický časopis akademiků u „kapucínů" začal vycházet jako studentský časopis už v zimním semestru školního roku 1921/22. Kolektivní redakci a různorodý okruh spolupracovníků tvořili studenti (malíři, sochaři, právníci, medici, filozofové, technici, konzervatoristi) ubytovaní na koleji sídlící v Praze na Hradčanech (později Masarykova kolej) v kapucínském klášteře a T. pojali jako konkurenci oficiálního časopisu studentské samosprávy Vidle, vydávaného tamtéž v budově Donucovací pracovny. Občasník byl hektografovaný, resp. litografovaný, v 1. roč. za odp. redakce budoucího ing. strojaře R. Šťastného vyšla čtyři čísla, ve 2. roč. osm čísel, odp. redaktorem byl F. Doubek, spoluredaktory J. Dubský, B. Mencák (též vydavatel za Redakční kroužek Trnu), B. Netolický aj. Ke spolupracovníkům patřili mj. A. Hála, J. Novák, J. Přibík, B. Pschürer, J. Sláma, V. Tittelbach, V. Živný. T. byl zpočátku vydáván ze sbírky, pak se stal výdělečným podnikem, náklad byl postupně zvyšován ze sta až na 600 výtisků, obsah časem stále víc překračoval lokální studentskou problematiku, kolportován a žádán byl i mimo kolej, a proto po vydání cenzurou zabaveného dvojčísla 7–8 rozhodli na podzim školního roku 1923/24 J. Dubský a B. Mencák o vydávání tiskem a koncem 1923 vydali čtyřstránkový proklamativní leták (podepsáni B. Pschürer a J. Dubský), parodující dobová programová prohlášení a vyznačený nejvýrazněji ironií, recesí a výsměchem všemu oficiálnímu. 1924 zís-

kal vedení J. Dubský a přibyl nově příchozí vlivný K. Konrád (dřívější aktivisté B. Pschürer a V. Tittelbach opustili redakci po vydání 1. čísla), časopis byl zprvu tištěn ve studentské tiskárně ve Strakově akademii a nadále se snažil zvyšovat náklad (až 5000 výtisků) i rozšiřovat okruh čtenářů, pod správou Obelisku (od č. 3) se však dostal do potíží a 1925 vůbec nevycházel. V. Peroutka (později redaktor Příšerného večerníku) zprostředkoval B. Mencákovi a F. Bauerovi nabídku J. Kozy vydávat T., od Tribuny byla vykoupena vydavatelská práva a pod Mencákovým vedením začal T. 1926 (roč. 2) znovu vycházet. Naplnil se Kozův obchodní zájem na masovém rozšíření časopisu (údajně až 70 000 výtisků) a dosavadní ráz T. se neproměnil (v úvodním prohlášení obnoveného časopisu byly zdůrazňovány jeho prapůvodní intence), nicméně nespokojenost redaktorů s podmínkami vydávání a aktivity komunistických spolupracovníků vedly k redakční roztržce a k odchodu B. Mencáka a spol., redakci převzal ještě t. r. od č. 9 Z. Ančík, který, zpočátku ještě s red. kruhem, časopis řídil s krátkými přestávkami až do 1930 (roč. 6), odkdy jej redigoval K. Konrád, stvrdiv jeho levicové ukotvení (mnozí přispěvatelé T. také spolupracovali např. s Večerníkem Rudého práva, Sršatcem či brněnskými Šlehy, některé příspěvky byly přetiskovány). V říjnu 1928 se stal vydavatelem Q. Langhans, za jehož působení se povahou i okruhem spolupracovníků s T. propojovaly různé tiskoviny: především humoristický časopis Tramp, dále např. *Magazín Trnu* (1929, sestavený Z. Ančíkem z publikovaných i prvně tištěných příspěvků Z. Ančíka, K. Biebla pod pseud. Jiří Dörfler, E. F. Buriana, F. Halase, J. Hory, S. Kadlece i pod pseud. A Dur, K. Konráda, M. Majerové, K. Melíška, K. Morstadta, I. Olbrachta aj., z překladů A. Allaise, L. Fodora, S. Jesenina, Marka Twaina aj., z četných, převážně anonymních ilustrací a kreslených vtipů a doplněný zvláštní přílohou Kapalné štěrky s texty písní na známé nápěvy podepsanými Klíma s Váňou). Za hospodářské krize se T. potýkal s finančními problémy a neudržel se ani změniv v posledním ročníku vydavatele (sympatizant ing. O. Kryštofek vydal jen tři čísla). – Obsah T. byl programově provokativní, po celou dobu existence byl nezřídka konfiskován, a to z mravnostních i z politických důvodů, jeho invektivy byly předmětem parlamentních interpelací i soudních sporů. Kolektivistický duch, nedogmaticky různorodý obsah, bezprostřední reagence na aktuální dění, schopnost soustředit kolem T. široký okruh literátů i výtvarníků, všeobecná přístupnost a pěstovaná sounáležitost se čtenáři (zakládání kroužků Trnu, navazování spolupráce) založily proslulost „trnismu“ jako svébytného druhu satiry. Tradici udržovaly i pozdější připomínky, např. faksimile 1. č. T. z 1924 jako odeonská novoročenka ’67, odkazy ve stejnojmenných sborníících Haškovy Lipnice (1966 a 1967), výstava Avantgarda Trnu v Galerii Vincence Kramáře v Praze (1971).

T. spojoval humor a satiru založené na parodii, perzifláži, mystifikaci a recesi s antimilitarismem, sociálně angažovanými postoji a kritikou první republiky z komunistických pozic. Akcentoval zvláště zesměšňování společenských poměrů, institucí a mytologických schémat českosl. státu, obracel se proti nacionalismu a panslovanství, stále silněji i proti fašismu, kritizoval hodnotový konzervatismus, dvojí „spravedlnost“ a nepřiměřené uplatňování státní moci. Ambicí časopisu byl i boj s byrokracií, korupcí, měšťáctvím a „paďourstvím“, s bulvárními praktikami (výslovně zaměřeno proti časopisu Šejdrem), s povrchní revolučností a fangličkářstvím atp. Objevovaly se četné aluze na literární a umělecký život, karikovány byly persony politického a kulturního života (např. J. Stříbrný, V. J. M. Augusta), často byla parodována literární díla či umělecký rukopis známých autorů. Tvůrci T. se pokoušeli najít rovnováhu mezi bujarostí a angažovaností, mezi lidovou komikou, často i drsným, černým nebo erotickým až lascivním vtipem a sofistikovanějším intelektuálnějším humorem, kde rezonovala dobová avantgarda (zřetelný je např. vliv poetismu ve veršovaných hříčkách nebo působení německého expresionismu na výtvarnou složku časopisu). – Rubriky T. (leckdy nepravidelné) byly vesměs pojaty jako parodie konvenčních rubrik novin a společenských, resp. bulvárních časopisů: např. *Rady, pokyny a informace, Malý oznamovatel, Zdravotní rádce* (podepisováno prof. Fušera), *KoFiLa (Kultůra-Film-Literatura), Trnistická pošta, Společenský rádce Trnu, Z mladých srdcí, Malý oznamovatel a Trnový oznamovatel*, příležitostně *Sport a hry, Piliny z celého světa*. Humoristicko-komentářový charakter měly rubriky *Co se nám líbí a nelíbí*, občasná *Literatura* (řízená pseud. Marianarela), veršovaná *Čtrnácti-*

denní kronika (podepisováno Julek). Relativně obvyklou podobu měla *Listárna redakce*. Po občasné parodické *Ženské hlídce* (podepisováno Vaselína Chomoutová) začala vycházet příloha *Fešanda* (podepisovaná Evža, resp. Evžena), obsahující vtipy, aforismy, fiktivní dopisy a výzvy s ženskou tematikou; časem znepravidelněla, až se vytratila. Koncem 20. let (s masovým rozvojem trampského hnutí) se v T. postupně prosazoval trampský humor, posléze byla zřízena *Stránka pro trampy a -pky*. Doménou T. byly anekdoty (dílem zasílané čtenáři, mj. rubriky *Abonenti píší, Vtipy abonentů*), jejichž množství se zvyšovalo s kratší periodicitou časopisu. Nezřídka reagovaly na dobovou realitu se zřejmým politickým zaměřením, objevovaly se i tradiční vtipy (někdy aktualizované), značný prostor měly anekdoty o známých lidech (např. o K. Čapkovi, V. Dykovi, J. S. Macharovi), opakovaně byly zařazovány dětské vtipy. Zvláštní a početný žánr vytvořila pseudokolportérská hesla: krátká provolání propagující T. Často byly publikovány aforismy a vybrané myšlenky věhlasných, obvykle zahraničních autorů. Poezii reprezentovaly nejčastěji satirické verše, epigramy a žertovné říkačky, občas i básně v duchu proletářské poezie nebo hříčky zjevně poetistické inspirace. Vedle humoristických povídek, grotesek a satirických próz (leckdy svérázně upravovaných žurnalistických útvarů) se hojně vyskytovaly mystifikace, smyšlené reportáže a výzvy k absurdním podnikům. Podíl rozměrnějších či literárně významnějších příspěvků byl proměnlivý, více se uplatňovaly se zřízením *Lit/erární přílohy LitR*, nezřetelně ohraničené a prolínající se s ostatním obsahem T. Delší prózy (Z. Ančíka, K. Konráda, F. Kovárny, Kuzmy, K. Morstadta, J. Plachty, F. Sauera; G. G. Evartse, A. Silvestreho aj.) nebo cykly (T. R. Field: Literární zádrhel) vycházely na pokračování. Uveřejněny byly ukázky z her J. Voskovce a J. Wericha (i pseud. J. W. Rich), kabaretní výstupy a anekdoty V. Buriana a jiných komiků, patrně fingované rozhovory s V. Burianem, F. Futuristou, J. Kohoutem aj. Ojediněle byli tištěni i starší autoři (F. Gellner, K. Havlíček Borovský, J. Stivín-Foltýn, J. Vrchlický aj., sentence L. Klímy), především J. Hašek (i z pozůstalosti). Švejk byl proklamovaným emblémem časopisu, soustavně byla zdůrazňována tradice švejkovin, přetiskovány byly historky o J. Haškovi z knihy A. Boučka a vzpomínky na něj od E. A. Longena, F. Sauera aj. – *Prozaické příspěvky* publikovali Z. Ančík (i šifra za.), V. Borin, A. Bouček, J. Dubský, T. R. Field (i šifra Fld.), A. V. Frič, A. Gregor, P. Hall (pseud. Jean Lafécouv), E. E. Kisch, K. Konrád (i pseud. Z. /Zdeněk/ Tábor a šifry Z. T., zt.), F. Kovárna, Kuzma, V. Lacina (i pseud. Máňa /Manja/ Frčková), A. Levý, E. A. Longen, M. Mareš, J. Mařánek, K. Melíšek (i pseud. Melich, šifry Mlšk., Mšk.), B. Mencák (i pseud. V. /Vojta/ Skalák), K. Morstadt (i pseud. Marko, Marko K. a K. Marko), K. Nový (i pseud. /L./ Karnov), J. Plachta, F. Sauer, E. Trojan, K. Vaněk, J. Wiener (pseud. Alcantara) aj. a dále pseudonymy a šifry Stěna (Štěna) Brown, M. J. Durch, Ego, Inglmayer, Integrál eliptický, Kvido Maria Kramle, Pětihranný, Skalp (skalp., S-p.), -a., -jh- aj. Anekdoty byly nejčastěji podepisovány Ažin, Gigolo, Graves, Ir., Irčan (patrně B. Čepelák), Sibirjak, Skalp, ý-Vl., zt. (patrně K. Konrád) a mnoha rozmanitými dalšími. – Pod *veršovanými příspěvky* byli podepsáni: J. Alda (i pseud. I. /István/ Körmany), Z. Ančík, I. Bart (psán též Barth), F. Bauer, K. Bedrna, Z. Béna, V. Bidlo, K. Biebl (i pseud. J. /Jiří/ Dörfler /patrně chybně též Dölfler/ a K. Bava), F. Branislav, E. F. Burian, H. Haas, F. Halas, F. Heřmánek (podp. Heřmánek-Camomille), A. Hoffmeister, J. Hora, K. Hradec, K. Justman, S. Kadlec (i pseud. A. Dur, A-dur), B. Klička, K. Konrád (i pseud. Z. /Zdeněk/ Tábor a šifry Z. T., zt.), J. Kříž, V. Lacina (i pseud. A. /Artur/ Kosina), P. Meisl, B. Mencák (i pseud. M. Sehnalová), K. Morstadt (i pseud. K. Marko, Marko K., Markok), J. Mottl, V. Nezval, J. Noha, V. Oukropec, A. Ráž, Z. Řezníček (pseud. Zd. Sid), J. Seifert, J. Spilka, S. Špálová, E. Tilsch, J. Trojan, A. Vaněček, G. Včelička, B. Vlček a pseudonymy Axa, Ažin (i Franta Ažin), Bedrna –Vosa, Dvojsiláci, Kiga, Klíma s Váňou (Klíma a Váňa), Marko Polo (dub. K. Morstadt). V překladech se objevily texty (především kratší povídky, básně, aforismy) A. Allaise, P. Altenberga, G. Apollinaira, L. Aragona, I. Babela, Ch. Baudelaira, A. Bertranda, L. Bloye, A. Capuse, T. Corbièra, A. P. Čechova, R. Dorgelèse, I. Erenburga, G. G. Evartse, A. Fischera, M. Fischera, A. France, R. Goméze de la Serna, H. Heina, L. Hughese, A. Huxleye, W. W. Jacobse, F. Jammese, A. Jarryho, S. Jesenina, O. Kanehla, V. Kazina, J. de La Fontaine, V. Majakovského, G. de Maupassanta, G. Meyrinka, Ch. Morgensterna,

E. L. Morselliho, O'Henryho, F. Rabelaise, H. de Régnier, J. Rictuse, A. Rimbauda, A. Rody Rody, A. Scholla, A. Silvestreho, F. Villona, M. de Vlamincka, Voltaira, O. Wildea, M. Zoščenka aj. Publikovány byly i překlady staročínské lyriky, čínských pohádek, staroněmeckých a arabských anekdot atp. Jako *překladatelé* se uplatnili (často i anonymně nebo podepsáni šiframi) K. Bergmann, J. Čermák, J. Doležal, J. Hořejší, S. Kadlec, Z. Kalista, K. Kandler, F. Luňák, M. Marčanová, M. Mareš, B. Mathesius, P. Meisl, B. Mencák (i pseud. M. Sehnalová), A. Muťovský (pseud. /V./ Řepík), F. Píšek (i šifry fp., -fpí-), B. Šafář, K. Teige, A. Vaněček, J. Weil, J. Žantovský, dále pseudonymy Ajax (i Aix), Graves, Oněgin aj. a šifry A. S., B. V., D. H., H. D., H. S. Z. (i hsz., shz.), J. A., M. B., O. K., ss., Z. K. aj. – Rovnocenná, někdy i převládající, byla *obrazová část* časopisu, především kreslené vtipy s textem i bez něj, karikatury, kreslené seriály (např. o Tomáši Fukovi), koláže, ilustrace k příspěvkům atp. Autory byli nejčastěji Š. Bednár, F. Bidlo, J. Bidlo, V. H. Brunner, M. Eliáš, O. Fuchs, J. Heřman, R. Krajc, J. Malík, V. Mašek, O. Mrkvička, J. Novák, A. Pelc, Z. Přibyl, Z. Rykr, F. Tichý, V. Tittelbach, F. Tröster, Z. Tůma, G. Včelička, M. Veselý aj., méně nebo ojediněle C. Bouda, A. Hoffmeister, V. Košvanec, J. Lada, F. Muzika, O. Nouza, V. Špála aj. Nezřídka byly výtvarné příspěvky anonymní, hojně se vyskytovaly podpisy Abbé, Filingr, Gogo, Házet, Ideál, Já, Klika, Kněžour (i Kněžourek, Kněz), Oidip aj. Přetištěny byly mj. kresby G. Grosze a F. Gellnera.

LITERATURA: R. Pytlík, M. Jankovič: T. v zrcadle doby (1984). ■● ref. č. 1 roč. 1: bpv. (B. Plíva), Přerod 2, 1923/24, s. 78; P. Eisner, Prager Presse 22. 2. 1924 (več. vyd.); -ld., Československ. samostatnost 25. 2. 1924, příl. Studentstvo; chb. (V. Cháb), NO 23. 7. 1924 ●; ● ref. obnovení T.: as. (A. Skoumal), Rozmach 1926, s. 42; vz. (V. Zelinka), Zvon 27, 1926/27, s. 140 ●; f. n. (F. Němec): ref. Magazín Trnu, Tvorba 1929, s. 110; Rufus (R. Fuchs): Eine satirische Zeitschrift, Prager Tagblatt 23. 6. 1929, příl.; Melanč (K. Melíšek a Z. Ančík): Mezník v historii T., Trn 1929, č. 15; F. D. (Doubek): Něco z historie T., Trn 1929, č. 23 + (pod vl. jm.) T., in Almanach hradčanských kolejáků 1919–1929 (b. d., 1929, ed. J. Vrzalík s red. radou, s. 151); B. Mencák: Z obsahu T., tamtéž s. 155; Nf (F. Němec): Tiskový proces T. aneb Pes je rodu mužského, Čes. slovo 1. 3. 1930; O. Bartoš: Karel Konrád – satirik, in K. Konrád: Z časů T. (1955, Dílo sv. 8); J. Dubský: O časech T. a o Karlu Konrádovi, Československ. novinář 1956, s. 188 (k tomu F. Bauer, J. Dubský, B. Mencák: O T., co o něm vědí ještě jiní než Dubský, Konrád, Ančík, tamtéž, s. 317); J. Jirsa: Trampský humor, HD 1962, s. 362; K. Konrád: Stará garda nerezaví, in Nevzpomínky (1963); V. Lacina in Co vám mám povídat (1966); in Trn (programová propagační publikace Haškovy Lipnice 1966, ed. K. Dvořák); J. Dubský in Trn (1966, faksimile 1. čísla T. z 1924, bibliof., novoroční tisk k 1967); P. Pešta: Levicové a satirické časopisy ve dvacátých letech, sb. K demokratické literární publicistice 1918–1945, Václavkova Olomouc 1966 (1967, s. 47); J. Skalička: Představitelé pokrokové časopisecké satiry na přelomu dvacátých a třicátých let (zvláště Karel Poláček a Václav Lacina), tamtéž, s. 110; P. Hall: Několik vzpomínek na Z. Ančíka, RP 22. 9. 1972; J. Dubský: Trn je správná knížka…, Novinář 1974, č. 8; P. Pešta: My se v T. bát nebudeme, Rovnost 28. 9. 1974, příl.; O. Bartoš: Čí je T.?, Lit. měsíčník 1985, č. 7; R. Pytlík: Trn má správnou flaksu!, in Fenomenologie humoru aneb Jak filozofovat smíchem (2000).

jz, jip

V. P. **Trnavský** viz Václav **Plaček**

František **Trnka**

* 13. 2. 1798 *Humpolec*
† 23. 5. 1837 *Olomouc*

Představitel moravského jazykového separatismu, usilující obohatit spisovný jazyk o prvky moravských nářečí, propagátor pravopisných úprav, autor učebnic a příruček českého jazyka, sběratel přísloví, spisovatel naučné a zábavné četby pro lid, společenských písní a veršů, překladatel.

Psán též Franz T., František Dobromil (F. D.) T., Dobromil T., Svobodin Dobromysl (Svobodín D.) T. – Základní vzdělání získal v Humpolci, gymnázium studoval pravděpodobně v Havlíčkově Brodě, tzv. filozofii na piaristickém ústavu v Litomyšli, poté započal, ale neukončil studium teologie v Hradci Král. (jeho první literární pokusy ovlivnil J. L. Ziegler, na jehož návrh přijal vlastenecké jméno Dobromysl). 1819 pobyl krátce ve Vídni, kde se stýkal s V. Hankou a V. Stachem. 1822 přijal místo vychovatele u šlechtické rodiny v Polsku. 1823 se seznámil s J. Dobrovským, J. Kollárem, B. Kopitarem a F. Palackým. 1825–26 působil jako translátor v Jihlavě, 1827 podnikl cestu po Slovensku, sbíral lidové písně, pořekadla a přísloví. 1828–31 byl učitelem češtiny na filoz. ústavu v Brně (snad učil i ruštinu) a zároveň zastával

úřad překladatele z polštiny u brněnského kriminálního soudu. Po rozchodu s vlasteneckými kruhy, který způsobila T. dotčená reakce na kritiku jeho jazykově separatistických snah, odešel 1832 do Olomouce na místo amanuense, od 1834 skriptora univerzitní knihovny; spřátelil se s F. J. Mošnerem a V. M. Pešinou. 1835 se bez úspěchu účastnil konkursu na místo profesora české řeči a literatury v Praze.

První literární pokusy, verše s tematikou milostnou a příležitostnou spolu s překlady polské poezie, otiskoval již během studií v českých časopisech. Knižně vydal své básně v souborech *Vesna…* a *Růžinky…* (obsahují jednotlivě i pokusy o heroidu, idylu a baladu). Dobové popularitě se těšily skladby *Patero světských písní moravských* s převažující milostnou tematikou, spojující puchmajerovskou anakreontiku, patrnou i na metrické stavbě veršů, se zpěvností lidové písně. – Už ve 20. letech publikoval také původní i překladové drobné prózy s historickými, biografickými, senzačními aj. náměty a popularizační články z biologie, etnologie a technických věd. Toto „čtení pro lid" později rozšířil na dva knižně vydané soubory rozmanitého obsahu, spojující poučení a zábavu (*Společník věrný* a *Povídač neb Vykládač*). – Jako učitel češtiny sestavil pro potřebu své praxe několik jazykových příruček: *Sbírku českých dobro- i vlastnomluvů…* (česká frazeologie a slova ve vedlejších významech s německými překlady), *Übersicht der böhmischen Declination und Conjugationen, Knihu cvičnou jazyka slovanského…* a trojjazyčný *Výbor z dobromluvů německo-francouzsko-českých.* Spisovnou češtinou se zabýval i teoreticky, přičemž razil názor, že čeština obsahuje množství neživých, zastaralých jazykových prvků, které je třeba odstranit a nahradit prvky jazyka mluveného. Domníval se, že vhodným zdrojem takového obohacení by byla moravská a slovenská nářečí. Tuto cestu považoval za výhodnou i proto, že ve svém důsledku znamenala zmírnění pražského centralismu a členení česko-moravsko-slovenskému jazykovému štěpení. Nejúplněji vyložil své názory ve spise *O českém jazyku spisovném.* Navrhované úpravy se kromě lexika po vzoru J. Kollára (Myšlenky o libozvučnosti řeči, Krok 1822) dotýkaly i hláskové a mluvnické podoby češtiny. T. se jazykově pečlivě připravoval nejen studiem staré češtiny a slovanských jazyků, ale i sběrem lidové slovesnosti. Z cesty po Slovensku vzešla jeho kniha *Poučení kadla (přísloví) Slovákov moravsko-uherských.* Na T. reformátorské snahy reagoval především F. Palacký, zásadně v recenzi spisu O českém jazyku spisovném, v níž upozornil na nebezpečí moravských separatistických snah a zdůraznil pomocí politických a historických argumentů nutnost respektování svébytného jazykového vývoje i nemožnost zasahovat násilně a svévolně do podoby spisovného jazyka. T. sám se vrátil ve Výboru z dobromluvů německo-francouzsko-českých k dobovému pravopisu. Některé jeho návrhy pravopisných úprav, ač ve své době rovněž nebyly přijaty a oceněny, se ujaly v letech následujících (tzv. úprava skladná). V rukopisu se zachovala mj. rozprava Dobrozvučnost jazyka českého (kolem 1820), další rukopisy (divadelních her) zůstaly nezvěstné.

PSEUDONYM: Dobromil T. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach aneb Novoročenka na rok 1824, 1825; Čechoslav (1821–25); Dobroslav (1820–21); Hyllos (1820–21); Květy české (1834); Pražské noviny (1818); Prvotiny pěkných umění (Vídeň 1817); Rozličnosti Pražských novin (1830); Rozmanitosti (1817–18); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Zpěv ke cti Vysoce učeného důstojného pána J. L. Zieglera (B 1817); Vesna či Básně prvotinné (BB 1821); Růžinky aneb Spisky drobné pro dítky (BB, PP 1824); Patero světských písní moravských (BB 1831, hudba J. Novotný); Společník věrný. Kniha pro jasný rozum, dobré srdce a čistou mysl (PP 1831); Povídač neb Vykládač (PP 1833). – *Překlady:* J. M. Hauber: Ouplná křesťansko-katolická kniha modlitební (1830); T. A. Zimmermann: Modlitba Páně v osmi zpěvách (1831). – *Odborné práce o českém jazyce a učebnice:* Übersicht der böhmischen Declination und Conjugationen (1829); Kniha cvičná jazyka slovanského v Čechách, Moravě a uherském Slovácku (1830); Sbírka českých dobro- i vlastnomluvů s poznamenáním obyčejných chybomluvů i s opravením jich (1830); O českém jazyku spisovném (1831); Poučení kadla (přísloví) Slovákov moravsko-uherských (1831); Theoretisch-praktisches Lehrbuch der slawischen Sprache in Böhmen, Mähren und Oberungarn 1, 2 (1832); Regeln der slawischen Sprache in Mähren, Böhmen und im Oberungarn (Vídeň 1832); Auswahl von deutsch-französ-böhmen Redensarten. Choix des phrases allemandes-françaises-bohèmes. Výbor z dobromluvů německo-francouzsko-českých (1834). ■ KORESPONDENCE: K. Hikl: Z Jungmannovy korespondence s moravskými spisovateli 3 (J. Jungmannovi z 1828), LidN 13. 4. 1917; R. Pražák: Ke stykům F. D. T. se Slovenskem a Uhrami (M. Hamuljakovi 1827–28), SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1960, č. 7. ■

LITERATURA: an. (F. Palacký): ref. Sbírka českých dobro- i vlastnomluvů…, Poučení kadla (přísloví)

Slovákov moravsko-uherských, ČČM 1831, s. 234 → Spisy drobné 3 (1902, s. 620) + ref. O českém jazyku spisovném, ČČM 1832, s. 352 → Spisy drobné 3 (1902, s. 625); *ý* (J. K Tyl): ref. Povídač neb Vykládač, Jindy a nyní 1833, d. 2, s. 16; K. Šmídek: Literární ruch na Moravě v novější době, ČMM 1870, s. 65, 97; J. V. Novák: Myšlenky Kollárovy o libozvučnosti češtiny a jich ohlasy na Moravě, sb. Jan Kollár (Vídeň 1893, s. 154); J. Bartocha in Čeština na bývalé univerzitě a stavovské akademii v Olomouci (1906, s. 50); in F. Bílý: Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského 1 (1907, dopis Čelakovského z 1923); M. Hýsek: Dějiny tzv. moravského separatismu, ČMM 1909, s. 24, 146; J. Volf: Příspěvky k dějinám stolice českého jazyka na pražské univerzitě, Osvěta 1913, s. 252; tk (F. Trávníček): Moravan obhájcem národní jednoty, LidN 4. 11. 1939; J. Bělič: Vznik nové spisovné češtiny, in Sedm kapitol o češtině (1955); F. Jordán: Mladá česká obrozenská generace na Moravě a štúrovci před r. 1848, sb. Ľudovít Štúr 1815–1856 (Bratislava 1956); J. Novotný in O bratrské družbě Čechů a Slováků za národního obrození (1959, s. 95); R. Pražák: Ke stykům F. D. T. se Slovenskem a Uhrami, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1960, č. 7; D. Jeřábek: Klácelovo úsilí o integritu spisovného jazyka a národní kultury v době předbřeznové, sb. Brno v minulosti a dnes (1964, s. 80); K. Palas: K počátkům literárního obrození v Brně, Sborník Matice moravské (1966, s. 95); J. Skutil: Moravský návrh na řešení spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky ze 30. let 19. století, sb. Břeclav – Trnava (1974, s. 123); J. Pinkava: Jubilejní vzpomínka na buditele, Hanácké noviny 1998, č. 34; O. Bláha in sb. Z paměti literární Olomouce 2 (2006, s. 13).

lk

Václav Vilém **Trnobranský**

* 3. 11. 1819 *Rosice* u Chrudimi
† 27. 3. 1883 *Opočno* u Náchoda

Autor oblíbených deklamovánek, epigramů, humoristických a satirických básní, balad i lyrických veršů s ohlasy lidové poezie; uveřejňoval i kratší prózy z maloměstského prostředí.

Pův. jm. Václav T. – Syn cihláře, obecnou školu vychodil v rodišti, v Heřmanově Městci (kam se T. rodina 1830 přestěhovala) a v Jezbořicích, 1833–39 studoval na gymnáziu v Německém Brodě (spolužák K. Havlíček) a 1839–41 v Praze tzv. filozofii. Na přání rodičů začal studovat teologii, ale z královéhradeckého semináře brzy utekl do Brna. 1844 vstoupil do soudní praxe u patrimoniálního úřadu v Hrochově Týnci, od 1849 působil jako aktuár (1850 povýšen na soudního komisaře) u vyvazovací komise z poddanství v Kutné Hoře; přátelil se s F. J. Rubešem, P. M. Veselským a opět s K. Havlíčkem, který tam vydával časopis Slovan. Po dokončení práce komise byl T. (patrně pro styk s Havlíčkem) ze státních služeb propuštěn. 1853 se oženil, krátkou dobu byl správcem na statcích hraběte Pálffyho ve Stupavě u Břeclavi a od 1854 úředníkem pro zakládání pozemkových knih na Slovensku a v Uhrách (naposledy v Balassa Gyarmatu a v Levicích). Na konci 50. let se vrátil do Čech, po několikerém odmítnutí se 1867 stal kancelistou při správě pozemkových knih v Kolíně, 1869 listovním ve Strakonicích, pak kancelistou v Kostelci n. Orlicí a od 1876 listovním při okresním soudu v Opočně. Zemřel po dlouhé nemoci, pohřben byl na opočenském hřbitově. – Syn Karel T. (* 25. 2. 1856 Čachtice u Nového Mesta n. Váhom, † 15. 11. 1910 Král. Vinohrady, Praha), úředník, byl též literárně činný (1881 báseň Proslov u příležitosti požáru Nár. divadla, 1888 veršovaný proslov Poslání českým ženám, 1887–91 básně v časopise Zábavné listy); 1883–86 vydal ve třech svazcích otcovo dílo (*Vybrané spisy veršem i prózou*).

Za života nevydal T. knižně své práce; výbor z prací již tištěných a prací z pozůstalosti vyšel až po jeho smrti péčí jeho syna (u nedatovaných prací z rukopisu je v něm někdy obtížné určit dobu vzniku). V prvních literárních pokusech (deklamovánky *Ženichovy radosti, Láska*), které vznikaly už za působení v Heřmanově Městci, T. hovorovým jazykem a jednoduchou charakterizační stylizací po vzoru tehdy populárních skladeb F. J. Rubeše a J. J. Marka tematizoval dobové nešvary maloměstské společnosti (později byla velmi populární rozměrná satirická deklamace *Konstituce,* ironizující reakci této společnosti na vyhlášení konstituce v březnu 1848). Vedle deklamovánek (oblíbená byla např. *Nová Arkádie* s drsnou karikaturou vesnických mravů) psal T., prokazatelně ovlivněn Havlíčkem, i aforismy a epigramy na společenská a politická témata (epigram *Rozdíl* je např. ohlasem Havlíčkovy České modlitby). V pozdějších letech se v T. tvorbě objevují i básně se zřetelnějším sociálním námětem (*Žebrák, Původ šlechty*). Od počátku 40. let psal T. milostnou poezii s motivickými a zvukovými ohlasy lidové písně, někdy inspirovanou i obrazností soudobé romantické literatury (*Na stráni stál jsem pod stromem…*), po celý

život pak baladické skladby (*Matka*), většinou s náměty z místních pověstí (*Poklad na Točníku, Lichnická slečna, Švédův pomník*). Skládal také básně, bajky a podobenství pro děti a mládež, sebrané po jeho smrti do sbírky *České mládeži* (ohlašovaný druhý díl určený dospělejším čtenářům už nevyšel); od dobově převládajícího didaktického zaměření se svou jímavostí odlišují elegické verše věnované předčasně zemřelému synovi (*Jaroslávkovi*). Po raném pokusu o sentimentální povídku ze současnosti (*Cholera*) začal v 50. letech (pod pseud. Jan Městecký) přispívat do Lumíra krátkými humoristicko-satirickými prózami z venkovského prostředí, v nichž (nadán nesporným charakterizačním uměním) na vybraných figurkách hlavně z řad patrimoniálního úřednictva rozvíjel příběhy oklamané a nešťastné lásky (*Čtyři roky, Matějček*) nebo znepřátelených sousedů (*Pan Zarazil a pan Vyrazil*), v náznaku předznamenávajících prozaickou tvorbu J. Nerudy. T. je autorem textu mužského sboru B. Smetany Rolnická.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jan Městecký, Městecký; V. V. T., V. V. T-ý, W. W. T., W. W. T-ý. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. Besedník 1–3 (1861–64); Budečská zahrada (1874) alm. Horník (1845); Humorist. listy (od 1858); Kalendář Humoristických listů na rok 1868 (Žebrák); Květy (1844–46; 1844 Ženichovy radosti, 1845 Láska, Cholera, 1846 Nová Arkádie); Lumír (1851–61; 1851 Čtyři roky, Matka, 1854 Matějček, 1861 Pan Zarazil a pan Vyrazil); Ranní list (1848, Konstituce); Vlastenský kalendář na rok 1855 (Švédův pomník); – posmrtně: Palečkův Salonní kalendář (1884–85); Zábavné listy (1883); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (posmrtně): Vybrané spisy veršem i prózou 1–3 (1883 1. Písně a balady, 2. Deklamovánky a básně drobné, 1886 3. Povídky; ed. K. Trnobranský); České mládeži 1 (BB pro ml., Nové Město n. Metují 1885). ■

LITERATURA: I. Sládková: V. T. (1819–1883). Soupis osobního fondu (LA PNP 1999). ■ ● nekrology: an., NL 29. 3. 1883; F. Čenský, Osvěta 1883, s. 453; J. Urbánek, Věstník bibliografický 1883, s. 95; K. T. (Trnobranský): Humorist. listy 1883, č. 14 (báseň); an. (J. Neruda), tamtéž, č. 15 → Podobizny 2 (1952, s. 158); an., Zábavné listy 1883, s. 445 ●; K. Trnobranský in V. V. T.: Vybrané spisy veršem i prózou 1 (1883); ● ref. Vybrané spisy… (1:) E. M. (Miřiovský), Lumír 11, 1882/83, s. 528; O. M. (Mokrý), Květy 1883, s. 617; (2:) F. V. Vykoukal, Květy 1884, s. 742; (3:) Č. (L. Čech), Hlídka lit. 1886, s. 123; F. V. Vykoukal, Osvěta 1887, s. 952 ●; F. Bačkovský: V. V. T., Světozor 21, 1886/87, s. 121; K. Stibral: Studijní léta Karla Havlíčka Borovského na německobrodském gymnáziu, sb. 200 let gymnázia v Německém Brodě 1735–1935 (1934, s. 13, 435, i sep.); R. Marek in Kolínští beletristé (1940, s. 2); ld (K. Gotvald): Zapomenutý literát, Pochodeň (Hradec Král.) 17. 2. 1973; I. Slavík in ant. Hledání modrého květu (1988, s. 249; s přetiskem B Na stráni stál jsem…).

vpb

Mikuláš **Troilus**

* 1571 *Svaté Pole* u Dobříše
† 7. 3. 1631 *Perno* (Pirna, Německo)

Básník, prozaik, historik, filozof a pedagog, představitel latinského humanismu.

Ojediněle uváděn jako Curimenus (tj. Kouřimský), sám se nazýval pořečtěným jménem podle názvu rodiště Hagiochoranus (tj. Svatopolský). – Jinošská léta trávil v Kouřimi, kde jeho otec zastával úřad děkana. Absolvoval pražskou utrakvistickou akademii (1593 titul bakaláře svobodných umění, 1600 hodnost mistra). 1593–1603 působil jako učitel a správce na latinských školách v Pelhřimově, v Německém (Havlíčkově) Brodu a v Lounech; mezi jeho žáky zde náleželi např. V. Vrbenský a A. Volfius Benešovský. 1603 se stal profesorem etiky a logiky na pražské utrakvistické akademii, o jejíž reformu se od 1609 pokoušel; 1610 byl zvolen děkanem fakulty svobodných umění a tento úřad poté zastával ještě několikrát, třikrát (v rozmezí 1613–19) vykonával funkci prorektora. Sňatkem 23. 11. 1610 programově porušil celibát, který pražští univerzitní učitelé stále dodržovali; většina kolegů se sice postavila proti němu, nicméně T. odmítl odstoupit z funkce děkana a přispěl tak k faktickému zrušení celibátu. 1614 byl zvolen za přísedícího konzistoře podobojí a 1619 se stal kancléřem Starého Města pražského, aniž rezignoval na vysokoškolské působení. Jako přívrženec nekatolické opozice byl po porážce stavovského odboje počátkem 1621 vězněn; po propuštění byl zvolen v říjnu 1621 rektorem pražské utrakvistické akademie, avšak již v dubnu 1622 v souvislosti s likvidací vysokého učení musel funkci složit. Odmítl přestoupit ke katolicismu a 1628 nalezl nový domov v saském Perně, kde byl zvolen jedním z kurátorů české církve; zde přijal nabídku hraběte G. Illésházyho, aby provedl reformu školství na jeho uherských (slovenských) panstvích, před odjezdem do Uher však zemřel. Pohřben byl v Perně (pohřební řeč

pronesl S. Martinius z Dražova). K uctění památky zesnulého byl vydán 1631 sborník veršů Aeviternae memoriae M. Nicolai Troili Hagiochorani Bohemi, … fama posthuma ab amicis dedicata (přídavek Arae sepulchrales familiae M. Nicolai Troili Hagiochorani… obsahuje snad T. vlastní skladby k úmrtí manželky a dětí). T. knihovna a jeho rukopisné práce podlehly 1639 zkáze při vpádu švédských vojsk do Perna.

Svým dílem, psaným až na dvě dosud známé výjimky latinsky, náleží T. do poslední generace humanistických básníků úzce spjatých s pražskou utrakvistickou univerzitou (ta byla v předbělohorském období považována za ideové centrum literárních snah všech českých latinsky píšících humanistů nekatolické orientace); proto má i T. tvorba převážně intelektuální ráz a její žánrové rozpětí odpovídá žánrům pěstovaným v akademickém prostředí. Dominují v ní příležitostné časoměrné verše, publikované v četných sbornících, řeči, moralistní i náboženské úvahy, často prokládané básněmi, učená pojednání na historická témata, včetně polemických textů, a vyhlášky spojené s autorovou úřední činností na univerzitě. Zatímco v básnické tvorbě nedosáhl T. dobového průměru, v prozaických textech uplatnil velkou sčetlost v antické, starokřesťanské a humanistické literatuře německé, francouzské, španělské, italské i nizozemské provenience, zvláště etického a státovědného zaměření. Z historických řečí a pojednání vyniká vzrušená obrana českého krále Václava IV. (*Oratio apologetica de rege Bohemiae serenissimo Vencesilao…*), negativně vnímaného katolíky a Němci, avšak oceňovaného pražskou předbělohorskou akademií za vydání Dekretu kutnohorského a podporu J. Husa i rodícího se husitství. V poměrně rozsáhlé polemice s J. Matyášem ze Sudetu o původu Čechů hájil T. jejich ilyrský původ proti názoru o příchodu ze Zakarpatí (*Sermo… de Boiemia pia contra Roxolanos…*, *Antiroxolania…*). V moralistních a nábožensky podbarvených úvahách, psaných pod dojmem bělohorského převratu, spojoval antické reminiscence s výrazně protestantským vnímáním občanských ctností, dodržováním zásad střídmého křesťanského života i odsudkem nevázané zábavy, zvláště v masopustním období. Po Bílé hoře se s nastalou situací vyrovnával příklonem k stoicismu, který znal nejen prostřednictvím starořímských autorů, ale také nizozemského učence J. Lipsia. Dílo *Sapiens tetragonus et circulus*, vyplněné křesťanskou symbolikou, obsahuje pozoruhodné pasáže o významu vltavské plavby a báseň *Nauta naufragus* o povodni roku 1624 s rozsáhlým popisem pražského Podskalí. Pozdní texty prozrazují pevné nekatolické přesvědčení, obavy z nemocí i blízkost smrti (*Amuletum patientiae* se závěrečnou autobiografickou básní).

PŘÍSPĚVKY *in:* Obrana aneb Praeservativum proti moru (mezi 1605–28, Knihopis č. 6531); Programmatum… fasciculus 1–7 (1610–15, ed. B. Jičínský); dále ve více než 140 převážně příležitostných a latinsky psaných sbornících (uvedených in Rukověť humanistického básnictví 5, 1982, s. 400). ■ KNIŽNĚ: Oratio de felici reditu in Bohemiam ad invictissimum ac potentissimum dn. dn. Mathiam, regem Hungariae et Bohemiae serenissimum (1612); Oratio apologetica de rege Bohemiae serenissimo Vencesilao eius nominis IV., vulgo Ignavo… (1612); Ornatiss. et doctiss. septem viris… (1614); Solennitas philosophica, in qua per M. Nicolaum Troilum Hagiochoranum, tum temporis decanum… (1614); Sermo M. Nicolai Troili Hagiochorani, pro tempore facultatis philosophicae in Academia Pragensi decani, de Boiemia pia contra Roxolanos… (1615); Antiroxolania adversus Ioannis Matthiae a Sudetis scriptum, cui titulus Quaestiones tres (b. d., asi 1616); Nox ieiuniorum, in qua omnibus et singulis amor crucifixus ad diligendum… (b. d., asi po 1622); Sapiens tetragonus et circulus (1624); Vir bonus, civis bonus viro bono, civi bono in mortali vitae studio currenti acclamat… (1624); Paraphrastes pietatis Danielis… (1625); Oculus vitae conscientia bona, fama bona cum decoro adiuncto (b. d., asi 1626); Amuletum patientiae. Ora, labora, persevera… (b. d., asi 1626). ■ EDICE: J. A. Riegger in Archiv der Geschichte und Statistik, inbesondere von Böhmen (Drážďany 1793, jednotlivé zprávy z rukopisných zápisů v knize akt děkanských pražské koleje Všech svatých); J. B. Novák in Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu 15. Sněmy roku 1611. Sjezd stavů českých na Hradě pražském a revoluční sněm na radnici staroměstské (1917, zápisy v aktech děkanských koleje Všech svatých z roku 1611); J. Volf: Neznámá latinská báseň M. M. T. (Salutem precatur), ČNM 1932, s. 344. ■

BIBLIOGRAFIE: in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982). ■ LITERATURA: S. Martinius z Dražova: Kázání pohřební při poctivém průvodu mrtvého těla… M. M. T. Hagiochorana… učiněné (asi Perno 1631). ■ F. M. Pelcl in Geschichte der Böhmen 2 (1817, s. 656); Z. Winter in Děje vysokých škol pražských od secesí cizích národů až po dobu bitvy bělohorské (1409–1622) (1897); R. Schmertosch von Riesenthal: Nikolaus T., der letzte utraquistische Rektor der Universität Prag, Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich (Vídeň) 1905, s. 91; A. Frinta: Stará

bohemica v Těšíně, ČČM 1919, s. 260; J. Volf: Neznámá latinská báseň M. M. T., ČNM 1932, s. 342; J. Dobiáš in Dějiny král. města Pelhřimova 3, sv. 2 (1954, s. 367); J. Hejnic: Dva neznámé tisky M. M. T. Hagiochorana, LF 1958, s. 227; D. Martínková-Pěnková: K pobělohorské básnické tvorbě M. M. T., LF 1961, s. 163; K. Beránek: Vysvědčení beánské depozice z Karlovy univerzity, AUC Praha. Historia Universitatis Carolinae Pragensis 3, 1962, č. 2, s. 161; J. Martínek: Nově zjištěné prameny o rektorech bělohorského období, tamtéž 16, 1976, č. 2, s. 41; in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982); K. Bednařík: Náhrobní kámen Mistra M. T. Hagiochorana, Zprávy Archivu UK 1983, s. 3; M. Bohatcová in Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavínů (2005).

pč

Emanuel **Trojan** viz in Josef **Trojan**

František Břetislav **Trojan**

* 20. 5. 1816 *Praha*
† 14. 2. 1889 *Vídeň* (Rakousko)

Autor básní, ovlivněný ohlasovou poezií a tvorbou K. H. Máchy a K. J. Erbena, a povídek, v nichž se prolínají starší sentimentální a nové romantické výpravné postupy.

Psán též František Trojan von Bylanfeld. – Absolvoval Akademické gymnázium na Starém Městě v Praze (učitelé J. Jungmann, F. J. Svoboda), stýkal se s vlastenecky orientovanými studenty J. B. Pichlem, K. H. Máchou (jeho synu Ludvíkovi byl T. kmotrem). Poté studoval v Praze a ve Vídni práva. Od 1838 působil ve Vídni v kamerální a důchodové správě jako právník. 1849 byl povolán do Uher (1851 působil jako přednosta zvolenské župy, 1853 místodržitelský rada v Banské Bystrici, 1855 se oženil s maďarskou šlechtičnou), 1861 se vrátil do Čech (1861 byl krajským přednostou v Ml. Boleslavi, 1864 v Žatci a 1870 v Plzni). Od 1880 žil jako dvorní rada na penzi v Plzni. Za celoživotní státní službu byl vyznamenán řádem Železné koruny, 1875 povýšen do rytířského stavu s přídomkem von Bylanfeld a jmenován čestným občanem všech obcí plzeňského okresu. – Právník a politický publicista Alois Pravoslav T. (1815–1893), též Máchův přítel, nebyl T. bratr, jak se někdy v literatuře uvádí.

T. básnickou tvorbu, publikovanou pouze časopisecky, představují jednak rozměrné, často vlastenecky tendenční epické skladby, romance a balady, námětově čerpající z českých dějin nebo navazující na ohlasovou poezii a erbenovskou baladiku, jednak melancholicky a sentimentálně laděná lyrika, v níž vyslovil smutek nad odcházejícím mládím a touhu po životním zakotvení. Ojediněle psal verše satirické, moralistní, příležitostné a hádanky. Jeho píseň *Na tý louce zelený* zlidověla. – V T. časopisecké a knižní prozaické tvorbě se střetají starší sentimentální a novější romantické motivy a narativní postupy (*Vina lásky, Cecilie* aj.). V historické povídce *Mikuláš Zaul* se T. pokusil zkvalitnit konvenční povídkový model důrazem na místní kolorit středověké Prahy, psychologickou pravděpodobnost a reálnou motivaci děje. Umělecké ambice prozrazují četné citace z evropské literatury. Z díla německého sentimentálního prozaika J. H. D. Zschokke přeložil a upravil novelu Mrtvý host, přičemž oslabil protifrancouzské tendence při zdůraznění osvětového aspektu.

ŠIFRY: B. T., F. B. T., T. N. (Květy 1837). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* ČČM (1838); Čes. včela (1837; dub. 1843); Květy české, pokr. Květy (1834–39; 1837 Mikuláš Zaul, 1838 Cecilie); alm. Kytka (1837–38); Ost und West (1839); sb. Věnec ze zpěvů vlastenských… (1835–39); alm. Vesna (1837); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Próza:* Vina lásky (1837). – *Překlad:* J. H. D. Zschokke: Mrtvý host (1837, i upr.). ■

LITERATURA: an. (K. Sabina): Novelistika a romanopisectví české doby novější, Kritická příloha k NL 1864, s. 329; an.: nekrolog, Hlas národa 17. 2. 1889; Dr. N.: Stoleté narozeniny spisovatele dvorního rady F. T. rytíře z Bylanfeldu, Zlatá Praha 1916, s. 418; J. B. Pichl in Vlastenecké vzpomínky (1936); I. Slavík in ant. Hledání modrého květu (1988).

lk

Josef **Trojan**

* 10. 5. 1905 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)
† 21. 7. 1965 *Praha*

Prozaik a publicista, autor sociálně psychologických románů ze současnosti a dramatických textů, soudničkář, divadelní a filmový referent.

Otec, typograf polské národnosti, brzy rodinu opustil, odešel z Čech a zmizel v letech 1. světové války. Matka, která byla dcerou knihtiskaře E. Stivína a sestrou epigramatika a písničkáře J. Stivína (pseud. Foltýn), sociálnědemokratic-

kého novináře a pozdějšího šéfredaktora Práva lidu, pro rodinný rozvrat skončila 1909 život skokem do Vltavy. Bratr Emanuel (Eman) T. (* 1. 9. 1901 Praha, † 3. 3. 1935 Praha), avantgardní a kabaretní herec (Osvobozené divadlo, divadlo Dada, Červené eso, Divadlo mladých), publikoval časopisecky drobné prózy, fejetony a satiry (Nár. osvobození, Čes. slovo, Právo lidu, Trn), satirickou pohádku Jak slon Dingo uvařil dětem rýži vydal 1940 knižně J. T. – Po matčině smrti byl T. se sourozenci vychováván v početné rodině dědečka E. Stivína. 1916–24 absolvoval reálné gymnázium v Křemencově ul. (přátelství s V. Holanem) a po maturitě studoval osm semestrů na pražské právnické fakultě (zároveň i šest semestrů na filoz. fakultě). 1927–28 působil jako herec scény divadelní sekce Devětsilu Osvobozené divadlo (mj. hrál ve Vest pocket revui) a v divadle Dada, které spoluzaložil a kde vytvořil s Emanem T. stálou klaunskou dvojici, podílel se též na jeho repertoáru jako spoluautor textů satirických revuí a autorsky spolupracoval i s voicebandem E. F. Buriana. V prosinci 1929 se stal členem redakce Práva lidu, kde se uplatnil v různých rubrikách a žánrech (zejména beletrizované zprávy ze soudní síně, tzv. soudničky). Od 1939 byl soudničkářem a technickým redaktorem listu Nár. práce. Koncem 20. let byl členem Literární skupiny, 1931 založil a celá 30. léta řídil recitační sbor Dělnické akademie Recidak. Po skončení války se 1945 stal znovu redaktorem Práva lidu, po únoru 1948 pracoval postupně jako propagační referent ve vydavatelství Umění lidu a jako redakční tajemník časopisu Osvětová práce. Od 1953 byl vedoucím redaktorem vlastivědných, pragensistických a filmových publikací v nakladatelství Orbis. Zemřel náhle na srdeční chorobu, pohřben byl do rodinného hrobu na Olšanských hřbitovech.

T. literární a publicistická činnost zahrnuje širokou škálu žánrů: lyriku, humoristické a detektivní prózy, romány, různé žurnalistické útvary, dramatické výstupy a frašky, rozhlasovou hru i filmový scénář. V mládí uveřejňoval časopisecky (Cesta, Host, Nár. osvobození, Pramen, Studentský časopis) verše a sbírkou lyriky nevýrazného civilního zaměření *Zvon země,* poznamenanou určitým vlivem poetistické obraznosti, debutoval i knižně. Později psal verše jen příležitostně jako intimní doprovod životních pochyb a melancholických stesků (*Večery v dešti*). V souvislosti s hereckým působením v avantgardním divadle se T. stal spoluautorem (vedle E. F. Buriana, M. Hlávky, V. Laciny aj.) volných pásem politické, umělecké a společenské satiry pro Frejkovu skupinu Dada, osnovaných na principu scénických novin (jako jejich travestovaná čísla s úvodníkem, denními zprávami, inzeráty atd.); největší podíl měl na revui „pro studenty, trampy a politiky“ *Gaučo a kráva*. Próze se T. ve 20. letech věnoval okrajově. Psal pro časopisy na pokračování poutavé, hlavně detektivní čtení a jeho knižní prozaickou prvotinou se stala vypravěčsky obratná detektivka *Stopa v dešti* s tajemným dějem plným hrůzných situací, situovaným do povltavské trampské oblasti. V následujícím románu *Deset dní zlodějem* zkombinoval detektivní a špionážní motivaci spletitého děje (kolem krádeže epochálního českého vynálezu), v němž se jako úspěšní pátrači uplatňují dva sociálně ponižovaní, ale optimističtí chlapci. Bystré dětské detektivy uvedl později i do povídky o hledání štvavé protistátní vysílačky *Haló, poslední zprávy!* a mládeži též určil pásmo kouzelných příběhů, které ve snu prožívá dvojice pražských dětí (*Létal jsem s anděly*); každé z jejich čtrnácti dobrodružství provází v závěru píseň J. Seiferta. Mezníkem v T. díle se stal vstup do redakce Práva lidu, kam od počátku psal (i do jeho Večerníku, později do Ranních novin a Nár. práce) vedle drobné beletrie a žurnalistických žánrů (humoreska, fejeton, sloupek, causerie) mnoho filmových, divadelních a někdy i literárních referátů. Zároveň zajišťoval soustavné zpravodajství od soudu, z něhož vykrystalizoval pro T. charakteristický žánr soudničky. V souboru padesáti z nich, který vydal po deseti letech zkušeností pod titulem *Lidičky před soudem,* se projevoval přechod od publicistiky k beletrii v typizujícím pojetí postavy i její soudní kauzy, jejíž popis se mění v zkratkovitě podaný příběh drobného člověka s jeho většinou nepatrnými prohřešky. T. chtěl soudničku povýšit na „reportáž o zraňovaných lidských nitrech“, hledal proto osobní i sociální motivaci jednání svých tragikomických hrdinů, aby dospěl k smírnému a chápavému pohledu na jejich přečiny. Schopnost postihovat omezené touhy malých lidí uplatnil i ve frašce *Každý má dvě úlohy* (uvedena E. F. Burianem v cyklu českých her D 40), jejímiž hrdiny jsou divadelní ochotníci prožívající vedle svého všedního osudu druhý a zajíma-

vější na jevišti; komický účin přitom vyplývá z konfrontací reálné a předváděné postavy a z mísení situací z herecké šatny s motivy a přímými citacemi z her F. F. Šamberka. Koncem 30. let vystoupil T. i jako autor románů ze současnosti, do nichž se snažil včlenit autentické obrazy různých společenských prostředí, která důvěrně znal (divadla, novin, trampského hnutí aj.). V románu *Maminka to řekla*, jehož ústřední postavou je vdova po typografu a venkovská učitelka v penzi, zájmem a radami provázející životní dráhu syna redaktora, se pokusil o sofistikovanější formu vyprávění: románové dění zahrnující současnost (postavení hrdinky v městečku a osudy jeho obyvatel, život jejích dalších dvou dětí) a zároveň minulost (řada motivů ze života autorovy matky: mládí v otcově tiskárně, nešťastné manželství s fanfarónským sazečem) je téměř důsledně představováno jako v duchu snované koncepty odpovědí na synovy dopisy, do nichž mimovolně vnikají jak vzpomínky, tak digrese do okolí, ústící v závěrečnou, se životem smírně vyrovnanou sentenci. Po intermezzu humoristickým románem *Chudí boháči,* založeným na groteskních situacích zmatených rodinných vztahů po opakovaných rozvodech a nových sňatcích, se T. vrátil k tématu „dvojí úlohy", touhy po překonání všedního života převtělením na jevišti, tentokrát v tradiční formě sociálně psychologického románu *Bezstarostné děti*; středem jeho dynamicky konstruovaného děje odehrávajícího se mezi divadelními ochotníky ve venkovském městečku a později v Praze a zasahujícího do protikladných sociálních prostředí učinil tragikomické životní ztroskotání proletářské krásky, již k umění vedla jen prázdná ctižádost a touha uniknout svému původu. Rozvedená, autentická kresba prostředí se nejvýrazněji uplatnila v posledním T. vydaném románu *Hoši z nábřeží*, v němž chtěl v osudech několika generačních vrstevníků z různých vrstev (kamarádů z pražské vojtěšské čtvrti) podat psychologický portrét pokolení vyrůstajícího z dětství v letech po 1. světové válce, okouzleného trampingem, diferencujícího se v letech hospodářské krize a těžce hledajícího životní jistoty na rozhraní dob. – T. psal též rozhlasové hry a pásma (Jak jsme žili před sto lety, 1938, s F. Krausem; Dům malých hříchů, 1940; Dělnický deník před 50 lety, 1947; Píseň o velikém králi, 1957) a zpracoval několik filmových scénářů (Trhani, 1930, s V. Wassermannem; Bláhový sen, 1943, s J. A. Holmanem; Lavina, 1945, s M. Cikánem a J. Mottlem; Muzikant, 1948, s F. Čápem). V rukopise zůstaly společenské romány Veselá ulice a Staré časy, detektivka Mistr Oliverius, humoristické povídky Náš dům – náš hrad, satirické prózy Ze starých pražských pověstí a frašky Svatba na pavlači a Masopustní úterý.

ŠIFRY: JOT, Jot, jot, JOT., -jot-, J. T., jt, jt., (jt.), -oj-, -ro-, ro, (-ro-), t., -T., tr, Trn, trn. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1927); Čes. slovo (1929); Českosl. svět (1949, R Volyňští Češi a P Domů, domů); Čes. dělník (1943); Čin (1934); Dělnická osvěta (1933); Host (1925–27); Index (1932); Jitro (1923–24, R Válka bilionů a P Hledání pólu); sb. Kniha o Praze (1962, Divadla mladých ve 20. letech); Kopřivy; Lid. noviny (1938, 1940); Lit. noviny (1941); M 20 (1925); Nár. osvobození (1925–28, 1931, 1936); Nár. práce (1939–45; 1939 R Jen pro milence, 1941 filmová P Guvernér ostrova Magdaleny, P Tajemství starého dopisu); Nová svoboda (1928–29, 1933); Ochotnické divadlo (1957–58, vzpomínkové články); Panoráma (1936, 1940, 1946); Pestré květy (1932, R Myší past); sb. Praha osmi století (1965); Pramen (1926); Právo lidu (od 1928, od 1929 i Večerník PL, 1932 R Provaz bez konce); Program D; Přítomnost (1932, 1939); Ranní noviny (od 1933); Rozhledy (1937); Sborník Masarykova reálného gymnázia, Praha II, Křemencova ul. 1871–1946 (1947); Signál (1928); Studentský časopis (1924–25, P Zápisky Hipponského delfína); Svět v obrazech (1962); Umění lidu (1949–50); ant. Úsměvy naší země (1942); Večerní Praha; Zpravodajství 19. a 20. Jiráskova Hronova (1949–50); Zpravodajství Divadelní žatvy (1950–53). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Zvon země (BB 1926); Stopa v dešti (P 1929); Deset dní zlodějem (R 1932); Haló, poslední zprávy! (P pro ml., 1936); Večery v dešti (BB 1938); Lidičky před soudem (PP 1939); Maminka to řekla (R 1940); Létal jsem s anděly (P pro ml., 1941, s verši J. Seiferta); Chudí boháči (R 1943); Bezstarostné děti (R 1944); Hoši z nábřeží (R 1947). – *Překlad:* P. Mérimée: Kolomba (1932, in P. M.: Carmen). – *Ostatní práce:* Jak sborově recitovati (1932); Přehlídka vítězných souborů. Divadelní žatva 1951–52 (1952); Karlovy Vary (1958); Besuch in Prag (1960). ■ SCÉNICKY. *Revuální scény, pásma, frašky, adaptace, spoluúčast na dramatickém textu, operní libreta:* Visací stůl 1, 2 (1926, 1927, s jinými); Mastičkář (oper. libreto, 1927, s V. Lacinou, hudba E. F. Burian); Dona Kichotka (1927, s jinými); Bim Bam revue (1928, s jinými); Gaučo a kráva (1928, s K. Melíškem); B. Thomas: To se řekne neboli Charleyova nová teta (1929, texty písní, s V. Lacinou, hudba J. Ježek); Všemu navzdory (1936, celovečerní scéna pro Recidak); Každý má dvě úlohy (1941, podle F. F. Šamberka); Pásek jde na vojnu (1949); Popelka (oper. libreto, 1958, hudba K. Riesinger). ■

REDIGOVAL *publikace:* První máj českosl. sociální demokracie (1947), Zpravodajství 19. a 20. Jiráskova Hronova (1949–50), Zpravodajství Divadelní žatvy (1950–53), Praha osmi století (1965). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: E. Trojan: Jak slon Dingo uvařil dětem rýži (1940, bibliof.); Úsměvy naší země (1942, ant. českých humoristických próz). ▮

LITERATURA: ● ref. Zvon země: A. C. Nor, Host 6, 1926/27, s. 138; J. H. (Hora), RP 6. 3. 1927, příl. Dělnická besídka; F. Götz, NO 10. 4. 1927; A. M. Píša, Pramen 7, 1927/28, s. 59 ●; M. P. (Pujmanová): ref. insc. Dona Kichotka, Tribuna 29. 12. 1927; ● ref. insc. Gaučo a kráva: J. J. Paulík, RA 3, 1927/28, s. 214; H. Jelínek, Lumír 1928, s. 95; M. P. (Pujmanová), Tribuna 24. 4. 1928; M. M. (Majerová), RP 25. 4. 1928; If (I. J. Fischerová), NO 27. 4. 1928; AMP. (A. M. Píša), PL 27. 4. 1928 → Divadelní avantgarda (1978); om (O. Mrkvička), LidN 28. 4. 1928 ●; -š- (A. M. Píša): ref. Stopa v dešti, Večerník PL 23. 1. 1930; ● ref. Jak sborově recitovati: äg. (J. Träger), PL 11. 12. 1932; = (J. Vodák), Čes. slovo 22. 12. 1932; O. Srbová, Studentský časopis 12, 1932/33, s. 266 (i o činnosti skupiny Recidak) ●; ● ref. Deset dní zlodějem: jh. (J. Hora), Čes. slovo 14. 5. 1933; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1933, s. 102 ●; ● nekrology E. Trojana: O. Růžička, LitN 7, 1934/35, č. 9; -ý (K. Nový), NO 5. a 9. 3. 1935; (fn.) (F. Němec), RP 6. 3. 1935; F. Doležal, Haló noviny 7. 3. 1935; V. Borin, Haló noviny 10. 3. 1935; -fd- (F. Dvorský), Tvorba 1935, s. 197 ●; ● ref. Haló, poslední zprávy!: amp. (A. M. Píša), PL 7. 6. 1936; L. (V. Lev), Večerník PL 22. 6. 1936; sl (J. Strnadel), Ranní noviny 3. 12. 1936; M. Majerová, LidN 22. 12. 1936 ●; ● ref. Večery v dešti: an. (Z. Kalista), Lumír 65, 1938/39, s. 392; p. (A. M. Píša), Nár. práce 21. 1. 1939; B. Novák, KM 1939, s. 126 ●; ● ref. Lidičky před soudem: jd (J. Drda), LidN 1. 11. 1939; de (J. Strnadel), Večerník Nár. práce 11. 11. 1939; K. P. (Polák), Nár. práce 19. 11. 1939; J. Knap, Venkov 29. 12. 1939 ●; ● ref. Maminka to řekla: mk. (M. Kolář), Večerník Nár. práce 24. 5. 1940; AMP. (A. M. Píša), Nár. práce 26. 5. 1940; K. Sezima, NL 15. 9. 1940; B. Jedlička, LidN 16. 9. 1940; vbk (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1940, s. 187; J. Novotný, KM 1940, s. 330; -ühl- (B. Mühlstein), Naše zprávy 1940, č. 46; Lg. (J. Lang), LitN 1941, s. 142 ●; p. (A. M. Píša): ref. E. Trojan: Jak slon Dingo…, Nár. práce 13. 1. 1940; ● ref. insc. Každý má dvě úlohy: -el, Telegraf 5. 9. 1940; A. M. Brousil, Venkov 6. 9. 1940; mk. (M. Kolář), Večerník Nár. práce 6. 9. 1940; kd (E. Konrád), LidN 6. 9. 1940; J. Kopecký, Čes. slovo 6. 9. 1940; amp. (A. M. Píša), Nár. práce 6. 9. 1940; -ühl- (B. Mühlstein), Naše zprávy 1940, č. 73 ●; -jef- (J. Vlach): Pomlouváme soudničkáře JOTa, Večerník Nár. práce 23. 11. 1940; ● ref. Dům malých hříchů (rozhlas. hra): os (O. Srbová), Nár. práce 26. 11. 1940; mk. (M. Kolář), Večerník Nár. práce 26. 11. 1940 ●; V. Černý: Pohled na nejmladší náš román, KM 1941, s. 5; ● ref. Létal jsem s anděly: jd (J. Drda), LidN 19. 11. 1941; vpa (V. Pazourek), LidN 17. 12. 1941 ●; ● ref. ant. Úsměvy naší země: jp., Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 337; V. T. (Tichý), Nár. práce 9. 5. 1942; J. Kopecký, LidN 17. 5. 1942 ●; O. Audy: Úsilí o styl a řád, Štěpnice 1, 1946/47, s. 38 (též o Létal jsem s anděly); ● ref. Hoši z nábřeží: V. Tichý, Kulturní politika 2, 1946/47, č. 38; K. Polák, Panoráma 1947, s. 23; M. H. (Holas), Lid. kultura 1947, č. 3; F. H. (Hampl), Práce 27. 4. 1947; K. Bradáč, RP 30. 4. 1947; J. Janů, Svob. noviny 24. 5. 1947; F. Buriánek, Zeměd. noviny 24. 5. 1947; B. Truhlář, Mladá fronta 9. 8. 1947 ●; J. Mikota: Kabaret Na Slupi, Kultura 1962, č. 34; ● nekrology: (km), LD 23. 7. 1965; an., LitN 1965, č. 30 ●; F. Doležal: Jeden z avantgardy – Eman T., Průboj 2. 9. 1987.

ll

J. M. **Troska**

* 3. 8. 1881 *Valašské Klobouky*
† 3. 9. 1961 *Praha*

Autor vědecko-fantastických románů a povídek pro mládež, publicista.

Původním jm. Jan Matzal. Podle pseudonymu J. M. Troska, kterým podepisoval své literární práce (podnětem k němu byl údajně jeho neuspokojivý zdravotní stav), mu byla 1947 úředně povolena změna jména na Jan Troska. – Pocházel z rodiny soudního úředníka. Záhy po jeho narození se rodina přestěhovala do Vyškova, kde T. vychodil obecnou školu (1887–92) a poté nižší reálku (1892–96). 1896–98 studoval na dvouleté obchodní škole v Kroměříži. Od studentských let hrál ochotnické divadlo a byl členem pěveckého sdružení ve Vyškově. Od 1898 byl zaměstnán jako úředník (účetní) ve Škodovce v Plzni (1909 se oženil), později přešel do Mladé Boleslavi. Za 1. světové války působil jako disponent, pak ředitel u strojírenské a slévárenské firmy v Pečkách. Zde byl 1917 obviněn z krytí sabotáží a poslán na italskou frontu; po skončení války byl s 1. pěším plukem odvelen na Slovensko (v důsledku vpádu maďarské Rudé armády na slovenské území). Po demobilizaci 1919 se vrátil ke svému původnímu povolání. 1921 ho Pozemková banka vyslala jako expedičního úředníka do Jugoslávie, kde působil jako ředitel strojíren ve Smederevu a v Bělehradě. 1926 se vrátil do vlasti a byl zaměstnán jako účetní v továrně na vysokonapěťové izolátory v Lounech, později v továrně na elektrická zařízení v Hradci Král., naposledy v Praze. Byl členem Spolku čes. spi-

sovatelů beletristů Máj. Od mládí trpěl Ménièrovou chorobou, která mu od přelomu 20. a 30. let znemožňovala trvalé zaměstnání. 1934 odešel definitivně do výslužby; žil v Praze a věnoval se literatuře. Po 1948 nemohl publikovat (jeho práce začaly znovu vycházet od konce 60. let).

T. vstoupil do literatury na počátku 30. let časopisecky tištěnými fejetony a drobnými dobrodružnými povídkami pro mládež. Po několika letech, využívaje svého zájmu o techniku a soudobé vynálezy, našel svou osobitou tematiku ve vědecko-fantastických příbězích a brzy se stal jedním z čtenářsky oblíbených představitelů tohoto žánru v české literatuře pro mládež. Nejvýznamnější z jeho knih jsou trilogie *Kapitán Nemo* a *Zápas s nebem,* propojené totožnými postavami (nebo jejich potomky) nejen vzájemně, ale i s prvními romány *Vládce mořských hlubin* a *Paprsky života a smrti* (původně vycházely jako románová příloha Mladého hlasatele); jde o vynálezce nových hmot, energií a přístrojů, kosmonauty, průzkumníky mořského dna, středu Země, planet a neznámých pevnin. Motivy se opakují i v dalších T. románech (*Planeta Leon*). T. hrdinové stojí ve službách dobra, míru, vlasti a pokroku vědy, chybí jim však psychologicky odůvodněné jednání a jsou pojati schematicky. Také kompozičně nejsou T. knihy romány v pravém smyslu, ale spíše řetězem volně navazovaných epizod bez logického vyústění a se skromným dějem, zaměřují se především na popis fiktivních objevů; autor v nich nedokázal skloubit poznávací stránku s epickým jádrem. Jeho nedostižným vzorem byl J. Verne, na jehož příběhy se snažil navázat a oživit jeho postavy. Ačkoliv jsou T. knihy literárně neumělé a hned po válce se ukázala i jejich technická složka jako zastaralá a naivní, patří dodnes k čtenářsky přitažlivé oddechové četbě. Jedinou jeho knihu nefantastického žánru *Osada Šňůra* tvoří sebrané drobné prózy, původně otištěné v Mladém hlasateli, se spojovacím textem, který je situuje do dětského tábora jako vyprávění účastníků. – V literatuře je T. přičítán sociální román z hanácké vesnice Boží soud, který vyšel pod jménem Jan Merfort (podle tištěné předmluvy pochází z 1932); T. autorství však nelze doložit, námět ani styl díla však pro ně nesvědčí. V rukopise zůstal román s okupační látkou Případ chemika Lista. V pozůstalosti je též uložena nakladatelská smlouva na román Bláznivé mládí, který nevyšel a ani rukopis není zjištěn, stejně jako rukopis trilogie Přívaly, která je zařazena mezi tituly autorem proponovaných spisů.

PŘÍSPĚVKY *in:* Malý čtenář (1939–40); Malý hlasatel, pokr. Mladý hlasatel (1936–40); Mladý technik (1947, R Vládcové vesmíru); Nár. politika (od 1931); Pražský zpravodaj. ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie* (vesměs pro ml.): Vládce mořských hlubin (R 1937; 1969 převyprávěno S. Hrnčířem); Paprsky života a smrti (R 1938; 2., přeprac. vyd. 1941 s tit. Pistole míru); Nemova říše (R 1939, 1. d. trilogie Kapitán Nemo); Rozkazy z éteru (R 1939, 2. d. trilogie); Neviditelná armáda (R 1939, 3. d. trilogie); Smrtonoš (R 1940, 1. d. trilogie Zápas s nebem); Podobni bohům (R 1940, 2. d. trilogie); Metla nebes (R 1941, 3. d. trilogie); Záhadný ostrov (R b. d., 1941); Peklo v ráji (R 1941); Planeta Leon 1, 2 (R 1943, 1944); Osada Šňůra (PP 1946). ▮

LITERATURA: V. T. (Tichý): ref. Nemova říše, Nár. práce 12. 9. 1939; A. F. J. (Fleischerová-Janovská): ref. Nemova říše, Rozkazy z éteru, Úhor 1939, s. 187; R. Kadlec: ref. Smrtonoš, Úhor 1940, s. 174 + ref. Podobni bohům, Úhor 1940, s. 175; ● k šedesátinám: kp (K. Polák), LidN 3. 8. 1941; an., Nár. politika 3. 8. 1941 ●; -a.: ref. Pistole míru, Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 59; J. Hloušek: ref. Záhadný ostrov, Úhor 1943, s. 61; jd (I. M. Jedlička): rozhovor, Mladý technik 1947, č. 3; B. H.: nekrolog, Vlastivědné kapitoly z Valašskoklobouck a 1961, č. 1; Z. Heřman in J. M. T.: Vládce mořských hlubin (1969); ● ref. Vládce mořských hlubin: Z. K. Slabý, Pochodeň 14. 1. 1970; O. Chaloupka, ZM 1970, s. 384 ●; ● ref. Kapitán Nemo (3. vyd.): (Gm) (P. Grym), LD 18. 12. 1969; M. Genčiová, ZM 1970, s. 465; Z. Pírek, Komenský 95, 1970/71, s. 64 ●; ● k 90. výr. nar. a 10. výr. úmrtí: an., in Než vzlétl Gagarin (metodický text Knihovny města Ostravy, 1971, č. 14); M. Rusinský, Ostravský kulturní zpravodaj 1971, září ●; O. Neff in Něco je jinak (1981, s. 244); J. Rodr: k 110. výr. nar. a 30. výr. úmrtí, Pochodeň 1991, příl. Magazín Pochodně, č. 46; I. Adamovič: J. M. T., Ikarie 1991, č. 8; ● ref. Pistole míru (2. vyd.): -Rip-, Knihy 1991, č. 12; I. Adamovič, Ikarie 1992, č. 3 ●; ● ref. Nemova říše (4. vyd.): (hbk), Knihy 1992, č. 14; M. Nyklová, Nové knihy 1992, č. 18–19 ●; I. Vágner: ref. Kapitán Nemo (4. vyd.), České a moravskoslezské Zeměd. noviny 6. 8. 1992; O. Šuleř: Krajiny dětství, ZM 1992, s. 90; ● ref. Rozkazy z éteru (4. vyd.): mn (M. Nyklová), Nové knihy 1992, č. 23; (ok), Knihy 1992, č. 23 ●; ● ref. Planeta Leon (2. vyd.): R. Burián, Rovnost 13. 7. 1993; (jš), Nové knihy 1993, č. 28 ●; I. Adamovič: J. M. T., Ikarie 1993, č. 11.

sm

Pavel **Trost**

* 3. 10. 1907 *Šternberk*
† 6. 1. 1987 *Praha*

Lingvista a literární vědec; českou literaturou se zabýval v rámci mnohostranných slavistických a germanistických zájmů.

Psal se též Paul T. – Syn stavebního inženýra u železnice. Vyrostl v česko-německém prostředí (otec se hlásil k české národnosti, ale v rodině se mluvilo německy) a odnesl si z něho aktivní bilingvismus. 1917–25 studoval na německém klasickém gymnáziu v Brně, 1928–33 na pražské německé univerzitě srovnávací indoevropskou a obecnou jazykovědu, germanistiku a romanistiku (doktorát 1934, disertace *Indogermanisches Sprachtabu*). Jeho učitelem byl profesor indoevropské lingvistiky F. Slotty; stýkal se však také s profesory brněnské univerzity A. Beerem, B. Havránkem a R. Jakobsonem a dojížděl do Vídně na přednášky N. S. Trubeckého. 1935 se stal členem Pražského lingvistického kroužku, 1936 byl na studijním pobytu ve Vídni, 1938 s podporou ministerstva školství v Litvě. Koncem války byl nuceně nasazen jako pomocný dělník v Königshütte ve Slezsku, později z rasových důvodů internován v pracovním táboře v Postoloprtech. 1945–50 působil jako koncipista Zemské a univerzitní knihovny v Brně, od 1946 zároveň jako lektor němčiny na brněnské filoz. fakultě. Od studijního roku 1948/49 měl dovolenou k výkonu přednášek a seminárních cvičení z obecného jazykozpytu, jimiž byl pověřen na filoz. fakultě obnovené univerzity v Olomouci. 1949 se habilitoval (prací *Teorie vlastního jména*), 1951 byl jmenován docentem. Od studijního roku 1950/51 byl jako externista zároveň pověřen přednáškami a cvičeními z německé literatury na univerzitě v Brně. 1952 se oženil se spisovatelkou H. Šmahelovou. 1956 přešel na univerzitu v Praze, 1961 byl jmenován profesorem pro obor srovnávací indoevropské jazykovědy a baltské filologie. 1964–65 byl hostujícím profesorem baltistiky na univerzitě v Göttingen, 1968–70 na univerzitě ve Vídni. Do důchodu odešel 1974, 1979 mu byla ve Vídni udělena cena J. G. Herdera. Zemřel náhle na srdeční mrtvici. – T. je postavou klíčového románu H. Šmahelové Útěk postřeleného zajíce (1989).

Už v raných pracích z 30.–40. let rozvinul T. většinu svých vědeckých zájmů (jejich témata sahají od jazykovědy k literární vědě a kulturní historii, od bohemistiky ke slavistice, baltistice a germanistice, od středověku k aktuálním jazykovým jevům a současné literatuře) a už v těchto pracích dostala jeho publikační činnost také ustálenou podobu: jsou to neobvykle krátké, úsporně psané příspěvky, vyznačující se „rozsáhlou a podrobnou znalostí materiálu, výborným postřehem pro vhodnou jednotlivinu a vzácným darem promítat ji do abstraktní roviny teoretické a z hlediska této roviny zpětně osvětlovat jednotlivá fakta“ (B. Havránek). Spojováním lingvistiky a literární vědy T. uváděl v život program Pražského lingvistického kroužku (zřetel k souvislosti jazykových a literárních jevů s kulturními dějinami ho konkrétněji spojuje s R. Jakobsonem, filozofický zájem s D. Tschižewským). K jednotlivým tématům se opakovaně, někdy po celých desetiletích vracel; stále reagoval na cizí poznatky (jeho oblíbenou literární formou byl příznačně referát) a přezkoumával své vlastní. Prvním jeho literárněvědným bohemistickým příspěvkem je rozbor stylu K. Poláčka (tento článek zakládá v T. díle linii, v níž postupně přibývají další autoři, zvláště F. Kafka a A. P. Čechov). Styl a smysl literárního díla byly pro něho živými problémy teoretickými i konkrétně exegetickými. Problém literárního stylu obecně definoval pojmem „sémantizace formy“. Problém výkladu literárního díla vymezil rozlišením výkladů čtenářských (spontánních, subjektivních) od výkladu vědeckého (jednak hermeneutického, jednak genetického). Z vědeckého výkladu podle něho nelze vyloučit subjektivnost (zrušit spontánnost ve vnímání literárních děl znamená umrtvit literaturu). Hermeneutický výklad se liší od výkladu genetického (podřízení výkladu hermeneutického výkladu genetickému vede k nahrazení reálného předmětu zkoumání předmětem fiktivním). V četných T. rozborech literárních textů tvoří ucelenou skupinu příspěvky k staročeské literatuře (už jeden ze svých prvních článků věnoval Kunhutině písni a staročeská literatura ho přitahovala do konce života). Objevně zasáhl zvláště do bádání o staročeském básnictví (speciálně do objasnění jeho vztahu k básnictví latinskému a německému), dále o Mastičkáři (speciálně do problému jeho souvislosti s folklorní tradicí) a Tkadlečkovi (speciálně do záhady jeho poměru k pozdně středověké německé próze Ackermann aus Böhmen). S T. příspěvky k staročeské lite-

ratuře úzce souvisí stať o významu dvorské kanceláře Karla IV. v dějinách německého jazyka a písemnictví (jejím východiskem je polemika s Burdachovou koncepcí karlovské rané renesance). Většina T. bohemistických prací, literárněvědných i lingvistických, je shrnuta v posmrtném souboru *Studie o jazycích a literatuře*. S T. literárněvědnými pracemi souvisí (někdy těsně, někdy volněji) řada témat jeho prací lingvistických: jazykový rozbor literárního díla, dvojjazyčnost a střídání kódů v bilingvním prostředí, argot a slang, jazyk ironie a komiky, intonace a věta, zvuk a význam v jazyce, jevištní výslovnost.

ŠIFRY: P. T., pt, T. ■ PŘÍSPĚVKY (zejména k české literatuře) *in:* Acta Universitatis Carolinae. Philologica 3. Germanistica Pragensia 1 (1960), … Philologica 2. Phonetica Pragensia 6 (1984); Acta Comeniana (1979); Blok (1947–48); sb. Brüder Grimm Gedenken 1963 (Marburg 1963); sb. Co daly naše země Evropě a lidstvu (1939); Časopis Matice moravské (1950); Čes. literatura (1968); Českosl. rusistika (1961, O smyslu jazykové analýzy literárního díla); Čes. lid (1978); sb. Deutsch-tschechische Beziehungen im Bereich der Sprache und Kultur 1, 2 (Berlín 1965, 1968); sb. Die Welt der Slaven (Mnichov 1982); Energeion und Ergon 3 (Tübingen 1988, Sprache und Dichtung); General linguistics (Pennsylvania 1984); Germanistik (Tübingen 1968); Göttingische gelehrte Anzeigen (1981–82, 1986); Iudaica Bohemiae 4 (1968); Jazykovědné aktuality (1986, Jazyk ironie); Korrespondenzen. Festschrift für D. Gerhardt (Giessen 1977); Linguistics (Haag, Paříž 1974, 1976); List Sdružení mor. spisovatelů (Brno 1947); Listy filologické (1964–85); sb. Literárněvědné studie. Prof. J. Hrabákovi k šedesátinám (1972, Verš a pauza); sb. Litterae Slavicae medii aevi. Francisco Venceslao Mareš sexagenario oblatae (Mnichov 1985); sb. Orbis scriptus. Festschrift für D. Tschižewskij zum 70. Geburtstag (Mnichov 1966); sb. Práce z dějin slavistiky 1, 2 (1970, 1975); Rovnost (Brno 1959); Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci. Jazyk a literatura 2, 3 (1955–56); sb. Slavica Hierosolymitana 7 (Jeruzalém 1985); Slovo a slovesnost (1935–76; 1935 O pražském argotizování, Argot a slang); sb. Studie a práce lingvistické 1 (1954, O „významu" hlásek); sb. Teorie verše 2 (1968, Über die Eigenschaften langer Verse); sb. Václavkova Olomouc 1961 (1963); Wiener slavistischer Almanach (1979–81); Wiener slavistisches Jahrbuch (1972, 1985–86); – posmrtně: Časopis pro moderní filologii (1996); ostatní příspěvky, zejména nebohemistické, viz BIBLIOGRAFIE. ■ KNIŽNĚ. *Odborné práce* (posmrtně): Studie o jazycích a literatuře (1995, ed. a překl. J. Povejšil). – *Překlad:* Litevské povídky (1956). ■ REDIGOVAL *sborníky:* Travaux linguistiques de Prague 1, 2 (1964, 1966, s jinými), Deutsch-tschechische Beziehungen im Bereich der Sprache und Kultur 1, 2 (Berlín 1965, 1968, s jinými), Les études balkaniques tchécoslovaques 3 (1969, s J. Smrčkovou), Germanica Pragensia 6 (1972, s E. Skálou). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Popela, J. Povejšil: Soupis prací prof. P. T. (v letech 1932–67), SaS 1967, s. 440 + Soupis prací profesora P. T. 1967–1977, tamtéž 1977, s. 350 + Verzeichnis der Arbeiten von Profesor P. T. (v letech 1932–77), Philologica Pragensia 1978, s. 48; J. Povejšil: Verzeichnis der Arbeiten von Profesor P. T. 1978–1987, Philologica Pragensia – ČMF 1987, s. 150; M. Nováková: Soupis onomastických prací profesora P. T., Onomastický zpravodaj ČSAV 1988, s. 254; E. Macek, J. Povejšil: Bibliografie P. T., in P. T.: Studie o jazycích a literatuře (1995). ■ LITERATURA: Z. Tichá: O charakter milostných písní Hynka z Poděbrad (polemika s T. statí ve Wiener slavistisches Jahrbuch 1972, s. 289), ČLit 1973, s. 481 (k tomu P. Trost, SaS 1976, s. 172); B. Havránek: k šedesátinám, SaS 1967, s. 337; ● k sedmdesátinám: V. Skaličku, SaS 1977, s. 257 → Souborné dílo 3 (2006); J. Povejšil, Philologica Pragensia 1978, s. 46; J. Smrčková, Philologica Pragensia – ČMF 1978, s. 23 ●; ● nekrology: H. Kurzová, LF 1987, s. 175; J. Povejšil, Philologica Pragensia 1987, s. 148; J. Smrčková, Slavia 1989, s. 221 ●; R. Grebeníčková: Konstrukce Poláčkova románu ve světle T. studie, sb. Ptáci vítají jitro zpěvem, poddůstojníci řvaním (1992) → Literatura a fiktivní světy 1 (1995); J. Povejšil in P. T.: Studie o jazycích a literatuře (1995); ● ref. Studie o jazycích a literatuře: A. Haman, Nové knihy 1995, č. 31; A. Stich, LitN 1995, č. 43; (ši) (J. Šimůnek), Svob. slovo 2. 11. 1995; B. Hoffmann, Čes. jazyk a literatura 46, 1995/96, s. 190; L. Pavera, Alternativa nova 2, 1995/96, č. 9; V. Dudková, Ianua 1996, s. 98; J. Kolár, ČLit 1996, s. 426; an. (I. Kotrlá), Akord 1996, s. 46; R. Parolek, ČMF 1996, s. 30; J. Trávníček, Tvar 1996, č. 4; J. Lehár, LF 1997, s. 173; M. Čejka, SaS 1997, s. 130 ●; L. Topoľská: P. T., sb. Zakladatelé a pokračovatelé. Památník osobností obnovené univerzity (Olomouc 1996); F. Všetička: Představování P. T., Alternativa nova 3, 1996/97, s. 104 → Vnitřní vitráže (1996) a Olomouc literární (2002); K. Krolop: P. T. über K. Poláček und K. Kraus. Versuch einer metakritischen Würdigung, AUC Praha. Philologica 5, 1996. Germanistica Pragensia 13 (1998), s. 9 → (čes.) Die Verwandlung. Věstník Společnosti Franze Kafky 1998, č. 3–4.

jl

Antonín Věnceslav **Truhelka**

* 9. 3. 1834 *Zbraslav* (Praha-Z.)
† 13. 6. 1877 *Osijek* (Chorvatsko)

Humoristický spisovatel; sběratel chorvatské lidové slovesnosti, autor učebnic a školních příruček.

Chorvatsky Ante (Antun) Vjekoslav T. – Syn učitele, bratr hudebníka Karla T. (1818–1887). Základní vzdělání nabyl v rodišti, poté studoval na Akademickém gymnáziu v Praze (v této době byl též vokalistou u křižovníků), později na učitelském ústavu Budeč. Po absolutoriu odešel (údajně kvůli svému politickému smýšlení) koncem 50. let do Chorvatska, kde působil jako učitel ve Virovitici a Valpovu. V Osijeku byl poté jmenován ředitelem tzv. hlavní školy (krátce byl z politických důvodů zbaven funkce), stal se místním varhaníkem a založil proslulý pěvecký sbor. Utonul v řece Drávě. – Syn Ćiro T. (1865–1942) byl známým archeologem a historikem, dcera Jagoda T. (1864–1957) byla učitelkou a autorkou historických románů a próz pro děti.

T. publikoval zejména v autorském časopisu *Filigránek…* humoristické básně (deklamovánky, epigramy, satiry) a prózu (cestopisné črty, povídky, pohádky), v níž tematizoval kultivovaným jazykem a důmyslnými vypravěčskými postupy (situační komikou, parodií či nehlubokou moralistní satirou) figurky z pražského měšťanského prostředí. Četné T. příspěvky v Humoristických listech nejsou signovány. V Chorvatsku se zajímal o tamní dobovou poezii umělou i o folklor (sestavil dva knižní výbory). Pro školskou praxi byly určeny učebnice zeměpisu, kreslení a chorvatštiny pro německé mluvčí. Na konci 60. let vypsal T. subskripci pro připravovanou sbírku chorvatských hádanek, průpovědí, národních pořekadel, pověr aj., které chápal jako literární výraz osobité národní filozofie; kniha nakonec nevyšla. Nerealizovala se ani zamýšlená spolupráce s časopisem Osvěta, jemuž nabízel některé dosud neotištěné práce.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Akle Hurt, Akle-Hurt, V. Akle-Hurt, A. V. Truhelkovský; A. V. T. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Humorist. listy (1858–60); Obrazy života (1859); dále články v chorvatských pedagogických časopisech; – posmrtně: sb. České humoresky (1947); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Filigránek, kamarád všech, jenž se rádi smějou a jsou veselí, ať jsou to již staří, mladí, ve všední den, v neděli (autorský časopis, 1854, 3 seš.). – *Učebnice a školní příručky:* Domoslovlje ili Zemljopis Hrvatske, Slavonije i hrv. slav. vojničke Granice (Osijek 1863); Praktischer Leitfaden zur schnellen Selbsterlernung der kroatisch-serbischen Sprache (Pešť 1867); Začátkové kreslení (Pešť 1868). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Pjesme za porabu školsku, crkvenu i domaću (Praha 1859; rozšíř. vyd. s tit. 100 pjesamah za porabu školsku, crkvenu i domaću, Záhřeb 1866); Zora. Almanah učiteljski (1863); Mali krasnoslov ili Zbirka deklamacijah (Záhřeb 1873). ■

LITERATURA: an.: ref. Filigránek…, Slovenské noviny (Vídeň) 1854, s. 272; an.: Náš krajan p. A. V. T., Květy 1869, s. 399; an.: nekrolog, Beseda učitelská 1877, s. 334; V. Kryšpín in Obraz činnosti literární učitelstva československého za posledních 100 let (1885, s. 272); F. Strejček in Humorem k zdraví a síle národa (1936); J. Bošnjak, D. Karpatský, Z. Pičuljan in Mali hrvatsko-češki biografski leksikon – Malý chorvatsko-český biografický slovník (2002).

lk

Antonín **Truhlář**

* 5. 11. 1849 *Lično* u Častolovic
† 10. 9. 1908 *Praha*

Literární historik, zaměřující se především na humanistickou literaturu 16. století, překladatel z latiny; kmenový spolupracovník Ottova slovníku naučného.

Pocházel z početné mlynářské rodiny. Gymnázium navštěvoval v Rychnově n. Kn. (1861–65) a poté v Hradci Král. (mat. 1869). Na filoz. fakultě pražské univerzity vystudoval klasickou filologii (státní zkouška 1874). 1873 nastoupil jako suplent v Litomyšli, 1874–75 učil na gymnáziu v Domažlicích, 1875–83 v Jičíně. 1883 se stal profesorem na Akademickém gymnáziu v Praze, 1901 byl jmenován jeho ředitelem. 1888 byl zvolen mimořádným členem KČSN, 1890 řádným členem (od 1899 byl tajemníkem její 3. třídy). 1891 se stal vedoucím redaktorem Časopisu Muzea Král. českého. Pracoval v komisích různých spolků a nadací. 1906 těžce onemocněl a v následujícím roce odešel do výslužby. (Lidský portrét staromilského, plachého, podivínského učence, zcela ponořeného do knih, podal v nekrologu A. Novák.)

První větší T. prací je překlad Ovidiových Proměn (tiskem vyšlo jen prvních pět knih). Pro Sborník prací filologických… sestavil bibliografii *Klasikové řečtí a římští v překladech českých* a uveřejnil, zčásti časopisecky, zčásti knižně, několik materiálově cenných životopisů obrozenských autorů (J. Chmela, S. K. Macháček, F. Šír). Po příchodu do Prahy obrátil hlavní pozornost k latinsky a česky psané literatuře střední doby se zvláštním zřetelem k humanismu. Ze svého základního díla *Ruko-*

věť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému… stačil vydat pouze malou část; podstatně v něm nepokročil ani K. Hrdina, který se ho po T. smrti ujal. Velkoryse založený soupis dokončili (ve zpracování odpovídajícím zvýšeným nárokům na biografické a bibliografické příručky v intencích vědeckého vývoje) teprve J. Hejnic a J. Martínek (Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě 1–5, 1966–82). Do oblasti T. humanistických studií patří i vzorné vydání Ezopových fabulí a Brantových rozprávek J. A. Albína Vrchbělského. V dlouholeté spolupráci s redakcí Ottova slovníku naučného a ve funkci vedoucího redaktora a pilného přispěvatele recenzní rubriky Časopisu Muzea Král. českého uplatnil T. rozsáhlou erudici a smysl pro soustavnost. Praxe středoškolského pedagoga ho podnítila k sestavení Výboru z literatury české.

PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach ČAVU; ČČM (1882–1908; posmrtně 1913 Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii); Čes. muzeum filologické (1898–1901; od 1898 Příspěvky k dějinám studií humanistickým v Čechách); Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild (1893); Krok (od 1887; 1887 S. K. Macháček); Nár. listy (1886–91); Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea… Františka Josefa I. (1898); Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého (1898); Program c. k. Akademického gymnázia v Praze (1885–1901; 1885 a 1887 O českých překladech z antických básníkův latinských a řeckých za doby střední… 1, 2, i sep.); Sborník historický (1884–85); Sborník prací filologických vydaný na oslavu dvacetipětiletého jubilea prof. Jana Kvíčaly (1884, Klasikové řečtí a římští v překladech českých). ■ KNIŽNĚ. *Literárněhistorické práce:* František Šír. Pokus životopisný (1882); Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století 16. (1908, část 1. dílu, hesla Abel – Caucalius; znovu 1918, dopln. K. Hrdina, hesla Abel – Collinus). – *Překlad:* P. Ovidius Naso: Proměny 1, 2 (1879, kniha 1–2; 1885, kniha 3–5). ■ KORESPONDENCE: in Výbor z korespondence filologa Josefa Krále (vzáj. koresp. z 1873–93; 1989, ed. M. Svatoš). ■ REDIGOVAL *časopis:* ČČM (1891–1901; 1899 s V. Schulzem a Č. Zíbrtem, 1900–01 s F. Kvapilem a Č. Zíbrtem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Výbor z literatury české. Doba nová (1886; přeprac. vyd. 1898); J. A. Albín (Vrchbělský): Ezopovy fabule a Brantovy rozprávky (1901). ■

LITERATURA: Památník vydaný při odhalení pamětní desky literárnímu historiku a badateli o českém humanismu A. T. na rodném mlýně v Ličně dne 4. června 1931 (Kostelec n. Orl. 1931). ■ ● ref. překl. P. Ovidius Naso: B. Čermák, Čes. včela 1879, s. 304 (o knize 1–2); V. Viravský, LF 1887, s. 136 (o kn. 1–5); ● ref. ed. Výbor z literatury české: J. Vančura, Athenaeum 4, 1886/87, s. 196; J. Herben, Rozhledy lit. 1, 1886/87, s. 202 ●; V. F. (Flajšhans): k padesátinám, Osvěta 1899, s. 1143; ● ref. ed. J. A. Albín: Č. Zíbrt, ČL 10, 1900/01, s. 454; F. Pastrnek, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1904, s. 134 ●; ● nekrology: an., NL 11. 9. 1908; an., Máj 6, 1907/08, s. 769; an., Zlatá Praha 25, 1907/08, s. 567; Z. Winter, Zvon 8, 1907/08, s. 778; A. Novák, Přehled 1908, s. 875 → Mužové a osudy (1914, s. 64); F. X. Š. (Šalda), Novina 1908, s. 576 → KP 7 (1953); F. V. Vykoukal, Osvěta 1908, s. 967; Č. Zíbrt, ČČM 1908, s. 478; J., Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 10 ●; V. Flajšhans: Pozůstalé rukopisy A. T., Věstník ČAVU 1908, s. 454; Z. V. Tobolka: Vzpomínky. 1. A. T. a Rukopisy, NL 11. 9. 1910; ● ref. Rukověť k písemnictví humanistickému…: A. Novák, LF 1909, s. 209; J. Volf, ČČM 1911, s. 377 (s doplňky); Č. Zíbrt, ČČM 1913 a pokr. (s doplňky) ●; ● ref. Rukověť k písemnictví humanistickému… (dopln. vyd. s K. Hrdinou): an., Čes. věda 2, 1915/18, s. 380; an. (V. Flajšhans), ČČM 1919, s. 69 a pokr.; A. N. (Novák), ČMM 43–44, 1919/20, s. 532; J. Volf, Věstník ČAVU 28–29, 1919/20, s. 118 (s doplňky) ●.

vf

Josef **Truhlář**

* 16. 10. 1840 *Talín* (Tálín) u Protivína
† 14. 2. 1914 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)

Literární historik zabývající se zejména českým humanismem, překladatel z latiny, objevitel a vydavatel staročeských literárních památek, bibliograf.

Syn chalupníka. Gymnaziální studia zahájil v Písku, pokračoval v nich v Čes. Budějovicích, kde maturoval. Od 1860 studoval na filoz. fakultě v Praze klasickou filologii a historii (mj. u J. Kvíčaly a V. V. Tomka). Od 1865 pracoval v pražské univerzitní knihovně (jako amanuensis, 1870 byl jmenován skriptorem, od 1896 kustodem, tj. správcem sbírek). Díky podpoře spolku Svatobor podnikl několik výzkumných cest do zahraničí (Mnichov, Řezno), účastnil se vědeckého spolkového života různých odborných korporací (1887 řádný člen KČSN, 1905 ČAVU, 1911 kvůli nemoci nepřijal funkci předsedy 3. třídy ČAVU), 1897 byl vyznamenán rytířským řádem císaře Františka Josefa I. Na odpočinek odešel 1907 s titulem univerzitní bibliotékář. Pohřben byl v Praze na Vinohradském hřbitově.

Na počátku svého literárního působení T. uveřejnil nečetné básnické pokusy (ohlasovou

poezii a vlasteneckou báseň na počest V. Hanky). Časopisecky publikoval také časoměrné i přízvučné překlady antické, hlavně latinské poezie (G. V. Catullus, Q. Horatius Flaccus, P. Ovidius Naso, Theokritos), knižně vydal časoměrný překlad Horatiových Satir s pojednáním o řecké satiře; prozodickou problematikou se zabýval i teoreticky (*O prozodice české*). Jako literární historik se od konce 60. let věnoval především rané fázi českého humanismu (*Humanismus v Čechách*), později též filologickému a paleografickému studiu českých středověkých rukopisů (zvláště latinských a staročeských). O čelných představitelích humanistického období (opakovaně B. Hasištejnský z Lobkovic, V. Písecký, J. Šlechta ze Všehrd, Zikmund z Jelení) časopisecky uveřejňoval biografické a bibliografické studie, na něž navázal v syntetizujících monografiích *Počátky humanismu v Čechách* a *Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II.*, v nichž (jemně sarkastickým stylem) střízlivě vymezil a zhodnotil literární přínos českého humanismu doby Karla IV., Jiřího z Poděbrad a Vladislava Jagellonského dobovému evropskému písemnictví, zvláště italskému a německému, a analyzoval i specifika tzv. národního humanismu (dílo Ř. Hrubého z Jelení a V. Kornela ze Všehrd). Svá studia o raném českém humanismu završil textově kritickým vydáním korespondence a životopisu B. Hasištejnského z Lobkovic, resp. J. Šlechty ze Všehrd (podle starých edic T. Mitise z Limuz z 1562–70 a z nově nalezených rukopisů), obdobným způsobem vydal korespondenci Racka Doubravského a V. Píseckého. Od konce 70. let se též systematicky zabýval studiem rukopisných fondů univerzitní knihovny, po staročeských rukopisech pátral i v zahraničí. Objevil a popsal mj. zbytky nejstaršího staročeského překladu žaltáře (Žaltář klementinský, Žaltář pasovský), v Mnichově nalezl tzv. staročeské Šípy z Toulce sv. Bonaventury a české přípisky v zápisníku Alberta Bohema. Četné spolehlivé paleografické a textově kritické popisy rukopisných zlomků staročeského a latinského písemnictví T. uveřejňoval zvláště v Časopisu Muzea Království českého, Čes. časopisu historickém, Listech filologických a ve Věstníku ČAVU; vybrané úryvky vydával v transliteraci, edice doplňoval textově kritickým a paleografickým aparátem a filologickým výkladem (mj. též o latinských předlohách). Časopisecky tiskl literárněhistorická pojednání o starší české literatuře (*Staročeské Spory duše s tělem, O staročeských dramatech velikonočních* aj.). Dlouholetý T. odborný zájem o rukopisné fondy univerzitní knihovny vyvrcholil knižními soupisy latinských a českých rukopisů (ve své době hodnocenými jako nejlepší svého druhu v Rakousko-Uhersku), které dodnes představují zásadní pomůcku při studiu pramenné základny českého písemnictví zejména pozdního středověku. Do rukopisných sporů zasáhl T. již na počátku 80. let na straně fundovaného obhájce RZ (již tehdy však zpochybňoval pravost některých dalších památek); později jako jediný ze starších filologů vystoupil s T. G. Masarykem a J. Gebauerem proti pravosti RKZ v četných paleografických i literárněhistorických studiích, v nichž se zabýval především rozbory nálezových svědectví a jazykovými a stylistickými paralelami RKZ s českou literaturou raného 19. století. Pro ediční řadu Fontes rerum Bohemicarum přeložil do češtiny některé latinské památky českého středověku (mj. bavorskou redakci Života sv. Václava, Život sv. Ludmily, Kristiánovu legendu, Letopis Jarlochův, kroniku Jindřicha Řezbáře).

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Josef Talínský (Tálinský), Talínský, Tálinský; J. T. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Abhandlungen KBGW (1880, Urbář zboží rožmberského z r. 1379, i sep.); Archiv für slavische Philologie (Berlín 1885, 1887; 1887 Anerkannte Falsa der böhmischen Literatur aus der ersten Hälfte unseres Jahrhunderts, dub.); Athenaeum (1885–91; 1886 Svědectví o objevení RK a RZ a O shodách RK a RZ s novějšími díly literárními); sb. Boj o podvržené Rukopisy (1911); Čas (1892, 1900–01); ČČM (1870–95; mj. 1870 Humanismus v Čechách; 1871 O prozodice české; 1879 Dvě staročeské památky ze 13. věku v Mnichově; 1881 Staročeské Spory duše s tělem; 1882 Milostná píseň česká z počátku 15. století; 1891 O staročeských dramatech velikonočních); Čech (1896); Čes. včela (1867, 1880); Čes. časopis historický (1902–04, Paběrky z rukopisů klementinských); Fontes rerum Bohemicarum (1873, 1875; 1873 mj. překl. Život ctihodného Arnošta, prvního arcibiskupa kostela pražského → knižně 1994); Květy (1867–68, Z ohlasů lyriky antické); Listy filologické (1878–1901; 1879 Zlomek nejstaršího českého překladu Geneze a Nový zlomek žaltáře českého ze 14. století; 1884 O staročeském Životě Krista Pána a nově poznaném jeho zlomku; 1886 Brněnský zlomek Růžové zahrady; 1887 Zlomek homiliáře bibliotéky klementinské; 1888 Staročeský pasionál z r. 1395; 1889 K legendě o 10 000 rytířích; 1891 Zlomky kroniky Dalimilovy nově objevené; 1897 Nový zlomek nejstaršího pře-

kladu Geneze; 1901 Nejstarší cisiojan český v novém rukopise objevený); Lumír (1879–80); Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung (Innsbruck 1888, Zur Beleuchtung des Handschriftenstreites in Böhmen); Mitteilungen des Österreichischen Vereines für Bibliothekswesen (Vídeň 1902–03); Nár. listy (1888, 1892); Obzor lit. a umělecký (1899); Osvěta (1882, Dějiny bibliotéky klementinské); Památky archeologické a místopisné (1885); sb. Památce Krameriově (1868); Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea… Františka Josefa I. (1898); Pokrok (1878); Poutník od Otavy (Písek 1859); Světozor (1867–69, 1877, 1880, 1896–97); sb. Upomínka na slavnost Krameriovu (1868); Věstník ČAVU (1892, 1896–1904; 1897–1901 Paběrky z rukopisů klementinských; 1904 Dva staré katalogy knih kolejí pražských); Věstník KČSN (1895); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ▮ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře:* Počátky humanismu v Čechách (1892); Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II. (1894); Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in c. r. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur 1, 2 (1905, 1906); Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a univerzitní knihovny pražské (1906). – *Překlad*: Q. Horatius Flaccus: Satiry (1867). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Manualník M. Václava Korandy (1888); Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic (1893); Dva listáře humanistické. 1. Dr. Racka Doubravského, 2. M. Václava Píseckého s doplňkem listáře Jana Šlechty ze Všehrd (1897). ▮

LITERATURA: an.: ref. překl. Q. Horatius Flaccus, Čes. obzor literární 1, 1867/68, s. 55; Elr. (J. Emler): ref. Urbář zboží rožmberského z r. 1379, ČČM 1880, s. 578; F. Prusík: polemika (s T. články v Athenaeu), Světozor 1886, s. 259 a pokr.; ● ref. ed. Manuálník M. Václava Korandy: J. G. (Gebauer), ČČM 1888, s. 482; K. J. Černý, LF 1889, s. 289 ●; ● ref. Počátky humanismu v Čechách: Zbt. (Č. Zíbrt), ČL 1892, s. 613; J. Blokša, Hlídka lit. 1892, s. 448; V. Flajšhans, Athenaeum 10, 1892/93, s. 282 (i ref. ed. Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic); an., Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 32, 1893/94, Lit. Beilage, s. 82 ●; ● ref. Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II.: Red. (A. Truhlář), ČČM 1895, s. 341; F. J. Rypáček, ČMM 1895, s. 283; J. Vlček, ČČH 1896, s. 113 (i ref. Počátky humanismu… a Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic) ●; V. Flajšhans: Paběrky z nových spisů o Husovi, Osvěta 1898, s. 471 + in Tři kritiky (1901, s. 7); an.: J. T., kustod univerzitní knihovny…, Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 71; ● ref. Catalogus codicum manu scriptorum latinorum…: an., Přehled 3, 1904/05, s. 455; R. Wolkan, Mitteilungen des Österreichischen Vereines für Bibliothekswesen (Vídeň) 1905, seš. 2–4; an., Přehled 5, 1906/07, s. 263 ●; ● ref. Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a univerzitní knihovny pražské: an., ČČH 1906, s. 492; Z. V. Tobolka, Čechische Revue 1907, s. 281 (i ref. Catalogus codicum…) ●; -n-: Sedmdesáté narozeniny…, Zvon 11, 1910/11, s. 80; ● nekrology: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 20; -n-, Zvon 14, 1913/14, s. 306; an., Přehled 12, 1913/14, s. 355; an., LidN 17. 2. 1914; F. Trávníček, ČČM 1914, s. 224; K. Kr. (Krofta), ČČH 1914, s. 126; E. S. (Smetánka, dub.), ČMF 1915, s. 170; K. I. Černý, LF 1914, s. 78; F. Vykoukal, Osvěta 1914, s. 867; O. Hujer, Věda česká 1, 1914/15, s. 119; J. Zubatý, Věstník ČAVU 1915, s. 107 ●; J. Král in O prozódii české 1 (1923, s. 445 ← LF 1896, s. 246); J. Ludvíkovský: Latinské písemnictví v dějinách české literatury, sb. Medievalistická konference… 1963 (1964, s. 117) → Antika, Čechy a evropská tradice (2002, s. 153); K. Šindelář: T. katalog latinských rukopisů pražské univerzitní knihovny, Čtenář 1986, s. 311; M. Hejnová in Průvodce po fondech oddělení rukopisů a vzácných tisků Státní knihovny ČSR v Praze (1989, s. 25); M. Kopecký: ref. Život ctihodného Arnošta… (vyd. 1994), Studia Comeniana et historica 1995, č. 54, s. 143; F. Kutnar, J. Marek in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví (1997, s. 433).

ls, vpb

Adolf **Truksa** viz Adolf **Muťovský**

Antonín **Trýb**

* 7. 3. 1884 *Karlov* u Křivoklátu
† 3. 9. 1960 *Brno*

Lyrický básník zpočátku tíhnoucí k symbolismu, prozaik s filozofickou orientací, ztvárňující zejména osobní zkušenosti z legionářského prostředí a Dálného východu i látky z pozdní antiky, publicista; autor odborných prací z oboru dermatovenerologie.

Syn hospodářského správce. Absolvoval české gymnázium v Příbrami (mat. 1903) a lékařskou fakultu pražské univerzity (doktorát 1909), kde byl také žákem a krátce i asistentem prof. J. Thomayera. Po odborných studiích v zahraničí, především v Hamburku, nastoupil 1914 místo asistenta na pražské dermatologické klinice; tehdy se oženil s lékařkou. Po vypuknutí světové války byl povolán k vojenské službě, 1916 se stal šéflékařem venerologického oddělení v pardubické vojenské nemocnici, 1917 se habilitoval z dermatologie. Jako vedoucí mise k sibiřské armádě (1919–20) poznal Čínu a Japonsko. 1921 zřídil na nově založené univerzitě v Brně dermatologickou kliniku, kde působil jako mimořádný, od 1923 jako řádný profesor; za okupace byl z kliniky vypovězen, znovu zde

pracoval 1945–59. Byl místopředsedou Českosl. dermatologické společnosti a aktivním členem mnoha evropských dermatologických společností. Napsal řadu odborných a vědeckých spisů. 1927–28 a 1952–53 byl děkanem brněnské lékařské fakulty. Od 1924 byl členem (1929–30 předsedou výboru) Moravského kola spisovatelů, od 1933 členem Dramatického svazu v Brně. Podnikal časté studijní cesty do Německa, Itálie a Francie, o prázdninách pobýval na Jadranu; s oblibou zahradničil. – Nejmladší z jeho tří dětí Helena Trýbová (1924–2005) byla herečkou Státního divadla v Brně.

Již v prvních básnických sbírkách, vydaných ještě za studií, naplněných erotickým smutkem a lyricko-romantickými obrazy, projevil T. sklon k meditativnosti a náladové uzavřenosti. Baladicky zabarvená „lyrická komedie" *Vodníkova nevěsta,* rozjímavě filozofující o životě, přírodě a jejich vzájemných vztazích, využívá dobové symboliky podobně jako teskné alegorické *Pohádky stříbrného pramene* (resp. *Opuštěnou stezkou*). Příklon k didaktičnosti a hledání mravních hodnot je příznačný pro verše *Pokorné zrání.* Cestopisné reportáže *Před branami Východu* se bystrými postřehy o dobové politické situaci, o mentalitě a zvycích asijského obyvatelstva i postižením psychického stavu českosl. armády na Sibiři zařadily mezi nejlepší díla legionářské literatury. Z T. až vědeckých zájmů o filozofii a kulturu Východu a povahové rysy jeho obyvatel ve srovnání s kulturou a povahou evropskou vycházel i jeho román, tragický milostný příběh mladého Číňana a nestálé Evropanky (*Příběhy domu na Čang-Wu*). Vypravěčsky nejméně dějově hybný a kompozičně nevyrovnaný román *Lidé z výprav,* který byl koncipován jako příspěvek k citovému, intelektuálnímu a etickému hledání soudobé české inteligence, propagoval vnitřní mravní obrodu jedince. Poté se T. soustředil ke studiu pozdní antiky a jejímu ztvárnění v románu *Císař chudých*. Se smyslem pro historickou pravdivost v něm usiloval o konkrétnost a objektivnost pohledu na císaře Diokleciána, hodnoceného dějinami jako krutého pronásledovatele křesťanů. Postižením tehdejších politických, sociálních a náboženských konfliktů i obecně lidských aspektů Diokleciánova osudu podal nejen rehabilitaci jeho rozporné bytosti, nucené vládnout v přelomové době, ale zároveň jeho vnitřní dramatický svár aktualizoval; suše vypravěčský styl románu prorůstá meditativnost a ozvláštňuje jej lyrizace přírodních dějů. T. válečné a poválečné sbírky intimní poezie tradičního tvaru, místy písňově melodické, místy těžkopádně didaktické, charakterizuje především lyrická oslava přírody, zejména květin, činorodý humanismus a hloubavé životní bilancování. Moudré vyrovnání s plynutím času, s prchavostí milostného citu, s bolestí a zmarem, prolnul T. vírou ve věčnou obrodu života. Zamyšlení nad účelem lidské existence v souvislosti s plodnou prací pro společnost vrcholí ve sbírce *Kruh.*

ŠIFRA: Tb. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Kmene 1930/31, 1931/32; Besedy Času (1908–10); Besedy lidu (1908–10); Cesta (1918–22, 1925–26); Časopis lékařů českých (od 1915); Čes. (pokr. Českosl.) dermatologie (od 1920); Čes. svět (1906–09, 1914–16, 1919); Dělnická osvěta (1909); sb. 10 let Osvobozeného divadla 1927–1937 (1937); sb. Hollar (1937, v příl. 1. sv. Sedmero básní A. T., i sep.); Horkého týdeník (1909); Host do domu (1954–57); roč. Chudým dětem (Brno); Jitřenka (1906); Karikatury; Klas (1923); Kolo (Brno 1940, 1946–47); Kopřivy; Kostnické jiskry (1956, 1958); Květy (1910–11); Lid. demokracie (1957); Lid. noviny (1919–31, 1935–41); Lit. noviny (1955); Lumír (1907, 1926); Malý čtenář (1906–11, 1915–18); Moderní revue (1917–20, 1925, i lit. ref.); Národ (1919); Nár. obzor (1909; Nár. osvobození (1925–26, 1929–30, 1934–36); Nebojsa; Niva (Brno 1930); Nový život (1953–54, 1956); sb. Nůše pohádek 1 (1918); Osvěta (1916); Paprsky (1905); Pokrokový obzor (1930); Právo lidu (1935, 1937); Prospekt (1930–31); Přítomnost (1925); Rozpravy Aventina (1926–31); Rudé právo (1959); Salon (Brno 1926); Stopa (1910–12); sb. Studie a vzpomínky prof. dr. Arne Novákovi k 50. narozeninám (Vyškov 1930); Světozor (1914–16, 1932); Svoboda (Brno 1932); Tvorba (1957); Věda a život (1936–38, 1945–48); Venkov (1910–11); Vzlet (Plzeň 1917); sb. Zborov 1917–1937 (1937); Země (1920–21); Zlatá Praha (1905–17); Zvon (1907, 1915, 1918). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Křivoklát (BB b. d., 1905); Písně o malém Jaku, Nero, Tiché sloky (BB 1906); Vodníkova nevěsta (D 1909); Pohádky stříbrného pramene (PP 1911; upr. vyd. b. d., 1921, s tit. Opuštěnou stezkou); Před branami Východu (cestopis, 1921); Pokorné zrání (BB 1926); Příběhy domu na Čang-Wu (R 1930); Lidé z výprav (R 1931); Císař chudých (R 1935); Dioklecián. Na okraj Císaře chudých (pojednání, 1935); Až v nás (BB 1940); Sonatiny (BB 1942); Loňské listí (BB 1946); Kruh (BB 1956). – *Výbor:* Z básní A. T. (1932, bibliof.). – *Ostatní práce:* Čeho se bojíte, malověrní? (rozhlas. přednáška, 1938); (odborné publikace:) Pohlavní zdravověda (1921); Choroby sexuální a venerické 1, 2 (1925–29); Praktická dermatologie (1937 a další upr. vyd.) aj. ■ KORESPONDENCE: in P. Pešta, Š. Vlašín: Spisovatelé Františku Trávníčkovi (z 1944 a 1954),

Sborník NM v Praze 1972, ř. C – lit. hist., s. 149; in Karel Čapek. Přijatá korespondence (Čapkovi z 1928–34; 2000, ed. M. Dandová a M. Chlíbcová). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Čes. (pokr. Českosl.) dermatologie (1920–39, 1946–54, s jinými). ▮

BIBLIOGRAFIE: M. Zídek: A. T. spisovatel (Knihovna J. Mahena v Brně 1984, rozmnož.). ▮ LITERATURA: ● ref. Křivoklát: -ásky, Zvon 6, 1905/06, s. 558; -a-, Máj 5, 1906/07, s. 409 (i ref. Písně o Malém Jaku…) ●; ● ref. Písně o malém Jaku…: W., Přehled 5, 1906/07, s. 262; V. Kol. (V. Červinka), Zvon 7, 1906/07, s. 12 ●; ● ref. Vodníkova nevěsta: F. X. Š. (Šalda), Novina 2, 1908/09, s. 343 → KP 7 (1953); Tristan (S. V. Friedl), Zvon 9, 1908/09, s. 682; P. F. M. (Malý), Dělnická osvěta 1909, s. 106; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 83 ●; ● ref. Pohádky stříbrného pramene: A. Procházka, MR 1910/11, sv. 23, s. 303; P. Maternová, Ženský svět 1911, s. 42 ●; ● ref. Opuštěnou stezkou: N. J., MSlR 15, 1920/22, s. 103; Jar. Kr. (Krecar), MR 1921/22, sv. 37, s. 139; A. H. (Hartl), Nové Čechy 5, 1921/22, s. 236; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 22, 1921/22, s. 278; A. N. (Novák), LidN 30. 9. 1922: M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 15. 11. 1922; A. M. Píša, Proletkult 1, 1922/23, s. 141 ●; ● ref. Před branami Východu: kč. (K. Čapek), LidN 9. 10. 1921 → O umění a kultuře 2 (1985, s. 334); M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 16. 10. 1921; R. M. (Medek), MR 1921/22, sv. 37, s. 326; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 22, 1921/22, s. 250 ●; ● ref. Pokorné zrání: A. M. Píša, Pramen 6, 1925/26, s. 342; J. Krecar, RA 1, 1925/26, s. 100; A. N. (Novák), LidN 20. 6. 1926; -ý- (M. Novotný), Kulturní zpravodaj 3, 1926/27, s. 203 ●; ● ref. Příběhy domu na Čang-Wu: A. N. (Novák), LidN 28. 9. 1930; G. (F. Götz), NO 5. 10. 1930; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 26. 10. 1930; K. (F. V. Krejčí), PL 23. 11. 1930; -tt- (K. Pittich), Čin 2, 1930/31, s. 496 ●; ● ref. Lidé z výprav: G. (F. Götz), NO 27. 9. 1931; A. N. (Novák), LidN 18. 10. 1931; AMP. (A. M. Píša), PL 1. 11. 1931; P. F. (Fraenkl), Naše doba 39, 1931/32, s. 372; A. G. (Grund), RA 7, 1931/32, s. 55 (i ref. Příběhy domu…) ●; ● k padesátinám: J. Janda, NO 4. 3. 1934; P. Fr. (Fraenkl), NO 7. 3. 1934; a. (J. Hora), Čes. slovo 7. 3. 1934 ●; ● ref. Císař chudých: V. Černý, LitN 7, 1934/35, č. 12; K. Sezima, Lumír 61, 1934/35, s. 521; d., Akord 1935, příl. O knihách, s. 14; A. M. P. (Píša), Čin 1935, s. 249 → Třicátá léta (1971); P. Fraenkl, Index 1935, s. 42; G. (F. Götz), NO 24. 3. 1935; A. N. (Novák), LidN 5. 5. 1935; E. Vajtauer, Rozhledy 1935, s. 65; Nk (B. Novák), Magazín DP 3, 1935/36, s. 42; vz. (V. Zelinka), Zvon 36, 1935/36, s. 14; Tichý (V. Tichý), Čin 1936, s. 30 ●; ● ref. Až v nás: J. B. Č. (Čapek), LidN 24. 6. 1940; AMP. (A. M. Píša), Nár. práce 18. 8. 1940, příl. ●; J. Štefl: k šedesátinám, LidN 5. 3. 1944; ● ref. Loňské listí: Vbá, Rovnost 13. 7. 1946; AMP. (A. M. Píša), Práce 11. 9. 1946; J. Janů, Svob. noviny 18. 10. 1946; B. P. (Pavlok), Akord 13, 1946/47, s. 154 ●; J. Průšek in A. T.: Příběhy domu na Čang-Wu (1949); J. Hrabák in A. T.: Císař chudých (1954); ● ref. Císař chudých (1954): J. Tomeček, NŽ 1954, s. 312; M. Šedo, LitN 1954, č. 33; P. Pokorný, Křesťanská revue 1954, s. 189 ●; ● k sedmdesátinám: L. Kundera, Rovnost 6. 3. 1954; J. Tomeček, RP 7. 3. 1954; vp (V. Pazourek), LD 7. 3. 1954; V. Lacina, HD 1954, s. 69; J. V. Pleva, LitN 1954, č. 10; B. Janoušek, Českosl. dermatologie 1954, s. 65 ●; ● ref. Kruh: gf (G. Francl), LD 18. 11. 1956; A. Jelínek, LitN 1956, č. 51; O. Mikulášek, HD 1956, s. 562; B. Polan, NŽ 1957, s. 86 → Život a slovo (1964); A. Závodský, Červený květ 1957, s. 68; K. Bednář, Zeměd. noviny 6. 2. 1957; I. Skála, RP 10. 4. 1957 ●; ● k pětasedmdesátinám: gf (G. Francl), LD 7. 3. 1959; -petr- (J. Petrmichl), RP 7. 3. 1959; J. Janů, LitN 1959, č. 10; J. Hrabák, HD 1959, s. 267 ●; ● nekrology: J. V. Pleva, RP 8. 9. 1960; J. Hrabák, HD 1960, s. 464; V. Lacina, Tvorba 1960, č. 36; B. Polách, LitN 1960, č. 37; pk (M. Petříček), Plamen 1960, č. 10 ●; J. Hrabák: k 80. výr. nar., Rovnost 1. 3. 1964; J. Horáček: k 85. výr. nar., Universitas 1969, s. 109; ● k 90. výr. nar.: S. Bartůšková, Universitas 1974, s. 98; V. Pazourek, Svob. slovo 8. 3. 1974 ●; J. Janáčková in A. T.: Císař chudých (1974); J. Felix: ref. překl. Cisár chudobných (1981), Nové knihy 1981, č. 46; J. Hrabák: Literární dílo A. T., in Život s literaturou (1982); ● k 100. výr. nar.: L. Pospíšil, Svob. slovo 7. 3. 1984; F. X. Halas, Universitas 1984, č. 2; -jh- (J. Hek), Kam v Brně 1984, č. 3 ●; (p): k 110. výr. nar., Brněnský večerník 9. 3. 1994; V. Linhartová: Přehled T. literární tvorby, Univerzitní noviny 1999, s. 45; K. Klöslová: J. Hašek, A. T., J. Kopta: Korejské motivy v jejich díle, Nový Orient 2001, s. 221; V. Mikulášková: A. T. (vzpomínka), Kam v Brně 2002, č. 5, příl. Kam; S. Káš: MUDr. A. T., dermatolog, spisovatel, uvědomělý Čech a brněnský patriot, Praktický lékař 2003, s. 363.

sb

Jiří **Třanovský**

* 27. 3. 1592 *Těšín* (Polsko)
† 29. 5. 1637 *Liptovský Mikuláš* (Slovensko)

Česky a latinsky píšící básník; pořadatel kancionálu, který významně ovlivnil kulturní život na Slovensku.

Psal se též Tranowský, Třanowský, Tranoscius, Tranoscyus, Tranosci, Třánowsky, Trzanowski, Trzanowský. – Pocházel z rodiny zámožného řemeslníka v Těšíně, kde také zahájil školní docházku. Jeho studia pokračovala v Gubenu v Dolní Lužici a v pomořanském Kolbergu. 1607 se zapsal na univerzitu ve Wittenbergu, kde 1611 završil studia filozofie a teologie. T. r. nastoupil učitelské místo ve škole u Sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze, 1612–13 působil jako vychovatel Adámka ze Švamberka v Třeboni, znovu jako učitel u Sv. Mikuláše a t. r. nebo začátkem 1614 jako učitel v Holešově. 1615

přijal místo rektora městské školy ve Val. Meziříčí. Zde se 1616 stal i farářem evangelické církve. Vzhledem k nepokojům po bitvě na Bílé hoře se T. musel s rodinou několikrát uchýlit do rodného Těšína. Od 1626 působil jako kazatel ve slezském Bielsku, ale 1628 byl přinucen Slezsko definitivně opustit a přesídlit na Slovensko. Zde se stal (především zásluhou svého ochránce barona Jana Szunyogha z Jesenice) 1631 kazatelem a zámeckým farářem na Oravě. T. r. byl povolán jako farář do Lipt. Mikuláše, kde se až do své smrti intenzivně věnoval literární činnosti.

Literární tvorba T. byla formována jeho ortodoxním luterským vyznáním. V jeho latinských básních, česky psaných modlitbách a česky skládaných duchovních písních se v různé míře objevují prvky nastupujícího barokního stylu, vcelku však v jeho tvorbě převládá starší reformační tradice a pozdní humanismus. První tištěnou knihou T. je soubor duchovní poezie *Odarum sacrarum sive hymnorum… libri tres* (Tři knihy posvátných ód neboli hymen…). Obsahuje verše na tradiční náměty křesťanské poezie. Vznikl pod přímým vlivem Jana Campana Vodňanského; po jeho vzoru usiloval T. sloučit antická metra s tradicí rýmovaného básnictví, přebíral od něho strofická a rýmová schémata a dokonce celé verše, pod jeho vlivem také napodoboval některé útvary klasické římské poezie, zvláště horatiovskou ódu. Základní tendencí Ód však je polemika s antickou tradicí, jíž je věnována závěrečná teoretická rozprava, odsuzující křesťanské básníky, kteří oslavují pohanské bohy a užívají antické mytologie. Zvláště eschatologickými motivy, slovními hříčkami, novotvary a jinými rétorickými prostředky se Ódy nejzřetelněji z děl T. přibližují barokní poetice. Na Ódy navazují tematicky T. české modlitby *Phiala odoramentorum… Modlitby křesťanské…*; jsou psány střídmým slohem bez ozdob, místy zabarveným osobním zaujetím. Nejvýznamnějším dílem T. je kancionál *Cithara sanctorum.* V prvním vydání obsahoval 412 písní. Více než 150 z nich jsou písně dosud netištěné; v této skupině je řada T. překladů z latiny a němčiny (písně M. Luthera, P. Ebera aj.), asi 90 písní jsou jeho vlastní díla. Ostatní písně jsou přejaty ze starší české hymnografické produkce luteránské (z kancionálu T. Závorky Lipenského), bratrské (písně J. Blahoslava, Lukáše Pražského aj.) i utrakvistické, několik jich pochází ze slovenského prostředí (písně E. Lániho aj.). Kancionál klade důraz na lidskou bezvýznamnost a důvěru v milost boží, obsahuje chiliastické písně a básnické lamenty, reagující na pronásledování protestantských církví. Duchovní písně T. nemají výrazně lyrický charakter, nepůsobí silným senzualismem, jak je to obvyklé u značné části katolické duchovní poezie 17. století. Jejich obraznost je inspirována biblí a metaforami ustálenými starší hymnografií. Písně T. potlačují konkrétnost a názornost, usilují o pojmovou přesnost, jen občas se v nich objeví subjektivní zabarvení. Jejich didaktické zaměření, způsob práce s rétorickými figurami i poměrně složitá větná stavba je sbližují se soudobou kazatelskou prózou. Jejich jazyk se blíží kultivované češtině reformačních humanistů; důsledně se vyhýbá slovakismům. Básnický přínos T. spočívá především v obohacení duchovní písně množstvím nových strofických útvarů. 142 písní má notovaný nápěv, většinou pevně svázaný s tradicí středověkého chorálu a starší reformační duchovní písně. T. kancionál ustálil repertoár duchovního zpěvu slovenských evangelíků. Do konce 17. století vyšel na Slovensku ještě desetkrát, do roku 1932 je registrováno více než 120 vydání. Postupně byl upravován a rozšiřován (výrazně už vydání v Levoči 1684, pořízené D. Sinapiem-Hořčičkou). Obohacen písněmi několika generací slovenských básníků (D. Krmana st. i ml., J. Zábojníka, J. Kalinky, K. Motěšického aj.), dostal definitivní podobu a rozsah (998 písní) za redakce S. Hruškovice 1745. T. kancionál ovlivnil další vývoj české i slovenské hymnografie, jak evangelické, tak katolické; stal se také uznávaným projevem česko-slovenské kulturní jednoty. Pro potřeby církevní praxe připravil T. české vydání tzv. augšpurské konfese (někteří badatelé ho považují také za autora rukopisného pojednání Prologus in Apocalipsis…, to jest Výklad na zjevení sv. Jana Apoštola… z 1615). Výuce na humanistické škole byla určena latinsko-česko-německá konverzační příručka *Formulae colloquiorum…*, sestavená na základě starších vzorů.

PSEUDONYMY: Teschinensis, Teschinio-Silesius, Teschino-Silesius, Těšiňan, Těšínský Slezan. ▮ KNIŽNĚ: Odarum sacrarum sive hymnorum… libri tres (Břeh ve Slezsku 1629); Phiala odoramentorum… Modlitby křesťanské… (Levoča 1635); Cithara sanctorum. Písně duchovní staré i nové (Levoča 1636); Formulae colloquiorum… (2. vyd. Levoča 1655; 1. vyd.

nezjišt.). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Konfesí augšpurská buďto Vyznání víry svaté evanjelitské… (Olomouc 1620). ▮ EDICE. *Ukázky in:* ant. České baroko (1941, ed. Z. Kalista); Já miluji, nesmím povídati… Antológia zo slovenskej barokovej poézie (Bratislava 1977, ed. G. Slavkovská); Z klenotnice staršieho slovenského písomnictva 3. Antológia barokových literárnych textov 1 (Bratislava 1989, ed. J. Minárik); Slovenská literatúra (Bratislava) 1992, s. 309 (přel. M. Novacká; úvody k Ódám). ▮

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); L. V. Rizner in Bibliografia písomníctva slovenského 6 (Turč. Sv. Martin 1934); in Slovenský biografický slovník 6 (Martin 1994); Knihopis č. 1584, 16 302 – 16 338. ▮ LITERATURA: L. Hann: Cithara sanctorum, její historia, její původce a tohoto spolupracovníci (Pešť 1873); J. Mocko: Život Jura Tranovského (Senica 1891); G. Plavec: Tristaročný Tranoscius 1636–1936 (Lipt. Sv. Mikuláš 1936); Š. Krčméry: Zo slovenskej hymnologie. K 300. výročiu T. Kancionálu (Lipt. Sv. Mikuláš 1936); Tranovského sborník (Lipt. Sv. Mikuláš 1936; přisp. J. B. Čapek → Záření ducha a slova, 1948, J. Čaplovič, J. P. Ďurovič, F. Hrejsa, Š. Krčméry, J. Mocko, S. Š. Osuský, M Pišút aj.); J. T. Sborník k 300. výročí kancionálu Cithara sanctorum (Bratislava 1936, sep. z čas. Bratislava 1936; přisp. J. Čaplovič, J. Ďurovič, J. Ludvíkovský /část/ → Antika, Čechy a evropská tradice, 2002, A. Pražák, J. Vilikovský); J. P. Ďurovič: Živá kniha (Význam Tranoscia) 1636–1936 (Lipt. Sv. Mikuláš 1936); sb. Tranovského jubilejné slávnosti (Lipt. Sv. Mikuláš 1937); sb. Památce J. T. – Tranoscia (Bratislava 1937); A. Wantula: Ks. Jerzy Trzanowski. Życie i twórczość (Těšín 1938); J. Ďurovič: Duchovná poezia slovenská pred Tranovským (Lipt. Sv. Mikuláš 1939); J. T. Materiály k životopisu (Opava 1956, ed. A. Grobelný). ▮ J. Jireček in Hymnologia Bohemica (1878); J. Mocko: Príspevok k dejinám Tranoscia, Cirkevné listy (Lipt. Sv. Mikuláš) 1890, č. 4; F. Mareš: Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii. 48. J. T., ČČM 1908, s. 123; J. B. Čapek in Československá literatura toleranční 1781–1861 1, 2 (1933); V. Bitnar: Tři staletí slovenského kancionálu Cithara sanctorum, Archa 1934, s. 166; J. Vilikovský: Cantus catholici, Bratislava 1935, s. 269 + T. a Cithara sanctorum, LidN 26. 9. 1936; J. Ludvíkovský: J. T. latinské duchovní parafráze ód Horatiových, LF 1936, s. 67 → sb. Non omnis moriar 2 (1936) + Tranosciovy Formulae colloquiorum, Bratislava 1937, s. 56; J. Ďurovič: Príspevky k dejinám Tranosciusa, Cirkevné listy (Bratislava) 1936, č. 2 + Spoločné piesně slovenských katolíkov a evanjelíkov v 17. století, Prúdy (Bratislava) 1937, s. 610 + Vliv Tranoscia na moravskú ľudovú pieseň duchovnú, ČMM 1937, s. 391; Z. Bokesová-Hanáková: Hudba v díle T., Bratislava 1937, s. 313; Z. Kalista: ref. Tranovského sborník a sb. J. T., ČČH 1937, s. 377; R. Říčan: Jubilejní literatura o J. T., ČMM 1937, s. 88; F. Hrubý: K jubileu J. T., ČČH 1938, s. 70; Z. Kalista in ant. České baroko (1941); H. Ch. Wolff: Die geistlichen Oden des Georg Tranoscius und die Odenkompositionen des Humanismus, Die Musikforschung (Kassel) 1953, s. 300 a 1954, s. 39; J. Minárik: K vývinu slovenskej duchovnej poézie, SLit (Bratislava) 1955, s. 25; E. Němec: Lament Těšínských z roku 1629, Těšínsko 1958, č. 3; M. Rusinský: Těšínský exulant, tamtéž 1963, č. 5; M. Poštolka: Die Odae sacrae des Campanus (1618) und des Tranoscius (1629): ein Vergleich, Miscellanea musicologica 21–23, 1970, s. 107; red.: Významná sbírka T. tisků, Zprávy Okresního muzea v Čes. Těšíně 1972, č. 43; J. Mišianik in Pohľady do staršej slovenskej literatúry (Bratislava 1974); J. B. Čapek: J. T. – obdarovatel celé československé vlasti, Těšínsko 1980, č. 1 a pokr.; J. Minárik in Baroková literatúra (Bratislava 1984) + in Renesančná a humanistická literatúra (Bratislava 1985); A Škarka in Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); J. Michalko: Význam Tranovského kancionála pre evanjelickú cirkev a slovenské národné povedomie, Cirkevné listy (Bratislava) 1986, s. 129; A. Grobelný: J. T. – veliký básník Těšínska v 17. století, Těšínsko 1992, č. 2; K. Bogar: Legenda zvaná Cithara sanctorum aneb Tranoscius, tamtéž; M. Kopecký: Komenského versologie a Slovensko, SLit (Bratislava) 1992, s. 273; M. Hamada: Georgius Tranoscius – Juraj Tranovský. Reformačný humanista a tvorca duchovnej piesne, tamtéž, s. 279; K. Vráblová-Sanitrárová: Doterajšia reflexia osobnosti Juraja Tranovského a jeho kancionála, tamtéž, s. 290; E. Tkáčiková: Poetika duchovnej piesne Juraja Tranovského, tamtéž, s. 294; F. Štraus: Verš a strofika Tranovského duchovných piesní, tamtéž, s. 297; G. Gáfriková: Juraj Tranovský a J. A. Komenský, tamtéž, s. 300; M. Novacká: Tranovského úvody k ódám a dizertáciam, tamtéž, s. 307; B. Janik: Ks. Jerzy Trzanovski, życie i dzielo, Pamiętnik Cieszyński (Těšín) 1992, s. 20; W. Węgrzynova: Muzyczne wartości Cithara Sanctorum Jerzego Trzanowskiego, tamtéž, s. 40; T. Sikora: Ks. Jerzy Trzanovski – słowiański Luter, Evangelický kalendář – Kalendarz ewangelicki (Těšín) 1992, s. 97; M. Kopecký: Komenský a T., sb. Z kralické tvrze 18, 1991/92 (1993), s. 41 + Dnešní stav a problematika bádání o J. T., SPFF Opava, ř. A – lit. vědná, 1997, č. 2; J. Pleskot in Slezská barokní kultura (1998); J. Fabiánová: První vydání T. Cithary sanctorum, Valašsko 2000, č. 5; L. Bednár: Vieroučný odkaz Cithary sanctorum – Tranovský ako teológ, Cirkevné listy (Bratislava) 2001, č. 7; T. Vráblová: Estetický kód cirkevných piesní (Tranovského Cithara sanctorum, 1936), SLit (Bratislava) 2003, s. 20, 110; in ant. Služebníci Slova Božího v krajině pod horami (2005, ed. O. Spratek).

jma

Václav Beneš **Třebízský** viz
Václav **Beneš Třebízský**

Budislav **Třemšínský**

* 28. 11. 1841 *Lnáře* u Blatné
† 28. 1. 1883 *Praha*

Vlastenecký básník, autor satirických a humoristických výstupů, překladatel, publicista.

Vl. jm. Gustav Bach, psal se též Gustav A. Bach a Bach Třemšínský; vlastenecké literární jméno zvolil podle vsi Budislavice u Blatné (odkud snad pocházeli jeho předkové) a podle vrchu Třemšín, jemuž složil hold ve svých básních. – Syn lékaře; matka krátce po T. narození zemřela. T. vyrůstal pod vlivem otcovy vlastenecké výchovy. Německé gymnázium navštěvoval v Plzni od 1851, po maturitě vystudoval v Praze práva (1861–65), nějaký čas žil z kapitálu po rodičích. Poté, co se jeho jmění časopiseckým podnikáním a četnými pokutami zmenšilo, byl nucen vstoupit do státní služby. Působil jako právník v některých pohraničních městech, kde se pro své národní smýšlení dostával do konfliktů. V 70. letech pracoval jako účetní oficiál finančního zemského ředitelství v Praze. 1879 se oženil. Zemřel ve Všeobecné nemocnici v Praze.

Jako prozaik T. debutoval v časopisu Poutník od Otavy humoristickou prózou a uveřejnil v něm i prozaické *Pověsti lnářské* pojednávající o okolí Lnář. Básně publikované v polovině 60. let shrnul do jediné básnické sbírky, která obsahuje převážně lyriku, ojediněle též epiku a samostatný oddíl překladů z německé (J. W. Goethe, H. Heine) a maďarské (S. Petőfi, patrně prostřednictvím němčiny) poezie. T. básním dominuje představa vlastenecké povinnosti, uskutečňované patetickým gestem a proklamativními výzvami k boji za vlast, osvětu a vzdělanost. Sbírka obsahuje písňovou lyriku přírodní, milostnou i rodinnou (apostrofující otce), básně opěvující boha i verše satirické (zde vliv H. Heina a J. Nerudy), žánrové popěvky pijácké i myslivecké. Poměrně široký je rejstřík T. básnických útvarů (od elegie až k epigramu), epiku zde reprezentuje báseň *Hrabě Karoli,* tematizující svobodný cikánský život, a východní pověsti inspirovaná báseň *Olaudah.* Básnické dílo T. nedosáhlo sice úrovně tvorby májovců, je však cenným svědectvím o myšlenkové a citové atmosféře 60. let. Z němčiny T. přeložil rovněž Goethovu tragédii Klavigo a veselohru Občan generálem, která zůstala v rukopisu. V době po pádu Bachova absolutismu usiloval o obnovu veřejného života, rozvíjel přitom podněty a odkaz politické satiry K. Havlíčka Borovského a B. Mosera; s E. Justem redigoval a vydal sborník humoru a satiry Rarášek, sám vydal jeden ročník časopisu Šotek. Zde oba anonymně uveřejňovali příležitostné verše, veršované proslovy, deklamovánky, obrázky ze života, žertovné pranostiky, anekdoty a dramatický žert. (T. údajně redigoval pod pseudonymem též časopis Blesk.). – Pod pseud. Budislav Třemšínský tiskl 1885–86 prózu v obnoveném Poutníku od Otavy A. Hovorka.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Šotek (Blesk 1864, dub., též kolektivní pseud. v Šotku); B. T., B. T-ý, Bud. T…ský, G. A. B. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Blesk (1864); Čes. Thalia (1867–68); Poutník od Otavy (Písek 1858–60; 1859 Pověsti lnářské); Praha (1867, B Třemšín); Rarášek (1865); Rodinná kronika (1862); sb. Cyril a Metoděj (Brno 1864); Šotek (1867–68, mj. P Vojtíšek); Veleslavín (1864, Příspěvky k dějepisu českého kněhtlačitelství 1. Počátky vydávání českých novin); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Poezie:* Básně (1868; 1871 obálkové vyd.). – *Překlad:* J. W. Goethe: Klavigo (1863). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Blesk (1864, dub.), Šotek (1867); *sborník:* Rarášek (1865, s E. Justem). ■

LITERATURA: an.: nekrolog, Urbánkův věstník bibliografický 1883, s. 193; an.: Zapomenut, Čes. noviny 20. 6. 1883; K. Polák: Heine und die tschechische Dichtung, sb. Xenia Pragensia Ernesto Kraus… oblata (1929, s. 295) + Ein vergessener tschechischer Clavigo-Übersetzer, Germanoslavica 3, 1935, s. 134; L. Stehlík in Země zamyšlená 1 (1957, s. 44; zde mylný údaj o T. otci).

vfr

Ladislav **Třenecký**

* 4. 6. 1902 *Slezská Ostrava* (Ostrava)
† 30. 3. 1942 *Osvětim* (Polsko)

Prozaik námětově zaměřený na sociální poměry ostravského regionu, autor nenáročných veseloher s milostnou tematikou; divadelní kritik a publicista.

Narodil se v hornické rodině jako nejmladší ze sedmi dětí. Vystudoval učitelský ústav ve Slezské Ostravě. Od září 1921 učil na obecné škole v Radvanicích u Ostravy, 1922–24 v Kozmicích na Hlučínsku, potom opět v Radvanicích (od 1927 na měšťanské škole). Po dobu téměř dvaceti let byl vzdělavatelem sokolské župy a byl

také za odbojovou sokolskou činnost 8. 10. 1941 zatčen a po věznění v Brně odvezen 11. 2. 1942 do koncentračního tábora v Osvětimi, kde zahynul.

Již jako student psával do krajinských časopisů básně, epigramy, črty a povídky, postupně i recenze a divadelní referáty (ve 30. letech). Celá T. tvorba se soustřeďuje do dvou námětově odlišných okruhů. Látku ke svým prózám čerpal převážně z hornického prostředí Ostravska a orientoval se na sociální problematiku. Pomocí naturalistických prvků v toku realistického vyprávění vytvářel ovzduší tíživosti a bezútěšnosti lidských osudů a zejména v románech evokoval tragiku jedinců, kteří vedou zápas s lhostejným světem, zmítaným 1. světovou válkou (*Černé mámení*) nebo hospodářskou krizí (*Parta*). Zlepšování sociálních poměrů viděl ve výchovném působení a technickém pokroku. Protipólem chmurných příběhů byl humorně laděný román učitele na malém městě (*Petr v nesnázích*), několik povídek z výboru *Muži v černém* a konvenční veselohry s erotickými zápletkami, situované do exkluzivního prostředí a založené na situační komice. – Byl též autorem rozhlasových her (Čtyřicetiletá, Modrá krev, Zásnuby).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Láďa Dravý, L. T. Dravý, Salmovský; lt, L. T. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Nár. divadla moravskoslezského; Bezručův lid (Místek 1939); Čes. slovo (Mor. Ostrava 1939–40; 1939 v příl. R Černé mámení); Čin (1930–32); Denní noviny (Mor. Ostrava 1939); Duch času (Mor. Ostrava, od 1922, od 1934 pravidelný divad. ref.); Hlas lidu (Olomouc, Prostějov 1931); Iskra (Hrabyně 1932); Kolo (Brno); Lit. noviny (1928); sb. Májový sen (1941, pohádka O hořícím kameni); Moravskoslezský deník (Mor. Ostrava, od 1925, příspěvky též v příl. vycházející do 1931 s tit. Besedy Moravskosl. deníku); Nár. listy; Nár. osvobození (1929–31, 1938, 1940); Nár. politika (1920); sb. Náš hlas (Frýdek 1935, stať K problému slezské prózy); Noviny z moravského Slovenska (Břeclav); Nový Bezručův kraj (Mor. Ostrava 1931); Ostravský večerník; sb. Pohádky zpod Lysé hory (Mor. Ostrava 1942, pohádka Důl s chlupatými havíři); Polední deník (Mor. Ostrava); Rudý kraj (Mor. Ostrava 1922, 1924); sb. Slezsko Bezručovi (Hrabyně 1937); Slezský sborník (Opava 1936); Sokolské noviny; Středisko (Brno 1931–33, divad. ref.); Telegraf; Věstník Ústředního spolku jednot učitelských na Moravě (Brno 1927–29); – posmrtně: Nár. divadlo moravskoslezské (1945); Červený květ (Ostrava 1969). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Nákaza (PP 1931); Kamarádské manželství (D 1933, i prem.); Parta (R 1934); Milkování (D 1935, i prem.); Eva začíná znovu (D 1937, i prem.); Muži v černém (PP 1939); Petr v nesnázích (R 1940); Zapomenutý revír (R 1942); – posmrtně: Černé mámení (R 1946); Katastrofa (P 1947). – *Výbor:* Muži v černém (1954). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* Pavla (1940); Černá země (1945, dramatizace R Zapomenutý revír). ▮ KORESPONDENCE: A. Schenková: Ke vztahu Zdeněk Bár – L. T. (vzáj. koresp. z 1931–41), Časopis Slezského muzea 1972, série B – vědy historické, s. 17. ▮

LITERATURA: D. Puchalská: L. T. (Kraj. knihovna v Ostravě 1959); H. Fojtáchová, B. Součková: L. T. Pozůstalost (PPB Opava 1965, soupis pozůstalosti s životopis. statí). ▮ ● ref. Nákaza: -ks- (K. Stránský), Středisko 1, 1930/31, č. 7–8; F. L. (Loubal), Čin 2, 1930/31, s. 739; V. Martínek, Moravskoslezský deník 27. 6. 1931; Z. Bár, Věstník Matice opavské 1931, s. 42 ●; Z. Vavřík: ref. Kamarádské manželství, Polední ostravský deník 7. 6. 1933; ● ref. Parta: vz. (V. Zelinka), Zvon 34, 1933/34, s. 547; J. O. (Ošmera), Čin 1934, s. 381; jbk., Dělnická osvěta 1934, s. 137; Kp. (J. Knap), Venkov 23. 1. 1935 ●; ● ref. Kamarádské manželství (pražská insc., všechny ref. z 31. 8. 1935): m. n. (M. Novotný), LidN; AMB (A. M. Brousil), Venkov; If. (I. J. Fischerová), NO; AMP. (A. M. Píša), PL ●; vp.: ref. Eva začíná znovu, Venkov 30. 4. 1937; ● ref. Muži v černém: B. Slavík, LidN 15. 1. 1940; Sv. (O. Svozil), Archa 1940, s. 95 ●; ● ref. Petr v nesnázích: V. Martínek, Moravskoslezský deník 19. 1. 1941; b. (V. Běhounek), Nár. práce 23. 3. 1941; K. Polák, KM 1941, s. 178; Sv. (O. Svozil), Archa 1941, s. 89; Boj (P. Bojar), Studentský časopis 21, 1941/42, s. 28 ●; V. Martínek: ref. Zapomenutý revír, LidN 9. 8. 1942 + Několik slov o L. T., in L. T.: Černé mámení (1946) → Živné zdroje (1972); ● ref. Černé mámení: K., Svob. slovo 7. 6. 1946; ko (Z. Koňák), NO 8. 6. 1946; Brk (F. Buriánek), Zeměd. noviny 20. 7. 1946 ●; V. Martínek: O L. T., Kolo 11, 1946/47, s. 4; D. Šajtar: ref. Muži v černém (výbor), Nová svoboda 8. 10. 1955; V. Ficek: L. T. 1902–1942, Červený květ 1957, s. 54; ● k jubileím: A. Sivek, Nová svoboda 3. 6. 1962; J. Svoboda, Slezský sborník 1962, s. 163; -or- (O. Rafaj), Červený květ 1962, s. 189 ●; O. Šuléř: Zapomínaní a zapomenutí, Červený květ 1969, s. 30; A. T. (Třenecká): L. T. a veřejná činnost, Nová svoboda 14. 1. 1970; Z. Bár: L. T. – spisovatel a člověk, Nová svoboda 2. 4. 1970; J. Šulc: Epik ostravské periferie L. T. (s dopisem P. Bezruče L. T. z 6. 4. 1941), Listy PPB, ř. 3, 1965–71 (1971), s. 217; S. Bartůšková: Prozaik sociálních konfliktů, Listy PPB, ř. 4, 1972–74 (1974), č. 6; J. Svoboda: Tragické torzo, in Tvorba a region (1974); Zba (M. Zbavitel): Vzpomínky na autora próz z hornického života, Ostravský večerník 8. 6. 1977 + (pod plným jm.) L. T. a divadlo, Ostravský kulturní měsíčník 1982, č. 5; (g).: Památce L. T., Svob. slovo (Brno) 2. 6. 1992.

sb

Jan **Třeštík**

* 22. 7. 1859 *Blatná*
† 4. 7. 1935 *Praha*

Autor cestopisů a próz inspirovaných Balkánem.

Vystudoval vyšší reálku v Písku a textilní školu v Praze. 1884–94 působil jako profesor řemeslnické školy ve Volyni, kde též pracoval v Nár. jednotě pošumavské a spoluzakládal odbornou školu košíkářskou a zimní školu hospodářskou. 1894–98 vyučoval v Sarajevu na průmyslové škole a od 1898 byl ředitelem státní průmyslové školy v Jaroměři.

T. využil ve své tvorbě poznatky a zážitky vycházející z vlastních pobytů na Balkáně a z cest, zvláště do Bosny a Hercegoviny a Dalmácie (např. s Klubem čes. turistů). Jeho cestopisy (*Ku břehům Adrie*) kladou důraz na kulturní a historickou stránku, etnografii i turistické zajímavosti. V pokusech prozaických (*Hercegovské obrázky*) se T. snažil romanticko-dobrodružnými příběhy o lásce, vášni či osudu postihnout dramatické prolínání kultur a střety turecko-slovanské; úsilím o věrné zachycení místního koloritu (historické exkursy, líčení přírodních podmínek, folkloristické komentáře, lexikální vlivy atp.) se však děj leckdy rozpadá. Časopisecky T. publikoval cestopisné a národopisné črty, kratší prózy a literárněhistorická pojednání (žánrové či bilancující přehledy srbské, bosenské a albánské literatury, medailony autorů, referáty o novinkách); jihoslovanskou literaturu též příležitostně překládal (S. Ćorović aj.).

PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. revue (1899–1901); Hlas národa (1891, 1897–98, 1905, 1908, i příl. Nedělní listy); Květy (1884); alm. Na pomezí (Teplice 1885); Nár. listy; Osvěta (1892); Posel z Budče; Pražský ilustrovaný kurýr (1896); Slovanský přehled (1899); Vlasť (1891–1904); Zlatá Praha (1897, 1911). ∎ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Hercegovské obrázky (PP b. d., 1889); Ku břehům Adrie (cestopis, 1897); Na slovanském jihu (cestopis, 1897). – *Ostatní práce:* Platidla (1889); 1848–1908. Črty ku šedesáté ročnici panovnického jubilea císaře a krále Františka Josefa I. (b. d., 1908; 1911 s tit. Náš mocnář). ∎

LITERATURA: ● ref. Hercegovské obrázky: A. Novosadský, Pražské večerní noviny 1889, č. 10; A. S., Hlídka lit. 1889, s. 160; O. Klen, Lit. listy 11, 1889/90, s. 93 ●; ● ref. Ku břehům Adrie: an., Pražský deník 23. 10. 1897, příl. Besídka pro zábavu a poučení; J. Holeček, NL 12. 11. 1897; an., Besedy lidu 6, 1897/98, s. 10; V., Lit. listy 19, 1897/98, s. 87; J. Šč. (B. Prusík), Lumír 26, 1897/98, s. 216 ●.

jz

Dmitrij **Tschižewskij**

* 5. 4. 1894 *Olexandria* (Ukrajina, Chersonská oblast)
† 18. 4. 1977 *Heidelberg* (Německo)

Literární historik a teoretik, komparatista, filozof, editor, organizátor vědeckého života, přední osobnost světové literárněvědné slavistiky; jeho bohemistické studie se zaměřují na srovnávací analýzy středověkého a barokního písemnictví a na život a dílo J. A. Komenského a K. H. Máchy.

Vl. jm. Dmytro Ivanovič Čyževskyj. Psal se a byl psán též Dmitrij Čiževskij (resp. českou podobou Čiževský), dále anglickou transkripcí jména (Dmitry) a příjmení (Chyzevsky, Chyzhevsky), resp. transkripcí nedůslednou (Cizevsky, Cyzevskyj, Čyževskyj); podoba Tschižewskij (Tschiževskij) je varianta, kterou Tsch. používal (ač ne důsledně) v Německu, v české odborné literatuře a při knihovnickém zpracování se prosazuje náležitá transkripce Čyževs'kyj. Podle juliánského kalendáře se narodil 23. 3. – Syn příslušníka drobné ukrajinské šlechty (užívajícího primárně ruštinu v konverzaci a písemném styku), který byl vězněn pro své politické aktivity; matka M. D. Jeršovová (1858–1925), žačka I. J. Repina, se zabývala malířstvím a literaturou. Od 1904 navštěvoval Tsch. v rodišti klasické gymnázium (mat. 1911), poté studoval do 1913 na fyzikálně-matematické fakultě petrohradské univerzity přírodní vědy a filozofii a 1914–19 filozofii a filologii na historicko-filologické fakultě Univerzity sv. Volodymira v Kyjevě (v rámci slavistického studia se učil i češtinu). Jako sociální demokrat (menševik) byl vězněn, 1918 byl zvolen poslancem nového ukrajinského parlamentu (hlasoval proti samostatnosti Ukrajiny, i proto nebyl též později v kruzích ukrajinské nacionalistické emigrace oblíben). 1919 obhájil práci o filozofickém vývoji F. Schillera, 1920 byl jmenován docentem lingvistiky na Institutu Žekulinové, 1921 se stal docentem filozofie na kyjevské univerzitě. Poté byl bolševiky zatčen, podařilo se mu však uprchnout přes Polsko do Německa (údajně unikl popravě). 1921–23 studoval u K. Jasperse na univerzitě v Heidelber-

gu a u E. Husserla a M. Heideggera na univerzitě ve Freiburgu (F. in B.). 1923 odešel do Prahy, kde se stal lektorem, později docentem a profesorem (1924 prací *Filosofija na Ukrajini*) na Ukrajinském vysokém pedagogickém institutu M. Drahomanova a na Ukrajinské volné univerzitě (vyučoval logiku, filozofii a ukrajinskou literaturu); působil též ve Filozofické společnosti, Slovanském ústavu, Ruské filozofické společnosti a Pražském lingvistickém kroužku (není prokázáno, že by česky psal). Navázal osobní a korespondenční kontakt s četnými vědci působícími v Praze (F. M. Bartoš, A. L. Bém, P. Bogatyrjev, O. Fischer, A. V. Florovskij, B. Havránek, J. Hendrich, J. Horák, Z. Kalista, S. O. Karcevskij, N. O. Losskij, A. S. Mágr, V. Mathesius, J. Patočka, A. Pražák, E. Rádl, J. V. Sedlák, A. Škarka, F. Tichý, B. Trnka, E. Utitz, M. Weingart, později J. Páta); vědeckou iniciativností ho zaujal R. Jakobson (z jeho podnětu začal studovat dílo K. H. Máchy), přátelský vztah měl k J. Vašicovi, který ovlivnil Tsch. zájem o barokní poezii a jehož památce připsal 1972 výbor svých bohemistických studií. Přes rok pobýval Tsch. v Praze, v létě ve Freiburgu; 1929 se tam přestěhoval, ale každoročně dvakrát pobýval delší dobu v Praze (rodina zůstala v ČSR, po 1939 manželka s dcerou emigrovaly do USA). 1932 byl jmenován vedoucím slavistiky na univerzitě v Halle, kde vyvíjel za nepříznivých podmínek (od 1937 nesměl cestovat do zahraničí, od 1941 opustit Halle) rozsáhlou odbornou (1933 obhájil disertaci *Hegel in Russland*) a pedagogickou činnost (i mimo univerzitu) a vychoval řadu mladých německých slavistů; 1935–38 působil i na univerzitě v Jeně. Nabídky profesury v Brně (1938), ve Vídni, na Kolumbijské univerzitě v USA (1939) a v Bratislavě (1942) byl nucen odmítnout. Na jaře 1945 uprchl před Rudou armádou z Halle, pro neopodstatněné udání ze spolupráce se sovětskou tajnou službou nemohl dostat profesuru na univerzitě v Marburgu, kde krátkodobě působil, mimoto přednášel filozofii na Svobodné ukrajinské univerzitě v Mnichově a na Pedagogické akademii Ukrajinské autokefální církve; 1949–56 byl (na pozvání R. Jakobsona) hostujícím profesorem slavistiky na Harvardu v USA. Od 1956 až do smrti působil v Heidelbergu jako profesor a vedoucí katedry slavistiky, přednášel i v Kolíně n. Rýnem a vyvíjel rozsáhlou pedagogickou, odbornou a spolkovou činnost (vážený člen mnoha učených společností) v tehdejší Německé spolkové republice; jako pocta k jeho 60. a 70. narozeninám i úmrtí vyšly rozsáhlé sborníky vědeckých prací s mezinárodní účastí přispěvatelů. Nadále udržoval kontakt s českými literárními vědci, lingvisty a filozofy, 1968 u příležitosti sjezdu slavistů naposledy krátce navštívil Prahu.

Tsch. neobyčejně rozsáhlé badatelské zájmy se týkaly dějin východoevropské filozofie (zvláště děl F. M. Dostojevského, P. J. Čaadajeva a H. S. Skovorody) a jednotlivých filozofických disciplín, často v souvislosti s problémy filologickými (úvahy o dialektickém pojetí jazyka), a dále srovnávacími dějinami slovanských literatur a kultur se stálým zřetelem k západoevropskému (zvláště německému) kulturnímu, filozofickému a literárnímu dění. Jeho základní filozofický a kulturní názor spojoval v sobě tradice ruského lingvistického a literárněvědného formalismu, odkaz německé klasické filozofie (zvláště G. W. F. Hegela) a reflexi soudobých filozofických proudů (fenomenologie a filozofie existence). Za pobytu v Praze a v pracovních kontaktech s Pražským lingvistickým kroužkem rozvíjel v teoretické rovině i na konkrétním slovesném materiálu strukturální přístup k literárnímu dílu (podnětně působil např. aktualizací hegelovské dialektiky nebo výkladem funkce symbolu v literárním díle). Analytickými i syntetickými výzkumy nejprve ukrajinské a ruské literatury od středověku po klasiky 19. století (vedle F. M. Dostojevského zejména A. S. Puškin a N. V. Gogol) se Tsch. stal předním představitelem světové slavistiky, kterou ovlivnil hlavně stálým zřetelem k souvislostem přesahujícím úzkou oblast jedné národní literatury. Všechny jeho práce vycházely z přesvědčení o společném kulturním prostoru Evropy; podstatná pro ně byla jak srovnávací metoda, tak analýza jedinečnosti stylistických struktur (oboje charakterizovalo Tsch. průkopnické práce o podstatě a hlavních rysech baroka v evropských literaturách). Bohemistické studie o literatuře 10.–19. století pokládal Tsch. sám za podstatnou část svého díla; zvláštní pozornost přitom věnoval literatuře středověké a barokní, dílu J. A. Komenského a K. H. Máchy. V oblasti staroslověnského a církevněslovanského písemnictví české provenience se Tsch. zaměřil na textologickou analýzu vztahu mezi Gumpoldovou svatováclavskou legendou a starorus-

kou legendou o sv. Feodosiji, přičemž si kladl obecnější otázku poměru latinského a slovanského písemnictví a originality ve středověku; představu o specifikách církevněslovanské literatury českého původu shrnul v článku *Kirchenslavische Literatur bei den Westslaven* (přepracováno ve výboru *Bohemica* s tit. *Kirchenslavische Literatur bei den Čechen*), neopomenuv přitom i kontroverzní téma kontinuity českého písemnictví a jeho vztah k ostatním slovanským literaturám v raném středověku. Na materiálu středověké a barokní duchovní poezie se pokusil, poučen metodami ruského formalismu a popisnou systematikou rétoriky a rétorické stylistiky, stanovit časově vymezené stylové typologie jako souhrn určitých stylistických fenoménů a tematických komplexů (*Příspěvek k symbolice českého básnictví náboženského,* rozšíř. ve výboru Bohemica s tit. *Čechische mittelalterliche geistliche Lyrik; K symbolice barokní poezie*). Opakovaně se věnoval tematické a pramenné (*Comenius' Labyrinth od the World: Its Themes and Their Sources*), resp. stylové (*Das Labyrinth der Welt und das Paradies des Herzens des Jan Amos Comenius. Einige Stilanalysen*) a recepční analýze Labyrintu světa a ráji srdce J. A. Komenského, zabýval se i dosud nedoceněnou českou kazatelskou a traktátovou literaturou 17.–18. století a dobovou překladatelskou a adaptační praxí; stopy evropské mystické tradice a její básnické zobrazení sledoval ve studii *Ke kompozici Bridelovy básně Co Bůh? Člověk?*. Po jistou dobu Tsch. (v Zeitschrift für slavische Philologie) pravidelně posuzoval českou barokologickou produkci včetně textologické a ediční problematiky, objevil několik českých unikátních rukopisných a tištěných památek (zejména v archivu hallského sirotčince i v jiných německých knihovnách a archivech), resp. německé komeniologické literární produkce 17.–19. století a uveřejnil o nich podrobné nálezové zprávy. Mimořádný význam měl 1934 jeho nález ztracených částí Komenského spisu De rerum humanarum emendatione consultatio catholica (zvaného též Pansofie) v Halle (*Ztracené části Pansofie Komenského nalezeny, Foliové vydání vševědného díla Komenského*); edičně připravil a doslovem však opatřil pouze druhou část Pampadeia (1938 měl připravenu knihu o Komenského filozofii jazyka, která nevyšla). V máchovských studiích sémantickou a stylistickou analýzou jazyka rekonstruoval Tsch. jeho myšlenkový profil (zvláště jeho „antitetičnost") a upozornil na styčné body s mystickou literaturou středověkou a barokní v rovině rétorické, tematické a kompoziční i na ideový synkretismus Máchova světonázoru (*K Máchovu světovému názoru, Zwei Zitate im literarischen Tagebuch K. H. Máchas*). Do reprezentativního sborníku Co daly naše země Evropě a lidstvu přispěl hutnými kulturněhistorickými syntézami o myšlenkovém odkazu J. Husa v německém protestantismu a východoslovanských sektách a o recepci díla J. A. Komenského v západní filozofii 18. a 19. století. – K českému literárnímu a obecně kulturnímu kontextu soustavně přihlížel i v monografických pracích věnovaných dějinám ruské a ukrajinské literatury i v pracích komparatistických, včetně přehledů, koncipovaných jako učební a popularizační příručky. Ve 30. letech Tsch. příležitostně recenzoval českou i slovenskou filozofickou a literárněvědnou, výjimečně i beletristickou produkci (např. Čapkovu Válku s Mloky). Na sklonku 60. let uspořádal Tsch. na podnět mnichovského nakladatelství Wilhelm Fink výbor ze svých bohemistických článků a studií, které pokládal za nejpodstatnější (*Kleinere Schriften 2. Bohemica;* další proponované svazky – o komparatistice a o slovanských literaturách – se neuskutečnily). Doplnil je, někde přepracoval a z původních verzí přeložil do němčiny, do svazku přidal i texty dosud nepublikované (např. *Mácha und Mystik*).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Fritz Erlenbusch, P. Prokofjev; Č-, Č-yj. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Abhandlungen des Ukrainischen wissenschaftlichen Institutes in Berlin (1927, 1929); Actes du V. Congrès International d'Historie des Religions (Lund 1930); sb. Adam Mickiewicz. Księga v stulecie zgonu (Londýn 1958); sb. Adam Mickiewicz in World Literature (Berkeley, Los Angeles 1956); Akord (1944, Ke kompozici Bridelovy básně Co Bůh? Člověk?); American Slavic and East European Review (New York 1955); sb. Anton Čechov 1860–1960 (Leiden 1960); Archiv für Geschichte der Philosophie (Berlín 1931–32, 1961); Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen (Braunschweig 1963–64, 1966, 1973–78); sb. Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského (1938, 1940; 1938 Foliové vydání vševědného díla Komenského, 1940 Hallské rukopisy děl J. A. Komenského); Arka (Mnichov 1949); Bohemia (1931); Bohoslov (Mnichov 1949, New York 1951); Bulleten Ukrajinskoji Viľnoji Akademiji Nauk (Winnipeg, Mnichov, dub., 1946); Centralnaja Evropa (1931); sb. Co daly naše země Evropě a lidstvu (1939, Hus a východoslovanské sekty, Hus a německé protestantství, Komenský a západní filozofie, Ko-

menský a německí pietisté); Cyrilo-Methodianische Fragen (Wiesbaden 1968, Kirchenslavische Literatur bei den Westslaven, i sep.); Časopis Matice moravské (1940, Komeniana knihovny sirotčince v Halle); Čes. mysl (1934); 2. Congrès polonais de philosophie (Varšava 1930); Deutsche Literaturzeitung (Berlín 1933, 1935); sb. Die Literaturen der Welt in ihrer mündlichen und schriftlichen Überlieferung (Curych 1964); Die Welt der Slaven (Mnichov 1956–57, 1960–62, 1964, 1976); sb. Dostoevsky. A Collection of Critical Essays (New Jersey 1964); sb. Dostojevskij (1931); sb. Dostojevskij-Studien (Liberec 1931); sb. Drahomanivskyj Zbirnyk (Praha 1933); Dzvony (Lvov 1931–32); Eikon (Recklinghausen 1960); Encyklopedija Ukrajinoznavstva (Paříž, New York 1955–66); Etnografičnyj Vistnyk (Kyjev 1929); Evangelium und Osten (Riga 1935); sb. Festschrift für M. Vasmer (Berlín 1956); sb. Festschrift für Th. G. Masaryk (Bonn 1930); sb. Filosofskoje obščestvo v Prage 1927–8 (1928); sb. For Wiktor Weintraub. Essays in Polish Literature, Language and History… (Haag 1975); sb. Forschung und Lehre. Abschiedsschrift zu Johann Schröpfers Emeritierung… (Heidelberg 1975); Frankfurter Rundschau (1949, 14. 3. obrana proti politickým nařčením); Freiburger Theaterblätter (Freiburg i. B. 1926); G. Hüttl-Worth: Foreign Words in Russian 1550–1800 (Berkeley, Los Angeles 1963); Geistige Arbeit (Berlín 1938); Germanoslavica (1931–37); sb. Gogol from the Twentieth Century (Princeton 1974); sb. Gogol – Turgeněv – Dostojevskij (Mnichov 1966); Harvard Library Bulletin (Cambridge-Mass. 1952–55); Harvard Slavic Studies (Cambridge-Mass. 1953–54; 1953 Comenius' Labyrinth od the World: Its Themes and Their Sources); sb. Hegel bei den Slaven (Liberec 1934; upr. vyd. Darmstadt 1961); sb. Charisteria Guilelmo Mathesio quinquagenario… oblata (1932); Indogermanische Forschungen (Berlín, Lipsko 1936); Izvestija Russkogo Imperatorskogo Astronomičeskogo Obščestva (1915); Izvestija Russkogo Obščestva Ljubitelej Mirovedenija (1912, 1914–15); Jahrbuch für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft (Kolín n. R. 1964); Jahrbücher für Geschichte Osteuropas (Mnichov 1938, 1962); Jahresbuch der Heidelberger Akademie der Wissenschaften (1964); Jevrazijskije tetradi (Praha, Paříž 1935); Jomsburg (Lipsko 1937–38); Journal of American Folklore (Boston, New York 1956); Knyholjub (Praha 1927–29, 1932); Korrespondenzen. Festschrift für Dietrich Gerhardt zum 65. Geburstag (Giessen 1977); Księga pamiątkowa II-go polskiego zjazdu filozoficznego (Varšava 1928); Kyrios (Královec, Berlín 1937–44; 1937 a 1939–41 Comeniana); sb. Langue et Littérature (Liège 1961); Literarno-Naukovyj Zbirnyk (Hamburk 1947; New York 1952); Literaturanzeiger für das allgemeine wissenschaftliche Schriftum (Freiburg i. B. 1959, 1961); sb. Litteraria (Bratislava 1970); Logos (1924); M. Hruševskyj: Istoria ukrajinskoji literatury 1 (New York 1960); sb. Methodiana (Vídeň 1976); Moloda Ukrajina (Toronto 1956); N. V. Gogol: Die toten Seelen (Mnichov 1949); Naša kultura (Lvov 1936); Naše Žyttja (Augsburg 1948); Naukovyj Zbirnyk (New York 1954); Naukovyj Zbirnyk 1. Pamjaty D. I. Dorošenka (New York 1952); Naukovyj Zbirnyk Ukrajinskoho Pedagogičeskogo Instytutu v Prazi (1929, 1933); Naukovyj Zbirnyk Ukrajinskoho Vilnoho Institutu (Mnichov 1956); Naukovyj Zbirnyk v 30. ryčnycju naukovoji praci prof. I. Ohijenka (Varšava 1937); Neue Züricher Zeitung (1931); Neuer Literaturanzeiger (Freiburg i. B. 1963–64); Nova Evropa (Záhřeb 1931); Novaja Russkaja Kniga (Berlín 1922); Novyj Žurnal (New York 1950–52, 1954–56, 1958, 1963–64, 1968, 1973); sb. O Dostojevskom 1, 2 (Praha 1929, 1933; 1929 K problematice dvojníka); sb. Opuscula slavica et linguistica. Festschrift für Alexander Issatschenko (Klagenfurt 1976); Orient und Occident (Bern 1931, 1933–35); sb. Ost-Panorama 1955–1965 (Linec 1965); P. J. Čaadajev: Filozofické listy (1947); sb. Poetik und Hermeneutik 2, 3, 6, 7 (Mnichov 1966, 1968, 1975, 1976); Pracy Ukrajinskoho Istoryčno-Filologičnoho Tovarystva v Prazi (1941, 1944; 1944 Ukrajinskyj literaturnyj barok, i sep.); Prager Presse (1930–32); Puť (Paříž 1927–32); Revista Oriente (Madrid 1957); Revue d'Histoire de la philosophie (Paříž 1929); sb. Rok (New York 1957, Jak jsem našel neznámé rukopisy Komenského); sb. Rozbudova deržavy (Denver-Col. 1955); Ruch filozofický (1927–31, 1933); Ruperto-Carola (Heidelberg 1957–60); Russia Medievalis (Mnichov 1975); sb. Russian Epic Studies (Philadelphia 1948); Russian Review (New York 1956); Russische Heiligenlegenden (Curych 1953, ed. E. Benz); Russkaja škola za rubežom (Praha 1925–29, 1931, 1935); sb. Russkij literaturnyj archiv (New York 1956); sb. Russkije v Prage (1928); Sborník Matice slovenskej (Turč. Sv. Martin 1935–36, 1938); Sbornik pamjati Semjona Ljudvigoviča Franka (Mnichov 1954); sb. Schiller. Reden im Gedenkjahr 1959 (Stuttgart 1961); Scholar (Heidelberg 1948); Slavia (1934, 1970); sb. Slavische Barockliteratur (Mnichov 1970); Slavische Rundschau (1929–37; 1936 Wesen und Aufgaben der tschechoslowakischen Philosophiegeschichte, 1937 Eine kulturpessimistische Utopie – ref. o Válce s mloky K. Čapka); sb. Slavische Studien zum VI. internationalen Slavistenkongress in Prag (Mnichov 1968); Slavistična Revija (Lublaň 1957); sb. Slovanské studie věnované J. Vajsovi (1948); Slovenské pohľady (Turč. Sv. Martin 1935–37); Slovo (Záhřeb 1953, 1976); Slovo a slovesnost (1935–42; 1935 Ztracené části Pansofie Komenského nalezeny, 1936 Příspěvek k symbolice českého básnictví náboženského, K symbolice barokní poezie, 1937 Dva nové nálezy z díla Komenského, 1940 Nová komeniana hallská, 1942 Několik drobných komenian); sb. Solange Dichter leben. Puschkin-Studien (Krefeld 1949); sb. Sound, sign and meaning (Ann Arbor 1976, Prager Erinnerungen); Sovremennyje zapisky (Paříž 1923, 1926–31, 1938–39); Spudej (Praha 1925–26); sb. Stil- und Formprobleme in der

Literatur (Heidelberg 1959); Studenskyj Visnyk (Praha 1928); sb. Studia linguistica Alexandro Vasilii Issatschenko… (Lisse 1978); St. Vladimir's Seminary Quarterly (New York 1956); Südost-Forschungen (Mnichov, Lipsko 1939–43, 1954–58, 1961); Ševčenko. Zbirnyk (New York 1952–53); T. Ševčenko: Povne vydannja tvoriv 10 (Varšava 1936); The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States (New York 1951–53, 1955–56); sb. The Religious World of Russian Culture. Essays in Honour of Georges Florovsky (Haag 1975); The Slavonic Review (Londýn 1952); Theologische Blätter (Lipsko 1932); sb. Torzo a tajemství Máchova díla (1938, K Máchovu světovému názoru); sb. Travaux du Cercle linguistique de Prague 4 (1931); Trudy Russkogo Narodnogo Universiteta v Prage (1928–29, 1931); Ukraine. A concise Encyclopaedia (Toronto 1963); Ukrainian Review (Mnichov 1955); Ukrajinska encyklopedija 1/5 (Mnichov 1950); Ukrajinska kniga (Lvov 1943); sb. Ukrajinska kultura (Poděbrady 1934;) Ukrajinska kultura (Řezno 1947); Ukrajinska literaturna hazeta (Mnichov 1956, 1957–58); Ukrajinskyj Zbirnyk (Mnichov 1955); sb. Verhandlungen des 1. Hegelkongresses… im Haag (Tübingen 1931); Vestnik Russkogo studenčeskogo christianskogo dviženija (Paříž, New York 1955); sb. Vira i znannja. Praci Naukovo-Bohoslovskoho Institutu UPC v ZDA (New York 1954); kat. Von russischen Jahrmärkten ehedem (Dortmund 1961); Welt am Oberrhein (Karlsruhe 1961); Wiadomości (New York 1957); Wiener slavistisches Jahrbuch (1950–56; 1950 Anklänge an die Gumpoldlegende in der altrussischen Legende des hl. Feodosij und das Problem der „Originalität" der slavischen mittelalterlichen Werke, 1956 Das Labyrinth der Welt… Einige Stilanalysen); Word (New York 1951, 1953–54); Wörter und Sachen (Heidelberg 1940); Zagrebačka slavistička škola (Záhřeb 1973); Zahrava (Augsburg 1946–47); Zapisky Russkogo istoričeskogo obščestva v Prage (1930–31); Zapysky Istoryčno-Filolohičnoho viddilu UAN (Kyjev 1930); Zapysky Naukovoho Tovarystva im. Ševčenka u Lvovi (1930); Zeitschrift für Kirchengeschichte (Stuttgart 1935–38); Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte (Heidelberg 1952, Kolín n. R. 1961); Zeitschrift für slavische Philologie (Lipsko, Heidelberg, Berlín 1926–45, 1952–58, 1962–63; 1934, 1935, 1938, 1942 a 1945 Aus den neuen Veröffentlichungen über die čechische Barockliteratur 1–5, 1935 Neue Comenius Funde, 1938 Zwei Zitate im literarischen Tagebuch K. H. Máchas, 1942 Zu den čechischen Verskatechismen, 1943 Ein čechischer Thomas a Kempis Druck, 1950 Comeniana); Živena (Turč. Sv. Martin 1935); sb. Žizň i smerť. Sbornik pamjati N. E. Osipova (Praha 1936) – posmrtně: Die Welt der Slaven (Mnichov 2001, Zápisky, ed. I. Valjavko). ■ KNIŽNĚ. *Divadelní hra:* Jego veličesstvo Trifon (Moskva 1920). – *Odborné práce* (literární věda, lingvistika, logika, filozofie, religionistika, kulturní historie): Logika (1924); Filosofija na Ukrajini (Praha 1926; upr. vyd. 1. části 1929); Narysy z istoriji filosofiji na Ukrajini (1931); Filosofija H. S. Skovorody (Varšava 1934); Hegel in Russland (Halle 1934, franc. verze Paříž 1939); Dejaki džerela symvolyky Skovorody (1934); Neue Comenius-Funde (Rýmařov 1936); Štúrova filozófia života (Bratislava 1941); Ukrajinskyj literaturnyj barok 1–3 (1941, 1944); Istorija ukrajinskoji literatury 1, 2. Renesans ta reformacija, Barok (1942); Ukrajinski druky v Halle (Krakov 1943); Slavische Unica der Ungarischen Bibliothek in Halle (Halle 1944); Strachov – Dostojevskij – Nietzsche (Marburg 1946); Zu der Frage nach den skandinavischen Einflüssen in der russischen Literatur (Marburg 1946); Istorija filosofii 1. Antyčna filosofija (Augsburg 1946); Die Eigenart der russischen Sprache (Marburg 1946; rozšíř. vyd. s tit. Über die Eigenart… Halle 1948); Logika. Z zbirnykami logičnych vprav (Mnichov 1947); Dejaki problemy doslidžennja formalnoho boku poeziji Ševčenka (Augsburg 1947); Dostojevskij und Nietzsche. Die Lehre von der ewigen Wiederkunft (Bonn 1947); Geschichte der altrussischen Literatur im 11., 12. und 13. Jahrhundert (Frankfurt n. M. 1948); Kulturno-istoryčni epochy (Augsburg 1948); Outline of Comparative Slavic Literatures (Boston-Mass. 1952); Poza mežamy krasy. Do estetyky barokkovoji literatury (New York 1952); Bibliografija i teksty k seminaru o kosvennych istočnikach istorii slavjanskich literatur (Cambridge-Mass. 1953); Istorija ukrajinskoji literatury vid počatkiv do doby realizmu (New York 1956, Ternopil 1994); Aus zwei Welten. Beiträge zur Geschichte der slavisch-westlichen literarischen Beziehungen (Haag 1956); Antyčna literatura v starij Ukrajini (Mnichov 1956); On Romanticism in Slavic Literatures (Haag 1957); kat. Russische Buchmalerei (Recklinghausen 1957); Russische literarische Parodien (Wiesbaden 1957); Berufung und Bestimmung des Dichters in der slavischen Dichtung 1. Von den Anfängen bis zur Romantik (Wiesbaden 1957, s J. Schröpferem); Der Heilige Nikolaus (Recklinghausen 1957); Das heilige Russland. Russische Geistesgeschichte 1. 10.–17. Jahrhundert (Hamburk 1959); History of Russian Literature from the Eleventh Century to the End of the Baroque (Haag 1960); Russland zwischen Ost und West. Russische Geistesgeschichte 2. 18.–20. Jahrhundert (Hamburk 1961; upr. vyd. obou dílů Mnichov 1974); Russische Literaturgeschichte des 19. Jahrhunderts 1. Die Romantik (Mnichov 1964); Vergleichende Geschichte der slavischen Literaturen (Berlín 1968, franc. Paříž 1971); Abriss der altrussischen Literaturgeschichte (Mnichov 1968); Kleinere Schriften 2. Bohemica (Mnichov 1972); A history of Nineteenth Century Russian Literature. Romantic Period, Realistic Period (Nashville-Tenn. 1974); Dostoevskij und die Aufklärung (Tübingen 1975); The History of the Ukrainian Literature (Littleton 1975); Skovoroda. Dichter, Denker, Mystiker (Mnichov 1974). ■ KORESPONDENCE:

in Letters and Other Materials from the Moscow and Prague Linguistic Circles 1912–1945 (B. Havránkovi z 1935–44; Ann Arbor 1994, s. 207, ed. J. Toman); L. Rudnytzky: D. Č. und Thomas Mann: ein unbekannter Brief an den deutschen Schriftsteller (Mannovi z 1945), Die Welt der Slaven (Mnichov) 2003, s. 389 → sb. D. Č. (2004, s. 429, s obsáhlým komentářem W. Janzena). ▮ REDIGOVAL *ediční řady:* Apophoreta slavica 1, 2 (Haag 1957–65, s C. H. van Schooneveldem), Musagetes. Contributions to the History of Slavic Literature and Culture (Haag 1957–65), Heidelberger Slavische Texte (Wiesbaden 1957–65, s J. Schröpferem), Slavistische Studienbücher (Wiesbaden 1960–65, s D. Gerhardtem a R. Oleschem), Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen (Braunschweig 1963–77, s jinými), Slavische Propyläen. Texte in Neu- und Nachdrucken (Mnichov 1963–76, s jinými), Forum Slavicum (Mnichov 1964–65), Emblematisches Kabinet (Hildesheim 1969–76, s E. Benzem). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Hrecka filosofija do Pljatona (Praha 1927, chrestomatie); sb. Dostojevskij-Studien (Liberec 1931); Hegel bei den Slaven (Liberec 1934; upr. vyd. Darmstadt 1961); H. S. Skovoroda: Sad božestvennych pesnej, prozjabšij iz zern svjaščennaho pisanija (1941); A. S. Puškin: Evgenij Onegin (Cambridge-Mass. 1953, s úvodem a komentáři); Bibliografija i teksty k seminaru o kosvennych istočnikach istorii slavjanskich literatur (Cambridge-Mass. 1953); Russkij Literaturnyj Archiv (New York 1956, s M. Karpovičem); R. E. Matlaw: The Brothers Karamazov. Novelistic Technique (Haag 1957); G. Gibian: Tolstoj and Shakespeare (Haag 1957); A. V. Solovjev: Le nom byzantin de la Russie (Haag 1957); V. Zenkovskij: Aus der Geschichte der ästhetischen Ideen in Russland im 19. und 20. Jahrhundert (Haag 1958); K. Schaller: ΠΑΗ. Untersuchungen zur Comenius-Terminologie (Haag 1958); M. Kridl: The Lyric Poems of Julius Słowacki (Haag 1958); Formalistische Dichtung bei den Slaven (Wiesbaden 1958); Zwei russisch-kirchenslavische Texte (Wiesbaden 1958); Versdichtung der russischen Symbolisten (Heidelberg 1959, s J. Holthusenem); W. Weintraub: Literature as Prophecy (Haag 1959); Europa und Russland. Texte zum Problem des westeuropäischen und russischen Selbstverständnisses (Darmstadt 1959, s D. Grohem); J. A. Komenský: Pampaedia. Lateinischer Text und deutsche Übersetzung (Heidelberg 1960, s H. Geisslerem a K. Schallerem; upr. vyd. 1965) + Panaugia (Mnichov 1970, přetisk z 1660; s úvodem); J. Holthusen: Fedor Sologubs Roman-Trilogie (Haag 1960); S. Kot: Georges Niemirycz et la lutte contre l'intolérance au 17e siècle (Haag 1960); A. Šachmatov, G. Y. Shevelov: Die kirchenslavischen Elemente in der modernen russischen Literatursprache (Wiesbaden 1960); N. V. Zaréckij: Russische Dichter als Maler und Zeichner (Recklinghausen 1960); Des Metropoliten Ilarion Lobrede auf Vladimir den Heiligen und Glaubensbekenntnis (Wiesbaden 1962); Anfänge des russischen Symbolismus (Wiesbaden 1963); Serbokroatische Heine-Übersetzungen (Wiesbaden 1963, s R. Lauerem); Das Paterikon des Kiever Höhlenklosters (Mnichov 1964); A. Bělyj: Kotik Letaev (Mnichov 1964, přetisk z 1922); I. Bunić-Vučićević: Gedichte (Mnichov 1964, přetisk z 1849); W. Busch: Horaz in Russland (Mnichov 1964); K. v. Turov: Zwei Erzählungen (Mnichov 1964, přetisk z 1821) + Gebete (Mnichov 1965, přetisk z 1858); H.-J. Gerigk: Versuch über Dostoevskij „Jüngling" (Mnichov 1965); Gogol, Turgenev, Dostoevskij, Tolstoj. Zur russischen Literatur des 19. Jahrhunderts (Mnichov 1966); Manifesty i programmy russkich futuristov. Die Manifeste und Programmschriften der russischen Futuristen (Mnichov 1967); Istorija žizni Ivana Andrejeviča Jakubovskogo, karlika Svetlejšego knjazja Platona Aleksandroviča Zubova… (Mnichov 1968); Slavische Barockliteratur (Mnichov 1970); S. L. Frank: Předmět znanija (Londýn 1974, přetisk vyd. z 1915). ▮

BIBLIOGRAFIE: D. Gerhardt: Schriftenverzeichnis von D. I. Č. (1912–1954), sb. Festschrift für D. Č. zum 60. Geburtstag (záp. Berlín 1954, s. 1); H.-J. zum Winkel: Schriftenverzeichnis von D. I. Tsch. (1954–65), sb. Orbis scriptus. Zeitschrift für D. Tsch. zum 70. Geburtstag (Mnichov 1966, s. 35); D. Gerhardt: Bibliographie der Comeniologischen Arbeiten von D. Tsch. + Verzeichnis der bohemistischen Arbeiten von D. Tsch., in D. Tsch.: Kleinere Schriften 2. Bohemica (Mnichov 1972, s. 222 a 332). ▮ LITERATURA: J. Bojko-Blochyn: D. I. Č. (1988); sb. In memoriam D. Tsch. (Halle 1997, ed. A. Richter; přisp. D. Gerhardt, R. Gröbner, W. Korthaase); I. V. Valjavko: Filosofija Grigorija Skovorody v osmyslenni D. Č. (Kyjev 1996) + D. Č. jak doslidnik ukrajinskoji filosofskoji dumki (Kyjev 1997); W. Korthaase: D. Tsch.: aus der Prager Zeit des Entdeckers der „Consultatio catholica", des Hauptwerkes des Johann Amos Comenius (1997) + Der Philosophiehistoriker, Literaturwissenschaftler und Comeniusforscher Dmytro Cyzevskyj (1894–1977) in der Tschechoslowakischen Republik und in der Bundesrepublik Deutschland (Berlín 2000); sb. D. Č. i svitova slavistyka (Drohobyč 2003, ed. R. Mnych); A. Augustin, A. Richter: D. I. Tsch. und seine hallesche Privatbibliothek (Münster 2003); sb. D. Č., osobnost a dílo (2004; přisp. mj. J. Beneš, G. G. Grabowicz, W. Janzen, W. Korthaase, R. Lachmann, L. Matějka, I. Melnyčenko, A. Morávková, L. Müller, O. Palamarčuk, A. Richter, H. Rothe, L. Rudnitzky, V. Schifferová, M. Sobotka, F. Sokolová, V. Svatoň, B. Zilynskyj); W. Korthaase: Vid Melanchtona do Komenskogo ta Tsch. (Drohobyč, Kyjev 2005). ▮ J. Patočka: Nad komeniologickou prací D. Č., sb. Archiv pro bádání o životě a díle J. A. Komenského 1957, s. 65 → Komeniologické studie 1 (1997, s. 322); W. Berkefeld: Ein kleiner Kreis in Halle, sb. Orbis scriptus (1966, s. 27); R. Grebeníčková: Dostojevského Dvojník a Gogolův Nos, Bulletin Ústavu ruského jazyka a litera-

tury 11, 1967, s. 59; V. Bechyňová: Baroko na 6. slavistickém sjezdu, Slavia 1969, s. 296; ● nekrology: B. Conrad a R. Sühnel, Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen (Braunschweig) 1977, s. 241; A. de Vincenz, Kultura (Paříž) 1978, s. 83; L. Müller, Jahrbuch der Heidelberger Akademie der Wissenschaften für das Jahr 1978, s. 74 ●; R. Lachmann: D. Č. als slavischer Barockforscher, sb. Slavische Barockliteraturen 2 (Mnichov 1983, s. VI); O. Pricak, I. Ševčenko: Pamjati D. Tsch., Filosofskaja i sociologičeskaja mysl (Kyjev) 1990, s. 86; J. Bořecký: Komenského dílo, nebo nacistický podvrh?, Tvar 1992, č. 28; J. Toman: „without a philosopher we won't get anywhere", sb. Prehistory, History and Historiography of Language, Speech and linguistic Theory (Amsterdam 1992, s. 113; dopis N. S. Trubetzkého adresovaný Tsch.); D. Tsch., Slavistik in Deutschland von den Anfängen bis 1945. Ein biographisches Lexikon (Budyšín 1993, s. 408, ed. E. Eichler); M. C. Putna: D. Č. Ve světě slovanském, in Rusko mimo Rusko 1 (1993, s. 188); R. Grebeníčková: Božsky nezávislý, LitN 1994, č. 33; J. Toman in Letters and Other Materials from the Moscow and Prague Linguistic Circles 1912–1945 (Ann Arbor 1994; obs. mj. dopisy N. S. Trubetzkého a R. Jakobsona adresované Tsch.) + in The Magic of the Common Language (Cambridge-Mass., Londýn 1995, s. 112); S. Wollman: Tsch. und die vergleichende Literaturwissenschaft, Acta Comeniana 1995, s. 121; T. Zakydalskyj: D. Č. ta istorija ukrainskoji filosofji v diaspori, V. Gorskyj: D. Č. jak fundator istoryko-filosofskogo ukrainoznavstva, M. Skrynnyk: D. Č. ta kulturologični vymiry ukrainskoji nacionalnoji filosofiji, V. Ničyk: D. Č. i novitni doslidžennja filosofskoji spadščyny profesoriv Kyevo-Mogyljanskoji akademiji, Ju. Vilčinskyj: D. Č. – naprjamy tvorčosti, M. Marynovyč: Rytm istoriji v koncepcijach D. Č., vše sb. Dialoh kultur (Kyjev 1996, s. 7 a pokr.); J. P. Strelka: Die internationale Bedeutung D. Tsch. unter besonderer Berücksichtigung Österreichs, sb. Viribus Unitis… Festschrift für Bernhard Stillfried aus Anlass seines 70. Geburtstags (Bern 1996, s. 385); R. Lachmann: Begegnungen mit D. I. Tsch., Die Welt der Slaven (Mnichov) 2001, s. 123; A. Lauhus: Ein unveröffentliches Gogol – Buch D. Č., tamtéž, s. 129; V. Jancev, I. Valjavko: Vospominanija D. I. Čiževskogo o dejatelnosti menševikoh na Ukraine (1919–20), tamtéž, s. 155; A. Morávková: D. Č., sb. Wissenschaft im Exil: Die Tschechoslowakei als Kreuzweg 1918–1989 (2004, s. 321).

vpb

Alois **Tuček**

* 25. 1. 1874 *Praha*
† 3. 2. 1916 *Praha*

Literární kritik a historik, prozaik a překladatel.

Pocházel ze známé pražské rodiny, bratr Bedřich byl společníkem nakladatelské firmy Hejda a Tuček. Obecnou školu i gymnázium T. absolvoval v Praze, práva studoval ve Štýrském Hradci a pokračoval v nich v Praze. Pro účast v hnutí Omladina byl 1893 jako devatenáctiletý student zatčen a 1894 odsouzen na 14 měsíců těžkého žaláře. Vězněn byl necelý rok (28. 2. 1894 – 20. 1. 1895) v Plzni Borech, když mu byl trest zkrácen. Po propuštění se věnoval literární kritice, současně pomáhal bratrovi spoluvytvářet nakladatelský program a redigovat dvě jeho významné knižnice Naše knihy a Duch a práce, kde také vydal několik svých prací; též vykonával funkce v Penzijním fondu Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj. Nedlouho po svých 42. narozeninách spáchal sebevraždu.

T. začal od 1895 publikovat především literární recenze (Radikální listy, Zlatá Praha, Zvon, Slovo). Ocitl se přitom 1907 i v zásadnější polemice (Samostatnost) s J. Herbenem a J. Vodákem (Čas, Přehled) o smysl kulturních referátů v denním tisku. V rámci statí k životním jubileím často podnikal exkurse do literární historie. Z této průpravy vznikla i knižní monografie o A. Jiráskovi, v níž T. ocenil jeho vlastenectví a zejména dokumentární hodnotu jeho prací, pro kterou T. zavedl termín historický verismus; označoval věcnost a přiléhavost líčení ke skutečným dějům, prostředkovaným neromantickou fabulí, přibližující zároveň Jiráska i čtenářům modernější literatury). Jako beletrista se T. nejdříve představil vzpomínkovou prózou *Rok v samotách,* jež formou deníkových záznamů sleduje více pocity a myšlení vězně z borské samovazby než průběh událostí. Jistý prvek odosobnění pak spočívá v tom, že svědectví nepodává sám autor, bývalý vězeň, ale fiktivní omladinář, jenž vedle průhledů do vlastního nitra nabízí čtenáři i zdařilé portréty postav z vězeňské správy. V tragicky završeném románu *Nespokojenci* se T. pokusil o kritiku přecitlivělosti svých vrstevníků, řešících dilema mezi ubíjejícím způsobem života ve velkoměstě a spočinutím mimo civilizaci na venkovské samotě v Pošumaví. Román má formu dopisů zpovídajících se postav, dobová kritika mu vytýkala, že se tak autor vyhnul tvůrčímu zvládnutí epického tvaru. Jako překladatel T. pořizoval pro nakladatelství svého bratra a pro edice, které v něm řídil, převody konvenčních próz, dramatu i povídek pro mládež z francouzštiny a němčiny.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Bill Sharp (Švanda dudák), Jirsík, Václav Jirsík; A. T. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Lumír (1899); Nár. listy (1897–98, 1901); Nová politika (1907); Radikální listy (1895–99); Samostatnost (1894, 1907, posmrtně 1929); Slovo; Švanda dudák (1899); Zlatá Praha (1899, 1903); Zvon (1900–04). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Alois Jirásek (b. d., 1901); Rok v samotách (P b. d., 1903); Nespokojenci (R 1910). – *Překlady:* O. E. Hartleben: Hana Jagertová (1894) + O utrženém knoflíčku (1906) + O malé mamince (1907); F. Masson-Forestier: Svědomí advokátovo (1901); P. a V. Margueritte: Poum. Příhody malého hocha (1902); J. Verne: Dva roky prázdnin (1909, s V. Unzeitigem). ▮ REDIGOVAL *knižnice:* Duch a práce (1901–08), Naše knihy (1901–19). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: V. Hálek: Večerní písně (1904). ▮

LITERATURA: J. Karásek: ref. překl. O. E. Hartleben: Hana Jagertová, Niva 5, 1894/95, s. 312; F. Sekanina: ref. překl. F. Masson-Forestier, Čes. revue 5, 1901/02, s. 371; ● ref. Alois Jirásek: Jiří ze Lvovic (J. Karásek), MR 1901/02, sv. 13, s. 172; an., Zvon 2, 1901/02, s. 154 ●; ● ref. Rok v samotách: -r. (R. J. Kronbauer), Máj 1, 1902/03, s. 518; an., Zlatá Praha 20, 1902/03, s. 371; Ž., Zvon 3, 1902/03, s. 502; F. V. Vykoukal, Osveta 1903, s. 1030; α (J. Kamper), Politik 18. 6. 1903; s., Samostatnost 1903, s. 282; V. Červinka, Lumír 32, 1903/04, s. 12; sk-ý., Naše doba 11, 1903/04, s. 149; Vbk. (J. Voborník), NL 16. 1. 1904 ●; an.: ref. překl. O. E. Hartleben: O malé mamince, Čes. svět 3, 1906/07, č. 18; -ich.: Fejeton, LidN 10. 1. 1907 (večer); ● ref. Nespokojenci: K. Sezima, Lumír 38, 1909/10, s. 442; K. Hikl, Přehled 8, 1909/10, s. 612; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 215; B. B-ová (Benešová), Novina 3, 1909/10, s. 220; Tristan (S. V. Friedl), Zvon 10, 1909/10, s. 269; an., Samostatnost 1910, č. 13; an., PL 30. 1. 1910; F. V. Vykoukal, Osveta 1911, s. 548 ●; ● nekrology: S. (F. Sekanina), Zvon 16, 1915/16, s. 278; an., Čes. svět 12, 1915/16, č. 23; -ni- (A. Wenig), Topičův sborník 3, 1915/16, s. 288; an., Zlatá Praha 33, 1915/16, s. 239; an., NL 5. 2. 1916; K. (F. V. Krejčí), PL 8. 2. 1916; D., Lumír 1916, s. 143; F. V. Vykoukal, Osveta 1916, s. 318 ●; an.: Dvacet let od smrti omladináře, Samostatnost 1936, č. 6.

mhs, zp

Karel Vilém **Tuček**

* 5. 1. 1848 *Pacov*
† 4. 6. 1922 *Praha-Bubeneč*

Autor výchovně-vzdělávacích vlasteneckých próz s novodobými i historickými náměty a divadelních a loutkových her pro děti a dospělejší mládež, pedagog, publicista, znalec školského právnictví.

Své práce obvykle podepisoval Karel V. Tuček. – Jeho otec byl truhlářem. Obecnou školu vychodil T. v rodišti. 1861 vykonal zkoušku ze 4. hlavní třídy v Pelhřimově a poté pokračoval ve studiích v Táboře na německé nižší reálce, proměněné později v české reálné gymnázium. Po absolvování pražského učitelského ústavu začal 1866 učit v Rousinově (Rousínově) u Rakovníka, kde také založil ochotnické divadlo. Od 1869 působil po téměř čtyři desetiletí na obecné škole ve Šťáhlavech u Plzně (1872 se zde stal podučitelem, 1881 učitelem a t. r. i řídícím učitelem). 1907 byl jako známý učitelský a kulturní pracovník jmenován ředitelem školy v Praze-Bubenči a začal se intenzivněji věnovat problematice školského právnictví (již předtím byl zvolen za předsedu právního odboru Zemského Ústředního spolku jednot učitelských v Království českém). Byl redaktorem učitelských časopisů (Čes. učitel, V boj!) a prokuristou Ústředního učitelského nakladatelství a knihkupectví; dlouhodobě propagoval dobrou dětskou četbu, naposledy jako člen výboru Společnosti přátel literatury pro mládež.

Své převážně prozaické dílo věnoval T. dětem mladšího a staršího školního věku, pro dospělé psal zcela výjimečně (*Horany a Dolany*). Ať už šlo o povídky a črty s náměty historickými *(Braniboři v Čechách, Krok a jeho dcery, Kníže-hrdina, Pomněnky ze slavných dob národa českého)*, či soudobými (*Vystěhovalci čeští v Americe, Jaroslav Dolanský čili Utrpením ku blahu, Příhody dvou bratří, Štěstí v nehodě*), vždy byl veden snahou své čtenáře za pomoci kladných i záporných příkladů poučit, nabádat k bohabojnému životu, poctivosti a pilnosti a zejména podporovat jejich vlastenecké cítění. Přes dobrodružný děj s nečekanými dramatickými zvraty, odehrávající se zčásti v exotické cizině, jsou jeho prózy zatíženy didaktičností, popisností a neustálými apely na zbožnost a mravnost. Dětem byly určeny i jeho drobné, výchovně-vzdělávací divadelní hříčky s místy žertovnými prvky (*Císařův příjezd, Potrestaná nestálost, Poslední medvěd na Šumavě, Horymírův skok*). Historické povídky a črty T. publikoval i časopisecky (ve Vesně, Jarém věku, Květech mládeže, Zábavných listech aj.).

PŘÍSPĚVKY *in:* Beseda učitelská; sb. Čechy 9 (1897); Čes. učitel; Jarý věk (1884, 1886); Komenský; Květy mládeže (1896); Lit. listy (1881); Malý čtenář (1893, 1895–96); Národ a škola (Vel. Meziříčí); Nár. škola; Naší mládeži; Posel z Budče; Škola našeho venko-

va (od 1898); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1882–83); V boj!; Zábavné listy (1881, P Anežka z Ústí); Zlaté mládí; Ženský obzor (1911). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie* (pro ml.): Vystěhovalci čeští v Americe (P b. d., 1878; upr. vyd. s tit. Čeští vystěhovalci v Americe, b. d., 1909); Vyprávěnky o zvířatech (1879); Císařův příjezd (D 1879); Jaroslav Dolanský čili Utrpením ku blahu (P b. d., 1881); Braniboři v Čechách (P b. d., 1881); Krok a jeho dcery (P 1882); Příhody dvou bratří (P 1884); Po osmnácti letech, Zbraslavský poklad (PP 1884); Horany a Dolany (P pro dosp., 1884); Pohádky (b. d., 1885); Kníže-hrdina (PP 1887); Potrestaná nestálost (D 1888); Pomněnky ze slavných dob národa českého (PP 1889); Poslední medvěd na Šumavě (D 1890); Štěstí v nehodě (P b. d., 1896); Horymírův skok (D b. d., 1899). – *Ostatní práce:* Zábavy počtářské (b. d., 1879); Hrad Radyně (1880); Účel spolkového domu dělnického (1890); Výchova pravdou a k pravdě! (1902); Návod k sepsání různých, školním úřadům svědčících žádostí, jež učitelstvu a příslušníkům jejich rodin častěji podávati bývá (1907; rozšíř. vyd. 1910); Tři řeči ze schůzí delegátů… (1907, s proslovy J. Černého a J. Švehly); Činnost a úřadování místních školních rad v Království českém (1909). ▮ SCÉNICKY. *Drama:* Obležení Plzně voji husitskými roku 1434 (1881). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Čes. učitel (1908–14), V boj! (1913–14). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Index normalií (b. d., 1907); Definitivní řád školní s vydaným k němu prováděcím předpisem (1908); Zákony školské a nařízení, jež se týkají školství ve státě Československém 1–8 (1919–23, s F. Strnadem). ▮

LITERATURA: an.: ref. insc. Obležení Plzně voji husitskými roku 1434, Lit. listy 1881, s. 26; L. Pivoda: ref. Po osmnácti letech, Zbraslavský poklad, Lit. listy 1884, s. 82; B. Patera: ref. Pohádky, Beseda učitelská 1885, s. 139; C. K-ová (Kosová): ref. Pomněnky ze slavných dob národa českého, Beseda učitelská 1891, s. 289; A. Vlas: ref. Poslední medvěd na Šumavě, Hlídka lit. 1893, s. 429; ● nekrology: A. Dostál, Naše kniha 1922, s. 86; an., Úhor 1922, s. 82 ●; J. F. Urban in Úvodím Úslavy (1940, s. 31).

mhs, mv

Nina **Tučková**

* 17. 7. 1888 *Tábor*
† 21. 10. 1952 *Praha*

Překladatelka z italštiny a propagátorka česko-italských kulturních styků v meziválečném období, publicistka.

Mylně uváděno datum nar. 17. 7. 1892. Roz. Anna Vlasta Jehličková, provd. Tučková. Podepisovala se nejprve Nina Jehličková (Novina, Čes. svět), pak i Nina Jehličková-Tučková a Tučková-Jehličková. – Otec byl lékař (městský fyzik v Táboře), psal humoristické básně, matka se zajímala o národopis. T. se nejprve vzdělávala v rodišti, pak v Praze absolvovala učitelský ústav (1912) a na filoz. fakultě začala studovat češtinu, němčinu, španělštinu, angličtinu a francouzštinu; vydala se i na univerzity v Laussane a v Paříži. Po návratu navštěvovala dramatickou školu M. Hübnerové a I. Grégrové, ze zdravotních důvodů se však vzdala herecké dráhy a věnovala se literatuře (začala tisknout v časopisech básně a povídky), zcela pak překladům italské literatury. Působila jako redaktorka Nár. listů (zde publikovala většinu svých příspěvků), spolupracovala též s Nár. politikou a dalšími periodiky. Udržovala kontakty s představiteli italské kultury.

Původní tvorbu T. představovaly časopisecky otištěné básně, črty a povídky. Svůj literární zájem však poté obrátila k překladové literatuře (časopisecky zejména Nár. listy, Světozor, Tribuna) a plně se věnovala italskému písemnictví, především soudobé próze. V širokém záběru představila např. významné tvůrce linie tzv. verismu v dílech C. Alvara, P. Drigové či G. Vergy, regionalistické literatury v oblíbených romantických příbězích M. Dandolové a G. Deleddové, moderní italské drama v hrách L. Pirandella. Ojediněle překládala též z francouzštiny (M. Prévost; v čas. Světozor H. Duvernois, M. Level) a z angličtiny (Th. Dreiser). V časopisech prezentovala překlady prací dalších italských autorů (mj. G. B. Angioletti, L. Antonelli, M. Bontempelli, R. Bracco, G. Carducci, G. D'Annunzio, L. Lucatelli, F. M. Martini, B. Tecchi, L. A. Vassallo). Souběžně s překladatelskou činností se věnovala zpravodajství o italské kultuře a oboustranných kulturních stycích: psala články o recepci českých autorů a jejich děl, ale i kultury a vědy (a vůbec ČSR) v Itálii, recenze o překládaných knihách, referovala o výrazných současných italských autorech (M. Bontempelli, F. T. Marinetti, L. Pirandello aj.), o tamním literárním dění, ale i o návštěvách italských osobností v Praze (zvláštní pozornost věnovala těm zde působícím, ať již v diplomatických službách, v Ústavu italské kultury, nebo na univerzitě, a spjatým s českou kulturou, např. G. B. Angioletti, A. Cronia, B. Chiurlo, O. Pedrazzi), přibližovala minulost vzájemných vztahů (a zprostředkovávala kontakty současné), úvahami a fejetony dotvářela bohatý obraz italské kulturní scény.

V italském kulturním kontextu bylo vřele oceňováno T. překladatelské umění (hlavně výstižnost a jazyková citlivost překladů) i její zásluhy o česko-italskou kulturní spolupráci. – Údajně T. též vydala knížku svých próz Vojenská muzika (1928), není však bibliograficky doložena.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Handa Goring; N. T., Tuč. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1925, 1928); Čes. svět (1917); Eva (1935); Květy (1908); Lid. noviny (1944); Listy (1934); Máj (1909); Módní revue (1930, 1931–33); Nár. divadlo (1937); Nár. listy (1922–39); Nár. osvobození (1937); Nár. politika (1925–26); Nár. sjednocení (1935–36); Novina (1909); Ozvěny (1934, 1936); Panoráma (1930); Ráno (1926); Světozor (1931–32); Topičův sborník (1915); Tribuna (1927–28); Venkov (1942); Ženský svět (1927–28). ▮ KNIŽNĚ. *Překlady:* M. Prévost: Pán a paní Molochovi (b. d., 1919); A. Dumas ml.: Dáma s kaméliemi (1925); Térésah (T. Ubertis): O človíčku bez trojníčku (b. d., 1925); G. Verga: Mistr Don Gesauldo (b. d., 1927) + Rodina Malavogliova (1930; od 1955 s tit. Dům u mišpule); B. Chiurlo: Nahá země (1929); M. L. Fiumi: Manželka (1930); G. Deledda: Elias Portolu (1930) + Klatba (1939); Th. Dreiser: Ida Hauchawautová (1932); O. Pedrazzi: Praha (1933) + Země boží (1935); G. Papini: Gog (1933) + Živý Dante (1936); L. Pirandello: Černý šátek (1933); U. Fracchia: Severní hvězda (1936); C. Alvaro: Lidé v Aspromonte (1941); M. Dandolo: Život nezraje na slunci (1941); A. Fraccaroli: Ráj děvčat (1942); P. Drigo: Nevykoupení (1943); A. Cronia: Boccaccio v českém písemnictví (1949). ▮ SCÉNICKY. *Překlady:* L. Pirandello: Rozkoš z počestnosti (1927) + Jakou ty mne chceš (1936); S. Pugliese: Hrdina proti své vůli (1937). ▮

LITERATURA: ● ref. překl. M. Prévost: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 631; L. N. Z. (Zvěřina), Venkov 25. 1. 1920; J. Kopal, Nové Čechy 4, 1920/21, s. 131 ●; ● ref. překl. Térésah: J. Hloušek, NO 11. 3. 1925, příl. Výchova a škola, č. 10; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 33, 1925/26, s. 571 ●; ● ref. překl. G. Deledda: Elias Portolu: L. P. (Ptáček), Čin 1, 1929/30, s. 556; V. Brtník, Venkov 5. 4. 1930 ●; ● ref. překl. B. Chiurlo: J. B. Č. (Čapek), Čin 1, 1929/30, s. 601; A. G. (Grund), RA 5, 1929/30, s. 390; A. Felix, LidN 2. 8. 1930 ●; ● ref. překl. M. L. Fiumi: A. P., Signál 2, 1929/30, č. 32; P. T. (Toman ml.), Venkov 9. 4. 1930 ●; J. St. (Staněk): ref. překl. Th. Dreiser, Čes. osvěta 29, 1932/33, s. 72; ● ref. překl. O. Pedrazzi: Praha: K. J. (Juda), Střední škola 13, 1932/33, s. 223; A. N. (Novák), LidN 10. 6. 1933; a. (J. Hora), Čes. slovo 2. 7. 1933; M. M. (Majerová), Čin 1933, s. 20; O. Schiller, Nové Čechy 1933, s. 154 ●; ● ref. překl. G. Papini: Gog: V. Brtník, Venkov 12. 10. 1933; vz. (V. Zelinka), Zvon 34, 1933/34, s. 70 ●; ● ref. překl. O. Pedrazzi: Země boží: M. N. (Novotný), LidN 8. 7. 1935; K. (F. V. Krejčí), PL 15. 8. 1935 ●; ● ref. překl. G. Papini: Živý Dante: -och- (F. S. Procházka), Zvon 36, 1935/36, s. 545; A. N. (Novák), LidN 25. 5. 1936; V. Nedoma (Renč), Rozhledy 1936, s. 80 ●; H. Jelínek: ref. insc. překl. L. Pirandello: Jakou ty mne chceš, Lumír 63, 1936/37, s. 119; kd (E. Konrád): Uznaná práce (ref. o stati A. B. Mioni: Italianisti in Boemia. N. T., L'Europa Orientale, Řím 1939, č. 7–10), LidN 3. 11. 1939; ● ref. překl. C. Alvaro: V. T. (Tichý), Nár. práce 16. 7. 1941; jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 49, 1941/42, s. 250; jb, LidN 1. 3. 1942 ●; A. Vala: ref. překl. P. Drigo, Řád 1943, s. 259; in Bratři Čapkové: Dopisy z mládí (1982; mj. 6 dopisů J. Čapka N. Jehličkové z 1908).

vs

František **Tůma** viz František **Sokol Tůma**

Jan Václav **Tůma**

* 16. 2. 1846 *Benešov* u Prahy
† 6. 6. 1910 *Brno*

Autor epické básně a lyrické poezie; filolog, pedagog.

Psal se i vlasteneckým jménem Hanuš Věnceslav T., ojediněle (Anemónky) též Vítězoslav T. – Syn obuvníka, který se později stal vrátným a posléze soudním vykonavatelem. T. mladšími sourozenci byli mj. spisovatel F. Sokol T. a divadelní ochotník a herec Bedřich T. (1864–1933). V rodišti T. vychodil piaristickou hlavní školu a 1857–61 nižší gymnázium. Ve studiích pokračoval na piaristickém vyšším gymnáziu na Novém Městě v Praze. Zaopatření měl v arcibiskupském konviktu (přátelé S. Čech a S. Heller), kde redigoval po S. Čechovi psaný časopis Zora (do konce 1863 pod pseud. Jaromír Milinský). Po maturitě (1865) vstoupil do arcibiskupského semináře v Praze, po roce však přestoupil na filoz. fakultu, kde studoval klasickou filologii. 1868–70 vyučoval (mj. T. Novákovou) na soukromém ústavu pro vzdělávání ženské mládeže F. S. Amerlingové. 1870–73 působil jako suplent na obecním vyšším gymnáziu v Klatovech (žák J. Vrchlický), 1873–74 na Slovanském gymnáziu v Brně a 1874–75 na 2. českém reálném gymnáziu v Praze. 1875 vykonal zkoušku z klasické filologie pro nižší třídy gymnázií, 1879 získal aprobaci z češtiny pro vyšší gymnázia. 1876 se oženil. Od 1875 učil v Domažlicích, kde založil místní odbor Ústřední matice školské a byl jeho jednatelem; dal podnět k založení matičních škol v Čes. Kubici a v Pelechnách, konal vzdělávací přednášky a proslul jako řečník při slav-

nostních kulturních a osvětových aktivitách (mj. oslavách věnovaných J. Frantovi Šumavskému, A. V. Šmilovskému a J. K. Tylovi). 1868–94 byl ředitelem matičního českého gymnázia v Uherském Hradišti a zasloužil se o jeho rozšíření. 1894 byl jmenován ředitelem Prvního českého gymnázia státního v Brně. Ujímal se básnických talentů mezi svými žáky a posílal jejich pokusy k posouzení S. Čechovi; jako ředitel si T. získal všeobecný respekt u široké brněnské veřejnosti. 1906 byl penzionován. Rozvinutí T. duševní choroby způsobila mj. smrt jeho dcery Anny T. (1903), členky Českého nár. divadla v Brně. Zemřel na kornatění cév, pohřben byl v Brně.

T. vydal nejdříve epickou báseň *Jaroslav,* v níž se snažil napodobit formu a obsah RK; přes přílišnou konstruovanost měla u čtenářů jistý úspěch. Sbírku *Básně* pak vyplnila (až na několik hálkovsky laděných čísel) rozbolestněná a skeptická reflexivní a milostná poezie nestejné úrovně s ohlasy H. Heina a J. W. Goetha. Po jejím nepříznivém přijetí kritikou již T. básně nepublikoval a zaměřil se vedle pedagogické práce na literární historii. Věnoval se zvláště estetické a filologické analýze Alexandreidy a reagoval na spory o pravost RKZ na straně jejich obhájců. V rukopisu zůstal T. soubor veršů Trní a růže (1869).

PSEUDONYM, ŠIFRA: Jaromír Milinský; H. V. T. ∎ PŘÍSPĚVKY in: Almanach čes. studentstva (1869); alm. Anemónky (1872); Mor. orlice (Brno 1872); Plzeňské listy (1886, Námitky proti Rukopisům ze stanoviska filologického a O našich Rukopisech); Program Prvního čes. gymnázia státního v Brně (1894–1906); Program vyššího gymnázia v Domažlicích (1879, 1885; 1885 O významu Alexandreidy české po stránce esteticko-básnické a historicko literární); Světozor (1867); Šumavan (Klatovy 1870–72); Výr. zpráva C. k. čes. vyššího gymnázia v Uherském Hradišti (1894); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ∎ KNIŽNĚ. *Poezie:* Jaroslav (1871); Básně (1872). ∎

LITERATURA: ● ref. Jaroslav: F. Schulz, Osveta 1872, s. 319; E. Krásnohorská, ČČM 1877, s. 318 ●; ● ref. Básně: F. Schulz, Osveta 1872, s. 317; an. (V. Hálek, dub.), Květy 1872, s. 31; S., Věstník bibliografický 1872, s. 35 a pokr. ●; F. Bačkovský: J. V. T., Studentské listy 1882, s. 45; ● nekrology: čs., Máj 8, 1909/10, s. 466; J. S. (Stránský), LidN 7. 6. 1910; F. V. Vykoukal, Osveta 1910, s. 906; A. Sauer, 26. výr. zpráva C. k. čes. vyššího gymnázia v Uherském Hradišti (1910, s. 37); J. Bezdíček, 44. program Prvního čes. gymnázia státního v Brně (1911, s. 15) ●; V. Martínek in František Sokol Tůma (1957).

pp

Karel **Tůma**

* 6. 9. 1843 *Praha*
† 9. 5. 1917 *Praha*

Prozaik a dramatik, autor populárních humoresek, písní a veršů, překladatel a kritik, politický publicista, jenž déle než půlstoletí spoluutvářel profil Národních listů, mladočeský politik.

Narodil se v Praze na Malé Straně v rodině soudního úředníka. Otec působil v různých českých městech, od 1850 v Rychnově n. Kněžnou, kde T. začal svá gymnazijní studia, v nichž pokračoval v Hradci Král. a v Praze. Prázdniny trávíval u strýce mlynáře v Zadní Třebáni. V Praze navštěvoval jazykovou školu (orientoval se na románské jazyky a němčinu) a pokoušel se o vysokoškolské studium na polytechnice (1861–62), které však záhy opustil a věnoval se společenskému a politickému životu: 1862 vstoupil do redakce Nár. listů, kde působil déle než padesát let (do května 1915), prakticky však až do konce života. Podílel se na jejích četných soudních sporech, poprvé 1864 (kdy byl ještě osvobozen). Práce v novinách i účast v tiskových přích mu přinesla celoživotní přátelství J. Baráka, J. Grégra, K. Sladkovského i uznání J. Nerudy. 1862 patřil též ke spoluzakladatelům Sokola. Oženil se 1865 s dcerou F. L. Čelakovského Marií (1841–1892) a měl s ní čtyři syny. Z nich Ladislav (T.-Zevloun) následoval otce ve spisovatelské i novinářské práci a Vratislav (1874–1949) sepsal k otcovým mlynářským příhodám pandán s tit. Pivovarské historky 1–3 (1908–09). Znovu se T. oženil 1895. V průběhu roku 1867 redigoval ještě politický týdeník Hlas, 1868 byl opět perzekvován a odsouzen ke tříletému žaláři. Po devatenácti měsících v rámci amnestie se vrátil k žurnalistice v Nár. listech, především jako autor úvodníků. Období 70.–90. let naplnil intenzivní politickou a společenskou činností. Již 1868 spoluzaložil spolek Slovanská lípa, od 1871 byl členem Umělecké besedy a dalších politických a kulturních spolků (Barák, Říp, Sladkovský, Beseda Čelakovský, Spolek čes. žurnalistů). Do říšské rady kandidoval za mladočeskou stranu 1874 a 1875, do českého zemského sněmu 1877. Liberální meze české politiky překračoval směrem k demokratismu zejména požadavkem všeobecného hlasovacího práva (už 1881 spis *Chtějme všeobecné právo hlasovací!*). Poslancem zem-

ského sněmu byl poprvé zvolen 1884 za Skuteč, Hlinsko a Vysoké Mýto a setrval v něm po dvě období do 1895. V politickém životě na sebe upozornil nejdříve 1860 jako autor rezoluce z prvního řípského táboru lidu požadujícího rovnoprávné postavení českého národa, jakého se pak v rámci monarchie dostalo Uhrám, a později v zemském sněmu jako pohotový populistický řečník a v 90. letech jako jeden z iniciátorů protipunktačních bouří, které zmařily česko-německé vyrovnání v otázce úředního jazyka správních celků, jež mělo vést k rozdělení českého území na dva národnostně rozhraničené správní celky (*Pravda o vyrovnání*). Pro svá plamenná vystoupení si vysloužil přízvisko Krvavý, jak zaznamenal J. S. Machar v pamfletu proti mladočechům 1897 Boží bojovníci. Po skončení poslaneckého mandátu se T. politickému životu vzdaloval, ve Spolku čes. žurnalistů byl ještě 1910 zvolen do jeho čestného soudu. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

Jako beletrista T. proslul souborem veselých historek z mlynářského života *Z českých mlýnů*. Z původních dvou dílů se sbírka po úspěšném vstupu rozrostla až na osm svazků; látku k ní T. poskytlo prostředí strýcova mlýna na Berounce v Zadní Třebáni. V nenáročném vyprávění soudobých i starších historek plných vtipů a různých taškařic se T. podařilo zachytit pozvolna mizející starobylé kouzlo malých vodních mlýnů se svérázných pány otci, potulnými mlynářskými tovaryši, krajánky i mladými pomocníky (prášky). Střídal přitom výplody fantazie s vážnějšími skutečnými příběhy. Aby se vyhnul jednotvárnosti a zvýšil čtenářský zájem, ale též v duchu své politické činorodosti pronikající do všech jeho aktivit, rozšiřoval lokálně omezené vyprávění průhledy do českých dějin nedávných (rok 1848, K. Havlíček Borovský) i dávnějších (J. Žižka z Trocnova), všímal si i evropského současného dění (boj jižních Slovanů s Turky, G. Garibaldi). Přes četné výhrady kritiky sbírka dosáhla značné obliby (což naznačily už ukázky původně otiskované v časopisu Mlynář), k níž přispěly i humorné kreslené obrázky karikaturisty K. L. Thumy. Soubor si našel v každé době své čtenáře, naposledy ještě ve výboru 1992. Posloužil též jako východisko ke dvěma stejnojmenným filmům (1925 podle T. předlohy, 1941 podle divadelní úpravy K. Fořta). V raném období se T. věnoval i satiře. Podílel se na satirickém almanachu J. Martince Apríl, pamfletu namířeném proti T. pozdějším přátelům z Nár. listů a Hlasu (včetně J. Nerudy a májovců), prozaickým obrázkem *Pražské kaleidoskopy* (pseud. Satanáš), spolupracoval s Humoristickými listy jako autor drobnějších humoresek a satirických veršů, populárních komentářů k politickému dění (*Politika u džbánku*) i politických popěvků na melodie známých národních písní. Tehdy vznikly i jeho texty záhy zlidovělých sokolských a vlasteneckých písní (*Hranice vzplála, Píseň české omladiny, Hej sokolíci mužně vpřed*, známější úprava jako *Lví silou, vzletem sokolím*). V době věznění se vedle studia T. soustředil na překládání veršů „pěvce svobody a volnosti" maďarského básníka S. Petőfiho. I do překladů proniklo T. bojovné naladění, jež ho podněcovalo k dotváření básní vlastními aktualizujícími slokami. Jako dramatik T. zpracoval pro české prostředí několik cizích předloh. Ve středu T. politické publicistiky, jež tvořila hlavní celoživotní náplň jeho literární činnosti, bylo téma svobody. Zpracovával je s rétorickým patosem zpravidla na tématech z cizích dějin, vždy však se zřetelným vztahem k poměrům domácím. Nejpatrněji se to projevilo v pracích sledujících osudy malých národů za cizí nadvlády, Belgičanů (*Ze života malého národa*) a Irů (*Potlačený národ*), vedle toho však i Američanů (*O boji národa amerického za samostatnost*). Podal i několik portrétů bojovníků za svobodu (*Dějinné karaktery*), dále malé monografie o G. Washingtonovi, G. Garibaldim a G. Mazzinim); k českým dějinám se obrátil v tématu husovském (*V plamenech kostnických*), v posmrtném profilu J. Grégra a zejména v třídílné, materiálově bohaté, ne však odborně vždy zvládnuté monografii o K. Havlíčkovi Borovském (ostrá kritika, které ji vystavil V. V. Zelený, vytýkala práci jednostranné pojetí portrétu z mladočeského hlediska a též opomenutí Havlíčkovy literární tvorby).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Alf. Slavík, Karel Volný, Satanáš, Satanello, Štípný, Tóma ze Štípného; K. T., KT., -ů-. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* alm. Apríl (1862); sb. Besedník 2 (1862); Budoucnost (1877); Československý zpěvník (1891); Čes. bratr (1888); Hlas (1867); Hlasy z Chrudimska (Chrudim 1892); Humorist. listy (1861–72, 1886–88); Kalendář dělnický na rok 1871; Kalendář dělnictva československého (od 1878); Květy (1865–71; 1869–71 překl. S. Petőfiho); Květy (1879–85; 1882 Za korunu a vlast); Lit. listy (1890–91); Mlynář; alm. Národ sobě (1880); Nár. listy (1862–1917); Nár. noviny (1868); Obrana; Osvěta (1872–74, 1879–81); Posel z Prahy; Práce. Kalendář

dělnický na rok 1871; alm. Půl století Nár. listů (b. d., 1910); Rodinná kronika (1862, píseň Hej sokolíci mužně vpřed); Rozhledy lit. (1886–87); Satan (Jičín 1878); Sokol (1869); Svatvečer (příl. Vyšehradu, 1899); Svoboda (1867–74; 1869 písně Hranice vzplála, Píseň české omladiny, 1869–72 překl. S. Petőfiho); Šípy; Úplný besedník (1877); Zlatá Praha (1884, 1910). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Písně svobody (BB 1869); Petr jako Pavel aneb Opatrnosti nikdy nezbývá (D 1878, dle G. Mosera a E. Jacobsona); Svědomí aneb Žertva na Balkáně (D 1879, prem. 1878, dle A. Berly); Z českých mlýnů 1–8 (PP, 1–2 v sešitech 1885–88; knižně 1. 1886, 2. 1888, 3.–8. 1892–1917); Zlaté péro (D 1891, prem. 1896, dle franc. humoresky). – *Překlady:* S. Petőfi: Básně (1871, s F. Brábkem). – *Ostatní práce* (vesměs politickohistorická publicistika): O boji národa amerického za samostatnost (1871); Královský reskript ze dne 12. září 1871 a jeho význam pro české státní naše právo (b. d., 1871); O Jiřím Washingtonu, zakladateli svobody americké (1872); Apoštol svobody (G. Mazzini) (1873; opr. vyd. 1886); Ze života malého národa (1874; opr. vyd. 1897); Duch našich dějin (1876, šifra K. T.); V plamenech kostnických (1876, šifra K. T.); Dějinné karaktery (portréty politiků, 1881; 1901 s tit. Bojovníci za svobodu); Chtějme všeobecné právo hlasovací! (1881); Potlačený národ (1882); Léon Gambetta (1883, šifra K. T.); Karel Havlíček Borovský (1883); Na stráž! (1885); Slovo k českým srdcím (1886); Za naše právo (1887); Pravda o vyrovnání (1890); Život Dr. Julia Grégra, slavného obránce svobody české (1896); Josef Garibaldi, bohatýr svobody (b. d., 1908). – *Výbory:* Z českých mlýnů (1948, ed. F. Sekanina); Z českých mlýnů 1, 2 (1992, ed. an.). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Humorist. listy (1863, č. 1–13 hlavní spolupracovník s E. Justem), Hlas (30. 6. – 31. 7. 1867), Nár. listy (1867–68, odp. red.), Šípy (přelom 19. a 20. století, an.). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Vybrané spisy Karla Havlíčka Borovského 1–3 (1. a 2. 1886, 3. 1887). ▮

LITERATURA: H. Kokešová: K. T. (1843–1917). Soupis fragmentu osobního fondu (LA PNP 1996). ▮ an.: Tisková pře NL, Hlas 18. a 20. 9. 1864; an.: Rehabilitace a amnestie v záležitostech tiskových, NL 10. 1. 1867; an.: Rakouská svoboda tisku, Nár. pokrok 1. 3. 1868; an.: Amnestie, Slovan 1870, s. 177; ● ref. překl. S. Petőfi: an., Květy 1871, s. 415; Δ (J. Neruda), NL 17. 12. 1871 → Literatura 2 (1961, s. 61); B. Čermák, Čes. včela 1876, s. 127 ●; an.: ref. O boji národa amerického za samostatnost, NL 27. 8. 1872; ● ref. Apoštol svobody: X (V. Hálek), NL 28. 3. 1873 → Sebrané spisy 4 (1907, s. 453); an. (J. Barák), Svoboda 1873, s. 161 ●; E. Š. (Špindler): ref. Ze života malého národa, Podřipan 1874, č. 19 a 21; ● ref. Svědomí aneb Žertva na Balkáně (insc.): ý, NL 1. 9. 1878; uh. (V. Guth), Politik 1. 9. 1878; E. Bozděch, Epoche 18. 9. 1878, k tomu o původnosti hry K. Tůma, NL 19. 9. 1878 ●; ● ref. Dějinné karaktery: E. Špindler, Květy 1881, 2. d., s. 505; tš.-, Pokrok 25. 11. 1881; F. M., NL 13. 5. 1882; F. Schulz, Osvěta 1882, s. 95 ●; ● ref. Potlačený národ: O. M. (Mokrý), NL 23. 11. 1882; -r-, Světozor 1882, s. 599; J. Kalousek, Osvěta 1883, s. 384 ●; an. (J. Neruda): K. T., Humorist. listy 1883, s. 206 → Podobizny 2 (1952, s. 176); Quidam (J. Vrchlický): ref. Léon Gambetta, NL 3. 6. 1883; an.: ref. Za korunu a vlast, NL 7. 1. 1883; ● ref. Karel Havlíček Borovský: -d., NL 7. 1. 1884; F. V. Vykoukal, Květy 1884, 1. d., s. 123; V. V. Zelený, Pokrok 16. a 20. 12. 1885 ●; T. K.: ref. Duch našich dějin (2. vyd.), Hlídka lit. 1885, s. 184; ● ref. Z českých mlýnů: M., Lit. listy 1886, s. 264; F. V. Vykoukal, Rozhledy lit. 1, 1886/87, s. 169; P. Skřivan, Vlasť 3, 1886/87, s. 859; M. Zkoumal, Hlídka lit. 1887, s. 85 ●; P. Skřivan: Matice lidu 1867–1889 (ref. Apoštol svobody, Ze života malého národa), Vlasť 6, 1889/90, s. 468, 554 a 794; an. (J. Herben): ref. ed. Vybrané spisy K. Havlíčka Borovského, Čas 2, 1887/88, s. 200 + Rytíř z Hubačova (kritika proslovů K. T.), tamtéž, s. 286; ● V. V. Zelený: Havlíček, Rieger a Palacký, Hlas národa 22. 2. 1891, k tomu polemiky k pojetí Havlíčka: K. Tůma, NL 23. 2. 1891; Dr. Zelený, Hlas národa 24. 2. 1891; K. Tůma, NL 13. 9. 1891; V. V. Zelený: O poctivosti mladočeského dějepisectví, Hlas národa 14. 9. 1891; Čtenář vašeho listu (V. V. Zelený): K. T. a Karel Havlíček, Hlas národa 26. 7. 1893; K. Tůma: Moje odpověď, NL 27. 7. 1893 ●; Dr. V. P-r.: Z českých mlýnů (2. vyd.), Čas 1892, s. 612 ●; ● ref. Zlaté péro: Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 562; -id-, NL 27. 9. 1898 ●; Whig: ref. Život Dr. Julia Grégra…, NL 6. 5. 1898; an.: K. T., Národní album (1899, sl. 81); ● 40 let práce v NL: P., Zlatá Praha 19, 1901/02, s. 480; K. T., NL 1. 8. 1902 ●; ● ref. Josef Garibaldi…: V. K., Pražská lid. revue 1908, s. 296; J. R. (A. Bačkovský), Venkov 27. 9. 1908 ●; ● 50 let práce v NL: A., Zlatá Praha 29, 1911/12, s. 557; -ý- (D. Panýrek), Máj 10, 1911/12, s. 561; K. V. H. (Havránek), Zvon 12, 1911/12, s. 716; A. Nečásek, Venkov 1. 8. 1912; an., NL 1. 8. 1912 ●; L. Tůma: Trochu osobního, NL 1. 8. 1912; E. Chalupný: K. T. jako životopisec Havlíčkův, NL 1. 8. 1912; ● k sedmdesátinám: J-a., Máj 11, 1912/13, s. 614; an., Venkov 6. 9. 1913 ●; ● nekrology: an., Čes. svět 13, 1916/17, č. 38; an., Zvon 17, 1916/17, s. 476; i, Topičův sborník 4, 1916/17, s. 479; an., NL 9. 5. 1917; an., PL 10. 5. 1917; an., Venkov 10. 5. 1917; an., Ženský obzor 1917, s. 156 ●; L. Tůma: Za tatínkem, NL 9. 5. 1917; F. Strejček: Literární mlynář český, Zvon 18, 1917/18, s. 684; K. M. Č. (Čapek Chod): Dnes jsou tomu dvě léta…, NL 9. 5. 1919; Ypsilon (I. Herrmann): Za starým bojovníkem, NL 11. 5. 1919; V. Žáček in Ohlas polského povstání r. 1863 v Čechách (1935); bs (B. Slavík): Vzpomínka na K. T., LidN 9. 5. 1942; hjk (Z. Hájek): K. T., LidN 5. 9. 1943; F. Sekanina in K. T.: Z českých mlýnů (1948); Kuzma: Vznik melodie písně Hranice vzplála, Svob. slovo 21. 8. 1948; L. Tůma-Zevloun: Otcův psací stůl, in Alej vzpomínek (1958); dvk (K. Dvořák): Proč z českých mlýnů?, Zeměd. noviny 2. 7. 1969 + (šifra K.) Doslov, tamtéž 11. 11. 1969; K. Kýr: Pan novinář K. T., Prostor 26. 9. 1992; R. Pražák: První český knižní překlad Petőfiho básní

z roku 1871 a Jan Neruda, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1993, č. 42; J. Peřina: Obraz Žida a Němce v humoreskách K. T. Z českých mlýnů, sb. Perla v hrubé kazajce (2005).

mhs, zp

Miloš **Tůma**

* 7. 2. 1915 *Vodňany*
† 12. 8. 1983 *Strakonice*

Lyrický básník přírodních a krajinných nálad a reflexí spjatých s jihočeskou krajinou, píšící i verše pro děti; regionální kulturní pracovník.

Syn inženýra. Studoval na píseckém reálném gymnáziu, které nedokončil (mat. 1947 externě), a pracoval jako soudní zaměstnanec v Prachaticích, Písku, Volyni a od 1934 ve Strakonicích, kde 1958–79 působil jako ředitel nejprve Vlastivědného muzea, posléze Muzea středního Pootaví; od 1980 pracoval jako knihovník ve střediskové knihovně v nedalekých Katovicích; při zaměstnání vystudoval v Praze školu pro muzejní pracovníky (1964). Při své regionální kulturní činnosti publikoval řadu historických a vlastivědných článků v muzejním a krajovém tisku, podílel se na muzejní výstavní činnosti, včetně přípravy katalogu. Byl členem red. rady Jihočes. sborníku historického a Výběru z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu. Od 1966 byl kronikářem města Strakonic. Spolupracoval s Českosl. rozhlasem v Čes. Budějovicích (autor pásem).

Po mladistvých verších o zklamaných snech (*Všední květy*) a sbírce drobné přírodní a reflexivní lyriky (*Žeň*), postihující v náladových sceneriích rozjitřené nitro, stává se v další T. básnické tvorbě dominantní téma přírody a krajiny. Nejprve je to symbolistně pojatá krajina jako kulisa pro dění obecně lidské (*Oči v hlubinách*), pak se stává dějištěm existenciálního prožitku (*Hořko na dně*), v době národního ohrožení láska k jihočeské krajině vyjadřuje vztah k celé zemi (*Země okolo člověka*). K zintimnění rodného kraje přispívá i prožitek milostného citu, s čímž je spjato zmelodičtění verše (*Kraj dýchal večerem*). Přírodní dojmy a nálady, reflexe přírody v proměnách ročních dob i člověka v ní jsou námětem T. sbírek vznikajících s delším časovým odstupem (*Polesí Rezavý les*), výjimečně se objeví i poetizace městského prostředí (část sbírky *Zelená planeta*), převažují však lyrické záběry vztahující se ke konkrétním místům (*Pokaždé jiné okno*) a krajinné momentky se sílícím pocitem nostalgie (*Zelené lásky*). Z tematického světa přírodních a krajinných prožitků vybočuje báseň baladického ladění *Dílna na nebesích* odrážející okupační atmosféru, cyklus básní *Zavolal mne život* těžící ze zkušenosti nemoci a nesený vděkem za dar života, i soubor epických básní *Okolo Strakonic* ztvárňující místní báje, zkazky a pověsti. T. se věnoval i tvorbě pro děti (*Mámino srdce, Děti, chcete říkanky?*). – Bibliograficky není doložen titul Sníh koledník (z 1982), uváděný v literatuře. V rukopisu zůstaly básně Erb pod liliemi z 1941, lyrický deník Šli jsme Beskydami a verše pro děti Děti, pojďme ven a Medové království z 1975.

ŠIFRA: (a) (Jihočes. pravda). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* sb. A je to Písek, je to zas on… (1961); A–Zet; Čes. slovo; Divadelní list Jihočes. divadla (Čes. Budějovice); sb. F. L. Čelakovský, básník Vatavy (Čes. Budějovice 1959); Gymnasion (Písek); sb. Jaromíru Boreckému (Písek 1939); Jihočech (Čes. Budějovice); Jihočes. pravda (Čes. Budějovice 1970, 1973); Jihočes. listy (Čes. Budějovice); Jihočes. akademik (Písek); kat. Karel Šmíd (Čes. Budějovice 1970); Kulturní kalendář Strakonic; Květy (1958); Lid. demokracie; Lid. noviny (1940); Lit. kruh (Mor. Ostrava); sb. Městské divadlo v Písku (1940); Nár. osvobození (1937, 1939); Nár. politika; Naše zprávy (1939); Nová Šumava (Strakonice); Otavan (Písek); sb. Písecká čítanka 1 (1980); Písecké listy; Písecký kraj; Písecký obzor; Pošumavský kraj (Strakonice); Prácheň (Strakonice); Salon (Brno); kat. Slunečný svět (Strakonice 1977, texty k dětským kresbám); Šumavský hraničář (Vimperk); Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích (1972); Zájmy Pošumaví (Prachatice); Zlatá stezka (Vodňany); Zprávy muzeí Jihočes. kraje (Čes. Budějovice); Zvon (1941). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Všední květy (BB 1932); Žeň (BB b. d., 1933); Oči v hlubinách (BB 1934); Hořko na dně (BB 1936); In memoriam Richarda Weinera (B 1937); Země okolo člověka (BB 1939); Kraj dýchal večerem (BB 1941); Dílna na nebesích (B 1945); Mámino srdce (BB pro ml., 1946); Děti, chcete říkanky? (BB pro ml., 1947); Okolo Strakonic (BB, PP 1958; upr. vyd. 1962); Polesí Rezavý les (BB 1965); Zavolal mne život (BB 1973); Co je les? (leporelo, 1977); Zelená planeta (BB 1978); Pokaždé jiné okno (BB 1982); – posmrtně: Zelené lásky (BB 1986). – *Ostatní práce:* Strakonice (1962, se Z. Cvrčkem). – *Výbor:* Podvečer (1975, zde i dosud neotištěné BB). ■ REDIGOVAL *časopis:* Jihočes. akademik (1933–34); *katalog:* Karel Šmíd (1970). ■

LITERATURA: ● ref. Žeň: JiVa (J. Valja), Studentský časopis 13, 1933/34, s. 124; -pa- (F. S. Pro-

cházka), Zvon 34, 1933/34, s. 462 ●; K. Votava in M. T.: Oči v hlubinách (1934); ● ref. Oči v hlubinách: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 35, 1934/35, s. 406; V. H (Z. Kalista), Lumír 61, 1934/35, s. 537 ●; ● ref. Hořko na dně: V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 63, 1936/37, s. 171; al (J. Valja), Studentský časopis 16, 1936/37, s. 239; O. Tichý, Rozhledy 1937, s. 61 ●; ● ref. Země okolo člověka: B. Slavík, LidN 18. 12. 1939; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 66, 1939/40, s. 152; Rfš. (R. F. Šimek), Zvon 40, 1939/40, s. 266; K. P. (Polák), Nár. práce 12. 5. 1940 ●; Dr. Č. (J. Černohorský): Uznání mladému básníkovi, Zlatá stezka 14, 1940/41, s. 94; J. Mařánek in M. T.: Kraj dýchal večerem (1941); ● ref. Kraj dýchal večerem: Rfš. (R. F. Šimek), Zvon 41, 1940/41, s. 670; J. Čarek, Venkov 20. 8. 1941; strn. (J. Strnadel), Nár. práce 14. 9. 1941 ●; J. Kotalík in Jižní Čechy v české literatuře (1956) + in Písek a Písecko v literatuře (1966); Z. Mráz: Básník a člověk M. T., Jihočes. pravda 13. 3. 1966 + in Literatura jižních Čech 1945–1965 (1967); K. Bednář in M. T.: Zavolal mne život (1973); ● ref. Zavolal mne život: (RD), Nové Klatovsko 8. 4. 1974; M. Blahynka, Tvorba 1974, č. 29 ●; S. Cífka in M. T.: Podvečer (1975); ● ref. Podvečer (Va), LD 4. 3. 1976; (vf), Mladá fronta 2. 6. 1976; V. Stuchl, Práce 16. 6. 1976; K. Sýs, Tvorba 1976, č. 22 ●; Z. Mráz in Literatura jižních Čech pro mládež (1978); ● ref. Zelená planeta: oj. (O. Jelínková), Tvorba 1978, č. 35; (vac). (M. Vacík), LD 3. 8. 1978 ●; V. Riedelbauch: Zhudebněná poezie, Jihočes. pravda 22. 9. 1978; ● k pětašedesátinám: (vc). (M. Vacík), LD 28. 2. 1980; ks (K. Sýs), Tvorba 1980, č. 6; J. Bílek, Jihočeský sb. historický 1980, s. 122; S. Cífka, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1980, s. 41 ●; M. Blahynka in M. T.: Pokaždé jiné okno (1982); (zz) (Z. Mráz): ref. Pokaždé jiné okno, Zeměd. noviny 12. 10. 1982; ● nekrology: V. Michal, Tvorba 1983, č. 34, příl. Kmen; J. Sichinger, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1983, s 305; J. Bílek, Jihočeský sb. historický 1983, s. 222 ●; Z. Mráz in Literatura jižních Čech mezi světovými válkami a za okupace (1984) + Nad básnickým dílem M. T., Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1985, s. 30; J. Šnobr in M. T.: Zelené lásky (1986); M. Pilař: ref. Zelené lásky, Tvorba 1987, č. 33, příl. Kmen; Z. Mráz: Z mých přátelských styků s básníkem M. T., Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1990, s. 168; K. Kruncipál: Vděčné ohlédnutí za M. T., tamtéž 1993, s. 195.

vs

Vladimír **Tůma** viz in
Ladislav **Tůma-Zevloun**

Tůma Přeloučský

* asi krátce před 1440
† 23. 2. 1518 *Přerov*

Autor traktátů a listů, vyjadřující se k aktuálním náboženským a sociálním problémům; literární představitel první generace jednoty bratrské.

Uváděn i jako Tomáš z Přelouče (Přeloučský). Někdy bývá uváděno datum úmrtí 1517. – Pocházel z Přelouče v Čechách. O jeho dětství a mládí není nic bližšího známo (mínění, že patřil k rodině přeloučských sladovníků, se nepodařilo doložit). Určitý čas zřejmě navštěvoval některou z městských škol, kde získal základy latiny, které si později prohloubil natolik, že mohl číst filozofické a teologické texty v originálu. V dospělém věku se živil jako krejčí; kromě toho měl i jisté znalosti z oblasti lékařství. Přelom v jeho životě nastal 1467, kdy jej zástupci formující se jednoty bratrské zvolili na shromáždění ve Lhotce u Rychnova n. Kněžnou jedním z prvních tří kněží nové církve (dalšími byli mlynář Eliáš z Chřenovic a selský syn Matěj z Kunvaldu). Následující působení T. nelze přesně rekonstruovat. Ani datum, kdy odešel na Moravu a usadil se v Přerově jako správce poměrně početného bratrského sboru, není zjištěno. Od 1498 bydlel a vykonával svou funkci v domě u dolní městské brány. Na veřejnosti se výrazněji projevil 1494, kdy delší čas odmítal vstoupit do tzv. úzké rady (tj. vedení) jednoty, poněvadž nesouhlasil s linií Lukáše Pražského, snažícího se původně uzavřenou a na nekompromisních zásadách lpějící církev více otevřít okolnímu světu. T. se podrobil, ač nerad, novému kursu a v rámci jednoty si na Moravě uchoval vůdčí postavení. 1500 byl (spolu s Lukášem Pražským, Ambrožem Skutečským a Eliášem z Chřenovic) zvolen biskupem jednoty bratrské a společně s Eliášem řídil bratrské sbory na Moravě; nejpozději od 1507 (možná ale již od 1501) zastával funkci sudího, tj. předsedy úzké rady jednoty. Na konci 1500 hájil věroučná a liturgická stanoviska své církve v olomoucké disputaci s papežským inkvizitorem Jindřichem Institorisem. Ještě 1507–09 se zúčastnil polemik jak proti kališníkům, tak zejména proti tzv. Svatojakubskému mandátu, jímž 1508 hodlal český zemský sněm zastavit činnost jednoty bratrské, která působila v rozporu s kompaktáty. Pohřben byl v Přerově.

Všechny dochované práce T. jsou psány česky. Formálně zachovávají tehdy oblíbenou podobu listu, ve skutečnosti ovšem přerůstají ve více či méně rozsáhlé traktáty, bezprostředně reagující na aktuální dění. Nejvýznamnějším dílem je *Spis bratra Tůmy, příjmím Přeloučského, urozenému pánu, panu Albrechtovi ze Štemberka* (tj. ze Šternberka) *a na Lukově léta Páně 1502* (novodobý editor mu dal název *Spis o původu jednoty bratrské a o chudých lidech*). Pojednání, adresované přednímu katolickému šlechtici a kladoucí si za cíl objasnit vznik a stěžejní názory jednoty bratrské, se skládá ze tří částí. První, historicky orientovaná, zachycuje okolnosti vzniku a smysl existence bratrské církve; druhá se zabývá především sociální otázkou, ale nevyhýbá se ani hodnocení funkce státu a ožehavé problematice vztahu mezi světskou a duchovní mocí; závěrečná pasáž pak vyvozuje z předchozích rozborů církevně-politické důsledky. V souvislosti s vydáním tzv. Svatojakubského mandátu a následnou perzekucí některých bratrských sborů se T. obracel na přední šlechtice rozsáhlými listy, v nichž požadoval uchování veřejné působnosti jednoty. Z této korespondence se zachovaly tři listy, sepsané 1509 (dva jsou adresovány Janu Kostkovi z Postupic na Litomyšli, jeden Vilémovi z Pernštejna). Podle svědectví bratra Vavřince Krasonického byl T. též autorem čtyř tzv. *Cedulí bratra Šimona*, správce bratrského sboru v Hranicích na Moravě, který polemizoval s hranickým kališnickým farářem Tomášem (na obou stranách se za méně schopné diskutéry chopili pera jejich vzdělanější druhové, na místě Šimona T., za kněze Tomáše pak lipnický farář Jindřich). Další práce T. (První list panu Albrechtovi ze Šternberka z 1502, Psaní panu Zikmundovi z 1502, Psaní bratru Vavřinci Krasonickému z 1506 a První list panu Vilémovi z Pernštejna z 1508) jsou nezvěstné. Z literárního hlediska prozrazují všechny známé spisy T. souvislost s husitskou tradicí, z níž myšlenkově i stylisticky vyrůstají. Zvláště patrná je návaznost na J. Husa a P. Chelčického i neskrývaný obdiv k radikálnímu táborství. Poměrně dlouhé věty oživuje autor množstvím příměrů, nezřídka ironického zabarvení, četnými expresivními výrazy, parafrázemi bible i slovy latinského původu, vesměs terminologické povahy. Celkově má T. jazyk blízko k tehdejšímu mluvenému projevu, což jeho textům dodávalo na srozumitelnosti, a tím i na agitační účinnosti a ozvučnosti. Jako významný představitel jednoty a dobrý znalec latiny i filozoficko-teologických otázek (jeho oblíbeným autorem byl Mikuláš z Lyry) se T. nepochybně podílel na vzniku řady oficiálních bratrských memorand, listů a polemik od konce 60. let 15. až do prvních desetiletí 16. věku, jeho autorskou účast však nelze bezpečně doložit.

KNIŽNĚ: První cedule bratra Šimonova, kterúž psal pánóm starším Hraničským (Litomyšl 1507, obs. i další tři cedule T.). ▮ EDICE: Spis o původu jednoty bratrské a o chudých lidech (1947, ed. V. Sokol). – *Ukázka in:* Slovem obnovená (1977, ed. A. Molnár, N. Rejchrtová, L. Rejchrt). ▮ KORESPONDENCE: in Archiv český 16, 1897, s. 36 (Vilémovi z Pernštejna z 1509, ed. J. Kalousek); in Výr. zpráva Státní českosl. reálky v Praze VII za škol. rok 1931/32 (Janu Kostkovi z Postupic z 1509, ed. V. Sokol). ▮

BIBLIOGRAFIE: V. Měrka: T. P., ČMF 1913, s. 297 (srov. Kjk., tj. A. L. Krejčík, ČMM 1914, s. 178); V. Sokol in T. P.: Spis o původu jednoty bratrské a o chudých lidech (1947, s. 33); Knihopis č. 16 343. ▮ LITERATURA: J. Jireček: Bratra Jana Jafeta krátká zpráva o biskupích a starších jednoty bratrské, ČČM 1861, s. 139; J. Goll: Jednota bratrská v 15. století, ČČM 1883, s. 512; I. Palmov in Češskije bratja v svojich konfessijach (Praha 1904); J. V. Šimák: Neznámé inkunábule jednoty bratrské?, LF 1912, s. 39; V. Měrka: Tomáš P. Jeho literární práce a jazyk, ČMF 1913, s. 297 (k tomu Kjk., tj. A. L. Krejčík, ČMM 1914, s. 178); J. Bidlo: Předmluva in ed. Akty jednoty bratrské 1 (1915, s. 5); J. Goll in Chelčický a Jednota v 15. století (1916); J. T. Müller, F. M. Bartoš in Dějiny jednoty bratrské 1 (1923); V. Sokol in ed. T. P.: Spis o původu jednoty bratrské a o chudých lidech (1947; k tomu ref. A. Molnár, Theologia evangelica 1948, s. 118 + ČMM 1950, s. 364); F. Hrejsa in Dějiny křesťanství v Československu 4 (1948); M. Kaňák: T. z Přeloučí, z prvních kněží jednoty bratrské, Jednota bratrská 1951, s. 150 a pokr., 1952, s. 110; R. Říčan in Dějiny jednoty bratrské (1957); J. Závodský: Bratr T. P., Teologická příloha Křesťanské revue 1957, s 50; E. Michálek: Příspěvek ke studiu slovní zásoby nejstarších památek jednoty bratrské, LF 1967, s. 386 + K vztahům jednoty bratrské a husitské reformace, Kostnické jiskry 1967, č. 28; J. Závodský: Bratr T. P., tamtéž, č. 25; J. Halama in Sociální učení českých bratří 1464–1618 (2003, s. 47); F. Hollmann: T. (Tomáš) P., významný český teolog, Zprávy Klubu přátel Pardubicka 2005, s. 318.

pč

Ladislav **Tůma-Zevloun**

* 3. 12. 1876 *Praha*
† 11. 11. 1956 *Praha*

Novinář, autor fejetonů, drobných humoristických próz, zábavných povídek a nenáročných románů tematicky orientovaných k dennímu životu hlavně pražských středních vrstev.

Syn novináře a spisovatele K. Tůmy a dcery F. L. Čelakovského a B. Rajské Marie. Studoval na gymnáziu v Žitné ul. v Praze (mat. 1896) a započal pak studia lékařství; po absolvování roku vojenské služby se koncem 1900 stal členem redakce Nár. listů, v nichž působil i jeho otec. V těchto novinách, kde pracoval až do odchodu na odpočinek 1933, prošel řadou rubrik (zejména uveřejnil mnoho nekrologů, jubilejních článků, soudních a plesových referátů aj.); 1908 zde obnovil fejeton Výstavní táčky, pokračoval v něm pod titulem Týdenní táčky a přejal pro tuto rubriku původní pseudonym J. Kuffnera Zevloun, který pak sám trvale užíval jako fejetonista i jako autor humoristických próz (samostatně nebo ve spojení s občanským jménem). 25 let byl též nočním redaktorem listu a 1917–34 redaktorem odpovědným. Léta působil ve stavovských organizacích (např. předseda Spolku čes. žurnalistů, první předseda Klubu českosl. novinářů). Po odchodu do důchodu vystupoval jako populární přednašeč vlastních fejetonů v Českosl. rozhlase (zejména 1936). – Jeho syn Vladimír T. (1908–1949), novinář (od 1928 redaktor Nár. listů), byl autorem zábavných románů (parodie detektivního žánru Dr. Watson dělá zázraky a Těžký život dobrodruha, obojí 1941, aj.) a po 1945 filmových scénářů (Ves v pohraničí, Hrdinové mlčí, Alena).

Východiskem literárního díla T.-Z. byla jeho novinářská profese. V nedělní příloze Nár. listů uveřejňoval po desetiletí každý týden fejeton, jehož tématem byl obvykle každodenní život v Praze s jeho stereotypními událostmi a příznačnými rysy. V rovině mírného herrmannovského humoru v nich popisoval výjimečné i všední situace: pouliční nehody, drobné soudní případy, starosti a strasti v domácnostech, hospodské tlachy, módu, provoz v parcích, na plovárnách a o dovolených, typicky pražskou podobu posvícení, poutí, dušiček, oslav Mikuláše a Silvestra, masopustních plesů aj. Reprezentativní výběr z těchto fejetonů a drobných humoresek podávaly svazky *Zevlounovy táčky, Zevlounovy povídačky* a *Nepleť se paní do domácnosti.* Podobu humorných fejetonů měla i jeho první knížka *O mé ženě Žanynce,* tematicky sjednocená postavou naivní, ale ženský chytré polovice bezdětné pražské úřednické domácnosti a líčící její povedené kousky „od Vánoc do Vánoc". Rozsáhlejší prozaické práce – povídky a kratší romány autorem samým charakterizované podtituly „románek mezi Prahou a venkovem" (*Karmanovo rigorózum*), „román zamilovaných" (*Na trati*) nebo „rozmarný románek pro zamilované" (*Zlatý „strejda" Ada…*) – představovaly typickou čtenářsky nenáročnou literární produkci zaměřenou hlavně k ženskému publiku. Jejich jednoduchý děj se omezoval především na drobná nedorozumění a přesuny sympatií mezi mileneckými páry, kterým často ve štěstí brání předsudky nebo sociální nerovnost, a končil ve všech případech happy endem, vyrovnáním nesouladů a hlavně svatbami. Určitou výjimku v této orientaci tvořily dva pokusy o detektivní román (podepsané odlišným pseudonymem Zorro) a výchovná povídka pro mládež *Náš skautík* o proměně hýčkaného slabého jedináčka v samostatného chlapce vlivem skautingu. Rodinné kulturní a politické tradice i dlouholetý vztah k redakci Nár. listů vedly T.-Z. v závěru jeho literární činnosti k psaní vzpomínek na lidi, s nimiž se v životě setkal. V podstatě memoárový charakter měly už jeho *Novinářské anekdoty,* zachycující v humorných epizodách lidské stránky známých postav novinářského světa (K. M. Čapek Chod, V. Dyk, J. Holeček aj.). Nedokončené posmrtně vydané memoáry *Alej vzpomínek* těží především z vyprávění autorovy matky o životě v rodině Čelakovských, zaznamenávají příbuzenské svazky s rozvětvenou rodinou Fričovou a otcovy žurnalistické i politické styky.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Isola Nosti, No si, Sirius, Zevloun, Zorro; Lad. T., -oun, T., T-a. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Cesta (1918–19); Divadlo (red. B. Kavka); Dobrá kopa; roč. Chudým dětem (Brno 1933, s tit. O Janu Nerudovi); Klas (1922); Letem světem (1926); Lid. demokracie; Lit. svět (1928, rozhovor Dnešní Švanda dudák); Máj (1908); Nár. listy (od 1901, od 1908 soustavně FF); sb. Národní listy 1861–1941 (1941, Rodinná kronika Nár. listů); Nár. politika; sb. Nůše pohádek 2 (1919); Švanda dudák; Úsvit. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* O mé ženě Žanynce. Od Vánoc do Vánoc (PP 1911, pseud. Zevloun; rozšíř. vyd. 1919 s tit. Žanynka); Zevlounovy táčky 1, 2 (FF, PP b. d., 1916–17; změn. vyd. 1919); Karmanovo rigorózum (P 1922);

Náš skautík (P pro ml., 1922); Její čest (R 1925, pseud. Zorro); Chodí mezi námi (R 1926, pseud. Zorro); Zevlounovy povídačky (PP 1926); Na trati (R 1926, pseud. Zevloun); Známost z veletrhu (P 1927, pseud. Zevloun); Zlatý „strejda" Áda… (P 1927, pseud. Zevloun); „Strejda" Áda se žení (P 1928, pseud. Zevloun); Nepleť se paní do domácnosti (FF 1929, pseud. Zevloun); Novinářské anekdoty (1938); – posmrtně: Alej vzpomínek (memoáry, 1958, ed. J. Kristek). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Nár. listy (1917–34, odp. red.), Švanda dudák (1928–30, s I. Herrmannem). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Národní listy 1861–1941. Jubilejní sborník (1941, an., s jinými). ▮

LITERATURA: ● ref. Její čest, Chodí mezi námi: V. Brtník, Venkov 8. 7. 1926; vz. (V. Zelinka), Zvon 27, 1926/27, s. 182 ●; ● ref. Zevlounovy povídačky: V. Brtník, Venkov 21. 10. 1926; drb. (J. Borecký), Zvon 27, 1926/27, s. 154 ●; nč. (A. Nečásek): L. T.-Z. padesátníkem, Venkov 3. 12. 1926; -K.: ref. Na trati, Vlast 43, 1926/27, s. 91; ● ref. Známost z veletrhu: drb. (J. Borecký), Zvon 27, 1926/27, s. 445; V. Brtník, Venkov 31. 3. 1927 ●; -jen-: ref. „Strejda" Áda se žení, Čes. osvěta 24, 1927/28, s. 326; J. Staněk: ref. Zlatý „strejda" Áda, Čes. osvěta 25, 1928/29, s. 253; V. Brtník: ref. Nepleť se paní do domácnosti, Venkov 11. 4. 1929; ● k šedesátinám: an., Nár. politika 3. 12. 1936; bt (P. Nauman), LidN 3. 12. 1936; an., PL 3. 12. 1936 ●; sl. (J. Strnadel): ref. Novinářské anekdoty, Ranní noviny 13. 7. 1938; A. Branald in L. T.-Z.: Alej vzpomínek (1958, obs. i dosud netištěnou vzpomínku I. Herrmanna k padesátinám L. T.-Z.); jbo: ref. Alej vzpomínek, LD 30. 4. 1958; J. Hrbas: Z českých mlýnů (vzpomínky na rod Tůmů), Naše rodina 1969, č. 45.

ll

Jaroslav **Tumlíř**

* 28. 11. 1902 *Spy* u Nového Města nad Metují
† 8. 7. 1977 *Praha*

Dramatik a básník, herec, režisér a dramaturg řady pražských i mimopražských scén; autor dramatizací a úprav především děl českých klasiků.

Po absolvování dramatického oddělení Státní konzervatoře hudby v Praze (1921) byl členem zájezdového souboru Slovenského nár. divadla (1921–22), Švandova divadla v Praze (1922–23), Gamzova Českého studia (1923–24), divadla Komedia (od 1925) a divadla Akropolis (1928). 1929–48 byl knihovníkem v Ústřední knihovně hl. města Prahy, kde přispěl k vybudování divadelního oddělení. Za okupace společně s A. Kuršem a J. Škodou založil v Praze-Michli Divadlo práce. Po válce se podílel na vzniku Divadla města Žižkova (1945–48 dramaturg), Divadla S. K. Neumanna v Praze-Libni (1948–50 rovněž dramaturg) a Městského oblastního divadla v Benešově (1950–56 umělecký vedoucí). Od 1956 působil jako správní ředitel v Ústředním divadle českosl. armády a konečně až do svého penzionování 1964 v Divadle bratří Mrštíků v Brně.

T. vstoupil do literatury jako autor básnické sbírky (*Hořící strom*) a veršované pohádky pro děti (*O zlatovlasé Aničce…*), jež nevzbudily větší ohlas. V jeho díle pak zcela převážily divadelní hry. Jak předválečné lidové komedie (psány převážně pro divadlo Akropolis), tak poválečné, hlavně historické hry (poprvé většinou uvedeny v žižkovském a v benešovském divadle) vznikaly v bezprostřední souvislosti s T. profesionálním divadelním angažmá i s jeho spoluprací s divadelními ochotníky; ochotnickému zájemci je určena i praktická divadelní příručka *Režie divadelní hry.* Jeho první práce pro divadlo, dramatizace Havlíčkova *Křtu svatého Vladimíra,* jež předznamenala jeho pozdější dramatické úpravy, byla odmítnuta kritikou a zakázána úřady. Ve své době byly oblíbeny T. veselohry (*Nemravný život, Pan Paďour mezi trampy, Strašidelná tetička* byla též 1941 zfilmována s tit. Tetička); do protikladu k maloměšťáckým nectnostem (morálnímu pokrytectví, chamtivosti, snobismu) autor staví nezištnost a opravdovost mladé lásky či bezprostřední vztah k přírodě, někdy však i ne zcela vyjasněné mravně nápravné poslání (*Nanebevzetí kováře Žmouly, Blahoslavená lenost*). Dobové úsilí o společenské drama s aktuálním ideovým pojetím odrážejí T. práce z konce 40. a z 50. let. Z období národního obrození čerpá hra *Než lípy rozkvetly,* jež na setkání slovenského básníka L. Štúra s dcerou královéhradeckého nakladatele J. H. Pospíšila Marií demonstruje myšlenku česko-slovenské vzájemnosti; z ovzduší vrcholící čínské revoluce těží námět hry *Sto starých jmen,* sledující zrod nového typu aktivního lidového hrdiny. Na dramatizace Jiráskových historických románů (*Skaláci, Mezi proudy*) i na vlastní a starší práci o Janu Nepomuckém navázal T. novým zpracováním husitské látky ve hře *Prameny hněvu,* v níž se pokusil zachytit kořeny hnutí v konfliktu hlavních sociálních sil: krále, církve, panstva a lidu. – T. se též uplatnil jako rozhlasový autor (hra Poselství míru, 1936, aj.). – Ve strojopisném opisu jsou v pražském Diva-

delním ústavu archivovány další T. dramatické práce: historická hra Anežka Česká, veselohry Řemeslo upadá a Ze všeho nejkrásnější a pohádky Dědeček z Pekla a Pohádka o Šípkové Růžence; strojopisně jsou zde k dispozici též hry doložené scénicky, knižně však nevydané (Doktor Johánek, Sto starých jmen).

ŠIFRA: Tř. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. slovo (1925, 1929, 1934); Dělnická osvěta (1942); Knihy a čtenáři (1947); Lid. noviny (1939–44); sb. Modrý závoj (1942); Naše romány (1940–41); Proletkult (1922); Rudé právo (1924); Škola a kultura (1946–47); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a publicistika:* Hořící strom (BB 1924); O zlatovlasé Aničce a princi s bílými beránky (veršovaná pohádka, 1925); Nemravný život (D 1928, prem. 1926); Papírový drak (BB 1931); Strašidelná tetička (D b. d., 1931, prem. 1930); Početnice lásky (D b. d., 1932, prem. 1930); Blahoslavená lenost (D b. d., 1933, i prem.); Radostná zvěst křesťanství (stať, 1934); Pan Paďour mezi trampy (D b. d., 1936, prem. 1930); Režie divadelní hry (příručka, 1946); Očarovaný kraj (PP pro ml., 1946); Než lípy rozkvetly (D 1954, rozmnož., prem. 1948); Prameny hněvu (D 1954, rozmnož., prem. 1953); Slepé dívky (D 1960, rozmnož., i prem., upr. L. Pleva). – *Dramatizace:* Křest svatého Vladimíra (1925, prem. 1961, podle K. Havlíčka Borovského); N. V. Gogol: Koho čert provázkem svázal (b. d., rozmnož., prem. 1949); A. Jirásek: Skaláci (1950, i prem.) + Mezi proudy (1952, prem. 1951, podle 2. dílu). – *Úpravy:* K. Sabina: Maloměstské klepny (1958, rozmnož., prem. 1949); J. K. Tyl, J. N. Nestroy: Děvče z Karlína aneb S poctivostí nejdál dojdeš (b. d., rozmnož.). – *Překlad:* J. Skalka: Kozí mléko (1950, ze slovenštiny). ■ SCÉNICKY. *Hry:* Nanebevzetí kováře Žmouly (1930); Doktor Johánek (1932); Vesnice zpívá a tančí (1940, text k jevištnímu pásmu). – *Dramatizace:* Sto starých jmen (1949, podle románu R. Mellerové Žok rýže). – *Úprava:* C. Goldoni: Sluha dvou pánů (1949). ■ REDIGOVAL *časopis:* Stálci (1933). ■

LITERATURA: ● ref. Hořící strom: K. H. (Hikl), Naše doba 32, 1924/25, s. 501; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 25, 1924/25, s. 658; -rb-, Dělnická osvěta 1925, s. 213 ●; ● ref. Křest svatého Vladimíra: an., NO 26. 6. 1925 (o cenzurním zákazu); Ot. F. (Fischer), Tvorba 1, 1925/26, s. 37 ●; ● ref. Nemravný život: -oj-, PL 1. 10. 1929; If. (I. J. Fischerová), NO 5. 10. 1929 ●; ● ref. insc. Početnice lásky: nr (A. C. Nor), Telegraf 24. 1. 1930; -fč- (F. Černovský), Venkov 25. 1. 1930; = (J. Vodák), Čes. slovo 28. 1. 1930; jt. (J. Trojan), PL 28. 1. 1930 ●; = (J. Vodák): ref. Pan Paďour mezi trampy (insc.), Čes. slovo 3. 6. 1930; ● ref. Strašidelná tetička (insc.): nr (A. C. Nor), Telegraf 12. 9. 1930; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 16. 9. 1930 ●; ● ref. insc. Nanebevzetí kováře Žmouly: If. (I. J. Fischerová), NO 7. 12. 1930; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 9. 12. 1930; Č. (V. Červinka), Zvon 31, 1930/31, s. 239 ●; jv. (J. Vodák): ref. Papírový drak, Čes. slovo 1. 4. 1932; ● ref. Blahoslavená lenost: A. S., Venkov 28. 1. 1933; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 28. 1. 1933 ●; an.: ref. Poselství míru (rozhl. insc.), Telegraf 30. 10. 1936; vz. (V. Zelinka): ref. Radostná zvěst křesťanství, Zvon 39, 1938/39, s. 721; mk. (M. Kolář): ref. insc. Vesnice zpívá a tančí, Večerník Nár. práce 10. 12. 1940; ● ref. Než lípy rozkvetly (insc.): -ER- (E. Radok), Práce 26. 2. 1948; kd (E. Konrád), Svob. noviny 27. 2. 1948; jsc. (J. Sajíc), LD 27. 2. 1948; M. Š. (Štemr), Obrana lidu 27. 2. 1948; V. (J. Vaněk), PL 28. 2. 1948; Z. Dinter, Mladá fronta 2. 3. 1948 ●; ● ref. insc. Sto starých jmen: bs. (B. Slavík), LD 9. 4. 1949; zdr. (Z. Dinter), Práce 10. 4. 1949; jmk. (J. M. Kvapil), Svob. slovo 13. 4. 1949; V. Projsová, LidN 15. 4. 1949; jtg (J. Träger), Svět v obrazech 1949, č. 17 ●; ● ref. Prameny hněvu: M. Smetana, Divadlo 1953, s. 1110; V. Vrabec, Svob. slovo 12. 1. 1954; J. Císař, Mladá fronta 20. 1. 1954; B. Březovský, RP 15. 2. 1954; J. Nožka, Svět v obrazech 1954, č. 4 ●; ● ref. Křest svatého Vladimíra (insc.): Š. Vlašín, Rovnost 11. 7. 1961; Z. Srna, Práce 21. 7. 1961; V. Justl, Divadelní noviny 1961, č. 5 ●; (vn) (L. Vacina): Vzpomínka na dramatika, Pochodeň (Hradec Král.) 1. 12. 1977.

es

Josef **Tumpach**

* 20. 12. 1862 *Osek* u Rokycan
† 20. 11. 1916 *Praha*

Překladatel, publicista, autor veršů a próz, bibliograf, historik a autor katolické náboženské literatury.

Syn krejčího. Vychodil obecnou školu v rodišti, na přímluvu místního faráře studoval 1875–79 reálné gymnázium v Rokycanech, 1879–83 v Plzni. Ve studiích pokračoval na pražské teologické fakultě, 1887 byl vysvěcen. Krátce zastupoval faráře v rodišti, 1887–88 působil jako kaplan ve Stříbře, 1888–92 absolvoval c. k. vyšší vzdělávací ústav u Sv. Augustina ve Vídni, 1892 obhájil titul doktor teologie. Od t. r. působil jako docent, později profesor církevního práva, od 1897 také jako profesor křesťanské sociologie na pražské české teologické fakultě. 1902 byl zvolen metropolitním kanovníkem u Sv. Víta v Praze, 1908 se stal papežským prelátem. Aktivně se podílel na akademickém a osvětovém dění katolických kruhů jako konzistorní rada, předseda duchovního soudu, vicekancléř teologické fakulty, místopředseda Křesťanské akademie, ředitel Dědictví sv. Jana Nepomuckého, starosta Dědictví sv. Prokopa

a člen mnoha charitativních organizací (proslul jako mecenáš studentstva). Pohřben byl v Oseku. – T. bratr Václav T. (* 6. 3. 1873 Osek, † 1939, absolvent příbramského učitelského ústavu, působil jako učitel v Horním Sloupně, Plzni a od 1908 na učitelském ústavu v Praze) byl rovněž překladatelem z polštiny, publikoval v časopisech (Čes. květy, Obrázková revue, Vlasť), knižně vydal (pseud. Václav T. Kamejský) překlady próz K. Junoszy (Szaniewského) Pod sprchou (1904), Z. Kowerské Vypověděná (1902), dále anonymní povídky Irena (1903) a výboru Z knihy života (1909–13, 4 sv.), který uspořádal.

Své verše T. uveřejňoval časopisecky především za gymnaziálních a bohosloveckých studií: zejména reflexivní miniatury s kultem dětství, stáří a rodného místa (elegické vzpomínky na rodinné příslušníky a zemřelého přítele), obrazy s biblickými a slovanskými náměty i krotce bojovné apostrofy a epigramy s náboženskou tematikou. Výbor z vlastních básní a básnických překladů vydal k svým padesátinám pod názvem *Co jsem zpíval sám a co při jiní.* Ani jediná T. knižní próza nevybočuje z dobové tvorby nábožensky výchovného zaměření. Rozsáhlejší byla T. aktivita překladatelská; k polské literatuře jej přivedl E. Jelínek. Časopisecky i knižně publikoval překlady beletrie soudobých polských (např. J. Korzeniowski, J. I. Kraszewski) a chorvatských (A. Harambašić, E. Kumičić, A. Šenoa aj.) autorů s historickou, venkovskou a maloměstskou, resp. nábožensky apologetickou tematikou. Zpočátku též tiskl v Blahověstu, Vlasti a dalších katolických listech krátké zprávy o chorvatském, polském a slovinském kulturním a církevním životě, o české literatuře psal i do polského a slovinského tisku. – Významné jsou T. odborné práce a překlady z církevního práva, křesťanské sociologie a archeologie (mj. hesla do Ottova slovníku naučného). Veden snahou bibliograficky zpracovat a dále kultivovat odbornou českou teologickou literaturu, založil a řídil s A. Podlahou naukovou edici Vzdělávací knihovna katolická; dále s ním sestavil první díly obsáhlé příručky *Dějiny a bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do nynější doby* a založil a redigoval Český slovník bohovědný.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jindřich Ap. Mutov, Jindř. Mutov, J. Kajetán, J. Osecký, Josef Kajetán, Josef T. Kajetan, Josef T. Kajetán, Jos. Osecký; Dr. J. T., Dr. T., J. T., O-ý., T., Tpch. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Blahověst (od 1882; 1889 překl. A. Harambašić: Idyly); Časopis katol. duchovenstva (1894–1916; 1901 Význam a důležitost starokřesťanských památek a pomníků pro vědu a náboženství, i sep., Manželství ve světle nejstarších památek a pomníků křesťanských, i sep.; 1911 překl. J. Bilczewski: Katecheta středních škol jako duchovní správce studující mládeže, i sep.; 1912 Redukce zasvěcených svátků, i sep.); Čes. slovník bohovědný 1–5 (1912–32); Dom i svet (Lublaň); Eucharistia; Hlas národa (1896–97); Hlídka lit. (1889); Method (1898); Muzeum; Obrana; Obzor (Brno 1887–88); Plzeňské listy (1888–89); Pozor (Olomouc 1888); Przegląd powszechny (Krakov); Rádce duchovní; alm. Růže Sušilova (1885); Slovanský sborník (1884); Třetí výr. zpráva C. k. gymnázia v Žižkově (1912–13); Upomínka na výlet studujících Vyššího reálného gymnázia v Plzni (1880); Vlasť (od 1884); Vlasť. Nový prostonárodní kalendář (1886–87); Vlastenecký poutník. Kalendář pro katolíky (1886–87). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Na oslavu sňatku Jeho cís. a král. Výsosti arcivévody Rudolfa… (BB 1881, s J. Raušarem); Za svitu spásy (P 1887, pseud Jos. T. Kajetán); Co jsem zpíval sám a co při jiní (BB 1912, s výborem z překladů). – *Překlady:* A. Nałęcz: Renegát (1885); J. Kraszewski: Jak se pan Pavel ženil a jak se oženil (1885) + Paměti neznámého (1886); E. Kumičić (J. Sisolski): Jelenčina bazalka (1886); an.: Pro Boha a pravdu (1889, z polštiny); H. Pesch, V. Cathrein: Soukromé vlastnictví (1898); B. Duhr: Bajky o jezuitech (1902, s A. Podlahou; s doplněním čes. reálií); A. Roessler: Pravá a nepravá emancipace žen (1902, an.); J. Bilczewski: Archeologie křesťanská ve službách dějin církevních a věrouky (1898, i upr. a dopln.) + Eucharistie ve světle nejstarších památek literárních, ikonografických a epigrafických (1910); J. Korzeniowski: Příbuzní (1912). – *Ostatní práce:* Náboženství základem života soukromého i veřejného (1912); Dějiny a bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do nynější doby 1–4 (1912–18, s A. Podlahou). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Časopis katol. duchovenstva (1897–1916, s jinými), Slavica. Acta litteras Slavorum theologicas spectantia (1905), pokr. Slavorum litterae theologicae (1906–11, 1906–10 jako příl. Časopisu katol. duchovenstva), pokr. Acta Academiae Velehradensis (1912–16, vždy s jinými); *knižnice:* Vzdělávací knihovna katolická (1896–1916, s A. Podlahou), Hlasy katolického spolku tiskového (1893–1916); *díla:* Český slovník bohovědný 1–3 (1909–17, s A. Podlahou); Bible česká 1–3 (1917–25, s A. Podlahou, posmrtně). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Školní zákon říšský a nejdůležitější nařízení výnosy úřadů státních a církevních ve věcech školských… (1908); Zpráva o 4. všeobecném sjezdu katolíků československých… (1909). ■

BIBLIOGRAFIE: A. Podlaha in Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum S. metropolitanae ecclesiae Pragensis… (1916, s. 368). ■ LITERATURA: ● ref. překl. E. Kumičić: J. B. (Blokša), Hlídka lit. 1886, s. 315;

J. Mergl, Vlasť 3, 1886/87, s. 497 ●; -aue- (H. Pittauer): ref. překl. J. I. Kraszewski: Paměti neznámého, Lit. listy 1886, s. 337; an.: ref. překl. an: Pro Boha a pravdu, Vlasť 19, 1902/03, s. 949; ● k padesátinám: an., Čech 19. 12. 1912; Sob. Jos. (J. Košnář), tamtéž; B. Stašek, Obrození 1912, s. 478 ●; ● ref. Dějiny a bibliografie české katolické literatury…: an., Hlídka 1912, s. 45; V. Müller, Časopis katol. duchovenstva 1913, s. 242; R. Zháněl, Vlast 30, 1913/14, s. 925 ●; ● nekrology: A. Podlaha, Časopis katol. duchovenstva 1916, s. 603; F. V. Vykoukal, Osvěta 1917, s. 255 ●.

ls

Václav **Tumpach** viz in Josef **Tumpach**

Karel Eugen **Tupý** viz Boleslav **Jablonský**

Jan **Tureček**

Působnost 1776–1846

Knihtiskárna a nakladatelství v Litomyšli s četnou produkcí knížek lidového čtení a kramářských písní, v 1. polovině 19. století jedno z menších vydavatelských středisek obrozenecké literatury.

Po velkém požáru Litomyšle 1775 koupil 1776 tiskař Václav T. (uváděn i jako Václav Vojtěch T., resp. Turetschek; † 1822), 1771–72 zmiňovaný jako faktor v kutnohorské knihtiskárně F. Šleretové, spálený dům uhořevšího litomyšlského tiskaře A. Kamenického „s právem privilegirované impressi“ (vlastnictví domu dávalo oprávnění tisknout). Tiskárna zde působila již od 1618, kdy dům, řečený Kuklík (dnes čp. 182), koupil knihtiskař A. Graudenc. Při dalším požáru města 1814 zahynul s některými členy rodiny i T. syn Václav a následujícího roku 1815 postoupil Václav T. dům i tiskárnu dalšímu synu Janovi (též Jan Josef) T. († 1836), který pokračoval v činnosti pod svým jménem. Po smrti Jana T. zdědila tiskárnu dcera Aloisie, od 1844 byla majitelkou snad její sestra Anna, provd. Roztočilová; tisky vycházely s označením Turečkovi dědicové, J. Turečka dědicové apod. 1846 koupil tiskárnu i dům F. Berger, koncem 1852 odevzdal tiskárnu svému zeti A. Augustovi, který se ji pokusil neúspěšně přetvořit ve významné mimopražské nakladatelství dobové české literatury.

Bohatá tiskařská a nakladatelská produkce Václava T. zahrnovala původní a přeloženou náboženskou literaturu katolickou (mj. Martin von Cochem, V. M. Rokos) i protestantskou (M. Blažek, J. G. Elsner, J. Hübner, J. Strejc), kancionály (Písně roční neb Kancionálek, 1784, Normalgesäng, Litaneien…, 1785), praktické příručky pro vesnický lid (včelařství, zvěrolékařství, selské pranostiky), slabikáře (Slabikář aneb Začátek cvičení dítek písmeny znáti, 1785) a drobné tisky (nábožné a kramářské písně, proroctví, převážně v češtině, ale i v němčině a latině). Výraznou složku tvořila lidová zábavná četba, převážně nepůvodní přetisky starších titulů z 15.–17. století, zejména překlady a volné adaptace (G. Boccaccio, W. Shakespeare), v menší míře náboženské povídky (Paulus Diaconus, Martin von Cochem). Úspěšné tituly, často přebírané z produkce jiných tiskáren, vycházely v opakovaných vydáních i nových úpravách. Jan T. profil produkce postupně rozšířil o původní beletrii. Navázal kontakty s představiteli obrozeneckého písemnictví, zejména J. Hýblem, který zde vydal drobné povídky, edice starší české literatury (Paleček) i překlady mravoučných próz Ch. Schmida a snad se na T. produkci i redakčně podílel. V době svých litomyšlských studií zde publikoval J. M. Pohořelý a jeho přítel J. K. Tyl. (V literatuře je tiskař nejčastěji připomínán anekdotickou historkou o obnošeném plášti, který od něho údajně Tyl obdržel jako první honorář za předpokládanou prvotinu Statný Beneda.) Ojedinělé tituly dobových autorů však nepřerostly v soustavnější spolupráci s nimi, a to ani v případě populární litomyšlské autorky M. D. Rettigové. T. působení tak neohrozilo dominantní postavení blízké královéhradecké tiskárny J. H. Pospíšila při formování nakladatelské základny českého obrození ani jindřichohradecké tiskárny Landfrasovy v produkci lidové četby. Později zde F. Jelínek svým nákladem vytiskl základní dílo českého regionálního dějepisectví Historie města Litomyšle (1–3, 1838–45). F. Berger se v opatrném edičním programu zaměřil zejména na reedice osvědčených titulů předchozích tiskařů a na tisky regionálních pedagogů a církevních hodnostářů.

Z TISKAŘSKÉ A NAKLADATELSKÉ PRODUKCE. *Původní práce:* J. M. Pohořelý: Věncemil a Jaronka, kněžna kokořínská (1830, pseud. Mírumil Kuttnohorský); Statný Beneda aneb Založení proboštství vyšehradského (1830, pseud. Mírumil Kuttnohorský, autorství J. K. Tyla dub.; spoluautorem či autorem asi J. M. Pohořelý); J. Opočenský: Písně

k svátku tolerančnímu pro křesťany evangelické helvetského vyznání (1831); J. K. Tyl: Mladý harfeník a starý flétnista aneb Seznámení se v krčmě U Zlatého jelínka (1832, pseud. Od Mne Samého); J. Hýbl: Utěšené povídky obsahu poučného, opraveného i žertovného… (1834) + Kratochvil na přástvě aneb Rozmanité povídky pro ukrácení času při večerních schůzkách v zimě (1835); M. D. Rettigová: Kvítí májové (1835). – *Překlady a adaptace:* Dvě kroniky: první o… Kryzeldě… Druhá o… Lukrecii (b. d.); Velmi kratochvilné čtení o zchytralé Finettě, jinak Popelce, tak nazvané (b. d.); Historie o vděčném synu, jménem Rupertovi, kterýžto z lásky k otci svému do otroctví se podrobil (1784); Dvě kroniky. O Joviánovi… Jiná o Alexandrovi a Ludvíkovi (1785); Nábožná historie o svatým Eustachiovi, prve Placidovi (1792); Abuchazan a Tardys z Malabaru (1796); Kupec z Venedyku aneb Láska a přátelstvo (1809); Historie o hraběti Jindřichovi a šťastném synu jeho, který dvakrát od smrti přepodivné osvobozen byl (1811); Kronika o Perytonovi, měšťénínu římském, i o synu jeho jediném Dionydovi, kterak on sobě po smrti otce svého velmi chudičkou manželku zvolil jménem Brigidu, a kterak oba k rozloučení jsou přišli a jak předivně zase se shledali (1812); J. J. Polt: Příhody a cesty Martina Engelbrechta (1829); Ch. Schmid: Holubička (1828) + Povídky květné mladosti obětované (1836) + Ztracený synáček aneb Utěšená povídka na důkaz, že v neštěstí nikdy zoufati nýbrž pevně v pomoc Boží doufati máme, která čím později přichází, tím slavněji se jeví (1837). ∎

LITERATURA: J. Štěpánek in Výr. zpráva reálky litomyšlské 1877–1878 (1878, s. 16, s bibliografií); J. Volf: Z dějin osvícenské cenzury, ČNM 1924, s. 221 → Příspěvky k životu a dílu Jos. Dobrovského (1934, s. 20); Z. Nejedlý in Litomyšl 1 (1954, s. 158, 2. vyd.).

az

Václav **Tureček** viz in Jan **Tureček**

Jan **Tureček-Jizerský**

* 8. 5. 1904 *Vršovice* (Praha-V.)
† 4. 11. 1975 *Praha*

Autor divadelních her pro ochotnické soubory a operetních libret, překladatel dramat a klasické i moderní poezie z ukrajinštiny.

Podepisoval se i vl. jm. Jan T. a Jan Jizerský (podle řeky, která protékala nedaleko míst jeho předválečného pobytu). – Syn námořníka z povolání, později úředníka; v jeho rodě bylo několik příbuzných literárně činných (básník a novinář J. Barák, prozaik F. K. Krouský, jehož osud T.-J. inspiroval k dramatu *Za svobodu národa,* a autor cestopisů a publicista J. Kořenský). Literární tvorbě se T.-J. začal věnovat již v době gymnaziálních studií v Praze a Mladé Boleslavi, od 1923 působil jako herec, autor, režisér i dramatizátor her pro ochotníky (na Mladoboleslavsku byl později známým organizátorem ochotnického divadelnictví). Ve 30. letech a za války pracoval jako úředník berní správy v Mladé Boleslavi (žil v nedalekém Krnsku). Zájem o studium srovnávací jazykovědy přivedl T.-J. k překladatelské práci. Po válce působil v Praze a stal se zde jedním z aktivních členů skupiny, jejímž cílem bylo seznamovat čtenáře s hodnotami klasické ukrajinské a sovětské poezie.

Nenáročné divadelní hry T.-J. psal pro ochotnické soubory s osvětovým cílem připomínat slavnou národní minulost a výrazné osobnosti českého veřejného života. Historickým dramatem *Václav Myška z Hrádku* chtěl dopomoci k důstojným oslavám památky J. Husa, život českých vlastenců v bouřlivém roce 1848 učinil námětem hry *Za svobodu národa.* Vesnická hra *Martin Oliva,* odehrávající se v polovině 19. století v Pošumaví, vznikla dramatizací stejnojmenného románu A. V. Šmilovského. Do současnosti T.-J. situoval sociální hru *Rozchod* a veršovanou pohádkovou komedii *Tři bratři.* Byl rovněž autorem dobovou módou poznamenaných operetních libret (*Děvče z Obřího dolu, Hoši od pěchoty, Štěstí vstříc*). Významnější byla jeho aktivita překladatelská. Zaměřil se především na překlady klasické ukrajinské poezie (I. P. Kotljarevskyj, výbory z básnického díla I. Franka, T. Ševčenka a L. Ukrajinky), soustavně však tlumočil i ukrajinské lyrické básníky 20. století (L. Pervomajskyj, M. T. Rylskyj) a věnoval se též překladu ukrajinské dramatické literatury (přebásnil mj. veršovaná dramata L. Ukrajinky Lesní píseň a Kamenný vládce, pořídil překlady her O. Kornijčuka Pravda a Fronta). Překládal rovněž z ruštiny, ojediněle z bulharštiny (L. Stančev). Jako překladatel častěji spolupracoval s M. Marčanovou. – V knihovně Divadelního ústavu v Praze je uložen strojopis T.-J. historické tragédie Vršovec Božej (b. d., 30. léta). Existenci autorem uváděných básnických sbírek Samota a Výkřik (patrně ze 30. let) se nepodařilo doložit, rovněž tak ani existenci libreta operety Čertův chlapík, hry Písničky (podle stejnojmenné idy-

ly A. Jiráska) a překladu hry O. Kornijčuka Bohdan Chmelnickyj.

ŠIFRY: J. T. J., -ský. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* ant. Bránili svou zem (1945); ant. Dobré slovo Ukrajiny (1961); ant. Poezie práce (1953); Praha–Moskva (1954); Svět Sovětů; ant. Ukrajina zpívá a vypráví (1957); ant. Vítězit a žít (1951); Zapovit (Kyjev 1957). ■ KNIŽNĚ. *Hry a operetní libreta:* Václav Myška z Hrádku (1935); Návrat (b. d., 1935); Rozchod (b. d., 1936); Za svobodu národa (b. d., 1936, rozmnož.); Děvče z Obřího dolu (b. d., 1936, rozmnož., hudba B. Beneš); Hoši od pěchoty (b. d., 1937, rozmnož., hudba B. Beneš); Muziky, muziky (b. d., 2. polovina 30. let, hudba F. Herman); Martin Oliva (b. d., konec 30. let, podle R A. V. Šmilovského); Štěstí vstříc (b. d., konec 30. let, hudba F. Herman); Tři bratři (pro ml., 1959). – *Adaptace:* K. J. Erben: Sládci (b. d., 1943, hudba F. Herman). – *Překlady:* G. Ingal: Sbor Rudého praporu pod vedením Alexandra Alexandrova (1946); T. H. Ševčenko: Bylo kdysi v Ukrajině… (1946, s M. Marčanovou a Z. Niliusovou, i usp. s A. Vengřenivským) + Taras Ševčenko (1951, s jinými); M. T. Rylskyj: Znamení vah (1947, s jinými, jazyková spolupráce M. Nevrlý a A. Vengřenivský) + Poslední jaro (1965, s M. Marčanovou a T. Schwarzovou); L. Stančev: Jak se zajíc uzdravil (1950); O. Kornijčuk: Pravda (b. d., 1951) + Fronta (1953); L. Ukrajinka: Světla před úsvitem (1953, s jinými; 1954 samost. Lesní píseň, s M. Marčanovou) + Kamenný vládce (1956); I. P. Kotljarevskyj: Aeneida (1955, se Z. Hanusovou a M. Marčanovou); I. Franko: Poezie (1956, s jinými); L. Pervomajskyj: Barvínek (1956, podp. Jan Tureček, s M. Marčanovou); M. Staryckyj: Za dvěma zajíci (1959); S. Holovanivskyj: Daleká ozvěna (1962). ■

LITERATURA: F. S. Frabša in Mladoboleslavští spisovatelé, kulturní a veřejní pracovníci (1938, s. 10); V. Kozák in Pojizeřím k Labi (1940, s. 165); M. Nevrlý in Ivan Franko, ukrajinský básník revolucionář (1952, s. 166, o T.-J. překladech Franka v ant. Vítězit a žít); J. Žáková: ref. překl. T. H. Ševčenko: Bylo kdysi v Ukrajině…, Praha–Moskva 1954, č. 8; G. Konovalov: ref. překl. L. Ukrajinka: Lesní píseň, Praha–Moskva 1963, č. 6; oz (O. Zilynskyj): nekrolog, Tvorba 1975, č. 47.

vfr

František **Turinský**

* 6. 1. 1797 *Poděbrady*
† 4. 9. 1852 *Praha*

Autor knižních dramat, dramatických zlomků a divadelních her, především veršovaných tragédií, a romantických a příležitostných básní.

Podepisoval se i F. L. Turinský i Turynský. V literatuře bývají uváděna různá data narození (6. a 16. 11. 1796, 2., 21. a 26. 1. 1897). – Otec byl městským úředníkem, matka pocházela z měšťanské rodiny. Po prvním vzdělání v rodišti T. odešel na gymnaziální studia do Prahy, kde setrval (s výjimkou krátkého pobytu ve Vídni 1816) i na tzv. filozofii a na právnické fakultě (absolutorium 1822). V době studií se stýkal s okruhem vlasteneckých literátů (V. Hanka, J. Hýbl, J. Chmela, V. Krolmus, S. K. Macháček, F. B. Tomsa) a hlavně s V. K. Klicperou, s nímž organizoval ochotnická divadelní představení mimo Prahu (zejména Poděbrady, Chlumec, Nymburk); 1819 se zúčastnil romantické studentské pouti ke hrobu Kotzebueova vraha K. L. Sanda do Mannheimu. Po krátké praxi v pražské advokátní kanceláři a po složení předepsaných zkoušek se stal 1823 aktuárem na libochovickém panství knížete Dietrichsteina, v jehož službách setrval po většinu života. Od 1824 zastával místo justiciára ve Vlachově Březí, 1826 byl přeložen ve stejné funkci do Mikulova, 1837 se stal vrchním na panství žďársko-vojnoměstském, 1846 vrchním spojených panství Libochovic a Budyně n. Ohří. Zde byl činný v politickém dění r. 1848 a kandidoval neúspěšně na poslance do říšského sněmu; ještě t. r. přestoupil do státní služby a stal se okresním soudcem v Křivoklátě. T. byl dvakrát ženat, poprvé s vdovou po libochovickém knížecím purkrabím, matkou dvou dospělých dcer, podruhé s dcerou královéhradeckého magistrátního rady, s níž ho seznámil V. K. Klicpera. Počátkem 1852 zakoupil T. hospodářství v Dolním Přímu u Hradce Král., ale ještě na podzim t. r. podlehl v pražské všeobecné nemocnici dlouhotrvající srdeční chorobě. Pohřben byl v Pouchově u Hradce Král., nápis na náhrobek složil přítel V. K. Klicpera.

Do literatury vstoupil T. 1816 jako básník v Hýblových Rozmanitostech a podstatná část jeho básnické tvorby vznikla v následujících zhruba osmi letech; poezii se pak věnoval stále sporadičtěji, v posledním desetiletí života už spíš jen na příležitostný podnět. Část jeho básní byla otištěna v dobových časopisech, dvě přetiskl J. Jungmann ve Slovesnosti, většina zůstala v rukopisu (vydány až 1880 nejmladším synem Moricem v rámci T. Básnických spisů). Verše z 1817–25 vykazovaly rysy vlasteneckého preromantismu jungmannovské generace (*Jedna toliko vlast, Na vlast*) a v duchu RKZ evokovaly mytologizovanou atmosféru hrdinského dávnověku (lyrickoepické skladby *Lutobor, Kaša*) konfrontovanou s neuspokojivou

přítomností (*Dívky jaké byly a jaké jsou*). T. se pokusil i o ohlasovou (*Pere děva u potoka* se později stala součástí společenského zpěvu) a o sentimentální elegickou poezii (*Elegie polabské*, které podle vzpomínek přátel přednášel za doprovodu kytary na hrobě své předčasně zemřelé milenky). Některé z jeho básní, vyjadřujících pocit romantického vykořenění, předznamenaly subjektivismem a důrazem na protiklad reality a ideálu (*List Ivanovi, Bratřím mým*) pozdější poezii K. H. Máchy. Po 1825 se T. podstatným tématem stávala náboženská reflexe. Básnickým tvarem, jehož charakteristickými prvky bylo expresivní, patetizující lexikum a časté užití časomíry i klasických strofických forem (elegické distichon), se jeho poezie stala součástí dobového experimentování s cílem vytvořit umělecky náročnou literaturu v českém jazyce. – Zájem o divadlo, který T. projevoval v době studií i poznáváním německé dramatiky (zejména G. E. Lessing, F. Schiller, F. Grillparzer), ho přivedl záhy k dramatické tvorbě. Právě v ní dosáhl T. poměrně vysokého dobového ocenění, zejména v rámci vlastenecké korespondence (F. L. Čelakovský, V. Hanka, F. Palacký), ačkoli jeho práce zůstaly většinou torzy a také dokončené texty jen výjimečně pronikly na jeviště. S více než dvacetiletým zpožděním pro cenzurní zábrany bylo za T. života inscenováno pouze historické drama *Pražané v roku 1648* (psáno 1824, k tisku chystáno 1826), v němž zvolil oblíbený žánr vlastenecké hry z české minulosti a divácky vděčnou látku, zpracovanou i J. N. Štěpánkem a J. K. Tylem (oproti Štěpánkově hře T. potlačil vnějškově jevištní efekty a zdůraznil psychologii postav). T. dramatickou prvotinou byla veršovaná, do středověku situovaná tragédie *Angelina* (1828 něm. překlad od S. K. Macháčka, inscenace v nivelizující úpravě E. Čenkova až 1897 v Nár. divadle u příležitosti 100. výročí T. narození). Ústředním motivem hry, jejíž přiznanou inspirací bylo Schillerovo drama Die Braut von Messina a která souvisela s tzv. osudovými dramaty v německé literatuře (zejména A. Müllner: Die Schuld), je vina, rozvracející nejen psychiku provinilců, ale ničící i jejich okolí; podstatnou složku textu tvoří elegické emocionální reflexe osamělých, osudovým proviněním poznamenaných hrdinů. Hra, která tím předjímala pozdější vývoj psychologické tragédie, byla (hlavně způsobem užití jazyka) jedním z prvních obrozenských pokusů o ambiciózní drama vysokého stylu. Další T. dramatické pokusy (Přemysl Ottokar, Záviš Vítkovec z Růží, Alžběta Přemyslidka), usilující v částečné polemice s Grillparzerovým dramatem König Ottokars Glück und Ende zachytit období posledních Přemyslovců a prvého nástupu Habsburků na český trůn, zůstaly nedokončeny v rukopisné pozůstalosti. Nejzdařilejší T. prací, psanou na konci 30. let, se stala tragédie *Virginie,* látkově čerpající z římských dějin. Krize osobního a rodinného štěstí je v ní pojata jako důsledek uzurpace moci skupinou bezohledných a povýšených jednotlivců; drama vrcholící tragickou smrtí hlavní hrdinky je zakončeno obrazem vzpoury proti představitelům vládnoucích poměrů. Většina T. dramatických textů měla spíš podobu lyrizovaného knižního dramatu. Rozsáhlé monology v nich přerušovaly dějový spád, víc než na dramatický konflikt byl položen důraz na zachycení citového rozpoložení hlavních hrdinů, patetický tón veršované deklamace a poetizující stylizace lexika se vymykaly z norem dobové jevištní češtiny. Tím si T. hry komplikovaly cestu na dobové jeviště a byly také většinou chápány spíš v kontextu české preromantické poezie než v souvislosti s rozvojem dramatu a divadla. V posledních letech života se T. pokusil využít zkušeností z vrchnostenské služby v satirických hrách zachycujících (ve stopách Štěpánkových) prostředí patrimoniálních úřadů a karikujících postavy konzervativních úředníků (Zůstane při starém, Hrad a barák; obojí nedokončeno).

ŠIFRY: Fr. T., F. T., -r-. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach aneb Novoročenka (1823–24); C. k. vlastenské noviny (1820); ČČM (1827–28); Čechoslav (1823); Čes. včela (1837–47); Jindy a nyní (1833); J. Jungmann: Slovesnost (1820); Květy české, pokr. Květy (1834–35); Rozmanitosti (1816–17); Vlastenský zvěstovatel (1821–22); – posmrtně: Lumír (1855); Rodinná kronika (1862); Světozor (1873). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Angelina (D 1821, prem. 1897); Der 26. Julius in Libochowic (B 1823); Virginie (D 1841); Pražané v roku 1648 (D 1848, prem. 1849). – *Souborné vydání:* Básnické spisy (nakl. I. L. Kober, 1880, 1 sv., ed. M. Turinský; úhrnné vydání dramatického a básnického díla, pořízené z větší části z rukopisné pozůstalosti). ■ KORESPONDENCE: J. L. Turnovský: Dva listy F. T. (V. K. Klicperovi z 1823), Hlas národa 7. 2. 1897, příl. Nedělní listy; I. Klicpera: Listy některých starých českých vlastenců k V. Kl. Klicperovi (z 1825), Světozor 1877, s. 466, 478, 502; in. Františka Palackého korespondence a zápisky 2 (Palackému z 1821; 1902, s. 79, ed. V. J. Nováček); in K. A. Vinařic-

kého Korespondence a spisy pamětní 2 (Vinařickému z 1840; 1909, ed. V. O. Slavík). ∎

LITERATURA: F. Bařha: Příspěvky k životu a dílu F. T. (rkp. disertace, Filoz. fakulta UK 1938) + F. T. (1797–1852). Soupis osobního fondu (LA PNP 1968). ∎ ● ref. Angelina: F. (V. Filípek), Čes. včela 1840, s. 368; K. Sabina, Ost und West 1840, s. 37 ●; ● ref. Virginie: an. (J. Malý), Denice 1840, d. 2, s. 379; K. (F. Klutschak), Bohemia 21. 3. 1841; K. Sabina, Ost und West 1841, s. 123; Miloslav (P. M. Veselský), Čes. včela 1841, s. 212; an., ČČM 1842, s. 112 ●; an.: ref. Pražané v roku 1648, Pražský večerní list 28. 12. 1849; ● nekrology (an.): Pražské noviny 7. a 10. 9. 1852; Mor. národní list 1852, s. 299, 317; Lumír 1852, s. 816, 838, 931 ●; an.: Vzpomínka na básníka T., Lumír 1854, s. 864; an.: Tuty dny… (o hrách v pozůstalosti), Lumír 1860, s. 402; K. S. (Sabina): F. T., Růže. Almanach na r. 1860, s. 129 → Články literárněděj. pisné 1 (1912, s. 192); ● ref. Pražané v roku 1648 (insc. 1867): J. N. (Neruda), Nár. noviny 25. 6. 1867 → České divadlo 3 (1954, s. 232); -k-, Čes. Thalia 1867, s. 117; an., Svoboda 1867, s. 315 (s otiskem cenzurou škrtnutých míst) ●; an.: Korespondence J. H. Pospíšila s V. Hankou a V. Pešinou (s otiskem H. dopisu o Angelině z 1821), Květy 1868, s. 358; an. (J. Barák): Vzpomínka na F. T., Svoboda 1872, s. 501; an.: F. T., Světozor 1874, s. 327; V. Zelený: Jungmann a mladí básníci doby jeho, Pokrok 28. 1. 1875; F. Chalupa: První český almanach, Světozor 1879, s. 579; M. Turinský: Život F. T., in F. T.: Básnické spisy (1880, s. 699); an.: ref. Básnické spisy, Ruch 1880, s. 453; J. Neruda: F. T., Humorist. listy 1882, s. 280 → Podobizny 2 (1952, s. 85); ● k 30. výr. úmrtí: C. Frič, Pokrok 2. 9. 1882; an., NL 5. 9. 1882; -ý, Divadelní listy 1882, s. 247 ●; J. Arbes: Palacký jako divadelní kritik, Hlas národa 5. 12. 1886, příl. Nedělní listy → Literaria (1954); Č. Ibl: Antické látky v novověkém dramatě vůbec a českém zvlášť, Lit. listy 11, 1889/90, s. 337; ● k 100. výr. nar.: -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 31, 1896/97, s. 131; an., Besedy lidu 5, 1896/97, s. 129, 152; an., Zlatá Praha 14, 1896/97, s. 226 ●; J. Kamper: Básník Angeliny, Rozhledy 6, 1896/97, s. 577; ● ref. Angelina (insc. 1897): K. (F. V. Krejčí), Rozhledy 6, 1896/97, s. 613; -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 31, 1896/97, s. 239; J. K. (Kvapil), Zlatá Praha 14, 1896/97, s. 238; Olga P. (Přibylová), Ženský svět 1, 1896/97, s. 121; š. (J. Kuffner), NL 23. 3. 1897; -r (R. J. Kronbauer), Hlas národa 23. 3. 1897; -a-, Lumír 1897, s. 228; K. (K. Kamínek), MR 1897, sv. 6, s. 31; F. Zákrejs, Osvěta 1897, s. 472 ●; J. L. Turnovský: T. Angelina na venkově, Hlas národa 20. 3. 1897, příl.; J. G.: F. T. Vzpomínky, Čas. Beletristická příl. … 1897, s. 30; F. Palacký in Drobné spisy 3 (1901, s. 185 posudek Angeliny v dopise Turinskému z 1821); F. L. Čelakovský in Korespondence a zápisky 1 (1907, s. 81); J. L. Fischer: F. T., Pokroková revue 10, 1913/14, s. 390; -van (J. Rydvan): 125. výr. nar., Topičův sborník 9, 1921/22, s. 281; F. Bařha: Ze styků F. T. s J. Jungmannem, F. Palackým a P. J. Šafaříkem, ČNM 1938, s. 198 + Dvě milenky F. T., Venkov 28. 4. 1940, příl. Neděle Venkova + První česká truchlohra – T. Angelina, Venkov 20. a 27. 4. 1941, příl. Neděle Venkova; J. Sajíc: F. T., sb. České umění dramatické 1 (1941); bs (B. Slavík): F. T., LidN 4. 9. 1942; R. Kryčer: Básník F. T. v Mikulově na Moravě, VVM 1952, s. 230; K. Svoboda: Pokrokový odkaz F. T., ČLit 1954, s. 111; V. Štěpánek in Počátky velkého národního dramatu v obrozenské literatuře (1959, s. 21); J. Bechyně: F. T., Kulturní měsíčník 7 (Roudnice n. Lab.) 1971, s. 21 a pokr.; L. Mašata: Švédské obležení Prahy r. 1648 v obrozenské dramatice, SPPF Ostrava, ř. D, sv. 46, 1980 (1981), č. 16; I. Slavík: Tři před Máchou, Nové knihy 1985, č. 48 + Sabina a T., Listy starohradské kroniky 9, 1986, s. 38 → obojí Tváře za zrcadlem (1996, s. 52, 55); O. Špecinger: Básník z Poděbrad, Svoboda 26. 1. 1987 + F. T., Litoměřicko 24, 1989, s. 135; všk: Básník národního obrození, Hradecké noviny 25. 3. 1994; A. Crha: Romantik osudové tragédie, Brněnský večerník 20. 2. 1997; O. Špecinger: F. T. a rok 1848, Vlastivědný sborník Podřipsko 8 (1998, s. 13); E. Mikušek: Nacionální aspekt voleb do říšského sněmu (Na příkladě doplňovacích voleb v Lovosicích), sb. Kroměříšský sněm 1848–1849 a tradice parlamentarismu ve střední Evropě (1998, s. 231); B. Plánská: Pokusy o velké české drama, sb. Jeden jazyk naše heslo buď 3. Divadlo národního obrození a jeho souvislosti (2005).

dt

Josef Ladislav **Turnovský**

* 9. 2. 1838 *Sobotka*
† 8. 2. 1901 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)

Autor drobných próz, cestopisných črt, memoárů a biografií, překladatel divadelních her, editor spisů J. K. Tyla, kritik a publicista konzervativní orientace, herec.

Otec, nájemce hostince v Sobotce, brzy zemřel a matka, vzdálená příbuzná divadelníka J. N. Štěpánka, se podruhé provdala. T. navštěvoval triviální farní školu v rodišti, kde se pod vlivem osvíceného kaplana D. Šimůnka formovalo jeho vlastenecké cítění; přátelil se se svým soboteckým vrstevníkem, budoucím básníkem V. Šolcem, s divadlem se seznámil při produkcích kočovných loutkářů a místních ochotníků v otcově hostinci. Vyučil se kupcem v Bakově a krátce pracoval jako kupecký pomocník v Loukovci u Mnichova Hradiště a v Chrastavě, vzdělání si doplňoval soustavnou četbou. Horlivě navštěvoval představení kočujících venkovských společností, 1854 se setkal s J. K. Tylem. V Praze, kde si měl hledat

místo (1855), již vážně pomýšlel na divadelní dráhu a 1856 se připojil ke společnosti J. A. Prokopa; odtud přešel nakrátko k česko-německé společnosti K. Sternfelda, a aby se vyhnul vojenské službě, nastoupil k finanční stráži v Praze (1857–59). Nakrátko se vrátil k Prokopovi a 1860 odešel ke společnosti J. Kullase, kde hrály Tylova vdova M. Forchheimová a její sestra A. Rajská, matka Tylových dětí, s níž se 1861 oženil. Po sňatku opustil dráhu kočovného herce a pracoval jako cestující jednatel nakladatelského a knihkupeckého podniku I. L. Kober. 1862 marně usiloval o angažmá v novém Prozatímním divadle (při zkušebním vystoupení neuspěl v titulní roli Tylova Strakonického dudáka), 1864 byl sem přijat jako herec-epizodista, ale po necelém půlroce byl při redukci ansámblu propuštěn; tehdy začal z existenčních důvodů překládat a upravovat hry starších oblíbených německých a rakouských autorů (E. Bauernfeld, A. Berla, A. F. Kotzebue, J. H. D. Zschokke aj.) pro knižnice Divadelní bibliotéka a Divadelní ochotník. Pracoval pak v redakci Času, po jehož zániku 1866 se nakrátko pokusil o vlastní divadelní podnikání (nejprve si pronajal koncesi ředitelky Šmídové, pak působil jako správce společnosti Prokopovy), po nezdaru odešel 1868 s rodinou na Moravu ke společnosti A. Muška a pak ke společnosti A. Libické. Dráhu kočovného divadelníka definitivně opustil 1872, kdy se vrátil k žurnalistice: v září t. r. se stal redaktorem týdeníku Slovan, od 1873 spolupracoval se staročeským deníkem Pokrok (od 1880 byl pět let jeho odpovědným redaktorem), souběžně redigoval beletristické Zábavné listy a v 80. letech vydal několik kalendářů lidového čtení. V novinářské praxi se plně projevilo jeho tradicionalistické vlastenectví stejně jako v rozsáhlé činnosti organizační, přednáškové a vydavatelské, řízené snahou šířit osvětu v lidových vrstvách a sloužit rozvoji veřejného života národa. Angažoval se v ochotnickém hnutí a v různých spolcích (Hálek, Spolek čes. žurnalistů, Matice divadelní), řečnil na mnoha akcích, táborech lidu apod. Politicky projevoval konzervativní orientaci příslušností ke staročeské straně (1883–99 byl po F. A. Šubrtovi tajemníkem jejího Čes. klubu). 1880 stál u zrodu Ústřední matice školské, byl prvním ředitelem její kanceláře (1887–99) a od 1890 redigoval její Věstník, jako penzista nastoupil ještě (1899–1900) do redakce Hlasu národa. Pohřben byl na Vyšehradském hřbitově.

T. debutoval v časopisech Lumír a Česká Thalia články o venkovských divadelních společnostech. Také většina jeho původních beletristických prací vycházela z autentických zážitků vlasteneckého divadelníka a byla těsně spjata s životní empirií. Memoárové soubory *Z potulného života hereckého* a *Paměti starého vlastence* obsahují řadu kapitol o kočovném divadelnictví; množství konkrétních údajů a věcný popis jim propůjčuje historickou dokumentární hodnotu, kterou se vyznačují i T. výstižné portréty divadelníků (zejména oddíl *Divadelní črty* v knize *Kresby*). Další drobné prózy tohoto žánrově rozmanitého souboru mají podobu sociálního obrázku „z jezera lidské bídy", jehož protagonisty bývají prostí, chudí, ale citově bohatí lidé (oddíl *Arabesky*), nebo cestopisné črty. V oddílu *Obrázky lázeňské* stejně jako v knížce *Putování po vlasti* a v průvodci *Z Prahy do Svatojanských proudů* se T. projevil jako bystrý pozorovatel se smyslem pro charakteristický detail. Oblíbená byla jeho komedie *Staří blázni* (podle povídky J. Štolby), vlastní historickou činohru podle místní pověsti z Ivančicka *Švédové na Moravě* následně zpracoval jako prózu. Tak jako jeho beletrie nevyrůstala z tvůrčí fantazie, tak i odborné práce o F. J. Rubešovi, dramatiku F. V. Jeřábkovi (doprovod edic jejich děl) a J. K. Tylovi nemají charakter kritickoanalytických, ale podrobných životopisných studií. Obsáhlá monografie *O životě a působení J. K. Tyla,* založená na svědectví pamětníků i na pramenných materiálech (korespondence, úřední dokumenty) a soudobých ohlasech, líčí na pozadí dobového dění a divadelních poměrů s kronikářskou zevrubností Tylův lidský a umělecký osud. T. psal též divadelní referáty a hesla pro Ottův slovník naučný. Uspořádal patnáctisvazkovou edici Spisů J. K. Tyla, k níž připojil jeho obsažnou biografii. Z pozůstalosti J. J. Stankovského doplnil a k vydání připravil dílo Kronika divadla v Čechách. T. beletristické i odborné práce byly prodchnuty ve své době už poněkud staromilným vlastenectvím. – Jako překladatel je uváděn u deseti populárních románů pro ženy od E. Marlittové (nakladatelství Al. Hynek 1905–13), jeho autorství je však velmi nepravděpodobné.

ŠIFRY: J. L. T., r., -r., -ský, T., ý., -ý, -ý. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach Matice divadelní… (1881, ed. J. J. Stankovský: Kronika divadla v Čechách, i sep.); Čas (1864–66); Čes. Thalia (1867, 1870); Čes. Thalia

(1888–90); Čes. noviny (1881, řeč při oslavě 100. výr. nar. B. Bolzana); sb. Čeští spisovatelé českým dělníkům národním k 1. máji 1898; Divadelní listy (1880–82); F. J. Jeřábek: Dramatické spisy (1883); F. J. Rubeš: Spisy 2 (1894, F. J. R., nástin životopisný, 1895 sep.); Hlas národa (1886–1900); J. K. Tyl: Strakonický dudák (b. d., 1898); Kalendář českožidovský; Kalendář Koruny české (1880); Květy (1892); Lumír (1867); Mor. orlice (Brno); alm. Na pomezí (Teplice 1885); Národ (1864–66); Nár. listy (1884–91); roč. O bídě lidské (1889–90); Osvěta (1886–1901); Paleček (70. a 80. léta); Památník soboteckých a okolních rodáků (1882); Pokrok (1873–86, divad. ref.); Slovan (1872–76); Světozor (1886–89); Thalie (1896–98); Vánoční album (1882); Věstník Ústřední matice školské (1890–1901); sb. Vzpomínky na paměť třicetileté činnosti Umělecké besedy 1863–1893 (1894, o F. V. Jeřábkovi); sb. Za praporem sokolským (1887); Zábavné listy (1879–95); Zlatá Praha (1886–98). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Staří blázni (D 1873, podle P J. Štolby); Švédové na Moravě (P 1874); O životě a působení J. K. Tyla (1881; 1892 přeprac. vyd. s tit. Život a doba J. K. Tyla, in Spisy 15, i sep.); Z potulného života hereckého (vzpomínky, 1882); Povídky a humoresky (1883); Putování po vlasti (1883); Z naší doby (PP 1884); Kresby (PP 1887); Paměti starého vlastence (b. d., 1901). – *Překlady a adaptace:* (hry:) T. Megerle: Urozená dáma a dívka z lidu aneb Nový Monte Christo ženského pohlaví (b. d., 1. pol. 60. let) + Vesničané (1874, dle G. Sand); E. Bauernfeld: Domácnost a romantika (1864); L. Feldmann: Třešně (1866); L. Angely: Řemeslnická merenda (1868); A. Cosmar: Tři ženy najednou (1869, dle E. Scribea); M. Moltke: Srdce babičky (1869, dle franc.); M. E. G. M. Théaulon de Lambert: Královský panoš (1870); A. Kotzebue: Zmatek nad zmatek (1870) + Nevinní viníci aneb Žena v prodeji (1871) + Čtveráctví panoše (1872); J. N. Nestroy: Zlý duch Lumpacivagabundus (1871); A. Berla: Český veterán (1872); an.: Kejklíř (1872, dle něm.); L. S. Mercier, W. Vogel: Octář aneb Světa lesk, pouhý dým (1872); J. H. D. Zschokke: Krásná Sidonie (1873); A. Bergen: Vražda na uhelném trhu (b. d., 1874); V. Herzenskron: Dívka je to, a ne chlapec (1874, dle franc.); F. Kaiser: Dělníkova milenka (1874); É. Souvestre, E. Devrient: Fabrikant (1874); J. N. Štěpánek: Pivovar v Sojkově (1874); A. Wilhelmi: Hezká sestra (1874); Clauren (C. G. S. Heun): Střelec král aneb Výroční slavnost v Mudrákově (1875); O. Ludwig: Dědičný polesný (1875); A. G. Müller: Velké děti (b. d., 1877); (próza:) G. Ferry, F. Hoffmann: Zlaté údolí (1874). – *Ostatní práce:* František Palacký, jeho život a působení (1876, an.); Královský hrad pražský (1885); Z Prahy do Svatojanských proudů (1889); Arcivévoda Albrecht † (b. d., 1895, an.). ▮ SCÉNICKY. *Hra:* Švédové na Moravě (1870). – *Překlad a úprava:* E. Bauernfeld: Sňatek pro statek aneb Láska v deníku (1863). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Slovan (1872–76), Zábavné listy (1879–95), Pokrok (1880–85, odpovědný red.), Věstník Ústřední matice školské (1890–1900); *kalendáře:* Kalendář Koruny české (1880–85), Velký pražský kalendář (1884–88), Občanský kalendář Koruny svatováclavské (1888), Pražský kalendář pro lid český na rok 1889. ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Almanach Matice divadelní k slavnému otevření Národního divadla (1881, s J. V. Fričem); alm. Za praporem sokolským (1887); J. K. Tyl: Spisy (Al. Hynek, 1888–92, 15 sv.; pravděpodobně i Sebrané spisy, I. L. Kober, 1867–68, 4 sv., an., a 1870–82, 17 sv., an.). ▮

LITERATURA: K. Bílek: J. L. T. (1838–1901). Soupis osobního fondu (LA PNP 1975). ▮ F. Schulz: ref. O životě a působení J. K. Tyla, Osvěta 1881, s. 760; ● ref. Z potulného života hereckého: C. Moudrý, Divadelní listy 1882, s. 109; F. V. Vykoukal, Květy 1882, d. 1, s. 369; Str. (L. Stroupežnický), Lumír 1882, s. 384 ●; J. Neruda: J. L. T., Humorist. listy 1883, s. 330 → Podobizny 2 (1952, s. 202); ● ref. Povídky a humoresky: Em. M. (Miřiovský), Lumír 11, 1882/83, s. 432; F. V. Vykoukal, Květy 1883, d. 2, s. 374; J. F. Vrba (F. Dlouhý), Lit. listy 1883, s. 155 ●; E. M. (Miřiovský): ref. Putování po vlasti, Lumír 11, 1882/83, s. 496; ● ref. Z naší doby: F. V. Vykoukal, Květy 1884, d. 1, s. 501; J. F. Vrba (F. Dlouhý), Lit. listy 1884, s. 56; E. Miřiovský, Lumír 1884, s. 144 ●; ● ref. Kresby: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 8, 1886/87, s. 352; B. Č. (Čermák), Hlas národa 18. 9. 1887, příl. ●; -k: ref. Paměti starého vlastence, Zvon 1, 1900/01, s. 71; ● k šedesátinám: R. J. Kronbauer, Hlas národa 8. 2. 1898; an., Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 168 ●; ● nekrology: R. J. Kronbauer, Hlas národa 10. 2. 1901, příl.; -e, Zvon 1, 1900/01, s. 251; L. Grossmannová Brodská, Ženské listy 1901, s. 48 + Jitřenka (Polička) 1901, zábavná část s. 37, 41; an., Věstník Ústřední matice školské 1901, s. 14 ●; R. J. Kronbauer: Starý vlastenec, Máj 4, 1905/06, s. 793; V. J. Kosnar: Z mého archivu 1–7 (dopisy různých pisatelů T.), Venkov 1. 6. – 10. 8. 1911; L. Grossmannová Brodská: k 25. výr. úmrtí, Naše kniha 1926, s. 26; M. Hýsek: J. L. T., sb. Čtyři ze Sobotky (1937); m. n. (M. Novotný): k 100. výr. nar., LidN 9. 2. 1938; F. Hampl: Láska starého vlastence, Zvon 39, 1938/39, s. 561 a pokr. → Poznamenaní (1940) a Z bouřného času (1955; přeprac. vyd. 1966); A. Salava: Zapomenutý vlastenec, Knihy a čtenáři 6, 1945/46, s. 239; A. Havel: J. L. T. a Bakov nad Jizerou, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1968, č. 2; B. Žemlička: Ještě o odhalení pomníku Václava Šolce (s proslovem pravděpodobně J. L. T. z 1880), tamtéž 1971, č. 3–4; M. H. (Hejnová): Dva ze Sobotky, tamtéž 1982, č. 1; V. Kovářík in Slavní a zapomenutí (1983, s. 245); K. Bílek: Zapomenutý starý vlastenec, Listy starohradské kroniky 1988, č. 1 + (šifra K. B.) Starý vlastenec, Kmen 1, 1988, s. 2; (jan.): J. L. T., Mladá fronta 18. 2. 1989, příl.; J. Moravcová: Manželství „muže ve stínu", Vlasta 1996, č. 27 → Lásky, svatby a zálety slavných (2001); J. Pazderníková: Sociální postavení českých herců ve 2. polovině 19. století, Documenta Pragensia 16, 1998, s. 79; ● k 100. výr. úmrtí: F. Černý, Právo 1. 2. 2001; an., Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 2001, č. 1 ●.

eš

Tvar

1927–1932

Revue mladé generace katolických spisovatelů a kritiků začleňující se úsilím o uměleckou náročnost mezi významné časopisy z přelomu 20. a 30. let.

Podtitul: 1927 (roč. 1) Literární a umělecký měsíčník; 1928–32 (roč. 2–4) Měsíčník pro umění a kritiku. – *Redaktoři:* 1927 (roč. 1) B. Fučík, M. Dvořák, J. Zatloukal; 1928 (roč. 2) B. Fučík, M. Dvořák, A. Vyskočil; 1929 (roč. 3) a 1931/32 (roč. 4) B. Fučík s red. kruhem. – *Vydavatel:* 1927–29 (roč. 1–3) s výjimkou 1. č. roč. 1 (F. Vavřík) neuváděn (vedeny pouze tiskárny: F. Vavřík a V. Chlanda, Břeclav, zhruba od poloviny 3. roč. Typus, Praha-Smíchov); 1931/32 (roč. 4) vydavatel, též odp. redaktor a tiskař Vl. Vokolek, Pardubice. – *Periodicita:* měsíčník, vždy 10 čísel ročně; z toho 1927 (roč. 1) dvojčísla 5–6, 9–10; 1928 (roč. 2) dvojčísla 4–5, 7–8; 1929 (roč. 3) kromě č. 1 dvojčísla; 1931/32 (roč. 4) dvojčísla 1–2, 3–4, dále trojčísla.

V čele T. stál po celou dobu jeho existence B. Fučík, který úzce spolupracoval se svými přáteli z mladé nastupující generace katolických spisovatelů, zejména se svými západomoravskými krajany M. Dvořákem a R. Černým; někteří ze zakladatelů T. tehdy ještě studovali vysoké školy (M. Dvořák, J. Zatloukal, Fučík získal 1927 doktorát). Spolu s těmito nejmladšími autory se významně na T. podíleli generačně starší A. Vyskočil a také J. Strakoš (tehdy profesor arcibiskupského gymnázia v Kroměříži), jenž podstatně přispíval k ideovému profilování časopisu důrazem na duchovní podstatu tvorby. V T. se zprvu uplatnilo i několik autorů z nedávno zaniklého břeclavského časopisu Fujara, zaměřeného spíše regionálně a na česko-slovenskou spolupráci (1926 vycházel v téže břeclavské tiskárně jako záhy nato T.): byli to zvláště K. Nekula, mj. autor programového prohlášení T. v 1. č. úvodního roč., a J. Zatloukal, dále též J. Sekera (i pseud. J. S. Starkoč) aj. Katolická orientace časopisu se vyhranila od 2. roč.; především však T. od svého založení akcentoval umělecký tvar (postuloval „čistotu tvaru“) a uměleckou hodnotu vůbec. Průběhem doby měnil T. tiskárny a místa vydávání, jeho redakci obstarával Fučík ve svém pražském bytě. Časopis od počátku zápasil s vnějšími (hospodářskými) těžkostmi, 1930 a částečně 1931 nastala ve vydávání pauza, 4. roč. vycházel se zpožděním. Po zániku T. redigoval Fučík od 1933 Listy pro umění a kritiku, v nichž publikovala i řada přispěvatelů T.

Základní podobu T. utvářel B. Fučík spolu s katolicky orientovanými kmenovými přispěvateli, časopis se však otevíral i tvůrcům odlišných postojů. Redakce také zdůrazňovala, a to i v reakcích na kritické ohlasy (T. byl mj. vytýkán kult O. Březiny, J. Demla a J. Durycha), že T. „je měsíčník pro umění a kritiku, kterézto věci jsou svézákonné a podle našeho přesvědčení ani katolické, aniž také jiné…“ (2. roč.). V T. se vyhranil polemický vztah ke všemu „oficiálnímu“ v literatuře a umění, což v pojetí redakce znamenalo zejména odmítání poetismu, vůdčího básnického proudu, a také čapkovského pragmatismu jakožto sporných a jednostranných uměleckých i životních postojů. Přesto se T., veden smyslem pro estetickou hodnotu, projevoval v jednotlivých konkrétních případech dosti tolerantně a nedogmaticky: uváděl např. právě díla čelných představitelů poetismu V. Nezvala (posuzovaného v T. se snahou o objektivitu) a V. Vančury (kritikou zde vysoce ceněného), později (4. roč.) i drobné příspěvky J. Seiferta; na druhé straně dovedl být kritický k ideově spřízněným tvůrcům (např. k Durychově poezii). Postupně, hlavně od 2. roč., se proměňovala skladba časopisu, zvyšovala se úloha kritické a teoretické části, v beletrii (ve 3. a 4. roč. i v kritice) vzrůstal podíl překladové literatury. – *Poezii* zveřejnili v 1. roč. autoři, kteří s výjimkou M. Dvořáka, A. Vyskočila, J. Zahradníčka a Slováka E. B. Lukáče do následujících ročníků již básněmi nepřispěli: Z. Bár, J. Bartuška, K. Bodlák, J. Dvořák, B. Fučík, J. Chaloupka, K. Nekula, J. Ošmera, J. Šnobr, dále jeden z tehdejších nejčastějších přispěvatelů J. Zatloukal, též Slovák J. Š. Bálent; dalšími autory poezie v roč. 2–4 byli: J. Durych, F. Halas, M. Holas, J. Hora (4. roč.), J. Horník, A. Kostohryz, J. Landa, V. Nezval, V. Renč, B. Reynek, J. Seifert (4. roč.), F. A. Springer, Z. Vavřík, V. Závada. V širokém autorském záběru byli uváděni cizí básníci, zejména západoevropští, ale také polští, ruští, slovinští aj.: Ch. Baudelaire, W. Blake, T. Corbière, J. Donne, S. George, J. W. Goethe, N. Gumiljev, H. von Hofmannsthal, F. Hölderlin, L. Hughes, G. K. Chesterton, J. S. Chocano, M. Jacob, F. Jammes, J. Joyce, N. Kljujev, S. Klyčkov, J. Moréas, G. Pascoli, J. Rictus, R. M. Rilke, J. A. Rimbaud, C. Sandburg, P. B. Shelley, R. Schaumann, L. Staff, W. Stevens, N. Tichonov, J. Tuwim, P. Verlaine, E. Zegadłowicz, O. Župančič aj., též byly publikovány

ukázky z americké národní poezie (kovbojská píseň) a z baškirské poezie. Texty překládali: J. Alda, O. F. Babler, F. Bíbl, M. Dvořák, O. Fischer, J. Hořejší, S. Kadlec, M. Marčanová, V. Nezval, V. Renč, E. A. Saudek, F. Sedláček, J. Seifert, J. Skalický, A. Vaněček, A. Vyskočil, J. Zahradníček, J. Závada. Stejně jako v poezii i v *próze* usilovala redakce o kvalitní výběr, rovněž zde se postupně měnil kádr přispěvatelů. Reprezentativním prozaikem T. se stal J. Čep, publikující ve všech ročnících; vedle něho přispěli do 1. roč.: J. Horák, F. Kovárna, A. Plichta, J. Rybák, J. Sekera (i pseud. J. S. Starkoč), K. Schulz, J. Skaláková; do 2.–4. roč.: J. Deml, J. Durych, M. Dvořák, J. Heyduk, P. Kytlicová, V. Nezval, B. Reynek, V. Vančura. Překladová próza se objevila již v 1. roč.; např. byl uveden v překladu J. Strakoše J. Cocteau, J. Skalákové F. Kafka, A. Skoumala W. B. Yeats aj. Významné místo zaujali cizí prozaici v roč. 2–4: V. Azov, G. Bernanos, A. Bertrand, P. Claudel, Th. Dreiser, Alain-Fournier, V. García Calderón, S. George, J. Giono, J. Green, A. Hartley, S. Hudson, W. H. Hudson, M. Jacob, M. Jouhandeau, J. Joyce, Ch. Lamb, D. H. Lawrence, J. Lebrau, K. Mansfieldová, P. Pavlenko, B. Pilňak, Platon, A. Remizov, R. M. Rilke, M. Schwob, J. Tuwim, V. Woolfová, E. Zegadłowicz; autory překladů byli: O. F. Babler, A. Bareš, J. Čep, H. Duxová, J. Franz, J. Lipanský, B. Mužík, V. Renč, B. Reynek, F. Sedláček, A. Skoumal, F. Stiebitz. Mimoto vedle převažující novodobé prózy byly otištěny ukázky z barokních homiletiků (D. I. Nitsch, M. Tanner). Profil *kritické a teoretické části* listu, jejíž význam a rozsah průběhem doby stoupal, spoluurčovali s B. Fučíkem hlavně M. Dvořák, pak A. Vyskočil a J. Strakoš, vedle nich měla jistý podíl řada dalších autorů. Fučík hned v 1. roč. vstoupil do polemiky s pragmatismem a relativismem bratří Čapků (Dramatické řemeslo) a ostře odmítl kritický eklekticismus F. Götze (recenze knihy Jasnící se horizont); v polemice s Götzem a jeho hodnocením J. Durycha vznikla také Strakošova analytická studie Na obranu Durychovy religiozity. Fučík v T. osvědčil rozsáhlý rejstřík teoretických a kritických zájmů, např. se zabýval dramatickou tvorbou E. Konráda (roč. 1), Vančurovým dramatem Učitel a žák (roč. 2), metaforikou v poezii O. Březiny (roč. 2), poezií F. Halase (roč. 4) i obecnou problematikou asonance a rýmu (roč. 3), svoji estetickou teorii formuloval ve stati Umění funkční (roč. 1). V centru pozornosti M. Dvořáka bylo dílo O. Březiny a J. Demla, dále se věnoval tvorbě J. Durycha, V. Nezvala, J. Čepa, psal o Šaldově pojetí díla J. Hory, o koncepci „čisté poezie" H. Bremonda aj. A. Vyskočil zde publikoval svoje zásadní pojednání Řád poezie a řád prózy (roč. 2), podnětná byla jeho stať upozorňující na úskalí Durychovy poezie (roč. 4). Přispěli sem dále R. Černý (např. studie Slovo jako prostředek a cíl), J. Čep (např. o G. Bernanosovi), z nejmladších kritiků J. Franz, mj. analýzou poezie K. Biebla a kritickou, nicméně objektivně hodnotící studií o V. Nezvalovi (roč. 4). Od 2. roč. v T. tiskli i představitelé starší generace katolických spisovatelů J. Durych a J. Deml (úvahy o Březinovi aj.). Dále zde stati zveřejnili P. Eisner, O. Fischer, Z. Kalista, O. Králík, E. A. Saudek a také V. Vančura (O společenské funkci umění, roč. 4). V kritice a teorii se T. též opíral o práce cizích autorů; O. F. Babler přeložil příspěvek R. Borchardta (Z hovoru o tvarech) a studie S. Brzozowského, A. Vyskočil Literární šplechty E. A. Poea, O. Králík studii S. Zweiga o F. M. Dostojevském, vyšly překlady (an.) statí S. Mallarméa, M. Jacoba (O básni v próze) aj. – Autory příspěvků v rubrice *Poznámky,* jež přinášela recenze, úvahy, polemiky a menší stati (v roč. 1 např. J. Strakoš o polských podnětech literární teorii, v roč. 2 O. F. Babler o S. Georgeovi a ideji tvaru, M. Dvořák k šedesátinám F. X. Šaldy, v roč. 3 R. Černý o statistické estetice aj.) byli: od 1. roč. zejména B. Fučík (i šifry B. F., Baf.), M. Dvořák (i šifry md., M. D.), J. Strakoš (i šifra J. S.), A. Vyskočil, dále O. F. Babler, J. Čep (i šifra J. Č.), R. Černý, J. Deml, E. Frynta, B. Mužík, E. A. Saudek, A. Skoumal (i šifra A. S.), J. Zahradníček; jednotlivě také A. Plichta a J. Zatloukal (roč. 1), B. Mathesius (roč. 2), J. Franz (i šifra jfz.), A. Kostohryz a tehdy zesnulý V. J. Průša (roč. 4). – Jen občas se v T. objevily ilustrace, např. ve 4. roč. jako volně vložené přílohy (V. Sedláček, O. Stritzko, Voj. Vokolek). – Při časopisu vycházela Edice Tvar, orientovaná na prezentaci tvorby spolupracovníků T. (mj. 1928 studie M. Dvořáka Tradice díla Otokara Březiny).

LITERATURA: Z. Bár: Nové časopisy, Kritika 1927, s. 77; ill (A. Novák): T. …, LidN 31. 5. 1927; mj. (M. Jirko): Dva nové ročníky, Čes. slovo 26. 1. 1928; ne (A. Novák): Měsíčník T., LidN 4. 5. 1928 + (šifra zsl.) Dvojsešit Tvaru, LidN 29. 11. 1929; B. V. (Václa-

vek): Časopisy, Index 1929, č. 12; J. B. Čapek: Nutnost názorové revize v mladé generaci, Přítomnost 1929, s. 611 (k tomu V. V. Štech, tamtéž, s. 702; S., tj. A. Skoumal, Tvar 1929, s. 401); P. Fraenkl: T., RA 5, 1929/30, s. 334; Aš. (A. Bareš): T. …, Venkov 29. 4. 1931; ill (A. Novák): T. …, LidN 10. 5. 1931 + (šifra ne) Poezie a T., LidN 18. 12. 1931; kri (Z. Kriebel): Revue, Středisko 2, 1931/32, s. 239; J. Ošmera: Literární Břeclav, sb. Jižní Morava 1973, sv. 9, s. 195; L. H. Augustin (L. Hlaváček): Časopis T. z let 1927–32, Tvar 1992, č. 26; B. Fučík: Kritik života a umění (o M. Dvořákovi, též o T.), in Setkávání a míjení (1995, s. 259); L. Soldán: Jsme skoro všichni kolem T. stejného kořene…, Host 1995, s. 104, 161 + Mladí katoličtí kritici z čas. T., sb. 24. Mikulovské sympozium. Kulturní periodika na Moravě, 1997, s. 133 + Vančura mezi katolíky…, Tvar 1998, č. 16; V. Binar, M. Trávníček in B. Fučík: Kritické příležitosti 1 (1998); L. Soldán in ed. Miloš Dvořák – literární kritik, historik a básník (2005).

ls, et

Tvář

1936

Literární časopis pro mladé autory.

Podtitul: Literární měsíčník mladých. – *Redaktor:* J. G. Novotný s red. kruhem. – *Majitel a vydavatel:* J. G. Novotný, Praha. – *Periodicita:* měsíčník, vyšla pouze dvě čísla.

Úvodní prohlášení redakce vycházelo z přesvědčení, že bezproblémovost soudobé společnosti je jen zdánlivá, neboť po revizi starých hodnot a po hledání nových možností v nejrůznějších oblastech životních projevů nastává období přinášející novou problematiku, o jejíž tvůrčí zvládnutí se mladí mají pokusit bez okázalosti. T. chtěla zachytit tuto snahu mladé literární generace v současném světě.

Úzký okruh mladých autorů T. tvořili převážně vysokoškolští studenti, začínající literáti, publikující zatím většinou jen časopisecky a knižně debutující v následujících několika letech. Je pro ně charakteristická kritická odtažitost od současného stavu společnosti i kultury a literatury, vnímaného jako stagnace a tápání, jako výsledek neuskutečněných myšlenek, které měly změnit poválečný svět (rovnoprávnost a svoboda všech lidí), s čímž souvisí i rozpačitost mladých a literatury, vyjadřující bezradnost doby (článek A. Pospíšilové Na cestu). Otázkou existence umění, zvláště literatury, jejímž úkolem není zachytit tuto roztěkanost a bezradnost ani předložit jakýkoli program, neboť umění musí být nesložebné a je nadosobní, se zabývala stať K. Brušáka Uprostřed noci, spíše na východ; spolu s úvahou K. Bednáře (pseud. Prokop Kouba) Mládí a svět o postavení mladého člověka ve světě tvořila názorovou páteř T. Časopis uveřejnil příspěvky generačně, názorově a umělecky spřízněných autorů, vyjadřujících existenciální prožitek; *poezii* publikovali K. Bednář (pseud. Prokop Kouba), K. Brušák, L. Čivrný, I. Magdón, J. G. Novotný, J. Orten, A. Rys, L. Sova, též R. Fabry (slovensky); *prózu* V. Barčík, K. Brušák, B. Březovský, J. Drda, Z. Jerman, K. Marin, A. Rys; *divadelní skeč* K. Bednář (pseud. Prokop Kouba); *překlady veršů* (F. García Lorca) I. Bart. *Referáty o knihách* nejmladších autorů v recenzní rubrice byly anonymní nebo podepsány P. K. (tj. K. Bednář). – V dalších číslech redakce zamýšlela uveřejnit příspěvky mladých zahraničních autorů (jugoslávských, sovětských a německých, žijících v Československu), s nimiž navázala kontakt. Plánovaná knižní edice Tvář vypsala soutěž na dvě sbírky básní a jednu prózu debutujících autorů.

LITERATURA: an.: Kulturní zápisník, Groš 1936, č. 43; vč (V. Černý): T. se jmenuje…, LidN 11. 10. 1936; sl. (J. Strnadel): „T.“…, Ranní noviny 14. 10. 1936; J. P. Lang: Jedna tvář a znovu aktivisté (Glosa k básnickým pueriliím a dva nové časopisy), U 1936, s. 377; an.: „T.“ mladé literatury, Tvorba 1936, č. 43.

vs

Tváří k vesnici

1936

Sborník ruralistických próz, poezie a příspěvků věnovaných ruralismu jako literárnímu směru i životnímu nebo filozofickému postoji.

Sborník redigovaný J. Čarkem představil tvorbu básníků, prozaiků, teoretiků i kritiků ruralismu, literárního hnutí, jež se formovalo již v průběhu 20. let, kdy jeho propagátorem a teoretikem v širším pojetí kulturně-osvětovém byl A. Matula a kdy tento proud začal krystalizovat na stránkách revue Sever a Východ. Zcela již cílevědomou kolektivní prezentací ruralismu byl sborník Básníci selství (1932), uspořádaný J. Knapem a seznamující souborem portrétních studií s hlavními představiteli

této orientace (v přehledu též s obdobnými tendencemi na Slovensku). Realizaci sledovaných záměrů sloužila od 1935 knižnice Hlasy země, redigovaná J. V. Sedlákem v nakladatelství Novina. Vydán v témže nakladatelství, navazoval sborník T. k v. na tyto aktivity. Podle úvodních redaktorových slov zde nešlo o manifestaci programu, který má být teprve naplňován, nýbrž „o setkání a sblížení spisovatelů, kteří ve svých srdcích zůstávají věrni vesnici a zemi", tedy v podstatě o přehled již vykonané cesty; v opozici k avantgardním směrům, k „reklamním bubnům Prahy", se tito autoři vraceli k bohatým inspiračním zdrojům českého venkovského života.

První oddíl s ukázkami beletristické tvorby, kritikou vesměs hodnocený jako málo reprezentativní nebo přímo slabý, přinesl prózu F. Křeliny, úryvky z románů J. Koudeláka, F. V. Kříže a F. Neužila, básně J. Berky, J. Čarka a F. Lazeckého. Směřování, ideologii a umělecké krédo hnutí výrazněji prezentoval druhý oddíl s teoretickými a historickými, někdy i značně proklamativními úvahami. J. Knap (*Půda a české písemnictví*) vystoupil s pojetím „selství jako strážce ducha národa, jeho mravních hodnot" a sledoval kult půdy v české literatuře zejména před 1. světovou válkou, hlavně u J. Holečka, F. X. Šaldy a J. Matějky. Vztah k půdě zde zahrnuje vztah k vlasti a v novějším umění se přímo slučuje se vztahem k Bohu; je tu jakási nekončící posloupnost, „živý kruh předků, spojených s hroudou… připoutává vesnici k věčnosti". S Knapovými myšlenkami korespondující úvaha J. V. Sedláka (*Člověk země*) byla pokusem o jakési sociologické, leč silně idealizované vymezení selství: „člověk země" je sociální typ svého druhu, je to člověk harmonický, který je zakotven ve „vyšší zákonitosti přírody, země i nebes", jeho citový vztah k půdě podmiňuje jeho vztah k celé zemi a k národu. R. I. Malý (*Město a venkov, urbanismus a ruralismus*), spojující filozofující reflexe s imperativními výzvami, hlásal návrat k venkovské tradici, jenž má být uvědomělou reakcí proti duchu „zkaženosti a vyprahlosti", do nichž zavedl literaturu moderní život, především městský. Návrat k venkovu je návratem k realismu, jemuž Malý postupně přisuzuje atributy konkrétní, totální a posléze náboženský. A. Matula, jehož stať *Tváří k vesnici* dala sborníku název, reflektoval problematiku jak teoreticky, tak zejména z hlediska svých lidovýchovných snah, zahrnujících kulturní cíle (mj. budování veřejných venkovských knihoven) a zároveň postulujících nároky na ruralistickou tvorbu a její orientaci na tradiční hodnoty venkova. Realističtěji nahlížel současnou situaci venkova F. Křelina (*Duchovní tvář dnešní české vesnice*): vesnice se stává v kulturním i společenském ústrojenství spíše městskou periferií, ztrácí také svoji největší duchovní oporu – víru v Boha, opouští tradice. Ruralistická literatura by měla tyto proměny zpodobovat a zároveň se také podílet na mravně obrodných snahách. R. Habřina (*Čeští ruralisté*) podal přehled meziválečné ruralistické literatury (částečně i jejích předchůdců); starší generaci zastupují zvláště J. Marcha, V. Martínek, A. Matula, J. V. Sedlák a J. Vrba, mladší, „eruptivnější" generaci J. Čarek, J. Knap, F. Křelina, z Moravy J. Čep (s jistou výhradou jeho specifičnosti jako básníka, který „zná venkov veskrze zduchovělý") a J. Koudelák, ve Slezsku A. C. Nor, z dalších F. V. Kříž, F. Neužil, V. Prokůpek, J. Spáčil. – Třetí oddíl uvedl v překladu stati cizích autorů o problematice selství a venkova v několika zahraničních literaturách: francouzské (L. Hirsch), jihoslovanských (B. Borko), německé (K. Schulz), norské (J. A. Dale) a ruské (K. A. Čcheidze).

LITERATURA: ● ref. T. k v.: V. Černý, LidN 1, 3. 1937; H. (R. Habřina), Kolo 1937, s. 47; V. Cháb, Čin 1937, s. 18; Akz. (A. Kostohryz), Rozhledy 1937, s. 39; kn (K. Nový), Panoráma 1937, s. 89; V. Renč, Tak 1937, s. 31; B. Václavek, U 1937, s. 172 → Kritické stati z třicátých let (1975) ●; J. Čarek: Hlas půdy v novější české literatuře, in O životě a literatuře (1941, s. 48); J. Š. Kvapil in Venkov v současné české literatuře (1944); J. Šimůnek in Ruralisté z Českého ráje (1993, s. 20).

ls, et

Tvorba

1925–1991
1. 1925–1938, 2. 1945–1952 a 1957–1962, 3. 1969–1991

1.
Časopis pro literaturu a kritiku, od roku 1929 kulturněpolitický týdeník obracející se hlavně ke komunistickým intelektuálům a dělnictvu a pěstující kulturní problematiku jako průvodní jev politických událostí, nejvýrazněji prostřednictvím polemik o charakter levicově orientovaného umění a kritiky.

Podtitul: 1925/26 (roč. 1) Čtrnáctideník pro kritiku a umění; 1927/28 (roč. 2) List pro literární, politickou a uměleckou kritiku; 1928/29–1938 (roč. 3–13) Týdeník pro literaturu, politiku a umění; na obálkách a tit. listu ke kompletnímu ročníku jinak: 1929–32 (roč. 4 od sv. 2 – roč. 7) List pro literaturu, politiku a umění. – *Redaktoři:* 1925/26 (roč. 1) O. Fischer, F. Götz, F. X. Šalda, K. Teige; 1927/28 (roč. 2) red. rada: F. X. Šalda, B. Mathesius, J. Fučík; 1928/29 (roč. 3) J. Fučík, J. Hora, F. Němec; 1929 (roč. 4, 2 sv.) J. Fučík, F. Němec; 1930 (roč. 5) J. Fučík, J. Krejčí, L. Novomeský, E. Urx; 1931 (roč. 6) J. Fučík, K. Konrad; 1932 (roč. 7) K. Konrad, L. Novomeský, J. Fučík, Z. Kalandra, J. Weil; 1933 (roč. 8) J. Fučík, Z. Kalandra, M. Krejcarová (Jesenská), L. Štoll, J. Weil; 1934 (roč. 9) J. Fučík, K. Konrad, J. Rybák; 1935 (roč. 10) K. Konrad, J. Rybák, Z. Kalandra; 1936 (roč. 11) J. Fučík s red. kruhem; 1937 (roč. 12) L. Štoll s red. kruhem; 1938 (roč. 13) J. Fučík. – *Odpovědní redaktoři:* 1925/26 (roč. 1) R. Škeřík; 1927/28 (roč. 2) B. Mathesius; 1928/29–1930 (roč. 3–5) J. Fučík; 1931 (roč. 6) do č. 32 J. Fučík, od č. 33 V. Borek; 1932 (roč. 7) do č. 41 V. Borek, od č. 42 J. Weil; 1933 (roč. 8) do č. 25 J. Weil, od č. 26 L. Štoll; 1934 (roč. 9) L. Štoll; 1935 (roč. 10) K. Beer (Konrad); 1936 (roč. 11) do č. 33 K. Beer (Konrad), od č. 34 B. Laštovička; 1937 (roč. 12) do č. 13 B. Laštovička, od č. 14 L. Štoll; 1938 (roč. 13) L. Štoll. – *Vydavatel:* 1925/26 (roč. 1) Symposion; 1927/28 (roč. 2) R. Rejman; 1928/29 (roč. 3) F. X. Šalda; 1929 (roč. 4) sv. 1 do č. 2 F. X. Šalda, č. 3–11 J. Hora, od č. 12 J. Fučík, sv. 2 J. Fučík, nakladatel K. Borecký, Praha-Karlín; 1930–31 (roč. 5–6) J. Fučík, nakladatel K. Borecký, Praha-Karlín; 1932 (roč. 7) do č. 41 J. Fučík, nakladatel K. Borecký, Praha-Karlín, od č. 42 J. Weil, Praha-Kobylisy; 1933 (roč. 8) do č. 25 J. Weil, Praha-Kobylisy, od č. 26 L. Štoll, Praha-Vinohrady; 1934 (roč. 9) L. Štoll, Praha-Vinohrady; 1935 (roč. 10) K. Beer (Konrad); 1936 (roč. 11) do č. 33 K. Beer (Konrad), od č. 34 B. Laštovička; 1937 (roč. 12) do č. 13 B. Laštovička, od č. 14 L. Štoll; 1938 (roč. 13) L. Štoll; Praha. – *Majitel:* 1928/29 (roč. 3) F. X. Šalda; 1929 (roč. 4) sv. 1 do č. 2 F. X. Šalda, č. 3–11 J. Hora, od č. 12 J. Fučík, též sv 2.; 1930–38 (roč. 5–13) J. Fučík. – *Periodicita:* první 2 roč. nepravidelně jako čtrnáctideník resp. měsíčník, ke konci obou roč. s víceměsíčními prodlevami, od roč. 3 týdeník; 1925/26 (roč. 1) 13 čísel (2 dvojčísla) od října do července (prvních 9 jako čtrnáctideník, poslední 4 čísla v dubnu, květnu a červenci); 1927/28 (roč. 2) 10 čísel (2 dvojčísla), prvních 6 od ledna do června, další v říjnu a prosinci 1927, závěrečné dvojčíslo v květnu 1928; 1928/29 (roč. 3) 1x týdně 10 čísel od 4. 11. 1928 do 5. 1. 1929; 1929 (roč. 4) 1x týdně ve dvou etapách: 18 čísel od 12. 1. do 6. 7., poslední 2 dvojčísla vydána s dvoutýdenním, resp. desetitýdenním zpožděním kvůli finanční nouzi, dalších 24 čísel (označených od č. 1) 1x týdně od 17. 7. do 24. 12.; 1930–31 (roč. 5–6) 52 čísel od ledna do prosince; 1933 (roč. 8) 45 čísel do 9. 11, poté T. na šest měsíců soudně zastavena; 1934 (roč. 9) 33 čísel od 17. 5. do 29. 12.; 1935–36 (roč. 10–11) 52 čísel od ledna do prosince; 1937 (roč. 12) 53 čísel od ledna do prosince; 1938 (roč. 13) 41 čísel od 7. 1. do 14. 10. Od 1929 (roč. 4) byla průměrně třetina čísel (1930–33 téměř polovina, 1932 více než polovina) každého roč. konfiskována, a vycházela proto ve 2., opraveném vydání.

Časopis založili F. X. Šalda a O. Fischer (vymyslel název) po odchodu R. I. Malého z časopisu Kritika a bez programového prohlášení ho koncipovali jako kritický list zabývající se otázkami národní identity a kultury a soudobými, zejména sovětskými uměleckými a architektonickými výboji. Po změnách vydavatele prvních dvou ročníků, vyvolaných finančními potížemi, dal Šalda, který od září 1928 vydával svůj Zápisník, na konci t. r. (v době zákazu komunistického tisku před obecními volbami) jako majitel značku T. k dispozici levicově orientovaným umělcům a redaktorům, kteří list proměnili v „dělnický kulturní týdeník" většího formátu o 16 stránkách, se zpravodajstvím částečně nahrazujícím potenciál zastavených komunistických novin (rubrika *Kdybychom byli deník, byli bychom přinesli v minulém týdnu tyto zprávy*) a s fotografickými reprodukcemi, popř. kresbami a karikaturami. Po 5. sjezdu Komunistické strany Československa (KSČ) v únoru 1929, na němž došlo k vnitrostranickému převratu a stranu opustili členové, kteří s extrémní stalinistickou orientací nesouhlasili (mezi nimi sedm spisovatelů: J. Hora, M. Majerová, H. Malířová, S. K. Neumann, I. Olbracht, J. Seifert a V. Vančura), se majitelem značky T. po J. Horovi stal J. Fučík, pod jehož vedením se časopis definitivně proměnil v komunistický týdeník, který byl souběžně s deníkem Rudé právo a od 1933 s Haló novinami radikálně zaměřen proti tehdejšímu režimu a uměním se zabýval především jako prostředkem politického boje (redaktory T. schvalovalo předsednictvo Ústředního výboru KSČ). Po Mnichovské dohodě byla T. spolu se zákazem KSČ v říjnu 1938 zastavena. Poté co se po napadení SSSR Německem v červnu 1941 zapojilo do národního odboje i vedení komunistů, začal J. Fučík připravovat ilegální T. jako tribunu zamýšleného Národně revolučního výboru inteligence, avšak vydání už nestačil realizovat.

V prvních dvou ročnících se T. kvůli nepravidelné periodicitě a nesoudržnému obsahu nestala časopisem se zřetelnou strukturou a směřováním. Eseje a recenze (a glosy v rubri-

kách *Marginálie*, v 2. roč. *Poznámky*) publikovali především sami redaktoři (F. X. Šalda, i šifra fxš., psal do poloviny roku 1927 pro T. takřka výhradně, O. Fischer, i šifra Ot. F.), další příspěvky zde otiskovali J. Honzl, J. Hora, B. Václavek, J. Weil, v překladu B. Mathesia V. Šklovskij (kapitola z Teorie prózy), příležitostně P. Eisner, J. L. Fischer, J. Frejka, J. Fučík, E. Chalupný, V. Jirát, J. Mahen, B. Mathesius (i šifra B. M.), A. M. Píša, K. Teige (i šifra Tge.), R. Wellek. Reflexe domácí tvorby (J. Durycha, V. Nezvala, J. Seiferta, F. Šrámka, V. Vančury, poetismu, divadelní dramaturgie) výrazně převažovala nad publikací *beletrie* (ojediněle tiskli básně K. Biebl, F. Halas, J. Hora, J. Hořejší, J. Seifert, A. Sova, v překladu B. Mathesia a M. Marčanové byl uveden S. Jesenin, prózu K. Konrád, F. X. Šalda). Proměna T. v „dělnický kulturní týdeník" se výrazně promítla do jejího obsahu. Na přelomu 1928–29 se vyhranila protivládní orientace především v diskusích o svobodě tisku, v polemických výpadech proti V. Dykovi (spisovateli i senátorovi) a většinou byla přítomna také v *reportážích ze zahraničí*, jejichž autory byli J. Krejčí, M. Majerová, H. Malířová, E. Vajtauer, J. Weil, v překladech Th. Dreiser, V. Ivanov, M. Prišvin, L. Reisner, U. Sinclair. *Próza* (vesměs románové ukázky na pokračování) a *poezie* byly publikovány výjimečně (E. Hostovský, J. Seifert, F. X. Šalda, v překladech, publikovaných často pod šifrou nebo anonymně, H. Barbusse, K. Fedin, G. Grosz, W. Haas, V. Lindsay, V. Majakovskij, F. C. Weiskopf aj.). Méně prostoru oproti prvním dvěma ročníkům měly *články o umění, literatuře a architektuře*, které psali A. Černík, J. Fučík, J. Hora, F. Němec, J. Seifert, K. Teige, v překladu V. Šklovskij. Občasné rubriky *Divadlo*, *Film* nebo *Knihy* přinášely krátké zprávy, anotace nebo referáty (L. Linhart i pod šifrou lht., M. Majerová, B. Václavek), pravidelnější *Panoráma* přibližovala život v zahraničí. Politická orientace listu po 5. sjezdu KSČ se projevovala nejen explicitně zmínkami v článcích o politice, ale především v jednorázových nebo seriálových politicko-kulturních polemikách. V březnu 1929 odsoudilo v T. 11 mladších literátů projev sedmi spisovatelů distancujících se od nové stalinistické orientace KSČ; v návaznosti na to probíhala od října 1929 do února 1930 v T. podstatná část tzv. generační diskuse vyvolané v časopisu Odeon provokativním článkem J. Štyrského Koutek generace o diferenciaci autorů rozpadajícího se Devětsilu. Zatímco K. Teige v příspěvcích pro T. a ReD odsuzoval nepolitický postoj J. Štyrského, ale spolu s B. Václavkem hájil dosavadní úlohu avantgardní kritiky a zároveň poukazoval na potřebu vypracovat marxistickou teorii umění, J. Fučík, podporován kategorickými stanovisky K. Konrada, S. K. Neumanna, L. Novomeského a I. Sekaniny, prosazoval ideologickou kampaň šířící marxistická kritéria umění odvozená ze soudobé politické praxe. Anketa na téma Fašismus a kultura (K. Konrad, P. Reiman, F. Spitzer, E. Urx) se o rok později proměnila v debatu o pozici umění v poměrech politického a hospodářského třídního boje. V prosinci 1930 napadl E. Urx z pozic tzv. historického materialismu sociologickou metodu knihy B. Václavka Poezie v rozpacích. Po této kritice a po účasti na charkovském 2. kongresu proletářských revolučních spisovatelů RAPP (z něhož byl zaslán a v T. otištěn Otevřený dopis revolučním spisovatelům v Československu) Václavek od svého pojetí ustoupil a uznal nutnost revoluční role umění v boji za socialistickou společnost. O socialistickém realismu uspořádala redakce 1934–35 anketu a diskusi, která byla zaměřena mj. proti surrealismu (K. Konrad: O socialistickém realismu, L. Štoll: K sociologii romantismu). Průběžně docházelo ke střetům s týdeníkem Přítomnost, pro svou liberální politickou orientaci byli napadáni K. Čapek a F. Peroutka (1933–34 o nich v T. psali L. Novomeský, J. Rybák, L. Štoll, J. Weil, 1937 J. Fučík a L. Štoll), v průběhu 1937 vedla redakce T. kampaň proti knize A. Gida Návrat ze Sovětského svazu, 1937–38 polemizoval o výstavnictví a výtvarné koncepci S. V. U. Mánes S. K. Neumann, 1938 vystoupil J. Fučík proti Kritickému měsíčníku aj. – T. si všímala především aktuálních společenských témat, která ovlivňovala životní situaci dělnictva (stávky v Duchcově, Frývaldově a ve Frýdku, 6. a 7. sjezd KSČ) nebo se týkala vnitřní a mezinárodní politiky (nástup A. Hitlera k moci, soudní proces proti G. Dimitrovovi v Lipsku 1933, průběžná mezinárodní jednání v Ženevě, zavraždění S. Kirova 1934 a následné moskevské procesy proti L. Kameněvovi, G. Zinovjevovi a M. Tuchačevskému 1936–37, válka v Habeši a Španělsku aj.), přičemž redakce zastávala vždy stanovisko Komunistické internacionály, které v Moskvě určoval Stalin (např. L. Štoll: SSSR znovu dokumentuje svou sílu). Od poloviny 1936 v odporu proti této orientaci přestali v T. publiko-

vat její dosavadní redaktoři a spolupracovníci Z. Kalandra, K. Teige a J. Weil (jeho knihu Moskva-hranice odsoudil 1938 J. Fučík v recenzi Pavlačový román o Moskvě). Propagandistickému zvýznamňování politických a hospodářských událostí v SSSR (v občasných rubrikách *Teorie marxismu-leninismu*, *Proletářská literatura* nebo *Stěngazeta* aj.) odpovídalo tendenční zpravodajství o dění v západní Evropě a v USA. V podobném duchu se T. obracela do historie (vydání věnovaná pravidelně v polovině ledna výročí Leninovu úmrtí, 1. máj, založení SSSR, revoluční rok 1848 aj.). Politickou orientaci listu razili 1929–36 především J. Fučík, Z. Kalandra a K. Konrad (nesoustavně přebíranými materiály i H. Barbusse, I. Erenburg, A. Gide, N. Korněv), v politicky vypjatých letech 1937–38 S. Brunclík, J. Fučík, K. Konrad, V. Kopecký, J. Krejčí, Z. Nejedlý, L. Novomeský, R. Slánský, L. Štoll, E. Urx. Redakce spolupracovala se slovenským časopisem Dav, k němuž patřili L. Novomeský (redaktor T. 1930 a 1932) a E. Urx (redaktor T. 1930); listy si vyměňovaly a přetiskovaly zpravodajsky exponované materiály. – Literaturu T. systematicky nesledovala. Anotována a recenzována byla především díla, která se zabývala politickou nebo sociální problematikou (ref. K. Čapek: První parta, F. Götz: Osudná česká otázka, R. Habřina: Ohnivá země, V. Káňa: Pasáci, flinkové a tuláci, B. Klička: Jedovatý růst, K. Konrád: Rozchod!, Jar. Kratochvíl: Prameny, S. K. Neumann: Krize národa, I. Olbracht: Zamřížované zrcadlo, K. Poláček: Okresní město, M. Pujmanová: Pohled do nové země, J. Rybák: Začíná století, V. Šklovskij: Sentimentální cesta, T. Svatopluk: Botostroj, B. Václavek: Česká literatura 20. století; z filmů A. Dovženko: Země, Ch. Chaplin: Světla velkoměsta, Moderní doba, O. Vávra: Studentská historie, z divadelní tvorby soustavněji inscenace Osvobozeného divadla a Burianova D 34); zřídka a vesměs odmítavě byla posuzována díla, která tento tematický rámec přesahovala (J. Čapek: Kulhavý poutník, K. Čapek: Obyčejný život, Th. Mann: Buddenbrookové, V. Nezval: Žena v množném čísle, V. Vančura: Markéta Lazarová). Ucelenější obraz o literárním, divadelním nebo filmovém dění časopis nepodával, nemarxistické filozofii a společenským vědám se věnoval vzácně (ref. V. Černý: Ideové kořeny současného umění, J. L. Fischer: Základy poznání, J. Král: Československá filozofie, K. Krofta: Čechy v době husitské, J. Mukařovský: Polákova Vznešenost přírody, F. Peroutka: Ano a ne, F. X. Šalda: O smyslu literárních dějin českých). *O kultuře* psali J. Fučík (1938 i pseud. Jan Zelenka), Z. Kalandra, K. Konrad, J. Rybák, K. Teige, B. Václavek, J. Weil, příležitostně I. Bart, E. F. Burian, J. Honzl, J. Krejčí, S. K. Neumann, V. Nezval, P. Reiman, L. Štoll, E. Urx, ojediněle V. Borin, H. Budínová (pseud. M. Bergmannová), V. Clementis, A. Hoffmeister, R. Jakobson, L. Novomeský, F. Soldan, J. Taufer, E. Uggè aj., v textech přebíraných ze zahraničí se objevili L. Aragon, H. Barbusse, A. Breton, N. I. Bucharin, A. Gide, M. Gorkij, G. Lukács, A. Malraux, R. Rolland, U. Sinclair, F. C. Weiskopf aj., články *o architektuře a bydlení* přispíval zejména K. Teige (do 1934). Do rubriky *Literatura* přispívali J. Fučík (i šifra -jef-), K. Konrad (i šifry k, k. k., K. K.), J. Rybák (i šifry -á-, r.), L. Štoll, F. Urban (i šifra F. U.), E. Urx (i šifra E. U.), B. Václavek (i šifra B. V.), J. Weil (i šifra J. W.), ojediněle J. Brožek, L. Čivrný (i šifra L. Č.), R. Fleischner (i šifra -fschr-), J. Jakeš, A. Kolář, F. Nečásek (i šifra neč.), S. K. Neumann, M. Pujmanová, P. Reiman, G. Včelička; *divadlem* se zabývali J. Fučík (i šifra -jef-), K. Konrad, Z. Nejedlý, F. Němec, J. Rybák (i šifra -á-), B. Václavek (i šifra B. V.), ojediněle J. Honzl aj.; *o filmu* a *fotografii* pojednávali soustavně L. Linhart (i šifra -lht), do 1933 K. Teige, vzácně Z. Kalandra, K. Konrád, J. Rybák. *Reportáže* psali pravidelně J. Fučík (1931 ukázky z knihy V zemi, kde zítra již znamená včera, 1934–36 jako dopisovatel Rudého práva během dalšího pobytu v SSSR), V. Káňa, E. E. Kisch, G. Včelička, J. Weil, ojediněle V. Clementis, K. Konrad, L. Štoll, ze zahraničního, převážně sovětského tisku byli překládáni Th. Dreiser, I. Erenburg, F. Gladkov, M. Gorkij, V. Ivanov a V. Šklovskij (1929–30 v překladu J. Weila na pokr. reportážní román Iprit), F. C. Weiskopf aj. Beletrii publikovala T. sporadicky, větší prostor jí věnovala v 11. ročníku (1936). Pravidelněji přispívali *verši* J. Noha, S. K. Neumann a od 1936 J. Taufer, výjimečně nebo jednorázově zde publikovali I. Bart, K. Biebl, L. Čivrný, F. Halas, A. Hoffmeister, Ó. Łysohorsky, F. Nechvátal, V. Nezval, L. Novomeský, M. Pujmanová, D. Šajner aj., jednotlivě v překladech G. Apollinaire, E. Bagrickij, J. R. Becher, P. Eluard, F. García Lorca, H. Heine, B. Pasternak, C. Sandburg aj.; *prózy* otiskli V. Borin, L. Cekotová, Jar. Kratochvíl, T. Svatopluk aj., jednotlivě v překladech Th.

Balk, H. Barbusse, A. Dovženko, I. Erenburg, K. Mann, J. Poničan, E. M. Remarque, V. Šklovskij aj. Beletristické a publicistické texty *překládali* I. Bart, L. Čivrný (i šifra L. Č.), O. Fischer, J. Haasová, B. Mathesius, F. Nechvátal, F. Němec (i šifry fn, f. n.), J. Noha (i šifra jn.), A. Vaněček, J. Weil, J. Žantovský aj., překlady však často vycházely anonymně nebo pod neidentifikovanými šiframi. – Socialisticky orientované beletrii a literatuře faktu byla věnována *Knihovna Tvorby* (1930–32 a 1938, 12 sv., red. J. Fučík); 1930: M. Hoelz: Od „bílého kříže" k rudému praporu (přel. A. Viková), B. Lapin: Vypravování o zemi Pamír (přel. J. Weil), L. Reisner: Fronta (přel. V. Menger), S. Gergély: Stávka (přel. K. Uher), G. G. Bělych a L. Pantělejev: Republika Škid (přel. Z. Mathesiusová); 1931: A. Hotopp: Rybářský kutr H. F. 13 (přel. F. Schörpner), P. Herrmann: Vandrák (zprac. O. Heller), J. Reed: Deset dní, které otřásly světem (přel. O. E. Berger, 2. vyd.); 1932: J. Fučík: V zemi, kde zítra již znamená včera, J. Rybák: Začíná století, J. Reed: Ve víru mexické revoluce; 1938: R. J. Sender: Z kovadliny kladivo (přel. J. Fischerová).

2.

Týdeník komunistické strany prosazující v kulturněpolitické oblasti její mocenskou pozici a zejména ve svém prvním období (do 1952) formulující nové úkoly literatury ve službách stalinistické ideologie.

Podtitul: 1945–52 (roč. 14–21) Týdeník pro kulturu a politiku; 1957–58 (roč. 22–23) Týdeník pro politiku, kulturu a hospodářství; 1959 (roč. 24) Týdeník pro politiku, kulturu a ekonomiku; 1960–62 (roč. 25–27) Týdeník pro politiku, kulturu a hospodářství. – *Redaktoři:* 1945–47 (roč. 14–16) S. K. Neumann s red. kruhem; 1947–52 (roč. 16–21) šéfredaktor G. Bareš, na tit. listu 1947 ještě redaktoři: Jiří Pilař, J. Hájek, K. A. Krejčí, J. Štern, 1948: V. Hájková, Jiří Pilař, J. Štern, 1949: J. Auerhan, M. Galuška, V. Hájková, D. Rozehnal, J. Štern, 1950: J. Auerhan, M. Galuška, V. Hájková, R. Richta, D. Rozehnal, J. Štern; 1957–62 (roč. 22–27) V. Dolejší. – *Odpovědní redaktoři:* 1945–48 (roč. 14–17) do č. 3 1945 Z. Novák, od č. 4 1945 L. Štoll, od č. 14 1945 J. Taufer, oba do č. 12 1948; 1948–52 (roč. 17–21) od č. 13 1948 M. Galuška; 1957–60 (roč. 22–25) K. Kotrbatý; 1960–62 (roč. 25–27) M. Tyller. – *Vydavatel:* 1945–52 (roč. 14–21) ÚV KSČ v nakladatelství Svoboda; 1957–62 (roč. 22–27) ÚV KSČ ve vydavatelství ÚV KSČ Rudé právo, Praha. – *Periodicita:* 1945 (roč. 14) 18 čísel od 26. 7. 1945; 1946–51 (roč. 15–20) 52 čísel od ledna do prosince; 1952 (roč. 21) 7 čísel do 14. 2.; 1957–62 (roč. 22–27) 52 čísel od ledna do prosince.

Pokračujícím číslováním ročníků, pěstováním kultu J. Fučíka a především politickými cíli, které po 1945 diktoval vydavatel jako zástupce nejsilnější politické strany v zemi, navazovala T. na týdeník z let 1929–38. Kulturní témata, zabírající v 16–24 stránkovém listu malou plochu, se v T. objevovala především jako nástroj k dosažení politických cílů, tj. uchopení moci a její upevňování. V listu dominovaly materiály o politice a hospodářství, od žánru úvodníku přes přetisky oficiálních projevů až po propagandisticky a osvětově stylizované články spolupracovníků redakce nebo přímo politiků. Tyto trendy nabyly na razanci po převratu 1948. Na podzim 1951 však kritizoval politický sekretariát ÚV KSČ redakci T. za příliš radikální, „sektářské" články o literatuře a v rámci mocenského boje uvnitř komunistické strany týdeník v únoru 1952 zastavil. T. pak obnovil 1957, a to ve snaze zastavit uvolňování kulturních poměrů po 20. sjezdu KSSS, 2. sjezdu českosl. spisovatelů a po potlačení maďarského povstání. Po pěti ročnících, na konci 1962, byla T. zastavena, stejně jako týdeník ministerstva informací Kultura; namísto obou listů začal od 1963 vycházet týdeník Kulturní tvorba.

V oblasti kultury přinášela T. do února 1948 příspěvky o poválečné orientaci kultury, laděné výhradně prosovětsky, a polemicky zaměřené materiály proti odlišným názorům v demokratickém tisku (o V. Černém, M. Marešovi, J. Morákovi, F. Peroutkovi, P. Tigridovi, E. Valentovi, M. Zoščenkovi a A. Achmatovové) nebo literatuře (K. Bednářovi, J. Durychovi, Z. Kalistovi), jejichž autory byli G. Bareš, L. Čivrný, V. Dostál, J. Hájek, B. Mathesius, J. Mukařovský, S. K. Neumann, L. Svoboda, L. Štoll, J. Taufer, J. Träger. K příslušným výročím F. X. Šaldy a J. Fučíka a k úmrtí S. K. Neumanna byla 1947 koncipována monotematická čísla. Po převratu 1948 začala T. v dogmaticky pojatých příspěvcích vytvářet normativní obraz literární minulosti a vytyčovat cíle nové literatury v socialistickém státě. Jako příkladná díla tzv. socialistického realismu byly hodnoceny knihy F. Branislava, P. Jilemnického, M. V. Kratochvíla, J. Marka, V. Nezvala, M. Pujmanové, V. Řezáče, I. Skály, V. Školaudyho. Texty o národní literární tradici, úkolech kritiky, potřebě nových dějin literatury, úkolech divadelní dramaturgie, ideové hloubce nové poezie, stejně jako likvidační články o J. Kolářovi, civilistně orientovaných básnících, revui

Kvart, skupině DAV, J. Seifertovi aj. psali J. Hájek, F. Kautman, S. Neumann, P. Reiman, M. Sedloň, I. Skála, V. Stejskal, J. Špitzer, J. Štern; jeden z ostrých útoků byl veden také proti představiteli levicové avantgardy K. Teigovi (1951 M. Grygar). Ideologicky byla traktována literární věda a lingvistika. 1951 T. vystoupila s odsudkem strukturalismu literárněvědného (zvláště sebekritická stať J. Mukařovského: Ke kritice strukturalismu v naší literární vědě), estetického (M. Novák) a jazykovědného, a to zároveň s vyzdvihováním Stalinova spisu O marxismu v jazykovědě (zvláště F. Trávníček, dále V. Barnet, J. Bělič, P. Sgall, V. Skalička; z ideologického hlediska o něm psali např. i historici V. Husa, J. Macek). Byla odmítnuta též „nacionalistická" a „kosmopolitická" věda A. Nováka (1952 F. Buriánek). O aktuálním umění zpravovaly drobné recenze a zprávy v nepravidelně zařazovaných rubrikách *Literatura* (V. Bernášek, K. Bradáč, J. Čech, A. Černík, F. Dvořák, E. Famíra, V. Kocourek, K. A. Krejčí, B. Křemenák, F. Nečásek, J. Petrmichl, B. Polan, M. Pujmanová, L. Rieger, V. Ruml, M. Sedloň, I. Skála, J. Zika), *Divadlo* (J. Hájek, B. Jedlička, Jar. Pokorný, V. Procházka, J. Träger), *Poznámky* (V. Jindra, J. Kliment, L. Landová-Štychová), *Film* (J. Brdečka, M. Galuška, J. Kliment, K. Vaněk, pseud. Spectator), ojediněle *Hudba*, *Rozhlas*, *Výtvarnictví*, *Tanec* aj. Od roku 1948 do počátku 1951 tyto rubriky nahradila stránka s jednotným záhlavím *Kultura* (o *literatuře* psali J. Bouček, J. Čech, F. Kautman, F. Nečásek, R. Parolek, P. Reiman, J. Štefánek, J. Štern aj., o *divadle* Z. Bláha, J. Hájek, B. Jedlička, J. Kopecký, J. Martinec, Jar. Pokorný, V. Procházka aj., o *filmu* M. Galuška, J. Hendrych, J. Kliment, M. Kroh, V. Kún, J. Marek, J. Opavský, M. Pujmanová, K. Vaněk, o *hudbě* a *tanci* M. Barvík, V. Dobiáš, M. Očadlík, P. Štěpán, o *výtvarném umění* L. Kára, V. Šolta, o *architektuře* J. Voženílek). Aktuality registrovala 1947–49 na 2. a 3. straně obálky T. rubrika *Stručně o nových knihách*. Většinou nepodepisované anotace měly často podobu drobných pochvalných nebo zamítajících recenzí. Od 1950 se rubrika změnila na *Novinky na knižním trhu* a svůj hodnotící charakter nahradila nakladatelskými anoncemi. I ostatní rubriky, které přinášely kulturní nebo společenská témata, byly zaměřeny výchovně ve prospěch marxistické ideologie: *Jazykový koutek* (1945–46, L. Chada), *Na pomoc čtenáři* (výklad pojmů z vědy, politiky a kultury), *Hlasy od pramene* (citáty z tisku), *Z deníku Tvorby*, *Čtenáři nám píší*, *Co píší sovětské časopisy*. – Beletristické příspěvky nepublikovala T. soustavně a vedle nových textů přetiskovala též práce už vydané (J. Hora, S. K. Neumann, V. Majakovskij), kterými chtěla podpořit ustavování nového obrazu „pokrokové" minulosti. Do 1952 publikovali *básně* I. Bart, F. Halas, M. Jariš, P. Kohout, V. Nezval, M. Pujmanová, M. Sedloň, I. Skála, V. Školaudy, *v překladech* byli uvedeni E. Bagrickij, B. Ćopić, R. Desnos, D. Džabajev, L. Elisejev, P. Eluard, F. García Lorca, L. Hughes, V. Majakovskij, W. Mehring, P. Neruda, J. Prévert, N. Tichonov (překládali J. Bouček, E. Drmola, J. O. Fischer, V. Holan a J. Krýsková, J. Honzík, J. Hořec, A. Kroupa, F. Nechvátal, O. Nouza, I. Skála, J. Taufer, J. Teichmann, V. Závada), satirickými nebo parodickými *epigramy* přispívali K. Bradáč, K. S. Eros, V. Lacina, J. Pleskot, M. Sedloň (pseud. J. Holobrádek), J. Stařík, K. R. Šíp, Z. Vavřín. Do 1948 vystoupili v T. též L. Čivrný, I. Fleischmann, J. Hilčr, V. Holan, J. Hořec, F. Hrubín, A. Kraus, Z. Kriebel, O. Mikulášek, F. Nechvátal, O. Nouza, V. Stuchl, M. Vacík, V. Závada, J. Zíbar, Š. Žáry. Od 1949, kdy T. věnovala poezii ještě méně prostoru, zde též publikovali K. Biebl, F. Branislav, J. Havel, J. Honzík, O. Ježek, J. Kainar, J. S. Kupka, S. Neumann, J. Noha, J. Pilař, J. Štern, K. M. Walló aj., *v překladech* dále N. Hikmet, K. Simonov. *Prózy*, které T. v prvních poválečných letech nezařazovala, se dostaly na stránky listu až od 1950, a to hlavně v podobě ukázek z připravovaných knih (M. Jariš, K. Konrád, M. V. Kratochvíl, F. Kubka, J. Marek, J. Mařánek, K. Nový, M. Pujmanová, V. Řezáč, T. Svatopluk, A. M. Tilschová aj.; *v překladech* N. Grigorjev, V. Ozerov, V. Višněvskij aj.), občas byly publikovány *reportáže* (V. Cach, B. Marčák, A. Pludek aj., též I. Erenburg). – V období 1957–62 T. nic podstatného, a to ani v podobě výstředně dogmatických názorů, kulturní diskusi nepřinesla; např. materiály tištěné ke sjezdu socialistické kultury traktovaly obligátní témata, mj. problematiku socialistického realismu. T. měla obdobně strukturovanou skladbu jako dříve (24 stran, kultuře věnována zhruba 1 strana, někdy i včetně referátových rubrik); postupně se mírně rozšiřoval okruh přispěvatelů o autory mladší generace. Do nepravidelně zařazovaných rubrik i mimo ně psali *o literatuře* F. Buriánek, V. Brett, V. Dostál, M. Drozda, J. O. Fischer, V. Forst (i šifra

V. F.), J. Lang (i šifry jlg, JLG), Z. Mathauser, J. Mukařovský, V. Pekárek, M. Petříček, J. Polák, Z. K. Slabý, J. Taufer, M. Vacík aj., později též M. Blahynka, H. Hrzalová, V. Kubín, L. Patera, M. Pohorský, R. Pytlík; o *divadle* J. Císař, O. Fencl, J. Fixa, J. Hájek, M. Očadlík (opera), V. Semrád, A. Urbanová (i šifra A. U.) aj.; o *filmu* K. Czaban, M. Fiala, L. Linhart, A. Malina, J. Struska aj.; o *televizi* a *rozhlase* D. Havlíček, J. Lederer, V. Poppová aj.; *o hudbě* M. Barvík, J. Jiránek, V. Lébl, J. Štilec aj.; *o výtvarném umění* často V. Fiala, dále M. Klivar aj. *Básně* tiskli J. Alda, F. Branislav, I. Fleischmann, M. Florian, F. Gottlieb, J. Hilčr, M. Holub, F. Hrubín, K. Kapoun, V. Maršíček, F. Nechvátal, J. Noha, J. Ostaš, M. Sedloň, I. Skála, Z. Skyba, J. V. Svoboda, K. Šiktanc, V. Školaudy, J. Šotola, J. Urbánková, O. Vyhlídal aj., ojediněle V. Holan, O. Mikulášek, J. Seifert, ze slovenských autorů M. Ferko, J. Kostra, V. Mihálik, A. Plávka; počátkem 60. let též z mladé generace J. Gruša, P. Kabeš, Z. Kaprál, J. Moravcová, I. Wernisch; z cizí poezie (vesměs drobné ukázky) L. Cordóba, M. Cvetajevová, K. I. Galczyński, N. Guillén, J. Jevtušenko, L. Martynov, J. Medauer, P. Neruda, J. Ritsos, C. Sandburg, M. Šaginjanová, S. Ščipačev, A. Tvardovskij, N. J. Vapcarov aj., překládali J. Alda, M. Florian, A. Kroupa (též se Z. Hampejsem), V. Maršíček, Jan Pilař, K. Šiktanc, J. Teichmann, A. Vaněček, J. Závada aj. *Prózy* a *reportáže* publikovali P. Bojar, M. Drozd, D. Hamšík, M. Hanuš, L. Hašková, V. Káňa, A. Lustig, J. Marek, J. Nový, K. Nový, J. Putík, J. Sekera, T. Svatopluk aj.

3.

Týdeník komunistické strany, který se po událostech 1968–69 zasazoval o tzv. normalizaci politických, kulturních a uměleckých poměrů; od konce 1989 byl pokusem o otevřený mezioborový týdeník reformně levicového zaměření.

Podtitul: 1969–87 (roč. neuváděny) Týdeník pro politiku, vědu a kulturu; 1988–90 (do č. 3) Týdeník pro literaturu, politiku, kulturu a umění; 1990 (od č. 4) – 1991 Týdeník pro kulturu, umění, literaturu a politiku. – *Šéfredaktoři:* 1969–76 do č. 37 J. Hájek, od č. 38 do č. 42 uváděn jako zástupce šéfred. F. Ouředník; 1976 od č. 43 – 1987 do č. 12 J. Kořínek; 1987 od č. 13 – 1989 do č. 7 J. Čejka; 1989 od č. 8 – 1990 do č. 24 I. Matějka; 1990 od č. 25 – 1991 R. Míšek. – *Vydavatel:* 1969–89 do č. 51 ÚV KSČ ve vydavatelství ÚV KSČ Rudé právo; 1989 od č. 52 – 1991 do č. 22 vydavatelství Delta (od č. 5 1991 Deltapress), 1991 od č. 23 Nadace Tvorby; Praha. – *Periodicita:* 1969 18 čísel od 3. 9. 1969 (předtím zvláštní vyd. 25. 6. a 30. 7. 1969); 1970–89 52 čísel od ledna do prosince; 1991 39 čísel do 25. 9. (od č. 32–33 z 14. 8. dvojčísla).

Týdeník novinového formátu A3 se od počátku deklarativně hlásil k T. z let 1929–38 a ve svém prvním období do poloviny 70. let se soustředil na přehodnocování kulturních počinů 60. let, skandalizaci vybraných osobností pražského jara 1968 a podporu tzv. konsolidační politiky nového vedení KSČ s generálním tajemníkem strany G. Husákem. T. se přitom opírala o informační monopol a znovuzavedení cenzury a společně s Rudým právem, Tribunou a od 1972 Literárním měsíčníkem vytvořila jednotnou tiskovou frontu, jejíž tón neudávali literární publicisté, nýbrž přispěvatelé z řad stranických politiků a vládních úředníků (mj. v přílohách listu se vzdělávacími a propagandistickými tématy). Pokud za řízení J. Hájka docházelo na stránkách T. v oblasti umění k názorové různosti, šlo vesměs o terminologické rozdíly nebo odlišnosti v důrazu, do jaké míry může literatura přispívat k „upevňování socialistické tradice". Útoky na exulanty a doma umlčené spisovatele od 2. poloviny 70. let ustaly a reflexe umění se v závislosti na politickém dění (po tvrdě prosazované tzv. normalizaci rezonovaly v T. na konci 80. let hesla tzv. přestavby) postupně zúžila na vytyčování či bilancování jeho „úkolů" a na evidenci oficiálně vydávané literatury. Od č. 40 1971 do konce 1976 vycházela v rámci časopisu jako měsíčník příloha LUK (Literatura, umění, kritika), od 1982 jako týdeník příloha Kmen (od 1988 jako týdeník samostatný), jehož někteří mladší přispěvatelé se postupně opatrně vyhraňovali proti autorům předchozí T. – Po listopadu 1989 se T. s obměněnou redakcí, redakční radou a okruhem přispěvatelů deklarovala jako nezávislý týdeník orientovaný na kulturní levici. V srpnu 1991 přešla z finančních důvodů na úspornější čtrnáctidenní dvojčísla, koncem září t. r. zanikla.

Po celé období, zejména v první dekádě, zabíraly značnou rozlohu T. ideologické, propagandistické a kulturněpolitické materiály týkající se též literatury a umění (autory statí z této oblasti byli hlavně v počátcích šéfredaktor J. Hájek, pak M. Blahynka, V. Brett, H. Hrzalová, Š. Vlašín aj.). Beletrie, články a recenzní rubriky (literatura, divadlo, film, rozhlas a televize, hudba, výtvarné umění, fotografie) byly od sklonku 1971 do 1976 převážně soustředě-

ny v příloze LUK; zde také vycházely drobné překlady (občas i čísla přinášející ukázky z jednotlivých národních literatur, zejména z tehdejších socialistických zemí, zřídka i z literatur západních aj.). Za vedení J. Kořínka byla mj. pravidelně tištěna politicky angažovaná reportážní publicistika z domova a ze zahraničí. Literatura a umění měly tehdy nevelký prostor, více se uplatnily až od 1982 v nové příloze Kmen; po její změně v samostatný časopis (1988) se umělecká problematika vrátila v zúženém rozsahu na stránky T. – Články a recenzemi *o literatuře* profilovali linii listu kromě výše uvedených V. Kolár, J. Nejedlá, J. Pelc, J. Peterka, J. Sekera, K. Sýs, F. Valouch aj.; dále přispívali O. Bartoš (zvláště polská literatura), P. Bělíček, M. Brůžek, F. Buriánek, V. Dostál (i pseud. Ondřej Melichar, Dušan Pleva, šifry vd., V. D. aj.), J. O. Fischer (francouzská literatura), J. Heřtová, J. Hrabák (i šifra Hk), O. Chaloupka (literatura pro děti a mládež), V. Jelínek, V. Macura, J. Mourková, E. Olonová (i šifra EO), L. Patera (zvláště slovenská literatura), M. Pohorský, R. Pytlík, O. Rafaj, Z. K. Slabý, F. Soldan, L. Štoll, J. Tomáš, Z. Urban (i šifra Z. U., slovanské literatury), později (zvláště v druhé dekádě) též Z. Bastlová, P. A. Bílek, B. Dokoupil, A. Hájková, V. Heger, K. Hyršlová (zvláště německá literatura), P. Janoušek, V. Křivánek, M. Langerová, J. Lukeš, V. Novotný, V. Píša, J. Poláček, F. Schildberger, L. Soldán, E. Světlík, P. Vašák, Z. Vybíral, I. Zítková aj. *O divadle* psali J. Císař, D. Čeporanová, F. Černý, J. Dvořák, J. Hájek, V. Just, V. Königsmark, L. Kopáčová, M. Lukeš, M. Obst, Z. Pavelka, P. Pavlovský, V. Procházka, J. Rejžek, I. Rössler, J. Sloupová, M. Tůma (i šifry -mt-, mtm), M. Vojta aj.; *o filmu* I. Hepner, J. Jaroš, J. Kliment, G. Kopaněvová, J. P. Kříž, Z. Líkařová, L. Oliva, J. Rejžek, P. Zvoníček, S. Zvoníček aj.; *o rozhlasu* a *televizi* P. Bílek (i šifra pb), P. Frýbort, D. Kozlová, J. Lederer, J. Tomáš (i šifra tom), L. Vtípilová aj.; *o hudbě* M. Dosoudilová, E. Herrmannová (opera), V. Holzknecht, J. Šeda, V. Šefl aj.; *o výtvarném umění* B. Černý, J. Gibek, P. Hejduk, J. Hoffmeisterová (i šifry -hof-, -jh-), L. Hlaváček, J. Kotalík, P. Ondračka, Z. Procházka, E. Schránilová aj. – *Básně* tiskli K. Bednář, K. Boušek, V. Brandejs, P. Cincibuch, J. Čejka, M. Černík, M. Florian, J. Hanzlík, J. Holoubek, V. Hons, V. Janovic, J. Jelen, J. Kainar, J. Karen, Z. Kriebel, V. Křivánek, F. Nechvátal, I. Odehnal, J. Otradovicová, J. Pelc, J. Peterka, J. Pilař, P. Prouza, S. Řehák, P. Skarlant, L. Stehlík, K. Sýs, D. Šajner, J. Šimon, V. Školaudy, J. Urbánková, A. Vrbová, V. Závada, J. Žáček aj.; v překladu V. Allexandre, E. Bagrjanová, E. Cardenal, A. Dalčev, N. Guillén, J. Iwaszkiewicz, J. Jevtušenko, L. Martynov, G. Maurer, A. Neto, B. Okudžava, J. Prévert, J. Rictus, T. Różewicz, V. Vysockij aj.; *překládali* M. Florian, J. Hajný, J. Havlík, J. Kabíček, R. Krátký, J. Moravcová, J. Ortová, J. Pilař, O. Průšková, K. Sýs, M. Uličný, A. Vrbová, V. Závada. *Prózami,* popř. *reportážemi* přispívali R. Bajgar, E. Bernardinová, L. Bublík, V. Cach, J. Cimický, V. Dušek, N. Frýd, L. Fuks, P. Hájek, M. Holub, K. Houba, V. Klevis, J. Klíma, J. Kostrhun, J. Křenek, P. Křenek, L. Macháček, J. Marek, J. Medek, J. Moravcová, F. Nepil, J. Nesvadba, B. Nohejl, J. Otčenášek, V. Páral, V. Pazourek, Z. Pluhař, V. Přibský, M. Rafaj, L. Romportlová, B. Říha, F. Skorunka, F. Stavinoha, V. Steklač, J. Suchl, L. Štěpán, J. Tomeček, S. Vácha, P. Veverka aj., v překladu A. Afanasjev, J. Brězan, V. Bykov, A. C. Clarke, M. Fraile, G. García Márquez, J. Goytisolo, H. Kesten, H. Mann, V. Solouchin, V. Těndrjakov aj.; *překládali* A. Housková, J. Janovský, M. Langerová, H. Paloncyová, F. Píšek, M. Uličný, Z. Volný, J. Wünsch. – Po listopadu 1989 se T. pokusila oslovit jak autentické socialisty (články a rozhovory o reformách pražského jara a osudech jeho protagonistů, materiály o evropské levici apod.), tak čtenáře hledající po pádu komunismu informace o historii a současnosti nezávislého umění (články o exilové a samizdatové tvorbě, rozhovory s jejími představiteli aj.). Na tato témata přispívali S. Budín, J. Fiala, O. Filip, E. Goldstücker, Z. Jirků, E. Kantůrková, O. Krejčí, Z. Mlynář, P. Robejšek, D. Strož, B. Šimon, P. Uhl, V. Vrabec aj. *O literatuře* psali J. Bauer, F. Benhart, J. Čulík, K. Chvatík, Jiří Kratochvil aj., *o divadle* Z. Pavelka aj., *o filmu* R. Holub, J. Jaroš, O. Zach, *o hudbě* P. Dorůžka, P. Kofroň aj., *o výtvarném umění* E. Bondy, M. Třeštík aj. *Básně* publikovali S. Antošová, E. Bondy, P. Borkovec, J. Hrubý, L. Kundera, Z. Lorenc, E. Murrer, I. Štuka, M. Toman, J. Žáček aj., s průvodními texty M. Machovce též undergroundoví básníci I. M. Jirous, F. Pánek, P. Placák, P. Zajíček; v překladu J. Joska A. Ginsberg, P. Dorůžky písňové texty F. Zappy aj. *Prózy* otiskli A. Bajaja, B. Hrabal (podobu polistopadové T. výrazně ovlivnil svou literární publicistikou, tzv. Dopisy Dubence),

I. Kříž, G. Laub, P. Rut, J. Smetanová aj., v překladu M. Uličného J. Cortázar, D. Gálové P. Esterházy, O. Bartoše S. Mrožek aj.

LITERATURA: Fučíkovské sympozium (Praha 11.–12. 10. 1978), Tvorba 1978, příl. č. 44 a 45 (mj. J. Fojtík, H. Hrzalová, V. Hudec, D. Kozlová, V. Procházka, J. Rybák, L. Štoll, J. Taufer, J. Urbanec) → Sympozium k 50. výročí fučíkovské T., konané ve dnech 11. a 12. října 1978, Sešity novináře 1979, č. 2; ant. Fučíkovská T. (1988, ed. a předml. D. Kozlová, J. Tomáš). ■ ● ref. T.: an., NO 14. 12. 1924; an., NO 25. 10. 1925; an., Čes. slovo 28. 10. 1925; an., Večerní Čes. slovo 18. 12. 1925; an. (E. Vachek), PL 4. 2. 1926; i (J. Šimsa), NO 28. 5. 1927; an., Rudý večerník 30. 6. 1928 ●; -e (K. Teige): Šaldovy časopisy, ReD 2, 1928/29, s. 166; Irčan (B. Čepelák): Skončený ročník T., Rudý večerník 5. 1. 1929; V. Černý: J. Fučík v boji o moderní kulturu (polemika), NO 23. 2. 1929; L. N. (Novomeský): T. dokončila čtvrtý ročník, RP 1. 1. 1930; ng: ref. T., RP 15. 1. 1930; J. Čapek: Krize charakterů, LidN 18. 1. 1930; an.: Bludnost Plánu (polemika), Plán 1, 1929/30, s. 127; an.: Osmý ročník T., Rudý večerník 13. 1. 1933; ● ref. T.: an., Rudý večerník 3. 4. 1933; an., tamtéž 10. 4. 1933 ●; G (K. Čapek): O čem T. neví, LidN 28. 11. 1933 → O umění a kultuře. Od člověka k člověku. Dodatky (1995); ● ref. T.: an., Rudá zář 21. 5. 1936; p., U 1937, s. 392; an., RP 11. 1. 1938 ●; V. Černý: F. X. Č. aneb ještě jedna ofenzivka, jíž se věru bát nemusím…, KM 1947, s. 238 → Skutečnost svoboda (1995); J. Weil in Vzpomínky na J. Fučíka (1947); G. Fučíková: Julek a T., Tvorba 1957, č. 1 → Život s J. Fučíkem (1971); Z. K. Slabý: F. X. Šalda a T., Tvorba 1957, č. 14; J. Šneider: Z letopisů T., Tvorba 1970, č. 38; in sb. Avantgarda známá a neznámá (1970, přetisk tzv. generační diskuse z 1929–30); R. Stuna: K úloze časopisu T. jako propagátora marxisticko-leninské filozofie, Filozofický časopis 1971, č. 3 + Časopis T. v boji za socialismus, sb. Václavkova Olomouc 1975 (1978); J. Rybák in Vyprávění o J. Fučíkovi (1973); H. Hrzalová in Julius Fučík (1973); F. Ouředník: Zrození fučíkovské T., Tvorba 1973, č. 8, příl. + „Sper je ďas, vy mlčet nesmíte!", Tvorba 1973, č. 45; M. Brůžek: T. ve třicátých letech, tamtéž, č. 45, příl. LUK, č. 11; L. Štoll: O tradici fučíkovské T. (rozhovor), tamtéž; Š. Vlašín: Úloha T. v tzv. generační diskusi 1929–1931, tamtéž; J. Hájek: T. dnes a zítra, tamtéž; L. Linhart: T. 1928 a 1942, Tvorba 1973, č. 47; J. Škvorecký: O Literárním měsíčníku a mnohém jiném…, Listy (Řím) 1973, č. 2 + Sémantika okolo spisovatelů, tamtéž, č. 3, obojí → Podivný pán z Providence a jiné eseje (1999) + Některé normalizované kulturní výkony, Listy (Řím) 1974, č. 2 → Mezi dvěma světy a jiné eseje (2004); J. Hájek: SKN a T., Tvorba 1975, č. 23, příl. LUK, č. 6; D. Kozlová: Juvenilní T., Tvorba 1975, č. 42; H. Hrzalová: Bojovník o socialistický zítřek, Nová mysl 1978, č. 7–8 + Živá historie socialistické literatury, Lit. měsíčník 1978, č. 8 → O české literatuře dneška (1987); J. Adam: J. Fučík, kritik a novinář, Lit. měsíčník 1978, č. 8; M. Blahynka: Od T. Šaldovy k Fučíkově, tamtéž, č. 9; D. Okáli: T. a DAV, Tvorba 1978, č. 41; (vz): Odkaz zavazující, Tribuna 1978, č. 44; Š. Vlašín: Druhá vlna české proletářské literatury, Tvorba 1981, č. 2; H. Hrzalová: Dvě kapitoly z historie vztahů strany a literární kritiky, sb. Strana a literatura (1981) + Krásná tradice. L. Štoll a T., Tvorba 1982, č. 25 → O české literatuře dneška (1987); V. Kudělka: Obránce kultury, sb. Živý odkaz J. Fučíka (1983); L. Soldán: Kritický typ, tamtéž; D. Kozlová: Příklad fučíkovské T., Novinář 1983, č. 4 + Interview s prvním šéfredaktorem T. (fiktivní rozhovor s J. Fučíkem), Tvorba 1983, č. 44, příl. Kmen, č. 44; V. Černý in Paměti 3 (Toronto 1983, Brno 1992); J. Holý in Novinář K. Konrad (1985); M. Šiška in Komunistický novinář E. Urx (1987); O. Richterek: Časopis T. v kontextu československo-sovětských literárních vztahů 20. až 30. let, sb. Materiály k československo-sovětským literárním vztahům (1989); M. Krausová: Trvalé bydliště umění: Symposion, Výběr z nejzajímavějších knih 1990, jaro; M. Petr: O T. upřímně a polemicky, Tvorba 1990, č. 22; J. Vohryzek: Bezvýznamnost učiněná významem, Respekt 1991, č. 51 → Literární kritiky (1995); in sb. Česká literatura 1948–1956 (1993); M. Grygar: Václav Černý a marxismus, sb. Václav Černý – život a dílo (1996), k tomu polemika M. Nápravník – M. Grygar, LitN 1996, č. 46, 1997, č. 3, 4 a 11; B. Fučík in Zápisník o Šaldovi (1997) → Rodná krajina básníkova (2003); A. Kusák in Kultura a politika v Československu 1945–1956 (1998); J. Knapík: Verše v nemilosti, Soudobé dějiny 1998, č. 1 + K počátkům „tání" v české kultuře 1951–1952, ČLit 2000, s. 176 + in Kdo spoutal naši kulturu. Portrét stalinisty G. Bareše (2000) + in Únor a kultura (2004); M. Bauer in Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století (2003).

mš, et

Alois **Tvrdek**

* 21. 3. 1870 *Slaný*
† 15. 2. 1943 *Praha*

Autor cestopisných próz, vzpomínek a fejetonů, překladatel.

Obecnou školu a gymnázium navštěvoval v rodišti (mat. 1889); pedagogickou dráhu zahájil v Rokycanech (1894–1901), pokračoval v ní v Něm. (Havlíčkově) Brodě (1901–06) a po aprobaci z češtiny, němčiny a francouzštiny jako odborný učitel na obchodní akademii a škole v Kolíně (1906–22). Nakonec působil v Opavě (1922–25), kde jako ředitel obchodní školy odešel do důchodu, který trávil v Praze.

V prvních dvou desetiletích 20. století hodně cestoval, navštívil Švýcarsko, Anglii, severské země a Rusko, což vše našlo ohlas v jeho cestopisných prózách a vzpomínkách.

Záliba v cestování podnítila první T. literární pokusy: cestopisy a cestopisné vzpomínky, črty a fejetony. Z cest po Švýcarsku vznikly *Dojmy z Ženevy a okolí* (*Ze Chamonix na Montanvert, Dobytí Mont Blancu*), brzy na to pouť do Anglie a zaujetí její metropolí inspirovaly T. k cestopisným črtám *V Londýně.* Velkou okružní cestu severem pak zpracoval ve vzpomínkách *Výlet Dánskem, Švédskem a Finskem do Petrohradu* a v próze *Výlet do Petrohradu.* Znalost několika jazyků a rozhled po světové literatuře vyvolaly T. ambice překladatelské a získaly mu pověst dobrého tlumočníka prozaických a několika dramatických prací. Orientoval se jak na stěžejní díla německých a francouzských klasiků (F. Schiller, J. W. Goethe, J. J. Rousseau), tak na romány dobrodružného a romantického rázu (A. Dumas st., W. Scott, J. Verne). Do svého rejstříku zahrnul nejen Zolův naturalismus a prózy autorů své doby, ale i dívčí románky. Sám napsal drobný románek „dívčího srdce" *Helena* a popularizující obsahy oper s životopisy jejich autorů a komentáři (*Antologie z oper*).

ŠIFRA: Tdk. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy Času (1912); Čas (1912); Nár. listy (1912, 1921, i Večerní NL); Nár. obzor (1910–11); Výr. zpráva obchodní akademie Kolín (1908–09, 1914). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie, cestopisy a vzpomínky:* Dojmy ze Ženevy a okolí. Ze Chamonix na Montanvert, Dobytí Mont Blancu (1911); Výlet do Petrohradu (P 1912); V Londýně (1913); Na Krymu (1913); Výlet Dánskem, Švédskem a Finskem do Petrohradu (1914); Helena (R 1920); Vzpomínky slanského rodáka (1938). – *Překlady:* F. Schiller: Don Carlos, infant španělský (b. d., 1908); J. W. Goethe: Torquato Tasso (b. d., 1911); J. J. Rousseau: Nová Heloisa 1–6 (1912); A. de Thurn-Taxis: Stainerovky (1912); J. M. Norvius: Výprava Napoleona na Rus 1812 (1912); J. Verne: Cesta do Francie (b. d., 1912) + Jangada 1, 2 (b. d., 1912) + Paličatý Kéraban (b. d., 1913, s V. Unzeitigem) + V pustinách australských (1930); B. M. Croker: Květ ve stínu (1917); É. Zola: Štěstí Rougonů (b. d., 1917) + Sen (b. d., 1918); V. M. Garšin: Čtyři dni (1921); P. Benoît: Zámecká paní (1925); A. Dumas st.: Královnin kavalír 1, 2 (1925); H. V. Schumacher: Nitokris, kněžna Istařina (1925, s J. Vernerovou); H. Welten: Belsazar (1926, s J. Vernerovou) + Nabukadnezar, král králů (1926, s J. Vernerovou); P. Maël: Poslední rudoši (1927); J. F. Cooper: Průkopníci (1927); W. Scott: Pirát (1927) + Starožitník (1929); C. F. Vincenti: Bořitelé chrámu 1–3 (1930); Fr. Lehne (H. Butenschön): Křivě přísahala (b. d., 1930); V. L. Durov: Jak jsem krotil zvířata (1932, s O. Vojtíškem). – *Ostatní práce:* Antologie z oper (b. d., 1910; 1922 rozšíř. vyd.: 1. Opery skladatelů slovanských, 2. Opery skladatelů cizích). ■

LITERATURA: ● ref. Antologie z oper: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 336; Bbg. (J. Branberger), Čas 19. 2. 1910 ●.

mhs

Týdeník

1848–1849

Osvětový a politický týdeník pro Moravu.

Podtitul: Listy ponaučné a zábavné. – *Redaktor:* 1848 J. Ohéral (na 1849 ohlášen spoluredaktor L. Hansmann). – *Vydavatel:* 1848 F. Wimmer, 1849 Buršák a Irrgang; Brno. – *Periodicita:* týdeník, od 6. 1. 1848 do počátku 1849. – *Příloha:* Moravské noviny, od 9. 5. 1848 měly vycházet dvakrát týdně, ale do 9. 9. 1848 nepravidelně vyšlo jen 11 čísel.

T. se chtěl podle svého programového prohlášení zaměřovat na osvětovou a vlasteneckou činnost mezi lidem. Tomuto záměru odpovídaly naučné články o Moravě, jejích národopisných zvláštnostech, zeměpisných zajímavostech, také rady pro zemědělce a řemeslníky a pravidelné rubriky *Dopisy, Domácí zprávy, Denní kronika, Průmysl, řemesla, polní a domácí hospodářství, Obchod, Naše nebe, Květena, Kalendář historický* a občasné rubriky *Literatura* a *Nové knihy.* Počínaje březnem 1848 (od č. 12), kdy byla zrušena cenzura, se T. výrazně zpolitizoval; byly zde otiskovány zprávy o událostech ve Vídni, v Praze a o jejich ohlasu v moravských městech, dále pak různá prohlášení, provolání a memoranda. Z hlediska politického odrážel T. názorovou pestrost moravských buditelů a jejich poměru k minulosti i současným otázkám, převládl nicméně názor obhajující potřebu spojení s Čechy, orientaci na slovanskou problematiku a výrazně oponující snahám moravských Němců účastnit se frankfurtského sněmu. F. M. Klácel v T. publikoval návrh na vytvoření Českomoravského bratrstva (členkou se stala i B. Němcová). Od května 1848, kdy začala vycházet příloha Moravské noviny a Klácel se věnoval hlavně jí, T. častěji přetiskoval články z jiných novin a postupně upadal. Ani ohlášená změna v redakci a změna vydavatele T. nepomohla a za-

čátkem ledna 1849 zanikl. – Příloha *Moravské noviny* sloužila především pro seznamování veřejnosti s úředními zprávami a se zákony, z nichž některé také komentovala, značnou pozornost věnovala volebnímu zákonu a jeho výkladu; vzhledem k širšímu informování venkovského čtenářstva byla částečně tištěna švabachem. Klácel zde (šifra K.) otiskl úvahu o řešení sociální otázky Dělníci ve fabrikách. Obvyklé rubriky byly *Domácí zprávy, Denní kronika, Úřadní zprávy, Obchod.* V říjnu 1848 se příloha změnila na samostatné Moravské noviny (red. F. M. Klácel, zpočátku s A. V. Šemberou).

Obecně se předpokládá, že hlavní osobností T. nebyl nominální redaktor J. Ohéral, nýbrž F. M. Klácel, který v T. otiskoval (často anonymně) jak své úvahy a politické komentáře (první programový úvodník, články o řečnictví, o životě národů, o politické literatuře, o Národních pohádkách B. Němcové), tak i beletristické příspěvky původní (drobné básně a veršované aforismy pod šifrou K.) a přeložené (např. rozsáhlou prozaickou alegorii o Bidpajovi Holubi a sovy). Na redigování T. se dále anonymně podíleli A. Matzenauer, M. Mikšíček a též jeho stálý spolupracovník A. V. Šembera. Autory T. byli především Moravané, velmi často katoličtí kněží, kteří se účastnili moravského probuzení; z významnějších moravských katolických autorů stál mimo jen F. Sušil. T. otiskoval *básně* V. Furcha, B. M. Kuldy (pseud. B. Skalkovič), J. Lepaře (pseud. Lipňanský), J. Sloty (pseud. Rajecký), v 2. pololetí i K. Sabiny. Seznámení s evropskou poezií přinášely mj. Furchovy cykly ohlasových básní, překlady J. Helceleta a J. Jodla (z jihoslovanské poezie) a V. P. Žáka (pseud. S. Junica, z různých románských literatur). Anonymně bylo v T. publikováno několik politických písní. *Prózu,* která měla především charakter didaktický a národopisný, psali V. Furch, L. Hansmann (podp. Polda Hansmann), K. Kleinová, D. Sloboda (šifra D. S.), V. Vrbíková, z překladů byla hodnotná próza H. Ch. Andersena. *Naučné články* psali vedle F. M. Klácela L. Fritz, I. J. Hanuš (podp. J. J. Hanuš; o Slovanech, o mýtech), J. Helcelet, J. Jungmann, B. M. Kulda, J. B. Lambl (o Slovanech v Terstu), J. Ohéral (národohospodářské články, zprávy z Německa), D. Sloboda (šifra D. S.), A. V. Šembera (o chorvatských osadách na Moravě), F. X. Škorpík (pseud. Fr. Zhorský), od podzimu 1848 pak K. Sabina (mj. Stopy národní povahy) a posléze i K. S. Amerling (o předpovídání povětrnosti). Kalendář historický sestavoval B. Dudík. Krátké zprávy, ale i recenze pražských divadelních představení publikoval J. V. Frič (pod značkou ➶). *Z politických článků* vzbudil velkou pozornost Palackého Hlas o připojení (tj. proti připojení Rakouska k Německu, a tedy proti volbám do frankfurtského sněmu), dále byly otiskovány Šemberovy články (o národních barvách, statistika o poměru Čechů a Němců v jednotlivých městech a krajích Moravy), Kuldovy, Lepařovy o vlastenectví a odrodilství, Žákovy o potřebě jazykové rovnoprávnosti na moravských školách, a anonymní o boji Slováků proti maďarskému nacionalismu. T. několikrát odkazoval na Havlíčkovy Národní noviny jako na list blízký jeho názorům.

LITERATURA: K. Šmídek: Zpomínka z mladého věku 5., Beseda 1875, s. 141; J. Halouzka in Životopis Beneše Metoděje Kuldy (1895, s. 60 a pokr.); J. Kabelík: Rozvoj literatury české na Moravě a ve Slezsku 1848–1870, sb. Literatura česká 19. století 3, část 2 (1907, s. 599); J. Vlček: Morava za konstituce, Den 20. 9. 1908, příl.→ Kapitoly z dějin české literatury (1952, s. 107); M. Hýsek in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911, s. 20); H. Traub: Moravské časopisectvo v letech 1848–1849, ČČM 1920, s. 105; M. Trapl in Novinář Jan Ohéral (1969, s. 41) + A. V. Šembera a T., Sborník Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci 1972, s. 30 + in České národní obrození na Moravě v době předbřeznové a v revolučních letech 1848–1849 (1977, s. 110); B. Gabrielová, B. Marčák in Kapitoly z dějin brněnských časopisů 1 (1999); Z. Fišer: Od Zábavníku k T., Acta Musei Moraviae 2000, č. 1–2.

ks

Jan **Tykač**

* 1. 11. 1842 *Čelákovice*
† 13. 11. 1921 *Česká Třebová*

Autor naučných a výchovných povídek, pověstí, cestopisných próz a her především pro děti a mládež, publicista.

Po obecné škole v rodišti absolvoval v Brandýse n. Lab. německou hlavní školu a u piaristů nižší reálné gymnázium, v Praze pak učitelský ústav Budeč (1860). První pedagogické povolání nastoupil ve Stochově u Nového Strašecí, po roce přešel do Čelákovic, 1864–68 působil

na hlavní škole v Brandýse a pak trvale v Čes. Třebové, později též jako řídící obecné školy. Do důchodu odešel 1904 jako ředitel tamní dívčí školy. V Čes. Třebové patřil k předním kulturním pracovníkům, mj. založil městské muzeum, které také jako důchodce spravoval.

T. práce byly vesměs určeny mládeži a nevybočovaly z dobového rámce vychovatelské literatury. Poučná tendence v užitých žánrech nedovolila autorovi prohloubit náběhy k citlivějšímu porozumění dětské mentalitě, rozvinout osobitější dějovou konstrukci a poutavost. Pro starší děti T. psal zejména povídky, pověsti a cestopisy. Dětský hrdina v nich svou poctivostí překonává nástrahy života (*Václav Snažil, vzor dokonalého studenta*), nebo je naopak vystaven malému nedorozumění s okolím (*Slepý Antonín…*); jindy je ústřední postavou vzorný dospělý člověk, např. lidumil pečující o povznesení vesnických hospodářství (*Blahoslavice čili Odkaz barona Hotovce z Hotova*) nebo rychtář obdobně usilující o ozdravění české vesnice (*Dobrý starosta – štěstí obce*). Mimo to T. zpracovával jednak starší národní pověsti (*Staré pověsti české*) a legendy o českých svatých (*Příběhové svatých patronů českých*), jednak látky krajové; poutavě vyprávěl např. o zlatonosných dolech v Jílovém u Prahy (*Bohatství zlatého dolu Šlojíře*), další byly výlučně z východních Čech a objevovala se v nich pověst, povídka i skutečný příběh z Litomyšle, Ústí n. Orlicí a České Třebové (*České povídky*). Také T. cestopisy se výhradně zabývají tímto regionem (*Údolí orlická*), občas je doplňují pověsti oživující popisovaná místa (*Po choceňsko-broumovské dráze*). Nejvíce se didaktičnost projevila v T. prózách pro nejmenší děti. Často se v jedné knize setkávají povídka, pověst, mravní naučení a věcné poučení, vypravěč střídá rozmanitá témata (*Semínka*), někdy stojí vedle sebe pověst, poučení i zábava v podobě hádanek, říkadel a dětských her (*Vonné kořínky*), někdy T. zařadil do knížky i větší povídku, zdařilou zvláště v motivech daných jeho zálibou v železnici (*Veselé čtení*). Byl též autorem pedagogických příruček a naučných článků.

PŘÍSPĚVKY *in:* Besídka malých; Budečská zahrada (1879–84); Časopis Společnosti přátel starožitností…; Čes. lid (1898–1905, 1926–31); Kalendář Koruny české (1885); alm. Kytice (1881–1905); Máj (1910); Malý čtenář (1888–93); Nár. škola; Paedagogium; Památky archeologické; Pokrok (1882); Posel z Budče; Přítel mládeže (1888–89); Školník; Zábavné listy; Zlaté mládí (1886–91). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (vesměs pro ml.): Václav Snažil, vzor dokonalého studenta 1, 2 (P 1875); Údolí orlická (cestopis, 1881); Dobrý starosta – štěstí obce (P 1881; upr. vyd. 1898); Blahoslavice čili Odkaz barona Hotovce z Hotova, Dobytí Brescie (PP b. d., 1881); České povídky 1–3 (1882; upr. vyd. 1910); Příhody kominíkovy, Šťastný Martin (PP 1883); Staré pověsti české (1883); Slepý Antonín, obraz z kruhů domácích a hospodářských, pochvalou sousedů zvláště poctěný (P 1883); Vonné kořínky (PP 1884); Zimní večery (PP 1884); Příběhové svatých patronů českých (PP 1885); Bohatství zlatého dolu Šlojíře (P 1885); Na labském přívoze (PP 1886); Popelka na venkově (D 1887); Osudná kýta (D 1888); Užitečné čtení (PP 1888); Veselé čtení (PP 1888); Vaněk Všeboj (D 1889); Semínka 1, 2 (PP 1889, 1890); Po choceňsko-broumovské dráze (cestopis, 1890). – *Ostatní práce:* Hry a zábavy (1875); Hry tělocvičné (1880; rozšíř. a přeprac. vyd. 1906). ■

LITERATURA: an.: ref. České povídky, Světozor 1882, s. 479; F. Pražský (F. Dlouhý): ref. Dobrý starosta – štěstí obce, Lit. listy 1883, s. 26; Fr. K.: ref. Slepý Antonín…, Zprávy apoštolátu tisku 1884, s. 11; A. D. (Dostál): ref. Vonné kořínky, Hlídka lit. 1885, s. 75; J. Rozvaha (J. Konĕrza): ref. Užitečné čtení, Lit. listy 9, 1887/88, s. 368; J. Antonínov: ref. Veselé čtení, Hlídka lit. 1889, s. 230; ● ref. Semínka: J. Rozvaha (J. Konĕrza), Lit. listy 11, 1889/90, s. 380; F., Hlídka lit. 1891, s. 113 ●; A. Vlas (A. A. Vrzal): ref. Po choceňsko-broumovské dráze, Hlídka lit. 1894, s. 346; J. V. Neudoerfl in Stručné nástiny životopisné spisovatelů zastoupených v čítankách pro školy obecné i měšťanské (1906, s. 183); kp. (K. Polák): Sto let od narození J. T., LidN 1. 11. 1942.

mhs, zp

Josef Kajetán **Tyl**

* 4. 2. 1808 *Kutná Hora*
† 11. 7. 1856 *Plzeň*

Prozaik, dramatik, překladatel a adaptátor divadelních her a povídek, publicista, satirik, básník, dramaturg a divadelní podnikatel; autor textu české hymny Kde domov můj. Hlavní představitel sentimentálního, bezprostředně společensky angažovaného romantismu; v celém díle se přednostně zajímal o momentální společenskou existenci člověka a chtěl jí napomáhat nabádavou idealizací, s tendencí národně, později sociálně uvědomovací. V jeho vlasteneckých, sociálních a venkovských povídkách se česká próza začala vyrovnávat s látkou soudobého života, jeho mravoličné, historické a pohádkové hry daly základ českému divadelnímu repertoáru.

Psal se též Týl. – Nejstarší dítě krejčovského mistra a příležitostného hudebníka (jmenován i Tylli) a dcery z kutnohorské měšťanské rodiny; od otce získal vztah k české četbě. V rodišti chodil 1819–22 do normální školy, v létě 1822 byl přijat na kutnohorský magistrát za expeditního akcesistu, místo však nenastoupil a na podzim 1822 se stal žákem Akademického gymnázia v Praze (zpočátku podporován babičkou z matčiny strany, pak odkázán výživou na sebe). Zlákán kulturním renomé Hradce Král. přešel v pololetí 1826 na tamější gymnázium; bydlel mj. u V. K. Klicpery jako vychovatel jeho dětí a za patronace J. Chmely rozvíjel svou první literární tvorbu. Od podzimu 1828 byl v Praze zapsán na tzv. filozofii, ale již v březnu 1829 se stal hercem německé kočovné společnosti K. Hilmera, aby tu s několika přáteli provozoval české hry; po jejím rozpadu 1830 působil jako německý herec v Bavorsku a zřejmě i jinde v zahraničí. Po návratu do Prahy 1831 se stal (do 1842) pomocným úředníkem vojenské účtárny (furýrem), aby se vyhnul službě ve zbrani. Působil (jako herec, překladatel a autor dramat) v českých hrách Stavovského divadla a 1834–37 řídil ochotnickou družinu v Kajetánském domě na Malé Straně, která byla v podstatě generačním sdružením mladé inteligence 30. let a jejíž členové se po návratu ze studií stali oporou českého kulturního a společenského dění na venkově. Kajetánské divadlo pozvedlo po inscenační a repertoárové stránce úroveň českých her a přispělo k formování českého hereckého stylu (odtud vyšli mj. herci J. Kaška, J. J. Kolár, A. Manetínská-Kolárová). Od 1833 byl T. redaktorem Pospíšilových beletristických časopisů Jindy a nyní a Květy, které s přestávkami řídil do 1845 (jako voják jen anonymně). Neshody s částí pražské kulturní společnosti řešil T. koncem 1836 několikaměsíčním pobytem na cestách v zahraničí (hlavně ve Slezsku; přitom také hrál v německém divadle). 1839 se oženil s bývalou partnerkou z Hilmerovy společnosti M. Forchheimovou (1803–1870, pseud. Skalná); od 1841 žil (aniž se s manželkou rozešel) s její sestrou, herečkou a překladatelkou A. Rajskou, a měl s ní devět dětí (dospělosti se dožili dvě dcery a čtyři synové), z nichž J. O. Forchheim (1845–1907) byl středoškolským pedagogem, publicistou a překladatelem, František Forchheim (1853–1902) hercem Nár. divadla (pseud. Horník). 1840–41 T. řídil nový časopis Vlastimil, koncipovaný jako literární revue pro náročnější publikum, který po prodejním neúspěchu brzy zanikl. Od září 1842 měl režijní a dramaturgickou účast na Novém českém divadle v Růžové ul. (provozovatel J. A. Stöger), ale vzdal se jí pro nesouhlas s jeho komerčním zaměřením. V první polovině 40. let vrcholila T. proslulost ve vlasteneckých kruzích: s podporou mecenášů začal vydávat své Sebrané spisy, za román *Poslední Čech* dostal cenu Matice české a byl veřejně oslavován jako „miláček národu“. Brzy však následoval náhlý pád, jehož příčinou nebyla jen Havlíčkova zdrcující kritika Posledního Čecha, ale spíš určité přežití sentimentálně idealizujícího a bezprostředně vlastenecky výchovného pojetí literární tvorby, jehož byl T. typickým představitelem. 1845 přestal být redaktorem Květů a od března 1846 začal u J. Pospíšila vydávat autorský časopis lidovýchovného charakteru Pražský posel, určený prostším městským i venkovským čtenářům; jeho popularita (1848 se proměnil v časopis politický) způsobila, že byl T. zvolen poslancem říšského sněmu. Orgánem T. angažované politické publicistiky se staly především Sedlské noviny, které od dubna do června 1849 vydával v nakladatelství Synové Bohumila Haase (zanikly pro neochotu vydavatelů složit povinnou kauci). 1846–51 byl T. novým ředitelem Stavovského divadla J. Hoffmannem pověřen dramaturgií (tj. uměleckým řízením) českých her. Za působení v této funkci vznikla většina jeho her (smluvní povinnost vložit do repertoáru za sezonu dva své původní kusy a šest přeložených T. zpravidla vysoko překračoval). Pro jejich společenskou angažovanost i pro způsob řízení divadla se od 1849 dostával do četných konfliktů s cenzurou (dostal se do policejního seznamu politicky kompromitovaných osob) i s částí české kritiky (např. J. J. Kolár, F. B. Mikovec), která, mnohdy i velmi nevybíravým způsobem, odmítala T. dramaturgii přehlížející už rozlišený vkus vzdělanostně a společensky diferencovaného publika. Od sezony 1851/52 byla zrušena subvence stavů pro české hry; se souborem, který tím byl prakticky zrušen, sestavil T. svou společnost, jež hrála na koncesi německého ředitele J. Kullase. Zahájila v listopadu 1851 v Jindř. Hradci, do března 1853 působila v Třeboni, znovu v Jindř. Hradci, Táboře, Písku, Vodňanech, Netolicích, Strakonicích, Klatovech a Domažlicích. T. přitom permanentně

zápasil s finančními potížemi a se šikanou úřadů (žádost o vlastní koncesi byla zamítnuta). Nakonec bylo Kullasovi povoleno hrát pouze německy, T. soubor se v březnu 1853 rozešel a T. s rodinou zůstal bez prostředků v Domažlicích. T. r. se neuskutečnilo také nové vydání spisů (u nakladatele I. L. Kobra), od něhož si T. sliboval existenční úlevu. Řídil potom české hry v německo-české společnosti F. Zöllnera a J. Štandery, která po zahájení v červnu 1853 v Hradci Král. cestovala ze středních a východních do jižních a jihozápadních Čech. Již těžce nemocen T. naposledy vystoupil jako herec v dubnu 1856 v Čes. Budějovicích. Jeho pohřeb na hřbitově v Plzni se stal první českou národní manifestací za bachovské éry. – Sentimentální pojetí T. pohnutých osudů představovaných jako symbolický úděl pro vlast strádajícího umělce (opíralo se hlavně o první životopisné práce od F. L. Vorlíčka, V. Filípka, L. Turnovského – a zpopularizovala je oblíbená dojemná hra F. F. Šamberka z 1882) se stalo základem určitého tylovského kultu a úcty, kterou k T. měli zejména divadelní ochotníci a venkovští herci ještě v polovině 20. století. V období dogmatismu 50. let byla T. dramatická tvorba pod vlivem koncepcí Z. Nejedlého aktualizována jako přední hodnota pokrokové linie české literatury a jednostranně vyzdvihována jako příklad lidovosti, realismu a společenské angažovanosti; pod ideologickým tlakem docházelo k častým inscenacím T. her (včetně opožděné premiéry cenzurou ve své době zakázaného dramatu *Staré Město a Malá Strana*).

T. literární tvorba se přednostně zajímala o momentální existenci člověka v lidském společenství a obracela se k adresátovi s konstruktivní tendencí sledující prospěch celku. Česká próza a drama 30. let 19. století, kdy T. vstupoval do literatury, nebyly dosud připraveny, aby s persvazivním určením zpodobovaly dobovou životní realitu; T. pro to začal vytvářet odpovídající postupy, pro svou tendenčnost a historicky pomíjivou aktuálnost však jeho beletristické práce snadno zastarávaly a pozbývaly uměleckého účinu. Postihlo to především vlastenecky agitační prózy z 30. a 40 let, původně většinou psané pro hlavní tiskový orgán T. generace Květy. V časopisu, soustředěném k denním záležitostem národního hnutí, se T. podílel i na tvorbě angažovaných publicistických žánrů (causerie, črta, cestopisné a jiné obrazy) a satiry (*České granáty*). Publikoval tu i divadelní kritiky, které prokazovaly smysl pro vzájemné závislosti složek divadelního umění a usilovaly zejména o vyšší úroveň dramaturgie. Východiskem v nich byla představa o životně tvořivé aktivitě divadla, vyrůstající z reálné určitosti divadelního projevu, žádoucí perspektivou pak vznik reprezentativního národního divadla, jehož profesionální úroveň měly výchovou herce i publika připravovat české kočující společnosti. Hlavně pro Květy psal T. i literární kritiky; v polovině 30. let se v nich (stejně jako v beletristické tvorbě) vyrovnával s dobovým „rozervanectvím" a stavěl proti němu požadavek bezprostředního působení pozitivně laděné literatury (1836 odmítl např. Máchův Máj jako dílo nepotřebné národnímu hnutí, i když uznával jeho estetickou hodnotu). T. povídky, vydané knižně ve výboru *Kusy mého srdce,* jsou nejčastěji věrohodně umístěny do maloměsta; odtud také pocházejí jejich nadneseně idealizovaní hrdinové, kteří se obvykle dostávají do vyhrocených situací nutností volit mezi citově vypjatým vztahem (k ženě, rodičům, milenci, přátelům) a povinností k národu. Jednání postav pak vzorově demonstruje, jak se v národních ideálech sbíhají veškeré vrcholné kvality člověka. Základní model nabývá různé konkrétní podoby podle vypravěčských forem a žánru (sentimentální povídka, novela, obraz ze života, arabeska), v realizaci je též ovlivněn věcnou daností námětu (např. novely *Rozervanec s* karikovaným obrazem K. H. Máchy, *Divadelní ředitel*). Na syžetovém schématu sentimentální povídky byla založena i rozsáhlá novela *Poslední Čech* (s aspiracemi být společenským románem ze současnosti), která spojovala úspěch národního hnutí se získáním šlechtických kruhů. Od poloviny 40. let se T. povídky orientovaly k jevům lidového života a sociálního bezpráví (*Ze života chudých, Od Nového roku do postu*), opět s moralizující a výchovnou tendencí. Kromě Květů a České včely je publikoval ve svém časopise Pražský posel, jímž chtěl ovlivňovat myšlení prostších čtenářů publicistickým vhledem do současné politické a duchovní situace české společnosti a poučeními pro praktický život, stejně jako uveřejňováním beletrie se současnou sociální problematikou. Příznačná byla vesnická povídka (např. *Chudé děvče a bohatý synek*), v níž je nejběžnější syžetovou konstrukcí promítnutí nepřirozeného vztahu

(společenské nerovnosti) do vztahu přirozeného (milenecké lásky). V historické próze, která vznikala po celou dobu T. literárního tvoření, minulost ponejvíce vytvářela kulisu a metaforickou obdobu dobových aktuálností. Vztah k dějinné skutečnosti bývá natolik uvolněn, aby mohli do historie vstoupit hrdinové, konflikty a tendence T. povídek ze současnosti, jednou v podobě vlastenecky agitační (*Rozina Ruthardova, Dekret kutnohorský*), jindy jako aktualizovaný obraz bídy v lidových vrstvách (např. *Braniboři v Čechách*). – T. dramatická tvorba realizovala v různé podobě jeho představu o dramatice živě zasahující přítomný český svět. K tomuto cíli směřovala jak *Fidlovačka* žánrem frašky a problematikou národního zápasu (z ní pochází píseň *Kde domov můj*), tak (prostřednictvím romantického básnického dramatu) vážná hra *Čestmír,* která kritizovala individualisticky bezohlednou cestu za „láskou a slávou". V době kolem 1848 se T. původní dramatika pohybovala v okruhu tří žánrů: dramatického obrazu ze života, divadelní báchorky a historické hry. *Paní Marjánka, matka pluku,* otevřela skupinu her ze života (dále mj. *Pražský flamendr, Paličova dcera*), v nichž je sociálně motivovaný konflikt rozvíjen v rovině morální a charakterové, čímž se odkrývají povahové nedostatky nebo deformované mezilidské vztahy. Problematika lidských hodnot tu bývá zpodobena v jevištně účinném tvaru, k němuž patřila řada životných a herecky vděčných postav i kompozice vyvažující dramaticky vzrušené scény citově tklivými nebo komickými výjevy. Pohádková hra *Strakonický dudák,* vycházející z lidového podání a založená na konfliktu domov – cizina a láska – peníze, byla od počátku chápána jako hra o českém charakteru, přijata jako dílo vskutku národní a zahrnuta trvale do českého lidového repertoáru. Také v ostatních dramatických báchorkách (např. *Tvrdohlavá žena, Jiříkovo vidění*) procházejí hlavní postavy (za nepřirozených zásahů pohádkových bytostí) procesem bloudění a nápravy, který je vyzněním pohádky výrazně zobecněn. T. dramatické báchorky jsou přitom situovány a těsně spjaty se současností: do jejich volné kompoziční osnovy bývají vloženy scény, písně a kuplety, které satirou nebo agitačním či citovým projevem reflektují události revolučních let. Reakcí na ně byly i T. historické hry, vytvořené metodou nabádavé historické analogie. Ve hře *Krvavý soud aneb Kutnohorští havíři* je dramatickým hrdinou hornický kolektiv, který se vzbouří proti cizímu panstvu a nesnesitelnému odírání; v dramatu *Jan Hus* je hlavní postava traktována jako myslitel, který se stává bojovníkem, protože pochopil obecnou prospěšnost svých zásad a nutnost dát i za cenu života příklad ostatním. – T. přeložil nebo adaptoval více než 50 her, ve výběru převážně určován dramaturgií vídeňských předměstských divadel, spíše výjimečně překládal i významnější autory (J. L. Deinhardstein, K. F. Gutzkow, F. Hebbel, F. Schiller); na překladech zřejmě spolupracovala A. Rajská. Pokus tlumočit Krále Leara je prvním českým veršovaným překladem ze Shakespeara.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Antonín Čermák, F. Vladiboj Ostrý (Květy 1841), Horník (herecký pseud. 1834), Jan Milota Libenský (Vlastimil 1841), Jan Vítek (Květy 1835), J. K. Kopecký, J. Rosůlek, Kajetan (Květy 1841), Karel Doskočil, Kutnohoran (Květy 1841), K. Vojtěch Kopecký, Lipovský (herecký pseud. 1831–34), Marie Olivová (Květy 1845), M. Horský (Poutník slovanský 1827), Milota Libenský (Čes. včela 1838), Mir. Horský, Mírumil Kuttnohorský (dub.), Od Mne Samého, Skalný (herecký pseud. 1834–51), T. (Týl) Horník (Jindy a nyní 1833), Václav Stehlík (Jindy a nyní 1833); F. L., H., H-rn-k, J. K., J. K…an, J. K. T., J. M., K., K-n, L. K., Pr. P. (Pražský posel), R., Red., T., T. H. (Jindy a nyní 1833), X., -x-, -y-, -ý-, **1, *ý*, ***, *-*, -*-. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach des königl. ständischen Theaters zu Prag auf das Jahr 1847 (1846); ČČM (1846–47); Čes. včela (1836–46; 1846 P Od Nového roku do postu); alm. Čes. besedy (1842); alm. Horník (1845); Hospodářské listy (1848); Jindy a nyní (1833); Květy české, pokr. Květy (1834–47; 1840 a 1841 satiry České granáty, 1841 P Dekret kutnohorský, 1845 P Ze života chudých, 1847 Pomněnky z hrobu nejstaršího Čecha); Lit. příloha ku Věnci (1843–44); Lumír (1851); Paleček (1841–42); J. B. Pichl: Společenský krasořečník český 2, 3 (1852, 1853); alm. Pomněnky (1841–46); Poutník slovanský (1827); Pražský posel (1846–48, 1851; 1847 PP Chudé děvče a bohatý synek, Braniboři v Čechách); Rozličnosti Pražských novin (1833); Sedlské noviny (1849, mj. P Chudí lidé); Včela (1848, čl. Nebezpečný proslov); Večerní list Nár. novin (1848); sb. Věnec ze zpěvů vlastenských… (1835–37); alm. Vesna (1837–39); Vlastimil (1840–41; 1840 PP Rozervanec, Divadelní ředitel; 1841 překl. ukázky z W. Scott: Ivanhoe); – posmrtně: sb. Buditel (Plzeň 1956, BB z 1841 a 1847 ve stati V. Jílka J. K. T. a Plzeňský kraj); ČČM (1913, něm. dedikační báseň v čl. Č. Zíbrta J. K. T. německým básníkem); J. L. Turnovský: Život a působení J. K. T. (1892, dedikační básně); J. Mikuláš Boleslavský: Příruční kniha pro divadelní ochotníky

(1867, malé dramatické žánry); J. Procházka: Tylův Shakespeare v Kajetánském divadle (novoročenka, 1964, překl. scény ze hry W. Shakespeara Král Jindřich IV.); sb. Lit. archiv 1 (1966, překl. W. Shakespeare: Král Lear); kal. Sokol na r. 1863 (1862, zlomek antologie citátů). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Statný Beneda aneb Založení proboštství vyšehradského (P 1830, pseud. Mírumil Kuttnohorský; t. r. i s tit. Beneda aneb..., 1848 s tit. Rytíř Beneda; dub., spoluautorem či autorem pravděpodobně J. M. Pohořelý); Mladý harfeník a starý flétnista aneb Seznámení se v krčmě U Zlatého jelínka (P 1832, pseud. Od Mne Samého); Sboru německých přírody zpytatelů a lékařů u jejich přítomnosti v Praze... (B 1837, s něm. překl. od J. Wenziga); Sbor bojovníků (píseň, 1838, hudba J. N. Škroup); Čestmír (D 1838, prem. 1835); Svátky na Vyšehradě (P 1838); Rozina Ruthardova (P 1839; přeprac. vyd. 1844); Hlas úcty a radosti, u příchodu Jeho c. k. Výsosti arcivévody Františka Karla projevený v Plzni dne 12. září 1840 (B, Plzeň 1840, an.); Kde domov můj? (píseň, 1843, hudba F. Škroup); Masopust. Kukátko postavené v hluku a tísni pražského života (soubor veršovaných scén, 1844); Kusy mého srdce 1, 2 (PP 1844); Poslední Čech 1, 2 (P 1844); Pout českých umělců (P 1844, nedokonč.); Paní Marjánka, matka pluku, aneb Ženské srdce (D 1845, i prem.); Dva bratří aneb Český jazyk moje škoda (P 1846); Pražská děvečka a venkovský tovaryš aneb Paličova dcera (D 1847, i prem.); Slepý mládenec (D 1847, prem. 1836); Krvavý soud aneb Kutnohorští havíři (D 1848, i prem.); Jan Hus (D 1849, prem. 1848 s tit. Jan Hus, kazatel betlemský); Bankrotář (D 1854, prem. 1848 s tit. Zkouška o slavnosti ve Hvězdě aneb Bankrotář a kramářka); – posmrtně: Strakonický dudák (D 1858, prem. 1847 s tit. ... aneb Hody divých žen); Pražský flamendr (D 1859, prem. 1846 s tit. Flamendr aneb Co mu přece pomohlo); Tvrdohlavá žena (D 1862, prem. 1849 s tit. Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec); Jiříkovo vidění (D 1866, prem. 1849); Krvavé křtiny čili Drahomíra a její synové (D 1868, prem. 1849); Staré Město a Malá Strana (D 1868, prem. 1955; napsáno 1851, zakázáno cenzurou); Čert na zemi (D 1868, prem. 1850); Umělcové na pouti (slavnostní předehra, 1868, prem. 1849); Jeden za všecky (D 1868, prem. 1836); Poslední desetník (D 1868, prem. 1851 s tit. ... desítník); Žižka z Trocnova (D 1869, prem. 1849 s tit. Žižka z Trocnova a bitva u Sudoměřic, pseud. K. Vojtěch Kopecký); Lesní panna (D 1869, prem. 1850 s tit. ... aneb Cesta do Ameriky); Chudý kejklíř (D 1870, prem. 1848 s tit. ... aneb Noční návštívení, později Chudý komediant); Měšťané a studenti aneb Oblehnutí Prahy od Švédů (D 1870, prem. 1850 s tit. Měšťané a študenti aneb Dobývání Prahy od Švédů); Brunsvik, kníže české (D 1871, prem. 1843 s tit. Brunsvik aneb Meč a Lev); Fidlovačka (D 1877, prem. 1834 s tit. ... aneb Žádný hněv a žádná rvačka); Od Nového roku do postu (P 1926, ed. F. Strejček); Nebezpečný proslov (vzpomínková črta, 1929, ed. F. Strejček); Beznoska (P 1940, ed. M. Hýsek). – *Překlady a adaptace:* J. Deinhardstein: Vdovec (1835) + Jan Sachs (1837, t. r. i prem. s tit. Jan Sachs aneb Švec a zpěvák norimberský); J. F. A. Bayard: Nalezenec (1837); E. Raupach: Pašerové (1838, prem. 1834 s tit. Pašáci aneb Schůzka u Kočičí hory) + Kníže ďábel (P 1842); F. Grillparzer: Běda lhářům! aneb Kuchtík biskupa velehradského (P 1840); K. F. G. Töpfer: Matka a dcera (1841, prem. 1839 s tit. ... aneb Milující a nemilovaní) + Pěnkava a Čížek (1856); P. Calderón de la Barca, A. Cosmar: Láska v nárožním domě (1841); K. F. Gutzkow: Srdce a svět aneb Milenka a manželka (1845); J. Gotthelf: Vojta, chudý čeledín (1849); J. F. Castelli: Obě šelmy (1853, prem. 1834 s tit. Oba šelmy); – posmrtně: Ch. Birch-Pfeiffer: Sládkova dcera (1856, prem. 1850 s tit. Sládkova dcera a panská rodina); F. Kaiser: Dareba (1860, prem. 1855 s tit. Darebák aneb Dobré jádro v špatné škořápce, pseud. J. K. Kopecký) + Kněz a voják aneb Bitva u kláštera skalického (1868); F. Payat: Muka chudé ženy (1860, prem. 1847 s tit. ... aneb Síla mateřského srdce); E. Raupach: Jenerál a profesor (1865, prem. 1848 s tit. ... aneb Tak to bylo před sto lety) + Kníže ďábel (1871, prem. 1840 s tit. Robert ďábel); L. Angely: Řemeslnická merenda (1867); A. Berla: Venkovský poslanec aneb Jen s pravdou ven! (1868, prem. 1851, pseud. Antonín Čermák); W. Shakespeare, J. F. Schink, J. N. Štěpánek: Faust Druhý (1868); A. Kotzebue: Dva lístky (1869); A. Ph. d'Ennery, G. Lemoine: Spanilá Savojanka (1869, prem. 1846 s tit. Spanilá Savojanka v Paříži); J. N. Nestroy: Enšpigl aneb Každou chvíli jiné čtveráctví (1869, prem. 1838 s tit. ... aneb Každou chvilku nějaké čtveráctví) + Děvče z Karlína aneb Všecko přijde najevo (1873); F. Hebbel: Jenovefa (1870, prem. 1849 s tit. Jenovefa, žena nejctnostnější); W. A. Gerle: Noc před Novým rokem aneb Ponocný na redutě (1870); T. B. d'Aubigny, Th. Hell: Život za přítele (1870, prem. 1851 s tit. ... aneb Zrada vděčného srdce, pseud. Karel Doskočil); F. X. Told, V. K. Klicpera: České amazonky aneb Ženská vojna (1870, prem. 1843 s tit. Nové amazonky aneb Ženy a muži v rozbroji); P. A. Wolff: Preciosa, spanilé děvče cikánské (1871, prem. 1831 s tit. Preciosa); A. Bäuerle: Zeman ze starého času aneb Cop a frak (1871, prem. 1847 s tit. ... aneb Láska všude vítězí); F. A. Hoffmann, W. Vogel: Dědičná smlouva (1871, prem. 1831 s tit. Dědičná smlouva pánů Těchobuzských); B. Görnitz: Pytláci aneb Ztracený syn (1871, prem. 1843, pseud. J. Rosůlek); A. Klingenmann: Doktor Faust aneb Nevěsta z pekla (1872, prem. 1847 s tit. ... aneb Pekelní nevěsta); F. L. Schirnding: Život ve snách aneb Švec, postilion a lord (1872); J. N. Štěpánek (dub., adaptace): Jan Nepomucký (1872, prem. 1848 s tit. Jan Nepomucký, kanovník pražský); W. Vogel: Princ a havíř aneb Který je ten pravý Václav? (1872, prem. 1850 s tit. ... aneb Který je ten pravý?, pseud. Mir. Horský); Varry: Císař Josef Druhý (1873, prem. 1848 s tit.

… aneb Oběť synovské lásky); E. Ritter: Dobrodruh a hadrnice (1874; hráno i s tit. Hadrnice a dobrodruh); Delacour, L. Thiboust: Slepá nevěsta aneb Pařížský ďábel (1874, pod jm. A. Rajská, prem. 1854 s tit. … aneb Klenotník a alchymista, pod šifrou A. R. F.); G. Räder: Středem země do Afriky aneb Skalní duch (1877, prem. 1847 s tit. Skalní duch aneb Artéská studně); V. Hugo, F. Romani: Lukrecie Borgia (1879, hudba G. Donizetti); E. Scribe, F. X. Told: Čarovný závoj (1893, upr. K. Šípek, prem. 1843 jako T. práce s tit. … aneb Malíř, víla a hospodská, šifra J. K. T.); C. Meisl: Dvěstěletý sen starého Pražana (1939, ed. a upr. F. Strejček, prem. 1839 s tit. 1739–1839–1939 aneb Dvěstěletý sen starého Pražana). – *Ostatní práce:* Cestující společnosti herecké (pojednání, 1845). – *Výbory:* Krátké a kratičké povídky (b. d., asi 1880); Novely a arabesky (1880); Obrazy, pověsti a povídky (1880); Novelky a obrázky (b. d., asi 1896); Obrazy a příběhy (b. d., asi 1896); Povídky a obrázky (b. d., asi 1896); Povídky (b. d., asi 1907); Panáci ze švestek a jiné povídky (pro ml., 1911, ed. M. Hýsek); Výbor z povídek a novel (pro ml., 1918, ed. V. Marek); České národní pohádky K. J. Erbena, V. Beneše Třebízského a J. K. T. (1923); Tylovy večery. Jubilejní výbor ze spisů J. K. T. pro celovečerní besedy (1926, ed. F. Kocourek); J. K. T., český buditel, spisovatel, herec a spolutvůrce národní hymny Kde domov můj (ze všech druhů lit. tvorby a z koresp., 1926, ed. B. Vavroušek); Výbor z prací J. K. T. (1935, ed. M. Hýsek); Pout českého herce (z koresp. 1846–54, b. d., 1935, ed. M. Novotný); Česká tylovská beseda (1936, ed. F. Strejček); O skleněném kopci a jiné pohádky (pro ml., b. d., 1940, ed. F. Páta); Výbor z díla (1941, ed. L. Ptáček); Rozpustilý Janeček a jiné pohádky (pro ml., b. d., 1941, ed. F. Páta); Panáci ze švestek (z povídek, 1948, ed. J. Kadlec); Kde domov můj. Výbor z díla (1950, ed. V. Kovářík); Chudí lidé (ze sociálních povídek, 1950, ed. K. Polák); Výbor z díla (1951, ed. J. Bouček); O umění (1951, ed. M. Kačer, M. Laiske, J. Štěpánková); Národe můj… Výbor z vlastenecké poezie (1952, ed. J. Hájek, M. Hájková); České granáty (1956, ed. V. Kovářík); Pražské obrázky (z povídek, 1956, ed. J. Hájek); Don Juan a jiné povídky (1976, ed. M. Otruba). – *Souborná vydání:* Sebrané spisy J. K. T. (nákl. vlastním, tiskem Arcibiskupské tiskárny, 1844, správně 1844–45, 4 sv. v 10 sešitech, ed. autor, nedokonč.); Sebrané spisy J. K. T. (I. L. Kober, od sv. 11 Kober a Markgraf, 1857–59, 14 sv., ed. an. V. Filípek); Sebrané spisy J. K. T., druhé vydání (I. L. Kober, 1867–68, 4 sv., ed. asi J. L. Turnovský, nedokonč.); J. K. T. sebrané spisy, druhé vydání (správně třetí, I. L. Kober, Národní bibliotéka, 1870–82, 17 sv., ed. an. J. L. Turnovský); Spisy J. K. T. (Alois Hynek, 1888–92, 15 sv., ed. J. L. Turnovský); J. K. T. sebrané spisy, čtvrté, ilustrované vydání (I. L. Kober, 1899–1902, 7 sv., ed. neznám, nedokonč.); J. K. T. sebrané spisy, páté vydání (I. L. Kober, Národní bibliotéka, 1899–1900, 6 sv., ed. neznám, nedokonč.); Sebrané spisy J. K. T. (B. Kočí, Knihovna českých klasiků beletristů, 1906–08, 3 díly, ed. F. Sekanina); Spisy J. K. T. (L. Mazáč, 1928, 10 sv., ed. F. Sekanina); Spisy J. K. T. (Českosl. spisovatel, Knihovna klasiků, od 1953 SNKLHU, pak Odeon, 1952–89, 20 sv., řídil Ústav pro českou literaturu ČSAV, ed. M. Otruba, J. Otrubová, E. Macek, A. Jedlička, M. Laiske, R. Skřeček, M. Kačer, J. Kopecký, A. Stich, F. Strejček, V. Štěpánek, F. Váhala, V. Ženatý; první kritické a komentované vyd. veškerých T. prací obs.: 1. Kusy mého srdce. Povídky, novely, obrazy, nástiny a arabesky /1952/; 2. Rozina Ruthardova, Pouť českých umělců /1957/; 3.–6. Novely a arabesky 1–4: 1832–1840, 1842–1844, 1845–1846, 1846–1851 /1958, 1961, 1974, 1977/; 7.–10. Historické povídky 1–4: 1830–1835, 1836–1840, 1841–1844, 1846–1852 /1955, 1959, 1961, 1964/; 11. Národní zábavník. Publicistika 1833–1845 /1981/; 12. Čtení pro lid. Publicistika 1846, 1847, 1851 /1986/; 13. Pražský posel 1848 /1966/; 14. Sedlské noviny /1953/; 15. Divadelní referáty a stati /1960/; 16. Paralipomena, Korespondence /1989/; 17. První dramata /1957/; 18. Dramatické obrazy ze života /1954/; 19. Dramatické báchorky /1953/; 20. Historická dramata /1954/). ■ SCÉNICKY. *Hra:* Výhoň Dub (1832). – *Překlady a adaptace:* A. Fischer: Obležení plzenské leta 1434 (1831); Th. Hell: Ali Baba aneb Čtyrycet loupežníků (1833); J. A. Thöring-Seefeld: Kaspar Torinský aneb Výstraha ducha strážného v kamenné chodbě (1834); J. W. Lembert: Václav Outrata a podivné příhody jeho po zemi a pod vodou (1834, od 1840 hráno s tit. Hejsek a provazník aneb Cesta pro perlu a obrázek); F. Schiller: Smrt Valdštejnova (1836, závěr 3. jedn.); A. Kotzebue: Panna sluneční (1839); an. (J. A. Gleich, W. Müller): Sanice u Řetězového mostu aneb Řezník z Brandejsa (1843); A. Bäuerle: Paleček na cestách v Brně a ve Vídni (1845); J. N. Nestroy: Nepatrný člověk aneb Čest si musí hájit každý (1846) + Tajnosti šedivého domu aneb Jak zejskal, tak vejskal (1846); Ch. Birch-Pfeiffer: Mlynářovy dcery aneb Sen markraběte Voldemára (1846); E. Scribe, Mélesville: Čarovné jezero (1847); K. F. G. Töpfer: Nestálé dary lidského štěstí aneb Jeden v bohatství, druhý v chudobě (1847, od 1853 hráno s tit. Bratří Fostrové aneb Nestálé dary lidského štěstí); F. V. Ernst: Oldřich a Božena (1847, hudba F. Škroup); K. F. Hensler: Vodní žínka z Vltavy a rytíř z Točníku aneb Podivná zjevení za dnů svatebních (1847); C. Della Valle: Obležení Korinthu (1847); W. A. Wollheim: Zaklený plavec aneb Třistaletý bludič po vodách (1849); K. L. Immermann: Petr Veliký čili Syn carův před soudem (prem. 1851 zakázána cenzurou). ■ KORESPONDENCE: in J. K. T.: Paralipomena, Korespondence (F. R. Bezděkovi z 1844, J. S. Borovskému z 1844–52, F. Čížkovi z 1853, A. L. Dlaskovi z 1844–52, J. A. Gabrielovi z 1845–49, Generálnímu vojenskému velitelství v Čechách z 1839, J. Haeringovi z 1852, J. Halíkovi z 1852–53, I. J. Hanušovi z 1849, J. Jelínkovi asi z 1852–53, V. K. Klicperovi z 1828, I. L. Kobrovi z 1852–53, E. Kor-

nyšlovi z 1850, L. Královi z 1852–53, J. Krouskému z 1848–54, J. Křtínovi z 1852, J. S. Kudrnovi z 1844–52, Magistrátu města Kutné Hory z 1822, A. Markovi z 1844–46, K. Mecsérymu de Tsoor z 1852, J. Meissnerovi-Hronovi z 1851, Městskému hejtmanství v Praze z 1841, M. Mikšíčkovi z 1846, Místodržitelství korunní země Čechy z 1851–52, F. Náprstkovi z 1850, nezjištěnému adresátovi Kv. z 1855, nezjištěnému adresátovi z Písku z 1852, nezjištěnému adresátovi z Prahy z 1847, nezjištěnému adresátovi z Tábora z 1856, Okresnímu hejtmanství v Domažlicích z 1853, Okresnímu soudu v Čes. Budějovicích z 1856, K. Osomovi z 1855–56, T. Palacké z 1843, F. Palackému z 1836, A. Pittnerovi z 1845, F. Plačkovi z 1848, J. M. Pohořelému z 1853, J. Pospíšilovi z 1836–54, J. Procházkovi Devítskému z 1853, J. A. Prokopovi z 1854–56, Představenstvu dětské opatrovny v Klatovech z 1847, A. Rajské z 1849–53, Rychteckému z 1845, J. Řeřichovi z 1852–53, J. J. Řezníčkovi z 1851, V. J. Sekerovi z 1844–45, J. Schieblovi z 1852, J. Schützovi z 1852, K. N. Slovance z 1841, J. Štanderovi z 1853, A. V. Šemberovi z 1833–45, M. D. Štemberovi z 1844–45, J. J. Štětkovi z 1841–53, M. Tylové z 1853, P. M. Veselskému z 1855–56, K. A. Vinařickému z 1844–53, J. E. Vocelovi z 1845, K. Vogtovi z 1836–37, Zemskému prezidiu z 1841; Spisy J. K. T., sv. 16, 1989, ed. M. Otruba). ■ REDIGOVAL *časopisy:* Jindy a nyní (1833, an., titulární red. J. H. Pospíšil), Květy české (1834, an., titulární red. J. H. Pospíšil), pokr. Květy (1835–36, 1841 – 15. 7. 1843, 1844–45, an., titulární red. J. H. Pospíšil, od 1841 J. Pospíšil), Vlastimil (1840–41), Pražský posel (1846–48, Nový běh 1851, sv. 1, 2), Sedlské noviny (1849, duben–červen); *kalendář:* Nový kalendář hospodářský na rok přestupný 1852; *almanachy:* Pomněnky (1841–46, 6 nečísl. svazků, an.), České besedy (1842); *knižnici:* Česká Thalia. Sbírka her divadelních, původních i přeložených (1837–41, sv. 1–5). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Procházka: Pražská dramaturgie J. K. T. 1831–56. Soupis T. jevištní tvorby (Českosl. divadelní a literární jednatelství v Praze 1954, rozmnož.); M. Laiske: Literární dílo J. K. T. Soupis knižních vydání, sb. J. K. T. (N. p. Kniha 1956; kromě samost. knižních vyd. též výbory, dramatizace a jiná zpracování) + J. K. T. Soupis literárního díla, Bibliografický katalog ČSR – České knihy, zvláštní sešit 6 (1957; též práce dosud netištěné, dubia a překlady do cizích jazyků) + Hlavní literatura o životě a díle J. K. T., in M. Otruba, M. Kačer: Tvůrčí cesta J. K. T. (1961). ■ LITERATURA: V. Filípek: J. K. T., jeho snažení a působení (1859); an.: Památce J. K. T. v osumapadesátý den jeho narození. Proslov… v Kutné Hoře (b. d., 1866); J. L. Turnovský: O životě a působení J. K. T. (1881; 1892 přeprac. vyd. s tit. Život a doba J. K. T., in Spisy 15, i sep.); F. Bačkovský, R. Růžička: J. K. Tyla Kde domov můj?! S dějinami hymny té a pozdějšími přídavky i překlady (1884); sb. O J. K. T. (1906, ed. J. Šorm, přisp. mj. J. Máchal); G. Toužil: Tylově památce. Jubilejní přednáška… (1906); P. Nebeský: O J. K. T. (1908); V. Čermák: Z návštěv Tylových v Klatovech (b. d., 1920); F. Strejček: J. K. T. (b. d., 1925); A. Radvanovský: J. K. T. a Kutnohorsko (b. d., 1926 ← Posázavský kraj 1926, č. 26–28); A. Berndorf: Památce Tylově (1926); V. K. Blahník: J. K. Tyla had z ráje (1926; znovu 1950) + J. K. T. (b. d., 1926); M. Hýsek: J. K. T. (1926); F. Macháček: J. K. T. a Plzeň. Průvodce po výstavě… (Plzeň 1926); F. Strejček: Tylovo drama životní (1932, o vztahu k J. J. Kolárovi); sb. Kutná Hora J. K. Tylovi. K památnému dni otevření Tylova divadla v Kutné Hoře… (1933, ed. F. Khun, J. Černý; přisp. V. K. Blahník, F. Grimm aj.); A. Pražák: Kde domov můj (b. d., 1934) → O národ (1946); B. Jocov: Kde domov můj u nás (Sofie 1934); sb. Kde domov můj (Plzeň 1934, ed. F. Macháček); sb. Kde domov můj (Praha 1934, předml. M. Hýsek); roč. Chudým dětem (Brno 1934, s tit. Kde domov můj, ed. H. Humlová; přisp. V. A. Francev, V. Jirát, A. Novák, J. Páta, K. Polák, A. Pražák, R. Smetana a B. Václavek, F. Strejček, F. Tichý aj.); J. V. Šmejkal: Píseň písní národu českého (1935); sb. Prácheňská oslava národní hymny (1935; přisp. M. Hýsek, J. K. Strakatý aj.); F. M. Čapek: J. K. T. v Českých Budějovicích (b. d., 1936 ← Jihočes. listy 1936, č. 31 a pokr.); V. Hadač: Třeboňské vzpomínky na J. K. T. (1936 ← O pobytu J. K. T. v Třeboni, Jihočes. obzor 1936, č. 40–44, an.); sb. Kde domov můj. Památník naší vlasti a hymně národa českého (1940, ed. J. B. Čapek; přisp. J. B. Čapek, J. Heidenreich-Dolanský, J. Kopta, V. Nikodem, J. Plavec, A. Pražák, F. Pujman); F. Strejček: T. Fidlovačka (1945); J. Blesík: U Sv. Kajetána pod Hradem pražským. Bývalé divadlo J. K. T. (1947); F. Hampl: J. K. T., buditelský účastník roku 1848 (1948); J. Hájek: J. K. T., básník revolučního roku 1848 (1950); Živý odkaz J. K. T. Sborník materiálů z konference čes. divadelníků… (1952, ed. V. Pekárek; přisp. O. Benešková, J. Kopecký, O. Krejča, Z. Nejedlý, V. Šmeral aj.); J. Hájek: T. Tvrdohlavá žena, bojovná hra revolučních let 1848–49 (1954); J. Pilát: Redaktorská činnost J. K. T. (1955); K. Pletzer: Dvojí zastavení J. K. T. ve Vodňanech (Vodňany 1956); J. K. T. 1808–1856. K výstavě T. – buditel a jeho místo v moravské divadelní tradici (Brno 1956); sb. Setkání s J. K. T. Vzpomínky brněnských divadelních umělců (1956, ed. E. Adámková, Z. Dintr, B. Srba); sb. Buditel (1956, ed. J. Vejvoda; přisp. V. Jílek, J. Kraus, J. Rous, V. Štěpánek); M. Kačer, M. Otruba: J. K. T. (1959, obrazová monografie); J. Kopecký: Knížka o T. (1959); M. Otruba, M. Kačer: Tvůrčí cesta J. K. T. (1961); Z. Š. Zdeněk: Politický význam J. K. T. (1963); J. Procházka: Tylův Shakespeare v Kajetánském divadle (1964, novoročenka); V. Osvald: Novinář J. K. T. (1972); sb. Monology o J. K. T. (1993, ed. F. Černý; přisp. L. Čavojský, F. Černý, J. Got, J. Hájek, A. Haman, J. Herman, J. Kolár, L. Kopáčová, J. Kopecký, R. Kvaček, L. Lajcha, R. Lukavský, V. Macura, E. Nawratová, I. Osolsobě, M. Otruba, J. Petráň, J. Pömerl, V. Procházka, A. Scherl, A. Stich, V. Štěpánek, L. Titova, O. Urban); sb. Locus amoenus – Místo líbezné.

Sympozium o české hymně… (1994, ed. J. Šubrt; přisp. J. Bažant, V. Macura, M. Otruba, J. Rak, M. Součková, P. Spunar, E. Stehlíková, M. Svatoš, J. Šubrt, L. Vaculík); M. Sládek: J. K. T. (1808–1856). Soupis osobního fondu (LA PNP 1994); sb. J. K. T.: Paličova dcera (divadelní program, ND 1997, ed. M. Klíma; obs. text hry, dobové kritiky a ukázky z koresp.; přisp. Z. Benešová, F. Černý, I. Janžurová, V. Kindl, M. Otruba, F. Staněk aj.). ▮ J. Čejka: J. K. T., Květy 1844, s. 290; K. Sabina: Literární a jiné rozprávky 1 (ref. Sebrané spisy), Květy 1844, s. 381 a pokr. → O literatuře (1953) a Čeští radikální demokraté o literatuře (1954); ● ref. Poslední Čech: K. (J. J. Kalina), Ost und West 1844, s. 379 a pokr.; K. Havlíček, Čes. včela 1845, s. 211 a pokr. → Sebrané spisy (1870), Spisy 3 (1908), O literatuře (1955) a Dílo 1 (1986); J. E. Vocel, ČČM 1847, s. 91 ●; an. (F. B. Mikovec, dub.): nekrolog, Lumír 1856, s. 692 a pokr.; J. N. (Neruda): ref. Sebrané spisy, Obrazy života 1859, s. 359 → Literatura 1 (1957, s. 135); J. E. Sojka: J. K. T., in Naši mužové (1862; znovu 1953); J. Kaška: Zápisky starého komedianta, Rodinná kronika 1864, č. 80–86 → Kajetánské divadlo (1937, výňatek); V. Hálek: T. a národní vděčnost, Květy 1, 1865/66, s. 83 → O umění (1954); J. N. (Neruda): ref. Jan Hus (insc.), NL 14. 8. 1866 → O umění (1950) a České divadlo 3 (1954); Ra (A. Rybička, dub.): Mag. Tylová, roz. Forchheimová (nekrolog), Věstník bibliografický 1870, s. 48; J. Malý in Vzpomínky a úvahy starého vlastence (1872, s. 81 a pokr.), znovu in Výbor drobných spisů (1876); J. B. Pichl: Vlastenecké zpomínky, Čes. včela 2–3, 1877–78, s. 221 a pokr. → Vlastenecké vzpomínky (1936); E. Krásnohorská: J. K. T., Osvěta 1878, s. 81 a pokr. → Výbor z díla 2 (1951); an. (J. Neruda): J. K. T., Humorist. listy 1878, s. 41 → Podobizny 1 (1951, s. 55); S. Čech: Kde domov můj…, NL 4. 2. 1881 → Próza poučná a příležitostná (1909, s. 276); J. Neruda: A. Turnovská-Rajská vypravuje, NL 18. a 19. 1. 1881 → České divadlo 6 (1973); J. L. Turnovský: Mistr Jan Hus na jevišti 1, Divadelní listy 1881, s. 13; L. Domečka: Korektury Vocelova Labyrintu slávy (Tylovy), Lit. listy 1885, s. 229; J. Arbes: T. „had z ráje“, Divadelní list 1887, č. 35 a pokr. → Siluety divadelní 1 (1904) a Z českého jeviště (1964) + K. H. Mácha jako herec (vztah k T.), Květy 1898, d. 2., s. 375 a pokr. → Z galerie českého herectva 2 (1914, s tit. K. H. Mácha) a Karel Hynek Mácha (1941); J. L. Turnovský in J. K. T.: Strakonický dudák (1898); J. Máchal in O českém románu novodobém (1902, s. 26; znovu 1930, s. 32) + J. K. T. a P. Chocholoušek, sb. Literatura česká 19. století 2 (1903); M. Červinková-Riegrová: Vzpomínky z mladých let F. L. Riegra, Osvěta 1903, s. 495 a pokr.; J. Vlček: T. redaktor, Zvon 4, 1903/04, s. 408 a pokr. → Několik kapitolek z dějin naší slovesnosti (1912) a Z dějin české literatury (1960) + T. za konstituce 1848–1849, Zvon 4, 1903/04, s. 480 a pokr. → Nové kapitoly z dějin literatury české (1912), Kapitoly z dějin české literatury (1952) a Z dějin české literatury (1960); R. J. Kronbauer: Z pamětí naší nejstarší české herečky, paní Marie Ryšavé + Ze vzpomínek F. F. Šamberkových, obojí in Záhadné příběhy a vzpomínky (1904); J. Jakubec, J. Vlček: K padesátému výročí úmrtí Havlíčkova a Tylova, Lumír 34, 1905/06, s. 395 a pokr.; P. Nebeský: O J. K. T., Divadlo 6, 1907/08, s. 364 a pokr.; F. X. Šalda: J. K. T., Novina 1908, s. 84 → KP 7 (1956); V. Tille: Mravoučné povídky (T. pohádky), in České pohádky do roku 1848 (1909); I. Lach: T. in početki češkega gledališča, Slovan (Lublaň) 1910, s. 59 a pokr.; Ant. Veselý: Mácha a jeho odpůrci, Čes. revue 6, 1912/13, s. 26; J. Vodák: T. Lesní panna, Čas 20. 8. 1914; L. Dlouhý: Robert ďábel, ČMF 5, 1915/17, s. 352; A. Bajerová: J. K. T. za doby konstituční, in Z české revoluce 1848 (1919); O. Fischer in K dramatu (1919, s. 12); M. Hýsek: Jungmannova škola kritická, LF 1919, s. 189; V. Tille: T. Strakonický dudák, Jeviště 1921, s. 280; F. Strejček: Jak náš T. překládal, Zvon 23, 1922/23, s. 104 a pokr.; M. Hýsek: K T. kritice Máchova Máje, Slovanský sborník věnovaný prof. dr. Františku Pastrnkovi (1923, s. 306); A. Kraus in Husitství v literatuře, zejména německé 3 (1924, s. 217); M. Hýsek: K politickému významu her Tylových, Lumír 1924, s. 429 a pokr.; Z. Nejedlý in Bedřich Smetana 2 (1925; vyd. 1951, kn. 3 a 4) → O literatuře (1953, s. 121); K. Škába: Rukopisná pozůstalost J. K. T., Sborník Městského historického muzea v Plzni 1925, s. 107; M. Hýsek: J. K. T. a lidová výchova, NL 20. 4. 1925 → Literární besedy (1940) + in J. K. T.: Fidlovačka (1926); O. Odložilík: J. K. T. za bouří svatodušních, Plzeňsko 1926, s. 26; J. Schiebl: Dvě vzpomínky na J. K. T., tamtéž, s. 65; M. Hýsek: Kde domov můj?, Lumír 1926, s. 24; K. Engelmüller: Náš přítel T., Českosl. divadlo 1926, s. 2; S. Lom: T. idealismus, tamtéž, s. 167; K. Želenský: J. K. T., Divadlo 1926, č. 1–3; -ili-: Hrstka pražských vzpomínek na J. K. T., Českosl. republika 8. 6. 1926 a pokr.; A. Novák: T., LidN 11. 7. 1926 → Nosiči pochodní (1928); F. Götz: J. K. T. a dnešek, NO 11. 7. 1926; M. Hýsek: J. K. T. und die Deutschen, Prager Presse 11. 7. 1926 + J. K. T. a slovanská vzájemnost, Slovanský přehled 1926, s. 401; J. Fiala: Několik životopisných dat J. K. T., jeho rodičů a sourozenců; F. Grimm: K životopisu J. K. T. a jeho rodiny, obojí sb. Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české (1927, s. 74 a 76); A. Grund: T. překlady z Nestroye, LF 1928, s. 244; F. Strejček in J. K. T.: Nebezpečný proslov (1929) → Naši bojovníci pérem (1948); J. Volf: Dobrozdání muzejního sboru Matice české o T. Posledním Čechu, Bratislava 1929, s. 139; J. Klik: Kapitolka z národního ruchu doby předbřeznové, sb. Od pravěku k dnešku 2. K 60. narozeninám Josefa Pekaře (1930); K. H. Hilar: Fidlovačka hrou těžké hodinky národa, Nár. a Stavovské divadlo 9, 1931/32, červen; F. Krčma in J. K. T.: Rozervanec (1932); F. Roubík: T. neproslovený proslov z r. 1842, Rozhledy 1932, s. 41; J. Weil: Sociální objednávka J. K. Tyla, Tvorba 1932, s. 362 a pokr.; V. Jirát: J. K. T. und Goethes Faust, Germanoslavica 2, 1932/33, s. 109; A. Králová: J. K. T. jako redaktor Sedlských

novin, Českosl. novinář 1933, s. 363; F. Strejček: Jazykové zvláštnosti naší hymny, NŘ 1934, s. 225; F. Langer: J. K. T., c. k. vojenský furýr, LidN 16. 12. 1934 → Prostor díla (2001); J. Páta: Kde domov můj v slovanských překladech a obměnách, ČMF 21, 1934/35, s. 1; A. Pražák: Sto let hymny Kde domov můj, Nár. divadlo 12, 1934/35, č. 6 → Míza stromu (1940, s tit. Naše národní hymna); M. Hýsek: K textu T. Řemeslnické merendy, NŘ 1935, s. 208; F. Strejček: Spor o vlastenectví před 90 lety, Zvon 37, 1936/37, s. 5 a pokr.; R. Bartocha: Ještě další parafráze hymny Kde domov můj?, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1937, s. 241; K. Krejčí: Jazyková karikatura v dramatické literatuře (makaronismy v T. Fidlovačce), Sborník Matice slovenskej (Bratislava 1937, s. 387) → Jazyk ve vývoji společnosti (1947); A. Novák: Wesen und Bedeutung der tschechischen romantischen Dichtung, Slavische Rundschau 1939, s. 224; M. Hýsek in J. K. T.: Beznoska (1940) + in Rozina Ruthardova (1941); N. Melniková-Papoušková: O podobiznách J. K. T., LidN 18. 2. 1940; K. Rektorisová: T, výběr z živého pramene (T. jazyk), NŘ 1940, s. 236; J. Karásek ze Lvovic: J. K. T., sb. České postavy 3 (1941); F. Strejček: J. K. T. v životě a povaze B. Němcové, roč. Chudým dětem (1945, s tit. Z doby Boženy Němcové 2); an. (J. Honzl): Hus z revolučního roku 1848, Otázky divadla a filmu 1, 1945/46, s. 35 → in J. K. T.: Jan Hus (1947); F. Hampl: T. zpověď (rodinný život), Kytice 1, 1945/46, s. 420; F. Strejček in Příbram za doby Tylovy (1946); K. Engelmüller: Trocnovský hrdina v českém dramatu, in Z letopisů českého divadelnictví 1 (1946); J. Flégl: J. K. T. – lidovýchovný pracovník, Čes. osvěta 1946, s. 107; A. Pražák: T. Strakonický dudák + Sto let naší národní hymny, oboje in České obrození (1948); Z. Nejedlý: J. K. T., Var 1948, s. 257 → Velké osobnosti (1948) a T. – Hálek – Jirásek (1950); V. Kolátor: Vztah T. – Mácha, Čes. lidové divadlo 1948, s. 2 a pokr.; F. Vodička: Krize preromantické prózy, cesty a možnosti dalšího vývoje, in Počátky krásné prózy novočeské (1948); J. Pokorný: J. K. T. a české drama, Nár. divadlo 24, 1948/49, č. 19; J. Honzl: O úpravě Kutnohorských havířů J. K. T., Otázky divadla a filmu 4, 1948/49, s. 223 → in J. K. T.: Krvavý soud aneb Kutnohorští havíři (1950); F. Černý: Kapitoly z dějin české divadelní kritiky 1834–1844. J. K. T., Divadlo 1, 1949/50, s. 432; K. Krejčí in J. K. T.: Pouť českých umělců (1950); K. Polák in J. K. T.: Chudí lidé (1950); F. Krčma: Chodsko v dvojím znění T. Dobrodruhů, LF 1950, s. 35; J. Dolanský in J. K. T.: Rozina Ruthardova (1951); J. Frejka in J. K. T.: Strakonický dudák (1951); M. Kačer in J. K. T.: O umění (1951); J. Kopecký: K Strakonickému dudáku na našich jevištích (úpravy textu), Divadlo 1951, s. 44; K. Krejčí: Klasická látka českého historického románu (Václav IV. u Máchy, Sabiny, T. a Jiráska), Slovesná věda 1951, s. 103; J. Procházka: J. K. T. v dějinách českého divadelního tance, Nár. divadlo 27, 1951/52, č. 15 + J. K. T. a dr. J. A. Gabriel, Život Plzeňska 1952, s. 103; J. Kopecký: Z T. zápasů s c. k. policií, Divadlo 1952, s. 82; J. Honzl: Přepracování T. Jana Husa z r. 1936, Divadlo 1952, s. 158 → K novému významu umění (1956); J. Procházka: T. anonymní nakladatel Krvavého soudu (F. Vítáka), Nár. divadlo 28, 1952/53, č. 13; J. Hájek in J. K. T.: Dramatické báchorky (1953); O. Říha: Historické pozadí Sedlských novin, in J. K. T.: Sedlské noviny (1953); A. Dvořák: Na okraj premiéry T. Jana Husa, Nár. divadlo 29, 1953/54, č. 10; J. Procházka: T. Jan Hus a c. k. rakouská cenzura, tamtéž + Počátky česko-polských styků divadelních v českém obrození, tamtéž č. 16; J. Hájek in J. K. T.: Historická dramata (1954); M. Kačer in J. K. T.: Dramatické obrazy ze života (1954); G. Leščinskaja in J. K. T.: Izbrannoe (Moskva 1954); F. Černý: Ohlas premiéry T. Jana Husa v divadelní kritice roku 1848, J. Kopecký: Konflikt Mikovec – T. v zrcadle úředních dokumentů, O. Vočadlo: J. K. T. a Shakespeare, vše sb. Listy z dějin českého divadla 1 (1954); V. Procházka: Od improvizace k T., sb. Listy z dějin českého divadla 2 (1954); A. Jedlička: K otázce jazykové kultury v třicátých a čtyřicátých letech 19. století, sb. Studie a práce lingvistické 1 (1954, s. 459) + K jazykové a slohové stránce T. divadelních her, NŘ 1954, s. 73 (i sep.); M. Kačer: Paní Marjánka, matka pluku, ve vývoji tvůrčí metody J. K. T. dramatika, ČLit 1954, s. 24; H. Hrzalová: Problémy revoluce roku 1848 v T. Žižkovi z Trocnova, tamtéž, s. 97; J. Kolár in J. K. T.: Historické povídky 1 (1955); E. Koukal, M. Koukalová: J. K. T., vlastenecký vychovatel lidu, sb. T., Němcová, Klácel – výchovný význam jejich díla (1955); J. Pilát: Humor a satira T. časopisů, Českosl. novinář 1955, s. 84; J. Beneš: Hornická řeč v T. Kutnohorských havířích, Čes. jazyk 1955, s. 279; J. Hájek: Velké drama objevené po stu letech (Staré Město a Malá Strana), Divadlo 1955, s. 405; V. Justl in J. K. T.: Strakonický dudák (1956); J. Dolanský: J. K. T. a August Šenoa, Slovanský přehled 1956, s. 183; K. Tauš: Otázka hudebních spolupracovníků J. K. T., Hudební rozhledy 1956, s. 255; J. Muk: Přátelství J. K. T. s dr. J. Procházkou a probuzení Jindřichova Hradce, K. Dobeš: T. poslední literární naděje + K T. první povídce Statný Beneda, K. Pletzer: Korespondence J. K. T. s vodňanskými přáteli J. Haeringem a J. Řeřichou, vše Jihočeský sb. historický 1956, č. 2–4; A. Scherl: Havlíček a T., Ochotnické divadlo 1956, s. 146 + T. dramatická řeč, Divadlo 1956, s. 563; L. Čavojský: Tylovská tradícia na Slovensku, tamtéž, s. 664 a pokr.; M. Kačer: T. Pražský posel, Novinářský sborník 1956, s. 349 + Soupeři a spolubojovníci (T. a Havlíček), HD 1956, s. 401; I. Dvořák: Dílo J. K. T. v československém filmu, Film a doba 1956, s. 695 a pokr.; F. Strejček: J. K. T. a Amerika. Motivy americké emigrace v T. díle, Divadlo 1956, s. 808; V. Štěpánek in J. K. T.: První dramata (1957); L. Solnceva in J. K. T.: Teatr (Moskva 1957); M. Otruba in J. K. T.: Rozina Ruthardova, Pouť českých umělců (1957); E. Hodoušek: J. K. T. jako první překladatel Calderóna, ČMF 1957, s. 1; V. Businský: Osud jedné T. hry (Petr Veliký), Sbor-

ník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1957, č. 1–2, obálka; J. Telcová-Jurenková: T. cesty na Moravu, Časopis Zemského muzea v Brně 1957, s. 111; M. Kačer: T. program Národního divadla, ČLit 1957, s. 128; M. Otruba: T. vlastenecká povídka ve vývoji české prózy, tamtéž, s. 111 + Souvislosti a smysl předbřeznového zápasu o Máchu a jeho dílo, tamtéž, s. 255; A. Růžičková-Pavlínová: Tylovská dramaturgie v brněnských divadlech od r. 1884, Před oponou 1957, č. 7–8; J. Kopecký: K otázkám dnešní tylovské dramaturgie, ČLit 1957, s. 138 + O T. ztracené hře (Petr Veliký), Divadelní noviny 1, 1957/58, č. 9; M. Otruba in J. K. T.: Novely a arabesky 1 (1958); F. Vodička: Geneze romantického hrdiny, in Cesty a cíle obrozenské literatury (1958); J. a M. Šáchovi: Tylovská tradice na Moravě, sb. Franku Wollmanovi k sedmdesátinám (1958); J. Polák: Kde domov můj, Věda a život 1958, s. 16; L. Šmíd: Revoluční parafráze T. písně Kde domov můj v písmáckém rukopisu z roku 1848, ČL 1958, s 187; M. Otruba: Příklad historický i aktuální (srovnání T. – Mácha), LitN 1958, č. 5 (k tomu H. Matoušová, tj. R. Grebeníčková: Příklad trochu zvláštní, NŽ 1958, s. 285) + Zrod novodobého člověka v obrozenské literatuře let třicátých, ČLit 1958, s. 413; M. Laiske: J. K. T. redaktorem hospodářského kalendáře, tamtéž, s. 459; V. Štěpánek: T. Čestmír ve vývoji jazyka národního dramatu, SVŠP Praha. Jazyk – literatura 1, 1959, s. 195 → Z dějin obrozenské literatury (1988) + Postavení preromantické dramatiky ve vývoji národního dramatu, in Počátky velkého národního dramatu v obrozenské literatuře (1959); J. Macek: T. Krvavé křtiny a české dějiny 10. století, Nár. divadlo 35, 1959/60, č. 10; M. Kačer: T. divadelní publicistika, in J. K. T.: Divadelní referáty a stati (1960); A. Stich: Text T. Drahomíry jako problém dramaturgický, Divadlo 1960, s. 410; M. Otruba in J. K. T.: Novely a arabesky 2 (1961); M. Grepl: K jazykové výstavbě umělecké prózy třicátých a čtyřicátých let, SPFF Brno 11, ř. D – lit. vědná, 1962, č. 9; H. Rokyta: Dramatické pokusy Emilie Binzerové, historické „komtesy Hortensie“ (T. překlad hry Dobrodruh a hadrnice), ČSPS 1962, s. 45; A. P. Solovjeva: J. K. T., sb. Očerki istorii češskoj literatury 19–20 vekov (Moskva 1963); L. N. Titova: Fidlovačka, Učenyje zapiski Instituta slavjanovedenija 28 (Moskva 1964, s. 254); J. Procházka: J. K. T. a polské divadlo, Slovanský přehled 1963, s. 36 + T. obrozenský Faust (úprava hry A. Klingemanna), LD 14. 7. 1963; J. Kafka: Vztahy J. K. T. k hnutí bezzemků v revolučním roce 1848, SPI Olomouc, ř. A, Jazyk a literatura, 1965, s. 67; A. Stich: J. K. T. jako spolutvůrce českého novinářského jazyka, in J. K. T.: Pražský posel 1848 (1966); J. Procházka: Objevený T. předbřeznový i pobřeznový (rkp. T. překladů v pozůstalosti F. A. Šuberta a J. J. Stankovského), LD 10. 7. 1966; J. Růžička: T. putování po českém východě, Pochodeň 10. 7. 1966; J. Cach: T. a Smetana v Hlinsku (1855), Pochodeň 29. 3. 1967; J. Císař: Osudný osud (T. dramatická metoda a pojetí umělcovy funkce), Divadlo 1968, říjen–listopad, s. 73; L. Klosová in Kolárové (1969); H. Schmidt in Hus und Hussitismus in der tschechischen Literatur des 19. und 20. Jahrhunderts (Mnichov 1969); V. Štěpánek: Počátky novočeské prózy (T. povídky z 30. a 40. let), ČLit 1969, s 72 → K historickému výkladu obrozenské literatury (1976) a Z dějin obrozenské literatury (1988); M. Tůma: Hercovo vyznání (interview s L. Peškem před premiérou T. Kutnohorských havířů, též o významu T. dramat pro českého herce), Svob. slovo 10. 3. 1970; M. Otruba: Hra o národním charakteru (Supraphon 1971, příloha ke gramofonové nahrávce hry Strakonický dudák); V. Kratochvílová: Z korespondence T. rodiny (11 dopisů A. Forchheimové-Rajské a jejích dětí), SPF Hradec Král. Jazyk, literatura, metodika 17 (1973); V. Štěpánek: K historickému výkladu budování českého národního divadla a dramatu. T. a Lessing, sb. Kapitoly z metodologie marxistické literární vědy (1973) → K historickému výkladu obrozenské literatury (1976) a Z dějin obrozenské literatury (1988) + K problematice historického výkladu literárního procesu (též o rozporném hodnocení T. dramat), sb. Aktuální problémy literární vědy, AUC Praha. Philologica 5. Slavica Pragensia 15 (1973); J. Hájek: T. filozofie českých dějin, in Letorosty (1974); V. Kalina: Nástin vývoje české črty v 19. století, Sešity novináře 1974, s. 103; I. Roučková: Neznámá T. hra (překl. Středem země do Afriky, interview s R. Lukavským), Svob. slovo 10. 6. 1976; M. Otruba: Proměny T. tendenční povídky, in J. K. T.: Novely a arabesky 4 (1977); L. N. Titova in Češskij teatr epochi nacionaľnogo vozroždenija (Moskva 1980); V. Štěpánek: Historická tragédie a historismus v období národního obrození, sb. Uměnovědné studie 3. Historické vědomí v českém umění 19. století (1981) → Z dějin obrozenské literatury (1988); M. Otruba, M. Procházka: Prvky divadelnosti v obrozenské próze, sb. Divadlo v české kultuře 19. století (1985); M. Otruba: Časopis jako tlumočník, in J. K. T.: Čtení pro lid (1986); J. Kafka: Vesnická tematika v próze J. K. T., AUP Olomouc. Philologica. Čes. jazyk a literatura 6 (1988), sv. 7 (1989, s. 151); D. Tureček: Havlíčkovy žurnalistické podniky a rozvoj českého fejetonu, sb. Havlíčkobrodsko (1992) + Jistoty tichého domova. T. jevištní biedermeier, Tvar 1994, č. 11, příl. Edice Tvary; M. Otruba: Spolek českých spisovatelů r. 1841?, ČLit 1994, s. 427; L. Šrámek: Lyrizace v pohádkové hře J. K. T. Strakonický dudák…, sb. Zvony a zvonky (Nadace Jičín – město pohádky 1995, s. 20); J. Nemcová: Dve podoby jednoho typu novely. Hurban a T. v konfrontácii, SLit (Bratislava) 1995, s. 248; F. Černý: Kde domov můj? T. a Škroupova společná píseň Čechů, Divadlo 1995, s. 68; M. Procházka: Byron and Romantic Nationalism in Central Europe. The Case of Czechs and Slovaks, Litteraria Pragensia 6, č. 11, 1996, s. 36; P. Trost: Glosy k T. Fidlovačce, Philologica Pragensia 1996, příl. ČMF, s. 2; vl (Š. Vlašín): Průkopník české prózy i dramatu, Naše pravda 1996, č. 28; V. Šindelář: Obviněný: J. K. T., in

Jihočeský pitaval (Písek 1996, s. 85); D. Tureček: Amazonky na hranici humoru a travestie. České veselohry a vídeňská fraška, Divadelní revue 1996, č. 1 → Rozporuplná sounáležitost. Německojazyčné kontexty obrozenského dramatu (2001) + Jazyk Vídně a jazyk Prahy, Divadelní revue 1996, č. 4 + K obrozenským překladům rakouského Volksstücku, Estetika 1997, s. 43; B. Mazáčová: J. K. T. romantik, Divadelní revue 1997, č. 3; P. Hořejš: Miláček národa, in Toulky českou minulostí 6 (1997, s. 133); V. Macura: Sen o spících rytířích 1, 2, in Český sen (1998, s. 14, 29); J. Slomek: Výročí významného obrozence, LidN 4. 2. 1998; J. Dvořák: J. K. T. v letech 1848–1849, Naše pravda 1998, č. 5; V. Škaloud: T. vztah k divadlu… ovlivnily měsíce… za studií v Hradci Králové, Hradecké noviny 2. 6. 1998; P. Mareš: „Ich rozumíš schon". O vícejazyčnosti v české literatuře 19. století, sb. Přednášky z 41. běhu Letní školy slovanských studií (1998, s. 101) → „Also: nazdar!". Aspekty textové víceznačnosti (2003); D. Tureček: Obraz „Čechů mimo domov" v české literatuře padesátých a šedesátých let minulého století, Estetika 1999, s. 72; J. Šťovíček: Rodina Rozumů a pobyt J. K. T. v Českých Budějovicích, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 1999, s. 139; M. Králová: „Kde domov můj" v letech 1834–1918, Věstník historicko-vlastivědného kroužku v Žarošicích 1999, č. 8; F. Černý: Kult herce-tribuna, T. zápasy s cenzurou, T. báchorka z české vesnice a dalekého světa, Boj Pražanů proti Švédům v českém obrozenském dramatu, vše in Kapitoly z dějin českého divadla (2000); E. Formánková: Tylovské návraty na přelomu čtyřicátých a padesátých let, sb. Návraty k velkým (Opava 2000, s. 53); F. Všetička: Dramatická báchorka J. K. T. (Lesní panna), sb. Romantismus v české a polské literatuře (Opava 2000); A. Stich: J. K. T. jako novinář na jaře 1848, sb. Studia z filologii słowiańskiej ofiarowane prof. Teresie Zofii Orłoś (Krakov 2000); L. Houska: Česká národní hymna a její tvůrci (s angl. a něm. překlady a parodií J. Nerudy), Cizí jazyky 44, 2000/01, s. 166; Z. Urválková: K obrazu českých dějin v české a německé historické próze první poloviny 19. století: Johannes Hus (1841) Karla Jiřího Herloše a Dekret kutnohorský (1841) J. K. T., SPFF Brno, Bohemica litteraria, ř. lit. vědná bohemistická (5), roč. 49, 2000 (2001), č. 3; ra (V. Viktora): J. K. T.: Poslední Čech, Rozervanec, sb. Literatura v diskusi (2000, s. 132, 135); P. Janoušek: Čech Poslední a První: Havlíčkova polemika s T. jako příklad literárněkritické komunikace, Tvar 2001, č. 16 → sb. Komunikace a izolace v české kultuře 19. století (2002); D. Tureček in Rozporuplná sounáležitost. Německojazyčné kontexty obrozenského dramatu (2001); M. Uhde: T. manifest malosti. Česká literární xenofobie, Revue Proglas 2002, s. 32; J. Randák: Poslední Čech, Historický obzor 2002, s. 129; K. Sklenář: Pohanské povídky J. K. T., in Bohové, hroby a učitelé. Cesty českých spisovatelů do pravěku (2003); R. Adam: Dvě kapitoly z dějin vyprávěcí perspektivy v české literatuře (též rozbor PP Pomněnky z hrobu nejstaršího Čecha a Chudí lidé), ČLit 2004, s. 172; H. Klementová: Hry o polepšení (Besserungsstücke) u Gerleho a T., sb. Biedermeier v českých zemích (2004); D. Tureček: Dvojjazyčné divadelní hry v letech 1787–1854, sb. Nadnárodní kontexty národní kultury (2004).

mo

Jan **Týml**

* 10. 4. 1905 *Škvrňany* (Plzeň-Skvrňany)
† 25. 5. 1945 *Lund* (Švédsko)

Básník, autor beletrizovaných reportáží, knih pro děti a pedagogických prací, publicista.

Syn kotláře; dětství prožil v proletářském předměstí Plzně a na Rokycansku. 1920–24 studoval plzeňský učitelský ústav, poté (při zaměstnání) Školu vysokých studií pedagogických v Praze (1925–27). Již tehdy učil na menšinových školách: v Aši (1924–25 učitel a správce školy), Kotíkově u Plzně a v Ošelíně u Stříbra (1926–27). Od 1927 byl zaměstnán jako přidělenec pro záležitosti kulturní českosl. generálního konzulátu a učitel na české doplňovací škole v Hamburku. Odtud také 1928 podnikl německým parníkem Reliance cestu do New Yorku (na lodi pracoval jako námořník, tlumočník a umývač nádobí), neboť chtěl poznat životní podmínky českých vystěhovalců. Po návratu (1929) učil na pokusných školách v Praze na Spořilově, v Michli a v Nuslích, podílel se také na organizaci reformního školství a na tvorbě učebních a pracovních pomůcek pro moderní výuku (s J. Hostáněm) a pedagogických příruček; současně pracoval v Zemském ústředí péče o mládež (přátelské styky s V. Benešem) a ve státním pedagogickém nakladatelství, působil jako redaktor pedagogických tiskovin, soustavně spolupracoval s dětskými rubrikami deníků a jiných periodik (Nár. osvobození, Právo lidu, Naše zprávy, Domov a svět aj.). Při svých dalších četných cestách (Německo, Pobaltí, Balkán, Rakousko, Itálie, 1930 a 1936 SSSR) navazoval styky s krajany, jež rozvíjel i svou redakční prací a zhodnotil ve své tvorbě. Byl aktivním členem Pěveckého sdružení pražských učitelů, skladatelé, s nimiž byl spřátelen (J. B. Foerster, M. Krejčí, J. Křička) také zhudebnili některé jeho básně. T. literární přátelé se rekrutovali ze skupiny podbrdských básníků a z učitelských kruhů (F. Branislav,

F. Hampl, J. Hostáň, K. Vokáč, J. Zindr aj.), zvlášť blízký vztah udržoval s K. Tomanem. Počátkem okupace se ve spořilovské skupině sdružené kolem V. Preissiga a jeho dcery I. Bernáškové zapojil do protinacistického odboje (mj. šíření ilegálního časopisu V boj), v září 1940 byl zatčen gestapem. Prošel Terezínem, německými věznicemi a koncentračními tábory (Gollnow, Drážďany, Flossenburg, Stutthof, Gdaňsk). S transportem Červeného kříže se dostal do Švédska, kde v karanténním táboře u Lundu zemřel na nákazu tyfem. – Bratr Václav T. (* 22. 4. 1907 Plzeň, † 16. 10. 1976 Praha), středoškolský učitel, byl autorem učebnic češtiny, čítanek a knížek pro děti (Malí lyžaři, 1941; Pohádka o Bádince a zvířátkách, 1944; Pohádky staré jedle, 1948); publikoval též články o J. T.

T. debutoval studentskými příspěvky v plzeňském tisku a později sbírkou melodické krajinné a milostné lyriky *Kříž na rozcestí,* vyznačující se wolkrovským úžasem a ještě nejistým básnickým gestem. Soubor *Vyznání* obsahoval zejména lyrické ozvuky z cest, tomanovsky laděný návrat tuláka a smířlivé apostrofy domova a zakotvení v rodině. Téma cest a pobytů mimo domov, pro T. dílo i život podstatné, se objevilo v lyrizované próze *Plachetnice* a zcela dominuje v deníkově podaných reportážních „poznámkách z cesty do SSSR" *Hej, ty Rusi nečesaná, nemytá.* T. nepředsudečně zachytil své dojmy z Leningradu, Moskvy a Kyjeva, každodennost, životní styl i postřehy o školství a kultuře (svobodný básnický pohled se v konfrontaci s praxí nevyhnul jistému rozčarování z bolševické doktríny). *Námořnická knížka…* je souborem dokumentů a beletrizovaných vzpomínek ze zámořské cesty do USA, příběh s napětím i s lyrickými pasážemi, ukotvený realistickým líčením plavby, práce a zaoceánských poměrů. V knize *Hlas domova* T. utvořil montáží z vlastních zkušeností, dopisů i vyprávění českých cestovatelů a krajanů usazených ve vzdálených a exotických zemích, nesentimentální a přesvědčivé svědectví o dobrodružných osudech, lásce k vlasti, cílevědomém udržování vazeb k domovu a zároveň budování nové existence. S povoláním učitele úzce souvisela T. tvorba pro nejmenší děti: napsal několik leporel a knih básniček a moderních říkadel (*Prázdniny na venkově, V slunci, Jaro, léto, podzim, zima, Domovem jdem, v svět se berem, vlakem, lodí, autem, aerem*). S J. Hostáněm sestavil učební sešity, obrazové a praktické pomůcky pro pokusné školy sloužící např. k nácviku počítání či k výuce jazyků (*Dětský krám, Mlýnek se říkadly, Německý mlýnek* aj.). – V LA PNP je uložen rukopis deníkových poznámek týkajících se zejména styků s K. Tomanem.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jan, Jan T.; J. T., -l-, -l., -m-, tý, ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. slovo (1934); Čes. dělník (1940, příl. Dělník a kultura); Dětské noviny, pokr. Mladý svět (1930); Domov a svět (1930); alm. Druza (Příbram 1932–33); sb. Dvanáct poutí světem (1941); leták Kdo se nás ujme, kdo nám dá jísti? (1935, an., dub.); Klas (1932); Krajan (1934–39); Lid. noviny (1927–40); Lit. noviny (1930); Lit. rozhledy (1931); Lumír (1937–38); Mladá kultura (1936); Nár. osvobození (1928–39, i příl. Svítání); Nár. práce (1939–40, i příl. Dětské noviny a Večerník NP); Naše republika, pokr. Čes. domov (1933, 1936–39); Naše zprávy (1940, dopisy přátelům); Nová doba (Plzeň); Panoráma (1931, 1937–38); Pokrok; Právo lidu (1928–37, i Večerník PL); Práce (1939); sb. Pro naše a pro nás (1932, an., dub.); Roj (1936–41); Rozhledy (1936); Rozpravy Aventina (1928); Slavín. Kalendář domoviny zahraničních krajanů (1941); Studánka; Škola a osvěta (1936); Úhor (1941); V boj (1940); leták V dětech je národ věčný! (1936, an., dub.); Venkov (1929); Věstník Státního nakladatelství, pokr. Věstník Školního nakladatelství pro Čechy a Moravu (1938–40); Žijeme (1931); – posmrtně: sb. In memoriam J. T. (1946); Kulturní přehledy (Rokycany 1965); Nár. osvobození (1945); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Kříž na rozcestí (BB 1927); Vyznání (BB 1931); Plachetnice (P 1932, bibliof.); Hej, ty Rusi nečesaná, nemytá (PP, RpRp 1932); Námořnická knížka Jana Týmla (P 1936, též dokumenty); Prázdniny na venkově (BB pro ml., 1936, s M. Kubištovou); Do jubilejního roku 1938 (B b. d., 1937; T. G. M., hudba M. Krejčí, bibliof.); V slunci (BB pro ml., 1938, s M. Kubištovou); Jaro, léto, podzim, zima (BB pro ml., 1938); Zas bude u nás jabloň kvést (B b. d., 1938, novoroční tisk); Domovem jdem, v svět se berem, vlakem, autem, lodí, aerem (BB pro ml., 1939); Návrat (B b. d., 1939, novoroční tisk); Hlas domova (PP 1940). – *Ostatní práce:* Čtecí lotto; Dětský krám 1, 2; Kolo-toč!; Hra na barevná pole; Hra na kaňku; Mlýnek se říkadly; Německý mlýnek; Páskové hry a další učební sešity a obrazové pomůcky (vesměs 1931, s J. Hostáněm); Společenská škola (1934, s A. Kantovou a J. Kosinou); Škola a lidové vzdělání v SSSR (1934, s jinými, an., dub.). ■ KORESPONDENCE: in sb. In memoriam J. T. (V. Preissigovi z 1938, rodině z 1941; 1946); in J. Plch: Příspěvek ke vztahům české a slovenské literatury dvacátých let v díle Joži Zindra (J. Mánkovi z 1930; 1974). ■ REDIGOVAL *časopis:* Krajan (1934–39, i s red. kruhem); *věstníky:* Škola a osvěta (1936),

Věstník Státního nakladatelství (1938 – září 1940, od října 1939 s tit. Věstník Školního nakladatelství pro Čechy a Moravu), Naše republika (září 1938 – červen 1939, od dubna 1939 s tit. Čes. domov, s F. Barešem a J. Hořejšem); *sborník:* Pro naše a pro nás (1932, an., dub.); *letáky:* Kdo se nás ujme, kdo nám dá jísti? (1935, an., dub.), V dětech je národ věčný! (1936, an., dub.). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. Zindr: Bludaři (1930, an.). ■

LITERATURA: In memoriam J. T. (1946, ed. kruh jeho přátel; přisp. V. Beneš, V. Janovský, J. Hostáň, Z. Kalista, B. Polan, K. Toman, V. Vokáč aj.); V. Týml: J. T., učitel, novinář, básník (rkp. disertace, Filoz. fakulta UK 1970, s bibliografií); J. Wagner: J. T. (1905–1945). Literární pozůstalost (LA PNP 1975). ■ ● ref. Kříž na rozcestí: J. H. (Hora), LitN 1927, č. 16; R., Časopis agrárního studentstva 2, 1927/28, s. 118; A. C. Nor, Host 7, 1927/28, s. 190; L. Š. (Štoll), Signál 1, 1928/29, s. 93 ●; ● ref. Vyznání: V. H. (Z. Kalista), Lumír 58, 1931/32, s. 222; -k., Čin 3, 1931/32, s. 1032; J. Knap, Venkov 17. 1. 1932; jš- (J. Šulc), Iskra 1932, s. 46; AMP. (A. M. Píša), PL 9. 4. 1932 ●; ● ref. Hej, ty Rusi…: V. H. (Z. Kalista), Lumír 58, 1931/32, s. 534; p (A. M. Píša), PL 8. 6. 1932, příl. Večerník; Jp. (A. Juppa), Čes. slovo 10. 6. 1932; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1932, s. 221; Kp. (J. Knap), Venkov 12. 7. 1932; or. (A. C. Nor), Rozhledy 1932, s. 124; M. M. (Majerová), Čin 4, 1932/33, s. 568; K. J. (Juda), Střední škola 13, 1932/33, s. 150 ●; ● ref. Námořnická knížka: Jč., RP 24. 12. 1936; V. H. (Z. Kalista), Lumír 63, 1936/37, s. 119; jšr. (J. Šnobr), Čes. osvěta 33, 1936/37, s. 250; drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 546; K. P. (Polák), PL 30. 1. 1937; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1937, s. 67; an., Marginálie 1937, s. 72; dk-, Rozhledy 1937, s. 223 ●; Filip. (D. Filip): ref. Jaro, léto… a Domovem jdem…, Úhor 1939, s. 188; ● ref. ed. Hlas domova: an., Naše zprávy 1940, č. 49; J. Zhor, LidN 24. 6. 1940; V. P., Naše zprávy 1940, č. 57; J. Knap, Venkov 28. 7. 1940; J. Hora, Naše zprávy 1940, č. 69 ●; K. Polák: ref. sb. Dvanáct poutí světem, KM 1941, s. 374; J. Frey in Jak číst a co číst nejmladším dětem (1941); ● nekrology: J. L., NO 17. 7. 1945; K. Toman, Svob. noviny 17. 7. 1945; s. (F. Springer), Práce 18. 7. a 2. 8. 1945; V. Janovský, NO 19. 7. 1945; O. Wünsch, Práce 21. 7. 1945; V. Cháb, NO 11. 12. 1945; vpk-, Nový den (Plzeň), 13. 12. 1945 ●; L. Štraus: Život a dílo J. T., NO 8. 12. 1945; F. Hampl, V. Vokáč aj. in sb. Za Karlem Vokáčem (1946, ed. K. Cvejn); A. Polavský in V boj (1946); J. Hostáň: Můj přítel T., Lid. kultura 1946, č. 21; B. Jetelová: Vzpomínka na dobrého člověka, Škola a kultura 1947, s. 226; V. J.: k 10. výr. úmrtí, LD 26. 5. 1955; ● k 20. výr. úmrtí: A. M. Píša, LitN 1965, č. 19; šk., Pravda (Plzeň) 27. 5. 1965; an., Hlas revoluce 28. 5. 1965; V. Týml, Kulturní přehledy (Rokycany), 1965, č. 7 ●; A. Barnet: Tichá jubilea, Pravda (Plzeň) 2. 11. 1967; ● k 65. výr. nar.: on-, Učitelské noviny 1970, č. 14; M. Starková, Pravda (Plzeň) 11. 4. 1970; J. Hostáň, Učitelské noviny 1970, č. 16 ●; F. Hampl: Dva básníci – přátelé (K. Vokáč aj. J. T.), Svět práce 1970, č. 22; in Od Radyně k Čerchovu v písni a tanci (Plzeň 1972, leták k vystoupení souboru); V. T. (Týml): Básník svérázných uměleckých veršů pro děti, ZM 1973, s. 516; A. Barnet: k 70. výr. nar., Pravda 10. 4. 1975; J. Hostáň in Jak jsem je znal (1978); (af): Básník-antifašista, Pravda (Plzeň) 10. 4. 1985; V. Färber: J. T., Pěší zóna 1999, č. 4; H. Mikulová: J. T., krajanský a odbojový novinář, Tvar 2001, č. 9; V. Viktora in roč. Vavřín zelený i zlatý '05 (2004, s. 3).

vfr

Václav **Týml** viz in Jan **Týml**

Týn

1917–1921

Revue katolických spisovatelů soustředěných kolem členů bývalé Katolické moderny, zaměřená na výtvory náboženského a spirituálního umění.

Podtitul: 1917–19 (roč. 1–3) Sborník literární a umělecký; 1920–21 (roč. 4) Měsíčník umělecký a literární. – *Redaktoři:* 1917–19 (roč. 1–3) X. Dvořák (1919 pro onemocnění zastupován F. Kašparem); 1920–21 (roč. 4) J. Karásek ze Lvovic. – *Vydavatel:* Československá akciová tiskárna v Praze. – *Periodicita:* měsíčník, 12 čísel ročně, z toho občas dvojčísla (čísla 4. roč. vycházela se zpožděním).

T. založili představitelé bývalé Katolické moderny X. Dvořák a J. Š. Baar (k účasti byl přizván S. Bouška) jako revui, která měla navázat na někdejší skupinový orgán, časopis Nový život. Název T. souvisel s motivem svatého Grálu: T. se měl stát „Monsalvatem božského Grálu umění a krásy, má jim být schránou a klenotnicí posvátnou jako Karlštejn" (podobně jako Hostýn na Moravě). Podle úvodního prohlášení redakce měl T. reprezentovat další vývojovou etapu české katolické literatury, semknout kolem sebe spisovatele katolické orientace a zbavit je tak závislosti na různých nesourodých tribunách; za spřízněné periodikum, svou „moravskou větev", pokládal olomouckou revui Archa. Vzhledem k pokračující diferenciaci katolické literatury i vzhledem k tomu, že právě v Arše publikovala řada moravských autorů z okruhu Katolické moderny, mohl si T. jen stěží vytvořit dostatečné autorské zázemí. Na poli beletrie bylo záměrem časopisu otiskovat převážně původní česká díla, s výjimkou dvojjazyčně tištěných a slovanskou

vzájemnost podporujících textů z literatury lužickosrbské a slovenské (zájem o tyto a další slovanské literatury se projevil i v nebeletristické části T.). Soustavná pozornost byla věnována výtvarnému umění (též reprodukováním výtvarných děl), spíše informativní roli měly rubriky věnované drobným kritikám. Vyjma ostré reakce na strženi Mariánského sloupu v Praze zůstávalo společenské dění mimo centrum zájmu. Podoba časopisu se výrazně proměnila s redaktorským nástupem J. Karáska ze Lvovic, který se pokusil T. přizpůsobit modernějším tendencím; nepodařilo se mu však rozšířit okruh spolupracovníků a zajistit pravidelnou periodicitu, proto bylo rozhodnuto (i s ohledem na tříštění sil konkurováním s Archou) vydávání T. ukončit.

T. od počátku zápasil s nedostatkem kvalitních příspěvků, vedle významnějších prací se objevovaly i práce nevýrazné a druhořadé. Podstatný autorský podíl na 1.–3. roč. měli zakladatelé časopisu: X. Dvořák (i pseud. Pavel Arelato) otiskl verše, prózu i drama (Jidáš, 3. roč.), J. Š. Baar román Holoubek a povídky, několika básněmi a statěmi přispěl S. Bouška. *Poezii* pak publikovali někteří další autoři z okruhu Katolické moderny, např. F. Dohnal, J. Karník, F. Kyselý, F. Leubner, A. Rozsypalová; výraznějším talentem z mladší generace byl F. Kašpar. Básněmi dále přispěli S. Bojar, V. Davídek (pseud. Jan Orel), J. Karásek ze Lvovic, J. Saska, J. Šanda, M. B. Šárecká aj., z cizích autorů lužickosrbský básník J. Nowak, dánský spolupracovník C. Kjersmeier a Slováci J. G. Orlov a M. Rázus. *Prozaické texty* vedle redaktorů zveřejnili S. Bojar, E. Čenkov, K. Dewetter, J. Durych (pouze 3. roč.), J. Hložek, J. F. Hruška, J. Karásek ze Lvovic, V. Schwab (pseud. Pavel List), F. B. Vaněk, Q. M. Vyskočil, B. Zahradník Brodský aj. V *kritické a publicistické části* přinášel T. články s tematikou literární, výtvarnou, hudební i filozoficko-náboženskou. Větší studie zveřejnili S. Bouška o F. Mistralovi a J. Váchalovi, F. Holeček o M. de Montaigneovi, D. Stříbrný o slovinských básnících S. Gregorčičovi a V. Vodnikovi, C. Kjersmeier o dánské a faerské literatuře aj. V rubrice *Rozhledy* informoval o české a cizí literatuře F. Holeček (i šifra Fr. H-ek) a J. Karásek ze Lvovic, příležitostně i V. Brtník, F. Kašpar (i šifra Fr. Kš.) aj., o výtvarném umění psal většinou V. Hrudka (i šifra V. H.), časté byly i informace o divadelních představeních a koncertech (převážně pražských). – Po změně redakčního vedení si kladl T. vyšší umělecké a duchovní cíle. J. Karásek ze Lvovic se odmítl spokojit „snůškou obyčejného zábavného čtení" a hodlal z T. vytvořit časopis, který by byl řízen „vůlí a snahou vybírat vše, co je v mystickém vztahu ke konečné jednotě umění, vědy a náboženství, k ‚božskému'…"; snažil se ho profilovat akcentováním překladů, převážně z literatury mystické a dekadentní, zejména uváděním inspirativní středověké spirituality i podnětů novodobých katolických myslitelů. V *poezii* vedle několika málo domácích autorů (R. Jesenská, J. Karásek ze Lvovic, F. Kašpar, J. Rejsa z Kolkovic) měli převahu autoři cizí (většinu přel. Karásek, i šifra K-k): ze starší literatury Michelangelo Buonarroti, Pietro Metastasio, sv. Terezie de Jezu, sv. Jan od Kříže, F. Villon, z novodobé P. Claudel, I. Gilkin, M. Maeterlinck, P. Verlaine. Z *prózy* byl publikován jediný český text, Karáskův román Zastřený obraz; autory dalších ukázek byli: ze starší literatury P. Abélard (přel. J. Lipanský), Jacobus de Voragine, Leonardo da Vinci (oba přel. Karásek, první pod šifrou K-k., druhý pod pseud. Antonín Frankl), R. Lullus (přel. E. Remy), z novější H. Kidde (přel. H. Kosterka), Ch. Péguy (přel. M. L.). Mimoto byl uveden fragment *dramatu* O. Wildea (přel. S. Vlček). V *kritice* a *publicistice* 4. roč. se objevily úvahy o katolických básnících a myslitelích (J. Matouš o L. Bloyovi, M. Klicman o G. K. Chestertonovi aj.), studie E. Neumanna o prvcích křesťanské mystiky v umění prerafaelistů, pronikly sem některé další příspěvky z oblasti mystiky, též hermetismu a astrologie. K české problematice se mj. zaměřil Karáskův kontroverzní esej Bělohorský dialog, v němž se názorovou oponenturou dospívá k vysokému ocenění kulturního významu pobělohorské rekatolizace Čech a tím i k revizi odkazu české reformace, zvláště husitství (podobné stanovisko zaujal Karásek již ve 2. roč. T. při úvaze nad esejem M. Martena). Rubriku *Aktuality umění a života* vyplňoval často redaktor, o literatuře psal také O. Štorch-Marien (i šifra O. Š. M.), J. Lipanský, o výtvarném umění V. Hrudka, o hudbě J. M. Augusta, F. Drápal aj.

LITERATURA: J. F. (Folprecht): ref. T., NL 25. 3. 1917; an.: Miles ecclesiae (polemika s Karáskovým hodnocením české historie, zvláště husitství), Nové Čechy 1918, s. 344; B. P. (Polan): Mariánský sloup a katolická politika (polemika), Nové Čechy 1919,

s. 55; an.: K historii T., Týn 1919, s. 239; O. Štorch-Marien: Hlídka časopisecká, Cesta 3, 1920/21, s. 34, 243, 410, 699, 749; J. Karásek proti klerikálům (o jeho vztahu ke klerikalismu v souvislosti s T., citace jeho dopisu), NO 15. 11. 1925; V. Brtník: Česká literatura za války, Zvon 29, 1928/29, s. 116; an.: Pan profesor X. Dvořák… (dodatek k předešlému článku), tamtéž, s. 156; J. Lipanský in Jiří Karásek ze Lvovic (1929); S. Batůšek: Nevydařená koncentrace (ke vzniku T.), LD (Brno) 19. 3. 1992; M. C. Putna in Česká katolická literatura 1848–1918 (1998); I. Binder: Od Meditací k T., kat. Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (2000).

jz, et

Emanuel **Týn**

* 16. 8. 1826 *Náchod*
† 22. 2. 1870 *Praha*

Filolog, překladatel žalmů.

V matrice zapsán jako Emanuel Týna; psán též Tihn. – Syn obchodníka s plátnem. Po ukončení studia na staroměstském Akademickém gymnáziu v Praze (učitel mj. J. Jungmann), zde dále 1846–47 absolvoval studium tzv. filozofie, 1848–50 pokračoval studiem teologie, ale poté přešel na filoz. fakultu (do 1852; učitel mj. F. L. Čelakovský). Po vykonaných učitelských zkouškách působil na středních školách v Čes. Budějovicích (jako suplent), v Košicích, Olomouci, Pešti (na čas byl dán do disponibility), v Opavě a 1865–69 na Akademickém gymnáziu v Praze. Zemřel na tuberkulózu.

Od poloviny 50. let uveřejňoval v časopisech české překlady biblických žalmů a později z nich vydal knižně výbor. Na rozdíl od dobových snah napodobit co nejvěrněji rytmickou podobu a starobylý ráz originálu T. záměrně zvolil modernější přízvučnou prozodickou formu a vyhýbal se archaismům i neologismům. Jako filolog se podrobně věnoval výzkumu českého slovesa, a to z nového pohledu jeho gramatických (též vidových) významů.

PSEUDONYM: Metujský. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Jahresbericht über das k. k. akademische Gymnasium zu Olmütz (1858, Einige Worte über das Verhältnis der böhmischen Zeitformen zu den Griechischen); Lumír (1854); Škola a život (1855); Zeitschrift für österreichische Gymnasien (Vídeň 1895); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Překlad:* Padesáte žalmů v rýmu novověkém (1869). – *Ostatní práce:* Časoslovo české ve významu a bohatosti svých tvarů prostých i předložkových (1866). ■

LITERATURA: ● ref. Padesáte žalmů…: an., Blahověst 1869, s. 256; an. (A. Lenz, dub.), Časopis katol. duchovenstva 1869, s. 313 ●; K. Svoboda in Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové (1957, s. 117).

lk

LEXIKON ČESKÉ LITERATURY

Osobnosti, díla, instituce

4/I

S–T

Zpracoval autorský a redakční kolektiv,
vedoucí redaktor PaedDr. Luboš Merhaut, CSc.

Přebal a vazbu navrhla Michaela Blažejová podle osnovy Jaroslava Krouze
Vydalo Nakladatelství Academia, Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.,
Vodičkova 40, 110 00 Praha 1
Redaktor publikace Jaroslav Havel
Technická redaktorka Běla Trpišovská
Vydání první, Praha 2008
Ediční číslo 10455
Sazbu zhotovila SERIFA®, s. r. o., Jinonická 80, 150 00 Praha 5
Vytiskla Těšínská tiskárna, a. s., Štefánikova 2, 737 01 Český Těšín

ISBN 978–80–200–1670–6 (1. svazek)
ISBN 978–80–200–1671–3 (2. svazek)
ISBN 978–80–200–1572–3 (soubor)

Knihy nakladatelství Academia zakoupíte také na
www.academiaknihy.cz
www.academiabooks.com